२६६५६

2665६

१ज/११

२८८५८

સાર્થ ગૂજરાતી

જોડણીકોશ

स्टाक प्रमाणीकरण १९८४-१९८५

“હવે પછી કોઈને સ્વેચ્છાએ જોડણી કરવાનો અધિકાર નથી.”
—ગાંધીજી

પ્રકાશક તરફથી ભેટ

CHECKED 1973
Initial

નવજીવન પ્રકાશન મંદિર
અમદાવાદ

મુદ્રક અને પ્રકાશક
જીવણજી ડાહ્યાભાઈ દેસાઈ
નવજીવન મુદ્રણાલય, કાળુપુર, અમદાવાદ

ચોથી આવૃત્તિ, સને ૧૯૪૯, ૧૦,૦૦૦
(સુધારાવધારા સાથે)

બાર રૂપિયા

સપ્ટેમ્બર, ૧૯૪૯

અર્પણ

જેમની ઉજ્જવળ પ્રવૃત્તિથી ભાષાનું તેજ પ્રગટ્યું છે
અને જેમની પ્રેરણાથી આ કોશ તૈયાર થયો
છે, તે પૂજ્ય ગાંધીજીને ચરણે આ
કોશ અર્પણ કરીએ છીએ.

१ग/११
२८८५९

"દરેક માણસને જેમ સૂઝે છે તેમ શબ્દને શુદ્ધ કે અપભ્રંશ ઠોકી બેસાડે છે, અને પછી તે પ્રમાણે વિપરીત જોડણીઓના વરસાદ નિશાળોમાં વરસી રહે છે. તેઓનો એમાં કાંઈ ઉપાય નથી; એ થયાં જ કરવાનું. અને તેમાં તેઓનો કાંઈ વાંક નથી. ખરેખરું તો, એ નિયમો બંધાયા તે વખતે, એ નિયમ બાંધનારી કમિટીએ એક ગૂજરાતી ભાષાના સઘળા શબ્દનો કોશ તૈયાર કરવો જોઈતો હતો, અને તેમાં ઘણી કાળજીથી એ નિયમો પ્રમાણે સઘળા શબ્દોની જોડણી આપવી જોઈતી હતી."

માર્ચ, ૧૮૭૨ **સ્વ. નવલરામ**

"મારી એ જ ભલામણ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારે — પછી પંડિતવર્ગ તરફથી અથવા, ઉત્તમ રીતે તો, શાળાખાતા તરફથી યોગ્ય કમિટી નિમાઈને — પ્રથમ ઉપર દર્શાવેલી દિશાએ (તે જ એમ નથી કહેતો) સમગ્ર મોટા ધોરણ ઉપર નિયમપદ્ધતિ રચાઈને, એક ઉત્તમ કોશ તે પદ્ધતિને અનુસરતી જોડણીવાળો રચવો જોઈએ."

૧૮૮૮ **સ્વ. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ**

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે જોડણીકોશ તૈયાર કરીને આપણી જોડણીને એકધારી અને વ્યવસ્થિત કરવાનો જે સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે, અને જે જોડણીને લેખકો, સામયિકો, પ્રકાશન-સંસ્થાઓ, મુંબઈ યુનિવર્સિટી તથા બીજી કેળવણીની સંસ્થાઓ મોટે ભાગે અનુસરી રહી છે, તેને આ સંમેલન આવકાર દે છે, અને પરિષદને સૂચના કરે છે કે:

(૧) એ જોડણી સર્વમાન્ય થાય એવાં પગલાં લે; અને
(૨) વિદ્યાપીઠ તરફથી થનારા તેના પુનઃસંસ્કરણમાં પોતે તથા પોતાની માન્ય સંસ્થાઓ પૂરેપૂરો સહકાર આપે.

ઑક્ટોબર, ૧૯૩૬ **૧૨મું ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન**

"ગુજરાતી શબ્દોની સાચી જોડણી વિષે ગુજરાતમાં ઘણા વખતથી ચર્ચા ચાલી રહી છે. એને પરિણામે, એ ભાષાના અભ્યાસમાં નડતી મુશ્કેલી દૂર કરવાના હેતુથી, ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે, સામાન્ય રીતે સ્વીકારાયેલા અમુક સિદ્ધાંતોને આધારે, 'જોડણીકોશ' નામનો એક શબ્દકોશ પ્રગટ કર્યો છે. આ 'જોડણીકોશ'માં સ્વીકારાયેલી જોડણીનો ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ, મુંબઈ યુનિવર્સિટી તેમ જ ઘણાખરા ગૂજરાતી પ્રકાશકો, વર્તમાનપત્રો અને સામયિકોએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે. સર્વત્ર એક જ પ્રકારની જોડણી રહે, તેમ જ ભાષાના અભ્યાસમાં ચોકસાઈ સચવાય, એ હેતુથી મુંબઈ સરકાર એ જરૂરી અને ઇષ્ટ માને છે કે, 'જોડણીકોશ'માં નક્કી કરેલી સર્વસામાન્ય અને એક જ પ્રકારની જોડણી ઇલાકાની શિક્ષણસંસ્થાઓમાં અનુસરવામાં આવે. આ અનુસાર સરકારે એવો હુકમ બહાર પાડ્યો છે કે, ભવિષ્યમાં 'જોડણીકોશ'માં નક્કી કરાયેલી જોડણીને અનુસરે એવાં જ પુસ્તકોને પાઠ્યપુસ્તકોની મંજૂર થયેલી યાદીમાં મૂકવામાં આવશે."

ઈ. સ. ૧૯૪૦ **મુંબઈ સરકારના પ્રકાશન ખાતા તરફથી**

ચોથી આવૃત્તિ

કોશની આ નવી આવૃત્તિ છેવટે પૂરી કરીને જનતા આગળ રજૂ કરી શકીએ છીએ, તેથી અનેક રીતે આનંદ અને કૃતકૃત્યતા અનુભવાય છે. સૌને ખબર છે કે, આ આવૃત્તિ માટે ગુંજરાતને પાંચ છ વરસોથી રાહ જોવી પડી છે. તે માટે અમે ક્ષમા ચાહીએ છીએ. એટલું જ કહેવાનું કે, કેવળ લાચારીને લીધે જ આમ થયું છે. તે લાચારીમાંથી બનતી ત્વરાએ છૂટી જઈ નિર્વિઘ્ને કોશ તૈયાર કરી આપી શકાયો, તે આનંદની વાત છે.

જોડણીકોશની પ્રવૃત્તિની શરૂઆત હિંદ-સ્વરાજની લડત સાથે અને કહો કે, તેના જ એક શિક્ષણી અંગ તરીકે થઈ. અને ત્યાર પછી તેની ઉત્તરોત્તર સુધારાતી વધારાતી આવૃત્તિઓ નીકળતી ગઈ; અને તે પણ એ લડતના મહત્ત્વના તબક્કાની સાથોસાથ બહાર પડી, એવા સંજોગો જોવા મળે છે. પૂર્વની આવૃત્તિઓનાં નિવેદનો પણ સંઘરવામાં આવ્યાં છે; તે પરથી જણાશે કે, પહેલી આવૃત્તિનું કામ ઈ. સ. ૧૯૨૮ની બારડોલીની લડતના વાતાવરણમાં ચાલતું હતું. તે આવૃત્તિ વરસની અંદર જ પૂરી થઈ ગઈ. બીજી આવૃત્તિનું કામ ઈ. સ. ૧૯૩૦-૨ની લડત દરમિયાન જ થયું. એ કામ પણ પૂર્ણસ્વરાજનું જ એક કામ છે, એવી સમજ ન હોત, તો તે એવા યુદ્ધકાળમાં ન થઈ શકત. એ આવૃત્તિ પણ ધાર્યા કરતાં વહેલી પૂરી થઈ, અને ત્રીજી આવૃત્તિ કરવાની થઈ. તે તૈયાર થઈ બહાર પડ્યા બાદ પાછું સ્વરાજનું યુદ્ધ શરૂ થયું. અને ત્યાં સુધીમાં તે આવૃત્તિ પણ પૂરી થવા આવી. તેથી ચોથી આ આવૃત્તિ છપાવવાનું હાથ પર લેવું જોઈએ એમ વિચારતા હતા, ત્યાં ૧૯૪૨ના દિવસો બેઠા અને સેવકોને તે કામમાંથી તે વખત પૂરતો હાથ લઈ લેવો પડ્યો: નવજીવન પ્રેસ સરકારે કબજે કર્યું; સેવકોને પકડી પકડીને જેલમાં બેસાડ્યા. એ છેવટની સુલતાની આંધી ૧૯૪૫ બાદ શમવી શરૂ થઈ, ને બીજી બાજુથી દેશનું સ્વરાજ-યુદ્ધ પણ નવા પાટા પર ચડ્યું. પૂ૦ ગાંધીજી બહાર આવ્યા; બીજા દેશનેતાઓ બહાર આવ્યા; અને જાત જાતની વિષ્ટિઓ અને વાટાઘાટો શરૂ થઈ. ટૂંકમાં સેવકગણ પાછો પુનશ્ચ હરિઃ ઓમ્ કરી શકે એમ થયું.

આમ પરિસ્થિતિ પલટાતાં તરત કોશની નવી આવૃત્તિનું કામ ૧૯૪૨થી અટકેલું ત્યાંથી આગળ ચલાવવામાં આવ્યું. નવજીવન પ્રેસ પણ પાછું મળ્યું. પણ કાગળ-નિયમન-ધારો આવ્યો હતો. વડી સરકારની પરવાનગી વગર પ્રેસ પણ ફરી ચાલી ન શકે અને કાંઈ છાપી પણ ન શકાય, એવા ધારા લાગુ થયા હતા. છતાં ભાષાના કોશ જેવા નિર્દોષ પુસ્તકને તો કેવી રીતે રોકી શકાય? એટલે આ માટે સરકારી પરવાનગી મળી શકી. અને એમ ૧૯૪૬માં કોશના છાપકામના ગણેશ બેસાડી શકાય એવા સંજોગો મળી રહ્યા, અને ૧૯૪૭થી તેનું કામ ચલાવી શકાયું.

એટલે સુધી આવતાં તો સ્વરાજ-જન્મની યાતનાઓનો કાળ શરૂ થયો. પાકિસ્તાન, હુલ્લડો, હડતાલો, તંગી, અંકુશો ઇત્યાદિ અનેક મુસીબતોમાં છાપકામ ચલાવવાનું હતું. છેવટે એ બધું ત્રણ વરસે સાંગોપાંગ પૂરું થયું, અને તેની જ સાથે હિંદની સ્વરાજયાત્રા સફળ થઈ. આમ લાંબી કથા અહીં એટલા માટે કહી છે કે, તે પરથી વાચક જોશે કે, શરૂમાં કહ્યાં તે આનંદ અને કૃતકૃત્યતા શાથી લાગે છે, અને આટલી બધી ઢીલ થઈ તે કેમ દરગુજર કરવી જોઈએ. અસ્તુ.

બીજી પણ એક વસ્તુ છે, જેને માટે ક્ષમા માગવી જોઈએ. વાચક જોશે કે, આ આવૃત્તિમાં જે કાગળ વપરાયો છે તે રંગે વિવિધ છે અને હલકો પણ છે. એનું કારણ સ્પષ્ટ છે — યુદ્ધને લઈને આપણા વેપારમાં અને માલમાં જે વિકારો થતા રહ્યા છે, તેનું એ નિદર્શક છે. એમાં કોઈ આરો જ નહોતો. બલ્કે કોશ છાપવાને માટે સરકાર-ભાવે કાગળ મળતો રહ્યો, એ જ એક મોટી વાત છે. એટલે કાગળને વિષે ખૂબ જાગ્રત રહેતાં છતાં, જે બન્યું છે તે બન્યું છે. અમારી એ બીજી લાચારીને પણ વાચક સહેજે સમજીને દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

નવી આવૃત્તિ

દરેક આવૃત્તિ પેઠે આ આવૃત્તિ પણ સુધારાવધારા સાથે બહાર પડે છે. અને એને પરિણામે, એક રીતે જોતાં જોડણીકોશ હવે ભાષાના એક ચાલુ કોશ તરીકે કામચલાઉ પરિપૂર્ણતાએ પહોંચે છે. આ કોશની પહેલી આવૃત્તિ કેવળ શુદ્ધ જોડણી દર્શાવતી શબ્દાવલી જ હતી, અને સાથે તે શબ્દોનો પદચ્છેદ બતાવવામાં આવ્યો હતો. બીજી આવૃત્તિ કરતી વખતે સહેજે થયું કે, કાંઈ નહિ તો સંઘરેલા શબ્દોના મુખ્ય અર્થો સંક્ષેપમાં આપવા જોઈએ. આમ કેવળ જોડણીકોશ તરીકે શરૂ કરેલી પ્રવૃત્તિ ભાષાના એક સારા સમગ્ર કોશ બનવાને માર્ગે વળી. અને શબ્દસંગ્રહમાં

મુખ્ય ધ્યાન એ રાખ્યું હતું કે, ચાલુ બધા શબ્દો તેમાં સંઘરવા. આથી, બીજી બાજુ શબ્દભંડોળ પણ આપોઆપ વધતું ગયું. કોશનો આ ગુણ તેની બીજી આવૃત્તિ વખતે જ તેના કસબી લોકના ધ્યાનમાં આવ્યો હતો. જેમ કે, બીજી આવૃત્તિની નકલ શ્રી. કેશવલાલ હર્ષદરાય ધ્રુવને મોકલી તેનો સ્વીકાર કરતાં તેમણે (તા. ૨૪–૩–’૩૧) નીચે પ્રમાણે લખ્યું હતું —

> “આપના પત્ર સાથે ‘સાર્થ ગૂજરાતી જોડણીકોશ’ મળ્યો છે. એને વ્યવહારુ સ્વરૂપ આપવા લીધેલો શ્રમ સફળ નીવડ્યો છે. શબ્દનો સંગ્રહ લગભગ અર્ધા લાખે પહોંચ્યો છે. સંગૃહીત શબ્દો મોટે ભાગે વપરાતા જ લીધા છે, એ તેનું વિશેષ લક્ષણ છે. એ બાબતમાં સંગ્રહકારનો પ્રયાસ પ્રસંશાપાત્ર છે.”

જીવંત ભાષાના કોશ તરીકે તેમાં ઉપરાંતમાં વ્યુત્પત્તિ, શબ્દપ્રયોગો, વગેરે જોઈએ. ઉત્તરોત્તર આ લક્ષણો પણ ઉમેરાતાં ગયાં છે, અને આ આવૃત્તિમાં અમને મળી કે સૂઝી તે બધી વ્યુત્પત્તિ અને શબ્દપ્રયોગો સંઘરવામાં આવ્યાં છે. અને એને માટે કહી શકાય કે, આ વસ્તુઓ આ આવૃત્તિમાં ઠીક ઠીક અને એક જ જગાએ પહેલી વાર ઊતરે છે. જોકે એ યાદ રાખવાનું છે કે, જીવંત ભાષાના શબ્દભંડોળ તથા શબ્દપ્રયોગો વિષે પરિપૂર્ણતાનો દાવો તો ન થઈ શકે એવી વાત છે, કેમ કે એ સદાવર્ધમાન વસ્તુ છે.

આ ઉપરાંત આ વખતે ઉચ્ચારણ વિષે પણ ઉમેરો કર્યો છે; અને પહોળા એ ઓ, પોચો અનુસ્વાર, હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, એ જે આપણી ભાષાના બતાવવા પડે એવા ઉચ્ચારો છે, તેમને માટે સંકેતો યોજીને તે તે શબ્દો પછી તરત ટૂંકમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. તેની સૂચિ, જ્યાં સંકેતો તથા સંક્ષેપની અલગ સમજૂતી આપી છે, ત્યાં આપી છે.

શબ્દભંડોળ પણ સારું વધ્યું છે. કુલ સંખ્યા તો હજી સુધી નથી ગણી કાઢી, પણ કેટલાક હજાર શબ્દો ઉમેરાયા હશે એમ અંદાજે કહી શકું છું.

આવી રીતે સુધારાવધારા અને ઉમેરાને લઈને કોશનું કદ વધ્યું છે. એક કારણ તો ઉઘાડું છે કે, મોટી રૉયલ સાઈઝના કાગળોની મુશ્કેલી જોઈને ડેમી સાઈઝ કરવી પડી. આથી અમુક કદ તો આપોઆપ વધ્યું. ઉપરાંત, ઉમેરા આવ્યા. આથી પાનાંની સંખ્યા જોતાં આ આવૃત્તિ બમણી થઈ છે. બીબાં તો એ જ કદનાં નાનાં વાપરેલાં છે, પણ વચ્ચેનાં લેડ પાતળાં વાપરવાથી લીટીઓ વચ્ચેની જગા કાંઈક કમી થઈ છે.

ઉપર મેં જણાવ્યું કે, લગભગ ત્રણ વરસે આ કામ પૂરું થાય છે. છાપકામ પૂરતું એ કહ્યું છે. બાકી, આવૃત્તિનું સંપાદનકામ તો ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ગયા પછી તરત શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું. વિદ્યાપીઠે કોશ કાર્યાલય ત્યારથી ચાલુ જ રાખેલું છે. શ્રી. ચૂનીલાલ બારોટ એમાં કાયમી કામ કરતા રહ્યા છે. શરૂમાં થોડો વખત તેમની મદદમાં શ્રી. નગીનદાસ પારેખ અને શ્રી. શંકરદત્ત શાસ્ત્રી હતા. ઈ. સ. ૧૯૩૯–૪૦ના અરસામાં છૂટા થયા ત્યાં સુધીમાં, તે બે જણે ઉપલબ્ધ ગ્રંથોમાંથી વ્યુત્પત્તિ તથા શબ્દપ્રયોગો એકઠાં કરવાનું કેટલુંક કામ કર્યું હતું; તે દરમિયાન શ્રી. બારોટે ફારસી અરબી વ્યુત્પત્તિ જોઈ કાઢી હતી. શ્રી. નગીનદાસ તથા શાસ્ત્રી ગયા પછી નવી આવૃત્તિનું કામ શ્રી. બારોટે આગળ ચલાવ્યું હતું; અને તેની બધી પૂર્વતૈયારી તેમણે કરી હતી. તે અંગે તેમણે વ્યુત્પત્તિ, શબ્દપ્રયોગ વગેરેનું બાકી રહેલું બધું કામ પૂરું કર્યું. કાર્યાલયમાં એકઠા થયેલા ઢગબંધ નવા શબ્દો દાખલ કર્યા. એમ તેમણે છૂટી છૂટી એકઠી થયેલી વિવિધ બધી સામગ્રી એકસાથે મૂકીને નવી આવૃત્તિ માટેની હાથપ્રત માટે પૂર્વતૈયારી કરી હતી. પ્રેસ માટે છેવટની પ્રત તે ઉપરથી તૈયાર કરવામાં આવી. આ કામમાં, તેમની સાથે, દરેક આવૃત્તિમાં થતું આવ્યું છે તેમ, શ્રી. ગોપાલદાસ પટેલ તથા હું જોડાયા. તે કામ ૧૯૪૫ બાદ શરૂ કર્યું હતું. છેવટની નજર, ગઈ આવૃત્તિ જેમ, મેં રાખી છે. એક રીતે કહીએ તો, અમે ત્રણ જણ ગઈ ત્રણ આવૃત્તિઓથી આ રીતે કામ કરતા આવ્યા છીએ. ક્રમશઃ કણશઃ, એ કામ આ આવૃત્તિ જેટલે પહોંચે છે, તેથી અમને વ્યક્તિતઃ પણ અમુક આનંદ થાય છે.

ઉપર હું કહી ગયો કે, આ આવૃત્તિના ખાસ ઉમેરા ત્રણ ગણાય: ૧. ગઈ આવૃત્તિમાં તત્સમ વ્યુત્પત્તિ જ આપી હતી, તેમાં હવે ઉપલબ્ધ બધી વ્યુત્પત્તિ મૂકવામાં આવી છે; ૨. શબ્દપ્રયોગો; ૩. ઉચ્ચારણ. શબ્દભંડોળ વધ્યા કરે એ તો સામાન્ય બાબત હોઈ તેને સ્વતંત્ર કે નવો ઉમેરો ગણતો નથી.

વ્યુત્પત્તિ

તત્સમ વ્યુત્પત્તિ ઉપરાંત જેટલી મળી શકી તે બધી તદ્ભવ વ્યુત્પત્તિ પણ આ વખતે સંઘરી છે. તેમાં પ્રાકૃત રૂપો પણ દર્શાવ્યાં છે. તે વિષે એક વસ્તુ કહેવાની જરૂર છે. આમ દર્શાવેલાં પ્રાકૃત રૂપો પ્રત્યક્ષ ઉપયોગમાં આવ્યાં હોય તે જ લેવાનું રાખ્યું છે; કલ્પીને તે રજૂ કર્યાં નથી. આને માટે મુખ્ય ઉપયોગ અમે પંડિત હરગોવિંદદાસ ત્રિકમચંદ શેઠકૃત पाइय-सद्द-महण्णवो નો કર્યો છે. અપભ્રંશ, દેશ્ય, કે પ્રાકૃત શબ્દ બતાવ્યા છે તે આ કોશને આધારે ટાંકવામાં આવ્યા છે.

ઉપરાંત, તુલનાત્મક સૂચનો પણ મૂકવામાં આવ્યાં છે, અને તેમાં મુખ્યત્વે હિંદી અને મરાઠી ભાષાની તુલના નોંધી છે. હિંદી માટે ‘શબ્દ-સાગર’ અને મરાઠી માટે શ્રી. દાતેનો ‘મહારાષ્ટ્ર શબ્દકોશ’ મુખ્યત્વે ઉપયોગમાં લીધા છે. ઉર્દૂ ને હિંદુસ્તાની કોશો પણ જરૂર મુજબ વાપર્યા છે; પણ તે મુખ્ય ન હોવાથી તે બધાનાં નામ અહીં નોંધ્યાં નથી.

ફારસી અરબી વ્યુત્પત્તિ માટે ગુ૦ વ૦ સો૦ના કોશ ઉપરાંત લુગાતે કિશોરી, હિંદુસ્તાની-અંગ્રેજી કોશ વગેરેની જરૂર લાગવાથી તેમનેય વાપરવામાં આવ્યા છે.

એ પણ કહેવું જોઈએ કે, ગ્રંથોમાં મળી આવેલી ઉપરાંત કેટલીક સિદ્ધ જેવી લાગતી વ્યુત્પત્તિ પણ કોશમાં ઉમેરવામાં આવી છે. અને વ્યુત્પત્તિમાં જ્યાં શંકાને સ્થાન લાગ્યું છે, ત્યાં પ્રશ્ન દ્વારા તે વ્યક્ત કર્યું છે.

એક મૂળ શબ્દના થડ તળે આવતા શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ બધે અલગ બતાવી નથી, કેમ કે ઘણી જગાએ તે સહેજે દેખાઈ જાય એવી હોય છે. જ્યાં જુદી નોંધવા જેવી જરૂર લાગી છે, ત્યાં તે દર્શાવી છે.

આમ, આ આવૃત્તિ માટે એટલું કહી શકાય કે, વ્યુત્પત્તિ બાબતમાં થયેલું કામ વિદ્વાનો આગળ પહેલી વાર એકસાથે રજૂ થશે. તે પરથી હવે એ કામ આગળ લઈ શકાય. જે થયું છે તેને વધારે શુદ્ધ કરી શકાય. બલ્કે, એમ કહેવું જોઈએ કે, હવે આપણે ગુજરાતીમાં વ્યુત્પત્તિ-કોશ ખાસ અલગ કરવા તરફ પણ પ્રયાણ કરવું જોઈએ. આ કામને માટે આ આવૃત્તિ ઠીક ભૂમિકા રજૂ કરી શકશે.

ભાષાઓની તુલનાત્મક નોંધ અંગે બંગાળી, સિંધી, ઇત્યાદિ ભાષાઓ પણ સાથે લેવા જેવી કહેવાય. આ આવૃત્તિમાં જે તુલનાઓ નોંધી છે, તે સંપૂર્ણતયા આપી છે એમ સમજવાનું નથી. પણ કેવળ આ ઢબે તુલના કરતો શબ્દ-કોશ પણ, વ્યુત્પત્તિના અભ્યાસના વિકાસ અર્થે, જરૂરી તો છે જ. એ કામ પણ ખીલવવા જેવું છે. આ આવૃત્તિમાં તેનો સ્પર્શ મળશે એટલું જ.

શબ્દપ્રયોગો

વ્યુત્પત્તિ પેઠે જ શબ્દપ્રયોગો માટે પણ કામ થયું છે. ઉપલબ્ધ સાધનોમાંથી તેની સામગ્રી લઈ લીધી છે. ઉપરાંત ચાલુ ભાષામાંના નહીં સંઘરાયેલા પ્રયોગો જે ધ્યાન ઉપર આવ્યા, તે પણ નોંધવામાં આવ્યા છે. આથી કરીને શબ્દપ્રયોગોનો સંગ્રહ પણ આ આવૃત્તિમાં થાય છે એટલો પહેલવહેલો કોશમાં ઊતરે છે, એમ કહી શકાય. એ પૂરેપૂરો છે એમ

હરગિજ નથી. શબ્દોની પેઠે શબ્દપ્રયોગો પણ શિષ્ટ સાહિત્યમાંથી ખોળવા જોઈએ. એટલું જ નહિ, સ્વતંત્ર શબ્દપ્રયોગ-કોશ પણ હવે રચાવો જોઈએ. તે દ્વારા આપણી ભાષાની શક્તિનો આપણને કોઈ નવો જ ખ્યાલ આવે, એવો પૂરો સંભવ છે.

'શબ્દપ્રયોગ' કોને કહેવો, કહેવત અને તે બેમાં શો ફેર, એ બધા પ્રશ્નોની ચર્ચા અહીં કરવાની જરૂર નથી. પરંતુ એટલું નોંધું કે, કહેવતો સંઘરી નથી; અને જે શબ્દોના યોગથી, તેમના કેવળ શબ્દાર્થથી વિલક્ષણ એવો અર્થ ઉત્પન્ન કરાય છે, તેમને શબ્દપ્રયોગ ગણીને સંઘર્યા છે. અમુક શબ્દ સાથે જે અમુક શબ્દને રૂઢિથી વાપરવો જોઈએ, તે પણ નોંધવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

વ્યુત્પત્તિ પેઠે જ શબ્દપ્રયોગનો સંગ્રહ કરવાનું કામ અમને કામ કરનારાઓને બહુ રસિક થઈ પડયું હતું. આ કામ પણ આગળ એક ખૂબ જરૂરી સંશોધનની દિશા ખોલે છે એમ કહી શકાય.

ઉચ્ચારણ

આપણી લિપિ રોમન જેવી નથી; તેમાં ધ્વનિને વ્યક્ત કરવા માટે ઘણી સવડ છે. છતાં કેટલાક ધ્વનિ કે શ્રુતિ આપણે લિપિમાં ઉતારી શકતા નથી; તે રૂઢિ પર છોડી ચલાવી લઈએ છીએ. જેમ કે વિવૃત એ, ઓ; હશ્રુતિ; યશ્રુતિ; બે અનુસ્વાર. આ બાબતમાં કેટલાક વિદ્વાનોએ સંકેતોનાં સૂચનો કરેલાં છે, જે વાપરીએ તો કાંઈક મુશ્કેલી ઓછી થાય. પરંતુ, સામાન્ય લખનારી આમ પ્રજા એવી ઝીણવટની ઝંઝટમાં પડે નહીં. તેથી જોડણીના નિયમમાં એમને સ્વીકારવામાં આવ્યા નથી, અને તેથી ખાસ મુશ્કેલી નડતી નથી. પણ કોશકારે તે તે ઉચ્ચારણનાં સ્થાનો જોડણીની સાથેસાથ બતાવવાં જોઈએ. વાચક જોશે કે, ત્રીજી આવૃત્તિ વખતે એક પરપ્રાંતી ભાઈએ આવી માગણી પણ કરી હતી. આ આવૃત્તિમાં તે પૂરી કરવામાં આવી છે, અને હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, બે અનુસ્વાર, ઍ ઑ ઉચ્ચારો, તથા અલ્પપ્રયત્ન અકાર (ફડેવું) પણ સૂચવવામાં આવ્યા છે. તેમને માટે યોજેલા સંકેતો ને સમજૂતી સૂચનાઓમાં તથા સંકેત-સૂચિમાં આપ્યાં છે.

ઉચ્ચારણ વિષેની આ નોંધ, એક રીતે જોતાં, ગુજરાતી કોશોમાં પહેલી વાર ઊતરે છે. જોકે, નર્મકોશકારે આ વિષે વિસ્તૃત નોંધ લખી, હશ્રુતિ, પહોળા એ, ઓ વગેરે વાળા શબ્દોની યાદી પોતાની પ્રસ્તાવનામાં આપી છે.

ઉચ્ચારણની આ બાબતમાં પણ શંકાને સ્થાન છે એ ઉઘાડું છે. વ્યુત્પત્તિ તેમાં કાંઈક ઉકેલ દર્શાવી શકે. પણ છેવટે તો શિષ્ટ મનાતો ચાલુ

ઉચ્ચાર શો છે તે જોવાનું રહે. તેમાં પણ પ્રશ્નને સ્થાન તો રહે. આથી કરીને, આ બાબતમાં પણ વિવેક કરવાનો તો ઊભો રહે જ છે. તેમાં શંકાને સ્થાન હોય તો પ્રશ્ન કર્યો છે. કોશની આ નવી બાબતમાં પણ પરિપૂર્ણતા સાધવા માટે, તેને જ સ્વતંત્ર રૂપે તપાસવી જોઈએ. એ પણ એક નવું કાર્યક્ષેત્ર ઊઘડે છે એમ ગણાય.

શબ્દભંડોળ

ભાષાના શબ્દો જ્યાં જ્યાં પડેલા હોય — જૂના નવા સાહિત્યમાં તથા ચાલુ ભાષા તથા તળપદી બોલીઓમાં — ત્યાં ત્યાં બધેથી વીણી વીણીને સંઘરવા, એ તો કોશનું મુખ્ય કામ અને પ્રયોજન છે. એટલે તે તો સદાનું ચાલુ કામ જ અમે માન્યું છે. તેથી એનો સંઘરો સારી પેઠે મોટો થયો છે.

ઉપરાંત કેટલાક ભાષાપ્રેમી મિત્રો પણ એમાં મદદ કરે છે. તેમાં ખાસ ઉલ્લેખ શ્રી. રા૦ વિ૦ પાઠકનો કરવો જોઈએ. એક નિયમપૂર્વક તે, નવા શબ્દો જુએ કે ઉદાહરણ સાથે પોતાના કોશમાં ટાંકી રાખે છે; અને દર નવી આવૃત્તિ વખતે કોશ જ અમને મોકલી આપી તે શબ્દો ઉમેરાવી લે છે. આજે ગુજરાતીના અનેક અધ્યાપકો આ પ્રમાણે જો કરે, તો સહેજે કેટલી બધી મદદ થઈ શકે? આ કામ આવી મદદથી જ થઈ શકે એવું છે, એ તો ઉઘાડું છે. અધ્યાપકો શબ્દો ઉપરાંત કોશનાં બીજાં અંગોમાં પણ સુધારાવધારા કરવામાં ખૂબ મદદ કરી શકે. આવી બધી મદદ આવકારપાત્ર થશે એ તો કહેવાનું હોય નહિ; અમે તે માટે પ્રાર્થના કરીએ છીએ.

અંદાજ છે કે શબ્દભંડોળ પોણા લાખની આસપાસ હવે પહોંચ્યું હશે.

જોડણી

જોડણીના નિયમોમાં કશો ફેરફાર કરવાનો હોય નહિ. એક ભૂલ સુધારી લેવામાં આવી છે: નિયમ ૧૦માં 'ચાહ'નાં રૂપોમાં ચહાત, ચહાતો, –તી, –તું છપાયું છે, તે ચાહત, ચાહતો, –તી, –તું કરી લીધું છે. પહેલી આવૃત્તિના શબ્દોમાં પણ 'ચાહતું' વિ૦ કરીને આપ્યું છે, તે પરથી પણ આ ભૂલ હતી એમ સ્પષ્ટ થાય છે.

જોડણી બાબતમાં આનંદની એક વાત નોંધવાની રહે છે તે એ કે, ઈ. સ. ૧૯૪૦માં મુંબઈ સરકારે પણ શિક્ષણ તથા પાઠ્યપુસ્તકો માટે જોડણીકોશને માન્ય કર્યો છે. આથી કરીન પૂ૦ ગાંધીજીએ લગભગ ૨૫ વર્ષ

પર ઉપાડેલું કામ ઠીક ઠીક સફળતા મેળવે છે. એ ઠરાવ જોઈ તેઓશ્રીએ જે આનંદ વ્યક્ત કર્યો હતો, તે એમના જ શબ્દોમાં ઉતારું છું :—

"જેવી અરાજકતા ગુજરાતી શબ્દોની જોડણી વિષે વર્તે છે એવી ભાગ્યે જ બીજી કોઈ ભાષામાં હશે : મરાઠીમાં નથી, બંગાળીમાં નથી, તામિલમાં નથી, ઉર્દૂમાં નથી. હિંદુસ્તાનની બીજી ભાષાઓમાં હોવાનું સાંભળ્યું નથી. યુરોપની ભાષાઓમાં તો નથી જ. જે ભાષાના શબ્દોની જોડણી બંધાઈ ન હોય તે ભાષાના બોલનારા જંગલી ન કહેવાય તો શું કહેવાય? મનુષ્ય જેમ આગળ વધે તેમ તેની ભાષા વધે જ છે. ભાષા ઉપરથી તેના બોલનારાની પરીક્ષા ઘણી બાબતમાં કરી શકાય છે. 'હગમરટપર' લખનારના જ્ઞાનની પરીક્ષા કરવામાં વાર ન લાગે.

આવા મારા વિચાર ભાષાને વિષે હોઈ, જ્યારે મગનભાઈએ મને નીચેની કાપલી મોકલી ત્યારે હું રાજી થયો :

'મુંબઈ સરકારના પ્રકાશન ખાતા તરફથી નીચે પ્રમાણેની યાદી બહાર પડી છે :

'ગુજરાતી શબ્દોની સાચી જોડણી વિષે ગુજરાતમાં ઘણા વખતથી ચર્ચા ચાલી રહી છે. એને પરિણામે એ ભાષાના અભ્યાસમાં નડતી મુશ્કેલી દૂર કરવાના હેતુથી ગૂજરાત વિદ્યાપીઠે, સામાન્ય રીતે સ્વીકારાયેલા અમુક સિદ્ધાંતોને આધારે, 'જોડણીકોશ' નામનો એક શબ્દકોશ પ્રગટ કર્યો છે. આ 'જોડણીકોશ'માં સ્વીકારાયેલી જોડણીનો ગુજરાત સાહિત્ય પરિષદ, મુંબઈ યુનિવર્સિટી તેમ જ ઘણાખરા ગૂજરાતી પ્રકાશકો, વર્તમાનપત્રો અને સામયિકોએ પણ સ્વીકાર કર્યો છે. સર્વત્ર એક જ પ્રકારની જોડણી રહે, તેમ જ ભાષાના અભ્યાસમાં ચોકસાઈ સચવાય, એ હેતુથી મુંબઈ સરકાર એ જરૂરી અને ઇષ્ટ માને છે કે, 'જોડણીકોશ'માં નક્કી કરેલી સર્વસામાન્ય અને એક જ પ્રકારની જોડણી ઇલાકાની શિક્ષણસંસ્થાઓમાં અનુસરવામાં આવે. આ અનુસાર સરકારે એવો હુકમ બહાર પાડ્યો છે કે, ભવિષ્યમાં 'જોડણીકોશ'માં નક્કી કરાયેલી જોડણીને અનુસરે એવાં જ પુસ્તકોને પાઠ્યપુસ્તકોની મંજૂર થયેલી યાદીમાં મૂકવામાં આવશે.'

મુંબઈ સરકારે આ નિર્ણય કરતાં વખત તો ઠીક લીધો, પણ છેવટે નિર્ણય કરી શક્યા તેને સારુ તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે. મારી આશા છે કે, સૌ પત્રકારો અને લેખકો વિદ્યાપીઠના કોશને અનુસરશે."

('હરિજનબંધુ', તા. ૪–૨–૧૯૪૦માંથી)

આ લખતાં યાદ આવે છે કે, તેઓશ્રી આજે આ તેમની આજ્ઞારૂપ ફૂલીફાલી આવૃત્તિ જોવાને સદેહે આપણી સાથે નથી; તેથી મર્મમાં આઘાત પહોંચે છે. આ કોશ એમના ચરણોમાં અર્પણ થયેલો છે, તે આજે માનસ વિધિથી જ કરવાનું રહે છે.

કાવ્યની જોડણી

કાવ્યની જોડણી માટે એક સાદા નિયમ નં૦ ૩૨ ઉપરાંત વિચાર નથી થઈ શક્યો. એમાં આગળ વધી શકાય? એ બાબતમાં એક મોટો નિયમ તો નક્કી છે અને એ માનીને ચાલવું જોઈએ કે, શબ્દોની જોડણી નક્કી કર્યાં પ્રમાણે કાવ્યમાં પણ સાચવવી જોઈએ. પણ પદ્યની વિશેષ જરૂરિયાતોને લઈને કોક સ્થાનોએ માત્રા વધારવી ઘટાડવી પડે છે; અને કવિઓ એવી છૂટ લે છે જ. તેવાં સ્થાનોએ શું કરવું એ પ્રશ્ન રહે છે. ત્યાં પણ નક્કી જોડણી કાયમ રાખી, હ્રસ્વ દીર્ઘનાં ચિહ્ન મૂકીને લીધેલી છૂટ બતાવવી, એમ નં૦ ૩૨માં બતાવ્યું છે. આ રીતમાં કશી મુશ્કેલી નથી. તેને બહુધા અનુસરવામાં આવે એટલે બસ.

આવી જ રીતે ત્રીજું એક ચિહ્ન પણ સ્વીકારવા જેવું છે, તે અકારના લોપને માટે ખોડાનું ચિહ્ન. જેમ કે, 'કહેવું' શબ્દ લઈએ. છંદની જરૂર પ્રમાણે તેને 'ક-હે-વું' પણ વાંચવામાં આવે છે અને 'કહે-વું' પણ. આ બીજી જગાએ 'ક્‌હેવું' આમ લખવાથી કામ સરી શકે. એમ જો માત્રાલોપ દેખાડવા માટે ખોડાનું ચિહ્ન વપરાય, તો કાવ્યમાં પણ તે પૂરતી જોડણી સાચવવામાં સરળતા થાય. જેમ કે 'જગત'ને 'જગ્ત' કરવું હોય તો 'જગ્‌ત' લખી શકાય. 'બહેન,-ની'ને 'બ્હેન,-ની' કે 'એન-ની' ન કરતાં 'બ્‌હેન-ની' કરી શકાય.

કોઈ સ્થાનોએ આથી ઊલટી જરૂર લાગતાં કવિઓ એવી છૂટ લે છે કે, જોડાક્ષરને છૂટો પાડી માત્રાવૃદ્ધિ સાધે છે. જેમ કે 'પ્રકાશ'નું 'પરકાશ'.

આમ જોડાક્ષરને છૂટો પાડી **માત્રાવૃદ્ધિ** મેળવી લેવા ઉપરાંત, જ્યાં જોડાક્ષર ન હોય ત્યાં, છંદને લઈને જરૂર લાગે તો, બહુધા અનુસ્વાર ઉમેરી લઈને, **માત્રા** વધારવામાં આવે છે. જેમ કે સ્વામિન–સ્વામિન્ન; જોબન–જોબંન વગેરે.

આમ માત્રામાં કરી લેવાતો વધારો કોઈ સંકેત દ્વારા સૂચવી જો મૂળ જોડણી સાચવી શકાય તો સારું. પણ એ યોજવો અઘરો લાગે છે. એટલે કે, જો આવી છૂટ કવિને લેવી જ પડે તો લેશે એમ થયું.

આ બાબતમાં કાવ્યના લેખક–પ્રકાશકો કાંઈક ધોરણ ઉત્પન્ન કરે, તેવી વિનંતી છે.

આગળનું કામ

હવે પછી કોશ અંગે આગળ શું કરાશે, એ વિષે સામાન્ય રીતે દરેક આવૃત્તિમાં કાંઈક ચર્ચા થતી આવી છે. તેમાંની કેટલીક બાબતો હજી ઊભી

જ છે. જેમ કે, પારસી ગુજરાતીના શબ્દો, તળપદી બોલીઓમાં ઠેર ઠેર પડેલા પ્રાંતીય શબ્દો, વિજ્ઞાનની પરિભાષા — આ બધું કામ ઊભું જ છે. પારસી ગુજરાતીનો તો શાસ્ત્રીય ઢબે સ્વતંત્ર કોશ કરવામાં આવે તોય ભાષાની સારી સેવા થાય. વિજ્ઞાનની પરિભાષા તરફ હવે શિક્ષકોનું અને યુનિવર્સિટીઓનું ધ્યાન છેવટે જવા લાગ્યું છે, એટલે તેમાં પ્રગતિ થશે.

એ કામો શબ્દભંડોળને અંગે થયાં. આ કોશની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો, અર્થોનાં ઉદાહરણો ટાંકવાં એ એક ઉમેરી શકાય એવી બાબત કહેવાય. આ આવૃત્તિમાં કોઈક સ્થાને અર્થ સ્પષ્ટ કરવા ઉદાહરણ ટાંક્યાં છે, પરંતુ અવતરણ આપવામાં નથી આવ્યાં. પરંતુ તે અનિવાર્ય ન ગણાય. બૃહત્કોશમાં તે જરૂરી ખરું. પરંતુ કાલક્રમે ઉદાહરણો જોઈને અર્થવિકાસ ચકાસવામાં આવે તો તેની ખરી કિંમત અને સાચો અર્થ. ઉદાહરણો સંઘરવા પૂરતું જો જોઈએ તો, એ બાબતમાં સામગ્રી આજે ખૂટે એમ નથી. જૂના કોશોમાં તે ખૂબ પડેલી છે. ઉપરાંત હજારો ઉદાહરણો કોશ-કાર્યાલય પાસે કાપલીઓમાં અને નોંધોરૂપે પડેલાં છે. તે બધાં ઉપરથી શબ્દો અને અર્થો તો નોંધાયા છે. તેમનાં ઉદાહરણો ટાંકવાં હોય તો ટાંકી શકાય. પરંતુ ચાલુ કોશમાં તે ન આપીએ તોય ચાલી શકે. કરવા જેવું કામ, અર્થવિકાસની દૃષ્ટિએ ઉદાહરણો કાલક્રમે એકઠાં કરીને, અંગ્રેજી 'ઑક્સફર્ડ મહાકોશ'ની પદ્ધતિએ શબ્દો પર કંડિકાઓ રચવાનું છે. અત્યારે તો આ દૂરનો આદર્શ જ લાગે છે. આપણી ભાષામાં એટલું સંશોધનકામ તથા વિદ્વત્તા પણ અત્યાર સુધીમાં એવાં રેડાયાં નથી કે જેથી આવું કામ હાથ ધરી શકાય. એક જ દાખલો આપું : આપણા જૂના કવિઓના ગ્રંથોની પ્રમાણભૂત વાચનાઓ જ હજી સિદ્ધ થઈ બહાર નથી પડી. આ સામગ્રી હોય તો તાત્કાલિક એવું કામ ઉપાડી શકાય કે, દરેક મુખ્ય મુખ્ય સાહિત્યયુગોના પ્રધાન ગ્રંથો લઈને તેમને 'ઑક્સફર્ડ-પદ્ધતિ'એ જોઈ કઢાય. પણ આ કરવાને માટે પહેલી તે ગ્રંથોની આધારભૂત વાચનાઓનું શાસ્ત્રીય સંપાદન થવું જોઈએ. તો પછી તે વાંચીને કાપલીઓ કરી આપવા ઇચ્છનારા ભાષાપ્રેમી સ્વયંસેવક વિદ્વાનો મેળવવાના રહે. હવે પછી કોશને એક ડગલું આગળ લેવા માટે આવું કાંઈક કરવું જોઈએ એમ લાગે છે. દરમિયાન ચાલુ પ્રકારનું કામ તો ઊભું છે જ. સાહિત્ય જોતા રહી શબ્દો, શબ્દપ્રયોગો વગેરે જે ન સંઘરાયા હોય તે તે વીણતા રહેવું, વ્યુત્પત્તિ અંગે સંશોધન કરવું, તુલનાત્મક વ્યુત્પત્તિ અર્થે બંગાળી, સિંધી, નેપાળી, કાનડી ઇત્યાદિ ભાષાઓએ પણ પહોંચવું — આવાં આવાં કામો ચાલતાં રહે, તો કોશ ઉત્તરોત્તર ખીલતો અને વધતો રહે.

હવે આ આવૃત્તિ જોતાં, એક જરૂર એ પણ લાગી છે કે, મૅટ્રિક કક્ષાના વિદ્યાર્થીઓ માટે એક નાનો 'વિનીત' કોશ રચવો, જેથી તેમને માફકસરની કિંમતે તે મળી શકે. આ કામ હવે પછી પાર પાડવા વિચાર છે.

આ કોશની કિંમત રૂ. ૧૨ કરવાની થઈ છે તે, આજની બધી તરફની મોંઘવારી જોતાં, વધારે નહિ ગણાય, એ ઉઘાડું છે.

અંતે, આ આવૃત્તિને સાંગોપાંગ પૂરી કરવામાં જે અનેકવિધ મદદની જરૂર પડી છે, તે પૂરી પાડનાર સૌનો આભાર માનું છું. એવી બધી મદદ વગર આ કામ, મેં શરૂમાં કહી તેવી મુશ્કેલીઓમાં, પરવારી ન શકાત. તે ઠીક વખતસર પરવારી શકાયું તે માટે પરવરદિગાર પરમેશ્વરનો આભાર માનીએ છીએ.

૧૫-૮-'૪૯ **મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ**

અનુક્રમણિકા

ચોથી આવૃત્તિ ૫
પહેલાંની આવૃત્તિઓનાં નિવેદનો ૧૬
  ૧. પહેલી આવૃત્તિ ૧૬
  ૨. બીજી આવૃત્તિ ૨૦
  ૩. ત્રીજી આવૃત્તિ ૨૫
જોડણીના નિયમો ૩૧
કોશ વાપરનારને સૂચના ૩૭
સંક્ષેપોની સમજ ૩૯
વ્યુત્પત્તિના સંકેત ૪૦
ઉચ્ચારણના સંકેત ૪૦
બીજાં ચિહ્નોની સમજ ૪૦
જોડણી કોશ **૧-૧૨૨૧**

આગળની આવૃત્તિઓનાં નિવેદનો

૧

[પહેલી આવૃત્તિ]

ગુજરાતી ભાષાને બહુજનમાન્ય એવી જોડણી નથી એ વસ્તુ ગુજરાતીના અનેક ભક્તોની પેઠે ગાંધીજીને પણ હમેશ ખટકતી આવી છે. એમના યરોડાના જેલનિવાસમાં પણ એ વસ્તુનું ચિંતવન ચાલતું હતું, અને ત્યાંથી જ તેમણે સંદેશો મોકલેલો કે, ગુજરાતી ભાષાની આ દુર્દશા દૂર કરવી જ જોઈએ. જેલમાંથી બહાર આવ્યા પછી એમણે ત્રણ જણને એ કામ સોંપ્યું, અને શાસ્ત્રીય શુદ્ધિ અને રૂઢિ બંનેનો સમન્વય સધાય એવી રીતે જોડણીના નિયમોનો સંગ્રહ કરી તે પ્રમાણેનો લોકસુલભ એવો એક જોડણીકોશ તૈયાર કરવો એમ સૂચવ્યું.

જોડણી શાસ્ત્રપૂત હોય, બહોળી શિષ્ટ રૂઢિને અનુસરતી હોય, એ બધું જેટલું આવશ્યક છે તેટલું જ, અથવા તેના કરતાંયે, જેવી હોય તેવી પણ જોડણી બહુજનમાન્ય અને નિશ્ચિત થઈ જાય, એ વધારે આવશ્યક છે, આજે અંગ્રેજી ભાષાની જોડણી બધી રીતે શાસ્ત્રશુદ્ધ છે એમ તો કહેવાય જ નહિ; કેટલીયે બાબતમાં એ ઢંગધડા વગરની છે. પણ તે પ્રજામાં સંગઠન તથા તાલીમબદ્ધતા હોવાને લીધે ત્યાં જોડણીમાં અરાજકતા ફેલાવા પામી નથી. અંગ્રેજી ભાષાની જોડણી સર્વમાન્ય થઈ ચૂકી છે, તેથી જોડણીની બાબતમાં બધે એકધારું લખાણ જડી આવે છે. એક વાર અરાજકતામાંથી વ્યવસ્થા ઉત્પન્ન થઈ ગઈ એટલે પછી સુધારા કરવા જ હોય તો તે કામ પ્રમાણમાં ઘણું સહેલું થઈ જાય છે.

સુધારાનો પ્રવાહ માન્ય વિકલ્પોની મર્યાદામાં જ વહી શકે છે. વખત જતાં વિકલ્પોમાં અમુક જાતની જોડણી જ વધારે રૂઢ થાય છે અને બીજા વિકલ્પો અવમાન્ય ન હોય તોપણ વપરાશને અભાવે કાલગ્રસ્ત થઈ જાય છે અને ખરી પડે છે.

અરાજકતા અને માન્ય વિકલ્પો વચ્ચે ભેદ કરવો જોઈએ. ભાષાની સંક્રમણાવસ્થામાં વ્યવસ્થા જાળવવી એ અઘરું કામ છે. એવે પ્રસંગે વિકલ્પોને ઓછામાં ઓછા રાખવા કરતાં ભાષા ખમી શકે તેટલા વધારેમાં વધારે રાખવા એ નીતિ અપરિહાર્ય છે. પણ અરાજકતા તો એક ક્ષણને માટે પણ સહન કરવા જેવી વસ્તુ નથી. જેમણે ભાષાની કીમતી સેવા કરી છે અને શાસ્ત્ર, રૂઢિ અથવા લોકમાન્યતાની દૃષ્ટિએ જેમનો પક્ષ સમર્થ છે, તેમને વિકલ્પો દ્વારા બની શકે તેટલી માન્યતા આપવી એ જ ભાષાવ્યવસ્થાનો એકમાત્ર ઉપાય છે. અને જોડણીના ભિન્ન ભિન્ન પક્ષકારોએ એટલી વાત તો સ્વીકારવી જ જોઈએ કે, અરાજકતા મટી તેને સ્થાને વિકલ્પપ્રચુર વ્યવસ્થા ભાષામાં ઉત્પન્ન થાય તોયે તે મહત્ત્વની પ્રગતિ જ ગણાવી જોઈએ. અને આવી પ્રગતિ પછી જ કોઈ પણ સુધારાને વધારે

અનુકૂળ પરિસ્થિતિ મળે છે. અરાજકતા અને વિકલ્પ વચ્ચેનો ભેદ ધ્યાનમાં આણીને અને અરાજકતા પ્રગતિને અથવા એકે પક્ષને પોષક નથી એમ જોઈને, એક વાર બહુજનમાન્ય એવી જોડણીની વ્યવસ્થા સ્વીકારવામાં બધા અનુકૂળ થાય તો ઇષ્ટ હેતુ સફળ થાય. અને કેટલીક વાર તો વિકલ્પના બંને પ્રકાર હંમેશને માટે ભાષામાં ચાલતા જ રહેવાના છે. દાખલા તરીકે, સંસ્કૃતપ્રચુર અથવા લલિત શૈલીમાં લ અને ળ ના વિકલ્પ વચ્ચે લ ને જ વધારે પસંદ કરવામાં આવશે, અને સાદી તળપદી ભાષામાં લને બદલે ળ વાપરવા તરફ લોકો ઢળશે.

ગાંધીજીએ નીમેલી ત્રણ જણની સમિતિએ જોડણીની બાબતમાં પૂર્વે થયેલી બધી ચર્ચા ધ્યાનમાં લઈ, ચોથી સાહિત્ય પરિષદની જોડણીસમિતિના ઠરાવને આધારરૂપ ગણી, શિષ્ટ અને લોકમાન્ય એવા સાક્ષરોની રૂઢિ તપાસી કેટલાક નિયમો તારવી કાઢ્યા, અને એ વિષયોમાં અધિકાર અથવા રસ ધરાવતા લોકો પર તે મોકલી તેમનો અભિપ્રાય પૂછ્યો. તે નિયમો તારવવામાં તેમણે નીચેનો ઉદ્દેશ ખાસ ધ્યાનમાં રાખ્યો હતો:

“શિષ્ટ રૂઢિમાં બહુ ફેરફાર કરવો ન પડે, નિયમો સહેલાઈથી સર્વમાન્ય થઈ જાય, અને લખવા અને છાપવામાં લેખકોને અને મુદ્રકોને અગવડ ઓછી પડે, છાપેલો લેખ આંખને ગમે, અને અક્ષરની ઓળખ ટૂંક વખતમાં સર્વત્ર ફેલાય એટલા માટે, અને નવા વાંચતાં શીખનારને સગવડ થાય એ ઉદ્દેશ રાખીને આપણા નિયમ ઘડવા જોઈએ, એમ સૌ કોઈ સ્વીકારશે જ. જોડણીમાં વ્યુત્પત્તિનો ઇતિહાસ સાચવવાનું બને તો તે પણ ઇષ્ટ જ છે એ વિષે પણ મતભેદ ન જ હોઈ શકે.”

એક વરસના વિચારવિનિમયને પરિણામે વાતાવરણ બહુ જ અનુકૂળ દેખાયું અને ઘણા લોકોની સામાન્ય સંમતિ એ નિયમો માટે મળી. ઘણા ભાઈઓએ કીમતી સૂચનાઓ કરી હતી અને વિકલ્પો સૂચવ્યા હતા. એ બધાનો યથાશક્ય સંગ્રહ કરી સમિતિએ બીજી પત્રિકા બહાર પાડી અને સર્વમાન્ય થઈ શકે એવા નિયમો પ્રસિદ્ધ કર્યા. આ નિયમો ઘડવામાં દી. બ. કેશવલાલ ધ્રુવ તેમ જ સ્વ. સર રમણભાઈ તરફથી કીમતી મદદ અને સહાનુભૂતિ મળ્યાં હતાં.

એ જ અરસામાં વિદ્યાપીઠે નીચેના ગૃહસ્થોની એક જોડણીસમિતિ નીમી: શ્રી. રામનારાયણ પાઠક, શ્રી. છોટાલાલ પુરાણી, શ્રી. કાળિદાસ દવે, શ્રી. નરહરિ પરીખ. એ સમિતિએ ગાંધીજીની સમિતિના નિયમો સ્વીકારી લીધા એટલે ગાંધીજીએ વિદ્યાપીઠ મારફતે જ જોડણીકોશ તૈયાર થઈ જાય એમ સૂચવ્યું, અને વિદ્યાપીઠે જોઈતાં નાણાંની સગવડ કરી શ્રી. નરહરિ પરીખને એ કામની વ્યવસ્થા સોંપી. રેલસંકટના કામમાં નરહરિભાઈને રોકાવું ન પડત તો શરૂ થયેલું આ કામ વચમાં ન અટકત. અનુભવ ઉપરથી નક્કી થયું કે, આ કામ બિનઅટકાવ ચલાવવું હોય તો જેને માથે બીજી કશી જવાબદારી નથી એવા માણસની સેવા આ કામમાં લેવી જ જોઈએ. એટલે ભાઈ ચંદ્રશંકર શુકલ ઉપરાંત શ્રી. વિશ્વનાથ મગનલાલ ભટ્ટને રોક્યા.

જોડણી નક્કી કરવાની સાથે, પ્રચલિત કોશોમાં નથી અને છતાં પ્રાચીન કાળથી અથવા હાલની જાગૃતિને પરિણામે જે શબ્દો વપરાય છે, એવા શબ્દોનો સંગ્રહ

કરવો પણ આવશ્યક હતો. આ કામમાં કેટલાક મિત્રોએ કીમતી મદદ કરી છે. આ રીતે આધુનિક ગ્રંથકારોએ ભાષામાં દાખલ કરેલા સંખ્યાબંધ શબ્દો આ કોશમાં પહેલવહેલા દાખલ થયા છે. શબ્દોની જોડાણી સાથે દરેક શબ્દના મુખ્ય મુખ્ય અર્થો પણ આપવા અને બની શકે તો વ્યુત્પત્તિ પણ આપવી એવો વિચાર પ્રથમ હતો; પણ વ્યુત્પત્તિ એ મહત્ત્વનું અને નવું ક્ષેત્ર છે, અને અર્થો અને વ્યાખ્યાઓ પ્રમાણ ગણાય એવી રીતે આપવામાં ઘણો વખત જાય એમ હતું. એ બંનેને પહોંચી વળતાં ઘણો વખત જશે એમ જોઈને અને ગાંધીજીની ખાસ સૂચનાથી મૂળ વિચાર ફેરવ્યો, અને ફક્ત જોડણી નક્કી કરીને જ કામ જલદી પતાવવું એમ ઠરાવ્યું. આમ કરવાથી પુસ્તકનું કદ નાનું થયું, કિંમત પણ ઓછી થઈ, અને એક જ ભાગમાં આખો શબ્દસંગ્રહ આવ્યો. જોડણીકોશનો મુખ્ય ઉપયોગ તો સંશય વખતે ઝટ એની મદદ લઈ જોડણીનો નિર્ણય કરી શકાય એ છે. લેખકો, વિદ્યાર્થીઓ, અને ખાસ કરીને મુદ્રણાલયો અને પ્રકાશનમંદિરોના મેજ ઉપર એવી એક ચોપડી પડી હોય તો તેમની હંમેશની મૂંઝવણ દૂર થાય છે.

જો નિરપવાદ નિયમ કરીને જ બધું કામ સરી શકે એમ હોત, તો જોડણીકોશ તૈયાર કરવાની આટલી બધી આવશ્યકતા અને ઉતાવળ ન પણ રહેત. પણ નિયમ નક્કી કર્યાં છતાં રૂઢિ અને પરસ્પરવિરોધી એવા લાગતા નિયમોના બલાબલનો વિચાર દરેક શબ્દ વખતે કરવો પડે છે, અને તેથી દરેક શબ્દનો નિયમોની દૃષ્ટિએ સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરી જોડણી નક્કી કરવી પડે છે. ભાષા વાપરનાર દરેક વ્યક્તિ દરેક પ્રસંગે આવી પરીક્ષા ન કરી શકે અને દર વખતે એક જ નિર્ણય ઉપર પણ ન આવી શકે, એટલા માટે કોશની સગવડ આપવી પડે છે. એ જ કારણે, કોશ તૈયાર કરતી વખતે પણ, નક્કી કરેલા નિયમોમાં અમુક વધારા અને અમુક ફેરફાર કરવા પડ્યા છે. આવા ફેરફારો અનેક તત્ત્વો ધ્યાનમાં રાખીને કરવાના હોવાથી એક જ માણસની મુનસફી ઉપર આધાર ન રખાય. પણ જેમને શાસ્ત્ર, રૂઢિ અને શિષ્ટ લેખકોનું વલણ આ ત્રણેનો ઠીક ઠીક પરિચય છે એવા એક કરતાં વધારે નિરાગ્રહી લોકોની મદદ મેળવી શકાય તેટલી મેળવવી જોઈએ એમ સમજી છેલ્લી જોડણી નક્કી કરતી વખતે શ્રી. મહાદેવભાઈ, શ્રી. રામનારાયણભાઈ અને શ્રી. નરહરિભાઈ બારડોલીના કામને અંગે એકત્ર રહ્યા હતા એનો લાભ લીધો છે.

જોડણીકોશમાં ગુજરાતી ભાષાના બધા જ શબ્દો આવી જવા જોઈએ એ વાત સ્પષ્ટ છે. પણ એમ કરતાં કેટલાક મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવાના હતા. કોશનો અધિકાર ભાષામાં ચાલુ થયેલા અથવા માન્ય લેખકોએ વાપરેલા શબ્દોનો જ સંગ્રહ કરવાનો છે. સંસ્કૃત, હિન્દી, મરાઠી, બંગાળી વગેરે ભાષાઓના કુટુંબમાંની જ ગુજરાતી પણ હોવાથી એ ભાષાઓમાંથી ગમે તેટલા શબ્દો ગુજરાતી ભાષા લઈ શકે છે, પણ તેટલા ખાતર એ ભાષાઓમાંથી લેવા લાયક બધા શબ્દો કોશમાં દાખલ કરીએ તો શબ્દસંખ્યા વધે, પણ એ ગુજરાતી ભાષાકોશ ન ગણાય. જેટલા શબ્દો ગુજરાતી ભાષામાં વપરાયા હોય અને ભળ્યા હોય તેટલાને જ ગુજરાતી શબ્દકોશમાં સ્થાન હોઈ શકે છે.

સામાન્ય શબ્દોને પ્રત્યયો લગાડી જેટલા શબ્દો થઈ શકે છે તે બધા આપવા એ પણ કોશકારનું કામ નથી. અને જોડણીકોશની દૃષ્ટિએ તો મુખ્ય શબ્દ આપ્યા પછી જોડણીમાં ફેરફાર ન થતો હોય તો પ્રત્યયસાધિત શબ્દો રૂઢ હોય તોપણ આપવાનું પ્રયોજન, ખરું જોતાં, નથી. છતાં શરૂઆતમાં એવા શબ્દો આપીને પણ કોશ વાપરનારનું કામ સહેલું કરી આપવું આવશ્યક જણાવાથી પ્રત્યયસાધિત રૂપો આપ્યાં છે. આગળ ઉપર જોડણીકોશમાંથી એવા શબ્દોને બાતલ કરવા જોઈશે.

જોડણીનો વિચાર કરતી વખતે હશ્રુતિ અને યશ્રુતિ જોડણીમાં વ્યક્ત થવી જોઈએ એ શ્રી. નરસિંહરાવનો આગ્રહ ધ્યાનમાં આવ્યા વગર રહેતો નથી. તેઓ કહે છે કે, ગુજરાતી ભાષાના સ્વભાવમાં એ વસ્તુઓ છે અને જૂના લોકો એ બંને શ્રુતિઓ લખવામાં વ્યક્ત કરતા પણ હતા. સરકારી કેળવણી ખાતાએ મનસ્વીપણે એનો છેદ ઉડાડ્યો અને લોકોએ જડતાથી અત્યાર સુધી એ જોહુકમીને ટેકો આપ્યો છે.

એમની એ વાત અત્યાર સુધી લોકોએ ધ્યાન ઉપર નથી લીધી એ બરાબર નથી થયું. પણ આટલા દિવસના અનુભવ પછી જરૂર કહી શકાય કે, જે ફેરફાર થઈ ગયો છે એ થઈ ગયો છે; હ અને ય નું જોડણીમાં ફરી સ્થાન સર્વમાન્ય થવું એ લગભગ અશક્ય છે. પણ એનું મુખ્ય કારણ **એ નથી** કે લોકોને એ બે શ્રુતિઓ વિષે વાંધો છે. પણ જનસ્વભાવ લખવાવાંચવામાં અને છાપખાનાંવાળાઓ બીબાં ગોઠવવામાં જોડાક્ષરો વધે એ પસંદ નથી કરતા. જો હશ્રુતિ અને યશ્રુતિ વ્યક્ત કરવાનો કોઈ સહેલો ઉપાય લિપિસુધારાને અંગે થાય તો શ્રી. નરસિંહરાવના પ્રયત્નને અત્યાર સુધી નથી મળ્યો એવો ટેકો જરૂર મળશે.

કેટલાક શબ્દો સારા લેખકોએ અથવા કવિઓએ વાપરેલા હોવા છતાં, વપરાશમાં કાં તો આવ્યા નથી અથવા રહ્યા નથી. તેવા કાલગ્રસ્ત શબ્દોનો અર્થ કરવો પણ કોક કોક વાર મુશ્કેલ થઈ જાય છે. એવા શબ્દો નજીકના ભવિષ્યમાં કોઈ વાપરે એવો સંભવ પણ નથી હોતો. એવા શબ્દોની જોડણી નક્કી કરી આપવાનું ખાસ પ્રયોજન નથી. છતાં અર્થકોશમાં તે કામ આવે એમ જાણી તેમને આ કોશમાં સ્થાન આપી + નિશાનીથી જુદા પાડ્યા છે.

જે કોશોમાંથી અમે શબ્દસંગ્રહ પ્રથમ ભેગો કર્યો તે કોશોના કર્તાઓનો અને પ્રસિદ્ધકર્તાઓનો અહીં આભાર માનીએ છીએ. શ્રી. લલ્લુભાઈ ગોકળદાસ, શ્રી. જીવનલાલ અમરશી, શ્રી. ભાનુસુખરામ અને ભરતરામ, એમના કોશો તથા ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીનો ફારસીઅરબી કોશ, એ ગ્રંથોનો અમે વિશેષ ઉપયોગ કર્યો છે. આપટેના સંસ્કૃત કોશ વગર કોઈ ચલાવતું જ નથી. બીજા પણ કેટલાક કોશો અમે વાપર્યાં છે. પ્રચલિત સાહિત્યમાંથી શબ્દો કાઢી આપવામાં ગોંડળના ભાઈ ચંદુલાલ પટેલ, રાજકોટના કવિ ત્રિભુવન વ્યાસ ઇ૦ મિત્રોએ કરેલી મદદની અહીં નોંધ લેવી ઘટે છે. . . . જોડણીના નિયમો નક્કી થયા, આવેલી બધી સૂચનાઓનો વિચાર થયો, અને શબ્દોનો સંગ્રહ પણ બની શકે તેટલો સંપૂર્ણ કર્યો; પણ મુખ્ય કામ એ નિયમો અને સૂચનાઓને અનુસરીને એ બધા શબ્દો એકધારી રીતે અને અકારાદિ ક્રમ પ્રમાણે લખવાના એ તો રહી જ ગયું

હતું. નરહરિભાઈએ એ કામ કેટલુંક કર્યું હતું, પણ વિશ્વનાથભાઈની મદદ ન મળી હોત તો કોશ આટલો જલદી પૂરો ન થાત. એમણે નિયમિતતાથી અને શાસ્ત્રીય રસથી એ કામ કરી આપ્યું એને માટે તેઓ ખાસ ધન્યવાદને પાત્ર છે. . . .

ગુજરાતી જોડણી વિષે ચર્ચા કંઈ નહિ તો ૬૦ વરસથી ચાલતી આવી છે. જેમણે એ બાબતમાં લખ્યું છે તેમનાં નામ સહુ કોઈ જાણે છે. પણ જેમણે ખાનગીમાં ચર્ચા કરી હોય, બીજાઓને પ્રેરણા આપી હોય, અને નિર્ણય આણવામાં મદદ કરી હોય એવા અજ્ઞાત ભાષારસિકો અને શિક્ષકો તો ઘણા હશે. એવા બધાના સંકલ્પોમાંથી જ જોડણીકોશ આખરે પેદા થાય છે. કેળવણી ખાતાએ જોડણીના કાંઈક નિયમો તૈયાર કરી એ પ્રમાણે પાઠ્ય પુસ્તકો છપાવ્યાં એ જ વખતે જો આ વિષયોનો સર્વાંગી વિચાર થયો હોત તો અત્યારે જોડણીનો સવાલ જ ઊભો ન થયો હોત. પણ તેમ ન બન્યું. તેથી વિદ્વાનોમાં અસંતોષ ફેલાયો અને જોડણીની ચર્ચા શરૂ થઈ. સ્વ. કવિ નર્મદાશંકરથી માંડીને અત્યાર સુધી જે લેખકોએ જોડણીની ચર્ચા કરી છે એમની સંખ્યા નાનીસૂની નથી. સ્વ. નવલરામ, સ્વ. કમળાશંકર, સ્વ. ગોવર્ધનરામ વગેરે વિદ્વાનોએ જોડણીમાં વ્યવસ્થા આણવાના પ્રયત્નો કર્યા છે. દી. બ. કેશવલાલ ધ્રુવ, શ્રી. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ, શ્રી. આનંદશંકર ધ્રુવ વગેરે વિદ્યમાન વિદ્વાનોએ પણ આ વિષય ઉદ્દીપિત કર્યો છે. એ બધાની મહેનત અમારી આગળ હતી, તેથી જ અમે જોડણીના નિયમો સહેલાઈથી નક્કી કરી શક્યા. . . . એટલે અમારી આ પ્રવૃત્તિમાં પ્રત્યક્ષ અપ્રત્યક્ષ ભાગ લેનાર સઘળા ભાઈઓનો અમે આભાર માનીએ છીએ.

ફાગણ વદ ૭, સોમવાર
સં. ૧૯૮૫

દ૦ બા૦ કાલેલકર

૨

[બીજી આવૃત્તિ]

અસાધારણ ઐતિહાસિક સંજોગોમાં અર્થ સાથેનો આ જોડણીકોશ પ્રસિદ્ધ થાય છે. ગૂજરાતી ભાષામાં જોડણીની કાંઈ પણ વ્યવસ્થા ન મળે એ વસ્તુ ગાંધીજીને ખૂબ સાલતી હતી. એક કાગળમાં એમણે પોતાનું દુઃખ નીચેના શબ્દોમાં વ્યક્ત કર્યું હતું:

> "શુદ્ધિપત્ર વિનાનો શબ્દકોશ એ ગૂજરાતી ભાષાને દેહ આપનારી વસ્તુ છે. અત્યારે તો ગૂજરાતી ભાષાનો આત્મા શરીરની ખામીને લઈને ભૂતની માફક ભમ્યા કરે છે અને ક્યાંય શાંત થઈને બેસી શકતો નથી. એ સ્થિતિમાંથી એ ભાષાના આત્માને ઉગારવો અને અવગતે જતો બચાવવો એ જો તમારું કાર્ય ન હોય તો કોનું હોઈ શકે?"

ગૂજરાતી ભાષાની શુદ્ધિમાં રસ ધરાવનારા વિદેહ તેમ જ વિદ્યમાન લોકોના અભિપ્રાયોનું સંકલન કરી અને શાસ્ત્રની મર્યાદા તેમ જ આજકાલનું વલણ તપાસી જોડણીના નિયમો અમે ઘડી કાઢ્યા, અને ધારેલી મુદતની અંદર ગૂજરાતી ભાષાના તેમ જ એ ભાષામાં સ્થાન પામેલા લગભગ બધાં શબ્દોનો કેવલ

જોડણીકોશ પ્રજા આગળ મૂક્યો. તે વખતે ‘નવજીવન’માં ગાંધીજીએ જે આનંદોદ્‌ગાર કાઢ્યા છે તે એમનો અસાધારણ ભાષાપ્રેમ સૂચવે છે. એમાં એમણે લખેલું:—

> “ઠીક ઠીક ગૂજરાતી જાણનારા, વ્યાકરણશુદ્ધ ગૂજરાતી લખવાનો પ્રયત્ન કરનારની કલમેથી જે જોડણી ઊતરી તે ખરી ગણાય. આ ધોરી નિયમને અનુસરીને કોશ તૈયાર થયો છે. અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દોની જોડણી ખોટી કરતાં આપણને શરમ લાગે છે. તેના કરતાં માતૃભાષાની જોડણીનો વધ કરતાં આપણને વધારે શરમ લાગવી જોઈએ.
>
> “હવે પછી કોઈને સ્વેચ્છાએ જોડણી કરવાનો અધિકાર નથી.”

લોકોને કેવળ શુદ્ધ જોડણી પૂરી પાડીને કોશ કૃતાર્થ ન જ થઈ શકે. એટલે જોડણી સાથે શબ્દોના કાંઈ નહિ તો મુખ્ય અર્થો ટૂંકમાં પણ આપવા એ આવશ્યક હતું. કેવળ જોડણીથી ભાષાપ્રેમીને સંતોષ નહિ થાય એટલા જ ખાતર જોડણીકોશની ફક્ત પાંચસો નકલો જ કાઢી હતી અને એને માટે અમે ગાંધીજીનો ઠપકો પણ વહોરી લીધો હતો. પ્રજાએ એ કોશને અમારા ધારવા કરતાં વધુ ઉત્સાહભર્યો આવકાર આપ્યો અને એ જોડણી પોતાને માન્ય હોવાની સંમતિઓ પણ આવી.

જોડણીનું કામ જેટલું સંગીન રીતે થયું એટલું જ સંગીન કાર્ય અર્થો આપવામાં કરી બતાવવું એવી અમારી મુરાદ હતી. પણ ભારતવર્ષને સદ્‌ભાગ્યે સ્વરાજની હિલચાલ જાગી અને વિદ્યાપીઠના અધ્યાપકો તથા વિદ્યાર્થીઓએ એમાં ઝંપલાવ્યું. બીજાં અનેક કાર્યો સાથે આ કામ પણ સંકેલી લીધું હોત. પણ ગાંધીજીને ચરણે સાર્થ જોડણીકોશ ધરવાની વિદ્યાપીઠની અભિલાષા ફાવી ગઈ અને કેટલાક ભાઈઓએ લડતમાં ઝંપલાવવાનું માંડી વાળવાનો સ્વાર્થત્યાગ બતાવ્યો. જ્યાં સામ્રાજ્યનું આખું તંત્ર હચમચાવવાને લડત શરૂ થઈ ત્યાં કોશ રચવાનું કામ સળંગ તંત્રે કેમ ચાલે? કામ જો અટકાવવું ન હોય તો પ્રસંગે પ્રસંગે જુદા જુદા સેવકોને હાથે કામ લીધા વગર છૂટકો ન હતો. જોડણીની બાબતમાં તો અનેક દિશાએ મતભેદને અવકાશ. શબ્દોના અર્થ નક્કી કરવાનું કામ પીઢ સાહિત્યસેવકોનું છે એમાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટિ હોય તો જ એ કાર્ય સંતોષકારક ગણાય. પણ અમારે એટલી મોટી મહત્ત્વાકાંક્ષા રાખ્યે પાલવે એમ ન હતું. જે સેવકો જે વખતે ઉપલબ્ધ હોય તેમને હાથે કામ પૂરું કરાવ્યા વગર છૂટકો ન હતો.

શાંતિના દિવસો હોત તો દરેક શબ્દનો અર્થવિકાસ તપાસવાનું કામ અમે કર્યું હોત. શબ્દો ભાષામાં ક્યાં ક્યાં. કયા અર્થમાં વપરાય છે એ શોધી કાઢીને શબ્દોના આજના અર્થો પણ નક્કી કર્યા હોત. જ્યાં શબ્દો ખોટા અર્થમાં વપરાય છે ત્યા ધ્યાન ખેચ્યું હોત. પારિભાષિક શબ્દોના અર્થો વધારે ચોક્કસ કર્યા હોત. ઝીણા ઝીણા અર્થભેદ બતાવવા માટે જૂના શબ્દોના અર્થો મર્યાદિત કર્યા હોત અથવા નવા શબ્દો સૂચવ્યા હોત. શિષ્ટ સાહિત્યના ભાષાંતરમાં ડગલે ને પગલે જે મુશ્કેલી ઉત્પન્ન થાય છે તે દૂર કરવા માટે પણ કોશમાં કાંઈક સગવડ કરી હોત. અમારો વિચાર એવો હતો કે, અત્યાર સુધી ચાલતું આવ્યું છે એમ જૂના કોશો ઉપર પૂરો આધાર રાખીને નવો કોશ તૈયાર ન કરવો. પણ સાહિત્યના અભ્યાસીઓ સ્વતંત્ર શોધખોળથી જેમ શબ્દોના અર્થ નક્કી કરે છે તે ઢબે બની શકે તેટલું

કામ કરવું. જૂના કોશોને તરછોડવાનો વિચાર આમાં ન હતો, પણ શબ્દોના અર્થ પ્રમાણપુરઃસર છે એવી ખાતરી કરી લેવાની અને અર્થો નક્કી કરવામા પરંપરાની શિથિલતા કાઢી નાંખવાની વૃત્તિ હતી. અમુક મિત્રોએ સાહિત્યના અમુક વિભાગ વાંચી તેમાંથી મહત્ત્વના શબ્દોની વપરાશ, સંદર્ભ પ્રમાણેના અર્થ, અને તેના સ્થાનો નોંધી લેવાનું વહેંચી પણ લીધું હતું. પણ એમાંથી અમે કશું કરી ન શક્યા.

પણ આપેલા અર્થો માટે નર્મકોશથી માંડીને અત્યાર સુધી પ્રસિદ્ધ થયેલા આપણા બધા કોશોની તેમ જ હિંદી, મરાઠી, બંગાળી, સંસ્કૃત તથા અંગ્રેજી કોશોની મદદ લેવામાં અમે ચૂક્યા નથી. જે અર્થોની ચોકસાઈની ખાતરી નથી પડી તેમને માટે બનતી કોશિશ કર્યાં છતાં જો નથી મળ્યા તો તેમને છોડી દેવામાં આવ્યા છે. બીજા કોશોમાં આપેલા અર્થો બને તેટલા વધારે સંક્ષિપ્ત રૂપમાં પણ પૂરેપૂરા સમજી શકાય એવી રીતે આપવાની ખાસ ચીવટ રાખેલી છે. શબ્દોના અર્થો મુખ્ય લીધા છે અને તેમનો દીર્ઘસૂત્રી વિસ્તાર કરેલો નથી. જે અર્થ બીજા શબ્દની જોડે વપરાતાં ઉપજતો હોય તેવા અર્થો આપવામાં આવ્યા નથી. જોડણીકોશની મર્યાદામાં રહીને જ અર્થોનો વિસ્તાર કરી શકીએ એમ હોવાથી અમે શબ્દો સાથે રૂઢિપ્રયોગોની નોંધ લીધી નથી.

આ બધું કરનાર સાથીઓ પીઢ સાહિત્યસેવી ન ગણાય, પણ ભાષાપ્રેમી અને સાહિત્યસેવી તો જરૂર છે. એટલે એમણે બધી જાતની ચીવટ રાખવામાં મણા નથી રાખી. અર્થ આપવાની પદ્ધતિમાં સૂક્ષ્મ મતભેદોને સ્થાન હોય છે. તજ્જ્ઞ ભાષાશાસ્ત્રીઓ એવો ભેદ આ કોશમા ઠેકાણે ઠેકાણે જોશે. પણ સામાન્ય વાચકોને એથી કશી મૂંઝવણ નડવાની નથી. છેલ્લી નજર એક બે વ્યક્તિઓએ પહેલેથી આખર સુધી રાખેલી હોવાથી કોશમાં સળંગસૂત્રતા જળવાઈ રહી છે, અને તેથી જ અમે આ કોશ વિના સંકોચે પ્રજા આગળ મૂકી શકીએ છીએ.

દરેક કામ ગમે તેટલા લોકોને હાથે થાય અને ગમે તે વ્યક્તિ ઉપર તેની જવાબદારી હોય તોયે એ કામ ચીવટપૂર્વક પાર પાડવાની જવાબદારી એકાદ વ્યક્તિને માથે આવી પડે છે. જોડણીકોશના સંપાદનમાં એવી ચીવટ ભાઈ ચંદ્રશંકર શુક્લે રાખેલી. અર્થકોશની તૈયારીમાં એ ચીવટ રાખવી વિશેષ કઠણ હતી. તે કામ ભાઈ મગનભાઈ દેસાઈએ કર્યું. તેથી જ આ કોશ નિર્વિઘ્નપણે પ્રજાના હાથમાં મૂકી શકાય છે. શ્રી. ચૂનીલાલ બારોટ, શિવશંકર શુક્લ, ગોપાળદાસ પટેલ, અંમૃતલાલ નાણાવટી અને ચીમનલાલ શાહ — આ બધા ભાઈઓએ ઓછીવત્તી પણ તનતોડ મહેનત ન કરી હોત તો આ કામ રહી જ ગયું હોત. શ્રી. ચંદ્રશંકરે પોતાની જૂની જવાબદારી સ્મરણમાં રાખી પોતાની માંદગી દરમ્યાન પણ આનાં છેલ્લા પ્રૂફ જોયાં છે. એક સિવાયના આ બધા જ ભાઈઓ વિદ્યાપીઠના સ્નાતકો છે એ વસ્તુની નોંધ લેતાં સંતોષ થાય છે.

આજની સ્થિતિમાં સામાન્ય વ્યવહાર માટે આ કોશ સંપૂર્ણ ગણાય. પણ અમારે તો અમારા આદર્શને પહોંચવું છે. ગૂજરાતી સમાજના સર્વસંગ્રાહક સ્વભાવ પ્રમાણે ભાષા પણ સર્વસંગ્રાહક બની છે. વૈષ્ણવ અને શૈવ, જૈન અને સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયી, કાઠિયાવાડી અને ગાયકવાડી, મુસલમાન તેમ જ પારસી,

ખ્રિસ્તી તેમ જ પરદેશી, બધાંએ ગૂજરાતીની સેવા કરી છે. એ બધાની સેવાનો સરવાળો કરી ભાષાની સમૃદ્ધિ કેટલી છે એ કોશકારે તપાસવું ઘટે છે.

સંખ્યાબંધ ગૂજરાતીઓ ગૂજરાત બહાર અને હિંદુસ્તાન બહાર જઈ વસેલા છે. સ્વરાજની હિલચાલમાં ગૂજરાતે જે પ્રથમ સ્થાન લીધું છે તેને પરિણામે બહાર વસેલા ગૂજરાતીઓમાં નવી સ્ફૂર્તિ, નવી અને વ્યાપક દૃષ્ટિ, અને નવી શક્તિ આવ્યા વગર રહે નહિ. તેઓ જ્યારે દેશદેશાંતરનો પોતાનો અનુભવ, ત્યાંની સમાજસ્થિતિ, અને એ સ્થિતિને અનુકૂળ કરી લેવામાં કેળવેલો પોતાનો પુરુષાર્થ, એનાં બ્યાનો લખશે ત્યારે ગૂજરાતી ભાષા હિંદુસ્તાનમાં અસાધારણ સમૃદ્ધિ બતાવશે અને રાષ્ટ્રવ્યાપી કેળવણીનું એક મહત્ત્વનુ વાહન થઈ પડશે.

કોઈ પણ ભાષાનો શબ્દકોશ એ તે ભાષાના, એટલે કે, તે ભાષા બોલનાર સમાજના પુરુષાર્થનું પ્રતીક હોય છે. એવા સમાજમાં દરેક નવી વસ્તુનો બહિષ્કાર કરવાની સંકુચિત વૃત્તિ નથી હોતી, અને જે જુઓ તેનો સ્વીકાર કરો એવી ભિખારી વૃત્તિ પણ નથી હોતી. પોતાપણું સાચવીને, ગૌરવ વધારીને જેટલી નવી વસ્તુ લઈ શકાય અને આબાદ રીતે પોતાનામાં ભેળવી શકાય તેટલાનો સ્વીકાર કરતાં આચકો નહિ ખાય; અને નવાની ભભકથી અંજાઈ જઈ જેને જુએ તેને ચરણે ઢળી પડે, પોતીકાંનો તિરસ્કાર કરી પરાયાંનું દાસત્વ સ્વીકારે, એવી હીન બુદ્ધિ પણ ન રાખે. પોતાની હસ્તી જોખમમાં હોય ત્યારે પારકાના હુમલાથી બચી જવા માટે, અમુક જાતની પુરાણપ્રિયતા કહો અથવા ક્ષેમવૃત્તિ (conservatism) કહો, આવશ્યક હોય છે. ક્ષેમવૃત્તિ એ જિજીવિષાનું વ્યાકરણ છે. પણ જ્યારે સમાજ સમર્થ બને છે, પરાક્રમ પ્રગટ કરે છે, વિજિગીષા કેળવે છે, ત્યારે ક્ષેમવૃત્તિ કોરે મૂકી તે યોગવૃત્તિ ધારણ કરે છે. એ વખતે પણ નવું નવું ધારણ કરવાના ઉત્સાહમાં એ તણાઈ ન જાય અને આખો પ્રવાહ ડહોળાઈ ન જાય એટલા ખાતર વિજિગીષાનું વ્યાકરણ પણ જાળવવાનું હોય છે. પણ એ ક્ષેમવૃત્તિ કરતાં જુદું હોય છે. આ નવું વ્યાકરણ ધ્યાનમા લઈ દરેક દસકે ભાષાનો કોશ ફરી ફરી સજીવન કરવાની આવશ્યકતા ઉત્પન્ન થશે એમ અમે માનીએ છીએ. ચાલુ લડતમાંથી જેઓ વિજય મેળવીને નીકળ્યા હશે તેમને માટે આ કામ અમે રાખી મૂકીએ છીએ. છેલ્લાં દસ પંદર વર્ષમાં ભાષાએ જે પ્રગતિ કરી છે, ભાષામાં નવા નવા શબ્દો દાખલ થયા છે, શબ્દોને નવા નવા અર્થો મળ્યા છે, તે બધાનો સંગ્રહ અમે કરી શક્યા છીએ એટલાથી જ અમને સંતોષ છે.

બીજા સંસ્કરણનો લાભ લઈ અમે શબ્દોનો ઉમેરો કરવા શોધ કરી શક્યા હોત. પરંતુ તેને પહોંચી વળવું અશક્ય હતું. એટલે સહેજે અમને જેટલા નવા શબ્દો મળી આવ્યા તેમનો તો આમાં ઉમેરો કરી લીધો છે. . . . કેટલાક શબ્દોનો અમે પહેલી આવૃત્તિમાં માત્ર વિકલ્પનિર્દેશ જ કર્યો હતો તેમને આમાં, અર્થકોશ તરીકે ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ, જુદા પણ બતાવેલા છે.

પ્રત્યયસાધિત શબ્દો, ક્રિયાપદનાં પ્રેરક તથા કર્મણિ રૂપો, અને અનેક સમાસોનો સમાવેશ કરીને કોશકાર ધારે તો શબ્દસંગ્રહ ઘણો મોટો દેખાડી શકે. અમે

એવો લોભ રાખ્યો નથી. પહેલી આવૃત્તિમાં જે શબ્દો સંઘરાયા હતા તેમાંથી કેટલાક સમાસો તથા પ્રત્યયસાધિત શબ્દો આ આવૃત્તિમાં રદ પણ કરવામાં આવ્યા છે. અર્થકોશમાં તેમ કરવાને શુદ્ધ જોડણીકોશ કરતાં ઓછી છૂટ છે એ તથા જોડણીની આવશ્યકતાને વિચારીને જ તેમ કરવામાં આવ્યું છે. આમ વધઘટ થઈને સરવાળે શબ્દભંડોળ પહેલી આવૃત્તિ કરતાં મોટું નીવડ્યું છે. પહેલી આવૃત્તિમાં ૪૩૭૪૩ શબ્દો હતા, આમાં કુલ ૪૬૬૬૧ શબ્દો છે.

પારિભાષિક શબ્દોનો ઉપયોગ આપણે નથી કરતા ત્યાં સુધી તેમની પસંદગી કરવી મુશ્કેલ જ રહેવાની. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રનો અભ્યાસ આપણે અંગ્રેજી દ્વારા કરીએ છીએ એટલે ગમે તેવી સુંદર યોજેલી પરિભાષા પણ જીવંત ભાષાના કોશકારને સંગ્રહવી મુશ્કેલ પડે છે. પણ જો વાપરની કસોટી પર તેને ચડાવીએ તો તેની પરીક્ષા થઈ પસંદગી સરળ બને છે. ગણિતની પરિભાષાના વિદ્યાપીઠના અનુભવ પરથી આ અમે કહી શકીએ છીએ. વિનયમંદિરના ગણિતની પરિભાષા આ કોશમાં લગભગ સંપૂર્ણતાએ સંગ્રહાયેલી છે. તેમ જ સંગીતને માટે પણ કહી શકાય. પરંતુ રસાયનશાસ્ત્ર, પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, યંત્રશાસ્ત્ર, ગતિશાસ્ત્ર, વિદ્યુચ્છાસ્ત્ર વગેરેની પ્રમાણભૂત અને પ્રયોગસિદ્ધ પરિભાષાને અભાવે તે સંપૂર્ણતાએ આ કોશમાં નથી. વિજ્ઞાન કે ગણિતની પરિભાષાની બાબતમાં અન્ય કોશોએ ગમે તેમ ગોઠવણ કરી છે તે તપાસીને જે શબ્દો ઠીક ન લાગ્યા તે રદ કર્યા છે.

પણ આપણા સાક્ષરોના વિચારો પાશ્ચાત્ય ઢબે અને પાશ્ચાત્ય પરિભાષામાં ઠીક ઠીક વધતા જાય છે. તેમને વ્યક્ત કરવા તેઓ પરિભાષા પણ યોજતા જાય છે. તેનો વિવેક કરીને સંગ્રહ કરવો આવશ્યક ગણાય. તે આ કોશમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેના અર્થ મુખ્યત્વે તેના અંગ્રેજી પર્યાય દ્વારા આપ્યા છે. તેવું જ ગણિતની પરિભાષા માટે પણ કર્યું છે. આવી રીતે અંગ્રેજી પર્યાયનો આશરો લાંબો વખત ન લેવો પડે એ તો ત્યારે જ બને કે જ્યારે આપણે તે પરિભાષાને અપનાવી રૂઢ કરી લઈએ.

જ્યાં શબ્દો સાથે વિસ્તારપૂર્વક વિગત આપવાની હોય છે ત્યાં કોશકારની મૂંઝવણ સહુથી વધારે હોય છે. રમતો, વનસ્પતિ, ઔષધિ, પ્રાણી, પંખી, રોગ, ઘરેણાં, ઔદ્યોગિક ક્રિયાઓ, વ્રતો, ઉત્સવો, પંથ, વાદ, અવતાર, કારીગરોનાં ઓજારો વગેરેના અર્થ આપતી વખતે ઓછામાં ઓછી કેટલી વિગત આપવી જોઈએ એ જ નક્કી કરવાનું રહે છે. વિસ્તાર ન કરતાં શબ્દાર્થ સ્પષ્ટ થાય, વાચકને બધી માહિતી ભલે ન મળે પણ શંકાનિવૃત્તિ તો જરૂર થાય, એ જાતનું ધોરણ જાળવવાનો અહીં પ્રયત્ન કર્યો છે.

કોશમાં દરેક શબ્દ સાથે તેનું વ્યાકરણ પણ આપવાની જરૂર રહે છે કે જેથી એ શબ્દ વિશેષ ઓળખાય અને તેને કેમ વાપરવો એનો કાંઈક ખ્યાલ આવી જાય. એ વ્યાકરણનું વર્ગીકરણ આપણે અંગ્રેજી વ્યાકરણમાંથી ઉપાડી લઈ અમુક અગવડો વહોરી લીધી છે. કોશમાં આપેલા વ્યાકરણમાં ક્યાંક ક્યાંક મતભેદ કે પ્રશ્નો જરૂર ઉપજવાના. પણ તે તો જ્યાં સુધી ગુજરાતી ભાષાના સ્વભાવને અનુસરનાર એક સંપૂર્ણ અને શાસ્ત્રશુદ્ધ વ્યાકરણનો ગ્રંથ પ્રજા આગળ નથી

મુકાયો ત્યાં સુધી શું થાય? શબ્દોના વ્યાકરણના નિર્ણય કરતાં એ ઊણપ અમને નજરે આવ્યા કરી છે. નામનાં લિંગ તથા વિશેષણ અને ક્રિયાવિશેષણનો ભેદ એ આ વિષેનાં આગળપડતાં દૃષ્ટાંતો છે.

કોશની નવી આવૃત્તિમાં જોડણીના નિયમો જેવા ને તેવા જ રહે છે. એક-બે જગાએ ફેરફાર કર્યો છે તેની અહીં નોંધ લેવી જોઈએ. આગલી આવૃત્તિમાં 'સાંજ' જોડણી કરેલી. તેનો હવે સાંજ–ઝ એવો વિકલ્પ માન્ય રાખ્યો છે. તેમજ ઇન્સાફ–ઇનસાફ તથા ઇન્કાર–ઇનકાર એમ વિકલ્પ સ્વીકારવામાં આવ્યા છે.

મહા સુદ ૭, સં. ૧૯૮૭ **દ૦ બા૦ કાલેલકર**
તા. ૨૬–૧–'૩૧, સોમવાર

૩

[ત્રીજી આવૃત્તિ]

જોડણીકોશની બીજી આવૃત્તિ ખલાસ થઈ જવાથી, આ તેની ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવે છે. ઈ. સ. ૧૯૩૪ના અંતમાં સરકારના બંધનમાંથી છૂટ્યા બાદ, વિદ્યાપીઠ મંડળે તા. ૩–૧–૧૯૩૫ની પોતાની પહેલી સભામાં ઠરાવ કર્યો હતો કે, "કોશની બીજી આવૃત્તિ ખલાસ થાય તે પહેલાં ત્રીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવાનું આ સભા ઠરાવે છે, અને તે કામ શ્રી. મગનભાઈ દેસાઈને સોંપવામાં આવે છે. તેમની દેખરેખ નીચે આખો વખત કામ કરવા માટે શ્રી. ચૂનીલાલ બારોટને મુકરર કરવામાં આવે છે."

આ ઠરાવ થયો ત્યારે એવી ધારણા હતી કે, બીજી આવૃત્તિની સિલક નકલો ૧૯૩૭ સુધી તો ચાલશે. અને એ ગણતરી બાંધીને નવી આવૃત્તિના સંશોધનની યોજના કરી હતી. પરંતુ, પ્રજા તરફથી કોશને ઉત્તરોત્તર વધુ મળવા લાગેલા સત્કારને કારણે, ૧૯૩૬માં જ બધી નકલો ખપી ગઈ, એટલે ત્રીજી આવૃત્તિ બને તેટલી સત્વર તૈયાર કરી નાખવાનું ઠરાવ્યું. તેને લઈને નિરધારેલા સંશોધનમાં થોડો કાપ મૂકવો પડ્યો છે.

આ આવૃત્તિના કામનો પ્રારંભ કર્યો ત્યારે વિચાર્યું હતું કે, કોશને વધુ શાળોપયોગી બનાવવાની દૃષ્ટિએ તેમાં શબ્દપ્રયોગો તથા ઉપલબ્ધ વ્યુત્પત્તિ ઉમેરવાં; અને શબ્દભંડોળ માટે, બને તેટલું વધારે શાળોપયોગી સાહિત્ય વાંચી કાઢવું. પરંતુ, ઉપર જણાવ્યા મુજબ, કોશનું છાપકામ તરત ઉપાડવાનું આવવાથી, પૂરેપૂરી વ્યુત્પત્તિ આપવાનું તથા શબ્દપ્રયોગો સંઘરવાનું કામ અમારે છોડવાં પડ્યાં છે. વાચક જોશે કે, આ આવૃત્તિમાં અમે તત્સમ વ્યુત્પત્તિ આપીને જ અટકી ગયા છીએ અને શબ્દપ્રયોગસંગ્રહને તો અડક્યા જ નથી.

આ આવૃત્તિ તૈયાર થતી વેળા, શુદ્ધ જોડણી લખવાની ચીવટવાળા એક ભાઈએ અમને એમની એક મુશ્કેલી જણાવી કે, ક્રિયાપદનાં પ્રેરક અને કર્મણિ રૂપો કોશમાં, બધાંનાં નહિ તો, જ્યાં જોડણીફરક થવાનો પ્રશ્ન હોય તેટલાં ક્રિયાપદોનાં જો આપો, તો બહુ ઉપયોગી થાય. આ માગણીનું વજૂદ સ્વીકારી, આ આવૃત્તિમાં એવાં ક્રિયાપદોનાં રૂપો બનાવીને મૂકવામાં આવ્યાં છે. આવાં

બનાવીને મૂકેલાં રૂપોમાંથી કેટલાંકનો ઉપયોગ કદાચ સાહિત્યમાં નયે મળે એમ બનવા જોગ છે. પણ એ રૂપો જોડણીની દૃષ્ટિએ જ મૂક્યાં છે, અને તે મૂકતી વખતે એટલું ધ્યાનમાં રાખ્યું છે કે, તેમનો ઉપયોગ કરવા કોઈ ચાહે તો તે કરી શકે,— તેમાં કાંઈ વિચિત્ર ન લાગવું જોઈએ. જ્યાં ખાસ વિચિત્રતા જેવું લાગ્યું છે ત્યાં તેવાં રૂપો બનાવ્યાં નથી.

શબ્દભંડોળનું કામ આ વખતે ઠીક ઠીક થયું ગણાય. નવા શબ્દો શોધવાને અંગે કરેલા વાચનમાં, ઉપર કહ્યું તેમ, મુખ્યત્વે શાળોપયોગી પુસ્તકો જ લેવામાં આવ્યાં હતાં. તે ઉપરાંત, સામાન્ય નવા વાચનમાં આવતાં પુસ્તકોમાંથી પણ શબ્દો મળે તે સંઘરવામાં આવ્યા છે. એ રીતે કામ કરતાં, આ વેળાની આવૃત્તિમાં શબ્દસંખ્યા ૫૬૮૩૦ થઈ છે. એટલે કે, ગઈ આવૃત્તિના ૪૬૬૬૧માં ૧૦૧૬૯ શબ્દોનો વધારો થયો છે.

શબ્દોની ગણતરીની સાથે તત્સમ શબ્દોની વર્ગીકૃત ગણતરી પણ કરવામાં આવી છે. ભાષાપ્રેમીઓને એનું પરિણામ બોધક થશે એમ માનીએ છીએ. નોંધાયેલી તત્સમ વ્યુત્પત્તિમાં સૌથી મોટો વિભાગ, અલબત્ત, સંસ્કૃત શબ્દનો, ૨૦૨૬૫, એટલે કે, ૩૫ ટકા જેટલો છે. ત્યાર પછી ફારસીના ૧૭૫૬, એટલે ૩ ટકા, અરબ્બીના ૮૨૪, એટલે ૧॥ ટકો, અંગ્રેજીના ૩૬૦, એટલે ૦॥ ટકો, હિંદીના ૧૮૩, મરાઠીના ૪૪, તુર્કીના ૨૭, પોર્ટુગીઝના ૨૯ — એમ આવે છે. ગુજરાતીનો સારો અભ્યાસ કરનારે સંસ્કૃતનું અમુક જ્ઞાન તો મેળવવું જ જોઈએ એ આ સાદી ગણતરી પરથી દીવા જેવું દેખાઈ આવે છે. આ ગણતરીથી અમને એક એ અંદાજ પણ મળી રહ્યો છે કે, લગભગ ૪૨ ટકા વ્યુત્પત્તિનું કામ તો થઈ ચૂક્યું ગણાય.

૧૯૩૫માં આ આવૃત્તિનું કામ શરૂ કર્યું ત્યારે જોડણીના નિયમોને અંગે કાંઈ નવું વિચારણીય છે કે કેમ એનો પણ ખ્યાલ કરી લીધો હતો. એ બાબતમાં કશો મહત્ત્વનો ફેર કરવાની જરૂર નથી જોઈ. ઊલટું, હર્ષની વાત છે કે, જોડણીકોશને ઉત્તરોત્તર માન્યતા મળતી ગઈ છે, અને આજ મુંબઈ યુનિવર્સિટી જેવી શિક્ષણસંસ્થાએ તથા ગુજરાતી સાહિત્ય સંમેલન જેવી વિદ્વત્સભાએ એને અપનાવ્યો છે. આ બાબતમાં સાહિત્ય સંમેલને તેની ગઈ બેઠકમાં કોશને માટે જે આવકારદાયી ને અભિનંદક ઠરાવ કર્યો છે, તે માટે એ સંસ્થાનો અત્રે અમે આભાર માનીએ છીએ.

જોડણીકોશને આમ માન્યતા મળ્યા પછી, આજ હવે આપણી આગળ જોડણીની અરાજકતાનો પ્રશ્ન એટલા પૂરતો પતી ગયો મનાય. હવે કરવાનું રહે છે તે સ્વીકૃત થયેલી એવી આ જોડણીની બાબતમાં કાળજી રાખી તેનો વાપર વધારવાનું. તે કામ ગુજરાતના શિક્ષકગણ, લેખકવર્ગ તથા છાપાંવાળા અને માસિકના તંત્રી, વ્યવસ્થાપકો તથા પ્રકાશન સંસ્થાઓ — એ બધાંએ કરવાનું રહે છે. આમાં જો આપણે જાગૃતિ નહિ બતાવીએ તો હવે એકબે વર્ષમાં સિદ્ધ થઈ જવું જોઈએ એવું કામ નાહક લંબાશે, અને ભાષાની સેવામાં એટલે દરજ્જે ક્ષતિ આવી લેખાશે.

જોડણીના નિયમોમાં એક ફેરફાર કર્યો છે. નિયમ ૫મો આ પ્રમાણે હતોઃ– "જ્યાં આરબી, ફારસી, અંગ્રેજી કે અન્ય પરભાષામાંથી અપભ્રષ્ટ થયેલો શબ્દ રૂઢ થઈ ગયો હોય, ત્યાં તે જ અર્થમાં તત્સમ શબ્દ ન વાપરવો. ઉદા૦ પર્પટ, ખ્વાહિસ, હૂબહૂ, ઈંગ્લિશ, ટિકેટ નહિ; પણ પાપડ, ખાએશ, આબેહૂબ, અંગ્રેજી, ટિકિટ."

આ નિયમ, ખરું જોતાં, જોડણીનો નહિ પણ શૈલીનો ગણાય. એટલે જોડણીકાર એને પોતાના નિયમ તરીકે આપે એમાં મર્યાદાદોષ આવે. આ વિચારથી એ નિયમ રદ કરવામાં આવ્યો છે. બાકી આખી નિયમવાલી જેમની તેમ રહે છે. નવી આવૃત્તિનો લાભ લઈ તે નિયમોનો અમલ કરવામાં કેટલાક શબ્દોમાં જ્યાં ક્ષતિ રહી ગયેલી જણાઈ છે, ત્યાં સુધારો કર્યો છે. ચડવું–ચઢવું, મજા–મઝા, ફળદ્રુપ–ફળદ્રૂપ વિકલ્પો સ્વીકાર્યાં છે. નિયમાવલીનું વધુ સ્પષ્ટીકરણ થાય તેટલા સારુ સૂચક દાખલાઓ કેટલીક જગાઓએ ઉમેર્યાં છે. (જેમ કે, ક્રિયાપદનાં રૂપોની જોડણીનો નિયમ ૨૫, ૨૬ જુઓ.)

તત્સમ શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ આપવામાં આવી છે એ ઉપર જણાવ્યું. તેને અંગે એક બે વાતનું સ્પષ્ટીકરણ કરવાની જરૂર છે. આપણી ભાષામાં ઘણા સંસ્કૃત શબ્દો તેમના પ્રથમાના રૂપે ઊતરી આવે છે, અને જેમાં અંતે વિસર્ગ હોય છે તેના તે વિસર્ગનો લોપ થયો હોય છે. જેમ કે, પિતા, વિદ્વાન, ચંદ્રમા, મન ઇત્યાદિ. આ શુદ્ધ સંસ્કૃત તો ન ગણાય. વળી કેટલાક શબ્દો સંસ્કૃત વ્યાકરણ પ્રમાણે નવા બનાવી આપણે વાપરીએ છીએ, જે સંસ્કૃત કોશોમાં નયે મળે. આવા બધા શબ્દોને અમે સં. તરીકે તત્સમ જણાવ્યા છે.

એવી જ એક મર્યાદા ફારસી અરબી શબ્દોની તત્સમતાને અંગે પણ સ્વીકારી છે. આ ભાષાઓને અંગે વિશેષ મુશ્કેલી એ છે કે, તેની ને આપણી વર્ણમાળા એક ન હોઈ, લિપ્યંતરનો પ્રશ્ન પણ ખડો થાય છે. જેમ કે, ફારસી 'ઝ' અગાઉની પેઢી 'જ' લખીને સંતોષ માનતી. આજ અંગ્રેજી Z નો ઉચ્ચાર આપણે ત્યાં રૂઢ થતો જવાથી ફારસી ઝ ઉચ્ચાર 'જ'થી વ્યક્ત કરવા કરતાં 'ઝ' લખવા પ્રેરાઈએ છીએ. પરંતુ ફારસી અરબી શબ્દોમાં જકાર ઊતરી તો ગયો છે. એ રૂઢિને આપણી જોડણીની પ્રથામાં માન્યતા પણ મળી છે. એટલે એવા જકારવાળા ફરકના શબ્દોને પણ ફારસી જ જણાવ્યા છે. જેમ કે, નજર, અજીજ.

અંત્ય હકારવાળા ફારસી શબ્દો ગુજરાતીમાં પોતાના લિંગ પ્રમાણે ઈ, ઉ કે ઓ અંત્ય સ્વીકારે છે. જેમ કે, તકાજો, સાદું, જલસો. આટલા ફરકના શબ્દોને પણ ફારસી જણાવ્યા છે.

ફારસી અરબી અય્, અવ્, આપણે ત્યાં અનુક્રમે એ, ઓ રૂપે લખાય છે ને ઍ, ઑ રૂપે બોલાય છે. જેમ કે, હેબત, શેતાન, મોત. આ રૂપોને પણ તત્સમ જ ગણ્યાં છે.

પરંતુ રદ, સબર, ફિકર, સાહેબ, જાહેર, ઇજન, ચહેરા જેવા શબ્દો તદ્‌ભવ ગણ્યા છે. નિસબત, સખતી, બરખાસ્ત જેવા શબ્દો જેમનો ઉચ્ચાર તત્સમ છે(પણ જે નિસ્બત, સખ્તી, બર્ખાસ્ત એ રૂપે નથી લખાતા) તેમને પણ તત્સમ ગણ્યા છે.

પોર્ટુગીઝ તત્સમતા બતાવી છે તે સામાન્ય મળતાપણા પરથી જ ગણાય. શુદ્ધ રૂપે એ શબ્દ હશે કે કેમ એ, પોર્ટુગીઝના અજ્ઞાનને કારણે, અમારાથી દાવો કરી શકાતો નથી. ઉપલબ્ધ કોશો કે વ્યાકરણોમાંથી એને અંગેનાં મળી આવેલાં સૂચન પરથી એ નિર્દેશો છે.

મરાઠી, હિંદી ભાષા તો ગુજરાતીની બહેનપણીઓ ગણાય. ઘણા શબ્દો જરાતરા ફેરથી કે તેના તે જ રૂપે બેઉ જગ્યાએ મળી શકે. તે પરથી તે શબ્દ મરાઠી કે હિંદી ન ગણાય. પણ આજના વધતા જતા આતરપ્રાંતીય સંસર્ગને કારણે તથા પૂર્વના સંસર્ગોથી પણ કેટલાક શબ્દો આપણા સાહિત્યમાં તે તે ભાષાઓમાંથી સ્વાભાવિક રીતે ઊતરી આવ્યા છે. કોશમાં એવા શબ્દોને જ હિંદી કે મરાઠી બતાવી શકાય. અમે એ દૃષ્ટિએ આ ભાષાઓના શબ્દોનો નિર્દેશ કર્યો છે.

શબ્દની તત્સમ વ્યુત્પત્તિ બતાવતાં એ ખ્યાલ આપોઆપ ઊઠે કે, તેનો અર્થ પણ તત્સમ છે? કેમ કે, એવું ઘણી વાર બને છે કે, શબ્દનું સ્વરૂપ તત્સમ હોવા છતાં તેના અર્થમાં તત્સમતા ન હોય, તેમાં કાંઈક ફેર થયો હોય, લક્ષણાથી ભિન્ન અર્થ નીકળતો હોય, કે વ્યંજનામાં મર્યાદા પણ આવી ગઈ હોય. આ પ્રકારની ઝીણવટમાં અમે ઊતર્યા નથી, ને મૂળ શબ્દના અર્થની સામાન્યતઃ તત્સમતા પરથી તેને તત્સમ ગણ્યો છે. સામાન્ય ઉપયોગની શાળોપયોગી આવૃત્તિમાં એથી વધુ સૂક્ષ્મતા આવશ્યક પણ ન ગણાય.

વ્યુત્પત્તિને અંગે, છેવટમાં, એક વસ્તુ કહેવાની રહે છે તે, ક્રિયાપદોની વ્યુત્પત્તિ નથી આપી એ. એટલે ઉપરની શબ્દગણનામાં ક્રિયાપદોની તત્સમતા નથી ગણાઈ.

એક મહારાષ્ટ્રી ભાઈએ કહ્યું કે, તમારા કોશમાં ઉચ્ચારણ નથી તેથી અમારા જેવાને મુશ્કેલી પડે છે; તમારે ઉચ્ચારણ પણ આપવું જોઈએ. આ માગણી સાચી છે. કોઈ પણ ભાષાના સારા ગણાઈ શકે એવા કોશમાં શબ્દનું આ અંગ હોવું તો જોઈએ જ. આપણી લિપિની વિશેષતાને લઈને, ઉચ્ચારણની જરૂર અંગ્રેજી જેવી ભાષાના જેટલી ન હોય એ ખરું. છતાં લિપિ સંપૂર્ણ ઉચ્ચારવાહી તો નથી થઈ શકતી. આપણે ત્યાં પણ સંવૃત વિવૃત પ્રયત્ન, યશ્રુતિ, હશ્રુતિ, અનુસ્વાર-ભેદ ઇત્યાદિ બાબતો તથા ફ઼ારસી વર્ણોનો પ્રશ્ન તો રહે જ છે. એટલે તે તે ખાસિયતો માટે સંકેત યોજીને કોશકારે ઉચ્ચારણ પણ નોંધવું ઘટે. આ બાબતમાં કયું ઉચ્ચારણ શિષ્ટ ગણાય એ પ્રશ્ન પણ રહે છે. એટલે આ કામ મહત્ત્વનું તો છે જ. પણ આ આવૃત્તિમાં અમારે માટે તે શકય નહોતું. પરંતુ એમાં એક વસ્તુ અંશતઃ અમારે કરવી પડી છે તે એ કે, જે શબ્દોની જોડણી એક છે છતાં ઉચ્ચારો ભિન્ન છે, તેવા શબ્દોનો ઉચ્ચારનિર્દેશ અમે કર્યો છે. જેમ કે, જુઓ ઓડ, શોક. તે શબ્દો ત્રણ અર્થોમાં ત્રણ રીતે બોલાય છે. એ ત્રણે ઉચ્ચાર નોંધ્યા છે. તેની પદ્ધતિ વિષે 'કોશ વાપરનારને સૂચના'માં નિર્દેશ કર્યો છે.

આ આવૃત્તિમાં એક બીજો ફેરફાર કર્યો છે તે શબ્દોની ગોઠવણીનો છે. ગુજરાતી કોશમાં આવી જાતનો ફેરફાર પહેલવારકો થાય છે. આ ફેરફાર કરવાનું અમને સૂઝ્યું સ્થળસંકોચ સાધવાની દૃષ્ટિએ. આવૃત્તિ આવૃત્તિએ કદમાં વધતા જતા કોશની કિંમત પણ વધારવી પડે તો વાચકવર્ગને એ ન ફ઼ાવે. એટલે, બને

ત્યાં સુધી, કોશનું કદ વધતાં છતાં, કિંમત ન વધારવી પડે એવો પ્રયત્ન કરવાનો વિચાર રાખવામાં આવ્યો. તે સારુ એક ફેરફાર તો એ કર્યો કે, બીબાં મળે તેવડાં નાનાં વાપર્યાં છે. અવારનવાર જરૂર પ્રમાણે વાપરવાના આકરગ્રંથ માટે નાનાં બીબાં મુશ્કેલી ન ગણાય. નાનાં બીબાંથી ઠીક ઠીક જગા બચી શકી છે. બીજો ફેરફાર કર્યો તે, કક્કાવારીમાં પાસપાસે આવતા સમાન વ્યુત્પત્તિવાળા, સાધિત કે સમાસના શબ્દોને એક ફકરામાં ગોઠવી દીધા છે. આ ગોઠવણીને અંગેની સૂચનાઓ ‘કોશ વાપરનારને સૂચના’ એ સ્થળે આપી છે. તે જોવાથી આ ગોઠવણની રીત સ્પષ્ટ થશે.

પારિભાષિક શબ્દોને અંગે નવો કોઈ પ્રયત્ન કર્યો નથી. એક વસ્તુ સ્વતંત્ર રીતે કહેવી પ્રાપ્ત થાય છે. સરકારી માધ્યમિક કેળવણીમાં ગણિત, વિજ્ઞાન વગેરે વિષયો સ્વભાષા મારફત શીખવવાની છૂટ અપાઈ છે. પરંતુ, એ છૂટનો ઉપયોગ ઓછો જ લેવાયો છે, એ વિચિત્ર બીના ગણાય. અને કાંઈક પ્રયત્ન થયો છે તે, અમારી જાણ પ્રમાણે, વિજ્ઞાનને માટે, કે જેની પરિભાષામાં મુશ્કેલી છે એમ જ નહિ. અરાજક છે, ને કેટલુંક બેહૂદાપણું પણ પ્રવર્તે છે. અને ગણિત, કે જેની પરિભાષા નિશ્ચિત છે તથા જે નાનકડી પુસ્તિકારૂપે વિદ્યાપીઠ તરફથી પ્રસિદ્ધ થઈ છે, એને સ્વભાષા મારફત શીખવવાનો પ્રયત્ન આરંભાયો નથી. આશા રાખીએ કે, એ આપણી સિદ્ધ પરિભાષા હવે થોડાં વર્ષોમાં બધે વપરાતી થઈ જશે. વિજ્ઞાનને અંગે પણ એવી જ પરિભાષા સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન હવે આદરવો જોઈએ. એ કામ શિક્ષકગણ તથા વિદ્વાનો ઉપાડે તો હવે પછીની કોશની આવૃત્તિમાં જ્ઞાનની તે શાખાના શબ્દો સંઘરવાનું સહેલું થશે.

હવે વિદ્યાપીઠ તરફથી ગુજરાતી ભાષાના બૃહત્ કોશનું કામ ઉપાડવા વિચાર છે. એ કોશમાં ગુજરાતી ભાષાનો શબ્દસંગ્રહ પૂરો કરવા માટે, નવા તથા જૂના ગુજરાતી સાહિત્યમાં ઊતરેલા તથા બોલીમાં ચાલતા તમામ શબ્દો સંઘરવા પ્રયત્ન કરવો છે. બોલીના શબ્દો સંઘરવા માટે, ગુજરાતના બોલીવાર જુદા જુદા પ્રદેશ પડે છે ત્યાંના માણસોના સહકાર ઉપરાંત, તે તે પ્રદેશમાં ખાસ માણસ મોકલી બરાબર તપાસ કરીને શબ્દો એકઠા કરવાનો ઇરાદો છે. વળી જુદાં જુદાં વિજ્ઞાનોની અને ઉદ્યોગોની પરિભાષા પણ મેળવી શકાય તેટલી મેળવીને આપવી છે. તથા સાંપ્રદાયિક અને કોમી સાહિત્યમાં વપરાતા શબ્દો પણ એકઠા કરવાની ધારણા છે. શબ્દોની વ્યુત્પત્તિ શક્ય હોય તેટલી — વચગાળાનાં પ્રાકૃત તથા અપભ્રંશ રૂપો મળી શકે ત્યાં તે સાથે — આપવી છે. શબ્દના અર્થોનો ઐતિહાસિક વિકાસક્રમ, અર્થ તથા પ્રયોગની સ્પષ્ટતાની દૃષ્ટિએ આવશ્યક જણાય ત્યાં અવતરણો સાથે, આપી શકાય તેટલો આપવો છે. બને તેટલાં સ્થાનોએ પર્યાય શબ્દો પણ નોંધવાનો વિચાર છે. ગુજરાતના વિદ્વાનો, શિક્ષકો તથા ભાષાપ્રેમીઓની સાહાય્ય જેટલી વધારે મળે તેટલો આ કોશ સારો થાય એ સ્પષ્ટ છે. એવો સહકાર અને મદદ અમને મળશે જ એ આશા સાથે ગુજરાત આગળ અમારી માગણી અમે રજૂ કરીએ છીએ. . . .

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ
તા. ૧૨–૬–’૩૭

મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ

જોડણીના નિયમો

તત્સમ શબ્દો

૧. સંસ્કૃત તત્સમ શબ્દોની જોડણી મૂળ પ્રમાણે કરવી. ઉદા૰ મતિ; ગુરુ; વિદ્યાર્થિની.

૨. ભાષામાં તત્સમ તથા તદ્ભવ બંને રૂપો પ્રચલિત હોય તો બંને સ્વીકારવાં. ઉદા૰ કઠિન — કઠણ; રાત્રિ — રાત; દશ — દસ; કાલ — કાળ; નહિ — નહીં; હૂબહૂ — આબેહૂબ; ફર્શ — ફરસ.

૩. જે વ્યંજનાન્ત તત્સમ શબ્દો ગુજરાતી પ્રત્યયો લેતા હોય તેમને અકારાન્ત ગણીને લખવા. ઉદા૰ વિદ્વાન, જગત, પરિષદ.

આ નિયમ અંગ્રેજી, ફારસી, આરબી વગેરે ભાષાના શબ્દોને પણ લાગુ પડે છે.

૪. પશ્ચાત્, કિંચિત્, અર્થાત્, ક્વચિત્, એવા શબ્દો એકલા આવે અથવા બીજા સંસ્કૃત શબ્દોની સાથે સમાસમાં આવે ત્યારે વ્યંજનાન્ત લખવા. ઉદા૰ કિંચિત્કર; પશ્ચાત્તાપ.

આવાં અવ્યયો પછી જ્યારે જ આવે ત્યારે તેમને વ્યંજનાન્ત ન લખવાં. ઉદા૰ ક્વચિત જ.

૫. આરબી, ફારસી તથા અંગ્રેજી ભાષાના શબ્દો લખતાં તે તે ભાષાના વિશિષ્ટ ઉચ્ચારો દર્શાવવા ચિહ્નો ન વાપરવાં. ઉદા૰ ખિદમત, વિઝિટ, નજર.

૬. 'એ' તથા 'ઓ'ના સાંકડા તથા પહોળા ઉચ્ચારની ભિન્નતા દર્શાવવા ચિહ્નો વાપરવાં નહિ. પરંતુ અંગ્રેજી શબ્દોના 'એ' 'ઓ'ના ઉચ્ચારમાં ભ્રાંતિ ન થાય માટે, તે દર્શાવવા ઊંધી માત્રાનો ઉપયોગ કરવો. ઉદા૰ કૉફી, ફૅશન, ઑગસ્ટ, કૉલમ.

૭. અનુસ્વારના ભિન્ન ભિન્ન ઉચ્ચારો દર્શાવવા ચિહ્નો વાપરવાં નહિ.

નોંધ — શક્ય હોય ત્યાં અનુસ્વારના વિકલ્પમાં અનુનાસિકો વાપરી શકાય. ઉદા૰ અંત, અન્ત; દંડ, દણ્ડ; સાંત, સાન્ત; બૅંક, બૅન્ક.

હશ્રુતિ તથા યશ્રુતિ

૮. બહેન, વહાણું, વહાલું, પહોળું, મહાવત, શહેર, મહેરબાન, મહાવરો, મહોર જેવા શબ્દોમાં તથા કહે, રહે, પહેર, પહોંચ જેવા ધાતુઓમાં હ જુદો પાડીને લખવો.

૯. નાનું, મોટું, બીક, સામું, ઊનું, મોર (અ૦), મોં, મોવું (લોટને), જ્યાં, ત્યાં, ક્યારે, ત્યારે, મારું, તમારું, તારું, તેનું, અમારું, આવું, વગેરેમાં હકાર ન દર્શાવવો.

(એટલે કે, હ જ્યાં દર્શાવવો ત્યાં જુદો પાડીને દર્શાવવો અને ન દર્શાવવો ત્યાં મુદ્દલ ન દર્શાવવો; 'હ'ને આગલા અક્ષર સાથે જોડવો નહિ.)

૧૦. નાહ, ચાહ, સાહ, મોહ, લોહ, દોહ, સોહ એ ધાતુઓને અનિયમિત ગણી તેમનાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે રૂપો સાધિત કરવાં :

નાહ:— નાહું છું; નાહીએ છીએ; નહાય છે; નાહો છો; નાહ્યો,-હ્યા,-હી,-હ્યું,-હ્યાં; નાહીશ; નાહીશું; નહાશો; નહાશે; નહાત; નહાતો,-તી,-તું; નાહનાર; નાહવાનો અથવા નાવાનો; નાહેલો,-લી,-લું; નહા; નહાજે; નાહવું.

નવડા (-રા)વવું; નવાવું; નવાય; નાવણ; નાવણિયો; નવેણ; નવાણ.

ચાહ:—ચાહું છું; ચાહીએ છીએ; ચાહે છે; ચાહો છો; ચાહ્યો,-હ્યા,-હી,-હ્યું,-હ્યાં; ચાહીશ; ચાહીશું; ચાહશે; ચાહશો; ચાહત; ચાહતો,-તી,-તું; ચાહનાર; ચાહવાનો; ચાહેલો,-લી,-લું; ચાહ; ચાહજે; ચાહવું.

ચહવડા(-રા)વવું; ચહવાતું, ચહવાય એ રૂપો શક્ય અને વ્યાકરણ-દૃષ્ટિએ પ્રામાણિક લાગે છે, પણ આવા પ્રયોગો પ્રચલિત નથી.

સાહ:— ચાહ પ્રમાણે.

સવડા(-રા)વવું; સવાવું; સવાય.

મોહ:— મોહું છું; મોહીએ છીએ; મોહે છે; મોહો છો; મોહ્યો,-હ્યા,-હી,-હ્યું,-હ્યાં; મોહીશ; મોહીશું; મોહશે; મોહશો; મોહત; મોહતો,-તી,-તું; મોહનાર; મોહવાનો; મોહેલો,-લી,-લું; મોહ; મોહજે; મોહવું.

મોહડા(-રા)વવું; મોહાવું; મોહાય.

લોહ:—લોહું છું; લોહીએ છીએ; લુહે છે; લુહો છો; લોહ્યો,-હ્યા,-હી,-હ્યું,-હ્યાં; લોહીશ; લોહીશું; લોહશે; લોહશો; લોહત; લોહતો,-તી,-તું; લોહનાર; લોહવાનો અથવા લોવાનો; લોહેલો,-લી,-લું; લોહ; લોહજે; લોહવું.

લોવડા(-રા)વવું; લોવાય; લોવણિયું.

દોહ:— દોહું છું; દોહીએ છીએ; દુહે છે; દુહો છો; દોહ્યો,-હી,-હ્યું,-હ્યા,-હ્યાં; દોહીશ; દોહીશું; દોહશે; દોહશો; દુહત અથવા દોહત; દોહતો,-તી,-તું; દોહનાર; દોહવાનો અથવા દોવાનો; દોહેલો,-લી,-લું; દોહ; દોહજે.

દોવડા(-રા)વવું; દોવાવું; દોવણ; દોણી.

કોહ:—સામાન્યત: મોહ પ્રમાણે. પણ નીચેનાં રૂપો દર્શાવ્યા પ્રમાણે—કોવડા(-રા)વવું; કોવાવું; કોવાય; કોહપણ; કોહવાણ; કોહવાટ.

સોહ:—મોહ પ્રમાણે.

૧૧. કેટલાક 'ઢ'ને બદલે હ અને ડ છૂટા પાડીને લખે છે. જેમ કે, કહાડવું, વહાડવું. તેમ ન લખતાં કાઢ, વાઢ, કઢી, ટાઢ, અઢાર, કઢવું એમ લખવું. પરંતુ લઢવું, દાઢમ ન લખતાં લડવું, દાડમ એમ લખવું. ચડવું, ચઢવું બંને માન્ય ગણવાં.

૧૨. કેટલાક શબ્દોના ઉચ્ચારમાં ગુજરાતના કેટલાક ભાગમાં યશ્રુતિ થાય છે. ઉદા૦ જાત્ય, આંખ્ય, લાવ્ય, લ્યો, દ્યો, ઇ૦. પણ તે લખવામાં દર્શાવવાની જરૂર નથી. જાત, આંખ, લાવ, લો, દો એમ જ લખવું.

તદ્ભવ શબ્દો

૧૩. અલ્પપ્રાણ અને મહાપ્રાણ સંયુક્ત હોય એવા તદ્ભવ શબ્દોમાં મહાપ્રાણનું દ્વિત્વ કરવું. ઉદા૦ ચોખ્ખું, ચિઠ્ઠી, પથ્થર, ઝભ્ભો, ઓધ્ધો, સુધ્ધાં, સભ્ભર. પણ ચ્ તથા છ્નો યોગ હોય તો ચ્છ લખવું, છ્છ નહિ. ઉદા૦ અચ્છેર, પચ્છમ, અચ્છું.

૧૪. કેટલાક શબ્દોમાં (ઉદા૦ પારણું, બારણું, શેરડી, દોરડું, ખાંડણી, દળણું, ચાળણી, શેલડી) ર, ડ, ળ, લને બદલે ય ઉચ્ચાર થાય છે; ત્યાં મૂળ રૂપ જ લખવું.

૧૫. અનાદિ 'શ'ના ઉચ્ચારની બાબતમાં કેટલાક શબ્દોમાં પ્રાંતિક ઉચ્ચારભેદ છે. ઉદા૦ ડોશી-ડોસી; માશી-માસી, ભેંશ-ભેંસ; છાશ-છાસ; બારશ-બારસ; એંશી-એંસી. આવા શબ્દોમાં શ અને સ નો વિકલ્પ રાખવો.

૧૬. શક, શોધ, શું માં રૂઢ શ રાખવો; પણ સાકરમાં સ લખવો.

૧૭. વિશે અને વિષે એ બંને રૂપો ચાલે.

૧૮. તદ્ભવ શબ્દોમાં અંત્ય ઈ તથા ઉ, સાનુસ્વાર કે નિરનુસ્વાર, એ અનુક્રમે દીર્ઘ અને હ્રસ્વ લખવાં. ઉદા૦ ઘી; છું; શું; તું; ધણી; વીંછી; અહીં; દહીં; પિયુ; લાડુ; જુદું,

નોંધ—સામાન્ય રીતે ગુજરાતીમાં રુ અથવા રુ લખવાનો રિવાજ નથી; રૂ વિશેષ પ્રચલિત છે. પરંતુ જ્યાં નિયમ પ્રમાણે હ્રસ્વ રુ લખવાનું હોય ત્યાં રુ અથવા રુ લખવું. ઉદા૦ છોકરું – છોકરું; ઐરું–ઐરું.

અપવાદ—એકાક્ષરી શબ્દોમાં નિરનુસ્વાર ઊ દીર્ઘ લખવો. ઉદા૦ જૂ, લૂં, થૂ, ભૂ, છૂ.

૧૯. અનંત્ય ઈ તથા ઊ પર આવતા અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર પોચો થતો હોય ત્યારે ઈ કે ઊ દીર્ઘ લખવાં. ઉદા૦ ઈંડું; હીંડાડ; ગૂંચવાવ; સીંચણિયું; પીંછું; લૂંટ; પૂંછડું; વરસૂંદ; મીંચામણું.

અપવાદ — કુંવારું, કુંભાર, કુંવર, કુંવરી, સુંવાળું.

૨૦. શબ્દમાં આવતા યુક્તાક્ષરથી જ્યાં આગલા સ્વરને થડકો લાગતો હોય ત્યાં ઈ કે ઊ જે હોય તે હ્રસ્વ લખવો. અનુસ્વારનો ઉચ્ચાર અનુનાસિક જેવો થતો હોય ત્યાં યુક્તાક્ષર ગણવો. ઉદા૦ કિસ્તી, શિસ્ત, ડુક્કર, જુસ્સો, સુસ્ત, છેતરપિંડી, જિંદગી, જિંગોડી, લુંગી, દુંદ, તુંડાઈ.

નોંધ — સામાન્ય રીતે ગુજરાતીમાં જિ લખવાનો રિવાજ નથી; જી જ વિશેષ પ્રચલિત છે. પરંતુ જ્યાં નિયમ પ્રમાણે હ્રસ્વ જિ લખવાનું હોય ત્યાં જિ લખવું. ઉદા૦ જિંદગી; જિતાડવું; જિવાડવું.

૨૧. જ્યાં વ્યુત્પત્તિને આધારે જુદી જોડણી ન થતી હોય (જેમ કે, જુદું, ઉદ્દવું, ડિલ) તેવા બે અક્ષરના શબ્દોમાં ઉપાંત્ય ઈ તથા ઊ દીર્ઘ લખવાં. ઉદા૦ ચૂક, થૂઈ, તૂત, ઝૂલો, ઝીણું, જીનો.

અપવાદ — સુધી, દુખ, જુઓ.

નોંધ — મુકાવું, ભુલાવું, મિચાવું, એવાં કર્મણિરૂપોમાં હ્રસ્વ થાય છે. જુઓ નિયમ ૨૪ મો.

૨૨. જ્યાં વ્યુત્પત્તિને આધારે જુદી જોડણી ન થતી હોય (જેમ કે, ઉપર, ચુગલ, કુરતું, મુગટ, અંગુર) તેવા બેથી વધારે અક્ષરના શબ્દોમાં ઇ કે ઉ પછી લઘુ અક્ષર આવે તો તે દીર્ઘ લખવાં, અને ગુરુ અક્ષર આવે તો તે હ્રસ્વ લખવાં. ઉદા૦ નીકળ, મૂલવ, વિમાસ, મજૂર, ખેડૂત, દુકાળ, સુતાર, તડૂક, કિનારો, ભુલાવ, મિચાવ, તડુકાવ.

અપવાદ ૧ — વિશેષણ પરથી થતાં નામો તેમ જ નામ પરથી બનતાં ભાવવાચક નામોમાં મૂળ શબ્દની જોડણી કાયમ રાખવી. ઉદા૦ ગરીબ–ગરીબાઈ; વકીલ–વકીલાત; ચીકણું–ચીકણાઈ, ચીકાશ; મીઠું–મીઠાશ, મીઠાણ; જૂઠું–જૂઠાણું; પીળું–પીળાશ; ઝીણું–ઝીણવટ.

નોંધ — વેધી–વેધિત્વ, અભિમાનિત્વ, એવા શબ્દો તત્સમ સંસ્કૃત હોઈ ફેરફાર કરવામાં આવે છે.

અપવાદ ૨ — કેટલાક શબ્દો બોલતાં ઉપાંત્ય અક્ષર ઉપર ભાર આવે છે ત્યાં ઇ કે ઉ જે હોય તે દીર્ઘ કરવાં. ઉદા૦ ગોટીલો, દાગીનો, અરડૂસો, દંતૂડી, વગેરે.

નોંધ : — જેમાં આ જાતનો ભાર નથી આવતો એવા શબ્દો : ટહુકો, ફઉડી, મહુડું.

૨૩. ચાર અથવા તેથી વધારે અક્ષરના શબ્દોમાં આદિ ઇ કે ઉ હ્રસ્વ લખવાં. ઉદા૦ ભુલામણું, હિલચાલ, કિલકિલાટ, ખિસકોલી, ટિપણિયો, ટિટિયારો, ટિચકારી.

વિકલ્પ — ગુજરાત–ગૂજરાત

નોંધ ૧ — આ જાતનો શબ્દ સમાસ હોય તો સમાસના અંગભૂત શબ્દોની જોડણી કાયમ રાખવી. ઉદા૦ ભૂલથાપ; બીજવર; હીણકમાઉ; પ્રાણીવિદ્યા; સ્વામીદ્રોહ; મીઠાબોલું.

નોંધ ૨ — કૂદાકૂદ, ખૂમાખૂમ, ભુલભુલામણી, એવા દ્વિર્ભાવથી થતા શબ્દોમાં દ્વિર્ભાવ પામતા પદની જોડણી જ કાયમ રાખવી.

૨૪. પ્રાથમિક શબ્દો પરથી ઘડાતા શબ્દોમાં તથા ધાતુનાં પ્રેરક અને કર્મણિ પ્રયોગનાં રૂપોમાં પ્રાથમિક શબ્દ અથવા ધાતુની મૂળ જોડણી કાયમ ન રાખતાં ઉપર કલમ ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪ પ્રમાણે જોડણી કરવી. ઉદા૦ ભૂલ–ભુલામણી, શીખ–શિખાઉ, શિખામણ; નીકળ–નિકાલ; ઊઠ–ઉઠાવું, ઉઠાડ, ઉઠાવ, ઉઠમણું; મૂક–મુકાણ, મુકાવું, મુકાવવું.

નોંધ ૧ — નિયમ ૧૯, ૨૦ પ્રમાણે સાનુસ્વાર ઇ ઉ વાળા શબ્દોમાં ફેર નહિ થાય. જેમ કે, ચૂંથવું, ચૂંથારો, ચૂંથાવું, ચૂંથાવવું; કંગલાણ, કિંગલાવું, કિંગલાવવું.

નોંધ ૨ — ધાતુના અક્ષરો ગણવામાં તેનું સામાન્ય કૃદંતનું રૂપ નહિ, પણ મૂળ રૂપ લેવું. જેમ કે, ઊથલ(વું), મૂલવ(વું); ઉથલાવ(વું), તડૂક(વું), તડુકાવ(વું), તડુકા(વું).

અપવાદ ૧ — કર્મણિરૂપોને નિયમ ૨૧માં અપવાદ ગણી હ્રસ્વ કરવાં. જેમ કે, મિચા(વું), ભુલા(વું).

અપવાદ ૨ — ક્રિયાપદનાં કૃદંતરૂપોમાં મૂળ જોડણી જ કાયમ રાખવી. જેમ કે, ભૂલનાર, ભૂલેલું; ભુલાવનાર; ભુલાયેલું; મૂકનાર મૂકેલું; મુકાયેલું, મુકાવનાર; મુકાવડાવેલું.

૨૫. શબ્દના બંધારણમાં ઈ પછી સ્વર આવતો હોય તો તે ઈ ને હ્રસ્વ કરી સ્વરની પહેલાં ય ઉમેરીને લખવું. ઉદા૦ દરિયો, કડિયો, રેંટિયો, ફડિયો, ધોતિયું, માળિયું, કાઠિયાવાડ, પિયર મહિયર, દિયર, સહિયર, પિયુ.

અપવાદ — પીયો; તથા જુઓ પછીનો નિયમ. વિકલ્પ — પિયળ – પીયળ.

૨૬. વિભક્તિ કે વચનના પ્રત્યયો લગાડતાં કે સમાસ બનાવતાં શબ્દની મૂળ જોડણી કાયમ રાખવી. ઉદા૦ નદી—નદીઓ, નદીમાં ઇ૦. સ્ત્રી—સ્ત્રીઓ, સ્ત્રીને ઇ૦. ખૂબી—ખૂબીઓ. બારીબારણાં.

૨૭. क. કરીએ, છીએ, ખાઈએ, ધોઈએ, સૂઈએ, જોઈએ, હોઈએ, મારીએ, એવાં ક્રિયાપદનાં રૂપો બતાવ્યા પ્રમાણે લખવાં. પણ થયેલું ગયેલું, સચવાયેલું, એવાં રૂપો દર્શાવ્યા મુજબ લખવાં.

ख. જુવો, ધુવો નહિ પણ જુઓ, ધુઓ લખવું. તેમ જ ખોવું, રોવું જેવાં ઓકારાન્ત ધાતુઓમાં ખુઓ, રુઓ લખવું. અને જુએ છે, ધુએ છે, ખુએ છે, રુએ છે, જોયેલું, જોતું; ખોયેલું, ખોતું; ધોયેલું, ધોતું વગેરે રૂપો દર્શાવ્યા મુજબ લખવાં.

ગ. સૂવું, પીવું જેવાં ક્રિયાપદોમાં સૂએ છે, સૂઓ, સૂતું, સૂતેલ, સૂનાર, અને પીએ છે, પીઓ, પીતું, પીધેલ, પીનાર એ પ્રમાણે લખવું.

૨૮. પૈસો, ચૌટું, પૈડું, રવૈયો એમ લખવું. પણ પાઈ, પાઉંડ, ઊડઈ, સઈ એવા શબ્દો દર્શાવ્યા પ્રમાણે લખવા.

૨૯. સજા, જિંદગી, સમજ એમાં જ; તથા ગોઝારું, મોઝારમાં ઝ, અને સાંજ–ઝ, મજા–ઝા એમ લખવું.

૩૦. આમલી–આંબલી, લીમડો–લીંબડો, તૂમડું–તૂંબડું, કામળી–કાંબળી, ડામવું–ડાંભવું, પૂમડું–પૂંભડું, ચાંલ્લો–ચાંદલો, સાલ્લો–સાડલો એ બંને રૂપો ચાલે.

૩૧. કહેવડાવવું–કહેવરાવવું, ગવડાવવું–ગવરાવવું, ઉડાડવું–ઉરાડવું, બેસાડવું–બેસારવું જેવાં પ્રેરકરૂપોમાં ડ અને ર નો વિકલ્પ રાખવો.

૩૨. કવિતામાં નિયમાનુસાર જોડણી વાપરી હ્રસ્વ દીર્ઘ બતાવનારાં ચિહ્નો વાપરવાં.

૩૩. જે શબ્દોની જોડણી કે ઉચ્ચારને વિષે એકરૂપતા ચાલતી હોય તે શબ્દોની, ઉપરના કોઈ નિયમો અનુસાર જુદી જોડણી થતી હોય છતાં, પ્રચલિત જોડણી કાયમ રાખવી. ઉદા૦ મુજ, તુજ, ટુકડો, ટુચકો, મુજબ, પૂજારી, મુદ્દત ,કુમળું, કુસકી; ગુટકો, કુલ્લડી.

કોશ વાપરનારને સૂચના

શબ્દોની ગોઠવણી

શબ્દોની ગોઠવણી કક્કાવારીના સામાન્ય ધોરણે કરવામાં આવી છે. સ્થળ-સંકોચ સાધવાની દૃષ્ટિએ, તેમાં એક નવીનતા કરવામાં આવી છે, તે એ કે, કક્કાવાર ક્રમમાં સાથે સાથે હોતા એકસમાન વ્યુત્પત્તિવાળા શબ્દો, સાધિત રૂપો તથા સમાસોમાંથી સવડવાળો એક શબ્દ લઈને તેનું થડ બાંધી, તેવા શબ્દોને એક ફકરામાં ભેગા ગોઠવવામાં આવ્યા છે. જેમ કે, જુઓ અગ્નિ, અગિયાર.

એટલે અમુક શબ્દ ખોળવા માટે વાચકે તેના કક્કાવાર સ્થાન પર જોવાની સાથે, તે જો ત્યાં સ્વતંત્ર પૅરા તરીકે ન મળે તો, તેની પાસે જ ક્યાંક એનો સમાન વ્યુત્પન્ન શબ્દ વિચારીને તેમાં ખોળવો.

આમ ભેગા કરાતા શબ્દોને, મૂળ થડમાં શબ્દમાં ઉમેરણી બતાવતું ૦ આવું ચિહ્‌ન કે તેના અંત્ય અક્ષરનો વિકલ્પ સૂચવતું – આવું ચિહ્ન વાપરીને એકઠા કરવામાં આવ્યા છે. જેમ કે, ‘અગિયાર’માં ૦મું = અગિયારમું. ‘અખિલ’માં –લાઈ = અખિલાઈ. આવા સમૂહોમાં દરેક પૂરા થતા શબ્દને અંતે પૂર્ણવિરામ મૂકવામાં આવ્યું છે.

સમૂહમાં ગોઠવેલા બધા જ શબ્દોનાં સંક્ષેપચિહ્ન (એટલે કે, ૦, –) મૂળ થડના શબ્દને જ લાગુ પડે છે જે સમૂહના થડના શબ્દમાં વિકલ્પ હોય [જેમ કે, મૂલ(–ળ)], તે સમૂહના શબ્દોમાં વપરાતું ઉમેરણીનું ૦ ચિહ્‌ન જો થડનાં બેઉ રૂપોને લાગુ પડતું હોય, તો તેવા વિકલ્પને કૌંસમાં બતાવ્યો છે. જેમ કે, ‘જ્વાલા (–ળા)’માં ૦ગ્રાહી = જ્વાલાગ્રાહી, જ્વાળાગ્રહી. જે થડના વિકલ્પમાં એમ ન હોય ત્યાં કૌંસ નથી વાપર્યો. જેમ કે, ‘સમજ, ૦ણ’માં ૦દાર = સમજદાર.

આવા પ્રકારનાં સ્થાનોએ વિકલ્પનું (–) આ સંક્ષેપચિહ્‌ન અંત્યાક્ષરનો છેદ જ ઉડાડતું હોઈ, કશો પ્રશ્ન ઊઠતો નથી. જેમ કે, ‘મૂલ(–ળ)’ માં –લક = મૂલક.

આ કાયદાથી કરેલા સમૂહોમાં ક્યાંક તેના અમલમાં ભૂલ રહી હોય તો તે વાચકે સુધારી લેવી જોઈશે. સામાન્ય કાયદો ઉપર વર્ણવ્યો તે અખત્યાર કરેલો છે.

વ્યુત્પત્તિ

વ્યુત્પત્તિનો નિર્દેશ સામાન્યતઃ શબ્દના વ્યાકરણના સંકેત બાદ [ ] કૌંસમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેના સંકેતોની સમજ સંકેતોની યાદીમાં આપી છે. જેમ કે, સપ્રકાશ વિ૦ [सं.]. સમૂહમાં આવેલા શબ્દોમાં દરેક શબ્દે વ્યુત્પત્તિ નથી બતાવી. સમાસનું બીજું પદ સંધિથી જોડાયું હોય તો સામાન્યતઃ જુદું બતાવ્યું છે. જેમ કે, પૂર્ણાહુતિ [+ आहुति].

જ્યાં આગળ મૂળ શબ્દની સાથે સંક્ષેપથી તેના વિકલ્પ પણ જણાવ્યા હોય ત્યાં વ્યુત્પત્તિનો નિર્દેશ મૂળ શબ્દને લાગે છે. વિકલ્પને લાગે જ એમ ન માનવું.

જેમ કે, મૂલ(-ળ) ન૦ [सं.] માં મૂલ सं. છે. બેગરજ (-જાઉ, -જુ) વિ૦ [फा.] માં બેગરજ फा. છે.

જ્યાં મૂળ નહિ પણ સંક્ષિપ્ત રૂપવાળો શબ્દ જ તત્સમ હોય ત્યાં વ્યુત્પત્તિનો સંકેત વ્યાકરણનિર્દેશની પૂર્વે ને જેને લાગુ પડતો હોય તેની જોડે તરત જ મૂકવામાં આવ્યો છે. જેમ કે, ભ્રાત્, -તા [सं.] પું૦. બર્જક, -ખ [अ.] ન૦.

જે સમૂહના થડનો શબ્દ તત્સમ ન હોય પણ તેના પેટાનો હોય, તેવાં સ્થાનોએ પેટામાં, તે તે શબ્દ આગળ, ઉપરને ધોરણે, વ્યુત્પત્તિ બતાવી છે. જેમ કે, 'માતુ'માં જુઓ 'માતુલ'.

ઉપરાંત, થડના શબ્દના પેટામાં પણ જ્યાં તેની તત્સમતા કે બીજી વ્યુત્પત્તિ નોંધવા જેવી માની છે ત્યાં તે નોંધી છે.

કોઈ શબ્દના અનેક અર્થોમાંથી વ્યુત્પત્તિ જુદી હોય, તેવા શબ્દોમાં તે અર્થને સ્થાને અલગ વ્યુત્પત્તિનો સંકેત મૂકયો છે. જેમ કે, જુઓ રાસ શબ્દ. યા તેવા શબ્દોના અલગ ફકરા પણ પાડયા છે. જેમ કે, જુઓ રાજી, રાન.

જ્યાં સ્પષ્ટ વ્યુત્પત્તિ ન મળતી હોય, કે મળી હોય તે ઉપરાંત જરૂર માની, ત્યાં હિંદી, મરાઠી ઇ૦ ના શબ્દો તુલના તરીકે નોંધ્યા છે. જેમ કે 'અકડાવું' [हिं. अकडना]. તુલના દર્શાવવા 'સર૦' એવો સંક્ષેપ વાપર્યો છે. કયાંક તે રહી ગયો હોય તે વાચકે સમજી લેવો.

ઉચ્ચારણ

શબ્દોના ઉચ્ચારણ વિષે સૂચન મૂકવામાં આવ્યાં છે, તે તેના પછી તરત જ અને વ્યાકરણ બતાવ્યું છે તે પહેલાં, ( ) આવા કૌંસમાં છે.

ઉચ્ચારણમાં હશ્રુતિ, યશ્રુતિ, પોચો અનુનાસિક, પહોળા ઍ ઑ, અને કયાંક લઘુપ્રયત્ન અકાર (જેમ કે 'કહેવું') બતાવ્યા છે. દરેકના સંકેતની સમજ સંકેતસૂચિમાં જુઓ.

પોચો અનુનાસિક જ બતાવવામાં આવ્યો છે અને તે (૦) આવું પોલું મીડું કરીને બતાવ્યો છે. એટલે, સંસ્કૃત ઢબનો અનુનાસિક બતાવવા ખાસ ચિહ્ન નથી યોજ્યું. જ્યાં (૦) સંકેત ન હોય ત્યાં સંસ્કૃત ઢબનો અનુનાસિક સમજવો.

દીર્ઘ ઈ, ઊ સાથે આવતો અનુસ્વાર જોડણીના નિયમ ૧૯ પ્રમાણે નક્કી છે કે તે પોચો હશે. તેથી તે સ્થાનોએ (૦) આ સંકેત મૂકવામાં નથી આવ્યો. જેમ કે જુઓ ખીંટી, ખૂંચ ઇ૦.

અને એથી ઊલટ-પક્ષે હ્રસ્વ ઇ સાથેનો અનુસ્વાર સંસ્કૃત ઢબનો હશે, એ પણ જોડણીના નિયમથી સ્પષ્ટ છે. જેમ કે, ખિંડ, કિંમત ઇ૦. જોકે, ઉપર કહ્યું એમ, તે અનુસ્વાર ઉચ્ચારણમાં બતાવવાનું રાખ્યું નથી; પોચો અનુનાસિક ન કહ્યો હોય ત્યાં એ સમજી લેવા ઉપર રાખ્યું છે.

તેવી જ રીતે પહોળા ઍ ઑ જ્યાં હોય ત્યાં બતાવ્યા છે. જ્યાં તે ન બતાવ્યા હોય ત્યાં સામાન્ય સંસ્કૃત એ, ઓ સમજી લેવાના.

હશ્રુતિનું સ્થાન જે બે વર્ણો વચ્ચે હોય તેના પહેલા વર્ણ જોડે તે બતાવ્યું છે. જેમ કે, તારુ (તા’). પ્રાયઃ પહેલા વર્ણ સાથે વિશેષે તે શ્રુતિ જોડાયેલી છે, એમ માન્યું છે.

શબ્દપ્રયોગ

જે શબ્દનો શબ્દપ્રયોગ હોય તે, એ શબ્દના અર્થો પૂરા થયા પછી પૂર્ણ-વિરામ કરી, [ ] આવા કૌંસમાં આપવામાં આવ્યો છે.

તે શબ્દના થડ તળે બીજા શબ્દો કે તેના સમાસો હોય તો તે બધા, તેના શબ્દપ્રયોગોનો કૌંસ [ ] પૂરો થાય ત્યાર પછી આપ્યા છે.

ટૂંકાણને ખાતર, શબ્દપ્રયોગ લખવામાં મૂળ શબ્દ ફરી લખ્યો નથી, પણ અધ્યાહાર-સૂચક – આવી લીટી મૂકીને ચલાવ્યું છે. જેમ કે, ‘આંખ’ માં [–आडा कान करवा = આંખ આડા કાન કરવા; –નું चणियारूं खसवुं = આંખનું ચણિયારું ખસવું.]

જ્યાં મૂળ શબ્દનું રૂપાંતર થઈને શબ્દપ્રયોગ બને ત્યાં તે આખો લખ્યો છે. જેમ કે आंखे पाटा बांधवा, आंखो मींचीने ઇ૦.

સામાન્યપણે, શબ્દપ્રયોગો કક્કાવાર ક્રમે મૂક્યા છે. જ્યાં મૂળ શબ્દ આગળ કોઈ પદ આવે તેવો શબ્દપ્રયોગ હોય, (જેમ કે बे आंखनी शरम) ત્યાં તે, ઉપરના સામાન્ય શબ્દપ્રયોગો પછી, અને તેમના ક્રમમાં આપવામાં આવ્યા છે.

શબ્દપ્રયોગોની ગોઠવણનો આ સામાન્ય ધારો છે. તેમાં ક્યાંક આઘાપાછી રહી ગઈ હોય તે જોઈ લેવામાં વાચકને ખાસ મુશ્કેલી નહિ પડે.

નહિ સંઘરેલાં સાદાં શબ્દરૂપો

નામ તેમ જ વિશેષણ પરથી થતાં લઘુતા કે લાલિત્યવાચક બધાં રૂપો કોશમાં ઉમેરવામાં આવ્યાં નથી. એવા શબ્દોમાં મૂળ જોડણી જ કાયમ રહે છે.

જોડણીમાં ફેરફાર થતો હોય તેવાં ક્રિયાપદોનાં ભાવે, કર્મણિ અને પ્રેરક રૂપો યોજીને આપવામાં આવ્યાં છે. (જે ધાતુનાં એવાં રૂપ વિચિત્ર જેવાં લાગ્યાં છે તે આપ્યાં નથી.) તેવાં રૂપોમાં અમુકનું પ્રેરક કે ભાવે યા કર્મણિ એટલો ટૂંક ઉલ્લેખ કરવા ઉપરાંત અર્થ આપ્યો નથી; સિવાય કે, તેથી અલગ બીજો અર્થ હોય.

રૂ ને રુ બંને સરખી રીતે સ્વીકાર્ય ગણેલાં છે. એટલે કોશમાં જ્યાં બેમાંથી એક આપેલું છે ત્યાં બીજું વાપરવાને વાંધો નથી.

છાપવાની સવડ ખાતર અને શબ્દોની સંખ્યા ન વધારવાના ઉદ્દેશથી, અનુસ્વારના વિકલ્પમાં અનુનાસિક વપરાય છે તે વાપરીને જુદા શબ્દો આપેલા નથી. જ્યાં જ્યાં અનુસ્વારને ઠેકાણે અનુનાસિક વાપરી શકાય ત્યાં ત્યાં તે વાપરવાની છૂટ છે. ઉદા૦ અંત—અન્ત; દંડ—દણ્ડ.

વિશેષણ પરથી તા, ત્વ, પણું જેવા પ્રત્યયો લાગીને બનતાં નામોના અર્થ સામાન્યતઃ આપવામાં આવ્યા નથી. તેમ જ જ્યાં વિશેષણ અને નામ, કે વિશેષણ અને અવ્યયના અર્થ સરખા જ થતા હોય ત્યાં અર્થો ફરી ન લખતાં સાથે જ લખેલા છે. જેમ કે, જુઓ વિવેચક, બરાબર. વ્યાકરણ દ્વારા અર્થનિર્દેશ કરીને, તે સમજી લેવાશે એમ ગણી, લાઘવ સાધવામાં આવ્યું છે.

શબ્દની જોડણીમાં પ્રથમ અક્ષરનો વિકલ્પ બતાવવામાં આવ્યો નથી. ઉદા૦ શિંગડું, શીંગડું. આવા વિકલ્પના શબ્દ તેના અર્થમાં વાપરીને ધ્યાન ખેંચવા પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

જે શબ્દોના અર્થ વિષે, વ્યાકરણ વિષે, ઉચ્ચાર વિષે, વ્યુત્પત્તિ વિષે, કે બીજી કાંઈ શંકાગ્રસ્તતા માની છે તે (?) પ્રશ્ન મૂકી સૂચવી છે. જે જગ્યાએ પ્રશ્ન હોય તે પૂરતી શંકા છે એમ સામાન્યતઃ સમજવું.

પર્યાયવાચક શબ્દોના અર્થ દરેક ઠેકાણે લખવાને બદલે એક ઠેકાણે લખી બીજા શબ્દોમાં, જુઓ અમુક શબ્દ, એમ જણાવવાનો રિવાજ રાખ્યો છે. જ્યાં તે શબ્દના બધા અર્થો લાગુ ન પડતા હોય ત્યાં અર્થનો અમુક ક્રમ જોવાનું કહ્યું છે.

ગડગડાટ, ધડાધડ જેવા રવાનુકારી શબ્દોમાં અર્થો ન આપતાં (રવ૦) સંજ્ઞા વાપરી છે. યા જ્યાં તે અવાજ શાનો છે એ બતાવવું જરૂરી લાગ્યું છે ત્યાં સાથે, અમુકનો અવાજ, એમ જણાવ્યું છે.

સંક્ષેપોની સમજ

અ૦	અવ્યય	પ્રેરક	પ્રેરકભેદનું રૂપ
અ૦ક્રિ૦	અકર્મક ક્રિયાપદ	બ૦વ૦	બહુવચન
ઉદા૦	ઉદાહરણ	ભ૦કા૦	ભવિષ્યકાળ
એ૦વ૦	એકવચન	ભ૦કૃ૦	ભવિષ્યકૃદંત
ક.	કચ્છી (શબ્દ)	ભાવે	ભાવે પ્રયોગનું રૂપ
કર્મણિ	કર્મણિ પ્રયોગનું રૂપ	ભૂ.	ભૂગોળ
કા.	કાઠિયાવાડી (શબ્દ)	ભૂ૦કા૦	ભૂતકાળ
	(ભ૦,ભૂ૦,વ૦સાથે કાળ)	ભૂ૦કૃ૦	ભૂતકૃદંત
કા.શા.	કાવ્યશાસ્ત્ર	રવ૦	રવાનુકારી (શબ્દ)
કૃ૦	કૃદંત	લા.	લાક્ષણિક (અર્થ)
ક્રિ૦	ક્રિયાપદ	વ૦કા૦	વર્તમાનકાળ
ખ.	ખગોળશાસ્ત્ર	વ૦કૃ૦	વર્તમાનકૃદંત
ગ.	ગણિતશાસ્ત્ર	વિ૦	વિશેષણ
ચ.	ચરોતરી (શબ્દ)	વિ૦ન૦	વિશેષણ, નપુંસક લિંગ
જૈ., જૈન	જૈન (શબ્દ)	વિ૦પું૦	વિશેષણ, પુંલિંગ
જ્યો.	જ્યોતિષશાસ્ત્ર	વિ૦સ્ત્રી૦	વિશેષણ સ્ત્રીલિંગ
ન૦	નપુંસક લિંગ	વ્યા.	વ્યાકરણ
ન૦બ૦વ૦	નપુંસક લિંગ, બહુવચન	શ૦પ્ર૦	શબ્દપ્રયોગ
		સ૦	સર્વનામ
ન્યા.	ન્યાયશાસ્ત્ર	સર૦	સરખાવો
પ.	પદ્યમાં વપરાતો (શબ્દ)	સં.	સંજ્ઞાવાચક
પ.વિ.	પદાર્થવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર	સુ.	સુરતી (શબ્દ)
પું૦	પુંલિંગ	સ્ત્રી૦	સ્ત્રીલિંગ
પું૦બ૦વ૦	પુંલિંગ, બહુવચન	સ્ત્રી૦બ૦વ૦	સ્ત્રીલિંગ, બહુવચન

વ્યુત્પત્તિના સંકેત

सं.	સંસ્કૃત	पो.	પોર્ટુગીઝ
फा.	ફારસી	हिं.	હિંદુસ્તાની
अ.	અરબી	म.	મરાઠી
इं.	ઇંગ્લિશ	का.	કાનડી
प्रा.	પ્રાકૃત	સર૦	સરખાવો
दे.	દેશ્ય		
अप.	અપભ્રંશ		

તે ઉપરાંતના નિર્દેશોમાં ભાષાનું પૂરું નામ લખ્યું છે.

ઉચ્ચારણના સંકેત

(૦) પોચો અનુનાસિક છે એમ બતાવે છે. જેમ કે આંધળો (૦).

ઍ પહોળો એ છે એમ બતાવે છે. જેમ કે પેઠે (પે).

ઑ પહોળો ઓ છે એમ બતાવે છે. જેમ કે હોવું (હો).

(’) વર્ણ સાથે ઉપર મૂકેલું અલ્પવિરામ ત્યાં હશ્રુતિ બતાવે છે. જેમ કે તારું (તા’).

(,) વર્ણ સાથે નીચે મૂકેલું અલ્પવિરામ ત્યાં યશ્રુતિ બતાવે છે. જેમ કે આંખ (ખ,).

(‿) ખોડાનું ચિહ્ન લઘુપ્રયત્ન અકાર બતાવે છે. જેમ કે કહેવું (ક્હે).

બીજાં ચિહ્નોની સમજ

+ કાલગ્રસ્ત શબ્દ.

૦ આગલા શબ્દમાં ઉમેરો કરવાનું સૂચવે છે. ઉદા૦ રાફ, ૦ડો એટલે રાફ, રાફડો. ક(૦ર)કરું એટલે કકરું, કરકરું.

– આગલા શબ્દના અંત્ય અક્ષરને બદલે મૂકવાનું સૂચવે છે. ઉદા૦ રાધા(–ધિકા) એટલે રાધા, રાધિકા. ‘રાન’માં ૦ટી(–વી, –વું) એટલે રાનટી, રાનવી, રાનવું.

(?) શબ્દ કે તેના જે ભાગ આગળ પ્રશ્ન હોય તે બીના વિષે શંકા છે, એમ સૂચવે છે.

સાર્થ

જોડણીકોશ

અ

અ પું૰[સં.]સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો પહેલો અક્ષર–એક સ્વર (દીર્ઘ રૂપ આ) (૨) વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શિવ (૩) વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે વપરાતો પૂર્વગ: નકારાર્થે, ઉદા૰'અસુખ'. વિરોધ બતાવવા, ઉદા૰ 'અસુર'. ખોટાપણું કે અયોગ્યતા બતાવવા, ઉદા૰ 'અકાળ'. 'તે સિવાયના બીજા'નો બોધ કરાવવા, ઉદા૰ 'અબ્રાહ્મણ' (૪) નગ્બહુવ્રીહિમાં વ્યંજનાદિ નામ પૂર્વે વપરાતો. ઉદા૰ 'અકરણ, અકાય'. ૰કાર પું૰ [સં.] 'અ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૰કારાદિ વિ૰ [સં.] અકારથી શરૂ થતો (ક્રમ). ૰કારાંત વિ૰ [સં.] છેડે અકારવાળું

અ [સં. आ ઉપરથી?] 'અતિ'ના અર્થમાં કે સ્વાર્થે–ખાસ અર્થવૃદ્ધિ વગર નકામો–જોવા મળતો એક ગુજરાતી ઉપસર્ગ. ઉદા૰ અઘોર. અકરાલ, અગોપ, અલોપ, અદોદળું, અછવાવું, અમુઝાવું

અઉ (હશ્રુતિ સાથે) ન૰[સં. अहि]કરડે એવું જીવડું (૨) સાપ (૩) જુઓ આઉ; અડણ

અઋણી વિ૰ [સં.] ઋણ વિનાનું; અનૃણી

અક ન૰ [સં.] દુ:ખ (૨) અઘ; પાપ

અકચ વિ૰ [સં.] બોડું; વાળ વિનાનું (૨) પું૰ (સં) કેતુ ગ્રહ

અકજ વિ૰+[જુઓ અકાજ] નકામું

અકટોવિકટ વિ૰[મ.; સં. विकट] અતિ મુશ્કેલ (૨) અતિ ભયંકર

અકડાઅકડી સ્ત્રી૰ ચડસાચડસી (૨) કટાકટી

અકડાઈ સ્ત્રી૰અક્કડપણું;મગરૂરી(૨)ફાંકડાપણું

અકડાટ પું૰ અકડાવું તે; અકડાવાની અસર

અકડાવું અ૰ક્રિ૰ [हिं. अकड़ना; જુઓ અક્કડ] સાંધાનું—અંગનું ઝલાઈ જવું (૨) ભભકામાં ફરવું; મગરૂરીમાં રહેવું

અકતો પું૰ [સં. अकृत] કારીગરોનો છૂટીનો દિવસ; અણૂજો. [—કાંતરો=અણૂજો પાળવો પણ ઘેર કામમાં ખૂબ રોકાવું.—પાળવો=ધંધારોજગારમાં રજા રાખવી.]

અકથ વિ૰ [સં.] નહિ કહેલું-વર્ણવેલું (૨) અવર્ણનીય. ૰નીય, –થ્ય વિ૰ અવર્ણનીય. –થિત વિ૰ નહિ કહેલું

અકપટ ન૰ [સં.] કપટનો અભાવ

અકબર વિ૰[अ.]સૌથી મહાન(૨)પું૰(સં.)એક પ્રખ્યાત મોગલ બાદશાહ. ૰દિલી સ્ત્રી૰[फा.] ઉદાર દિલ રાખવું તે. –રી વિ૰ [फा.] અકબર સંબંધી (૨) અકબરે પ્રવર્તાવેલું (૩) સ્ત્રી૰ ચોખાના લોટની બનાવેલી એક વાની

અકબંધ વિ૰ [સં. अक्षतबंध] જેમનું તેમ; વગર ખોલેલું; વગર તોડેલું

અકરણ વિ૰[સં.] કરણ — ઇંદ્રિય વગરનું (૨) દેહ ઇંદ્રિયાદિ રહિત (પરમાત્મા) (૩) ન૰ ન કરવું તે; કાર્યનો અભાવ

અકરણી વિ૰[સં.](ગ.)જેનું મૂળ બરાબર નીકળે તેવું (પદ) 'રૅશનલ'. ૰ગત વિ૰ 'રૅશનલ'. ૰પદી સ્ત્રી૰ અકરણી પદોવાળી રકમ; 'રૅશનલ એકસ્પ્રેશન'. ૰ફલ ન૰ 'રૅશનલ ફંક્શન'. ૰સમીકરણ ન૰ 'રૅશનલ ઇક્વેશન.'

અકરણીય વિ૰ [સં.] ન કરવા જેવું

અકરાકેર પું૰ કાળો કેર; હાહાકાર વર્તે એવો બનાવ; ગજબ (૨) ભયંકર નાશ

અકરામ ન૦ [अ.] કૃપા; માન; બક્ષિસ

અકરાળ, ૦વિકરાળ વિ૦ [सं. कराल] અતિ-ભયંકર

અકરાંતિયું વિ૦ [सं. अतिक्रांत] બહુ ખાનારું; ખાઉધરું (૨) હદ પાર; ખૂબ (ખાવું). **-યાવેડા** પું૦બ૦વ૦ અકરાંતિયાની માફક વર્તન

અકરુણ વિ૦ [सं.] કરુણા વિનાનું; નિર્દય

અકરુણા સ્ત્રી૦ [सं.] કરુણાનો અભાવ; નિર્દયતા

અકરું વિ૦ [सं. उत्कृतोरू ?] અધૂકડું; ઊભે પગે – ઊંચું ઊંચું બેઠેલું

અકર્કશ વિ૦ [सं.] કર્કશ નહિ એવું

અકર્ણ વિ૦ [सं.] કાન વિનાનું (૨) બહેરું (૩) પું૦ સાપ [દુરાચરણ

અકર્ત(-ર્ત્ત)વ્ય વિ૦[सं.]ન કરવા જેવું (૨) ન૦

અકર્તા(-ર્ત્તા) પું૦ [सं.] કર્તા નહિ તે

અકર્તુમ્ કૃ૦ [सं.] ન કરવાને

અકર્તૃક વિ૦ [सं.] કર્તા વિનાનું

અકર્ત્તવ્ય વિ૦ (૨) ન૦ [सं.] જુઓ અકર્તવ્ય

અકર્ત્તા પું૦ [सं.] જુઓ અકર્તા

અકર્મ ન૦ [सं.] કર્મનો અભાવ(૨)ખોટું કામ. **૦ક** વિ૦ કર્મ વિનાનું (ક્રિ૦). **૦કર** વિ૦ કાર્યસાધક નહિ તેવું. **૦ણ્ય** વિ૦ [सं.] કામ કરવાને નાલાયક(૨)ન કરવા યોગ્ય (૩) ન૦ કર્મ ન કરવું તે; અનુદ્યોગ. **૦ણ્યતા** સ્ત્રી૦

અક(-ક્ક)ર્મી વિ૦ [सं. अकर्मि] અભાગિયું (૨) કર્મ નહિ કરનારું (૩) દુરાચારી. **-ર્મણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ અભાગણી (૨) કુલટા

અકલ સ્ત્રી૦ [अ. अक़्ल] અક્કલ; બુદ્ધિ. **૦મંદ** વિ૦[फा.]જુઓ અક્કલમંદ: **-લી** વિ૦[फा.] અક્કલવાળું(૨)કસબી; હિકમતી. **૦લકડિયું** વિ૦ તરત-બુદ્ધિવાળું; 'હાજર સો હથિયાર' કરી લે એવું

અકલ(-ળ) વિ૦[सं.]ન કળી શકાય એવું. **૦કલ** વિ૦ અકળ કળાવાળું. **૦કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ અગમ્ય લીલા; માયા

અકલંક વિ૦ [सं.] નિષ્કલંક; દોષ – એબરહિત

અકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] કલાનો અભાવ (૨) ખરાબ કળા; બેહૂદાપણું. **-લિ(-ળિ)ત** વિ૦ ન કળેલું—ન કલ્પેલું

અકલ્પિત વિ૦ [सं.] કલ્પિત નહિ તેવું; સાચું (૨) ઓચિંતું; અણધાર્યું

અકલ્પ્ય વિ૦ [सं.] ન કલ્પી શકાય એવું

અકલ્મષ વિ૦ [सं.] કલ્મષ વગરનું; નિષ્પાપ

અકલ્યાણ ન૦ [सं.] અશુભ; ભૂંડું

અકવિતા સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ કે કાવ્યગુણ વિનાની કવિતા [[फा.] ખારીલું

અકસ પું૦ [अ. अक्स] દ્વેષ; ખાર. **૦ખોર** વિ૦

અકસર અ૦ [अ.] ઘણું ખરું; ઘણું કરીને; પ્રાયઃ

અકસીર વિ૦ [अ. इक्सीर=કીમિયો] આબાદ; રામબાણ (૨) સ્ત્રી૦ તેવી દવા; કીમિયો

અકસ્માત્ અ૦ [सं.] અચાનક; એકાએક

અકસ્માત પું૦[सं. अकस्मात्]અણધારી ઘટના; હોનારત

અકળ, ૦કળા, જુઓ 'અકલ(-ળ)'માં

અકળવિકળ વિ૦ જુઓ આકળવિકળ; બાવરું

અકળા સ્ત્રી૦ જુઓ અકલા

અકળાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. आकुल] અમૂંઝાવું; ગભરાવું (૨) કંટાળવું (૩) ચિડાવું; છંછેડાવું. **-મણ** સ્ત્રી૦ અકળાવાની અસર; અમૂંઝણ; (૨)કંટાળો કે ચીડ [કોઈની ઉપર **અકળામણ કાઢવી**=રોષ કે ક્રોધ કાઢવો — ક્રોધમાં બોલવું કે મારવું. **—આવવી**=અકળાવું.]

અકંટક વિ૦ [सं.] કાંટો – આડખીલી કે વચ્ચે વિઘ્ન વિનાનું; નિષ્કંટક

અકંપિત વિ૦ [सं.] સ્થિર

અકાક વિ૦ [सं. अ–क–अक] સુખદુઃખથી પર

અકાજ વિ૦ [सं. अ+ कार्य-કાજ] નકામું (૨) લાચાર

અકાતર વિ૦ [सं.] બાયલું નહિ તેવું; હિંમતવાળું (૨) ગભરાયા વિનાનું; સ્વસ્થ

અકાબર પું૦ [अ. अकाबिर] પ્રતિષ્ઠિત–મોટો માણસ (૨) હોદ્દેદાર; અમલદાર

અકામ ન૦[अ+કામ]ન કરવા જેવું–ખરાબ કામ

અકામ(-મી) વિ૦ [सं.] કામવાસના, કામના કે વાસના વિનાનું

અકાય વિ૦ [सं.] શરીર વિનાનું

અકાર અ૦ [सं. अकार्य] અકારણ; ફોગટ (પ.) (૨) પું૦ [सं.] જુઓ 'અ'માં

અકારજ ન૦ [सं. अकार्य] અકાર્ય; ખોટું કામ (૨) અ૦ વ્યર્થ; ફોગટ

અકારણ વિ૦ [सं.] જુઓ નિષ્કારણ

અકારત(-થ) અ૦ [सं. अकार्यार्थि] વ્યર્થ; નિષ્ફળ. [—જવું=નકામું થવું]

અકારું વિ૦ [सं.अकारक? प्रा.अकारग=અરુચિ?] અપ્રિય; અળખામણું. [—પાડવું=અકારું લાગે એમ કરવું (૨) જૂઠું કે ભોંઠું પાડવું]

અકાર્ય વિ૦ [सं.] ન કરવા જેવું (૨) ન૦ ખોટું કામ

અકાલ(-ળ) વિ૦ [सं.] કવખતનું (૨) પું૦ અયોગ્ય સમય; કવખત (૩) દુકાળ (૪) કાલાતીત –પરમાત્મા. ૦જ વિ૦ [सं] અકાળે જન્મેલું–ઉત્પન્ન થયેલું. ૦વૃદ્ધ વિ૦ અકાળે વૃદ્ધ–ઘરડું થયેલું. -લિક વિ૦ [सं.] કવખતનું. –લીન વિ૦ [सं.] કવખતનું. –લીનતા સ્ત્રી૦ અકાલીન હોવું તે (૨) કાલવિપર્યાસ; 'ઍનેક્રોનિઝમ.'

અકાલી પું૦ [सं. अकाल] શીખધર્મનો એક ફાંટો કે તેનો અનુયાયી

અકાળ, ૦જ, ૦વૃદ્ધ જુઓ 'અકાલ'માં

અકાંડ વિ૦ [सं.] આકસ્મિક; ઓચિંતું (૨) કાંડ –પેરાઈ વગરનું

અકિંચન વિ૦ [सं.] નિષ્કિંચન; સાવ ગરીબ

અકિંચિત્કર વિ૦ [सं.] નિર્માલ્ય; નિષ્ફળ; ફોગટ

અકીક પું૦ [अ़.] એક જાતનો લીસો, ચળકતો પથ્થર. –કિયો પું૦ અકીકની વસ્તુઓ બનાવનારો

અકીર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [सं.] અપયશ. ૦કર વિ૦ [सं.] અપયશ અપાવે એવું

અકુટિલ વિ૦ [सं.] કુટિલ નહિ એવું; નિખાલસ

અકુતોભય વિ૦ [सं.] કોઈ પણ તરફના ભય વિનાનું; નિર્ભય

અકુલાંગના સ્ત્રી૦ [सं.] કુલાંગના નહિ એવી–કજાત સ્ત્રી

અકુલીન વિ૦ [सं.] નીચા કુળનું; કુળહીન. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

અકુશલ(-ળ) વિ૦ [सं.] કુશળ નહિ એવું (૨) ન૦ અનિષ્ટ; અશુભ; ભૂંડું. ૦તા સ્ત્રી૦

અકુંઠ(-ઠિત) વિ૦ [सं.] પાછું ન પડે તેવું; કાર્યસાધક; અપ્રતિહત (૨) તીક્ષ્ણ; કુંઠિત–બૂઠું નહિ એવું

અકૂપાર પું૦ [सं.] સમુદ્ર

અકૃત વિ૦ [सं.] નહિ કરેલું (૨) ખોટું કે અયોગ્ય કરેલું (૩) ન૦ પાપ. ૦ઘ્ન વિ૦ [सं.] કૃતઘ્ન નહિ એવું; કૃતજ્ઞ. ૦જ્ઞ વિ૦ [सं.] કૃતજ્ઞ નહિ એવું; કૃતઘ્ન. –તાત્મા વિ૦ [सं.] અજ્ઞાની (૨) નિષ્ફળ (૩) ઈશ્વરદર્શન નહિ પામેલું. –તાર્થ વિ૦ [सं.] કૃતાર્થ નહિ એવું; અસફળ

અકૃત્ય વિ૦ [सं.] ન કરવા જેવું (૨) ન૦ ન કરવા જેવું કામ; અપકૃત્ય

અકૃત્રિમ વિ૦ [सं.] સ્વાભાવિક; કુદરતી. ૦તા સ્ત્રી૦

અકૃપણ વિ૦ [सं.] કૃપણ નહિ એવું; ઉદાર

અકૃપા સ્ત્રી૦ [सं.] કૃપાનો અભાવ; અવકૃપા

અકેક(-કું) વિ૦ [એક+એક] એક પછી એક (૨) એક એક (૩) પ્રત્યેક; દરેક

અકોટ પું૦ [सं.] સોપારીનું ઝાડ (૨) સોપારી

અકોટી સ્ત્રી૦, –ટો પું૦ [सं.अकोट] સોપારી-ઘાટનું સ્ત્રીઓના કાનનું ઘરેણું; ઘૂઘરીઓનાં ઝૂમખાંવાળું લોળિયું

અકોણું વિ૦ [અ+કૂણું?] અતડું; ભળી ન જાય તેવું (૨) કોઈનું ન માને તેવું (કા.). –ણાઈ સ્ત્રી૦, –ણાપણું ન૦

અકૌશલ(-લ્ય) ન૦ [सं.] કૌશલ્યનો અભાવ; અનાવડત

અક્કડ વિ૦ [सं. उत्कट, प्रा. उक्कड ?] કડક; વળે નહિ એવું (૨) ટટાર (૩) મગરૂબીવાળું. ૦બાજ વિ૦ રોફી; ફાંકડું; વરણાગિયું

અક્કરચક્કર અ૦ [ચક્કરનું દ્વિત્વ ?] અણધારી રીતે; આમ તેમ થઈને (૨) ગમે તેમ કરીને; આડુંઅવળું સમજાવીને

અક્કર્મી, -ર્મણ જુઓ અકર્મી

અક્કલ સ્ત્રી૦ [अ. अक़्ल] બુદ્ધિ. [— ઉછીની, ભાડે કે વેચાતી લેવી=બીજા પાસેથી શીખવું કે સમજવું. અક્કલે કહ્યું કરવું, અક્કલ ચાલવી=અકલે કામ કરવું; સમજાવું; સૂઝ પડવી. — ગામ જવી=અક્કલ ન ચાલવી; બુદ્ધિ કે સમજ ન રહેવી. — નું આંધળું, ઊંધું, ઓથમીર, ખાં, દુશ્મન, બારદાન= અક્કલ વગરનું; મૂર્ખ. — ફૂટવી, ફૂટી જવી, — બહેર મારી જવી, — મારી જવી= અક્કલ કે સમજ (પ્રસંગ પર) જતી રહેવી, કામ ન દેવું. — વેચી ખાવી=અક્કલ વગરના કે

એવફૂફ બનવું.] **૦ફૂટું** વિ૦ ફૂટેલી અક્કલનું; અકલ વગરનું; મૂર્ખ. **૦બાજ** વિ૦ બુદ્ધિશાળી. **૦બાજખાં** પું૦ (વ્યંગમાં) ભારે બુદ્ધિવાળો– મૂર્ખ માણસ; અક્કલનો ખાં. **૦મહું** વિ૦ મંદ બુદ્ધિવાળું (કા.). **૦મંદ** વિ૦ જુઓ અકલમંદ; બુદ્ધિશાળી. **૦મંદી** સ્ત્રી૦ અક્કલમંદપણું. **૦વંત, ૦વાન** વિ૦ અક્કલમંદ. **૦હોશિયારી** સ્ત્રી૦ બુદ્ધિપૂર્વક કરી આપ્યું છે—કોઈએ છેતરીને કે આડું તેડું સમજાવીને કરાવી લીધું નથી, એવું બતાવવા ખતપત્રોમાં વપરાતો શબ્દ

અક્કલક(-ગ)રો પું૦ [अ. आकर्कहा] એક વનસ્પતિ–ઓષધિ [ઔષધિ

અક્કલબેર પું૦[हिं. अकलबीर]એક વનસ્પતિ–

અક્કા સ્ત્રી૦ અબોલા; ભાઈબંધી તોડવી તે. [**—કરવી**=અંગૂઠાથી દાંતને અડી ભાઈબંધી તોડવાની નિશાની કરવી; દોસ્તી તોડવી કે અબોલા લેવા. **— થવી**=અક્કા કરાવી.]

અક્રેક વિ૦ જુઓ અકેક

અકટોબર પું૦ જુઓ ઑક્ટોબર

અક્રમ વિ૦[सं.]ક્રમબદ્ધ નહિ તેવું; અનિયમિત (૨) પું૦ ક્રમ નહિ તે; ક્રમનો અભાવ

અક્રિય વિ૦[सं.] નિષ્ક્રિય (૨) નિરુદ્યોગી; સુસ્ત

અક્રૂર વિ૦[सं.]ક્રૂર નહિ એવું; દયાળુ (૨) પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણના પિત્રાઈ કાકા અને ભક્ત

અક્રોધ પું૦ [सं.] ક્રોધનો અભાવ; ખામોશી; શાંતિ. **-ધી** વિ૦ શાંત સ્વભાવનું.

અક્લાંત વિ૦ [सं.] ક્લાંત – થાકેલું નહિ એવું

અક્લિષ્ટ વિ૦ [सं.] ક્લિષ્ટ નહિ એવું; સહજ

અક્લેદ્ય વિ૦ [सं.] ભીંજવી ન શકાય એવું

અક્ષ પું૦[सं.]રમવાનો પાસો(૨)માળાનો મણકો (૩) ધરી (ચક્રની કે પૃથ્વીની) (૪) આંખ [સમાસને અંતે, ઉદા૦ 'કમલાક્ષ.' એકલો પ્રાયઃ પદ્યમાં] (૫) જ્ઞાનેન્દ્રિય (૬) [ભૂ.] વિષુવવૃત્તથી ઉત્તરદક્ષિણ કોઈ પણ જગાનું ગોલીય અંતર. **૦વિદ** વિ૦[सं.]પાસા રમી જાણનારું; જુગારી. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦જુગાર. **૦વૃત્ત** ન૦(ભૂ.)અક્ષાંશદર્શક વર્તુલ. **૦માપક** ન૦અંશ ઉપરથી ગ્રહ–નક્ષત્ર જોવાનું એક યંત્ર. **૦માલા** સ્ત્રી૦ રુદ્રાક્ષની માળા (૨) જપમાળા. **-ક્ષાંશ** પું૦ (ભૂ.) વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર કે દક્ષિણનું અંતર — અંશ બતાવનાર ૧૮૦ અંશ છે તે.**-ક્ષાંશવૃત્ત** ન૦ અક્ષવૃત્ત; અક્ષાંશનું વર્તુલ

અક્ષણિક વિ૦ [सं.] ક્ષણિક નહિ એવું; સ્થિર; કાયમી [પાત્ર

અક્ષણું ન૦[જુઓ અખિયાણું]ચોખાથી ભરેલું

અક્ષત વિ૦ [सं.] ઈજા પામ્યા વિનાનું; સુરક્ષિત; અખંડ(૨)પું૦બ૦વ૦ધાર્મિક ક્રિયામાં અથવા મંગળ પ્રસંગે કોઈને વધાવી લેવામાં વપરાતા વગર ભાંગેલા, અણિશુદ્ધ અનાજના દાણા–ચોખા,ડાંગર,ઘઉં, જવ વગેરે(શ.પ્ર.માટે જુઓ 'ચોખા'માં) **૦યોનિ(-ની), -તા** વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] જેનું કૌમાર ખંડિત નથી થયું એવી

અક્ષમ વિ૦[सं.] અશક્ત; અસમર્થ (૨) અસહિષ્ણુ. **-મા** સ્ત્રી૦ [सं.] ઈર્ષા (૨) ક્રોધ. **-મ્ય** વિ૦ [सं.] ક્ષમ્ય નહિ એવું

અક્ષય વિ૦[सं.]કદી ક્ષીણ ન થાય એવું; અવિનાશી(૨)અખૂટ. **૦તૃતીયા** સ્ત્રી૦ અખાત્રીજ; વૈશાખ સુદ ત્રીજ. **૦ધામ** ન૦ વૈકુંઠ(૨)મોક્ષ. **૦નવમી** સ્ત્રી૦ અખેનોમ; કારતક સુદ નોમ. **૦પદ** ન૦ મોક્ષ. **૦પાત્ર** ન૦ જેમાંથી વસ્તુ ખૂટે જ નહિ એવું વાસણ. **૦વટ** પું૦પ્રયાગમાં આવેલો એક વડ (પ્રલયકાળે પણ એ અક્ષય રહેશે એવું મનાય છે). **૦વાણી** સ્ત્રી૦ ખૂટે નહિ એવી વાણી (૨) સરસ્વતી

અક્ષય્ય,-ય્ય વિ૦ [सं.] જુઓ અક્ષય

અક્ષર વિ૦[सं.]અવિનાશી(૨)પું૦ વર્ણ (ભાષા) (૩) હરફ; બોલ (૪) પું૦ બ૦ વ૦ દસ્કત (૫) વિધિના લેખ (૬) ન૦બ્રહ્મ. [**— ઉતારવા**=મહેણું ટાળવું.**— કાઢવો**= (હાથથી) લખવું; કે (મોંથી) બોલવું. **— પાડવો**= લખવું. **— પડવો**=લખવામાં અક્ષર રહી જવો.**— મેળવવા**=અક્ષર પારખવા માટે સરખાવી જોવા (૨) બેના જન્માક્ષર મળે છે કે કેમ તે જોવું.**— વાળવા**=સારા અક્ષર કાઢવા મથવું.] **૦ક્ષેત્ર** ન૦ સાહિત્યક્ષેત્ર. **૦ગણિત** ન૦ બીજગણિત. **૦છંદ** પું૦ અક્ષરવૃત્ત. **૦જ્ઞાન** ન૦ લખતાં વાંચતાં આવડવું તે. **૦દેહ** પું૦ નાશ ન પામે

એવું શરીર (૨)કીર્તિ (૩)સાહિત્યકૃતિ. **૦ધામ** ન૦ બ્રહ્મલોક; મોક્ષ. **૦પદ** ન૦ મુક્ત દશા. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ વર્ણમાળાની યોજના. **૦બંધ** પું૦ અતૂટ સંબંધ; ગાઢ મૈત્રી (૨) અક્ષરોનું બંધારણ (૩)દસ્કત (૪)અક્ષરમેળ છંદનો એક પ્રકાર. **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ મૂળાક્ષરો; વર્ણમાળા. **૦મેળ** વિ૦ અક્ષરના માપવાળો (છંદ). **૦રચના** સ્ત્રી૦ અક્ષરપદ્ધતિ. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ અક્ષરની સંજ્ઞાથી લખવાની પદ્ધતિ. **૦વિન્યાસ** પું૦ શુદ્ધ લેખનવિદ્યા; જોડણી. **૦વૃત્ત** ન૦ અક્ષરમેળ વૃત્ત-છંદ. **૦શત્રુ** વિ૦ સાવ અભણ. **૦શઃ** અ૦ અક્ષરેઅક્ષર. **-રાતીત** વિ૦ [सं.] ભાષાથી જેનું વર્ણન ન થઈ શકે તેવું (પરમાત્મ તત્ત્વ). **-રાર્થ** પું૦ [सं.] શબ્દાર્થ (૨) સંકુચિત અર્થ. **-રાંતર** ન૦ [सं.] અક્ષરની ફેરબદલી. **-રોપગુણ** પું૦ વર્ગોપગુણ; 'લિટરલ કોઇફિશન્ટ' (ગ.)

અક્ષંતવ્ય ન૦ [सं.] અક્ષમ્ય

અક્ષાંતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ક્ષાંતિનો અભાવ

અક્ષાંશ,૦વૃત્ત [सं.] જુઓ 'અક્ષ'માં

અક્ષિ સ્ત્રી૦[सं.]આંખ. (સમાસને અંતે 'અક્ષ' રૂપ આવે છે. જુઓ 'અક્ષ') **૦કોશ(-ષ)** પું૦ આંખનો ગોખલો. **૦ગોલક** પું૦ આંખનો ડોળો. **૦તારક** પું૦, **૦તારા** સ્ત્રી૦ આંખની કીકી. **૦પક્ષ્મ** ન૦ પાંપણ. **૦પટ** ન૦ આંખની કીકી પાછળનો પ્રકાશ ગ્રહણ કરનારો પડદો; 'રેટિના'. **૦પટલ** ન૦ આંખનું પડળ; કીકી ઉપર વળેલી છારી. **૦ફૂટું** વિ૦ કાણું; આંધળું

અક્ષીણ વિ૦ [सं.] ક્ષીણ નહિ થયેલું એવું

અક્ષુણ્ણ વિ૦ [सं.] ક્ષુણ્ણ-વટાયેલું નહિ તેવું (૨) પગરવટ વિનાનું (૩) અજિત; ફતેહમંદ

અક્ષુબ્ધ(-ભિત) વિ૦[सं.]ક્ષોભ પામ્યા વિનાનું; સ્વસ્થ (૨) નહિ ડહોળાયેલું

અક્ષોણી સ્ત્રી૦ + જુઓ અક્ષૌહિણી

અક્ષોભ પું૦ [सं.] ક્ષોભ-ગભરાટનો અભાવ; સ્વસ્થતા. **-ભ્ય** વિ૦ ક્ષોભ ન પામે એવું

અક્ષૌહિણી સ્ત્રી૦[सं.]૨૧,૮૭૦ રથ, ૨૧,૮૭૦ હાથી, ૬૫,૬૧૦ ઘોડા તથા ૧,૦૯,૩૫૦ પાયદળની બનેલી સેનાનો એક-સમૂહ

અખ(-ખ્ખ)ડ વિ૦ [અ+ખડ?] નહિ ખેડાતું; પડતર (ખેતર)(૨) જેમાં ઘાસ પણ ન ઊગે એવું (૩) અવાવરું; અવડ

અખડ-દહાડા પું૦ બ૦ વ૦ ['ખડવું' પરથી અ+ખડ?] કામ કરવાનું મન ન થાય એવા દિવસો (૨) કામકાજ વિનાના, કંટાળો આવે એવા દિવસ (જેમ કે ઉનાળાના)

અખડબખડ, અખડાબખડી વિ૦ ખાડાખૈયાવાળું; અસમાન; ઊંચુંનીચું

અખડાવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ આખડવું] અફળાવું; ટિચાવું; અથડાવું

અખણિયારું વિ૦ (કા.) જુઓ અખિયાણું

અખત(-ત્ત)ર વિ૦ મેલું; નઠારું; અખંતર (૨) શબ્દોના અર્થને અવળા લઈ પોતાની જાતને ડાહ્યું માનતું-મનાવતું. **૦ડાહ્યું** વિ૦ દોઢડાહ્યું

અખતરું વિ૦ જુઓ અખતર; મેલું

અખતરો પું૦[अ. इख्तिराअ] પ્રયોગ;અજમાશ. **-રાખોર, -રાબાજ** વિ૦ અખતરા કર્યા કરે તેવું; અખતરાનું શોખીન

અખત્તર, ૦ડાહ્યું વિ૦ જુઓ 'અખતર'માં

અખત્યાર પું૦ [अ. इख्तियार] અધિકાર(૨) પસંદગી. **૦નામું** ન૦,**૦પત્ર** પું૦;ન૦મુખત્યારનામું; સનદ. **-રી** સ્ત્રી૦ સત્તા; અધિકાર

અખની સ્ત્રી૦[જુઓ અંખી]ગિલ્લીદંડાનો એક દાવ; આંખી

અખબાર પું૦;ન૦[अ. 'ख़बर'નું બ૦વ૦]વર્તમાનપત્ર; છાપું. **૦નવીસ** પું૦ [फ़ा.] ખબરપત્રી (૨) છાપાંનો લખનારો

અખમ વિ૦[सं. अक्षम;प्रा. अक्खम]ન ખમી શકે એવું (૨) નાજુક (૩) અસમર્થ

અખર [सं. आ+खर ?]+અસહ્ય

અખર સ્ત્રી૦ [म.] અખડ-પડતર જમીન; ચરો

અખરામણ ન૦ દૂધ આખરવા માટેનું મેળવણ

અખરાવું અ૦ક્રિ૦ 'આખરવું'નું કર્મણિ

અખરોટ ન૦ [अ , फा.] એક મેવો; અખોડ

અખંડ વિ૦[सं.]આખું. **૦તા** સ્ત્રી૦,**૦પણું** ન૦. **૦રાશિ** પું૦પૂર્ણાંક પરિમાણ(ગ.). **૦સૌભાગ્ય** ન૦ સૌભાગ્યની અખંડિતતા; સ્ત્રીના મરણ સુધી પતિ જીવતો હોય તેવું તેનું સૌભાગ્ય. **૦સૌભાગ્ય-**

વતી વિ૦ સ્ત્રી૦ પોતાના મરણ સુધી પતિ હયાત હોય તેવી સ્ત્રી (૨) [ટૂંકમાં અ૦ સૌ૦] સોહાગણના નામ આગળ મૂકવામાં આવતું વિશેષણ. ૦સ્રાવી વિ૦ સદા વહેતું

અખંડિત વિ૦ [સં.] ખંડિત નહિ એવું

અખંતર વિ૦ અખત્તર; મેલું (૨) ન૦ ભૂતપ્રેત; વળગાડ

અખાજ વિ૦ [સં. अखाद्य] ન ખવાય એવું કે ન ખાવા જેવું (૨) ન૦ નિષિદ્ધ ખોરાક; માંસ

અખાડ પું૦+અષાઢ; મહિનાનું નામ

અખાડા કરવા શ૦પ્ર૦ આંખ આડા કાન કરવા; ન ગણકારવું

અખાડિયો પું૦ જુઓ ‘અખાડો’માં

અખાડી વિ૦સ્ત્રી૦ અષાઢ માસની. –ડો વિ૦પું૦

અખાડો પું૦ [સં. अक्षवाटक, प्रा. अक्खाडग] કુસ્તી કરવા માટે બનાવેલી જગા (૨) કસરતશાળા (૩) બાવાઓ રહેતા હોય તે જગા (૪) જુગારી કે સમવ્યસનીઓને એકઠા થવાની જગા; અડ્ડો. [**—જામવો**=કુસ્તી કે અખાડો બરોબર ચાલવાં (૨) અડ્ડો કે બેઠક બરોબર રંગમાં આવવાં.] **–ડિયો** પું૦ અખાડામાં જનાર; કસરતબાજ

અખાત વિ૦ [સં.] નહિ ખોદેલું (૨) પું૦ (ન૦+) જમીનની અંદર ગયેલો સમુદ્રનો ફાંટો (૩) ખોદ્યા વગર બનેલું કુદરતી તળાવ; સરોવર; કુંડ

અખાત્રીજ સ્ત્રી૦ જુઓ અક્ષયતૃતીયા

અખાદ્ય વિ૦ [સં.] ખાદ્ય નહિ એવું; અખાજ

અખિયાણું ન૦ [સં. अक्षतवायन] અક્ષાણું; શુભ કાર્યના આરંભમાં (ગોર તથા વસવાયાંને) અપાતી બક્ષિસ

અખિયાતું વિ૦ [સં. अक्षत] જરા પણ ક્ષતિ–ઈજા પામ્યા વિનાનું; સહીસલામત (૨) તંદુરસ્ત

અખિલ વિ૦ [સં.] આખું; બધું; સમસ્ત

અખિલાઈ સ્ત્રી૦ [સં. अखिल] અખિલતા

અખૂટ વિ૦ [દે. अखुट्ट] ખૂટે નહિ એવું

અખે વિ૦ [સં. अक्षय, प्रा. अक्खय]+અક્ષય. **૦નોમ** સ્ત્રી૦ અક્ષયનવમી. **૦પાત્ર** ન૦+ જુઓ અક્ષયપાત્ર

અખોડ ન૦ [સં. अक्षोट?] જુઓ અખરોટ

અખોવન વિ૦ [સં. अक्षयवन्त] આખું (૨) સ્ત્રી૦ જેનું એક પણ સંતાન મરી ન ગયું હોય એવી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી

અખ્ખઈ વિ૦+ જુઓ અક્ષયી

અખ્ખડ વિ૦ જુઓ અખડ

અખ્ખય વિ૦+ જુઓ અક્ષય

અખ્યાતિ સ્ત્રી૦ [સં]. અકીર્તિ (૨) અપ્રતીતિ

અખ્રિસ્તી વિ૦ ખ્રિસ્તી નહીં એવું; ‘પેગન’

અગ વિ૦ [સં.] ગમન ન કરી શકે એવું (૨) પું૦ ઝાડ (૩) પર્વત (૪) રાક્ષસ. **૦જ** વિ૦ પહાડમાં જન્મેલું; પહાડી

અગડ પું૦ [अ. अक़्द ?] (કા.) સોગન

અગ(–ગ્ગ)ડ પું૦ [સં. अवट? प्रा. अगड] સાઠમારીનું મેદાન

અગડધૂત પું૦ (૨) વિ૦ જુઓ અગડબંબ

અગડબંબ વિ૦ ઘણું જાડું; ફાંદવાળું; ગોળમટોળ (૨) પું૦ એક જાતનો અવધૂત

અગડંઅગડં વિ૦ [રવ૦? કે સં. अकृत विकृत, प्रा. अगडविगड ?] ખરુંખોટું (૨) ન૦ ગમે તેવી ખરી-ખોટી – અસ્પષ્ટ બોલી

અગડો પું૦ (‘બગડો’ સાથે) અમુક, ફલાણો. ઉદા૦ ‘અગડે બગડો માર્યો ને બગડે કાગડો માર્યો.’

અગણ(–ણિત) વિ૦ [સં.] અસંખ્ય

અગણું વિ૦ [(ત્રણ) अग्नि, प्रा. अगणि પરથી] ત્રીજું (ગીતમાં ‘અગણું તે મંગળ વરતિયું’)

અગણો(–ણ્યો)તેર વિ૦ [સં. एकोन+સિત્તેર] ૬૯

અગણ્ય વિ૦ [સં.] ગણી ન શકાય એવું

અગણ્યા(૦એં)શી(–સી) વિ૦ [સં. एकोन+ એંશી, प्रा. अगुणासी] ૭૯

અગતિ સ્ત્રી૦ [સં] અવગતિ; નરકમાં પડવું તે (૨) અમુક વિષયમાં પ્રવેશ નહીં તે (૩) વિ૦ ગતિ વિનાનું; સ્થિર. **૦ક** [સં] અવગતિ પામેલું (૨) લાચાર. **૦કતા** સ્ત્રી૦

અગતિયો પું૦ એક લીલું ચળકતું ને ઊડતું જીવડું

અગત્ય સ્ત્રી૦; ન૦ [સં. अगति] જરૂર (૨) મહત્ત્વ. [**—આપવી (–વું)**=જરૂરી કે મહત્ત્વનું ગણવું કે સમજવું]

અગથિયો પું૦ [સં. अगस्ति] એક ઝાડ

અગદ ન૦ [સં] દવા

અગન ન૦ એક પક્ષી

અગન સ્ત્રી૦[સં. अग्नि] અગ્નિ(૨) બળતરા; ઝાળ; લાહ્ય. [**—ઊડવી** =એકાએક બળતરા થવા લાગવી. **—બેસવી**=બળતરા મટવી. **—બળવી** =અગન થવી; બળતરા લાગવી કે બળવી.] **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ આગગાડી

અગમ વિ૦[સં.]અગમ્ય;ઇન્દ્રિયાતીત(૨)ન૦[સં. आगमिक]ભવિષ્ય. **૦ચેતી** સ્ત્રી૦[સં. अग्रिम+ચેતવું] દૂરઅંદેશી. **૦નિગમ** ન૦ ભૂત અને ભવિષ્ય(૨)[સં. आगम-निगम] વેદ અને શાસ્ત્ર. **૦નિગમવાદ** પું૦ 'મિસ્ટિસિઝમ'. **૦નિગમવાદી** પું૦ 'મિસ્ટિક'. **૦પચ્છમ** સ્ત્રી૦ [સં. अग्रिम-पश्चिम]આગળનું તથા પાછળનું તે;ભૂત અને ભવિષ્ય. **૦પંથ** પું૦ નહિ જવા જેવો—અજાણ્યો, ગૂઢ રસ્તો (૨) ઈશ્વરપ્રાપ્તિનો માર્ગ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ [સં. आगमिक-बुद्धि] અગાઉથી ભવિષ્યનો વિચાર કરી શકનારી બુદ્ધિ (૨) વિ૦ અગમબુદ્ધિવાળું. **૦બૂઝિયું** વિ૦ અગમબુદ્ધિવાળું. **૦ભાખી** વિ૦ભવિષ્ય ભાખનાર. **૦વાણી** સ્ત્રી૦ ગૂઢ વાણી (૨) ભવિષ્યવાણી (૩)વેદવાણી

અગમદોરો પું૦ [સં. अग्रिम+દોરો] ઘોડાના ગળાનો એક શણગાર

અગમો પું૦ [अ+ગમવું] અણગમો

અગમ્ય વિ૦[સં.]જ્યાં ન જઈ શકાય એવું(૨)ગૂઢ (૩)ન જવા જેવું;નિષિદ્ધ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વાદ** પું૦ 'મિસ્ટિસિઝમ'. **-મ્યા** વિ૦ સ્ત્રી૦ જેની સાથે સંગ નિષિદ્ધ હોય એવી (સ્ત્રી). **-મ્યાગમન** ન૦નિષિદ્ધ સ્ત્રી સાથે વ્યભિચાર; એક મહાપાપ. **-મ્યાગામી** વિ૦ પું૦ અગમ્યાગમન કરનાર

અગર પું૦ [સં. आकर] મીઠું પકવવાની કયારી કે જમીન. **-રિયણ,-રી** સ્ત્રી૦મીઠું પકવનારી સ્ત્રી (૨) અગરિયાની સ્ત્રી. **-રિયો** પું૦ મીઠું પકવનારો; અગર રાખનારો

અગર ન૦ [સં. अगरु] જુઓ અગરુ **૦બત્તી** સ્ત્રી૦ ધૂપસળી

અગર અ૦ [फा.] જો (૨) અથવા. **૦ચે** [फा.], **૦જો** અ૦ જોકે (૨) જો

અગરબત્તી સ્ત્રી૦ જુઓ 'અગર' ન૦; ધૂપસળી

અગરાજ વિ૦ જુઓ અગ્રાહ્ય

અગરાડા પું૦ બ૦ વ૦ [સં. अग्र+રાડું] જારબાજરીના લીલા સાંઠા

અગરિયો,-યણ,અગરી જુઓ 'અગર'પું૦માં

અગરુ ન૦ [સં.] અગર; ચંદન; સુખડ

અગર્હણીય વિ૦ [સં.] ગર્હણીય નહિ એવું

અગર્હિત વિ૦ [સં.] ગર્હિત નહિ એવું

અગલ સ્ત્રી૦ [म. गल, का.अगळु, प्रा. अगड=ખાડો] ગબી

અગલબગલ અ૦ [फा.] આસપાસ

અગલાંપગલાં ન૦ બ૦ વ૦ (કા.) અઘરણી વખતે સીમંતિનીને ભરાવવામાં આવતાં પગલાં

અગવડ સ્ત્રી૦ સગવડથી ઊલટું તે; મુશ્કેલી; અડચણ. [**— આવવી, — થવી, — પડવી**= મુશ્કેલી નડવી કે લાગવી]

અગવાડું ન૦ [સં. अग्र+वाट] આંગણું (૨) મોખરાનો ભાગ. **-ડો** પું૦ આંગણું (૨) કાંચળી અથવા અંગરખાનો આગલો ભાગ

અગવો પું૦ [સં. अग्रग; हिं. अगुआ] આગળ ચલાવનાર; ભોમિયો (૨) નેતા

અગસ્તિ(-સ્ત્ય) પું૦ [સં.] (સં.) એ નામના એક પ્રાચીન ઋષિ (૨) એ નામનો તારો. [**અગસ્ત્ય (૦ઋષિ)ના વાયદા**=લાંબા ને ન પળાય એવા—ખોટા વાયદા]

અગળ વિ૦ [અ+ગળવું] ઓગળે કે ઓગળેલું નહિ એવું (૨) અણગળ [પહેલેથી; આગળથી

અગાઉ અ૦ [સં. अग्र] પૂર્વે; પહેલાં **૦થી** અ૦

અગાડી અ૦ [સં.अग्र] આગળ **૦થી** અ૦ આગળથી (૨) આગળના ભાગ કે સ્થાનથી **૦પછાડી** અ૦ આગળપાછળ (૨) સ્ત્રી૦ ઘોડાને ગળે અને પગે બાંધવાનાં દોરડાં

અગાત અ૦ અગાઉ

અગાત પું૦ [સં. अग ?] શિલાલેખ

અગાધ વિ૦ [સં.] ગાધ નહીં તેવું; અતિ ઊંડું

અગામું વિ૦ + જુઓ અગમ્ય

અગાર પું૦; ન૦ + જુઓ આગાર

અગાશિયું ન૦ [જુઓ અગાશી] ઘરના ઓરડા પછીનો ઉપરથી ખુલ્લો ભાગ (ચ.)

અગાશી(-સી) સ્ત્રી૦ [સં. आकाशिका] ઘરના ઉપલા ભાગમાં કરેલી ખુલ્લી છાબંધ જગા;ગચ્છી

અગાસું વિ૦ [सं. आकाश, प्रा. आगास] ઢાંકણ વિનાનું; આકાશ સુધી ખુલ્લું

અગિયર પું૦ [प्रा. अयगर ?] + અજગર

અગિયાર વિ૦ [सं. एकादश] ૧૧. **૦મું** વિ૦ [सं. एकादशम] દશ પછીનું (૨) ન૦ મરણ પછીને અગિયારમે દિવસે કરવામાં આવતી કાયટાની ક્રિયા (૩) તે દિવસનો જમણવાર. **૦શ (-સ)** સ્ત્રી૦ પખવાડિયામાંની અગિયારમી તિથિ (૨) એ દિવસે પળાતું વ્રત. [**—કરવી**= અગિયારશનો ઉપવાસ કે વ્રત કરવું. **—થવી**= એકાદશીનો દિવસ હોવો કે તેનો ઉપવાસ થવો. **—ભાંગવી, તોડવી**=(ખાઈને) તેનું વ્રત કે ઉપવાસ.ભંગ કરવાં.] **૦શિ (-સિ)યું** વિ૦ અગિયારશનું વ્રત કરનારું

અગિયારા પું૦ બ૦ વ૦ ૧૧ સાથે ૧ થી ૧૦ સુધીના અંકોનો ગુણાકાર દર્શાવતો ઘડિયો. [**—ગણવા, ગણી જવા, ભણવા**=નાસી કે છટકી જવું; પલાયન કરી જવું; છૂ થઈ જવું.]

અગિયારી સ્ત્રી૦ [सं. एकादशिका] ૧૧×૧૧= ૧૨૧ થી ૧૧×૨૦=૨૨૦ સુધીનો ઘડિયો

અગિયારી સ્ત્રી૦ [सं. अग्नि+आगारिका] પારસી લોકોનું મંદિર; આતસબહેરામ

અગુણજ્ઞ વિ૦ [सं.] ગુણજ્ઞ નહીં એવું [જાણનારું

અગુણી વિ૦ [सं.] અવગુણવાળું (૨) ગુણપાડ નહીં

અગુવો પું૦ જુઓ અગવો

અગોચર વિ૦ [सं.] ઇંદ્રિયાતીત; અગમ્ય (૨) [કા.] પગ મૂકવો ગમે નહીં અથવા પગ મૂકી શકાય નહીં એવું

અગોપ વિ૦ અલોપ

અગોર વિ૦ [अ + गोर] + ગુરુ વગરનું

અગ્ગડ પું૦ જુઓ અગડ

અગ્નિ પું૦ [सं.] દેવતા (૨) [સં.] પ્રકાશ અને ઉષ્ણતાનો કે અગ્નિકોણનો અધિષ્ઠાતા દેવ (૩) પંચ મહાભૂતોમાંનું તેજ તત્ત્વ (૪) જઠરાગ્નિ; પાચક તત્ત્વ. [**—ઊઠવો**=એકદમ બળતરા થવા લાગવી; અગન ઊઠવી. **—ને ઊધઈ ન લાગવી**= જે ખરું કે શુદ્ધ છે તેને ડાઘ ન લાગવો. **—મૂકવો**=આગ લગાડવી,(જેમ કે ચિતાને.)] **૦અસ્ત્ર** ન૦ અગ્ન્યસ્ત્ર; અગ્નિ વરસાવે એવું બાણ. **૦કણ** પું૦ તણખો. **૦કર્મ** ન૦ અગ્નિમાં હોમ કરવો તે (૨) અગ્નિપૂજા (૩) રાંધવું તે. **૦કાષ્ઠ** ન૦ બાળવાનાં લાકડાં (૨) અરણીનું લાકડું. [**—ભક્ષણ કરવાં**=ચિતા ખડકી બળી મરવું; અગ્નિપ્રવેશ કરવો; સતી થવું.] **૦કુમાર** પું૦(સં.) અગ્નિ મારફતે ઉત્પન્ન થયેલો શિવનો પુત્ર–કાર્તિકેય (૨) જઠરાગ્નિને વધારે એવી એક ઔષધિ. **૦કુંડ** પું૦ વેદી **૦કોણ** પું૦ દક્ષિણ અને પૂર્વ વચ્ચેનો ખૂણો. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ મુડદાને બાળવાની ક્રિયા. **૦ક્રીડા** સ્ત્રી૦ આતસબાજી. **૦ખૂણો** પું૦ અગ્નિકોણ. **૦ગર્ભ** વિ૦ જેમાંથી અગ્નિ જન્મે એવું (૨) ન૦ અરણી (૩) ચકમક. **૦ત્રય** પું૦; ન૦ ત્રણ પ્રકારના શાસ્ત્રોક્ત અગ્નિ (ગાર્હપત્ય, આહવનીય અને દક્ષિણ). **૦દાતા** વિ૦ શબને આગ મૂકનાર. **૦દાહ** પું૦ મુડદાને બાળવું તે. **૦દિવ્ય** ન૦ અગ્નિપરીક્ષા. **૦દીપન** વિ૦ જઠરાગ્નિને સતેજ કરનારું. **૦દીપ્તિ** સ્ત્રી૦ જઠરાગ્નિનું સતેજ થવું તે. **૦પરિગ્રહ** પું૦ શાસ્ત્રોક્ત અગ્નિને અખંડ રાખવાનું વ્રત. **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૦ અગ્નિ વડે પરીક્ષા કરવી તે (૨) આકરી કસોટી. **૦પૂજક** વિ૦ અગ્નિને પૂજનારું. **૦પ્રદ** વિ૦ જઠરાગ્નિ તેજ કરે એવું. **૦પ્રવેશ** પું૦ અગ્નિમાં દાખલ થવું તે (૨) સ્ત્રી પોતાના પતિની ચિતામાં બળી મરે તે. **૦મંથન** ન૦ (અરણીના) ઘર્ષણથી અગ્નિ પેદા કરવો તે. **૦માંદ્ય** ન૦ જઠરાગ્નિની મંદતા. **૦રથ** પું૦ + આગગાડી. **૦રોગ** પું૦ શરીરમાં અગન બળે એવો રોગ. **૦વર્ધ (-ર્દ્ધ)ક** વિ૦ અગ્નિ–જઠરાગ્નિને વધારે એવું. **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અગ્નિદીપ્તિ. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ પવિત્ર અગ્નિ રાખવાનું સ્થાનક. **૦શિખા** સ્ત્રી૦ અગ્નિની જ્વાળા (૨) એક વનસ્પતિ. **૦ષ્ટોમ** પું૦ [सं.] એ નામનો યજ્ઞ. **૦સંસ્કાર** પું૦ મુડદાને બાળવાની ક્રિયા. **૦હોત્ર** ન૦ પરણેલા બ્રાહ્મણે વિવાહના સાક્ષીભૂત અગ્નિને નિરંતર જાગ્રત રાખી પત્ની સાથે તેમાં નિત્ય હોમ કરવો તે; શાસ્ત્રોક્ત અગ્નિમાં સવારસાંજ હોમ કરવાનું કર્મ. **૦હોત્રી** વિ૦ અગ્નિહોત્ર કરનાર (૨) બ્રાહ્મણની એક અટક

અગ્ન્યસ્ત્ર ન૦ [सं.] જેમાંથી અગ્નિ વરસે એવું બાણ

અગ્ર વિ૦ [સં.] આગળપડતું; મુખ્ય; પહેલું; મોખરેનું(૨)ન૦ આગળનો કે સૌથી ઉપરનો કે ચડિયાતો કે શ્રેષ્ઠ ભાગ; અણી; ટોચ. ૦**ગણ્ય** વિ૦ ગણતરીમાં પહેલું; મુખ્ય. ૦**ગામી** વિ૦ આગળ ચાલનાર;આગેવાન. ૦**ચર** વિ૦ આગળ ચાલનારું. ૦**જ** વિ૦ પહેલું જન્મેલું (૨) પું૦ મોટો ભાઈ(૩)બ્રાહ્મણ. ૦**જન્મા** પું૦ બ્રહ્મા(૨) જુઓ અગ્રજ. ૦**જા** વિ૦ સ્ત્રી૦ પહેલી જન્મેલી — મોટી બહેન. ૦**જાતિ** સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણ જાતિ. ૦**ણિયો** પું૦[સં. अग्रणी]અગ્રણી(૨)બ્રાહ્મણ. ૦**ણી** પું૦[સં.]આગેવાન. ૦**દૂત** પું૦ આગળથી સમાચાર લઈજનાર. ૦**ધાન્ય** ન૦ વર્ષનો પહેલો –ચોમાસામાં થતો–પાક. ૦**પૂજા** સ્ત્રી૦ શ્રેષ્ઠ પુરુષને અપાતું પ્રથમ પૂજાનું માન. ૦**લેખ** પું૦ વર્તમાનપત્રનો મુખ્ય લેખ. ૦**શાળા** સ્ત્રી૦ ઓસરી. ૦**સર** વિ૦ [સં.] અગ્રેસર. ૦**સ્થાન** ન૦ આગળપડતું – મુખ્ય સ્થાન. ૦**હાયણ** (–ન) પું૦[સં.]માગશર મહિનો; આગ્રહાયણ. ૦**હાર** પું૦ રાજ્ય તરફથી દેવસ્થાનને અર્પણ કરાયેલી જમીન

અગ્રાહ્ય વિ૦ [સં.] ગ્રહણ ન કરવા યોગ્ય

અગ્રિમ વિ૦ [સં.] મુખ્ય (૨) પું૦ મોટો ભાઈ

અગ્રેસર વિ૦(૨)પું૦[સં.]આગેવાન; નાયક; નેતા

અગ્ર્ય વિ૦ [સં.] સૌની અગ્રે એવું; શ્રેષ્ઠ

અઘ ન૦ [સં.] પાપ. ૦**નાશક**(–ન), ૦**હન** વિ૦ [સં हन्] પાપનો નાશ કરનારું ૦**મર્ષણ** વિ૦ [સં.] અઘનાશક (મંત્ર)(૨)ન૦ એક નસકોરેથી પાણી લઈ બીજા નસકોરા વાટે કાઢી નાખવું તે. ૦**વાન** વિ૦પાપી. ૦**હર્તા**(–ર્ત્તા), ૦**હારી** વિ૦ પાપ દૂર કરનાર. –**ઘાયુ** વિ૦ [+સં. आयुस्] પાપી; દુષ્ટ. –**ઘાસુર** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણે મારેલો એક રાક્ષસ

અઘઓક (ઓ) સ્ત્રી૦ [અઘવું+ઓકવું] ઝાડા અને ઊલટી (૨) કોગળિયું [અયોગ્ય

અઘટતું વિ૦[અ+ઘટતું]અણઘટતું; અણછાજતું;

અઘટિત વિ૦ [સં.] ઘટિત નહિ એવું; અઘટતું

અઘટિત-ઘટના સ્ત્રી૦ [સં.] નહિ બનેલી ઘટના બનાવવી તે. ૦**પટીયસી** વિ૦ સ્ત્રી૦[સં.]એમાં કુશળ (માયા)

અઘડ વિ૦ [અ+ઘડ] અણઘડ; મૂર્ખ

અઘડ પું૦ [સં. आगर्त ?] ઘરો; ખાડો

અઘણ ન૦[જુઓ અઘવું] અઘવું તે(૨)અપદ્વાર; ગુદા. ૦**ખાડ**(–ણ) સ્ત્રી૦ અઘવાનો ખાડો; નરકકુંડ. –**ણિયું** વિ૦ અઘ અઘ કરે તેવું. ૦**શી**(–સી) વિ૦ અઘણિયું; ઝાડાના રોગવાળું

અઘમૂતર સ્ત્રી૦ અઘવું મૂતરવું તે (૨) [લા.] જુઓ અઘામણ

અઘય(–ર)ણી ન૦;સ્ત્રી૦[दे. अग्गहणिया]પહેલવહેલો ગર્ભ રહેવો તે (૨) એની ક્રિયા; સીમંત. [**— આવવી** = સીમંતનો પ્રસંગ આવવો. **— કરવી**=તે વેળાનો વિધિ કે વરો વગેરે કરવાં.] –**ણિયાત** વિ૦ સ્ત્રી૦ અઘરણીવાળી સ્ત્રી

અઘરું વિ૦ [સં. अग्राह्य ?] મુશ્કેલ [**— પડવું**= મુશ્કેલ લાગવું કે થવું] [માલિકીનું

અઘરેણિયાત વિ૦ ઘરેણિયાત નહિ એવું;પોતાની

અઘ(–ઘા)વવું સ૦ક્રિ૦અઘે એમ કરવું(૨)[લા.] ખૂબ મારવું: ટીપવું (૩) જોરજુલમથી કઢાવવું (નાણાં કે કોઈ પણ વસ્તુ)

અઘવાટ સ્ત્રી૦[અઘ+વાટ]અઘણ; ગુદા

અઘવાડ સ્ત્રી૦,–ડો પું૦ [અઘ+'વાડ' પ્રત્યય] અઘેલાની ગંદવાડ (૨) ખૂબ ગંદકી

અઘવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. हद्, म. हगणें] મળત્યાગ કરવો; ઝાડે ફરવું. (૨) [લા.] જોરજુલમને વશ થઈ છોડવું પડવું. [**અઘી પડવું**=(બેભાનમાં કે ડરથી યા અવશે, જેમ કે માંદગીમાં) આપોઆપ ઝાડો થઈ જવો. **અઘીને ઉસેડવું, વાળવું**= ન કરવાનું કરી બેસી તે સુધારવા મથવું.]

અઘાટ વિ૦ અપાર; અનન્ત (૨) [દસ્તાવેજમાં] કુલ હક્ક સાથેનું (૩) પું૦ શિલાલેખ(૪)ઇનામી જમીન; દાનદેવસ્થાનમાં અપાયેલી જમીન(૫) ઘાટ; ઓવારો. –**ટિયું** વિ૦ અઘાટ અપાયેલું (૨) નિમકહરામ

અઘાડ(–વ)વું સ૦ ક્રિ૦ અઘે એમ કરવું

અઘાડો પું૦ [दे. अग्घाडग] અંઘેડો — એક છોડ; અપામાર્ગ [હાજતવાળું

અઘાણુ ન૦ મળ; વિષ્ટા. –**ણું** વિ૦ અઘવાની

અઘાત વિ૦ + જુઓ અગાધ

અધામણુ સ્ત્રી૦(વારંવાર)અઘવું કે અઘવાનું થાય તે; અતિસાર (૨) [લા.] ભય, ત્રાસ અથવા સખત મહેનતને લીધે થયેલી–અધી જવાય એવી–ખરાબ સ્થિતિ [(૨) અઘરું

અઘામું વિ૦+[જુઓ અઘવું]ભયંકર; ત્રાસદાયક

અઘાયુ વિ૦ [સં.] પાપી; દુષ્ટ

અઘાર (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ અઘવું] પંખી કે જીવડાંનો મળ. **–રો** પું૦ ગંદવાડ

અઘાવવું સ૦ ક્રિ૦ અઘવવું

અઘેડી સ્ત્રી૦ [દે. अग्घाडग] એક વનસ્પતિ

અઘેડો પું૦ [જુઓ અઘાડો] એક છોડ; અંઘેડો

અઘૈણી સ્ત્રી૦ (ચ.) જુઓ અઘરણી

અઘોર વિ૦ [અ+સં. घोर] અતિ ભયાનક (૨) ઘાતકી. (૩) ભાનસાન વગરનું (૪) ઘણું સખત કે મુશ્કેલ (૫) ગાઢું, ઉદા૦ 'અઘોર નિદ્રા, વન'. **૦પંથ** પું૦ મેલી સાધના કરનારા બાવાઓનો પંથ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ મેલી વિદ્યા. **–રી** વિ૦ એદી; ઊંઘણશી (૨) જુગુપ્સા ઉપજાવે–ચીતરી ચડે એવું ગંદું. (૩) પું૦ એવો ગંદો એક જાતનો (નાગડો) બાવો (૪) ભયંકર એદી કે ઊંઘણશી માણસ

અઘોષ વિ૦ [સં.] ઘોષ–અવાજ વગરનું; શાંત(૨) [વ્યા.] પું૦ પાંચ ઉચ્ચાર-સ્થાનોના પહેલા બે વર્ણોનો ઉચ્ચાર (ક, ચ, ટ, ત, પ તથા ખ, છ, ઠ, થ, ફ એ વ્યંજનો અઘોષ કહેવાય છે.)

અચક સ્ત્રી૦ આગળી; ઠેસ; અટકણ(૨)આડ

અચકડું ન૦ કાંઈ સાંભરી આવવાથી છાતીમાં ભરાઈ આવતો ડૂમો [ડગલો

અચકન પું૦; ન૦ [हिं.]. એક જાતનો લાંબો

અચકમચક અ૦ અચાનક; એકદમ; ઓચિંતું

અચકવું અ૦ ક્રિ૦ અટકવું; ખમચાવું

અચકાવું અ૦ક્રિ૦ અચકવું. **–મણ** સ્ત્રી૦ નડતર; મુશ્કેલી. **–રો** પું૦ આચકો

અચકોમચકો પું૦ લહેકો; લટકો (સ્ત્રીઓનો)

અચડ વિ૦ [અ+ચડવું] ખાતામાં નહિ ચડેલી (રકમ)

અચપચું વિ૦ [અધ+પોચું ?] કાચું પોચું; અધકચરું (૨) નહિ પ્રવાહી અને નહિ ઘટ્ટ

અચબૂચ અ૦ અચાનક

અચર વિ૦ [સં.] ખસે નહિ એવું; સ્થિર

અચરકો પું૦ ઉમળકો (૨) આચકો

અચરજ(–ત) ન૦, **–તી** સ્ત્રી૦ [સં. आश्चर्य] નવાઈ; આશ્ચર્ય. [**—પામવું**=આશ્ચર્ય થવું–ઊપજવું. દા. ત. તે અચરજ પામ્યો, તેને અચરજ થયું.]

અચરપચર વિ૦ [म. (રવ૦ ?)] કાચુંકોરું(૨) અ૦ રહી રહીને; વારે વારે; જેમ આવ્યું તેમ

અચરે અચરે (૦સીતા) રામ શ૦ પ્ર૦ પોપટને ભણાવાતો શબ્દ

અચલ(–ળ) વિ૦ [સં.] દૃઢ; સ્થિર(૨)[ગ.]અવિકારી (૩) પું૦ પર્વત. **૦પતિ** પું૦ (સં.) હિમાલય. **૦પદ** ન૦ નિત્ય એકસરખી રહે તેવી સ્થિતિ–મોક્ષ(૨) 'કૉન્સ્ટંટ એક્સ્પ્રેશન' (ગ.) **૦રાશિ** પું૦ 'કૉન્સ્ટંટ ક્વૉન્ટિટી' (ગ.). **–લા (–ળા)** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **–લિ(–ળિ)ત** વિ૦ ચલિત નહિ એવું [ચાવવું] નહિ ચાખેલું

અચવ્યું વિ૦[અ+ચવવું]નહિ કહેલું(૨) [અ+

અચંબો પું૦ [सं. अत्यद्‌भुत, प्रा. अच्चब्भुय] આશ્ચર્ય; નવાઈ. જુઓ શ. પ્ર. 'અચરજ'માં

અચા સ્ત્રી૦ જુઓ અચો [ઓચિંતું

અચાનક અ૦ [हिं; અ+ચાનક ?] એકાએક;

અચાર ન૦ [फा.] અથાણું

અચાલ સ્ત્રી૦[અ+ચાલવું]હરકત; અડચણ(૨) અડકાવ; રજોદર્શન (૩) ભારે અગત્ય; ભીડ

અચાલો પું૦ [જુઓ અચાલ] અનિવાર્ય અગત્ય; અપેક્ષા

અચિર વિ૦ [સં.] ચિરકાળનું નહિ એવું

અચિંતિત વિ૦ [સં.] જુઓ અણચિંતવ્યું

અચિંતું(–ત્યું) વિ૦ ઓચિંતું

અચિંત્ય વિ૦[સં.]ચિંતવી ન શકાય કે ચિંતવવું અયોગ્ય એવું

અચૂક વિ૦[અ+ચૂકવું]ચૂકે નહિ એવું (૨)અ૦ ચૂક્યા વિના. **૦બાણ** ન૦ કદી ખાલી ન જાય તેવું બાણ(૨)વિ૦તેવું ફેંકનાર. [**અચૂકબાણ આવવું**=જરૂર આવવું.]

અચેત, ૦ન વિ૦ [સં.] ચેતન વિનાનું; જડ (૨) બેભાન. **૦ના** સ્ત્રી૦ મૂર્ચ્છા; જડતા; બેભાનપણું

અચેષ્ટ વિ૦ [સં.] અચેતન

અચો પું૦[અ+सं. चर् ?]જમાવ; ભીડ(૨)કચરાનો જમાવ; ગંદકી(૩)અણૂજો.[**–પાળવો** = કામકાજ બંધ રાખવું – અણૂજો પાળવો. (૨) બળિયા ઘરમાં હોય તેથી મહેમાન વગેરેને આવકાર ન આપવો.]**૦પચો** પું૦ગંદવાડ;સડો

અચ્છત અ૦ [અ+છતું]છતું– જાહેર થયા વિના; છૂપી રીતે; ખબર ન પડે તેમ

અચ્છિન્ન વિ૦[सं.]અખંડ. **૦ધારા** સ્ત્રી૦ સતત વહેતું ઝરણું (૨) જેમાંથી અખંડ ધાર પડે એવું પાત્ર

અચ્છું વિ૦ [सं. अच्छ] સારું

અચ્છેદ્ય વિ૦ [सं.] છેદી ન શકાય એવું

અચ્છેર પું૦[અર્ધ+શેર]અર્ધો શેર. **–રિયું** વિ૦ જેમાં અચ્છેર માય તેવડું(૨)ન૦ અર્ધા શેરનું માપિયું. **–રિયો** પું૦, **–રી** સ્ત્રી૦ અર્ધા શેરનું માપિયું અથવા વજન. **–રો** પું૦ અર્ધા શેરનું વજન–કાટલું

અચ્યુત વિ૦[सं.]પતન કે સ્ખલન વિનાનું;નિશ્ચલ (૨) પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. **–તાનંદ** પું૦ અખંડ આનંદ; આત્માનો આનંદ(૨)અખંડ આનંદ ભોગવનાર – ઈશ્વર

અચ્સંધિ સ્ત્રી૦ [सं.] સ્વરોની સંધિ (વ્યા.)

અછક અ૦ જોતજોતામાં

અછડ(–ર)તું વિ૦માત્ર સપાટીને અડકીને પસાર થઈ જતું(૨)કાના બરાબર; અરાગ(૩)છલકાતું

અછત સ્ત્રી૦ [અ+છત] તંગી; તાણ

અછતું વિ૦[અ+છતું] અણછતું; ગુપ્ત (૨) [सं. असत्]+અસત; હયાત નહિ એવું

અછત્ર વિ૦ [सं.] છત્ર વિનાનું; ખુલ્લું (૨) માથે વડીલ વિનાનું

અછબડા પું૦બ૦વ૦ એક રોગ, જેમાં શરીર પર આછી આછી ફોલ્લીઓ નીકળે છે. [**— નમવા** =તેની ફોલ્લીઓ મટવા માંડવી. **— નીકળવા** =તે રોગ થવો–તેની ફોલ્લીઓ નીકળવી]

અછરતું વિ૦ જુઓ અછડતું

અછવાવું અ૦ક્રિ૦[અ+છવાવું]વણછો લાગવો [(૨) કરમાવું

અછંગ અ૦ અધ્ધર(?)

અછાડપછાડ સ્ત્રી૦ ધમાધમ

અછાંદસ વિ૦ [सं.] છંદરહિત

અછાબા પું૦ બ૦ વ૦ [अ. हिजाव=પડદો ?] વરઘોડામાં વરરાજાનું મોં ઢાંકવા પાઘડીએ લટકાવવામાં આવતા સોનેરી કસબના તાર

અછાવવું સ૦ક્રિ૦ (નવું વાસણ)વાપરવા કાઢવું

અછીપ વિ૦ છીપે નહિ–તૃપ્ત ન થાય એવું

અછૂત વિ૦[हिं.] અસ્પૃસ્ય(૨)અસ્પૃશ્ય મનાતી કોમનું. **–તોદ્ધાર** પું૦ અછૂતોનો ઉદ્ધાર

અછો અછો કરવું, અછો અછો વાનાં કરવાં શ૦પ્ર૦ [सं. अच्छ–અછો] લાડ લડાવવાં (૨) ખૂબ ઉમળકાથી આદરસત્કાર કરવો

અછોછાંયડા પું૦ બ૦ વ૦ લાડ લડાવવાં તે

અછોછી સ્ત્રી૦ (કા.) પેટમાં ચૂંથાવું તે

અછોડો પું૦[दे. अच्छोडिअ?] રાશ(૨)ગળામાં પહેરવાનો સોનારૂપાનો દોરો (૩) ઘડિયાળની સાંકળી. **–ડાવા** અ૦ રાશ જેટલે અંતરે

અજ વિ૦[सं.]નહિ જન્મેલું;અનાદિ(ઈશ્વર)(૨) પું૦ બકરો (૩) [सं.] બ્રહ્મા(૪)કામદેવ(૫)ચંદ્ર (૬)રામચંદ્રજીના દાદાનું નામ. **૦કર્ણ** પું૦એક વનસ્પતિ. **૦ગર** પું૦ [सं.] (બકરું ગળી જાય તેવો)મોટો સાપ. **૦ગરવૃત્તિ** સ્ત્રી૦ દૈવ ઉપર આધાર રાખવાની વૃત્તિ. **૦ગંધા** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ. **૦તનયા** સ્ત્રી૦ (સં.) બ્રહ્માની પુત્રી; માયા(૨)સીતા. **૦પતિ** પું૦ ભરવાડ(૨)(સં.) મંગળ ગ્રહ. **૦પાલ(–ળ)** પું૦ ભરવાડ

અજટા સ્ત્રી૦ ભોંયઆંબલી

અજતરફ(–ફે)[फा.] અ૦ તરફથી

અજદહા પું૦[फा.]મોટો જંગી સાપ–અજગર

અજન્મ વિ૦[सं.]જન્મરહિત. **–ન્મા** વિ૦ પું૦ જેને જન્મ નથી એવું; (ઈશ્વર) (૨)સ્ત્રી૦(સં.) માયા (૩) સીતા (૪) લક્ષ્મી

અજપાજ(–જા)પ પું૦ [सं.] પ્રયત્ન વિના સ્વાભાવિક રીતે ચાલતો (સોહં સોહં) જાપ

અજબ વિ૦[अ.] નવાઈ ઊપજે એવું; આશ્ચર્યકારક; અદ્ભુત. [**— થવું**=ચકિત થવું; નવાઈ લાગવી.] **૦ગુલમહેરી** સ્ત્રી૦ એક કલ્પિત પક્ષી. **૦તા** સ્ત્રી૦

અજમાયશ સ્ત્રી૦[फा. आज़माइश] અજમાવી [જોવું તે; પરીક્ષા

અજમાવવું સ૦ક્રિ૦ [फा. आज़मुदन्] વાપરી જોવું; તપાસી જોવું

અજમાશ સ્ત્રી૦ જુઓ અજમાયશ

અજમૂદો વિ૦ [फा. आज़मूद:] અનુભવી (૨) પું૦ અજમાયશ

અજમો પું૦ [सं. अजमोदा, फा. अजमूद] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ. [**— આપવો**= (ચૂંકાતું હોય કે વાંધો હોય તે દૂર કરવા) લાંચ આપવી. **અજમાનાં ફૂલ**=અજમાનો અર્ક. **— ફકાવવો**= (ચૂંક મટાડવા) અજમો ખવડાવવો (૨) રીસ કે ધૂંધવાટ દૂર કરાવવો.]

અજમોદ સ્ત્રી૦[જુઓ અજમો]એક ઔષધિ

અજય વિ૦[सं.]જય રહિત(૨)ન જિતાય એવું; અજેય(૩)પું૦હાર. **-યા** સ્ત્રી૦ માયા(૨)ભાંગ (૩)એક વનસ્પતિ. **-ય્ય** વિ૦[सं.] અજેય

અજર વિ૦[सं.]ઘરડું ન થાય એવું(૨)પચી ન શકે એવું. **-રામર** વિ૦ અજર અને અમર; અવિનાશી

અજર સ્ત્રી૦[अ. उज्र]બહાનું(૨) આનાકાની;ઢીલ

અજરાલ(-ળ) વિ૦[अ. इज़्राइल].વિશાળ (૨) ભયાનક

અજરો પું૦ [सं. अजर] અપચો

અજલ સ્ત્રી૦ [अ.] અંત (૨) મોત (૩) કમોત. **૦મંજિલ** સ્ત્રી૦ છેવટનું-સ્વધામ.

અજલ વિ૦ [सं.] નિર્જલ; સૂકું

અજવાશ પું૦ જુઓ ઉજાસ

અજવાળવું સ૦ક્રિ૦[सं. उज्ज्वल]ઘસીને ઊજળું કરવું; માંજવું (૨) અજવાળું કરવું (૩) નામ કાઢવું; આબરૂ વધારવી(૪)[વ્યંગમાં] બગાડવું; બદનામી વહોરવી. **-ણહાર** વિ૦અજવાળનાર

અજવાળિયું ન૦ [જુઓ અજવાળવું] ચંદ્રની વધતી જતી કળાવાળું પખવાડિયું;શુક્લપક્ષ(૨) અજવાળા સારુ છાપરામાં કે ભીંતમાં મૂકેલું જાળિયું—બાકું

અજવાળી વિ૦સ્ત્રી૦[જુઓ અજવાળવું] અજવાળાવાળી;ચાંદરણાવાળી(રાત). **-ળું** ન૦પ્રકાશ ઉજાસ. [**અજવાળામાં આવવું** = જાહેર થવું; બહાર પડવું(૨)પ્રસિદ્ધિ મળવી. **અજવાળામાં મૂકવું**=જાહેર કરવું. **— કરવું**=પ્રકાશ કે દીવો કરવો (૨) [લા.] આબરૂ વધારવી. **— થવું, — નીકળવું**=પોહ ફાટવો; સવાર થવું.]

અજવું અ૦ક્રિ૦[सं. उज्झ्] ટપકવું; ઝમવું(કા.)

અજશ પું૦ [सं. अयश] અપજશ; બેઆબરૂ

અજસ્ર વિ૦[सं.]સતત;એકધારું (૨) અ૦ વારંવાર; હમેશ [(લક્ષણા)

અજહતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] જહતી નહિ એવી

અજહત્સ્વાર્થા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ અજહલ્લક્ષણા

અજહલ્લક્ષણા સ્ત્રી૦[सं.]લક્ષણાનો એક પ્રકાર, -અજહતી લક્ષણા, જ્યાં મૂળ અર્થ અથવા વાચ્યાર્થનો ત્યાગ થતો નથી અને બીજા અર્થનો બોધ થાય છે (કા.શા.) દા. ત. 'બંદૂક જોઈ બધા ભાગ્યા.'

અજંત વિ૦[सं.] સ્વરાંત (વ્યા.) [અશાંતિ

અજંપ(-પો) પું૦[અ+જંપવું]જંપનો અભાવ;

અજા સ્ત્રી૦ [सं.] માયા; કુદરત (૨) બકરી. **૦ગલ(-ળ)સ્તન** પું૦; ન૦ બકરાંને ગળે લટકતો આંચળ(૨)[લા.]નિરર્થક વસ્તુ. **૦પાલ(-ળ)** પું૦ ભરવાડ [ચક'માં

અજા(-યા)ચક,૦વૃત્તિ,૦વ્રત જુઓ 'અયા-

અજાચી વિ૦ [सं. अयाचिन्] અયાચક

અજાડી સ્ત્રી૦ હાથી વગેરે પ્રાણીઓને ફસાવી પકડવા માટે બનાવેલી ખાઈ અથવા ખાડો(૨)બેહક બેઠેલા ઢોરને ઊભું રાખવા પગ તળે ખોદાતો ખાડો. (૩) વેરાન કે પહોંચવામાં વસમી પડે એવી જગા[**—માં પડવું**=ફસાવું; મુશ્કેલીમાં આવી પડવું; કોઈના ફાંદામાં ફસાવું.]

અજાડું વિ૦ (કા.) કજિયાળું

અજાણ વિ૦ [सं. अज्ञान] વાકેફ — માહિતગાર નહીં તે (૨) સ્ત્રી૦ જાણનો અભાવ. **૦તાં,-ણે, -ણ્યે** અ૦ ન જાણતાં; અણસમજથી. **-ણ્યું** વિ૦જાણમાં નહીં તેવું; અજ્ઞાત. **૦પણું** ન૦

અજાત વિ૦[सं.]નહીં જન્મેલું(૨)ગર્ભસ્થ.**૦શત્રુ** વિ૦જેને કોઈ સાથે દુશ્મનાવટ નથી એવું(૨)પું૦ (સં.) યુધિષ્ઠિર

અજાનબાહુ વિ૦+જુઓ આજાનબાહુ

અજાબી સ્ત્રી૦[अ. हिजाब, फा. हजाबी] બુરખો

અજામિલ પું૦ (સં.) એક પ્રસિદ્ધ વિષ્ણુભક્ત

અજાયબ [अ. अजाइब - 'અજબ'નું બ૦વ૦] અજબ જેવું; આશ્ચર્યકારક. **૦ઘર** ન૦ સંગ્રહસ્થાન; 'મ્યૂઝિયમ'. **-બી** સ્ત્રી૦ આશ્ચર્ય

અજારીઅજારી સ્ત્રી૦(સુ.)એક રમત, ખારોપાટ

અજિત વિ૦[सं.]નહીં જિતાયેલું(૨)ન જિતાય તેવું

અજિન ન૦[सं.] મૃગચર્મ; કાળિયારનું ચામડું. ૦ધારી,૦વાસી વિ૦ મૃગચર્મ ઓઢનાર

અજિર ન૦ [सं.] ઘરનું આંગણું; ફળિયું

અજિંક્ય વિ૦[म.] અજેય; અજિત

અજિહ્વ વિ૦ [सं.] જીભ વગરનું

અજીજ વિ૦[अ.]પ્યારું;વહાલું(૨)પું૦મિત્ર;દોસ્ત

અજીઠું વિ૦[सं. उच्छिष्ट]જુઓ એઠું. -ઠવાડ પું૦ એઠવાડ

અજીરણ ન૦ અજીર્ણ; અપચો [અજીરણ થવું (કોઈ વાત કે વસ્તુનું)=(તે)ન સહેવાવું; વધારેપડતો (તેનો) પ્રભાવ દાખવવો. જેમ કે, વાતનું અજીરણ=વાત કહી દેવી. પૈસાનું...=ધનનો ગર્વ ઇ૦] [અપચો

અજીર્ણ વિ૦[सं.]જીર્ણ નહિ તેવું(૨)ન૦અજીરણ;

અજીવ વિ૦[सं.] જીવ વગરનું; નિર્જીવ (૨) ન૦ (જૈન મતે) નવ તત્ત્વોમાંનું જડ તત્ત્વ

અજુક્ત(-ગતું) વિ૦ [सं. अयुक्त] અયોગ્ય; અઘટિત

અજેય વિ૦[सं.]જીતી ન શકાય તેવું

અજોખણી સ્ત્રી૦કાંટા-ઝરડાં ખેંચવાની લોઢાની આંકડીવાળી લાકડી

અજોગ પું૦ [सं. अयोग] કમુરત (૨) અણમેળ; અણબનાવ [અદ્વિતીય

અજોડ વિ૦ [અ+જોડ] જેની જોડ ન હોય એવું;

અજોણાં ન૦બ૦વ૦ [અ+જોણું] ન જોવાનું વ્રત

અજોળ વિ૦લટકતું;અધવચ(૨) અધૂરું મૂકેલું (૩) સ્ત્રી૦ અચોક્કસપણું

અજ્જ અ૦ [सं. अद्य]+આજ

અજ્જુ ન૦ હ્રસ્વ દીર્ઘ 'ઈ'નું ચિહ્ન (િ અથવા ી)

અજ્જુ(-જ્જૂ)કા સ્ત્રી૦ [सं.] વેશ્યા

અજ્ઞ વિ૦ [सं.] અજાણ (૨) મૂર્ખ

અજ્ઞાત વિ૦[सं.]જ્ઞાત નહીં તેવું(૨)ગુપ્ત. **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ કોઈ જાણે નહિ એવી રીતે ફરવું તે;ગુપ્તચર્યા **૦યૌવના** વિ૦ સ્ત્રી૦ હલેતી જુવાન સ્ત્રી; મુગ્ધા. **૦વાસ** પું૦ છૂપા રહેવું તે; ગુપ્તવાસ

અજ્ઞાન ન૦[सं.]જ્ઞાનનો અભાવ; અબુધપણું (૨) અવિદ્યા; માયા (૩) વિ૦જેને સાન-સમજ નથી એવું(૪)અભણ(૫)અજાણ. ૦જનિત,૦જન્ય વિ૦અજ્ઞાનમાંથી નીપજેલું. ૦તા સ્ત્રી૦અજ્ઞાનપણું. -ની વિ૦જુઓ અજ્ઞાન વિ૦(૨)અવિદ્યા-માયામાં બંધાયેલું

અજ્ઞેય વિ૦[सं.]જાણી ન શકાય તેવું. ૦વાદ પું૦ ઈશ્વર અથવા પરમ તત્ત્વને વિષે આપણને કાંઈ ખબર નથી-ન પડી શકે તેવો મત: 'ઍગ્નૉસ્ટિસિઝમ' ૦વાદી વિ૦ અજ્ઞેયવાદમાં માનનાર

અજ્નબી વિ૦ [अ. अज्नबी] પરદેશી

અઝાન સ્ત્રી૦ [अ.] બાંગ

અટક સ્ત્રી૦[જુઓ અટકવું]નડતર;અવરોધ (૨) મુશ્કેલી (૩) શંકા; મનનો ખચકો (૪)કાચી કેદ (૫) અટકણ; ઠેસ (૬) સંકલ્પ; પ્રતિજ્ઞા

અટ(-ડ)ક સ્ત્રી૦ જુઓ અડક [અડપલું

અટકચાળું વિ૦(૨)ન૦[અડકવું+ચાળો ?]જુઓ

અટકડી સ્ત્રી૦[અટકવું ?]વાધણી; ઘચરકું; હેડકી

અટકણ વિ૦ અટકી જાય એવું (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ ટેકો(૩)ઠેસ(૪)ચાંપ. ૦ટટ્ટુ ન૦ અડિયલ ટટ્ટુ. -ણિયું વિ૦ અડિયલ (૨) ન૦ ઠેસ; ચાંપ

અટકવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. अट्ट ?] ગતિ કે પ્રવૃત્તિ બંધ પડવી; થોભવું

અટકળ સ્ત્રી૦[म.;हिं. अटकल]કલ્પના; અનુમાન. ૦પચીશી(-સી) સ્ત્રી૦ અટકળ ઉપર મંડાયેલો ધંધો કે કામ. ૦બાજ વિ૦ અટકળવાની શક્તિ કે શોખવાળું. ૦વું સ૦ક્રિ૦ અટકળ કરવી

અટકામણ(-ણી) સ્ત્રી૦ હરકત; અડચણ (૨) રજોદર્શન; અટકાવ. [**— આવવી**=(સ્ત્રીએ) વેગળું બેસવું.]

અટકાયત સ્ત્રી૦અટકાવવું તે;રુકાવટ(૨)અટકમાં રાખવું તે. **-તી** વિ૦ અટક કે નજરકેદમાં રાખેલું ('ડિટેન્યુ'-કેદી)

અટકાવ પું૦ અટકાવવું-રોકવું તે (૨)અંતરાય; હરકત(૩)અડકાવ; રજોદર્શન. [**— આવવો**=(સ્ત્રીએ)વેગળું બેસવું;રજોદર્શન થવું. **— નાખવો**=અટકાવ કે હરકત કરવાં; વિઘ્ન ઊભું કરવું. **— પાળવો**=વેગળાં બેસવાના વિધિનિષેધો સાચવવા.] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ 'અટકવું'નું પ્રેરક

અટકીમટકી સ્ત્રી૦ છોકરીઓની એક રમત

અટકુંલટકું ન૦ સહેજ આંટો; (જતે આવતે, ભેગાભેગી) ફેરો, ડોકિયું. [**—મારવું**=ડોકિયું કરતા જવું; ફેરો મારવો કે જોતા જવું.]

અટકો પું૦ તાંબાનો હલકો સિક્કો. [**અટકાનો** ઘોડો=મામૂલી નજીવી ચીજ]

અટકોમટકો પું૦ જુઓ અચકોમચકો

અટણ(-ન) ન૦ જુઓ અટન

અટણી(-નિ,-ની) સ્ત્રી૦ ધનુષ્યનો કાપવાળો છેડો, જ્યાં દોરી ચડાવવામાં આવે છે (૨) કામડાંની ટ્ટી

અટન ન૦ [सं.] અટણ; ભ્રમણ; પ્રવાસ

અટનિ(-ની) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ અટણી

અટપટું વિ૦ [हिं. अटपट; सं. घटपट ?] ગૂંચવણભરેલું

અટલ વિ૦ [सं.] જુઓ અટળ (૨) અટ્ટલ

અટવાણ સ્ત્રી૦ [જુઓ અટવું] (દોરડા ઇત્યાદિમાં) પગનું ગૂંચવાવું તે. **–મણ** સ્ત્રી૦ ગંચવાવું તે; ગૂંચવણ (૨) અથડામણ; રખડામણ (૩) મૂંઝવણ; ગભરામણ

અટવાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ અટવું] રખડવું (૨) અંટવાવું; ગૂંચવાવું; પગમાં ભરાવું (૩) મૂંઝાવું; કાયર થવું

અટવાવું અ૦ ક્રિ૦ વટાવું; પિલાવું; ઘૂંટાઈને [એકરસ થવું

અટવિ(-વી) સ્ત્રી૦ [सं.] જંગલ

અટવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. अट्] રખડવું

અટળ વિ૦ [सं. अटल] ટળે નહિ તેવું (૨) નિત્ય; [સનાતન

અટંક(-કી,-કું) વિ૦ ટેકીલું

અટંગ વિ [सं.अ+टंगा=ટાંગો] પાંગળું; લંગડું (૨) અ૦ [અઠંગ ?] તદ્દન

અટા સ્ત્રી૦ [सं.] (સંન્યાસી પેઠે નકામું) રખડવું-ભમવું તે (૨) અ૦ આડુંઅવળું

અટા સ્ત્રી૦ [सं. अट्ट] મેડી

અટાઉ સ્ત્રી૦ [हिं.; सं. अट्ट] ઠગાઈ. ઉદા. 'અટાઉનો [માલ બટાઉમાં જાય'

અટાટ વિ૦ નકામું (૨) અ૦ ખોટી રીતે

અટાણે અ૦ (કા.) આ ટાણે-વખતે; હમણાં

અટાપટા પું૦ બ૦ વ૦ રંગબેરંગી લાંબાપહોળા લીટા; ચટાપટા (૨) આડાઅવળા પટા (લાકડી કે હથિયાર વીંઝતાં થાય તે)

અટામણ ન૦ ['અટાવું' પરથી ?] રોટલી વણવા માટે જોઈતો કોરો લોટ. [**—માં જવું**=અટામણ પેઠે ખાલી વપરાઈ જવું–નકામું ચટણી થઈ જવું.]

અટાર સ્ત્રી૦ (કા.) ધૂળ

અટારિયું ન૦ તાકું; હાટિયું [ઝરૂખો; છજ્જું

અટારી(-લી,-ળી) સ્ત્રી૦ [सं. अट्टालिका]

અટારું વિ૦ (કા.) અટકચાળું

અટારો પું૦ [हिं. अटाला=સરસામાન] ઉચાળો; ઘરવાખરો (ખાસ કરીને જૂનો ભાંગ્યોતૂટ્યો)

અટાલી(-ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ અટારી

અટાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. अट्] અટવાવું; પિલાવું; છૂંદાવું (૨) [લા.] કદર ન થાય એવી રીતે વટાવું-વપરાવું

અટાળી સ્ત્રી૦ જુઓ અટારી

અટિંબર પું૦ ટિંબો; ઢગલો

અટી સ્ત્રી૦ [म.] મહોરમમાં હાથને વીંટાતી રંગીન દોરી

અટી વિ૦ [सं.] ફરતો રહેનાર (સંન્યાસી જેમ)

અટીનો કરાર=શરત સાથેનો–આંટીવાળો, પાકા બંધનવાળો કરાર

અટીપટી સ્ત્રી૦ એક બાળરમત

અટીમટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

અટીસોમટીસો પું૦ એક રમત; સંતાકૂકડી

અટૂલું વિ૦ એકલવાયું; સાથરહિત

અટેડું વિ૦ [અ+ટેડું] ટેડું નહિ એવું; [સીધું

અટેરણ ન૦ [જુઓ અટેરવું] સૂતર વગેરે ઉતારવાનું સાધન; ફાળકો

અટેરવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं. अटेरना; सं. अट्] સૂતરને (ફાળકા ઉપર) ઉતારવું (૨) હાથથી ગૂંચળી બનાવવી (૩) આંગળી કરીને બતાવવું

અટોપ સ્ત્રી૦ અટોપવું તે; ઉકેલ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [म. अटपणें] જુઓ આટોપવું

અટ્ટ વિ૦ [सं.] મોટા અવાજવાળું (૨) પું૦ અટારી (૩) બુરજ; કિલ્લા ઉપરની દેવડી (૪) મહેલ (૫) પ્રહાર. **૦હાસ** પું૦; ન૦, **૦હાસ્ય** ન૦ ખડખડાટ હસવું તે

અટ્ટલ વિ૦ [अटल ?] પ્રવીણ; અઠંગ (૨) અટળ (૩) અદ્દલ; વાજબી; ખરું (તોલ)

અટ્ટા પું૦ બ૦ વ૦ [सं.] આગલાં મોટાં બારણાં; ડેલીનાં બારણાં

અઠવાડિયું ન૦ [सं. अष्टवारिक] સાત વારનો સમય. **-કુ** વિ૦ દર આઠમે દિવસે થતું (૨) ન૦ દર આઠમે દિવસે પ્રગટ થતું પત્ર

અઠવાડું ન૦ એક હાથના માપનો ગજ (૨) દોરડાને વળ દેવાનો લાકડાનો કડકો કે ફરકડી

અઠવાવું અ૦ ક્રિ૦ અટવાઈ પડવું; સપડાવું

અઠંગ વિ૦ [सं. अष्टांग, प्रा. अट्ठंग] પાકું; ઉસ્તાદ; પહોચેલ

અઠાક સ્ત્રી૦ ઘાઘરાનું નાડું [(૨) નાદાન

અઠાવકું વિ૦ [અ+ઠાવકું] ઠાવકું નહિ એવું

અઠિં(-ઠીં)ગણ ન૦ ટેકો; તકિયો. [**-દેવું**= અઠાંગવું; અઢેલવું. **—મૂકવું**=ટેકો ગોઠવવો; અઢેલવા માટે કાંઈ રાખવું.]

અઠિં(-ઠીં)ગવું સ૦ ક્રિ૦ ટેકો દેવો; અઢેલવું

અઠિં(-ઠીં)ગું વિ૦ જક્કી (૨) જાડું

અઠીક વિ૦ [અ+ઠીક] ખોટું (૨) અસ્વસ્થ

અઠે અ૦ [प्रा., सं. अत्र] અહીં. ૦અઠે અ૦ અહીં અહીં. [અઠે દ્વારકા=અહીં જ ધામા]

અઠોઠી સ્ત્રી૦ ગોળની કઢાઈમાં બાફેલું આદું

અઠ્ઠ વિ૦ [સં. અષ્ટ] + આઠ. ૦મ પું૦ એકસાથે આઠ ટંક નહિ ખાવાનું વ્રત (જૈન). **-ઠ્ઠાઈ** સ્ત્રી૦ આઠ દિવસ સુધી ચાલતી ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ; આઠ ઉપવાસ (જૈન)

અઠ્ઠાણુ(-ણું) વિ૦ [सं. अष्टानवति] ૯૮

અઠ્ઠાવન વિ૦ [सं. अष्टापंचाशत्, प्रा. अट्ठावन्न] ૫૮ [૨૮

અઠ્ઠા(-ઠ્યા)વીશ(-સ) વિ૦ [सं. अष्टाविंशती]

અઠ્ઠાશિ(-સિ)યાં ન૦ બ૦વ૦ સ્ત્રીઓના પગનું એક ઘરેણું; તોડા; કલ્લાં; ઠાંસીને સક્કસ ન કરેલાં સાંકળાં

અઠ્ઠો પું૦ [सं. अष्टक] આઠની સંખ્યાનો પાસો (૨) આઠ દાણાનું ગંજીફાનું પત્તું (૩) બાજીને દરેક છેડે ત્રણ ખાનાં હોય છે તે. **-ઠ્ઠાબંધ** વિ૦ સોકટાંની રમતમાં અઠ્ઠા ઉપરની સોગટી ન મરાય તેવી શરતવાળું

અઠ્ઠો(-ઠ્યો)તેર વિ૦ [सं. अष्टसप्तति, प्रा. अट्ठहत्तरि] ઇઠ્યોતેર; ૭૮

અઠ્યાવીશ(-સ) વિ૦ જુઓ અઠ્ઠાવીશ [૮૮

અઠ્યાશી(-સી) વિ૦ [सं. अष्टाशीति] ઇઠ્યાશી;

અઠ્યોતેર વિ૦ જુઓ અઠ્ઠોતેર; ઇઠ્યોતેર

અડ સ્ત્રી૦ [જુઓ આડ] અડચણ (૨) આડાઈ [**અડનું સગું**=(અડચણમાં કામ દે એવું કે અડીને આવતું ?) ખરું-નજીકનું સગું]

અડક સ્ત્રી૦ નામ જોડે મૂકવામાં આવતું, ગોત્ર ધંધો કે વતન ઇત્યાદિ બતાવતું ઉપનામ; અટક

અડકલું ન૦ સહેલ વાત; રમતવાત (કા.)

અડકવું સ૦ ક્રિ૦ અડવું; સ્પર્શ કરવો (૨) અ૦ ક્રિ૦ વચ્ચે આડું આવવું. ઉદા૦ 'બારણું વસાતું નથી; શું અડકે છે ?'

અડકાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'અડકવું'નું પ્રેરક

અડકાયેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ અભડાયેલી

અડકાવ પું૦ અટકાવ; સ્ત્રીનું અભડાવું-દૂર બેસવું તે; રજોદર્શન [બંધ કરવું; વાસવું

અડકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. अड्डु=આડું; બાધક]

અડકાવું અ૦ ક્રિ૦ અભડાવું (૨) બંધ થવું; વસાવું

અડકોદડકો પું૦ નાનાં છોકરાંની એક રમત

અડખેપડખે અ૦ આજુબાજુ

અડગ વિ૦ [અ+ડગવું] દૃઢ; ડગે નહિ એવું

અડઘોદ(-પ,-મ)ડઘો પું૦ બેસતે વર્ષે મળસકામાં કચરાથી ભરેલું હાંલ્લું ચકલે જઈ ફોડવાની વહેમી રૂઢિ (૨) દોષની જવાબદારી

અડચણ સ્ત્રી૦ હરકત; ડખલ; વાંધો (૨) મુશ્કેલી; આપદા; ભીડ (૩) અડકાવ. [**—નાંખવી**= હરકત કે મુશ્કેલી થાય એમ કરવું. **—પડવી**= હરકત મુશ્કેલી થવી.]

અડછતું વિ૦ [प्रा. अद्ध=અર્ધું+છતું] અડધું-પડધું જણાયેલું [છે તે; બાવલું

અડણ ન૦ [म.] ઢોરના જે અવયવમાં દૂધ ભરાય

અડતલું ન૦ આનાકાની (૨) મિથ્યા પ્રયત્ન

અડતલો પું૦ આશ્રય; ઓથ (૨) અટકળ

અડતાળીસ વિ૦ [सं. अष्टचत्वारिंशत्, प्रा. अडयालीस] ૪૮.

અડતાળો પું૦ વિ. સં. ૧૮૪૮માં પડેલો મોટો દુકાળ (૨) મણના ૪૮ શેર ગણાય તે તોલ

અડથલ વિ૦ ખડતલ [ઓથું (૨) મોટું વિઘ્ન

અડથલો પું૦ [म. अडथळा–अड्डु+स्थल] આડ;

અડદ પું૦ બ૦વ૦ [दे. उडिद] એક અનાજ-કઠોળ. [**—દેખાડવા**=(અમુક ભિક્ષુક બ્રાહ્મણોને

અડદ બતાવતાં તે ચાલ્યા જાય છે તે પરથી) નસાડી મૂકવા યુક્તિ કરવી. —**મગ (સાથે) ભરડવા**=વગર વિચાર્યે જેમ તેમ દીધે રાખવું –બોલવું.] –**દાળું** વિ૦ અડદનું;અડદવાળું.

અડદાવો(-ળો) પું૦ છૂંદાયાથી નરમ થઈ જવું તે, ભેંચો; ઘાણ(૨)ખૂબ માર પડ્યાથી હાડકાંપાંસળાં નરમ થઈ જવાં તે (૩) અતિશય કામ કર્યાથી છેક જ થાકી જવું તે. [—**કાઢવો**=કામ કે માર વડે ઢીલું કરી દેવું; કૂસ કાઢવી. —**નીકળવો**=ખૂબ થાકી જવું.]

અડદાહો પું૦ (ચ.) જુઓ અડદાવો

અડદિયા પું૦બ૦વ૦ અડદ. [—**છાંટવા**=મંતરવું (૨) અડદ દેખાડવા; નસાડવા પેરવી કરવી.] —**દિયું** વિ૦ અડદના રંગનું (૨) અડદનું બનેલું (૩) ન૦ અડદનું એક વસાણું

અડધ વિ૦ [सं. अर्ध, प्रा. अद्ध, अड्ढ] અડધું. ૦**પાંસળીનું** વિ૦ખૂબ નાજુક ને નબળા શરીરનું; અધપાંસળિયું. –**ધિયું** ન૦ અડધું માપ (૨) અર્ધો-નાનો ચૂડો (૩) તાંબા કે પીતળનો વચલા વળનો નળો; પવાલી. (૪) (ચ.) થોડા ડબાની અને લાંબે ન જતી લોકલ ગાડી.

અડધી સ્ત્રી૦ પાઈ.

અડધું વિ૦ અર્ધ. [**અડધી રાતે**=કથોલે કે ભારે અગવડને વખતે. **અડધું અડધું થઈ જવું**=અતિ હરખમાં આવવું. —**અંગ** ન૦=અર્ધાંગ –ધર્મપત્ની. — **કરી નાંખવું**=મારથી લોથપોથ –અધમૂઉં કરી દેવું. — **થઈ જવું**=શરીર કે શક્તિમાં ખૂબ ઊતરી જવું. **અડધો પાયો ઓછો હોવો**=જરાક ગાંડું હોવું. **અડધો રોટલો**=માંડ પેટ પૂરતું લૂખુંસૂકું ખાવાનું.]

અડધુંપડધું વિ૦લગભગ અડધું; થોડુંઘણું

અડધો પું૦ આઠ આનાની કિંમતનો ચલણી સિક્કો; અર્ધો રૂપિયો

અડધોઅડધ વિ૦ બરાબર અડધું

અડધોજી પું૦ અડધો જંઈ; અધેલો

અડ(-ડી)તું વિ૦ નજીકનું [જુઓ 'અડ'માં]

અડપ સ્ત્રી૦ [અડપવું પરથી] ધૈર્ય (૨) ખંત (૩) આગ્રહ (૪) નિશ્ચય.

અડપઝડપ સ્ત્રી૦ આફતનો સપાટો (૨) ત્વરા

અડપડિયાળી વિ૦ સ્ત્રી૦ જુઓ અધપડિયાળી

અડપલું વિ૦તોફાની;ચાંદવું(૨)ન૦ અટકચાળું; તોફાન; છેડતી

અડપવું અ૦ક્રિ૦ અડ્યા રહેવું; ખંતથી મંડ્યા [રહેવું

અડફ(-ફે,-ફો)ટ સ્ત્રી૦ ઝપટ; સપાટો; અથડામણ [—**માં આવવું**=કોઈ સાથે અથડાઈ પડવું; વચ્ચે આવવું.]

અડફાઉ વિ૦ જુઓ અલફાઉ

અડફે(-ફો)ટ સ્ત્રી૦ જુઓ અડફટ

અડબ(-વ)ડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ અડવડવું.

અડબ(-વ)ડિયું ન૦ લથડિયું; ચકરી

અડબંગ વિ૦ કહીએ કંઈ તો કરે કંઈ એવું; નાદાન (૨) ભય, ફિકર કે વિચાર રાખ્યા વિના કામ કરનારું મૂર્ખ; અવિચારી; બેફિકરું

અડબાઉ કાટલું ન૦(કા.)પથરાનું કરેલું કાટલું; અડફાઉ —અંટોળકાટલું (૨) [લા.] ભોળું માણસ

અડબોત(-થ) વિ૦ અડબંગ (૨) સ્ત્રી૦ ધોલ; આડા હાથની થાપટ. [—**ખાવી**=ધોલ વાગવી. — **ઠોકવી, –ચોડી દેવી, –મારવી** =ધોલ લગાવવી.]

અડવડવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. अडवडण=ખમચાતાં ચાલવું તે] લથડવું (૨) આમતેમ રવડવું.

અડવડિયું ન૦ અડબડિયું;લથડિયું.ચકરી [—**આવવું**=લથડાઈ પડવું. — **ખાવું**=લથડવું.]

અડવાણું વિ૦[सं. अनुपानह्] જુઓ અડવું

અડવાળવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. आडुआल] મિશ્રણ કરવું (૨) બગાડવું

અડવું વિ૦ શણગાર વિનાનું; શોભારહિત; બેહૂદું (૨)ઉઘાડપગું. [— **લાગવું**=શોભા વગરનું – સારું નહિ, લાગવું; કાંઈક ખૂટતું, રુચિ બહાર લાગવું.]

અડવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. अड्ड=સાંધવું; સાથે કરવું ?] અડકવું; સ્પર્શવું(૨)[दे. अड्ड=આડું ?] નડવું; વચ્ચે આવવું; રોકાવું (૩) ઘસાવું પડવું; ખાધ–નુકસાન લાગવું (૪) અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. आअड्ड, सं. व्यापृ ?]લગોલગ થવું;પહોંચવું;(૫)મંડ્યા રહેવું (૬) અટકવું (૭)(ઘોડા માટે) ખંચાવું; ભડકીને અચકાવું (૮)+ડરવું; ભીતિ રાખવી. [**અડી**

બેસવું=અટકી પડવું; રોકાઈજવું (વિઘ્ન ઇ૦ થી) (૨) હઠ લેવી]

અડવો પું૦ ભવાઈમાં આવતો વાણિયાનો વેશ

અડસટ્ટો પું૦[જુઓ म.अडसट्टा]અંદાજ;શુમાર [—**કાઢવો**=અંદાજ જોવો; શુમારે કેટલું તે તપાસવું.]

અડસઠ વિ૦ [सं. अष्टषष्टि, प्रा. अडसट्ठि] ૬૮. [— **તીરથ, તીર્થ**=બધાં (હિંદુ) તીર્થો]

અડસર સ્ત્રી૦[म.; આડું+સૃ ?] મોભ (૨)પાટડી

અડંગજડંગ સ્ત્રી૦ એક રમત

અડંગો પું૦[हिं. अडंगा] ધામો(૨)કુસ્તીનો એક દાવ. [—**નાંખવો, લગાવવો**= (હઠ કે આગ્રહથી) ધામો કરીને પડવું.]

અડંબી સ્ત્રી૦મગરૂરી; તોર (૨) આડંબર (૩) હઠ

અડા સ્ત્રી૦ અડવાપણું; આધાર; ટેકો. [—**દેવી** =લાગ આપવો; મચક આપવી; માનવું; હાથ મૂકવા દેવો]

અડાઅડી સ્ત્રી૦કટોકટીનો સમય(૨)નજીક હોવું તે (૩)એકબીજાને અડવું તે; સ્પર્શાસ્પર્શનો વિવેક ન રહેવો તે (૪) અ૦ જોડાજોડ; બરોબર અડકીને – અડી અડીને

અડાઉ વિ૦ [म. अढाऊ: प्रा. अडवी–જંગલ પરથી ?] વગર વાવ્યે ઊગેલું [(ગેડીદડામાં)

અડાકડી સ્ત્રી૦અકડાઅકડી(૨)સખત મુકાબલો

અડાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['અડવું'નું પ્રેરક] અડકાડવું (૨) પહોંચાડવું; ભેગું ઉમેરવું; ધકેલી દેવું; ઘુસાડવું

અડાણિયું વિ૦ જુઓ અડાણું (કા.)

અડાણી વિ૦[म.; सं. अज्ञानी]આવડત વગરનું; મૂર્ખ (૨) અસભ્ય; અનાડી

અડાણું વિ૦['આડ' પરથી ?] ગીરો મૂકેલું (કા.)

અડાણો પું૦ સંગીતમાં એ નામનો એક રાગ

અડાબીડ વિ૦ ભય ઉપજાવે તેવું મોટું (૨) ખોડખાંપણ વગરનું [પાટિયાંની ભીંત

અડામી સ્ત્રી૦ ભીંત સાથે જડેલી ફડેતાળ;

અડાયું ન૦ ગાયભેંસના છાણનું સૂકું પોચકું; છાણું (૨) છોકરાંની એક રમત

અડાલી સ્ત્રી૦ લાકડાની થાળી – કથરોટ

અડાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['અડવું'નું પ્રેરક]ગપ મારવી (૨)ઓઠવવું; જૂઠું કહેવું (૩) ઘણું ખાવું(૪) ઘુસાડવું (૫) ધમકાવવું; વઢવું

અડાશિ(-સિ)યાં ન૦વ૦બ૦ જુઓ અઢાશિયાં

અડાસે અ૦ નજીક (૨) પડછાયે

અડાળપડાળ ન૦ [અડાળી+પડાળી] મોભની બન્ને બાજુનો ઢાળ

અડાળી સ્ત્રી૦[सं. अट्टालिका] એક જ ભીંતવાળી છૂટી ઓસરી. [— **ઠોકવી** = અડાળી કરવી કે બાંધવી.] ૦**પડાળી** સ્ત્રી૦ આગળ પાછળની અડાળી

અડિયલ વિ૦ [અડવું=અટકવું] અડી બેસવાના કે અડી જવાના સ્વભાવનું—હઠીલું (૨) ઘુસણિયું. ૦**ટટ્ટુ** ન૦ હઠીલું માણસ

અડિંગો પું૦ અડ્ડો; ધામો.(**અડિંગા લગાવવા** = ધામો કરીને બેસવું)

અડિયું ન૦ સોનીનું એક ઓજાર

અડિયોદડિયો પું૦ એક રમત

અડી સ્ત્રી૦ સોનીનું એક ઓજાર (૨) કટોકટીનો— અણીનો કે અડનો વખત; આપત્તિ. ૦**ઓપટી** સ્ત્રી૦ અડચણ; ભીડ; આપત્તિ. ૦**ખમ** વિ૦ [हिं. अडीखंम] અડીઓપટી ખમી શકે એવું (૨) શૂરવીર; ધીંગું. ૦**વેળા** સ્ત્રી૦ કટોકટીનો— ભીડનો સમય

અડીઅડી સ્ત્રી૦ છોડીઓની એક રમત

અડીજડીને અ૦ ખંતથી

અડીદડી સ્ત્રી૦ એક રમત; દમગોટીલો

અડીનું વિ૦ અડનું; નજીકનું

અડીં(-દીં)ટ વિ૦ [અ+ડીંટ] દીંટા વિનાનું

અડુ(-ડે)ડાટ અ૦ દોડતું, કૂદતું અને ધસી આવતું; હડુડાટ; તડામાર કરીને

અડૂકદડૂક અ૦ ઘડીમાં અહીં ને ઘડીમાં તહીં. –**કિયું** વિ૦બન્ને પક્ષમાં હોય તેવું(૨)અસ્થિર

અડેકડે અ૦ સરભર

અડેડાટ અ૦ જુઓ અડુડાટ

અડો (અ'ડો) પું૦ ગાડાનું આગલું ટેકણ; હડો

અડોઅડ અ૦ લગોલગ; અડાઅડી

અડોલ વિ૦ [અ+ડોલવું] ડોલતું કે ડોલે નહિ એવું; સ્થિર [લાકડાનો કટકો; માંકડી

અડોલી સ્ત્રી૦રાશને છેડે ભરવવામાં આવતો નાનો

અડોશપડોશ પું૰ જુઓ આડોશપાડોશ

અડોશીપડોશી ન૰ જુઓ આડોશીપાડોશી

અડોળ કાટલું વિ૰ નકામું (૨) ન૰ કશા ઘાટ વિનાનો પથરો

અડ્ડો પું૰ [हिं. अड्डा. सं. अट्टा] એકઠા મળવાની, બેઠક જેવી, અથવા એકઠા થઈને પડી રહેવાની, અખાડા જેવી, જગા; બેઠક; અખાડો (૨) [લા.] વ્યાપક અસર કે પ્રભાવ. [**–જમાવવો** =બેઠક સ્થાપવી કે બરોબર મળ્યા કરવું (૨) પ્રભાવ જમાવવો. **— લગાવવો** = અડંગો લગાવવો; જામી પડવું; ધામો કરવો]

અડ્યું વિ૰ અટકેલું. [**–રહેવું**=અટકવું; રોકાઈ જવું; આગળ ન ચાલવું.]

અડ્યુંખડ્યું વિ૰ અડી કે ખડી રહેલું; (કશાથી) રોકાયેલું કે અટકેલું – વચ્ચે રહી ગયેલું

અઢણ વિ૰ બહુ; વધારે (૨) સારું

અઢવાણ વિ૰ જુઓ અડવાણું

અઢળ વિ૰[અ+ઢળવું] ઢળી પડે નહિ તેવું; સ્થિર

અઢળક વિ૰ પુષ્કળ. [**—ઢળવું**=ખૂબ મહેરબાન થવું; મહેરબાનીમાં ઢળી જવું–પાછું વળીને ન જોવું; ન્યાલ કરી દેવું.]

અઢાર વિ૰ [सं. अष्टादश, प्रा. अट्ठार] ૧૮. [**—ગાઉનું છેટું**=ઘણું લાંબું અંતર કે તફાવત. **—બાણુ** = લુચ્ચાની ટોળી. **—ભાર વનસ્પતિ**=બધી જાતની વનસ્પતિ. **અઢાર (–રે) વર્ણ**=બધી વર્ણો કે જાતિઓ. **—વસા** = ઘણું કરીને; પ્રાયઃ. **અઢાર(–રે) વાંકાં હોવાં** = બધી જ રીતે બેડોળ કે અપલક્ષણું કે ખોડીલું હોવું.]

અઢાવવું સ૰ક્રિ૰ (ઢોરને) ચરવા મોકલવાં

અઢી વિ૰ [सं. अर्धतृतीय, प्रा. अड्ढाइय] ૨॥. **૦કો** પું૰ ઢબ્બુ. **૦શેરી** સ્ત્રી૰ અઢી શેરનું વજન કે કાટલું. **૦હુથ્થું** વિ૰ ગઢું (૨)(લા.) ગઢિયું

અઢીવંચો પું૰ બાળકોની એક રમત; એરંડો

અઢેલવું સ૰ ક્રિ૰ ટેકો દેવો

અણ [सं. अन्]નકાર અને નિષેધવાચક ઉપસર્ગ (૨) [सं. आनी] પું૰નું સ્ત્રી૰ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૰ ધોબી-ધોબણ. (૩) [सं. अन] ક્રિ૰ પરથી નામ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૰ હરણ; જમણ. (જુઓ અણી, અણું પ્રત્યયો પણ) **૦આવડ(૦ત)** સ્ત્રી૰ ન આવડવું તે. **૦ઉતાર** વિ૰ ઊતરે નહિ એવું; સતત જારી રહેતું. **૦ઊણ** વિ૰ પુષ્કળ (૨) સ્ત્રી૰ પુષ્કળતા; અખૂટપણું. **૦કમાઉ** વિ૰ કમાઉ નહિ એવું. **૦કસબી** વિ૰ કસબ–આવડત વગરનું. **૦ખપતું** વિ૰ નહિ ખપતું–લેવાય ખવાય નહિ તેવું. **૦ખપિયું** વિ૰ ખપ વગરનું; નકામું. **૦ખાધું** વિ૰ નહિ ખાધેલું. **૦ખૂટ(–ટ્યું)** વિ૰ અખૂટ. **૦ખેડ્યું** વિ૰ ખેડ્યા વિનાનું. **૦ગણ(–ણ્યું)** વિ૰ અગણિત. **૦ગણકારવું** સ૰ ક્રિ૰ ન ગણકારવું. **૦ગમતું** વિ૰ નાપસંદ; અપ્રિય. **૦ગમો** પું૰ નાપસંદગી (૨) કંટાળો. **૦ગળ(–ળ્યું)** વિ૰ ગાળ્યા વગરનું (પાણી; પ્રવાહી). **૦ગોઠવ્યું** વિ૰ ગોઠવ્યા વગરનું. **૦ઘટતું** વિ૰ અઘટિત. **૦ઘડ** વિ૰ ઘડાયા–કેળવાયા વિનાનું. **૦ચવ્યું** વિ૰ જુઓ અચવ્યું. **૦ચાખ્યું** વિ૰ ચાખ્યા વિનાનું. **૦ચાલ** સ્ત્રી૰ જુઓ અચાલ. **૦ચાલે(–લતે)** અ૰ નાછૂટકે. **૦ચિંતવ્યું**, **૦ચિંતું(–ત્યું)** વિ૰ નહિ ચિંતવેલું– નહિ ધારેલું એવું (૨) ઓચિંતું. **૦છડ** વિ૰ છડેલું નહિ એવું. **૦છતું** વિ૰ ગુપ્ત. **૦છીપી** વિ૰સ્ત્રી૰ અતૃપ્ત. **૦છૂટકો** પું૰ છૂટકાનો અભાવ. **૦જાણ** વિ૰ જેને જાણ નથી તેવું (૨) સ્ત્રી૰ અજ્ઞાન; જાણ–સમજનો અભાવ. **૦તર્પાતું** વિ૰ નહિ તર્પાતું એવું. **૦તોલ** વિ૰ તોળ્યા વગરનું (૨) ઉધ્ધડ. **૦તોળ્યું** વિ૰ તોળ્યા વગરનું. **૦દીઠ(–ઠું)** વિ૰ દીઠેલું નહિ તેવું. **૦દોહ્યું** વિ૰ દોહ્યા વગરનું. [**—રહેવું** =જરૂરનું કામ રહી જવું. (ઢોર દોહ્યા વગરનું રહેવું એ ઉપરથી.)] **૦ધાર્યું** વિ૰ જુઓ અણચિંતવ્યું. **૦નમ** વિ૰ નમે નહિ એવું. **૦નામી** વિ૰ +નામ વગરનું (૨) અપ્રસિદ્ધ (૩) સ્ત્રી૰ નનામી; ઠાઠડી (૪) ન૰ અનામી બ્રહ્મ. **૦પતીજ** સ્ત્રી૰ અવિશ્વાસ. **૦પરખ્યું** વિ૰ પરખ્યા વિનાનું. **૦પીછણું** વિ૰ +મૂર્ખ. **૦પીછ્યું** વિ૰ પીછ્યા –ઓળખ્યા વગરનું. **૦ફાવતું**. વિ૰ ન ફાવતું. **૦બનતી** સ્ત્રી૰, **૦બનાવ** પું૰ પરસ્પર બનાવ નહિ તે; કજિયો. [**— રાખવો**=અણબનાવનો ભાવ મનમાં હોવો કે સેવવો.]

૦બુદ્ધ વિ૦ બુદ્ધિ વિનાનું (૨) અજ્ઞાન. **૦બોટ (-ટેલું,-ટ્યું)** વિ૦ બોટ્યા વગરનું. **૦બોલાવ્યું** વિ૦ બોલાવ્યા વગરનું; તેડાવ્યા વિનાનું. **૦બોલ્યું** વિ૦ બોલેલું-કહેલું નહિ એવું (૨) ચૂપ. **૦ભણેલ(-લું)** વિ૦ અભણ. **૦ભંગ** વિ૦ ભંગ વિનાનું; અખંડ. **૦ભાવતું** વિ૦ ન ભાવતું; અપ્રિય. **૦ભોજ્ય** વિ૦ ન ખવાય એવું. **૦મઠ્યું** વિ૦ નાખુશ; ક્રોધે ભરાયેલું. **૦મણું(-નું)** વિ૦ ઉદાસ; મન વિનાનું. **૦માનીતું** વિ૦ માનીતું નહિ એવું. **૦મી(-મીં)ચ્યું** વિ૦ મીંચ્યા વિનાનું; ઉઘાડું. **૦મૂલ** વિ૦ અમૂલ્ય. **૦મેળ** વિ૦ મેળ ન ખાય તેવું; જુદા પ્રકારનું (૨) પું૦ અણબનાવ. **૦રાગ** પું૦ અણબનાવ. **૦લિંગ(-ગી)** વિ૦ લિંગ-નિશાની વિનાનું (૨) વિદેહી (૩) નિર્લેપ; બ્રહ્મરૂપ. **૦લેખે** અ૦ કોઈ ન જુએ તેમ (૨) નકામું. **૦વાકેફ (૦ગાર)** વિ૦ વાકેફ નહિ એવું. **૦વિચાર્યું** વિ૦ વગર વિચાર્યું. **૦વિશ્વાસ** પું૦ અવિશ્વાસ. **૦વીંધ્યું** વિ૦ વીંધ્યા વિનાનું (૨) ઘડાયા વિનાનું (૩) નહિ નાથેલું (૪) ખસી કર્યા વિનાનું. [**—મોતી**=વીંધ્યા વગરના મોતી જેવું -વણ પરખાયેલું એવું.] **૦વીંધ્યો આખલો**= મસ્ત-નહિ નાથેલો સાંઢ (૨) [લા.] તેવો-જગતમાં નહિ પલોટાયેલો અડબંગ માણસ. **૦સમજ (૦ણ)** સ્ત્રી૦ સમજનો અભાવ. **૦સમજણું, ૦સમજુ** વિ૦ સમજ વગરનું. **૦સરખું** વિ૦ સરખું નહિ એવું. **૦સરજ્યું** વિ૦ સરજેલું-નિર્મિત નહિ એવું (૨) અણધાર્યું. **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સિદ્ધિનો અભાવ; નિષ્ફળતા. **૦સૂંઘ્યું** વિ૦ સૂંઘ્યા વિનાનું; તાજું. **૦હક(-ક્ક)** પું૦ હકનો અભાવ. **૦હિત** ન૦ અહિત. **૦હૂતું** વિ૦ ન હોય તેવું. **૦હોણું** વિ૦ નહિ થનારું

અણ(-ણી,-ણું) [सं. अन] ક્રિ૦ પરથી નામ બનાવતો કૃત્પ્રત્યય. ઉદા૦ હરણ; વાવણી; દળણું

અણક સ્ત્રી૦ (કા.) અડચણ; હરકત

અણકી(-ચી) સ્ત્રી૦[सं. अनीति ? प्रा. अणईइ] જુઓ અણચી

અણકૂ(-કો)ટ પું૦ જુઓ અન્નકૂટ. [**—ભરવો**= અન્નકૂટનો ઉત્સવ ઊજવવો; તે માટે રાંધેલા અન્નનો ઢેર કરવો. **—લૂંટવો** = તે ઉત્સવ અંગે, ઢેર લૂંટવો.]

અણખ સ્ત્રી૦ [दे. अणक्ख=क्रोध ?] (કા.) ઈર્ષા

અણખત(-લ) સ્ત્રી૦ અણગમો (૨) ઈર્ષા

અણગ(-ગો)હ પું૦ સ્ત્રીઓનું એક વ્રત

અણગાર વિ૦ [सं. अनगार] ઘરબાર વિનાનું

અણગોક(-ખ,-હ) પું૦ જુઓ અણગહ

અણચી સ્ત્રી૦ અંચઈ; (ખાસ રમત અંગે) વાંકું બોલવું કે નીતિ બહાર વર્તવું તે; જૂઠ. **-ચિયું** વિ૦ અણચી કરતું કે અણચીવાળું

અણછ સ્ત્રી૦ [सं. अनिच्छा] નામરજી

અણછ સ્ત્રી૦ ખો; ટેવ

અણછિયું ન૦ [दे. अणक्ख=क्रोध ?] છણકો; તિરસ્કાર

અણછો [सं. अन्य+છાયા!], **૦વણછો** પું૦ પાકને નુકસાન કરે એવો છાંયો

અણતા સ્ત્રી૦+ઊનતા; ખોડ

અણવટ પું૦ [સર૦ म.] સ્ત્રીઓના પગના અંગૂઠાનું ઘરેણું

અણવણ વિ૦ અડવું

અણવર પું૦[सं. अनुवर]પહેલી વાર સાસરે જતાં વર અથવા કન્યા સાથે મોકલાતો સોબતી (૨) વરની સાથેનો કોઈ એકાએક પરણે તે. **-રિયું** વિ૦ અણવરને લગતું (૨) ન૦ અણવરપણું (૩) અણવર. **-રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કન્યાની સાથે જનારી તેની બહેન કે બહેનપણી

અણવાણું વિ૦ જુઓ અડવું, અડવાણું

અણસખડી સ્ત્રી૦ [અણ+સખડી] સખડી પેઠે એઠું ન ગણાય એવું કાચું કોરું ખાવાનું

અણસણ ન૦ [प्रा.] અનશન; ઉપવાસ (જૈન)

અણસાર પું૦ [सं. अनुसार ?] મળતાપણાનો અંશ (૨) સૂક્ષ્મ અસર

અણસાર(-રો) પું૦ ઇશારો; સંકેત (૨) ગણસારો

અણહિલ, ૦વાડ ન૦[प्रा.](સં.)ગુજરાતની એક જૂની રાજધાની – આજનું પાટણ

અણહૂતું, અણહોણું જુઓ 'અણ'માં

અણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'આણવું'નું પ્રેરક; આણે-લાવે એમ કરવું; મંગાવવું

અણિ(-ણી) [सं.] સ્ત્રી૦ વસ્તુનો ઝીણો, ભોંકાય એવો છેડો (૨) ટોચ; શિખર (૩) છેક છેડાનો ભાગ; અવધિ; અંત (૪) કટોકટીનો સમય. [**—કાઢવી**

=(છોલી કે ઘસીને) અણીદાર કરવું.— **ચૂકવી** =ખરી કટોકટી કે લાગનો વખત વીતવો; કટોકટીમાંથી બચવું કે લાગ ન સાધવો.— **સાચવવી**= ખરી કટોકટી કે લાગના વખતે મદદગાર થવું કે ખપમાં આવવું.] ૦**દાર** વિ૦ અણીવાળું. ૦**શુદ્ધ** વિ૦ સાવ અખંડિત (૨) સંપૂર્ણ દોષરહિત. -**ણિમા** સ્ત્રી૦ યોગની એક સિદ્ધિ; ગમે તેટલું સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ ધારણ કરવાની શક્તિ. -**ણિયાળું** વિ૦ અણીદાર. -**ણિયું** ન૦ હોલ્ડરની ટાંક (૨) આડું. -**ણિયેલ** વિ૦ અણિયાળું

અણીદરો,૦**કણીદરો** પું૦ છોકરાંની એક રમત

અણીસુ ન૦ એક જાતનું બી – વસાણું

અણુ વિ૦[સં.]જરા જેટલું; અતિ સૂક્ષ્મ (૨) પું૦ (સમયનો કે કદનો) નાનામાં નાનો ભાગ(૩)જેના વિશેષ ભાગ ન થઈ શકે તે—પરમાણુ (૪) એક જાતનું ધાન્ય;કાંગ. ૦**કુ** વિ૦ અતિશય નાનું (૨) પું૦પરમાણુ. ૦**કણુ** ન૦ પરમાણુ. ૦**તમ** વિ૦ વધારેમાં વધારે સૂક્ષ્મ. ૦**તા** સ્ત્રી૦ અણુપણું; અતિ સૂક્ષ્મતા. ૦**દ્રુત** સ્ત્રી૦ પા માત્રા (સંગીત). ૦**બૉમ્બ** પું૦ પરમાણુને તોડવાની વૈજ્ઞાનિક યુક્તિ વાપરીને તૈયાર થતો અતિ વિનાશક બૉમ્બ. ૦**માત્ર** વિ૦(૨)અ૦જરાક જ; બિલકુલ થોડું. ૦**રેણુ** પું૦અત્યંત ઝીણી રજકણ. ૦**વાદ** પું૦ પરમાણુવાદ. ૦**વ્રત** ન૦(ગૃહસ્થોનું) નાનું-સુગમ વ્રત (મહાવ્રતથી ઊલટું)

અણુદિન અ૦+જુઓ અનુદિન

અણૂ(-ણો)જો પું૦ [સં. अनुद्योग] કારીગરોનો રજાનો દિવસ [— **પાળવો**, — **રાખવો**= કામકાજની રજા રાખવી.]

અણોદરી વિ૦ જુઓ અનુદરી (૨) સ્ત્રી૦ (જૈન) દરરોજ ઓછું ઓછું જમતા જવાનું તપ

અણોસરું વિ૦ઝાંખું(૨)ઉદાસ;ખિન્ન (૩) [કા.] મંદ ઉત્સાહવાળું

અતએવ અ૦ [સં.] તેથી જ

અતટ વિ૦ [સં.] કિનારા વિનાનું

અતડું વિ૦[અ+तट, प्रा. तड ?]ભળી જાય નહીં એવું (માણસ) (૨) તોછડું; વરવું [— **રહેવું** =અલગ કે અળગા રહેવું; કોઈ સાથે ભળવું નહિ.]-**ડાઈ** સ્ત્રી૦, -**ડાપણું** ન૦

અતત્ત્વાર્થ પું૦ [સં.] અસત; મિથ્યા વસ્તુ

અતથ્ય વિ૦ (૨) ન૦ [સં.] ખોટું; અસત્ય (૨) નિઃસાર

અતદ્ગુણસંવિજ્ઞાન પું૦ [સં.] બહુવ્રીહિનો એક પ્રકાર [વ્યા.]

અતન(-નુ) વિ૦ જુઓ અતનુ

અતનસતન સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

અતનુ વિ૦[સં.]અશરીર;નિરાકાર(૨) પું૦ (સં.) અનંગ; કામદેવ

અતનૂર્ણ ન૦ [સં.] અતનુ – કોમળ નહિ એવું ઊર્ણ – ઊન; ખડબચડું – જાડું ઊન

અતમા વિ૦ [અ + अ. तमा] તમા વગરનું; લાપરવા (૨) સ્ત્રી૦ બેદરકારી. -**મી** વિ૦ તમા વિનાનું (૨) શેખીખોર

અતરેડી સ્ત્રી૦ નાની કાનસ. -**ડો** પું૦ મોટી કાનસ

અતરંગ વિ૦ [સં.] તરંગ કે મોજાં વિનાનું; શાંત

અતરંગ વિ૦ [हिं.=લંગર ઉઠાવવું તે] અધ્ધર; ટેકા વિનાનું (૨) અલગ; ઇલાયદું

અતરાપી,-પુ વિ૦ [प्रा. अतर=સમુદ્ર પરથી ?] ત્રાહિત; અજાણ્યું; પરાયું; બહારનું

અતર્ક વિ૦ [સં.] ન્યાયવિરુદ્ધ(૨)પું૦ ખોટો તર્ક. -**ર્કિત** વિ૦ અણધાર્યું; ખ્યાલ બહારનું. -**ર્ક્ય** વિ૦ તર્ક – કલ્પનામાં ન આવે એવું

અતર્પણીય વિ૦ [સં.] તર્પી ન શકાય કે ન તર્પવું ઘટે એવું

અતલ(-ળ) વિ૦ [સં.] તળિયા વિનાનું; ઊંડું (૨) ન૦ સાત પાતાળમાંનું એક

અતલગતું વિ૦ છેક નજીકનું (સગું)

અતલસ સ્ત્રી૦ [अ.] એક જાતનું રેશમી કાપડ

અતવખ(-ષ) ન૦ જુઓ અતિવિષા

અતસિ(-સી) સ્ત્રી૦ [સં.] અળસી (૨) શણનો છોડ (૩) સીમળો

અતળ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ અતલ

અતળી વિ૦ [સં. अतुलित] અતુલ ૦**બળ** વિ૦ અતુલ બળવાળું. ૦**બાણુ** વિ૦ બહુ જ મોટું (૨) બિહામણું

અતંગ વિ૦ તંગ વિનાનું (૨) તંગ નહિ તેવું

અતંત્ર વિ૦ [સં.] તાર વિનાનું (વાદ્ય)(૨)નિરંકુશ (૩) તંત્ર વિનાનું; અવ્યવસ્થિત. ૦**તા** સ્ત્રી૦

અતંદ્ર(-દ્રિત) વિ૦ [સં.] સાવધ; જાગ્રત

અતઃ અ૦ [सं.] તેથી કરીને (૨) અહીંથી (૩) આજથી. **૦પર** અ૦ [सं.] હવે પછી

અતાઈ વિ૦ [સર૦ हिं., म.; अ. अता=बक्षिस પરથી ?] વગર ગુરુએ ભણેલો–બાહોશ (ગવૈયો)

અતાગ વિ૦ તાગ વિનાનું; બહુ જ ઊંડું

અતિ વિ૦ (૨) અ૦ [सं.] અતિશય; ઘણું (૨) ઉપસર્ગ–'અતિશય', 'અમર્યાદ', 'હદ પારનું', '–થી આગળ જતું' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ નીચે શબ્દોમાં જુઓ.

અતિકશ વિ૦ [सं.] ન ગાંઠે એવું

અતિકાય વિ૦ [सं.] મહાકાય

અતિકાલ પું૦ [सं.] વેળા વહી જવી તે

અતિકેશ(–સ)ર પું૦ [सं.] એક વનસ્પતિ

અતિક્રમ પું૦ [सं.] હદ બહાર જવું તે (૨) [કાળનું] પસાર થઈ જવું (૩) ઘસારો ૦ણ ન૦ અતિક્રમવું તે. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [सं. अतिक्रम्] અતિક્રમ કરવો.

અતિક્રામી વિ૦ [सं.] અતિક્રમ કરનારું

અતિક્રાંત વિ૦ [सं.] હદ બહાર ગયેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ ઉલ્લંઘન

અતિચાર પું૦ [सं.] અતિક્રાંતિ; અતિક્રમ

અતિજગતી સ્ત્રી૦; પું૦ [सं.] એક છંદ

અતિજાત વિ૦ [सं.] બાપથી સવાયું

અતિજ્ઞાન ન૦ [सं.] વધારેપડતું – નિષ્ફળ જ્ઞાન

અતિથિ પું૦ [सं.] મહેમાન(૨)અભ્યાગત;ભિક્ષુક **૦પણું** ન૦. **૦પૂજન** ન૦ અતિથિનું પૂજન (૨) પરોણાગત. **૦સત્કાર** પું૦ અતિથિનો સત્કાર (૨) પરોણાગત

અતિદેશ પું૦[सं.]એક સ્થાનના ધર્મ કે નિયમનું બીજે સ્થાને આરોપણ (૨) મળતાપણા ઉપરથી અર્થને તાણીતૂસીને વધારવો તે

અતિધર્મ પું૦ [सं.] અતિશય ધર્મ (૨) ધર્મ ઉલ્લંઘી જતું – તેથી વિરુદ્ધ કામ

અતિપત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ અતિક્રમ

અતિપરિચય પું૦ [सं.] હદ કે મર્યાદા બહારનો–વધારેપડતો પરિચય—સંબંધ કે ઓળખાણ

અતિપાત પું૦ [सं.] અતિક્રમ(૨)ઉલ્કાપાત(૩) વિનાશ

અતિપાતક ન૦ [सं.] મોટામાં મોટું પાપ

અતિપેદાશ (પૈ) સ્ત્રી૦ વધારેપડતી પેદાશ

અતિપ્રતિજ્ઞા સ્ત્રી૦ [सं.] મર્યાદા બહારની–અઘટિત પ્રતિજ્ઞા

અતિપ્રશ્ન પું૦ [सं.] અધિકાર કે મર્યાદા બહારનો પ્રશ્ન (૨) તર્કની છેવટની હદે જઈને વિચારાતો અંતિમ પ્રશ્ન

અતિપ્રસંગ પું૦ [सं.] પું૦ વધારેપડતો સંબંધ (૨) હદ ઉપરાંતની છૂટ. **–ગી** વિ૦ અતિપ્રસંગ કરનારું

અતિપ્રાકૃત(–તિક) વિ૦ [सं.] પ્રકૃતિથી પર–[તેની પારનું

અતિબલા(–ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] એક વનસ્પતિ(૨) (સં.) વિશ્વામિત્રે રામને આપેલી અસ્ત્રવિદ્યા

અતિભાષિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] બહુ બોલનારી

અતિભૌતિક વિ૦ [सं.] ભૌતિકથી પર; 'મેટાફિઝિકલ'. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ 'મેટાફિઝિક્સ'

અતિમનુષ્ય પું૦[सं.]અલૌકિક પુરુષ; 'સુપરમૅન'

અતિમાનુષ (–ષી) વિ૦ [सं.] અલૌકિક; મનુષ્યથી પર – તેના ગજા ઉપરનું

અતિયોગ પું૦ [सं.] રેલછેલ; અતિશયતા

અતિરથ(–થી) પું૦ [सं.] જબરો–શ્રેષ્ઠ યોદ્ધો

અતિરિક્ત વિ૦ [सं.] બહુ જ(૨) શૂન્ય; ખાલી (૩) શ્રેષ્ઠ (૪) ભિન્ન; વ્યતિરિક્ત

અતિ(–તી)રેક પું૦ [सं.] અતિશયતા (૨) ચડિયાતાપણું

અતિરોમશ વિ૦ [सं.] બહુ વાળવાળું (૨) પું૦ જંગલી બકરો (૩) મોટો વાંદરો

અતિવાદ પું૦ [सं.] બહુ બોલવું તે(૨)અપ્રિય–કઠોર વચન.(૩)અંતિમ હદે તર્કને લઈ જઈને કરાતો વાદ. **–દી** વિ૦(૨)પું૦ અતિવાદ કરનાર

અતિવિષા સ્ત્રી૦ [सं.] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ

અતિવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] જોઈએ તે કરતાં વધારે વરસાદ થવો તે

અતિવૈદિક વિ૦ [सं.] વેદકાળ પહેલાંનું

અતિવ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] લક્ષ્ય ન હોય એવી વસ્તુનો સમાવેશ થવો તે (ન્યા.)

અતિશય વિ૦[सं.] ઘણું જ(૨)પું૦ પુષ્કળતા. **૦તા** સ્ત્રી૦ પુષ્કળતા. **–યોક્ત** વિ૦ વધારીને કહેલું. **–યોક્તિ** સ્ત્રી૦ અત્યુક્તિ; વધારીને બોલવું તે (૨) [કા. શા.] એ નામનો અલંકાર

पुस्तकालय
गुरुकुल कांगड़ी

અતિશૂદ્ર પું० [સં.] ભંગી; ચમાર. **-દ્રી** સ્ત્રી०

અતિશે વિ० + જુઓ અતિશય

અતિસંધાન ન० [સં.] છેતરપિંડી

અતિસંરક્ષક વિ० [સં.] વધારેપડતું સ્થિતિચુસ્ત

અતિ(-તી)સાર પું० [સં.] સંઘરણી

અતિસ્તુતિ સ્ત્રી०[સં.]વધારેપડતી સ્તુતિ; ખુશામત

અતીક્ષ્ણ વિ० [સં.] તીક્ષ્ણ નહિ એવું; બૂઠું

અતીત વિ०[સં.] પર થયેલું; -ને વટાવી ગયેલું (૨) ગત; વીતેલું

અતીત પું० + જુઓ અતિથિ

અતીવ વિ० [સં.] અત્યંત

અતીંદ્રિય વિ० [સં.] અગોચર; ઇન્દ્રિયાતીત

અતુલ(-લિત,-લ્ય) વિ० [સં.] તુલના વગરનું; અનુપમ (૨) તોલ વગરનું; ઘણું જ

અતૂટ વિ० [અ+તૂટવું] અખંડ; સળંગ (૨) તોડ્યું તૂટે નહિ એવું

અતોડ વિ०[અ+તોડવું]તોડી ન શકાય એવું

અતૃપ્ત વિ० [સં.] અસંતુષ્ટ. **-પ્તિ** સ્ત્રી० તૃપ્તિનો અભાવ

[તૃષ્ણાનો અભાવ

અતૃષ્ણ વિ० [સં.] તૃષ્ણારહિત. **-ષ્ણા** સ્ત્રી०

અતો ભ્રષ્ટ તતો ભ્રષ્ટ વિ० [સં.] અહીં તહીં-અને ઠેકાણેથી ભ્રષ્ટ; નહિ ઘરનું નહિ ઘાટનું

અતોલ વિ० [સં.] જુઓ અતુલ

અત્તર ન०[અ. इत्र]પુષ્પાદિક સુગંધીદાર પદાર્થનો અર્ક. **०ગુલાબ** ન०બ०વ० અત્તર અને ફૂલ. [**-કરવાં, -થવાં**=તે આપીને સન્માન કરવું કે થવું.] **०દાની** સ્ત્રી०, **-રિયું** ન० અત્તર રાખવાનું પાત્ર. **-રિયો, -રી** પું० અત્તરવાળો; અત્તર બનાવનારો કે વેચનારો

અત્તર અ० [સં. अत्र] અહીં. **०ઘડી** અ०. **०પગલે** અ० **०સાત** અ० [અ. साअत= કલાક] અબઘડી; હમણાં જ. **०મતું, ०સાખ** = જુઓ 'અત્ર'માં.

અત્તારી પું०[અ. अत्तार+ई] **અત્તરિયો** જુઓ

અત્યદ્‌ભુત વિ० [સં.] અતિ અદ્‌ભુત

અત્યનુમંદ્ર વિ०[સં.] અનુમંદ્રથી પણ વધુ મંદ્ર-નીચેના સપ્તકનું (સંગીત)

અત્યય પું० [સં.] જુઓ અતિક્રમ

અત્યલ્પ વિ० [સં.] અતિ અલ્પ

અત્યંત વિ० [સં.] છેડો-હદ વટાવી ગયેલું; ઘણું જ. **-તાભાવ** પું० પૂર્ણ અભાવ (ન્યા.)

અત્યાકૃષ્ટ વિ० [સં.] અતિ આકૃષ્ટ — મારી મચડીને બેસાડેલો (અર્થ)

અત્યાગી વિ०[સં.]ત્યાગી નહીં તેવું; રાગી; ગૃહસ્થ

અત્યાગ્રહ પું०[સં.]અતિ આગ્રહ; હઠ. **-હી** વિ० હઠીલું

[-રી વિ० અત્યાચાર કરનારું

અત્યાચાર પું०[સં.]અધર્માચરણ(૨)બળાત્કાર.

અત્યાજ્ય વિ० [સં.] ત્યાજ્ય નહિ તેવું

અત્યાર સ્ત્રી० [સં. अत्र+वार] ચાલુ ઘડી; આ સમય. **-રે** અ० હમણાં જ; આ ઘડીએ

અત્યાવશ્યક વિ०[સં.] અતિ આવશ્યક; ઘણું જરૂરી

અત્યાસક્તિ સ્ત્રી०[સં.]અતિ આસક્તિ; ભારે રાગ

અત્યાહાર પું०[સં.]હદ ઉપરાંતનો-અકરાંતિયાનો -આહાર. **-રી** વિ०(૨) પું० અત્યાહાર કરનાર

અત્યુક્તિ સ્ત્રી० [સં.] જુઓ અતિશયોક્તિ

અત્યુત્તમ વિ० [સં.] અતિ ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ

અત્યુત્સાહ પું० [સં.] અતિ ઉત્સાહ

અત્ર અ०[સં.] અહીં. **०ત્ય** વિ०[સં.] અહીંનું. **०મતું, ०સાખ**= 'અહીં મતું' કે સાખ કરવી એવા અર્થમાં દસ્તાવેજમાં આવે છે

અત્રિ પું० [સં.] (સં.) સપ્તર્ષિમાંના એક ઋષિ

અત્રે અ० [સં. अत्र] અહીં. **०થી** અ० અહીંથી

અથ અ०[સં.]હવે(૨)આરંભ તેમ જ મંગળવાચક શબ્દ. **०ઇતિ** અ० પહેલેથી છેલ્લે સુધી; અથેતિ; પૂરેપૂરું. **०કિમ્‌** અ० હા; એમ જ. **०ચ** અ० અને વળી

અથક વિ० જુઓ અથાક

અથ કિમ્‌, અથ ચ [સં.] જુઓ 'અથ'માં

અથડવું અ०ક્રિ० જુઓ અથડાવું

અથડાવું અ०ક્રિ० [સં. आ+स्तक् ?] ટિચાવું; અફળાવું (૨) રખડવું; ભટકવું (૩) [લા.] ફાંફાં મારવાં (૪) તકરાર થવી. **-અથડી** સ્ત્રી० સામસામે કે અહીંથી તહીં અથડાવું-ટિચાવું તે(૨) રખડપટ્ટી; ટિચામણ(૩)લડાઈ. **-ઉ** વિ० રખડાઉ. **-ટ** પું० અથડાવું તે. **-મણ(-ણી)** સ્ત્રી० રખડપટ્ટી; ટિચામણ (૨) તકરાર; લડાઈ. [**- પડવી**=રખડવા કરવાની મહેનતમજૂરી

થવી કે કરવી પડવી.] **–મણ કુટામણ** સ્ત્રી૦ અથડાવું કુટાવું તે

અથરાઈ સ્ત્રી૦ [सं. अस्थिर, प्रा. अथिर] (કા.) અસ્થિરતા; ચંચળતા (૨) અધીરાઈ (૩) ઉતાવળ

અથરું વિ૦ (કા.) અસ્થિર; ચંચળ (૨) અધીરું (૩) ઉતાવળું

અથર્વ,૦ણ,૦વેદ પું૦ [सं.] ચોથો વેદ.

અથર્વવેદી વિ૦ [सं.] એ વેદનો અનુયાયી (બ્રાહ્મણ) (૨) અથર્વવેદને લગતું

અથવા અ૦ [सं.] કિંવા; કે

અથાક વિ૦ [અ+થાક; दे. अत्थक्क=થાક્યા વગર (૨) સતત; હમેશ.] થાકે નહિ તેવું; અથક

અથાક(–ગ) વિ૦ [दे अत्थग्घ=અગાધ] અથાહ; અગાધ; અતાગ (૨) પાર વિનાનું

અથાણું ન૦ [हिं. अथाना] મીઠા કે મસાલામાં આથી રાખેલાં ફળ, મૂળ ઇત્યાદિ. [**— કરવું** =અથાણું બનાવવું (૨) [લા.] નકામું સંઘરી કે રાખી મૂકવું – કામમાં ન લેવું. **— નાખવું**= અથાણું કરવું; અથાવા માટે મૂકવું.]

અથાવું અ૦ક્રિ૦ ['આથવું'નું કર્મણિ] મીઠું કે મસાલો બરાબર ચડવો [વગરનું: અથાગ

અથાહ વિ૦ [प्रा. अत्थाह, सं. अस्ताघ] થાહ

અથેતિ અ૦ [सं.] અથથી ઇતિ; સંપૂર્ણ

અથોભ વિ૦ થોભ વિનાનું

અદક વિ૦ [सं. अधिक] અદકું; વધારે. **૦જીભું** વિ૦ બહુબોલું; બટકબોલું. **૦હું** વિ૦ દોઢડાહ્યું. **૦પાંસળું (–ળિયું)** વિ૦ મોટપ કે પૈસો ઇત્યાદિ ન જીરવી શકે એવા સ્વભાવનું (૨) જેના પેટમાં વાત ટકે નહીં એવું; વાતોડિયું. **–કું** વિ૦ અધિક; વધારે. **–કેરું** વિ૦ અદકું (પ.)

અદક્ષ વિ૦ [सं.] અકુશળ

અદગ્ધ વિ૦ [सं.] નહિ બળેલું

અદત્ત વિ૦ [सं.] નહિ આપેલું (૨) ન૦ શાસ્ત્રવિરુદ્ધ હોઈ થયેલું દાન. **–ત્તા** વિ૦ સ્ત્રી૦ અવિવાહિતા

અદત્તાદાન ન૦ [सं.] ચોરી

અદન ન૦ [सं.] ભોજન; ખાવું તે

અદના(–નું) વિ૦ [अ.] મામૂલી; રાંક

અદબ સ્ત્રી૦ [अ.] વિવેક; મર્યાદા (૨) બંને હાથને કોણીથી વાળી સામસામી કોણી આગળ કાંડાં ટેકવી કરાતી મુદ્રા. [**— કરવી, — વાળવી**=તે મુદ્રા કરવી; અદબસર હાથ તેમ ગોઠવવા. **— રાખવી** = માન કે મર્યાદા સાચવવી.] [વાળું

અદબદ વિ૦ [सं. अर्धबद्ध ?] અચોક્કસ; સંશય-

અદબદ વિ૦+અદ્દ્ભુત; અલૌકિક [એવું

અદમ્ય વિ૦ [सं.] દબાય નહિ કે દાબી ન શકાય

અદય વિ૦ [सं.] નિર્દય. **૦તા** સ્ત્રી૦

અદ(–ધ)રકવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ અધરકવું

અદરસ પું૦ [આદું+રસ] આદાનો રસ

અદરાવું અ૦ક્રિ૦ 'આદરવું'નું કર્મણિ (૨) વિવાહ – સગાઈ થવી

અદર્શ વિ૦ [सं.] નહીં દેખાતું; ન દેખાય તેવું

અદર્શન ન૦ [सं.] ન દેખાવું તે (૨) લોપ

અદલ વિ૦ [अ. अद्ल] બરાબર; ખરું; યથાર્થ. **૦તા** સ્ત્રી૦ ન્યાયીપણું. **૦નો કાંટો**=ચોખ્ખો ન્યાય. **૦નો ઘંટ**=ન્યાય માગવા આવનારે વગાડવા માટે (જૂના વખતમાં) રખાતો ઘંટ

અદલ(–ળ) વિ૦ [सं.] દલ–પાંદડી વિનાનું (૨) જાડાઈ વિનાનું (૩) દાળ ન પડે એવું

અદલતા સ્ત્રી૦ [જુઓ 'અદલ'માં] ન્યાયીપણું

અદલફદલ વિ૦ શરીરે જાડું — ગોળમટોળ

અદલબદલ અ૦ [અદલ+બદલો ? કે 'બદલો'નું દ્વિત્વ ?] ફેરબદલ; હેરફેર [ફેરબદલી

અદલાબદલી સ્ત્રી૦, **અદલોબદલો** પું૦

અદવારકું અ૦ [सं. अद्य+वार] અબઘડી

અદળ વિ૦ જુઓ અદલ [એવું

અદંડ્ય વિ૦ [सं.] દંડી ન શકાય કે દંડવું ન ઘટે

અદા સ્ત્રી૦ [फा.] અંગચેષ્ટા; નખરાં (૨) અભિનયની છટા; અંગવિન્યાસ; 'પોઝ' (૩) [अ.] અ૦ પૂરું—ચૂકતે (કરવું, થવું સાથે વપરાય છે. જેમ કે, ફરજ, દેવું અદા કરવું)

અદા સ્ત્રી૦ જુઓ અદાવત. **૦ચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ વેરનો કાગળ; જાસાચિઠ્ઠી

અદાતા વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] દાન ન કરે તેવું; કૃપણ

અદાપ પું૦; ન૦, **–પો** પું૦ [सं. आताप] દુઃખ; બળાપો. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ પીડવું

અદાયાદ વિ૦ [सं.] વારસ થવાના હક વિનાનું (૨) વારસ વિનાનું [નહિ લગતું

અદાયિક વિ૦ [सं.] વારસ વિનાનું (૨) વારસાને

અદાર વિ૦ [સં.] સ્ત્રી વગરનું; વિધુર કે વાંઢો

અદાલત સ્ત્રી૦ [अ.] કોર્ટ; ઇન્સાફની કચેરી. (**અદાલતમાં જવું, અદાલતે ચડવું**=સરકારમાં ફરિયાદ કે દાવો માંડવો) [રાખનારું

અદાવત સ્ત્રી૦ [अ.] વેર. **–તિયું** વિ૦ અદાવત

અદાહ્ય વિ૦[સં.]બળે નહિ કે બાળી ન શકાય તેવું

અદિતિ સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) દેવોની માતાનું નામ

અદિયો પું૦ ભેટ

અદીઠ(–ઠું) વિ૦ [સં. अदृष्ट] દીઠેલું નહિ તેવું; અદૃષ્ટ (૨) જોવાને અયોગ્ય

અદીન વિ૦ [સં.] દીન નહિ તેવું; તેજસ્વી

અદીંટ વિ૦ [અ+દીંટું] દીંટા વિનાનું

અદુષ્ટ વિ૦ [સં.] દુષ્ટ નહિ તેવું

અદુઃખનવમી સ્ત્રી૦ [સં.] ભાદરવા સુદ નોમ, જયારે સ્ત્રીઓ દેવીપૂજા કરે છે

અદૂગડું વિ૦ [अर्ध–અધ+સં. उत्कुट्टक, प्रा. उक्कुड्डुग પરથી ?] જુઓ અધૂકડું. [**—રહેવું** =નિરાંત ન રહેવી; અજંપો થવો; મનમાં ઊંચાનીચા થવું. **—રાખવું**=અદૂગડું રહે એમ કરવું; ઝંપવા ન દેવું.]

અદૂડોમદૂડો પું૦ છોકરાંની એક રમત

અદૂરદર્શી વિ૦[સં.] ટૂંકી દૃષ્ટિનું; લાંબો વિચાર નહિ કરનારું

અદૂષિત વિ૦ [સં.] દૂષિત નહિ એવું

અદૃઢ વિ૦ [સં.] દૃઢ નહિ એવું; અસ્થિર

અદૃશ્ય વિ૦ [સં.]દેખાય નહિ એવું; ગુપ્ત (૨) અલોપ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ગુપ્ત રહેવાની કળા

અદૃષ્ટ વિ૦[સં.] દીઠેલું–જણાયેલું નહિ તેવું(૨) ન૦ભાગ્ય; **૦પૂર્વ** વિ૦ પૂર્વે નહિ દેખાયેલું; તદ્દન નવીન. **૦મત** પું૦ જુઓ અદૃષ્ટવાદ. **૦વશાત્** અ૦ દૈવયોગે. **૦વાદ** પું૦ નસીબવાદ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા (૨) અદૃષ્ટ રહેવાની વિદ્યા; જાદુ. **–ષ્ટાર્થ** વિ૦ ગૂઢ અર્થવાળું (૨) આત્મજ્ઞાનને લગતું

અદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] ખરાબ દૃષ્ટિ; ક્રોધ ભરેલી અથવા ઝેરી નજર

અદેખું,–ખિયું વિ૦ [અ+દેખવું] અદેખાઈવાળું. **–ખાઈ** સ્ત્રી૦ બીજાની સારી સ્થિતિ દેખી ન ખમાવાથી થતી દ્વેષની લાગણી; ઈર્ષા

અદેય વિ૦[સં.]આપી ન શકાતું કે ન આપવા જેવું

અદેહી વિ૦ [સં.] શરીર વિનાનું; અશરીરી

અદો પું૦ આતો; દાદો (૨) 'ઉદય હો! જય હો!' એવા અર્થનો પોકાર. **૦ભવાની** શ૦પ્ર૦ ભવાનીનો– માતાનો ઉદય થાઓ! (૨) [લા.]હીજડો

અદોદળું વિ૦[અ+દોદળું](કા.)ચરબીથી જાડું થઈ ગયેલું; સ્થૂલ

અદોષ,–ષિત,–ષી વિ૦ [સં.] નિર્દોષ

અદ્દલ અ૦ [જુઓ અદલ] બરાબર; સચોટ

અદ્‌ભુત વિ૦ [સં.]આશ્ચર્યકારક; અલૌકિક(૨) ન૦ ચમત્કાર; આશ્ચર્ય. **૦કથા** સ્ત્રી૦ અદ્ભુત બનાવો વર્ણવતી વાર્તા; 'રોમાન્સ'. **૦કર્મા** વિ૦ અદ્ભુત કર્મ કરનાર. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦દર્શન** વિ૦ અદ્ભુત દેખાવવાળું. **૦રસ** પું૦ કાવ્યના નવ રસોમાંનો એક

અદ્ય અ૦ [સં.] આજ (૨) હમણાં. **૦તન** વિ૦ આજનું; વર્તમાન (૨) છેલ્લામાં છેલ્લું; 'અપ-ટુ-ડેટ'. **–દ્યાપિ** અ૦ [સં.] હજુ પણ

અદ્રક ન૦ [हिं. अदरक, सं. आर्द्रक] આદું

અદ્રવ વિ૦ [સં.] પ્રવાહી નહિ તેવું (૨) ઓગળે નહિ તેવું

અદ્રાવ્ય વિ૦ [સં.] ઓગાળી ન શકાય તેવું

અદ્રિ પું૦ [સં.] પર્વત. **૦જ** વિ૦ પર્વતમાં ઉપજેલું. **૦જા, ૦સુતા** સ્ત્રી૦ (સં.) હિમાલયની પુત્રી–પાર્વતી. **૦પતિ, ૦રાજ** પું૦ (સં.) પર્વતોનો રાજા–હિમાલય. **૦સાર** પું૦ લોખંડ

અદ્રોહ પું૦ [સં.] દ્રોહનો અભાવ. **–હી** વિ૦ દ્રોહી નહિ એવું. **–હ્ય** વિ૦ જેનો દ્રોહ ન કરવો જોઈએ વા ન કરી શકાય એવું

અદ્વય વિ૦ [સં.] અજોડ (૨) ન૦ એકતા

અદ્વિતીય વિ૦ [સં.] અજોડ; અનન્ય

અદ્વેષ વિ૦[સં.] દ્વેષરહિત(૨)પું૦ દ્વેષનો અભાવ. **૦તા** સ્ત્રી૦ દ્વેષરહિતપણું. **–ષ્ટા** વિ૦ [સં.] દ્વેષ નહિ કરનાર

અદ્વૈત ન૦[સં.]એકતા(૨)જીવાત્મા અને પરમાત્માની એકતા (૩) બ્રહ્મ. **૦ભાવ** પું૦ ભેદબુદ્ધિનો અભાવ. **૦મત** પું૦ અદ્વૈતવાદ. **૦વન** ન૦ (સં.) પુરાણોમાં આવતું એક કલ્પિત વન. **૦વાદ** પું૦ જીવાત્મા અને પરમાત્મા એક જ

છે એવો મત; જગતનું મૂળ તત્ત્વ એક જ છે એવો મત; વેદાંત. **૦વાદી** વિ૦(૨)પું૦ અદ્વૈતવાદમાં માનનાર. **૦તાનંદ** પું૦ બ્રહ્માનંદ

અધ વિ૦[सं.अर्ध]અડધું (સામાન્ય રીતે શબ્દની પૂર્વે સમાસમાં વપરાય છે.) **૦કચરું** વિ૦ અડધું કચરેલું–છૂંદેલું(૨)કાચુંપાકું(૩)[લા.] અર્ધદગ્ધ. **૦કોસ** પું૦ અર્ધો કોસ; અધગાઉ. **૦ખાયું** વિ૦ અડધું ખવાઈ ગયેલું (૨) ભેગવાળી(ધાતુ). **૦ખોખરું** વિ૦ ફૂટેલું–કચરેલું. **૦ખોલું** વિ૦ અડધું ઊઘડેલું. **૦ગજ** પું૦ આશરે બાર ઇંચ. **૦ગજી** વિ૦ અધગજ જેટલું. **૦ગાઉ** પું૦ અડધો ગાઉ. **૦ગારિયું** ન૦ માટીનું અને છાણનું મિશ્રણ. **૦ઘડી** સ્ત્રી૦ અડધી ઘડી; થોડી વાર. **૦પચ્યું** વિ૦ અડધું પોચું; પાણીપોચું (૨) અડધું પચેલું. **૦પહિચાળી** વિ૦ સ્ત્રી૦ અડધી મીંચેલી; મસ્તી ભરેલી (આંખ). **૦બળ્યું** વિ૦ અડધું બળેલું (૨)અદેખું; કંકાસિયું. **૦ભણ્યું** વિ૦અધકચરા ભણતરવાળું; અર્ધદગ્ધ. **૦ભાગ** પું૦ અડધો ભાગ. **૦મણ** ન૦ મણનો અર્ધો ભાગ. **૦મણિયું** વિ૦ જેમાં અર્ધો મણ માય તેવું (પાત્ર).(૨) અર્ધા મણના વજનનું. **૦મણિયો, ૦મણીકો** પું૦ અધમણનું કાટલું. **૦મૂઉં** વિ૦ અડધું મરેલું. **૦મૂંડ્યું** વિ૦ અડધું મૂંડેલું (૨) અડધું કરીને બાકી રહેલું. **૦રાત** સ્ત્રી૦ અડધી રાત. (૨) [લા.] ભારે અગવડનો વખત. **૦રાત મધરાત** અ૦ રાત્રે ખૂબ મોડે–ગમે તે વખતે (૨) અણીને વખતે. **૦વચ** સ્ત્રી૦ મધ્ય; વચ (૨) અ૦ મધ્યમાં; વચમાં(૩)પૂરું થતાં પહેલાં. **૦વચરું** વિ૦ વચ્ચે લટકતું (૨) અધવચ આવીને અટકેલું (૩) અધવધરું (૪) અધવચ વિકૃત થયેલું. **૦વચાળ** અ૦ જુઓ અધવચ. **૦વધરું** વિ૦ કાચી સમજવાળું; અર્ધદગ્ધ. **૦વાર** પું૦ અડધો વાર (માપ) (૨) અડધોઅડધ કરીને આપવું તે. **૦વારવું** અ૦ ક્રિ૦ અડધું થવું (૨)સ૦ ક્રિ૦ અડધોઅડધ કરવું. **૦વારિયું** વિ૦ અડધું કરેલું (૨) ન૦ અડધું કરેલું કામ (૩) જુઓ અધવારું. **૦વારું** ન૦ બે સ્થળે રહેવાનું રાખવું તે (૨) અડધે ભાગે ભાગિયો રાખવો તે. **૦વાલ** સ્ત્રી૦ અડધો વાલ. **૦વાલી** સ્ત્રી૦ ૧॥ રતીભારનું વજન–કાટલું (૨) અડધી પાલીનું એક માપ. **૦વાવર્યું** વિ૦ અડધું વાવરેલું –ખરચેલું. **૦સસ્તું** [અર્ધ+श्वस् (प्रा.सस) પરથી ?] વિ૦ અધમૂઉં. **૦સૂકું** વિ૦ અડધુંપડધું સુકાયેલું.

અધડૂકું વિ૦ જુઓ અધૂકડું કે અદ્ધગડું

અધણિયાતું વિ૦ માલિક વિનાનું

અધધધ અ૦ આશ્ચર્ય અને બહુપણું દર્શાવનાર [ઉદ્ગાર

અધન(–ની) વિ૦ [सं.] નિર્ધન; પૈસા વિનાનું

અધન્ય વિ૦ [सं.] ધન્ય નહિ એવું; અભાગી (૨) તુચ્છ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અધમ વિ૦ [सं.] નીચ; નઠારું; હલકટ (૨) ધિક્કારવા યોગ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–માધમ** વિ૦ અધમમાં અધમ. **–માંગ** ન૦ શરીરનું નીચલું અંગ; પગ. **–મોદ્ધાર** પું૦ અધમનો–પાપીનો ઉદ્ધાર (૨) પાપીનો ઉદ્ધાર કરનારો–ઈશ્વર. **–મોદ્ધારક** વિ૦ પાપીનો ઉદ્ધાર કરનારું. **–મોદ્ધારણ** વિ૦ પાપીને તારનારું (૨) ન૦ પાપીને તારવો તે

અધમણ, –ણિયું, –ણીકો જુઓ ‘અધ’માં

અધમૂઉં વિ૦ જુઓ ‘અધ’માં

અધર વિ૦[सं.]નીચેનું(૨)પું૦ નીચલો હોઠ; હોઠ. **૦પાન** ન૦ અધરરસનું પાન; અધર પર ચુંબન. **૦મધુ** ન૦ અધરરસ. **૦રસ** પું૦ અધરમાંથી ઝરતો રસ. **૦સુધા** સ્ત્રી૦, **–રામૃત** ન૦ અધરરસરૂપી અમૃત. **–રાંશ** પું૦ નીચેનો ભાગ. **–રો(–રૌ)ષ્ઠ** પું૦ નીચેનો હોઠ

અધ(–ધ્ધ)ર અ૦ જુઓ અધ્ધર. **૦તાલ** વિ૦ લટકતું; અનિશ્ચિત

અધરકવું સ૦ ક્રિ૦ અદરકવું; દૂધ મેળવવું–આખરવું. **–ણ** ન૦ અખરામણ

અધરણ ન૦ જુઓ આધણ, આધરણ

અધરતું વિ૦ અધવચ બંધ પડેલું; રઝળતું

અધરવટ અ૦ અંતરિયાળ

અધરાત સ્ત્રી૦ જુઓ ‘અધ’માં

અધરાયું વિ૦ નહિ ધરાયેલું; અતૃપ્ત

અધરેકવું, –ણ જુઓ અધરકવું, –ણ

અધર્મ પું૦ [સં.] ધર્મ નહિ તે; પાપ; અનીતિ (૨) અન્યાય (૩) અકર્તવ્ય (૪) શ્રુતિસ્મૃતિ વિરુદ્ધ કર્મ કે વર્તન. [**અધર્મનું**=હરામનું; અનીતિનું. આવવું, લેવું, ખાવું, ઇચ્છવું વગેરે સાથે] **૦તા** સ્ત્રી૦. **-ર્માચરણ** ન૦, **-ર્માચાર** પું૦ ધર્મવિરુદ્ધ વર્તન. **-ર્માચારી** વિ૦ અધર્મી. **-ર્મી** વિ૦ ધર્મવિરુદ્ધ વર્તનારું; પાપી. **-ર્મ્ય** વિ૦ અધર્મવાળું; ધર્મવિરુદ્ધ

અધવચ, **૦રું**, **-ચાળ** જુઓ 'અધ'માં

અધવધરું વિ૦ જુઓ 'અધ'માં

અધવાયું વિ૦ [સં. अध्व+वाहक ?] ગાડાં ભાડે ફેરવનારું (૨) ન૦ તેવો ધંધો [ઢોરનો વેપારી

અધ(-ધો)વાયો પું૦ ગાડાં ભાડે ફેરવનાર (૨)

અધવાર, **૦વું**, **-રિયું**, **-રું** જુઓ 'અધ'માં. [**અધવાર્યાં ઉનાળાની ઘેલછા**=(અર્ધા ઉનાળા-ગ્રીષ્મ ઋતુની)ઘણી ભારે ઘેલછા]

અધસ્ અ૦[સં.] જુઓ અધઃ. **૦સ્વસ્તિક** પું૦ બરાબર પગ નીચેનું આકાશબિંદુ (ખ.)

અધઃ [સં.] અ૦ નીચે. (સમાસમાં નામ કે વિ૦ પૂર્વે 'નીચે' 'નીચેનું' એવા અર્થમાં.) **૦કાય** સ્ત્રી૦ શરીરનો નીચલો ભાગ. **૦પતન** ન૦ જુઓ અધઃપાત. **૦પતિત** વિ૦ અધોગતિને પામેલું. **૦પાત** પું૦ નીચે પડવું તે (૨) અધોગતિ. **૦શય્યા** સ્ત્રી૦ જમીન પર પથારી કે સૂવું તે

અધાક વિ૦ ધાક-દાબ વિનાનું

અધાતુ સ્ત્રી૦ [સં.] ધાતુ નહિ તે. **૦ક** વિ૦ ધાતુનું નહિ તેવું [અંધાધૂંધી

અધાધંધ, **અધાધુંધ(-ધૂંધ)ધ(-ધી)** સ્ત્રી૦ જુઓ

અધાધૂ(-ધો)મ અ૦ સાવ; નરાતાળ

અધાર વિ૦+આધાર વિનાનું (૨) અસહ્ય

અધાર્મિક વિ૦[સં.]ધાર્મિક નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અધાંધ વિ૦ [સં. अर्ध+અંધ] અર્ધું-લગભગ આંધળું; ઝાંખું દેખતું

અધિ [સં.] ઉપસર્ગ. નામ પૂર્વે આવતાં 'મુખ્ય' 'શ્રેષ્ઠ' 'અધિક' એવો ભાવ બતાવે. ઉદા૦ 'અધિરાજ; અધિક્રમણ'

અધિક વિ૦ [સં.] વધારે; વધારાનું (૨) ન૦ એક નિગ્રહસ્થાન; હેતુ, વ્યાપ્તિ અને દૃષ્ટાંતથી જે સિદ્ધ થાય તેનાથી અધિક સિદ્ધ કરવું તે (ન્યા. શા.) (૩) અતિશયોક્તિ જેવો એક અલંકાર (કા. શા.) **૦તર** વિ૦ વિશેષ વધારે. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦ જેમાં બે સૂર્યોદય આવી જતા હોય તેવી તિથિ. **૦પાંસળિયું** વિ૦ જુઓ અદકપાંસળિયું. **૦પ્રસંગ** પું૦ વધારેપડતો પ્રસંગ-પરિચય (૨) હદ બહારની છૂટ. **૦માસ** પું૦ વધારાનો મહિનો; પુરુષોત્તમ માસ. **-કાઈ** સ્ત્રી૦ અધિકતા; મોટાઈ. **-કાધિક** વિ૦ ઘણું વધારે. **-કાલંકાર** પું૦ જુઓ અધિક(કા.શા.). **-કાંગ** ન૦ વધારાનો અવયવ (૨) બખ્તર ઉપર બાંધવાનો પટો. **-કું** વિ૦ અધિક (પ.) **-કોત્તર** વિ૦ હદથી-શિરસ્તાથી વધારે (૨) અલૌકિક; વિલક્ષણ. **-કોત્સાર** પું૦ 'હાઇ-પરબોલા' (ગ.)

અધિકરણ ન૦ [સં.] અધિકૃત કરવું તે(૨)સ્થાન; આશ્રય(૩)[વ્યા.] સાતમી વિભક્તિનો અર્થ

અધિકાઈ, **-ધિક** જુઓ 'અધિક'માં

અધિકાર પું૦ [સં.] સત્તા; હકૂમત (૨) પદવી(૩) પાત્રતા; લાયકાત(૪)હક(૫)પ્રકરણ (૬) [વ્યા.] મુખ્ય નિયમ, જે બીજા નિયમો પર અધિકાર ચલાવે છે (૭) શબ્દનો વાક્યમાં સંબંધ. **૦ભેદ** પું૦ અધિકારનો ભેદ. **-રી** વિ૦ પાત્ર; લાયક (૨) હકદાર (૩) પું૦ યોગ્યતાવાળો પુરુષ (૪) અમલદાર. **-રિતા** સ્ત્રી૦ અધિકારીપણું (૨) યોગ્યતા

અધિકાલંકાર પું૦ [સં.] જુઓ 'અધિક'માં

અધિકાંગ ન૦ [સં.] જુઓ 'અધિક'માં

અધિકું વિ૦ (પ.) અધિક [સત્તાવાર

અધિકૃત વિ૦ [સં.] નીમેલું (૨) સત્તાવાળું (૩)

અધિકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] અધિકાર

અધિકોત્તર વિ૦ [સં.] **અધિકોત્સાર** પું૦ [સં.] જુઓ 'અધિક'માં

અધિક્રમણ ન૦ [સં.] હુમલો; હલ્લો

અધિક્ષેપ પું૦ [સં.] અપમાન; નિંદા; અપશબ્દ કહેવો તે

અધિગત વિ૦ [સં.] જાણેલું (૨) મેળવેલું.

અધિગમ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] પ્રાપ્તિ; લાભ(૨) અભ્યાસ; જ્ઞાન (૩) સ્વીકાર. **-મ્ય** વિ૦ જાણવા યોગ્ય (૨) મેળવવા યોગ્ય

અધિત્યકા સ્ત્રી૦ [सं.] ઊંચાણ પર આવેલો પ્રદેશ; 'ટેબલલૅન્ડ'

અધિદેવ પું૦ [सं.] શ્રેષ્ઠ દેવ; પરમેશ્વર(૨)રક્ષક દેવ (૩) મુખ્ય અધિષ્ઠાતા દેવ. ૦તા સ્ત્રી૦(૨) પું૦બ૦ વ૦ અમુક સ્થળ કે વસ્તુનો ખાસ દેવ કે દેવી; રક્ષક દેવ કે દેવી

અધિદૈવ,૦ત ન૦ [सं.] મુખ્ય બળ; પ્રધાનશક્તિ

અધિનામી વિ૦ નામીઓમાં શ્રેષ્ઠ

અધિનાયક પું૦ [सं.] મુખ્ય નાયક

અધિનેત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી-અધિનાયક

અધિપ પું૦ [सं.] રાજા; ઉપરી; સૂબો

અધિપતિ પું૦ [सं.] જુઓ અધિપ(૨)વર્તમાનપત્ર ચલાવનાર. ૦પણું ન૦ [જડ સૃષ્ટિ

અધિભૂત ન૦ [सं.] શ્રેષ્ઠ–પરમ તત્ત્વ (૨) સકળ

અધિમાંસ પું૦ [सं.] એક જાતનો રોગ; 'કૅન્સર'

અધિયજ્ઞ પું૦ [सं.] શ્રેષ્ઠ યજ્ઞ (૨) યજ્ઞનો અધિષ્ઠાતા દેવ

અધિયારી સ્ત્રી૦ (કા.) અધ્યારી; ફોગટ પંચાત કે માથાઝીક (૨) વેઠ. [**—સારવી**=નકામી માથાઝીક કરવી; વગર લાભની નકામી પંચાતમાં પડવું.]

અધિયારું ન૦ વિયાય ત્યાં સુધી ઢોરને પાલવવા ભાગે આપવું–અધવારું કરવું તે

અધિયું વિ૦[सं. अ+धी]ઠોઠ;મૂરખ.**–યો** વિ૦પું૦

અધિયોગ પું૦ [सं.] ગ્રહોનો શુભ યોગ

અધિરાજ (–જા) પું૦ [सं.] સમ્રાટ; રાજાનો રાજા. **–જ્ય** ન૦ સામ્રાજ્ય

અધિરૂઢ વિ૦ [सं.] આરૂઢ [બેસવું તે

અધિરોહણ ન૦ [सं.] ચડવું તે (૨) ગાદીએ

અધિવાસ પું૦ [सं.] મુખ્ય રહેઠાણ (૨) ખુશબો (૩) જુઓ 'અધિવાસન' (૪) પડોશી. **૦ન** દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવી તે (૨) શરીરે સુગંધી લગાવી વસ્ત્ર પહેરવાં તે

અધિવાસર પું૦ [सं.] ઉત્સવનો દિવસ;તહેવાર

અધિવેશન ન૦[सं.] (સભા ઇ૦ની) બેઠક

અધિષ્ઠાતા પું૦[सं.] મુખ્ય કરીને સ્થાપ્યા હોય તે (દેવ, રાજા, કારભારી વગેરે) (૨) નિયામક. **–ત્રી** સ્ત્રી૦ અધિષ્ઠાતા સ્ત્રી **–ન** ન૦ મુખ્ય સ્થાન; રહેઠાણ (૨) આધાર(૩) સત્તા; પ્રભાવ

અધિષ્ઠિત વિ૦ [सं.] સ્થાપેલું; નીમેલું (૨) ઉપરી થઈને રહેલું (૩) વસેલું

અધીત વિ૦[सं.]જાણેલું;ભણેલું(૨)ન૦અધ્યયન

અધીન વિ૦ [सं.] વશ; તાબેદાર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦

અધીર વિ૦ [सं.] ઉતાવળું; ચંચળ(૨) સ્ત્રી૦ અધીરાઈ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–રા** વિ૦સ્ત્રી૦ ધીરજ ખોઈ કોપ કરે તેવી (નાયિકા) (૨) વીજળી

અધીરજ, –તા,–પ,અધીરાઈ સ્ત્રી૦**અધીરાપણું** ન૦ ધીરજનો અભાવ. [**અધીરાઈ આવવી**=ધીરજ ન રહેવી; અધીરું–ઉતાવળું થવાવું. **— રાખવી, — લાવવી**=અધીરું બનવું; મનને અધીરું – ઉતાવળું કરવું.]

અધીરું વિ૦ધીરજ ખોઈ બેઠેલું;અધીર;ઉતાવળું

અધીશ,–શ્વર પું૦ [सं.] રાજાધિરાજ; સમ્રાટ (૨) ઈશ્વર

અધુધુ અ૦ (રવ૦ ?) અધધધ

અધુના [सं.] હમણાં [વીતી જવી

અધુસારવું અ૦ ક્રિ૦ (કા.) લગભગ અર્ધી મુદત

અધૂકડું વિ૦ જુઓ અદૂગડું; ઊભે પગે બેઠેલું કે બરાબર બેઠેલું નહીં તેવું

અધૂરિયું વિ૦ અધૂરું; અપૂર્ણ

અધૂરું વિ૦ [સર૦ हिं.; म.; सं. अर्ध+पूर्ण ?] અપૂર્ણ; બાકી; ઊણું.[**અધૂરા પૂરા કરવા**=આયુષના બાકી દહાડા જેમ તેમ જીવી કાઢવા. **અધૂરામાં પૂરું**=જાણે અધૂરું કે બાકી હોય ને પૂરું કરાતું હોય એમ (બળતામાં ઘી જેવું). **— છોડવું, મૂકવું, રાખવું**=પૂરું ન કરવું. **અધૂરે આવવું, અવતરવું, જન્મવું**= નવ માસના પૂરા સમય પહેલાં જન્મ થવો. **અધૂરે જવું**=કસુવાવડ થવી. **અધૂરો ઘડો છલકાવો**=અપૂર્ણ કે અધવધરું હોય ને જ્ઞાનીપણાનું ખોટું જોર કે ગુમાન દાખવવું.]

અધેડ વિ૦ જુઓ આધેડ [અડધો પૈસો

અધેલી સ્ત્રી૦ [सं. अर्ध] અડધો રૂપિયો. **–લો** પું૦

અધૈર્ય ન૦ [सं.] ધૈર્યનો અભાવ

અધો અ૦ [सं.] અધઃ; નીચે (અધઃનું ઘોષવ્યંજન પહેલાં સમાસમાં થતું રૂપ) **૦ગત** વિ૦ પતિત; અવનત (૨)નરકમાં પડેલું. **૦ગતિ**

સ્ત્રી૦ અવનતિ; પડતી (૨) નરકમાં પડવું તે; અવગતિ. **૦ગામી** વિ૦ નીચે – પતન તરફ જનારું. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ નીચી નજર. **૦દ્વાર** ન૦ ગુદા. **૦બિંદુ** ન૦ પગની નીચેનું બિંદુ. **૦મુખ** વિ૦ નીચા મોંવાળું (૨) ન૦ નીચું મોં. **૦લોક** પું૦ નાગલોક; પાતાળલોક (૨) ઊતરતી પંક્તિના લોક. **૦વાયુ** પું૦ અપાનવાયુ

અધોટ(-ડ) વિ૦ જુઓ આધેડ

અધોટિયું ન૦ શેરડીના રસની કોઠી અડધી કરવી તે. [**-કાઢવું**=અર્ધી કોઠી રસ કાઢવો]

અધોડી સ્ત્રી૦ શેરડીનો ઉકાળેલો રસ

અધોડું ન૦ [म. अधोड, हिं. अधौड़ी] મૂએલા ઢોરના બદલામાં ચમાર તેના માલિકને જે ચામડું આપે તે

અધોતર ન૦ [સર૦ हिं.] એક જાતનું જાડું કપડું

અધોતું ન૦ વપરાયેલું કે જીર્ણ વસ્ત્ર

અધોધ [सं. अधोऽधः] નીચે ને નીચે ઊતરતું

અધોલ ન૦ [सं. अधस्तल] પર્વતની તળેટી પાસેનો સપાટ પ્રદેશ

અધોવાયો પું૦ જુઓ અધવાયો

અધોળ ન૦ [अर्ध+तोल ?] અઢી રૂપિયાભાર વજન. **-ળી** સ્ત્રી૦ અધોળનું માપિયું કે વજન -કાટલું. **-ળું** ન૦ અધોળનું કાટલું

અધ્ધર અ૦ અધર; હવામાં લટકે એમ; ટેકા વિના (૨) અનિશ્ચિત. [**-જવાબ**=ઉડાઉ કે તપાસ વગરનો અચોકસ જવાબ. **-ઉડાવવું**= ઉડાઉ જવાબથી કે ગમેતેમ કાઢી નાંખવું; સીધો જવાબ ન દેવો (૨) ખબર ન પડે તેમ લઈ લેવું-ઉપાડવું. **—ને અધ્ધર ચાલવું, રહેવું** = બેપરવાઈ કે મગરૂરીથી યા કામમાં ઢેકો નમાવ્યા વગર વર્તવું. **-ને અધ્ધર રાખવું**=ઊંચું ને ઊંચું કે ખડે પગે (માણસને) રાખવું; જંપીને બેસવા ન દેવું (૨) ફૂલ પેઠે ઊંચકી રાખીને સંભાળવું. (માથું) **અધ્ધર ફરવું**=(અભિમાનની તોરી કે મસ્તીમાં) કોઈને ગણકારવું નહિ (૨) રોગથી માથું ચક્કર ફરતું લાગવું. **-રાખવું**=(નામામાં) રકમ ચોપડે ન નાંખવી. **—લણવું** = ઊભે છોડે કણસલાં લણવાં.]

અધ્ધરથી અ૦ કોઈ ઠામ ઠેકાણા વગર; હવામાંથી; અનિશ્ચિત; તપાસ વગર – અચોકસ

અધ્ધર-તાલ અ૦ અધ્ધર

અધ્ધર-પધ્ધર અ૦ તદ્દન અધ્ધર

અધ્યક્ષ પું૦ [सं.] ઉપરી; મુખ્ય અધિકારી (૨) (સભાનો) પ્રમુખ. **૦પદ, ૦સ્થાન** ન૦ અધ્યક્ષની જગા

અધ્યક્ષર પું૦ [सं.] મુખ્ય અક્ષર; ઓમ્કાર

અધ્યયન ન૦ [सं.] ભણવું તે

અધ્યવસાન ન૦ [सं.] તાદાત્મ્ય; તદ્રૂપતા (કા.શા.)

અધ્યવસાય પું૦ [सं.] પ્રયત્ન; મહેનત (૨) નિશ્ચય (૩) ખંત

અધ્યસ્ત વિ૦ [सं.] આરોપિત; માની લીધેલું

અધ્યા,-ધ્યો પું૦ + જુઓ અધ્યાય

અધ્યાત્મ વિ૦ [सं.] આત્મા–પરમાત્મા સંબંધી (૨) ન૦ બ્રહ્મજ્ઞાન; આત્મજ્ઞાન. **૦જ્ઞાન** ન૦ બ્રહ્મજ્ઞાન. **૦યોગ** પું૦ મનની વૃત્તિઓને બાહ્ય પદાર્થોમાંથી પાછી ફેરવીને આત્મામાં જોડવી તે. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ આત્મવિદ્યા; બ્રહ્મવિદ્યા. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ અધ્યાત્મ, યોગ ઇત્યાદિનું શાસ્ત્ર. **-ત્મિક** વિ૦ [सं.] અધ્યાત્મને લગતું; આધ્યાત્મિક. **-ત્મેન્દ્રિય** સ્ત્રી૦ આધ્યાત્મિક વિષયને સમજવાની ઇન્દ્રિય [લખાય છે 'અ૦')

અધ્યાપક પું૦ [सं.] શિક્ષક; 'પ્રોફેસર' (ટૂંકમાં

અધ્યાપન ન૦ [सं.] ભણાવવું તે. **૦મંદિર** ન૦ શિક્ષકોને શિક્ષણશાસ્ત્ર ભણાવનારી શાળા

અધ્યાપિકા સ્ત્રી૦ [सं.] શિક્ષિકા; સ્ત્રી-અધ્યાપક

અધ્યાય પું૦ [सं.] પ્રકરણ

અધ્યાર અ૦ [सं. अध्याहार] અધ્યાહાર રખાયું હોય તેમ; અનુક્ત; બાકી. ઉદા૦ 'આ વાક્યમાં . . . પદ અધ્યાર છે' એમ બોલાય છે.

અધ્યારી સ્ત્રી૦ (કા.) અધિયારી; ફોગટની પંચાત; ખાલી માથાઝીક

અધ્યારુ પું૦ [सं. अध्वर्यु] જુઓ અધ્વર્યુ (૨) મહેતાજી; માસ્તર (૩) નોતરિયો (૪) મોબેદ; પારસીઓનો ધર્મગુરુ (૫) એક બ્રાહ્મણ અટક

અધ્યારૂઢ વિ૦ [सं.] ઊંચે ચડેલું (૨) શ્રેષ્ઠ

અધ્યારોપ પું૦, **૦ણ** ન૦ [सं.] ન હોય તેવા ગુણધર્મોનું આરોપણ કરવું તે (૨) ભૂલભરેલું જ્ઞાન

અધ્યારોહણ ન૦ [સં.] ઊંચે ચડવું તે

અધ્યાસ પું૦ [સં.] જુઓ અધ્યારોપ (૨) મિથ્યા આરોપણ (૩) નિરંતર રહેતું લક્ષ કે ઊંડું ચિંતન

અધ્યાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. अध्यास्] અધ્યાસ કરવો

અધ્યાહરણ ન૦ [સં.] જુઓ અધ્યાહાર

અધ્યાહાર પું૦ [સં.] અર્થ સમજવા અનુક્ત પદ અથવા અર્થનું ઉમેરવું-લાવવું તે. [**—રહેવું, —હોવું** =વાક્યમાં(પદ) ન કહેલું-બાકી રહેવું કે હોવું. **—રાખવું**= (પદ) બાકી કે ન કહેલું રાખવું. **—લેવું**=ખૂટતું (પદ) ઉમેરવું]

અધ્યાહૃત વિ૦ [સં.] અધ્યાહાર રાખેલું

અધ્યેતા પું૦[સં.] વિશિષ્ટ વિદ્યાભ્યાસ કે સંશોધન માટે વિદ્યાપીઠ તરફથી ચૂંટાયેલો સ્નાતક (૨) વિદ્વાનોના મંડળનો સભ્ય; 'ફેલો'. **—ત્રી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-અધ્યેતા

અધ્રુવ વિ૦ [સં.] અસ્થિર

અધ્વ પું૦[सं. अध्वन्]અધ્વા;રસ્તો. **૦ખેદ** પું૦ [સં.] મુસાફરીનો થાક. **૦ગ** પું૦[સં.] મુસાફર

અધ્વર પું૦[સં.] યજ્ઞ. **—ર્યુ** પું૦ [સં.] યજ્ઞક્રિયા કરાવનાર, યજુર્વેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ

અધ્વા પું૦ [સં.] માર્ગ; અધ્વ

અધ્વાંત ન૦ [સં.] અંધારાનો અભાવ; આછો પ્રકાશ (૨) જ્ઞાનનો અભાવ

અન્ [સં.] સ્વરથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે અભાવ, નકાર કે નિષેધ ઇત્યાદિ બતાવવા વપરાતો પૂર્વગ. (જુઓ અ) [નિરક્ષર; અભણ

અનક્ષર વિ૦ [સં.] બોલી ન શકે એવું; મૂગું (૨)

અનગળ વિ૦ [सं. अनर्गल] જુઓ અનર્ગળ (૨) [અણ+ગળવું] અણગળ [સાધુ; સંન્યાસી

અનગાર,—રિક વિ૦ [સં.] ઘરવિનાનું (૨) પું૦

અનગ્નિ પું૦ [સં.] અગ્નિનો અભાવ (૨) વિ૦ અગ્નિહોત્રી નહિ તેવું (૩) સંન્યાસી (૪) અગ્નિમાંદ્યથી પીડાતું [દોષરહિત

અનઘ વિ૦ [સં.] અઘ—પાપ વિનાનું; નિષ્પાપ;

અનત વિ૦ [સં.] નત—નમેલું નહિ એવું

અનથ વિ૦નાથ્યા વિનાનું; નિરંકુશ (૨) વીંધાવ્યા વિનાનું (૩) નથ વિનાનું

અનઘડ વિ૦ [અન+ઘડવું] અણઘડ;અસંસ્કારી

અનદ્યતન વિ૦[સં.]અદ્યતન—આજનું નહિ એવું

અનધિકારી વિ૦[સં.]અધિકાર વિનાનું; અપાત્ર

અનધિકૃત વિ૦ [સં.] અધિકૃત નહિ એવું

અનધ્યાય પું૦ [સં.] અભ્યાસમાંથી છુટ્ટી

અન(—ને)નાસ ન૦ [પો.] એક ફળ

અનનુકૂલ(—ળ) વિ૦ [સં.] અનુકૂળ નહિ એવું; પ્રતિકૂળ

અનનુનાસિક વિ૦ [સં.] અનુનાસિક નહિ તેવું

અનન્ય વિ૦ [સં.] અન્ય—જુદું નહિ તેવું (૨) અજોડ(૩)એકનિષ્ઠ. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦એક જ માર્ગ. **૦ગતિક** વિ૦ અનન્ય ગતિવાળું. **૦ચિત્ત** વિ૦ જેનું ચિત્ત એક જ લક્ષ્યમાં લાગેલું છે તેવું (૨) ન૦એકાગ્ર ચિત્ત. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ અનન્યપણું. **૦ભાવ** પું૦ અનન્યતા (૨) એક (ઈશ્વર) ઉપર જ ભક્તિ હોવી તે. **૦યોગ** પું૦ અજોડ સંબંધ (૨) સારામાં સારા સંજોગ કે શુકન. **૦સાધારણ** વિ૦બીજા કોઈને ન મળે એવું દુર્લભ

અનન્વય પું૦ [સં.] અન્વય—સંબંધનો અભાવ (૨) [કા. શા.] જેમાં ઉપમેયની અસામાન્યતા દર્શાવવા એની જ ઉપમા અપાયેલી હોય તે અલંકાર

અનન્વિ(—ન્વી)ત વિ૦[સં.]અસંબદ્ધ (૨)ખોટું

અનપત્ય વિ૦[સં.] અપત્ય વિનાનું; વાંઝિયું

અનપેક્ષ વિ૦[સં.]અપેક્ષારહિત; લાલસા વિનાનું (૨)કશા પણ સંબંધોથી પર; 'ઍબ્સોલ્યૂટ'. **૦તા** સ્ત્રી૦

અનપેક્ષા સ્ત્રી૦[સં.]અપેક્ષા ન હોવી તે. **—ક્ષિત** વિ૦અપેક્ષિત નહીં એવું; વણમાગ્યું. **—ક્ષી** વિ૦ અનપેક્ષ

અનપેત વિ૦ [સં.] દૂર નહીં એવું

અનભિજ્ઞ વિ૦[સં.]અજાણ(૨)મૂઢ. **૦તા** સ્ત્રી૦,

અનભિજ્ઞાન ન૦ [સં.] અજાણપણું; મૂઢતા

અનભિમાનિતા સ્ત્રી૦ [સં.] અભિમાનરહિતપણું; નમ્રતા

અનભિહિત વિ૦ [સં.] અભિહિત નહીં એવું

અનભે વિ૦ [અન+ભે=ભય]+નિર્ભય. **૦વાદી** વિ૦ નીડર વાણી બોલનારું [ભણાયેલું

અનભ્યસ્ત વિ૦ [સં.] મહાવરા વિનાનું (૨)નહિ

અનભ્યાસ પું૦ [સં.] અભ્યાસનો અભાવ

અનભ્ર વિ૦ [સં.] વાદળાં વગરનું; સ્વચ્છ

અનમઠ્યું વિ૦ અપ્રિય; નહીં ગોઠતું(૨)જુઓ અણમઠ્યું

અનમનું વિ૦[सं. अन्यमनस्क]જુઓ અન્યમનું

અનમી વિ૦ [અ+નમવું] અણનમ

અનમ્ર [सं.] નમ્ર નહીં એવું; ઉદ્ધત

અનય પું૦ [सं.] અનીતિ; અન્યાય(૨)આફત (૩) વિ૦ અન્યાયી; દુષ્ટ

અનર પું૦ [सं.] નર નહીં એવું; વ્યંઢળ

અનરતું વિ૦ નરતું નહીં એવું; સારું

અનરથ પું૦ +અનર્થ; ખોટી વાત

અનરાધાર વિ૦ મૂશળધાર

અનર્ગણ વિ૦ [ભૂલથી 'અનર્ગલ' પરથી ?]+ અપાર; ખૂબ; અગણ્ય

અનર્ગલ (-ળ) વિ૦ [सं.] રુકાવટ-અંકુશ વિનાનું (૨) અપાર; પુષ્કળ [નહિ એવું

અનર્ઘ્ય વિ૦ [सं.] અમૂલ્ય (૨) પૂજાને યોગ્ય

અનર્થ વિ૦ [सं.] ખોટો અર્થ (૨) ખોટું કામ (૩) જુલમ. **૦ક** વિ૦ નિરર્થક. **૦વાદ** પું૦ ખોટાં - અનર્થક અર્થશાસ્ત્રનો વાદ

અનલ(-ળ) પું૦ [सं.] અગ્નિ(૨) ગુસ્સો (૩) એક કલ્પિત પંખી [સ્ફૂર્તિવાળું

અનલસ વિ૦ [सं.] આળસ-મંદતા વિનાનું;

અનલહક(-ક્ક) શ૦પ્ર૦[अ.] (હું હક - ખુદા છું) 'अहं ब्रह्मास्मि' જેવું સૂફી મહાવાક્ય

અનવચ્છિન્ન વિ૦ [सं.] અવચ્છિન્ન નહીં એવું; એક — અખંડ

અનવચ્છેદ પું૦ [सं.] અવચ્છેદનો અભાવ

અનવદ્ય વિ૦[सं.].અનિંદિત; સુંદર; ખોડખામી વિનાનું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અનવરત વિ૦ [सं.] સતત; નિરંતર

અનવલંબન વિ૦ [सं.] અવલંબન વિનાનું

અનવસર પું૦ [सं.] અવસર નહિ તે; કવખત

અનવસ્થા સ્ત્રી૦[सं.] અવ્યવસ્થા; ગોટાળો (૨) [ન્યા.] નિર્ણય અથવા છેડો ન આવે એવાં વિધાનો-કથનોની પરંપરા (એક હેત્વાભાસ). **૦દોષ** પું૦ અનવસ્થાયુક્ત તર્કદોષ.

અનવસ્થિત વિ૦ [सं.] અસ્થિર

અનશન ન૦[सं.]ઉપવાસ; આહાર બંધ કરવો તે. **૦વ્રત** ન૦ મરણ પર્યંત ઉપવાસ કરવાનું વ્રત

અનશ્વ પું૦ [सं.] અશ્વ નહિ તે (૨) ગધેડો

અનશ્વર વિ૦ [सं.] નશ્વર-નાશવંત નહિ તેવું; નિત્ય; સ્થાયી

અનસૂયા સ્ત્રી૦[सं.]અસૂયા- દ્વેષનો અભાવ(૨) (સં.) અત્રિ ઋષિની પત્ની

અનસ્ત વિ૦ [सं.] અસ્ત વિનાનું

અનસ્થ,-સ્થિક વિ૦[सं.]અસ્થિ-હાડકાં વિનાનું

અનહદ વિ૦ [અન+હદ] હદ વગરનું; અપાર

અનહદ વિ૦ [सं. अनाहत]+ જુઓ અનાહત. **૦નાદ** પું૦ જુઓ અનાહત નાદ

અનળ પું૦ જુઓ અનલ

અનહિત ન૦ અહિત; અણહિત

અનંક વિ૦[सं.]અંક-આંકડા વિનાનું; અસંખ્ય

અનંગ વિ૦ [सं.] અંગ વિનાનું (૨) પું૦ (સં.) કામદેવ. **૦શત્રુ** પું૦ (સં.) મહાદેવ

અનંત વિ૦ [सं.] અપાર (૨) પું૦ (સં.) વિષ્ણુ; રુદ્ર; બ્રહ્મા(૩)શેષનાગ(૪)બળરામ(૫) આકાશ (૬) જૈનોના ચૌદમા તીર્થંકર. **૦કોટી**(-ટી) વિ૦ અસંખ્ય. **૦ચતુર્દશી**, **૦ચૌદશ**(-સ) સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ ચૌદશ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ અપારપણું. **૦દોરો** પું૦ અનંતચૌદશને દિવસે જમણે હાથે બાંધવામાં આવતો ચૌદ ગાંઠવાળો રેશમી દોરો. **૦બાહુ** વિ૦ અસંખ્ય હાથવાળું. **૦મૂલ** ન૦ એક ઔષધિ; ઉપલસરી. **૦રાશિ** સ્ત્રી૦ બહુરાશિ (ગ.). **૦રૂપ** વિ૦ અનંત રૂપવાળું **૦વીર્ય** વિ૦ અતુલ બળવાળું. **૦વ્રત** ન૦ અનંતચૌદશે પળાતું વ્રત. **૦શ્રેણિ**(-ણી)સ્ત્રી૦અનંત પદોવાળી શ્રેણી; 'ઇન્ફિનીટ સિરીઝ'[ગ.]. **-તા** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી (૨) પાર્વતી (૩)એક ઔષધિ; ગળો. **-ત્ય** વિ૦ અંત્ય - છેલ્લું નહિ એવું [ત્યાર બાદ

અનંતર વિ૦ [सं.] નજીકનું; પછીનું(૨) અ૦ પછી;

અનંતરાય વિ૦[सं.]અંતરાય વિનાનું; નિર્વિઘ્ન

અનંતા,-ત્ય [सं.] જુઓ 'અનંત'માં

અનાકર્ષક વિ૦[सं.] આકર્ષક-મોહક નહિ તેવું

અનાકાર વિ૦ [सं.] આકાર વિનાનું

અનાગત વિ૦ [सं.]અત્યાર સુધી નહિ આવેલું; ભવિષ્યમાં આવનારું-થનારું. **૦વિધાતા** પું૦ અનાગત વિષે સાવધ-અગમચેતીવાળો માણસ

અનાગમન ન૦ [सं.] આવવું નહિ તે

અનાગરત્વ ન૦ [सं.] નાગરત્વનો અભાવ

અનાગામી વિ૦ [सं.] આગામી નહીં તેવું (૨) બૌદ્ધમત પ્રમાણે ચારમાંની ત્રીજી ભૂમિકાએ પહોંચેલું [અનગાર

અનાગાર,-રિક વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] જુઓ

અનાચ ન૦ [म. अन्नास=અનેનાસ પરથી ? સર૦ (સુ.) ભોંય-અનાચ=અનેનાસ] (સુ.) અનૂછ; સીતાફળ [દુરાચારી

અનાચાર પું૦ [सं.] દુરાચાર; અધર્મ. **-રી** વિ૦

અનાજ ન૦ [सं. अन्नाद्य] ધાન્ય; દાણા [. **— ભરવું** =અનાજ સંઘરવું-જોઈતો સંગ્રહ કરવો.]

અનાજ્ઞેય વિ૦ [सं.] આજ્ઞા ન કરી શકાય એવું

અનાડ પું૦ બગાડ; નુકસાન (૨) [म. अनाड स्त्री૦] અડચણ (૩) વિ૦ જુઓ અનાડી

અનાડંબર વિ૦ [सं.] આડંબર વિનાનું

અનાડી વિ૦ [सं. अज्ञानी] મૂર્ખ; ગમાર (૨) હઠી; જક્કી. **૦વેડા** પું૦ બ૦ વ૦ અનાડી જેવું વર્તન

અનાત્મ વિ૦ [सं.] આત્મા વિનાનું; જડ (૨) પું૦ આત્મા નહીં તે-નાશવંત દેહ. **૦ધર્મ** પું૦ અનાત્મનો ધર્મ. **૦વાદ** પું૦ જડવાદ. **૦વાદી** વિ૦ તેમાં માનનાર. **-ત્મા** પું૦ અજ્ઞાની પુરુષ

અનાથ વિ૦ [सं.] નિરાધાર (૨) સ્ત્રી૦+દળદર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦ દારિદ્રય. **-થાલય** ન૦, **-થાશ્રમ** પું૦; ન૦ અનાથોને પાળી પોષી કેળવનાર સંસ્થા (૨) નિરાધારોને રહેવા ખાવાનું સ્થાન (તિરસ્કારમાં)

અનાથ્યું વિ૦ [અ+નાથવું] નાથ્યા વિનાનું; નિરંકુશ

અનાદર પું૦ [सं.] અવજ્ઞા; અપમાન. **૦ણીય** વિ૦ અનાદર યોગ્ય

અનાદિ વિ૦ [सं.] આદિરહિત (૨) પહેલું નહિ એવું. **૦ત્વ** ન૦. **૦મધ્યાંત** વિ૦ આદિ, મધ્ય કે અંત વિનાનું. **૦સિદ્ધ** વિ૦ અનાદિ કાળથી સ્થાપિત થયેલું. **-દ્યંત** [सं.] વિ૦ આદિ કે અંત વિનાનું; સનાતન

અનાદૃત વિ૦ [सं.] અનાદર પામેલું; અપમાનિત

અનાદ્યન્ત વિ૦ [सं.] જુઓ 'અનાદિમાં'

અનાધાર વિ૦ [सं.] આધાર વિનાનું; અનાથ

અનામ(-મી) વિ૦ [सं.] નામ વિનાનું; નનામું (૨) નામના વગરનું (૩) અવર્ણનીય; ઉત્તમ (૪) પું૦ પરમેશ્વર

અનામત વિ૦ [अ. अमानत] સાચવી રાખવા સોંપેલું (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ અનામત વસ્તુ; થાપણ. [**— ખાતું** ન૦ ચોપડાનું અનામત રકમની લેવડદેવડનું ખાતું. **— મૂકવું**=સાચવી રાખવા સોંપવું (૨) (વગર વ્યાજે) થાપણ તરીકે રાખવા આપવું. **— રહેવું**=ચોપડામાં કોઈના ખાતામાં ન પડવું- રકમ અધ્ધર રહેવી. **— રાખવું**= કોઈના નક્કી ખાતામાં રકમ ન નાંખવી.]

અનામતી વિ૦ [જુઓ અનામત] અનામતને લગતું [૦ત્વ ન૦

અનામય વિ૦ [सं.] નીરોગી (૨) ન૦ આરોગ્ય.

અનામિક વિ૦ [सं.] નનામું (૨) પું૦ અંત્યજ

અનામિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ટચલી આંગળી પાસેની આંગળી (૨) વીંટી [નિરામિષ

અનામિષ વિ૦ [सं.] આમિષ-માંસ વિનાનું;

અનામી વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ અનામ (૩) સ્ત્રી૦ હાહડી

અનાયક વિ૦ [सं.] નાયક વિનાનું; અવ્યવસ્થિત

અનાયાસ પું૦ [सं.] આયાસ-શ્રમનો અભાવ (૨) આળસ (૩) સહેલાઈ; સુગમતા (૪) કરાર; આરામ (૫) વિ૦ મહેનત વિનાનું; સહેલું. **-સે** અ૦ વિના મહેનત; સહેજે

અનાર ન૦ [फा.] દાડમ (૨) દાડમના ઘાટની દારૂખાનાની કોઠી. **૦કળી** સ્ત્રી૦ દાડમની કળી

અનારત વિ૦ [सं.] અવિરત; નિરંતર

અનારસું ન૦ [म. अनारसा] ચોખાના લોટનું બનાવાતું એક પકવાન

અનારંભ પું૦ [सं.] આરંભ ન કરવો તે; અપ્રવૃત્તિ

અનારોગ્ય ન૦ [सं.] માંદગી (૨) વિ૦ રોગી

અનાર્દ્ર વિ૦ [सं.] આર્દ્ર નહિ એવું

અનાર્ય વિ૦ [सं.] આર્ય નહિ તેવું કે તેને લગતું (૨) અસભ્ય (૩) આર્યને અનુચિત (૪) પું૦ આર્ય નહિ તે - મ્લેચ્છ; યવન વગેરે જાતિનો માણસ

અનાલાપ પું૦ [सं.] મૌન; ઓછાબોલાપણું

અનાવડ(૦ત) સ્ત્રી૦ [અન+આવડ] આવડતનો અભાવ; અજ્ઞાન

અનાવર્તી વિ૦ [સં.] ફરી ફરી ન આવે તેવું

અનાવલા વિ૦[સં. अनाविल]અનાવિલ જ્ઞાતિનું. **-લો** પું૦ એ જ્ઞાતિનો પુરુષ [બિનજરૂરી

અનાવશ્યક વિ૦ [સં.] આવશ્યક નહિ એવું;

અનાવિદ્ધ વિ૦ [સં.] અણવીંધ્યું

અનાવિલ વિ૦ [સં.] દોષરહિત; સ્વચ્છ (૨) એ નામની એક જ્ઞાતિનું

અનાવૃત વિ૦ [સં.] ઢાંકયા વિનાનું; ઉઘાડું (૨) અરક્ષિત

અનાવૃત્ત વિ૦ [સં.] ફરી પાછું ન ફરેલું. **-ત્તિ** સ્ત્રી૦ ફરી પાછા ન આવવું-થવું તે (૨) ફરી જન્મ ન થવો તે; મુક્તિ

અનાવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] વરસાદ નહિ પડવો તે (૨) દુકાળ [નહિ એવું

અનાશ્રમી વિ૦ [સં.] ચાર આશ્રમ પૈકી એકેનું

અનાશ્રિત વિ૦ [સં.] આશ્રિત નહિ એવું; નિરાધાર; આશ્રય વગરનું

અનાસર ન૦[अ. अनासिर] ઇસ્લામ પ્રમાણેનાં આતસ, પાણી, પવન અને પૃથ્વી એ ચાર મૂળતત્ત્વો

અનાસાદ્ય વિ૦[સં.] અપ્રાપ્ય

અનાસ્થા સ્ત્રી૦[સં.] આસ્થાનો અભાવ;અશ્રદ્ધા. **-સ્થિક** વિ૦ અનાસ્થાવાળું [(જૈન)

અનાસ્રવ વિ૦[સં.] આસ્રવ વગરનું; અનાસક્ત

અનાહત વિ૦[સં.] નહિ મારેલું (૨) ન પહેરેલું; નવું (૩)આઘાત વિના એની મેળે થતો–અનહદ (ધ્વનિ). **૦નાદ** પું૦ યોગીઓને સંભળાતો એવો ધ્વનિ; અનહદ નાદ

અનાહાર પું૦[સં.] આહાર ન કરવો તે; ઉપવાસ. **-રી** વિ૦ ઉપવાસી (૨) [જૈન] આહારમાં ન ગણાય એવી (વસ્તુ)

અનાહાર્ય વિ૦[સં.] હરી ન શકાય એવું

અનાહૂત વિ૦ [સં.] અણબોલાવ્યું (૨) અ૦ ફાંસું; નાહક

અનાળ સ્ત્રી૦ ખોરાકપાણી જવાની નાળ નહિ તે

અનિકેત વિ૦[સં.] ઘર વિનાનું

અનિઘા સ્ત્રી૦ નિઘા નહીં તે; અવકૃપા

અનિચ્છ વિ૦[સં.] ઇચ્છા વિનાનું;નિઃસ્પૃહ (૨) નાખુશ. **-ચ્છા** સ્ત્રી૦ ઇચ્છાનો અભાવ (૨) નાખુશી. **-ચ્છિત** વિ૦ ન ઇચ્છેલું. **-ચ્છુ(૦ક)** વિ૦ [સં.] જુઓ અનિચ્છ

અનિત્ય વિ૦ [સં.]અધ્રુવ;નશ્વર(૨)[ગ.]વિકારી; 'વેરિયેબલ.' **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦

અનિદ્ર વિ૦ [સં.] નિદ્રા વિનાનું; જાગતું. **-દ્રા** સ્ત્રી૦ ઊંઘનો અભાવ (૨) એનો રોગ

અનિભૃત વિ૦ [સં,] અસ્થિર; અશાંત;ચંચળ

અનિમિત્ત વિ૦ [સં.] કારણ વિનાનું (૨) ન૦ અપશુકન

અનિમિ(-મે)ષ વિ૦ [સં.] પલકારા વિનાનું; સ્થિર (૨) વિ૦ (૩) પું૦ જેની આંખ ઊઘડે કે મીંચાય નહીં તેવું (ઇંદ્રાદિ દેવ, માછલું ઇત્યાદિ)

અનિયત વિ૦[સં.] અનિયંત્રિત; નિયમન કે કાબૂ વગરનું (૨)અનિશ્ચિત;નિયમ વગરનું;અચોકસ

અનિયતિ સ્ત્રી૦ [સં.] અવ્યવસ્થા (૨) અસંયમ

અનિયમ પું૦[સં.]નિયમનો અભાવ; અવ્યવસ્થા. **-મિત** વિ૦નિયમિત નહીં એવું;નિયમ વગરનું (સમયપાલનમાં કે ક્રમમાં) **-મિતતા** સ્ત્રી૦, **-મિતપણું** ન૦ [નિરંકુશ

અનિયંત્રિત ન૦ [સં.] નિયંત્રિત નહીં તેવું (૨)

અનિરુદ્ધ વિ૦ [સં.] રોકેલું – રોકાયેલું નહીં તેવું (૨) પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણનો પૌત્ર

અનિર્ણય પું૦ [સં.] નિર્ણયનો અભાવ; અનિશ્ચિતપણું

અનિર્ણીત વિ૦ [સં.] નિર્ણીત – નક્કી નહીં એવું

અનિર્દિષ્ટ વિ૦ [સં.] નિર્દિષ્ટ નહીં એવું

અનિર્દેશ પું૦ [સં.] નિર્દેશનો અભાવ

અનિર્દેશ્ય વિ૦ [સં.] નિર્દેશ્ય નહીં તેવું

અનિર્વચનીય, અનિર્વાચ્ય વિ૦[સં.]અવર્ણનીય

અનિલ પું૦ [સં.] પવન

અનિવાર(-ર્ય) વિ૦ [સં.] નિવારી ન શકાય તેવું

અનિશ્ચય પું૦ [સં.] નિશ્ચયનો અભાવ **૦વાચક** વિ૦ અનિશ્ચય બતાવનારું

અનિશ્ચિત વિ૦ [સં.]નિશ્ચિત નહીં એવું;અચોકસ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

અનિષિદ્ધ વિ૦ [સં.] નિષિદ્ધ નહીં એવું

અનિષ્ટ વિ૦[સં.]નહીં ઇચ્છેલું (૨) નહીં ઇચ્છવા જોગ; બૂરું (૩) ન૦ ભૂંડું. **૦કર** વિ૦ અનિષ્ટ કરનારું. **૦શંકા** સ્ત્રી૦ ખોટું થશે એવી શંકા.

–ષ્ટાપત્તિ સ્ત્રી૦ નહિ ઇચ્છેલું આવી પડવું તે (૨) 'રિડક્ષો ઍડ ઍબ્સર્ડમ' (ગ.)

અનિંદિત વિ૦ [सं.] નહીં નિંદાયેલું (૨) સુંદર; શ્રેષ્ઠ

અનિંદ્ય વિ૦ [सं.] નહીં નિંદવા યોગ્ય; નિર્દોષ (૨) સુંદર

અનીક ન૦ [सं.] લશ્કર (૨) યુદ્ધ

અનીઠ વિ૦ [અ+નીઠવું] અખૂટ; અપાર (૨) [सं. अनिष्ट, प्रा. अनिट्ठ] અશુભ; અભદ્ર

અનીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] નીતિ નહીં તે; દુરાચરણ; પાપ (૨) અન્યાય. **૦માન** વિ૦ અનીતિવાળું

અનીપ્સિત વિ૦ [सं.] અનિચ્છિત

અનીશ વિ૦ [सं.] ઉપરી વિનાનું (૨) અસમર્થ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

અનીશ્વર વિ૦ [सं.] ઈશ્વર વિનાનું (૨) ઈશ્વરમાં ન માનનારું. **૦વાદ** પું૦ ઈશ્વર નથી એવો વાદ. **૦વાદી** વિ૦ અનીશ્વરવાદમાં માનનારું

અનુ [सं.] ઉપસર્ગ. (૧) 'પછી, પાછળ', 'સાથે, સાથેસાથે', '-ને મળતું, -ને ગોઠતું' એવો અર્થ બતાવે. ઉદા૦ અનુગામી; અનુકંપા; અનુરૂપ વગેરે. (૨) નામ પૂર્વે 'વારંવાર' અર્થમાં. ઉદા૦ અનુશીલન. અથવા અવ્યયી ભાવ સમાસમાં 'પ્રત્યેક', 'ક્રમશઃ' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ અનુદિન; અનુલક્ષણ

અનુકરણ ન૦ [सं.] નકલ. **૦વાચક** વિ૦ અનુકરણ બતાવનારું. **૦વાદ** પું૦ કલા એ અનુભવનું અનુકરણ છે એવો વાદ. **૦શબ્દ** પું૦ 'ધબધબ'; 'બડબડ' ઇત્યાદિ જેવો અનુકરણનો–રવાનુકારી શબ્દ. **૦શીલ** વિ૦ અનુકરણ કરવાના વલણવાળું. **–ણિયું** વિ૦ અનુકરણ કરનારું; નકલિયું (તુચ્છકારમાં). **–ણીય** વિ૦ અનુકરણ કરવા યોગ્ય

અનુકરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. अनुकृ] અનુકરણ કરવું

અનુકર્ષણ ન૦ [सं.] આકર્ષણ (૨) [વ્યા.] પૂર્વ વાક્યમાં આવી ગયેલા પદનું પછીના વાક્યમાં અન્વય માટે આકર્ષણ

અનુકલ્પ પું૦ [सं.] મુખ્ય કલ્પની અવેજીમાં વિહિત કલ્પ–આજ્ઞા; ગૌણ કલ્પ

અનુકંપક વિ૦ [सं.] અનુકંપા રાખનારું

અનુકંપવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. अनुकंप्] અનુકંપાથી દ્રવવું; દયા આવવી

અનુકંપા સ્ત્રી૦ [सं.] દયા; સહાનુભૂતિ

અનુકાર પું૦ [सं.] અનુકરણ (૨) વિ૦ [अन्+उकार] ઉકાર વગરનું. **૦ક, –રી** વિ૦ અનુકરણ કરનાર; નકલિયું

અનુકીર્તન ન૦ [सं.] કહેવું–જાહેર કહેવું તે

અનુકૂલ(–ળ) વિ૦ [सं.] પોતાની તરફનું; બંધબેસતું; ફાવતું (૨) હિતકર; માફક; રુચતું; પથ્ય; સવડવાળું. [**–આવવું, –પડવું**=ફાવવું; રુચવું; અનુકૂળ હોવું. **–કરવું**=ફાવે, રુચે કે અનુમત થાય એમ કરવું કે એવો પ્રયત્ન કરવો. **–થવું**= સાથે મળતા થવું; . . ને ગમે કે ફાવે એમ વર્તવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અનુકૃત વિ૦ [सं.] અનુકરેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ અનુકરણ; નકલ

અનુકોણ પું૦ [सं.] 'કૉરસ્પૉન્ડિંગ ઍન્ગલ' (ગ.)

અનુક્ત વિ૦ [सं.] નહિ કહેવાયેલું (૨) [વ્યા.] તેવું (પદ) (૩) અસાધારણ; અપૂર્વ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ ન કહેવું તે

અનુક્રમ પું૦ [सं.] એક પછી એક આવવું તે; ક્રમ (૨) પદ્ધતિ; રચના (૩) એક અર્થાલંકાર (૪) વ્યવસ્થા; નિયમ (૫) કાયદો; ધારો (૬) આચાર; રિવાજ. **૦ણિકા, ૦ણી** સ્ત્રી૦ સાંકળિયું. **–માંક** પું૦ ક્રમ પ્રમાણે આવતો અંક

અનુક્રિયા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ અનુકૃતિ

અનુક્ષણ અ૦ [सं.] ક્ષણે ક્ષણે

અનુગ વિ૦ [सं.] પાછળ ચાલનારું (૨) પું૦ અનુચર (૩) (વ્યા.) 'પૂર્વગ'થી ઊલટો–શબ્દને પાછળ લાગતો પ્રત્યય. ઉદા. નાક, વાન, માન, ગર, પણું ઇ. **૦ત** વિ૦ પાછળ ગયેલું. **૦મ** પું૦ જુઓ અનુગમન (૨) આચારવિચાર શ્રદ્ધાદિની અમુક ધર્મપ્રણાલિકા; 'રિલિજ્યન'. **૦મન** ન૦ પાછળ જવું તે; અનુસરણ (૨) પતિની પાછળ સતી થવું તે. **–ગામી** વિ૦ અનુગમન કરનારું; અનુયાયી

અનુગુણ વિ૦ [सं.] મળતા ગુણવાળું; અનુરૂપ

અનુગૃહીત વિ૦ [सं.] અનુગ્રહ પામેલું

અનુગ્ર પું૦ [सं.] ઉગ્ર નહિ એવું; શાંત; સૌમ્ય

અનુગ્રહ પું૦ [सं.] કૃપા (૨) ઉપકાર

અનુગ્રાહ્ય વિ૰ [સં.] અનુગ્રહ કરવા યોગ્ય

અનુચર પું૰ [સં.] પાછળ ચાલનારો; ચાકર. **−રી** સ્ત્રી૰ [સ્ત્રી૰ અનુચરી

અનુચારક પું૰ [સં.] અનુચર. **અનુચારિકા**

અનુચિત વિ૰[સં.]અયોગ્ય [(૩) કાળજી

અનુચિંત(૰વ)ન ન૰ [સં.] વિચાર (૨) સ્મરણ

અનુચ્ચરિત વિ૰ [સં.] નહિ ઉચ્ચારેલું; અનુક્ત

અનુજ વિ૰[સં.]પછી જન્મેલું (૨) પું૰ નાનો ભાઈ. **−જા** વિ૰સ્ત્રી૰ પછી જન્મેલી (૨) સ્ત્રી૰ નાની બહેન

અનુજીવી વિ૰ [સં.] આશ્રિત

અનુજ્ઞા સ્ત્રી૰[સં.] પરવાનગી. **૰ત** વિ૰ અનુજ્ઞા પામેલું. **૰પન** ન૰ અનુજ્ઞા આપવી તે

અનુતપ્ત વિ૰ [સં.] પશ્ચાત્તાપથી બળતું

અનુતાપ પું૰ [સં.] પશ્ચાત્તાપ; પસ્તાવો

અનુત્તમ વિ૰[સં.]જેનાથી ઉત્તમ–ચડિયાતું બીજું નથી એવું; શ્રેષ્ઠ (૨) ઉત્તમ નહિ એવું; અધમ

અનુત્તર વિ૰ [સં.] નિરુત્તર; ઉત્તર વિનાનું; ચૂપ (૨) જેનો ઉત્તર નથી કે ન આપી શકાય તેવું (૩) જેનાથી ઉત્તર–ચડિયાતું નથી એવું; શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ

અનુત્પત્તિ સ્ત્રી૰ [સં.] ઉત્પત્તિનો અભાવ. **−ન્ન** વિ૰ ઉત્પન્ન નહિ એવું

અનુત્પાદક વિ૰ [સં.] ઉત્પાદક નહિ એવું

અનુત્સાહ પું૰ [સં.] ઉત્સાહનો અભાવ; નાઉમેદી

અનુદક વિ૰ [સં.] નિર્જળ (૨) જેને કોઈ શ્રાદ્ધની અંજલિ આપનાર ન હોય એવું

અનુદન અ૰ + જુઓ અનુદિન

અનુદરી વિ૰ સ્ત્રી૰ [સં. अनुदर] કૃશોદરી; પાતળી કમરવાળી

અનુદાત્ત વિ૰ [સં.] ઉદાત્ત નહિ એવું (૨) નીચા સ્વરવાળું (૩) પું૰ સ્વરના ત્રણ ભેદોમાંનો એક (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત). **૰તા** સ્ત્રી૰

અનુદાર વિ૰ [સં.] ઉદારતા વગરનું; સંકુચિત; સાંકડા મનનું. **૰તા** સ્ત્રી૰ [ઉલ્લેખાયેલું

અનુદિત વિ૰ [સં.] નહિ ઊગેલું (૨) નહિ

અનુદિન અ૰ [સં.] દરરોજ

અનુદ્ભૂત વિ૰ [સં.] નહિ ઉદ્ભવેલું

અનુદ્યમી વિ૰ [સં.] ઉદ્યમી નહિ એવું

અનુદ્યોગ પું૰ [સં.] ઉદ્યોગનો અભાવ (૨) જુઓ અણૂજો. **−ગી** વિ૰ નવરું; આળસુ

અનુદ્વિગ્ન વિ૰ [સં.] ઉદ્વિગ્ન નહિ એવું

અનુદ્વેગ પું૰ [સં.] ઉદ્વેગનો અભાવ. **૰કર** વિ૰ ઉદ્વેગ નહિ કરાવનારું

અનુધાર્મિક વિ૰ [સં.] સરખા ગુણધર્મવાળું

અનુધાવન ન૰[સં.]પૂંઠ પકડવી તે. **−વું** સ૰ક્રિ૰ [સં. अनुधाव्] પૂંઠ પકડવી; પાછળ પડવું

અનુધ્વનિ પું૰ [સં.] પડઘો

અનુનય પું૰ [સં.] વિનવણી; કાલાવાલા (૨) કલાવી પટાવી મનાવવું તે

અનુનાદ પું૰ [સં.] રણકાર; પડઘો

અનુનાસિક વિ૰ [સં.] નાકમાંથી ઉચ્ચારાતું (૨) પું૰ [વ્યા.] અનુનાસિક વર્ણ (૩) ન૰ ગૂંગણો ઉચ્ચાર

અનુપ વિ૰ [સં. अनुपम] અજોડ; શ્રેષ્ઠ

અનુપકારી વિ૰[સં.]ઉપકારી નહિ તેવું (૨) કૃતઘ્ની

અનુપકૃત વિ૰ [સં.] ઉપકૃત નહિ તેવું

અનુપદ ન૰ [સં.] ધ્રુપદ; ટેક

અનુપપત્તિ સ્ત્રી૰ [સં.] લાગુ ન પડવું તે (૨) [ન્યા.] સિદ્ધ ન થવું તે (૩) નિર્ણય કે દલીલનો અભાવ

અનુપપન્ન વિ૰ [સં.] ઉપપન્ન નહિ એવું

અનુપમ વિ૰ [સં.] જેને ઉપમા નથી એવું; સર્વોત્તમ. **−મેય** વિ૰ ઉપમા ન આપી શકાય તેવું; અદ્વિતીય

અનુપયુક્ત વિ૰[સં.]અનુપયોગી (૨) અયોગ્ય

અનુપયોગ પું૰ [સં.] ઉપયોગનો અભાવ; વાપર કે ઉપયોગ ન થવો તે (૨) નકામાપણું. **−ગિતા** સ્ત્રી૰ નકામાપણું. **−ગી** વિ૰ નિરુપયોગી; નકામું [(૨) પ્રત્યક્ષ ન હોવું તે

અનુપલબ્ધિ સ્ત્રી૰ [સં.] ન મળવું તે; અપ્રાપ્તિ

અનુપસ્થિત વિ૰ [સં.] ઉપસ્થિત નહીં એવું; ગેરહાજર. **−તિ** સ્ત્રી૰ ગેરહાજરી

અનુપળ સ્ત્રી૰ [સં. अनुपल] પળનો સાઠમો ભાગ (૨) અ૰ પળે પળે

અનુપાતી વિ૰ [સં.] પરિણમતું; અનુસરતું (૨) એકસરખું; 'સિમિલર' (ફિગર્સ) [ગ.]

અનુપાન ન૦ [સં.] ઔષધિની સાથે લેવાતી તેને મદદરૂપ વસ્તુ

અનુપાય વિ૦ [સં.] નિરુપાય; લાચાર

અનુપાર્જિત વિ૦ [સં.] ઉપાર્જિત નહીં એવું

અનુપાલન ન૦ [સં.] પાલન કરવું તે

અનુપૂર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦[સં.] ઉમેરો; પૂર્તિ કરવી તે (૨) [લા.] ઉશ્કેરણી

અનુપેક્ષ્ય વિ૦ [સં.] ઉપેક્ષા ન કરવી ઘટે કે ન કરાય એવું

અનુપ્રદાન ન૦[સં.] ભેટ (૨) અનુપૂર્તિ; ઉમેરો

અનુપ્રવેશ પું૦ [સં.] વાંસેથી પેસવું તે (૨) વ્યવસ્થિત હારબંધ પ્રવેશ

અનુપ્રાણન ન૦ [સં.] પ્રાણ પૂરવો તે (૨) મદદ કરવી તે

અનુપ્રાણિત વિ૦[સં.] પ્રાણ પૂરેલો હોય તેવું

અનુપ્રાસ પું૦ [સં.] એકનો એક અક્ષર જેમાં વારંવાર આવે એવો શબ્દાલંકાર.[**—મળવો** =એકનો એક અક્ષર, અલંકાર તરીકે, વારંવાર આવવો; અનુપ્રાસ સધાવો.]

અનુબંધ પું૦[સં.]બંધન;સંબંધ(૨)ચાલુ અનુક્રમ; સાંકળ (૩) આગળ પાછળનો સંબંધ (૪) (વેદાંતમાં)વિષય,પ્રયોજન,અધિકારી ને સંબંધ એ ચારનો સમૂહ

અનુબોધ પું૦ [સં.] પાછળથી થયેલું જ્ઞાન (૨) સ્મરણ

અનુભય વિ૦ [સં.] ઉભય નહીં એવું

અનુભવ પું૦[સં.]પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન;જાતે પોતે જાણવું તે (૨) વીતક; ઉપભોગ [**—કરવો, —લેવો** =અનુભવવું; જાતે જાણવું કે ભોગવવું કે અજમાયશ કરીને જોવું. **—થવો, —માં આવવું** =અનુભવાવું.] **૦ગમ્ય** વિ૦ અનુભવી શકાય એવું; અનુભવથી સમજી શકાય એવું. **૦જન્ય** વિ૦ અનુભવમાંથી ઊપજેલું. **૦જ્ઞાન** ન૦ અનુભવસિદ્ધ–પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન. **૦મૂલક** વિ૦ અનુભવ જેનું મૂળ છે એવું; અધ્ધરિયું નહિ એવું –પાકું. **૦સિદ્ધ** વિ૦ અનુભવથી પુરવાર થયેલું

અનુભવવું સ૦ક્રિ૦[સં. अनुभू]જાતે જાણવું કે ભોગવવું–અનુભવ કરવો

અનુભવસિદ્ધ વિ૦ [સં.] જુઓ 'અનુભવ'માં

અનુભવાર્થી વિ૦[સં.] અનુભવની ઇચ્છાવાળું

અનુભવી વિ૦ [સં.] અનુભવવાળું. **–વિચણ** વિ૦સ્ત્રી૦ અનુભવવાળી

અનુભાવ પું૦[સં.] પ્રભાવ(૨) મનોગત ભાવનો બાહ્ય વિકાર. **૦ક** વિ૦અનુભવ કે સમજ દેનારું. **૦કતા** સ્ત્રી૦ સમજશક્તિ; જ્ઞાન

અનુભૂત વિ૦[સં.]અનુભવેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦અનુભવ

અનુમત વિ૦[સં.] સંમત; મંજૂર રાખેલું કે થયેલું (૨) ન૦, **–તિ** સ્ત્રી૦ સંમતિ; મંજૂરી

અનુમરણ ન૦[સં.]પાછળ મરવું તે(૨)સતી થવું તે

અનુમંતા, –તૃ વિ૦ [સં.] અનુમતિ આપનાર

અનુમંદ્ર વિ૦ [સં.] મંદ્રથી પણ નીચો (સ્વર)

અનુમાન ન૦ [સં.] ન્યાયશાસ્ત્રમાંનાં ચાર પ્રમાણોમાંનું એક–અનુમતિનું સાધન(૨)અટકળ(૩)[કા. શા.]એ નામનો અલંકાર. **૦ચિહ્ન** ન૦ 'તેથી' એવો અર્થ દર્શાવનારું ચિહ્ન (ગ.).(∵). **૦વાક્ય** ન૦ અનુમાનમાં ઉપયોગી પંચાવયવ વાક્ય (ન્યા.).

અનુમાનવું સ૦ક્રિ૦ [સં. अनुमान પરથી]અનુમાન કરવું

અનુમિત વિ૦ [સં.] અનુમાન ઉપર રચાયેલું; અનુમાન કરેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ એક જ્ઞાનના સાધનથી થયેલું બીજું જ્ઞાન; અનુમાનપ્રમાણથી થયેલું જ્ઞાન

અનુમેય વિ૦ [સં.] અનુમાન કરવા યોગ્ય કે કરી શકાય એવું

અનુમોદ પું૦ [સં.] સહાનુભૂતિથી ઊપજતો આનંદ (૨) જુઓ અનુમોદન. **૦ક** વિ૦ અનુમોદનાર. **૦ન** ન૦ સંમતિ; ટેકો

અનુમોદવું સ૦ક્રિ૦ [સં. अनुमुद्] સંમતિ કે ટેકો આપવો

અનુયાયી વિ૦[સં.] અનુસરનારું (૨) પંથનું; મતનું (૩) પું૦ અનુસરનાર વ્યક્તિ; પંથનું માણસ.**–યિની** વિ૦ સ્ત્રી૦(૨)સ્ત્રી૦. **૦મંડળ** ન૦ અનુયાયીઓનો સમૂહ

અનુયોગી વિ૦[સં.]જોડનારું;અન્વય દર્શાવનારું (વ્યા.)

અનુરક્ત વિ૦ [સં.] રંગાયેલું (૨) આસક્ત. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ રંગાવું તે; આસક્તિ

અનુરણન ન૦ [સં.] રણકાર

અનુરત વિ૦ [સં.] રત; આસક્ત

અનુરસ પું૦ [સં.] ગૌણરસ (કા. શા)

અનુરંજક વિ૦ [સં.] અનુરંજન કરનારું. **-ન** ન૦ ખુશ કરવું તે (૨) વિનોદ

અનુરાગ પું૦ [સં.] પ્રેમ; આસક્તિ; રઢ. **-ગી** વિ૦ અનુરાગવાળું [અનુરાગ કરવો

અનુરાગવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. अनुराग પરથી]

અનુરાગી વિ૦ [સં.] જુઓ 'અનુરાગ'માં

અનુરાધા સ્ત્રી૦ [સં.] વિશાખા પછીનું નક્ષત્ર

અનુરૂપ વિ૦ [સં.] -ના જેવું;-ના પ્રમાણેનું (૨) યોગ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦ [રુકાવટ; અટકાવ.

અનુરોધ પું૦ [સં.] આગ્રહભરી વિનંતી (૨)

અનુરોધવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. अनुरुध्] વળગ્યા રહેવું (૨) અનુરોધ કરવો

અનુલક્ષણ ન૦[સં.] અનુલક્ષવું તે.**-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. अनुलक्ष्] ઉદ્દેશવું; લક્ષમાં રાખવું

અનુલગ્ન વિ૦ [સં.] સાથે લાગેલું-જોડાયેલું

અનુલેખન ન૦ [સં.] ઉતારો કરવો તે; નકલ (૨) શ્રુતલેખન; 'ડિક્ટેશન' [કરવો તે

અનુલેપ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] લેપ ઉપર લેપ

અનુલોમ વિ૦ [સં.] ઊતરતા વર્ણની સ્ત્રી સાથેનો (વિવાહ) (૨)જુઓ અનુલોમજ. **૦જ** વિ૦ અનુલોમ સંબંધથી ઉત્પન્ન થયેલું

અનુલ્લંઘન ન૦ [સં.] ઉલ્લંઘન નહિ તે.**-નીય** વિ૦ ઉલ્લંઘન ન કરી શકાય તેવું કે ન કરવા જેવું

અનુવર્તન ન૦ [સં.] અનુસરણ.**-વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. अनुवृत्] અનુવર્તન કરવું [**-ર્તિત્વ** ન૦

અનુવર્તી વિ૦ [સં.] અનુસરનારું (૨) યોગ્ય.

અનુવાદ પું૦ [સં.] કહેલી વસ્તુ ફરી કહેવી તે (૨) તરજુમો; ભાષાંતર (૩) માન્ય સિદ્ધાંતને ઉદાહરણ તથા પુષ્ટિ ખાતર ફરી રજૂ કરવો તે. **૦ક** પું૦ અનુવાદ કરનાર. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. अनुवाद પરથી] અનુવાદ–ભાષાંતર કરવું. **-દિત** પું૦ અનુવાદ કરાયેલું. **-દી** વિ૦ (૨) પું૦ વાદી અને સંવાદી સ્વરોમાં ભળી જતો વાદીથી ત્રીજો સ્વર (સંગીત). **-દ્ય** વિ૦ અનુવાદ કરવા યોગ્ય (૨) કહેવાઈ ગયેલી વસ્તુને ફરી કહેનારું એવું (વિશેષણ)

અનુવિધાયક વિ૦ [સં.] આજ્ઞાંકિત. **૦ત્વ** ન૦

અનુવૃત્તિ સ્ત્રી૦[સં.]અનુસરણ(૨)પુનરાવૃત્તિ(૩) વડીલના ધંધામાં ને ધંધામાં આજીવિકા કર્યા કરવી તે (૪) ટીકાનું ટિપ્પણ (૫) [વ્યા.] આગળ આવી ગયેલા અર્થનું અનુસંધાન [વિવાહ

અનુવેશ પું૦ [સં.] મોટા ભાઈ પહેલાં નાનાનો

અનુશાસક પું૦ [સં.] અનુશાસન કરનાર.**-ન** ન૦ઉપદેશ(૨)નિયમ;કાયદો(૩)અમલ કરવો તે; રાજ્ય ચલાવવું તે (૪) (કોઈ વિષયનું) વિવરણ કે સમજૂતી [દીર્ઘ સેવન

અનુશીલન ન૦[સં.]સતત અને ઊંડો અભ્યાસ;

અનુશીલિત વિ૦ [સં.] અનુશીલનપૂર્વક કરેલું; અભ્યાસ દ્વારા સાધેલું

અનુષંગ પું૦[સં.] નિકટ સંબંધ; સાહચર્ય (૨) અવશ્યંભાવિ પરિણામ(૩) કરુણા (૪) ભાવના; ઇચ્છા.**-ગી** વિ૦પરિણામરૂપ(૨)સંયુક્ત;સંબંધી

અનુષ્ટુપ,-ભ [સં.] પું૦ એક છંદ

અનુષ્ઠાતા વિ૦ [સં.] અનુષ્ઠાન કરનારું

અનુષ્ઠાન ન૦ [સં.] ક્રિયા કરવી તે (૨) કોઈ પણ ધાર્મિક ક્રિયા (૩) કાર્યનો આરંભ; પૂર્વ તૈયારી. [**—બેસાડવું**= કોઈ ધાર્મિક ક્રિયા કરાવવી; તેની ગોઠવણ કરવી.]

અનુષ્ઠેય વિ૦ [સં] કરવા જેવું

અનુષ્ણ વિ૦ [સં.] ઊનું નહિ એવું (૨) ન૦ કમળ

અનુસરણ ન૦ [સં.] અનુસરવું તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. अनुसृ] પાછળ પાછળ જવું; ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તવું (૨) [વ્યા.] એક પદે બીજા પદ સાથે રૂપ-લિંગાદિમાં સંબંધ રાખવો

અનુસંધાન ન૦ [સં.] આગળની વસ્તુ સાથેનું જોડાણ કે તેમ આવતી વસ્તુ(૨) યોગ્ય સંબંધ (૩) ચોકસાઈ; બારીક તપાસ

અનુસાર પું૦[સં.]અનુસરણ(૨)[વ્યા.]વાક્યમાં એક પદનું બીજાને અનુસરવું તે(૩)અ૦પ્રમાણે; મુજબ. **-રી** વિ૦ અનુસરતું. **-ર્ય** વિ૦ અનુસરવા યોગ્ય

અનુસ્નાતક વિ૦ [સં.] સ્નાતક થયા પછીનું; 'પોસ્ટ-ગ્રેજ્યુએટ'

અનુસ્મરણ ન૦ [સં.] વારંવાર યાદ કરવું તે. **-ણાલેખન** ન૦ વસ્તુના સ્મરણ પરથી આલેખવું તે; 'મેમરી ડ્રૉઇંગ'

અનુસ્યૂત વિ૦ [સં.] -ની સાથે જોડાયેલું, ગૂંથાયેલું, અંગ તરીકે અંદર આવી જતું

અનુસ્વાર પું૦;ન૦[સં.]સ્વરની પાછળ ઉચ્ચારાતો અનુનાસિક વર્ણ કે તેનું ચિહ્ન (ં)

અનૂખળ(−ળો) પું૦ [સં. उलूखल] (લાકડાનો) ખાંડણિયો

અનૂછ ન૦અનાચ;સીતાફળ. **૦ડી** સ્ત્રી૦સીતાફળી

અનૂઠું વિ૦ [प्रा. अनुट्ठ, सं. अनुत्थ] અનોખું; અપૂર્વ

અનૂઢ વિ૦ [સં.] અવિવાહિત. **−ઢા** વિ૦ સ્ત્રી૦ [અવિવાહિતા

અનૂત (નૂ')ન૦ જૂઠ; હરામખોરી(ચ).[**−નું,−માં આવવું**=હરામ મળવું;ખરી કમાણીનું ન હોવું]

અનૂરી સ્ત્રી૦ સીતાફળી. **−રું** ન૦ સીતાફળ

અનૂર્મિલ વિ૦ [સં.] ઊર્મિલ નહિ એવું

અનૃણ(−ણી) વિ૦[સં.]અઋણી

અનૃત ન૦ [સં.] અસત્ય. **૦વાદી** વિ૦ અનૃત [બોલનારું

અને (ને) અ૦[सं. अन्यत्?] (બે વાક્યો કે શબ્દોને જોડનારું ઉભયાન્વયી અવ્યય) ને;તથા

અનેક વિ૦[સં.]એક નહીં−બહુ.**૦કેંદ્રી** વિ૦અનેક કેંદ્રવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ અનેકહોવું તે. **૦ત્વદોષ** પું૦, **૦ત્વાપત્તિ** સ્ત્રી૦ અનેકત્વના દોષનો પ્રસંગ. **૦દેવવાદ** પું૦ અનેક દેવોમાં માનવાનો મત; 'પોલીથિઇઝમ'. **૦ધા** અ૦[સં.] અનેક રીતે. **૦પત્નીકત્વ** ન૦અનેક પત્ની હોવી તે કે તેવી લગ્નપ્રથા. **૦પદી** વિ૦ 'મલ્ટિનોમિયલ' (એકસ્પ્રેશન)[ગ.]. **૦ભાષાકોવિદ** વિ૦અનેક ભાષાઓ જાણનાર. **૦મુખ(−ખી)** વિ૦ ઘણી બાજુઓવાળું (૨) ઘણાની મારફત ચાલતું. **૦રંગી** વિ૦અનેક રંગવાળું. **૦રૂપ** વિ૦ અનેક રૂપવાળું. **૦વચન** ન૦(વ્યા.)બહુવચન. **૦વર્ણ** વિ૦જેમાં એક કરતાં વધારે અજ્ઞાત રાશિ−બીજ હોય તેવું (સમીકરણ) 'સાઇમલ્ટેનિયસ' (ગ.). **૦વિધ** વિ૦અનેક પ્રકારનું. **−કાચ્** વિ૦ [વ્યા.] અનેક અચ્−સ્વરવાળું. **−કાર્થ(−ર્થી)** વિ૦ અનેક અર્થવાળું. **−કાંત** વિ૦અનેક બાજુવાળું (૨) અનિશ્ચિત. **−કાંતવાદ** પું૦ સ્યાદ્વાદ;દરેક વસ્તુનું એના પાસા પરત્વે જુદી જુદી રીતે જ્ઞાન થાય છે એવો જૈન તત્ત્વજ્ઞાનનો સિદ્ધાંત

અનેનાસ ન૦ [पो.] એક ફળ; અનનાસ

અનેરું વિ૦ [सं. अन्यतर] બીજું; જુદું (૨) અનન્ય; અસાધારણ; વિચિત્ર

અનૈકાંતિક વિ૦ [સં.] અનેકાંત; અનિશ્ચિત (૨) અનેક બાજુવાળું (૩) પું૦ [ન્યા.] વ્યભિચારી હેતુ—એક હેત્વાભાસ

અનૈક્ય ન૦ [સં.] ઐક્યનો અભાવ; જુદાઈ (૨) વિરોધ; કુસંપ (૩) વિ૦ ઐક્ય વગરનું. **૦તા** સ્ત્રી૦ ઐક્ય વગરનું હોવું તે

અનૈતિહાસિક વિ૦ [સં.] ઐતિહાસિક નહિ એવું; ઇતિહાસથી બરોબર નહિ તેવું

અનોખું (નો) વિ૦ [અ+નોખું] નોખું નહિ તેવું; ભેગું; સહિયારું; મઝિયારું (૨) [हिं. अनोखा, दे. णोक्ख]નોખું−નિરાળું જ;અનેરું; અસાધારણ; અપૂર્વ

અનોઠી સ્ત્રી૦ તાલ આપવા તબલા પર જોરથી [દેવાતી થાપટ

અનોપ(૦મ) વિ૦+અનુપ; અનુપમ

અનૌચિત્ય ન૦ [સં.] ઔચિત્યનો અભાવ

અનૌરસ [સં.] જેને ઔરસ પુત્ર ન હોય તેવું; વાંઝિયું (૨) ઔરસ નહિ તેવું; દત્તક

અન્ન ન૦ [સં.](રાંધેલું) અનાજ; ખોરાક.[**—નું પાણી થવું**=(રોગથી) ખાધેલાનો ફાયદો ન થવો. **—નો કીડો, —નો પિંડ**= અન્ન પર જેનું જીવન છે તે. (વૃદ્ધ, બાળક, કે ખાઉધરા માટે વપરાય છે.).**—નો માળવો**(માળવામાં બારે માસ અન્ન પાકે તે પરથી) અન્નનો ભારે દાતાર. **—ભેગું થવું** = ખાવા પામવું. **અન્ન આહારે અને ઘી વ્યવહારે** = જે જેમ ઘટે તેમ કરવું જોઈએ. **અન્ન તેવો ઓડકાર** = જેવું કામ તેવું ફળ; વાવે તેવું લણે.] **૦કૂટ** પું૦ અણકૂટ; ઠાકોરજી આગળ નૈવેદ્ય તરીકે ગોઠવવામાં આવતો અનેક વાનીઓનો ઢગલો. **૦ક્ષેત્ર** ન૦ સંત, સાધુ, વટેમાર્ગુ, ગરીબો વગેરેને જ્યાં અન્નદાન અપાતું હોય તે સ્થળ. **૦છ(−સ)ત્ર** ન૦ અન્નક્ષેત્ર; સદાવ્રત. **૦જલ(−ળ)** ન૦ દાણો-પાણી (૨)[લા.]લેણાદેણી;ભાગ્ય. [**—ઊઠવું, —ખૂટવું** = લેણાદેણી પૂરી થવી (૨) એક જગાએ ખાવાપીવાનું નસીબમાં લખાયેલું પૂરું થવું, એટલે ત્યાંથી ઊપડવાનો વખત આવવો (૩) નસીબ રૂઠવું; ભાગ્ય ફરી વળવું.] **૦દાતા** વિ૦ ખાવાનું આપનાર (૨) આશ્રય

આપનાર. **૦દાન** ન૦અન્નનું દાન. **૦દેવ** પું૦ અન્નરૂપી દેવ. **૦દેવતા** પું૦ બ૦ વ૦ અન્નરૂપી દેવ (૨) સ્ત્રી૦ અન્નની અધિષ્ઠાતા દેવી; અન્નપૂર્ણા. **૦પાણી** ન૦ અન્નજળ; ખાવુંપીવું; નિર્વાહનું સાધન. [**—ઝેર થઈ જવાં** = (દિલગીરી ઇ૦ના આવેશથી) ખાવાપીવામાં સ્વાદ ન રહેવો–અકારું લાગવું.] **૦પાન** ન૦ અન્નજળ. **૦પૂર્ણા** સ્ત્રી૦ (સં.) અન્ન પૂરનારી – પૂરું પાડનારી દેવી. **૦પ્રાશન** ન૦ નાનાં છોકરાને છઠ્ઠે અથવા આઠમે મહિને પહેલવહેલું અન્ન ખવડાવવાનો સંસ્કાર. **૦મય** વિ૦ અન્નનું; અન્નથી ભરેલું (૨) અન્નથી બંધાયેલું (શરીર). **૦મયકોષ(–ષ)** પું૦ સ્થૂળ શરીર. **૦રસ** પું૦ અનાજનું સત્ત્વ. **૦વસ્ત્ર** ન૦ ખોરાક અને કપડાં; ખોરાકીપોશાકી. **૦વિકાર** પું૦ અપચાથી શરીરમાં થતો બગાડ. **૦સત્ર** ન૦ અન્નછત્ર. **—ન્નાન્નદશા** સ્ત્રી૦ અન્ન, અન્ન એમ કરવું પડે એવી દશા; ખાવાના સાંસા. **—ન્નાશય** ન૦ હોજરી; જઠર. **—ન્નાહાર** પું૦ માંસનો નહિ, અનાજનો – નિરામિષ આહાર. **—ન્નાહારી** વિ૦ અન્નાહાર કરનારું. **—ન્નોદક** ન૦ અન્નજળ

અન્નૈયું વિ૦[સં. अन्याय]અન્યાયી; અણચિયું; વાંકાબોલું

અન્ય વિ૦[સં.] બીજું (૨) ભિન્ન. **૦ગામી** વિ૦ વ્યભિચારી. **૦ગોત્રી** વિ૦ બીજા ગોત્રનું. **૦તર** વિ૦ [સં.] બેમાંનું એક (૨) બીજું (૩) ભિન્ન. **૦તરાન્વિત** વિ૦ બેમાંથી એક સાથે સંબદ્ધ. **૦ત્ર** અ૦ [સં.] બીજે ઠેકાણે. **૦થા** અ૦ [સં.] બીજી રીતે (૨) આડું; ઊલટું. **૦દેશી** વિ૦ પરદેશી. **૦ભૃત(–તા)** [સં.] સ્ત્રી૦ કોયલ. **૦મનસ્ક** [સં.], **૦મનું** વિ૦ મન બીજે ઠેકાણે ગયેલું હોય એવું; ધ્યાનરહિત. **—ન્યા** સ્ત્રી૦ પર સ્ત્રી. **—ન્યાશ્રિત** વિ૦ પરાશ્રિત

અન્યે કે પન્યે = બીજાએ કે પંડે–પોતે, ગમે તેમ કરીને

અન્યાય પું૦[સં.]ન્યાયવિરુદ્ધ કર્મ; ગેરઇન્સાફ. **૦યુક્ત** વિ૦અંન્યાયવાળું. **—યી** વિ૦અન્યાયયુક્ત (૨) અન્યાયથી વર્તનારું. **—ય્ય** વિ૦[સં.] ન્યાય્ય નહીં તેવું

અન્યારી સ્ત્રી૦ બાળવાનાં લાકડાંની હેલ–ગાડું. [**—ખડકવી** = હેલ બરોબર ગોઠવીને ગાડામાં ભરવી]

અન્યોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક અર્થાલંકાર. બોલવું અમુકને ઉદ્દેશીને અને લાગુ પાડવું કોઈ બીજાને એવી વાણીની ચાતુરી; સ્તુતિના શબ્દોમાં નિંદા ને નિંદાના શબ્દોમાં સ્તુતિ દર્શાવવી તે (કા.શા.)

અન્યોન્ય વિ૦(૨) અ૦ [સં.] પરસ્પર; એકમેક. **૦દ્રોહી** વિ૦પરસ્પર દ્રોહ કરનારું. **૦પૂરક** વિ૦ પરસ્પર પુરવણી કરતું. **૦પોષક** વિ૦ પરસ્પર પોષક. **—ન્યાધ્યાસ** પું૦ અરસપરસ મિથ્યા આરોપણ કરવું તે. **—ન્યાભાવ** પું૦ એક પદાર્થનો બીજા પદાર્થમાં અભાવ તે, જેમ ઘટનો પટમાં અને પટનો ઘટમાં (ન્યા.). **—ન્યાશ્રય** પરસ્પર આશ્રય; ટેકો (૨) अ થી ब સિદ્ધ કરવો અને પાછો ब થી अ સિદ્ધ કરવો તે દોષ; 'પીટિશિયો પ્રિન્સિપી' (ન્યા.). **—ન્યાશ્રયી, —ન્યાશ્રિત** વિ૦ અન્યોન્યાશ્રયવાળું. **—ન્યોત્તેજન** ન૦ અન્યોન્ય ઉત્તેજન

અન્વય પું૦[સં.]સંબંધ(૨)[વ્યા.]પદોનો પરસ્પર યોગ્ય સંબંધ (૪) કારણ હોય ત્યાં કાર્યનું હોવું તે નિયમ (૫) વંશ(૬) ભાવાર્થ. [**—કરવો** = પદોનો સંબંધ ગોઠવી બતાવવો. **—બેસવો** = વાક્યમાં પદોનો સંબંધ વ્યાકરણ અને ભાવથી બરોબર આવવો કે ગોઠવાવો.] **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ અન્વેષણની પદ્ધતિઓમાંની એક, જેમાં અમુક અર્થ જ્યાં જ્યાં હોય તે સઘળા દાખલાઓમાં એક જ બીજો સર્વસાધારણ અર્થ મળી આવતો હોય, તો તે બે અર્થો ઘણું કરીને કાર્યકારણ છે અથવા કાર્યકારણ સંબંધવાળા છે, એમ સમજવામાં આવે છે. 'મેથડ ઑફ એગ્રીમેન્ટ' (ન્યા.). **૦વ્યતિરેક** પું૦ અન્વય તથા વ્યતિરેક. **૦વ્યતિરેકી** વિ૦ અન્વયવ્યાપ્તિ તેમ જ વ્યતિરેકવ્યાપ્તિ બંને વાળું (સાધન) [ન્યા.]. **૦વ્યાપ્તિ** સ્ત્રી૦ સાધન હોય ત્યાં સાધ્ય હોય એવા સંબંધનું દર્શન. **—યાગત** વિ૦ વંશપરંપરાથી આવેલું. **—યી** વિ૦ અન્વય-સંબંધ બતાવનાર(૨)અન્વયવાળું(૩)વંશનું;વંશવાળું

અન્વર્થ, **૦ક** વિ૦ [સં.] અર્થને અનુસરતું; યથાર્થ. **૦તા** સ્ત્રી

અન્વિ(–ન્વી)ત વિ૦ [સં.] યુક્ત (૨) ગ્રસ્ત; સપડાયેલું. **–તાર્થ** પું૦ અન્વય ઉપરથી સહેજે સમજાય એવો અર્થ (૨) વિ૦ એવા અર્થવાળું [જોવું–તપાસવું તે

અન્વીક્ષણ ન૦, **અન્વીક્ષા** સ્ત્રી૦[સં.]બારીકીથી

અન્વેષક વિ૦ [સં.] તપાસનાર (૨) પું૦ હિસાબ તપાસનાર; 'ઑડીટર'. **–ણ** ન૦ તપાસ; શોધ; સંશોધન

અન્વેષ્ટવ્ય વિ૦ [સં.] અન્વેષણ કરવા લાયક

અન્વેષ્ટા વિ૦ [સં.] અન્વેષણ કરનાર

અપ [સં.] ઉપસર્ગ. શબ્દને લાગતાં 'નીચેનું', 'ઊતરતુ'', 'હીન', 'ખરાબ' વગેરે ભાવ બતાવે છે (૨) ન૦ [सं. अप्] પાણી

અપઈ વિ૦ જાણીતું; સમજાય એવું

અપકર્મ ન૦ [સં.] જુઓ અપકૃત્ય

અપકર્ષ પું૦ [સં.] પડતી. **૦ક** વિ૦ અપકર્ષ કરનારું. **૦ણ** ન૦ પાછા પાડવું–નીચે પાડવું તે (૨) ઘટાડો થવો તે

અપકાય પું૦ બ૦ વ૦ [સં.] પાણીના જીવ

અપકાર [સં.] હાનિ; અનુપકાર(૨)કૃતઘ્નતા;દ્રોહ. **૦ક**, **–રી** વિ૦ અપકાર કરનારું. **–ર્ય** ન૦ ખરાબ કાર્ય

અપકીર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦[સં.] બદનામી; અપયશ

અપકૃતિ સ્ત્રી૦, **–ત્ય** ન૦ [સં.] અપકાર્ય; ખરાબ કામ; દુરાચરણ

અપકૃષ્ટ વિ૦[સં.]અવનત;પતિત(૨)અધમ;હલકું

અપક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં.] અવક્રિયા; નુકસાન (૨) અપકૃતિ; ખોટું કામ

અપક્વ વિ૦[સં.]પક્વ નહિ તેવું;કાચું.**૦તા** સ્ત્રી૦

અપક્ષ વિ૦[સં.] પાંખ વિનાનું(૨)સહાય વિનાનું (૩)નિષ્પક્ષ. **૦તા** સ્ત્રી૦.**૦પાત** પું૦ પક્ષપાતનો અભાવ; નિષ્પક્ષતા

અપક્ષય પું૦ [સં.] વિનાશ

અપ(–બ)ખો પું૦ (કા.) અણગમો; અરુચિ

અપ(–વ)ખોડવું સ૦ક્રિ૦ નિંદવું; ખોડો કાઢવી; વખોડવું; અપખ્યાતિ કરવી

અપઘાત પું૦ [સં.] કમોત

અપચય પું૦ [સં.] ક્ષય; હાનિ; ઘટાડો

અપચાર પું૦ [સં.]દુરાચરણ(૨)કરી ન પાળવી તે

અપચિહ્ન ન૦ [સં.] ખરાબ ચિહ્ન(૨)અપશુકન

અપચો પું૦ [અ+પચવું] બદહજમી; અજીરણ

અપછરા સ્ત્રી૦ [सं. अप्सरस्]÷ અપસરા

અપચ્છાય વિ૦ [સં.] નઠારી છાયાવાળું (૨) પું૦ જેનો ઓળો ન પડે તે – દેવ, ઉપદેવ વગેરે

અપજય પું૦ [સં.] પરાજય; હાર

અપજશ(–સ) પું૦ અપયશ; અપકીતિં. [**—મળવો** = અપકીર્તિ થવી; વખોડાવું. **—લેવો**=અપકીર્તિ વહોરવી.] **–શિ(–સિ)યું** વિ૦ અપજશવાળું; અપજશ અપાવે એવું

અપજાત પું૦ [સં.] માબાપ કરતાં ઊતરતા ગુણવાળો પુત્ર

અપ(–પ્પ)ટ અ૦ રોજ; હમેશ (૨) વિ૦ [सं. अपटु] મૂર્ખ; બેવકૂફ

અપટી સ્ત્રી૦ [સં.] નાટકનો પડદો. **૦ક્ષેપ** પું૦ પડદો ખસેડી એકાએક રંગભૂમિ ઉપર આવવું તે

અપટી સ્ત્રી૦ [म.; सं. आपत्?] વ્યવહાર–વેપારમાં ઓપટી – નુકસાન

અપટુ વિ૦ [સં.] પટુ–કુશળ નહિ તેવું (૨) માંદું

અપઢ વિ૦ [हिं.] અભણ

અપત ન૦ જુઓ અપત્ય

અપતિવ્રતા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] પતિવ્રતા નહિ તેવી; વ્યભિચારિણી [અવિશ્વાસ

અપતીજ સ્ત્રી૦ [અ+પતીજ] અણપતીજ;

અપત્નીક વિ૦ [સં.] પત્ની વગરનું (કુંવારું કે વિધુર); એકલું [દૃષ્ટિએ)

અપત્ય ન૦ [સં.] સંતાન (૨) બાળક (વડીલોની

અપત્ર(–ત્રી) વિ૦ [સં.] પાંદડા વિનાનું (૨) પાંખ વિનાનું

અપત્રપા સ્ત્રી૦ [સં.] શરમાળપણું; લજ્જા

અપત્રી વિ૦ [સં.] જુઓ અપત્ર

અપથ પું૦ [સં.] કુમાર્ગ (૨) પાખંડી મત

અપથ્ય વિ૦ [સં.] પથ્ય નહિ એવું(૨)ન૦ કુપથ્ય

અપદ વિ૦ [સં.] પગ વિના ચાલનારું (૨)પદ–હોદ્દા વિનાનું [શબ્દાર્થ નહિ તે

અપદાર્થ પું૦ [સં.] મિથ્યા – અસત વસ્તુ (૨)

અપદેવતા પું૦ [સં.] ભૂત પ્રેતાદિ

અપદેશ પું૦[सं] ઉલ્લેખ કરવો – નામ આપવું તે (૨) બહાનું;યુક્તિ(૩) [ન્યા.]કારણ આપવું તે

અપદ્યાગદ્ય વિ૦ [सं.] નહિ ગદ્ય કે નહિ પદ્ય એવું (૨) ન૦ એવી કાવ્યરચના

અપદ્વાર ન૦ [सं.] પાછલું બારણું (૨) ગુદા

અપધર્મ પું૦ [सं.] અધર્મ [ચિંતન

અપધ્યાન ન૦ [सं.] અનિષ્ટનું ચિંતન; વિપરીત

અપધ્વંશ પું૦[सं.]અધોગતિ; અધઃપાત;વિનાશ

અપનાવવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं.] પોતાનું કરવું કે માનવું. **–ટ** સ્ત્રી૦ અપનાવવું તે

અપન્યાસ પું૦ [सं] અસ્તાઈના અંતનો સ્વર

અપપાઠ પું૦ [सं] ખોટું પાઠાંતર

અપભવન ન૦ [सं.] વક્રીભવન [પામેલું

અપભ્રષ્ટ વિ૦ [सं.] પડેલું (૨)વિકૃત; અપભ્રંશ

અપભ્રંશ પું૦ [सं.] પડવું તે (૨)શબ્દનું વિકૃત થવું તે(૩)વિકૃત શબ્દ (૪) સ્ત્રી૦ સંસ્કૃતમાંથી અપભ્રષ્ટ એક ભાષા

અપમાન ન૦ [सं.] માનથી ઊલટું તે; અનાદર; તિરસ્કાર. **૦યુક્ત** વિ૦ અપમાનવાળું. **–નિત** વિ૦ અપમાન પામેલું [માન કરવું

અપમાનવું સ૦ક્રિ૦ [सं. अपमान પરથી] અપ-

અપમાર્ગ પું૦ [सं.] કુમાર્ગ

અપમૃત્યુ ન૦ [सं.] કમોત

અપયશ પું૦ [सं.]અપજશ;બદનામી;અપકીર્તિ

અપર વિ૦ [सं.] બીજું; ભિન્ન (૨) પાછળનું (૩) ઓરમાન; સાવકું. **૦મા, ૦માતા** સ્ત્રી૦ સાવકી મા. **૦રાત્ર** સ્ત્રી૦ પાછલી રાત. **૦સામાન્ય** ન૦ [ન્યા.] પેટાસમૂહની જાતિ. **૦સ્વસ્તિક** પું૦ક્ષિતિજનું પશ્ચિમ બિંદુ. **–રંચ** અ૦ [सं.] વિશેષમાં; વળી; ઉપરાંત. **–રા** વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] નિકૃષ્ટ; ઊતરતી (૨) પારકી (૩) બીજી; ભિન્ન. **–રા વિદ્યા** સ્ત્રી૦ નામરૂપાત્મક વિદ્યા; બ્રહ્મવિદ્યા સિવાયની વિદ્યા. **– રાહ્ણ** પું૦ [सं.] પાછલો પહોર

અપરમાદ પું૦ તબિયતમાં બગાડો

અપરસ પું૦ [सं.] અધમ પ્રકારનો રસ

અપરસ પું૦ [सं. अस्पर्श, प्रा. परस=स्पर्श] (વૈષ્ણવોમાં) અડકાય નહિ એવું હોવું તે

અપરંચ અ૦ [सं.] વિશેષમાં; વળી; ઉપરાંત

અપરંપાર વિ૦ [सं. अ+पर+पार]અપાર;પુષ્કળ

અપરાજિત વિ૦ [सं.] પરાજિત નહિ એવું. **–તા** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ (૨) (સં.) દુર્ગા

અપરાજેય વિ૦ [सं.] હરાવી ન શકાય એવું

અપરાધ પું૦ [सं.] દોષ; ગુનો (૨) પાપ. **૦ણ, –ધિની** વિ૦સ્ત્રી૦ 'અપરાધી'નું સ્ત્રીલિંગ. **–ધી** વિ૦ (૨) પું૦ અપરાધ કરનાર

અપરાધીન વિ૦[सं.]પરાધીન નહિ એવું;સ્વતંત્ર

અપરા,૦વિદ્યા જુઓ 'અપર'માં

અપરાહ્ણ પું૦ [सं.] જુઓ 'અપર'માં

અપરિકલેશ પું૦[सं.] પરિકલેશનો અભાવ

અપરિગ્રહ પું૦[सं.]પરિગ્રહ ન રાખવો તે. **૦વ્રત** ન૦અપરિગ્રહી રહેવાનું વ્રત. **–હી** વિ૦પરિગ્રહ ન રાખનારું [અજાણ્યું

અપરિચિત વિ૦ [सं.] પરિચિત નહિ એવું;

અપરિચ્છિન્ન વિ૦ [सं.] પરિચ્છિન્ન નહિ એવું

અપરિણીત વિ૦ [सं.] નહિ પરણેલું

અપરિમિત વિ૦[सं.]પરિમિત નહિ એવું; અમાપ

અપરિમેય વિ૦ [सं.] માપી ન શકાય એવું

અપરિહાર્ય વિ૦ [सं.] ટાળી ન શકાય એવું

અપરીક્ષિત વિ૦ [सं.] પરીક્ષિત નહિ એવું

અપરોક્ષ વિ૦ [सं.] પરોક્ષ .નહિ એવું; પ્રત્યક્ષ

અપર્ણ વિ૦ [सं.] પાંદડા વિનાનું

અપર્ણા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પાર્વતી

અપર્યાપ્ત વિ૦ [सं.] પર્યાપ્ત નહિ એવું

અપલક્ષણ ન૦[सं.] નઠારું લક્ષણ(૨)દુરાચરણ

અપલખ(–ખ્ખ)ણ ન૦ જુઓ અપલક્ષણ

અપલખણું વિ૦ અપલક્ષણવાળું (૨) ચાંદવું; અટકચાળું (૩) એબવાળું [ઉડાવવી તે

અપલાપ પું૦ [सं.] છુપાવવું તે; ખરી વાત

અપલાયન ન૦ [सं.] નાસવું નહિ–પૂંઠ ન દેખાડવી તે [(૨) ફૂવડ સ્ત્રી

અપલ્યા સ્ત્રી૦ [सं. अ+पल=માંસ] દુબળી સ્ત્રી

અપવક્ત્ર ન૦ [सं.] એક છંદ

અપવર્ગ પું૦ [सं.] સમાપ્તિ (૨) મોક્ષ

અપવર્તક પું૦ [सं.] અપવર્તન કરનાર

અપવર્તન ન૦ [सं.] ખોટું આચરણ

અપવાદ પું૦ [सं.] સામાન્ય નિયમમાં બાધ (૨) નિંદા; આળ (૩) ખંડન; ઇનકાર.

[**—બેસવો,—લાગવો** =આળ ચોંટવું;માથે આળ લાગવું.] **૦ક,–દી** વિ૦ અપવાદ કરનારું

અપવાસ પું૦ જુઓ ઉપવાસ

અપવિત્ર વિ૦[सं.] નાપાક; અશુદ્ધ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અપવિદ્ધ વિ૦ [सं.] ફેંકી દીધેલું; તજાયેલું (૨) અધમ (૩)પું૦ મા કે બાપે તજી દીધેલો અને કોઈ અજાણ્યાએ દત્તક લીધેલો કે ઉછેરેલો પુત્ર

અપવ્યય પું૦ [सं.] ખોટું ખરચ; બગાડ

અપશકુન પું૦ [सं.] જુઓ અપશુકન

અપશબ્દ પું૦ [सं.] ગાળ; ખરાબ શબ્દ (૨) [વ્યા.] નિયમ વિરુદ્ધનો શબ્દ; ખોટો પ્રયોગ. [**— કાઢવો** = મોંમાંથી ગાળ બોલવી— ખોટો શબ્દ કહેવો.]

અપ(–શ)શુકન પું૦ [सं. अपशकुन] માઠા શુકન(૨) અશુભ ચિહ્ન. **–નિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦, **–નિયાળ,–નિયું** વિ૦ જેના શુકન ખરાબ ગણાતા હોય તેવું; અમંગળ

અપસદ પું૦ [सं.] નીચ વર્ણનો માણસ (૨) સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે આવતાં 'અધમ', 'નીચ'નો અર્થ બતાવે છે. (ઉદા૦સૂતાપસદ)

અપસરણ ન૦[सं.]ખસી જવું તે; નાસી જવું તે

અપસરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. अपसृ] દૂર ખસવું

અપસવ્ય વિ૦ [सं.] જમણું (૨) ઊલટું (૩) અ૦ જમણી તરફ (જનોઈ જમણે ખભે લાવી દેવી તે)

અપસિદ્ધાંત પું૦ [सं.] ભૂલભરેલો કે તર્કદોષવાળો સિદ્ધાંત

અપસ્માર પું૦ [सं.] ફેફરું

અપસ્વર પું૦[सं.] ખોટો–વર્જ્ય સ્વર(૨) વિ૦ તે ગાનાર

અપહતિ સ્ત્રી૦ [सं.] દૂર કરવું–નાશ કરવું તે

અપહરણ ન૦ [सं.]ઉપાડી જવું તે; કાઢીજવું તે

અપહાર પું૦[सं.]અપહરણ(૨)ઉચાપત કરવું તે (૩) પારકી મિલકત વાપરવી–ઉડાવી દેવી તે

અપહ્નુતિ સ્ત્રી૦ [सं.] છુપાવવું તે (૨) [કા.શા.] જેમાં વસ્તુના અસલ ધર્મને છુપાંવી બીજા ધર્મનો આરોપ કરવામાં આવે તે અલંકાર

અપંખ વિ૦ [अ+પંખ] પાંખ વિનાનું

અપંગ વિ૦ [प्रा., सं. अपांग] પાંગળું; કોઈ અંગની ખોડવાળું (૨) [લા.] લાચાર

અપંડિત વિ૦ [सं.] પંડિત નહિ એવું

અપાતક ન૦ [सं.] પાપ નહિ તે. **–કી** વિ૦ પાતકી નહિ એવું

અપાચ્ય વિ૦ [सं.] ન પચી શકે એવું

અપાત્ર વિ૦ [सं.] અયોગ્ય (૨) ન૦ નકામું વાસણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અપાદ વિ૦ [सं.] પગ વગરનું

અપાદાન ન૦ [सं.] છૂટા પડવું તે (૨) [વ્યા.] પાંચમી વિભક્તિનો અર્થ

અપાન પું૦ [सं.] પાંચ પ્રાણવાયુઓ (પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન)માંનો એક જે ગુદા વાટે નીકળે છે. **૦દ્વાર** ન૦ ગુદા. **૦વાયુ** પું૦ અપાન

અપાપ(–પી) વિ૦ [सं.] પાપરહિત; નિષ્પાપ

અપામાર્ગ પું૦ [सं.] અંઘેડો

અપાય પું૦ [सं.] સંકટ; આફત (૨) નુકસાન; તોટો (૩) ખુવારી; નાશ

અપાર વિ૦ [सं.] પાર વિનાનું; ખૂબ

અપારદર્શક વિ૦ [सं.] પારદર્શક નહિ તેવું

અપારદર્શિતા સ્ત્રી૦ [सं.] પારદર્શક ન હોવું તે

અપાર્થિવ વિ૦ [सं.] પાર્થિવ નહિ તેવું

અપાવરણ ન૦ [सं.] ઉઘાડવું–ખુલ્લું કરવું તે

અપાસરો પું૦ [सं. उपाश्रय] જૈન સાધુઓને રહેવાનું સ્થાન. [**અપાસરે દીવો** =(અપાસરે દીવો ન જ કરાય તે પરથી) અશક્ય વાત;સૂરજ પશ્ચિમમાં ઊગવો.]

અપાસ્ત વિ૦ [सं.] તિરસ્કૃત; તરછોડાયેલું

અપાંગ પું૦ [सं.] આંખનો ખૂણો (૨) ટીલું (૩) વિ૦ પાંગળું; અપંગ. **૦દર્શન** ન૦ કટાક્ષ. **૦દૃષ્ટિ** ન૦ કટાક્ષભરી નજર. **૦નેત્ર** વિ૦ અણિયાળી આંખવાળું

અપિ અ૦ [सं.] પણ; વળી. **૦ચ** અ૦ વળી

અપિ(–પૈ)તૃક વિ૦[सं.] બાપ વિનાનું (૨) વડીલોપાર્જિત નહિ એવું

અપીલ સ્ત્રી૦ [इं.] આગ્રહભરી વિનંતી; અનુરોધ [**—કરવું.** = હૃદયમાં ઊતરે, અસર થાય તેમ વીનવવું.**—થવું**= હૃદયમાં ઊતરવું;અસર થવી; ગમવું.](૨) ફાળા માટેની માગણી કે વિનંતી(૩) નીચલી અદાલતના ચુકાદા સામે ઉપરી અદાલતને અરજી.[**—માં જવું**=કેસની અપીલ થવી;

(માણસે) અપીલ કરવી, અપીલકોર્ટમાં જવું. —**લઈ જવી**=અપીલકોર્ટમાં કેસ લઈ જવો; અપીલ કરવી. —**ચાલવી** = અપીલનું કામ અદાલતમાં ચાલુ થવું. –**ચલાવવી**, –**સાંભળવી** = અપીલનું કામ ચાલુ કરવું, સુનાવણી ઉપર લેવું.] ૦**કોર્ટ** સ્ત્રી૦ અપીલ સાંભળનારી ઉપરની અદાલત

અપુચ્છ વિ૦ [સં.] પૂંછડા વિનાનું

અપુણ્ય વિ૦ [સં.] અધર્મ્ય; અપવિત્ર; મલિન (૨) ન૦ પુણ્યનો અભાવ; પાપ

અપુત્ર વિ૦ [સં.] પુત્રહીન. ૦**તા** સ્ત્રી૦

અપુત્રિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] પુત્ર વિનાની

અપુશાન ન૦ જુઓ અપૂશણ

અપુષ્ટ વિ૦ [સં.] નહિ પોષાયેલું (૨) પુષ્ટ નહિ એવું; દૂબળું (૩)[કા.શા.] અપ્રસ્તુત

અપુષ્પિત વિ૦ [સં.] પુષ્પિત નહિ એવું

અપૂજ વિ૦ [સં.] પૂજા વગરનું; ન પૂજાતું

અપૂજ્ય વિ૦ [સં.] પૂજ્ય નહિ એવું

અપૂત વિ૦ [સં.] અપવિત્ર

અપૂપ પું૦ [સં.] માલપૂડો (૨) મધપૂડો

અપૂરતું વિ૦ [અ+પૂરતું] પૂરતું નહિ એવું; ખૂટતું

અપૂરિત વિ૦ [સં.] પૂરિત નહિ એવું

અપૂર્ણ વિ૦ [સં.] પૂર્ણ નહિ એવું. ૦**કાલ(–ળ)** પું૦ ક્રિયાની અપૂર્ણતાનો ભાવ આવે એવો કાળ [વ્યા.]. ૦**ક્રિયાપદ** ન૦ બધા કાળ અને અર્થનાં રૂપ જેનાં થતાં નથી એવું ક્રિયાપદ. ૦**તા** સ્ત્રી૦. ૦**બીજ** પું૦ 'ઍલ્જિબ્રેઇકલ ફ્રૅક્શન' (ગ.). –**ર્ણાંક** પું૦ અપૂર્ણ આંકડો; 'ઍરિથમેટિકલ ફ્રૅક્શન' [ગ.]

અપૂર્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] પૂર્તિનો અભાવ

અપૂર્વ વિ૦ [સં.] અવનવું; પૂર્વે ન બનેલું એવું (૨) અસામાન્ય. ૦**તા** સ્ત્રી૦

અપૂશ (શ, ?) સ્ત્રી૦ દાટો (કપડું વીંટીને કરેલો) (૨)[લા.]દમ ભીડેલો રાખવો તે.[—**નીકળી જવી** = દમ નીકળવો; ઠૂશ થઈ જવું; ખૂબ થાકી જવું. –**કાઢવી**=થકવી નાખવું; ઠૂશ કાઢવી.]

અપૂ(–પો)શણ ન૦ [સં. आपोशान] અપુશાન; ભોજનને આરંભે અને અંતે જે આચમન કરવું તે (૨)ભોજનની શરૂઆતમાં પીરસાતો થોડો ભાત. [—**માં જવું**=(ભોજનમાં અપોશણની પેઠે) કશી ગણતરીમાં કે નજરે ન લેખાવું; ચટણી થઈ જવી.]

અપૃષ્ઠવંશ પું૦ [સં.] કરોડ વિનાનું પ્રાણી. –**શી** વિ૦ અપૃષ્ઠવંશની જાતનું

અપેક્ષણીય વિ૦ [સં.] ઇચ્છવા જોગ; અપેક્ષ્ય

અપેક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] ઇચ્છા (૨) અગત્ય (૩) [વ્યા.] આકાંક્ષા. –**ક્ષિત** વિ૦ જેની અપેક્ષા હોય તેવું (૨) અપેક્ષાવાળું. –**ક્ષ્ય** વિ૦ અપેક્ષા રાખવા જેવું કે રાખવી જોઈએ એવું

અપેખ વિ૦ [અ+પેખવું] અદૃશ્ય

અપેય વિ૦ [સં.] પીવાને અયોગ્ય કે ન પી શકાય એવું. ૦**પાન** ન૦ અપેય પીણું કે તે પીવું તે

અપૈતૃક વિ૦ [સં.] જુઓ અપિતૃક

અપૈશુન(–ન્ય) ન૦ [સં.] પૈશુનનો અભાવ

અપોશણ ન૦ જુઓ અપૂશણ

અપૌરુષ(–ષેય) વિ૦ [સં.] બાયલું (૨) ઈશ્વરકૃત (૩) ન૦ બાયલાપણું

અપ્પરંગી વિ૦ તરંગી; ચંચળ

અપ્પટ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ 'અપટ'

અપ્રક(–ગ)ટ વિ૦ [સં.] બહાર નહિ પડેલું; અપ્રસિદ્ધ (૨) છાનું

અપ્રકાશ વિ૦ [સં.] પ્રકાશ વગરનું (૨) અપ્રગટ (૩) પું૦ અંધકાર. –**શિત** વિ૦ પ્રકાશિત નહિ તેવું

અપ્રકૃત વિ૦ [સં.] પ્રકૃત નહિ એવું (૨) [કા.શા.] [ઉપમાન

અપ્રગટ વિ૦ જુઓ અપ્રકટ

અપ્રગલ્ભ વિ૦ [સં.] પ્રગલ્ભ નહિ એવું

અપ્રજ વિ૦ [સં.] પ્રજા વગરનું; વાંઝિયું

અપ્રણીત વિ૦ [સં.] સંસ્કારહીન; અકૃત (૨) પ્રણીત – રચેલું નહિ એવું

અપ્રતિ(–તી)કાર પું૦ [સં.] વિરોધ — સામનો નહિ કરવો તે (૨) વિ૦ જેનો પ્રતિકાર — ઉપાય નથી એવું. –**રી** વિ૦ પ્રતિકાર ન કરનારું; 'પૅસિવ.' –**ર્ય** વિ૦ પ્રતિકાર ન કરવા યોગ્ય કે ન કરી શકાય એવું

અપ્રતિકૂલ વિ૦ [સં.] પ્રતિકૂલ નહિ એવું; [અનુકૂલ

અપ્રતિગ્રહ પું૦ [સં.] અસ્વીકાર; દાન ન લેવું તે

અપ્રતિબંધ વિ૦ [સં.] અટકાયત વિનાનું (૨) પું૦ પ્રતિબંધનો અભાવ; છૂટ [યોદ્ધો

અપ્રતિભટ પું૦ [સં.] બરાબરિયા વગરનો–અજોડ

અપ્રતિમ વિ૦ [સં.] અનુપમ; શ્રેષ્ઠ [એવું

અપ્રતિરુધ્ય વિ૦ [સં.] જેનો પ્રતિરોધ ન થઈ શકે

અપ્રતિરોધ પું૦ [સં.] પ્રતિરોધનો અભાવ

અપ્રતિષેધ પું૦ [સં.] નિષેધ – મના ન હોવી તે

અપ્રતિષ્ઠ,–ષ્ઠિત વિ૦ [સં.] પ્રતિષ્ઠિત નહિ એવું.

અપ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં.] ફજેતી; બેઆબરૂ.

અપ્રતિષ્ઠાન ન૦ [સં.] અસ્થિરતા; દૃઢતાનો અભાવ

અપ્રતિહત વિ૦ [સં.] અટકાવ વિનાનું (૨) અટકાવી વા હણી ન શકાય એવું

અપ્રતીકાર,–રી,–ર્ય [સં.] જુઓ 'અપ્રતિકાર'માં

અપ્રતીત વિ૦ પ્રતીત નહિ એવું [સં.] (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અપ્રતીતિ

અપ્રતીતિ સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રતીતિનો અભાવ

અપ્રત્યક્ષ વિ૦ [સં.] પ્રત્યક્ષ નહિ એવું; દૂરનું; પરોક્ષ [પું૦ અવિશ્વાસ

અપ્રત્યય વિ૦ [સં.] પ્રત્યય વિનાનું [વ્યા.] (૨)

અપ્રધાન વિ૦ [સં.] પ્રધાન નહિ એવું; ગૌણ

અપ્રમત્ત વિ૦ [સં.] પ્રમત્ત નહિ એવું; જાગ્રત

અપ્રમાણ વિ૦ [સં.] અમાપ (૨) પ્રમાણ–પુરાવા વિનાનું (૩) અવિશ્વસનીય; શાસ્ત્રપ્રમાણથી વિરુદ્ધ. **–ણિક** વિ૦ [સં.], **–ણિકતા** સ્ત્રી૦, **–ણિકપણું** ન૦ જુઓ 'અપ્રામાણિક'માં

અપ્રમાદ પું૦ [સં.] સાવધાનતા; જાગૃતિ. **–દિતા** સ્ત્રી૦ [સં.] અપ્રમાદીપણું. **–દી** વિ૦ પ્રમાદી નહિ તેવું; જાગ્રત

અપ્રમેય વિ૦ [સં.] પ્રમેય નહિ તેવું; અમાપ

અપ્રયાસ પું૦ [સં.] પ્રયાસનો અભાવ [આવેલું

અપ્રયુક્ત વિ૦ [સં.] પ્રયોગમાં–વાપરમાં નહિ

અપ્રયોજક પું૦ [સં.] પ્રયોજક નહિ તે (૨) વિ૦ પ્રયોજન વગરનું; નકામું

અપ્રવાહિતા સ્ત્રી૦ [સં.] અપ્રવાહીપણું

અપ્રવાહી વિ૦ [સં.] પ્રવાહી નહિ એવું; ઘન.

અપ્રવીણ વિ૦ [સં.] પ્રવીણ નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અપ્રવૃત્ત વિ૦ [સં.] પ્રવૃત્ત નહિ એવું. **–ત્તિ** સ્ત્રી૦ પ્રવૃત્તિનો અભાવ [હલકું; ઊતરતું

અપ્રશસ્ત વિ૦ [સં.] નિંદ્ય; કીર્તિ વિનાનું (૨)

અપ્રસન્ન વિ૦ [સં.] પ્રસન્ન નહિ તેવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અપ્રસંગ પું૦ [સં.] સંબંધ કે સંગનો અભાવ (૨) કવખત; અસ્થાન; અપ્રસ્તુતતા. **–ગી** વિ૦ અપ્રાસંગિક; કવખતનું

અપ્રસાદ પું૦ [સં.] નાખુશી (૨) ક્લિષ્ટતા

અપ્રસિદ્ધ વિ૦ [સં.] પ્રસિદ્ધ નહિ તેવું. **૦તા,** **–દ્ધિ** સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિનો અભાવ

અપ્રસ્તુત વિ૦ [સં.] પ્રસ્તુત નહિ તેવું. **૦પ્રશંસા** સ્ત્રી૦ અપ્રસ્તુતના વર્ણનથી પ્રસ્તુત સૂચવતો અલંકાર (કા. શા.) [એવું; સંસ્કૃત

અપ્રાકૃત વિ૦ [સં.] અલૌકિક (૨) અણઘડ નહિ

અપ્રાપ્ત વિ૦ [સં.] નહિ મળેલું; ન આવેલું. **૦કાલ(–ળ)** વિ૦ કવખતનું (૨) પ્રસંગને અનુચિત (૩) વયમાં ન આવેલું (૪) પું૦ કમોસમ; કવખત (૫) [ન્યા.] અપ્રસ્તુત કથનનું એક નિગ્રહસ્થાન. **૦યૌવન,૦વય** વિ૦ કાચી ઉંમરનું; સગીર. **૦વ્યવહાર** વિ૦ વ્યવહારને પ્રાપ્ત ન થયેલું એવું; સગીર.

અપ્રાપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રાપ્તિનો અભાવ.

અપ્રાપ્ય વિ૦ [સં.] પ્રાપ્ય નહિ એવું

અપ્રામાણિક વિ૦ [સં.] પ્રામાણિક નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

અપ્રાસંગિક વિ૦ [સં.] પ્રાસંગિક નહિ એવું

અપ્રિય વિ૦ [સં.] પ્રિય નહિ એવું (૨) ન૦ અનિષ્ટ; ભૂંડું. **૦કર, ૦કારી** વિ૦ અપ્રિય કરનારું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વાદી** વિ૦ અપ્રિય – માઠું લાગે એવું બોલનારું

અપ્રીત,–તિ [સં.] સ્ત્રી૦ પ્રીતિનો અભાવ; અણગમો; વેર [સરોવર

અપ્સરસ્તીર્થ ન૦ [સં.] અપ્સરાને નાહવાનું

અપ્સરા સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વર્ગની વારાંગના; પરી

અફઘાન વિ૦ (૨) પું૦ [फा.] એ નામની એક પ્રજાનું; કાબુલી. **–નિસ્તાન** ન૦ (સં.) અફઘાનોનો મુલક – કાબુલ

અફર વિ૦ [અ+ફરવું] નિશ્ચિત; ફરે નહિ એવું

અફરતફર સ્ત્રી૦ [अ. इफ़ात तफ़ीत] તફડંચી; ગોટાળો; આઘું પાછું કે અહીંનું તહીં થઈ જવું તે

અફરાતફરી સ્ત્રી૦ [જુઓ અફરતફર] ઊથલપાથલ; ફેરબદલી (૨) ગોટાળો; ઘાલમેલ

અફરાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ આફરો] વધુ ખાવાથી અકળાવું; આફરો ચડવો. **-મણ** સ્ત્રી૦ વધુ ખાવાથી થતી અકળામણ

અફરાંટું વિ૦ ઉપરાંટું

અફલ(-ળ) વિ૦ [સં.] ફળ વિનાનું; અફળ

અફલાતૂન પું૦ [अ.] (સં.) ગ્રીસનો મહાન તત્ત્વજ્ઞાની પ્લેટો (૨) વિ૦ જુઓ આફલાતૂન. **-ની** વિ૦ પ્લેટોને લગતું (૨) સુંદર

અફલિત વિ૦ [સં.] ફળેલું નહિ તેવું (૨) નિષ્ફળ

અફવા સ્ત્રી૦ [अ.] ઊડતી ખબર; ગામગપાટો. [**—ઊડવી,—ચાલવી**=ઊડતી ખબર કે ગપ ફેલાવી.]

અફસોસ પું૦ [फा.] શોચ; પસ્તાવો; દિલગીરી (૨) અ૦ અરેરે!. **-સી** સ્ત્રી૦ અફસોસ કરવો તે

અફળ વિ૦ [જુઓ અફલ] નિષ્ફળ; નકામું (૨) વાંઝિયું. **-ળા** સ્ત્રી૦ ન ફળે એવી વનસ્પતિ; કુંવાર

અફળાવું અ૦ક્રિ૦ 'અફાળવું'નું કર્મણિ; ટિચાવું; પછડાવું. **-ટ** પું૦ અફળાવું તે; તેનો અવાજ

અફાટ વિ૦ (૨) અ૦ ખૂબ વિશાળ; અસ્ખલિત; અપાર, અનંત વિસ્તારવાળું

અફાળકૂટ સ્ત્રી૦ ધમપછાડા (૨) માથાકૂટ

અફાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आस्फाल्] ટીચવું; પછાડવું

અફીણ ન૦ [फ़ा. अफ्यून, सं. अहिफेन] એક ઝેરી-માદક પદાર્થ. [**—ખાવું**=અફીણ ખાઈ આપઘાત કરવો.] **-ણિયું,-ણી** વિ૦ અફીણના વ્યસનવાળું (૨) [લા.] સુસ્ત; એદી

અફૂ ન૦ [म., हिं.] જુઓ અફીણ

અબ અ૦ [हिं.] અત્યારે. **૦ઘડી,-બી** અ૦ હમણાં જ; આ ક્ષણે જ

અબ(-ભ)ખો પું૦ અણગમો; અરુચિ; અભાવો [**—આવવો**=અરુચિ થઈ જવી. **—કાઢવો**=અરુચિ કે અભાવો દૂર કરવો.]

અબખોરો પું૦ જુઓ આબખોરો

અબગરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उपकृ; प्रा. उवगरिअ = ઉપકાર] ઉપકાર કરવો

અબગાર પું૦(કા.)અન્ન પવિત્ર કરવા પીરસવામાં [આવતું ઘી

અબજ વિ૦ (૨) પું૦ [सं. अब्ज] અબ્જ સંખ્યા **૦પતિ** પું૦ અબજ રૂપિયાનો માલિક

અબતર વિ૦ [अ.] ખરાબ; બગડેલું

અબદાગીરી સ્ત્રી૦ [म. अबदागीर; फा. आफ्ताब+गीरी] છત્ર (રાજામહારાજા ઇ૦ માનસૂચક ઓઢે છે કે રાખે છે તે)

અબદાલી પું૦ [अ.] ધર્મી પુરુષ (૨) જગતને ટકાવી રાખનાર સિત્તેર ઓલિયા ઇસ્લામમાં મનાય છે તે દરેક

અબદુલ્લા પું૦ [अ.] ખુદાનો બંદો

અબદ્ધ વિ૦ [સં.] બદ્ધ નહિ એવું; છૂટું

અબ(-વ)ધૂત પું૦ [सं. अवधूत] વેરાગી; બાવો (૨) વિ૦ મસ્ત

અબનાલ સ્ત્રી૦ [फा.] તરવારની મૂઠ પરનો [શણગાર

અબનૂસ ન૦ [अ. आबनूस], **-સી** સ્ત્રી૦ એક ઊંચી જાતનું કાળું લાકડું

અબનૂસપાન ન૦ [તેલુગુ] ટિંબરવો

અબરક(-ખ) ન૦ [अ. अब्रक, सं. अभ्रक] એક ધાતુ; અભ્રક

અબરૂ સ્ત્રી૦ [फा. अब्रू] આંખની ભમર; ભ્રૂ

અબલ(-ળ) વિ૦ [સં.] બલહીન; નિર્બલ. **-લા (-ળા)** વિ૦ સ્ત્રી૦ અલ્પ બળવાળી (૨) સ્ત્રી૦ સ્ત્રી

અબલક(-કી,-ખ,-ખી) વિ૦ [अ. अब्लक] ચિત્રવિચિત્ર; કાબરચીતરું. **૦મેના** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

અબસાત અ૦ [हिं.अब+अ. साअत=કલાક] [આ ઘડીએ; હમણાં; અત્તરસાત

અબળ,-ળા જુઓ 'અબલ'માં

અબ(-ભ)ળખા સ્ત્રી૦,**-ખો** પું૦[सं. अभिलाषा] ઇચ્છા; ઓરિયો (૨) દોહદ

અબંડ વિ૦+બંડખોર નહિ એવું; આજ્ઞાધારી

અબંધ વિ૦ [સં.] બંધ વિનાનું

અબંધન ન૦ [સં.] બંધનનો અભાવ

અબાધ વિ૦ [સં.] બાધિત નહિ એવું. **૦ક** વિ૦ બાધક નહિ એવું. **-ધિત** વિ૦ અબાધ. **-ધ્ય** વિ૦ બાધ્ય નહિ એવું

અબાબ પું૦ [म.=સરકારી કર કે મહેસૂલ; अ. अबवाब] કરકરિયાવર; રીત; લાગો

અબારું ન૦ અંધેર; અંધાધૂંધી

અબાંધવ વિ૦ [સં.] સગાંસાગવાં વિનાનું; અનાથ

અબી અ૦ [हिं.] અબઘડી; હમણાં જ

અબીર(-લ) ન૦ [अ.] એક સુગંધીદાર ધોળી ભૂકી [અબીલ અને ગુલાલ

અબીલ ન૦ જુઓ અબીર. **૦ગુલાલ** ન૦

અબુ(-બો)ધ વિ૦ [सं.] અણસમજુ (૨) મૂર્ખ (૩) દુનિયાના જ્ઞાન વિનાનું; હલેતું

અબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] બુદ્ધિનો અભાવ; મૂર્ખતા

અબુવો પું૦ જુઓ આબવો

અબૂજ વિ૦ [અ+બૂજવું] બૂજ વગરનું; કદર વિનાનું; અગુણજ્ઞ [અબોધ

અબૂઝ વિ૦ [सं. अबुद्ध, प्रा. अबुज्झ] જુઓ

અબૂર વિ૦ પુષ્કળ

અબૂલોઢબૂલો પું૦ એક રમત

અબે અ૦ [हिं.] ઓ; અલ્યા (તિરસ્કારથી તુંકારામાં). **૦તબે** સ્ત્રી૦ 'અબેતબે'વાળી ભાષા—હિંદી

અબોખા પું૦બ૦વ૦ વરને ખવરાવવાનાં ખાંડખાજાં (૨) અભાવો; અરુચિ. [**અબોખે પડવું** =(કોઈ ચીજનો) અભાવ થવો; રુચિ પરથી તે ઊતરી જવી.]

અબોટ પું૦ [અ+બોટવું ? કે सं. असुक्त ? म. अबोट વિ૦ = અસ્પૃષ્ટ; ઉપયોગમાં ન આણેલું] રસોઈ અને જમવાની જગાને છાણમાટીથી લીંપવી તે (૨) શુદ્ધ અથવા અભડાયા વિનાની દશા (૩) નાહ્યા વિના જ્યાં જવાય કે અડકાય નહિ એવું સ્થળ. [**—દેવો**=અબોટ કરવો, (રસોડું ચૂલો ઇ૦) લીંપી કરીને સાફ કરવું.] **–ટિયું** ન૦ રસોઈ કરતી કે જમતી વખતે પહેરવાનું રેશમી, શણનું કે ઊનનું વસ્ત્ર

અબોધ વિ૦ [सं.] જુઓ અબુધ

અબોલ વિ૦ [અ+બોલવું] બોલી ન શકાય તેવું (૨) મૂંગું; ચૂપ (૩) બેભાન. **–લા** પું૦બ૦વ૦ રિસાઈને અમુકની સાથે ન બોલવું તે. [**–લેવા** =(અણબનાવ કે રીસથી) બોલવાનો વહેવાર બંધ કરવો.] **–લ્યું** વિ૦ નહિ બોલેલું

અબ્જ વિ૦ [सं.] સો કરોડ (૨) પું૦ તેની સંખ્યા (૩) ન૦ જલજ; કમળ

અબ્દ પું૦;ન૦[सं.] વાદળ (૨) ન૦ વર્ષ (૩) એક વનસ્પતિ – નાગરમોથ. **૦સાર** પું૦ કપૂર

અબ્દુર્ગ પું૦[सं.] ચોફેર પાણીથી રક્ષાયેલો કિલ્લો

અબ્ધિ પું૦ [सं.] **સમુદ્ર**

અબ્બા પું૦ [म., हिं., फा., ઉપરાંત બીજી સેમેટિક ભાષાઓમાં સમાન રૂપ મળે છે.] બાપા. **૦જાન** [फा.] પું૦ પિતાજી (પ્રેમવાચક)

અમ્બા સ્ત્રી૦ મા (૨) ડોસી (૩) થૂઈ

અબ્બાસી વિ૦[अ.] એ નામના વંશનો (ખલીફ) (૨)[अ. अब्बास, એક છોડ, તેના ફૂલના રંગનું] જાંબુડિયા અથવા રતાશ પડતા વાદળી રંગનું

અબ્રહ્મચર્ય ન૦ [सं.] બ્રહ્મચર્યનો અભાવ

અબ્રહ્મણ્ય વિ૦ [सं.] બ્રાહ્મણને ન છાજે એવું (૨) ન૦ પાપકૃત્ય

અબ્રાહ્મણ વિ૦[सं.]બ્રાહ્મણ નહિ તેવું;બ્રાહ્મણેતર

અભક્તિ સ્ત્રી૦[सं.] ભક્તિનો અભાવ(૨)અશ્રદ્ધા

અભક્ષણ ન૦ [सं.] ભક્ષણ ન કરવું તે; ઉપવાસ

અભક્ષાભક્ષ પું૦ જુઓ અભક્ષ્યભક્ષણ

અભક્ષ્ય વિ૦ [सं.] ન ખાવા જેવું; શાસ્ત્રમાં જે ખાવાનો નિષેધ છે તેવું. **૦ભક્ષણ** ન૦ તેવું ખાવું તે; માંસાહાર

અભખો પું૦ [सं. अभक्ष्य ?] જુઓ અખખો

અભગ વિ૦ [सं.] અભાગી

અભડાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. भ्रष्ट?] અભડાયેલા થવું (૨) (સ્ત્રીએ) દૂર બેસવું. [**અભડાવા જવું**= મરણ નિમિત્તે (સ્ત્રીઓએ) રડવા કૂટવા જવું; સ્નાનસૂતકમાં જવું – સ્મશાને જવું.] **–યેલું** વિ૦ મૃત્યુ કે **સૂ**તકને કારણે અસ્પૃશ્ય બનેલું (૨)અસ્પૃશ્યને સ્પર્શ કરવાથી અપવિત્ર બનેલું. **–યેલી** વિ૦સ્ત્રી૦(૨)**સ્ત્રી**૦દૂર બેઠેલી;રજસ્વલા

અભણ વિ૦ [અ+ભણવું] નહિ ભણેલું; નિરક્ષર

અભદ્ર વિ૦ [सं.] અશુભ (૨) ખરાબ; દુષ્ટ

અભય વિ૦ [सं.] નીડર (૨) પું૦; ન૦ ભયનો અભાવ (૩) સંરક્ષણ; આશ્રય. **૦કર** વિ૦ ભયરહિત કરનાર. **૦તા** સ્ત્રી૦ નીડરતા. **૦દંડ** પું૦ અભય આપનારો દંડો. **૦દાન** ન૦ સલામતી બક્ષવી તે; અભયવચન. **૦પત્ર** ન૦ સંરક્ષણની ખાતરી આપતો લેખ. **૦પદ** ન૦ ભયરહિત સ્થિતિ; મોક્ષ. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ અભયદાન આપતો હાથનો અભિનય. **૦વચન** ન૦ સંરક્ષણનું વચન – ખાતરી. **–યંકર** વિ૦ ભયંકર નહિ તેવું. **–યા** સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગાનું

એક રૂપ (૨) હરડે. **-યાંજલિ** સ્ત્રી૦ હાથ જોડીને કરવાની અભય માટેની પ્રાર્થના. **-યી** વિ૦ નિર્ભય; નીડર

અભર વિ૦ [सं.] ખાલી (૨) ગરીબ. **-રાભરણ** વિ૦ ગરીબનું ભરણપોષણ કરનારું (૨) ન૦ ગરીબનું ભરણપોષણ

અભર(-ળ)ખો પું૦ જુઓ અબળખો

અભરાઈ સ્ત્રી૦ છાજલી. [**-ઉપર ચડાવવું, મૂકવું**=(કામમાંથી કે વિચારમાંથી) દૂર કરવું, કોરે મૂકવું; મન ઉપર ન લેવું.]

અભરાભરણ ન૦ [सं.] જુઓ 'અભર'માં

અભરામ પું૦ [अ. इब्राहीम] [सं.] યહૂદીઓનો મૂળ પુરુષ

અભરામ અ૦ [सं. अभ्रम] ભ્રમ વિના. [**—કુલ-ન-દાવા,—ન-દાવા** [अभ्रम+न+देयम्] (દસ્તાવેજમાં લખાય છે) ભ્રમ વગર-અક્કલ-હોશિયારીમાં કરેલું હોવાથી કાંઈ લેવાદેવા કે હક ઇલાકો ન હોવો તે; કાંઈ દાવો ન રહે એવી રીતની પૂરી છૂટ

અભરે ભરવું શ૦પ્ર૦ [म. अभर=આકંઠ તૃપ્તિ; પૂર્ણતા] પુષ્કળ ભરવું, સમૃદ્ધ કરવું

અભર્તૃકા સ્ત્રી૦ [सं.] ધણી વિનાની સ્ત્રી-વિધવા કે કુંવારી [અભળખો

અભલેખ પું૦ [सं. अभिलाषा] + અભિલાખ;

અભવ પું૦ [सं.] મોક્ષ (૨) અસ્તિત્વ નહિ તે (૩) નાશ [ઓરિયો

અભળખા સ્ત્રી૦, **-ખો** પું૦ જુઓ અબળખા;

અભંગ વિ૦ [सं.] આખું; અખંડ (૨) પું૦ એક મરાઠી છંદ

અભા સ્ત્રી૦ [सं. आभा] + આભા

અભાગણ(-ણી) વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं. अभागिनी] હીણભાગી; કમનસીબ

અભાગિયું વિ૦ જુઓ અભાગી. **-યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦

અભાગી વિ૦ [सं.] કમનસીબ (૨) નાલાયક (૩) ભાગ વિનાનું (વારસામાં)

અભાગ્ય ન૦ [सं.] દુર્ભાગ્ય; કમનસીબ. **૦વાન** વિ૦ કમનસીબ

અભાવ પું૦ [सं.] અસ્તિત્વ ન હોવું તે (૨) અણગમો. [**-આવવો**=અણગમો થઈ જવો; અભાવ થવો.] **-વાત્મક** વિ૦ અભાવરૂપ. **-વો** પું૦ અણગમો [દોહદ

અભાવા પું૦બ૦વ૦ સગર્ભાને થતા અભળખા;

અભાવો પું૦ જુઓ 'અભાવ'માં

અભિ [सं.] ઉપસર્ગ. 'પાસે-તરફ', 'ની ઉપર' એવા ગતિવાચક અર્થમાં; ઉદા૦ અભિમુખ; અભિક્રમણ (૨) સ્વતંત્ર શબ્દ જોડે 'શ્રેષ્ઠ', 'અધિક' એવા ભાવના અર્થમાં; ઉદા૦ અભિધર્મ; અભિનવ

અભિ(-ભી)ક વિ૦ [सं.] વિષયાસક્ત; કામી

અભિકોણ પું૦ [सं.] 'વર્ટિકલ ઍન્ગલ' (ગ.)

અભિક્રમ પું૦ [सं.] આરંભ (૨) ચડાઈ

અભિક્રમણ ન૦ [सं.] ચડાઈ

અભિક્રોશ પું૦ [सं.] વિલાપ(૨)ઠપકો (૩)નિંદા

અભિગમન ન૦ [सं.] તરફ-સામે જવું તે (૨) સંભોગ. **-નીય, અભિગમ્ય** વિ૦ અભિગમન કરી શકાય એવું [ભોગવનાર

અભિગામી વિ૦ [सं.] -ની પાસે જનાર (૨)

અભિગ્રસ્ત વિ૦ [सं.] ઘેરાયેલું; સપડાયેલું

અભિઘાત પું૦ [सं.] આઘાત (૨) હુમલો; માર (૩) વિનાશ. **૦ક** વિ૦ અભિઘાત કરનારું

અભિચર પું૦ [सं.] અનુચર; નોકર.

અભિચરણ ન૦[सं.] અભિચાર કરવો તે

અભિચાર પું૦ [सं.] મેલાં કામો માટે મંત્રપ્રયોગ કરવો તે (તંત્ર પ્રમાણે છ જાતના અભિચાર છે-મારણ, મોહન, સ્તંભન, વિદ્વેષણ, ઉચ્ચાટન અને વશીકરણ)., **૦ક** પું૦ જારણમારણ કરનારો

અભિજન પું૦ [सं.] સંબંધી જન (૨) વતન (૩) વંશ; કુળ [(૩) શિષ્ટ

અભિજાત વિ૦ [सं.] ખાનદાન (૨) સુંદર; શ્રેષ્ઠ,

અભિજિત પું૦ [सं.] એક નક્ષત્ર (૨) દિવસનું આઠમું મુહૂર્ત

અભિજ્ઞ વિ૦ [सं.] અનુભવી (૨) માહિતગાર. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-જ્ઞાત** વિ૦ ઓળખેલું. **-જ્ઞાન** ન૦ સ્મૃતિ; ઓળખ (૨) ઓળખાણની નિશાની

અભિતપ્ત વિ૦ [सं.] અતિ તપેલું (દુઃખથી)

અભિતાપ પું૦ [सं.] સંતાપ

અભિદ્રવ પું૦ [सं.] હુમલો

અભિધર્મ પું૦ [सं.] શ્રેષ્ઠ ધર્મતત્ત્વ

અભિધા સ્ત્રી૦ [સં.] શબ્દનો મૂળ અર્થ (૨) એ અર્થની બોધક શબ્દશક્તિ. **૦ન** ન૦ નામ; ઉપનામ(૨) શબ્દ (૩) શબ્દકોશ (૪) [વ્યા.] કર્તા માટેનું વિધાન. **૦નમાલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ શબ્દકોશ. **૦મૂલક** વિ૦શબ્દના વાચ્યાર્થ ઉપર રચાયેલું. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ વાચ્યાર્થ જણાવવાની શબ્દશક્તિ. **–ધેય** વિ૦ કહેવા યોગ્ય (૨) નામ દેવા યોગ્ય (૩) ન૦ અક્ષરાર્થ (૪) વિષય (બોલવાનો)

અભિધાવન ન૦ [સં.] પૂંઠ પકડવી તે; હલ્લો

અભિધેય વિ૦ [સં.] જુઓ 'અભિધા'માં

અભિનય પું૦ [સં.] મનોભાવદર્શક હલનચલન અથવા મુદ્રા (૨) વેશ ભજવવો તે. **૦કાર** પું૦ નટ. **૦સૂચના** સ્ત્રી૦ અભિનયની સૂચના; 'સ્ટેજ ડાયરેક્ષન'

[કાચું

અભિનવ(–વું) વિ૦ [સં.] તદ્દન નવું (૨) શિખાઉ;

અભિનંદન ન૦ [સં.] ધન્યવાદ (૨) અનુમતિ (૩) સ્તુતિ. **–નીય** વિ૦ અભિનંદન કરવા યોગ્ય. **–વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. अभिनंद्] અભિનંદન કરવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ આનંદવું; રાજી થવું

અભિનંદિત વિ૦ [સં.] અભિનંદન પામેલું

અભિનિવિષ્ટ વિ૦ [સં.] –માં મચેલું; –ની પાછળ નિશ્ચયપૂર્વક પડેલું (૨) આગ્રહી (૩) દૃઢ

અભિનિવેશ પું૦ [સં.] તન્મયતા (૨) આસક્તિ (૩) દૃઢ નિશ્ચય (૪) આગ્રહ; હઠ

અભિનિષ્ક્રમણ ન૦ [સં.] બહાર જવું તે (૨) સંન્યાસ

અભિનિષ્પન્ન વિ૦ [સં.] જુઓ નિષ્પન્ન

અભિનીત વિ૦ [સં.] પાસે આણાયેલું (૨) ભજવાયેલું

[નટ

અભિનેતા પું૦ [સં.] અભિનય કરનાર; 'ઍક્ટર';

અભિનેય વિ૦ [સં.] ભજવવા યોગ્ય

અભિન્ન વિ૦ [સં.] અખંડ (૨) જુદું નહિ તેવું; એક; એકસરખું (૩) [ગ.] પૂર્ણ (અંક). **૦તા** સ્ત્રી૦

અભિપ્રાય પું૦ [સં.] મત (૨) હેતુ; મતલબ; અર્થ. [**–આપવો** = મત હોય તે કહેવો. **–બાંધવો** = મત નક્કી કરવો; નિર્ણય ઉપર પહોંચવું. **–મળવો** = શો મત છે તે જાણવા મળવું. **–મેળવવો, –લેવો** =(બીજાનો) મત શો છે તે પૂછીને જાણવો. **સારો અભિપ્રાય** = ફાવતો ગોઠતો – અનુકૂળ મત.]

અભિપ્રેત વિ૦ [સં.] મનમાં ધારેલું; ઇષ્ટ (૨) સ્વીકારેલું

[છાંટવું તે

અભિપ્રોક્ષણ ન૦ [સં] મંત્ર ભણીને પાણી

અભિભવ પું૦ [સં.] હાર; પરાજય (૨) અનાદર

અભિભૂત વિ૦ [સં.] હારેલું (૨) અપમાનિત

અભિમત વિ૦ [સં.] ઇષ્ટ (૨) સંમત

અભિમંત્રણ ન૦ [સં.] મંત્રથી પવિત્ર કરવું તે (૨) મસલત ચલાવવી તે (૩) પડકાર

અભિમંત્રિત વિ૦ [સં.] અભિમંત્રણ કરેલું

અભિમાન ન૦; પું૦ [સં.] અહંકાર; ગર્વ [**—ઊતરવું, —જવું, —નીકળવું** = ગર્વ જતો રહેવો. **–આવવું, –ચડવું** = ગર્વ થવો. **–ધરાવવું, –રાખવું** = ગર્વ હોવો કે કરવો. **–છોડવું** = ગર્વ દૂર કરવો–કાઢવો.]

અભિમાની વિ૦ [સં.] અભિમાનવાળું

અભિમુખ વિ૦ [સં.] –ના તરફ મુખવાળું; સંમુખ (૨) [ગ.] સામેનો (ખૂણો). **૦કોણ** પું૦ સામેનો ખૂણો (ગ.)

અભિયુક્ત વિ૦ [સં.] રોકાયેલું (૨) નિમાયેલું (૩) શત્રુથી ઘેરાયેલું (૪) પું૦ આરોપી; પ્રતિવાદી

અભિયોગ પું૦ [સં.] નિકટ સંબંધ (૨) દીર્ઘ ઉદ્યોગ; ખંત (૩) વિદ્વત્તા (૪) હલ્લો (૫) આરોપ; ફરિયાદ. **–ગી** વિ૦ –માં મચેલું, રત (૨) હુમલો કરતું (૩) આરોપ મૂકતું (૪) પું૦ ફરિયાદી

અભિરક્ત વિ૦ [સં.] નિમગ્ન; અભિરત

અભિરત વિ૦ [સં.] અત્યંત આસક્ત

અભિરામ વિ૦ [સં.] આનંદદાયક (૨) મનોહર

અભિરુચિ સ્ત્રી૦ [સં.] રુચિ; શોખ; પ્રીતિ

અભિરુદ્રતા સ્ત્રી૦ [સં.] ષડ્જ ગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)

[(૩) માનીતું

અભિરૂપ વિ૦ [સં.] અનુરૂપ; યોગ્ય (૨) રૂપાળું

અભિલષિત વિ૦ [સં.] ઇચ્છેલું

અભિલાખ પું૦ [સં. अभिलाष] મનકામના (૨) ઉત્કટ ઇચ્છા. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ઇચ્છવું

અભિલાષ પું૦, **–ષા** સ્ત્રી૦ [સં.] અભિલાખ. **–ષી** વિ૦ અભિલાષાવાળું

અભિવંદન ન०, **−ના** સ્ત્રી० [સં.] નમસ્કાર (૨) આસકા. **−નીય** વિ० અભિનંદવા યોગ્ય. **−વું** સ० ક્રિ० [સં. अभिवंद्] અભિવંદન કરવું.

અભિવંદ્ય વિ० [સં.] અભિવંદનીય

અભિવાદ પું० [સં.] નમસ્કાર (૨) આરોપ (૩) સામો વાદવિવાદ ચલાવવો તે. **०ક** વિ० નમસ્કાર કરનારું. **०ન** ન० નમસ્કાર. **−દ્ય** વિ० નમસ્કારને યોગ્ય

અભિવાંછના સ્ત્રી० [સં.] વાંછના

અભિવાંછિત વિ० [સં.] ઇચ્છેલું; માગેલું (૨) ન० ઇષ્ટ વસ્તુ

અભિવૃદ્ધિ સ્ત્રી० [સં.] વધારો (૨) ઉન્નતિ

અભિવ્યક્તિ સ્ત્રી० [સં.] વ્યક્ત−પ્રગટ થવું તે; વ્યક્તતા; સ્પષ્ટતા

અભિવ્યંજક વિ० [સં.] વ્યક્ત−સ્પષ્ટ કરનાર

અભિવ્યંજન ન० [સં.] જુઓ અભિવ્યક્તિ

અભિવ્યાપક, અભિવ્યાપી વિ० [સં.] ચોતરફ વ્યાપી જાય એવું; સમાવેશ કરનારું (૨) બહોળા અર્થનું

અભિવ્યાપ્તિ સ્ત્રી० [સં.] સર્વવ્યાપકતા; સમાવેશ

અભિશાપ પું० [સં.] શાપ (૨) આળ (૩) સામો શાપ [તખ્તનશીન થયેલું

અભિષિક્ત વિ० [સં.] અભિષેક કરાયેલું (૨)

અભિષેક પું० [સં.] જલસિંચન કે તેનો વિધિ (મૂર્તિ અથવા નવા રાજા ઉપર). **०પાત્ર** ન० અભિષેક કરવાનું પાત્ર; ઝારી. **०વું** સ० ક્રિ० અભિષેક કરવો

અભિસરણ ન० [સં.] પાસે જવું તે (૨) ફરવું તે

અભિસંધિ પું० [સં.] હેતુ; ઇરાદો

અભિસાર પું० [સં.] સંકેત અનુસાર પ્રેમીઓનું મિલન (૨) પ્રેમીને મળવા જવું તે. **−રિકા** સ્ત્રી० સંકેત પ્રમાણે પ્રેમીને મળવા જનારી સ્ત્રી

અભિસિંચવું સ० ક્રિ० [સં. अभिषिन्च्] સિંચવું

અભિહત વિ० [સં.] આઘાત પામેલું

અભિહિત વિ० [સં.] કહેવાયેલું

અભીક વિ० [સં.] ભી−ભય વગરનું; નિર્ભય (૨) જુઓ અભિક [નિર્ભયતા

અભીત વિ० [સં.] નહિ બીનેલું. **−તિ** સ્ત્રી०

અભીપ્સિત વિ० [સં.] ઇચ્છેલું

અભીર પું० [સં.] ગોવાળિયો; આહીર; અભીર

અભીષ્ટ વિ० [સં.] ઇચ્છેલું (૨) મનગમતું

અભીંજ વિ० [અ+ભીંજવું] ભીંજાય નહિ એવું

અભુક્ત વિ० [સં.] અણભોગવ્યું (૨) અણઓટ્યું (૩) નહિ જમેલું. **०મૂળ** ન० પંચાંગ પ્રમાણે જ્યેષ્ઠા નક્ષત્રની છેલ્લી ચાર ઘડી અને મૂળ નક્ષત્રની પહેલી ચાર ઘડી મળીને બનેલો આઠ ઘડીનો કાળ

અભૂજ વિ० જુઓ અબૂઝ

અભૂત વિ० [સં.] નહિ થયેલું. **०તદ્ભાવ** પું० જે નથી તે થવું તે. **०પૂર્વ** વિ० પૂર્વે કદી નહિ થયેલું; અપૂર્વ

અભૂલ વિ० (સુ.) બેભાન

અભે પું० + અભય

અભેદ વિ० [સં.] ભેદરહિત; એકરૂપ; અભિન્ન (૨) પું० એકરૂપતા; અદ્વૈત. **०ભાવ** પું० એકતાની લાગણી. **०માર્ગ** પું० અદ્વૈતપંથ. **०યોગ** પું० સંપૂર્ણ એકતા. **०વાદ** પું० અદ્વૈતવાદ. **−દીકરણ** ન० ભેદરહિત—એક કરવું તે. **−દ્ય** વિ० ભેદી ન શકાય એવું. **−દ્યતા** સ્ત્રી०

અભોક(−ગ) પું० [સં. आभोग] (સંગીતમાં) આભોગ; ધ્રુપદના ત્રણ ભાગોમાંનો છેલ્લો (૨) કાવ્યની છેલ્લી ટૂંક, જેમાં કવિનું નામ આવે છે. [**−વાળવો**=કવિનામવાળી છેલ્લી કડી પૂરી કરવી (૨) પૂરું કરવું.]

અભોગ્ય વિ० [સં.] ભોગ્ય નહિ એવું

અભોજ્ય વિ० [સં.] ભોજ્ય નહિ એવું

અભ્યર્થના સ્ત્રી० [સં.] પ્રાર્થના; વિનંતી

અભ્યર્હિત વિ० [સં.] પૂજ્ય; આદરણીય

અભ્યસનીય વિ० [સં.] અભ્યાસ કરવા જેવું કે માટેનું [અભ્યાસ કરવો

અભ્યસવું સ० ક્રિ० [સં. अभ्यस्] અભ્યાસવું;

અભ્યસ્ત વિ० [સં.] વારંવાર કરી જોયેલું (૨) મહાવરાવાળું; ટેવાયેલું (૩) અભ્યાસથી જાણેલું કે અભ્યાસ કરાયેલું

અભ્યંગ પું० [સં.] શરીરે તૈલાદિ સુગંધીદાર પદાર્થો ચોળાવવા તે. **०સ્નાન** ન० અભ્યંગ સહિત સ્નાન

અભ્યંતર વિ૦ [સં.] અંદરનું (૨) ન૦ અંદરનો ભાગ (૩) અંતર; મન (૪) અ૦ અંદર;મનમાં

અભ્યાગત વિ૦ [સં.] પાસે આવેલું (૨) પું૦ અતિથિ; પરોણો (૩) ભિક્ષુ

અભ્યાસ પું૦ [સં.] પુનરાવૃત્તિ (૨) ભણવું તે (૩)મહાવરો; ટેવ;બંધાણ. [**–પડવો**=મહાવરો કે ટેવ થઈ જવી; ટેવાવું (૨) વચ્ચે ભણતર બંધ રહેવું—**અટકવું** (૩) વચ્ચે ટેવ કે મહાવરો ચાલુ ન રહેવો—**અટકવો**.] **૦ક** વિ૦ (૨)પું૦ જુઓ અભ્યાસી. **૦ક્રમ** પું૦ ભણવાની નિયત રૂપરેખા કે યોજના. **૦યોગ** પું૦ વારંવાર ચિત્તને સ્થિર કરવાનો યોગ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ અભ્યાસ કરવો; બરોબર ભણવું. **–સી** વિ૦ મહાવરાવાળું (૨) ઉદ્યમી (૩) પું૦ વિદ્યાર્થી (૪) પંડિત. **–સ્ય** વિ૦ જુઓ અભ્યસનીય

અભ્યુક્ષણ ન૦ [સં.] મંત્રપૂર્વક સિંચન

અભ્યુચ્છ્રય પું૦.[સં.] ઊંચું થવું તે(૨)સંગીતનો એક અલંકાર [(૨) ઉત્કર્ષ

અભ્યુત્થાન ન૦ [સં.] માનાર્થે ઊભા થવું તે

અભ્યુદય પું૦ [સં.] ઉન્નતિ; આબાદી (૨) કલ્યાણ; શ્રેય. **–યાધિક્યવાદ** પું૦ જુઓ ઉપયુક્તતાવાદ

અભ્ર ન૦ [સં.] વાદળું. **૦ભેદી** વિ૦ અભ્રને ભેદે એવું. **૦રંગી** વિ૦ અભ્રના રંગનું

અભ્રક ન૦ [સં.] જુઓ અબરક

અભ્રછના. સ્ત્રી૦ + જુઓ ભર્ત્સના

અભ્રમ વિ૦ [સં.] ભ્રમ વિનાનું (૨) ભ્રમ કે ભૂલ થવાથી પર

અમ સ૦ [સં. अस्मत्, प्रा. अम्ह] ('અમે'માં હશ્રુતિ છે; હિં. हममां તો સ્પષ્ટ છે. પણ 'અમ'માં તે લોપાઈ છે.)અમે(૨)[પ.]અમારું

અમકડું વિ૦ [સં. अमुक] અમુક અનિશ્ચિત; (અમુક–તમુક, ફલાણું–ઢીંકણું પેઠે પ્રાયઃ 'તમકડું" સાથેના યોગમાં વપરાય છે)

અમત વિ૦ [સં.] નહિ વિચારાયેલું; નહિ સ્વીકારાયેલું

અમથું વિ૦ [સં. मिथ्या ?] વ્યર્થ; નકામું (૨) અહેતુક; વિના કારણ (૩) મફતનું; વિના મહેનત કે મૂલ્યનું

અમન ન૦ [अ. अम्न] શાંતિ (૨) સુખચેન; આરામ. **૦ચમન** ન૦ મોજમજા. **૦સભા** સ્ત્રી૦ શાંતિ સ્થાપવાના હેતુવાળી સભા

અમનસ્ક વિ૦ [સં.] મન (ઇંદ્રિય) વિનાનું; વિચારરહિત (૨) ગાફેલ (૩) ધ્યાન વિનાનું (૪) મન ઉપર કાબૂ વિનાનું

અમમતા સ્ત્રી૦,**–ત્વ** ન૦[સં.]મમતાનો અભાવ

અમર વિ૦ [સં.] મરે નહિ એવું (૨) પું૦ દેવ. **૦તા** સ્ત્રી૦-**૦પટો** પું૦ અમરપણાનું વરદાન-લેખ [**–લઈને, લખાવીને આવવું**=અમર જન્મવું કે હોવું.] **૦પતિ** પું૦ (સં.) ઇન્દ્ર. **૦ફળ** ન૦ અમરપણું આપનારું ફળ. **૦લોક** પું૦ સ્વર્ગ. **૦વેલ** સ્ત્રી૦(વાડ, ઝાડ ઇત્યાદિ પર) જ્યાં નાખો ત્યાં વગર પાણીએ થતી એક વેલી. **૦સરિત** સ્ત્રી૦ આકાશગંગા. **–રા** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; ગળો(૨)દૂંટીનો નાળ. **–રાનગરી, –રાપુરી,–રાવતી** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રની રાજધાની. **–રાંગના** સ્ત્રી૦ દેવાંગના (૨) અપ્સરા

અમરખ પું૦ [સર૦ हिं.; સં. अमर्ष] ક્રોધ (૨) અસહિષ્ણુતા (૩) અદેખાઈ

અમરા [સં.] **૦નગરી, ૦પુરી, ૦વતી** [સં.] જુઓ 'અમર'માં [આંબાની હાર

અમરાઈ સ્ત્રી૦ [સં. आम्रराजि] આંબાવાડિયું;

અમરાંગના સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'અમર'માં

અમરીખ પું૦ (સં.) અંબરીષ (પ.)

અમરીચમરી સ્ત્રી૦ માથે ઘાલવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું

અમર્ત્ય વિ૦ [સં] અમર

અમર્યાદ વિ૦ [સં.] નિરંકુશ (૨) નિર્લજ્જ

અમર્યાદા સ્ત્રી૦ [સં.] મર્યાદાનો અભાવ; બેઅદબી (૨) નિર્લજ્જતા.

અમર્ષ પું૦ [સં.] અસહિષ્ણુતા (૨) ક્રોધ (૩) અદેખાઈ. **–ર્ષી** વિ૦ અમર્ષવાળું

અમલ(–ળ) વિ૦ [સં.] નિર્મળ; શુદ્ધ

અમલ પું૦ [अ.] સત્તા; અધિકાર; હકૂમત(૨) કારકિર્દી; વહીવટ (૩) કેફ કે કેફી વસ્તુ; અફીણ (૪) સમયનો શુમાર. [**–ઊતરવો**= સત્તા કે કેફ જતાં રહેવાં. **–કરવું** =(કહ્યા કે હુકમ પ્રમાણે)આચરવું, કાર્ય કરવું.**–કરવો**=

કેફ કરવો. **–ચડવો**=(અફીણનો) કેફ ચડવો. **–થવો**=અમલ કરાવો; (આજ્ઞા) આચરાવી કે તે મુજબ કાર્ય થવું. **–માં આવવું**=જુઓ અમલ થવો. **–માં આણવું, મૂકવું, લાવવું**=નો અમલ ચાલુ કરવો.**–બજાવવો**= સત્તા દાખવવી; હુકમથી વર્તવું.] **૦જોરી** સ્ત્રી૦સત્તાનું જોર.**૦દાર** પું૦અધિકારી.**૦દારી** સ્ત્રી૦ અમલદારનું કામ કે પદ. **૦પાણી** ન૦ અફીણનો કસૂંબો. **૦બજાવણી** સ્ત્રી૦ (જેમ કે, અદાલતનો હુકમ) અમલ કરવો કે બજાવવો તે. **–લી** વિ૦ અમલમાં મુકાયેલું અથવા મૂકવાનું;સક્રિય (૨) વ્યસની (૩) સુસ્ત; એદી. **–લો** પું૦[अ. अमलह्]અમલદારને બેસવાની જગા; કાર્યાલય; કચેરી

અમલિન વિ૦ [सं.] મલિન નહિ એવું; શુદ્ધ

અમલો પું૦ [अ. अमलह्] ઇમલો; ઇમારતી બાંધકામ (૨) જુઓ 'અમલ'માં

અમસ્તું,–સ્તકું વિ૦ જુઓ અમથું

અમળ વિ૦ જુઓ અમલ

અમળાવું અ૦ ક્રિ૦ 'આમળવું'નું કર્મણિ; આમળા ખાવા; વળ ચડવો (૨) પેટમાં દુખવું (૩)અતડા રહેવું;દુમાવું. **–ળાટ** પું૦આમળો; વળ (૨) પેટમાં ગૂંચળાં વળવાં તે; આંકડી (૩) કરમોડાવું તે (૪) વાંકા વાંકા ચાલવું તે; મિજાજ (૫) વક્રતા; વેર

અમંગલ(–ળ) વિ૦[सं.]અશુભ(૨)ન૦દુર્ભાગ્ય

અમંત્ર વિ૦ [सं.] મંત્રરહિત (૨) વેદમંત્રના અધિકાર વિનાનું

અમાણું સ૦ + અમારું

અમાતૃક વિ૦ [सं.] મા વગરનું (૨) માતાનું નહિ એવું

અમાત્ય પું૦ [सं.] પ્રધાન; મંત્રી

અમાન ન૦ [अ.] અભય; રક્ષણ. **૦ત** સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ અનામત. **૦તદારી** સ્ત્રી૦ [फा.] ટ્રસ્ટીપણું; વાલીપણું (૨) પ્રમાણિકતા (૩) થાપણ સાચવવી તે

અમાન ન૦ [सं.] માનનો અભાવ. **–ની** વિ૦ માની નહિ એવું; નિરભિમાની. **–નિતા** સ્ત્રી૦, **–નિત્વ** ન૦ [सं.] અનભિમાનિતા; નમ્રતા

અમાનત [अ.], **૦દારી** [फा.] જુઓ 'અમાન' [अ.] માં

અમાની,–નિતા,–નિત્વ જુઓ 'અમાન'[सं.]માં

અમાનુષ(–ષી) વિ૦[सं.] અતિમાનુષ; દૈવી (૨) મનુષ્યને શોભે નહિ એવું (૩) ક્રૂર; રાક્ષસી

અમાન્ય વિ૦[सं.] માન્ય નહિ એવું; નામંજૂર. **૦તા** સ્ત્રી૦

અમાપ વિ૦ [सं.] બેહદ; પાર વિનાનું

અમાયા સ્ત્રી૦ [सं.] માયાનો અભાવ; સત્ય જ્ઞાન (૨) નિષ્કપટપણું. **–યિક** વિ૦ નિષ્કપટ

અમારિઘોષણા સ્ત્રી૦ [सं.] હિંસાના નિષેધની– હિંસા કરશો મા એવી ઘોષણા

અમારું(મા') સ૦ [सं. अस्मदीय, प्रा. अम्हार] 'હું'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું બહુવચન

અમાવ(–વા)સ્યા [सं.], **અમાસ** સ્ત્રી૦ અંધારિયાનો છેલ્લો દિવસ

અમાંડલિ(–ળિ)ક વિ૦ [सं.] માંડલિક–ખંડિયું [નહિ તેવું

અમિત વિ૦ [सं.] અમાપ (૨) નહિ માપેલું. **–તાક્ષર** વિ૦ [सं.] જુઓ અપદ્યાગદ્ય

અમિત્ર પું૦ [सं.] મિત્ર નહિ તે;શત્રુ **૦તા** સ્ત્રી૦

અમિશ્રિત વિ૦ [सं.] નિર્ભેળ

અમી ન૦ [सं. अमृत, प्रा. अम(–मि)य] અમૃત (૨) મીઠાશ (૩) કૃપા (૪) થૂંક. (૫) રસકસ; પાણી (ઉદા૦ હજી જમીનમાં અમી છે.) **૦દૃષ્ટિ, ૦નજર** સ્ત્રી૦ મીઠી નજર; મહેરબાની. **૦નિધિ** પું૦ અમૃતનો ભંડાર (૨) [सं.] ચંદ્ર. **૦રસ** સં૦ સુધારસ; અમૃત જેવો મીઠો રસ

અમીટ વિ૦ [અ + મીટ] મીટ વિનાનું;અનિમેષ

અમીન વિ૦ [अ.] વિશ્વાસુ; વિશ્વસનીય (૨) એક અડક (૩) પું૦ ટ્રસ્ટી; વાલી (૪) લવાદ (૫) ગામનો મોટો અધિકારી. **૦ગીરી, ૦દારી** સ્ત્રી૦, [फा.], **–નાત** [अ.], **–ની** સ્ત્રી૦ [फा.] અમીનનો હોદ્દો (૨) અમીનનું સાલિયાણું

અમીર પું૦ [अ.] સરદાર; ઉમરાવ(૨)રાજકર્તા (અફઘાનિસ્તાનનો) (૩) ખાનદાન કુટુંબનો કે પૈસાદાર માણસ. **૦જાદી** સ્ત્રી૦અમીરની દીકરી. **૦જાદો** પું૦ અમીરનો દીકરો. **૦શાસન** ન૦ જેમાં અમીર-ઉમરાવોની હકૂમત ચાલતી હોય

એવી રાજ્યપદ્ધતિ; ‘ઍરિસ્ટૉક્રસી’. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ અમીરપણાનો દોર (૨) અમીરશાસન. **-રાઈ(-ત)** સ્ત્રી૦ અમીરપણું (૨) અમીરનો હોદ્દો (૩) અમીરપણા માટેનું સાલિયાણું. **-રી** વિ૦ અમીરના જેવું (૨) સ્ત્રી૦ અમીરપણું

અમુક વિ૦ [सं.] વિશેષ અર્થમાં મુકરર કરેલું; ચોક્કસ; ફલાણું (૨) અનિશ્ચિત (૩) સ૦ અમુક (જણ). **૦તમુક** વિ૦ ફલાણું-ઢીંકણું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦

અમુક્ત વિ૦ [सं.] મુક્ત નહિ એવું; બંધાયેલું. **-ક્તિ** સ્ત્રી૦ મુક્તિ-મોક્ષનો અભાવ (૨) બંધન

અમુ(-મૂં)ઝાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. आ + मुह - प्रा. मुज्झ] મૂંઝાવું; અકળાવું

અમૂ(-મૂં)ઝણ સ્ત્રી૦ અમુઝાવું તે

અમૂઢ વિ૦ [सं.] મૂઢ નહિ એવું

અમૂર્છ(-ર્છ),-ર્છિ(-ર્છિ)ત વિ૦ [सं.] મૂર્છિત નહિ એવું (૨) સાવધ

અમૂર્ત(-ર્ત્ત) વિ૦ [सं.] આકારરહિત (૨) અસ્પષ્ટ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અમૂલ,૦ક વિ૦ [सं.] મૂળ વિનાનું (૨) આધારહીન (૩) ઉપાદાનકારણરહિત

અમૂલ(-લ્ય) વિ૦ [सं.] જુઓ અમૂલ્ય

અમૂ(-મો)લખ,અમૂ(-મો)લું વિ૦ [सं. अमूल्यक] જુઓ અમૂલ્ય

અમૂલ્ય,૦ક વિ૦ [सं.] જેની કિંમત આંકી ન શકાય એવું; ઘણું જ કીમતી

અમૂંઝણ સ્ત્રી૦ જુઓ અમૂઝણ

અમૂંઝાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ અમુઝાવું

અમૃત વિ૦ [सं.] મૃત નહિ તેવું (૨) અવિનાશી; અમર (૩) ન૦ અમર કરે એવો માનેલો એક રસ. **૦કૂપ** પું૦ અમૃતનો ગાડવો. **૦જડી** સ્ત્રી૦ જેનાથી મરણ અટકે એવી વનસ્પતિ. **૦ત્વ** ન૦ અમરપણું. **૦ધ્વનિ** પું૦ એક છંદ. **૦ધારા** સ્ત્રી૦ અમૃતની ધારા (૨) [યોગ] તાળવેથી જીભના મૂળ આગળ ટપકતો રસ. **૦પાક** પું૦ એક મીઠાઈ. **૦ફલ(-ળ)** ન૦ જુઓ અમરફળ. **૦મીઠું** વિ૦ અમૃત જેવું મીઠું. **૦લતા** સ્ત્રી૦ અમરવેલ. **૦સંજીવની** સ્ત્રી૦ મરેલાંને જીવતાં કરવાની વિદ્યા. **૦સાર** વિ૦ અમૃતના સત્ત્વ જેવું (૨) પું૦ ઘી. **૦સ્ત્રવિયું,૦સ્ત્રાવી** વિ૦ અમૃત ઝરતું. **-તા** સ્ત્રી૦ એક વેલ; ગળો (૨) હરડે (૩) અતિવિષની કળી (૪) આમલી. **-તાઈ** સ્ત્રી૦ અમૃતત્વ. **-તાંશુ** પું૦ [सं.] ચંદ્ર

અમે(-મો) (મે,’મો’) સ૦ [सं. अस्मद्, प्रा. अम्ह] અમ; ‘હું’નું બહુવચન

અમેધ્ય વિ૦ [सं.] યજ્ઞ માટે અયોગ્ય (૨) અપવિત્ર

અમેય વિ૦ [सं.] અમાપ. **-યાત્મા** વિ૦ જેનું સ્વરૂપ અમેય છે એવું (૨) પું૦ (સં.) મહાદેવ

અમેરિકા પું૦ (સં.) [इं.] એ નામનો પૃથ્વીનો ખંડ. **-કન** વિ૦ [इं.] અમેરિકાનું; અમેરિકા સંબંધી (૨) પું૦ અમેરિકાનો વતની

અમૈથુની વિ૦ [सं.] નરમાદાના સંયોગ વિના ઉત્પન્ન થયેલું

અમો (મો’) સ૦ જુઓ અમે (સામાન્ય રીતે ખતમાં વપરાય છે; યા અમુક ભાગની બોલીમાં)

અમોઘ વિ૦ [सं.] અચૂક; રામબાણ; અફળ ન જાય એવું

અમોલ, ૦ખ, -લું વિ૦ જુઓ અમૂલ્ય

અમ્મા સ્ત્રી૦ [प्रा; हिं; म; सं. अंबा] (દ્રાવિડી ભાષાઓમાં પણ આનાં રૂપ મળે છે, અ. उम्म) મા

અમ્લ વિ૦ [सं.] ખાટું (૨) ન૦ તેજાબ; ‘ઍસિડ’. **૦કેશ(-સ)ર** પું૦ બિજોરું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ ખટાશ. **૦પિત્ત** ન૦ એક પિત્તવિકાર. **૦ફલ(-ળ)** ન૦ આમલી. **૦માપક** ન૦ અમ્લ માપવાનું યંત્ર; ‘ઍસિડીમીટર’. **૦વૃક્ષ** ન૦ આમલીનું ઝાડ. **૦સાર** પું૦ લીંબુનો રસ (૨) હરિતાલ

અમ્લાન વિ૦ [सं.] નહિ કરમાયેલું (૨) તેજસ્વી (૩) સ્વચ્છ

અય ન૦ [सं. अयस्; प्रा. अंय] લોખંડ. (૨) પું૦ [सं.] પાસો. **૦સ્કાંત** પું૦ [सं.] લોહચુંબક. **-યોગોલક** પું૦ [सं.] લોખંડનો ગોળો

અય અ૦ [अ.] હે; અરે

અયજ્ઞ વિ૦ [सं.] યજ્ઞ નહિ કરતું

અયત્ન પું૦ [सं.] યત્નનો અભાવ (૨) વિ૦ યત્ન વિનાનું

અયથાર્થ વિ૦ [सं.] અવાસ્તવિક; ખોટું

અયન ન૦ [सं.] પ્રયાણ (૨) [ખ.] વિષુવવૃત્તની દક્ષિણમાં અને ઉત્તરમાં દેખાતી સૂર્યની ગતિ

(૩) એ ગતિને લાગતો વખત; છ માસ (૪) ઉત્તરાયણ અને દક્ષિણાયનનું દૂરમાં દૂરનું બિંદુ; 'સોલ્સ્ટિસ'. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ જુઓ 'અયન'(૩). **૦ચલન** ન૦ અયનનું ધીમે ધીમે ખસવું તે. **૦માસ** પું૦ જેમાં અયન બદલાય તે મહિનો. **૦વૃત્ત** ન૦ આકાશમાં જે માર્ગે સૂર્ય ફરતો દેખાય છે તે ગોળ રેખા. **-નાંશ** પું૦ અયનના વિભાગોમાંનો એક

અયસ્કાંત પું૦ [सं.] જુઓ 'અય' [सं.]માં

અયનાંશ પું૦ [सं.] જુઓ 'અયન'માં

અયાચક વિ૦ [सं.] યાચના ન કરનારું. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ વગર યાચનાએ ગુજરાન ચલાવવું તે. (૨) માગ્યા વિના મળેલી ભિક્ષા ઉપર જીવવું તે. **૦વ્રત** ન૦ યાચના ન કરવાનું વ્રત (૨) માગ્યા વિના મળેલી ભિક્ષા ઉપર જીવવાનું વ્રત

અયાચિત વિ૦ [सं.] નહિ યાચેલું-માંગેલું

અયાજ્ય વિ૦ [सं.] યજ્ઞનો અનધિકારી (૨) બહિષ્કૃત; પતિત (૩) યજ્ઞને અયોગ્ય (વસ્તુ)

અયિ અ૦ [सं.] 'હે' એવા અર્થનું એક પ્રેમ-સંબોધન

અયુક્ત વિ૦ [सं.] નહિ જોડાયેલું (૨) અયોગ્ય (૩) જેણે ચિત્તને વશ નથી કર્યું એવું. **-ક્તિ** સ્ત્રી૦ જોડાયેલા ન હોવું તે (૨) અયોગ્યતા (૩) યુક્તિપુરઃસર ન હોવું તે; અસંબદ્ધતા

અયુત વિ૦ [सं.] જોડાયેલું નહિ એવું (૨) વિ૦ (૨) પું૦ દશ હજાર. **૦સિદ્ધ** વિ૦ જેનું પૃથક્ અસ્તિત્વ ન હોઈ શકે એવું [ન્યા.]. **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અયુતસિદ્ધ હોવાની સાબિતી

અયોગ પું૦[सं.] યોગ-જોડાણનો અભાવ (૨) અનુચિતપણું (૩) [જ્યો.] ગ્રહોનો કુયોગ

અયોગોલક પું૦ [सं.] જુઓ 'અય' [सं.]માં

અયોગ્ય વિ૦ [सं.] અઘટિત; ગેરવાજબી (૨) નાલાયક; અપાત્ર. **૦તા** સ્ત્રી૦

અયોનિ,૦જ વિ૦ [सं.] યોનિ દ્વારા ન જન્મેલું (૨) અનાદિ; સ્વયંભૂ. **૦જા** વિ૦ સ્ત્રી૦ યોનિ દ્વારા ન જન્મેલી (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) સીતા (૩) લક્ષ્મી. **૦સંભવ** વિ૦ અયોનિજ

અયૌગિક વિ૦[सं.] વ્યુત્પત્તિમાંથી ન નીકળતો રૂઢ (અર્થ)

અર વિ૦ [सं.] ઉતાવળું; ત્વરિત (૨) પું૦ આરો (પૈડાનો)

અરક પું૦ [अ. अर्क़] અર્ક; સત્ત્વ. [**-કાઢવો, -ખેંચવો**=વસ્તુનો અર્ક નીકળે એમ કરવું]

અરક્ત વિ૦[सं.] રાગ કે આસક્તિરહિત

અરક્ષણીય વિ૦[सं.] રક્ષણીય નહિ એવું

અરક્ષિત વિ૦[सं.] રક્ષિત નહિ એવું

અરગજો પું૦ [हिं, फा. अर्गज़ा] એક સુગંધી પીળી ભૂકી

અરઘટ્ટ,૦ક પું૦[सं.] રેંટ. **-ટ્ટિકા** સ્ત્રી૦ રેંટ

અરઘવું સ૦ ક્રિ૦[सं. अर्घ] પૂજા કરવી (૨) અ૦ ક્રિ૦ (કા.) શોભવું; ઘટારત હોવું.

અરઘિયું ન૦ [અરઘવું પરથી] પૂજાનું પાત્ર

અરજ સ્ત્રી૦ [अ. अरुचि પરથી ?] ગર્ભવતીના અભાવા, દોહદ. [**-પડવી**=અભાવા થવા]

અરજ સ્ત્રી૦ [अ. अर्ज़] અર્જ; કોઈ પણ કામ સારુ નમ્રતાથી હકીકત કહી કરેલી વિનંતી (૨) ફરિયાદ. [**-કાઢી નાંખવી**=અરજ રદ નામંજૂર કરવી. **-સાંભળવી**=અરજ પર ધ્યાન આપવું.] **૦દાર** વિ૦ અરજ કરનાર. **૦બેગી** વિ૦ [फा.] હજાર પાસે અરજીઓ રજૂ કરનાર. **૦વાન** વિ૦ અરજદાર. **-જી** સ્ત્રી૦ અરજ કે ફરિયાદ યા તે જેમાં લખી હોય એ કાગળ. (શ. પ્ર. જુઓ 'અરજ' માં તે પ્રમાણે)

અરજો ।। પું૦ ચણેલી ભીંતનું સીધાપણું જોવા ટકાવાતું વજન; ઓળંબો

અરજે(-ઝે)ળે અ૦ અધ્ધર (૨) અનિશ્ચિત; [લટકતી હાલતમાં

અરડૂસી સ્ત્રી૦,**-સો** પું૦ [हिं. अड़ूसा, म. अडुळसा, सं. अटरूष] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ

અરણિ(-ણી) [सं.]સ્ત્રી૦ એક જાતનું ઝાડ

અરણ્ય ન૦[सं.] જંગલ. **૦રુદન, રુદિત** ન૦ અરણ્યમાં—જ્યાં કોઈ સાંભળે નહિ ત્યાં કરેલું રુદન; વ્યર્થ પોકાર. **૦વાસ** પું૦ જંગલમાં રહેવું તે (૨) સંસારત્યાગ. **૦વાસી** વિ૦(૨) પું૦ અરણ્યવાસ કરનાર

અરતિ સ્ત્રી૦ [सं.] રતિનો અભાવ

અરથ પું૦ જુઓ અર્થ (૫)

અરથી વિ૦ [सं.] રથી નહિ એવું

અરદાસ સ્ત્રી૦ [हिं.; फा. अर्जदाश्त] અરજ; [વિનંતી

અરદિબેહસ્ત પું૦ [फा. उर्दीविहिश्त] [ઝંદ] પારસી વર્ષનો ત્રીજો મહિનો (૨) અગ્નિ

અરધી સ્ત્રી૦ પાઈ (મુંબઈ)

અરધું વિ૦ જુઓ અડધું. **−ધપંચાળ** વિ૦ (કા.) લગભગ અરધ ભાગનું. **૦પરધું** વિ૦ અડધું પડધું. **−ધોઅરધ** વિ૦ અડધોઅડધ

અરબ પું૦ [अ.] અરબસ્તાન (૨) આરબ. **−બી** વિ૦ અરબને લગતું (૨) અરબસ્તાનનું (૩) સ્ત્રી૦ અરબની ભાષા

અરબા પું૦ [म.; हिं. अ. अराबा=તોપગાડી પરથી ?] (આરબોની) લડાઈ; યુદ્ધ. [**−ઊડવા** =ગુસ્સે થઈ સામે થવું. **−પીને આવવું, જવું** =(તોપોનો મારો સહીને જવું પરથી ?) હિંમતથી સામે ટકવું, ટક્કર ઝીલવી]

અરબી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ 'અરબ'માં

અરમાન સ્ત્રી૦ [फा.] અભિલાષા; ઉમેદ (૨) તીવ્ર ઇચ્છા; આતુરતા

અરમાર સ્ત્રી૦ [पो. आर्माडा] દરિયાઈ કાફલો. **−રી** વિ૦ નૌકાસૈન્ય સંબંધી

અરમારી સ્ત્રી૦[पो. अल्मारियो] સ્ત્રી૦ જુઓ અલમારી (૨) જુઓ 'અરમાર'માં

અરમ્ય વિ૦[सं.] રમ્ય નહિ તેવું

અરર અ૦ ચિંતા, દિલગીરી, દુઃખ બતાવનાર [ઉદ્ગાર

અરલ વિ૦ નીરોગી (૨) જાડું (૩) મૂર્ખ [કા.]

અરવ વિ૦ [सं.] રવ વિનાનું; શાંત

અરવલી(−લ્લી) પું૦[सं.] જેમાં આબુ પર્વત છે તે પર્વતોની હાર

અરવા પું૦ [अ. अर्वाह−'રુહ'નું બ. વ.] આરવા; આત્મા (૨) અંતઃકરણ

અરવિંદ ન૦[सं.] કમળ. **૦મુખી** પું૦ એક છંદ

અરશદરશ વિ૦ (કા.) આબેહૂબ

અરસપરસ અ૦ [सं. परस्पर] પરસ્પર

અરસિક વિ૦ [सं.] રસ−મજા ન પડે એવું; શુષ્ક (૨) રસ સમજી ન શકે એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અરસો પું૦[अ. अरसह्] મુદત; કાળ (૨) અવસર

અરંજિત વિ૦ [सं.] રંજિત નહિ એવું

અરાખડું ન૦ રેખાકૃતિ; છાપ

અરાગ વિ૦[सं.] રાગરહિત; નિર્વિકાર (૨) પું૦ રાગનો અભાવ; અપ્રીતિ (૩) અણબનાવ

અરાજક વિ૦[सं.] રાજા વિનાનું; અંધાધૂંધીવાળું (૨) ન૦ રાજા ન હોવો તે (૩) અંધાધૂંધી. **૦તા** સ્ત્રી૦ અંધાધૂંધી. **૦વાદ** પું૦ રાજસત્તાના બાહ્ય અંકુશ વગર સમાજવ્યવસ્થા થવી કે હોવી જોઈએ એવો વાદ. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ એ વાદમાં માનનાર

અરાજ્ય ન૦ [सं.] જુઓ અરાજક

અરાતિ પું૦ [सं.] શત્રુ

અરાબો પું૦ + [म. अराबा, फा. अराबह्=ગાડું] ઘરખટલો; કુટુંબપરિવાર

અરામ વિ૦ [અ + રામ] વગર વ્યાજુકું

અરાવલિ(−લી,−ળિ,−ળી) સ્ત્રી૦ [सं.] (પૈડાંના) આરાનો સમૂહ

અરિ પું૦ [सं.] દુશ્મન (૨) કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર એ છ વિકાર (૩) છ માટે કવિતામાં વપરાતી સંજ્ઞા. **૦દમન** ન૦ શત્રુને દબાવવો તે (૨) વિ૦ શત્રુને દબાવનાર. **૦મર્દન** ન૦ શત્રુને હરાવવો−દબાવી દેવો તે (૨) વિ૦ તે કરનાર. **૦સૂદન** વિ૦ શત્રુનો નાશ કરનાર. **૦હંત** વિ૦ દુશ્મનોનો નાશ કરનાર. **૦હા** પું૦ અરિને મારનાર (૨) સૂર્ય

અરિષ્ટ ન૦ [सं.] દુર્ભાગ્ય; સંકટ (૨) મોતની નિશાની (૩) મદ્ય; આસવ (૪) અરીઠાનું ઝાડ (૫) પું૦ શત્રુ (૬) સૂર્ય (૭) વિ૦ રિષ્ટ; અશુભ

અરિષ્ટનેમિ પું૦ [सं.] (સં.) બાવીસમા જૈન તીર્થંકર

અરિહંત વિ૦ [सं. अरिहन्ता] જુઓ 'અરિ'માં (૨) પું૦ [प्रा.; सं. अर्हत्] જૈન તીર્થંકરો તથા બુદ્ધ માટેની સંજ્ઞા

અરિહા પું૦ [सं. अरिहन्] જુઓ 'અરિ'માં

અરીઠી સ્ત્રી૦, **−ઠો** પું૦ [सं. अरिष्ट] એક ઝાડ. **−ઠું** ન૦ અરીઠીનું ફળ

અરીભવન ન૦[सं.] પ્રકાશ, ઉષ્ણતા ઇત્યાદિનાં કિરણોનું એક બિંદુમાંથી ચક્રના આરા પેઠે ચોમેર ફેલાવું તે

અરીલ પું૦ એક છંદ

અરીષ્યા સ્ત્રી૦ + જુઓ ઈર્ષા

અરીસો પું૦[सं. आदर्श] આરસો; આયનો; દર્પણ

અરુ અ૦ [हिं.] અને (૫.)

અરુચતું વિ૦ ન રુચતું. -**વું** અ૦ક્રિ૦ ન રુચવું

અરુચિ સ્ત્રી૦ [સં.] અપ્રીતિ; અણગમો (૨) રુચિ-ભૂખ ન હોવી તે. ૦**કર** વિ૦ અરુચિ કરનારું. ૦**ર** વિ૦ [સં.] રુચિર નહિ તેવું

અરુણ વિ૦ [સં.] રતાશપડતું (૨) સોનેરી (૩) પું૦ (સં.) સૂર્યનો સારથિ (૪) પરોઢ; પ્રભાત (૫) પરોઢ વખતનો આકાશનો રંગ (૬) રતાશપડતો રંગ. ૦**ચિત્ર** ન૦ (અરુણ ધડ વગરનો છે એમ મનાય છે તે પરથી) કમરથી ઉપરના શરીરના ભાગનું ચિત્ર; 'બસ્ટ'. ૦**મૂર્તિ** (-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ કમરથી ઉપરના શરીરના ભાગની મૂર્તિ. ૦**સારથિ** પું૦ (સં.) સૂર્ય. -**ણા** સ્ત્રી૦ મજીઠ (૨) ચણોઠી (૩) નસોતર. -**ણાચલ** (-ળ) પું૦ [સં.] સૂર્ય જેની પાછળથી ઊગે છે તે કલ્પિત પર્વત. -**ણિત** વિ૦ [સં.] લાલ રંગનું કરેલું કે થયેલું. -**ણિમા** સ્ત્રી૦ [સં.] રતાશ. -**ણું** વિ૦ અરુણના જેવું -લાલ રંગનું. -**ણોદય** પું૦ [સં.] અરુણનો ઉદય; પરોડ

અરુપરુ અ૦ [સં. आरात् पारात्] અરુંપરું; આમ તેમ; આગળ પાછળ

અરું અ૦ [સં. आरात्] પાસે; ઓરું (૨) આમ; આ બાજુ

અરુંધતી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) વસિષ્ઠ ઋષિની પત્નીનું નામ (૨) સપ્તર્ષિના તારાઓ પાસે એક અત્યંત ઝાંખા તારાનું નામ. ૦**દર્શનન્યાય** પું૦ સ્થૂલ ઉપરથી સૂક્ષ્મ ઉપર જવું તે (અરુંધતીનો તારો નાનો હોવાથી તેને દેખાડવા પ્રથમ તેની પાસેનો મોટો તારો દેખાડવામાં આવે છે તેમ)

અરુંપરું અ૦ જુઓ અરુપરુ

અરૂઢ વિ૦ [સં.] રૂઢ-પ્રચલિત નહિ તેવું

અરૂપ (-પી) વિ૦ [સં.] આકારરહિત

અરે અ૦ [સં.] આશ્ચર્ય, દુઃખ, ચિંતા, ક્રોધ ઇત્યાદિ સૂચક ઉદ્ગાર (૨) ઊતરતા દરજ્જાના માણસને સંબોધવાનો ઉદ્ગાર (૩) સ્ત્રી૦ ચીવટ; ફિકર; (૪) હાય; દુઃખનો પોકાર. ૦**કાર** (-રો) પું૦ અરે એવો ઉચ્ચાર કરવો તે. ૦**રાટ** પું૦, ૦**રાટી** સ્ત્રી૦ અરે હોવી કે થવી તે; ફિકર; ચિંતા. ૦**રે** અ૦ જુઓ અરરર

અરોગ (-ગી) વિ૦ [સં.] નીરોગી

અરોચક વિ૦ [સં.] રોચક નહિ તેવું; અરુચતું

અરોડું ન૦, -**ડો** પું૦ આગલા વર્ષનાં રહી ગયેલાં કપાસનાં જડિયાં ફૂટી તે ઉપર નવો કપાસ થાય તે

અર્ક પું૦ [अ.] જુઓ અરક

અર્ક પું૦ [સં.] સૂર્ય (૨) કિરણ (૩) [જ્યો.] ઉત્તરા ફાલ્ગુની (૪) આકડો. ૦**વિવાહ** પું૦ ત્રીજી વારનું લગ્ન કરતાં પહેલાં અનિષ્ટનિવારણાર્થે પુરુષનું આકડી સાથે કરાતું લગ્ન

અર્ગલ પું૦ [સં.] આગળો; ભૂંગળ. -**લા** (-**લી**) સ્ત્રી૦ આગળી

અર્ઘ પું૦ [સં.] કિંમત (૨) ચોખા, દૂર્વા, ઇત્યાદિથી સન્માન કરવું તે (૩) ચોખા, દૂર્વા, ફૂલ, પાણી ઇત્યાદિ; પૂજાપો. [-**આપવો**=જુઓ અર્ઘ્ય આપવું.] ૦**દાન** ન૦ પૂજા માટે અર્ઘ આપવો તે. ૦**પાદ્ય** ન૦ ફૂલ, સુગંધી તથા પગ ધોવાનું પાણી (૨) મોટા માણસો અથવા દેવને તે દ્વારા આદરસત્કાર આપવાની એક રીત. ૦**પ્રદાન** ન૦ અર્ઘદાન. -**ર્ઘાર્હ** વિ૦ [સં.] પૂજ્ય; અર્ઘને યોગ્ય

અર્ઘ્ય વિ૦ મૂલ્યવાન (૨) પૂજ્ય (૩) ન૦ પૂજા; સન્માન. [-**આપવું** =(પૂજાપો લઈ ને) પૂજવું; સન્માન કરવું (૨) (કટાક્ષમાં) પાયમાલ કરવું]

અર્ચક વિ૦ [સં.] પૂજનાર (૨) પું૦ પૂજારી

અર્ચન ન૦, -**ના** સ્ત્રી૦ [સં.] પૂજા (૨) કપાળે ચંદન લગાડવું તે. -**નીય** વિ૦ પૂજનીય -**વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. अर्च्] પૂજા કરવી

અર્ચા સ્ત્રી૦ [સં.] અર્ચના. -**ર્ચિત** વિ૦ પૂજેલું; સન્માનેલું

અર્ચિર્માર્ગ પું૦ [સં.] દેવયાન

અર્જ સ્ત્રી૦ [अ.] અરજ; વિનંતિ (૨) ફરિયાદ (જુઓ 'અરજ'માં શ. પ્ર.) [મેળવવું-કમાવું તે.

અર્જક વિ૦ [સં.] મેળવનાર; કમાનાર. -**ન** ન૦

અર્જિત વિ૦ [સં.] મેળવેલું; કમાયેલું

અર્જુન પું૦ [સં.] (સં.) પાંચ પાંડવોમાંનો ત્રીજો

અર્જુની સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) અનિરુદ્ધની સ્ત્રી ઉષા

અર્ણવ પું૦ [સં.] સમુદ્ર [(મહાભારત)

અર્ણિકપર્વ ન૦ [સં. आरण्यक]+અરણ્યપર્વ

અર્થ [સં.] હેતુ (૨) માયનો; સમજૂતી (૩) ધન; સંપત્તિ (૪) ગરજ; પ્રયોજન (૫) ધર્માદિ ચાર પુરુષાર્થોમાંનો બીજો. [**–આવવું** = ખપ લાગવું; કામમાં આવવું. **–બેસવો** = બરોબર અર્થ થવો—સમજાવું. **–બેસાડવો** = અર્થ કરી બતાવવો, સમજાવવું. **–સરવો** = હેતુ સિદ્ધ થવો –સધાવો.] **૦કામ** વિ૦ ધનની ઇચ્છાવાળું. **૦કારણ** ન૦ આર્થિક તંત્રની વ્યવસ્થા કરવી તે. **૦ગર્ભ** વિ૦ અર્થથી ભરેલું. **૦ગાંભીર્ય**, **૦ગૌરવ** ન૦ અર્થનું ઊંડાણ. **૦ગ્રહણ** ન૦ અર્થ સમજવો તે. **૦ઘન** વિ૦ ખૂબ અર્થવાળું; અર્થથી ભરપૂર. **૦ઘ્ન** વિ૦ ધનનો નાશ કરનારું; ઉડાઉ. **૦ચિત્ર** વિ૦ અર્થના ચમત્કારવાળું (૨) ન૦ અર્થની ચમત્કૃતિ. **૦તઃ** અ૦ અર્થ પ્રમાણે (૨) વાસ્તવિક રીતે. **૦તંત્ર** ન૦ આર્થિક વ્યવસ્થાનું તંત્ર. **૦દર્શી** વિ૦ વ્યવહારકુશળ. **૦દાસ** પું૦ પૈસાનો ગુલામ. **૦દોષ** પું૦ કાવ્ય અથવા સાહિત્યમાં અર્થને લગતો દોષ. **૦નિબંધન** વિ૦ અર્થ પર આધાર રાખતું. **૦પ્રકાશ** પું૦ અર્થ સમજવો તે. **૦પ્રકૃતિ** સ્ત્રી૦ નાટકની પ્રયોજન-સિદ્ધિનો હેતુ (તે પાંચ છે.) [કા. શા.]. **૦પ્રાપ્તિ** સ્ત્રી૦ અર્થની પ્રાપ્તિ; કમાઈ; લાભ. **૦બંધ** પું૦ શબ્દોની રચના; નિબંધ, કાવ્ય ઇત્યાદિ (૨) ઇન્દ્રિયોના વિષયોનું બંધન (૩) ધનનું બંધન. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ સ્વાર્થી (૨) સ્ત્રી૦ ધનની ઇચ્છા (૩) પૈસા કમાવાની લગની (૪) સ્વાર્થપરાયણતા (૫) આર્થિક રહસ્ય સમજવાની બુદ્ધિ. **૦બોધ** પું૦ (ખરો) અર્થ સમજવો તે. **૦ભરિત** વિ૦ અર્થથી ભરેલું. **૦ભેદ** પું૦ અર્થની ભિન્નતા (૨) ભિન્ન અર્થ. **૦લક્ષી** વિ૦ અર્થને લક્ષનારું; અર્થવાહી. **૦લાભ** પું૦ અર્થપ્રાપ્તિ. **૦લોભ** પું૦ ધનનો લોભ. **૦વત્** વિ૦ અર્થવાળું **૦વાદ** પું૦ વિધિરૂપ વાક્યોમાં રુચિ કરાવવા તે તે વિધિઓની સ્તુતિ, તેનું પાલન ન કરવાથી થતી હાનિ, તથા તેને લગતાં ઐતિહાસિક દૃષ્ટાંતો ઇત્યાદિ આપવાં તે (૨) સ્તુતિ; તારીફ (૩) કોઈ પણ ગ્રંથમાં મુખ્ય વિષયને સ્પષ્ટ કરવા કે તેનું ગૌરવ બતાવવા લખેલો ભાગ (૪) અર્થને જીવનમાં મહત્ત્વ દેનાર વાદ. **૦વાદી** વિ૦ અર્થવાદમાં માનનારું, કે તે સંબંધી. **૦વાન** વિ૦ અર્થવાળું (૨) ધનવાન. **૦વાહક** વિ૦ જુઓ અર્થવાહી. **૦વાહકતા** સ્ત્રી૦, **૦વાહિત્વ** ન૦ અર્થવાહીપણું. **૦વાહી** વિ૦ અર્થને વહન કરનારું. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ અર્થ જાણવો તે (૨) બુદ્ધિના ૭ ગુણો પૈકીનો એક. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ અર્થશાસ્ત્ર. **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ધનની વૃદ્ધિ. **૦વ્યક્તિ** સ્ત્રી૦ અર્થ વ્યક્ત થવો તે. **૦વ્યય** પું૦ પૈસા ખરચવા તે. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ સંપત્તિશાસ્ત્ર (૨) રાજનીતિ. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ અર્થશાસ્ત્ર જાણનારો પુરુષ. **૦સંગ્રહ**, **૦સંચય** પું૦ ધનનો સંઘરો. **૦સાધક** વિ૦ અર્થ સાધે એવું; ઉપયોગી. **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ધારેલી મતલબ પાર પાડવી તે (૨) ધનપ્રાપ્તિ. **–ર્થાત્** અ૦ એટલે કે. **–ર્થાનુસારી** વિ૦ અર્થને અનુસરતું. **–ર્થાપત્તિ** સ્ત્રી૦ [ન્યા.] જે ન સ્વીકારીએ તો વસ્તુસ્થિતિનો ખુલાસો ન જ મળી શકે એવું અનુમાન (૨) [કા. શા.] એક અર્થાલંકાર, જેમાં એક વાત કહેવાથી બીજી વાતની સિદ્ધિ નિઃશંક છે એમ બતાવવામાં આવે છે. **–ર્થાર્થી** વિ૦ ધનલોભી (૨) સ્વાર્થી. **–ર્થાલંકાર** પું૦ શબ્દની નહિ પણ અર્થની ચમત્કૃતિવાળો અલંકાર [કા શા.]· **–ર્થાંતર** ન૦ બીજો અર્થ (૨) વિષય બહાર બોલવું તે (વાદનો એક દોષ). **–ર્થાંતરન્યાસ** પું૦ સામાન્ય ઉપરથી વિશેષનું અને વિશેષ ઉપરથી સામાન્યનું સમર્થન જે વડે કરેલું હોય તે અલંકાર [કા.શા.] **–ર્થી** વિ૦ ગરજવાળું; મતલબી (૨) યાચક. **–ર્થીય** વિ૦ આર્થિક. **–ર્થે** અ૦ માટે; વાસ્તે. **–ર્થોપાર્જન** ન૦ પૈસા કમાવા તે

અર્દન વિ૦ (૨) ન૦ [સં.] નાશ કરનાર; હરનાર

અર્ધ વિ૦ [સં.] અડધું (૨) ન૦ એકના બે સરખા ભાગમાંનો એક. **૦ગોળ** વિ૦ અડધું ગોળ (૨) પું૦ (પૃથ્વીના) ગોળાનો અડધો ભાગ; 'હેમિસ્ફિયર' (૩) [ગ.] ગોળ આકૃતિનો અર્ધો ભાગ. **૦ચંદ્ર** પું૦ અડધો ચંદ્ર (૨) હથેલીની અર્ધચંદ્ર જેવી આકૃતિ (બોચીમાંથી પકડી

ધક્કો મારવા માટે). [**–આપવો** = ગરદન પકડી કાઢી મૂકવું.] **૰જરતીયન્યાય** પું૰ અર્ધું આ અને અર્ધું પેલું એમ કરી અનિશ્ચિત રાખવું–ચોક્કસ નિયમ ન રાખવો તે (ન્યા.). **૰દગ્ધ** વિ૰ અડધું બળેલું (૨) અધકચરા જ્ઞાનવાળું. **૰નારીશ્વર** પું૰ શિવનું એક સ્વરૂપ–અડધું પુરુષ અને અડધું સ્ત્રી. **૰પત્રી** ન૰ અર્ધી અર્ધી ચાર પાંખવાળાં જીવડાંના–'હેમિપ્ટેરે'–વર્ગનું જીવડું. **૰પંચાળ** વિ૰ (કા.) લગભગ અડધા ભાગનું. **૰ભાગિક, ૰ભાજ** વિ૰ અડધા ભાગનું હકદાર. **૰માગધી** સ્ત્રી૰ (સં૰) પ્રાકૃત ભાષાનું એક સ્વરૂપ. **૰માત્રા** સ્ત્રી૰ વ્યંજન [વ્યા.] **૰વિરામ** ન૰ વાક્યના અર્થગ્રહણની સવડ સારુ વચ્ચે અમુક થોભવું તે કે તેનું સૂચક (;) આવું ચિહ્ન. **૰સમવૃત્ત** ન૰ બબ્બે ચરણ સરખાં હોય તેવું વૃત્ત. **૰સ્વર** પું૰ ય, ર, લ, કે વ અક્ષર. **–ર્ધાંગ** ન૰ અડધું અંગ. **–ર્ધાંગના** સ્ત્રી૰ પતિનું અર્ધું અંગ–ધર્મપત્ની. **–ર્ધાંગવાયુ** પું૰ લકવો; પક્ષાઘાત

અર્ધું વિ૰ જુઓ અડધું

અર્ધોત્ક વિ૰ [સં.] અધૂકડું

અર્પણ ન૰ [સં.] આપવું તે (૨) ભેટ કરવું તે (૩) માનપૂર્વક ધરવું તે (જેમ કે પુસ્તક અર્પણ કરવું). **૰પત્ર** ન૰ બક્ષિસનામું (૨) અર્પણપત્રિકા. **૰પત્રિકા** સ્ત્રી૰ ગ્રંથ અર્પણ કર્યાનો લેખ. **–વું** સ૰ક્રિ૰ [સં. अर्प्] આપવું (૨) ભેટ કરવું (૩) સ્વીકારવા માટે ધરવું

અર્પિત વિ૰ [સં.] અર્પેલું; અર્પાયેલું

અર્બુદ પું૰ [સં.] વાદળ (૨) (સં.) આબુ પર્વત (૩) દશ કોટિ સંખ્યા

અર્ભક પું૰ [સં.] બાળક

અર્યમા પું૰ [સં.] સૂર્ય (૨) પિતરોમાં મુખ્ય તે (૩) [જ્યો.] ઉત્તરા ફાલ્ગુની

અર્વાચીન વિ૰ [સં.] આધુનિક. **૰તા** સ્ત્રી૰

અર્શ પું૰ [સં.] એક રોગ; હરસ

અર્હ(–ર્હં)ત પું૰ [સં.] પરમ જ્ઞાની; બુદ્ધ; તીર્થંકર (જૈન, બૌદ્ધ)

અર્હ્ય વિ૰ [સં.] સ્તુત્ય (૨) પૂજ્ય (૩) ઉચિત

અલ અ૰ [સં. अलम्] + ખચીત (૨) બસ

અલક પું૰ [સં.] વાળની લટ; કપાળ પરના વાંકડિયા વાળ (૨) ચોટલો. **૰નંદા** સ્ત્રી૰ (સં.) ગંગા નદીનું એક પાંખિયું, કે તેનું એક નામ

અલકમલક પું૰ [अ. मुल्क પરથી દ્વિત્વ] દેશવિદેશ; ગમે તેવો દૂરનો કે નિકટ દેશપ્રદેશ

અલકા સ્ત્રી૰ [સં.] (સં.) કુબેરની નગરી. **૰ધિપ, –કેશ** પું૰ (સં.) અલકાનો અધિપ–કુબેર

અલકાબ પું૰ [अ.] ઇલકાબ

અલક્ત, ૰ક પું૰ [સં.] લાલ લાખ (૨) અળતો

અલક્ષણ વિ૰ [સં.] ચિહ્ન રહિત (૨) ન૰ જુઓ અપલક્ષણ

અલક્ષિત વિ૰ [સં.] નહિ જોયેલું; ધ્યાન બહાર રહેલું

અલક્ષ્મી સ્ત્રી૰ [સં.] લક્ષ્મીનો અભાવ; ગરીબાઈ

અલક્ષ્ય વિ૰ [સં.] અદૃશ્ય (૨) અજ્ઞેય; અલખ (૩) નેમ વિનાનું. **૰વાદી** વિ૰ (૨) પું૰ જુઓ અલખવાદી

અલખ વિ૰ [સં. अलक्ष] અજ્ઞેય (૨) પું૰ બ્રહ્મ. [**–જગાવવી** = 'અલખ'નું નામ પોકારવું; તે રીતે ભીખ માગવી.] **૰નિરંજન** પું૰ અજ્ઞેય નિર્ગુણ બ્રહ્મ. **૰વાદી** વિ૰ (૨) પું૰ બ્રહ્મવાદી

અલખત સ્ત્રી૰ દોલત; ધન. **–તિયું** વિ૰ અલખતવાળું

અલગ વિ૰ (૨) અ૰ [સં. अलग्न] જુદું (૨) દૂર; છેટું. **–ગું** + વિ૰ અળગું

અલગત સ્ત્રી૰ અગત્ય (૨) ધડો; ઉદાહરણ

અલગાર સ્ત્રી૰ [तुर्की. अल्गार] હાર; પંક્તિ

અલગારી વિ૰ (કા.) શોખીન (૨) મસ્ત (૩) મનસ્વી

અલગોજા ન૰ [अ. अल्गूजह] પાવાની જાતનું વાદ્ય

અલ(–ળ)છ(–શ) સ્ત્રી૰ [સં. अलक्ष्मी] ગરીબાઈ

અલ(–ળ)તો પું૰ [સં. अलक्तक] જુઓ અળતો

અલજ્જ વિ૰ [સં.] નિર્લજ્જ

અલડ (લ') વિ૰ જુઓ અલ્લડ

અલપઝલપ વિ૰ (સુ.) અળપઝળપ; અસ્પષ્ટ; ઝાંખું

અલપતું વિ૰ [સં. आलप्] આલાપ કરતું (૨) [અ + લપવું] નહિ છુપાયેલું

અલપવું સ૰ક્રિ૰ [સં. आलप्] આલાપવું; ગાવું

અલપ(–પા)વું અ૰ક્રિ૰ લપાવું; છુપાવું

અલફા પું૰ [फा.] ફકીરનો ઝભ્ભો

અલફાઉ વિ૰ [अ. अलुफ्तह्] નકામું; ફાલતું; અડફાઉ

અલબત(–ત્તાં) અ૦ [अ. अलबत्तह्]અલબત્ત.

અલબત્ત અ૦ [फा.] ખચીત; બેશક; જરૂર

અલબું વિ૦ (કા.) અઘરું [ફૂટડું (૨) ઇશ્કી

અલબેલું વિ૦ [हिं., म. अलबेला] ફાંકડું;

અલબ્ધ વિ૦[सं.]અપ્રાપ્ત.૦ભૂમિકત્વ ન૦(યોગ) સમાધિની ભૂમિકા જરા પણ પ્રાપ્ત ન થવી તે.

અલભ(–ભ્ય) વિ૦ [सं.] અપ્રાપ્ય; ન મળે એવું

અલમ્ અ૦ [सं.] બસ; પૂરતું

અલમસ્ત વિ૦ [फा.] મસ્તાન (૨) મલ જેવું; પુષ્ટ અને જોરાવર

અલમારી સ્ત્રી૦ [पो. अलमारियो] કબાટ (૨) અનેક ખાનાંવાળું ભીંતમાંનું તાકું; સંચ (૩) છાજલી કે અનેક ખાનાંવાળી ઘોડી

અલવણ વિ૦ [सं.] અલૂણું; મીઠા વિનાનું; ફીકું

અલવવું અ૦ ક્રિ૦ [અ+લવવું] મૂંગા રહેવું

અલવાઈ વિ૦ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; सं. वालवती ?] એક બે મહિનાના બચ્ચાવાળી (ગાય, ભેંસ ઇ૦)

અલવાન ન૦ [अ.] કોર વિનાની શાલ; કામળી

અલવે અ૦ લીલાએ; લહેરથી

અલવેસર ન૦ શણગારેલું ખચ્ચર (?)

અલશ સ્ત્રી૦ જુઓ અલછ

અલસ વિ૦ [सं.] આળસુ (૨) થાકેલું (૩) મંદ. ૦ગતિ સ્ત્રી૦ મંદગતિ. ૦મતિ સ્ત્રી૦ મંદમતિ. –સા સ્ત્રી૦ ગોકળગાય.

અલસાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. अलस] અળસાવું; આળસવું; થાકી જવું

અલહેતું વિ૦ [અ+લહેવું] જુઓ 'અલેતું'

અલંકરણ ન૦ [सं.] અલંકૃત કરવું તે

અલંકાર પું૦ [सं.] ઘરેણું (૨) શણગાર (૩) શબ્દ અથવા અર્થની ચમત્કૃતિવાળી રચના (૪) તાન કે આલાપમાં વપરાતી સ્વરોની મધુર ગૂંથણી (સંગીત). ૦શાસ્ત્ર ન૦ અલંકારનું શાસ્ત્ર; કાવ્યશાસ્ત્ર

અલંકૃત વિ૦ [सं.]શણગારેલું.–તિ સ્ત્રી૦શોભા (૨) ભાષાનો શણગાર

અલંગ અ૦ દૂર; અલગ [કે આધારે

અલંગ-છલંગ અ૦ (સુ.) અધ્ધર; વગર ટેકે

અલંઘનીય, અલંઘ્ય વિ૦[सं.]લંઘ્ય નહિ એવું

અલંબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] છે એટલું બસ છે એમ માનવાની વૃત્તિ; સંતોષ

અલા સ્ત્રી૦ [अ. आला] આબાદી

અલાઉ વિ૦ જુદું. (૨) અજાણ્યું [જુઓ

અલાકો(–ખો) પું૦ [अ. इलाक़ह्] ઇલાકો

અલાખો પું૦ (કા.) અભિલાખ

અલાઘવ ન૦ [सं.] ગૌરવ (૨) ટૂંકાણનો અભાવ; નકામો વિસ્તાર (શૈલીનો એક દોષ)

અલાણવું અ૦ક્રિ૦ ઊંટનું ગાંગરવું (બરાડવું)

અલાણી સ્ત્રી૦ કૂવાનું ઓલાણ

અલાણું વિ૦ આ (૨) અમુક (પ્રાયઃ 'ફલાણું' જોડે વપરાય. ઉદા૦ અલાણી બાઈને ફલાણી બાઈ કર્યા કરવું=ગપ્પાં ને કૂથલીમાં વખત કાઢવો.) ૦ફલાણું વિ૦ આ અને તે

અલાત ન૦ [सं.] ખોરણું (૨) મશાલ (૩) ૦ચક્ર ન૦ ચક્કર ચક્કર ફરતું ખોરણું (૨) તેનાથી ભાસતું વર્તુલ. ૦વાયુ પું૦ 'કોલગેસ'

અલાદ વિ૦ [अ. अलद्द]નિર્ધન; દીન

અલાન ન૦ [सं. आलान] હાથી બાંધવાનો ખંભો. દોરડું, સાંકળ વગેરે

અલાપચારી સ્ત્રી૦પાછળ રહીને તોફાનકરાવવું તે

અલાબલા સ્ત્રી૦ [अ. बला नुं द्वित्व] ઝોડઝપટ; નડતર (૨) પીડા; ઉપાધિ

અલાબુ(–બૂ) સ્ત્રી૦ [सं.] કડવી તૂંબડી (૨) સંન્યાસીનું તૂંબડું

અલાબૂની સ્ત્રી૦ [सं. अलाबू] કડવી દૂધી

અલાભ પું૦ [सं.] નુકસાન

અલામત ન૦ [अ.] નિશાની; એંધાણ; ચિહ્ન

અલાયચી સ્ત્રી૦ એક જાતની ડાંગર (ઇલાયચી જેવા દાણા ઉપરથી)

અલાયચો પું૦ જુઓ અલાયચી (૨) [तु. अलायचह्] એક જાતનું કાપડ

અલાયદું (લા') વિ૦ [अ. अलाहिदह्] ઇલાયદું;ભિન્ન;જુદું [આંકેલો; હરાયો(સાંઢ)

અલાયો વિ૦ પું૦[दे. अलमल=માતેલો સાંઢ?]

અલાર (લા') સ્ત્રી૦ અલગાર; લંગાર

અલાવ પું૦ [સર૦ हिं.; सं. अलात ? म. अलावा] મહોરમને અંગે આસપાસ નાચવા સળગાવાતો અગ્નિ

અલાવડું વિ૦ સાચાંજૂઠાં કરનારું (૨) ચાડિયું (૩) ધાપલાં કરનારું (૪) ન૦ સાચું જૂઠું (૫) ધાપલું (૬) ચાડીચુગલી. **-ડાવેડા** પું૦બ૦વ૦ અલાવડાં કર્યા કરવાં તે. **-ડાંખોર** વિ૦ અલાવડાં કર્યા કરનારું

અલાવા અ૦ [अ.] તે સિવાય; ઉપરાંત

અલાહિદું વિ૦ જુઓ અલાયદું

અલિ(-લી) પું૦ [सं.] ભમરો

અલિખિત વિ૦ [सं.] લિખિત નહિ એવું

અલિપ્ત વિ૦ [सं.] લિપ્ત નહિ તેવું

અલિયાની વિ૦ આલા-ઊંચા ખાનદાનનું

અલિંગ(-ગી) વિ૦[सं.] જાતિરહિત (૨) શરીરરહિત (૩) પું૦ પરમાત્મા

અલી પું૦ [सं.] જુઓ અલિ (૨) [दे. अलिआ, -या] સ્ત્રી૦ સખી (૩) અ૦ એક સ્ત્રીવાચક સંબોધન ('અલ્યા'નું સ્ત્રી૦ રૂપ ?)

અલી પું૦ [अ.] (સં.) ઇસ્લામના એક ખલીફ

અલીક વિ૦ [सं.] અપ્રિય; અળખામણું (૨) ખોટું; કૃત્રિમ (૩) મિથ્યા

અલીલ વિ૦ (ફા.) છેક નબળી તબિયતવાળું

અલીલખ વિ૦ સંખ્યાબંધ

અલુક્સમાસ પું૦ [सं.] વિભક્તિના પ્રત્યયનો લોપ થયા વગર થતો તત્પુરુષ સમાસ. ઉદા. 'યુધિષ્ઠિર'

અલૂકે ફેરે અ૦ (ફા.) આ ફેરે

અલૂ(-ળુ)ખડું ન૦ જુઓ 'અળૂખડું'

અલૂણું વિ૦ [અ + લૂણ] લૂણ-મીઠા વિનાનું (૨) લૂણ-અન્ન વિનાનું, ભૂખ્યું (૩) ન૦ અલૂણું ખાવાનું વ્રત. **-ણાં** ન૦બ૦વ૦ એ વ્રતના દિવસ

અલેક (લે') પું૦ જુઓ અહાલેક. [**-જગાવવી**= જુઓ 'અલખ જગાવવી']

અલેક ન૦ [अ.] સુકાન સીધું રાખીને હંકારવું તે

અલેખ વિ૦ [सं.] લેખ વિનાનું. **૦ધા** અ૦ + અસંખ્ય રીતે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [અ + લેખવું] લેખામાં ન લેવું. **-ખું** વિ૦ લેખા વિનાનું (૨) નકામું; અફળ. **-ખે** અ૦ અફળ; એળે (૨) પુષ્કળ

અલેખેલ અ૦ આ ફેરે

અલેચો પું૦ જુઓ અલાયચો

અલેણું ન૦ **-ણાભાવ** પું૦ [અ + લેણું] લેણાદેણી ન હોવી તે; અણબનાવ

અલેતું (લે') વિ૦ [અ + લહેવું ?] હલેતું; અણસમજુ; છોકરવાદ. **-તાઈ** સ્ત્રી૦

અલેપ વિ૦ [सं.] જુઓ અલિપ્ત

અલેલ (લે') વિ૦ અંધેરવાળું; અવ્યવસ્થિત (૨) ઉપરટપકે ક્યાસ કર્યો હોય તેવું. **૦ટપ્પુ** વિ૦ [સર૦ म.] અટકળે ઠોકનાર; ગપાટિયું

અલૈયા બિલાવલ પું૦ બિલાવલ રાગનો એક પ્રકાર

અલૈ(-લ્લૈ)યાં-બલૈ(-લ્લૈ)યાં ન૦ બ૦ વ૦ ['અલાબલા' ઉપરથી ?] ઓવારણાં

અલોક વિ૦ [सं.] અલૌકિક (૨) અદૃશ્ય. **-કી** વિ૦ + અલૌકિક. **-ક્ય** વિ૦ પુણ્યલોક પ્રાપ્ત કરાવવામાં વિઘ્નરૂપ (૨) અદૃશ્ય (જેમ કે, આત્મા) (૩) રિવાજ મુજબનું નહિ એવું

અલોપ વિ૦ અદૃશ્ય; લુપ્ત

અલોપ્ય વિ૦[सं.] લોપાય નહિ એવું

અલોમિકા વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] લોમ-રૂવાં વગરની

અલોલુપ વિ૦[सं.] લોલુપ નહિ એવું

અલોલોલો અ૦ (રવ૦) જુઓ અળોળોળો

અલૌકિક વિ૦ [सं.] અસામાન્ય; અદ્ભુત (૨) દિવ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦

અલ્પ વિ૦ [सं.] થોડું (૨) ક્ષુલ્લક; નજીવું. **૦કાલિક** વિ૦ થોડો વખત રહેનારું -ટકનારું. **૦જીવી** વિ૦ થોડો વખત જીવનારું (૨) થોડા વડે જીવનારું. **૦જ્ઞ** વિ૦ થોડું જાણનાર. **૦તમ** વિ૦ સૌથી અલ્પ; 'મિનિમમ'. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ધી** વિ૦ અલ્પ બુદ્ધિવાળું. **૦પ્રમાણ** વિ૦ થોડા પ્રમાણનું-માપનું (૨) થોડા આધારવાળું. **૦પ્રયોગ** વિ૦ ક્વચિત્ વપરાતું. **૦પ્રાણ** વિ૦ જેનો ઉચ્ચાર કરતાં થોડો શ્વાસ જોઈએ તેવા (અક્ષરો) [व्या.] (૨) નમાલું. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ થોડી બુદ્ધિવાળું; મૂર્ખ (૨) સ્ત્રી૦ થોડી બુદ્ધિ. **૦ભાષી** વિ૦ થોડાબોલું. **૦ભોગી** વિ૦ થોડું ખાનારું. **૦મતિ** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અલ્પબુદ્ધિ. **૦મૂલ્ય** વિ૦ થોડી કિંમતનું. **૦વિરામ** ન૦ [व्या.] અર્થગ્રહણની સગવડ ખાતર વાક્યમાં થોડું થોભવું તે કે તેનું સ્થાન

બતાવનારું (.) આવું ચિહ્ન. **૦શઃ** અ૦ થોડે થોડે. **૦સંખ્ય** વિ૦ અલ્પસંખ્યાવાળું. **૦સંતુષ્ટ** વિ૦ થોડાથી સંતુષ્ટ થઈ જાય એવું. **૦સંતોષ** પું૦ થોડાથી સંતોષ માનવો તે. **૦સંતોષી** વિ૦ અલ્પસંતુષ્ટ. **-લ્પાક્ષર** વિ૦ થોડા અક્ષરવાળું. **-લ્પાત્મા** પું૦ અલ્પ માણસ ('મહાત્મા'થી ઊલટું). **-લ્પાનંદ** પું૦ અલ્પ-ક્ષુદ્ર આનંદ. **-લ્પાનંદી** વિ૦ અલ્પાનંદમાં રાચનારું. **-લ્પાયુ** (૦ષ,૦ષી) વિ૦ ટૂંકા આવરદાવાળું. **-લ્પાવું** અ૦ ક્રિ૦ ઘટી જવું (૨) ટૂંકાવું. **-લ્પાશન** ન૦, **-લ્પાહાર** પું૦ થોડું ખાવું તે. **-લ્પાહારી** વિ૦ અલ્પાહાર કરનારું

અલ્પોક્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] કમી કરીને બોલવું તે ('અત્યોક્તિ'થી ઊલટું)

અલ્યા(-લ્યો) અ૦ [दे. अल्लय=परिचित ?] એક તુંકારાભર્યું પુરુષવાચક સંબોધન (તુચ્છકારમાં 'અલ્યાં' ન. બ. વ૦ રૂપ પણ સાંભળવા મળે છે. જુઓ 'અલી' સ્ત્રી૦ સંબોધન)

અલ્લકદલ્લક અ૦ અધ્ધરપધ્ધર (૨) સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

અલ્લડ (લ') વિ૦ [સર૦ म.; हिं. अल्हड] અલેતું; નાદાન (૨) ઉચ્છૃંખળ

અલ્લા પું૦ [अ.] ખુદા; ઈશ્વર [**-એક બદામ થવું**=સાવ ગરીબ થઈ જવું. **અલ્લાની ગાય, ગાવડી**=રાંક ગરીબ સ્વભાવનું માણસ.] **૦ઈ** વિ૦ ઈશ્વર સંબંધી (૨) ઓલિયું; દોલું. [**-કારખાનું**=અલ્લાને આશરે ચાલતું-રસળતું બેપરવા કામ; ગેરવ્યવસ્થા; ઓલિયા ખાતું.] **૦ચોટલી, ૦ચોટી** સ્ત્રી૦ બાધાવાળા છોકરાને હજામત કરાવતાં જે થોડા વાળ આગળ અથવા ખોચી ઉપર રાખે છે તે. **૦તાલા** પું૦ [अ.] ખુદાતાલા. **૦હુ અકબર** શ૦ પ્ર૦ [अ.] ઈશ્વર સહુથી મહાન છે.

અલ્લા કોટે વળગવી=બલા વળગવી; (સારું કરવા જતાં) નરસું થઈ જવું—પીડા થઈ પડવી.

અલ્લાયો પું૦ જુઓ ઓળાયો

અલ્લૈયાં બલ્લૈયાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ અલૈયાં બલૈયાં

અવ અ૦ હવે [પ.] (૨) [सं.] ઉપસર્ગ. 'ખરાબપણું', 'ઓછાપણું' 'નીચાપણું' એવા ભાવમાં. ઉદા૦ અવગુણ, અવકૃપા, અવગણવું, અવતાર. (૨) અથવા સાથેના શબ્દમાં વિશેષ ઉમેરે. ઉદા૦ અવઘોષણા, અવધારણા

અવકરા(-ળા) સ્ત્રી૦ જુઓ અવક્રિયા

અવકળા સ્ત્રી૦ અસ્વસ્થતા; વ્યાકુળતા (૨) અવકરા

અવકાત સ્ત્રી૦ [अ.] ઓકાત; તાકાત; ગુંજાશ

અવકાશ પું૦ [सं.] આકાશ; ખાલી જગા (૨) પ્રસંગ; તક (૩) ક્ષેત્ર (૪) ફુરસદ. **૦વાન** વિ૦ અવકાશવાળું

અવકાળી વિ૦ [सं. अव+काल] કવખતનું

અવકીર્ણ વિ૦ [सं.] પથરાયેલું (૨) ચૂરેચૂરા થયેલું

અવકૃપા સ્ત્રી૦ [सं.] ઇતરાજી; કફા મરજી

અવકૃષ્ટ વિ૦ [सं.] દૂર-નીચે ખેંચેલું; નીચે પાડેલું (૨) દૂર કરેલું; કાઢી મૂકેલું (૩) નીચ; અધમ

અવક્તવ્ય વિ૦ [सं.] નહિ બોલવા જોગ

અવક્ર વિ૦ [सं.] વક્ર નહિ તેવું

અવક્રિયા સ્ત્રી૦ [सं.] ઊલટી અસર; નુકસાન

અવખોડવું સ૦ ક્રિ૦ અપખોડવું; વખોડવું

અવગણના સ્ત્રી૦ [सं.] ઉપેક્ષા; અવજ્ઞા.

અવગણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. अवगण्] લેખામાં ન લેવું

અવગત વિ૦ [सं.] આવડેલું; જ્ઞાત (૨) અવગતિ પામેલું

અવગતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ દશા; (મરણ પછી) ભૂત-પ્રેત થવું તે; નરકમાં પડવું તે

અગવતિક (-યું) વિ૦ [सं.] અવગતિને પામેલું

અવગાઢ વિ૦ [सं.] ડૂબકી મારેલું (૨) નિમગ્ન; ગરક થયેલું (૩) નીચું; ઊંડું.

અવગાહ પું૦, **૦ન** ન૦ [सं.] ડૂબકી મારવી કે લીન થવું તે (૨) સ્નાન. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. अवगाह्] નાહવું (૨) ડૂબકી મારવી. **-હિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] અંદર પ્રવેશ કરતી

અવગુણ પું૦ [सं.] દોષ; દુર્ગુણ (૨) ગેરફાયદો; નુકસાન (૩) અપકાર **૦કારક, ૦કારી** વિ૦ અવગુણ કરનારું. **-ણિયું, -ણી** વિ૦ કૃતઘ્ન (૨) દુર્ગુણી

અવગુંઠન ન૦ [सं.] આચ્છાદન; ઢાંકણ (૨) બુરખો

અવગુંઠિત વિ૦ [सं.] આચ્છાદિત; ઢંકાયેલું; ઢાંકેલું (૨) છુપાવેલું

અવગ્રહ પું૦ [सं.] અનાવૃષ્ટિ (૨) નિગ્રહ (૩) પ્રતિબંધ (૪) સ્વભાવ (૫) સંસ્કૃતમાં અના લોપસૂચક (ऽ) આવું ચિહ્ન

અવઘટ સ્ત્રી૦[सर० म.; हिं. अवघट; सं. अवघट्ट् પરથી ?] મુશ્કેલી; અસુગમતા (૨) વિ૦ મુશ્કેલ; અસુગમ

અવઘોષણા સ્ત્રી૦ [सं.] ઢંઢેરો

અવઘ્રાણ ન૦ [सं.] (વહાલથી માથું) સૂંઘવું તે

અવચનીય વિ૦ [सं.] ન બોલવા યોગ્ય; ગંદું (૨) જેને વિષે કાંઈ કહેવાનું નથી એવું; અનિંદ્ય

અવચિહ્ન ન૦ [सं.] અશુભ ચિહ્ન

અવચ્છિન્ન વિ૦ [सं] જુદું પડેલું–પાડેલું (૨) [ન્યા.] વિશેષ ગુણને લીધે જુદું તરી આવતું (૩) મર્યાદિત

અવચ્છેદ પું૦ [सं.] ભાગ (૨) મર્યાદા (૩) છેદન; જુદું પાડવું તે (૪) વિશેષતા (૫) અવધારણ; (શબ્દાર્થની) મર્યાદા બાંધવી તે. **૦ક** વિ૦ અવચ્છેદ કરનાર. **–દ્ય** વિ૦ [सं.] અવચ્છેદ થઈ શકે એવું

અવજશ પું૦ જુઓ અપયશ

અવજોગ પું૦ અશુભ મુહૂર્ત; અવયોગ

અવજ્ઞા સ્ત્રી૦ [सं.] અવગણના

અવટંક સ્ત્રી૦ અડક

અવટાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं.अपवृत; प्रा. अवट्ट] જુઓ અટવાવું (૨) ચૂંક આવવી (૩) ઘૂટાઈ ને એકરસ થવું

અવડ (વ') વિ૦ હવડ; અવાવરું

અવડચવડ વિ૦ કાચરકૂચર

અવઢવ ન૦ ઢચુપચુપણું (૨) સ્ત્રી૦ ઓરતો

અવણ વિ૦ [सं. अवर्ण] ચાર વર્ણ બહારનું; નીચું; ઊતરતું (કા.)

અવતરણ ન૦ [सं.] નીચે ઊતરવું તે (૨) અવતાર; જન્મ (૩) ઉતાર; ઊતરતો ઢાળ (૪) ઉતારો; ટાંચણ. **૦ચિહ્ન** ન૦ ઉતારો દર્શાવતું (' ') આવું ચિહ્ન. **–ણિકા, –ણી** સ્ત્રી૦ પ્રસ્તાવના; ઉપોદ્ઘાત. **–વું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. अवतॄ] નીચે ઊતરવું (૨) જન્મવું

અવતંસ પું૦;ન૦ [सं.] કાનનું એક ઘરેણું (૨) માથાનું ઘરેણું; શિરોમણિ (૩) [લા.] અલંકાર

અવતાર પું૦ [सं.] નીચે ઊતરવું તે (૨) ઉત્પત્તિ; જન્મ; દેહધારણ (૩) જન્મારો (૪) પૃથ્વી પર અવતરેલા દેવ કે ઈશ્વર. [**–થવો** = સંસારમાં (પ્રભુ કે દેવનો) જન્મ થવો; અવતરવું. **–લેવો** (દેવ કે પ્રભુએ) અવતરવું, દેહ ધારણ કરવો.] **૦કાર્ય** ન૦ ભગવાનના અવતારનું વિશિષ્ટ કાર્ય. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ 'અવતરવું'નું પ્રેરક (૨) ઉતારો કે અવતરણ આપવું. **૦વાદ** પું૦ ઈશ્વર અમુક અમુક કાળે પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવા જન્મ લે છે એવો વાદ. **–રિક** વિ૦ અવતારી; અવતારરૂપ. **–રી** વિ૦ અવતારને લગતું (૨) ઈશ્વરી; દૈવી

અવતીર્ણ વિ૦ [सं.] નીચે ઊતરેલું (૨) અવતાર પામેલું (૩) ઉતારારૂપે લીધેલું

અવદશા સ્ત્રી૦ [सं.] દુર્દશા; પડતી

અવદાત વિ૦ [सं.] નિર્મલ (૨) ઉજ્જવલ (૩) સુંદર (૪) શુભ

અવદાન ન૦ [सं.] દેવતાને જમાડવો તે; આહુતિ (૨) આહુતિ પૂરતું અન્ન; કોળિયો (૩) ઉત્તમ કૃત્ય; પરાક્રમ

અવદાહ પું૦ [सं.] વિધિરહિત–ખરાબ અગ્નિદાહ

અવદ્ય વિ૦ [सं.] ન કહેવાય એવું (૨) નિંદ્ય

અવધ પું૦ [सं.] વધ નહિ તે

અવધ (ધ,) સ્ત્રી૦ જુઓ અવધિ

અવધ પું૦ [हिं.] અયોધ્યા પ્રાંત. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ અયોધ્યા. **–ધી** સ્ત્રી૦ અયોધ્યાના પ્રદેશની ભાષા—એક હિંદુસ્તાની બોલી

અવધાન ન૦ [सं.] લક્ષ; ધ્યાન; એકાગ્રતા (૨) કાળજી (૩) સમાધિ. **૦વશ** વિ૦ યાદ રાખેલું. **–ની** વિ૦ ધ્યાન–એકાગ્રતાની શક્તિવાળું

અવધાર પું૦ [सं.] નિર્ણય-નિશ્ચય કરવો તે (૨) મર્યાદા બાંધવી તે (૩) શબ્દ ઉપર ભાર મૂકવો તે (૪) અ૦ ખચીત. **૦ણ** ન૦, **૦ણા** સ્ત્રી૦ જુઓ અવધાર (૨) અવધારવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. अवधृ] નક્કી કરવું; નક્કી માનવું (૨) ધ્યાનપૂર્વક જોવું; તપાસવું. **–રિત** વિ૦ અવધારેલું

અવધિ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] હદ (૨) અંત; સમાપ્તિ (૩) નિશ્ચિત સમય. [**–કરવી** = પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવું; છેવટની હદ વટાવી જઈ–બધાને

આંટી જઈને વર્તવું કે કોઈ કામ કરવું. **-થવી**= અવધિ કરાવી; છેવટની હદે કામ થવું. **-બાંધવી**=હદ નક્કી કરવી. **અવધિએ (અવધે) પહોંચવું**=ઘરડા થવું; ઉંમરે પહોંચવું. **અવધિએ(અવધે)મરવું**=પાકી વયે-બરોબર ઉંમર થયે મરવું. **અવધિ હોવી**=(કશી બાબતમાં) આખરી કે છેવટનું હોવું-પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલું હોવું.]

અવધીરણા સ્ત્રી૦ [સં.] અનાદર

અવધૂત વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ અબધૂત

અવધ્ય વિ૦ [સં.] વધને અયોગ્ય

અવધ્યથો વિ૦ +હારેલું

અવનત વિ૦ [સં.] નીચું નમેલું; પડેલું (૨) અસ્ત પામેલું. ૦કોણ પું૦ 'ઍંગલ ઑફ ડિપ્રેશન' [ગ.]. **-તાંશ** પું૦ 'ડિપ્રેશન' (ગ.). -તાંશકોણ પું૦ અવનતકોણ. -તિ સ્ત્રી૦ [સં.] પડતી (૨) નીચે નમવું તે (૩) નમસ્કાર

અવનદ્ધ વિ૦[સં.] બાંધેલું; મઢેલું (૨) ન૦ ઢોલકું. ૦**વાદ્ય** ન૦ ચામડું મઢીને કરેલું વાદ્ય. ૦કુતપ ન૦ અવનદ્ધ વાદ્યો વગાડનાર વૃંદ (?)

અવનવું વિ૦ [સં. अभिनव] નવતર (૨) નવી નવી જાતનું (૩) વિચિત્ર; અદ્ભુત

અવનિ(-ની) સ્ત્રી૦[સં.] પૃથ્વી. [**-નું આકાશ અને આકાશની અવની કરે એવું** = આકાશ પાતાળ ભેગાં કરે એવું; મહા ધમાલ કે ખટપટ કરી મૂકે એવું.] ૦**તલ(-ળ)** ન૦ પૃથ્વીની સપાટી. ૦**નાથ**, ૦**પતિ**, ૦**પાલ**, **-નીશ(-શ્વર)** પું૦ રાજા; પૃથ્વીપતિ. ૦**મંડલ(-ળ)** ન૦ આખી પૃથ્વી

અવનેજન ન૦ [સં.] હાથપગ પખાળવાનું પાણી; ચરણોદક

અવપાણિ પું૦ [સં. अव+पाणि] ગાયનના તાલના કાળની પૂર્વે તાળી પાડવી તે

અવપાત પું૦ [સં.] નીચે પડવું—ઊતરવું તે (૨) ખાડો (ખાસ કરીને હાથી પકડવાનો)

અવબોધ પું૦ [સં.] જાગૃતિ (૨) જ્ઞાન (૩) વિવેક. ૦**ક** વિ૦ અવબોધ કરાવનારું

અવભાસ પું૦[સં.]પ્રકાશ (૨) જ્ઞાન; સાક્ષાત્કાર (૩) મિથ્યા જ્ઞાન (૪) દેખાવું-પ્રકટ થવું તે. ૦**ક** વિ૦ જ્વલંત; પ્રકાશક. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. अवभास्] આભાસ થવો. **-સ્ય** વિ૦ અવભાસવા યોગ્ય

અવભૃથ ન૦[સં.] મુખ્ય યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ (૨) ત્યાર પછી શુદ્ધિ અર્થે કરાતું સ્નાન કે તેનાં ઉપકરણો ધોઈ નાંખવાં તે (૩) મુખ્ય યજ્ઞમાં થયેલા દોષોના નિવારણાર્થે કરાતો યજ્ઞ. ૦**સ્નાન** ન૦ યજ્ઞની પૂર્ણાહુતિ પછી કરાતું સ્નાન

અવમર્ષ પું૦[સં.] નાટકની પાંચ મુખ્ય સંધિઓ (મુખ, પ્રતિમુખ, ગર્ભ, અવમર્ષ અને નિર્વહણ)માંની એક

અવમાન ન૦, ૦**ના** સ્ત્રી૦ [સં.] અપમાન; અવગણના. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ અવમાન કરવું. **-નિત** વિ૦ અવમાન પામેલું. **-ન્ય** વિ૦ માન્ય રાખી -સ્વીકારીને અમાન્ય કે રદ કરેલું

અવયવ પું૦ [સં.] શરીરનો ભાગ (૨) આખી વસ્તુનો વિભાગ; અંશ (૩) સાધન; ઉપકરણ (૪) [ગ.] 'ફૅક્ટર'. ૦**પૃથક્કરણ** ન૦ અવયવ પાડવા તે; 'ફૅક્ટરાઇઝેશન'(ગ.). ૦**શક્તિ** સ્ત્રી૦ શબ્દના અવયવોમાં પ્રકૃતિ અને પ્રત્યયમાં રહેલા અર્થનો બોધ કરવાની શક્તિ; યૌગિક શક્તિ [વ્યા.]. **-વી** વિ૦ અવયવવાળું: અવયવનું **-વીભૂત** વિ૦ [સં.] અવયવરૂપ બનેલું

અવયોગ પું૦ [સં.] અવજોગ; અશુભ મુહૂર્ત

અવર સ૦[સં.]ઇતર(૨)વિ૦ બીજું; અન્ય (૩) કનિષ્ઠ; ઊતરતું. ૦**જ** વિ૦ [સં.] અનુજ; પછી જન્મેલું; અંત્યજ

અવરજવર પું૦; સ્ત્રી૦ આવજા

અવરથા અ૦ જુઓ વૃથા (પ.)

અવરાવું અ૦ક્રિ૦ 'આવરવું'નું કર્મણિ; ઢંકાવું; છુપાઈ જવું (૨) (સુ.)તાબામાં આવવું; વશ થવું

અવરેખ અ૦ ખચીત

અવરૈ(-ળૈ) સ્ત્રી૦ [સં. अवलेह ?] ઘણાં વસાણાંવાળો સુવાવડીનો એક ચાટો; બત્રીસું

અવરોધ પું૦ [સં.] અટકાયત; પ્રતિબંધ (૨) અંતઃપુર; જનાનો. ૦**ક** વિ૦ અવરોધ કરનારું; અટકાવનારું. ૦**ન** ન૦ અવરોધ કરવો તે. **-ધી** વિ૦ અવરોધક

અવરોહ પું૦[સં.] ઊતરવું તે (૨) [સંગીતમાં] ઊંચા સૂર ઉપરથી નીચા સૂર ઉપર આવવું તે (૩) [ગ.] 'ડિસેન્ડિંગ ઑર્ડર'. ૦ણ ન૦ ઊતરવું તે. –હિત વિ૦ અવરોહવાળું. –હી વિ૦ ઊતરતો (સૂર)

અવર્ગ પું૦[સં.] અ આદિ સ્વરો (૨) વિ૦ અવર્ગનું (૩) વર્ગરહિત. –ર્ગી વિ૦ અવર્ગ

અવર્ણ વિ૦[સં.]રંગહીન(૨)વર્ણ વિનાનું;અંત્યજ

અવર્ણનીય, અવર્ણ્ય વિ૦ [સં.] વર્ણવી ન શકાય એવું

અવલ વિ૦ [अ. अव्वल] પહેલું; મુખ્ય (૨) ઉત્તમ. **૦અરજી** સ્ત્રી૦ પહેલી અરજી. **૦આખર** અ૦ આદિથી અંત સુધી. **૦કારકુન** પું૦ મુખ્ય કારકુન. **૦થી** અ૦ પહેલેથી. **૦મંજલ** સ્ત્રી૦ દફનક્રિયા; પાયદસ્ત **૦સાલ** સ્ત્રી૦ પહેલું વર્ષ (૨) બેસતું વર્ષ. **૦સિલક** સ્ત્રી૦ મહિનાની છેલ્લી તારીખે જે રોકડ ઇત્યાદિ હોય તે(૨) [વેપાર, પેઢી ઇત્યાદિ] શરૂ કરતી વખતની મૂડી

અવલક્ષણ ન૦ [સં.] અપલક્ષણ

અવલગ્ન વિ૦ [સં.] ચોંટેલું (૨) ચોંટાડેલું

અવલથી, અવલ-મંજલ, અવલ-સાલ, અવલ-સિલક જુઓ અવલ'માં

અવલંબ પું૦ [સં.] આધાર; ટેકો. **૦ક** પું૦ એ નામનો છંદ. **૦ન** ન૦ અવલંબ (૨)સાહ્ય;મદદ (૩) [ગ.] 'લેમ્મા'. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં.अवलंब्] આધાર રાખવો; આધારે રહેવું (૨) અ૦ક્રિ૦ લટકવું. **–બિત** વિ૦ આધારવાળું; ટેકાવાળું (૨) લટકતું

અવલિપ્ત વિ૦ [સં.] લેપયુક્ત (૨) અહંકારી

અવલેપ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] ચોપડવું તે; લેપ (૨) અહંકાર

અવલેહ પું૦ [સં.] ચાટણ; ચાટો

અવલોક પું૦[સં.]જોવું તે કે તેની શક્તિ–દૃષ્ટિ. **૦ન** ન૦ નિરીક્ષણ; તપાસ; પરીક્ષા. **૦નકાર** પું૦ અવલોકન કરનાર. **૦નશકિત** સ્ત્રી૦ અવલોકનની શક્તિ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[સં.अवलोक्] અવલોકન કરવું. **–કિત** વિ૦ જોયેલું;તપાસેલું (૨) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

અવલોકિતેશ્વર પું૦ [સં.] (સં.) ગૌતમબુદ્ધ

અવલોચક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] અવલોચન કરનાર. **–ન** ન૦ અવલોકન

અવશ વિ૦ [સં.] પરતંત્ર (૨) લાચાર

અવશ(–શુ)કન પું૦ [સં. अव+शकुन], **–નિયાળ, –નિયું** વિ૦ જુઓ 'અપશુકન'માં

અવશિષ્ટ વિ૦ [સં.] વધેલું; બાકી રહેલું

અવશુકન પું૦, **–નિયાળ, –નિયું** વિ૦ જુઓ 'અપશુકન'માં

અવશેષ પું૦ [સં.] બાકી રહેલો ભાગ; બચેલો ભાગ (૨) ખંડેર

અવશ્ય વિ૦[સં.] જરૂરી; આવશ્યક (૨) અ૦ જરૂર; ખચીત. **૦મેવ** અ૦ [સં.] ખચીત જ. **–શ્યંભાવિ(–વી)** વિ૦ [સં.] અવશ્ય બનવાનું એવું; અપરિહાર્ય. **–શ્યંભાવિવાદ** પું૦ [સં.] અમુક બનશે જ એવો નિયતિવાદ; 'ડિટર્મિનિઝમ'

અવસન્ન વિ૦[સં.]ખિન્ન પડી ગયેલું(૨)નષ્ટ;મૃત

અવસર પું૦ [સં.] તક; લાગ (૨) સમય;વખત (૩) ટાણું. **૦પાણી** = દહાડોપાણી;ઉત્તરક્રિયા

અવસર્પ પું૦ [સં.] જાસૂસ. **૦ણ** ન૦ નીચે જવું ઊતરવું તે. **–ર્પિણી** સ્ત્રી૦ ઘણો લાંબો સમય–આચાર્ય હેમચંદ્રના લખવા મુજબ ૧૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦,૦૦૦ સાગરવર્ષો બરાબર (જૈન). **–ર્પી** વિ૦ નીચે ઊતરતું

અવસાત અ૦ [म.=એકાએક. हिं. अब+ अ. साअत=પળ કે મહુરત] અત્તરસાત; હમણાં જ (૨) એકાએક

અવસાદ પું૦ [સં.] નાશ; અંત (૨) ખેદ

અવસાન ન૦ [સં.] અટકવું–બંધ પડવું તે; અંત (૨) આખરઘડી; મોત (૩) હદ; સીમા (૪) યતિ; વિરામ

અવ(–વે)સ્તા સ્ત્રી૦ [फा. उस्तह्] જ્ઞાન (૨) પારસીઓનું મૂળ ધર્મપુસ્તક

અવસ્થા સ્ત્રી૦[સં.]સ્થિતિ; દશા (૨) આયુષ્યના અમુક અમુક મુદતના ભાગ કે પેટા ભાગ તે(૩) ઘડપણ. **૦ચતુષ્ટય** ન૦ જીવનની ચાર અવસ્થાઓ તે–બાલ્ય, કૌમાર, યૌવન અને જરા. **૦ત્રય** ન૦શરીરની ત્રણ અવસ્થાઓ તે–જાગૃતિ, સ્વપ્ન અને સુષુપ્તિ. **૦દ્વય** ન૦ મનની બે

અવસ્થાઓ તે – સુખ અને દુઃખ. ૦ન ન૦ રહેઠાણ (૨) સ્થિરતા. **–સ્થાંતર** ન૦ [સં.] અવસ્થામાં થતો ફેરફાર (૨) બીજી અથવા બદલાયેલી અવસ્થા. **–સ્થિત** વિ૦ રહેલું; વસેલું. **–સ્થિતિ** સ્ત્રી૦ રહેવું તે (૨) રહેઠાણ

અવસ્પર્શક પું૦ [સં.] 'સબટેન્જન્ટ' (ગ.)

અવહાર પું૦ [સં.] થોડા વખત પૂરતી સુલેહ; યુદ્ધ-વિરામ

અવહિત વિ૦ [સં.] લક્ષ આપનારું; એકાગ્ર

અવહિત્થ ન૦ [સં.] મનોવિકાર છુપાવવા તે: એક વ્યભિચારી ભાવ

અવહેલન ન૦, **–ના**, **અવહેલા** સ્ત્રી૦ [સં.] અવહેલવું તે; અનાદર; અવગણના. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. अवहेल्] અવગણવું

અવળ વિ૦ (એકલું ભાગ્યે વપરાય છે.) અવળું જુઓ. **૦ચંડાઈ** સ્ત્રી૦ અવળચંડાપણું. **૦ચંડું** વિ૦ કહે તેથી ઊલટું કરનારું (૨) અટકચાળું; અડપલાખોર. **૦પ** સ્ત્રી૦ અવળાઈ. **૦પંચક** ન૦ બેસતે પંચકે કશું અવળું થઈ જવું તે (૨) વારંવાર (પાંચ વાર) એવી ને એવી વિટંબણા આવી પડવી તે (૩) [લા.] સારું કરવા જતાં ખોટું થઈ જવું તે; ઊલટું થઈ જવું તે. **૦વાણી** સ્ત્રી૦ વાચ્યાર્થથી ઊલટો અર્થ સૂચવતી વાણી; ગૂઢ વાણી (૨) અવળું બોલવું તે (૩) અશુભ વાણી. **૦સવળ** અ૦ ઊલટસૂલટ. **–ળાઈ** સ્ત્રી૦ આડાઈ; કહે તેનાથી ઊલટું કરવાની ટેવ (૨) હઠીલાઈ. **–ળાસવળી** સ્ત્રી૦ એક છોડ (૨) અ૦ અવળું ને સવળું એ ક્રમમાં. **–ળિયું** ન૦ અંદરપડતું ઢાંકણું

અવળકો પું૦(કા.) તરફડિયું; વલખું; હવાતિયું

અવળપ, અવળાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'અવળ'માં

અવળ-પંચક, -વાણી, -સવળ, અવળિયું જુઓ 'અવળ'માં

અવળું વિ૦ ઊંધું; ઊલટું (૨) વાંકું; આડું; પ્રતિકૂલ (૩) ખોટું. [**અવળી પાઘડી કરવી કે મૂકવી**=મત, પક્ષ કે વચનમાં, ફરી જવું (૨) દેવાળું કાઢવું. (રૂપિયા) **અવળા કરવા, થવા**= ખોટ ખાવી કે જવી; ખોવું. **અવળા પાટા દેવા, બાંધવા, બંધાવવા**=ખોટું સમજાવવું; ભ્રમમાં નાંખવું. **અવળા પૂજેલા**=ગયે જન્મે પાપ કરેલાં, ('અવળે હાથે પૂજેલા' પણ કહેવાય છે.) **અવળું પડવું**=અવળું લાગવું કે નીવડવું. **અવળું મોં કરવું**=રિસાવું (૨) મોં ફેરવી લેવું; દુર્લક્ષ કરવું કે નાપસંદગી બતાવવી. **અવળે મોઢે પડવું**=ઊંધા મોઢે–ઊંધા પડવું (૨) પથારીવશ થવું; માંદું પડવું. **અવળે પાને ચૂનો દેવડાવવો** = મરજી વિરુદ્ધ કામ કરાવવું ને પછી પજવવું. **અવળે હાથે દેવી** = જોરથી ધોલ કે થપાટ લગાવવી.] **૦સવળું** વિ૦ ઊંધુંચતું

અવળૈ સ્ત્રી૦ જુઓ અવરૈ; સુવાવડીનો એક ચાટો

અવાઈ સ્ત્રી૦ [म.] અફવા: હવાઈ વાત

અવાક(–ચ) વિ૦ [સં.] મૂક; સ્તબ્ધ

અવાક વિ૦[અ+વાક]વાક–ચીકાશ–સત્ત્વ વિનાનું

અવાચ વિ૦ [સં.] અવાક. **૦ક** વિ૦ મૂગું (૨) બેભાન. **–ચી** સ્ત્રી૦ હેડકી; વાધણી (૨) સસણી (૩) ડચકું. **–ચ્ય** વિ૦ અવર્ણ્ય; અકથ્ય (૨) ન વંચાય એવું. **–ચ્યતા** સ્ત્રી૦

અવાજ પું૦ [फ़ा. आवाज़] ધ્વનિ; શબ્દ (૨) ઘાંટો; નાદ. [**–ઉઠાવવો**=જોરથી–મોટેથી બોલવું (૨) પોતાની વાત જોરથી જાહેરમાં રજૂ કરવી. **–ઊતરી જવો**=(ગાવાનો) કંઠ સારો ન રહેવો. **–પડવો** = ઘાંટો ધીમો થવો.] **–જી** વિ૦ અવાજવાળું (૨) પું૦ તોપ–બંદૂક ફોડનારું (૩) સ્ત્રી૦ ગાયકનો કંઠ

અવાટ વિ૦ [અ+વાટ] વાટ વિનાનું; રસ્તો પડેલો ન હોય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ ખોટો રસ્તો (૩) કુમાર્ગ; અનીતિ

અવાડું ન૦ આઉ; બાવલું

અવા(–વે)ડો (વા', વે') પું૦ જુઓ હવાડો

અવાઢ વિ૦ [અ+વાઢવું] કપાય નહિ તેવું (૨) કાપે નહિ તેવું; બુઠ્ઠું

અવાઢ વિ૦ [અ + વાઢ] શેરડીના વાવેતર વિનાનું

અવાઢ પું૦;ન૦ બે ઊભા થાંભલા વચ્ચે મૂકેલું લાકડું, જેની આસપાસ ચણતર કરી લેવામાં આવે છે

અવાણ સ્ત્રી૦ હીંડછા; ચાલ (૨) ગુણ; જાત. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ હીંડછા ઉપરથી પારખ કરવી (બળદની)

અવાત્યનુમંદ્ર વિ૦ [સં.] સૂરની મંદ્રતામાં અત્યનુમંદ્રથી નીચેનું (સંગીત)

અવાર વિ૦+અવાર્ય; અટલ [અનિવાર્ય

અવારણીય વિ૦ [સં.] નિવારી ન શકાય એવું;

અવારિત વિ૦[સં.]નહિ નિવારેલું [વારાફરતી

અવારનવાર અ૦ પ્રસંગોપાત્ત; કદી કદી (૨)

અવાર્ય વિ૦ [સં.] જુઓ **અવારણીય** [અવડ

અવાવરું વિ૦ બહુ વખતથી વપરાયા વિનાનું;

અવાસ પું૦ + જુઓ આવાસ

અવાસ્તવ(-વિક) વિ૦[સં.] વાસ્તવિક નહિ તેવું

અવાહક વિ૦ [સં.] વહન ન કરે એવું (ગરમી ઇત્યાદિને)

અવાળુ પું૦; ન૦ [दे. अवालुआ] દાંતના પારા-પીઢિયાં (૨) લાળ ઉત્પન્ન કરનાર માંસપિંડ.[-આવવું=અવાળુ ફૂલવું,સોજો આવવો]

અવાંતર વિ૦ [સં.] અંદરનું(૨)વચમાં આવેલું (૩) -ની અંદર આવી જતું; સમાયેલું (૪) બાહ્ય; આગંતુક

અવિકલ(-ળ) વિ૦ [સં.] અખંડ(૨)વ્યવસ્થિત (૩) વ્યાકુલ-ગભરાયેલું નહિ એવું

અવિકલ્પ વિ૦ [સં.] જુઓ નિર્વિકલ્પ

અવિકળ વિ૦ જુઓ અવિકલ

અવિકાર વિ૦ [સં.] વિકારરહિત; જેમાં ફેરફાર ન થાય તેવું(૨)પું૦ વિકાર-ફેરફારનો અભાવ. ૦ક વિ૦ (વ્યા.) શબ્દના અંગમાં ગુણ કે વૃદ્ધિનો ફેરફાર ન કરાવે એવો (પ્રત્યય). **-રી** વિ૦ અવિકાર (૨) [વ્યા.] જાતિ કે વચનને લીધે રૂપમાં ફેરફાર ન થાય એવું (પદ) (૩)[ગ.] 'કોન્સ્ટંટ'; 'ઇનવેરિયેબલ'. **-ર્ય** વિ૦ જેમાં વિકાર થઈ શકે નહિ એવું

અવિકૃત વિ૦[સં.] વિકૃત નહિ તેવું. **-તિ** સ્ત્રી૦ વિકૃતિનો અભાવ(૨)પ્રકૃતિ (સાંખ્યદર્શનમાં)

અવિક્રીત વિ૦ [સં.] નહિ વેચાયેલું

અવિક્રેય વિ૦[સં.]ન વેચવાનું કે ન વેચાય એવું

અવિગત વિ૦[સં.] ન ગયેલું; જુદું નહિ પડેલું; હાજર; સંયુક્ત (૨) જવા ન દીધેલું; રોકેલું (૩) નહિ મૂએલું (૪) નિત્ય. **-તા** સ્ત્રી૦ પતિ અથવા નાયકે રોકી રાખેલી (૨) અજ્ઞાતયૌવના

અવિગ્રહ, ૦વાન વિ૦[સં.] નિરાકાર; અશરીર (૨) શાંત; સુલેહવાળું

અવિઘાત વિ૦[સં.]અટકાવ વિનાનું;અપ્રતિહત

અવિઘ્ન વિ૦ [સં.] વિઘ્ન વિનાનું

અવિચલ(-ળ) વિ૦[સં.] ચળે નહિ એવું; સ્થિર (૨) નિત્ય. ૦તા સ્ત્રી૦.**-લિત** વિ૦ સ્થિર;નિત્ય

અવિચાર પું૦ [સં.] વિચાર-વિવેકનો અભાવ (૨) ઉતાવળ. **-રિત** વિ૦ બરાબર નહિ વિચારેલું. **-રિતા** સ્ત્રી૦ મૂર્ખતા; અવિચારીપણું. **-રી** વિ૦ વિચાર ન કરે એવું; મૂર્ખ (૨) અવિવેકી; સાહસભર્યું; ઉતાવળિયું

અવિચ્છિન્ન વિ૦[સં.]અખંડ(૨)સતત. ૦તા સ્ત્રી૦

અવિચ્છેદ વિ૦[સં.] વિચ્છેદ વિનાનું (૨) પું૦ વિચ્છેદનો અભાવ

અવિચ્છેદ્ય વિ૦[સં.] વિચ્છેદ જેનો ન કરી શકાય કે ન કરવો જોઈએ એવું

અવિજ્ઞેય વિ૦ [સં.] ન જાણી શકાય એવું; અજ્ઞેય

અવિદ્ધ વિ૦ [સં.] વીંધાયેલું નહિ એવું. **૦યોનિ(-ની)** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અક્ષતયોનિ

અવિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] અજ્ઞાન (૨) માયા (વેદાંત)

અવિધવા સ્ત્રી૦ [સં.] વિધવા નહિ એવી-સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી. **૦નવમી** સ્ત્રી૦ ભાદરવા વદ ૯; ડોસીઓની નોમ; સૌભાગ્યવતી મરી ગયેલી સ્ત્રીઓનું શ્રાદ્ધ કરવાનો દિવસ

અવિધાર અ૦ + જુઓ અવધાર. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ + જુઓ અવધારવું

અવિધિ પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] વિધિ-નિયમનો અભાવ (૨) નિયમ-વિરુદ્ધ વર્તન

અવિનય પું૦ [સં.] અવિવેક; અસભ્યતા. **-યી** વિ૦ અવિનીત; અસભ્ય

અવિનાભાવ પું૦ [સં.] એકબીજા વિના રહી કે હોઈ ન શકે એવો ભાવ કે લક્ષણ. **-વી** વિ૦ અવિનાભાવવાળું

અવિનાશ(-શી) વિ૦ [સં.] અમર; અક્ષય; નિત્ય. **૦ત્વ, -શિત્વ** ન૦. **-શિની** વિ૦ સ્ત્રી૦. **-શીપણું** ન૦ [સંયુક્ત

અવિભક્ત વિ૦ [સં.] એકરૂપ (૨) મજિયારું;

અવિભાજ્ય વિ૦ [સં.] વિભાગ ન પડી શકે એવું (૨) [ગ.] શેષ રાખ્યા વિના ભગાય નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અવિયોગ પું૦ [સં.] વિયોગનો અભાવ. **૦વ્રત** ન૦ માગશર સુદ ૩ ને દિવસે સ્ત્રીઓ અવૈધવ્ય-વ્રત કરે છે તે. **–જ્ય** વિ૦ જુદું ન પાડી શકાય એવું

અવિરત વિ૦ [સં.] નિરંતર; સતત

અવિરલ વિ૦ [સં.] વિરલ નહિ એવું (૨) ઘટ્ટ; ભરચક (૩) અખંડ

અવિરામ પું૦ [સં.] વિરામનો અભાવ (૨) અ૦ વિરામ લીધા વિના; સતત. **–મ(–મી)** વિ૦ સતત; અથાક

અવિરોધ પું૦[સં.] વિરોધનો અભાવ (૨) મેળ; બનાવ (૩) પૂર્વાપર સંગતિ. **–ધિની** વિ૦સ્ત્રી૦, **–ધી** વિ૦ વિરોધી નહિ એવું

અવિલંબ વિ૦ [સં.] મોડું કર્યા વિનાનું (૨) પું૦ વિલંબ નહિ તે

અવિવક્ષા સ્ત્રી૦[સં.] વિવક્ષાનો અભાવ. **–ક્ષિત** વિ૦ વિવક્ષિત નહિ એવું. **–ક્ષિતાર્થત્વ** ન૦ અવિવક્ષિત અર્થવાળું હોવું તે

અવિવાહિત વિ૦ [સં.] કુંવારું. **–તા** વિ૦સ્ત્રી૦

અવિવેક પું૦[સં.] અવિચાર (૨) વિચારશૂન્યતા (૩) અવિનય. **–કી** વિ૦ અવિચારી(૨)અસભ્ય

અવિશંકિત વિ૦ [સં.] નિઃશંક; નીડર

અવિશ્રાંત વિ૦ (૨) અ૦ [સં.] અથાક; સતત

અવિશ્લેષ્ય વિ૦[સં.] જુદું પાડી ન શકાય એવું

અવિશ્વસનીય વિ૦ [સં.] વિશ્વાસપાત્ર નહિ એવું

અવિશ્વાસ પું૦[સં.] વિશ્વાસનો અભાવ. **–સી**, **–સુ** વિ૦ વિશ્વાસી નહિ તેવું. **–સ્ય** વિ૦ જુઓ અવિશ્વસનીય

અવિષય વિ૦ [સં.] ઇંદ્રિયોનો વિષય ન થઈ શકે તેવું; અગોચર (૨) પું૦ વિષય–કામ-વાસનાનો અભાવ (૩) ન દેખાવું તે (૪) શક્તિ કે મર્યાદા બહાર હોવું તે

અવિષહ્ય વિ૦ [સં.] અસહ્ય

અવિસંવાદી વિ૦ [સં.] વિસંવાદી નહિ એવું

અવિહિત વિ૦ [સં.] વિહિત નહિ એવું

અવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦[સં.] વરસાદનો અભાવ; અનાવૃષ્ટિ

અવેક પું૦ + જુઓ અવિવેક; અવિનય

અવેજ પું૦ [अ. इवज़] બદલો; સાટા જેટલી કિંમતનો માલ (૨) નાણું; મૂડી. **–જી** વિ૦ બદલામાં કામ કરનારું; હંગામી (૨) સ્ત્રી૦-ની જગાએ–બદલે હોવું તે

અવેડો (વે') પું૦ જુઓ અવાડો; હવેડો

અવેધ વિ૦ [સં.] ખોડખાંપણ વિનાનું

અવેર પું૦ દેખરેખ; દાબ; કાબૂ (૨) વિવેકથી ઉપયોગ કરવો તે; સુવ્યવસ્થા (૩) કરકસર (૪) સમેટવું–એકઠું કરવું તે. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ સુવ્યવસ્થિત રાખવું; સારું કરીને વાપરવું (૨) જાળવવું; જતન કરવું (૩) કરકસર કરવી

અવે(–વૈ)ર (વે) ન૦ [सं. अवैर, पाली] વેરનો અભાવ; પ્રેમ. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ વેર સામે પણ અવેરનો જ ઉપયોગ કરવાની શ્રદ્ધા

અવેરું વિ૦હલેતું; ગભરાટિયું. **–રાટ** પું૦ગભરાટ

અવેવ પું૦ + જુઓ અવયવ

અવેસ્તા સ્ત્રી૦ [જુઓ અવસ્તા] અવસ્તા કે તેની પ્રાચીન ભાષા [કવખતે(૨)અંતરિયાળ

અવેળા સ્ત્રી૦.[અ + વેળા] કવેળા. **–ળું** અ૦

અવેળી સ્ત્રી૦ મેદાનો પાતળો શીરો (જૈન)

અવૈધ વિ૦[સં.] વિધિ વિનાનું (૨) શાસ્ત્ર માન્ય નહિ કરેલું; નિષિદ્ધ (૩) બંધારણવિરુદ્ધ

અવૈધવ્યવ્રત ન૦[સં.] વૈધવ્ય ન આવે તે માટે કરાતું વ્રત

અવ્યક્ત વિ૦[સં.] અસ્પષ્ટ(૨)અદૃશ્ય(૩)[ગ.] અજ્ઞાત; વિશિષ્ટ સંખ્યા ન બતાવનાર (રાશિ) (૪) ન૦ બ્રહ્મ; પરમાત્મતત્ત્વ (૫) મૂલ પ્રકૃતિ. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ અવ્યક્ત રાશિનો વિધિ; 'એલ્જિબ્રેઇક ઓપરેશન'(ગ.). **૦સામ્ય** ન૦ અવ્યક્ત રાશિનું સમીકરણ (ગ.)

અવ્યભિચરિત વિ૦ [સં.] અવ્યભિચારવાળું

અવ્યભિચાર પું૦ [સં.] નિત્ય સાહચર્ય (૨) એકનિષ્ઠા; વફાદારી. **–રી** વિ૦ વ્યભિચારી નહિ એવું; નીતિમાન (૨) એકનિષ્ઠ (૩) અપવાદ-રહિત; બધી વખતે એકસરખું (૪) [ન્યા.] જેનો વિષય કદી બાધિત નથી થતો એવું. **–રિણી** વિ૦સ્ત્રી૦ પતિવ્રતા (૨) એકનિષ્ઠ

અવ્યય વિ૦[સં.] ન બદલાય એવું; શાશ્વત (૨) ન૦ (વ્યા.) જેને જાતિ, વચન કે વિભક્તિના પ્રત્યય ન લાગે તેવો શબ્દ (૩) પું૦ શિવ; વિષ્ણુ **૦કૃદંત** ન૦ (વ્યા.) કૃદંતનો અવ્યય પ્રકાર;

ઉદા૦'કરી,કરીને.'–યીભાવ પું૦ એક સમાસ. ઉદા૦ 'યથાશક્તિ' (૨) ખર્ચનો અભાવ (ગરીબાઈને લીધે) (૩) અવિકારી સ્થિતિ; અવિનાશીપણું

અવ્યવસાયી વિ૦[સં.] વ્યવસાયી નહિ એવું

અવ્યવસ્થ વિ૦[સં.]વ્યવસ્થા વગરનું;અવ્યવસ્થિત **–સ્થા** સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થાનો અભાવ; ગોટાળો. **–સ્થિત** વિ૦ વ્યવસ્થિત નહિ તેવું. **–સ્થિતિ** સ્ત્રી૦ અવ્યવસ્થા [બહિષ્કૃત

અવ્યવહાર્ય વિ૦ [સં.] વ્યવહાર ન રાખવા યોગ્ય;

અવ્યવહિત વિ૦[સં.] લગોલગનું; તદ્દન પાસેનું. **૦પૂર્વગામી** વિ૦ પૂર્વે કોઈ પ્રકારના વ્યવધાન વિના તરત જ આવેલું – રહેલું

અવ્યંગ વિ૦ [સં.] સાદો; વાચ્ય (અર્થ)

અવ્યાકૃત વિ૦ [સં.] પ્રકટ નહિ થયેલું; વિકાસ નહિ પામેલું (૨) અસ્પષ્ટ

અવ્યાખ્યેય વિ૦[સં.] વ્યાખ્યા ન થઈ શકે એવું

અવ્યાજ વિ૦ [સં.] નિષ્કપટ; સરળ

અવ્યાપાર પું૦ [સં.] કામધંધાનો અભાવ (૨) પોતાનું કામ નહિ તે

અવ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] થવો જોઈએ તે સઘળાનો જેમાં સમાવેશ ન થાય એવો લક્ષણદોષ [ન્યા.]

અવ્યાહત વિ૦ [સં.]વ્યાહત નહિ એવું; અમોઘ

અવ્યુત્પન્ન વિ૦[સં.] બિનઅનુભવી: અકુશળ (૨) જેની વ્યુત્પત્તિ ન શોધી શકાય એવો (શબ્દ) (૩) ભાષાની રૂઢિ, વ્યાકરણ ઇત્યાદિ ન આવડતાં હોય એવું

અશક્ત વિ૦ [સં.] નબળું; કમતાકાત. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ શક્તિનો અભાવ; નબળાઈ (૨) ગજું–તાકાત ન હોવી તે. **–ક્તિમાન** વિ૦ શક્તિ વિનાનું; અસમર્થ

અશક્ય વિ૦ [સં.] અસંભવિત

અશગ વિ૦ [અ+શગ] શગ વિનાનું

અશન ન૦ [સં.] ખાવું તે; ભોજન

અશનાઈ સ્ત્રી૦ [फा.आश्नाई] આશનાઈ; યારી (૨) અટકચાળું; ચાળો

અશનિ સ્ત્રી૦ [સં.] વીજળી

અશબ્દ વિ૦[સં.] નિઃશબ્દ; નીરવ (૨) શબ્દમાં નહિ વ્યક્ત થયેલું (૩) ન૦ બ્રહ્મ

અશરણ વિ૦ [સં.] નિરાધાર; આશ્રયરહિત. **૦શરણ** વિ૦ અશરણના શરણરૂપ (પ્રભુ)

અશરફી સ્ત્રી૦ [अ. अश्रफी] સોનામહોર (૨) એ નામનું એક હઠીલું ચાંદું

અશરાફ વિ૦[अ.] ઈમાનદાર; ખાનદાન. **–ફી** સ્ત્રી૦ ખાનદાની; ઈમાનદારી (૨) ભલમનસાઈ

અશરીર,–રી વિ૦[સં.] શરીરરહિત (૨) દૈવી (વાણી) (૩) પું૦ (સં.) કામદેવ (૪) બ્રહ્મ. **–રિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ દૈવી (વાણી)

અશર્મ વિ૦[સં.]દુઃખી (૨) ન૦ દુઃખ; અશાંતિ

અશસ્ત્ર વિ૦ [સં.] હથિયાર વિનાનું; નિઃશસ્ત્ર

અશંક, –કિત વિ૦ [સં.] શંકારહિત; નિઃશંક. **–ક્ય** વિ૦ શંકા ન કરી શકાય એવું કે ન કરવા યોગ્ય

અશાત(–તા) સ્ત્રી૦ [સં.] અશાંતિ; અસુખ. **૦ના** સ્ત્રી૦ અશાંતિ (૨) [જૈન] અપવિત્રતા; અપવિત્ર કરવું તે

અશાલીન વિ૦ [સં.] અસભ્ય; નિર્લજ્જ; ઉદ્ધત

અશાશ્વત વિ૦[સં.] શાશ્વત નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અશાસ્ત્ર(–સ્ત્રીય) વિ૦ [સં.] શાસ્ત્રવિરુદ્ધ; અવિહિત (૨) શાસ્ત્રને નહિ લગતું (૩) શાસ્ત્રશુદ્ધ નહિ એવું; લૌકિક

અશાંત વિ૦ [સં.] શાંતિરહિત; ઉદ્વિગ્ન(૨)તોફાની (૩) ચંચળ (૪) આતુર. **૦તા** સ્ત્રી૦ અશાંતિ. **–તિ** સ્ત્રી૦ શાંતિનો અભાવ(૨)તોફાન; બખેડો **–તિકર, –તિકારક** વિ૦ અશાંતિ કરનારું

અશિક્ષિત વિ૦ [સં.] શિક્ષિત–ભણેલું નહિ એવું

અશિર પું૦ [સં.] રાક્ષસ (૨) અગ્નિ (૩) પવન

અશિવ વિ૦ [સં.] અશુભ; અકલ્યાણકારી (૨) ન૦ અકલ્યાણ [ગ્રામ્ય

અશિષ્ટ વિ૦ [સં.] શિષ્ટ નહિ એવું; અસંસ્કારી;

અશિસ્ત વિ૦ શિસ્ત વિનાનું

અશીત વિ૦ [સં.] ગરમ [વિ૦ શીલરહિત

અશીલ ન૦ [સં.] અસભ્ય કે દુરાચારી વર્તન (૨)

અશુચિ વિ૦ [સં.] અપવિત્ર; અશુદ્ધ (૨) સૂતકી

અશુદ્ધ વિ૦ [સં.] અપવિત્ર (૨) મલિન (૩) અપ્રામાણિક (૪) સદોષ; ભૂલભરેલું (૫) શુદ્ધિ–ભાન વગરનું; બેભાન. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦, **–દ્ધિ** સ્ત્રી૦ અશુદ્ધ હોવું તે

અશુભ વિ૦ [सं.] અમંગલ (૨) મરણને લગતું (૩) ન૦ અકલ્યાણ; ભૂંડું (૪) દુરાચરણ

અશુર પું૦; ન૦ (સં.) આસીરિયા

અશું(–સું) વિ૦ [सं. ईदृश] આવું; એવું (પ.)

અશૂર વિ૦ [सं.] કાયર; બાયલું

અશેષ વિ૦ (૨) [सं.] પૂરેપૂરું; તમામ (૨) સ્ત્રી૦ (સુ.) જુઓ ચોરાશી

અશે(–સા)ળિયો પું૦ એક વનસ્પતિ–ઓષધિ

અશો(–ષો) વિ૦ [फा.] પવિત્ર; શુદ્ધ. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ પવિત્રતા

અશોક પું૦ [सं.] હર્ષ; આનંદ (૨) આસોપાલવનું ઝાડ (?) (૩) [सं.] એક રાજા (૪) વિ૦ શોકરહિત. **૦વનિકાન્યાય** પું૦ અશોકવન જેવી બીજી ઘણી કામ દે એવી વાટિકાઓ છતાં, રાવણે સીતાને ખાસ કારણ વિના ત્યાં રાખી તેમ, અનેક માર્ગો હોય ને બધા સરખા હોય છતાં, તેમાંના એક ઉપર જ પસંદગી ઊતરવી એ ન્યાય

અશોચ્ય વિ૦ [सं.] શોક ન કરવા યોગ્ય

અશોષ્ય વિ૦ [सं.] શોષી ન શકાય એવું

અશૌચ ન૦ [सं.] અશુદ્ધિ; મલિનતા (૨) સૂતક

અશૌર્ય ન૦ [सं.] કાયરતા

અશ્કર અ૦[अ. अक्सर ?] ઘણું કરીને; આખરે

અશ્મ પું૦ [सं.] પથ્થર. **૦ર** વિ૦ પથ્થરવાળું; ખડકમય (૨) પું૦ પથ્થર. **૦રી** સ્ત્રી૦ પથરી (એક રોગ). **–શ્મંતક** પું૦ એક જાતનું ઘાસ (જેમાંથી પ્રાચીન કાળમાં બ્રાહ્મણો મેખલા બનાવતા હતા) (૨) ચૂલો (૩) ઝાડનું નામ. **–શ્મા** પું૦ પથ્થર (૨) પહાડ (૩) વજ્ર. **–શ્મારોહણ** ન૦ પહાડ ઉપર ચડવું તે (૨) [લા.] કઠણ કામ (૩) વિવાહવિધિનો એક ભાગ [જેમાં કન્યાને પથ્થર ઉપર પગ મુકાવી પાતિવ્રત્યમાં તેના જેવી દૃઢ થવાનું કહેવામાં આવે છે). **–શ્મિલ** ન૦ પૃથ્વીના પડોમાં મળી આવતો વનસ્પતિ કે પ્રાણીનો અવશેષ

અશ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ [सं.] અનાસ્થા; અવિશ્વાસ. **૦ળુ** વિ૦ શ્રદ્ધા–આકીન વિનાનું

અશ્રવણીય, અશ્રાવ્ય વિ૦ [सं.] ન સાંભળવા યોગ્ય કે ન સાંભળી શકાય એવું

અશ્રાંત વિ૦[सं.]થાક્યા વિનાનું(૨)સતત;અથાક

અશ્રુ પું૦ [सं.] આંસુ. **૦ધારા** સ્ત્રી૦ આંસુની ધારા. **૦પાત** પું૦આંસુ પાડવાં તે. **૦પ્રમાર્જન** ન૦ આંસુ લોહવાં તે

અશ્રુત વિ૦ [सं.] નહિ સાંભળેલું (૨) શાસ્ત્ર નહિ જાણનારું (૩) અશિક્ષિત. **૦પૂર્વ** વિ૦ પૂર્વે નહિ સાંભળેલું એવું

અશ્લાઘ્ય વિ૦[सं.]વખાણવાને અયોગ્ય;નિંદ્ય

અશ્લીલ વિ૦ [सं.] બીભત્સ; નઠારું (૨) અસભ્ય; ગ્રામ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

અશ્લેખા,–ષા [सं.] સ્ત્રી૦ નવમું નક્ષત્ર. [**–ચગી તો ચગી ને ફગી તો ફગી**= તે નક્ષત્રમાં જો વરસે તો બરોબર વરસાદ થાય, નહિ વરસે તો ના થાય.]

અશ્વ પું૦[सं.] ઘોડો. **૦કાંતા** સ્ત્રી૦ મૂર્છનાનો એક પ્રકાર (સંગીત). **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ ઘોડાની ચાલ (૨) એક છંદ. **૦ગતિ–પ્રબંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય. **૦ગંધા** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; આસંધ. **૦ગ્રીવ** પું૦ (સં.) એક રાક્ષસ (૨) વિષ્ણુનો એક અવતાર. **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ ઘોડાની સંભાળ. **૦ચિકિત્સક** પું૦ ઘોડાનો–ઢોરોનો વૈદ્ય (૨) નાળ જડનારો (૩) ઘોડાનો પરીક્ષક. **૦તર** પું૦ ખચ્ચર. **૦તરી** સ્ત્રી૦ ખચ્ચર (માદા). **૦દંષ્ટ્રા** સ્ત્રી૦ગોખરુનો છોડ. **૦ધાટી** સ્ત્રી૦ નવ ગણની ચાર લીટીનો એક છંદ. **૦પાલ(–ળ,૦ક)** પું૦ ઘોડાનું પાલન કરનાર; ખાસદાર. **૦મંત્ર** પું૦ જેથી ઘોડો પવનવેગે ચાલે એવો મંત્ર. **૦મેધ** પું૦ એક યજ્ઞ, જેમાં દિગ્વિજય કરી આવેલો ઘોડો હોમવામાં આવે છે. **૦મેધી** વિ૦ અશ્વમેધને લગતું (૨) પું૦ તે યજ્ઞ કરનાર. **૦વાર** પું૦ઘોડેસવાર. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ઘોડા પારખવાની, કેળવવાની તથા ચલાવવાની વિદ્યા. **૦વૈદ્ય** પું૦ જુઓ અશ્વચિકિત્સક. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ અશ્વવિદ્યાનું શાસ્ત્ર. **૦શાલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ઘોડાનો તબેલો. **–શ્વારૂઢ** વિ૦ ઘોડા ઉપર સવાર થયેલું. **–શ્વારોહણ** ન૦ ઘોડા ઉપર સવારી કરવી તે. **–શ્વિની** સ્ત્રી૦ પહેલું નક્ષત્ર (૨) ઘોડી. **–શ્વિનીકુમાર** પું૦ (સં.) દેવોના બે વૈદ્ય

અશ્વત્થ પું૦ [સં.] પીપળો

અશ્વત્થામા પું૦ [સં.] (સં.) દ્રોણાચાર્યનો પુત્ર (૨) એક હાથીનું નામ

અશ્વમેવ અ.+(પ.) જુઓ અવશ્યમેવ

અષા(-સા)ડ પું૦ [સં. अषाढ] વિક્રમ સંવતનો નવમો મહિનો

અષાઢ પું૦ [સં.] અષાડ. **-ઢા** સ્ત્રી૦ એક નક્ષત્ર

અષો વિ૦ [અવેસ્તા] અશો; પવિત્ર (જરથુષ્ટ્ર). **૦ઈ** સ્ત્રી૦ અશોઈ; પવિત્રતા

અષ્ટ વિ૦ [સં.] આઠ **૦ક** ન૦ આઠનો સમુદાય. **૦કર્ણ** પું૦ (સં.) બ્રહ્મા. **-કલ્યાણી** વિ૦ આઠ શુભ ચિહ્નોવાળો (ઘોડો) [ચાર પગ, કપાળ, છાતી, ખાંધ તથા પૂંછડી જેનાં ધોળાં હોય તે.] **૦કોણ** પું૦ આઠ ખૂણાવાળી આકૃતિ. **૦કોણ, ૦કોણી** વિ૦ આઠ ખૂણાવાળું. **૦ગંધ** ન૦ આઠ સુગંધીઓનું ચૂર્ણ. **૦ગુણ** પું૦ બ્રાહ્મણોમાં આવશ્યક એવા આઠ ગુણ—દયા, ક્ષમા, અનસૂયા, શૌચ, અનાયાસ, મંગલ, અકાર્પણ્ય અને અસ્પૃહા. **૦દિશા** સ્ત્રી૦ ચાર દિશાઓ અને—ચાર ખૂણાઓ મળીને આઠ દિશાઓ. **૦દ્રવ્ય** ન૦ યજ્ઞમાં જરૂરી આઠ પદાર્થ: પીપળો, ઊમરો, પીપળ, ખાખરો તથા વડ એ પાંચનું સમિધ તથા તલ, ખીર અને ઘી. **૦ધા** અ૦ આઠ પ્રકારે. **૦ધાતુ** સ્ત્રી૦ આઠ ધાતુઓ—સોનું, રૂપું, તાંબું, કથીર, પીતળ, સીસું, લોઢું અને પારો. **૦નાયિકા** સ્ત્રી૦ કાવ્યશાસ્ત્રમાં કહેલી આઠ નાયિકાઓ—સ્વાધીનપતિકા, ખંડિતા, અભિસારિકા, કલહાંતરિતા, વિપ્રલબ્ધા, પ્રોષિતભર્તૃકા, વાસકસજ્જા અને વિરહોત્કંઠા. **૦પદ** પું૦ આઠ પગવાળો તે—કરોળિયો. **૦પદી** સ્ત્રી૦ આઠ પદ—કડીઓવાળું ગીત. **૦પર્વત** પું૦ બ૦ વ૦ આઠ કુલપર્વતો. **૦પાર્શ્વી** વિ૦ આઠ પાસાવાળું; 'ઑક્ટાહેડ્રલ' (ગ.). **૦પૂજાદ્રવ્ય** ન૦ પૂજામાં ઉપયોગી આઠ પદાર્થો—પાણી, દૂધ, ઘી, દહીં, મધ, દર્ભ, ચોખા તથા તલ. **૦પ્રધાન** પું૦ આઠ પ્રકારના મંત્રી—પ્રધાન, અમાત્ય, સચિવ, મંત્રી, ધર્માધ્યક્ષ, ન્યાયશાસ્ત્રી, વૈદ્ય અને સેનાપતિ. **૦ભાવ** પું૦ કાવ્યશાસ્ત્રમાં કહેલા આઠ ભાવો—સ્તંભ, સ્વેદ, સ્વરભંગ, રોમાંચ, કંપ, વૈવર્ણ્ય, અશ્રુપાત અને પ્રલય. **૦ભુજા** સ્ત્રી૦ (સં.) આઠ ભુજાવાળી મહાલક્ષ્મી. **૦ભોગ** પું૦ બ૦ વ૦ આઠે પ્રકારના—બધા ભોગ. **૦મ** વિ૦ આઠમું (૨) સ્ત્રી૦ લાગલાગટ આઠ ટંકના ઉપવાસનું વ્રત; અઠ્ઠમ (જૈન). **૦મકાલિક** વિ૦ સાત ટંકો છોડી આઠમી ટંકે અર્થાત્ ચોથે દિવસે રાતે જમનારું. **૦મહારોગ** પું૦ આઠ પ્રકારના મોટા વ્યાધિ—વાત, અશ્મરી, કૃચ્છ્ર, મેહ, ઉદર, ભગંદર, અર્શ અને સંગ્રહણી. **૦મહાસિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ આઠ મહાસિદ્ધિઓ—અણિમા, મહિમા, ગરિમા, લઘિમા, પ્રાપ્તિ, પ્રાકામ્ય, ઈશિત્વ અને વશિત્વ. [**—અને નવ નિધિ હોવાં**=બધી દિવ્ય શક્તિઓ ને તમામ સંપત્તિ હોવી] **૦મંગલ** (**-ળ**) વિ૦ જુઓ અષ્ટકલ્યાણી (૨) ન૦ રાજ્યાભિષેક વખતે જરૂરી ગણાતી આઠ શુભ વસ્તુઓ—સિંહ, વૃષભ, ગજ, પૂર્ણોદક કુંભ, પંખો, નિશાન, વાદ્ય અને દીપ; અથવા બ્રાહ્મણ, અગ્નિ, ગાય, સુવર્ણ, ઘૃત, સૂર્ય, જળ અને રાજા (૩) પુનર્લગ્ન: નાતરું (૪) પું૦ એક તાલ (સંગીત.) **૦મંગળી** વિ૦ નાતરિયું (લગ્ન). **૦માંશ** પું૦ આઠમો ભાગ. **૦મી** સ્ત્રી. આઠમ. **૦મૂર્તિ** (**-ર્ત્તિ**) પું૦ શંકર; મહાદેવ (પૃથ્વી, જલ, તેજ, વાયુ, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર અને ઋત્વિજ—એવાં આઠ રૂપવાળા). **૦યોગિની** સ્ત્રી૦ શુભાશુભ ફળ આપનારી પાર્વતીની આઠ સખીઓ. **૦રસ** પું૦ આઠ રસ—શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક, બીભત્સ અને અદ્ભુત. **૦વર્ષા** વિ૦ સ્ત્રી૦ આઠ વર્ષની (કન્યા); ગૌરી. **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ જુઓ અષ્ટ મહાસિદ્ધિ. **૦સૌભાગ્ય** ન૦ બ૦ વ૦ સેંથામાં સિંદુર, કપાળે ચાંલ્લો, આંખમાં કાજળ, નાકે વાળી, કાને કંઈક, કોટમાં કીડિયાસેર, હાથમાં ચૂડો કે બંગડી, અને પગમાં અકાસિયાં એ આઠ સૌભાગ્યવતીનાં ચિહ્નો. **૦શ્રવણ** પું૦ (સં.) અષ્ટકર્ણ; બ્રહ્મા. **-ષ્ટાક્ષરી** વિ૦ આઠ

અક્ષરવાળું. **-ષ્ટાદશ** વિ૦ અઢાર. **-ષ્ટાધ્યાયી** વિ૦ આઠ અધ્યાયવાળું (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) પાણિનીનું વ્યાકરણ. **-ષ્ટાવક્ર** વિ૦ આઠે વાંકાં અંગવાળું; કદરૂપું; કૂબડું (૨) પું૦ (સં.) એક ઋષિ. **-ષ્ટાવધાની** વિ૦ એકીસાથે જુદી જુદી આઠ વસ્તુઓમાં ધ્યાન આપી શકે એવું (૨) [લા.] ચતુર. **-ષ્ટાંગ** વિ૦ આઠ અંગવાળું (૨) ન૦ શરીરનાં આઠે અંગ, જેના વડે દંડવત્ પ્રણામ કરવામાં આવે છે તે (આઠ અંગો–બે હાથ, બે પગ, બે ઢીંચણ એ છ અને છાતી તથા કપાળ કે વાચા તથા મન; અથવા હાથ, પગ, ઢીંચણ, છાતી, માથું, મન વાણી અને દૃષ્ટિ). **-ષ્ટાંગબુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ શુશ્રૂષા, શ્રવણ, ગ્રહણ, ધારણ, ચિંતન, ઊહાપોહ, અર્થવિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એ આઠ ગુણવાળી બુદ્ધિ. **-ષ્ટાંગમાર્ગ** પું૦ સમ્યક દૃષ્ટિ, સમ્યક સંકલ્પ, સમ્યક વાક, સમ્યક કર્મ, સમ્યક આજીવ, સમ્યક વ્યાયામ, સમ્યક સ્મૃતિ, સમ્યક સમાધિ એ આઠ અંગવાળો બુદ્ધ ભગવાને બતાવેલો દુઃખના નિવારણનો માર્ગ. **-ષ્ટાંગયોગ** પું૦ યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન અને સમાધિ એ આઠ અંગયુક્ત યોગ. **-ષ્ટોત્તરશત** વિ૦ એકસો આઠ (પારાયણ)

અષ્ટંપષ્ટં અ૦ [सं.स्पष्ट-अस्पष्ट ?] આડુંઅવળું; અગડંબગડં; ખરુંખોટું

અષ્ટાક્ષરી વિ૦ [सं.], **અષ્ટાદશ** વિ૦ [सं.] **અષ્ટાધ્યાયી** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [सं.] **અષ્ટાવક્ર** પું૦ (૨) વિ૦ [सं.] **અષ્ટાવધાની** વિ૦ [सं.] જુઓ 'અષ્ટ'માં

અષ્ટાવું અ૦ક્રિ૦ કષ્ટાવું; પીડાવું (૨) હિજરાવું (૩) પસ્તાવું [જુઓ 'અષ્ટ'માં

અષ્ટાંગ વિ૦ [सं.], **૦બુદ્ધિ, ૦માર્ગ, ૦યોગ**

અષ્ટોત્તરશત વિ૦ [सं.] જુઓ 'અષ્ટ'માં

અસક્ત વિ૦ [सं.] આસક્તિ વિનાનું. **-ક્તિ** સ્ત્રી૦ અનાસક્તિ

અસગોત્ર(-ત્રી) વિ૦ [सं.] એક જ ગોત્રનું નહિ તેવું

અસજ્જન પું૦ [सं.] સજ્જન નહિ તે; દુષ્ટ; અસભ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

અસત વિ૦ [सं.] નહયાત; કાલ્પનિક (૨) ખોટું (૩) ખરાબ (૪) ન૦ શૂન્ય (૫) અસત્ય. **-ત્કાર** પું૦ અનાદર; અપમાન. **-ત્તા** સ્ત્રી૦ સત્તાનો અભાવ. **-ત્પથ** પું૦ કુમાગ. **-ત્પથગામી** વિ૦ કુમાર્ગે ચડેલું; દુરાચરણી. **-ત્ત્વ** વિ૦ નિઃસત્ત્વ; માલ વિનાનું (૨) સારાપણા વિનાનું (૩) ન૦ અભાવ; ન હોવું તે (૪) અસત્ય (૫) ખરાબપણું; દુષ્ટતા. **-દંશ** પું૦ અનિષ્ટ-ખરાબ અંશ. **-દાચરણ** ન૦, **-દાચાર** પું૦ અનીતિ; દુરાચાર. **-દાચારી** વિ૦ દુરાચારી. **-દ્ગતિ** સ્ત્રી૦ અવગતિ. **-દ્ગ્રાહ** પું૦ ખરાબ યુક્તિ (૨) ખરાબ અભિપ્રાય; પૂર્વગ્રહ (૩) છોકરવાદી ઇચ્છા. **-દ્ભાવ** પું૦ સદ્ભાવનો અભાવ; અનાદર; અણગમો. **-દ્વિચાર** પું૦ ખરાબ–દુષ્ટ વિચાર

અસતત વિ૦ [सं.] ચાલુ–અખંડ નહિ તેવું (૨) અ૦ રહી રહીને

અસતી સ્ત્રી૦ [सं.] વ્યભિચારિણી સ્ત્રી; અસાધ્વી

અસત્તા સ્ત્રી૦; **-ત્ત્વ** ન૦ [सं.] જુઓ 'અસત'માં

અસત્પથ પું૦ [सं.] જુઓ 'અસત'માં

અસત્ય વિ૦ [सं.] ખોટું; જૂઠું (૨) કાલ્પનિક (૩) ન૦ જૂઠાણું (૪) માયા; ભ્રમ. **૦ભાવારોપણ** ન૦ જ્યાં ભાવનો અનુભવ નથી થતો ત્યાં ભાવનું આરોપણ કરવું તે. **૦વાદી** વિ૦ જૂઠું બોલનાર

અસદાચાર પું૦, **-રી** વિ૦ [सं.] જુઓ 'અસત'માં

અસદૃશ વિ૦ [सं.] અણસરખું; ભિન્ન

અસદ્ -ગતિ, -ગ્રાહ, -ભાવ [सं.] જુઓ 'અસત'માં

અસદ્વિચાર પું૦ [सं.] જુઓ 'અસત'માં

અસન, ૦વેલ સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ

અસન્નારી સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ સ્ત્રી

અસપિંડ વિ૦ [सं.] સપિંડ નહિ એવું

અસબાબ પું૦ [अ.] સરસામાન

અસભ્ય વિ૦ [सं.] અવિનયી; જંગલી. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

અસમ વિ૦ [सं.] સરખું નહિ એવું; વિષમ (૨) બરાબરિયા વિનાનું; અપ્રતિમ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અસમજ,૦ણ સ્ત્રી૦[અ+સમજવું]અણસમજ. **૦ણું** વિ૦ અણસમજુ. **-જૂત,-જૂતી** સ્ત્રી૦ ગેરસમજ (૨) અણબનાવ

અસમર્થ વિ૦ [સં.] સમર્થ નહિ તેવું

અસમવાયી વિ૦ [સં.] સમવાયી નહિ તેવું; જુદું પાડી શકાય તેવું; આગંતુક. **૦કારણ** ન૦ જે કારણ કાર્ય અથવા સમવાયી કારણની સાથે એક જ વસ્તુમાં સમવાય-સંબંધથી રહેલું હોય તે (ન્યા.)

અસમવેત વિ૦ [સં.] સમવાય-સંબંધથી નહિ જોડાયેલું (૨) અસંબદ્ધ

અસમંજસ વિ૦ [સં.] અસ્પષ્ટ (૨) અનુચિત (૩) મૂર્ખાઈભરેલું

અસમાતું વિ૦[અ+સમાતું]સમાય નહિ તેવું કે તેટલું (૨) જેનો સમાસ ન થાય એવું(માણસ)

અસમાધાન ન૦ [સં.]સમાધાન નહિ તે. **૦કારક** વિ૦ સમાધાન ન કરનારું [એવું

અસમાધેય વિ૦ [સં.] સમાધાન ન કરી શકાય

અસમાન વિ૦[સં.]સરખું નહિ એવું (૨) સપાટ નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અસમાપ્ત વિ૦[સં.]અધૂરું;અપૂર્ણ.**-પ્તિ** સ્ત્રી૦

અસમાવર્તક, અસમાવૃત્ત(-ત્તિક) પું૦ [સં.] જેનું (વેદનું) અધ્યયન સંપૂર્ણ નથી થયું એવો બ્રાહ્મણ

અસમાહિત વિ૦ [સં.] ધ્યાન રહિત; વ્યગ્ર

અસમ્યક વિ૦ [સં.] સમ્યક નહિ એવું; ખોટું; ભૂલભરેલું

અસર સ્ત્રી૦ [अ.] વસ્તુનો (સારો કે માઠો) પ્રભાવ કે છાપ પડે યા ગુણ અવગુણ દાખવે તે; પરિણામ; લાગણી. [**-તળે આવવું**=છાપ પડવી કે પાસ યા પ્રભાવ લાગવો. **-પડવી**= પ્રભાવ કે ગુણના પાસથી પરિણામ થવું, ફેરફાર નીપજવો.] **૦કારી, ૦કારક** [સં.] વિ૦ અસર કરે એવું

અસરાર ન૦ [अ.] ખાનગી વાતચીત (૨) છૂપો ભેદ (૩) ઊડઝપટ

અસલ વિ૦ [अ. अस्ल] મૂળ (૨) પ્રાચીન(૩) ઉત્તમ (૪) ખરું; સાચું (૫) અ૦ પહેલાં.**૦તા** સ્ત્રી૦ **૦નું,-લી** વિ૦ અગાઉનું; પુરાણું; મૂળ

અસવર્ણ વિ૦ [સં.] ભિન્ન વર્ણ-જાતિનું

અસવાર પું૦ [फा.] જુઓ 'સવાર' ૧, ૨, ૩ અર્થ. **-રી** સ્ત્રી૦ સવારી

અસહ વિ૦ [સં.] નહિ સહનાર કે સહી શકનાર (૨) અસહ્ય (પ.). **૦નીય,-હ્ય** વિ૦ સહી ન શકાય એવું

અસહકાર પું૦ [સં.]સહકાર-સંબંધ ન રાખવો તે (૨) સરકાર સાથે સંબંધ ન રાખવાની ગાંધીજીએ શરૂ કરેલી એ નામની લડત. **-રી** વિ૦ અસહકારને લગતું (૨)પું૦ અસહકારમાં જોડાયેલો માણસ

અસહાય વિ૦ [સં.] સહાય વિનાનું; એકલું (૨) નિરાધાર. **૦તા** સ્ત્રી૦ [સ્ત્રી૦

અસહિષ્ણુ વિ૦ [સં.] અક્ષમ (૨) અનુદાર. **૦તા**

અસંખ્ય,-ખ્યાત વિ૦ [સં.] અગણિત. **૦ધા** અ૦ અસંખ્ય રીતે

અસંગ વિ૦ [સં.] અનાસક્ત; દુનિયાદારીના સંબંધોથી મુક્ત (૨) સોબત વિનાનું; એકલું (૩) પું૦ અનાસક્તિ (૪) પુરુષ વા આત્મા (સાંખ્ય). **-ગી** વિ૦ ત્યાગી; વૈરાગી. **૦રો** પું૦ સોબત વિના સોરવું તે

અસંગત વિ૦[સં.] મેળ ન ખાય એવું; પરસ્પર-વિરોધી (૨) અનુચિત. **-તિ** સ્ત્રી૦ પરસ્પર વિરોધ (૨) અસંભવ (૩) [કા.શા.] કાર્યકારણના સંબંધનો જેમાં વિરોધ દેખાડ્યો હોય એવો અલંકાર ['અસંગ'માં

અસંગરો પું૦, **અસંગી** વિ૦ [સં.] જુઓ

અસંત વિ૦ [સં.] અધર્મી; અપવિત્ર

અસંતોષ પું૦ [સં.] સંતોષનો અભાવ. **-ષી, અસંતુષ્ટ** વિ૦ અસંતોષવાળું

અસંપ્રજ્ઞાત વિ૦ [સં.] નિર્વિકલ્પ (સમાધિ)

અસંપ્રમોષ પું૦ [સં.] ભૂંસાઈ ન જવું તે

અસંબદ્ધ વિ૦ [સં.]સંબદ્ધ નહિ એવું(૨)અર્થ-શૂન્ય (૩) અનુચિત

અસંબાધ વિ૦ (૨) અ૦ [સં.] બાધ વગરનું

અસંભવ પું૦[સં.] સંભવનો અભાવ; અશક્યતા (૨) વિ૦ અસંભવિત. **-વિત** વિ૦ અશક્ય: **-વિતતા** સ્ત્રી૦ [અશક્યતા

અસંભાવના સ્ત્રી૦ [સં.] સંભાવનાનો અભાવ;

અસંભાવિત વિ૦ [सं.] અપ્રતિષ્ઠિત

અસંભાવ્ય વિ૦[सं.] અસંભવિત(૨)અકલ્પ્ય

અસંભ્રમ પું૦[सं.]સંભ્રમનો અભાવ(૨) વિ૦ સંભ્રમરહિત

અસંમત વિ૦[सं.] સંમત નહિ એવું.**–તિ** સ્ત્રી૦

અસંમોહ પું૦ [सं.] સંમોહનો અભાવ (૨) સત્ય જ્ઞાન [મુક્ત

અસંયત વિ૦[सं.] સંયમરહિત (૨) બંધનથી

અસંયમ પું૦ [सं.] સંયમનો – ઇંદ્રિયો ઉપરના કાબૂનો અભાવ

અસંયુક્ત વિ૦ [सं.] નહિ જોડાયેલું (૨) [વ્યા.] સંધિરહિત [(૨) કુયોગ

અસંયોગ પું૦ [सं.] સંયોગનો અભાવ;વિયોગ

અસંશય(–યી) વિ૦[सं.] સંશયરહિત;નિઃશંક

અસંસર્ગ પું૦[सं.] સંસર્ગ–પરિચયનો અભાવ

અસંસ્કારિતા સ્ત્રી૦ [सं.] અસંસ્કારીપણું

અસંસ્કારી વિ૦ [सं.] સંસ્કાર વગરનું.

અસંસ્કૃત વિ૦ [सं.] અશિષ્ટ; સંસ્કારરહિત (૨) [વ્યા.] નિયમ વિરુદ્ધનો શબ્દ.**૦જ્ઞ** વિ૦ સંસ્કૃત નહિ જાણનાર

અસાખ વિ૦ [અ+સાખ] સાખ–પ્રતિષ્ઠા વગરનું

અસાચ વિ૦ [અ+સાચ] જૂઠું; અસત્ય (૨) ક્ષણભંગુર

અસાચવટ ન૦ [અ + સાચવટ] સાચવટનો અભાવ (૨) અપ્રામાણિકતા

અસાડ પું૦ જુઓ અષાડ

અસાતત્ય ન૦ [सं.] સાતત્યનો અભાવ

અસાધારણ વિ૦[सं.] અસામાન્ય;વિશેષ;ખાસ; અનોખું(૨)લોકોત્તર; અલૌકિક(૩)પું૦(ન્યા.) એક પ્રકારનો હેત્વાભાસ; અનૈકાંતિકનો એક પ્રકાર. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ધર્મ** પું૦ સાધારણ ધર્મ બાદ કરતાં બાકી રહે તે ધર્મ; વસ્તુનો ખાસ ધર્મ (ન્યા.)

અસાધુ વિ૦[सं.] દુષ્ટ;ખરાબ(૨) [વ્યા.] અપભ્રષ્ટ;અશુદ્ધ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–ધ્વી** વિ૦ સ્ત્રી૦ દુષ્ટા (૨) વ્યભિચારિણી

અસાધ્ય વિ૦ [सं.] સાધી ન શકાય એવું (૨) સિદ્ધ ન થઈ શકે એવું (૩) જેનો ઇલાજ ન હોય તેવો (રોગ)

અસાધ્વી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ 'અસાધુ'માં

અસામયિક વિ૦ [सं.] કવખતનું (૨) નિર્ણીત સમય વિનાનું

અસામર્થ્ય ન૦[सं.]સામર્થ્યનો અભાવ;અશક્તિ

અસામાન્ય વિ૦ [सं.] અસાધારણ

અસાર વિ૦ [सं.] સાર વિનાનું; નિઃસત્ત્વ (૨) નિરર્થક (૩) તુચ્છ (૪) પું૦ સારનો અભાવ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અસારસ્ય ન૦[सं.] સારસ્ય–સરસતાનો અભાવ

અસારો પું૦ [हिं., म. असारा] વળ દીધેલો રેશમનો તાર. [**અસારા વાટવા**=અસારાને ઘસીને સરખા ને મુલાયમ કરવા (વણવા માટે)]

અસાવધ,–ધાન વિ૦ [सं.] સાવધ નહિ એવું; ગાફેલ. **–ધાની** સ્ત્રી૦

અસાવળી સ્ત્રી૦ એક જાતનું વસ્ત્ર

અસાહ્ય,–હાય્ય વિ૦[सं.] અસહાય; નિરાધાર

અસાળિયો પું૦ જુઓ અશેળિયો

અસાંકેતિક વિ૦ [सं.] સાંકેતિક નહિ એવું

અસાંપ્રત વિ૦ [सं.] પ્રાચીન (૨) અયોગ્ય

અસાંસતું વિ૦ [અ+સાંસતું] ધીરજ વિનાનું; રઘવાટિયું

અસિ સ્ત્રી૦ [सं.] તલવાર. **૦કર્મ** ન૦ તરવાર ચલાવવાનું કામ; વીરકર્મ. **૦ધારા** સ્ત્રી૦ તલવારની ધાર. [**અસિધારાએ ચાલવું કે રહેવું**=ખૂબ સાવધાની રાખીને વર્તવું.] **૦ધારાવ્રત** ન૦ તલવારની ધાર પર ચાલવા જેવું કઠણ વ્રત. **૦પત્ર** ન૦ તલવારનું ફળું કે મ્યાન (૨) ધારદાર પાનાંની એક વનસ્પતિ (૩) શેરડી (૪) એક નરક. **૦લતા** સ્ત્રી૦ તરવારનું ફળું

અસિત વિ૦ [सं.] કાળું; શ્યામ (૨) નીલ (૩) પું૦ (સં.) એક ઋષિનું નામ. **–તા** સ્ત્રી૦ ગળી (૨) અંતઃપુરની જુવાન સ્ત્રી (૩) નાગણ (૪) (સં.) એક અપ્સરા

અસિદ્ધ વિ૦[सं.] નહિ સધાયેલું; અપૂર્ણ (૨) પુરવાર નહિ થયેલું (૩) પું૦ (ન્યા.) એક હેત્વાભાસ, જેમાં હેતુ પોતે જ સિદ્ધ હોતો નથી. **૦તા** સ્ત્રી૦, **–દ્ધિ** સ્ત્રી૦ સિદ્ધિનો અભાવ

અસિપદ ન૦[सं.] 'तत्त्वमसि'માંનું 'असि' પદ

અસીમ વિ૦ [सं.] સીમા વિનાનું; બેહદ

અસીલ વિ૦ [अ.] જાતવાન; અશરાફ (૨) સાલસ (૩) પું૦ કુળ (વકીલનો)

અસુ પું૦[सं.]પ્રાણ(૨)પું૦બ૦વ૦દેહના પંચવાયુ

અસુખ ન૦[सं.]દુ:ખ (૨) બેચેની. **–ખાકારી** સ્ત્રી૦ સુખાકારી ન હોવી તે; માંદગી. **–ખી** વિ૦ દુ:ખી (૨) બેચેન

અસુગમ વિ૦[सं.]સુગમ નહિ તેવું;દુર્ગમ;મુશ્કેલ

અસુઘડ વિ૦ [અ+સુઘડ] સુઘડ નહિ એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

અસુર પું૦[सं.]દૈત્ય;રાક્ષસ. **–રાચાર્ય** પું૦(સં.) અસુરોનો આચાર્ય — શુક્રાચાર્ય. **–રેશ** પું૦ [सं.] અસુરોનો ઈશ. **–રાધિપ (૦તિ)** પું૦ [सं.] અસુરોનો અધિપ – બલિરાજા

અસુલભ વિ૦ [सं.] સુલભ નહિ એવું; દુર્લભ

અસુહૃદ પું૦ [सं.] અમિત્ર; શત્રુ

અસું વિ૦ + જુઓ અશું; આવું; એવું

અસુંદર વિ૦ [सं.] કૂબડું; કદરૂપું

અસૂક્ષ્મ વિ૦ [सं.] સૂક્ષ્મ નહિ એવું

અસૂત્રિત વિ૦ [सं.] સૂત્રના રૂપમાં મૂકયા વિનાનું (૨) ગાંઠયા વિનાનું

અસૂમ વિ૦ [અ+સૂમ] સૂમ નહિ તેવું; ઉદાર

અસૂયા સ્ત્રી૦ [सं.] અદેખાઈ (૨) પારકાના ગુણોમાં દોષ શોધવા તે (૪) ક્રોધ. **૦ળુ** વિ૦ અસૂયાવાળું

અસૂર(–રું) અ૦ [सं. उत्सूर = સાંજ, प्रा. उस्सूर, म. उशीर] મોડું

અસૂર્ય વિ૦ [सं.] સૂર્ય વિનાનું

અસૂંદરો પું૦ એક ઝાડ

અસેમસે અ૦ [सं. मिष–'મસ'નું દ્વિત્વ] કોઈ પણ મસે – બહાને

અસેવન ન૦ [सं.] ઉપભોગ ન કરવો તે (૨) અનાદર; ધ્યાન ઉપર ન લેવું તે

અસેવ્ય વિ૦ [सं.] સેવા માટે અયોગ્ય

અસૌમ્ય વિ૦ [सं.] ઉગ્ર; કઠોર

અસ્ખલિત વિ૦ [सं.] અડગ (૨) અખંડ (૩) સ્ખલન કે ભૂલ કર્યા વિનાનું

અસ્ત પું૦ [सं.] આથમવું તે (સૂર્ય ઇત્યાદિનું) (૨) પડતી (૩) નાશ; મરણ. **૦માન** વિ૦ આથમતું. **૦વ્યસ્ત** વિ૦ છિન્નભિન્ન; રફેતફે. **૦વ્યસ્તતા** સ્ત્રી૦. **–સ્તંગત** વિ૦ અસ્ત પામેલું. **–સ્તાચલ(–ળ)** પું૦ સૂર્ય જેની પાછળ આથમે છે તે કાલ્પનિક પર્વત. **–સ્તોદય** પું૦ ઊગવું ને આથમવું તે (૨) [લા.] ચડતી-પડતી

અસ્તર ન૦[फा.]અંદરનું પડ (ડગલા ઇત્યાદિનું)

અસ્તરિયું ન૦ [इं. स्टर्लिंग] સોનામહોર

અસ્તરો પું૦ [फा. उस्तरह्] વાળ કાઢવાનું ઓજાર; અસ્ત્રો

અસ્તંગત વિ૦ [सं.] જુઓ 'અસ્ત'માં

અસ્તાઈ સ્ત્રી૦ [सं. आस्थायी] ધ્રુપદના ત્રણ ભાગમાંનો પહેલો (અસ્તાઈ, અંતરો અને આભોગ) (૨) ઢાળ; રાગ

અસ્તાચલ(–ળ) પું૦ [सं.] જુઓ 'અસ્ત'માં

અસ્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] હયાતી; હસ્તી. **૦કાય** પું૦ પદાર્થ (જૈન). **૦ત્વ** ન૦ અસ્તિ. **૦પક્ષ** પું૦ અનુકૂળ પક્ષ. **૦રૂપ** વિ૦ ભાવાત્મક; 'પૉઝિટિવ'. **૦વાક્ય** ન૦ અસ્તિવાચક કથનવાળું વાક્ય. **૦વાચક, ૦વાચી** વિ૦ અસ્તિરૂપ

અસ્તુ અ૦ [सं.] ભલે; ખેર (૨) 'તારા માગ્યા પ્રમાણે થાઓ' એવો ઉદ્ગાર

અસ્તેય ન૦ [सं.] ચોરી ન કરવી તે (૨) જરૂરિયાત કરતાં વધારે વાપરવું તે ચોરી છે એમ માની તેમ ન કરવું તે. **૦વ્રત** ન૦ અસ્તેયનું વ્રત; એક મહાવ્રત

અસ્તોદય પું૦[सं.] જુઓ 'અસ્ત'માં

અસ્ત્ર ન૦ [सं.] ફેંકવાનું હથિયાર (૨) હથિયાર. **૦ધર** વિ૦ અસ્ત્ર ધારણ કરનારું. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ અસ્ત્ર વાપરવાની વિદ્યા. **–સ્ત્રાગાર** ન૦ હથિયાર રાખવાનો ઓરડો

અસ્ત્રો પું૦ અસ્તરો; છર

અસ્થ ન૦ જુઓ અસ્થિ; હાડકું (પ.)

અસ્થાન ન૦ [सं.] અયોગ્ય સ્થળ – પ્રસંગ

અસ્થાયી વિ૦ [सं.] ટકે નહિ એવું; ચંચળ (૨) કાયમી નહિ તેવું (૩) [ગ.] વિકારી; ચલ; 'વેરિયેબલ'

અસ્થાવર વિ૦ [सं.] જંગમ

અસ્થિ ન૦ [सं.] હાડકું (૨) ન૦બ૦વ૦ શબને બાળતાં રહેતાં હાડકાં – ફૂલ. [**–નાંખવાં,**

પધરાવવાં=મરેલાનાં અસ્થિ કે ફૂલ કોઈ તીર્થમાં નાંખવાં.] **૦પં(-પિં)જર** ન૦ હાડપિંજર. **૦મય** વિ૦ હાડકાવાળું (૨) માત્ર હાડકાં રહ્યાં હોય તેવું (શરીર). **૦સમર્પણ** ન૦ શબને બાળતાં અવશેષ રહેલાં હાડકાં – ફૂલ કોઈ પવિત્ર નદીમાં પધરાવવાં તે. **૦સંચય** પું૦ અસ્થિસમર્પણ માટે એ ફૂલ એકઠાં કરવાં તે. **૦સિંચન** ન૦ ચિતાને ટાઢી પાડવી તે; ટાઢી વાળવાની ક્રિયા

અસ્થિર વિ૦ [સં.] સ્થિર નહિ તેવું; હાલતું; ડગમગતું (૨) ચંચળ (૩) ઢચુપચુ. **૦તા** સ્રી૦

અસ્નાત વિ૦ [સં.] સ્નાત – નાહેલું નહિ એવું. **૦ક** પું૦ સ્નાતક નહિ તે. **–ન** ન૦ ન નાહવું તે

અસ્નિગ્ધ વિ૦[સં.] સ્નેહ – ચીકાશ વિનાનું (૨) પ્રેમરહિત [વિ૦ અસ્પૃશ્ય

અસ્પર્શ પું૦ [સં.] સ્પર્શનો અભાવ. **૦નીય**

અસ્પષ્ટ વિ૦[સં] સ્પષ્ટ નહિ એવું. **૦તા** સ્રી૦

અસ્પંદ વિ૦ [સં.] નહિ હાલતું ચાલતું (૨) પું૦ સ્પંદનો અભાવ

અસ્પૃષ્ટ વિ૦ [સં.] સ્પૃષ્ટ નહિ એવું

અસ્પૃશ્ય વિ૦[સં.] ન અડકાય એવું (૨) અડીએ તો અભડાવાય એવું (૩) એવી કોમનું માનેલું. **૦તા** સ્રી૦. **૦તાનિવારણ** ન૦ અમુક કોમ અસ્પૃશ્ય છે એ મતનું નિવારણ

અસ્પૃહ વિ૦[સં.] નિઃસ્પૃહ; ઉદાસીન (૨) અનાસક્ત. **૦ણીય** વિ૦ સ્પૃહણીય નહિ એવું

અસ્ફુટ વિ૦ [સં.] સ્ફુટ નહિ એવું; સંદિગ્ધ. **૦તા** સ્રી૦ [સ્મરવા જેવું

અસ્મર્ય વિ૦ [સં.] સ્મરાય નહિ એવું કે ન

અસ્માર્ત વિ૦[સં.] સ્મૃતિ–ધર્મશાસ્ત્ર અનુસાર નહિ તેવું (૨) સ્માર્ત સંપ્રદાયનું નહિ એવું

અસ્મિતા સ્રી૦[સં.] અહંતા (૨) પોતાપણાનું – વ્યક્તિત્વનું ભાન

અસ્મૃતિ સ્રી૦ [સં.] સ્મૃતિનો અભાવ (૨) ભૂલકણાપણું

અસ્ત્ર ન૦[સં.] આંસુ (૨) લોહી (૩) પું૦ ખૂણો

અસ્લુસૂલ વિ૦ [अ.] અસલમાં અસલ; આદિ

અસ્વચ્છ વિ૦[સં.] સ્વચ્છ નહિ એવું. **૦તા** સ્રી૦

અસ્વતંત્ર વિ૦[સં.] પરતંત્ર; પરવશ. **૦તા** સ્રી૦

અસ્વર વિ૦[સં.] મંદ કે ખરાબ અવાજવાળું (૨) પું૦ સ્વર નહિ તે; વ્યંજન. **–રિત** વિ૦ ઊંચા અવાજ વિનાનું (૨) સ્વરિત નહિ એવો (શબ્દ)

અસ્વર્ગ્ય વિ૦[સં.] સ્વર્ગની પ્રાપ્તિમાં વિઘ્નરૂપ, તેને ન છાજતું

અસ્વસ્થ વિ૦ [સં.] સ્વસ્થ નહિ એવું; અશાંત (૨) બેચેન; સહેજ બીમાર. **૦તા** સ્રી૦

અસ્વાદ પું૦ [સં.] સ્વાદનો અભાવ (૨) સ્વાદ ન લેવો તે. **૦વ્રત** ન૦ અસ્વાદ પાળવાનું વ્રત. **–દુ** વિ૦ સ્વાદિષ્ટ નહિ એવું; સ્વાદમાં ખરાબ

અસ્વાભાવિક વિ૦[સં.] સ્વાભાવિક નહિ એવું (૨) કૃત્રિમ [અસ્વસ્થતા

અસ્વાસ્થ્ય ન૦ [સં.] સ્વાસ્થ્યનો અભાવ;

અસ્વીકાર પું૦[સં.] સ્વીકારનો અભાવ. **–ર્ય** વિ૦ સ્વીકાર્ય નહિ એવું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ના સ્વીકારવું

અહ પું૦ [સં. अहन्, प्रा.] દિવસ. **૦ન, ૦ર** પું૦ + દિવસ. **૦રહ** અ૦ [સં.] દરરોજ. **૦ર્નિશ** અ૦ [સં.] દિનરાત

અહક પું૦ [અ + હક] હક નહિ તે (૨) વિ૦ હક વિનાનું; ગેરવાજબી

અહત વિ૦ [સં.] ઈજા પામ્યા વિનાનું

અહન પું૦ [સં.] જુઓ 'અહ'માં (પ.)

અહમ્ સ૦(૨)ન૦[સં.] જુઓ અહં. **–મહમિકા** સ્રી૦ [સં.] સ્પર્ધા; ચડસાચડસી. **–મિકા** સ્રી૦ જુઓ અસ્મિતા. **–મેવ** પું૦ અહંકાર (પ.)

અહમો પું૦ ઉતાપો; અજંપો (૨) જોશ (?) ઉદા. 'તાવ બળિયાનો અહમો બહુ છે.' ('अह' [दे.]=દુઃખ; પીડા, તે પરથી 'અહમો' હશે? કે 'અહમ્' પરથી પ્રભાવ, રોફ?)

અહર પું૦ + [સં.] જુઓ 'અહ'માં (પ.)

અહરણીય વિ૦ [સં.] જુઓ અહાર્ય

અહરહ અ૦ [સં.] જુઓ 'અહ'માં

અહરામ ન૦ [अ. इहराम] હજ કરવા ગયેલા કાબાનાં દર્શન કરતાં સુધી અમુક કામો ત્યજી વગર સીવેલાં વસ્ત્રો પહેરે છે તે

અહરિમાન પું૦[फा. अहूमन](સં.) અહ્રિમાન; પારસી ધર્મપુસ્તકમાં વર્ણવેલી, ઈશ્વરથી વિરુદ્ધ, સેતાન જેવી એક શક્તિ

અહર્નિશ અ૦ [सं.] જુઓ 'અહં'માં

અહસાન ન૦[अ.] **૦મંદ** વિ૦ [फा.] જુઓ 'અહેશાન'માં

અહહ અ૦ [सं.] દુઃખ, શોક, આશ્ચર્ય, દયા, સંબોધન, શ્રમ ઇત્યાદિ સૂચવતો એક ઉદ્ગાર

અહં સ૦ [सं.] હું (૨) ન૦ હુંપદ; અહંકાર. **૦કાર** પું૦ અભિમાન; ગર્વ **૦કારી** વિ૦ અભિમાની. **૦કૃતિ** સ્ત્રી૦અહંકાર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ**ન૦,**૦પદ** ન૦હુંપદ.**૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦અવિદ્યા; અજ્ઞાન; અહંતા. **૦ભાવ** પું૦ અહંનો ભાવ; અહંતા **૦મન્ય** વિ૦ અહંકારી. **૦મન્યતા** સ્ત્રી૦. **૦સત્તાવાદ** પું૦ 'સર્વસત્તા સ્વાધીન' એવો વાદ; 'ઑટોક્રસી' **૦સત્તાવાદી** વિ૦ અહંસત્તાવાદમાં માનનાર

અહા૦હા અ૦[सं.]આશ્ચર્ય, ઉત્સાહ, વિસ્મય તથા દુઃખ દર્શાવતો ઉદ્ગાર

અહાર્ય વિ૦ [सं.] ન હરવા જેવું કે ન હરી શકાય એવું (૨) અપરિહાર્ય

અહાલેક પું૦ [सं. अलक्ष–અલખ] ખાખી બાવાઓનો એક પોકાર (ભિક્ષા માંગતી વખતનો) (૨) [લા.] સ્ત્રી૦ પ્રચાર અર્થે કરેલો કોઈ પણ લાગણીભર્યો પોકાર; ટહેલ. [**–જગવવી** = જુઓ અલખ જગવવી.]

અહિ પું૦ [सं.] સાપ. **૦પતિ** પું૦ સાપનો રાજા (શેષનાગ, વાસુકી ઇત્યાદિ). **૦મુખ** વિ૦ સાપના જેવા મોંવાળું (૨) પું૦ સાપનું મોં. **૦રિપુ** પું૦ સાપનો શત્રુ (ગરુડ, નોળિયો ઇત્યાદિ). **૦વલ્લી** સ્ત્રી૦ નાગરવેલ

અહિત ન૦ [सं.] ભૂંડું; અકલ્યાણ(૨)નુકસાન. **૦કર** વિ૦ અહિત કરનારું. **૦કારક**, **૦કારી** વિ૦ અહિતકર

અહિંસા સ્ત્રી૦ [सं.]મન, વાણી અથવા કર્મથી હિંસા ન કરવી તે. **–સક** વિ૦ હિંસક નહિ તેવું (૨)અહિંસાવાળું; દયાવાન. **૦ત્મક** વિ૦ અહિંસાના સિદ્ધાન્ત ઉપર રચાયેલું. **૦મય** વિ૦ જેમાં હિંસા ન હોય એવું; શાંતિમય. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ અહિંસામાં માનનાર. **–સ્ત્ર** વિ૦ હિંસા ન કરે એવું; નિર્દોષ

અહીર પું૦ [सं.] આહીર; ભરવાડની એક જાત

અહીં,૦યાં અ૦ [सं. अस्मिन्, अस्याम्]અત્ર; આ સ્થળે. **૦કણે** અ૦ આ સ્થળે. **૦તહીં** અ૦ અહીં અને તહીં; આમ તેમ **૦થી** આ જગાએથી [+અધુના; હમણાં

અહુણા(–ણાં) અ૦ [सं. अधुना, प्रा. अहुणा]

અહૃદય વિ૦ [सं.] હૃદયહીન; નિષ્ઠુર; લાગણી કે કોમળ ભાવ વિનાનું

અહેડી પું૦ + જુઓ આહેડી – શિકારી

અહેત ન૦ [અ+હેત] હેતનો અભાવ

અહેતુ વિ૦[सं.]હેતુ – કારણ વિનાનું; સ્વાભાવિક (૨) નિષ્પ્રયોજન (૩) નિષ્કામ. **૦ક** વિ૦ હેતુ વિનાનું; અકારણ

અહેવાલ પું૦ [अ. अहवाल] વૃત્તાંત; હેવાલ ('અ' 'હે' બે પદો ભેગાં એક જ પદ હોય એમ દ્રુત બોલાય છે.)

અહેશા(–સા)ન ન૦ [अ. अह्सान] ઉપકાર; આભાર. **૦મંદ** વિ૦ આભારી; કૃતજ્ઞ. ('અ' 'હે' ઉચ્ચાર માટે જુઓ 'અહેવાલ'માં)

અહૈતુક વિ૦[सं.] જુઓ અહેતુક,–કી વિ૦સ્ત્રી૦

અહો અ૦ [सं.] આશ્ચર્ય, સ્તુતિ, કરુણા, ખેદ ઇત્યાદિ સૂચવતો ઉદ્ગાર(૨)સારું, ઘણું ઇત્યાદિ દર્શાવનાર પૂર્વગ. ઉદા૦ 'અહોભાગ્ય'.**૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ આશ્ચર્યકારક બુદ્ધિ;(કટાક્ષમાં)મંદબુદ્ધિ. **૦ભાગ્ય** ન૦ મોટું ભાગ્ય. **૦ભાવ** પું૦ આશ્ચર્યનો ભાવ (૨) સ્તુતિ કે વખાણ. **૦હો** અ૦ આશ્ચર્ય, સ્તુતિ, કરુણા, ખેદ ઇત્યાદિ સૂચક ઉદ્ગાર

અહોનિશ અ૦ [सं.] અહર્નિશ; દિનરાત

અહોરાત્ર અ૦ [सं.] દિનરાત; અહર્નિશ

અહ્રિમાન પું૦ (સં.) જુઓ અહરિમાન

અહ્રીક વિ૦ [सं.] નિર્લજ્જ; બેશરમ

અળ ન૦ કળ; યુક્તિ-પ્રયુક્તિ [અપ્રિય

અળખામણું વિ૦[सं.अलक्ष्यमान] અણ-માનીતું;

અળગળ વિ૦ + જુઓ અનર્ગલ

અળગું વિ૦ [सं. अलग्न] દૂર; છેટેનું; વેગળું (૨) જુદું;નિરાળું; અનેરું.(૩) ન૦ અટકાવ; રજોદર્શન. [**–ચડવું** = મુદતે અટકાવ ન આવવો (૨) ગર્ભ રહેવો. **–બેસવું** = અટકાવ આવવો; વેગળું બેસવું]

અળગેરું વિ૦ જુઓ અળગું (લાલિત્યવાચક)(પ.)

અળછ(-શ) સ્ત્રી૦ [જુઓ અલછ] નિર્ધનતા; દારિદ્રય (૨) કચરોપૂંજો [ચપટું ફળ

અળતી સ્ત્રી૦ પરોણાને બીજે છેડે નખાતું

અળતો પું૦ [જુઓ અલતો] ઉકાળેલી લાખમાંથી બનાવેલો લાલ રંગ (પહેલાં લાલ શાહી તરીકે તેમ જ સ્ત્રીઓના હાથપગ રંગવામાં વપરાતો) (૨) [લા.] મેંદીનો છૂંદો (સ્ત્રીઓને હાથેપગે મૂકવાનો)

અળદાવું અ૦ક્રિ૦ થાકીને લોથ થઈ જવું; ઢિલાવું

અળપ વિ૦ વાતોડિયું; લવલવિયું (૨) અટકચાળું; અડપલું [અલપઝલપ (સુ.)

અળપઝળપ સ્ત્રી૦ હાવભાવ (૨) વિ૦ ઝાંખું ઝાંખું;

અળપાવું અ૦ક્રિ૦ અલપાવું; સંતાવું; અલોપ થવું

અળફસળફ વિ૦ (કા.) દીઠું ન દીઠું-હતું ન હતું એવું

અળવી સ્ત્રી૦ [सं. आलुक] એક કંદમૂળ, જેનાં પાંદડાંનાં પત્તરવેલિયાં થાય છે

અળવીતરું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ અટકચાળું

અળશ સ્ત્રી૦ જુઓ અળછ

અળશી(-સી) સ્ત્રી૦ [सं. अतसी, प्रा.अलसी] એક તેલી બી. **-શિ(-સિ)યું** ન૦ તેનું તેલ

અળસાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ આળસ] આળસથી અથવા કંટાળાથી છોડી દેવું. **-ણું** વિ૦ આળસુ; મંદ (૨) થાકેલું (૩) અટકી પડેલું

અળસિયું ન૦ [सं. अलस] ચોમાસામાં દેખાતો જમીનનો એક કીડો

અળસી સ્ત્રી૦, **-સિયું** ન૦ 'અળશી'માં જુઓ

અળંબો પું૦ [दे. आलंब] બિલાડીનો ટોપ

અળાઈ સ્ત્રી૦ ઉનાળામાં શરીરે થતી ઝીણી ફોલ્લી. [**-કરડવી**=અળાઈથી કરડવાનું દુઃખ થવું. **-નીકળવી**=અળાઈ થવી. **-બેસવી**=અળાઈ મટવી; તેની ફોલ્લી શમી જવી]

અળાવો પું૦ (કા.) ફાંસો

અળાવો પું૦ [અ+લહાવો-'અ' નકામો] ઉપકાર

અળાંસવું સ૦ ક્રિ૦ (કા.) [માટીના કોરા વાસણને રસોઈમાં વાપરતાં પહેલાં] અંદરની બાજુ તેલ ચોપડવું

અળુ ન૦ [म. अळू, सं. आलु] અળવી

અળુળુળુ, અળોળોળો અ૦ (રવ૦) હાલરડું ગાતાં બોલાતો શબ્દ

અળુખડું ન૦ [सं. आलुक] અળવીની ગાંઠ

અંક સ્ત્રી૦ [दे. अंकिअ] બાથ; આલિંગન; ભેટવું તે. [**અંકે કરવું**=ભેટવું.]

અંક પું૦ [सं.] આંકો; ચિહ્ન (૨) સંખ્યાનું ચિહ્ન; આંકડો (૩) ડાઘો; કલંક, જેમ કે ચંદ્રમાં (૪) ખોળો (૫) નાટકનો વિભાગ (૬) ટેક. [**અંકે કરવું, બાંધવું**=રકમનો આંકડો અંકે-શબ્દમાં લખવો (૨) નક્કી કે સાબિત કરવું. **અંકે સો કરવા**=કરાર પૂરો કરવો.] **૦ગણિત** ન૦ આંકડાથી ગણતરી કરવાનું શાસ્ત્ર; ગણિત. **૦ન** ન૦ ગાયન વગેરેના સ્વર લિપિબદ્ધ કરવા તે. **૦ન-પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ અંકનની-સ્વરલિપિની રીત. **૦પાશ** પું૦ ગણિતપાશ; 'પરમ્યુટેશન' (ગ.). **૦મુખ** ન૦ અંકના જે ભાગમાં નાટકના આખા વસ્તુનું સૂચન કરવામાં આવ્યું હોય તે ભાગ. **૦લિપિ(-પી)** સ્ત્રી૦ આંકડા લખવાની રીત. **-કાવતાર** પું૦ આગલા અંકને અંતે પાત્રો દ્વારા સૂચિત થયેલું કાર્ય બીજા અંકમાં લાવી તેનું અનુસંધાન કરવામાં આવે તે. **-કી** વિ૦ (સમાસને અંતે) અંકવાળું ઉદા૦ પંચાંકી (નાટક). **-કે** અ૦ રકમનો આંકડો શબ્દોમાં. ઉદા૦ અંકે પચાસ

અંકાઈ સ્ત્રી૦ આંકવાનું કામ (૨) આંકવાની કિંમત અથવા મજૂરી. **-મણ** ન૦, **-મણી** સ્ત્રી૦ આંકવાની કિંમત અથવા મજૂરી

અંકિત વિ૦ [सं.] નિશાની અથવા છાપવાળું (૨) અંકાયેલું; પ્રસિદ્ધ (૩) અધીન

અંકુર પું૦ [सं.] ફણગો (૨) [લા.] મૂળ; બીજ (૩) રુઝ. [**-આવવો, ફૂટવો, બેસવો**=ફળગો થવો કે નીકળવો; વધુ ઊગવું] **-રિત** વિ૦ જેને ફણગા ફૂટ્યા હોય તેવું

અંકુશ પું૦ [सं.] દાબ; કાબૂ (૨) હાથીને હાંકવાનું લોઢાનું સાધન. [**-રાખવો, અંકુશમાં રાખવું**=કાબૂ કે નિયમન મૂકવું; વશ રહે એમ કરવું. **-રહેવો, અંકુશમાં રહેવું**=નિયમન કે કાબૂને વશ હોવું કે થવું.]

અંકૂ(-કો)લ ન૦ [જુઓ અંકોલ] એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

અંકોડો પું૦ [हिं. अँकुड़ा, सं. अंकुटक, प्रा. अंकुडग] બેઉ છેડે વાળેલો ધાતુનો કડી જેવો સળિયો; સાંકળનો આંકડો–કડી (૨) આંકડો; 'હૂક' (૩) સાણસો; ચીપિયો. **–ડાબંધ** અ૦ સાંકળના અંકોડા જેમ એકબીજામાં બરાબર બેસતા કર્યા હોય છે તેમ; હારોહાર (૨) સજ્જડ. **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનો અંકોડો કે આંકડો (૨) એવા આંકડાવાળી લાંબી લાકડી (૩) ગળ (માછલાં પકડવાની)

અંકોર પું૦ + જુઓ અંકુર; ફણગો

અંકોલ પું૦ [सं.] એક વનસ્પતિ; અંકૂલ. **–લું** ન૦ અંકોલનું ફળ

અંગ ન૦ [सं.] શરીર (૨) અવયવ (૩) ભાગ (૪) જાત; પોતે જાતે. (જેમ કે, **અંગનું**= પોતાનું; જાતનું. **અંગ ઉપર કૂદવું**=જાતની તાકાત પર–પોતે કોઈના આધાર વિના–ઝંપલાવવું. તેમ જ, **અંગ** ઉપર કરજ કરવું, **આણવા**=કશી આડ વગર. અંગ ઉપર ધીરવું.) (૫) [सं.] બંગાળના એક ભાગનું પ્રાચીન નામ (૬) [વ્યા.] પ્રત્યય પૂર્વેનું શબ્દનું રૂપ. [**–આપવું**=મદદ કરવી. **–ઉપર આવવું** =શરીર પર ધસી આવવું; મારવા તડવું (૨) માથે પડવું; પોતાને જાતે કરવાનું કે વેઠવાનું થવું. **અંગ ઉપર**=જાત ઉપર; પોતાની જવાબદારી ઉપર. (જેમ કે, **અંગ ઉપર** રૂપિયા **આણવા**, કરજ **કાઢવું. ધીરવું. –પડવું**= માથે આવી પડવું; જવાબદારી થવી. **–લેવું**= પોતાને લાગે છે એમ સમજવું કે પોતાની જવાબદારી સમજવી.) **અંગ કાઢી લેવું**=(મુશ્કેલી કે નુકસાનમાંથી) જાત બચાવી લેવી. **–ચોરવું** =(કામ કે મહેનતમાંથી) જાત બચાવવી; ઘટતું કરી ન છૂટવું. **–તળે ઘાલવું**=પચાવી કે દબાવી પાડવું; અઘટિત રીતે લઈ લેવું– સરકાવવું. **–તૂટવું, તોડાવું**=શરીર ફાટવું, તેમાં કળતર થવું. **–તોડવું**=ખૂબ મહેનત કરવી ('અંગ ચોરવું'થી ઊલટું). **–પર** =જુઓ 'અંગ ઉપર'. **–ભરાઈ આવવું, જવું**=શરીર (થાક કે મહેનત–મજૂરીથી) અકડાવું કે દુખવું. **–ભરાવું**=અંગ ભરાઈ જવાની અસર લાગવી–તાવની નિશાની જણાવી. **–ભારે થવું**=શરીરનો ભાર વધવો; મસ્તી કે સુસ્તી ચડવી (૨) 'અંગ ભરાવું' જુઓ. **–મરડવું**=આળસ ખાવી. **–વળવું**= શરીરના અવયવો કસરતમાં જોઈએ તેમ વળવા–અક્કડ ન હોવા (૨) શરીર પાછું સારું થવું–લોહીનો ભરાવો થવા લાગવો. **–વાળવું**=શરીરના અવયવો વળે એમ કસરત કરવી કે (કામમાં) તેમને હલાવવા. **–સાચવવું**=અંગ ચોરવું; શરીરને શ્રમ ન પડે એ રીતે–શરીર તોડ્યા વિના વર્તવું.] **૦ઉધાર** વિ૦ (૨) અ૦ અંગત શાખ ઉપર ધીરેલું. **૦કસરત** સ્ત્રી૦ કસરત; વ્યાયામ. **૦ગ્રંથ** પું૦ બાર મુખ્ય જૈન ધર્મગ્રંથોમાંનો દરેક. **૦ચાપલ્ય** ન૦ શરીરની સ્ફૂર્તિ. **૦ચેષ્ટા** સ્ત્રી૦ અંગની ચેષ્ટા; ચાળા. **૦જ** વિ૦ શરીરમાંથી જન્મેલું (૨) પું૦ પુત્ર. **૦જા** વિ૦ સ્ત્રી૦ શરીરમાંથી જન્મેલી (૨) સ્ત્રી૦ પુત્રી. **૦જ્ઞાન** ન૦ શરીરના સ્પર્શથી થતું જ્ઞાન (૨) સહજજ્ઞાન: શરીરના પોષણ–રક્ષણ સંબંધી પોતામાં જ રહેલું સ્વાભાવિક જ્ઞાન. **૦ત** વિ૦ [सं. अंगगत ?] ખાનગી; જાતને લાગતું. **૦નું** વિ૦ પોતાનું; અંગત; ખાસ સંબંધ ધરાવનારું (૨) વિશ્વાસુ (૩) નજીકનું (સગું). (જેમ કે, અંગનું કામ, માણસ; અંગનો ધંધો ઇ૦) **૦ન્યાસ** પું૦ ઉચિત મંત્રોચ્ચાર સાથે શરીરના જુદા જુદા ભાગને હાથથી સ્પર્શ કરવો તે. **૦બલ(-ળ)** ન૦ શરીરબળ. **૦ભંગ** પું૦ અંગ જૂઠું પડી જવું તે (૨) શરીર મરડવું–આળસ ખાવી તે (૩) અંગ તૂટવું તે. **૦ભંગિ(-ગી)** સ્ત્રી૦ અંગવિક્ષેપ. **૦ભૂત** વિ૦ અંગરૂપ બનેલું. **૦મર્દન** ન૦ ચંપી. **૦મહેનત** સ્ત્રી૦ શારીરિક શ્રમ; જાતમહેનત. **૦મેજયત્વ** ન૦ [सं.] અંગો કંપાવનાર કારણ. **૦મોડા** પું૦ બ૦ વ૦ તાવ આવતાં પહેલાં શરીરનું ભાંગવું તે; કસમોડા. **૦રક્ષક** પું૦ અંગરક્ષા કરનાર ખાસ સૈનિક.

૦રક્ષણી સ્ત્રી૦ નાનો અંગરખો (૨) એક જાતનું બખ્તર. **૦રક્ષા** સ્ત્રી૦ શરીરની રક્ષા (૨) રાખડી. **૦રખી** સ્ત્રી૦ જુઓ અંગરક્ષણી. **૦રખું** ન૦, **૦રખો** પું૦ જૂની ઢબનો કસ બાંધવાનો ડગલો. **૦રસ** પું૦ પાણી ભેળવ્યા વિનાનો ફળનો રસ. **૦રંગ** પું૦ શરીરની કાંતિ; ચહેરો (૨) ભોગવિલાસ. **૦રાગ** પું૦ શરીરે સુગંધી વગેરે ચોળવાં તે. **૦વસ્ત્ર** ન૦ ખેસ; ઉપરણો (૨) [લા.] રખાત. **૦વિકાર** પું૦ શારીરિક ખોડ કે રોગ (૨) શરીરના દેખાવમાં થતો ફેરફાર (ખાસ કરીને કામક્રોધાદિની અસરથી). **૦વિન્યાસ, ૦વિક્ષેપ** પું૦ ભાવને વ્યક્ત કરવા શરીરના અવયવોની ચેષ્ટા. **૦સંસ્કાર** પું૦ શરીરની ટાપટીપ. **૦સ્વભાવ** પું૦ જાતિસ્વભાવ (૨) સહજશક્તિ. **–ગાઉ** વિ૦ અંગને લગતું; આગવું; ખાનગી (૨) જાતમુચરકા ઉપરતું; અંગઉધાર. **–ગાંગિભાવ** પું૦ અંગ અને અંગી—ગૌણ અને મુખ્યનો પરસ્પર સંબંધ. **–ગે** અ૦ –ની બાબતમાં; –ને વિષે. **–ગોઅંગ** અ૦ એકેએક અંગમાં

અંગદ પું૦ [सं.] (સં.) વાલીનો પુત્ર. **૦કૂદકો** પું૦ ઊંચો કૂદકો; 'હાઈ જંપ'. **૦વિષ્ટિ** સ્ત્રી૦ અંગદે રામના દૂત તરીકે રાવણ સાથે કરેલી વિષ્ટિ – સમાધાનની મસલત. **૦શિષ્ટાઈ** સ્ત્રી૦ અંગદના જેવી, દૂતને છાજતી શિષ્ટાઈ-સભ્યતા. [**–કરવી** = અંગદ પેઠે ચતુરાઈથી વાત સમજાવવી.]

અંગના સ્ત્રી૦[सं.] સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી

અંગમેજયત્વ ન૦ [सं.] જુઓ 'અંગ'માં

અંગમોહા પું૦બ૦વ૦ જુઓ 'અંગ'માં

અંગરખી, –ખું, –ખો [सं. अंग+रक्षक] જુઓ 'અંગ'માં

અંગાઉ વિ૦ જુઓ 'અંગ'માં. [**–કરજ** = અંગ પર કરેલું–બીજી આડ વિનાનું કરજ. **– ખર્ચ** = હાથખરચી; જાત અંગેનું ખરચ]

અંગાખરું વિ૦[અંગાર+ખરું]જુઓ અંગારખું

અંગાર પું૦[सं.]અગ્નિ (૨) સળગતો કોલસો(૩) બળતરા; અગન(૪)[લા.]કપૂત. **૦ક** પું૦ નાનો અંગારો(૨)[સં.]મંગળગ્રહનું એક નામ(૩) એક છોડ. **૦વાયુ** પું૦ 'કાર્બોનિક એસિડ ગૅસ'. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ દેવતામાં નાખી શુદ્ધ કરવું. **–રિયું** વિ૦ બળીને ખાખ થયેલું (૨) ન૦ આગિયું પડવાથી બળી ગયેલી જુવાર. **–રી** સ્ત્રી૦ નાનો અંગારો; ચિનગારી (૨) શગડી. **–રો** પું૦ જુઓ અંગાર. [**અંગારા ઊઠવા**= ખૂબ દાઝ ચડવી; સખત લાગી આવવું. **અંગારો ઊઠવો** = કુલાંગાર નીવડવું; કપૂત પાકવો ('દીવો ઊઠવો'નું ઊલટું). (આંખમાંથી) **અંગારા ઝરવા**=ખૂબ ક્રોધથી આંખ અંગારા જેવી લાલચોળ થવી. **અંગારો મૂકવો** = જુઓ અગ્નિ મૂકવો.]

અંગારખું ન૦ [જુઓ અંગાખરું] ઝીણા અંગારામાં શેકીને ખરું કરેલું તે

અંગાંગિભાવ પું૦ [सं.] 'અંગ'માં જુઓ

અંગારી –રિયું,–રો જુઓ 'અંગાર'માં

અંગિત વિ૦[सं.]લોહીની સગાઈવાળું(૨)વિશ્વાસુ

અંગિયું ન૦ [सं. अंग] ઝભલું. **–યો** પું૦ બાંય વગરનો સ્ત્રીનો કબજો

અંગિરસ, અંગિરા પું૦ [सं.] (સં.) એક વૈદિક [ઋષિ

અંગી વિ૦[सं.]ખાસ પોતાનું(૨)[સમાસને અંતે] અંગ–અવયવવાળું. ઉદા૦ 'કોમલાંગી' (૩) મુખ્ય; પ્રધાન (૪) સ્ત્રી૦ એક ડગલી. **૦કરણ** ન૦, **૦કાર** પું૦ સ્વીકાર. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ [सं.अंगीकार] સ્વીકારવું. **૦કાર્ય** વિ૦સ્વીકાર્ય. **૦કૃત** વિ૦અંગનું–પોતાનું કરેલું; સ્વીકારેલું. **૦કૃતક્રમ** પું૦ પ્રમાણ–પુરાવા વિના સ્વીકારી લીધેલો સિદ્ધાંત; 'પોસ્ચ્યુલેટ'. **૦ભૂત** વિ૦ અંગનું થયેલું; અંગરૂપ

અંગી(–ગે)ઠી સ્ત્રી૦ [જુઓ અંગીઠું] શગડી (ખાસ કરીને સોનીની)(૨)પોંક પાડવા માટે તૈયાર કરેલી જગા (૩) ઝાળ; અગન. [**–નો અંગારો**=(સોનીની અંગીઠીના અંગારા પેઠે) દેખવે બહારથી નરમ, પણ ખરેખર જબરું પ્રતાપી હોય તે]

અંગીઠું ન૦ [सं. अग्निस्थान] જુઓ અંગીઠી

અંગુર ન૦ પું૦ [सं. अंकुर] નવી ચામડી; રૂઝ [અંગૂર×] [**–આવવો** = રુઝાવું]

અંગુલ પું૦ [सं.] આંગળ (૨) આંગળી

અંગુલિ(-લી) સ્ત્રી૦[સં.]આંગળી, **૦ત્રાણ** ન૦ આંગળીના રક્ષણ માટે બાણાવળી વાપરે છે તે ચામડાની અંગૂઠી. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦સીલની વીંટી (૨) એની છાપ; મહોર. **૦સંજ્ઞા** સ્ત્રી૦ આંગળીથી કરેલી નિશાની. **૦નિર્દેશ** પું૦ આંગળીથી નિર્દેશ કરવો - બતાવવું તે

અંગુષ્ઠ પું૦ [સં.] અંગૂઠો

અંગૂછો પું૦[હિં. अंगोछा] અંગ લૂછવાનો કટકો; ટુવાલ

અંગૂઠો પું૦ [સં. अंगुष्ठ] હાથ અથવા પગનું જાડામાં જાડું-પહેલું આંગળું [**અંગૂઠાનો રાવણ કરવો**=જરામાંથી મોટું કરવું; રજનું ગજ—અતિશયોક્તિ કરવી. **અંગૂઠા પકડવા** =ઊભા થઈ, નીચા વળી પગના અંગૂઠા ઝાલવા; તેમ કરવાની શિક્ષા થવી (૨) [લા.] આગળ માટે શિખામણ લેવી; વાંક કબૂલ કરી તેમાંથી બોધ લેવો. **અંગૂઠે કમાડ ઠેલવું**=માલૂમ ન પડે તેમ, છૂપી રીતે વર્તવું, કામ કરવું, મદદ કરવી (૨) પોતાનું કામ બીજા ઉપર સેરવવું. **અંગૂઠો દેખાડવો, બતાવવો**=ઠેંગો કરવું; અંગૂઠો અમુક ઢબે બતાવી ના સૂચવવી. **અંગૂઠો આપવો, કરી આપવો, પાડવો**= (ખત વગેરેમાં) અંગૂઠાની નિશાની કરવી (૨) સહી કરવી - મંજૂર રાખવું.] **-ઠાદાવ** પું૦ કુસ્તીનો એક દાવ. **-ઠાપટી** સ્ત્રી૦ અંગૂઠા જેટલી જાડી પટી. **-ઠિયું** વિ૦ અંગૂઠાના માપનું. (૨) ન૦ અંગૂઠાનું એક ઘરેણું. **-ઠી** સ્ત્રી૦ પગને અંગૂઠે પહેરવાનું સ્ત્રીનું ઘરેણું (૨) આંગળીના રક્ષણ માટેની ખોળી

અંગૂર સ્ત્રી૦ [फा.] લીલી દ્રાક્ષ

અંગે અ૦ [સં. अंग] જુઓ 'અંગ'માં

અંગેઠી સ્ત્રી૦ જુઓ અંગીઠી

અંગોઅંગ અ૦ જુઓ 'અંગ'માં

અંગોર સ્ત્રી૦ તળાવના સામેના કિનારાની જમીન (૨) ખૂબ પાણી પાયેલી કે અતિશય ફળદ્રુપ જમીન

અંગ્રેજ પું૦ [पो. इंग्लेज] ઇંગ્લંડનો વતની. **૦ણ** સ્ત્રી૦ અંગ્રેજ સ્ત્રી. **-જી** વિ૦ અંગ્રેજ લોકોનું; અંગ્રેજ લોકો સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ અંગ્રેજોની ભાષા

અંઘેડો પું૦ [જુઓ અઘેડો] એક વનસ્પતિ

અંઘોળ ન૦ [दे. अंगोहलि, म.] સ્નાન; નાહવું તે. **૦ડી** સ્ત્રી૦ નાનું અંઘોળિયું (૨) અંઘોળ કરવાની ઓરડી (૩) તાંબાકૂંડી (૪) વરકન્યાને સ્નાન કરાવતાં ગવાતું ગીત (૫) વરને સ્નાન કરાવનાર સ્ત્રી. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ નાહવું. **-ળિયું** ન૦ નાહવાનું પાણી ગરમ કરવાનું વાસણ (૨) નાહવા બેસવાનું પાટિયું. **-ળિયો** પું૦ સ્નાન કરાવનાર ચાકર (૨) નાહવાનું પાણી ગરમ કરવાનું વાસણ

અંઘ્રિ પું૦ [સં.] પગ

અંચ સ્ત્રી૦ જુઓ આંચ (પ.)

અંચઈ સ્ત્રી૦ જુઓ અણચી; વાંકું બોલવું તે; જૂઠ

અંચલ(-ળ) પું૦ [સં.] પાલવ

અંચળવો પું૦ [સં. अंचल] નાનાં છોકરાંને ઓઢાડવાનો ભાતીગળ રૂમાલ(૨)તેલમાં બોળી સળગાવેલી દોરડી

અંચળો પું૦ જુઓ અંચળવો

અંજન ન૦ [સં.] આંજવાનો પદાર્થ; કાજળ; સુરમો. [**-પાડવું**=દીવો કરી તેની મેંશ ભેગી કરવી (અંજન માટે); મેંશ પાડવી.] **૦શલાકા** સ્ત્રી૦ આંજવાની સળી

અંજના(-ની) સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) હનુમાનની માતા. **૦પુત્ર, ૦સુત** પું૦ (સં.) હનુમાન. **-નીગીત** ન૦ એક છંદ

અંજલિ(-ળિ) સ્ત્રી૦[સં.]ખોબો; પોશ(૨)એમાં ભરેલું હોય તે (૩) [લા.] માન. [**-આપવી**= શ્રાદ્ધ સરાવવું; તર્પણ કરવું; મૃતના સ્મરણમાં કાંઈક કરવું(૨)યથાશક્તિ ભાગ કે ફાળો આપવો]

અંજળ(૦પાણી) ન૦ + જુઓ અન્નજળ; દાણોપાણીનું નિર્માણ

અંજળિ સ્ત્રી૦ જુઓ અંજલિ

અંજામ પું૦[फा.] અંત (૨) પરિણામ

અંજાવવું સ૦ક્રિ૦ 'આંજવું'નું પ્રેરક; આંખમાં (અંજન) લગાડાવવું (૨) 'અંજાવું'નું પ્રેરક

અંજાવું અ૦ક્રિ૦ તેજને લીધે આંખ મીચાઈ જવી (૨) બીજા આગળ ઝાંખા પડી જવું (૩) 'આંજવું'નું કર્મણિ

અંજીર ન૦ [फा.] એક મેવો. **-રિયું** વિ૦ અંજીરના જેવા રંગનું. **-રી** સ્ત્રી૦ અંજીરનું ઝાડ

અંજુમન ન૦ [फा.] મંડળ; સમાજ; જમાત

અંટવાવું અ૦ક્રિ૦ ['આંટો' પરથી ?] વચમાં અથડાયા કરવું (૨) પગમાં દોરડું ભરાવાથી ગબડી પડવું. **-ણ** સ્ત્રી૦ અંટવાવું તે (૨) અંટવાતી વસ્તુ

અંટસ પું૦ વેર; પાડાખાર

અંટેવાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ અંટવાવું

અંટેવાળ સ્ત્રી૦ અડફટમાં આવવું તે; નડતર (૨) ગાય ભેંસને દોહતી વખતે પાછલા પગે મારવામાં આવતી આંટી. [**-ળે આવવું**=(નકામું) વચ્ચે અડફટમાં આવવું]

અંટોળ વિ૦ જ્યાં ત્યાં અટવાતું; રખડતું (૨) ભારબોજ વિનાનું (૩) નકામું. **૦કાટલું** ન૦ ખોટું વજન (૨) [લા.] નકામું રખડતું-ક્યાંયે જેનો સમાસ ન થતો હોય એવું માણસ

અંડ ન૦[सं.] પેળ; ગોળી (ગુહ્યાંગની) (૨) ઈંડું. **૦કટાહ** પું૦ સામાન્ય ઈંડાનું અથવા બ્રહ્માંડનું કોચલું. **૦કોશ(-ષ)** પું૦ પેળની કોથળી. **૦જ** વિ૦ ઈંડામાંથી જન્મેલું. **૦ભિત્તિ** સ્ત્રી૦ ઈંડાનું કોચલું. **૦વર્ધ(-ર્દ્ધ)ન** ન૦, **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અંડકોષ મોટો થઈ જવાનો રોગ. **-ડાકાર**, **-ડાકૃતિ** વિ૦ ઈંડાના આકારનું; લંબગોળ

અંડળ વિ૦ વગર મહેનતનું; હરામતું. **૦ગંડળ** વિ૦ ખરુંખોટું; એલફેલ

અંડાકાર, અંડાકૃતિ વિ૦[सं.] જુઓ 'અંડ'માં

અંડૂસ પું૦ અંડ; ગોળી (ગુહ્યાંગની) (૨) ન૦ સીતાફળ

અંડોળ વિ૦ [सं. आंदोल्] ડોલતું; ઝોલાં ખાતું (પ.)

અંત પું૦ [सं.] છેડો; છેવટનો ભાગ (૨) સમાપ્તિ; આખર (૩) હદ; સીમા (૪) મરણ; વિનાશ. [**-આણવો, લાવવો**=પૂરું કરવું (૨) નાશ કરવો. **-આવવો**=પૂરું થવું (૨) નાશ પામવું. **-કાઢવો**=છેવટ સુધી છોડવું નહિ; બરોબર તપાસીને તાગ મેળવવો (૨) કંટાળો આપવો; પજવવું; દમ કાઢવો. **-લેવો**=અંત કાઢવો (૨) આખર આવે ત્યાં સુધી વળગ્યા રહેવું.] **૦ક** પું૦ ઘાતક; મારો (૨) કાળ; મરણ (૩) [सं.] યમ. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ આખરનો સમય (૨) મોતની ઘડી. **૦કાળિયું** વિ૦ અંતકાળ વખતે કામ આવે એવું. **૦વંત** વિ૦ નાશવંત. **૦વેળા** સ્ત્રી૦ મરણકાળ. **૦શય્યા** સ્ત્રી૦ મરણપથારી

અંતર્ અ૦ [सं.] જુઓ 'અંતરો' પછી

અંતર વિ૦[सं.] અંદરનું (૨) નજીકનું (૩) ન૦ અંદરનો ભાગ (૪) અંતઃકરણ; મન (૫) અવકાશ; છેટું (૬) વચલો કાળ (૭) તફાવત (૮) ભેદ; જુદાઈ (૯) સમાસને અંતે 'અન્ય', 'બીજું" એવા અર્થમાં. ઉદા૦ 'રૂપાંતર' (૧૦) સ્ત્રી૦ ('ખબર' જોડે) સમાચાર. ઉદા૦ એની કાંઈ ખબર કે અંતર નથી. [**-ખોલવું**=મનની વાત સાફ કહી દેવી (૨) મનનું ભીતર ઉઘાડું કરવું. **-પડવું**=બે વચ્ચે છેટું રહેવું (૨) તફાવત હોવો (૩) મનમાં જુદાઈ આવવી. **-રાખવું**=જુદાઈ ગણવી; મન મૂકીને ન વર્તવું; પરાયું માનવું.] **૦ચિહ્ન** ન૦ બે વચ્ચે અંતર-તફાવતનું ળ આવું ચિહ્ન (ગ.). **૦છાલ** સ્ત્રી૦ અંદરની છાલ. **૦જકાત** સ્ત્રી૦ દેશની અંદર આવતા માલ ઉપર લેવાતી જકાત. **૦જામી** [सं. यामी] વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ અંતર્જામી. **૦જ્ઞ** વિ૦ અંદરની વાત જાણનારું. **૦તમ** વિ૦ છેક અંદરનું. **૦તર** વિ૦ વધારે અંદરનું. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ અંદર-આત્મા તરફ વળેલી દૃષ્ટિ. **૦નાદ** પું૦ અંતઃકરણનો અવાજ. **૦પટ** ન૦ આડું કપડું તે-પડદો. **૦બાહ્ય** વિ૦ અંદરનું ને બહારનું. **૦વાસિયું** [सं. वासस्] ન૦ શ્રાદ્ધ સરાવતાં ખભા ઉપર નાખવાનો લૂગડાનો કકડો. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ અંતઃકરણની ઇચ્છા; મનોભાવ. **-રાઈ** સ્ત્રી૦ અંતર; છેટું (૨) જુદાઈ

અંતરવેલ સ્ત્રી૦ એક વેલ; અમરવેલ

અંતરસ ન૦[જુઓ અંતરાશ] પાણી કે ખોરાકનું શ્વાસનળીમાં પેસી જવું તે; અંતરાશ

અંતરવાસિયું ન૦ જુઓ 'અંતરમાં'

અંતરવાસો ન૦ [सं. अंतर+वासस्] વિવાહ વગેરે શુભકામોમાં વિધિ વખતે પાઘડીનો છેડો કાઢવામાં આવે છે તે. [**-કરવો**]

અંતરાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'અંતર'માં

અંતરાત્મા પું૦ [सं.] જુઓ 'અંતર'માં

અંતરાય પું૦[सं.] અડચણ; વિઘ્ન. [**-આવવો, પડવો**=વિઘ્ન થવું; વચ્ચે રોકાણ કે અડચણ આવવી. **-કરવો**=હરકત પાડવી; વચ્ચે આવવું.]**૦ક,-યી** વિ૦આડે આવતું; વિઘ્નકર્તા

અંતરાલ (-ળ) ન૦ [सं.] વચમાંની જગ્યા; ગાળો; વચગાળો (૨)મંદિરનો ગભાર ને ચાચર વચ્ચેનો ભાગ (૩) અંતર(૪)અવકાશ; જગા

અંતરાવું અ૦ક્રિ૦'આંતરવું'નું કર્મણિ; રોકાવું; સપડાવું;ઘેરાઈ જવું. **-મણ** સ્ત્રી૦અંતરાવું તે

અંતરાશ (-સ) સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. अंतराशन] જુઓ અંતરસ

અંતરાળ ન૦ જુઓ અંતરાલ

અંતરિ(-રી)ક્ષ ન૦ [सं.] આકાશ; ગગનમંડળ

અંતરિત વિ૦ [सं.] વચ્ચે આંતરાની જેમ આવેલું (૨) ઢંકાયેલું; પડદા પાછળનું (૩) આંતરી લીધેલું (૪) વિયોજિત

અંતરિયાળ અ૦[सं. अंतराल]અધવચ; અધ્ધર

અંતરો પું૦[सं. अंतरा] ધ્રુપદના ત્રણ ભાગમાંનો બીજો; આંતરો; ધ્રુવપદ પછી આવતી દરેક ટૂંક

અંતર્ અ૦ [सं.]'અંદરનુ'' 'અંદર આવતું' એવા અર્થમાં શબ્દની પૂર્વે.**-રંગ** વિ૦નજીકનું; અંદરના ભાગનું (૨) આત્મીય; દિલોજાન(૩) વિશ્વાસુ (૪) ન૦ અંદરનો ભાગ. **-રાત્મા** પું૦ જીવાત્મા (૨) અંતઃકરણ. **-રિન્દ્રિય** સ્ત્રી૦ અંતઃકરણ; મન. **-ર્કલહ** પું૦ માંહોમાંહે કજિયો.**-ર્ગત** વિ૦અંદર સમાયેલું.**-ર્ગતકોણ** પું૦'ઇન્કલૂડેડ ઍન્ગલ' (ગ.).**-ર્ગર્ભ** વિ૦ જેની અંદર ગર્ભ છે એવું; ગર્ભયુક્ત. **-ર્ગુહા** સ્ત્રી૦અંદરની ગુફા;હૃદય.**-ર્ગૂઢ** વિ૦ અંતરમાં-અંદર છુપાયેલું. **-ર્ગૃહ** ન૦ ઘરનો અંદરનો ખંડ-ભાગ. **-ર્ગોળ** વિ૦ અંદરપડતો વર્તુલાકાર; 'કૉન્કેવ' (૨) પું૦ અંદરપડતો વર્તુલાકાર.**-ર્ચ(-શ્ચ)ક્ષુ** વિ૦ અંતરદૃષ્ટિવાળું (૨)ન૦જ્ઞાનચક્ષુ.**-ર્જા(-ર્યા)મી** વિ૦મનોવૃત્તિ જાણનારું(૨)પું૦પરમાત્મા.**-ર્જ્ઞાન** ન૦અંદરનું -ગૂઢ જ્ઞાન (૨) અંદરનું-સાહજિક જ્ઞાન. **-ર્દર્શન** ન૦અંદરનું ખરું દર્શન**-ર્દર્શી** વિ૦ અંદર જોતું. **-ર્દશા** સ્ત્રી૦ અંદરની-ખરી હાલત (૨)અંતરની-મનની સ્થિતિ (૩)[જ્યો.] (માણસની સ્થિતિ ઉપર) એક ગ્રહની મહાદશામાં આવતી બીજા ગ્રહોની ટૂંકી દશા. **-ર્દાહ** પું૦ અંદરની ગરમી (તાવ, કામ, ઇત્યાદિની) (૨)હૃદયની બળતરા-દાઝ.**-ર્દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ અંતરદૃષ્ટિ, **-ર્દ્વાર** ન૦અંદરનું કે છૂપું દ્વાર.**-ર્ધાન** ન૦અદૃશ્ય-અલોપ થવું તે.**-ર્નાટક** ન૦ નાટકની અંદરનું (પેટા) નાટક. **-ર્નાદ** પું૦ અંતરનાદ. **-ર્નિગ્રહ** પું૦ અંદરનો નિગ્રહ-કાબુ. **-ર્નિષ્ઠ** વિ૦ ધ્યાનસ્થ; આત્મનિષ્ઠ. **-ર્નિહિત** વિ૦ અંદર મૂકેલું. **-ર્ભાવ** પું૦ સમાવેશ; અંદર હોવાપણું (૨) અંતરની વૃત્તિ કે ભાવ. **-ર્ભૂત** વિ૦ અંદર સમાયેલું-રહેલું. **-ર્ભેદી** વિ૦ અંતરને ભેદે એવું; સોંસરું (૨) મન સમજી જનારું **-ર્મુખ** વિ૦ અંદર વળેલું; આત્મચિંતનપરાયણ. **-ર્ય** વિ૦ અંતરનું; અંદરનું. **-ર્યામી** વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ અંતર્જામી. **-ર્લાપિકા** સ્ત્રી૦ અંદરના અક્ષરો અમુક રીતે ગોઠવવાથી બીજો અર્થ નીકળે એવી કાવ્યરચના. **-ર્લીન** વિ૦ અંદર લીન થયેલું. **-ર્વર્તી** વિ૦ અંદરનું;અંતર્ગત. **-ર્વર્ધિષ્ણુ** વિ૦(વનસ્પતિશાસ્ત્રમાં) પોતાની અંદરથી નવું બીજ નિપજાવે એવી જાતનું. જેમ કે શેરડી. **-ર્વાહી** વિ૦ અંદર-સપાટી નીચે વહેતું. **-ર્વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ અંતરવૃત્તિ. **-ર્વિકાર** પું૦ અંદરનો-મનનો વિકાર. **-ર્વેદના** સ્ત્રી૦ હૃદયની વેદના. **-ર્વેદિ(-દી)** સ્ત્રી૦(સં.)ગંગા અને યમુના વચ્ચેનો પ્રદેશ. **-ર્વેધ** પું૦ ઘરનાં બારણાં મૂકવામાં થયેલો દોષ. **-ર્વૈર** ન૦ હાડવેર; અંદરનું ઊંડું વેર. **-ર્વૈરી** વિ૦ હાડવેરી. **-ર્વ્યથા** સ્ત્રી૦ અંતરની-અંદરની વ્યથા. **-ર્વ્યાધિ** પું૦ અંતરમાં-હાડમાં થયેલો રોગ. **-ર્વ્રણ** પું૦ અંદરનો જખમ. **-ર્હિત** વિ૦ ગુપ્ત, અદૃશ્ય. **-શ્ચક્ષુ** વિ૦(૨)ન૦જુઓ અંતર્ચક્ષુ. **-સ્તત્ત્વ** ન૦ આંતરિક તત્ત્વ; સાર

અંતસ્થ વિ૦ [सं.] અંતે આવતું

અંત(-તઃ)સ્થ વિ૦[सं.]અંદર રહેલું; વચમાં રહેલું; અંદરનું (૨)[વ્યા.] સ્વર અને વ્યંજન બંનેના ધર્મવાળો (અર્ધસ્વર)

અંતઃ [सं.] શબ્દની પૂર્વે 'અંદરનું', 'વચમાં' એવા અર્થમાં. **૦કરણ** ન૦ જ્ઞાન, સુખાદિના અનુભવનું સાધન; મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર એ પદોથી ઓળખાતી અંદરની ઇંદ્રિય (૨) અંતર; હૃદય; 'કૉન્શ્યન્સ'. [**–ના લાળા**=અંતરનો બળાપો કે ચિંતા. **–નો ધક્કો**=ભારે જબરો આઘાત; મોટું મર્મસ્પર્શી દુ:ખ.] **૦કેંદ્ર** ન૦ અંદરનું મધ્યબિંદુ; 'ઇન-સેન્ટર' (ગ.). **૦કોણ** પું૦ 'ઇન્ટીરિયર ઍન્ગલ' (૨) 'ઇન્ટર્નલ ઍન્ગલ' (ગ.). **૦કોપ** પું૦ આંતરિક તોફાન (૨) દિલની અંદરનો ગુસ્સો. **૦ક્ષોભ** પું૦ આંતરિક ક્ષોભ – અશાંતિ. **૦પંચક** ન૦ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર, અને જીવ એ પાંચનું જૂથ. **૦પાત** પું૦ (શબ્દનું) વચ્ચે આવવું–પડવું તે (વ્યા.). **૦પાતી** વિ૦ વચ્ચે આવેલું. **૦પુર** ન૦ જનાનખાનું. **૦પુરિકા** સ્ત્રી૦ અંતઃપુરની સ્ત્રી. **૦પ્રવાહ** પું૦ અંદરનો –છૂપો પ્રવાહ. **૦પ્રકૃતિ** સ્ત્રી૦ મૂળ સ્વભાવ (૨) રાજાનો ખાનગી વજીર. **૦પ્રવેશ** પું૦ અંદરના ભાગમાં દાખલ થવું તે. **૦પ્રવેશી** વિ૦ અંતઃપ્રવેશ કરતું. **૦પ્રેરણા** સ્ત્રી૦ જુઓ સહજબુદ્ધિ. **૦શત્રુ** પું૦ અંદરનો – ઘરનો માણસ છતાં શત્રુ (૨) હૃદયમાં રહેલો દુશ્મન (કામ. ક્રોધાદિ). **૦શલ્ય** પું૦; ન૦ અંદરનું – છૂપું શલ્ય. **૦શાસ્તા** પું૦ અંદરનો શાસ્તા – અંતરાત્મા; ધર્મબુદ્ધિ. **૦સત્ત્વા** વિ૦ સ્ત્રી૦ સગર્ભા. **૦સુખ** ન૦ આંતરિક સુખ. **૦સ્થ** વિ૦ જુઓ અંત(–તઃ)સ્થ. **૦સ્થલ** (–ળ) ન૦ અંદરનું — મર્મસ્થળ. **૦સ્ફૂર્તિ**(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ આંતરિક સ્ફૂર્તિ. **૦સ્વરૂપ** ન૦ આંતરિક — અંદરનું સ્વરૂપ

અંતિક વ૦ [सं.] પાસેનું; નજીકનું

અંતિમ વિ૦ [सं.] છેલ્લું; છેવટનું (૨) સામે છેડે હોય એવું; જહાલ. **૦તા** સ્ત્રી૦

અંતિયું વિ૦ [सं. अंत] છેલ્લું; છેવટનું; અંતે આવેલું (૨) [લા.] બહુ જ ખિજાયેલું; મરણિયું; જીવ ઉપર આવેલું. [**અંતિયાં કરવાં**=ખિજાઈ કે કાયર થઈને છાંછિયાં કરવાં (૨) મરણિયા થઈને વર્તવું.]

અંતીપંતી સ્ત્રી૦ એક રમત

અંતે અ૦ [सं.] છેવટે; આખરે

અંતેવાસી વિ૦ [सं.] પાસે રહેનારું (૨) પું૦ (ગુરુની સમીપ રહેનાર) શિષ્ય

અંત્ય વિ૦ [सं.] છેવટનું; છેલ્લું. **૦કર્મ** ન૦, **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ અગ્નિસંસ્કાર. **૦ગમન** ન૦ શ્રેષ્ઠ વર્ણની સ્ત્રીનો કનિષ્ઠ વર્ણના પુરુષ સાથેનો સંબંધ. **૦જ** વિ૦ પંચમ વર્ણનું; અસ્પૃશ્ય ગણાતી વર્ણનું (૨) પું૦ એ વર્ણનો માણસ. **૦જાશ્રમ** પું૦ અંત્યજોને રહેવા તથા કેળવણી લેવાની સંસ્થા. **૦જોદ્ધાર** પું૦ અંત્યજનો ઉદ્ધાર. **૦ત્ર** ન૦. **૦પદ** ન૦ ગુણોત્તરનું અંત્ય પદ (ગ.). **૦યમક** પું૦ છેવટના અક્ષરોનો યમક – પ્રાસ. **–ત્યાક્ષર** પું૦ અંત્ય — છેલ્લો અક્ષર. **–ત્યાક્ષરી** સ્ત્રી૦ બોલાયેલી કવિતાના છેલ્લા અક્ષરથી શરૂ થતી બીજી કવિતા બોલવાની રમત. **–ત્યાનુપ્રાસ** પું૦ અંતે આવતો અનુપ્રાસ. **–ત્યાવસ્થા** સ્ત્રી૦ છેલ્લી–આખરની સ્થિતિ (૨) ઘડપણ. **–ત્યાશ્રમ** પું૦ અંત્ય આશ્રમ – સંન્યસ્તાશ્રમ. **–ત્યાશ્રમી** વિ૦ સંન્યાસી. **–ત્યેષ્ટિ** સ્ત્રી૦ અંત્યક્રિયા

અંત્ર ન૦ [सं.] આંતરડું. **૦જાળ** સ્ત્રી૦ આંતરડાંનું [જાળું

અંદર અ૦ [फा.] માં; મહીં. **૦ખાને**, **૦થી** અ૦ અંદરથી; છૂપી રીતે

અંદાજ પું૦ [फा.] અડસટ્ટો; શુમાર; આશરો. [**–કાઢવો**=અડસટ્ટાનો હિસાબ કરવો—તેનો આશરો મેળવવો, શુમારે કેટલું તે જોવું; અનુમાન કરવું. **–લેવો**=કસી જોવું; અજમાવવું, જેથી અંદાજ મળે. **–હોવો**=મર્યાદા હોવી; આશરે કાંઈક નક્કી હદ હોવી.] **૦પત્ર**, **૦પત્રક** પું૦; ન૦ (વ્યક્તિ કે સંસ્થાનાં) વાર્ષિક આવક અને ખર્ચનો અંદાજી હિસાબ બતાવતું કાગળિયું; બજેટ'. **–જી** વિ૦ અંદાજથી નક્કી કરેલું

અંદુ(–દૂ)ક સ્ત્રી૦ [सं.] હાથીને પગે બાંધવાની [સાંકળ

અંદેશ(–શો) પું૦ [फा.] સંદેહ; વહેમ. [**–આવવો, જવો**=સંદેહ પેદા થવો; વહેમ પડવો. **–આણવો, લાવવો**=શંકા કરવી;

વહેમાવું. **-રાખવો**=મનમાં વહેમ ધારણ કરવો; વહેમાયા કરવું.]

અંદોલન ન૦[સં.] આંદોલન. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. अंदोलय्; प्रा. अंदोल] હીંચોળવું; ઝુલાવવું

અંધ વિ૦[સં.]આંધળું (૨) [લા.] વગર સમજનું; વિવેકહીન. **૦ક** વિ૦ઝાંખું; ઝળઝળું (૨) ફીકું (૩) પું૦ (સં.) એક રાક્ષસ. **૦કાર** પું૦ અંધારું. **૦કૂપ** પું૦ અંધારો કૂવો (૨) ઝાડ ઝાંખર કે બીજે કારણે ન દેખાવાથી ફસાઈ પડાય એવો કૂવો (૩) [સં.] એક નરક. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ આંધળાપણું. **૦તામિસ્ર** પું૦ પૂર્ણ અંધકાર (૨) અજ્ઞાન. **૦પરંપરા** સ્ત્રી૦ આંધળાઓની હાર (જોયા વિચાર્યા વિના ચાલનારાઓની મંડળી). **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ આંધળી પૂજા. **૦પરંપરાન્યાય** પું૦જોયા વિચાર્યા વિના આંધળાઓની પેઠે એકની પાછળ બીજાએ ગાડરિયા પ્રવાહે ચાલવું તે ન્યાય. **૦પંગુન્યાય** પું૦ આંધળો ને પાંગળો પરસ્પર સહાયથી કામ ઉકેલે એવો ન્યાય. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ આંધળી—વગર સમજની ભક્તિ **૦શ્રદ્ધા** સ્ત્રી૦આંધળી-વગર સમજની શ્રદ્ધા. **૦હસ્તીન્યાય** પું૦ હાથીનો પગ જોનાર આંધળો એને થાંભલા જેવો કલ્પે, કાન જોનાર સૂપડા જેવો કલ્પે, એવો ન્યાય

અંધરાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ અંધારવું

અંધશ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'અંધ'માં

અંધાધૂની સ્ત્રી૦ જુઓ અંધાધૂંધી

અંધાધૂંધ(-ધી) સ્ત્રી૦ [हिं. म. अंधाधुंध] અરાજકતા; અતિશય અવ્યવસ્થા

અંધાપો પું૦ આંધળાપણું

અંધાર પું૦ [સં. अंधकार] અંધારું. **૦કાળું** વિ૦ અંધારા જેવું કાળું. **૦કોટ** પું૦ વરસાદનો ગોરંભો; એથી થતું અંધારું. **૦કોટડી** સ્ત્રી૦ અંધારી ઓરડી (૨) તુરંગ; કેદખાનું. **૦પછેડી** સ્ત્રી૦, **૦પછેડો** પું૦ જે ઓઢવાથી અદૃશ્ય કે અછતું રહેવાય એવું (કાળું કે જાદુઈ) વસ્ત્ર (૨) [લા.] ગુપ્ત કે અજ્ઞાત રહેવું તે. [**-ઓઢવી, -વો, પહેરવો**=ગુપ્ત કે અજ્ઞાત થઈ જવું (જાદુથી કે કાળું વસ્ત્ર પહેરી લઈને). **-ઓઢાડવો**=સામાને ભૂરકી નાંખવો; ભ્રમમાં નાંખવો કે જેથી બીજું સૂઝી ન શકે; ખરી સૂઝ પડવા ન દેવી.] **૦પટો** પું૦ આંખે બાંધવાનો પટો; અંધારી (૨) એવી એક રમત. **૦પિછોડી** સ્ત્રી૦, **૦પિછેડો** પું૦ જુઓ અંધારપછેડી. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ વાદળાંથી આકાશ ઘેરાવું—ઘનઘોર થવું. **-રાં** ન૦બ૦વ૦ આંખ સ્પષ્ટ ન દેખી શકે તેવું થવું તે; ચક્કર; તમ્મર. [**-આવવાં**=ન દેખાવું; તમ્મર આવવી. **-ઉલેચવાં**=(પ્રકાશ મેળવવા) મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો.] **-રિયું** વિ૦ અંધારાવાળું (૨) ન૦ જેમાં ચંદ્ર ન દેખાય એવું પખવાડિયું; કૃષ્ણપક્ષ. **-રિયું અજવાળિયું** ન૦ એક રમત. **-રી** સ્ત્રી૦ આંખઢાંકણી; આંખનો દાબડો (૨) સોનીનું એક ઓજાર (૩) ભૂરકી (૪) તમ્મર (૫) જેલની અંધારી કોટડી કે તેમાં પૂરી રાખવાની સજા

અંધારું ન૦[સં. अंधकार] પ્રકાશનો અભાવ; ન દેખાય તેવી પ્રકાશની સ્થિતિ (૨) [લા.] અવ્યવસ્થા; અંધેર (૩) ગુપ્તતા; અપ્રસિદ્ધિ (૪) અજ્ઞાન (૫) વિ૦ અંધારાવાળું; પ્રકાશ વિનાનું [**-રામાં કુટાવું**=ન દેખાવા-સમજાવાથી ફોગટ ફાંફાં મારવાં, અથડાવું. **-રામાં જવું**=ધ્યાન બહાર કાંઈ બનવું, જેથી અજાણ રહીએ. **-રામાં રહેવું**=અજ્ઞાન રહેવું (૨) જાહેરમાં ન આવવું; અપ્રસિદ્ધ કે ગુપ્ત રહેવું. (**-રામાં રાખવું** તેના પ્રેરક અર્થમાં). **અંધારાં ઉલેચવાં** જુઓ 'અંધાર'માં. **-કરવું**=અંધારું થાય કે પડે એમ વર્તવું. **-થવું**=રાત પડવી. **-પડવું**=(પ્રકાશ વચ્ચે કાંઈ આવવાથી) અંધારું થવું. પ્રકાશ આવતો રોકાવો. **-મૂકવું**=(પ્રકાશ વચ્ચેથી) ખસવું જેથી અજવાળું આવે. **-વળવું**=અંધકાર કે અંધેર ફેલાવું.]

અંધારું ઘોર વિ૦ (૨)ન૦ ખૂબ ઘાડું અંધારું

અંધું વિ૦ [સં. अंध] આંધળું. **-ધેસૂલ** વિ૦ હૈયાફૂટું

અંધેર ન૦[સં.अंधकार] અવ્યવસ્થા; અરાજકતા. **-રી (૦નગરી)** સ્ત્રી૦ (સં.) અરાજકતાના ધામરૂપ એક કલ્પિત નગરી; સાવ અંધાધૂંધી

અંબ ન૦ [સં. अंबु] પાણી

અંબ સ્ત્રી૦ [સં.] અંબા; મા; દેવી

અંબટ વિ૦ [म.,सं.अम्ल] ખાટું

અંબર ન૦ [सं.] આકાશ (૨) વસ્ત્ર (૩) કસબી બુટ્ટાવાળી રેશમી સાડી (૪) એક સુગંધી પદાર્થ

અંબરીષ પું૦ [सं.] (સં.) વિષ્ણુના અનન્ય ભક્ત તરીકે પ્રસિદ્ધ સૂર્યવંશી રાજા

અંબષ્ઠ પું૦ [सं.] બ્રાહ્મણથી વાણિયણને થયેલો પુત્ર (૨) મહાવત

અંબળાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ અમળાવું

અંબા સ્ત્રી૦ [सं.] મા (૨) [સં.] દુર્ગા. **૦જી** સ્ત્રી૦ (સં.) અંબા ભવાની કે એમનું ધામ આબુ. **૦ભવાની** સ્ત્રી૦ (સં.) એક દેવી

અંબાટ પું૦ [જુઓ અંબાવું] ખાટા પદાર્થની દાંતને થતી અસર

અંબાડ પું૦ (કા.) અંબાટ (૨) આંખમાં તીવ્ર ઔષધ નાખ્યા પછી અમુક વખત સુધી તેની જે અસર પહોંચે છે તે

અંબાડાં ન૦બ૦વ૦ [सं. आम्रातक, प्रा. अंबाडग] એક જાતનાં ખાટાં ફળ

અંબાડિયું ન૦ છાણાંનો ઢગલો (૨) જુઓ ઉંબાડિયું

અંબાડી સ્ત્રી૦ [म.] એક (ખાટા પાનની) ભાજી

અંબાડી સ્ત્રી૦ [अ. अम्मारी] હાથી ઉપરની બેઠક. **૦નશીન** વિ૦ અંબાડી પર બેઠેલું

અંબાડો પું૦ [म., हिं. अंबाडा, જુઓ 'અંબાડાં'] ભીંડી

અંબાર પું૦ [अ. इंबार] ઢગલો; ભંડાર

અંબાલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પાંડુ રાજાની માતા. **–કેય** પું૦ (સં.) પાંડુ

અંબાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. अम्ल, प्रा. अंब] ખટાઈ જવું

અંબિકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) અંબા ભવાની (૨) ધૃતરાષ્ટ્રની માતા. **–કેય** પું૦ (સં.) ધૃતરાષ્ટ્ર

અંબુ ન૦ [सं.] પાણી. **૦જ** વિ૦ પાણીમાં ઊપજેલું (૨) ન૦ કમળ (૩) પું૦ ચંદ્ર. **૦જા** સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી. **૦દ, ૦ધર, ૦વાહ** પું૦ વાદળ. **૦ધિ, ૦નિધિ, ૦રાશિ** પું૦ સમુદ્ર. **૦રુહ** ન૦ કમળ

અંબોટી ન૦ એક વનસ્પતિ

અંબોડિયું ન૦ જુઓ આંબોળિયું

અંબોડો પું૦ [दे. आमोड] માથાના કેશની પાછળ વાળવામાં આવતી ગાંઠ. [**–લેવો** = અંબોડો ગૂંથીને બાંધવો. **–વાળવો** = અંબોડાની ગાંઠ બાંધવી.] **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનો અંબોડો. **–રડો** પું૦ (પ.) અંબોડો

અંબોળવું સ૦ ક્રિ૦ ખટાશ લગાડવી (૨) ઉમેરવું; વધારવું

અંભ ન૦ [सं.] અંબ; પાણી. **–ભોજ, –ભોરુહ** ન૦ કમળ. **–ભોદ, –ભોધર** પું૦ વાદળ. **–ભોધિ, –ભોનિધિ** પું૦ સમુદ્ર; અંબુધિ

અંભાં અ૦ (રવ૦) (ગાય-વાછરડાંનું બોલવું)

અંભોજ,–રુહ,–દ,–ધર, –ધિ, –નિધિ [सं.] જુઓ 'અંભ'માં

અંશ પું૦ [सं.] ભાગ (૨) વર્તુલનો ૩૬૦મો ભાગ (૩) અપૂર્ણાંકમાં લીટી ઉપરનો અંક; પૂર્ણ સંખ્યાના છેદોમાંથી લીધેલા વિભાગ (૪) વાદી જ હોવો જોઈએ એવો ગ્રહનામક સ્વર (સંગીત). **૦ક** પું૦ ભાગિયો (૨) વારસ. **૦તઃ** અ૦ કાંઈક અંશે; અમુક દરજ્જે. **૦પતિ** પું૦ વારસ (૨) અંશાવતાર. **૦ભાગી** વિ૦ અંશ–ભાગ લેવાના અધિકારવાળું; ભાગ પડાવનારું (૨) પું૦ એવો માણસ. **૦ભૂત** વિ૦ અંશરૂપ. **–શાવતાર** પું૦ જેમાં ઈશ્વરની વિભૂતિનો માત્ર અંશ હોય તેવો અવતાર. **–શાંશ** પું૦ ભાગનો ભાગ. **–શાંશીભાવ** પું૦ અવયવ અને અવયવીનો સંબંધ (વ્યા.). **–શિક** વિ૦ થોડું; થોડા ભાગનું. **–શી** વિ૦ અંશવાળું (૨) ભાગ પડાવનારું ભાગિયું (૩) અવયવી; ભાગવાળું. **–શીજન** પું૦ દેવાંશી માણસ

અંશુ ન૦ [सं.] કિરણ. **૦માન(–લી)** પું૦ સૂર્ય

અંશુક ન૦ [सं.] ઝીણું કપડું (૨) રેશમી કપડું

અંસ પું૦ [सं.] ખભો

અંહ અ૦ (રવ૦) કરડાકી, ક્રોધ કે ખુમારીનો ઉદ્ગાર

આ

આ પું૦ [सं.] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો બીજો અક્ષર – એક સ્વર (૨) વ્યંજનથી શરૂ થતા શબ્દની પૂર્વે '–ની શરૂઆતથી' કે '–એટલે સુધી' એવા અર્થમાં અ૦ બનાવે. ઉદા૦ 'આજન્મ' 'આકંઠ' (૩) ઉપસર્ગ: ઓછાપણું, અલ્પતા બતાવે: ઉદા૦ આકંપ. ઊલટાપણું બતાવે: ઉદા૦ આગમન. '–ની તરફ, –ની પાસે' એવા અર્થમાં: ઉદા૦ 'આકર્ષણ'. 'ચારે તરફ' એવા અર્થમાં: ઉદા૦ 'આવર્ત'. 'ઉપર' એવા અર્થમાં: ઉદા૦ આરોહ (૪) સંસ્કૃત વ્યાકરણ પ્રમાણે અકારાન્ત વિ૦નું વિ૦ સ્ત્રી૦ રૂપ બનાવે. ઉદા૦ સુશીલ – લા. **૦કાર** પું૦ 'આ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાન્ત** વિ૦ અંતે આકારવાળું

આ સ૦ (૨) વિ૦ [सं अयम्] 'નજીકનું', 'બતાવેલું તે' – નિર્દિષ્ટ – એવા અર્થનું દર્શક સર્વનામ કે વિશેષણ

–આ અંકને છેડે લાગતાં તે અંકના (પું૦ બ૦વ૦માં) 'આંક કે ઘડિયો' એ અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ એકા, દૂયા, તરિયા, અગિયારા, વીસા વગેરે

આ અ૦ (રવ૦) મોઢું ઊઘડવાનો સામાન્ય અવાજ. ('આ આ . . . કરતો રહી ગયો'.)

આઇતવાર પું૦ [જુઓ આદિત્યવાર] રવિવાર

આઇસ પું૦ [इं.] બરફ **૦ક્રીમ** પું૦ ખાંડ, મસાલો વગેરે નાંખીને બરફ વડે ઠારેલા (દૂધ, આમરસ વગેરે) પ્રવાહીની વાની

આઈ સ્ત્રી૦ [म.; सं. आर्या?] મા (૨) દાદી (૩) દેવી. **૦જી** સ્ત્રી૦ સાસુ

–આઈ પ્રત્યય. વિ૦ ઉપરથી (સ્ત્રી૦) ભાવવાચક નામ બનાવે છે. ઉદા૦ મોટાઈ; ગરીબાઈ, લંબાઈ (૨) ક્રિ૦ પરથી પણ બનાવે છે. ઉદા૦ લડવું–લડાઈ; છાપવું–છપાઈ વગેરે

આઈન પું૦ [फा.] કાયદો

આઈન પું૦ [फा. आईनह्] આયનો; અરીસો

આઈન પું૦ [म.] એક ઝાડ (સાદડો) જેનું ઇમારતી લાકડું થાય છે. [सं. अर्जुन]

આઉ ન૦ બાવલું; અડણ

આઉ પ્રત્યય [सं. आलु?] ક્રિ૦ પરથી (તે ક્રિયાના ગુણવાળું એવા અર્થનું) વિ૦ બનાવે છે. ઉદા૦ ફળાઉ, ઉપજાઉ, કમાઉ

આક, ૦ડો પું૦ [सं. अर्क] એક વનસ્પતિ. **૦ડિયું** વિ૦ આકડાનું (૨) ન૦ આકડાનું રૂ (૩) આકડાનું દૂધ એકઠું કરવાનું શિંગડું. **૦ડી** સ્ત્રી૦ આકડાની એક જાત. [**આકડાનાં તૂર ઊડી જવાં કે તેની પેઠે ઊડી જવું**=જોતજોતામાં–જરા વારમાં ખરાબ કે પાયમાલ થઈ જવું, નાશ પામવું; ખતમ થઈ જવું. **આકડા વાવવા**=કજિયો કે અણબનાવ કર્યા કરવો. **આકડી પરણાવવી**=ત્રીજી વારનું લગ્ન અશુભ મનાતું હોવાથી ને 'ચોથી ચોક પૂરે' એમ ચોથું શુભ ગણાવાથી, ત્રીજા લગ્ન વખતે તેના અવેજમાં આકડી સાથે નામનું લગ્ન કરવું, જેથી ખરું લગ્ન ચોથે નબરે આવે.]

આકઍકલી સ્ત્રી૦ (કા.) એક રમત

આકર પું૦ [सं.] ખાણ (૨) જથો; સમૂહ. **૦ગ્રંથ** પું૦ આકરરૂપ પ્રમાણભૂત ગ્રંથ

આકરણ સ્ત્રી૦ [सं. आकृ?] બૂમ પાડી–ઘાંટો પાડીને બોલાવવું તે

આકરું વિ૦ [आ+कटु?] તીવ્ર; સખત; અસહ્ય (૨) કઠણ; મુશ્કેલ (૩) આકળું; ગરમ સ્વભાવનું (૪) ભાવમાં આકરું; મોઘું. [**–પડવું**=સખત કે વસમું કે મોઘું લાગવું. **આકરો રૂપિયો**=હલકા ભેગવાળો રૂપિયો.]

આકર્ણ અ૦ [सं.] કાન સુધી

આકર્ષ પું૦ [सं.] ખેંચાણ (૨) કસોટી (૩) પાસા રમવા તે; જુગાર (૪) લોહચુંબક. **૦ક** વિ૦ ખેંચાણ કરે તેવું (૨) મોહક. **૦ણ** ન૦ ખેંચાણ (૨) મોહ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ અંકોડી; આંકડાવાળી લાકડી. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ખેંચવું (૨) મોહ પમાડવું. **–ર્ષિત** વિ૦ આકર્ષાયેલું. **–ર્ષી** વિ૦ આકર્ષક

આકલન ન૦ [सं.] ગ્રહણ કરવું·પકડવું તે (૨) કળવું–સમજવું તે (૩) ગણવું તે. **૦શક્તિ**

સ્ત્રી૦ આકલવાની શક્તિ. **-વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. आकल्] આકલન કરવું

આકલિત વિ૦[सं.] જણાયેલું; સમજાયેલું (૨) પકડાયેલું (૩) અંદર લીધેલું; ગૂંથાયેલું

આકલ્પ અ૦[सं.] એક કલ્પ – ચારે યુગ લગી

આકષ પું૦ [सं.] કસોટીનો પથરો [કાચુંકોરું

આકસબાકસ ન૦ આ તે; ગમે તે; પરચૂરણ (૨)

આકસ્મિક વિ૦ [सं.] ઓચિંતું; અણધાર્યું; અકસ્માત બનતું [ગભરાયેલું

આકળવિકળ વિ૦ [सं. आकुलव्याकुल]

આકળું વિ૦ [सं. आकुल] અધીરું; ઉતાવળું (૨) ઝટ ગુસ્સે થઈ જાય એવા સ્વભાવનું. **-ળાશ** સ્ત્રી૦ આકળાપણું; અધીરાઈ

આકંઠ અ૦ [सं.] ગળા સુધી

આકંપ પું૦ [सं.] સહેજ ધ્રુજારી. **૦ન** ન૦ સહેજ ધ્રૂજવું તે. **-પિત** વિ૦ સહેજ ધ્રૂજતું

આકા(-ગા) પું૦ [अ.] શેઠ [જીંડવું

આકાડો(-દો)ડી સ્ત્રી૦ [આક+ડોડી] આકડાનું

આકાર પું૦ [सं.] આકૃતિ; ઘાટ (૨) જુઓ 'આ'માં (૩) વિઘોટી (૪) શુમાર. **૦ક** વિ૦ [सं.] આમંત્રણ આપતું; નોતરનારું. **૦ણા** સ્ત્રી૦ બોલાવવું તે; હાંક. **૦ણી** સ્ત્રી૦ જમાબંધી; આંકણી (૨) કિંમત કરવી તે (૩) આંક પાડવાનું ઓજાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ મૂલવવું (૨) અડસટ્ટો કાઢવો (૩) જમીનની માપણી કરવી (૪) ઉધારવું. **૦સૌષ્ઠવ** ન૦ આકારની સુંદરતા. **-રી** વિ૦ આકારવાળું (૨) [લા.] દેહધારી

આકાશ ન૦[सं.] ખાલી શૂન્ય સ્થાન; પોલાણ; 'સ્પેસ' (૨) ગગન; આસમાન. [**-ચડી આવવું**= વાદળાં ઘેરાવાં (૨) [લા.] દુઃખનાં વાદળ ઘેરાવાં. **આકાશના તારા ઉખાડવા, ઉતારવા**= ભારે ઉધમાત કે ઊથલપાથલ કરવી. **આકાશના તારા માગવા**= અશક્ય માગણી કરવી. **-નાં પંખી ઝાલવાં**= અશક્યને શક્ય કરવું. **-ની સાથે વાતો કરવી, -ને અડવું**= ખૂબ ઊંચું હોવું. **-માં ઊડવું**= અલોપ થઈ જવું (૨) નકામું જવું (૩) ખૂબ ફુલાવું (૪) અતિ ઊંચી, અશક્ય, ગગનવિહારી વાત કે કલ્પના કરવી. **-માં ચડવું, જઈ પહોંચવું**=ખૂબ ફુલાવું (૨) કલ્પનામાં કે વાતમાં ખૂબ ચગવું–આકાશમાં ઊડવું. **આકાશમાં કે આકાશે ચડાવવું**= ખૂબ વધારેપડતાં વખાણ કરવાં. **-માં ચંદરવો બાંધવો**= દેશ દેશમાં નામના કરવી. **આકાશ પાતાળ એક કરવું**= મહા ભગીરથ પ્રયત્ન કરવો; કરવામાં કાંઈ બાકી ન રાખવું (૨) ગજબ કરવો; ભારે ઊથલપાથલ કરવી. **આકાશ પાતાળ એક થઈ જવું**=પ્રલય થવો (૨) ગજબ થવો; મોટી આફત આવી પડવી. (કોઈને) **આકાશ પાતાળ એક હોવું**=ભારે મગરૂર હોવું; જમીનથી અધ્ધર ચાલતા હોવું. **આકાશ પાતાળ ફરી વળવું**=દુઃખે ઘેરાઈ જવું; આકાશ પાતાળ એક થઈ જવું. **આકાશ હેઠે આવવું**=અશક્ય શક્ય બનવું.] **૦કક્ષા** સ્ત્રી૦ ક્ષિતિજરેખા. **૦કલ્પ** વિ૦ આકાશ જેવું (૨) પું૦ બ્રહ્મ. **૦કુસુમ** ન૦ (લા.) અસંભવિત વાત. **૦કુસુમવત્** વિ૦ (૨) અ૦ અસંભવિત. **૦ગમન** ન૦ આકાશમાં જવું તે. **૦ગંગા** સ્ત્રી૦ આકાશમાં રાતે અસંખ્ય ચાંદરણીઓનો જે લાંબો સફેદ, ચળકતો પટ દેખાય છે તે. **૦ગામી** વિ૦ આકાશમાં ફરનારું (૨) દિવ્ય. **૦ચલ્લી** સ્ત્રી૦ આકાશમાં ઊંચે જવાથી કોઈ મોટી ચીજ ઘણી જ નાની દેખાય છે તે (૨) મદારીની એક રમત (૩) એક પક્ષી. **૦દીપ(-વો)** પું૦ માણેકઠારી પૂનમથી દેવદિવાળી સુધી ઝાડ ઉપર કે અગાસીમાં ઊંચા થાંભલા ઉપર લટકાવાતો દીવો (૨) અધ્ધર લટકતો દીવો. **૦પંથ** પું૦ આકાશનો માર્ગ. **૦ભાષણ** ન૦ આકાશ સામું જોઈને ઈશ્વરને ઉદ્દેશી કાંઈ બોલવું તે; ઈશ્વરપ્રાર્થના. **૦ભાષિત** ન૦ રંગભૂમિ બહારની કોઈ વ્યક્તિ સાથે જાણે વાત કરતો હોય તે રીતે નટે કરેલી ઉક્તિ. **૦મંડલ(-ળ)** ન૦ પૃથ્વી ઉપરથી દેખાતું આખું આકાશ; ખગોળ. **૦માર્ગ** પું૦ આકાશમાંનો રસ્તો. **૦મુનિ** પું૦ ઊંચું મોઢું રાખી તપ કરનાર (૨) ઊંટ. **૦યાન** ન૦ વિમાન. **૦વલ્લી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; અમરવેલ. **૦વાણી** સ્ત્રી૦

દેવવાણી (૨) રેડિયોની વાણી. **૦વાસી** વિ૦ આકાશમાં રહેનારુ (૨) પું૦ દેવ. **૦વેલ** સ્ત્રી૦ આકાશવલ્લી. **૦વૃત્તિ** વિ૦ વરસાદ ઉપર જ જેના જીવનનો આધાર હોય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ અસ્થિર પેદાશવાળો ધંધો (૩) ઈશ્વર આપે તે ઉપર ગુજારો કરવો તે. **૦સ્થ** વિ૦ આકાશમાં રહેલું. **૦સ્ફટિક** પું૦ કરા. **–શિકા** સ્ત્રી૦ અગાસી. **–શિયું** વિ૦ જેના પાકનો આધાર વરસાદ ઉપર હોય એવું (૨) ન૦ ઘઉંની એક જાત. **–શી** વિ૦ આકાશનું (૨) દિવ્ય

આકાંક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] ઇચ્છા; આશા (૨) [વ્યા.] સાંભળનારને બીજા પદની અપેક્ષા રહે એવી પ્રથમ પદની અપૂર્ણતા. **–ક્ષિત** વિ૦ ઇચ્છેલું. **–ક્ષી** વિ૦ આકાંક્ષા રાખનારું

આકીન પું૦; ન૦ [अ. यकीन] શ્રદ્ધા. **૦દાર** વિ૦ આકીનવાળું

આકીર્ણ વિ૦ [સં.] વ્યાપ્ત; પથરાયેલું. (૨) સંકુલ

આકુલ(–ળ) વિ૦ [સં.] અસ્વસ્થ; ગભરાયેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વ્યાકુલ(–ળ)** વિ૦ ખૂબ ગભરાયેલું

આકુંચન ન૦ [સં.] સંકોચ

આકુંચિત વિ૦ [સં.] સંકુચિત

આકૂત ન૦ [સં.] ઇરાદો; આશય; વિચાર

આફૂર ન૦ (કા.) શક્તિ; તાકાત (૨) સ્ફૂર્તિ; ચેતના

આકૂલું ન૦ આકડાનું જીંડવું; આકાદોડી

આકૃત વિ૦ [સં.] (સમાસમાં) આકારનું. ઉદા૦ મકરાકૃતકુંડળ. **–તિ** સ્ત્રી૦ આકાર (૨) મૂર્તિ (૩) રેખાથી દોરેલો આકાર

આકૃષ્ટ વિ૦ [સં.] આકર્ષેલું; ખેંચેલું

આકેબત સ્ત્રી૦ [अ. आकिबत] અંત; આખર

આકેલ વિ૦ [अ. आक़िल] અક્કલવાળો

આક્રમ પું૦ [સં.] પરાક્રમ (૨) ચઢવું તે (૩) પગરણ (૪) આગ્રહ (૫) ધોરણસર ચાલવાનો માર્ગ. **૦ક** વિ૦ આક્રમણ કરનાર. **૦ણ** ન૦ ચડાઈ; હુમલો (૨) પરાક્રમ (૩) ઉત્કર્ષ. **૦ણશીલ**, **૦ણાત્મક** વિ૦ આક્રમણ કરવાના સ્વભાવવાળું; 'ઍગ્રેસિવ' [આક્રંદ કરતું

આક્રંદ ન૦ [સં.] રુદન; વિલાપ. **–દિત** વિ૦

આક્રાંત વિ૦ [સં.] ઘેરી લીધેલું; જીતી લીધેલું (૨) પગ નીચે વાટેલું (૩) ઓળંગેલું

આક્રોશ પું૦ [સં.] ઘાંટો પાડીને બોલવું–રડવું તે (૨) આક્ષેપ; નિંદા (૩) ગાળ (૪) ઠપકો (૫) શાપ

અક્ષિપ્ત વિ૦ [સં.] નાંખેલું; ફેંકેલું (૨) ઝૂંટવી લીધેલું (૩) મૂંઝાયેલું (૪) નિંદાયેલું (૫) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

આક્ષેપ પું૦ [સં.] ફેંકવું તે (૨) લગાડવું, ચોપડવું, ઘસવું તે (૩) આરોપ (૪) વાંધો (૫) ઝૂંટવી લેવું તે (૬) નિંદા (૭) એક અલંકાર કે જેમાં જે કહેવા ધાર્યું હોય તે દેખીતી રીતે ખાઈ જવાય છે યા તેનો નિષેધ થાય છે. (કા. શા.). **૦ક** પું૦ આરોપ મૂકનાર; નિંદક

આક્ષોભ પું૦ [સં.] ક્ષોભ

આખડવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. आस्खल्] રખડવું (૨) ઠોકર ખાવી; ટિચાવું (૩) લડી પડવું

આખડિયું ન૦ [જુઓ આખડવું] ઠોકર ખાઈને પડી જવું તે

આખડી સ્ત્રી૦ બાધા; માનતા

આખર સ્ત્રી૦ [अ. आख़िर] અંત (૨) અ૦ અંતે. [**–આવવી**=પૂરું થવું; છેડો દેખાવો. **–કરવી** =હદ કરવી; છેલ્લી હદે જઈને વર્તવું.] **૦ઘડી** સ્ત્રી૦ છેલ્લી ઘડી (૨) મોતનો વખત. **૦મોસમ** સ્ત્રી૦ મોસમનો પાછલો – છેલ્લો ભાગ. **૦સરવાળે** અ૦ છેવટે; પરિણામે. **૦સાલ** સ્ત્રી૦ વર્ષનો છેલ્લો ભાગ અથવા વખત (૨) મરણનો વખત. **–રી** વિ૦ આખરનું; અંતિમ. **–રે** અ૦ છેવટે (૨) નિરુપાયે [અધરકણ

આખરવું સ૦ ક્રિ૦ અધરકવું. **–ણ** ન૦ મેળવણ;

આખલો પું૦ [સં. अक्षत – આખું પરથી ?] સાંઢ; ખસી ન કરેલો બેલ. **–લાઉધામી** સ્ત્રી૦ આખલા જેવું તોફાન; ધિંગામસ્તી. **–લિયું** ન૦ નાનો બળદ

આખવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. आख्या] ભાખવું, કહેવું

આખળ(–ળી) સ્ત્રી૦ પથ્થર ઘડવાની જગા (કા.)

આખળિયો પું૦ આડણી

આખળી સ્ત્રી૦ જુઓ આખળ

આખંડલ પું૦ [સં.] (સં.) ઇંદ્ર

આખા પું૦બ૦વ૦ [સં. अक्षत] અક્ષત; વણભાંગેલા ચોખા. [**–જોવડાવવા**=ભૂત કે શું વળગ્યું છે તે જોવા ચોખા નંખાવવા; **–નાંખવા**

=(જતિ ભૂવાએ) ચોખા નાંખી તે વડે વળગણ વિષે તપાસવું.]

આખાડ પું० + જુઓ આષાઢ. **०ભૂતી** વિ० અષાઢમાં થયેલું (૨) પું० ધર્મઢોંગી; ધુતારો. **–ડીલું,–ઢું** વિ०, અષાઢને લગતું

આંખિયું ન० ચામડાની પખાલનું ઉપલું મોં (કા.)

આખિર સ્ત્રી० [अ.] આખર; અંત

આખી સ્ત્રી० [જુઓ આખા] અક્ષત ઉતારવા તે (૨) દાણા વાળવા તે

આખુ પું० [सं.] ઉંદર. **०કણી** સ્ત્રી० ઉંદરિયું

આખું વિ० [सं. अक्षत] ભાંગ્યા વિનાનું; અખંડ (૨) પૂરું; બધું; સળંગ. [**આખાં હાડકાંનું**= ઊભાં હાડકાંનું; હાડકાં ન નમાવે એવું; કામનું કાયર કે આળસુ. **આખી અણીએ**=કશીય ઈજા વગર; પૂરું સહીસલામત. **આખું કોળું શાકમાં જવું**=નજરે દેખાય એવું હોવા છતાં સરતચૂક થવી, ગફલત થવી. **આખો લ્હાડવો**=પૂરેપૂરો લાભ.] **०પાખું, ०ભાગ્યું** વિ० અધુંપધું, અધકચરું. **–ખાખાઉ** વિ० (વગર હકે કે કોઈનો હક ડુબાડી–હરામનું) આખું ખાઈ જવાની વૃત્તિવાળું; લોભિયું. **–ખાબોલું** વિ० સાફ વાત કરનારું (૨) કડવાબોલું. **–ખોધડી,–ખોધડીએ** અ० વારંવાર

આખૂન [फा.], **०જી, આખૂંદજી** પું० ગુરુ; ઉસ્તાદ (૨) અરબી ભાષાનો શિક્ષક

આખેટ પું० [सं.] શિકાર; મૃગયા. **०ક** વિ० શિકાર કરનાર (૨) પું० શિકારી (૩) કૂતરો

આખેપ પું० [જુઓ ખેપ] સફર

આખેપ પું० [सं. आक्षेप] (કા.) ટેવ; મહાવરો; વ્યાસંગ [કાળજી; ચટ; ચિંતા

આખેબ પું० (સુ.) જુઓ આખેપ (કા.) (૨)

આખોધડી, ०એ અ० જુઓ 'આખું'માં

આખ્યા સ્ત્રી० [सं.] નામ (૨) અટક (૩) નામના (૪) અફવા. **०ત** વિ० કહેવાયેલું; વર્ણવાયેલું (૨) [વ્યા.] જેનાં રૂપાખ્યાન કરવામાં આવ્યાં છે તેવું (૩) ન० ભાવનું અભિધાન કરનાર પદ; ક્રિયાપદ. **०તા** પું० આખ્યાન કરનાર. **०તિકી** વિ०સ્ત્રી० ક્રિયાપદને–ધાતુને લાગતી (વિભક્તિ). **०ન** ન० કથા; વૃત્તાંત. **०નક** ન० ટૂંકું આખ્યાન. **०નકી** પું० એક છંદ. **०યક** પું० કહેનાર; કથા કહેનાર (૨) દૂત. **०યિકા** સ્ત્રી० કથા; વાર્તા (૨) વંશાવલીનું વર્ણન

આગ પું० [सं. आगम्] આવરો; આવવું તે

આગ સ્ત્રી० [सं. अग्नि] દેવતા (૨) અગન; લાય; બળતરા (૩) અકસ્માત્ કાંઈ બળી ઊઠે ને ભડકે લાગે તે; લાય (૪) [લા.] ક્રોધ, ઝનૂન, દાઝ કે એવા આવેશના જુસ્સાની લાગણી (૫) આગ પેઠે ઝટ પરચો દઈ દે એવું શીઘ્રકોપી કે ઉગ્ર સ્વભાવનું માણસ. [**–ઊઠવી**=અગન ઊઠવી; બળતરા બળવી (૨) બળવું, મરવું, નાશ પામવું, એ ભાવનો તિરસ્કાર કે છણકો કરતાં બોલવામાં વપરાય છે. જેમ કે, આગ ઊઠી એના પૈસામાં=બળ્યા, મૂઆ એના પૈસા. (૩) [લા.] ક્રોધ ખૂબ ચડવો. **–ફાકવી**=ખૂબ ક્રોધે ભરાવું. **–બળવી,–બેસવી**=જુઓ 'અગન બળવી, બેસવી'. **–મૂકવી,–મેલવી, –સળગાવવી**=આગ લગાડવી; બાળવાને માટે સળગાવવું. **–લાગવી,**=આગથી (મકાન, માલ ઇ०) અકસ્માત બળવું. **–સળગવી**= આગ લાગવી (૨) અગ્નિ પ્રદીપ્ત થવો; લાગવું –બળવું. **–વરસવી**=ખૂબ તાપ પડવો (૨) ક્રોધથી ભભૂકતી વાગ્ધારા નીકળવી. **–લગાડી તાપણું કરવું**=તાપણી જોઈએ તે માટે ઘર જ લગાડવાના જેવી બેવકૂફીથી વર્તવું ને તે વિષે બેપરવા કે ભાન ન હોવું.] **०બેલ** પું० આતસબાજી. **०ગાડી** સ્ત્રી० રેલગાડી. **०દાન** ન० અગ્નિપાત્ર; આગિયું (૨) પુણ્યાર્થે અગ્નિસંસ્કાર કરવો વા તેનાં સાધન પૂરાં પાડવાં તે. **०બોટ** સ્ત્રી० આગશક્તિથી ચાલતું વહાણ; 'સ્ટીમર'

આગત વિ० [सं.] આવેલું. **–તાસ્વાગતા** સ્ત્રી० આવેલાનો આદરસત્કાર; પરોણાચાકરી. **–તું** વિ० + આવતું.

આગ-દાન, –બોટ જુઓ 'આગ'માં

આગમ પું० [सं.] આગમન; જન્મ (૨) શાસ્ત્ર; ધર્મશાસ્ત્ર (૩) પ્રાચીન જૈન ધર્મગ્રંથ (૪) મંત્રશાસ્ત્ર (૫) ખત; દસ્તાવેજ; પુરાવામાં

મૂકવા લાયક લેખ (૬) પ્રત્યય. ૦ન ન૦ આવવું તે. ૦નિગમ ન૦ વેદશાસ્ત્ર; શાસ્ત્રો ૦નિર્ગમ પું૦ આવક-જાવક (૨) આયાત અને નિકાસ. ૦રહિત વિ૦ લેખિત દાખલા વગરનું (૨) શાસ્ત્રના આધાર વિનાનું. **–માપાયી** વિ૦[सं.] આવતું ને જતું; જન્મતું ને મરતું (૨) ક્ષણિક [અગાઉ

આગમચ(–જ) અ૦ પહેલેથી; આગળથી;

આગમણ સ્ત્રી૦ ચૂલાનો આગલો ભાગ (જ્યાં અંગારા કાઢી ઓલવાય છે)

આગમજ અ૦ જુઓ આગમચ

આગમાળું ન૦ દાળભાત

આગરણ (ણ,) સ્ત્રી૦ લુહારની કોઢ કે ભઠ્ઠી (૨) સોનીની ભઠ્ઠી (૩) (કા.) હિંદુ ખલાસીની સ્ત્રી

આગરવું સ૦ ક્રિ૦ સરખે અંતરે બંધ — પાટા નાખવા [એક રોગ

આગરુ પું૦ મોંમાંથી દુર્ગંધ નીકળ્યા કરે એવો

આગરો પું૦ નાણાભીડનો – તંગીનો વખત

આગલી પાછલી સ્ત્રી૦ ગઈ ગુજરી જૂની વાત. [**–કાઢવી**=જૂની વાત (કે તેનો ડંખ) તાજી કે યાદ કરવી. **–ભૂલવી,–કાઢી નાંખવી** =જૂની વાત વીસરવું; માફ કરવું.]

આગલું (લું,) વિ૦ [सं. अग्रिम, प्रा. अग्गिलिय] પહેલાંનું; અગાઉ બનેલું (૨) મુખ્ય; આગળ પડતું. **૦પાછલું** વિ૦ (૨) ન૦ આગળ પાછળનું; કશા સંબંધી જૂનું બાકી કે ચૂકતે યા વસૂલ કરવાનું રહેલું. (જુઓ આગલી પાછલી)

આગવાળો પું૦ એંજિન બોઈલરમાં આગ સંભાળનાર – કોલસા પૂરનારો; 'ફાયરમેન'

આગવું વિ૦ ઇલાયદું; પોતીકું [ભોમિયો

આગ(–ગુ)વો પું૦ [જુઓ અગવો] અગ્રણી;

આગળ અ૦ [सं. अग्रे, हिं. आगे] અગાઉ; પૂર્વે (૨) પાસે; કને (૩) સન્મુખ; સામે (૪) બહાર; જાહેરમાં (૫) [दे. अग्गल= અધિક?] ભવિષ્યમાં; હવે પછી. [**–આવવું**, =શરત, પ્રસિદ્ધિ વગેરેમાં મોખરે થવું (બીજાને પાછળ રાખી કે રહે એમ). **–પડવું**=મોખરે આવવું; દોરવણી કે પહેલ કરવી; ઝંપલાવવું. **–થવું**=પહેલું અગાઉ ચાલવું કે જવું યા મરવું (૨) જુઓ 'આગળ આવવું' કે 'પડવું'. **–પર, ઉપર**=ભવિષ્યમાં.] **૦પડતું** વિ૦ જાહેરમાં આવતું (૨) મોખરેનું. **૦પાછળ** અ૦ આગળ અને પાછળ (સમય ને સ્થળ) (૨) ચારે પાસે. **૦વાં** અ૦ અગાઉથી. **૦વેડા** પું૦ બ૦વ૦ વધારેપડતું આગળપડવું તે

આગળિયો, આગળી જુઓ 'આગળો'માં

આગળું વિ૦ [જુઓ આગલું] ચડિયાતું; શ્રેષ્ઠ

આગળો,–ળિયો પું૦ [सं. अर्गल; प्रा. अग्गल] બારણું ઉઘાડવા વાસવાની કળ; ઉલાળો. **–ળી** સ્ત્રી૦ ઉલાળી (૨) મલમની પટી

આગંતુક વિ૦ [सं.] આવી ચડેલું; હમેશનું નહિ એવું (૨) વગર નોતરે આવેલું (૩) પું૦ અતિથિ (૪) મુસાફર

આગા પું૦ [तुर्की] આકા; શેઠ. **૦ખાન** પું૦ (સં.) ખોજાઓનો ધર્મગુરુ. **૦ખાની** વિ૦ આગાખાનને લગતું (૨) આગાખાનના ધર્મને અનુસરતું [કપડું

આગાખાની સ્ત્રી૦ [म.] એક જાતનું સુતરાઉ

આગામી,–મિક વિ૦ [सं.] આવનારું; ભવિષ્યનું

આગાર ન૦ [सं.] ઘર; નિવાસસ્થાન (૨) [જૈન] છૂટ; અપવાદ

આગાહી સ્ત્રી૦ [फ़ा.] ભવિષ્યનું સૂચન

આગિયા પું૦ એક પક્ષી

આગિયા-ખડક પું૦ જુઓ 'આગિયું'માં

આગિયું વિ૦ [જુઓ આગ] આગવાળું (૨) જલદ; તીખું; મિજાજી (૩) ન૦ જુઓ આગદાન (૪) ઊભા મોલે ડૂંડામાંના દાણા બળી જાય તે રોગ (બહુધા જુવારમાં). **–યા ખડક** પું૦ જ્વાળામુખી પર્વત

આગિયો પું૦ ['આગ' પરથી] ખદ્યોત (૨) જુવાર ઇત્યાદિનો એક રોગ; આગિયું (૩) એક જાતની ધોળી જુવાર (૪) જેને અડકવાથી લાય બળે એવો એક છોડ (૫) (સં.) વૈતાલ

આગુ વિ૦ + આગલું

આગુવો પું૦ જુઓ આગવો

આગે અ૦ [सं. अग्रे, प्रा. अग्गे; हिं.] આગળ; પૂર્વે. [**–આગે ગોરખ જાગે**=ભવિષ્યની આગળથી

ચિંતા ન કરતાં, તે વખતે (દૈવ જોગે) કાંઈક સારું જ થશે કે રસ્તો સૂઝશે એ શ્રદ્ધા રાખવી; આગળ ઉપર વળી કાંઈક ફાવતું થઈ જ રહેશે —અત્યારે રોકાવું નહિ. (આ ભાવ બતાવે છે.) 'આગળ સો થઈ રહેશે'] **૦કદમ** ન૦, **૦કૂચ** સ્ત્રી૦ આગળ ધપવું તે; પ્રગતિ. **૦વાન** વિ૦ આગળ ચાલનાર(૨) પું૦નેતા; સરદાર. **૦વાની** સ્ત્રી૦ આગેવાનપણું. **–ગોતર (–રું)** વિ૦ [सं.अग्रतर ?] શરૂઆતનું; પહેલાનું(૨)પાસેનું

આગોપીછો પું૦ અંગરખાનો આગલો તથા પાછલો ભાગ

આગ્નિક વિ૦[सं.]અગ્નિને લગતું(૨)યજ્ઞને લગતું

આગ્નેય વિ૦ [सं.] અગ્નિનું; અગ્નિ વિષેનું (૨) અગ્નિકોણ સંબંધી.**–યાસ્ત્ર** ન૦ અગ્નિ વડે જેનો ઉપયોગ થાય તેવાં હથિયારો – તોપ, બંદૂક ઇ૦

આગ્રયણ પું૦ [सं.] યજ્ઞકાલ (૨) ન૦ વર્ષાઋતુને અંતે પહેલા પાકની આહુતિ

આગ્રહ પું૦ [सं.] ધાર્યું કરવાની વૃત્તિ; ખંત; નિશ્ચય (૨) હઠ; જિદ; મમત(૩)ઘણી વિનંતી. **–હી** વિ૦ આગ્રહવાળું; નિશ્ચય; હઠીલું

આગ્રહાયણ પું૦ [सं.] માગશર; અગ્રહાયણ

આઘટક પું૦ એક વનસ્પતિ; ઝાંપટો

આઘડું વિ૦ આઘું. [**–જજો**=ઢળજો, મરજો; દીસતું રહો, એવો ભાવ બતાવે છે.]

આઘરો પું૦ જુઓ આગ્રહ

આઘાત પું૦ [सं.]પ્રહાર; ફટકો(૨)અવાજ થાય એવી રીતે અથડાવું તે (૩) દુઃખની તીવ્ર લાગણી. **૦ક** વિ૦ આઘાત પહોંચાડે એવું(૨) પું૦ મારો; ખૂની

આઘું વિ૦ [सं. अग्रे ?] (કાલને અંતરમાં) દૂર; છેટું (૨) ક્રિ૦વિ૦આગળ; પાસે.(જેમ કે આઘો આવ; આઘુ પાછું.). [**–આવવું**=પાસે આવવું. **–ઓઢવું**=લાજ કાઢવી; ઘૂમટો તાણવો (૨) [લા.]સ્ત્રી પેઠે વર્તવું; બાયલું બનવું. **–કરવું**=(બારી બારણું) વાસવું; બંધ કરવું (૨) દૂર ખસેડવું (૩) (ચૂલામાં લાગતું લાકડું) બહાર કાઢવું)(૪)[લા.]મનથી દૂર કરવું; અળખામણું કરવું. **–મૂકવું**=(વસ્તુને) છોડવી, તેને અંગેના રોકાણમાંથી મુક્ત થવું(૨) (કામ) પૂરું કરવું, પરવારવું; પાર મૂકવો. **–બેસવું**=દૂર ખસવું; છૂટું–નજીક નજીક નહિ એમ–બેસવું (૨) સ્ત્રીએ વેગળા બેસવું, અટકાવ આવવો. **–જઈને પાછું પડવું**=વધારેપડતા આગળ વધવાની ભૂલ કરી, પછી પાછા પડવાનું થાય ત્યારે પસ્તાવું; ભૂલ કરીને પસ્તાવું; નિષ્ફળતા વહોરવી.

આઘુંપાછું વિ૦ (સમય કે અંતરમાં) આગળ પાછળ આવતું; અહીં તહીં – આસપાસ ક્યાંક હોય એવું, કે સ્થાનફેર થયેલું (૨)(જગાફેર થયેથી) નજરે ન પડે એવું (૩) ખોટું ખરું; યોગ્યાયોગ્ય. [**–કરવું**=અહીંથી તહીં જગાફેર કરવું(જેમ કે, આઘુંપાછું કરી જુઓ તો બધું પેટીમાં માઈ જશે. લાકડાં આઘાંપાછાં કર્યાં એટલે સળગ્યું.) (૨) સંતાડવું (૩) ભંભેરવું; ચાડીચૂગલી કરવી. **–કહેવું**=ખોટુંખરું કે યોગ્યાયોગ્ય યા વધારેપડતું કહેવું;**–જોવું**= આગળ પાછળનો–બધો વિચાર કરવો;પરિણામ વિષે સંભાળવું. **–થવું**=અહીંથી તહીં કે આસપાસ ભમવું, આવવું જવું, ટિચાવું, ફાંફાં મારવું (૨)સંતાવું કે સ્થાનફેર થવું.]

આઘે અ૦ દૂર; વેગળે. **૦થી** અ૦ દૂરથી. **૦નું** વિ૦ દૂરનું (૨) ભવિષ્યનું. **૦રું** વિ૦ આઘું(પ.)

આઘૂડો પું૦ છોકરાંની એક રમત

આઘૂર્ણ વિ૦ [सं.] ઘૂમતું; ફરતું. **૦માન** વિ૦ ચકરચકર ફરતું

આઘોષક વિ૦ [सं.] ઘોષણા કરનારું

આઘ્રાણ ન૦ [सं.] સૂંઘવું તે (૨) સંતોષ

આચકવું સ૦ક્રિ૦ ખેંચવું આચકા સાથે લઈ લેવું

આચકી સ્ત્રી૦ આંચકી; તાણ.**–કો** પું૦ આંચકો; ધક્કો(૨)[લા.] સંકોચ; આનાકાની (૩) ધ્રાસકો (૪) ખોટ. [**–ખાવો**=ખમચાવું; આચકો અનુભવમાં આવવો. **–આપવો** = આચકો આવે એમ કરવું–અનુભવાવવો. **–મારવો**= જોરથી એકદમ ખેંચવું.**–આવવો,–લાગવો**= આચકો ખાવો.]

આચમન ન૦[सं.]જમણી હથેલીમાં થોડું પાણી લઈ પી જવું તે (**–કરવું**) (૨) પ્રવાહી પ્રસાદ.

-ની સ્ત્રી૦ આચમન માટેની ચમચી. **-વું** વિ૦ [आचम्] આચમન કરવું

આચરકૂચર વિ૦ પરચૂરણ (૨) ન૦ પરચૂરણ ખાવાનું; કાચુંકોરું (૩) પરચૂરણ સરસામાન

આચરણ ન૦ [सं.] ચાલચલગત; વર્તણૂક (૨) ચારિત્ર; લક્ષણ (૩) વ્યવહાર; અમલ. **-ણીય** વિ૦ આચરવા યોગ્ય. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. आचर्] કરવું; પાળવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ વર્તવું; ચાલવું

આચાર પું૦ [सं.] આચરણ; વર્તન (૨) સદાચરણ (૩) વિધિ; સંસ્કાર (૪) ધર્મશાસ્ત્રમાં કહેલા આચરણના નિયમો (૫) શિષ્ટ સંપ્રદાય; રૂઢિ; રિવાજ. ૦જડ વિ૦ જડની પેઠે વિચાર વિના માત્ર આચારને વળગી રહેતું (૨) આચારને વળગી રહીને વિચારશૂન્ય બનેલું. ૦ભ્રષ્ટ વિ૦ આચારથી ભ્રષ્ટ; પતિત. ૦વિચાર પું૦ બ૦વ૦ વર્તન અને વિવેક (૨) ધાર્મિક રીતરિવાજ અને માન્યતાઓ. ૦શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ આચારની શુદ્ધતા — ધર્મ પ્રમાણે હોવું તે. ૦સૂત્ર ન૦ આચારનો પ્રધાન નિયમ. **-રાગ્રહ** પું૦ આચારનો આગ્રહ. **-રાગ્રહી** વિ૦ આચારનું આગ્રહી. **-રી** વિ૦ આચાર પાળનારું-ચુસ્ત

આચારજ(-જી) પું૦ [सं. आचार्य + जी]+ આચાર્યજી

આચાર્ય પું૦ [सं.] ધર્મ-સંપ્રદાય ચલાવનાર; ધર્માધ્યક્ષ (૨) વેદાદિ વિદ્યા શીખવનાર (૩) મંત્રોપદેશ કરનાર; ધર્મગુરુ (૪) મુખ્ય શિક્ષક; 'પ્રિન્સિપાલ' (૫) ગોર (૬) વિદ્વાન

આચ્છાદક વિ૦ [सं.] ઢાંકનાર; સંતાડનાર. **-ન** ન૦ ઓઢવાનું કે ઢાંકવાનું જે હોય તે (ચાદર, છાપરું, ચંદરવો ઇત્યાદિ) (૨) સંતાડવું તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. आच्छाद्] ઢાંકવું [સંતાડેલું

આચ્છાદિત વિ૦ [सं.] છવાયેલું; ઢંકાયેલું;

આછ સ્ત્રી૦ [જુઓ આછું] ઓછાપણું (૨) છાશનું પાણી; પરાછ (૩) પાતળાપણું

આછકલું વિ૦ [જુઓ આછું] છીછરા મનનું; નાદાન (૨) મોટાઈ ન જીરવી શકનારું; ફૂલણજી. **-લાઈ** સ્ત્રી૦, **-લાપણું** ન૦, **-લાવેડા** પું૦બ૦વ૦ આછકલું વર્તન

આછટવું સ૦ક્રિ૦ ખંખેરવું (૨) પછાડવું

આછણલૂછણ ન૦ ટાપટીપ; વરણાગિયાપણું

આછર પું૦ [જુઓ આછરવું] પોશાક (૨) પાથરણું; આસન (૩) સ્ત્રી૦ ગધેડાની ગૂણ નીચેની ગાદી. **-રિયું** ન૦ પાથરણું (૨) ગધેડાની આછર

આછરવું અ૦ક્રિ૦ ['આછું' પરથી ?] ઓસરવું (૨) નરમ પડવું (૩) [सं. आस्तृ ?] પાથરવું

આછેટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ આછટવું; પછાડવું

આછીગરું વિ૦ મલાક્કા પાસેના 'આછી' નગરનું (સોપારી)

આછું વિ૦ છૂટું છૂટું; પાંખું (૨) થોડું; ઓછું (૩) પાતળું; છેક ઝીણું (૪) ઝાંખું. [**આછા દહાડા** = મુશ્કેલીનો — ગરીબીનો વખત.] ૦પાતળું વિ૦ થોડુંઘણું (૨) જેવું તેવું; ફાસફૂસ (જેમ કે, રોટલો, ધંધો આછો પાતળો કહેવાય છે). **-છેરું** વિ૦ આછું (પ.). **-છોતરું** વિ૦ ઘણું જ આછું; સ્વલ્પ

આજ અ૦ [सं. अद्य] આજે; ચાલુ દિવસે (૨) સ્ત્રી૦. આજનો દિવસ. [**-ની ઘડી અને કાલનો દિવસ** = ગયું તે ગયું. (અશક્ય વાયદામાં પડે કે કદી ન બનવાનું લાગે ત્યારે વાયદા અંગે બોલાય છે.]

આજકાલ અ૦ આજે અથવા કાલે; થોડા વખતમાં (૨) હમણાં; હાલ (૩) સ્ત્રી૦ આજ અને કાલનો દિવસ. [**-કરવી** = વાયદો કરવો; ઢીલ કરવી. **-કરતાં** = આજકાલ એમ વખત ગણતાં, થોડે થોડે; ન જણાય એમ ધીમે ધીમે.] ૦નું વિ૦ હમણાંનું જ; થોડા વખતનું (૨) અર્વાચીન (૩) કાચી ઉંમરનું; નાદાન; બિનઅનુભવી. ૦માં અ૦ તરતમાં; થોડાક વખતમાં; એકાદ બે દિવસમાં

આજન્મ અ૦ [सं.] જન્મથી જ (૨) જિંદગીભર. **-ન્માંત** અ૦ જન્મથી માંડીને મરણ સુધી; જીવનભર

આજમ વિ૦ [अ. आज़म] મોટું (૨) માનનીય

આજાન(-નુ)બાહુ, આજાન(-નુ)ભુજ વિ૦ ઢીંચણ સુધી પહોંચે તેવા લાંબા હાથવાળું

આજાર પું૦ [फ़ा.] મંદવાડ (૨) ઉપદ્રવ; મરજ. **-રી** વિ૦ દરદી; રોગી

આજી સ્ત્રી૦ ['આજો'નું સ્ત્રી૦, सं.आर्या] માની મા. **-જા** [માનાર્થે], **-જો** પું૦ [सं. आर्य] માનો બાપ [આગ્રહભરી વિનંતી

આજીજી સ્ત્રી૦ [अ. आजिज़ी] કાલાવાલા;

આજીવક પું૦ [सं.](સં.) મહાવીરનો પ્રતિસ્પર્ધી ગોશાલક (૨) એનો સંપ્રદાય (૩) [લા.] ઢોંગી સંન્યાસી

આજીવન વિ૦ [सं.] જીવન પર્યંતનું (૨) અ૦ જીવન પર્યંત [સાધન

આજીવિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ગુજરાન (૨) ગુજરાનનું

આજુ(-જૂ)બાજુ(-જૂ) અ૦ ['બાજુ, -જૂ'નું દ્વિત્વ] આસપાસ; ચારે બાજુ. **૦એ**, **૦માં** અ૦ આસપાસ કે ચોતરફ **૦થી** અ૦ આમતેમ કે ચોતરફથી

આજૂકું વિ૦ આજનું

આજે અ૦ [सं. अद्य] આજ; આ દિવસે. **-રોકડા (ને) કાલે ઉધાર** = રોકડા તે ખરા; ઉધારની વાત નહિ. (આજે બદલે 'આજ' પણ કહેવાય છે.)

આજો પું૦ [सं. आर्य] માનો બાપ. **૦પડવો** તેનું શ્રાદ્ધ કરવાનો દિવસ; આસો સુદિ એકમ

આજોકાજો પું૦ એક જાતની ઔષધિ

આજ્ઞા સ્ત્રી૦ [सं.] હુકમ. (૨) રજા; પરવાનગી. [**-આપવી** = ફરમાવવું (૨) રજા કે પરવાનગી આપવી. (**-માગવી**, **-લેવી**, **મળવી** સાથે આવે છે). **-ઉઠાવવી**, **-માનવી**, **-માથે ચડાવવી** = હુકમ પાળવો, માન્ય રાખવો. **-માં આવવું** = આમન્યા કે કાબૂ તળે આવવું; કહ્યામાં આવવું. **-માં રહેવું** = આમન્યા કે કાબૂ માન્ય રાખીને વર્તવું; કહ્યામાં રહેવું.] **૦કર** વિ૦ હુકમ આપનારું. **૦કારિતા** સ્ત્રી૦, **કારિત્વ** ન૦ આજ્ઞાકારી હોવું તે. **૦કારી** વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારું; આજ્ઞાંકિત. **૦ચક્ર** ન૦ તંત્રશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલાં છ ચક્રોમાંનું એક; એક તાંત્રિક ચક્ર કે આકૃતિ. **૦ધારક**, **૦ધારી** વિ૦ આજ્ઞા માથે ચઢાવનાર; આજ્ઞાકારી. **૦ધીન** વિ૦ આજ્ઞાને આધીન; આજ્ઞા પ્રમાણે જ વર્તનારું. **૦ધીનતા** સ્ત્રી૦. **૦નુયાયી**, **૦નુવર્તી** વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર, **૦નુસાર** અ૦ આજ્ઞા અનુસાર - પ્રમાણે. **૦નુસારી** વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનાર **૦પક** વિ૦ [सं.] આજ્ઞા કરનાર. **૦પન** ન૦ હુકમ; ફરમાન. **૦પત્ર** ન૦ રાજાનો લેખી હુકમ કે તેનો કાગળ (૨) હુકમનામું. **૦પત્રિકા** સ્ત્રી૦ આજ્ઞાપત્ર (૨) (ગાયકવાડનું) સરકારી 'ગેઝેટ'. **૦પાલક** વિ૦ આજ્ઞાનું પાલન કરનાર. **૦ર્થ** પું૦ આજ્ઞાનો અર્થ - ક્રિયાપદના રૂપમાંથી આજ્ઞાનો અર્થ નીકળવો તે (વ્યા.) **૦ર્થક** વિ૦ [વ્યા.] આજ્ઞાર્થનું; -ને લગતું. **૦વર્તી** વિ૦ આજ્ઞાનુસારી. **-જ્ઞાંકિત** વિ૦ આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તનારું; તાબેદાર

આજ્ય ન૦ [सं.] ઘી (૨) યજ્ઞદ્રવ્ય

આઝા સ્ત્રી૦ [अ. ईज़ा] ઈજા

આઝાદ વિ૦ [फ़ा.] સ્વતંત્ર. **-દી** સ્ત્રી૦ સ્વતંત્રતા

આઝો પું૦ + વિશ્વાસ (૨) હિંમત

આટ પું૦ વણકરનું એક ઓજાર (૨) સ્ત્રી૦ ઉપર મૂકેલું વાસણ પડી ન જાય એવી છાણાંની ગોઠવણ (૩) [વ્યા.] ક્રિ૦ પરથી નામ બનાવતો એક પ્રત્યય. ઉદા૦ મરડાટ; ઠોકાટ

આટઆટલું વિ૦ ['આટલું'નું દ્વિત્વ] આટલું આટલું; આટલું બધું

આટ(-ડ)કાટ પું૦ [આડ+કાટ] સાગ સિવાયનું બીજું લાકડું

આટલાંટિક પું૦ [इं.] (સં.) એક મહાસાગર

આટલું વિ૦ [सं. इयत्, एतावत्, प्रा. इत्तिय, इत्तिल] અમુક દેખાડેલા નક્કી કદ, જથ્થા, પ્રમાણ જેટલું (સમય, સ્થળ, અંતર વગેરે). **-લામાં** અ૦ અમુક મર્યાદિત (પ્રદેશ, સમય)ની અંદર (૨) પાસે જ અહીં - બહુ દૂર નહિ (૩) અમુક થોડા વખતમાં. [**આટલું ત્યારે તેટલું** = અમુક નક્કી હોય તેની સાથે સાથે બાકી રહેલું હોય તેય; પૂરું; બધું.]

આટવું સ૦ક્રિ૦ [सं. अट्] ખૂંદી ગૂંદી એકરસ કરવું (૨) [વ્યા.] નામ કે ક્રિ૦ને લગતાં 'વારંવાર થવાપણું'ના અર્થનું ક્રિ૦ બનાવે છે. ઉદા૦ 'ડાંગાટવુ''; 'ગોખાટવુ''

આટવિક પું૦ [सं.] જંગલનો માણસ

આટાપાટા પું૦બ૦વ૦ ખારોપાટ - એક રમત

આટાપાણી ન૰બ૰વ૰ જુઓ 'આટો'માં

આટાર સ્ત્રી૰ (ક.) રેતી

આટાલૂણ ન૰ જુઓ 'આટો'માં

આટિયાંપાટિયાં ન૰બ૰વ૰ એક બાળરમત; ('ગણ ગણ મોચલો'–વડોદરા પ્રાંતમાં)

આટિયું ન૰ [જુઓ આટો] ઘંટીમાંથી આટો–લોટ વાળવાનું લૂગડું અથવા નાળિયેરનું છોડું

આટીકીટી સ્ત્રી૰ ['કીટો' પરથી 'કીટી'નું દ્વિત્વ?] (કા.) ઘરમાંની ઝીણામાં ઝીણી વસ્તુનો જેમાં સમાવેશ થાય તે

આટો પું૰ [હિં. आटा] લોટ (૨) ભૂકો. [**–અને આવરદા એક થવાં, –ઊડવો** = ખૂબ હેરાન થવું; થાક, માર કે મહેનતથી ઢીલું થઈ જવું (૨) ખરાબ કે પાયમાલ થવું. **–કાઢવો** = ખૂબ થકવવું; આટો ઊડે એમ કરવું. **–દળવો, પીસવો** = વેઠ કે વૈતરું કરવું; ધીમું નીરસ કામ કરવું. **–નીકળવો** = આટો ઊડવો; ઢૂસ કે દમ નીકળવો. **–બાંધવો** = લોટ બાંધવો; કણક તૈયાર કરવી.] **–ટાપાણી** ન૰ બ૰વ૰, **૰પાણી** ન૰ લોટ અને પાણી; ખોરાક (૨) [લા.] આજીવિકાનાં સાધન; કમાણી (૩) નસીબ; દાણોપાણી. **–ટાલૂણ** ન૰ આટો ને લૂણ (૨) [લા.] ધૂળધાણી. [**આટાલૂણમાં જવું, ખપવું** = નકામું જવું; ધૂળધાણી થવું.]

આટોપ પું૰ [સં.] આડંબર (૨) જુઓ 'અટોપ'

આટોપવું સ૰ ક્રિ૰ [म. आटपणें] એકઠું કરવું; સંકેલવું (૨) પૂરું કરવું; પતાવવું (૩) બંધ કરવું

આઠ વિ૰ [સં. अष्ट] ૮. **૰આની** સ્ત્રી૰ અડધા રૂપિયાની કિંમતનો સિક્કો. **૰ડો** પું૰ આઠનો આંકડો (૨) વણતી વેળા તાણી ખેંચાયેલી રહે તે સારુ કરાતો બંધ. **૰પેજી** વિ૰ આઠ પૃષ્ઠ જેટલા કદનું; 'ઑક્ટેવો'. **૰મ** (ઠ,) સ્ત્રી૰ પખવાડિયાની આઠમી તિથિ. **–ઠા** પું૰બ૰વ૰ આઠનો ઘડિયો. **–ઠિયા** પું૰બ૰વ૰ આઠ ઠેકાવાળો રાસનો પ્રકાર. **–ઠું** ન૰ આઠનો સમૂહ (આંકમાં). **–ઠે અંગે** = પૂરેપૂરું; સાંગોપાંગ. **–ઠે ગાંઠે** = સંપૂર્ણપણે. **–ઠે જામ** અ૰ આઠે પહોર; આખો દહાડો (૨) બારે માસ; હમેશ. **–ડો** પું૰ જુઓ અષ્ટક

આઠાણું ન૰ દોરડું ભાગતાં વળ દેવાનું ઓજાર; અઠવાડું

આઠિયું વિ૰ ઠગ; લુચ્ચું [એક રમત

આઠી સ્ત્રી૰ [જુઓ આઠ] એક ઘરેણું (૨)

આઠો પું૰ જુઓ 'આઠ'માં

આઠોદ(–ઢ) વિ૰ જુઓ આઠોઢ

આઠોડ સ્ત્રી૰ છોડ પર ઊભાં કણસલાં ખંખેરી (કાપીને નહિ) એકઠી કરેલી જુવાર

આઠોઢ વિ૰ વ્યાપી ગયેલું; ઓતપ્રોત

આડ (ડ,) સ્ત્રી૰ આડું તિલક; પિયળ (૨) આડાઈ; હઠ. **–છોડવી, મૂકવી** = હઠ જતી કરવી. **–લેવી, પકડવી** = હઠ ધરવી. **આડે ચડવું** = હઠ પર જવું; હઠે ભરાવું; ખૂબ હઠ લઈ બેસવું

આડ પું૰ (કપાસનાં કાલાં ઇ૰ની) વખાર. **–ડિયો** પું૰ કાલાં લઈ તે ફોલાવી કપાસ વેચનાર.

આડ સ્ત્રી૰ [દે. अड्ड] બેની આડે–વચ્ચે હોવું તે, કે જે હોય તે વસ્તુ (૨) પ્રતિબંધ; હરકત (૩) 'ગૌણ' અર્થ બતાવતો, 'ઉપ' જેવો પૂર્વગ. ઉદા૰ આડકથા. [**–માં મૂકવું** = નાણાં ઉપાડવા માટે બાંહેધરી તરીકે વસ્તુનો અવેજ આપવો **–નું દોઢ કરવું** = આડનું ચોડ કરવું; કાંઈનું કાંઈ – અવળું કે ઊલટું કરવું; ઊંધું વેતરવું.] **૰કતરાતું** વિ૰ જરા કતરાતું – વાંકું જતું. **૰કતરું** વિ૰ વાંકુંચૂકું (૨) પરોક્ષ; અપ્રત્યક્ષ. **૰કથા** સ્ત્રી૰ વાતમાં આવતી બીજી વાત; ઉપકથા (૨) વાત કરતાં વિષયાંતર કરવું તે. **૰કાટ(–ડ)** પું૰; ન૰ આટકાટ. **૰ખરચ, ૰ખર્ચ** ન૰ સામાન્ય ખર્ચ ઉપરાંતનું બીજું આડુંઅવળું ખર્ચ. **૰ખીલ(–લી)** સ્ત્રી૰, **૰ખીલો** પું૰ વિઘ્ન (૨) આંગળી. **૰ગીરો** પું૰ ગીરવાયેલી વસ્તુ ફરી ગીરવવી તે. **૰ઘરેણે** અ૰ આડગીરો તરીકે. **૰ઘોડો** પું૰ રોઝ (૨) નાનો ઘોડો; ટટ્ટુ **૰ચ** સ્ત્રી૰ આડ ૧ જુઓ. **૰ચૌતાલ** પું૰ સંગીતનો એક તાલ. **૰તાળો** પું૰ ઊલટી રીતે જવાબ મેળવી જોવો તે. **૰ત્રાંસું** વિ૰ આડું અને ત્રાંસું. **૰દાવો** પું૰ સામો દાવો. **૰ધંધો** પું૰ ગૌણ ધંધો. **૰નામ** ન૰ [ફા.] અડક; ઉપનામ. **૰પડદો** પું૰

અંતરપટ (૨) લાજ. **૦પાસું(-સે)** અ૦ એક બાજુએ. **૦ફેટિયું, ૦ફેડું** વિ૦ અવળું; માર્ગ બહારનું. **૦બંધ** પું૦ બાવા લોકો માલકાંકણી કે બીજા કોઈ વેલાનો કંદોરો પહેરે છે તે. **૦ભીંત** સ્ત્રી૦ વચમાં ચણેલી ભીંત; બારણાની સામે ચણેલી પડદાની દીવાલ. **૦ભીંતિયું** ન૦ ભીંતની જોડે ભીંત ભરી લઈને બનાવેલો ગુપ્તકોઠાર–ભંડાર; પડભીંતિયુ. **૦રસ્તો** પું૦ રાજમાર્ગ નહિ તેવો રસ્તો; ગલીકૂચીનો રસ્તો (૨) આડો–ખોટો રસ્તો. **૦શેરી** સ્ત્રી૦ નાની ગલી. **૦સર** પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ પાણી અટકાવવાની પાળ–ભીંત (૨) આડી પાટડી; મોભ. **૦સાલ** સ્ત્રી૦ એકાંતરું વર્ષ. **૦સોડ** સ્ત્રી૦, **૦સોડિયું** ન૦ સોડમાં ઘાલવાની ચાદર (૨) છાતીની આડે આવે એમ કપડું ઓઢવાની રીત. **૦હથિયાર** ન૦ હથિયારને અભાવે બીજું જે કાંઈ હથિયાર તરીકે કામ આવે તે

આડણી સ્ત્રી૦ [म. अडणी, કાનડી अड्डुणिगे] રોટલી ઇત્યાદિ વણવાની ત્રિપાઈ; આખળિયો

આડત સ્ત્રી૦ [हिं. आढत, म. अडत] માલેકના વતી કામ કરવું તે (૨) હકસાઈ; દલાલી. **-તિયો** પું૦ પ્રતિનિધિ; દલાલ; 'એજન્ટ'

આડતાળો, આડત્રાંસું જુઓ 'આડ'માં

આડત્રીસ વિ૦ [सं. अष्टत्रिंशत्] ૩૮

આડદાવો, આડધંધો, આડનામ, આડપાસું (-સે), આડફેડું(-ટિયું), આડભીંત (-તિયું) જુઓ 'આડ'માં

આડલું ન૦ જુઓ આઠણું

આડશ સ્ત્રી૦ [જુઓ આડ] આંતરો; પડદો; ભીંત

આડસર, આડસાલ, આડસોડ(-ડિયું), આડહથિયાર જુઓ 'આડ'માં

આડંબર પું૦ [सं.] લાંબું પહોળું છવાઈ રહેવું તે; ખટાટોપ (૨) ઠાઠ; દબદબો (૩) ખોટો ઢોળ (૪) અહંકાર. **-રી** વિ૦ આડંબરવાળું

આડાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'આડું”માં

આડાઝૂડ વિ૦ આડુંઅવળું પથરાયેલું; ગીચ

આડામોઈ(મો'?) વિ૦ સ્ત્રી૦ [આડું+મોં] હઠીલી; જિદ્દી

આડિયાકરસણ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; તનમનિયું

આડિયું ન૦ [જુઓ આડું] કરવત (૨) કપાળમાં આડ કરવાનું બીબું (૩) લીંટ કાઢવાને બદલે ગંદાં છોકરાં આડો લપેડો કરે છે તે. [**-કરવું**= આડો લપેડો કરી લીંટ કાઢવી.]

આડિયો પું૦ જુઓ આડ પું૦

આડિલ્લ પું૦ કફદોષથી પહોળો ઉચ્ચારાતો મંદ્ર કે મધ્ય સ્વર

આડી સ્ત્રી૦ [જુઓ આડ] આડે મૂકવાની વસ્તુ (૨) આડસરથી પાતળું લાકડું (૩) બાધા; આખડી (૪) હઠ (૫) સીમા (૬) કુસ્તીનો એક દાવ (૭) આડ; આડું તિલક

આડીતર સ્ત્રી૦ હોડીથી નદી વગેરેની પાર જવું તે

આડીવાડી સ્ત્રી૦ કુટુંબકબીલો

આડું વિ૦ [જુઓ આડ] સીધું નહિ તેવું (૨) ઊભું નહિ તેવું (૩) વચ્ચે પડ્યું હોય કે આવે તેવું (૪) હઠીલું (૫) વાંધાખોરિયું (૬) પરોક્ષ; આડકતરું (૭) ખોટું; વાંકું (૮) વિરુદ્ધ; વચ્ચે આવતું (૯) અ૦ આડી બાજુએ (૧૦) ન૦ ગાડાનું ખલવું (૧૧) મેલું; ભૂત ઇત્યાદિ. [**આડી ખીલી**= જુઓ આડખીલી; નડતર. **આડી જીભ કરવી**= વચ્ચે આડું બોલીને હરકત નાંખવી; વાંકું બોલવું. **આડી દોટે (ખાવું)**= સારી પેઠે ઊંધું ઘાલીને (ખાવું). **આડી વાટની ધૂળ**= ફાંફાં; વ્યર્થતા. **આડું(-ડે) આવવું**= વચ્ચે (વિઘ્ન કે રાહત તરીકે) પડવું. **આડું(-ડે) ઊતરવું**= રસ્તામાં કોઈ વચ્ચે આવી તેને પાર કરવો, એમ હરકત કરવી (૨) અપશુકન થવા (બિલાડી માટે ખાસ કરીને). **આડું થવું**= આડું પડવું; સૂતું (૨) વાંકું કે વિરુદ્ધ કે હઠીલું થવું. **આડું ફાટવું**= વચમાંથી ફંટાવું; આડે રસ્તે વળવું (૨) વાંકું બોલી કે બીજી રીતે વચમાં વાંધો પાડવો; સરળ ચાલતામાં વિઘ્ન પાડવું. **આડું ને ઊભું લેવું**= ખૂબ ધમકાવવું; ઊંચકું લઈ નાંખવું. **-પડવું**= સૂવું (૨) વચ્ચે વાંધો નાંખવો; આડું આવવું; વિરોધ કરવો. **આડો આંક વાળવો**= હદ કરવી; છેવટની હદે જઈ વર્તવું; ગજબ કરવો. **આડો હાથ કરવો**= રોકવું; અટકાવવું. **આડો હાથ**

મારવો=અપ્રમાણિકતા કરીને મેળવવું (૨) લાંચ ખાવી. **આડે હાથે**=ખોટુંખરું જોયા વિના; અપ્રામાણિકતાથી.] **–ડાઈ** સ્ત્રી૦ વાંકાપણું;વિરુદ્ધતા(૨)હઠ;દુરાગ્રહ. **–ડાબોલું** વિ૦ વાંકાબોલું; ખોટાબોલું. **૦અવળું** વિ૦ (૨) અ૦ આડું ને અવળું; આમતેમ;ઊંધુંછતું (૨) [લા.] કશા ક્રમ કે નિયમ વગરનું; ઢંગધડા વિનાનું (૩) ખરુંખોટું;જૂઠું. [**–લેવું**= ખબ ધમકાવવું, વઢવું (૨) લાંચ ખાવી] **૦ઊભું** વિ૦ આડું અને ઊભું; લાંબું ને ઊભું. **૦ટે(–તે)ડું** વિ૦(૨)અ૦આડુંઅવળું વાંકુંચૂંકું; ઊલટુંસૂલટું. **૦દોઢું** વિ૦ આડુંઅવળું; ઊંધુંચતું (૨) ન૦ તેવી વાત. **–ડે** અ૦ વચમાં (૨) સામે; વિરુદ્ધમાં. **–ડે દહાડે** અ૦ અમુક દિવસ સિવાય બીજે કોઈ વખતે (૨) ટાણા કે તહેવાર સિવાયના હરકોઈ દિવસે

આડેધડ(–ડે) અ૦ ધડો રાખ્યા વિના; જેમ આવે એમ [આડાઈ

આડો પું૦ અટકાવ; વિરોધ (૨) આડ; હઠ;

આડો આંક પું૦સીમા;અવધિ(જુઓ 'આડું'માં)

આડો ખોબો પું૦ અડધો ખોબો; પોશ

આડોડાઈ સ્ત્રી૦ (કા.) જુઓ આડાઈ

આડોડિયો પું૦ એક જંગલી જાતનો માણસ

આડોધડ વિ૦ સાવ આડું–નિયમ બહારનું

આડોપુ ન૦ (કા.) કોઈના કામમાં મદદ કરવી તે (૨) આડકતરી સૂચનાથી અમુકની વતી કામ કરી આપવું તે

આડોશપાડોશ પું૦ [જુઓ અડોશપડોશ] આસપાસનો રહેઠાણનો ભાગ–લત્તો (૨) આસપાસ રહેનારાઓનો સમૂહ; આસપાસનો વસવાટ [રહેનારું તે

આડોશીપાડોશી પું૦; ન૦ આડોશપાડોશમાં

આઢ પું૦ ઢગલો (૨) પૂંજી (૩) રસોઈ માટે કરેલો છાણાંના કકડાનો ઢગલો

આઢક પું૦; ન૦ [સં.] આઠ શેર અનાજ માય તેવડું લાકડાનું માપ

આઢક સ્ત્રી૦ તુવેર

આઢવું અ૦ક્રિ૦ ચરવા–રખડવા જવું

આઢિયો પું૦ રૂની વખાર રાખનાર વેપારી (૨) ગોવાળિયો ['ગુણાઢ્ય'

આઢ્ય વિ૦ [સં.] ધનવાન (૨) ભરપૂર. ઉદા૦

આણ પ્રત્યય : ક્રિ૦ પરથી ન૦ બનાવે. ઉદા૦ જોડાણ; લખાણ

આણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं. आज्ञा] આજ્ઞા; દુવાઈ (૨) મનાઈ; શપથ (૩) ઢંઢેરો. [**–દેવી**=(દેવ દેવી ઇ૦નું નામ દઈ) મનાઈ કરવી. **–ફરવી, વર્તવી**=હુકમ કે સત્તા ચાલવી. **–ફેરવવી, વર્તાવવી**=આણ ફરે એમ કરવું; ઢંઢેરો ફેલાવવો.] **૦દાણ** સ્ત્રી૦ દાણ–કર વસૂલ કરવાની સત્તા (૨) અધિકાર

આણપાણ સ્ત્રી૦ ['પાણ'નું દ્વિત્વ] આના, પા આનો ઇત્યાદિ દર્શાવનારી આડી ઊભી લીટીઓ. ઉદા૦ ०।≈।।। [જઈને લાવવું

આણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आनी] દૂરથી લાવવું;

આણંદ પું૦+જુઓ આનંદ.**-દી** વિ૦+આનંદી

આણંદકંકણ ન૦, **આણંદદોરો** પું૦ + અનંતદોરો [કરવું તે

આણાઆણ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી–બધેથી આણ્યા

આણી સ્ત્રીલિંગનો એક પ્રત્યય. ઉદા૦ગોર-ગોરાણી

આણી સ૦ + આ. **૦આણી** સ૦ + આ, આ. **૦કોર, ૦ગમ, ૦તરફ, ૦પા, ૦પા, સ૦બાજુ, ૦મગ** અ૦ આ બાજુ. **૦પાર** અ૦ આ પાર કે બાજુ. **૦પેર** અ૦ આ રીતે

આણું ન૦ [सं. आनयन] પિયરથી વહુને વિધિસર સાસરે વળાવી આણવી તે; તેડું (૨) કન્યાને સાસરે વળાવતાં કરાતી રીત;કરિયાવર. [**–આવવું**=વહુને સાસરેથી તેડું આવવું–તેને વળાવવાનું કહેણ આવવું. **–કરવું**=આણું મોકલવું (૨) આણું વાળવાની રીત કરવી. **–મોકલવું**=વહુને સાસરે આણવા તેડું મોકલવું. **–વાળવું**=કન્યાને સાસરેથી આણું આવ્યે તેને વળાવવી. **આણે આવવું, જવું**=આણું કરવાને માટે આવવું, જવું.] **–ણાસુખડી** સ્ત્રી૦ આણા વખતે અપાતી મીઠાઈવગેરેની ભેટ. [**–આપવી**=રજા આપવી]

આણે (આ'ણે,) સ૦ આ માણસે (ત્રીજી વિભક્તિ ઉદા૦ આણે મને માર્યો.) (૨) આનાથી

(કરણ અર્થે 'આ'ની ત્રીજી વિ૦) (બ૦ વ૦ આમણે)

આતતાયી વિ૦ [सं.] મહાપાપી (૨) ખૂની

આતપ પું૦ [सं.] તાપ. **૦ત્ર** ન૦ છત્તર; છત્રી

આતમ પું૦ આત્મા (પ.). **૦તા** સ્ત્રી૦ આત્મતા (પ.). **૦મૂળી** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ; ધમાસો. **૦શલ્ય** ન૦ એક વનસ્પતિ; શતાવરી. **–મા** પું૦ (પ.) આત્મા

આતર્પણ ન૦ [सं.] ખુશ કરવું તે (૨) સંતુષ્ટ કરવું તે (૩) ઉત્સવને દિવસે લીપવું તે

આતવાર પું૦ [જુઓ આદિત્યવાર] રવિવાર

આતશ(–સ) પું૦ [फा. आतिश] અગ્નિ (૨) બળતરા (૩) ક્રોધ. **૦પરસ્ત** વિ૦ અગ્નિપૂજક (૨) પું૦ પારસી **૦બહેરામ** [फा. बहराम] પું૦ પારસીઓની અગિયારી. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ દારૂખાનું ફોડવાની વિવિધ બનાવટો; આગખેલ. **–શિ(–સિ)યું** વિ૦ આતશ–અગ્નિના રંગનું. **–શિ(–સિ)યો** પું૦ આગિયો. **–શી(–સી)** વિ૦ અગ્નિયુક્ત; ગરમ (૨) ગરમ સ્વભાવનું (૩) સખત આગ સહન કરી શકે તેવી (શીશી)

આતંક પું૦ [सं.] વ્યાધિ; રોગ

આતાજી પું૦ [જુઓ આતો + જી] દાદાજી

આતાપ પું૦ [सं. आतप] + આતપ; તડકો (૨) ઘામ; બફારો

આતિથેય, આતિથ્ય ન૦[सं.] પરોણાચાકરી

આતિથ્ય-શીલ વિ૦ [सं.] આતિથ્ય કરે એવું

આતિવાહિક વિ૦[सं.] સૂક્ષ્મ શરીરને પરલોક લઈ જવાના કામમાં નિમાયેલું (૨) ન૦ પવન કરતાં પણ વિશેષ ત્વરિત ગતિવાળું સૂક્ષ્મ શરીર (સાંખ્ય)

આતી(–થી)પોતી(–થી) સ્ત્રી૦ [अर्थ + फा. पोतह પરથી ?] આથ; પૂંજી. [**–ને ધરમ લંગોટી** = પૂંજી હોય થોડી ને વધુ હોવાનો ડોળ કરવો (એ ભાવમાં બોલાય છે.)]

આતુર વિ૦ [सं.] –થી પીડાતું; દુઃખી (૨) અધીરું; આકળું (૩) ઉત્સુક. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **૦સંન્યાસ** પું૦ મરતી વખતે લીધેલો સંન્યાસ

આતો પું૦ [सं. आत्मन्] આત્મા જેવો પ્રિય પુત્ર (૨) પાટવી પુત્ર (૩) દાદો

આત્મ [सं.] તત્પુરુષ સમાસના પૂર્વપદ તરીકે 'આત્મા' કે 'પોતાની જાત' એવા અર્થમાં આવે. **૦ઓળખ** સ્ત્રી૦ આત્મજ્ઞાન (૨) પોતાની ઓળખ. **૦કથા** સ્ત્રી૦ પોતાની જીવનકથા. **૦કારાગૃહ** ન૦ આત્માનું કારાગૃહ – શરીર. **૦કૃત** વિ૦ જાતે કરેલું. **૦કૌતુક** ન૦ પોતા વિષેનું પ્રશંસાપૂર્ણ આશ્ચર્ય. **૦ખ્યાતિ** સ્ત્રી૦ પોતાની ખ્યાતિ—કીર્તિ (૨) બધે આત્મતત્ત્વનું ભાન થવું તે. **૦ગત** વિ૦ મનમાંનું (૨) અ૦ સ્વગત. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ આત્માની મરણ પછીની દશા. **૦ગુણ** પું૦ આત્મા કે પોતાનો ગુણ. **૦ગુપ્ત** વિ૦ આત્મસંયમી. **૦ગુપ્તિ** સ્ત્રી૦ આત્મસંયમ. **૦ગુરુ** પું૦ પોતે જ પોતાનો ગુરુ. **૦ગૌરવ** ન૦ આત્માનું કે પોતાનું ગૌરવ. **૦ઘાત** પું૦ આપઘાત. **૦ઘાતક (–કી)**, **૦ઘાતી** વિ૦ આત્મઘાત કરનારું. **૦ચરિત્ર** ન૦ આત્મકથા. **૦ચિંતન** ન૦ આત્માનું ચિંતન. **૦ચિંતા** સ્ત્રી૦ પોતાની જાતની ચિંતા. **૦છિદ્ર** ન૦ પોતાનું છિદ્ર–ખોડ–દોષ. **૦જ(–જાત)** વિ૦ પોતામાં કે પોતાનાથી ઊપજેલું (૨) પું૦ પુત્ર (૩) કામદેવ. **૦જન** પું૦; ન૦ સ્વજન. **૦જા** વિ૦ સ્ત્રી૦ પોતામાંથી — પોતાનાથી ઉત્પન્ન થયેલી (પુત્રી) (૨) સ્ત્રી૦ બુદ્ધિ. **૦જાત** વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ આત્મજ. **૦જિજ્ઞાસા** સ્ત્રી૦ આત્માનું સ્વરૂપ જાણવાની ઇચ્છા. **૦જિજ્ઞાસુ** વિ૦ આત્માને જાણવાની ઇચ્છાવાળું. **૦જીવન** ન૦ પોતાનું જીવન. **૦જુગુપ્સા** સ્ત્રી૦ પોતાના પર જુગુપ્સા – અણગમો થવો તે. **૦જેતા** વિ૦ આત્મા પર – પોતા ઉપર વિજય મેળવનારું. **૦જ્ઞ** વિ૦ આત્મજ્ઞાની. **૦જ્ઞાન** ન૦ પોતાના સંબંધી જ્ઞાન (૨) અધ્યાત્મજ્ઞાન; આત્માનો સાક્ષાત્કાર. **૦જ્ઞાની** વિ૦ આત્મજ્ઞાનવાળું. **૦તત્ત્વ** ન૦ આત્મારૂપી તત્ત્વ – પદાર્થ (૨) આત્માનું તત્ત્વ – સત્ય–રહસ્ય. **૦તત્ત્વવિદ્યા** સ્ત્રી૦. આત્માના સત્ય સ્વરૂપની વિદ્યા; અધ્યાત્મશાસ્ત્ર. **૦તર્પણ** ન૦ આત્માને જલાંજલિ આપવી તે.

૦તુલ્ય વિ૦ જાતના જેવું; પોતાની સમાન. **૦તુષ્ટિ** સ્ત્રી૦ આત્મસંતોષ. **૦તૃપ્ત** વિ૦ અનાત્મ વસ્તુઓ તરફનો મોહ દૂર થઈ આત્માના આનંદમાં તૃપ્ત થયેલું. **૦તૃપ્તિ** સ્ત્રી૦ આત્મતૃપ્ત થવું તે. **૦ત્યાગ** પું૦ સ્વાર્થત્યાગ (૨) આપઘાત. **૦ત્યાગી** વિ૦ આત્મત્યાગ કરનારું. **૦ત્યાગિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ આત્મત્યાગ કરનારી. **૦ત્વ** ન૦ પોતાપણું; સ્વત્વ. **૦દમન** ન૦ પોતાની વાસનાઓનું દમન. **૦દર્શન** ન૦ આત્મસાક્ષાત્કાર; આત્મજ્ઞાન. **૦દર્શી** વિ૦ આત્મદર્શન કરનારું. **૦દાન** ન૦ સ્વાર્પણ; આત્મત્યાગ. **૦દ્રોહ** પું૦ પોતાની જાતનો દ્રોહ; પોતાની જાતને હાનિ પહોંચાડવી તે. **૦દ્રોહી** વિ૦ આત્મદ્રોહ કરનારું. **૦ધર્મ** પું૦ આત્માનો ધર્મ–ગુણ–સ્વભાવ. **૦નિગ્રહ** પું૦ પોતાની વાસનાઓનો નિગ્રહ–સંયમ. **૦નિમગ્ન** વિ૦ આત્મરત. **૦નિમજ્જન** ન૦ આત્મામાં ડૂબકી મારવી તે. **૦નિરીક્ષણ** ન૦ પોતાની જાતનું નિરીક્ષણ. **૦નિર્ણય** પું૦ પોતે જાતે કરવાનો કે કરેલો નિર્ણય. **૦નિવેદન** ન૦ પોતાની જાતને તથા પોતાનું બધું ઈશ્વરના ચરણોમાં સમર્પી દેવું તે; ભક્તિના નવ પ્રકારોમાંનો એક (૨) પોતાની તરફનો ખુલાસો. **૦નિવેદી** વિ૦ પોતાની જાત (ઇષ્ટદેવને) અર્પણ કરનારું (૨) પોતાનો ખોરાક જાતે રાંધી લેવાના નિયમવાળું. **૦નિષ્ઠ** વિ૦ આત્મામાં જ નિષ્ઠાવાળું; આત્મરત. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ આત્મામાં નિષ્ઠા. **૦નિંદા** સ્ત્રી૦ પોતાની જાતને નિંદવી તે. **૦પરાજિત** વિ૦ આત્માને ખોઈ બેઠેલો. **૦પરિતાપ** ન૦ અંતરનો પશ્ચાત્તાપ. **૦પરીક્ષક** વિ૦ (૨) પું૦ આત્મપરીક્ષણ કરનાર. **૦પરીક્ષણ** ન૦ આત્મપરીક્ષા કરવી તે. **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૦ પોતાની જાતની પરીક્ષા. **૦પ્રકાશ** પું૦ અંતરના ભાવોને વ્યક્ત કરવા તે (૨) આત્માનું તેજ. **૦પ્રતિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ સ્વમાન. **૦પ્રત્યય** પું૦, **૦પ્રતીતિ** સ્ત્રી૦ જાતને ખાતરી થવી તે; આત્મવિશ્વાસ. **૦પ્રબોધ** પું૦ આત્મજ્ઞાન (૨) આત્મભાન. **૦પ્રવણ** વિ૦ આત્મનિષ્ઠ. **૦પ્રશંસા** સ્ત્રી૦ પોતાની જાતનાં વખાણ. **૦પ્રીતિ** સ્ત્રી૦ પોતા વિષેની પ્રીતિ. **૦બલ(–ળ)** ન૦ આત્માનું બળ; મનનું કે હૃદયનું બળ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ પોતાની સ્વતંત્ર સમજણ (૨) પોતાપણાની બુદ્ધિ (૩) મતલબિયાપણું. **૦બોધ** પું૦ આત્મજ્ઞાન (૨) જાતને–જીવને ઉપદેશ. **૦બંધુ** પું૦ પોતીકું–એક લોહીનું સગું (મામા, માશી કે ફોઈનો દીકરો). **૦ભાન** ન૦ પોતાની જાતનું ભાન–જ્ઞાન. **૦ભાવ** પું૦ ગર્વ; હુંપદ (૨) પોતાના રક્ષણ અને ઉન્નતિની ઇચ્છા (૩) આત્મભાવના. **૦ભાવના** સ્ત્રી૦ પોતાના જેવો જ આત્મા બધામાં વસે છે એવી ભાવના. **૦ભૂ** વિ૦ સ્વયંભૂ (૨) પું૦(સં.) બ્રહ્મા (૩) કામદેવ (૪) પુત્ર. **૦ભૂત** વિ૦ જુઓ આત્મજ (૨) અનુકૂલ (સેવક). **૦ભોગ** પું૦ આપભોગ. **૦મંથન** ન૦ અંતઃકરણમાં અનેક વૃત્તિઓ તથા ભાવોનું મંથન; મનોમંથન. **૦મંથનકાલ(–ળ)** પું૦ આત્મમંથનનો સમય. **૦યોગ** પું૦ આત્મા સાથે સંબંધ–જોડાણ. **૦રક્ષણ** ન૦, **૦રક્ષા** સ્ત્રી૦ પોતાનું રક્ષણ–સંભાળ. **૦રત** વિ૦ આત્મામાં જ રમનારું–નિમગ્ન. **૦રતિ** સ્ત્રી૦ આત્મામાં પ્રીતિ–આનંદ. **૦રામ** પું૦ આત્માને રામ–પ્રભુ માનનાર યોગી(૨)આત્મામાં જ રમનાર યોગી. **૦લક્ષી** વિ૦ પોતાને લક્ષીને રચાયેલું; સ્વાનુભવરસિક; 'સબ્જેક્ટિવ. **૦લગ્ન** ન૦ દેહલગ્નથી ભિન્ન એવું દિલી–બે આત્માઓ વચ્ચેનું લગ્ન. **૦વત્** વિ૦ પોતાના જેવું. **૦વધ** પું૦ આપઘાત. **૦વંચક** વિ૦ જાતને છેતરનાર. **૦વંચના** સ્ત્રી૦ જાતને છેતરવી તે. **૦વાદ** પું૦ આત્મા છે એવો વાદ. **૦વાદી** વિ૦ આત્મવાદમાં માનનાર. **૦વાન** વિ૦ પોતાની જાત ઉપર કાબૂવાળું (૨) આત્મજ્ઞ (૩) ચેતનવાળું; આત્માવાળું. **૦વિકાસ** પું૦ પોતાની જાતનો વિકાસ — ઉન્નતિ. **૦વિચાર** પું૦ આત્મચિંતન; આત્મતત્ત્વ વિષે મનન. **૦વિડંબના** સ્ત્રી૦ પોતાની વિડંબના. **૦વિદ** પું૦ આત્માને જાણનાર; બ્રહ્મજ્ઞ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ અધ્યાત્મવિદ્યા; બ્રહ્મવિદ્યા. **૦વિનાશ** પું૦ સ્વ-વિનાશ. **૦વિલોપન** ન૦ પોતે શૂન્યવત્ થવું કે તેમ

વર્તવું તે. **૦વિશ્વાસ** પું૦ જુઓ આત્મશ્રદ્ધા. **૦વિસર્જન** ન૦ આત્મસમર્પણ; સ્વાર્થત્યાગ (૨) નિરભિમાનપણું. **૦વૃત્ત** ન૦, **૦વૃત્તાંત** પું૦;ન૦ પોતાનો અહેવાલ; આત્મકથા. **૦વેગી** વિ૦ આત્માના જેવા વેગવાળું (૨) પોતાની મેળે હાલતું ચાલતું. **૦વેત્તા** પું૦ આત્મવિદ. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ આત્મબળ. **૦શિક્ષણ** ન૦ પોતાની જાતનું શિક્ષણ. **૦શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ આત્માની-પોતાની જાતની શુદ્ધિ. **૦શ્રદ્ધા** સ્ત્રી૦ આત્માની - પોતાની શક્તિ ઉપરનો વિશ્વાસ. **૦શ્લાઘા** સ્ત્રી૦ આપવખાણ. **૦શ્લાઘી** વિ૦ બડાઈખોર. **૦સમર્પણ** ન૦ જુઓ આત્મનિવેદન. **૦સંકોચી** વિ૦ સંકોચશીલ. **૦સંતુષ્ટ** વિ૦ આત્મા અથવા પોતામાં સંતુષ્ટ રહેનારું (૨) બીજાના અભિપ્રાયની પરવા ન કરનારું. **૦સંતોષ** પું૦ આત્માનો-પોતાનો સંતોષ. **૦સંભાષણ** ન૦ સ્વગત ઉક્તિ; 'સોલિલોક્વી'. **૦સંયમ** પું૦ પોતાના ઉપર-મન ઇંદ્રિયો ઉપર સંયમ હોવો તે; જાતનો નિગ્રહ. **૦સંયમન** ન૦ આત્મસંયમ કરવો તે. **૦સંરક્ષણ** ન૦ આત્મરક્ષા. **૦સંસ્કાર** પું૦ આત્માની સંસ્કારિતા. **૦સંસ્થ** વિ૦ આત્મનિષ્ઠ; આત્મામાં સ્થિર. **૦સાક્ષાત્કાર** પું૦ આત્માનો સાક્ષાત્કાર-જ્ઞાન થવું તે. **૦સાત્** અ૦ તદ્દન પોતાના જેવું - પોતાનું હોય એમ; એકરૂપ. **૦સાધન** ન૦ આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવાનું સાધન; મોક્ષનું સાધન (કર્મ, ઉપાસના જ્ઞાન, પુણ્યદાન ઇત્યાદિ). **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ આત્મસાક્ષાત્કાર; મોક્ષ. **૦સુખ** ન૦ આત્મામાંથી ઉદ્ભવતું સુખ. **૦સ્તુતિ** સ્ત્રી૦ આપવખાણ. **૦સ્થ** વિ૦ જુઓ આત્મસંસ્થ. **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ આપઘાત. **૦હત્યારું** વિ૦ આપઘાત કરનારું. **૦હિત** ન૦ આત્માનું - પોતાનું હિત

આત્મક વિ૦ [સં.] બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે '-નું બનેલું' '-ના સ્વભાવનું' '-ના ગુણ-ધર્મવાળું' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ 'વર્ણનાત્મક;' 'અહિંસાત્મક'

આત્મનેપદ ન૦ [સં.] સંસ્કૃત ધાતુઓના બે પ્રકારોમાંનો એક. **-દી** વિ૦ આત્મનેપદ વિભાગનું (વ્યા.)

આત્મા પું૦ [સં.] જીવ; જીવનતત્ત્વ (૨) વ્યષ્ટિ જીવ. જીવાત્મા (૩) તત્ત્વ - સારભૂત તત્ત્વ (૪) પરમાત્મતત્ત્વ (૫) મૂળ સ્વભાવ; પ્રકૃતિ (૬) અંતઃકરણ (૭) પોતાની જાત. **૦દેશ** પું૦ આત્માનો આદેશ; સદસદ્ વિવેકબુદ્ધિની આજ્ઞા. **૦ધીન** વિ૦ આત્માને જ અધીન; સ્વતંત્ર. **૦નંદ** પું૦ આત્મામાંથી પ્રાપ્ત થતો આનંદ; આત્મજ્ઞાન કે સાક્ષાત્કારને પરિણામે મળતું સુખ. **૦નાત્મ** ન૦ જડ અને ચેતન તત્ત્વ; આત્મા અને તેથી ભિન્ન બીજું બધું અનાત્મ. **૦નાત્મવિચાર** પું૦ આત્માનાત્મનો વિચાર. **૦નાત્મવિવેક** પું૦ આત્માનાત્મ વચ્ચેનો વિવેક - સાચી સમજ. **૦નુભવ** પું૦, **૦નુભૂતિ** સ્ત્રી૦ આત્મસાક્ષાત્કાર. **૦ભિમાન** ન૦ હુંપદ (૨) સ્વમાન. **૦ભિમુખ** વિ૦ આત્મા તરફ વળેલું; અંતર્મુખ. **૦ભ્યાસ** પું૦ આત્માને ઓળખવાનો અભ્યાસ. **૦રામ** વિ૦ આત્મા એ જ જેને આનંદનું સ્થાન કે સાધન છે તેવું (૨) પું૦ સાક્ષાત્કાર માટે પ્રયત્ન કરતો યોગી (૩) જીવન્મુક્ત યોગી. (૪) આત્મા; પરમાત્મા. **૦વલોકન** ન૦ આત્મપરીક્ષણ; 'સેલ્ફ-ઇન્ટ્રોસ્પેકશન'. **૦ર્પણ** ન૦ સ્વાર્પણ; સ્વાર્થત્યાગ. **૦ર્થ** પું૦ પોતાનો અર્થ, સ્વાર્થ (૨) આત્માનું હિત. **૦ર્થી** વિ૦ આત્મકલ્યાણ ઇચ્છનાર. **૦શ્રય** પું૦ એક ન્યાયદોષ; સાધ્યને પક્ષથી જ સિદ્ધ કરવું તે (ન્યા.શા.). **-ત્મિક, -ત્મીય** વિ૦ આત્માનું (૨) પોતાનું; અંગત (૩) સગું. **-ત્મોત્કર્ષ** પું૦ આત્માની-પોતાની ઉન્નતિ. **-ત્મૈક્ય** ન૦ આત્માની એકતા. **-ત્મોત્થિત** વિ૦ પોતાની મેળે ઉત્થાન પામેલું. **-ત્મોદય** પું૦ આત્મોન્નતિ. **-ત્મોદ્ભવ** વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ આત્મજ. **-ત્મોદ્ભવા** સ્ત્રી૦ પુત્રી (૨) બુદ્ધિ. **-ત્મોદ્રેક** પું૦ મનનો ઉભરો. **-ત્મોન્નતિ** સ્ત્રી૦ આત્માની ઉન્નતિ (૨) પોતાની ઉન્નતિ. **-ત્મોપજીવી** વિ૦ સ્વાશ્રયી. **-ત્મોપમ** વિ૦ પોતાના જેવું. **-ત્મોપાર્જિત** વિ૦ સ્વોપાર્જિત. **-ત્મૌપમ્ય** ન૦ બધાને પોતાના જેવા ગણવા તે

આત્યંતિક વિ૦ [સં.] અનંત; સતત (૨) ખૂબ (૩) સર્વશ્રેષ્ઠ (૪) આખરી; અંતિમ. **-કી** વિ૦ સ્ત્રી૦ આત્યંતિક એવી

આત્રેયી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) અત્રિ ઋષિની પત્ની; અનસૂયા [આથીપોથી

આથ(-થા) સ્ત્રી૦ [સં. अर्थ] પૂંજી; થાપણ;

આથડ સ્ત્રી૦ [જુઓ અથડાવું]રખડપટ્ટી;અથડામણ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ રખડવું; ભટકવું (૨) આખડવું; લડવું. **આથડિયાં** ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં (૨) ગોથાં; લથડિયાં [**-ખાવાં**=લથડાવું (૨) ફાંફાં મારવાં]

આથણું ન૦ [જુઓ આથવું] અથાણું (૨) આથવાની ક્રિયા-રીત

આથમણું વિ૦[જુઓ આથમવું]પશ્ચિમ તરફનું

આથમવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. अस्तमन?] અસ્ત પામવું; ન દેખાવું (૨) પડતી દશામાં આવવું

આથર પું૦ [જુઓ આથરવું] ઘાસનો થર (૨) પછેડી; પાથરણું; મોદ (૩) ગધેડા ઉપર નાખવાની ડળી. **૦ણ** ન૦ ચાદર; ઓછાડ (૨) પથારી, બિસ્તરો

આથરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. आस्तृ] પાથરવું (૨) ગંજી કરવી (૩) આચ્છાદન કરવું; ઢાંકવું

આથર્વણ વિ૦ [સં.] અથર્વવેદને લગતું (૨) પું૦ અથર્વવેદ ભણનાર કે જાણનાર બ્રાહ્મણ (૩) અથર્વવેદ. **-ણિક** પું૦ અથર્વવેદ જાણનારો બ્રાહ્મણ

આથવું સ૦ક્રિ૦ મીઠુંમસાલો ચડે તેમ કરવું (૨) ખમીર ચડાવવું [માલમિલકત

આથા, આથીપોથી સ્ત્રી૦ જુઓ આથ; પૂંજી;

આથો પું૦ અથાવું-ખમીર ચડવું તે(૨)અથાવા નાખેલી વસ્તુ. [**-આવવો, ચડવો**=અથાવું, અથાવાની ક્રિયા થવી; આથાની અસર લાગવી કે થવી. **-નાંખવો**=અથાવા મૂકવું.]

આદ વિ૦ + આદ્ય; આદિ

આદત સ્ત્રી૦ [अ.] ટેવ; મહાવરો

આદમ પું૦[अ.] સૃષ્ટિનો સૌથી પ્રથમ જન્મેલો પુરુષ (૨) માણસ. **૦ખોર** વિ૦ માણસખાઉ. **૦જાત** સ્ત્રી૦ માણસજાત

આદમજીનો કોરડો પું૦ એક બાળરમત

આદમી પું૦ [अ.] માણસ. **-મિયત** સ્ત્રી૦ માણસાઈ; સુજનતા

આદર પું૦[સં.] સન્માન. **૦ણી** સ્ત્રી૦વેવિશાળ થયા પછી કન્યાને વરપક્ષ તરફથી લૂગડાં ઘરેણાં ઇત્યાદિની અપાતી ભેટ; વસંત. [**-ચડાવવી**=વસંતની ભેટ કન્યાને આપવી.] **૦ણીય** વિ૦ આદર આપવા યોગ્ય. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ માનબુદ્ધિ; પૂજ્યભાવ. **૦ભાવ** પું૦ માનની લાગણી. **૦માન** ન૦ આદરસત્કાર. **૦વાત** સ્ત્રી૦ આદરયુક્ત વાત; આદર ઉપજાવનારી વાત. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. आ+दृ] આરંભવું; શરૂ કરવું (૨) સ્વીકારવું; સત્કારવું (૩) સંવનન કરવું. **૦સત્કાર** પું૦ આદર અને સત્કાર

આદર્શ પું૦ [સં.] દર્પણ; આરસો (૨) નમૂનો (૩) ધ્યેય; લક્ષ (૪) વિ૦ નમૂનેદાર; ધ્યેયરૂપ. **૦જીવી** વિ૦ આદર્શ પ્રમાણે અથવા માટે જીવનાર. **૦દર્શી** વિ૦આદર્શ-ધ્યેયને જોનારું. **૦ભૂત** વિ૦ ધડો લેવા જેવું; નમૂનેદાર. **૦વાદ** પું૦ આદર્શનું જ પરિપાલન કરવું જોઈએ એવો વાદ; 'આઇડિયેલિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ આદર્શવાદમાં માનનાર.

આદ(-ધ)વેર ન૦ મૂળનું-જૂનું વેર (૨) હાડવેર; પાકી દુશ્મનાવટ

આદાન ન૦ [સં.] સ્વીકાર (૨) પકડવું તે (૩) [રોગનું] નિદાન. **૦પ્રદાન** ન૦લેણદેણ;આપલે

આદાબ પું૦[अ.] અદબ; સલામ; વિવેક

આદાય પું૦[સં.] સ્વીકાર (૨) નફો; લાભ (૩) ઊપજ; આવક

આદા(-ધા)શીશી સ્ત્રી૦ [સં. अर्ध-शीर्षम्] અડધું-એક બાજુનું માથું દુખે એ રોગ

આદિ વિ૦ [સં.] પહેલું; પ્રારંભનું (૨) મુખ્ય; પ્રધાન (૩) જુઓ આદિક. (૪) પું૦ પ્રારંભ; શરૂઆત (૫) મૂળ કારણ (૬)[ગ.] પહેલું પદ **૦કર્તા(-ર્ત્તા)**પું૦(સં.)બ્રહ્મા.**૦કવિ** પું૦સૌથી પહેલો કવિ (૨) [સં.] બ્રહ્મા (૩) વાલ્મીકિ. **૦કારણ** ન૦ મૂળ કારણ (૨) વિશ્વનું-સૃષ્ટિનું મૂળ કારણ; સૃષ્ટિનું બીજ. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ આરંભકાલ (૨) સૃષ્ટિની શરૂઆતનો કાળ.

૦કાવ્ય ન૦ સૌથી પહેલું રચાયેલું કાવ્ય(૨) (સં.) રામાયણ (સંસ્કૃતમાં). **૦ગ્રંથ** પું૦ પહેલો–મૂળ ગ્રંથ(૨)શીખ લોકોનું ધર્મપુસ્તક; ગ્રંથસાહેબ. **૦ઘટક** પું૦ મૂળ એકમ; 'યુનિટ' **૦જિન** પું૦(સં.) ઋષભદેવ; આદિનાથ. **૦તાલ** પું૦ ગાવામાં સૂરને બળ આપવા માટેનો પહેલો તાલ (૨) એકતાલ(સંગીત). **૦દેવ** પું૦ દેવાધિદેવ; પરમાત્મા. **૦દૈત્ય** પું૦ (સં.) હિરણ્યકશિપુ. **૦નાથ** પું૦ (સં.) પહેલા જૈન તીર્થંકર. **૦નારાયણ** પું૦(સં.) વિષ્ણુ. **૦પદ** ન૦ પ્રથમ પદ (ગ.). **૦પર્વ** ન૦ પહેલો ભાગ (૨) (સં.) મહાભારતનો પ્રથમ ખંડ. **૦પુરુષ** પું૦ મૂળ પુરુષ (૨) વિષ્ણુ; બ્રહ્મા; સર્જનહાર. **૦માતા(–યા)** સ્ત્રી૦ પ્રકૃતિ (૨) આદ્યભવાની; પાર્વતી. **૦મૂળ** ન૦ મૂળ પાયો; આદિ કારણ. **૦યોજક** પું૦ મૂળ યોજક (૨) (સં.) બ્રહ્મા; વિષ્ણુ; નારાયણ. **૦રસ** પું૦ પ્રથમ અર્થાત્ શૃંગારરસ. **૦વર્ણ** પું૦ બ્રાહ્મણવર્ણ. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ પ્રકૃતિ (૨) દુર્ગા. **૦શરીર** ન૦ કારણ-શરીર(૨) સૂક્ષ્મ શરીર (૩) અજ્ઞાન. **–દીશ્વર** પું૦ (સં.) જૈનોના પ્રથમ તીર્થંકર

આદિક વિ૦ [सं.] વગેરે; ઇત્યાદિ (બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે)

આદિત્ય પું૦[सं.] સૂર્ય; રવિ (૨) અદિતિના બારે પુત્રોમાંનો કોઈ પણ (૩) બારની સંજ્ઞા. **૦વાર** પું૦ આતવાર; રવિવાર

આદિમ વિ૦ [सं.] પ્રારંભનું. મૂળ; અસલ

આદિષ્ટ વિ૦ [सं.] આદેશ પામેલું (૨) જેને માટે હુકમ અપાયો હોય એવું

આદું ન૦[सं. आर्द्रक] એક કંદ, જેની સૂંઠ બને છે. [**–કાઢી નાંખવું**=જોર કે જુસ્સો નરમ પાડી દે એમ કરવું. **–ખાઈ ને**=ખૂબ ખત અને જહેમતની સાથે; ભારે જોર કરીને. **આદાની સૂંઠ થવી**=શરીરે બહુ સુકાવું–લેવાઈ જવું.] **–દાપાક** પું૦ આદાનો પાક(૨) [લા.] માર. [**–આપવો, દેવો**,=મારવું.] **–દામૂળી** સ્ત્રી૦ આદાનું કુમળું મૂળ

આદે અ૦ જુઓ તોબા

આદેશ પું૦[सं.] આજ્ઞા (૨)ઉપદેશ (૩) [વ્યા.] ફેરફાર; એકને બદલે બીજો વર્ણ આવે તે (૪) [ગ.] ઉત્થાપન; 'સબ્સ્ટિટ્યૂશન'. **૦ક** પું૦ આદેશ કરનાર. **૦મંત્ર** પું૦ ઉત્થાપનમંત્ર; 'પ્રિન્સિપલ ઑફ સબ્સ્ટિટ્યૂશન' (ગ.)

આદૌ અ૦ [सं.] આદિમાં; પૂર્વે; અગાઉ

આદોકદમી વિ૦ [सं. आद्य + फा. कदीम] (કા.) અસલનું; જૂના કાળનું

આદ્ય વિ૦ [सं.] પ્રથમનું; પ્રારંભનું; મૂળ. **૦કવિ** પું૦ આદિકવિ. **૦ગુરુ** પું૦ આદ્ય ગુરુ–ઈશ્વર **૦ભવાની** સ્ત્રી૦ જગદંબા; મૂળ શક્તિ. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ મૂળ ભૂમિ. **૦વેર** ન૦ જુઓ આદવેર. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ મૂળ શક્તિ–અંબાભવાની; દુર્ગા. **૦સ્થાન** ન૦ સૌથી પહેલાંનું–મૂળ સ્થાન

આદ્યંક પું૦ [सं.] ત્રિરાશીનું પહેલું પદ (ગ.)

આદ્યંત અ૦ [सं.] આદિથી તે અંત સુધી

આદ્યોદાત્ત વિ૦[सं.] જેનો આદિ સ્વર ઉદાત્ત હોય એવું

આધ વિ૦ [हिं.] અડધું

આધ(૦ર)ણ ન૦[सं. आदहन, प्रा. आदाण ?] અનાજને બાફવા માટે એકલું પાણી પહેલેથી તપવા માટે મુકાય છે તે. [**–આવવું,–થવું**= આધણનું પાણી જોઈએ તેવું ગરમ થવું; આધણ તૈયાર થવું. **–મૂકવું**=આધણનું પાણી ચૂલા પર ચડાવવું (૨) રસોઈની તૈયારી કરવી. (૩) નકામું કે બરબાદ કરવું; વેડફી નાંખવું. **આધણ ઊકળી જવાં**=વેળા વહી જવી.] [અધરકવું

આધરકણ ન૦અધરકણ; મેળવણ. **–વું** સ૦ક્રિ૦

આધરણ ન૦ જુઓ આધણ (૨)[सं.] આધાર રાખવો તે

આધાન ન૦ [सं.] મૂકવું તે (૨) ધારણ કરવું તે (૩) ગર્ભધારણ; ગર્ભ (૪) અગ્નિહોત્રીનું પ્રાથમિક કર્મ

આધાપલીત(–તું) વિ૦ અડધું ગાંડું; દાધારંગું

આધાર પું૦ [सं.] ટેકો; અવલંબન (૨) આશ્રય; મદદ (૩) પુરાવો; સાબિતી (૪) [વ્યા.] અધિકરણ; સાતમી વિભક્તિનો અર્થ. **૦ગ્રંથ** પું૦ આધારરૂપ–પ્રમાણભૂત ગ્રંથ. **૦પાત્ર** વિ૦ આધાર રાખવા યોગ્ય. **૦ભૂત** વિ૦ આધાર

બનેલું (૨) પ્રમાણભૂત. **૦સ્તંભ** પું૦ આધારરૂપ સ્તંભ–થાંભલો. **–રાધેયભાવ** પું૦ આશ્રયાશ્રયીભાવ

આધારશીશી સ્ત્રી૦ જુઓ આદાશીશી

આધિ પું૦[સં.] માનસિક પીડા. **૦વ્યાધિ** પું૦ શરીર ને મનની પીડા

આધિક પું૦[સં. आधि પરથી ?] ભૂવો; ભૂત–પ્રેત કાઢનાર

આધિકારિક વિ૦ [સં.] અધિકાર કે સત્તાને લગતું (૨) અધિકારીને લગતું; સર્વોપરી (૩) પું૦ પરમાત્મા; પરમેશ્વર

આધિક્ય ન૦ [સં.] અધિકતા; વધારેપણું (૨) પુષ્કળતા (૩) ચડિયાતાપણું. **૦ચિહ્ન** ન૦ (ગ.) અધિકતા, –ના કરતાં મોટું એવો અર્થ સૂચવતું (>) આવું ચિહ્ન

આધિદૈવિક વિ૦ [સં.] ઇંદ્રિયોના અધિદેવોને લગતું (૨) ઇંદ્રિયો થકી થયેલું (૩) ભૂતપ્રેતાદિથી ઊપજેલું (દુઃખ) (૪) દૈવકૃત (સુખદુઃખ)

આધિપત્ય ન૦[સં.] અધિપતિપણું; ઉપરીપણું

આધિભૌતિક વિ૦ [સં.] પ્રાણીઓને લગતું (૨) પંચમહાભૂતો સંબંધી (૩) શારીરિક (પીડા)

આધિરાજ્ય ન૦ [સં.] સંપૂર્ણ સ્વામિત્વ

આધીન વિ૦ જુઓ અધીન; વશ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

આધુનિક વિ૦ [સં.] હમણાંનું; અર્વાચીન. **૦તા** સ્ત્રી૦

આધે અ૦ [સં. अर्ध–જુઓ આધ] અર્ધ ભાગથી (ઢોર સાચવવા આપવું). [**–આપવું, મૂકવું, બંધાવવું** = ઢોરને અર્ધભાગે સાચવવા આપવું]

આધેડ વિ૦ અડધી ઉંમરે પહોંચેલું; પ્રૌઢ વયનું

આધેય વિ૦[સં.] આધાર આપવા લાયક

આધ્યાત્મિક વિ૦ [સં.] આત્મા સંબંધી; આત્મતત્ત્વવિષયક

આધેવાયું વિ૦ જુઓ અધવાયું

આન વિ૦ જુઓ અન્ય (પ.)

આનક પું૦ [સં.] નગારું; મૃદંગ

આનતિ સ્ત્રી૦ [સં.] નમવું તે (૨) નમસ્કાર (૩) માન; પૂજ્યભાવ. **૦પ્રદેશ** પું૦ ઢોળાવ કે તળેટીનો પ્રદેશ

આનન ન૦ [સં.] મુખ; મોં (૨) ચહેરો

આનમાન વિ૦ + ન માની શકાય એવું; ખોટું

આનય પું૦; **૦ન** ન૦ [સં.] આણવું તે (૨) ઉપનયનસંસ્કાર

આનર્ત(ર્ત્ત) પું૦ [સં.] (સં.) કાઠિયાવાડનું પ્રાચીન નામ

આનંત્ય ન૦[સં.] અનંતતા (૨) શાશ્વતતા (૩) સ્વર્ગ; પરલોકનું સુખ

આનંદ પું૦[સં.]હર્ષ; પ્રસન્નતા(૨)પું૦;ન૦ બ્રહ્મ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ક** વિ૦ આનંદકારી. **૦કંદ** પું૦ આનંદનું મૂળ (૨) બ્રહ્મ; પરમાત્મા. **૦કારી** વિ૦ આનંદ કરાવનારું. **૦ગિરિ** પું૦ (સં.) શંકરાચાર્યનાં ભાષ્યો ઉપર ટીકા લખનાર એક વિદ્વાન. **૦ઘન** વિ૦ આનંદથી ભરપૂર (૨) પું૦ બ્રહ્મ; પરમાત્મા (૩) (સં.) જૈનધર્મનો એક સંત. **૦પર્યવસાયી** વિ૦ જેને અંતે આનંદ હોય એવું; આનંદમાં પરિણમે એવું. **૦ભૈરવી** સ્ત્રી૦ એક રાગિણી. **૦ભૈરવ** વિ૦ એકીસાથે આનંદ અને ભય પમાડનારું (૨) પું૦(સં.)શંકર;મહાદેવ. **૦મય** વિ૦ આનંદથી ભરેલું. **૦મય કોશ(–ષ)** પું૦ અન્ન, પ્રાણ, મન, વિજ્ઞાન અને આનંદ એ પંચકોશોમાંનો એક. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ (કલાના ઉપભોગથી થતા) આનંદ વિષે વિચાર કરનારું શાસ્ત્ર; 'એસ્થેટિક્સ'. **૦મૂર્તિ(–ર્ત્તિ)** વિ૦ આનંદરૂપ (૨) સ્ત્રી૦ બહુ આનંદી માણસ. **૦લહરિ(–રી)** સ્ત્રી૦ આનંદનો તરંગ (૨) [સં.] શંકરાચાર્યકૃત એક સ્તોત્ર. **૦વર્ષી** વિ૦ આનંદ વરસાવનારું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦[સં. आनंद्] આનંદ કરવો; ખુશ થવું. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ આનંદી રહેવાનું વલણ; એવો સ્વભાવ. **૦સમાધિ** સ્ત્રી૦ આનંદપૂર્ણ સમાધિ (૨) આનંદથી થયેલી સમાધિ (૩) રજસ્તમોગુણયુક્ત ચિત્તની માત્ર ભાવનાથી સ્થિરતા બને ત્યારે થતી સમાધિ. **–દા** સ્ત્રી૦ ભાંગ. **–દાશ્રુ** ન૦ આનંદનાં આંસુ. **–દિત** વિ૦ ખુશ. **–દી** વિ૦ ખુશમિજાજી; મોજી

આનંદદોરો પું૦ જુઓ અનંતદોરો

આનાકાની સ્ત્રી૦ [हिं., म.; सं. अनाकर्णन ?] હા ના કરવી તે; ઢચુપચુ હોવાની દશા

આનાવારી સ્ત્રી૦ કેટલી આની પાક પાક્યો તેનો અડસટ્ટો કાઢવો તે; ઉત્પન્નનો અડસટ્ટો.

[**-કાઢવી**=આનાવારીનો અંદાજ નક્કી કરવો; આનાવારી ગણવી.] [પુતળિયું

આનિયું ન૦ ['આનો' પરથી] કોટમાં નાખવાનું

આની સ્ત્રી૦ [જુઓ આનો] એક આનાનો સિક્કો (૨) [લા.] સોળમો ભાગ. **૦ભાર** પું૦ રૂપિયાના સિક્કાના વજનનો – રૂપિયાભારનો ૧૬મો ભાગ.

આનુકૂલ્ય ન૦ [સં.] અનુકૂલતા

આનુપૂર્વી સ્ત્રી૦ [સં.] અનુક્રમ (૨) નિયમ પ્રમાણે દોરેલું અનુમાન [ન્યા.]

આનુભવિક વિ૦ [સં.] અનુભવને લગતું

આનુમાનિક વિ૦[સં.] અનુમાનને લગતું (૨) તર્કસિદ્ધ

આનુયાંત્રિક વિ૦[સં.] યાંત્રિક;યંત્રવત્ એકધારું

આનુવંશિક વિ૦ [સં.] વંશપરંપરાથી ચાલતું. **૦તા** સ્ત્રી૦

આનુશ્રાવિક વિ૦ [સં.] શ્રવણ દ્વારા જાણેલું

આનુષંગિક વિ૦ [સં.] અમુકના સંબંધવાળું; સહવર્તી (૨) ગૌણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

આનૃણ્ય ન૦ [સં.] અનૃણ – ઋણમુક્ત થવું તે

આનું (આ'નું) વિ૦ 'આ' (સ૦)નું છઠ્ઠી વિ૦નું રૂપ. (બ૦વ૦ આમનું) (બીજાં રૂપો–આનાથી, આને, આનામાં) [નાણું

આનો પું૦ [सं. आणक] ચાર પૈસાની કિંમતનું

આન્ધ્ર પું૦ [સં.] જુઓ 'આંધ્ર'

આન્વીક્ષિકી સ્ત્રી૦ [સં.] તર્ક – ન્યાયશાસ્ત્ર (૨) આત્મવિદ્યા

આપ [सं. अप्–आप] પાણી

આપ ન૦ [सं. आत्मन्, प्रा. अप्प] પોતાપણું; અહંતા (૨) પોતાનું શરીર (૩) સ૦ તમે [માનાર્થે] (૪) પોતે; ખુદ (સમાસમાં). ઉદા૦ આપમહેનત, આપખુશી ઇ૦. [**આપ આપ કરવું** = અતિ માનથી બોલવું કે વર્તવું; ખુશામત કરવી.] **૦અક્કલ** સ્ત્રી૦ આપબુદ્ધિ; પોતાની અક્કલહોશિયારી. **૦અખત્યાર** વિ૦ પોતાની મરજી પ્રમાણે ચાલનારું; આપખુદ. **૦અખત્યારી** સ્ત્રી૦ આપખુદી. **૦આપણું** વિ૦ પોતપોતાનું. **૦આપમાં** અ૦ અંદરે-અંદર; માંહોમાંહે. **૦કમાઈ** સ્ત્રી૦ જાતે કરેલી કમાણી. **૦કર્મી** વિ૦ પોતાના જ પુરુષાર્થ પર આધાર રાખનારું. **૦કળા** સ્ત્રી૦ આપે આવડે એવી કળા. **૦ખુદ** વિ૦ સર્વ સત્તા સ્વાધીન રાખી – ગણી વર્તનારું. **૦ખુદી** સ્ત્રી૦ આપખુદ વર્તન. **૦ખુશી** સ્ત્રી૦ પોતાની મરજી. **૦ઘાત** પું૦ આત્મહત્યા. **૦ઘાતિયું** વિ૦ આપઘાત કરનારું. **૦ઝલું** વિ૦ (કા.) આપબળે ટકી રહેતું; સ્વાશ્રયી. **૦ડાહ્યું** વિ૦ પોતાને બહુ ડાહ્યું માનનારું (૨) દોઢડાહ્યું. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ સ્વાર્થી દૃષ્ટિ. **૦પરભાવ** પું૦ ભેદભાવ; મારાતારાપણું. **૦બળ** ન૦ પોતાનું બળ; જાતબળ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ પોતાની બુદ્ધિ (૨) સ્વાર્થબુદ્ધિ. **૦ભોગ** પું૦ સ્વાર્થત્યાગ. **૦મતલબી(-બિયું)** વિ૦સ્વાર્થી. **૦મતિયું**, **૦મતીલું** વિ૦ પોતાની જ મતિ અનુસાર ચાલનારું (૨) દુરાગ્રહી; જક્કી. **૦મુખત્યાર** વિ૦પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાની સત્તાવાળું. **૦મુખત્યારી** સ્ત્રી૦ પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવાનો અધિકાર – સત્તા. **૦મેળે** અ૦ આપોઆપ; પોતાની મેળે. **૦રખું** વિ૦(કા.)પોતાનું જ સાચવી બેસી રહે એવું; સ્વાર્થી. **૦વખાણ** ન૦, **૦વડાઈ** સ્ત્રી૦ પોતાની વડાઈ – મોટાઈ દેખાડવી — જાતે પોતાનાં વખાણ કરવાં તે; આત્મશ્લાઘા. **૦વીતી** સ્ત્રી૦ પોતાને વીતેલું તે; પોતાને થયેલો અનુભવ; આત્મકથા. **૦સ્વાર્થ** પું૦પોતાનો સ્વાર્થ; એકલપેટાપણું. **૦સ્વાર્થી** વિ૦ આપમતલબી. **૦હત્યારું** વિ૦ આત્મઘાતી. **-પે** અ૦ પોતાની મેળે. **-પોઆપ** અ૦ ખુદ જાતે; પંડે (૨) પોતાની મેળે; સહજ; સ્વાભાવિક રીતે

આપગા સ્ત્રી૦ [સં.] નદી

આપઘાત,-તિયું જુઓ 'આપ'માં

આપટો પું૦ એક ઝાડ

આપડાહ્યું વિ૦ જુઓ 'આપ'માં

આપણ પું૦ [સં.] બજાર; ચૌટું

આપણ સ૦ [सं. आत्मन्, प्रा. अप्पण] (સામાન્યતઃ પદ્યમાં) હું કે અમે અને તું કે તમે; બોલનાર ને સાંભળનાર બધા. (ગદ્યમાં 'આપણે' પ્રાયઃ વપરાય છે). **-ણું** સ૦

'આપણે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિ ન૦, એ૦ વ૦ રૂપ. **–ણે** સ૦ જુઓ આપણ (૨) હું (જેમ કે, 'ભાઈ, આપણે એમાં માનતા નથી'.) (૩) તમે; આપ. ઉદા૦ "આપણે કારભાર કરો ત્યારે સરત રાખજો" (સરસ્વતીચંદ્ર)

આપત સ્ત્રી૦ જુઓ આયપત

આપત સ્ત્રી૦[સં.]જુઓ આપત્તિ. **–ત્કાળ** પું૦ આપત્તિનો સમય

આપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] આફત; સંકટ (૨) દુઃખ; મુશ્કેલી

આપત્ય ન૦ + જુઓ અપત્ય

આપદ(–દા) સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ આપત્તિ. [**–પડવી** = આફત કે દુઃખ થવું–અનુભવમાં આવવું.] **–દ્ધર્મ** પું૦ આપત્તિના સમયનો ધર્મ; મુશ્કેલીની વેળાએ નછૂટકે જે કરવાની ધર્મશાસ્ત્રે રજા આપી હોય તેવું કામ

આપદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ જુઓ 'આપ'માં

આપન્ન વિ૦ [સં.] પ્રાપ્ત; મળેલું (૨) આપત્તિમાં આવી પડેલું

આપન્યા સ્ત્રી૦ પોતાની સ્થિતિનું ભાન (૨) આત્મસંતોષ

આપપરભાવ, આપબુદ્ધિ, આપભોગ, આપમતલબી(–બિયું), આપમતિયું, આપમતીલું, આપમુખત્યાર, –રી, આપમેળે જુઓ 'આપ'માં

આપલે સ્ત્રી૦ [આપવું + લેવું] આપવું અને લેવું તે; લેવડદેવડ

આપવખાણ, આપવડાઈ, આપવીતી જુઓ 'આપ'માં

આપવું સ૦ક્રિ૦ [સં. अर्प्] અર્પવું; દેવું (૨) સોંપવું; હવાલે કરવું

આપસમાં,–આપ્સમાં અ૦ [हि. आपस] આપઆપમાં; પોતપોતામાં; માંહોમાંહે

આ પા અ૦ + આ પાસ; આ બાજુ; આ તરફ

આપાત પું૦[સં.] પડવું તે (૨) ચાલુ ક્ષણ (૩) પ્રથમ દૃષ્ટિ. **૦તઃ** અ૦ નજર પડતાં જ; એકદમ

આપાપર વિ૦ [આપ + અપર] પોતીકું ને પારકું; મારુંતારું

આપીત વિ૦ [સં.] પીળાશ પડતું (૨) થોડું પીધેલું–ચાખેલું (૩) સ્ત્રી૦ સુવર્ણ માક્ષિક ધાતુ

આપુ ન૦ [જુઓ આપું] + પોતાપણું (૨) સ૦ જુઓ આપ

આપુશાહ પું૦[આપવું+શાહ] શાહુકાર; પોતાનું દેવું ભરી દે એવો ગૃહસ્થ

આપૂષ ન૦ [સં.] જસત

આપૃચ્છા સ્ત્રી૦ [સં.] વાતચીત; ખબરઅંતર પૂછવી તે (૨) પડપૂછ (૩) જિજ્ઞાસા

આપે, –પોઆપ અ૦ જુઓ 'આપ'માં

આપો પું૦ [दे. अप्प] બાપ; પિતા (૨) [લા.] વૃદ્ધ માણસ; વડીલ

આપોપું ન૦ પોતાપણું (૨) ટેક (૩) અ૦ એની મેળે; આપોઆપ

આપોશાન ન૦[સં.] જમતાં પહેલાં અને પછી બોલવાનો મંત્ર (૨) જુઓ અપૂશણ

આપ્ત વિ૦[સં.] નજીકના સંબંધવાળું; સગું (૨) વિશ્વાસપાત્ર [સમાચાર ઇત્યાદિ] (૩) વિશ્વાસુ [માણસ] (૪) પ્રાપ્ત; મેળવેલું (૫) પું૦ પોતે જે વસ્તુ વિષે કહેતો હોય તે વસ્તુ જાતે જોઈ હોય–જાણી હોય એવો–પ્રમાણપાત્ર માણસ. **૦કામ** વિ૦ જેની ઇચ્છા ફળી હોય એવું; સંતુષ્ટ. **૦જન** પું૦; ન૦ સગું; સ્નેહી (૨) વિશ્વાસુ માણસ; અંગત માણસ. **૦વર્ગ** પું૦ આપ્તજનોનો સમૂહ(૨)પોતાના વિશ્વાસુઓનું મંડળ. **૦વાક્ય** ન૦ આપ્તનું વાક્ય; વિશ્વાસ મૂકવા યોગ્ય વાક્ય

આપ્રા સ્ત્રી૦ [સં.] જટા

આપ્તિ સ્ત્રી૦[સં.] પ્રાપ્તિ; લાભ (૨) સંબંધ

આપ્યાયન ન૦ [સં.] પ્રેમ (૨) સંતોષ

આફણી સ્ત્રી૦ આપત્તિ (૨) ફેણ (૩) (પ.) અ૦ જુઓ આફણીએ

આફણીએ અ૦ [સં. आत्मन्? प्रा. अप्पणो= સ્વયં?] (પ.) પોતાની મેળે (૨) એકાએક

આફત સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ આપત્તિ

આફતાબ પું૦ [फा.] સૂર્ય. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ છત્રી; આબદાગીરી

આફરકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ આફરવું

આફરહું અ૦ + જુઓ આફણીએ

આફરવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ આફરો] આફરો ચડવો

આફરીન અ૦ [फा.] કુરબાન; ફિદા; ખુશખુશ; વારી ગયું હોય તેમ (૨) ધન્ય; શાબાશ (ઉદ્ગાર) (૩) સ્ત્રી૦ શાબાશી

આફરો પું૦ [सं. आपूर्ण, प्रा. अप्फण्ण?] પેટ ચડવું તે (૨) ઘણું ખાવાથી થતી અકળામણ. [**-ચડવો**=(ઘણું ખાવાથી) પેટ ફૂલવું ને અકળામણ થવી. **-ઊતરવો, બેસવો**=આફરો મટી જવો]

આફલાતૂન વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ 'અફલાતૂન'

આફળવું અ૦ક્રિ૦[सं. आस्फाल्, प्रा. आप्फाल] ટિચાવું; અફળાવું (૨) અફળ જવું

આફૂડું(-રું) અ૦ જુઓ આફણીએ

આફૂસ સ્ત્રી૦ [पो. आल्फोन्झो] કેરીની એક જાત કે તે જાતની કેરી

આફોડું અ+જુઓ આફણીએ

આફ્રિકન વિ૦ [इं.] આફ્રિકાનું (૨) પું૦ આફ્રિકાનો વતની

આફ્રિકા પું૦; ન૦ [इं.] (સં.) પૃથ્વીના પાંચ ખંડમાંનો એક

આફ્રિદી વિ૦ [પુસ્તુ] હિંદની સરહદ ઉપર એ નામની એક ટોળીનું (૨) પું૦ એ ટોળીનો એક માણસ

આબ ન૦[फा.] પાણી; જળ (૨) તેજ; નૂર (૩) ધારની તીક્ષ્ણતા. **૦કારી** સ્ત્રી૦ [फा.] દારૂ ગાળવાનું કામ (૨) દારૂ વગેરે કેફી ચીજો પર લેવાતો કર(૩)વિ૦ એને લગતું. **૦ખોરી** સ્ત્રી૦ ['આબખોરો' પરથી] ટોયલી; લોટી. **૦ખોરો** પું૦ [फा. આબખોરહ્] લોટો. **૦દસ્ત** ન૦ [फा.] વજૂ. **૦દાર** વિ૦ [फा.] પાણીદાર. **૦દારખાનું** ન૦ પાણિયારું

આબકદૂબક પું૦ગિલ્લીદંડાની રમતનો એક દાવ

આબકારી, આબખોરી,(-રો), આબદસ્ત જુઓ 'આબ'માં

આબદા સ્ત્રી૦ જુઓ આપદા ('આપદા'નો ગ્રામ્ય ઉચ્ચાર)

આબદાગીરી સ્ત્રી૦ આફતાબગીરી; મોટું અને સુંદર છત્ર

આબદાર, ૦ખાનું જુઓ 'આબ'માં

આબદ્ધ વિ૦[सं.] બંધાયેલું; જકડાયેલું(૨)સજ્જડ

આબરૂ સ્ત્રી૦ [फा.] કીર્તિ; શાખ; નામના. [**-આપવી**=માન આપવું; પ્રતિષ્ઠા કરવી. **-ઉઘાડવી, ઉઘાડી કરવી**=ફજેત કે બેઆબરૂ કરવું. **-ઉપર આવવું**=ચારિત્ર્ય કે આબરૂને અંગે આક્ષેપ કરવો; તેના પર હલ્લો કરવો. (**-ઉપર જવું** પણ કહેવાય છે.) **-ઉપર હાથ નાખવો**=આબરૂ ઉપર આવવું (૨) સ્ત્રીની લાજ લેવી-બળાત્કાર, શિયળભંગ કરવો. **-ઉપર વાત આવવી**=આબરૂ જવા વારો આવવો; બેઆબરૂ થવા પ્રસંગ આવવો. **-કાઢવી**=નામના મેળવવી (૨) (વ્યંગમાં) નામ બોળવું; ફજેત થવું. **-જવી**=બેઆબરૂ થવું. **-ના કાંકરા**=ફજેતી; બેઆબરૂ. **-લૂંટવી, -લેવી**=જુઓ 'આબરૂ ઉપર હાથ નાખવો'.] **૦દાર** વિ૦ આબરૂવાળું

આબ(-બુ)વો પું૦ એક વેલો કે તેની સિંગ

આબા પું૦ [अ.] આપો; પિતા (૨) દાદો

આબાદ વિ૦ [फा.] વસ્તીવાળું (૨) ભરપૂર; સમૃદ્ધ (૩) ખેડાયેલું; ફળદ્રુપ [જમીન] (૪) સલામત; સુખી (૫) ભારે; સરસ; ઉત્તમ (૬) અચૂક (૭) અ૦ ચૂક્યા વિના. **-દાન** વિ૦ આબાદ. **-દાની,-દી** સ્ત્રી૦ આબાદ-સમૃદ્ધ હોવું તે. **-દીખાનું** ન૦ આબાદીનું ઘર; આબાદ સ્થળ

આબાન પું૦[फा.]પારસી વર્ષનો આઠમો મહિનો

આબાલવૃદ્ધ અ૦ [सं.] બાળકથી માંડીને વૃદ્ધ પર્યંત

આબિ(-બે)દ વિ૦[अ.]ધાર્મિક; પવિત્ર; પ્રાર્થના કરનારું

આબેહયાત ન૦ [फा.] અમૃત

આબેહૂબ વિ૦ [अ. हूबहू] હૂબહૂ; તાદૃશ

આબોહવા સ્ત્રી૦[फा.] હવાપાણી

આબ્દિક વિ૦ [सं.]વાર્ષિક (૨) ન૦ વર્ષે પ્રગટ થતું સામયિક

આભ ન૦ [सं. अभ्र] આકાશ (૨) વાદળું. [**-ઊંડળમાં લેવું,-ની સાથે બાથ ભીડવી કે બાંય ભરવી**=ગજા ઉપરાંત હામ ભીડવી; ખોટું સાહસ ખેડવું; વધારે પડતી હિંમત કરવી. **-જમીનનો ફરક કે ફેર**=ઘણો મોટો ફરક. **-ના તારા ઉખેડવા કે ઉતારવા**=જુઓ 'આકાશ'માં. **-તૂટી પડવું**=અતિશય દુઃખ આવી પડવું. **-ના તારા દેખાડવા**=ખૂબ વિતાડવું. **-ના તારા દેખવા**=સ્વર્ગનું સુખ જાણે મળ્યું એમ લાગવું-તેનો ગર્વ હોવો; સુખના મનોરાજ્યમાં રમવું. **-ના તારા**

ખરવા=ભારે ખળભળ મચવી ઉલ્કાપાત થવો. **–ને (અને) જમીન (ધરતી) એક થવાં**= આકાશ પાતાળ એક થવાં; મોટો અનર્થ થવો –પ્રલય થવો. **–પડવું**=જુઓ આભ તૂટી પડવું. **–ફાટવું**=ન રોકાય એવું અફાટ કાંઈ થવું. (જેમ કે વરસાદ, દુઃખ, લોકનો સમૂહ) (તે પરથી **આભ ફાટ્યું ત્યાં થીંગડું દેવું** =અશક્યને શક્ય કરવા વ્યર્થ ફાંફાં મારવાં.] **૦ફાડ** વિ૦ આકાશને ફાડી નાખે એવું. **૦લું** ન૦ આકાશ; આભ (૨) વાદળું (૩) દર્પણ (૪) ન૦(કા.) ઝીણો ગોળ કાચ (કાઠી સ્ત્રીઓ વગેરે વસ્ત્રમાં ચોડે છે તે). **–ભાલાડુ** પું૦ (કલ્પી લીધેલો) મોટો નફો – ફાયદો (૨) મોટી વાત; આશા [કલ્પી લીધેલી] (૩) અશક્ય આશા

આભડછેટ સ્ત્રી૦ [આભડવું+છેટ–દે. छित्त= અડકેલું] અભડાવું તે (૨) અમુકના સ્પર્શથી અભડાઈ જવાય તેવી માન્યતા (૩) રજસ્રાવ; અટકાવ (૪) પ્રસવ સમયે ઓર, લોહી ઇત્યાદિ નીકળે છે તે

આભડવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. अब्भिड=મળવું; સંગ કરવો ઉપરથી ?] અભડાવું (૨) અડવું. [**આભડવા જવું**=કોઈ મરી ગયું હોય ત્યાં – તેની ઉત્તર ક્રિયામાં – જવું

આભરણ ન૦[सं.] અલંકાર; આભૂષણ; શણગાર

આભા સ્ત્રી૦[सं.] તેજ; દીપ્તિ (૨) કાન્તિ; શોભા

આભાર પું૦ [सं.] ઉપકાર; અહેશાન. **૦દર્શક** વિ૦ આભાર દર્શાવતું. **૦દર્શન** ન૦ આભાર માનવો તે. **૦સૂચક** વિ૦ આભાર સૂચવતું. **–રી** વિ૦ આભારયુક્ત. [**. . . ને આભારી હોવું**=. . . ને લઈને થવું; (તે) કારણરૂપ હોવું. **. . . નું આભારી હોવું**=. . . ના આભાર કે ઉપકાર તળે હોવું; –નું કૃતજ્ઞ હોવું.]

આભાલાડુ પું૦ જુઓ 'આભ'માં

આભાસ પું૦[सं.] સાદૃશ્ય; બે વસ્તુ વચ્ચે સરખાપણાનો દેખાવ (૨) ભ્રમ; ખોટો દેખાવ (૩) ઝાંખો પ્રકાશ (૪) [પ્ર.] ભ્રામક હેતુ; હેત્વાભાસ. **૦સી** વિ૦ દેખાતું; પ્રકાશતું (૨) ખોટું દેખાતું; આભાસવાળું (૩) –ના સરખું દેખાતું

આભિચારિક વિ૦ [सं.] અભિચારને લગતું

આભિજાત્ય ન૦[सं.] કુલીનતા; ખાનદાની (૨) શ્રેષ્ઠતા; સૌંદર્ય

આભિમાનિક વિ૦ [सं.] અભિમાનને લગતું; અભિમાનયુક્ત. **–કી** વિ૦ સ્ત્રી૦

આભીર પું૦[सं.] આહીર; ગોવાળિયો; ભરવાડ (૨) એક છંદ. **–રી** સ્ત્રી૦ આભીરની સ્ત્રી

આભું વિ૦ [सं. अद्भुत, प्रा. अब्भुय] ચકિત; દિંગ. [**–બનવું** = ચકિત થઈ જવું; સ્તબ્ધ કે દિંગ થવું.]

આભૂષણ ન૦ [सं.] ઘરેણું

આભૃત વિ૦ [सं.] ભરેલું; ભરપૂર; સમૃદ્ધ

આભેસ [अ.हवस] સઢ. [**-કરવું**=સઢ ચઢાવવો]

આભોક પું૦ [सं. आभोग] વાળી લેવું–સમેટી લેવું તે (૨) ધ્રુપદનો ત્રીજો–છેલ્લો ભાગ (૩) કબજો; ભોગવટો. [**–વાળવો**=ઉપસંહાર કરવો]

આભોગ પું૦ [सं.] ઉપભોગ; ભોગવવું તે (૨) ઘેરાવો; વિસ્તાર (૩) ધ્રુપદના ત્રણ ભાગમાંનો ત્રીજો [સંગીત] (૪) સાપની ફેણ [(૨) ખાનગી

આભ્યંતર(–રિક) વિ૦ [सं.] અંદરનું; માંહેલું

આભ્યાસિક વિ૦ [सं.] અભ્યાસ-મહાવરામાંથી પરિણમતું (૨) અભ્યાસી. **–કી** વિ૦ સ્ત્રી૦

આમ પું૦ [सं.] કાચો મળ; જળસ (૨) મરડો. **૦રસ** પું૦ પેટનો કાચો મળ. **૦વાત(–યુ)** પું૦ આમને લીધે થતો સંધિવા. **–માતિસાર** પું૦ મરડો; સંગ્રહણી. **–માશય** ન૦ જ્યાં આમ રહે છે તે પેટનો ભાગ

આમ સ્ત્રી૦ [सं. आम्र] કેરી. **૦ચૂર** ન૦ કેરીનો છૂંદો; એનું અથાણું. **૦રસ** કેરીનો રસ. **૦રસિયું, ૦રસી** વિ૦ કેરીના રસ જેવું

આમ અ૦ આ પ્રમાણે (૨) આ તરફ; અહીં. **૦તેમ** અ૦ અવ્યવસ્થિત રીતે; ગમે તેમ (૨) અહીંતહીં. **૦તેમથી** અ૦ ગમે તે રીતે (૨) ગમે ત્યાંથી; અહીંથી તહીંથી. **૦થી** અ૦ આ બાજુએથી. **૦નું** વિ૦ આ બાજુનું. [**આમનો સૂરજ આમ ઊગવો** = પૂર્વનો સૂરજ પશ્ચિમમાં ઊગવો; સામાન્યતઃ ન બને એવું બનવું.]

આમ વિ[अ.] સામાન્ય; ખાસ નહિ એવું. **૦જનતા, ૦પ્રજા** સ્ત્રી૦ સાધારણ લોકો (અમીર ઉમરાવ

નહિ). **૦વર્ગ** પું૦ સાધારણ લોકોનો વર્ગ-સમૂહ. **૦સભા** સ્ત્રી૦ આમવર્ગના લોકોની સભા (૨) તેમના પ્રતિનિધિઓની સભા. **૦સરા** સ્ત્રી૦ સરાઈ; ધર્મશાળા (૨) મહોલ્લા વચ્ચેની છૂટી સાર્વજનિક જગા

આમચું ન૦ આંબોળિયું (૨) કોકમ (૩) કોઈ પણ ખાટાં ફળની સુકવણી

આમટ વિ૦ [મ. अंबट] ખાટું. **-ટી** સ્ત્રી૦ [મ.] (દખણી ઢબની) આમલીના પાણીની કઢી કે દાળ

આમણ (ણ,) સ્ત્રી૦ આંતરડાનો છેડાનો ભાગ; આમળ (૨) પેડાનો એક ભાગ. [**-છટકાવવી**= (સુ.) દમ કાઢી નાંખવો; ખૂબ રગડવું.]

આમણ,-ણી કૃત્પ્રત્યય : ક્રિ૦ પરથી અનુક્રમે ન૦ ને સ્ત્રી૦ બનાવે. તે ક્રિયા કે તેની મહેનત મજૂરી એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ પીંજામણ,-ણી [હતાશ

આમણદૂમણું વિ૦ આભારથી દબાયેલું (૨)

આમણ(-લ,-ળ)સારો ગંધક પું૦ જુઓ આમલસારો ગંધક ['આણે'નું બ૦ વ૦)

આમણે (આ'મ) સ૦ આ માણસે (ત્રીજી વિ૦

આમદ,૦ની,-દાની સ્ત્રી૦ [ફા.] આવક (૨) પેદાશ; ઊપજ [પરસ્પર

આમનસામન અ૦ સામસામે; માંહોમાંહે;

આમનું વિ૦ જુઓ 'આમ' અ૦ માં (૨) [આ'મ] સ૦ 'આનું' સ૦નું બ૦ વ૦. (આમનાથી, આમનામાં, આમને રૂપો તેનાં છે.)

આમન્યા સ્ત્રી૦ આજ્ઞાપાલન (૨) મર્યાદા; સભ્યતા. [**-પાળવી, માનવી, રાખવી** = આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું; આજ્ઞા માથે ચડાવવી (૨) મર્યાદાનો ભંગ ન કરવો—તે સંભાળવી. **-માં રહેવું**= . . .ની આજ્ઞા કે મર્યાદા ન લોપવી, તેને વશ વર્તવું. **-રહેવી** = મર્યાદા સચવાવી; તેનો ભંગ ન થવો.]

આમય પું૦ [સં.] રોગ

આમરણ(-ણાંત) અ૦ [સં.] જિંદગી પર્યંત (૨) વિ૦ મરણ પર્યંત રહેનારું

આમલ(-ળ)સારો ગંધક પું૦ [હિં. आँवलासार गंधक] એક જાતનો ગંધક (જરા ખાટો હોય છે ને સાફ વધારે હોય છે.)

આમલી સ્ત્રી૦ [સં. आम्लिका] એ નામનું ઝાડ; આંબલી (૨) તેનું ફળ. [**-નો બંધ** = પાકો મજબૂત (આમલીની ડાળ જેવો) બંધ. **-નાં પાનમાં સૂઈ જા** = મર, ટળ દીસતો રહે (એવો અર્થ બતાવે છે.)] **૦પીપળી** સ્ત્રી૦ એક રમત; આંબલીપીપળી. [**-રમાડવી**=ઊંધું-છતું સમજાવીને ભરમાવવું, ફાંફાં મરાવવાં, ગૂંચવવું.]

આમળ સ્ત્રી૦;ન૦ આંતરડાનો છેક નીચલો ભાગ (૨) જનનનાળ; આંબેલ

આમળવું સ૦ક્રિ૦ વળ દેવો; મચડવું [ગંધક

આમળસારો ગંધક પું૦ જુઓ આમલસારો

આમળિયું ન૦ બાળકોનું પગનું એક ઘરેણું (જાડા તારને વળ દીધેલું-આમળેલું તે હોય છે.)

આમળી સ્ત્રી૦ [સં. आमलकी] આમળાનું ઝાડ

આમળું ન૦ [સં. आमलक] એક ફળ. [**આમળા જેવું મીઠું**=મોટો ભમરડો; પૂરી નિષ્ફળતા]

આમળું,-ળિયું ન૦ [આમળ પરથી ?]-કાઢવું ખૂબ થકવવું કે મારવું

આમળો પું૦ વળ (૨) ટેક; અભિમાન (૩) દ્વેષ; ખાર. [**-ચડવો**=અમળાઈને વળ આવવો (૨) દ્વેષ કે ખાર નીપજવો. **-દેવો**=આમળવું; વળ ચઢાવવો. **-રાખવો**=ટેક કે દ્વેષનો ડંખ હોવો કે મનમાં સેવવો.]

આમંત્રણ ન૦ [સં.] બોલાવવું તે; નોતરું. **૦પત્રિકા** સ્ત્રી૦ આમંત્રણ આપવા માટે મોકલેલી પત્રિકા – કાગળ. **-ણા** સ્ત્રી૦ આમંત્રણ. **-ણાજ્ઞાપત્ર** [+ આજ્ઞાપત્ર] ન૦ + (ન્યાયાધીશને ત્યાં-અદાલતમાં આવવાના) આમંત્રણનું આજ્ઞાપત્ર – હુકમ; 'સમન્સ'. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. आमंत्र्] બોલાવવું; નોતરવું

આમંત્રિત વિ૦ [સં.] આમંત્રેલું

આમાત્ય પું૦ [સં.] અમાત્ય

આમાન્ન ન૦ [સં.] કાચા ચોખા (૨) બ્રાહ્મણને અપાતું કાચું અનાજ

આમિખ ન૦+જુઓ આમિષ

આમિલ પું૦ [સં.] અમલદાર; અધિકારી (૨) સિંધની એક હિંદુ જાતનો માણસ

આમિષ ન૦ [સં.] માંસ (૨) ગલ; લાલચ

આમીન અ૦ [હિબ્રૂ, अ.] તથાસ્તુ (અંતનું આશીર્વચન)

આમુખ ન૦ [सं.] પ્રસ્તાવના; ઉપોદ્ઘાત

આમુત્રિક, આમુષ્મિક વિ૦ [सं.] પારલૌકિક; પરલોકનું

આમેજ વિ૦ [फा.] સામેલ; ભેળવેલું

આમોદ પું૦ [सं.] આનંદ (૨) સુગંધ

આમ્નાય પું૦ [सं.] વેદ, શ્રુતિ (૨) સંપ્રદાય; મત (૩) શિષ્ટાચાર; રૂઢિ

આમ્ર પું૦ [सं.] આંબો. ૦**મંજરી** સ્ત્રી૦ આંબાની મોરેલી ડાંખળી

આય ન૦ (પ.) જુઓ આયણું

આય સ૦ (૨) વિ૦ (પારસી) આ

આય પું૦ [सं.] લાભ; આવક; ફાયદો (૨) પેદાશ (૩) જનાનખાનાનો રક્ષક કે નાજર. ૦**વ્યય** આવક અને ખર્ચ

આય (આ'ય) સ્ત્રી૦ શક્તિ; આંગમણ (૨) હિંમત

આય(-વ)ખું ન૦ [सं. आयुष्य] આવરદા

આયડુ પું૦ આઢિયો; ગોવાળિયો. **-ડું** ન૦ ઢોરોનું ચરવા જવું તે

આયત વિ૦ [सं.] લંબચોરસ (૨) લંબાયેલું (૩) દીર્ઘ (૪) પું૦ (ગ.) લાત્યચતુષ્કોણ (૫) સમકર્ણ; લાત્યચતુરસ્ર; 'રેક્ટૅન્ગલ'. ૦**ખાત** પું૦ 'રેક્ટૅંગ્યુલર પૅરેલલોપાઇપ્ડ'

આયત સ્ત્રી૦ [अ.] કુરાનનું વાક્ય

આયતન ન૦ [सं.] રહેઠાણ; સ્થાન

આયતું વિ૦ [सं. अयत्न :? आयत्त? કે प्रा. आयंत = આવતું? म. आयता] અનાયાસે મળેલું; મફતિયું. [**આયતા પર રાચવું** = ભેગાં કરેલાં નાણાંમાંથી ખરચવું તે.] **-તારામ** પું૦ આયતા - મફતના પર જીવનાર

આયત્ત વિ૦ [सं.] અધીન; તાબે

આયદો પું૦ ભાગિયાનો ભાગ - મુકરર હિસ્સો

આયના સ્ત્રી૦+[જુઓ આજ્ઞા] આમન્યા

આયનો પું૦ [फा. आइनह्] આઈનો; અરીસો

આયપત સ્ત્રી૦ [म. आयपत, ऐपत. फा. आफियत પરથી ?] આય; આવક; ઊપજ; કમાણી (૨) ન૦ વારસો. ૦**વેરો** પું૦ આવકવેરો

આયર વિ૦ [सं. आहिर] એ નામની જાતિનું (૨) પું૦ એ જાતિનો પુરુષ. **-રાણી** સ્ત્રી૦ આયર જાતની સ્ત્રી

આયંદે અ૦ [फा.] હવે પછી; ભવિષ્યમાં (૨) સરવાળે

આયા સ્ત્રી૦ [पो.] છોકરાંને સંભાળવા રાખેલી બાઈ

આયાત વિ૦ [सं.] બહારગામથી કે પરદેશથી આવેલું (૨) સ્ત્રી૦ બહારગામના માલનો આવરો. ૦**કર**, ૦**વેરો** પું૦ આયાત ઉપરનો વેરો. **-તી** વિ૦ આયાતને લગતું

આયાત [अ.] સ્ત્રી૦બ૦વ૦ કુરાનની આયતો

આયાન ન૦ [सं.] આગમન

આયામ પું૦ [सं.] લંબાઈ (૨) વિસ્તાર (૩) નિગ્રહ; નિયમન

આયાસ પું૦ [सं.] કષ્ટ; મહેનત (૨) પ્રયત્ન (૩) થાક; પીડા. **-સી** વિ૦ આયાસ કરનારું; મહેનતુ (૨) દુઃખપ્રદ; કપરું (૩) થાકેલું; ખિન્ન

આયુ ન૦ [सं.] આયુષ્ય (૨) વય; ઉંમર. ૦**રારોગ્ય** ન૦ [सं] આયુષ્ય અને તંદુરસ્તી; નીરોગી લાંબું જીવન

આયુધ ન૦ [सं.] હથિયાર. ૦**શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦, **-ધાગાર** ન૦ [सं.] હથિયારો રાખવાનું કે બનાવવાનું સ્થળ

આયુર્વેદ પું૦ [सं.] આર્યોનું વૈદક શાસ્ત્ર. **-દિક** વિ૦ આયુર્વેદ સબંધી કે તેને લગતું

આયુષ(-ષ્ય) ન૦ [सं.] આવરદા. ૦**(-ષ્ય)દોરી** સ્ત્રી૦ આયુષ્ય; આવરદા; જીવનદોરી. ૦**(ષ્ય)મર્યાદા** સ્ત્રી૦ આયુષ્યની હદ. **-ષ્માન** આયુષ્યવાળું; જીવંત (૨) દીર્ઘાયુષી

આયોજન ન૦ [सं.] વ્યવસ્થા કરવી તે (૨) તેને માટેની સાધનસામગ્રી. **-ના** સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થા; સંગઠન

-આર પ્રત્યય [सं. कार] વસ્તુને લાગતાં 'તે કરનાર' એ અર્થનું નામ બનાવે છે. ઉદા૦ લુહાર, કુંભાર, ચમાર

આર પું૦ પાણીનો વેગ - તાણ

આર સ્ત્રી૦ [सं. आरा] (લોઢાની) અણી (જેવી કે પરોણાની) (૨) પરોણી (૩) મોચીનું ટોંચણું. [**-ઘલાવવી, બેસાડવી** = (પરોણા ઇ૦ને) છેડે અણી ઠોકાવવી કે મુકાવવી.]

આર [આ'ર] પું૦ [सं. आहार] કાંજી; ખેળ (૨) આહાર. [**-ઉતારવો, -કાઢવો** = કાંજી દૂર કરવી. **-ચઢાવવો, -દેવો** = કાંજી પાવી; કાંજીવાળું કરવું]

આરકું ન૦ [इं. आर्क] કમાન; મહેરાબ

આરક્ત વિ૦ [सं.] રતાશ પડતું (૨) ઘેરું લાલ. ૦જ્વર પું૦ એક પ્રકારનો તાવ; 'સ્કાર્લેટ ફીવર'. ૦તા સ્ત્રી૦

આરગણું ન૦ આર; મોચીનું ટોંચણું

આરજા સ્ત્રી૦ [सं. आर्या] જૈન સાધ્વી; ગરણીજી

આરજૂ સ્ત્રી૦ [फा.] ઇચ્છા(૨)ઉમેદ;આશા(૩) આતુરતા;તીવ્ર ઇચ્છા. ૦મંદ વિ૦આરજૂવાળું

આરજો પું૦ [अ. आरिजह] રોગ;બીમારી;પીડા

આરડવું અ૦ક્રિ૦ [सं. आ+रट्, प्रा. आरड] ગળામાંથી ખેંચીને અવાજ કાઢવો (ઢોર ઇત્યાદિનું) (૨) [લા.] મોટો અને બેસૂરો અવાજ કાઢવો

આરણકારણ ન૦ [सं. 'कारण'नुं द्वित्व] બહાનું (૨) વિ૦ અનિશ્ચિત

આરણું ન૦ અડાયું; છાણું

આરણ્યક વિ૦ [सं.] અરણ્યને લગતું; વગડાઉ (૨) પું૦ વનવાસી (૩) વેદોમાંના ધાર્મિક અને તાત્ત્વિક ગ્રંથોનું નામ

આરત વિ૦ [सं. आर्त] આર્ત્ત; પીડિત (૨) ભીડમાં આવી પડેલું (૩) અગત્યનું (૪) આતુર (૫) સ્ત્રી૦ [सं. आर्ति] પીડા; ભીડ; ગરજ(૬)ઓરિયો; કોડ; ઉત્કટ ઇચ્છા. ૦બંધુ પું૦ આરત સમયનો બંધુ. ૦વાન વિ૦ આરતવાળું. **-તિયું** વિ૦ આરતવાળું

આરતી સ્ત્રી૦ [सं. आर्ति] દુઃખ; પીડા (૨) [सं. आरात्रिक, प्रा. आरत्तिय] દેવની મૂર્તિ સમક્ષ દીવો ઉતારવો તે (૩) તે વખતે ગવાતું પદ (૪) જુઓ આરતિયું (૫) એક છંદ. [**-ઉતારવી, -કરવી**=દેવ આગળ દીવો (તેની પૂજા તરીકે) ફેરવાય છે તે ઢબે ફેરવવો (૨) [લા.] માન કે પૂજા કરવી. **-જેવું**= ચોખ્ખું. **-લેવી**=દેવને ઉતારેલી આરતીની જ્યોત પર હાથ ફેરવી તે આંખે શિર પર લેવું; એમ તેની આસકા લેવી.] **-તિયું** ન૦ આરતી ઉતારવાનું પાત્ર [(૨) રક્ષણ

આરરી પું૦ હાથીના કુંભસ્થળનો નીચેનો ભાગ

આરદ્રા સ્ત્રી૦ [सं. आर्द्रा] આર્દ્રા નક્ષત્ર

આરપાર અ૦ [सं. आर+पार] આ બાજુથી પેલી બાજુ; સોંસરું

આરબ પું૦ [अ.] અરબસ્તાનનો વતની. **-બી** વિ૦ અરબી [ફળે એવું કર્મ

આરબ્ધ વિ૦[सं.] આરંભેલું (૨) ન૦ તત્કાળ

આરભટી સ્ત્રી૦ [सं.] જેમાં રૌદ્ર અને બીભત્સ રસનું પ્રતિપાદન અતિ પ્રૌઢ સંદર્ભથી કર્યું હોય તેવા પ્રકારની નાટકની શૈલી

આરમાર સ્ત્રી૦ [पो. आर्माडा] મનવાર;અરમાર

આરવા પું૦ [अ. अर्वाह] અરવા; આત્મા; મન; જીવ

આરવે [આ']પું૦બહુ ખાધાથી થતી અકળામણ

આરસ,૦પહાણ પું૦ [सं. आदर्श-पाषाण] એક જાતનો લીસો ચળકતો પથ્થર;સંગેમરમર. **૦બંધી** સ્ત્રી૦ આરસની ફરસબંધી

આરસી સ્ત્રી૦ [सं. आदर्श] નાનો અરીસો. ૦ગરો પું૦ આરસીનો કારીગર. **૦છલ્લો** પું૦, ૦છાપું ન૦ જેમાં ખાપ જડી હોય તેવી વીંટી–વીંટલો. **-સો** પું૦ અરીસો

આરંગ ન૦ શસ્ત્ર; ઓજાર

આરંબી વિ૦ સરસ; ઉત્તમ

આરંભ પું૦[सं.]શરૂઆત; તૈયારી. ૦ક વિ૦ આરંભ કરનારું. ૦ણ ન૦ આરંભવું તે. ૦દ્રવ્ય ન૦મૂળ દ્રવ્ય. ૦વાદ પું૦ પરમાણુઓ વડે જ જગતની ઉત્પત્તિનો નિર્ણય કરનારો વૈશેષિક મત. ૦શૂર(-રું) વિ૦ ક્ષણિક ઉત્સાહવાળું; શરૂઆતમાં ઉત્સાહ બતાવી પછી શિથિલ થઈ જાય તેવું

આરંભવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आरम्] શરૂ કરવું (૨) તૈયારી કરવી

આરાત્રિક ન૦ [सं.] આરતી કે તે ઉતારવી તે

આરાધક વિ૦ [सं.] આરાધના કરનારું. **-ન** ન૦ પ્રસન્ન કરવું તે (૨) આરાધના. **-ના** સ્ત્રી૦ પૂજા; સેવા. **-વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. आराध्] પ્રસન્ન કરવું (૨) પૂજવું; ભજવું.

આરાધિકા વિ૦સ્ત્રી૦ [सं.] આરાધના કરનારી

આરાધ્ય વિ૦ [सं.] આરાધવા યોગ્ય

આરામ પું૦ [सं.] બગીચો. **-મિક** પું૦ માળી

આરામ પું૦ [फा.] વિશ્રાન્તિ; થાક ખાવો તે (૨) શાન્તિ; સુખરૂપતા (૩) (દુઃખ ઇ૦માંથી) મુક્તિ; નિવૃત્તિ(૪) કવાયતમાં આરામથી ઊભા

રહેવાનો હુકમ. [**-કરવો, -લેવો** =થાક ખાવો. **-થવો** =(બિમારી ઇ૰માંથી) શાંતિ થવી, મટવું. **-મળવો** =થાક ખાવા વખત કે નિવૃત્તિ મળવી.] **૦ખુરશી(-સી)** સ્ત્રી૰ આરામ માટે જેમાં બેસા કે લાંબા થઈ શકાય તેવી ખુરશી. **૦ગાહ** સ્ત્રી૰ આરામનું સ્થળ (૨) કબર. **૦દિન** પું૰(ખ્રિસ્તી અને યહૂદીઓનો) આરામનો દિવસ; રવિવાર. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૰ સગરામ ઇત્યાદિ વાહનોમાં આરામ માટે હાથ ટેકવવા રખાતી પટ્ટી. **-માસન** ન૰ જેના પર આરામથી બેસાય એવું આસન

આરામિક પું૰ [સં.] જુઓ 'આરામ' [સં.]

આરારૂટ ન૰[ઇં.] એક કંદ જેનો લોટ ખાવામાં વપરાય છે.

આરાવ પું૰ [સં.] બુમાટો; પોકાર

આરાવ(-વા)લ્લા, આરાવારા પું૰બ૰વ૰ શ્રાદ્ધના દિવસો

આરાસુર પું૰(સં.)અરવલ્લી પર્વતનું-આબુનું એક શિખર. **-રી** વિ૰ સ્ત્રી૰ આરાસુર ઉપર વસનારી (દેવી અંબાજી)

આરાસ્તે વિ૰[फ़ा.] શણગારેલું(૨)સુવ્યવસ્થિત. **-સ્તગી** સ્ત્રી૰ [फ़ा.] શણગાર(૨)સુવ્યવસ્થા

આરિયાં ન૰બ૰વ૰[पो. आरिया]હોડી, વહાણ વગેરેના સઢ ઉતારી પાડી નાખવા તે.[**-કરવાં**= કોઈ વસ્તુ નીચે ઉતારવી.]

આરિયું ન૰ (ચ.) ટોપલો

આરિયું ન૰ [हिं. आरिया, सं. आरु?] કાકડી; ચીભડું.[**-આરિયાં તૂરિયાં જેવું**=ભાજીમૂળા જેવું; તુચ્છ; ગણના વિનાનું.]

આરી સ્ત્રી૰ [सं. आरा? फ़ा. अर्रह?] નાની કરવતી (૨) મોચીનું એક ઓજાર

આરીકારી સ્ત્રી૰ ચતુરાઈ (૨) દાવપેચ

આરુણી સ્ત્રી૰[સં.]મરુતોની રતાશ પડતી ઘોડી

આરૂઢ વિ૰ [સં.]-ની ઉપર ચડેલું, બેઠેલું

આરેડું વિ૰ [જુઓ આરડવું] બહુ રોનારું

આરેડું (આ'?) વિ૰ હારેડું, તોફાની (૨) જક્કી; હઠીલું(૩) ન૰ હારો; સાત મણનું એક માપ કે વજન

આરેતારે અ૰ [આરો+તરવું ?] લગભગ કિનારે પહોંચતાં; લગભગ પૂરું થવા વખતે; આખર વખતે

આરો પું૰[सं. आर:] કિનારો (૨) પાર; છેડો (૩)[લા.]માર્ગ;છૂટવાનો ઉપાય.[**આરે આવેલું વહાણ ડૂબવું**=પૂરું થતાં જ બગડી જવું; કર્યું કારવ્યું અંતે ધૂળ થવું.]

આરો પું૰ [सं. अर, आरा] પૈડાનો નાભિથી પરિઘ પર્યંતનો કકડો

આરો પું૰ છાણાનો ઉબાળો (૧) નિયત કાલાવધિ (જૈન) (૨) [કા.] ચૂનો અને રેતીના મિશ્રણના કોલનો ખાડાવાળો ઢગલો

આરોગવું સ૰ક્રિ૰ [दे. आरोग्ग] જમવું; ખાવું

આરોગ્ય ન૰[સં.] તંદુરસ્તી. **૦કર** વિ૰આરોગ્ય કરનારું. **૦પ્રદ** વિ૰ આરોગ્ય આપનારું. **૦રક્ષક** વિ૰ આરોગ્યનું રક્ષણ કરનારું. **૦રક્ષણ** ન૰ આરોગ્યની સાચવણી. **૦વાન** વિ૰ આરોગ્યવાળું. **૦વિજ્ઞાન** ન૰, **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૰, **૦શાસ્ત્ર** ન૰ આરોગ્ય સંબંધી જ્ઞાન; તંદુરસ્તીને લગતા નિયમોનું શાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૰ આરોગ્યશાસ્ત્ર જાણનારો. **-ગ્યાલય** ન૰ ઇસ્પિતાલ (૨)દરદીઓને સાજા થવા માટે સારી આબોહવામાં બાંધેલું સ્થળ; 'સેનેટેરિયમ'

આરોતારો પું૰ એક ઘાસ

આરોપ પું૰[સં.]આક્ષેપ; તહોમત(૨)આરોપવું તે. [**-આવવો** =દોષ કે તહોમત લાગવું, આરોપાવું. **-મૂકવો, લાવવો**=આરોપવું; આક્ષેપ કરવો; આળ ચડાવવું.] **૦ક** વિ૰ આરોપ મૂકનારું. **૦ણ** ન૰ આરોપવું તે (૨) આક્ષેપ; તહોમત (૩) સ્થાપના (૪)રોપવું તે. **૦વું** સ૰ક્રિ૰ એકના ધર્મ બીજાને લગાડવા (૨) આળ કે આક્ષેપ મૂકવો (૩) ઘાલવું; પરોવવું; મૂકવું; લગાડવું; નાંખવું. (વરમાળા આરોપવી. મન પ્રભુમાં આરોપવું ઇ૰). **-પિત** વિ૰ આરોપાયેલું. **-પી** વિ૰ જેના પર તહોમત હોય એવું (૨) પું૰ તહોમતદાર. **-પ્ય** વિ૰ આરોપવા જેવું કે આરોપી શકાય એવું.

આરોવારો પું૰[આરો+વારો=સમય ?][કા.] છૂટકો (૨) છેવટ

આરોહ પું૰ [સં.] ચડાણ; ચડાવ (૨) રાગ

ખેંચવો તે (૩) સ્ત્રીની કેડ; નિતંબ. **૦ણ** ન૦ ચડવું તે (૨) સવારી કરવી તે (૩) ઉપર બેસવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ આરોહણ કરવું. **–હી** વિ૦ આરોહણ કરનારું; ચડનારું

આર્ચિક વિ૦ [सं.] વેદની ઋચા સંબંધી

આર્જવ ન૦[सं.]ઋજુતા; સરળતા; નિખાલસતા (૨) પ્રામાણિકતા (૩) વિનવણી; કાલાવાલા. **–વી** વિ૦ આર્જવયુક્ત

આર્ત(–ર્ત્ત) વિ૦ [सं.] પીડિત; દુ:ખી. **૦ત્રાણ** વિ૦ પીડિતોનું રક્ષક (૨) ન૦ પીડિતનું રક્ષણ. **૦ત્રાતા** પું૦ પીડિતનું રક્ષણ કરનાર પુરુષ. **૦નાદ, ૦સ્વર** પું૦ દુ:ખનો પોકાર

આર્ત(–ર્ત્ત)વ વિ૦[सं.]ઋતુને લગતું–અનુસરતું (૨) રજસ્રાવને લગતું (૩) ન૦ રજ; રજસ્રાવ. **–વી** વિ૦ સ્ત્રી૦ રજસ્વલા

આર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦[सं.] પીડા; દુ:ખ. **૦નાશન** વિ૦ આર્તિનો નાશ કરે એવું. **૦હર, ૦હારક** વિ૦ આર્તિ દૂર કરનારું

આર્થિક વિ૦ [सं.] નાણાં સંબંધી [જોઈએ)

આર્થીય વિ૦ આર્થિક (ખોટો શબ્દ. 'અર્થીય'

આર્દ્ર વિ૦[सं.] ભીનું(૨)દ્રવતું; મૃદુ(૩)માયાળુ; લાગણીવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦તામાપક** વિ૦ આર્દ્રતા માપે એવું (૨) ન૦ એવું યંત્ર; 'બૅરોમિટર'. **૦વાયુ** પું૦ 'હાઇડ્રોજન'

આર્દ્રક ન૦ [सं.] આદું

આર્દ્રા સ્ત્રી૦ [सं.] છઠ્ઠું નક્ષત્ર

આર્ય વિ૦[सं.] સુધરેલું; કુલીન (૨) આર્યલોકોને લગતું (૩) પું૦ એ નામની પ્રજા (૪) કુલીન–સદાચારી માણસ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦દેશ** પું૦ (સં.) આર્યાવર્ત. **૦ધર્મ** પું૦ આર્યોનો ધર્મ (૨) બ્રાહ્મણધર્મ (૩) સદાચાર. **૦પુત્ર** પું૦ પતિ; સ્વામી. **૦ભટ્ટ** પું૦ (સં.) હિંદુઓમાં અક્ષરગણિતનો શોધક પ્રખ્યાત જ્યોતિર્વિદ. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ આર્યોની ભાષા. (૨) સંસ્કૃત. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦આર્યને છાજતી વૃત્તિ. **૦સત્ય** ન૦ આર્યે–બુદ્ધે બતાવેલાં ચાર મહાન સત્યો :– દુ:ખ, સમુદય, માર્ગ અને નિરોધ **૦સમાજ** પું૦;સ્ત્રી૦(સં.)સ્વામી દયાનંદે સ્થાપેલો ધર્મ-સંપ્રદાય. **૦સમાજી** વિ૦ (૨) પું૦ આર્યસમાજનું કે તેને અનુસરતું. **–ર્યા** સ્ત્રી૦ કુલીન સ્ત્રી (૨) એક છંદ. **–ર્યાગીતિ** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **–ર્યાવર્ત** પું૦ (સં.) આર્યોનું રહેઠાણ; હિમાલય અને વિંધ્યાચળ વચ્ચેનો પ્રદેશ જેમાં આર્યો આરંભમાં આવી રહ્યા તે (૨) ભરતખંડ

આર્ષ વિ૦[सं.] ઋષિ સંબંધી (૨) પવિત્ર; દિવ્ય (૩) પું૦ એક પ્રકારનો વિવાહ, જેમાં કન્યાનો બાપ વર પાસેથી માત્ર એક કે બે ગાયની જોડ લઈને કન્યા આપે છે. **૦પ્રયોગ** પું૦ કેવળ ઋષિઓએ જ કરેલો પ્રયોગ; અતિ પ્રાચીન અને (વ્યાકરણ ઇ૦ની) રૂઢિથી વિરુદ્ધ પ્રયોગ

આર્હત વિ૦ [सं.] જૈન મતને લગતું (૨) પું૦ જૈન મત

આલ સ્ત્રી૦ ટેવ (૨) ન૦ [हिं., म.] એક ઝાડવું (જેની છાલ ને મૂળમાંથી રંગ બનાવાય છે) (૩) ન૦ [सं.] હરિતાલ; હડતાલ

આલક્ષિત વિ૦ [सं.] દેખેલું; જાણેલું; ચિહ્ન વડે દેખાડેલું [બાળરમત

આલખીપાલખી સ્ત્રી૦['પાલખી'નું દ્વિત્વ]એક

આલણ ન૦ ઘેંશ

આલપાકો પું૦ [इं. आल्पाका] એક જાતનું ઘેટું (૨) એના ઊનનું બનાવેલું કાપડ

આલપાલ સ્ત્રી૦ ['પાલ'નું દ્વિત્વ ?] સેવાચાકરી (૨)માવજત; સંભાળ (બાળકોની) (૩)સરભરા

આલબમ ન૦ [इं.] ફોટાઓ અને સહીઓ (ઑટોગ્રાફ્સ) સાચવવા માટેની કોરી વહી

આલબેલ સ્ત્રી૦ [इं. ऑल वेल] બધું સલામત છે એમ સૂચવતો ચોકીદારોનો એક પોકાર. [**–પોકારવી** = આલબેલ બોલ ઉચ્ચારવો.]

આલમ સ્ત્રી૦ [अ.] દુનિયા; જગત. **૦ગીર** વિ૦[फा.] દુનિયાને જીતનારું (૨) પું૦ (સં.) ઔરંગઝેબનું ઉપનામ. **૦નૂર** વિ૦ [फा.] પ્રકાશમય (૨) ન૦ અતિશય પ્રકાશ; પ્રકાશમય સ્થિતિ.. **૦પનાહ** વિ૦ [फा.] આલમનું રક્ષણ કરનારું (૨) પું૦ પાદશાહ

આલય ન૦ [सं.] ઘર; સ્થાન; રહેઠાણ

આલવાલ પું૦ [सं.] ક્યારો [આપવું

આલવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. अर्प्, प्रा. अल्लिव]

આલસવીલસ અ૦ તરસથી પીડાતું

આલસાલ વિ૦ ['સાલ'નુ દ્વિત્વ] (કા.) સાલ પોલિયું; ઢીલાં–બરાબર નહિ બેઠેલાં સાલવાળું

આલસ્ય ન૦[सं.] આળસ; આળસુપણું

આલંકારિક વિ૦ [सं.] અલંકાર સંબંધી; અલંકારયુક્ત (૨) પું૦ અલંકારશાસ્ત્ર જાણનારો; કાવ્યશાસ્ત્રનો અભ્યાસી

આલંબ પું૦ [सं.] આધાર; ટેકો (૨) લંબરેખા. **૦ન** ન૦ આધાર; ટેકો (૨) જુઓ આલંબનવિભાવ. **૦નવિભાવ** પું૦ રસના આવિર્ભાવનું મૂળભૂત અને મુખ્ય કારણ (કા.શા.). **૦માન** વિ૦ આલંબતું; લટકતું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. आलंब्] આધાર લેવો; ટંગાવું

આલા વિ૦[अ.] સૌથી આલી–ઊંચું; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ

આલાત ન૦ [सं.] જુઓ અલાત. **૦ચક્ર** ન૦ જુઓ અલાતચક્ર

આલાપ પું૦ [सं.] વાતચીત (૨) ગાયનની પૂર્વે તેની તૈયારી રૂપે અને વચ્ચે રાગની ધૂનમાં 'આ.આ' એમ ગાવામાં આવે છે તે (૩) ગુંજન. **૦દાર** વિ૦ આલાપવાળું. **૦દારી** સ્ત્રી૦ ગાયન પૂર્વે રાગનું સ્વરૂપ બાંધવા કરાતી સુરાવટ. **૦ન** ન૦ બોલવું તે. **–પિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ કરુણાશ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ (સંગીત). **–પી** સ્ત્રી૦ ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્છના

આલાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आलाप्] બોલવું (૨) આલાપ સાથે ગાવું

આલામત સ્ત્રી૦ [अ.] નિશાની; ઓળખાણ

આલા(–લું)લીલું વિ૦ [આલું = ભીનું (सं. ओल કે आर्द्र પરથી ?) સર૦ हिं. आला+લીલું] લીલું સૂકું

આલાંબાલાં ન૦બ૦વ૦['બાલાં'નું દ્વિત્વ] બહાનાં

આલિ(–લી) સ્ત્રી૦[सं.] સખી (૨) હાર; આવલી

આલિમ વિ૦ [अ.] પંડિત; વિદ્વાન

આલિંગન ન૦ [सं.] છાતી સરસું ચાંપવું તે

આલિંગમંત્રી પું૦ + નાયબ દિવાન

આલિંગવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. आलिंग्] ભેટવું; છાતી સરસું ચાંપવું

આલી સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ આલિ

આલી વિ૦[अ.] ઉચ્ચ; ઊંચું; ભવ્ય. **૦જનાબ**, **૦હજરત** વિ૦[फा.] મોટી–ઊંચી પદવીવાળું. **૦જહાં**, **૦જાહ** વિ૦ [फा.] મોટા – ઊંચા દરજ્જાવાળું. **૦શાન** વિ૦[फा.] આલેશાન જુઓ

આલીગારું વિ૦ આળીગાળું; અટકચાળું; તોફાની

આલીલીલી વિ૦સ્ત્રી૦ [જુઓ આલાલીલું] તાજી; લીલી; ફળદ્રુપ; સમૃદ્ધ

આલીશાન વિ૦ [फा.] જુઓ 'આલી' વિ૦માં

આલુ ન૦ [જુઓ આળ] ખોટો આરોપ; આક્ષેપ (૨) જુઓ આલૂ

આલુંચન ન૦[सं.] માથાના વાળ ખૂંટી કાઢવા તે

આલુંલીલું વિ૦ જુઓ આલાલીલું

આલૂ ન૦ [फा.] એક મેવો; જરદાળુ (૨)[सं.] બટાટો

આલે વિ૦ [अ. आला] નજીકનું; વધુ પ્રિય (૨) [આલા; ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ

આલેક પું૦ જુઓ આહલેક કે અહાલેક

આલેખ પું૦ [सं.] લખાણ (૨) ખત; દસ્તાવેજ (૩) સનદ (૪) મહોર; 'સીલ' (૫) 'ગ્રાફ' (૬) ચિત્ર. **૦ન** ન૦ લખવું તે; લખાણ (૨) ચિત્ર; (૩) ચીતરવું તે; ચિત્રકામ. **૦(–ખિ)ની** સ્ત્રી૦ કલમ (૨) પીંછી

આલે(–ળે)ખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आलिख्] દોરવું; રેખા કાઢવી (૨) ચીતરવું (૩) લખવું

આલેખિક વિ૦ [सं.] આલેખ કરનારું

આલેખિની સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ 'આલેખ'માં

આલેખ્ય વિ૦ [सं.] આલેખવા યોગ્ય (૨) ન૦ ચિત્ર (૩) લખાણ

આલેપ પું૦[सं.] લેપ; મલમ. **૦ન** ન૦ લેપ કરવો [તે (૨) આક્ષેપ

આલેશાન વિ૦[अ. આલીશાન] પ્રતિષ્ઠિત; ઉત્તમ (૨) ખૂબ મોટું (૩) ભભકાદાર; ભવ્ય

આલોક પું૦ [सं.] જોવું તે (૨) દેખાવ; દર્શન (૩) દૃષ્ટિમર્યાદા (૪) તેજ; દીપ્તિ

આલોકન ન૦ [सं.] આલોકવું તે

આલોકવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. आलोक्] જોવું (૨) અવલોકન કરવું

આલોચ પું૦ [सं.] જોવું તે; દર્શન (૨) વિચાર, ચિંતન; મનન (૩) અવલોકન; વિવેચન. **૦ક** વિ૦ આલોચન કરનારું, **૦ન** ન૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ અવલોકન; નિરીક્ષણ (૨) જુઓ આલોયણ. [**–લેવી** = (જૈનમાં) સાધુ કે ગોરજી આગળ પાપ કબૂલી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું; આલોયણ લેવું.]

આલોચવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. आलोच्] જોવું (૨) કલ્પનાથી જોવું; વિચારવું [કરવું

આલોડન ન૦[सं.]હલાવવું;ઘૂમડવું(૨)મિશ્રણ

આલોપાલો પું૦['પાલોનું દ્વિત્વ'] ઝાડનાં પાંદડાં, મૂળિયાં વગેરે વનસ્પતિ (૨) શાકભાજીનો સાદો ખોરાક

આલોયણ ન૦ [प्रा. आलोअण] આલોચન; વિચાર (૨) દોષોની કબૂલાત કરીને પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું તે; આલોચના (જૈન) (-લેવું)

આલોલ વિ૦[सं.]હાલતુ; કંપતું(૨)ક્ષુબ્ધ;વ્યગ્ર

આવ સ્ત્રી૦ [सं. आप्, प्रा. आव=પ્રાપ્તિ પરથી? કે 'આવવું'?] આવક; આવરો; આયાત

આવક સ્ત્રી૦ [જુઓ આવવું] આવવું તે (૨) ઉત્પન્ન; પેદાશ; કમાણી. **૦ચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ માલ મોકલ્યાની રસીદ; પહોચ;પાવતી(૨) ભરતિયું. **૦જાવક** સ્ત્રી૦આવવું અને જવું તે(૨)ઊપજ-ખર્ચ (૩) તેની વહી. **૦વેરો** પું૦ કમાણી ઉપરનો કર(૨)આયાત થતા માલ ઉપરનીજકાત

આવકાર પું૦[આવવું+કાર सं.] આવો-પધારો એમ કહેવું તે;સ્વાગત;આદરમાન.[**-આપવો, -દેવો**=સ્વાગત કરવું;ભલે પધારો એમ કહેવું; આવકારવું.] **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ આવકાર આપવો

આવખું ન૦ [सं. आयुष्य] આયુષ

આવગું વિ૦ (કા.) જુઓ આગવું

આવચીબાવચી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ કે એનાં બીજ; તુકમરિયાં [અને જવું તે

આવજા, ૦વ સ્ત્રી૦ [આવવું+જવું] આવવું

આવજો ક્રિ૦ [આવવું] ફરી પધારજો એવા અર્થનો, જનારને વિદાય આપવાનો બોલ

-આવટ કૃતપ્રત્યય: ક્રિ૦ પરથી સ્ત્રી૦બનાવે.ઉદા૦ બનાવટ; છણાવટ

આવટવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. आवृत्, प्रा. आवट्ट] નીવડવું (૨) બદલાવું; ફરી જવું (૩) ચોતરફ વીંટળાવું (૪) અજંપો થવો; મૂંઝાવું

આવડ, ૦ત સ્ત્રી૦ [જુઓ આવડવું] કુશળતા. **૦નેવડ** સ્ત્રી૦ ઘરકામની વેતરણ; કરકસર

આવડવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. आपत्, प्रा. आवड= આવવું; આવી લાગવું] -ની જાણ હોવી; -નું વાકેફ હોવું; -ની કુશળતા હોવી (જેમ કે, મને ભૂગોળ આવડે છે. બાળકને લખતાં આવડે છે ઇ૦)

આવડું વિ૦ [सं. इयत्, प्रा. एवड?] આ કદનું; અમુકના જેવડું; આટલું

આવતું વિ૦ ['આવવું'નું વ૦ કૃ૦] આવવામાં હોય એવું; આવી રહેલું;હવે પછી આવનારું. (આવતી કાલ, આવતો રવિવાર ઇ૦)

આવદાની સ્ત્રી૦ જુઓ આમદની

આવનજાવન ન૦ [हिं.] આવજા (૨) જન્મમરણ

આવભ ન૦ + આવકાર

આવરકૂ(-ખૂ)ટો પું૦ આવરદા ખૂટવો તે; આવરદાનો અંત; મોત (૨) અડદાળો; ભાગીતૂટી જવું તે [અંતરાય; વિઘ્ન

આવરણ ન૦ [सं.] આચ્છાદન; પડદો (૨)

આવરદા પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. आयुर्+दाय] આયુષ્ય (૨)જિંદગાની. [**આવરદાનું પૂરું, બળિયું**=પૂરા આવરદાવાળું; જીવવાને સર્જાયેલું; નસીબદાર. **-બહુ લાંબો છે**=કોઈને સંભારતાં તે આવી પહોંચે ત્યારે બોલાતો ઉદ્ગાર.]

આવરદો વિ૦ પું૦ [का. आवर्दह] આણેલો; આશ્રિત

આવરવું સ૦ક્રિ૦[सं. आवृ, प्रा. आवर] ઢાંકવું; આચ્છાદવું (૨) વ્યાપવું (૩) રૂંધવું; ઘેરવું

આવરો પું૦ ['આવવું' પરથી] આવક (૨) [फा. आवारह] માસિક આવકજાવકની ખાતાવાર નોંધપોથી. **૦જાવરો** પું૦ ['જવું' પરથી] આવવું અને જવું તે; અવરજવર (૨) આવકજાવક; ઊપજખર્ચ

આવરો (આ'વ) પું૦ (માંદગીમાંથી ઊઠ્યા બાદ થતો) ખાવાનો ભભડાટ કે લાલસા

આવર્જના સ્ત્રી૦ [सं.] રીઝવવું, મનાવવું; મન મેળવવું તે; પળશી

આવર્ત પું૦ [सं.] સંગીતમાં એક અલંકાર.

આવર્ત,૦ક વિ૦ [सं.] ફરી ફરી આવતું-આંટા ખાતું (૨) [ગ.] 'રિકરિંગ' (૩) પું૦ ગોળ ફરવું તે; આંટો; ચકરાવો (૪) ચકરી; ભમરી (પાણીની) (૫) [सं.] ચાર મેઘાધિપોમાંનો એક. **૦દશાંશ** પું૦ ફરી ફરી દશાંશ આવે

એવી રકમ; 'રિકરિંગ ડેસિમલ' (ગ.) **૦ન** ન૦ ગોળ ફરવું તે (૨) વારંવાર ફરી ફરી કરવું તે (પારાયણ). **-ર્તાંક** પું૦ [સં.] ફરી ફરી આવતો આંકડો. **-ર્તી** વિ૦ [સં.] ફરી ફરી આવતું (૨) ગોળ ફરતું

આવર્તવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. आवृत्] ફરવું; ચક્રાકારે ઘૂમવું (૨) ફરી ફરી આવવું (૩) સ૦ક્રિ૦ ભેટવું; બાથમાં લેવું

આવર્તાંક, આવર્તી જુઓ 'આવર્ત' વિ૦માં

આવલ ન૦ તાજું પીંજેલું રૂ–પોલ

આવલાં ન૦ બ૦ વ૦ ફાંફાં (૨) કોસ, વરત ઇત્યાદિ પાણી ખેંચવાનાં સાધન

આવલિ(-લી,-ળિ,-ળી) સ્ત્રી૦ [સં.] હાર; પંક્તિ (૨) પરંપરા

આવવું અ૦ક્રિ૦ [सं. आया, प्रा. आव] દૂર હોય ત્યાંથી પાસે જવું — તેવી ગતિ કરવી; પહોંચવું. જેમ કે, તે ગામમાં આવ્યો.(૨)હોવું; –ની સ્થિતિ કે જગા હોવી. ઉદા. અમદાવાદ ગુજરાતમાં આવ્યું. લંડન ક્યાં આવ્યું? (૩) ન હોય ને આવી લાગવું, કે જણાવું, કે જન્મવું કે દેખા દેવી કે ફળવું ફૂલવું. જેમ કે, આંબે કેરી આવી; ઓણ બોરડી સારી આવી; ગુલાબ હવે આવવા લાગ્યો છે; દાદાને તાવ આવ્યો; તેના ધ્યાનમાં આવ્યું (૪) (કપડું કે પોષાકની ચીજ) બરોબર બેસવું. જેમ કે, તેને મારી ટોપી આવે છે? (૫) (કોઈ વસ્તુ) (બરોબર) ઊતરવી, નીપજવી, બનવી. જેમ કે, હવે ખરો ઘાટ આવ્યો; આ ચિત્ર બરોબર આવ્યું નથી. (૬) કોઈ ભાવ ઉત્પન્ન થવો. જેમ કે, દયા, ગુસ્સો, ક્રોધ આવવો (૭) થવું, હિસાબે ઊતરવું, સમાવું, ગોઠવાવું, માવું, વળતરરૂપે મળવું, એવા ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, ખર્ચ કેટલું આવ્યું? વાસણનું વજન બશેર આવ્યું. ઊંચાઈ ૫" આવી. આ કપડામાં કેટલું આવશે? રૂપિયાનું કેટલું શાક આવ્યું? (૮) શરીરનું કોઈ અંગ આવવું = તે અંગ ફૂટવું કે કામ દેતું થવું કે તેનું દરદ થવું–એવા અર્થ જુદે જુદે ઠેકાણે બતાવે છે. (તેને અંગમાં જુઓ.) જેમ કે, બાળકને દાંત આવે છે; પગ આવ્યા. જીભ આવી; મોઢું આવવું ઇ૦ (૯) બીજા ક્રિયાપદના સહાયકારીપણામાં તે ક્રિયાનું ભૂતકાળથી ચાલુપણું બતાવે છે. જેમ કે આ ભૂલ થતી આવી છે; આ રિવાજ ચાલ્યો આવે છે. અથવા તે ક્રિયા આવવાની ક્રિયા સાથે સાથે— ભેગાભેગી થઈ એમ બતાવે છે. જેમ કે, હું તેમને કહેતો (એટલે ભેગાભેગી કહીને) આવ્યો છું, ફરી કહેવા જવાની જરૂર નથી. એમને કહેતો આવજે. (આ પ્રયોગમાં પ્રાયઃ વર્તમાન કૃ૦ સાથે યોગ આવે છે). અથવા ક્રિ૦ ના અ૦ ભૂત કૃ૦ સાથે, તે ક્રિયા થયા બાદ આવવું એમ બતાવે છે. જેમ કે, તે તેને પૂછી આવ્યો. અથવા સપ્તમી વિ૦ના સામાન્ય કૃ૦ જોડે, તે ક્રિયા કરવામાં પ્રયાણ કે ગતિ થવી, તે કરાવી, એવો ભાવ ને જાહેરાત કરાતા અર્થની છાયા બતાવે છે. જેમ કે, હવેથી ઠરાવવામાં આવે છે. ગુનેગારને દંડ કરવામાં આવશે. (૧૦) આવવું સહાયકારી ક્રિ૦ તરીકે બીજા ક્રિ૦ સાથે આવે છે. (ત્યારે કેટલાંક ક્રિ૦માં તે અણધારી થવાનો ભાવ અર્પે છે) [**–આવી ચડવું**=એકાએક અણધાર્યું આવવું, પહોંચવું. **આવી ચૂકવું, રહેવું** = પૂરું થઈ જવું (૨) ખૂટવું. **આવી જવું** = આવીને ઊભા ઊભા પાછા જવું; આંટો મારી જવું (૨) આવી પહોંચવું. ઉદા૦ તે તરત પાછો આવી ગયો. (૩) બંધબેસવું; ગોઠવાઈ જવું; સમાવું ઇ૦ (૪) લડવા તૈયાર થવું; લડી પડવું. **આવી પડવું** = અણધાર્યું આવવું કે માથે આવી લાગવું. ...**નું આવી બનવું**=ભારે સંકટ કે મરણની ઘાંટી આવવી. **આવી મળવું** = અણધાર્યું એકઠું થવું કે પ્રાપ્ત થવું. **આવવું તેવા જવું** = ઊભું ઊભું આવી જવું (૨) જેવા આવવું તેવા જ (કોરાને કોરા — વગર ઇરાદે કે કામ સધાયે–ફોગટ ફેરો ખાઈને, અથવા જે રસ્તે આવવું તે રસ્તે) પાછા ફરવું

આવશ્ય વિ૦ [સં.] અગત્યનું; અનિવાર્ય (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ અગત્ય; અનિવાર્ય વસ્તુ કે ક્રિયા.

આવશ્યક વિ૦ [સં.] જરૂરી. **૦તા** સ્ત્રી૦

આવસથ પું૦,ન૦ [सं.] ઘર (૨) ધર્મશાળા (૩) અગ્નિશાળા; અગ્નિહોત્ર કરવાનું સ્થાન. **–થ્ય** પું૦ અગ્નિહોત્રનો અગ્નિ

આવહ વિ૦ [सं.] આણનારું; ઉપજાવનારું (સમાસને છેડે. ઉદા૦ 'ભયાવહ')

આવળ પું૦,સ્ત્રી૦ [सं. आमलक] એક વનસ્પતિ

આવળગોવળ સ્ત્રી૦ (કા.) બાળબચ્ચાં; પરિવાર

આવળિ(–ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ આવલિ

આવળિયો પું૦ મનની ઇચ્છા; ઓરિયો (૨) એક ઝાડ (આવળ?)

આવળી સ્ત્રી૦ જુઓ આવલિ

આવંત, –તું કૃ૦ આવતું (પ.)

આવાગમન ન૦ [આવ + ગમન] આવવું ને જવું તે (૨) અવતરવું અને મરવું તે

આ વાર અ૦ આ વખતે – સમયે (૨) આ ફેરા

આવાલ ન૦ [सं.] આલવાલ; ક્યારો

આવાસ પું૦ [सं.] ઘર; નિવાસસ્થાન; હવેલી (૨) ખંડ; ઓરડો

આવાહન ન૦ [सं.] આમંત્રણ (૨) દેવને મૂર્તિમાં આણવા – દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવી તે. **–વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. आवाह्] આવાહન કરવું

આવિદ્ધ વિ૦ [सं.] વીંધાયેલું

આવિર્ભાવ પું૦ [सं.] બહાર નીકળવું કે પ્રગટવું તે (૨) અવતાર; જન્મ

આવિષ્કરણ ન૦, **આવિષ્કાર** પું૦ [सं.] બહાર કાઢવું; પ્રગટ – ખુલ્લું કરવું તે.

આવિષ્કૃત વિ૦ [सं.] દેખાડેલું; બતાવી આપેલું; ખુલ્લું કરાયેલું – થયેલું

આવિષ્ટ વિ૦ [सं.] પેઠેલું (૨) વળગેલું; ભરાયેલું (ભૂત ઇત્યાદિ) (૩) આવેશયુક્ત

આવું (આ'વું) વિ૦ [सं. ईदृश ?] આના જેવું; આ જાતનું. **૦ક** વિ૦ આવું કાંઇક

આવૃત વિ૦ [सं.] આવરેલું; ઢાંકેલું (૨) વ્યાપ્ત (૩) ઘેરાયેલું; રૂંધાયેલું

આવૃતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ઢાંકવું – છુપાવવું તે

આવૃત્ત વિ૦ [सं.] ચક્રાકારે ફરેલું (૨) પાછું આવેલું (૩) વારંવાર થયેલું – કરેલું

આવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] ચક્રાકારે ફરવું તે (૨) પાછું આવવું તે (૩) વારંવાર થવું – કરવું તે (૪) પુસ્તકનું પ્રકાશન; 'એડિશન'

આવેગ પું૦ [सं.] જુસ્સો; જોર (૨) ક્ષોભ; વ્યગ્રતા; આવેશ (૩) ઉતાવળ; દોડાદોડી

આવેદન ન૦ [सं.] નિવેદન (૨) ફરિયાદ. **૦પત્ર** ન૦ ફરિયાદ કે અરજીનો કાગળ

આવેશ પું૦ [सं.] જુસ્સો; ઊભરો (૨) ગુસ્સો. **–શી** વિ૦ આવેશવાળું

આવેષ્ટન ન૦ [सं.] વીંટી વળનારી વસ્તુ; વેષ્ટન (ગલેફ, પરબીડિયું, રૅપર, આચ્છાદન ઇ૦ જે હોય તે) (૨) વાડ; કોટ

આવેષ્ટિત વિ૦ [सं.] ઢાંકેલું; વીંટી લીધેલું

આશ સ્ત્રી૦ (પ.) જુઓ આશા (૨) જુઓ આશિષ

–આશ પ્રત્યય. વિ૦ પરથી સ્ત્રી૦નામ બનાવે છે. ઉદા૦ કડવાશ; પીળાશ. (તે વિ૦ના આછાપણાનો કે થોડી છટાનો ભાવ બતાવે છે.)

આશક [अ. आशिक] પ્રેમી (૨) વિ૦ પ્રેમવશ; મોહિત; ફિદા. **૦માશૂક** ન૦બ૦વ૦ વહાલો-વહાલી. **–કી** [अ. आशिकी] આસક્તિ; પ્રેમ

આશ(–સ)કા સ્ત્રી૦ દેવની આરતી, ભસ્મ ઇત્યાદિ લેવાં તે

આશકાર(–રા) વિ૦ [फा.] પ્રગટ; સ્પષ્ટ; જાહેર

આશટવું સ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ આછટવું; પછાડવું

આશના પું૦ [फा.] ભાઈબંધ; યાર (૨) સ્ત્રી૦ પ્રિયા; માશૂક. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ ભાઈબંધી; યારી

આશય પું૦ [सं.] મનની ધારણા; ઇરાદો; હેતુ (૨) ન૦ સ્થાન (૩) પાત્ર (૪) કરેલાં કર્મોના સંસ્કાર કે તેમનો સમૂહ

આશરવું સ૦ક્રિ૦ [આશરો પરથી] આશરો લેવો

આશરો પું૦ [सं. आश्रय] આશ્રય; છત્રછાયા (૨) આધાર; ટેકો, આલંબન (૩) અડસટ્ટો; અંદાજ; સુમાર. [**આશરે જવું**=આશ્રય તળે જવું; શરણું લેવું. **આશરે બેસવું, રહેવું**=ભરોંસો રાખી નિશ્ચિંત રહેવું; આધાર ઉપર બેઠા રહેવું. **આશરો કરવો, લેવો**= આશ્રય કે આધાર તળે જવું. **–કાઢવો**= અંદાજ નક્કી કરવો.] **–રાગત(–તિયું,–તી)** વિ૦ આશરે — શરણે આવેલું. **–રાપડતું** વિ૦ અંદાજ કે અટકળ પ્રમાણેનું. **–રે** અ૦ શુમારે; લગભગ

આશંક પું૦ [सं.] આંચકો; શરમાવું તે (૨) આશંકા. **–કા** સ્ત્રી૦ શંકા; વહેમ; **–કાવું**

અ૦ ક્રિ૦ આશંકા થવી; વહેમાવું. **-કિત** વિ૦ આશંકાવાળું

આશા(-સા) સ્ત્રી૦ એક રાગિણી. **૦ગૌડ** પું૦ એક રાગ. **૦જોગી** પું૦ એક રાગ. **૦માંડ** પું૦ એક રાગ

આશા સ્ત્રી૦ [સં.] ઉમેદ; ઇચ્છા; ધારણા (૨) વિશ્વાસ; આસ્થા. [**-આપવી, -દેવી** = ઇચ્છા ફળશે એવો વિશ્વાસ જાય એમ કરવું; ઇચ્છાને પોષવી. **-પડવી** = આશા ફળવાને માટે કારણ મળવું, વિશ્વાસ, સંભવ લાગવો; આશા બંધાવી. **-બાંધવી, રાખવી, સેવવી** = આશા ફળશે એમ માનવું, વિશ્વાસ કરવો. **-કરવી** = ઇચ્છવું(કાંઈ મળશે એમ).] **૦દર્શી** વિ૦ આશાવાદી. **૦પૂરી** વિ૦ સ્ત્રી૦ આશા પૂરનારી (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) એ નામની માતા. **૦બંધ** પું૦ આશાનું બંધન; આશાનો તંતુ (૨) આકીન; વિશ્વાસ (૩) વિ૦ આશાવાળું (૪) વિશ્વાસુ. **૦બંધું** વિ૦ આશાબંધ; આશાવાળું. **૦ભર્યું** વિ૦ આશાથી ભરેલું; આશાવંત. **૦ભંગ** પું૦ આશાનું ભાંગી જવું તે (૨) વિ૦ ભગ્નાશ. **૦યુક્ત** વિ૦ આશાવંત. **૦વંત** વિ૦ આશાવાળું. **૦વાદ** પું૦ જે થાય છે તે સારા માટે થાય છે - નિરાશ થવાપણું કદી નથી એવો મત. **૦વાદી** વિ૦ આશાવાદમાં માનનારું (૨) પું૦ એવો પુરુષ. **૦હીન** વિ૦ આશા વિનાનું; નિરાશ

આશા(-ષા)ઢ પું૦ [सं. आषाढ] વિક્રમ સંવતનો ૯મો મહિનો; અષાઢ. **-ઢા** સ્ત્રી૦ જુઓ આષાઢા. **-ઢી** વિ૦ અષાઢમાં આવતું

આશાવરી પું૦ એક રાગ

આશિકા સ્ત્રી૦ સાધુ કે દેવનો કે યજ્ઞની રક્ષાનો [પ્રસાદ

આશિષ સ્ત્રી૦ [સં.] દુવા; આશીર્વાદ

આશી સ્ત્રી૦ [સં.] સર્પની દાઢ (૨) જીવલેણ ઝેર (૩) એક ઔષધિ (૪) વિ૦ ખાનારું (સમાસમાં નામને અંતે) ઉદા૦ ફલમૂલાશી

આશીનીશી અ૦ મનમાનતી રીતે

આશીર્દાન ન૦ [સં.] આશિષ દેવી તે

આશીર્વચન ન૦ [સં.] આશીર્વાદ

આશીર્વાદ પું૦ [સં.] દુવા. **-દાત્મક** વિ૦ જેમાં આશીર્વાદ હોય તેવું. **-દાર્થ(-ર્થે)** અ૦ આશીર્વાદને માટે

આશીર્વિષ પું૦ [સં.] સાપ

આશુ વિ૦ [સં.] શીઘ્ર; ઉતાવળું. **૦તોષ** વિ૦ જલદી સંતુષ્ટ થઈ જાય એવું (૨) પું૦ (સં.) એવો દેવ - શંકર; મહાદેવ

આશૂરા પું૦ [अ.] તાબૂત બુડાડવાનો દિવસ

આશૌચ ન૦ [સં.] જુઓ અશૌચ

આશ્ચર્ય ન૦ [સં.] નવાઈ; અચંબો (૨) આશ્ચર્યકારક બનાવ; ચમત્કાર. [**-પામવું** = **-ને** આશ્ચર્ય ઊપજવું કે થવું.] **૦કારક, ૦જનક** વિ૦ આશ્ચર્ય પમાડે એવું. **૦વત્** અ૦ આશ્ચર્યપૂર્વક; આશ્ચર્ય સાથે

આશ્મ વિ૦ [સં.] પથ્થરનું બનેલું (૨) પું૦ એવી કોઈ પણ વસ્તુ. **૦રિક** વિ૦ પથરીનું રોગી (૨) પું૦ પથરીનો રોગ

આશ્રમ પું૦; ન૦ [સં.] વિસામાનું સ્થાન; રહેઠાણ (૨) વિશ્રાંતિ (૩) સાધુનો નિવાસ; તપોવન; પર્ણકુટી (૪) જીવનનો વિભાગ (બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થાદિ ચાર વિભાગમાંનો કોઈ પણ) (૫) છાત્રાલય સાથેની શાળા - મહાશાળા (૬) રાષ્ટ્રીય યા ધાર્મિક હિલચાલનું મથક. **૦ધર્મ** પું૦ આશ્રમવાસીએ પાળવાના ધર્મ - નિયમો તે (૨) જીવનના ચારમાંના દરેક વિભાગનો વિશિષ્ટ ધર્મ - ફરજ. **૦ધર્મી** વિ૦ આશ્રમના ધર્મ પાળનારું. **૦વાસી** વિ૦ આશ્રમમાં વસનારું. **૦વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ આશ્રમની - જીવનના વિભાગની વ્યવસ્થા (૨) આશ્રમની વ્યવસ્થા. **૦સંસ્થા** સ્ત્રી૦ ચાર આશ્રમની સંસ્થા. **૦સ્થાન** ન૦ વિસામાનું ઠેકાણું (૨) મઠ. **-માંતર** ન૦ આશ્રમની ફેરબદલી. **-મિક, -મી** વિ૦ આશ્રમને લગતું (૨) ચારમાંના એક આશ્રમમાં રહેનારું

આશ્રય પું૦ [સં.] આશરો (૨) શરણું. **-યાશ્રયીભાવ** પું૦ આશ્રય અને આશ્રયીનો સંબંધ. **-યાસિદ્ધ** પું૦ આશ્રય - પક્ષ અસિદ્ધ હોય એવો એક હેત્વાભાસ (ન્યા.). **-યી** વિ૦ આશ્રયવાળું. **આશ્રિત** વિ૦ [સં.] આશ્રયે રહેલું

આશ્લિષ્ટ વિ૦ [સં.] આલિંગાયેલું (૨) ઓતપ્રોત

આશ્લેષ પું૦ [सं.] આલિંગન; છાતી સાથે ચાંપવું — ભેટવું તે

આશ્લેષા સ્ત્રી૦ [सं.] નવમું નક્ષત્ર

આશ્વાસ પું૦[सं.]દિલાસો; સાંત્વન; અભયદાન (૨) છુટકારાનો – નિવૃત્તિનો શ્વાસ લેવો તે (૩) કથાનો વિભાગ; સર્ગ. **૦ક** વિ૦ આશ્વાસન આપનારું. **૦ન** ન૦,**૦ના** સ્ત્રી૦દિલાસો; સાંત્વન; હિંમત (૨) અભયદાન આપવું તે. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. आश्वास्] આશ્વાસન આપવું (૨) [सं. आश्वास] નિવૃત્તિનો–છુટકારાનો દમ ખેંચવો. **–સ્ય** વિ૦ આશ્વાસનને યોગ્ય

આશ્વિન પું૦ [सं.] આસો માસ

આષાઢ પું૦ [सं.] અષાઢ માસ. **–ઢા** સ્ત્રી૦ વીસમું અને એકવીસમું નક્ષત્ર (પૂર્વાષાઢા અને ઉત્તરાષાઢા) (૨) અષાઢ માસમાં ગર્જતી વાદળીઓનો સમૂહ. **–ઢી** વિ૦ અષાઢ માસમાં આવતું – થતું

આસ્થ ન૦ [सं.] આકાશ (૨) વાતાવરણ

આસકા સ્ત્રી૦ જુઓ આશકા

આસક્ત વિ૦ [सं.] ચોંટેલું; મોહિત; અનુરક્ત. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ અતિશય સ્નેહ; મોહ

આસન ન૦ [सं.] બેસવાની જગા (૨) બેસવા, સૂવાની કે ઊભા રહેવાની ઢબ (૩) આસનિયું; બેસવાની વસ્તુ (૪) ચોપડી ટેકવવાની વસ્તુ (૫) ચોપડી અથવા પત્રકમાં પાડેલો કોઠો; ખાનું (૬) બાવો જમાવે તે પડાવ; મઠ (૭) જીવ – કીડા ઉત્પન્ન કરે એવી વસ્તુ – રજ (૮) એક ઔષધિ; આસંધ. [**–કરવું, વાળવું** = યોગનું આસન વાળવું; તે ઢબની કસરત કરવી. **–થવું, વળવું**=યોગાસનની કસરત થવી; તેમ શરીર વળવું. **–રાખવું**= સ્થાન કે જગા યા પડાવ જતાં ન રહે, ચાલુ રહે, એમ કરવું. **–માંડવું**=બેઠક કે પડાવ જમાવવો;અડ્ડો લગાવીને બેસવું(૨)આસનિયું ગોઠવવું. **–ઓછાં ન હોવાં, –બહુ હોવાં**= ફરિયાદ લાયક કે ટીકાપાત્ર લક્ષણ હોવાં.] **૦વિધિ** સ્ત્રી૦ (યોગનાં) આસન કરવાની રીત.**–નિયું** ન૦આસન માટે પાથરવાની વસ્તુ (ઊન, દર્ભ ઝાડની છાલ ઇ૦ ની). **–ની** સ્ત્રી૦ બેસણું; છેક નાનું આસન

આસનકેદ સ્ત્રી૦ જુઓ આસાનકેદ (ખોટો શ૦પ્ર૦)

આસનાવાસના સ્ત્રી૦ આશ્વાસન, દિલાસો [सं. आश्वासना?] (૨) સરભરા; મહેમાની

આસન્ન વિ૦ [सं.] નજીક આવેલું. **૦કાલ(–ળ)** પું૦ મરણકાળ. **૦કોણ** પું૦ 'એડ્જેસન્ટ ઍન્ગલ' (ગ.)

આસપાસ(૦માં) અ૦['પાસેના' દ્વિત્વ પરથી? दे. आसय=નિકટ, પાસે+પાસે?]આજુબાજુ (૨) નજીકમાં (સ્ત્રી૦ સાથે યોગમાં. ઉદા૦ મંદિરની આસપાસ)

આસમાન ન૦[फा.] આકાશ; ગગન.[**–જમીન એક થવાં,–જમીનનો તફાવત** ઇ૦=જુઓ 'આભ . . .' માં. **–પર ચડવું**= ખૂબ ફુલાઈ જવું. **સાતમા આસમાન પર ચડવું**= ફુલાઈ જવાની હદ કરવી.]**–ની** વિ૦આકાશના જેવા રંગનું (૨) દૈવી; કુદરતી (૩) સ્ત્રી૦ દૈવી આફત–કોપ. **–ની સુલતાની** સ્ત્રી૦ ચડતી-પડતી (૨) આસમાની કે સુલતાની; અણધારી આફત અથવા કોપ

આસમાસ અ૦ પાસે (૨) જાણીજોઈને;ખામુખા

આસરડવું સ૦ક્રિ૦ ['આહરડવુ'' નું શિષ્ટ માનેલું રૂપ? જુઓ તે શબ્દ] અવાજ થાય એવી (અશિષ્ટ) રીતે ખાવું

આસવ પું૦ [सं.] સત્ત્વ; અર્ક (૨) ગાળેલો દારૂ. **૦ન** ન૦આસવ – અર્ક કાઢવો તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ આસવ કાઢવો [[ફા.] ન૦ કામ

આસવતું વિ૦ કામગરું; કામમાં રોકાયેલું (૨)

આસંગ પું૦ [सं.] આસક્તિ (૨) સમાગમ; સંભોગ (૩) કર્તૃત્વાભિમાન. **–ગી** વિ૦ આસંગવાળું [આસક્તિ; હેડો

આસંગો પું૦ [सं. आसंग? दे. आसंघ,–घा?]

આસંત્રો(–દ્રો) પું૦[म.अ-आपटा,सं.अश्मन्तक] એક ઝાડ; આસૂંદરો (એનાં પાન બીડી વાળવામાં ખપ લાગે છે.)

આસંદિકા પું૦[सं.] નાનું આસન; નાની ખુરસી

આસંદ્રો પું૦ જુઓ આસંત્રો

આસં(–સોં)ધ સ્ત્રી૦ [सं. अश्वगंधा, प्रा. आसंधी] એક ઔષધિ; અશ્વગંધા

આસા, ૦ગૌડ, ૦જોગી, ૦માડ જુઓ 'આશા(-સા)'માં [વિશ્રાંતિ

આસાએશ સ્ત્રી૦ [फा. आसाइश] આરામ;

આસાન વિ૦[फा.]સહેલું;નરમ.**૦કેદ**સ્ત્રી૦ સાદી કેદ. **-ની** સ્ત્રી૦ સહેલાઈ

આસામ પું૦(સં.) પૂર્વ હિંદનો એક પ્રાંત.**-મી** પું૦ તે પ્રાંતનો વતની(૨)સ્ત્રી૦ તે પ્રાંતની ભાષા

આસામી પું૦; સ્ત્રી૦ [अ. असामी] માણસ; વ્યક્તિ (૨) દેણદાર (૩) પૈસાદાર – પ્રતિષ્ઠિત માણસ(૪)ઘરાક;અસીલ.**૦વાર**અ૦માથાદીઠ

આસાર પું૦ ફાળકો(૨)[સં.]ઝાપટું;જોરદાર વૃષ્ટિ

આસિસ્ટંટ વિ૦[इं. એસિસ્ટંટ] મદદનીશ;હાથ નીચેનું (૨) પું૦ એવી વ્યક્તિ

આસીરિયા પું૦ [इं. એસીરિયા] (સં.)પશ્ચિમ એશિયામાંનો એક પ્રાચીન દેશ. **-યન** વિ૦ [इं.]આસીરિયા દેશનું(૨)પું૦ તે દેશનો વતની

આસુર(-રી) વિ૦[સં.] અસુર સંબંધી;રાક્ષસી; જંગલી.**૦વિવાહ**પું૦ કન્યાવિક્રયવાળો વિવાહ

આસૂદા(-દું) વિ૦ [फा.] નિરાંતવાળું; સુખી

આસૂં(-સોં)દરોપું૦[જુઓ આસંત્રો]એક ઝાડ

આસેધ પું૦ [સં.] અટક; કેદ

આસેબ ન૦ [फा.] ભૂતપ્રેત

આસો પું૦ [सं. आश्विन्, प्रा. आसोअ] વિક્રમ વર્ષનો છેલ્લો મહિનો

આસોપાલવ પું૦ [सं. अशोक, प्रा. आसोअ + पल्लव] એક ઝાડ

આસોંદ સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ; આસંધ

આસોંદરો પું૦ [જુઓ આસંત્રો] એક ઝાડ

આસ્કંદ પું૦ [સં.] હલ્લો (૨) યુદ્ધ (૩) તિરસ્કાર; નિંદા

આસ્તર પું૦, **૦ણ** ન૦ [સં.] પાથરવું – બિછાવવું તે (૨) પાથરણું; ગાલીચો (૩) ચાદર (૪) ઢાંકણ; ઓઢો

આસ્તિક વિ૦ [સં.] ઈશ્વર અને પરલોકના અસ્તિત્વમાં માનનારું(૨)શ્રદ્ધાળુ.**૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦, **-ક્ય** ન૦

આસ્તે અ૦ [फा. आहिस्तह] ધીમે (૨) 'ઊભું રાખો' 'ધીમું કરો' એમ સૂચવતો ઉદ્ગાર. [**-રહીને**=ધીમેથી;જાગવીને(૨)ખાસ જણાય નહિ એવી રીતે કે યુક્તિથી; ચૂપચાપ.]

આસ્થા સ્ત્રી૦ [સં.] આદર; માન(૨)શ્રદ્ધા;આકીન (૩) મૂડી;પૂંજી. [**-બેસવી**=શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ આવવાં કે થવાં. **-ઊઠવી**=શ્રદ્ધા કે વિશ્વાસ ન રહેવાં–જતાં રહેવાં.] **૦વાન, -સ્થિક** વિ૦ આસ્થાવાળું

આસ્થાનમંડપ પું૦ [સં.] સભામંડપ

આસ્પદ ન૦[સં.] સ્થાન; જગા (૨) વિ૦ લાયક; પાત્ર (સમાસને અંતે). ઉદા૦શોભાસ્પદ

આસ્ફાલન ન૦[સં.] અફળાવું કે અફાળવું તે

આસ્ફોટ પું૦, **૦ણ(-ન)** ન૦[સં.] થાબડવું – પોલે હાથે (હાથના કોણીના ઉપલા ભાગ પર) ઠોકવું તે (૨) ઊપણવું તે (૩) પ્રગટ – જાહેર કરવું તે (૪) ભડાકા – ધડાકા સાથે ફૂટવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જોરથી અફાળવું

આસ્ય ન૦ [સં.] મુખ (૨) ચહેરો

આસ્રવ પું૦[સં.]દુઃખ; પીડા(૨)સ્રાવ(૩)[જૈન] કર્મનું આત્મામાં દાખલ થવું તે કે તેના નિમિત્તરૂપ પાપપ્રવૃત્તિ

આસ્વાગત સ્ત્રી૦ + જુઓ આગતાસ્વાગતા

આસ્વાદ પું૦[સં.] ચાખવું – સ્વાદ લેવો તે (૨) માણવું તે. **૦ક** વિ૦ આસ્વાદ લેનારું. **૦ન** ન૦ આસ્વાદ લેવો તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. आस्वाद्] ચાખવું; સ્વાદ લેવો (૨) ભોગવવું; માણવું. **-દ્ય** વિ૦ આસ્વાદ લેવા યોગ્ય

આહ સ્ત્રી૦ [फा. ?] (સ્વ૦) હાય; નિસાસો (૨) અ૦ અરે!

આહત વિ૦ [સં.] ઈજા પામેલું; જખમી (૨) હણાયેલું (૩) વગાડેલું; વગાડવાથી નીપજતું

આહતિ સ્ત્રી૦[સં.] હનન; પ્રાણ લેવો તે (૨) મારવું તે; ફટકો (૩) [ગ.] ગુણવું તે

આહરડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आहृत, प्रा. आहड ઉપરથી ? કે दे. आहड=સીત્કાર પરથી ?] આસરડવું; સડકાની સાથે ખાવું (પ્રવાહી કે અર્ધપ્રવાહી)

આહરણ ન૦ [સં.] હરણ; લઈ લેવું તે

આહવ પું૦ [સં.] યજ્ઞ (૨) યુદ્ધ. **૦ન** ન૦ યજ્ઞ. **૦નીય** વિ૦ યજ્ઞને યોગ્ય; હોમવા યોગ્ય (૨) પું૦ હોમનો અગ્નિ [સૂચવનાર ઉદ્ગાર

આહા, ૦હા અ૦ આશ્ચર્ય, દુઃખ આદિ

આહાર પું૦[सं.] ખોરાક (૨) ખાવું તે;ખાનપાન. [**–ઊતરી જવો**=(તબિયત પર માઠી અસરને લીધે)ઓછું ખવાવું.**–લેવો**=ખાવું.]**૦વિહાર** પું૦ આહાર અને વિહાર. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ આહારનું શાસ્ત્ર. **૦શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ આહારની શુદ્ધિ. **–રી** વિ૦ આહાર કરનારું (૨) અકરાંતિયું. **–ર્ય** વિ૦ ખાવા લાયક (૨) કૃત્રિમ વેશ, રચના આદિથી કરેલું (અભિનય માટે)

આહીર પું૦ [सं. आभीर] ભરવાડ; રબારી. **૦ડી, ૦ણ, ૦ણી,–રાણી** સ્ત્રી૦ આહીરની સ્ત્રી. **૦જાદો** પું૦ ભરવાડનો દીકરો

આહુત વિ૦ [सं.] હોમેલું; બલિરૂપે અપાયેલું.

આહુતિ સ્ત્રી૦[सं.]હોમવું તે(૨)હોમવાનું દ્રવ્ય-વસ્તુ; બલિદાન. [**–આપવી**=હોમવું (૨) બલિદાન કરવું. **–લેવી**=ભોગ કે બલિદાન લેવું; ઓહિયાં કરી જવું. **–લઈને ઊભા રહેવું**=ખરાબ કરવાનો કે નાશનો લાગ શોધવો, તેવું કરવા તત્પર રહેવું.]

આહૂત વિ૦ [सं.] બોલાવેલું; નિમંત્રેલું

આહેડી પું૦[सं. आखेदक, प्रा. आहेड(०ग,०य)] શિકારી; ભીલ

આહોડ સ્ત્રી૦ તરતની ખેડાયેલી જમીન (૨) [કા.] તરતનું વાવેતર

આહોતું ન૦ દૈનિક ક્રિયા; રોજનું કામ [सं. आह्निक?] (૨) (કા.) ખુશામત

આહ્નિક વિ૦[सं.] દૈનિક (૨) ન૦નિત્યકર્મ; આહોતું

આહ્લાદ પું૦ [सं.] આનંદ; હર્ષ. **૦ક** વિ૦ આહ્લાદ કરાવે તેવું. **–દિત** વિ૦આહ્લાદયુક્ત

આહ્વાન ન૦ [सं.] આમંત્રણ (૨) પડકાર (૩) આવાહન (૪) હાજર થવાનો હુકમ; ‘સમન્સ’

આળ સ્ત્રી૦ [म.=હઠ; છંદ] અટકચાળું

આળ ન૦ [सं. अलीक કે आल? प्रा. आल? કે दे. अलग्ग?] આળુ;ખોટો આરોપ, તહોમત; કલંક; આક્ષેપ. [**–ઊતરવું**=કલંક ટળવું; આક્ષેપ ખોટો પડવો–જવો.**–ચડવું, ચોંટવું, બેસવું**=કલંક લાગવું; આક્ષેપ આવવો. **–મૂકવું**=આળ ચોંટાડવું કે બેસાડવું; આક્ષેપ કરવો.]

આળ ન૦ [प्रा. आल?] ઓઠું; આળપંપાળ

–આળ પ્રત્યય, નામને લાગતાં ‘વાળું’ અર્થનું વિ૦ બનાવે. ઉદા૦ શરમાળ; દયાળ

આળખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. आलिख्] આલેખવું (પ.) (૨) અડવું; પહોંચવું (?)

આળપંપાળ વિ૦ મિથ્યા (૨) સાચું નહિ એવું; આડુંઅવળું (૩) પટામણું (૪) ન૦ આશ્વાસન (૫) ભૂતપ્રેતાદિ

આળવણ ન૦ [જુઓ આળ] બટ્ટો; બદનામી

આળવાળ પું૦; ન૦ [જુઓ આલવાલ] ક્યારો

આળવીતરું વિ૦ મસ્તીખોર; તોફાની. **–રાઈ** સ્ત્રી૦ આળવીતરાપણું

આળવીતું વિ૦ જુઓ આળવીતરું

આળસ સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. आलस्य, प्रा. आलस्स] એદીપણું;સુસ્તી.[**–આવવી(–વું), –ચડવી (–વું)**=આળસ થવું; સુસ્તી લાગવી. **–કરવી (–વું)**=આળસવું; મંદ કે સુસ્ત થવું. **–ખાવી (–વું)**=આળસુ પડ્યા રહેવું; થાક ખાવો. **–મરડવી**=આળસ દૂર કરવા શરીર આમતેમ મરડવું; અંગમાંથી સુસ્તી કાઢવી.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ આળસ કરવી; મંદ પડવું (૨) બંધ પડવું; અટકી જવું. **–સાઈ** સ્ત્રી૦ આળસ. **–સુ** વિ૦ આળસવાળું; મંદ; સુસ્ત. [**–નો ઢગલો,–નો પીર**=જબરું ભારે આળસુ]

આળાલુંબો પું૦ સંસારની આશા-તૃષ્ણા;લાલચ

આળાપવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ આલાપવું

આળિયું ન૦, **–યો** પું૦ બખોલ; ખાડો (ખાસ કરીને કૂવાની દીવાલમાં)

આળી સ્ત્રી૦ [सं. आली] સોનીની અંગીઠી મૂકવાની ઊંચી ઓટલી [તોફાની

આળીગાળું વિ૦ આલીગારું; અટકચાળું;

આળું વિ૦ [सं. आर्द्र, प्रा. अल्ल] લીલું; ભીનું (૨) તાજું ઉતરડેલું; કાચું (ચામડું) (૨) જરા અડકવાથી દુખાવાય એવું (૪) [दे आल] નરમ; પોચું

-આળું પ્રત્યય, નામને લાગતાં ‘વાળું’ અર્થમાં વિ૦ બનાવે છે. ઉદા૦ ‘દુધાળુ’ [ન૦ બાળક

આળુંભોળું વિ૦ ભોળું; નિષ્પાપ; બાલિશ (૨)

આળે અ૦ એળે (૨) ન૦ + આલય (પ.)

આળેખવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ આલેખવું

આળોટવું અ૰ક્રિ૰ [સં. आलुट्] સૂઈ ને એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે એમ ગબડવું; લોટવું. **-ણુ** વિ૰ આળોટવાની ટેવવાળું (૨) ન૰ આળોટવું તે; આળોટવાની તલબ

આળોવણ ન૰ જુઓ આલોયણ (જૈન)

આં (આં') અ૰ (રવ૰) હાં; ઓ (૨) ઠીક, ભલે, વારુ ઇત્યાદિ અર્થ બતાવતો ઉદ્ગાર

આંઉ (૦) અ૰ (રવ૰) એક નકાર કે નાપસંદગી સૂચક ઉદ્ગાર

આંક (૦) પું૰[સં. अंक] સંખ્યાની નિશાની (૨) ભાવ; મૂલ્ય (૩) જાડાઈ કે પાતળાઈનો હિસાબ [સૂતરનો] (૪) નિશાની (૫) અડસટ્ટો (૬) સીમા; હદ (૭) પું૰ બ૰વ૰ ઘડિયા; પાડા. [**-કરવા** = ઘડિયા ગોખીને તૈયાર કરવા. **-કાઢવો** = સૂતરનો આંક નક્કી કરવો (૨) આંક-ભાવ કે અડસટ્ટો કરવો. **-પાડવો, -માંડવો** = આંક કે કિંમત યા ભાવ નક્કી કરવો. **-બોલવા** = ઘડિયા (યાદ કરી જવા તે) બોલવા.] **૰ચાળણી** સ્ત્રી૰ ઝીણા છિદ્રવાળી ચાળણી

આંક (૦) પું૰ [સં. अक्ष] ધરી

આંકડિયું (૦) વિ૰ આંકડાવાળું; નિશાનીવાળું

આંકડી (૦) સ્ત્રી૰ એક અથવા બંને છેડેથી વાળેલો સળિયો; કડી; 'હૂક' (૨) ગળ (૩) આંતરડામાં થતી પીડા; ચૂંક (૪) તાણ [રોગ] (૫) [લા.] સખત વાંધો; વિરોધ; અણગમો. [**-આવવી** = તાણ કે ચૂંકનું દરદ થવું કે હોવું. **-ચડાવવી, દેવી** = કડીથી બારીબારણું વાસવું (પેટમાં) **-રાખવી** = મનમાં વાંધોવચકો કે ડંખની લાગણી સંઘરવી; છૂપો વાંધો વિરોધ સેવવો.] **૰ઘૂંકડી** સ્ત્રી૰ આંટીઘૂંટી

આંકડો (૦) પું૰ [જુઓ અંકોડો] છેડેથી વાંકો સળિયો; 'હૂક' (૨) માછલી પકડવાનો ગળ (૩) (વીંછી, ભમરી ઇ૰નો) ડંખ (૪) (મૂછનો) આંકડો પાડેલો વળ. [**-અધ્ધર ને અધ્ધર, ઊંચો ને ઊંચો રહેવો** = મિજાજ કે તોર નરમ ન પડવો; મગરૂર રહેવું. **-મારવો** = ડંખ મારવો. **-મૂકવો** = મગરૂરી છોડવી; નરમ થવું. **આંકડાની** સ્ત્રી૰ જલેબી (પુષ્ટિમાર્ગમાં). **-નમવો** = નરમ પડવું; ગર્વ જવો.]

આંકડો (૦) પું૰ [સં. अंक] સંખ્યા; સંખ્યાની નિશાની (૨) લેણદેણનો હિસાબ-કાગળ (૩) બિલ (૪) (સુ૰) વરને આપવાનો ચાંલ્લો; પરઠણ. [**-કરવો** = લેણદારની રકમ નક્કી કરવી, હિસાબ કરવો. **-પાડવો** = લખવું (૨) જુઓ આંક પાડવો. **-મૂકવો** = આંકડો કે નક્કી રકમ લખવી; આંકડો પાડવો. **બે આંકડા** (ભણવા, આવડવા) = થોડું કે સામાન્ય (ભણવું, આવડવું).] **-ડાવહી** સ્ત્રી૰ ભરતિયાં નોંધવાનો ચોપડો. **-ડાશાસ્ત્ર** ન૰ હકીકતના આંકડા એકત્ર કરવાની, તેનું વર્ગીકરણ કરવાની અને તેનો ઉપયોગ કરવાની વિદ્યા; 'સ્ટેટિસ્ટિક્સ'. **-ડાશાસ્ત્રી** પું૰ આંકડાશાસ્ત્રનો વિદ્વાન

આંકણ (૦) ન૰[આંકવું] આંકવું તે (૨) ઊપણતાં સારું સારું અનાજ જુદું પાડવું તે. **-ણી** સ્ત્રી૰ આંકવાનું-લીટી દોરવાનું સાધન (૨) કસ-કિંમતનો અડસટ્ટો કાઢવો તે. **-ણું** ન૰ આંકવાનું ઓજાર (સુતારી) (૨) દાગીના પર ચીતરવાનું સોનીનું ઓજાર

આંકવું (૦) સ૰ક્રિ૰ [સં. अक्] આંકો કે નિશાની પાડવી; (૨) લીટી દોરવી (૩) કસ-કિંમતનો અડસટ્ટો કાઢવો (૪) ડામીને નિશાની પાડવી જેથી ઓળખાય (૫) [લા.] ખાસ કામ માટે નામ પાડી ફંડ કે રકમ અલગ કરવી. ('ઇયર માર્ક'); અંકિત કરવું (ફંડ). [**આંકેલો સાંઢ, ગોધો** = ડામની નિશાની કરી હરાયો મૂકેલો-મહાજનિયો આખલો.]

આંકહુ (૦) વિ૰+ જુઓ અંકુશ; દાબ

આંકિક વિ૰ [સં.] અંકને લગતું

આંકો (૦) પું૰ [સં. अंक] નિશાનીની લીટી (૨) અડસટ્ટો (૩) હદ; નેક. [**-પાડવો** = આંકો કે નિશાની કરવી. **-રાખવો** = હદ કે મર્યાદા જાળવવી.]

આંકોશિયાં (૦) ન૰ બ૰ વ૰ પાંસળાં (૨) સખત પ્રયત્ન (૩) એથી ઊપજતો શ્વાસ

આંખ (૦) સ્ત્રી૦ [सं.अक्षि] ચક્ષુ; નેત્ર (૨) [લા.] જોવાની શક્તિ; નજર (૩) નિદ્રા; ધ્યાન; દેખરેખ (૪) (કોઈ ચીજનું, આંખ જેવું) નાનું કાણું; છિદ્ર (૫) બીજની ગાંઠ (જેમ કે શેરડીની). [**–આડા કાન કરવા**=સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું; અવગણવું; ધ્યાન બહાર કરવું. **–આવવી** = (પશુના બચ્ચાની) આંખ કામ કરતી થવી (૨) આંખ દુખવી (ગરમીથી લાલ થઈને સૂજી જઈ) (૩) [લા.] સમજ કે ગમ પડવી; ભાન થવું. **–ઊઘડવી** = બરોબર જણાવું; સમજાવું (૨) સાવધાન કે સતેજ થવું. **–ઊઠવી** = જુઓ આંખ આવવી. **–ઊંચી કરવી** = કામમાંથી આંખ બીજા તરફ કરવી; હાથ પર હોય તેથી બીજી વાત તરફ ધ્યાન આપવું (૨) ગુસ્સાથી કે રોષમાં ભમર ચડાવવી; ગુસ્સે થવું (૩) આંખ ઉઘાડવી (જેમ કે માંદાએ). **–એકઠી થવી**=આંખ સાથે આંખ મળવી; સામસામે જોવું; તારામૈત્રક થવું. **–કરવી** = આંખથી સાન કે ઇશારો કરવો (કામ કે ઈશ્કબાજીને અંગે). **–કહ્યું કરતી નથી** = (ન મનાય કે ન ખમાય એવું જોવામાં આવતાં તેનું આશ્ચર્ય કે ઝેર બતાવે છે.) **–કાઢવી** = આંખ ઊંચી કરી ડરાવવું, ધમકાવતી આંખ કરવી. **–કાણી કરવી પણ દિશા કાણી ન કરવી**=ખાઈએ તેનું ખોદવું નહિ; નિમકહરામ કે કૃતઘ્ન ન બનવું. **–ખેંચવી, તાણવી** = મહેનતથી–આંખોના સ્નાયુ ખેંચીને–જોવું. **–ઘેરાવી** = (ઊંઘ કે બીજે કારણે) આંખ ભારે થવી; આંખમાં ઊંઘ ભરાવી. **–ચડી આવવી** = આંખ સૂજી આવી દુખવી; આંખ આવવી. **–ચડી જવી** = ગુસ્સો કે ગર્વ થવો. **–ચળી જવી**=ફાટી નજરે જોવું. (?) (૨) જોઈને લલચાવું; જોઈને મનમાં કોઈ વિકાર ઊપજવો. **–ચોરવી** = નજર ચુકાવવી; ન દેખે તેમ કરવું – ભુલાવામાં નાખવું; થાપ આપવી. **–ચોળતું કે ચોળીને રહેવું** = હારીને, થાકીને રડતું રહેવું; લાચાર કે અફળ બનવું. **–ટાઢી થવી** = સંતોષ કે નિરાંત વળવી; જોઈને રાચવું. **–ઠરવી** = આંખ ટાઢી થવી (૨) ગમવું; પસંદ પડવું. **–ઠરી જવી** = મરી જવું. **–ઠરહાવી, તરહાવી** = મરતી વખતે આંખનો ડોળો બદલાવો; મરવાનાં ચિહ્ન આંખ પર દેખાવાં. **–તરવી** = (તાવથી કે બીજે કારણે) ગોખલામાંથી આંખ ઉપર કે બહાર આવવી ને તગતગવી. **–તળે આવવું** = જોવામાં – નજર કે ધ્યાન યા નિદ્રા અંદર – આવવું. **–તળે કાઢવું** = જોઈ લેવું; તપાસી કાઢવું. **–દબાવી** = મરી જવું. **–દેખાડવી** = જુઓ આંખ કાઢવી; બિવડાવવું **–નીકળી પડવી** = આંખે કહ્યું ન કરવું; જોયું ન જવું – ન ખમાવું. **–નું ચણિયારું કરવું** = વિવેકદૃષ્ટિ સાવ જતી કરવી. **–નું ચણિયારું ખસવું**=ગુસ્સાથી આંખ ફરવી. **–નું ફૂટેલું** = આંધળું; અણસમજુ; મૂર્ખ. **–ની કીકી** = અતિ પ્રિય. **–નો પાટો** = અતિ અપ્રિય. **–ફરકવી** = સારા માઠા શુકન થવા (જમણી ફરકે તો સારા ને ડાબી તો માઠા મનાય છે.) **–ફરવી, ફાટવી** = ક્રોધ, શૌર્ય, મરણ ઇ૦થી) આંખનું રૂપ બદલાવું, તે પહોળી થવી. **–ફૂટવી** = આંધળું હોવું કે થવું; ન દેખાવું, સમજાવું, સૂઝવું. **–ફોડવી** = આંખ તાણીને કે નકામું જોવું – વાંચવું (૨) આંખને ઈજા કરી આંધળી કરી દેવી. **–બતાડ(–વ)વી** = જુઓ આંખ દેખાડવી. **–ભરવી** = આંસુ ઢાળવાં; આંસુ આણવાં. **–ભરાવી** = જુઓ આંખ ઠરવી. **–ભારે થવી** = (ઊંઘ, શ્રમ, રોગ ઇ૦ થી) આંખના સ્નાયુ ભારે લાગવા; આંખમાં ઊંઘ ઇ૦ ભરાવું. **–મળવી** = ઊંઘથી આંખો મીંચાવી – બંધ થવી; ઊંઘ આવવી. (૨) જુઓ આંખ એકઠી થવી (૩) મરણ થવું; આંખ દબાવી. **–મારવી** = આંખ ફેંકવી; કટાક્ષ કે ઇશારો કરવો (આંખ વડે). **–માં આવવું** = નજરે ચડવું; દેખાવું (૨) અદેખાઈ ઊપજવી. **–માં આંગળીઓ ઘાલવી** = ધ્યાન પર આણીને, સામે જઈને – બેધડક (સામાને) ન ગમતું કે તેને પજવે કે હેરાન કરે એવું કરવું. **–માં આંજવું** = નજરબંધી કરવી; ભોળવવું (૨) (પોતાથી રૂપ ગુણમાં કમી હોવાથી) ઝાંખું પાડવું, શરમાવી દેવું. **–માં**

કમળો હોવો=(મનના કોઈ કારણે) જેવું હોય તેવું ન દેખાવું કે સમજાવું; પોતાને દોષે-વસ્તુના વાંકે નહિ-કાંઈ અવળું કે ખોટું પ્રતીત થવું. **-માં કરકર આવવી,-માં ખૂંચવું**=જોયું ન જવું; અદેખાઈ આવવી. **-માં કૂવા પડવા**=આંખો ખૂબ ઊંડી પેસી જવી (નબળાઈ કે કોઈ કારણે). **-માં ચકલાં રમવાં**=ચંચળતાથી આંખ ચમકવી; ચંચળતા જણાઈ આવવી. **-માંડવી**=ધાવણું બાળક લગાતાર નજરે જોતું થવું (૨) ધ્યાન દઈને જોવું. **-માં તડતડિયા પડવા**=અદેખાઈથી ખૂંચવું, જોયું ન જવું. **-માંથી કાળાં કાઢી જવાં**=જુઓ આંખમાં ધૂળ નાખવી; છેતરી જવું. **-માંથી ભાલા કાઢવા**=કરડી નજરે જોવું; કાતરિયાં નાંખવાં. **-માં ધૂળ નાખવી**=છેતરવું; ઠગવું. **-માં પાણી આવવું**=આંસુ આવવાં (ધૂણી, રોગ કે લાગણીથી). **-માં પિયા આવવા**=અદેખાઈ થવી. **-માં ભમરીઓ રમવી**=ચકોર તીણી આંખ હોવી જે ઝટ આમ તેમ જોઈ લે. **-માં મરચાં લાગવાં**=જુઓ 'આંખમાં તડતડિયા પડવા'. **-માં મીઠું આંજવું, નાંખવું કે ભરવું**=રિબાવવું; (લાચાર બનાવી) કનડવું (૨) હરાવવું; ઉતારી પાડવું (૩) થાપ આપવી; છેતરવું. **-માં મીઠું પડવું, રાઈ ભરાવી**=અદેખાઈથી બળવું. **-માં લહેર આવવી**=ઊંઘ ભરાવી; આંખ ઘેનાવી. **-માં શનિશ્ચર હોવો**=બીજાનું બગાડવાની (દ્વેષ કે ઝેર) વૃત્તિ હોવી. **-માં સાપોલિયાં રમવાં**=આંખ વિષયવિકારવાળી થવી. **-મી(-માં)ચવી**=(ઊંઘ કે મરણથી) આંખ બીડવી. **-મીંચીને અંધારું કરવું**=એકદમ-વગર વિચારે-આંખો મીંચીને વર્તવું. **-લાલ થવી, કરવી**=ક્રોધ આવવો; ગુસ્સે થવું. **આંખે અંધારી બાંધવી**=આંખમાં ધૂળ નાંખવી; ભમાવવું. **આંખે આવવું**=જુઓ **આંખમાં આવવું** **આંખે આંખ મળવી**=તારામૈત્રક થવું. **(ઊડીને) આંખે બાઝવું**=ખૂબ સુંદર હોવું. **આંખે ચડવું**=જોવામાં આવવું; દેખાવું (૨) એવું દેખાવું કે હોવું જેથી અદેખાઈ થાય. **આંખે તળાવ પાણિયારાં બાંધવાં**=જરા જરામાં આંસુ પાડવાં-રડવું. **આંખે પાટા બાંધવા**=અક્કલ મારી જવી (૨) ભોળવવું; છેતરવું. **આંખેથી પાટા છોડવા**=સાનસમજ ઠેકાણે આણવી; સાવધાન થવું. **આંખો અવળી થવી, ઓચીએ આવવી**=છેક નબળું, થાકીને લોથ થવું; ખૂબ શ્રમ પડવો. **આંખો ઊંચી કરાવવી**=અધીરું કરવું; (૨) દુઃખ દેવું; પીડવું. **આંખો ઊંચી ચડવી, જવી, જતી રહેવી, ઓચીએ જવી**=ગર્વ થવો; મગરૂરીનો પાર ન રહેવો. **આંખો મીંચીને**=ઊંધું ઘાલીને; જોયા વિચાર્યા વગર; સડેડાટ. **એ આંખની શરમ**=રૂબરૂ જે શેહ કે અસર પડવી તે.] **૦ચાંદલો, ૦ચાંલ્લો** પું૦ રૂડે અવસરે સ્ત્રીઓને ગાલે કે કપાળમાં લગાડાતી ટીપકી. **૦ચોરી** સ્ત્રી૦ અણગમતી વસ્તુ ઉપરથી આંખ ખસેડી લેવી તે (૨) જોયું હોય છતાં નથી જોયું તેવો દેખાવ કરવો તે. **૦ઢાંકણી** સ્ત્રી૦ આંખનો ડાબલો (ઘોડા વગેરેનો). **૦ની આડ** સ્ત્રી૦ ગિલ્લીદંડાનો એક દાવ; આંખી **૦ફુટમણું** ન૦ આંખફુટામણીનું ફળ. **૦ફુટામણી** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રવારણાંનો વેલો. **૦મ(-મિ,-મીં)ચકારો** પું૦ પલકારો (૨) આંખથી કરેલી ઇશારત. **૦મિ(-મીં)ચામણું** ન૦ જોયું ન જોયું કરવું તે. **૦મિ(-મીં)ચામણાં** ન૦ બ૦ વ૦ એક બાળરમત (૨) જોયું ન જોયું કરવું તે (૩) ઇશારત (આંખ મીંચીને કરેલી). **૦મિ (-મીં) ચામણી** સ્ત્રી૦ જુઓ આંખ મીંચામણાં. **-ખાળું** વિ૦ આંખવાળું (૨) જાણનારું; વિદ્વાન

આંખિયું (૦) ન૦ આંખઢાંકણી (ઘાંચીના બળદની)

આંખિયાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ મૂર્છા (૨) ડોળા કાઢવા તે (૩) ઝળઝળિયાં. [**-આવવાં**=મૂર્છા કે ઝળઝળિયાં આવવાં. **-કાઢવાં**=ડોળા કાઢવા; બિવડાવવું.]

આંખી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ 'આંખની આડ'; અંખી

આંગડ (૦) સ્ત્રી૦ [સં. अंग] દાગીના, રોકડ વગેરેનું જોખમ (૨) દાગીના, રોકડ વગેરે કીમતી વસ્તુ.

-ડિયો પું૦ આંગડ લઈ જનારો માણસ; વિશ્વાસુ નોકર

આંગડી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. अंग] અંગરખી; ઝભલું

આંગણ(-ણું) (૦) ન૦ [सं. अंगण] ઘરના મુખ્ય દ્વાર સામેની ખુલ્લી જગા. [**-ઊઠી જવું**=ઉચ્છેદિયું - નિર્વંશ જવું (૨) પાયમાલ થવું. **-ઘસી નાખવું**=ખૂબ વાર ઘેર જવા આવવાનું થવું - જવું આવવું.]

આંગત (૦) વિ૦ (કા.) જુઓ અંગત; પોતાનું; સ્વતંત્ર માલિકીનું (૨) અંગનું; નજીકનું (સગું)

આંગમણ (૦) સ્ત્રી૦ કૌવત; જોર (૨) જુઓ આગમણ

આંગમવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. अंग] -ની સામે થવું; [ઝૂઝવું

આંગલું (૦) ન૦ [सं. अंग] ઝભલું. [**આંગલાં ટોપી કરવાં**=મોસાળમાંથી ભાણેજ-બાળકને વસ્ત્ર આભૂષણ વગેરે આપવાં.]

આંગળ(૦) ન૦[सं. अंगुल] આંગળી(૨)આંગળી જેટલી લંબાઈ; તસુ; ઇંચ (૩) દસની સંજ્ઞા. **૦તોડો** પું૦ આંગળીએ ચોંટી જાય એવો પાણીમાં રહેનારો એક જીવડો. **૦વા** અ૦ આંગળ જેટલું

આંગળિયાત,આંગળિયું (૦) વિ૦ (૨) ન૦ [જુઓ આંગળી] આગલા ધણીનું (બાળક)

આંગળી (૦) સ્ત્રી૦[सं. अंगुलि] હાથપગના પંજા આગળના પાંચ અવયવોમાંનો દરેક અવયય. [**-આપવી**=મદદ કરવી: હાથ દેવો (૨) હનો આપવો; (સાન કરી) ઉશ્કેરવું; પ્રેરવું; ઊભું કરવું. **-ઊંચી કરવી**=(સંમતિ દર્શાવવા) આંગળી ઊંચી કરવી; સંમત થવું (૨) ઊંચે એક પરમેશ્વર જ છે એમ બતાવવું; એવી દેવાળા કે લાચારીની સ્થિતિ જણાવવી (૩) (જરા સરખુંય) સામે થવું; વિરોધ કરવો. **-આપતાં પહોંચો પકડવો, પહોંચે વળગવું**=થોડી મદદ કરવા આવે તેને આખો જ પોતાના સ્વાર્થમાં કરવા તૈયાર થવું; જરા હાથ દેનારનું બધું જ પચાવી પાડવા મથવું. **-કરવી**=સાન કરી ઉશ્કેરવું; ચીડવવું; છંછેડવું (૨) ચીંધવું; આંગળી વડે બતાવવું (૩) નિંદવું; ફજેત કરવું. **-ખૂંપવી**=પહોંચ કે પ્રવેશ હોવો; ફાવવું કે સમજી શકવું. (સામે) **-થવી**= નિંદાવું; (ખરાબ કે નિંદ્ય) ચીંધાવું; ફજેતી થવી. **-ના વેઢા પર, -ને ટેરવે હોવું**= ફીટ હોવું; બરોબર મોઢે હોવું; જ્ઞાન કે માહિતી તૈયાર હોવાં. **-ને વેઢે ગણાય એટલું**=સંખ્યામાં અમુક થોડું જ; વેઢે ગણી શકાય એટલું; જૂજ. **-ને ટેરવે નચાવવું,-પર નચાવવું**=(કોઈને)કહ્યામાં કે વશ રાખવું; પૂરું અનુકૂળ વર્તે એમ કરવું. **-પર રાખવું**=જુઓ 'આંગળી પર નચાવવું' (૨) (સ્નેહથી) પાસે ને પાસે રાખવું; આંખથી વેગળું ન કરવું; લાડ લડાવવાં. **-બતાવવી**= (આંગળીની સંજ્ઞાથી) ધમકી કે વિરોધનો ઇશારો કરવો; ધમકાવવું; મારની ધમકી બતાવવી (૨) (માર્ગદર્શન કરી) મદદ કરવી દા. ત. "આંગળી બતાવ્યાનું પણ પુણ્ય છે." **આંગળીથી નખ વેગળા**=(નખ આંગળી જોડે હોવા છતાં તે અલગ છે, તેવો ભેદભાવનો સંબંધ બતાવે છે) નખ આંગળીની જુદાઈ જેવી જુદાઈ.]

આંગળી-દેખામણું ન૦ ફજેતો; આંગળી થવી તે

આંગળું (૦) ન૦ જુઓ આંગળી. [**-ળાં કરડવાં**=(પસ્તાવો, આશ્ચર્ય, વિમાસણ, નિરાશાનો ભાવ બતાવે છે.) ચિંતામાં પડવું; આશ્ચર્યચકિત થવું; પસ્તાવું. **આંગળાં ચાટી પેટ ભરવું**=જરાતરા વડે આખો સંતોષ મેળવવા મથવું; વ્યર્થ ફાંફાં મારવાં.]

આંગિક વિ૦ [सं.] અંગ - શરીર સંબંધી

આંગિરસ વિ૦ [सं.] અંગિરસ ઋષિને લગતું (૨) પું૦ (સં.) બૃહસ્પતિ

આંગી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. अंगिक] પરણનાર પુરુષને મોસાળ તરફથી મળતું ઓટયા વિનાનું કોરું વસ્ત્ર (૨) માતાની મૂર્તિને બદલે મુકાતી રંગ-બેરંગી ધાતુઓના પતરાની તકતી (૩) હનુમાનની મૂર્તિ ઉપરનું તેલસિંદૂરનું પડ (૪) (જૈન) મૂર્તિના શણગાર. (૫) આંધીથી ચડતો ધૂળનો ગોટો. [**-ઉતારવી**=હનુમાનજી ઉપરનું પડ હઠાવવું. **-ચડાવવી**=બાધાને અંગે માતાનું પ્રતીક તેની આગળ મૂકવું. **-પહેરાવવી**=આંગી વસ્ત્ર આપવું (જુઓ આંગી ૧)

આંગ્રમન્યુ પું૦ (સં.) અહરિમાન

આંગ્લ વિ૦ [इं. ઍંગ્લો પરથી સં. રૂપ આપ્યું છે] અંગ્રેજોને લગતું **૦દેશ** પું૦,**૦ ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ અંગ્રેજોનો દેશ; ઇગ્લંડ. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ અંગ્રેજી ભાષા

આંચ (૦) સ્ત્રી૦[सं. अर्चिस्, प्रा. अच्चि] ઝાળ; ભભૂકો; સખત તાપ(૨)દીપ્તિ; શેહ; રૂઆબ(૩) ધમકી; ત્રાસ(૪)ઈજા.[**–આપવી**=ગરમ કરવું. **–આવવી,–લાગવી** = ઈજા થવી.**–લાગવી**= ઝાળ અડવી; બળવું. **–દેવી** = ત્રાસ આપવો.]

આંચકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ જોરથી એકદમ ખેંચવું

આંચકી (૦) સ્ત્રી૦ તાણ; આંકડી (૨) હેડકી. [**–આવવી** = તાણ કે હેડકી ઊપડવી, થવી.] **–કો** પું૦ જુઓ આચકો

આંચણી (૦) સ્ત્રી૦ બોલતાં અચકાવું તે (૨) વાતચીતમાં વારે વારે બોલવાની ટેવ હોય એવા નિરર્થક શબ્દો તે (૩) જુઓ અરતાઈ

આંચલું (૦) વિ૦ દોઢડાહ્યું

આંચળ (૦) પું૦[सं.अंचल] પશુમાદાના આઉનો અગ્રભાગ. [**–આવવો** = આંચળમાં એક રોગ થવો. **–ઊડી જવો** = આંચળમાંથી દૂધ ન નીકળવું – આવતું અટકવું. **–ઝરવો** = આંચળમાંથી દૂધ ટપકવું. **–દૂઝવો** = આંચળના સડાથી દૂધની સાથે લોહી આવવું.]

આંચળી (૦) સ્ત્રી૦[सं. अंचल] અંચળ; છેડો; પાલવ

આંછ (૦) સ્ત્રી૦ ઝાંખ; ઓછું સૂઝવું તે (૨) આંખની છારી

આંજણ (૦) ન૦[જુઓ આંજવું] અંજન;કાજળ (૨) છેતરપિંડી; છળ

આંજણિયું (૦) ન૦[दे. अंजणिआ] એક ઝાડ

આંજણી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ આંજવું] પાંપણના મૂળ આગળ થતી ફોલ્લી

આંજણો (૦) પું૦ એક જાતનો પાટીદાર

આંજનેય પું૦[सं.](સં.)અંજનાનો પુત્ર–હનુમાન

આંજવું(૦) સ૦ક્રિ૦[सं. अंज्]આંખમાં લગાડવું (૨) અતિ પ્રકાશથી આંખનું તેજ હરી લેવું (૩)[લા.]શેહમાં નાખવું;ઝાંખા પાડી દેવું; છક કરી દેવું

આંજિયું (૦) ન૦ જુવારનો એક રોગ: આગિયું

આંજો (૦) પું૦ કૂવાથંભની બે બાજુના સઢ બાંધવાનાં મોટાં દોરડાં

આંટ(૦)સ્ત્રી૦[म. अट; आट, हिं] આંટી; ગૂંચ(૨) કીનો; વેર (૩) શાખ; આબરૂ (લેવડદેવડ અંગે મુખ્યત્વે) (૪)હથોટી (૫)હાથકામમાં કે બોલવા લખવામાં હોશિયારી, ઝડપ (૬) અંગૂઠા ને તર્જની વચ્ચેનો ભાગ કે જ્યાં કલમ ટેકવીને લખીએ છીએ. (૭) તાકોડિયાપણું; ચોટ. [**–છોડવી** = કીનો કે મમત દૂર કરવાં. **–જવી, –તૂટવી** = શાખ જવી; બેઆબરૂ થવી. **–બેસવી**=હથોટી આવવી(૨)આબરૂ જામવી.]

આંટણ (૦) ન૦ (ચામડી પર) ઘસારાનું ચિહ્ન. [**–પડવું**=આંટણનું ચિહ્ન ચામડી ઉપર થવું.]

આંટવું સ૦ક્રિ૦ તાકવું;નિશાન માંડવું(૨)ટપી જવું

આંટિયાળું (૦) વિ૦ આંટીવાળું

આંટી(૦) સ્ત્રી૦ગડ; ગાંઠ; ગૂંચ(૨)કાંતેલ દોરાની કરાતી ગડી(૩) [લા.] કીનો (૪) ફાંસો; પેચ; પ્રપંચ (૫) કોયડો (૬) શાખ; આંટ; આબરૂ. [**–આવવી**=ગૂંચાવું. **–ઉકેલવી, કાઢવી** = મુશ્કેલી કે મૂંઝવણ દૂર કરવી. **–નાખવી** = ગૂંચવવું;મૂંઝવવું. **–પડવી** = ગંઠાઈ જવું (૨) અણબનાવ થવો; વેર બંધાવું. **–માં લેવું, નાંખવું, –ભરાવવી, મારવી** = દાવમાં આણવું; સપડાવવું. **–રાખવી** = મનમાં ગાંઠ રાખવી; અણબનાવ કે વેરનું કારણ સેવવું.] **૦ઘૂંટિયાળું** વિ૦ આંટીઘૂંટીવાળું. **૦ઘૂંટી** સ્ત્રી૦ દાવપેચ(૨)છળકપટ. **૦ફાંટી** સ્ત્રી૦ એક બાલરમત

આંટે ટપ્પો (૦) પું૦ લખોટીઓની રમતનો એક દાવ

આંટો (૦) પું૦ [म. आटा, सं. आवृत्त् प्रा. आवट्ट પરથી ?] વળ; ચકરાવો; ફેર (૨) ફેરો; ધક્કો (૩) અંટસ. [**–ખાવો** = વળ પ્રમાણે કે ચકરાવામાં ફરવું (૨) (કામને ઇરાદે) જવું; ફરી આવવું (પ્રાયઃ અફળ). **–મારવો**=આંટો ખાવો (૨) આમતેમ ખાલી ફરવું.**–લેવો**=આંટો ખાવો; વળ પ્રમાણે ફરવું (જેમ કે સ્ક્રૂ). **–રાખવો** = જુઓ 'આંટી રાખવી'.] **૦ફેરો** પું૦ આંટો અને ફેરો (૨) ફેરોફાંટો [**–કરવો** = ફેરોફાંટો ખાવો; કાંઈ કામકાજ માટે જવું આવવું]

આંડવા (૦) પું૦બ૦વ૦ [સં. अंड] અંડ; પેળ

આંતબાર (૦) પું૦ આડખીલી; વિઘ્ન

આંતર વિ૦[સં.]અંદરનું;માંહોમાંહેનું;આંતરિક. **૦ત્વ** ન૦. **૦દર્શન** ન૦ આંતર+દર્શન. **૦પ્રતીતિ** સ્ત્રી૦અંદર–મનમાં થતી પ્રતીતિ. **૦પ્રાંતીય** વિ૦ બધા પ્રાંતો કે તેમના પરસ્પર સંબંધને લગતું. **૦રાષ્ટ્રિ(–ષ્ટ્રી)ય** વિ૦ સર્વ રાષ્ટ્રોને કે તેમના પરસ્પર સંબંધને લગતું. **૦વિગ્રહ** પું૦,**૦યુદ્ધ** ન૦એકસમૂહના લોકોમાં અંદર અંદર યુદ્ધ; 'સિવિલ વૉર'

આંતર,૦ડું (૦) ન૦[સં.अंत्र] પેટમાંના અન્નરસને પચાવી મળને બહાર કાઢનાર નળના આકારનો અવયવ; પેટનો નળ. [**આંતરડાં ઊંચાં આવવાં, ગળે આવવાં** = ખૂબ મહેનત પડવી. **આંતરડાની** (દાઝ, માયા) = ખરા મનની. **આંતરડાની સગાઈ**=એક પેટનાં — સાચી સગાઈ. **આંતરડાં રંગવાં** = ખૂબ મારવું; સતાવવું; દુઃખ દેવું.]

આંતરડી (૦) સ્ત્રી૦[જુઓ 'આંતર'] દિલ; હૃદય

આંતર-પ્રાંતીય, -રાષ્ટ્રીય, -વિગ્રહ જુઓ 'આંતર' [સં.] માં

આંતરવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં. अंतरि-अंतरय्, प्रा. अंतर] (વાડ કરી કે પડદો ભરીને) જુદું પાડવું; પડદો ભરવો (૨) ઘેરવું (૩) અટકાવવું; રસ્તો રોકવો

આંતરસી(-સે)વો,આંતરસો(૦)પું૦અંદરનું સીવણ; સીવેલા કપડાને બંધબેસતું કરવા માટે અંદરથી ભરેલો દોરો

આંતરિક વિ૦ [સં.] અંદરનું(૨)અંતરનું;હૃદયનું

આંતરી (૦) સ્ત્રી૦ ધોતિયું, ખેસ વગેરે કાપડના વગર વણેલા છેડા તે (૨) કોર; છેડો; પાલવ (૩) કાપડ–ચોપડીઓમાં પડતી એક જીવાત (૪) વહાણની કિનાર (૫) ખાવાના પાનની નસ (સુ.)(૬) કણસનાં ચાંપાંને વળગેલા રેસા (સુ.)

આંતરો (૦) પું૦[સં. अंतराय] અંતર;ગાળો(૨) અંતરપટ;પડદો (૩) જુદાઈ; ભેદ (૪) ધ્રુપદનો બીજો ભાગ [**-ભરવો**=વચ્ચે પડદો કે પડભીંતિયું ઊભું કરવું – ચણી લેવું; જુદું પાડવું. **-રાખવો** = ભેદભાવ રાખવો; મન ખોલીને વાત ન કરવી;પરાયું માનીને વર્તવું.]

આંતો (૦) પું૦ ત્રણ સેરોનો દોર ભાંગતાં પહેલી બે સેરો ઉકેળવી તે

આંત્ર વિ૦ [સં.] આંતરડાને લગતું (૨) ન૦ આંતરડું. **૦જ્વર** પું૦ આંતરડાનો તાવ. **૦રસ** પું૦ આંતરડાનો રસ

આંદૂલમાન વિ૦ [સં. आंदुल्]+ચલિત

આંદોલ પું૦ [સં.] આંદોલન; ડોલન (૨) વિ૦ કંપયુક્ત (સ્વર). **૦ન** ન૦ હાલવું તે; ઝૂલવું તે (૨) હિલચાલ; ખળભળાટ (૩) ગતિમાન (પ્રેરક) તત્ત્વ. **-લિત** વિ૦ આંદોલન પામેલું

આંધણ (૦) ન૦ [ફા.] 'જુઓ **આધણ**

આંધળું (૦) વિ૦[સં. अंध, प्रा. अंधल, अंधरअ] અંધ; ન દેખતું (૨) વિચારહીન; જ્ઞાનહીન(૩) અંધારું. [**આંધળા પાટા બાંધવા**=ભરમાવવું; આંખે પાટા બંધાવવા; છેતરવું. **આંધળી ગાય**=નિર્દોષ ગરીબ સ્વભાવનો માણસ. **આંધળું ગૂમડું**=છિદ્ર વગરનું — મોં ન પડેલું ગૂમડું. **આંધળે બહેરું કુટાવું**= આંધળો ને બહેરો — સરખે સરખા અજ્ઞાન કે ગોટાળામાં અથડાવા; ગોટાળો વળી વધવો; ગૂંચમાં પડવું. **આંધળો ધંધો** = નફાનુકસાનની સૂઝ ન પડે એવો કે મળતર વગરનો ધંધો. **આંધળિયાં કરવાં** = આંખો મીંચીને સાહસમાં કૂદી પડવું; વગર જોયે વિચાર્યે ઝંપલાવવું.]. **-ળિયું** ન૦ સાહસ; અવિચારી કર્મ. **-ળિયો પોટ્ટો** પું૦ આંધળો પાટો. **-ળી ખિસકોલી** સ્ત્રી૦ એક રમત. **-ળી ચાકણ(-ળ,-ળણ)** સ્ત્રી૦ બે મુખવાળો એક સાપ. **૦ધબ,૦ભીંત** વિ૦ છેક આંધળું. **-ળો પાટો (-ડો), -ળો પોટો** પું૦ એક બાલરમત; હાહીનો ઘોડો. **-ળો ભોટવો** પું૦ એક બાલરમત

આંધી (૦) સ્ત્રી૦ [હિં.] દિશાઓ ધૂળથી પુરાઈ જાય એવું સખત વાવાઝોડું (૨) અંધાપો. [**-આવવી,-ચડવી** = વાવાઝોડું થવું.]

આંધ્ર પું૦ [સં.] (સં.) તેલુગુ પ્રદેશ; તૈલંગણ

આંબટ વિ૦[મ.] અંબટ; ખાટું (૨) સ્ત્રી૦ [સં. आम्रातक] એક ઔષધિ

આંબલિયો (૦) પું૦ (પ.) જુઓ 'આંબો'માં

આંબલી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. अम्लिका, प्रा. के दे. अंबिलिया] આમલી (૨) [કા.] આંબલીનો કચૂકો. **૦પીંપળી** સ્ત્રી૦ એક રમત

આંબવું (૦) સ૦ક્રિ૦ પહોંચવું; પકડી પાડવું (૨) [सं. अम्ल, प्रा. अंब] અ૦ક્રિ૦ અંબાવું; ખટાઈ જવું

આંબળું (૦) ન૦, **-ળી** સ્ત્રી૦ જુઓ ‘આમળુ”માં

આંબળો (૦) પું૦ જુઓ આમળો

આંબેલ ન૦ [प्रा. अंबिल, आयंबिल; सं. आचाम्ल] એક ટંક અલૂણું જમવાનું વ્રત (જૈન)

આંબો (૦) પું૦ [सं. आम्र, प्रा. अंब] આમ્રવૃક્ષ; કેરીનું ઝાડ (૨) છોકરાંની એક રમત. [**આંબા ગોડી નાખવા** = આંબા ખોદી નાખવા જેવું – જે સામે કોઈ ઇલાજ પછી ન હોય એવું અસહ્ય નુકસાન કરવું; થઈ શકે એટલું (કોઈનું) ખરાબ કરવું. **આંબે મોર** (આશા બતાવવા માટે, સારા ફળની આશા તરીકે આનો પ્રયોગ આવી કહેવતોમાં મળે છે.) ‘આંબે મોર ને વાત કહીશું પોર’; ‘આંબે મોર ને કલાલે લેખું, જતે દહાડે કાંઈ ન દેખ્યું.’ –આશા રાખો, ફળી તો ખરી, નહિ તો કાંઈ નહિ, એમ અર્થ બતાવે છે. **આંબો લેવો** = ફરતા ભમરડાને હથેળીમાં લેવો.] **-બલિયો** પું૦ આંબો (પ.). **-બાગાળો** પું૦ કેરીની મોસમ. **-બામોર** પું૦ આંબાનો મોર (૨) ડાંગરની એક જાત. **-બાવાડિયું** ન૦, **-બાવાડી** સ્ત્રી૦ આંબાનું વન; અમરાઈ. **-બાશા(-સા)ખ** સ્ત્રી૦ આંબા ઉપર કુદરતી રીતે પાકેલી કેરી. **-બાહળદર** સ્ત્રી૦ એક જાતની હળદર. **૦ળિયું** ન૦ કાચી કેરીની સૂકવેલી ચીરી

આંબોઈ (૦) સ્ત્રી૦ ડૂંટીની નીચેની રગોની ગાંઠ. [**-કરાવવી, -ચોળવી, બેસાડવી** = આંબોઈની જગાએ ચોળી કરીને તેને ઠેકાણે લાવવી. **-ખસવી, -ટળવી** = આંબોઈની ગાંઠ તેને સ્થાનેથી હઠવાનું દરદ થવું. **-બેસવી, ઠેકાણે આવવી** = આંબોઈનું દરદ મટવું.]

આંબોસું (૦) ન૦ સૂકું આલૂ (૨) સૂકી દ્રાક્ષ

આંબોળિયું (૦) ન૦ જુઓ ‘આંબો’માં

આંસ (૦) પું૦ [सं. अक्ष] ધરી

આંસુ (૦) ન૦ [सं. अश्रु, प्रा. अंसु] અશ્રુ; આંખોમાંથી દુઃખ કે હર્ષ વખતે ટપકતાં ટીપાં. [**-આવવાં, ખરવાં, પડવાં, વહેવાં** = આંસુ નીકળવાં; રડવું. **-લૂછવાં, -લોહવાં** = રડતાને શાંત પાડવું (૨) સાંત્વન કે દિલાસો આપવો. **-ઢાળવાં** = આંસુ પાડવાં; રડવું.] **૦ઢાળ** વિ૦ આંખમાંથી આંસુ પાડે એવું (૨) સ્ત્રી૦ ઘોડાની એક જાત. **૦પાત** પું૦ અશ્રુપાત

આંહાં (૦) અ૦ (રવ૦) નકાર બતાવતો ઉદ્ગાર; ઊંહુ

આંહાંતૂસ (૦) સ્ત્રી૦ હા ના; ધડભાંગ (?)

આંહીં,૦કણે (૦) અ૦ (કા.) અહીંયાં

ઇ

ઇ સ્ત્રી૦ [સં.] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાલાનો ત્રીજો અક્ષર; એક સ્વર (દીર્ઘ રૂપ ઈ) (૨) અ૦ (રવ૦) ક્રોધ, નિંદા, દયા, દુઃખ, દાઝ અને વિસ્મયસૂચક ચિત્કાર. **૦કાર** પું૦ [સં.] ‘ઇ’ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ અંતે ઇકારવાળું

ઇકબાલ ન૦ [अ.] કિસ્મત; નસીબ (૨) સદ્ભાગ્ય; આબાદી

ઇકરાર પું૦ [अ.] હા પાડવી તે; કબૂલાત (૨) કેફિયત; પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહેલો અથવા લખાયેલો મજકૂર; એકરાર. (જુઓ એકરાર) **૦નામું** ન૦ [फा.] પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કબૂલાતનો લેખ; ‘ઍફિડેવિટ’

ઇકોતરી સ્ત્રી૦ ગણિતના સોળ આંકમાંનો એક

ઇકોત(-તે)રો વિ૦ પું૦ ૭૧નો; ૭૧મો (૨) પું૦ (સં.) વિ. સં. ૧૮૭૧નો દુકાળ

ઇકોતેર વિ૦ [सं. एकसप्तति] ૭૧; એકોતેર. [**-કુળ તરવાં** = બધા વડવાઓનો ઉદ્ધાર થવો.] **-રો** જુઓ ઇકોતરો

ઇક્કડ સ્ત્રી૦ [सं. इक्कट, प्रा.] એક વનસ્પતિ (તે એક કોમળ ઘાસ છે; તેની સાદડી બનાવાય છે.)

ઇક્ષુ સ્ત્રી૦ [सं.] શેરડી. **૦કાંડ** પું૦ શેરડીનો સાંઠો (૨) તેની પેરાઈ. **૦જ** વિ૦ શેરડીમાંથી નીપજતું (ગોળ, ખાંડ ઇ૦). **૦દંડ** પું૦ શેરડીનો સાંઠો. **૦પાક** પું૦ ગોળ. **૦યંત્ર** ન૦ શેરડી પીલવાનું યંત્ર; કોલુ. **૦રસ** પું૦ શેરડીનો રસ. **૦શર્કરા** સ્ત્રી૦ સાકર. **૦સાર** પું૦ ગોળ

ઇક્ષ્વાકુ પું૦ [सं.] (સં.) સૂર્યવંશનો આદિ રાજા

ઇખલાક પું૦ [अ.] વિનય; સભ્યતા

ઇખલાસ પું૦ [अ.] સંપ; દોસ્તી; એખલાસ

ઇખ્તિલાત પું૦ [अ.] મૈત્રી; સ્નેહ

ઇખ્તિલાફ પું૦ [अ.] વિરોધ; જુદાઈ; દ્વેષ

ઇખ્તેસાર પું૦ [अ. इख्तिसार] સંક્ષેપ; સાર

ઇચાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઈચવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઇચ્છવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. इष्-च्छ्.] ઇચ્છા કરવી (૨) આશા રાખવી (૩) [सं. इष्म्, प्रा. इच्छ] મેળવવા આશા રાખવી; માગવું

ઇચ્છનધારા સ્ત્રી૦ [सं. अविच्छिन्न-धारा] અતૂટ ધારા; ચાલુ પ્રવાહ (૨) અભિષેકપાત્ર

ઇચ્છા સ્ત્રી૦ [सं.] મરજી; રુચિ; ખુશી (૨) ઉમેદ; આશા; અભિલાષા (૩) કામના; વાસના. [**–માં આવવું** = ઇચ્છા થવી; ગમવું; પસંદ પડવું.] **૦ચાર** પું૦ સ્વેચ્છાચાર. **૦ચારી** વિ૦ સ્વેચ્છાચારી. **૦નુરૂપ** વિ૦ મરજી પ્રમાણેનું. **૦નુસાર** અ૦ મરજી મુજબ. **૦નુસારી** વિ૦ ઇચ્છા પ્રમાણેનું. **૦ન્યાય** પું૦ માગ્યો–મનપસંદ ન્યાય. **૦પુરઃસર, ૦પૂર્વક** અ૦ ઇચ્છા મુજબ (૨) જાણી જોઈને; ઇરાદાપૂર્વક. **૦ફલ(–ળ)** ન૦ ઇચ્છા પ્રમાણે મળવું–થવું તે (૨) [ગ.] ત્રિરાશિમાં ઇચ્છિત ચોથું પદ; હિસાબનો જવાબ. **૦બલ (–ળ)** ન૦ ઇચ્છાની શક્તિ; મનોબળ; સંકલ્પબળ. **૦ભેદી** સ્ત્રી૦ સખત જુલાબની એક ઔષધિ. **૦ભોજન** ન૦ ભાવતું ભોજન. **૦મરણી** વિ૦ ઇચ્છાનુસાર મરવાની શક્તિવાળું. **૦વર** પું૦ જાતે પસંદ કરેલો વર. **૦વાચક** વિ૦ ઇચ્છા દર્શાવનારું. **૦વ્યાપાર** પું૦ ઇચ્છાનો વ્યાપાર; ઇચ્છાનું કાર્ય. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ ઇચ્છાબલ; સંકલ્પબળ. **–ચ્છાંક** પું૦ ઇષ્ટરાશિ; ત્રિરાશિનું ત્રીજું પદ (ગ.). **–ચ્છિત** વિ૦ ઇચ્છેલું. **–ચ્છુ(૦ક)** વિ૦ ઇચ્છાવાળો

ઇજન ન૦ [अ. इज्न] નોતરું; આમંત્રણ

ઇજનેર પું૦ [इं. ऐन्जिनियर] બાંધકામ ઇત્યાદિની યોજના કરનાર આદમી (૨) યંત્રવિદ્યા જાણનાર આદમી. **–રી** વિ૦ ઇજનેરને – ઇજનેરના કામને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ ઇજનેરી કામ કે વિદ્યા

ઇજલાસ સ્ત્રી૦ [अ.] જલસો; સભા; બેઠક. **૦નિશાન** પું૦ [फा.] સભ્ય (૨) નવાબો તથા એ દરજ્જાના પુરુષોને માટે માનાર્થે વપરાતો શબ્દ

ઇજાજત સ્ત્રી૦ [अ.] પરવાનગી; રજા

ઇજાફત સ્ત્રી૦ [अ.] વધારો; ઉમેરો (૨) સમાસ (૩) છઠ્ઠી વિભક્તિ (૪) જોડી દેવું તે; ખાલસા કરવું તે. **૦ગામ** ન૦ ઇનામી ગામ કે વતન. **૦ખાતું** ન૦ ભેટ નજરાણાંને લગતું ખાતું

ઇજાર સ્ત્રી૦ [अ.] સુરવાળ; લેંઘી. **૦બંધ** પું૦ ઇજારનું નાડું; કમરપટો

ઇજારદાર પું૦; **–રી** સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ 'ઇજારો'માં

ઇજારવું અ૦ક્રિ૦ દુઃખ, સંતાપ કરવો; દુઃખી થવું

ઇજારો પું૦ [अ.] ઠરાવેલી શરત પ્રમાણે કોઈ હક્કનો એકહથ્થુ ભોગવટો; ઠેકો. એવો પટો; કરાર કે ઠરાવ (૨) સનંદી હક. [**–આપવો** = એકહથ્થુ ભોગવટો નક્કી કરીને હક સોંપવો. **–રાખવો, લેવો** = એવો હક મેળવવો, ખરીદવો, કરી લેવો.] **–રદાર** વિ૦ ઇજારો ધરાવનાર. **–રદારી** સ્ત્રી૦ ઇજારદારનું કામ; ઇજારદારપણું. **–રાપદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ ઇજારે આપવાની કે ઇજારો આપીને કાર્યવ્યવસ્થા કરવાની પદ્ધતિ

ઇજ્જત સ્ત્રી૦ [अ.] આબરૂ. (૨) સ્ત્રીનું શિયળ. [**–આપવી, કરવી** = માન આપવું; આબરૂ વધારવી. **–જવી –ના કાંકરા થવા, –લેવી** = જુઓ 'આબરૂ જવી, . . .' વગેરે. **૦(–તે)આસાર, ૦દાર** વિ૦ આબરૂદાર; પ્રતિષ્ઠિત

ઇજ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] યજ્ઞ (૨) પૂજા

ઇઝરાયલ વિ૦ [हिब्रू] યહૂદી લોકોને લગતું (૨) પું૦ (સં.) યહૂદી લોકોનો એક મૂળ પુરુષ

ઇઝહાર પું૦ [अ.] જાહેર રીતે રજૂ કરેલી હકીકત; જાહેરનામું; 'ડેકલેરેશન' (૨) જુબાની. **૦નવીસ** પું૦ ઇઝહાર લખનાર

ઇટાલિયન સ્ત્રી૰ [इं.] ઇટાલીની ભાષા (૨) પું૰ તેનો વતની [જુઓ 'અક્કા'માં)

ઇદ્દા(-દ્દી) સ્ત્રી૰ કટ્ટી; અક્કા. (**-કરવી,-થવી**

ઇઠ્ઠોતેર વિ૰[सं.अष्टसप्तति, प्रा. अट्ठुत्तरि]૭૯; અઠ્ઠો(-ઠ્યો)તેર [अट्ठासीइ]૮૮;અઠ્યાશી

ઇઠ્યાશી(-સી) વિ૰ [सं. अष्टाशीति, प्रा.

ઇડરિયો વિ૰પું૰ ઈડરનો(૨)[લા.]ઘણો મજબૂત –જીતવો મુશ્કેલ (ગઢ).[૰**ગઢ જીતવો**=ન થઈ શકે એવું પરાક્રમ કરવું (૨) (કટાક્ષમાં) મોટી ધાડ મારવી]

ઇડા સ્ત્રી૰[सं.]યોગ શાસ્ત્રઅનુસાર પ્રાણવાયુની ત્રણ નાડીઓમાંની શરીરની જમણી બાજુની નાડી (ઇડા, પિંગલા અને સુષુમ્ણા)

ઇતબાર પું૰[अ.]વિશ્વાસ.[**-કરવો,-રાખવો** જુઓ 'વિશ્વાસ'માં.]**-રી** વિ૰ ભરોસા લાયક; પ્રમાણિક [સરંજામ; રસાલો

ઇતમામ વિ૰ [अ.] તમામ; પૂરેપૂરું (૨) પું૰

ઇતર સ૰(૨) વિ૰[सं.] અન્ય;બીજું(૩)ફાલતુ; ભિન્ન(૪)ક્ષુલ્લક.**૰તઃ** અ૰ બીજેથી;જુદી રીતે. **૰ત્ર** અ૰ અન્યત્ર; બીજે ઠેકાણે. **૰વાચન** ન૰ અભ્યાસક્રમ ઉપરાંતનું–બહારનું ફાલતુ કે પાઠ્યપુસ્તક ઉપરાંતનું–વાચન

ઇતરડી સ્ત્રી૰ ઢોરના શરીરે વળગતુ એક જંતુ

ઇતરાઈ સ્ત્રી૰ [જુઓ ઈંતરાવું] આછકલાઈ; મિથ્યા મોટાઈ

ઇતરાજ વિ૰ [अ. इअतिराज़] નાખુશ; ખફા. **-જી** સ્ત્રી૰ નાખુશી; અવકૃપા; ખોફ

ઇતરાવવું સ૰ ક્રિ૰ 'ઈંતરાવું'નું પ્રેરક

ઇતરેતર વિ૰ (૨) સ૰ [सं.] એકબીજાનું; પરસ્પરનું. **૰દ્વંદ્વ** પું૰ દ્વંદ્વસમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૰ 'હાથીઘોડા'. **-રાશ્રય** પું૰ અન્યોન્યાશ્રય

ઇતલાખ વિ૰ [अ. इतलाक़] જુદું; છૂટું (૨) સરકાર ખર્ચે સરદારો પાસે રહેતો (ફોજનો સિપાઈ) (૩) પું૰ છૂટું–મુક્ત કરવું તે (૪) છૂટાછેડા આપવા તે

ઇતવાર પું૰ જુઓ આતવાર; રવિવાર

ઇતસ્તતઃ અ૰ [सं.] અહીં તહીં; આમ તેમ

ઇતઃ અ૰ [सं.] અહીંથી. **૰પર** અ૰ હવે પછી

ઇતિ અ૰[सं.] આ પ્રમાણે(૨) સમાપ્ત;પૂરું થયું એમ બતાવે છે.(૩)સ્ત્રી૰સમાપ્તિ.**૰કર્ત(-ર્ત્ત)૰વ્ય** વિ૰ વિધિ અનુસાર કરવા યોગ્ય(૨) ફરજ–કર્તવ્ય કરી ચૂકેલ; જેનું કર્તવ્ય સમાપ્ત થયું છે એવું;કૃતકૃત્ય(૩)ન૰ કરવા યોગ્ય કામ;ફરજ. **૰કર્ત(-ર્ત્ત)૰વ્યતા** સ્ત્રી૰ અવશ્ય કરવા યોગ્ય કામ(૨)કૃતકૃત્યતા. **૰કૃતમ્** અ૰ 'ક્યુ. ઈ. એફ' (ગ.). **૰માત્ર** વિ૰ આટલું જ. **૰વૃત્ત** ન૰ બનેલી હકીકતનું બયાન;ઇતિહાસ. **૰શ્રી** સ્ત્રી૰ સમાપ્તિ. **૰સિદ્ધમ્** અ૰ 'ક્યુ. ઈ. ડી' (ગ.). **-ત્યલમ્** અ૰[सं.]હવે બસ. **-ત્યાદિ(૰ક)** વિ૰ [सं.] વગેરે

ઇતિમાદ પું૰ [अ.] વિશ્વાસ; ભરોસો

ઇતિહાસ પું૰ [सं.]તવારીખ; ભૂતકાળનું વૃત્તાંત. **૰ક,૰કાર** પું૰ ઇતિહાસ લખનાર પુરુષ. **૰જ્ઞ,૰વિદ,૰વેત્તા** પું૰ઇતિહાસનો જાણકાર–વિદ્વાન [બનાવ; સંજોગ

ઇત્તિફાક પું૰ [अ.] એકમતી (૨) સંપ (૩)

ઇત્થમ્ અ૰ [सं.] આ પ્રકારે. **૰ભૂત** વિ૰ આ પ્રકારે બનેલું

ઇત્યલમ્, ઇત્યાદિ(૰ક) જુઓ 'ઇતિ'માં

ઇદમ્ સ૰ [सं.] આ

ઇદંતા સ્ત્રી૰ [सं.] મળતાપણું; તાદૃશતા

ઇદંતૃતીયમ્ વિ૰ [सं.] ધાર્યા કરતાં નવું જ–જુદું જ (૨) ન૰ ત્રીજું જ – અવનવું જ કંઈક

ઇધર અ૰ [हिं.] અહીં. **૰ઉધર, ૰તિધર** અ૰ [हिं.] અહીંતહીં

ઇનકાર પું૰ [अ. इन्कार] ઇન્કાર;નિષેધ; મના (૨) અસ્વીકાર; નામંજૂરી. [**-જવું**=નામુકર જવું; ફરી જવું; ઇન્કારવું.] **૰વું** સ૰ ક્રિ૰ ઇનકાર કરવો. **-રિયત** સ્ત્રી૰ ઇનકારવું તે

ઇનસાફ,૰દાર,-ફિયો,-ફી જુઓ 'ઇન્સાફ'માં

ઇનામ ન૰ [अ.] બક્ષિસ; યોગ્યતાની કદરમાં મળતી ભેટ. [**-કાઢવું, -રાખવું**=ઇનામ આપવાનું કાયમ કરવું, ઠરાવવું;ઇનામ આપવાનું સ્થાપવું.] **૰અકરામ** ન૰ બક્ષિસ (૨) બક્ષિસ અને માન. **૰ઇજાફત** ન૰ ઇનામમાં વધારો કરવો તે. **૰ચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૰ ઇનામની સનદ. **૰ચોથાઈ** સ્ત્રી૰ ઇનામી જમીનના

ઉત્પન્નનો સરકારનો ચોથો હિસ્સો. **૦દાર** વિ૦ ઇનામ મેળવનાર (૨) ઇનામી જમીન કે ગામવાળું (૩) પું૦ એક અટક. **૦દારી** સ્ત્રી૦ ઇનામદારની પદવી. **૦પટો(-ટ્ટો)** પું૦, **૦પત્ર** ન૦ ઇનામી જમીન કે ગામનો લેખ– સનદ. **૦ફેઝાબી** સ્ત્રી૦ ઇનામી જમીનનો સરકારધારો. **૦સલામી** સ્ત્રી૦ સલામી દાખલ થોડું મહેસૂલ ભરવું પડતું હોય એવી ઇનામી જમીન. **–મી** વિ૦ ઇનામને લગતું (૨) ઇનામમાં મળેલું (૩) જેમાં ઇનામ મળે એવું

ઇનાયત સ્ત્રી૦ [अ.] એનાયત; ભેટ; બક્ષિસ. [**–કરવું** = આપવું (પદવી, ખિતાબ)]

ઇનિંગ સ્ત્રી૦ [इं.] ક્રિકેટના કોઈ પક્ષનો રમવાનો દાવ

ઇન્કમ ટેક્સ પું૦[इं.]આવક પર લેવાતો વેરો— [આવક-વેરો

ઇન્કાર [अ.], **૦વું**, **–રિયત** જુઓ 'ઇનકાર'માં

ઇન્કિલાબ ઝિંદાબાદ શ૦ પ્ર૦ [फ़ा.] ક્રાંતિ ઘણું જીવો

ઇન્શાઅલ્લાહ શ૦પ્ર૦ [अ.] ઈશ્વરેચ્છા

ઇન્સાન પું૦; ન૦ [अ.] માણસ (૨) માણસજાત. **–નિયત** સ્ત્રી૦ માણસાઈ; સજ્જનતા

ઇન્સાફ પું૦[अ]ન્યાય(૨)ચુકાદો.[**–આપવો**= ન્યાય કરવો; બરોબર તોળવું. **–માગવો** = ન્યાય કરવા કહેવું–વિનંતી કરવી.] **૦દાર** વિ૦ ઇન્સાફ રાખનારું (૨) પું૦ જડજ; ન્યાયાધીશ. **–ફિયો** પું૦ ઇન્સાફ આપનાર (તુચ્છકારમાં). **–ફી** વિ૦ઇન્સાફને લગતું (૨) ન્યાયી (૩) સ્ત્રી૦ ઇન્સાફની રીત(૪) અદાલત

ઇન્સ્પેક્ટર [इं.] નિરીક્ષક; દેખરેખ રાખનાર

ઇપાણ(–ન) પું૦ એક વનસ્પતિ

ઇપ્પી સ્ત્રી૦ [તેલુગુ] એક વનસ્પતિ

ઇબાદત સ્ત્રી૦ [अ.] ભક્તિ; ઉપાસના; સ્તુતિ. **૦ગાહ** સ્ત્રી૦; **૦ખાના** ન૦ ઉપાસનામંદિર – મસ્જિદ, મંદિર વગેરે

ઇબારત સ્ત્રી૦ [अ.] (બોલવા લખવાની) ઢબ, શૈલી. [**–ગોઠવવી** = (દસ્તાવેજ કે કોઈ કાગળનો) સાર કાઢવો (૨) ખરડો તૈયાર કરવો]

ઇબ્લીસ પું૦[अ.]શયતાન(૨)(સં.)એ નામનું દુષ્ટ ભૂત (મુસલમાનોમાં મનાતું) (૩) વિ૦ રાક્ષસી; નઠારું

ઇભ પું૦ [सं.] હાથી

ઇમલો પું૦[જુઓ અમલો]મજલો(૨)બાંધકામ

ઇમામ પું૦ [अ.] મુસલમાનોનો વડો ધર્મગુરુ; ધર્માધ્યક્ષ (૨) મસીદનો ઉપદેશક યા કુરાન વાંચનારો; મુલ્લાં; કાજી(૩) તાજિયાની આગળ રાખવામાં આવતો ઝુંડો (૪) માળાનો મેર. **૦દાંડગો** પું૦ધર્મને નામે ધતિંગ ચલાવનારો. **૦બારા** પું૦ મોહરમના દિવસોમાં તાજિયો રાખવામાં આવે કે ઉત્સવ ઊજવાય તે મસીદ. **૦હુસેન** પું૦(સં.)હજરત મહંમદ સાહેબના દોહિત્ર; બાર ઇમામોમાં ત્રીજા

ઇમારત સ્ત્રી૦ [अ.] મોટું મકાન; હવેલી (૨) [લા.] યોજના. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ બાંધકામનું શાસ્ત્ર; સ્થાપત્ય. **–તી** વિ૦ ઇમારતને લગતું (૨) ઇમારતમાં ઉપયોગી

ઇમ્તિહાન પું૦ [अ.] પરીક્ષા; તપાસ

ઇયત્તા સ્ત્રી૦ [सं.] આટલાપણું (૨) પ્રમાણ; પરિમાણ (૩) સીમા

ઇયળ સ્ત્રી૦[सं.इल्लिका, प्रा. इल्लिया] એક કીડો.

–ઇયું નામ પરથી વિ૦ બનાવતો તદ્ધિત પ્રત્યય. 'વાળું', –ને લગતું, –ની ટેવવાળું' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ભૂમિયું; લોભિયું

ઇરાક પું૦; ન૦ [अ.] (સં.) મેસોપોટેમિયા દેશ

ઇરાદો પું૦ [अ.] ઉદ્દેશ; આશય. **–દાપૂર્વક** અ૦ જાણીજોઈને

ઇલકાબ પું૦ [अ.] ખિતાબ

ઇલમ પું૦ [अ. इल्म] વિદ્યા; શાસ્ત્ર; કળા (૨) જાદુ (૩) મેલી વિદ્યા (૪) ઉપાય; તજવીજ. **૦બાજ**, **–મી** વિ૦ ઇલમ જાણનારું(૨)કાબેલ; હોશિયાર

ઇલા સ્ત્રી૦[सं.]પૃથ્વી(૨)(સં.) પુરૂરવાની માતા. **૦વૃત્ત** ન૦ (પ્રાચીન આર્ય ભૂગોળ પ્રમાણે) જંબુદ્વીપના નવ ખંડો પૈકીનો એક ખંડ

ઇલા અ૦ [अ. इलाही] યા ખુદા! **ઇલા ઇલા પોકરાવવી** = તોબા ત્રાહિ ત્રાહિ પોકરાવવું; જુલમ કરવો

ઇલાકો(–ખો) પું૦ [अ.] પ્રાંત (૨) હકૂમતનો પ્રદેશ (૩) હક; દાવો; લાગતું વળગતું તે. **–કેદાર** વિ૦ ઇલાકા ઉપર હકૂમત ચલાવનારું

ઇલાજ પું૦ [अ.] ઉપાય (૨) ઉપચાર; દવા. [**–લેવો** = ઇલાજ અખતિયાર કરવો; ઉપાય કે દવા કરવી.] **–જી** વિ૦ ઇલાજ જાણનારું (૨) પું૦ વૈદ્ય; હકીમ

ઇલાયચી સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. इला, કાનડી–यालक्की, તામિલ–एलाची.] એક તેજાનો.(**૦નો**)દાણો, **૦દોડો** = ઇલાયચીનો (છોડા સાથેનો – જીંડવા જેવો) કણ કે દાણો

ઇલાયચો પું૦ જુઓ અલાયચો

ઇલાયદું વિ૦ [अ.] જુઓ અલાયદું

ઇલાહી વિ૦ [अ.] ખુદા – ઈશ્વર સંબંધી (૨) વંદનીય **૦સન** સ્ત્રી૦ અકબર બાદશાહે શરૂ કરેલો એક સંવત.(શાહજહાંએ તે બંધ કરેલો)

ઇલૂપી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; ઇપ્પી

ઇલેક્ટ્રિક વિ૦ [इं.] વીજળીને લગતું (૨) ઝડપી

ઇલ્તિમાસ સ્ત્રી૦ [अ.] વિનંતી; અરજ

ઇલ્લા(–લ્લી) સ્ત્રી૦ એક રમત

ઇવ અ૦ [सं.] –ની પેઠે; જેમ

.**ઇશક,૦દારી,૦બાજ, ૦બાજી. –કી** જુઓ ‘ઇશ્ક’માં. **–કિયું** વિ૦ ઇશ્કને લગતું

ઇશારત સ્ત્રી૦ [अ.] સાન; સંકેત

ઇશારો પું૦[अ.]ઇશારત(૨)સૂચન.[**ઇશારામાં (કરવું, કહેવું, થવું, સમજવું)**=ઇશારો થતાંવેંત; વિલંબ કે વધુ તકલીફ વગર; તરત.]

ઇશ્ક પું૦[अ.]ઇશક; પ્રેમ; સ્નેહ(૨)કામવિકાર (૩)રાગ; આવેશ. **૦દારી** સ્ત્રી૦ પ્રેમીપણું(૨) કામુકતા; કામીપણું (૩) રંડીબાજી. **૦બાજ** વિ૦ પ્રેમમાં લીન; પ્રણયી. **૦બાજી** સ્ત્રી૦પ્રેમમગ્નતા;પ્રણયવ્યાપાર; ભોગવિલાસ. **૦મિજાજી** સ્ત્રી૦લહેરીપણું; લાલાઈ. **–શ્કી** વિ૦ પ્રેમી (૨) ફક્કડ; છેલ. **–શ્કી ટટ્ટુ** ન૦ ઇશ્કબાજ, વ્યભિચારી કે કામી માણસ. **–શ્કેમિજાજી** પું૦ કેવળ કામવાસના. **–શ્કેહકીકી** પું૦ ખરો – દૈવી પ્રેમ

ઇશ્તેહાર ન૦ [अ.] જાહેરનામું; ઘોષણા

ઇશ્યુ પું૦ [इं.] (અદાલતમાં કેસના) વાદનો મુદ્દો (૨). મુદ્દો; તર્ક

ઇષિ(–ષી)કા સ્ત્રી૦ [सं.] ઘાસનું રાડું (૨) તીર (૩) એક જાતની શેરડી (૪) સોનું પીગળ્યું કે નહિ તે જોવાની લાકડી અથવ સળિયો (૫) પીંછી

ઇષુ પું૦ [सं.] તીર (૨) પાંચની સંખ્યા (૩) [ગ.] ઉત્ક્રમજ્યા; ‘વર્સ્ડ સાઈન’

ઇષ્ટ વિ૦ [सं.] ઇચ્છેલું (૨) પ્રિય; મનગમતું (૩) [ગ.] કલ્પેલું (૪) યોગ્ય (૫) હિતાવહ (૬) યજ્ઞ વડે પૂજેલું (૭) ન૦ ઇચ્છા (૮) અગ્નિહોત્ર (૯) યજ્ઞ ઇત્યાદિનું પુણ્ય. **૦કર્મ** ન૦ યોગ્ય – સારું કામ(૨)[ગ.] કલ્પિત અંક લઈને દાખલો ગણવો તે. **૦જન** પું૦; ન૦ પ્રિયજન. **૦દેવ** પું૦, **૦દેવતા** પું૦બ૦વ૦ (૨) સ્ત્રી૦ પ્રિય – પોતાની આસ્થાનો દેવ (૨) કુળદેવ. **૦મિત્ર** પું૦ ઘણો પ્રિય મિત્ર. **૦રાશિ** સ્ત્રી૦ કલ્પેલી સંખ્યા ઉપરથી ખરો ઉત્તર કાઢવાની રીત [ગ.] **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ઇષ્ટ વસ્તુની પ્રાપ્તિ. **–ષ્ટાપત્તિ** સ્ત્રી૦ ઇચ્છિત બનવું તે (૨) [ન્યા.] વિરુદ્ધ પક્ષ તરફથી અનુકૂળ કાર્ય કે દલીલ. **–ષ્ટાર્થ** પું૦ ઇચ્છેલી વસ્તુ (૨) મનપસંદ અર્થ. **–ષ્ટાપૂર્ત** ન૦ [सं.] યજ્ઞયાગ અને વાવ, કૂવા ઇત્યાદિ કરાવવાનું પુણ્યકર્મ

ઇષ્ટ(–ષ્ટિ)કા [सं.] ઈંટ (૨) વેદી ચણવા માટે [વપરાતી ઈંટ.

ઇષ્ટાવો પું૦ કંટ્રાટ; બાંધણી; ઠરાવ

ઇષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] ઇચ્છા (૨) યજ્ઞ (૩) અમાસને દિવસે કરાતું શ્રાદ્ધ

ઇષ્ટિકા સ્ત્રી૦ જુઓ ઇષ્ટકા

ઇષ્મ પું૦ [सं.] જુઓ ઇધ્મ

ઇસપન પું૦ [फा. इस्पंद] એક વનસ્પતિ; રાઈ

ઇસપ(–બ)ગોળ ન૦ [फा. इस्पगू(–गो)ल] ઊંટિયું જીરું

ઇસમ પું૦ [अ. इस्म] માણસ; વ્યક્તિ

ઇસેસ પું૦ એક જાતનો ગુંદર

ઇસોટો પું૦ [‘ઈસ’ પરથી] લાકડાની નિસરણીનું પડખાનું લાકડું, જેમાં પગથિયાં ઘાલેલાં હોય છે

ઇસ્કામત સ્ત્રી૦ [अ.] માલમતા; મિલકત

ઇસ્કોતરિયો, ઇસ્કોતરો પું૦ [पो. એસ્કિટોરિયા] નાની પેટી

ઇસ્ક્રૂ પું૦ [इं. स्क्रू] ગોળ આંટાવાળો ખીલો; ‘સ્ક્રૂ’.[**–મારવો, જડવો, ઠોકવો, બેસાડવો,**

લગાવવો=સ્ક્રૂથી સાંધવું. **-ઢીલો હોવો, લાગવો**=મગજનું ઠેકાણું ન હોવું કે તેવું પ્રતીત થવું. **-ફેરવવો, દાબવો**=સળીસંચો કરવો;(પાછળ રહી ગુપ્ત) ચાલના આપવી;પ્રેરવું]

ઇસ્ટાપડી સ્ત્રી૦[इं. स्टॉपर] બારીબારણાં ઇત્યાદિ બંધ કરવા માટે તેના ઉપર જડવામાં આવતી ચાંપ-ઠેસી;'સ્ટોપર' [**-ખોલવી**=ઇસ્ટાપડીથી વાસેલું હોય તે ઉઘાડવું. **-પાડવી, મારવી, વાસવી**=ઇસ્ટાપડીથી બારીબારણું બંધ કરવું]

ઇસ્તરી સ્ત્રી૦ [हिं. इस्तिरी, म.; सं. स्तर પરથી ?] ઇસ્ત્રી; સફાઈ અથવા કડકપણું લાવવા માટે ધોયેલાં કપડાં પર ફેરવવાનું અગ્નિ ભરેલું પાત્ર. [**-કરવી** = કપડાને ઇસ્તરી વડે કડક, કરચલી વિનાનું સાફ કરવું. **-થવી** = ઇસ્તરી કરાવી. **ઇસ્તરીનું, -વાળું** (કપડું)= ઇસ્તરી કરેલું.]

ઇસ્તંબૂલ ન૦ [तुर्की] (સં.) યુરોપીય તુર્કસ્તાનનું મુખ્ય શહેર; 'કૉન્સ્ટંટિનોપલ'. **-લી** વિ૦ ઇસ્તંબૂલનું [આદરસત્કાર

ઇસ્તિકબાલ પું૦ [अ.] સામે લેવા જવું તે;

ઇસ્તિ(-સ્તી)ફા પું૦[अ.]રાજીનામું [બોલવું તે

ઇસ્તિલાહ સ્ત્રી૦[अ.] રૂઢિ પ્રમાણે વિવેકસર

ઇસ્ત્રી સ્ત્રી૦ જુઓ ઇસ્તરી

ઇસ્પિતાલ(-ળ) સ્ત્રી૦[इं. હૉસ્પિટલ] (રોગીઓને રાખીને ઉપચાર કરવા માટેનું) દવાખાનું

ઇસ્રાયલ વિ૦ (૨) પું૦ [अ.] (સં.) જુઓ ઇઝરાયલ

ઇસ્લામ પું૦[अ.]મુસલમાની ધર્મ. **-મી** વિ૦ ઇસ્લામને લગતું (૨) ઇસ્લામનું અનુયાયી. **-મીયત્વ** ન૦ ઇસ્લામીપણું [પૃથ્વી

ઇહ અ૦ [सं.] અહીં. ૦**લોક** પું૦ આ દુનિયા;

ઇહાં અ૦ + અહીંયાં

ઇંગલીઢિંગલી સ્ત્રી૦ એક રમત

ઇંગળા સ્ત્રી૦ [सं. इडा, हिं. इंगला] ઇડા નાડી (યોગ) [અંગારો

ઇંગાર(-રો) પું૦ [सं. अंगार, प्रा. इंगार,-ल]

ઇંગિત ન૦[सं.]ઇશારો; સંકેત (૨) મનોવિકારનું બાહ્ય ચિહ્ન - ચેષ્ટા (૩) મનની વાત. ૦**જ્ઞ** વિ૦ મનોગત જાણી - કળી શકનાર

ઇંગુદી સ્ત્રી૦ [सं.] એક વનસ્પતિ; ઇંગોરી. ૦**તેલ** ન૦ ઇંગુંદીનું તેલ

ઇંગોરી સ્ત્રી૦, **-રિયો** પું૦ [सं. इंगुदी, प्रा. इंगुई] ઇંગુદી. **-રું** ન૦ ઇંગુદીનું ફળ; હિંગોરું.

ઇંગ્લિશ વિ૦ [इं.] જુઓ **અંગ્રેજી**

ઇંગ્રેજ પું૦ [पो.] અંગ્રેજ. **-જી** વિ૦(૨) સ્ત્રી૦ જુઓ અંગ્રેજી [વિલાયત

ઇંગ્લંડ પું૦; ન૦ [इं.] (સં.) અંગ્રેજોનો દેશ -

ઇંચ પું૦[इं.] તસુ જેટલું અંગ્રેજી માપ; ફૂટનો ૧૨મો ભાગ. **-ચિયું** વિ૦ એક ઇંચના માપનું

ઇંજલ પું૦ [अ. अंजल] બાઇબલ સમજનારો પાદરી

ઇંજિન ન૦ જુઓ એંજિન

ઇંજીલ ન૦ [अ.] ખ્રિસ્તીઓનો ધર્મગ્રંથ; બાઇબલનો નવો કરાર

ઇંતિ(-તે)ખાબ પું૦ [अ.] ચૂંટણી; ચૂંટી ચૂંટીને કરેલો સંગ્રહ (૨) સાર; મતલબ

ઇંતેજામ પું૦ [अ.] બંદોબસ્ત

ઇંતેજાર વિ૦ [अ. इंतिज़ार] આતુર; અધીરું. **-રી** સ્ત્રી૦ આતુરતા

ઇંદિરા સ્ત્રી૦ [सं.] લક્ષ્મી

ઇંદિ(-દી)વર ન૦[सं.] વિષ્ણુ (૨) ભૂરું કમળ

ઇંદુ પું૦ [सं.] ચંદ્ર. ૦**કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ચંદ્રની (સોળ) કળા. ૦**કાંત** પું૦ એક મણિ; ચંદ્રકાંત. ૦**કાંતા** સ્ત્રી૦ રાત (૨) રોહિણી (નક્ષત્ર). ૦**જા** સ્ત્રી૦ (સં.) નર્મદા નદી. ૦**પુત્ર** પું૦ (સં.) બુધ (જ્યો.). ૦**મતી** સ્ત્રી૦ પૂર્ણિમા. ૦**મુખી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ચંદ્રમુખી. ૦**મૌલી** પું૦ (સં.) શંકર; મહાદેવ. ૦**વાર** પું૦ સોમવાર. ૦**વ્રત** ન૦ ચાંદ્રાયણ વ્રત. ૦**શેખર** પું૦ (સં.) ઇંદુમૌલી; મહાદેવ. ૦**સાર** પું૦ અમૃત

ઇંદ્ર પું૦[सं.](સં.) દેવોનો રાજા. (૨) સમાસમાં નામને અંતે, તેમાં શ્રેષ્ઠ એવો અર્થ બતાવે છે. જેમ કે માનવેન્દ્ર, ગજેન્દ્ર. ૦**ખીલ** પું૦ હાથીના સીધા ધસારાથી નગરદ્વારને બચાવવા આડે રખાતો મજબૂત થાંભલો. ૦**ગોપ** પું૦ ચોમાસામાં થતું એક જીવડું. ૦**ચાપ** ન૦ મેઘધનુષ્ય. ૦**જવ** પું૦ કડુ નામના ઝાડનું બીજ. ૦**જાલ** (-ળ) સ્ત્રી૦ જાદુ; નજરબંધી (૨) હાથચાલાકી

(૩) કાવતરું; છળકપટ. **૦જિત્** પું૦ (સં.) રાવણનો પુત્ર. **૦ધનુ(૦ષ,૦ષ્ય)** ન૦ મેઘધનુષ્ય **૦નીલ** પું૦ નીલમણિ; નીલમ (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર. **૦પુત્ર** પું૦ (સં.) ઇંદ્રનો પુત્ર; જયંત (૨) અર્જુન. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ (સં.) અમરાવતી; ઇંદ્રની રાજધાની. **૦પ્રસ્થ** ન૦ (સં.) પાંડવોનું પાટનગર; પ્રાચીન દિલ્હી. **૦લોક** પું૦ સ્વર્ગ. **૦વજ્રા** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **૦વંશા** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **૦વારણું** ન૦ [सं. इंद्रवारुणिका] દેખીતું જેટલું સુંદર તેટલું જ કડવું એવું એક ફળ. (૨) [લા.] ફૂટડું પણ દુર્ગુણી – કપટી માણસ. **૦વિજય** પું૦ એક છંદ. **–દ્રાણી** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રની સ્ત્રી. **–દ્રાણું** ન૦ [सं. इंद्राणी] 'ઇંદ્રવારણું'નો વેલો; એક વેલો. **–દ્રાયુધ** ન૦ વજ્ર; વીજળી. **–દ્રાસન** ન૦ ઇંદ્રનું સિંહાસન – પદ

ઇંદ્રારણું ન૦+જુઓ ઇંદ્રવારણું

ઇંદ્રિય સ્ત્રી૦ [सं.] જ્ઞાન તથા કર્મનું (બહારનું કે આંતર) સાધન (ત્વચા, ચક્ષુ, કાન, જીભ અને નાક તથા વાચા, હાથ, પગ, અપદ્વાર અને ઉપસ્થેંદ્રિય એ પાંચ અનુક્રમે જ્ઞાનેંદ્રિયો તથા કર્મેંદ્રિયો છે.) (૨) જનનેંદ્રિય. **૦કર્મ** ન૦ ઇંદ્રિયોનું કર્મ–વ્યાપાર. **૦ગમ્ય,૦ગોચર** વિ૦ ઇંદ્રિયોથી જાણી – સમજી શકાય તેવું; પ્રત્યક્ષ. **૦ગ્રામ** પું૦ ઇંદ્રિયોનો સમૂહ. **૦ગ્રાહ્ય** વિ૦ ઇંદ્રિયગમ્ય. **૦જન્ય** વિ૦ ઇંદ્રિયો વડે ઉપજતું – થતું. **૦જિત્** વિ૦ ઇંદ્રિયોને જીતનાર. **૦જ્ઞાન** ન૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા થતું – સ્થૂલ જ્ઞાન. **૦જ્ઞાનવાદ** પું૦ ઇંદ્રિયજ્ઞાન એ જ ખરું જ્ઞાન એવો મત. **૦દમન** ન૦ ઇંદ્રિયોના રસને મારવા તે. **૦નિગ્રહ** પું૦ ઇંદ્રિયોને વશ રાખવી તે; સંયમ. **૦નિરપેક્ષ** વિ૦ ઇંદ્રયોની અપેક્ષા રાખ્યા વિનાનું – તેમનાથી સ્વતંત્ર. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા મળતું જ્ઞાન. **૦બોધ** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રિયો મારફતે થતું જ્ઞાન. **૦વિષય** પું૦ ઇંદ્રિયોનો વિષય. **૦સુખ** ન૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા અનુભવાતું સુખ (૨) વિષયસુખ. **૦સ્થાન** ન૦ ઇંદ્રિયોનાં સ્થાનો. **–યાતીત** વિ૦ ઇંદ્રિયોથી પર; અગોચર. **–યારામ** વિ૦ વિષયાસક્ત. **–યાર્થ** પું૦ ઇંદ્રિયવિષય.

ઇંદ્રી સ્ત્રી૦+જુઓ ઇંદ્રિય. **૦જુલાબ** પું૦ વારંવાર પેશાબ કરાવે એવી ઔષધિ

ઇંધક ન૦ [सं.] જુઓ ઇંધર

ઇંધન ન૦ [सं.] ઈંધણ; બાળવાનું લાકડું; કાઠી

ઈ

ઈ સ્ત્રી૦ [सं.] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો ચોથો અક્ષર – એક સ્વર (૨) પૈસો; સંપત્તિ (૩) અ૦ તિરસ્કાર કે ગુસ્સાનો એવો ઉદ્ગાર. **૦કાર** પું૦ ઈ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઈકારવાળું

–ઈ [सं.] સ્ત્રી૦ નો પ્રત્યય. ઉદા૦ 'ઓઝી; મહેતી' (૨) [सं.इन्] નામને લાગતાં, 'ના સંબંધી', 'કરનાર','વાળું'' એવો અર્થ બતાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ 'કપટી' (આ પ્રત્યય બેવડા અર્થમાં ભૂલથી પણ વપરાતો મળે છે. જેમ કે, નિર્વિકારી, સેશ્વરી, ધંધાદારી ઇ૦) (૩) વિશેષણ પરથી નામ બનાવતો ફારસી પ્રત્યય. ઉદા૦ આપખુદ – આપખુદી

ઈ વિ૦ [प्रा. ईअ] + આ અથવા એ (૨) (કા.) એ (૩) સ૦ (કા.) એ

ઈકડ પું૦ [જુઓ ઇક્કડ] એક વનસ્પતિ

ઈક્ષણ ન. [सं.] જોવું તે (૨) આંખ

ઈક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] નજર (૨) જોવું – વિચારવું તે

ઈક્ષિત વિ૦ [सं.] જોયેલું–વિચારેલું (૨) ન૦ નજર

ઈકાર, –રાંત [सं.] જુઓ 'ઈ'માં [શેરડીનો રસ

ઈખ સ્ત્રી૦ [सं. इक्षु] ઇક્ષુ; શેરડી. **૦રસ** પું૦

ઈચકબાંડી સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

ઈચવું (ઈ') સ૦ક્રિ૦ ઠાંસીને ખાવું (નિંદાર્થે) (૨) દંડાથી ગબીમાંની મોઈને ઉછાળી દૂર ફેંકવી

ઈજત સ્ત્રી૦, **૦(–તે) આસાર**, **૦દાર** વિ૦ જુઓ 'ઇજ્જત'માં

ઈજા સ્ત્રી૦ [अ.] પીડા; કષ્ટ (૨) [શારીરિક] નુકસાન–હાનિ. [**–પહોંચવી**=ઈજા થવી.]

ઈજાબકબૂલ ન૦ [अ.] મુસલમાનોમાં લગ્ન કબૂલ હોવાની વરકન્યાની લેવામાં આવતી પ્રતિજ્ઞા

ઈડલીપીડલી સ્ત્રી૦, **ઈડિયું** ન૦, **ઈડીપીડી** સ્ત્રી૦ વરકન્યાને નજર ન લાગે તે માટે તેમની પરે ઉતારીને ફેંકી દેવાતી ભીની રાખોડીની ગોળીઓ; પોંખવામાં વપરાતી એક વસ્તુ

ઈતરાવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. इतराना] દેખાડો કરવો; ફુલ મારવી [ઉપદ્રવ

ઈતિ સ્ત્રી૦[सं.]ધાન્ય વગેરેને નુકસાનપહોંચાડનાર

ઈથર પું૦ [इं.] એક અતિ સૂક્ષ્મ તત્ત્વ જેમાં થઈને પ્રકાશનાં મોજાંનો સંચાર થાય છે(૨) એક પ્રવાહી રસાયણ

ઈદ સ્ત્રી૦[अ.] મુસલમાનોનો એક તહેવાર (૨) ખુશાલીનો દિવસ. **૦ગાહ** સ્ત્રી૦ ઈદ ઊજવવાની જગા

ઈદડું ન૦ [મદ્રાસી–ईडलीं] ઢોકળું

ઈદૃશ વિ૦ [सं.] આવું; આ પ્રકારનું

ઈન મીન ને (૦સાડે)તીન શ૦ પ્ર૦[सर०म.] જૂજ; સંખ્યામાં થોડું; હું, તું ને તે જેટલા જ

ઈપ્સા સ્ત્રી૦ [सं.] ઇચ્છા

ઈપ્સિત વિ૦ [सं.] ઇચ્છેલું; (૨) ન૦ ઇચ્છા

ઈફા અ૦ આ તરફ; અહીં (સુ. ગ્રામ્ય)

ઈબક વિ૦ છ આંગળીવાળું (માણસ) [तु.](૨) સ્ત્રી૦ (સુ.) હબક; ડર

ઈમ અ૦ + એમ

ઈમાન પું૦;ન૦ [अ.] આસ્થા; શ્રદ્ધા (૨) ધર્મ; દીન (૩) અંતઃકરણ (૪) પ્રમાણિકતા. **૦દાર** વિ૦ ઈમાનવાળું; પ્રમાણિક. **૦દારી** સ્ત્રી૦ પ્રમાણિકતા. **–ની** વિ૦ ઈમાનવાળું;પ્રમાણિક

ઈરખા, ઈર્ખા સ્ત્રી૦+ઈર્ષા

ઈરાન પું૦ [फा] ઈરાન દેશ. **–ની** વિ૦ (૨) પું૦ ઈરાનનું, ને લગતું

ઈર્ષા(–ર્ષ્યા) સ્ત્રી૦ [सं.] અદેખાઈ. **૦ખોર** વિ૦ ઈર્ષા કરવાની ટેવવાળું. **૦ળુ** ઈર્ષાવાળું; અદેખું

ઈવ સ્ત્રી૦ [हिब्रू, इं](સં.) (બાઇબલ પ્રમાણે) આદ્ય સ્ત્રી; આદમની જોડિયણ

ઈશ પું૦ [सं.] ધણી; માલેક (૨) પરમેશ્વર (૩) મહાદેવ; શિવ (૪) અગિયારની સંજ્ઞા

ઈશાન સ્ત્રી૦ [सं.] ઉત્તર અને પૂર્વ વચ્ચેની દિશા કે ખૂણો (૨) પું૦ (સં.) મહાદેવ. **૦કોણ** પું૦ ઈશાન ખૂણો. **–ની** વિ૦ ઈશાન દિશાનું(૨)સ્ત્રી૦(સં) દુર્ગા. **–ન્ય** વિ૦ઈશાની

ઈશિતા સ્ત્રી૦.**–ત્વ** ન૦ [सं.] એક મહાસિદ્ધિ (૨) સર્વોપરીપણું [આદિ પુરુષ

ઈશુ(–સુ), ૦ખ્રિસ્ત પું૦ (સં.) ખ્રિસ્તીધર્મનો

ઈશ્વર પું૦ [सं.] પ્રભુ; પરમેશ્વર (૨) સ્વામી; માલેક (૩) રાજા. [**- ઉપર ચિઠ્ઠી**=કેવળ ઈશ્વરાધાર. **- કરે (ને)**=ઈશ્વરના મરજી હોય; થાય કે બને તો સારું, એ ભાવ બતાવે છે. **ઈશ્વરના ઘરની ચીઠ્ઠી, -ઘરનું તેડું**= દેવાજ્ઞા થવી; મોત આવવું. **-ના ઘરની દોરી**=આવરદા. **-ના ઘરનું (માણસ)**= ભોળું, સરળ, ચોખ્ખા દિલનું,ઓલિયું માણસ. **-ના ઘરનો ચોર**=ઈશ્વરી દરબારને હિસાબે ગુનેગાર; પાપી (અહીંની માનવ અદાલતમાં ભલે ચોર ન ગણાય. છતાં ચોર એ ભાવ બતાવે છે.) **-નું નામ લો**=રામનું નામ લો; એટલું જ, બાકી બિલકુલ નહિ; વ્યર્થ – એવો ભાવ બતાવે છે. **–ને ખોળે બેસવું**=ઈશ્વરાધીન થવું; ઈશ્વર લેખે રહેવું. **–ને માથે કે વચમાં રાખીને**=ઈશ્વર સાક્ષી છે એમ; ઈશ્વરનો ડર રાખીને. **-ને લેખે, –ના નામ પર, -ને ખાતર**=ઈશ્વરના સોગનથી; ઈશ્વરને યાદ કરીને કે તેનો ડર રાખીને; ધર્મ કે દયા કે સત્યને ખાતર. **ઈશ્વરે સામું જોવું**=ઈશ્વરે દયા કે કૃપા કરવી, મદદે આવવું.] **૦કૃત** વિ૦ ઈશ્વરનું કરેલું; કુદરતી. **૦કૃતિ** સ્ત્રી૦ઈશ્વરની કૃતિ–રચના. **૦તત્ત્વ** ન૦ ઈશ્વરરૂપી તત્ત્વ. **૦કૃપા** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની કૃપા. **૦દત્ત** વિ૦ ઈશ્વર તરફથી મળેલું; કુદરતી. **૦પ્રણિધાન** ન૦ ઈશ્વરનું ધ્યાન ધરવું તે (૨) કર્મફળનો ત્યાગ; પોતાનાં કર્મ ઈશ્વરને સમર્પણ કરવાં તે. **૦પ્રસાદ** પું૦ ઈશ્વરકૃપા. **૦પ્રાપ્તિ** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ. **૦પ્રાર્થના** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની પ્રાર્થના. **૦પ્રીત્યર્થ(–ર્થે)** અ૦ઈશ્વરની પ્રીતિ માટે; પોતે ફળપ્રાપ્તિની ઇચ્છા રાખ્યા વિના. **૦પ્રેરણા** સ્ત્રી ઈશ્વરની પ્રેરણા; અંતર્જ્ઞાન. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની ભક્તિ. **૦ભાવ** પું૦ ઐશ્વર્ય (૨) ઈશ્વરના અસ્તિત્વમાં શ્રદ્ધા.

૦વાદ પું૦ ઈશ્વર છે એવો વાદ. **૦સ્તુતિ** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની સ્તુતિ. **-રાધીન** વિ. ઈશ્વરને આધીન. **-રી** વિ૦ ઈશ્વર સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ દુર્ગા (૩) દેવી. **-રેચ્છા** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરની ઇચ્છા

ઈષણા સ્ત્રી૦ [સં. एषणा] વાસના (૨) સ્ત્રી, પુત્રાદિ પ્રત્યેની આસક્તિ

ઈષત્ અ૦ [સં.] જરા; થોડું [ઘોરિયો

ઈષા ન૦ [સં.] ગાડી કે ગાડાની ઊધ (૨) હળનો

ઈષ્મ પું૦ [સં.] કામદેવ (૨) વસંત ઋતુ

ઈસ સ્ત્રી૦ [दे. ईस(०ओ)=ખીલો? કે સં. ईषा?] ખાટલાના પાયાને જોડતાં બે લાંબાં લાકડાંમાંનું દરેક

ઈસવી વિ૦ [अ.] ઈસુ ખ્રિસ્તનું. **૦સન** પું૦; સ્ત્રી૦ ઈસુના જન્મથી ગણાતો સંવત (ઈ. સ.)

ઈસાઈ વિ૦ [अ.] ઈસુનું અનુયાયી; ખ્રિસ્તી (૨) ઈસુને લગતું [(સં.) ઈશુ

ઈસા મસીહ [अ.], **ઈસુ (૦ખ્રિસ્ત)** પું૦

ઈસું વિ૦ + [સં. ईदृश] આવું

ઈસ્ટર ન૦ [इं.] એક ખ્રિસ્તી ઉત્સવ-તહેવાર

ઈસ્વી વિ૦ [अ.] જુઓ ઈસવી. **૦સન** પું૦; સ્ત્રી૦ ઈસવી સન

ઈહકો પું૦ અફસોસ (૨) ભય; ત્રાસ

ઈહા સ્ત્રી૦[સં.] ઇચ્છા (૨) આશા; ઉમેદ (૩) ઉદ્યમ-ધંધો [પ્રકાર

ઈહામૃગ ન૦ [સં.] નાટકનો એક (ચાર અંકી)

ઈંગલીઢીંગલી સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

ઈંજવું સ૦ક્રિ૦ [સં. यज् કે ईज्या -प्रा. ईज्जा પરથી?] અર્પણ કરવું; આપી દેવું (૨) અગિયારીમાં અગ્નિની સ્થાપના કરવી (૩) અભિષેક કરવો (૪) પ્રસન્ન કરવું (૫) તેલ ઊંજવું. **ઈંજાવું** (કર્મણિ). **ઈંજાવવું** (પ્રેરક)

ઈંટ સ્ત્રી૦ [સં. ईष्टका, प्रा. इट्टा] ઘર ઇત્યાદિ ચણવામાં વપરાતું માટીનું ચોસલું. **૦બંધી** વિ૦ ઈંટોનું બાંધેલું (૨) સ્ત્રી૦ ઈંટનું બાંધકામ **૦વાડો** પું૦ ઈંટો પકવવાનો ભઠ્ઠો. **-ટાળ (-ળું)** વિ૦ ઈંટનું બનેલું; ઈંટવાળું. **-ટાળી** સ્ત્રી૦ ઈંટો મારી મારીને દેવાતો દંડ-સજા. **-ટાળો** પું૦ [प्रा. इट्टाल] ઈંટનો કકડો (૨) ઈંટો બનાવવાનું ઓજાર. **-ટેરી(-લ)** વિ૦ ઈંટબંધી

ઈંટો રે ઈંટો સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

ઈંડું ન૦ [સં. अंड] બેદું (૨) શિખર પરનો કળશ. [**-ચડાવવું**=મોટું પરાક્રમ કે નામના કરવી; કોઈ બાબતમાં કળશ ચડાવવો.] **-ડાદાવ** પું૦, **૦ઈંડું** ન૦ છોકરાંની રમત. **-ડાળ** સ્ત્રી૦ ઈંડાં લઈને જનારી કીડીઓની હાર (૨) ઝીણાં ઝીણાં ઈંડાંનો જથ્થો (૩) [લા.] છોકરાંની ધાડ-ભૂંજરવાડ. [**-ઊભરાવી**=ઈંડાળ જમીનમાંથી બહાર નીકળવી (૨) (લાભની લાલચે) મોટું ટોળું ભેગું થવું.]

ઈંઢોણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉઢાણી

ઈંતડી સ્ત્રી૦ એક જીવ; ઇતરડી

ઈંધણ(-ણું) ન૦ [સં. इंधन, प्रा. इंधण] ઇંધન; બળતણ

ઈંધણઘોરી પું૦ બળદ (૨) ભાર વહેનારો આદમી (૩) વિ૦ બળદિયા જેવો; મૂર્ખ

ઉ

ઉ પું૦ [સં.] સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો પાંચમો અક્ષર-એક મુખ્ય સ્વર. **૦કાર** પું૦ ઉ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઉકારવાળું

-ઉ ક્રિયાપદને લાગતાં 'તે ક્રિયા કરનારું' એ અર્થમાં વિ૦ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ ઉતારુ; ફાડુ, ખાઉ [પ્રેરક

ઉકણાવવું સ૦ક્રિ૦ (કા.)ચોરવું (૨)'ઊકણવું'નું

ઉકમાઈ સ્ત્રી૦ (કા.) ઉત્સાહ; પોરસ

ઉકરડી સ્ત્રી૦[दे.उक्करड, उक्कुरुड,-डी,-डिया] નાનો ઉકરડો (૨) વિવાહના સમયમાં કચરો પૂંજો નાખવાની જગા(૩) એક મલિન દેવતા. [**-ઉઠાડવી**=વિવાહ પ્રસંગે સ્થપાતી કચરાપૂંજાની મલિન દેવતાને વિદાય કરવી, તેનો વિધિ કરવો. **-નોતરવી**=તે દેવતાની પ્રતિષ્ઠા કે સ્થાપન કરવું. **ઉકરડીને(-ની જાતને) વધતાં વાર શી?**=છોકરી ઝટ મોટી — પરણાવવાની ઉંમરની થતાં વાર નહિ.]

–ડો પું૰ છાણ અને પૂંજાનો ઢગલો; ઉકેરો (૨) [લા.] ગંદું સ્થાન; ગંદવાડો

ઉકરાંટો પું૰ ઉકાંટો; આવેશ; ઉશ્કેરણી (૨) તાલાવેલી; વિહ્વળતા

ઉકલાવવું સ૰ ક્રિ૰ ‘ઊકલવું’નું પ્રેરક

ઉકળાટ(–ટો) પું૰ [જુઓ ઊકળવું] ઘામ;કઠારો (૨) ગુસ્સો (૩) સંતાપ

ઉકળાવવું સ૰ક્રિ૰ ‘ઊકળવું’નું પ્રેરક

ઉકાણવું સ૰ક્રિ૰ ચોરવું; ઉકણાવવું (સોનીઓ વાપરે છે)(પ્રેરક **ઉકણાવવું**,કર્મણિ **ઉકાણાવું**)

ઉકાણો પું૰ ચોરી

ઉકાર, –રાન્ત [સં.] જુઓ ‘ઉ’માં

ઉકાળ પું૰+સુકાળ; આબાદી–ચડતીનો કાળ

ઉકાળવું સ૰ક્રિ૰[‘ઊકળવું’નું પ્રેરક] ઊકળે એમ કરવું (૨) [લા.] લાભ કરવો; સારું કરવું (૩) બગાડવું (કટાક્ષમાં). **ઉકાળાવવું** સ૰ ક્રિ૰ (પ્રેરક). **ઉકાળાવું** અ૰ ક્રિ૰ (કર્મણિ)

ઉકાળો પું૰ [જુઓ ઉકાળવું] ઉકાળવું તે (૨) વનસ્પતિ, ઓસડિયાં કે તેજાનાનો કાવો (૩) [દે. उक्कोल?] ઘામ; બાફ (૪) કઢાપો; સંતાપ

ઉકાંચળી વિ૰સ્ત્રી૰[सं. उत्+કાંચળી] કાંચળી પહેર્યા વિનાની

ઉકાંટવું અ૰ક્રિ૰ કંપવું; ધ્રૂજવું

ઉકાંટો પું૰ ઉકરાંટો (૨) બકારી (૩) અભાવાની લાગણી (૪) અવાવરુ કિનારો

ઉકાંસણ(–ણું) ન૰ ઉકાંસવું તે

ઉકાંસવું સ૰ક્રિ૰ [सं. उत्कृष्, प्रा. उक्कस] ખોદી કાઢવું; બહાર કાઢવું (૨) [લા.] ધ્યાન પર લાવવું; ભુલાયેલું તાજું કરવું (૩)ઉશ્કેરવું. **ઉકાંસાવું** અ૰ક્રિ૰, **–વવું** સ૰ક્રિ૰ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઉકેરો પું૰ [सं. उत्कर, प्रा. उक्केर,उक्करड= [ઢગ] જુઓ ઉકરડો

ઉકેલ પું૰; સ્ત્રી૰ સૂઝ;સમજ(૨)નિકાલ;રસ્તો. [**–આપવો, –કાઢવો** = તોડ કે ફેંસલો કરવો; માર્ગ બતાવવો કે સુઝાડવો; ઉકેલવું. **–પડવો** = સૂઝવું; ઉકેલ દેખાવો કે મળવો;પતવું; ઊકલવું.] **૰વું** સ૰ક્રિ૰ [सं. उत्कल? दे. उक्केल्लाविय = ઉકેલાયેલું] ગૂંચ કાઢવી;વળ કાઢવો; બાંધેલું કે ભરેલું યા ગૂંથેલું કે વાળેલું (જેમ કે,ખાટલો, ગાંઠ,ગડી, ઇ૰) પાછું છૂટું કરવું(૨)વાંચવું (૩) પૂરું કરવું–નિકાલ કરવો (૪) ઉઘાડવું; ખુલ્લું કરવું. **૰ણી** સ્ત્રી૰ ઉકેલવું–નિકાલ કરવો તે. **–લાવવું** સ૰ક્રિ૰, **–લાવું** અ૰ક્રિ૰ ‘ઉકેલવું’નું અનુક્રમે પ્રેરક અને કર્મણિ

ઉક્ત વિ૰ [સં.] કહેલું; બોલેલું. **–ક્તિ** સ્ત્રી૰ કથન (૨) શબ્દલાલિત્ય; વાક્ચાતુર્ય

ઉખડામણ ન૰ ઉખાડવાનું–ખોદવાનું મહેનતાણું

ઉખડાવવું સ૰ક્રિ૰ ‘ઉખાડવું’નું પ્રેરક;ઉખેડાવવું

ઉખરડું(–ણું) વિ૰ ઉઘાડું; ખુલ્લું (૨) ન૰ બીજાની વાત ફોડી દેવી તે

ઉખરડો પું૰ એક જાતનું ઘાસ

ઉખરણું વિ૰ (૨) ન૰ જુઓ ઉખરડું

ઉખરાંડું વિ૰ ઉખરડું; ઢાંક્યા વિનાનું; ઉઘાડું

ઉખરાંટો પું૰ ધાતુના વાસણ પરનો ઓઘરાળો

ઉખળાવવું સ૰ ક્રિ૰ ‘ઊખળવું’નું પ્રેરક

ઉખડિયો પું૰ [જુઓ ‘ઊખડવું’] તવેથો

ઉખાડ પું૰ ઉખાડેલું હોય તે; પોપડો (૨) ખાડો

ઉખા(–ખે)ડવું સ૰ ક્રિ૰ [सं. उत्खन्, प्रा. उक्खण, उक्खिण] ‘ઊખડવું’નું પ્રેરક–ઊખડે એમ કરવું; ચોંટેલું જુદું કરવું (૨) મૂળ ખેંચી નાંખવું (૩) [લા.] પદચ્યુત કરવું; ઉઠાડી મૂકવું (૪) નાશ કરવો

ઉખા(–ખે)ડાવું અ૰ ક્રિ૰, **–વવું** સ૰ક્રિ૰ ‘ઉખા(–ખે)ડવું’નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ઉખાણું ન૰, **–ણો** પું૰ [सं. उपाख्यान] સમસ્યા; કોયડો (૨) કહેવત; દૃષ્ટાંત

ઉખાલપખાલ સ્ત્રી૰ ઊલટી અને ઝાડો

ઉખા(–ખે)ળવું સ૰ ક્રિ૰ [सं. उत्खन्, प्रा. उक्खाल = ઉખેડવું] (કા.) ઉખાડવું(૨)ઉકેલવું (૩) [લા.] ભુલાયેલું તાજું કરવું; ઉકાંસવું. **ઉખા(–ખે)ળાવું** અ૰ક્રિ૰, **–વવું** સ૰ક્રિ૰ તેનું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ઉખેડ વિ૰ ખેડવાને અયોગ્ય (૨) અણખેડેલું; વેરાન (૩) પું૰; સ્ત્રી૰ ઉખાડ; પોપડો. **૰વું** સ૰ક્રિ૰ જુઓ ઉખાડવું. **–ડાવું** અ૰ક્રિ૰; **–ડાવવું** સ૰ક્રિ૰ જુઓ ‘ઉખાડાવું’માં

ઉખેળવું, ઉખેળાવું, ઉખેળાવવું જુઓ ‘ઉખાળવું’માં

ઉગટણું ન૦ પીઠી; ઊગટ

ઉગમ પું૦ [सं. उद्गम, प्रा. उग्गम] ઊગમ; મૂળ (૨) આરંભ; જન્મ (૩) ઊગવું તે; ઉદય

ઉગમણ સ્ત્રી૦ પૂર્વદિશા. **–ણું** વિ૦ પૂર્વદિશા તરફનું ['ઊગમદાસ્ત'માં

ઉગમદાસ્ત વિ૦, **–સ્તી** સ્ત્રી૦ જુઓ

ઉગાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊગવું'નું પ્રેરક; ઊગે એમ કરવું. **ઉગાડાવું** અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઉગાડવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઉગામવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उद्गम्] મારવા ઉપાડવું. **ઉગામાવું** અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઉગામવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઉગાર પું૦ [ઉગારવું] બચાવ; છૂટકો (૨) બચત; લાભ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ 'ઊગરવું'નું પ્રેરક; ઊગરે એમ કરવું; રક્ષણ કરવું; બચાવી લેવું (૨) બચત કરવી. **–રાવું** અ૦ક્રિ૦, **–રાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઉગારવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક. **–રો** પું૦ જુઓ ઉગાર (૨) [જુઓ ઊગવું] ચોમાસામાં થતા નાના છોડોનો સમૂહ; ઉગાવો. [**ઉગારે પડવું**=બચત થવી; ઉગારા ખાતે જવું.] [ચોમાસાંનો ઉગારો

ઉગારો પું૦ ઊગવું તે; ફૂલવુંફાલવું તે (૨)

ઉગ્ર વિ૦ [सं.] આકરું; જલદ (૨) ક્રોધી (૩) બિહામણું (૪) જબરું. **૦ગંધા** સ્ત્રી૦ એક જાતની ઉગ્ર વાસવાળી વનસ્પતિ (૨) હિંગ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦રૂપ** વિ૦ ઉગ્ર રૂપવાળું. **૦શાસન** વિ૦ કડક આજ્ઞાઓ આપનારું; કડક અમલવાળું. **૦સેન** પું૦ (સં.) કંસના પિતાનું નામ. **–ગ્રા** વિ૦ સ્ત્રી૦ દીપ્તા શ્રુતિનો અવાંતર ભેદ (સંગીત)

ઉઘડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊઘડવું'નું પ્રેરક

ઉઘરાઈ(–ત) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉઘરાવવું] મહેસૂલ, કર, સાંથ, દેવું ઇ૦ની વસૂલાત કરવી તે

ઉઘરાણી સ્ત્રી૦ લેણાની વસૂલાત (૨) લેણાની માગણી; તકાદો. [**–ચડવી**=ઉઘરાણી વસૂલ કરવાનું કામ ઘણું એકઠું થવું; તે કામ કરવાનું બાકી હોવું.] **–ણિયો** પું૦ ઉઘરાણી કરનાર. **૦પા(–પુ)ઘરાણી** સ્ત્રી૦ [દ્વિત્વ] ઉઘરાણીનું કામકાજ. **–ણું** ન૦ લખાણી; ફાળો; ફંડ. **–ત** સ્ત્રી૦ ઉઘરાઈ. **–તદાર** વિ૦ ઉઘરાતનું કામ કરનાર. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ [सं. उद्ग्रह्, प्रा. उग्गाहिय=હાથમાં લીધેલું] જુદે જુદે ઠેકાણેથી મેળવી એકઠું કરવું

ઉઘલાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊઘલવું'નું પ્રેરક [વરઘોડો

ઉઘલાચો પું૦ આનંદનો ઉછાળો – ઊભરો (૨)

ઉઘાડ પું૦ [सं. उद्घाट, प्रा. उग्घाड] આકાશ વાદળાં વિનાનું થઈ તડકો નીકળે તે (૨) [લા.] ઉદય; લાભ. [**–નીકળવો**=(વાદળાં ઇ૦નું ઢાંકણ ખસીને) તડકો પડવો.] **૦પગું** વિ૦ જોડા વિનાનું. **૦બારું** વિ૦ ચોરને ફાવે એવું; ઉઘાડું (૨) ન૦ નાઠાબારી; નાસી છૂટવાનો રસ્તો. **૦વાસ** સ્ત્રી૦ ઉઘાડવું અને બંધ કરવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. उद्घाट्, प्रा. उग्घाड] ઊઘડે એમ કરવું; ઉઘાડું કરવું; ખોલવું (જુઓ ઉઘાડું). **–ડાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઉઘાડવું'નું પ્રેરક. **–ડાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઉઘાડવું'નું કર્મણિ

ઉઘાડું વિ૦ [प्रा. उग्घाड, જુઓ ઉઘાડવું] ખુલ્લું; નહિ ઢાંકેલું; નહિ વાસેલું; નહિ બિડાયેલું (૨) નહિ ઓઢેલું પહેરેલું કે શણગારેલું – (ઓછું કે પૂરું) નાગું (૩) ચોખ્ખું; સ્પષ્ટ; સરળ; સૌને સમજાય તેવું (૪) પ્રગટ; છચોક; જાહેર; સૌની નજર સામે પડેલું; ખાનગી નહિ તેવું (૫) [લા.] નિર્લજ્જ; નાગું (જેમ કે ઉઘાડી ગાળ) (૬) અરક્ષિત. [**ઉઘાડાં ઢાંકયાં આપવાં**=છાનુંમાનું કે ઉઘાડું કાંઈ આપવું (પિરસણ ઇ૦) (૨) મનની બધી વાત કહેવી. **–કરવું, પાડવું**=ખુલ્લું જાહેર કરવું (૨) જાહેરમાં બદનામ થાય કે સૌ જાણે ને વગોવે તેમ કરવું; ફજેત કરવું. **–કહેવું**=ખુલ્લું, શરમ રાખ્યા વિના, સ્પષ્ટ કહેવું. **–થવું, પડવું**=છતું થવું; બહાર આવવું; જણાવું (૨) ફજેત થવું; વગોવાવું. **–બોલવું**=સાફ સાફ, હોય તેવું કહેવું (૨) બેફામ–ફાટયું બોલવું. **ઉઘાડે ચોક, ઉઘાડે છોગે, ઉઘાડે બારણે** અ૦ છચોક; ખુલ્લી રીતે; જાહેરમાં. **ઉઘાડે બરડે**=પોતા ઉપર ઝીલવાની તૈયારીથી; એકલે હાથે; મદદ વિના. **ઉઘાડે માથે**=શરમ કે ડર વગર (સારા નરસા બેઉ ભાવમાં) (જેમ કે, **ઉઘાડું માથું કરીને બેસવું**=

શરમ વિના (અજાણ્યાને ત્યાં) જમવા બેસવું) **ઉઘાડો હિસાબ** = ખુલ્લો, ચોખ્ખો, કશી ઘાલ મેલ વગરનો હિસાબ; સૌ જોઈ કે સમજી શકે તેવો સ્પષ્ટ હિસાબ.]

ઉઘાડું પુગાડું વિ૦ ['ઉઘાડું'નું દ્વિત્વ] સાવ ઉઘાડું – નાગું; નાગુંપૂગું

ઉચકામણ ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ ઊચકવાનું મહેનતાણું

ઉચકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊચકવું'નું પ્રેરક

ઉચણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊચણવું'નું પ્રેરક

ઉચરાવ વિ૦ [सं. उच्च] ઊંચા પ્રકારનું; શ્રેષ્ઠ; શુદ્ધ

ઉચરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊચરવું'નું પ્રેરક

ઉચલબાંગડી સ્ત્રી૦ ટાંગાટોળી

ઉચલા(–ળા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊચલ(–ળ)વું'નું પ્રેરક

ઉચાક(–ગ)ર વિ૦ બરતરફ

ઉચાટ પું૦ [दे. उक्चाह=દિલગીર થવું. ? म., हिं.] ચિંતા; ફિકર (૨) અધીરાઈ. [**–માં પડવું** = ઉચાટ, ચિંતા કે અધીરાઈ થવી.] **–ટિયું** વિ૦ ઉચાટ કર્યા કરતું

ઉચાપત સ્ત્રી૦ [हिं, म.=ઉચાર] ખોટી રીતે ઉપાડી – ઉઠાવી જવું તે; ઓળવવું તે

ઉચારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉચ્ચારવું. **ઉચારાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ), **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉચાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उत्+चाल्, प्रा. उच्चाल ?] ઊચલવું; તજવું; ખાલી કરવું. **ઉચાળાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ), **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉચાળો પું૦ ઘરવાખરો. [**ઉચાળા ભરવા** = ઘરબાર ખાલી કરીને નીકળી જવું કે ભાગવું (૨) જતા રહેવું; (નોકરીમાંથી કે પદથી) ચાલતી પકડવી.]

ઉચિત વિ૦ [सं.] યોગ્ય; ઘટિત

ઉચે(–ઘે)ડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उच्चाटन, प्रा. उच्चाडन ?] ઉતેડવું; ઉખાડવું; (છાલ) ઉતારવી. **ઉચે(–ઘે)ડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ), **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉચેલ પું૦ પાલવ (૨) કંઠીનો છેડો

ઉચેલવું સ૦ક્રિ૦ + જુઓ ઉલેચવું

ઉચ્ચ વિ૦ [सं.] જુઓ ઊંચું (૨) પું૦ ગ્રહના માર્ગનું ઊંચામાં ઊંચું બિંદુ. **૦ક** વિ૦ ઊધડું; ઊચક. **૦ગામિતા** વિ૦ ઉચ્ચગામી હોવું તે. **૦ગામી** વિ૦ ઉન્નતિ તરફ જનારું. **૦ગ્રાહ** પું૦ ઊંચો આદર્શ. **૦ગ્રાહિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઊંચા આદર્શવાળી. **૦ગ્રાહી** વિ૦ ઉચ્ચગ્રાહવાળું. **૦તમ** વિ૦ સૌથી ઉચ્ચ; ઊંચામાં ઊંચું. **૦તર** વિ૦ વધારે ઉચ્ચ. **૦તા** સ્ત્રી૦ **૦ત્વ** ન૦ **૦વર્ણ** પું૦ ઊંચી વર્ણ – નાત. **૦વર્ણી, ૦વર્ણું** વિ૦ ઊંચી વર્ણનું. **૦વિહારિતા** સ્ત્રી૦ ઉચ્ચ વિહાર કરવો તે; ઉચ્ચગામિતા

ઉચ્ચરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. उच्चर्] ઓચરવું; બોલવું (૨) ઉચ્ચારવું; ઉચ્ચારણ કરવું

ઉચ્ચરિત વિ૦ [सं.] ઉચ્ચારેલું

ઉચ્ચાટન ન૦ [सं.] એક અભિચાર; (મંત્ર-તંત્રથી) ઉચાટ કરાવવો તે

ઉચ્ચાભિલાષ પું૦, **–ષા** સ્ત્રી૦ [सं.] ઉચ્ચ – ઉન્નત અભિલાષ

ઉચ્ચાર પું૦ [सं.] મોંમાંથી બોલ કાઢવો તે કે તેમ કરવાની ઢબ. [**–કાઢવો** = ઉચ્ચારવું. **–નીકળવો** = ઉચ્ચાર થવો; ઉચ્ચારાવું.] **૦ણ** ન૦ ઉચ્ચાર (૨) કથન. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. उच्चार्] ઉચ્ચારણ કરવું (૨) બોલવું. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ઉચ્ચારનું શાસ્ત્ર

ઉચ્ચાલન ન૦ [सं.] ઊંચું કરવું તે (૨) વજન ઊંચું કરવાની એક યોજના; 'લીવર' (૩) કંપ; ધ્રુજારો

ઉચ્ચાવચ વિ૦ [सं.] ઊંચુંનીચું; અણસરખું (૨) નાનું મોટું (૩) જુદી જુદી જાતનું

ઉચ્ચીકરણ ન૦ [सं.] ઊંચું કરવું તે

ઉચ્ચોચ્ચ વિ૦ [सं.] ઉચ્ચતમ

ઉચ્ચૈઃશ્રવા પું૦ [सं.] (સં.) ઇંદ્રનો ઘોડો (ચૌદ રત્નોમાંનું એક)

ઉચ્છણ ન૦ [दे. अवमच्छ] (ક.) ઓઢવાનું લૂગડું; ઓઢણું

ઉચ્છવ પું૦ [प्रा.] + ઓચ્છવ; જુઓ ઉત્સવ

ઉચ્છં(–છં)ગ પું૦ [प्रा.] જુઓ ઉત્સંગ, ખોળો **–ગી** વિ૦ ઉચ્છંગને લગતું

ઉચ્છિન્ન વિ૦ [सं.] તોડી નાખેલું; નિર્મૂળ કરેલું

ઉચ્છિષ્ટ વિ૦ [सं.] એઠું; બોટેલું (૨) ખાતાં વધેલું (૩) ન૦ છાંડણ

ઉચ્છ્રિત વિ૦ [सं.] ઊંચું કરેલું – ચડેલું (૨) ઉચ્ચ (૩) આબાદાન (૪) મગરૂર

ઉચ્છૃંખલ(–ળ) વિ૦ [सं.] ઉછાંછળું; ઉદ્ધત. **૦તા** સ્ત્રી૦

ઉચ્છેદ પું૦ [સં.] જડમૂળથી ઉખાડી નાખવું તે; સમૂળો નાશ. ૦ક વિ૦ ઉચ્છેદ કરનાર. ૦ન ઉચ્છેદ કરવો-થવો તે. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [સં. उच्छिद्] ઉછેદવું; ઉચ્છેદ કરવો. **-દિયું** વિ૦ વંશ કે વારસ વિનાનું (૨) ઉચ્છેદક (૩) ન૦ નિર્વંશની મિલકત [જવું તે

ઉચ્છોષણ ન૦ [સં.] શોષણ; સુકાવું-ખેંચાઈ

ઉચ્છ્રાય પું૦ [સં.] ઊંચું જવું (ગ્રહ ઇત્યાદિનું) (૨) ઊભું કરવું-બાંધવું તે (૩) ઊંચાઈ; ઉચ્ચતા (૪) મગરૂરી (૫) [ગ.] ત્રિકોણની ઊંચી બાજુ

ઉચ્છ્વસન ન૦ [સં.] શ્વાસ બહાર મૂકવો તે (૨) વરાળ બહાર કાઢવી તે (૩) ઊંડો શ્વાસ લેવો તે; હાંફવું તે [લેવો

ઉચ્છ્વસવું સ૦ક્રિ૦ [સં. उच्छ्वस्] ઉચ્છ્વાસ

ઉચ્છ્વસિત વિ૦[સં.] શ્વાસ લેતું-મૂકતું; હાંફતું (૨) વરાળ બહાર કાઢતું (૩) ઊઘડેલું; પૂર્ણ ખીલેલું

ઉચ્છ્વાસ પું૦ [સં.] શ્વાસ લેવો મૂકવો તે (૨) આશા (૩) પ્રકરણ; કાંડ (૪) જાળિયું

ઉછરંગ પું૦ [પ્રા. उच्छल પરથી ?] આનંદ; આનંદનો ઉછાળો. -ગી વિ૦ આનંદી; ઉમંગી; હર્ષઘેલું

ઉછરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊછરવું'નું પ્રેરક રૂપ

ઉછળામણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઊછળવું] હરીફાઈ (૨) લિલામ; હરાજી

ઉછળાટ પું૦ ઊછળવું તે; ઉછાળો

ઉછળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊછળવું'નું પ્રેરક

ઉછંક(-ખ)ળ(-ળિત) વિ૦ [પ્રા. उच्छंखल]+ જુઓ ઉચ્છૃંખલ

ઉછંગ પું૦ [સં. उत्संग, પ્રા. उच्छंग] જુઓ ઉચ્છંગ. -ગી વિ૦ ઉચ્છંગી

ઉછાનીક ન૦+બાળક પાસું ફેરવતું થાય ત્યારે કરાતી ઉત્સવક્રિયા

ઉછામણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉછળામણી

ઉછાહ પું૦[સં. उत्साह, પ્રા. उच्छाह]+ઉત્સાહ; ઉમંગ; હર્ષ

ઉછાળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉછાળવું] ઉછાળો. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઉછાળવું તે (૨) જુઓ ઉછળામણી. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. उच्छाल्] ઊંચે ફેંકવું (૨) ઉપરતળે કરવું (જેમ કે શાક ઇ૦) (૩) (ગમે તેમ) ખરચવું; વાપરવું. **-ળાબંધ** અ૦ઉછાળાભેર; ઉછાળા સાથે. **-ળાવું** અ૦ક્રિ૦, **-ળાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઉછાળવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક. **-ળિયું** વિ૦ગમે તેમ ખરચીને બગાડ કરનારું; (૨) ન૦ બગાડ; ગેરઉપયોગ. [**ઉછાળિયાં કરવાં**=વેડફી નાંખવું; બરબાદ કરવું.] **-ળો** પું૦ કૂદકો; છલંગ (૨) એકાએક વધારો (૩) આવેશ (૪) હુમલો (૫) ઊબકો; બકારી. [**-મારવો** = જોરથી ઊછળવું. **-આવવો** = એકાએક ઊછળવું, ઊંચે જવું.]

ઉછાંછળું વિ૦[दे. उच्छुच्छु? કે સં. उच्छृंखल ?] અવિચારી; ઉદ્ધત; તોફાની (૨) લાજ વિનાનું. **-ળાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ ઉછાંછળું વર્તન-રીતભાત

ઉછીતું(-નું) વિ૦ થોડા દિવસ પછી પાછું આપવાની શરતે આપેલું-લીધેલું (વ્યાજ ઇત્યાદિ આપ્યા લીધા વિના)[**-આપવું**=(વગર વ્યાજે) રકમ આપવી (૨) (પાછી વાળવાની શરતે) જણશ ભાવ કે ચીજ આપવી. **-કરવું**=ઉછીનું લેવું;દેવું કરવું.**-લેવું**=(પાછું આપવાની શરતે) મેળવવું.] [કાઢવું

ઉછેદવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉચ્છેદવું; જડમૂળથી

ઉછેદિયું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઉચ્છેદિયું

ઉછેર પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉછેરવું] ઉછેરવું તે. (૨)તાલીમ;કેળવણી **૦કાળ** પું૦ઉછેરનો સમય

ઉછેરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. उत्+श्री, પ્રા. उच्छेर] પાળીપોષી મોટું કરવું. (ઝાડ, પશુ, બાળક વગેરે) (૨) સંસ્કારવાળું કરવું; કેળવવું; તાલીમ આપવી. **ઉછેરાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક), **ઉછેરાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉજડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊજડાવું'નું પ્રેરક

ઉજમ(-વ)ણી સ્ત્રી૦ [સં. उद्यापन, પ્રા. उज्जम(-व)ण, उज्जावण] જુઓ ઉજવણી [ઉદ્યાપન

ઉજમ(-વ)ણું ન૦ [જુઓ 'ઉજમણી'] વ્રતનું

ઉજમાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊજમાવું'નું પ્રેરક

ઉજમાળું વિ૦ [જુઓ ઊજમ] ઊજમવાળું; ઉમંગી (૨) ઊજળું; પ્રકાશમાન

ઉજર ન૦ [अ. उज्र] બહાનું (૨) લાચારી

ઉજરડું ન૦ [જુઓ ઊજળું, हिं. उजरा, म. उजरणें] ભરભાંખળું; અરુણોદય

ઉજ(-ઝ)રાવવું સ૦ ક્રિ૦ (કા.) ‘ઊજ(-ઝ)રવું’નું પ્રેરક [(૨) ઉજાણી; જાફત

ઉજવણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉજમણી] ઊજવવું તે

ઉજવણું ન૦ જુઓ ઉજમણું; વ્રતનું ઉદ્યાપન

ઉજવાવવું સ૦ ક્રિ૦ ‘ઊજવવું’નું પ્રેરક

ઉજળિયાત વિ૦[જુઓ ઊજળું] ઉચ્ચ વર્ણનું. **૦વર્ગ** પું૦ ઉચ્ચવર્ણનો લોકસમૂહ

ઉજાગર વિ૦ [हिं.] ઉજ્જ્વળ; ભપકાદાર

ઉજાગરો પું૦ [सं. उज्जागर, दे. उज्जग्गिर ?] જાગરણ; નહિ ઊંઘવું તે (૨) ચિંતા; ફિકર. **-રું** વિ૦+જાગતું

ઉજાડ સ્ત્રી૦[दे. उज्जड] ઉજ્જડપણું; પાયમાલી. **૦ણ** વિ૦ ઉજ્જડ કરનારું (૨)અપશુકનિયું. **૦વું**.સ૦ક્રિ૦[ઉજ્જડ પરથી ? दे. उज्जाडिअ= ઉજાડેલું] ઉજ્જડ કરવું; નાશ કરવું; વેરાન કે પાયમાલ કરવું. **-ડાવવું** સ૦ ક્રિ૦, **-ડાવું** અ૦ ક્રિ૦ ‘ઉજાડવું’નું અનુક્રમે પ્રેરક અને કર્મણિ. **-ડિયું** વિ૦ ઉજાડનારું; ઉચ્છેદિયું

ઉજાણી સ્ત્રી૦[सं.औद्यानी ? प्रा.उज्जाणी=गोष्ठी] વન. મંદિર ઇત્યાદિ સ્થળે ઊજવાતું જમણ; વનભોજન (૨) જાફત; મિજબાની

ઉજાર(-રું) વિ૦ [सं. उज्ज्वल, प्रा. उज्जल] ઉજાગર; ઊજળું; સુંદર (૨) ઉમંગી

ઉજાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. उद्या ?, दे. उज्झमण=દોડી જવું તે ?] + દોડી જવું

ઉજાશ(-સ) પું૦ [हिं., सं. उद्भास? प्रा. उज्झास ?] અજવાળું; પ્રકાશ (૨) ઉજ્જ્વળતા; તેજ. **-સવું** અ૦ ક્રિ૦ ઉજાસ કરવો– પ્રકાશવું. **-સાવવું** સ૦ ક્રિ૦ ‘ઉજાસવું’નું પ્રેરક. **-સો** પું૦ પ્રકાશ; પ્રકાશનો ઝબકારો

ઉજાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उज्वाल्, प्रा. उज्जाल] ઊજળું કરવું (૨) [લા.] સારું કરવું; શોભાવવું. **ઉજાળાવું** અ૦ ક્રિ૦ કર્મણિ, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ પ્રેરક

ઉજિયાર(-રું) વિ૦ જુઓ ઉજાર

ઉજેરવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) ઉછેરવું. **ઉજેરાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ). **ઉજેરાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉજેશ(-સ) પું૦ જુઓ ઉજાશ. **૦કાર** વિ૦ ઉજેશ – ઉજાસ કરનારું; દેદીપ્યમાન (૨) પું૦ તેજ; ચળકાટ

ઉજ્જડ વિ૦ [दे.] ઊજડ; વેરાન

ઉજ્જન ન૦, **ઉજ્જય(-યિ)ની** સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) માળવામાં સિપ્રા નદીના કિનારા ઉપર આવેલું પ્રાચીન હિંદુ રાજનગર

ઉજ્જૃંભણ ન૦ [सं.] બગાસું ખાવું તે (૨) વૃદ્ધિ (૩) ઉછાળો; આવેગ; ઉશ્કેરણી

ઉજ્જ્વલ(-ળ) વિ૦ [सं.] ઊજળું; દેદીપ્યમાન. **૦તા** સ્ત્રી૦

ઉજ્જ્વલિત વિ૦ [सं.] ઉજ્જ્વળ કરેલું

ઉજ્જ્વળ વિ૦ જુઓ ઉજ્જ્વલ. **-ળાછંદ** પું૦ એક છંદ. **૦તા** સ્ત્રી૦

ઉઝરડવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. उत्सृ ?] નખથી કે ધારવાળા હથિયાર કે કશાથી ઘસરડીને ઉખાડવું. ઉઝરડાવું અ૦ક્રિ૦કર્મણિ, **-વવું** સ૦ક્રિ૦પ્રેરક

ઉઝરડો પું૦ ઉઝરડાવાથી થતો કોઈ લિસોટો(૨) શરીર ઉપર નખ, કાંટા વગેરેનો લિસોટો

ઉઝરાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ (કા.) ઉજરાવવું

ઉઝેડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉઝરડવું

ઉઝેડો પું૦ જુઓ ઉઝરડો

ઉઝેલો પું૦ સરળતા (૨) મદદ (સુ.) [ઝૂંપડું

ઉટ ન૦ [सं.] ઘાસ પાંદડું. **૦જ** ન૦ પર્ણકુટિ;

ઉટકંટો પું૦ [सं. उत्कटा] એક વનસ્પતિ

ઉટકાઈ સ્ત્રી૦ [ઊટકવું] (વાસણ ઇત્યાદિ) અજવાળવાની રીત (૨) ઊટકવાનું મહેનતાણું. **-મણ** ન૦ (વાસણ) અજવાળવામાં વપરાતી વસ્તુ (૨) ઊટકવાનું મહેનતાણું [પ્રેરક

ઉટકાવવું સ૦ક્રિ૦ ઊટકે એમ કરવું; ‘ઊટકવું’નું

ઉટજ ન૦ [सं.] જુઓ ‘ઉટ’માં [જુઓ ઉટંગ

ઉટપટં(-ટાં)ગ વિ૦ (૨) ન૦ [हिं. ऊटपटांग]

ઉટવણું ન૦[सं. उद्वर्तन, प्रा. उत्वट्टण, म. उटणें] શરીરે ચોળવાની ખુશબોદાર ચીજોનું મિશ્રણ; ઉટપણું; ઉવટણ

ઉટવાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઊટવાવું’નું પ્રેરક

ઉટં(-ટાં)ગ વિ૦ ઉટપટંગ; આધાર વગરનું; તરંગી (૨) ન૦ આધાર વગરની વાત; ગપ્પું (૩) તરંગ બુટ્ટો

ઉટંગી વિ૦ ઉટંગવાળું (૨) ગપ્પી

ઉટાંકવું સ૦ક્રિ૦[हिं. उटकना = ઉટાંકો–અંદાજ કાઢવો સં. उत्+टंक = એક માપ ઉપરથી ?] તોળવું; વજન કરવું(કા.) **ઉટાંકાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), **ઉટાંકાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉટાંકો પું૦ [ઉટાંકવું] અડસટ્ટો

ઉટાંગ વિ૦ જુઓ ઉટંગ

ઉટાંટિયું ન૦, –યો પું૦ એક રોગ

ઉટીગણ પું૦ એક વનસ્પતિ; ઓટીગણ

ઉઠમ(–વ)ણું ન૦ [ઊઠવું] બેસણું (મરણનું)

ઉઠંગવું અ૦ક્રિ૦+જુઓ અઢિંગવું

ઉઠાઉ,૦ગીર વિ૦ [ઉઠાવવું] નજર ચુકાવી પારકી વસ્તુ ઉઠાવનારું – ચોરનારું

ઉઠાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊઠવું'નું પ્રેરક; ઊઠે એમ કરવું (૨) જગવવું (૩) ઊભું કરવું. [**ઉઠાડી લેવું** =(નિશાળમાં) ભણતાને ત્યાંથી ખેંચી લેવું; નિશાળ જતું બંધ કરવું. **ઉઠાડી મેલવું, મૂકવું** = કાઢી મૂકવું;સ્થાનેથી હઠાવવું; ઉઠાડી કાઢવું.] **ઉઠાડાવું** અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦'ઉઠાડવું'નાં અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ઉઠામ(–વ)ણું ન૦ જુઓ ઉઠમણું; બેસણું (મરણનું)

ઉઠાવ પું૦ ઊઠવું—ઊપસવું તે (૨) ઊંચાઈ (૩) ઉપાડ; ખપત (૪) કલ્પના; બુટ્ટો (૫) દેખાવ; ભભક. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઉઠાવવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) બળવો. **૦દાર** વિ૦ સારા ઉઠાવ – દેખાવવાળું (૨) અસરકારક. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. उत्+स्थापय्, प्रा. उट्ठाव] ઊચકવું; ઉપાડવું (૨) નજર ચુકાવવી; ધીમેથી ઉપાડી જવું–ચોરવું (૩) (ખૂબ) ખાવું (૪) ઉઠાડવું;જગાડવું (૫) ઊભું કરવું; અસ્તિત્વમાં આણવું; તૈયાર કરવું (૬) પાળવું; માનવું; બજાવવું (જેમ કે, હુકમ, ચાકરી, તાબેદારી, આજ્ઞા ઇ૦ સાથે). **૦ડા(–ડા)વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઉઠાવવું'નું પ્રેરક. **–વાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઉઠાવવું'નું કર્મણિ

ઉઠાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊઠવું'નું ભાવેપ્રયોગનું રૂપ

ઉઠાવો પું૦ બુટ્ટો; બનાવટી વાત(૨)ઉપાડ;ખપત

ઉઠાવણું ન૦ જુઓ ઉઠામણું

ઉઠાંતરી સ્ત્રી૦ ચાલ્યા જવું તે. [**–કરવી, –ભણવી** = ચાલ્યા જવું;અગિયારા ગણી જવું.]

ઉડગણ પું૦+જુઓ ઉડુગણ

ઉડતાળીસ વિ૦ જુઓ અડતાળીસ; ૪૮

ઉડદાબેગું વિ૦ ચપળ; ચંચળ (૨) અજંપાવાળું; રઘવાટિયું (૩) મૂર્ખ

ઉડાઉ વિ૦ [ઉડાવવું] ઉડાવનારું; ઉડાવે એવું (૨) અતિ ખર્ચાળ; અવિચારી ખર્ચ કરનારું. **૦પણું** ન૦

ઉડા(–ડા)ડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉડાવવું (૨) (પાંખવાળો જીવ) ઊડી જાય એમ કરવું(જેમ કે માંખ ઉડાડવી. 'ઉડાવવી' નથી બોલાતું)

ઉડા(–ડા)ડાવવું સ૦ક્રિ૦ ઉડા(–ડા)ડવું'નું પ્રેરક

ઉડાણ(–ન) વિ૦ [सं. उड्डयन, प्रा. उड्डाण] ઊડે એવું; પવનવેગી (૨) ન૦ ઊડવું તે. **૦ઘોડો** પું૦ અધ્ધર ઊડે તેવો ઘોડો; પવનપાવડી (૨) પવનવેગી ઘોડો. **૦શેહ** સ્ત્રી૦ શેતરંજનો એક દાવ [તે; હાંસી

ઉડામણી સ્ત્રી૦ [ઉડાવવું] મશ્કરીમાં ઉડાવવું

ઉડાવડા(–ડા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઉડાવવું'નું પ્રેરક

ઉડાવવું સ૦ક્રિ૦[सं.उड्डाय्, प्रा.उड्डाव]ઉડાવવું; ઊડે એમ કરવું; ચગાવવું (જેમ કે પતંગ) (૨) વાપરી નાખવું; વેડફી નાંખવું; બરબાદ કરવું (૩) (વાત, ગપ ઇ૦) ફેલાવવું (૪) જવાબમાં ચાલાકી કરવી;આડવાતમાં ચડાવવું (૫) મશ્કરી કરવી (૬) રદ-નપાસ કરવું (જેમ કે પરીક્ષામાં). [**ઉડાવી દેવું** = ગુમ કરી દેવું (૨) વેડફી કાઢવું; ખર્ચી નાંખવું (૩) (માથું ઇ૦ અંગ) કાપી નાંખવું; ઠાર કરવું. **ઉડાવી કાઢવું, નાખવું** = જુઓ ઉડાવી દેવું (૨) (૩).]

ઉડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊડવું'નું ભાવેપ્રયોગનું રૂપ; ઊડવાની ક્રિયા થવી

ઉડિયાલા પું૦ એક છંદ

ઉડુ પું૦ [सं.] તારો (૨) ગ્રહ (૩) નક્ષત્ર. **૦ગણ** પું૦ તારાઓનો સમૂહ; તારાઓ. **૦પતિ,રાજ** પું૦ ચંદ્ર

ઉડ્ડયન ન૦ [सं.] ઊડવું – ઊંચે ઊડવું તે

ઉડ્ડીન ન૦ [सं.] ઉડ્ડયન

ઉઢરણું ન૦ [જુઓ ઉઢાણું] ઊઢણ; ઉઢેણું

ઉઢાણિયું ન૦ [જુઓ ઉઢાણી] ઈંઢોણી

ઉઢા(-ઢે)ણી સ્ત્રી૦ નાનું ગૂંથેલું (તૈયાર બનાવટનું) ઉઢાણું

ઉઢા(-ઢે)ણું ન૦ [दे. उंडल? सं. उपधान?] માથા ઉપર વજન ઊંચકતી વખતે વચ્ચે મૂકવામાં આવતો લૂગડા ઇત્યાદિનો વીંટો. [**-વાળવું**=ઉઢાણા માટે કપડાનો તેવો ઘાટ હાથ વડે વાળીને કરવો. **-મૂકવું**=માથે ભાર લેવા માટે ઉઢેણું માથા ઉપર ગોઠવવું.]

ઉણાદિ વિ૦ [सं.] (વ્યા.) ઉ, ઉર, ઇર વગેરે (પ્રત્યય) ['ઊણવું'નું પ્રેરક

ઉણાવવું સ૦ ક્રિ૦ ઊણું - ઓછું કરવું;

ઉણાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊણવું'નું કર્મણિ; ઊણું થવું

ઉતડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊતડવું'નું પ્રેરક

ઉતપત (ત,) સ્ત્રી૦ + જુઓ ઉત્પત્તિ

ઉતરડ સ્ત્રી૦ [दे. उत्तिरिविडि] વાસણ ઉપર વાસણ - ખાસ કરીને એક એકથી નાનાં - એવી ગોઠવણી

ઉતરડવું સ૦ ક્રિ૦ ઉતેડવું; સીવણ ઉકેલવું; ટાંકા તોડી જુદું કરવું (૨) (છાલ-ચામડી ઇત્યાદિ) ઉતારવી. **ઉતરડાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉતરડાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉતરડિયું ન૦ ઉતરડવાનું ઓજાર

ઉતરણ સ્ત્રી૦; ન૦ [ઊતરવું] ઢાળ; ઉતાર (૨) ઊતરાય એવું હોવું તે (૩) એવો નદીનો ભાગ. **-ણી** સ્ત્રી૦ ઊતરવું - પાર જવું તે

ઉતરાણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉત્તરાયણ] મકરસંક્રાંતિ (૨) એ દિવસે પળાતો તહેવાર (૩) ન૦ [ઊતરવું] ઉતાર; ઉતરણ

ઉતરાતું(-દું) વિ૦ [सं. उत्तर] ઉત્તર તરફનું; ઓતરાતું [મહેનતાણું કે ખર્ચ

ઉતરામણ ન૦,**-ણી** સ્ત્રી૦ ઉતરાવવું તે કે તેનું

ઉતરાવવું સ૦ ક્રિ૦ ઉતારે એમ કરવું (૨) 'ઊતરવું'નું પ્રેરક (૩) (માથેથી) વજન નીચે ઉતારવામાં મદદ કરવી. (બેડું, ટોપલો ઉતરાવવો)

ઉતરેવડ સ્ત્રી૦ જુઓ ઉતરડ

ઉતાપ(-પો) પું૦, **૦ણ** ન૦ [सं. उत्ताप,०न] તાપ; તડકો; બફારો (૨) ચિંતા; ફિકર (૩) સંતાપ; પીડા

ઉતાર પું૦ [ઉતારવું] ઊતરાય એવું હોવું તે કે તેવું (નદી ઇ૦નું) સ્થાન; ઉતરણ (૨) પાણી ઊતરી જવું તે; ઓટ (૩) (કેફ, ઝેર, ખરાબ અસર, કડક દવા વગેરેને) ઉતારવાનો - દૂર કરવાનો ઉપાય (૪) ભૂતપ્રેતની અસર કાઢવા માટે માથેથી ઉતારેલું હોય તે (૫) [લા] તદ્દન નકામું અથવા ભૂંડામાં ભૂંડું માણસ કે તેવાનું જૂથ. ('...નો ઉતાર' એવો પ્રયોગ થાય છે. ઉદા૦ આખા ગામનો ઉતાર ત્યાં ભેગો થયો છે.). [**-મૂકવો**=ભૂત કાઢવા ઉતારેલો ઉતાર ચકલામાં મૂકવો; ભૂત ઉતારવાને એમ કરવું.] **૦ણ** ન૦ ઉતારવું તે (૨) એની મજૂરી. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઉતારવું તે; ઉતારવાની રીત.

ઉતારત સ્ત્રી૦ ઉદાહરણરૂપ; અંગત નહિ એવું; સાધારણ (વાત)

ઉતારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. अवतार, प्रा. उत्तार] ઊતરે એમ કરવું (જુઓ 'ઊતરવું'); ઊતરવું'નું પ્રેરક (૨) ઉપરથી નીચે મૂકવું (૩) ઘાટ કાઢવો (જેમ કે, ભમરડો સંઘાડા પર ઉતારવો; કુંભાર ઘાટ ઉતારે) (૪) ધાર કાઢવી (૫) લખવું; નકલ કરવી (૬) ઝેરની અસરથી મુક્ત કરવું (૭) પાર લઈ જવું (૮) નજરગાટ કાઢવા માથે ફેરવવું [**ઉતારાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉતારાવું** (કર્મણિ).] [**ઉતારી પાડવું**=બોલ્યું તોડી પાડવું; વાત કાપી નાંખવી (૨) હલકી કે નીચેની ગણનામાં આણી મૂકવું; માનભંગ કરવું.].

ઉતારુ પું૦ ઉતારવું [हिं., म.] પ્રવાસી; મુસાફર (૨) ઉતારો કરનાર (વીશી ધર્મશાળાના ઉતારુઓ)

ઉતારો પું૦ ઊતરવાનો મુકામ [दे. उत्तार] (૨) કશામાંથી ઉતારેલું - લીધેલું લખાણ; અવતરણ; ટાંચણ; નકલ

ઉતાલ સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડીની એક જાત

ઉતાવળ સ્ત્રી૦ [दे. उत्तावल] ત્વરા; તાકીદ; ઝડપ. **-ળિયું** વિ૦ ઉતાવળ કરનારું - કરાવનારું (૨) ઉતાવળું; અધીરું. **-ળી** સ્ત્રી૦ (ઝટ થતી) એક જાતની જુવાર કે ડાંગર. **-ળું** વિ૦ ઉતાવળવાળું; વેગી; ઝડપી (૨) અધીરું

ઉતાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ઊતવું'નું ભાવે

ઉતેડવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઉતરડવું. **ઉતેડાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉતેડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉતોલની સ્ત્રી૦[સં. उद्+तोल्]ઉચ્ચાલન (યંત્ર)

ઉત્ક વિ૦ [સં.] આતુર

ઉત્કટ વિ૦ [સં.] તીવ્ર; જલદ; પ્રબળ (૨) મત્ત (૩)વિષમ(૪)મુશ્કેલ. **૦તા** સ્ત્રી૦,**૦પણું** ન૦

ઉત્કર્ષ પું૦ [સં.] ઉપર ખેંચાવું તે; ઉન્નતિ (૨) અભિવૃદ્ધિ; આબાદાની (૩) વૃદ્ધિ; અધિકતા. **૦ક** વિ૦ ઉત્કર્ષ કરનારું. **૦વાચક** વિ૦ ઉત્કર્ષ બતાવનારું

ઉત્કલ પું૦ [સં.] (સં.) એ નામનો એક દેશ (હાલનું ઓરિસા). **–લી** સ્ત્રી૦ઉત્કલની ભાષા

ઉત્કલન ન૦ [સં. उत्+कलन પરથી રચના] ઊકળવું તે. **૦બિન્દુ** ન૦, **–નાંક** પું૦ જ્યાં સુધી ગરમી પહોંચવાથી પદાર્થ ઊકળવા માંડે એ સીમા કે તેના માપનો અંક

ઉત્કલિકા સ્ત્રી૦[સં.] ચિંતા (૨)ઉત્કંઠા(૩)હેલા; વિલાસની ચેષ્ટા (૪) કળી (૫) તરંગ; મોજું

ઉત્કંઠ વિ૦ [સં.] કંઠ ઊંચો કરેલો હોય એવું (૨) અતિ ઉત્સુક; આતુર. **૦ભાવ** પું૦, **–ઠા** સ્ત્રી૦ તીવ્ર ઇચ્છા; આતુરતા (૨) આશા. **–ઠિત** વિ૦ ઉત્કંઠ થયેલું; આતુર. **–ઠિતા** વિ૦સ્ત્રી૦ (પતિને) મળવાને અત્યંત આતુર એવી. **–ઠી** વિ૦ ઉત્કંઠ

ઉત્કંપ પું૦ [સં.] ધ્રુજારી; ક્ષોભ

ઉત્કીર્ણ વિ૦ [સં.] આલેખેલું; કોતરેલું

ઉત્કૃષ્ટ વિ૦ [સં.] શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ. **૦તા** સ્ત્રી૦

ઉત્કેંદ્ર વિ૦ [સં.]મધ્યબિંદુથી આઘું (૨) એક કેન્દ્રવાળું નહિ એવું (૩) વિલક્ષણ. **૦કોણ** પું૦ 'એકસેન્ટ્રિક ઍંગલ' (ગ.)

ઉત્ક્રમ પું૦ [સં.] ઊલટો ક્રમ (૨) ઉલ્લંઘન(૩) ક્રમિક વધારો; ઊંચો ક્રમ. **૦જ્યા** સ્ત્રી૦'વર્સ્ડ સાઈન' (ગ.). **૦ણ** ન૦ ઊલટું જવું – ઉલ્લંઘન કરવું તે (૨) ક્રમે ક્રમે ઊંચા જવું તે; ખિલવટ

ઉત્ક્રાંત વિ૦ [સં.] ઓળંગી ગયેલું (૨) ઉત્ક્રાંતિ પામેલું (ઉત્ક્રાંતિવાદના નિયમાનુસાર). **-તિ** સ્ત્રી૦ વિકાસ; ખિલવણી. **–તિવાદ** પું૦ જાતિવિશેષો ('સ્પીશીસ') એકદમ નવા સર્જાયા નથી પણ અગાઉ પ્રચલિત એવા આકારો પરથી ધીમે ધીમે વિકાસ પામીને બન્યા છે એવો મત

ઉત્ક્ષિપ્ત વિ૦ [સં.] ઉત્ક્ષેપ પામેલું

ઉત્ક્ષેપ પું૦[સં.] ઉપર ફેંકવું તે; ઊંચું કરવું તે (૨) ઊપણવું તે (૩) ફેંકી દેવું–અવમાન્ય કરવું તે(૪) મોકલવું–રવાના કરવું તે(૫)ઊલટી. **૦ક** વિ૦ ઊંચે ફેંકનારું; ઊંચું કરનારું (૨) પું૦ વસ્ત્રાદિનો ચોર. **૦ણ** ન૦ ઊંચું કરવું – ઊંચે ફેંકવું તે (૨) ઊપણવું તે (૩) ઊપણવાનું સાધન (સૂપડું ઇત્યાદિ) (૪) ઊલટી કરવી તે

ઉત્ખાત વિ૦ [સં.] ખોદી કાઢેલું (૨) ઉખાડેલું

ઉત્તપ્ત વિ૦[સં.]ઘણું ગરમ થયેલું(૨)ક્રોધાયમાન

ઉત્તમ વિ૦ [સં.] સૌથી સારું; શ્રેષ્ઠ. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **૦પુરુષ** પું૦ શ્રેષ્ઠ આદમી (૨)પરમેશ્વર (૩) [વ્યા.] પહેલો પુરુષ. **૦શ્લોક** પું૦ સુવિખ્યાત; પુણ્યશ્લોક. **–મા** વિ૦સ્ત્રી૦ ઉત્તમ(૨)સ્ત્રી૦ ઉત્તમ નાયિકા (કા. શા.). **–માંગ** ન૦ માથું(૨)મુખ. **–માંશ** પું૦ ઉત્તમ અંશ. **–મોત્તમ** વિ૦ઉત્તમમાં ઉત્તમ

ઉત્તમૌજા પું૦ [સં.] (સં.) પાંડવ પક્ષનો એક બળવાન યોદ્ધો

ઉત્તર વિ૦ [સં.] પાછલું;બાકીનું (૨) પછીનું (૩) વધતું; વધારે (૪) ડાબું (૫) પું૦; ન૦ જવાબ; પૂછ્યા કે કહ્યા સામે કહેવું તે; રદિયો (૬) બચાવનું કથન [**–આપવો** = જવાબ આપવો; પૂછ્યા બાબતમાં કહેવું (૨) બચાવમાં કહેવું; રદિયો રજૂ કરવો.] (૭) સ્ત્રી૦ ઉત્તરદિશા (૮) પું૦ ગણિત–શ્રેઢીમાં બે સંખ્યાની વચમાંનું અંતર (૯) પું૦ [સં.]વિરાટ રાજાનો પુત્ર(૧૦) અ૦ પછી. **૦અક્ષાંશ** પું૦ વિષુવવૃત્તની ઉત્તરનો અક્ષાંશ. **૦કથા** સ્ત્રી૦ કથાનો પાછલો અથવા અંતનો ભાગ. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ મરણ પછીની–અંતિમ ક્રિયા. **૦કાલ(–ળ)** પું૦ ઘડપણનો સમય. **૦ખંડ** પું૦ છેલ્લો વિભાગ યા ગ્રંથ (૨) જુઓ ઉત્તરાખંડ. **૦ચર** વિ૦ પૂર્વચરની સાથે સાહચર્ય રાખનારું; અનુગામી. **૦દિશા** સ્ત્રી૦ દક્ષિણ દિશા સામેની દિશા. **૦ધ્રુવ** પું૦ પૃથ્વીની ધરીનો ઉત્તર તરફનો છેડો (૨) ઉત્તર દિશામાં સ્થિર દેખાતો તારો. **૦પક્ષ** પું૦ બચાવપક્ષ; પ્રતિવાદી (૨) પ્રતિવાદીનો જવાબ (૩)અંધારિયું. **૦પથ** પું૦હિમાલય ઉપર ઊંચે ને ઊંચે જતો ઉત્તરદિશા તરફનો માર્ગ;દેવયાન

(૨) મૃત્યુની તૈયારી તરીકે કરવામાં આવતાં તપ અને જાત્રાઓ. **૦પત્ર** ન૦; પું૦પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રના ઉત્તરનો પત્ર. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ દેવાદિનું વિસર્જન કરતી વેળાની છેલ્લી પૂજા. **૦પદ** ન૦ (સમાસનું) છેલ્લું પદ (૨) [ગ.] 'સેકન્ડ ટર્મ ઑફ એ રેશિયો.' **૦મંદ્રા** સ્ત્રી૦ ષડ્જ-ગ્રામની મૂર્ચ્છના (સંગીત). **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ મીમાંસા દર્શનનો પાછલો ભાગ; વેદાંત. **૦રાગણી** સ્ત્રી૦ પાછલી રાત્રે ગાવાનો રાગ. **૦લોક** પું૦ સ્વર્ગલોક. **૦વાહિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઉત્તર ભણી વહેતી (ગંગા). **૦વય** સ્ત્રી૦ ઉત્તરાવસ્થા. **૦વયસ્ક** વિ૦ઘરડું. **૦વ્યવસ્થા-પત્ર** ન૦ વસિયતનામું. **૦શ્રેઢી** સ્ત્રી૦ 'જ્યૉમેટ્રિકલ પ્રોગ્રેશન' (ગ.). **૦શ્રેણિ(-ણી)** સ્ત્રી૦ 'જ્યૉમેટ્રિકલ સીરીઝ'. **૦સાધન** ન૦ પરલોકમાં કામ આવે એવું ધર્મકર્મ કે પુણ્યદાન. **-રા** સ્ત્રી૦ ઉત્તરદિશા (૨) [સં.] અભિમન્યુની સ્ત્રી (૩) ઉત્તરાફાલ્ગુની. **-રાખંડ** પું૦ (સં.) હિમાલય પાસેનો ઉત્તર હિંદનો પ્રદેશ; ઉત્તરખંડ. **-રાપથ** પું૦ વિંધ્ય પર્વતની ઉપરનો હિંદ. **-રા ફાલ્ગુની** સ્ત્રી૦ બારમું નક્ષત્ર. **-રાગ્ર** પું૦; ન૦ પૃથ્વીની ધરીનો ઉત્તર તરફનો છેડો. **-રાધિકાર** પું૦ પાછળથી-ભવિષ્યમાં મળનારો અધિકાર; વારસાનો અધિકાર. **-રાધિકારી** વિ૦ ઉત્તરાધિકારવાળું; પછીથી અધિકાર પર આવનારું. **-રાર્ધ** ન૦ વસ્તુનો પાછલો અર્ધ-ભાગ. **-રા ભાદ્રપદા** સ્ત્રી૦છવ્વીસમું નક્ષત્ર. **-રાભિમુખ** વિ૦ ઉત્તર તરફ મુખ (બારણું) હોય એવું. **-રાયણ** ન૦ સૂર્યનું ઉત્તર તરફના રાશિષટ્કમાં જવું તે (૨)ઉતરાણ. **-રાર્ધ(-ર્દ્ધ)** પું૦ બાકીનો અર્ધો ભાગ. **-રાયતા** સ્ત્રી૦ ષડ્જગ્રામની એક મૂર્ચ્છના. **-રાવસ્થા** સ્ત્રી૦ ઘડપણ. **-રાશ્રમ** પું૦ વાનપ્રસ્થાશ્રમ (૨) સંન્યસ્તાશ્રમ. **-રાષાઢા** સ્ત્રી૦ એકવીસમું નક્ષત્ર. **-રાંગ** ન૦ વસ્તુનો પાછલો-છેડાનો ભાગ. **-રોત્તર** અ૦ વધારે ને વધારે; દિવસે દિવસે; ક્રમશઃ

ઉત્તરીય ન૦ [સં.] ઉપવસ્ત્ર

ઉત્તરોત્તર અ૦ [સં.] જુઓ 'ઉત્તર'માં

ઉત્તંસ પું૦ [સં.] માથે પહેરવાનું એક આભૂષણ (૨) કાનનું એક આભૂષણ

ઉત્તાન વિ૦ [સં.] ચત્તું (૨) પહોળું પથરાયેલું; છીછરું. **૦પાદ** પું૦ (સં.) ધ્રુવના પિતાનું નામ

ઉત્તાપ પું૦ [સં.] સંતાપ; ચિંતા

ઉત્તીર્ણ વિ૦ [સં.] તરી પાર ઊતરેલું (૨) પાસ થયેલું (પરીક્ષામાં)

ઉત્તુંગ વિ૦ [સં.] ઊંચું. **૦તા** સ્ત્રી૦

ઉત્તેજક વિ૦ [સં.] ઉત્તેજન આપે તેવું (૨) ઉત્સાહ-હોંશ પ્રેરે તેવું (૩) જલદ; ઉદ્દીપક. **-ન** ન૦ ઉત્સાહ આપવો-પુષ્ટિ આપવી તે (૨)[ખરાબ અર્થમાં] ઉશ્કેરણી.[**-આપવું, દેવું** = ઉત્તેજવું; ઉશ્કેરવું. **-મળવું** = ઉત્તેજન દેવાવું.] **-ના** સ્ત્રી૦ ઉશ્કેરણી; આવેશ. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. उत्तिज्] ઉત્તેજન આપવું

ઉત્તેજિત વિ૦ [સં.] ઉત્તેજન કે ઉદ્દીપન પામેલું (૨) ઉશ્કેરાયેલું

ઉત્થ વિ૦[સં.] (સમાસને અંતે) -થી ઊપજતું. ઉદા૦ સંસ્કારોત્થ

ઉત્થાન ન૦[સં.] ઊઠવું-ઊભા થવું તે(૨) ઊગવું તે (૩)ઉદય; જાગૃતિ (૪) ઉત્સાહ; નિરાશા છોડી ફરી ફરી પ્રયત્ન કરવો તે (૫) ટેકો; મદદ. **-નિક** વિ૦ઉત્થાનને લગતું. **-નિકા** સ્ત્રી૦ અવતરણિકા

ઉત્થાપક વિ૦[સં.] ઉથલાવી નાંખનારું; ઉખાડનારું (૨) ઉશ્કેરનારું (૩) ઊભું કરનારું. **-ન** ન૦ ઉત્થાપવું તે (૨) [મંદિરમાં] દેવનું સૂઈ ને ઊઠવું તે (૩) [ગ.] એકને ઉઠાવી એ જગાએ બીજું મૂકવું તે;'સબ્સ્ટિટ્યૂશન'. **-નમંત્ર** પું૦ 'ધી પ્રિન્સિપલ ઑફ સબ્સ્ટિટ્યૂશન'(ગ.). **-ના** સ્ત્રી૦ ઉત્થાપવું તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦[સં. उत्थाप्] સ્થાપ્યું ન સ્થાપ્યું કરવું; ઉખાડી નાખવું (૨) ઉથાપવું;ન માનવું(૩)ઉઠાડવું;જાગ્રત કરવું

ઉત્પત (ત,) સ્ત્રી૦ + ઉત્પત્તિ; જુઓ ઉતપત

ઉત્પતવું અ૦ક્રિ૦ + [સં. उत्पत्] કૂદવું; ઊડવું; (૨) ઉત્પન્ન થવું

ઉત્પત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] પેદાશ (૨) જન્મ (૩) મૂળ

ઉત્પથ પું૦ [સં.] ખોટો માર્ગ

ઉત્પન્ન વિ૦ [સં.] જન્મેલું (૨) નીપજેલું;બનેલું

(૩) ઊગેલું (૪) ન૦ પેદાશ; નીપજ (૫) કમાઈ (૬) નફો [કમલાક્ષી

ઉત્પલ ન૦ [સં.] કમળ. **–લાક્ષી** વિ૦ સ્ત્રી૦

ઉત્પાત પું૦ [સં.] કૂદવું તે (૨) તોફાન; ધાંધલ (૩) આપત્તિનું ચિહ્ન (૪) વિનાશકારક આપત્તિ. **–તિયું**, **–તી** વિ૦ જંપીને ન બેસે એવું (૨) તોફાની; મસ્તીખોર (૩) ઉત્પાત કરે એવું

ઉત્પાદક વિ૦ [સં.] ઉત્પન્ન – પેદા કરનારું

ઉત્પાદન ન૦ [સં.] ઉત્પન્ન કરવું તે (૨) પેદાશ; ઉત્પત્તિ (૩) ફળ

ઉત્પાદિત વિ૦ [સં.] ઉત્પન્ન કરેલું [એવું

ઉત્પાદ્ય વિ૦ [સં.] ઉત્પન્ન કરવા યોગ્ય કે કરાય

ઉત્પીડન ન૦ [સં.] એકબીજાને દબાવવું તે (૨) પીડા કરવી તે (૩) પીડા (૪) સ્પર્ધા

ઉત્પ્રેક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] ધારણા; કલ્પના (૨) [કા.શા.] એક અલંકાર, જેમાં ઉપમેય અને ઉપમાન કેટલીક બાબતોમાં મળતાં આવતાં હોવાથી વસ્તુત: એક જ છે એવી સંભાવના કરવામાં આવે છે. **–ક્ષિત** વિ૦ ઉત્પ્રેક્ષા કરાયેલું

ઉત્પ્લવ પું૦ [સં.] કૂદકો

ઉત્પ્લુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] આરોહ; ઉડ્ડયન

ઉત્ફુલ્લ વિ૦ [સં.] ખીલેલું; પૂર્ણ ખીલેલું (૨) વિકસેલું; પહોળું થયેલું

ઉત્સર્ગ પું૦ [સં.] તજી દેવું તે; ત્યાગ (૨) સમર્પણ (૩) શરીરમાંથી મળમૂત્રાદિ કાઢવાં તે (૪) [વ્યા.] સામાન્ય લાગુ પડતો કાયદો કે નિયમ ('અપવાદ'-થી ઊલટું). **૦કાર્ય** ન૦ મળમૂત્ર ત્યાગ કરવાનું કામ. **૦તંત્ર** ન૦ મળમૂત્રના ત્યાગને માટેનાં અંગોની શરીરની યોજના; તે બધાં અંગોના કામની વ્યવસ્થા. **–ર્જન** ન૦ તજી દેવું તે (૨) ઉપવીત બદલવાની વાર્ષિક ક્રિયા (૩) વેદાધ્યયન મુલતવી રાખતી વખતે કરવાની ક્રિયા (૪) મળમત્રનો ત્યાગ કરવો તે

ઉત્સર્પણ ન૦ [સં.] ઊંચે સરવું – જવું તે (૨) ફૂલવું; ઊંચાનીચા થવું (૩) ઉદય

ઉત્સર્પિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] ઉત્સર્પણ કરનારી (૨) સ્ત્રી૦ (જૈન) અવસર્પિણીના જેટલો લાંબો પણ તેથી ઊલટો સમય

ઉત્સવ પું૦ [સં.] આનંદનો દિવસ; તહેવાર (૨) આનંદનો મેળાવડો; ઓચ્છવ

ઉત્સંગ પું૦ [સં.] ઉછંગ; ખોળો

ઉત્સાર પું૦ [સં.] ઉત્કેન્દ્રતા; 'એકસેન્ટ્રિસિટી' (ગ.)

ઉત્સારક વિ૦ [સં.] ખસેડનારું; દૂર કરનારુ (૨) પું૦ પોલીસ; ચોકીદાર; દ્વારપાળ. **–ણ** ન૦ ખસેડવું – દૂર કરવું તે (૨) મળમૂત્ર, પરસેવો ઇત્યાદિનો ત્યાગ કરવો તે. **–ણા** સ્ત્રી૦ ઉત્સારણ (૨) 'ખસો, ખસો' એવો પોકાર (નાટયમાં)

ઉત્સાહ પું૦ [સં.] હોંશ; ઉમંગ (૨) આનંદ; હર્ષ (૩) ખંત (૪) [કા.શા.] વીરરસનો એક સ્થાયી ભાવ – દૃઢતા. [**–આણવો, લાવવો** = ઉત્સાહ પેદા કરવો. **–આવવો** = ઉત્સાહ પેદા થવો. **–રેડવો** = ઉત્સાહ ફેલાવવો; ઉત્સાહ પેદા કરવો.] **૦ક** વિ૦ ઉત્સાહી; ખંતીલું. **૦ભંગ** પું૦ ઉત્સાહનો ભંગ (૨) વિ૦ ભગ્નોત્સાહ; નાહિંમત. **–હિત** વિ૦ ઉત્સાહવાળું. **–હિની** વિ૦ સ્ત્રી૦, **–હી** વિ૦ ઉત્સાહવાળું

ઉત્સુક વિ૦ [સં.] આતુર (૨) અધીરું. **૦તા** સ્ત્રી૦

ઉત્સેક પું૦ [સં.] છાંટવું તે (૨) –નો વધારો થવો – ઊભરાવું તે. **–ચન** ન૦ ઊભરાવું તે (૨) ફુવારાની પેઠે ઊંચે ઊડવું તે

ઉત્સેધ પું૦ [સં.] ઊંચાઈ (૨) મહત્તા

ઉત્સ્ફુરણ ન૦ [સં.] સ્ફુરણ

ઉત્સ્ફોટન ન૦ [સં.] સ્ફોટન; સ્પષ્ટીકરણ

ઉથડક વિ૦ બંધબેસતું કે ચોટતું ન હોય તેવું

ઉથડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊથડવું'નું પ્રેરક

ઉથલાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊથલવું'નું પ્રેરક; ગબડાવી દેવું; ઊંધુંચતું કરી દેવું (૨) પદચ્યુત કરવું (૩) ફેરવવું. **ઉથલાવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉથાપ પું૦ [ઉથાપવું] ઉથાપવું–ઉલટાવવું તે (૨) સામી થાપ. **૦ન** ન૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ [સં. उत्थापन, –ना] ઉઠાડવું – જાગ્રત કરવું તે (૨) મંદિરમાં દેવનું સૂઈ ઊઠવું તે (૩) ઉથાપવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઉત્થાપવું] બદલી કે કાઢી નાખવું; રદ કરવું (૨) ઉલટાવવું (૩) ન માનવું; અનાદર કરવો; સામા થવું. [**–પાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **–પાવું** અ૦ક્રિ (કર્મણિ)].

ઉથામવું સ૦ક્રિ૦ [ઉથાપવું, प्रा.उत्थामिय = ઉથાપેલું] આમથી તેમ ઊંચકવું ને મૂકવું;

ઉપાડાઉપાડ કરવું (૨) ફીંદવું; ઊંચુંનીચું કે આમ તેમ કરી નાંખવું (૩) મિથ્યા મહેનત કરવી (૪) આમ તેમ ખોળવું; ઉથામીને જોવું; તપાસવું. **ઉથામાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ), **–આવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉથામો પું૦ [ઉથામવું] ઉથામવા–ઉપાડવાનો પ્રયાસ (૨) જુઓ ઉધામો

ઉથેવો પું૦ [દે. થેવ=બિંદુ પરથી?] છાપરાનો ચૂવો

ઉદ ન૦ [સં.] પાણી (પદ્ય કે સમાસમાં). **૦ધિ, ૦પાન** તેમના ક્રમમાં જુઓ

ઉદક ન૦ [સં.] પાણી. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ મૂએલાની પાછળ કરાતી જલના તર્પણની ક્રિયા. **૦મેહ** પું૦ એક મૂત્રરોગ

ઉદકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊદકવું'નું પ્રેરક

ઉદકોદર ન૦ [સં.] જળોદરનો રોગ

ઉદગ્ર વિ૦ [સં.] ઊંચી ટોચવાળું (૨) ઊંચું (૩)આગળ પડતું; પ્રસિદ્ધ (૪) મોટી ઉંમરનું

ઉદધિ પું૦ [સં.] સમુદ્ર. **૦કન્યા, ૦તનયા** સ્ત્રી૦ સમુદ્રની કન્યા; લક્ષ્મી (ચૌદ રત્નોમાંનું એક). **૦મેખલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **૦સુતા** સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી

ઉદબત્તી સ્ત્રી૦ [अ. ऊद + बत्ती] અગરબત્તી; ઊદબત્તી

ઉદપાન ન૦ [સં.] જળાશય(૨)હવાડો કે પરબ

ઉદબુદો પું૦+જુઓ બુદ્બુદ; પરપોટો

ઉદ(–ધ)માત પું૦ [म. उदमात वि०, हिं. उदमाद, सं. उन्माद?] તોફાન; મસ્તી; ઉત્પાત. **–તિયું, –તું** વિ૦ ઉદમાત કરનારું

ઉદય પું૦ [સં.] ઊગવું તે (૨) ઉન્નતિ (૩) પ્રાગટ્ય; ઉદ્ભવ (૪) (જૈન) કર્મોનું ફળ દેવા તત્પર થવું તે. [**–પામવું**=ઉદય થવો; ઊગવું (૨) ચડતી થવી (૩) કર્મે ફળ દેવા તત્પર થવું.] **૦કર્મ** ન૦ પ્રારબ્ધકર્મ (જૈન). **૦કાલ(–ળ)** પું૦ (સૂર્યચંદ્રાદિના) ઉદયનો કાળ–સમય (૨) ઉન્નતિનો–ચડતીનો વખત. **૦ગિરિ** પું૦ (સં.) જેની પૂઠેથી સૂર્યચંદ્રાદિ ઊગે છે એવો કલ્પિત પર્વત; મેરુ. **૦ન** ન૦ ઉદય (૨) પું૦ (સં.) વત્સરાજ નામથી ઓળખાતો એક ચંદ્રવંશી રાજા (૨) ગુજરાતના કુમારપાલ રાજાનો એ નામનો મંત્રી. **–યાચલ(–ળ)** પું૦ (સં.) ઉદયગિરિ; મેરુ. **–યાત** વિ૦ જેમાં સૂર્યોદય આવતો હોય તેવી (તિથિ). **–યાધીન** વિ૦ (જૈન) ઉદયને અધીન; પ્રારબ્ધવશ. **–યાસ્ત** પું૦ ઉદય અને અસ્ત (૨) ચડતી-પડતી. **–યી** વિ૦ઉદયવાળું;ઉદય થતુ કે પામતું

ઉદર ન૦ [સં.]પેટ (૨) ગર્ભાશય (૩) બખોલ; પોલાણ (૪) [લા.] આજીવિકા (૫) અંદરનો ભાગ. [**–ભરવું**=પેટમાં ખોરાક પૂરવો; ખાવું (૨)ગુજારો કે નિર્વાહ કરવો. ઉદરે **આવવું**=પેટે જનમવું; અવતરવું.] **૦ગ્રંથિ** સ્ત્રી૦ એક રોગ; ગુલ્મ. **૦છેદન** ન૦ ઉદરની દીવાલનું છેદન; 'લેપરેટોમી'. **૦ત્રાણ** ન૦ પેટનું બખ્તર (૨) કમરપટો. **૦ધમનિ(–ની)** સ્ત્રી૦ પેટની ધોરી નસ. **૦નિર્વાહ** પું૦ આજીવિકા; ગુજરાન. **૦પટલ** ન૦ છાતી અને પેટની વચ્ચેનો પડદારૂપ એક અવયવ; 'ડાયેફ્રેમ'. **૦પૂર્તિ(–ર્ત્તિ)** સ્ત્રી૦ ઉદરનિર્વાહ; ગુજરાન. **૦પૃષ્ઠ** ન૦ પેટનો આગળનો ભાગ. **૦પોષણ** ન૦ આજીવિકા; ગુજરાન. **૦ભરણ** ન૦ પેટ ભરવું તે. **૦સ્થ** વિ૦પેટમાં રહેતું; પેટમાંનું. **–રંભરિ** વિ૦[સં.] પેટ ભરી જાણનારું; સ્વાર્થી (૨) અકરાંતિયું. **–રંભરિતા** સ્ત્રી૦

ઉદરણી વિ૦સ્ત્રી૦[सं. उदरिणी] સગર્ભા; બેજીવી

ઉદરસ સ્ત્રી૦ (ચ.) જુઓ ઉધરસ

ઉદરંભરિ, ૦તા [સં.] જુઓ 'ઉદર'માં

ઉદ(–ધ)રાવો પું૦ ચિંતા; ઉચાટ

ઉદર્ક પું૦[સં.] અંત; પરિણામ(૨)બદલો; ભાવિ ફળ (૩) ભવિષ્ય

ઉદ(–દ્)વસ(–સ્ત) વિ૦+જુઓ ઉદ્ધ્વસ્ત

ઉદવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. उदि?] + ઊગવું

ઉદંત પું૦ [સં.] સમાચાર; ખબર

ઉદંબર(–રો) પું૦ [જુઓ ઉદુંબર] ઉમરડો (૨) ઊમરો (ઘરનો) (૩) હીજડો

ઉદાત્ત વિ૦[સં.] ઉચ્ચ; ઉન્નત (૨) ઉદાર;સખી દિલનું; દાતાર (૩) ઊંચા સ્વરવાળું (૪) પું૦ સ્વરના ત્રણ ભેદોમાંનો પ્રથમ (ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત). **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વર્ગ** પું૦ 'એરિસ્ટોક્રસી'

ઉદાન પું૦ [सं.] પંચ વાયુમાંનો એક, જે ગળા તરફ ઊંચે ચડીને માથામાં જાય છે

ઉદામ વિ૦ + જુઓ ઉદ્દામ

ઉદાર વિ૦ [सं.] સખી દિલનું; દાનશીલ; ત્યાગશીલ (૨) ખુલ્લા મનનું; નિખાલસ; સરળ. **૦ચરિત** વિ૦ ઉદાર ચરિત્રવાળું. **૦ચિત્ત** વિ૦ ઉદાર-નિખાલસ ચિત્તવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ધી** વિ૦ ઉદાર બુદ્ધિવાળું. **૦પણું** ન૦. **૦મતવાદ** પું૦ સ્થિતિચુસ્ત ન રહેતાં નવા સુધારા માટે મન ખુલ્લું રાખવાનો વાદ; 'લિબરલિઝમ'. **૦મતવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ ઉદારમતવાદમાં માનનાર. **-રાત્મા** વિ૦ ઉદાર આત્માવાળું; ઉદારચરિત

ઉદાત્ય ન૦ + ખટાટોપ; ખાલી ભપકો

ઉદાવજ, -ર્ત [सं.] પું૦ પેટનો એક રોગ; ગોળો

ઉદાસ વિ૦ [सं.] નિરપેક્ષ; તટસ્થ; બેફિકર (૨) વૈરાગી; વિષય તરફ અપ્રીતિવાળું (૩) [दे. उद्धास= દુઃખ; સંતાપ ?] ગમગીન; ખિન્ન. **-સી** વિ૦ ઉદાસ (૩) પું૦ ઉદાસીપંથનો સાધુ (૩) સ્ત્રી૦ ઉદાસીનતા. **-સીન** વિ૦ [सं.] ઉદાસ; રસ ન ધરાવનારું; તટસ્થ. **-સીનતા** સ્ત્રી૦, **-સીનપણું** ન૦. **-સીપંથ** પું૦ શીખધર્મી સાધુઓનો એક પંથ

ઉદાહરણ ન૦[सं.] દાખલો; દૃષ્ટાંત. [**-આપવું, દેવું**, = દાખલો રજૂ કરવો, કહેવો કે ટાંકવો. **-લેવું** = ધડો લેવો; દાખલા પરથી શીખવું, સમજવું (૨) દાખલા તરીકે ધરવું, કહેવું]

ઉદાહૃત વિ૦ [सं.] કહેવાયેલું (૨) નામ દઈને બોલાયેલું (૩) દૃષ્ટાંતરૂપે અપાયેલું

ઉદિત વિ૦[सं.] ઊગેલું (૨) ખીલેલું (૩) જાગ્રત (૪) ચળકતું; પ્રકાશવંતું (૫) બોલેલું (૬) જન્મેલું

ઉદીક્ષણતાલ પું૦ [सं.] વિલંબિત ત્રિતાલ

ઉદીચી સ્ત્રી૦[सं.] ઉત્તરદિશા. **૦ન** વિ૦ ઉત્તર તરફનું. **-ચ્ય** વિ૦ ઉત્તર દિશામાં આવેલું (૨) પું૦ (સં.) ઉત્તર ગુજરાતમાં સરસ્વતી નદીની ઉત્તરે અને પશ્ચિમે આવેલો પ્રદેશ

ઉદીયમાન વિ૦ [सं.] ઊગતું; ઉદિત થતું

ઉદુંબર પું૦[सं.] જુઓ ઉદંબર (૨) બ્રાહ્મણોની એક જાત (૩) એંશી રતીનું એક વજન

ઉદે પું૦ + જુઓ ઉદય

ઉદેતી વિ૦સ્ત્રી૦ જે તિથિમાં સૂર્યનો ઉદય થતો હોય તેવી; ઉદયાત, ઉદયવાળી (તિથિ)

ઉદેસાલમ ન૦[अ. उदुलसलीब ?] એક ઔષધિ

ઉદો ઉદો શ૦ પ્ર૦ [सं. उदय उदय, म. हिं.] ઉદય હો, ઉદય હો; જય હો, જય હો

ઉદ્ [सं.] ઉત્સર્ગ. સ્થાન, કક્ષા, મંત્ર ઇ૦માં 'ઊંચે કે ઉપર'; અથવા અમુકમાંથી 'અલગ' કે 'બહાર', એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ ઉદ્ગમ; ઉદ્ભવ; ઉદ્ગ્રીવ(૨)'નઠારું કે ખોટું" એવા અર્થમાં નામ પૂર્વે. ઉદા૦ ઉન્માર્ગ

ઉદ્ગત વિ૦[सं.] ઉપર ગયેલું; ચડેલું (૨) બહાર નીકળેલું (૩) ઊગેલું (૪) ઊંચું. **-તિ** સ્ત્રી૦ ઊંચે જવું – ચડવું તે (૨) બહાર નીકળવું – ઊગવું તે

ઉદ્ગમ પું૦[सं.] ઊંચે જવું – ચડવું તે (૨) ઊગવું – બહાર નીકળવું તે; ઉત્પત્તિ (૩) ઉત્પત્તિસ્થાન; ઊગમ (૪) ફણગો; પીલો. **૦ન** ન૦ ઉદ્ગમ થવો – ઊંચે જવું તે (૨) બહાર નીકળવું – દેખાય એવું થવું તે

ઉદ્ગાતા પું૦ [सं.] સામવેદની ઋચાઓ ગાનાર બ્રાહ્મણ. **-ન** ન૦ સામવેદનું ગાન

ઉદ્ગામી વિ૦[सं.] ઊંચે જતું (૨) બહાર નીકળતું

ઉદ્ગાર પું૦[सं.] ઉચ્ચાર; બોલ; શબ્દ. [**-કાઢવો** = ઉચ્ચારવું; બોલવું (ભાવ કે લાગણી સાથે)]. **૦ચિહ્ન** ન૦ લાગણીભર્યો ઉદ્ગાર સૂચવતું '!' આવું ચિહ્ન

ઉદ્ગીત વિ૦ [सं.] મોટેથી ગાયેલું (૨) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર. **-તિ** સ્ત્રી૦ મોટેથી ગાવું તે (૨) ઉદ્ગીથ; સામગાન (૩) આર્યા છંદનો એક પ્રકાર. **-થ** પું૦ સામવેદની ઋચાઓ ગાવી તે (૨) સામવેદનો બીજો ભાગ (૩) ઓમ્કાર

ઉદ્ગ્રીવ વિ૦ [सं.] ઊંચી ડોકવાળું; ઉત્કંઠ

ઉદ્ઘાટન ન૦[सं.] ખોલવું તે; કૂંચીથી ઉઘાડવું તે (૨) સ્પષ્ટ કરવું – સમજાવવું તે (૩) ઉઘાડવાનું સાધન (કૂંચી વગેરે) (૪) રેંટ. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ પહેલપ્રથમ કાંઈ ઉઘાડવાની ક્રિયા – વિધિ. **૦સમારંભ** પું૦ તે વિધિને અંગેનો ઉત્સવ

ઉદ્ઘાટિત વિ૦[સં.] ઉઘાડેલું; ખોલેલું (૨) સ્પષ્ટ કરેલું (૩) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

ઉદ્ઘુષ્ટ વિ૦ [સં.] નીરસ બૂમ પાડી ગાનાર

ઉદ્ઘોષ પું૦ [સં.] ઘાંટો; પોકાર (૨) ઢંઢેરો (૩) શોરબકોર; ઘોંઘાટ (૪) લોકોમાં વાત ચાલવી તે. **૦ણ** ન૦, **૦ણા** સ્ત્રી૦ ઉદ્ઘોષ થવો – કરવો તે

ઉદ્દંડ વિ૦ [સં.] ઉગામેલા દંડવાળું (૨) ભયંકર

ઉદ્દામ વિ૦ [સં.] અંકુશ કે બંધન વિનાનું (૨) સ્વચ્છંદી; ઉચ્છૃંખલ (૩) ઉગ્ર; જહાલ. **૦પક્ષ** પું૦ જહાલ પક્ષ

ઉદ્દાલ પું૦ [સં.] રાતા ઘઉં (૨) કોદરા

ઉદ્દાલક પું૦ [સં.] (સં.) એક ઋષિનું નામ

ઉદ્દાંત વિ૦ [સં.] નરમ; ગરીબ (૨) ઉત્સાહવાળું

ઉદ્દિષ્ટ વિ૦ [સં.] બતાવેલું (૨) ઉદ્દેશાયેલું; સંબોધાયેલું (૩) ધારેલું; ઇચ્છેલું

ઉદ્દીપક વિ૦ [સં.] ઉદ્દીપન કરનારું; ઉત્તેજિત કરનારું

ઉદ્દીપન ન૦, **–ના** સ્ત્રી૦ [સં.] સળગાવવું – પ્રજ્વલિત કરવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) ઉત્તેજના (૪) ઉદ્દીપન વિભાવ. **૦વિભાવ** પું૦ રસનું ઉદ્દીપન કરનાર વિભાવ (કા.શા.)

ઉદ્દીપિત વિ૦ [સં.] ઉદ્દીપ્ત કરેલું

ઉદ્દીપ્ત વિ૦ [સં.] સળગાવેલું – પ્રજ્વલિત કરેલું (૨) ઉત્તેજિત થયેલું; ઉશ્કેરાયેલું

ઉદ્દેશ પું૦[સં.] હેતુ; ધારણા; ઇરાદો (૨) ઉલ્લેખ; નામ દઈ બતાવવું – કહેવું તે (૩) ઉદાહરણ (૪) પ્રશ્ન-વિચાર; તપાસ; શોધન (૫) [ન્યા.] ચર્ચવા કે સમજાવવાના પક્ષ કે વાદનું સ્વરૂપ-કથન. **૦ક** વિ૦ ઉદ્દેશ બતાવતું; ઉદાહરણરૂપ. (૨) પું૦ ઉદાહરણ (૩) ઉપદેશક (૪) [ગ.] પ્રશ્ન. **૦ન** ન૦ ઉદ્દેશવું તે. **૦વાદ** પું૦ કુદરતમાં બધું હેતુપૂર્વક રચાયેલું છે એવો મત; 'ટેલિયોલોજી'. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[સં. उद्दिश्] નામ દઈને – અનુલક્ષીને બોલવું – કહેવું. **–શ્ય** વિ૦ ઉદ્દેશવા – વિચારવા યોગ્ય; લક્ષ્ય (૨) ન૦ (વ્યા.) જેને ઉદ્દેશીને કંઈ કહેવાયું હોય તે; કર્તાપક્ષ (૩) હેતુ; પ્રયોજન. **–શ્યવર્ધક** ન૦ ઉદ્દેશ્યના અર્થમાં વધારો કરનાર શબ્દ કે શબ્દસમૂહ (વ્યા.)

ઉદ્ધત વિ૦ [સં.] ઉચ્છૃંખલ (૨) ઊંચું – ઉન્નત (૩) ભવ્ય. **૦પણું** ન૦, **૦વેડા** પું૦બ૦વ૦ ઉદ્ધત જેવું વર્તન. **–તાઈ** સ્ત્રી૦ ઉદ્ધતપણું. **–તિ** સ્ત્રી૦ ઉદ્ગતિ (૨) ઉન્નતિ (૩) ઠોકર

ઉદ્ધરણ ન૦[સં.] ઉદ્ધાર – છુટકારો કરવો અથવા થવો તે (૨) મોક્ષ. **–વું** અ૦ક્રિ૦ [સં. उद्धृ] ઊઠવું અથવા ઉપર જવું (૨) મુક્ત થવું; ઉદ્ધાર થવો (૩) સફળ થવું

ઉદ્ધર્તા વિ૦ [સં.] ઉદ્ધારક

ઉદ્ધવ પું૦ [સં.] (સં.) કૃષ્ણના કાકા અને ભક્ત

ઉદ્ધાર પું૦[સં.] મુક્તિ; મોક્ષ (૨) છુટકારો (૩) સારી સ્થિતિ થવી તે. **૦ક** વિ૦ ઉદ્ધાર કરનારું. **૦ણ** ન૦ ઉદ્ધારવું તે. **૦ણહાર** વિ૦ ઉદ્ધારક. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. उद्धार्] ઉદ્ધાર કરવો

ઉદ્ધૃત વિ૦ [સં.] અવતરણ તરીકે લીધેલું (૨) ઉદ્ધારેલું; ઉગારેલું

ઉદ્ધ્વસ્ત વિ૦ [સં.] જડમૂળથી નાશ પામેલું; ઉજ્જડ

ઉદ્બુદ્ધ વિ૦[સં.] જાગ્રત; જગાડેલું (૨) ઉદ્દીપ્ત; સતેજ થયેલું (૩) સ્મૃતિમાં તાજું કરેલું

ઉદ્બોધ પું૦ [સં.] જાગ્રત થવું તે (૨) યાદ આવવું તે. **૦ક** વિ૦ ઉદ્બોધ કરાવનારું. **૦ન** ન૦ જુઓ ઉદ્બોધ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[સં. उद्बोध्] જગાડવું (૨) યાદ દેવું

ઉદ્ભવ પું૦ [સં.] જન્મ; ઉત્પત્તિ; પેદાશ (૨) મૂળ (૩) [સં.] વિષ્ણુનું એક નામ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [સં. उद्भू] ઉત્પન્ન થવું; જન્મવું

ઉદ્ભાવ પું૦.[સં.] ઉત્પન્ન કરવું તે (૨) ઉદારતા. **૦ક** વિ૦ ઉદ્ભવ કરનારું; સર્જક **૦ન** ન૦ કલ્પના કરવી તે (૨) ઉત્પાદન (૩) ચિંતન (૪) ઉત્પ્રેક્ષા કરવી તે. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. उद्भाव्] ઉદ્ભવે એમ કરવું; ઉત્પન્ન કરવું. **–વિત** વિ૦ ઊભું કરેલું; બનાવટી; ઉત્પાદિત (૨) કાલ્પનિક

ઉદ્ભિજ્જ ન૦ [સં.] વનસ્પતિ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ વનસ્પતિશાસ્ત્ર. **૦વેત્તા** પું૦ વનસ્પતિવિદ્યાનો જાણકાર

ઉદ્ભિદ પું૦ [સં.] ઉદ્ભિજ્જ (૨) ફુવારો (૩) ઝરો. **–ન્ન** વિ૦ ઉત્પન્ન થયેલું; બનેલું (૨) અંકુરરૂપે નીકળેલું (૩) વિકસેલું; ખીલેલું (૪) ભેદીને બહાર આવેલું; દૃશ્યમાન બનેલું

ઉદ્ભૂત વિ૦ [સં.] જન્મેલું; ઉત્પન્ન થયેલું (૨) દેખાય એવું થયેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ [સં.] ઉત્પત્તિ; પેદાશ (૨) ઉદય; આબાદાની

ઉદ્ભેદ પું૦ [સં.] (ભેદીને) બહાર આવવું તે; ઊગવું તે (૨) વિકસિત થવું તે (૩) દેખાવું તે; આવિષ્કાર. **૦ક** વિ૦ ઉઠાવદાર; ખીલી નીકળતું

ઉદ્ભ્રાંત વિ૦ [સં.] ગાભરું; વ્યાકુળ (૨) બીનેલું; છળેલું

ઉદ્મસ્ત,-સ્તીખોર વિ૦ [મ. उदमस्त, સં. उद्+मस्त] તોફાની; અતિ મસ્ત (૨) કામી. **-સ્તાઈ,-સ્તી** સ્ત્રી૦ [તત્પર

ઉદ્યત વિ૦[સં.]ખંતીલું; ઉદ્યમી(૨)નિશ્ચયવાળું;

ઉદ્યમ પું૦ [સં.] યત્ન; મહેનત (૨) ઉદ્યોગ; ધંધો. **૦વંત** વિ૦ ઉદ્યમવાળું. **-મી** વિ૦ મહેનતુ; ખંતીલું (૨) ધંધાદારી

ઉદ્યાન પું૦; ન૦ [સં.] બગીચો; વાડી

ઉદ્યાપન ન૦[સં.] ધર્મકર્મ-વ્રતાદિની સમાપ્તિની વિધિ; તેની ઉજવણી [(૨) તત્પર

ઉદ્યુક્ત વિ૦[સં.] કામમાં પરોવાયેલું; ઉદ્યમી

ઉદ્યોગ પું૦ [સં.] ધંધો; રોજગાર(૨) કામ (૩) મહેનત. **૦ધંધો** પું૦ધંધો-રોજગાર; પ્રવૃત્તિ. **૦મંદિર** ન૦ ઉદ્યોગશાળા. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ જ્યાં ઉદ્યોગો શીખવાતા હોય તેવી શાળા; કલાભવન. **-ગી** વિ૦ મહેનતુ; ખંતીલું (૨) ધંધાદારી. **-જક** વિ૦ ઉદ્યુક્ત થનાર કે કરનાર

ઉદ્યોત,૦કાર પું૦ [સં. उद्+द्योत] પ્રકાશ; તેજ

ઉદ્રિક્ત પું૦[સં.] અતિશય; અધિક (૨) દેખાય એવું; સ્પષ્ટ [(૨) ચડિયાતાપણું

ઉદ્રેક પું૦ [સં.] વધારો; પુષ્કળતા; અતિશયતા

ઉદ્રડ વિ૦ ઘેટા જેવું મોં કરી ગાનાર

ઉદ્વર્તન ન૦[સં.] કૂદકો (૨) ખોટું વર્તન (૩) શરીરે તેલ, લેપ, સુગંધી વગેરે ચોળવું તે

ઉદ્વસ(-સ્ત) વિ૦ + જુઓ ઉદ્ધ્વસ્ત

ઉદ્વાહ પું૦ [સં.] વિવાહ; લગ્ન (૨) ઊંચે લઈ જવું તે (૩) એક જગાએથી બીજે લઈ જવું તે. **૦ક** ઉદ્વાહન કરનારું. **૦ન** ન૦ ઉદ્વાહ (૨) વિવાહ-લગ્નની ક્રિયા. **-હિત** વિ૦ પરણાવેલું (૨) ઊંચું કરેલું (૩) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

ઉદ્વાહની સ્ત્રી૦ [સં.] કોડી

ઉદ્વિગ્ન વિ૦ [સં.] વ્યાકુળ; ખિન્ન; દુઃખી

ઉદ્વેગ પું૦ [સં.] વ્યાકુળતા; ગભરાટ (૨) ચિંતા (૩) દુઃખ. **૦કર, -જક** વિ૦ ઉદ્વેગ કરાવનારું

ઉદ્વેલ(-ળ) વિ૦ [સં.] હદ બહારનું; અતિશય (૨) છલકાતું; બહાર ઊછળી જતું

ઉદ્વેશ વિ૦ [સં.] ઉઘાડુંપુગાડું; નવસ્ત્રું

ઉધડ(-ર)કવું અ૦ક્રિ (હૃદયનું) થડકવું; ધડકવું; ધ્રૂજવું (૨) ઝબકવું; ચોંકવું (૩) બી જવું (૪) ધૂણવું (ભૂતના પ્રવેશથી)

ઉધડિયું વિ૦ [જુઓ ઊધડું] ઊધડું રાખેલું-આપેલું (કામ) (૨) ઊધડું કામ કરનારું (૩) [લા.] બેપરવાઈથી કરેલું ['ઉદમાત'માં

ઉધમાત પું૦, **-તિયું, -તી** વિ૦ જુઓ

ઉધરકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉધડકવું

ઉધરસ સ્ત્રી૦ [સં. उध्रस्?] ઉદરસ; ઠાંસો; કફ; ખાંસી. [**-આવવી** = ખાંસાવું; ખૂખૂં થવું. **-ખાવી** = ખાંસવું; (કફ કાઢવા કે ગળું સાફ કરવા) ખૂં અવાજ કરવો. **-થવી** = ઉધરસનું દરદ થવું]

ઉધરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊધરવું'નું પ્રેરક

ઉધરાવો પું૦ ઉદરાવો; ઉચાટ

ઉધાન ન૦ [સં. उदान? મ. उधाण-न] ઊંચે ચડવું તે (૨) એક રોગ; દમ (૩) મોટી ભરતી (૪) પશુની કામભોગની ઇચ્છા (૫) ત્રણની સંખ્યાનો વેપારી સંકેત. [**-ચડવું** = મોટી ભરતી આવવી (૨) દમના રોગનો હલ્લો થવો.] **૦ચક્કર** વિ૦ વાયલ; ગાંડું. **૦પડી** સ્ત્રી૦ ઉધાનરોગની પડી-ઔષધી (૨) તેરની સંખ્યાનો સંકેત. **૦પાયું** વિ૦ ત્રણ પાયાનું; અસ્થિર મનનું; ગાંડા જેવું

ઉધામો પું૦ [સં. उद्धावन?] પ્રયત્ન (૨) વલખું; ધમપછાડો. [**-કરવા** = ખૂબ ધમપછાડા કરવા; જબરો પ્રયત્ન કરવો; વલખાં મારવાં.]

ઉધાયેલું વિ૦ (જુઓ ઊધઈ) ઊધઈથી ખવાયેલું

ઉધાર પું૦ (સુ.) ઉછેર. જુઓ ઉધારવું (સુ.)

ઉધાર(-રું) વિ૦ [પ્રા. उद्धार] પૈસા આપ્યા વિના નામે લખાવીને, દેવા કરી લીધેલું કે આપેલું (૨) ભરપાઈ નહિ થયેલું એવું. [**-આપવું** = રોકડાં નાણાં લીધા વિના, કિંમત લેવી બાકી રાખી આપવું, વેચવું; ધીરવું.

–કરવું=ઉધાર રાખી ખરીદવું; દેવું કરવું. **–લેવું**=પૈસા આપવા બાકી રાખી ખરીદવું. **–રાખવું**=પૈસા ઉધાર માંડીને આપવું; માલ આપી પૈસા લેવા બાકી રાખવા.] **૦નોંધ** સ્ત્રી૦ વેચેલો માલ નોંધવાનો ચોપડો. **૦પાસું** ન૦ ચોપડામાં જ્યાં ઉધાર રકમો નોંધાય છે તે પાસું. **૦વહી** સ્ત્રી૦ ઉધારનોંધ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा. उद्धार=ઉધાર આપવું] નામે લખવું (૨) + ઉદ્ધારવું (૩) (સુ.) ઉછેરવું [**–રાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), **–રાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)]. **–રિયું** વિ૦ વારંવાર ઉધારે ખરીદ કરનારું. **–રિયો** પું૦ ઉધારે લેનાર આદમી. **–રું** વિ૦ જુઓ ઉધાર. **–રો** પું૦ ઉધાર હિસાબ (૨) વાયદો (૩) વિલંબ; ઢીલ (૪) સાંસા; ખોટ

ઉધેઈ સ્ત્રી૦ [सं. उद्देहिका? दे. उद्देही] ઊધઈ; જમીનમાં અંધારામાં રહેતું એક જીવડું

ઉધેડવું સ૦ક્રિ૦ [म. उधडणें, हिं. उधेडना] ઉચેડવું; (છાલ) ઉતારવી. **ઉધેડાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉધેડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉધેરવું સ૦ક્રિ૦ ઘંટીમાંથી લોટ વાળવો–કાઢવો. **ઉધેરાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) **ઉધેરાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉધોર પું૦ એક છંદ

ઉદ્ધડ વિ૦ [सं. उद्धृत, प्रा. उद्धड] જુઓ ઊધડ. **૦જોષી(–શી)** વિ૦ ઠેકાણા વગરનું; ગમે તેમ ગબડાવતું

ઉનચર પું૦ + અનુચર

ઉનવાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઊનવાવું’નું પ્રેરક

ઉનાબ ન૦ [अ. उन्नाब] એક ફળ (ઔષધિ). **૦દાણા** પું૦બ૦વ૦ તેના દાણા

ઉનામણું,–ણિયું (ના’) ન૦ [જુઓ ઊનું] નાહવાનું પાણી ઊનું મૂકવાનું વાસણ; અંઘોળિયું. **–ણો(–ણિયો)** પું૦ અંઘોળિયો

ઉનારણ (ના’) ન૦ ઉનારવાનું પાણી

ઉનારવું ન૦ એક વનસ્પતિ (૨) (ના’) [સુ.] અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊનું] ગરમ પાણીથી (જુવારનો) લોટ બાંધવો. **ઉનારાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઉનાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. उन्न=ખિન્ન પરથી ?] હિજરાવું; ઝૂરવું

ઉનાળુ (ના’) વિ૦ [જુઓ ઉનાળો] ઉનાળામાં વવાતું-પાકતું (૨) ઉનાળાને લગતું

ઉનાળો (ના’) પું૦ [सं. उष्णकाल, अप. उन्हाल] ફાગણથી જેઠ માસ સુધીનો ગરમીનો સમય. [**–બેસવો**=ઉનાળાની ઋતુ શરૂ થવી]

ઉનેવાળ વિ૦ (૨) પું૦ [ઊના ગામના મૂળ તે પરથી ?] બ્રાહ્મણોની એક જાતનું

ઉન્નત વિ૦ [સં.] ઊંચું (૨) ટટાર (૩) ઉન્નતિવાળું. **૦કોણ** પું૦ ‘ઍન્ગલ ઑફ એલિવેશન’ (ગ.) **૦તા** સ્ત્રી૦. **–તાંશ** પું૦ ઊંચાઈ (ગ.; ખ.) **–તાંશકોણ** પું૦ ઉન્નતકોણ. **–તિ** સ્ત્રી૦ ચડતી; આબાદી (૨) મોટાઈ; મહત્તા. **–તોદરકોણ** પું૦ (ગ.) બે કાટખૂણા કરતાં મોટો ખૂણો; ‘કૉન્વેક્સ ઍન્ગલ’

ઉન્નયન ન૦ [સં.] સીધું–સરખું કરવું તે (સીમંતોન્નયનમાં કરવામાં આવે છે એમ) (૨) અનુમાન

ઉન્નેય વિ૦ [સં.] અનુમાન કરવા યોગ્ય

ઉન્મત્ત વિ૦ [સં.] ગાંડું; ભાન વગરનું (૨) કેફી; છાકટું (૩) ક્રોધી (૪) અહંકારી; ગર્વિષ્ઠ (૫) ઉદ્ધત. **૦તા,–ત્તાઈ** સ્ત્રી૦

ઉન્મન વિ૦ [સં.] જુઓ ઉન્મનું (૨) ન૦ અભાવ; અપ્રીતિ (૩) ખેદ. **–ની** સ્ત્રી૦ યોગીના ચિત્તની અંતિમ અવસ્થા. **–નું** વિ૦ અધીરું; સંક્ષુબ્ધ; આતુર (૨) ખિન્ન; દિલગીર

ઉન્માદ પું૦ [સં.] ઘેલછા; ગાંડપણ (૨) તોર; મદ (૩) એક રોગ; સનેપાતનો એક પ્રકાર (૪) તોફાન. **૦ક** વિ૦ ઉન્માદ કરાવનારું. **૦ન** પું૦ મદનનાં પાંચ બાણો પૈકી એક. **૦વાયુ** પું૦ ઉન્માદ કરે એવો વાયુ. **–દી** વિ૦ ઉન્માદવાળું

ઉન્માર્ગ પું૦ [સં.] ખોટો કે ઊંધો રસ્તો (૨) કુમાર્ગ; અનીતિનો માર્ગ. **૦ગામી, –ર્ગી** વિ૦ ઉન્માર્ગે જનારું

ઉન્મિતિફલ ન૦ [સં.] ‘ડિટર્મિનન્ટ’ (ગ.)

ઉન્મીલન ન૦ [સં.] આંખોનું ઊઘડવું તે; જાગ્રત થવું તે (૨) ખીલવું-વિકસવું તે (૩) મુક્ત થવું (ગ્રહણમાંથી)

ઉન્મીલિત વિ૦ [સં.] ઊઘડેલું (૨) વિકસેલું

ઉન્મુખ [સં.], **–ખું** વિ૦ ઊંચા મુખવાળું; ઊંચું

જોતું (૨) આડું જોતું; નારાજ (૩) તત્પર; તૈયાર (૪) આતુર; રાહ જોતું [નિકંદન

ઉન્મૂલન ન૦ [સં.] જડમૂળથી કાઢી નાખવું તે;

ઉન્મેષ પું૦, ૦ણ ન૦ [સં.] પલકારો; આંખની ઉઘાડવાસ (૨) પ્રકટીકરણ; સ્ફુરણ (૩) વિકાસ. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ 'કૉન્સેન્ટ્રિક મેથડ'. **૦યોજના** સ્ત્રી૦ 'કૉન્સેન્ટ્રિક પ્લૅન'

ઉપ [સં.] ઉપસર્ગ. 'પાસે, નજીક' એવો અર્થ ('અપ'થી ઊલટો) બતાવે છે. ઉદા૦ ઉપગમન (૨) નામની સાથે 'ગૌણ, ઊતરતું' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ઉપકથા; ઉપનામ [ભાગ

ઉપ-આનો પું૦ પોણી પાઈ; આનાનો સોળમો

ઉપકથા સ્ત્રી૦ [સં.] મુખ્ય કથામાં આવતી નાની કથા; આડકથા [સાધનસામગ્રી

ઉપકરણ ન૦ [સં.] મદદ કરવી તે (૨)

ઉપકરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. उपकृ] ઉપકાર કરવો

ઉપકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં.] ગૌણ કળા

ઉપકંઠ વિ૦ [સં.] નજીકનું; પડોશનું (૨) પું૦ પડોશ; નજીકનો ભાગ (૩) પરવાડ (૪) ગળાની નજીકનો ભાગ (૫) તળેટી

ઉપકાર પું૦ [સં.] ભલું કરવું તે; કલ્યાણ (૨) મદદ; સહાય (૩) પાડ (૪) શણગાર (જેમ કે, હાર તોરણ વગેરેથી કરાતો). [**-ચડવો** = ઉપકાર કર્યાનો ભાર લાગવો કે હોવો; તેનું ઋણ થવું; પાડ ચડવો. **-માનવો** ઉપકાર કર્યા માટે કૃતજ્ઞતા બતાવવી.] **૦ક** વિ૦ ઉપકાર કરનારું (૨) સહાયક; ઉપયોગમાં આવે તેવું. **-રી** વિ૦ ઉપકાર કરનારું. **-ર્ય** વિ૦ ઉપકારને યોગ્ય

ઉપકારણ ન૦ [સં.] ગૌણ-ઓછા મહત્ત્વનું કારણ

ઉપકીચક પું૦ [સં.] (સં.) કીચકનો ભાઈ અથવા અનુયાયી (૨) કીચકના હાથ નીચેનું લશ્કર

ઉપકૃત વિ૦ [સં.] આભારી. **-તિ** સ્ત્રી૦ આભાર; પાડ [ઍન્ગલ'

ઉપકોણ પું૦ [સં.] આસન્નકોણ; 'ઍડ્જેસન્ટ

ઉપકોશ(-ષ) પું૦ [સં.] કળીનું બહારનું ઢાંકણ

ઉપક્રમ પું૦ [સં.] આરંભ; શરૂઆત (૨) પાસે-આગળ આવવું તે (૩) યોજના (૪) ખંત; ઉદ્યોગ. **૦ણિકા** સ્ત્રી૦ પ્રસ્તાવના (૨) અનુક્રમણિકા. **૦ણીય** વિ૦ ઉપક્રમ કરવા જેવું

ઉપક્રોશ પું૦ [સં.] નિંદા (૨) ઠપકો

ઉપક્ષય પું૦ [સં.] ક્ષીણ થવું તે; ઘટાડો

ઉપક્ષેપ પું૦ [સં.] રજૂઆત; ઉલ્લેખ; સૂચન (૨) ધમકી (૩) આરંભ

ઉપગતિ સ્ત્રી૦, **-મન** ન૦ [સં.] પાસે જવું-મળવું તે (૨) જ્ઞાન (૩) અંગીકાર; સ્વીકાર

ઉપગા સ્ત્રી૦ [સં.] આપેલા વાંકની પાસે ને પાસે જતી હોવા છતાં, અમુક નિયત કરેલા અંતર સુધીમાં વાંકને પહોંચે નહિ એવી લીટી; 'ઍસિમ્ટોટ' [ગ.]

ઉપગામ ન૦ નાનું ગામ; ગામડું

ઉપગામી વિ૦ [સં.] ઉપગમન કરનારું

ઉપગીતિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક છંદ

ઉપગુણ પું૦ [સં.] મુખ્ય નહિ એવો ગુણ (૨) [ગ.] 'કોઇફિશન્ટ'

ઉપગુરુ પું૦ [સં.] મદદનીશ ગુરુ – શિક્ષક

ઉપગૂહન ન૦ [સં.] આલિંગન

ઉપગ્રહ પું૦ [સં.] મુખ્ય ગ્રહની આસપાસ ફરનારો ચંદ્ર જેવો નાનો ગ્રહ (૨) આકાશમાં આવેલા નાના ગ્રહોમાંનો દરેક (ધૂમકેતુ, રાહુ, કેતુ ઇત્યાદિ ઉપગ્રહો કહેવાય છે.)

ઉપઘાત પું૦ [સં.] ઈજા; હાનિ (૨) મારી નાખવું તે (૩) નાશ

ઉપચક્ર ન૦ [સં.] મુખ્ય ચક્રને આધારે ફરતું-નાનું ચક્ર (૨) એક પક્ષી

ઉપચય પું૦ [સં.] સંચય; વધારો; ઉમેરો (૨) જથ્થો; ઢગલો (૩) આબાદી; ઉન્નતિ (૪) લગ્નકુંડળીમાંના ૩, ૬, ૧૦ ને ૧૧મા સ્થાનોમાંનું કોઈ પણ એક. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ ઉપચયની શક્તિ [(૩) સેવા

ઉપચરણ ન૦ [સં.] નજીક આવવું તે (૨) ગૌણ પદ

ઉપચાયક વિ૦ [સં.] ઉપચય કરનારું

ઉપચાર પું૦ [સં.] સારું કરવા જે ઉપાય-સારવાર, ઓસડ-વેસડ ઇત્યાદિ કરવાં તે (૨) શરીરે ચંદન ઇત્યાદિ ચોપડવું તે (૩) પૂજાવિધિ; ક્રિયાકર્મ; સંસ્કાર (૪) સાધન; સામગ્રી (૫) માનપાન; સેવાચાકરી (૬) બીજાને ખુશ કરવા કરેલું મિથ્યા કથન (૭) લક્ષણા દ્વારા અર્થબોધ થવો તે (કા.શા.). **૦ક**

વિ૦ ઉપચાર કરનારું; ચિકિત્સક (૨) પું૦ સેવક; દાસ. **-રિકા** સ્ત્રી૦ ઉપચારક સ્ત્રી; સેવિકા; દાસી. **-રી** વિ૦ ઉપચારક

ઉપચિત વિ૦ [સં.] એકઠું કરેલું; સંચિત (૨) વધેલું; મોટું થયેલું (૩) મજબૂત થયેલું; શક્તિમાં વધેલું

ઉપચિત્ર પું૦ [સં.] એક છંદ

ઉપચીયમાન વિ૦ [સં.] એકઠું થતું; ભેગું થતું; વધતું [ઓળો

ઉપચ્છાયા સ્ત્રી૦ [સં.] ઓળાનો ઓળો; ઝાંખો

ઉપછટ(-ત) સ્ત્રી૦ સાધનોની છત-પુષ્કળતા

ઉપજન પું૦ [સં.] પરિવાર (૨) [વ્યા.] ઉમેરો

ઉપજાઉ વિ૦ [જુઓ ઊપજવું] ઊપજ કરનારું; ઉત્પાદક (૨) ફળદ્રુપ; રસાળ

ઉપજાતિ પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] એક છંદ

ઉપજાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપજવું'નું પ્રેરક; પેદા કરવું; જન્મ આપવો (૨) બનાવવું; ઊભું કરવું; કલ્પવું. **-ડા(-રા)વવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક)

ઉપજિહ્વા સ્ત્રી૦ [સં.] જીભના મૂળ પાસેની નાની જીભ

ઉપજીવ પું૦ [સં.] નાનું જીવડું

ઉપજીવક વિ૦ [સં.] કોઈની ઉપર જેની આજીવિકા ચાલતી હોય એવું (૨) પું૦ આશ્રિત માણસ; દાસ [જીવિકા; ગુજરાન

ઉપજીવન ન૦, **ઉપજીવિકા** સ્ત્રી૦ [સં.] આ-

ઉપજીવી વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ ઉપજીવક

ઉપજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વયં પ્રેરણાથી થતું જ્ઞાન

ઉપજ્ઞાન ન૦ [સં.] ગૌણ જ્ઞાન; સંસારજ્ઞાન

ઉપઝૂલણા પું૦ એક છંદ

ઉપટણ(-ણું) ન૦ [જુઓ ઉટવણું] નહાતાં પહેલાં શરીરે ચોપડવાનું સુગંધી દ્રવ્ય; પીઠી; ઉવટણ

ઉપટામણી સ્ત્રી૦ વેવાઈની આગળ વાંચવામાં આવતી કન્યાનાં સગાંઓની યાદી (૨) લગ્નનો દસ્તાવેજ; લગ્નખત

ઉપટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપટવું'નું પ્રેરક; ઝાંખું કરવું (૨) દિલગીર કરવું [ઉપાડવાનું મહેનતાણું

ઉપડાઈ સ્ત્રી૦, **-મણ** ન૦, **-મણી** સ્ત્રી૦

ઉપડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઉપાડવું', 'ઊપડવું'નું પ્રેરક; ઊપડે-ઉપાડે એમ કરવું; ઉચકાવવું (૨) ઉપાડવામાં મદદ કરવી

ઉપણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપણવું'નું પ્રેરક; ઊપણે એમ કરવું (૨) ઊપણવામાં મદદ કરવી

ઉપણિયું ન૦ ઊપણવાનું સાધન-ટોપલો, સૂપડું જે હોય તે

ઉપતટ પું૦[સં.]ભાઠું;ઓછા વપરાશવાળો કિનારો

ઉપતાપ પું૦ [સં.] ઉતાપો; દુઃખ; પીડા

ઉપતંત્રી પું૦ [સં.] મદદનીશ તંત્રી

ઉપત્યકા સ્ત્રી૦[સં.]તળેટીની-નીચાણની જમીન

ઉપદંશ પું૦[સં.] કરડવું તે; ડંખ(૨)એક રોગ; ચાંદી [થયેલો હોય તેવું

ઉપદિષ્ટ વિ૦ [સં.] ઉપદેશેલું (૨) જેને ઉપદેશ

ઉપદેવ પું૦, **૦તા** પું૦; સ્ત્રી૦[સં.]ગૌણ-નાનો દેવ (યક્ષ, ગંધર્વો, અપ્સરા જેવા)

ઉપદેશ પું૦ [સં.] શિક્ષણ (૨) બોધ; શિખામણ; સલાહ (૩) પાસેનો દેશ. **૦ક** વિ૦ (૨) પું૦ ઉપદેશ આપનાર. **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ બોધપ્રધાન કવિતા. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. उपदिश्] ઉપદેશ આપવો-કરવો. **-શામૃત** ન૦ અમૃત જેવો ઉત્તમ ઉપદેશ

ઉપદેષ્ટા પું૦ [સં.] ઉપદેશક; ગુરુ; આચાર્ય

ઉપદ્રવ પું૦ [સં.] પજવણી (૨) ઈજા; પીડા (૩) ત્રાસ;ઉપાધિ (૪)સંકટ;આપદા. **૦કર**, **૦કારક** વિ૦ ઉપદ્રવ કરનારું. **-વી** વિ૦ ઉપદ્રવકારક

ઉપદ્વીપ પું૦ [સં.] નાનો બેટ [ધાતુ

ઉપધાતુ સ્ત્રી૦[સં.] હલકી-ગૌણ ધાતુ(૨) મિશ્ર

ઉપધાન ન૦ [સં.] ઓશીકું; તકિયો

ઉપધાન્ય ન૦[સં.]ખડધાન;હલકી જાતનું અનાજ

ઉપધારણા સ્ત્રી૦ [સં.] ચિત્તને એકાગ્ર કરવાનો એક પ્રકાર

ઉપધ્માનીય પું૦ [સં.] સંસ્કૃત વ્યાકરણ અને વર્ણમાળામાં प અને फ ની પૂર્વે આવતો મહાપ્રાણ વિસર્ગ

ઉપનક્ષત્ર ન૦ [સં.] સત્તાવીસ મુખ્ય નક્ષત્રો સિવાયનું કોઈ પણ ગૌણ નક્ષત્ર (એ કુલ ૭૨૯ કહેવાય છે.)

ઉપનગર ન૦ [સં.] મુખ્ય નગરનું પરું; 'સબર્બ'

ઉપનય પું૦[સં.] ઉપનયન(૨)ન્યાયનાં પંચાવયવ

વાક્યોમાંનું ચોથું – જેમાં સાધ્યથી (વહ્નિ) વ્યાપેલું સાધન(ધૂમ)પક્ષ(પર્વત)ઉપર છે એમ બતાવવામાં આવે છે. ૦ન ન૦ જનોઈ દેવું તે; તેનો સંસ્કાર (૨) જનોઈ [મશ્કરી વગેરેનું)

ઉપનામ ન૦ [સં.] બીજું નામ (લાડ, અડક,

ઉપનાયક પું૦[સં.]વાર્તા,નાટકાદિમાં મુખ્ય નાયક પછીનું બીજું પાત્ર (૨) ઉપપતિ; યાર

ઉપનાયિકા સ્ત્રી૦ [સં.] મુખ્ય સ્ત્રીપાત્ર પછીનું બીજું પાત્ર

ઉપનાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપનવું'નું પ્રેરક

ઉપનિધિ પું૦ [સં.] થાપણ; આડમાં મૂકેલી વસ્તુ

ઉપનિયમ પું૦ [સં.] પેટાનિયમ

ઉપનિવેશ પું૦[સં.] સંસ્થાન;વસાહત; 'કૉલોની'

ઉપનિષત્કાર પું૦ [સં.] ઉપનિષદનો કર્તા

ઉપનિષદ સ્ત્રી૦; ન૦ [સં.] વેદનો અંતર્ગત ગણાતો અને તેના ગૂઢ અર્થોને સ્પષ્ટ કરતો, બ્રહ્મવિદ્યાનું પ્રતિપાદન કરતો તાત્ત્વિક ગ્રંથ (૨) વેદ-રહસ્ય (૩) બ્રહ્મજ્ઞાન (૪) રહસ્ય. ૦કાર પું૦ જુઓ 'ઉપનિષત્કાર' [જવાયેલું

ઉપનીત વિ૦[સં.] ઉપનયન પામેલું (૨) પાસે લઈ

ઉપનેત્ર ન૦ [સં.] ચશ્મું

ઉપન્યાસ પું૦ [સં.] પાસે – જોડાજોડ મૂકવું તે (૨) ઉપનિધિ (૩) લખાણ; સૂચના; દરખાસ્ત (૪) પ્રસ્તાવના; ઉપોદ્ઘાત (૫) ઉલ્લેખ (૬) બયાન; આખ્યાન (૭) નવલકથા

ઉપપતિ પું૦ [સં.] યાર (૨) દિયર

ઉપપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] સાબિતીમાં પ્રમાણો અને દાખલા બતાવવા તે (૨) સિદ્ધિ; યુક્તિ (૩) પુરાવો; પ્રમાણ (૪) ઉપાય; ઇલાજ; સાધન

ઉપપત્ની સ્ત્રી૦ [સં.] મુખ્ય નહિ એવી પત્ની (૨) રખાત

ઉપપદ ન૦ [સં.] પૂર્વે બોલાયેલો અથવા આગળ મુકાયેલો શબ્દ (૨) સમાસનો પહેલો શબ્દ (૩) ઉપાધિ; અડક. **૦સમાસ** પું૦ ધાતુસાધિત શબ્દ – કૃદંતની સાથે થતો નામનો સમાસ. ઉદા૦ કુંભકાર, ઘરભેદુ

ઉપપન્ન વિ૦ [સં.] મેળવેલું; પ્રાપ્ત કરેલું (૨) –ની સાથે આવેલું (૩) યોગ્ય; સુસંગત (૪) સાબિત — સિદ્ધ થયેલું

ઉપપરિણામ ન૦ [સં.] ગૌણ પરિણામ

ઉપપંથ પું૦ [ઉપ+પંથ] સંપ્રદાયનો ફાંટો (૨) નાનો માર્ગ; કેડી

ઉપપાતક ન૦ [સં.] ગૌણ પાપ

ઉપપાદક વિ૦ [સં.] ઉપપન્ન કરનારું. **૦ત્વ, –ન** ન૦ ઉપપન્ન હોવું કે કરવું તે

ઉપપુર ન૦ [સં.] ઉપનગર; પરું [પુરાણ

ઉપપુરાણ ન૦[સં.] મુખ્ય નહિ એવું–ગૌણ

ઉપપ્રમુખ પું૦ [સં.] મદદનીશ પ્રમુખ

ઉપપ્રશ્ન પું૦; ન૦ [સં.] પ્રશ્ન પરથી નીકળતો પ્રશ્ન (૨) ગૌણ પ્રશ્ન

ઉપપ્રદાન ન૦ [સં.] ભેટ; નજરાણું (૨) લાંચ

ઉપપ્લવ પું૦ [સં.] સંકટ; આફત; ઉત્પાત (૨) જુલમ; પીડા (૩) ગ્રહણ કરવું તે (૪) [સં.] રાહુ. **૦કારક** વિ૦ ઉપપ્લવ કરે એવું. **–વી** વિ૦ ઉપપ્લવવાળું [આલિંગન

ઉપબર્હણ ન૦ [સં.] ઓશીકું (૨) ભેટવું તે;

ઉપબાહુ પું૦ [સં.] કોણીથી નીચેનો હાથ

ઉપબૃંહણ ન૦ [સં.] વધારો; વધારવું તે

ઉપભાષા સ્ત્રી૦ [સં.] મુખ્ય ભાષાનો ગૌણ ભેદ; બોલી [માલિક (૩) વારસ

ઉપભોક્તા પું૦ [સં.] ઉપભોગ કરનાર (૨)

ઉપભોગ પું૦ [સં.] ભોગવટો (૨) અનુભવ; લહાવો (૩) માણવું – મજા લેવી તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [ઉપભોગ પરથી] ઉપભોગ કરવો. **–ગી** વિ૦ ઉપભોગ કરનારું. **–ગ્ય(–જ્ય)** વિ૦ ઉપભોગ કરવા યોગ્ય

ઉપમઠ પું૦ [સં.] મુખ્ય મઠની શાખા

ઉપમર્દ પું૦ [સં.] મર્દન કરવું તે (૨) નાશ. **૦ક** વિ૦ ઉપમર્દ કરનારું

ઉપમંત્રી પું૦ [સં.] મદદનીશ મંત્રી

ઉપમા સ્ત્રી૦[સં.]સરખામણી(૨)મળતાપણું(૩) [કા. શા.] એક અર્થાલંકાર–જેમાં ઉપમેય તથા ઉપમાનભેદ કાયમ રાખીને તેમનો સમાન ધર્મ બતાવવામાં આવે છે.[**–આપવી** = સરખાવવું (૨)ઉપમા અલંકાર સાધવો.**–લેવી** = દાખલા તરીકે કહેવું.] **૦ન** ન૦ જેની સાથે સરખામણી હોય તે (૨) [ન્યા.] ચાર પ્રમાણોમાંનું એક – પ્રસિદ્ધ વસ્તુના સાધર્મ્યથી સાધ્ય સિદ્ધ કરવું તે

ઉપમાતા સ્ત્રી૦ [સં.] ધાવ (૨) અપરમા

ઉપમિત વિ૦ [સં.] સરખાવેલું; ઉપમાવાળું. **૦સમાસ** પું૦ પૂર્વપદ ઉપમિત અને ઉત્તરપદ ઉપમાન હોય એવો સમાસ. ઉદા. નરસિંહ. **-તિ** સ્ત્રી૦ ઉપમા; સરખામણી (૨) [ન્યા.] ઉપમા અથવા સાદૃશ્યથી થતું જ્ઞાન

ઉપમેય ન૦ [સં.] જેને ઉપમા આપવામાં આવી હોય તે. **-યોપમા** સ્ત્રી૦ જેમાં ઉપમેયની ઉપમા ઉપમાન હોય અને ઉપમાનની ઉપમા ઉપમેય હોય એવો અર્થાલંકાર(કા.શા.)

ઉપયુક્ત વિ૦ [સં.] બરોબર; છાજતું; યોગ્ય; બંધબેસતું (૨) ઉપયોગી. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦તાવાદ** પું૦ ઉપયોગી તે જ સારું એવો મત; જાહેર સેવાનો એકમાત્ર હેતુ, વધારેમાં વધારે સંખ્યાનું વધારેમાં વધારે ભલું કરવું, એવો મત; 'યુટિલિટેરિયેનિઝમ'

ઉપયોગ પું૦ [સં.] કામ; વાપર; વપરાશ (૨) ખપ; જરૂરિયાત. (૩) (જૈન) ધ્યાન; સાવચેતી. [**-લેવો** = ઉપયોગ કરવો; વાપરવું; ખપ કરવો.] **૦વાદ, -ગિતાવાદ** પું૦ જુઓ ઉપયુક્તતાવાદ. **-ગિતા** સ્ત્રી૦ ઉપયોગીપણું. **-ગી** વિ૦ ઉપયોગમાં આવે તેવું; ખપનું; કામનું; સાર્થક

ઉપર ન૦ + ઉપરાણું; વહાર

ઉપર અ૦ [સં. उपरि] પર; ઊંચે. ઉદા૦ 'ઉપર આકાશ ને નીચે ધરતી'; (ક્રિ૦ વિ૦ તરીકે) (૨) સ્થાન કે ક્રમથી જોતાં નીચે કે પાછળ નહિ પણ એથી ઊલટું (નામયોગી અ૦ તરીકે). ઉદા૦ 'ઘર ઉપર'(૩) -ના કરતાં વધારે;ઉપરાંત. ઉદા૦ 'સો ઉપર ખર્ચ થશે.'(૪) (-ના કરતાં) ચઢિયાતું કે આગળ આવે એમ. ઉદા૦ 'વર્ગમાં તે ઉપર રહે છે.' 'ઘરમાં એનો હાથ ઉપર છે.' 'તેનું સ્થાન ઉપર છે'. (૫) અગાઉ: પૂર્વે. ઉદા૦ 'વેદો હજારો વર્ષ ઉપર લખાયા.' 'ઉપર લખ્યા પ્રમાણે.' (૬) (કોઈ ભાવની સાથે શ. પ્ર.માં) -ની પ્રત્યે. ઉદા૦ 'પશુ ઉપર દયા, ક્રોધ, ક્રૂરતા' ઇ૦. 'મારી ઉપર રોફ ન માર, ક્રોધ ન કર'. (૭) -ના આધારે, -ને લઈને, -ને કારણે. ઉદા૦ 'શા ઉપર આ કૂદાકૂદ છે?' 'બાપના પૈસા ઉપર તાગડધિન્ના ના કરો.' 'એના કહ્યા ઉપર આટલું બધું લાગી જાય?'(૮) -ની આડથી; -ને આધારે. ઉદા૦ 'ઘર કે માલ ઉપર પૈસા ધીરે છે.' (૯) કૃ૦ સાથે આવતાં, તે ક્રિયા થયે કે થાય ત્યારે કે ત્યાર પછી કે થાય એટલે. ઉદા૦ 'ખબર આવ્યા ઉપર હું જઈ આવીશ.' 'નેતાઓ છૂટ્યા ઉપર કાંઈ થાય.' 'તેના આવવા ઉપર સભા મુલતવી રાખી'. (૧૦) વિષે; બાબતમાં. ઉદા૦ 'ગાય ઉપર નિબંધ લખો'. 'એના વ્યાખ્યાન ઉપર મારે કાંઈ કહેવાનું નથી.' (૧૧) -ના કિનારા ઉપર, -ને કિનારે. ઉદા૦ 'કાશી ગંગા ઉપર છે.' 'તે નદી ઉપર ફરવા ગયો.' 'તે તળાવ ઉપર બેઠો છે.' (૧૩) -ની લગોલગ. ઉદા૦ તેઓ મારામારી ઉપર પહોંચ્યા. હવે તે પૂરું થવા ઉપર છે. (૧૨) -સપાટી ઉપર (પ્રાયઃ પ્રવાહી સાથે). ઉદા૦ 'મલાઈ ઉપર આવી.' 'પડ્યો તેવો તો ઉપર આવ્યો, પછી ડૂબી ગયો.' 'છેવટે તે વાત ઉપર આવી'. (૧૪) (સાતમી વિભક્તિનો ભાવ બતાવે છે.) તે જગાએ,સ્થાને. ઉદા૦ 'દુકાન ઉપર કોણ બેસે છે?' 'ઘર ઉપર આવજો'. 'મન ઉપર અસર થઈ.' 'કામ ઉપર હોઉં ત્યારે.'[**-કરવું** = આગળ પડતું - પહેલું કરવું; જાહેરાતમાં આણવું; જશ ગાવો (૨) ઉપરાણું લેવું. **-જવું** = જાત-સ્વભાવ કે ખાનદાનનું પોત પ્રકાશવું. નીચે પ્રમાણે શ. પ્ર.માં આવે છે: 'આબરૂ ઉપર ગયો'; 'માબહેન ઉપર ના જા,' 'જાત ઉપર ગયા વગર રહે?' **-થઈને** = ઉપરવટ જઈને; ના કહ્યા છતાં; અવગણીને. **-નીચે કરવું** = તળેઉપર કરવું; સેળભેળ કરવું; ઉપરનું નીચે ને નીચેનું ઉપર કરવું. **-નીચે થવું** = આતુરતા કે અધીરાઈથી કે ઉત્કટતાથી વર્તવું; (કાંઈ ને કાંઈ કરવા) અધીરું થવું; ઊંચુંનીચું થવું. **-બેસવું, -ને ઉપર બેસવું** = દેખરેખ રાખવાનું કામ લેવું (કોઈ માણસ કે કામની); તેનું ધ્યાન રાખી સંભાળવું. **-ને ઉપર રાખવું** = ઉપર કરવું; નીચું ન પડવા દેવું

(૨) લાડ લડાવવાં; ખૂબ સંભાળવું. **-પગ મૂકવો**=ના માનવું; અવગણવું (૨) કચડવું. **-પડવું**=હરીફાઈમાં ઊતરવું; વચ્ચે આવવું (૨) -ને આશરે જવું, બોજારૂપ થવું (૩) રૂપ ગુણ ઇ૦માં મળતું આવવું. ઉદા૦ 'એ એના બાપ ઉપર પડયો છે.' **-રહીને**=જાત-દેખરેખ તળે; જાણીબૂજીને. (**-ઊભું રહીને** પણ કહેવાય છે.)] **૦ઉપરથી** અ૦ ઊંડાણમાં ઊતર્યા વિના (૨) માત્ર સપાટી ઉપરથી (૩) સહેજસાજ. **૦ઉપરનું** વિ૦ ઉપરચોટિયું. **૦ચોટિયું, -છલું (-લ્લું)** વિ૦ છીછરું; ઉપલકિયું. **૦ટપકે** અ૦ ઉપર ઉપરથી (૨) ચોપડામાં રીતસર લખ્યા વિના. **૦દળ** ન૦ જમીનતળ પર કરેલું બાંધકામ. **૦થી** અ૦ ઉપલે સ્થાનેથી કે સપાટી પરથી (૨) બહારથી; બાહ્યત: ('અંદરથી'થી ઊલટું). **૦મતું** વિ૦ ઉપરવટ કરતા મતવાળું. **૦વટ** સ્ત્રી૦ અનધિકાર ઉપરીપણું દાખવવું તે (૨) ઉલ્લંઘન; અવગણના (૩) વિ૦ **વિરુદ્ધ**; અવગણતું (૪) ટપે એવું; સરસાઈ કરતું. (**-જવું, થવું**=અવગણીને ચાલવું). **૦વટણો** પું૦ ખલનો બત્તો; વાટવાનો પથ્થર. **૦વાસ (-સો)** પું૦ મેડાનો વાસ. **૦વાસિયો** પું૦ ભંગી [ઉપર ઓઢવાનું વસ્ત્ર

ઉપરણી સ્ત્રી૦[सं. प्रावरण, प्रा. पाउरण]ઓઢણી;

ઉપરણું ન૦, **-ણો** પું૦ [જુઓ 'ઉપરણી'] ખેસ; પિછોડી; અંગવસ્ત્ર

ઉપરત વિ૦ [સં.] વૈરાગી; સંસારમાંથી જેનું ચિત્ત ઊઠી ગયેલું છે એવું (૨) અટકી પડેલું; શાંત (૩) નિર્વેદયુક્ત; કંટાળેલું. **-તિ** સ્ત્રી૦, **-મ** પું૦ ઉપરત થવું તે; ઉપરામ

ઉપરવટ, ઉપરવટણો જુઓ 'ઉપર'માં

ઉપરવાડ સ્ત્રી૦ [सं. उपरि+वाट] ઘર, ફળિયું કે ગામની નજીકનો ભાગ; પરવાડ (૨) ઘરની વાડ-સીમાંત દીવાલની બે બાજુનો ભાગ. **-ડિયો** પું૦ ઉપરવાડે રહેનારો; આશ્રિત માણસ (૨) પાસેના ગામની ખેતી કરનાર ખેડૂત

ઉપરવાસ અ૦ પવન કે પાણીના વહનની વિરુદ્ધ દિશાએ; ઉપલે ભાગે

ઉપરવાસ(-સો),-સિયો જુઓ 'ઉપર'માં

ઉપરંગ પું૦ ગમ્મત [એક; લાગલાગટ

ઉપરાઉપર, ઉપરાઉ(-છા)પરી અ૦ એક પછી

ઉપરાજવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. उपार्ज्] ઉપાર્જન કરવું; કમાવું ['ડુમીનિયન'

ઉપરાજ્ય ન૦ [સં.] મુખ્ય નહિ એવું રાજ્ય;

ઉપરાણું(-ળું) ન૦ [हिं. उपराला, म.उपराळा] પક્ષ લેવો તે; તરફદારી. [**-લેવું**=પક્ષમાં જવું; તરફદારી કરવી.]

ઉપરામ પું૦ [સં.] ઉપરમ; નિવૃત્તિ (૨) વિરામ; અટકવું તે (૩) સંન્યાસ (૪) મૃત્યુ

ઉપરામણી સ્ત્રી૦ ['ઉપર' પરથી] તફાવત; ઠરાવેલી કિંમતથી ઉપરનું જે હોય તે

ઉપરાળું ન૦ જુઓ ઉપરાણું; તરફદારી

ઉપ(-ફ)રાંટું (૦) વિ૦ પાસાભેર એવું (૨) બાજુ ઉપરનું; સામેનું (૩) ઊભું (૪) અવળું; ઊંધું

ઉપરાંત અ૦ [हिं., म.] વધારે; વિશેષમાં (૨) સિવાય; વળી બીજું (૩) પછી; ઉપરથી

ઉપરિતન વિ૦ [સં.] ઉપરનું; ઊંચેનું

ઉપરી પું૦ ['ઉપર' પરથી] ઉપરનો અધિકારી (૨) વિ૦ ઉપરનું. **૦પણું** ન૦

ઉપ(-ફ)રું વિ૦ [सं. उपरि, प्रा. उप्परि] પાસાભેર (૨) ઊભું (જેમ કે ખાટલો ઉફરો કરવો)

ઉપરો(-ર્યુ)ક્ત વિ૦ [सं. उपरि + उक्त] ઉપર કહેલું -જણાવેલું

ઉપરૂપક ન૦ [સં.] નાટકનો એક પ્રકાર

ઉપર્યુક્ત વિ૦ [સં.] ઉપર કહેલું -જણાવેલું

ઉપરોધ પું૦[સં.] રોકાણ; પ્રતિબંધ; વિઘ્ન (૨) ઘેરવું તે (૩) પીડા; દુખ. **૦ક, ૦ધી** વિ૦ ઉપરોધવાળું કે કરે એવું

ઉપલ પું૦[સં.] પથ્થર; શિલા; ખડક (૨) રત્ન

ઉપલક વિ૦ ઉપર ઉપરનું; ઉપરચોટિયું (૨) ફાલતુ; વધારાનું (૩) ચોપડામાં (કોઈ ખાસ ખાતે) નહિ નોંધેલું એવું. [**-માંડવું, -રાખવું**=ખાસ કોઈને ખાતે નોંધ્યા કે પાડયા વગર ચોપડામાં રકમ લખવી કે ટપકાવી રાખવું.] **-કિયું** વિ૦ ઉપર ઉપરનું; ઉપરચોટિયું; અસંપૂર્ણ

ઉપલક્ષણ ન૦[સં.] ચિહ્ન; વિશેષ લક્ષણ (૨) ઇશારત: સૂચન (૩) [કા.શા.] એક અર્થાલંકાર,

જેમાં વસ્તુના એક ભાગ વડે આખી વસ્તુનો બોધ કરાવાય છે

ઉપલક્ષિત વિ૦ [સં.] ઉપલક્ષણથી સૂચવાયેલું

ઉપલક્ષ્ય વિ૦ [સં.] ઉપલક્ષણ કે અનુમાનથી સમજાય એવું (૨) ન૦ ટેકો; આશ્રયસ્થાન (૩) અનુમાન

ઉપલબ્ધ વિ૦ [સં.]મળેલું;મેળવેલું(૨)જાણેલું. **-બ્ધિ** સ્ત્રી૦ પ્રાપ્તિ; લાભ (૨) બોધ; જ્ઞાન

ઉપલભ્ય વિ૦[સં.] મેળવી-જાણી શકાય એવું (૨) માનનીય; સ્તુતિપાત્ર. **૦માન** વિ૦ મળતું; પ્રાપ્ત થતું [એક **ઔષધિ; અનંતમૂલ**

ઉપલસ(-સા)રી સ્ત્રી૦ [સં. उत्पलसारिका]

ઉપલાણુ વિ૦ ઉપરતું; ઉપરના ભાગનું; ઊંચેનું (૨)ન૦ ઉપલો ભાગ અથવા બાજુ. **-ણું** ન૦ જુઓ ઉપલાણ

ઉપલિયું ન૦ એક રોગ; ઉટાંટિયું

ઉપલી સ્ત્રી૦ [સં. उपल પરથી] જમીનમાં દાટેલી ખાંડણી; ખાંડણિયો

ઉપલું (લું,) વિ૦ [हिं. उपल्ला] ઉપરનું (૨) આગળ આવેલું કે જણાવેલું

ઉપલેટ ન૦ એક વનસ્પતિ-ઔષધિ [લીંપણ

ઉપલેપ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] લેપ કરવો તે (૨)

ઉપવન ન૦ [સં.] બગીચો; વાડી

ઉપવસ્ત્ર ન૦ [સં.] અંગવસ્ત્ર; ખેસ

ઉપવાત પું૦ [સં.] પવન; વાયુ

ઉપવાસ પું૦ [સં.] વ્રત કે નિયમ તરીકે ન ખાવું-ઇંદ્રિયોના ભોગનો ત્યાગ કરવો તે(૨)ન ખાવું તે; અનશન. **-સી** વિ૦ ઉપવાસ કરનાર

ઉપવિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] ચૌદ મોટી વિદ્યાઓથી ગૌણ વિદ્યા

ઉપવિરોધ પું૦ [સં.] બે નિર્દેશોના અમુક અંશ વચ્ચેનો વિરોધ; 'સબ-કૉન્ટ્રરી ઑપોઝિશન'. ઉદા૦ 'કેટલાંક માણસ ડાહ્યાં છે, કેટલાંક માણસો ડાહ્યાં નથી' (ન્યા.)

ઉપવિષ ન૦[સં.] બનાવટી ઝેર (૨) ઘેનનું ઓસડ

ઉપવીત ન૦ [સં.] જનોઈ. [**-આપવું, દેવું** = જનોઈ પહેરાવવી; તેનો વિધિ ઉત્સવ કરવો. **-પહેરવું** = જનોઈ ધારણ કરવી, તેનો સંસ્કાર થવો કે ગ્રહણ કરવો]

ઉપવેદ પું૦ [સં.] વેદોમાંથી નીકળેલી ગૌણ વિદ્યાઓ; જેવી કે, આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગાંધર્વવેદ અને સ્થાપત્ય શાસ્ત્ર

ઉપવેશન ન૦ [સં.] બેસવું તે; બેઠક

ઉપશમ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] શાંત પડવું-વિરામ લેવો તે; શમવું તે (૨) શાંતિ; નિવૃત્તિ (૩) સાંત્વન. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [સં. उपशम्] શાંત-નિવૃત્ત થવું; અટકવું

ઉપશય પું૦ [સં.] અમુક દવા કે ખોરાકની અસર પરથી કરાતું નિદાન કે ઉપચાર

ઉપશાખા સ્ત્રી૦ [સં૦] મુખ્ય શાખાનો ફાંટો

ઉપશાસ્ત્ર ન૦[સં.] મુખ્ય શાસ્ત્ર ઉપરથી બનેલું ગૌણશાસ્ત્ર [(કામક્રોધાદિનું)શાંત પડવું તે

ઉપશાંત વિ૦ [સં.] શાંત. **-તિ** સ્ત્રી૦ શાંતિ;

ઉપશિક્ષક પું૦ [સં.] મદદનીશ શિક્ષક

ઉપશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સાંભળવું-કાન માંડવા તે (૨) જ્યાં સુધી સંભળાય તે અંતર (૩) એક અલૌકિક વાણી-વનદેવતાની ભવિષ્યસૂચક વાણી (૪) વચન; સ્વીકારનું વચન

ઉપસમિતિ સ્ત્રી૦ [સં.] પેટા-સમિતિ

ઉપસર્ગ પું૦ [સં.] રોગ; માંદગી (૨) આફત; ઈજા (૩) અપશુકન; મરણચિહ્ન (૪) દેવ અને મનુષ્ય વગેરે તરફની કનડગત (જૈન) (૫) [વ્યા.] ધાતુઓ કે ધાતુ ઉપરથી બનેલા નામોની આગળ જોડાતો તથા તેમના મૂળ અર્થમાં વિશેષતા આણતો શબ્દ કે અવ્યય. (પ્ર., પરા, અપ, સમ્, અનુ, અવ, નિસ્ અથવા નિર્, દુસ્ અથવા દુર્, વિ, આ, નિ, અધિ, અપિ, અતિ, સુ, ઉત્-દ્, અભિ, પ્રતિ, પરિ, ઉપ)

ઉપસંગ્રહ પું૦ [સં.] ખુશ રાખવું-અનુમોદન આપવું તે (૨) માન આપવું તે (૩) લેવું-સ્વીકારવું — સંઘરવું તે [દીક્ષા

ઉપસંપદ(-દા) સ્ત્રી૦ [સં.] બૌદ્ધ ભિક્ષુ થવાની

ઉપસંહાર પું૦ [સં.] એકત્ર કરવું તે(૨)સારાંશ (૩) ટૂંકામાં આટોપી લેવું તે

ઉપસાગર પું૦ [સં.] પહોળા મુખનો અખાત

ઉપસાટ પું૦ [ઊપસવું] ઊપસવું તે (૨) સોજો (૩) ફુલાવો

ઉપસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊપસવું'નું પ્રેરક

ઉપસિદ્ધાંત પું૦[સં.] મુખ્ય સિદ્ધાંતમાંથી સીધી રીતે ફલિત થતો સિદ્ધાંત; 'કૉરૉલરી'

ઉપસ્કર પું૦[સં.] સામગ્રી;સાહિત્ય(૨)ઘરખટલો (૩) સંભાર; મશાલો (૪) શણગાર; ઘરેણું (૫) ઠપકો (૬) મારવું – ઈજા કરવી તે. ૦ણ ન૦ ભૂષણ – શણગાર સજવા તે (૨) મારવું – ઈજા કરવી તે (૩) સંગ્રહ (૪) વિકાર; ફેરફાર (૫) અધ્યાહાર (૬) ઠપકો

ઉપસ્કાર પું૦[સં.] પૂર્તિ; પુરવણી (૨) ઘરેણું (૩) જુઓ ઉપસ્કરણ અર્થ ૧,૩,૫

ઉપસ્ત્રી સ્ત્રી૦ [સં.] રખાત

ઉપસ્તિ પું૦ [સં.] અનુચર; સેવક

ઉપસ્થ ન૦[સં.]પુરુષ અથવા સ્ત્રીની ગુહ્યેન્દ્રિય. **૦પાયુ** પું૦ ગુદા

ઉપસ્થાન ન૦ [સં.] દેવની સન્મુખ પૂજા માટે મંત્ર કે સ્તુતિ બોલતા ઊભા રહેવું તે; ઉપાસના; સેવા (૨) અભિવંદન; નમસ્કાર (૩) રહેઠાણ

ઉપસ્થિત વિ૦[સં.] નજીક ઊભેલું; હાજર; રજૂ (૨)આવી પડેલું (૩) બનેલું (૪) જ્ઞાત; પ્રાપ્ત. **–તિ** સ્ત્રી૦ ઉપસ્થિત હોવું તે [સ્મૃતિ

ઉપસ્મૃતિ સ્ત્રી૦[સં.] મુખ્ય નહિ એવી – ગૌણ

ઉપહત વિ૦[સં.]ઈજા પામેલું;નષ્ટ(૨)ભ્રષ્ટ;અશુદ્ધ

ઉપહસનીય વિ૦ [સં.] ઉપહાસને પાત્ર

ઉપહાર પું૦[સં.] ભેટ; બક્ષિસ (૨) પૂજાનો સામાન (૩) લવાજમ

ઉપહાસ પું૦[સં.] મશ્કરી; ઠેકડી. **૦ચિત્ર** ન૦ ઉપહાસ કરવા દોરાદું ચિત્ર; નર્મચિત્ર. **–સાસ્પદ** વિ૦ (૨) ન૦ ઉપહાસ કરવા જેવું. **–સ્ય** વિ૦ ઉપહસનીય

ઉપહિત વિ૦ [સં.] ઉપાધિવાળું (વેદાન્ત)

ઉપાકર્મ ન૦[સં.] ચોમાસામાં વેદોનું પારાયણ આરંભતાં પહેલાં કરવાની એક ક્રિયા

ઉપાખ્યાન ન૦[સં.] નાનું આખ્યાન

ઉપાઘ્રાણ ન૦ [સં.] સૂંઘવું કે ચૂમવું તે

ઉપાચાર્ય પું૦ [સં.] મદદનીશ આચાર્ય

ઉપાડ, –ડો પું૦ [ઉપાડવું] ઉપસાટ; સોજો (૨) ભરાઉપણું(૩)જુસ્સો; આવેશ(૪)આરંભ (૫) કોશિશ;પ્રયત્ન(૬)મૂકેલાં નાણાંમાંથી પાછું લેવું તે;પાછી લીધેલી રકમ (૭)ખપત;ઉઠાવ; માગ.

ઉપાડવું સ૦ક્રિ૦ [સં. उत्पात्, प्रा. उप्पाड] 'ઊપડવું'નું પ્રેરક;ઊંચું કરવું – ઉઠાવવું;નીચેથી ઉપર લેવું(૨)માથે લેવું;વહોરવું (૩)મૂળમાંથી ખેંચી કાઢવું(૪)નાણાં મૂકેલાં હોય ત્યાંથી લેવા (૫)ચોરીકરવી(૬)શરૂ કરવું;માંડવું. **ઉપાડાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **ઉપાડાવું** અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ).

ઉપાડો પું૦ જુઓ ઉપાડ (૨) ઝરડાં ઝાંખરાંનો વાઢીને કરેલો જથો

ઉપાત્ત વિ૦ [સં.] પ્રાપ્ત (૨) ગૃહીત; સ્વીકૃત

ઉપાદાન ન૦[સં.] અંગીકાર:સ્વીકાર(૨)કારણ; સમવાયી કારણ (૩) જેમાંથી કોઈ પણ વસ્તુ બનાવાઈ હોય તે દ્રવ્ય. **૦કારણ** ન૦ સમવાયી કારણ. **૦લક્ષણા** સ્ત્રી૦ એક અર્થાલંકાર; અજહલ્લક્ષણા (કા.શા.)

ઉપાદેય વિ૦[સં.]લઈ શકાય એવું(૨) સ્વીકાર્ય (૩) પસંદ કરવાનું (૪) ઉત્તમ;વખાણવા જેવું

ઉપાધિ સ્ત્રી૦ [સં.] પીડા; આપદા (૨) જંજાળ; પંચાત; ચિંતા (૩) ચિહ્ન; સંજ્ઞા (૪) ખાસ લક્ષણ; ગુણધર્મ (૫) પદવી; 'ડિગ્રી' (૬) ખિતાબ; ઇલકાબ (૭) અટક; ઉપનામ. [**–માં આવવું, આવી પડવું,**= પીડા કે પંચાતની દશા થવી.**–માં પડવું** = પીડા કે પંચાતમાં ફસાવું કે તે માથે વહોરવી. **–વળગવી** = ઉપાધિમાં ફસાવું.]

ઉપાધ્યક્ષ વિ૦ [સં.] ઉપપ્રમુખ

ઉપાધ્યાપક પું૦ [સં.] મદદનીશ અધ્યાપક

ઉપાધ્યાય [સં.], **ઉપાધ્યો** + પું૦ શિક્ષક; અધ્યાપક (૨) પુરોહિત; ગોર (૩) બ્રાહ્મણોની એક અટક

ઉપાન ન૦ [સં. उपानह्] પગરખું; જોડો

ઉપાય પું૦ [સં.] ઇલાજ; યુક્તિ(૨)સાધન; રસ્તો (૩) ચિકિત્સા; ઉપચાર; પ્રયોગ. (૪) આરંભ; શરૂઆત. [**–ચાલવો** = ઉપાય ફાવવો કે સફળ થવો. **– લેવો** = ઉપાય કરવો – અખતિયાર કરવો]

[(૨) કમાઈ

ઉપાર્જન ન૦, **–ના** સ્ત્રી૦ [સં.] મેળવવું તે; પ્રાપ્તિ

ઉપાર્જિત વિ૦[સં.]મેળવેલું(૨)વારસામાં મળેલું

ઉપાર્જવું સ૦ક્રિ૦[સં. उपार्ज्]કમાવું(૨)મેળવવું

ઉપાલંભ પું૦ [સં.] ઠપકો

ઉપાવવું સ૦ ક્રિ૦ + ઉપજાવવું. **ઉપાવું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. उत्पाद्, प्रा. उप्पाय] + (કર્મણિ) ઊપજવું

ઉપાશ્રય પું૦ [સં.] અપાસરો (૨) આશ્રયસ્થાન

ઉપાશ્રિત વિ૦ [સં.] આશ્રિત [સેવક

ઉપાસક પું૦ [સં.] ભક્ત; સાધક (૨) અનુયાયી;

ઉપાસણ ન૦ (ભુલાયેલ કે શાંત પડેલ બાબતને) ફરી ઉપાડવી કે તાજી કે ઊભી કરવી તે; પ્રેરણા; ઉશ્કેરણી; સળી કરવી તે

ઉપાસન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [સં.] આરાધના; સેવા; ભક્તિ (૨) ધ્યાન ઇત્યાદિ દ્વારા ઇષ્ટદેવનું ચિંતન વગેરે (૩) તીર ફેંકવાનો અભ્યાસ કરવો તે

ઉપાસવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. उपास्] આરાધવું; સેવા પૂજા કરવી

ઉપાસંગ પું૦ [સં.] ભાથો

ઉપાસિકા સ્ત્રી૦ [સં.] ઉપાસક સ્ત્રી

ઉપાસિત વિ૦ [સં.] જેની ઉપાસના કરી હોય તેવું

ઉપાસી વિ૦ [સં.] આરાધક; ભક્ત; પૂજા કરનારું (૨) ઉપવાસી [૦ત્વ ન૦

ઉપાસ્ય વિ૦ [સં.] ઉપાસના કરવા યોગ્ય.

ઉપાહાર પું૦ [સં.] નાસ્તો. **૦ગૃહ** ન૦ 'હોટેલ'

ઉપાંગ ન૦ [સં.] અંગનું અંગ; ગૌણ અંગ (૨) પરિશિષ્ટ; પુરવણી (૩) વેદાંગ જેવાં ચાર શાસ્ત્રો – પુરાણ, ન્યાય, મીમાંસા અને ધર્મશાસ્ત્ર (૪) તિલક; ત્રિપુંડ (૫) ઢોલક જેવું એક વાજિંત્ર. **૦લલિત** ન૦ એક વ્રત. **૦વિરોધ** પું૦ સર્વદેશવિધાન અને એકદેશવિધાન, તેમ જ સર્વદેશનિષેધ અને એકદેશનિષેધ વચ્ચેનો વિરોધ; 'સબૉલ્ટર્ન ઑપોઝિશન' (ન્યા.)

ઉપાંત પું૦ [સં.] નજીકનો ભાગ — પ્રદેશ (૨) કોર; છેડો (૩) આંખનો ખૂણો. **-ત્ય** વિ૦ છેલ્લાની પહેલું

ઉપેક્ષક વિ૦ [સં.] ઉપેક્ષા કરનારું

ઉપેક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] અનાદર; તિરસ્કાર (૨) ત્યાગ (૩) અનપેક્ષા; ઉદાસીનતા (૪) બેદરકારી

ઉપેય વિ૦ [સં.] ઉપાય થઈ શકે એવું; સાધવા જોગ

ઉપેંદ્ર પું૦ [સં.] (સં.) વિષ્ણુ

ઉપેંદ્રવજ્રા પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] એક છંદ

ઉપોઢ વિ૦ [સં.] પરણેલું (૨) નિકટ

ઉપોતી (-દકી, -દિકા) સ્ત્રી૦ [સં.] એક વનસ્પતિ – પોઈ (૨) પોથી (રંગની)

ઉપોદ્ઘાત પું૦ [સં.] આરંભ (૨) પ્રસ્તાવના

ઉપોષણ ન૦ [સં.] ઉપવાસ

ઉપોસથ પું૦ [પાલી] ઉપવાસનું વ્રત (બૌદ્ધ)

ઉફણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊફણવું'નું પ્રેરક

ઉફરાટ પું૦ ગર્વ કરવો તે; હુંપદ

ઉફરાટસુફરાટ અ૦ [મ.] આગળ અને પાછળ

ઉફરાંટવું અ૦ક્રિ૦ ['ઉફરું" પરથી ?] ફેરવવું (૨) પાસું ફેરવવું; મોં બદલવું. **ઉફરાંટાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), **ઉફરાંટાવું** અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)

ઉફરાંટિયું ન૦ લખેલા પાનાની કે કાગળની સામી બાજુ

ઉફરાંટિયો પું૦ બીક; ભય (કા.)

ઉફરાંટું વિ૦ જુઓ ઉપરાંટું

ઉફરું વિ૦ જુઓ ઉપરું

ઉફંટાઈ સ્ત્રી૦ ઉફરાટ; હુંપદ; મગરૂરી

ઉફાણો પું૦, **-ન** ન૦ [हिं. उफान, म. उफाणा, -न. જુઓ ઊફણવું] ઊભરો; જોશ; આવેશ

ઉફાળો પું૦ કૂદકો; ઉછાળો

ઉફાંત (-દ) સ્ત્રી૦ હુંપદ; ગર્વ (૨) મોટાઈનો – શ્રીમંતાઈનો આડંબર (૩) ઉડાઉપણું

ઉબટાણ ન૦ [સ., જુઓ ઉબાવું] ઉબાઈ જવું તે

ઉબડિયું ન૦ ['ઊબડું" પરથી] ઊંધિયું

ઉબળ(-ળો)ક વિ૦ ઉપલક

ઉબાટ પું૦ ઊબ; ઉબાવાથી વળતી ફૂગ કે થતુ પરિણામ. [**-વળવો, -લાગવો**=ઉબાવું]

ઉબ(-ભ)ળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊબ(-ભ)ળવું'નું પ્રેરક

ઉબાડિયું ન૦ [दे. उम्माडिय] (એક છેડેથી બળતું ને હાથમાં લીધેલું) બળતું પાતળું લાકડું કે સાંઠી સળેખડું; ખોરિયું (૨) (સુ.) જુઓ ઉબડિયું. [**ઉબાડિયાં કરવાં** = ખોરિયાં કરવાં; નકામું લાકડું કે સળી હાથમાં લઈ લગાડવી. (૨) [લા.] (સુ.) તોફાન કરવું (૩) નકામું ધૂળ કરવું.]

ઉબાણ અ૦ આડફેટે રસ્તે (સુ.)

ઉબાન વિ૦ [सं. उल्बण, प्रा. उब्बण ?] છાતીચલું; બહાદુર [ઉબણતા] ફૂગવાળું બનવું; કોવાવું

ઉબાવું અ૦ક્રિ૦ [म. उबणें, -टणें, કાનડી उब्बे =

ઉબાળું ન૦ તાપોડિયું; ગૂમડું

ઉબાળો પું૦ [म. उवाळा] બાફ (૨) ઊભરો (૩) ઉશ્કેરણી; રોષ (૪) હોહા; તોફાન (૫) બળતણ; છાણાં (૬) ફલ્લો (એકીસાથે બાળી ભડકો કરવા જેટલો). [**–આવવો**=ઊભરાવું. **–ઊઠવો**=તોફાન કે હોહા મચવી કે જાગવી.]

ઉબેતર ન૦ ઉનાળામાં કૂવાના પાણીથી કરેલો પાક (૨) લગ્નમાં નોતરે આવેલાઓને રજા આપવી તે

ઉબેર સ્ત્રી૦ હળમાં કોશને બેસાડવા માટે મારવામાં આવતી ફાચર [(૨) ચૂંક

ઉબેલો પું૦ ચૂંક સાથે ઝાડાની હાજત થાય તે

ઉબે(–ભે)ળવું સ૦ક્રિ૦ [सं.उद्वल्,प्रा.उव्वल= ઉખેડવું ? हिं. उमाड़ना, म. उमारणें] વળ ઊકલે એવું કરવું (૨) વાવેલું ઉખેડી નાખવું (૩) ગઈ ગુજરી સંભારવી. **ઉબે(–ભે)ળાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉબે(–ભે)ળાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ) [જઈ શકે એવું

ઉભચર વિ૦[सं.]ઉભયચર(૨) [સ્ત્રી પુરુષ] બેઉ

ઉભડ(–ડૂ)ક વિ૦ ['ઊભું' પરથી ? प्रा. उक्कुडुग ?] અર્ધું ઊભું; ઊભું (૨) નિરાંતે નહિ બેઠેલું

ઉભડિયો પું૦ મજૂર; દહાડિયો; ઉભેડુ

ઉભડૂક વિ૦ જુઓ ઉભડક

ઉભય વિ૦ [सं.] બંને. **૦ચર** વિ૦ પાણી અને પૃથ્વી બંને પર ચાલે એવું. **૦તઃ** અ૦ બંને રીતે. **૦તઃપાશ** પું૦ ઉભયતઃ પાશમાં પડાય–ફસાઈ જવાય એવી સ્થિતિ; 'હાઇલેમા'. **૦તઃપાશરજ્જુન્યાય** પું૦ નદીવ્યાઘ્રન્યાય. **૦તુ** અ૦ ઉભયતઃ. **૦તોભદ્ર** વિ૦ બંને રીતે ભદ્ર – સારું અથવા શુકનિયાળ. **૦ત્ર** અ૦ બન્ને સ્થાને કે પક્ષે. **૦થા** અ૦ ઉભયતઃ. **૦વિધ** વિ૦ બંને પ્રકારનું. **૦સંભવ** પું૦ ધર્મસંકટ; ધર્મસંકટ જેવી સ્થિતિ. **–યાત્મક** વિ૦ બંનેવાળું; બંનેનું બનેલું. **–યાન્વયી** વિ૦ ઉભય (પદ અથવા વાક્ય)ને જોડનારું (વ્યા.). **–યાન્વિત** વિ૦ બે તરફથી જોડાયેલું. **–યાર્થ** વિ૦ દ્વિઅર્થી; અસ્પષ્ટ (૨) બેઉ રીતે કામ લાગે એવું. **–યાલંકાર** પું૦ શબ્દ અને અર્થ બંનેના અલંકારવાળો અલંકાર

ઉભરડો પું૦ (સુ.) ઘરનો વચલો ખંડ – ઓરડો

ઉભરણ ન૦[ઊભરવું]ઊભરો(૨) આથો ચડવો તે

ઉભરણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઊભણી

ઉભરાટ પું૦ ઊભરાવું તે

ઉભરામણ ન૦ ઉભરણ, ઊભરો (૨) ઊભરાઈને જે બહાર નીકળી ગયું હોય તે [પ્રેરક

ઉભરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊભર(–રા)વું' 'ઉભારવું'નું

ઉભળાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઊભળવું'નું પ્રેરક; ઉબળાવવું: ઊભળે એમ કરવું

ઉભાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊભવું'નું પ્રેરક; ઊભે એમ કરવું; ઉભાવવું

ઉભાણ ન૦ આથો ચડવો તે

ઉભાત વિ૦ [सं. उद् + भात ?] ભાત જતી રહી હોય – ઝાંખી પડી ગઈ હોય તેવું

ઉભાર પું૦ [જુઓ ઊભરવું] ઉપરનું મોટાપણું કે દેખીતું વજન કે ભાર (૨) ખાલી દમામ (૩) [જુઓ ઉભારવું] રાખમાંથી અગ્નિ બહાર કાઢવો તે. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઊંચાઈ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ રાખમાંથી અગ્નિ બહાર કાઢવો; ભારેલો બહાર કાઢવો

ઉભારી સ્ત્રી૦ પોલી ઘૂઘરી

ઉભાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊભવું'નું પ્રેરક. **ઉભાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઊભવું'નું ભાવે [ચડાવ

ઉભાળ વિ૦ ઉભેડું (૨) ઢાળ પડતું (૩) સ્ત્રી૦

ઉભેડુ પું૦ ઉભડિયો; દહાડિયો; ઊભડ

ઉભેડું(–રું) વિ૦ ઊભું હોય એવું; ઉભાળ

ઉભેથા અ૦ + ઉભયથા

ઉભેરું વિ૦ જુઓ ઉભેડું

ઉભેળવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉબેળવું (૨) ડાંગરની કરડ કરવી. **ઉભેળાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉભેળાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉભેળો પું૦ કરડ; અર્ધી ખંડાયેલી ડાંગર

ઉમગાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊમગવું'નું પ્રેરક

ઉમચાડો પું૦ (કા.) દબાણમાંથી છૂટવાનો – સત્તાધારી સામે માથું ઊંચકવાનો પ્રયત્ન

ઉમટા(–ડા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ઊમટ(–ડ)વું'નું પ્રેરક

ઉમદા(–દું) વિ૦ [अ.] સારું; શ્રેષ્ઠ (૨) ખાનદાન (૩) કીમતી

ઉમદાઈ સ્ત્રી૦ ઉમદા હોવું તે

ઉમદું વિ૰ જુઓ ઉમદા

ઉમ(-મ્મ)ર સ્ત્રી૰ [अ. उम्र] ઉંમર; વય. [**-થવી** = ઘડપણ આવવું; વૃદ્ધ થવું. **-સામું** (-મે) જોવું = મોટી ઉંમરનો ખ્યાલ કરવો, તેની કદર કરવી. **ઉંમરે પહોંચવું** = ઉંમર લાયક-પુખ્ત વયનું થવું.] ૦**દરાજ** [फा.] વિ૰ દીર્ઘાયુ. ૦**લાયક** વિ૰ પુખ્ત વયનું

ઉમરખ પું૰; સ્ત્રી૰ અભરખો; અભિલાષ; હોંશ

ઉમરડું ન૰ [सं. उदुंबर, प्रा. उंबर] ઉમરડાનું ફળ. **-ડો** પું૰ એક ઝાડ; ઊમરો

ઉમરાવ પું૰ [अ. उमरा] અમીર (૨) શ્રીમંત ૦**જાદી** [अ. जादह्] સ્ત્રી૰ ઉમરાવની પુત્રી. ૦**જાદો** પું૰ ઉમરાવનો પુત્ર

ઉમલાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ઊમલવું'નું પ્રેરક

ઉમલેટિયા પું૰બ૰વ૰ ચૂંટલા (૨) કૂખમાં ગલી કરવી તે

ઉમળકો પું૰ ['ઊમલવું' પરથી ?] વહાલ-હેતનો ઊભરો. [**-આણવો, લાવવો** = હેત કે ભાવ પોતામાં પેદા કરવો. **-આવવો** = હેત થવું; ભાવ પેદા થવો.]

ઉમંગ પું૰ [हिं.] ઉત્સાહ; હોંશ (૨) આનંદ; હર્ષ (૩) ખુશી; ઇચ્છા. ૦**વું** અ૰ક્રિ૰ [हिं. उमंगना] ઉમંગમાં આવવું. **-ગાવવું** સ૰ક્રિ૰ (પ્રેરક), **-ગાવું** અ૰ક્રિ૰ (ભાવે). **-ગી** વિ૰ ઉમંગવાળું

ઉમા સ્ત્રી૰[सं.](સં.) પાર્વતી. ૦**ધવ**, ૦**પતિ**, **-મેશ** પું૰(સં.) શંકર; મહાદેવ. ૦**મહેશ્વર** ન૰બ૰વ૰ ઉમા અને મહેશ્વર (૨) મરી ગયેલાંની પાછળ પરણેલાં જોડાંને અપાતું દાન. ૦**મહેશ્વરી** વિ૰ બેરંગી; ગંગાજમની

ઉમાડ(-ડિયું) ન૰, **-ડો** પું૰ [दे. उम्माडिय] જુઓ ઉબાડિયું; ખોરિયું

ઉમાર્ગ, -રગ પું૰ જુઓ ઉન્માર્ગ [(૨)ઉમંગી

ઉમાલી વિ૰ઉદાર; છૂટે હાથે ખરચનારું(માણસ)

ઉમાસી વિ૰ ઉદાર (૨) હોંશીલું

ઉમિયા સ્ત્રી૰ (સં.) જુઓ ઉમા. ૦**ધીશ**, ૦**વર** પું૰ (સં.) ઉમાપતિ; મહાદેવ

ઉમેદ સ્ત્રી૰ [फा.] આશા (૨) ઇચ્છા; અભિલાષા. ૦**વાર** વિ૰ ઉમેદ રાખનારું (૨) પું૰ નોકરી માટે અરજદાર અથવા નવું કામ શીખનાર આદમી. ૦**વારી** સ્ત્રી૰ ઉમેદવારપણું

ઉમેરવું સ૰ક્રિ૰ હોય તેમાં બીજું મૂકવું, નાંખવું, રેડવું, વધારવું (૨) મેળવવું; ભેગું કરવું (૩) ઉશ્કેરવું **-ણ** ન૰ જુઓ ઉમેરણી(૨) આમરામણ. **-ણી** સ્ત્રી૰ ઉમેરવું તે; વધારો(૨) [લા.]વધારીને કહેવું - ઉશ્કેરવું તે. **ઉમેરાવવું** સ૰ક્રિ૰(પ્રેરક). **ઉમેરાવું** અ૰ક્રિ૰(કર્મણિ).

ઉમેરો પું૰ વધારો (૨) મેળવણી; ભેળવવું તે

ઉમેશ પું૰ [सं.](સં.) ઉમાપતિ; શંકર

ઉમેળવું અ૰ક્રિ૰ આમળીને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખવું. **ઉમેળાવવું** સ૰ક્રિ૰(પ્રેરક). **ઉમેળાવું** અ૰ક્રિ૰ (ભાવે)

ઉર ન૰ [सं.] હૃદય (૨) છાતી (૩) [લા.] ધ્યાન; લક્ષ. [**ઉરની લાગણી** = ખરા મનનો ભાવ. **ઉરે ધરવું** = ધ્યાનમાં લેવું.] ૦**જ, -રોજ** પું૰; ન૰ સ્તન (૨) [સં.] કામદેવ. ૦**મંડલ (-ળ)** ન૰ છાતીનો ભાગ (૨) સ્તનમંડળ. ૦**માળ** સ્ત્રી૰ છાતી સુધી ઝૂલે એવો હાર. ૦**રાગ** પું૰ હૃદયનો રાગ; પ્રેમ. ૦**વલ્લી** સ્ત્રી૰ ડૂંટીથી છાતી તરફ જતી વેલ જેવી રુવાંટી (૨) પેટ ઉપર વાટા પડે છે તે; ત્રિવલી. ૦**સ્ત્ર** ન૰ છાતીનું બખ્તર. ૦**(-રઃ)સ્થલ(-ળ)** ન૰ છાતીનો ભાગ. ૦**હાર** પું૰ ઉરમાળ

ઉરગ પું૰; ન૰ [सं.] પેટે ચાલે તે - સાપ. ૦**પતિ** પું૰ શેષનાગ. ૦**લતા** સ્ત્રી નાગરવેલ. **-ગાદ** પું૰ [सं.] (સં.) ગરુડ

ઉરઝાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ઊરઝાવું,' 'ઊરઝવું'નું પ્રેરક

ઉરણિયું વિ૰ [सं. उद् + ऋण] ઋણ વિનાનું; ઋણમુક્ત

ઉરદૂ સ્ત્રી૰ જુઓ ઉર્દૂ

ઉરફે અ૰ બીજે નામે; કિંવા; ઉર્ફે ['ઉર'માં

ઉરમંડલ(-ળ), ઉરમાળ, ઉરરાગ જુઓ

ઉરવર ન૰ (પ.) કમળનું બીજ; કમળકાકડી

ઉરવલ્લી સ્ત્રી૰ [सं.] જુઓ 'ઉર'માં

ઉરસ પું૰ ઓલિયાની મરણતિથિનો ઉત્સવ; ઓરસ (૨) લગ્નનું જમણ

ઉરસ્ત્ર ન૰ [सं.] **ઉરઃસ્થલ(-ળ)** ન૰ [सं.]
ઉરહાર પું૰ જુઓ 'ઉર'માં

ઉરાઉર અ૦[‘ઉર’ પરથી](કા.)શ્વાસભેર; પૂરપાટ

ઉરાઉરી સ્ત્રી૦ + હરીફાઈ

ઉરાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊડવું] ‘ઊડવું’નું પ્રેરક; જુઓ ઉડાડવું. **ઉરાડાવવું** સ૦ક્રિ૦ ઉડાડાવવું. **ઉરાડાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉરાંગઉટાંગ પું૦[इं. ओरॅन्ग-उटॅन्ग मूळ मलय] ઊભો ચાલી શકે તેવો એક જાતનો વાંદરો

ઉરિયાલ ન૦ એક જાતનું ઘેટું

ઉરુ વિ૦ [सं.] વિશાળ (૨) મોટું (૩) ઊંચું (૪) ઉમદા; કીમતી. **૦ચક્ષા** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશાળ ચક્ષુવાળી

ઉરૂબરૂ અ૦ + જુઓ રૂબરૂ; સન્મુખ

ઉરેફ-બંડી સ્ત્રી૦ વણાટની રેખાથી ત્રાંસું વેતરીને કરાતા એક પ્રકારના સીવણવાળી બંડી

ઉરોગામી વિ૦ [सं.] પેટે ચાલતું (૨) ન૦ પેટે ચાલતું પ્રાણી (સર્પાદિ)

ઉરોગ્રહ, ઉરોઘાત પું૦ [सं.]છાતીનો એક રોગ

ઉરોજ પું૦; ન૦ [सं.] જુઓ ઉરજ (‘ઉર’માં)

ઉરોદેશ પું૦[सं.] પેટની ઉપરના ખાડાનો ભાગ

ઉરોનલ પું૦[सं.]ઉરોદેશ આગળના શરીરનીનળી

ઉરોભાગ પું૦ [सं.] ઉરોદેશ

ઉરોવંશ પું૦ [सं.] છાતીનો ભાગ

ઉરોસ્થિ ન૦ [सं.] છાતીનું હાડકું

ઉર્ણ ન૦[सं.] જુઓ ઊર્ણ. **૦નાભ** પું૦ કરોળિયો

ઉર્દૂ સ્ત્રી૦ [तुर्की] ઉત્તર હિંદની એક ભાષા કે તેની લિપિ

ઉર્ફે(-ર્ફે) અ૦ [अ.] ઉરફે

ઉર્વશી સ્ત્રી૦[सं.](સં.) સ્વર્ગની એક અપ્સરા

ઉર્વારુ સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતની કાકડી

ઉર્વી સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી (૨) જમીન

ઉર્સ ન૦ [अ.] જુઓ ઉરસ

ઉલગુલાંટ સ્ત્રી૦ [सं. उद्+गुलांट]ગુલાંટ;અવળી ગુલાંટ

ઉલટાણી સ્ત્રી૦ ચામડિયાનું એક ઓજાર

ઉલટાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઊલટવું’નું પ્રેરક

ઉલ(-લે)મા પું૦[अ.]ઇસ્લામી પંડિત – શાસ્ત્રી

ઉલસાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઊલસવું’નું પ્રેરક

ઉલળાવવું (લ’) સ૦ક્રિ૦ ‘ઊલળવું’નું પ્રેરક

ઉલં(-લ્લં)ઘવું સ૦ક્રિ૦[सं. उल्लंघ्]ઓળંગવું; ઉપર થઈને જવું;પાર કરવું(૨)અનાદર કરવો. **ઉલં(-લ્લં)ઘાવું** અ૦ક્રિ૦,**-વવું** સ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ ને પ્રેરક)

ઉલંભડો પું૦ [सं. उपालंभ] ઠપકો; મહેણું

ઉલાણુ (લા’) વિ૦ પાછળના ભાગમાં વધારે વજનવાળું [જુઓ ઉલાળ]

ઉલાળ (લા’) વિ૦ [જુઓ ઊલળવું] ઊલળતું (૨) પું૦ ગાડા ઇત્યાદિના પાછળના ભાગમાં વધારે વજન હોવું તે. [**–પડવો** = વાહનને પાછળ વધારેપડતું વજન થવું કે લાગવું. **ઉલાળે પડવું** = પાછળથી કાંઈ અડચણ આવવાથી (કામ) અટકી જવું;બંધ થવું.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ‘ઊલળવું’નું પ્રેરક; ઊલળે એમ કરવું (૨) ઉછાળવું (૩) અધવચ મૂકી દેવું (૪) બંધ કરવું; દેવાળું કાઢવું.[**–ળાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **–ળાવું** અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ).]**–ળાકૂંચી** સ્ત્રી૦ બારણાનો ઉલાળો ઊંચો કરવાની કૂંચી - આંકડી. **–ળિયું** ન૦ ઉલાળવું તે. [**ઉલાળિયું કરવું** = વચ્ચેથી બંધ કરવું; દેવાળું કાઢવું.]. **–ળિયો** પું૦ ઉલાળવું તે(૨) જુઓ ઉલાળો(૩) સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું (કા.)(૪)દેવાળું કાઢવું તે (૫)વિનાશ.[**–કરવો** = જુઓ ‘ઉલાળિયું કરવું’]

ઉલાળો (લા’) પું૦ [ઊલળવું] ઊભો આગળો (જૂની ઢબનો લાકડાનો હોય છે તે) (૨) [प्रा. उल्लाल = એક છંદ] કાવ્યના અંતનું વલણ; ઊથલો(૩)ઉછાળો;ઊભકો.[**–પાડવો** = ઉલાળો નીચો કરવો (બારણું વાસવું); ઉલાળાથી બારણું બંધ કરવું. **–ખેંચવો** = બારણું ઉઘાડવા ઉલાળો ઊંચો કરવો.]

ઉલાંચો પું૦ આચકો; ધક્કો

ઉલાંટ સ્ત્રી૦ ઊલટાઈ જવું – ગુલાંટ ખાવી તે. **૦ગુલાંટ** સ્ત્રી૦ ગોટીમડું (૨) એક રમત

ઉલૂક પું૦; ન૦ [सं.] ઘુવડ

ઉલૂખલ પું૦ જુઓ ઊખળ

ઉલૂપી સ્ત્રી૦[सं.](સં.)એક નાગકન્યા;અર્જુનની એક પત્ની

ઉલેખે અ૦ અલેખે; નકામું

ઉલેચ(-ચો) (લે’) પું૦ રૂમાલ; ટાઢોડિયું (૨) ચંદરવો; છત

ઉલેચણી (લે’) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઉલેચવું] નાનો ઉલેચણો. **–ણિયો, –ણો** પું૦ પાણી ઉલેચવાનું પાત્ર (૨) પાણી ઉલેચવાની એક યુક્તિ.

ઉલેચવું સ૦ક્રિ૦[सं. उद् + रिच्, प्रा. उल्लिंच = ખાલી કરવું] સ૦ક્રિ૦ થોડે થોડે બહાર કાઢવું (પ્રવાહી માટે). [**ઉલેચાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉલેચાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)]

ઉલેચો (લે') પું૦ જુઓ ઉલેચ

ઉલેમા પું૦ જુઓ ઉલમા [વાળું (૨) ઊંચું

ઉલે(-લ્લ)ર (લે') વિ૦ ઊંચા વધવાના વલણ-

ઉલ્કા સ્ત્રી૦ [सं.] રેખાના આકારે પડતો તેજનો ઢગલો; આકાશનો અગ્નિ (૨) ખરતો તારો (૩) ખોરિયું (૪) જ્વાળામુખીમાંથી ઊડેલો અગ્નિ. **૦પાત** પું૦ ઉલ્કાનું પડવું તે (૨) [લા.] મહા અનર્થ – ઉત્પાત. **૦મુખ** ન૦ જ્વાળામુખીનું મોં (૨) ખોરિયાનો બળતો છેડો (૩) પું૦ અગ્નિમુખી રાક્ષસ

ઉલ્ફત સ્ત્રી૦ [अ.] દોસ્તી; મહોબત [ઉલેર

ઉલ્લર વિ૦ [प्रा. उल्लल = ઊંચું ચાલવું ?] જુઓ

ઉલ્લસવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. उल्लस्] ઉલ્લાસવું જુઓ [વાળું

ઉલ્લસિત વિ૦ [सं.] હર્ષથી પ્રફુલ્લિત; ઉલ્લાસ-

ઉલ્લંઘન ન૦ [सं.] ઓળંગવું તે; અતિક્રમ (૨) અનાદર કરવો તે; વિરુદ્ધ જવું – ન માનવું તે (૩) અપરાધ

ઉલ્લંઘવું, **ઉલ્લંઘાવવું**, **ઉલ્લંઘાવું** જુઓ 'ઉલંઘવું''માં ['ઉલ્હાદ,-વવું'

ઉલ્લાદ, -વવું (લ્લા') + (પ.) જુઓ

ઉલ્લાપ પું૦ [सं.] વાણી (૨) કટાક્ષ કે તિરસ્કારનું વચન; વક્રોક્તિ (૩) ઘાંટો પાડીને બોલાવવું તે (૩) દુઃખ, ભય, શોક, માંદગી ઇત્યાદિથી સ્વરમાં પડતો ફરક; કાકુ. **૦ન** ન૦ કથન

ઉલ્લાસ પું૦ [सं.] આનંદ (૨) પ્રકાશ; ભભકો (૩) પ્રકરણ (૪) [કા. શા.] એક અર્થાલંકાર-જેમાં એકના ગુણ અથવા દોષથી બીજાના ગુણ અથવા દોષ બતાવાય છે. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. उल्लास्] હરખાવું (૨) પ્રફુલ્લિત થવું (૩) પ્રકાશવું. **-સી** વિ૦, **-સિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ આનંદી (૨) તેજસ્વી; ભપકાદાર

ઉલ્લુ વિ૦ [हिं.] મૂરખ; ગમાર. [**-બનવું** = મૂર્ખ ઠરવું; મૂર્ખ–અવિચારી કે બેવકૂફમાં ખપવું, ગણાવું.]

ઉલ્લેખ પું૦ [सं.] નિર્દેશ; કથન (૨) વર્ણન (૩) [કા. શા.] એક અલંકાર – જેમાં ઘણા જણ ઘણી રીતે એક જ જણને જુએ અથવા એક જણ ઘણે રૂપે જણાય તેવું વર્ણન હોય છે. **૦ક** પું૦ ઉલ્લેખ કરનાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. उल्लिख्] લખવું; કોતરવું (૨) ઉદ્દેશીને લખવું; નિર્દેશ કરવો (૩) વર્ણવવું. [**ઉલ્લેખાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **ઉલ્લેખાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)]

ઉલ્લોલ વિ૦ [सं.] રમતિયાળ (૨) લહેરી

ઉલ્હાદ પું૦ (પ.) + આહ્લાદ; ઉલ્લાસ. **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ રાજી કરવું; મોજ કરાવવી

ઉવટણ ન૦[જુઓ ઉટવણું] ઊપટણું; લેપ કરવો–ચોળવું તે (૨) શરીરે ચોળવાનું એક સુગંધી દ્રવ્ય (૩) ઊટકવાના કામમાં આવતી વસ્તુ. **-ણો** પું૦ ઉવટણ તરીકે વપરાતું દ્રવ્ય (૨) જુઓ ઉપરવટણો

ઉવાટ વિ૦ [सं. उद्+वाट] આડું; ખોટું (૨) સ્ત્રી૦ આડો રસ્તો; ખોટો રસ્તો

ઉવારો પું૦ + જુઓ ઓવારો

ઉવેખ પું૦[ઉવેખવું] ઉપેક્ષા; અનાદર. **૦ક** વિ૦ ઉવેખનાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[सं. उपेक्ष्, प्रा. उवेक्ख] ઉપેક્ષા કરવી (૨) અનાદર કરવો; અવગણવું; તુચ્છકારવું. **-ખાવવું** સ૦ ક્રિ૦, **-ખાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઉવેખવું''નાં અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ

ઉશના પું૦[सं.](સં.) અસુરોના ગુરુ–શુક્રાચાર્ય

ઉશાપ પું૦ [सं. उद्+शाप ? म. उश्शाप] શાપનું નિવારણ, તેના ઉતારનો માર્ગ

ઉશીકું(-સું) ન૦ [જુઓ ઉશીસું दे. ऊसअ] ઓશીકું. [**ઊશીકાં ઉથામવાં** = માંદાની સારી રીતે ચાકરી કરવી]

ઉશીનર પું૦ [सं.] (સં.) પુરુના વંશનો રાજા

ઉશી(-ષી)ર ન૦ [सं.] એક વનસ્પતિ; વીરણનો વાળો [उशिशी, उशी] ઓશીકું

ઉશીસું ન૦ [सं. उच्छीर्षक, प्रा. उस्सीस, म.

ઉશે(-સે)ટવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. उत्क्षिप्, प्रा. उस्सिक्क ?] (તિરસ્કારથી કે કાળજી વિના ગમે તેમ) ફેંકવું. **ઉશે(-સે)ટાવું** અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઉશ્કેરવું સ૦ક્રિ૦[રવ ‘હુશ’+કરવું ?]આવેશમાં આવે એમ કરવું; ઉત્તેજિત કરવું(૨)ભંભેરવું; ચડાવવું. **–ણ** ન૦,**–ણી** સ્ત્રી૦ ઉશ્કેરવું તે

ઉશ્કેરાટ પું૦આવેશ;ઉશ્કેરણી.**–વવું** સ૦ક્રિ૦, **–વું** અ૦ક્રિ૦ ‘ઉશ્કેરવું’નું પ્રેરક અને કર્મણિ

ઉશ્વાસ પું૦ + જુઓ ઉચ્છ્વાસ

ઉષ ન૦ [સં.] ઉષા. **૦ર્બુધ** વિ૦ [સં.] મળસકે વહેલું ઊઠનારું. **–ષઃકાલ(–ળ)** પું૦ ઉષા–મળસકાનો સમય.**–ષઃકાલીન** વિ૦ઉષઃકાળનું–ને લાગતું. **–ષા** સ્ત્રી૦ પરોઢ (૨)મળસકાનું અજવાળું (૩) સારી જમીન(૪)(સં.) ઓખા (૫) એક વૈદિક દેવતા

ઉષીર ન૦ [સં.] ઉશીર જુઓ

ઉષ્ટ્ર ન૦ [સં.]ઊંટ. **–ષ્ટ્રિકા,–ષ્ટ્રી** સ્ત્રી૦ ઊંટડી

ઉષ્ણ વિ૦ [સં.] ગરમ. **૦કટિબંધ** પું૦ વિષુવવૃત્તથી ૨૩½ અંશ ઉત્તર અને ૨૩½ અંશ દક્ષિણ વચ્ચેનો ભાગ. **૦તા** સ્ત્રી૦ગરમી; ઊનાપણું. **૦તાનય** ન૦ ગરમી વહન કરવાની ક્રિયા. **૦તામાન** ન૦ ઉષ્ણમાન. **૦તામાપક** વિ૦ ઉષ્ણતા માપનારું (૨) ન૦ તેવું યંત્ર. **૦તાવહન** ન૦ગરમી વહનકરવી તે.**૦તાવાહક** વિ૦(૨) પું૦ ગરમી વહન કરનાર. **૦તાવાહી** વિ૦ ઉષ્ણતાવાહક. **૦ત્વ** ન૦. **૦માન** ન૦ ગરમીનું માપ; ‘ટેમ્પરેચર’. **–ષ્ણાંશુ** પું૦ સૂર્ય. **–ષ્ણોદક** ન૦ઉષ્ણ પાણી. **–ષ્ણૌષધિ (–ધી)** સ્ત્રી૦ ગરમી આપે એવી દવા.

ઉષ્મા સ્ત્રી૦ [સં.] ગરમી (૨) હૂંફ (૩) વરાળ. **૦ક્ષર** પું૦ (વ્યા.) શ, ષ, સ, ને હ એમાંનો કોઈ પણ વ્યંજન. **૦ભેદ્ય** વિ૦ પ્રકાશમાન ગરમી વહન કરવાના ગુણવાળું. **૦માન** ન૦ ઉષ્ણમાન. **૦માપકયંત્ર** ન૦ ઉષ્મા માપનારું યંત્ર. **–ષ્માંક** પું૦ ગરમીનો આંક; ‘કૅલરી’

ઉસપાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઊસપવું’નું પ્રેરક

ઉસરડવું સ૦ક્રિ૦એકઠું કરવું(૨)કચરો(દૂરકરવા કે ફેંકી દેવા માટે, જેમ કે ગંદકી; એઠવાડ ઇ૦)વાળી ઝૂડીને એકઠું કરવું.**ઉસરડાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉસરડાવું** અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)

ઉસરડો પું૦ ઉસરડીને એકઠી કરેલી વસ્તુ (૨) કચ્ચરઘાણ

ઉસરણ ન૦ [‘ઓસરવું” પરથી] ઘટાડો

ઉસરાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઊસરવું’નું પ્રેરક

ઉસવણ(–ણું) ન૦ ઊસનું – ખારવાળું પાણી

ઉસાર પું૦+જુઓ ઓસાર; ઓથ(૨)હઠવાનો અવકાશ

ઉસારવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. उत्सृ, प्रा. उस्सार] ઉપાડવું(૨)ઘસીને ઉસરડી લેવું. **ઉસારાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **ઉસારાવું** અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)

ઉસાસ પું૦[सं. उच्छ्वास, प्रा. उस्सास] ઊંડો શ્વાસ

ઉસેટવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઉશેટવું; ફેંકી દેવું. **ઉસેટાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **ઉસેટાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉસેડવું, ઉસેડાવું, –વવું જુઓ ઉસરડવું ઉસરડાવું,–વવું

ઉસેવણ ન૦ જુઓ ઉસવણ; ઉસેવવા માટેનું ખારનું પાણી

ઉસેવવું સ૦ ક્રિ૦ સૂતર અથવા રેશમને રંગ ચડાવવા માટે પહેલાં ઊસના – ખારવાળા ઉકાળામાં બોળી રાખવું (૨)બાફ આપવો;ધોવું (૩)સેવવું;પરિશીલન કરવું.**ઉસેવાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઉસેવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઉસ્તવાર વિ૦ [अ. उस्तुवार]જબરું(૨)છાતીચલું(૩) દૃઢ. **–રી** સ્ત્રી૦ મજબૂતી;કૌવત (૨) દૃઢતા (૩) [સર૦ म.](સુ.) માવજત; ઉપચાર

ઉસ્તાદ વિ૦[फा.] કાબેલ;પહોંચેલું(૨)પું૦ ગુરુ (૩) વિદ્યાગુરુ; આચાર્ય; તજ્જ્ઞ. **–દી** વિ૦ ઉસ્તાદની ઢબનું (૨) સ્ત્રી૦ ઉસ્તાદપણું; કાબેલિયત (૩)ચાલાકી; યુક્તિપ્રયુક્તિ કરવાની હોશિયારી

ઉળૂખળો પું૦ [सं. उलूखल] ખાંડણિયો

ઉંકાર પું૦ ‘ઉં’ અક્ષર કે ઉચ્ચાર

ઉંદર પું૦ [सं. उंदुर, प्रा.] ઊંદર. [**ઉંદરને ઉચાળો શો ?**=જેને ઘરબાર નથી તેને ચિંતા શી? ‘નાગો નહાય શું ને નિચોવે શું ?’. **–બિલાડી જેવું હોવું,–નો મેળ કે સંબંધ હોવો**=આદવેર હોવું, સાપ નોળિયા પેઠે કુદરતી વેર હોવું.]. **૦કણિયું**, **૦કણી** સ્ત્રી૦ ઉંદરિયું. **૦ક(–કા)-ની**, **૦કરણી** [सं. कर्णी] સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ઉંદરની માદા

(૨)નાનો ઉંદર. **૦ડો** પું૦ નર ઉંદર (૨) મોટો ઉંદર. **૦વાઈ** સ્ત્રી૦, **-રિયું** ન૦ ઉંદર પકડવાનું પિંજરું

ઉંબળોટિયો પું૦ (કા.) પહેરેલા લૂગડાની પેડુ ઉપર વાળેલી ગાંઠ

ઉંબર(-રો) પું૦ [સં. उदुंबर, प्रा. उंबर] એક ઝાડ;ઉમરડો(૨)[જુઓ ઊમર] ઘરનો ઊમરો. **-રી** સ્ત્રી૦ ઉમરડો. **-રું** ન૦ ઉમરડું

ઉંબી સ્ત્રી૦ [दे.] ઘઉં,જવ ઇત્યાદિ ધાન્યનું ડૂંડું

ઉંમર, ૦દરાજ, ૦લાયક જુઓ 'ઉમર'માં

ઊ

ઊ પું૦ [સં.] વર્ણમાળાનો છઠ્ઠો **અક્ષર. ૦કાર** પું૦ ઊ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઊકારવાળું

ઊક(-ગ,-પ)ટો પું૦દુખતી આંખની એક દવા

ઊકડું વિ૦[સં. उत्कुट(-ट्ट)क, प्रा. उक्कुडुग,-य] (સુ.) જુઓ ઉભડક; અધૂકડું

ઊકડો પું૦ [दे. उक्कंडा, उक्कोडा=લાંચ પરથી ?] વરસૂંદ; વર્ષાસન (રોજની રાતબ કે સીધું વરસે ચૂકતે કરવાનો બંદોબસ્ત)

ઊકણવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) નાસી જવું

ઊકન વિ૦ તૈયાર; હાજર (૨) (કા.) ઉમર લાયક; વિવાહને યોગ્ય

ઊકલવું અ૦ક્રિ૦ [સં. उत्कल् ? दे. उक्केल्लाविय=ખોલાયેલું]ગડી કે ગૂંચગાંઠનું ખૂલવું; ગૂંચગાંઠ વિનાનું-સરળ કે સીધું બનવું (૨) (અક્ષરો કે લખેલું) વંચાવું; વાંચી શકાવું (૩) સીધું ઊતરવું; પાર પડવું; આટોપાવું; સધાવું [(૨) ગુસ્સે થવું

ઊકળવું અ૦ક્રિ૦ [સં. उत्कल् ?] ગરમ થવું

ઊખડવું અ૦ક્રિ [જુઓ ઉખાડવું] (વળગેલું કે ચોંટેલું હોય ત્યાંથી) છૂટું પડવું; જુદું થવું (૨) જડમૂળથી નીકળી જવું (૩) [લા.] વંઠી જવું. [**ઊખડી પડવું**=ઊખળવું; ગુસ્સે થઈ જવું; લડી પડવું. **ઊખડી જવું**=સાફ થઈ જવું; પાયમાલ થવું; બેહાલ કે દુર્દશા થવી.]

ઊખડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઊખળી] લાકડાનો ખલ (૨) જુઓ ઊખર; ખારાટવાળી જમીન

ઊખડેલ વિ૦ [જુઓ ઊખડવું] વંઠેલ

ઊખત (કા.), **-દ** સ્ત્રી૦ નવાઈ; આશ્ચર્ય

ઊખર વિ૦ [સં. ऊषर] ખારાટવાળું (૨) સ્ત્રી૦ જેમાં કાંઈ પાકે નહીં એવી જમીન; ખારાટવાળી જમીન

ઊખળ(-ળી-ળું) ન૦[સં.उलूखल,प्रा.उऊखल, उक्खल] ખાંડણિયો (૨) ચાર બળદવાળા ગાડાના બે આગળના બળદનું ધૂંસરું

ઊખળવું અ૦ક્રિ૦ [સં. उत्कल् ?] વળનું ઊકલી જવું; ઊબળવું (૨) ઊકળવું; ગુસ્સામાં બોલવું

ઊખળી સ્ત્રી૦, **-ળું** ન૦ જુઓ ઊખળ

ઊખળો પું૦ [જુઓ ઊખળ] ખાંડણિયો (૨) ઊંચા વધવાના ગુણનો-ઉધ્ધર છોકરો

ઊગટ સ્ત્રી૦ ઊભેલા ગાડી-ગાડાના પૈડાની આગળપાછળ મુકાતું અટકણ (૨) ઉગટણું; પીઠી કે તે ચોળવાની ક્રિયા [જુઓ ઊકટો

ઊગટો પું૦ (કા.) ઘોડાના તંગની વાધરી (૨)

ઊગમ પું૦ [જુઓ ઉગમ] ઊગવું તે (૨) મૂળ; ઉદ્ભવસ્થાન (૩) શરૂઆત

ઊગમદાસ્ત વિ૦ ખંતીલું (૨) કામગરું. **-તી** સ્ત્રી૦ ખંત; ચીવટ

ઊગર સ્ત્રી૦ [ઊગરવું] ઉગાર; બચાવ(૨)બચત. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. उव्वर ?] બચવું (૨) બાકી રહેવું. **-રાવું** અ૦ ક્રિ૦ (ભાવે)

ઊગવવું સ૦ ક્રિ૦ ઊગે એમ કરવું

ઊગવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. उद्गम्, प्रा. उग्ग] આગળ અંકુર થવા; વધવું; ફૂટવું (બીજમાંથી) (૨) ઉદય થવો (જેમ કે સૂરજ, ચંદ્ર) (૩) (મનમાં) સ્ફુરવું-ઉત્પન્ન થવું (૪) [લા.] ફળદાયી થવું; પરિણામરૂપે નીપજવું. [**ઊગતા સૂરજને પૂજવું**=ચડતીવાળા પક્ષમાં રહેવું, તેની ખુશામત કરવી; લાભની બાજુએ જવાની વૃત્તિ રાખવી. **ઊગતાં જ આથમવું**=નાનપણમાં (કે ઉદય થવામાં હોય તેવામાં) મરી જવું. **ઊગવું તેવું આથમવું**=સવારથી સાંજ સુધીમાં કશી ખાસ સ્થિતિ ન ફરવી; જેવા ને તેવા (કંગાલ) રહેવું (દુઃખ કે અફસોસ

બતાવામાં પ્રયોગ થાય છે.) **ઊગ્યા આથમ્યાની ખબર**=શું બને છે તેની -- દુનિયાની ખબર કે સમજ યા ભાન; સામાન્ય સમજ.]

ઊઘડ વિ૦ [ઊઘડવું] ઉઘાડું; સ્પષ્ટ (૨) ન૦ સ્પષ્ટીકરણ; વિવરણ

ઊઘડવું અ૦ક્રિ૦ [सं. उद्घट्, प्रा. उग्घड] ઉઘાડું થવું; ખૂલવું (જેમ કે બારણું, શાળા, મકાન, પેટી, વાસણ; [લા.] વાત, રહસ્ય, પાપ ઇ૦) (૨) ખીલવું; પ્રફુલ્લ થવું (જેમ કે, ફૂલ, કળી ઇ૦; [લા.] નસીબ) (૩) સાફ-સ્પષ્ટ થવું; નીકળવું (જેમ કે, રંગ, આકાશ ઇ૦) (૪) અર્થ સરવો; કલ્યાણ થવું (જેમ કે, એમાં તારું શું ઊઘડ્યું ?) (૫) નવેસર ઊઘડવું (જેમ કે, નિશાળ ઊઘડી.)

ઊઘડું વિ૦ ઊઘડ; ઉઘાડું

ઊઘરું વિ૦ [सं. उद्गृह, प्रा. उग्घर=સંન્યાસી] ઘર કર્યા વિનાનું; કુંવારું

ઊઘલવું અ૦ક્રિ૦ છલકાવું (૨) પરણવા (વરઘોડામાં) નીકળવું (૩) [કટાક્ષમાં] ફજેત થવું

ઊચક અ૦ [જુઓ ઉચ્ચક] ઊધડું

ઊચકવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उच्च+कृ? म. उचकणे, हिं. उचकना] ઊંચું કરવું; માથે લેવું (૨) [લા.] ઠપકો આપવો; ધમકાવવું. **ઊચકાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચકી સ્ત્રી૦ વાધણી; હેડકી

ઊચકું વિ૦ ઉછીનું લીધેલું (૨) નાદાર

ઊચકો પું૦ ઉચ્ચક લીધેલી-આપેલી રકમ

ઊચક્કો પું૦ [हिं. उचक्का, म. उचक्या] પારકા માલ ઉપર ચોરની નજર રાખનારો આદમી (૨) ઠગ; બદમાશ માણસ (૩) છકેલો માણસ

ઊચડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊચેડવું] ઉખાડવું. **ઊચડાવું** અ૦ક્રિ૦(કર્મણિ)

ઊચણવું સ૦ક્રિ૦ છૂટું કરીને ગોઠવવું (રેશમના તાર ઇત્યાદિ)

ઊચણાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊચણવું'નું કર્મણિ

ઊચમૂચ અ૦ જુઓ અચબૂચ

ઊચરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उच्चर्] ઉચ્ચારવું; બોલવું. **ઊચરાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચલ(-ળ)વું સ૦ક્રિ૦ [सं. उच्चल्] ઉપાડવું (૨) ઉચાળો લઈ જતા રહેવું. **ઊચલા(-ળા)વું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચલાઊચલ(-લી) સ્ત્રી૦ ઊંચકાઊંચકી (૨) દોડાદોડી (૩) અશાંતિ [ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊચવવું સ૦ક્રિ૦ ધીરવું; આપવું. **ઊચવાવું** અ૦

ઊચળવું, ઊચળાવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઊચલવું

ઊચી જવું અ૦ક્રિ૦ (ઢોર) વસૂકવું; દૂધ દેતું બંધ થવું [શક્તિ

ઊછરભાવ પું૦ ઊછરવાની-વૃદ્ધિ પામવાની

ઊછરવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઉછેરવું] પાલનપોષણ ને સંભાળથી મોટા થવું. **ઊછરાવું** (કર્મણિ).

ઊછરેલ પાછરેલ, ઊછર્યું પાછર્યું વિ૦ ઊછરીને મોટું થયેલું (બાળમરણમાંથી બચીને.)

ઊછળવું અ૦ક્રિ૦ [सं. उत्+शल्, प्रा. उच्छल] ઊંચે જવું-ફેંકાવું (૨) ઉછાળો મારવો (૩) છલંગ મારવી; કૂદવું (૪) છૂટે હાથે વપરાવું. (લાકડી, તલવાર, વસ્તુ ઇત્યાદિનું). (૫) ખૂબ વધી જવું (જેમ કે ભાવ) (૬) કોઈ જોશ કે આવેશમાં આવવું; મિજાજ-ગુસ્સો કરવો. ઉદા૦ 'શું જોઈને આમ ઊછળતો હશે?' 'એ તેના પર બહુ ઊછળ્યો.' [**ઊછળી ભાંગવું**=વગર વિચાર્યે કૂદી પડવું-સાહસ કરી બેસવું; હાથે કરીને નુકસાનમાં પડવું.]

ઊછળાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊછળવું'નું ભાવે

ઊછિયો પું૦ ઉછીની લીધેલી રકમ કે ઉછીની વસ્તુઓની ભરી આપવાની કિંમત

ઊજડ વિ૦ જુઓ ઉજ્જડ; વેરાન. **૦નોમ** સ્ત્રી૦ અષાડ સુદ ૯ [ઉજ્જડ થવું

ઊજડાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'ઊજડ', ઉજાડવું]

ઊજડું ન૦ ઉજરડું; ભળભાંખળું; પ્રભાત

ઊજમ પું૦ [सं. उद्यम, प्रा. उज्जम] હોંશ; ઉમંગ (૨)+ઉદ્યમ [ઉમંગમાં આવવું

ઊજમાવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ ઊજમ] ઊજમમાં-

ઊજ(-ઝ)રવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) જુઓ ઊછરવું

ઊજવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. उज्जवण=ઉદ્યાપન] (વ્રતનું) ઉદ્યાપન કરવું (૨) ઉત્સવ કરવો; કોઈ પ્રસંગ વિધિસર પૂરો કરવો (જેમ કે, લગ્ન, જન્મતિથિ ઇ૦) (૩) ફજેત કરવું (કટાક્ષમાં)

ઊજવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઊજવવું'નું (કર્મણિ)

ઊજવું અ૦ક્રિ૦ દોડવું (કા.)

ઊજળું વિ૦ [सं. उज्ज्वल, प्रा. उज्जल] ધોળું (૨) ચકચકતું; તેજસ્વી (૩) ચોખ્ખું; નિષ્કલંક; નિર્મળ (૪) ઊંચ વર્ણનું;ઉજળિયાત (૫)રીતભાતે સુઘડ(૬)પૈસેટકે સુખી;સારું;રૂડું.[**ઊજળા પગનું, ઊજળાં પગલાંનું**=જેને આવ્યે ભાગ્ય ઊઘડે એવું; શુકનિયાળ(૨) (વ્યંગ્યમાં) અપશુકનિયાળ. **ઊજળું કરવું**=ઉજાળવું; દીપાવવું (૨) (વ્યંગ્યમાં) કાળું કરવું; બેઆબરૂ કરવું.**ઊજળું વાળવું**=ફાયદો કાઢવો.**ઊજળે લૂગડે**(આવવું)=નિષ્કલંક–આબરૂભેર,બદનામી વગર (આવવું). **ઊજળાં લૂગડાં, કપડાં**= શુદ્ધ સારી આબરૂ.(જેમ કે, ઊજળે લૂગડે ફરો છો પણ જાળવજો; ઊજળે લૂગડે ડાઘ લાગે.] **૦ફટ, ૦ફટાક, ૦બગ, ૦બગ જેવું** વિ૦ એકદમ ઊજળું. **–ળાઈ** સ્ત્રી૦ ઉજાશ; ઉજ્જ્વળતા (૨) સ્વચ્છતા (૩) સંસ્કારિતા (૪) પૈસેટકે સુખી હોવાનો દેખાવ. **–ળાટ** પું૦,**–ળામણ** સ્ત્રી૦; ન૦, **–ળાશ** સ્ત્રી૦ ઊજળાપણું

ઊઝરવું અ૦ક્રિ૦(કા.) જુઓ ઊજરવું

ઊઝવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उज्झ्] ત્યાગ કરવો;છોડવું. ઉદા૦ 'તેણે ભણવાનું ઊઝવ્યું છે'.

ઊટ(–ડ)કવું સ૦ ક્રિ૦ માંજવું; અજવાળવું. **ઊટ(–ડ)કાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊટણું ન૦ જુઓ ઉપટણું, ઉવટણું

ઊટવાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. उद्वृत्, प्रा. उव्वट्ट] (ઊટણું) ચોળાવું

ઊટોફૂટો પું૦ ['ફૂટો'નું દ્વિત્વ]અનાજને ખાંડયા, ઝાટકયા પછી રહેલાં ફોતરાં

ઊઠ(–ઠું) વિ૦ [सं. अर्धचतुर्थ, प्रा. अद्धुट्ठ ? (हिं. हूठ–ठा) के रे. आउठ्ठि ? म.औट] સાડાત્રણગણું

ઊઠબેસ સ્ત્રી૦ ઊઠવું અને બેસવું તે (૨) એવી કસરત અથવા શિક્ષા(૩)વારે વારે ઊઠવું અને બેસવું તે (અંજપાથી કે અકળામણથી)

ઊઠવું અ૦ક્રિ૦ [सं. उत्था, प्रा. उट्ठ] ઊભા થવું (૨)જાગવું અને પથારી છોડી ઊભા થવું (૩) જાગવું;સાવધ થવું;તૈયાર કે ખડું થવું(૪) એકાએક ઓચિંતું ખડું થવું, આવી લાગવું, બનવું (જેમ કે, બંડ, બૂમ, દરદ, અગન, સણકો, ફોલ્લો વગેરે) (૫) પૂરું કરીને ઊભા થવું. (જેમ કે, સભા, અદાલત, પંગત, મંડળી ઇ૦)(૬)ખીલવું; બરાબર ઊઘડવું; સ્પષ્ટપણે પરિણમવું (જેમ કે, છાપ,રંગ, સોળ, બચકું ભરવાથી દાંત, દિલમાં ભાવ વગેરે) (૭) (જીવનમાં) નીવડવું; નીકળવું. (જેમ કે, છોકરો ખરાબ ઊઠયો.) (૮) (દિલ) ઊતરી જવું;રાગ કે પ્રેમ જતો રહેવો (૯) (દી કે દિવસ સાથે)જુઓ તે શબ્દમાં.[**ઊઠતાં બેસતાં** અ૦ હરદમ; બધો વખત. **ઊઠ પહાણા પગ પર** = હાથે કરીને — જાતે પોતાનું બગાડવું; પોતે જ પોતાના પગ ભાગવા. **ઊઠી ચાલવું**= મરી જવું. **ઊઠી જવું**=ચાલ્યું જવું;જતું રહેવું (૨) નિશાળ છોડવી(૩) દેવાળું કાઢવું; પાયમાલ થવું(૪)મરી જવું. **ઊઠીને બેઠું થવું**=મંદવાડમાંથી – ખાટલામાંથી ઊઠવું, સાજું થવું (. . . રૂ)ની **ઊઠવી**=તેટલા રૂ.નું નુકસાન થવું.]

ઊઠવેઠ સ્ત્રી૦ [म. उठाठ(–ठे)व] સેવાચાકરીમાં આલપાલનો હાજર ને હાજર રહેવામાં પડતો શ્રમ (૨) વેઠરૂપ શ્રમ

ઊઠાં ન૦બ૦વ૦[જુઓ ઊઠ]સાડાત્રણના ગુણાકારવાળા ઘડિયા. [**–ગણાવવાં, ભણાવવાં**= રમાડી જવું; ભરમાવવું; છેતરવું.] [પતંગ

ઊડ સ્ત્રી૦[ઊડવું]ઊડવાની શક્તિ–ગતિ.**૦ઈ** સ્ત્રી૦

ઊડકવું, ઊડકાવું અ૦ જુઓ ઊટકવું

ઊડણ વિ૦ [ઊડવું]ઊડે એવું(૨)ચેપી. **૦ખાટલી** સ્ત્રી૦ ઊડે એવી ખાટલી;બલૂન. **૦ખિસકોલી** સ્ત્રી૦ ઊડતી ખિસકોલી. **૦ઘો** સ્ત્રી૦ ચંદનઘો. **૦ઘોડો** પું૦ ઉડાણઘોડો. **૦દંડ** પું૦ ઊડી શકે એવી જાદુઈ લાકડી. **૦દાવ** પું૦ કુસ્તીનો એક દાવ. **૦પાવડી** સ્ત્રી૦(કા.)જે પહેરવાથી ઉડાય એવી જાદુઈ પાવડી. **૦માછલી** સ્ત્રી૦ ઊડતી માછલી.**૦રોગ** પું૦ ઊડતો–ચેપી રોગ.**૦શેહ** સ્ત્રી૦ જુઓ ઉડાનશેહ

ઊડઝૂડ અ૦[ઊડવું + ઝૂડવું?]ઊંધું ઘાલીને;આડું અવળું;વિવેકવિચાર વિના. **–ડિયું** વિ૦ ઊડઝૂડ થતું કે કરનારું

ઊડમૂડ અ૦ એકાએક; છાતુંમાતું [વિના

ઊડસૂડઅ૦(કા.)ભાન રાખ્યા વિના;ખબરઆપ્યા

ઊડવું અ૦ક્રિ૦ [सं. उड्डी] હવામાં અધ્ધર જવું (૨) જોરથી ચાલવું;દોડવું(જેમ કે ઘોડો પવનવેગે ઊડયો.) (૩) જવું;ભાગવું; નાસી જવું.(જેમ કે, અત્યારે તે ક્યાં ઊડયો છે? ઊંઘ ઊડવી=ઊંઘ પૂરી થવી) (૪) ફીકું પડવું અને જતું રહેવું (રંગ ઇત્યાદિ) (૫) ખપી જવું (વસ્તુ. માલ ઇત્યાદિ) (૬) કલ્પનામાં ચગવું; ગગનવિહાર કરવો(૭)(વાત, ગપ, ખબર ઇ૦)ફેલાવું;પ્રસરવું (૮)(તલવાર, લાઠી, બંદૂક, તોપ, ઇ૦ હથિયાર) હવામાં બરોબર ચગવું, વપરાવું(૯) ચેપ ફેલાવો (જેમ કે આખે શરીરે ચેપ ઊડવો);રોગ ફેલાવો (૧૦)ચડી આવવું;ધસી જવું;લડવા કૂદી પડવું. (જેમ કે, તેનો શો વાંક કે તેના પર તમે ઊડયા?) (૧૧) (તકરાર અધ્યાહાર રહીને સ્ત્રી૦માં) **ઊડવી**=તકરાર કે લડાઈ થવી; વાંધો પડવો. (૧૨) (પરીક્ષામાં) નાપાસ થવું. [**ઊડતા કાગ પાડે એવું**='વડનાં વાંદરાં ઉતારે એવું'; ગમે તેમ કરીને પહોંચી વળે એવું; ચકોર; દાવપેચવાળું કે યુક્તિબાજ (૨) તોફાની; ઉધમાતિયું; ખૂબ ચંચળ ને અટકચાળું. **ઊડતાં પક્ષી (પંખી) ઝાલવાં**=ગમે તેમ કરીને કામ પાર પાડવું, પહોંચી વળવું. **ઊડતી અલ્લા** (થવી, વળગવી)=ઊલટી સામેથી પીડા(આવી પડવી). **ઊડતો રોગ**=ઊડણ-ચેપી રોગ. **ઊડીને આંખે બાઝવું**=એકદમ સુંદર લાગવું. **ઊડી જવું**=અદૃશ્ય થવું;હવામાં જતું રહેવું (ગંધ,દારૂ,કપૂર,પરી, સ્વપ્ન,વાત ઇ૦)(૨)(ઢોર) વસૂકી-ઊચી જવું. **ઊડી પડવું**=લડી પડવું; સામસામે આવી જવું.]

ઊડાઊડ(-ડી) સ્ત્રી૦ ઉપરાછાપરી ઊડવું તે(૨) દોડાદોડ; ઘણી જ ઉતાવળ (૩) અવ્યવસ્થા; અંધાધૂંધી

ઊડિયા સ્ત્રી૦[सं. औड्र, प्रा. उड्डिअ] ઉત્કલની - ઓરિસાની ભાષા; ઉત્કલી

ઊડી સ્ત્રી૦ [म. उडी] મલખંભની એક કસરત

ઊડેલ(-લું) વિ૦ ચંચળવૃત્તિનું(૨)ફાટેલું;વંઠેલું (૩) ઢોર પણ ન ખાય એવું બગડેલું

ઊઢ વિ૦ [सं.] પરણેલું (૨) લઈ જવાયેલું (૩) પું૦ પરણેલો માણસ. **-ઢા** વિ૦સ્ત્રી૦ પરણેલી

ઊઢણુ ન૦ જુઓ ઉઢાણું

ઊણ વિ૦ [सं. ऊन] ઊણું (૨) સ્ત્રી૦ ઊણપ. **૦પ(-મ)** સ્ત્રી૦ ઓછપ;ખોટ (૨) અપૂર્ણતા (૩) ખોડ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ વણાટમાં ઊણું હોય તે પૂરવું; તૂણવું. **-ણાપણું** ન૦ ઊણા હોવું તે. **-ણા પેટનું** વિ૦ વાત પેટમાં ન રાખી શકે એવું. **-ણાશ** સ્ત્રી૦ ઊણાપણું. **-ણું** વિ૦ ઓછું ભરાયેલું; અપૂર્ણ; ખૂટતું; કમી

ઊતડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉતરડવું. **ઊતડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊતરચડ સ્ત્રી૦ [ઊતરવું + ચડવું] ઊતરવું અને ચડવું તે; ચડઊતર

ઊતરતી ભાંજણી સ્ત્રી૦ ગણિતની એક રીત; ભારે કિંમતની સંખ્યાને ઓછી કિંમતની સંખ્યાનું રૂપ આપવાની રીત

ઊતરતી શ્રેઢી સ્ત્રી૦ ગણિતની એક રીત; જે હારમાં એક પછી એક ઊતરતી સંખ્યાની રકમો મુકાય તે

ઊતરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. अवतॄ, उद् + तॄ; प्रा. उत्तर] ઉપર કે ઊંચેથી નીચે આવવું [सं. अवतॄ] (૨) [सं. उद्+तॄ] બહાર આવવું; નીકળવું (જેમ કે વાહનમાંથી, ગાડીએથી ઊતરવું; સ્ટેશને ઊતરવું ઇ૦) (૩) પાર કરવું; ઓળંગવું (નદી, પૂલ ઇ૦) (૪) નીચે આવવું; કમી થવું; ઘટવું (જેમ કે, વસ્તુના ભાવ) (૫) (આવેશ, અસર, નશો, દરદ, ભાવ, લાગણી ઇ૦) ઓછું થવું કે શમવું (જેમ કે, ઝેર, તાવ, ક્રોધ, મોહ, માથું ઇ૦) (૬) (ગુણ, સ્થિતિ, સ્વભાવમાં) ઘટવું; ઓછું નીવડવું; બગડવું (જેમ કે, ઊતરેલી કેરી; ઊતરતી કળા, વેળા. 'વખત જતાં દવાનો ગુણ ઊતરે'. ભોગમાં પડી તે માણસ ઊતરવા લાગ્યો.) (૭) (તોલમાં) આવી રહેવું; બરોબર થવું ('શેરનાં છ રીંગણ ઊતર્યાં'.) (૮) થવું; નીપજવું; ફળ તરીકે હાથ આવવું - મળવું (જેમ કે, પાક ઊતરવો; 'આ આંબે ૧૦ મણ કેરી ઊતરી' 'મણ કપાસમાંથી ૧૨ શેર રૂ ઊતર્યું'.' 'પૂરી,

જલેબી, માલપૂઆ હવે ઊતરવા લાગ્યાં છે.' ઇ૦) (૯) ઉતારો કે મુકામ કરવો (જેમ કે તેઓ વીશીમાં ઊતર્યા) (૧૦) બરોબર આબેહૂબ થવું, બનવું, આલેખાવું, ઘડાવું; પાર પડવું (જેમ કે નકલ, છબી, ચૂડો, ઘડો ઇ૦નો ઘાટ; 'આ કામ ઠીક ના ઊતર્યું.') (૧૧) (શરત, સ્પર્ધા, ઝઘડો, નાટક, લડાઈ ઇ૦માં) સામેલ થવું, ભાગ ભજવવો (૧૨) (કોઈ અંગ કે હાડકું) પોતાને સ્થાનેથી હઠવું-ચળવું (૧૩) (ગ્રહ કે દશા) -ની અસર (માઠી) જવી; -નો યોગ દૂર થવો. (જેમ કે પનોતી ઊતરી; 'હવે બુધની દશા ઊતરશે'). (૧૪) (મોં) ફીકું પડવું; વિલાવું (૧૫) (રંગ) ફીકો પડવો; ઊડવો; ધોવાથી નીકળવો (જેમ કે, કપડાનો રંગ ઊતરે છે, જો જો બીજાને ન લાગે.) (૧૬) (મન, હૃદય, ધ્યાનમાં) બરાબર જવું; સમજાવું; ગમવું; ઠસવું (૧૭) (વાળ માટે) ખરી પડવું; નીકળી જવું. [**ઊતરતાં પાણી** = વળતાં પાણી; ઘટતો જતો જોશ, જોમ, સ્થિતિ (૨) ઘડપણ. **ઊતરી જવું** = સડી કે બગડી જવું (૨) બરોબર ઊતરવું ('જવું' ક્રિ૦ સાથે આવતાં આ સામાન્ય અર્થ છે. જુઓ ઊતરવું). **ઊતરી પડવું** = ઝટ ઊતરવું ('પડવું' સાથે 'ઊતરવું'નો સામાન્ય અર્થ) (૨) ઊડવું; ઊખડી પડવું; ગુસ્સે થઈ લડવા તૈયાર થવું; વઢવું; ઠપકો આપવો. **ઊતરેલું** વિ૦ વાપરમાંથી દૂર કરાયેલું (જેમ કે કપડું); 'સેકન્ડ-હેન્ડ'. ('ઊતરવું'ના ભૂ૦ કૃ૦ ના સામાન્ય અર્થો માટે તે ક્રિ૦ જુઓ). [('ઊતરવું'નું ભાવે)

ઊતરાવું અ૦ ક્રિ૦ ઊતરવાની ક્રિયા થવી

ઊતરી સ્ત્રી૦ ગળાનું એક ઘરેણું (૨) વિ૦ કોમળ (સ્વર)

ઊતર્યુંપાતર્યું વિ૦ ઊતરેલું; વપરાઈ રહેલું.

ઊતવું અ૦ ક્રિ૦ પાણી કે હવા લાગવાથી (લાકડું) વાંકુંચૂંકું થવું

ઊતળું વિ૦ [सं. उद्+तल?] ઊંડું નહિ એવું; છીછરું [આડે માર્ગે જવું

ઊથડવું અ૦ક્રિ૦ ઉશ્કેરાવું (૨) ટિચાવું (૩)

ઊથમી જીરું ન૦ એક ઔષધિ

ઊથમું વિ૦ + ઉત્તમ

ઊથલ વિ૦ [दे. उत्थलिअ] અસ્થિર; ઊથલેલું. **૦પાથલ** વિ૦ [दे. उत्थल्ल पत्थल्ला] ઊંધુંચતું (૨) સ્ત્રી૦ ઊંધુંચતું થવું તે; પરિવર્તન. **૦ભે** વિ૦ ભયથી ઊથલેલું-અસ્થિર. **૦(-લા)વું** અ૦ક્રિ૦ ઊંધા થઈને પડવું; ઊંધુંચતું-ઉપરતળે થવું; ઊંધું કે ઊલટું થવું

ઊથલો પું૦ [दे. उत्थल्ला] ઊંધાચતા થઈને બીજી બાજુ પર પડવું તે (૨) ગયેલો મંદવાડ પાછો આવે તે (૩) વલણ (કાવ્યમાં) (૪) સામો જવાબ. [**-ખાવો** = ઊથલવું; ઊથલાઈ પડવું (૨) માંદગીમાંથી ઊઠી પાછા પટકાવું. **-મારવો** = ઉથલાવવું (૨) પલટો ખાવો; ઊથલી પડવું; જુઓ ઊથલો ખાવો. **-વાળવો** = સામો જવાબ આપવો.]

ઊથો પું૦ (કા.) કોહવાણ; સળો

ઊથોકૂથો પું૦ [કૂથો દ્વિત્વ?] નાની મોટી કચુંબર (૨) નકામી મહેનતનું પરચૂરણ કામ

ઊદકવું અ૦ક્રિ૦ [हिं.; सं. उदंच?] + કૂદવું (પ.)

ઊદબત્તી સ્ત્રી૦ જુઓ ઉદબત્તી; અગરબત્તી

ઊદું વિ૦ [अ. ऊद, हिं. ऊदा, म. उदी] ભૂરું; ભૂરાશ પડતું

ઊધ સ્ત્રી૦ [दे. उद्धि] ઊંધ; (ગાડાનો) ધોરિયો

ઊધઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ઉધેઈ

ઊધડ વિ૦ [જુઓ ઉધ્ધડ] ભાવતાલ કે વજન કર્યા વગર એમતું એમ આપેલું-રાખેલું કે અંદાજે ઠરાવેલું. (જેમ કે, ઊધડ ભાવ, માપ, ખરીદી). **-ડું** વિ૦ ઊધડ (૨) ન૦ જુઓ ઉધડો. [**ઊધડું લેવું** = ખૂબ વઢવું; સખત ઠપકો આપવો.] **-ડો** પું૦ ઊધડું કામ.

ઊધરવું અ૦ક્રિ૦ (સુ.) ઊછરવું; મોટું થવું

ઊધર(-રા)વું અ૦ક્રિ૦ ઉધાર ખાતે લખાવું (૨) દૂર થવું; ટળવું (૩) જુઓ ઉદ્ધરવું

ઊધળવું અ૦ક્રિ૦ નાસી જવું; પોબારા ગણી જવા (યાર સાથે) (જેમ કે, ઊધળી જવું)

ઊન વિ૦ [સં.] ઊણું (૨) ઊણપવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦ જુઓ ઊણપ. **૦મ** સ્ત્રી૦ જુઓ ઊણપ. **૦માસિક** વિ૦ મહિનો પૂરો ન

થયો હોય ત્યાર પહેલાં કરવાનું હોય એવું. **૦માસીસો** પું૰મૂએલાના માસીસા પહેલાંની કરવાની એક ક્રિયા

ઊન સ્ત્રી૰;ન૰[सं. ऊर्ण, प्रा. उण्ण] ઘેટાંના વાળ. **-નોત્સાર** પું૰ઊન કાપી લેવું તે

ઊનડ વિ૰ [म. उनाड] (કા.) રખડતું (૨) કામચોર (૩) લુચ્ચું [જુઓ 'ઊન' [સં.]માં

ઊનતા(-મ), ઊનમાસિક, ઊન-માસીસો

ઊનવા (ન') પું૰ [ઊનું+વા-उष्णवात ?] એક મૂત્રરોગ [(૨) ઝૂરવું

ઊનવાવું (ન') અ૰ ક્રિ૰ ઊના શ્વાસ નાંખવા

ઊનું (નું') વિ૰ [सं. उष्ण, प्रा. उण्ह] ગરમ; તપેલું; અડયે દઝાવાય એવું (૨) તાવભર્યું. [**ઊની આંચ** (આવવી, લાગવી)=દાઝવું પડે એવો – કશું નુકસાન, ભય, જોખમ કે બેઆબરૂ કરે તેવો પ્રસંગ યા વેળા. **ઊની વરાળ કાઢવી**=હૈયાની બળતરા બહાર જણાવવી; પોતાનું દુઃખ રડવું; દિલની દાઝ કાઢવા બોલવું. **ઊનું ખાવું**=આપકમાઈનું ખાવું. **ઊનું લોહી**=નવો જુસ્સો; નવજુવાનીનું જોમ, ઉત્સાહ ઇ૰. **ઊનો વા વાવો**=જુઓ 'ઊની આંચ . . .'] **-નાઈ** સ્ત્રી૰ ઊનું હોવું તે; ઉષ્ણતા

ઊપજ સ્ત્રી૰[ઊપજવું] પેદાશ(૨)આવક;મળતર (૩) નફો. **૦નીપજ** સ્ત્રી૰ ઉત્પન્ન અને વૃદ્ધિ (૨) પેદાશ (૩) ચોખ્ખી આવક. **૦વેરો** પું૰ આવકવેરો. **૦વું** અ૰ ક્રિ૰ [सं. उत्पद्, प्रा. उप्पज्ज] ઉત્પન્ન થવું; પેદા થવું; જનમવું (૨) નીપજવું; નીવડવું (૩) મળવું; સધાવું; મળતર કે આવક થવી (૪) કિંમત તરીકે મળવું (જેમ કે, 'આ પેન વેચો તો ૫૦ ઊપજે એમ છે.') (૫) સાધી શકાવું; ચલણ હોવું (જેમ કે, 'ઘરમાં એનું કાંઈ ઊપજતું નથી.')

ઊપટ સ્ત્રી૰ નાણાંનો ઉપાડ; દેવું (૨) જુઓ ઊગટ, ઉપટણું

ઊપટવું અ૰ ક્રિ૰ ઝાંખું પડી જવું

ઊપટો પું૰ જુઓ ઊકટો

ઊપડવું અ૰ ક્રિ૰ [सं. उत्पत्, प्रा. उप्पड] ઊપસવું; ઊંચું થવું (૨) ઊંચકાવું (૩) પ્રયાણ કરવું; નીકળવું; ચાલવા માંડવું; જવું (૪) એકાએક શરૂ થવું (દુઃખ, રોગ ઇત્યાદિનું) (૫) ચોરાવું; ઉપાડાવું (૬) નાણાં ઉપાડાવાં;ઉપાડ થવો (૭) ખપવું; વેચાવું (જેમ કે, 'હમણાં ખાદી ખૂબ ઊપડે છે.') (૮) (એકાએક; ઓચિંતું) શરૂ થવું; ચાલવું (જેમ કે હમણાં ફાળાનાં કામ ઘણાં ઊપડયાં છે.) (૯) એકદમ તત્પર થવું; ધસવું; કૂદી પડવું (ઉદા. તે એને મારવા ઊપડયો. [**ઊપડતીને** એણે ગાળ દીધી; **ઊપડતાંને** થપ્પડ મારી=ઓચિંતી, એકદમ). **ઊપડતા ઘાટ**=ઊપસેલો, ઊઠેલો ઘાટ.]

ઊપણવું સ૰ક્રિ૰ [सं. उत्-पू, प्रा. उप्पुण] (અનાજને) પવન નાખી ચોખ્ખું કરવું

ઊપણાવું અ૰ ક્રિ૰ 'ઊપણવું'નું કર્મણિ

ઊપણું(-ળું) ન૰ ખાટલાના માથા અથવા પાંગથ આગળનું લાકડું

ઊપનવું અ૰ ક્રિ૰ [सं. उत्पन्न, प्रा. उप्पण्ण પરથી ?] ઉત્પન્ન થવું (૨) જન્મવું (૫)

ઊપસ(-સા)વું અ૰ક્રિ૰ [म. उपसणें. उसपणें ? सं. उत्सृप्, प्रा. उस्सप्पण ?] બહાર નીકળવું: ઊંચું થવું (૨) ફૂલવું (૩) સોજો આવવો

ઊપળું ન૰ જુઓ ઊપણું

ઊફણવું અ૰ક્રિ૰ [म. उफणणें, प्रा. उप्फण ? के दे. उप्फुण्ण ?] (ઝાડ, છોડ ઇ૰) ફૂલવું; વધવું (૨) મનમાં ફૂલવું. **ઊફણાવું** અ૰ક્રિ૰ ઊફણવાની ક્રિયા થવી (ભાવે)

ઊફરું વિ૰ જુઓ ઉપ(-ફ)રું

ઊબ સ્ત્રી૰ [જુઓ ઉબાવું] ફૂગ; ઉબાટ

ઊબક સ્ત્રી૰, **-કો** પું૰ [म. उबक, हिं. उबकना] બકારી; ઊલટી થવાનો ઉછાળો

ઊબટ(-ઠું) વિ૰ [म. उबट] ઉબાઈ – બગડી ગયેલું (૨) ખોરું

ઊબડ સંક્રાંત વળી જવી=બગડી જવું; ખરાબ થવું; પાયમાલ થવું

ઊબડું વિ૰ [वं. उबुड] અધૂકડું; અધ્ધર બેઠેલું; ઉભડક (૨) (સુ.) ઊંધું. [**-રહીને**=વાંકું વળીને; જખ મારીને; પોતાની મેળે જ ઠેકાણે આવીને – સમજીને; ગરજે.]

ઊબવું અ૰ ક્રિ૰ જુઓ ઉબાવું; ઊબ લાગવી

બળ પું૦ [उद् + વળ ?] ઊલટો વળ

ઊબ(-ભ)ળવું અ૦ ક્રિ૦ (વળનું) ઊકલી જવું (૨) (ફઝ વળ્યા પછી અથવા મટવા આવ્યા પછી) ફરી ઊપડવું; ઊથલો ખાવો

ઊભ,૦ટ વિ૦ જરાક ઊંચું હોય એવું; ઊભું

ઊભડ પું૦ મજૂર; દહાડિયો (૨) અસ્થિર વાસવાળો આદમી. **૦ભૈયું** વિ૦ અસ્થિર; નક્કી કર્યા વિનાનું. **૦વેરો** પું૦ બિનખેડત ઉપર લેવાતો કર

ઊભડું વિ૦ જુઓ ઊભું

ઊભણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઊભવું] ઘરના પરથારથી મેડા લગીની ઊંચાઈ (૨) ઘરનો પરથાર; ઘરની બેસણી

ઊભર(-રા)વું અ૦ ક્રિ૦ [हिं. उमड़(-र)ना, म. उमरणें; सं. उद्भृ ?] ગરમીના જોશથી ઊંચે આવીને બહાર નીકળવું (૨) ન માવાથી બહાર આવવું–છલકાવું. (જુસ્સો બહુ ઊભરાઈ જાય છે) (૩) અતિ મોટી સંખ્યામાં ટોળે વળવું

ઊભરો પું૦ ઉભરણ; ઊભરાવું તે (૨) લાગણીનો ઉછાળો. [**–આવવો, ચડવો** = ઊભરાવું (વસ્તુ કે લાગણી માટે). **–કાઢવો, –ઠાલવવો** = મનની લાગણીનો જુસ્સો બહાર કાઢવો; મનમાં ઊભરાતી લાગણીને બહાર કહેવી. **–બેસવો, શમવો** = ઊભરાતું અટકવું (૨) મનનો ઊભરો ઠંડો પડવો.]

ઊભવું અ૦ક્રિ૦ [सं. ऊर्ध्वं, प्रा. उब्भ = ઊંચું - ઊભું કરવું] ઊભા રહેવું - થવું; ખડું થવું; પગ ઉપર ઊઠવું (૨) થંભવું (૩) ટકવું; સામે ઊભા રહેવું - ટક્કર ઝીલવી

ઊભળવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઊબળવું

ઊભાઊભ સ્ત્રી૦ ઊભા ને ઊભા રહેવું તે (૨) અ૦ બેઠા વિના; નિરાંત વિના; ઊભાં ઊભાં (૩) ઝપાટામાં

ઊભાબેડી સ્ત્રી૦ ઊભા જ રહેવું પડે એવી બેડી; [એક જેલશિક્ષા

ઊભું વિ૦ [सं. ऊर्ध्वं, प्रा. उब्भ] ઊભેલું (૨) થંભેલું; થોભેલું; ચાલતું બંધ થયેલું (જેમ કે ગાડી ઊભી છે) (૩) ટટાર; સીધું (૪) સીધા–એકદમ બહુ ઢાળના ચડાણવાળું (જેમ કે ઊભી ભેખડ) (૫) અપૂર્ણ; ચાલુ; આગળ ચાલવાની કે પૂરું થવાની વાટ જોતું કે પૂરું કરવાનું બાકી (જેમ કે, આ કામ તો હજી ઊભું છે; ઊભો પાક = લણવાનો બાકી – ખેતરમાં ઊભેલો પાક) (૬) સીધું; આખું એક લાંબા પટમાં પડેલું (ઊભો રસ્તો; ઊભે બરડે બે લગાવવી જોઈએ.) (૭) હયાત; મોજૂદ (ઊભો ધણી)(૮) સપાટીને લંબ દિશાએ આવેલું (જેમ કે ઊભી લીટી; ઊલટું – આડી લીટી). [**ઊભાં હાડકાંનું** = કામમાં હાડકાં ન વાળે એવું; કામનું કાયર. **ઊભી આબરૂએ** = આબરૂભેર; આબરૂ જોખમાયા વિના. **ઊભી પૂંછડીએ નાસવું** = જોરથી (બીકના માર્યા) ભાગવું; જીવ લઈને નાસવું. (શરીરમાં) **ઊભી વાટ પડવી** = આખું શરીર મોઢેથી ગુદા સુધી પ્રાણસંચાર માટે એક સીધો રસ્તો બનવો;– મરણની દશામાં આવવું. **ઊભું કરવું** = ખડું કરવું; તૈયાર કરવું; બનાવવું; ઘડવું; ઉપજાવવું, વગેરે (પ્રાયઃ ન હોય ને તેમાંથી કરવાનો ભાવ બતાવે છે. જૂઠી કે કૃત્રિમ બનાવટનો ભાવ પણ બતાવે.) (૨) ચૂંટણીમાં ચૂંટાવા માટે તત્પર કરવું. **ઊભું થવું**=ઊભું કરાવું (૨) માંદગીમાંથી ઊઠવું (૩) ચૂંટણીમાં ચૂંટાવા દાખલ થવું. **ઊભું થઈ રહેવું**=રાહ જોતા ઊભા રહેવું (૨) ખોટી થવું (૩) અટકી રહેવું; થંભવું (૪) ચકિત થવું; સ્તબ્ધ થઈ ઊભા રહેવું. **ઊભું ને ઊભું બાળી કે સળગાવી મૂકવું** = જેમ હોય તેમ ને તેમ — એકસપાટે બાળી નાંખવું (૨) આખે શરીરે ઝાળ ચડે એવું — ખૂબ રીસ કે દાઝ લાગે એવું કહેવું કે કરવું. **ઊભું ને ઊભું રાખવું** = જરા જંપવા ન દેવું; નિરાંત ન વળવા દેવી; આરામ ન લેવા દેવો. **ઊભું રહેવું** = થોભવું; અટકવું (૨) ખોટી થવું (૩) ટકવું; ન ડગવું, ન ઓછું થવું. **ઊભું રાખવું** = ઊભું રહે એમ કરવું (જુઓ ઊભું રહેવું). **ઊભું વરસ** = આખું વર્ષ. **ઊભે ગળે ખાવું** = જે આવે તે સીધું ગળામાં ઉતારવું; ખા ખા કરવું (ગમે ત્યારે ને ગમે તેમ કે ગમે તેટલું). **ઊભે પગે** = ખડું ને ખડું; ઊભું ને ઊભું; બેઠા વગર સતત રોકા-

પેઠું (૨) ઝટપટ; વગર વચ્ચે થોભ્યે કે વિલંબ કર્યે (જેમ કે ઊભે પગે જઈને આવ્યો જાણો; સવારનો હું ઊભે પગે છું). **ઊભે પગે થઈ રહેવું**=અધીરું, આતુર, ઊંચુંનીચું થવું. **ઊભો મૂળો**=ઊભાં હાડકાંનો — મૂળા જેવો — કામના કાયર કે આળસુ માણસ માટે વપરાય છે. **ઊભો રસ્તો દેખાડવો**=સીધી વાટ પરખાવવી; ચાલતી પકડાવવી; ચાલ્યા જવાનું કહેવું (૨) બરતરફ કરવું.]

ઊમક સ્ત્રી૦ (કા.) અભિમાન; ગર્વ; તોર

ઊમગવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. उमगना, म. उमगणें, सं. उन्मग्न, प्रा. उम्मग्ग ?] સ્ફુરવું; ઉત્પન્ન થવું

ઊમટ(-ડ)વું અ૦ક્રિ [म. उमटणें, हिं. उमड़ना] ઊલટભેર ધસવું; એકસામટા જથામાં આગળ આવવું (૨) પાકવું; ફળ ઊતરવું

ઊમડઘૂમડ અ૦[हिं. उमड़ना घुमडना] ચંદરવા જેવું, આકાશ જેવું છવાઈ જઈને (?)

ઊમડવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઊમટવું

ઊમણ વિ૦ [सं. उद् + મણા] મણા વગરનું; સુંદર

ઊમર પું૦[दे. उम्मर] ઉંબરો; ઘરનો ઊમરો (પ.)

ઊમરો પું૦ [જુઓ ઉંબર] ઉંબરો (ઘરનો) (૨) ઉંબર; એક ફળઝાડ; ઉમરડો (૩) બે ચાસ વચ્ચેની જગા. [**ઊમરા ઘસવા, ઠેકવા**=(વગર કામે) ઘેર ઘેર ભટકવું. **ઊમરાની બહાર જવું**=જુઓ ઊમરો ઓળંગવો. **ઊમરા વચ્ચે બેસવું**=(અવરજવર રોકાય એમ) ઊમરા ઉપર–બારણા વચ્ચે બેસવું (૨) (તકાદો કરવા માટે) લાંઘણ કરતા ઊમરા પર બેસવું; તકાદો કરવો. **ઊમરે ચડ(-ઢ)વું**=ઘરમાં પેસવું; (કોઈને) ઘેર જવું. **ઊમરો ઊઠવો, ઊખડી જવો**=નિર્વંશ થવું; નખોદ જવું. **-ઓળંગવો**=ઘર બહાર નીકળવું કે જવું (૨) મર્યાદા છોડવી. **-ખોદી નાખવો**=લેણદારે ચાલુ તકાદો કરવો. **-ઘસવો, ઘસી નાખવો**=વારંવાર કોઈને ઘેર જવું. **-તજવો**=ઘેર જવું, ઊમરે ચડવું બંધ કરવું (માઠું લાગવાથી કે અણબનાવ થતાં). **-મૂકી ડુંગરો પૂજવો**=ઘરનું–નજીકનું અવગણી દૂરનાને માન આપવું. **-વાટી નાખવો**=ઊમરો ઘસી નાખવો.]

ઊમલવું અ૦ક્રિ૦ [म. उमलणें, सं. उन्मील्, प्रा. उम्मिल्ल] ખીલવું; વિકાસ પામવું (૨) [ઢોરનું] વિયાવાનું થવું (૩) પલળીને ભૂકો થવું (કળીચૂનાનું)

ઊમસ સ્ત્રી૦ મૂર્છા; ફેફરું (કા.) [લટકવું; ફફડવું

ઊરઝવું અ૦ક્રિ૦ ઊપસવું; આગળ પડવું (૨)

ઊરઝાવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. उर(-ल)झाना] મૂંઝાવું

ઊરવા પું૦ બદનામી

ઊરુ પું૦ [सं.] જાંઘ. **૦ફલક** ન૦ કેડનું હાડકું. **૦સ્તંભ** પું૦ એક રોગ; જાંઘનો લકવો

ઊરું ન૦ કોસ ખેંચવા માટે કરેલો ઢાળ; ઓલાણ

ઊર્જસ્વી વિ૦ [सं.] જબરું; બળવાન. **-સ્વિતા** સ્ત્રી૦

ઊર્જિત વિ૦ [सं.] જબરું; બળવાન (૨) ચડિયાતું; ઉમદા; સુંદર; ખાનદાન (૩) મહાન; ભવ્ય

ઊર્ણ ન૦ [सं.] ઊન (૨) તાર; તંતુ (૩) કરોળિયાનું જાળું. **૦નાભ(-ભિ)** પું૦ કરોળિયો. **-ર્ણા** સ્ત્રી૦ ઊન (૨) આંખની ભમરો વચ્ચેની વાળની રેખા. **-ર્ણાયુ** વિ૦ ઊનનું (૨) પું૦ ઘેટો (૩) કરોળિયો

ઊર્ધ્વ વિ૦ (૨) અ૦[सं.] ઊંચું; ઉપરનું; ગગન તરફનું (૨) સીધું; ટટાર (૩) ઊંચું કરેલું; ઉન્નત. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ ઊંચે જવું તે; આકાશમાં ઊંચે ઊડવું તે. **૦ગામી** વિ૦ ઊંચે જનારું (૨) [લા.] ઉન્નતિ તરફ જનારું. **૦દેહ** પું૦; સ્ત્રી૦ મરણ પછી થનારો દેહ (૨) મરણ પછી કરવાની એક ક્રિયા. **૦દૃષ્ટિ** વિ૦ મહત્ત્વાકાંક્ષી; મહેચ્છાવાળું (૨) સ્ત્રી૦ આકાશ તરફ જોવું તે. **૦પત્ર(-ત્રી)** ન૦ જીવડાંનો એક પ્રકાર. **૦પંથ** પું૦ સ્વર્ગનો માર્ગ. **૦પાણિ, ૦બાહુ** વિ૦ ઊંચે કરેલા હાથવાળું. **૦પિંડ** પું૦ મૂત્રપિંડ ઉપર આવેલો પિંડ; 'સુપ્રા-રેનલ કૅપ્સ્યૂલ'. **૦પુંડ્ર** પું૦ ઊભું ટીલું. **૦ભાગ** પું૦ ઉપરનો કે આગળનો ભાગ. **૦રેત(-તા, ૦સ)** જેના વીર્યનું પતન થતું નથી એવું (૨) નિત્ય બ્રહ્મચર્ય પાળનારું. **૦રોહણ** ન૦ ઉપર–આકાશ તરફ ચડવું તે (૨) સ્વર્ગમાં જવું તે. **૦લોક** પું૦ સ્વર્ગ;

ઉપરની દુનિયા. **૦વાયુ** પું૦ શરીરના ઊર્ધ્વ ભાગમાંનો વાયુ (૨) ઓડકાર. **૦શાખા** સ્ત્રી૦ હાંસડીનું હાડકું. **–ર્ધ્વાકાંક્ષી** વિ૦ ઉચ્ચ આકાંક્ષાવાળું

ઊર્મિ સ્ત્રી૦ [સં.] તરંગ; મોજું (૨) પ્રવાહ (૩) લાગણીનો તરંગ–ઉછાળો (૪) સંગીતમાં એક અલંકાર. **૦કાવ્ય, ૦ગીત** ન૦ ઊર્મિથી ભરેલું–રચાયેલું કાવ્ય કે ગીત; 'લિરિક'. **૦મત્, ૦માન** વિ૦ ઊર્મિવાળું (૨) મોજાં જેવા વાંકાચૂંકા આકારનું (કેશ વિષે). **૦લ** વિ૦ લાગણીપ્રધાન; તરંગવશ. **૦લગ્ન** ન૦ ઊર્મિવશ થઈ–ઝટ કરી નંખાતું લગ્ન. **૦લા** સ્ત્રી૦ (સં.) લક્ષ્મણની પત્નીનું નામ

ઊર્વ પું૦ [સં.] વાદળ (૨) પિતૃઓનો એક વર્ગ (૩) વડવાનલ (૪) સમુદ્ર

ઊલ સ્ત્રી૦ [દે. उ(–ओ)ल्ली] જીભ ઉપરનો મેલ કે વળતી છારી. [**–ઉતારવી** =(દાતણની ચીર કે ઊલિયાથી)જીભ પરની છારી દૂર કરવી.]

ઊલક (લ') સ્ત્રી૦ [हिं. हुलकी, हुलकना; सं. उद्+वम्, प्रा. उव्वक्क ?] ઊલટી; ઓકવું તે

ઊલકું [सं. उल्का ?] ન૦ ખાલી બુમરાણથી નાસભાગ ને ગભરાટ થવો તે. [**–પડવું** = ખાલી બુમરાણથી નાસભાગ તથા ગભરાટ થવો, હો હા થઈ જવી]

ઊલકો(–ખો) (લ') પું૦[જુઓ હૂકલો વ્યત્યય ?] નાળિયેરનો ગર્ભ કે છોતરા વિનાનો, એક કાણાવાળો, ખાલી ગોળો; હૂકાની કાચલી

ઊલઝવું અ૦ક્રિ૦ [સર. हिं. उलझाना]ગૂંચવાવું

ઊલટ વિ૦ [प्रा. उल्ल(–व्व)ट्ट, सं. उद्+वृत् ?] ઊલટું; અવળું; પાછું. **૦ટપાલે** =વળતી ટપાલે. **૦તપાસ** સ્ત્રી૦ પ્રતિપક્ષી તરફની (સાક્ષીની) તપાસ. **૦પા(–પૂ)લટ** વિ૦ અવળાસવળી;ઊલટસૂલટ (૨) અવ્યવસ્થિત (૩) સ્ત્રી૦ ઊલટપાલટ તપાસ (૪) અવ્યવસ્થા; ગોટાળો. **૦સવાલ** પું૦ સામો સવાલ. **૦સૂલટ, –ટાસૂલટી** વિ૦ અવળાસવળી (૨) ઊંધુંચત્તું; આડુંઅવળું; તળે ઉપર એવું

ઊલટ સ્ત્રી૦ હોંશ; ઉમંગ. **૦ભ(–ભે)ર** અ૦ ઉમંગભેર; હોંશભેર

ઊલટવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઊલટ; हिं. उलटना, म. उलटणें] ઊલટથી કરવું (૨) ધસી આવવું (૩) હુમલો કરવો (૪) ઊંધું થઈ જવું (૫) ફરી થવું: પાછું થવું

ઊલટી સ્ત્રી૦[हिं.; જુઓ ઊલટ વિ૦] ઓકવું તે

ઊલટું વિ૦ ઊલટ; ઊંધું; અવળું (૨) વિરુદ્ધ; આડું (૩) સામું; વિપરીત. [**ઊલટી ગંગા વહેવી** =સવળાને બદલે અવળું થવું; બાજી બગડવી. **ઊલટાનું** વિ૦ ઊલટું.]

ઊલવું (લ') અ૦ક્રિ૦ (મોસમનું) ખલાસ થવું

ઊલસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. उल्लस्] જુઓ ઉલ્લાસવું (૨) એકાએક ઊભા થવું; ઊભરાવું

ઊલળવું (લ') અ૦ક્રિ૦ [सं. उद्+लल्. प्रा. उल्लल, हिं. उछरना] નમી જવું; લળી પડવું (૨) ગાડાં ઇત્યાદિનું આગળથી ઊંચું થઈ જવું (૩) ઊલટાઈ જવું (૪) કૂદવું (૫) જતું રહેવું; નાશ પામવું (૬) [લા૰] હોંશભેર ધસવું – ઊંચા ને ઊંચા રહેવું

ઊલિયું ન૦[જુઓ ઊલ] ઊલ ઉતારવાની ચીપ

ઊવટ સ્ત્રી૦આપદા (૨) અડચણ;હેરાનગતિ;પીડા

ઊશિયું ન૦ દાતરડું

ઊષર વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ઊખર

ઊષા સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ઉષા

ઊષ્મા સ્ત્રી૦ [સં.], **૦ક્ષર** પું૦, **૦ભેદ્ય** વિ૦, **૦માપકયંત્ર** ન૦, **–ષ્માંક** પું૦ જુઓ 'ઉષ્મા'માં

ઊસ પું૦ [सं. ऊष, प्रा.] એક ક્ષાર (૨) સ્ત્રી૦ [हिं. ऊख; म.;] શેરડી

ઊસટ વિ૦[सं. उद् + સટ] સટનું નહિ એવું; ભિન્ન

ઊસપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उत्सर्पय्, प्रा. उस्सप्पण; म. उसपणें] બહાર કાઢવું; ઉલેચવું; ખાલી કરવું (૨) મ્યાનમાંથી કાઢવું. **ઊપસાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊસરપાટો પું૦ વિનાશ (૨) સંપૂર્ણ નિકંદન

ઊસરવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. उस्सर, सं. उत्सृ; हिं. उसरना] ટળવું; જતા રહેવું (૨) નાશ પામવું; નિકંદન નીકળી જવું (૩) [सं अपसृ; प्रा. ओसर] ઓસરવું; ઓછું થવું

ઊહ અ૦ (૨૧૦) મશ્કરી, ચેષ્ટા. તિરસ્કાર અને

ગર્વસૂચક ધ્વનિ(૨)હુંપણાનો ઉદ્ગાર.**૦કારો** પું૦ દીર્ઘ નિશ્વાસ; નિસાસો (૨) સાંભળું છું, ઠીક છે, સ્વીકારું છું, ઇત્યાદિ દર્શાવનારો ધ્વનિ (૩)ગર્વનો અને અનાદર કે તુચ્છકારનો ઉદ્ગાર

ઊહ પું૦ [સં.] તર્ક; કલ્પના (૨) પરીક્ષણ (૩) અધ્યાહાર. **-હાપોહ** પું૦ [સં.] ચર્ચા

ઊંઆં અ૦ (૨) ન૦ (રવ૦) તરત જન્મેલા બાળકના રડવાનો એવો આવાજ

ઊંઊં અ૦ (૨) ન૦ (રવ૦) રડવાનો એવો અવાજ

ઊંકરાંટો પું૦ (કા.) મનમાં થતી ઉત્તેજનાનો અંકુર (૨) ટાઢિયા તાવમાં રોમાંચ સાથે થતો ઝમઝમાટ

ઊંકારો (ઊં') પું૦ જુઓ ઊંહકારો

ઊંગ(-જ)ણ ન૦ જુઓ ઊંજણ

ઊંગ(-જ)વું, ઊંગા (-જા)વું, ઊંગા(-જા)વવું જુઓ 'ઊંજવું'માં

ઊંઘ સ્ત્રી૦ [ઊંઘવું]ઊંઘવું તે;નિદ્રા.[**-આવવી** = સૂઈ જવાની- ઊંઘવાની વૃત્તિ થવી. **-ઊડવી ઊડી જવી** = ઊંઘ જતી રહેવી; જાગવું (૨) આળસ કે અજ્ઞાન ટળવું; ભાન આવવું. **-ઉતારવી** = ચડેલી કે ઉજાગરાથી બાકી ઊંઘ કાઢવી (૨) આળસ કે અજ્ઞાન કાઢવું. **-કાઢવી** = ઊંઘવું (૨) ઊંઘ ઉતારવી. **-ચડવી** = ઊંઘ આવી લાગવી; ઊંઘ ભરાવી (૨) ઊંઘવાનું- આરામ કરવાનું બાકી હોવું. **-જવી** = ઊઠવું; જાગવું; ઊંઘ પૂરી થવી. **-ભરાવી** = ઊંઘ આવવાનું થવું; ઊંઘ ચડવી. **-લેવી** = ઊંઘવું. **ઊંઘમાં જવું** = ગફલત કે અજાણમાં જવું. **ઊંઘમાં પડવું** = ઊંઘી જવું; ઊંઘ આવવી. **ઊંઘ વેચીને ઉજાગરો કરવો, વહોરવો** = હાથે કરીને દુખ કે પંચાતમાં પડવું; ડાહ્યું ખોઈને હક્ષેળ બનવું.]

ઊંઘટ્ટુ,-ટિયું,-રેટું વિ૦ ઊંઘમાં ભરાયેલું

ઊંઘણ સ્ત્રી૦ ઊંઘવું તે (૨) બહુ ઊંઘવાની ટેવ. **૦રોગ** પું૦ એક જાતની મધમાખીઓથી ફેલાતો જીવલેણ રોગ. **૦શી** વિ૦ ઊંઘ્યા કરવાની ટેવવાળું (૨) આળસુ; એદી

ઊંઘવું અ૦ક્રિ૦[પ્રા. ઉંઘ] નિદ્રા લેવી(૨)આળસુ થઈને પડ્યા રહેવું (૩) અજાણમાં- અજ્ઞાનમાં રહ્યા કરવું. [**ઊંઘી જવું** = ઊંઘમાં પડવું; સૂઈ જવું(૨) [લા.] (કોઈ બાબત કે કાર્યમાં અસરકારક થતું) મટવું; દીસતું રહેવું. ('ઊંઘી જાય ન આવે તો.')

ઊંઘાડવું સ૦ ક્રિ૦ ઊંઘે એમ કરવું (૨) પડતું મૂકવું; શાંત પાડવું. **ઊંઘાવું** અ૦ ક્રિ૦ ઊંઘવાની ક્રિયા થવી

ઊંઘાળ,૦વું વિ૦ ઊંઘણશી; બહુ ઊંઘનારું (૨) સહેજ સહેજમાં ઊંઘી જાય તેવું.

ઊંઘેટું વિ૦ ઊંઘટિયું

ઊંચ વિ૦[સં. उच्च] ઉચ્ચ; ચડિયાતું (૨)ઉમદા. **૦નીચ** વિ૦ ઊંચું અને નીચું. **૦નીચભાવ** પું૦ અમુક ઊંચું ને અમુક નીચું એવો ભેદભાવ; અસમાનતાની લાગણી કે માન્યતા. **૦વર્ણી(-ર્ણું)** વિ૦ ઉચ્ચવર્ણું

ઊંચક(-કા)નું (કં', કા') વિ૦ બહેરું (૨) થોડું સાંભળનારું (૩) સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરનારું; બેદરકાર

ઊંચકવું સ૦ક્રિ૦ [સં. उच्चीकृ] નીચેથી ઊંચું કરવું; ઉપાડવું (૨) હાથ પર લેવું; (બોજ) માથા ઉપર લેવું; ઉઠાવવું. **ઊંચકાવું** અ૦ ક્રિ૦, **ઊંચકાવવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઊંચકવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ઊંચકાનું (કા') જુઓ ઊંચકનું

ઊંચકામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ઊંચકવાનું મહેનતાણું

ઊંચ-નીચ, ઊંચવર્ણી,-ર્ણું જુઓ 'ઊંચ'માં

ઊંચાઈ, -ણ, જુઓ 'ઊંચું'માં

ઊંચું વિ૦ [સં. उच्च] સપાટી કે બેસણીની ઉપર ઊભું આવેલું કે ઊઠતું ('નીચું'થી ઊલટું) (૨) ઉચ્ચ; ચડિયાતું; ઉમદા (કદ, પ્રમાણ, ગુણ, દરજ્જો ઇ૦માં વધારે કે ચડિયાતું. જેમ કે, ઊંચો ઢગલો, ઊંચો ભાવ, કિંમત, મત વગેરે) (૩) અતિ તાણેલ, લંબાવેલ (સૂર કે અવાજ); ઊંચા સ્વર-સપ્તકનું (સંગીતમાં) (૪) જંપ, નિરાંત કે શાંતિ સમાધાન વગરનું; અણબનાવવાળું (મન, શ્વાસ, જીવ). [**ઊંચા ડોળા રાખવા** = સામે ન જોતાં બીજે કે ઊંચું જોવું; ધ્યાન ન

રાખવું. **ઊંચી આંખ કરવી**=(કામ કે રોકાણમાંથી) ઊંચું જોવું; ધ્યાન બીજે જવા દેવું (૨) (ગુસ્સા કે વિરોધથી) આંખની મુદ્રા ફેરવવી; સામે થવું; વિરોધ કે ક્રોધ બતાવવો. **ઊંચી આંખો કરાવવી**=ખૂબ રાહ જોવડાવવી. **ઊંચી ચાલ**=એડી ઊંચી રાખી ચાલવું તે. **ઊંચી મૂછ**='મૂછ'માં જુઓ. **ઊંચું આવવું**=(દુખ, પીડા, ભાર ઇ૦ માંથી) છૂટવું; કશામાં ગરક થયામાંથી બહાર નીકળવું (દા. ત. 'હાથ પરના કામમાંથી ઊંચો આવું ત્યારે નવું લઈ શકું') **–ઊંચું ચાલવું**=ઊંચી ચાલે ચાલવું (૨) [લા.] રોફ કે ગર્વથી ચાલવું–વર્તવું. **–કરવું**=બોજ ચડાવવો; તે માટે હાથ દેવો (૨) ઊભું કે ઉપસ્થિત કરવું; ઉભેળવું. **–ચડાવવું**=ખોટાં વખાણ કરવાં; ગર્વથી ફુલાય એમ કરવું; અતિમાન આપવું. **–જવું**=સ્વર્ગમાં જવું; મરવું. **–જોવું**=કામ કે રોકાણમાંથી ફુરસદ મળવી કે કાઢવી ('આમાંથી એ ઊંચું જોવા પામે ત્યારે ને ?') (૨) નજર કરવી; સામે જોવું; ધ્યાન પર લેવું (જેમ કે, ભાઈ તો હવે ઊંચુંયે જોતા નથી') (૩) ('નીચું જોવું'–શરમાવું –તેથી ઊલટું) શરમમાંથી મુક્ત થવું; સ્વમાન પામવું (દા. ત. 'તે દિવસથી તે ચાર માણસમાં ઊંચું જોઈ શકતો નથી.') **–ને ઊંચું માથું રાખવું**=ગર્વથી છકેલું રહેવું. **–ને ઊંચું રહેવું**=અસ્થિર આસન કે ચિત્તવાળા હોવું; ઠરીને ન બેસવું; શાંતિથી નિરાંતે (કામ કે કોઈ બાબતમાં) ન ગોઠવાવું (૨) કામમાં ઢેકો ન નમાવવો; કામમાં ન લાગવું (૩) જુઓ ઊંચું ને ઊંચું માથું રાખવું. **–બેસવું**=(સ્ત્રીએ) વેગળી બેસવું.(૨)જુઓ ઊંચે બેસવું.**–માથું**=જુઓ 'માથું''માં.**–મૂકવું. મેલવું**=(પરવારી જવાથી કે વચ્ચેથી કોઈ કારણે) અલગ કે વેગળું કરવું; છોડવું; વિસારે પાડવું ('આ કામ હવે તો ઊંચું મૂકો તો સારુ": 'હમણાં તો એને ઊંચું મૂક, પછી જોઈશું"; 'વાંચવાનું હવે ઊંચું મૂક્યું છે કે શું?' 'લાજ ઊંચી મૂકવી') (૨) સંતાડી કે બચાવી યા સંઘરી રાખવું. **–મોં**=જુઓ 'મોં'માં. **ઊંચો હાથ**=જુઓ'હાથ'માં] **–ચાઈ** સ્ત્રી૦ ઊંચાપણું (૨) તેનું માપ. **–ચાણ** ન૦ ઊંચાઈ (૨) ઊંચી જગા; ટેકરી

ઊંચુંનીચું વિ૦ ઊંચું અને નીચું; ખાડાખૈયાવાળું. [**–કરવું**=ઠીકઠાક ગોઠવવું; સાફસૂફ કરી વ્યવસ્થિત કરવું ('મહિને ઘેર ગયો એટલે ઊંચું નીચું કરવાનું તો હોય જ ને ?') (૨) [લા.] ખળભળાટ પેદા કરવો; અજંપો ઊભો કરવો; નીચું થાય એમ કરવું. **–થવું**=ઊઠવેઠ કરવી; મથવું ('માથે આવ્યા પછી ઊંચાનીચા થયા વગર છૂટકો છે ?') (૨) અધીરું થવું; અજંપો થવો; આતુર બનવું; તલપાપડ થવું. **ઊંચોનીચો હાથ પડવો**=ઊંધાં છતાં કરી કમાવું; અન્યાયથી ધન કમાવું.]

ઊંચે અ૦ સપાટીથી ઉપર; ઊંચી–ઊંચાણવાળી જગાએ; ઊંચી દિશામાં, માથા ઉપર. [**–ચડાવવું** = જુઓ 'ઊંચું ચડાવવું' **–બેસવું**=કામમાંથી દૂર કે અલગ બેસવું. **–જોવું**=આકાશ તરફ જોવું. **–લઈ જવું**=સ્વર્ગમાં લઈ જવું. ('હત, તને ઊંચે લઈ જાય')] **૦થી** અ૦ અધ્ધર; અડયા વિના (૨) ઉપરથી; ઊંચાણમાંથી (૩) ઊંચે અવાજે કે સૂરથી (૪) આકાશમાંથી. **૦નું** વિ૦ ઊંચે આવેલું

ઊંજણ ન૦ [ઊંજવું] ઊંજવું તે (૨) ઊંજવાનું દ્રવ્ય – તેલ, દિવેલ ઇત્યાદિ. **–ણી** સ્ત્રી૦ મંત્ર ભણીને કપડાના, સાવરણી ઇ૦ના છેડાથી રોગ કે ભૂતને દૂર કરવાની ક્રિયા. [**–નાખવી**=ઊંજવું; તે ક્રિયા કરવી.) (૨) તેલ ઊંજવાની કુપ્પી.] **–ણું** ન૦ રાજકુમારી કે રાણીનો રસાલો.

ઊંજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. सिंच्, प्रा. उंज=સિંચવું] તેલ નાખવું – પૂરવું (૨) રોગ કે ભૂત કાઢવા ઊંજણી નાંખવી. **ઊંજાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઊંજાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઊંટ ન૦ [सं. उष्ट्र, प्रा. उट्ट] રણમાં ખૂબ ખપનું એક ઊંચું પશુ. [**–જેવું**=ખૂબ ઊંચું (૨) બેવકૂફ; અણસમજુ. **ઊંટનાં શીંગડાં** ન૦ બ૦વ૦ વંધ્યાપુત્ર કે આકાશકુસુમ; અશક્ય વાત. **ઊંટનાં અઢારે વાંકાં**=સ્વભાવે જ વાંકાપણું; અઢારે અંગો–બધું જ વાંકું હોવું

તે. **ઊંટનું પગલું જાણવું** = સહેલી સીધી કે ઉઘાડી વાતની ખબર હોવી (નકારમાં પ્રાયઃ બોલાય છે.). **ઊંટે ચડીને આવવું** = (લેણું લેવા આવનારે) બધાને દેખાય એમ – છડેચોક આવવું. **ઊંટે ચડીને ઊંઘવું** = એના જેવું અશક્ય કે અજુગતું કરવું (એમાં નુકસાન જ થાય, એવો ભાવ બતાવે છે.). **ઊંટે કર્યા ઢેકા તો માણસે કર્યા કાકડા** = સહેજે કે સીધી રીતે ન પાર પડે તો તેને પહોંચી વળવા ઘટતી યુક્તિ કરી લેવી; જ્યાં જેવો સંજોગ તેને પહોંચી વળવું.] **૦ડી** સ્ત્રી૦ સાંઢ; સાંઢણી; ઊંટની માદા (૨) સોનીનું ઓજાર. **૦ડો** પું૦ ઊંટ (૨) જુઓ ઊંટિયો. [**ઊંટડો કેણી તરફ બેસશે ?** = શું નીપજશે? પરિણામ અંતે શું હશે !.] **૦વૈદ(–ઘ)** પું૦ ઊંટનો – માણસની દવા કરવાને નાલાયક એવો, લેભાગુ વૈદ. **૦વૈદું** ન૦ ઊંટવૈદનું કામ; રાક્ષસી ઉપચાર. **–ટિયો** વિ૦ ઊંટ જેવો ઊંચો (૨) પું૦ ઊંટ (૩) મંદબુદ્ધિ ને આળસુ માણસ (૪) ભારે વજન ઉપાડવાનું (ઊંટની ડોક જેવું લાગતું) યંત્ર (૫) અડો

ઊંટકટો પું૦ એક વનસ્પતિ

ઊંટિયા(–યું)જીરું ન૦ એક ઔષધિ

ઊંઠ વિ૦ [જુઓ ઊઠ] સાડાત્રણ; સાડાત્રણ ગણું

ઊંડણિયું વિ૦ [ઊંડાણ] ઊંડાણવાળું; ઊંડું

ઊંડળ સ્ત્રી૦ [दे. उंडल = સમૂહ ? કે दे. अवरुंडण = આલિંગન ?] બાથ (૨) બાથમાં ભરાય તેટલી વસ્તુ

ઊંડળ સ્ત્રી૦ પેટનો ગોળો – ચૂંક. [**–વળવી** = ચૂકવું.

ઊંડળગૂંડળ ન૦ ગોળો; પિંડાળો (૨) પેટમાં ગોળો ચડવો – ચૂંક આવવી તે (૩) ઢંગધડા વગર બોલવું તે (૪) અ૦ અવળસવળ; ઢંગધડા વગર; ગોટાળો થાય એમ

ઊંડાઈ,–ણ–પણું જુઓ 'ઊંડું'માં

ઊંડું વિ૦ [दे. उंड] સપાટીથી નીચે ઊતરતું (૨) છછરું નહિ એવું; ઘેરું (૩) અંદરથી લાંબું – દૂર સુધી અંદર ને અંદર વિસ્તરતું (૪) ઘાડું; ગીચ (જેમ કે વન) (૫) [લા.] ગહન; ગંભીર; ન પામી શકાય એવું. [**ઊંડા પાણીમાં ઊતરવું, પેસવું** = જોખમ ખેડવું; લબડાઈ કે ફસાઈ પડવાનું વહોરવું. **ઊંડું ઊતરવું** = ઘેરો વિચાર કરવો; અંદર લાંબે સુધી જઈને વિચારવું કે તપાસવું. **ઊંડાં મૂળ** = જુઓ 'મૂળ'માં. **–ડાઈ** સ્ત્રી૦ ઊંડાપણું; ગહનતા (૨) તેનું માપ. **–ડાણ** ન૦ જુઓ ઊંડાઈ (૨) નીચાણ. **–ડાપણું** ન૦

ઊંદર પું૦ **૦કણિયું, ૦કણી, ૦કની, ૦કરણી, ૦કાની, ૦વાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ 'ઉંદર'માં

ઊંદરી સ્ત્રી૦ માથાની ચામડીનો એક રોગ

ઊંધ સ્ત્રી૦ અડા અને માંચડાને સાંધતો ગાડાનો ભાગ; ઊધ

ઊંધકરમું, ઊંધખોદિયું, ઊંધાઈ,–પણું [જુઓ 'ઊંધું'માં

ઊંધાંધળું વિ૦ ઝાંખું (૨) ચૂંખડું (૩) [કા.] મૂખ (૪) ઉડાઉ

ઊંધિયું ન૦ જુઓ 'ઊંધું'માં

ઊંધું વિ૦ [ऊर्ध्व, प्रा. उद्ध] અવળું; ઊલટું; નીચે માથું ને ઉપર પગ જેવા આસનનું (૨) [લા.] આડું; અવળું; સીધા કે સવળાથી સાવ ઊલટું — વિરુદ્ધ; ખોટું. [**ઊંધા પાટા બાંધવા** = આડું અવળું સમજાવી ભરમાવવું. **ઊંધાં પગલાંનું** = (ઊલટું 'ઊજળાં પગલાંનું') કમનસીબ; અપશુકનિયાળ. **ઊંધાં વાજાં વાગવાં** = બાજી બગડવી; અવળું થવું. **ઊંધી ઈંટે ચણનાર** પું૦ કડિયો. **ઊંધી પાઘડી મૂકવી** = પાઘડી ફેરવવી; દેવાળું કાઢવું. **–કરવું** = ઊલટું કે અવળું કરવું; ફેરવી નાંખવું (૨) જુઓ ઊંધું મારવું. **–કરી નાખવું** = મારીને ગબડાવી દેવું (૨) મૂઠ ઇ૦ મારીને પથારીવશ કરી દેવું. **–ઘાલવું** = નીચું જોવું; શરમાવું. **–ઘાલીને** = બીજે ધ્યાન આપ્યા વગર; કામમાં જ નજર રાખીને (૨) બીજું ત્રીજું જોયા વગર; સાહસપૂર્વક; વિચાર વગર. **–પડવું, વળવું** = ઉપર માથું નીચે પગ કે ઉપલો ભાગ નીચે ને નીચલો ભાગ ઉપર થાય એમ પડવું કે થવું; ઊલટાઈ જવું (૨) બગડવું; કથળવું. **–મારવું** = બગાડવું; કથાળવું. **–વળી જવું** = બગડી જવું (૨) ખૂબ થાકીને લોથ વળીને (ઊંધું) પડવું. **–વાળવું** = ઊંધું મારવું (૨) (ઉઠમણાને દિવસે) ઊંધું વાસીદું વાળવું (૩) (વાસણકૂસણ

સાથે) ખાઈ પરવારી વાસણ માંજીને ઊંધાં પાડવાં;ખાઈપીને અબોટ ઇ૦ પરવારીને નિરાંતે થવું. **–વેતરવું**=ઓડનું ચોડ કરી બેસવું; ભૂલ કરી બેસવું. **ઊંધેપાયે**=અવળે કે ખોટે રસ્તે. **ઊંધે મોઢે પડવું**=ચતું નહિ પણ ઊંધું મોં હોય એ દશામાં પડવું (જેમ કે ઓચિંતા પડતાં); (તાવથી) પથારીવશ થવું; મંદવાડ ભોગવવો.] **–ચકરમું** વિ૦ અક્કરમી (૨) ઊંધાં કામ કરનારું. **–ચખોદિયું** વિ૦ ઊંધાં કામ કરનારું. **–ધાઈ** સ્ત્રી૦. **–ધાપણું** ન૦. **–ધિયું** ન૦ અમુક રીતે બાફેલાં સીંગ કંદનું ખાણું. **–ધી પૂતળીનું** વિ૦ જેની કીકીમાં ઊંધું પ્રતિબિંબ પડતું હોય એવું(૨) [લા.] વિચિત્ર;અવળી જાતનું (માણસ).] **૦ચ-(–છ)તું** વિ૦ ઊંધું અને ચત્તું; આડુંઅવળું. [**–કરવું**=ઘાલમેલ કરવી;આમનું તેમ ફેરવવું (૨) ગરબડગોટો વાળવો;બગાડવું] [ખોયણું

ઊંબાડિયું ન૦ [જુઓ ઉંબાડિયું] ઉમાડિયું;

ઊંબેલો પું૦ ઝાડાની હાજત થાય તે; ચૂંક

ઊંબેળવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) આમળવું

ઊંહ અ૦(રવ૦)દુઃખ,તુચ્છકાર કે અભિમાનનો ઉદ્ગાર. **૦કારો** પું૦ ઊંહ એવો ઉદ્ગાર

ઊંહું અ૦ (રવ૦) ઇનકાર કે જીદ દર્શાવતો ઉદ્ગાર

ઋ

ઋ પું૦ [સં.] વર્ણમાળાનો સાતમો અક્ષર — એક સ્વર (દીર્ઘરૂપ ૠ) (પ્રાકૃતમાં આ સ્વર નથી.) **૦કાર** પું૦ ઋ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઋકારવાળું

ઋક(–ચ, –ચા) સ્ત્રી૦ [સં.] ઋગ્વેદ (૨) વેદનો મંત્ર

ઋક્ષ પું૦;ન૦ [સં.] રીંછ (૨) **નક્ષત્ર**; તારો (૩) પૌરાણિક ભૂગોળના સાત પર્વતમાંનો એક. **૦પતિ, ૦રાજ** પું૦ રીંછોનો રાજા (૨) ચંદ્ર. **–ક્ષા** પું૦બ૦વ૦ સપ્તર્ષિ (૨) સ્ત્રી૦ ઉત્તર દિશા. **–ક્ષી** સ્ત્રી૦ રીંછડી

ઋક્ષાંગ ન૦ એક ઔષધિ

ઋખિ પું૦+ઋષિ; ગુરુ

ઋગ્વેદ પું૦ [સં.] (સં.) ચતુર્વેદમાંનો પહેલો વેદ. **૦સંહિતા** સ્ત્રી૦ ઋગ્વેદની ઋચાઓનો વ્યવસ્થિત સંગ્રહ. **–દી** વિ૦ ઋગ્વેદને જાણનારું (૨) ઋગ્વેદ ભણનાર બ્રાહ્મણોના કુળમાં જન્મેલું (૩) પું૦ ઋગ્વેદી બ્રાહ્મણ

ઋચ(–ચા) સ્ત્રી૦[સં.] જુઓ ઋક

ઋચીક પું૦ [સં.] (સં.) જમદગ્નિના પિતા

ઋજુ વિ૦ [સં.] સરલ; સીધું (૨) અનુકૂળ; નરમ; ભલું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦યોધી** વિ૦ સરળ રીતે–ફૂડ વગર લડનારું

ઋજુજડ પું૦[સં.](સં૦) આદિ જૈન તીર્થંકર ઋષભદેવનો સાધુ

ઋણ ન૦ [સં.] દેવું (૨) આભારનો ભાર (૩) વિ૦ ઋણાત્મક જુઓ [ગ., પ. વિ.]. **૦ત્રય** ન૦ દેવઋણ, ઋષિઋણ અને પિતૃઋણ;અથવા અતિથિઋણ, મનુષ્યઋણ અને ભૂતઋણ. **૦ભૃત** વિ૦ ઋણવિદ્યુતથી ભરેલું (પ. વિ.). **૦મુક્ત** વિ૦ ઋણ-દેવામાંથી છૂટું થયેલું. **૦મુક્તિ** સ્ત્રી૦ ઋણમુક્ત થવું તે. **૦વિદ્યુત** સ્ત્રી૦ ઋણ વીજળી (પ.વિ.). **૦સંબંધ** પું૦ પૂર્વ જન્મનો ઋણાનુબંધ. **–ણાગ્ર** પું૦; ન૦ ઋણ છેડો (પ. વિ.). **–ણાત્મક** વિ૦ 'નેગેટિવ' (ગ., પ. વિ.). **–ણાનુબંધ** પું૦ લેણાદેણી. **–ણાનૃણ્ય** ન૦ [+આનૃણ્ય] ઋણમાંથી મુક્ત થવું તે; ઋણમુક્તિ. **–ણાંત** પું૦ (વીજળીના) પ્રવાહનો ઋણ છેડો (પ. વિ.). **–ણિયું –ણી** વિ૦ ઋણવાળું

ઋત ન૦ [સં.] સત્ય (૨) નક્કી અચળ નિયમ; દૈવી નિયમ (૩) પાણી. **–તંભર** પું૦ સત્યને ટકાવી રાખનાર તે — ઈશ્વર. **–તંભરા** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિપર્યાસ વિનાની, સત્ય (પ્રજ્ઞા)

ઋતિ સ્ત્રી૦ [સં.] કલ્યાણ (૨) માર્ગ (૩) નિંદા (૪) સ્પર્ધા (૫) ગમન (૬) નરમેધનો અધિષ્ટાતા દેવ

ઋતુ પું૦ [સં.] જુઓ ઋતુકાલ (૨) અડકાવ; રજસ્રાવ (૩) સ્ત્રી૦ બે મહિનાનો નિયત કાળ (ષડ્ઋતુ શબ્દ જુઓ) (૪) [લા.] મોસમ

(૫) હવાપાણી. [**–ઊતરવી**=મોસમ પૂરી થવી. **–બેસવી**=મોસમ આવવી – શરૂ થવી.] **૦કાલ(–ળ)** પું૦ ગર્ભાધાનનો સમય. **૦ગામી** વિ૦ ઋતુકાળે જ સંભોગ કરનારું. **૦દર્શન** ન૦ અડકાવનું દેખાવું તે. **૦દાન** ન૦ ગર્ભાધાન. **૦ધર્મ** પું૦ ઋતુદર્શન. **૦પતિ** પું૦ ઋતુરાજ; વસંત. **૦પર્ણ** પું૦ (સં.) એક સૂર્યવંશી રાજા. **૦પાંડુ** પું૦ એક રોગ. **૦પ્રાપ્તિ** સ્ત્રી૦ ઋતુદર્શન. **૦ભેદ** પું૦ ઋતુઓનું બદલાવું તે. **૦મતી** વિ૦સ્ત્રી૦ રજસ્વલા. **૦રાજ** પું૦ ઋતુઓમાં શ્રેષ્ઠ એવી ઋતુ – વસંત. **૦વર્ણન** ન૦ ઋતુઓનું વર્ણન. **૦શાંતિ** સ્ત્રી૦ પહેલી વાર ઋતુપ્રાપ્તિ થાય ત્યારે કરવાની વિધિ. **૦સંગ્રામ** પું૦ સુરત સંગ્રામ; કામક્રીડા. **૦સ્નાતા** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઋતુસ્નાન કરી શુદ્ધ થયેલી. **૦સ્નાન** ન૦ અડકાવ પછી (ચોથે દિવસે) નાહવું તે

ઋતે અ૦ [સં.] સિવાય; સિવાય કે

ઋત્વિજ પું૦ [સં.] યજ્ઞ કરાવનાર બ્રાહ્મણ; [પુરોહિત

ઋદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં.] વૃદ્ધિ; સમૃદ્ધિ (૨) આબાદી; ઉત્કર્ષ (૩) સિદ્ધિ (૪) [સં.] લક્ષ્મી; પાર્વતી

ઋવાદ પું૦+બ્રહ્મરાક્ષસ (પ.)

ઋષભ પું૦ [સં.] આખલો (૨) સ્વરસપ્તકમાંનો બીજો સ્વર (૩) ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ (સમાસમાં છેડે). **૦દેવ** પું૦ (સં.) વિષ્ણુનો એક અવતાર (૨) જૈનોના એક તીર્થંકર

ઋષિ પું૦ [સં.] મંત્રદ્રષ્ટા; નવું દર્શન પામનાર પુરુષ (૨) મુનિ; તપસ્વી; સાધુ. **૦ઋણ** ન૦ ઋષિઓ પ્રત્યેનું ઋણ. **૦કુમાર** પું૦ ઋષિનો પુત્ર. **૦કુલ(–ળ)** ન૦ ઋષિઓનો સમૂહ (૨) ઋષિનો આશ્રમ (જેમાં પ્રાચીનકાળમાં વિદ્યા અપાતી હતી) (૩) ઋષિનો વંશ. **૦તર્પણ** ન૦ ઋષિઓની તૃપ્તિ માટે જળ આપવું તે. **૦પંચમી** સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ પાંચમ; સામાપાંચમ. **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ ઋષિની પત્ની. **૦યજ્ઞ** પું૦ પંચમહાભૂતયજ્ઞમાંનો એક જેમાં જ્ઞાન દ્વારા ઋષિનું તર્પણ કરવાનું હોય છે. **૦લોક** પું૦ સત્યલોકની નજીક કલ્પેલો ઋષિઓનો લોક.

ઋષ્યશૃંગ પું૦ [સં.] (સં.) એક ઋષિ

ૠ, ૡ,

[નાગરી વર્ણમાળાના આ બે અક્ષરો સંસ્કૃતમાં આવે છે. ગુજરાતીમાં એમનાથી શરૂ થતો કે તે અક્ષરવાળો શબ્દ નથી. પ્રાકૃત ભાષાઓમાં તેમનો લોપ થયો છે.]

એ

એ પું૦ [સં.] વર્ણમાળાનો દસમો અક્ષર — એક સ્વર

એ સ૦ [સં. एतत्, प्रा. एअ] (દર્શક) તે; પેલું (૨) વર અથવા વહુની સંજ્ઞા (હિંદુઓમાં) [‘એણે, એને, એમાંથી, એનું, એનાથી, એમાં’ ઇ૦ રૂપોમાં (ઍ’) ઉચ્ચાર થાય છે. પણ ‘એથી’, ‘એથી કરીને’માં તેમ નથી થતું.] (૩) વિ૦ પેલું (૫.) અ૦ [પ્રા., સં. ऐ] ‘અરે’ ઓ, હે’ આદિ સૂચક ઉદ્ગાર

એ ત્રીજી ને સાતમી વિભક્તિનો પ્રત્યય. (રાજાએ હુકમ કર્યો; છાપરે ચડ્યો)

એઈ સ્ત્રી૦+મર્યાદા; આમન્યા

એક વિ૦ [સં.] ‘૧’; સંખ્યામાં પહેલું (૨) અજોડ; અદ્વિતીય; (જેમ કે, ઈશ્વર એક છે;’ ‘તમે જ એક ખરા, બાકીના ખોટા?’) (૩) કોઈ અમુક; તદ્દન ચોક્કસ નહિ એવું (‘એક રાજા હતો.’) (૪) એકસરખું; સમાન; ભેદ વગરતું (‘તમે અમે સૌ એક છીએ’) (૫) એક મતનું; એકતાવાળું; સંપીલું; એકઠું (‘બધા પક્ષો એક ન થયા;’ નેતાઓ એક ન થાય ત્યાં સુધી.’) (૬) અમુક નિશ્ચિત, બીજું નહિ (જેમ કે, કહેવું એક ને કરવું બીજું એક વાત કરો તો સમજણ પડે) (૭) સંખ્યા વાચક શબ્દને છેડે આવતાં ‘આશરે’ ‘શુમારે’

એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ પાંચેક; સોએક (૮) 'ફક્ત; માત્ર' જેવો ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, એક પિતાના વચનને સારુ રામ વનમાં ગયા. [**–અસ્ત્રે મૂંડવું**=(કશા વિવેકવિચાર વિના, બધા જોડે) એકધારું વર્તવું. **–આંખ થવી**= આંખે આંખ મળવી; એકબીજાની નજર મળવી. **–આંખ હોવી, આંખે જોવું**= એક તરફી–પક્ષપાતી નજર હોવી. **–આંખમાં હસાવવાં ને એક આંખમાં રડાવવાં**= ભય ને પ્રીતિ બેઉ બતાવવાં; જરૂર પ્રમાણે હસાવવું અને રડાવવું પણ. **–એકના સોમાં થૂંકે એવાં**=કોઈથી ગાંજ્યું ન જાય–ઊતરે નહિ એવું; સરખું પહોંચેલ. **–ઇંદ્રિયનું જ્ઞાન**= એક જ બાજુ કે હેતુનું જ્ઞાન; બધી બાજુનું નહિ–એકતરફી સમજ. **–કાનથી બીજે કાન જવું**=એક પાસેથી બીજા પાસે થતાં થતાં વાત ફેલાવી–છાની ન રહેવી. **–કાને સાંભળી બીજે કાને કાઢી નાખવું**=સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું.; સલાહ કે શિખામણ ન માનવી. **–કાંકરે (પથરે) બે પક્ષી (પંખી) મારવાં**=એક પંથ ને દો કાજ; એક સાથે બે કામ સાધવાં. **–ગાડે જોડાય એવા**=બરોબર સરખા; એક જોડીના. **–ઘાએ બે કકડા**=તડ ને ફડ જવાબ કે નિકાલ. **–ચંદાવા(–વો) ચડે એવું**=ટપી જાય એવું; ચડિયાતું. **–ચૂડી ચલાણે ચડી**=એક કામ પત્યું. **એક જ ગુરુના ચેલા**=(પહોંચ આવડત ઇ૦માં) કોઈ કોઈથી ઊતરે નહીં એવા; સરખેસરખા. **–જાળામાં સો સાપ**= સાવ ડિંગ–ગપ! **–નાવમાંનું** વિ૦ સરખી હાલત કે સરખા વિચારનું. **–પછી એક**= વારાફરતી; અનુક્રમે. **–પર બે કરવું**=જુઓ એકડા પર બગડો કાઢવો; ભણવાનું શરૂ કરવું. **–પાણ ઓછી**=પોણા આઠ; બાયલું; ઢંગધડા વિનાનું. **–પાયો ઓછો હોવો**=જરા ગાંડું–દાધારંગું હોવું. **–ભવમાં બે ભવ કરવા**=ધર્મભ્રષ્ટ થવું; વટલાવું; નાતબહાર થવું (૨) નાતરું કરવું. **–મગની (૦બે) ફાડ** = એક જ માબાપનાં સંતાન; સહોદર. **–માળાના મણકા** = સરખેસરખા. **–મૂઠીએ**=એક સાથે; સામટું; સાથે લાગું. **એકના એકવીસ – એકાશી થાઓ** = વંશવેલો વધો (એવો આશીર્વાદ). **એકનું એક, એક ને એક**=એકસરખું; એક જ; ફેરફાર વિનાનું. **એકના તેર કરવા**=રજનું ગજ કરવું; વધારી મૂકવું. **એકનું બે ન થવું**=મક્કમ રહેવું; હઠ ન છોડવી; પોતાની વાતને વળગી જ રહેવું. **–પગ દૂધમાં ને એક પગ દહીંમાં**=દૂધમાં ને દહીંમાં; બંને પક્ષમાં; બેઉ બાજુની ઢોલકી (મક્કમતા કે નિશ્ચયનો અભાવ બતાવે છે; યા ખંધાઈની કુનેહ). **–પંથ દો કાજ**=એક સાથે બે કામ સારવાં. **–મ્યાનમાં બે તલવાર**= એક જ ક્ષેત્રમાં બે સત્તાનો દોર કે ચલણ. **–લાકડીએ હાંકવું**=જુઓ એક અસ્ત્રે મૂંડવું (૨) સરખી રીતે દોર ચલાવવો. **એકસો આઠ પેઢી**=બાપદાદાઓ; પૂર્વજો; વડવાઓ. **–હાથે તાળી ન પડે**=(કામ કે સોદો પતવામાં કે ઝઘડામાં—હરેકમાં) એકલાથી કામ ન થઈ શકે, સહકાર જોઈએ. **–હાથમાં ગોળ અને બીજા હાથમાં ઘી**=જુઓ 'એક પગ દૂધમાં ને બીજો દહીંમાં'. **એકે કોર કાચી ન રહેવી**=સુખદુઃખના–સારામાઠા બધા અનુભવ થઈ જવા. **એકે કોર કાચી ન રાખવી**=મણા ન રાખવી; કશું બાકી ન રહેવા દેવું.] [એક; ક્રમિક

એક એક વિ૦ એકીસાથે એક (૨) એક પછી

એકકક્ષિક સમીકરણ ન૦ [સં.] 'ઇક્વેશન ઑફ ધી ફર્સ્ટ ઑર્ડર' (ગ.)

એક કતાર [हिं.] કવાયતનો, એક કતાર કે પંક્તિમાં થવાનું કહેવાનો, હુકમ કે બોલ. [–થવું=સીધીલીટીમાં ગોઠવાવું(કવાયત માટે)]

એક કાને અ૦ એકાગ્ર; એકધ્યાન

એકકાલિક, એકકાલીન વિ૦ [સં.] એક જ સમયનું; સમકાલીન (૨) એકીસાથે બનતું (૩) માત્ર એક વાર બનતું

એકકેંદ્ર વિ૦ [સં.] એક કેંદ્રવાળું

એકખુરી વિ૦ [સં.] એક અખંડ ખરીવાળું

(પ્રાણી) (૨) ન૦ શસ્ત્રવેદનું એક શસ્ત્ર

એકગર્ભકોશી(-ષી) વિ૦ [સં.] એક જ ગર્ભકોશવાળું

એક ગાંઠ સ્ત્રી૦ સંપ; મેળ; મૈત્રી [એક્સ્પ્રેશન'

એકઘાતપદી સ્ત્રી૦ [સં.] (ગ.) 'ધી ફર્સ્ટ ડિગ્રી

એકઘાત સમીકરણ ન૦ [સં.] (ગ.) સુરેખ સમીકરણ; 'લીનિયર ઇક્વેશન'

એક(-કે)ચકવે અ૦ એકચક્રે; એક જ જણના હાથમાં બધી સત્તા રાખીને

એકચક્ર વિ૦ [સં.] ચક્રવર્તી. **-ક્રી** વિ૦ એક પૈડાવાળું (૨) ચક્રવર્તી (૩) સ્ત્રી૦ એક પૈડાની સાઇકલ. **-ક્રે** અ૦ જુઓ એકચકવે

એકચિત્ત વિ૦ [સં.] એકાગ્ર; તલ્લીન; ધ્યાનસ્થ (૨) ન૦ ધ્યાન; એકાગ્રતા

એકછત્ર વિ૦ [સં.] એક રાજાવાળું (૨) ન૦ કુલ અધિકાર એક જ હાથમાં હોય એવી શાસનપદ્ધતિ. **-ત્રે** અ૦ એક જ રાજાના અમલ તળે

એકજથે(-થ્થે) અ૦ એકસાથે; એક ઠેકાણે

એકજાત વિ૦ એક જ જાતનું-વર્ગનું; સરખું. **-તીય** વિ૦ [સં.] એક વર્ગનું કે કુટુંબનું (૨) એક જ જાતિનું (નર કે માદા)

એકજીવ વિ૦ [સં.] મનમાં પરસ્પર ભેદભાવ વગરનું; એકરૂપ [(૨) લંગડું

એકટંગું, -ગિયું વિ૦ [એક + ટાંગ] એકપગું

એકટાણું ન૦ એક ટંક જમવું તે

એકઠું વિ૦ [સં. एकस्थ, प्रा. एकट्ठ] એકસાથેનું; એકત્રિત; ભેગું (૨) અ૦ એક જગાએ-સાથે. [**-બેસવું, મળવું** = સાથે બેસવું ઊઠવું કે મળવું; મેળ હોવો.]

એકડ વિ૦ કોઈની સાથે ભળે નહિ એવું; એકલ

એકડિયાં ન૦ બ૦ વ૦ [એકડો] એકડો બગડો શીખવાનો બાળપોથીનો વર્ગ; બાળવર્ગ

એકડો પું૦ [સં. एक] એકની સંજ્ઞાસૂચક આંકડો -૧ (૨) સહી (૩) કબૂલાત (૪) જ્ઞાતિનો ગોળ. [**એકડા પર બગડો કાઢવો** = ભણવાનું કાંઈક શરૂ કરવું; કક્કો ઘૂંટતા થવું. **એકડા વગરનું મીંડું** = લેખામાં નહિ એવું; નકામું. **એકડે એક** પું૦ બ૦ વ૦ શરૂનું સંખ્યાલેખન (૧થી ૧૦૦ સુધીનું સામાન્ય રીતે); તે આંક. **એકડે એકથી** = શરૂઆતથી. **-કરવો** = એકડો લખવો કે કાઢવો (૨) સહી કે કબૂલાત કે ગોળ કરવો. **-કાઢવો** = એકડો લખવો. **-કાઢી નાંખવો** = ગણતરીમાંથી કાઢી નાખવું; સંબંધ છોડવો (૨) મમત કે હઠ જતી કરવી. **-કાપવો** = ગોળમાંથી કે સંબંધમાંથી દૂર કરવું (૨) ગણતરીમાં ન લેવું. **-પાડવો** = એકડો કાઢવો (૨) સહી કરવી; સંમતિ આપવી. **-લેવો** = સહી કે સંમતિ લેવી.]

એકઢાળિયું વિ૦ એક જ બાજુ ઢળતા છાપરાવાળું (૨) ન૦ એવું મકાન કે ઓસરી

એકતરફી વિ૦ એકપક્ષી; એક બાજુનું

એકતંત વિ૦ આગ્રહી (૨) પું૦ આગ્રહ. **-તે** અ૦ સાથે મળીને; એકરાગથી (૨) લાગુ રહીને; ખંત ને આગ્રહથી

એકતંત્ર વિ૦ [સં.] બધાની સંમતિવાળું (૨) તૂટ પડ્યા વિનાનું (૩) એક વ્યવસ્થા નીચેનું (૪) ન૦ એક સરખી વ્યવસ્થા તે (૫) સર્વાનુમતિ

એકતંબે અ૦ એકસાથે સંપીને; એક જૂથમાં. [**-ઊભું રહેવું** = સંપથી સાથ દઈને જૂથમાં રહેવું.]

એકતા સ્ત્રી૦ [સં.] સંપ; ઐક્ય

એકતાન વિ૦ (૨) ન૦ [સં.] જુઓ એકચિત્ત. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦ એકતાન હોવું તે

એકતાર વિ૦ એક તારવાળું (૨) એકસરખું (૩) એકરસ (૪) એકચિત્ત. **-રું** વિ૦ એક તારવાળું (૨) એકસરખું. **-રો** પું૦ એક તારવાળો તંબૂરો

એકતાલ પું૦ [સં.] જેમાં એક જ તાલ આવે એવો રાગ (૨) સંગીતનો એક તાલ (૩) ઐક્ય (૪) વિ૦ એક તાલવાળું

એકતાળીસ વિ૦ [સં. एकचत्वारिंशत्] ૪૧

એકતાળો પું૦ મણના એકતાળીસ શેર થાય એવું માપ

એકતી(-ત્રી)સ વિ૦ [સં. एकत्रिंशत्] ૩૧

એકત્ર અ૦ [સં.] એક જગાએ; સાથે (૨) એકંદર. **-ત્રિત** વિ૦ એકત્ર કરેલું; એકઠું

એકત્રીસ વિ૦ જુઓ એકતીસ; ૩૧

એકત્વ ન૦ [સં.] એક હોવાપણું; એકતા

એકથંભુ વિ૦ [એક+થંભ] એક થાંભલાવાળું; એક થાંભલા ઉપર રચેલું

એકદમ અ૦[એક કે फा. यक+दम] તાબડતોબ (૨) સાવ; તદ્દન (એકદમ કાળું) [દળનું

એકદલ(-ળ, -ળિયું) વિ૦ [સં.] એકસરખા

એકદસ્તી સ્ત્રી૦[એક+દસ્ત] કુસ્તીનો એક દાવ

એકદંડિયું વિ૦ એકથંભુ (૨) એકદંડા શ્વાસને લગતું

એકદંડી પું૦ [સં.] એક પ્રકારનો સંન્યાસી; હંસ

એકદંડો પું૦ [એક+દંડ] મરતી વેળા ઊપડતો સાસ; એકદંડિયો શ્વાસ

એકદંત વિ૦ [સં.] એક દાંતવાળું (૨) પું૦ (સં.) ગણેશ (૩) એક દાંતવાળો હાથી

એકદા અ૦ [સં.] એક વખતે (૨) અગાઉના વખતમાં [મણકાની કંઠી; મંગળસૂત્ર

એકદાણિયું ન૦ [એક+દાણો] એકસરખા

એકદાણી વિ૦ [એક+દાણો] બધા દાણા સરખા હોય તેવું (૨) એક કદનું; એકસરખું

એકદિલ વિ૦ જેના દિલમાં જુદાઈ નથી એવું; એકજીવ. **-લી** સ્ત્રી૦ એકદિલ હોવું તે (૨) મનનો મેળ; સંપ

એકદૂધ વિ૦ એક જ દૂધ ધાવેલું; એક વંશનું

એકદૃષ્ટિ વિ૦ [સં.] એક આંખવાળું (૨) સ્ત્રી૦ તાકીને જોઈ રહેવું તે; સામસામી નજર થઈ જવી તે (૩) એક-જ-સરખો હેતુ હોવો તે

એકદેશ પું૦[સં.] એક સ્થળ અથવા જગા (૨) એક ભાગ અથવા વિભાગ; એક બાજુ (૩) એક આશય કે મહત્ત્વાકાંક્ષા. **-શાવયવ** પું૦ એક ન્યાયદોષ; બે એકદેશી નિર્દેશો પરથી કાઢેલું નિગમન; 'ફેલસી ઑફ પર્ટિક્યુલર પ્રેમિસીસ'

એકદેશી, ૦ય વિ૦[સં.]એક જ દેશનું–વતનનું (૨) એક દેશ–ભાગને લાગુ પડતું;એકતરફી; એકેન્દ્રિય (૩) અધૂરું; સંકુચિત; મર્યાદિત. **-શિતા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **૦સમાસ** પું૦ ષષ્ઠીતત્પુરુષનો એક પ્રકાર

એકધર્મી વિ૦ [સં.] એક જ–સમાન ગુણધર્મ ધરાવનારું; એક જ જાતનું (૨) એક જ ધર્મનું

એકધા અ૦ [સં.] એક રીતે (૨) એક હાથે (૩) એકદમ; એક જ વખતે (૪) એક વખતે

એકધારું વિ૦ [એક + ધારા] એકસરખું; ફેરફાર વિનાનું [(૨) ન૦ એકાગ્રતા

એકધ્યાન વિ૦ [સં.] એકચિત્ત;ધ્યાનમાં એકાગ્ર

એકનસિયું,એકનસીલું વિ૦[એક+નસ]જક્કી

એકનિશ્ચયી વિ૦ [સં.] કરેલા નિશ્ચયને વળગી રહે તેવું; દૃઢ (૨) સરખા–સમાન નિશ્ચયવાળું

એકનિષ્ઠ વિ૦[સં.] એકનિષ્ઠાવાળું. **-ષ્ઠા** સ્ત્રી૦ એકની જ ઉપર નિષ્ઠા–આસ્થા હોવી તે (૨) વફાદારી (૩) પ્રમાણિકતા

એકપક્ષી વિ૦ [સં.] એકતરફી

એકપગું વિ૦ [એક+પગ] એક પગવાળું. **-ગે** અ૦ અધીરું, તલપાપડ થતું હોય એમ

એકપતિત્વ ન૦[સં.] એક જ પતિ હોવો તે(૨) પતિ પ્રત્યેની વફાદારી

એકપત્ની(૦ક)ત્વ ન૦[સં.]એક જ પત્ની હોવી તે

એકપત્નીવ્રત ન૦[સં.]એક જ પત્ની કરવાનું વ્રત

એકપદી વિ૦[સં.] એક પદવાળું; 'મોનોમિયલ' (ગ.) (૨) સ્ત્રી૦ કેડી; પગથી

એકપર્ણી વિ૦ [સં.] એક પર્ણ–પાંદડાવાળું

એકપાઠી વિ૦ [સં.] એક જ વખત વાંચવાથી અથવા સાંભળવાથી યાદ રાખી શકે એવું

એકપુષ્પી વિ૦ [સં.] એક બીજકોશવાળું; 'યુનિલૉક્યુલર'

એકપ્રાણ વિ૦ [સં.] એકજીવ [આપે એવું

એકફસલી વિ૦[એક + ફસલ]વરસમાં એક પાક

એકબારગી અ૦[हिं.]એક રીતે;એક બાજુથી જોતાં (૨) એક વાર ['કૉન્કરંટ' (ગ.)

એકબિંદુક વિ૦ [સં.] એક બિંદુમાં મળતું;

એકબીજું અન્યોન્યવાચક સ૦ (કર્તા-વિભક્તિમાં વપરાતું નથી.) [(૨) સરખા વિચારવાળું

એકબુદ્ધિ વિ૦ [સં.] એક જ પ્રકારની બુદ્ધિવાળું

એકભાવતા સ્ત્રી૦ [સં.] એક-સમાન ભાવ કે ભાવના હોવી તે [સરખી કિંમતનું

એકભાવું વિ૦ [એક + ભાવ] એક જ ભાવનું;

એકભુક્ત, એકભોજન વિ૦ [સં.] એક ટંક ખાનારું(૨) ભેગું બેસીને ખાનારું (૩) ન૦ એક ટંક ખાવાનું વ્રત (૪) ભેગું બેસીને ખાવું તે

એકમ પું૦ ગણતરી વગેરે હેતુઓ માટે એક અને આખી પૂર્ણ માનેલી વસ્તુ **અથવા** સમૂહ; 'યુનિટ' (૨) એકડો (૩) સંખ્યાલેખનમાં જમણા હાથથી પહેલા સ્થાનનો આંકડો (૪) સ્ત્રી૦ પડવો

એક મગ(-ગા) અ૦ એક બાજુ

એકમજલી વિ૦[એક+મજલો] એક મજલા–માળવાળું

એકમત વિ૦ [સં.] એક અભિપ્રાયવાળું; સર્વાનુમત (૨) સંમત. **–તિયું** વિ૦ એક જ મત કે તંતને વળગી રહેનારું; જિદ્દી. **–તી** સ્ત્રી૦ બધાનો સરખો મત હોવો તે

એકમન વિ૦ [સં.] એકચિત્ત (૨) એક વિચારનું (૩) ન૦ એકમન હોવું તે; સંપ. –નું વિ૦ અનન્ય – એકમનવાળું (૨) સર્વત્ર સમાન ભાવવાળું

એકમય વિ૦ [સં.] એકમાં લીન; એકરૂપ

એકમલ્લ પું૦ [સં.] જુઓ એકલમલ્લ

એકમાત્ર વિ૦ [સં.] એકનું એક; ફક્ત એક જ

એકમાર્ગી વિ૦ [સં.] એક જ માર્ગને વળગી રહેનારું (૨) સરળ; સીધે માર્ગે જનારું

એકમુલકી વિ૦ [એક+મુલક] એક જ દેશનું

એકમેક અ૦ [દે. एक्केक्कम? કે एक्कमेक्क = પ્રત્યેક?] પરસ્પર; માંહોમાંહે (૨) સ૦ જુઓ એકબીજું. ૦તા સ્ત્રી૦ એકરૂપતા; એકમેક થવું તે

એક મેર (મે) અ૦ એક બાજુ

એકમેળ વિ૦ સંપીલું (૨) પરસ્પર મેળ ખાય એવું; સંવાદી (૩) પું૦ સંપ; સંવાદ; મેળ

એકર પું૦ [ઇં.] ૪૮૪૦ ચોરસવાર જમીનનું માપ

એકરસ વિ૦ [એક+રસ] બરાબર મળી–પીગળી ગયેલું (૨) ગુલતાન. ૦તા સ્ત્રી૦

એકરંગ(-ગી) વિ૦ [સં.] એક જ સરખા રંગનું (૨) મળતા સ્વભાવ કે વિચારવાળું

એકરાગ વિ૦ [સં.] જુઓ એકરંગી (૨) પું૦ એકમતી; સંપ; સંવાદ

એકરાર પું૦, **૦નામું** ન૦ જુઓ 'ઇકરાર'માં

એકરાશ વિ૦ [એક+રાશિ] એક જાતનું; એકસરખું; સમાન ગુણવાળું (૨) જેમની મળતી રાશિ હોય એવું (૩) સ્ત્રી૦ સરખાપણું; મળતાપણું (૪) સંપ

એકરાષ્ટ્ર પું૦, ન૦ [સં.] એક અખંડ અવિભક્ત રાષ્ટ્ર; દેશના સૌ મળીને બનેલો એકતાવાળો રાષ્ટ્ર

એકરૂપ(-પી) વિ૦ [સં.] એક જ રૂપનું; અભેદ (૨) સરખા દેખાવનું; બહુરૂપીથી ઊલટું

એકલ વિ૦ [प्रा. एकल्ल] એકાકી; એકલું. ૦ડું વિ૦ (પ.) એકલું. ૦ડો(-દો)કલ વિ૦ એકલું; સોબત-સંગાથ વિનાનું (અથવા એકાદ સંગાથવાળું). ૦તા સ્ત્રી૦ એકલાપણું. ૦પીડું વિ૦ નિરાળું; એકલું. ૦પેટું વિ૦ આપસ્વાર્થી. ૦દોકલ વિ૦ એકલું; સાથી વગરનું. (એક બે જણની જ સંખ્યામાં?) **૦મલ્લ** પું૦ અદ્વિતીય મલ્લ–કુસ્તીબાજ (૨) ઘણો જબરો માણસ (૩) એક્કો (૪) વિ૦ અજોડ (૫) એકમાર્ગી. ૦સૂડિયું, ૦સૂડું વિ૦ સ્ત્રી, પુત્ર આદિ પરિવાર વિનાનું; એકલેએકલું. ૦વાયું વિ૦ એકલું; એકલદોકલ (૨) સ્ત્રી, પુત્રાદિ પરિવાર વિનાનું (૩) આશ્રય વગરનું. **૦વીર** પું૦ એકલે હાથે ઝૂઝનાર વીર. **૦સૂરું** વિ૦ એકલું; સોબત વિનાનું (૨) એકલપેટું; સ્વાર્થી. **૦સૂરાપણું** ન૦ એકલપેટાપણું. ૦હથ્થું વિ૦ જુઓ એકહથ્થું

એકલકંટો પું૦ એક વેલો; શતાવરી

એકલકૂટો પું૦ જુઓ એકલંગા

એકલક્ષી વિ૦ [સં.] એક જ લક્ષ કે હેતુવાળું

એકલવાઈ સ્ત્રી૦ સોનીનું એક ઓજાર (૨) એક બાજુ ઊંચો ચીલો

એકલવાયું, એકલવીર, એકલસૂરું, એકલહથ્થું જુઓ 'એકલ'માં

એકલંગા સ્ત્રી૦ [हिं; म. एकलंगी – એક લંગ = પિંડી] કુસ્તીનો એક દાવ

એકલિયું ન૦[જુઓ એકલ] એકને સૂવાના માપનું [ગોદડું

એકલિંગ વિ૦[સં.](વ્યા.) એક જ લિંગ–જાતિ બતાવે એવું (૨) પું૦ (સં.) મેવાડના રજપૂતો વગેરેના કુલદેવ એવા મહાદેવ (૩) કુબેર. ૦જી પું૦ એકલિંગ મહાદેવ

એકલું વિ૦ [જુઓ એકલ] કોઈના સાથ વિનાનું; એકાકી; સાવ છૂટું કે અલગ

એકલોહિયું વિ૦ [એક+લોહી] એક લોહીવાળું – એક કુળમાં જન્મેલું

એકવગું વિ૦(૨)અ૦ [એક + વગો]એકસાથે-એકબાજુએ હોય એવું (૩) સામટું; એક જથે (૪) ઓચિંતું

એકવચન ન૦ [સં.] ફરે નહિ એવું વચન (૨) [વ્યા.] એક જ વસ્તુનો બોધ કરે તે. **-ની** વિ૦ બોલ્યું પાળે એવું(૨)[વ્યા.]એકવચનવાળું

એકવટ વિ૦ વટવાળું; ટેકીલું

એકવડ વિ૦ [એક + વડ - પડ ?]એકવડું; એક પડવાળું. **-ડિયું** વિ૦ નાજુક - નબળા બાંધાનું; સૂકલા - પાતળા કોઠાનું. **-ડું** વિ૦ જુઓ એકવડિયું (૨) એક પડવાળું

એકવર્ણ વિ૦[સં.] એક વર્ણનું - ન્યાતનું (૨) ન્યાતજાતના ભેદ વિનાનું(૩)એકરંગી(૪)એકસરખું. **૦સમીકરણ** ન૦ 'સિમ્પલ ઇકવેશન' (ગ.)

એકવાક્ય ન૦ [સં.] એકસમાન કે સર્વમાન્ય મત કે અભિપ્રાય (૨) વિ૦ એકસમાન મતવાળું; એકમત. **૦તા** સ્ત્રી૦ એકસરખાપણું; સમાનાર્થતા; એકવાક્ય હોવું કે થવું તે

એકવાદ પું૦ [સં.] એક જાતનું તબલું (૨) એકેશ્વરવાદ

એકવાર, -રે અ૦[સં.] એક, અમુક વખતે(૨) એક ફેરો. **૦કું** વિ૦ એક વારનું; પહેલપ્રથમ. **-રિયું** વિ૦ એક વાર બને એવું;એક વખતનું (૨) એક વારના માપનું (૩) ન૦ એક વાર ખાંડેલી ડાંગર; કરડ

એકવિધ વિ૦ [સં.] એક પ્રકારનું

એકવીતીનું વિ૦ [એક + વીતી] એક જ વાર બને એવું (ન્યાતનું જમણ)

એકવીસ વિ૦ [સં. एकविंशति, प्रा. एकवीसा] ૨૧. **-સા** પું૦બ૦વ૦ ૨૧×૧ થી ૧૦નો ઘડિયો

એકવેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] સાદો અંબોડો

એકવૃંદ ન૦ [સં.] ગળાનો એક રોગ (૨) એક ઢગલો - સમૂહ

એકશાસન ન૦ [સં.] એકહથ્થુ અમલ

એકશ્રુતિ વિ૦ [સં.] ઉદાત્ત, અનુદાત્ત ઇત્યાદિ સ્વરોના વિભાગ કર્યા વિના જ ઉચ્ચારેલું - ઉચ્ચારાયેલું

એકસટ વિ૦ [એક + સટ] એક સટ - જથામાંનું (૨) પું૦ એક સટ

એકસઠ વિ૦ [सं. एकषष्टि, प्रा. एकसट्ठि] ૬૧

એકસત્તાક વિ૦ [સં.] એકહથ્થુ સત્તાવાળું

એકસરખું વિ૦ સમાન; બધી રીતે સરખું

એકસરી વિ૦ [એક+સર] એક સેરું (૨)સ્ત્રી૦ એવું કોટનું એક ઘરેણું

એકસંધિ વિ૦[સં.]સાંધા વિનાનું; એક આખામાંથી બનાવેલું

એકસંપ વિ૦ એકસંપીવાળું (૨) પું૦ ઐક્ય; સંપ (૩) બધાએ મળી એકસરખો વિચાર-નિશ્ચય કરવો તે. **-પી** સ્ત્રી૦ (૨) વિ૦ જુઓ એકસંપ. **-પીલું** વિ૦ એકસંપ

એકસાથે અ૦ [એક+સાથ] સૌ સાથે મળીને; જોડે; એકીવખતે

એકસાન વિ૦ [फा. यकसान] એકસરખું; એકરૂપ

એકસૂત્ર ન૦ [સં.] ડાખલું; ડમરુ

એકસૂરું વિ૦[એક+સૂર]એક-સમાન સૂરવાળું

એકસેરું વિ૦ [એક+સેર] એક સેરવાળું

એકસો, -સેં વિ૦ ૧૦૦

એકસ્વરી વિ૦ [સં.] એક સ્વરવાળું; 'મોનોસિલેબિક'

એકહથ્થુ (-થ્થુ) વિ૦ [એક+હથ્થુ] એક જ હાથમાં હોય એવું

એકહરી પું૦ [हिं.] કુસ્તીનો એક દાવ

એકંદર વિ૦ [સર૦ म.] બધું મળીને થતું; કુલ. **-ર(-રે)** અ૦ સામટી રીતે; બધી બાબતોનો વિચાર કરતાં

એકા પું૦ બ૦ વ૦. ૧ થી ૧૦×૧ નો ઘડિયો

એકાએક અ૦[हिं.; म.एकाएकीं, फा. यकायक] ઓચિંતું; એકદમ

એકાકાર વિ૦ [સં.] એક આકારવાળું; એકરૂપ (૨) સેળભેળ. **૦તા** સ્ત્રી૦ **૦પણું** ન૦

એકાકી વિ૦ [સં.] એકલું (૨) નિરધાર. **-કિતા** સ્ત્રી૦એકાકી હોવું તે.**-કિની** વિ૦સ્ત્રી૦એકાકી

એકાક્ષ(-ક્ષી) વિ૦ [સં.] એક આંખવાળું (૨) કાણું (૩) પું૦ કાગડો

એકાક્ષર વિ૦ [સં.] એક અક્ષરવાળું (૨) પું૦ એક અક્ષર (૩) એવો ગૂઢ મંત્ર — ૐ. **-રી** વિ૦ એકાક્ષરવાળું

એકાક્ષી જુઓ એકાક્ષ

એકાગ્ર વિ૦ [સં.] એકલક્ષી (૨) તલ્લીન. **૦ચિત્ત** વિ૦ એકાગ્ર ચિત્તવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦

એકાચ્ વિ૦ [સં.] એક સ્વરવાળું (વ્યા.)

એકાચાર પું૦ [સં.] એકસરખો આચાર; એકસરખું વર્તન [૯૧

એકાણુ(-ણું) વિ૦[સં. एकनवति, प्रा. एकाणउइ]

એકાત્મ વિ૦ [સં.] પોતાના ઉપર જ આધાર રાખનારું; એકલું (૨) એક – સમાન આત્માવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ભાવ** પું૦ આત્મૈકય. **-ત્મિક** વિ૦ પર્યાયિક (ગ.)

એકાદ(-દું) વિ૦ [મ.; એક+અર્ધ] કોઈ એક (૨) એક અથવા બે (૩) ભાગ્યે એક; વિરલ

એકાદશ વિ૦[સં.] ૧૧.**-શા** સ્ત્રી૦અગિયારમું (૨) અયિયારમાની ક્રિયા. **-શી** સ્ત્રી૦ અગિયારસ

એકાદું વિ૦ જુઓ એકાદ

એકાધિક ગુણોત્તર પું૦[સં.]'રેશિયો ઑફ ગ્રેટર ઇન-ઇક્વૉલિટી (ગ.)

એકાનએક અ૦ એકાએક

એકાર્થ(-ર્થી) વિ૦ [સં.] એકસરખા અર્થ કે આશયવાળું. **-ર્થ નિર્દેશ** પું૦ સમાન અર્થવાળા શબ્દો કહેવા તે [૫૧

એકાવન વિ૦[સં. एकपंचाशत्, प्रा. पकपन्नास]

એકાવલિ(-લી) સ્ત્રી૦[સં.] એકસરી (૨) એક અર્થાલંકાર – જેમાં પૂર્વ પદો સાથે ઉત્તર પદોનું વિશેષણ રૂપે સ્થાપન કે નિષેધ દેખાડાય છે

એકાવળ હાર પું૦ [એકાવલિ + હાર] એક ઘરેણું; એક સેરનો હાર

એકાશ(-સ)ણ(-ણું) ન૦ [સં. एकाशन, प्रा. एका(-गा)सण] એક ટંક ખાવું તે

એકા(-ક્યા)શી(-સી) [સં. एकाशीति, प्रा. एकासीइ] ૮૧

એકાસણ(-ણું) ન૦ જુઓ એકાશણ

એકાસન ન૦ [સં.] એકસરખું આસન

એકાસૂધ અ૦ દરેકેદરેક; તમામ

એકાંક વિ૦ [સં.] એક આંકડાવાળું (૨) એક અંકવાળું (નાટક) (૩) ન૦ એકમ; 'યુનિટ'. **-કી** વિ૦ જુઓ એકાંક

એકાંગ વિ૦ [સં.] એક અંગવાળું (૨) અપંગ; ખોડવાળું (૩) પું૦ અંગરક્ષક (૪) [સં.] બુધ નામનો ગ્રહ (૫) ન૦ એક અંગ અથવા ભાગ. **૦વાત** પું૦ એક અંગનું રહી જવું તે; પક્ષાઘાત. **-ગી** વિ૦ જુઓ એકાંગ (૨) એકતરફી (૩) એકેંદ્રિય; એક વાતને પકડી રાખનારું; હઠીલું. **-ગીપણું** ન૦

એકાંડ ન૦ [સં.] એક જાતનો ઘોડો (તેના અંડ જાણે એક હોય એવું દેખાતો)

એકાંત વિ૦ [સં.] કોઈના અવરજવર વિનાનું (૨) એકલું; એકાકી (૩) ખાનગી (૪) એક જ બાજુ અથવા વસ્તુને લગતું; અનેકાંતથી વિરુદ્ધ એવું (૫) ન૦; સ્ત્રી૦ જ્યાં કોઈ ન હોય એવી — કોઈના અવરજવર વગરની – એકાંત જગા. **૦વાદ** પું૦ એક અમુક જ સાચું ને બીજું નહિ એવો આગ્રહ. **૦વાસ** પું૦ એકાંતમાં રહેવું તે (૨) છૂપી રીતે રહેવું તે. **-તિક** વિ૦ એક જ હેતુ, માણસ કે સિદ્ધાંતને વળગી રહેનારું (૨) (સિદ્ધાંત જેવું) છેવટનું; 'ઍબ્સોલ્યૂટ'. **-તિકત્વ** ન૦ વ્યાઘાતવાળી બે વસ્તુમાંની એક ખરી અને બીજી ખોટી હોવી જોઈએ એ નિયમ (ન્યા.)

એકાંતર વિ૦ [સં.] વચમાં એક આંતરો પડે એવું (૨) દર ત્રીજે દિવસે આવતું. **૦પ્રમાણ** ન૦ 'ઑલ્ટરનેન્ડો' (ગ.). **૦વૃત્તખંડ** પું૦ 'ઑલ્ટરનેટ સેગ્મેન્ટ ઑફ એ સર્કલ' (ગ.)

એકાંતરા(-રે) (૦) અ૦ [એક + આંતરો] એકને આંતરે; વચમાં એક મૂકી દઈને. **-રિયું** વિ૦ એકાંતર. **-રિયો** પું૦ એક એક દહાડાને આંતરે આવતો તાવ. **-રું** વિ૦ એકાંતર

એકાંતિક, ૦ત્વ [સં.] જુઓ 'એકાંત'માં

એકાંશ પું૦ [સં.] એક અંશ–ભાગ (૨) [ગ.] 'ઍલીકોટ પાર્ટ'

એકી વિ૦ [સં. एक] બે વડે નિઃશેષ ન ભાગી શકાય એવી (સંખ્યા) (૨) સ્ત્રી૦ એકતા (૩) [લા.] પેશાબની હાજત [**-કરવી** = પેશાબ કરવો. **-જવું** = પેશાબ કરવા જવું. **-થવું** = પેશાબની હાજત થવી; પેશાબ કરવાનું થવું. **-લાગવી** = પેશાબની હાજત થવી. **-થવી** = પેશાબ થવો.]

એકી વિ૦ એક જ (પ્રાયઃ એકીસાથે જેવા

અ૦ પ્રયોગમાં આવે છે. જેમ કે—) **૦કલમે** અ૦ એકીસાથે. **૦ટશે(-સે)** અ૦ એકી નજરે; ટગર ટગર. **૦વખતે, ૦વારે** અ૦ એકે ઝપાટે. **૦સાથે** અ૦ એક સાથે; સૌ સાથે થઈને

એકીકરણ ન૦ [सं.] અનેકને એક કરવાં તે

એકીએકી સ્ત્રી૦ એક બાળરમત

એકીભવન ન૦, **એકીભાવ** પું૦ [सं.] અનેકનું એકરૂપ થવું તે

એકીભૂત વિ૦ [सं.] એકરૂપ બનેલું; એકત્રિત

એકૂકું વિ૦ [જુઓ એકેકું]+એકએક (૨) એક પછી એક

એકે(-ક્કે) વિ૦ એક પણ

એકેક વિ૦ [એક+એક] એક એક (૨) છૂટું; નોખું (૩) અ૦ એકીવખતે એક એમ

એકેકું વિ૦ [એકેક] એક પછી એક

એકેચકવે અ૦ એકચકવે

એકેશ્વરવાદ પું૦ [सं.] ઈશ્વર એક જ છે એવો મત. **-દી** વિ૦ (૨) પું૦ તેમાં માનનાર

એકોતેર વિ૦ જુઓ ઇકોતેર; ૭૧

એકોદર વિ૦ [सं.] એક પેટનું; સહોદર

એકોદિષ્ટ વિ૦ [सं.] એકને ઉદ્દેશાયેલું (શ્રાદ્ધ)

એકોનગુણોત્તર પું૦ [सं.] 'રેશિયો ઑફ લેસ ઇનઇક્વૉલિટી' (ગ.)

એક્કે વિ૦ જુઓ એકે

એક્કડ વિ૦ એકલું રહેવાના સ્વભાવનું; એકાંતપ્રિય; ઓછું મિલનસાર

એક્કો પું૦ ['એક' પરથી] રમવાનાં પાનાંમાંનું એક સંજ્ઞાવાળું પત્તું (૨) એક બળદ કે ઘોડાથી ખેંચાતું વાહન (૩) એકતા; સંપ (૪) [લા.] સૌથી બાહોશ અથવા કુશળ આદમી; શ્રેષ્ઠ પુરુષ

એક્સ્પ્રેસ વિ૦ [इं.] ઉતાવળનો (તાર) (૨) સ્ત્રી૦ મેલ પેઠે વેગવાળી ને મોટાં સ્ટેશનો જ કરતી ટ્રેન-ગાડી

એક્યાશી(-સી) વિ૦ એકાશી; ૮૧

એખરો (ઍ) પું૦ [सं. इक्षुरकः] એક ઔષધિ (૨) એનું ઝાડ (૩) [લા.] કચરાપૂંજા જેવો માલ

એખલાસ પું૦ જુઓ ઇખલાસ; દોસ્તી

એજન અ૦ [अ.] એ જ; ઉપર પ્રમાણે

એજન્ટ પું૦ [इं.] આડતિયો; મુનીમ (૨) પ્રતિનિધિ; મુખત્યાર. **-ન્સી** સ્ત્રી૦ આડત (૨) આડતની દુકાન (૩) સરકારી એજન્ટની હકૂમત નીચેનો (દેશી રાજ્યમાંનો) પ્રદેશ

એઝવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) સ્પર્શ કરવો

એટએટલું વિ૦ એટલું એટલું; એટલું બધું

એટલું વિ૦ [सं. एतावत्, प्रा. एत्तिल] જણાવેલા માપ કે સંખ્યાનું. **એટલા માટે** = એ કારણસર; તેથી કરીને. **-લામાં** અ૦ એટલા વખતમાં

એટલું બધું વિ૦ (આગળ આવતા માપનું) ઘણું; પુષ્કળ (એટલું કે જે ઘણું કે ખૂબ છે એવું)

એટલે અ૦ અર્થાત્ (૨) તેથી; એ ઉપરથી (૩) એ જગાએ; ત્યાં સુધી (જેમ કે, વાત હવે એટલે આવી છે.) [**એટલેથી** અ૦ ત્યાંથી; તે સ્થાનેથી] (૪) (પ.) એ વખતે; એટલામાં

એઠ (ઍ) વિ૦ [सं. उच्छिष्ट] એઠું (૨) સ્ત્રી૦ એઠવાડ. **૦વાડ(-ડો)** પું૦ ખાવાપીવાથી થતો ગંદવાડ (એઠું વાસણ, છાંડણ વગેરે) (૨) કચરોપૂંજો; મલિનતા. [**-કાઢવો** = એઠું જૂઠું લઈને બધું સાફ કરવું (૨) એઠાં વાસણકૂસણ માંજી કરીને પરવારવું.] **-ઠું** વિ૦ જમતાં વધેલું; ઉચ્છિષ્ટ (૨) ખાઈ પી કે અડીને બોટેલું કે બોટાય એવું (૩) એઠવાડથી ગંદું (૪) ન૦ એઠું કે તેવું થાય એવું અન્ન. [**એઠે પાણીએ છાંટે તેવું નથી** = ઘણું જ કંજૂસ.] **-ઠું જૂઠું** વિ૦ એઠું (૨) ન૦ છાંડણ; એઠવાડ

એડ(-ડી) સ્ત્રી૦ જુઓ એડી

એડક પું૦ [सं.] ઘેટો

એડવવું સ૦ક્રિ૦ અડકાડવું; જોડવું (૨) ઘાલવું; [ઘુસાડવું

એડી સ્ત્રી૦ [हिं., म.] પાનીનો છેડો (૨) બૂટની એડી (૩) ત્યાં લગાડાતી ઘોડાને મારવાની આર-ચકરડી (૪) બીબું; સોનીનું એક ઓજાર. [**-તળે** = કબજામાં. **-દેવી** = એડીથી દાબવું (૨) એડી મારવી. **-મારવી** = સંમતિ બતાવવા એડીથી નિશાની કરવી; હા ભણવાનો ઇશારો એડી લગાવીને કરવો (૨) ઘોડાને એડીની આર મારવી; ઘોડાને દોડાવવા એડી તેને લગાવવી.] **૦દાર** વિ૦ એડીવાળું

એડો વિ૦ પું૦ આડો; ઊંધો; ખરાબ

એડો (એ') પું૦ નેડો; સ્નેહ [મોટો વકીલ

એડ્વોકેટ પું૦ [इं.] વકીલ; ધારાશાસ્ત્રી (૨)

એઢ સ્ત્રી૦ જુઓ હેડ

એઢી સ્ત્રી૦ + પેઢીની પરંપરા, ક્રમ

એણ ન૦ [सं.] એક જાતનું કાળું હરણ. **-ણી** સ્ત્રી૦ એની માદા

એણપ સ્ત્રી૦ મકરરાશિ

એણી સ્ત્રી૦ [सं.] એણ હરણની માદા

એણી (એ') દર્શક સ૦ ['એ'નું સ્ત્રી૦] એ; પેલી

એણી પેર(-રે) (એ, પે) અ૦ એ રીતે; એ પ્રમાણે

એણી કોર, ગમ, મગ, પા અ૦ એ બાજુએ. **૦થી** અ૦ એ તરફથી. **૦નું** = તે બાજુનું

એણું ન૦ ઢોરનું વસૂકી જવું તે

એણે (એ') સ૦ 'એ'નું ત્રીજી વિભક્તિનું રૂપ (૨) વિ૦ + એ. [**-અવસર** = એ વખતે.]

એતદાલ વિ૦ [अ. इअतिदाल] માફકસરનું (૨) સમશીતોષ્ણ (હવા, પ્રદેશ)

એતદ્દેશી, ૦ય વિ૦ [सं.] એ દેશને લગતું

એતાન પત્રની જૂની શૈલીમાં શરૂમાં વપરાતો શબ્દ. 'એતાન શ્રી ગામ. . . થી લિ૦ . . .'

એતું વિ૦ [सं. एतावत्, प्रा. एत्तअ] + એટલું

એદી (એ) વિ૦ [अ. अहदी; म. अयदी, ऐदी] પ્રમાદી; આળસુ; સુસ્ત. **૦ખાનું** ન૦ આળસનું ઘર; એદીનો અખાડો. **૦નું પાથરણું** ન૦ એદી પેઠે પડી રહેવું પડે એવી હાલત. **૦નો અખાડો** = એદીખાનું (૨) આળસુનો પીર

એધાણ (એ) ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ [सं. अभिज्ञान, प्रा. अहिणाण] (ઓળખવા માટેનું) એંધાણ; સંજ્ઞા; નિશાની; ચિહ્ન. [**-આપવી, -કહેવી** = ઓળખી કે યાદ આવી શકે તે માટે નિશાની કહેવી; ઓળખાણનું ચિહ્ન જણાવવું. **-માગવી, લેવી** = ઓળખાણ માટે નિશાન આપવા કહેવું – પૂછવું **-મૂકવી** = ઓળખાણનું ચિહ્ન કરવું કે તે સારુ કાંઈક વસ્તુ મૂકવી.]

એન (એ) વિ૦ [अ.] ખરું; અસલ (૨) ખાસ; મુખ્ય (૩) સરસ; સુંદર (૪) [કા.] ઠીકઠીક; સામાન્ય રીતે સારું (૫) સ્ત્રી૦; ન૦ શોભા; આબરૂ; શાખ (૬) અણીનો વખત. **૦ઊપજ** સ્ત્રી૦ ખાસ – જમીનની ઊપજ (૨) જમીનનું મહેસૂલ. **૦કરજ** ન૦ ખરું – અસલ દેવું. **૦કિંમત** સ્ત્રી૦ ખરી – મૂળ કિંમત. **૦ખરચ, ૦ખર્ચ** પું૦; ન૦ ખાસ ખરચ (૨) જમીન પાછળનું ખર્ચ. **૦ચોમાસું** ન૦ ખરું – ભરચોમાસું. **૦જમા** સ્ત્રી૦ જમીન-મહેસૂલની આવક. **૦જમીન** સ્ત્રી૦ ખાસ – વાવેતરવાળી જમીન. **૦જુવાની** સ્ત્રી૦ ખરી – ભરજુવાની. **૦તક** સ્ત્રી૦ ખરી તક. **૦લાવણી** સ્ત્રી૦ ખરી લાવણી. **૦વાવેતર** ન૦ ખરું – અન્ન ઉત્પન્ન થાય એવું વાવેતર. **૦વેળા** સ્ત્રી૦ ખરી – અણીની વેળા

એન (એ) ન૦ [સર૦ म. अईन, ऐन सादडा] એક ઝાડ કે તેનું લાકડું

એનઘેન (એ, ઘે) સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

એનાથી, એનામાં, એનું, એને (એ') સ૦ 'એ'નું અનુક્રમે ત્રીજી, સાતમી, છઠ્ઠી, ચોથી વિ૦નું રૂપ

એનાયત સ્ત્રી૦ [જુઓ ઇનાયત] આપવું; બક્ષવું તે; બક્ષિસ **-કરવું** = બક્ષવું (ખિતાબ ઇ૦)

એનિમા સ્ત્રી૦ [इं.] બસ્તી; ઝાડો કરવા માટે અપાતી પિચકારી કે તેનું ઓજાર (**-આપવી, -લેવી**)

એનું (એ') સ૦ 'એ'નું છઠ્ઠી વિ૦નું રૂપ

એપ્રિલ પું૦ [इं.] અંગ્રેજી વર્ષનો ચોથો મહિનો

એબ (એ') સ્ત્રી૦ [अ.] ખોડખાંપણ; ખામી (૨) દૂષણ; કલંક. [**-ઉઘાડવી** = ખોડ ખુલ્લી કરવી – બતાવવી (૨) આબરૂ ઉઘાડવી; ફજેત કરવું. **-જોવી** = ભૂલ કે ખરાબ જોવું – તે ધ્યાન પર લેવું. **-ઢાંકવી** = શરીરનો ગુહ્ય ભાગ ઢાંકવો (૨) એબ ન ઊઘડે એમ કરવું; આબરૂ સાચવવી. **-લાગવી** = કલંક ચોંટવું; આબરૂને દોષ લાગવો.] **૦દાર, -બિચલ** વિ૦ એબવાળું

એમ પું૦ [इं.] છાપકામમાં બીબાના કદનું એક માપ

એમ (એ) અ૦ [सं. एवम्, प्रा. एअं, एम] એ રીતે; એ પ્રમાણે. **૦નું** વિ૦ એ બાજુનું; એ રીતનું; એવું. [**-કરતાં** = એ રીતે; એમ વર્તવાથી કે બનવાથી (૨) + એમ છતાં; તોપણ **-છતાં** અ૦ તોપણ. **-નું એમ, એમ ને એમ** અ૦ જેમ હોય તેમ; વગર ફેરફારથી.]

એમણે (એ') સ૦ 'એણે'નું બ૦વ૦ [નામ

એમન પું૦ [हिं., बं. इमन] સંગીતની એક રીતનું

એમનું (ઍ') સ૦ 'એ'નું છઠ્ઠી વિ૦, બ૦વ૦ રૂપ. (બીજાં રૂપો એમને,એમનાથી,એમનામાં વગેરે)

એમાન ન૦ જુઓ આમાન

એમાં (ઍ') સ૦'એ'નું સાતમી વિ૦નું રૂપ. ૦થી સ૦ 'એ'નું પાંચમી વિ૦નું રૂપ

ઍરકા ન૦ [सं.] એક વનસ્પતિ

ઍર-ગન સ્ત્રી૦ [इं.] દારૂ વિના, હવાના દબાણથી ફોડાય એવી એક બંદૂક

ઍરગેરિયા વિ૦ નામના કે શૂન્ય સરકારધારાની એવી – ઇનામી (જમીન)

ઍરણ, –ણી(ઍર') સ્ત્રી૦ [हिं. अहरन, – नी.म. ऐरण]અમુક આકારનું લોખંડનું ગચિયું, જેના ઉપર સોની, લુહાર વગેરે ઘડવાનું ઘડે છે. [**ઍરણની ચોરી ને સોયનું દાન**=પાપના પ્રમાણમાં,તેના પ્રાયશ્ચિત્ત રૂપે,કરાતું અલ્પ દાન કે શુભકર્મ. **ઍરણની ચોરી ને સોયનો ડામ**=ગેરઇન્સાફ; અન્યાય.]

ઍરણકાકડી સ્ત્રી૦ [सं. एरंड + કાકડી]પપૈયાનું ઝાડ (૨) તેનું ફળ

ઍરમડી સ્ત્રી૦ એક ઝાડ. **–ડું** ન૦ ઍરમડીનું ફળ(૨)અબોટમાં પહેરવાનું જાડું શણિયું;ચીકટો

ઍરવાદસ ન૦ એક જાતનું બીજ – ઔષધિ

ઍરંગ સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતની માછલી

ઍરંડો પું૦ [सं. एरंड] દિવેલો. **–ડમૂળ** ન૦ દિવેલાનું મૂળ.**–ડિયું** ન૦ દિવેલ. [**–આપવું**= રેચ આપવો;ધમકી કે બીક બતાવવી. **–પીવું**= (મોં બગડેલું કે ઊતરેલું હોય ત્યારે વપરાય છે)મોં બગડવું – ઊતરી જવું;ઍરંડિયું પીવાની અસર મોં પર દેખાવી.] **–ડી** સ્ત્રી૦ નાની જાતનો દિવેલો (૨) દિવેલી

ઍરા પું૦બ૦વ૦ નહોર; પંજા (૨) સ્ત્રી૦ પકડ (૩) કબજો; પહોંચ

ઍરાવું(ઍરા') અ૦ક્રિ૦ હેરાન થવું(૨)ચણિયારામાંથી ઊતરી જવું;હાલી જવું(૩)ઘેરાવું;વીંટળાવું

ઍરિંગ ન૦[इं. इयररिंग]કાનની બૂટનું એક ઘરેણું

ઍરું (ઍ') પું૦[सं. अहि+रूप ?] સાપ. ૦**ઝાંઝરું** (–રું) ન૦ સાપ વગેરે ઝેરી જાનવર

ઍરો (ઍ') પું૦ અવરજવર (૨) હવાડો

ઍરોઍરો પું૦ સોનારૂપાનો ભંગાર

ઍરોડ્રોમ ન૦ [इं.] વિમાની મથક, જ્યાં વિમાનો ચડે ઊતરે; વિમાનોનું સ્ટેશન

ઍરોપ્લેન ન૦ [इं.] વિમાન; હવાઈ જહાજ

એલકી સ્ત્રી૦ (ચ.) જુઓ એલ(–ળ)ચી

એલચી પું૦ [तुर्की] એક રાજ્યનો બીજા રાજ્યમાં મોકલેલો – પ્રતિનિધિ – વકીલ. ૦**ખાતું** ન૦ એનું ખાતું – કાર્યાલય

એલ(–ળ)ચી ન૦; સ્ત્રી૦ જુઓ ઇલાયચી. ૦**ડો(–દો)ડો** પું૦ ઇલાયચીના દાણાનો પોપટો. **–ચો** પું૦ એક જાતની મોટી એલચી (૨) એક જાતનું ઝાડ

એલતેમાસ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઇલ્તિમાસ] વિનંતી (૨) ફરમાશ

એલફેલ (ઍ, ફે) વિ૦ [ફેલ પરથી] આડુંઅવળું; ગમે તેવું (૨) અવિચારી; ગાંડુંઘેલું (૩) અસભ્ય (૪) ન૦ નખરું; તોફાન (૫) અસંબદ્ધ – મિથ્યા પ્રલાપ

એલરવું (ઍલ') અ૦ક્રિ૦ (ઉપર તરી આવવાને બદલે માખણનું છાશ સાથે) મિશ્ર પ્રવાહી થઈ જવું [(હાથ, મીઠું ઇ૦માંથી)

એલળવું (ઍલ') અ૦ક્રિ૦ એસરવું; પાણી છૂટવું

એલા સ્ત્રી૦ [सं.] ઇલાયચીનો છોડ(૨) ઇલાયચી. ૦**લતા** સ્ત્રી૦ ઇલાયચીનો છોડ – વેલો

એલા સ્ત્રી૦ + ઇયળ

એલાડું (લા') ન૦ વરસાદની હેલી

એલાયચી ન૦; સ્ત્રી૦ જુઓ ઇલાયચી; એલચી

એલી વાર અ૦ આ વખતે (૨) ઓણ

એલોબેલો પું૦ (કા.) છોકરાંની એક રમત

ઍલ્યુમિનિયમ ન૦ [इं.] એક હલકી ધાતુ (જેનાં વાસણ બને છે)

એવ અ૦ [सं.] નિશ્ચિતપણે (૨) જ (૩) ફક્ત

એવડું વિ૦ [सं. इयत्, प्रा. एवड] એટલા કદનું (૨) એટલું બધું

એવણ સ૦ (પારસી) એ

એવમ્ અ૦ [सं.] આમ; આ રીતે

એવાન(એ) ન૦[अ.]ખંડ; બેસવાઊઠવાનો ખંડ

એવું (ઍ') વિ૦ [सं. ईदृक्, प्रा. एह ?] એ રીતનું – પ્રકારનું (૨) એના જેવું – સરખું. **–વામાં** અ૦ એટલામાં. **–વે** અ૦ એ વખતે

એશ (ઍ) સ્ત્રી૦ [अ.] મોજમજા; સુખચેન; રંગબાજી. ૦**આરામ** પું૦ ભોગવિલાસ; સુખચેન

એશિયા પું૦; ન૦ [इं.] (સં.) પૃથ્વીનો એક મોટો ખંડ. ૦**ઈ** વિ૦ એશિયાનું

એષણ ન૦, **–ણા** સ્ત્રી૦ [सं.] ઇચ્છા; વાસના

એષણી સ્ત્રી૦ [सं.] લોઢાની સળી; ઘા વગેરે તપાસવાનું શસ્ત્રવૈદ્યનું એક ઓજાર (૨) સોનીનાં નાનાં ત્રાજવાં

એસણું ન૦ સોનીની નાની સગડી

એસરવું (ઍ) અ૦ક્રિ૦ એલળવું(૨) ઓસરવું; ઓછું થવું, સુકાવું(૩)પાછું વળવું; ઊતરી જવું

એસેસર પું૦ [इं.] ફોજદારી કોર્ટને સલાહ આપવા નિમાતો પ્રજાજન

ઍસિડ પું૦; ન૦[इं.] એક રસાયની તત્ત્વ; અમ્લ

એસોસિયેશન પું૦ [इं.] મંડળ

એસ્કિમો પું૦ [इं.] આ નામની ઉત્તર ધ્રુવ પ્રદેશની વતની જાતનો માણસ

એસ્તેકબાલ પું૦ જુઓ ઇસ્તિકબાલ

એહ વિ૦ [सं. ईदृक्, प्रा. एह?] પેલું (૨) સ૦ એ; તે (પ.)

એહમક (ઍ) વિ૦ [अ.] મૂર્ખ

એહી સ૦ [જુઓ એહ]+એ (૨) વિ૦+જે

એળ સ્ત્રી૦ (ચ.) જુઓ ઇયળ

એળચી ન૦; સ્ત્રી૦ જુઓ એલચી

એળિયો પું૦ [म. एळिया, हिं. एलुवा, इं. (ગ્રીક) ઍલો, सं. एलुक?] કુંવારના પાઠાનો સૂકવેલો ગર્ભ; એક ઔષધિ

એળે, ૦વેળે (ઍ, વે) અ૦ ફોકટ; વૃથા (૨) વગર મહેનતે; સહેજમાં. [**–જવું**=નકામું કે ફોગટ થવું.]

એળેસેળે (ઍ, સે) અ૦ [ફા.] જુક્તિથી; બારીકીથી (?)

એં (ઍ') અ૦ (રવ૦) ન સંભળાવાથી ફરી પૂછવા માટે કરવામાં આવતો અવાજ; હેં (૨) હાં, પછી! (૩) ધમકામણીનો અવાજ (૪) આશ્ચર્ય–ખેદસૂચક ઉદ્ગાર (૫) [ચ.]ત્યાં

એંઘો (ઍં૦) પું૦ ['હિંગ' પરથી] વાણિયો (તુચ્છકારમાં)

એંચણિયો (ઍ'૦) પું૦ [એંચવું] પતંગ ખેંચનારો (૨) પતંગના પેચ થતાં રીતસર નહિ રમતાં ખેંચી પાડવાની ટેવવાળો માણસ

એંચવું (ઍ'૦) સ૦ ક્રિ૦ [સર. हिं. ऐंचना] ઈચવું; નાખવું; ફેંકવું (લખોટી ઇ૦) (૨) ખેંચવું (પતંગ) (૩) હીંચવું

એંચએંચા, એંચાએંચી (ઍ'૦) સ્ત્રી૦ ખેંચંખેંચા(૨)ફેંકફેંકા(લખોટીઓની)(૩)હુંસાતુંસી

એંઠ, ૦વાડ, –ઠું (ઍં૦) (ચ.) જુઓ 'એઠ, ૦વાડ,–ઠું'

એંચાતાણું વિ૦[हिं. ऐंचाताना] 'ટૂંકે સુધી દેખે એવું (૨) બાડું

એંજિન (ઍ) ન૦ [इं.] વેગ આપનારું યંત્ર; ઇજિન. **–નિયર** પું૦ ઇજનેર

એંટ (ઍં૦) સ્ત્રી૦ [म. ऐट, अयट; हिं. ऐंठ] મમત; જીદ (૨) આંટ; સાખ (૩) ટેક. ૦**દાર** વિ૦ એંટવાળું. ૦**વું** અ૦ક્રિ૦ ગર્વ કરવો(૨) જક કરવી. **–ટાળ, –ટી** વિ૦ જક્કી; આડું

એંધરાં (ઍં૦) ન૦ બ૦ વ૦ (ચ.) ઇંધણ; બળતણ; લાકડાં

એંધાણ (ઍં૦) ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ જુઓ એધાણ

એંશી(–સી) (ઍં૦) વિ૦ [सं. अशीति, प्रा. असीइ, म. ऐंशीं] ૮૦

ઐ

ઐ સ્ત્રી૦ [सं.] વર્ણમાળાનો અગિયારમો વર્ણ – એક સ્વર. ૦**કાર** પું૦ ઐ ઉચ્ચાર અથવા અક્ષર. ૦**કારાંત** વિ૦ છેડે ઐકારવાળું

ઐકમત્ય ન૦ [सं.] એકમતી; એકમત હોવું તે

ઐકાગ્ર્ય ન૦ [सं.] એકાગ્રતા

ઐકાત્મ્ય ન૦ [सं.] એકાત્મપણું

ઐકાંતિક વિ૦ [सं.] એકાંતનું; એકાંતને લગતું (૨) જુઓ એકાંતિક

ઐક્ય ન૦ [सं.] એકતા

ઐચ્છિક વિ૦ [सं.] પોતાની ઇચ્છાનું – ખુશીનું; મરજિયાત

ઐડ વિ૦ [हिं. ऐंड़ा] આડું; જિદ્દી. ૦**જંતર** વિ૦ સાવ આડું – ઐડ

ઐતરેય વિ૦ [सं.] ઐતરેયને લગતું – સંબંધી (૨) પું૦ ઇતરા (અથવા ઇતર ઋષિ)નો વંશજ,

જેની દ્વારા ઐતરેય બ્રાહ્મણ અને આરણ્યક પ્રગટ થયાં હતાં (૩) સ્ત્રી૦; ન૦ (સં.) એ નામનું એક ઉપનિષદ (૪) ન૦ ઋગ્વેદનું એક બ્રાહ્મણ

ઐતિહાસિક વિ૦ [सं.] ઇતિહાસને લગતું. ૦તા સ્ત્રી૦ [(એક પ્રમાણ)

ઐતિહ્ય ન૦ [सं.] પરંપરાગત વાત કે વર્ણન

ઐના, ૦છાલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ઐયામ પું૦ [अ.] સમય; પ્રસંગ (૨) ઋતુ;હવા

ઐયાર વિ૦ [अ.] ચાલાક; લુચ્ચું; ઠગ

ઐયો વિ૦ પું૦ આ; પેલો (એક કહેવતમાં 'ઐયો વહાલો બૈયો વહાલો, ત્યારે ધાડે કોને ઘાલો ?')

ઐરાવણ(-ત) પું૦ [सं.] (સં.) ઇંદ્રનો હાથી (ચૌદમાંનું એક રત્ન)

ઐરાવતી સ્ત્રી૦ [सं.] વીજળી

ઐલવિલ પું૦ [सं.] (સં.) કુબેર

ઐલ વિ૦ [सं.] ઇલા કે પૃથ્વીનું(૨)પું૦ઇલાનો પુત્ર

ઐશાની વિ૦ [सं.] ઈશાનકોણ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગા

ઐશ્વર્ય ન૦ [सं.] ઈશ્વરપણું (૨) સર્વોપરીપણું (૩) મોટાઈ; સાહેબી (૪) વિભૂતિ; સંપત્તિ. **૦શાલી(-ળી)** વિ૦ ઐશ્વર્યવાળું

ઐષીકાસ્ત્ર ન૦ [सं. ऐषीक+अस्त्र] બાણ (ઈષુ) વરસાવતું અસ્ત્ર (?)

ઐહલૌકિક વિ૦ [सं.] આ લોક સંબંધી

ઐહામુષ્મિક વિ૦ [सं.] આ લોક અને પરલોક સંબંધી [૦તા સ્ત્રી૦

ઐહિક વિ૦ [सं.] સાંસારિક; આ લોક સંબંધી.

ઐંટ (૦) ન૦ એક વનસ્પતિ

ઐંદ્ર વિ૦ [सं.] ઇંદ્રનું; ઇંદ્ર સંબંધી. **૦જાલિક** વિ૦ ખોટું; માયાવી; જાદુઈ. **-દ્રી** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રાણી (૨) પૂર્વદિશા [ઇંદ્રિયગમ્ય

ઐંદ્રિય, ૦ક વિ૦ [सं.] ઇંદ્રિયોને લગતું (૨)

ઓ

ઓ પું૦ [सं.] વર્ણમાળાનો બારમો અક્ષર–એક સ્વર. **૦કાર** પું૦ ઓ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઓકારવાળું

ઓ નામના બહુવચનનો પ્રત્યય (૨) સ૦ (કા.) તે; પેલું (૩) **અ૦** (રવ) **અરેરે;** ઓરે

ઓઇયાં (ઓ') અ૦ (રવ૦) ઓડકાર આવતાં થતો–કરાતો સંતોષજનક ઉદ્ગાર (૨) ન૦ ઓડકાર કે તેનો અવાજ (૩) ગટાપ કરી જવું, પચાવી પડવું–પાડવું તે. [**-કરવું** = જમ્યાના સંતોષનો ઉદ્ગાર કાઢવો; જમી લેવું (૨) લઈ લેવું; પચાવી પાડવું.]

ઓક ન૦ [सं.] ઘર; રહેઠાણ (૨) **આશ્રયસ્થાન**

ઓક (ઓ) સ્ત્રી૦ [दे. ओक्किअ] ઊલટી; બકારી. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ઊલટી કરવી (૨) [લા.] લીધેલું પાછું આપવું (૩) કહી નાખવું

ઓકળી સ્ત્રી૦ [सं. उत्कलिका, प्रा. उक्कलिआ] લહરી (૨) લીંપણની એક લહેરી જેવી દેખાતી ભાત. [**-પાડવી** = લીંપણમાં ઓકળી જેવી ભાત કાઢવી]

ઓકા(-ખા)ત (ઓ) સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ ઓખાત

ઓકાબ ન૦ [अ. उक़ाब] એક પક્ષી–મોટી જાતનું ગીધ, ગરુડ

ઓકારી (ઓ) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઓક સ્ત્રી૦] બકારી; ઊલટી. **-રો** પું૦ ઓકારી (૨) ઊલટી થતાં થતો અવાજ

ઓકાવવું (ઓ) સ૦ક્રિ૦ 'ઓકવું'નું પ્રેરક

ઓ.કે. અ૦ [इं. O. K.] આલબેલ; બધું બરોબર

ઓકટોબર પું૦ [इं.] ઈ. સ. નો દશમો મહિનો

ઓખડ(-દ) ન૦ [ओषधि] + ઓસડ; દવા (૨) ઇલાજ

ઓખણવું અ૦ક્રિ૦ [सं. उत्खन्, प्रा. उक्खण] ખોદી કાઢવું; ઉખેડી નાખવું (૨) વગોવવું; ખોડો કાઢવી; હેરાન કરવું (૩) [दे. उक्खण] ખાંડવું

ઓખદ ન૦ + જુઓ ઓખડ

ઓખદિયું ન૦ જુઓ ઓસડિયું

ઓખર (ઓ) ન૦ [सं. अवकर, प्रा. ओकरग = વિષ્ટા] નરક; ગંદવાડ [**-કરવું** = (ગાય ભેંસ ઇ૦ ઢોરે) નરક ખાવું; ઓખરવું.] **૦વાડો, -રા(વા)ડો** પું૦ ઉકરડો; ગંદવાડ. **-રાયેલું** વિ૦ ઓખર કરેલું હોય એવું. (ઢોર). **૦વું**

સ૦ક્રિ૦ (ઢોરે) ઓખર કરવું; મળમૂત્રાદિ ગંદવાડ ખાવી. **-રિયું, -રી** વિ૦ ઓખર કરનારું. **-રો** પું૦ ઓખર

ઓખરાડ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ઓખરાયેલું, ઓખરિયું, ઓખરી, ઓખરો (ઓ) જુઓ 'ઓખર'માં

ઓખવવું સ૦ક્રિ૦ છાલ ઉતારવી(૨)એકઠું કરવું

ઓખવાડો (ઓ) પું૦ જુઓ 'ઓખર'માં

ઓખા (ઓ) સ્ત્રી૦[सं. उषा] (સં) અનિરુદ્ધની પત્ની–ઉષા (૨) ન૦ જુઓ ઓખામંડળ

ઓખાઈ (ઓ) વિ૦ ઓખામંડળનું,–ને લગતું

ઓખાણું (ઓ) ન૦ જુઓ ઉખાણું

ઓખાત(-દ) (ઓ) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઓકાત] ગજું; તાકાત; ગુંજાશ (૨) મામલત; વિસાત. [**-બગાડી દેવી, નાખવી** = ખૂબ મારવું(૨) કોઈને ખરાબ કરી મૂકવું.] [એક ભાગ

ઓખામંડળ (ઓ) ન૦ (સં.) કાઠિયાવાડનો

ઓખાંગવું અ૦ક્રિ૦ આખલાનું બરાડવું; બાંધડવું [સિક્કો

ઓખી (ઓ) સ્ત્રી૦ કાઠિયાવાડનો એક અસલી

ઓગ(-ગા)ટ, -ઠ (ઓ) પું૦; ન૦ ઓગાટ

ઓગણચાળીસ વિ૦ [एकोनचत्वारिंशत् प्रा, एगूणचत्तालीस] ૩૯ [प्रा. एगूणतीस] ૨૯

ઓગણતી(-ત્રી)સ વિ૦ [सं. एकोन्‌त्रिंशत्,

ઓગણપચાસ વિ૦ [सं. एकोनपंचाशत्]૪૯

ઓગપદાયો, ઓગણપડો પું૦ પ્રણવમંત્ર;ૐ

ઓગણસાઠ વિ૦ [सं. एकोनषष्टि] ૫૯

ઓગણો (ઓ) પું૦ બ૦ વ૦ ધાણી શેકતાં કે અનાજ દળતાં એમ ને એમ રહી ગયેલા દાણા

ઓગણિયા પું૦બ૦વ૦ [ઓગણીસ] ૧૯ × ૧ થી ૧૦નો ઘડિયો

ઓગણિયું ન૦ સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણું

ઓગણીસ વિ૦[सं. एकोनविंशति] ૧૯. **-સા** પું૦બ૦વ૦ ઓગણિયા

ઓગણું ન૦ જુઓ ઓગણિયું

ઓગણોતેર વિ૦ [જુઓ અગણોતેર] ૬૯

ઓગણ્યાએંશી(-સી) વિ૦ [જુઓ અગણ્યાએંશી] ૭૯

ઓગસ્ટ પું૦ [इं.] ઈ. સ. નો ૮મો મહિનો

ઓગલો (ઓ) પું૦ ગલોફું (૨) રાંધવામાં રહી ગયેલો એક તરફનો કાચો ભાગ

ઓગળવું (ઓ) અ૦ક્રિ૦[सं. अप(-व)+गल् ?] ઘનનું પ્રવાહી થવું; પીગળવું (૨) (શરીર) ગળી જવું; સુકાવું (૩) પ્રવાહીમાં પ્રવાહી થઈને મળવું, એકરસ થવું. (જેમ કે ખાંડ હજી દૂધમાં ઓગળી નથી.) (૪) [લા.] નરમ થવું; દયા લાવવી; અસર થવી

ઓગાટ(-ઠ) (ઓ) પું૦; ન૦ ઓગટ; ઢોરનું છાંડ્યું ઘાસ; ઓગાસ

ઓગાન પું૦ પાણીનું મોજું

ઓગા(-ઘા)સ (ઓ) પું૦; ન૦ જુઓ ઓગાટ

ઓગાર (ઓ) પું૦ [सं. उद्गार, प्रा. उग्गार] ઓગાટ; ઓગાળ

ઓગાળ (ઓ) પું૦ [ઓગાળવું] ચાવીને રસ બનાવેલી વસ્તુ (૨) [सं. उद्गार, प्रा. उग्गाल, ओग्गाल] ઓગાટ

ઓગાળવું (ઓ) સ૦ ક્રિ૦ 'ઓગળવું'નું પ્રેરક (૨) ધીમે ધીમે–વાગોળતા જાણે–ખાઈ જવું [प्रा. ओग्गाल = વાગોળવું] (ઉદા૦ બેઠો બેઠો બે લાડુ ઓગાળી ગયો.) [જથ્થો

ઓઘ પું૦[सं.] પૂરનું પાણી; પ્રવાહ (૨) ઢગલો;

ઓઘડ (ઓ) વિ૦ [म. अवघड] અણઘડ; ભોટ; બોથડ (૨) લાગણી વગરનું; ભયના ભાન વગરનું. ૦**નાથ** પું૦ ઓઘડ માણસ

ઓઘરાળું (ઓ) વિ૦ ઓઘરાળાવાળું. **-ળો** પું૦ પ્રવાહી ખોરાક પીરસવાનો પહોળા ઊંડા મોંનો અને ટૂંકા દાંડાનો એક ચમચો; ડૂઘો (૨) ઓગાળનો ડાઘ; રેલા જેવો દાઘ. [म. ओघळ, प्रा. ओग्गल ?] [આંતરી; ઝૂલ

ઓઘરી સ્ત્રી૦ કપડાને છેડે છૂટા રહેલા તાંતણા;

ઓઘલો પું૦ જુઓ ઓઘો [**-ઓઘવો, વાળવો** = ઓઘો કરવો.] **-વવું, -વું** સ૦ક્રિ૦ ઓઘો કરવો; ખડકવું

ઓઘામણ સ્ત્રી૦ તિરસ્કાર (૨) ત્રાસ

ઓઘાવવું સ૦ક્રિ૦ ઝૂડવું (ડૂંડાં વગેરેને) [કા.] (૨) 'ઓઘાવું'નું પ્રેરક [દુઃખી થવું

ઓઘાવું અ૦ક્રિ૦ અમૂઝાવું; ગભરાવું (૨) પીડાવું;

ઓઘાસ પું૦; ન૦ જુઓ ઓગાટ; ઓગાસ

ઓઘો પું૦ [सं. ओघ; दे. उग्घाअ?] ઓઘ; ગંજી (૨) ગોટો; ફગફગતા વાળનો જથો (૩) જમણ જમનારાનો મોટો સમૂહ (૪) [જૈન] રજોયણો

ઓઘોડોઘો પું૦ છોકરાંની એક રમત

ઓચર(-રિયું) (ઓ) ન૦ [इं. वाउचर?] જુઓ ઓચરિયું [ઉચ્ચરવું; બોલવું

ઓચરવું (ઓ) સ૦ ક્રિ૦ [सं. उच्चर्] (પ.)

ઓચરિયું (ઓ) ન૦ [જુઓ ઓચર] બિલ; આધારરૂપ (હિસાબી) કાગળ; દસ્તાવેજ; 'વાઉચર'

ઓચવું (ઓ) સ૦ ક્રિ૦ [सं. अवचय, प्रा. ओच्चय?] ઈચવું; ઠાંસીને ખાવું

ઓચાવું (ઓ) અ૦ક્રિ૦ 'ઓચવું'નું કર્મણિ; ખાઈ ખાઈને હાંસાઈ જવું; વધુ ખાવા ઉપર અણગમો થઈ જવો

ઓચિંતું (ઓ) વિ૦ અણચિંતવ્યું (૨) અ૦ અણધારી રીતે; એકદમ

ઓચ્છવ (ઓ) પું૦ [सं. उत्सव, प्रा. उच्छव] ઉત્સવ; ઉજવણી (આનંદ કે ખુશાલીના કે સપરમા દિવસની) (૨) (મંજીરા મૃદંગ ઇ૦ સાજ સાથે કરાતું) ભજનકીર્તન. [**-થવો** = (વ્યંગમાં) આવી બનવું; આફત ઊતરવી.]

ઓછ,૦પ સ્ત્રી૦ [ઓછું] ઓછાપણું; ખોટ. [**ઓછ મૂકવી** = કસર કે મણા રાખવી; બાકી છોડવું.] [+ઉછંગ; ખોળો

ઓછંગ (ઓ) પું૦ [सं. उत्संग, प्रा. उच्छंग]

ઓછાડ (ઓ) પું૦ ઢાંકવા-પાથરવાનું વસ્ત્ર; ચાદર (૨) ઓઢો. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. अवच्छद्, प्रा. ओच्छाय] ઢાંકવું; ઓઢાડવું (૨) છાવું; છાંયડો થાય એમ કરવું

ઓછાયો (ઓ) પું૦ [सं. अपच्छाय] છાયો; પડછાયો (૨) સંકોચ; લાજ. **-વું** અ૦ક્રિ૦ ઓછાયો-છાયો કે પડછાયો પાડવો.

ઓછાવું અ૦ ક્રિ૦ [ઓછું] ઓછું થવું (૨) હલકું-નઠારું થવું

ઓછાશ સ્ત્રી૦ [ઓછું] ઓછપ; ઓછાપણું

ઓછિયાં ન૦બ૦વ૦ અછોઅછોવાનાં કરવાં તે; લાડ [**-કરવાં** = લાડ લડાવવાં.]

ઓછિયો પું૦ ઓછાયો (૨) સંભાળ (૩) લાડ (૪) [ચ] સારા અવસરના શુકન સાચવવા ક્યાંય રોવા-કૂટવા ન જવું તે

ઓછું વિ૦ [दे. उच्छ] જોઈએ તેથી થોડું; કમી (૨) અધૂરું; ઊણું (૩) ઊતરતું; હલકું. [**-આણવું** = 'ઓછું લાવવું' જુઓ. **-આવવું** = ઓછું લાગવું; મન દુભાવું; ખોટું લાગવું (૨) પોતાને વિષે કમી કે ઊતરતાપણું લાગવાની મન પર અસર થવી; હીન ભાવ અનુભવવો. **-થવું** = ટળવું; દીસતું રહેવું. **-પડવું** = કમી કે ઓછું છે એમ લાગવું; તેનું દુઃખ કે અપમાન લાગવું. **-પાત્ર** = હલકી લાયકાતનું કે હલકા કુલનું (૨) પેટમાં વાત ન રહે એવું (૩) અભિમાની; બડાઈખોર. **-લાગવું** = દિલ દુભાવું; ઓછું આવવું. **-લાવવું** = ઓછું આવવું જુઓ. **ઓછી પાંસળી** = જરાક ગાંડપણ. **ઓછે પાટલે બેસવું** = ગાળ ભાંડી બેસવું; તપી જવું; જાત ઉપર જવું (૨) સામાની નજરમાં હલકા જણાવું કે ઊતરવું. **ઓછા ઊતરવું** = કસોટીમાં કાચું નીવડવું; પાછું પડવું. **ઓછું ઓછું થઈ જવું** = પ્રેમ કે હર્ષના ભાવથી તરબોળ થઈ જવું.] **૦અધિકું**, **૦વત્તું** વિ૦ ઓછું કે વધારે; થોડુંઘણું. **-છા પેટનું** વિ૦ જુઓ 'ઊણા પેટનું. **-છાબોલું** વિ૦ થોડું બોલનારું

ઓજ ન૦ જમીન કે ચણતરમાંનો અંદરથી નીકળતો ભેજ (૨) મરણ સમયે મોંમાંથી નીકળી પડતું ફીણ

ઓજ,૦સ ન૦ [सं.] જુઓ ઓજસ

ઓજવું અ૦ક્રિ૦ [सं. ओज्] વધવું

ઓજસ ન૦ [सं.] શુક્રધાતુમાંથી તત્ત્વરૂપે બની કાંતિ ને પ્રભાવરૂપે વિરાજતી શરીરની ધાતુ (૨) પ્રકાશ; તેજ (૩) બળ; પ્રતિભા; પરાક્રમ (૪) ચૈતન્ય. **-સ્વિતા** સ્ત્રી૦. **-સ્વિની** વિ૦ સ્ત્રી૦, **-સ્વી** વિ૦ ઓજસવાળું

ઓજાર (ઓ) ન૦ [अ.] રાચ; હથિયાર; કાંઈ કરવા માટેનું યંત્ર-સાધન

ઓજોગુણ પું૦ [सं.] ઓજસનો ગુણ

ઓઝટ (ઓ) સ્ત્રી૦ તમાચ (સુ.)

ઓઝટ (-ડ, -બ) સ્ત્રી૦ ઓછાયો (૨) [दे.

ओज्झ = મેલું ?] ઝપટ; અડફટ (ભૂતપ્રેતની). [**–લાગવી** = ઓઝટમાં આવવું; ભૂતપ્રેતની ઝપટમાં આવવું.]

ઓઝડવા પું૦ (ભૂતપ્રેતાદિની) ઝપટનો પવન–અસર

ઓઝડવાયું વિ૦ અરધું દેખાતું અને અરધું [ન દેખાતું

ઓઝણું (ઑ) ન૦ દાયજો; કન્યાને પિતા તરફથી મળતી સંપત્તિ કે દાસદાસી (૨) ગરાસિયાની કન્યાને પરણીને તેડી લાવવા માટે જતી ખાંડા સાથેની વહેલ

ઓઝપવું અ૦ક્રિ૦ સંકોચ આવવો; શરમાવું

ઓઝબ સ્ત્રી૦ જુઓ ઓઝટ

ઓઝમ (ઑ) પું૦ વણછો

ઓઝરિયું ન૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ

ઓઝરી સ્ત્રી૦, **–રું**. ન૦ (ચ.) [दे. ओज्झरी] હોજરી; પેટ

ઓઝલ (ઑ) પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [हिं.] પડદો; બુરખો (૨) જનાનો. [**–પાળવું** = લાજ કે પડદાનો રિવાજ પાળવો; ઓઝલ–પડદામાં રહેવું. **–રહેવું** = ઓઝલમાં રહેવું; ઓઝલ પાળવું (૨) [લા.] શરમાવું.] **૦પડ(–ર)દો** પું૦ સ્ત્રી પુરુષની બેઠક જુદી પાડનાર પડદો (૨) ઘૂમટાનો–લાજ કાઢવાનો રિવાજ. **૦વાયું** વિ૦ પડદેનશીન

ઓઝંપો પું૦ સંકોચ; શરમ (૨) અજંપો

ઓઝા પું૦ [सं. उपाध्याय, प्रा. उअज्झाअ, ओज्झाय] બ્રાહ્મણોમાં એક અટક

ઓઝાડ પું૦ જુઓ ઓછાયો

ઓઝો પું૦ [दे. वोज्झ? જુઓ म. ओझें] કુંભાર. **–ઝી** સ્ત્રી૦ કુંભારણ

ઓટ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं अपवर्त्, प्रा. ओहट्ट] ભરતીનું ઊતરી જવું તે (૨) ઓથું; પડદો [दे. ओहट्ट; हिं.] (૩) [લા.] પડતી (૪) અ૦ પરત; વળતું

ઓટ ન૦ [इं.] એ નામનું (જવ જેવું) એક વિલાયતી ધાન્ય

ઓટણ ન૦ ઓટવું તે (૨) બખિયો. **–ણી** સ્ત્રી૦ [ઓટણ (૨) ઓટાઈ

ઓટલી સ્ત્રી૦ નાનો ઓટલો. **–લો** પું૦ જુઓ ઓટો [**–ઊડવો** = ખૂબ નુકસાન થવું; પાયમાલ થવું (૨) વંશ જવો; નિઃસંતાન થવું; ઊમરો ઊખડી જવો. **–ઘસી નાંખવો** = 'ઊમરો ઘસી નાંખવો'; વારંવાર ફેરા ખાવા (આજીજી કે ખુશામત કરવા). **–બેસવો** = ઓટલો ઊઠવો. **–ભાગવો** = ઘરમાં કંકાસ નિપજાવવો; ઘર વણસાડવું (૨) નિંદા કે કૂથલી કરવી. **–વળવો** = જુઓ 'ઓટલો ઊઠવો કે બેસવો' (૨) એક એકનાં છાનાં ઉઘાડાં કરી લડી પડવું. **–વાળવો** = મીડું વાળવું; ખૂબ બગાડી મૂકવું. **ઓટલે બેસવું** = (ઉઘરાણી કરવા) ઉમરા વચ્ચે બેસવું; તગાદો કરવો (૨) ઘરબાર વગરના થવું; હાલ હવાલ થવા (૩) (વેશ્યાએ) તેનો ધંધો કરવો.]

ઓટવું સ૦ક્રિ૦ બખિયો દેવો; કપડાની કિનારી અંદર વાળીને સીવવું (૨) [हिं. औटना] ઉકાળી, ઘસી કે હલાવીને એકરસ કરવું

ઓટાઈ(–મણી) સ્ત્રી૦, **–મણ** ન૦ ઓટણ (૨) ઓટવાનું મહેનતાણું

ઓટી સ્ત્રી૦ [दे. उअट्टी, म.] કમર ઉપરના વસ્ત્રનું વાળીને બંધ જેવું કરાતું પડ. [**ઓટીમાં ઘાલવું** = બરોબર સંતાડવું (૨) કાબુમાં લેવું.]

ઓટીગણ પું૦ ઉટીગણ; એક વનસ્પતિ

ઓટીવાર વિ૦ ગુપ્ત વાત બહાર પાડવાની આદતવાળું; ભડભડિયું (૨) વાતોડિયું; બહુબોલું

ઓટો પું૦ [हिं., म. ओटा] ઓટલો; બેઠક તરીકે વપરાય એવી ઘરને અડીને કરાતી ઊંચી જગા

ઓઠ (ઑ) પું૦ [सं. ओष्ठ, प्रा. ओट्ठ] હોઠ. [**–ઊઘડવા** = મોં ફાટવું; બોલાવું; શબ્દ નીકળવો. **–ઉઘાડવા** = મોં ફાડવું; શબ્દ કાઢવો; (સામેથી) બોલવું. **–કરડવા** = નિરાશા કે હતાશા યા પસ્તાવાની લાગણીથી તેમ કરવું; હતાશ થવું; પસ્તાવું. **–પીસવા** = (ક્રોધથી) ગુસ્સે થવું. **–સુધી આવવું** = બહાર નીકળવાને માટે–બોલાવા માટે શબ્દો તૈયાર હોવા; હમણાં બોલાય એમ હોવું.]

ઓઠવવું (ઑ) સ૦ક્રિ૦ ખોટી વસ્તુ ગોઠવી દેવી; જૂઠું બોલવું (૨) મૂકવું; ગોઠવવું (૩) ચાંપીને ખાવું

ઓઠંગવું સ૦ક્રિ૦ [म. ओठंगणें] જુઓ અઢિંગવું

ઓઠંગિયું, ઓઠિં(–ઠીં)ગણ ન૦ [म. ओठंगण] જુઓ અઢિંગણ

ઓઠું (ઑ) વિ૦ [दे. ओत्थअ = ખિન્ન ?] મોઠું;

ઝાંખું(૨)ન૦ [प्रा. ओत्थअ = ઢાંકેલું ?]ઓથું; પડદો;આંતરો(૩)આંતરાને લીધે અંધારું અને એકાંત હોય તેવી જગા(૪)છુપાવાની કે આશરો લેવાની જગા (૫) છાયા; પડછાયો; ઓળો (૬) ડાઘો;ડબકો (૭)બહાનું(૮) નમૂનો; બીબું (૯) પૂતળું; ઓડું (૧૦) મહેણું

ઓડ વિ૦ (૨) પું૦ [दे. उड्ड] (ખોદવાનું કામ કરનારી)એ નામની જાતનું (માણસ).૦ણ સ્ત્રી૦ ઓડ જાતની સ્ત્રી

ઓડ (ઓ) પું૦ પવન રોકવાનો પડદો; ઓથું

ઓડ (ઑડ,) સ્ત્રી૦[दे. अवड्डा] બોચી; ગરદન. -ડિયાં ન૦બ૦વ૦ બોચી પરના વાળ

ઓડકાર પું૦ [સર૦ हि. डकार] પેટનો વાયુ મોંમાંથી નીકળતાં થતો ડકાર

ઓડનું ચોડ (ઓ,ચો) વિ૦ [म. ओंड = ઊંડું ?] કેવાનું કેવું !; વિચિત્ર; ઊંધું અવળું જ. [-વેતરવું, ઓડને ઠેકાણે ચોડ વેતરવું = ઓડનું ચોડ કરવું; સાવ ઊંધું કે વિચિત્ર જ કરી મૂકવું.]

ઓડવ વિ૦ [सं.] પાંચસ્વરવાળો (રાગ)

ઓડવું ન૦ એક ફળ (૨) હોડકું (૩) સ૦ક્રિ૦ [म. ओडवणें] સામે ધરવું; રજૂ કરવું (૪) [हिं. ओडना] ખાળવું; રોકવું (૫) [म. ओढणें] ખેંચવું (૬) અ૦ ક્રિ૦ મુશ્કેલીથી બોલવું-પોતાનો અર્થ સમજાવવો

ઓડાટ (ઓ) પું૦ (સુ.) ઓડામણ; તકલીફ

ઓડામણ વિ૦ ઉદાર; દાતાર; મદદગાર(૨)સ્ત્રી૦ (સુ.) તકલીફ

ઓડાવું અ૦ક્રિ૦ આકર્ષાવું; ઇચ્છતા થવું (૨) (સુ.) તકલીફ વેઠવી (૩) 'ઓડવું'નું કર્મણિ

ઓડિયો (ઓ) પું૦ પ્રતિપક્ષી ગમે તેમ વર્તે તોયે પોતાને જ ફાવે તેવી યુક્તિ કે જાળ. -યાબાજી સ્ત્રી૦ ઓડિયો રચવામાં કુશળતા

ઓડું ન૦ [दे. अवडअ] ખેતરનો ચાડિયો (૨) રમકડું; પૂતળું; કામચલાઉ ખોટી રીતે ઊભું કરેલું નકામું માણસ

ઓડો પું૦ કર ઉઘરાવવાનું રસ્તા ઉપરનું થાણું; ચોકી (૨) [કા.] કરસણને-ઝાડને બાળી મૂકે એવો દક્ષિણનો પવન

ઓઢણ(-ણું) ન૦ [दे. ओड्ढण] (સ્ત્રીઓ અને છોકરીઓનું) ઓઢવાનું-પહેરવાનું એક વસ્ત્ર. -ણી સ્ત્રી૦ (છોકરીનું) ઓઢણું. -વું સ૦ ક્રિ૦ શરીર કે માથું ઢાંકવું; શરીર કે માથા પર ધારણ કરવું (૨) [લા.] વહોરવું; માથે લેવું(૩) દેવાળું કાઢવું. [(કોઈ વસ્તુને) ઓઢે કે પાથરે ?=શા ખપની છે ? નકામી છે, કશા વેંતની નથી-એમ બતાવે છે. (ચ.)]

ઓઢાડ પું૦ [प्रा. ओहाडण?] આચ્છાદન; ઢાંકણ. -વું સ૦ ક્રિ૦ 'ઓઢવું'નું પ્રેરક.

ઓઢો પું૦ જુઓ ઓઢાડ

ઓણ (ઓ') અ૦ આ સાલમાં (૨) [सं. अधुना, प्रा. अहुणा] ચાલુ સમયમાં. -ણૂંકું વિ૦ આ સાલનું [ઉદ્ગાર

ઓત અ૦ (ર૦) ઓત્તારી; આશ્ચર્યનો એક

ઓતણી સ્ત્રી૦ [ઓતવું] ઓતવું તે (૨) ઓતવાનું પાત્ર (૩) ઓતવાની કળા; ભરતરનું કામ (૪) ધાતુ ગાળવાની ભઠ્ઠી (૫) ઓતવાનું મહેનતાણું

ઓતપ્રોત વિ૦ [सं.] એકબીજામાં પરોવાયેલું; એકબીજા સાથે વણાઈ ગયેલું-મળી ભળી ગયેલું (૨) તલ્લીન; તન્મય

ઓતરંગ (ઓ) પું૦; ન૦ [सं. उत्तरंग] બારસાખનો ઉપલો ભાગ

ઓતરાતું(-દું) (ઓ) વિ૦ [सं. उत्तर] ઉત્તર દિશાનું; ઉત્તર તરફનું

ઓતવું સ૦ક્રિ૦ [म. ओतणें] ધાતુનું ભરતરનું કામ કરવું [ગૂમ થવું; સરી જવું

ઓતળવું ([illegible] ૦ક્રિ૦ ભૂલી જવું(૨)અ૦ક્રિ૦

ઓતાડું (ઓ) વિ૦ આડફેટું; અપરિચિત

ઓતાર (ઓ ?) પું૦ [सं. अवतार] ઉતાર (૨) [શરીરમાં દેવ આવવાથી ઊપજતો] કંપ-ધ્રૂજ

ઓતારી પું૦ [ઓતવું] ઓતવાનું કામ કરનાર આદમી

ઓતિયારી પું૦ મહંત; મઠાધ્યક્ષ

ઓતુ પું૦ [सं.] વાણો (૨) સ્ત્રી૦ બિલાડી

ઓત્તર વિ૦ [सं. उत्तर] + ઓતરાતું (૨) સ્ત્રી૦ ઉત્તરદિશા

ઓત્તારી અ૦ (ર૦) અહો ! વાહ રે !

ઓથ (થ, ?) સ્ત્રી૦ આશરો; શરણ (૨) મદદ

ઓથમીર (ઓ ?) પું૦ 'અક્કલનો' જોડે જ આવે છે. જુઓ 'અક્કલમાં.'

ઓથમી જીરું ન૦ ઔષધિ

ઓથરવું અ૦ક્રિ૦ ઓથાર — ભયંકર સ્વપ્ન આવવું [નાહિંમત થઈ જવું

ઓથવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) ઓથે ભરાઈ જવું;

ઓથાર (ઓ) પું૦ [दे. ओत्थरिअ = આક્રમણ કરનાર ?] ભયંકર સ્વપ્ન; સ્વપ્નમાં કોઈ છાતી ઉપર ચડી બેઠું હોય એમ લાગવું તે (૨) + મૂર્ખ; અક્કલનો ઓથમીર. [**ઓથારે ચાંપવું** = ભયંકર સ્વપ્ન આવવું; સ્વપ્નમાં કોઈ છાતી પર ચડી બેસે એમ લાગવું [૭ અર્થો)

ઓથું (ઓ) ન૦ જુઓ 'ઓઠું' (૨, ૩, ૪, ૫,

ઓથો (ઓ) પું૦[प्रा. ओत्थअ, सं. अवस्तृत ?] ઓથ (૨) વચ્ચે આવવું તે (૩) છાંયો

ઓદન પું૦; ન૦ [सं.] રાંધેલા ચોખા

ઓદર ન૦[सं. उदर] + ઉદર. ૦વું સ૦ક્રિ૦(કા.) પચવું; હજમ થવું (૨) સુખેથી ભોગવવું

ઓદા પું૦ બ૦ વ૦ ગાડાના ચીલામાં પાડેલા ખાડા (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) આપદા

ઓદારવું (ઓ ?)સ૦ક્રિ૦[सं. अवदार्]વિદારવું; ચીરવું (૨) ખેડવું

ઓદીચ (ઓ) પું૦ જુઓ ઔદીચ્ય

ઓદો (ઓ) પું૦ ઔદીચ્ય (તુચ્છકારમાં)

ઓદુંકોદું ન૦ (કા.) કૂચા–કચરા જેવું ભેગું કરેલું મિશ્રણ

ઓદ્ધ(–ધ)વ પું૦ (સં.) જુઓ ઉદ્ધવ

ઓધ ન૦ [सं. ओधस् ; બાવલું (૨) સ્ત્રી૦ વંશ; કુળ(૨)વારસો. [**ઓધે ઊતરવું** = બાપના ગુણદોષ રોગ ઇ૦નું વારસામાં આગળ ચાલવું] [(૨) (સં.) ઊછરવું

ઓધરવું (ઓ) અ૦ ક્રિ૦ + જુઓ ઉદ્ધરવું

ઓધવ (ઓ) પું૦ (સં.) [જુઓ ઉદ્ધવ] ઓદ્ધવ

ઓધવાડો પું૦ [જુઓ ઓધ] ઓલાદ, સંતતિ

ઓધવું અ૦ ક્રિ૦ ગોઠવું; ગમવું [આધાન

ઓધાન (ઓ) ન૦ [सं. आधान] ગર્ભ રહેવો તે;

ઓધાર (ઓ) પું૦+જુઓ ઉદ્ધાર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉદ્ધારવું

ઓધિયો પું૦ લાગ; તાકડો [ટેકો કરવો

ઓધે લેવું = (કાંઈ ધકેલવા કરવા) ખાંધ દેવી;

ઓદ્દો, –દ્દેદાર, –દ્દેદારી જુઓ 'હોદ્દો'માં

ઓનાળવું સ૦ક્રિ૦(કા.) દાણાને પાણીમાં તરતા રાખી ધોવા (૨) ચાવ્યા વગર ખૂબ ખાવું –ઓર્યે જવું (તિરસ્કારમાં)

ઓપ પું૦[दे. ओप्प, ओप्पिअ = ઘસીને ઓપેલું] ચળકાટ; ઢોળ (૨) સફાઈ; શોભા. [**–આપવો, ચડાવવો, દેવો** = ઓપાવવું (૨) ઉપરની સફાઈ કે શોભા કરવી.] ૦દાર વિ૦ ઓપવાળું. ૦ણી સ્ત્રી૦ ઓપ (૨) ઓપ ચડાવવાનું ઓજાર

ઓપટી સ્ત્રી૦ [सं. आपत्ति] અડચણ; મુશ્કેલી (૨) અટકાવ; ઋતુ (૩) સુવાવડ. [**–આવવી; પડવી** = ઓપટી. થવી. **–કાઢવી, સાચવવી** = ઓપટીના સમય કે ઘાંટીમાંથી સુરક્ષિત બહાર આવવું, તેને પાર કરી જવી; બચવું. **ઓપટીનો માણસ** = ઓપટીમાં કામનો–મદદગાર માણસ. **ઓપટીમાં આવવું** = સપડાવું; ફસાવું; ભરાઈ પડવું.]

ઓપવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઓપ] શોભવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ માંજી ઘસીને ચળકતું કરવું (૩) [સોનારૂપાનો] ઢોળ ચઢાવવો

ઓપરેશન ન૦ [इं.] દાક્તરી શસ્ત્રક્રિયા; નસ્તર; વાઢકાપનું કામ [અમલદાર

ઑફિસ સ્ત્રી૦ [इं.] કાર્યાલય. ૦ર પું૦ (મોટો)

ઓબલો પું૦ મૂછનો થોભિયો

ઓબળાહું ન૦ બગાસું (કા.) [નદીનો કાંપ

ઓબાળ(–ળો) પું૦ ઉબાળો; બળતણ (૨)

ઓભા સ્ત્રી૦ મુશ્કેલી; ઉપાધિ; પીડા. ૦મણ(–ણી) સ્ત્રી૦ ઓભાવું તે. ૦વું અ૦ક્રિ૦ મુશ્કેલીમાંથી –પ્રસૂતિની પીડામાંથી છૂટવાને વલખાં મારવાં (૨) અમૂઝાવું; સલવાવું; ઉપાધિ કે પંચાતમાં આવી પડવું

ઓમ્ પું૦[सं.] વેદનો પહેલો અને પવિત્ર ઉચ્ચાર; પ્રણવ; ॐ. ૦કાર પું૦ ઓમ્; પ્રણવ (૨) ઓમ્ એવો ઉચ્ચાર

ઓય અ૦ (રવ૦) આશ્ચર્ય અથવા શોકનો ઉદ્ગાર. ૦ઓ(–ઓ)ય રે અ૦ શોક કે ઊંડા દુઃખનો ઉદ્ગાર. ૦રે અ૦ ઓય

ઓર સ્ત્રી૦ ઉરાઉરી; ચડસાચડસી (૨) પું૦ [ક.] પાણીની ઓટ

ઓર (ઓ) વિ૦ [सं. अपर, प्रा. अवर, हिं. और] અવર; અન્ય; બીજું (૨) [दे. ओर = સુંદર ?] નિરાળું; અસાધારણ; વિચિત્ર

ઓર (ઓ) સ્ત્રી૦ [सं. उल्व ?] ગર્ભના રક્ષણ માટે તેના ઉપર રહેતું પાતળી ચામડીનું પડ (૨) કેરીને પાકવા નાખવી તે

ઓરડી સ્ત્રી૦ [सं. अपवरक] નાનો ઓરડો. **-ડો** પું૦ મોટો – મુખ્ય ખંડ કે કોઈ પણ ખંડ(૨)[ચ.] ઘરની પરસાળ પછીનો ખંડ(૩) ઘર (૪) [લા.] અંતઃપુર (૫) ભંડાર; ખજાનો. [**ઓરડાનું ધન ઓટલે આવવું**=ઘરની દોલતનો દેખાવ કે ઠઠારો કરવો. **ઓરડા સામું જોવું**=પોતાના ઘરની સ્થિતિ – આર્થિક સ્થિતિ જોવી વિચારવી; ઓરડો તપાસવો. **ઓરડે અજવાળું હોવું**=ઘરમાં ધનદોલત કે સંતાન હોવાં. **ઓરડે તાળાં દેવાવાં**=ઘર બંધ થવું – ન-સંતાન જવું; વંશવેલો અટકવો. **ઓરડે બેસવું**=સ્ત્રીએ રાંડવું; ખૂણો પાળવો. **ઓરડો અજવાળવો**=(લક્ષ્મી ને સંતાનથી) ઘર શોભાવવું – રૂડાં વાનાં કરવાં. **-કરવો**= ઘર ઝાલીને — ઓરડામાં બેસી રહેવું(૨)ઉંમરે પહોંચતાં દંપતીએ અલગ સૂવું. **-તપાસવો**= જુઓ ઓરડા સામું જોવું. **-દેવાવો,-વસાવો** =જુઓ ઓરડે તાળાં દેવાવાં. **-સાચવવો** =ઘરની ધનદોલતની તપાસ રાખવી.]

ઓરણી સ્ત્રી૦ [ઓરવું]ઓરવું તે(૨)ઓરણીનો સમય (૩) ઓરવાનું એક સાધન;ચાવડું (૪) દળવાની ઘંટીનું મોં, જેમાં દળણું ઓરાય છે. (૫) મોંમાં ઓરવું – ખા ખા કરવું તે (તુચ્છકારમાં). **-ણું** ન૦ જુઓ 'ઓરણી' ૧,૩,૪ અર્થો(૨)ઓરવાની વસ્તુ (અનાજ,બી ઇત્યાદિ) (૩) મોમાં ઓરવાનું. ખાવાનું (તુચ્છકારમાં)

ઓરત (ઓ) સ્ત્રી૦ [अ.] સ્ત્રી; બૈરી

ઓરતો (ઓ) પું૦ [सं. आतुरत्व, प्रा. आउर = આંતુર] ઓરિયો; લહાવાની ઉમેદ. [**-રહી જવો**=મનની ઇચ્છા મનમાં રહી જવી — સફળ ન થવી. **-વીતવો**=તે પૂરી થવી.]

ઓરથેરું વિ૦ (કા.) વધારે ઓરું – નજીક

ઓરદોર પું૦ મગરૂરી; અભિમાન

ઓરપવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. ओरपणें]ઉઝરડવું

ઓરપો પું૦ [જુઓ ઓળીપો](ચ.) લીંપણની ઓકળીઓની એક ઊભી હાર કે પટ

ઓરમાઈ(-ન, -યું) (ઓ) વિ૦[सं.अ- प्रा. अवरमाउ] સાવકું (મા બાળકો માટે). [**ઓરમાયું કરવું**=(બાળકને) સાવકી મા આણવી; બીજી વાર પરણવું (જેથી પહેલીનું બાળક ઓરમાયું થાય.) (૨) બાળકને અણમાનીતું કે ઓછું વહાલું કરવું; ઓરમાયા પેઠ વર્તવું.]

ઓરશું ન૦ એક મિષ્ટાન્ન – ત્રણધારી લાપસી

ઓરવણી સ્ત્રી૦ ઓરવવા માટેની – વસ્ત્ર સૂકવવાની દોરી કે વાંસ; વળગણી

ઓરવવું સ૦ ક્રિ૦ છૂટું છૂટું કરીને સૂકવવું (વસ્ત્ર વગેરે) (૨) [म. ओलवणें, प्रा. ओल्ल = ભીંજવવું](ખેતરને ખેડવા પોચું કરવા) પાણી પાવું (૩) ભીંજવવું; કરમોવવું

ઓરવું સ૦ક્રિ૦ -માં નાખવું; દરેડો કરવો(જેમ કે ઘંટીમાં દળવાનું અનાજ) (૨) [બી] પેરવાં; ઓરણીથી (ખેતર) વાવવું (૩) [રાંધવા માટે] દાણા આધણમાં નાખવા (૪) મોંમાં ઓરવું – નાખવું; ખાવું (તુચ્છકારમાં)

ઓરવો પું૦ [म. ओरवा] ગોદી; વહાણો નાંગરવાની જગા

ઓરશિ(-સિ)યો પું૦ [दे. ओहरिस; हिं. होरसा] સુખડ ઇત્યાદિ ઘસવાનો પથ્થર. [**ઓરશિયા જેવું કપાળ**=સાવ સાફ – ટીલા ચાંલ્લા વગરનું, કે કોઈ ભાગ્યરેખા વગરનું – દુર્ભાગી, કે વિશાળ મોટું કપાળ. **ઓરશિયા જેવું સાફ**=સીધું સપાટ (૨) [લા.] નિર્વંશ; સંતતિરહિત.]

ઓરસ પું૦ જુઓ ઉરસ

ઓરસડી સ્ત્રી૦ નાનો ઓરસિયો

ઓરસંગું ન૦ કોસ અને વરત એ બેને જોડનારો લાકડાનો કકડો – ખીલો; ભરડ

ઓરંગો પું૦ કુસ્તીનો એક દાવ(૨)તરંગ;બુટ્ટો

ઓરાઢવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓઢાડવું

ઓરિસા પું૦ [इं.; सं. ओड्रदेश] (સં.) હિંદુસ્તાનનો એક પૂર્વ પ્રાંત

ઓરિયો (ઓ) પું૦ જુઓ ઓરતો (૨) કાંઠા ઉપરનો કૂવો

ઓરી સ્ત્રી૦ [दे. उअरी ?] એક ચેપી રોગ (બાળકોનો પ્રાયઃ)

ઓરું (રું") વિ૦ [सं. आरात् ?] નજીક; પાસે

ઓ રે અ૦ (રવ૦) દુઃખનો એવો ઉદ્‌ગાર

ઓરે(-રો) (રે') અ૦ પાસે.

ઓરેરું વિ૦ (કા.) ઓરથેરું; ઓરું

ઓરો પું૦ ઓરનાર (૨) (રો') અ૦ જુઓ ઓરે

ઑર્ડર પું૦ [इं.] હુકમ; આજ્ઞા (૨) (માલ કે હોટેલની ચીજ) ખરીદવા જણાવવું તે. [**-મૂકવો** = ખરીદવા માગણી કરવી - લખી જણાવવું કે કહેવું.]

ઑર્ડિનન્સ પું૦; ન૦ [इं.] ધારાસભાની સંમતિ વગર કરાતો કાયદો - વટહુકમ

ઓલ (ઓ ?) સ્ત્રી૦ નાગર જ્ઞાતિમાં વરને માથે બંધાતો રંગિત પટકો (૨) [दे. ओल्ली] જુઓ ઊલ (૩) [सं. ओल्ल] જામિન તરીકે શત્રુનું માણસ પાસે રાખવું તે

ઓલપાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ.) સંતાડવું; લપાવવું; છુપાવવું; ઓળવવું [હોલવવું

ઓલવવું (લ') સ૦ક્રિ૦ [प्रा. ओल्हव] બૂઝવવું;

ઓલા પું૦ કાચું ચામડું; ખાલ

ઓલાણ(-ણું) (ઓ) ન૦ [सं. औलान] કોસ ખેંચતા બળદોને ઊતરવાનો ઢાળવાળો ખાડો

ઓલાણ(-ણું) (લા') ન૦ [ઓલવવું] ઓલવવું તે; હોલાણ

ઓલાદ (ઓ) સ્ત્રી૦ [अ.] સંતતિ (૨) વંશ; કુળ

ઓલાહો પું૦ છાયાવાળી જગા; મંડપ; માંડવો

ઓલાં ન૦બ૦વ૦ [सं. उपल ?] કરા

ઓલિયું (ઓ) વિ૦ [अ.] ભોળિયું; નિખાલસ; ઉદાર (૨) ભક્ત. (**-યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦). **-યો** પું૦ ઓલિયો આદમી (૨) ખુદાનો બંદો; ભક્ત. ૦**દોલિયું** (દો) વિ૦ ભોળું અને દોલું - ઉદાર

ઓલું(-લ્યું) વિ૦ (કા.) પેલું. ૦**પેલું** વિ૦ આ અને તે; ફુટકળ

ઓલુંદોલું (ઓ, દો) વિ૦ જુઓ ઓલિયુંદોલિયું

ઓલો પું૦ [दे. उल्ली] ચૂલાની સાથે જોડેલો નાનો ચૂલો

ઓલ્મા પું૦ જુઓ ઉલેમા

ઓલ્યું, ૦**પેલું** વિ૦ જુઓ 'ઓલું'માં

ઓવરકોટ પું૦ [इं.] (સૌથી ઉપર પહેરાતો) મોટો લાંબો ડગલો

ઓવરટાઈમ અ૦ [इं.] નક્કી કરેલા (કામ કે રોજના) સમય બહાર કે તે ઉપરાંત (૨) ન૦ તે રીતે કરાતું કામ કે તેનું વધુ મહેનતાણું

ઓવરણ સ્ત્રી૦ જુઓ ઓરવણી; વળગણી

ઓવરસિયર પું૦ [इं.] બાંધકામ ઇ૦માં દેખરેખ રાખનાર, નાના દરજ્જાનો ઇજનેરી અમલદાર [વડે ચોખ્ખું કરવું

ઓવરાળવું સ૦ક્રિ૦ ઓનાળવું; અનાજને પાણી

ઓવારણું ન૦ [જુઓ ઓવારવું] અશુભ અથવા દુઃખનું વારણ કરવા માટે આશીર્વાદ આપવાની એક રીત

ઓવારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. अपवारय्, प्रा. ओवार] ઓવારણાં લેવાં (૨) વારી નાખવું; કુરબાન કરવું (૩) [सं. अवतार, प्रा. ओआर] [ત્રાક ઉપરનું સૂતર] ફાળકા પર ઉતારવું

ઓવારો પું૦ [सं. अवतार, प्रा. ओआर] કિનારો; નાહવાધોવાનો ઘાટ

ઓવાળ પું૦ (કા.) નદી કે દરિયાને કિનારે તણાઈ આવેલો કચરો

ઓવાળવું સ૦ક્રિ૦ [म. ओवाळणें] દુઃખ-સંકટનું વારણ કરવા થાળીમાં સળગતી દિવેટો તથા પૈસો મૂકી માણસના માથા ઉપર ઉતારવું (૨) આરતી ઉતારવી (૩) અર્પણ કરવું

ઓવી સ્ત્રી૦ [म.] મરાઠીમાં વપરાતો એક છંદ

ઓવે (વે') અ૦ હોવે; હા

ઓશ સ્ત્રી૦ છાતી

ઓશ(-સ)રી (ઓ) સ્ત્રી૦ [म. हिं. ओसारी, दे. ओसरिया] અડાળી; માંડવી (૨) ઘરનો શરૂનો — પરસાળમાં જતાં પહેલાંનો ખુલ્લો (આંગણું પૂરું થતાં શરૂ થતો) ભાગ

ઓશ(-સ)લો પું૦ ઓશ; છાતી (૨) રોટલો (તુચ્છકારમાં). [**-નો ઓશ(-સ)લો ફૂટવો** = મર, મૂઆ એવી બદદુવા દેવી.

-કરવો,ઘડવો,ટીપવો = રોટલો તૈયાર કરવો (૨)રસોઈ કરવી; રાંધવું (૩)ખૂબ મારવું,પીટવું]

ઓશંક (ઑ) સ્ત્રી૦ શરમ;સંકોચ.૦વું,-કાવું અ૦ક્રિ૦ શરમાવું;સંકોચાવું. -કા સ્ત્રી૦ઓશંક

ઓશિયાળ વિ૦ [प्रा. ओशाळ; सं. अवश? કે अवसित, प्रा. ओसिय?] જુઓ ઓશિયાળું (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ આશ્રય, ઉપકાર કે ગરજને લીધે પરાધીનતા કે દીનતા. -ળું વિ૦ આશ્રય, ઉપકાર કે ગરજને લીધે પરાધીન-દબાયેલું (૨) શરમિંદું (૩) ન૦ ઓશિયાળાપણું. **-ળાપણું** ન૦

ઓશિંકળ, ઓશિંગણ (ઑ) વિ૦ આભારી

ઓશિં(-શીં,-સિં,-સીં)જાળું વિ૦ અવડ (૨) ન૦ અવડ જગા (૩) અવડ જગામાં બાઝતું જાળું

ઓશી(-સી)કું ન૦[જુઓ ઉશીકું]સૂતી વખતે માથા નીચે મુકાતું ટેકણ. [**-કરવું** = ટેકણ કે ઓશીકા તરીકે વાપરવું. **-મૂકવું, રાખવું** = ટેકણ તરીકે ઓશીકું ગોઠવવું.]

ઓશીં(-સિં,-સીં)જાળું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઓશિંજાળું

ઓષધિ(-ધી) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ ઔષધિ. **-ધીશ** પું૦ (સં.) ઔષધિઓનો ઈશ-ચંદ્ર

ઓષ્ટો પું૦ [सं. आविष्ट] શરીરમાં ભૂતપ્રેત આવ્યું હોય તે

ઓષ્ઠ પું૦ [सं.] હોઠ. **-ષ્ઠાધર** પું૦બ૦વ૦ ઓષ્ઠ + અધર. **-ષ્ઠ્ય** વિ૦ હોઠ સંબંધી (૨) [વ્યા.] હોઠથી જેનો ઉચ્ચાર થતો હોય એવું ('પ'વર્ગનો વ્યંજન)

ઓસ પું૦; સ્ત્રી૦ [દે.] ઝાકળ (૨) મૃગજળ. [**-પડવો, -વરસવો**]

ઓસડ ન૦[सं. औषध; प्रा. ओसढ] દવા (૨) [લા.] ઉપાય; ઇલાજ. [**-કરવું** = દવા કે ઇલાજ કરવો (૨) કાંઈ વિઘ્ન ઇ૦ દૂર કરવા-નિવારવા મટાડવાનું કરવું. **-વાટવું** = શિક્ષા કરવી (૨) ભૂંડું બોલવું.] **૦વેસડ** ન૦ દવાદારૂ. **-ડિયું** ન૦ દવાનાં ગુણવાળી વનસ્પતિ

ઓસણી સ્ત્રી૦ ઓસાવવાની ક્રિયા અથવા કળા (૨) ઉસલાણું

ઓસરતી (ઑ) સ્ત્રી૦ ઓસરવું તે; ઓટ.

ઓસરવું (ઑ)અ૦ક્રિ૦[सं. अपसृ, प्रा. ओसर] પાછા હઠવું; સંકોચાવું (૨) ઓછું થવું; ઘટવું (૩) સુકાવું (૪) શરમાવું

ઓસરી (ઓ) સ્ત્રી૦ જુઓ ઓશરી

ઓસલો પું૦ જુઓ ઓશલો

ઓસ(-સા)વવું (ઑ ?) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઓસામણ] દાણો ચડી જાય એટલે વધારાનું પાણી નિતારી નાખવું

ઓસવાવું (ઑ ?)અ૦ક્રિ૦'ઓસ(-સા)વવું'નું કર્મણિ (૨) (દાણા) ચડવું; બફાવું (૩) ઘટવું; શોષાઈ ઓછું થવું (૪) [લા.] મનમાં દુઃખ પામવું; ઓછું લાગવું (૫) શરમાવું; સંકોચાવું [વાણિયાની જાતનું

ઓસવાળ વિ૦ (૨) પું૦ એ નામની શ્રાવક

ઓસવું અ૦ક્રિ૦ પીગળવું; ટપકવું

ઓસંગ (ઑ) પું૦ [सं. उत्संग] ઉચ્છંગ; ખોળો

ઓસંગાવું (ઑ) અ૦ક્રિ૦ ઓશંકાવું;શરમાવું

ઓસંગો (ઑ) પું૦ શરમ; સંકોચ; ઓસંગાવું તે

ઓસાણ(-ન) (ઑ) ન૦ [सं. अवसान, प्रा. ओसाण] (કટોકટી વેળાની) હિંમત કે જુસ્સો; ધીરતા [યાદ આવવું (?)]

ઓસાણ(-ન) ન૦ નિશાન (?) [**-આવવું** =

ઓસાફ (ઑ) પું૦ [अ.] ઢંગ; લક્ષણ

ઓસામણ (ઑ ?) [सं. अवस्रावण; प्रा. अवसावण] ઓસાવવાથી નીકળેલું પાણી (૨) દાળના પાણીની એક વાની

ઓસાર (ઑ) પું૦[हिं., म.; सं. अवसार, प्रा. ओसार?] ભીંતની જાડાઈ (૨) સ્ત્રી૦[प्रा. ओसार = બખતર ?] ઓથ; આશરો; રક્ષણ. **-રો** પું૦ (ચ.) ઓસરી જેવી મોટી ખુલ્લી અડાળી

ઓસાર (ઑ) પું૦[सं. अपसार, प्रा. ओसार] ઓસરવું-ઓછું થવું તે; સંકોચાવું તે (૨) પાછા હઠવું તે (૩) ખસેડવું, દૂર કરવું તે(૪) બીક; નબળાઈ; પોચાપણું. [**-દેવો** = પાછા હઠવું; ઓસરવું.] **-રો** પું૦ સંકોચ;શરમથી પાછા પડવું તે

ઓસારો (ઓ) પું૦ જુઓ બંને 'ઓસાર'માં

ઓસાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓસવવું

ઓસિં(-સીં)જાળું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઓશિંજાળું

ઓસીકું(-સું) ન૦ જુઓ ઉશીકું

ઓસીંજાળું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ઓશિજાળું

ઑસ્ટ્રેલિયા પું૦ [इं.] (સં.) પૃથ્વીના પાંચ ખંડોમાંનો એક

ઑસ્ટ્રેલેશિયા પું૦[इं.](સં.)ઑસ્ટ્રેલિયા અને એની પાસેના ટાપુસમૂહોનો પ્રદેશ

ઓહિયાં અ૦ (રવ૦) જુઓ ઓઇયાં

ઓહિયો પું૦ એક જાતનું દાતરડું

ઓહો અ૦(રવ૦) આશ્ચર્ય કે ક્ષુદ્રતા દર્શાવનારો એક ઉદ્ગાર. [**ઓહોમાં કાઢવું** = અવગણવું; ઉપેક્ષા કરવી]

ઓળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [दे. ओली] હાર; પંક્તિ (૨) શ્રેણી; વર્ગ (૩) ગલી; શેરી

ઓળ સ્ત્રી૦ ઓવાળ; ઉપસાગર અગર અખાતના મોં આગળ તણાઈ આવેલો કાદવ

ઓળ સ્ત્રી૦ [दे. ओल्ली] જુઓ ઓલ; ઊલ કે તે ઉતારવાની ચીપ

ઓળખ સ્ત્રી૦ [ઓળખવું] ઓળખાણ (૨) અડક (૩) ઓળખવાનું ચિહ્ન – સાધન. **૦પાળખ** સ્ત્રી૦ ઓળખ અને પરીક્ષા; ઓળખાણ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. अव કે उप + लक्ष् ? प्रा. ओलक्खिअ – उपलक्षित] જાણવું; પિછાનવું. **–ખાણ** (**૦પાળખાણ**) સ્ત્રી૦; ન૦ પિછાન; પરિચય (૨) ઓળખવાનું ચિહ્ન – સાધન (૩) ઓળખીતા માણસની ખાતરી. **–ખાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઓળખવું'નું પ્રેરક. **–ખાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ) (૨) પરખાવું; સારાખોટા જણાવું (૩) પ્રસિદ્ધ થવું (સારે કે ખોટે કારણે). **–ખીતું** (**૦પાળખીતું**) વિ૦ ઓળખાણવાળું; પરિચિત; જાણીતું

ઓળગ સ્ત્રી૦ [दे. ओलग्गा યા प्रा. ओलग्ग] સેવા ચાકરી; ફેરા આંટા ખાવા તે (૨) દેવને સંતોષવા તેને સ્થાનકે – પારે જઈ આવવું તે (૩) આશિષ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. अवलग्, प्रा. ओलग्ग, म. ओळगणें; કે 'ઓળગ' પરથી ?] ઓળગ કરવી; –ને પારે આંટાફેરા ખાવા; સેવા કરવી

ઓળગાણી સ્ત્રી૦ ભંગિયણ. **–ણો** પું૦ [सं. अवलागी, प्रा. ओलग्गि = સેવા કરનાર; જુઓ ઓળગવું] ભંગી

ઓળગુ પું૦; સ્ત્રી [જુઓ ઓળગ] + ભક્ત

ઓળઘોળ અ૦ (કા.) માથે ફેરવીને – ઉતારીને

ઓળચોળ (ઓ'; બેઉ ળ,) સ્ત્રી૦ ઓળવું ચોળવું તે

ઓળછોળ અ૦ ઓળેછોળે

ઓળતો પું૦ + જુઓ અળતો

ઓળપટિયું વિ૦ ઢીંચણ વાળીને ઢીંચણ અને કેડની ફરતે ખેસ બાંધીને બેઠેલું

ઓળપો પું૦ જુઓ ઓરપો, ઓળીપો

ઓળવવું સ૦ક્રિ૦ ખોટી રીતે લઈ લેવું; પચાવી પાડવું (૨) છુપાવવું; સંતાડવું. **ઓળવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઓળવું (ઓ') સ૦ ક્રિ૦ (કેશને) કાંસકીથી સાફ અને વ્યવસ્થિત કરવા; હોળવું. **૦ચોળવું** સ૦ક્રિ૦ (માથું – કેશ) ચોળીને ધોવું અને કાંસકીથી સાફ કરવું

ઓળવો પું૦ ઘર; મકાન (સંતાવાની જગા)

ઓળસવું સ૦ક્રિ૦ ઓળાંસવું

ઓળંગવું સ૦ક્રિ૦ [सं. उल्लंघ्] પાર જવું; ઉપર થઈને જવું; વટાવી જવું (૨) કૂદી જવું (૩) ઉલ્લંઘવું; અવગણના કરવી; લોપવું

ઓળંડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. ओलंड, सं. उल्लंघ्, म. ओलांडणें] (ચ.) ઉપર થઈને – ઓળંગીને જવું [કડિયાનું એક ઓજાર

ઓળંબો પું૦ [सं. अवलंबन, प्रा. ओलंबण]

ઓળંભો પું૦ [सं. उपालंभ, प्रा. ओलंभ] ઠપકો (૨) ફરિયાદ; રાવ (૩) મશ્કરી; ઠઠ્ઠો

ઓળા પું૦ બ૦વ૦ [हिं. होला, सं. होलक ?] લીલા ચણાના પોપટા; પોપટા સતી એના છોડવાની ઝૂડીઓ (૨) ચણાના શેકેલા પોપટા

ઓળાઓળ અ૦ [ઓળ] હારબંધ (૨) એક પછી એક હારમાં

ઓળાણી (ઓ') સ્ત્રી૦ [ઓળવું] કાંસકી

ઓળામણું ન૦ ઓવારણું (૨) વળામણું

ઓળાયો (ળા’)પું૦આવું ચિહ્ન‘)’;હોળૈયો જુઓ

ઓળાંડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઓળંડવું

ઓળાંસવું (૦) સ૦ક્રિ૦ માલિસ કરવું; ચોળવું (૨) [લા.] ખુશામત કરવી

ઓળિયા પું૦ બ૦વ૦ વાલ – કઠોળ

ઓળિયાપટી(–ટ્ટી) સ્ત્રી૦ બૂચ કે ડાટો બરાબર બેસાડવા આજુબાજુ વીંટેલી (કપડાની) પટી

ઓળિયું ન૦ (ગોળ વીંટાળેલો લાંબો કાગળ); ભૂંગળું (૨) ટીપણું; પંચાંગ

ઓળીપો પું૦ [प्रा. ओलिंप, सं. अवलिप् ? કે ‘ઓળ’ પરથી ?] (કા.) ઓકળી (લીંપણની)

ઓળેછોળે અ૦ સૂપડે ને ટોપલે; છૂટે હાથે

ઓળો પું૦ [જુઓ ઓળા] ચણાના પોપટાનો પોંક; ઓળા. [**–પાડવો** = ઓળાનો પોંક તૈયાર કરવો. **–બાળવો** = વાત ઉઘાડી કરવી]

ઓળો પું૦ પડછાયો (૨) [લા.] સહેજ સ્પર્શ કે સંબંધ (૩) (કા.) રક્ષણ; આશ્રય. [**ઓળે ઊતરવું** = સહેજ છાયામાં કે સંબંધમાં જવું; ઓળો લેવો. **–પડવો** = નિષિદ્ધનો પડછાયો ઉપર પડવો; એમ થવાથી બગડવું. **–ન લેવો** = જરાય સ્પર્શ સંબંધમાં ન આવવું.]

ઓળોળો અ૦ (સ્વ૦) હાલરડું ગાતાં કરાતો એક અવાજ

ઓંજણું (૦) ન૦ (કા.) પર્દેનશીન ગરાસિયણ વહેલમાં બેસીને જતી આવતી હોય તે (૨) ઓઝણું; ગરાસિયાની કન્યાને પરણીને તેડી લાવવા માટે જતું ખાંડા સાથેનું વહેલડું (૩) ગરાસિયાની પરણેલી કન્યાને તેડી જતું વહેલડું

ઓંતાવું (૦) અ૦ક્રિ૦ ઠરડાવું; માપમાંથી આઘુંપાછું થવું (ઉદા૦ ચોમાસામાં ખાટલો ઓંતાઈ ગયો)

ઔ

ઔ પું૦[સં.]સંસ્કૃત કુટુંબની વર્ણમાળાનો તેરમો અક્ષર – એક સ્વર(૨)સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **૦કાર** પું૦ ‘ઔ’ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઔકારવાળું

ઔચિત્ય ન૦[સં.] ઉચિતપણું; યોગ્યતા [પ્રકાશ

ઔજ્જ્વલ્ય ન૦[સં.] ઉજ્જવલતા(૨)અજવાળું;

ઔડવ વિ૦ [સં.] પાંચ સ્વરવાળો (રાગ)

ઔઠ વિ૦ [म. औट; જુઓ ઊઠ] + સાડાત્રણ

ઔત્સુક્ય ન૦[સં.]ઉત્સુકતા [અકરાંતિયું

ઔદરિક વિ૦ [સં.] ઉદર–પેટ સંબંધી (૨)

ઔદાર્ય ન૦ [સં.] ઉદારતા

ઔદાસીન્ય, ઔદાસ્ય ન૦[સં.] ઉદાસીનતા

ઔદીચ, –ચ્ય વિ૦[સં.] ઉત્તરદિશા તરફનું(૨) પું૦ એ નામની જ્ઞાતિનો બ્રાહ્મણ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ ઔદીચ સ્ત્રી [ઉદુંબરના લાકડાનું

ઔદુંબર વિ૦ [સં.] ઉદુંબરનું, –ને લગતું;

ઔદ્યોગિક વિ૦[સં.] ઉદ્યોગને લગતું

ઔદ્ધત્ય ન૦ [સં.] ઉદ્ધતપણું

ઔન્નત્ય ન૦ [સં.] ઉન્નતતા

ઔપચારિક વિ૦ [સં.] ઉપચારને લગતું (૨) ઉપચાર પૂરતું જ (સાચું નહિ)

ઔપચ્છંદસિક પું૦ [સં.] એક વૃત્ત

ઔપદેશિક વિ૦[સં.] ઉપદેશનું,–ને લગતું (૨) ઉપદેશ આપીને ગુજરાન ચલાવનારું

ઔપનિષદ વિ૦ [સં.] ઉપનિષદને લગતું (૨) બ્રહ્મવિદ્યા સંબંધી (૩) સર્વે ઉપનિષદોએ ગાયેલ–વર્ણવેલ (પરમાત્મા)

ઔપપત્તિક વિ૦ [સં.] ઉપપત્તિવાળું; તર્કશુદ્ધ

ઔપશ્લેષિક વિ૦ [સં.] ઉપશ્લેષ–અડોઅડ સંબંધને લગતું [ઉપાધિને કારણે થયેલું

ઔપાધિક વિ૦ [સં.] ઉપાધિને લગતું (૨)

ઔરસ(–સ્ય) વિ૦[સં.]પોતાની પરણેલી સ્ત્રીથી પેદા થયેલું (સંતાન) [ઉચ્ચારાતું

ઔરસ્ય વિ૦ [સં.] (વ્યા.) ઉરમાંથી –છાતીમાંથી

ઔરંગઝેબ પું૦[फा.](સં.)એક મોગલ બાદશાહ

ઔર્ણ વિ૦[સં.] ઊનનું; ઊનને લગતું; ઊનમાંથી બનાવેલું. **–ર્ણી** વિ૦સ્ત્રી૦ ઊન જેવા વાળવાળી

ઔર્ધ્વદે(–દૈ)હિક વિ૦ [સં.] ઊર્ધ્વદેહને – મરણક્રિયાને લગતું

ઔશનસ વિ૦ [સં.] ઉશનાને લગતું; શુક્રાચાર્યે રચેલ (ગ્રંથ) [(૨) ઉશીરનો લેપ

ઔશીર ન૦ [સં.] પંખાનો–ચમરીનો દાંડો

ઔષધ ન૦[સં.] ઓસડ; દવા. ૦**શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦, **-ધાલય** ન૦ દવાખાનું (૨) દવાઓનું કારખાનું;'ફાર્મસી'.**-ધોપચાર** પું૦ઓસડનો ઉપચાર; ઓસડ

ઔષધિ(-ધી) સ્ત્રી૦ [સં.] વનસ્પતિ(૨)ઓસડ; દવા. ૦**પંચામૃત** ન૦ સૂંઠ, કાળી મૂસળી, ગળોનું સત્ત્વ, શતાવરી અને ગોખરુ એ પાંચ ઔષધિઓનું મિશ્રણ

ઔષ્ઠ્ય વિ૦ [સં.] જુઓ ઓષ્ઠ્ય

ઔષ્ણ્ય ન૦ [સં.] ઉષ્ણતા; ગરમી

ઔંસ પું૦; ન૦ [ઇં.]એક અંગ્રેજી વજન [રતલનો સોળમો કે બારમો ભાગ એમ બે જાતનું છે]

ક

ક પું૦ [સં.] કંઠસ્થાની પહેલો વ્યંજન (૨) વિષ્ણુ (૩) પાણી (૪) અગ્નિ (૫) સૂર્ય (૬) (પ્રાયઃ બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે, અર્થવૃદ્ધિ કર્યા વગર આવે છે) દા. ત. હિંસાત્મક; ક્લેશ-મૂલક; રાગપૂર્વક (૭) નામ કે વિ૦ ને લગતો તદ્ધિત પ્રત્યય – અલ્પતા, વહાલ બતાવે છે; નકામો પણ આવે છે. દા. ત. બાલક; થોડુંક, જરાક, ઘડીક, કકડીક ૦**કાર** પું૦ 'ક' અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૦**કારાંત** વિ૦ છેડે કકારવાળું. ૦**વર્ગ** પું૦ ક, ખ, ગ, ઘ, ઙ એ પાંચ અક્ષરો

ક [સં. कु]નઠારું, અયોગ્ય ઇત્યાદિ અર્થસૂચક પૂર્વગ. ઉદા૦ 'કપૂત'; 'કજોડું'

ક (પ્રશ્નાર્થક પદ સાથે બહુધા લાગતાં) તેના અર્થમાં અનિશ્ચિતતા સૂચવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ કોક, ક્યાંક, ક્યારેક, કશુંક

કઅવસર પું૦ કવખત; કટાણો—કઢંગો—પ્રતિકૂળ [સમય

કઈ સ૦ (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ 'કયું'નું સ્ત્રીલિંગ

કઋતુ સ્ત્રી૦ખરાબ—અયોગ્ય ઋતુ(૨)અસાધારણ કે મોસમ વગરનો સમય

ક(૦ડ)કડતું વિ૦(રવ૦). ઘણું જ તપી ગયેલું; ઊકળતું (૨) ચોખ્ખું અને ઇસ્ત્રીવાળું (કપડું) (૩) આકરી – ધ્રુજાવે એવી (ટાઢ)

કકડધજ વિ૦ [જુઓ 'ખખડધજ] મજબૂત (૨) અક્કડ; ટટાર (૩) મહાન; ભવ્ય

કકડભૂસ અ૦ (રવ૦) કડડડ એવા અવાજ સાથે (તૂટવું, પડવું ઇ૦)

ક(૦ડ)કડવું અ૦ક્રિ૦(રવ૦)કડકડ એવો અવાજ કરવો (૨) દાંત કકડે એટલું ધ્રૂજવું (૩) કડકડ થાય એટલું ઊકળવું

ક(૦ડ)કડાટ પું૦(રવ૦) કડકડવું તે; કડકડ એવો અવાજ (૨) અ૦ ઝપાટાબંધ; વેગભેર (૩) એકસરખી રીતે; અટક્યા વગર. **-ટી** સ્ત્રી૦ કડકડ એવો અવાજ

કકડી સ્ત્રી૦[જુઓ 'કકડો'] છેક નાનો કકડો. ૦**ક** સ્ત્રી૦ કકડી જેટલું; બહુ જ થોડું

ક(૦ડ)કડીને અ૦ સખત રીતે (૨) કડકડ થઈને

કકડો પું૦ [સં. खण्डक?] એક ભાગ; ટુકડો. **-ડે બચકે** અ૦ થોડે થોડે કરીને. ૦**ક** પું૦ નાના કકડા જેટલું; થોડુંક. ૦**કોર** ન૦ કોરના કકડા જેટલું; ઘણું થોડું

ક(૦ણ)કણવું, ક(૦ણ)કણાટ(-ટો) જુઓ 'કણકણવું'માં

ક(૦ણ)કણો પું૦ થથરાટ; કંપ

ક(૦ર)કરાવવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ 'કકરું', 'કાકર'] કાકર કઢાવવા

ક(૦ર)કરું વિ૦ [સં. कर्कर, प्रा. कक्कर] લીસું નહિ — કરકર લાગે એવું (૨) [લા.] આકરા સ્વભાવનું

ક(૦લ,૦ળ)કલા(-ળા)ણ ન૦ [સં कलकल] કળકળવું તે; કલ્પાંત (૨) બુમરાણ

ક(૦ળ)કળવું અ૦ક્રિ૦કલ્પાંત કરવું;જીવ બાળવો (૨) [સં. कल्] બબડવું; ગણગણવું (૩) ઊકળવું. [કકળી ઊઠવું = રડારોળ – બુમરાણ કરી મૂકવું (૨) (દિલમાં) બળવું – દુઃખી થવું.]

ક(૦ળ)કળાટ પું૦, **-ણ,-મણ** ન૦ કજિયો; ક્લેશ; રડારોળ (૨) બુમરાણ. **-ટિયું** વિ૦ કકળાટ કરે–કરાવે એવું; કજિયાખોર

કકાટિયો પું૦ ચકમકનો પથ્થર

કકુભ સ્ત્રી૦ [સં.] દિશા (૨) શોભા (૩) એક રાગિણી(૪) પું૦ તંબૂરાનું તૂંબડું (૫) વીણાને છેડે હોતો લાકડાનો વાંકો ભાગ. **-ભા** સ્ત્રી૦ માલકોશની એક રાગિણી

કક્કો પું૦ ક અક્ષર (૨) મૂળાક્ષરોની આખી યોજના (૩) કક્કાનો દરેક અક્ષર લઈ બનાવેલી કાવ્યની એક રચના (૪) [લા.] પ્રાથમિક જ્ઞાન. [**–ખરો કરવો** = પોતાનો મત કે જીદ બીજા પાસે સ્વીકારાવવાં. **–ઘૂંટવો**=મૂળાક્ષર શીખવા; લખેલા અક્ષર ઉપર લખ્યા કરવું.(૨) ભણવાનું શરૂ કરવું (૩) કોઈ વાતમાં પ્રારંભિક દશામાં હોવું. **–ઘૂંટ્યા કરવો** = પોતાની જીદ વારે વારે આગળ કરવી. **–માંડવો** = મૂળથી આરંભવું] **–ક્કાવારી** સ્ત્રી૦ કક્કાનો અનુક્રમ

કક્ષ પું૦ [સં.] બગલ; કાખ (૨) પાસું; પડખું (૩) [લા.] કંદોરો

કક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] ગ્રહનો આકાશમાં ફરવાનો માર્ગ (૨) સ્થિતિ; શ્રેણી (૩) કેડ; પડખું (૪) કાછડી (૫) ઓરડો; ખાનગી ખંડ (૬) અંતઃપુર. **૦ધમનિ(–ની)** સ્ત્રી૦ કક્ષામાંની–પડખામાંની ઘોરી નસ. **૦પટ** પું૦;ન૦ લંગોટ. **–ક્ષાંશ** પું૦ [+अंश] ગ્રહના આકાશમાર્ગનો અંશ – ભાગ

કખ સ્ત્રી૦[સં. कक्ष] બગલનો એક રોગ (૨) તણખલું; સળી. **૦વા** પું૦ કૂખનો એક રોગ

કખડમા(–માં)કડી સ્ત્રી૦ [કુ+ખડ+માંકડી] એક જીવડું [બુરાઈ

કખા સ્ત્રી૦ [સં. कु+ख्याति, प्रा. खाई] નિંદા;

કષા,૦ય પું૦ [સં.कषाय] ઉકાળો; કાઢો (૨) ભગવો રંગ (૩) અસ્વચ્છતા (૪) મનોવિકાર (૫) વિ૦ તૂરું; કસાણું (૬) કષાય; ભગવું

ક(૦ર)ગરવું અ૦ક્રિ૦ અત્યંત દીનતાપૂર્વક આજીજી કરવી – કાલાવાલા કરવા

કગરસ સ્ત્રી૦ ધાતુને છોલતાં પડેલી ઝીણી રજ; કરગસ

કગ્ગો પું૦ [સં.काक] કાગડો (પ.)

કઘા પું૦ [કુ+ઘા] ખરાબ–અયોગ્ય ઘા

કચ પું૦[સં.] માથાનો કેશ; ચોટલો(૨)પું૦(સં.) બૃહસ્પતિનો પુત્ર, જે દેવો તરફથી રાક્ષસોની મૃતસંજીવની વિદ્યા શીખી લેવા ગયો હતો. **૦ભાર** પું૦ કેશભાર; ચોટલો; અંબોડો

કચ સ્ત્રી૦ [સં. कच्] જુઓ કચકચ. **–ચિયું** વિ૦ [+ઇયું] કચકચિયું

કચકચ સ્ત્રી૦[કચ+કચ]ટકટક;નકામી માથાફોડ (૨) કજિયો; તકરાર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ કચકચ કરવી (૨) કચકચ એવો અવાજ થવો (ખાસ કરીને કાંઈ ભાંગવાનું થવાથી અથવા સાલ ઢીલાં થવાથી). **–ચાટ** પું૦ કચકચ કરવી તે (૨) 'કચકચ' એવો અનાજ થવો તે. **–ચાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'કચકચવું'નું પ્રેરક (૨) [સં. कच् = બાંધવું] જોરથી ખેંચીને બાંધવું (૩) હેરાન કરવું. **–ચિયું** વિ૦ તકરારી; કજિયાખોર (૨) માથાફોડિયું; જિદ્દી (૩) કાદવ કરે એવું, અટક્યા વગર અને થોડે થોડે પડતું (પાણી, વરસાદ ઇત્યાદિ) **–ચિયો** પું૦ [+ઇયો] એક પક્ષી

કચકડું ન૦, **–ડો** પું૦ [कच्छप ઉપરથી] કાચબાની પીઠનું હાડકું; કચબડું [તેમ-

કચડકચડ અ૦ (રવ૦) કચડકચડ અવાજ થાય

કચડ(–ર)વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ કચરવું

કચડા(–રા)કચડ(–ડી,–રી) સ્ત્રી૦ કચરાઈ જવાય એવી સખત ભીડ

કચડાટ પું૦ કચડાકચડ; સખત ભીડ

કચડો વિ૦પું૦ [જુઓ 'કાચું'] (કા.) સુકુમાર; કુમળો

કચપચ સ્ત્રી૦ જુઓ કલબલ(૨)કચકચ. **–ચિયું** વિ૦ કચપચ કર્યા કરનારું

કચબડું ન૦ કેરીનું ગાબચું–ચીરિયું (૨) [જુઓ કચકડું] કાચબાનું હાડકું

કચ(–ચ્ચ)રકૂટ સ્ત્રી૦ કચરવું અને કૂટવું તે (૨) મહેનત (૩) લડાલડી; મારામારી

કચરપચર વિ૦ કાચું કોરું(૨)અપરિપક્વ(મળ)

કચરવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं. कचरना] ચગદવું (૨) છૂંદવું (૩) કૂટો કરવો. [**કચરી નાખવું** = છૂંદી નાખવું(૨)સખત દબાણ કે અંકુશ હેઠળ રાખી પાયમાલ કરવું; દબાવી દેવું]

કચરાકચર(–રી) સ્ત્રી૦ કચડાકચડી;સખત ભીડ

કચરાપટી(–ટ્ટી), કચરાપેટી, કચરાવાળો જુઓ 'કચરો'માં [કૂટો

કચરિયું ન૦ કચરેલું તે;તેલી બીજોનો તેલભર્યો

કચરુ ન૦[सं.कच्चरकं ગંદ,हिं.कचरा,दे. कच्चवार] નકામો કચરો.**–રો** પું૦ નકામું ફેંકી દેવા જેવું

તે (ધૂળ, તરણાં, વિણામણ ઇ.) [**–કાઢવો, –વાળવો** = સાવરણી વગેરે વડે કચરો દૂર કરવો] (૨) [दे. कच्छर] કાદવ(૩) ચણતરની માટી(૪)[લા.]ખરાબમાં ખરાબ માણસ;ઉતાર. **–રાપટી(–ટ્ટી)** સ્ત્રી૦કચરો;પૂંજો(૨)કચરા-પૂંજાનો ઢગલો. **–રાપેટી** સ્ત્રી૦ કચરો નાખવાની–ભેગો કરવાની પેટી. **–રાવાળો** પું૦ ઝાડુવાળો, ભંગી [(અસંતોષથી)

કચવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. कच् ?] દિલ દુખવવું

કચવાટ પું૦ મનનું કચવાવું તે; અસંતોષ (૨) અણબનાવ (૩) કચકચાટ; માથાકૂટ. **–ટિયું** વિ૦ કચવાટ કરનારું. **–ણ** ન૦ ચૂંથાઈ જવું તે; ભેળસેળ; ખરાબી (૨) ગભરાટ; અમૂંઝણ (૩)મન કચવાવું તે (૪) વણબોલાવ્યા વચમાં બોલવું તે. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ કચવાય તેમ કરવું. **–વું** અ૦ક્રિ૦ દિલગીર થવું; મનમાં મૂંઝાવું [અસંતોષથી) [ગડબડિયું

કચવું વિ૦ સફાઈ વિનાનું; મેલું (૨) સેળભેળ;

કચાકચ સ્ત્રી૦ જુઓ કચકચ (૨) [રવ૦] કોઈ વસ્તુ કપાયાનો એવો અવાજ(૩)અ૦કચકચ–ઝપાટાબંધ કપાય એમ

કચાકચિ અ૦ [सं.] સામસામા વાળ ખેંચીને (લડવામાં) [તકરાર; લડાલડી

કચાકચી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કચાકચિ'] સખત

કચાટ વિ૦ [કચ + આટ ?] જિદ્દી(૨)પું૦; સ્ત્રી૦ કચકચ(૩)જીદ (૪) [જુઓ કચવાટ] મૂંઝવણ **–ટિયું** વિ૦ કચાટ કરવાની આદતવાળું

કચારો પું૦ [कु + चर् ?]ઓથાર; ભયંકર સ્વપ્નું

કચાલ પું૦ [કુ + ચાલ] ખોટો રિવાજ(૨) સ્ત્રી૦ ખરાબ વર્તણૂક(૩) કુટેવ. **–લો** પું૦ કુરિવાજ

કચાશ સ્ત્રી૦[જુઓ'કાચું'']કાચાપણું;અપક્વતા (૨)ન્યૂનતા;કસર. [ભેળ(૩) ગંદું

કચિત્રું વિ૦ [कु+चित्र]ચૂંથાઈ ગયેલું (૨)સેળ-

કચિયાણ ન૦ ભીડ; ગરદી

કચિયારો પું૦ [सं.कच्]કચકચાટ(૨)['કાચું'' ઉપરથી] કાચી ઈંટોનો જથો

કચિયું વિ૦ જુઓ 'કચ'માં; કચકચિયું

કચુંબર સ્ત્રી૦;ન૦ [हिं. कचूमर]ઝીણી કકડીઓ –કાતરીઓ; છૂંદો; કચૂમર

કચૂકો પું૦ [જુઓ 'ચિચૂકો] આંબલીનો ઠળિયો

કચૂડકચૂડ અ૦ (રવ૦)એવો અવાજ થાય તેમ

કચૂડો પું૦ (રવ૦) હીંચકો; ઝૂલો

કચૂમર સ્ત્રી૦ [हिं.] કચુંબર

કચૂ(–ચો)રો પું૦ [सं. कर्चूरः] ઝેરકચોલું

કચૂંદવું સ૦ક્રિ૦[કુ + ચૂંદવું(છૂંદવું)]અંદર પાણી નાખીને ચોળવું–ગૂંદવું

કચેરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं. कचहरी] કોર્ટ (૨) ઑફિસ; કાર્યાલય(૩)દીવાનખાનું. [**કચેરીએ ચડ(ઢ)વું, જવું** = કોરટમાં ન્યાય માગવા જવું. **કચેરીએ બેસવું** = કચેરી પાસે બેસી દાવા અરજી વગેરે લખી આપવાનો ધંધો કરવો.]

કચોરી સ્ત્રી૦[हिं. कचौरी]ખાવાની એક બનાવટ

કચોરો પું૦ [જુઓ કચૂરો] ઝેરકચોલું

કચોલું ન૦ [प्रा. कच्चोल] ચલાણું; નાનું પ્યાલું (૨) કંકાવટી

કચ્ચર વિ૦ [જુઓ 'કચરવું'] કચરાઈ–છૂંદાઈ ગયું હોય એવું (૨) લોહી ન નીકળ્યું હોય પણ અંદરથી સખત ઈજા થઈ હોય એવું. **૦કૂટ** સ્ત્રી૦ જુઓ કચરકૂટ. **૦ઘાણ** પું૦ પૂરેપૂરું કચરાવું–છૂંદાવું તે; પૂર્ણ પાયમાલી. [**–નીકળવો, વળવો** = પૂરી ખરાબી–પાયમાલી થવી]

કચ્ચર પું૦ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કચ્ચું વિ૦ [हिं. म. कच्चा, बं. कांचा] કાચું; અનુભવ વિનાનું (૨) ન૦ કાચકું. **–ચ્ચાઈ** સ્ત્રી૦ કાચાપણું, **કચ્ચાબાર** પું૦ બ૦ વ૦. પાસાની રમતમાં હારના દાવ. **–ચ્ચાંબચ્ચાં** ન૦ બ૦વ૦ છોકરાંછૈયાં

કચ્છ પું૦ [सं.] કછોટો; લંગોટ. [**–મારવો, વાળવો**] (૨) કાચબો (૩) કિનારો; કિનારા પરનો પ્રદેશ (૪) હમેશ જ્યાં પાણી રહે એ દેશ (૫) પું૦; ન૦ (સં.) કાઠિયાવાડની ઉત્તરનો એ નામનો દેશ. **૦પ** પું૦ [सं.] કાચબો. **૦પી** સ્ત્રી૦ કાચબી. **–ચ્છાવતાર** પું૦ ઈશ્વરના દશમાંનો એક અવતાર. **–ચ્છી** વિ૦ કચ્છ દેશનું, –ને લગતું (૨) પું૦ કચ્છનો રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૦ કચ્છની બોલી. **–ચ્છો** પું૦ લંગોટ; કછોટો

કચ્છપ પું૦ [सं.] અર્ક ગાળવાનું એક યંત્ર (૨) જુઓ 'કચ્છ'માં [(સં.) સૂર્ય

કચ્છપ પું૦ (સં.) + કશ્યપ. ૦તન, ૦સુત પું૦

કચ્છુ(-ચ્છૂ) સ્ત્રી૦[सं.]ખસ;ખૂજળી(૨)ભીંગડું

કચ્છો પું૦એક જાતની માછલી(૨)જુઓ'કચ્છ'માં

કછલું વિ૦[सं. कच्चर]+દુઃખદાયક;ખરાબ(૨)નીચ

કછવું સ૦ક્રિ કચ્છ કે કાછડો મારવો

કછોટી સ્ત્રી૦ [दे. कच्छोटी; सं. कच्छ] લંગોટી (૨)એમાં બંધાતો અવયવ.૦બંધ વિ૦ લંગોટબંધ; બ્રહ્મચારી (૨) પુરુષવાર (નોતરાં). **-ટો** પું૦ કચ્છો; કાછડો(૨)કચ્છમાં બંધાતો અવયવ

કછોરુ(-રું) ન૦ [ક + છોરું] નઠારું છોકરું

કજક સ્ત્રી૦ [फा.] પરોણો; અંકુશ

કજલ સ્ત્રી૦ સોગટાં રમવાની એક રીત(૨)કરામત

કજલી સ્ત્રી૦ જુઓ કજ્જલી

કજલો પું૦ [सं. कज्जल] એક પંખી

કજળ(-ળા)વું અ૦ક્રિ૦ ['કાજળ' ઉપરથી] કદરવું; રાખથી ઢાંકવું; ઠરી જવું; ઓલવાવું (અંગારાનું) [૦ગરુ વિ૦ યુક્તિબાજ

કજા સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કળા'] યુક્તિ; તદબીર.

કજા સ્ત્રી૦ [अ.] કિસ્મત (૨) આફત; હાણ (૩) મોત(૪)[લા.] અશુભની આશંકા. ૦ગરું વિ૦ નુકસાનકારક.(૨) મૃત્યુ નિપજાવે એવું. ૦રજા સ્ત્રી૦ દૈવનો કોપ;આફત(૨)મોત. [**કજારજાએ પોળવું** = મોત વખતે અમલમાં આણવું]

કજાક પું૦ [तुर्की] લૂંટારો

કજાત વિ૦ [ક + જાત] હલકા કુટુંબનું; નીચ

કજાવો પું૦ [फा.] એક પ્રકારનું ઊંટનું પલાણ, જેની બંને તરફ બેસાય છે

કજિયો પું૦ [फा.] કંકાસ; તકરાર; ટંટો. [**-ચૂકવવો, -પતવવો** = કજિયાની માંડવાળ કરવી. **-મૂલવી લેવો, -વેચાતો લેવો** = જાણી જોઈને તકરારમાં પડવું. **-હોલવવો** = થયેલો કે સળગેલો કજિયો પતવી દેવો. **કજિયાનું મોં કાળું કરવું** = કજિયો હમેશ ખરાબ - કાળા મોંનો હોઈ તેનાથી વેગળા રહેવું - થવું; તે પતવવાની વલણ હોવી.] **-યાખોર** વિ૦ કજિયો કરવાની ટેવવાળું. **-યાખોરી** સ્ત્રી૦. **-યાદલાલ** પું૦ કોર્ટમાં કજિયા લડવાની ગોઠવણ કરી આપનાર દલાલ (૨) [તિરસ્કારમાં] વકીલ (૩) કજિયા કરાવીને અથવા કરનારાઓનો મધ્યસ્થ બનીને કમાઈ ખાનાર આદમી. **-યારજિયા** પું૦ બ૦વ૦ કજિયાકંકાસ; લડાઈ ટંટો. **-યાળું** વિ૦ કજિયો કર્યા કરનારું

કજોડ વિ૦ [ક+જોડ] જોડી ન જામે એવું; અણસરખું (૨) સ્ત્રી૦ અયોગ્ય જોડી. **-ડું** ન૦[ક+જોડું]સ્વભાવ, રૂપ કે ઉમ્મર ઇત્યાદિમાં અસમાન—અયોગ્ય જોડું (વરવહુનું)

કજોરું વિ૦ [ક+જોરું] ખોટું જોર કરનારું.

કજ્જ ન૦ [प्रा.] + કાર્ય

કજ્જલ ન૦ [सं.] મેશ (૨) કાજળ. **-લી** સ્ત્રી૦ ગંધક અને પારાનું એક મિશ્રણ

કટ સ્ત્રી૦ [सं.] કટિ; કેડ (૨) ઘાસની સાદડી

કટ સ્ત્રી૦ [सं. कष्ट, प्रा. कट्ट, म.] મહેનત; મજૂરી

કટ સ્ત્રી૦ જુઓ કટ્ટા; કટ્ટી

કટ સ્ત્રી૦ [सं. कटक] કંકણ;(૨)પર્વતની ધાર - બાજુ

કટ અ૦ (રવ૦) [**-દઈને, -લઈને** = કટ અવાજની સાથે; તરત (ભાગી જવું)]

કટ પું૦ [इं.] કાપ; વેતરવાની રીત (પોશાક)

કટક ન૦ [सं.] સૈન્ય (૨) છાવણી (૩) હુમલો (૪) કટ; કડું; કંકણ (૫) કોટલું (૬) ઘર (૭) કટ; પર્વતની ધાર. **-કિયો** પું૦ સૈનિક; લડવૈયો. **-કિયું** વિ૦ સૈન્યને લગતું

કટકટ સ્ત્રી૦ (રવ૦) એક કંટાળાભર્યો અવાજ (૨) ટકટક; ચીડ ચડે એવી ટોક; કજિયો(૩) **અ૦ (રવ૦)** કટકટ અવાજ થાય એમ (૪) વ્યવસ્થિતપણે પણ વેગથી. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ કટકટ એવો અવાજ થવો (૨) કટકટ–ટકટક કરવી તે. -ટાવવું સ૦ ક્રિ૦ (દાંત) કટકટ કરવા. -ટાટ(-રો) પું૦ કટકટ–ટકટક કરવી તે. -ટિયું વિ૦ ટકટકિયું (૨) કજિયાખોર

કટકટિયો પું૦ [જુઓ 'કટકટ'] એક પક્ષી (૨) [જુઓ કટકિયો] લડવૈયો

કટકણું વિ૦ કટ દઈને-ઝટ ભાગી જાય એવું; બરડ

કટકબટક ન૦ [કટકો+બટકું] કટકોબચકું-થોડુંઘણું કાંઈક (ખાવું તે)

કટકિયું વિ૦ કટકણું; બરડ(૨)જુઓ 'કટક'માં (૩) [सं. कटक] ન૦ છાપરું (૪) માળ; મેડો.

કટકિયો પું૦ જુઓ 'કટક'માં

કટ(-ડ)કી સ્ત્રી૦ ['કટકો' ઉપરથી] નાનો ટુકડો

કટકું ન૦['કટકો' ઉપરથી]નાનું ખેતર (૨)કટક; લશ્કર; છાવણી

કટ(-ડ)કો પું૦ [सं. कृत्तक, प्रा. कट्टक] ટુકડો. ૦કોર ન૦ કડકોબટકો. ૦બટકો પું૦ ટુકડો; બટકું ભરતાં મોંમાં આવે એટલો ભાગ

કટકોલ પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [सं.] પિકદાની

કટખોર ન૦ એક પક્ષી

કટર સ્ત્રી૦ તાડ કે ખજૂરીના થડની બનાવેલી હોડી

કટલું ન૦ [सं. कटक ?] નાનું ઝૂંપડું (૨) ઝૂંપડાનું બારણું (૩) કપાસની સાંઠીઓનો ગૂંથેલો આડપડદો; કડતલું

કટવું અ૦ક્રિ૦ [सं. कटु ઉપરથી ?] કટુ થવું(૨) દુશ્મનાવટ કરવી (૩) ક્રોધે ભરાવું

કટાકટ(-ટી) સ્ત્રી૦[सं. कट ઉપરથી] મારામારી; ઝપાઝપી (૨) જીવલેણ દુશ્મનાવટ (૩) તીવ્ર હરીફાઈ (૪) જુઓ કટોકટી

કટાક્ષ પું૦; ન૦ [सं.] પ્રેમ, સંકેત કે ક્રોધભરી વક્રદૃષ્ટિ (૨) [લા.] વક્રોક્તિ; કટાક્ષકથન. **૦કથન** ન૦કટાક્ષમાં-મર્મમાં કહેવું તે.**-ક્ષિત** વિ૦ કટાક્ષ પામેલું

કટાટ વિ૦ [सं. कट] કજિયાખોર; તકરારી (કા.)

કટાણું વિ૦ [જુઓ કાટ] કટાયેલું (૨) કાટના જેવું બેસ્વાદ (૩) બગડેલું (મોં); અણગમાભર્યું (૪) ન૦ [કુ+ટાણું] કવેળા

કટામણું વિ૦ [જુઓ કાટ] કાટ ચડાવે એવું(૨) કટાઈ જાય એવું (૩) બગડેલું; કટાણું

કટાર સ્ત્રી૦ [अ. कित्तार] વર્તમાનપત્રનું કૉલમ

કટાર(-રી) સ્ત્રી૦ [सं. कट्टार, अप. दे. कटार] એક બેધારું શસ્ત્ર (૨)[લા.] કટાક્ષભરી દૃષ્ટિ કે વચન.[-કેડે **ખોસવી**=કેડે કટાર બાંધવી.]

કટાવ પું૦[सं.कर्त्, प्रा. कट्ट, કાટવું પરથી] એક છંદ (૨) પત્તાંની રમતમાં અમુક પત્તાં ન હોવાં તે (૩) કોતરણી; કલમ કરવી તે (૪) પતંગોના પેચ થવા-કરવા તે. **૦દાર** વિ૦ કોતરણીવાળું; કલમી

કટાવવું સ૦ક્રિ૦ ['કાટવું' ઉપરથી] કપાવવું (૨) ['કાટ' ઉપરથી] કાટ ચડે એમ કરવું

કટાવું અ૦ક્રિ૦ ['કાટ' ઉપરથી] કાટ ચડવો

કટાસણું ન૦ [सं. कटासन] ઊન કે ઘાસ-દર્ભનું આસન

કટાહ પું૦ [सं.] કાચબાની પીઠનું કોટલું; ઢાલ (૨) સ્ત્રી૦ પેણી

કટિ(-ટી) સ્ત્રી૦[सं.]કેડ; શરીરનો મધ્યભાગ. **૦ત્રાણ** ન૦ કમરબંધ (૨) કંદોરો. **૦દેશ** પું૦ કેડનો ભાગ. **૦બદ્ધ** વિ૦ કેડ બાંધીને ઊભેલું; તૈયાર. **૦બંધ** પું૦ કમરપટો (૨) [ગરમી તથા ઠંડીનો ખ્યાલ આવવા] પૃથ્વીના ગોળાના બતાવાતા પાંચ ભાગમાંનો કોઈ પણ [ભૂ.] (૩) એક છંદ; કટાવ. **૦મેખલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ કંદોરો. **૦શૂલ(-ળ)** ન૦ કેડનું શૂળ-દુખાવો. **૦શૃંખલા** સ્ત્રી૦ કમરબંધ; કંદોરો. **૦સૂત્ર** ન૦ કેડે બાંધેલો દોરો (૨) કસ્તી. **૦સ્નાન** ન૦ કેડ ને તેથી નીચેના ભાગનું સ્નાન; એક કુદરતી રોગોપચાર

કટુ,૦ક વિ૦ [सं.] કડવું (૨) તીખું (૩) [લા.] અપ્રિય. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પત્ર** ન૦ પિતપાપડો. **૦ફલ(-ળ)** ન૦ કડવું ફળ (૨) કારેલું (૩) ઇંદ્રવારણું (૪) ઝેરી નારિયેળ

કટેવ સ્ત્રી૦ જુઓ કુટેવ

કટેશ(-સ)રી ન૦ ગળાનું એક ઘરેણું

કટોકટી સ્ત્રી૦ [सं. कट પરથી] અણીનો-બારીક સમય; કટાકટી

કટોદાન ન૦ ડબો; દાબડો

કટોરી સ્ત્રી૦ [दे. कट्टोरग; सं. कटोरा] વાડકી. (૨) કાપડાનો સ્તનભાગ ઉપર રહેતો કાપલો. **-રો** પું૦ વાડકો

કટ્ટર વિ૦ [हिं., प्रा. कट्ट] ઘણું સખત (૨) ચુસ્ત; આગ્રહી (૩) જીવલેણ

કટ્ટા(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ [म. कट्टा, प्रा. कट्ट (सं. कर्त्)] અક્કા; દોસ્તીનો ભંગ

કટ્ટું વિ૦ જુઓ કટ્ટર

કઠ સ્ત્રી૦ [सं. कट] તાડછાંની કોથળી-સાદડી

કઠ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કઠવું'] કઠારો, બફારો (૨) આંતરિક પીડા; અમૂંઝણ (૩) કઠણાઈ

કઠ પું૦ [સં.] (સં.) એક ઋષિ (૨) ન૦; સ્ત્રી૦ (સં૦) કઠોપનિષદ

કઠણ વિ૦ [સં. कठिन] ઝટ ભાંગે કે પોચું નહિ એવું; સખત (૨) અઘરું; મુશ્કેલ (૩) મજબૂત (૪) દુઃખદાયક (૫) નિર્દય. [**–છાતીનું** = દુઃખ કે સંકટ ખમી શકે તથા તેની સામે થઈ શકે તેવું. (છાતી, હૈયું) **કઠણ કરવું** = દુઃખની અસર મન પર ન થવા દેતાં તેને દૃઢ કરવું.] **૦પણું** ન૦, **–ણાઈ(–શ)** સ્ત્રી૦ કઠણ હોવું તે

કઠપંજર ન૦ [काष्ठ + पंजर] કાઠડો; હોદ્દો

કઠરાઈ સ્ત્રી૦ ['કઠવું' ઉપરથી] અકળામણ; મૂંઝવણ

કઠલો પું૦ જુઓ ખટલો ૧,૨

કઠવું અ૦ક્રિ૦ [સં. कष्ट, प्रा. कट्ठ] દુઃખ થવું; મૂંઝાવું (૨) બફારો મારવો-લાગવો (૩) કઠણ લાગવું; ખૂંચવું

કઠવો પું૦ ઘી તેલ ભરવાનો ગાડવો (૨)[સં. काष्ठ ઉપરથી?] કૂવામાં બેસાડાતું લાકડાનું ચોકઠું

કઠામ ન૦ [ક + ઠામ] જુઓ કઠેકાણું

કઠારો પું૦ ['કઠવું' ઉપરથી] બફારો; ઘામ (૨) જુઓ કઠેડો

કઠિન વિ૦ [સં.] કઠણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

કઠિયારી(–રણ) સ્ત્રી૦ [જુઓ કઠિયારો] કઠિયારાની સ્ત્રી (૨) કઠિયારાનું કામ કરતી સ્ત્રી **–રું** ન૦ કઠિયારાનો ધંધો. **–રો** પું૦ [સં. काष्ठहार, प्रा. कट्ठहार] લાકડાં કાપી વેચવાનો ધંધો કરનારો

કઠિયો પું૦ પૈસો; દોઢિયું

કઠેકાણું ન૦ [ક + ઠેકાણું] કુમળી જગા; દેખાડતાં શરમ આવે એવી જગા (શરીરની) (૨) ખરાબ – કથોલી જગા; કઠામ

કઠેડો(–રો) પું૦ [प्रा. कट्ठहर? हिं. कटहरा? म. कठाडा – कठडा] બારી; અગાસી, દાદરો ઇત્યાદિ સ્થાનોએ પડી ન જવાય તે માટે કરેલી આડ (૨) ગોખ; ઝરૂખો (૩) ખટારો; મોટું ગાડું. **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનો કઠેડો

કઠોડી સ્ત્રી૦, **–ડિયું** ન૦ નાનું કઠોડું

કઠોડું ન૦[સં. काष्ठभाण्डक]મસાલો રાખવાની ખાનાવાળી લાકડાની પેટી; લક્કડિયું

કઠોડો પું૦ [જુઓ કઠેરો] ગોખ (૨) વહાણનો પાછલો ભાગ

કઠોદર ન૦ [કઠ (કઠણ, કઠતું) + ઉદર] પેટનો [એક રોગ

કઠોર વિ૦ [સં.] કર્કશ (૨) કઠણ(૩) નિર્દય. **૦તા, –રાઈ** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

કઠોળ ન૦ [સં. कठोल्ल] દાળ પડે એવું – દ્વિદલ અનાજ

કડ(ડ,) સ્ત્રી૦ [સં. कटि, प्रा. कडि] (કા.) કમર, [કેડ. **–ડિયું** ન૦ કેડિયું.

કડ સ્ત્રી૦ એક વાર ખાંડેલી ડાંગર; કરડ (૨) ગણીને અપાતી વસ્તુ ઉપર સેંકડે અપાતો વધારો; કરડ

કડ,૦કડ અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ કરીને. **૦કડતું** વિ૦ જુઓ કકડતું. **૦કડવું** અ૦ ક્રિ૦ જુઓ કકડવું. **૦કડાટ** પું૦ (૨) અ૦ જુઓ કકડાટ. **૦કડાટી** સ્ત્રી૦ જુઓ કકડાટી (૨) અ૦ કકડાટ કરીને [**–બોલાવવી** = રૂઆબ બેસાડવો; સખતાઈ કરવી.] **૦કડાવવું** સ૦ક્રિ૦ કકડાવવું. **૦કડિત** વિ૦ કકડેલું; કડક (૨) સફાઈબંધ; ઇસ્ત્રીબંધ. **૦કડીને** અ૦ જુઓ કકડીને (૨) ધસારાબંધ; ઘણા જ જોશમાં **૦કડવડી** સ્ત્રી૦ ખાતાં કડકડે એવી વડી; ફૂલવડી

કડક વિ૦[રવ]ભડૂકો બોલે એવું(૨)[સં. कक्खट] કઠણ; આકરું (૩) કાચું; અપરિપક્વ (૪) કડાકાવાળું; ભૂખ્યું; ઉપવાસી(૫) [સં. खंडक] સ્ત્રી૦ કાનનું એક ઘરેણું (૫) તખતી (બારીની). **૦બંગાળી** વિ૦ સાવ ખાલી – નિર્ધન.**–કાઈ, –કાશ** સ્ત્રી૦ કડકતા (૨) નાણાંની તાણ

કડકા-બાલૂસ વિ૦ જુઓ 'કડકો'માં

કડકાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦]વગાડવું(પડઘમ ઇત્યાદિ)

કડકિયું ન૦ [જુઓ 'કડક' ૪થો] પુરુષના કાનનું ઘરેણું

કડકી સ્ત્રી૦ [જુઓ કડકી–કો] કકડી. **–કો** પું૦ કકડો. **–કાબાલૂસ** વિ૦જુઓ કડકબંગાળી

કડ(–ર) કોચલી સ્ત્રી૦ કરચલી; કરચોલી

કડખેદ પું૦ [हिं. कडखैत]કડખો બોલનાર ભાટ

કડખો પું૦[हिं.]દુહા જેવી એક વીરરસની રચના

કડછી સ્ત્રી૦ [દે. कडच्छु] રસોઈ હલાવવા કે પીરસવાનું છેડે વાડકી જેવું લાંબી દાંડીનું એક સાધન.**–છો** પું૦ મોટી કડછી.[**–હલાવવો** = ઘાલમેલ કરવી; દખલ દેવી; માથું મારવું.]

કડજીલ પું૦ [म. कडझील] સતાર બીન જેવાં વાદ્યોમાં પડખે હોતો તાર

કડડ, ૦કડડ અ૦ (રવ૦). ટૂટવા કે કરડવાનો અવાજ

કડડડ અ૦ (રવ૦). **૦ભૂસ** જુઓ કકડભૂસ

કડ(–ઢ)ણ સ્ત્રી૦ [सं. कटक] કરાડ (૨) કોસની કાંબી(૩)[सं.कट=રૂઢિ ઉપરથી?]આદત;લઢણ

કડતલ સ્ત્રી૦જુઓ કરતાલ(૨)[કા.]નકામી કૂથલી

કડતલું ન૦ [જુઓ 'કટલું'']કપાસની સાંઠીઓનો ગૂંથેલો પડદો; કટલું

કડદો પું૦ ઓછું આપવું તે(૨)ભેગ(૩)કાટલું. [–કરવો=છૂટ મૂકીને ઓછામાં આપી દેવું (૨) વાંધો પતવી સોદો નક્કી કરવો.]

કડપ પું૦ જુઓ કરપ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ કડબ

કડપલું ન૦ [કડપ+લું] છોડને કાપી કાપીને ખેતરમાં થોડે થોડે અંતરે ઢગલા કરવા તે(૨) [?] રાંધેલાનો વાસણમાં ચોટેલો પોપડો;ખબડું

કડબ સ્ત્રી૦ [सं. कडंब]જારબાજરીના સૂકા સાંઠા

કડલી સ્ત્રી૦[सं. कटक]હાથનું એક ઘરેણું; કલ્લી. **–લું** ન૦ પગનું એક ઘરેણું; કલ્લું

કડવું વિ૦ [सं. कटुक, प्रा. कडुअ] કરિયાતાના સ્વાદ જેવું; કટુ (૨) અપ્રિય (૩) ન૦ [सं. कडवकम्] એક જ રાગના કાવ્યની કેટલીક કડીઓનો સમુદાય.[**કડવી આંખ**=નાપસંદગી કે ઈર્ષાની નજર. **કડવી જીભ** = અપ્રિય લાગે તેવું બોલવું તે.] **૦ઝેર,૦વખ** વિ૦ ઝેર જેવું–ખૂબ કડવું. **–વટિયું** ન૦ એક દવા. **–વાટ** પું૦;સ્ત્રી૦ કડવો સ્વાદ(૨)[લા.]લાગણીઓની –સંબંધની કટુતા. **–વાટવું** સ૦ ક્રિ૦ કડવું ઓસડ આપવું. **–વાણી** સ્ત્રી૦ કડવી દવા. **–વાબોલું** વિ૦ કડવું બોલતું; મીઠાબોલું નહિ એવું. **–વાશ** સ્ત્રી૦[+ આશ] કડવાપણું. **–વી** સ્ત્રી૦ એક વેલ; ગળો

કડવો પું૦ [જુઓ 'કરવો']કરવડો;નાળચાવાળો લોટો

કડવો પું૦ પાટીદારની એક જાતનો માણસ

કડસલો પું૦ પડભીંતિયું

કડા પું૦ એક જાતની ડાંગર–ચોખા (૨) [सं. कुटज]કડો.**૦છાલ** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રજવના ઝાડની છાલ

કડા(–ઢા) સ્ત્રી૦ [सं. कटाह, प्रा. कडाह] તળવાનું વાસણ;પેણી(૨)ચરુ. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ પેણી

કડાક અ૦(રવ૦) કડાક એવો અવાજ કરીને

કડાકડ અ૦(રવ૦) કડાકડ એવા અવાજ સાથે. **–ડી** સ્ત્રી૦ [જુઓ કટાકટી] હરીફાઈ; ચડસાચડસી (૨) સખત બોલાબોલી; તડાતડી (૩) ધડાધડી; મારામારી (૪) શત્રુવટ (૫) જુઓ કડાકો ૨

કડાકૂટ સ્ત્રી૦, **–ટો** પું૦ માથાકૂટ. **–ટિયું** વિ૦ માથાફોડિયું કંટાળાભરેલું

કડાકો પું૦[રવ૦]કડાક એવો મોટો અવાજ(૨) નકોરડો ઉપવાસ; લાંઘણ. [**કડાકા ફોડવા** = આંગળી ખેંચી કે વાળીને કડાક અવાજ કરવો. **કડાકા પડવા, થવા** = ખાવા ન મળવું, ઉપવાસ થવા.]

કડાઝૂડ, કડાબીડ અ૦ અડાબીડ; ધમધોકાર; સજ્જડ

કડાનું વિ૦ [सं. कृत, प्रा. कड + तुं] (કોઈને માટે)અંકિત કરાયેલું; –ને યોગ્ય; –ને માટેનું. ઉદા૦'આ અનાજ કૂતરાના કડાનું છે.' 'કોઈના કડાનું હોય તો મને ન ખપે.'

કડા(–રા)બીન સ્ત્રી૦ [तु. कराबीन] એક નાની ટૂંકી બંદૂક

કડા(–ઢા)યું ન૦ [જુઓ કડા]મોટી કડાઈ;પેણો

કડાર વિ૦ [सं.] માંજરું (૨) અહંકારી

કડાસન ન૦ [सं. कटासन] દર્ભનું આસનિયું; ઘાસની ચટાઈ

કડિયા(–યો)કોટ પું૦ મોઈદંડાની એક રમત

કડિયાળી વિ૦ સ્ત્રી૦ કડીવાળી (ડાંગ)

કડિયું ન૦ [જુઓ કડ=કેડ]જુઓ કેડિયું(કા.)

કડિયો પું૦ [दे. कडइअ] છોવા ચણવાનું કામ કરનાર કારીગર. **–યણ** સ્ત્રી૦ કડિયાની સ્ત્રી. **–યાકામ** ન૦ છોવા ચણવાનું કામ

કડિયોકોટ પું૦ જુઓ કડિયાકોટ

કડિંગધીન અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ કરીને

કડી સ્ત્રી૦ [सं. कटक, दे. कडा] આંકડી; 'હૂક' (૨) ગોળ વાળેલો તાર કે સળિયો (૩) કાનનું એક ઘરેણું(૪)બેડી(૫)કવિતાનું પદ;ચરણ(૬) ઓળ; હાર. (૭) બારણાની આંકડી સાંકળ. [**–કરવી**=બેડી પહેરાવવી. **–દેવી, મારવી** = સાંકળ વાસવી.] **૦તોડ** વિ૦ કડી અથવા સાંકળ તોડે એવું (૨) મજબૂત. **૦બદ્ધ,૦બંધ** વિ૦હારબંધ(૨)સાંકળરૂપે ગાંઠેલું

કડુ ન૦ [सं. कटुक, प्रा. कडु] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ

કડું ન૦ [सं. कटकं, प्रा. कडक] ગોળ વાળેલો ધાતુનો સળિયો; મોટી કડી (૨) હાથનું એક ઘરેણું

કડૂખલો પું૦ [सं. कूटक+લો] ખૂણો; કોલો

કડૂચું વિ૦ [सं. कटु ઉપરથી] કડવાશપડતું; જરા કડવા જેવા સ્વાદનું

કડે અ૦ [म.] કને; પાસે (૨) તરફ

કડેટાટ અ૦ [રવ૦] સપાટાબંધ

કડેધડે અ૦ (રવ૦) ધમધોકાર; બહુ સારી રીતે

કડો પું૦ [જુઓ 'કડા'] એક વનસ્પતિ; ઇંદ્રજવનું ઝાડ

કડોકફ ન૦ ચકમક અને દોરીનું દેવતા પાડવાનું [એક ઓજાર

કડોળ વિ૦ [ક+ડોળ] બેડોળ; કદરૂપું

કઢણ વિ૦ જુઓ કઢણિયું (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ કડણ(૩)વાંસી(સુ.) (૪) ન૦ ['કઢવું' ઉપરથી] મસાલાવાળું ઓસામણ. **–ણિયું** વિ૦ચીડિયું; કઢાપો કરવાના સ્વભાવવાળું. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. क्वथ्, प्रा. कढ] ખૂબ ઉકાળવું (૨)અ૦ક્રિ૦ કઢાપો કરવો; ઊકળવું

કઢંગ પું૦ [ક+ઢંગ] કુચાલ; ગેરવર્તણૂક. **–ગું** વિ૦ ઢંગ વગરનું; બેડોળ

કઢા,૦ઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કડા'માં

કઢાણું(–યેલું) વિ૦ ['કઢવું' ઉપરથી] કઢિયલ (૨) કઢણિયું

કઢાપો પું૦ ['કઢવું' ઉપરથી] કઢારો; ઘામ (૨) ક્લેશ; પરિતાપ (૩) કઢી (તિરસ્કારમાં)

કઢાસ ન૦ ઘોડા અને બળદને પલોટવાનું લાકડાનું ત્રિકોણ ચોકઠું

કઢાયું ન૦ [सं. कटाह] મોટી કડાઈ

કઢાયેલું વિ૦ જુઓ કઢાણું

કઢારું ન૦ [જુઓ 'કોઢારું'] ઢોર બાંધવાની પડાળી – ઘર; કોઢિયું

કઢારો પું૦ ['કાઢવું' ઉપરથી] ઊચક વસ્તુ લેવી તે; ઊધડ ઇજારો

કઢાવવું સ૦ક્રિ૦ 'કઢવું', 'કાઢવું'નું પ્રેરક

કઢાવું અ૦ક્રિ૦ 'કઢવું', 'કાઢવું'નું કર્મણિ

કઢાળ વિ૦ [ક+ઢાળ] ખરાબ ઢાળવાળું (૨) પું૦ છીંડું; ખોડીબારું

કઢિયલ વિ૦ ['કઢવું' ઉપરથી] કઢેલું; ખૂબ [ઉકાળેલું

કઢી સ્ત્રી૦ [दे. कढिअ; જુઓ કઢવું] ખાવાની એક વાની. **–ઢો** પું૦જુઓ કઢાપો ૨,૩(૨)કાઢો

કણ પું૦ [सं.] દાણો (૨) ઘણો નાનો ભાગ; પરમાણુ (૩) કાંગરી (૪) [લા.] બ્રાહ્મણ કે અભ્યાગતને આપેલું ભિક્ષાન્ન. **૦દાર** વિ૦ દાણાદાર(૨)કાંગરીવાળું. **૦પીઠ** સ્ત્રી૦દાણાપીઠ

કણ(–ણું) પ્રત્યય. ક્રિ૦ને લાગતાં 'તે ક્રિયા કરનારું, તેની ટેવવાળું" એ અર્થનું વિ૦ બનાવે. ઉદા૦ બીકણ, –ણું; લડકણું

કણક વિ૦કડક;જરા કાચું (૨)સ્ત્રી૦ [म. कणीक] બાંધેલો લોટ (૩) [सं. कणिकम्]કણ;ભિક્ષાન્ન. [**–કરાવવી**=ભિક્ષાન્ન આપવું. **–કેળવવી, ગૂંદવી, ટૂંપવી, બાંધવી**=(રોટલી પૂરી ઇ૦નો)લોટ પાણી નાખી, ગૂંદીને તૈયાર કરવો.]

કણકણ સ્ત્રી૦ [दे.] (રવ૦) કણકણાટ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ દુઃખ અથવા અસંતોષને લીધે ગળામાંથી અસ્પષ્ટ અવાજ કાઢવો; ઝીણું રોવું. **–ણા(–ણી)** સ્ત્રી૦ થથરાટ; કંપારી; કમકમાટ (૨) કંટાળો. **–ણાટ** પું૦ કણકણવું તે. **–ણો** પું૦ થથરાટ; કંપ

કણકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. कर्ण्] કચૂડ કચૂડ થવું [(હિંચકાનું)

કણકી સ્ત્રી૦ [सं. कणिक] ચોખાનો ભંગાર (૨) ઝીણો કણ. **૦દાર** વિ૦ [+દાર] કણકીવાળું; દાણાદાર

કણજી સ્ત્રી૦ [सं. करञ्ज] એક ઝાડ. **–જું** ન૦ કણજીનું બી. **–જિયું** ન૦ કણજીનાં બીનું તેલ

કણજો પું૦ જુઓ કણેજરો

કણ(–ણો,–ણાય)તું ન૦ ['કણ' ઉપરથી] દરમાયા તરીકે અપાતું અનાજ

કણદાર, કણપીઠ જુઓ 'કણ'માં

કણદિયો પું૦[सं. कण (ના આકારનું)+दीप?] સ્ત્રીઓના હાથનું એક ઘરેણું

કણબી વિ૦ [सं. कुटुम्बिन् प्रा. कुडुंबि] એ નામની એક જ્ઞાતિનું (૨) પું૦ એ જ્ઞાતિનો માણસ (૩) [લા.] તાબેદાર આદમી; ગુલામ. **–બણ** સ્ત્રી૦ કણબીની સ્ત્રી

કણમણવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કણકણવું

કણમણાટ પું૦ કણમણવું તે

કણયરી સ્ત્રી૦ [सं. कनक, प्रा. कणय પરથી] +સોનાનું એક ઘરેણું

કણવટ(-ટિયું,-ત) ન૦ [સં. कण + वृत्ति] ભિક્ષાથી ભેગું કરેલું પરચૂરણ અનાજ. **-તિયું** વિ૦ ભિક્ષા ઉપર જીવનારું

કણવીર ન૦ [સં. कर्णिकार, प्रा. कणइर] એક ફૂલઝાડ; કરેણ

કણવું અ૦ક્રિ૦ [સં. कण्] કણકણવું; કણસડવું (૨) સ૦ક્રિ૦ ['કણ' ઉપરથી] ચણવું (૩) વીણવું [જુઓ કણસલું

કણસ(-સું) ન૦ [સં. कणिश, प्रा. कणिस]

કણસ(૦ડ)વું અ૦ ક્રિ૦ [સં. कण् ?] દુઃખના જોરને લીધે ઊંહકાર કરવો-થવો

કણસલું ન૦ [કણસ + લું] ડૂંડું; કણસું

કણસાઈ સ્ત્રી૦ ['કણ' ઉપરથી] એક મીઠાઈ; મોતીચૂર

કણસાટ પું૦ કણસવું તે

કણા સ્ત્રી૦ [સં.] લીંડીપીપર (૨) જીરું (૩) બારીક ભાગ (૪) એક જાતની માખી

કણાદ પું૦ [સં.] (સં.) વૈશેષિક દર્શનના પ્રણેતા ઋષિ

કણાયતું ન૦ જુઓ કણતું; કણોતું

કણિક પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] કણસલું (૨) કણ; કરચ (૩) કણક

કણિકા સ્ત્રી૦ [સં.] છેક ઝીણો કણ; ઝીણી કરચ (૨) આંટણ; કપાશી

કણિયું વિ૦ ['કણ' ઉપરથી] કણ ચણનારું (૨) કણી અથવા કાંગરીવાળું (૩) ન૦ ગોદડું; ગાદલું [ફડિયો

કણિયો પું૦ ['કણ' ઉપરથી] અનાજ વેચનારો;

કણિશ પું૦; ન૦ [સં.] કણસલું

કણી સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ કણિકા (૨) તેલઘીમાં કોઈ વસ્તુ તળ્યા પછી જે ઝીણી ભૂકી રહે છે તે **-ણું** ન૦ [સં. कण] નાનો કણ-દાણો (૨) જુઓ કણિકા (૩) જુઓ કણ(-ણું) [ઔષધિ

કણેજરો પું૦ [સં. कुणंजर] એક વનસ્પતિ,

કણેર સ્ત્રી૦ [સં.] કરેણ

કણો પું૦ થોડા દિવસનું જન્મેલું સાપનું બચ્ચું (૨) કેંટો (૩) [સર૦ म. कणा] રેંટિયાની ધરી (૪) ચરખાની આંકાવાળી લાટ

કણોજી ન૦ ['કણ' ઉપરથી] ડુંગળીનું બી

કણોતું ન૦ જુઓ કણતું; કણાયતું

કત સ્ત્રી૦ [अ. कत्त] કલમનો કાપ.[**-મારવી** = કલમનો કાપ કરવો]

કતક ન૦ [સં.] એક જાતનું ઝાડ (૨) તેનુ ફળ; નિર્મળી [દસ્તો (૨) કૂતકું

કતકું ન૦ [तु. कुत्कह] ભાંગ ખાંડવાનો લાકડાનો

કતબા પું૦ [अ.] લવાદનામું; પંચાતનામું

કતરઝોડ વિ૦ [કફર + ઝોડ ?] વળગ્યું છૂટે નહિ એવું; જિદ્દી (૨) અ૦ ઝોડની જેમ; છૂટે નહિ એવી રીતે [વાની કાતર

કતરણી સ્ત્રી૦ [સં. कर्तनी] ધાતુનાં પતરાં કાપ-

કતરવેધિયું વિ૦ પક્ષપાતી; વગીલું

કતરાતું(-યું) વિ૦ ત્રાંસુ; આડું જતું. **-વું** અ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'કાતરવું'] આડું-ત્રાંસું જવું (૨) વિરુદ્ધ જવું (૩) કપાવું

કતરાંશ(૦) પું૦['કતરાવું' ઉપરથી ?]આડાપણું; ઠરડ (૨) દ્વેષ; કત્રાસ

કતલ સ્ત્રી૦ [अ. क़त्ल] કાપાકાપી; ખૂનરેજી. **૦ખાનું** ન૦ કતલ થતી હોય તે જગા-મકાન. **૦ગાહ** સ્ત્રી૦ કતલની જગા. **૦ની રાત** સ્ત્રી૦ મહોરમની આગલી રાત (૨) ખૂબ કટોકટી કે તડામારનો વખત; કોઈ કામ કે સંજોગને પહોંચી વળવા માટેની, તાકડા ઉપરની પૂર્વ તયારી કે તેની ધમાલ [કાપાકાપી

કતાર [अ. क़ितार] હાર; અલગાર (૨) લડાઈ;

કતાલ વિ૦ [अ. क़िताल] ખૂની; કતલ કરનાર

કતાલ(-ળ) પું૦સ્ત્રી૦ [ક+તાલ] અણબનાવ; કજિયો (૨) રડારોળ; કલેશ

કતિ,૦પય વિ૦[સં.] કેટલુંક; અમુક; અનિશ્ચિત સંખ્યાવાળું

કતોદય પું૦ [સં. कृत+उदय] કૃત કર્મનો ઉદય; કર્મફળ; નસીબ

કતોદિયો પું૦ વાટપાડુ; લૂંટારો (કા.)

કત્તા સ્ત્રી૦ [दे. कत्ता=કોડી ?] ઠીકરાનો ગોળ કકડો; કૂકો

કત્રાસ પું૦ (કા.) દ્વેષ; અંટસ; કતરાંશ

કત્લેઆમ સ્ત્રી૦ [अ.] કશા અંકુશ કે વિવેક વિનાની કતલ; આમ કતલ, ખૂનરેજી

કથક વિ૦ [सं.] કહેનારું; બોલનારું; વર્ણવનારું (૨) પું૦ વક્તા (૩) પુરાણી (૪) નટ અને ગાયક (૫) ન૦ કહેવત

કથણી સ્ત્રી૦+જુઓ કથની

કથન ન૦ [सं.] કહેવું તે; બોલ (૨) વર્ણન (૩) વિવેચન (૪) કહેવત. **–નાવલિ** (–લી, –ળિ, –ળી) સ્ત્રી૦ કહેવતોનો સંગ્રહ. **–ની** સ્ત્રી૦ કથા; વાત (૨) કહેવાની રીત; કહેણી (૩) કૂથલી. **–નીય** વિ૦ કહેવા જેવું. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. कथ्] કહેવું; બોલવું (૨) કથા–વાત કરવી (૩) ટીકા કે વિવેચન કરવું [મોટો થાળ

કથરોટ સ્ત્રી૦ [सं. काष्ठ+वाटी; म. कठवट–टी]

કથવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'કથન'માં

કથળવું અ૦ક્રિ૦ [सं.कु+स्थल्] સ્થાનભ્રષ્ટ થવું; ઊતરી જવું (હાડકું ઇત્યાદિ) (૨) બગડવું; વણસવું

કથા સ્ત્રી૦ [सं.] વાર્તા; કહાણી (૨) ઈશ્વર કે ધર્મ સંબંધી ભાષણ, કીર્તન કે વાર્તા કરવી તે (૩) વૃત્તાંત; ચરિત્ર. **૦કાર** પું૦ કથા કહેનાર (૨) વાર્તા બનાવનાર. **૦નક** ન૦ કથાનો ભાગ– કિસ્સો (૨) આડકથા; ઉપકથા. **૦નાયક** પું૦ કથાનું મુખ્ય પાત્ર. **૦નુસંધાન** ન૦ કથાનું અનુસંધાન–સંબંધ કે પૂર્વાપર સંબદ્ધતા કે પ્રવાહનું બંધબેસતાપણું. **૦પીઠ** સ્ત્રી૦ કથાની પ્રસ્તાવના. **૦પ્રબંધ** પું૦ કથાની રચના. **૦પ્રસંગ** પું૦ કથાને માટે અનુકૂળ પ્રસંગ. **૦ભટ** (–ટ્ટ) પું૦ પુરાણી; વ્યાસ. **૦રંભ** પું૦ કથાનો આરંભ. **૦શરીર** ન૦ કથાનું શરીર; તેનો મુખ્ય ભાગ. **૦શેષ** વિ૦ જેને વિષે માત્ર કથા કરવાનું જ રહે છે એવું; મૂએલું. **–થાંતર** ન૦ મુખ્ય કથા છોડીને આડા – વેગળા જતા રહેવું તે; વાત બદલવી તે (૨) ઉપકથા; આડકથા (૩) મૂળ કથાનું રૂપાંતર

કથાનક ન૦ [सं. कु+स्थानक] કઠેકાણું (૨) [सं.] જુઓ 'કથા'માં

કથિત વિ૦ [सं.] કહેલું; વર્ણવેલું. **૦પદત્વ** ન૦ પુનરુક્તિ. **૦પાઠ** પું૦ વસ્તુ દેખાડી તેના સંબંધી મોઢેથી શીખવવું તે

કથીર ન૦ [सं. कस्तीरं] કલાઈ અને સીસાની મેળવણીથી બનેલી ધાતુ; જસત (૨) [લા.] હલકી – તુચ્છ વસ્તુ

કથીરી સ્ત્રી૦ એક જીવડું. **–રો** પું૦ મોટી કથીરી

કથોરું વિ૦ (કા.) જુઓ કથોલું

કથોલ સ્ત્રી૦ [ક+થોલ] સારા લાગનો અભાવ (૨) કથળવું તે. **–લ** (–લું) વિ૦ [कु + स्थल] કઠેકાણાનું (૨) લાગ વિનાનું; અગવડ ભરેલું

કથ્થાઈ વિ૦ [हिं. कत्था, –त्थई; જુઓ કાથો] કાથાના જેવા રંગનું

કથ્ય વિ૦ [सं.] કથવા–કહેવા યોગ્ય

કદ [सं.] 'કુ'–ખરાબ, નિંદ્ય એ અર્થ બતાવતો (નામ પૂર્વે આવતો) પૂર્વગ. ઉદા. કદરૂપું. કદશાના

કદ ન૦ [अ. क़द्द] શરીરની ઊંચાઈ (૨) પ્રમાણ; વિસ્તાર; આકાર (૩) વજન; ભાર; બોજ (૪) પદવી; દરજ્જો [**–ખસવું** = કુળ, દરજ્જો કે વજન વક્કર જવું, ઓછું થવું]

કદ ન૦ એક જાતનું રેશમી વસ્ત્ર

કદખલા (–ળા)ઈ સ્ત્રી૦ [કદ+सं. खल ઉપરથી ?] લુચ્ચાઈ; ધૂર્તતા (કા.) [લુચ્ચું; ધૂર્ત

કદખલિ (–ળિ)યું વિ૦ [જુઓ 'કદખલાઈ']

કદખોળ સ્ત્રી૦ [કદ+'ખોળવું' ઉપરથી ?] નિંદા

કદડો પું૦ [કદ+દોરો ?] રેશમ કે સૂતરનો કંદોરો (ભીલોમાં)

કદન ન૦ [सं.] મારવું તે; વધ (૨) પાપ (૩) દુઃખ

કદનું વિ૦ [જુઓ કદન] કદન કરનારું; વિનાશક

કદમ ન૦ [अ.] પગ (૨) પગલું; ડગલું. **૦જોશ** = કવાયતનો એક હુકમ–પગ જોરથી ઉપાડો, ઝટ ચાલો એમ જણાવે છે. **૦નિવાજ** વિ૦ મહેરબાન; કૃપાળુ. **૦બાજ** વિ૦ ઉતાવળે ચાલનારું. **૦બોસ** વિ૦ ચરણ ચૂમનારું (૨) નમ્ર; આજ્ઞાંકિત **૦બોસી** સ્ત્રી૦ ચરણ ચૂમવા તે (૨) દંડવત પ્રણામ; નમસ્કાર

કદમ ન૦ [सं. कदंब] કદંબનું ઝાડ

કદમી વિ૦ [अ. क़दीम] કદીમ; પ્રાચીન (૨) પહેલા આવનાર અને ગરીબ (પારસીના બે વિભાગ–કદમી ને શહેનશાહી–માંના એકનું)

કદર સ્ત્રી૦ [अ. क़द्र] ઘટતી કિંમત કરવી તે; બૂજ. **૦દાન** વિ૦ કદર જાણે એવું; ગુણજ્ઞ **૦દાની** સ્ત્રી૦ કદરદાન હોવું તે; કદર જાણવી

તે. **૦દાર** વિ૦ કદરવાળું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ['કદર' પરથી]કદર કરવી [(૩) ક ૂપ(?)

કદરજ વિ૦ [सं. कदर्य] કંજૂસ (૨) પાજી; ક્ષુદ્ર

કદરદાર વિ૦, **કદરવું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'કદર'માં

કદર(-રા)વું અ૦ક્રિ૦ ['કજળવું' ઉપરથી]ઓલવાવું; બુઝાવું (દીવાનું કે દેવતાનું)

કદરી વિ૦ કદરજ; કૃપણ (૨) કદર જાણનારું

કદરૂપું વિ૦ [सं. कद्रूप] કૂબડું; બેડોળ

કદવા સ્ત્રી૦ [ક+દુવા] કદુવા; શાપ

કદવાન વિ૦ [કદ+વાન] કદવાળું; કદાવર

કદવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. कद्] મારવું; ઈજા કરવી

કદશના [कद्+अशना] બેદરકારી; ધ્યાન ન આપવું તે (૨) ચિંતા; કાળજી

કદલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [सं.] કેળ. **૦નાલ(-ળ)** સ્ત્રી૦ કેળનાં થડની અંદરનો સુંવાળો ભાગ. **૦પુષ્પ** ન૦ કેળનું ફૂલ. **૦ફલ(-ળ)** ન૦ કેળું. **૦વન** ન૦ કેળોનું વન; કેળો જ્યાં ઘણી હોય એવી જગા. **૦સ્તંભ** પું૦કેળનો થાંભલો

કદહાડો પું૦ [ક+દહાડો] કમોસમ (૨) દુઃખનો દહાડો [જુઓ 'કદલી'માં

કદળી, ૦નાળ, ૦પુષ્પ, ૦ફળ, ૦વન, ૦સ્તંભ

કદંબ ન૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ; કદમ

કદા અ૦ [सं.] ક્યારે (૨) કોઈ સમયે; કદાચ. **૦ચ** અ૦ દૈવયોગે; રખેને (૨) કોઈ વાર (સંભવ બતાવવા). **૦ચિત્** અ૦ [सं.] કોઈ વખતે; ક્યારેક; કદી. **૦પિ** અ૦[सं.] કદાચિત (૨) કોઈ દહાડો પણ; હરગિજ

કદાગરો પું૦ કજિયો (૨) અદાવત; અંટસ

કદાવર વિ૦ [फा. कद्दावर] મોટા કદ અથવા આકૃતિવાળું (૨) મજબૂત

કદાસણ સ્ત્રી૦ વઢકારી સ્ત્રી

કદી અ૦ [કો+દી ?] કદાપિ; ક્યારેય પણ (૨) કોઈક વેળા. **૦ક** અ૦ જવલ્લે; કોઈક જ વાર. **૦કદી** અ૦ કોઈ કોઈ વાર

કદીમ(-મી) વિ૦ [अ.] અસલી; પ્રાચીન; જૂના જમાનાનું [ને કોઈ વાર

કદીમદી અ૦ [કદી+મદી (દ્વિ)] કદી નહિ

કદીમી વિ૦ જુઓ કદીમ

કદીર વિ૦ [अ.] શક્તિમાન; સર્વશક્તિમાન

કદુવા સ્ત્રી૦ [ક+દુવા] કદવા; શાપ

કદૂરત સ્ત્રી૦ [अ.] મલિનતા; ડહોળાપણું (૨) અસ્વસ્થતા (૩) શંકા

કદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ જુઓ કુદૃષ્ટિ

કદ્દુ પું૦ [फा. कद्दू] દૂધી (૨)[લા.] બત્તો; ટૂંકો જાડો ને મજબૂત લાકડાનો દંડો (૩) ઘોકણું

કદ્રુ પું૦ [सं.] (સં.) કશ્યપ ઋષિની સ્ત્રી – નાગલોકોની માતા. **૦કુમાર, ૦સુત** પું૦ નાગ

કદ્રૂપ(-પું) વિ૦ [सं.] કૂબડું; કદરૂપું

કધાન ન૦ [कु+धान्य] હલકી જાતનું અનાજ (કોદરા, બંટી ઇ૦) (૨) બગડેલું અનાજ

કધોડું,-ણ વિ૦ [ક+ધોડું, ધોણ] કધોણું. **-ણી** સ્ત્રી૦ લાંબો વખત ચીજ ન ધોવાથી થતી એની ગાઢ મેલભરી સ્થિતિ (ખાસ કરીને કપડાની). **-ણું, -તું, -વણ** વિ૦ ધોયું ધોવાય નહિ એટલું મેલું

કનક ન૦ [सं.] સોનું (૨) ધન; દોલત (૩) ધંતૂરો. **૦પાટી** સ્ત્રી૦ સોનાનો પટો. **૦ફૂલ** ન૦ સોનાનું ફૂલ. (૨) કાનનું એક ઘરેણું (૩) ધંતૂરાનું ફૂલ. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ સોનામહોર. **૦વર્ણું** વિ૦ સોનાના રંગનું. **૦સારિકા** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી. **-કાચલ(-ળ)** પું૦ (સં.) સુમેરુ

કનકવી સ્ત્રી૦ [हिं. कनकौवा] નાની પતંગ. **-વો** પું૦પતંગ.[**-અપાવવો,-મુકાવવો** = પતંગને ઊડતો કરવા બીજાએ દૂર સુધી લઈ જઈ છોડવો; છૂટ અપાવવી. **-ચગાવવો** પતંગ ઉડાડવો, ઊંચે ચડાવવો.]

કનજર સ્ત્રી૦ [ક+નજર] કુદૃષ્ટિ

કનડવું સ૦ક્રિ૦ દુઃખ દેવું; પજવવું. **-ગત** સ્ત્રી૦ કનડવું તે; હેરાનગતિ

કનડાટ પું૦ કનડવું તે

કનફૂલ ન૦ [सं. कर्णोत्पल, प्रा. कण्णुप्पल ? કે કર્ણ+ફૂલ?] કાનનું એક ઘરેણું; કનકફૂલ (?)

કનવા, ૦ર સ્ત્રી૦ દરકાર; ચિંતા

કન(-ના)સ્તર ન૦ [इं. કૅનિસ્ટર; हिं.] વાંસ કે ઘાસની ચીપોની ટોપલી કે કંડિયો (૨) શીંકી (પડિયાની) (૩) ટીનના પતરાનો ડબ્બો

કનાઈ (ના') પું૦ [हिं. कन्हाई, सं. कृष्ण] (સં.)+કનૈયો; કહાન (પ)

કનાત સ્ત્રી૦ [અ.] તંબૂની કપડાની ભીંત (૨) જાડા કપડાનો પડદો

કનાસ્તર ન૦ જુઓ કનસ્તર

કનિષ્ઠ વિ૦ [સં.] ઉમ્મરમાં સૌથી નાનું (૨) સૌથી નાનું (૩) છેક ઊતરતું; હલકામાં હલકું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પક્ષ** પું૦ છેક ઊતરતો પક્ષ (૨) હલકી રીત. **–ષ્ઠિકા** સ્ત્રી૦ ટચલી આંગળી (૨) વિ૦ નાની (બહેન)

કની અ૦ 'કે નહિ?' એ અર્થમાં વાક્યમાં [આવે છે

કનીનિકા સ્ત્રી૦ [સં.] આંખની કીકી

કને અ૦ [सं. कर्णे] પાસે

કનેરા સ્ત્રી૦ [સં.] વેશ્યા (૨) હાથણી

કનેરી સ્ત્રી૦ ['કણ' ઉપરથી] ચોખાની કાંજી(૨) ['કિનારી' ઉપરથી] કિનારી;કોર (૩)કાંગરી(૪) ખારી પૂરી (૫) [ઇં. કેનેરી] એક પક્ષી

કનેરું ન૦ ['કિનારો' ઉપરથી] કિનારો; કોર(૨) અ૦ જુઓ કને; પાસે

કનેવાળિયો પું૦ [કને + વાળિયો(વાળો)](કા.) મકાનમાં ઘૂસેલા ચોરનો બહાર ઊભેલો સાથી

કનોજી સ્ત્રી૦[हिं. कनौज, सं. कान्यकुब्ज, प्रा. कन्नउज्ज] મધ્ય ગંગાયમુના અને ઉત્તર પ્રદેશની એક હિંદીની બોલી

કનૈયો પું૦[सं. कृष्ण,प्रा.कण्ह –न्ह, हिं. कन्हैया] (હશ્રુતિ બોલવામાં લોપાઈ ગઈ છે.) (સં.) કૃષ્ણ; કનાઈ

કનોચાં ન૦બ૦વ૦ [सं. कर्ण, प्रा. कण्ण –न्न પરથી? દે. कण्णाआस ?] કાનની બૂટો

કનોછા ન૦ એક વનસ્પતિ

કન્ના સ્ત્રી૦[हिं.; म.; सं. कर्ण.; प्रा. कन्न પરથી?] કન્યા; (ઊડવા માટે) પતંગનાં ઢઢ્ઢા અને કમાન સાથે બંધાતી દોરીની યોજના. [**–ખાવી** = પતંગે એક બાજુ કન્નાતું ઊડવું. **–બાંધવી** = કન્નાની યોજના કરવી; તે દોરી બાંધવી.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ એક બાજુ નમતું રહેવું; ગિન્નાવું (પતંગનું). **–ન્ની** સ્ત્રી૦ કન્નાતી ઓછી કરવા માટે પતંગને છેડે ચોડાતી પૂંછડી (૨) [?] નાની પતંગ

કન્યકા સ્ત્રી૦ [સં.] નાની કુંવારી છોકરી

કન્યા સ્ત્રી૦[સં.] કુંવારી છોકરી(૨)પુત્રી;દીકરી (૩)એક રાશિ(૪)મોટી ઇલાયચી(૫)[સં.]દુર્ગા; પાર્વતી. [**–ઊતરવી** = કન્યા જવી;લગ્નવહેવાર બંધાવો;બેટીવહેવાર હોવો.] **૦ઉતાર** પું૦કન્યા ઊતરવી અપાવી તે કે તેનો વ્યવહાર;**૦કેળવણી** સ્ત્રી૦ કન્યાઓની કેળવણી; સ્ત્રીકેળવણી. **૦કાળ** પું૦ કુંવારાપણાનો સમય (૨) કન્યાને પરણાવી દેવાનો સમય. **૦કુબ્જ** પું૦ (સં.) એ નામનો કનોજની આજુબાજુનો એક પ્રાચીન દેશ. **૦કુમારી** સ્ત્રી૦(સં.) હિંદુસ્તાનના દક્ષિણ છેડાની ભૂશિર (૨) દુર્ગા. **૦ગત** ન૦ સ્ત્રીધન;પલ્લું(૨)કન્યા રાશિમાં ગ્રહની સ્થિતિ. **૦ગ્રહણ** ન૦ કન્યાને પરણવું તે; લગ્ન. **૦ચૂડી** સ્ત્રી૦ પરણતી વખતે કન્યાને પહેરાવવાની ચૂડી. **૦દાન** ન૦ કન્યાને વિધિપૂર્વક પરણાવવી તે(૨)તે વખતે અપાતી પહેરામણી. **૦દાયો** પું૦ કન્યાને અપાતો દાયજો – પહેરામણી. **૦ધન** ન૦ કન્યારૂપી ધન. **૦પુત્ર** પું૦ કુંવારી કન્યાને થયેલો પુત્ર(૨)ભાણેજ. **૦રાશિ** વિ૦ સ્ત્રીના જેવા ગુણવાળું; બાયલું(૨) સ્ત્રી૦ એક રાશિ. **૦વય** ન૦ કન્યા તરીકેની ઉમર. **૦વસ્થા** સ્ત્રી૦ કન્યા તરીકેની અવસ્થા. **૦વિક્રય** પું૦ કન્યા દેવા બદલ પૈસા લેવા તે. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ છોકરીઓની નિશાળ

કન્યા સ્ત્રી૦ જુઓ કન્ના

કન્યાળું ન૦ વીરડો

કપ પું૦ [म., सं. कार्पास પરથી?] જામગરી; કફ (૨) [ઇં.] પ્યાલો

કપચી સ્ત્રી૦[म. कों. कपची, सं. कवच ?] સડક પૂરવાનો પથ્થર (૨) પથ્થરનો ભૂકો

કપટ ન૦[સં.] છળ;પ્રપંચ. (**–કરવું**, **–ખેલવું**, **–રમવું**.) **૦કોટ** પું૦ ઠગવા માટે ઊભો કરેલો બનાવટી કોટ (૨) ઢોંગનો પડદો. **૦ખોર** વિ૦ કપટી; ઠગ. **૦નિંદા** સ્ત્રી૦ છેતરવા માટે કરેલી કોઈની નિંદા. **૦પ્રબંધ** પું૦ કપટની યોજના. **૦બાજ** વિ૦ કપટખોર. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ ઠગાઈ; ધૂર્તતા(૨) કપટની જાળ. **૦ભાવ** પું૦ કપટની વૃત્તિ. **૦યુદ્ધ** ન૦ કપટભર્યું કે કપટથી લડાતું યુદ્ધ. **૦રૂપ** વિ૦ કપટી રૂપવાળું;ઠગારું. **૦વધ** પું૦ કપટ કરીને મારી નાખવું તે. **૦વિદ્યા**

સ્ત્રી૦ કપટ કરવાની વિદ્યા. **૦વેશ** પું૦ જૂઠો-બનાવટી વેશ; સોંગ. **–ટી** વિ૦ કપટવાળું; કપટભર્યું (૨) કપટ કરનારું

કપ(–મ)ઠાળ સ્ત્રી૦ જુઓ કમઠાળ

કપડછાણ વિ૦ [हिं. कपडछान; જુઓ કાપડ+છાણવું] કપડાથી ચાળેલું (૨) કપડામાં સીવી લઈ છાણમાટીથી લીંપેલું (૩) ન૦ કપડાથી ચાળવું તે

કપડમટ્ટી સ્ત્રી૦ [हिं. कपडमिट्टी; જુઓ કાપડ+માટી]હવા ન પેસે તે માટે,કપડાં અને માટી વડે ડાટો મારવો કે કપડું લપેટી માટીનો લેપ કરવો તે

કપડું ન૦ [सं. कर्पटकं; प्रा. कप्पड] કાપડ; લૂગડું (૨)પહેરવાનું લૂગડું–વસ્ત્ર. **–ડાંલત્તાં** ન૦બ૦વ૦ [म., हिं. कपडालत्ता] પહેરવાનાં લૂગડાંલત્તાં [વગેરેનું (૨) ગાબચું; ડગળું

કપતરું(–ણું) ન૦ છાલ; છોતરું (કેરી, દૂધી

કપના સ્ત્રી૦ [सं.] કીડો

કપરું વિ૦ [दे. खप्पर] મુશ્કેલ; અઘરું (૨) વસમા–કડક સ્વભાવવાળું (૩) ખાપરું; ભારે પહોંચેલું

કપરોડ સ્ત્રી૦ બખોલ; બખોલમાં બખોલ

કપર્દિકા સ્ત્રી૦ [सं.] કોડી (૨) છેક હલકી કિંમતનું નાણું

કપાટ ન૦ [सं.] કમાડ; બારણું (૨) કબાટ. **૦પ્રબંધ** પું૦ ચિત્રકાવ્યનો એક પ્રકાર

કપાણ ન૦ લૂ લાગવી તે (૨) [જુઓ કાપવું–કપાવું] કાંપવું–કપાવું તે

કપાતર વિ૦ જુઓ કુપાત્ર

કપાલ(–ળ) ન૦ [सं.] ભમરની ઉપરનો અને માથાના વાળની નીચેનો મોઢાનો ભાગ;લલાટ (૨)ખોપરી (૩) [લા.] ભાગ્ય. **૦પદી** વિ૦ (૨) ન૦ કપાળમાં પગ હોય એવું (જીવડું). **–લિકા** સ્ત્રી૦ ઠીકરું (૨) દાંતનો મેલ. **–લી** પું૦ ખોપરીનો હાર રાખનાર–મહાદેવ; શિવ (૨) એક જાતનો અઘોરી બાવો–શિવભક્ત (૩) હલકી વર્ણનો માણસ (માછીથી બ્રાહ્મણીને પેટે ઉત્પન્ન થયેલો). **–લી વિદ્યા** સ્ત્રી૦ અઘોરીની વિદ્યા

કપાશિ(–સિ)યું વિ૦ [જુઓ કપાસ] જેમાં કપાસનો પાક થતો હોય એવું. **–યો** પું૦ કપાસનું બી (૨) પાકેલા ગૂમડા, ખીલ ઇત્યાદિમાંથી નીકળતો ગંઠાયેલો દાણો

કપાશી(–સી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કપાશિયો'] (પગની) કણી; આંટણ

કપાસ પું૦ [सं. कार्पास; प्रा. कप्पास]કપાસનો છોડ (૨) બી સાથેનું રૂ

કપાસિયું, –યો જુઓ 'કપાશિયું'માં

કપાસી સ્ત્રી૦ જુઓ કપાશી

કપાળ ન૦ જુઓ કપાલ [**–કૂટવું** = શોક વગેરેના આવેશમાં કપાળે હાથ પછાડવા (૨) સખત મગજમારી કરવી (૩) હતાશ થવું. **–ધોઈ આવવું** = લાયક થવું, વિધાતાના લેખ દૂર કરવા. **–ફૂટવું** = કમનસીબી થવી; લાંબા વખતની આશા ધૂળ મળવી. **કપાળે કંકુ** = ધનભાગ્ય; જશ **–ળે કાજળ, –ળે મેશનો ચાંલ્લો** અપજશ. **–ળે ચોડવું** તિરસ્કારમાં આપવું (૨) માથે પડે તેવી નકામી વસ્તુ આપવી. **–ળે ચોટવું** = માથે પડવું; પાલવે પડવું. **–ળે ડામ દેવો** = કશું જ ન આપવું. **–ળે હાથ દેવો** = ખિન્ન, નિરાશ થવું] **૦કૂટ** સ્ત્રી૦ માથાફોડ; મગજમારી. **૦કૂટિયું, ૦કૂટું** વિ૦ માથાફોડિયું;કટકટ કરતું (૨)ઘણી મગજમારી કરાવે એવું. **૦કૂટો** પું૦ કપાળકૂટ. **–ળિયો** પું૦ કપાલી (તુચ્છકારથી)

કપિ પું૦ [सं.] વાંદરો (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતની ઘોડી. **૦ધ્વજ** પું૦ (સં.) અર્જુન. **૦તાન** વિ૦ વાંદરા જેવું; તોફાની. **૦મુખ** ન૦ વાંદરાનું મોં (૨) વાંદરાના જેવું મોં

કપિલ વિ૦ [सं.] ઘેરા બદામી રંગનું (૨) પું૦ (સં.) સાંખ્ય દર્શનના પ્રણેતા ઋષિ. **–લા** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘેરા બદામી રંગની (૨) સ્ત્રી૦ ઘેરા બદામી અથવા તદ્દન કાળા રંગની ગાય (૩) તદ્દન એક રંગની ગાય (૪) એક જાતનો લાલ સુગંધી ભૂકો (૫) [સં.] ઈશાન કોણના પુંડરીક નામના દિગ્ગજની પત્ની (૬) કામધેનુ. **–લાષષ્ઠી** સ્ત્રી૦ ભાદરવા વદ છઠ, હસ્ત નક્ષત્ર, વ્યતિપાત અને મંગળવાર, એ યોગવાળો દિવસ

કપિંજલ ન૦ [सं.] તેતર (૨) ચાતક (૩) પું૦ (સં.) [કાદંબરીમાં] શ્વેતકેતુ ઋષિનો પુત્ર. **-લા** સ્ત્રી૦ (સં.) એક નદી

કપીથ ન૦ [सं. कपित्थ] + કોઠું કે કોઠી

કપીશ પું૦ [सं.] (સં.) કપિ-વાનરનો ઈશ; હનુમાન

કપૂત પું૦ [सं. कुपुत्र] ખરાબ-નામ બોળે [એવો પુત્ર

કપૂર ન૦ [सं. कर्पूर; प्रा. कप्पूर] એક સુગંધી પદાર્થ. **૦નું વૈતરું** ન૦ આનંદદાયક કામકાજ. [**કપૂરે કોગળા કરવા** = સુખવૈભવ માણવો.] **૦કાચરી(-લી)** સ્ત્રી૦ [+ (हिं.) कचरी] એક સુગંધીદાર મૂળિયું. **૦ચીની** સ્ત્રી૦ [म. कापूरचीनी] એક ઔષધી (૨) ચિનાઈ સાકર. **૦તેલ** ન૦ કપૂરનું તેલ. **૦મધુરી** સ્ત્રી૦ કપૂરની સોડમ મારતો એક છોડ. **-રિયાં** ન૦બ૦વ૦ કપૂરી પાન (૨) કાચી કેરીનાં લાંબાં ચીરિયાં. **-રી** વિ૦ કપૂરના જેવું; સફેદ (૨) એ નામની જાતનું (નાગરવેલનું પાન)

કપેચાં ન૦બ૦વ૦ [કપચી (ગાબચું; ચીર)? કે 'કવચાં' ઉપરથી?] એક વસાણું

કપેચું વિ૦ [ક+પેચ] અટપટું; અઘરું

કપોટી સ્ત્રી૦ **-ટું** ન૦[સરખાવો म. कर्प(-रप)ट] પોપડી (રોટલા, રોટલી ઇત્યાદિની) (૨) પાતળી છાલ; ઝીણું પડ

કપોત ન૦ [सं.] કબૂતર (૨) હોલો. **૦ક** ન૦ નાનું કપોત (૨) સાજીખાર (૩) સુરમો. **૦ની, -તિની, -તી** સ્ત્રી૦ કપોતની સ્ત્રી

કપોલ(-ળ) પું૦ [सं.] ગાલ (૨) વાણિયાની એક જાતનું. **૦કલ્પિત** વિ૦ બનાવટી; ઓઠવી કાઢેલું; આકાશપુષ્પ જેવું. **૦કલ્પના** સ્ત્રી૦ પાયા વિનાની-ખોટી કલ્પના

કપોળુ ન૦ કપાળ ઉપરના વાળ બોડાવી કરાતી અર્ધ ચંદ્રાકાર હજામત

કપ્તાન પું૦ [पो.] આગેવાન; વડો-ઉપરી અમલદાર (૨) ટંડેલ; વહાણ કે આગબોટનો ઉપરી (૩) પલટણનો કે કોઈ ટુકડીનો ઉપરી (જેમ કે ક્રિકેટનો)

કપ્પડ ન૦ [सं. कर्पट, प्रा.] કાપડ. **૦કણુચ** [प्रा., सं. कनक] ન૦ + ઘણું કીમતી કાપડ

કપ્પર સ્ત્રી૦ (ક.) ભેખડ; નદીની કરાડ (૨) વિ૦ જુઓ કપરું

કપ્પી સ્ત્રી૦, **-પ્પો** પું૦ જુઓ 'કુપ્પી'માં

કફ પું૦ [सं.] આયુર્વેદ પ્રમાણે શરીરની ત્રણ ધાતુમાંની એક; શ્લેષ્મ (૨) ખાંસી; ઉધરસ (૩) ગળફો; બળખો (૪) ચકમકના તણખા ઝીલવાનું રૂ; જામગરી; કપ. **૦ક્ષય** પું૦ ફેફસાંનો ક્ષય; એક રોગ. **૦જ્વર** પું૦ કફના વિકારને લીધે આવતો તાવ. **૦સ્રાવ** પું૦ કફનો એક રોગ. **-ફોદર** ન૦ [+ उदर] કફના વિકારને લીધે થતો પેટનો એક રોગ

કફન ન૦ [अ.] શબને ઓઢાડવાનું લૂગડું (૨) [इं. કૉફિન] શબ મૂકવાની પેટી. **-ની** સ્ત્રી૦ [अ.] ફકીરનું કુડતું; ફકીરનો વેશ (૨) ટૂંકી બાંયનું લાંબું પહેરણ

કફેલાત સ્ત્રી૦ [अ. कफालत] ચૂનાની ગાર; છો; [(૨) મરામત

કફા વિ૦ [फा. ख़फा] ખફા; ક્રોધાયમાન; નાખુશ. **૦મરજી** સ્ત્રી૦ નાખુશી; ઇતરાજી

કફાત સ્ત્રી૦ [अ. कफ्फारह] ઇસ્લામી શરિયત પ્રમાણે પાપનિવારણાર્થે કરેલું પુણ્યદાન; પ્રાયશ્ચિત્ત(૨)નુકસાન; હાનિ (૩) કજિયો; ટંટો

કફોડું વિ૦ [ક+ફોડ (નિકાલ)] વિષમ; વિપરીત (૨) કઢંગું; કલાગું (૩) મુશ્કેલ

કબક પું૦ [फा.] એક પક્ષી

કબજ વિ૦ [अ. कब्ज़] કબજામાં કે તાબામાં હોય એવું (૨) [अ. कबज] બંધકોશવાળું. **-જાગીરો** પું૦ મિલકતનો કબજો આપીને તે ઉપર વ્યાજે નાણાં લેવાં તે. **-જાન** પું૦ [अ. कब्ज़ह] કબજો; હવાલો **-જિય(-યા)ત** સ્ત્રી૦ [अ. कब्जियत] રોકાણ; અટકાવ (૨) બંધકોશ; મળાવરોધ; એક રોગ. **-જેદાર** વિ૦ કબજો ધરાવનારું (૨) પું૦ તેવો માણસ

કબજો પું૦ [अ.] તાબો; હવાલો; ભોગવટો (૨) દબાણ; પકડ (૩) બાંય વગરનું અથવા ટૂંકી બાંયનું બદન (૪) ચોળી. [**-કરવો** = તાબામાં લેવું, હાથ કરવું. **-મેળવવો, લેવો** = કાયદેસર ભોગવટો લેવો.] **૦ભોગવટો** પું૦ કબજો તેમ જ ભોગવટો

કબડ વિ૦[प्रा. कब्बड = કુનગરનું પરથી?] મૂર્ખ;

ભોટ; ગામડિયું (૨) ન૦ [सं. कपाट] નાનું તાકું; ભંડારિયું

કબડવું સ૦ ક્રિ૦ હેરાન કરવું

કબડાવું અ૦ક્રિ૦ માંદું પડવું; શરીરનું કથળવું

કબર સ્ત્રી૦ [अ. क़ब्र] કબ્ર; ઘોર(૨)તેમાં મડદું દાટી ઉપર કરેલું ચણતર.[(હાથે)**કબર ખોદવી** =પોતાનું મૃત્યુ થાય,કે પોતાને અતિ નુકસાન થાય તેવું જાતે કરવું.] **૦સ્તાન** ન૦ [+(ફા.) स्तान] મુસલમાનો યા ખ્રિસ્તીઓનું સ્મશાન

કબરી સ્ત્રી૦ [सं.] ચોટલો; વેણી

કબલ અ૦ [अ. क़ब्ल] પહેલાં

કબંધ પું૦;ન૦[सं.]માથા વિનાનું શરીર(૨)[સં.] રાહુ(૩)એક રાક્ષસ (૪) [ક+બંધ] ખરાબ બંધ

કબા સ્ત્રી૦ [अ.] ઝભ્ભો (અમીરી)

કબાજી સ્ત્રી૦ [ક+બાજી] ઊંધો ધંધો: મૂર્ખાઈભર્યું [કૃત્ય

કબાટ પું૦ન૦ [सं. कपाट? સર૦ म; इं. कप्बोर्ड ?] વસ્તુઓ મૂકવાની ખાનાંવાળી એક બનાવટ

કબાડ વિ૦ કદરૂપું; ખરાબ; દુષ્ટ (૨) પું૦ [સર૦ हिं., म.] ઘાસનો ભોર; ગંજી (૩) ન૦ ઇમારતી લાકડું. **૦કઠ** સ્ત્રી૦ [+सं. कष्ट; म. कवाडकष्ट] ખૂબ સખત કે હલકી મજૂરી; ગધ્ધાવૈતરું. **–ડિયું** વિ૦ જાડું અને જોરવાળું (૨) કબાડી. **–ડી** વિ૦ કબાડાં કરનારું (૨) પું૦ ઇમારતી લાકડાનો વેપારી (૩) કઠિયારો. **–ડું** વિ૦ બેડોળ; કઢંગું; કદરૂપું (૨) નઠારું; દુષ્ટ; વ્યભિચારી (૩) ન૦ તેવું કામ.

કબાબ પું૦ [फा.] માંસનું મૂઠિયું–ભજિયું. **૦ચીની** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ

કબાલો પું૦ [अ.] સાટું (૨) સાટાનો કરાર (૩) વાયદે નાણાં આપવાના કરારથી કરેલી ખરીદી

કબી અ૦ [हिं. कभी] કબૂ; કદી

કબીર વિ૦ [अ.] મહાન; મોટું (૨) પું૦ ભાટ; કવિ (૩) [સં.] પ્રસિદ્ધ ભક્તકવિ અને જ્ઞાની. **૦પંથ** પું૦કબીર પાછળ ચાલેલો પંથ. **૦પંથી** વિ૦ કબીરપંથનું (૨) પું૦ તેનો અનુયાયી. **–રો** પું૦કબીરપંથીઓનું પહોળા મોંનું ભિક્ષાપાત્ર; કટોરો (૨) ઇસ્લામી શરેહ પ્રમાણેનો મહા અપરાધ

કબીલદાર વિ૦ [अ. कबीलह+दार (फा.)] [કબીલાવાળો

કબીલો પું૦[अ.] બૈરાંછોકરાં(૨)કુટુંબ;પરિવાર.

કબીસો પું૦ [अ.] પારસી વર્ષ પ્રમાણે છેલ્લા માસના પાંચ દિવસોનો સમૂહ (૨) ચાંદ્રવર્ષ કરતાં સૌરવર્ષમાં આવતા વધારાના ૧૧ દિવસોનો સમૂહ

કબુલાવવું સ૦ ક્રિ૦, **કબુલાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'કબૂલવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

કબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [ક+બુદ્ધિ] કુબુદ્ધિ

કબૂ અ૦ [हिं. कभू] + કદી; કોઈ વાર

કબૂતર ન૦ [फा.] એક પંખી. **૦ખાનું** ન૦ કબૂતરો રાખવાનું પીંજરું (૨) [લા.] નાનાં નાનાં ઘણાં ખાનાંવાળું એવું કબાટ (૩) ગંદી જગા. **–રી** સ્ત્રી૦ કબૂતરની માદા

કબૂદ ન૦ [फा.] એક પક્ષી

કબૂધ સ્ત્રી૦ કુબુદ્ધિ. **–ધિયું** વિ૦ [+ઇયું] કુબુદ્ધિવાળું

કબૂલ વિ૦[अ.]મંજૂર; માન્ય [**–થવું, –રાખવું** =કબૂલ કરવું; માનવું.] **૦ણી** સ્ત્રી૦ કબૂલાત. **૦(–લા)ત** સ્ત્રી૦ કબૂલવું તે. [**–આપવી, –કરવી** =કબૂલવું (૨) કબૂલાતપત્ર લખી આપવું. **–માગવી** =કબૂલ થવા કહેવું; માન્ય કે મંજૂર છે કે કેમ તે પૂછવું. **–લેવી** = મંજૂરી કે સ્વીકાર મેળવવો.] **૦(–લા)તનામું** ન૦, **૦(–લા)તપત્ર** પું૦ કબૂલાતનો લેખ; કરારનામું. **૦મંજૂર** વિ૦ કબૂલેલું; મંજૂર થયેલું –કરેલું. **૦મંજૂરી** સ્ત્રી૦. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ હા પાડવી; સ્વીકારવું (૨) કબૂલાત આપવી

કબૂલી સ્ત્રી૦ [अ.] ચણાની દાળની ખીચડી

કબેલું ન૦[જુઓ 'કવલું'] કાળું મોટું નળિયું; મોભારિયું (૨) ઘાટ વગરનું ઠીકરું (૩) મોટી બેડોળ ઠીબ

કબોલ પું૦ [ક+બોલ] કુબોલ; કુવેણ

કબ્ર [अ.], **૦સ્તાન** [फा.] જુઓ 'કબર'માં

કભા પું૦ [अ. क़बा] જરીનો જામો; વાઘો. **૦ય** પું૦ કભા (૨) ઓઢો (૩) સ્ત્રી૦ બાંય

કભારજા સ્ત્રી૦ કુભારજા; કર્કશા સ્ત્રી

કભાવ(–વો) પું૦ [ક+ભાવ] અપ્રીતિ; કંટાળો; તિરસ્કાર

કભોડું વિ૦ [ક+ભોડું] ધોયું ધોવાય નહિ એવું [મેલું; કઘોણું

કમ વિ૦ [फा.] ઓછું (૨) ખરાબ. ૦**અક્કલ** વિ૦ ઓછી બુદ્ધિવાળું; મૂર્ખ (૨) સ્રી૦ ઓછી અક્કલ. ૦**અસલ** વિ૦ કમજાત; રાંડનારાખેલીના પેટનું. ૦**આવદ(૦ત)** સ્રી૦ ઓછી આવડત. ૦**કદર** વિ૦ કદર વગરનું (૨) સ્રી૦ ઓછી કદર. ૦**કૌવત** વિ૦ કમતાકાત; દુર્બળ. ૦**કૌવતી** સ્રી૦ દુર્બળતા; અશક્તિ. ૦**ખર્ચ (-રચ)** પું૦ ઓછું ખરચ. ૦**ખર્ચાં(-રચા)ળ** વિ૦ ઓછું ખરચાળ. ૦**જબાં(-બાન)** વિ૦ ઓછાબોલું (૨) બહાનાં કાઢ્યા વિના હુકમ માનનારું; આજ્ઞાંકિત (૩) તોતડું (૪) ભૂંડાબોલું (૫) સ્રી૦ ગાળ; અપશબ્દ. ૦**જાત** વિ૦ કમઅસલ. ૦**જાદે** વિ૦ ઓછુંવત્તું. ૦**જોર** વિ૦ કમતાકાત; દુર્બળ. ૦**જોરી** સ્રી૦ અશક્તિ. ૦**જોશ(-સ)** વિ૦ જોશ જુસ્સા વિનાનું (૨) નમાલું. ૦**તર** વિ૦ [+(फा.)तर] વધારે ઓછું -ઊતરતું. ૦**તરીન** વિ૦ [+(फा.)तरीन] સૌથી ઓછું - ઊતરતું. ૦**તાકાત** વિ૦ કમજોર. ૦**તાકાતી** સ્રી૦ કમજોરી. ૦**તી** વિ૦ [+(फा.) ઈ] ઓછું. ૦**તોલ** વિ૦ તોલમાં તોલ કરતાં ઓછું (૨) જેનો ઝાઝો ભાર — વક્કર ન પડે એવું. ૦**નજર** સ્રી૦ મહેરબાનીની ઓછપ; અવકૃપા. ૦**નસીબ** વિ૦ દુર્ભાગી (૨) ન૦ દુર્ભાગ્ય. ૦**નસીબી** સ્રી૦ દુર્ભાગ્ય. ૦**ફુરસદ** વિ૦ ઓછી નવરાશવાળું (૨) સ્રી૦ કમફુરસદી. ૦**ફુરસદી** સ્રી૦ નવરાશની ઓછપ. ૦**બખ્ત (-ખત)** વિ૦ કમનસીબ (૨) ધૂર્ત; બદમાશ. ૦**બખ્તી(-ખતી)** સ્રી૦ કમનસીબી (૨) ધૂર્તતા; બદમાશી. ૦**બેશ** વિ૦ ઓછુંવત્તું. ૦**સમજ** વિ૦ ઓછી સમજવાળું (૨) સ્રી૦ ઓછી સમજ

કમકમવું અ૦ક્રિ૦ [सं. कम्प्] ધ્રૂજવું; કંપારી ખાવી. **કમકમાટ** પું૦, -ટી સ્રી૦ કમકમવું તે; કમકમી (૨) ત્રાસ (૩) જુગુપ્સા

કમકમાં ન૦બ૦વ૦ ધ્રુજારી; કંપારી. [**-આવવાં, -ખાવાં, -છૂટવાં.**] **-મી** સ્રી૦ કંપારી (૨) સૂગ

કમખો પું૦ [फा. कमख़ाब પરથી] કાપડું; કાંચળી. **-ખી** સ્રી૦ નાનો કમખો. **-ખાચોળી** સ્રી૦ કમખાઘાટની ચોળી

કમચી સ્રી૦ [तु.] ચાબુક; કોરડો (૨) ચાબુકની દોરી

કમજરે અ૦ [ક + મજરે] એળે; બરબાદ

કમઠ પું૦ [सं.] કાચબો (૨) વાંસ. **-ઠી** સ્રી૦ કાચબી [કરીને વાંસનું)

કમઠાડું ન૦ [सं. कमठ ઉપરથી] ખપાટિયું (ખાસ

કમઠાણ ન૦ [सं. कर्मस्थान, प्रा. कम्मट्ठाण ?] મોટો ખટલો; રસાલો (૨) વાખરો; સરસામાન (૩) ઢંગધડા વગરની કે ખાલી મોટી રચના

કમઠાયો પું૦ [सं. कर्मठ ? જુઓ કમઠાણ પણ] બાંધકામનો સારો અનુભવી મિસ્રી; શિલ્પી

કમઠાળ સ્રી૦ ['કમઠ' ઉપરથી] ચિતાળ; ફાડેલું લાકડું [કણકણવું

કમણવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કણવું] કચવાવું;

કમત સ્રી૦ [જુઓ કુમતિ] કુબુદ્ધિ. **-તિયું** વિ૦ કમતવાળું ['કમ'માં

કમતર, -રીન, કમતી વિ૦ [फा.] જુઓ

કમન ન૦ [ક + મન] અપ્રીતિ; અભાવ

કમનીય વિ૦ [सं.] ચાહવા-ઇચ્છવા યોગ્ય (૨) સુંદર; મજેનું ['કમ'માં

કમબખ્ત, -ખ્તી, [फा.] **-ખત, -ખતી** જુઓ

કમબેશ [फा.] જુઓ 'કમ'માં

કમર સ્રી૦ [फा.] કમ્મર; કેડ. [**-કસવી, -બાંધવી** = હિંમત ભીડવી; તૈયાર થવું. **-ભાગવી, -તૂટવી** = હતાશ થવું; ઢીલા થવું. **-તોડવી, -બેસવી** = સખત મહેનત કરવી (૨) બીજાની હિંમત તૂટી જાય તેમ કરવું. **-પર કાંકરો મૂકીને** (કામ કરવું) = જરાય ચસ્યા વિના.] ૦**કસ** વિ૦ (+કસવું) કમર કસનારું; જોરનું કામ કરનારું (૨) પું૦ લડવૈયો; વીરપુરુષ (૩) ન૦ કેડને મજબૂતી આપનાર એક ઔષધિ. ૦**તૂટ**, ૦**તોડ** વિ૦ કમર તોડી નાંખે તેવું અઘરું (કામ). ૦**નું ઢીલું** વિ૦ ઢીલી-નબળી કેડનું (૨) હિંમત વગરનું; પોચું; કાયર. ૦**માં જોર** પું૦ તાકાત; હિંમત. ૦**પટી(-ટ્ટી)** સ્રી૦ કમર અથવા કોઈ પણ ચીજના મધ્યભાગમાં બાંધવાની પટ્ટી. ૦**પટો (-ટ્ટો)** પું૦ કેડે બાંધવાનો પટો. ૦**બંધ** પું૦ કમરપટો (૨) વિ૦ સુસજ્જ; સાવધ; તત્પર. ૦**વા** પું૦ કમરનો વા; એક રોગ

કમરક(−ખ) ન૦ [સં. कर्मरंग] એક ખાટું ફળ. **−ખી** સ્ત્રી૦ એનું ઝાડ

કમરીક ન૦ [इं. कॅंब्रिक] એક જાતનું કાપડ

કમલ ન૦ [સં.] એક ફૂલ; કમળ (૨) ગર્ભ-સ્થાન. **૦જા** સ્ત્રી૦ લક્ષ્મી. **૦(−ળ)તંતુ** પું૦ કમળનો રેસો. **૦દલ** ન૦ કમળની પાંદડી. **૦(−ળ)નાળ** સ્ત્રી૦ કમળની દાંડી. **૦પત્ર** ન૦ કમલદલ. **૦પત્રાક્ષ** વિ૦ [+पत्र+अक्ष] કમળદલ જેવી આંખવાળું. **૦ભૂ**, **૦યોનિ** પું૦ બ્રહ્મા. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ આંગળાંને કમળના આકારે વાળવાં તે. **−લા(−ળા)** સ્ત્રી૦ વિષ્ણુની પત્ની; લક્ષ્મી (૨) સુંદરી; સ્ત્રી. **−લાકર** પું૦ [+आकर] કમળોનો સમુદાય (૨) કમળનું તળાવ−સરોવર. **−લાક્ષ** વિ૦, **−ક્ષી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કમળ જેવી સુંદર આંખ-વાળું. **−લા(−ળા)પતિ** પું૦ વિષ્ણુ. **−લા(−ળા)સન** પું૦ [+आसन] બ્રહ્મા. **−લિની** સ્ત્રી૦ કમળની વેલ કે તેથી ભરપૂર તળાવ. **−લોદ્ભવ** વિ૦ [+उद्भव] કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પું૦ બ્રહ્મા

કમળ ન૦ જુઓ કમલ. **૦કાકડી** સ્ત્રી૦ કમળનું બીજ. **૦કોશ(−ષ)** કમળના ફૂલનો ડોડો. **૦તંતુ**, **૦નાળ** જુઓ 'કમલ'માં. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ કમળ ચડાવીને પૂજા કરવી તે (૨) જેમાં દેવને મસ્તક ચડાવાય છે એવી પૂજા. **૦પ્રબંધ**, **૦બંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય. **૦ભૂ** વિ૦ કમળમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પું૦ બ્રહ્મા. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ કમલમુદ્રા. **૦વેલ** સ્ત્રી૦ એક વેલ. **−ળા**, **ળાપતિ**, **−ળાસન** જુઓ 'કમલ'માં

કમળી સ્ત્રી૦ એક ફૂલ (૨) એક રોગ. **−ળો** પું૦ [સં. कमला] એક રોગ (૨) [લા.] વિકૃત દૃષ્ટિ

કમંડલુ(−ળુ) ન૦ [સં.] સંન્યાસીનું જલપાત્ર (૨) એક ધાતુપાત્ર (પીરસવાના કામનું)

કમંડળ ન૦ જુઓ કમંડલુ

કમાઈ સ્ત્રી૦ ['કમાવું'] કમાણી. **−ઉ** વિ૦ રળતું; કમાતું

કમાચણ સ્ત્રી૦ [સં. कामाचारिणी] છિનાળ; વેશ્યા

કમાડ ન૦ [સં. कपाट] બારણું [(**−દેવું**, **−વાસવું** = બારણું બંધ કરવું. **−ભાગવાં** = વારંવાર આવવું − જવું (ઉઘરાણી ઇ૦ માટે)]

કમાડું ન૦ ['કમાડ' પરથી] ક્યારામાં પાણી આવવા કે આવતું બંધ કરવા માટે નીકમાં કરાતી−તોડાતી નાની પાળ

કમાણી સ્ત્રી૦ ['કમાવું'] રળતર; કમાઈ. **−તલ** વિ૦ કમાઉ

કમાન સ્ત્રી૦ [फा.] કામઠું; ધનુષ (૨) કામઠાનો આકાર; એ આકારની કોઈ પણ રચના; મહેરાબ (૩) સ્થિતિસ્થાપક ગુણવાળું ગૂંછળું; 'સ્પ્રિંગ'. [**−કાઢવી** = કમાનનો આકાર કરવો (બાંધકામમાં). **−ચડાવવી** = ધનુષ્ય વાળીને પણછ ચડાવવી. **−છટકવી** = (સ્પ્રિંગ) છૂટી થઈ જવી. (૨) મિજાજ જવો. **−નાખવી**, **−બેસાડવી** = છટકેલી કમાનને ફરી ગોઠવવી, કે ન હોય ત્યાં નવેસર મૂકવી.] **૦કાંટો** પું૦ એક જાતનો તોળવાનો કાંટો. **૦ગર** પું૦ કમાન ચણનારો કારીગર (૨) ચિતારો (૩) હાડવૈદ્ય. **૦દાર** વિ૦ કમાનવાળું (૨) અર્ધગોળાકાર

કમાલ વિ૦ [अ.] સંપૂર્ણ (૨) ઉત્કૃષ્ટ; ઘણું સારું (૩) સુંદર (૪) સ્ત્રી૦ હદ; પરાકાષ્ઠા. [**−કરવી** = હદ કરવી; કાંઈક ભારે પરાક્રમ કરવું]

કમાલિ(−ળિ)યો પું૦ ['કમાલ' પરથી] હીજડો; ફાતડો (૨) નપુંસક; વ્યંઢળ (૩) [લા.] પુરુષના જેવી સ્ત્રી; ઊંચી અને અસુંદર અથવા લજ્જા વિનાની સ્ત્રી

કમારગ પું૦ [ક+મારગ] જુઓ કુમાર્ગ

કમાવતર ન૦બ૦વ૦ [કુ+માવતર] માબાપના સ્વાભાવિક ગુણ વિનાનાં−છોકરાંનું ભૂંડું કરે એવાં માબાપ

કમાવવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. कमाना, बं. कामान, म. कमावणें] (ચામડું) કેળવવું; સાફ અને સુંવાળું કરવું (૨) 'કમાવું'નું પ્રેરક; કમાણી કરાવવી; રળાવવું. **કમાવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

કમાવીસદાર પું૦ [म.] જુઓ કુમાવીસદાર

કમાવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. कमाना] પેદા કરવું; રળવું

કમાળિયો પું૦ જુઓ કમાલિયો

કમિટી સ્ત્રી૦ [इं.] સમિતિ

કમિશન ન૦ [इं.] દલાલી; હકસાઈ (૨) નિયુક્ત જન; પંચ; તપાસપંચ (૩) અખત્યારનામું; સનંદ (૪) અખત્યાર; અધિકાર. **૦ર** પું૦ અંગ્રેજી

રાજ્યનો એક અમલદાર;સરસૂબો (૨) ખાસ કામ માટે નિમાયેલો માણસ. **૦એજંટ** પું૦ [इं.] દલાલ

કમી વિ૦ [फा. कम]કમ;ઓછું(૨)ઊણું;અધૂરું (૩)સ્ત્રી૦[फा.] ઓછપ; ઊણપ. [**-કરવું** = રદ કરવું (૨) બરતરફ કરવું.] **૦જાસ્તી** વિ૦ ઓછુંવત્તું

કમીન વિ૦ [फा.] નીચ; હલકા મનનું (૨) મેલા મનનું;કપટી.**-ના** સ્ત્રી૦[फा.]ઓછપ;ખોટ.**-નું** વિ૦[फा. कमीनह] કંગાળ; પામર; હલકું

કમુરત ન૦[ક + મુરત] અશુભ મુહૂર્ત; અયોગ્ય સમય. **-તાં** ન૦બ૦વ૦ કમુરતવાળા દિવસો

કમૂળ વિ૦[ક + મૂળ]ખરાબ મૂળવાળું(૨)કુળને એબ લગાડે એવું

કમોત ન૦[ક + મોત] અસ્વાભાવિક મોત. **-તિયું** વિ૦ કમોતે મરેલું (૨) કમોતે મરે તેવું (૩)[લા.] સાહસિક

કમોદ સ્ત્રી૦ [सं. कुमुदा ?] એક જાતની ડાંગર. [**-આપવી** = સારી પેઠે માર મારવો.] **૦ડો** પું૦ એનાથી ઊતરતા પ્રકારની ડાંગર. **-દિયું** વિ૦[+ઇયું]જેમાં કમોદ પાકતી હોય એવું (૨) [લા] સુગંધીદાર

કમોસમ સ્ત્રી૦ [ક + મોસમ] કઋતુ; કવખત

કમ્મર સ્ત્રી૦ જુઓ કમર

કયડો પું૦પતંગનો ઢઢ્ઢો(૨) [सं. कटक] કરડો; વીંટલો (૩)[જુઓ 'કરડું'] કવાથ; ઉકાળો

કયામત સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ કયામત

કયાસ પું૦ (પ.)+ જુઓ કયાસ

કયડું ન૦ [જુઓ કરડું] માંદાને કે સુવાવડીને આપવાની એક રાબ

કયું સ૦ (૨) વિ૦ [सं. कतर, प्रा. कयर ?] (સ્ત્રી૦ કઈ) કોણ; શું (પ્રશ્નવાચક). [**કયે મોઢે** = શી આબરૂથી કે હકદાવાથી ?]

કર પું૦ [सं.] હાથ (૨) વેરો; મહેસૂલ; જકાત (૩) લાગો (૪) કિરણ (૫) સૂંઢ (૬) બેની સંજ્ઞા. [**-ઘાલવો, -નાખવો, -બેસાડવો, -ઠોકવો** = વેરો લાગુ કરવો. **-ભરવો** = વેરો આપવો.] **૦કંકણન્યાય** પું૦ કેડમાં છોકરું ને ગામ ઢૂંઢે એવો ન્યાય. **૦કોશ(-ષ)**પું૦ખોબો; અંજલિ. **૦ગ્રહ** પું૦ પાણિગ્રહણ; લગ્ન (૨) આશ્રય આપવો તે. **૦ગ્રાહી** વિ૦ આશ્રય આપનારું (૨) પું૦ હાથ ઝાલનાર – પતિ (૩) વેરો ઉઘરાવનાર અમલદાર. **૦તલ(-ળિયું)** ન૦ હથેળી. **૦તલગત** વિ૦ હથેળીમાં હોય એવું. **૦તલભિક્ષા** સ્ત્રી૦હથેળીમાં માય તેટલી જ ભિક્ષા લેવાનું વ્રત.**૦તલાસ્થિ** ન૦હથેળીનું હાડકું. **૦તલી** સ્ત્રી૦ હથેળી; **૦તાલ(-ળ)** સ્ત્રી૦ હાથ વડે તાળી આપવી તે (૨) કાંસીજોડાં;ઝાંઝ.**૦ન્યાસ** પું૦મંત્ર ભણીને કર આદિ વિભાગો ઉપર જુદા જુદા દેવનું સ્થાપન કરવું તે. **૦પલ્લવ** પું૦ પંજો;પહોંચો (૨) હાથરૂપી પલ્લવ (૩) કોમળ હાથ(૪)આંગળી. **૦પલ્લવી** સ્ત્રી૦ હાથના – આંગળીઓના ચાળાથી વિચાર જણાવવા – સમજાવવાની વિદ્યા (૨) હાથનો ઇશારો – સંકેત. **૦પીડન** ન૦ જુઓ કરગ્રહ. **૦પુટ** પું૦ નમસ્કાર માટે હાથ જોડવા તે (૨)ખોબો. **૦પૃષ્ઠ** ન૦ હાથનો પાછલો – અવળો ભાગ. **૦બદર** ન૦ હાથમાં રહેલું બોર. **૦બદરવત્** અ૦ કરબદર પેઠે બરોબર તપાસી – જાણી શકાય તેવું. **૦ભાગ** પું૦ કરરૂપે આપવાનો રાજ્યનો ભાગ. **૦ભાર** પું૦ કરવેરાનો ભાર – બોજો. **૦ભૂષણ** ન૦ હાથનું ઘરેણું (૨) પતિ (૩) દાન. **૦માળા** સ્ત્રી૦ જપમાળા; બેરખો (૨) હાથની આંગળીઓ રૂપી જપમાળા. **૦લજામણું** વિ૦ હાથ લજાવે એવું. **૦સંપાત** પું૦ હાથનો ધબ્બો; ધોલ. **૦સંપુટ** પું૦; ન૦ જુઓ કરકુટ (૨) વચ્ચે પોલાણ રહે એમ હાથ ઉપર હાથ રાખવો તે. **૦સ્રુવ(-વા)** પું૦ નાનો સ્રુવ – ચાટવો

કરકટિયો વિ૦[सं. कर्कट = કઠિન, પરુષ પરથી ?] બખ્તરધારી

કરકટી સ્ત્રી૦ [दे. करकटी = વધ્ય પુરુષને પહેરાવવાનું વસ્ત્ર] ઠાઠડી

કરકઠોળ ન૦[કર(દ્વિ.)+કઠોળ પરથી ?] પરચૂરણ કઠોળ

કરકડી સ્ત્રી૦ + કકડી. **-ડો** પું૦ + કકડો

કરકર સ્ત્રી૦[सं. कर्कर] ઝીણી કાંકરી (૨) દ્વેષ; ખાર.**-રાવવું** સ૦ક્રિ૦કકરાવવું;કાકર કઢાવવા. **-રું** વિ૦ ઝીણી કાંકરી જેવું લાગતું; કકરું

કરકરિયાવર પું૦[કર+કરિયાવર]કન્યાના લગ્ન પ્રસંગે કરેલો આપલેનો ઠરાવ;પહેરામણી; રીત

કરકશા વિ૦ સ્ત્રી૦ જુઓ કર્કશા

કરકસર સ્ત્રી૦[કર+કસર] જરૂરી ખર્ચ જ કરવું-થવા દેવું તે; ત્રેવડ. **-રિયું** વિ૦ કરકસર કરનારું

કરકાટક ન૦ [म. कर्काटक; सं. कर्कट] વર્તુલ દોરવાનું જોશીઓનું ઓજાર

કરકાટિયું વિ૦ હાડપિંજર જેવું; સુકલકડી

કરકું ન૦ [सं. कर्कर ? करंक ?] હાડકું (?)

કરકોચલી સ્ત્રી૦[म. करकोची]કરચોલી;કરચલી

કરકોલવું સ૦ક્રિ૦ ધીમે ધીમે કોતરી ખાવું

કરકોસ(-સી)ર સ્ત્રી૦ [કર+કોસર] કરકસર; ત્રેવડ

કરખ પું૦ દુઃખ; શોક (૨) તાણ; મુશ્કેલી

કરખી પું૦ [सं. कर्षिन्]+ ખેડૂત; કર્ષા

કરગરવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કગરવું

કરગરાટ પું૦; સ્ત્રી૦ કરગરવું તે [કરચ

કરગસ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કગરસ'] રજ; કરકર (૨)

કરચ સ્ત્રી૦[हिं. किरच] છેક નાની પાતળી કકડી. **-ચાવું** અ૦ક્રિ૦ કરચો પડે એમ થવું-કપાવું; કરચ કરચ થઈ જવું

કરચલિયો પું૦ ['કરચલો' ઉપરથી] એક પક્ષી

કરચ(-ચો)લી(-ળી) સ્ત્રી૦[सं. कूर्च ઉપરથી ?] કોઈ સુંવાળી સાફ વસ્તુ સંકોચાવાથી એમાં પડતી રેખા

કરચલી સ્ત્રી૦ કરચલાની માદા. **-લું** ન૦, **-લો** પું૦ [दे. कुरुचिल्ल] એક જળચર પ્રાણી

કરચળી સ્ત્રી૦ કરચલી; કરચોલી. **-ળિયાળું** વિ૦ કરચળીવાળું ; ['કરચાવું'નું પ્રેરક

કરચાવવું સ૦ક્રિ૦ ચીડવવું; ખીજવવું (૨)

કરચાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'કરચ'માં

કરચો પું૦ [જુઓ 'કરચ'] સાફ ન મૂંડાયાથી આછા કેશ રહી જાય તે; ખૂંપરો (૨) બેવકૂફ-અભણ ગામડિયો

કરચોલી(-ળી) સ્ત્રી૦ કરચલી

કરજ [अ. कर्ज़] દેવું; ઋણ. [**-કાઢવું** = કરજ કરવું; કરજે કાઢવું. **-ચૂકવવું, -પતવવું** = દેવું ભરપાઈ કરવું. **કરજે આપવું, લેવું, કાઢવું** = કરજ તરીકે આપવું, લેવું કે કાઢવું.] **૦દાર,-જી** વિ૦ દેવાદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦ કરજદારપણું. **-જાઉ** વિ૦ કરજે લીધેલું; વ્યાજુકું

કરજાળી સ્ત્રી૦ [सं. कज्जल ઉપરથી] મેશ પાડવાનું કોડિયું (૨) ધુમાડિયું

કરડ સ્ત્રી૦ [म , का.; सं. कड् = ફોતરાં કાઢવાં] ડાંગરનું એકવારિયું - ભરડીને કાઢેલો દાણો તે. **૦પાંચમ** સ્ત્રી૦શ્રાવણ સુદ પાંચમ (સ્ત્રીઓ કરડની ખીચડી તે દિવસે જમે છે.)

કરડ સ્ત્રી૦ [જુઓ કરડવું] ડંખ; કરડેલું તે(૨) કરડવું તે;ચૂંટ; ખૂજલી

કરડ સ્ત્રી૦ ચૂલામાં બળેલી માટી (૨) કેળાં કેરી ઇ૦ની ખરીદી પર સેંકડે અપાતો છૂટનો વધારો

કરડ કરડ અ૦ (૨વ૦) (કરડવાનો અવાજ) [**-ખાવું** = તેવો અવાજ કરતાં કરતાં ખાવું.]

કરડકણું વિ૦ [કરડવું] કરડવાની ટેવવાળું. **-ણાપણું** ન૦

કરડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कर्त्त् ? कड् ?] ડંખવું;બચકું ભરવું; દાંતથી કાપવું (૨) ખાવું (તુચ્છકારમાં) (૩) [લા.] તીવ્રપણે ખૂંચવું. [**કરડવા ધાવું** = સામે તડવું-છંછેડાવું

કરડવો પું૦+ જુઓ કરવડો

કરડાકી(-ગી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કરડું'] (વાણીની) વક્રતા;કટાક્ષ;માર્મિકતા(૨)છેલાઈ;અકડાઈ(૩) કડકાઈ; સખ્તાઈ. **૦ખોર** વિ૦ કરડાકીની આદત કે સ્વભાવવાળું. **-ટ** પું૦, **-શ** સ્ત્રી૦ કરડાપણું [સોનીનું એક ઓજાર

કરડાપાટી સ્ત્રી૦['કરડો'+ પાટી; म. करडापट्टी]

કરડું વિ૦ [दे. कुरुड, तै. करडु, म. करडा] આકરું;સખત (૨)કઠોર; નિર્દય (૩) [सं. कटु ઉપરથી] સહેજ કડવું; બેસ્વાદ (૪) ન૦ [सं. कटकं ? कुरंट ?]સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણું

કરડૂઓ પું૦+ જુઓ કરવડો

કરડો પું૦ [सं. कटक] આંગળીએ ઘાલવાનો સોનારૂપાનો આમળાવાળો વીંટલો (૨) [म. करडा] સોનીનું એક ઓજાર

કરણ ન૦+જુઓ કિરણ(૨)જુઓ કર્ણ;કાન(પ.)

કરણ ન૦[सं.] કારણ;હેતુ (૨) કોઈ પણ ક્રિયાનું સાધન (૩)ઇંદ્રિય (૪)[વ્યા.] ત્રીજી વિભક્તિથી સૂચવાતો અર્થ (૫)[જ્યો.] ત્રીસ ઘડીનો કાળ

(૬) કરવું તે; કર્મ (૭) 'ઑપરેશન' (ગ.). ૦હાર વિ૦ (પ.) કરનારું. **-ણાર્થક** વિ૦ [+ सं. अर्थक] [વ્યા.] કરણના અર્થવાળું

કરણ પું૦ (સં.) ગુજરાતનો એક રજપૂત રાજા

કરણાટ ન૦ [सं. कर्ण+वृत्ति ઉપરથી ?] કાનના ઘાટનું એક વાજું; મોટું તંતૂડું

કરણી [सं. करण] ક્રિયમાણ; કરતૂક (૨) આચરણ (૩) કડિયાનું એક ઓજાર; થાપી (૪) [म.] ચમત્કાર; જાદુ. **-ણી (૦ગત)** વિ૦ [सं.] (ગ.) બરાબર મૂળ ન નીકળી શકે એવી; 'સર્ડ' (રકમ) **-ણ્યાત્મક** વિ૦ મૂલભૂત; 'રેડિકલ' (ગ.)

કરણીય વિ૦ [सं.] કરવા જેવું

કરત સ્ત્રી૦ [ક+રત] કઋતુ

કરતબ ન૦ [हिं. करतब, सं. कर्तव्य] કાર્ય; કર્તવ્ય (૨) જાદુ

કરતાર પું૦ જુઓ કિરતાર; કર્તા

કરતાં અ૦ થી; થકી (તુલના સૂચવવાના અર્થમાં)

કરતું ન૦ + કૃત્ય; કર્મ

કરતુંકારવતું વિ૦ [કરવું-કારવવું] કર્તાહર્તા; મુખ્ય; આગેવાન; ચલણવાળું; કારભારી

કરતૂક(-ત) ન૦ [सं. कर्तृत्व] કૃત્ય; કરણી (૨) વર્તણૂંક; આચરણ (ખરાબ)

કરપ(-બ) પું૦ કડપ; દાબ; ધાક; અંકુશ; વજન. [**-બેસાડવો** =ધાક વર્તે એમ કરવું. **-રાખવો** = અંકુશમાં કે કાબૂમાં રાખવું; વશ રહે એવી ધાક બેસાડવી.

કરપટી સ્ત્રી૦ [सं. कर्पटक] એક ઝાડ. **-ટું** ન૦ એનું ફળ

કરપત્ર ન૦ [सं.] કરવત (૨) જળક્રીડા

કરપલું ન૦ ઊંડળ (ભાલમાં)

કરપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. क्लृप्, प्रा. कप्प] થોડું થોડું કરડવું, કાપવું કે કોરવું (૨) [જુઓ 'કલપવું' સ૦ક્રિ૦] મરનારના પુણ્યાર્થે પહેલી ઉતરાણ ને દરોઆઠમે દાન આપવું

કરપી સ્ત્રી૦ [કરપવું] રાંપડી

કરપી વિ૦ [सं. कृपण] કૃપણ; કંજૂસ

કરપીણ વિ૦ કમકમાટીભર્યું, નિર્દય

કરપીડન ન૦[सं.]જુઓ 'કર'માં

કરપો પું૦ (કા.) ખેતરમાં પંખી ઉડાડવા માટે કરેલો માળો

કરબ પું૦ [अ. कर्ब] જુઓ કરપ

કરબડી સ્ત્રી૦ [જુઓ કરપી] રાંપડી (૨) [सं. करपत्रिन् ?] પંખીઓને ચણ નાખવા ટીંગાવેલું શીકું

કરબદર, ૦વત્ [सं.] જુઓ 'કર'માં

કરબવું સ૦ક્રિ૦ કરબડી-રાંપડી દેવી; કળબવું(?)

કરબોરું ન૦ [કર+બરુ] એક જાતનું બરુ

કરભ પું૦ [सं.] હાથીનું બચ્ચું; નાનો-જુવાન હાથી (૨) કોણીથી કાંડા સુધીનો હાથનો ભાગ (૩) હથેળીનો પાછલો ભાગ (૪) ઊંટ; ઊંટનું બચ્ચું (૫) હાથીની સૂંઢ (૬) [લા.] ઊંટની જેમ ઊંચે ડોકે ગાનાર. **-ભોરુ(-રૂ)** સ્ત્રી૦ [+सं. ऊरु(-रू)] સૂંઢના જેવી જંઘાવાળી સ્ત્રી. **-ભી** સ્ત્રી૦ ઊંટડી (૨) નાની-જુવાન હાથણ

કરભીર પું૦ [सं.] સિંહ

કરમ ન૦ [सं. कर्म] કર્મ; કૃત્ય (૨) કુકર્મ; ક્રૂર કર્મ (૩) નસીબ; વિધાતા. [**-ઊઘડવું** = નસીબ ખૂલવું; સારા સંજોગો મળવા; **-ફૂટવું** કમનસીબી આવવી. **કરમના કાળા હાથ** = ભૂંડું નસીબ. **૦ના ભોગ** (પું૦ બ૦ વ૦) પાછલાં કર્મનાં ફળ, સર્જિત. **૦નું આગળ** વિ૦ ભાગ્યશાળી (૨) [લા.] કમનસીબ **૦નું બળિયું** વિ૦ નસીબદાર. **૦નું ફૂટલું** વિ૦ અભાગિયું. **-બાંધવાં** = આગલા જન્મમાં (માઠાં) ફળ ભોગવવાં પડે તેવાં કામ કરવાં. **કરમ કઠણ ને કાયા સુંવાળી** = પાછલાં કર્મ (નસીબ) આરામ-સુખ આપે તેવાં ન હોય, ને શરીર સુકુમાર હોય તેવી સ્થિતિ. ('કરમ કહે કોઠીમાં પેસું, ને મન કહે માળવે જાઉં.')] **૦કથા, ૦કહાણી** સ્ત્રી૦ વીતક કથા. **૦કૂટ** સ્ત્રી૦ નકામી મહેનત; માથાફોડ (૨) એકની એક વાતનું પીંજણ. **૦વેરો** પું૦ માથાવેરો; જજિયાવેરો (૨) નસીબમાં લખાયેલી વેઠ. **-માધર્મી (-રમી)** વિ૦ કર્મધર્મ અનુસારનું; ભાગ્યને આધીન. **-માળું** વિ૦ કર્મવાળું. **-મી** વિ૦ નસીબદાર (૨) ધનાઢ્ય

કરમ સ્ત્રી૦ [अ.] ઉદારતા (૨) કૃપા; મહેરબાની. **૦બક્ષિસ** સ્ત્રી૦ ભાગ્યશાળીપણું (૨) ક્ષમાશીલતા; રહેમિયત (૩) સખાવત; ઉદારતા. **૦બખ્શી** સ્ત્રી૦ મહેરબાની કરવી તે

કરમ(-મિયો) પું૰ [જુઓ કિરમ] કૃમિ; પેટમાં થતો એક જીવ

કરમકલ્લો પું૰ [फा.] એક શાક; કોબી

કરમજ, -જી જુઓ 'કિરમજ'માં

કરમણવું અ૰ક્રિ૰ જુઓ કણમણવું; કચવાવું

કરમદી સ્ત્રી૰, **-દો** પું૰ [सं. करमर्द, प्रा. करमद्द] એક ફળઝાડ. **-દું** ન૰ એનું ફળ

કરમલડો, કરમલો(-ળો) પું૰ [सं. कर + मिल्?] સાથવો; કુલેર (૨) જુઓ કરમો

કરમવેરો પું૰ જુઓ 'કરમ'માં

કરમાણી અજમો પું૰ [फा. कर्मान, किर्मान् ઉપરથી] કિરમાણી અજમો; એક વસાણું

કરમાવું અ૰ ક્રિ૰ [सं. कु+म्लान? हिं. कुम्हलाना, म. करमणें] ચીમળાવું; વિલાવું

કરમાળું, કરમી જુઓ 'કરમ'માં

કરમો પું૰ [सं. करम्भ] દહીં તથા જીરુંમીઠું નાખેલા ભાતનું માતાનું નૈવેદ્ય [કરમોડાવું]

કરમોડ સ્ત્રી૰ કરમોડાવું તે; લચક. **[-ખાવી=**

કરમોડ(-ડિયો) પું૰ ઢોરનો એક રોગ

કરમોડવું સ૰ ક્રિ૰ [કર+મોડવું] મરડવું; લચકાવવું (૨) કરમોવવું; સહેજ પલાળવું

કરમોડાવું અ૰ક્રિ૰ લચકાવું; મરડાવું

કરમોડિયો પું૰ જુઓ કરમોડ (રોગ)

કરમોડી સ્ત્રી૰ (ચ.) ઢોરના શીંગડાનો રોગ

કરમો(૦વ)વું સ૰ક્રિ૰ [કર+મોવું] સહેજ પ્રવાહી સાથે ભેળવવું-મસળવું; કરમોડવું

કરલ ન૰ કોઠીનું ઝાડ (૨) ચીકણી અને કઠણ માટી

કરલજામણું વિ૰ જુઓ 'કર'માં

કરલી સ્ત્રી૰ [सं. कुलिका] એક વનસ્પતિ

કરવડું ન૰ [सं. करक, प्रा. करव] નાળચું. **-ડી** સ્ત્રી૰ નાળચાવાળી લોટી; ઝારી. **-ડો** પું૰ એવો લોટો

કરવત સ્ત્રી૰; ન૰ [सं. करपत्र, प्रा. करपत्त] લાકડાં વહેરવાનું એક ઓજાર. **[-મેલાવવું, મુકાવવું** (કાશીમાં) = બીજા જન્મમાં ઇચ્છેલું પ્રાપ્ત કરવા, કરવત વડે શરીર વહેરાવીને પ્રાણત્યાગ કરવો.] **-તિયો** પું૰ કરવતથી કામ કરનારો; વહેરણિયો. **-તી** સ્ત્રી૰ નાનું કરવત (૨) સોનીનું એક ઓજાર (૩) એક જાતની ઘોડાગાડી. **-તી દાવ** પું૰ કુસ્તીનો એક દાવ

કરવરું વિ૰ ઓછા પાકવાળું (વર્ષ) (૨) ન૰ ખરડિયું; નાનો દુકાળ

કરવાલ સ્ત્રી૰ [हिं.; सं. करवाल], **-લું** ન૰ તલવાર; ખડ્ગ [(૨) તેનું ફૂલ

કરવીર ન૰ [सं.] એક ફૂલઝાડ; ધોળી કરેણ

કરવું સ૰ક્રિ૰ [सं. कृ, प्रा. कर] આચરવું; બનાવવું; યોજવું; ઘડવું; ઉપજાવવું વગેરે (૨) અન્ય ક્રિ૰ સાથે આવતાં તે ક્રિયામાં બીજી આનુષંગિક ક્રિયાઓનો ભાવ ઉમેરે. ઉદા૰ 'જોવું કરવું', 'પૂછવું કરવું'. (૩) ક્રિ૰ના ભૂતકાળના રૂપની સાથે વપરાતાં સાતત્યનો ભાવ બતાવે. ઉદા૰ 'જોયા કરવું', 'બોલ્યા કરવું'. **કરવું કારવવું** સ૰ક્રિ૰ સાંગોપાંગ કરવું (૨) ક્રિયાથી બધી રીતે પરવારવું. **[કરી જોવું** = અજમાવવું; પ્રયોગ કરવો. **કરી લાવવું** = તૈયાર કે પૂરું કરીને લાવવું.]

કરવો પું૰ જુઓ કરવડો

કરવૈયો પું૰ [કરવું] કરી જાણનારો; કરનારો

કરશણ ન૰ [જુઓ કણસલું] ડૂંડું (૨) વાવેતર; મોલ (૩) [सं. कर्षण] ખેતી. **-ણી** પું૰ ખેડૂત. [ડૂચો-દાટો (૨) ચીંથરું

કરસફ સ્ત્રી૰ [अ. कुर्सफ] શાહીના ખડિયાનો

કરસંપાત, કરસંપુટ, કરસ્તુવ(-વા) [सं.] જુઓ 'કર'માં

કરસાંઠી સ્ત્રી૰ કરાંઠી (સુ.)

કરસાંઠો પું૰ (સાવરણાના કામનો) કરાંઠીનો ઝૂડો [મડદું; શબ

કરંક પું૰; ન૰ [सं.] હાડપિંજર (૨) [લા.]

કરંજ ન૰ [सं.] એક ઝાડ; કણજી

કરંજો પું૰ [फा. कारंज] ફુવારો

કરંડ, ૦ક સ્ત્રી૰ [सं.] કરંડિયો. **-ડિકા** સ્ત્રી૰ નાનો કરંડિયો. **-ડિયો** પું૰ કંડિયો

કરંતું વિ૰ [प्रा. करंत्र कृ૰ ?] કરે એવું; ઉદ્યોગી

કરા પું૰બ૰વ૰ [सं. कर, ०क, प्रा. करआ] આકાશમાંથી પડતા કુદરતી બરફના કકડા. **[-પડવા** = કરાનો વરસાદ થવો.]

કરાઇયત સ્ત્રી૰ [अ. कराहियत] સૂગ; અણગમો

કરાઈ પું૰ ['કરવત' ઉપરથી; हिं. करांती] કરવતિયો (૨) સ્ત્રી૰ [કા.] ખોદવાની કોશ (૩) પરાઈ

કરાખી સ્ત્રી૦ સીવણમાં વળણના ભાગો (જેમકે બગલ)આગળ મુકાતી ત્રિકોણાકાર કાપલી;કાખી

કરાડ સ્ત્રી૦[हिं. करार] ખડક(૨)ઊંડા ખાડાની ઊભી કોર;ભેખડ(૩)પર્વતની ખો(૪)પું૦ઊંચો છોડ(ફા.).**–ડી** સ્ત્રી૦ પર્વતની સાંકડી ને ઊંચી ફાટ; ખો (૨) ઘરો(૩)નદીનો ભેખડવાળો કાંઠો (૪) સોનીનું એક ઓજાર. **–ડો** પું૦ જુઓ કરાડ ૧,૨ (૨) જે આડા લાકડા ઉપર વહેરવાનું લાકડું મુકાય છે તે

કરાડા (રા')પું૦[म.] એક મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણ જાતિ

કરાડો (રા') પું૦ (સુ.) [म. कुह्राड] કુહાડી

કરાણી પું૦ [સરખાવો म. करानी] વહાણનો નિરીક્ષક; વહાણનો કારકુન કે ભંડારી (૨) વિ૦ કરતું કારવતું; કરી જાણે એવું

કરાજી સ્ત્રી૦ [ક+રાજી] નાખુશી

કરાબીન સ્ત્રી૦ [तु.] જુઓ કડાબીન; બંદૂક

કરામણ ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ ['કરવું'] કરવાની મજૂરી (૨) કરવાની આવડત–ખૂબી (૩) ['કામણ' કે 'કરામત' ઉપરથી ?] જાદુ

કરામત સ્ત્રી૦[अ.] કારીગરી (૨) કળા; કસબ (૩) હિકમત; યુક્તિ (૪) ચાતુરી; ખૂબી (૫) બનાવટ (૬) ચમત્કાર; જાદુ. **–તી** વિ૦ [+ઈ] કરામતવાળું

કરાયું ન૦ જુઓ કરૈયું–સોનીનું એક ઓજાર

કરાયું (રા') ન૦ જુઓ કરૈયું–ચણતર

કરાર પું૦ [अ.] કબૂલાત; ઠરાવ (૨) દુઃખની શાંતિ; નિરાંત; આરામ. **૦દાદ** પું૦ [+फा. दाद] કબૂલાતનો કાગળ (૨) સુલેહશાંતિની અરજ. **૦નામું, ૦પત્ર** ન૦ ઠરાવપત્ર; લખત; દસ્તાવેજ (૨) સંધિપત્ર

કરાલ(–ળ) વિ૦ [सं.] ભયંકર; બિહામણું (૨) ઉગ્ર; તીવ્ર (૩) ઊંચું (૩) સ્ત્રી૦ કાળી તુળસી (૫) પું૦ કસ્તુરીમૃગ. **–લિની** સ્ત્રી૦ દુર્ગાનું એક ભયંકર સ્વરૂપ (૨) ભયંકર સ્ત્રી. **–લી** વિ૦ ભયંકર મોં ફાડીને ગાનાર (સંગીત)

કરાળિયો પું૦ [फा. सं. कुलाल] માટીનાં વાસણ વેચનારો; કરોળિયો

કરાંજ સ્ત્રી૦ કરાંજવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઝાડે ફરતાં ગુદાને જોર આપવું (૨) ઘણા જોરથી બોલવું

કરાંઠું (રાં') ન૦ (ચ.) જુઓ કરેઠું; ખરેઠું

કરાંઠી સ્ત્રી૦ સાંઠી; કપાસ તુવેરની સૂકી સોટી. **–ઠું** ન૦ સાંઠી–કરાંઠીનો ભાગ; સાંઠી

કરાંશી સ્ત્રી૦ સુતારનું એક ઓજાર

કરિણી સ્ત્રી૦ [सं.] હાથણી

કરિયાણું ન૦ [म. किराणा, हिं. केराना, सं. क्रयाण, प्रा. किरिआण] ગાંધીને ઘેર મળતું ઓસડ, મસાલો વગેરે (૨) ગાંધિયાટું

કરિયાતું ન૦ [सं. किरात, हिं. किरयात, म. किराईत] એક ઔષધિ

કરિયાવર પું૦ [सं. वर+क्रिया ?] કરકરિયાવર; પહેરામણી; રીત

કરી પું૦ [सं.] હાથી

કરી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ચરી'] પથ્ય; પરહેજી (૨) અણૂજો (૩) એક વનસ્પતિ. [**–પાળવી** =પરેજ રાખવી] [–કારણે

કરી, ૦ને અ૦ ['કરવું' પરથી અ૦કૃ૦] –ને લીધે,

કરીને અ૦ જુઓ કરી (૨) નામે (જેમ કે દશરથ કરીને એક રાજા હતો.)

કરીમ વિ૦ [अ.] દયાળુ; ઉદાર

કરીર પું૦ [सं.] એક વનસ્પતિ; કેરડો

કરુણ વિ૦ [सं.] દયાજનક; શોકકારક (૨) પું૦ [કા. શા.] અષ્ટરસમાંનો એક. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પરિણામક** વિ૦ 'ટ્રૅજિક'; કરુણ પરિણામવાળું. **૦પ્રશસ્તિ** સ્ત્રી૦ કરુણરસથી ભરેલી પ્રશસ્તિ. કાવ્યનો એક પ્રકાર; 'એલીજી'. **૦રસિક** વિ૦ કરુણરસનું, –વાળું.

કરુણા સ્ત્રી૦[सं.] દયા; અનુકંપા. [**–આણવી, –આવવી, –કરવી, –લાવવી**] (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ શ્રુતિના પાંચ પ્રકારોમાંનો એક (દીપ્તા, આયતા, મૃદુ, કરુણા, મધ્યા). **૦કર** વિ૦ [+आकर] દયાનિધિ; દયાળુ. **૦નિધિ** પું૦ દયાનો ભંડાર. **૦પાત્ર** વિ૦ [+पात्र] દયાયોગ્ય (૨) ન૦ દયાયોગ્ય મનુષ્ય. **૦ર્દ્ર** વિ૦ [+आर्द्र] કરુણાથી આર્દ્ર; દયાથી ગદ્‌ગદ્‌. **૦લુ, ૦વંત, ૦ળ(–ળુ)** વિ૦ દયાળુ

કરુણાશ સ્ત્રી૦ કરુણતા

કરુણાંત વિ૦[सं.करुण+अंत] કરુણ અંતવાળું (૨) ન૦ 'ટ્રૅજેડી'. **૦ક** ન૦ 'ટ્રૅજેડી'

કરુવરુ અ૦ ફટફટ કરવું તે

કરૂપ(-પું) વિ૦ [ક+રૂપ] કદરૂપું

કરેઢું(-હું) (રે'?) ન૦ જુઓ ખરેઢું (૨) ઘીમાંની છાશ (૩) [સં. कर ઉપરથી] દેવીને અપાતી વાર્ષિક ભેટ

કરેઠી સ્ત્રી૦ જુઓ કળોઠી

કરેડું વિ૦ [જુઓ 'કરડું'] બેસ્વાદ

કરેડો પું૦ [જુઓ 'કરાડો'] રેંટિયાની ઊભી [થાંભલી

કરેણ સ્ત્રી૦, **-ણો** પું૦ [સં. करेणु] એક ફૂલઝાડ. **-ણાં** ન૦બ૦વ૦ કરેણનાં ફૂલ

કરેણુ(-ણૂ) પું૦ [સં.] હાથી (૨) સ્ત્રી૦ હાથણી

કરેપ પું૦ [हिं. करेव, इं. क्रेप] એક જાતનું રેશમી કાપડ – સાડી

કરેળી સ્ત્રી૦ [સં. कराल ઉપરથી?] મોટી બૂમ; ચીસ (૨) ક્રોધ; ક્રોધની ઝાળ

કૈરેયું (રૈ') ન૦ ['કરો' ઉપરથી] મોભારાની બંનેમાંની કોઈ પણ એક બાજુના કરાનું ઢાળપડતું ચણતર

કૈરેયું ન૦ સોનીનું એક હથિયાર

કરો (રો') પું૦ [સં.कट] ઘરની બાજુની દીવાલ

કરોચ પું૦ + ક્રૌંચ (૨) તેતર

કરોચળી સ્ત્રી૦ જુઓ કરચલી

કરોટ(-ટિ) [સં.], **-ટી** સ્ત્રી૦ ખોપરી

કરોડ સ્ત્રી૦ [हिं. करौंट, करवट] શરીરનું પાસું (૨) [જુઓ 'કરોઠી'] બાધા; વ્રત

કરોઠી સ્ત્રી૦ બાધા; વ્રત

કરોઢું ન૦ પરંપરા; ચાલ; રિવાજ (૨) રાંઢું; [આડું

કરોડ પું૦ [हिं., म.] કોટિ; સો લાખ. ૦**(-ડાધિ)પતિ** પું૦ કરોડ રૂપિયાનો આસામી – ધણી

કરોડ સ્ત્રી૦ [સં. क्रोड] બરડાની ઊભી હાડમાળા; પૃષ્ઠવંશ (૨) બરડો. ૦**રજ્જુ** સ્ત્રી૦ કરોડમાંથી પસાર થતું જ્ઞાનતંતુનું દોરડું

કરોયલ પું૦ [જુઓ 'કળાયલ'] મોર [ભાલ] (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ કોયલ

કરોળિયો પું૦ [સં. कौलिक, दे. कोलिअ] એક જીવડું (૨) ચામડીનો એક રોગ (૩) એક વનસ્પતિ; કાગડોળિયો (૪) [જુઓ કરાળિયો] માટીનાં વાસણ વેચનારો

કર્ક પું૦ [સં.] કરચલો (૨) એક રાશિ (૩) ધોળો ઘોડો. ૦**રેખા** સ્ત્રી૦ વિષુવવૃત્તની ઉત્તરે ૩૩° ૨૭' અક્ષાંશની ગોળ રેખા. ૦**વર્તુલ(-ળ)**, ૦**વૃત્ત** ન૦ કર્કરેખાનું વર્તુલ. **-ર્કાર્ક** પું૦ [+अर्क] કર્કરાશિનો સૂર્ય

કર્કટ,૦ક પું૦ [સં.] જુઓ કર્ક ૧, ૨. **-ટી (-ટકી)** સ્ત્રી૦ કરચલી

કર્કટિ(-ટી) [સં.] કાકડી

કર્કટી સ્ત્રી૦ [જુઓ કરકટી] ઠાઠડી

કર્કર વિ૦ [સં.] કઠણ (૨) પું૦ હાડકું; (ખોપરીનો) હાડકાનો ટુકડો

કર્કશ વિ૦ [સં.] કઠોર; આકરું (૨) કડવાબોલું (૩) ઘાતકી; નિર્દય. **-શા** વિ૦સ્ત્રી૦ કંકાસિયણ; વઢકારી

કર્કંધુ(-ધૂ) સ્ત્રી૦ [સં.] બોરડી

કર્કાર્ક પું૦ [સં.] કર્કરાશિનો સૂર્ય; જુઓ ['કર્ક'માં

કર્કોટ,૦ક પું૦ [સં.] (સં.) નાગોનો એક નાયક

કર્ણ પું૦ [સં.] કાન (૨) [ગ.] કાટખૂણત્રિકોણમાં કાટખૂણાની સામેની બાજુ (૩) સુકાન (૪) [સં.] કુંતીનો સૂર્યથી થયેલો પુત્ર. ૦**કટુ(-ઠોર)** વિ૦ કાનને કટુ – કઠોર લાગે એવું. ૦**કંડુ(-ડૂ)** પું૦ કાનનો એક રોગ. ૦**ગોચર** વિ૦ સંભળાય એવું. ૦**છેદ** પું૦ કાન વીંધવા કે કાપવા તે. ૦**ધાર** પું૦ સુકાની; નેતા. ૦**પટલ** ન૦ કાનનો પડદો; 'ડ્રમ'. ૦**પાક** પું૦ કાન પાકવો તે; એક રોગ. ૦**પાલી** સ્ત્રી૦ કાનની બૂટ. ૦**પ્રદેશ** પું૦ કાનની આજુબાજુનો શરીરનો ભાગ. ૦**ફૂલ** ન૦ કાનમાં પહેરવાનું ફૂલ; સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું. ૦**મૂલ(-ળ)** ન૦ કાનના મૂળ આગળનો શરીરનો ભાગ. ૦**રેખા**, ૦**લીટી** સ્ત્રી૦ જુઓ કર્ણ [ગ.]. ૦**વેધ** પું૦ કાન વીંધવો તે. ૦**શક્તિ** સ્ત્રી૦ સાંભળવાની શક્તિ. ૦**શૂલ(-ળ)** ન૦ કાનમાં થતું શૂળ – સણકો. ૦**સ્રાવ** પું૦ કાનમાંથી પરુ ઝરવું તે. **-ર્ણાકર્ણિ** અ૦ [સં.] એક કાનેથી બીજા કાને એમ ફરવું. **-ર્ણાટ** ન૦ કાનના આકારનું એક વાજિંત્ર

કર્ણાટ ન૦ [સં.] (સં.) કર્ણાટક પ્રાંત (૨) એક વનસ્પતિ (૩) જુઓ 'કર્ણ'માં

કર્ણાટક પું૦; ન૦ (સં.) દક્ષિણ હિંદુસ્તાનનો એક પ્રાંત. **-કી** વિ૦ કર્ણાટકનું; તે સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ કર્ણાટકની સ્ત્રી

કર્ણાશ્મ પું૦ [સં.] માછલાં તથા તેવાં પ્રાણીઓના કાનમાંનો એક પથ્થર જેવો અવયવ

કર્ણાસ્થિ ન૦[સં.]કાનનું અને કર્ણપ્રદેશનું હાડકું

કર્ણિકા સ્ત્રી૦ [સં.] કળી; બીજકોશ (૨) હાથીની સૂંઢની અણી (૩) વચલી આંગળી (૪) લેખણ

કર્ણિકાર પું૦ [સં.] એક ફૂલઝાડ; કરેણ

કર્ણિની સ્ત્રી૦ [સં.] ગર્ભાશયનો એક રોગ

કર્ણેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ [સં.] સાંભળવાની ઇંદ્રિય; કાન

કર્ણોપકર્ણ(-ર્ણિ) અ૦ [સં.] જુઓ કર્ણાકર્ણિ

કર્તદંતી વિ૦ [સં.] કાપવા માટે જોઈતા તીક્ષ્ણ દાંત કે દાંતાવાળું (૨) ન૦ એક પ્રકારનું પ્રાણી

કર્તન ન૦ [સં.] કાપવું કે કાતરવું તે (૨) કાંતવું તે

કર્તરિપ્રયોગ પું૦ [સં.] જેમાં ક્રિયાપદ કર્તા પ્રમાણે જાતિ અને વચન લેતું હોય તેવો પ્રયોગ [વ્યા.]

કર્તરી સ્ત્રી૦ [સં.] કાતર

કર્ત(-ર્ત્ત)વ્ય વિ૦ [સં.] કરવા યોગ્ય; કરવાનું (૨) ન૦ કામ; કર્મ (૩) ફરજ (૪) વર્તન. **૦તા** સ્ત્રી૦ કર્તવ્યબુદ્ધિ. **૦ધુરા** સ્ત્રી૦ કર્તવ્યની ઝૂંસરી. **૦નિષ્ઠ** વિ૦ કર્તવ્યપરાયણ. **૦નિષ્ઠતા, ૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ કર્તવ્યમાં નિષ્ઠા; કર્તવ્યપરાયણતા. **૦પરાયણ** વિ૦ પોતાના કર્તવ્યોમાં પરાયણ – મંડ્યું રહેનાર. **૦પરાયણતા** સ્ત્રી૦. **૦પાલન** ન૦ કર્તવ્યનું પાલન. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ કર્તવ્યની ભાવના કે સમજ. **૦ભાન** ન૦ કર્તવ્યનું ભાન. **ભૂમિતિ** સ્ત્રી૦ (ગ.) 'પ્રેક્ટિકલ જ્યોમેટ્રી'

કર્તા(-ર્ત્તા) વિ૦ [સં.] કરનારું; બનાવનારું (૨) પું૦ કરનાર – બનાવનાર માણસ; રચયિતા. **૦હર્તા(-ર્ત્તા)** પું૦ સરજનાર અને નાશ કરનાર (ઈશ્વર) (૨) સર્વોપરી સત્તા ધરાવનાર પુરુષ; મુખ્ય ધણી. **-ર્તાર** પું૦ કિરતાર; સ્રષ્ટા

કર્તૃ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ કર્તા. **૦ત્વ** ન૦ કરવાની – રચવાની શક્તિ (૨) કર્તાપણું. **૦ત્વશક્તિ** સ્ત્રી૦. **૦વાચ્ય** વિ૦ [વ્યા.] જેમાં કર્તાનું પ્રાધાન્ય હોય એવું (વાક્ય)

કર્ત્તવ્ય, ૦તા, ૦ધુરા, ૦નિષ્ઠ, ૦નિષ્ઠતા, ૦નિષ્ઠા, ૦પરાયણ, ૦પરાયણતા, ૦બુદ્ધિ, ૦પાલન, ૦ભાન ન૦ જુઓ 'કર્તવ્ય'માં

કર્ત્તા વિ૦ (૨) પું૦, **૦હર્ત્તા** પું૦ [સં.] જુઓ 'કર્તા'માં. **-ર્ત્રી** સ્ત્રી૦ કર્તાનું સ્ત્રીલિંગ

કર્દમ પું૦ [સં.] કાદવ; કીચડ. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ કાદવવાળી જમીન

કર્પટ ન૦ [સં.] કાપડ; કપડું (૨) ચીથરું; [જૂનો ગાભો

કર્પર ન૦ [સં.] ખોપરી (૨) કલેડું; ઠીબ; ઠીકરું

કર્પરી સ્ત્રી૦ [સં.] એક ઔષધિ; ખાપરિયું [(૨) ઠીકરી

કર્પાસ પું૦ [સં.] કપાસનું ઝાડ (૨) કપાસ

કર્પૂર ન૦ [સં.] કપૂર

કર્બુર વિ૦ [સં.] કાબરું; કાબરચીતરું

કર્મ ન૦ [સં.] ક્રિયા; કાર્ય; કામ (૨) પ્રવૃત્તિ; ધંધો. ઉદા૦ વૈશ્યકર્મ (૩) આચરણ; ધર્મકર્મ (નિત્યાદિ) (૪) [લા.] કરમ; નસીબ; પૂર્વજન્મનાં કર્મ (૫) કર્તવ્ય (૬) કુકર્મ; પાપ (૭) જેની ઉપર ક્રિયા થતી હોય તે (વ્યા.). [**-બાંધવાં, -બંધાવાં** = જેમનું સારું માઠું ફળ ભોગવવું પડે તેવાં કર્મ કરવાં. **કર્મના ભોગ** પું૦ બ૦વ૦ દૈવયોગ; પ્રારબ્ધ. **કર્મનાં કાળાં, -નાં કુંડાળાં** ન૦ બ૦વ૦ નસીબના ભૂંડા લેખ.] **૦કથા** સ્ત્રી૦ જુઓ કરમકથા. **૦કપાટ** ન૦ નસીબનું બારણું. **૦કર** વિ૦ કર્મ કરનારું (૨) પું૦ કામ કરનાર. મજૂર. **૦કર્તા** પું૦ કર્મરૂપ કર્તા (વ્યા.). **૦કડા(-ઢા)** વિ૦ + મરજીમાં આવે ત્યાં પગલું ભરીને ખોદાવતાં જેનાથી સોનામહોરોની કઢા નીકળે તેવું (માણસ). **૦કાર(-રી)** પું૦ કામ કરનાર; કાર્યકર્તા (૨) મજૂર (૩) કારીગર (૪) લુહાર (૫) બળદ. **૦કાંડ** ન૦ ધર્મક્રિયાઓ અને ધર્મકર્મોને લગતો વેદનો ભાગ. (૨) એમાં બતાવેલી ધાર્મિક ક્રિયાઓ અને કર્મો. **૦કાંડી** વિ૦ કર્મકાંડને અનુસરનારું. **૦કૂટ** સ્ત્રી૦ કર્મકાંડી કડાકૂટ. **૦કૌશલ** ન૦ કામ કરવામાં કુશળતા. **૦ક્ષેત્ર** ન૦ કર્મભૂમિ (ભારતવર્ષ). **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ કર્મની ગતિ; નસીબ. **૦ચંડાળ** પું૦ કર્મનો ચંડાળ;

અધર્મી; દુરાચારી. **૦ચોર** વિ૦ (૨) પું૦ કામમાં ચોરદાનતનું. **૦જ** વિ૦ કર્મમાંથી નીપજેલું (૨) પું૦ કળિયુગ (૩) વડ. **૦ઠ** આહ્નિકકર્મમાં ચુસ્ત; કર્મનિષ્ઠ (૨) કર્મકુશળ (૩) બાહ્ય આચારમાં આગ્રહી. **૦ઠતા** સ્ત્રી૦. **૦તંત્ર** ન૦ કર્મનું તંત્ર. **૦દંડ** પું૦ કર્મની સજા. **૦દોષ** પું૦ કર્મનો દોષ – ભૂલ (૨) કર્મનું માઠું પરિણામ (૩) પાપ; દુર્ગુણ. **૦ધારય** પું૦ [વ્યા.] જે તત્પુરુષ સમાસમાં બન્ને પદો સમાનાધિકરણ હોય તે સમાસ. ઉદા. મહારાજા. **૦નિષ્ઠ** વિ૦ કર્મકાંડમાં આસ્થાવાળું–ચુસ્ત(૨)કર્તવ્યપરાયણ. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ પોતાના કર્મોમાં અથવા શાસ્ત્રવિહિત કર્મોમાં નિષ્ઠા. **૦ન્યાસ** પું૦ કર્મ ઈશ્વરને અર્પણ કરી દેવાં તે. **૦પાક** પું૦ કર્મનું પાકવું તે; કર્મફળ. **૦પાશ** પું૦ કર્મબંધન. **૦ફલ(–ળ)** ન૦ કર્મનું ફળ–પરિણામ. **૦બાધ** પું૦ કર્મનો બાધ–દોષ. **૦બંધ** પું૦ કર્મનું બંધન. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ કર્મ કરવાનું ક્ષેત્ર (૨) ધર્મકર્મ કરવાનો દેશ (ભારતવર્ષનું એક વિશેષણ.) **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ કર્તવ્યકર્મથી ભ્રષ્ટ – વિમુખ થયેલું. **૦માર્ગ** પું૦ કર્તવ્યકર્મથી અથવા કમકાંડને અનુસરવાથી મોક્ષ મેળવવાનો માર્ગ. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ કર્મની ફિલસૂફી; કર્મ સંબંધી વિચારણા (૨) પૂર્વમીમાંસા. **૦યોગ** પું૦ કર્મમાર્ગની સાધના (૨) નસીબનો જોગ **૦યોગી** પું૦ કર્મયોગનો સાધક. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ ભાવિસૂચક રેખા – આંકો (૨) નસીબ. **૦વત્તા** સ્ત્રી૦ [સં. वत्+ता] કર્મ કરનારા હોવું તે. **૦વશ** વિ૦ નસીબને આધીન એવું **૦વાદ** પું૦ કર્મને લગતો વાદ (૨) પ્રારબ્ધવાદ; દૈવવાદ. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ કર્મવાદમાં માનનાર. **૦વિપાક** પું૦ કર્મપાક **૦વીર** વિ૦ કર્તવ્ય કર્મ કરવામાં વીર — બહાદુર(૨)પું૦ એવો માણસ. **૦વ્યતિહાર** પું૦ ક્રિયાનું સામસામે થવું તે (૨) [વ્યા.] સમાસની એક જાત. ઉદા૦ મુક્કામુક્કી. **૦વ્યતિહારવાચક** વિ૦ કર્મવ્યતિહાર બતાવનારું. **૦શીલ** વિ૦ પ્રવૃત્તિશીલ; ઉદ્યમી. **૦સંગ** પું૦ સાંસારિક કર્મો અને તેનાં ફળો પ્રત્યેની આસક્તિ. **૦સંજોગ** પું૦ ભાવિનો યોગ; નસીબનો તાકડો. **૦સંન્યાસ** પું૦ કર્મનો ત્યાગ (૨) કર્મફળનો ત્યાગ. **૦સંન્યાસી** પું૦ કર્મસંન્યાસ કરનાર. **૦સાક્ષી** પું૦ કર્મને જોનાર પુરુષ (૨) કર્મના પરિપાકનો અનુભવ લેનાર પુરુષ. **૦સાધન** ન૦ કર્મ સિદ્ધ કરવા જરૂરી સાધન. **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ કર્મફળની પ્રાપ્તિ(૨)કાર્યમાં સફળતા. **૦સ્થાન** ન૦ કાર્યાલય; કામધંધો કરવાની જગા. **૦હીણ(–ણું)** વિ૦ અભાગિયું; કમનસીબ. **–ર્માતીત** વિ૦ [+ અતીત] કર્મથી અતીત–પર. **–ર્માધિકાર** પું૦[+અધિકાર] ધર્મકર્મનો અધિકાર–યોગ્યતા. **–ર્માધીન** વિ૦[+અધીન] કર્મવશ; દૈવાધીન. **–ર્માનુરૂપ** વિ૦[+અનુરૂપ] કર્મને અનુરૂપ; જેવાં કમ કર્યાં હોય એ પ્રમાણેનું; નસીબ પ્રમાણેનું. **–ર્માનુષ્ઠાન** ન૦ [+અનુષ્ઠાન] પોતાનાં કર્મધર્મ કરવાં તે. **–ર્માનુસાર** અ૦ [+ અનુસાર] કર્મને અનુસરીને. **–ર્માનુસારી** વિ૦ કર્મને અનુસરતું. **–ર્માંતર** ન૦ [+ અંતર] શુભ કારજમાં અને ખાસ કરીને અઘરણીમાં વિધિયુક્ત જે કર્મ ગોર કરાવે છે તે (૨) બીજું કામ (૩)યજ્ઞાદિ ધર્મવિધિ બંધ હોય ત્યારનો નવરાશનો વખત

કર્મણિ વિ૦[સં.](વ્યા.) કર્મ પ્રમાણે જાતિવચન ઇ૦ લેનારું. **૦દ્વિતીયા** સ્ત્રી૦ કર્મ અર્થે વપરાતી બીજી વિભક્તિ. **૦પ્રયોગ** પું૦ જેમાં કર્મ પ્રમાણે ક્રિયાપદ જાતિ અને વચન લેતું હોય એવો પ્રયોગ. **૦વાચ્ય** વિ૦ કર્મ પ્રમાણે જાતિ અને વચન લેનારું

કર્મણુક સ્ત્રી૦ [સં.] મનોરંજન

કર્મણ્ય વિ૦ [સં.] કુશળ; હોશિયાર (૨) ન૦ ઉદ્યોગ; પ્રવૃત્તિ. **૦તા** સ્ત્રી૦ કુશળતા

કર્મરી સ્ત્રી૦ [સં.] એક વનસ્પતિ; વંશલોચન

કર્મિષ્ઠ વિ૦ [સં.] કર્મ કરવા પર પ્રાતિવાળું (૨) કાર્યકુશળ

કર્મી વિ૦ [સં.] નસીબદાર (૨) ઉદ્યોગી

કર્મેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [સં.] સ્થૂળ કામો કરવાની ઇંદ્રિય (જુઓ 'ઇંદ્રિય'માં)

કર્વનક ન૦ એક પક્ષી

કર્ષ પું૦ [सं.] એક પ્રાચીન તોલ (૨) ખેંચાણ. ૦ક વિ૦ [सं.] ખેંચે-આકર્ષે એવું (૨) પું૦ ખેડૂત. ૦ણ ન૦ [सं.] ખેડ; ખેતી (૨) ખેંચતાણ (૩) આકર્ષણ

કર્ષી વિ૦ [सं.] ખેંચનારું (સમાસમાં અંતે) (૨) પું૦ ખેડૂત

કલ પું૦ [सं.] એક અવાજ; ગુંજન (૨) કળા; માત્રા (પિંગળ). ૦કલ પું૦ પક્ષીઓનો કલરવ (૨) ગુંજારવ (૩) કલબલ; મનુષ્ય યા પશુપક્ષીઓનો મિશ્ર ધ્વનિ. ૦રવ પું૦ મધુર ધ્વનિ (ખાસ કરીને પંખીઓનો.)

કલ(-ળ)કલ(-ળ)વું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કકળવું

કલકલાટ પું૦ [सं. कल् ઉપરથી] ઘોંઘાટ

કલકલા(-ળા)ણ ન૦ જુઓ કકલાણ

કલકલિયો પું૦ એક પક્ષી. ૦કોહિયો પું૦ એક પક્ષી

કલકલાણ ન૦ જુઓ કકલાણ

કલકો પું૦[सं. कल् ઉપરથી] ઘોંઘાટ;શોરબકોર

કલખણું વિ૦[જુઓ કુલક્ષણું]અપલક્ષણવાળું

કલખાપરી સ્ત્રી૦, **-રો** પું૦ [सं. कल्य+खर्पर; म.] પકવેલી અથવા બાળેલી માટીની એક ઔષધિ (૨) જસતનો એક ક્ષાર

કલખ્ખણ ન૦ જુઓ કુલક્ષણ

કલગી સ્ત્રી૦ [तुर्की] મુગટ અથવા મસ્તક પર મૂકવાનો એક શણગાર; મંજરી (૨) ફૂલોનો ગોટો (૩) એક શાક્ત લાવણી. **૦દાર** વિ૦ [फा.] કલગીવાળું

કલગેર (ગે?) સ્ત્રી૦ [કલગીદાર?] એક કીમતી રેશમી વસ્ત્ર; બાંટ

કલ(-ળ)જુગ પું૦ જુઓ કળિયુગ

કલ(-ળ)ણ ન૦ ['કળવું' ઉપરથી] કળી-ઊતરી જવાય એવી પાણીપોચી કાદવની જગા

કલત્ર ન૦ [सं.] વહુ; પત્ની

કલદાર વિ૦ [કલા+દાર] હુન્નર-કળાવાળું (૨) [हिं., म.] અંગ્રેજી ચલણનું (નાણું)

કલન ન૦ [सं.] કળી જવું-સમજવું તે (૨) પકડવું-ઝાલવું તે (૩) ગર્ભાધાન થયા પછીની ગર્ભની શરૂઆતની સ્થિતિ; 'ઝાઇગોટ'

કલના સ્ત્રી૦ [सं.] સમજણ; ગ્રહણ (૨) અડસટ્ટો (૩) પિછાન

કલપ(-ફ) પું૦ [अ. कल्फ़ = મોં પર પડતા ડાઘ] વાળ રંગવાની એક બનાવટ

કલપવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. कल्? लप्? કે ગુ. કલ્પાંત ઉપરથી?] ઝૂરવું (૨) રડવું; કલ્પાંત કરવું (૩) સ૦ક્રિ૦ [सं. कल्प् ઉપરથી] સારવું (શ્રાદ્ધ); મરનાર વાંસે પુણ્ય કરવું: કરપવું

કલપાંત પું૦; ન૦ + જુઓ કલ્પાંત

કલફાત ન૦ [अ.] વહાણનાં પાટિયાં બરાબર બેસાડી ક્યાંય હવા કે પાણી પેસી ન શકે એવું કરવાની ક્રિયા

કલબલ સ્ત્રી૦ [सं. कल् ઉપરથી] વાતચીતથી થતો આછો ઘોંઘાટ; **શોરબકોર** (૨) ન સમજાય તેવું બોલવું તે. **-લાટ** પું૦ ઘોંઘાટ; શોરબકોર

કલમ સ્ત્રી૦ [अ., सं.] લેખણ (૨) દસ્કત (૩) ચિત્રકારની પીંછી (૪) [લા.] લેખનશક્તિ; ચીતરવાની છટા (૫) કલમની પેઠે ત્રાંસી કાપીને રોપવાને કરાતી ઝાડની ડાળી (૬) કંડિકા; લખાણમાં પડેલો ક્રમિક ભાગ (જેમ કે, કાયદાની કલમ) (૭) કરારની શરત (૮) [લા.] ભાષા કે લિપિ. ઉદા૦ ત્રણ કલમ જાણનાર. [**-કપાવી** = આબરૂ જવી (૨) બરતરફ થવું. **-કરવી** = સારી જાતના ઝાડની ડાળી બીજા ઝાડ ઉપર બાંધવી (૨) લાંબી ડાળીને જમીનમાં દાબવી, જેથી ત્યાં મૂળ નાખી નવો છોડ તૈયાર થાય. **-કરવું** = કાપી નાંખવું; ખંડિત કરવું. **-કાપવી** = લેખણમાં કાપ મૂકવો (૨) બરતરફ થવું. **-ઘડવી** = લખવા માટે છોલીને તૈયાર કરવી. **-ચાલવી, -ચલાવવી** = વગર રોકાયે સારી રીતે લખાવું, લખવું. **-રોપવી** = કલમ કરેલી ડાળી જમીનમાં વાવવી. **-લાગવી** = (કાયદાની કલમ) લાગુ પડવી-થવી; તે પ્રમાણે કામ થવું.] **૦કશ** વિ૦ [फा.] લેખણ વાપરી જાણનારું (૨) પું૦ લહિયો (૩) લેખક; કુશળ લેખક; મુસદ્દી. **૦કશી** સ્ત્રી૦ કલમ વાપરવી તે; સુંદર છટાદાર લખાણ કરવું તે. **૦કસાઈ** પું૦ કઠોર લેખક. **૦ચોર** વિ૦ છૂપું લખનાર. **૦તરાશ** પું૦ [फा.] કલમ ઘડવાનો ચપ્પુ (૨) કલમ ઘડનાર આદમી. **૦ત્રાંસ** વિ૦

કલમની માફક ત્રાંસું. **૦દાન(-નિયું)** ન૦ કલમ રાખવાની ભૂંગળી - પેટી. **૦બંદી** સ્ત્રી૦ કલમવાર - ફેરા પાડીને કરેલું ચોક્કસ લખાણ (૨) ટાંચ; જપ્તી (૩) જપ્ત કરેલી વસ્તુઓની યાદી (૪) કોઈ પણ ભાગની વ્યવસ્થા કે કામ-કાજનું ધોરણ બતાવતી તપસીલ (૫) કોલકરાર; શરત. **૦બાજ** વિ૦ કલમ વાપરવામાં કુશળ. **૦વાર** અ૦ દરેક કલમ - ફકરાના ક્રમથી કે તે પ્રમાણે. **-મી** વિ૦ કલમ કરીને ઉગાડેલું (ઝાડ)

કલમલડો, કલમલો પું૦ કરમલડો (?).

કલમી પું૦ [सं. प्रा. कलम] એક જાતના ચોખા (૨) વિ૦ જુઓ 'કલમ'માં

કલમી, ૦ન સ્ત્રી૦ વહાણની ડોલકાઠી; નાનો સઢ

કલમેશરીફ પું૦ જુઓ કલામેશરીફ; કુરાન; કલ્મેશરીફ

કલમો પું૦ [अ.] કુરાનનું મૂળ સૂત્ર - ફરમાન; ઇસ્લામનું દીક્ષા વાક્ય. [**-પઢવો**=(વિધિસર કલમો બોલીને) મુસલમાન થવું.]

કલરવ પું૦ [सं.] મધુર ધ્વનિ; જુઓ 'કલ'માં

કલરોળ પું૦ ઘોંઘાટ; મોટો કલબલાટ (૨) કલરવ; મધુર અવાજનો સમુદાય

કલવવું સ૦ક્રિ૦ ખીજવવું

કલવાર સ્ત્રી૦ દૂધિયા સોપારી

કલવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कल्] કળવું; સમજવું

કલવો પું૦ [सं. कल्यवर्त; प्रा. कल्लवत्त] કવલ; કોળિયો (૨) પરણવા આવેલા વરને ઊવલતાં પહેલાં કન્યાપક્ષ તરફથી મોકલાતો કાચો કંસાર - ખાવાનું

કલશ વિ૦ [सं.] કળશ; લોટો (૨) દહેરા ઉપર મુકાતું ઘડાના આકારનું ધાતુ કે છોનું શિખર - ટોચ

કલશોર પું૦ [सं. कल + फा. शोर] કલરવ; [મધુર શોર

કલહ પું૦ [सं.] કજિયો; કંકાસ; લડાઈ. **૦પ્રિય** વિ૦ કલહ જેને વહાલો છે એવું. **-હાંતરિતા** વિ૦સ્ત્રી૦ [+ अंतरिता] ધણી સાથે કલહ કરી રૂસણું લઈ બેઠેલી (સ્ત્રી) (૨) પતિનો અનાદર કરી રિસાયા પછી શોક કરતી (નાયિકા) [કા.શા.]

કલહંસ પું૦ [सं.] હંસ (૨) એક છંદ

કલંક ન૦ [सं.] ડાઘ; લાંછન; બટ્ટો (૨) આળ. [**-ઉતારવું, -ધોઈ નાખવું** = આળ - બદનામી દૂર કરવાં. **-ચડવું, -ચોટવું, -બેસવું, -લાગવું** = લાંછન લાગવું.] **-કિત** વિ૦ [सं.] કલંકવાળું; કલંક પામેલું. **-કિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] કલંકવાળી. **-કી** વિ૦ કલંકવાળું (૨) પું૦ ચંદ્ર

કલંકી, -ગી પું૦ [सं. कल्की] જુઓ કલ્કી - [અવતાર

કલંઠ વિ૦ + જુઓ કલાંઠ

કલંદર પું૦ [अ.] એક જાતનો ફકીર (૨) નિસ્પૃહ માણસ (૩) મદારી (૪) વર્ણસંકર આદમી

કલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] કોઈ પણ વસ્તુનો એક ભાગ (૨) ચંદ્રનો સોળમો ભાગ (૩) 'મિનિટ'; ડિગ્રીનો સાઠમો ભાગ (ગ.) (૪) કાલમાન (૫) યુક્તિ; હિકમત (૬) હુન્નર; કસબ (૭) સૌંદર્યયુક્ત રચના કે તેવી હિકમત. **૦કાર** પું૦ કલાયુક્ત રચના કરનારો પુરુષ (કવિ, ચિત્રકાર, શિલ્પી ઇત્યાદિ). **૦કૌશલ્ય** ન૦ કળાની આવડત - હોશિયારી (૨) હુન્નર-ઉદ્યોગની આવડત. **૦ધર** પું૦ મોર (૨) ચંદ્ર (૩) કલાકાર. **૦નાથ** પું૦ ચંદ્ર. **૦નિધિ** પું૦ જુઓ કલાધર. **૦બંધ** પું૦ ઉચ્ચારણના કાલમાનને આધારે રચાતું પદ કે પ્રબંધ વગેરેનો વર્ગ. **૦ભવન** ન૦ હુન્નર-કળાની શાળા. **૦ભંડાર** ન૦ કલાકૃતિઓનો ભંડાર કે સંગ્રહસ્થાન. **૦રસ** પું૦ કલાનો રસ. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કળા-કાંતિ વાળી (૨) નૃત્યાદિ કળા જાણનારી (૩) સ્ત્રી૦ એક વીણા. **૦વંત** વિ૦ કલા જાણનારું. **૦વંતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ નૃત્યાદિ કળા જાણનારી. **૦વાન** વિ૦ કળા જાણનારું - કળાવાળું (૨) પું૦ ચંદ્ર. **૦વિધાન** ન૦ કલાની રચના - સર્જન. **૦વિધાયક** વિ૦ કલાવિધાન કરનારું

કલાઈ સ્ત્રી૦ [सं. कलाचिका, प्रा. कलाइआ = કોણીથી કાંડા જેટલો હાથ. हिं. कलाई = કાંડુ] મગદળ-જોડીની એક કસરત

કલાઈ સ્ત્રી૦ [अ.] એક ધાતુ (૨) વાસણ પર ચડાવાતું કલાઈનું પાતળું પડ. [**-કરાવવી** =

[લા.] બધા વાળ મૂંડાવી માથું કલાઈ કરાવ્યા જેવું કરવું.] **૦ગરો, ૦ગાર(-રો), ૦વાળો** પું૦ વાસણની કલાઈ કરનારો. **૦સફેતો (-દો)** પું૦ કલાઈની રાખ

કલાક પું૦ [इं. क्लॉक ઉપરથી ? म.] ૬૦ મિનિટ જેટલો સમય. **૦શીશી** સ્ત્રી૦ રેતી ગરવા પરથી સમય જોવાની શીશીનું યંત્ર.

કલા(-ળા)કાર પું૦ [સં.] જુઓ 'કલા'માં

કલાગું વિ૦ [ક+લાગ] સારા લાગ-સોખ વગરનું; કથોલું

કલા(-લે)ડું (લા', લે') ન૦ જુઓ કલેડું. **-ડી** સ્ત્રી૦ નાનું કલાડું

કલાદ પું૦ [સં.] સોની

કલા(-ળા) ૦ધર, ૦નાથ, ૦નિધિ [સં.] [જુઓ 'કલા'માં

કલાપ પું૦ [સં.] સમૂહ (૨) મોરનાં પીંછાંનો સમૂહ (૩) ભાથો (તીરનો) (૪) ઘરેણું (૫) મ્યાન (૬) ચંદ્ર. **-પી** પું૦ [સં.] મોર

કલાપીટ સ્ત્રી૦ [સં. कल् + પીટ (પીટવું)] શોરબકોર (૨) રડારોળ

કલા(-ળા)બંધ પું૦ [સં.] જુઓ 'કલા'માં

કલાફૂલ ન૦ [સં. कर्ण + ફૂલ ?] કાનનું એક ઘરેણું; કોકરવું

કલાબૂત પું૦ [फा. कलावतून] કસબ; સોનેરી અથવા રૂપેરી તારથી વીંટેલો રેશમનો તાર

કલાબો પું૦ [अ. कुलाबह्] બાંયનો કાપ (૨) બે છેડા સાંધવા વચ્ચે નખાતી લોઢાની કડી

કલાભવન, કલાભંડાર જુઓ 'કલા'માં

કલામ સ્ત્રી૦ [अ.] વાણી; વાક્ય; શબ્દ (૨) કડી; ફકરો (૩) લખાણ

કલામે શરીફ પું૦ [फा.] કુરાન

કલાર (લા') પું૦; ન૦ [જેમ કે બોડિયો કલાર] એક વનસ્પતિ

કલાલ પું૦ [दे. प्रा. कल्लाल, सं. कल्यपाल] દારૂનો દુકાનદાર. **૦ખાનું** ન૦ દારૂનું પીઠું (૨) [લા.] વ્યસનીઓને ભેગા થવાનું ઠેકાણું. **૦ણ (-ણી)** સ્ત્રી૦ કલાલની સ્ત્રી. **-લી** સ્ત્રી૦ કલાલનો - દારૂ વેચવાનો ધંધો

કલા(-ળા)વતી [સં.] જુઓ 'કલા'માં

કલાવવું, ૦પટાવવું સ૦ ક્રિ૦ કળથી સમજાવવું; [પટાવવું

કલાંકલાં અ૦ [સં. क्ल् ઉપરથી ?] સંપૂર્ણ ખીલેલું હોય એમ

કલાંઠ વિ૦ [ક+લાંઠ] લાંઠ; તોફાની અને લુચ્ચું

કલાંઠી સ્ત્રી૦ પાંસળી (૨) પાસું; કરોઠી

કલિ(-ળિ) પું૦ [સં.] ટંટો; કજિયો (૨) લડાઈ; યુદ્ધ (૩) કળિયુગ (૪) [સં.] કળિયુગનો અધિષ્ઠાતા પુરુષ - અસુર (૫) [લા.] પાપની બુદ્ધિ. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ કળિયુગનો સમય. **૦મલ** પું૦ કલિનો મેલ - ખરાબ અસર; પાપ. **૦યુગ** પું૦ ચાર યુગમાંનો છેલ્લો યુગ; અધર્મનો સમય (જુઓ યુગ)

કલિકા સ્ત્રી૦ [સં.] અણખીલેલું ફૂલ; કળી

કલિત વિ૦ [સં.] કળાયેલું; જાણેલું; સમજાયેલું

કલિલ વિ૦ [સં.] -થી ઢંકાયેલું; -થી ભરેલું (૨) મિશ્રિત (૩) અભેદ્ય (૪) ગહન (૫) ન૦ ગોટાળો

કલિંગ ન૦ [સં.] એક પક્ષી (૨) પું૦ (સં.) પ્રાચીન ભારતનો એક પ્રાંત; ઓરિસા

કલિં(-ળિં)ગડ(-ડું) ન૦ [સં. कलिंग] કાલિંગડું; તડબૂચ

કલિંદ પું૦ [સં.] (સં.) એક પર્વત (૨) સૂર્ય (૩) એક વનસ્પતિ. **૦કન્યા** સ્ત્રી૦ (સં.) યમુના; કાલિંદી

કલુષ વિ૦ [સં.] કાદવવાળું; મેલું; ગંદું (૨) દુષ્ટ; ઘાતકી (૩) પાપી (૪) ન૦ કાદવ; મળ (૫) પાપ. **-ષિત** વિ૦ જુઓ કલુષ (૨) કચવાયેલું; રિસાયેલું

કલેક્ટર પું૦ [इं.] જિલ્લાનો વડો મહેસૂલી [અમલદાર

કલેજું ન૦ [સં. कालेय, प्रा. कालिज्ज] પિત્ત ઉત્પન્ન કરનારો અને શિરાઓમાંનું લોહી સાફ કરનારો એક મોટો માંસલ અવયવ; કાળજું (૨) [લા.] હૃદય (૩) મન; અંતઃકરણ

કલેડી સ્ત્રી૦ [दे. काहली ? જુઓ કલોડી] કલોડી; એક વેતર ન થયેલી ગાય કે ભેંસ

કલેડી (લે') સ્ત્રી૦ [दे. काहल्ली] નાનું કલેડું. **-ડું** ન૦ રોટલા શેકવાનું શાણકું - ઠીકરું

કલેવર ન૦ [સં.] શરીર; ખોળિયું

કલેસર ન૦ એક પક્ષી

કલેંદુ પું૦ [સં.] બીજનો ચંદ્રમા

કલો(-ળો) (લો', ળો') પું૦[म. कल्हो,-ल्हो] જુઓ કલહ (૫.)

કલોચડી સ્ત્રી૦ જુઓ કરચલી; કરોચલી

કલોહું ન૦ જુઓ કરોહું [ગાય; કલેડી

કલોડી (લો') સ્ત્રી૦[दे. कल्होडी] વાછડી; નાની

કલોપનતા સ્ત્રી૦ [सं. कल+उपनता ? हिं.] મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)

કલોલ પું૦ જુઓ કલ્લોલ

કલોંજી સ્ત્રી૦ [हिं. कलौंजी] કાળીજીરી

કલ્ક વિ૦[सं.] પાપી (૨) પું૦ પાપ (૩) દંભ; છેતરપિંડી (૪) કીચડ; કચરો (૫) વાટીને બનાવેલો લોંદો; લૂગદી (ઔષધ વગેરેની) (૬) કાનનો મેલ [છેલ્લો અવતાર

કલ્કિ(-લ્કી) પું૦ [सं.] વિષ્ણુનો દશમો અને

કલ્પ પું૦ [सं.] બ્રહ્માનો એક દહાડો, અર્થાત્ ૪,૩૨૦,૦૦૦,૦૦૦ વર્ષોનો સમય (૨) ધર્મકર્મનો વિધિ (૩) વિહિત વિકલ્પ (૪) આચાર (૫) એક વેદાંગ, જેમાં યજ્ઞક્રિયા ઇત્યાદિનો ઉપદેશ છે (૬)સંકલ્પ (૭) અભિપ્રાય (૮) શબ્દને અંતે 'જેવું, સદૃશ'ના અર્થમાં (ઉદા૦ દ્વીપકલ્પ). **૦ક** પું૦ કલ્પના કરનાર; શોધક. **૦કતા** સ્ત્રી૦. **૦તરુ, ૦દ્રુમ** ન૦ કલ્પવૃક્ષ. **૦ન** ન૦ કલ્પવું તે. **૦ના** સ્ત્રી૦ નવું ચિંતવી કે ઉપજાવી કાઢવાની શક્તિ (૨) હરેક વાતની મનમાં જે પ્રથમ રચના થાય તે (૩) ધારણા; ખ્યાલ (૪) તરંગ; બુટ્ટો. **૦નાચિત્ર** ન૦ કલ્પના વડે ખડું કરેલું ચિત્ર. **૦નાબલ(-ળ)** ન૦ કલ્પનાનું બળ. **૦નાવાદ** પું૦ કળા એ અનુભવ કરેલી કલ્પના છે એવો વાદ. **૦નાશક્તિ** સ્ત્રી૦ નવું ચિંતવી કે ઉપજાવી કાઢવાની શક્તિ. **૦નાશીલ** વિ૦ કલ્પના કરવાના વલણ-સ્વભાવવાળું. **૦નાસૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ કલ્પનાની સૃષ્ટિ;મનોરાજ્ય. **૦નીય** વિ૦ કલ્પી શકાય એવું. **૦લતા** સ્ત્રી૦ કલ્પવૃક્ષ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ કલ્પના કરવી. **૦વૃક્ષ** ન૦ નીચે બેસનાર જેનો સંકલ્પ કરે તે વસ્તુ આપનારું સ્વર્ગમાંનું એક કાલ્પનિક ઝાડ. **૦સૂત્ર** ન૦ વૈદિક કર્મોના વિધિઓનું શાસ્ત્ર:એક વેદાંગ(૨) [જૈન] સાધુઓના આચાર વર્ણવતું ધર્મપુસ્તક. **-લ્પાંત** પું૦ કલ્પનો અંત;જગતનો પ્રલયકાળ (૨) ન૦ રડારોળ; અતિશય રડવું-શોક કરવો તે. **-લ્પિત** વિ૦ [सं.] કલ્પેલું (૨) જોડી કાઢેલું; ખોટું (૩)ન૦ કલ્પેલ વસ્તુ; કલ્પના; યુક્તિ. **-લ્પ્ય** વિ૦ [सं.] કલ્પનામાં આવે એવું

કલ્મષ પું૦;ન૦[सं.] મેલ;કાળાશ (૨) પાપ (૩) [સં.] એક નરક [કલમેશરીફ

કલ્મેશરીફ પું૦ [अ. कलामेशरीफ] કુરાન;

કલ્યાણ ન૦ [सं.] સુખ;આબાદી(૨)શ્રેય;કુશળ (૩) પું૦ એક રાગ. **૦કર** વિ૦ કલ્યાણ કરે એવું. **૦કર્તા** વિ૦ (૨)પું૦ જુઓ કલ્યાણકારી. **૦કારી** વિ૦ કલ્યાણ કરે એવું (૨) પું૦ કલ્યાણ કરનાર પુરુષ. **૦મૂર્તિ(-ર્ત્તિ)** વિ૦ કલ્યાણની મૂર્તિ જેવું (૨) સ્ત્રી૦ કલ્યાણરૂપ-કલ્યાણની મૂર્તિ. **-ણી** સ્ત્રી૦ કલ્યાણ કરનારી દેવી (૨) સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી [આશીર્વાદ

કલ્યાણમસ્તુ [सं.] 'કલ્યાણ થાઓ' એવો

કલ્લા પું૦બ૦વ૦[फा. = જડબું;ગલોફું; म.]ગાલ લમણા ઉપરના વાળ (થોભિયાથી જુદા)

કલ્લી સ્ત્રી૦ [જુઓ કડલી, -લું]હાથના કાંડાનું એક ઘરેણું.**-લ્લું** ન૦ સ્ત્રીના પગતું એક ઘરેણું

કલ્લી સ્ત્રી૦ નાનો કલ્લો(૨) હાથની આંગળીઓ વડે (ધોતિયા કે સાડી જેવા કપડાને વાળીને મૂકવા માટે) કરાતી ગડી. [**-કરવી, -પાડવી**=તેમ ગડી કરી કપડું બરોબર લપેટવું-વાળવું.] **-લ્લો** પું૦ (ઘાસ ઇ૦નો) હાથમાં માય એટલો જથો; કોળિયું (૨) પ્રસવમાં મદદ કરવા માટે તે વખતે સ્ત્રીની કેડના ભાગ ઉપર હાથથી કે પાટાથી કરવામાં આવતું દબાણ. [**-કરવો**=હાથથી ઘાસ ઇ૦ને એકઠું કરવું(૨)પ્રસવમાં કલ્લાથી મદદ કરવી.]

કલ્લું ન૦ જુઓ 'કલ્લી'માં

કલ્લો પું૦ જુઓ 'કલ્લી' (ગડી)માં (૨) [सं. कल्ल्; प्रा. कल्ल; म. कल्ला]ઘોંઘાટ;શોરબકોર

કલ્લોલ પું૦ [सं.] મોજું; ઘોડો (૨) આનંદ; આનંદથી ઊભરાવું તે. **૦ક, -લી** વિ૦ કલ્લોલ કરનારું;કલ્લોલ કરતું-બોલતું(પક્ષી). **૦વું** અ૦ક્રિ૦ કલ્લોલ કરવું. **-લિની** સ્ત્રી૦ નદી

કલ્હાર ન૦ જુઓ કહ્લાર

કવ અ૦ [सं. कदा, प्रा. कइ, हिं. कव]+ક્યારે (પ.) [અયોગ્ય – અશુભ સમય

કવખત પું૦; સ્ત્રી૦ [ક + વખત] ખરાબ –

કવગુ વિ૦ [ક + વગ] વગ - સગવડ વગરનું (૨) કથોલું [ખરાબ લત્તો

કવગો પું૦ ચસક; આંકડી (૨) [ક + વગો]

કવચ ન૦[सं.] બખતર(૨)તાવીજ;ભૂત, પિશાચ કે મૂઠચોટથી શરીરનું રક્ષણ કરતો મનાતો મંત્ર

કવચ સ્ત્રી૦[सं.कपिकच्छु;प्रा.कविक(–ग,य)च्छु; म. कवच-कुइरी] એક વનસ્પતિ; કૌવચ. ૦બીજ, **–ચું** ન૦ એનું બીજ

કવચન ન૦ [ક + વચન] કુવચન

કવચી ન૦[सं.] બખતર જેવી કઠણ ચામડીના કોટલાવાળું પ્રાણી

કવચું ન૦ જુઓ કવચ બીજ [સમય

કવછટ સ્ત્રી૦મહેનત;વૈતરુ(૨)ઋતુકાળ;અટકાવનો

કવઠવું અ૦ક્રિ૦[ક + વઠવું(વંઠવું)]બગડવું;વંઠવું (૨) જુદા પડવું [રમત (રેવાકાંઠા તરફ)

કવડી સ્ત્રી૦ [म.; જુઓ કોડી] કોડી(૨)મોઈ-દંડાની

કવણ સ૦ [प्रा.] જુઓ કોણ; કયું (પ.)

કવન ન૦[सं.] કવિતા કરવી તે(૨)કવિતા. **–ની** પું૦ કવિતા કરનાર પુરુષ; કવિ; ભાટ (૩) સ્ત્રી૦ કહેતી; કહેવાની ઢબ. **–યિત્રી** સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી કવિ

કવર ન૦ [इं.] પરબીડિયું

કવર ન૦ [सं.] મીઠું (૨) પું૦ પાઠક; વક્તા (૩) વિ૦ વિચિત્ર; કાબરચીતરું

કવરક પું૦ [सं.] કેદી; બંદીવાન

કવરધું વિ૦ [सं. कु + वृत्त] વાંકું; તીક્ષ્ણ; કટુ (વચન) [હોવી તે

કવરાપ સ્ત્રી૦ [ક + વરાપ] ખેતીમાં વરાપ ન

કવરાવવું સ૦ક્રિ૦ કાવરું – કાયર કરવું; હેરાન કરવું; (૨) [જુઓ 'કવવું'] વર્ણન કે કવિતા કરાવવી; 'કવવું'નું પ્રેરક

કવરી સ્ત્રી૦ [सं.] કબરી [કવર (?)

કવરું ન૦ [सं. कु + वरः]કજોડું(૨)વિ૦જુઓ

કવરો પું૦ [ક + વરો] અણઘટતો વરો – ખર્ચ

કવર્ગ પું૦ [सं.] જુઓ 'ક'માં

કવર્ણ સ્ત્રી૦ [કુ + વર્ણ] હલકી વર્ણ – જાતિ (૨) વિ૦ તેવી જાતિનું

કવલ(–ળ) પું૦ [सं.] કોળિયો; ગ્રાસ

કવલું ન૦ [म. कौल, हिं. कवेलू] નળિયું (૨) મોભારિયું

કવલે સ્ત્રી૦ [કુ + વલે] ખરાબ વલે – દશા

કવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कु; प्रा. कव] કવિતા કરવી (૨) સ્તુતિ ગાવી; વખાણવું (૩) વર્ણવવું

કવવું અ૦ક્રિ૦ [કા.] કળતર થવું

કવશ વિ૦ [કુ + વશ] તાબેદાર; પરાધીન (૨) સ્ત્રી૦ ઓપટી; અડચણ

કવળ પું૦ જુઓ કવલ; કોળિયો

કવા, ૦યુ પું૦ [કુ + વાયુ] પ્રતિકૂળ પવન (૨) પ્રતિકૂળ સમય, સંજોગ કે વાતાવરણ. [**–પેસવો** (શરીરમાં) = શરીર બગડવું.]

કવાટ સ્ત્રી૦ [કુ + વાટ] કુમાર્ગ

કવાણ ન૦ [ક + વાણો] ખોડખાંપણ; લાંછન. **–ણું** વિ૦ કવાણવાળું (૨) ન૦ ખોડખાંપણ

કવાબ પું૦ [જુઓ કબાબ] માંસનું ભજિયું – મૂઠિયું

કવાયત સ્ત્રી૦ [अ. क़वाइद ઉપરથી] ડ્રિલ; લશ્કરી તાલીમ; પરેડ (૨) તરતીબ; તાલીમ

કવાયતી વિ૦ [જુઓ કવાયત] કવાયત પામેલું; તાલીમવાળું

કવાયુ પું૦ જુઓ કવા

કવાયું વિ૦ [જુઓ 'કવા'] પ્રતિકૂળ; કવાવાળું

કવાર પું૦ [કુ + વાર] અશુભ દિવસ – સમય. **–રે** અ૦ અશુભ દિવસે કે સમયે

કવારી સ્ત્રી૦ અપકીર્તિ

કવા(–વ્વા)લ પું૦ [જુઓ 'કવ્વાલ'] ગવૈયો (૨) એક રાગ. **–લી** સ્ત્રી૦ ગઝલ (ખાસ કરીને સૂફીવાદની) (૨) ખ્યાલટપ્પાનું ગાણું

કવાવું અ૦ક્રિ૦ ['કવા' ઉપરથી] શરીરમાં કવા પેસવો; શરીર બગડવું (૨) કથળવું; વણસવું (૩) વસૂકી જવું (૪) વગોવાવું; નિંદાવું

કવાવું અ૦ક્રિ૦ 'કવવું'નું કર્મણિ

કવાસ પું૦ [કુ + વાસ] કઠેકાણું; કુસ્થાન (૨) સ્ત્રી૦ નઠારી વાસ – ગંધ. [પેય

કવાસ સ્ત્રી૦ જવ, મધ અને મીઠાની મેળવણીનું

કવિ પું૦ [सं.] કાવ્ય–કવિતા કરનાર (૨)ભાટ. **૦કલ્પિત ન્યાય** પું૦ કાવ્યસૃષ્ટિનો ન્યાય. **૦જન** પું૦ બ૦ વ૦ કવિલોક; કવિઓ. **૦ત** ન૦ એક જાતની કવિતા; મનહર છંદ. **૦તા** સ્ત્રી૦ કાવ્ય (૨) પદબંધ (૩) કાવ્યનો ગુણ. **૦ત્વ** ન૦ પદ–કાવ્ય રચવાની શક્તિ (૨) કવિપણું (૩) કાવ્યનો ગુણ. **૦ત્વરીતિ** સ્ત્રી૦ કવિતા દ્વારા ભાવ પ્રગટ કરવાની રીતિ. **૦ત્વશક્તિ** સ્ત્રી૦ કવિતા રચવાની શક્તિ. **૦યણ** સ્ત્રી૦ + કવયિત્રી. **૦રાજ** પું૦ મોટો–ઉત્તમ કવિ. **૦વર** પું૦ શ્રેષ્ઠ–ઉત્તમ કવિ. **–વીશ્વર,** [+ईश्वर], **–વીંદ્ર** પું૦ [+ इन्द्र] સૌથી મોટો કવિ. **–વીશ્વરતા** સ્ત્રી૦

કવિદ્યા સ્ત્રી૦ [કુ+વિદ્યા] ખોટી વિદ્યા; ઠગાઈ (૨) મેલી–મંત્રતંત્રની વિદ્યા

કવીશ્વર, કવીંદ્ર પું૦ [सं.] જુઓ 'કવિ'માં

કવેણ ન૦ [કુ+વેણ] ખોટું–અઘટિત વેણ; અપશબ્દ

કવેળા સ્ત્રી૦ [કુ+વેળા] કવખત

કવ્ય ન૦ [सं.] પિતૃને આપેલ પિંડ, ભોજન ઇ૦

કવ્વાલ પું૦ [अ.] કવાલ; કવાલી ગાનારો. **–લી** સ્ત્રી૦ જુઓ કવાલી

કશ (શ, ?) સ્ત્રી૦ [सं. कुशी, कोश] નરાશ; કોશ (૨) [सं. कशा] વરત

કશ(–સ) સ્ત્રી૦, **૦ણ** ન૦[सं. कश] અંગરખું, બંડી વગેરે ભીડવાની નાની દોરી હોય છે તે (બટનને બદલે)

કશ(–સ)ણું ન૦ જુઓ કણસલું; ડૂંડું

કશાલો પું૦ અચો; ભીડ (જેમ કે, 'ઘરમાં કામનો કશાલો બહુ પડે છે')

કશી (–સી)દો પું૦ ઈંટ અથવા નળિયાંને ખૂબ તપવીને તેના રસનો બનાવેલો ફીટો (૨)[अ.] જરીનું ભરતકામ. [**–કાઢવો, –ભરવો** = જરીનું ભરતકામ કરવું.]

કશું [हिं. कछु; सं. कीदृश? किंचित्?] સ૦ (૨) વિ૦ કોઈ; કાંઈ (અનિશ્ચિતાર્થક) **૦ક** સ૦ (૨) વિ૦ કોઈક; કાંઈક

કશે(–સે)રુ પું૦; ન૦, **૦કા** સ્ત્રી૦ [सं.] કરોડ (બરડાની). **૦નલિકા** સ્ત્રી૦ કરોડરજ્જુ

કશ્મ(–સ્મ)લ વિ૦[सं.]ખરાબ; ગંદું (૨) નામોશી ભરેલું (૩) ન૦ પાપ (૪) દુઃખ; ઉદાસી

કશ્યપ પું૦ [सं.] કાચબો; કચ્છપ (૨) (સં.) એક ઋષિ (દેવો, દાનવો ઇ૦ના પિતા). **૦તન, ૦સુત** પું૦ (સં.) સૂર્ય

કષ(–સ)ણી સ્ત્રી૦ [सं. कष्, प्रा. कस = કસવું] કસોટી (૨) કસોટીની વેળા; આપત્તિ; દુઃખ (૩) [જુઓ 'કશ' (સ્ત્રી૦)] વાંસળી; પૈસા ભરવાની લાંબી, કેડે બંધાય એવી કોથળી

કષાય વિ૦ [सं.] જુઓ કષાયિત (૨) પું૦ કાવો; ઉકાળો (૩) કટાણો–કડૂચો સ્વાદ (૪) ગેરુવો–ભગવો રંગ (૫) કાટ; મેલ; કાલપ (૬) પાપ (૭) [જૈન] ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ એ ચારમાનું કોઈ પણ. **–યિત** વિ૦ રંગેલું; રંગવાળું થયેલું (૨) ભગવું (૩) કસાણું; બેસ્વાદ (૪) કષાય–વિકારવાળું

કષ્ટ ન૦ [सं.] મહેનત; શ્રમ (૨) દુઃખ; સંતાપ. **૦કથા** સ્ત્રી૦ દુઃખની વાત. **૦કારક** વિ૦ કષ્ટ કરે એવું. **૦કાલ (–ળ)** પું૦ કષ્ટનો સમય. **૦તા** સ્ત્રી૦ કષ્ટ હોવાં તે; તેવી દશા. **૦દાયક, ૦પ્રદ** વિ૦ કષ્ટ આપે એવું. **૦મોચન** વિ૦ કષ્ટમાંથી ઉગારે એવું (૨) ન૦ કષ્ટમાંથી ઉગારવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ કષ્ટ આપવું; પીડવું. **૦સાધ્ય** વિ૦ કષ્ટથી સધાય એવું. **૦હારી** વિ૦ કષ્ટ હરે એવું. **–ષ્ટાર્તવ** ન૦ સ્ત્રીઓનો એક રોગ, જેમાં આર્તવ–રજસ્રાવમાં બહુ કષ્ટ થાય છે. **–ષ્ટાવું** અ૦ ક્રિ૦ દુઃખ પામવું; પીડાવું (૨) પ્રસવની પીડ–વેણ આવવી. **–ષ્ટિ** સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ કષ્ટ. **–ષ્ટિત, –ષ્ટી** વિ૦ કષ્ટવાળું; દુખી.

કષ્ટો સ્ત્રી૦[सं.काष्ट?]લેણા પેટે આપવાનો હપતો

કસ પું૦ [सं. कष, प्रा. कस] કસોટી ઉપરથી નક્કી કરેલો સોનારૂપાના ભાવનો આંક (૨) કસોટી (૩) [फा. कशीदन; सं. कर्ष् = ખેંચવું] સાર; માલ; સત્વ (૪) બળ; જોર. [**–કાઢવો, જોવો, લેવો** = કસવું: માપ કે પ્રમાણ કાઢવું; કસી જોવું. **–કાઢવો** = અડદાળો કાઢવો; સખત મહેનત કરાવવી. **–ચોરવો** = કસનો પૂરો લાભ ન આપવો. **કસ પર આવવું, કસે આવવું. કસે ચડવું, કસે ભરાવું** = ચડસે

ભરાવું, રસાકસીમાં આવી જવું.] ૦દાર વિ૦ કસ–સત્ત્વવાળું (૨) રસાળ (૩) ધનવાન (૪) કસોટીમાંથી પાર ઊતરે એવું; ઓજસ્વી

કસ સ્ત્રી૦ જુઓ કશ,૦ણ.[**–ચોડવી, ટાંકવી** = કપડાને કસ સીવવી – લગાવવી. **–બાંધવી** = કપડું કસ વડે ભીડવું.]

કસકસ સ્ત્રી૦ [જુઓ કસવું] ખૂબ ખેંચીને બાંધવાથી થતો અવાજ. ૦તું વિ૦ ખૂબ ખેંચીને બાંધેલું (૨) પરાણે બરાબર બેસતું થતું. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખૂબ ખેંચાવું (૨) પરાણે બંધબેસતું થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ખેંચીને બાંધવું. **–સાવવું** અ૦ક્રિ૦ કસકસે તેમ કરવું

કસટિયો પું૦[सं. कष्ट?]એકના સવાયા કરનારો –માલ ઘરાણે લઈ પૈસા ધીરનારો આદમી

કસડો પું૦ [કસ + ડો] કમરબંધ; કંદોરો

કસણ ન૦ [જુઓ કશાણ] કસ

કસણ(–ણી) સ્ત્રી૦ જુઓ કપણી

કસણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कषण] ચોળી મસળીને એક કરવું; ગૂંદવું; કેળવવું

કસણી સ્ત્રી૦ [सं. कास] નાનાં છોકરાંને થતો કફ કે શ્વાસનો એક રોગ

કસણું વિ૦ [सं. कृश?]નિર્બળ; દુર્બળ (૨) ન૦ [જુઓ ‘કણસ’] કશાણું; કણસલું

કસતું વિ૦ [જુઓ ‘કસવું’] પરાણે બેસતું થતું; તણાતું (૨) ઓછું રહેતું

કસદ પું૦ [अ. कस्द] મકસદ; હેતુ (૨) કોશિશ

કસદાર વિ૦ જુઓ ‘કસ’ પું૦ માં

કસબ પું૦ [अ. कस्ब] ધંધો; રોજગાર; કામ(૨) હુન્નર;કળા;કારીગરી(૩)કળાકુશળતા;નિપુણતા (૪) અનીતિનું કામ. **૦ચોર** પું૦ પોતાનો હુન્નર બીજાને ન દેખાડે એ; આવડ સંતાડનાર આદમી (૨) ધંધામાં ઠગારો. **૦ચોરી** સ્ત્રી૦ કસબચોરનું કામ. **૦ણ, –બાતણ**સ્ત્રી૦ વેશ્યા. **–બી** વિ૦ કળાકુશળ; નિપુણ (૨) પું૦ હુન્નરકળા જાણનાર; કારીગર

કસબ પું૦ (ભરતકામ, વણાટમાં વપરાતો) સોનારૂપાનો બારીક તાર. **–બી** વિ૦ કસબવાળું

કસબાતી વિ૦[फा.] કસબામાં રહેનારું. **–તણ** સ્ત્રી૦ કસબાતી સ્ત્રી (૨) જુઓ કસબણ

કસબી વિ૦ જુઓ ‘કસબ’ (બેઉ)માં

કસબો પું૦[अ.] મુસલમાનોની વિશેષ વસતીવાળું ગામ (૨) મોટું ગામ

કસમ પું૦ (બ૦ વ૦) [अ.] સોગન. [**–આપવા, દેવા, ખવડાવવા** = સોગન લેવડાવવા. **–ખાવા** = સોગન લેવા.] **૦નામું** ન૦ સોગંદનામું; ‘એફિડેવિટ’ [સમજ

કસમજ સ્ત્રી૦ [ક + સમજ] ખોટી – અયોગ્ય

કસમય પું૦ [ક + સમય] કસમો;કવખત;કવેળા

કસમસ સ્ત્રી૦ [‘કસ’નો દ્વિર્ભાવ] કસકસ થવું તે

કસમો પું૦ [ક + સમો] કસમય; કવેળા

કસમોડા પું૦ બ૦ વ૦ [કસવું + મોડવું] અંગ મરોડવાના ઉકાંટા આવવા તે(૨)પ્રસવ વખતનું શરીરનું દુખવું ને આંકડી – વેણો આવવી તે. [**–ખાવા** = કસમોડા આવવા (૨) વંકાવું; વચકાવું.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ કસમોડા ખાવા. **–ડું** વિ૦ કસમોડાયુક્ત (૨) વાંકું; ચિડિયલ

કસર સ્ત્રી૦ [अ. कस्र] ઘટ; ખોટ (૨) કચાશ; અપૂર્ણતા (૩) ખામી;કસૂર (૪) કરકસર (૫) નુકસાન. [**–આપવી** = બિલ ચૂકવતી વખતે થોડી છૂટ મૂકવી.

–કરવી = કરકસર કરવી; (૨) ઓછું કરવું. **–રાખવી** = કમી કે ખામી રહેવા દેવી; બાકી રાખવું. **-કાઢવી** = (ભૂલનો કે ખોટનો) ખંગ વાળવો – ભરપાઈ કરી લેવી.] **–રિયું** વિ૦ કરકસરિયું

કસરત સ્ત્રી૦ [अ. कस्रत = બહુલતા; हिं.] વ્યાયામ (૨) અભ્યાસ; મહાવરો; તાલીમ. [**–આપવી** = (કોઈ અંગને)કસરત કરાવવી.] **૦બાજ** વિ૦ કસરતી; કસરતના શોખવાળું. **૦બાજી** સ્ત્રી૦. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ કસરત કરવા – શીખવાનું મકાન; વ્યાયામશાળા.**–તિયું, –તી** વિ૦ કસરત કરનારું; કસરતબાજ

કસરાવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ ‘કસર’]તાવ આવે એવું અથવા માંદા પડાશે એવું લાગવું; અઠીક લાગવું

કસલી સ્ત્રી૦ જુઓ કળશલી

કસલું ન૦ જુઓ કણસલું

કસવાટ ન૦ [કસ+વાટ?] ઘાણીમાંનું આંટાવાળું ચોકઠું, જેમાં થઈને તેલ બહાર આવે છે

કસવાડો પું૦ હળપૂણીને ચવડામાં બરાબર બેસાડવા માટે વપરાતી લાકડાની લાંબી મેખ — ફાચર

કસ(-સુ)વાણ સ્ત્રી૦ [ક+સવાણ] માંદગી; બેચેની

કસવું સ૦ક્રિ૦ [फा. कशीदन ? सं. कष् ; प्रा. कस] ખૂબ ખેંચવું; સખત બાંધવું (૨) કસોટી કરવી; અજમાવવું (૩) મહેનત આપવી; રગડવું (૪) પીડવું; સતાવવું (૫) ઓછું આપવાનો પ્રયત્ન કરવો. [**કસીને આપવું-લેવું** = ભાવતોલ વગેરે બાબત બહુ ચકાસીને આપવું-લેવું. **કસીને કામ લેવું** = બને તેટલું વધુ કામ કરાવવું. **કસીને કામ પાડવું** = કસોટી કર્યા પછી કામનો પ્રસંગ પાડવો.]

કસાઈ પું૦ [सं. कष्, प्रा. कस = ઠાર મારવું. कसि = મારનાર ? સર૦ अ. कस्साब]પશુઓને મારીને તેનું માંસ વેચવાનો ધંધો કરનાર; ખાટકી (૨) ગળકટ્ટો; ખૂની. **૦ખાનું** ન૦ કસાઈનું કર્મ કરવાની જગા. **૦વાડો** પું૦ કસાઈઓને રહેવાનો લત્તો

કસાકસ(-સી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કસવું'] રસાકસી; ચડસાચડસી

કસાણું વિ૦ [सं. कषाय, प्रा. कसाय] કાટના સ્વાદવાળું; કટાણું; બેસ્વાદ

કસાયેલું વિ૦ [જુઓ 'કસવું'] પલોટાયેલું; અનુભવી (૨) [જુઓ 'કસાણું'] કટાયેલું

કસાર પું૦ [दे.] (ચ.) જુઓ કંસાર

કસાંજણ ન૦ [કાંસું+અંજન] આંખનું એક ઔષધ – અંજન

કસીદો પું૦ જુઓ કશીદો (૨) [अ.] કાવ્યનો એક પ્રકાર; સ્તુતિ — પ્રશંસા કરવાને માટે લખાયેલું કાવ્ય

કસુતર(-રું) વિ૦ [ક+સુતર(-રું)] સુતર નહિ એવું; મુશ્કેલ (૨) કસોજ; બગડી ગયેલું (૩) આડું; વાંકું

કસુવાણ સ્ત્રી૦ [ક+સુવાણ] કસવાણ; માંદગી; બેચેની

કસુવાવડ સ્ત્રી૦ [ક + સુવાવડ] ગર્ભનું તેના નિયત સમય પહેલાં ગળી જવું તે

કસું(-સૂં)બી વિ૦ [सं. कुसुंभ] કસુંબલ (૨) સ્ત્રી૦ કસુંબાના ફૂલનો રંગ (૩) કસુંબાનું બીજ. **-બગર** પું૦ કસુંબાનો રંગ ચડાવનાર. **-બલ(-લું)** વિ૦ કસુંબાના ફૂલના રંગનું; લાલ

કસું(-સૂં)બો પું૦ [सं. कुसुंभ]એક વનસ્પતિ(૨) એના ફૂલમાંથી નીકળતો રંગ(૩)એ રંગનું કપડું (૪) પાણીમાં ઘોળેલું અફીણ કે તે મિષે થતો મેળાવડો (જેવો કે, અમુક જ્ઞાતિમાં લગ્નવેળા). [**કસુંબાપાણી કરવાં, કસુંબો કરવો** = અફીણ ઘોળીને (લગ્ન વગેરે પ્રસંગે) એકબીજાને પાવું (૨) (લગ્નનો) મેળાવડો કરવો. **-ગાળવો, -ઘોળવો** = અફીણ પલાળીને રસ કરવો. **-ચડવો** = અફીણનું ઘેન ચડવું. **-કાઢવો, ગાળવો** = કસુંબાના ફૂલનો રંગ કાઢવો. **-ચડાવવો, -દેવો, -મૂકવો** = કસુંબાનો લાલ રંગ ચડાવવો. **-પીવો, -લેવો** = કસુંબાનું પાણી પીવું.]

કસૂઝ સ્ત્રી૦ [ક+સૂઝ] કસમજ

કસૂર સ્ત્રી૦ [अ.] ખામી; ભૂલચૂક; વાંકગુનો. **૦દાર** વિ૦ કસૂર કરનારું

કસૂંબલ(-લું), કસૂંબી, કસૂંબો જુઓ 'કસુંબલ, -બી, -બો'

કસેરુ,૦કા [सं.] જુઓ કશેરુ

કસોજ(-જું) વિ૦ [ક+સજ્જ કે સોજું ?] બગડી ગયેલું; કસુતર

કસોજણ ન૦ ['સોવું' = ઝાટકવું ઉપરથી] ઝટકામણ; કચરો

કસોટી સ્ત્રી૦ [सं. कसपट्टिका, प्रा. कसट्टिय] સોનાનો કસ જોવાની પથરી(૨)કસ કાઢવાની રીત; પરખ (૩) કડક તપાસ – પરીક્ષા. [**કસોટીએ ચડાવવું, કસોટીમાં લેવું** = (સોનાને) કસોટી ઉપર ઘસી જોઈ તેનો કસ જોવો (૨) આકરી પરીક્ષા – તપાસ કરી જોવી; કસોટી કરવી (૩) કસ કાઢે એમ કામમાં લેવું. **કસોટીમાં ઊતરવું** = કસોટી કરાવવા તત્પર થવું, તેમાં દાખલ થવું.]

કસ્તર ન૦ [सं. कुश+तुल (તણખલું) ઉપરથી ? प्रा. कसट्ट] તણખલું; રજ; કચરો (૨) [सं. कस्तीर ઉપરથી; म.] કંસારા લોકો સાંધવાના વાસણને જે લેપ કરે છે તે

કસ્તી સ્ત્રી૦[फ़ा.]પારસીની જનોઈ કે તે દેવાનો સંસ્કાર.[**-કરવી** = મંત્રો ભણીને અપવિત્રતા

દૂર કરવી (પારસી પૂજાવિધિ). **-આપવી, દેવી**=કસ્તી પહેરાવવાનો સંસ્કાર કરવો.]

કસ્તુ(-સ્તૂ)રિકા,૦મૃગ[सं.]જુઓ'કસ્તૂરી'માં

કસ્તુરીબિલાડી સ્ત્રી૦ [કસ્તુરી+બિલાડી] એક જાતની બિલાડી

કસ્તૂરી, -રિકા સ્ત્રી૦ [सं.] અમુક જાતના હરણની ડૂંટીમાંથી મળતો એક સુગંધી પદાર્થ; મૃગમદ. **૦મૃગ, -રિકામૃગ** પું૦ જેની ડૂંટીમાંથી કસ્તૂરી મળે છે તેવું હરણ

કસ્તૂરિયો બાંટ પું૦ એક વનસ્પતિ

કસ્તૂરો પું૦ એક પક્ષી

કસ્મલ ન૦ (૨) વિ૦ [सं.] જુઓ 'કશ્મલ'

કહાણી (ક્) સ્ત્રી૦ [सं. कथानक; प्रा. कहाणय; हिं.] વાર્તા; દંતકથા (૨) કહેવત

કહાન(-નો) (ક્) પું૦ [सं. कृष्ण, प्रा. कण्ह] (સં.) કૃષ્ણ

કહાર વિ૦ [अ.] નિષ્ઠુર; ક્રૂર [ઊંચકનારો

કહાર પું૦[हिं.; दे. काहार]ભોઈ;મ્યાનો – પાલખી

કહાવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. कथय्, प्रा. कहाव] 'કહેવું'નું પ્રેરક; કહેડાવવું; સંદેશો મોકલવો

કહીં અ૦ [प्रा. कहिं, कहि, (सं. क?) हिं. कहाँ] ક્યાં; કયે ઠેકાણે (પ્રશ્નાર્થક). **૦ક** અ૦ ક્યાંક. **૦કહીં** અ૦ કેટલેક સ્થળે; ક્યાંક ક્યાંક

કહેણ(-ણું) (ક્હે) ન૦ [જુઓ 'કહેવું'] કહેવરાવવું તે; સંદેશો (૨) હુકમ (૩) વેણ; વચન (૪) તેડું; નોતરું. [**-મોકલવું**=કહેવરાવવું (સંદેશો, નિમંત્રણ ઇ૦).] **-ણી** સ્ત્રી૦ કહેવત (૨) કહેવું તે; કહેવાની રીત (૩) કહાણી (૪) લોકાપવાદ; દોષ. **-તી** સ્ત્રી૦ કહેવત (૨) કહાણી (૩) લોકાપવાદ

કહેર અ૦ + બેહદ; ભારે; અપાર

કહેવડા(-રા)વવું (ક્હે) સ૦ ક્રિ૦ કહાવવું (૨) 'કહેવું'નું પ્રેરક

કહેવત (ક્હે) સ્ત્રી૦ લોકોક્તિ (૨) દૃષ્ટાંત; ઉદાહરણ (૩) ઉખાણો (૪) કહેવરામણ [દોષ

કહેવરામ(-વ)ણ (ક્હે) ન૦ કહેવાપણું; બદનામી;

કહેવાપણું ન૦ કહેવું પડે એવું હોવું તે; ખામી

કહેવું (ક્હે) સ૦ક્રિ૦ [सं. कथ्, प्रा. कह] બોલવું; જણાવવું (૨) સમજાવવું (૩) શિખામણ આપવી (૪) આજ્ઞા કરવી (૫) ઠપકો આપવો (૬) નામ આપવું. [**કહી આપવું**=તત્કાળ અસર થવી (૨) ગુપ્ત કે ભવિષ્યની વાત કહેવી. **કહી છૂટવું**=માને ન માને પણ કહેવાની ફરજ બજાવી દેવી. **કહી દેવું**=ગુપ્ત વાત જાહેર કરવી. **કહી બતાવવું, કહી સંભળાવવું**=પહેલાંની વાત કે પહેલાંનો આભાર કહીને મહેણું મારવું.]

કહ્યાગરું વિ૦ [કહ્યું+ગરું (सं. कृ=કરવું)] કહ્યું કરે એવું; આજ્ઞાંકિત

કહ્યું ન૦ કહેલું તે; વચન; શિખામણ; આજ્ઞા. [**-પાળવું**=બોલેલું વચન પાળવું. **-માનવું**=કહેલી શિખામણ કે આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવું; આજ્ઞાંકિત થવું-હોવું. **કહ્યામાં રહેવું**=ગાંઠવું; માનવું; આમન્યામાં રહેવું.]

કહ્લાર ન૦ [सं.] ધોળું કમળ; કલ્હાર

કળ સ્ત્રી૦ [सं कला? कील? हिं., म.] પેટી વગેરેને જડેલું યંત્ર, જેમાં કૂંચી ફેરવવાથી તે વસાય ઉઘાડાય છે. (૨) યંત્રની ચાવી; ચાંપ (૩) [લા.] લાગ; યુક્તિ; કરામત; કીમિયો. [**-દબાવવી, -દાબવી, -ફેરવવી, -મરડવી**=ચાંપ દાબવી (જેથી યંત્ર ચાલે કે બંધ થાય) (૨) બરાબર યુક્તિ કરવી જેથી ધાર્યું થાય. **-બતાવવી**=ખરી ચાવી કે ચાંપ યા ઉપાય બતાવવો. **-મારવી, વાસવી**=ચાવી કે ચાંપ ફેરવી બંધ કરવું.]

કળ સ્ત્રી૦[म.] એકદમ (વાગવા વગેરેથી) થતું તીક્ષ્ણ કે સતત દુઃખ કે તેથી આવતી મૂર્છા. [**-આવવી,-ચડવી**=એકદમ દુઃખ ઊપડવું; તેથી તમ્મર કે મૂર્છા આવવી. **-ખાઈને**=તમ્મર કે મૂર્છાની સાથે; કળ ચડે એમ (જેમ કે, **-પડવું, -રોવું**=ખૂબ રોવું. **-હસવું**=ખૂબ હસવું). **-ઊતરવી, -વળવી**=કળનું દુઃખ બેસવું; નિરાંત કે શાંતિ થવી.]

કળ પું૦ [प्रा. कल] કાદવ (ઝીણો ચીકણો કાંપ જેવો); કળી જવાય એવી જમીન; કળણ

કળ સ્ત્રી૦ [सं. कल्. જુઓ કળવું] અટકળ, સમજ (૨) (પ.) માત્રા (?) [કકલાણ

કળકલા(-ળા)ણ ન૦ [सं. कल् ઉપરથી] જુઓ

કળકળ સ્ત્રી૦ [સં. कल् ઉપરથી] કળકળાટ (૨) (૨) ટિટિયારો; માથાઝીક (૩) પંખીનો કલરવ – કલકલ (૪) [મ.] તાલાવેલી. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ કકળવું. **–ળાટ** પું૦ જુઓ કકળાટ. **–ળાણ** ન૦ જુઓ કકલાણ

કળછા સ્ત્રી૦ [સં. कलि = કલહ ઉપરથી ?] અણબનાવ; કજિયો

કળજ(–જુ)ગ પું૦ જુઓ કલિયુગ. [**–આવવો, –બેસવો** = [લા.] માણસોની વૃત્તિઓ પાપી – અધર્મી થઈ જવી.]

કળણ ન૦ [જુઓ 'કળવું'] જેમાં પગ મૂકતાં કળી જવાય એવી જમીન – જગા (૨) જાણવું તે; સૂઝ; સમજ; જ્ઞાન. **–ણા** સ્ત્રી૦ + સૂઝ-સમજ; જ્ઞાન. **–તર** ન૦ શરીરની અંદર થતી પીડ – વેદના (૨) ગણતરી; અટકળ; અંદાજ (પાકનો) (૩) જુઓ કળણ ૧ (૪) કોસનું સાધન (વરત, ચાક ઇત્યાદિ). **–તરુ** પું૦ પાકનો અંદાજ કરનાર. **–તાણું** ન૦ પાકનો અડસટ્ટો કાઢવાનું મહેનતાણું (૨) આનાવારી વખતે ઘણો ઓછો પાક થયેલો જણાતાં ખેડૂતને મળતી રાહત

કળત્ર ન૦ + જુઓ કલત્ર

કળથિયું વિ૦ ['કળથી' ઉપરથી] કળથીનું (૨) કળથીના બીજના રંગનું

કળથી સ્ત્રી૦ [સં. कुलत्थ; હિં.] એક વનસ્પતિ (૨) એક જાતનું હલકું કઠોળ

કળપવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કલપવું] મૂએલાને નામે સંકલ્પ કરી દાન આપવું (૨) [જુઓ 'કર(–ળ)બવું'] રાંપડી ફેરવવી (૩) અ૦ક્રિ૦ [સં. कल्प् ઉપરથી] ખપવું; ઉપયોગમાં આપવું (૪) [જુઓ 'કલપવું'] ઝૂરવું; રડવું

કળપી સ્ત્રી૦ કરપી; રાંપડી

કળબ સ્ત્રી૦ મોટી રાંપડી. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ રાંપડી દેવી – ફેરવવી

કળલાવી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કળવ(–વિ)કળ સ્ત્રી૦ જુઓ કળવિકળ. **–ળિયું** વિ૦ કલવિકળવાળું; યુક્તિબાજ

કળવળ સ્ત્રી૦ કલબલ (૨) દાવપેચ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ કલબલ કરવી

કળવિકળ સ્ત્રી૦ યુક્તિ; તદબીર (૨) યુક્તાયુક્ત વિચાર (૨) ચેન; શાતા (૩) સૂઝ; સમજ

કળવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. कल्] સમજવું(૨)કલ્પવું; ધારવું; અટકળ કરવી; હિસાબ કે અંદાજ કાઢવો (૩) અ૦ ક્રિ૦ દુખવું; કળતર થવું (૪) [સં. પ્રા. कल = કીચડ ઉપરથી] કાદવમાં ઊતરી જવું; ખૂંતી જવું. [**–કળી જવું** = સમજી જવું (૨) કાદવમાં ખૂંતી જવું.]

કળશ પું૦ [સં. कलश] એક વાસણ; લોટો (૨) મંદિરના શિખર તરીકે મુકાતો ઘાટ; ઘૂમટની ટોચ; કલશ. [**–ચડાવવો** = સિદ્ધિની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવું [લા.]. **કળશે(–શિયે) જવું** = ટટ્ટી જવું; ઝાડે ફરવા જવું.] **૦(–સ)લી** સ્ત્રી૦ લોટી. **–શિયો** પું૦ લોટો (૨) ઝાડો (રોગ). **–શો** પુ૦ (કા.) લોટો

કળશી સ્ત્રી૦ સોળ (કાચા) મણનું માપ

કળસલી સ્ત્રી૦ જુઓ કળશલી; લોટી; કસલી

કળહીણ વિ૦ [સં. कलाहीन] કળાહીન (૨) કળ – ચાંપ વગરનું (૩) [સં. कुलहीन] કુળહીન

કળળવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. कल्] મોટેથી બૂમ પાડવી; અવાજ કરવો

કળા સ્ત્રી૦ જુઓ કલા (૨) (મોરની) કળા-કલાપ ફેલાવવો તે. [**–કરવી** = યુક્તિ કે ઇલાજ કરવો (૨) સૌંદર્યયુક્ત રચના કરવી (૩) મોરે પીંછાં ઊભાં કરી ચંદ્રાકારે ફેલાવવાં. **–પાડવી** = શરીરની કાંતિ કે રૂપ કાઢી નાખવું, (વેશપલટાથી) ઢાંકવું.] **૦કર** પું૦ મોર. **૦કુશળ, ૦કૌશલ્ય, ૦ધર, ભવન, ૦વંત, ૦વંતી(–તણી), ૦વાન** જુઓ 'કલા(ળા)'માં

કળાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કલાઈ'] કોણીથી કાંડા સુધીનો હાથનો ભાગ

કળાણ ન૦ [જુઓ 'કળણ'] કાદવ – ગારાવાળી જગા (૨) [સં. कलन] સૂઝ; સમજણ

કળાપો પું૦ [જુઓ 'કળો'] રડારોળ (૨) કઢાપો

કળાવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. कल्] પ્રતીત થવું; દેખાવું; લાગવું

કળાયલ વિ૦ ['કળા' ઉપરથી] કળા કરેલી હોય [એવો (મોર)

કળાહોળ પું૦ જુઓ 'કોલાહલ'

કળિ, ૦કાળ, ૦યુગ જુઓ 'કલિ(–ળિ)'માં

કળિયું વિ૦ [સં. कुल ઉપરથી] કુળવાળું. **-યો** પું૦ કુળવાન. પુરુષ

કળિયો પું૦ [જુઓ 'કળી'] ઠળિયો (૨) ડોડો (૩) દાડમનો દાણો (૪) જુઓ 'કળિયું'માં

કળિંગડું ન૦ [જુઓ 'કલિંગડું'] તડબૂચ

કળી સ્ત્રી૦ [સં. कलि] અણખીલ્યું ફૂલ; કલિકા (૨) છૂટો મોતીચૂર (૩) અંગરખાને કે પહેરણની અમુક ઢબને સીવતાં બગલ આગળ કરાતું સીવણ. [**-ખીલવી** = હૃદયની કળી ઊઘડવી; (માણસે) ખીલવું – પ્રફુલ્લ થવું. **-પાડવી** = છૂટો મોતીચૂર પાડવો; એ નામની ગાંગડી આકારની વાની બનાવવી (૨) ગડી પાડવી, ગોઠવવી.]

કળીચૂનો પું૦ [કળી+ચૂનો] વિશુદ્ધ કરેલો ચૂનો

કળૂંહું (-ઢું) વિ૦ ['કળવું' ઉપરથી] માટી-કાદવવાળું

કળેકળે, કળે વળે અ૦ ['કળ' + 'વળ'] યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી; સમજાવટથી

કળેળવું અ૦ક્રિ૦ કળકળવું

કળેળી સ્ત્રી૦ કરેળી; કળેળવું તે

કળો પું૦ [જુઓ કલો] કઢાપો (૨) [જુઓ 'કળ' (તંમર)] આવેશ

કળોઈ વિ૦ (કા.) [જુઓ કળ – કુળ] ગાઢ સંબંધવાળું (૨) ન૦ તેવું માણસ; સંબંધી

કળોટી(-ઠી) સ્ત્રી૦ [સં. कला (નાનો કણ) ઉપરથી ?] એક જાતની સફેદ રેતી; સાથિયા પૂરવાની ભૂકી (આરસ વગેરે પથ્થરની)

કંઈ અ૦ [જુઓ 'કહીં'] (ચ.) ક્યાં. **૦ક** અ૦ ક્યાંક

કંઈ વિ૦ (૨) સ૦ [સં. कति, प्रा. कइ ?] (અનિશ્ચિતાર્થ, પ્રશ્નાર્થ તથા નકારાર્થમાં મુખ્યત્વે વપરાય છે) કાંઈ; અમુક; કશું. **૦ક** વિ૦ (૨) સ૦ કશુંક; કાંઈક [નિશ્ચયાર્થ ને હકારાર્થમાં વપરાય]. [**કંઈ કંઈ થવું** = જાત જાતની અવર્ણનીય લાગણીઓ કે મૂંઝવણ યા પીડા થવી. **કંઈ નહિ** = ફિકર નહિ, ચિંતા નહિ, એવો ઉદ્ગાર. **કંઈ નહિ તો** = બીજું કે વધારે નહિ તો; બીજું બધું જવા દઈને. **કંઈનું કંઈ** = શુંનું શું; ધારેલા કે છાજે એવાથી બીજું – ઊંધું; અવળું. (કંઈનું કંઈ બોલી જવું; થઈ જવું, કરી બેસવું ઇ૦); **કંઈ હોય, હતું** કે હોવું જોઈએ તેને બદલે બીજું કંઈક. **કંઈ ને કાવશ** = કશું પણ નહિ.]

કંઈ વિ૦ (૨) સ૦ [સં. कति, प्रा. कइ; हिं. कई] અનેક. (ઉદા૦ 'તમારા જેવા તો કંઈ આવી ગયા!') **૦ક** વિ૦ (૨) સ૦ કેટલુંક; થોડુંક

કંઈ અ૦ [સં. क्वचित्, प्रा. कइ ?] વાક્યમાં પ્રશ્નાર્થવાચક ને નકારસૂચક ઉપયોગ. ઉદા૦ 'કંઈ મારાથી જવાય ?'

કંક પું૦ [સં.] જેની પાંખમાંથી શરપુંખ થાય છે તે પંખી (૨) બગલો (૩) પીંછાળું તીર (૪) નામધારી બ્રાહ્મણ (૫) [સં.] યુધિષ્ઠિરે વિરાટ રાજાને ત્યાં ધારણ કરેલું નામ

કંકણ ન૦ [સં.] કાંગરાવાળી ચૂડી – બંગડી (૨) કાચની કે સોનાની બંગડી (૩) કંકણદોરો. **૦દોરો** પું૦ લગ્નવિધિ શરૂ કરતાં વરકન્યાને કાંડે બંધાતું મીંઢળ અને લાલ દોરો; કાંકણદોરો. **-ણાકાર, -ણાકૃતિ** વિ૦ [+ आकार, आकृति] કંકણના આકારનું [ખગ્રાસગ્રહણ માટે]; 'ઍન્યુલર'. **-ણી** સ્ત્રી૦ કાંગરીવાળી સોનાની બંગડી; કાંકણી (૨) ઘૂઘરીઓવાળો કંદોરો

કંકણી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કણકણી'] કંપારી; કમકમી (૨) જુઓ 'કંકણ'માં

કંકર પું૦ [સં. कर्कर; प्रा. कक्कर; हिं. कंकड, म.] કાંકરો; નાનો પથ્થર (૨) કાંકરી; મરડિયો

કંકલોહ ન૦ [प्रा. = એક જાતનું લોઢું] એક પ્રકારનું ઘોડાનું જીન (?) ('પંચવર્ણ તેજી પાખરિયાં, કંકલોહ પ્રમાણ' – પદ્મનાભ.)

કંકાયુ પું૦ [સં. कङ्क, प्रा. कंक ઉપરથી ?] એક જાતનો પાણીનો સાપ

કંકાલ(-લી) સ્ત્રી૦ કાંટાળી એક વનસ્પતિ; કાંકોલ; કાંકળ

કંકાલ ન૦ [સં.] હાડપિંજર. **-લી** પું૦ કપાલી; શિવ (૨) શિવભક્ત

કંકાવટી સ્ત્રી૦ [સં. कुंकुमवर्ति] કંકુ રાખવાની પ્યાલી (૨) [વ્યંગમાં] ગાંજો ફૂંકવાની ચલમ

કંકાસ પું૦ [फा. कंगाश ઉપરથી ?] કજિયો; ક્લેશ. **૦ણું** વિ૦ કંકાસ કરે એવું. **-સિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦, કંકાસિયા સ્વભાવની. **-સિયું** વિ૦ કંકાસણા સ્વભાવનું

કંકાળી વિ૦ [સં. कंकाली]માગણ ભાટની એક જાતનું (૨) પું૦ એ જાતનો ભાટ

કંકાળી સ્ત્રી૦ જુઓ કંકાલ(-લી) (૨) વિ૦ [ફા.] કજિયાખોર; નાના કજિયાને મોટું રૂપ આપી ધુમરાણ મચાવી મૂકનારું

કંકુ ન૦[સં. कुंकुम]ચાંલ્લા ઇ૦માં વપરાતું લાલ દ્રવ્ય; કુંકુમ. [**-છાંટવું**=કંકુ છાંટીને મંગળ કાર્યના શુકન કરવા. **કંકુના કરવા**= મંગળ કાર્ય આરંભવું (૨) કામમાં ફતેહ મેળવવી[લા.]. **કંકુના કોગળા કરવા**= જીવનમાં સુખવૈભવ હોવાં. **કંકુનાં પગલાં**= સુખવૈભવના શુભ શુકન. **કંકુનાં પગલાં કરવાં**=આગમનથી ઘરને સુખી કરવું. **કંકુને પગલે**=ઊભી આબરૂએ.] **૦પડી** સ્ત્રી૦ કંકુની પડી-પડીકી. **૦પડો** પું૦ કંકુનો પડો-પડિયો-પડીકું

કંકૂડો પું૦ [જુઓ 'કનકવો'] પતંગ

કંકેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કંકોલ'] ચિનીકબાલા

કંકોડી સ્ત્રી૦ [સં. कर्कोटकी; प्रा. कंकोड] કંકોડાની વેલ(૨)[સં. कंकोली ?] સૂતક કાઢવા માટે સ્નાન વખતે માથામાં નંખાતી એક ભૂકી. **-ડું** ન૦ કંકોડાનું શાક-ફળ

કંકોતરી, કંકોત્રી સ્ત્રી૦ [સં. कुंकुमपत्रिका] લગ્નાદિ શુભ પ્રસંગની આમંત્રણપત્રિકા (૨) (વ્યંગમાં)ન ગમતું નોતરું કે ખબરની ચિઠ્ઠી

કંકોલ પું૦ [સં.] એક ઔષધિ; ચિનિકબાલા

કંકોલું વિ૦ જુઓ 'કોકરવરણું'

કંગણ,-ન ન૦, **-ની** સ્ત્રી૦ જુઓ કંકણ

કંગધર ન૦ સફેદ કલગીવાળું બુલબુલ

કંગન ન૦ [हिं.] કંકણ. **-ની** સ્ત્રી૦ કાંસકી (૨) [हिं.] કંગન

કંગવો પું૦ [સં. कंकत; हिं. कंगुवा; म. कंगवा] કાંસકી

કંગાલ(-ળ) વિ૦ [हिं.; સં. कंकाल ઉપરથી ?] છેક ગરીબ; દીન (૨) દરિદ્રી; નિર્માલ્ય; તુચ્છ (૩) રસકસરહિત. **૦તા, -લિ(-ળિ)યત** સ્ત્રી૦ અત્યંત ગરીબી; દીનતા(૨)કંગાલ દશા

કંગુરો પું૦ [फा.] કાંગરો; દાંતો; અણી (૨) [જુઓ 'કંકર'] કાંકરો

કંચન ન૦ [જુઓ 'કાંચન'] ચોખ્ખું સોનું (૨) ધન; દોલત. **-ની** વિ૦ સોનાનું

કંચની સ્ત્રી૦[हिं.; 'કંચન' ઉપરથી ?]કળાવંતણી; ગણિકા

કંચવો પું૦ [સં. कँचुक] કાંચળી

કંચાવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. कंच्=બાંધવું ઉપરથી ?] ઠગાવું (૨) હેરાન થવું

કંચુક પું૦[સં.] કાંચળી; કમખો (૨) સાપની કાંચળી (૩) બખ્તર. **-કી** સ્ત્રી૦ કાંચળી (૨) પું૦ જનાનખાનાનો ચોબદાર

કંચોલું(-ળું) ન૦ એક સુગંધીદાર વનસ્પતિ

કંજ પું૦ [સં.] બ્રહ્મા (૨) ન૦ કમળ

કંજક પું૦ [સં.] એક પક્ષી

કંજન પું૦ [સં.] કામદેવ (૨) સ્ત્રી૦ મેના

કંજર પું૦[સં.] બ્રહ્મા (૨) હાથી(૩)ન૦ પેટ

કંજ(-ઝ)રી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) [સં. कंजल (એક પંખી) ?] એક પંખી (૩) [સં. झर्झरी] ઝાંઝ;ખંજરી(૪)[સં. कंचुली] કાંચળી

કંજૂસ વિ૦ [हिं.; म. कंजूश(-ष)] અતિશય-વધારેપડતી કરકસર કરે એવું; કૃપણ; પાજી. **-સાઈ** સ્ત્રી૦ કંજૂસપણું

કંઝરી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કંજરી'

કંટક પું૦ [સં.] કાંટો; ફાંસ (૨) આંકડો; ગલ (માછલાં પકડવાનો) (૩) રોમાંચ (૪) [લા.] નડતર; દખલ (૫) દુશ્મન. **૦કીટ** પું૦ શરીરે કાંટા કાંટા હોય તેવો એક કીડો. **૦ચર્મી** વિ૦ કાંટાળી ચામડીવાળું (પ્રાણી). **-કિત,-કી** વિ૦ કાંટાવાળું (૨) મુશ્કેલ (૩) રોમાંચિત. **-કીલ** વિ૦ કાંટાળું

કંટલ વિ૦ [સં.] કાંટાળું (૨) પું૦ કાંટાવાળું ઝાડ (બાવળિયો ઇ૦)

કંટવાડ સ્ત્રી૦ [સં. कंट કે કંટક+વાડ] કાંટાની વાડ

કંટારિયું ન૦ [સં. कट=સ્મશાન ઉપરથી ?] શબ ઉપરનું કપડું

કંટાલુ સ્ત્રી૦ [સં.] રીંગણી (૨) બાવળ

કંટાળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'કંટાળો'] કંટાળો ચડવો-આવવો

કંટાળી વિ૦ સ્ત્રી૦[જુઓ 'કંટાળું'] કાંટાવાળી (૨) સ્ત્રી૦ [दे. कंटाली] હાથિયો થોર; થોરી

કંટાળું વિ૦ [सं. कंटालु] કાંટાવાળું

કંટાળો પું૦ [म. कंटाळा; सं. कंट,कंटालु પરથી ?] અવિવિધતા કે થાકથી ઊપજતો અણગમો

કંટિયું ન૦ [જુઓ 'કંટી'] ડૂંડું [રહેવું તે

કંટિયો પું૦ ભારે જમણને બીજે દિવસે ભૂખ્યા

કંટી સ્ત્રી૦ ['કણ' ઉપરથી ?] ડૂંડામાંના બારીક કણ (૨) ડૂંડું (૩) તાજી ડાંગર

કંટી(-ટે)વાળો પું૦ [કંઠી+વાળો ?] ચૂલે ચડાવવાના વાસણને બહારની બાજુએ કરાતો માટીનો લેપ [મિજાજી

કંટુ વિ૦ [सं. कटु ઉપરથી ?] કડક; ઉગ્ર;

કંટુ ન૦ ખરેટું

કંટૂડિયો પું૦ બાળકોને રમવાની કુલડી

કંટેવાળો પું૦ જુઓ 'કંટીવાળો'

કંટેસરી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કટેસરી'] ગળામાં નાંખવાનું એક ઘરેણું (૨) એક વનસ્પતિ; કાંટાસળિયો

કંટોડિયું ન૦ [કાંટિયો (જાજરૂ) ઉપરથી ?] ઉકરડાનો–કચરોપૂંજો નાંખવાનો ખાડો (૨) અઘણખાડ [વેલો; કંકોડી

કંટોલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કંટોલું'] એક

કંટોલું (-ળું) ન૦ [दे. कंटोल] કંકોડું

કંટ્રાક્ટ,-ટ પું૦ [इं. कॉन्ट्रॅक्ट] કરારથી કરવાનું કામ; ઠેકો. (-**આપવો**-**રાખવો**, -**લેવો**). **૦ર, -ટી** પું૦ કંટ્રાક્ટ રાખનાર; ઠેકેદાર

કંટ્રોલ પું૦ [इं.] કાબૂ; નિયમન

કંઠ પું૦ [सं.] ગળું; ડોક (૨) હૈડિયો (૩) કંઠમાંથી નીકળતો અવાજ; સૂર; સાદ (૪) કાંઠો–કાંઠલો (૫) [दे. कंठ= મર્યાદા ?] કાંઠો; કિનારો. [-**ખૂલવો**=અવાજ સાફ નીકળવો. -**ફૂટવો**= હૈડિયો કે ઘાંટી ફૂટવી; અમુક વયનું થવું; યુવાવસ્થામાં આવવું. (૨) પક્ષીને કાંઠલો આવવો (૩) વાચા આવવી. -**બેસવો**, -**બેસી જવો**=સ્વર ખુલ્લો ન નીકળવો (કફ વગેરેથી). -**ભરાવો**=લાગણીથી ગદ્ગદ્ થઈ જવું; બોલી ન શકાવું. -**રૂંધાવો**=ગૂંગળાવું. -**સુકાવો**=ખૂબ તરસ લાગવી. **કંઠે કરવું**= મોઢે કરવું; ગોખી લેવું. **કંઠે કાંટા પડવા**, **કંઠે સોસ પડવો**=પાણી વિના ગળું સુકાવું. **કંઠે પ્રાણ આવવા**=મરવાની તૈયારી થવી (૨) ઘણી જ મુસીબત પડવી **કંઠે હોવું**=મોઢે હોવું, યાદ હોવું.] **૦ગ્રંથિ** સ્ત્રી૦ કંઠમાં આવેલી એક ગ્રંથિ; 'થાયરૉઇડ ગ્લૅન્ડ'. **૦દ્વાર** ન૦ ગળાનું બારણું. **૦નાળ** સ્ત્રી૦ ગળાની નળી. **૦નીલક** પું૦ મોટો દીવો; મશાલ. **૦પાશ** પું૦ ગળામાં નાખવાનો દોરડાનો ગાળો–ફાંસો (૨) ગલપટ્ટો (૩) કંઠાશ્લેષ. **૦મણિ** પું૦ કંઠીમાંનો હીરો (૨) હૈડિયો (૩) [લા.] અત્યંત પ્રિયજન. **૦મણિન્યાય** પું૦ જુઓ કરકંકણન્યાય. **૦માધુર્ય** ન૦ કંઠના અવાજની મધુરતા. **૦માળ** સ્ત્રી૦ ગળાનો એક રોગ. **૦સૂત્ર** ન૦ કંઠી; મંગળસૂત્ર (૨) ગળામાં પહેરવાનું ઘરેણું. **૦સ્થ** વિ૦ કંઠે–મોઢે–યાદ હોય તેવું (૨) કંઠસ્થાની (વ્યંજન). **૦સ્થાન** ન૦ કંઠની જગા. **૦સ્થાની** વિ૦ કંઠમાંથી બોલાતો (વ્યંજન). -**ઠાગ્ર** પું૦; ન૦ [+અગ્ર] કંઠનો આગળનો ભાગ (૨) અ૦ મોઢે. -**ઠાભરણ** ન૦ [+આભરણ] કંઠનું ઘરેણું; ગળચવો; છડો. -**ઠાવરોધ** પું૦ [+અવરોધ] કંઠ રૂંધાવો તે. -**ઠાવરોધી** વિ૦ કંઠ રૂંધે એવું. -**ઠાશ્લેષ** પું૦ [+આશ્લેષ] કંઠે વળગવું–આલિંગન દેવું તે

કંઠાર(-ળ) [જુઓ 'કંઠ'] સ્ત્રી૦ દરિયાનો કાંઠો; કિનારો [(૪) [લા.] કતલ

કંઠાલ ન૦ [सं.] સૂરણ (૨) કોદાળી (૩) લડાઈ; યુદ્ધ

કંઠાળ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કંઠાર' (૨) [प्रा. कंठाल = મોટા ગળાવાળું ?] ઘોડા અથવા ગધેડા ઉપર માલ લાદવાની બેપાસિયા ગૂણ (૩) વાસણ ભરવાનો કોથળો (૪) [જુઓ 'કમઠાળ'] ચીતળ (લાકડાની)

કંઠિયું વિ૦ ['કંઠ' ઉપરથી] ગળું પકડે એવું; ગળે ઊતરતાં વસમું લાગે એવું; લૂખું

કંઠી સ્ત્રી૦ [सं.] ડોકનું એક ઘરેણું (૨) કંઠમાં પહેરવાની ગુરુએ બંધાવેલી માળા (૩) [અંગરખાના] ગળા આગળના ભાગ ઉપરનું શોભીતું સીવણ કે ભરતકામ. [-**બાંધવી**= શિષ્ય કરવો કે શિષ્ય થવું. -**બંધુ** વિ૦ એક કંઠી બાંધનાર–સમાન ગુરુવાળું (૨) વૈષ્ણવ.]

૦પગલું=વિષ્ણુના પગલાની ચકતીવાળી કંઠી. **-ઠો** પું૦ હાર; મોટા મણકાની માળા (૨) કંઠી ૩ જુઓ

કંઠ્ય વિ૦[સં.] કંઠનું-સંબંધી(૨) કંઠસ્થાની

કંડ પું૦ [કુંડ]કુંડ(૨) કૂવો ચણવાની વાંકી ઈંટ

કંડાર પું૦ [જુઓ 'કંડારવું'] (કા.) નકસી; કોતરણી (૨) આલેખ; ચિત્રકામ

કંડારવું સ૦ ક્રિ૦ [સં.उत्+कृ; प्रा. कंडार] કોતરવું; નકસી કરવી

કંડિકા સ્ત્રી૦ [સં.] નાનું પ્રકરણ (૨) વેદની ઋચાઓનો સમૂહ (૩) ફકરો

કંડિયો પું૦ જુઓ 'કરંડિયો'

કંડી પું૦ [સં. करंडिन्] વાદી;કરંડિયામાં સાપ લઈને ફરનારો મદારી

કંડી(-દી)લ ન૦ [જુઓ 'કંદીલ']દીવો કરવાનો કાચનો પ્યાલો; હાંડી (૨) ફાનસ. **-લિયું** ન૦ દીવાહાંડી(૨)દીવાને પવન ન લાગે તેમ રાખવાને બનાવેલું નાનું માટીનું વાસણ [ખૂજલી

કંડુ(-ડૂ) સ્ત્રી૦ [સં.] ચળ; ખજવાળ (૨) ખસ;

કંડૂયન ન૦ [સં.] ખંજવાળવું તે

કંત [સં. कान्त; प्रा. कंत] + જુઓ કંથ

કંતરેહ પું૦ [कु + તરેહ ?] અણબનાવ; કુસંપ

કંતા સ્ત્રી૦ એક છંદ

કંતાઈ(-મણી)સ્ત્રી૦,**-મણ** ન૦[જુઓ 'કાંતવું'] કાંતવાનું મહેનતાણું

કંતાન ન૦ [अ. कता(-त्ता)न=બહુ જ બારીક કપડું ?] શણનું કપડું; શણિયું (૨) ગૂણપાટ; ટાટિયું

કંતામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ જુઓ 'કંતાઈ'

કંતારી પું૦ ખરાદી

કંતાવું અ૦ક્રિ૦ 'કાંતવું'નું કર્મણિ (૨) પાતળું થવું; સુકાવું (૩) ઓછું થવું [ભરથાર

કંથ પું૦ [જુઓ 'કંત'] કાન્ત; પિયુ (૨) પતિ;

કંથવો પું૦ [સં. कंथा + वह] કંથાધારી; વેરાગી; બાવો (૨) અત્યંત ગરીબ-નિર્ધન માણસ (૩) [प्रा. कुंथु] ચોમાસામાં થતું એક નાનું જીવડું

કંથા સ્ત્રી૦ [સં.] ચીથરાંનું બનાવેલું વસ્ત્ર (૨) ગોદડી. **૦ધારી** પું૦ કંથવો; કંથા પહેરનારો; સાધુ; યોગી

કંથાર ન૦, **-રી** સ્ત્રી૦ [સં.], **-રો** પું૦ એક વનસ્પતિ. **-રું** ન૦ એનું ફળ-બી

કંથારિયા પું૦નાગર બ્રાહ્મણની એક નાતમાં અટક

કંથાળ સ્ત્રી૦ જુઓ 'કંઠાળ' ૨

કંદ પું૦; ન૦ [સં.] જેમાં ખાવાનો ગર હોય તેવું મૂળ; સૂરણ, બટાટા ઇ૦ (૨) મૂળ; કારણ (સમાસને અંતે) ઉદા૦ આનંદકંદ. **૦મૂલ(-ળ)** ન૦ કંદ તથા મૂળ (ખવાય તેવાં)

કંદર ન૦, **-રા** સ્ત્રી૦ [સં.] ગુફા; ખો; બખોલ

કંદર્પ પું૦ [સં.] કામદેવ

કંદીલ ન૦[अ.], **-લિયું** ન૦જુઓ 'કંડીલ'માં

કંદુક પું૦ [સં.] રમવાનો દડો; દડી

કંદો પું૦ [જુઓ 'કુંદા'] બંદૂકનો હાથો

કંદોઈ પું૦ [સં. कांदविक; प्रा. कंदविय, कंदुइअ] મીઠાઈ બનાવનાર તથા વેચનાર આદમી; સુખડિયો. **-યણ** સ્ત્રી૦ કંદોઈની સ્ત્રી

કંદોરી સ્ત્રી૦ નાનો કંદોરો. **-રો** પું૦ [कटि+ દોરો] કમરે પહેરવાનો કોઈ પણ દોરો કે સેર (સૂતર, સોનારૂપા વગેરેનો) (૨) ભીંતમાં ચણેલી ઈંટની કિનારી (૩) આંકો; લીટો. **-રાબંધ** વિ૦ કંદોરો પહેરનાર-પુરુષ પૂરતું (નોતરું)

કંદ્રપ પું૦+[જુઓ કંદર્પ] કામદેવ

કંધ સ્ત્રી૦ [સં. स्कंध] ખભો (૨) ભાર વહેનાર પશુઓની ખાંધ-બોચી (૩) નાગરમોથ

કંધર,-રા સ્ત્રી૦ [સં.] ડોક; ગરદન

કંધોડું ન૦ [જુઓ 'કાંધું'] ખેડવા માટે અમુક શરતે ઢોર ભાડે રાખવું તે

કંધોતર પું૦ પાટવી પુત્ર

કંધોલું ન૦ [જુઓ 'કંધ'] ખભો(૨)ખાંધ;ગરદન

કંપ પું૦ [સં.] કંપારો; ધ્રુજારો. **૦ન** ન૦ કંપવું તે. **૦ના** સ્ત્રી૦ કંપન (૨) કંપસહિત વાદ્ય વગાડવું તે. **૦માન** વિ૦ [સં.] ધ્રુજતું; થરથરતું. **૦વા, ૦વાયુ** પું૦ જેને લીધે શરીર કે શરીરનો કોઈ ભાગ કંપે એવો એક રોગ

કંપની સ્ત્રી૦ [इं.] ટોળી; મંડળી (૨) ભાગીદારો મેળવીને કાઢેલી પેઢી કે મંડળી.**૦સરકાર** સ્ત્રી૦ (સં.) એક વખત હિંદનો રાજવહીવટ કરતી કંપની; 'ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપની' [બીવું;ડરવું

કંપવું અ૦ક્રિ૦ [સં. कंप्] ધ્રૂજવું; થરથરવું (૨)

કંપાઉંડ ન૦ [इं., મૂળ મલયી] ઘર કે મકાનની ચોતરફની આંતરી લીધેલી જમીન; વાડો

કંપાઉંડર પું૦ [इं.] દાક્તર કહે તે દવા – દવાનું મિશ્રણ તૈયાર કરી આપનારો તેનો મદદનીશ

કંપાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [म. कंपण] એક જાતનો કાંટો; ધાતુની તુલા. **–ણી** પું૦ કંપાણથી તોળવાજોખવાનો ધંધો કરનારો આદમી; તોલાટ

કંપાયમાન વિ૦ [सं.] ધ્રૂજતું; કાંપતું (૨) અસ્થિર; ચલિત

કંપારી સ્ત્રી૦,**–રો** પું૦ [सं. कंप] ધ્રુજારી; કમકમી (૨) કમકમાટી. [**કંપારી આવવી,–છૂટવી, –વછૂટવી**=ધ્રુજારી કે કમકમાટી ઊપજવી.]

કંપાર્ટમેન્ટ ન૦ [इं.] આગગાડીના ડબાનું ખાનું

કંપાસ પું૦ [इं.] હોકાયંત્ર (૨) વર્તુળ દોરવાનું યંત્ર

કંપિત વિ૦ [सं.] કંપેલું; કંપમાન

કંપિલો પું૦ [सं. कंपिल्ल] એક ઔષધિ (ગડગૂમડની)

કંપુ સ્ત્રી; ન૦ [इं. कंपनी] ટોળી; જૂથ (૨) ફોજની ટુકડી (૩) જુઓ કંપો

કંપો પું૦ [જુઓ 'કૅમ્પ'] પડાવ; કંપુ; છાવણી

કંપોઝીટર પું૦ [इं.] છાપખાનામાં બીબાં ગોઠવનારો માણસ

કંપ્ય વિ૦ [सं.] કંપિત થાય કે કરી શકાય એવું; ચલ

કંબલ પું૦ [सं.] કામળી (૨) ગાયબળદની ગોદડી — ગરદન નીચે લટકતી જાડી ચામડી

કંબા સ્ત્રી૦ [सं. कंबी] વાંસની ચીપ (૨) સુતારનો ગજ

કંબુ પું૦; ન૦ [सं.] શંખ (૨) શંખની બંગડી (૩) દશ લાખની સંખ્યા

કંબુ(–બો)જ પું૦ જુઓ 'કંબોજ'

કંબૂ વિ૦ [सं.] ચોટ્ટું; ઠગારું

કંબોઈ સ્ત્રી૦ [सं. कांबोज, प्रा. कंबोय ?] એક વનસ્પતિ

કંબોજ પું૦ [सं.] શંખ

કંસ પું૦ [सं.] (સં.) કૃષ્ણનો મામો

કંસ પું૦ જુઓ 'કૌંસ'

કંસાર પું૦ [दे.] એક ખાવાની વાની. [**–ચોળવો**=કંસારમાં ઘી મેળવવું (૨) [લા.] કંસાર ને ઘીનું જમણ હોવું.]

કંસારિ પું૦ [सं.] કંસનો અરિ – શત્રુ; શ્રીકૃષ્ણ

કંસારી સ્ત્રી૦ [दे.] એક જીવડું

કંસારો પું૦ [सं. कंसकार] ધાતુનું વાસણ ઘડવા-વેચવાનો ધંધો કરનારો પુરુષ. **–રણ** સ્ત્રી૦ કંસારાની સ્ત્રી

કંસીકરણ ન૦ [કંસ ઉપરથી] કંસ – કૌંસમાં મૂકવું તે (ગ.)

કાઇ(–ય)દે-આઝમ પું૦ [फा.] મોટો – મહાન નેતા કે આગેવાન

કાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાયા'] શરીર (૨) પાતળું પડ – આચ્છાદાન; આવરણ

કાઈલ સ્ત્રી૦ [दे. कवल्लि] શેરડીનો રસ કાઢવાની મોટી કઢાઈ

કાઉ પું૦ [काक ? म. काउ; प्रा. काई = કાગડી; રવ૦ ?] કાગડો. ૦**કા(–વા)ઉ** અ૦ (રવ૦) ગરબડાટભર્યું અને ન સમજાય તેમ (૨) સ્ત્રી૦ એકસામટાં ઘણાં માણસો બોલાબોલી કરે તે

કાઉન્સિલ સ્ત્રી૦ [इं.] ધારાસભા. [**–માં ઊભું રહેવું**=તેના સભ્ય થવા ઉમેદવારી કરવી. **–માં જવું**=તેનો સભ્ય બનવું.]

કાઉવાઉ અ૦ જુઓ 'કાઉ'માં

કાઉસગ્ગ પું૦ [प्रा.; सं. कायोत्सर्ग] શારીરિક વ્યાપારો છોડી એક આસને ધ્યાન કરવું તે [જૈન]

કાક પું૦ [सं.] કાગડો. ૦**ઋષિ** પું૦ એક પક્ષી; કૂકડિયો કુંભાર. ૦**તાલીય** વિ૦ કાગનું તાડ પર બેસવું અને અકસ્માત્ તાડફળનું પડવું થાય એવું; અણધાર્યું; ઓચિંતું. ૦**તાલીયન્યાય** પું૦ કાકતાલીય એવો ન્યાય. ૦**દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ કાગડાના જેવી ચંચલ–છિદ્રાન્વેષી દૃષ્ટિ. ૦**નાસા** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ; નસોતર (૨) કાંગનું ઝાડ. ૦**પક્ષ** પું૦ વાળેલા વાળનો કાગડાની પાંખ જેવો ગુચ્છો; કાનછેરિયાં. ૦**પત્ર(–દ)** ન૦ કાગડાના પગના આકારનું ચિહ્ન; હંસપદ (૨) ચાર લઘુ માત્રા જેટલો સમય (સંગીત)

કાકચી સ્ત્રી૦ જુઓ કાચકી. **–ચું** ન૦ કાચકું

કાકડ ન૦ [જુઓ 'કાકડી'] ચીભડું

કાકડકૂંભો પું૦ છોકરાંની એક રમત

કાકડાશાં(–સીં)ગ સ્ત્રી૦ [म. काकडशिंगी; हिं. काकडासींगी; सं. कर्कटशृंगी] એક ઔષધિ

કાકડિયું ન૦ ['કાકડો' પરથી ?] એક જાતનું રેશમ

કાકડી સ્ત્રી૰ [सं. कर्कटी; प्रा. कक्कडी] આરિયું; ચીભડું (૨) [જુઓ 'કાકડો'] ચીંથરાને વળ દઈ બનાવેલી દિવેટ. [**–મૂકવી** = કાકડીથી શગડી કે ચૂલો સળગાવવો.] **–ડો** પું૰ ચીંથરાની મોટી કાકડી (૨) [म. काकडा; सं. कृकाटक (ગળું)? काकलक?] ગળાની બારીની આસપાસનો એક અવયવ; ચોળિયો (૩) પડજીભ. [**–ડા ઉતારવા** = બળતા કાકડા ફેરવી ભૂત વગેરેની અસર કાઢવી. **–ડા કરાવવા** = ગળાના ફૂલેલા ચોળિયા દબાવી લોહી કઢાવી નાખવું. **–ડા કપાવવા** = ચોળિયાની વાઢકાપ કરાવવી. **–ડા ના(–નાં)ખવા** = રમવામાં કોણ દાન આપે તે નક્કી કરવા હાથ ચત્તા–ઊંધા કરવાની રમત. **–ડા ફાકવા** = મોંમાં બળતા કાકડા ઘાલવા. **–ડા ફૂલવા** = ચોળિયા સૂજવા. **–ડા બાળવા, –સળગાવવા** = જુઓ કાકડા ઉતારવા. **–ડા મળી જવા** = કાકડા ફૂલી જવા.]

કાકફળ ન૰ કાકમારીનું ફળ

કાકતાલીય, કાકદૃષ્ટિ, કાકનાસા, કાકપક્ષ, કાકપત્ર [सं.] જુઓ 'કાક'માં

કાકબ પું૰ [दे. कक्कब; म. काकवी] ગોળ કે મહુડાંની રસી (તમાકુ બાંધવામાં વપરાય છે તે)

કાકમ પું૰ [જુઓ 'કાકબ'] પ્રવાહી ગોળ જેવો થાય ત્યાં સુધી ઉકાળેલો શેરડીનો રસ

કાકમારી સ્ત્રી૰ એક વેલ

કાકર પું૰ [सं. कर्कर ઉપરથી] દાંત; દંતૂશળ (સૂવરાદિ પ્રાણીના) (૨) કરવતનો દાંતો (૩) ચામડીમાં પડેલો કઠણ ચીરો. **૦ડી** સ્ત્રી૰ ઘણા ઝીણા દાંતાની ધાર. **૦ણી** સ્ત્રી૰ કાનસ; અતરડી. **૦વું** સ૰ક્રિ૰ કરવતના કાકર કાઢવા–તીક્ષ્ણ કરવા (૨) ઉશ્કેરવું; મમત પર ચઢાવવું (૩) ધીરે ધીરે ખોતરી ખોતરીને ખાવું. **–રી** સ્ત્રી૰ નાના દાંતાવાળી ધાર

કાકર પું૰ [सं. कर्कर] ઢળિયો (૨) કાંકરો. **–રિયા** પું૰ બ૰ વ૰ અંદર ચણા મગફળી વગેરે રાખી લોટગોળની બનાવેલી એક વાની–ગોળીઓ. **–રિયું** વિ૰ કાંકરાળું **–રી** સ્ત્રી૰ નાનો કાંકરો (૨) કરકર; રેતી

કાકર સ્ત્રી૰ પીંજણને છેડે તાંતની નીચે રહેતી ચામડાની અક્કડ કકરી પટી

કાકરિયા કુંભાર પું૰ એક કલગીદાર પક્ષી

કાકરી સ્ત્રી૰ જુઓ બેઉ 'કાકર' પું૰ માં

કાકરો પું૰ [જુઓ 'કાંકરો'] (ચ.) કાંકરો (૨) ડચકું (જેમ કે ડુંગળીનું) [બળિયા કાકા

કાકલિયા પું૰ બ૰ વ૰ ['કાકા' પરથી] શીતળા;

કાકલી વિ૰ [सं.] કોમળ ને મધુર

કાકલૂદી સ્ત્રી૰ [सं. काकली પરથી, म. काकलूत] દયા ઉપજાવે એવી આજીજી; કાલાવાલા. **૦વેડા** પું૰ બ૰ વ૰ કાકલૂદીભર્યું વર્તન

કાકવંઝા, –ધ્યા [सं.] સ્ત્રી૰ એક જ વાર ફળનાર વનસ્પતિ (૨) એવી સ્ત્રી

કાકવી સ્ત્રી૰ [જુઓ 'કાકબ'] ગોળની રસી

કાકશિખંડ પું૰ [सं.] બાબરી [શબ્દ

કાકા (કા–કા) અ૰ (રવ૰) કાગડાની વાણીનો

કાકા પું૰ બ૰ વ૰ [फा. = મોટો ભાઈ] 'કાકો'નું માનવાચક રૂપ. **૦જી, ૦સસરા** પું૰ સસરાના ભાઈ; કાકોસસરો (માનવાચક) [જાતનો પોપટ

કાકાકૌવો પું૰ [मलायी काकातुआ] એક

કાકાપુરી વિ૰ [फा. काका = ઘરનો ઘરડો ગુલામ + પુરી (ગામનું ?)] તકલાદી; નિર્માલ્ય (૨) જારજ (૩) પું૰ ગુલામ [બળિયાકાકા; શીતળા

કાકાબળિયા [કાકા + બળિયા] પું૰ બ૰ વ૰

કાકાબાસી ન૰ એક જાતનું હલકું મોતી

કાકાભાઈ પું૰ [માનાર્થે] જુઓ 'કાકો' ૨

કાકી વિ૰ [सं.] કાગડા જેવા ક્રૂર અવાજથી ગાનાર [કાકાજીની સ્ત્રી

કાકી સ્ત્રી૰ કાકાની સ્ત્રી. **૦જી, ૦સાસુ** સ્ત્રી૰

કાકીડો પું૰ [दे.कक्किंकड, किक्किंकड] કાચંડો

કાકીસાસુ સ્ત્રી૰ જુઓ 'કાકી' સ્ત્રી૰ માં

કાકુ પું૰ [सं.] દુઃખ, ભય, ક્રોધથી સ્વરમાં પડતો ફેર (૨) કરડાકીમાં કે વ્યંગમાં બોલવું તે

કાકુ પું૰ કીકો (ભાટિયા લોકોમાં)

કાકુત્સ્થ પું૰ [सं.] (સં.) રામ

કાકો પું૰ [જુઓ 'કાકા'] બાપનો ભાઈ (૨) (પિતાને સંબોધન કરવામાં વપરાય છે) પિતા; કાકાભાઈ (૩) [વ્યંગમાં] દુશ્મન. [**કાકા મામા કરવા** = ખુશામત કરવી. **કાકો**

લાગે છે?=સગો થાય છે જેથી વગ કરશે?] **૦સસરો** પું૦ કાકાજી

કાકોદર, કાકોલ પું૦ [સં.] સાપ

કાકોલી વિ૦ [સં.] કાગડા જેવો (સ્વર)

કાખ, ૦લી સ્ત્રી૦ [सं. कक्षा, प्रा. कक्खा] બગલ. [**કાખમાં રાખવું, -લેવું**=સત્તા નીચે રાખવું; પક્ષમાં લેવું. **કાખલી કૂટવી**=આનંદમાં આવી જવું. **કાખલીમાં દૂધ આવવું**=હરખ ઊભરાઈ જવો.] **૦બલાઈ, ૦બિલાડી** સ્ત્રી૦ બગલમાં થતું એક ગૂંમડું; બામલી. **-ખી** સ્ત્રી૦ અંગરખા કે કપડાની બગલની કરાખી. **-ખું** પું૦ કાખનો વાળ. **-ખોવાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ કાખબલાઈ

કાખા સ્ત્રી૦ [सं. काक्ष?] નડતર (દાવામાં પ્રતિપક્ષને હરાવવા માટે આણેલી)

કાખાઈ સ્ત્રી૦ કાંસકી (ધરમપુર-વાંસવાડાના ભીલોમાં)

કાખી, -ખું, -ખોવાઈ જુઓ 'કાખ'માં

કાગ પું૦ [સં.] કાક; કાગડો. [**-નું પીંછ થવું, -નો વાઘ કરવો**=રજનું ગજ કરવું; નજીવી વાતને મોટું રૂપ આપવું. **-નું બેસવું ને તાડનું પડવું**=જે બે બનાવો વચ્ચે કાર્યકારણ સંબંધ નથી, તે છે એવો ભ્રમ થાય એવો આકસ્મિક બનાવ બનવો. **-ને ડોળે રાહ જોવી**=ખૂબ આતુરતાથી રાહ જોવી.] **૦ડોળ** વિ૦ કદરૂપું. **૦ડોળિયું** વિ૦ કાગડાના ડોળા જેવું; એકાક્ષી (૨) ન૦ એક રેચક વનસ્પતિ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ કાગડી. **૦નો વાઘ** પું૦ રજનું ગજ. **૦માળ** વિ૦ કાગડાના માળા જેવું; ખાખાવીખી. **૦માળો** પું૦ કાગડાનો માળો. **૦વાશ** (શ,) સ્ત્રી૦ [सं. काग+वाश्=બોલવું; બોલાવવું?] શ્રાદ્ધને દિવસે પિતૃનિમિત્તે કાગડાને બલિ નાખતી વખતનો ઉદ્ગાર (૨) એ બલિ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ પશુપંખીની ભાષા સમજવાની વિદ્યા. **-ગાનીંદર** સ્ત્રી૦ [કાગ+નિદ્રા] કાગડાના જેવી, ઝટ ઊડી જાય એવી ઊંઘ. **-ગારોળ** પું૦ [કાગ+રોકકળ] રોકકળ(૨) ગરબડાટ

કાગજ, -ઝ [अ.] **-ળ** પું૦ વાંસ, ઘાસ, ધાગા ઇ૦માંથી કરાતી લખવા વગેરેના કામની એક બનાવટ (૨) પત્ર; પત્રિકા

કાગડો પું૦ [सं. काग] કાક; એક કાળું પક્ષી. (૨) (લા.) ચાલાક લુચ્ચું પ્રાણી. [**કાગડા ઊડવા**=ઉજ્જડ ખંખ થવું(૨) નસંતાન જવું. **-ડા કકળવા**=સત્યાનાશ જવું; ખરાબીનાં ચિહ્ન જણવાં. **-ડાની કોટે રતન**=અણઘટતું જોડાણ; અપાત્રને દાન. **-ડાની કોટે કંકોતરી**=પેટમાં વાત ન રહેવી. **-ડાની નજરે જોવું**=ખૂબ સાવધ રહેવું. **-ડો દહીંથરું લઈ ગયો**=સારી વસ્તુ નઠારાને હાથ ગઈ] **-ડાકામડી** સ્ત્રી૦ ઇતરાજી (૨) અણવિશ્વાસ. **-ડાકેરી** સ્ત્રી૦ આકડાનું ડોડવું. **-ડાટોપી** સ્ત્રી૦ કાગડા જેવી દેખાતી લાંબી પૂંછડીવાળી ટોપી. **-ડાસાણશી (-સી)** સ્ત્રી૦ ધાતુ ગાળવાની કુલડીને પકડવાની સાણસી. **-ડિયો** પું૦ પતંગ; કનકવો. **-ડી** સ્ત્રી૦ કાગડાની માદા (૨) ગાડાની બે ઊધોની પિત્તળથી જડેલી અણી

કાગદી વિ૦[फा.]પાતળી છાલવાળું (જેમ કે લીંબું) (૨)તકલાદી(૩) પું૦કાગળ બનાવનારો કારીગર (૪) કાગળ વેચનારો અથવા ચોપડા ઇ૦ બાંધનારો વેપારી **૦ચલણ** ન૦ કાગળનું ચલણ

કાગળ પું૦ જુઓ કાગજ.[**કાગળની કોથળી**=બહુ નાજુક; વધુ ભરતાં ફાટી જાય એવું. **-નાખવો**=કાગળ-પત્ર ટપાલમાં રવાના કરવો. **-ફોડવો**=પરબીડિયું ફાડી કાગળ કાઢવો (૨) પારકાનું પરબીડિયું ફાડી અંદરની વાત છૂપી રીતે જાણી લેવી. **-બીડવો**=લખેલો કાગળ પરબીડિયામાં બંધ કરવો, અથવા તેમ કરીને ટપાલમાં રવાના કરવો. **-માગવો, -લાવવો**=ભલામણ કે ઓળખાણની ચિઠ્ઠી માગવી કે લાવવી. **-લખવો**=ખબર અંતર ટપાલ વગેરે દ્વારા લખી જણાવવાં. **-વાંચવો**=કાગળમાં લખેલું ઉકેલવું.] **૦દાબણિયું** ન૦ કાગળ દાબવાનું વજન-વસ્તુ. **૦પત્ર(-ત્તર)** પું૦ ચિઠ્ઠીચપાટી કે ટપાલનો પત્ર. **-ળિયું** ન૦ કાગળનો કટકો(૨)ચલણી નોટ,લોન,હૂંડી અને

શેર જેવો–જેનાં નાણાં થાય તેવો કાગળ. [**કાગળિયાં કરવાં**=લખાણ કે તુમાર કરવો. **કાગળિયે ચડવું**=અંતરિયાળ મરી જવું(૨) જાહેરમાં આવવું (૩) કોરટે જવું (૪) લખાપટી થવી; તેમાં પડી અટવાવું.] **-ળિયો** પું૦ કાગળ લઈ જનારો કાસદ ['કાગ'માં

કાગાનીંદર સ્ત્રી૦, **કાગારોળ** પું૦ જુઓ

કાચ પું૦ [સં.] રેતી અને ખારવાળી માટી ઓગાળીને બનાવાતો એક પદાર્થ (૨) દર્પણ (૩)પાસાદાર, ચળકતી મિશ્ર ધાતુ(૪)નિર્મળ કે ક્ષણભંગુર એવી ઉપમા આપતાં વપરાય છે; જેમ કે–કાચ જેવું પાણી; કાચનું વાસણ; કાચનો કૂપો. **૦એળિયો** પું૦ શુદ્ધ કરેલો એળિયો. **૦ગૃહ** ન૦ કાચનું બનાવેલું ઘર. **૦મણિ** પું૦ કાચ જેવો એક હલકો મણિ(૨) કાચ. **૦રસ** પું૦ કાચનો રસ (૨) આંખના ડોળામાંનો કાચના રસ જેવો પદાર્થ. **૦લવણ** ન૦ કાચ બનાવવામાં વપરાતો ક્ષાર. **-ચિયો પથ્થર** પું૦ જેમાંથી કાચમણિ નીકળે છે એ પથ્થર

કાચકી સ્ત્રી૦ કાકચી; કાંકચ; એક વનસ્પતિ (૨) ગળાની બારી આગળ થતો એક રોગ (૩) સંકડામણ; મુશ્કેલી. **–કું** ન૦, **–કો** પું૦ કાચકીનું ફળ; કાકચું

કાચડ સ્ત્રી૦ [કાચું ઉપરથી] ગૂમડાની આજુબાજુનો સૂજેલો ભાગ

કાચબી સ્ત્રી૦ [જુઓ કાચબો] કાચબાની માદા (૨) એક રોગ;કાચકી. **–બો** પું૦[સં. कच्छप] એક જળચર પ્રાણી. [**–બાની આંખે જોવું**=તીક્ષ્ણ કે ઈર્ષાની આંખે જોવું.]

કાચર સ્ત્રી૦ [જુઓ કરચ] કકડી. **૦કૂચર** ન૦ પરચૂરણ ખાદ્ય વસ્તુઓ (૨) પરચૂરણ ભાંગીતૂટી વસ્તુઓનો સમૂહ. **–રી** સ્ત્રી૦ મીઠામાં આથેલી ફળની –શાકની કાકડી; સુકવણી. **–રું** ન૦ ચીરિયું; કકડી

કાચલી સ્ત્રી૦ [સં. कवच ઉપરથી] નાળિયેરનું ભાગેલું કોટલું (૨) [દે. कच्चरा] શાકની–ખાસ કરીને કોઠમડાની સુકવણી. [**–માં પાણી લઈ ડૂબી મર!**=બીજું શક્ય ન હોય તો એવા અશક્ય ઉપાય વડે પણ શરમાઈને મરી જા! **કાચલાં ફૂટવાં**=મિથ્યા મહેનત કરવી. **કાચલાં જુદાં થઈ જવાં**=કોઈ પણ સખત કોટલાવાળી વસ્તુનાં બે ફડચાડિયાં થઈ જવાં (જેમ કે માથાની ખોપરીનાં પણ).] **–લું** ન૦ નદીના ભાઠાની ખેડેલી જમીન (૨) નાળિયેરનું ભાગેલું કોટલું (૩) [લા.] કોઈ પણ ભાંગેલું અર્ધગોળ જેવું કઠણ કોટલું. ઉદા૦ 'ઠીબ' (૪) એવો વાડકો

કાચંડી સ્ત્રી૦ કાચંડાની માદા [પ્રાણી

કાચં(–ચિં,–ચીં)ડો પું૦[જુઓ 'કાકીડો'] એક

કાચું વિ૦ [જુઓ 'કચ્ચું'] પાકેલું નહિ એવું (કાચી કેરી) (૨) બરાબર નહિ સીઝેલું, પકવેલું કે રંધાયેલું (કાચી ચાસણી;કાચી માટલી; કાચો ભાત) (૩) શેકેલું રાંધેલું નહિ એવું (કાચી સોપારી, ચણા, અનાજ ઇ૦) (૪) કશા સંસ્કાર ન કરાયેલું – કુદરતી સ્થિતિમાં હોય એવું (કાચો માલ, કાચી ધાતુ) (૫) તકલાદી; મજબૂત કે ટકાઉ નહિ એવું (કાચી સડક, કાચું સૂતર, કાચો રંગ) (૬) નાદાન; બિનઅનુભવી; અધૂરું; અધકચરું (માણસ, જ્ઞાન, આવડત, ઉંમર ઇ૦) (૭) અધૂરું; અપૂર્ણ (કાચું કામ, કાચી બુદ્ધિ, કાચો વિચાર, કાચી વાત, કાચો ગાઉ ઇ૦)(૮)કામચલાઉ; છેવટનું નહિ એવું (કાચો હિસાબ, દસ્તાવેજ, ખરડો ઇ૦) (૯) પોચું; નરમ (કાચા કાળજાનું, હૈયાનું=બીકણ.) (૧૦) બારદાન ઇ૦ સાથેનું કામચલાઉ કે અંદાજી (વજન, માપ) (૧૧) પાકું–બંગાળી નહિ, તેથી અડધા વજનનું (શેર, મણ ઇ૦ વજન). (આમ આ શબ્દ અધૂરાપણું, અધકચરાપણું, ઇ૦ અનેક ભાવો લક્ષણાથી બતાવે છે). (૧૨) ન૦ કચાશ; કસર; અધૂરાપણું. [**કાચા કાનનું** વિ૦ બીજાના કહેવાથી ભરમાઈ શકે તેવું. **કાચી કેદ** સ્ત્રી૦ આરોપીને કેસ પહેલાં ને તે દરમિયાન કરાતી કેદ. **કાચી બુઢ્ઢી, માયા** સ્ત્રી૦ છેતરાઈ જાય એવું ભોળું માણસ. (નકારમાં આવે છે. ઉદા૦ 'એ કાંઈ કાચી માયા નથી'. 'એને તમે કાચી માયા માનો છો?') **કાચું કઢાવવું**=

દેવાળું કઢાવવું. **-કાપવું**=અધૂરી તૈયારીમાં કે કવખતે કે એવી કોઈ કચાશ છતાં વર્તવું, કાંઈ કરવું (૨) કામ તેથી કરીને કથાળવું; બાફવું (૩) (કામ, વિચાર ઇ૦માં) ઉતાવળ કરી નાંખવી. **-ખાવું**=ભીડ કે તંગી પડવી. **-પાડવું**=કાચો ગર્ભ પાડવો; ગર્ભપાત કરવો. **કાચો કચ્ચિયારો, કબીલો**=સમજણો ન થયેલો-કાચી કે નાની ઉંમરનો પરિવાર (તે મૂકીને મરી ગયું, એમ પ્રયોગમાં આવે છે.) **કાચે ઘડે પાણી ભરવું**=મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો.] **૦કુંવારું** વિ૦ કાચી વયનું અને અવિવાહિત. **૦કોરું** વિ૦ નહિ રાંધેલું અને લૂખું. **૦નચ** વિ૦ સાવ કાચું. **૦પાકું** વિ૦ કંઈક કાચું અને કંઈક પાકું એવું; અર્ધદગ્ધ. **૦પોચું** વિ૦ અનુભવ અને હિંમત વગરનું; ભોળું; અકુશળ. **કાચો કૂચો** પું૦ છેવટનો બાકી રહેલો ભાગ

કાછ પું૦ જુઓ 'કાછડો'

કાછઈ સ્ત્રી૦ [सं. कच्छ=કાંઠો; प्रा. कच्छ = નદી પાસેની નીચી જમીન (૨) મૂળા ઇ૦ની વાડી] નદીનું ભાઠું (ખેતર કરેલું) (રેવાકાંઠા)

કાછડી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કછોટી'; दे. कच्छट्टी] કાછડાની રીતે પાછળ ખોસેલો ધોતિયાનો એક ભાગ. [**-છૂટી જવી**=ડરી જવું. **-ઝાલીને, પકડીને દોડવું**=બીકથી બાવરા બની દોડવું. **કાછડીનો છૂટો**=જુઓ 'કાછડીછૂટો.'] **૦છૂટો** વિ૦ પું૦ વ્યભિચારી. **-ડો** પું૦ ધોતિયું કે સાલ્લો ઊંચો લઈ બે પગની વચ્ચેથી પાછળ ખોસવો તે; તે રીતે ખોસેલો વસ્ત્રનો ભાગ.[**-મારવો, -વાળવો**=કાછડાની રીતે વસ્ત્ર પહેરવું. **-મારીને, વાળીને** (કામ કરવું)=કમર કસીને; બરોબર ખંતથી ને જોરભેર.] **-વું** અ૦ક્રિ૦ + જુઓ 'કછવું'

કાછર ન૦ એક જાતનું ઘાસ (ધરમપુર)

કાછલી સ્ત્રી૦,**-લું** ન૦(ચ.) જુઓ કાચલી,-લું

કાછવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ 'કાછડી'માં

કાછિયો પું૦ [हिं. म. काछी, सं. शाकिक?] શાક વેચવાનો ધંધો કરનાર આદમી (૨) એ જ્ઞાતિનો માણસ. **-યણ** સ્ત્રી૦ કાછિયાની સ્ત્રી

કાછી પું૦ જુઓ કાછિયો

કાછો, ૦ટો પું૦ જુઓ કછોટો. **૦ટી** સ્ત્રી૦ જુઓ 'કછોટી'

કાજ ન૦ [सं.कार्य, प्रा. कज्ज] કામ (૨) કારણ; પ્રયોજન. **૦કાર** વિ૦ કામ કરે એવું; કાબેલ (૨) કામગરું. **૦ગરું** વિ૦ શક્તિવાળું; કાબેલ (૨) જુવાનજોધ; તરુણ (૩) ઘણું પ્યારું; માનીતું; લાડકું (૪) નાજુક; તકલાદી

કાજળ ન૦ [सं. कज्जल] મેશ (૨) આંખમાં આંજવાની મેશ. [**-આંજવું, -સારવું** = આંખમાં મેશ આંજવી. **-ની કોટડી**=સહેજમાં કલંક બેસે તેવું-સંભાળથી રહેવા જેવું સ્થાન.] **૦કંકુ** ન૦બ૦વ૦(સૌભાગ્યવતીના શણગારનાં) કાજળ ને કંકુ. **૦રાણી** સ્ત્રી૦ કાજળી ત્રીજ. **૦લટોરી** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. कज्जल પરથી; हिं. कजलाना, म. काजळणें] કાજળ-મેશ વળવી (૨) કજળી જવું; ઓલવાવું. **-ળિયો** પું૦ (કા.) ખોવાયેલી વસ્તુ શોધી આપવા કે બનેલો બનાવ જણાવવા બીજા માણસને બેસાડી તેલ કે શાહીના ટીપામાં બધું બતાવનાર આદમી

કાજળી સ્ત્રી૦ ['કાજળ' ઉપરથી]મેશ(૨)રાખનું પડ(૩)કાળી ફૂગ(૪)મેશ પાડવાનું કોડિયું(૫) ગાય પૂજવાનું સ્ત્રીઓનું એક વ્રત (શ્રાવણ માસમાં) (૬) [કા.] કાજળિયાની વિદ્યા. **૦ગોકરણ** ન૦ એક વનસ્પતિ. **૦ત્રીજ** સ્ત્રી૦ શ્રાવણ વદ ત્રીજ; કાજળરાણી

કાજા સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાજ'] કાર્ય; ફરજ; કામ. **૦ગરું** વિ૦ કામગરું (૨) ફાયદાકારક

કાજી, -ઝી [अ.] પું૦ ઇસ્લામી ન્યાયાધીશ (૨) ઇસ્લામી વિદ્વાન-પંડિત. **૦જી** પું૦ 'કાજી' [માનાર્થે]. [**-ની કૂતરી**=મોટાની નાની વસ્તુ પણ મોટી ગણવી પડે એ.]

કાજુ વિ૦ સારું; ખાસું (૨) વિનયી (કા.)

કાજુ પું૦ [मलायी कायु; म. काजू] એક સૂકો મેવો. **૦કળિયા** પું૦ બ૦ વ૦ કાજુ (૨) સાકરિયા કાજુ

કાજે અ૦ [જુઓ 'કાજ'] માટે; વાસ્તે

કાજો પું૦ [दे. कज्जव] કચરો; પૂંજો

કાઝગી સ્ત્રી૦ [म. काजगी] લગામ

કાટ પું૦ [प्रा. किट्ट] ધાતુને લાગતો મેલ કે તેનો વિકાર (૨)[લા.] નકામો ભારરૂપ ઉતાર કે મેલ. [**–ખાવો, –ચડ(–ઢ)વો, –વળવો** = કટાવું (૨) નકામું અવાવરુ પડી રહેવું; તેથી (વસ્તુ કે માણસનું) હીર કે પાણી ઊતરી જવું; બગડવું. **–ઉતારવો, –કાઢવો** = ચડેલો કાટ દૂર કરવો.]

કાટ પું૦ [सं. काष्ठ, प्रा. कट्ठ] ઇમારતી લાકડું. [**–નાખવો** = ઘરનું છાપરું મોભ વળી ઇ૦ કાટ વડે જડવું.] **૦ફૂટ** સ્ત્રી૦ તૂટેલોફૂટેલો સરસામાન (૨) મકાનના બાંધકામનો માલ. **૦પીટિયો** પું૦ [सं. पीठ?] ઇમારતી લાકડાંનો વેપારી. **૦માળ** પું૦ જૂનુંનવું પરચૂરણ ઇમારતી લાકડું (વળી, વાંસ ઇ૦)

કાટ પું૦ ['કાટવું' પરથી?] (દાવો કાપવા) સામે મંડાતો દાવો; પ્રતિકાર (૨)(ટ,) સ્ત્રી૦ ગંજીફામાં અમુક ભાત ન હોવી – કાપતું હોવું તે. **૦છાંટ** (ટ,) સ્ત્રી૦ કાપકૂપ. **–ટેસર** પું૦બ૦વ૦ પત્તાં રમતાં પહેલી જે ભીત કપાય તે પરથી સર પડે એવી સરબાજી

કાટ પું૦ ['કાંટો' પરથી?] કાંટો; નડતર; આડ; વિઘ્ન. [**–કાઢવો** = નડતર દૂર કરવું (૨) કાસળ કાઢવું ('જયસિંહનો કાટ કાઢ્યા વગર. . .'; 'પછે કાઢો સેનાનો કાટ.'] [–ખાંડવું ટીચવું તે

કાટકૂટ સ્ત્રી૦ [કાટવું + કૂટવું] કાપવું અને કૂટવું

કાટકો પું૦ [જુઓ કડાકો] મોટી ગર્જના

કાટખૂણ પું૦ નેવું અંશનો ખૂણો (૨) એ માપતું કડિયા–સુતારનું ઓજાર. **૦ચોખૂણ** પું૦ ચાર કાટખૂણાવાળો ચતુષ્કોણ. **૦ત્રિકોણ** પું૦ કાટખૂણાવાળો ત્રિકોણ. **–ણો** પું૦ કાટખૂણ

કાટછાંટ સ્ત્રી૦ [हिं.] કાપકૂપ; સુધારોવધારો

કાટફળ ન૦ એક વનસ્પતિની છાલ

કાટરડો પું૦ [सं. किट्टाल] ઠરેલો કચરો; પ્રવાહી વસ્તુનો મેલ (૨) કટાઈ – બગડીને ખરાબ થઈ ગયેલો માલ; નકામો રદ્દી સરસામાન ઈ૦

કાટલિયો પું૦ [જુઓ 'કાયટિયો'] કાટ્ટી

કાટલું ન૦ વજન; અમુક નક્કી વજનનું તોલવાનું સાધન (૨) સુવાવડમાં સ્ત્રીઓને અપાતું ગુંદર વગેરેનું વસાણું (૩) [हिं. काटना 'કાટવું' પરથી?] ઓછું કરવું તે; કાપી લેવું તે (૪) કાટ; કાંટો; નડતર; બલા. [**કાટલાં કૂટવાં** = વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો; કાચલાં કૂટવાં. **–કૂવામાં નાખવાં** = ગઈ ગૂજરી ભૂલી જવી. **કાટલાં સાંખવાં** = જોખ મેળવી જોવાં; બરોબર વજન તપાસવું. **કાટલું કાઢવું** = આડખીલી દૂર કરવી (૨) મારી નાંખવું. **–કરવું** = જુઓ 'કાટલું કાઢવું' (૨) ઓછું આપી-કરીને પતવવું; ઓછાથી પતાવટ કરી લેવી.] **–લાંદાસ** પું૦ વચમાં પડી કાટલું કરનાર – ઓછું આપનાર આદમી. **છાપેલું કાટલું** ન૦ સરકારી છાપવાળું કાટલું (૨) તે રીતે બધે નામીચું માણસ. [કરડવું (૩) છેતરવું

કાટવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कर्त्, प्रा. कट्ट] કાપવું; છેદવું (૨)

કાટવું વિ૦ [જુઓ 'કાટ'] કાટના રંગનું. **–વો** પું૦ શોકનો કાટવો સાલ્લો ['કાટવું'માં

કાટવો પું૦ એક ઔષધિ – વનસ્પતિ (૨) જુઓ

કાટાકાટ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાટવું'] કાપાકાપી (૨) કતલ (૩) અંટસ; અદાવત

કાટોડો પું૦ ચકમક (૨) જુઓ 'કાટરડો' (૩) કાચી ધાતુમાંથી લોઢું કાઢી લીધા પછી ભઠ્ઠીમાં રહેલો અવશેષ [दे. करट्ट] કાયટિયો

કાટ્ટી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાયટું' (૨) પું૦ [सं. करट;

કાઠ વિ૦ ધૂર્ત; પહોંચેલ (૨) પું૦ [सं. काष्ठ] કાષ્ઠ (૩) ઇમારતી કાટ (૪) કાઠડો (૫) હેડબેડીનું ચોકઠું; હેડ. **૦ગઢ** પું૦ લાકડાંનો ગઢ

કાઠડી સ્ત્રી૦ નાનો કાઠડો. **–ડું** ન૦, **–ડો** પું૦ ઊંટ વગેરે જાનવરની પીઠ પર મુકાતું લાકડાનું આસન

કાઠલો પું૦ [કંઠ + લો] કન્યાને પરણાવતા પહેલાં ચડાવાતું ઘરેણું [(ઘઉં)

કાઠા વિ૦ (બ૦વ૦) લાલાશ પડતા એક જાતના

કાઠાડલી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાઠડો'] કાઠડા પર નાખવાની ધાબળી – ગોદડી [વાળું (કા.)

કાઠાળું વિ૦ [જુઓ 'કાઠું'] કદાવર; કાઠા – બાંધા-

કાઠિન્ય ન૦ [सं.] કઠિનતા (૨) કઠોરતા

કાઠિયાણી સ્ત્રી૦ કાઠી સ્ત્રી

કાઠિયાવાડ પું૦; ન૦ [કાઠી + [सं.] वाट] (સં.) ગુજરાતનો એક ભાગ. **–ડી** વિ૦ કાઠિયાવાડનું, –સંબંધી (૨) પું૦ કાઠિયાવાડનો રહીશ

કાઠિયો પું૦[સં. काष्ठ પરથી] ગાડાનો લાકડાનો સામાન – ખોખું (કા.)

કાઠી વિ૦ (૨) પું૦ કાઠિયાવાડની એક અસલી જાતનું (માણસ)(૩)સ્ત્રી૦ [સં. काष्ठ] બાળવાનું લાકડું(૪)જમીનનું એક માપ (૪૦૦ કાઠી= વીઘું) (૫)લાકડી;દંડો;વાંસ (૬)કાઠું(શરીરનું)

કાઠું વિ૦ [સં. कठिन; प्रा. कट्ठिण] કઠણ;આકરું (૨)કઠોર (૩)કંજૂસ (૪)ખરાબ; માઠું (૫)ન૦ [સં. काष्ठ પરથી] કલેવર;શરીરનો બાંધો (૬) ખોખું (ઢોલ,ડફ ઇત્યાદિનું); આકાર(૭)કાઠડો (૮)કોર ચોડવાની હોય એવું સાલ્લાનું કપડું

કાઢઘાલ (ઢ, લ,) સ્ત્રી૦ કાઢવું ને ઘાલવું તે

કાઢવું સ૦ક્રિ૦ [સં. कृष्, प्रा. कड्ढ](હોય ત્યાંથી કે અંદરથી) બહાર ખેંચવું – લાવવું – લેવું – મોકલવું (જેવા ભાવો બતાવે છે) (૨) અલગ કરવું; દૂર કરવું; છૂટું પાડવું (૩) રદ કરવું ('આ શબ્દ કાઢો તો લખાણ મંજૂર છે.') (૪) [प्रा. कड्ढ = રેખવું] આલેખવું; દોરવું(જેમ કે અક્ષર, ચિત્ર, વેલ,રંગ ઇ૦) (૫)કહેવું;બોલવું; ઉચ્ચારવું (જેમ કે અવાજ, બોલ, વાત, સાદ, ઘાંટો ઇ૦)[प्रा. कड्ढ,सं.कथ् ? = કહેવું;ઉચ્ચાર કરવો] (૬) સ્થાપવું; નવું ખોલવું; શરૂ કરવું (જેમ કે, નિશાળ, દુકાન, કારખાનું, કંપની,કામ ઇ૦)(૭)ગણી કાઢવું; ગણતરી કરવી (જેમ કે, ભાવ, માપ, વ્યાજ, હિસાબ કે તેનો જવાબ, અંદાજ ઇ૦કાઢવાં)(૮)જાહેરમાં બહાર આણવું (જેમ કે નામ, આબરૂ, દેવાળું કાઢવું) (૯) અંદરનો સાર કે અમુક ભાગ અલગ કરવો, મૂકવો કે છૂટો પાડવો [જુઓ અર્થ (૨)] જેમ કે, સાર કાઢવો; મલાઈ કાઢવી;તેલ કાઢવું, ઇ૦; 'તેણે ૫૦૦ રૂ. આ ખાતે કાઢ્યા.')(૧૦)કમાવું; મેળવવું; જોગ કરવો ('દુકાન ભાડુંય કાઢતી નથી;' 'દુકાનમાંથી રોટલો કાઢવાનો છે.' 'બધુંય ખર્ચ પગારમાંથી જ કાઢવાનું.')(૧૧) બીજા ક્રિ૦ સાથે, તે ક્રિયા પૂરી કરી દેવી, પતવવી,એવો ભાવ પ્રેરે છે. જેમ કે,'એણે આખું ખેતર ખોદી કાઢ્યું.' 'આટલું જરા જોઈ કાઢશો ?' [**કાઢી જવું** = મડદાને ઘેરથી બહાર કાઢી બાળવા – દાટવા લઈ જવું.('એમને ક્યારે કાઢી ગયા ?'). **કાઢી નાખવું** = રદ કરવું (જેમ કે અરજી,માગણી ઇ૦)(૨)નાપાસ કરવું ('એને પરીક્ષકે શામાં કાઢી નાંખ્યો ?'); ગણતરીમાં ન લેવું ('મને તો તમે સાવ કાઢી જ નાંખ્યો કે શું ?'). **કાઢી લેવું** = છાનુંમાનું લઈ લેવું (૨) પતાવવું; પાર પાડવું (કામ કાઢી લેવું. 'એને ત્યાં રકમ છે તે હવે કાઢી લેવી જોઈએ'). **કાઢી મૂકવું, મેલવું** = હાંકી કાઢવું (૨) રજા આપવી; બરતરફ કરવું (૩) કાઢીને મૂકવું – અલગ કરવું(જેમ કે, લૂગડાં);સાચવીને રાખવું (ડોસીએ રૂ.પહેલેથી કાઢી મૂક્યા છે').]

કાઢો પું૦ [સં. क्वाथ, प्रा.काढ] ઉકાળો; કાવો

કાઢો પું૦['કાઢવું' પરથી] ખેતરમાંથી વધારાનું પાણી કાઢી નાખવા કરાતી નીક

કાણ, ૦મોકાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [સં. कण्, महा + कण् ?]મરણ પાછળ રોવું, કૂટવું અથવા લૌકિકે જવું તે. [**–કરવી, માંડવી** = મરનાર પાછળ રોવું – કૂટવું(૨)[લા.] કોઈએ બગાડેલા કામને સંભાળવું. **કાણે જવું** = કાણ કરવાને માટે જવું (પરગામ).] **–ણિયત, –ણિયું** વિ૦ કાણ કરનારું

કાણાંકોઠી સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

કાણિયત વિ૦ જુઓ 'કાણ'માં ['કાણું'માં

કાણિયું વિ૦ જુઓ 'કાણ'માં (૨) જુઓ

કાણીબગલું ન૦ એક જાતનું બગલું

કાણું વિ૦ [સં. काण]વેહ — છિદ્રવાળું(૨)એક આંખવાળું(૩)ન૦વેહ;છિદ્ર;બાકું.[**–પાડવું** = કાણું કરવું.] **–ણિયું** વિ૦ કાણું

કાત સ્ત્રી૦ પેઢુ(કા.)(૨)તાકાત; કૌવત (૩) [સં. कृत्–कर्तनी] સોનીનું એક ઓજાર

કાતડી સ્ત્રી૦ [म.; सं. कृत्ति, प्रा. कत्ति] ચામડી

કાતણ સ્ત્રી૦ ['કાંતવું' પરથી. म. कांतण] કરોળિયા જેવું એક જીવડું [કાકડી (કા.)

કાતણી સ્ત્રી૦ ['કાંતવું' ઉપરથી]કાંતેલા સૂતરની

કાતર વિ૦[સં.] બીકણ;કાયર(૨)દુ:ખી;ભયભીત (૩) કતરાતું; વાંકું

કાતર સ્ત્રી૦ [સં. कर्तरी, प्रा. कत्तरी] કાતરવાનું ઓજાર(૨)વાળ ખરી પડવાનો જાનવરોનો એક રોગ(૩)કાતરના જેવી ધારવાળી પાતળી ઠીકરી,

પતરું ઇ૦.[**-ચલાવવી,-ફેરવવી,-મૂકવી** =કાપકૂપ કરવી.] **૦ણી** સ્ત્રી૦ કાપવું તે; કાપવાની રીત (૨) કાતર (૩) કરસણ કાપી લીધા પછી ખળું કરતી વખતે બ્રાહ્મણોને જે ભાગ આપે છે તે.

કાતરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. कृत्] કાતરથી કાપવું (૨) કાપવું; કરડવું (૩) ઓછું કરવું (૪) ખોતરવું; ખણવું (૫) [લા.] ઘસાતું બોલવું.

કાતરિયું ન૦ [કાતરવું] છેક છાપરાની નીચેનો નીચો મેડો (૨) લાકડાનું એક બેધારું અસ્ત્ર (૩) દીવાલ કોચવાનું ચોરનું એક ઓજાર (૪) બે ચૂડીની વચમાં પહેરાતું પાતળી ચીપનું કંકણ (૫) ભેજું (૬) કટાક્ષ; કરડી આંખે જોવું તે (૭) સ્લેટનો ભાગેલો મોટો ટુકડો. [**-ગેપ(-બ)**=ગાંડું; ચસકેલ. **-મૂકવું**=ઘર ફોડવું; ચોરી કરવી. **કાતરિયાં ખાવાં, --નાંખવાં**=રીસમાં ત્રાંસું જોવું; ચિડાઈને જોવું; કટાક્ષ ફેંકવાં.]

કાતરી(-ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાતળી'

કાતરો પું૦ [સં. कृत्=કાતરવું પરથી; **સરખાવો** 'કાતળી'] ચપટું, લાંબું ને વાંકું ફળ. ઉદા૦ આમલીનો કાતરો (૨) એને મળતા આકારનું એક દારૂખાનું (૩) એક જીવડો [એ ઊગતા અનાજના છોડ કાતરી ખાય છે] (૩) દાઢીની બંને બાજુ રખાતા વાળના લાંબા કાકડામાંનો પ્રત્યેક (૫) [સુ.] કેળાંની લૂમ. [**કાતરા પડવા**=ખેતરમાં કાતરા જીવડા થવા.]

કાતળ સ્ત્રી૦ અફવા; ગપ (કા.) (**-મારવી**)

કાતળિયો પું૦ એક જાતના ચોખા

કાતળી સ્ત્રી૦ [સં. कृत्त, प्रा. कत्तरिअ, म. कातळा] પાતળી, ચપટી કકડી

કાતળું ન૦ [જુઓ 'કાતળી'] જાડી ચીરી - ગાબચું (૨) ગંડેરી (૩) મોટો બેડોળ કકડો

કાતિલ વિ૦ [अ.] કતલ કરનારું - કરે એવું (૨) ઘાતક (૩) મર્મવેધી

કાતી સ્ત્રી૦ [સં. कृत પરથી] છરી (૨) કરવતી (૩) [લા.] દગો. [**(પેટમાં) કાતી હોવી, -રાખવી**=મનમાં દગો હોવો કે રાખવો.]

કાતું ન૦ [જુઓ 'કાતી'] બૂઠી છરી - પાળી

કાત્યાયન પું૦ [સં.] (સં.) એક ઋષિ (૨) એક વૈયાકરણી (૩) ન૦ નિકંદન.[**-કાઢવું**= નિકંદન કાઢવું.]

કાત્યાયની સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) દેવી - દુર્ગા (૨) યાજ્ઞવલ્કય મુનિની પત્ની. **૦વ્રત** ન૦ ઇચ્છેલો પતિ મેળવવા કન્યાઓ કાત્યાયની દેવીને ઉદ્દેશી કરે છે તે વ્રત

કાથ ન૦ [प्रा. कत्थ?] જુઓ 'કથન'

કાથ પું૦; ન૦ [સં. क्काथ] સત્ત્વ; પાણી; દૈવત (૨) [કા.] મનખો; જીવતર (૨) સ્વાર્થ

કાથાકબલા પું૦ બ૦વ૦ [કાથ ('કથ' પરથી) કે કબલા (કલબલ?)] કૂથલી; સાચાંજૂઠાં (૨) નકામી ભાંજગડ; નજીવી તકરાર

કાથિયું વિ૦ [જુઓ 'કાથો'] કાથાના રંગનું (૨) કાથીનું દોરડું (૩) કાથીની સાદડી (૪) કાથીનું બનાવેલું પગલુછણિયું

કાથી સ્ત્રી૦ [म. काथा, -थ्या] નાળિયેરનાં છોડાંના રેસા કે તેની દોરી (કાથી જેવા રંગની)

કાથો પું૦ [સં. क्काथ; हिं. कत्था] ખેરની છાલનું સત્ત્વ (૨) જુઓ 'કાથી'. **-થાગોળી** સ્ત્રી૦ મસાલાવાળી કાથાની ગોળી **-થાદોરી** સ્ત્રી૦ કાથાની દોરી

કાદર વિ૦ [अ. क़ादिर] શક્તિમાન

કાદવ પું૦ [સં. कर्दम, प्रा. कद्दम] ધૂળ - મટોડીમાં પાણી મળીને બનતો ગારો; કીચડ. [**-ઉડા(-ડા)ડવો, -ફેંકવો**=ખોટી નિંદા કરવી. **-ખૂંદવો**=વ્યર્થ મહેનત કરવી.]

કાદવ-કીચડ પું૦ ખૂબ કાદવ [પ્રાચીન કાળથી

કાદોકદમી અ૦ [કાદો (?) + કદમી] અતિ

કાદંબરી સ્ત્રી૦ [સં.] કોકિલા (૨) મેના (૩) (સં.) સરસ્વતી (૪) બાણકૃત સુપ્રસિદ્ધ કથા (૫) તે કથામાં આવતું એ નામનું મુખ્ય સ્ત્રીપાત્ર (૬) [લા.] નવલકથા

કાન (કા'?) પું૦[સં.कर्ण, प्रा. कण्ण]સાંભળવાની ઇંદ્રિય (૨) [લા.] લક્ષ; ધ્યાન (૩) નાકું; છિદ્ર. [**-આવવું**=જુઓ 'કાને આવવું.' **-આવવા**=સાંભળવા - સમજવાની શક્તિ આવવી. **-આમળવા**=(ઠપકો આપવા - શિક્ષા કરવા) કાનપટ્ટી પકડવી. **-ઉઘાડવા**=

ચેતવવું; ખબર પડે કે જાણે એમ કરવું. **–ઉઘાડવા** = સાચી સ્થિતિ સમજાવી; ખબર પડવી. **–ઊભા કરવા** = જુઓ 'કાન માંડવા.' **–કરડવા** = ગુસપુસ મસલત કરવી. **–કાપવા** = આડુંઅવળું સમજાવી લેવું (૨) -ના કરતાં ચડિયાતા થવું – જીતવું. **–ખોતરવા** = કાનમાંથી સળી વગેરે વડે મેલ કાઢવો (૨) પોતાની ભૂલથી શરમાવું – કાન પકડવા. **–ખોલવા** = જુઓ 'કાન ઉઘાડવા.' **–ઘણા હોવા** = જેનું તેનું સાંભળી ભોળવાવું; કાચા કાનના હોવું. **–ઘરેણે મૂકવા** = બહેરું થવું; ન સાંભળવું. **–ઝાલવા** = જુઓ 'કાન પકડવા.' **–તળે કાઢવું, તળેથી કાઢી નાખવું** = સાંભળ્યા ઉપર લક્ષ ન આપવું; સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું. **–દેવા, ધરવા** = ધ્યાનથી સાંભળવા પ્રયત્ન કરવો. **કાનના કીડા ખદબદવા કે ખરવા** = અપશબ્દો સાંભળી કમકમાટી છૂટવી. **–નીચે કાઢી નાખવું** = જુઓ 'કાન તળે કાઢવું'. **કાનની બૂટ પકડવી** = ભૂલ કબૂલ કરવી **કાનનું કાચું** વિ૦ બહેરું (૨) બીજાનું સાંભળી ઝટ ભરમાઈ જાય તેવું. **–પકડવો** = ભૂલ બતાવવા – સાનમાં લાવવા કાન ઝાલવો (૨) પોતાની ભૂલ કબૂલ કરવી – કાનની બૂટ પકડવી. **ફૂટવા** = (કાન ફૂટી જાય – બહેરા થઈ જાય તેવો) અસહ્ય ઘોંઘાટ લાગવો (૨) (કાનનો પડદો ફૂટતાં) બહેરું થવું. **–ફૂંકવા** = જુઓ 'કાનમાં ફૂંક મારવી'. (૨) ભંભેરવું (૩) મંત્ર કહીને ચેલો બનાવવો. **–ફોડવા, –ફોડી નાખવા** = ભારે ઘોંઘાટ કરવો. **–ભરવા, ભંભેરવા** = ખોટું કહી ભમાવવું; ચાડીચૂગલી કરી ઉશ્કેરવું. **–મરડવા** = ઠપકો આપવો. **કાનમાં આંગળીઓ ઘાલવી** = ન સાંભળવું. **કાનમાં કહેવું** = છાની રીતે કહેવું (૨) (દવા ઇ૦ની) તત્કાળ અસર થવી. **–માં કાંકરા ઘાલવા** = કાંકરા રાખી કાન ચાંબોળવા (૨) સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું. **કાનમાં ડૂચા મારવા** = ન સાંભળવું (૨) શિખામણ ન માનવી. **–માં ઝેર રેડવું** = કાન ભંભેરવા; ખોટી ઉશ્કેરણી કરવી. **કાનમાં ફૂંક મારવી** = બોધ આપવો (૨) છૂપી મસલત કરવી (૩) ભમાવવું; ભંભેરવું. **કાનમાં મંત્ર મૂકવો** = ઉપદેશ કરવો (૨) ભોળવવું; કહ્યું ખરું માને એમ કરવું. **–માંડવા** = સાંભળવા ધ્યાન આપવું. **–વીંધવા** = કાનના અલંકાર પહેરાવવા કાન કોચવા. **–વીંધી નાખવા, વીંધાઈ જવા** = સાંભળતાં હૈયું પીગળી જવું. **–સૂના થઈ જવા** = બહેરું થવું (૨) કઠોર – અપશબ્દ સાંભળવા. **કાને આવવું** = (કોઈ વાતનું) કાન સુધી પહોંચવું; સાંભળવામાં આવવું. **કાનેથી કાઢી નાખવું** = સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરવું. **કાને પડવું** = કાને આવવું; સાંભળવામાં આવવું. **કાને દાટા મારવા** = જુઓ 'કાનમાં ડૂચા મારવા.' **કાને ધરવું** = કહ્યા ઉપર લક્ષ આપવું; ધ્યાનમાં લેવું. **કાને નાખવું** = ખબર આપવી; જણાવવું. **કાને હાથ દેવા, ધરવા, મેલવા, મૂકવા** = કંઈ ખબર નથી એમ જણાવવું (૨) ન ગણકારવું; જાણી જોઈને બહેરા થવું.] **૦કટ્ટુ** વિ૦ કપાયેલા કાનવાળું. **૦ક(૦ર)ડિયું** ન૦ છોકરાંની એક રમત (૨) એક જાતનું ચામાચીડિયું. **૦કોચિયું** ન૦ કાનમાં વેહ પાડવાનું ઓજાર. **૦કોચિયો** પું૦ કાન વીંધવાનો ધંધો કરનારો આદમી. **૦કોરણી** સ્ત્રી૦ કાનમાંનો મેલ કાઢવાનું ઓજાર (૨) કાન કરડવા – છાની ઉશ્કેરણી કરવી તે. **૦ખજૂરો** પું૦ [सं. खर्जूर = વીંછી] ઘણા પગવાળો એક જીવડો. **૦ખોતરણી** સ્ત્રી૦ મેલ કાઢવાની કાનકોરણી. **૦ચિમોરી** ન૦ વાગોળ. **૦ચિમડિયું** ન૦ વાગોળ (૨) ચામાચીડિયું. **૦છે(–શે)રિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ કાન ઉપરના વાળના ગુચ્છા; કાકપક્ષ. [**–અમળાવા, –ખરવા** = ભૂંડા શબ્દો સહન ન થવાથી કમકમાટી છૂટવી.] **૦ટોપી, ૦ઢાંકણી** સ્ત્રી૦ કાન ઢંકાય એવી ટોપી. **૦પટી(–ટ્ટી)** સ્ત્રી૦ કાનની કોર કે બૂટ. [**–પકડવી** = જુઓ 'કાન પકડવો'.] **૦પટો(–ટ્ટો)** પું૦ કાન ઢાંકવાનો પટો. **૦ફટો** પું૦ [કાન + ફટો (ફાટવું પરથી)] કાનમાં

મોટું કુંડળ – કડું પહેરનાર સાધુ; ગોરખપંથી વેરાગી. **૦ફૂટું** વિ૦ બહેરું. **૦ફૂસિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ કાનભંભેરણી. **૦ફૂસિયુ** વિ૦ ચુગલખોર (૨) કાન ભંભેરનારું (૩) ન૦ એવું માણસ કે એવી વાત કરવી તે. **૦ફોડિયું** વિ૦ ['ફોડવું' પરથી] કાન ફોડે એવું (૨) ધ્યાન ખેંચવા ગરબડ કરનારું. **૦ભંભેરણી** સ્ત્રી૦ કાન ભંભેરવા તે; કાંઈનું કાંઈ કહી ઊંધી દોરવણી કરવી તે. **૦મૂળિયું** ન૦ કાનના મૂળમાં થતો એક રોગ. **૦શિયાળ** ન૦ એક જીવડું. **૦શિયાં**, **૦શેરિયાં**, **૦સિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ કાનછેરિયાં. **૦શૂલ (-ળ)** ન૦ કાનનો દુખાવો. **–ને(–નો) કાન** અ૦ જુદા જુદા કાને થઈને (૨) ખુદ પોતાના કાનથી

કાનડી [सं. कर्णाट, प्रा. कण्णाड = કર્ણાટક] કર્ણાટકનું,–ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ કર્ણાટકી ભાષા

કાનડું ન૦ વણકરનું એક ઓજાર [એક રાગ

કાનડો પું૦ [हिं. कान्हडा, म. कानडो; કાનડી ?)

કાનઢાંકણી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાન'માં

કાનન ન૦ [सं.] વન; જંગલ

કાન ૦પટી, ૦પટ્ટી, ૦ફટો, ૦ફૂટું, ૦ફૂસિયુ (-યાં), ૦ફોડિયું, ૦ભંભેરણી જુઓ 'કાન'માં

કાનમ (ન') સ્ત્રી૦ [सं. कृष्णभूमि, प्रा. कण्हभूम; कान्हम] કાળી જમીન (૨) ન૦ (સં.) વડોદરા અને ભરૂચ વચ્ચેનો પ્રદેશ ['કાન'માં

કાન ૦મૂળિયું, ૦શિ(–સિ)યાં, ૦શૂલ જુઓ

કાનસ સ્ત્રી૦ એક ઓજાર; અતરડી [म.] (૨) ઘરના મેડાની આગલી પાટડી ઉપર ગોઠવવામાં આવતો બીજો નાનો પાટડો

કાનસીલ(–ળ) (કા') પું૦ [सं. कर्णशिरस्, म. कानशील] કાનનો બહાર પડતો ભાગ (કા.)

કાનસૂરી (કા') સ્ત્રી૦ [सं. कर्णश्री ?] કાનનો વળોટ; કાન રહેવાની સ્વાભાવિક રીત [કોર

કાની સ્ત્રી૦['કાન' પરથી]ઊંચા લીધેલા કપડાની

કાનીન વિ૦ [सं.] કન્યાનું, -ને લગતું

કાનુડો પું૦[सं.]કહાનો; કૃષ્ણ (હશ્રુતિ લોપાઈ છે)

કાનું ન૦ [ગોવા. कॅान्नॅा ? म. कानून] એક વાજું

કાનૂગો પું૦ [फा. कानूनगो] કાયદો જાણનાર પુરુષ. **–ગા** પું૦ (બ્રહ્મક્ષત્રિયોમાં) એક અટક

કાનૂન પું૦ [अ.] કાયદો; નિયમ (૨) ધારો; રિવાજ. **૦ભંગ** પું૦ કાનૂનનો – કાયદાનો ભંગ. **–ની** વિ૦ કાનૂનને લગતું

કાને(–નો)કાન (કા') અ૦ જુઓ 'કાન'માં

કાનો (કા') પું૦ [सं. कर्ण] લિપિમાં 'આ'નું 'ા' આવું ચિહ્ન (૨) વાસણની કોર. **૦કાન** અ૦ [વાસણના] કાના સુધી (૨) જુઓ 'કાન'માં. **૦માતર** પું૦બ૦વ૦, **૦માત્રા** ન૦ બ૦ વ૦ 'ો' આવું ચિહ્ન

કાન્યકુબ્જ પું૦; ન૦ [सं.] (સં.) કનોજ

કાપ પું૦ [કાપવું] કાપવું તે (૨) કાપવાથી પડતો આંકો; વાઢ; કાપો (૩) સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઘરેણું (૪) કાપવાની – વેતરવાની રીત, ખૂબી. [**–કાઢવો** = કપડું વેતરવું. **–મૂકવો** = કાપવું (૨) કાપી લેવું; કમી કરવું; કાઢી નાંખવું]**૦કૂપ, –પાકૂપ(–પી)** સ્ત્રી૦ થોડુંઘણું કાપવું –ઘટાડવું તે (૨) સુધારોવધારો (૩) કરકસર

કાપટ્ય ન૦ [सं.] કપટ; કપટતા

કાપડ ન૦ [सं. कर्पट, प्रा. कप्पड] કોરું કપડું. **–ડિયો** પું૦ કાપડ વેચનાર. **–ડી** વિ૦ કાપડનું, ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ નાનું કાપડું. **–ડું** ન૦ સ્ત્રીઓનું છાતીએ પહેરવાનું એક પ્રકારનું વસ્ત્ર; કાંચળી

કાપડી(–ડિયો) પું૦[सं. कर्पटिक, प्रा. कप्पडिअ] કાર્પટિક; સાધુસંન્યાસી (૨) જુઓ 'કાપડ'માં

કાપણી સ્ત્રી૦ [सं. कल्पनी, प्रा. कप्पणी] કાપવાની રીત (૨) પાકેલા અનાજને કાપવું તે; લણણી (૩) પતરાં કાપવાનું ઓજાર; કાતર

કાપતું વિ૦[જુઓ 'કાપવું'] 'કાપવું'નું વ૦ કૃ૦; મોટી રકમમાં નાની સમાવીને ગણાતું (વ્યાજ)

કાપલી સ્ત્રી૦ [કાપવું] કાગળ કે કપડાનો નાનો કકડો. **–લો** પું૦ કાગળ કે કપડાનો કકડો. **–લાકૂપલી** સ્ત્રી૦ કાપલા અને કાપલી

કાપવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. कृप् (?) प्रा. कप्प, दे. कप्परिअ; म. कापणें] વાઢવું; વાઢી જુદું પાડવું (૨) ઘટાડવું (૩) દૂર કરવું; ફેડવું (૪) [ગંજીફાની રમતમાં] ચીપ્યા પછી પાનાં વહેંચતાં પહેલાં અધ્ધર અમુક ભાગ ઉઠાવવો (૨) રમાતી ભાતનું પત્તું ન હોય તો હુકમનું પાનું ઊતરવું;

કાટવું. [કાપ્યું વ્યાજ = જેમાં અમુક દિવસોનું વળતર અપાય છે તેવું વ્યાજ.]

કાપાકાપ(−પી) સ્ત્રી૦ [કાપવું−દ્વિત્વ] એક બીજાને સામસામે કાપી નાંખવું તે; કતલ; ખૂનરેજી

કાપાકૂપ(−પી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાપ'માં

કાપાલ(−લિક) પું૦ [सं.] જુઓ 'કપાલી' ૧,૨

કાપુરુષ પું૦ [सं.] બાયલો માણસ (૨) અધમ − તુચ્છ માણસ

કાપો પું૦ [કાપવું] આંકો; લીટો; છેકો (૨) ચીરો; કાપ

કાફર વિ૦ [अ. काफिर] મુસલમાની ધર્મને નહિ માનનાર; નાસ્તિક; અધર્મી (૨) લુચ્ચું; હરામખોર (૩) જંગલી (૪) પું૦ આફ્રિકાની મૂળ વતની જાતનો માણસ. **−રી** પું૦ એબિસીનિયાનો મૂળ વતની; હબસી (૨) સ્ત્રી૦ હબસણ. **−રો** પું૦ દક્ષિણ આફ્રિકાનો મૂળ વતની; કાફર [લડાયક વહાણનો સમૂહ

કાફલો પું૦ [अ. काफिलह] સમુદાય; સંઘ (૨)

કાફિયો પું૦ [अ.] અનુપ્રાસ

કાફી સ્ત્રી૦ [हिं., म.] એક રાગિણી (૨) [इं. कॉफी; प्रो. काफी, अ. कहवह પરથી] ખુંદદાણામાંથી બનાવાતું એક પીણું (૩) [अ.] વિ૦ પૂરતું; જરૂર જેટલું

કાબર સ્ત્રી૦ [सं. कर्बुर, प्रा. कब्बुर ?] એક પંખી (૨) [લા.] કચકચિયણ સ્ત્રી. **૦કલહ** સ્ત્રી૦ કાબરોનો કલહ (૨) [લા.] બોલાચાલી − ઝઘડો; કચકચાટ. **૦ચીતરું** વિ૦ ચિત્રવિચિત્ર; તરેહવાર રંગનું. **−રિયું, −રું** વિ૦ [सं. कर्बुर] રંગબેરંગી; કાબરચીતરું. **−રી** સ્ત્રી૦ કસુંબીનું (૨) કાબરચીતરા ધોળા અને કાળા રંગની તલી

કાબસ પું૦ તેલનો (તળે ઠરતો) કચરો

કાબા પું૦ [अ. क़अबह] (સં.) મક્કામાં આવેલું મુસલમાનોનું એક જાત્રાનું સ્થાન

કાબિજ પું૦ [अ.] કબજેદાર; માલિક

કાબુલ ન૦ [फा.] (સં.) અફઘાનિસ્તાનનો એક પ્રાંત (૨) અફઘાનિસ્તાનનું પાટનગર. **−લી** વિ૦ કાબુલનું −ને લગતું (૨) પું૦ કાબુલનો વતની; અફઘાન; પઠાણ

કાબૂ પું૦ [तुर्की] સત્તા; અખત્યાર (૨) અંકુશ (૩) કબજો (૪) વજન; વગ. [**−જામવો, −ધરાવવો, −માં લેવું, −માં રાખવું, −રાખવો** સાથે શ.પ્ર. થાય છે.] **૦દાર** વિ૦ કાબૂ ધરાવનારું

કાબેલ વિ૦ [अ. काबिल] પહોંચેલું; હોશિયાર (૨) પ્રવીણ; બાહોશ. **−લિયત** સ્ત્રી૦ [अ. काबिलियत] કાબેલ હોવાનો ગુણ. **−લેબરદાશ(−સ)** વિ૦ [+ बरदाश्त फा.] બરદાસ કરી શકાય − સહી શકાય એવું

કાબો પું૦ [प्रा. कब्बड = કુનગરનો રહેવાસી તે પરથી ?] કચ્છ તરફ વસતી એક લુટારુ અને ચાંચિયા જાતનો આદમી; લૂંટારો (૨) વિ૦ પું૦ [કાબિલ પરથી ?] કાબેલ; પક્કો

કાભા સ્ત્રી૦ જુઓ કુભારજા

કામ પું૦ [सं.] ઇચ્છા; વાસના (૨) ચાર પુરુષાર્થોમાંનો એક (૩) ઇંદ્રિયસુખ; વિષયસુખ; મૈથુનેચ્છા (૪) [સં.] કામદેવ; મદન (૫) એક છંદ. **૦કામી** વિ૦ વિષયસુખની ઇચ્છાવાળું. **૦કેલિ(−લી), ૦ક્રીડા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીપુરુષની કામવાસનાપ્રેરિત રમત (૨) સંભોગ; મૈથુન. **૦કુમાર, ૦કુંવર** પું૦ (સં.) પ્રદ્યુમ્નનો કુંવર − અનિરુદ્ધ. **૦ગુણ** પું૦ શબ્દાદિ પાંચ વિષય. **૦ચર, ૦ચાર(−રી)** વિ૦ સ્વચ્છંદી (૨) પું૦ સ્વચ્છંદ (૩) સ્વચ્છંદી આદમી. **૦જિત્** વિ૦ વિષયવાસનાને જેણે જીતી છે એવું. **૦જ્વર** પું૦ તીવ્ર વિષયવાસના; મૈથુનેચ્છારૂપી જ્વર − તાવ. **૦દ** વિ૦ મનકામના પૂરી કરનારું (૨) પું૦ ઈશ્વર (૩) કાર્તિકસ્વામી. **૦દા** વિ૦ સ્ત્રી૦ કામદ (૨) સ્ત્રી૦ કામધેનુ (૩) નાગરવેલ. **૦દુઘા, ૦દુર્ગા** સ્ત્રી૦ કામધેનુ. **૦દૂતી** સ્ત્રી૦ મદનદૂતી; કોયલ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ વિષયવાસનાવાળી નજર. **૦દેવ** પું૦ કામવાસનાનો કલ્પિત દેવ; મદન. **૦ધુક, ૦ધેનુ** સ્ત્રી૦ મનકામના પૂરી કરનારી એક કલ્પિત ગાય. **૦બાણ** ન૦ કામદેવનું બાણ (અરવિંદ, અશોક, આમ્ર, નવમલ્લિકા અને નીલોત્પલ) (૨) નેત્રકટાક્ષ. **૦ભાવ** પું૦ કામવાસના. **૦ભોગ** પું૦ કામવાસના ભોગવવી−પૂરી કરવી તે. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ કામશાસ્ત્ર (૨) એને લગતી તાત્વિક ચર્ચા. **૦રૂપ**

વિ૦ ઇચ્છામાં આવે એવું રૂપ ધરનારું (૨) સુંદર; મોહક (૩) પું૦ (સં.) આસામ દેશના એક ભાગનું પ્રાચીન નામ. **૦રૂપી** વિ૦ કામરૂપ. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિષયેચ્છાવાળી – કામી. **૦વશ** વિ૦ કામવાસનાને વશ બનેલું. **૦વાસના** સ્ત્રી૦ વિષયેચ્છા. **૦વિકાર** પું૦ વિષયેચ્છાને લીધે થતો મનોવિકાર. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ કામવાસનાનું વિજ્ઞાન: કામશાસ્ત્ર. **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ કામનું – વિષયેચ્છાનું વધવું તે. **૦શર** પું૦; ન૦ કામબાણ, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ કામભોગનું શાસ્ત્ર. **૦સૂત્ર** ન૦(સં.) કામશાસ્ત્ર નિરૂપતો વાત્સ્યાયન મુનિએ રચેલો સૂત્રગ્રંથ. **૦હીણ** વિ૦ નપુંસક

કામ ન૦ [सं. कर्म, प्रा. कम्म] કર્મ; કૃત્ય (૨) નોકરચાકરનું કામ. જેમ કે કામ કરનારી (૩) કર્તવ્ય (૪) વ્યવસાય; ધંધો (૫) જરૂર; ખપ; ઉપયોગ (૬) કેસ; મુકદ્દમો (ઉદા૦ એના ઉપર કામ ચલાવવું જોઈએ.). (૭) અ૦ કાજે; માટે ('શું કામ ?') [**–આવવું** = કામમાં આવવું, ઉપયોગી થવું (૨) યુદ્ધમાં ખપી જવું. **–કરવું, –કરી છૂટવું**=બદલાની આશા વિના કામ કરવું. **–કાઢી લેવું, કાઢવું** = યુક્તિથી સ્વાર્થ સાધી લેવો. **–ચાલવું** = અદાલતમાં મુકદ્દમો ચાલવો. **–થવું** = કાર્ય પાર પડવું. **–તમામ થવું** = મરણ પામવું. **–દેવું** = ઉપયોગી થવું. **કામનું ચોર**=જુઓ 'કામચોર.' **–પડવું**=(નો)ઉપયોગ કે જરૂર હોવાં (૨) (–ની સાથે) પ્રસંગ પડવો. **–મળવું** = રોજગારે લાગવું; ધંધે ચડવું. **કામમાં આવવું** = ઉપયોગી થવું. **કામમાં કામ કરી લેવું** = એક કામ કરતાં ભેગું બીજું કામ કરી લેવું. **કામ લાગવું** = જુઓ 'કામ આવવું.' **–સરવું** = કામ સફળ થવું; ધાર્યું પાર પડવું. **કામે લાગવું** = ઉદ્યોગ કરવા મંડી જવું.] **૦કરંદું** વિ૦ કામ કરે એવું; કર્તવ્યનિષ્ઠ (૨) મહેનતુ. **૦કાજ** ન૦ નાનુંમોટું કોઈ પણ કામ; વ્યવસાય (૨) ધંધો; રોજગાર. **૦ગ(–ગી)રી** સ્ત્રી૦ નોકરી; ચાકરી (૨) અધિકાર; સત્તા (૩) નોકરીને અંગે કરવાનું કામ. **૦ગરું** વિ૦ કામમાં મચ્યું રહેનારું; ઉદ્યોગી. **૦ગાર** વિ૦ કામ – મહેનત મજૂરી કરનાર(૨)પું૦ કામદાર; મજૂર. **૦ગારી** સ્ત્રી૦ કામગરી. **૦ચલાઉ** વિ૦ કામ ચલાવવા પૂરતું જ હોય એવું (૨) કાયમીથી ઊલટું; હંગામી. **૦ચોર** પું૦ પોતાને સોંપાયેલું કામ બરાબર નહિ કરનાર – હાડકાનો આખો એવો આદમી (૨) કસબચોર. **૦ચોરી** સ્ત્રી૦ કામચોરનું કર્મ. **૦જોગ(–ગું)** વિ૦ કાર્યપૂરતું. **૦ધંધો** પું૦ કામ અને ધંધો; વેપારરોજગાર. **૦સર** અ૦ કામને માટે – અંગે. **૦સાધુ** વિ૦ સ્વાર્થસાધુ; આપમતલબી (૨) પું૦ તેવો આદમી

કામટું વિ૦ [सं. काम પરથી] + કામી

કામઠ પું૦ [सं. कमठ] કાચબો

કામઠિયો પું૦ [જુઓ 'કામઠી'] તીર મારનારો પુરુષ; ધનુર્ધારી

કામઠી સ્ત્રી૦ [सं. कमठ=વાંસ] નાનું કામઠું; સાદું ધનુષ્ય (૨) કામઠીવાળો માણસ; ભીલ. **–ઠું** ન૦ ધનુષ

કામડકોટિયું વિ૦ [કામડ (सं. कमठ=વાંસ) પરથી] કામડાંનું બનાવેલું (૨) ભાંગું ભાંગું થઈ રહેલું (૩) ન૦ કામડાં બાંધીને બનાવેલું ઘર

કામડી(–ડું) વિ૦ [सं. कमठ=વાંસ] નબળા બાંધાનું; સુકલકડી (૨) ['કામ' પરથી] કામ કરંદું. **–ડી** સ્ત્રી૦, **–ડું** ન૦[सं. कमठ=વાંસ] વાંસની ચીપ

કામઢું વિ૦ જુઓ 'કામકરંદું''

કામણ ન૦ [सं. कार्मण, प्रा. कम्मण] વશીકરણ; મોહિની લગાડવી તે (૨) યંતરમંતર; ટુચકો. **૦ગારું** વિ૦ [+ગારું] કામણ કરે એવું; મોહક. **૦ટૂમણ** ન૦ કામણ અને બીજા ટુચકા; યંતરમંતર. **૦ટૂમણિયું** વિ૦ કામણટૂમણ કરનારું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ કામણ કરવું

કામતાઈ સ્ત્રી૦[सं.काम પરથી]+વિષયલંપટતા; કામીપણું

[[सं.]'માં

કામદ, કામદા વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ 'કામ

કામદાની સ્ત્રી૦ [કામ + દાની (फा.)] એક પ્રકારનું લૂગડું

કામદાર પું૦ [કામ + દાર (फा.)] અમલદાર; અધિકારી (૨) કારભારી; દીવાન (૩) કામ કરનાર – નોકરિયાત માણસ અથવા મજૂર-

૦પક્ષ પું૦ કામ કરનારાઓ – મજૂરોનો પક્ષ. ૦સંઘ પું૦ કામ કરનારાઓનો – કામદારોનો સંઘ. **–રી** સ્ત્રી૦ કામદારપણું

કામ ૦દુઘા, ૦દુર્ગા, ૦દૂતી, ૦દેવ, ૦ધુક, ૦ધેનુ જુઓ ‘કામ [સં.]’માં [અભિલાષા

કામના સ્ત્રી૦ [સં.] વાસના; મનોભાવ (૨) ઇચ્છા;

કામ(–મિ)ની સ્ત્રી૦ [सं. कमिनी] કામ – પ્રેમ – હેત રાખનારી સ્ત્રી (૨) સુંદરી

કામરૂ પું૦ [सं. कामरूप] (સં.) કામરૂપ દેશ. ૦પ પું૦ [સં.] જુઓ ‘કામ [સં.]’માં

કામલેટ સ્ત્રી૦ [इं. कॅमलेट ?] એક જાતનું ઊનનું કપડું; કાંબલેટ

કામવું સ૦ક્રિ૦ [सं. काम પરથી] ઇચ્છા કરવી (૨) મેળવવું; સંપાદન કરવું; કમાવું [મેલ

કામસ પું૦; સ્ત્રી૦ શેરડીના રસનો કચરો; ગોળનો

કામળ(–ળી) સ્ત્રી૦ [જુઓ ‘કાંબળ’] ઊનની ધાબળી. **–ળિયો** પું૦ ચોમાસામાં થતો એક રૂવાંવાળો જીવડો **–ળો** પું૦ ધાબળો; મોટી કામળી

કામા સ્ત્રી૦ [सं. कामिनी] સુંદર સ્ત્રી (૨) [?] પું૦ એક પારસી અટક

કામાક્ષી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] વિષયી આંખવાળી સ્ત્રી (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) તંત્રો પ્રમાણે દેવીની એક મૂર્તિ (૩) દુર્ગાનું એક નામ

કામાગ્નિ પું૦ [સં.] કામવાસનારૂપી અગ્નિ

કામાટી(–ઠી) વિ૦ [म. कामाठी] એ નામની હિંદુ જ્ઞાતિનું (૨) પું૦ એ જ્ઞાતિનો માણસ (૩) ઝાડઝૂડ કરનાર નોકર; પટાવાળો. **–ટ(–ઠ)ણ** સ્ત્રી૦ કામાટીની સ્ત્રી

કામાતુર વિ૦ [સં.] વિષયેચ્છાથી આતુર બનેલું

કામાદાર પું૦ + કામદાર; કારભારી [કામાગ્નિ

કામાનલ(–ળ) પું૦ [સં.] કામરૂપી અનલ;

કામાયુધ ન૦ [સં.] કામદેવનું આયુધ – બાણ

કામાર્ત(–ર્ત્ત) વિ૦ [સં.] કામવાસનાથી આર્ત – પીડિત [એવું; કામી

કામાર્થી વિ૦ [સં.] વિષયભોગ જેનો હેતુ છે

કામાર્થુ વિ૦ [सं. काम + અર્થુ (सं. अर्थिन्)] કામગરું; ઉદ્યોગી

કામાવેશ પું૦ [સં.] વિષયેચ્છાનો આવેશ – જુસ્સો

કામાસક્ત વિ૦ [સં.] વિષયાસક્ત. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ વિષયાસક્તિ [એક આસન

કામાસન ન૦ [સં.] કામવાસનાને દબાવવાનું

કામાસ્ત્ર ન૦ [સં.] કામનું અસ્ત્ર – બાણ

કામાંધ વિ૦ [સં.] કામાવેશથી આંધળું બનેલું. ૦તા સ્ત્રી૦ [સ્ત્રી૦ કામી

કામિની સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ‘કામની’ (૨) વિ૦

કામી વિ૦ [સં.] વિષયી; વિષયાસક્ત

કામુક વિ૦ [સં.] ઇચ્છુક (૨) વિષયી; કામી (૩) પું૦ યાર (૪) કામી પુરુષ. **–કા** વિ૦ સ્ત્રી૦ કામી (સ્ત્રી) [વ્યાપાર; ક્રિયા

કામું ન૦ [જુઓ ‘કામ’] કામ; કાર્ય (૨)

કામેચ્છા સ્ત્રી૦ [સં.] કામની – વિષયભોગની ઇચ્છા. **–ચ્છુ** વિ૦ કામુક

કામેશ્વર પું૦ [સં.] વિષયવાસના પર કાબૂ મેળવનાર પુરુષ (૨) [સં.] મહાદેવ; શિવ. **–રી** સ્ત્રી૦ એવી સ્ત્રી (૨) [સં.] પાર્વતી

કામો પું૦ [‘કામ’ ઉપરથી] બહાદુરીનું કામ; પરાક્રમ (કા.) [એક રાગણી

કામોદ પું૦ [સં.] એક રાગ. **–દી** સ્ત્રી૦ દીપકની

કામોરો પું૦ કામદાર (કા.)

કામ્ય વિ૦ [સં.] ઇચ્છા કરવા યોગ્ય (૨) કામનાથી – ઇચ્છાથી કરેલું (૩) સુંદર

કાય ન૦ જુઓ ‘કાયફળ’

કાય સ્ત્રી૦ [સં.] શરીર. ૦કષ્ટ ન૦ કાયાનું કષ્ટ (૨) તપાદિથી દેહનું દમન કરવું તે (૩) શારીરિક કામ – મહેનત. ૦કષ્ટી વિ૦ કાયકષ્ટ કરનારું. ૦સ્થ વિ૦ [સં.] એ નામની જ્ઞાતિનું; કાયચ (૨) પું૦ એ જ્ઞાતિનો પુરુષ. ૦ચિકિત્સા સ્ત્રી૦ શરીરની ચિકિત્સા – વૈદકીય તપાસ અને સારવાર. ૦દંડ પું૦ દેહદમન. ૦રોગ પું૦ શારીરિક રોગ

કાયચ વિ૦ (૨) પું૦ + કાયસ્થ (જુઓ ‘કાય’માં)

કાય(–ર)ટું ન૦ [सं. करट दे. करट्ट] મરનારના અગિયારમાને દિવસે કરવામાં આવતી ક્રિયા કે જમણ. [**–કરવું** = અગિયારમું કરવું. **–બાળવું** = અગિયારમું જમાડવું. **–સરાવવું** કાયટાની ક્રિયા કરવી.] **–ટિયો** પું૦ કાયટું કરાવનાર બ્રાહ્મણ

કાયદે આઝમ પું૦ જુઓ કાઇદે-આઝમ

કાયદો પું૦ [अ.] નિયમ; ધારો (૨) સરકારી કાનૂન (૩) ઘોડાના ચોકડા સાથે સંબંધ રાખતી દોરી, જે તેની ડોકની હાંસડીના આંકડામાં ભેરવાય છે. [**–ઉતારવો, –ચડાવવો** = લગામ કાઢવી ઘાલવી. **–ચલાવવો** = કાયદાનો અમલ કરવો (૨) આપખુદી ચલાવવી. **કાયદામાં લેવું, સપડાવવું** = ગુના કે તહોમતસર પકડવું; કાયદાના સકંજામાં લેવું.] **–દાપાલક** વિ૦ કાયદા પાળનારું; કાયદા અનુસાર વર્તન રાખનારું. **–દાબાજ** વિ૦ કાયદાની ઝીણવટ જાણનાર; કાયદાની આવડવાળું. **–દાભંગ** પું૦ કાયદો તોડવો તે. **–દાશાસ્ત્રી** પું૦ કાયદાનો જાણકાર; ધારાશાસ્ત્રી. **–દા(–દે)સર** અ૦ કાયદા મુજબ

કાયનાત સ્ત્રી૦ [अ.] પૂંજી; વિસાત

કાયપત્રી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કાયફળ ન૦ [हिं. म.; सं. कट्फल, प्रा. कप्फल ?] એક ઔષધિ-ફળ. **–ળી** સ્ત્રી૦ કાયફળનું ઝાડ

કાયમ વિ૦ [अ.] સ્થિર; ટકે એવું (૨) હમેશ માટેનું; સ્થાયી; કામચલાઉથી ઊલટું (જેમ કે નોકરી) (૨) મંજૂર; બહાલ. [**–રાખવું** = મંજૂર રાખવું (૨) જેમનું તેમ રહેવા દેવું.] **૦ખરડો** પું૦ ખેતર તથા ખાતેદારને લગતી કાયમની વિગતવાળું તલાટીનું દફતર. **૦દાયમ, –મી** વિ૦ હમેશ માટેનું; સ્થાયી; નિત્ય

કાયર વિ૦ [सं. कातर, प्रा.] નાહિંમત; ડરકણ; બાયલું

કાયર(–રું) (કા') વિ૦ [अ. काहिल = सुस्त] કામથી કંટાળી જાય એવું; આળસુ (૨) થાકી – કંટાળી ગયેલું. (૩) [सं. कातर, प्रा. काहल] નાહિંમતવાન; ડરકણ; બાયલું. [**–કરવું** = કંટાળો આપવો; પજવીને હેરાન કરવું. **–થવું** = કંટાળવું; હેરાન થવું; ત્રાસવું.]

કાયલી (કા') વિ૦ [अ. काहिल] કાહલી; માંદું; માંદલું (૨) મંદવાડથી કાયર બનેલું

કાયા સ્ત્રી૦ [सं. कायः] શરીર. [**–કસવી** = શરીરનું પૂરું બળ વાપરવું (૨) કસરતથી ખડતલ બનાવવું. **–વણસવી** = શરીર ઘટવું કે બગડવું; રોગ થવો. **–દેખાડવી, –ઉઘાડી કરવી, –ઢાંકવી** ઇ૦ ક્રિ૦જોડે કાયા = કાયાનો ગુપ્ત કે વિવેકથી ન દેખાડાય એવો ભાગ, એમ અર્થ થાય છે. **–પડવી** = દેહ જવો; મરવું.] **૦કલ્પ** પું૦ વૃદ્ધ કે અશક્ત શરીરને નવું તાજું કરવાનો એક ઔષધ ને ચિકિત્સાનો વિધિ. **૦કષ્ટ** ન૦, **૦કષ્ટિ** સ્ત્રી૦ તપ; વ્રતાદિ અર્થે શરીરને કષ્ટ આપવું તે (૨) દુઃખ; પીડા. **૦પલટો** પું૦ શરીરની ફેરબદલી; નવો અવતાર લેવો તે (૨) બાહ્ય દેખાવની – વેશની ફેરબદલી

કાયાફૂટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કાયિક વિ૦ [सं.] કાયા-શરીરને લગતું; શારીરિક

કાયો પું૦ એક જાતની પીળી માટી (કા.)

કાર પું૦ [सं.] ક્રિયા; કાર્ય (૨) નિશ્ચય (૩) યત્ન (૪) સંબંધ; વ્યવહાર, (૫) વક્કર; શાખ (૬) ગજું (૭) ફેરફાર. [**–જવો** = આબરૂ – વક્કર જવાં. **–પડવો** = ભાર-શેહ પડવાં. **–પહોંચવો** = શેહ પહોંચવી.] **૦ક** વિ૦ કરનારું – કરાવનારું (સમાસને છેડે). ઉદા૦ 'સુખકારક' (૨) ન૦ (વ્યા.) વાકયમાં નામ અને ક્રિયાપદ અથવા એની સાથે વિભક્તિનો સંબંધ ધરાવતા શબ્દો વચ્ચેનો સંબંધ (૩) પદવિન્યાસ. **૦કવિભક્તિ** સ્ત્રી૦ છઠ્ઠી સિવાયની કોઈ પણ વિભક્તિ

-કાર પું૦ [सं.] એક અનુગ. નામને અંતે 'કરનાર' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ 'ચિત્રકાર' (૨) વર્ણને અંતે 'તે વર્ણ કે તેનો ઉચ્ચાર' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ 'ટકાર' (૩) રવાનુકારી શબ્દ અંતે 'તે રવ' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ફૂત્કાર; હુંકાર; આવકાર

કાર પું૦ [फा.] કાર્ય; કામ (૨) કામકાજ; ધંધો. **૦કર્દગી, ૦કિર્દી** સ્ત્રી૦ [फा.] કારભાર દરમિયાનનો સમય (૨) અમલ દરમિયાનમાં કરેલું કામ-કાજ; વહીવટ. **૦કુન** પું૦ [फा.] ગુમાસ્તો; મહેતો. **૦કુની** સ્ત્રી૦ કારકુનનું કામ. **૦ખાનદાર** પું૦ કારખાનાનો માલિક. **૦ખાનદારી** સ્ત્રી૦ કારખાનાદારપણું. **૦ખાનું** ન૦ [फा.] જ્યાં હુન્નરઉદ્યોગનું કામ થતું હોય તે મકાન (૨) કોઈ પણ મોટા કામકાજનું

ખાતું. **૦ચ(-ચો)બી** સ્ત્રી૦ [फा.] લાકડા ઉપરનું કોતરકામ (૨) એક જાતનું જરૂરી ભરતકામ. **૦સાજ** પું૦ [फा.] કામકાજની વ્યવસ્થા કરનારો. **૦સાજી** સ્ત્રી૦ કારસાજપણું (૨) કામ સુધારવા માટે મૂકેલો અવેજ; અનામત ફંડ. **૦સ્તાન** ન૦ [फा.] પ્રપંચ; લુચ્ચાઈનું કામ (૨) તોફાન; મસ્તી. **૦સ્તાની** વિ૦ કારસ્તાન કરનારું કરાવનારું. **-રોબાર** પું૦ [फा.] કારભાર. **-રોબારમંડળી** સ્ત્રી૦ કાર્યવાહક સભા. **-રોબારી** વિ૦ કારોબારનું, -ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ કારોબારી સમિતિ [પ્રાયઃ)

કાર સ્ત્રી૦ [इं.] મોટરગાડી (ખાનગી માલકીની

કારખત સ્ત્રી૦. તસ્દી (કા.)

કારખાનીસ પું૦ [फा. કારખાનું + नवीस] કારખાનાનો-કામકાજના ખાતાનો વડો (૨) એક મરાઠી અટક

કારગત સ્ત્રી૦ શક્તિ; કૌવત (૨) વગ; ચલણ (૩) કામ; અર્થ (૪) કામમાં આવવાપણું. [**-ચાલવી, -પહોંચવી** = અસર-વગ પહોંચવી.]

કારજ ન૦ [सं. कार्य] કામ; કાર્ય (૨) વિવાહ કે મૃત્યુ સંબંધી (ખર્ચનો) પ્રસંગ-વરો. [**-કરવું, -થવું** = તે પ્રસંગનું ખર્ચ વગેરે કરવું કે થવું; તેનો વિધિ ઇ૦ કરવાં.] **૦કારી** વિ૦ સેવાભાવી; પરોપકારી

કારટું ન૦, **-ટિયો** પું૦ જુઓ 'કાયટું', -ટિયો'

કારટૂન ન૦ [इं.] મજાક કે ઠેકડી યા કટાક્ષ ઇ૦ કરવા માટે દોરાતું-નર્મસૂચક ચિત્ર; ઠઠ્ઠાચિત્ર; નર્મચિત્ર

કારડિયો પું૦ એ જાતનો એક રજપૂત

કારડો પું૦ + ક્યારડો (૨) જુઓ 'કરવડો'

કારણ ન૦ [सं.] કાર્યની ઉત્પત્તિ કે પ્રવૃત્તિનું મૂળ-બીજ; સબબ (૨) હેતુ; ઉદ્દેશ (૩) જરૂર; ગરજ (૪) ભૂત, પ્રેત, મૂઠ ઇત્યાદિથી જે વ્યથા થાય તે (૫) અ૦ કારણ કે. **૦કે** અ૦ એટલા વાસ્તે કે; સબબ કે; કેમ કે. **૦અવતાર** પું૦ અમુક નિશ્ચિત કાર્ય કરવાને સારુ ઈશ્વર જે અવતાર લે છે તે. **૦દેહ, ૦શરીર** પું૦; ન૦ સ્થૂલ-સૂક્ષ્મ શરીરના મૂળ કારણરૂપ (અવિદ્યા શક્તિરૂપ) દેહ (વેદાંત) (૨) લિંગદેહ. **૦ભૂત** વિ૦ કારણ-સાધનરૂપ બનેલું. **૦રૂપ** વિ૦ કારણભૂત. (૨) ન૦ બધાં રૂપોના મૂળબીજરૂપ શ્રેષ્ઠ રૂપ. **૦માલા** સ્ત્રી૦ એક અર્થાલંકાર (કા.શા.). **૦વશાત્** અ૦ કારણને લીધે. **૦વાદ** પું૦ કારણ વિના કાર્ય ન જ હોઈ શકે એવો વાદ-મત (૨) ફરિયાદ (૩) અપીલ. **૦વાદી** વિ૦ કારણવાદમાં માનનારું (૨) પું૦ ફરિયાદી. **૦સર** અ૦ -ના કારણથી; ને લીધે. **-ણોત્તર** પું૦ન૦ કારણ દર્શાવતો ઉત્તર (૨) પ્રતિવાદીનો રદિયો

કારણી વિ૦સ્ત્રી૦ [सं. कारिणी] યોજનારી; કરનારી

કારતક પું૦ [सं. कार्तिक] વિક્રમ સંવતનો પહેલો મહિનો. **-કી** વિ૦ એનું, એને લગતું

કારતૂસ સ્ત્રી૦ [पो.] બંદૂક ઇ૦માં ભરી ફોડવાની ટોટી જેવી બનાવટ

કારદાન ન૦ [फा. कारदान = હુનરમંદ; તદબીરવાળો ઉપરથી] + તદબીર; યુક્તિ (૨) કળા; યોજના

કારભાર પું૦ [फा. कारोबार; सं. कार्यभार] કારોબાર; વ્યવસ્થાનું કામ (૨) એકાદા મોટા કામનો વ્યવસાય. **૦ણ** સ્ત્રી૦ કારભાર કરનારી સ્ત્રી (૨) કારભારીની સ્ત્રી. **-રી** પું૦ કારભાર કરનારો; વ્યવસ્થાપક; પ્રધાન. **-રું** ન૦ કારભારીનું કામ; પ્રધાનવટું

કારમું વિ૦ ભયંકર (૨) [सं. कार्मिक; दे. कारिम] કૂટ સ્વરૂપવાળું; અદ્ભુત (૩) દૈવી; સુંદર

કારમોક અ૦ એકદમ; ઓચિંતું (કા)

કારવ પું૦ [सं.] કાગડો. **-વી** સ્ત્રી૦ કાગડી

કારવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कारय्, प्रा. कारव] બીજા ક્રિ૦ સાથે વપરાતાં તેમાં ઇત્યાદિનો ભાવ ઉમેરે છે. ઉદા૦ જોઈકારવીને, કરીકારવીને

કારવહેવાર પું૦ [કાર (કાર્ય) + વહેવાર (વ્યવહાર)] કામકાજ અને રીતભાત; સામાજિક વહીવટ અને વ્યવહાર

કારવા પું૦ આબરૂ; પ્રતિષ્ઠા (૨) જુઓ 'કવા'

કારવી સ્ત્રી૦ જુઓ 'કારવ'માં (૨) [सं. कारवी = અજમો, સુવા, કાળું જીરું, હિંગના ઝાડની છાલ પરથી?] અશ્વગંધા (૩) મેથી (૪) કારેલી

કારવો પું૦ [हिं. काहरवा, म. कारवा] એક તરેહનો નાચ – કેરબો (૨) કેરબા વખતે ગાવાનો રાગ (૩) ['કાર' પરથી ?] અવસર; તક

કારસાજ પું૦, **–જી** સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાર[फा.]'માં

કારસિયો પું૦ હીંચકાની સાંકળ કે સળિયો ભરવવાનો આંકડો; કડું

કારસી સ્ત્રી૦ મોટો કાંટો; કંપાણ [મનસૂબો

કારસો પું૦ યુક્તિ; હિકમત (૨) બેત; પ્રબંધ (૩)

કારસ્તાન ન૦, **–ની** વિ૦ જુઓ 'કાર[फा.]'માં

કારંજ, –જો પું૦ [म. कारंजे] ફુવારો (૨) ફુવારાવાળો બાગ

કારંડવ ન૦ [सं.] એક જળચર પક્ષી – બતક

કારંડવ્યૂહ પું૦ [सं.] (સં.) એક બૌદ્ધ સાધુ કે શાસ્ત્ર

કારાખડિયો પું૦ [सं. कालाक्षर પરથી] અશુભ ખબર – કાળોતરી લાવનારો માણસ

કારાગાર ન૦ [सं.] કેદખાનું. **૦વાસ** પું૦ કારાગારમાં રહેવું તે [કારાગારવાસ

કારાગૃહ ન૦ [सं.] કારાગાર. **૦વાસ** પું૦

કારાપારો પું૦ ચૂંથાચૂંથ (૨) વંકાઈને કોઈનું ભૂંડું બોલવું તે; જાણીજોઈને દોષ કાઢવા તે; કારીપેરી

કારાવાસ પું૦ [सं.] જુઓ 'કારાગારવાસ'

કારિકા સ્ત્રી૦ [सं.] શ્લોકબદ્ધ વ્યાખ્યા કે વિવરણ (૨) નટી

કારિકા સ્ત્રી૦ ભોંયરીંગણી (૨) ઊંટડી; સાંઢણી

-કારી વિ૦ [सं.] 'કરનાર, કરે એવું' એ અર્થમાં સમાસને અંતે. ઉદા૦ સુખકારી. **–રિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કારી

કારી વિ૦ [सं. कार = ખૂન, કતલ ?] કારમું; દારુણ (૨) ઘાતક; મારક (૩) સ્ત્રી૦ [?] યુક્તિ; તદબીર

કારીગર પું૦[फा.] હાથની કારીગરીમાં પ્રવીણ માણસ (૨) યંત્રાદિ ચલાવી જાણનાર (૩) કોઈ પણ કળામાં કુશળ – હોશિયાર માણસ; ઉસ્તાદ

કારીગ(–ગી)રી સ્ત્રી૦[फा.] કારીગરનું કલાત્મક કામ; રચના (૨) કળાકૌશલ્ય; ચતુરાઈ; ઉસ્તાદી

કારીપા(–પે)રી સ્ત્રી૦ [કારી(યુક્તિ) ઉપરથી?] દ્વિઅર્થી બોલી; દ્વૈધીભાવ; કહેવું કંઈક ને કરવું કંઈક એવી વર્તણૂક (૨) જ્યાં એક જવાબ જોઈએ ત્યાં બે જવાબ આપવા તે (૩) જાણી જોઈને દોષ કાઢવો તે; કારાપારા

કારુ વિ૦ [सं.] કરનારું; બનાવનારું (૨) પું૦ કારીગર – શિલ્પી (૩) એ કામ કરનારી એક જાત

કારુણિક વિ૦[सं.] કરુણાવાળું (૨) કરુણાજનક. **૦તા** સ્ત્રી૦

કારુણ્ય ન૦ [सं.] કારુણિકતા; કરુણા

કારૂન પું૦[अ.](સં.) એક પ્રખ્યાત કંજૂસ ધનિક

કારેલી સ્ત્રી૦ [सं. कारवेल्ल, दे. कारिल्ली] કારેલાંનો વેલો. **–લું** ન૦ [જુઓ 'કારેલી'; दे. कारेल्लय] શાક તરીકે વપરાતું એક કડવું ફળ

-કારો પું૦ [सं. कार] જુઓ '-કાર'. ઉદા૦ જકારો, દેકારો, તુંકારો; હુંકારો

કારોતર પું૦[सं.] દારૂ ગાળવાની વાંસની ચીપોની ચાળણી (૨) દારૂનું ફીણ (૩) કૂવો

કારોબાર [फा.], **૦મંડળી, –રી** જુઓ 'કાર[फा.]'માં

કાર્ડ ન૦[इं.] ટપાલનું પત્તું (૨) પોતાના નામનું પત્તું

કાર્ડિનલ પું૦ [इं.] ખ્રિસ્તીધર્મમાં એક ઊંચી પદવી ધરાવતો પાદરી કે ધર્મગુરુ

કાર્તવીર્ય પું૦ [सं.] (સં.) કૃતવીર્યનો પુત્ર; સહસ્રાર્જુન

કાર્તાંતિક પું૦ [सं.] જોશી

કાર્તિક પું૦, **–કી** વિ૦[सं.] જુઓ કારતક, –કી

કાર્તિકેય પું૦ [सं.] (સં.) મહાદેવનો પુત્ર

કાર્પટ ન૦[सं.] જૂનો કાપલો; જીર્ણ વસ્ત્ર. **–ટિક** પું૦ કાપડી; સંન્યાસી; ચીંથરેહાલ યાત્રી; બાવો

કાર્પણ્ય ન૦ [सं.] કૃપણતા; દૈન્ય

કાર્બન પું૦ [इं.] એક રસાયણી તત્ત્વ (૨) જુઓ 'કાર્બન-પેપર'. **૦પેપર** પું૦ [इं.] નકલ કરવા માટે વપરાતો શાહીવાળો ખાસ બનાવાતો કાગળ. [**–મૂકવો** = નકલ કરવા માટે બે કોરા કાગળ વચ્ચે કાર્બન ગોઠવવો.]

કાર્બોનિક વિ૦[इं.] કાર્બનનું; તે સંબંધી – મિશ્રિત. **૦ઍસિડ ગૅસ** પું૦ [इं.] પ્રાણીમાંથી બહાર નીકળતો કાર્બોનિક વાયુ

કાર્બોલિક સાબુ પું૦ [इं. कार्बोलिक + સાબુ] નાહવાનો એક જંતુવિનાશક સાબુ

કાર્મુક ન૦ [सं.] ધનુષ્ય (૨) વાંસ (૩) ધનરાશિ

કાર્ય ન૦[સં.] કરવાનું હોય તે; કામકાજ (૨) પ્રયોજન; હેતુ(૩)કુંડળીમાંનું દશમું સ્થાન(૪) કારજ(૫)પાંચ અર્થપ્રકૃતિમાંની છેલ્લી(બીજ, બિંદુ, પતાકા, પ્રકાશ ને કાર્ય). **૦કર, ૦કારી** વિ૦ કામકાજ કરનારું – કરે એવું (૨) અસરકારક. **૦કર્તા(–ર્ત્તા)** પું૦ કામ કરનારો; સંચાલક. **૦કારણભાવ** પું૦ કાર્ય અને કારણ વચ્ચેનો સંબંધ. **૦કુશલ(–ળ)** વિ૦ કાર્યનિપુણ. **૦(–ર્યાનુ)ક્રમ** પું૦ કરવાનાં કાર્યોનો અનુક્રમ – નિયતક્રમ. **૦ક્ષમ** વિ૦ કામમાં ધીરજ રાખે એવું (૨) કાય કરી શકે એવું; પાવરધું. **૦ક્ષમતા** સ્ત્રી૦. **૦ક્ષેત્ર** ન૦ કામકાજનું ક્ષેત્ર. **૦ગ્રાહક, ૦ગ્રાહી** વિ૦ કામગરું. **૦ગ્રાહકતા** સ્ત્રી૦. **૦ગ્રાહિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦કામગરી. **૦દક્ષ** વિ૦ કાર્યનિપુણ. **૦દક્ષતા** સ્ત્રી૦. **૦નિપુણ** વિ૦ કાર્યો કરવામાં હોશિયાર – પાવરધું; કામની આવડવાળું. **૦નિપુણતા** સ્ત્રી૦. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ કાર્ય – કામ કરવાની પદ્ધતિ. **૦પ્રકાશ** પું૦ કથા, નાટ્ય વગેરેમાં કાર્યનું આગળ વધવું તે. **૦પ્રદેશ** પું૦ કાર્યક્ષેત્ર. **૦પ્રયોજન** ન૦ કાર્ય કે પ્રયોજન; મતલબ (૨) લગ્ન વગેરેનું કામ; રૂડો અવસર. **૦પ્રવણ** વિ૦ કાર્યમાં લાગેલું. **૦પ્રવીણ** વિ૦ કાર્યનિપુણ. **૦વાહક** વિ૦ કારોબાર કરનારું (૨) પું૦ કારભારી. **૦વાહકસભા** સ્ત્રી૦ કાર્યવાહકોનું મંડળ. **૦વાહી** સ્ત્રી૦ કાર્ય ચલાવવાની રીત; 'પ્રોસીજર' (૨) કાર્યક્રમ. **૦વ્યવસ્થિતિ** સ્ત્રી૦ કાર્યો કરવામાં વ્યવસ્થિતતા. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ કાર્ય કરવાની શક્તિ. **૦સરણિ(–ણી)** સ્ત્રી૦ કાર્ય કરવાની સરણી – પદ્ધતિ. **૦સંજ્ઞા** સ્ત્રી૦ કોઈ બે ભાવની વચ્ચે અમુક સંબંધ, કાર્ય વગેરે બતાવવા નક્કી કરેલી સંજ્ઞાઓ (ન્યા.). **૦સાધક** વિ૦ કાર્ય સાધે – પાર પાડે એવું. **૦સાધકસંખ્યા** સ્ત્રી૦ મંડળનું કાર્ય કરવાને જરૂરી(સભ્યોની)નાનામાં નાની સંખ્યા; 'કોરમ'. **૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ કાર્યની સિદ્ધિ; કામ પાર પાડવું તે. **૦સૂચિ(–ચી)** સ્ત્રી૦ કામની યાદી. **૦સ્થાન** ન૦ કાર્ય કરવાની જગા; કાર્યાલય. (૨) કારસ્તાન. **–ર્યાનુક્રમ** પું૦ [+અનુક્રમ] કાર્યક્રમ. **–ર્યાર્થી** વિ૦ [+અર્થી] કાંઈ કામ સારુ આવેલું; કામ કરવા કે કરાવવા ઇચ્છતું. **–ર્યાલય** ન૦ [+આલય] કામ કરવાની જગા; 'ઑફિસ'. **–ર્યાવલિ(–લી)** સ્ત્રી૦ કામની યાદી; કરવાનાં કાર્યો તે

કાલ (લ,) સ્ત્રી૦ [सं. कल्य; कल्लि; प्रा. कल्ल] ચાલતા દિવસની આગળ કે પાછળનો દિવસ (૨) અ૦ ગઈ કાલે અથવા આવતી કાલે (૩) [લા.] હમણાં; થોડા દિવસ ઉપર કે પછી. [**–ઊઠીને**=ભવિષ્યમાં;આગળ જતાં. **–ઉપર રાખવું**=મુલતવી રાખવું; ઢીલ કરવી.] **–લે** (લે,) અ૦ [सं. कल्लि; कल्ये; प्रा. कल्लिं] જુઓ કાલ અ૦

કાલ [સં.], **–ળ** પું૦ સમય;વખત (૨) સમયનું માપ;વેળા (૩)મોત;નાશ (૪)મોસમ; ઋતુ (૫) જ્યાં ઠોકો ન આવે એવું માત્રાનું સ્થાન(સંગીત). **૦કા** સ્ત્રી૦(સં.)કાળકા. **૦કૂટ** ન૦ હલાહલ ઝેર (૨)અફીણ(૩) સમુદ્રમંથનને અંતે નીકળેલું અને શિવે પીધેલું તે હલાહલ. **૦(–લાનુ)ક્રમ** પું૦ વખતનું જવું – વહેવું તે(૨)કાળગણનાની ક્રમિકતા. **૦(–લાનુ)ક્રમદોષ** પું૦ કાળની ક્રમગણનામાં કે સમજમાં દોષ;'ઍનેક્રોનિઝમ'. **૦ક્રમણ** ન૦ વખતનું જવું તે (૨) વખત કાઢવો – આળસમાં વિતાવવો તે. **૦ક્ષેપ** પું૦, **૦ક્ષેપણ, ૦ખેપન** ન૦ વખત ગુમાવવો તે; ઢીલ – વિલંબ કરવો તે. **૦ખંડ** પું૦ પિત્ત પેદા કરનારો અને શિરાઓનું મેલું લોહી શુદ્ધ કરનારો એક મોટો માંસલ અવયવ; યકૃત. **૦ખેપન** ન૦ જુઓ કાલક્ષેપણ. **૦ગ્રસ્ત** વિ૦ કાળનો ગ્રાસ થઈ ગયેલું; જૂનું થયેલું;'ઑબ્સોલીટ'. **૦(–ળ)ચક્ર** ન૦ કાળનું ચક્ર – પૈડું (૨) [લા.]ભાગ્યનું ચક્ર; જિંદગીના વારાફેરા(૩)મોટી આફત. **૦(–ળ)ચિહ્ન** ન૦ મોતની – વિનાશની નિશાની. **૦જ્ઞ** વિ૦ કાલને – સમયની યોગ્યાયોગ્યતાને જાણનારું (૨) પું૦ જોશી. **૦(–ળ)જ્વર** પું૦ કાળરૂપ જ્વર;મોત નિપજાવે એવો તાવ. **૦ત્રય** ન૦ ત્રણે કાળનો – ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનનો સમૂહ. **૦દોષ** પું૦ સમયનો દોષ(૨)કાળવ્યુત્ક્રમ. **૦ધર્મ** પું૦

સમયને યોગ્ય એવો ધર્મ;કર્તવ્ય કર્મનો માર્ગ (૨) સમયનો ધર્મ – ગુણ – નિયમ (૩) મોત; યમ. **૦નિદ્રા** સ્ત્રી૦ મોતની નિદ્રા. **૦નિર્ણય** પું૦ સમયનો નિર્ણય કરવો તે. **૦નેમિ** પું૦ (સં.)એક રાક્ષસ;રાવણનો મામો (૨)હિરણ્યકશિપુનો પુત્ર. **૦પાશ** પું૦ યમનો ફાંસો. **૦(-ળ)પુરુષ** પું૦(સં.)યમરાજા.**૦(-ળ)બલ(-ળ)**ન૦ સમયનું બળ. **૦બંધ** પું૦ કાળપાશ. **૦માન** ન૦ સમયનું માપ (૨) સમય-સંજોગોની યોગ્યાયોગ્યતાની ગણતરી (૩) ઋતુનું – વાતાવરણનું આકલન કરવું તે. **૦માપક** વિ૦ સમયને માપે એવું (૨) ન૦ કાળમાપક યંત્ર. **૦(-ળ)યવન** પું૦ (સં.) દાનવોનો એક રાજા.**૦(-ળ)રાત્રિ(-ત્રી)**સ્ત્રી૦ ઘોર અંધારી રાત (૨) કાળરૂપી રાત્રી; જગતના નાશની રાત્રી; બ્રહ્માની રાત (૩) કાળીના જન્મની રાત્રી (૪) ૭૭ વર્ષે આવતી આસો સુદ આઠમ કે શ્રાવણ વદ આઠમની રાત (૫) યમરાજાની બહેન. **૦વિપર્યાસ** પું૦ કાલક્રમદોષ. **૦વિવર્ત** પું૦ કાલનું ફરવું – બદલાવું તે;વારોફેરો. **૦વ્યુત્ક્રમ** પું૦ કાલક્રમદોષ. **૦સિદ્ધ** વિ૦ કાળની કસોટીએ ઊતરેલું. **-લાગરુ** પું૦;ન૦ (+ અગરુ) કાળું અગરુ. **-લાગ્નિ** પું૦ [+ અગ્નિ]કાલરૂપી અગ્નિ; પ્રલયાગ્નિ. **-લાતિક્રમદોષ** પું૦ [+ અતિક્રમદોષ]કાલક્રમદોષ.**-લાતીત** વિ૦[+અતીત] કાલથી અતીત – પર (૨)વીતી ગયેલું(૩)જૂનું થઈ ગયેલું. **-લાનુક્રમ** પું૦ [+ અનુક્રમ] કાલક્રમ. **-લાવધિ** પું૦ [+ અવધિ] કાલની અવધિ; નક્કી કરેલો સમય. **-લાષ્ટમી** સ્ત્રી૦ [+અષ્ટમી] કાર્તક વદ ૮. **-લાંતરે** અ૦ [+ અંતરે] કાળાંતરે

કાલકલાઈ સ્ત્રી૦ બચપણ; નાનપણ

કાલચૂરી ન૦ એક પક્ષી

કાલપણ ન૦ કાલાપણું; કાલા થવું તે

કાલબૂત ન૦ [फ़ा. कालबुद] જોડાની અંદર ઠોકવાનો લાકડાનો પગનો ઘાટ(૨)ઘાટ; બીબું (૩) પાયો; ઓઠું (કજિયાનું)

કાલરી સ્ત્રી૦ ઘાસની ચોખંડી ચાકી – ગંજી

કાલવવું સ૦ક્રિ૦ [दे. कल्लविअ; म. कालवणें] પ્રવાહી સાથે મેળવી ઘૂંટવું

કાલાગ્નિ, કાલાતિક્રમ,કાલાનુક્રમ, [સં.]જુઓ ['કાલ' [સં.]માં

કાલાપણું ન૦ [કાલું] જુઓ કાલપણ

કાલાવધિ [સં.] જુઓ કાલ [સં.]માં

કાલાવાલા પું૦બ૦વ૦ કરગરવું તે; આજીજી

કાલાં(-ળાં)તરે અ૦ [સં.] જુઓ 'કાલ'માં

કાલિક વિ૦ [સં.] કાલ – સમયને મળતું

કાલિકા સ્ત્રી૦ [સં.] (કાળાં)વાદળાંનો સમૂહ(૨) [સં.] ચંડિકા; કાલી. **૦છંદ** પું૦ એક છંદ

કાલિ(-ળિ)દાસ પું૦ [સં.] (સં.) સંસ્કૃત ભાષાનો પ્રખ્યાત કવિ

કાલિમા સ્ત્રી૦ [સં.]કાળપ (૨)અંધારું(૩)કલંક [(૪) છાયા

કાલિય પું૦ [સં.] શ્રીકૃષ્ણે નાથેલો કાળિનાગ

કાલિં(-લીં)ગડું ન૦ [सं. कालिंग ઉપરથી] કલિંગડ; તડબૂચ (૨) ભૂરા-કોળું (?)

કાલિં(-લીં)ગડો પું૦ [सं. कालिंग] એક રાગ

કાલિંગી સ્ત્રી૦ [સં.] એક જાતની કાકડી (૨) કલિંગ દેશની સ્ત્રી

કાલિંદી સ્ત્રી૦[સં.]યમુના નદી(૨)કૃષ્ણની એક [પટરાણી

કાલી સ્ત્રી૦[સં.] (સં.) કાળી; કાળકા

-કાલીન વિ૦ [સં.] (અમુક) સમય સંબંધી (સમાસમાં) ઉદા૦ તત્કાલીન

કાલીપાટ પું૦ એક વેલો

કાલીયક ન૦ [સં.] કાલાગરુનું લાકડું (૨) એક જાતની હળદર (૩) પીળું ચંદન (૪) કાલાગરુ (૫) કેસર

કાલુ પું૦; સ્ત્રી૦ દરિયાઈ ખડક (૨)કાલુમાછલી. **૦માછલી** સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી; મોતી બનાવનારી માછલી

કાલું વિ૦બાળકની વાણી જેવું,ભાંગ્યું તૂટ્યું અને મધુરું (૨) તોતળું (૩) બાલિશ; અણસમજુ (૪) [सं. कल्क] કપાસનું જીંડવું. **-લાં** ન૦ બ૦વ૦ કાલપણ. [**-કાઢવાં** = કાલપણ કરવું]

કાલાંબોબડાં ન૦બ૦વ૦ કાલી ને બોબડી – ભાંગીતૂટી વાણી

કાલે (લે,)અ૦ જુઓ 'કાલ' અ૦

કાલેરો પું૦ એક રાગ; કાલિંગડો

કાલોર સ્ત્રી૦ ઘાસની ગંજી

કાલ્પનિક વિ૦ [सं.] કલ્પનાથી ઉત્પન્ન થયેલું; સાચું નહિ એવું; કલ્પેલું

કાવ પું૦ [म. ?] યુક્તિ; કાવો ? [**–કાઢી લેવો**= યુક્તિથી (કાવાદાવાથી ?) કામ સાધી લેવું]

કાવડ(–ડી) સ્ત્રી૦ [दे.] ખાંધે બોજો ઉપાડવાને બનાવેલી તુલા

કાવડિયું ન૦ [सं. कपर्दिका, प्रा. कवड्डिया ઉપરથી ?] પૈસો

કાવડિયો પું૦ [दे. कावड्डिअ] કાવડ ઊંચકનારો

કાવડી સ્ત્રી૦ જુઓ કાવડ. **–ડું** ન૦ કાવડનું લાકડું

કાવડું વિ૦ [दे. काहल] ધૂર્ત; ઠગારું (કા.)

કાવતરું ન૦ ['કાવો' સરખાવો] છળ; પ્રપંચ; કારસ્તાન (૨) ગુપ્ત અને કપટપૂર્ણ યોજના. **–રાખોર, –રાબાજ** વિ૦ કાવતરું કરનારું.

કાવરાન ન૦ [સરખાવો म. काव(–वा)र= નૌકાકામમાં વપરાતી ફાચર] વધારે માલ ભરવાની વહાણની આંતરી ઉપર રાખવાનું પાટિયું

કાવરી(–લી) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાવલું'] કાચની બંગડી (સુ.)

કાવરું, ૦બાવરું વિ૦ [म. कावरा, ०बावरा; दे. कावल्लिअ = અસહિષ્ણુ ? प्रा. काहल = કાયર ?] બાવરું; બેબાકળું

કાવલી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાવલું'] કાવળી; બંગડી

કાવલું વિ૦ [सं. कोमल ? કે दे. क़ाहल ? म. कावल] ઘણું નાજુક અને શોભીતું, પણ તકલાદી

કાવશ ન૦ [सं. अवकाश] ખાલીપણું; શૂન્યતા

કાવસશા, કાવસિયો પું૦ પક્કો માણસ; ગઠિયો

કાવળ ન૦ [જુઓ 'કાવડું' વિ૦] કપટ; પ્રપંચ

કાવળી સ્ત્રી૦ પાણી, દૂધ ઇત્યાદિ પર તરતું પાતળું પડ (૨) જુઓ 'કાંવરી'

કાવાદાની સ્ત્રી૦ [કાવો + દાની; फा. कह्वहदानी] કાવો કરવાનું વાસણ; કીટલી

કાવાદાવા પું૦ બ૦ વ૦ [म.] છળપ્રપંચ; કપટબાજી

કાવું ન૦ છાપરા ઉપરની નળિયાંની ઓળ (૨) [સુ.] ખાટલાની પાટીનો આંટો (૩) અ૦ ક્રિ૦ [म. कावणें] કંટાળવું; કાયર થઈ જવું

કાવેરી પું૦ [सं.] એક રાગ (૨) દક્ષિણ હિંદની એક નદી

કાવો પું૦ [फा. कह्वह्] સુંદદાણાનો ઉકાળો (૨) ઉકાળો; કાઢો

કાવો પું૦ [हिं.; म.] ઘોડાને ગોળ ચક્કર ફેરવવો તે (૨) [म.; फा. कावह ?] છળ; પ્રપંચ

કાવ્ય ન૦ [सं.] કવિતામાં જે કલાત્મક રસનું તત્ત્વ હોય છે તે (૨) રસાત્મક વાક્ય કે પદબંધ (૩) પદ્ય; કવિતા. **૦કલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ કાવ્યની કળા. **૦કાર** પું૦ કવિતા કરનાર; કવિ. **૦મય** વિ૦ કાવ્યથી ઓતપ્રોત થયેલું. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ કાવ્યશાસ્ત્ર (૨) કાવ્યની શાસ્ત્રીય રસચર્ચા. **૦રચના** સ્ત્રી૦ કાવ્યની રચના. **૦રસ** પું૦ કાવ્યથી અનુભવાતો રસ. **૦રસિક** વિ૦ કાવ્યમાં જેને રસ છે એવું. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ કાવ્યની શક્તિ (૨) કાવ્ય કરવાની આવડત – વિદ્યા. **૦શાસ્ત્ર** કાવ્ય – કવિતાનું શાસ્ત્ર. **–વ્યાનંદ** પું૦ કાવ્યનો આનંદ

કાશ(–સ) પું૦; ન૦ [सं.] એક ઘાસ (૨) ન૦ એનું ફૂલ (૩) પું૦ [सं. कास] ખાંસી; ઉધરસ

કાશ(–સ) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'કાસળ'] આડખીલી [**–કાઢવી, –જવી**] (૨) [જુઓ ક્યાસ] ચીકણાશ, ચોળાચોળ (ચ.) (**–કરવી.**)

કાશંડી(–દી, –દ્રી) સ્ત્રી૦ (કાશીની બનાવટનો) મોટા પેટનો પડઘીવાળો લોટો

કાશિયા ન૦ એક પક્ષી

કાશી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પ્રસિદ્ધ જાત્રાનું સ્થળ; વારાણસી. [**કાશીએ સંઘ પહોંચવો** = ફતેહમંદીથી પાર પડવું; સફળ થવું. **કાશીનું કરવત** = નવા જન્મમાં ઇચ્છિત ફળ મેળવવા કાશીમાં જઈ કરવતથી શરીર વહેરાવવું તે. **–નું મરણ** = પવિત્ર તીર્થમાં મૃત્યુ થવાથી સદ્‌ગતિ થવી તે; ઉત્તમ મરણ.]

કાશ્મીર સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતનું ઊનનું કપડું (૨) ન૦ કેસર (૩) સુખડ (૪) પું૦; ન૦ (સં.) હિંદુસ્તાનની છેક ઉત્તરમાં આવેલો એક દેશ. **–રી** વિ૦ કાશ્મીરનું; કાશ્મીર સંબંધી (૨) કાશ્મીરની ભાષા

કાશ્ય વિ૦ [सं.] કાશ ઘાસનું

કાશ્યપ પું૦ [सं.] (સં.) એક પ્રસિદ્ધ ઋષિ (૨) કણાદમુનિ. **–પી** સ્ત્રી૦ કશ્યપની કે કાશ્યપ કુળની સ્ત્રી (૨) પૃથ્વી

કાષાય વિ૦ [सं.] ભગવું (૨) ન૦ ભગવું વસ્ત્ર

કાષ્ઠ ન૦[સં.] લાકડું (૨) કાઠી; બળતણ. [**–ભક્ષ કરવો, –ભક્ષણ કરવું**=ચિતા સળગાવી બળી મરવું; સતી થવું.] **૦ક** સ્ત્રી૦ છોડવાઓનું નક્કર કાઠું બનાવનાર પદાર્થ (૨) અગરુનું લાકડું. **૦કીટ** પું૦ લાકડું કોરી ખાનાર કીડો. **૦કૂટ** પું૦ એક પક્ષી; લક્કડખોદ. **૦ઘંટા** સ્ત્રી૦ તોફાની પશુને ગળે બાંધવામાં આવતું લાકડું; ડેરો. **૦મય** વિ૦ તદ્દન લાકડાનું; લાકડાથી ભરપૂર (૨) લાકડા જેવું; સુકલકડી (૩)[લા.] અસર–લાગણી વગરનું (૪) મજબૂત; કઠણ. **૦મૌન** ન૦ લાકડાના જેવું મૌન. **૦વત્** વિ૦ (૨) અ૦ લાકડાના જેવું

કાષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં.] દિશા; પ્રદેશ (૨) હદ; સીમા (૩) એક નાનું કાલમાન

કાષ્ઠિક પું૦ [સં.] લાકડાં વહી જનારો; કઠિયારો

કાષ્ઠૌષધિ(–ધી) સ્ત્રી૦[સં.] વનસ્પતિની દવા

કાસ પું૦ [સં.] જુઓ 'કાશ'. **૦ડો** પું૦ કાશ ઘાસ. **૦કંદ** પું૦;ન૦ કાસ–ઠાંસાના રોગ પર વપરાતું એક કંદ–ઔષધિ

કાસટું ન૦ કાચટું

કાસદ પું૦ [अ. कासिद] સંદેશો–કાગળ લાવનાર લઈ જનાર આદમી; ખેપિયો. **–દિયું** ન૦ કાસદું (૨) વિ૦ એ કામ કરનાર (કબૂતર) **–દું** ન૦ કાસદનું કામ

કાસની સ્ત્રી૦ [फा.] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ

કાસવાસ પું૦ [सं. काम+श्वास] શ્વાસ; દમ

કાસળ ન૦ [सं. कश्मल (પાપ)?] આડખીલી; નડતર; પીડા. [**–કાઢવું**=નડતર કે પીડા દૂર કરવી (૨) વચ્ચેથી ખતમ કરવું. **–જવું**=પીડા કે બલા વચ્ચેથી ટળવી]

કાસાર પું૦; ન૦ [સં.] સરોવર; તળાવ

કાસિયું ન૦ [સં. कास] એક જાતનું ઘાસ

કાસીદોરિયો પું૦[કાશી+દોરિયો] એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ

કાસૂંદા સ્ત્રી૦, **–દ્રો** પું૦ એક વનસ્પતિ

કાહર પું૦ [दे. काह्वार] કહાર; કાવડિયો

કાહળ પું૦;ન૦ [सं. काहल]+રણશીંગું; તતૂડું (૨) ગાયનું શીંગડું (૩) [सं. काहला] મોટું ઢોલ (લશ્કરનું)

કાહિલી વિ૦ [अ. काहिल] આળસુ; કાયર (૨) આજારી; માંદું (૩) સ્ત્રી૦[फा.] આળસુપણું; કાયરતા (૪) મંદગી (૫) તનગરમી

કાહ્યું વિ૦ [फा. काहिल] ચિડાયેલું (૨) થાકેલું; કાયર (૩) આજારી; માંદું

કાળ પું૦ જુઓ 'કાલ' અર્થ ૧ થી ૪ (૫) દુકાળ (૬) ક્રોધ. [**–આવવો**=ક્રોધ ચડવો (૨) મોત આવવું. **–કરવો**=દેહત્યાગ કરવો; મરણ પામવું. **–કાઢવો**=વખત વિતાવવો (૨) દુકાળનો દોહ્યલો વખત ગાળવો. **–ખૂટવો**=આવી બનવું; મરણ પાસે આવવું. **–ચડવો**=ગુસ્સો આવવો. **–થવો**=મોત થવું. **–દેખવો**=યમદૂત જોવો કે યમદૂત જેવો માનવો. **–ધરવો**=ક્રોધે ભરાવું; ગુસ્સે થવું. **કાળમાંથી આવવું**=ભૂખે મરતા હોવું; ખાઉં ખાઉં કરવું; ખૂબ ભૂખ્યું હોવું.] **૦કરાળ** વિ૦ કાળ જેવું ભયંકર (૨) મૃત્યુ. **૦કૂટ** ન૦ કાલકૂટ. **૦ગળામણું** વિ૦ કાળ ગાળવામાં સાધનભૂત એવું. **૦ચક્ર** ન૦ કાલચક્ર. (**–ફરવું.**) **૦ચંદ્ર** પું૦ નુકસાનકારક–ઘાતક ગણાતી રાશિનો ચંદ્ર. **૦ચિહ્ન** ન૦ કાલચિહ્ન. **૦ચોઘડિયું** ન૦ નુકસાનકારક–ઘાતક ચોઘડિયું. **૦જીભું** વિ૦ કાળ જેવી નુકસાનકારક–ઘાતક જીભવાળું. **૦જૂનું** વિ૦ કાળ જેટલું અતિ જૂનું; પુરાણું. **૦જ્વર** પું૦ કાલજ્વર; જીવલેણ તાવ. **૦ઝાળ** વિ૦ કાળની ઝાળ જેવું. **૦ના કોદરા** પું૦બ૦વ૦ ઘણી જૂની બાબત. [**–કાઢવા**=નિંદા માટે જૂની વાતો ઉખેળવી. **–ખાધા હોવા**=બહુ જીવીને અનુભવથી રીઢા બનેલા હોવું.] **૦નું વરસ** ન૦ દુકાળનું વરસ. **૦નિદ્રા** સ્ત્રી૦ કાલનિદ્રા (૨) ગાઢ નિદ્રા **૦પુરુષ** પું૦(સં.)યમરાજ. **૦બળ** ન૦ કાલબળ. **૦ભાતિ** વિ૦ કાળ જેવું; યમસ્વરૂપ. **૦ભૈરવ** પું૦ મહાદેવ. **૦મીંઢ** વિ૦ ઘણું જ કાળું (૨) નિષ્ઠુર (૩) પું૦ એક જાતનો ઘણો કઠણ અને કાળો પથ્થર. **૦મુખું** વિ૦ કાળના જેવા મોંવાળું. **૦મૂર્તિ(–ર્ત્તિ)** વિ૦ કાળના જેવી મૂર્તિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ શરીરધારી કાળ પોતે (૩) કાળના જેવી ભયંકર આકૃતિવાળો આદમી.

૦યવન પું૦ (સં.) કાલયવન. **૦યોગ** પું૦ સમયનો યોગ; સંજોગ. **૦રાત્રિ(−ત્રી)** સ્ત્રી૦ જુઓ કાલરાત્રિ. **૦વેળા** સ્ત્રી૦ ભયંકર વખત (૨)સંધ્યાકાળ. **૦વેળિયો** પું૦ છોકરાં ચોરી જનારો (૨) ધુતારો બાવો. **૦વ્યુત્ક્રમ** પું૦ કાલવ્યુત્ક્રમ(૨)યોગ્ય કાળ વીતી જવો તે

કાળક સ્ત્રી૦ જુઓ 'કાળપ'

કાળકા સ્ત્રી૦ (સં.) જુઓ 'કાલિકા'

કાળજ ન૦ કલેજું; કાલજું

કાળજાતૂટ વિ૦ કાળજું તૂટી જાય એવું આકરું

કાળજી સ્ત્રી૦ [કાળજું પરથી ?] હૃદયપૂર્વક સંભાળ−ચિંતા;ચીવટ.[**−કરવી,−ધરાવવી, −રાખવી**=ચીવટ રાખવી; ચિંતા કરવી.]

કાળજું ન૦ જુઓ કલેજું (૨) [લા.] અંતર; અંદરનો જીવ; મન; દિલ. [**−કપાવું, કોરાવું**=દિલમાં તીવ્ર વેદના થવી (૨) અદેખાઈ થવી. **−કહ્યું ન કરે એવું**=ન માની શકાય એવું. **−કાચું હોવું**=હિંમત ન હોવી. **−કાચું રહેવું**=મરણપથારીએ પણ ઝંખના રહેવી. **−કોતરવું, કોરવું**= દિલને સંતાપ કરવો. **−ખસવું**=મન−બુદ્ધિ ભ્રમિત થવાં. **−ખંડાવું**=વેદના, ચિંતા કે અદેખાઈથી પ્રાણ જવા જેવું થવું. **−ખવાઈ જવું**=દિલમાં ચિંતા કે વેદના થવી.**−છોલવું**= સંતાપવું; કાયર કરવું. **−ઠરવું, ઠંડું થવું**= મનને સંતોષ થવો; શાંતિ થવી. **−ઠેકાણે હોવું**=ભાન−ખબરદારી હોવાં. **−તપવું**= ગુસ્સે થવું. **−ધડકવું**=બીવું; હિંમત હારવી. **−પકડી રાખવું**=હિંમત રાખવી. **−પાકું હોવું**=ન છેતરાય તેવું,રીઢું−ઝટ અસર ન થાય તેવું હોવું. **−ફટકી જવું**=આવેશ કે ધ્રાસકાથી ગાંડા થઈ જવું. **−ફાટી જવું**= દિલમાં ભારે વેદના થવી. **−ફૂટવું**=અક્કલ− હોશિયારી ચાલ્યાં જવાં;ભાન ન રહેવું. **−ફોલી ખાવું**=દુઃખ — સતામણી કર્યા કરવાં. **−બળવું**=દિલમાં ભારે દુઃખ થવું−ચચરાટ થવો. **−બાવન હાથનું હોવું**=ખબરદાર− હોશિયાર હોવું. **−ભરાઈ આવવું**=ડૂમો ભરાવો. **−રીઢું થવું**=કઠણ થવું; પાકા થવું. **−જરા રાખવું**=હિંમત ન હારવી.**કાળજાના કટકા થવા**=હૈયું ચિરાઈ જાય તેવું દુઃખ થવું. **કાળજાની કોર**=તેના જેવું અત્યંત પ્રિય.**−જાનું આછું**=હિંમતવાન. **−જાનું નચું** વિ૦ સાવધ;ખબરદાર.**−જાનો ડંખ, દાઘ**= કારી ઘા (૨) કીનો; હાડવેર. **−જામાં ચીરા પડવા**=દિલમાં તીવ્ર વેદના થવી. **−જામાં કટારી હોવી**=દિલમાં ડંખ કે કપટ હોવાં. **−જામાં કોતરી, કોરી રાખેલું**=ઠસાવીને યાદ રાખેલું. **કાળજા વિનાનું**=ભાન વિનાનું (૨) સાહસિક. **કાળજે કાણું પડવું**=હૃદય-વીંધાવું, ખૂબ વેદના થવી. **કાળજે ટાઢક વળવી**=સંતોષ થવો; શાંતિ થવી. **કાળજે હાથ ધરી રાખવો**=હિંમત રાખવી.]

કાળપ સ્ત્રી૦ [કાળું] કાળાપણું (૨) કલંક

કાળપૂંછ ન૦ [કાળું + પૂંછડું] કાળા પૂંછડા-વાળું એક જાતનું હરણ. **−છી, −છું** વિ૦ કાળા પૂંછડાવાળું (૨) પૂંછડામાં અશુભ ચિહ્ન હોય એવું

કાળપેચક ન૦ એક પક્ષી

કાળવેરી વિ૦ કાળા રંગનું (ભેંસ ઇત્યાદિ)

કાળંગડું ન૦ કાલિંગડું; ભૂરાકોળું

કાળા પું૦બ૦વ૦ નઠારા લેખ; દુર્ભાગ્ય

કાળા-બજારિયો પું૦ કાળું બજાર ચલાવનાર માણસ કે વેપારી

કાળાગ્નિ પું૦ જુઓ કાલાગ્નિ

કાળાટ પું૦ [જુઓ કાળું] કાળાપણું. **−શ** સ્ત્રી૦ કાળાટ (૨) સહેજ કાળાપણું [સુરમો

કાળાંજન ન૦ [सं. काल+अंजन] કાળું અંજન;

કાળાંતરે અ૦ [सं. कालांतरे] ઘણા લાંબા સમયના − યુગોના અંતર પછી (૨) કેટલોક કાળ વીત્યા પછી (૩) [લા.] કદી પણ

કાળાંધોળાં ન૦ બ૦ વ૦ કારસ્તાન; બદચાલ (બ૦વ૦માં વપરાય છે. જુઓ 'કાળુંધોળું'). [**−કરવાં**=કૂડકપટ કે બદચાલ કરવી.]

કાળિયાર પું૦ હરણના ટોળાનો મુખી − કાળો નર

કાળિયું વિ૦[કાળું]કાળા રંગનું (૨) ન૦ કાળી ગાંઠી(૩)અફીણ(૪)કાળિયો. **−યો** પું૦ કાળી તમાકુ. **−યો વછનાગ** પું૦[લા.]અતિ ઝેરીલો

કે ડંસીલો માણસ. **-યો સરસ** પું૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

કાળિંગું ન૦ જુઓ કાલિંગડું

કાળી વિ૦ સ્ત્રી૦ [કાળું] કાળા રંગની સ્ત્રી (૨) સ્ત્રી૦ કાળી છાપવાળી ગંજીફાના પત્તાની એક જાત (૩) [સં.] કાલિકા. ૦**કૂટકી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. ૦**કંઠી**, ૦**ગાંઠી** સ્ત્રી૦ [सं. कल्य: कंठिका] સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું. ૦**ચૌદશ(-સ)** સ્ત્રી૦ આસો વદ ૧૪. [**-નો કકળાટ કાઢવો**=તે દિવસે બધો ગંદવાડો દૂર કરવો.] ૦**જીરી** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ – બીજ. ૦**ટીલી** સ્ત્રી૦ કલંક; લાંછન. ૦**ધામણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. ૦**નાગ** પું૦ કાળો નાગ – સાપ (૨) જુઓ કાલિય. ૦**પરજ** સ્ત્રી૦ દૂબળા વગેરે કાળા રંગની જાતિ. ૦**પહાડ**, ૦**પાટ** સ્ત્રી૦ એક વેલો. ૦**રોટી** સ્ત્રી૦ માલપૂઓ. ૦**રોળી** સ્ત્રી૦ રોળીકોળી – સાંજનો વખત

કાળું વિ૦ [सं. काल] મેશના રંગનું (૨) [લા.] નઠારું; દુષ્ટ; અઘોર; અનીતિમય (જેમ કે કાળું કામ, બજાર ઇ૦) (૩) વસમું, સખત, કારમું ઇ૦ ભાવવાળું (જેમ કે કાળો ચોર, કાળી મજૂરી). [**કાળા અક્ષરને કૂટી મારવા**=છેક અભણ – નિરક્ષર હોવું. **કાળા અડદ ચોરવા**=ભયંકર પાપ કરવું. **કાળા કાળા મંકોડા**=કેવળ નિરક્ષર (હોવું). **કાળા ગયા ને ધોળા આવ્યા**=જુવાની (કાળા વાળ) ગઈ ને ઘડપણ આવ્યું. **કાળો ચોર**=ભારે હોશિયાર – ખૂની કે હાથ આવવો મુશ્કેલ માણસ ('કાળાચોરના લાવી આપ'=ગમે તેમ કરીને માગતું ચૂકવ). **કાળા તલ ચોરવા**=પાપ કરવું. **કાળાના ધોળા થયા**=ઘડપણ આવવું. **કાળા પાણીએ કાઢવું**=દેશનિકાલની સજા થવી. **કાળા માથાનો માનવી**=માનવજાત; મનુષ્ય (સામાન્યપણું બતાવવા આમ કહેવાય છે.) **કાળાં પાણી ઓળંગવાં**=દૂર દરિયાપારના દેશમાં જવું. **કાળી ટીલી**=અપજશ; કલંક (-ચોટવી, -લાગવી). **કાળી નાગણ** સ્ત્રી૦ ઘણી ઝેરીલી સ્ત્રી. **કાળી રાત** સ્ત્રી૦ મધરાત; ઘોર – અંધારી રાત. **કાળું કરવું**=કલંકિત કરવું (૨) ટળવું; મોં બાળવું; દીસતા રહેવું. **કાળું કૂતરું**=શુદ્રમાં શુદ્ર પ્રાણી – એ ભાવ બતાવે છે. **-ગોરું કહેવું, -ધોળું કહેવું**=ખરાબ હેતુનો આરોપ કરવો. **-પડવું**=ઝંખવાઈ જવું. **-પહેરવું**=શોકનાં કપડાં પહેરવાં. **-મોં કરવું**=મોં સંતાડવું; શરમાવું.] ૦**કટ** વિ૦ સાવ કાળું. ૦**ડણક**, ૦**ડિબાંગ** વિ૦ અતિશય કાળું. ૦**ધોળું** ન૦ ખરાબ કામ. ૦**બલ્લક** વિ૦ કાળું કાળું ભૂત જેવું. ૦**પાણી** ન૦ દેશનિકાલ; જન્મટીપ. ૦**બજાર** ન૦ છાનુંમાનું ચાલતું ગેરકાયદે નફાખોરીનું બજાર – વેચાણ ને ખરીદ. ૦**ભમ્મર** વિ૦ ભમરા જેવું ખૂબ કાળું. ૦**મેશ** વિ૦ મેશ જેવું કાળું.

કાળૂખડો પું૦ એક વનસ્પતિ

કાળો કાયદો પું૦ ખૂબ અકારો જુલમી કાયદો

કાળો કામણગારો પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ.

કાળોતરિયો પું૦ [જુઓ 'કાળોતરી'] કાળોતરી લઈ જનારો ખેપિયો

કાળોતરી, કાળોત્રી સ્ત્રી૦ [सं. कालपत्रिका] મરણના સમાચારની ચિઠ્ઠી. **-રું** વિ૦ કાળું. **-રો** પું૦ કાળો નાગ; ફણીધર

કાં અ૦ જુઓ 'કેમ?' (૨) કિંવા; કાં તો. **કાં કે, કાં જે** અ૦ કેમ જે; કારણ કે. **કાં તો** અ૦ અથવા; અગર તો. ૦**રે** અ૦ કેમ રે (ઉદ્ગાર)

કાંઈ, ૦ક (૦) જુઓ 'કંઈ, ૦ક' [**કાંઈ ને કાવશ**= ખાલીખમ; કાંઈ કશુંય નહિ.]

કાંઉં (૦) અ૦ + જુઓ 'કેમ'

કાંકચ (૦) પું૦, -ડ ન૦ કાકચી; એક વનસ્પતિ. **-ચિયું** ન૦ કાકચનું ફળ; કાંચકું

કાંકડું (૦) ન૦ એક પક્ષી [કંકણદોરો. -ણી

કાંકણ (૦) ન૦ [सं कंकण] બંગડી. ૦**દોરો** પું૦

કાંકણું (૦) ન૦ + જુઓ કાંગડું (૨) કાંગું

કાંકરી (૦) ન૦ સ્ત્રી૦ [જુઓ કાકર, -રી] ઝીણો કાંકરો (૨) રેતી; પથરી (૩) એ નામનો રોગ (૪) કાંકરીદાવની ફૂટી. [**-મારવી**=દાવની ફૂટીને સામાવાળે પકડી પાડી રમતમાં દૂર કરવી – હરાવવી.] **-રાળું, -રિયું** વિ૦ કાંકરીવાળું. **-રિયાળું** વિ૦ કાંકરીવાળું (૨)

[લા.] ખૂંચે એવું. **૦ચાળો** પું૦ કોઈના પર મશ્કરીમાં કાંકરી નાંખવી તે. **૦દાવ** પું૦ છોકરાંની એક રમત

કાંકરો (૦) પું૦ [જુઓ 'કાકર'] ઝીણો પથ્થર (૨) કોઈ પણ કઠણ પદાર્થનો નાનો ગાંગડો (૩) કંટક; ફાંસ; નડતર (૪) શંકા; વહેમ; ખટકો; મનની લાગણી (૫) ખીલ (આંખમાં થતો). [**કાંકરા પડવા** = કાંકરા નંખાવા; જાહેરમાં ફિટકાર થવો. **–કાઢવો** = પગ કાઢવો; નડતર કાઢવું. **–કાઢી નાખવો** = ડંખ કે સંદેહ કાઢી નાંખવો; ખટકો ટાળવો (૨) નડતર દૂર કરવી (૩) ગણતરીમાં ન લેવું **–ખૂંચવો** મનમાં ખૂંચ્યા કરવું.]

કાંકળ (૦) સ્ત્રી૦, **કાંકોલ(–ળ)** [सं. कंकोली] એક કાંટાકાંટાવાળી વનસ્પતિ

કાંક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] આકાંક્ષા; ઇચ્છા, **–ક્ષિત** વિ૦ ઇચ્છિત. **–ક્ષી** વિ૦ ઇચ્છા કરનારું (સમાસમાં અંતે. ઉદા૦ દર્શનકાંક્ષી)

કાંગ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. कंगु] એક જાતનું ધાન્ય. **૦વો** (૦) પું૦ તેની એક વાની

કાંગડ (૦) પું૦ વણકરનું એક ઓજાર

કાંગડું (૦) ન૦ [प्रा. कंकडुअ] અનાજમાંનો ગાંગડુ દાણો; ડોળ

કાંગણિયું (૦) ન૦ એક જાતનું સુતરાઉ લૂગડું

કાંગરવું (૦) અ૦ક્રિ૦ ગુસ્સે થવું; રીસે ભરાવું (કા.)

કાંગરી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ કાંગરો] દાંતા જેવી હાર–ભાત (૨) કોર; ધાર

કાંગરો (૦) પું૦ [फा. कंगुरा; જુઓ કંગુરો] દાંતો (૨) શિખર (૩) કોટની કોરણ ઉપરનું એક ચણતર (૪) મોટા દાંતાની કાંગરી (૫) ભરત ભરવાની એક તરેહ. **–રાદાર** વિ૦ કાંગરાવાળું

કાંગલું (૦) વિ૦ જુઓ કાંગું

કાંગવો (૦) પું૦ જુઓ 'કાંગ'માં

કાંગસી (૦) સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) [सं. कंकती; दे. कंकसी] કાંસકી

કાંગારું ન૦ [इं.] એક ચોપગું પ્રાણી

કાંગું (૦) વિ૦ ['કંગાલ' ઉપરથી ?] નિર્માલ્ય; રાંક (૨) [म. कांगाव] કાયર; રોતડું. **–ગાઈ** સ્ત્રી૦, **–ગાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ કાંગાપણું

કાંચન ન૦ [सं.] સોનું (૨) ધન; દોલત. **૦ક** પું૦ એક ફૂલઝાડ (૨) એક ધાન્ય (૩) ન૦ હડતાલ; હરિતાલ. **૦ગિરિ** પું૦ (સં.) મેરુ પર્વત. **૦છાલ** સ્ત્રી૦ એક વેલી. **૦લતા** સ્ત્રી૦ કાંચનછાલ. **–ની** વિ૦ સોનાનું; સોનેરી

કાંચનાર(–લ) પું૦ [सं.] એક ઝાડ

કાંચળી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. कंचुली] કાપડું; કમખો (૨) સાપે ઉતારી દીધેલી ચામડી – ખોળ. [**–ઉતારવી, –કાઢી નાખવી** = જૂની ખોળ ઉતારી ફેંકી દેવી. **–પહેરવી** = નામર્દાઈ બતાવવી (૨) બૈરીનો વેશ કાઢવો.] **–ળિયા પંથ** પું૦ એક પંથ, જેમાં ધર્મને નામે વ્યભિચાર પોષાય છે. **–ળિયો** પું૦ સ્ત્રીપાઠ ભજવનારો ભવૈયો

કાંચિ(–ચી) સ્ત્રી૦ [सं.] ઘૂઘરીવાળો કંદોરો (૨) [સં.] દક્ષિણમાં આવેલું હિંદુઓનું એક પવિત્ર ધામ

કાંચોળાં (૦) ન૦ બ૦વ૦ (કા.) આંતરડાં

કાંજી (૦) સ્ત્રી૦ [सं.] રાબ (૨) લાહી (૩) ખેળ (૪) કાંજીખોરાક. **૦ખોરાક** પું૦ ખોરાકમાં અતિ ખારી કાંજી જ મળે તે (એક જેલશિક્ષા)

કાં જે (૦) અ૦ કેમ જે; કારણ કે

કાંટ (૦ટ, ?) સ્ત્રી૦ (કા.) [જુઓ 'કાંટો'] કાંટાવાળાં વૃક્ષોની ગીચ ઝાડી

કાંટાઅશે(–સા)ળિયો (૦) પું૦ એક વનસ્પતિ [–ઔષધિ

કાંટાકોળું ન૦ એક જાતનું કોળું (બલિ તરીકે યજ્ઞમાં વધેરાય છે)

કાંટાદાર (૦) વિ૦ [કાંટો + દાર] જુસ્સાવાળું; [પાણીદાર

કાંટારખું (૦) ન૦ [કાંટા + રખું (सं. रक्ष्)] કાંટાથી રક્ષનારું તે – પગરખું

કાંટાસરિ(–ળિ)યો (૦) પું૦ એક વનસ્પતિ (૨) [શેળો

કાંટાળું (૦) વિ૦ ['કાંટો' ઉપરથી] કાંટાવાળું

કાંટિયું (૦) ન૦ ['કાંટો' ઉપરથી (મડદા ઉપરનું કપડું કાંટા ઉપર ભરવવામાં આવતું હોવાથી?) કે सं. कट = સ્મશાન ઉપરથી ?] મડદા ઉપર નાખવાનું કપડું (૨) [જુઓ કાંઠિયું] સંડાસ

કાંટિયો (૦) પું૦ [જુઓ કાંઠિયો] સંડાસ; જાજરૂ (૨) [જુઓ કાંટો] અંટસ – વેર રાખનારો માણસ

કાંટી (૦) સ્ત્રી૦ ['કાંટો' ઉપરથી] એક જાતની માછલી(૨)નાનો પાતળો કાંટો – કંટક. **૦વાળું** વિ૦ નાના – પાતળા કાંટાવાળું

કાંટું (૦) ન૦ [સં. कंठ પરથી ?] બટનનું કાણું; નાકું (૨) દાગીનામાં ચૂની જડવાનું ઘર

કાંટું (૦) ન૦ માલ આપવા લેવાની ગોઠવણ – કરાર; સોદો (પ્રાયઃ અણછાજતો) (૨) કઠોળનાં પાંદડાં ડાંખળાં ઇત્યાદિનો ભૂકો; ગોતર

કાંટો (૦) પું૦ [સં. कंटक] કેટલીક વનસ્પતિ પર ઊગતો કઠણ અણીદાર સીધો કે વાંકો અંકુર; શૂળ(૨)એના જેવા આકારની કોઈ પણ વસ્તુ (ઘડિયાળનો કાંટો; વીંછીનો કાંટો – ડંખ; માછલીનો કાંટો – અણીદાર હાડકું; માછલી પકડવાનો કાંટો – ગલ ઇ૦) (૩) યુરોપી ઢબે જમતાં વપરાતું દાંતાળું, ચમચા ઘાટનું સાધન. ઉદા૦ છરીકાંટો(૪) તોલ કરવાનું યંત્ર; કંપાણ ઇ૦(૫)નાકે પહેરવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું(૬) પોપટના ગળામાં થતો એક રોગ (૭) [લા.] રોમાંચ (૮)નડતર;ફાંસ (૯)અંટસ;કીનો (૧૦) વહેમ;શંકા(૧૧)જુસ્સો;પાણી(જેમ કે કાંટાદાર માણસ)(૧૨)ટેક;મમત.[(કંઠે)**કાંટા પડવા**= કંઠે શોષ પડવાથી ગળામાં કાંટા ભોંકાય એવું દર્દ થવું. **કાંટામાં આવી પડવું**=મુશ્કેલીમાં ફસાવું. **કાંટા વેરવા, વાવવા**=દુશ્મનાવટ ઊભી કરવી.**કાંટો કાઢવો**=નડતર દૂર કરવી (૨)મનનો ખટકો દૂર કરવો. **–મારવો**=ડંખ મારવો (વીંછીએ) (૨) અડચણ નાખવી. **–વાગવો**=કાંટો ભોંકાવો (૨) ડંખ લાગવો.]

કાંઠલી (૦)સ્ત્રી૦[સં.कंठ ઉપરથી] સ્ત્રીઓના કંઠનું એક ઘરેણું; હાંસડી (૨)વાણાનો તાર તાણામાં નાખવ તું વણકરનું એક ઓજાર; કાંઠલો

કાંઠલો (૦) પું૦ [સં.कंठ] ગળાને બેસતો આવતો અંગરખાનો કાપ (૨) પોપટને કંઠે કાળું વર્તુલ હોય છે તે (૩) જુઓ કાંઠલી (૪) ઘડા, ગાગર વગેરેના પેટાની ઉપરનો – કંઠના ભાગનો ગોળ ભાગ; કાંઠો (૫) ઘાટ; કિનારો

કાંઠિયું (૦)ન૦; **–યો** પું૦, **કાંઠી** સ્ત્રી૦ ['કાંઠો' ઉપરથી ?] એક જાતનું જાજરૂ; ડટણ

કાંઠો (૦) પું૦ [दे. कंठ=મર્યાદા] કિનારો; તટ; ઘાટ (૨) અંત; છેડો (૩) [સં. कंठ] ઘડો, ગાગર, કૂવો ઇ૦ની છેક ઉપરનો વર્તુલાકાર ભાગ

કાંઠોડું (૦) વિ૦ ['કાંઠો' પરથી] કાંઠા સુધી ભરેલું; શગ વગરનું

કાંડ પું૦ [સં.] પ્રકરણ; વિભાગ (૨) છોડની બે ગાંઠ વચ્ચેનો ભાગ; પેરી (૩) ડાળી (૪) તીર

કાંડણી, –ની [સં.] સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

કાંડર ન૦ એક જાતની મધમાખી [માંથી ઊગતુ

કાંડરુહ વિ૦[સં.] પેરાઈ કે ડાળીની ગાંઠના ભાગ-

કાંડિયું (૦) ન૦ ['કાંડુ" પરથી] સ્ત્રીઓનું કાંડે પહેરવાનું ઘરેણું (૨) ખમીસ ઇ૦નો કાંડા આગળનો ભાગ. [**કાંડિયાં કરવાં**=આખે ડિલે નાહવાને બદલે માત્ર કાંડા સુધીનો ભાગ જ ધોવો.]

કાંડી (૦) સ્ત્રી૦ [म. काडी] દીવાસળી કે તેની પેટી (૨) જુઓ કાંડું

કાંડું (૦) ન૦ [સં. काण्ड] જ્યાં હાથનો પંજો જોડાયેલો છે તે ભાગ. [**કાંડાં કલમ કરવાં**= (ગુનેગારી બદલ) કાંડાં કાપી નાંખવાં. **કાંડું કાપી આપવું**=સહી કરી આપવી; લેખિત કબૂલત આપવી (જેથી ફરી જવાનો રસ્તો બંધ થાય). **કાંડું પકડવું**=[લા.] પરણવું (૨) આશ્રય આપવો.] **–ડાઘડિયાળ** સ્ત્રી૦ કાંડે પહેરવાની ઘડિયાળ; 'રિસ્ટવૉચ'. **–ડા(૦વ)છોડ** વિ૦ ગમે તેવું સખત પકડેલું કાંડું છોડવી નાંખે એવું; બળવાન (૨) કાંડાબળની રમત (૩) ચડસાચડસી; હુંસાતુંસી. **–ડાબળ** ન૦ કાંડાનું – હાથનું બળ. **–ડાબળિયું** વિ૦ કાંડાના બળવાળું; મજબૂત

કાંત વિ૦[સં.]ઇચ્છિત; પ્રિય (૨) મજેનું; અનુકૂળ (૩) સુંદર; મનોહર (૪) પું૦ પ્રીતમ (૫) વર; પતિ (૬) ચંદ્ર (૭) કીમતી પથ્થર; હીરો (સમાસમાં છેડે) ઉદા૦ સૂર્યકાંત (૮) ઓસડ (૯) ન૦ કેસર (૧૦) કંકું (૧૧) એક પ્રકારનું લોઢું. **૦પક્ષી** ન૦ મોર. **૦પાષાણ** પું૦ ચકમકનો પથ્થર (૨) લોહચુંબક (૩) એક જાતનું – ખરું લોઢું. **૦લોહ** ન૦ લોહચુંબક

કાંત (૦) સ્ત્રી૦ + ત્રાક

કાંતણ (૦) ન૦ કાંતવું તે; કાંતવાની ક્રિયા

કાંતવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. कर्त्; प्रा. कत्त] વળ દઈને તાર કાઢવો (૨) પાતળું કરવું; ઘટાડવું. [**કાંતેલું કાંતવું**=કરેલું કામ ફરી કરવું;નકામી મહેનત કરવી. **કાંત્યાં કોકડાં કપાસ થવાં, કાંત્યું પીંજ્યું કપાસ થવું**=કર્યું-કારવ્યું ધૂળ મળવું; મહેનત નકામી જવી.]

કાંતા સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રિયા (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) પત્ની (૪) પૃથ્વી

કાંતાર ન૦ [સં.] મોટું કે નિર્જન જંગલ (૨) [દુર્ગમ માર્ગ

કાંતિ સ્ત્રી૦ [સં.] શોભા; સૌંદર્ય; મનોહરતા (૨) તેજ; નૂર; દીપ્તિ (૩) ચહેરાનું તેજ. **૦મતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કાંતિવાળી. **૦માન** વિ૦ કાંતિવાળું. **૦લોહું** ન૦ કલાઈ ચડાવેલું લોઢાનું પતરું (૨) લોહચુંબક

કાં તો (૦) અ૦ અથવા; અગર તો

કાંદડું (૦) ન૦ ચમરખું (?)

કાંદો (૦) પું૦ [सं. कंद] ડુંગળી (૨) કંદ; હરકોઈ વનસ્પતિના મૂળની ગાંઠ–જડ (૩) [લા.] લાભ; ફાયદો (શ. પ્ર. **કાંદો કાઢવો**).

કાંધ (૦) સ્ત્રી૦[सं.स्कंध, प्रा.कंध] ખભો(૨)ખાંધ; ધૂંસરીનું આંટણ. [**–આપવી**=ખાંધે લઈ, ઊંચકવામાં મદદ કરવી.**–આવવી**=ગરદન કે ખાંધ આગળની ચામડી સોરાઈને સોજો આવવો. **–પડવી**=ખાંધ પર જૂંસરું રહેવાથી આંટણ પડી ત્યાંની ચામડી રીઢી ને ખડતલ થવી. **–મારવી**=ખાંધે લેવામાં મદદ કરવી.]**–ધાખત** ન૦ હપતા પ્રમાણે દેવું ભરી દેવાનું લખત. **–ધાળું** વિ૦મોટું; મોટાઈવાળું. **–ધાંપાંજરાં** ન૦બ૦વ૦ કરેલાં કાંધાં ચૂકતે ન થાય તો વ્યાજ સાથે તેનાં ફરી કાંધાં કરવાં તે. **–ધિયો** પું૦ ખભા ઉપર ભાર ઉપાડનાર મજાર (૨) બળદ (૩) મુડદું ઊંચકનાર આદમી [**કાંધિયા કરવા**=કાંધિયાઓને ક્રિય મર્ચ વખતે જમાડવા.] (૪) કાંધાખત કરી નાણાં ધીરનાર આદમી (૫) સાગરીત.] **–ધી** સ્ત્રી૦ પથ્થરની છાજલી (દીવાલમાં કરેલી). **–ધું** ન૦ હપતા પ્રમાણે ભરી દેવાની રકમ;હપતો.[**કાંધાં કરવાં**=હપતે હપતે રૂપિયા ભરવાની ગોઠવણ કરવી. **કાંધે કાઢવા (રૂપિયા)**=હપતે હપતે આપવાની બોલીથી રૂપિયા લેવા. **કાંધું ચડવું**=હપતાની રકમ ભરવાનો વખત વીતી જવો. **કાંધું પડવું**=હપતાની રકમ વખતસર ન ભરી શકવી. **કાંધું ભરવું**=હપતો ભરવો.]**–ધેલી** સ્ત્રી૦ ઝૂંસરી. **–ધેવળિયો** પું૦ નાકેદાર; દાણ-ચોકી ઉપરનો અમલદાર. **–ધેવાળિયો** પું૦ મોટો છોકરો; ઘરનો ભાર વહેનાર દીકરો (૨) સાથી. **–ધો** પું૦ જુઓ કાંધું

કાંપ (૦) પું૦ [सं. पंक (વ્યત્યયથી) ? सं. कर्दम ?] કાળો–ચીકણો ઠરેલો કાદવ (૨) 'કેમ્પ' [ઇં.]

કાંપ (૦)પું૦કંપ; કંપારો. **૦વું** અ૦ક્રિ૦[सं.कंप्] કંપવું; ધ્રૂજવું (૨) ભયથી ધ્રૂજવું

કાંપો (૦) પું૦ ઊંડળ; ઊંડળમાં માય એટલો જથો (૨)એક માણસ ઊંચકીશકે એટલો બોજો(કા.)

કાંબ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ કંબા] વાંસની ચીપ (૨) વાંસનો ગજ; આંકણી. **૦ડી** સ્ત્રી૦ વાંસની ચીપ; કામડી

કાંબલેટ (૦) સ્ત્રી૦[જુઓ કામલેટ] એક ઊંચી જાતનું ઊનનું કપડું; કામલેટ

કાંબળ(–ળી) (૦) સ્ત્રી૦ [सं. कम्बल] કામળી. **–ળો** પું૦ ધાબળો; કામળો

કાંબી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. कंबी] સ્ત્રીઓના પગનું એક ઘરેણું (૨) કોસના મોંનો કાંઠલો (૩) ચામડાની ડોલ (૪) સારણગાંઠ દબાવવાનો કંદોરો

કાંશિયાં (૦)ન૦બ૦વ૦[જુઓ કાંસીજોડ]મંજીરા

કાંસ (૦) પું૦ [सं. कर्ष् ઉપરથી ?] પાણી લઈ જવાને બનાવેલી નાની નહેર(૨) પાણી વહી જવાને માટે કરેલી નીક; ગટર

કાંસકી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. कंकतिका; दे. कंकसी] વાળ ઓળવાનું એક સાધન(૨)એક વનસ્પતિ. **–કો** પું૦ વાળ ઓળવાની મોટી કાંસકી

કાંસડો (૦) પું૦ તળાવનો સામો કાંઠો

કાંસલું (૦) ન૦ [જુઓ કાંસું] કાંસાનું એક ખૂબ પહોળા મોંનું વાસણ; તાંસળું

કાંસવું (૦) અ૦ ક્રિ૦ [सं. कास्] ખાંસવું (૨) ખોંખારવું (૩)હાંફવું; ફેફેં કરવું (૪) સ૦ ક્રિ૦ [સુ.] ઠાસવું; ચગદીને ભરવું

કાંસા (૦) પું૦ બ૦ વ૦ [सं. काश ?] નીંદી કાઢેલું ઘાસ

કાંસાર (૦) પું૦+[सं.कांस्यकार] કાંસું ઘડનારો (૨) કંસારો

કાંસિયો (૦) પું૦ ['કાંસુ'' ઉપરથી] પિત્તળની કડછી (૨) જુઓ 'કાંસુ''માં (૩) જુઓ કાંસકો

કાંસું (૦) ન૦ [सं. कांस्य] તાંબું, જસત અને કલાઈથી બનતી એક મિશ્રધાતુ. **-સાફૂટ** સ્ત્રી૦ કાંસાના વાસણનો ખડખડાટ(૨)કાંસાનો ભંગાર. **-સાળું** ન૦ કાંસાનું બનાવેલું મોટું કીરતનિયું. **-સાં** ન૦ બ૦ વ૦ કાંસીજોડ. **-સિયો** પું૦ કાંસાનો મોટો વાડકો–તાંસળું. **-સી(૦જોડ)** સ્ત્રી૦ **-સીજોડું** ન૦ (બહુવચનમાં) કાંસાની બનાવેલી મોટી ઝાંઝ; કાંસાનું છબછબિયું. [**કાંસીજોડાં વગાડવાં** =(ધન વગેરેનું) ખૂટી જવું(૨)ભીખ માગવી(૩)કામધંધા વિનાના થવું.]

કાંસ્ય ન૦ [सं.] કાંસું. **૦કાર** પું૦ કંસારો

કિકલાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'કીકલાવુ''નું પ્રેરક

કિકિયાણ ન૦ [રવ૦] એકસામટા ઘણા મોટા તીણા અવાજો થવા તે

કિકિયારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] તીણી, કારમી ચીસ. **-રો** પું૦ મોટી કિકિયારી [હળિયો

કિચૂકો પું૦ [જુઓ ચિચૂડો] કચૂકો; આમલીનો

કિચૂડ અ૦ (રવ૦) તેવો અવાજ થાય તેમ. (જેમ કે કોસના ચાકળાનો)

કિચૂડિયો પું૦ છોકરાંની એક રમત

કિચૂ(-ચો)ડો પું૦ [જુઓ ચિચૂડો] કિચૂકો (૨) ['કિચૂડ' ઉપરથી] કિચૂડ કિચૂડ થતો અવાજ (૩) નાનો ચગડોળ

કિતવ પું૦ [सं.] જુગારી(૨)કપટી; ઠગારો; ધુતારો

કિતાબ સ્ત્રી૦ [अ.] ચોપડી; ગ્રંથ. **૦ખાનું** ન૦ ગ્રંથભંડાર; પુસ્તકાલય. **૦પરસ્ત** વિ૦ ચોપડીચુંબક

કિત્તો પું૦ [अ. कितअह='તેણે કાપ્યું' ઉપરથી] જાડા કાપની કલમ–લેખણ (૨)સારો લખેલો ખરડો–નમૂનો (૩) ખેતરનો કકડો–વિભાગ (૪) અ૦ એતું એ જ; એજન

કિનખાબ પું૦ [फा. कम्ख़ाव] જરીબુટ્ટાના વણાટનું એક જાતનું કાપડ (૨) કસબ

કિનાર(-રી) સ્ત્રી૦ [फा.] ધારનો ભાગ; કોર (૨) વસ્ત્ર પર મૂકવાની કોર (૩) કિનારો. **-રો** પું૦ કાંઠો; તટ

કિન્નર પું૦ [सं.] એક જાતનો દેવ; કુબેરનો ગણ. **૦કંઠ** વિ૦, **૦કંઠા(-ઠી)** વિ૦ સ્ત્રી૦ કિન્નર જેવા મધુર કંઠવાળી. **-રી** સ્ત્રી૦ કિન્નરની સ્ત્રી (૨) સારંગી. **-રેશ** પું૦ (સં.) કુબેર

કિન્નો,-ન્નાખોર જુઓ કીનો, -નાખોર

કિફાયત સ્ત્રી૦ [अ.] બચત (૨) વિ૦ જુઓ કિફાયતી. [**-પડવું**=સસ્તું પડવું] **-તી** વિ૦ ફાયદા પડતું; સસ્તું

કિમ અ૦+[सं.] જુઓ કેમ. **-મે** અ૦+કેમેયે

કિયું વિ૦ (૨) સ૦ કયું ? (ચ.) [**કિયે મોંહે**= શું જોઈને ? શી આબરૂ કે શોભાથી ?]

કિરકોલ(-ળ) વિ૦ [म.] પરચૂરણ (૨) અ૦ છૂટક; થોડે થોડે કરીને

કિરણ ન૦; પું૦ [सं.] તેજની રેખા; રશ્મિ. **૦મય** વિ૦ કિરણોથી ભરેલું; ઝળકતું. **૦માલી** પું૦ (સં.) સૂર્ય. **૦વંતું**, **-ણાળ** વિ૦ કિરણવાળું [કર્તાર

કિરતાર પું૦[सं कर्ता] સૃષ્ટિનો કરનારો–સ્રષ્ટા;

કિરપા સ્ત્રી૦ જુઓ કૃપા (પ.)

કિરપાણ સ્ત્રી૦ [सं. कृपाण] (શીખો ધર્મચિહ્ન તરીકે રાખે છે તે) એક હથિયાર

કિરમ ન૦[हिं., म.; सं. कृमि ?; फा. किर्म] કરમ

કિરમજ પું૦ [अ. किर्मज, इं. क्रिम्झन, सं. कृमिज ?] એક જાતનો કીડો (૨) એમાંથી નીકળતો કિરમજ–રાતો રંગ અને દવા. **-જી** વિ૦ કિરમજના રંગનું; ઘેરું લાલ [કરમાણી'

કિરમાણી(-ની) અજમો પું૦ જુઓ 'અજમો

કિરવાણી પું૦ પીલુ રાગ

કિરાત પું૦ [सं.] પહાડી જંગલી લોકોની એક જાત (૨) એ જાતનો માણસ; ભીલ. **-તિની** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; જટામાંસી. **-તી** સ્ત્રી૦ કિરાતની સ્ત્રી; ભીલડી (૨) [સં.] પાર્વતી; દુર્ગા

કિરાયું ન૦ [अ.] ભાડું. **-યાદાર** વિ૦ ભાડે રહેનારું–રાખનારું (૨) પું૦ ભાડૂત

કિરીટ પું૦ [सं.] મુગટ; તાજ(૨)એક નક્ષત્ર. **-ટી** વિ૦ કિરીટવાળું (૨) પું૦ રાજા (૩) [સં.] અર્જુન

કિર્ર વિ૦ [म, (રવ૦)] વાંસની ઝાડીવાળું; ગીચ (૨) અ૦ પક્ષીનો એવો અવાજ

કિલ અ૦ [सं.] ખરેખર

કિલકાર પું૦ [सं. किल+कार ?; हिं.] આનંદભર્યો કલબલાટ (૨) આનંદની કિકિયારી. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ કિલકાર કરવો. –રી સ્ત્રી૦ જુઓ કિલકાર (૨) તીણી ચીસ કે પોકાર. [કિલકારીઓ કરવી = કોઈની મજાકના આનંદમાં કિલકારવું. કિલકારી પાડવી, મારવી = (જોરથી) કિલકારવું – ચીસ પાડવી.]

કિલકિલ સ્ત્રી૦ [सं.] (રવ૦) પક્ષીઓ એકીસાથે બોલવાથી થતો કિલકિલ એવો હર્ષભર્યો અવાજ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [सं. किलकिलाय्, प्रा. किलकिल] કિલકિલ અવાજ કરવો (૨) આનંદમાં આવવું. ૦(–લા)કાર પું૦ કિલકિલાટ (૨) શોરબકોર; કોલાહલ. –લાટ(–ર) પું૦ પક્ષીઓનું કિલકિલ એમ કરવું તે (૨) હર્ષધ્વનિ

કિલકિંચિત ન૦ [सं.] નાયિકાના શૃંગારનો એક [હાવભાવ

કિલામના સ્ત્રી૦ [सं. क्लमना, प्रा. किलामणा] પીડા; દુખ (જૈન)

કિલાવો પું૦ [फा. कलावा] હાથીને ગળે લટકતું દોરડું, જેના ગાળામાં પગ ભેરવીને મહાવત હાથીને ચાલવા વગેરેનો ઇશારો કરે છે

કિલેવર સ્ત્રી૦ [इं. फ्लावर ઉપરથી? સર૦ म. किलावर = કાળીનું પત્તું. इं. क्लब?] ગંજીફાનાં પાનાંની ચારમાંથી ફૂલની જાત

કિલ્બિ(–લ્વિ)ષ [सं.], **કિલ્મિષ** (પ.) ન૦ પાપ (૨) અપરાધ; દોષ (૩) રોગ; માંદગી

કિલ્લાણ ન૦ [રવ૦; म.] પક્ષીનો હર્ષધ્વનિ; [કિલકાર

કિલ્લી સ્ત્રી૦, ૦દાર પું૦ જુઓ 'કીલી, ૦દાર'

કિલ્લું ન૦ [सं. कीट+लुं] અનાજમાં પડતું એક જીવડું; ભોટવું

કિલ્લો પું૦ [अ. किलअह] કોટ; દુર્ગ. –લ્લેદાર પું૦ કિલ્લાનો ઉપરી અમલદાર (૨) કિલ્લાનો કબજો ધરાવનાર કે તેનું રક્ષણ કરનાર સૈનિક. –લ્લેબંદી(–ધી) સ્ત્રી૦ શત્રુની સામે રક્ષણ મળે એવું બાંધકામ – કિલ્લો કરવો તે (૨) કિલ્લાનું બાંધકામ

કિલ્વિષ ન૦ [सं.] જુઓ કિલ્બિષ

કિશોર વિ૦ [सं.] નાની ઉંમરનું; સગીર (૨) પું૦ ૧૧ થી ૧૫ વર્ષ સુધીની ઉંમરનો છોકરો. –રાવસ્થા સ્ત્રી૦ કિશોર વય કે સ્થિતિ. –રી સ્ત્રી૦ કુમારી; ૧૧થી ૧૫ વર્ષની છોકરી

કિશોર ગૂગળ પું૦ એક ઔષધિ

કિશોરી,–રાવસ્થા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ કિશોરમાં

કિશ્ત(–સ્ત) સ્ત્રી૦ [फा.] શેતરંજનો એક દાવ; શેહ (૨) ખેતી; વાવેતર

કિશ્તી(–સ્તી) સ્ત્રી૦ [फा.] હોડી

કિષ્કિંધા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) સુગ્રીવની રાજધાની

કિસ સ૦ [हिं.] + કોણ? શું? (પ્રાયઃ પ.)

કિસબત પું૦ [आ.] મસક ઊંચકતાં ભિસ્તીઓ પોતાની ડાબી કેડ અને થાપા ઉપર પહેરે છે એ ચામડું

કિસમ સ્ત્રી૦ [अ. क़िस्म] જાત; પ્રકાર; રીત

કિસમિસ સ્ત્રી૦ [फा. किश्मिश] નાના દાણાની એક જાતની સૂકી દ્રાક્ષ

કિસલય ન૦ [सं.] કૂંપળ

કિસાન પું૦ [हिं.; सं. कृषाण] ખેડૂત

કિસ્ત સ્ત્રી૦ [फा.] મહેસૂલ વગેરેનો હપતો (૨) મહેસૂલ; ફીસ (૩) ખંડણી; કર (૪) જુઓ કિસ્ત. ૦બંધી સ્ત્રી૦ કાંધાં કરવાં – કિસ્તથી રકમ આપવી તે

કિસ્તી સ્ત્રી૦ જુઓ કિસ્તી

કિસ્મત ન૦ [अ.] નસીબ

કિસ્સો પું૦ [अ.] કહાણી; અદ્ભુત કથા – બનાવ (૨) કલ્પિત વાર્તા. [–ઉઠાવવો, ગોઠવવો = યુક્તિ કરવી; બુટ્ટો કાઢવો. –કરવો = યુક્તિ રચવી]

કિહાં અ૦ (પ.) જુઓ ક્યાં

કિંકર પું૦ [सं.] ચાકર. ૦ત્વ ન૦.

કિંકરી સ્ત્રી૦ [सं.] દાસી; ચાકરડી

કિંકર્ત(–ર્ત્ત)૦વ્યતા સ્ત્રી૦ [सं.] કર્તવ્ય શું છે તેવો પ્રશ્ન ઊઠે એવી દશા. –મૂઢ વિ૦ કિંકર્તવ્યતાથી મૂઢ – મૂંઝાયેલું

કિંકિણી સ્ત્રી૦ [सं.] નાની ઘંટડી; ઘૂઘરીવાળો કંદોરો; કાંચી (૩) કંકણ; કાંગરાવાળું વલય. –ણાટ પું૦ કિંકિણીના જેવો ખણખણ અવાજ

કિંગલાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ કીકલાવું] આનંદમાં આવી જવું; ખૂબ ખુશી થવું. **–ણ** ન૦ કિંગલાવું તે (૨) કિંગલાવાનો હર્ષધ્વનિ. [**કિંગલાણે ચડવું** = આનંદ મસ્તીમાં આવી જવું.]

કિંચિત્ વિ૦[સં.] થોડુંક(૨)અ૦ સહેજ;જરા. **–ત્કર** વિ૦ કિંચિત્ કરે એવું. **૦માત્ર** વિ૦ (૨) અ૦ કિંચિત જ

કિંડરગાર્ટન ન૦ [जर्मन] ગમ્મત સાથે જ્ઞાન આપવાની બાળશિક્ષણની એક પદ્ધતિ

કિંતુ અ૦ [સં.] પરંતુ; તોપણ

કિંપુરુષ પું૦[સં.]કિન્નર(૨) પ્રાચીન કાલની એક જંગલી જાતનો પુરુષ (૩)વર્ણસંકર – નીચ – તુચ્છ માણસ

કિંબહુના અ૦ [સં.] વિશેષ (કહેવા)થી શું ?

કિંમત સ્ત્રી૦ [જુઓ કીમત] મૂલ્ય; બદલો;વળતર (૨) કદર; બૂજ; લેખું. [**–આંકવી** = મૂલ્યની અટકળ કે આંકણી કરવી. **–કરવી** = મૂલ્ય ઠેરવવું(૨)કદર કરવી.**–થવી** = પરીક્ષાથી મૂલ્ય નક્કી થવું(૨)[કટાક્ષમાં] આબરૂ ઓછી થવી; પોત જણાઈ આવવું. **–પડવી,–બેસવી** = મૂલ્ય આપવાનું હોવું;કિંમત હોવી.**–મૂકવી** = કિંમત ઠરાવવી કે વસ્તુ પર લખવી; કિંમત પાડવી.]

કિંવદંતી સ્ત્રી૦ [સં.] લોકવાયકા; અફવા

કિંવા અ૦ [સં.] અથવા

કિંશુક પું૦ [સં.] ખાખરો

કીકરો પું૦[म. किंकरें]ફરસી;ટાંકણું;વીંજણું[કા.]

કીકરો પું૦ (રાનીપરજમાં) મહેમાન

કીકલાવું અ૦ક્રિ૦[સં.किलकिल પરથી] કિંગલાવું

કીકલી સ્ત્રી૦, **–લો** પું૦ નાનો કીકો ને કીકી

કીકી સ્ત્રી૦ નાની બાળકી (૨) [સં. कीका ? प्रा. कीया]આંખની પૂતળી. **–કો** પું૦ નાનો બાળક

કીચ,૦ડ પું૦ [हिं.; म. किचड, सं. चिकिल ?] કાદવ

કીચક પું૦ [સં.] પોલો વાંસ (૨) [સં.] વિરાટ [રાજાનો સાળો

કીચડ પું૦ [જુઓ કીચ] કાદવ

કીજે [સં. कृत, प्रा. किज्जिअ] કરવામાં આવે; કરો (વિધ્યર્થ રૂપ) (પ.)

કીટ વિ૦ [प्रा. किट्ट = કહેવું; વર્ણવવું ?] બરાબર પાઠ – મોઢે કરેલું(૨)પૂરું માહિતગાર; કાબેલ (પ્રાયઃ ક્રિ૦વિ૦ કે ક્રિયાપૂર્તિ તરીકે આવે છે. જેમ કે કીટ કરવું; –હોવું,–થવું)

કીટ પું૦ [સં. किट्ट] મેલ;કાટ (૨)કચરો; કસ્તર; કીટું (૩) ગઠ્ઠો; ગાંઠ

કીટ,૦ક પું૦ [સં.]કીડો;જંતુ.**૦(–ડ)ખદું** વિ૦ કીડાથી ખવાયેલું. **૦ઘ્ન** વિ૦ કીડાઓનો નાશ કરે એવું. **૦ભોજી** વિ૦ કીડા ખાઈને જીવનારું (૨)પું૦ તેવું પ્રાણી.**૦ભ્રમર(–રી)ન્યાય** પું૦ કિંવદંતી પ્રમાણે ભમરીના ડંખના ભયથી કીડો તેનું સ્મરણ કર્યા કરીને ભમરી થઈ જાય છે તે ન્યાય; જે વસ્તુનું વધારે ચિંતન થાય તે વસ્તુના ગુણ આપણામાં આવે જ એ ન્યાય. **૦માર** પું૦ જેનાં ફલમાં કીડાઓને મારવાનો ગુણ છે એવી એક વનસ્પતિ

કીટલી સ્ત્રી૦ [ઇં.] ચાદાની

કીટિયું ન૦ [સં कट ઉપરથી] લાકડાની ચીપટ (૨) વિ૦ જુઓ 'કીટી'માં

કીટી સ્ત્રી૦ [જુઓ કીટ; प्रा. किट्टी] રૂમાં જે (કપાસિયાની કરચ કે પાંદડીનો ભૂકો ઇ૦)કસ્તર વળગી રહેલું હોય તે. **–ટિયું** વિ૦ કીટીવાળું

કીટું ન૦ [સં. किट्ट] ઘીને તાવ્યા પછી નીચે જામતો કચરો

કીટો,૦ડો પું૦ [સં. किट्ट] ઈંટો કે નળિયાં પકવતાં પીગળીને ગઠ્ઠો થઈ ગયેલી માટી (૨) બળી – પીગળીને ઠરેલો કોઈ પણ કચરો (૩) ધાતુના પદાર્થો,ઘણા તાપથી રસરૂપ થઈ બંધાઈ જાય છે તે(૪)બાવળના લાકડાનો ગાંઠવાળો કકડો

કીડ સ્ત્રી૦ [સં. कीट, प्रा. कीड]કીટ;ઊધ(૨)એક રોગ; દાદર, ઊંદરી ઇત્યાદિ (૩) ખજવાળ; ચળ. **૦ખદું** વિ૦ જુઓ 'કીટ'માં

કીડિયારું ન૦ [કીડી ઉપરથી] કીડીઓનું દર. [**–ઊભરાવું** = કીડીઓ મોટી સંખ્યામાં એકઠી થવી કે દરની બહાર આવવી (૨) [લા.] લોકોનાં ટોળેટોળાં જામવાં. **–પૂરવું** = કીડીઓના દર આગળ લોટ પૂરવો .]

કીડિયું ન૦ [કીડી ઉપરથી ? दे. चीड પરથી ?] ખૂબ નાનો કાચનો મણકો. **–યાસેર** સ્ત્રી૦

સેર – કંઠી. **–યાહાર** પું० કીડિયાંનો હાર

કીડી સ્ત્રી० [सं. कीटिका; प्रा. कीडी, कीडिया] એક ઝીણો જીવ – જંતુ. [**કીડીઓ ઊભરાવી** = અસંખ્ય માણસો ટોળે વળવાં. **કીડીઓ ચડવી**=(કામ કરતાં) કંટાળો ચડવો; અણગમો હોવો. **કીડી ઉપર કટક** = નાના હેતુ માટે મોટો ખટાટોપ; નકામો ને વધારેપડતો ખોટો પ્રયત્ન. **કીડીના મોંને(–માં) કાલિંગડું** = માથા કરતાં પાઘડી મોટી જેવા અર્થમાં; ગજા બહારનું. **કીડીને પાંખો આવવી** = વરસાદની આગાહી થવી (૨) નવી શક્તિ આવવી. **કીડીનો કુંજર, વાઘ** = રજનું ગજ (કરવું); કાગનો વાઘ કરવો.] **૦કંથવો** પું० કીડી, કંથવો કે તેના જેવો જીવજંતુ. **૦મ(–મં)કોડી** સ્ત્રી० કીડી, મકોડી ઇત્યાદિ જીવજંતુ. **૦વેગ** પું० કીડીના જેવો – ધીમો વેગ

કીડો પું० [सं. कीट; प्रा. कीड] પેટે ચાલનારો નાનો જીવડો. [**કીડા પડવા** = કીડા પેદા થવા; સડવું. **કીડા સળવળવા** = [લા.] બોલ્યા વિના ન રહેવાવું.] **–ડામાર(–રી)** સ્ત્રી० એક પંખી (૨) એક વનસ્પતિ; કીટમાર

કીધ સ० ક્રૃ० (પ.) જુઓ કીધું; કર્યું.

કીધું સ०ક્રિ० [सं. कृत] કર્યું ('કરવું'ના ભૂતકાળનું એક રૂપ, બહુધા સુરત તરફ.)

કીધું સ०ક્રિ० [सं. कीर्तय्, प्रा. कित्त = કહેવું ઉપરથી ?] કહ્યું. ('કહેવું'ના ભૂતકાળ માટે વપરાતું એક રૂપ [રાખે એવું; દંશીલું

કીનો પું०[फा.]વેર;અંટસ. **–નાખોર** વિ०કીનો

કીબરી સ્ત્રી० એક વનસ્પતિ

કીમ ન० એક પંખી

કીમત સ્ત્રી० [अ.] જુઓ કિંમત (શ० પ્ર० ઇ० માટે પણ). **–તી** વિ० [फा.] ભારે કિંમતનું

કીમિયો પું० [अ. कीमिया] હલકી ધાતુને કીમતી બનાવવાની ગુપ્ત રસાયણવિદ્યા (૨) [લા.] ઇલમ; યુક્તિ(૩)સહેલાઈથી ઘણું દ્રવ્ય મળે અથવા ફાયદો થાય એવો ઇલમ – ધંધો અથવા વસ્તુ. **–યાગર** પું० [फा.] કીમિયો કરી જાણનારો આદમી (૨) કળાવાન – યુક્તિબાજ આદમી (૩) ધુતારો

કીર પું० [सं.; दे.] પોપટ [સંગીન

કીરચ સ્ત્રી० [हिं.] કરચ; ઘણો નાનો કકડો(૨)

કીરત સ્ત્રી० (પ.) જુઓ કીર્તિ. **૦ન** જુઓ કીર્તન. **૦નિયાં** ન० બ० વ० કાંસીજોડ; કીર્તન કરવાનાં છબછબિયાં. **૦નિયો** પું० કીર્તનકાર

કીરદમન ન० [हिं.] એક ઝેરી વનસ્પતિ – ઔષધિ

કીર્ત(–ર્ત્ત)ન ન० [सं.] યશોગાન; ગુણકીર્તન (૨) ગાયન અને સંગીત સાથેનું ઈશ્વરનું ગુણવર્ણન. **૦કાર** પું०કીર્તન કરનારો આદમી; હરદાસ

કીર્તનીય વિ० [सं.] વખાણવા જેવું

કીર્તિ, –ર્ત્તિ સ્ત્રી० [सं.] ખ્યાતિ; નામના. **૦(–ર્ત્તિ)કર** વિ० ખ્યાતિ કરનારું. **૦ત** વિ० [सं.] પ્રખ્યાત; જાણીતું. **૦(–ર્ત્તિ)ધ્વજ** પું० કીર્તિરૂપી ધજા. **૦(–ર્ત્તિ)માન** વિ० કીર્તિવાળું; નામાંકિત. **૦(–ર્તિ)વંત** વિ० કીર્તિમાન. **૦લેખ** પું० કીર્તિનું સૂચન કે વર્ણન કરતો લેખ. **૦(–ર્ત્તિ)સ્થંભ** પું० કીર્તિ કરવા (કે કાયમ રાખવા) માટે રોપેલો કે ચણેલો સ્તંભ – મિનારો; સ્મરણસ્તંભ

કીલ પું० (ગાડાની) ખળી (૨) [सं.] મેખ; ખૂંટો (૩) ઢોર બાંધવાનો ખીલો. **૦ક** ન० મેખ; ખૂંટો(૨)ઢોર બાંધવાનો ખીલો(૩)એક તાંત્રિક દેવતા(૪) મંત્રનો મધ્ય ભાગ(૫)સામા મંત્રની શક્તિ કે પ્રભાવનો નાશ કરનારો મંત્ર (૬) જ્યોતિષ પ્રમાણેનો એક સંવત્સર, જેમાં બધાં અમંગલોનો નાશ થઈ સર્વત્ર મંગલ અને સુખ થાય છે.(૭)એક સ્તોત્ર(૮)ધરી. **૦કાસ્થિ** ન० જેની વચ્ચે કરોડરજ્જુ હોય છે તે કરોડની હાડમાળાનો બીજો મણકો

કીલવો પું० [જુઓ કીલ] કીલીદાર

કીલી સ્ત્રી० [सं. क्रीड्, प्रा. कील ઉપરથી ?] કીકી. **–લો** પું० કીકો

કીલી સ્ત્રી० [हिं.; सं. कील = મેખ ઉપરથી] કૂંચી (૨) તિજોરી; નાણાંની પેટી. **૦દાર** પું० જેની પાસે કૂંચી રહેતી હોય (કિલ્લો, તિજોરી, ઇત્યાદિની) તે આદમી, કિલ્લીદાર

કીશ પું૦ [સં.] વાંદરો (૨) સૂર્ય. ૦**પર્ણ** પું૦ એક વનસ્પતિ; અપામાર્ગ [ભરણું

કીસ્ત સ્ત્રી૦ [જુઓ કિસ્ત] મહેસૂલ; સરકાર·

કુ અ૦ [સં.]નામ પૂર્વે આવતાં 'ખરાબ, હલકું, નિંદિત, પાપી' એવો અર્થ સૂચવે. ઉદા૦ કુમાર્ગ (૨) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી

કુકરેકૂક ન૦ જુઓ કૂકરેકુક [કુકર્મ કરનારું

કુકર્મ ન૦ [સં.] ખોટું–ખરાબ કર્મ. **−ર્મી** વિ૦

કુકલ્પના સ્ત્રીં૦ [સં.] ખોટી–ખરાબ કલ્પના

કુકવિ પું૦ [સં.] ખરાબ કવિ

કુક્કુટ પું૦ [સં.] કૂકડો

કુક્ષ(−ક્ષિ) સ્ત્રી૦ [સં.] કૂખ

કુખ પું૦ [જુઓ 'કુશ']+ દર્ભ (કૂખ નહિ)

કુગ્રામ ન૦ [સં.] રાજા, બ્રાહ્મણ, નદી ઇ૦ વિનાનું કે જરૂરિયાતની વસ્તુઓ જ્યાં ન મળે એવું ખરાબ–નકામું ગામ [ઊલટું

કુઘડ વિ૦ [कु (સં.)+(સં. घट्)] સુઘડથી

કુચ પું૦ [સં.] સ્ત્રીની છાતી; સ્તન

કુચકુચ સ્ત્રી૦(રવ૦)ગુચપુચ;કાનમાં વાત કરવી તે

કુચાલ સ્ત્રી૦ [કુ + ચાલ] કચાલ; ખરાબ વર્તણૂક

કુચિત્ર વિ૦ [સં.], **−ત્રું** વિ૦ કદરૂપું

કુચુમાર પું૦[સં.](સં.)એક પ્રાચીન કામશાસ્ત્રી

કુચિયો પું૦ [સં. कुच પરથી] સ્તન ઢાંકનારો વસ્ત્રનો ભાગ [ચેષ્ટા

કુચેષ્ટા સ્ત્રી૦, **−ષ્ટિત** ન૦ [સં.] ખોટી–ખરાબ

કુચ્છિત, કુછીત વિ૦+ જુઓ કુત્સિત

કુછંદ પું૦ [સં.] ખરાબ છંદ–વ્યસન કે ચસકો; લંપટપણું. **−દાઈ** સ્ત્રી૦+ કુછંદીપણું. **−દી** વિ૦ કુછંદે ચડેલું

કુજ પું૦ [સં.] એક ગ્રહ; મંગળ (૨) ઝાડ(૩) [સં.] નરકાસુર. ૦**વાર** પું૦ મંગળવાર

કુજાગ સ્ત્રી૦ [કુ + જાગ (જગા)] નઠારી જગા

કુજોગ પું૦ [કુ + જોગ] કુયોગ

કુટજ પું૦ [સં.] એક ઝાડ

કુટારો પું૦ જુઓ 'કુટાવું'માં

કુટાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કૂટવું] 'કૂટવું'નું કર્મણિ (૨) ટિચાવું; અથડાવું. (૩) [લા.] સૂજ ન પડવી; કુટારો થવો. [કુટાઈ જવું = માર ખાવો(૨) અથડાવું ટિચાવું. કુટાઈ મરવું = નકામા અથડાવું-ટિચાવું.] **−મણ** ન૦ કુટાવું તે; ટિચામણ. **−રો** પું૦ કુટામણ (૨) [લા.] માથાકૂટ;પંચાત. **−વવું** સ૦ક્રિ૦'કૂટવું'નું પ્રેરક

કુટિ(−ટી), ૦**ર** સ્ત્રી૦ [સં.] ઝૂંપડી

કુટિલ વિ૦ [સં.] વાંકું; વળેલું (૨) હઠીલું (૩) છળવાળું; કપટી. ૦**તા**, **−લાઈ** સ્ત્રી૦, ૦**પણું** ન૦

કુટી, ૦**ર** સ્ત્રી૦ [સં.] કુટિ; ઝૂંપડી

કુટુંબ ન૦ [સં.] એક બાપનો પરિવાર–વંશ (૨) બૈરી, છોકરાં વગેરે ઘરનાં માણસોનો સમૂહ (૩) બૈરીછોકરાંનો સમૂહ. ૦**કબીલો** પું૦ કુટુંબ અને કબીલો. ૦**કલહ** પું૦ કુટુંબમાં કંકાસ. ૦**પરિવાર** પું૦ કુટુંબ અને પરિવાર. **−બિની** સ્ત્રી૦ [સં.] કુટુંબી સ્ત્રી. **−બી** વિ૦ કુટુંબનું (૨) કુટુંબવાળું (૩) ન૦; પું૦ કુટુંબનું માણસ

કુટેવ સ્ત્રી૦ [કુ + ટેવ] નઠારી ટેવ–આદત

કુટ્ટણી [प्रा.],**−ની** [સં.] સ્ત્રી૦ કૂટણી

કુટ્ટમિત ન૦ [સં.] પ્રીતમના પ્રેમાલિંગનની ઉપર ઉપરથી અવહેલના કરવી તે

કુટ્ટિમ વિ૦ [સં.] નાના પથરાઓ પૂરી ટીપી પાકું કરેલું (૨) લાદીથી અથવા રંગબેરંગી ચોરસામાં જડેલું (૩) પું૦; ન૦ એવી રીતે જડેલી જમીન

કુઠામ ન૦ [કુ + ઠામ] ખરાબ કે અયોગ્ય ઠામ

કુઠાર પું૦ [સં.] કુહાડો (૨) ફરસી. **−રો** પું૦+ કુહાડાવાળો; કઠિયારો

કુડ(−ર)તું ન૦ [જુઓ કુરતું] પહેરણ

કુડપ(−વ) ન૦ [સં.] ૧૨ મૂઠી અથવા ૧૬ તોલાનું એક માપ [ન૦ કુલ્લું

કુડલી સ્ત્રી૦[સં. कुट; प्रा. कुंड]કુલડી;કુલ્લી. **−લું**

કુડવ ન૦ [સં.] જુઓ કુડપ

કુડંતર પું૦ [સં. कुडय; प्रा. कुड्डु+ अंतर] ભીંતનો આંતરો; કુડાંતરો

કુડાપો પું૦ જુઓ કઢાપો

કુડાંતરો (૦) પું૦ જુઓ કુડંતર (જૈન)

કુડ્મલ ન૦ [સં.] કળી [કઢંગું

કુઢંગિયું [કુ + ઢંગ ઉપરથી] ખરાબ ઢંગવાળું;

કુણ સ૦+ જુઓ કોણ? [રોકાયેલું

કુણિત વિ૦+ ['કુંઠિત' ઉપરથી] અંતરાયેલું;

કુણિયાટવું સ૦ક્રિ૦ (ચ.) જુઓ કોણિયાટવું

કુત(-દ)કું ન૦ [तु. कुतकः] ડફણું;બૂધું; દંડૂકો

કુતરિયું ન૦ એક ઘાસ; કૂતરી

કુતર્ક પું૦[सं.] ખોટો તર્ક (૨) ખરાબ વિચાર. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ કુતર્ક કરવામાં પ્રવીણ પુરુષ. **૦વાદી,-ર્કી** વિ૦ કુતર્કવાળું;કુતર્ક કર્યા કરનારું

કુતુબ પું૦ [अ. कुत्व] ઘંટીનો ખીલડો (૨) ધ્રુવતારો. **૦નુમા** ન૦ [फा.] હોકાયંત્ર

કુતુમરા ન૦ એક પક્ષી

કુતૂહલ ન૦ [सं.] અમુક વસ્તુ – નવી વસ્તુ જોવા જાણવાની ઉત્કંઠા; કૌતુક (૨) નવાઈભરી વસ્તુ. **–લી** વિ૦ કુતૂહલવાળું

કુતેલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; કૂતરી (?)

કુત્તી સ્ત્રી૦ (સુ.) દોરની હાંતી (૨) જુઓ 'કુત્તો'માં. [**–દેવી** = હાંતી કરવી]

કુત્તો પું૦[दे. कुत्त]કૂતરો.**–ત્તી** સ્ત્રી૦[दे.] કૂતરી

કુત્સિત વિ૦ [सं.] ધિક્કારવા યોગ્ય; નિંદિત (૨) નીચ; નઠારું; અધમ (૩) મેલું; ગંદું

કુથ પું૦[सं.] હાથી ઉપર નાંખવાની ઝૂલ (૨) સાદડી; શેતરંજી (૩) કંથા

કુથ્થો પું૦ કાગળ ખાનારો એક જીવડો

કુદકારો પું૦ ['કૂદવું' ઉપરથી] કૂદકો

કુદકું ન૦ જુઓ કુતકું

કુદરત સ્ત્રી૦[अ.]ઈશ્વરી શક્તિ; નિસર્ગ પ્રકૃતિ(૨) જાતિસ્વભાવ (૩) જોર; તાકાત. **–તી** વિ૦ કુદરત સંબંધી; નૈસર્ગિક; સ્વાભાવિક

કુદાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ અનુક્રમે 'કૂદવું'નું કર્મણિ અને પ્રેરક

કુદાળિયાં ન૦બ૦વ૦જાનૈયાઓને બપોરે અપાતું (દાળભાતનું) ભોજન (૨) ભવૈયાઓને અપાતું બપોરનું ભોજન

કુદૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખોટો મત – કલ્પના (૨) ખોટા – ખરાબ ખ્યાલથી જોવું તે

કુદ પું૦ + જુઓ કુંદો

કુધાન ન૦ [કુ + ધાન્ય] હલકા પ્રકારનું ધાન્ય

કુધારો પું૦[કુ + ધારો] ખોટો – ખરાબ રિવાજ (૨) સુધારાથી વિરુદ્ધ એવી ખોટી દિશામાં ગતિ. [**–પડવો** = ખોટો ધારો ચાલુ થવો]

કુનક્ષત્ર ન૦[सं.] ખરાબ – અપશુકનિયાળ નક્ષત્ર

કુનારી સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ કે કજિયાખોર સ્ત્રી

કુનીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ નીતિ – પદ્ધતિ કે આચરણ

કુનેહ સ્ત્રી૦ [अ. कुन्ह]યુક્તિ;હિકમત(૨)ચતુરાઈ

કુન્ની સ્ત્રી૦ (ક.) હાંલ્લી

કુપથ પું૦ [सं.] ખરાબ – અનીતિનો માર્ગ. **૦ગામી** વિ૦ કુપથે જનારું

કુપથ્ય વિ૦[सं.]પથ્ય નહિ તેવું;આરોગ્યને માફક ન આવે એવું(૨)ન૦ પરેજી – કરી ન પાળવી તે

કુપાત્ર વિ૦ [सं.] નાલાયક; અનધિકારી (૨) બેઅદબ;છકી ગયેલું (૩) ન૦ ખરાબ વાસણ (૪) કુપાત્ર માણસ. **૦તા** સ્ત્રી૦

કુપિત વિ૦ [सं.] કોપેલું; ક્રોધે ભરાયેલું

કુપુત્ર પું૦ [सं.] કપૂત;પુત્ર નામને લજવે એવો દીકરો [પું૦ કુલ્લું

કુંપી સ્ત્રી૦ [सं. कूपी, कूपी]નાનો કુપ્પો. **–પ્પો**

કુફર ન૦ [अ. कुफ़्र] નાસ્તિકતા; કાફરપણું

કુફરાન ન૦ [अ.] કુફર(૨)ખોટું તહોમત;આળ (૩) ધાંધળ; તોફાન

કુબજા સ્ત્રી૦ [જુઓ કુબ્જા] કૂબડી સ્ત્રી (૨) ખરાબ સ્ત્રી

કુબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] નઠારી બુદ્ધિ; લુચ્ચાઈ; કપટ

કુબેર પું૦[सं.](સં.)ઇંદ્રના ધનનો ભંડારી – એક દેવ

કુબોધ પું૦ [सं.] નઠારી શિખામણ

કુબ્જ વિ૦ [सं.] ખૂંધું – કૂબડું. **–બ્જા** વિ૦ સ્ત્રી૦ ખૂંધી – કૂબડી (૨) સ્ત્રી૦ (સં.)કૈકેયીની દાસી – મંથરા (૩) કૃષ્ણની કૃપાપાત્ર કંસની એક દાસી

કુભારજા સ્ત્રી૦ [कु + भार्या] નઠારી સ્ત્રી (૨) કજિયાખોર સ્ત્રી; કર્કશા (૩) ફૂવડ

કુભાવ પું૦ [सं.] જુઓ કભાવ

કુભાંડ ન૦ [सं. कु + भंड ઉપરથી] જૂઠું તહોમત;આળ (૨) તરકટ. **૦ખોર** વિ૦ કુભાંડ કર્યા વિના જેને ચેન ન પડે એવું;કુભાંડી **-ડી** વિ૦ ઢોંગી;વેષધારી; તરકટ કરનારું (૨) ખોટો આરોપ મૂકનારું

કુમક સ્ત્રી૦ [तुर्की] મદદ. [**કુમકે આવવું** = મદદ કરવા પહોંચવું. **કુમકે ઊભા રહેવું** =

પડખે મદદમાં રહેવું.] **૦પત્ર** ન૦ ભલામણપત્ર. **-કી** વિ૦ કુમક સંબંધી

કુમકુમ ન૦ જુઓ કુંકુમ; કંકુ

કુમતિ સ્ત્રી૦ [सं.] નઠારી મતિ

કુમરકલા ન૦ એક પક્ષી

કુમળું વિ૦ [सं. कोमल]જુઓ કોમળ. **૦કલાર** જેવું=ખૂબ કોમળ.**-ળાશ** સ્ત્રી૦ કુમળાપણું

કુમાતા સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ માતા; સંતતિ પ્રત્યે વાત્સલ્ય કે ફરજના ભાન વિનાની માતા

કુમાન ન૦ [सं.] અપમાન

કુમાર પું૦ [सं.] પાંચ વર્ષની ઉમ્મરનો બાળક (૨)યુવાવસ્થા અથવા એની પહેલાંની અવસ્થાવાળો છોકરો(૩)પુત્ર(૪)રાજપુત્ર.**૦પાલ(-ળ)** પું૦ (સં.) ગુજરાતનો ચાલુક્યવંશી રાજા [આચાર્ય હેમચંદ્રના ઉપદેશથી તેણે જૈન ધર્મનો અંગીકાર કર્યો હતો.] **૦મંદિર** ન૦ પ્રાથમિક કેળવણીની શાળા.**-રિકા,-રી** સ્ત્રી૦ બાર વર્ષ સુધીની કન્યા (૨)કુંવારી કન્યા(૩) રાજકુંવરી (૪) પુત્રી

કુમાર્ગ પું૦ [सं.] નઠારો-આડો રસ્તો (૨) અધર્મ(૩)કુછંદ. **-ર્ગી** વિ૦ કુમાર્ગે જનારું

કુમાવિસદાર પું૦ [म. कमावीसदार] મહેસૂલ ઉઘરાવનાર આદમી; મહેસૂલી અમલદાર; મહાલકારી

કુમાશ સ્ત્રી૦[अ.]સુંવાળપ; નરમાશ (કાપડની) (૨) સફાઈદાર વણાટ

કુમિત્ર પું૦ [सं.] નઠારો-મિત્રધર્મથી ઊલટો ચાલનાર મિત્ર

કુમુદ ન૦ [सं.] ધોળું કમળ; પોયણું. **૦નાથ, ૦પતિ, ૦બંધુ** પું૦ ચંદ્રમા. **-દિની** સ્ત્રી૦ કુમુદના ફૂલનો વેલો (૨) ઘણાં કુમુદવાળી જગા-પુષ્કરિણી ઇ૦. **-દ્વતી** સ્ત્રી૦ જુઓ કુમુદિની (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર (સંગીત)

કુમુદ્રા સ્ત્રી૦ [सं.] ખોટો સિક્કો

કુમેદ પું૦ [अ. कुमैत, हिं. कुम्मैत, म. कुमाईत, कुमेत] કાળાશ પડતો ઘેરો લાલ ઘોડો

કુમેરુ પું૦ [सं.] દક્ષિણ ધ્રુવ. **૦જ્યોતિ** પું૦; સ્ત્રી૦ દક્ષિણધ્રુવમાં જોવામાં આવતી જ્યોતિ

કુયોગ પું૦[सं.](ગ્રહનો) ખરાબ યોગ(૨)કવખત

કુરકુટ પું૦+[જુઓ कुक्कुट] કૂકડો

કુરકુર પું૦[प्रा. (૨૧૦)]કુરકુરિયાંને બોલાવવાનો ઉદ્ગાર (૨) દાંત વડે થોડું થોડું કરડવાથી જે અવાજ થાય છે તે. **-રિયું** ન૦[सं. कुर्कर] કૂતરાનું નાનું બચ્ચું; ભટોળિયું

કુરઘોડી સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

કુરતની સ્ત્રી૦ [જુઓ કુરતું] મુસલમાન સ્ત્રીઓનું કુરતું (૨) મચ્છરદાની

કુરતું ન૦ [हिं.] કુરતું; પહેરણ

કુરન(-નિ)સ સ્ત્રી૦ [જુઓ કુર્નિશ] નમીને-ઝૂકીને સલામ કરવી તે

કુરબ(-વ)ક ન૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ

કુરબાન વિ૦ [अ.] બલિદાન તરીકે સમર્પેલું (૨) ન્યોછાવર; ડૂલ. **-ની** સ્ત્રી૦ કુરબાન થવું કે કરવું તે; બલિદાન

કુરર પું૦ [सं.] એક પંખી; ટિટોડો.**-રી** સ્ત્રી૦ ટિટોડી

કુરવક ન૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ; કુરબક

કુરસીનામું ન૦ [फा.] પેઢીનામું

કુરંગ પું૦ [सं.] હરણ; મૃગ. **૦ણી, -ગી** સ્ત્રી૦ હરણી; મૃગી

કુરાજ,-જ્ય [सं.] ન૦ ખરાબ રાજ્ય

કુરાજી સ્ત્રી૦ [કુ+રાજી] જુઓ કરાજી; નાખુશી

કુરાન ન૦ [अ.]મુસલમાનોનો મુખ્ય ધર્મગ્રંથ. **૦(-ને)શરીફ** ન૦ કુરાન (માનવાચક). **૦ખાની** સ્ત્રી૦ કુરાન વાંચવું તે. **-ની** વિ૦ કુરાનનું; કુરાન સંબંધી (૨) કુરાન ઉપર વિશ્વાસ કરનારું (૩) પું૦ મુસલમાન

કુરીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખોટી રીત

કુરુ પું૦ [सं.] (સં.) પાંડવકૌરવોનો પૂર્વજ(૨) અર્વાચીન દિલ્હીની આજુબાજુના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ. **૦ક્ષેત્ર** ન૦ (સં.) દિલ્હીની પાસે આવેલું એક વિશાળ મેદાન. જ્યાં પાંડવ કૌરવો વચ્ચે યુદ્ધ થયું હતું

કુરૂપ વિ૦ [सं.] કદરૂપું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-પી** વિ૦ કુરૂપ

કુર્નિશ સ્ત્રી૦ [तुर्की] નમીને-ઝૂકીને કરેલી સલામ; કુરનિસ

કુલ વિ૦ [अ. कुल्ल] એકંદર; બધું મળીને થાય એટલું (૨)તમામ. **૦કુલાં** વિ૦કુલ અખત્યાર

ભોગવતું (૨) અંગત; ખાસ (૩) અ૦ કુલ અખત્યાર સમેત. **૦ઝપટ** અ૦ બધું મળીને; કુલ

કુલ [सं.], **-ળ** ન૦ કુટુંબ; વંશ (૨) ખાનદાની, કુલીનતા (૩) ટોળું; જૂથ (૪) અસીલ (વકીલનો). **૦(-ળ)મર્યાદા** સ્ત્રી૦ કુલની મર્યાદા – લજ્જા. **૦ક્ષય** પું૦ કુળનો નાશ. **૦ગુરુ** પું૦ કૌટુંબિક અથવા વંશપરંપરાના ગુરુ. **૦ઘ્ન** વિ૦ કુળનો નાશ કરે એવું. **૦(-ળ)દીપક** પું૦ કુળને દીપાવનારો પુરુષ (૨) પુત્ર. **૦(-ળ)દેવ** પું૦, **૦(-ળ)દેવતા** પું૦ બ૦ વ૦; સ્ત્રી૦ કુળનો ઇષ્ટદેવ. **૦(-ળ)દેવી** સ્ત્રી૦ કુળની ઇષ્ટદેવી. **૦(-ળ)ધર્મ** પું૦ વંશપરંપરાથી ચાલતો આવેલો વિશિષ્ટ ધર્મ – આચાર. **૦નાયક** પું૦ કુલપતિથી બીજા નંબરનો વિદ્યાપીઠનો અધિકારી; 'વાઇસ – ચૅન્સેલર.' **૦પતિ** કુટુંબનો – કુળનો વડો (૨) ૧૦,૦૦૦ શિષ્યોને ખવાડનાર અને ભણાવનાર ઋષિ (૩) વિદ્યાપીઠનો મોટામાં મોટો પદવીધારી; 'ચૅન્સેલર'. **૦પર્વત** પું૦ જુઓ કુલાચલ. **૦યોગિની** સ્ત્રી૦ પત્ની. **૦વધૂ** સ્ત્રી૦ સારા કુટુંબની વહુ – સ્ત્રી. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ પ્રાણી અથવા વનસ્પતિવિશેષનો જાતીય વિકાસક્રમ અથવા ઇતિહાસ; 'ફાઇલોજેની.' **૦વ્રત** ન૦ કુળનું વિશિષ્ટ વ્રત. **૦સંપ્રદાય** પું૦ કુળમાં વંશપરંપરાથી ચાલતો આવેલો સંપ્રદાય – રીત કે આચાર. **૦હીન** વિ૦ કુળ વિનાનું; અકુલીન

કુલ(-ળ)કર્ણી પું૦ [म.] જુઓ કુળકર્ણી

કુલક્ષણ ન૦ [सं.] અપલક્ષણ; ખોડ (૨) કુટેવ. **-ણું** વિ૦ કુલક્ષણવાળું

કુલટા સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ ચાલની સ્ત્રી

કુલડી (લ') સ્ત્રી૦ [दे. कुल्लड] કસલી જેવું નાનું માટીનું વાસણ; ચડવો (૨) સોનુંરૂપું ગાળવાનું એવું પાત્ર (૩) ગુદાનો ભાગ (જેમાંથી મળ બહાર આવે છે) [**કુલડીમાં ગોળ ભાગવો** = માંહ્યોમાંહ્ય સમજી લેવું (ત્રાહિતને ભેળવ્યા વિના)]

કુલફી સ્ત્રી૦ [हिं.] ટીન અગર બીજી કોઈ ધાતુ અથવા માટીની ભૂંગળીમાં ભરી બરફમાં ઠારેલું દૂધ, મલાઈ, અથવા શરબત

કુલંગ ન૦ [सं. कुलिंग?] એક પક્ષી

કુલંજન ન૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

કુલાચલ(-ળ) પું૦ [सं.] મુખ્ય પર્વત (મહેન્દ્ર, મલય, સહ્ય, શક્તિમાન, ઋક્ષ, વિંધ્ય અને પરિયાત્ર એ સાત)

કુલાચાર પું૦ [सं.] કુલધર્મ; કુળનો આચાર

કુલાધીશ પું૦ [सं.] કુળનો મુખ્ય પુરુષ

કુલાબો પું૦ [अ.?] ભૂશિરની જમીન (૨) બોયનો કાપ [અભિમાન

કુલાભિમાન ન૦ [सं.] પોતાના કુળ વિષેનું

કુલાલ પું૦ [सं.] કુંભાર

કુલાંગના સ્ત્રી૦ [सं.] કુલીન ઘરની (સુશીલ) સ્ત્રી

કુલાંગાર પું૦ [सं.] કુળમાં અંગાર જેવો નીવડેલ આદમી

કુલિર પું૦ [सं.] કરચલો

કુલિ(-લી)શ ન૦ [सं.] ઇંદ્રનું અસ્ત્ર – વજ્ર

કુલી પું૦ [तुर्की] ભાર ઊંચકનારો; મજૂર

કુલીન વિ૦ [सं.] ઊંચા કુળનું; ખાનદાન. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦ [એકંદરે

કુલે(-લ્લે) અ૦ [अ. कुल्ल] જુમલે; સરવાળે;

કુલેર (લે') સ્ત્રી૦ [दे. कुल्लुरी] ઘીગોળ સાથે ચોળેલો બાજરી વગેરેનો કાચો લોટ – એક ખાદ્ય

કુલોચ્છેદ પું૦ [सं.] કુલનો ઉચ્છેદ – નાશ

કુલોદ્ધાર પું૦ [सं.] કુલનો ઉદ્ધાર – ઉત્કર્ષ

કુલ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] સુશીલ સ્ત્રી (૨) નાની નદી, નહેર અથવા ઝરણું

કુલ્લી (કુ') સ્ત્રી૦ જુઓ કુલડી (૨) નાનું કુલ્લું. **-લ્લું** ન૦ ઘીતેલ ભરવાનું ચામડાનું મોટું પાત્ર. [**કુલ્લામાં હાથ સુકાવવો, મેલાવવો** = મોટી લાલચો આપી ભોળવવું.]

કુલ્લે અ૦ જુઓ 'કુલે'

કુવચન ન૦ [सं.] અપશબ્દ; ગાળ (૨) કડવું વેણ. **-ની** વિ૦ કુવચન બોલનારું

કુવલય ન૦ [सं.] ભૂરું કમળ – પોયણું. **-યાપીડ** પું૦ (સં.) એક રાક્ષસ, જેને કંસે કૃષ્ણ તથા બળરામને મારવા યોજેલો

કુવાક્ય ન૦ [सं.] કુવચન; ગાળ

કુવાયરો પું૦ [કુ + વાયરો] ખરાબ – પ્રતિકૂળ પવન

કુવાલી સ્ત્રી૦ ['કૂવો' પરથી] નાનો કૂવો; કૂઈ

કુવાશી(-સી) સ્ત્રી૦ [सं. सुवासिनी ઉપરથી બનાવટ ?] કુમારિકા

કુવાસ સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ વાસ-ગંધ

કુવાસના સ્ત્રી૦ [सं.] નઠારી વાસના-ઇચ્છા

કુવાસી સ્ત્રી૦ જુઓ કુવાશી

કુવિચાર પું૦ [सं.] ખરાબ વિચાર

કુવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ આચરણ-વર્તન (૨) હલકો ધંધો (૩) દુષ્ટ ઇચ્છા

કુવેણ ન૦ [કુ+વેણ] જુઓ કુવચન

કુવેણી સ્ત્રી૦ [सं.] માછલાં રાખવાનો કંડિયો

કુવેતર ન૦ ['કૂવો' પરથી] કૂવાવાળી જમીન

કુવેતી પું૦ ['કૂવો' પરથી] કૂવા પરનો-કોસ હાંકનારો આદમી

કુવ્વત ન૦ [फा.] કૌવત

કુશ પું૦ [सं.] એક જાતનું ઘાસ; દર્ભ (૨) [સં.] રામનો એક પુત્ર. **૦સ્થલી(-ળી)** સ્ત્રી૦ (સં.) પ્રાચીન દ્વારકા

કુશકા પું૦ બ૦વ૦ [दे. कुकु(-क्कु)स] ડાંગર, કોદરા ઇત્યાદિનાં છોડાં. [**-કાઢવા** = (માર મારીને કે અતિશય કામ કરાવીને) ટૂશ કાઢી નાખવી. **-ખાંડવા** નકામો પ્રયત્ન કરવો; અફળ મથવું.] **-કી** સ્ત્રી૦ ખાંડેલા ચોખાનું ઝીણું ઝટકામણ

કુશલ(-ળ) વિ૦ [सं.] શુભ; કલ્યાણકારી (૨) આરોગ્યવાન (૩) પ્રવીણ; હોશિયાર (૪) ન૦ કુશળતા. [**-ઇચ્છવું** = ભલું થાઓ એમ ઇચ્છવું. **-પૂછવું** = ક્ષેમકુશળ - ખુશીખબર પૂછવી.] **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પત્ર** પું૦;ન૦ ક્ષેમકુશળ પૂછવા કે કહેવાનો સામાન્ય પત્ર; 'વેલફેર લેટર'. **૦પ્રશ્ન** પું૦; ન૦ ક્ષેમકુશળ પૂછવું તે. **૦ક્ષેમ** વિ૦ સુખી અને આરોગ્ય (૨) ન૦ આબાદી અને તંદુરસ્તી. **-ળું** વિ૦ + કુશળ

કુશાગ્રબુદ્ધિ વિ૦ [सं.] તીવ્ર બુદ્ધિવાળું

કુશાદા વિ૦ [फा.] ખુલ્લું (૨) વિશાળ; સગવડવાળું (૩) નિખાલસ

કુશાન પું૦ (હિંદમાં આવેલી) એક પ્રાચીન જાતના લોક

કુશીલ વિ૦ [सं.] ખરાબ શીલવાળું (૨) ન૦ [ખરાબ શીલ

કુશીલવ પું૦ [सं.] ભાટચારણ (૨) ગવૈયા (૩) નટ; નાટકનો ખેલાડી (૪) વાલ્મીકિ (૫) પું૦ બ૦વ૦ કુશ અને લવ

કુષ્ઠ પું૦; ન૦ [सं.] કોઢ. **-ષ્ઠી** વિ૦ કોઢીલું

કુષ્માંડ ન૦ [सं.] કોળું

કુસરિત(-તા) સ્ત્રી૦ [सं.] નાની-ઓછી [પાણીની નદી

કુસંગ પું૦ [सं.] નઠારો સંગ; ખરાબ સોબત. [**કુસંગમાં પડવું, કુસંગે ચડવું** = ખરાબ સોબતમાં ફસાવું, લાગવું, જોડાવું.] ૦ત(-તિ) સ્ત્રી૦ કુસંગ. **-ગી** વિ૦ કુસંગ કરનારું

કુસંપ પું૦ [कु+संप] સંપ નહિ તે; અણબનાવ. **-પી** વિ૦ કુસંપવાળું

કુસુમ ન૦ [सं.] ફૂલ; પુષ્પ. ૦ધન્વા, ૦બાણ પું૦ (સં.) કામદેવ. **-માકર** પું૦ [+ આકર] વસંતઋતુ (૨) બાગ; બગીચો. **-માયુધ** પું૦ [+ આયુધ] (સં.) કામદેવ. **-માંજલિ** સ્ત્રી૦ [+ અંજલિ] કુસુમોની અંજલિ. **-મિત** વિ૦ ફૂલવાળું; ફૂલથી ભરેલું

કુસુંબી, -બો જુઓ કસૂંબો

કુસ્તી સ્ત્રી૦ [फा.] અંગકસરતની એક રીત (૨) બથ્થંબથ્થા. [**-લડવી, કુસ્તીમાં ઊતરવું** = કુસ્તીની કસરત કે બથ્થંબથ્થા કરવી.] ૦બાજ વિ૦ કુસ્તીમાં પ્રવીણ. ૦બાજી સ્ત્રી૦ કુસ્તી ખેલવી તે

કુસ્વપ્ન ન૦ [सं.] ખરાબ સ્વપ્ન

કુસ્વભાવ પું૦ [सं.] ખરાબ સ્વભાવ

કુસેવા સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ સેવા; અસેવા

કુહર ન૦ [सं.] ગુફા; બખોલ

કુહાડી સ્ત્રી૦ [प्रा.] નાનો કુહાડો. **-ડો** પું૦ [सं. कुठार; प्रा. कुहाड] લાકડાં કાપવાનું-ફાડવાનું એક હથિયાર; પરશુ. [**કુહાડી(-ડા)નો હાથો** = પારકાનું હથિયાર કે તેનું કામ કાઢી આપનાર.]

કુહડાં ન૦ બ૦ વ૦ લાંઘવું પડે - ભૂખે મરવું પડે તે. [**-થવાં** = ભૂખે મરવું.]

કુહૂ, ૦કુહૂ, ૦કાર પું૦ (રવ૦) કોયલનો એવો [બોલ

કુળ ન૦ જુઓ કુલ. [**-ઉજાળવું** = કુળની આબરૂ વધારવી. **-જોવું** = લગ્ન ગોઠવતી વખતે સામા પક્ષના કુળની ઉચ્ચતા નીચતા તપાસવી. **-તારવું** = કુળની ચડતી કરવી - ઉદ્ધારવું.

-ખોળવું = કુળની આબરૂને બટ્ટો લગાડવો.] ૦ગોર પું૦ વંશપરંપરાનો ગોર; કુલગુરુ. ૦તારક વિ૦ કુળને તારે એવું. ૦દીપક, ૦દીવો, ૦દેવ, ૦દેવતા, ૦દેવી, ૦ધર્મ માટે જુઓ 'કુલ[સં.]'માં. ૦રીત સ્ત્રી૦ કુળની રીત; કુળનો રિવાજ. ૦લજામણું વિ૦ કુળને લજાવે એવું. ૦વંતી વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦વંત, ૦વાન વિ૦ કુલીન. ૦વાટ સ્ત્રી૦ કુળરીત. ૦હીણ(-ણું) વિ૦ જુઓ કુલહીન

કુળકર્ણી પું૦[મ.] તલાટી(૨)મરાઠી એક અટક

કુંકુમ ન૦ [સં.] કુમકુમ; કંકુ. ૦પત્રિકા સ્ત્રી૦ કંકોતરી

કુંજ સ્ત્રી૦ [સં.] ઝાડ અથવા વેલાનાં પાંદડાંથી થયેલી ઘટા; લતામંડપ ૦એકાદશી સ્ત્રી૦ ફાગણ સુદ ૧૧. ૦ગલન [પ.], ૦ગલી સ્ત્રી૦ કુંજમાં થઈને જતો સાંકડો માર્ગ (૨) સાંકડો અને છાયાવાળો ગીચ વનમાર્ગ (૩) [સં.] વૃંદાવનની પ્રાચીન કુંજગલી, જેનું સ્થાન યાત્રારૂપ ગણાય છે. ૦ભવન ન૦ કુંજરૂપી ભવન. ૦મંડપ પું૦ કુંજરૂપી મંડપ. ૦ડી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી; કૂંજડી (૨) નાની કુંજ; કુંજગલી. ૦ડું ન૦ એક પક્ષી. ૦ડો પું૦ [म., हिं. कुंजड़ा] કાછિયો (૨) માળી (૩) એક પક્ષી. ૦બિ(-વિ)હારી વિ૦ કુંજમાં વિહાર કરનારું (૨) પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

કુંજડો પું૦ [म कुंजड़ा] કંજૂસ આદમી (૨) જુઓ 'કુંજ'માં

કુંજર પું૦ [સં.] હાથી (૨) હસ્ત નક્ષત્ર ૦કાળ પું૦ કુંજરનો કાળ – સિંહ [ગજપીપર

કુંજરપીપર(-ળી) સ્ત્રી૦ લાંબી અને મોટી પીપર;

કુંજરાવું અ૦ક્રિ૦ [સં. कुंच् પરથી?] ખીલતું અટકવું; બટકું અને અણખીલ્યું રહી જવું (૨) અંતરમાં બળવું

કુંજાર વિ૦ ['કુંજ' પરથી] કુંજ જેવું; ઘટાદાર

કુંજો પું૦ [જુઓ કૂજો] ભોટવો; ચંબુ

કુંઠન ન૦ [સં.] કુંઠિત હોવું તે. ૦કારી વિ૦ કુંઠિત કરે એવું [અટકી પડેલું

કુંઠિત વિ૦ [સં.] બૂઠું; ખાંડું (૨) રૂંધાયેલું;

કુંડ પું૦ [સં.] જમીન ખોદી બાંધેલો ખાડો (યજ્ઞ માટેનો); વેદી (૨) પાણી માટેનો પાકો પગથિયાંવાળો હોજ (૩) કુંડના આકારનું પાત્ર (૪) બલિ આપવાની જગા (૫) કૂંડી; નાનો હવાડો (૬) ખાડો. ૦કુંવર, ૦પુત્ર પું૦ વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર

કુંડલ(-ળ) ન૦[સં.] કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું. -લિની સ્ત્રી૦ મૂલાધારમાં સુષુમ્ણા નાડીની જડની નીચે રહેતી મનાતી એક સર્પાકાર શક્તિ, જેને જાગ્રત કરવી એ યોગીઓનો એક મહા પુરુષાર્થ ગણાય છે. -લી(-ળી) સ્ત્રી૦ નાનું કૂંડાળું (૨) લાકડી, ભાલા વગેરેને છેડે ઘલાતી ધાતુની ખોળી (૩) [જ્યો.] ગ્રહ વગેરેની ગણતરીનું ખાનાંવાળું ચોકઠું કે ચકરડું

કુંડળ ન૦ જુઓ કુંડલ. -ળિયો એક છંદ. -ળી સ્ત્રી૦ જુઓ કુંડલી

કુંત પું૦[સં.] ભાલો (૨) જીવડું

કુંતલ પું૦[સં.]માથાના વાળ; ઝુલફું; લટ(૨)હળ

કુંતા સ્ત્રી૦ [हिं.; सं. कुंती] (સં.) પાંડુરાજાની સ્ત્રી; પાંડવોની માતા

કુંતી સ્ત્રી૦[સં.] (સં.) કુંતા. ૦સુત પું૦ (સં.) કુંતીનો પુત્ર – પાંડવ. ૦ભોજ પું૦(સં.)કુંતીનો પાલક પિતા

કુંદ વિ૦ [फा.] તેજ વગરનું; બૂઠું

કુંદ પું૦;ન૦[સં.] એક જાતનો મોગરો કે એનું ફૂલ

કુંદ વિ૦[म.] ઠાંસાઈ–ભરાઈ ગયેલું; રૂંધાયેલું (૨) તેવો અવાજ કરતું

કુંદન ન૦ શુદ્ધ સોનું

કુંદી સ્ત્રી૦[हिं.]ધોયેલાં કપડાંને ટીપીને સફાઈદાર કરવાનું એક ઓજાર; લાકડાની મોગરી (૨) ધોયેલાં કપડાંને સફાઈદાર કરવાની ક્રિયા (૩) ટીપવું – મારવું તે. [-કરવી = ધોયેલાં કપડાંને સફાઈદાર કરવાં (૨)[લા.]ધમધમાવવું; ટીપવું.] ૦ગાર પું૦ કુંદી કરનારો. ૦પાક પું૦ મારઃ ઠોક. [-આપવો = ખૂબ ઠોકવું, મારવું. -ખાવો = માર મળવો]

કુંદું ન૦ કુંદો (જરા તુચ્છકારમાં)

કુંદુ(-દૂ)ર પું૦[સં.]એક જાતનો ગુંદર(ધૂપ તરીકે વપરાતો?) [બંદૂકનો જાડો છેડો

કુંદો પું૦ [फा.] દંડૂકો; ધોકો (૨) લાંકડી અથવા

કુંભ પું૦ [સં.] ઘડો (૨) હાથીના માથા ઉપર બે બાજુ ઊપસી આવેલો ભાગ;ગંડસ્થળ(૩)એક રાશિ (૪) ચૌદ શેરનું એક વજન-માપ. [**-મૂકવો**=ઘરમાં વાસ કરતી વખતે પ્રથમ ઘડો નાળિયેર મૂકવાં.] **૦કર્ણ** પું૦ (સં.) રાવણનો ભાઈ. [**૦ની ઊંઘ**=લાંબી ને ભારે ગાઢ (છ મહિનાની) ઊંઘ.] **૦કાર** પું૦ કુંભાર. **૦મેળો** પું૦ મોટો મેળો (૨)દર બાર વરસે ભરાતો એક હિંદુ મેળો. **૦સ્થલ(-ળ)** ન૦ જુઓ કુંભાર

કુંભક પું૦ [સં.] પ્રાણાયામ કરતાં શ્વાસ લઈને રૂંધી રાખવો તે

કુંભાર (૦) પું૦ [સં. कुंभकार; प्रा.] માટીનાં વાસણ ઘડનાર એક જ્ઞાતિનો માણસ(૨)[લા.] અણઘડ અથવા મૂર્ખ માણસ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ કુંભારની સ્ત્રી. **૦વાડો** પું૦ કુંભારો રહેતા હોય તે વાસ. **-રિયું** વિ૦ કુંભારનું; કુંભારના જેવું (૨)માટીનું બનાવેલું; પીંઢેરી(૩)ખરાબ;કઢંગું

કુંભી સ્ત્રી૦ [સં. कुंभक] કૂંભી; થાંભલા નીચેની પથ્થર અથવા લાકડાની બેસણી (૨)મકાનનો થાંભલો (૩)ચાર વર્ષે ભરાતો નાનો કુંભમેળો. **-ભિયો** પું૦ જુઓ કૂંભિયો

કુંભી સ્ત્રી૦ [સં.]નાનો કુંભ-ઘડો(૨)નાનું કુલ્લું (મશાલમાં તેલ પૂરવા માટે). **૦પાક** પું૦ એક નરક (૨) માર; ઠોક

કુંવર પું૦ [સં. कुमार] કુંવારો છોકરો (૨) રાજકુમાર (૩) પુત્ર - લાડકો પુત્ર. **૦પછેડો** પું૦ (કા.) રાજકુટુંબમાં સંતાન જન્મે તે પ્રસંગે રાજ્યને અપાતી ભેટ. **-રી** સ્ત્રી૦ [સં. कुमारी; प्रा. कुअरी] કુંવારી કન્યા (૨) રાજકુમારી (૩) દીકરી; લાડકી દીકરી

કુંવાર સ્ત્રી૦ [સં. कुमारी, प्रा. कुंआरी] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ. **૦(૦નું) પાઠું** ન૦ એ વનસ્પતિનો બરછી જેવો શેગો. (આમાંથી એળિયો બને છે.)

કુંવારકા (૨,) સ્ત્રી૦ [સં. कुमारिका] કુંવારી કન્યા (૨) સમુદ્રને મળતી ન હોય એવી નદી

કુંવારડું ન૦[સં. कुमार ઉપરથી]નાના બાળકના મરણ પાછળ બાળકોને અપાતું ભોજન

કુંવારું વિ૦[સં. कुमारकं]નહિ પરણેલું.**-રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં. कुमारी] સમુદ્રને નહિ મળતી (નદી)

કૂઈ સ્ત્રી૦[સં. कूपी, प्रा. कूइआ] નાનો કૂવો

કૂક ન૦(રવ૦)કૂકડીકૂક(૨)એંજિનની સિસોટીનો અવાજ. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ આગગાડી(બાળભાષા)

કૂકટ ન૦[સં. कुक्कुटी, प्रा. कुक्कुइअ]દંભ;ઢોંગ. **૦દમ** ન૦ જૂઠા સોગન ખાવા તે; જૂઠાણું

કૂકડપાડું ન૦ કૂકડવેલનું ફળ; કૂકડવેલું

કૂકડભાગે અ૦અર્ધોઅર્ધ - બરાબર સરખે ભાગે

કૂકડવેલ સ્ત્રી૦, **-લો** પું૦ [હિં. कुकड़वेल; प्रा. कुक्कुड?]એક વેલ. **-લું** ન૦ કૂકડપાડું

કૂકડાં ન૦ બ૦ વ૦ [સં. कुक्कुट, प्रा. कुक्कुड] મરઘાં બતકાં વગેરે

કૂકડીકૂક અ૦ (રવ૦) સંતાકૂકડીની રમતમાં કરાતો અવાજ

કૂકડી સ્ત્રી૦ [સં. कुक्कुटी; प्रा. कुक्कुडी]મરઘી. **-ડે(-રે)કૂક** ન૦ (રવ૦) કૂકડાના બોલવાનો શબ્દ. **-ડો** પું૦ [સં. कुक्कुट] મરઘો

કૂકર પું૦ [સં. कुक्कुर] કૂતરો (૨) [ઇં.] રાંધવાનું એક ખાસ પાત્ર

કૂકરી સ્ત્રી૦ [સં. कर्कर]નાનો કૂકો;રમવાની કાંકરી

કૂકરી સ્ત્રી૦ હળમાં મારેલી ફાચર(૨)ગુરખાઓનું એક છરા જેવું શસ્ત્ર

કૂકરેકૂક ન૦ જુઓ કૂકડેકૂક; કુકરેકૂક

કૂકરો પું૦ [સં. क्रुक=ગળું ઉપરથી?] હેડિયો

કૂકવા પું૦ બ૦ વ૦ + આનાકાનીના અવાજો

કૂકવો પું૦ (રવ૦)મરનારને નામે પુરુષો શિષ્ટાચાર ખાતર રડે તે. [**-કરવો**=મરનાર પાછળ રડવું (૨) [લા.] અવસરે ખર્ચ કરવા આનાકાની કરવી]

કૂકી સ્ત્રી૦ નાનો કૂકો

કૂકું ન૦ કૂતરું (બાળભાષા)

કૂકો પું૦ [જુઓ કૂકરી] ઠીકરીનો ગોળ કકડો (૨) પથ્થરનો ગોળ કાંકરો

કૂખ સ્ત્રી૦ [સં. कुक्षि, प्रा. कुक्खि] પેટનું પડખું (૨) [લા.] પેટ; ગર્ભાશય. [**-ફાટવી**=સંતતિ થવી. **-માંડવી**=સ્ત્રીને પ્રથમ ગર્ભ રહેવો. **-રહેવી**=ગર્ભ રહેવો. **-લાજવી**=માને એબ લાગવી. **કૂખે આંગળી કરવી**=કૂખમાં ગલીપચી કરવી. **કૂખો નિચોવવી**=મહા દુઃખ

વેઠવું. **–ખિયો** પું૦ સ્ત્રીઓના કબજાનો કૂખો ઢાંકતો ભાગ

કૂગલો પું૦ + જુઓ કોગળો

કૂચ સ્ત્રી૦ [फा.] રવાના થવું–મુકામ ઉપાડી ચાલતાં જવું તે (૨) લશ્કરી ઢબની ચાલ

કૂચ સ્ત્રી૦ છૂપી વાત; રહસ્ય (૨) (૦ડો) પું૦ [જુઓ કૂજો] ભોટવો

કૂચડી સ્ત્રી૦ [सं. कुर्च, प्रा. कुच्च]નાનો કૂચડો; જાડા વાળની પીંછી.–ડો પું૦ વાસણને અંદરથી માંજવાનો એક છેડે કૂચાવાળો લાકડાનો કકડો (૨)ધોળવા માટે બનાવેલો ભોંડી કે મુંજના રેસાનો ઝૂડો– સાવરણો(૩) વણાટમાં પવાયત વખતે વપરાતું એક સાધન (૪) [જુઓ કૂચ= કૂજો] ભોટવો. [**–ઘસવો**=વાસણ માંજવા અંદર કૂચડાથી ઘસવું. **–ફેરવવો, મારવો**= કૂચડા વડે કામ કરવું (જેમ કે વણાટમાં પવાયત ઉપર; ધોળવા માટે).]

કૂચહ પું૦ [फा.] મહેલ્લો; ગલી

કૂચાપાણી વિ૦ (૨)ન૦બ૦વ૦ જુઓ 'કૂચી'માં

કૂચી સ્ત્રી૦, **–ચો** [फा.] પું૦ જુઓ કૂચહ

કૂચી સ્ત્રી૦ [सं.] કૂચડી. **–ચો** પું૦ [सं. कूर्च, प्रा. कुच्च ઉપરથી] કચરાવાથી અથવા ચવાવાથી જેના રેસેરેસા જુદા થઈ ગયા હોય એવી વસ્તુ(૨)જુઓ કૂચડો ૧,૨(૩)પ્રવાહીની નીચે ઠરેલો કચરો અથવા અણઓગળેલી કૂચા જેવી વસ્તુ(૪)[લા.]વારંવાર કહેવાયેલી–સત્ત્વહીન થઈ ગયેલી વાત (૫) પૂરી સમજી વિચારી લીધેલી વસ્તુ (૬)[જુઓ કૂચ=છૂપી વાત]નિંદા. [**–કરવો**=[લા.]એકની એક વાત કર્યા કરવી. **–કાઢવો**=ઠૂસ કાઢી નાખવી. **–વાળવો**=(બોલવામાં) લોચા વાળવા; સ્પષ્ટ ન બોલાવું.]**–ચાપાણી** વિ૦ કૂચા અને પાણી જેવું;એકરસ નહિ થયેલું એવું (૨)ન૦બ૦વ૦ કૂચા અને પાણી(૩)[લા.] સત્ત્વહીન વસ્તુઓ

કૂજડો પું૦ ['કૂજો' ઉપરથી] માટીનાં વાસણ વેચનારો

કૂજન ન૦ [सं.] કૂજવું તે. **–વું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. कूज्] મધુર શબ્દ કરવો; મધુર ગાવું

કૂજિત ન૦ [सं.] કૂજન

કૂજો પું૦ [फा.] ભોટવો; ચંબુ

કૂટ વિ૦ [सं.] ન સમજાય કે ન વંચાય એવું (૨) ભેદ અથવા ગૂંચવણભર્યું (૩) જૂઠું; કૂડભર્યું (૪) (સંગીતમાં) સંપૂર્ણ કે અસંપૂર્ણ મૂર્છનાને ઊલટી રીતે લેવાથી થતું (તાન) (૫) પું૦; ન૦ કૂડ; ઠગાઈ; છેતરપિંડી (૬) પર્વતની ટોચ; શિખર (૭) ઢગલો (૮) ન સમજાય એવું જે કાંઈ હોય તે (રહસ્ય, કોયડો ઇત્યાદિ) **૦પ્રશ્ન** પું૦ કૂટ એવો પ્રશ્ન; કોયડો. **૦યુદ્ધ** ન૦જૂઠથી લડાતું–અધર્મ્ય યુદ્ધ; કપટયુદ્ધ. **૦યોધી** વિ૦ કૂટયુદ્ધ લડનાર. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ન વંચાય સમજાય એવી લિપિ. **૦સમીકરણ** ન૦ 'ઇન્ડિટર્મિનેટ ઇક્વેશન'. **૦સ્થ** વિ૦ ટોચ પર–ઊંચામાં ઊંચા સ્થળે ઊભેલું (૨) શ્રેષ્ઠ (૩) સર્વકાળે એકરૂપે રહેનારું; અચળ (૪) પું૦ પરમાત્મા

કૂટ સ્ત્રી૦ [જુઓ કૂટવું] કડાકૂટ (૨) ભંગાર

કૂટણખાનું ન૦ [કૂટણું+ખાનું] વેશ્યાગૃહ

કૂટણાં ન૦ બ૦ વ૦ ['કૂટવું' ઉપરથી] કૂટતી વખતે બોલવાના બોલ; રાજિયા (૨) માથાઝીક; કડાકૂટ

કૂટણી સ્ત્રી૦ [જુઓ કુટ્ટણી] અનીતિના કામમાં દલાલું કરનાર કે કૂટણખાનું ચલાવનાર સ્ત્રી. **–ણું** ન૦ ભડવાઈ. **–ણો** પું૦ કૂટણીનું કામ કરનાર આદમી

કૂટણું ન૦ [કૂટવું પરથી] મરણ પાછળ ૂટવું તે (૨) તેવો પ્રસંગ (૩) જુઓ ૂટણી'માં

કૂટવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. कुट्ट] મારવું; ઠોકવું; ટીચવું (૨) ખાંડવું (૩) મૂએલાની પાછળ છાતી પીટવી. [**કૂટ પાંચશેરી**=ક્રૂર માથાફોડ (૨) કોયડો, ઉખાણું.] [ખૂબ

કૂટાકૂટ સ્ત્રી૦ [કૂટવું]ઠોકાઠોક(૨)મૂએલા પાછળ

કૂટિયું ન૦[કૂટવું]માર; ઠોક(૨)બાજરીને ખાંડીને કરેલી એક વાની. [**–કરવું, –કાઢવું, –કરી, કાઢી નાંખવું**=સારી પેઠે ઠોકવું, પીટવું]

કૂટી સ્ત્રી૦ સોકટી; કૂકરી. [**–ખાવી, મારવી**= બાજીમાં સોકટીને પકડી પાડી તેને રમતમાંથી બાતલ કાઢવી. **–બેસવી**=બાજીમાં રમવાને માટે પ્રવેશ મળવો (પો બેસવાથી)]

કૂટો પું૦ ['કૂટવું' ઉપરથી] કચરાયેલું-ખંડાયેલું હોય તે; ભંગાર ભૂકો (૨) માર; ઠોક [**-કરવો, -વાળવો**]

કૂડ ન૦ [सं. कूट, प्रा.] કપટ; ઠગાઈ (૨) વાંધો; વચકો. ૦કપટ ન૦ દગોફટકો; છલપ્રપંચ. -ડિયું વિ૦ કૂડકપટવાળું -ડું વિ૦ કૂડવાળું; કપટી (૨) વાંકું (૩) ન૦ વાંધોવચકો (ખાસ કરીને દેવીને કે માતાને પડે તે)[**-પડવું** = દેવ દેવીનો અપરાધ થવો; તેવું કામ થવું.] -ડાપાડુ વિ૦ વાંધાવચકા પાડનારું [છંછેડાવું

કૂડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કૂડ] ચિડાવું; કઢવું;

કૂડાપાડુ, કૂડિયું, કૂડું ડ'માં

કૂણી (કૂં) સ્ત્રી૦ [दे. कुहणी, हिं. कुहनी] (ચ.) જુઓ કોણી

કૂણું વિ૦ [જુઓ કૂણું] કુમળું. **-ણપ, -ણાશ** સ્ત્રી૦ કૂણાપણું

કૂત(-દ)કું [તુર્કી कुत्कद्] કુતકું; ડફણું; બૂઠું; દંડૂકો [હિંસ્ર પશુ

કૂતરખડિયું ન૦ (કૂતરાં મારી ખાનારું) એક

કૂતરી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) એની ચમરી (૩) જુઓ 'કૂતરું'માં

કૂતરું ન૦ [सं. कुक्कुर, दे. कुत्ता] એક પશુ, શ્વાન. [**કૂતરા જેવું** = ભટકતું (૨) ભસતું ને કરડકણું. **-નું મોં બિલાડીએ ચાટ્યું** = 'જે જૈસેકો મિલા તૈસા'ના અર્થમાં. **-ને નાખવું** = [લા.] ફોગટ ગુમાવવું. **-ને મોતે મરવું** = બૂરે હાલે મરવું. **-ની ઊંઘ** = ઝટ જાગી જવાય તેવી ઊંઘ. **-રાં બિલાડાં જેવું** = સાથે ઊભા રહ્યે ન બને તેવું (૨) નિરાંત વિનાનું; રઘવાયું. (જીવન.) **કૂતરું કાન કરે છે** = અપશુકન થાય છે. (કૂતરું કાન ફફડાવે તે).] **-રી** સ્ત્રી૦ એની માદા. **-રો** પું૦ એનો નર. **-રાનો કાન** પું૦, **-રાની ટોપી** સ્ત્રી૦ ઉકરડા અથવા ભીની જગામાં થતી એક છત્રાકાર વનસ્પતિ; શિલીંધ્ર

કૂથ વિ૦ (કા) સુંદર; નાજુક

કૂથલી સ્ત્રી૦[सं कुत्स् પરથી] નિંદા; ખોટી ચકચાર

કૂથલો, કૂથો પું૦ ['કથળવું' પરથી] ગરબડગોટો; ગૂંચવાડો (૨) કડાકૂટ (૩) [सं. कुर्च] કૂચો (૪) જુઓ કૂથલી; નિંદા

કૂદકું ન૦ જુઓ કુતકું

કૂદકો પું૦ ['કૂદવું' ઉપરથી] ઠેકડો; છલંગ

કૂદન સ્ત્રી૦ ['કૂદવું' પરથી?] બેઠકની કસરતનો એક પ્રકાર

કૂદવું અ૦ક્રિ૦ [सं. कूर्द्? हिं. कूदना, म. कूदणें] છલંગ મારવી; ઠેકડો મારવો (૨) [લા.] ગજા ઉપરવટનો ભપકો – ખર્ચ કરવો. [**કૂદી જવું** = ઓળંગી જવું (૨) ગાયભેંસનું દોહતાં દોહતાં વચ્ચેથી દોહવા ન દેવું. **કૂદી પડવું** = ઝંપલાવવું (૨) સાહસ કરવું. **કૂદી રહેવું** = તલપાપડ થવું (૨) (આંધળાં ખર્ચ કરવા) તત્પર રહેવું.]

કૂદંકૂદા(-દી), કૂદાકૂદ સ્ત્રી૦ વારંવાર કૂદવું તે (૨) [લા.] વલવલાટ (૩) હદથી જ્યાદે ખર્ચવું તે

કૂન વિ૦ નવ (વેપારીનો સંકેત)

કૂપ પું૦[सं.] કૂવો. ૦મંડૂક પું૦ કૂવામાંનો દેડકો (૨) [લા.] ખૂબ સંકુચિત દૃષ્ટિવાળો આદમી

કૂપી સ્ત્રી૦[सं.] નાનો કૂપો. **-પો** પું૦[सं. कूपक] ફૂલેલા પેટનું અને સાંકડા મોંનું ચામડાનું પાત્ર; કુલ્લું (૨) એ ઘાટનો કાચનો શીશો

કૂબડું વિ૦ [दे. कुब्बड] કદરૂપું

કૂબો પું૦ એક છોડ (૨) [अ. कुब्बह = घुम्मट] પક્ષીએ બાંધેલો માળો (૩) ઘુમ્મટવાળું ઘાસનું ઝૂંપડું (૪) [फा. कूवह = મોગરી] છો – કાંકરેટવાળી જમીન; રથ્થડ (૫) તે ટીપવાનું લાકડાના કે લોઢાના વજનદાર ડચકામાં લાકડી ખોસી બનાવેલું સાધન. **-બાવાળી** સ્ત્રી૦ કૂબો (વનસ્પતિ) વેચનારી સ્ત્રી (૨) કૂબાથી જમીન ટીપનારી સ્ત્રી

કૂમચી સ્ત્રી૦ [જુઓ કમચી] (કા.) ચાબુક

કૂર પું૦ [सं.] ભાત; રાંધેલા ચોખા

કૂરિયો પું૦ [सं. कूर પરથી] જુવારને મોટી મોટી ભરડીને બનાવાતી એક વાની (૨) જુવારનો પોંક (૩) જુવારના ઠોઠા (૪) ચોખા

કૂર્ચ પું૦[सं.] માથું (૨) દાઢી (૩) કૂચડો; પીંછી. **-ર્ચો** પું૦ હાડકાના સાંધા પરનો દોરી જેવો બંધ

કૂર્મ પું૦[सं.] કાચબો. **-ર્માવતાર** પું૦ કાચબારૂપે વિષ્ણુનો એક અવતાર

કૂલ પું૦ [सं.] કિનારો

કૂલો પું૦ [दे. कुल्ल] ધગડો. [**કૂલે કોદરા**

ભરડવા=મહા દુઃખ ભોગવવું. **કૂલે પાનીઓ વગાડવી**=શક્તિ ઉપરાંત ફાળ ભરવી (૨) આનંદમાં આવી જવું. **કૂલો ગોઠવવો**=ઠરીને બેસવું. **કૂલા ભાંગવા**=(કૂલા પર) ખૂબ મારવું; ટીપવું. **કૂલા ભારે થવા**=(બેઠાબેઠ કે આળસથી) શરીર વધવું

કૂવત ન૦ + જુઓ કુવ્વત; કૌવત

કૂવાથંભ પું૦ જુઓ 'કૂવા'માં

કૂવો પું૦ [सं. कूप, प्रा. कूव] જમીનમાંથી પાણી કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો (૨) કૂવાથંભ. [**–કરવો, –પૂરવો, કૂવો હવાડો કરવો**=કૂવા હવાડામાં ડૂબી મરી આપઘાત કરવો. **કૂવામાં ઉતારવું, કૂવામાં નાખવું**=ખૂબ નુકસાનમાં ઉતારવું; ફસાવવું. **કૂવામાંનો દેડકો**=પોતાની નાની સંકુચિત દુનિયાને આખું જગત માનનારો મૂર્ખ મિથ્યાભિમાની. **કૂવે, કૂવામાં પડવું**=આપઘાત કરવો (૨) સાહસ કરવું.] **–વાથંભ** પું૦ વહાણના વચલા સઢનો થાંભલો

કૂષ્માંડ ન૦ [सं.] કુષ્માંડ; કોળું

કૂહું ન૦ જુઓ કૂખ(૨) ગર્ભાશય(૩) [सं. कुश ઉપરથી ?] ફણગો; પીલો

કૂણું વિ૦ જુઓ કૂંળું, કૂંણું

કૂંકણી વિ૦ [दे. कुंकण=કોંકણ] + કોંકણનું

કૂંકણો પું૦ [જુઓ કૂંકણી] (સુ.) સુરત તરફની એક રાનીપરજનો માણસ

કૂંચલી સ્ત્રી૦ [सं. कंचुक=ઝભ્ભો] બોચલો

કૂંચી સ્ત્રી૦ [सं. कूचिका] ચાવી (૨) [લા.] ઉપાય (૩) રહસ્ય જાણવાનું સાધન. [**–ફેરવવી**=તાળું ઉઘાડવા કૂંચી વાપરવી (૨) [લા.] યુક્તિ કરવી (જેથી કામ આગળ ચાલે કે ઊકલે); ઉપાય કરવો. **–બેસવી, લાગવી**=તાળાને ઉઘાડે એવી કૂંચી હોવી.]

કૂંજડી સ્ત્રી૦ [सं. कुंज ઉપરથી] એક પક્ષી; કુંજડી. **–ડું** ન૦ એક પક્ષી; કુંજડું

કૂંજડો પું૦ [જુઓ કુંજડો] કંજૂસ આદમી

કૂંજરાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ કુંજરાવું. **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'કૂંજરાવું'નું પ્રેરક રૂપ

કૂંઝડો પું૦ [म.कुन्डा] ચડેલા મોંનો – ગુસ્સે થયેલો આદમી (૨) ખારીલો આદમી

કૂંડલી(–ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ કુંડલી. **–ળિયો** પું૦ જુઓ કુંડળિયો

કૂંડાળું ન૦ [सं. कुंडलकं] વર્તુલ; ગોળ આકૃતિ. [**કૂંડાળાં કરવાં, –ળાં વાળવાં**=ગોટાળા કરવા. **કુંડાળું કરવું, કાઢવું**=મીંડું – વર્તુલ કરવું, દોરવું. **–વાળવું**=દેવાળું કાઢવું (૨) ઘસીને ના કહેવું.] **–ળી** સ્ત્રી૦ નાનું કૂંડાળું

કૂંડી સ્ત્રી૦ [सं. कुण्ड ઉપરથી] કુંડ જેવો નાનો ખાડો (૨) પહોળા મોંનું નાના કુંડ જેવું વાસણ (૩) નાનો હવાડો (૪) વીસની સંખ્યાનો સંકેત (૫) ગબી. **૦દા** પું૦ ભમરડાની એક રમત **–ડું** ન૦ કુંડ જેવું પહોળા મોંનું નાનુંમોટું શકોરું (૨) ફૂલઝાડ વાવવાનું એવું પાત્ર (૩) કૂંડાળું. [**કૂંડે નાખવું, –પાડવું, ફેરવવું**=ગોળ ફેરવવું (૨) આડે રસ્તે દોરવું.]

કૂંઢું વિ૦ ગૂંછળા જેવા વળાંકવાળું (શીંગડું)

કૂંણું વિ૦ જુઓ કૂંળું. **–ણપ, –ણાશ** સ્ત્રી૦

કૂંદલી સ્ત્રી૦ [सं. कुंडली ઉપરથી] સાંબેલાને છેડે લગાવેલું ગોળ લોઢું

કૂંદવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ કુંદી] કુંદી કરવી (૨) કુંદનથી જડવું. **કૂંદાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **કૂંદાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

કૂંદ(–ધ)વું ન૦ ઘાસની ગંજી. **–વો** પું૦ કૂંઠવું (૨) લાકડાનો ઢગલો

કૂંપળ સ્ત્રી૦ [सं. कुड्मल; प्रा. कुंपल] કુમળું – નવું ફૂટતું પાંદડું. **–ળો** પું૦ કૂંળો ફણગો–પીલો

કૂંપી સ્ત્રી૦ [प्रा. कुंपय] જુઓ કૂપી. **–પો** પું૦ જુઓ કૂપો

કૂંભિયો પું૦ [જુઓ કુંભિયો] થાંભલા નીચે મુકાતો ઘડેલો પથ્થર

કૂંભી સ્ત્રી૦ જુઓ કુંભી

કૂંભું ન૦ લગભગ એકર જેટલું જમીનનું માપ

કૂંવળ ન૦ ઘઉંનું પરાળ

કૂંવાડિયો ન૦ એક વનસ્પતિ – છોડ

કૂંળું વિ૦ [सं. कोमल] કુમળું; કૂણું

કૃકલાશ(–સ) પું૦ [सं.] કાચિંડો

કૃચ્છ્ર વિ૦ [सं.] કષ્ટ પડે એવું (૨) પું૦ કષ્ટ (૩) પ્રાયશ્ચિત્ત; વ્રત. **૦ચાંદ્રાયણ** ન૦ ઘણા કષ્ટે થાય એવું એક પ્રાયશ્ચિત્ત – વ્રત

કૃત વિ૦ [સં.] કરેલું; બનાવેલું (૨) પું૦ કૃતયુગ (૩) ન૦ કર્મફળ (૪) ચારની સંખ્યા. **૦ક** વિ૦ કૃત્રિમ. **૦કાર્ય**, **૦કૃત્ય** વિ૦ પોતાનું કાર્ય, પોતાની ફરજ પૂરી કરી ચૂક્યું હોય એવું (૨) તેના સંતોષવાળું. **૦ઘ્ન(-ઘ્ની)** વિ૦ કરેલો ઉપકાર ભૂલી જાય એવું; નિમકહરામ. **૦ઘ્નતા** સ્ત્રી૦. **૦જ્ઞ(-જ્ઞી)** વિ૦ કરેલા ઉપકારની કદર કરનારું; નિમકહલાલ. **૦જ્ઞતા** સ્ત્રી૦. **૦નિશ્ચય** વિ૦ નિશ્ચય કરી બેઠેલું. **૦યુગ** પું૦ સત્યયુગ. **૦વર્મા** પું૦ (સં.) કૌરવ પક્ષનો એક યોદ્ધો. **-તાપરાધ** વિ૦ [+અપરાધ] ગુનેગાર. **-તાર્થ(-ર્થી)** વિ૦ [+અર્થ(-ર્થી)] કૃતકૃત્ય. **-તાર્થતા** સ્ત્રી૦. **-તાંજલિ** વિ૦ [+અર્થતા, +અંજલિ] હાથ જોડી અંજલિ કરેલી હોય એવું. **-તાંત** પું૦ (સં.) [+અંત] યમ (૨) કાળ; મૃત્યુ (૩) [ગ.] કૃત્ય

કૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] કાર્ય; કામ (૨) રચના; સર્જન (૩) આચરણ; કરણી. **૦ચૌર્ય** ન૦ (સાહિત્ય-કળાદિની) કૃતિ ચોરવી તે; તફડંચી, 'પ્લેગિયારિઝમ' **૦સંગ્રહ** પું૦ લખાણોનો સંગ્રહ

કૃતી વિ૦ [સં.] કૃતકૃત્ય (૨) ભાગ્યશાળી (૩) પ્રવીણ; કુશળ (૪) વિદ્વાન (૫) ધાર્મિક; ધર્મને અનુસરનારું

કૃત્પ્રત્યય પું૦ [સં.] ધાતુને લાગી નવો શબ્દ બનાવતો પ્રત્યય (વ્યા.) જેમ કે, અક (મારક), આમણું (ડરામણું) ઇ૦

કૃત્તિકા સ્ત્રી૦ [સં.] ત્રીજું નક્ષત્ર

કૃત્ય ન૦ [સં.] કાર્ય; કામ (૨) આચરણ (૩) ભૂમિતિમાં રચના કરવાને અંગેનો સિદ્ધાંત; 'પ્રૉબ્લેમ' [ગ.]

કૃત્યા સ્ત્રી૦ [સં.] મેલી દેવી; મેલડી (૨) ડાકણ; વંતરી; ચુડેલ (૩) જાદુ કરનારી સ્ત્રી (૪) કકંશા; શંખણી

કૃત્રિમ વિ૦ [સં.] બનાવટી. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પણું** ન૦

કૃત્સ્ન વિ૦ [સં.] બધું; આખું; સમગ્ર

કૃદંત પું૦; ન૦ [સં.] ધાતુને કાળ કે અર્થવાચક પ્રત્યય લાગવાથી બનતું અપૂર્ણ અર્થવાચક રૂપ. જેમ કે કરતું, કરનારું, કરવું, કરેલું ઇ૦

કૃપ, -પાચાર્ય પું૦ [સં.] (સં) દ્રોણનો સાળો

કૃપણ વિ૦ [સં.] કંજૂસ. **૦તા** સ્ત્રી૦

કૃપા સ્ત્રી૦ [સં.] મહેરબાની (૨) દયા. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ કૃપાની દૃષ્ટિ; રહેમનજર. **૦નાથ** પું૦ કૃપા કરવી જેના હાથની વાત છે એ. **૦નિધાન** ન૦, **૦નિધિ** પું૦ કૃપાનો ભંડાર તે. **૦પત્ર** પું૦; ન૦ (વિવેકની ભાષામાં) પત્ર; કાગળ. **૦પાત્ર** વિ૦ (૨) ન૦ કૃપાને યોગ્ય હોય તે. **૦વંત**, **૦વાન** વિ૦ કૃપાળુ. **૦સિંધુ** પું૦ કૃપાનો સાગર તે. **૦ળ(-ળુ)** વિ૦ દયાળુ

કૃપાણ પું૦ [સં.] તરવાર; ખડ્ગ

કૃમિ પું૦ [સં.] કીડો (૨) પેટમાંનો એક જીવ; કરમિયો. **૦ઘ્ન** વિ૦ કૃમિનો નાશ કરે એવું

કૃશ વિ૦ [સં.] દુર્બળ; સૂકું (૨) પાતળું; નાજુક. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-શાંગ** વિ૦ [+અંગ] કૃશ અંગ - શરીરવાળું. **-શાંગી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કૃશ - નાજુક શરીરવાળી

કૃશ(-સ)ર પું૦ [સં.] દૂધ, તલ અને ભાતની એક વાની (૨) ખીચડી

કૃશાનુ પું૦ [સં.] અગ્નિ

કૃશાંગ, -ગી જુઓ 'કૃશ'માં

કૃશોદરી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] પાતળી કેડવાળી

કૃષિ સ્ત્રી૦ [સં.] ખેતી. **૦ક** પું૦ કૃષિકાર. **૦કર્મ** ન૦ ખેતીનું કામ. **૦કાર** પું૦ ખેડૂત. **૦દાસ** પું૦ ખેતીને અંગે રાખેલો ગુલામ; 'સર્ફ.' **૦દાસત્વ** ન૦ ખેતીને અંગેની ગુલામી; 'સર્ફડમ.' **૦યંત્ર** ન૦ ખેતીનું યંત્ર (હળ ઇત્યાદિ)

કૃષીવલ પું૦ [સં.] ખેડૂત

કૃષ્ટ વિ૦ [સં.] તાણેલું; ખેંચેલું; ખેંચી કાઢેલું (૨) આકર્ષાયેલું (૩) ખેડેલું

કૃષ્ણ વિ૦ [સં.] શ્યામ; કાળું (૨) પું૦ (સં.) વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર. **૦પક્ષ** પું૦; ન૦ અંધારિયું. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી **૦મંડલ(-ળ)** ન૦ આંખની કીકીની આજુબાજુનો વર્તુલાકાર કાળો ભાગ. **૦મુખ** વિ૦ શ્યામ મુખવાળું. **૦લવણ** ન૦ એક ક્ષાર; સંચળ. **૦વલ્લી** સ્ત્રી૦ કાળી તુલસી. **૦શૃંગી** સ્ત્રી૦ કાળા શીંગવાળી તે - ભેંસ. **૦સાર** પું૦ કાળિયાર; મૃગ. **-ષ્ણા** સ્ત્રી૦ (સં.) દ્રૌપદી (૨) દક્ષિણ હિંદની એક નદી. **-ષ્ણાગર(-રુ)**

[+ અગર (-રુ)], **-ષ્ણાગાર** ન૦ [+ અગાર] કાળું અગરુ. **-ષ્ણાજિન** ન૦ [+ અજિન] કાળિયારનું ચામડું. **-ષ્ણાર્પણ** ન૦ [+ અર્પણ] કૃષ્ણ ભગવાનને અર્પણ કરવું તે; ઈશ્વરાર્પણ. **-ષ્ણાવતાર** પું૦ [+ અવતાર] વિષ્ણુનો આઠમો અવતાર. **-ષ્ણાષ્ટમી** સ્ત્રી૦ [+ અષ્ટમી] કૃષ્ણની જન્મતિથિ; શ્રાવણ વદ ૮

કૃષ્ણલ ન૦ [સં.] રતી; ગુંજાફલ

કૃષ્ણસાર, કૃષ્ણા, કૃષ્ણાગાર, કૃષ્ણાજિન, કૃષ્ણાર્પણ, કૃષ્ણાવતાર, કૃષ્ણાષ્ટમી જુઓ. 'કૃષ્ણ'માં

કૃષ્ણી સ્ત્રી૦ [સં.] અંધારી રાત

કૃસર પું૦ [સં.] જુઓ કૃશર

કે (કે) અ૦ [फा॰ कि] અથવા; યા; વા (૨) આકાંક્ષાસૂચક ઉભયાન્વયી. ઉદા૦ 'મેં એને કહ્યું કે આવ; કારણ કે; જેમ કે; કેમ કે' (૩) વાક્યને અંતે આવતાં પ્રશ્નાર્થસૂચક. ઉદા૦ કહ્યું કે? (૪) નિરર્થક સંબંધક 'જે' સ૦ આગળ આમ વપરાય છે: 'નળ રાજા, કે જેને વનવાસ ભોગવવો પડયો હતો, તે . . .' (૫) એટલે, એથી તરત. ઉદા૦ 'વહુનું જરાક કાંઈ કહીએ છીએ કે ચાટકો ચઢે છે'

કેક સ્ત્રી૦ [ઇં.] વિલાયતી ઢબે કરાતી, કચોળી જેવી એક વાની - મીઠાઈ

કેકય પું૦ [સં.] (સં.) એક પ્રાચીન દેશ (૨) તે દેશનો રાજા

કેકર વિ૦ [સં.] બાડું

કેકા સ્ત્રી૦ [સં.] મોરની વાણી. **૦રવ** પું૦ કેકાનો અવાજ; ટહુકાર. **૦વલ(-ળ)** પું૦ મોર. **૦વલિ(-લી)** સ્ત્રી૦ મોરના ટહુકારની હાર - પરંપરા. **-કિન્**, **-કી** પું૦ મોર

કેકાણ પું૦ [સં. म. कॆंकाणें] ઘોડો (૨) [રવ૦] ઘોંઘાટ

કેટલું વિ૦ [સં. कियत्; प्रा. केत्तिल] (માપ, સંખ્યા કે કદમાં) શા માપનું - પ્રમાણનું? (પ્રશ્નાર્થક). [**કેટલી વીશીએ - કેટલે વીસે સો થાય છે?** = કેટલી મહેનત પડે છે; (કોઈ વાતમાં) કેટલી પંચાત ને શ્રમ કરવાનાં રહેલાં છે તે ખ્યાલ.] **૦ક, ૦એક** વિ૦ અમુક માપ કે પ્રમાણનું (અનિશ્ચિતાર્થક). **કેટલું બધું, કેટલુંય** વિ૦ થોડું કે સાધારણ નહિ, પણ અનિશ્ચિત છતાં પ્રમાણમાં ઘણું (માપ, સંખ્યા કે કદ)

કેડ (કેડ,) સ્ત્રી૦ [સં. कटि, प्रा. कडि] શરીરનો મધ્ય ભાગ; કમર. [**-ઝાલવી** = શરણ લેવું (૨) કેડે વા આવવો. **કેડ (-ડો)ના કટકા થવા** = કેડમાં સખત દુઃખવું; ખૂબ થાક લાગવાથી કેડ દુખવી. **કેડના મંકોડા જુદા થઈ જવા, વછૂટી જવા** = (મારથી કે થાકથી) કેડો ભાગી જવી. **કેડપોતિયું કરવું** = કેડ સુધી નાહવું. **કેડ(-ડો) ભાગવી** = ખૂબ મારવું (૨) (ટટાર રહી ન શકે - ફરી ઊભું ન થાય તે રીતે) જુસ્સો તોડી નાખવો; મૂળ જોર ન રહેવા દેવું; ખરું જોર તોડી નાંખવું. (૩) અ૦ક્રિ૦ કેડ નબળી થવી; તેનું જોર ઘટવું. **-મરડવી** = નીચા નમવું. **-મરડીને ઊભા રહેવું** = નારાજી બતાવવી; પૂંઠ ફેરવવી. **કેડમાં લાકડું ઘાલ્યું હોવું** = શરીર વાળી ન શકવું (જેમ કે થાકથી કે અકડાઈ જવાથી). **કેડે તેડવું, લેવું** = કેડ ઉપર બેસાડવું, ઊંચકવું (જેમ કે બાળકને).] **૦ભાંગલું, ૦નું(-ડે) ભાંગલું** વિ૦ કેડમાંથી ભાગી ગયેલું - વળી ગયેલું; ટટાર ન રહી શકે તેવું (૨) [લા.] સુસ્ત; આળસુ. **૦વા** અ૦ કેડ સુધી આવે એમ (૨) પું૦ એક રોગ; કેડનો વા

કેડ સ્ત્રી૦ જુઓ કેડો; પીછો; પૂંઠ. [**-મૂકવી, -પકડવી, -લેવી** = જુઓ 'કેડો'માં]. **૦વો** પું૦ વારસ; ફરજન **-ડે** અ૦ પૂંઠે; પાછળ

કેડિયું (કે) ન૦ [કેડ પરથી] કેડ સુધી આવે એવું બદન; બંડી

કેડી સ્ત્રી૦ [કેડો પરથી] સાંકડો પગરસ્તો; પગથી

કેડે અ૦ [કેડ પરથી] પૂંઠે; પાછળ. [**-પડવું, ભાગવું, લાગવું, મંડવું** = પાછળ ને પાછળ મંડયા રહેવું (૨) પજવવું; સતાવવું.]

કેડો પું૦ પગરસ્તો (૨) પીછો; પૂંઠ (૩) છેડો; અંત (૪) [લા.] સતામણી. [**-મૂકવો** = પાછળ લાગવાનું જતું કરવું; પીછો છોડવો. **-પકડવો, લેવો** = પીછો પકડવો; પાછળ પડવું કે લાગવું (૨) સતાવ્યા કરવું]

કેણી (કે), **૦ગમ, ૦પા, ૦મગ**(-ગા) અ૦ [જુઓ કોણ] કઈ બાજુ ?

કેતક પું૦ [સં] એક વનસ્પતિ; કેવડો (૨) અંબોડા પર ખોસવાનું એક ઘરેણું. **-કી** સ્ત્રી૦ એક ફૂલઝાડ (૨) એ ઝાડનું પાન. **-કીપ્રબંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય

કેતન ન૦ [સં.] ચિહ્ન (૨) ધજા (૩) ઘર; નિવાસસ્થાન

કેતુ પું૦ [સં.] એક ગ્રહ; ધૂમકેતુ (૨) ધજા; નિશાન. **૦દંડ** પું૦ ધજાનો ડાંડો. **૦માળ** પું૦ (સં.) નવ ખંડોમાંનો એક; જંબુદ્વીપનો પશ્ચિમ ભાગ (૨) એક છંદ. **૦મુખ** ન૦ ધૂમકેતુનું મોં [+ કેટલું

કેતું(-ત્તું) વિ૦ [સં. कियत्, प्रा. केत्त(०अ)]

કેથલિક વિ૦ (૨) પું૦ [इं.] એ નામના એક ખ્રિસ્તી સંપ્રદાયનું (માણસ)

કેથાં(-થે) અ૦ [સં. कुत्र; अप.केत्थु] (સુ.) ક્યાં (૨) કોઈ પણ જગ્યાએ (૩) કોક જગાએ

કેથે પું૦ [इं.] (સં.) પૂર્વ ચીનનું પ્રાચીન નામ

કેદ (કે) વિ૦ [अ.] બંધનયુક્ત (૨) સ્ત્રી૦ એવી સ્થિતિ. (-કરવું, પકડવું, -માં ખોસવું, નાખવું). **૦ખાનું** ન૦ જેલ; કારાગાર; તુરંગ. **-દી** વિ૦ કેદમાં પડેલું (૨) કેદ કરેલું (૩) પું૦ કેદ કરેલો માણસ; બંદીવાન

કેદાર પું૦;ન૦; [સં.] ખેતર(૨)પું૦ હિમાલયનું એક શિખર. **૦નાથ** પું૦ (સં.) શિવ (૨) હિમાલયનું એક યાત્રાસ્થાન

કેદાર(-રો) પું૦ [સં.] એક રાગ. [**કેદારો કરવો** = મોટું પરાક્રમ કરવું; મોટું જોર મારવું (૨) [લા.] ભગાના ભાઈ જેવું કરવું; બાફવું]

કે દી અ૦ [કે = કયે. દી = દિવસે] (કા.;સુ.) કયે દહાડે? ક્યારે ?

કેદી (કે) વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ 'કેદ'માં

કેનું વિ૦ કોનું ?

કેન્વાસ [इं.] ન૦ એક જાતનું જાડું કપડું

કેપ્ટન પું૦ [इं.] જુઓ કપ્તાન

કેફ (કે)પું૦; સ્ત્રી૦[फा.]નશો;ઘેન.[**-ઊતરવો** = નશો દૂર થવો:નશામાંથી પાછું ઠેકાણે આવવું. **-કરવો** = કેફી ચીજ ખાવી પીવી (તેની આદત હોવી). **-ચડવો** = નશાની અસર થવી. **કેફમાં પડવું** = કેફી બનવું; તેના બંધાણી થવું.] **-ફી** વિ૦ કેફવાળું; કેફ ચઢે એવું

કેફિયત (કે) સ્ત્રી૦ [अ.] અધિકારી આગળ રજૂ કરાતી હકીકત

કેબાલા ન૦ [हिब्रू] યહૂદી વિદ્વાનોમાં પ્રચલિત એવું ગુપ્તજ્ઞાન [આગબોટની)

કેબિન સ્ત્રી૦ [इं.] નાની ઓરડી (જેમ કે.

કેમ (કે) અ૦ [सं किम्? कथम्? अप. केम] શા કારણે ? શા માટે ? (૨) કેવી રીતે ? (૩) પ્રશ્નાર્થસૂચક અવ્યય. "તમે જશો કેમ ?" [**કેમે કરતાં, કેમે કરીને** = કોઈ પણ ઉપાયે. કેમ છે? = શી ખબર છે? (ખબર અંતર પૂછવાનો સામાન્ય કુશળપ્રશ્ન.)

કેમ કે, કેમ જે અ૦ કારણ કે

કેમ રે અ૦ (ધમકાવવા માટે) કેમ અલ્યા?

કેમેરા પું૦ [इं.] ફોટો પાડવાનું યંત્ર

કેયૂર ન૦ [સં.] બાજુબંધ; બેરખો

કેર (કે') પું૦ [अ. कह्र] મહા નાશ – જુલમ; ગજબ. [**-વર્તવો** = જુલમ થવો; બધે જુલમ ફેલાવો.] [એની હાર

કેરખી સ્ત્રી૦ કાંગરી (૨)સોનાની ગોળ ટીપકી

કેરડી (કે) સ્ત્રી૦, **-ડો** પું૦ [સં. क्रकर, प्रा. कयर] એક વનસ્પતિ. **-ડું** ન૦ તેનું ફળ;કેરું

કેરબો (કે) પું૦ એક નાચ; કારવો (૨) એમાં ગવાતું ગાયન (૩) એનો રાગ (૪) [फा. कह्रुबा] સુગંધી ગુંદર જેવો એક પદાર્થ (તેના પારા ફકીરો રાખે છે.)

કેરમ ન૦ [इं.?] (લખોટીદાવ જેવી) પાટિયા પર રમાતી એક રમત

કેરલ(-ળ) પું૦ [સં.] (સં.) મલબાર પ્રાંત

કેરાર સ્ત્રી૦ ઘોડાની એક જાત (૨) ન૦ પૂજા કે દવાના ઉપયોગમાં આવતી વનસ્પતિના તંતુની એક વસ્તુ (૩) પુષ્પની અંદરના તંતુ

કેરાંબોરાં (કે) ન૦ બ૦ વ૦ [લા.] કેરાંબોરાં જેવું નજીવું – માલ વગરનું; ભાજીમૂળા (ચ.)

કેરી (કે) સ્ત્રી૦ [म. कैरी = કાચી કેરી. प्रा. कयर = કેરું પરથી ?] આંબાનું ફળ. **૦ગાળો** પું૦ કેરીની મોસમ

કેરું (કે) ન૦ [જુઓ કેરડી] કેરડીનું ફળ

કેરું [દે. केर] (પ.) નું (છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ બતાવે છે.)

કેરૂલ ન૦ એક પક્ષી

કેરોસીન ન૦ [ઇં.] ગ્યાસતેલ

કેલ વિ૦ એક (વેપારીનો સંકેત) (૨) પું૦ [સં. केल्=કેળવવું ઉપરથી] કેળવેલો ચૂનો; છોનો કોલ. [–દેવો=ભીંતને ચૂનાનું પડ ચડાવવું. **કેલનો પાયો**=મજબૂત પાયો.]

કેલપડી વિ૦ અગિયાર (વેપારીનો સંકેત)

કેલિ (–લી) સ્ત્રી૦ [સં.] ક્રીડા; રમત (૨) રતિક્રીડા; મૈથુન

કેવડું વિ૦ [સં. कियत्; प्रा केवड्डय; अप. केवड; म. केवढा] (માપ, કદ કે વયમાં) કેટલું મોટું? **૦ક** વિ૦ આશરે કેવડું? **૦ય** વિ૦ અનિશ્ચિત છતાં પ્રમાણમાં મોટું

કેવડો પું૦ [સં. केतक] એક ઝાડ (૨) એનો ડોડો. **–ડિયું** વિ૦ કેવડામાં રાખેલું; કેવડાની સુગંધીવાળું

કેવરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

કેવલ(–ળ) વિ૦ [સં.] શુદ્ધ; નિર્મળ (૨) માત્ર; ફક્ત (૩) એકમાત્ર (૪) અ૦ સાવ; છેક. **૦જ્ઞાન** ન૦ ભ્રાંતિશૂન્ય, વિશુદ્ધ જ્ઞાન. **૦ધામ** ન૦ મુક્તિપદ. **૦વ્યતિરેકી** વિ૦ માત્ર વ્યતિરેકવ્યાપ્તિવાળું (સાધન કે અનુમાન) [ન્યા.]. **–લાદ્વૈત** પું૦ [+ अद्वैत] શંકરાચાર્યે સ્થાપેલો જીવ અને બ્રહ્મના અદ્વૈતનો સિદ્ધાંત. **–લાદ્વૈતવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ કેવલાદ્વૈતમાં માનનાર. **–લાન્વયી** વિ૦ માત્ર અન્વયવ્યાપ્તિવાળું (સાધન કે અનુમાન) [ન્યા.]. **–લી**(–ળી) વિ૦ કેવલાદ્વૈતમાં માનનારું (૨) [જૈન] કેવલજ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયું હોય તે (૩) સ્ત્રી૦ ચેતન અને અચેતનની એકતાનો સિદ્ધાંત

કેવળ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ કેવલ. **૦પણું** ન૦ કૈવલ્ય. **૦પ્રયોગી** વિ૦ (વ્યા.) કેવળ ઉદ્ગાર દર્શાવતો (અવ્યય). **–ળી** વિ૦ જુઓ કેવલી

કે વારે અ૦ ક્યારે? (સુ.)

કેવાળ સ્ત્રી૦ મકાનની મેડીનો નાનો રવેશ

કેવું વિ૦ [સં. कीदृशम्? अप. केह?] કયા પ્રકારનું? (પ્રશ્નાર્થક કે ઉદ્ગારવાચક). **૦ક** વિ૦ કેવું? (પ્રશ્નાર્થક ને કાંઈક અનિશ્ચિતાર્થવાચક). **૦ય** વિ૦ અજ્ઞાત અનિશ્ચિત પ્રકારનું

કેશ પું૦ બ૦વ૦ [સં.] વાળ. [**–ઉતરાવવા, કઢાવવા**=વાળ કપાવી નાખવા; મૂંડાવવું. **–કાપી લેવા**=[લા.] છેતરી જવું; નુકસાન કરવું. **–રાખવા**=વાળ વધારવા (હજામત ન કરાવવી).] **૦કલાપ** પું૦ કેશનો સમૂહ (૨) અંબોડો; વેણી. **૦નલિકા** સ્ત્રી૦ વાળ જેવી પાતળી રક્તવાહિની; 'કેપિલરી'. **૦પાશ** પું૦ વેણી; ચોટલો. **૦ભાર** પું૦ કચભાર; અંબોડો; ચોટલો. **૦રંધ્ર** ન૦ વાળનું છિદ્ર. **૦રાજ** પું૦ એક પક્ષી. **૦લુંચન** ન૦ વાળ ખૂંટી કાઢવા તે. **૦વાહિની** સ્ત્રી૦ કેશનલિકા. **૦સાધન** ન૦ માથું ઓળવું–વેણી ગૂંથવી તે. **–શાકર્ષણ** ન૦ [+આકર્ષણ] કેશવાહિનીમાંનું (પ્રવાહી પદાર્થનું) આકર્ષણ–ખેંચાણ. **–શાકેશિ** અ૦ [સં.] સામસામા વાળની ખેંચાખેંચી કરીને. **–શાળ** વિ૦ કેશવાળું. **–શિની** સ્ત્રી૦ [સં.] એક વનસ્પતિ; જટામાંસી (૨) સુંદર લાંબા કેશવાળી સ્ત્રી (૩) [સં.] દુર્ગા. **–શી** પું૦ [સં.] સિંહ (૨) ઘોડો (૩) [સં.] કૃષ્ણે સંહારેલો એક રાક્ષસ

કેશ(–સ)ર ન૦ [સં.] જુઓ કેસર. **–રી** વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ કેસરી

કેશવ પું૦ [સં.] શ્રીકૃષ્ણ

કેશવાહિની સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'કેશ'માં

કેશવાળી સ્ત્રી૦ સિંહ કે ઘોડાની ગરદન ઉપરના કેશ

કેશાકર્ષણ ન૦ [સં.] જુઓ 'કેશ'માં

કેશાકેશિ અ૦ [સં.] જુઓ 'કેશ'માં

કેશાળ, કેશિની, કેશી જુઓ 'કેશ માં

કેસ પું૦ [ઇં.] મુકદ્દમો; કામ (૨) દરદી કે તેને વિષેની હકીકતનો દવાખાનામાં કરાતો કાગળ (૩) કોઈ અમુક બાબત કે કિસ્સો યા તે સંબંધમાં આવતી વ્યક્તિ. [**–ચાલવો**=મુકદ્દમાનું કામ ચાલવું. **–માંડવો**=કેસ કરવો; કામ ચલાવવું; ફરિયાદ અદાલતમાં દાખલ કરવી.]

કેસર ન૦ [સં.] એક વનસ્પતિ (૨) તેના ફૂલની અંદર વચ્ચે ઊગતો સુગંધીદાર રેસો–તંતુ (૩) હરકોઈ ફૂલની અંદર થતો તંતુ (૪) સ્ત્રી૦ યાળ.

૦વર્ણું વિ૦ કેસરી. **-રિયાં** ન૦બ૦વ૦ કેસરી વાઘા પહેરીને યા તો છેલ્લો કસૂંબો પીને મરણિયા થઈને લડવું તે. [**-કરવાં** = તે પ્રમાણે કરીને મરણવશ થવું.] **-રિયું** વિ૦ કેસરી રંગનું;પીળું(૨)રંગીલું;ઉમંગી;આનંદી (૩)ન૦ સ્ત્રીઓને પહેરવાનું કેસરી રંગનું વસ્ત્ર. **-રી** વિ૦ કેસરના રંગનું; પીળું (૨) પું૦ સિંહ; કેશરી

કેસરૂપપ્પુ વિ૦ સહેજમાં વચકાઈ-રિસાઈ જાય એવું (૨)વેતા વિનાનું; ગાંડિયું (૩) ભટકતું(૪) પું૦ રિસાળ માણસ(૫)મદ્રાસ તરફનો ચાળા કરી ભીખ માગતો બ્રાહ્મણ

કેસરિયાં, -યું; કેસરી જુઓ 'કેસર'માં

કેસુવાઈ ન૦બ૦વ૦ જુઓ કેસૂડાં

કેસૂ, ૦ડાં ન૦બ૦વ૦[सं. किंशुक, प्रा. केसुअ] કેસરી રંગનાં એક જાતનાં ફૂલ; ખાખરાનાં ફૂલ. **૦ડી** સ્ત્રી૦, **૦ડો** પું૦ ખાખરો

કેહ(-હિક) વિ૦(૨)સ૦(પ.)[हिं. केहि] કોણ?

કેળ સ્ત્રી૦ [सं. कदल; प्रा. कयल, केल] જેને કેળાં બેસે છે તે ઝાડ. [**કેળના ગર્ભ જેવું** = અતિ નાજુક; કોમળ.] **૦ડો(-દો)ડો** પું૦ કેળનાં ફૂલનો ડોડો

કેળવણી સ્ત્રી૦[કેળવવું]કેળવવું તે(૨) વ્યવસ્થિત ઉછેર, ખિલવણી અને શિક્ષણ (૩) શિક્ષણ; તાલીમ (૪) ભણતર; વિદ્યા. **૦કાર** પું૦ કેળવણીના સિદ્ધાંતોનો-તેના શાસ્ત્રનો જાણકાર અથવા તેનો અમલ કરનાર પુરુષ

કેળવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. केल्?] વ્યવસ્થિત રીતે ખીલવવું, ઉછેરવું-સુધારવું-તાલીમ આપવી (૨) (કણક-લોટ) ગૂંદીને તૈયાર કરવું; (૩) (કાચા ચામડાને) પકવી નરમ ને સફાઈદાર બનાવવું (૪) પલોટવું [સોપારી

કેળસોપારી ન૦; સ્ત્રી૦ ઊંચી જાતની એક

કેળિયું ન૦ ['કેલ' ઉપરથી] કેલ-કેળવેલો ચૂનો ભરવાનું-ઊંચકી જવાનું લોઢાનું વાસણ; તગારું (૨) કાનનું એક ઘરેણું (કા.)

કેળું ન૦ [જુઓ કેળ] એક ફળ

કેંચી (કેં૦) સ્ત્રી૦[तु., हिं.; म.] કાતર(૨) છાપરાના આધાર માટે મુકાતું ત્રિકોણાકાર ચોકઠું

કેંદ્ર ન૦[सं.] મધ્યબિંદુ (૨) મધ્ય-મુખ્ય સ્થાન (૩) [જ્યો.] ઇષ્ટ લગ્નથી ગ્રહનું પહેલું, ચોથું અને દશમું સ્થાન. **૦ગામી** વિ૦ કેંદ્ર તરફ જતું; 'સેન્ટ્રિપેટલ.' **૦ત્યાગી** વિ૦ કેંદ્રમાંથી વિખેરાતું; 'સેન્ટ્રિફ્યૂગલ.' **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ કેન્દ્રમાંથી ભ્રષ્ટ થયેલું. **૦વર્તી** વિ૦ કેંદ્રમાં રહેતું-રહેલું. **૦સ્ખલિત** વિ૦ કેંદ્રભ્રષ્ટ. **૦સ્થ** વિ૦ કેંદ્રવર્તી. **૦સ્થાન** ન૦ કેંદ્રરૂપ સ્થાન; મધ્ય-મુખ્ય સ્થાન. **-દ્રાનુસારી** વિ૦ [+અનુસારી] કેંદ્રને અનુસરનારું; કેંદ્રગામી. **-દ્રાપગામી** વિ૦ [+અપગામી] જુઓ કેંદ્રત્યાગી. **-દ્રાભિમુખ** વિ૦ [+અભિમુખ] કેંદ્ર તરફ મુખ છે જેનું એવું. **-દ્રિત** વિ૦ કેંદ્રમાં સ્થિત કરેલું. **-દ્રીકરણ** ન૦ કેંદ્રિત કરવું તે [પત્ની;ભરતની મા

કૈક(-કે)યી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) દશરથની એક

કૈકસ પું૦[सं.] રાક્ષસ. **-સી** સ્ત્રી૦ રાક્ષસણી

કૈટભ પું૦ [सं.](સં.) વિષ્ણુએ મારેલો એક દૈત્ય

કૈતવ ન૦[सं.]શરતમાં મૂકેલી વસ્તુ(૨)જુગાર(૩) જૂઠાણું (૪) છળકપટ; ઠગાઈ (૫) પું૦ જુગારી (૬) ધુતારો; ઠગ (૭) એક વનસ્પતિ; ધંતૂરો

કૈથી સ્ત્રી૦ [हिं.; सं. कपित्थ, प्रा कइत्थ] કોઠીનું ઝાડ (૨) [हिं.; सं. कायस्थ, प्रा. कायत्थ પરથી] એક લિપિ

કૈરવ ન૦ [सं.] ધોળું કમળ; કુમુદ. **-વિણી** સ્ત્રી૦ કુમુદિની. **-વી** પું૦ ચંદ્રમા

કૈલાસ પું૦[सं.](સં.) હિમાલયનું એક શિખર (૨) શિવનું નિવાસસ્થાન. [**-પધારવું** = મરણ પામવું; સ્વર્ગે જવું.] **૦નાથ, ૦પતિ** પું૦(સં.) શિવ. **૦વાસ** પું૦ કૈલાસમાં રહેવું તે (૨) મૃત્યુ. [**-કરવો** = મરી જવું.] **૦વાસી** વિ૦ કૈલાસમાં વસનારું (૨) સદ્ગત; મૃત્યુ પામેલું. [**-થવું** = મરી જવું.]

કૈવર્ત પું૦ [सं.] માછી

કૈવલ્ય ન૦ [सं.] કેવળસ્વરૂપ-બ્રહ્મસ્વરૂપ થવું તે (૨) નિર્લિપ્તપણું; મોક્ષ

કૈશિક વિ૦ [सं.] કેશ જેવું; વાળ જેવું ઝીણું. **૦ભેદ** પું૦ છેક નાનો-નજીવો ભેદ. **-કીવૃત્તિ** સ્ત્રી૦ જુઓ કૈશિકી

કૈશોર ન૦ [સં.] કિશોરપણું

કૈસરેહિંદ પું૦ [अ.] એક ઇલકાબ

કો સ૦ (૨) વિ૦ (પ.) જુઓ કોઈ (૩) કોણ (૪) પું૦ [રવ૦] હોલાના બોલવાનો શબ્દ. **૦ક, ૦નું** સ૦ અર્થ માટે જુઓ તેના ક્રમમાં

કોઈ સ૦ (૨) વિ૦ [सं. कोऽपि; प्रा. कोई] ગમે તે (જણ કે વસ્તુ માટે, અનિશ્ચિતાર્થવાચક).] ૦(૦એ)ક વિ૦ (૨) સ૦ ગમે તે એક

કોઈતું ન૦ સરપણનાં લાકડાં ચીરવાનું શસ્ત્ર. **–તો** પું૦ નાળિયેરની છાલ ઉખેડવાનો મોટો છરો

કોક વિ૦ (૨) સ૦ જુઓ કોઈક

કોક પું૦ [સં.] હોલો (૨) દેડકો (૩) વરુ (૪) ચક્રવાક; સારસ (૫) પું૦ (સં.) વિષ્ણુ (૬) કોકશાસ્ત્ર બનાવનાર પંડિત (૭) ન૦ કોકશાસ્ત્ર. **૦લાલ** પું૦ ભડવો. **૦લાલી** સ્ત્રી૦ ભડવાઈ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ કોક પંડિતે રચેલું કામશાસ્ત્ર

કોકટી વિ૦ [सं. कुक्कुटी, हिं. कुकटी] રૂની એક જાત (૨) એની બનેલી (ખાદી)

કોકડાવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. कुकड़ना] કોકડું વળવું; કોકડા જેવું થવું

કોકડિયો કુંભાર પું૦ એક પક્ષી

કોકડી સ્ત્રી૦ [हिं. कुकड़ी] નાનું કોકડું (૨) [हिं. कुकड़ना = કોકડું વળવું] ચામડી વળી–ચડી જાય તે; કરચલી (૩) સૂકવેલું રાયણું. **–ડું** ન૦ શંકુ આકારમાં વીંટાળેલા સૂતરનો કે કોઈ દોરાનો દડો (૨) ચામડીનું કે શરીરનું વળી–ચડી જવું કે સંકોચાવું તે (૩) [લા.] ગૂંચવણભર્યું કામકાજ કે મામલો. [**–ઉકેલવું** = ગૂંચાયેલા સૂતરનું કોકડું ઉકેલવું (૨) કામની મુશ્કેલી કે આવેલી ગૂંચ દૂર કરવી. **–ઉતારવું** = ત્રાક પરનું કે કોકડાનું સૂતર ફાળકા પર લપેટી લેવું. **–ગૂંચવાવું, ગૂંચાવું** = કામ ગૂંચવણમાં પડવું–ગૂંચાવું; ઉકેલ ન થવો. **–વળવું** = (શરીર કે ચામડી) ખેંચાઈ કે સંકોચાઈ જવું; અકડાવું. **–વળીને સૂવું** = શરીરનાં અંગો સંકોચીને–ટૂંટિયું વળીને સૂવું.]

કોકણ, ૦સ્થ, ૦પટ્ટી, –ણી જુઓ 'કોંકણ'માં

કોકત્રી ન૦ [म. कोकात्री?] એક પક્ષી

કોકનદ ન૦ [સં.] કમળ (૨) પોયણું (૩) સોનું

કોકમ ન૦ [म.] કોકંબ; એક ખાટું ફળ. **૦નું તેલ, ઘી** ન૦ કોકમનાં બીમાંથી કઢાતું તેલ (શિયાળામાં ચામડી ન ફાટે તે માટે વપરાય છે તે)

કોકરલી ન૦ એક પક્ષી

કોકરવરણું, કોકરવાયું [सं. कोष्ण (क + उष्ण) कदुष्ण; प्रा. कोसिण, कोउण्ह = થોડું ઊનું + वर्ण] જરાતરા ઊનું

કોકરવું સ૦ ક્રિ૦ છેતરવું; ફોસલાવવું (૨) ન૦ કાનનું એક ઘરેણું

કોકરું ન૦ [म. कोंकरुं] બકરીનું બચ્ચું

કોકરૂદાં ન૦ એક વનસ્પતિ

કોકલાલ, –લી જુઓ 'કોક'માં

કોકશાસ્ત્ર ન૦ [સં.] 'કોક' [સં.]માં જુઓ

કોકંબ ન૦ + [म.] જુઓ કોકમ

કોકંબી ન૦ [म.] કોકમનું ઝાડ

કોકા પું૦ બ૦વ૦ સારાં ને કીમતી કપડાં–જામા (૨) સ્ત્રી૦ બોકી; ચુંબન (૩) [इं.] એક વનસ્પતિ, જેમાંથી કોકેન બને છે

કોકિલ પું૦ એ નામની લુટારુ જાતિનો પુરુષ

કોકિલ પું૦ [સં.] કોયલનો નર (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર. **–લા** સ્ત્રી૦ કોકિલની માદા; કોયલ. **–લાવ્રત** ન૦ એક વ્રત

કોકી સ્ત્રી૦ [म. को-कोंकी] દખણી પાઘડીની ટોચ (૨) [?] ચલ્લી (રમકડું)

કોકીલું વિ૦ જુઓ કોકરવાયું

કોકીશું ન૦ કામઠાનો છેડો–ગાળો, જેમાં પણછ ચડાવાય છે (૨) જુઓ કોસીસું ૧

કોકેન ન૦ [इं.] એક કેફી ઔષધિ

કોકો પું૦ [इं.] નાળિયેરની જાતનું એક ઝાડ (૨) તેનું બીજ (૩) પીણા માટે કરાતી તેની ભૂકી કે તે પીણું

કોકો પું૦ ઝભલું (૨) ચુંબન; કોકા

કોગળિયું (કૉ) ન૦ ['કોગળો' ઉપરથી] ઝાડા અને ઊલટીનો એક રોગ; કૉલેરા

કોગળો (કૉ) પું૦ [सं. कवल?] મોં ભરાય એટલું પાણી–કોઈ પણ પ્રવાહી વસ્તુ. [**–કરવો** = મોંમાં પ્રવાહી લઈ મોં સાફ કરવું (૨) પુરુષે મરનારને ત્યાં જઈ લૌકિક કરવું (૩) નાહી નાંખવું, સંબંધ તજવો.] **–ળાછાંટ**

વિ૦ [કોગળો + છંટ (છાંટવું ઉપરથી)] મોંમાં પેસે તેટલું ઊંડું (પાણી) [કાણું

કોચ નં૦['કોચવું' ઉપરથી] કોચાઈને થયેલું તે;

કોચ પું૦[इं.] સુખાસન;સોફા (૨)છત્રપલંગ(૩) સુખાસનવાળી ચાર પૈડાંની ગાડી. **૦મેન** પું૦ કોચ – ગાડી હાંકનારો

કોચરાની સાલ સ્ત્રી૦ [જુઓ કોચરી] ઘણા જૂના – જરીપુરાણા સમયની કોઈ સાલ – વર્ષ

કોચરી સ્ત્રી૦ [सं. कुचर = વૃદ્ધ ઉપરથી ?] સ્ત્રી (તિરસ્કારમાં). **–રું** વિ૦ કોચાઈ ગયેલું; કાણાંવાળું; છિદ્રવાળું (૨) જરીપુરાણું; ઘણું જૂનું. **–રો** પું૦ (સં.) ઇંદ્ર (૨) વૃદ્ધ પુરુષ (તિરસ્કારમાં) [ઈંડાં વગેરે ઉપરનું)

કોચલું નં૦ [सं. कञ्च] કોટલું; કઠણ છોડું (ફળ,

કોચવવું સ૦ક્રિ૦ ['કોચવું' ઉપરથી] દૂભવવું

કોચવું સ૦ક્રિ૦ [सं. कुच् ?] કાણું પાડવું;શારવું (૨) [ઘરમાં] ખાતર પાડવું (૩) [લા.] દિલ દુખવવું; સતાવવું

કોચું વિ૦ [सं. कुच् ?] સુકાઈ સં કોચાઈ ગયેલું (૨)સત્ત્વહીન(૩)સડી ગયેલું [(પૂનમ)

કોજાગરી સ્ત્રી૦[सं. कोजागर ઉપરથી]માણેકઠારી

કોટ પું૦ [सं.; दे. कोट्ट] કિલ્લાની દીવાલ;રક્ષણ માટે કરેલી ભીંત (૨), શત્રુ ન ભેદી શકે એવી વ્યૂહરચના (૩) વંડો (૪) કોટની અંદરનો ભાગ. [**કોટના કાંગરા કૂદવા (–કૂદી જવા)** = મર્યાદા ઓળંગી જવી.] **૦બંધી** સ્ત્રી૦ કિલ્લેબંધી

કોટ પું૦ + જુઓ કોટિ; કરોડ (૨) [इं.] ડગલો

કોટ પું૦ [सं. कोष्ठ ?] એકદમ સાત હાથ કરી લેવા અને સામાને એકે ન કરવા દેવો તે (પાનાની રમતમાં). [**–આપવો, પહેરાવવો** = સામા પક્ષને કોટથી હરાવવો – સાતે હાથ કરી લઈ પૂરો હરાવવો. **–પહેરવો, –લેવો** = કોટથી હારવું.]

કોટ સ્ત્રી૦ [दे. कोट्टा] ડોક; ગળું. [**–કરવી** = એકબીજાને ગળેવળગી રહવું (૨) કોટે વળગવું; આલિંગવું. [**કોટમાં ઘાલવું** = કોટમાં પહેરવું (૨) પ્રેમથી પાસે લેવું. **કોટમાં માળા ને હૈયામાં લાળા** = 'મુખમેં રામ ઔર બગલમેં છૂરી' જેવા અર્થમાં દંભ. **કોટે કોડિયું બાંધવું** = ભીખ માગવી. **કોટે ઘાલવું** = ગળે (ઘરેણું) પહેરવું (૨) જવાબદારી ઓઢવી કે ઓઢાડવી; વળગાડવું. **કોટે બાંધવું** = ગળે વળગાડવું (જવાબદારી કે વ્યસન ઇ૦); સાથે લેવું. **કોટે વળગવું** = ગળે બાઝવું (૨) બોજારૂપ થવું.]

કોટકોટાન વિ૦ જુઓ કોટાનકોટ; કરોડો

કોટડી સ્ત્રી૦ [सं. कोष्ठ પરથી] ઓરડી. [**કોટડીમાં પૂરવું** = કેદ કરવું.] **–ડું** નં૦ નાનું – પીંઢેરી ઘર (૨) દીવાલ

કોટર નં૦ [सं.] ઝાડની બખોલ

કોટરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

કોટલું નં૦ [सं. कोष्ठ ઉપરથી] કઠણ છોડું;કોચલું (૨) [લા.] જેની અંદર કંઈ સાર ન હોય તેવી ચીજ [કોઠલો

કોટ(–ઠ)લો પું૦ [सं. कोष्ठ, प्रा. कोट्ठ] જુઓ

કોટવાલ(–ળ) પું૦[दे. कोट्ट + पाल – प्रा. वाल] કોટનો – શહેર કે ગામનો બંદોબસ્ત રાખનાર અમલદાર(૨)એક અટક. **–લી(–ળી)** પું૦; સ્ત્રી૦ કોટવાળનું કામ

કોટાકોટ વિ૦ કરોડો(૨)અ૦ કોટે કોટે; કોટની ધારે ધારે [कोटि] કરોડો

કોટાનકોટ(–ટિ,–ટી) વિ૦[सं. कोटि + अनु +

કોટિ(–ટી) સ્ત્રી૦[सं.]કરોડ;સો લાખની સંખ્યા (૨) કમાનનો છેડો (૩) તકરારના પ્રશ્નની એક બાજુ – પૂર્વ પક્ષ (૪) વર્ગ; પ્રકાર (૫) ઊંચામાં ઊંચું બિંદુ; અંતિમતા (૬) [ગ.] કાટખૂણત્રિકોણની કર્ણ સિવાયની બાજુ (૭) 'ઍબ્સિસ્સા'. **૦ક** વિ૦ કરોડો; અગણિત. **૦કોણ** પું૦ પૂરો કાટખૂણો બનાવનાર પૂર્તિરૂપ ખૂણો; 'કૉમ્પ્લિમેન્ટરી ઍન્ગલ' (ગ.). **૦છેદક** પું૦ 'કોસેકન્ટ' (ગ.). **૦જ્યા** સ્ત્રી૦ 'કોસાઈન' (ગ.). **૦શ** અ૦ કોટિ પ્રકારે. **૦ધ્વજ** પું૦ કરોડપતિના ઘર પર ફરકતી ધજા (૨) કરોડાધિપતિ. **૦પણું** નં૦. **૦સ્પર્શક** પું૦ 'કોટેન્જન્ટ' (ગ.)

કોટિયું નં૦ હોડકું; મછવો (૨) [જુઓ કોટ = ગરદન] મોઈ દંડાની રમતનો એક દાવ (૩) જાનવરના ગળામાં બંધાતું ગોળ લાકડું

કોટી સ્ત્રી૰ [सं.] જુઓ કોટિ (૨) [જુઓ કોટ સ્ત્રી૰] આલિંગન. [**-કરવી**=કોટ કરવી; એકબીજાને ગળે વળગવું કે તેમ કરી રહવું.]

કોટીલી સ્ત્રી૰ કાળાં રંગેલાં કપડાં પર ઠોકવાનું છીપાનું એક બીબું

કોટીલો પું૰ પીંજવા માટે પીંજણની તાંતને ધડકાવવાનું ઓજાર; ગોટીલો

કોટું (કો) વિ૰ (સુ.) આડું; વાંકું. **-ટાઈ** સ્ત્રી૰

કોટું(-ઠું) ન૰ [सं. कोष्ठ?] પક્ષીનો માળો

કોટું(-ઠું) (કો) ન૰ સામો છેતરાય ને આપણને ફાયદો થાય એવો પેંતરો - બાજી (૨) તકરારી - ખટપટનું વચ્ચે ઊભું કરેલું કામ. [**-ઉતારવું, કરવું**=યુક્તિથી કામ સાધવું. **કોટાં કરવાં**= ખટપટના દાવપેચ રમવા.]

કોટ્યક્ષ પું૰[सं.](સં.) કરોડ આંખવાળો - ઇંદ્ર

કોટ્યવધિ વિ૰ [सं.] કરોડોથી ગણાતું હોય એવું (૨) અપાર

કોટ્યુત્ક્રમજ્યા સ્ત્રી૰[सं.]'કોવર્સ્ડ સાઈન'(ગ.)

કોઠ (કોઠ,) પું૰ (ચ. સ્ત્રી૰) એક જાતનો સાપ

કોઠ (કો) ન૰ [જુઓ કોઠું] એક ફળ; કોઠું

કોઠંક ન૰ એક વનસ્પતિ

કોઠલી સ્ત્રી૰[सं. कोष्ठ ઉપરથી]નાની કોઠી(૨) નાનો કોઠલો. **-લો** પું૰ માટીનો બનાવેલો પટારો (ખાવાની વસ્તુઓ મૂકવાનો)(૨)કોઠાર

કોઠાદાવ પું૰['કોઠો'ઉપરથી]એક જાતની રમત

કોઠાયુદ્ધ ન૰[કોઠો+युद्ध]કોઠામાંનું-ચંકરાવામાંનું -અટપટા દાવપેચવાળું યુદ્ધ

કોઠાર પું૰ [सं. कोष्ठागार; प्रा. कोट्ठार] અનાજ ભરવાનો ઓરડો (૨) ભોયરું કે ચાર ભીંતોવાળી ચણેલી ઊંચી કોઠી(૩)ભંડાર;વખાર (૪) ખજાનો. **-રિયું** ન૰ નાનો કોઠાર. **-રી** પું૰ કોઠારનો ઉપરી (૨) એક અટક (વાણિયાની)

કોઠાભિરામ પું૰ [सं. कोष्ठ + अभिराम] જુદી જુદી પ્રકૃતિને જુદું જુદું ખાવાનું અનુકૂળ આવવું તે; શરીરની પ્રકૃતિની ભિન્નતા

કોઠી સ્ત્રી૰ [सं. कोष्ठ ઉપરથી] માટીનો (કે ધાતુનો) ઊંચો નળો (૨) વખાર (૩) વેપારીની પેઢી-દુકાન (૪) થાણું (૫) કોઠીના આકારનું એક દારૂખાનું (૬) ડટણમાં ઉતારેલી કોઠી. [**-ઉતારવી**=ડટણને માટે જમીન ખોદી ખાડામાં કોઠી ગોઠવવી. **-ઘાલવી, નાખવી**= જમીનમાં નળ આગળ કોઠી ઉતારવી(૨)દુકાન-પેઢી નાખવી (૩) પડાવ નાખવો. **-ધોઈને કાદવ કાઢવો**=નકામા કામમાં વ્યર્થ મહેનત કરવી-ખરાબ થવું.]

કોઠી [કો] સ્ત્રી૰ [सं. कपित्थ; प्रा. कविट्ठ] કોઠનું ઝાડ. **-ઠું** ન૰ તેનું ફળ

કોઠીમડી સ્ત્રી૰એક વેલો.**-ડું** ન૰કોઠીમડીનું ફળ

કોઠીંબડી સ્ત્રી૰ કોઠીમડી. **-ડું** ન૰ કોઠીમડું

કોઠું ન૰ જુઓ કોટું; પક્ષીનો માળો

કોઠું (કો) ન૰ જુઓ કોટું; પ્રપંચ; પેંતરો (૨) જુઓ 'કોઠી'માં; એક ફળ (૩) ચહેરો; મોં. [**-આપવું**=પત કરવી;સમભાવથી સરખી વાત કરવી; ગરજ કે દરકાર હોય એમ વર્તવું (સામા સાથે) (૨) [લા.] રજા આપવી; શ્રીફળ આપવું; બરતરફ કરવું (૩) નિષ્ફળ કે નિરાશ કરવું; કાંઈ ન આપવું. **-મળવું**=રજા કે બરતરફી મળવી (૨) નિષ્ફળતા કે નિરાશા મળવી; (ફેરો કે કામમાં) અફળ નીવડવું.]

કોડગું વિ૰ [म. कोडगा] + જુઓ કોરગું

કોઠો પું૰ [सं. कोष्ठ] પેટ (૨) શરીર; શરીરની અંદરનો કોઈ પણ કોષરૂપ ભાગ (૩) મન; અંતઃકરણ (૪) ખાનું. ઉદા૰ કોઠો પાડીને લખવું (૫) [સોગઠાં ઇત્યાદિ બાજીનું] ઘર; ખાનું (૬) મોટી કોઠી; વખાર (૭) મોટો કૂવો (૮) કિલ્લાનો બુરજ (૯) સુધરાઈની મુખ્ય ઑફિસ; મહેસૂલ, વેરો ઇત્યાદિનાં નાણાં ભરવાની જગા (૧૦) રખડતાં ઢોર પૂરવાનો ડબો (૧૧) વ્યૂહરચના (૧૨) કોષ્ટક; આંકનો પાડો (૧૩) અંગરખાનો ગળાની આસપાસનો ભાગ. [**કોઠે પડવું, પડી જવું**=ખાસ અસર ન થવી; અસર કરતું મટવું. (જેમ કે શિખામણ, દવા ઇ૰). **કોઠો છૂટવો, -છૂટી જવો** =ઝાડા થવા(૨)અંતકાળના ઝાડા થવા; મરણ આવવું. **-ધીકવો**=અંદર ચિંતાથી બળવું. **-વટલાવવો**=નિષિદ્ધ ખાવું પીવું; દેહ ભ્રષ્ટ કરવી.]

કોડ પું૰[दे. कोड्ड?] મનોભાવ;અંતરની ઉમેદ

[શ૦ પ્ર૦ **૦પૂરવા, ૦પૂરા કરવા, ૦પૂરા પાડવા**]–**ડામણું** વિ૦ કોડવાળું; કોડીલું (૨) વરણાગિયું. –**ડીલું** વિ૦ કોડવાળું

કોડાણુ ન૦ કરાડ

કોડિયું ન૦[दे. कोडिअ] માટીનું નાનું શકોરું (૨) એ આકારનું દીવો કરવાનું પાત્ર. [**કોડિયા જેવું કપાળ** = નાનું કપાળ; દુર્ભાગ્ય.]

કોડી (કૉ) સ્ત્રી૦ [सं. कपर्दिका, दे. कवड्डिआ] એક જાતનું દરિયાઈ જીવડાનું ઘર; શંખલી (૨) એક હલકું ચલણ (૩) વીસની સંજ્ઞા

કોડી વિ૦ [જુઓ કૂડ, સર૦ दे. कोडिअ] + કૂડવાળું; પાપી

કોડું (કૉ) વિ૦ ઓડું; રીતભાત વગરનું

કોડું (કૉ) ન૦ [જુઓ કોડી] શંખલી. –**ડો** પું૦ મોટી કોડી; શંખલો.

કોઢ પું૦ [सं. कुष्ठ; प्रा. कोड्ढ–ढ,] ચામડીનો એક રોગ. –**ઢિયું**(–**યેલ**), –**ઢી**(૦**લું**) વિ૦ કોઢના રોગવાળું

કોઢ (કોઢ,) સ્ત્રી૦ [सं. गोष्ठ] ગમાણ; ઢોરને બાંધવાની જગા (૨)[સર दे. कव्वाल] કારીગર લોકોને કામ કરવા બેસવાની જગા. –**ઢારું**, –**ઢિયું** ન૦ ઢોરની કોઢ; કઢારું

કોઢી (કો) સ્ત્રી૦ (ચ.) જુઓ કુહાડી

કોઢો (કો) પું૦ (ચ.) જુઓ કુહાડો (૨) વિ૦ પું૦ [લા.] કોવાડ; કોદાળ

કોણ (કો) સ૦ (૨) વિ૦ [सं. क: पुन: ?; प्रा. कवण; हिं. कौन; म.] કયું ?(પ્રશ્નાથ ક. બહુધા માણસ માટે). **કોણ જાણે** = શી ખબર ? 'હું નથી જાણતો' એ અર્થમાં. **૦માત્ર** વિ૦ જેનો હિસાબ નહિ એવું. –**ણે** સ૦ (પ.) કોઈએ પણ (૨) કોઈથી પણ

કોણ પું૦ [सं.] ખૂણો. **૦માપક** વિ૦ ખૂણો માપનારું (૨) ન૦ એ માટેનું એક ઓજાર –**ણાકાર** વિ૦[+ आकार] ખૂણાના આકારનું (૨) પું૦ કોણનો આકાર

કોણિયાંટવું (કો') સ૦ ક્રિ૦ [કોણી પરથી] કોણીએ કોણીએ મારવું

કોણી વિ૦ [सं. कोण] ખૂણાવાળું; ખૂણો પડે એવું

કોણી (કો) સ્ત્રી૦ [दे. कुहणी] ખભા નીચેનો હાથનો (પહેલો) સાંધો (૨) એ સાંધાનું અણીદાર હાડકું. [–**મારીને માર્ગ કરવો** = જોર કરીને આગળ આવવું. –**વીંઝવી** = ગામમાં આગેવાની લેવી (૨) દેખાડો કરવો.]

કોતર ન૦ [सं. कोटर; प्रा. कोत्थर] જમીન કે પર્વતમાં ઊંડો પહોળો ખાડો કે બખોલ

કોતરકામ ન૦ [જુઓ કોતરવું] કોતરીને કરેલું નકશીકામ

કોતરણી સ્ત્રી૦ [કોતરવું] કોતરવું તે (૨) કોતરવાની ઢબ (૩) કોતરકામ; નકશી (૪) કોતરવાની મજૂરી (૫) કોતરવાનું ઓજાર

કોતરણું ન૦ [જુઓ કોતરવું] જુઓ ખોતરણું

કોતરલેખ પું૦ [કોતર (કોતરવું) + લેખ] કોતરી કાઢેલો લેખ

કોતરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. कृत् ઉપરથી ?] આછું આછું ખોદવું; ખોતરવું; કોરવું

કોતલ પું૦ [तुर्की कूतल; हिं.] અમીર લોકોની સવારીનો ખાસ ઘોડો (૨) સવાર વિનાનો શણગારેલો ઘોડો

કોતા વિ૦[फा.] સંક્ષિપ્ત; ટૂંકું (૨) અપૂર્ણ. ૦ઈ [સ્ત્રી૦

કોતાર પું૦ મહાવ્રત (કા.)

કોથ ન૦[सं.] જીવતા પ્રાણીના માંસનું કોહવાણ

કોથમી, ૦ર સ્ત્રી૦[सं. कुस्तुंबरी; प्रा. कुत्थुंभरी] ધાણાની ભાજી

કોથળી સ્ત્રી૦[दे. कोत्थल] થેલી (૨) અંડકોષ (૩) હજારની સંજ્ઞા. [–**છૂટી મૂકવી, ૦નું મોં છોડવું** = છૂટે હાથે પૈસા ખરચવા. **કોથળીમાંથી સાપ નીકળવો, બિલાડું નીકળવું** = નહીં ધારેલું નીકળવું; અણધાર્યું બનવું; છેતરાવું. –**રૂપિયા** = હજાર રૂપિયા.] **૦છોડામણ** ન૦ કરજે રૂપિયા આપતા પહેલાં સાહુકાર જે વધારાના રૂપિયા પ્રથમથી કાપી લે છે તે. **૦સાંથ** સ્ત્રી૦ જમીનદારના, ગરાસિયાના અથવા સરકારના ભરણામાંથી અપાતો વટાવ. –**ળો** પું૦ થેલો. [**કોથળા જેવું** = ઢીલું. –**ળામાં પાંચશેરી ઘાલીને મારવી** = બહારથી માર મારવું જણાય નહીં તેમ છૂપો માર મારવો. **કોથળે ઘાલવું** = દબાવી–છુપાવી રાખવું (૨)[ચર્ચા]બંધ કરવી. **કોથળે જવું**.

કોથળો કરવો=કોથળામાં માલ ભરી ફેરી કરવી. **કોથળે ચાંલ્લો**= કન્યાપક્ષ તરફથી વેવાઈને જાનમાંના પોતાના સગાઓને વહેંચવા માટે આપેલી ઊચક રકમ.]

કોદરા પું૦બ૦વ૦[सं. कोद्रवा:] એક ધાન્ય. **-રી** સ્ત્રી૦ તે ધાન્યના દાણા

કોદંડ ન૦ [सं.] ધનુષ્ય; કામઠું

કોદાળ (કો) વિ૦ કોદા જેવું; જાડી બુદ્ધિનું

કોદાળી (કો) સ્ત્રી૦ [सं. कुद्दालक, प्रा. कोद्दाल] ખોદવાનું એક ઓજાર. **-ળો** પું૦ મોટી કોદાળી

કો દી અ૦ (પ.) કોઈ દિવસ; ક્યારે; કે દી (કા.)

કોદું (કો) ન૦ ઘરડી કે થોડું યા નહિ જેવું દૂધ દેતી ભેંસ

કોદો (કો) પું૦ કોદાળ આદમી

કોનફળ ન૦ [म.] રતાળુ; સકરકંદ

કોનું (કો) સ૦ કેનું? કઈ વ્યક્તિનું? ['કોણ'નું ષષ્ઠીનું રૂપ] (૨) (પ.) કોઈનું

કોન્ફ્યૂશિયસ પું૦ [इं.] (સં.) ચીની ફિલસૂફ

કોન્સ્ટેબલ પું૦ [इं.] પોલીસનો સિપાઈ

કોપ પું૦[सं.] ક્રોધ; રોષ(૨) નાશકારક આફત; ગજબ

કોપટી સ્ત્રી૦ પોપડી; કપોટી (કા.)

કોપરબરાસ ન૦ [इं. कॉपरब्रास] તાંબું અને પિત્તળ મળીને બનતી એક ધાતુ

કોપરિયું વિ૦ [सं.कूर्पर, प्रा.कोप्पर; म.कोपर] ખૂણા પડતું; કોણવાળું (૨) ન૦ કોણી (સુ)

કોપરું ન૦ [सं. कर्पर? हिं. खोपरा, म. खोबरा] નળિયેરની અંદરનો ગર; ટોપરું. **-રાપાક** પું૦ કોપરાના ખમણની બનાવેલી એક મીઠાઈ (૨) [કટાક્ષમાં] માર. **-રેલ** ન૦ કોપરાનું તેલ

કોપવું અ૦ક્રિ૦ [सं. कुप्] કોપ–ગુસ્સો કરવો

કોપાયમાન, કોપાવિષ્ટ, કોપિત વિ૦ [सं.] કોપેલું; રૂઠેલું

કોપીન ન૦ [सं. कौपीन] લંગોટી (ખાસ કરીને સંન્યાસીની)

કોપીરાઈટ પું૦ [इं.] લેખક પ્રકાશકાદિને પોતાની કૃતિ પર મળતો કાનૂની હક

કોફી સ્ત્રી૦ [इं.] શેકેલા બુંદદાણાનો ભૂકો કે તેનું પીણું

કોબર ન૦ બે પહાડ વચ્ચેનો સાંકડો માર્ગ (૨) ખીણ

કોબાડ વિ૦ જુઓ કબડ

કોબો પું૦, **-બાવાળી** સ્ત્રી૦ જુઓ કૂબો, કૂબાવાળી

કોબી, ૦જ સ્ત્રી૦ [म., हिं. कोबी. पो. couve इं. कॅबेज] એક શાકભાજી – કરમકલ્લો

કોમ સ્ત્રી૦ [अ. कौम] એક જ નામથી ઓળખાતો લોકસમૂહ (જ્ઞાતિ ધર્મ કે જાતવારનો). **૦વાદ** પું૦ જુઓ કોમીવાદ. **-મી** વિ૦ કોમનું; કોમ સંબંધી. **-મીપણું** ન૦. **-મીવાદ** પું૦ કેવળ કોમના જ સાંકડા હિતાહિતની દૃષ્ટિનો મત

કોમલ(-ળ) વિ૦ [सं.] કુમળું; મુલાયમ (૨) સુકુમાર; નાજુક (૩) નરમ; મૃદુ (૪) મધુર (૫) દયાળુ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-લાસ્થિ** ન૦ [+ अस्थि] કુમળું હાડકું; જેનું વખત જતાં હાડકું બને છે તે પદાર્થ. **-લાંગી** વિ૦ સ્ત્રી૦ [+ અંગી] કોમળ શરીરની

કોય સ૦ (પ.) [सं. कोऽपि] કોઈ

કોયડો (કો) પું૦ જુઓ કોરડો

કોયલ (કો) સ્ત્રી૦ [सं. कोकिल, प्रा.कोइल] એક પક્ષી; કોકિલા (૨) એક રમકડું

કોયલી (કો) સ્ત્રી૦ ગળાનો એક રોગ (૨) બળવું; બળતરા થવી તે [**પેટમાં કોયલી પડવી** = અત્યંત ભૂખ લાગવી]

કોયલો (કો) પું૦ [दे. कोइला] કોલસો (૨) ઠારેલો કોલસો (૩) અંગારો. [**કોયલા પાડવા** = લાકડાંના બાળવાના કે ઠારેલા કોલસા તૈયાર કરવા. **કોયલો કરવો, થવો** = બાળીને કે બળીને કોયલા જેવું કરવું કે થવું.]

કોર સ્ત્રી૦ [म., हिं.] વસ્તુનો છેડો; કિનાર (૨) ત્યાં મૂકવાની ભાત કે પટ્ટી (૩) બાજુ (૪) બાજુ પરનો કકડો; થોડોક ભાગ. [**-ચોડવી, મૂકવી, લગાડવી** = કપડાને કિનારે કોર સાંધવી. **-મરડવી** =પક્ષ બદલવો. **-ભરવી** = કિનારી પર ભરતકામ કરવું. **કોરે બેસવું** = સ્ત્રીએ વેગળું બેસવું; અટકાવ આવવો.]

કોર સ્ત્રી૦ ['કુંવર' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનાં નામને છેડે મુકાતો શબ્દ છે. ઉદા૦ 'જેકોર'

કોરગું વિ૦ [म. कोडगा] નિર્લજ્જ; નફ્ફટ (૨) નિષ્ઠુર

કોરટ (કો) સ્ત્રી૦[इं.कोर्ट] અદાલત. [**-ઊઠવી** =

અદાલત બરખાસ્ત થવી; દિવસનું તેનું કામ પૂરું થવું. **કોરટે જવું, ચડવું** = (ખાનગી ન પતતાં) મામલો અદાલતમાં દાખલ થવો કે કરવો.]

કોરડી સ્ત્રી૦ + જુઓ કોઠરી

કોરડી-કોરડી સ્ત્રી૦ (સુ.) લગ્ન બાદ દંપતી કે દિયરભાભી એકબીજાને કોરડા મારે છે એ ચાલ કે રમતનો વિધિ [ગાંગડું

કોરડું વિ૦ [જુઓ કોરું] ભીનાશ વિનાનું (૨)

કોરડો પું૦ [म. कोरडा] ગૂંથેલો ચાબખો; સાટકો (૨)[લા.] દાર; સત્તા (૩) ત્રાસ; જુલમ; સખ્તાઈ (૪) [सं. कूट?] ઝટ ન ઊકલી શકે એવો પ્રશ્ન

કોરડાદાવ પું૦ છોકરાંની એક રમત

કોરણિયો પું૦ ['કોરવું' ઉપરથી] કોરીને કરેલી ખોભણ – ખાંચો (૨) કોરવાનું કામ કરનાર (૩) શરીર કોરી ખાય એવો તાવ; હાડજ્વર

કોરણ સ્ત્રી૦ ['કોર' ઉપરથી] બાજુ (૨) વસ્તુનો છેડા પરનો ભાગ; કાનો કે સીમા (૩) [?] ધૂળનું વાવાઝોડું; આંધી

કોરણી સ્ત્રી૦ ['કોરવું' ઉપરથી] કોરવાનું ઓજાર (૨) કોરવાની રીત – કારીગરી

કોરમ ન૦ [इं.] સભા – સમિતિનું કામ શરૂ કરવા કે ચલાવવા માટે જરૂરી આંકેલી કાનૂની સંખ્યા. [**–થવું** = સભાને માટેની જરૂરી સંખ્યા હાજર થવી] [ભૂક્ર – ચૂરો

કોરમું ન૦ ['કોરણ' – કોરવાથી પડેલું ?] દાળનો

કોરવંકુ વિ૦ [કોર + વાંકું] એક બાજુએથી વાંકું - ઢળતું [(કા.)

કોરવાણ વિ૦ ['કોરું' ઉપરથી] ભીનાશ વિનાનું

કોરવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. कोरण = કોતરવું તે; प्रा. कोरिल्लअ = કોરી ખાધેલું; કોતરેલું] વીંધવું; કાણું પાડવું (૨) અંદરથી કોતરવું; આછું ખોદવું

કોરસણી સ્ત્રી૦ [કોરવું] કોરવાનું ઓજાર

કોરંગ પું૦ +, **૦ની** સ્ત્રી૦ + જુઓ કુરંગ, ૦ણી

કોરા પું૦ એક પક્ષી

કોરાટી(–રી) પું૦ એક જાતનો સાપ

કોરાડું(–ણ, –ણું) વિ૦ સૂકું; કોરું

કોરાંખવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) [કોર + આંખવું ?] કટાક્ષથી જોવું; મર્મભરી ત્રાંસી નજર કરવી

કોરી સ્ત્રી૦ ['કુંવરી' પરથી? સર૦ કોર] આશરે $\frac{૧}{૩}$ રૂપિયાની કિંમતનું એક કચ્છી રૂપાનાણું

કોરું વિ૦ [हिं., म. कोरा] ભીનું નહિ એવું; સૂકું (૨) લૂખું (૩) વાપર્યા વિનાનું તદ્દન નવું (કાપડ) (૪) લખ્યા વિનાનું (પત્તું, કાગળ ઇત્યાદિ) (૫) રાંધેલું નહિ એવું (સીધું; અનાજ). [**–કરવું** = પાણી કે ભેજ સુકાઈ જાય તેમ કરવું. **–કાઢવું** = (ચોમાંસામાં) ઉઘાડ નીકળવો. **–નીકળવું** = વરસાદ બંધ પડવો. **–પડવું** = કોરું થવું (૨) વરસાદ બંધ પડવો (૩) અનાવૃષ્ટિ થવી. **–ભીનું કરવું** = (પેશાબ વગેરેથી) ભીનું થતાં લૂગડું કે સ્થળ બદલીને બાળકને સુવાડવું. **–લૂગડું** = ધોયા – વાપર્યા વિનાનું તદ્દન નવું કપડું. **કોરે કાગળે મતું** = લખાણ થયા વિના નીચે સહી કરી સંમતિ આપી દેવી. **કોરે લૂગડે** = કલંક લાગ્યા વિના કે હાનિ થયા વિના.] **૦કડકડતું** વિ૦ તદ્દન નવું (વસ્ત્ર). **૦કટ** વિ૦ તદ્દન કોરું. **૦ધાકોડ(–ર)** વિ૦ તદ્દન કોરું. **૦મોરું** વિ૦ તદ્દન કોરું – લૂખું (૨) તદ્દન નવું; વાપર્યા કે ઉકેલ્યા વિનાનું. [**કોરોમોરો કકડધ્વજ** = ધનમાલ વિનાનો; સંબંધ વિનાનો; દાંડ]

કોરેકોરું ન૦ તદ્દન કોરું

કોર્ટ (કો) સ્ત્રી૦ [इं.] ન્યાયમંદિર; ઇન્સાફની અદાલત, કોરટ [**–ઊઠવી, –બેસવી, કોર્ટે ચડવું** = જુઓ 'કોરટ'માં] **કોર્ટ-ફી** સ્ત્રી૦ કોર્ટના કેસના ખર્ચની સરકારને ભરવી પડતી રકમ – સ્ટેમ્પખર્ચ

કોર્ડન ન૦ [इं.] જુઓ ચક્રવ્યૂહ

કોલ (કૉ) પું૦ [अ.] વચન; કબૂલાત; ખાતરી. [**–આપવો** = વચન આપવું (હાથમાં હાથ મૂકીને.) (**–તોડવો, –પાળવો, –લેવો.**] **૦કરાર** પું૦ કોલ અને કરાર; પાળવાનું વચન આપ્યું હોય એવું કબૂલાતપત્ર (૨) સંધિપત્ર; તહનામું

કોલ (કૉ) પું૦ બંદરમાં આવતાં જતાં વહાણની જકાતખાતાની નોંધ

કોલ પું૦ [જુઓ કેલ] ચૂનાની મેળવણીનો ગારો (૨) [જુઓ કોલુ] શેરડીનો રસ કાઢવાનો

સંચો (૪) [જુઓ કોલું] શિયાળ (૫) ન૦ રમકડું [ચૂવો; ડામર

કોલટા(-તા)ર પું૦ [ઇં.] ખનીજ કોલસાનો

કોલન-વૉટર ન૦ [ઇં.] એક પ્રવાહી દવા

કોલમ પું૦;સ્ત્રી૦ [સં. कलम] ડાંગરની એક જાત

કૉલમ ન૦ [ઇં.] વર્તમાનપત્ર, ગ્રંથ ઇત્યાદિના પાનાના લખાણની ઊભી ઓળ; કટાર (૨) વિભાગ; ખાનું; કોઠો

કૉલર પું૦ [ઇં.] કપડાનો ગળા માટેના સીવણનો ભાગ [-મૂકવો = કૉલરનો ભાગ (અલગ તૈયાર કરેલો) કપડાને જોડવો-સીવવો.] (૨) (અંગ્રેજી લેબાસમાં) ગળે પહેરાતી કાંઠલા જેવી એક બનાવટ

કોલસો (કો) પું૦ [દે. कोल्ल, म. कोळसा, इं. कोल] એક જાતનું બળતણ. [કોલસા પાડવા = બાળવાના કોલસા તૈયાર કરવા.] **-સી** (કો) સ્ત્રી૦ કોલસાનો ભૂકો (ખાસ કરીને બળેલા ખનિજ કોલસાનો)

કોલાબો પું૦ જુઓ કુલાબો

કોલાહલ પું૦ [સં.] શોરબકોર; ઘોંઘાટ. **-લી** વિ૦ કોલાહલવાળું

કોરેન્ટાઈન ન૦ [ઇં.] જુઓ ક્વૉરેન્ટીન

કોલવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. कोलणें] (સુ.) (મોઈ-દંડાની રમતમાં) હીચવું

કોલી (કો) સ્ત્રી૦ [જુઓ કોલું વિ૦] ગાય

કોલુ(લું) ન૦ [દે. कोल्हुअ] શેરડી પીલવાનો સંચો

કોલું (લું) ન૦ [દે. कुल्ह, कोल्हुअ] શિયાળ

કોલું (કો) વિ૦ [સં. कपिल, प्रा. कविल?] ઘઉંવર્ણું ગોરું. **-લો** પું૦ કોલા રંગનો આદમી

કૉલેજ સ્ત્રી૦ [ઇં.] મહાવિદ્યાલય; ઉચ્ચ શિક્ષણ માટેનું વિદ્યાલય. **-જિયન** પું૦ તેનો વિદ્યાર્થી

કૉલેરા (કૉ) પું૦ [ઇં.] ઝાડા અને ઊલટીનો એક ચેપી રોગ; કોગળિયું

કોલો (કો) પું૦ ખૂણો; કોણ (૨) જુઓ 'કોલું' વિ૦ માં [વસ્તુ; સડો

કોવડામણ (કો') સ્ત્રી૦ [કોવડાવવું] કોવડાવેલી

કોવડા(-રા)વવું (કો') સ૦ક્રિ૦ 'કોહવું'નું પ્રેરક

કોવાડ (કો) પું૦ [કૂવો + આડું] જેના આધારે કોસનું પૈડું રહે છે તે લાકડું

કોવાડ (કો') વિ૦ ['કુહાડો' પરથી?] કુહાડીની ધાર જેવી (જીભ, વાણી) (૩) કોદાળ; જાડી બુદ્ધિનું-ઝટ મારફાડ કરી બેસે એવું (માણસ)

કોવાડી (કો') સ્ત્રી૦, **-ડો** પું૦ જુઓ કુહાડી, -ડો.

કોવાવું (કો') અ૦ક્રિ૦ સડવું ('કોહવું'નું કર્મણિ)

કોવિદ વિ૦ [સં.] જાણકાર; પ્રવીણ (૨) વિદ્વાન; પંડિત. **૦તા** સ્ત્રી૦

કોવિદાર પું૦; ન૦ [સં.] એક વૃક્ષ

કોશ(-ષ) પું૦ [સં.] કોઈ પણ વસ્તુ સંઘરવા-સાચવવાનું પાત્ર; ખાનું, આવરણ અથવા ઘર (૨) ભંડાર; ખજાનો (૩) શબ્દકોશ (૪) મ્યાન (૫) કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું ચામડાનું પાત્ર; કોસ (૬) જીવતા પ્રાણીના શરીરનો અણુ જેવો મૂળ ઘટક, જેની પેશી, માંસ ઇ૦ બને છે. **૦કાર** પું૦ શબ્દકોશ બનાવનાર આદમી. **૦મંત્રી** પું૦ ખજાનાનો મંત્રી; ખજાનચી. **-શા(-ષા)ધ્યક્ષ** પું૦ [+ અધ્યક્ષ] કોષનો અધ્યક્ષ-ખજાનચી; ભંડારી. **-શિ(-સિ)યો** પું૦ કોસ ચલાવનાર-હાંકનાર કે તે વડે પાણી કાઢનાર; કુવેતી. **-શિયો** વિ૦ પું૦ કોસની જેમ પાણીમાં તદ્દન ઊભો મારેલો (ભૂસકો)

કોશ (કોશ,) સ્ત્રી૦ [સં. कुशी ઉપરથી] ખોદવાનું એક ઓજાર; નરાજ (૨) હળપૂણી

કોશ(-શી,-સ)ર સ્ત્રી૦ કસર; કરકસર, **-રિયું** વિ૦ જુઓ કોશીરિયું

કોશિયાળો (કો) પું૦ કોશ બરાબર બેસાડવા માટે હળના લાકડામાં વપરાતી ફાચર

કોશિયો પું૦ એક પંખી (૨) જુઓ 'કોશ' [સં.] માં

કોશિશ સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રયત્ન

કોશી(-સ)ર સ્ત્રી૦ કોશર; કસર. **-રિયું** વિ૦ + કરકસરિયું (૨) કંજૂસ [કોકડું

કોશેટો પું૦ [સં. कोश] રેશમના કીડાનું ઘર-

કોષ, ૦કાર, ૦મંત્રી, -ષાગાર, -ષાધ્યક્ષ જુઓ 'કોશ' [સં.] માં

કોષ્ટક (કો) ન૦ [हिं.; म.; सं. कोष्ठक પરથી?] આડી અને ઊભી સમાંતર લીટીઓ દોરવાથી જે ચોખૂણી આકૃતિ પડે તે; કોઠો (૨) તોલ, માપ, નાણાં વગેરેના હિસાબો સહેલાઈથી કરી

શકાય એ માટે તૈયાર કરેલો એમના પરિમાણનો કોઠો

કોષ્ઠ પું૰ [सं.] પેટ; કોઠો (૨) પેટનો નીચલો ભાગ; મળાશય (૩) કોઠાર. **–ષ્ઠાગાર** પું૰ [+ आगार] કોઠાર (ધાનનો)

કોસ પું૰ [सं. क्रोश; प्रा.] ગાઉ અથવા દોઢ માઈલનું અંતર. **૦વાં** અ૰ ગાઉ જેટલે

કોસ [सं. कोश; प्रा.] કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનો ચામડાનો કોથળો. [**–કાઢવો**=જુઓ કોસ તાણવો. **–ચાલવો** =કોસ વડે પાણી ખેંચવાનું શરૂ થવું. **–જોડવો** =કૂવામાંથી પાણી ખેંચવા બળદ જોડીને કામ શરૂ કરવું. **–ખેંચવો, તાણવો**=કોસ વડે પાણી કાઢવું.] **૦કૂવો** પું૰ કોસ ચલાવવા જોગ કૂવો

કોસણ સ્ત્રી૰ [सं. कोश ઉપરથી ?] કૂંપ

કોસમ પું૰ [सं. कुसुम्भ] કોસંબીનું ફૂલ (?)

કોસર સ્ત્રી૰ જુઓ કોશર; કોશીર. **–રિયું** વિ૰ જુઓ કોશરિયું [હળપૂણી

કોસલું, ન૰ **–લી** સ્ત્રી૰ [सं. कुशी ઉપરથી]

કોસવું સ૰ ક્રિ૰ + શાપવું; ડામવું

કોસંબી સ્ત્રી૰ [सं. कोशाम्र, प्रा. कोसंव] એક વનસ્પતિ (૨) એક ઝાડ જેના બીજને કાબરી કહે છે (૩) [सं. कौशांबी, प्रा.] એક પ્રાચીન નગરી (વત્સ દેશની રાજધાની) (૪)એક અટક

કોસિયા સ્ત્રી૰ [सं. कोशा; प्रा. कोसा] વેશ્યા

કોસિયો પું૰ જુઓ કોશિયો

કોસીસું ન૰ [सं. कपिशीर्ष; प्रा. कविसीसय] કોટમાંથી બંદૂક, તીર ઇ૰ મારવાનું બાકું; કાંકીશું (૨) કોટ ઉપરનું શોભાનું નાનકડું શિખર

કોસું ન૰ [सं. कुश ઉપરથી] બાજરી, જુવાર ઇત્યાદિના ગાંઠામાંથી ફૂટેલો ફણગો (૨) બાણનો છેડો (૩) વિ૰ [सं. कोष्ण પરથી] કોકરવરણું; હૂંફાળું

કોહ, ૦વારો [કો] પું૰ [જુઓ કોહવું] કોહવું તે; સડો(૨)ચામડીનો એક રોગ. [**–ઊડવો** = શરીરે કોહનો ચેપ ફેલાવો;. શરીર પર જ્યાં ત્યાં કોહ થવો.] **૦વ(–વા)ણ** ન૰, **૦વાટ** પું૰ કોહવારો; સડો

કોહપણ ન૰ [सं. क्रोध(०न); प्रा. कुहण, कोह પરથી] ચીડિયાપણું; ખણખોદ

કોહર ન૰(?)[सं. कुहर] કાળી જમીનમાં પાણી ભરાઈ ખાડો પડે છે તે (કા.) ['કોહ'માં

કોહવ(–વા)ણ, કોહવાટ(–રો) (કો) જુઓ

કોહવું (કો) અ૰ક્રિ૰ [सं. कुथ्, प्रा. कुह; कोह] સડવું (૨) કોહ થવો

કોહાસા ન૰ એક પક્ષી

કોહિનૂર પું૰ [फा.] તેજનો પર્વત (૨) (સં.) એક ઘણો તેજસ્વી હીરો

કોહિસ્તાની સ્ત્રી૰ [फा.] એક પૈશાચી ભાષા

કોહેલું વિ૰ સડેલું(૨)જેને કોહ થયો હોય એવું (૩) કોહપણ કરે એવું; ચીકણું

કોહ્યું વિ૰ સડેલું(૨)કોહપણભર્યું. **૦કૂચું** વિ૰ કોહેલું ને કૂચા જેવું. **–હ્યાબોલું** વિ૰ ચીડિયું (૨)ચીકણું; કચાટિયું. **–હ્યાવેડા** પું૰બ૰વ૰ કોહપણભર્યું વર્તન

કોળ પું૰ [सं., प्रा. कोल] મોટો જાડો ઉંદર. **૦વાઈ** સ્ત્રી૰, **–ળિયું** ન૰ ઉંદરિયું

કોળણ સ્ત્રી૰ જુઓ 'કોળી' વિ૰માં

કોળવું (કો) અ૰ક્રિ૰ ખીલવું; ફૂલવું; પાંગરવું (૨) ફેલાવું [ફુલાવું

કોળાવું (કો) અ૰ ક્રિ૰ હર્ષ કે અભિમાનથી

કોળિયું (કો) વિ૰ [सं. कवल ઉપરથી]ઊંડળમાં માય એટલું;થોડુંક(૨)(કો) ન૰ જુઓ કોળ'માં

કોળિયો (કો) પું૰ [सं. कवल]મોંમાં એક વાર લેવાય એટલો ખોરાક – ગ્રાસ.[**–કરી જવું** = હડફ કરીને ખાઈ જવું; ગટાપ કરી જવું.]

કોળી વિ૰ [सं. कोल ઉપરથી]ઠાકરડાની જાતનું (૨)પું૰ઠાકરડો(૩)[સર૰ दे. कोलिअ] [લા.] કાળો અથવા દયાહીન આદમી. **–ળણ** સ્ત્રી૰ કોળીની સ્ત્રી(૨) [લા.] કાળી અથવા દયાહીન સ્ત્રી. **૦નાળી** વિ૰કોળી અને એના જેવું અનાર્ય – શૂદ્ર જાતિનું(માણસ) [કોળાનો વેલો

કોળી (કો') સ્ત્રી૰[सं. कुष्माण्डी; प्रा. कोहली]

કોળીંઢું ન૰ (કા.) બોરિયું (અંગરખાનું)

કોળું (કો') ન૰[જુઓ કોળી સ્ત્રી૰]શાક તરીકે વપરાતું એક ફળ; કુષ્માંડ [(હસવું)

કોળેકોળ(–ળો) લઈને = ખૂબ ખડખડાટ

કોંકણ પું૦ [सं.](સં.)સહ્યાદ્રિ પર્વતની પશ્ચિમે આવેલો એક પ્રદેશ. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૦ કોંકણનો (કિનારાનો પટ્ટી જેવો) મુલક. **૦સ્થ** વિ૦ કોંકણ પ્રદેશમાં રહેનારું(૨)મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણોની એક જાતિનું(૩)પું૦ તે જાતિનો માણસ. **–ણી** વિ૦ કોંકણનું (૨) સ્ત્રી૦ મરાઠીની એક બોલી

કોંગ્રેસ સ્ત્રી૦ [ઇં.] (સં.) અખિલ ભારતીય રાષ્ટ્રીય મહાસભા. **–સી** વિ૦ કોંગ્રેસનું કે તેને લગતું (૨) પું૦ મહાસભાવાદી

કોંટ (કો૦) સ્ત્રી૦(કા.)[सं. स्कंध = ખાંધ ?] ખૂંધ (આખલા કે ઊંટની)

કોંટાઈ (કો૦) સ્ત્રી૦ ['કોંટ' ઉપરથી] મગરૂરી

કોંટિયું (કો૦) વિ૦ ઠૂંઠું. **–યાપણું** ન૦

કોંટી (કો૦) સ્ત્રી૦ તરવારને મ્યાન સાથે બાંધી રાખવાની દોરી અથવા સાંકળી

કોંઠું (કો૦) ન૦ કોઠું; પેંતરો. [**–બેસવું** = પેંતરો સફળ થવો; યુક્તિ લાગવી.]

કોંટો (કો૦) પું૦ [सं. कंटक] ફણગો

કૌટિલ્ય પું૦ [सं.] (સં.) કુટિલ રાજનીતિજ્ઞ ચાણક્ય (૨) ન૦ કુટિલતા

કૌટુંબિક વિ૦ [सं.] કુટુંબનું; કુટુંબને લગતું

કૌતક ન૦ + જુઓ કૌતુક

કૌતુક ન૦[सं.] કુતૂહલ (૨) કુતૂહલ જાગ્રત કરે એવું ગમે તે(૩)નવાઈ;અજાયબી (૪)ટીખળ. **૦પ્રિય** વિ૦ કૌતુકના શોખવાળું. **૦પ્રેમ** પું૦ કૌતુક વિષેનો પ્રેમ. **–કાચાર** પું૦[+ આચાર] વિવાહવિધિનો એક ભાગ, જે દરમિયાન કેટલીક રમતો તેમ જ મીંઢળ બાંધવાનું વગેરે કરાય છે

કૌતૂહલ ન [सं.] કુતૂહલ; કૌતુક; ઇંતેજારી

કૌપીન ન૦ [सं.] લંગોટી; કોપીન

કૌભાંડ ન૦ [જુઓ કુભાંડ] કાવતરું; તરકટ

કૌમાર,–ર્ય ન૦ [सं.] કુમારપણું. **૦વ્રત** ન૦ કુમાર દશામાં કરવાનું વ્રત (૨) કુંવારા રહેવાનું વ્રત

કૌમુદી સ્ત્રી૦ [सं.] ચાંદની (૨) વ્યાકરણનો એક સંસ્કૃત ગ્રંથ

કૌરવ પું૦ [सं.] કુરુનો વંશજ (૨) [સં.] ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર

કૌલ વિ૦[सं.] તાંત્રિક મતનું; વામમાર્ગી; શાક્ત. **૦મત** પું૦; ન૦ તે મત. **૦માર્ગ** પું૦ તે માર્ગ

કૌવચ સ્ત્રી૦; ન૦ [हिं. कौंच; જુઓ કવચ] એક વનસ્પતિ (૨) એનો ખજૂરીવાળો ફાફડો

કૌવત ન૦ [अ. कुव्वत] તાકાત

કૌવો પું૦ [सं. काक; हिं. कौवा] કાગડો

કૌશલ(–લ્ય) ન૦ [सं.] કુશલપણું; પ્રવીણતા

કૌશ(–સ)લ્યા સ્ત્રી૦[सं.](સં.) રામચંદ્રની માતા

કૌશિક પું૦ [सं.] (સં.) વિશ્વામિત્ર (૨) ઇંદ્ર

કૌશિકી, ૦વૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.]નાટકની લખાવટની (કૌશિકી, આરભટી, સાત્વતી અને ભારતી) ચારમાંની એક શૈલી, જેમાં શૃંગાર, કરુણ અને હાસ્ય ત્રણે રસની જમાવટ હોય છે

કૌસ્તુભ પું૦ [સં.] એક જાતનો મણિ; સમુદ્રમંથનથી નીકળેલાં ચૌદ રત્નોમાંનું એક

કૌંસ પું૦ [अ. कौस] કંસ; લખાણમાં વપરાતું ( ) [ ], { } આવું ચિહ્ન

ક્યમ અ૦ + જુઓ કેમ? (પ.)

ક્યહું અ૦ [किहां] + ક્યાંય પણ (પ.)

ક્યાડી સ્ત્રી૦ ક્યાડા રંગની ઘોડીની એક જાત. **–ડું** વિ૦ ઘેરા રાતા કથ્થાઈ રંગનું. **–ડો** પું૦ એ જાતનો ઘોડો

ક્યામત સ્ત્રી૦ [अ. कियामत] મરણ બાદ ખુદા આગળ ઊભા થઈને જવાબ આપવાનો દિવસ; ઈશ્વર આગળનો ઇન્સાફનો દિવસ

ક્યારડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ક્યારી] નાનો ક્યારડો **–ડો** પું૦ જેમાં પાણી ભરાઈ રહે એવું પાળ બાંધેલું ખેતર (ડાંગર વગેરેનું)

ક્યારી સ્ત્રી૦ ['ક્યારો' પરથી] નાનો ક્યારો (૨) પાણી પાવું પડે તેવી જમીન (૩) પાણી ભરાઈ રહે એવી જમીન (૪) ખેડાણ જમીન. **–રો** પું૦ [सं. केदार, प्रा. केआर] ક્યારડો (૨) ઝાડ, છોડ વગેરેની આજુબાજુ પાણી ભરવા માટે કરેલો ખાડો

ક્યારે અ૦ [प्रा. किवारइ] ક્યે વખતે? **૦ક** અ૦ કોઈક વખતે. **૦ય** અ૦ ગમે ત્યારે; કદી પણ

ક્યાસ પું૦ [अ. कियास] અટક; ધારણા (૨) કિંમતની આંકણી; અંદાજ [**–કરવો, –કાઢવો, –બાંધવો**]

ક્યાં અ૦ કઈ જગાએ? ૦ક અ૦ કોક જગાએ. ૦ય અ૦ કોઈ પણ જગાએ

ક્યૌં અ૦ [हिं. क्यों] + કહીં; કયહું

ક્રતુ પું૦ [સં.] યજ્ઞ

ક્રમ પું૦ [સં.] એક પછી એક આવે એવી વસ્તુસંકલના (૨) શ્રેણી; હારમાળા (૩) ડગલું; પગલું (૪) ધારો; રિવાજ (૫) આક્રમણ; હુમલો (૬) સંગીતમાં એક અકલંકાર. **૦ણ** ન૦ ડગલું. (૨) જવું તે (૩) આગળ વધવું તે (૪) ઉલ્લંઘન કરવું તે. **૦બદ્ધ** વિ૦ નિયત ક્રમવાળું. **૦ભંગ** પું૦ ક્રમ–નિયમનો ભંગ. **૦વાર** અ૦ હારબંધ; અનુક્રમ પ્રમાણે. **૦શઃ** અ૦ નિયત ક્રમ પ્રમાણે; એક પછી એક (૨) ક્રમે ક્રમે; હપતેથી. **–માગત** વિ૦ [+ આગત] વંશપરંપરા પ્રમાણે ઊતરી આવેલું અથવા મળેલું. **–માનુસાર** અ૦ [+અનુસાર] ક્રમવાર. **–માંક** પું૦ [+ અંક] અનુક્રમ પ્રમાણેનો નંબર. **–મિક** વિ૦ [સં.] એક પછી એક –ક્રમ પ્રમાણે આવે એવું (૨) વંશપરંપરાગત

ક્રય પું૦ [સં.] ખરીદવું તે; ખરીદી

ક્રંદન ન૦ [સં.] રડવું તે; રુદન

ક્રાઉન વિ૦ [ઇં.] (છાપવાના) કાગળના એક માપનું (૨) પું૦ એક અંગ્રેજી નાણું – ૨॥ શિલિંગ

ક્રાંત વિ૦ [સં.] અતીત; વીતેલું (૨) આક્રાંત. **૦દર્શી** વિ૦ અતીત, અનાગત તથા સૂક્ષ્મ પદાર્થ જોઈ શકનારું (૨) વસ્તુનું રહસ્ય જોઈ શકનારું (૩) સર્વજ્ઞ

ક્રાંતિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને જવું તે; ગતિ (૨) (ધરમૂળથી) ફેરફાર; પરિવર્તન; ઊથલપાથલ. **૦કર** વિ૦ ક્રાંતિ–પરિવર્તન કરનારું. **૦કારક, ૦કારી** વિ૦ ક્રાંતિકર. **૦વૃત્ત** ન૦ સૂર્યની ગતિથી જે ગોળાકાર રેખા ખગોળમાં થતી કલ્પાય છે તે; સૂર્યમાર્ગ

ક્રિકેટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] એક અંગ્રેજી રમત; બૉલબૅટની રમત. **૦ર** પું૦ [ઇં.] ક્રિકેટ રમી જાણનાર; ક્રિકેટનો ખેલાડી

ક્રિયમાણ વિ૦ [સં.] કરાતું: થતું; બનતું (૨) ન૦ ક્રિયાકર્મ; ધર્મ – સંસ્કારવિધિ

ક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં.] કાર્ય; કર્મ (૨) સંસ્કારવિધિ; ક્રિયમાણ (૩) કામ કરવાની રીત; કૃતિ; અમલ. **૦કાંડ** પું૦ ક્રિયા–ધર્મવિધિને લગતો વેદશાસ્ત્રનો ભાગ (જુઓ કર્મકાંડ). **૦તિપત્ત્યર્થ** પું૦ ક્રિયાપદનું સાંકેતિક ભવિષ્યકાળનું રૂપ. ઉદા૦ 'જો વૃષ્ટિ થઈ હોત તો સુકાળ થાત' (૨) [કા. શા.] એક કાવ્યાલંકાર જેમાં પ્રકૃતિથી ભિન્ન કલ્પના કરીને વિષયનું વર્ણન કરવામાં આવે છે. **૦ત્મક** વિ૦ અમલી (૨) પ્રયોગાત્મક. **૦નાથ** પું૦ ક્રિયાપદનાં લિંગ, વચન વગેરે જેના પર આધાર રાખે છે તે પદ (વ્યા.). **૦પદ** ન૦ ક્રિયા બતાવનારું પદ (વ્યા). **૦પૂરક** વિ૦ ક્રિયાનો અર્થ પૂરો કરનાર (પદ કે પદો) [વ્યા.]. **૦ફલ(–ળ)** ન૦ ક્રિયાનું – કર્મનું પરિણામ. **૦યોગ** પું૦ ક્રિયાપદ સાથેનો સંબંધ [વ્યા.] (૨) ઉપાયો યોજવા તે (૩) દેવતાનું આરાધન; દેવમંદિર બનાવવાં ઇત્યાદિ પુણ્યકર્મ (૪) યોગનો અભ્યાસ થઈ શકે તે માટે કરવાનાં સાધનરૂપ કર્મ. **૦વાચક** વિ૦ જેનાથી ક્રિયાનો બોધ થાય એવું. **૦વાન** વિ૦ કોઈ પણ વસ્તુને અમલમાં મૂકનારું (૨) યજ્ઞયાગાદિ વિધિપૂર્વક ક્રિયા કરનારું; કર્મનિષ્ઠ. **૦વિશેષણ(૦અવ્યય)** ન૦ ક્રિયાપદના વિશેષણ તરીકે વપરાતો શબ્દ (વ્યા.). **૦વિશેષણ વાક્ય** ન૦ ક્રિયાવિશેષણનું કામ કરતું ઉપવાક્ય. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ ક્રિયા – કામ કરવાનું બળ (૨) ઈશ્વરની એ શક્તિ, જેથી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થયેલી મનાય છે. **૦શીલ** વિ૦ કાંઈ ક્રિયા કરવાના સ્વભાવવાળું. **૦શ્રય** પું૦ [+ आश्रय] કર્તા (વ્યા.)

ક્રીડન ન૦ [સં.] ખેલવું તે

ક્રીડવું અ૦ક્રિ૦ [સં. क्रीड्] ક્રીડા કરવી: ખેલવું

ક્રીડા સ્ત્રી૦ [સં.] ખેલ; રમતગમત. **૦તાલ** પું૦ દાદરાતાલ. **૦ભૂમિ(–મી)** સ્ત્રી૦, **–ડાંગણ** ન૦ ક્રીડા કરવાનું ક્ષેત્ર – સ્થળ; રમતગમતની જગા કે મેદાન

ક્રુધિત, ક્રુદ્ધ વિ૦ [સં.] ક્રોધે ભરાયેલું

ક્રુસેડ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ક્રૉસ ખાતરનું ધર્મયુદ્ધ (૨) ધર્મયુદ્ધ; જેહાદ

ક્રૂર વિ૦ [સં.] નિર્દય. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

ક્રૂસ પું૦ [हिं.] જુઓ ક્રૉસ

ક્રોડપત્ર ન૦ [સં.] પૂર્તિ; વધારો (ગ્રંથ કે વર્તમાનપત્રનો)

ક્રોડ વસા અ૦ + લક્ષ વસા; જરૂર

ક્રોધ પું૦[સં.]ગુસ્સો.(**–આવવો,ચડવો,થવો.**) [**–કરવો** = ગુસ્સે થવું. **–મારવો** = ગુસ્સાને દબાવવો. **ક્રોધમાં આવવું, આવી જવું**= ગુસ્સે થઈ જવું. **ક્રોધે ભરાવું**=ગુસ્સે થવું.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ગુસ્સે થવું. **–ધા** સ્ત્રી૦ આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર (સંગીત). **–ધાગાર** પું૦ ન૦[+ આગાર] ક્રોધી માણસને ભરાઈ બેસવાનો ઓરડો. **–ધાયમાન** વિ૦ [સં. क्रुध्यमान] ક્રોધે ભરાયેલું; ખફા. **–ધાવેશ** પું૦[+ આવેશ] ક્રોધનો આવેશ. **–ધાળ** [સં. क्रोधालु], **–ધી** વિ૦ [સં.] ક્રોધવાળું. **–ધિષ્ઠ** વિ૦ [સં.] ભારે ક્રોધી; તામસી

ક્રોમ ન૦ [ઇં.] ચામડું કેળવવાનો એક પ્રકાર (તે રંગવાળું બને છે), કે તેવી રીતે કેળવાયેલ ચામડું કે તેની જાત. [**–કરવું, –બનાવવું**= ચામડાને ક્રોમપદ્ધતિથી કેળવવું – રંગવું.]

ક્રોશ પું૦ [સં.] દોઢ માઈલનું અંતર; કોસ; ગાઉ

ક્રૉસ પું૦ [ઇં.] ચોકડી-ઘાટનો વધસ્તંભ (૨) ખ્રિસ્તી ધર્મચિહ્ન. [**–પર ચડવું** = ફાંસી કે ક્રૉસથી મરણ આવવું (૨) (ઈસુ ખ્રિસ્ત પેઠે) શહીદ થવું.]

ક્રૉસિંગ ન૦ [ઇં.] પગરસ્તામાં વચ્ચે આવતા રેલમાર્ગને ઓળંગવા રખાતો રસ્તો (૨) બે રેલગાડીઓનું એક જગાએ સામસામેથી આવીને મળવું તે.

ક્રૌંચ પું૦ [સં.] એક પક્ષી; બગલું (૨) પુરાણોમાં વર્ણવેલા સપ્ત દ્વીપોમાંનો એક (૩) હિમાલયમાંનો એક પર્વત. **૦રંધ્ર** ન૦ હિમાલયની એક ઘાટી. **–ચી** સ્ત્રી૦ ક્રૌંચની માદા

ક્લબ સ્ત્રી૦ [ઇં.] મનોરંજન તથા મળવા કરવા માટે કઢાતું મંડળ (૨) સ્વતંત્ર વ્યવસ્થાથી એકરસોડે જમતું મંડળ કે તેનું રસોડું

ક્લાંત વિ૦ [સં.] થાકેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ થાક

ક્લિષ્ટ વિ૦ [સં.] પીડિત (૨) [લા.] સમજતાં મહેનત પડે એવું; અર્થની ખેંચતાણ કરવી પડે તેવું; સ્પષ્ટ નહિ તેવું; કૃત્રિમ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–ષ્ટાર્થ** વિ૦ ક્લિષ્ટ અર્થવાળું

ક્લીબ વિ૦ [સં.] નપુંસક; નામર્દ

ક્લીમ્ ન૦ [સં.] કામદેવના મંત્રનું બીજ

ક્લેદ પું૦ [સં.] ભેજ; ભિનાશ (૨) દુઃખ. **૦ન** ન૦ ભીનું કરવું તે (૨) પરસેવો આણવો તે

ક્લેશ પું૦ [સં.] પીડા; દુઃખ (૨) કજિયો; કંકાસ. **૦કર** વિ૦ કલેશ કરે એવું. **–શી** કલેશ કરનારું; કંકાસિયું

ક્લૈબ્ય ન૦ [સં.] ક્લીબપણું; નપુંસકતા; નામર્દાઈ

ક્લોરોફૉર્મ ન૦ [ઇં.] શસ્ત્રક્રિયા માટે દરદીને અચેત કરવા વપરાતી એક ઔષધિ.[**–આપવું, –સૂંઘાડવું**=તે દવા સૂંઘાડીને અચેત કરવું. **–ઊતરવું**=તે દવાની અસર મટવી. **–ચડવું, –લાગવું**=તે દવાની અસર થવી.]

ક્વચિત્ અ૦ [સં.] કદાપિ; કદી; કોક વખત

ક્વાથ પું૦ [સં.] ઉકાળો; કાઢો

ક્વિનાઈન, ક્વિનીન ન૦[ઇં.] સિંકોના નામના ઝાડની છાલનું સત્ત્વ; તાવની એક દવા

ક્વૉરેન્ટીન સ્ત્રી૦; ન૦ [ઇં.] રોગચાળાને ફેલાતો રોકવા માટે રોગના શકમંદ વહાણ કે મુસાફરના કે રોગીના અવરજવર ઉપર મુકાતો અમુક વખતનો પ્રતિબંધ કે મનાઈ

ક્ષ પું૦ [સં.] રાક્ષસ (૨) ક્+ષ્નો જોડાક્ષર

ક્ષણ પું૦;સ્ત્રી૦[સં.]વખતનું એક માપ; સેકન્ડનો $\frac{૪}{૫}$ ભાગ (૨) [લા.] છેક જ ઓછો સમય. **૦જીવી** વિ૦ ક્ષણ સુધી જ જીવે કે ટકે એવું. **૦દા** સ્ત્રી૦ રાત (૨) હળદર. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ ક્ષણે ક્ષણે જેની બુદ્ધિ ફરે એવું; ચલિત બુદ્ધિવાળું. **૦ભર** અ૦ ક્ષણને માટે; ક્ષણવાર. **૦ભંગુર** વિ૦ ક્ષણમાં નાશ પામે એવું; નશ્વર. **૦માત્ર** અ૦ એક ક્ષણ સુધી; જરાક જ વાર. **૦વાદ** પું૦ ક્ષણે ક્ષણે વસ્તુ ફરે છે એવો બૌદ્ધવાદ. **૦વાદી** પું૦ એમાં માનનાર. **–ણિક** વિ૦ ક્ષણનું; ક્ષણભંગુર

ક્ષણુ સ્ત્રી૦ + ક્ષણ

ક્ષત વિ૦ [સં.] ઈજા પામેલું; જખમી (૨) ઓછું થયેલું (૩) ન૦ નાનો છેદ; ઘા. **–તિ** સ્ત્રી૦ નુકસાન; હાનિ (૨) ઊણપ; ખોડ (૩) કલંક (૪) ક્ષત; ઘા. **–તોદર** પું૦ [સં.] પેટનો એક રોગ.

ક્ષત્ર પું૦ [સં.] ક્ષત્રિય. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પ્રકોપ** પું૦ વધારે પડતી ક્ષત્રિયતા; 'મિલિટેરિઝમ'.

૦(-ત્રી)વટ સ્ત્રી૦ જુઓ ક્ષત્રીવટ. **-ત્રાણી** સ્ત્રી૦ ક્ષત્રિય જાતિની સ્ત્રી; રજપૂતાણી. **-ત્રિય** વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જેનો ધર્મ પ્રજાનું સંરક્ષણ કરવાનો છે તે વર્ણનો (પુરુષ). **-ત્રિયાણી** સ્ત્રી૦ [સં.] ક્ષત્રાણી. **-ત્રી** પું૦ [સં.] ક્ષત્રિય. **-ત્રીવટ** સ્ત્રી૦ [સં. ક્ષત્રિય+વૃત્તિ] ક્ષત્રિય જાતિનું બિરદ

ક્ષપણ પું૦ [સં.] ઉપવાસ (૨), **૦ક** પું૦ બૌદ્ધ [યા જૈન સાધુ

ક્ષપા સ્ત્રી૦ [સં.] રાત્રિ. **૦કર** પું૦ (સં.) ચંદ્ર. **૦ચર** પું૦ ચંદ્ર (૨) નિશાચર; રાક્ષસ (૩) ચોર. **૦પતિ** પું૦ (સં.) ચંદ્ર

ક્ષપિત વિ૦ [સં.] નાશ પામેલું (૨) ક્ષીણ

ક્ષમ વિ૦ [સં.] સહન કરી શકે એવું (૨) સાધી શકે એવું (૩) સમર્થ; શક્તિમાન (૪) યથાર્થ; યોગ્ય (૫) ધીરજવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. ક્ષમ્] ક્ષમા આપવી; ખમી લેવું

ક્ષમા સ્ત્રી૦ [સં.] ખામોશી; દરગુજર કરવું તે; માફી. [**-આપવી**, **-કરવી**; **-માગવી**, **-યાચવી**.] (૨) પૃથ્વી. **૦ક્ષણ** ન૦ ક્ષમાવંત એવો સાધુ (જૈન). **૦ધર** વિ૦ ક્ષમા ધારણ કરે એવું (૨) પું૦ પર્વત (૩) (સં.) પૃથ્વી ધારણ કરે છે તે શેષનાગ. **૦પન** ન૦ ક્ષમા માગવી તે. **૦પાત્ર** ન૦ ક્ષમાને યોગ્ય. **૦વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ક્ષમવું'નું પ્રેરક; ખમાવવું. **૦વંત**, **૦વાન**, **૦શીલ** વિ૦ ક્ષમાવાળું

ક્ષમ્ય વિ૦ [સં.] ક્ષમા આપી શકાય એવું; ક્ષમાપાત્ર

ક્ષય પું૦ [સં.] ક્ષીણ થવું -ઘસાઈ જવું તે; ઘટાડો (૨) નાશ (૩) ક્ષય રોગ. **૦ગ્રંથિ** સ્ત્રી૦ ક્ષયને લીધે થયેલી ગાંઠ. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦ જેનો લોપ થતો હોય તે તિથિ. **૦રોગ** પું૦ એક રોગ; ઘાસણી. **૦રોગી** વિ૦ (૨) પું૦ ક્ષયરોગવાળું. **-યી** વિ૦ ક્ષયવાળું

ક્ષર વિ૦ [સં.] નાશ પામે એવું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [સં. ક્ષર્] નાશ પામવું

ક્ષંતવ્ય વિ૦ [સં.] ક્ષમ્ય; ક્ષમા યોગ્ય

ક્ષા સ્ત્રી૦ + ક્ષમા; પૃથ્વી

ક્ષાત્ર વિ૦ [સં.] ક્ષત્રિયનું -ને લગતું (૨) ન૦ ક્ષત્રિયનું કર્મ (૩) ક્ષત્રિયપણું (૪) ક્ષત્રિયોનો સમૂહ; ક્ષત્રિય જાતિ. **૦કર્મ** ન૦ ક્ષત્રિયે કરવાનું કર્મ. **૦તેજ** ન૦ ક્ષત્રિયનું તેજ - પરાક્રમ. **૦ધર્મ** પું૦ ક્ષત્રિયોનો ધર્મ. **૦વટ** સ્ત્રી૦ જુઓ 'ક્ષત્ર'માં ક્ષત્રીવટ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ક્ષત્રિયને ઉપયોગી વિદ્યા

ક્ષાત્રોદ્રેક પું૦ [સં.] ક્ષત્રિયપણાનો ઉદ્રેક; જુઓ [ક્ષત્રપ્રકોપ

ક્ષાર વિ૦ [સં.] ખારું (૨) પું૦ ખારાશવાળું તત્ત્વ. **૦ગુણી** વિ૦ ક્ષારના ગુણવાળું. **૦ભૂમિ (-મી)** સ્ત્રી૦ ખારાટવાળી જમીન. **૦માપક** વિ૦ ક્ષાર માપનારું (૨) ન૦ ક્ષાર માપવાનું યંત્ર. **૦મિતિ** સ્ત્રી૦ ક્ષારને માપવું તે કે તેની વિદ્યા

ક્ષાલન ન૦ [સં.] પખાળવું -ધોવું તે

ક્ષાંત વિ૦ [સં.] ક્ષમાવાળું; સહનશીલ. **-ંતિ** સ્ત્રી૦ ક્ષમા; સહિષ્ણુતા

ક્ષિતિ સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી. **૦ધર** પું૦ શેષનાગ. **૦નાથ**, **૦પાલ(ળ)**, **-તીશ** પું૦ [+ ઈશ] રાજા

ક્ષિતિજ સ્ત્રી૦ [સં.] આંખને પૃથ્વી આકાશ સાથે મળતી જણાય છે એ કલ્પિત રેખા; દૃષ્ટિમર્યાદા. **૦ક્ષેત્ર** ન૦ ક્ષિતિજને સમાંતર ક્ષેત્ર. **૦સમાંતર** વિ૦ સપાટ; 'હૉરિઝૉન્ટલ' (ગ.)

ક્ષિપ્ત વિ૦ [સં.] નાખી દીધેલું; તજેલું

ક્ષિપ્ર અ૦ [સં.] તરત; જલદી

ક્ષિપ્રા સ્ત્રી૦ [જુઓ ક્ષિપ્ર] ખીચડી (?)

ક્ષીણ વિ૦ [સં.] ઘસાઈ ગયેલું; સુકાયેલું; નબળું. **૦વીર્ય** વિ૦ જેનું વીર્ય પરાક્રમ ક્ષીણ થયેલું છે એવું; નમાલું. **-ણાસ્રવ** વિ૦ (બૌદ્ધ) જેના આસ્રવ — તૃષ્ણારૂપી વિપત્તિઓ ક્ષીણ થઈ છે તેવું

ક્ષીર ન૦ [સં.] દૂધ (૨) પાણી (૩) ખીર (૪) ઝાડનું દૂધ -રસ. **૦સાગર** પું૦ દૂધનો સમુદ્ર. **-રોદક** ન૦ [+ उदक] દૂધ જેવું સફેદ પાણી (૨) ક્ષીરસાગર (૩) એક જાતનું ધોળું રેશમી વસ્ત્ર; ખીરોદક

ક્ષુણ્ણ વિ૦ [સં.] ખાંડેલું; દળેલું (૨) પગ તળે વટાયેલું (૩) અભ્યસ્ત; બરોબર વિચારેલું

ક્ષુદ્ર વિ૦ [સં.] નજીવું; તુચ્છ; પામર. **૦ઘંટાળી**, **૦ઘંટિકા** સ્ત્રી૦ ઝીણી ઘૂઘરીઓવાળી મેખલા - કંદોરો

ક્ષુધા સ્ત્રી૦ [સં.] ભૂખ. **-ધાતુર** વિ૦ [+ આતુર] ભૂખ્યું; ખાવાને તલપી રહેલું. **-ધાર્ત (-ર્ત્ત)**

વિ૦ ભૂખે પીડાતુ. **-ધિત** વિ૦ [સં.] ભૂખ્યું

ક્ષુબ્ધ વિ૦ [સં.] ડહોળાયેલું; અસ્થિર (૨) ક્ષોભ પામેલું; ખળભળેલું (૩) આકુળવ્યાકુળ (૪) ડરેલું

ક્ષુભિત વિ૦ [સં.] ક્ષોભ પામેલું (૨) ડહોળું

ક્ષુર પું૦ [સં.] અસ્ત્રો (૨) જાનવરના પગની ખરી. **-રી** પું૦ હજામ

ક્ષુલ્લક વિ૦ [સં.] થોડું; અલ્પ(૨)તુચ્છ; નજીવું

ક્ષેત્ર ન૦ [સં.] જમીન; ખેતર (૨) સ્થાન; જગા (૩) કાર્ય કે ધંધાનો અવકાશ; મોકળાશ (૪) શરીર; દેહ (૫) જાત્રાનું ઠેકાણું; તીર્થ (૬) રણાંગણ (૭) સ્ત્રી. **૦જ** પું૦ રીતસર નીમેલા પુરુષ દ્વારા પોતાના પતિ માટે ઉત્પન્ન કરેલું બાલક (ધર્મશાસ્ત્રવિહિત બારમાંનો એક પુત્ર). **૦જ્ઞ** વિ૦ ક્ષેત્રને જાણનારું; જ્ઞાની (૨) ડાહ્યું; ચતુર (૩) પું૦ આત્મા (૪) પરમાત્મા (૫) સ્વચ્છંદી – કાછડીછૂટો પુરુષ (૬) ખેડૂત. **૦ત્રિકોણમિતિ** સ્ત્રી૦ સમતલત્રિકોણમિતિ; 'ટ્રિગોનોમેટ્રી' (ગ.). **૦પાલ(-ળ)** પું૦ ખેતરનો રખેવાળ; ખેડૂત (૨) ખેતરનું રક્ષણ કરનાર દેવ (૩) સ્વામી; રાજા (૪) 'ફિલ્ડર' (ક્રિકેટ ઇ૦ રમતમાં). **૦ફલ(-ળ)** ન૦ ક્ષેત્રનો વિસ્તાર(૨) જમીનની લંબાઈપહોળાઈનુ માપ; 'એરિયા' [ગ.]. **૦ભૂમિતિ** સ્ત્રી૦ સમતલભૂમિતિ; 'પ્લેઇન જ્યોમેટ્રી.' **૦માપન** ન૦, **૦મિતિ** સ્ત્રી૦ ક્ષેત્રને માપવું તે કે તેની વિદ્યા. **૦સંન્યાસ** પું૦ બીજાં બધાં ક્ષેત્રોને છોડી એક જ ક્ષેત્રને – સ્થાન નેવળગી બેસવું તે. **૦સ્થ** વિ૦ શરીરમાં રહેલું (૨) પુણ્યક્ષેત્રમાં રહેનારું (૩) પું૦ શરીરમાં રહેલો આત્મા [પતિ

ક્ષેત્રિય, ક્ષેત્રી પું૦ [સં.] ખેડૂત (૨) આત્મા (૩)

ક્ષેપ પું૦ [સં.] ફેંકવું – નાખી દેવું તે (૨) ગાળવું – ગુમાવવું તે (સમયનું). **૦ક** વિ૦ ઘુસાડેલું; પાછળથી ઉમેરેલું (૨) પું૦ નાખનાર પુરુષ (૩) ઉમેરો; પાછળથી ઉમેરેલી વસ્તુ. **૦ણ** ન૦ ક્ષેપ કરવો તે (૨) નિંદા; અપવાદ

ક્ષેપણી સ્ત્રી૦ [સં.] હલેસું (૨) માછલાં પકડવાની જાળ (૩) કુસ્તીનો એક દાવ (૪) એક અસ્ત્ર

ક્ષેમ વિ૦ [સં.] સુખશાંતિ આપનારું (૨) સુખશાંતિવાળું; આબાદ (૩) ન૦ સુખશાંતિ (૪) કલ્યાણ; શ્રેય (૫) આરોગ્ય. **૦(-મં)કર** વિ૦ કલ્યાણકારક. **૦કુશલ(-ળ)** વિ૦ સુખશાંતિ અને આરોગ્યવાળું (૨) ન૦ તેવી સ્થિતિ કે તેના સમાચાર. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ વસ્તુનું ક્ષેમ સાચવવા તરફ ઢળતી વૃત્તિ; 'કૉન્ઝરવેટિઝમ'. **-મી** વિ૦ [સં.] ક્ષેમવાળું; કુશળ

ક્ષોણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી (૨) એકની સંખ્યા

ક્ષોભ પું૦ [સં.] મનનો ગભરાટ; વ્યગ્રતા (૨) ઓસારો ખાવો–શરમાવું તે (૩) ખળભળાટ. **૦ક** વિ૦ ક્ષોભ કરે એવું. **-ભિત** વિ૦ [સં.] ક્ષોભ પામેલું. **-ભિની** સ્ત્રી૦ [સં.] મધ્યા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ(સંગીત.). **-ભ્ય** વિ૦ [સં.] ક્ષોભિત થાય કે કરી શકાય એવું

ક્ષૌર, ૦કર્મ ન૦ [સં.] હજામત; મુંડન. **-રિક** પું૦ [સં.] હજામ. **-રી** પું૦ [સં.] અસ્ત્રો

ક્ષ્મા સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી (૨) એકની સંજ્ઞા. **૦નાથ, ૦પતિ** પું૦ ક્ષ્માનો પતિ – રાજા

ખ

ખ પું૦ [સં.] કંઠસ્થાની બીજો વ્યંજન (૨) સૂર્ય (૩) ન૦ પોલાણ; આકાશ (૪) શૂન્ય; મીડું (૫) મીડાનો સંકેત (પદ્યમાં) (૬) હરકોઈ નક્ષત્રથી દસમું નક્ષત્ર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ખકારવાળું. **૦ખ્ખુ** ન૦ + ખકાર. **૦ખ્ખો** પું૦ ખકાર. (૨) (તોછડાઈમાં) બ્રહ્મક્ષત્રિય કોમનો માણસ. **૦ગુણ** પું૦ 'ઝીરો ફૅક્ટર' [ગ.]. **૦પુષ્પ** ન૦ આકાશકુસુમ; મિથ્યા કલ્પના. **૦મધ્ય** ન૦ આકાશનું માથા ઉપરનું બિંદુ. **૦સ્વસ્તિક** પું૦ ક્ષિતિજ [ખાઈ

ખઈ પું૦ + [સં. क्षय, प्रा. खय] ક્ષયરોગ (૨) જુઓ

ખખ વિ૦ ખખળી ગયેલું; જીર્ણ

ખખડધજ વિ૦ [સં. खक्खड + ધજ] (ખાસ કરીને વૃદ્ધ છતાં) મજબૂત બાંધાનું (૨) દમામદાર; ભવ્ય [અવાજ થવો

ખ(૦ડ)ખડવું અ૦ક્રિ૦ (રવ૦) ખડખડ એવો

ખ(૦ડ)ખડાટ પું૦ (રવ૦) ખખડવાથી થતો અવાજ. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ ખડ ખડ અવાજ કરવો (૨) [લા.] ધમકાવવું (૩) મારવું (જેમ કે ઘોલ)

ખખરવખર અ૦ [ખખર (ખખળવું) + વખર (સં. विकिर् = વેરવું)] દોદળું હોય એમ; આમ તેમ પડ્યું હોય એમ

ખ(૦ર)ખરવું અ૦ક્રિ૦ લાગવું; બળાપો – શોક થવો; સાલવું (૨) ખૂંચવું (આંખમાં) (૩) ખખળવું ૩ જુઓ (૪) ખરખર એવો અવાજ થવો (૫) સ૦ક્રિ૦ દુઃખ દેવું

ખ(૦ર)ખરી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગળામાં બાઝેલો કફ કે ખાધેલી વસ્તુનો ભાગ (જેનાથી અવાજ ખોખરો થાય છે) (૨) ગાતી વખતે સૂર કંપાવવો તે (૩) સૂર; અવાજ (૪) ચિંતા; ચટપટી. [**-બાઝવી** = ગળામાં કફ ભરાવો.]

ખ(૦ર)ખરો પું૦ [રવ૦] શોક; સંતાપ (૨) પસ્તાવો; પશ્ચાત્તાપ (૩) શક; અંદેશો. [**-કરવો** = શોક કરવો (૨) લૌકિકે જવું. **-કાઢી નાખવો** = સંદેહ દૂર કરવો. **-થવો** = પસ્તાવો થવો. **ખખરે જવું** = ખરખરો કરવા જવું; લૌકિકે જવું.]

ખ(૦ળ)ખળતું વિ૦ ['ખખળવું'નું વ૦કૃ૦] ખૂબ ઊનું; ઊકળતું (૨) ખળ ખળ કરતું વહેતું

ખ(૦ળ)ખળવું અ૦ક્રિ૦ (રવ૦) ખૂબ ઊનું થવું; ઊકળવું (૨) વહેતાં ખળખળ અવાજ કરવો (૩) [સં. स्खल्; प्रा. खल?] બાંધાનું હાલી ઊઠવું; ખખ – જીર્ણ – અશક્ત થવું

ખખળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ખખળવું'નું પ્રેરક (૨) (રવ૦) ઘણા પાણીથી ધોવું (૩) (નાણું) કઢાવવું; પટાવી લેવું

ખખ્ખુ ન૦, **-ખ્ખો** પું૦ જુઓ 'ખ'માં

ખગ પું૦ [સં.] પક્ષી (૨) ગ્રહ (૩) તારો (૪) સૂર્ય (૫) દેવ (૬) નવની સંજ્ઞા. **૦પતિ** પું૦ પક્ષીઓનો રાજા – ગરુડ (૨) હંસ. **૦વાહન** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. **-ગાકાર** વિ૦ [+ આકાર] આભું; ચકિત (૨) સુંદર. **-ગાધિપ, -ગેશ, -ગેન્દ્ર** પું૦ (સં.) [+ અધિપ, ઈશ, ઇન્દ્ર] ગરુડ. **-ગાસન** પું૦ [+ આસન] (સં.) ઉદયાચલ (૨) વિષ્ણુ

ખગુણ પું૦ [સં.] જુઓ 'ખ'માં

ખગોલ(-ળ) પું૦ [સં.] ગગનમંડળ. **૦ગણિત** ન૦ ખગોળના પદાર્થોની ગતિ વગેરેનું ગણિત. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ગ્રહનક્ષત્ર ઇત્યાદિ સંબંધી શાસ્ત્ર. **૦વેત્તા, ૦શાસ્ત્રી** પું૦ ખગોળવિદ્યાનો જાણકાર. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ખગોળવિદ્યા [તરવાર

ખગ્ગ ન૦, **૦રી** સ્ત્રી૦ [સં. खड्ग; प्रा खग्ग] + ખડ્ગ;

ખગ્ગા પું૦ + [જુઓ ખગ] પક્ષી (પ.) (૨) આકાશ [પૂર્ણ ગ્રહણ

ખગ્રાસ પું૦ [સં.] સૂર્ય, ચંદ્ર કે કોઈ પણ ગ્રહનું

ખચ(-ચ્ચ) અ૦ [સં. खच् = ખેંચી બાંધવું] ખેંચીને; સખત રીતે (૨) [રવ૦] અંદર પેસી જવાં કે ભોંકવાનો કે તેથી ઊલટી ક્રિયાનો રવ. (ખચ દઈને સંગીન પેસી ગયું; ખચ દઈને ખેંચી કાઢ્યું)

ખચકાવવું સ૦ક્રિ૦ [ખચ (રવ૦) ઉપરથી] ખચ દઈને ખોસી દેવું

ખચકાવું અ૦ક્રિ૦ ['ખચકો' ઉપરથી] અચકાવું; અટકવું (૨) પાછા પડવું

ખચકો પું૦ [ખચ (રવ૦) ઉપરથી] સપાટી પર પડેલો ખાડો – ખાંચો (૨) અટકાવ; અંતરાય

ખચખચવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ખચ ખચ એવો અવાજ થવો કે કરવો (૨) [જુઓ ખચ] ખીચોખીચ ભરાવું; ભિડાવું

ખચર ન૦ ખચ્ચર. **–રી** સ્ત્રી૦ ખચ્ચરની માદા. **–રું** ન૦ નિર્માલ્ય – ખચ્ચર જેવું ઘોડું (૨) વિ૦ ઘરડું; નબળું [જુઓ 'ખચર'માં

ખચરું ન૦ જુવાનનું મરણ (૨) વિ૦ (૩) ન૦

ખચવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. खच् ઉપરથી] જડવું; બેસાડવું (૨) ખીચોખીચ ભરવું – લાદવું

ખચાખચ અ૦ [રવ૦] ખચ ખચ (૨) ખીચોખીચ

ખચાખચી અ૦ ખચીત, અવશ્ય (૨) સ્ત્રી૦ ગિરદી; ભીડ

ખચિત વિ૦ [સં.] જડેલું; બેસાડેલું

ખચીત અ૦ [સર૦ મ. खचि(–ची)त] જરૂર; અવશ્ય. **–તાઈ** સ્ત્રી૦ ખાતરી; ચોકસાઈ

ખચૂકખચૂક અ૦ ખદુકખદુક; ઊછળતું અને ધીરું ચાલતું હોય તેમ (ઘોડાની ચાલ માટે)

ખચોખચ અ૦ [જુઓ ખચ] ભચોભચ (૨) ખીચોખીચ

ખચ્ચ અ૦ જુઓ ખચ

ખચ્ચર ન૦[हिं.] ઘોડો અને ગધેડું એ બંનેની મિશ્ર જાતિનું પ્રાણી [ખંજવાળવું

ખજવાળ સ્ત્રી૦ જુઓ ખંજવાળ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦

ખજાનચી પું૦[फा.] ખજાનાનો ઉપરી; કોષાધ્યક્ષ

ખજાનદાર વિ૦ ખજાનાવાળો

ખજા(–જી)નો પું૦[अ.] નાણું રાખવાની જગા; ભંડાર (૨) [લા.] ધન; દોલત (૩) હથિયાર ભરવાની ખોલ કે બાકાવાળો પટો (૪) બંદૂકમાંનું ગોળી ભરવાનું ખાનું (૫) ચલમમાં ગડાકુ મૂકવાનો ખાડો (૬) મીઠું પકવવાનો અગર. [**ખજાને પડવું** = વખારે પડવું; કોઈ ભાવ પૂછે નહીં – ચિંતા કરે નહીં તેવી સ્થિતિમાં પડવું (૨) ઠેકાણે પડવું; જગાએ ગોઠવાઈ જવું.]

ખજૂર ન૦ [સં. खर्जूर; प्रा. खज्जूर] એક ફળ, જે સુકાવાથી ખારેક બને છે. [**–ટોપરાં કરવાં** = (બાળકને) પીઠ પર લઈ ખજૂર ટોપરાં વેચતા હોઈએ એમ રમત કે ખેલ કરવો.] **–રી** સ્ત્રી૦ ખજૂરનું ઝાડ (૨) [સુ.] ખજૂરું. **–રી ભાત** સ્ત્રી૦ ખજૂરીનાં પાંદડાંની ભાત. **–રું** ન૦ ખજૂરીની જાતનું ઝાડ, જેમાંથી તાડી નીકળે છે

ખજૂરી સ્ત્રી૦ [સં. खर्जू, प्रा. खज्जू] ખંજવાળ લાગે એવા નાના નાના કાંટા (૨) ખંજવાળ (૩) ['ખજૂર' ઉપરથી] એક મીઠાઈ (૪) જુઓ 'ખજૂર'માં. **ખજૂરું** ન૦ જુઓ 'ખજૂર'માં

ખજૂરો પું૦ [સં. खर्जु: खर्जूरक] + કાનખજૂરો

ખટ વિ૦ [સં. षट्] છ. **૦કરમ, ૦કર્મ** ન૦બ૦ વ૦ બ્રાહ્મણે કરવાનાં છ ધર્મકાર્યો (યજન, યાજન, અધ્યયન, અધ્યાપન, દાન અને પ્રતિગ્રહ) (૨) ધર્મ સંબંધી નિત્યકર્મ

ખટ પું૦ [સં. शठ; म.] ઠગ; લબાડ આદમી (૨) [म.] એક રાગ (૩) અ૦ [રવ૦]

ખટક સ્ત્રી૦ [જુઓ ખટકવું] ખટકો (૨) ચાનક

ખટક ખટક અ૦ [રવ૦] ખટ ખટ અવાજ થાય એમ

ખટકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; प्रा. खटक्कय; हिं. खटकना, म. खटकणें] કાંકરીની પેઠે ખૂંચવું; ભોંકાવું; સાલવું (૨) અંદરથી લાગવું; પશ્ચાત્તાપ થવો

ખટકો પું૦ [જુઓ ખટકવું] ખટકવું તે કે તેનો અવાજ યા પીડા (૨) હરકત; નડતર (૩) શક; અંદેશો (૪) ચાનક; કાળજી [**–આવવો** = નડવું; ખટકવું; ખટકો લાગવો કે થવો. **–રાખવો** = મનમાં અંદેશો કે કશું ખટકે એવું હોવું (૨) ચાનક કે ચિંતા રાખવી.]

ખટખટ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] ખટ ખટ એવો અવાજ (૨) હરકત; નડતર (૩) પંચાત; માથાકૂટ. **–ટારો** પું૦ કંટાળો આવે એવી માથાઝીક; કચકચાટ

ખટગુણ પું૦ બ૦ વ૦ [સં. षट् + ગુણ] છ ગુણ (ઉદ્યોગ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ ને પરાક્રમ)

ખટચક્ર, ન૦બ૦વ૦ [સં. षट् + चक्र] [યોગ] શરીરની અંદરનાં છ ચક્રો (આધાર, લિંગ. નાભિ, અનાહત, કંઠ અને મૂર્દ્ધ)

ખટદર્શન ન૰બ૰વ૰ [सं. षट् + दर्शन] જુઓ ખટશાસ્ત્ર [પ્રપંચી

ખટનટ વિ૰ [જુઓ ખટ + નટ; म.] નટખટ;

ખટપટ સ્ત્રી૰ [રવ૰ ? सं. घटपट ? સર૰ म.; हिं.] યુક્તિપ્રયુક્તિથી કામ સાધી લેવાની તજવીજ; પ્રાપંચિક ગોઠવણ (૨) ગોઠવણ (૩) કડાકૂટ; પંચાત. [**ખટપટમાં પડવું** = ખટપટ કરવામાં રોકાવું કે ફસાવું યા માથું મારવું.] **૰વું.** અ૰ક્રિ૰ ખટપટ કરવી. **-ટિયું** વિ૰ ખટપટવાળું; કડાકૂટિયું (૨) ખટપટી; કારસ્તાની. **-ટી** વિ૰ ખટપટિયું; કારસ્તાની

ખટપદ પું૰ [सं. षट् + पद) છ પગવાળાં પ્રાણીઓનો વર્ગ (૨) ભમરો (૩) મધમાખ (૪) જૂ

ખટબાકી સ્ત્રી૰ [ખટ - શઠ + બાકી ?] વસૂલ ન આવી શકે એવું લેણું (૨) મહેસૂલમાંની વસૂલ ન થાય એવી બાકી રકમ

ખટમધુર(-રું) વિ૰ [सं. शट, दे. खट्ट + मधुर] કંઈક ખાટા અને કંઈક મીઠા સ્વાદવાળું

ખટમલ પું૰ [हिं., म.; प्रा. खट्टामल्ल પરથી ?] માંકડ [આવતું; છમાસી

ખટમાસી વિ૰ [सं. खट् + मास] છ મહિને

ખટમીઠું વિ૰ [सं. शट, दे. खट्ट + મીઠું] ખટમધુરું

ખટરસ પું૰બ૰વ૰ [सं. षट् + રસ] છ સ્વાદ (ખાટો, ખારો, કડવો, તૂરો, તીખો અને ગળ્યો) (૨) વિ૰ છ રસ - સ્વાદવાળું; બધા રસવાળું

ખટરાગ પું૰ [सं. षट् + રાગ] છ રાગ (એક મત પ્રમાણે ભૈરવ, માલકોશ, હિંડોળ, શ્રીરાગ, કેદાર અને મલાર) (૨) [?] કજિયો; અણબનાવ (૩) સાંસારિક જંજાળ; કડાકૂટ. **-ગી** વિ૰ કજિયાખોર (૨) જંજાળી

ખટલો પું૰ [સર૰ म. खटला, खटलें; का. कटले] કુટુંબકબીલો; પરિવાર; રસાલો (૨) સરસામાન; સરંજામ (૩) મુકદ્દમો (૪) ગૂંચવણવાળું - મુશ્કેલ કામ

ખટવવું સ૰ ક્રિ૰ [दे. खट्ट = 'ખાટું' ઉપરથી] ખટાશ ચડે એમ કરવું (૨) 'ખાટવું'નું પ્રેરક; ખટાવવું [લાભ મેળવવો

ખટવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं. खटाना] + ખાટવું;

ખટશાસ્ત્ર ન૰બ૰વ૰ [सं. षट् + शास्त्र] હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનનાં છ શાસ્ત્રો - દર્શનો (સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક, મીમાંસા અને વેદાંત)

ખટાઈ સ્ત્રી૰ [दे. खट्ट; हिं.; म.] ખાટાપણું (૨) ખાટી વસ્તુ [કરે એવું

ખટાઉ વિ૰ ['ખાટવું' ઉપરથી] ખટાવે - લાભ

ખટાઉ પેદાશ સ્ત્રી૰ હરાયાં ઢોરની હરાજીમાંથી થતી પેદાશ

ખટાખટ અ૰ [રવ૰]. **-ટ(-ટી)** સ્ત્રી૰ ખટાખટ એવો અવાજ (૨) [લા.] કજિયો; તકરાર

ખટાટોપ પું૰ [म.; सं. फटाटोप ?; ખટ (રવ૰) + सं. आटोप ?] આડંબર; (ખોટો) મોટો દેખાવ; જરા સરખા કામની જગાએ ભારે કડાકૂટનું તોસ્તાન થવું તે [કજિયો; તકરાર

ખટાપટી સ્ત્રી૰ ['ખટપટ' ઉપરથી] ગરબડ (૨)

ખટારો પું૰ [સર૰ म.] ભાર ભરવાનું ગાડું (૨) તેના જેવું મોટું કોઈ વાહન; ભારની 'મોટર - લોરી' (૩) [લા.] કર્કશ અવાજ કરે એવું - ખરાબ વાહન (૪) ઘરવાખરો

ખટાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ખટાવું', 'ખાટવું'નું પ્રેરક

ખટાવું અ૰ક્રિ૰ ['ખાટું' ઉપરથી] ખટાશ ચડવી; ખાટું થવું (૨) 'ખાટવું'નું કર્મણિ

ખટાશ સ્ત્રી૰ [दे. खट्ट = ખાટું ઉપરથી] જુઓ ખટાઈ (૨) [લા.] અણબનાવ

ખટુંબડું, ખટૂંમડું પું૰ ['ખાટું' ઉપરથી] થોડુંક ખાટું [એક શસ્ત્ર

ખટ્વાંગ પું૰ [सं.] ખોપરીના મૂઠાવાળું શિવનું

ખડ ન૰ [सं. खट-ड; दे.] ઘાસ; કડબ (૨) ખેતરમાં ઊગેલું નકામું ઘાસ; નીંદામણ

ખડક પું૰ [सं ?] પાણીમાંનો કે જમીન ઉપરનો પથ્થરનો ટેકરો (૨) ખરાબો; ધારદાર ભેખડ

ખડક(-ગ) પું૰ (ચ.) એક પ્રકારની ચૂડી

ખડકલો પું૰ ['ખડકવું' ઉપરથી] ખડકેલી ચીજોનો જથો; ઢગલો

ખડકવું સ૰ ક્રિ૰ ['ખડક' ઉપરથી. તેના જેવા આકારે ગોઠવવું] ઉપરાઉપરી ગોઠવવું; સીંચવું

ખડકી સ્ત્રી૰ [दे.; सं. खडक्की] ઘર આગળની બાંધેલી - બારણાવાળી છૂટી જગા; ડેલી (૨) બે અથવા વધારે ઘર આગળની એક સામાન્ય દરવાજાવાળી ગલી કે શેરી (૩) એવી જાતની -

દરવાજાવાળી રચના અથવા એની ઉપરની ડેલી

ખડકું ન૦ [જુઓ ખડક] નાનો ખડક (૨) પથ્થરનો કે લાકડાનો – શલ્યા કે પાટલા જેવો – લૂગડાં ધોવામાં વપરાતો નાનો કકડો [સુ.,કા.]

ખડકો પું૦ જુઓ ખડકલો

ખડખડ અ૦(રવ૦)[सं. खटत्खट,प्रा. खडक्खड] ખડખડ એવો અવાજ કરીને (હસવું) (૨) સ્ત્રી૦ એવો અવાજ (૩)ખટખટ; ડખલ; પીડા; ઉપાધિ (૪) તકરાર; ખટપટ. **૦ભડભડ** અ૦ ખડખડ ભડભડ એવો અવાજ કરીને (૨) સ્ત્રી૦ એવો અવાજ (૩) ગરબડ. **૦જોગ** પું૦ ટંટાનો પ્રસંગ. **૦તું** વિ૦ ખડખડ અવાજ કરતું (૨)ન૦ સૂકું નાળિયેર(૨)[લા.]બરતરફ થવું તે. [**–આપવું** = રજા આપવી;કાઢી મૂકવું. **–મળવું**] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ખડખડ અવાજ થવો. **–ડાટ** પું૦ ખડખડ એવો અવાજ (૨) અ૦ એવો અવાજ કરીને (હસવું). **–ડાવવું** સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખખડાવવું. **–ડિયું** વિ૦ (૨)ન૦ જુઓ ખડખડતું. [**–આપવું, –મળવું**] (૩) વસાય ખોલાય એવી નાનાં નાનાં પાટિયાંની બારીબારણામાં મુકાતી રચના(૪)એક ખાવાની વાની. **–ડિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ ઝાંઝ

ખડગ ન૦ [જુઓ ખડ્ગ] તલવાર (૨) ગેંડાનું શિંગડું (૨) જુઓ ખડક (ચ.)

ખડગું ન૦બિલાડીની જાતનું એક હિંસક પ્રાણી

ખડઘૂસ ન૦ એક પંખી

ખડચંપો પું૦ [दे. खड्डु = મોટું + ચંપો] એક જાતનો ચંપો

ખડણુ વિ૦ ['ખડવુ" ઉપરથી; સર૦ म.] આખાં–હરામ હાડકાનું;આળસુ(૨)[?](સુ.)ખડતલ

ખડતર(–લ) વિ૦ [सं. खरतर ?] દુઃખ ખમી શકે એવું; ખરવાણ (૨) મહેનતુ (૩) મજબૂત બાંધાનું (૪) તુચ્છ

ખડતાલ સ્ત્રી૦[सं. षट् + ताल] છ તાલ [સંગીત] (૨)કરતાલ; કાંસીજોડ (૩) લાકડાની ફડેતાલ

ખડતાલ સ્ત્રી૦[सं. खुर + ताल?]લાત; પાટું

ખડતાલ(–ળ)વું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'ખડતાલ' = લાત] ખરી વડે ઠોકવું–ખોદવું (જમીન)

ખડતું,–તૂસ ન૦ ખડખડતું; રજા; બરતરફી

ખડદું ન૦ [दे. खड्डु = મોટું ઉપરથી ?] ખડબું; પ્રવાહી પદાર્થનું જામેલું ચોસલું (૨)[ખધરાવું ઉપરથી ?] ખૂધરું; છિદ્ર; દોષ

ખડધાન ન૦['ખડ' જેવું 'ધાન' વગર ખેડે ઊગતું] ખેડયા કે વાવ્યા વિના થતું ધાન(સામો, મણકી વગેરે) (૨) હલકી જાતનું અન્ન

ખડધામણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ખડધાયેલું, ખડધાલ વિ૦ [જુઓ ખધરાવું] ચાઠાં, ખૂજલી ઇત્યાદિ થવાથી ખરાબ થયેલું; કીડ પડી હોય તેવું; ખવાયેલું (૨) ખરડાયેલું; મેલું (૩) ઘસાયેલું; નઅળું

ખડ(–ર)પવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ખડપું] ખોતરી–ઉખેડી કાઢવું; સોરવું

ખડપિયું ન૦ (ચ.) ગાડાનું પછીતિયું

ખડપું ન૦ [જુઓ ખૂરપી] ખડપવાનું ઓજાર; **–પો** પું૦ જુઓ ખરપો, ખરપડો

ખડ(–ર)બચડું વિ૦ ખાડાખૈયાવાળું; ઊંચું-નીચું. **–ડાઈ** સ્ત્રી૦

ખડબું ન૦ [दे. खड्डु = મોટું ઉપરથી ?] જામી ગયેલા પ્રવાહીનું ચોસલું; ખડદું, **–બાદાર** વિ૦ ખડબાં નીકળે એવું

ખડબૂચ(–ચું) ન૦[सं. खर्बुज, फा. खर्बुजह]એક ફળ; તરબૂચ. **–ચી** સ્ત્રી૦ તેનો વેલો; તરબૂચી

ખડભડ સ્ત્રી૦ [રવ૦] એવો અવાજ(૨)ગરબડ; ધાંધલ(૩)કજિયો; બોલાબોલી (૪)દખલ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ખડભડ અવાજ થવો (૨) બોલા-બોલી થવી. **–ડાટ** પું૦ ખડભડ અવાજ (૨) ગરબડ; ધાંધલ

ખડમા(–માં)કડી સ્ત્રી૦ [दे. खड्डु = મોટું + માંકડી ? કે ખડ=ઘાસ+માંકડી ?]એક જીવડું

ખડમોસાળ ન૦[दे. खड्डु = મોટું + મોસાળ] માનું કે બાપનું મોસાળ

ખડવઢુ વિ૦ [ખડ + વાઢવું] ઘાસ વાઢનારું

ખડવેવાઈ પું૦ [दे. खड्डु = મોટું + વેવાઈ] વેવાઈનો બાપ. **–ણ** સ્ત્રી૦ વેવાઈની મા

ખડવું સ૦ક્રિ૦ ['ખરડવું' ઉપરથી ?]ચોપડવું;લેપ કરવો(૨) ખરડવું; ડાઘ લગાડવો(૩) સંડોવવું; આળ મૂકવું(૪)નઠારા કામમાં સામેલ કરવું

ખડવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. खडा; सं. खडक = સ્થાણુ, સ્થિર પરથી ?] અટકવું;રોકાવું; થંભી

જવું (૨) હાથપગ ઇ૦ અવયવ ઊતરી જવો (૩) આખડી પડવું; પડી જવું [સર૦ म. खडणें] (૪) (રંગ) ઊડી જવો; ઝાંખું પડવું. [**ખડી પડવું, બેસવું** = અટકી પડવું; રોકાઈ જવું. **ખડતું મૂકવું** = રહેવા દેવું; અવગણવું.]

ખડશિં(-શીં)ગી ન૦ [दे. खड्ड = મોટું + શીંગ] એક મોટું ઝાડ, જેની લાંબી લાંબી શિંગોનું શાક તથા અથાણું થાય છે

ખડશિંબી સ્ત્રી૦ [सं. खड्गशिंबी?] એક વનસ્પતિ

ખડસમેરવો પું૦ એક વનસ્પતિ

ખડસલ પું૦ મકાનનો પાયો

ખડસલિ(-ળિ)યો પું૦ એક વનસ્પતિ; પિતપાપડો

ખડંગ અ૦ [રવ૦] ખડંગ એવો અવાજ કરીને

ખડા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. खडाउँ; म. खडावा, का. कडाव] પાવડી; ચાખડી (૨) [?] જોડાની એડી. **૦ઉતાર** વિ૦ જોડા ઉતારતાં વેંત – તરત સ્વીકારાય એવી (હૂંડી). **૦ઉપાડ** વિ૦ ઊભા ખડાનો – ચપસીને બેસતો (જોડો)

ખડાઈ સ્ત્રી૦ વાછરડી [કા.] (૨) [જુઓ ખટ = શઠ] શઠતા; કામચોરી

ખડાઉ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખડા] પાવડી; ચાખડી (૨) [જુઓ ખડ] સૂકું ઘાસ

ખડાખડ અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ થાય એમ (૨) ઉતાવળથી

ખડાખાટ,-સટ્ટું ન૦ [सं. षट्+अष्ट] જ્યોતિષમાં ૭ અષ્ટકવાળો યોગ (જે બે માણસો વચ્ચે આ યોગ આવે તેમને બને નહિ – અણબનાવ રહે એમ કહેવાય છે.)

ખડાખાષ્ટું(-ષ્ટકું,-સટ્ટું) ન૦ જુઓ ખડાખાટ

ખડાયતા વિ૦ બ્રાહ્મણ કે વાણિયાની એ નામની એક જાતનું **-તો** વિ૦ પું૦

ખડારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. खंडारी] ગાવાની એક બાની – ધ્રુપદ પદ્ધતિ. (તે ગાનાર પ્રસિદ્ધ ગાયક રાજા સન્મુખ સિંગના ગામ 'ખંડાર' પરથી)

ખડાયો પું૦ [જુઓ ખડાઉ] લાકડાનો જોડો

ખડાસન પું૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

ખડિયાખડખડ વિ૦ [રવ૦] સખળડખળ; ખખળી ગયેલું; જીર્ણ (૨) સ્ત્રી૦ ભાંગીતૂટી હાલત (૩) જંજાળ; માથાફોડ

ખડિયાટ પું૦ તળાવમાં ઊતરવાની, ઢાળ પડતી પણ ખસી ન પડાય એવા ચણતરવાળી, ઓકળીબંધ રચના

ખડિયું ન૦ [જુઓ ખરડિયું] સુકવણું (૨) સુકાવાથી તડો પડી ગઈ હોય તેવી જમીન (૩) ચોમાસામાં કેટલાક દિવસ વરસાદ ન પડવાથી જે તાપ પડે છે તે (૪) ['ખડું' ઉપરથી] બાજીમાં છેવટની કૂકી ઘરમાં બરાબર પહોંચે એથી વધારે દાણા પડતાં તેણે બહાર નીકળવું પડે તે (૫) [જુઓ ખડિયો વાઘ] ચિત્તો; વાઘ (૬) જોટડું; જુવાન ભેંસ

ખડિયો પું૦ [दे. खडिअ] લખવાની શાહી રાખવાનું પાત્ર (૨) દીવો કરવાનો નાનો ડબો (૩) ઘણા પડવાળી ઝોળી; ખભાની બે તરફ ઝૂલતો નખાય એવો કોથળો (૪) ખલતો; વાટવો. [**-ભરવો** = ખડિયામાં શાહી ભરવી (૨) ખડિયામાં ઘાસતેલ ભરવું. **ખડિયા ભરવા, ખડિયા પોટલાં બાંધવાં** = ઉચાળા ભરવા; ઉઠાંતરી કરવી]

ખડિયો ખાર પું૦ ['ખડિયો' = 'ખડી' જેવો + ખાર] એક જાતનો ક્ષાર; ટંકણખાર

ખડિયો વાઘ પું૦ [સર૦ म. खड्या वाघ (खड्या = નાનો)] ચિત્તો; દીપડો

ખડી સ્ત્રી૦ [सं.; प्रा.] ખડીમાટી (૨) રસ્તા પર નંખાય છે એવા પથ્થરના કાંકરા – મરડિયા (૩) [જુઓ ખડિયું] વગર વિયાયેલી ભેંશ

ખડી ફોજ સ્ત્રી૦ ['ખડું' + ફોજ] કાયમી લશ્કર

ખડી બોલી સ્ત્રી૦ ['ખડું' + બોલી] (દિલ્હી પાસેની—પશ્ચિમી) હિંદી – હિંદુસ્તાની ભાષા

ખડી માટી સ્ત્રી૦ ['ખડી' + માટી] એક જાતની ધોળી માટી; ખડી

ખડી સાકર સ્ત્રી૦ ['ખડી' + સાકર] એક જાતની સાકર

ખડું વિ૦ [हिं. खडा. प्रा. खड्डुक्क = પ્રગટવું; ઊપજવું પરથી?] ઊભું (૨) તત્પર (૩) ન૦ [म. खडा = નાનું ઢેકું (सं. खंड).] પાણી ચૂસી લે એવું ઈંટનું ઢેકું; ઠીકરું (૪) જુઓ ખડિયું ૪ અર્થ. [**-કરવું** = સામે રજૂ કરવું; લાવીને સામે ઊભું કરવું (વસ્તુ, વાત કે માણસ); ઉપસ્થિત કરવું. **-થવું** = ખડું કરાવું; સામે આવીને ઊભું રહેવું; હાજર થવું.]

ખડેખાંગ અ૦ ['ખડે ખડ્ગે'?] (કા.) ટટાર

ખડેઘાટ વિ૦ ['ખડું' + ઘાટ] ભઠ્ઠીમાં બાફ્યા વગર ધોયેલું (કપડું) (૨) અ૦ ટટાર; મગરૂર રીતે (૩) સજ્જ; તત્પર

ખડે ચોક અ૦ [ખડું + ચોક] છડે ચોક; છચોક; જાહેર રીતે [આવતાંવેંત; તરત

ખડે જોડે અ૦ [ખડું + જોડો] ઊભે ઊભે;

ખડેલી સ્ત્રી૦ (કા.) જોટડી ભેંસ; ખડી

ખડો પું૦ [જુઓ ખડા] જોડાની ખડા–એડી (૨) કૂકડાં કે કબૂતરને રાખવાનું પિંજરું

ખડ્ગ ન૦ [સં.] જુઓ ખડગ

ખડ્ડુ વિ૦ [દે. खड्डु = મોટું] અનુભવી (૨) હોશિયાર; ચાલાક (૩) વયોવૃદ્ધ (૪) [જુઓ ખાંડું] અપંગ

ખણ સ્ત્રી૦ [ખણવું] વલૂર; ચળ; ખંજવાળ (૨) [?] એક જાતની ગરોળી (૩) પું૦ [म.] ટેબલનું કે ખાટનું ખાનું

ખણ સ્ત્રી૦ + ક્ષણ; ખણ

ખણકો પું૦ [રવ૦] એક અવાજ; રણકો (૨) [જુઓ ખટકો] શૂળના ભોંક જેવી વેદના; સણકો

ખણખણ અ૦ [રવ૦] ખણખણ અવાજ થાય એમ. ૦વું અ૦ક્રિ [प्रा. खणक्खण] ખણખણ અવાજ થવો. –ણાટ પું૦ ખણખણ અવાજ. –ણિયાં ન૦બ૦વ૦ ખણખણે એવી નાની નાની ઘૂઘરીઓ કે કાંસીજોડ જેવાં પતરાં (રથ ઇત્યાદિનાં) (૨) કાંસીજોડ; છબછબિયાં. –ણું વિ૦ ખૂબ શેકાયેલું; ખરું થયેલું; ખૂબતપેલું

ખણખોજ(–ત, તર, –દ, –ળ) સ્ત્રી૦ [ખણવું + ખોજવું, ખોતરવું, ખોદવું, ખોળવું] બારીક તપાસ – શોધ (૨) [લા.] કોઈના દોષ શોધ્યા–કાઢ્યા કરવા તે; નિંદા કર્યા [illegible] તે. –દિયું વિ૦ ખણખોદ કરવાની ટેવવાળું

ખણચલું ન૦ ['ખણવું' પરથી?] પાવડો

ખણજ સ્ત્રી૦ ખંજવાળ; વલૂર; ચળ

ખણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. खन्, प्रा. खण] ઉઝરડવું; ખોતરવું (૨) ખોદવું (૩) વલૂરવું; ખંજ્વાળવું (૪) ચીમટી ભરવી (ચૂંટી ખણવી)

ખણસ સ્ત્રી૦ [दे. खणुसा] શંકા; અંદેશો (૨) અંટસ; વેરઝેર (૩) ખંત; હોંશ (૪) ઝા. પેસાબની શંકા–હાજત (૫) આદત; ટેવ. [–થવી = ઝાડાની હાજત થવી. ખણસે ભરાવું = ચડસે ભરાવું; અંટસ ભરાવો.] –સાવું અ૦ ક્રિ૦ વહેમાવું (૨) દાઝે બળવું (૩) હાજત થવી

ખણિક વિ૦ + ક્ષણિક.

ખણ ન૦ + ક્ષણ. ૦ખણ અ૦ ક્ષણે ક્ષણે

ખણેર પું૦ એક વનસ્પતિ; ખરણેર

ખત ન૦ [अ.] લેખ; લખત; દસ્તાવેજ. ૦પત્ર (–ત્તર) ન૦ ખત કે તેને લગતાં કાગળિયાં. [–કરવું = દસ્તાવેજ કરવો; લેખિત કરાર કરવો. –ફાટવું = દસ્તાવેજ રદ થવો (૨) બંધન કે ખરચમાંથી બચી જવું (જેમ કે કન્યા ગુજરી જવાથી).]

ખતમ અ૦ [अ. ख़त्म] ખલાસ; સમાપ્ત [–કરવું = પૂરું કરવું (૨) મારી નાખવું. –થવું]

ખતરવટ અ૦ આગ્રહપૂર્વક; જીદપૂર્વક (૨) સ્ત્રી૦ + ક્ષત્રીવટ. [–થઈને લાગવું = બરાબર કેડે પડવું.] ૦વેર ન૦ (સુ.) હાડવેર

ખતરણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખતરી] ખતરીની સ્ત્રી

ખતરિયાંવટ સ્ત્રી૦ + જુઓ ક્ષત્રીવટ

ખતરી વિ૦ [सं. क्षत्रिय] ક્ષત્રિયની એક જાતનું (૨) કાપડ વણવાનો ધંધો કરતી એક ન્યાતનું (૩) પું૦ એ ન્યાતનો માણસ

ખતરું ન૦ [જુઓ ખતરો] અડચણ; આફત (૨) [જુઓ ખૂધરું] ખોડ; છિદ્ર. [**ખતરાં ખોળવાં** = છિદ્ર ખોળવાં – જોવાં]

ખતરો પું૦ [अ.] ભય; જોખમ (૨) અંદેશો; સંદેહ [**–મટાડવો** = શંકા દૂર કરવી (૨) હાજતની શંકા પૂરી કરવી; ઝાડે ફરવા જવું. **–પાડવો** = વાંધો પાડવો.]

ખતવણી સ્ત્રી૦ ખતવવું તે

ખતવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખાતું] (રોજમેળમાંની રકમની) ખાતાવાર નોંધ કરવી.

ખતા(–ત્તા) સ્ત્રી૦ [अ.] નુકસાન; ઠોકર (૨) ચૂક. [**–ખાવી** = ઠોકર વાગવી; નુકસાન થવું.]

ખતાબ સ્ત્રી૦ [अ. खता + ऐब (अ.)] ભૂલ; ખામી (૨) આરોપ; દોષ દેવો તે (૩) શાપ; બદદુવા

ખતિયો પું૦ એક પક્ષી

ખતીબ પું૦ [अ.] ઉપદેશક; વ્યાખ્યાતા

ખત્તા સ્ત્રી૦ જુઓ ખતા

ખત્તો પું૦ કામળો; ધાબળો [કા.] (૨) [જુઓ ખત્તા] ઠોકર (૩) ધપ્પો. [**ખત્તા ખાવા**=ધપ્પા કે ઠોકર વાગવી (૨) ભૂલ કરી નુકસાન વેઠવું]

ખત્રી વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ ખતરી. **–ત્રાણી** સ્ત્રી૦ તેની સ્ત્રી; ખતરણ

ખદખદ અ૦ (રવ૦) ખદખદ એવો આવજ થાય તેમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ખદખદ થવું (૨) ખદખદ અવાજ સાથે ઊકળવું

ખદ(–દે)ડવું સ૦ ક્રિ૦ ખૂબ દોડાવવું; તગેડવું (૨) ફેરા ખવડાવવા; અથડાવવું (૩) ખૂબ મહેનત આપવી

ખદડામણ સ્ત્રી૦ ખદડવું કે ખદડાવું તે

ખદડુક ખદડુક અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ કરીને (ખૂબ દોડવાનો અવાજ, પ્રાયઃ ઘોડાનો)

ખદડું વિ૦ [हिं. खदरा = ક્ષુદ્ર; હલકું, નકામું? दे. खद्ध = મોટું, ખૂબ પરથી?] ઘટ પોતનું જાડું (કપડું) [રાંડવો (કા.)

ખદડો પું૦ [हिं. खदरा (सं. क्षुद्र)?] હીજડો;

ખદબદ અ૦ (રવ૦) ખદબદ કરતું સડતું હોય – કીડાઓથી તળેઉપર થતું હોય એમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ખદબદ થવું. [**પૈસા ખદબદવા** = ખૂબ પૈસા હોવા ને તેનો સળવળાટ મનમાં લાગવો]

ખદબદિયાં ન૦ બ૦વ૦ (સુખી સ્થિતિ, મોજ-મજા એ અર્થમાં વપરાય છે.)

ખદવું અ૦ ક્રિ૦ ચાલવું; આગળ વધવું (૨) આમતેમ નકામા દોડવું [કાથો

ખદિર પું૦ [सं.] ખેરનું ઝાડ. **૦સાર** પું૦ ખેરસાર;

ખદિરિ(–રી)કા સ્ત્રી૦ રિસામણીનો વેલો (૨) લાખ [પહેલી પત્ની

ખદીજા સ્ત્રી૦ [अ.] (સં.) મહંમદ પેગમ્બરની

ખદુક(–શ) ખદુક(–શ) અ૦ (રવ૦) ખદડુક ખદડુક; ટૂંકે ડગલે ઘોડું ગધેડું ચાલે તેમ

ખદેડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. खदेरना] જુઓ ખદડવું

ખદ્દડ વિ૦ જુઓ ખદડું

ખદ્યોત પું૦ [सं.] આકાશમાં તેજ કરે તે– આગિયો, તારો, સૂરજ વગેરે

ખધરાવું અ૦ક્રિ૦ [ખાવું, ખાધું ઉપરથી?] સપાટી પરથી ખવાવું – ખરબચડું થવું

ખધ્યા સ્ત્રી૦ [दे. खद्ध = ભૂખ્યું] + ક્ષુધા; ભૂખ (૨) (ચ.) વારંવાર ખાવાની વૃત્તિ. [**–ઊપડવી** = ખા ખા કરવાનું મન થવું કે ખા ખા કરવું.]

ખનક પું૦ [सं.] ઘર ફાડનારો (૨) ખાણ ખોદનારો

ખનખન સ્ત્રી૦ છંદ; વ્યસન (૨) ખંત (૩) તપાસ; ખણખોદ (૪) શંકા; હાજત (ઝાડાપેશાબની); ખણસ

ખનન ન૦ [सं.] ખોદવું તે

ખનિ(–ની) સ્ત્રી૦ [सं.] ખાણ. **૦જ** વિ૦ ખાણમાંથી નીકળેલું; જમીનમાંથી ખોદી કાઢેલું (૨) ન૦ તેવી ધાતુ (સોનું, લોઢું વગેરે)

ખનિત્ર ન૦ [सं.] ખોદવાનું ઓજાર; કોદાળી

ખની સ્ત્રી૦, **૦જ** વિ૦ (૨) ન૦ [सं.] જુઓ 'ખનિ'માં

ખન્નું ન૦ અથાણું (ભીલોમાં)

ખપ પું૦ ['ખપવું' ઉપરથી] વાપર; વપરાશ (૨) ઉપયોગ; અગત્ય; જરૂર (૩) તંગી; ખોટ (૪) માલનો ઉપાડ; ખપત. [**–આવવું** = ઉપયોગી થવું (૨) રણમેદાનમાં મરાવું. **–જાગવો** = ઉપયોગ શરૂ થવો, માગણી વધવી. **ખપમાં આવવું** = ઉપયોગી થવું. **ખપ પડવો** = જરૂર પડવી; ઉપયોગ જણાવો. **ખપ લાગવું** = ઉપયોગી થવું; કામમાં આવવું.] **૦જોગું** વિ૦ ઉપયોગ પૂરતું; જોઈતું. **૦ત** સ્ત્રી૦ વેચાણ; ઉપાડ. **૦તું** વિ૦ વપરાય એવું ઉપયોગી (૨) વેચાય એવું (૩) વ્યવહારમાં ચાલે એવું; લેવાય ખવાય એવું. **૦નું** વિ૦ ઉપયોગી

ખપરડી સ્ત્રી૦ [प्रा. खप्पर = ટુકડો?] નાનો ખપરડો (૨) ચપેડી. **–ડો** પું૦ વાંસની ચીપોની સાદડી – ટાટ [નળિયાંથી છાયેલું

ખપરેલ(–લું) વિ૦ [સર૦ हिं. खपडा = નળિયું]

ખપવું અક્રિ૦ [सं. क्षप्] વેચાવું; ઉપાડ હોવો (૨) વપરાવું; ખરચાવું; ખતમ થવું (૩) લેખાવું; ગણાવું (૪) વહેવારમાં ખપતું હોવું (૫) જોઈતું; કામ લાગવું. [**ખપી જવું** = વેચાઈ જવું (૨) યુદ્ધમાં કામ આવવું; મરી જવું – ખલાસ થઈ જવું (કોઈ કામ કે પ્રયત્નમાં).] [શસ્ત્ર

ખપ(–પૂ)વો પું૦ [ખાંપવું ઉપરથી?] એક જાતનું

ખપાટ સ્ત્રી૦ [सं. कपाट ઉપરથી?] કામઠું; વાંસની-લાકડાની ચીપ. **-ટિયું** ન૦ ખપાટ; વાંસની ચીપ(૨)વાંસનું-લાકડાનું ફાડિયું(૩) એક વનસ્પતિ

ખપાડ(-વ)વું અ૦ક્રિ૦ 'ખપવું'નું પ્રેરક

ખપુસાવું,-વવું 'ખપૂસવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ખપુષ્પ ન૦ [सं.] જુઓ 'ખ'માં

ખપૂકલી સ્ત્રી૦ (કા.) ઝૂંપડી. **-લું** વિ૦ નાજુક; સુકલકડી (૨) ન૦ ઝૂંપડું

ખપૂવો પું૦ જુઓ ખપવો

ખપૂ(-બૂ)સવું અ૦ક્રિ૦ [दे. खपुसा = જૂતું પરથી?] ખંતથી પાછળ લાગવું-મંડવું; એકધ્યાન થવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ મારવું; ઝૂડવું (કા.). [**ખાઈ ખપૂ(-બૂ)સીને લાગવું**=કોઈ કામ પાછળ ખંતથી લાગવું.]

ખપેડી સ્ત્રી૦ ઊગતા છોડ ખાઈ જનારું એક જીવડું (૨) છોડું; પોપડો (૩) ગૂંગું

ખપેડો પું૦ ખપરડો; વાંસની ટટ્ટી (૨) પાલખમાં વપરાતો વાંસનો ત્રાપો

ખપોટી(-ડી) સ્ત્રી૦ [दे. खप्पुर = रूक्ष? સર૦ म. खरपु(-पो)डी] એક જાતની રેતી(૨)ભિંગડું; પોપડી(૩)કપોટી. **-ટું** ન૦ પાતળું છોડું; ભિંગડું

ખપ્પર ન૦[सं. खर्पर; प्रा. खप्पर] જેમાં આવેલું બધું નાશ પામે એવું પાત્ર (દેવીનું) (૨) ઝેરી નાળિયેળીનું કે બીજું કોઈ પણ ભિક્ષાપાત્ર. [**-ભરવું**=(માતાને) ભોગ ધરાવવો. રાજી કરવી. **ખપ્પરમાં આવવું**=ભોગ થઈ પડવું,-નો ભોગ બનવું. **ખપ્પરમાં લેવું**=ભોગ લેવો.]

ખફગી સ્ત્રી૦ [फा.] ખફાપણું; નાખુશી; ઇતરાજી; રોષ (**-વહોરવી; -વેઠવી**)

ખફા વિ૦ [अ.] નાખુશ; ક્રોધાયમાન

ખબકાવવું સ૦ક્રિ૦ ચોરવું; ઉચાપત કરવું (કા.)

ખબખબ અ૦ [રવ૦] ખદુકખદુક. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ખબખબ અવાજ થાય એમ દોડવું

ખબ(-બ્બ)ડ વિ૦ જાડું; ઘટ્ટ (ઉદા૦ દૂધ)

ખબડ(-ર)દાર વિ૦ જુઓ ખબરદાર. **-રી** સ્ત્રી૦

ખબડું ન૦ [જુઓ ખડબું; સર૦ म. खरवड] જાડું પડ કે થર-ખપોટું (ચ.)

ખબર પું૦બ૦વ૦; સ્ત્રી૦ [अ.] સમાચાર; બાતમી (૨) સંદેશો; કહેણ (૩) જાણ; જ્ઞાન; ભાન (૪) નજર; સંભાળ. [**-આપવી**=જાણ કરવી. **-કરવી**=જાણ કરવી (૨) ખબર કાઢવી. **-કાઢવી**=ખબર મેળવવી. **-પડવી**=જાણવું; માહિતી મળવી (૨) વીતવું; અનુભવમાં આવવું. **-રાખવી**=સંભાળ રાખવી. **-લેવી**=માહિતી મેળવવી (૨) વેર કાઢવું; વિતાડવું. **-લઈ નાખવી**=બરાબર બતાવી આપવું; વિતાડવું.] **૦અંતર** પું૦બ૦વ૦; સ્ત્રી૦ માહિતી; સમાચાર (૨) તબિયતના સમાચાર. **૦દાર** વિ૦ હોશિયાર; કાબેલ (૨) સાવધ (૩) અ૦ 'સાવધ રહો, યાદ રાખો' એવા અર્થનો ઉદ્ગાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦. **૦પત્ર** પું૦; ખબરઅંતર કે કાગળપત્ર (૨) ખબર દેતો પત્ર. **૦પત્રી** પું૦ (છાપામાં) ખબર મોકલનાર

ખબાખબ અ૦ [રવ૦] ઘોંઘાટ-ઘાંટાઘાટ થાય એમ (૨) સ્ત્રી૦ ઘોંઘાટ; ધાંધલ (૩) ઘાંટાઘાંટ; તકરાર; બોલાબોલી

ખબુકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ખબૂકવું'નું પ્રેરક

ખબુસાવું અ૦ક્રિ૦,**-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ખબૂસવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ખબૂકવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦?] દીઠા વિના કૂદી પડવું

ખબૂકિયું ન૦ ખબૂકવું તે

ખબૂતર ન૦ કબૂતર. **૦ખાનું** ન૦ કબૂતરખાનું. **-રી** સ્ત્રી૦ કબૂતરી

ખબૂસવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ખપૂસવું

ખબેડવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) ગમે તેમ ખૂંદવું

ખબ્બડ વિ૦ જુઓ ખબડ

ખ(૦ળ)ભળવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ખળભળ અવાજ થવો (૨) હાલી ઊઠવું; તળેઉપર થવું (૩)[લા.] મનમાં અજંપો થવો; ગભરાવું.

ખ(૦ળ)ભળાટ પું૦ જુઓ ખળભળાટ

ખભો પું૦ [दे. खवय?] ધડ ને હાથ જ્યાં જોડાય છે તે અવયવ [**-ચડાવવો**=ના કહેવી; આનાકાની કરવી. **-ઠોકવો, -થાબડવો**=શાબાશી આપવી. **-દેવો**=ઊંચકવામાં મદદ કરવી.]

ખમ સ્ત્રી૦ [फा.] બાહુ (કુસ્તી વખતે જે ભાગ

થાબડવામાં આવે છે તે) (૨) તે ભાગનો સ્નાયુ; 'બાઇસેપ્સ'. [**-ઠોકવી** = કુસ્તી પહેલાં હાથના સ્નાયુ થાબડવા.]

ખમખમ અ૦ [રવ૦]. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ખમખમ અવાજ થવો (૨) ['ખમવું'નું દ્વિત્વ] ખમી લેવું; સહી કે વેઠીને ચૂપ રહેવું. **-આટ** પું૦ ખમખમવાનો અવાજ

ખમચ(-ચા)વું અ૦ક્રિ૦ ખંચાવું; અટકવું

ખમણ ન૦ છીણીને કરેલો છૂંદો (૨) ખમણ-ઢોકળાં. **૦કાકડી** સ્ત્રી૦ ખમણી શકાય એવી કાકડી (૨) [સુર મ.] નાળિયેરનું ખમણ (દાળિયા અને મરીમીઠું નાંખી કરે છે તે). **૦ઢોકળાં** ન૦બ૦વ૦ એક ખાવાની વાની; ખમણવાળાં ઢોકળાં. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ છીણવું

ખમણા સ્ત્રી૦ ✝ક્ષમા

ખમણી સ્ત્રી૦ ખમણવાનું ઓજાર; છીણી

ખમતખામણું ન૦[प्रा. खम = ક્ષમવું + खामणा = માફી માગવી તે] જાણે અજાણે થયેલા દોષની ક્ષમા માગવી તે (જૈન) [કરનારું

ખમતલ વિ૦ ['ખમવું' ઉપરથી] ખમનારું; સહન

ખમતીધર વિ૦ ['ખમવું' + 'ધરવું' ઉપરથી] ખમતું (૨) સધ્ધર; પૈસાદાર

ખમતું વિ૦ ['ખમવું' ઉપરથી] ખમી શકે એવું (૨) ગજા પ્રમાણેનું (૩) સધ્ધર; પૈસાદાર

ખમધ્ય ન૦ [सं.] આકાશનું – માથા ઉપરનું મધ્યબિંદુ

ખમલી સ્ત્રી૦ વ્યાયામમાં બેઠકનો એક પ્રકાર

ખમવું સ૦ક્રિ૦ [सं. क्षम्; प्रा. खम] સહન કરવું; સાંખવું (૨) ક્ષમા કરવી (જૈન) (૩) [કા.] ખમણવું (૪) અ૦ક્રિ૦ થોભવું. [**ખમી જવું** = થોભી જવું.] **૦ખમાવવું** સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. खमाविय, सं. क्षमित] પરસ્પર દોષો માફ કરવા કરાવવા (જૈન)

ખમા સ્ત્રી૦ [सं. क्षमा, प्रा.] ક્ષમા (૨) સબૂરી (૩) અ૦ જુઓ ખમ્મા [રાગ

ખમાચ(-ચી,-જ) પું૦ [म. खमाज, -स] એક

ખમાર પું૦ [अ. खम्मार] દારૂ ગાળનારો

ખમાર પું૦ જુઓ ખંભાર (ઉ. ગુ.)

ખમાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ખમવું' ઉપરથી] ખમે એમ કરવું (૨)[प्रा. खमावणा] [જૈન]ક્ષમા માગવી

ખમાસણું ન૦['ખમાવવું' પરથી] ક્ષમા માગવી તે (૨) [જૈન] જૈન સાધુને વંદન કરવાની ક્રિયા (૩) તે વખતે બોલાતા સૂત્રનું નામ

ખમીર ન૦ [अ.] ખટાશ કે આથો ચડાવનારું તત્ત્વ (૨) ખટાશવાળું ઉભરણ (૩) જોશ; તાકાત. **-રી** વિ૦ ખમીરવાળું

ખમીરો પું૦[अ.]એક જાતની સુગંધીદાર તમાકુ

ખમીસ [अ. कमीस] એક જાતનું પહેરણ

ખમ્મા અ૦ 'ક્ષેમકુશળ રહો – દુઃખ ન થાઓ' એવું બતાવતો ઉદ્ગાર

ખયાલ પું૦ [अ.] ખ્યાલ

ખર પું૦ [सं.] ગધેડો (૨)[સં.] રાવણનો ભાઈ (૩) વિ૦ ડોડ; મૂર્ખ (૪) [રવ૦] ખોખરું (૫) [सं. खर] તીક્ષ્ણ (૬) કઠોર

ખરક(-ખ)લો પું૦ [જુઓ ખડકલો] ઢગલો

ખરખડિયું ન૦ જુઓ ખડખડિયું

ખરખબર પું૦બ૦વ૦; સ્ત્રી૦ સમાચાર

ખરખર સ્ત્રી૦ જુઓ ખરખરી(૨)અ૦ ['ખરવું' ઉપરથી] એક પછી એક ખરતું હોય એમ (આંસુ); સપાટાબંધ

ખરખરવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખખરવું

ખરખરાજાત સ્ત્રી૦ પરચૂરણ ખર્ચ (૨) ઘટ; ખાધ; નુકસાન [ખખરો

ખરખરી સ્ત્રી૦ જુઓ ખખરી. **-રો** પું૦ જુઓ

ખરખલો પું૦ [જુઓ ખડકલો] ખરકલો

ખરખોટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ખરગધ ન૦ જંગલી ઘોડો

ખરગોશ(-સ) ન૦ [फा.] સસલું

ખરચ ન૦; પું૦[જુઓ ખર્ચ] વાપર(૨) કિંમત; લાગત(૩)મોટી રકમ વાપરવાનો સારો નરસો અવસર.[**-કરવું(-વો)** = વાપરવું(૨)નાતવરો કરવો. **-કાઢવું** = ખરચ જોગું મેળવવું (૨) નાતવરા જેવા ખર્ચને પહોંચી વળવું. **-ખાતે નાખવું** = ખરચના હિસાબમાં ગણી લેવું. **-પાડવું** = ખરચ ખાતે નાખવું.] **૦ખૂટણ** ન૦ પરચૂરણ – ફાલતુ ખર્ચ (૨) અવસર વખતે કરવાનું ખર્ચ; વરો. **૦પાણી** ન૦ ખરચીપાણી. [**-કરવાં** = પ્રસંગ ઊજવવો;

જમણવાર કરવો (૨) છૂટથી ધન વાપરવું. **-ખૂટવાં**=પૈસાની તાણ પડવી; નિર્વાહના સાંસા પડવા.] **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ખર્ચ કરવું; વાપરવું. **-ચાઉ(-ળ,-ણુ)** વિ૦ ખર્ચ કરે એવું; હાથનું છૂટું (૨) મોઘું. **-ચી** સ્ત્રી૦ ખરચવાને માટે જોઈતી રકમ (૨) ગુજરાનનું સાધન. **-ચી ચૂનો** પું૦ મરામત જેવા સાધારણ કામમાં લેવા જેવો–સામાન્ય પરચૂરણ ચૂનો. **-ચીપાણી** ન૦ ખરચી; ગુજરાનનું સાધન; પરચૂરણ ખરચ

ખરચુ ન૦ [फा. खर्च] ઝાડે જવું તે; મળત્યાગ [**-જવું**=જાજરૂ જવું.] **૦પાણી** ન૦ ખરચુ

ખરચો પું૦ જુઓ ખર્ચ (૨) [જુઓ કરચો] ખાંપો (વાળનો કે છોડનો) (૩) પતરાળાં સીવવાની રાડાની સળી

ખરજ પું૦[सं. षड्ज] ષડ્જ–સા સ્વર (સંગીત)

ખરજ સ્ત્રી૦[सं. खर्जु] ચામડીનો એક રોગ (૨) ખંજવાળ [એક રોગ

ખરજવું ન૦ [सं. खर्जु ઉપરથી] ચામડીનો

ખરડ સ્ત્રી૦ [ખરડવું ઉપરથી] જાડા રગડાનો લેપ

ખરડકું ન૦ [सं. क्षर् ઉપરથી] (કા.) વહેળિયુ

ખરડવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. खरड] ખરડ–લેપ કરવો (૨) ખરાબ–મેલું કરવું; બગાડવું (૩) [લા.] સંડોવવું; લબદાવવું

ખરડિયું ન૦ [दे. खरडिअ=રૂખું, સૂકું] સુકવણું; દુકાળ જેવું વર્ષ

ખરડો પું૦[ખરડવું ઉપરથી] ઘૂંટવાના અક્ષરોનો કાગળ (૨) કાચું લખાણ; મુસદ્દો (૩) યાદી (૪) ખરડ; લેપ

ખરણેર ન૦[सं. क्षीरिणी]એક વનસ્પતિ; ખણેર

ખરતરગચ્છ પું૦[सं.]જૈન સાધુઓનો એક વર્ગ

ખરપડી સ્ત્રી૦[જુઓ ખૂરપી]ખરપવાનું ઓજાર. **-ડો** પું૦ મોટી ખરપડી (૨)મોટો તવેથો(૩) એંજિનની આગળનું પાટા પર થોડું ઊંચું રહેતું ખરપી જેવું તે (૪)ચામડાં ઉઝરડવાનું ઓજાર(૫)કમઅક્કલ ગામડિયો;ગમાર માણસ

ખરપણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ખરપવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખડપવું [ખાવી

ખરપાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ખરપવું' ઉપરથી ?] ખોટ

ખરપી સ્ત્રી૦ જુઓ ખૂરપી. **-પિયો** પું૦ મોટી ખરપડી. **-પો** પું૦ જુઓ ખરપડો

ખરબચડું વિ૦ જુઓ ખડબચડું. **-ડાઈ** સ્ત્રી૦

ખરમચી સ્ત્રી૦, **-ચો** પું૦ આદત; ટેવ (કા.)

ખરયાન ન૦ [सं.] ગધેડો જોડેલું વાહન

ખરરર, ૦ખટ અ૦ (રવ૦)ઝપાટાબંધ ખરે તેમ (જેમ કે તારો) [વાટવું]

ખરલ પું૦[हिं.] જુઓ ખલ. [**-કરવું**=ખલમાં

ખરવ વિ૦ જુઓ ખર્વ [એક રોગ

ખરવટ પું૦ [ખરી ઉપરથી] પશુઓની ખરીનો

ખરવડ સ્ત્રી૦[दे. खरडिअ પરથી ?]ઝાડની છાલ ઉપરનો સુકાયેલો ભાગ (૨) [म.] (ભાત દૂધ ઇ૦માં) નીચે દાઝીને વળતું ખબડું; ખરેટો

ખરવા પું૦ [ખરી + વા] પશુઓનાં ખરીમાં કીડા પડીને થતો એક રોગ

ખર(-રા,-ળા)વાડ સ્ત્રી૦ [ખળું + વાડ] ગામનું પાદર, જ્યાં ખળાં કરાય છે

ખરવાણ વિ૦ [ખર+વાન ?] દુઃખ ખમી શકે એવું; ખડતલ

ખરવાસ પું૦ [ખરી ઉપરથી] જુઓ ખરવટ રોગ

ખરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. क्षर्, प्रा. खर] ઉપરથી નીચે પડવું (૨) સુકાઈ ને પડી જવું; ગરવું (૩) [લા.] હારીને દૂર થવું–જતા રહેવું. [**ખરતું કરવું, મૂકવું**=પડતું મૂકવું, વહેતું મૂકવું. **ખરતા તારા દેખાડવા**=(દિવસે)ઠાર કરવું, મરણતોલ કરવું.] [તકલાદી

ખરસટ વિ૦ ખરબચડું; બરછટ (૨)[કા.]બરડ;

ખરસણ ન૦ એક વનસ્પતિ

ખરસલી સ્ત્રી૦ પશુઓને ખાવાનું ઝીણું સૂકું ઘાસ; ખસલી [તણખલું

ખરસલું ન૦ ખસલું; ઘાસ કે તેનું પાન યા

ખરસવું ન૦ જુઓ ખરજવું (૨)એક જાતનું કંદ

ખરસાણી, ખરસાંડી સ્ત્રી૦ [सं. खरसोन्नि] એક વનસ્પતિ (પાન વગરની ને તેમાંથી દૂધ નીકળે છે.)

ખરસૂરું(-રું) વિ૦ ['ખારું' ઉપરથી]જરા ખારું

ખરાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] માંદગી વખતે ઢીલા ન થઈ જતાં સહનશીલતા રાખવી તે

ખરાખર અ૦ ['ખરું' ઉપરથી]નક્કી; ખરેખર.

-રી સ્ત્રી૦ ખરાપણું; સચ્ચાઈ (૨) સાબિતી (૩) [લા.] સંકટવેળા; બારીક વખત

ખરાજાત સ્ત્રી૦[अ.अखराजात]મજૂરી કે બગાડને કારણે માલ પાછળ થતું ખર્ચ

ખરાડ સ્ત્રી૦ ['ખરવું' ઉપરથી ? સર૦ म. खराट, -टा] ગરેલાં સૂકાં પાંદડાં ડાંખળાં વગેરે (૨) ખોટ; ઘસારો; ઘટ (કા.)

ખરાદ સ્ત્રી૦ [फा. खर्राद] લાકડું, હાથીદાંત વગેરેનો ઘાટ ઉતારવાનું યંત્ર; સંઘાડો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ખરાદીકામ કરવું. **-દી** પું૦ ખરાદથી ઘાટ ઉતારનારો કારીગર

ખરાબ વિ૦ [अ.](કોઈ બાબતમાં) સારું નહિ તેવું; નઠારું (૨) અનીતિમાન; ભ્રષ્ટ. [**-કરવું**= બગાડવું (૨) કુમાર્ગે ખરચવા (પૈસા) (૩) પાયમાલ કરવું; કોઈનું ભૂંડું કરવું. **-થવું**= બગડવું (૨) પાયમાલ થવું]**૦ખસ્ત(-સ્તા)** વિ૦ અત્યંત ખરાબ; પાયમાલ થયેલું. **-બી** સ્ત્રી૦ બગાડ; નુકસાન (૨) નાશ; પાયમાલી. **-બીનો ખાટલો** પું૦ દુઃખ, પાયમાલી

ખરાબો પું૦ [फा.] પાણીથી ઢંકાયેલો ખડક (૨) ખરાબ-ખેડવા લાયક ન હોય તેવી જમીન. [**ખરાબાની જમીન**=ખેડવા લાયક નહીં તેવી જમીન; **ખરાબે પડવું** = બરબાદ થવું (૨) વહાણ ભાગી જવું]

ખરાબોલું વિ૦ જુઓ 'ખરું' માં

ખરાવાડ વિ૦ જુઓ ખરવાડ

ખરાવાદી વિ૦ જુઓ 'ખરું'માં

ખરી સ્ત્રી૦ [सं.खुर] કેટલાંક ચોપગાં પ્રાણીઓને પગનાં આંગળાંને ઠેકાણે જે આખા કે ફાટવાળા નખ હોય છે તે

ખરીઓ સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

ખરીતો પું૦[अ.]સરકારી કાગળિયાંનો લખોટો-થેલો (૨) ખલીતો

ખરીદ સ્ત્રી૦ [फा.] ખરીદી; ખરીદવું તે. **૦દાર** વિ૦ ખરીદનારું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [फा. खरीदन] વેચાતું લેવું. **-દાવવું** સ૦ક્રિ૦, **-દાવું** અ૦ ક્રિ૦ અનુક્રમે 'ખરીદવું'નાં પ્રેરક ને કર્મણિ. **-દિયો** પું૦ ખરીદ કરનારો. **-દી** સ્ત્રી૦ ખરીદવું તે

ખરીપટ્ટી સ્ત્રી૦ ગામને દેવામાંથી મુક્ત કરવા માટેનું ઉઘરાણું

ખરીફ સ્ત્રી૦ [अ.] ચોમાસુ પાક

ખરું વિ૦ [સર૦ म., हिं. खरा. सं. खर?] સાચું; 'ખોટું'થી ઊલટું; યથાર્થ; જેવું હોય તેવું (જેમ કે, હિસાબ, વાત, ઇ૦) (૨) શુદ્ધ; નકલી કે બનાવટી નહિ એવું; જેવું હોવું જોઈએ તેવું; અસલ (જેમ કે, ખરો રૂપિયો, સોનું, લોઢું; ખરો ક્ષત્રિય ઇ૦) (૩) સાચાબોલું; ઈમાનદાર (માણસ) (૪) શેકીને કડક કરેલું કે થયેલું (ખરી રોટલી, શાક ઇ૦) (૫) પાકું; બરોબર; ઊણપ વગરનું (જેમ કે ખરી મજૂરીનું કામ છે; ખરા બપોર; ખરા પરસેવાનું ઇ૦) (૬) આશ્ચર્યના ઉદ્ગારનો ('ભલું' 'બરોબર' જેવો) ભાવ બતાવે છે-(જેમ કે, તમે તો ખરી વાત કાઢી! આ તો ખરું કામ આવ્યું! ખરા છો તમે તો! (વ્યંગ); તમે તો ખરું કર્યું!) (૭) અ૦ [सं. खलु?] 'અહા, હા - સાચું, વારુ, અલબત્ત,' જેવા અર્થનો ઉદ્ગાર સૂચવે છે. (જેમ કે, ખરું, ખરું! પણ જા તો ખરો, વગર ગયે શી ખબર પડે? જો ખરું ને! ઇ૦). [**ખરા કરવા** = મંદવાડમાંથી બેઠા થવું. **ખરા પરસેવાનું** = સાચી મહેનતનું; હકથી મેળવેલું. **ખરા બપોર** = બરોબર મધ્યાહ્નનો સમય. **ખરું કરવું** = પાકું કરવું (૨) ખાતરી કરવી; પુરવાર કરવું. **-ખોટું કરાવવું** = સાચું શું ને ખોટું શું તે મોઢામોઢ નક્કી કરાવવું. **-પડવું** = સાચું હોવું કે તેવું પુરવાર થવું. **ખરો આંકડો** = છેવટનો નક્કી કરેલો આંકડો.] **-રાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ તેના ક્રમમાં. **-રાપણું** ન૦ ખરું હોવું તે. **-રાબોલું**, **-રાવાદી** વિ૦ સાચાબોલું. **૦લોઢું** ન૦ પોલાદ. **-રે** અ૦ સાચે; ખરેખાત (૨) નક્કી. **-રે(-રો)ખર**, **-રેખાત** અ૦ સાચે (૨) ખચીત. **-રેખરું** વિ૦ સાચેસાચું

ખરેટવું સ૦ક્રિ૦ વેચવું (કા.)

ખરે(-રેં)ટી સ્ત્રી૦ કાદવ સુકાઈ ફાટી ગયેલી જમીન

ખરે(-રેં)ડું ન૦ કરેડું; તરત વિયાયેલી ગાયભેંસનું દૂધ (૨) [દેવને] વાંકું - ફૂડું પડવું તે [**-પડવું**]

ખરેટો પું० ઓઘરાળો; રેલાનો ડાઘ (૨) (સર. म. खरोडा] દાઝી ગયેલા અન્નનો પોપડો

ખરેડી સ્ત્રી० [જુઓ ગરેડી] ગરગડી

ખરેરી સ્ત્રી० [રવ०] ખખરી (૨) ગળામાં ખરખર થવું તે

ખરેરો (રે') પું० [हिं. खरहरा, खरेरा] ઘોડા, બળદ વગેરેની માલિસ કરવાનું ઓજાર [-કરવો = ખરેરાથી માલિસ કરવી.]

ખરેંટી (૦) સ્ત્રી०, -ટું ન० જુઓ ખરેટી, -ટું

ખરો પું० જોડાની એડી

ખરોખર અ० જુઓ ખરેખર [જૂની લિપિ

ખરોષ્ઠી સ્ત્રી० [सं.? हिं. खरोष्ट्री, -ष्ठी] એક

ખર્ચ [अ.], ०ખૂટણ, ०વું, -ર્ચાઉ(-ળ, -ળુ) જુઓ 'ખરચ'માં

ખર્વ પું० [सं.] હજાર કરોડ (૨) વિ० ખોડીલું; અપંગ; અધૂરું (૩) વામન; ઠીંગણું

ખર્વટ ન० [सं.] પર્વતની તળેટીનું ગામ (૨) આસપાસનાં નાનાં ગામો વચ્ચે આવેલું મોટું-બજારનું ગામ

ખલ પું० [सं.] ઔષધ વગેરે કચરવાનો કે ઘૂંટવાનો ખાડાવાળો ઘડેલો પથરો. **०બત્તો** પું० ખલનો બત્તો; ઉપરવટણો (૨) ખલ અને બત્તો

ખલ(-ળ) વિ० [सं.] શઠ; ધૂર્ત

ખલક સ્ત્રી० [अ. खल्क] જગત; દુનિયા (૨) માણસજાત; સંસાર

ખલકો પું० [अ. खिर्क़] ફકીરનો લેબાસ; કંથા

ખલખબુ પું० ગળાનો એક રોગ

ખલતો પું० [फा. खलीतह] ખાનાંખાનાંવાળી થેલી; મોટો વાટવો

ખલબત સ્ત્રી० [अ. खल्वत = એકાંત] ખિલવત; છૂપી મસલત; ખાનગી બેઠક

ખલબત્તો પું० જુઓ 'ખલ'માં

ખલ(-લે)લ સ્ત્રી०; ન० [अ.] હરકત; અડચણ (૨) નુકસાન [**-નાંખવું, પહોંચાડવું, પાડવું** = હરકત કે નુકસાન થાય એમ કરવું. **-પડવું, પહોંચવું** = હરકત કે નુકસાન થવું.]

ખલવાં ન० બ० વ० ભજિયાં

ખલવું સ० ક્રિ० [સર० म. खलणें; 'ખલ' પરથી] ખળવું; ખરલ કરવું; ખલમાં ઘાલીને ઘૂંટવું-બારીક કરવું (૨) ન० [?] ગાડાનાં પાંજરાં ટેકવવા માટે ઘલાતો લાકડાનો ઠાયો; આડું (૩) ક્રિકેટમાં રોપાતો દાંડિયો; 'સ્ટંપ'

ખલા પું० [अ.] જ્યાં કોઈ ન હોય એવું સ્થળ

ખલા(-ળા)વું અ० ક્રિ० [सं. स्खल्, प्रा. खल] અટકી રહેવું (૨) 'ખલવું'નું કર્મણિ

ખલાસ વિ० [अ.] સમાપ્ત; પૂરું

ખલાસ(-સી) પું० [अ.; સર० दे. खुल्लासय] ખારવો. **-સણ** સ્ત્રી० ખલાસીની સ્ત્રી

ખલિત વિ० +સ્ખલિત; ખરી પડેલું

ખલી સ્ત્રી० ખિસકોલી (૨) છોકરાંની એક રમત

ખલી(-ળી) સ્ત્રી० [सं. खल] ખળું (૨) કઠોળની દાળ કરવાની જગા

ખલીચક ન० છોકરાંની એક રમત; ખલી

ખલીતો પું० [फा.] લખોટો; પરબીડિયું

ખલીફ(-ફા) પું० [अ.] મહંમદ પેગંબર પછી ઇસ્લામી ધર્મનો વડો; ધર્મરક્ષક. **-ફાત, -ફી** સ્ત્રી० ખલીફપણું (૨) ખલીફની ગાદી અથવા સત્તા

ખલુ અ० [सं.] જરૂર; નક્કી

ખલૂલો પું० છોકરાંની એક રમત; ખલી

ખલેચી સ્ત્રી० [फा. खलीतह ઉપરથી] ખાનાવાળી કોથળી; થેલી

ખલેડી(-રી) સ્ત્રી० ['ખલી' ઉપરથી] ખિસકોલી

ખલેલ સ્ત્રી०; ન० જુઓ ખલલ [ખજૂરી

ખલેલું(-વું) ન० [કા.] ખારેક (૨) ખજૂર (૩)

ખલે(ળે)ળવું અ० ક્રિ० [प्रा. खलिर = સ્ખલન કરનાર પરથી?] (કા.) મૂતરવું

ખલો પું० [दे. खल्लय] જોડો [કા.] (૨) [?] એક બાળરમત

ખલ્ક સ્ત્રી० [अ.] જુઓ ખલક

ખવડા(-રા)વવું સ० ક્રિ० 'ખાવું'નું પ્રેરક

ખવળવું અ० ક્રિ० [दे. खवलिअ = क्रुद्ध પરથી?] ભોંય, બિછાના પર આળોટવું (૨) વલૂરવું (૩) ખળભળવું

ખવાડ(-ર)વું સ० ક્રિ० ખવડાવવુ

ખવાબ પું० [જુઓ ખ્વાબ] સ્વપ્ન

ખવાવું અ० ક્રિ० 'ખાવું'નું કર્મણિ (૨) [सं.

ક્ષપિત, प्रा. खविअ, પરથી ?] (ખ'?) કાટ કે સડો લાગવો; ક્ષીણ થવું

ખવાસ વિ૦ [अ.] સેવાચાકરીનો ધંધો કરતી એક જાતનું (૨) પું૦ તે જાતનો માણસ (૩) હજૂરિયો (૪) ચીજની ખાસિયત; પદાર્થનો ધર્મ (૫) સ્વભાવ. મિજાજ. **૦ણુ(-ણી)**, **-સી** સ્ત્રી૦ દાસી (૨) ખવાસની સ્ત્રી

ખવીસ પું૦[अ.]એક જાતનું ભૂત-પ્રેત(૨)રાક્ષસ

ખશફૂલું વિ૦ (કા.) ઠીંગણું

ખશિ(-સિ)યાણું વિ૦ (કા.) [જુઓ ખિસિયાણું] છોભું; ઝંખવાણું. [**-પડવું**= છોભું થવું; ઝંખવાવું.]

ખષ્ટ વિ૦ [सं.] છોભું; ખસિયાણું

ખસ સ્ત્રી૦ [सं. खस, दे. खसु] ચામડીનો એક રોગ. **૦લું**, **-સિયું**, **-સિયેલ** વિ૦ ખસના રોગવાળું

ખસ સ્ત્રી૦ [फा.] વીરણનો વાળો

ખસકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખીસકવું

ખસકો પું૦ [જુઓ ખચકો] ખાંચો

ખસખસ સ્ત્રી૦ [सं. खस्खस] અફીણનો છોડવો (૨) એ છોડવાનું બીજ. **-સામ્લ** પું૦ ખસખસનો અમ્લ. **-સિયું**, **-સી** વિ૦ ખસખસના જેવું ઝીણું (૨) ખસખસના જેવા ધોળા રંગવાળું

ખસડફસડ અ૦ (રવ૦)(૨)ઘસડાતું હોય તેમ

ખસબો, ૦ઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખુશબો] સુગંધ

ખસમ પું૦ [अ. खस्म] પતિ; ધણી

ખસર સ્ત્રી૦ [सं. कर्ष् ઉપરથી?]નાનો ખસરકો. **૦કો** પું૦ લીટો;ખચકો (૨)ઉઝરડો;કાપો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ક્યારા કરવા; જુદું જુદું વાવેતર કરવા ખેતરમાં ભાગ પાડવા (૨) નિશાની કરવી; ખસરકો પાડવો. **-રિયો** પું૦ ખસરકો પાડવાનું ઓજાર(સુતારનું). **-રો** પું૦ લીટો;આંકો (૨) ઘસરકો; કાપો

ખસલત સ્ત્રી૦[अ.] આદત (૨) ખાસિયત (૩) [સ્વભાવ

ખસલી સ્ત્રી૦ [सं. घास ઉપરથી?]પશુને ખાવાનું ઝીણું સૂકું ઘાસ; ખરસલી

ખસલું ન૦ [सं. घास ઉપરથી ?]ઘાસ કે તણખલું (૨) વિ૦ જુઓ 'ખસ'માં

ખસવું અ૦ક્રિ૦ [दे. खस] સરકવું; આઘા થવું (૨)લપસવું(૩)[લા.]કરાર,મત,માન્યતા,કથન ઇ૦થી ફરી જવું (**ખસી જવું**)

ખસિયાણું વિ૦ [જુઓ ખિસિયાણું] ખશિયાણું; છોભું

ખસિયું(-યેલ) વિ૦ [सं. खस ઉપરથી]ખસના [રોગવાળું

ખસી(-સ્સી) સ્ત્રી૦ [अ.] અંડ-વૃષણ પર ઉપચાર કરી નિરુપયોગી કરવા તે. [**-કરવું**= પશુનાં અંડ નકામાં કરવાં; તેને નપુંસક કરવું.]

ખસૂસ, ૦ન અ૦ [अ.] ખચીત; જરૂર (૨) ખાસ કરીને

ખસેડવું સ૦ક્રિ૦ ['ખસવું' ઉપરથી] દૂર કરવું

ખસોટી સ્ત્રી૦,**-ટો** પું૦[ખોસવું પરથી ?]ઓટી

ખસોરવું સ૦ ક્રિ૦ [કા.] ખસેડવું

ખસ્ત વિ૦ [फा.] વેરણછેરણ; અસ્તવ્યસ્ત

ખસ્વસ્તિક પું૦ [सं.] ક્ષિતિજ; જુઓ 'ખ'માં

ખસ્સી સ્ત્રી૦ જુઓ ખસી

ખળ વિ૦ [જુઓ ખલ] શઠ;ધૂર્ત. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણ** ન૦, **-ળાઈ** સ્ત્રી૦

ખળકવું અ૦ક્રિ૦ શોભવું; દીપવું (૨) [રવ૦] ખડખડવું

ખળકો પું૦ [सं. खल] ઉચ્ચક રકમ; અમુક સંખ્યા(૨)જથો,સમૂહ (૩)[રવ૦]ખળખળ કરતો ધસતો પાણીનો પ્રવાહ - જથો.

ખળખળ અ૦ [રવ૦] ખળખળ અવાજ થાય એવી રીતે(૨)સ્ત્રી૦;ન૦ ખળખળાટ. **૦તું** વિ૦ જુઓ ખખળતું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. खलखलाय]જુઓ ખખળવું.**-ળાટ** અ૦ ખળખળ અવાજ સાથે;અટક્યા વગર વહેતું હોય એમ (૨)પું૦ એક અવાજ. **-ળિયો** પું૦ ખળખળ વહેતો પ્રવાહ

ખળભળ સ્ત્રી૦[सं. क्षुस् ઉપરથી?;दे. खलभलिय] ગડબડ;ઘોંઘાટ(૨)મનનો અજંપો;ગભરાટ.**૦વું** અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખભળવું. [**ખળભળી ઊઠવું**=ક્ષોભ થવો(૨)કંપી-ગભરાઈ ઊઠવું.] **-ળાટ** પું૦ ક્ષોભ;ગભરાટ(૨)ગરબડ;કોલાહલ. (**-કરવો,-કરી મૂકવો**)

ખળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. स्खल्; प्रा. खल] અચકાવું;અટકવું(૨)સ૦ક્રિ૦['ખેળ' ઉપરથી]

ખેળ ચડાવવી (૩) ['ખલ' ઉપરથી] ખલવું; લસોટવું; ઘૂંટવું

ખળખળ અ૦ [રવ૦] સપાટાબંધ; સતત(૨) ખળખળ અવાજ કરીને

ખળાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખળ'માં [ખરાવાડ

ખળાવાડ સ્ત્રી૦[ખળું પરથી]ખળું કરવાની જગા;

ખળાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'ખલાવું'

ખળાંઢળાં અ૦[ખળું + ઢળવું પરથી](કા.)ખળાં ઊભરાઈ જાય એમ; પુષ્કળ છત હોય એમ

ખળિયાણ ન૦ કકળાટ; તોફાન [ખળી

ખળી સ્ત્રી૦ જુઓ ખલી (૨) [પાદરા તરફ] દૂધની

ખળું ન૦ [સં. खल] કણસલાં ગૂંદીને કે ઝૂડીને અનાજ કાઢવાની જગા. [**ખળાં માગવાં**= ખળે જઈને અનાજની ભીખ માગવી. **ખળું કરવું**=ખળામાં અનાજ કાઢવાની ક્રિયા કરવી.]

ખળેળવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખલેળવું; મૂતરવું

ખંખ વિ૦ [સર૦ हिं.; सं. कंकु ?] ખાલી (૨) ખોખા જેવું નકામું (૩) ધનહીન. [ખાલીખંખ = છેક જ ખાલી.]

ખંખ પું૦ ખંગ; બદલો(૨) પાયમાલી (૩)સ્ત્રી૦ ખંત (૪)ઇચ્છા; ભૂખ [**-ભા(-ભાં)ગવી**= ભૂખ દૂર કરવી, હરવી. **-વાળવો** = ખંગ વાળવો; બદલો લેવો; બાકી ન રાખવું (૨) ઉજ્જડ કરી દેવું.] [ખાંખરોટવું

ખંખરોટવું સ૦ ક્રિ૦ જરાતરા ચોપડવું;

ખંખ(-ગ)ળાવવું સ૦ક્રિ૦ ઝબકોળીને ધોવું; ખંખાળવું [ખોંખારવું

ખંખારવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. खँ(-ख)खारना]+

ખંખા(-ગા)ળવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. खंगालना, सं. क्षाल्, प्रा. खाल પરથી ? રવ૦ ?] પાણીમાં ઝબકોળીને અને હલાવીને ધોવું; પાણી વડે ખૂબ ધોવું – સાફ કરવું (૨) પાણીના કોગળા કરી (મોં) ખૂબ સાફ કરવું

ખંખેરવું સ૦ક્રિ૦ ['ખેરવું' પરથી ?] ખેરવી નાખવું (૨) ઝાટકણી કાઢવી; ધમકાવવું; મારવું

ખંખોરવું સ૦ ક્રિ૦ ['ખોરવું' પરથી ?] વેરી નાખવું; વીંખી નાખવું (૨) નખ વતી ખોતરવું (૩)['ખોરવું' ઉપરથી] સંકોરવું; ખોરવું (દેવતા)

ખંખોળવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं. खखोरना] વેરણ છેરણ કરી નાંખવું; ચૂંથી નાખવું (૨) [ખોળવું પરથી] ખૂણેખોચરે શોધવું (૩) જુઓ ખંખાળવું

ખંખોળા પું૦બ૦વ૦,**-ળાં**ન૦બ૦વ૦['ખોળવું' ઉપરથી] ખોળંખોળા

ખંખોળિયાં ન૦ બ૦ વ૦ ['ખંખાળવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. खंगालना = ખાલી કરી દેવું]પાણીથી નવાડવું તે (નવડાવ્યા પછી વધેલું પાણી એકી-સાથે બાળકના માથા પર રેડતી વખતે મા આ શબ્દ બોલે છે.)

ખંગ પું૦ ખરકલો; ઢગલો(૨)દાઝ; વેર(૩)ખંખ; બદલો (૪) ખંત; ખાંત. [**-વાળવો** = ઢગલો કરી દેવો (૨) દાઝ કાઢવી; વેર લેવું(૩)ભરપાઈ કરવી; બદલો મેળવી લેવો.]

ખંગ વિ૦ [જુઓ ખંજ] વિ૦ લૂલું.

ખંગળાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખંખળાવવું

ખંગાળવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ખંખાળવું

ખંચાવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. खंच = ખેંચવું પરથી ? सं. खंज् = લંગડાવું ?] ખમચાવું; અટકવું; પાછા પડવું. **-મણ** સ્ત્રી૦ ખંચાવું તે

ખંજ વિ૦ [સં.] લંગડું; લૂલું

ખંજન ન૦ [સં.] એક પક્ષી (૨) [?] હસતાં ગાલમાં પડતો નાનો ખાડો

ખંજર ન૦ [फा.] કટાર જેવું, સીધું બેધારું એક શસ્ત્ર [નાની નગારી–ડફ

ખંજરી સ્ત્રી૦ [हिं.] એક વાદ્ય; ઘૂઘરીઓવાળી

ખંજવાળ સ્ત્રી૦[सं. खन्+सं. ज्वल] ચામડીનો એક રોગ; લૂખસ; ચૂંટ (૨) ચળ; વલૂર. [**-આવવી**=ખંજવાળવા જેવું થવું કે લાગવું; ખંજવાળ થવી.] **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ વલૂરવું

ખંજા છંદ પું૦ [સં.] એક છંદ

ખંજોળવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ખંજવાળવું(૨)[ચ.] હળવેથી વલૂરતાં હાથ ફેરવવો, પંપાળવું

ખંટાવું અ૦ ક્રિ૦ સમાવું; પોષાવું

ખંડ પું૦ [સં.] ભાગ; કકડો (૨) જૂથ; સમૂહ (જેમ કે તરુખંડ, પુસ્તકનાં પ્રકરણોનો ખંડ) (૩) પ્રકરણ (૪) એક ચોળી કે કાંચળી થાય તેટલું મોળિયાં સાથે વણેલું કપડું; રેજો (૫) ઘરનો એક ભાગ; ઓરડો(૬)પૃથ્વીના પાંચ મોટા

ભાગોમાંનો એક(એશિયા, અમેરિકા, આફ્રિકા, યુરોપ અને ઑસ્ટ્રેલિયા) (૭) વિ૦ વિભાગવાળું (૮) નાનું; ટૂંકું. [**-પાડવા** = વિભાગ કરવા (૨) ઓરડા બનાવવા; એકમાંથી જુદાં ઘર કરવાં — આંતરા ભરીને કે બીજી રીતે.] **૦કથા** સ્ત્રી૦ નાની-ટૂંકી વાર્તા. **૦કાવ્ય** ન૦ નાનું કાવ્ય(૨)અનેક છંદવાળું કાવ્ય. **૦જાતિ** સ્ત્રી૦ પાંચ કે પંચમાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાતિ. **૦ધારા** સ્ત્રી૦ કાતર. **૦પરશુ** (સં.) શિવ. **૦મંડલ** વિ૦ બરાબર વર્તુલ નહિ એવું (ચંદ્ર માટે વપરાય છે.). **૦શિખરિણી** પું૦; સ્ત્રી૦ એક છંદ. **૦હરિગીત** ન૦; પું૦ એક છંદ

ખંડણી સ્ત્રી૦ [સં. खंड्, प्रा. खड्ड = હરાવવું; જુઓ ખંડવું] તાબેદાર રાજ્ય ઉપરી રાજ્યને જે રકમ દર વર્ષે ભરે તે. [**-ભરવી** = ખંડણી આપવી; તાબેદારી સ્વીકારી તે પેટે રકમ આપવી.]

ખંડન ન૦ [સં.] તોડવું તે (૨) દલીલ કે વાદને તોડી પાડવો-રદિયો આપવો તે; પ્રત્યાખ્યાન. **૦મંડન** ન૦ તોડવું અને માંડવું તે (૨) ચર્ચામાં વાદને તોડવો અને માંડવો તે

ખંડવું સ૦ક્રિ૦ [સં. खण्ड्; प्रा.] તોડવું; કકડા-વિભાગ કરવા (૨) માગતા પેટે અમુક ઓછું આપી પતાવવું (૩) સામટો ભાવ ઠરાવીને સોંઘામાં ખરીદવું. [**ખંડી આપવું** = જથાબંધ માલ ઓછી કિંમતે આપવો (૨) દેવા પેટે અમુક કિંમત ઠરાવીને વસ્તુ આપવી. **ખંડી મૂકવું, ખંડી રાખવું** = પહેલેથી જથાબંધ માલ સસ્તી કિંમતે લઈ રાખવો. **ખંડી વાળવું** = જથાબંધ માલ ઊચક કિંમતે લઈ લેવો.]

ખંડંખંડા સ્ત્રી૦ ['ખાંડવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી ખાંડવું તે (૨) ખંડાખંડી

ખંડાખંડી સ્ત્રી૦[સર૦ प्रा. खंडाखंडि; 'ખંડવું' પરથી] કચરંકચરા; ભીડાભીડ

ખંડાવવું અ૦ક્રિ૦ 'ખાંડવું', 'ખંડવું'નું પ્રેરક

ખંડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ખાંડવું' 'ખંડવું'નું કર્મણિ (૨) નુકસાનમાં આવવું (૩) પીડાવું; ભીડમાં હેરાન થવું.

ખંડિત વિ૦ [સં.] ભાંગેલું; ખાંડું. **-તા** સ્ત્રી૦ અષ્ટનાયિકામાંની એક (પોતાનો પ્રીતમ સપત્નીને ત્યાં રહી આવેલો જોઈને મનમાં બળી જાય તે)

ખંડિયું વિ૦[જુઓ ખંડણી; સર૦ प्रा. खड्डिअ = પરાજિત] ખંડણી ભરનારું; તાબેદાર(૨)ખંડિત

ખંડિયેર ન૦ [सं. खण्डित प्रा. खंडिअ પરથી] ભાંગીતૂટી ઇમારત; પડી ગયેલા ઘરનું ખોખું

ખંડુ વિ૦ + ખંડિત

ખંડૂરિયું વિ૦ [सं. कण्डु ઉપરથી] ખાતાં વવળે એવું-જંગલી (સૂરણ)

ખંડેર ન૦ જુઓ ખંડિયેર

ખંત સ્ત્રી૦ [सं. क्षान्ति, प्रा. खंति પરથી?] ચીવટપૂર્વક લાગ્યા-મંડ્યા રહેવાનો ગુણ (૨) ચીવટ; કાળજી. **-તી, -તીલું** વિ૦ ખંતવાળું

ખંધ પું૦ [सं. स्कंध; प्रा. खंध] + ખભો; ખાંધ

ખંધાઈ સ્ત્રી૦[જુઓ 'ખંધું'] લુચ્ચાઈ; ધૂર્તતા

ખંધાડિયો પું૦['ખંધ' પરથી?] ઘરજમાઈ (સુ.)

ખંધું વિ૦ [સર૦ म. खंदा; फा. खंद:?] લુચ્ચું; ધૂર્ત [ખભો; ખાંધ

ખંધોલું ન૦, **-લો** પું૦[सं. स्कंध; જુઓ ખંધ]

ખંપાલી(-ળી) સ્ત્રી૦['ખાંપાવાળી' કે ખાંપવું' ઉપરથી?] ખેતીનું એક ઓજાર; પંજેટી

ખંભ(-ભો) પું૦ [सं. स्तंभ; प्रा. खंभ] થાંભલો; સ્તંભ

ખંભાતી વિ૦ (મૂળ ખંભાતમાં બનતું) એક મજબૂત જાતનું (તાળું). [**-ને ઘેર ખંભાતી તાળું વસાવું** = નખ્ખોદ જવું.]

ખંભાવતી સ્ત્રી૦ માલકોશની એક રાગિણી

ખા અ૦ ['ખાવું' ઉપરથી] વારતાં છતાં ન માને ને નિષ્ફળતા મળે ત્યારે કટાક્ષનો બોલ: 'લેતો જા'. [**-લાડવો!** = લેતો જા! ખાતો જા! શો ફાયદો કાઢયો?] (૨) સ્ત્રી૦ ખેતરમાં જનાવરો પાક ખાઈ જાય તે

ખાઈ સ્ત્રી૦ [सं. खाति; प्रा. खाइ, ०ओ] ખાણ; ઊંડો ખાડો (૨) કોટને ફરતી ખાડી (૩) ગામનું પાણી જવા ખોદેલો કાંસ (૪) ['ખાવું' ઉપરથી; प्रा. खाइअ; सं. खादित]

ખાવાની ચીજ; આજીવિકાનું સાધન. **૦બંધી** સ્ત્રી૦ રક્ષણાર્થે ખાઈઓ ખોદવી તે

ખાઈખપૂસીને અ૦ [‘ખાવું’+‘ખપૂસવું’] ખંત અને એકાગ્રતાથી

ખાઈપીને અ૦ [ખાવું+પીવું] ખાઈખપૂસીને

ખાઈબદેલું વિ૦ [ખાવું+બદવું] પહોંચેલ; પાકું; યુક્તિપ્રયુક્તિ વગેરે પામી ગયેલું

ખાઉ વિ૦ [‘ખાવું’ ઉપરથી] ખાનારું, સહન કરનારું, એવા અર્થમાં નામને છેડે વપરાય છે. ઉદા૦ ‘ભાજીખાઉ’; ‘મારખાઉ’ (૨) ન૦ [સર૦ म. खाऊ] ખાવાનું; ખાણું. ૦કડ(-ણુ) વિ૦ ખાઉધરું. ૦કી સ્ત્રી૦ લાંચ (૨) ખોરાકી. [**-કરવી**=ખાવાની ચીજ ચોરવી (૨) લાંચ લેવી.] ૦ધર(-રું) વિ૦ [‘ખાવું’+‘ધરાવું’] ખાખા કરનારું; ખાતાં ધરાય નહિ એવું (૨) લાંચિયું **૦ધરાવેડા** પું૦બ૦વ૦ ખાઉધરાપણું કરવું તે. **૦પાત્ર** વિ૦ લોભી (૨) લાંચિયું

ખાએશ સ્ત્રી૦ [फा. ख़ाहिश] ઇચ્છા; અભિલાષા

ખાક(-ખ) સ્ત્રી૦ [फा.] રાખ. ધૂળ (૨) મારેલી ધાતુ (૩) નાશ; પાયમાલી

ખાકટી સ્ત્રી૦, -ટું ન૦ [સર૦ म. खांकट, -टा = કોઈ કુમળું ફળ - મરવો] કેરીનો મરવો; ખાખડી

ખાકસાર વિ૦ [फा.] પગની રજ જેવું; તાબેદાર; નમ્ર (૨) પામર; અધમ (૩) પું૦ (સં.) એક રાજદ્વારી મુસલમાની સંઘનો સભ્ય. **-રી** સ્ત્રી૦

ખાકાન પું૦ [तुर्की] સુલતાન; પાદશાહ. **-ની** વિ૦ બાદશાહી; શાહી

ખાકી(-ખી) વિ૦ [फा.] ખાખવાળું; રાખોડી ચોળનારું (૨) રાખોડિયા રંગનું (૩) ઘેરા પીળા રંગનું (૪) [લા.] ઐહિક

ખાખ સ્ત્રી૦ જુઓ ખાક

ખાખટી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ખાખડી સ્ત્રી૦ જુઓ ખાકટી. -ડું ન૦ ખાકટું; મરવો

ખાખણુ ન૦ એક વનસ્પતિ

ખાખર પું૦ [दे. खंखर] એક ઝાડ, જેના પાનનાં પતરાળાં થાય છે (૨) (ગોતા તરીકે ઢોર ખાય તે) તુવેરની સૂકી પાંદડી. **-રી** સ્ત્રી૦ નાનો ખાખરો (૨) રોટલી (૩) તંબાકુનાં સુકાઈ ગયેલાં પાતરાં; સૂકો. **-રો** પું૦ જુઓ ખાખર (૨) [दे. खक्खरग] શેકીને કડક કરેલી રોટલી

ખાખરોટવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦? કે ખાખરાને જરા તરા ચોપડે તે પરથી?] (કા.) ખંખરોટવું; જરાતરા ચોપડવું

ખાખસૂસ અ૦ [જુઓ ખસૂસ] ખચીત

ખાખાવીખી વિ૦ છિન્નભિન્ન (૨) દુઃખી; હેરાન (૩) સ્ત્રી૦ પાયમાલી; ધૂળધાણી

ખાખી વિ૦ જુઓ ખાકી (૨) ખાલી; નિર્ધન (૩) ન૦ ખાખી રંગનું લૂગડું. **૦બંગાલી(-ળી)** વિ૦ ખાલી ખિસ્સે ફક્કડ થઈને ફરનારું. **૦બાવો** પું૦ રાખ ચોળનારો બાવો

ખાચર વિ૦ (૨) પું૦ કાઠી લોકોની એક જાતનું (માણસ)

ખાજ ન૦ [सं. खाद्य; प्रा. खज्ज] ખાદ્ય (૨) ખાજું (૩) સ્ત્રી૦ [सं. खर्जु, प्रा. खज्जू ઉપરથી] ખૂજળી; ખંજવાળ

ખાજલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાજ] નાનું ખાજું; એક ખાવાની વાની. -લું ન૦ ખાજું (૨) ચકરડું; ફૂંદાળું

ખાજવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખાજ] ખંજવાળ ઉત્પન્ન કરવી. **-વણી** સ્ત્રી૦ ખંજવાળ

ખાજાસરા પું૦ [फा. खाजहसरा] હીજડો; વ્યંઢળ

ખાજું ન૦ [જુઓ ખાજ] એક ખાવાની વાની

ખાટ સ્ત્રી૦ [सं. खट्वा; प्रा. खट्टा] હીંડોળાખાટ (૨) [જુઓ ખાટવું] ખાટવું તે; લાભ

ખાટકી પું૦ [सं. खट्टिक] કસાઈ. **૦ખાનું** ન૦ કતલખાનું. **૦વાડો** પું૦ કસાઈવાડો

ખાટખટુંબો પું૦ એક વેલો. **-બડું** વિ૦ ખટમધુરું (૨) ન૦ ખાટખટુંબાનું ફળ

ખાટખટૂમડું વિ૦ જુઓ ખાટખટુંબડું. -ડો પું૦ ખાટખટુંબો

ખાટલાવશ વિ૦ જુઓ ‘ખાટલો’માં

ખાટલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાટ] નાનો ખાટલો; માંચી (૨) [सं. खट्टि] ઠાઠડી.

ખાટલો પું૦ સૂવાનો ખાટ; માંચો; ચારપાઈ (૨) [લા.] મંદવાડ (૩) પ્રસૂતિ. [**ખાટલે પડવું**=માંદા પડવું **ખાટલેથી પાટલે ને પાટલેથી ખાટલે**=ખાવું અને ઊંઘવા સિવાય બીજી કંઈ મહેનત ન લેવી પડે તેવી સ્થિતિ.

ખાટલો આવવો = સુવાવડ આવવી. **–ઉપ(–ફ)રો થવો** = (માંદગી જવાથી ખાટલા ઉપરથી કાયમની પથારી ઉપાડી લઈ) ખાટલો ઊભો કરાવો. **–ઢાળવો** = (સૂવા બેસવા માટે) ખાટલો ચાર પાયા પર બરોબર ગોઠવીને મૂકવો (૨) ખાટલા પર પથારી કરવી કે બિછાનું મૂકવું. **–ઊભો કરવો** = 'ખાટલો ઢાળવો'થી ઊલટું. **–કરવો** = મંદવાડ આવે એવું કરવું; મંદવાડ આણવો. **–ખેંચવો, –તાણવો** = ખાટલાનું પાટી કે વાણનું ભરત ખેંચીને તંગ કરવું. **–થવો** = મંદવાડ આવવો. **–પાથરવો** = ખાટલો ઢાળી બિછાનું કરવું **–ભરવો** = ખાટલાના ચોકઠાને પાટી કે દોરી વીંટવી–ગૂંથવી. **–ભોગવવો** = માંદગી ભોગવવી. **–હોવો** = માંદગી હોવી (૨) સુવાવડ હોવી.] **–લાવશ** વિ૦ (સુવાવડ કે સખત માંદગીથી) પથારીવશ

ખાટવું સ૦ક્રિ૦ [સં. खट् = 'ઇચ્છવું' ઉપરથી ?] ફાયદો મેળવવો. [**ખાટી જવું** = કમાઈ જવું (૨) ચચણી ઊઠવું: લાગી આવવું; ચડભડાટ થવો]

ખાટસવાદુ(–દિયું) વિ૦ પોતાના સંબંધ વિનાની નકામી વાતમાં રસ લેનાર

ખાટાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખાટું'માં

ખાટિયું ન૦['ખાટું' ઉપરથી]ખાટું, પ્રવાહી શાક (૨)કાચી કેરીને બાફીને બનાવાતી પ્રવાહી વાની

ખાટીમીઠી સ્ત્રી૦ [ખાટું + મીઠું] ખટમધુરી ખાવાની ચકતી કે ગોળી; 'પેપરમિંટ'

ખાટું વિ૦ [સં. शट; દે. खट्ट] ખટાશવાળું (૨) કચવાયેલું; નારાજ. [**–ખારું ચાખવું** = દુનિયાનાં સુખદુઃખનો અનુભવ લેવો. **–થવું** = બગડી જવું; ઊતરી જવું (૨) [દિલ, મન] નારાજ થવું. **–મોળું થવું (થઈ જવું)** = બગડી જવું, વણસવું (કે જેથી મિજ.૪ ખોઈ બેસાય).] **૦ચડ, ચરડ, ૦ચૈડ** (ચ.); **૦બડસ** (–ચ); **૦ચૂના જેવું** વિ૦ એકદમ ખાટું. **–ટાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ ખટાઈ

ખાટુંવડું ન૦ છોકરાના લગનની નાત (લગ્નને આગલે દિવસે)

[ખાટી ભાજી

ખાટોડી સ્ત્રી૦ ['ખાટું' ઉપરથી] એક જાતની

ખાડ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાડો] ખાઈ. **–ડી** સ્ત્રી૦ દરિયાની ભરતી પહોંચે ત્યાં સુધીનો નદીનો ભાગ (૨) જમીનમાં ગયેલો દરિયાનો સાંકડો પ્રવાહ (૩) ગટર; મોરી

ખાડાબાજરૂ, ખાડાળું જુઓ 'ખાડો'માં

ખાડું ન૦ [સં. खण्ड = સમૂહ ?] ભેંસોનું ટોળું

ખાડો પું૦ [દે. खड्डा] ખાધરો; જમીનમાં ખોદાણ (૨) ખોટ; નુકસાન. [**ખાડામાં ઉતારવું, ખાડામાં નાખવું** = નુકસાનમાં ઉતારવું (૨) પાયમાલ કરવું. **ખાડામાં પડવું** = ભૂલ કરવી (૨) નુકસાન વહોરવું (૩) દેવું કરવું. **ખાડો પડવો** = નુકસાન આવવું; તંગી પડવી. **–પૂરવો** = ખોટ પૂરવી; દેવું વાળવું (૨) આપઘાત કરવો.] **–ડાબાજરૂ** ન૦ ખાડા ઉપર ગોઠવાતું ફરતું બાજરૂ. **–ડાળું** વિ૦ ખાડાવાળું. **૦ખડિયો, ૦ખૈયો** પું૦ ખાડો કે ખાધરો

ખાણ (ણ,)સ્ત્રી૦ [સં. खानि, प्रा. खाणि] ખનીજ પદાર્થો કાઢવા માટે ખોદેલો ખાડો; કે તેવા પદાર્થો ખોદતાં મળી આવે તેવું સ્થળ–છૂપો ભંડાર [**–જડવી, –નીકળવી, –મળવી**](૨) જેમાંથી બહાર ન નીકળાય તેવો ઊંડો ખાડો (ઉદા. નરકની ખાણ); અખૂટ ભંડાર (૩) અનાજ ભરવા માટે બનાવેલું ભોંયરું; ભંડાર (૪)ઉત્પત્તિસ્થાન (૫) ધારવાળી વસ્તુની ધારમાં પડેલો ખચકો. [**–કઢાવવી, –કાઢવી** = ધારનો ખાડો ઘસીને દૂર કરવો – કરાવવો. **–પડવી** = ધારમાં ખચકો થવો.] (૬) ન૦ [સં. खादन, प्रा.] ઢોરને ખાવાનું અનાજ કે ગોતું. [**–પૂરવું** ઢોરને ખવરાવવું; કે ગોતું બાફતી વખતે તેમાં ઉમેરવું.] **–ણિયો** પું૦ ખાણનો મજૂર

ખાણકી સ્ત્રી૦ એક જાતનો ઘડેલો પત્થર

ખાણાં ન૦બ૦વ૦ [સં. ख्यान; प्रा. खाण] બાળ-ઉખાણા–સવાલજવાબરૂપે બોલવાની કડીઓ

ખાણિયો પું૦ જુઓ 'ખાણ'માં

ખાણી સ્ત્રી૦[જુઓ ખાણ] ખાણ; ઉત્પત્તિસ્થાન (૨) ભંડાર

[ખાનપાન

ખાણીપીણી સ્ત્રી૦ ખાવાપીવાનું; ખોરાકપાણી;

ખાણું ન૦ [સર૦ हिं. खाना] જમણ; ભોજન (૨) મિજબાની (૩) (ખાવા પીવામાં પળાતો) મરણનો શોક. [**–આપવું** = નોતરીને જમાડવું; માનમાં ભોજન આપવું. **–ખરાબ થવું** = આજીવિકા તૂટવી (૨) વચમાં વિઘ્ન પડવું. **–પાળવું** = મરણ પાછળ ખાવાપીવાની બાબતમાં શોક પાળવો.]

ખાત વિ૦ [सं.] ખોદેલું. **૦મુરત, ૦મુહૂર્ત** ન૦ બાંધકામનો પાયો નાખવાનો મંગળ સમય કે તેનો વિધિ [વર્ણન

ખાત સ્ત્રી૦ [सं. ख्यात?] + ઉલ્લેખ; લખાણ;

ખાતમો પું૦[अ. खातिमह] અંત;છેડો(૨)મોત

ખાતર ન૦ [दे. खत्त] ખેતર સુધારવા સારુ તેમાં નખાતાં છાણ, કાંપ, લીંડી વગેરે પદાર્થો; તેવો બીજો રસાયણી પદાર્થ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ છાણાની ભરેલી ગાડી (૨) તેમાંથી છાણાં પડી જતાં રોકવા કરેલી આડ; પાંજરી. [**–ઉપર કે પાછળ દિવેલ** = નુકસાનમાં વધુ નુકસાન. **૦નાખવું** = જમીનને ખાતર આપવું. **–ભરવું** = (ખેતરમાં) વાહન વાટે ખાતર વહી જવું.] **૦પૂંજો** પું૦ખાતરમાં કામ આવે એવો પૂંજો; ઘાસ, છાણ, વાસીદું વગેરે કચરો

ખાતર ન૦ [दे. खत्त] ચોરે ભીતમાં પાડેલું બાકું(૨)ચોરી. [**–પડવું**=ચોરી થવી. **પાડવું**= ચોરી કરવા ભીંત કોચવી (૨) ચોરી કરવી.] **–પડો, –પાડુ** પું૦ ખાતર પાડનાર; ચોર. **–રિયું** ન૦ [સર૦ सं. खात्र = ખોદવાનું હથિયાર] ઘર કોચવાનું ચોરનું હથિયાર. **–રી** પું૦ ચોર

ખાતર સ્ત્રી૦ [फा. खातिर] ચાકરી; બરદાશ; સરભરા (૨) તરફદારી(૩)અ૦માટે. **૦જમા, ૦નિશા** સ્ત્રી૦ ખાતરી; સાબિતી. **૦દાર** વિ૦ ચાકરી બરદાશ કરે એવું (૨) તરફદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦ બરદાશ; ચાકરી (૨) તરફદારી; પક્ષ. **૦બરદાશ(–સ)** સ્ત્રી૦ આગતાસ્વાગતા; સરભરા

ખાતરણી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ખાતર' ન૦(પહેલા)માં

ખાતરવું સ૦ ક્રિ૦['ખાતર' ઉપરથી] જમીનમાં ખાતર નાખવું (૨) ગાળ ભાંડવી

ખાતરિયું ન૦ જુઓ 'ખાતર' ન૦ માં

ખાતરિયો પું૦ [જુઓ અખંતર] મેલી વિદ્યામાં પ્રવીણ માણસ; ભૂવાનો સાથી

ખાતરી સ્ત્રી૦[अ. खातिर] ભરોસો; પતીજ (૨) નિઃશંકપણું; ચોકસાઈ (૩) સાબિતી; પ્રમાણ (૪) પું૦ જુઓ 'ખાતર' ન૦માં [**–પડવી** = ખાતરી થવી; વિશ્વાસ ઊપજવો.] **૦દાર** વિ૦ ખાતરીવાળું. **૦પૂર્વક, ૦બંધ** અ૦ ખાતરીથી

ખાતાં પીતાં અ૦ કૃ૦ નિર્વાહનું ખર્ચ કાઢતાં

ખાતું ન૦ [फा. खत] આસામીવાર અથવા આવકખર્ચની જાતવાર જમે – ઉધારનો હિસાબ (૨) લેણાદેણીનું લખાણ (૩) વિષય; પ્રકરણ (૪) કામકાજની ફાળવણીનું અંગ. ઉદા. 'કેળવણીખાતુ'' 'ઇન્સાફખાતું''. [**–ઉઘાડવું,–ખોલવું**=કામકાજનો નવો ભાગ શરૂ કરવો (૨) [બેંકમાં કે શરાફને ત્યાં] નવું ખાતું પાડવું – શરૂ કરવું (પૈસા વ્યાજે મૂકીને કે લઈને) **–ચલાવવું** = લેવડદેવડ રાખવી. **–ચાલવું** = લેવડદેવડ હોવી (૨) અલગ ભાગ તરીકે કામ ચાલવું. **–ચૂકતે કરવું, ચૂકવી દેવું** = કરજ પતાવવું; છેવટનો હિસાબ સમજી, લેણું પતવી દેવું. **–પડાવવું, –પડાવી લેવું** = લેણા બાબત દેણદારની કબૂલાત લખાવી લેવી. **–પાડવું** = ચોપડામાં કોઈના નામનો હિસાબ નવેસર ઉઘાડવો (૨) લેણાના કરાર પર સહી કરવી. **–માંડી વાળવું** = બાકીની રકમ નુકસાની ખાતે સમજી, લેણદેણનો હિસાબ બંધ કરવો. **–બંધ કરવું**=લેવડદેવડ બંધ કરવી. (૨) ખાતામાં જે નાણાં નીકળતાં હોય તે ઉપાડી લઈ, લેવડદેવડ બંધ કરવી. (૩) છેવટનો હિસાબ કાઢી, નવી ખાતાવહીમાં લઈ જઈ, ચાલુ હિસાબ બંધ કરવો. (૨) કામનું ખાતું બંધ કરવું. **–સરભર કરવું** = જમેઉધારના બંને આંકડા બરાબર કરવા.] **–તાબંધી** સ્ત્રી૦ જમીનમહેસૂલની રૈયતવારી પદ્ધતિ. **–તાબાકી** સ્ત્રી૦ ખાતે બાકી નીકળે તે. **–તાવહી** સ્ત્રી૦ ખાતાવાર હિસાબ નોંધવાનો ચોપડો – ચોપડી. **–તાંપીતાં** ન૦બ૦વ૦ હિસાબકિતાબ. **૦પત્રું** ન૦ લેવડદેવડ (૨) લેણદેણને લગતું લખાણ

ખાતું પીતું વિ૦ [‘ખાવું પીવું’નું કૃ૦] ઠીક ઠીક ગુજરાનના સાધનવાળું

ખાતૂન સ્ત્રી૦ [तुर्की] મોટા ઘરની સ્ત્રી; બેગમ

ખાતેદાર પું૦ [ખાતું+દાર] સરકારના મહેસૂલી કે કોઈના ખાનગી ચોપડે ખાતાવાળો

ખાદી સ્ત્રી૦ હાથે કાંતેલા સૂતરનું હાથે વણેલું કાપડ. **૦કાર્યાલય** ન૦ ખાદીનું કામ કરતું દફતર. **૦કેન્દ્ર** ન૦ ખાદી કામ કરનારું મથક. **૦સેવક** પું૦ ખાદીકામ કરનાર સેવક. **૦ફેરી** સ્ત્રી૦ ખાદી વેચવા નીકળવું તે. **૦ભંડાર** પું૦ ખાદીની દુકાન [ન૦ ખાવાનું

ખાદ્ય ભિ૦ [सं.] ખવાય એવું; ખાવા યોગ્ય (૨)

ખાધ(ધ,) સ્ત્રી૦ [सं. खाद्] ખોરાક; આહાર (૨) ખોટ; નુકસાન (૩) ખોડ; ખાંપણ (જેવી કે હીરા મોતીમાં). **૦ખોરાકી** સ્ત્રી૦ ખાધાખોરાકી. **૦રું** વિ૦ ખાઉધરું; ખાઉં ખાઉં કરનારું. **૦રો** પું૦ ઊંડો ખાડો (૨) નુકસાન. **–ધા ખર્ચ(–રચ)** ન૦, **–ધાખાઈ, –ધાખોરાકી** સ્ત્રી૦ ભરણ-પોષણ માટે જરૂરી રકમ. **–ધાગળો** પું૦ સારું સારું ખાવાનો ભાવ (૨) ખાઉધરાવેડા

ખાધાવેધ પું૦; સ્ત્રી૦ શત્રુવટ; વેર

ખાધાળું વિ૦ ખાધ – ખોડ કે નુકસાનીવાળું

ખાધું સ૦ક્રિ૦ [दे. खद्ध] ‘ખાવું’નું ભૂતકાળ. **–ધેલ(–લું)** ભૂ૦કૃ૦, **–ધેલ પીધેલ** વિ૦ ખાધેપીધે સુખી (૩) માતેલું; હૃષ્ટપુષ્ટ. [**ખાધુંપીધું ઝેર થઈ જવું, ખાધેલું કૂતરાને નાખવું** = (રોગ કે ચિંતાથી) ખાધાપીધાની અસર શરીર ઉપર ન થવી.]

ખાન પું૦ [फा.] શાહજાદા, અમીર, ગૃહસ્થ વગેરેને અપાતું મુસલમાની ઉપનામ. **૦ખાના, ૦ખાનાન** વિ૦ ખાનના ખાન – સૌથી મોટા ખાનનો ઇલકાબ ધરાવનાર. **૦દાન** વિ૦ [फा.] સારા ઘરનું; કુળવાન (૨) પ્રતિષ્ઠિત (૩) ન૦ કુટુંબ; કુળ. **૦દાની** સ્ત્રી૦ ખાનદાનપણું; કુલીનતા (૨) સજ્જનતા. **૦બહાદુર** વિ૦ (૨) પું૦ ‘ખાનબહાદુર’નો ઇલકાબ ધરાવનાર. **૦સાહેબ** વિ૦ (૨) પું૦ ‘ખાનસાહેબ’નો ઇલકાબ ધરાવનાર. **–નાઈ** સ્ત્રી૦ ખાનપણું (૨) ખાન તરીકે – ખાનની જેમ સત્તા દાખવવી તે

ખાનગી વિ૦ [फा.] પોતીકું; અંગત (૨) જાહેર નહિ એવું; ગુપ્ત

ખાનદાન, –ની જુઓ ‘ખાન’માં

ખાનપાન ન૦ [सं.] ખાવુંપીવું તે કે તેની વસ્તુ

ખાનબહાદુર જુઓ ‘ખાન’માં

ખાનસામા પું૦ [फा.] (મુસલમાન અને અંગ્રેજ ઘરમાં) રસોઈ વગેરેનો કારભારી

ખાનસાહેબ, ખાનાઈ જુઓ ‘ખાન’માં

ખાનાખરાબ વિ૦ [फा.] સત્યાનાશ વાળનારું. **–બી** સ્ત્રી૦ સત્યાનાશ [માં લડવું તે

ખાનાજંગી સ્ત્રી૦ [फा.] ઘરમાં – આપસઆપસ-

ખાનાજાદ વિ૦ [फा.] ઘરમાં જન્મેલું અને ઊછરેલું (૨) પું૦ એવો ગુલામ; ગુલામનો છોકરો

ખાનાબાદ પું૦ [फा.] એક આશીર્વાદ (ઘરકુટુંબ આબાદ હો) [(વસ્તીની) ગણતરી

ખાનાશુ(–સુ)મારી સ્ત્રી૦ [फा.] ઘરોની

ખાનિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખાણ

ખાનું ન૦ [फा.] ઘર; ઘરનો ભાગ; ખંડ (૨) ભંડાર; નિધિ (૩) પેટીપટારો કે મેજ, કબાટ વગેરેમાં વસ્તુ મૂકવા કરેલો વિભાગ (૪) લખાણ માટે અલગ પડાતો વિભાગ કે કોઠો. [**–કરવું, –મૂકવું, –રાખવું** = પેટી – કબાટ વગેરેમાં ખાનાની ગોઠવણ કરવી. **–પાડવું** = પત્રકમાં કોઠો દોરવો.]

ખાનેઆબાદ વિ૦ [फा.] પૈસેટકે – ખાધેપીધે સુખી ઘરનું. **–દી** સ્ત્રી૦ ખાનેઆબાદ હોવું તે; ઘરનું સુખ

ખાપ સ્ત્રી૦ [सं. कर्पर ઉપરથી] દર્પણ (૨) અબરખની પતરી. **૦નું ભરત** = કાચ અથવા અબરખની નાની ટીલીઓ મૂકીને કરાતું ભરત

ખાપડું ન૦ [सं. खर्पर, प्रा. खप्पर] ઠીકરું (સુ.)

ખાપર ન૦ એક વનસ્પતિ; સાટોડો

ખાપરિયું ન૦ બાળકને આપવાનું એક ઔષધ (૨) [सं. खर्परी] આંખનું એક ઔષધ

ખાપરી સ્ત્રી૦ [सं. कर्पर, प्रा. खप्पर ?] લીંટની પોપડી; ગૂંગું

ખાપરું વિ૦ [सं. खर्पर = धूर्त] ગાંજ્યું ન જાય એવું; બહુ જ પહોંચેલું; કપરું. **–રો કોડિયો** પું૦ એકબીજાથી ઠગાય નહિ એવા બે ધૂર્તોમાંનો એક (૨) સમાન હરીફ. **–રો ઝવેરી**

પું૦ ચાંપાનેરનો એક પ્રાચીન,મહા કાબેલ અને ધૂર્ત ઝવેરી (૨) [લા.] મહા ઠગ (૩) હીરાનો હોશિયાર પારખ

ખાપવું સ૦ ક્રિ૦ ખાંપવું; થોડું થોડું સોરવું

ખાબ પું૦ [फा. ख्वाब] ઊંઘ(૨)સ્વપ્ન. **૦ગાહ** સ્ત્રી૦ સૂવાની જગા

ખાબકવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦](કા.)[પાણીમાં]ઊંચેથી પડવું (૨) [લા.] વચ્ચે બોલી ઊઠવું

ખાબડ ન૦ (પ.)ખાબડું. **૦ખૂબડ** વિ૦ [સર૦ हिं., म.] ખાડાખૈયાવાળું. **–ડું** ન૦ નાનું ખાબોચિયું

ખાબોચિયું ન૦ પાણીથી ભરેલો નાનો ખાડો

ખામ પું૦ [सं. स्कंभ] ટેકો;થાંભલો(૨)[सं.स्कंध] ખભો(૩) વિ૦ [फा.] કાચું; અધૂરું

ખામચી સ્ત્રી૦[ખમચાવું ઉપરથી] ખામોશી(કા.)

ખામચું વિ૦ ['ખમચાવું' ઉપરથી] (કા.) કાળજીવાળું (૨) અ૦ કાળજીથી

ખામણિયું ન૦ ['ખામણું' (કૂવાનું) પરથી] વરત; નીચે ખામણા પર રહેતું કોસનું દોરડું

ખામણું ન૦ ['ખામું' ઉપરથી] (પાણિયારા વગેરેમાં) વાસણ મૂકવા સારુ કરેલી બેસણી (૨) છીછરો ક્યારો [ઝાડનો] (૩) ખામું; કદ

ખામણો પું૦ ખાનું;ખંડ (કચ્છી) (૨) ઠીંગણો માણસ (૩) ભડવો

ખામી સ્ત્રી૦ [फा.] ખોડખાંપણ; કસર; ઊણપ (૨) ખોટ; ઘટ (૩) ભૂલ; દોષ. [**–આવવી** = (કશામાં)ખોડ કે ખોટ જણાવી; ખૂટતું રહેવું. **–રહેવી** = ખોટ કે ઊણપ હોવી; પૂરું થવામાં બાકી રહેવું.]

ખામુખા અ૦ [फा. खाहमख़ाह] ઇચ્છાએ કે અનિચ્છાએ; નાછૂટકે; અવશ્ય (૨) ખાસ કરીને (૩) જાણીજોઈને

ખામું ન૦ આકાર; કદ (૨) અનુકૂળ જગા વા દિશા (કા.)(૩)ખાબડું

ખામોશ અ૦ [फा.] સબૂર; થોભો, શાંત! એ અર્થનો ઉદ્ગાર

ખામોશ(–શી) સ્ત્રી૦ [फा.] સબૂરી; ધીરજ. [**–પકડવી, –રાખવી** = ધીરજ ધરવી.]

ખાયકી સ્ત્રી૦ ['ખાવું' ઉપરથી] પેદાશ; મળતર (૨) કોઈનું છાનું ખાવું – મેળવવું તે

ખાયો પું૦ [फा.] અંડ; વૃષણ

ખાર પું૦ [फा.] કાંટો (૨) વેર; દ્વેષ (૩) ઈર્ષા; અદેખાઈ. [**–રાખવો** = વેર રાખવું. **ખારે જવું** = ઈર્ષાળુ થવું. **ખારે બળવું** = ઈર્ષાથી બળ્યા કરવું.]

ખાર પું૦ [सं. क्षार, प्रा. खार] ખારાશવાળો પદાર્થ; ક્ષાર. **૦પાટ** પું૦ ન૦ ખારવાળી – જેમાં મીઠું પાકતું હોય એવી જમીન. **૦પાટિયું** વિ૦ ખારપાટવાળું. **૦ભંજણું** ન૦ ઢૂંગણ(૨)મોં સ્વાદિષ્ટ કરવાને જે કંઈ ખાવું તે

ખારવાં ન૦બ૦વ૦ વરસાદને અભાવે સુકાઈ જતી જારબાજરીના ખેંચી લીધેલા સાંઠા

ખારવું ન૦ [સર૦ हिं. खारुआँ, –त्रा, म. खारवा– 'ખાર' પરથી? फा. खारा = એક જાતનું કાપડ?] ખોળિયું (તળાઈ, ગોદડાં ઇત્યાદિનું લાલ રંગેલું આવે છે તે)

ખારવો પું૦ [सं. क्षार + वह] ખલાસી; વહાણ ચલાવનારો (૨) સંચારો (૩) ખારાટવાળો ગોળ. **–વણ** સ્ત્રી૦ ખારવાની સ્ત્રી

ખારસ્તી વિ૦ [સર૦ म.] કઠણ દીલનું; ક્રૂર

ખારાઈ,–ટ,–શ જુઓ 'ખારું'માં

ખારિયું વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] ખારવાળું (૨) ખારીલું (૩) ન૦ મીઠું ચડાવેલો ચીભડાનો કકડો (૪) [?] ભૂખે મરવું તે; ભૂખ્યા રહેવું પડે તે. [**ખારિયાં થવાં** = ભૂખે મરવું]

ખારી સ્ત્રી૦ ['ખાર' ઉપરથી] ખારવાળી માટી કે જમીન (૨) ખારાશવાળી એક ભાજી

ખારી સ્ત્રી૦ [सं.] એક વજન (દોઢ મણ)

ખારીબ(–વ)લા ન૦ એક પક્ષી

ખારીલું વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] દ્વેષીલું; વેરઝેર રાખનારું

ખારીવલા ન૦ જુઓ ખારીબલા

ખારું વિ૦ ['ખાર' ઉપરથી] મીઠા જેવા સ્વાદનું (૨) મીઠામાં આથેલું; મીઠું ચડાવેલું (ઉદા૦ ખારી સૂંઠ) (૩) ખારવાળું; ખારીલું (ઉદા૦ ખારો સ્વભાવ). [**ખારી દાઢ થવી** = ખાવાની ઇચ્છા કરવી (૨) લાંચ લેવી (૩) નફો મેળવવો. **ખારી પૂરી** સ્ત્રી૦. મીઠા મસાલાવાળી પૂરી – એક વાની. **ખારી માટી થવી** = બગડવું; પાયમાલ થવું; નાશ પામવું **ખારી માટી** =

ખાર જેમાં હોય એવી માટી.] **૦અગ્ગર, ૦ઊસ, ૦દવ** વિ૦ એકદમ ખારું. **-રાઈ** સ્ત્રી૦ ખારાપણું. **-રાટ** પું૦ સહેજસાજ ખારાઈ. **-રાશ** સ્ત્રી૦ ખારાટ (૨)[લા.] અણબનાવ

ખારૂઈ સ્ત્રી૦ [सं. क्षीरोदकं?] વિધવાને પહેરવાનું એક જાતનું વસ્ત્ર

ખારેક સ્ત્રી૦ [दे. खारिक्क] સૂકવેલું ખજૂર. **૦કોપરાં**=ન૦ બ૦ વ૦ હોળીના તહેવારે કન્યાના સાસરેથી કન્યા માટે મોકલાતી ભેટ. **-કી** વિ૦ ખારેક જેવું કે જેવડું

ખારો પું૦ [सं. क्षार] એક ક્ષાર; સંચોરો; પાપડખાર [ઇ૦ માટે)

ખારોડ વિ૦ [‘ખાર’ ઉપરથી] ક્ષારવાળું (જમીન

ખારો પાટ પું૦ [ખાર (મીઠું) પકવવાનો + પાટ (પટ)] એક રમત; અગરપાટો (૨) ખારપાટ

ખારોલો ન૦ (ક.) મોળું લોઢું

ખાલ, ૦ડી સ્ત્રી૦ [दे. खल्ला] ચામડી (૨) છાલ. **૦પી** સ્ત્રી૦ [ખાલ + सं. पू = સાફ કરવું] ચામડિયણ. **૦પો** પું૦ ચામડિયો

ખાલવવું સ૦ક્રિ૦ [‘ખાલી’ ઉપરથી] ખાલી કરવું

ખાલસા વિ૦ [फा. खालिसह] પોતાની કુલ માલિકીનું; આગવું (૨) સરકારના વહીવટનું; સરકારી (૩)[સં.] ગુરુ ગોવિંદસિંહે શીખોમાં જે નવું વિધાન પ્રવર્તાવ્યું તેને અનુસરનારું. [**-કરવું** - સરકારે કબજે કરવું; જપ્ત કરવું. **-થવું**=જપ્ત થવું.]

ખાલિક પું૦ [अ.] સર્જનહાર

ખાલિસ વિ૦ [अ.] શુદ્ધ (૨) કૂડકપટ વિનાનું

ખાલી વિ૦ [अ.; दे. खल्ल, खलइअ] ઠાલું; કશું ભર્યા વગરનું (૨) નિર્ધન; ગરીબ. [**-કરવું**= અંદરની વસ્તુ કાઢી લેવી (૨) મકાનમાંથી વસવાટ લઈ લેવો (૩) નિર્ધન કરવું. **-જગા, જમીન**=અંદર કશું ન હોય તેવી – વપરાશ વિનાની જગા કે જમીન. **-થવું**=વસવાટ કે વાપર વગરનું થવું (૨) પૈસે ટકે તંગીમાં આવી જવું. **-પડવું**=વાસ કે વપરાશ વગરનું થવું (૨) પુરાયા – ભરાયા વગરનું રહેવું (૩) શરીરે નબળું થઈ જવું. **-હાથે**=કશું લીધા – કમાયા વિના (જેવા આવ્યા હતા તેવા).] (૩) સ્ત્રી૦ લોહીનું ફરવું બંધ પડી જવાથી અંગ ઝણઝણે તે; ઝણઝણી. [**-ચડવી** = અંગ અકડાતાં ઝણઝણાટી થવી.] (૪) સંગીતના તાલમાં તાળી ન આપતાં હાથ છૂટા પાડવા તે કે તેવું સ્થાન (૫) અ૦ અમથું; વ્યર્થ (૬) માત્ર; ફક્ત. **૦ખમ, ૦ખંખ** વિ૦ તદ્દન ખાલી; ઠાલુંઠમ. **૦પીલી** અ૦ વગર કારણે; અમથું

ખાલું ન૦ [‘ખાલ’ ઉપરથી] જોડાનું ઉપલું ચામડું (૨) [‘ખાલી’ ઉપરથી] વાણાની કોકડી ભરવાનો નેતર કે બરુનો પોલો કકડો (૩) ખળાના અનાજ ઉપર ઢાંકવાનું ઘાસ. [**ખાલાં વાળવાં**=તેમ ઘાસથી ઢાંકવું] (૪) પડતર રાખેલું ખેતર (૫) [प्रा. खल्ल] ક્યારો (ઉદા૦ તમાકુનું ખાલું)

ખાવટી સ્ત્રી૦ [‘ખાવું’ પરથી] શાહુકાર કે ધણિયામાને ત્યાંથી ઉછીનું લેવાતું અનાજ (૨) જિવાઈ

ખાવડી સ્ત્રી૦ છોકરાંની રમત; નિસરણી

ખાવરું વિ૦ [‘ખાવું’ ઉપરથી] ખાઉધરું

ખાવં(-વિં)દ પું૦ [फा.] માલિક; શેઠ (૨) પતિ (૩) ઈશ્વર

ખાવું સ૦ક્રિ૦ [सं. खाद्, प्रा. खा] અન્ન લેવું; જમવું (૨) વેઠવું; ખમવું (ઉદા૦ માર ખાવો); (૩) વાપરવું; ભોગવવું (ઉદા૦ હવા ખાવી) (૪) લેવું; ખર્ચ કરાવવું; ખર્ચ તરીકે કઢાવવું (ઉદા૦ ‘આ મકાને સો રૂપિયા ખાધા’; ‘આ કામે બહુ દહાડા ખાધા’. (૫) વગર હકે લેવું; ચોરીછૂપીથી લેવું (ઉદા૦ ઘણા પૈસા ખાઈ ગયો) (૬) ‘દમ, છીંક, બગાસું, ઉદરસ’ ઇ૦ સાથે વપરાય છે– શરીરથી તે ક્રિયા કરવી કે થવી, એ અર્થમાં. (૭) ન૦ પકવાન (૮) ખાવાની ચીજ; ભાથું- (ઉદા૦ ખાવું બંધાવવું) (જુઓ ખાઉ). [**ખાઈ જવું**=પેટમાં ઉતારી દેવું (૨) ઉચાપત કરી જવું. **ખાઈ જોવું**=ખાઈને સ્વાદ તપાસી લેવો. **ખાઈને ખોદવું**=નિમકહરામ થવું. **ખાઈપી ઊતરવું**=સંસારના સુખોપભોગ કરીને પરવારવું. **ખાઈપીને મંડવું, ખાઈપીને પાછળ પડવું, ખાઈ ખપૂસીને મંડવું**=ખંતપૂર્વક મંડવું; કેડો

ન છોડવો. **ખાઈ બગાડવું**=નિમકહરામ થવું (૨) ખાવાપીવા છતાં માંદું કે નિર્બળ રહેવું. **ખાઈ લેવું**=ખાવાનું કામ આટોપી લેવું. **ખાઉં ખાઉં કરવું**=ઝટ ખાઈ લેવાની ઇચ્છા દાખવવી. **ખાતાં પીતાં**=સંસારનાં સુખ ભોગવતાં (૨) ખાધાખર્ચ ઉપરાંત. **ખાતું ધન**=જેની પાછળ વારંવાર ખર્ચ કરવું પડતું હોય તેવી મિલકત. **ખાતું પીતું**=સાધારણ રીતે સુખી; ખાવાપીવાના પૈસાની ટાંચ ન પડતી હોય તેવું. **ખાવા ધાવું**=બીક લાગે તેવું નિર્જન હોવું. **ખાવા પીવાનો દહાડો**=જાફતનો દિવસ (૨) આબાદીનો વખત. **ખાવું તેનું ખોદવું**=ઉપકાર કરનાર ઉપર અપકાર કરવો; નિમકહરામી કરવી. **ખાવું પીવું**=સુખે જીવવું.]

ખાવો પું૦ ખેતરમાં થતું ઊંડા મૂળનું એક ઘાસ

ખાશ સ્ત્રી૦ ['ખાવું' ઉપરથી] ખાવાની શક્તિ (૨) ખાવાનો જથ્થો

ખાસ વિ૦[अ.] પોતીકું; અંગત; (ઉદા૦ 'ખાસ માણસ') (૨) વિશિષ્ટ; અસાધારણ (૩) ખરું; અસલ (ઉદા૦ 'ખાસ માલ, ખબર') (૪) અમીરી (ઉદા૦ દીવાનેખાસ). **૦ખવાસ** પું૦ બાદશાહનો અથવા અમીર ઉમરાવનો નોકર. **૦ગત, ૦ગી** વિ૦ પોતાનું; અંગત(૨)ખાનગી; ગુપ્ત (૩) અગત્યનું; મુદ્દાનું. **૦દાન** ન૦પાનનો ડબ્બો; પાનદાની. **૦દાર** પું૦ સેવક; હજૂરિયો (૨) ઘોડાની ચાકરી કરનાર; અશ્વપાલ. **૦નવીસ** પું૦ ખાનગી લહિયો – મંત્રી; 'પ્રાઇવેટ સેક્રેટરી' **૦બજાર**=મોટું – મુખ્ય બજાર. **૦બરદાર** પું૦ સરદારનાં હથિયાર લઈ સાથે ફરનાર; અનુચર

ખાસડું ન૦ [સર૦ મ. खासडा] જૂતું; જોડો (૨) [લા.] ઠપકો. [**ખાસડા રાત**=ખાસડું ઊંચકનાર, તુચ્છ માણસ. (ઉદા૦ 'મારે જાણે ખાસડારાત' અર્થાત્ મને તો જાણવાની કાંઈ પડી નથી.) **ખાસડાં ખાવાં**=ખત્તા ખાવા; સખત ઠપકો ખાવો. **ખાસડાને તળિયે મારી**=ધૂળ નાખી, ધર્યું રહ્યું, એવા ધિક્કારના અર્થમાં. **ખાસડાની (-ને)તોલે** વિ૦ તદ્દન વિસાત વિનાનું, તુચ્છ. **ખાસડાં મારવાં**=સખત ઠપકો આપવો(૨) અવગણવું. **ખાસડે માર્યું**=મૂઉં, ધર્યું રહ્યું–એવા તુચ્છકારના અર્થમાં. (-તું શું) **ખાસડું ફાટી જવું?**=શું ગયું? બગડયું? એવા અર્થમાં. **ખાસડે દાળ વહેંચવી**=ભૂંડી રીતે કે સારે પ્રસંગે લડી પડવું.] **-ડકુટ્ટું, -ડકૂટું** વિ૦ જેને ખાસડાં પડે–વારંવાર ઠપકો મળે એવું. **-ડાટવું** સ૦ક્રિ૦ ખાસડે ખાસડે મારવું. **-ડાં** ન૦ બ૦ વ૦ [લા.] ઠપકો. **-ડાંખાઉ** વિ૦ ખાસડકુટ્ટું. **-ડાંખોર** વિ૦ખાસડાં ખાવાની આદતવાળું; સખત ઠપકો મળે પણ સીધું ન ચાલે એવું. **-ડાંબાજી** સ્ત્રી૦ એકબીજા પર ખાસડાં ફેંકી ગમ્મત માનવી તે; ગધ્ધામસ્તી (૨) [લા.] અસભ્ય લડાઈ. **-ડિયું** વિ૦ ખાસડાના જેવું (૨) એક હલકી જાતનું (કેળું). **-ડી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીનું પગરખું

ખાસદાન, ખાસદાર, ખાસનવીસ, ખાસબરદાર, ખાસ બજાર જુઓ 'ખાસ'માં

ખાસાનું બીડું ન૦ [अ. खास्सह] ઠાકોરજી કે મહારાજ માટેનું ખાસ પાનબીડું(પુષ્ટીમાર્ગીય)

ખાસાપીસી સ્ત્રી૦ [રવ૦?] [કા.] છાની છાની વાતો કરવી તે

ખાસામંડળી સ્ત્રી૦ ['ખાસ' જુઓ] અમીર-ઉમરાવોની મંડળી; શાહી મિજલસ

ખાસાંજળ[अ. खास्सह] ન૦ બ૦વ૦ ઠાકોરજીના ઉપયોગનું ખાસ જળ (પુષ્ટીમાર્ગીય)

ખાસિયત સ્ત્રી૦[अ.]સ્વભાવ; પ્રકૃતિ(૨)વિશિષ્ટ ગુણધર્મ (૩) આદત

ખાસિયાં ન૦ બ૦ વ૦ (કા.) કાનમાં ખાસાપીસી કરવી તે

ખાસિયું ન૦ ગધાડા ઉપર લાદવાની બે પાસિયાંવાળી ગૂણ (૨) તેની નીચે મૂકેલી ગાદલી-ગોદડી; આછર

ખાસું વિ૦ [अ. खास्सह] રૂડું; મજેનું; સુંદર; બરોબર યોગ્ય (૨) અ૦ વાહ; શાબાશ (૩) સુંદર! બેશ! બરાબર. [**-દીવા જેવું**=તદ્દન સ્પષ્ટ.]

ખાળ પું૦; સ્ત્રી૦ [दे. खाल] મેલા પાણીના નિકાલ માટેનો નળ–નીક (૨) ખાળવાળી

ચોકડી. [**–કાઢવો**=મોરી સાફ કરવી. **ખાળે જવું, ખાળે બેસવું**=પેશાબ કે ટટ્ટીએ જવું. **ખાળે દાટા ને દરવાજા કે બારણાં ઉઘાડાં**=ખોટી કરકસર; જ્યાં ન કરવી જોઈએ ત્યાં કરવી અને કરવી જોઈએ ત્યાં ન કરવી.] **૦કૂવો** પું૦ ખાળનું પાણી જેમાં છોડાતું હોય તેવો ઊંડો ખાડો–કૂવો (૨) જાજરૂ માટે કરેલો કૂવો. **૦કૂંડી** સ્ત્રી૦ ખાળના મેલા પાણીની કૂંડી

ખાળવું સ૦ક્રિ૦[सं. स्खल्, प्रा.खल ઉપરથી?] અટકાવવું; રોકવું ('ખળવું'નું પ્રેરક)

ખાળાચાળા પું૦(કા.) ખટપટ; દાવપેચ; પ્રપંચ

ખાળું ન૦ જમાની; બાંહેધરી (કા.)

ખાળો પું૦ ['ખાળવું' ઉપરથી] અટકાવ; રોકાણ (૨) વાર; વિલંબ (૩) બંદર (૪) મુકામ; વિસામો [સ્વર

ખાહૂલ પું૦ કફદોષથી ઊપજતો કોમળ, મધુર

ખાં પું૦ [જુઓ ખાન] મુસલમાન ગૃહસ્થ વા અમીરને બોલાવવાનો માનવાચક શબ્દ (૨) ઉસ્તાદ; બૂજ જાણનાર

ખાંખડિયું (૦) વિ૦[રવ૦]ઉધરસવાળું; ઠાંસાથી પીડાતું (૨) ન૦ ઉધરસ; ઠાંસો

ખાંખણ, **૦તેલ** (૦) ન૦ શરીરે ચોળવાની એક ઔષધિ; વરખડીનું તેલ

ખાંખણી(૦)સ્ત્રી૦ ક્રોધવચન; ક્રોધભરી વાણી(૨) ક્રોધ(૩)[રવ૦][સુ.]ખખડે એવી સૂકી બદામ

ખાંખત(–દ) (૦)સ્ત્રી૦ [જુઓ ખણખોદ]ઊંડું, ઝીણું કુતૂહલ(૨) ચીવટભરી ખંત(૩) અણગમો; સૂગ. **–તી** વિ૦ ખાંખતવાળું

ખાંખનેલ(૦)ન૦ જુઓ ખાંખણ તેલ

ખાંખરોટવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખાખરોટવું] તેલ થોડું થોડું ચોપડવું

ખાંખાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ (કા.) ફાંફાં

ખાંખાંખોળા (૦) પું૦બ૦વ૦[ખાંખાં + ખોળા (ખોળવું)]ખૂણેખાંચરે ખૂબ ખોળાખોળ કરવી તે. **–ળુ** વિ૦ ખાંખાંખોળા કરે એવું

ખાંગ (૦) પું૦ ખાંગડો; ફૂકો (૨) અતિ ગરમીથી પીગળી ગયેલો ઈંટ કે નળિયાનો કડકો; કીટો. **૦ડ, ૦ડકો** પું૦ ઈંટ નળિયાનો ભાગેલો કકડો (૨) જુઓ ખાંગ

ખાંગડિયું(૦)ન૦ ['ખાંગડો' ઉપરથી] ખાંગડામાં રહેતો જીવડો

ખાંગડી (૦) સ્ત્રી૦ નાનો ખાંગડો

ખાંગડો (૦) પું૦ સીપ, શંખલો, કોડી ઇત્યાદિ જીવડાંનું ઘર (૨) ફૂકો (રમવાનો)

ખાંગુ (૦) પું૦ જાણભેદુ; જાસૂસ (૨) ખાડો

ખાંગું (૦) વિ૦ કોરવંકું [રમતમાં પાસો કે કોડી] (૨) ન૦ (ટેબલનું) ખાનું

ખાંચ(૦)સ્ત્રી૦ ખાંચો; નાનો ખાડો–કાપ(૨)સાંકડ; ગૂંચવણ (૩) ખોટ; તોટો (૪) આચકો (૫) જમે ઉધારનો તાળો નહિ મળવો તે; વધઘટ. **૦કો** પું૦ ખાંચો(૨)આંચકો. **૦ખૂંચ** સ્ત્રી૦ નાનીમોટી ખોડખાંપણ (૨) ઝીણવટ **૦ડ** સ્ત્રી૦ ટેકરીની પડખેનો સાંકડો માર્ગ(૨)ખીણ. **૦રો** પું૦ નાનો ખૂણો; ખાંચો. **–ચાખૂંચી** સ્ત્રી૦ નાનો ખાડોખૈયો; ખૂણો - ખાંચરો(૨)ગલીકૂચી. **–ચાળું** વિ૦ ખાંચાવાળું. **–ચો** પું૦ એકસરખી ધાર, સપાટી અથવા લીટીમાં પડતો કાપ, ખાડો કે વાંક(૨)સાંકડો રસ્તો; ગલી(૩)ખૂણો (૪)[લા.]વાંધો; હરકત; અટકાવ. [**–આવવો**= વાંધો–હરકત આવવાં (સૂતક વગેરેથી). **–કરવો**=સપાટીમાં ખાંચો કે વાંક થાય તેમ કરવું. **–કાઢવો**=વાંધો કાઢવો કે ઊભો કરવો (૨)ખૂણો કે વાંક કરવો(શેરી – રસ્તા વગેરેમાં) **–પડવો**=વાંધો પડવો(૨)રસ્તો એકદમ વાંકમાં આવવો (૩) સૂતક વગેરેથી વિઘ્ન આવવું. **–પાડવો**=વાંધો પાડવો (૨) ખાંચો કરવો. **–રાખવો**=ખાંચો રહે તેમ કરવું(૨)વાંધો કે વહેમ રાખવો.]

ખાંચવું(૦) સ૦ક્રિ૦[प्रा. खंच?] ખેંચી રાખવું; પાછું હઠાવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ ખમચાવું; અટકવું

ખાંજ (૦) ન૦ [सं. खञ्ज ઉપરથી] લંગડાપણું

ખાંજણ(૦) સ્ત્રી [दे. खंजण=કાદવ પરથી? સર૦ म. खाजण] જ્યાં દરિયાનું પાણી આવી ભરાઈ રહેતું હોય એવી જગા; ભાઠાની જમીન (૨) (સુ.) ખાડી

ખાંજરું (૦) ન૦ ખૂણો; ખૂણે પડતું – જાહેર નહિ તેવું સ્થળ (૨) ફૂટણીનું ઘર; ફૂટણખાનું (૩) [સુ.] અનાજ સંઘરવાની જગા; કોઠાર(૪)[કા.]

માંસ. [**ખાંજરે નાખવું** = ખૂણે નાખી મૂકવું; દરકાર ન રાખવી. **ખાંજરે પડવું** = ખૂણામાં પડવું, જ્યાં કોઈનું તેના ઉપર લક્ષ ન રહે; ઢીલ કે બેપરવાઈમાં જવું.]

ખાંટ (૦) સ્ત્રી૦ એક જાતિ (૨) વિ૦ પક્કું; ધૂર્ત

ખાંટુ (૦) વિ૦ ખાંટ; પક્કું; પહોંચેલ

ખાંડ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. खण्ड, प्रा. खण्डा] એક ગળ્યો પદાર્થ. [**–ખાવી** = વધારેપડતું સારું કે રાજી થવા જેવું માની લેવું. **ખાંડનું નાળિયેર** ન૦ જેમાંથી કોઈ ભાગ કાઢી ન નાખવો પડે તેવી વસ્તુ કે વાત. **–પાથરવી, –પીરસવી, –ભભરાવવી, –ભરવી, –વાપરવી** = મીઠું મીઠું બોલી ખુશામત કરવી.] ૦**ખાજું** ન૦ ખાંડ પાયેલું ખાજું

ખાંડકૂટ (૦) સ્ત્રી૦ ખાંડવું કૂટવું તે; ખાંડવા કરવાનું પરચૂરણ કામ (૨) [લા.] મૂંઝવણ; અકળામણ; અજંપો

ખાંડણિયું (૦) ન૦ [ખાંડવું ઉપરથી] સાંબેલું. **–યો** પું૦ અનાજ કે બીજી ચીજ ખાંડવા માટે બનાવેલું લાકડા કે પથ્થરનું સાધન–પાત્ર. [**ખાંડણિયામાં ઘાલીને ખાંડવું** = પોતાના પંજામાં લઈ જુલમ ગુજારવો **ખાંડણિયામાં માથું મૂકીને સૂવું** = જોખમ વચ્ચે રહેવું.]

ખાંડણી (૦) સ્ત્રી૦ ['ખાંડવુ" પરથી] ખાંડવાનું પાત્ર; નાનો ખાંડણિયો. ૦**પરાઈ** સ્ત્રી૦ ખાંડણી ને પરાઈ. **–ણું** ન૦ ખાંડવું તે (૨) ખાંડવાની વસ્તુ; ખાંડવાનું કામ (૩) ખાંડવાનું સાધન; સાંબેલું

ખાંડવ ન૦ [सं.] (સં.) કુરુક્ષેત્ર પાસેનું એક વન, જેને અર્જુને બાળી મૂક્યું હતું

ખાંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. कंड्] ફોતરાં જુદાં કરવા કૂટવું (ડાંગર વગેરેને) (૨) [सं. खंड्] કચરવું; કૂટવું (૩) કકડેકકડા – ચૂરેચૂરા કરવા; નાશ કરવો

ખાંડાજંગી, ખાંડાધર જુઓ 'ખાંડું"માં

ખાંડિયું (૦) વિ૦ [ખાંડું પરથી] ખંડિત થયેલું; ખોડખાંપણવાળું; ભાગલાં શીંગડાંનું (૨) ન૦ ભાગલાં શીંગડાંવાળું ઢોર (૩) ભેંસ, પાડું [એકવચનમાં વપરાય છે]

ખાંડી (૦) સ્ત્રી૦ [दे. खंडिआ] ૨૦ કાચા મણનું તોલ – માપ. ૦**બંધ** વિ૦ ખાંડીને હિસાબે મપાય એવું; પુષ્કળ (૨) અ૦ ખાંડીને હિસાબે (૩) જથાબંધ [ભાગેલું

ખાંડું (૦) વિ૦ સં. खण्डित] ખંડિત; ખાણ પડેલું;

ખાંડું (૦) ન૦ [सं. खड्ग, अप० खंड्ड] સામાન્ય કે બેધારી તલવાર (૨) [લા.] વરને બદલે એનું ખાંડું લઈને ગયેલી જાન. [**–મોકલવું** = વરને બદલે ખાંડું લઈને જાન મોકલવી.] **–ડાજંગી** સ્ત્રી૦ [ખાંડું + જંગ] તલવારનું યુદ્ધ – ઝપાઝપી. **–ડાધર** વિ૦ [ખાંડું + ધર ('ધારવું")] ખાંડું ઝાલનાર અર્થાત્ વાપરી જાણનાર

ખાંડેરું (૦) ન૦ [જુઓ સાંઢ] ઊંટ

ખાંત (૦,ત,) સ્ત્રી૦ [જુઓ ખંત] (૨) હોંશ; ઉમંગ (૩) લાલસા; તૃષ્ણા. **–તીલું** વિ૦ ખાંતવાળું

ખાંધ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. स्कंध, प्रा. खंध] ખભો (૨) પશુની ગરદન (૩) ભાર વહેતા પશુની ગરદન પર પડતું આંટણ. [**–આવવી** = પશુની ગરદન આગળની ચામડી છોલાઈને પાકી જવી. **–આપવી** = કંઈ ઊંચકવામાં ખભો ધરી મદદ કરવી. **–પડવી** = ભાર વહેવાથી ગરદન પર આંટણ પડવું. **–મારવી** = જુઓ ખભો આપવો.] **–ધિયો** પું૦ ખાંધે ચડાવી લઈ જનારો; મુડદું ઊંચકનારો (૨) મદદ કરનારો; સાથી (૩) ખુશામતિયો. **–ધી** વિ૦ ખાંધવાળું (૨) પું૦ બળદ

ખાંધું (૦) ન૦ [ખાંધ ઉપરથી] કાંધું; હપતો

ખાંધો (૦) પું૦ જુઓ કાદવ

ખાંપ (૦) વિ૦ લાંબું છટ થઈને પડેલું – સૂતેલું (૨) સ્ત્રી૦ લાંબાછટ થઈને પડવું – સૂવું તે; પ્રણામ

ખાંપ, ૦ણ (૦) સ્ત્રી૦ ખામી; ખોડ; એબ (૨) નુકસાન (૩) [दे. खंपणय = વસ્ત્ર, કપડું] મુડદા ઉપર ઓઢાડવાનું કપડું; કફન (૪) દવાના ઉપયોગ માટે કોટલાવાળાં અમુક બિયાંમાંથી કાઢેલું તેલ

ખાંપવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [ખાંપો પરથી] સોરવું; ખાંપા કાઢી નાખવા (૨) થોડું થોડું ખોદવું; પાવડાથી (ઢગલામાંથી લઈ) આમતેમ ફેરવવું

ખાંપો (૦) પું૦ [ખૂંપવું પરથી] કાપ્યા પછી રહેલું

અણખોદાયેલું જડિયું (૨) ભાગેલી ડાંખળીનું થડને વળગી રહેલું ઠૂંઠું (૩) કોઈપણ સપાટી ઉપર રહી ગયેલો કરચો; ખૂંપરો (૪) ખાંપ; ખોડ; ખામી (૫) [લા.] રાભો

ખાંભ (૦) પું૰ [सं. स्कंभ; प्रा. खंभ] થાંભલો. **-ભી** સ્ત્રી૰ પાળિયો; સ્મરણસ્તંભ (૨) ખોભણ; પાટિયાં બેસાડવા લાકડામાં પાડેલી ખાંચ. **-ભો** પું૰ સીમાડાની હદ બતાવતો પથ્થર (૨) ખાંભી; પાળિયો

ખાંભું (૦) ન૰ ખાતરપૂંજો નાખવાનો ખાડો

ખાંસવું (૦) અ૰ક્રિ૰[सं. कास्,प्रा. खास] ખાંસી ખાવી. **ખાંસી** સ્ત્રી૰ [प्रा. खासिअ] ઉધરસ; હાંસો [ભેળસેળ (૨) ખીચડીના કામનું

ખિચડિયું વિ૰ ['ખીચડી' ઉપરથી] પંચરાઉ;

ખિજવાટ પું૰ [જુઓ ખીજવું] ખિજાવું તે; ગુસ્સો; ક્રોધ

ખિજ(-દ)મત સ્ત્રી૰[अ.खिदमत] સેવાચાકરી; તહેનાત. **૦ગાર** પું૰ સેવક; નોકર; ચાકર. **૦ગારી** સ્ત્રી૰ ખિદમતગારપણું; સેવા

ખિજવણી સ્ત્રી૰ ખીજવવું તે

ખિજાવું અ૰ ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ ક્રિ૰ [જુઓ ખીજવું] 'ખીજવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ખિડકી સ્ત્રી૰ [हिं.] બારી

ખિણ સ્ત્રી૰[हिं. खिन; म.]+ક્ષણ

ખિતાબ પું૰ [अ.] ઇલકાબ

ખિદમત સ્ત્રી૰[अ.],**૦ગાર** પું૰, **૦ગારી** સ્ત્રી૰ જુઓ 'ખિજમત'માં

ખિન્ન વિ૰[सं.] દિલગીર; ગમગીન **૦તા** સ્ત્રી૰

ખિન્ની સ્ત્રી૰ [सं. क्षीरिणी, हिं. खिरनी] રાયણ

ખિમા સ્ત્રી૰ ક્ષમા [જૈન]

ખિયાનત સ્ત્રી૰ [अ.] બેઈમાની

ખિરાજ સ્ત્રી૰ [अ. खराज] ખંડણી

ખિરોયું વિ૰ ન૰ [सं. क्षीर = दूध]દુધાળ(ઢોર)

ખિલકોડી સ્ત્રી૰ [રવ૰ ?] ખિસકોલી; ખિલોડી

ખિલખિલ અ૰ (રવ૰) ખિસકોલીનો રવ (૨) ખૂબ હસવાનો રવ [પોશાક; સિરપાવ

ખિલ(-લ્લ)ત સ્ત્રી૰ [अ. खिलअ़त] માનનો

ખિલવટ, -ણી સ્ત્રી૰ ખીલવવું તે. **-ટો** પું૰ ખીલવનારો

ખિલવત સ્ત્રી૰[अ.] એકાંત(૨)જુઓ ખલબત

ખિલાફ વિ૰[अ.]વિરુદ્ધ **-ફી** સ્ત્રી૰ વિરુદ્ધતા

ખિલાફત સ્ત્રી૰ [इं.] જુઓ ખલીફાત

ખિલાવવું સ૰ક્રિ૰('ખીલવું'નું પ્રેરક)ખીલે એમ કરવું. **-ટ** સ્ત્રી૰ ખિલવટ

ખિલાવું અ૰ક્રિ૰[જુઓ ખીલો; प्रा. खिल्ल= રોકવું પરથી] ઊંચે અટકી રહેવું;ભરાઈ જવું; ટિંગાવું(૨)અ૰ક્રિ૰'ખીલવું'નું ભાવે ને કર્મણિ

ખિલોડી સ્ત્રી૰ જુઓ ખિલકોડી

ખિલોણું (લો) ન૰[સર૰ हिं. खिलौना]રમકડું

ખિલ્લત સ્ત્રી૰ જુઓ ખિલત

ખિસકાવવું સ૰ ક્રિ૰ 'ખીસકવું'નું પ્રેરક

ખિસકોલી સ્ત્રી૰ એક જનાવર; ખિલકોડી

ખિસિયાણું વિ૰ [સર૰ हिं. खिसिआना; म खसाणा] ખસિયાણું; ઝંખવાણું

ખિસ્સું, -સ્સાકાતરુ -સ્સાખર્ચ(-ર્ચ), **-સ્સાભરુ** જુઓ 'ખીસું'માં

ખિંડ સ્ત્રી૰ [म.] ખીણ

ખીખી અ૰(રવ૰)એવો અવાજ કરીને(૨)સ્ત્રી૰ ખીખી હસવું તે (હાંસીમાં)

ખીચ વિ૰ [જુઓ ખીચાખીચ] ગીચ; ભરચક (૨) સ્ત્રી૰ [दे. खिच्च] ખીચડી

ખીચગાલ્લું ન૰[ખીચ + ગાલ્લું]માલ ભરવાનું મોટું ગાડું; ખટારો

ખીચડી સ્ત્રી૰ [सं. कृशर; दे. खिच्च] એક ખાવાની વાની. [**-ખવરાવવી** = ભરણપોષણ કરવું. **-મૂકવી** = ખીચડી પકવવા માટે ચૂલે ચડાવવી. **-ખૂટવી** = ખાવાનું ખૂટવું.] **૦ખાઉ** વિ૰ ખીચડી ખાનારું; હલકી પંક્તિનું. **-ડું** ન૰ ખીચડી (તુચ્છકારમાં). **-ડો** પું૰ આખા મગ ને ચોખાની અથવા આખા ઘઉં ને દાળની ખીચડી (૨) ખીચડું (૩) [લા.] ગોટાળો; સેળભેળ તે

ખીચા(-ચો)ખીચ અ૰ [જુઓ ખચાખચ] ગીચોગીચ; ભરચક; ઠાંસી ઠાંસીને

ખીચી સ્ત્રી૰ જાર ચોખાનો બાફેલો લોટ

ખીચોખીચ અ૰ જુઓ ખીચાખીચ

ખીજ સ્ત્રી૰ [दे. खिज्जिअ; જુઓ ખીજવું] ચીડ; ગુસ્સો (૨) ખીજવવા માટે પાડેલું નામ;

જેનાથી ખિજાય તે. [**–કાઢવી** = એક પરનો ગુસ્સો બીજા પર કાઢવો. **–પડવી** = ખીજનું નામ પડવું]

ખીજડો પું૦ [सं. खदिर] એક ઝાડ; સમડો

ખીજવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખીજવું] ખીજે એમ કરવું;ચીડવવું. **ખીજવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ખીજવું અ૦ક્રિ૦ [सं. खिद्, प्रा. खिज्ज] ગુસ્સે થવું (૨) સ૦ક્રિ૦ ડાટવું; વઢવું

ખીણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખિંડ] બે ટેકરીઓ વચ્ચે આવેલો સાંકડો માર્ગ (૨) પર્વતના બે ઊંચા ભાગ વચ્ચેનો પ્રદેશ

ખીમણું ન૦ [ખામુ,–મણું પરથી ?] નંગની બેસણી (૨) વાળી કે નથમાં જડેલું નંગ

ખીમો પું૦ [अ. कीमह़] માંસનો છૂંદો

ખીર વિ૦ [सं. क्षर ઉપરથી] સારહીન; નકામું (૨) સ્ત્રી૦ [सं. क्षीर, प्रा. खीर = દૂધ ઉપરથી; प्रा. खीरी] દૂધભાતની એક વાની (૩) + ક્ષીર; દૂધ (૪) ન૦ [?] એક પક્ષી. **–રું** ન૦ લોટ અને પાણીને અડવાળી કરેલો રગડો (પૂડા, ભજિયાં ઇ૦ બનાવવા) (૨) ખમીર ચડાવેલો આથો (જલેબી ઇ૦ નો)(૩)એક જાતની કુમળી કાકડી(૪)એક જાતનું જાડું કાપડ. **–રોદક** ન૦ જુઓ ક્ષીરોદક (૨) એક ધોળું રેશમી વસ્ત્ર

ખીલ પું૦ [दे. खिल्ल] જુવાનીમાં મોં પર થતી ફોલ્લી (૨) [सं. कील, प्रा. खील] આંખનાં પોપચાં પર થતી લોહી માંસની ગડી (૩) ઘંટીનો ખીલડો. ૦**ખીલમાંડવો** પું૦ છોકરાંની એક રમત (૨) ખીલમાંકડાં. ૦**ગોટીલો** પું૦ છોકરાંની એક રમત (૨) ઘંટીનો ખીલડો. ૦**ડો** પું૦ [सं. कीलक; प्रा. खीलय] ઘંટીના હેઠલા પડમાં વચ્ચોવચ આવેલી ખીલી, જેના પર ઉપલું પડ ફરે છે. ૦**દટ્ટો** પું૦ છોકરાની એક રમત. ૦**મા(–માં)કડાં** ન૦બ૦વ૦ છોકરાંની એક રમત. ૦**મા(–માં)કડી** સ્ત્રી૦ ઘંટીના ઉપલા પડિયાની વચ્ચોવચનું લાકડું, જે ખીલડામાં પરોવાય છે(૨) ખીલડો અને માંકડી

ખીલવવું સ૦ ક્રિ૦ ખીલે એમ કરવું(૨)ખોલવું; ફાંટવું; સીવવું (ધાબળા ચોફાળના બે પાટ પેઠે). **ખીલવાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ખીલવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं. खिलना] ફૂલવું ફાલવું; વિકસવું (૨) શોભવું; દીપવું (૩) ખુશીમાં આવવું; ગમ્મતે ચડવું (૪) ચગવું; ઉશ્કેરાવું. વીફરવું (૫) સ૦ક્રિ૦ [सं. कील्, हिं. खीलना] (ચોફાળ, કામળા ઇ૦ને વચ્ચે) બખિયા દઈ ને સીવવું; ફાંટવું; ખીલવવું

ખીલાઉપાડ, ખીલાપાટી, ખીલામૂળ, ખીલારખું જુઓ 'ખીલો'માં

ખીલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખીલો, प्रा. खीलिया] નાનો ખીલો;ચૂંક.[**–ચોડવી,–ઠોકવી,–મારવી** = ખીલી પેસાડવી (૨) [લા.] પડાવ નાખવો (૩) વિઘ્ન નાખવું.] ૦**ખટકો** પું૦ ખીલી ખૂંચવા જેટલી પીડા; ઇજા; હરકત. (૨) અડચણ; વિઘ્ન ૦**પખિ(–સિ)યારાં** ન૦ બ૦ વ૦ ખીલી અને પસિયારાં (કલ્લાં, સાંકળાંનાં)

ખીલો પું૦ [सं. कीलक; प्रा. खीलअ] ખૂંટો મેખ (૨)[લા.] છક્કાપંજાના જુગારમાં પૈસાની હોડ લાગે તે લેનારો મધ્યસ્થ જુગારી. [**–ચોડવો, –ઠોકવો, –મારવો** = ખીલો પેસાડવો. **ખીલે બાંધવું** = ખીલાની સાથે બાંધવું (૨) કાયમનું જોડી દેવું (૩) [લા.] પરણાવી દેવું (ઉદા. છોડી ખીલે બાંધી સારી)] **–લાઉપાડ** અ૦ જડમૂલથી; નિર્વંશ થાય એવી રીતે. **–લાપાટી** સ્ત્રી૦ પેચ પાડવાનું –સ્ક્રૂ બનાવવાનું ઓજાર. **–લામૂળ** ન૦ મુખ્ય મૂળિયું. **–લારખું** વિ૦ અમુક ખીલે જ બંધાવાની આદતવાળું (૨) બહાર ચરવા નહિ જતાં ઘેર ખીલે બાંધ્યું રહેવાની ટેવવાળું (૩) ઊપસેલા – ખીલા જેવા ઘાટનું

ખીશ(–સ)ર પું૦ [अ. खिस्र = શરદી] ઠંડીનો દિવસ (૨) પું૦; સ્ત્રી૦ મકરસંક્રાંત; ઉતરાણ

ખીસકવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. खिस] ખસકવું; સરકવું; લપસવું

ખીસું ન૦[फा.कीसह]ગજવું [**–તર હોવું** = પૈસા સારા હોવા. **ખીસાનું તર** વિ૦ સારા પૈસાવાળું. **ખીસામાં ઘાલવું, મૂકવું** = પોતાની સત્તા હેઠળ મૂકવું (૨) લેખામાં ન લેવું. **ખીસાં તર કરવાં** = ખૂબ પૈસા એકઠા કરવા. **ખીસું ભરવું** = લાંચ આપવી કે લેવી. **ખીસે**

ખાલી વિ૦ નિર્ધન; ગરીબ.] **—સાકાતરુ** વિ૦ ગજવાકાતરુ; ખીસું કાપીને ચોરનાર. **—સાખરચ, —સાખર્ચ** પું૦ સામાન્ય ખરચ માટે ખીસામાં રાખવાનું નાણું (૨) પસંદ પડતી બાબતમાં વાપરવા મળેલું—ખાસ ખરચનું નાણું. **—સાભરુ** વિ૦ લાંચિયું (૨) લોભિયું

ખીંટી સ્ત્રી૦ નાનો ખીંટો (૨) કપડાં ભરવવા ભીંતમાં જડેલું (લાકડાનું) ટેકણ. [**ખીંટીએ પોતિયું હોવું** = ચિંતા કે જવાબદારીમાંથી છૂટા હોવું. **ખીંટીએ મૂકવું** = ઊંચું મૂકવું; દૂર કરવું.] **—ટિ(—ળિ)યાળું** વિ૦ અણીદાર (૨) આંકડીવાળું (૩) વાંકુ વળેલું. **—ટો** પું૦ [જુઓ ખૂંટો] ખીલો; મેખ

ખુટાડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખૂટવું] ખૂટે એમ કરવું; ઘટાડવું (૨) પૂરું કરવું

ખુટામણ સ્ત્રી૦ ['ખૂટવું' ઉપરથી] ખોટ; ઘટ (૨) [કા.] ફૂટ; દગો

ખુડ(—ર)દો પું૦ [फा. खुर्दह] મોટા સિક્કાની કિંમતના નાના સિક્કા તે; પરચૂરણ (૨) [લા.] કકડેકકડા; ભૂકો. [**—કરવો** = ખર્ચીને ખલાસ કરવું (૨) ભાગીને ભૂકો કરવો. **—કાઢવો, —કાઢી નાખવો** = ભાગીને ભૂકો કરવો.]

ખુડી અ૦ (રવ૦) બાળકને ઉધરસ ચડે ત્યારે વાંસે હાથ ફેરવતાં બોલાતો શબ્દ

ખુણિયાળું વિ૦ ['ખૂણો' પરથી] ખૂણાવાળું

ખુતબો પું૦ [अ. खुतबा] તારીફ; પ્રશંસા (૨) જુમાને દિવસે નમાજ વખતે પઢાતો ખાસ સ્તુતિપાઠ

ખુતાડવું સ૦ ક્રિ૦, **ખુતાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ખૂતવું'નું [પ્રેરક ને ભાવે

ખુદ વિ૦ [फा.] અસલ; શુદ્ધ (૨) સ૦ પોતે; જાતે. **૦અખત્યારી** સ્ત્રી૦ પોતાનો કાબૂ હોવો તે. **૦કાશ્તા(—સ્તા)** વિ૦ [फा.] જાતે ખેડેલું. **૦કુશી** સ્ત્રી૦ [फा.] આપઘાત. **૦ગરજી** વિ૦ [फा.] સ્વાર્થી; આપમતલબી (૨) સ્ત્રી૦ આપગરજીપણું. **૦પસંદગી** સ્ત્રી૦ પોતે જ સારા એવો ભાવ; અહંકાર.

ખુદા પું૦ [फा.] ઈશ્વર; પ્રભુ. [**—કરે ને** = પ્રભુની મરજી હોય તો.] **૦ઈ** વિ૦ ઈશ્વરનું—ઈશ્વરને લગતું (૨) પવિત્ર (૩) કુદરતી; દૈવી (૪) [લા.] ભોળું (૫) સ્ત્રી૦ ઈશ્વરપણું (૬) સૃષ્ટિ. **૦તાલા** પું૦ [फा.] મહાન પ્રભુ. **૦પરસ્ત** વિ૦ પ્રભુપરાયણ; આસ્તિક. **૦વંત(—દ फा.)** વિ૦ ઈશ્વરતુલ્ય (સાહેબ, અન્નદાતા ઇ૦ જેમ રાજારાણી કે માલિકને સંબોધનરૂપે). **૦હાફિજ** શ૦ પ્ર૦ [अ. हाफ़िज़ = રક્ષણ કરનાર] પ્રભુ તમારું રક્ષણ કરો

ખુદી સ્ત્રી૦ [फा.] હુંપણું; હુંપદ; ગર્વ

ખુનકી સ્ત્રી૦ [फा.] ઘેન; તંદ્રા

ખુનામરકી સ્ત્રી૦ [ખૂન + મરકી] ખૂનરેજી; કાપા-[કાપી

ખુન્નસ સ્ત્રી૦; ન૦ [જુઓ ખૂનસ] ખૂન કરાવે એવી ઝેરી લાગણી; વેરઝેર. [**—રાખવું** = વેરભાવ સેવવો. **ખુન્નસે ભરાવું** = વેર લેવાની લાગણી બરોબર વ્યાપવી કે જાગવી.] **—સી** વિ૦ ખુન્નસવાળું

ખુપાવું અ૦ ક્રિ૦, **—વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ખૂપવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ખુફિયા વિ૦ [अ.] ગુપ્ત; છૂપું

ખુબાફોડ ન૦ [ખુબા (म. = એક છીપ) + ફોડ ('ફોડનારું')] (સીપો ફોડી ખાનારું) એક પક્ષી

ખુમારી સ્ત્રી૦ [अ.] આંખમાં દેખાતો નશો, ઘેન; મસ્તી (૨) ધન, વૈભવ, ઓધ્ધા વગેરેનો ગર્વ. [**—રાખવી** = ગર્વ ધરવો.]

ખુમાવતી વિ૦ [सं. क्षमावत्] ક્ષમાવંત

ખુર [सं.], **—રી** સ્ત્રી૦ ખરી. **૦શબ્દ** પું૦ (ચાલતાં) ખરીનો અવાજ

ખુરખુર ન૦, **—રાટ** પું૦ (રવ૦) ખુર ખુર એવો [અવાજ

ખુરચન ન૦ [हिं.] ઉખાડીને—ઉઝરડીને એકઠું કરેલું ખાવાનું; ખપોટી (૨) કચુંબર; કાચું કોરું ખાવાનું **—ની** સ્ત્રી૦ મોચીનું એક ઓજાર (ચામડું ઉઝરડવાનું)

ખુરજી સ્ત્રી૦ [फा खुरजीन] (સવારીમાં સાથેનો સરસામાન રાખવાની ઘોડેસવારની) થેલી; ઝોળો

ખુરદો પું૦ [फा.] જુઓ ખુડદો. **—દિયો** પું૦ નાણાંનો ખુરદો—પરચૂરણ વેચનાર આદમી

ખુરબડો પું૦ એક જાતનો શંખલો

ખુરમું ન૦ [फा.] એક જાતની મીઠાઈ

ખુરશી(—સી) સ્ત્રી૦ [अ. कुर्सी] એક જાતનું આસન (૨) [લા.] માનનું કે પદ યા અમલનું સ્થાન. [**—આપવી** = બેસવાને ખુરશી આપવી;

એ રીતે માન આપવું. **–ખાલી કરવી**= પદ કે અમલની જગા છોડવી.]

ખુરશેદ પું૦[फा.] સૂરજ

ખુરસી સ્ત્રી૦ જુઓ ખુરશી. **–સું** ન૦ માટીનું બેસણું;અંગીઠી મૂકવાની ઓટલી(૨)ખુરસી (તુચ્છકારમાં)

ખુરાસાન પું૦ [सं., फा.] (સં.) ઈરાન દેશનો એક ભાગ

ખુરાસાની વિ૦ [फा.] ઈરાન દેશમાં આવેલા ખુરાસાન નામના પ્રદેશનું કે તેને લગતું. **૦અજમો** પું૦ એક ઔષધિ

ખુરી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખુર] ખરી

ખુલા(–લ્લા)ણ ન૦ [જુઓ ખુલ્લું] હવા અજવાળાની છૂટવાળી ખુલ્લી જગા

ખુલાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦[જુઓ ખૂલવું] 'ખૂલવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ખુલાસાવાર અ૦ ખુલાસા સાથે

ખુલાસો પું૦ [अ.] સ્પષ્ટીકરણ; ચોખવટ (૨) સાર; ભાવાર્થ (૩) નિકાલ; રસ્તો (૩) મોકળાશ (૫) [લા.] દસ્ત; ઝાડો. [**–આપવો, –કરવો**=સમજૂતી આપવી. **–થવો** સ્પષ્ટતા થવી (૨) દસ્ત આવવો. **–પૂછવો, –માગવો, –લેવો**=વિગતવાર જવાબ ને સ્પષ્ટીકરણ માગવાં. **ખુલાસીને, ખુલાસે (૦થી) ઝાડો થવો**=સાફ ઝાડો આવવો.]

ખુલ્લું વિ૦ [अ. खला] ઉઘાડું (૨) નિખાલસ; ચોખ્ખું (૩) સ્પષ્ટ (૪) નાગું; ઢાંકેલું નહિ તેવું (૫) છૂપું નહિ–જાહેર (૬) અસભ્ય (૭) અણઘેરાયેલું (૮) ઘેરું નહિ–આછું. [**ખુલ્લી આંખે**=નરી આંખે (૨) દેખતાં છતાં; જાણી જોઈને. **ખુલ્લી રીતે**=છચોક; ઉઘાડી રીતે. **ખુલ્લી હવા**=ગામ બહારની ચોખ્ખી હવા. **ખુલ્લું કરવું**=ઉઘાડવું (૨) ઉઘાડું પાડવું; પ્રકટ કરવું. **–પાડવું**=છૂપું પ્રગટ કરી દેવું. **–મૂકવું**=ઉઘાડું મૂકવું; ઉદ્ઘાટન વિધિ કરવી. (૨) ખોલીને કે ખુલ્લામાં મૂકવું. **ખુલ્લે ચોક(–કે)**=ઉઘાડેછોગ. **ખુલ્લો કાગળ**=જાહેરમાં (વર્તમાનપત્રદ્વારા) લખેલો કાગળ (૨) બીડયા વગરનો કાગળ.] **–લ્લંખુલ્લા** અ૦ ખુલ્લેખુલ્લી રીતે. **–લ્લેખુલ્લું** વિ૦ સાવ ખુલ્લું

ખુવાર વિ૦ [फा. ख्वार] અતિ દુઃખી; હેરાન (૨) પાયમાલ. **–રી** સ્ત્રી૦

ખુશ વિ૦ [फा.] આનંદી; હર્ષિત; પ્રસન્ન (૨) તંદુરસ્ત. [**–કરવું**=પ્રસન્ન કરવું (૨) [લા.] બક્ષિસ આપવી. **–રહેવું**=પ્રસન્ન કે તંદુરસ્ત રહેવું.] **૦ખુશાલ** વિ૦ તંદુરસ્ત તેમ જ ખુશ; ખૂબ ખુશ **૦ખુશાલી** સ્ત્રી૦ ખુશખુશાલપણું **૦દિલી** સ્ત્રી૦ આનંદીપણું. **૦નવીસ** વિ૦ સારા–સુંદર દસ્કત લખનારું. **૦નુમા** વિ૦ સુંદર; રમણીય. **૦બખતી, ૦બખ્તી** સ્ત્રી૦ [फा.] સદ્ભાગ્ય (૨)ખુશાલીની ભેટ–બક્ષિસ. **૦બો(૦ઈ)** સ્ત્રી૦ સુગંધી. **૦બોદાર** વિ૦ સુગંધીદાર. **૦મિજાજ** પું૦ સારો–આનંદી સ્વભાવ (૨) વિ૦ ખુશમિજાજી. **૦મિજાજી** વિ૦ ખુશમિજાજવાળું; આનંદી (૨) સ્ત્રી૦ આનંદી હોવું તે. **–શી** સ્ત્રી૦ આનંદમગ્નતા; હર્ષ (૨) મરજી; ઇચ્છા; રુચિ (૩) વિ૦ ખુશ; રાજી. [**ખુશીની વાત**=હર્ષ–ખુશાલીની વાત. **ખુશીનો સોદો**=મરજીની વાત.]

ખુશકી સ્ત્રી૦ [फा.] જમીનમાર્ગ

ખુશહાલ વિ૦,**–લી** સ્ત્રી૦[फा.]જુઓ 'ખુશાલ'માં

ખુશામત, –દ [फा.] સ્ત્રી૦ સ્વાર્થ માટે કરેલાં હદ બહારનાં વખાણ; પળશી; હાજી હા. [**ખુશામતનું ખોળિયું**=ભારે ખુશામતિયો.] **૦(–દ)ખોર** વિ૦ ખુશામતની ટેવવાળું; ખુશામતિયું. **–તિયું** વિ૦ ખુશામત કરનારું. **–તિયો** પું૦ ખુશામતિયો આદમી

ખુશાલ વિ૦['ખુશહાલ' ઉપરથી]ખુશ હાલતમાં હોય એવું; સુખી(૨)કુશળ;તંદુરસ્ત.**–લી** સ્ત્રી૦

ખુશી સ્ત્રી૦ [फा.] (૨) વિ૦ જુઓ 'ખુશ'માં

ખુસરો વિ૦ પું૦ બડમૂછો

ખુસિયો પું૦ [अ.] વૃષણ (૨) વિ૦ પું૦ ખસ્સી કરેલો [મુકાતી પોક; કૂટવો

ખૂખવો પું૦ [રવ૦] (કા) મરનાર પાછળ

ખૂજલી(–ળી) સ્ત્રી૦[सं. खर्जू, प्रा. खज्जु] ચળ; વલૂર; ખંજવાળ (૨) ચામડીનો એક રોગ (૩) જે લાગવાથી ખંજવાળવું પડે તે; ખજૂરી

ખૂટ સ્ત્રી૦ ખોટ; ખૂટકો (૨) છાપખાનામાં બીબાં ગોઠવતાં ખૂટતાં બીબાં. ૦**કો** પું૦ [‘ખૂટવું’ ઉપરથી] ખોટ; ઘટ; ઓછપ

ખૂટડું ન૦ ખોરણું; ખોયણું. **-ડો** પું૦ અંગારો; ખોટારો (૨) ખૂટડું; ખોયણું

ખૂટલ વિ૦(ફા.) અપ્રામાણિક;ખોટાબોલું. **-લાઈ** [સ્ત્રી૦

ખૂટવું અ૦ક્રિ૦ [दे. खुट्ट] ઓછું થવું; ઘટવું (૨) પૂરું થવું (૩) [ફા.] ખૂટલ થવું

ખૂટેલ(-લું) વિ૦ [‘ખૂટવું’ ઉપરથી] ખાલી થયેલ: કંગાલ; દેવાળિયું (૨) ફૂટેલું; વિશ્વાસઘાતી

ખૂડ સ્ત્રી૦ (ફા.) અગાસી; ધાબું

ખૂણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખૂણો] દિશા (૨) [म.] નિશાની; ચિહ્ન. **-ણિયું** વિ૦ ખૂણાવાળું. **-ણેખાંચરે** અ૦ કોઈ ખૂણામાં – ખૂણાપડતી અપરિચિત જગાએ

ખૂણો પું૦ [सं. कोण] જ્યાં બે દિશા કે લીટી મળતી હોય તે જગા; કોણ; ખાંચો. [**ખૂણામાં પડી રહેવું**=અંધારામાં – અપ્રગટ પડયા રહેવું; પ્રકાશમાં ન આવવું. **ખૂણામાં હોવું, ખૂણે પેસવું, ખૂણે હોવું**=તરતના વૈધવ્યને કારણે ઘરખૂણો છોડી બહાર ન નીકળવું. **ખૂણો પાળવો**=વૈધવ્યનો શોક પાળવો; ઘર બહાર ન નીકળવું. **-ઝાલીને બેસી કે બેઠા રહેવું**= ઘરમાં ભરાઈ રહેવું. **-પડવો**=આકાર કે રચનામાં ખૂણાનો ઘાટ આવવો કે થવો. **-મૂકવો**=શોક પાળવાનું પૂરું કરવું.]

ખૂણોખાંચરો પું૦ ખૂણો કે ખાંચો; ખૂણા પડતી કે ખાંચામાં આવી જતી – ઓછી જાહેર – જગા.

ખૂત સ્ત્રી૦ [‘ખૂતવું’ ઉપરથી] હરકત; અડચણ; વાંધો (ફા.)

ખૂતવું અ૦ક્રિ૦ [दे. खुत्त] જુઓ ખૂંતવું

ખૂદ(-ધ)રું ન૦[सं. क्षुद्र, प्रा. खुद्द પરથી ?]ખોતરણું; દ્વેષ ખાતર કાઢેલી ભૂલ; વાંધોવચકો; છિદ્ર

ખૂન વિ૦[फा.] લોહી (૨) ખૂનની – વેરની તરસ; ખૂનસ (૩) જીવથી મારી નાંખવું તે; હત્યા. ૦**ખરાબો** પું૦ [+ ખરાબો (फा. खराबी)] મારફાડ. ૦**ખાર** વિ૦ [फा.] લોહી રેડાય એવું (ઉદા૦ યુદ્ધ) (૨) ઘાતકી; ખૂની. ૦**રેજી** સ્ત્રી૦ [+ રેજી (फा. रेज़ी)] લોહી રેડવું તે; કાપાકાપી; કતલ (૨) લોહી રેડાય એવી – ખૂનખાર મારામારી. **-ની** વિ૦ ખૂન કરે એવું; ઘાતકી (૨) ખૂન કરનારું; હત્યારું

ખૂનસ સ્ત્રી૦ ન૦ [‘ખૂન’ ઉપરથી] ખૂનની – વેરની તરસ; ખુન્નસ. [**ખૂનસે ભરાવું**=વેર લેવાની લાગણી બરોબર વ્યાપવી કે જામવી.]

ખૂપવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખૂપવું] બરાબર ગોઠવવું; જમાવવું (‘દેશ દેશ નવી દુકાન ખૂપવે, ત્યાં મુનીમ છે ઘણા’ . . .)

ખૂપવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. खुप्प] ખૂંપવું; ઊંડું ઊતરવું; ભોંકાવું (૨) કળી જવું; અંદર ઊતરી ચોટી જવું; ખૂંતવું.

ખૂબ વિ૦ [फा.] સારું; સુંદર (૨) ઘણું; પુષ્કળ; [**-કરી!**=‘ભારે સારું કે જબરું કર્યું’, ‘વાહવાહ’ – એવો પ્રશંસાસૂચક ઉદ્ગાર.] ૦**સૂરત** વિ૦ રૂપાળું; ફૂટડું. ૦**સૂરતી** સ્ત્રી૦ ફૂટડાપણું; સૌંદર્ય. **-બી** સ્ત્રી૦ ખાસ ગુણ; રહસ્ય (૨) મજા; લિજ્જત (૩) ચતુરાઈ (૪) સૌંદર્ય; ચમત્કાર (૫) ભલાઈ. **-બીદાર** વિ૦ ખૂબીવાળું

ખૂમચો પું૦ [फा. खान्चह] ઢળતા કાનાનો છાછરો થાળ (૨) વેચવાની વસ્તુઓથી ભરેલો ખૂમચો (૩) એમાં ભરેલી વસ્તુ; ભેટની વસ્તુ. **-ચાવાળો** પું૦ ખૂમચામાં ભરીને વસ્તુઓ વેચનારો ફેરિયો

ખૂરપી સ્ત્રી૦ [सं. क्षुरप्र; प्रा. खुरप्प] ખરપડી

ખૂલતું વિ૦ [ખૂલવું] ખુલ્લું કે પહોળું; ભીંસાતું– તંગ નહિ એવું (૨) ઊઘડતું

ખૂલવું અ૦ક્રિ૦ [‘ખુલ્લું’ ઉપરથી] ખુલ્લું થવું; ઊઘડવું (૨) ખીલવું [ફૂલ] (૩) દીપવું; શોભવું (રંગ)

ખૂશર સ્ત્રી૦ ન૦ [हिं. खूसर] એક પક્ષી; ચીબડી

ખૂંખારવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦] ખૂંખૂં અવાજ કરવો (૨) (અમુક અવાજ કરી) ગળું સાફ કરવું (૩) હણહણવું (૪) (પોતાની હાજરી, મરદાઈ કે બડાશ બતાવવા) ખૂંખારાથી અવાજ કરવો

ખૂંખારો પું૦ [રવ૦] ખૂંખારવું તે (૨) ખૂંખાવાનો અવાજ

ખૂંખૂં ન૦ [રવ૦] (ખૂંખારવાનો કે ખાંસીનો) [અવાજ

ખૂંચ, ૦ખાંચ સ્ત્રી૦ ખાંચ; ખૂણો; ખાંચો (૨) ખૂંચવાની અસર; ભોંક (૩) [લા.] લાગણી; અસર (૪) મનમાં ખૂંચવું તે; ખાર; દાઝ; વેર (૫) બારીક સમજ (૬) ખોડખાંપણ; વાંધોવચકો

ખૂંચવવું સ૦ક્રિ૦ ['ખેંચવું' ઉપરથી ?] ખેંચીને લઈ લેવું [બહુધા 'લેવું' ક્રિ૦ સાથે]

ખૂંચવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ખૂંચવવું'નું કર્મણિ

ખૂંચવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ખૂંપવું] નડવું; ભોંકાવું (૨) મનમાં ખટકવું; દુખવું (૩) લપટાવું; બંધનમાં પડવું; ખૂંપવું

ખૂંચાવવું સ૦ક્રિ૦ ખૂંચવી લેવું; ઝૂંટી લેવું (૨) 'ખૂંચવું'નું પ્રેરક

ખૂંટ પું૦ આખલો; સાંઢ (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ખૂંટી] જમીનની હદ બતાવતો પથ્થર; હદનું નિશાન (૩) અ૦ બરાબર માપસર; પૂરેપૂરું

ખૂંટડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. खुंटणी] એક જંગલી ઝાડ (૨) ['ખૂંટી' ઉપરથી] પગની આંગળીઓ ઉપર વીંટીઓ પહેર્યા પછી તે નીકળી ન જાય તે માટે આગળ પહેરાતી હલકી કિંમતની વીંટી; ઠેસણિયું

ખૂંટડું ન૦ [ખૂંટવું ઉપરથી] ખૂંટવાનું ઓજાર; ખૂંટણ (૨) [સર૦ ખૂંટ] [કા.] બળદ (૩) [?] (સુ.) ખૂંટડું; ઓરિયું (૪) ઝાડનું ઠૂંઠું; ખૂંટું [ચીંપિયો

ખૂંટણ ન૦ ખૂંટવું તે (૨) ખૂંટવાનું ઓજાર;

ખૂંટવું સ૦ક્રિ૦ ['ખૂંટો' ઉપરથી ? સર૦ म. खूंटणें] મૂળ સાથે ખેંચી – ટૂંપી કાઢવું; નિર્મૂળ કરવું; નિકંદન કાઢવું (૨) ચૂંટવું; ટૂંપવું

ખૂંટાઉ, ખૂંટિયું ન૦ ખૂંટડું; બળતા લાકડાનો કકડો; ઓયણું [જાદુગર

ખૂંટિયો પું૦ ખૂંટ; સાંઢ (કા.) (૨) [સુ.] બાજીગર;

ખૂંટી સ્ત્રી૦ [दे. खुंट] ખીંટી (૨) લાકડાની મેખ (૨) કપાળની બે બાજુએથી વાળ ટૂંપાવીને કરાવેલો ખૂણો (૪) અગરખાની કળી (૫) [તંતુવાદ્યમાં] તાર લપેટવાની ખીંટી. **-ટું** ન૦ ઝાડ કાપતાં રહેલું ઠૂંઠું; કરચો. **-ટો** પું૦ ખીલો (૨) ખૂંટું (૩) બંદરમાં વહાણો ઉપર લેવાતો કર (૪) ઘંટીનો ખીલડો. [**-ઘાલવો** = પગ પેસાડવો (૨) પાયો નાખવો. **-જબરો હોવો** = પીઠબળ – આધાર સબળ હોવાં. **-ઠોકવો** = એક ઠેકાણે ઠરીને રહેવું (૨) તોડ લાવવો (૩) પાયો નાખવો. **-ઢીલો થવો કે પડવો** = મગરૂરી – તોર ઓછાં થવાં.]

ખૂંતવું અ૦ક્રિ૦ [दे. खुत्त = નિમગ્ન] ખૂંપવું; કાદવમાં ઊતરી જવું; કળવું (૨) અંદર જઈ ચોંટી જવું

ખૂંતા સ્ત્રી૦ મનઃશાંતિ; સુખસમાધાન (૨) દૃઢતા; ખંત (?).

ખૂંતાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ખૂંતવું'નું પ્રેરક

ખૂંદણું ન૦ ['ખૂંદવું' ઉપરથી] કૂદતા કૂદતા ફરવું તે (૨) ધમ્માચકડી; ધિંગાણું; મસ્તી

ખૂંદવું સ૦ક્રિ૦ [शौर० खुंद] પગ વડે ગદડવું; ગૂંદવું; કચરવું (૨) કૂદતા કૂદતા ગરબે રમવું (૩) હેરાન કરવું; વિતાડવું

ખૂંદાખૂંદ સ્ત્રી૦ ['ખૂંદવું' ઉપરથી] ગૂંદાગૂંદ; ચગદાચગદી (૨) કૂદાકૂદ; ધમ્માચકડી

ખૂંદાવવું સ૦ક્રિ૦, **ખૂંદાવું** અ૦ક્રિ૦, 'ખૂંદવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક અને કર્મણિ

ખૂંદાળવું અ૦ક્રિ૦ ખાઈપીને મોજ કરવી

ખૂંધ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખાંધ] (પશુના) વાંસા પર હોતો ઢેકો (૨) વાંસો વળી જવાથી થતો ઢેકો (માણસને). **-ધિયું, -ધું** વિ૦ વાંસે ખૂંધવાળું (માણસ)

ખૂંપ પું૦ [સં. गुम्फ् ઉપરથી ? दे. खुंपा ?] પરણવા જતાં વરને પહેરવાનો ફૂલનો એક શણગાર

ખૂંપડી સ્ત્રી૦ [दे. खुंपा] નાનો ખૂંપડો. **-ડો** પું૦ વરસાદથી બચવા મહુડાના પાંદડાંનો કરેલો છત્રીનો ઘાટ

ખૂંપરું ન૦ [જુઓ ખૂંપરો] ખાંપો

ખૂંપરો પું૦ [જુઓ ખાંપો] (ઝાડ – છોડ કાપ્યા પછી રહેલું) જડિયું; ખાંપો (૨) ખીલો કે ખાંપો ભરાવાથી કપડામાં પડેલી ફાટ કે ચીરો (૩) હજામત કરતાં રહી ગયેલા ખાંપા જેવા વાળ

ખૂંપવું સ૦ક્રિ૦ (૨) અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખૂંપવું. **ખૂંપ(-પા)વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ખે પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. क्षयः प्रा. खय] + ક્ષીણ થવું તે; ક્ષય (૨) નાશ. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦ ક્ષયતિથિ

ખેકડો પું૦ [म. खेकड, डा, –डें; सं. कर्कटक] ખેંકડો; કરચલો (સુ.)

ખેચર વિ૦ [સં.] આકાશમાં ફરનારું (૨) ન૦ પક્ષી (૩) ભૂતપ્રેતાદિ (૪) પું૦ તારા, ચંદ્ર, ગ્રહ ઇત્યાદિ (૫) દેવ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ ઊડતી નજર (આકાશમાંથી નાખેલી); 'બર્ડ્ઝ-આઈ-વ્યૂ'. **–રી** સ્ત્રી૦ દેવી; ભૂતડી; જોગણી (૨) પંખિણી; સમડી (૩) એક યોગમુદ્રા

ખેટ ન૦ [સં.] ખેડ; ગામડું (૨) પું૦; ન૦ શિકાર. **૦ક** પું૦ શિકારી (૨) ન૦ વ્યસન; ચડસ (૩) વહેમ; વળગાટ (૪) નાનું ગામડું. **૦કી** પું૦ શિકારી (૨) ખેડૂત

ખેટકી સ્ત્રી૦ સેંથી

ખેડ સ્ત્રી૦ ['ખેડવું' ઉપરથી] ખેતી (૨) [?] કાંટાવાળી એક વનસ્પતિ (૩) ન૦ [જુઓ ખેટ] ગામડું. **૦ણ** ન૦ ખેડવાની ક્રિયા (૨) વિ૦ ખેડનારું (ઉદા૦ 'રથખેડણ'). **૦ણહાર** પું૦ ખેડૂત(૨)હાંકેડુ. **૦તર** વિ૦ ખેડાય – ખેતી થાય એવું. **૦વાયો** પું૦ ખેડૂત. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा. खेड] જમીનને હળ વડે ખોદી, ચાસીને પોચી કરવી(૨)[લા.]સુધારવું; કેળવવું(૩) [प्रा. खेड्डु = રમવું, ખેલવું પરથી ?](સાહસ કે વેપાર-ધંધો)કરવો(૪)[મુસાફરી]કરવી (૫)[सं. खेट्, प्रा. खेड = હાંકવું]ચલાવવું;હાંકવું. **૦હક(–ક્ક)** પું૦ ખેડવાનો હક્ક

ખેડાકંબોઈ સ્ત્રી૦ [ખેડ + કંબોઈ ?] એક વનસ્પતિ

ખેડાણ વિ૦ ['ખેડવું' ઉપરથી] ખેડેલું; ખેડાતું હોય એવું(૨)ન૦ ખેડેલી – ખેડાતી હોય એવી જમીન (૩) ખેતી (૪) ખેડવું તે

ખેડુ વિ૦ ['ખેડવું' ઉપરથી] ખેડનારો (૨)પું૦ ખેડૂત

ખેડૂત પું૦ [ખેડવું પરથી] ખેડવાનો ધંધો કરનાર (૨) તે વર્ગનો આદમી (૩) ભાલો

ખેડું ન૦ [सं. खेट] ગામડું (૨) ગેંડાની ઢાલ

ખેડો પું૦ [प्रा. खेड्डु, खेड्डा = क्रीडा] નટ

ખેત ન૦ [सं. क्षेत्र; प्रा. खेत्त] ખેતી માટેનો જમીનનો ટુકડો. **૦ર** ન૦ ખેત (૨) + ક્ષેત્ર. **૦રપાદર** ન૦ સ્થાવર મિલકત. **૦રપાળ** પું૦ [+ पाल] ખેતરનું રક્ષણ કરનાર દેવ(૨) ગ્રામદેવતા. **૦રવા** અ૦ એક ખેતર જેટલે અંતરે. **૦રાઈ** સ્ત્રી૦ એક શેઢે – એકજથ્થે આવેલાં ખેતરોનો સમૂહ; પાટ. **૦રાઉ(–ઉ)** વિ૦ ખેતરનું – ને લગતું(૨)ખેતર વચ્ચે થઈને જતો (માર્ગ)

ખેતિથિ સ્ત્રી૦ 'ખે'માં જુઓ

ખેતી સ્ત્રી૦ ['ખેત' ઉપરથી] જમીનમાં અનાજ વગેરે પકવવા માટે કરવાનું કામ. **૦કાર** પું૦ ખેતી કરનાર; ખેડૂત. **૦વાડી** સ્ત્રી૦ ખેતર અને શાકભાજી કે ફળફળાદિની વાડી (૨) ખેડૂતનો કામધંધો

ખેદ પું૦, **૦ના** સ્ત્રી૦[સં.] શોક; સંતાપ; દિલગીરી (૨) થાક. **૦યુક્ત, –દિત** વિ૦ ખેદવાળું; ખેદથી ભરેલું

ખેદાનમેદાન (ખે મે) વિ૦ તારાજ; પાયમાલ

ખેદીવ પું૦ [इं.; अ. खदीव] મિસરનો રાજા

ખેદો(–ધો) પું૦ [सं. खेद = પ્રયત્ન ઉપરથી ?] કેડો; પીછો [–છોડવો, –મૂકવો, –લેવો]

ખેન (ખે) ન૦ [સર૦ म. खैन] ક્ષયરોગ (૨) કંટાળો આપે – માથું ફોડાવે એવું માણસ કે કામ; નડતર; પીડા (૩) મુસીબત; વિપદ. [**–પડવું** = ભારે મહેનત પડવી; દમ નીકળવો. **–વળગવું** = લપ વળગવી; માથાફોડિયું માણસ કે કામ વળગવું.] **૦ખાટલો, ૦નો ખાટલો** પું૦ ક્ષયરોગ (૨) માથાફોડિયું માણસ

ખેપ સ્ત્રી૦ [सं. क्षेप] ભાર લઈને કોઈ દૂરની જગાએ જઈ આવવું તે; આંટો; ફેરો (૨)લાંબી મુસાફરી; સફર (૩) ફેરાનું મહેનતાણું (૪) ધોબીને ધોવા આપેલાં લૂગડાંની ગાંસડી (૫) વેપારની વસ્તુનું એક દેશથી બીજે દેશ આવવું તે(૬)પછવાડે લાગવું તે; ખંત(૭)હપતો; વારો. [**–કરવી** = ફેરો કરવો – ખાવો]

ખેપટ સ્ત્રી૦ ધૂળ; કચરો [કા.](૨)અ૦ મૂઠીઓ વાળીને; ઝપાટાબંધ(જેમ કે દોડવું). [**–પડવું, –પડી જવું** = મૂઠીઓ વાળીને નાસી જવું; સીધા રસ્તે પડવું.]

ખેપન ન૦ [सं. क्षेपन] બહાર કાઢવું – નાખી દેવું તે (૨) દુઃખ; પીડા

ખેપાની (ખે) વિ૦ તોફાની (૨) યુક્તિબાજ

ખેપિયો પું૦ ['ખેપ' ઉપરથી] દૂત; કાસદ

ખેપી વિ૦ [सं. क्षिप् ઉપરથી] આક્ષેપ કરનારું (૨) ['ખેપ' = ખંત ઉપરથી] ચાનકવાળું

ખેમકુશળ (ખે) વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ક્ષેમકુશળ

ખેમટા પું૦[म., हिं.](સંગીતમાં)એક તાલ(૨) એ તાલમાં ગવાતું ગાયન

ખેર (ખે) ન૦ [सं. खदिर, प्रा. खइर] એક ઝાડ. **૦સાર(-લ)** પું૦[+ સાર(-લ) = છાલ] ખેરના લાકડામાંથી નીકળતો પદાર્થ (૨) કાથો

ખેર [ખે] અ૦ [अ.] ભલે; હશે; ફિકર નહિ (૨) સ્ત્રી૦ ખેરિયત. [**-ગુજરી** = પીડા ગઈ; બલા ટળી.]

ખેર સ્ત્રી૦ [સર૦ म. केर, खेर] ધૂળ; ખેરો

ખેરખટ અ૦ એકદમ; જોતજોતામાં (કા.)

ખેરખાહ (ખે) વિ૦ [फा.] ભલું ચાહનારુ; શુભેચ્છક. **-હી** સ્ત્રી૦

ખેરવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ખરવું' ઉપરથી] ખરી પડે એમ કરવું; ગેરવવું (૨) ખસેડવું; દૂર કરવું; કાઢી મૂકવું (૩) પજવવું; માથું ફેરવવું

ખેરવેલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ખેરસલ્લા (ખે) સ્ત્રી૦[अ. खैरसल्लाह]સમાધાન; સુખરૂપતા; સુલેહશાંતિ (૨) અ૦ ખેર, હશે, બળ્યું, એવો મન વાળવાનો ઉદ્ગાર. [**-કરવું** = ઉડાવી દેવું; ખર્ચી નાખવું.]

ખેરસાર(-લ) (ખે) પું૦ 'ખેર ન૦'માં જુઓ

ખેરંચો(-ટો) પું૦ ['ખેર' ઉપરથી] રજ; ધૂળ

ખેરાત (ખે) સ્ત્રી૦ [अ.] દાન; પુણ્ય; સખવત. **-તી** વિ૦ ખેરાત માટે કાઢેલું; ધર્માદાનું (૨) ખેરાત કરે એવું [હોવું તે

ખેરિયત (ખે) સ્ત્રી૦ [अ.] સુખરૂપ-ક્ષેમકુશળ

ખેરિયું (ખે) વિ૦છિન્નભિન્ન થયેલું; વીખરાયેલું (૨) તરત ભુઝાઈ જાય એવું (૩) [લા.] માલ વગરનું

ખેરી (ખે) વિ૦ ['ખેર' ઉપરથી] ખેરના લાકડામાંથી કાઢેલું (૨) ખેરના લાકડાનું બનાવેલું (૩)પું૦[?]ઘેટો(૪) [हिं. खैर, -रा; म. खैरा ?] એક પક્ષી (૫) સ્ત્રી૦ કંસારી (૬) લૂગડામાં - કામળમાં પડતી એક જીવાત

ખેરી સ્ત્રી૦ ['ખેર' ઉપરથી] ખેરો; રજ (૨) દાંત ઉપર બાઝતી પોપડી

ખેરીચો પું૦ [अ. खरीज = પરચૂરણ ઉપરથી] પરચૂરણ ચીજોનો ડાબડો

ખેરીજ વિ૦ [अ. ख़ारिज] વધારાનું; અંદર આવી ગયેલું ન હોય તેવું (૨) અ૦ વિના; સિવાય; વધારામાં

ખેરું, ૦ખેરું વિ૦ જુઓ ખેરિયું

ખેરો (ખે) પું૦ [સર૦ ખેરીચો] ગૂંથીને બનાવેલો દોરીઓનો જાળીદાર થેલો-ઝોળી

ખેરો (ખે)પું૦['ખેળ'ઉપરથી ?]ચોખાના લોટની વડી (૨) ['ખેર'(सं. खदिर) ઉપરથી] પોંખ પાડવાનો ડાંડિયો (૩) ['ખેર' = ધૂળ ઉપરથી] અડાયાંનો ભૂકો; ગોર (૪) ગેરો; ભૂકો (૫) [સર૦ हिं. खैरा] ડાંગરના ડૂંડાનો એક રોગ

ખેરો પું૦ [સર૦ ખેરી પું૦] બાજ; સિંચાણો

ખેલ પું૦ [सं.] રમત (૨) તમાસો; જોવાનું નાટક; ભવાઈ (૩) [લા.] રચના; લીલા. [**-કરવો** = ક્રીડા કરવી; રમત રમવી. **-કાઢવો** = નો તમાસો, -નું નાટક ભજવું. **-ખેલવો** = રમત રમવી.]

ખેલખાના પું૦ [फा. खेल = લશ્કર + खानह; म.] લશ્કરનો અસબાબ(૨) અસ્તવ્યસ્ત પડેલો સામાન; ગોટાળો (૩) ખરાબી; પાયમાલી

ખેલણી સ્ત્રી૦ ['ખેલવું' ઉપરથી] ઢીંગલી. **-ણું (-વણું)** ન૦ રમકડું; ખિલોણું

ખેલદિલી સ્ત્રી૦ [ખેલ+દિલ+ઈ] દિલમાં ખેલ કે રમતનો પ્રસન્ન ભાવ હોવો તે

ખેલન ન૦ [सं.] ખેલવું-રમવું તે (૨) તમાસો; ખેલ. **-ના** સ્ત્રી૦ ખેલવું તે.

ખેલવણું ન૦ રમકડું; ખિલોણું

ખેલવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. खेल्] રમવું; ગેલગમ્મત કરવી (૨) યુક્તિ કે પ્રપંચથી કાર્ય કરવું

ખેલાડી વિ૦ રમતમાં કામ કાઢી લે એવું; ચતુર; મુત્સદ્દી (૨) પું૦ ખેલ કરે-રમત રમે તે; નટ. **૦પણું** ન૦. **-ડુ** વિ૦ ખેલાડીના સ્વભાવનું

ખેવ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર म.] + (પ.) ક્ષણ; પળ; (૨) અ. [सं. क्षिप्र, प्रा. खिव्व; म. खेवी] તતખેવ; તરત

ખેવટ(-ટિયો) પું૦[हिं.] માર્ગદર્શક; નેતા (૨) સુકાની. **-ટું** ન૦ સુકાનીનું-હોડી હંકારવાનું કામ; વહાણવટું

ખેવડો પું૦ [हिं. खेव?] એક જાતનું ઘાસ

ખેવના સ્ત્રી૦ [सं. क्षेपण प्रा. खेवण પરથી?] કાળજી; ચાનક; સંભાળ

ખેશ બિરાદર પું૦ [फा.] સગુંવહાલું

ખેસ પું૦ [हिं.खेस, म. खेंस] ખભે નાખવાનું વસ્ત્ર; દુપટ્ટો. [**–ખંખેરવો, –ખંખેરીને ચાલતા થવું –ખંખેરી નાખવો**= જવાબદારીમાંથી છૂટો છું – એમ જાહેર કરવું, અને ચાલ્યા જવું. **–નાખવો**=ખભે દુપટ્ટો પહેરવો. **ખેસે વળગવું, ખેસ પકડવો**= આશરે પડવું (૨) ન છૂટે એવું લફરું વળગવું.]

ખેસર પું૦ [सं.] ખચ્ચર

ખેસવવું સ૦ક્રિ૦ ['ખસવું' ઉપરથી] ખસેડવું

ખેસિયું ન૦ ખેસ તરીકે ચાલે એવું વસ્ત્ર; ખેસ (૨) જુઓ 'ખેસી'માં

ખેસી વિ૦[फा. ख़्वेश=પોતાનું]નજીકનું;અંતરનું. **–સિયું** ન૦ નજીકનું સગું [ક્ષય

ખેહ સ્ત્રી૦[દે.]ધૂળ;રજ(૨)પું૦[सं.क्षय ઉપરથી]

ખેળ (ખે) સ્ત્રી૦ [सं. क्षीर?] લાહી; આર; કાંજી

ખેળો પું૦ ['ખેલ' ઉપરથી ?] નાટક કે ભવાઈમાં સ્ત્રીનો વેષ લેનાર પુરુષ; ભવૈયો

ખેંકડો પું૦ [જુઓ ખેકડો] કરચલો

ખેંખલી (ખે૦) વિ૦ [ખેં ખેં ઉપરથી] ખવાઈ – ખળખળી ગયેલું; અત્યંત અશક્ત

ખેંખેં (ખે૦) અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ (રવ૦) ઉધરસનો અવાજ

ખેંગાણું ન૦ (કા.) બદલો; ખંગ

ખેંગાર (ખે૦) પું૦ [प्रा. खंगार] (સં.) જૂનાગઢનો પ્રખ્યાત રાજા(૧૨મી સદીનો)(૨) રબારીનું એક વિશેષ નામ

ખેંચ (ખે૦) સ્ત્રી૦[प्रा. खंच=ખેંચવું]ખેંચાણ; તાણ(૨)આગ્રહ (૩)તંગી;તાણ. **૦તાણ** સ્ત્રી૦ ખેંચાખેંચ (૨) [લા.] આગ્રહ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा. खंच, सं. कृष्] પોતા તરફ આણવું; આકર્ષવું;તાણવું(૨)કસવું;તંગ કરવું(૩)આગ્રહ કરવો; આગ્રહથી વળગી રહેવું (૪) શોષી લેવું; ચૂસવું. [**ખેંચી ઝાલવું, પકડવું, રાખવું**= ખેંચીને સજ્જડ પકડવું (૨) નમતું ન મૂકવું; આગ્રહને વળગી રહેવું.] **૦તાણ, ૦પકડ** સ્ત્રી૦ ખેંચી કે પકડી રાખવું તે;આગ્રહ. **–ચંખેંચા** સ્ત્રી૦ તાણંતાણા. **–ચાખેંચ (–ચી)** સ્ત્રી૦ તાણાતાણ (૨) આગ્રહ. **–ચાણ** ન૦ જુઓ ખેંચ. **–ચાતાણ** સ્ત્રી૦ ખેંચાખેંચ. **–ચોટો** પું૦ એકદમ ખેંચવાથી લાગતો આંચકો

ખૈડ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખરડિયું]પાણી ન પાવું – સુકાવા દેવું તે(૨)સુકવણું;સૂક(૩)દોરડીને વળ ચડાવવાનું ઓજાર. [**–વાળવી**=ખેતરમાં સૂક ન પડવા દેવી – પાણી પાવું.] **–ડિયું** વિ૦ [જુઓ ખરડિયું] પાણી વિનાનું; નીક કે નહેર ઇત્યાદિથી જેને પાણી ન પવાતું હોય તેવું (ખેતર).(૨)ન૦ સુકવણું; ખરડિયું (–પડવું). **ખૈડિયો ગવાર**=સમજાવ્યો ન સમજે તેવો જડસો આદમી

ખો (ખો') સ્ત્રી૦ [फा. ख़ू] ટેવ; આદત (૨)ખાર; દ્વેષ;વેર. [**–ભુલાવવી**=ટેવ કાઢે તેમ કરવું; પાઠ શીખવવો. **–ભૂલી જવી**=(જિંદગીનો) પાઠ મળવો. **–રાખવી**=દ્વેષ કે વેર હોવું]

ખો (ખો') સ્ત્રી૦ [જુઓ ખોહ]ખાઈ;ખીણ;કોતર

ખો સ્ત્રી૦ એક રમત(૨) (ખો') (રવ૦) ખોખો રમતનો બોલ. [**–આપવી**='ખો' કહી બીજાને રમવા ઉઠાડવો.]

ખો (ખો') પું૦ વંશ; મૂળ. [**–કાઢી નાખવો**= ખોડો કાઢી નાંખવો; ખલાસ કરી દેવું; જડમૂળથી નાશ કરવો.]

ખોઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ખોળો] બાળકને સુવાડવા માટે કરેલી કે બાંધેલી ઝોળી(૨)[કા.] ખોળો. **–ઇયું** ન૦ ઘોડિયાની ખોઈ;ખોયું(૨)ઘોડિયું

ખોખ ન૦ [જુઓ ખોખું] મોટા કદનું પણ ખાલી ખોખું હોય તે

ખોખરાટ પું૦ ખોખરાપણું

ખોખરી સ્ત્રી૦ ડાંગર (વેપારીઓનો સંકેત)

ખોખરું વિ૦ [રવ૦] જાડો ને પોકો અવાજ નીકળે એવું(૨)અડધુંપડધું ભાંગેલું – ફૂટેલું. [**–કરવું**=માર મારવો. **–નાળિયેર**=ફાયદો ન હોય તેવું – નકામું કામ.]

ખોખલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ખોખલું; સર૦ म. खोकड (सं. क्रोष्टु)] ઘરડી શિયાળ (૨)પડી ગયેલા દાંતવાળી વૃદ્ધા. **–લું** વિ૦ ['ખોખું"

ઉપરથી]ખખળી ગયેલું; વૃદ્ધ(૨)ઉધરસ ખાતું. **–લો** પું૦ [म.] ઉધરસ; ઠાંસો(૨) ['ખોખું'' ઉપરથી] વૃદ્ધ–ખખળી ગયેલો આદમી. **–લો પંડ્યો** પું૦ વૃદ્ધ ખખળી ગયેલો ગોર (૨) ઘરડો મહેતાજી

ખોખાવું અ૦ ક્રિ૦ ખો–વેર રાખવું

ખોખું ન૦ [सं. शुष्क; हिं. खुक्ख] અંદરથી પોલું ને સાર–ગર કાઢી લીધેલું જે કાંઈ હોય તે(૨)માલ કાઢી લીધો હોય તેવી ખાલી તકલાદી પેટી;હલકી બનાવટની પેટી (૩) કાગળ અને લૂગડું લાહીથી ચોપડી બનાવેલો પાઘડીનો આકાર; કકડાઓની બનાવેલી પાઘડી (૪) ભરપાઈ થઈ ગયેલો હૂંડીનો કાગળ (૫)નમૂનો; બીબું (૬)કાચું લખાણ; મુસદ્દો (૭) કલેવર; હાડપિંજર

ખોખો સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક રમત; ખો

ખોગીર ન૦ [फा.] ઘોડા ઉપર મૂકવાની ઊનની ગાદી; જીન

ખોચરું (ખો) વિ૦ ['કોચવું' ઉપરથી ? સર૦ म. खोंच(र)णें] પોલું (૨) ખાંચાવાળું (૩) ન૦ [જુઓ કોતર] ખો (૪) [सं. कुचर] જૂનો જમાનો **–રેલ** વિ૦ ખાડાખૈયાવાળું. જેમ કે તેવો રૂપિયો

ખોચરે (ખો) અ૦ ખૂણે, ઝટ ધ્યાન ન પડે તેવી જગાએ. [**–પડવું**=ઝટ ધ્યાનમાં ન આવે તેવી જગાએ પડવું; ઉવેખાવું.] [ખૂણો

ખોચંડો પું૦ ['ખોચરું'' ઉપરથી ?] કઠેકાણું;

ખોજ (ખો) સ્ત્રી૦ [अ. खौज, સર૦ हिं. खोज] તપાસ; શોધ; ખોળ. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [हिं. खोजना] ખોજ કરવી; ખોળવું

ખોજો વિ૦ [फा. ख्वाजह] હિંદુમાંથી મુસલમાન બનેલી એક જાતનું (૨) પું૦ એ જાતિનો પુરુષ (૩) [फा. ख़्वोजह] વ્યંઢળ; હીજડો; જનાનખાનામાં સ્ત્રીઓની તહેનાતમાં રહેનારો નપુંસક નોકર

ખોટ સ્ત્રી૦ ['ખૂટવું' ઉપરથી] ઘટ; ઓછાપણું; અપૂર્ણતા (૨) નુકસાન; ગેરલાભ (૩) ભૂલ; ચૂક (૪) નાની ભરતી (ઉધાનથી ઊલટા પ્રકારની). [**–આવવી, જવી**=ગેરલાભ થવો; નુકસાન થવું. **–ખાવી**=નુકસાન સહન કરવું. **–પડવી**=ની જરૂર–ભીડ પડવી (૨) ઘટ પડવી. **–લાગવી**=ખોટ પડવી. **–ભાગવી**=ખાધ મેળવી લેવી (૨) ભીડ ભાગવી. **ખોટનું છોકરું**=મોટી ઉંમરે થયેલું બાળક (૨) જેને છોકરાં જીવતાં ન હોય એવું જીવેલું છોકરું.]

ખોટક(–કા)વું અ૦ ક્રિ૦ [सं. खोट्=લંગડાવું ઉપરથી] અટકવું; અચકાવું

ખોટકો પું૦ [જુઓ ખોટ] ઘટ (૨) ખોટકાવું તે

ખોટાઈ સ્ત્રી૦ ['ખોટું' ઉપરથી] જૂઠાપણું; અસત્યતા (૨) હરામીપણું; આળસુપણું

ખોટાબોલું વિ૦ ખોટું બોલે તેવું; બોલીને ફરી જાય એવું [રાખનો ગોટો

ખોટારવો પું૦ છાણાં બળી ગયા પછી રહેલો

ખોટારું વિ૦ ['ખોટું'' ઉપરથી] જૂઠું (૨) ભૂંડું; ખોટું (૩) ન૦ જૂઠાણું (૪) તરકટ

ખોટારો પું૦ ઈંટનો કકડો; પંપોયો (૨) અંગારો; લાળો (૩) ['ખોટું'' ઉપરથી] નખરું

ખોટી અ૦ વિલંબ–ઢીલ થાય એમ; નકામું થોભી રહેવું પડે–વખત બગડે એમ (૨) સ્ત્રી૦ (સુ.) વાર; વિલંબ. [**–કરવું**=રાહ જોવડાવવી; મોડું કરવું **–થવું**=વાટ જોવી; થોભવું.]

ખોટીપો પું૦ ખોટી થવું તે; રોકાણ

ખોટીલું વિ૦ ['ખોટું'' ઉપરથી] આખાં હાડકાંનું; આળસુ (૨) ખોડવાળું (૩) ન૦ નિઃસંતાનને ઘણા વખત બાદ થયેલું–ખોટીનું બાળક

ખોટું વિ૦ [सं. कूट ઉપરથી? સર૦ हिं., म. खोटा] જૂઠું; અસત્ય (૨) ભૂલચૂકવાળું (૩) ખરાબ; નઠારું (૪) ફરી જાય એવું; બેવફા (૫) ન૦ નુકસાન; અન્યાય; ખોટું કામ. (ઉદા૦ કોઈનું ખોટું કરવામાં આપણને શો લાભ ?). [**ખોટાં હાડકાંનું** વિ૦ આળસુ; હરામખોર. **ખોટી ચાલ**=બદચાલ; વ્યભિચાર **ખોટી નજર**=કુદૃષ્ટિ. **ખોટું કરવું**=ન કરવા યોગ્ય કરવું (૨) અન્યાય કરવો (૩) નીકળતા પૈસા ન આપવા (૪) ગુમાવવું. **–કાટલું**=કામમાં ન લેવાય તેવું–ઓછા વજનનું કાટલું (૨) [લા.] મંદવાડમાંથી ન ઊઠે તેવું માણસ. **–થવું**=ખેદજનક બનાવ બનવો. (૨) નાણું–

હોણું ડૂલ થવું. **-લાગવું** = માઠું લાગવું. **ખોટો રૂપિયો** = બનાવટી રૂપિયો (૨) જુઓ ખોટું કાટલું.]

ખોડ (ડ,) સ્ત્રી૦ ખો; આદત; કુટેવ (૨) [સં. खोड = લંગડું] શારીરિક ખામી (૩) ભૂલ; ખામી: કલંક; લાંછન (૪) ન૦ [દે. खोड] ખોડસું. [**-આવવી** = ખામી - કચાશ રહેવી. **-કાઢવી** = ભૂલ કાઢવી; ખામી બતાવવી (૨) નિંદા કરવી. **-ભાગવી** = નઠારી ટેવ છોડાવવી. **-ભુલાવવી** = પાઠ શીખવવો; ખો ભુલાવવી. **-રહી જવી** = ખામી રહી જવી] **૦ખાંપણ** સ્ત્રી૦ ખોડ કે ખામી

ખોડવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. क्षोड = હાથી બાંધવાનો થાંભલો; દે. खोड = સીમાકાષ્ઠ - તે ઉપરથી; સર૦ ખોડસું] દાટવું (૨) રોપવું; ઊભું કરવું (૩) ['ખોડું'' ઉપરથી] તોડવું; ભાંગવું [કા.] (૪) ખોડું કરવું

ખોડસું ન૦ [જુઓ 'ખોડ' (ન૦), 'ખોડવું'] મોટું લાકડું - ઠૂણકું; ઝાડનું જૂનું થડિયું

ખોડંગ(-ગા)વું, ખોડાવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. खोड्] લંગડાવું; ખોડું ચાલવું

ખોડિયું વિ૦ ['ખોડ' ઉપરથી] ખોડવાળું; અપંગ. **-યો પાડો** પું૦ છોકરાંની એક રમત

ખોડીખમચી સ્ત્રી૦ ખોડંગતાં ચાલીને રમવાની છોકરાંની એક રમત

ખોડીબારું ન૦ [લાકડાં 'ખોડી'ને કરેલું બારું] ખેતરમાં જવા આવવા માટે બે પાંખિયાંવાળું લાકડું ઘાલી કરવામાં આવતો રસ્તો - છીંડું

ખોડીલું વિ૦ ખોડવાળું; ખોડિયું

ખોડું વિ૦ [સં. खोड] ખોડિયું (૨) લંગડું (૩) સ્વર વિનાનું (અક્ષર માટે)

ખોડો (ખો) પું૦ [સર૦ म. खवडा; हिं. खौरा; સં. क्ष्विड् ઉપરથી] માથાની ચામડી પર બાઝતો એક મેલ (૨) માથાની ચામડીનો એક રોગ (૩) [?] સંહાર; નાશ. [**-કાઢવો, -કાઢી નાંખવો** = સંહાર કરવો. **-નીકળી જવો** = અતિ સંહાર થવો.]

ખોણિયું ન૦ [સં. कोण ઉપરથી] (કારીગરનો) કાટખૂણો (૨) [?] ખોયણું

ખોતરણી સ્ત્રી૦ ['ખોતરવું' ઉપરથી] દાંત ખોતરવાની સળી (૨) ખરપડી (૩) કોતરવાનું ઓજાર; ટાંકણું (૪) કોતરણી; નકશીકામ. **-ણું** ન૦ ટાંકણું (૨) ખરપડી (૩) ખોતરવાનું સાધન (૪) ખૂધરું; દોષ

ખોતરવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ કોતરવું] આછું આછું ખોદવું; ખણવું (૨) [લા.] પાયમાલ કરવું; (કોઈનું) ખોદવું

ખોતરામણ ન૦ ['ખોતરવું' ઉપરથી] ખોતરવાનું [મહેનતાણું

ખોતરું ન૦ [ખોતરવું' પરથી ?] બહાનું

ખોદકામ ન૦ ['ખોદવું' ઉપરથી] ખોદવાનું કામ (૨) કૂવા, તળાવ વગેરે ખોદવાનું કામ (૩) કોતરકામ

ખોદણી સ્ત્રી૦ ['ખોદવું' ઉપરથી] [લા.] ખણખોદ; નિંદા; બદબોઈ. [**-કરવી, -ખોદવી** = દોષ જોયા કરવા; નિંદા કરવી.]

ખોદવું સ૦ક્રિ૦; અ૦ક્રિ૦ [સં. क्षोद, प्रा. खोद પરથી ? સર૦ हिं. खोदना, म. खोदणें] ભોંય ઉખાડવી; ખણવું (૨) કોતરવું; નકસી પાડવી (૩) [લા.] ખોદણી કરવી

ખોદાઈ, -મણી સ્ત્રી૦, **-મણ** ન૦ ['ખોદવું' ઉપરથી] ખોદવાનું મહેનતાણું

ખોદાખોદ સ્ત્રી૦ ['ખોદવું' ઉપરથી] વારંવાર ખૂબ ખોદવું તે (૨) ખોદણી

ખોદાણ ન૦ ['ખોદવું' ઉપરથી] ખોદાવું કે ખોદવું તે; ખોદકામ (૨) પાણીના જોરથી ખોદાયલી જમીન

ખોઢું(-ધું) ન૦ [દે. खोड પરથી ?] લાકડાનો જાડો - ભારે કકડો (૨) વિ૦ મૂઢ; ઠ; બેવકૂફ

ખોપ પું૦ નેતર; બરુ [સર૦ म. खोप સ્ત્રી૦] (૨) વાદળું (૩) [કા.] દેવું

ખોપટું ન૦ [प्रा. खुंपा; સર૦ म. खोपट] છાપરી; [ખોરડું

ખોપરી સ્ત્રી૦ [સં. खर्पर] માથાનું પેટી જેવું હાડકું, જેમાં મગજ છે તે. [**ખોપરીમાં પવન ભરાવો, હોવો** = મિજાજ વધવો; ગર્વ થવો. **(એક) ખોપરી હોવું** = ખાસ વિશેષતાવાળું મગજ ધરાવવું. (ઉદા૦ 'એ પણ એક ખોપરી જ છે'.)]

ખોપી, ૦લું વિ૦ ખટપટિયું

ખોફ (ખો) પું૦ [अ.] ડર (૨) ગુસ્સો. **૦નાક** વિ૦ [ભયાનક

ખોબલો, ખોબો પું૦ [સં. खं = ખાડો + उभय = બંને હાથ] બે હાથ છતા જોડવાથી બનતો પાત્રનો આકાર; પોશ (૨) તેમાં માય તેટલું માપ [**-ભરવો** = ખોબામાં માય તેટલું લેવું.]

ખોભ પું૦ [सं. क्षोभ; प्रा.] + ક્ષોભ

ખોભણ(-ણી) (ણ,)સ્ત્રી૦[सं. क्षुभ्? म. खोवण] ખો; ગુફા (૨) કાતરની બે બાજુનો ખાંચો (૩) ખાડો(ખાસ ઠેસ, ચાંપ કે ઉલાળો અટકે એવો)

ખોભના સ્ત્રી૦ [सं. क्षुभ्?] ખોડ; ખાંપણ

ખોભરણ સ્ત્રી૦ (કા.) ઢીલ; વિલંબ. **-વું** અ૦ક્રિ૦ખોટી થવું;રાહ જોતા રહેવું;થોભવું[કા.]

ખોભળો પું૦ (કા.) સળંગ કઠણ પડ

ખોયણી (ખો') સ્ત્રી૦ [ખોરવું પરથી? સર૦ दे. छोडिअ, फोडिअ = વઘારેલું] વઘાર

ખોયણું (ખો') ન૦ બળતું લાકડું કે સળેખડું (૨) જામગરી (૩) [લા.] ચાંદવું; ઉશ્કેરણી

ખોયલ ન૦ મોચીનું એક ઓજાર

ખોયાણ ન૦ ઊંડી ખો-ખોભણ

ખોયું ન૦ જુઓ ખોઇયું

-ખોર વિ૦[फा.]'ખાનારું,'-ની ટેવવાળું', 'ખાઉ' એવા અર્થમાં પ્રાયઃ નામને અંતે. (અનિષ્ટ ભાવ સૂચવે છે). ઉદા૦ હરામખોર; શરાબખોર

ખોરડ (પ.),**-ડું** ન૦ [સર૦ म. खोरडा; सं. कुटीर?] ઝૂંપડું; માટીની ભીંતનું નાનું ઘર

ખોરડું ન૦ (સુ.) ખોલી; ઓરડી

ખોરણ ન૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] હોલવાઈ ગયેલું જે હોય તે (૨) ખોરવાનું સાધન

ખોરણી સ્ત્રી૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] ખોરવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) ખોયણી

ખોરણું ન૦ જુઓ ખોયણું

ખોરવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] વેરવિખેર થઈ જવું; તૂટી પડવું

ખોરવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. खोरणें; हिं. खोरनी] (દીવતાને સતેજ કરવા કે બળતાને જલદી બળવા) ખંખેરવું - તળે ઉપર કરવું

ખોરસું ન૦ [જુઓ ખુરસું] ત્રણ પાયાની ઘોડી; [ત્રિપાઈ

ખોરંચે અ૦['ખોચરે' ? કે 'ખોરંચો' પરથી ?] ખૂણેખોચરે; નિકાલ ન થાય એવે ઠેકાણે

ખોરંચો પું૦ નડતર; અંતરાય

ખોરાક પું૦ [फा. खुराक] ખાવાનો પદાર્થ (૨) [લા.] જેનાથી કોઈ વાતનો નિર્વાહ થાય તે.**-કી** સ્ત્રી૦ ખોરાક; ગુજરાનની વસ્તુ (૨) તેનું ખરચ. **-કીપોશાકી** સ્ત્રી૦ [फा.] અન્નવસ્ત્ર (૨) તેનું ખરચ

ખોરિયું ન૦ ['ખોરવું' ઉપરથી] ઉબાડિયું; [ખોયણું [ચ.]

ખોરીડ વિ૦ (ખાવામાં) જબરું કે શોખીન

ખોરું (ખો) વિ૦ [प्रा. खउरिय = મેલું; ડહોળું ?] જૂનું થવાથી બેસ્વાદ. **-રાટ** પું૦, **-રાશ** સ્ત્રી૦ ખોરાપણું

ખોલ સ્ત્રી૦ [दे. खोल, खोल्ल] ખામી; કરચલી; પોલાણ (૨) ઊતરી ગયેલી જીર્ણ ચામડી (૩) સાપની કાંચળી (૪) ખોળી (૫) ખોળ; ગાદી તકિયા વગેરેનું ઉપલું પડ (૬) ન૦ જુઓ ખોયલ.[**-આવવી,પડવી** =(સીવણ, માંડવો બાંધવો ઇ૦માં) કપડું ઢીલું રહેવું-તંગ, બેસતું ન આવવું. **-ઊતરવી, ઊતરી જવી** = ચામડી કે કાંચળી ઊતરવી-નીકળી જવી. **-ચડાવવી** = પડ-ગલેફ ચડાવવાં. **-ભરવી** = કપડાનો ઢીલો પડતો ભાગ સીવી લેવો.]

ખોલકો પું૦ [दे. खोल] ગધેડો. -કી સ્ત્રી૦ ગધેડી. -કું ન૦ ગધેડાનું નાનું બચ્ચું

ખોલણહાર(-રું) વિ૦ ખોલનાર

ખોલવણું ન૦ ['ખોલવું' ઉપરથી] કંસારાનું એક ઓજાર (૨) સ્ક્રૂ ફેરવવાનું ઓજાર; પેચિયું

ખોલવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ખુલ્લું] ઉઘાડવું (૨) કાઢવું; સ્થાપન કરવું

ખોલી સ્ત્રી૦ [सं. खोलिः] ખોળી (૨) [दे. खुल्ल = કુટીર] ઓરડી (૩) [જુઓ ખોલકો] ગધેડી. **-લો** પું૦ ગધેડો

ખોલું (ખો) ન૦ ખીચડી વગેરેનો દાઝેલો પોપડો [(ચ.)

ખોવડા(-રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'ખોવું'નું પ્રેરક.

ખોવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ખોવું'નું કર્મણિ.

ખોવું સ૦ક્રિ૦ [सं. क्षप्; प्रा. खव] ગુમાવવું (૨) ગેરલાભ થવો. [**ખોઈનાંખવું** = ખોવું. **ખોઈ બેસવું** = ગુમાવવું (૨) હારી જવું.]

ખોસવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. खोसणें] જોરથી દાખલ કરવું; ઘાલવું; ઘોચવું

ખોહ સ્ત્રી૦ [सं. गोह] ખો; કોતર; ખીણ

ખોહાણ પું૦ [જુઓ ખોહ] નદીની ભેખડ

ખોહો પું૦ ['ખોસવું' ઉપરથી] ખોસનારો (૨) [सं. कुसीद = આળસુ ? दे. गोह = ગમાર કે કોટવાળ જેવો ક્રૂર પરથી ?] લઠીંગો; લઠ્ઠ પણ આળસુ માણસ [(તેને સ્થાને જુઓ)

ખોળ સ્ત્રી૦ જુઓ ખોલ ૨ થી ૫. **-ળિયું** ન૦

ખોળ (ખો) પું૦ [दे. खोल] તેલ કાઢી લીધા બાદ રહેતો તેલી બીનો કૂચો

ખોળ (ખો) સ્ત્રી૦ [दे. खोल = જાસૂસ પરથી ?] તપાસ; શોધ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ શોધવું; તપાસ કરવી; ઢૂંઢવું. **-ળંખોળા, -ળાખોળ(-ળી)** સ્ત્રી૦ શોધાશોધ [ખૂબ ઢૂંઢવું તે (?)

ખોળાઢંઢોળા (ખો) પું૦બ૦વ૦ ખોળાખોળ;

ખોળંબો(-ભો) પું૦ [म. खोळंबा] વિલંબ; ઢીલ. [**ખોળંબે નાખવું** = ઢીલમાં નાંખવું. **ખોળંબે પડવું** = ઢીલમાં પડવું.]

ખોળાધર (ખો) પું૦ [ખોળો + ધરવો] જામીન. **-રી** સ્ત્રી૦ જામીનગીરી [અઘરણી

ખોળાભરણું (ખો) ન૦[ખોળો + ભરવું] સીમંત;

ખોળાંખંખોળાં, ખોળાંખાંખાં (ખો) ન૦બ૦ વ૦ ખૂબ બારીક તપાસ

ખોળિયું ન૦ [सं. खोलि] ગોદડાં વગેરે ભરવાનો ઓઢો (૨) શરીર; કલેવર. [**-ચડાવવું** = ઓઢો ઘાલવો – પહેરાવવો. **ખોળિયામાં જીવ આવવો** = નિરાંત વળવી; ચિંતા દૂર થવી. **ખોળિયામાંથી જીવ ઊડી જવો** = ફાળ પડવી; ભારે ગભરાટ – ચિંતા થવાં.]

ખોળી સ્ત્રી૦ [सं. खोलिः] વસ્તુના રક્ષણ માટે છેડા ઉપર ગોઠવેલું ઢાંકણ (જેમ કે લાકડીને)

ખોળો (ખો) પું૦ [सं. क्रोडकः] પલાંઠી મારી બેસતાં બંને જાંઘ ઉપરની ઘૂંટણ લગી થતી આસન જેવી જગાનો ભાગ (૨) એ ભાગ ઉપરના વસ્ત્રને (તેમાં કાંઈ લેવા) ઝોળી પેઠે કરાય છે તે. [**ખોળામાં ઘાલવું** = વહાલથી ખોળામાં લેવું (૨) આશ્રય આપવો. **ખોળે ઘાલવું** = દીકરી સાસરે જતી હોય ત્યારે સગાંવહાલાંએ તેને પૈસા ભેટ આપવા. **ખોળે બેસાડવું** = લગ્ન વખતે કન્યાને સાસુ-સસરાના ખોળામાં બેસાડવી (૨) દત્તક લેવું (૩) વિશ્વાસ આપવો. **ખોળે માથું મૂકવું** = શરણે જવું. **ખોળે લેવું** = દત્તક લેવું (૨) માન્ય કરવું. **ખોળે સોંપવું** = ભાળવણી કરવી. **ખોળો પાથરવો** = કરગરવું; વિનંતી કરવી. **-ભરવો** = સીમંત કરવું. **-ધરવો, વાળવો** = ખોળાની ઝોળી જેવું કપડું વાળીને કાંઈ તેમાં લેવા માટે તૈયાર થવું (૨) માગવું.]

ખોંખારવું (ખોં૦) અ૦ક્રિ૦ જુઓ ખૂંખારવું

ખોંખારો પું૦ (ખોં૦) જુઓ ખૂંખારો

ખોંચ (ખોં૦) સ્ત્રી૦[જુઓ ખાંચ] ખાંચો; ખોભાણ; ખાણ (૨) કસર; કમીના (૩) [જુઓ ખૂંચ] વાંધો; અડચણ (૪) મુશ્કેલી; ગૂંચવણ

ખ્યાત વિ૦ [सं.] પંકાયેલું; નામીચું (૨) સ્ત્રી૦ [પ.] ખ્યાતિ; કીર્તિ (૩) ન૦ કથન. **-તિ** સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિ; કીર્તિ (૨) પ્રતીતિ; જ્ઞાન. **-પન** ન૦, **-પના** સ્ત્રી૦ જાહેરાત (૨) કબૂલાત

ખ્યાલ પું૦ [જુઓ ખયાલ] તર્ક; વિચાર; કલ્પના સ્મરણ (૨) છાલ; કેડો (૩) એક જાતનું ગાયન. [**-કરવો** = વિચાર – કલ્પના કરવાં. **-છોડવો** = વિચાર તજવો (૨) છાલ મૂકવો. **-બાંધવો** = કલ્પના કરવી. **-રાખવો** = ધ્યાન કે સ્મરણ રાખવું. **ખ્યાલમાં હોવું** = વિચારવું; ધ્યાન પર લેવું.] **૦ટપ્પો** પું૦ ખ્યાલ ને ટપ્પો; ગાયનનો એક પ્રકાર. **-લિયો** પું૦ ખ્યાલટપ્પા ગાનારો. **-લી** વિ૦ તરંગી (૨) ખ્યાલ – લાવણી જોડનારું

ખ્રિસ્ત પું૦ [ગ્રીક – ख्रिस्टोस] (સં.) જુઓ ઈસુ. **-સ્તી** વિ૦ ઈસુ સંબંધી; ઈસુના ધર્મનું (૨) પું૦ એ ધર્મ માનનારો માણસ

ખ્વાબ પું૦; ન૦ [फा.] ખાબ; સ્વપ્ન. **-બી** વિ૦ સ્વપ્નનું; તે સંબંધી (૨) સ્વપ્ન રચ્યા કરનારું; સ્વપ્નશીલ; તરંગી

ગ

ગ પું૦ [સં.] કંઠસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન(૨)ગંધાર સ્વરની સંજ્ઞા. **૦કાર** પું૦ ગ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ [સં.] છેડે ગકારવાળું. **૦ગ્ગુ** ન૦ + **૦ગ્ગો** પું૦ ગકાર

–ગ [સં.] [સમાસને અંતે] 'જતું' 'ચાલતું' એવા અર્થમાં ઉદા૦ ખગ; ઉરગ

ગ છંદશાસ્ત્રમાં 'ગુરુ' અક્ષરનું ટૂંકું રૂપ

ગઈ 'જવું'નું ભૂતકાળનું સ્ત્રી૦રૂપ(૨)(ભૂ૦કૃ૦)વિ૦ ગયેલી; વીતેલી. [**–તે ગઈ** = જાણે સદાને માટે ચાલી ગઈ; ફરી આવી જ નહિ.] **૦કાલ** સ્ત્રી૦ આજની પહેલાંનો દિવસ (૨) અ૦ જુઓ 'ગઈ કાલે' **૦કાલે** અ૦ આજની પૂર્વેના દિવસે; કાલે (૨) [લા.] હમણાં જ. **૦ગુજરી** સ્ત્રી૦ બની ગયેલી – ભૂતકાળની હકીકત.

ગ(૦ડ)ગડવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ દે. गडयड; રવ૦] ગડગડ અવાજ કરવો; ગાજવું

ગ(૦ડ)ગડાટ પું૦ ગડગડ એવો અવાજ (૨) અ૦ સપાટાબંધ; વગર હરકતે. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ ગડગડે એમ કરવું (૨) ઝપાટાબંધ – અટક્યા વગર કામ ચલાવવું (જેમ કે વાંચનનું)

ગ(૦ણ)ગણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગણગણ એવો અવાજ કરવો (૨) નાકમાં બોલવું (૩) [લા.] પોતાની નામરજી અસ્પષ્ટ રીતે બતાવવી (૪) સ૦ક્રિ૦ મનમાં બબડવું; ગગણતા કહેવું

ગ(૦ણ)ગણાટ પું૦ ગણગણવું તે

ગગન ન૦[સં.] આકાશ; આભલું. [**ગગનનાં કુસુમ વીણવાં, ગગનનાં પક્ષી ઝાલવાં, ગગનનાં ફૂલ વીણવાં** = અસંભવિત કામ કરવું, કે તેમ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો. **ગગનમાં ઊડવું** = અલોપ થઈ જવું (૨) નિરર્થક જવું (૩) ફુલાવું. **ગગનમાં ગાજવું** = ઘણે ઊંચે ગર્જના થવી (૨) મોટાઈમાં રહેવું. **ગગનમાં ચડાવવું** = વખાણ કરી ઊંચે ચડાવવું. **ગગને ચડવું** = ફુલાવું; તોર કરવો (૨) પોતાની કિંમત ઘણી વધારી મૂકવી. **–સાથે વાતો કરવી** = બડાઈઓ મારવી(૨)આકાશને અડે તેટલું – ઘણું ઊંચું હોવું.] **૦ગામી** વિ૦ ગગનમાં જનારું. **૦ગાંઠિયા** પું૦બ૦વ૦ એક મીઠાઈ; ઘઉંના લોટના ચાસણી પાયેલા ગાંઠિયા. **૦ચર** વિ૦ ગગનમાં ફરનારું(૨)ન૦ પંખી, દેવ, ભૂત-પિશાચ, નક્ષત્ર, ગ્રહ વગેરે. **૦ચુંબિત, ૦ચુંબી** વિ૦ આકાશને ચુંબતું; બહુ ઊંચું. **૦પટ** પું૦ ગગનરૂપી પટ; આકાશનો વિસ્તાર. **૦ભેદી** વિ૦ ગગનને ભેદે એવું મોટું (અવાજ કે નાદ). **૦વિહાર** પું૦ આકાશમાં વિહાર (૨) [લા.] બહુ ઊંચા ઊંચા ખ્યાલો કરવા તે. **૦વિહારી** વિ૦ ગગનવિહાર કરનારું. **૦સ્પર્શી** વિ૦ આકાશને અડે એવું; બહુ જ ઊંચું

ગગરી સ્ત્રી૦ [सं. गर्गरी, प्रा. गग्गरी] નાનો ગગરો

ગગરું વિ૦ [જુઓ કકરું] ભભરું; દાણાદાર

ગગરો પું૦ [જુઓ ગગરી] ધાતુનો ઘડો. [**–ફેરવવો** = ભીખ માગવી (૨) ઉપર ઘી પીરસાય એવો વરો કરવો.]

ગ(૦ળ)ગળવું અ૦ક્રિ૦ ['ગળવું'? सं. गद्गद, प्रा. गग्गर?] ઢીલા થઈ જવું (પ્યારથી, ધમકીથી કે એવી કોઈ લાગણીથી) (૨) ફીકા પડી જવું

ગ(૦ળ)ગળું વિ૦ [જુઓ ગગળવું] ઢીલું; દીન. (૨) પાકવા ઉપર આવેલું. [**–થઈ જવું** = ગદગદ કે રડું રડું થઈ જવું.]

ગગા સ્ત્રી૦ (બાળભાષા) બાળકનું ઝબલું

ગગો પું૦છોકરો; દીકરો. **–ગી** સ્ત્રી૦છોડી; દીકરી

ગગ્ગુ,–ગ્ગો જુઓ 'ગ'માં

ગચ અ૦ [રવ૦? સર૦हिं.] ગચ્ચ. [**–દઈને** = ગચ, ફચ અવાજની સાથે; ઝટ (અંદર ઘૂસી કે પેસી જવું).]

ગચ ક્રિ૦વિ૦ પસંદ; માફક [**–આવવું** = માફક થવું.]

ગચ સ્ત્રી૦ [फ़ा.] ચૂનો; કેલ

ગચકડિયું ન૦ [રવ૦] (ડૂબતાં) તરફડિયાં મારવાં તે

ગચકડું, ગચકિયું ન૦ [રવ૦] ગચકડિયું (૨) ગચરકું

ગચન વિ૦ ['ગચ' ઉપરથી] મસ્ત (૨) ભરાઈ–ઠંસાઈ ગયેલું

ગચરકું ન૦, **–કો** પું૦ [જુઓ ગચ] ખાટો

કે તીખો ઓડકાર; ઘચરકું. [-આવવું, ખાવું]. **-કાવિકાર** પું૦ ગચરકું ગળાઈ જવાથી થતો ચામડીનો એક રોગ

ગચાગચ વિ૦ ખીચોખીચ

ગચિ(-ચ્ચિ)યું ન૦ ['ગચ્ચ' ઉપરથી] ઢેફું; ચોસલું (જેમ કે ઈંટ ચૂનો ઇ૦ નું) (૨) [લા.] આડ; નડતર

ગચેટો પું૦ ['ગચ્ચ' ઉપરથી] ગઠ્ઠો

ગચ્ચ અ૦ [રવ૦] ગચ (૨) [फा. गच ?] સજડ; તૂટે છૂટે નહિ એવું. **-ચ્ચિયું** ન૦ જુઓ ગચિયું

ગચ્ચી(-ચ્છી) સ્ત્રી૦ ['ગચ્ચ' ઉપરથી] માટી, ઈંટો, કાંકરા અને ચૂનો વગેરેનું બાઝી જવું તે. ઉદા૦ ચૂનાગચ્ચી (૨) અગાસી; ધાબું (૩) છોબંધ જમીન (૪) [જુઓ ગચ્છ] વર્ગ

ગચ્ચું ન૦ જુઓ ગચિયું

ગચ્છ પું૦ [सं.] સમુદાય; જથો (૨) [ગ.] શ્રેઢીમાં અમુક પદોનો સમુદાય

ગચ્છવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. गम्; प्रा. गच्छ] જવું **-ન્તી** સ્ત્રી૦ નાસી જવું તે. [-કરવી; પકડવી]

ગચ્છી સ્ત્રી૦ જુઓ ગચ્ચી

ગજ પું૦ [सं.] હાથી (૨) [फा., सं.] લંબાઈ ભરવાનું ચોવીસ તસુનું માપ (૩) બારણાની ભૂંગળ (૪) ધાતુનો નક્કર સળિયો (૫) બંદૂકની નાળમાં દારૂ ઠાંસવા માટે વપરાતો સળિયો (૬) તંતુવાદ્ય વગાડવા વપરાતું ધનુષ્ય જેવું સાધન. [-જેવું = સંગીન; નક્કર. **-ભરે પણ તસુ ન ફાડે** = વાતો મોટી કરે, પણ તે પ્રમાણે અમલ કશો ન કરે. **-ખાવો, વાગવો** = ફાવવું; અસરકારક નીવડવું.] **૦કણ** ન૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ. **૦કર્ણ(-રણ)** પું૦ હાથીનો કાન (૨) દરાજ; દાદર (૩) [સં.] ગણપતિ. **૦કરણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) યોગીઓની એક ક્રિયા. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ હાથીની ચાલ (૨) તેના જેવી ડોલતી ને મગરૂર ચાલ. **૦ગામ** વિ૦ હાથી ઉપર સવારી કરનારું. **૦ગામા(-મિની)** વિ૦સ્ત્રી૦ ગજગતિથી ચાલનારી. **૦ગામી** વિ૦ ગજગતિથી ચાલનારું. **૦ગાહ** ન૦ હાથીની પીઠ પરનો ઓછાડ. **૦ગૌરી** સ્ત્રી૦ હાથી પર બેસાડેલી ગૌરીની – પાર્વતીની મૂર્તિ. **૦ગ્રાહ** પું૦ 'ટગ ઑફ વૉર'; પક્ષ પાડીને દોરડું ખેંચવાની રસાકસીની રમત. **૦ઘંટ** પું૦, **૦ઘંટા** સ્ત્રી૦ હાથીને બાંધેલો લટકતો ઘંટ (એના આવવાની ખબર કરવા.). **૦ચર્મ** ન૦ હાથીનું ચામડું. **૦છાયા** સ્ત્રી૦ શ્રાદ્ધ કરવાને સારો ગણાતો એક યોગ (જ્યો.). **૦દળ** ન૦ હાથીનું લશ્કર. **૦દંત** પું૦ હાથીનો દાંત; દંતૂશળ (૨) [સં.] ગણપતિ (૩) ખીંટી. **૦ધર** પું૦ દરજી. **૦પતિ** પું૦ હાથીઓનો માલિક (૨) ગજદળનો નાયક (૩) મોટો – ઉત્તમ હાથી. **૦પાળ** પું૦ હાથીની માવજત કરનારો આદમી (૨) મહાવત. **૦પીપર** સ્ત્રી૦ જુઓ કુંજરપીપર. **૦પુટ** પું૦ ધાતુઓની ભસ્મ બનાવવા તેમને આંચ આપવા માટેની એક પ્રકારની ભઠ્ઠી. **૦વાડ, ૦શાલા (-ળા)** સ્ત્રી૦ હાથીખાનું. **૦વક્ત્ર, ૦વદન, -જાનન** પું૦(સં.)ગણપતિ. **-જિયાણી** સ્ત્રી૦ ગજી પનાનું એક રેશમી કાપડ. **-જિયું** વિ૦ એક ગજ માપનું (૨) ન૦ જાડા સૂતરનું (બહુધા ગજી) કપડું. **-જિયો** પું૦ લોઢાનો સળિયો; ગજ. **-જી** વિ૦ ગજિયું (૨) સ્ત્રી૦ ગજિયાણી. **-જેન્દ્ર** પું૦ ઉત્તમ હાથી (૨) [સં.] ઐરાવત. **-જેન્દ્રમોક્ષ** પું૦ મગરના મોંમાંથી વિષ્ણુએ કરેલો ગજેન્દ્રનો છુટકારો (૨) તે નામનું એક સ્તોત્ર

ગજક ન૦ [फा.] નશો કર્યા પછી ખવાતી તીખી [કે મીઠી ચીજ

ગજ(-ઝ)નવી વિ૦ જુઓ ગઝનવી

ગજપાંઉ ન૦ એક પક્ષી

ગજપીપર સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગજ'માં

ગજપુટ પું૦ [सं.] જુઓ 'ગજ'માં

ગજપુષ્પી સ્ત્રી૦ એક વેલ

ગજબ પું૦ [अ.] કેર (૨) મોટું દુઃખ (૩) આશ્ચર્ય. [**-થવો, -કરવો, -વર્તવો, -વર્તાવવો**] **૦નાક** વિ૦ [फा.] ગજબ કરનારું; કેર વર્તાવનારું. **-બી** વિ૦ ગજબવાળું

ગજર પું૦ [हिं.; सं. गर्ज् ?] પહોર પહોરને આંતરે ઘડિયાળાં વગાડવામાં આવે છે તે; ગજ્જર (૨) ચોઘડિયાં

ગજરું ન૦ [જુઓ ગજરો] કાંડે કે અંબોડે

ઘાલવાનો ફૂલનો હાર (૨)કાંડે પહેરવાનું સ્ત્રીનું ઘરેણું; ગુજરી. [જુઓ

ગજરો પું૦ [हिं. गजरा; सं. गंज?] ગજરું૧

ગજલ સ્ત્રી૦, **-લિસ્તાન** ન૦ જુઓ 'ગઝલ'માં

ગજ(-જા)વવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગાજવું] ગાજે એમ કરવું

ગજવાકાતરુ પું. [ગજવું + કાતરવું] ખીસાકાતરુ; ખીસાચોર

ગજવું (જ') ન૦ [सं. गुह्यं] ગૂંજું; ખીસું. [**ગજવાનો વર** = ગજવું ભર્યાથી - મોટી પહેરામણી આપવાથી જ મળે તેવો - ઊંચા કુળનો વર. **ગજવામાં ઘાલવું કે મૂકવું** = લાંચ આપવી (૨) નહિ ગણકારવું (૩) પોતાના અંકુશમાં લેવું (૪) -થી ચડિયાતું હોવું. **ગજવાં ભરવાં** = લાંચ આપવી. **ગજવું જોઈને વાત કરવી** = ગજા પ્રમાણે ખર્ચ કરવું.] [જાતના ચોખા

ગજવેલ સ્ત્રી૦ ખરું લોઢું; પોલાદ (૨) એક

ગજાદાર, ગજાહીણ વિ૦ જુઓ 'ગજું'માં

ગજાનન પું૦ [सं.] જુઓ 'ગજ'માં

ગજાર સ્ત્રી૦ [જુઓ ગોઝાર] (રસોડા કે ભંડાર તરીકે વપરાય એવો)મુખ્ય ઓરડાની બાજુનો ખંડ [પ્રેરક

ગજાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ગજવવું; 'ગાજવું'નું

ગજિયાણી સ્ત્રી૦, **ગજિયું** વિ૦, **ગજિયો** પું૦, **ગજી** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગજ'માં

ગજું ન૦ ગુંજાશ; શક્તિ. **-જાદાર** વિ૦ ગજાવાળું. **-જાહીણ** વિ૦ ગજા વગરનું

ગજેન્દ્ર પું૦, **૦મોક્ષ** પું૦ [सं.] જુઓ 'ગજ'માં

ગજ્જર પું૦ ['ગજધર' ઉપરથી] વડો સુતાર; મિસ્ત્રી (૨)વડો મુકાદમ (૩) [જુઓ ગજર] અમુક વખત થયો એવું દર્શાવનારો ટકોરો; ગજર (૪) સમય; કાળ

ગઝનવી વિ૦[फा.] ગિજની નામના શહેરનું, -ને લગતું (૨) પું૦ એક મુસલમાન અટક

ગઝલ સ્ત્રી૦ [अ.] એક ફારસી રાગ; રેખતો (૨) એ રાગનું કાવ્ય. **૦ગોષ્ઠિ** સ્ત્રી૦ ગપ્પાં; ટાઢા પહોરનાં ગપ્પાં. **-લિસ્તાન** ન૦ ગઝલોનો સંગ્રહ

ગટ, ૦ગટ અ૦ [રવ૦] ગટગટ અવાજ થાય એમ

ગટગટાવવું સ૦ક્રિ૦ ગટગટ કરતાં-ઝટ પી જવું

ગટક, ૦ગટક અ૦ [રવ૦] ગટગટ. [**-ઊતરવું, -ઊતરી જવું, -પી જવું, ગટક લઈને ઊતરવું** = ઝપાટાબંધ ગળે ઊતરી કે પી જવું. **-કરી જવું** = કપટથી ઓળવવું; ઓહિયાં કરી જવું.] **-કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ગટગટ પીવું કે ખાઈ જવું; ગળી જવું; ઓહિયાં કરવું

ગટપટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] ધીમી - છાનીમાની વાત

ગટમટ સ્ત્રી૦ ગતિમતિ; સાનસૂધ [ખાળ

ગટર સ્ત્રી૦ [इं.] ગંદું પાણી જવાની નીક - મોરી;

ગટરપટર અ૦ [રવ૦] ગમે તેમ આડુંઅવળું

ગટાપરચા ન૦ [मलाया] એક વનસ્પતિ

ગટિયું વિ૦ જુઓ ગટ્ઠું

ગટૂ(-ડૂ)ચી સ્ત્રી૦[सं. गुडूची, प्रा. गलोई] એક વનસ્પતિ; ગળો

ગટ્ટ અ૦ (રવ૦) ગટ; ગટક

ગટ્ઠી(-ટ્ઠું) વિ૦ [सं. ग्रथित = ગંઠાઈ ગયેલું; दे. गिड्डो] ઠીંગણું (૨) બટકું અને જાડું [કરવું

ગઠડી સ્ત્રી૦ [हिं.] પોટલી; બચકી

ગઠન ન૦ [सं. ग्रथन] ગાંઠવું - બાંધવું તે; એકત્રિત

ગઠિયું પું૦ [सं. ग्रथित, प्रा. गंठिय] લુચ્ચું; પાકું. **-યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ લુચ્ચી; પાકી

ગઠ્ઠો પું૦ [सं. ग्रंथि, प्रा. गंठि ઉપરથી] ગાંગડો; ગચિયું; બાઝી ગયેલો જથો

ગડ ન૦ [सं. गडु = ગાંઠ કે दे. गड = મોટો પથ્થર] ગાંઠ (૨) ગૂમડું; ગોડ (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ગડી (લૂગડાની). **૦ગચ્ચો** પું૦ ગડબડગોટો. **૦ગૂમડ** ન૦ નાનાં મોટાં ગૂમડાં (૨) તે થઈને થતો ચામડીનો રોગ. **૦ગૂંદી** સ્ત્રી૦, **૦ગૂંદો** પું૦ ગડગૂંદાનું ઝાડ. **૦ગૂંદું** ન૦ એક ફળ; મોટું ગૂંદું

ગડગડ, ૦વું, -ડાટ, -ડાવવું જુઓ 'ગગડવું'માં

ગડગડિયું ન૦ [રવ૦] ખડખડિયું; પાણીચું

ગડડગફ અ૦ [રવ૦] ગરડગફ; ઝટ; જોતજોતામાં

ગડદો પું૦ [સર૦ दे. गुडदालिअ = (મારીને) પિંડો કરી નાખેલું] ઠાંસો; ધીબકો. [**-ખાવો; -મારવો**] **-દાગડદી** સ્ત્રી૦ ગડદાથી મારામારી (૨) ભીડાભીડ. **-દાપાટુ** ન૦બ૦વ૦ ગડદા ને પાટુ (૨) હાથપગથી મારામાર.

-દાપેચ વિ૦ ગડદાના મારથી છેક અધમૂઉં થઈ ગયેલું. **-દામુક્કી** સ્ત્રી૦ ગડદા ને મુક્કીથી મારામારી. **-દાટવું, -દાવવું** સ૦ક્રિ૦ ગડદે ગડદે મારવું

ગડબ સ્ત્રી૦ ગટ; ગાંઠ; સોજો [**-ઘાલવી**]

ગડ(-ર)બડ સ્ત્રી૦ [દે. गडवड; રવ૦] ઘોંઘાટ (૨) [લા.] અવ્યવસ્થા; ગોટાળો. [**-મચવી, મચાવવી** = ખૂબ ગડબડ થવી કે કરવી] **૦ગોટો** પું૦ ગોટાળો; અવ્યવસ્થા(૨)હિસાબમાં ઘાલમેલ; તફડંચી. [**-વાળવો** = ગોટો કરવો.] **૦સડબડ** સ્ત્રી૦ ગડબડગોટો (૨) ધમાલ; ઘોંઘાટ. **-ડાટ** પું૦ ગરબડ. **-ડિયું** વિ૦ ગરબડ કરે એવું; ધાંધલિયું; ગડબડવાળું (૨) ન૦ અડબડિયું; ગોથું [**-આવવું, -ખાવું**]

ગડબડવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ગબડવું

ગડબવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગડબ] દાબીને ભરવું; ઠાંસવું (૨) મારીને અધમૂઉં કરવું

ગડમથલ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘડમથલ] મહેનત; ફાંફાં; ઘાલમેલ

ગડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] અંદર પેસવું-જવું; ગરવું (૨) ગબડવું (૩) ગડગડવું

ગડવેલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ગડવો પું૦ [સં. गड्डुकः] ઘડાના જેવો ગોળ પડઘીદાર લોટો (૨) ગાડવો

ગડાકુ પું૦; સ્ત્રી૦ [हिं. गुडाकू ગુડ + તમાકુ ?] ગોળ કે કાકબ ભેળવી કરાતી તમાકુ. [**-થવું, બનવું** = (નશામાં) બેભાન થવું (૨) (માર, થાક વગેરેથી) લોથપોથ થવું.]

ગડારો પું૦ [गुड + आकर પરથી ? प्रा. गड = ખાડો ?] શેરડીનાં બીજ રાખવાનો ખાડો (૨) ['ગાડી' ઉપરથી ? કે प्रा. गड = ગત પરથી ?] બે ચીલા વચ્ચેની જગા (૩) ઢોરના શરીરનો આગલા પાછલા પગ વચ્ચેનો ભાગ

ગડિયું ન૦ ['ગડ' ઉપરથી] ન૦ તમાકુનાં પાન આમળીને વાળેલી ઝૂડી (૨) ગડાકુનો ગોળો-નાનો ગડો (૩) ન૦ [ફા.] પાલી કે માણાના સોળમા ભાગનું માપ

ગડિયો પું૦ જુઓ ઘડિયો

ગડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. घडी; हिं. गड्डी] ગાંઠ; આંટી (૨) ગેડ (જેમ કે કપડાની) (૩) ગરેડીનો ખચકો (૪) પું૦ [म.] દક્ષણી ચાકર; ઘાટી. [**-પડવી** = ગાંઠ પડવી (૨) અંટસ પડવો (૩) સળ પડવો; ગેડ પડવી. **-વાળવી** = (કપડાંને) સળ પાડી પાડીને વાળવું.] **-બંધ** વિ૦ ગડી સહિત; ગડીભેર

ગડુડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ગડૂડવું'નું પ્રેરક

ગડુડુડુ અ૦ [રવ૦] (ગબડવાના જેવો અવાજ)

ગડૂચી સ્ત્રી૦ [સં. गुडूची] એક વનસ્પતિ; ગટૂચી; ગળો

ગડૂ(-ડે)ડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગડૂડ એવો અવાજ કરવો; ગાજવું

ગડેડાટ અ૦ (૨) પું૦ [રવ૦] ગડગડાટ

ગડેરિયો પું૦ [सं. गड्डुर, दे. गड्डुरिया = બકરી-ઘેટી ઉપરથી] ભરવાડ; તેમની એક અટક

ગડો પું૦ [સં. गड] કાંકરો; મોટો ગાંગડો (૨) તમાકુ-ગડાકુનું મોટું ગડિયું (૩) હાંસલ; જકાત (કા.)

ગડ્ડરિકા-પ્રવાહ પું૦ [સં.] ગાડરિયો પ્રવાહ

ગઢ પું૦ [દે.] કિલ્લો; પર્વત પરનો કોટ. [**-ઉકેલવો, -ઉથલાવવો** = મોટી મથામણનું કામ કરવું; ઊથલપાથલ કરવી. **-જીતવો, -લેવો** = પરાક્રમ કરવું.] **૦થાહર** પું૦ + ગઢનું સ્થાન -સ્થળ. **૦પતિ** પું૦ કિલ્લાનો માલિક. **૦વી** પું૦ ગઢનો રખેવાળ (૨) ચારણ. [**ગઢવી ઘેરના ઘેર** = હતા ત્યાંને ત્યાં; મોટી આકાંક્ષાઓ રાખી, પણ વળ્યું કશું નહીં.] **-ઢી** વિ૦ ગઢમાં રહેનારું

ગઢવું ન૦ [સં. घटित, प्रा. गढिअ] ઘડવું; માટલું (ગોળનું)

ગઢાણ ન૦ જ્યાં એકલું ઘાસ થતું હોય એવી જમીન; બીડ

ગઢી સ્ત્રી૦ નાનું ગઢવું (૨) વિ૦ જુઓ 'ગઢ'માં

ગઢેરો પું૦ [જુઓ 'ઘરડેરો'; કે ગઢ ઉપરથી ?] મોટેરો - મુખ્ય માણસ

ગણ પું૦ [સં.] ટોળું; મંડળ (૨) જાત; વર્ગ (૩) શિવનો સેવક-સમુદાય (૪) છંદશાસ્ત્રમાં ત્રણ અક્ષરનો ખંડ (ઉદા૦ યગણ, મગણ ઇ૦) **૦ક** પું૦ ગણતરી કરનાર માણસ (૨) જોશી. **૦ગાયક** પું૦ સમૂહમાં ગાનાર; ગવૈયો (૨) ગવૈયાઓનું જૂથ. **૦તંત્ર** ન૦ જુઓ ગણરાજ્ય.

૰ધર પું૰ વર્ગ અથવા સમૂહનો મુખી (૨) [જૈન] એક પ્રકારનો આચાર્ય, જે તીર્થંકરનો શિષ્ય હોય છે અને જે તેના ઉપદેશોનો સંગ્રહ અને પ્રચાર કરે છે. **૰નાથ** પું૰ ગણોનો ઉપરી; ગણપતિ (૨) શિવ. **૰નાયક** પું૰ (સં.) ગણપતિ (૨) શિવ. **૰પતિ** પું૰ (સં.) મહાદેવના નાના પુત્ર. [**–પધારવા** = શુભકામનો આરંભ થવો (૨) દુંદાળું–મોટું પેટ થવું. **–બેસવા, બેસાડવા** = ગણપતિની સ્થાપના થવી કે કરવી (શુભકામ, જેમકે લગ્ન, શરૂ કરવા).] **૰રાજ્ય** ન૰ ગણતંત્ર; પ્રાચીન હિંદનું એક પ્રકારનું પ્રજાસત્તાક રાજ્ય. **૰વેશ** પું૰ આખા સમૂહનો એકસમાન પહેરવેશ; 'યુનિફૉર્મ'. **૰સત્તાક** વિ૰ રાજાની નહિ, પણ પ્રજાના સમૂહોની–ગણની સત્તાવાળું. **–ણાધિપ** પું૰ [+अधिप] ગણોનો અધિપતિ (૨) ગણપતિ. **–ણેશ** પું૰ [+ईश] (સં.) ગણપતિ [**–બેસાડવા** = જુઓ ગણપતિ બેસાડવા. **–માંડવા** = શરૂ કરવું.] **–ણેશચતુર્થી, –ણેશચોથ** સ્ત્રી૰ ગણેશપૂજનનો દિવસ–ભાદરવા સુદ ચોથ

ગણ પું૰ [સં. गुण] ગુણ; પાડ. [**ગણના ભાઈ દોષ** = ગુણ ઉપર અવગુણ.]

ગણકારવું સ૰ ક્રિ૰ ['ગણવું' ઉપરથી] માનવું; દરકાર–પત કરવી; લેખામાં લેવું

ગણકો પું૰ [સં. गणक] જોષી

ગણગણ અ૰, **૰વું, –ણાટ** જુઓ 'ગગણવું'માં

ગણગેટી સ્ત્રી૰ એક ઝાડ; ગંગેટી

ગણતર વિ૰ ['ગણવું' ઉપરથી] ગણી શકાય એવું; ગણ્યુંગાંઠ્યું (૨) **ન૰** જુઓ ગણતરી

ગણતરી, ગણતી સ્ત્રી૰ [ગણવું ઉપરથી] ગણવું તે (૨) ગણવાની રીત (૩) ગણીને કાઢેલી સંખ્યા (૪) અંદાજ, ઉદા૰ ગણતરી બહારનું ખર્ચ (૫) [લા.] માન; પ્રતિષ્ઠા; લેખું

ગણન ન૰ [સં.] ગણવું તે. **–ના** સ્ત્રી૰ જુઓ ગણતરી. **–નીય** વિ૰ ગણવા યોગ્ય

ગણરવ પું૰ ગણગણ અવાજ

ગણવત, ૰પટો જુઓ 'ગણોત'માં

ગણવું સ૰ ક્રિ૰ [સં. गण्] સંખ્યા કાઢવી (૨) હિસાબ કે ગણિતનો દાખલો કરવો (૩) [લા.] લેખામાં લેવું; માનવું; આદર કરવો (૪) સમજણ કે ડહાપણ મેળવવું (જેમ કે ભણ્યો પણ ગણ્યો નહિ.)

ગણવેશ પું૰ [સં.] જુઓ 'ગણ'માં

ગણસારો પું૰ [રવ૰] અણસારો; અવાજથી ચેતવણી આપવી તે

ગણાધિપ પું૰ [સં.] જુઓ 'ગણ'માં

ગણિક પું૰ + ગણક; જોશી

ગણિકા સ્ત્રી૰ [સં.] ગુણકા

ગણિત વિ૰ [સં.] ગણેલું (૨) ન૰ ગણિતવિદ્યા (૩) તેની (ખાસ કરી અંકગણિતની) ચોપડી. **૰પદ્ધતિ** સ્ત્રી૰ ગણિતની પદ્ધતિ. **૰પાટી** સ્ત્રી૰ હિસાબ ગણવાનું પાટિયું અથવા પથ્થરપાટી (૨) ગણિતનું કોષ્ટક; તૈયાર ગણતરીનું પત્રક. **૰પાશ** પું૰ 'પરમ્યૂટેશન' (ગ.). **૰પ્રમાણ** ન૰ 'ઍરિથમેટિકલ પ્રોપોર્શન' (ગ.). **૰વિદ્યા** સ્ત્રી૰, **૰શાસ્ત્ર** ન૰ ગણિતનું જ્ઞાન કે શાસ્ત્ર. **૰શાસ્ત્રી** પું૰ ગણિતશાસ્ત્રનો વિદ્વાન. **૰શ્રેઢી (–ણી)** સ્ત્રી૰ 'એ. પી.'; એવી શ્રેઢી કે જેનાં ક્રમવાર કોઈ પણ બે પદનો ફરક સરખો જ હોય [ગ.]. **–તી** પું૰ ગણિતશાસ્ત્રી

ગણિપિટક ન૰ [સં.] જૈન ધર્મગ્રંથોનો સમૂહ

ગણીકરણ ન૰ [સં.] રકમનાં પદોના ગણ–સમૂહ કરવા તે; 'ગ્રૂપિંગ' (ગ.)

ગણું વિ૰ [સં. गुण] –થી ગુણતાં આવે તેટલું (ઉદા૰ ચાર ગણું) ['ગણ'માં

ગણેશ, ૰ચતુર્થી [સં.], **૰ચોથ** સ્ત્રી૰ જુઓ

ગણેશિયું ન૰, **–યો** પું૰ [સર૰મ. गणेशिया] ખાતરપાડુનું એક હથિયાર

ગણોત સ્ત્રી૰; ન૰ [સં. गण + पत्र] ગણવત; સાંથ (૨) ગણોતનામું. **૰નામું** ન૰ જમીનદાર અને ખેડૂત વચ્ચેનો સાંથનો કરાર–દસ્તાવેજ. **૰પટો (–ટ્ટો)** પું૰ ગણોતનામું. **–તિયો** પું૰ જમીન ગણોતે રાખનાર–ખેડનાર; સાંથીડો

ગણ્ય વિ૰ [સં.] ગણનામાં લેવા જેવું; ગણનીય

ગણ્યુંગાંઠ્યું વિ૰ ગણતર; થોડુંક

ગત વિ૰ [સં.] ગયેલું (૨) ભૂતકાળનું; વીતી ચૂકેલું (૩) મરી ગયેલું. [**–થવું** = ગુજરી જવું.] (૪) અ૰ સુધી. દા૰ત૰ "પૈસા પેઢીઓ ગત કોઈના

પહોંચતા નથી." (૫) [સમાસને અંતે] '–માં આવેલું', '–નું', '–ને અંગેનું કે લગતું' એ અર્થમાં. ઉદા૦ વ્યક્તિગત, અંતર્ગત. **૦ભર્તૃકા** સ્ત્રી૦ વિધવા. **–તાગત** વિ૦ [+ આગત] ગયેલું અને આવેલું (૨) ન૦ અવરજવર; જન્મ ને મરણ. **–તાગતભેદ** પું૦ ઊલટ–સૂલટ બંને રીતે વાંચવાથી એક જ વંચાય એવો રચનાભેદ (કવિતા). **–તાગત સ્વસ્તિક પ્રબંધ** પું૦ એકચિત્રકાવ્ય. **–તાનુગતિક** વિ૦ ચીલે ચાલનારું; ગાડરિયું. **–તાસુ** વિ૦ [+ असु] પ્રાણરહિત; મૃત. **–તાંક** પું૦ [+ अंक] ગયો અંક

ગત (ત,) સ્ત્રી૦ [સં. गति] જુઓ ગતિ (૨) વાદ્ય પર વગાડવાની (કોઈ રાગના) સ્વરોની રચના. [**–જાણવી** = દશા (સમભાવપૂર્વક) સમજવી. **–રમી જવું** = ચાલાકી કે રમત યા યુક્તિ કરી જવું. **ગતે ઘાલવું** = (શ્રાદ્ધ કરી) સદ્‌ગતિએ પહોંચાડવું (૨) કામ કે ઉપયોગમાં લેવું; ઠીક ભોગવવું; ઠેકાણે પાડવું. **ગતે જવું** = સદ્‌ગતિ થવી.] [**–ખાવી** = હારવું.]

ગત(–દ) સ્ત્રી૦; ન૦ (?) (કા.) હાર ('ખાવું' સાથે)

ગતકડું ન૦ [સર૦ મ. गतक] નવાઈનો બનાવ (૨) ટોળ; મશ્કરી. [**ગતકડાં કાઢવાં** = હસવું આવે એવી વાતો કરવી; ટીખળ કરવાં.]

ગતાગત વિ૦ [સં.] જુઓ 'ગત' [સં.]માં

ગતાગમ સ્ત્રી૦ [ગત – ગતિ + ગમ (સમજ)] સમજણ; જ્ઞાન

ગતાસુ, ગતાંક [સં.] જુઓ 'ગત'માં

ગતિ સ્ત્રી૦ [સં.] ચાલ (૨) ઝડપ (૩) પ્રવેશ; પ્રવેશ કરવાની બુદ્ધિ – શક્તિ (૪) સમજ; મતિ (૫) શક્તિ; બળ (૬) સ્થિતિ; દશા (૭) મૂઆ પછીની હાલત. (૮) રસ્તો; માર્ગ. [**–આપવી** = ચાલતું કરવું; વેગ આપવો. **–થવી** = સદ્‌ગતિ થવી (૨) દશા થવી. **ગતિમાં મૂકવું** = ગતિ આપવી. **૦ચક્ર** વિ૦ વેગ આપનારું, વેગનું બળ સંગૃહીત કરનારું અથવા વેગનું નિયમન કરનારું પૈડું. **૦તંતુ** પું૦ 'ઍફેરન્ટ નર્વ' (શરીરશાસ્ત્ર). **૦ભંગ** વિ૦ ભગ્ન ગતિવાળું; નિશ્ચેષ્ટ (૨) પું૦ ગતિનો ભંગ. **૦મંત** વિ૦ ગતિવાળું; ચાલતું. **૦માન** વિ૦ ગતિમંત (૨) ન૦ ગતિ – વેગનું માન – પ્રમાણ. **૦માર્ગ** પું૦ ગમન કરવાનો રસ્તો. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ગતિની ગણિતવિદ્યા; 'ડાઇનેમિક્સ' (ગ.)

ગતિયું વિ૦ ['ગતિ' ઉપરથી] સદ્‌ગત; ગતે ગયેલું (૨) યુક્તિથી કામ કાઢી લે એવું

ગતીલું વિ૦ ['ગતિ' ઉપરથી] ચાલાક; પહોંચેલું

ગતેગતું ન૦ [ગત + આગત] ખરચ થયું હોય તેટલું પાછું મેળવવું તે. [**–થવું** = જાય તેટલું મળી રહેવું; સરભર થઈ રહેવું; ખોટ ભરપાઈ થવી.]

ગત્યર્થક વિ૦ [સં.] (વ્યા.) ગતિના અર્થવાળું

ગદ સ્ત્રી૦; ન૦ (?) (કા.) રમતમાં હારવું તે (૨) પું૦ ['ગદા' ઉપરથી?] છડીદાર; ચોબદાર

ગદ પું૦ [સં.] રોગ; માંદગી

ગદકું ન૦ [સર૦ મ. गतक] બહાનું; મિષ

ગદગંદ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ ગદ્‌ગદ

ગદગ(–બ)દિયાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] ખાનપાન, નાણાં, કે આનંદની રેલછેલ; ખદબદિયાં; (૨) ગલીપચી થવી તે

ગદગદું વિ૦ [જુઓ ગદ્‌ગદ] પાણીપોચું (૨) કોહી ગયેલું [હેરાન કરવું

ગદડવું સ૦ક્રિ૦ (પગ વતી) દબાવવું (૨) [લા.]

ગદબ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ગદબદ વિ૦ [રવ૦] ખદબદ

ગદબદિયાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ ગદગદિયાં

ગદલ સ્ત્રી૦ [હિં. गदर] રુયેલ બંડી

ગદલું વિ૦ [હિં. गदला, મ. गदळ] ગોલાયેલું; મેલું; ગંદું

ગદવું અ૦ક્રિ૦ [સં. खद्?] ટટાર – દૃઢ ઊભા રહેવું [કા.] (૨) [જુઓ ખદવું] દોડવું (૩) [ચ.] ચાલવું; જવું (૪) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ગદલું] ગદલું – ધૂળવાળું કરવું

ગદરવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) ગદડવું

ગદા સ્ત્રી૦ [સં.] લડાઈનું એક હથિયાર. **૦ધર** પું૦ ગદા ધારણ કરનાર (૨) [સં.] વિષ્ણુ. **૦યુદ્ધ** ન૦ ગદા વડે થતું યુદ્ધ

ગદાઈ સ્ત્રી૦ [फा.] ગરીબી; ફકીરી

ગદારવું સ૦ક્રિ૦ ['ગદવું' ઉપરથી] ઊભું રાખવું; ટેકો દેવો (કા.) [દોડાવવું; થકવવું

ગદાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ગદવું' ઉપરથી] દડ કે રેતીમાં

ગદિયાણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ; કાંસકી

ગદિયાણો પું૦[सं. गद्याणक] અર્ધા તોલાનું વજન

ગદૂક ન૦ હાડકામાંનો નરમ માવો; મજ્જા

ગદેલું ન૦ [हिं. गदेला] ગાદલું (૨) જાડી ગાદી

ગદ્ગદ વિ૦ [सं.] ગળગળું (૨) અ૦ ગળગળા કંઠે. **–દિત** વિ૦ ગદ્ગદ થયેલું

ગદ્ય ન૦ [सं.] ગવાય નહિ એવું, પદ્યથી ઊલટું–સાદું લખાણ. **૦કાર** પું૦ ગદ્ય લખનારો. **૦કાવ્ય** ન૦ કાવ્યની શૈલીમાં લખેલું ગદ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦ ગદ્યનો ગુણ (૨) [લા.] અરસિકતા. **૦પદ્ય** ન૦ ગદ્ય અને પદ્ય. **૦પદ્યાત્મક** વિ૦ જેમાં ગદ્યપદ્ય બંને હોય તેવું. **૦બંધ** વિ૦ ગદ્યમાં લખેલું–રચેલું (૨) પું૦ ગદ્યમાં લખેલી સાહિત્યકૃતિ. **–દ્યાત્મક** વિ૦ ગદ્યવાળું

ગધા(–ધે)ડિયું ન૦ જે ચપટા અને મોટા લાકડામાં ગાડીના પૈડાના લઠ્ઠા ઘલાય છે તે (૨) વિ૦ જાડું; ગધ્ધૈયા જેવું (જેમ કે કપડું)

ગધા(–ધે)ડું ન૦ [सं. गर्दभ; प्रा. गद्दह] એક પશુ. [**ગધેડા પર અંબાડી** = ખોટો ખર્ચ; ન શોભે એવી હલકી વસ્તુ ઉપર મોટી શોભા કરવી. **ગધેડાનો પાછલો પગ** = લાતણિયો, વાંકો, મૂરખ એવી ઉપમા માટે વપરાય છે. **ગધેડા બનવું** = બેવકૂફ બનવું. **ગધેડા વૈતરું કરવું** = ગધ્ધાવૈતરું કરવું; નજીવા લાભ માટે કાળી મજૂરી કરવી. **ગધેડાનું પૂછડું પકડવું, પકડી રાખવું** = જક ઝાલવી; હઠ ન છોડવી. **ગધેડાને તાવ ચડે તેવું** = છેક જ મૂર્ખ; છેક જ અણગમતું. **ગધેડાને વળી બગાઈ** = ગોટાળામાં વધુ ગોટાળો. **ગધેડે ચડવું** = જાહેરમાં મૂરખ બનવું; ફજેત થવું. **ગધેડે ગવાવું** = ખૂબ સસ્તું હોવું (૨) ફજેત થવું. **ગધેડે બેસવું** = ફજેત કે બદનામ થવું; આબરૂ કાઢવી.] **–ડિયું** વિ૦ મૂર્ખ **–ડી** સ્ત્રી૦ ગધાડાની માદા. [**ગધાડી ફૂલેકે ચડી** = મૂરખે મુગટ પહેર્યો; ખોટી મોટાઈથી ફુલાવું.] **–ડો** પું૦ નર ગધેડું (૨) [લા.] મૂરખ

ગધૈયો પું૦ એક પ્રાચીન સિક્કો; ગધ્ધૈયું

ગધ્ધો પું૦ [જુઓ ગધેડું] ગધેડો (૨) [લા.] મૂર્ખ. **–ધ્ધાઈ** સ્ત્રી૦ ગધ્ધાપણું; મૂર્ખતા. **–ધ્ધાપચીશી(–સી)** સ્ત્રી૦ ૧૬ થી ૨૫ વર્ષ સુધીનો સમય, જ્યારે માણસમાં ગધ્ધાઈનું જોર હોય છે. **–ધ્ધાપાડુ** સ્ત્રી૦; ન૦ ગધ્ધામસ્તી. **–ધ્ધામજૂરી** સ્ત્રી૦ ગધ્ધાવૈતરું. **–ધ્ધામસ્તી** સ્ત્રી૦ મૂર્ખાઈભર્યું અતિશય તોફાન; લાતંલાતા [**–કરવી**]. **–ધ્ધાવૈતરું** ન૦ સખત વૈતરું (૨) લાભ વગરની–નકામી મહેનત. **–ધ્ધી** સ્ત્રી૦ ગધેડી. **–ધ્ધેવાન** પું૦ ગધેડાંવાળો; કુંભાર (૨) [લા.] ગમાર આદમી

ગધ્ધૈયું ન૦ જાડી બેડોળ વસ્તુ (૨) એક પ્રાચીન સિક્કો; ગધૈયો (૩) [सं. गर्दभक, प्रा. गद्दहय] (દાણામાં પડતું) એક જીવડું

ગનસન સ્ત્રી૦ [રવ૦] ખૂબ ધીમે અવાજે થતી વાત. **–ને** અ૦ ગણસારાથી; કાનોકાન

ગનીમ પું૦[अ.] દુશ્મન(૨)મુસલમાન; મોગલ. **–મી** વિ૦ ગનીમને લગતું

ગનીમત સ્ત્રી૦ [अ.] ઈશ્વરકૃપા; સદ્ભાગ્ય

ગનેસને અ૦ ગનસને; જુઓ 'ગનસન'માં

ગપ સ્ત્રી૦[फा.] ઊડતી વાત; અફવા (૨) ખોટી વાત; ડિંગ. [**–ઉડાવવી** = અફવા ફેલાવવી કે ચલાવવી. **–ઠોકવી, –મારવી, –હાંકવી** = અફવા કે ઊડતી વાત કહેવી. **–ચાલવી** = ઊડતી કે ખોટી વાત ફેલાવી. **ગપેગપ ચુંવાળસો** = ગપેગપ ચલાવવી તે; સાવ ગપ હાકવી તે.] **૦ગોળો** પું૦ ગપાટો.

ગપ(–બ) [સર૦ हिं., म.; રવ૦]ગબ; ઝટ. (**ગપ દઈને**). **૦(–બ)કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ગપ દઈને લઈ લેવું કે ખાઈ જવું.

ગપગપ અ૦ [રવ૦]ઉપરાઉપરી; એક પછી એક; ડબ ડબ

ગપગોળો પું. [ગપ + ગોળો] જુઓ 'ગપ'માં

ગપતાળિયું ન૦ [જુઓ ગપતાળું] ચોરી (૨) આખામાંથી કાપીને કરેલો કકડો

ગપતાળીસ વિ૦ ('અધ્ધર અનિશ્ચિત સંખ્યા' એમ સૂચવે છે.) ઉદા૦ સાઠી ગપતાળીસ

ગપતાળું ન૦ કાપીને કરેલો કકડો

ગપસપ સ્ત્રી૦ ['ગપ' ઉપરથી] ગપ્પાં; આડીઅવળી નવરાશની વાત

ગપાગપ અ૦[રવ૦] ગપગપ. **–પી** સ્ત્રી૦ ઉપરા-

ઉપરી પડતો મુક્કીનો માર(૨)['ગપ' ઉપરથી] ગપની પરંપરા [ગપ્પી

ગપાટો પું૦ ગપ. **-ટી** વિ૦ ગપાટા હાંકનારું;

ગપાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. गुप्] ચુપચાપ કે છાનામાના ઘૂસવું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ પ્રેરક [ગપ

ગપાષ્ટક ન૦ [ગપ+सं. अष्टक] ખોટા તડાકા;

ગપોડશંખ પું૦ ગપ્પીદાસ

ગપોડું ન૦, **-ડો** પું૦ ['ગપ' ઉપરથી] ગપ્પું

ગપોલિયું ન૦ [सं. गुप् ઉપરથી] કશામાંથી છટકી જઈને ભરાઈ બેસવું તે (ખાસ કરીને નિશાળમાંથી) (૨) વ્યભિચાર. **-કરવું** = (નિશાળમાંથી) છટકી જઈ ક્યાંક લપાઈ રહેવું કે સરી જવું

ગપ્પું ન૦ જુઓ ગપ. **-પ્પી** વિ૦ ગપ્પાં મારે એવું. **-પ્પીદાસ** પું૦ ગપ મારવાની આદતવાળો માણસ

ગફલત સ્ત્રી૦ [अ.] બેદરકારી; અસાવધતા (૨) ભૂલ. [**ગફલતમાં રહેવું**=બેદરકાર રહેવું; અજાણમાં ભૂલ થવી - ભૂલ ખાવી.]

ગફલતિયું, **-તી** વિ૦ ગફલત કરનારું

ગફલું વિ૦ [જુઓ ગભરું] સુંદર અને હૃષ્ટપુષ્ટ

ગફા સ્ત્રી૦ + ગુફા

ગફૂર વિ૦ [अ.] દયાળુ

ગફ્ફો પું૦[રવ૦]ઉતાવળમાં - ગપ દઈને ભરેલો મોટો કોળિયો - બૂકડો

ગબ અ૦ [જુઓ ગપ અ૦] ઝટ;ચટ. **૦કાવવું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ગપકાવવું. **૦ગબ** અ૦ ટપોટપ (૨) સ્ત્રી૦ બીજાની વાતચીતમાં વચ્ચે બોલવું તે

ગબડગંદ(-દું) વિ૦ [ગરબડિયું+ગાંડું] દાધારંગું; મૂર્ખ [અવ્યવસ્થિત

ગબડગંદુ વિ૦ [ગરબડિયું + ગંદું]ગંદું અને

ગબડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગડબડવું] તળે ઉપર થતા સરવું(૨)આળોટવું(૩)[લા.](વગર વાંધે કે વિઘ્ને) ચાલી કે નભી જવું, આગળ વધવું

ગબડી(-રડી) સ્ત્રી૦ ['ગબડવું' ઉપરથી]એકદમ દોડી જવું તે [**-મારવી**]

ગબ(-ભ)રુ વિ૦ [સર૦ हिं. म. गबरू; फा. खूबरू પરથી ?] જુઓ ગભરુ

ગબાગબ અ૦ [રવ૦]ગબગબ;ટપોટપ(૨)સ્ત્રી૦ ઘોળાઘોળ. **-બી** સ્ત્રી૦ મુક્કામુક્કી(૨)બોલાબોલી

ગબાર સ્ત્રી૦ [सं. गह्वर, प्रा. गब्भर?] ખાડો (૨) બખોલ

ગબારો પું૦ [अ. गुब्बारह] નાનું બલૂન (૨) હવાઈ; હવામાં ઊંચે જઈ ફૂટે એવું એક જાતનું દારૂખાનું

ગબી સ્ત્રી૦ [सं. गर्भ, प्रा. गब्भ?] લખોટી કે મોઈદંડાની રમતમાં કરાતો નાનો ખાડો

ગબો(-બ્બો) પું૦[अ.ग़बी=મૂરખ?] મૂરખો; રાજો

ગબોગબ અ૦ [રવ૦] ગબગબ; ઉપરાઉપરી

ગબોળો પું૦ જુઓ ગપગોળો (૨) ભવાડો

ગબ્બર વિ૦ [સર૦ हिं.म.] સંગીન (૨) પૈસાદાર (૩) જબરું

ગબ્બર પું૦ [सं. गह्वर, प्रा. गब्भर=ગહન વિષમ જગા] (સં.) અંબાજી પાસેનો એક (ચડવામાં કઠણ) ડુંગરો

ગબ્બો પું૦ મોટી ગબી (૨) [?] શેરડીની ગાંઠ (૩) [રવ૦] ધપ્પો (૪) જુઓ ગબો

ગભરાટ પું૦ ['ગભરાવું' ઉપરથી] ગભરામણ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ + ગભરાવું. **-ટિયું** વિ૦ ગભરાટવાળું; ગભરાટના સ્વભાવનું. **-મણ** સ્ત્રી૦ અકળામણ; મૂંઝવણ (૨) ભય. [**-થવી**]. **-વું** અ૦ક્રિ૦ [हिं. घबराना, म. घाबरणें] ગૂંચાવું: મૂંઝાવું; કષ્ટાવું (૨) બીવું

ગભરુ વિ૦ [જુઓ ગબરુ] ગાભલા જેવું; ગોરુ અને માંસલ (૨) નિર્દોષ; ભોળું

ગભસ્તિ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] કિરણ

ગભા પું૦બ૦વ૦ [सं. गर्भ, प्रा. गब्भ] ગળફા

ગભા(-મા)ણ સ્ત્રી૦ [सं. गवादनी] ઢોરના નીરણ માટે. આડું લાકડું રાખી કરેલી જગા

ગભાણ ન૦ [सं. गवादनी] ગામના પાદર પરની ગોચર જમીન; ચરો

ગભાર(-રો) પું૦ [सं. गर्भागार] મંદિરની અંદરનો ભાગ [ગંભીર. **૦તા** સ્ત્રી૦

ગભીર વિ૦ [सं.] ઊંડું (૨) ઘાડું (૩) જુઓ

ગમ સ્ત્રી૦ [सं. गम् ઉપરથી] બાજુ (૨) મનનું વલણ (૩) ગતિ; પ્રવેશ (૪) સૂઝ. [**-પડવી** = સૂઝ-સમજ પડવી. **-હોવી** = સૂઝ-સમજ

હોવી] (૫) પું૦ જુઓ ગમા (**–ભાગવા**)

ગમ સ્ત્રી૦ [अ.] શોક; દુઃખ (૨) ગમખારી. [**–ખાવી** = ખામોશી રાખવી; એકદમ ઊછળી ન જતાં રોકાવું – મનને રોકવું.] **૦ખાર** વિ૦ [फा.] ગમ ખાય એવું; ખામોશ; સહનશીલ. **૦ખારી** સ્ત્રી૦ ખામોશી; ગમ ખાઈ જવી તે. **૦ગીન** વિ૦ ખિન્ન; ઉદાસ. **૦ગીની** સ્ત્રી૦ [फा.] ગમગીનપણું. **૦ગુસાર** વિ૦ [फा.] દુઃખ દૂર કરનારું; દિલાસો આપનારું (૨) પું૦ મિત્ર

ગમક પું૦[सं.]સ્વરને કંપાવીને ગાવું તે (સંગીત) (૨) એક છંદ [ગતાગમ

ગમગત સ્ત્રી૦ [ગમ + ગત (ગતિ)] જુઓ

ગમચાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] બોલતાં બોલતાં અચકાવું તે (લાગણી વિચાર કે નામરજીથી). [**–ખાવાં** = બોલતાં અચકાયા કરવું.]

ગમત સ્ત્રી૦ ['ગમવું' ઉપરથી] વિનોદ; મજા; આનંદ. **–તી** વિ૦ વિનોદી (૨) આનંદી

ગમન ન૦ [सं.] જવું – ચાલવું તે (૨) ચાલ; ગતિ (૩) સ્ત્રીસંગ. **૦શીલ** વિ૦ 'કાઇનેટિક'– ગતિવાળું (ગ.)

ગમવું અ૦ક્રિ૦ [सं. गम्; म. गमणें] મનને સારું લાગવું; ગોઠવું (૨) પસંદ પડવું. [**ગમતું ઘડાવવું** = ગમતું (જેમકે ઘરેણું) કરવું–કરાવવું (૨)[કટાક્ષમાં]ગમાડ્યા સિવાય છૂટકો ન હોવો.]

ગમા પું૦બ૦વ૦ શક્તિ (૨) શરીરના સાંધા. [**–ભાંગવા** = પગ ભાંગવા; ચાલવાની શક્તિ જતી રહેવી.]

ગમાણ સ્ત્રી૦ [सं. गवादनिका] જુઓ ગભાણ સ્ત્રી૦. **–ણિયું** ન૦ આડું લાકડું

ગમાનક ન૦ [જુઓ ગવાનિક] ગોગ્રાસ

ગમાર વિ૦ [दे] અણસમજુ; મૂર્ખ (૨) રેંચું; ગામડિયું

ગમાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. निर्गमय्] ગાળી નાખવું; ખર્ચી નાખવું (૨) ગુમાવવું; ખોવું

ગમી સ્ત્રી૦ [अ. गम ઉપરથી] દિલગીરી (૨) અ૦ [सं. गम् ઉપરથી] (સુ.) તરફ; ભણી

ગમે તે સ૦ (૨) વિ૦ કોઈ કે કશું પણ (૩) રુચિ કે ઇચ્છા મુજબનું

ગમે તેમ અ૦ રુચિ મુજબ; ઇચ્છા પ્રમાણે (૨) કાંઈ બંધન કે મર્યાદા વગર; નિરંકુશ; ઉચ્છૃંખલ રીતે (૩) અવ્યવસ્થિત રીતે. [**–કરીને** = કોઈ પણ ઉપાયે કે રીતે.]

ગમો પું૦ ['ગમવું' ઉપરથી] ગમવું તે; રુચિ

ગમ્મત સ્ત્રી૦ જુઓ ગમત; ગંમત

ગમ્ય વિ૦ [सं.] જવાય – પહોંચાય એવું કે જવા ધારેલું તેવું (૨) સમજાય એવું (૩) ઔષધિ ઇત્યાદિથી મટાડી શકાય તેવું; સાધ્ય. (૪) સ્ત્રીસંગ – ગમનને યોગ્ય. **૦માન** વિ૦ જણાતું; સમજાતું

ગયવર પું૦ [प्रा.; सं. गजवर] + મોટો હાથી

ગયંદ પું૦ [प्रा.; सं. गजेन्द्र] + હાથી

ગયાવ(–વા)ળ પું૦ [हिं. गयावाल] ગયાનો પંડો

ગયું [सं. गत, प्रा. गय. दे. गय = મૃત] 'જવું'નું ભૂતકાળનું રૂપ (૨) વિ૦ ગયેલું; વીતેલું; ભૂતકાળનું (૨) મરી ગયેલું. (જેમ કે, ગયું તે ગયું; ના ગયું થનાર છે?) **–યેલું** વિ૦ 'જવું'નું ભૂ૦ કૃ૦

ગર પું૦ [सं. गर्भ] ફળની કે ઝાડના થડની અંદરનો ગર્ભ (૨) [લા.] મનનો ભેદ; મર્મ

ગર પું૦ [सं.] ઝેરી અધાર; ગલ

–ગર [फा.] 'કરનાર' એવો અર્થ સૂચવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ 'સોદાગર;' 'કારીગર'. **–રી** સ્ત્રી૦

ગર પું૦. જુઓ ગીર. ઉદા૦ કેશવગર

ગરક વિ૦[अ.] ડૂબેલું (૨) મગ્ન; લીન. **૦બારી** સ્ત્રી૦ છટકવાની બારી. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ કળી – ખૂંપી જવું (૨) ડૂબી જવું (૩) મગ્ન – લીન થઈ જવું. **–કાવ** વિ૦ ગરક; મશગૂલ

ગરગટ પું૦ ગટ્ટો – ઠીંગણો આદમી

ગરગટિયું વિ૦ જૂનું ને જીર્ણ

ગરગડવું અ૦ ક્રિ૦ ['ગડગડ' ઉપરથી] ગડગડ અવાજ થવો (૨) ગબડવું [રુખસત

ગરગડિયું ન૦ [રવ૦] ખરખડિયું; પાણીચું;

ગરગડી સ્ત્રી૦ ['ગડગડ' ઉપરથી] ફરે તેવું નાનું પૈડું (૨) દોરાની ગરગડી; 'રીલ'

ગરગર અ૦ [રવ૦] ઝપાટાબંધ; એક પછી એક ગરે એવી રીતે

ગરજ સ્ત્રી૦[अ.]ખપ; જરૂર(૨)સ્વાર્થ. [**–પડવી**

=જરૂર જણાવી;ખપ હોવો.**–સરવી**=સ્વાર્થ પૂરો થવો.]**૦મતલબી** વિ૦ સ્વાર્થી. **૦વંત, ૦વાન, –જાઉ, –જિયું, –જી, –જીલું, –જુ** વિ૦ ગરજવાળું.**૦સવાદી** વિ૦ગરજમતલબી

ગરજણ સ્ત્રી૦ [सं. गर्जन] એક પંખી

ગરજનતેલ ન૦ ગર્જન ઝાડમાંથી મળતું તેલ

ગરજવું અ૦ક્રિ૦ [सं. गर्ज्] ગર્જના કરવી; ગાજવું (૨) મોટેથી બરાડવું; તડૂકવું

ગરજ-સવાદી, ગરજાઉ, ગરજિયું, ગરજી (૦લું), ગરજુ વિ૦ જુઓ 'ગરજ'માં

ગરજો પું૦ ફણગો;અંકુર(૨)કાંટો; ઊભો ખીલો (૩) ખૂંપરો (૪) એક અણિયાળું હથિયાર

ગરડગપ(–ફ) અ૦ [રવ૦] ગડડગફ; ઝટ દઈને; અચાનક

ગરડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઘસડવું; सं. घर्ष्] (અક્ષર) ઘૂંટવા (૨) અ૦ ક્રિ૦ ['ઘરર' ઉપરથી રવ૦] ગળામાં બોલવું (૩) અવાજ ખેંચવો

ગરડો પું૦ [જુઓ ગરડવું] ઘૂંટવાના અક્ષરોનો કાગળ; ખરડો

ગરણ ન૦ એક ઝાડ

ગરણી સ્ત્રી૦ [सं. गिरिकर्णिका] એક ઔષધિ

ગરણી સ્ત્રી૦ [सं. गुरु ઉપરથી] સ્ત્રી-ગુરુ; (૨) ગરણીજી. **૦જી** સ્ત્રી૦ [જી માનાર્થે] જૈન સાધ્વી

ગરણું ન૦ એક જાતની ધાર્મિક ક્રિયા

ગરથ પું૦[सं. ग्रंथ=ધન ?]નાણું; પૈસો. [**–વેચી ઘેલા થવું**=ગાંઠનું ખોઈને ગાંડા બનવું;પૂરી મૂર્ખાઈ કરવી.]

ગરદ સ્ત્રી૦ [फा. गर्द] ધૂળ;(૨)વિ૦ ભિડાયેલું; સાંકડમાં આવેલું; દટાયેલું

ગરદન સ્ત્રી૦[फा.]ડોકી;ગળચી;બોચી. [**–કાંટા ઉપર ન હોવી**=ઉદ્ધતાઈ ને મગરૂરીનો પાર ન હોવો. **–નમવી**=નીચાજોણું થવું; આબરૂ જવી (૨) નુકસાન થવું (૩) મરણવેળા ડોક લચી જવી. **–નાખી દેવી**=મરણવેળાએ ડોક લચી જવી–ડોકું લૂલું પડી જવું. **–મારવી(–વું)**=ડોકું કાપી જુદું કરી નાખવું (૨) પાયમાલ કરવું.]

ગરદા સ્ત્રી૦ [फा. गर्द] ધૂળ

ગરદી સ્ત્રી૦ ગિરદી; ભીડ

ગરદો પું૦[फा. गर्द]તમાકુનાં પાંદડાંનો ભૂકો;જરદો

ગરનાળ સ્ત્રી૦ [पो. गार्नेल; हिं. म. गरनाल] છરાના ગોળા ભરવાની, ખાંડણી જેવી તોપ

ગરનાળું ન૦[ગર(ગળવું)+નાળું]પાણી આવવા જવા માટે બાંધેલો સાંકડો માર્ગ; નાળું

ગરબડ, ૦ગોટો, ૦વું, ૦સડ(–ર)બડ, –ડાટ, –ડિયું જુઓ 'ગડબડ'માં

ગરબી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓના રાગમાં ગાવાની એક જાતની કવિતા. **૦ભટ** પું૦ ગરબીઓ ગાનારો; બૈરાંનો રાગ તાણનારો બ્રાહ્મણ (૨) [લા.] વિ૦ રાંડવું

ગરબો પું૦ નોરતાંમાં અથવા માતા વાવે છે તે પ્રસંગની કાણાવાળી માટલી જેમાં ચાલુ ઘીનો દીવો રખાય છે તે (૨) દીવા કે માંડવીની આસપાસ ફરતાં ફરતાં તાળીઓ પાડીને ગાવું તે (૩) મોટી ગરબી; રાસડો. [**ગરબા ગાવા**=રાસડા ગાવા (૨) ગરબે રમવું (૩) નામર્દનું કામ કરવું. **ગરબે રમવું**=ગરબો ગાતા, નૃત્ય કરતા ગોળ ફરવું. **ગરબો કોરાવવો**=માતાનો માનેલો ગરબો મંડાવવો. **–ખૂંદવો, –રમવો**=જુઓ ગરબે રમવું]

ગરભ પું૦ [सं. गरभ, गर्भ] જુઓ 'ગર્ભ'માં. **૦છાંટ** સ્ત્રી૦ છરા ભરેલો દારૂનો ગોળો (૨) ગરનાળ. **૦સુતરાઉ, ૦સૂતર** વિ૦ તાણામાં રેશમ અને વાણામાં સૂતરના વણાટવાળું

ગરભાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. गर्भ] ગર્ભાવું; ગરભ રહેવો (૨) બગડવું; બેસ્વાદ થવું

ગરભોળું ન૦ [सं. गर्भ પરથી] મકાઈનો દૂધિયો [ડોડો

ગરમ વિ૦ [फा. गर्म] ઊનું (૨) શરીરમાં ઉષ્ણતા પેદા કરે–વધારે તેવું (૩) [લા.] જોસમાં કે ક્રોધમાં આવેલું. [**–આગ, લાય**=ઘણું જ ગરમ (૨) બહુ જ તીખું. **–કપડાં**=ઊનનાં કપડાં. **–કરવું**=ફટકારવું (જેલભાષા). **–પડવું**=ગરમીની અસર થવી; શરીરમાં ગરમી દાખવવી (ઉદા૦ દવા ગરમ પડી).] **૦મસાલો** પું૦ તજ, લવિંગ ઇત્યાદિ ગરમ તેજાનાનો ભૂકો

ગરમઠર સ્ત્રી૦ [ગર (ગડ) + મઠારવું] બરદાસ; [સેવાચાકરી

ગરમર સ્ત્રી૦; ન૦ [સર. म.] એક વનસ્પતિ (તેનાં મૂળનું અથાણું થાય છે)

ગરમાગરમ વિ૦ [જુઓ ગરમ] ગરમ ગરમ; ઊનું ઊનું. **-મી** સ્ત્રી૦ ગરમાગરમ હોવું તે

ગરમાટો(-વો) પું૦ ગરમી; ઉષ્ણતા; તપારો

ગરમાળો પું૦ [सं. कृतमालक] એક જાતનો છોડ. **-ળાનો ગોળ** પું૦ તેની સીંગમાંથી નીકળતો ગોળ જેવો રેચક પદાર્થ

ગરમી સ્ત્રી૦ [फा.] ઉષ્ણતા; તાપ (૨) ગરમી-ચાંદી કે પરમિયાનો રોગ. [**-આવવી**= ઉષ્ણતા કે જાગૃતિ આવવી. **-થવી**=તાપ થવો (૨) તાપ લાગવો **-નીકળવી, -ફૂટી નીકળવી**=શરીરે તાપોડિયાં નીકળવાં.]

ગરમી સ્ત્રી૦ માપસર આંક પાડવા માટેનું સુતારનું એક ઓજાર (**-મારવી, લગાવવી**)

ગરમું ન૦ તપેલી જેવો પડઘી વિનાનો મોટો વાડકો [એક વનસ્પતિ

ગરમેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ ગરમર, म. गरमल]

ગરવ પું૦ [सं. गर्व] ગર્વ; અહંકાર

ગરલ ન૦ [सं.] વિષ; ઝેર

ગરવું વિ૦ [सं. गुरुकं; प्रा. गरुअ] મોટું; મહાન; ગૌરવવાળું (૨) અ૦ ક્રિ૦ [सं. गल्] ખરવું; પડવું (૩) [જુઓ ગડવું] ધીરે રહીને અંદર પેસવું.

ગરાડ વિ૦ [सं. गुरु ઉપરથી] મોટું (૨) પું૦ [જુઓ ગરાડો] ખાડો

ગરાડી વિ૦ [हिं. गराडी (ઘરેડી; ગરગડીનો ખાડાવાળો ભાગ જેના ઉપર દોરડું રહે છે.)= ઘરેડમાં પડી ગયેલો ?] બંધાણી; ભાંગ, અફીણ કે ગાંજો વગેરેનો વ્યસની

ગરા(-રે)ડો પું૦ [સર૦ म. गराडा =ચીલો.] ઇમારતનો પાયો નાંખવા માટે ખોદેલો ખાડો

ગરાશિ(-સ)યો પું૦ ['ગરાસ' ઉપરથી] ગરાસ ખાનારો (૨) ગરાસ ખાનારો રજપૂત; રાજવંશી ભાયાત (૩) કોઈ પણ રજપૂત - એક જાત. **-યણ** (ણ,) સ્ત્રી૦ ગરાશિયાની સ્ત્રી

ગરાસ પું૦ [सं. ग्रास] ગામનું રક્ષણ કરવાના બદલામાં કાઢી આપેલી જમીન અથવા ઊચક રકમ (૨) ગુજરાન માટે આપેલી જમીન (રાજવંશીઓને). [**-જવો** = [લા.] મોટું નુકસાન થવું. **-બંધાવવો,-બંધાવી દેવો**= મોટો લાભ ખટાવવો કે કરી આપવો.] **૦ણુ**(ણ.), **૦ણી** સ્ત્રી૦ ગરાસિયાની સ્ત્રી (૨) ગરાસિયા જાતિની સ્ત્રી. **૦દાર** વિ૦ ગરાસ ધરાવનારું. **૦દારી** સ્ત્રી૦ ગરાસદારપણું. **-સિયણ -સિયો** સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગરાશિયો'માં

ગરિમા સ્ત્રી૦ [सं.] મોટાઈ; પ્રૌઢતા (૨) ઇચ્છા પ્રમાણે ભારે થઈ જવાની યોગની એક સિદ્ધિ

ગરિયો પું૦ ['ગરવું' ઉપરથી] ભમરડો (કા.)

ગરિષ્ઠ વિ૦ [सं.] ભારેમાં ભારે (૨) સૌથી વધુ અગત્યનું [છાણનો ગોળો

ગરીડું ન૦ ['ગરવું' (ખરેલું - છાણ) ઉપરથી ?]

ગરીબ વિ૦ [अ.] નિર્ધન; કંગાલ (૨) બાપડું; દુઃખી (૩) [લા.] નમ્ર; સાલસ; રાંક. **૦ગ-(-ગુ)રબું** ન૦[अ.गरबा -ગરીબનું બ૦વ૦] ગરીબ અને કંગાલ માણસ. **૦ન(-નિ)વાજ** વિ૦ [+नवाज़ (फा.)] ગરીબ પર રહેમ રાખે-ગરીબનું પોષણ કરે એવું. **૦પરવર** વિ૦ [+ फा. परवर] ગરીબને પાળનારું. **-બાઈ, -બી** [फा.] સ્ત્રી૦ નિર્ધનતા; કંગાલિયત (૨) નમ્રતા; સાલસાઈ

ગરીયસી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] ગૌરવશાળી; મહાન

ગરુડ પું૦; ન૦ [सं.] એક પક્ષી (૨) [सं.] કશ્યપનો વિનતાથી થયેલો પુત્ર; વિષ્ણુનું વાહન. **૦ગામી** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. **૦ધ્વજ** પું૦ (સં.) ધજા પર ગરુડના ચિહ્નવાળા વિષ્ણુ. **૦વ્યૂહ** પું૦ એક જાતનો વ્યૂહ (યુદ્ધનો). **-ડારૂઢ** વિ૦ [+आरूढ] ગરુડ પર બેઠેલું. **-ડાસન** ન૦ [+ आसन] ગરુડના જેવું એક યૌગિક આસન. **-ડાસ્ત્ર** ન૦ [+ अस्त्र] ગરુડનું (એક દિવ્ય) અસ્ત્ર

ગરુડપાચુ ન૦ [म.] એક જાતનું લીલમ

ગરુ(-રો)ડો પું૦ [सं. गुरु પરથી] જુઓ ગરોડો

-ગરું [सं. कर ? फा. गर ?] વિ૦બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા. કામગરું, કહ્યાગરું [સ્ત્રી૦ મગરૂરી

ગરૂર વિ૦ [अ. गुरूर = અભિમાન] મગરૂર. **-રી**

ગરૂવું વિ૦ + ગરવું

ગરેડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગરગડી [પડેલો ખાડો

ગરો પું૦ [જુઓ ગરાડ] ચોમાસાના પાણીથી

ગરોડો પું૦ [જુઓ ગરુડો] ઢેડનો ગોર

ગરોદર વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं. गर्भ + उदर] સગર્ભા; ગર્ભિણી [ઝેરી જનાવર

ગરોળી (રો') સ્ત્રી૦ [दे. घरोली] ઘરોળી; એક

ગર્ગ, **−ર્ગાચાર્ય** પું૦ [सं.] (સં.) એક પ્રાચીન ઋષિ (૨) યાદવોના પુરોહિત

ગર્જન ન૦, **−ના** સ્ત્રી૦[सं] ગર્જવું તે (૨) એથી થતો અવાજ [ગરજન-તેલ

ગર્જન ન૦[સર૦ हिं.] એક ઝાડ. **૦તેલ** ન૦જુઓ

ગર્જવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ગરજવું. **−ન્ત** વિ૦ ગર્જતું (પ.)

ગર્ડર પું૦ [इं.] લોખંડનો પાટડો (નાનો કે મોટો)

ગર્ત પું૦; ન૦ [सं.] ખાડો; ખાણ

ગર્થ પું૦ [सं. ग्रंथ?] + ગરથ

ગર્દ સ્ત્રી૦ [फा.] ધૂળ; રજ

ગર્દભ પું૦ [सं.] ગધેડો. **−ભી** સ્ત્રી૦ ગધેડી

ગર્ધવ પું૦ જુઓ ગર્દભ

ગર્ભ પું૦ [सं.] માના પેટમાં રહેલું જીવનું રૂપ (૨) ગર; અંદરનો માવો (૩) કોઈપણ વસ્તુનો અંદરનો ભાગ (૪) નાટકની એક સંધિ. [**−પડવો** = ગર્ભપાત થવો; કસુવાવડ થવી. **−પાડવો** = ગર્ભપાત કરાવવો. **−મૂકવો**, **−મેલવો** = ગર્ભાધાન કરવું. **−રહેવો** = સગર્ભા થવું. **−હોવો** = સગર્ભા હોવું.] **૦કાલ** (**−ળ**) પું૦ ગર્ભ ધારણ કરવાનો સમય (૨) ગર્ભ રહે ત્યારથી જન્મ થાય ત્યાં સુધીનો સમય (૩) નાટકની પાંચ સંધિમાંની મધ્ય તે, જ્યારે કથાની ફલપ્રાપ્તિનો નિશ્ચય નથી થતો − ગર્ભમાં હોય છે. **૦કોશ(−ષ)** પું૦ ગર્ભાશય. **૦ગૃહ** ન૦ મકાનની અંદરનો ભાગ (૨) ગભાર. **૦ઘાતી** વિ૦ ગર્ભનો ઘાત કરનારું; ગર્ભપાતી. **૦ચોર** પું૦ ગર્ભમાંથી − જન્મથી ચોર. **૦જલ** (**−ળ**) ન૦ ગર્ભ અને ઓર વચ્ચેનું પાણી. **૦જોગી** પું૦ (સં.) શુકદેવ. **૦દ્વાર** ન૦ મંદિરનો છેક અંદરનો ભાગ; ગભાર. **૦ધારણ** ન૦ ગર્ભ ધારણ કરવો − રહેવો તે. **૦નાડી** સ્ત્રી૦ ગર્ભાશયની એક નાડી, જેનાથી ગર્ભ ધારણ થાય છે. **૦પાત** વિ૦ ગર્ભનું પાડવું − પડવું તે. **૦પાતી** વિ૦ ગર્ભપાત કરનારું. **૦મંદિર** ન૦ ગભાર. **૦યાતના** સ્ત્રી૦ જીવને ગર્ભદશામાં પડતું દુઃખ. **૦વચન** ન૦ ગર્ભયાતનામાંથી છૂટવા માટે જીવે ઈશ્વરને આપેલું વચન(હું તારી ભક્તિ કરીશ ઇ૦). **૦વ(−વં)તી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સગર્ભા (૨) સ્ત્રી૦ ગર્ભિણી. **૦વાસ** પું૦ ગર્ભનો ઉદરમાં વાસ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ગર્ભ અંગેની વિદ્યા; 'એમ્બ્રિયોલોજી.' **૦શ્રીમત્તા** સ્ત્રી૦ ગર્ભશ્રીમંતાઈ. **૦શ્રીમંત** વિ૦ ગર્ભથી − જન્મથી પૈસાદાર; શ્રીમંતને ઘેર જન્મેલું. **૦શ્રીમંતાઈ** સ્ત્રી૦ ગર્ભશ્રીમંત હોવું તે. **૦સ્થાન** ન૦ ગર્ભાશય. **૦સ્રાવ** પું૦ ગર્ભનું સ્રવી − ગળી જવું તે; ગર્ભપાત

ગર્ભાગાર પું૦; ન૦[सं.] ગર્ભાશય (૨) અંદરનો ખાનગી − સૂવાનો ઓરડો(૩)મંદિરનો ગભાર − અંદરનો મૂર્તિવાળો ભાગ

ગર્ભાત્મા પું૦[सं.] ગર્ભમાંનો જીવ

ગર્ભાધાન ન૦[सं.]ગર્ભ મૂકવો તે(૨)ગર્ભધારણ કરવું તે(૩)એ નામનો એક સંસ્કાર. **૦નિરોધ** પું૦ ગર્ભાધાન થતું અટકાવવું તે; 'કૉન્ટ્રાસેપ્શન'

ગર્ભાશય ન૦ [सं.] સ્ત્રીશરીરમાં ગર્ભ રહેવાની જગા − તે અવયવ. **૦અર્બુદ** ન૦ ગર્ભાશયની અંદર થતું ગૂમડું − ચાંદું. **૦ગ્રંથિ** સ્ત્રી૦ ગર્ભાશયમાં થતી ગાંઠ. **૦ભ્રંશ** પું૦ ગર્ભાશયનું પડી જવું − ઊંધું થઈ જવું તે. **૦વક્રતા** સ્ત્રી૦ ગર્ભાશયનું વાંકા વળી જવું તે − એક રોગ. **૦વિવર્તન** ન૦ ગર્ભાશયને ફેરવી નાખવું તે

ગર્ભાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ગરભાવું

ગર્ભિણી સ્ત્રી૦ [सं.] સગર્ભા સ્ત્રી

ગર્ભિત વિ૦[सं.]જેના ગર્ભમાં − ઊંડાણમાં કંઈ બીજી વસ્તુ, અર્થ કે ભાવ રહેલો હોય તેવું; છૂપું

ગર્વ પું૦[सं.] અભિમાન; ગુમાન. [**−આવવો**, **−ચડવો** = ગર્વ થવો. **−ઊતરવો**, **ગળવો** = ગર્વ દૂર થવો; અભિમાન ટળવું.] **−ર્વિત(−ષ્ઠ)**, **−ર્વી**, **−ર્વીલું** વિ૦ ગર્વવાળું; અભિમાની

ગર્હણ ન૦, **−ણા** સ્ત્રી૦[सं.]નિંદા. **−ણીય** વિ૦ નિંદ્ય; તિરસ્કરણીય [વિ૦ નિંદ્ય

ગર્હા સ્ત્રી૦[सं.]નિંદા. **−ર્હિત** વિ૦ નિંદિત. **−ર્હ્ય**

ગલ પું૦[सं. गॄ = ગળવું ઉપરથી] માછલાં પકડવાનો આંકડો(૨)લાંચ; લાલચ(૩)[सं. गर्म] ગુપ્ત વાત; બાતમી(૪)ગર; માવો(૫) કૂવામાં પડેલી

ચીજ કાઢવા માટેનો આંકડીઓનો ઝૂમખો; બિલાડી(૬)[सं. गल्=ખરવું]ગર;ઝેરી અધાર–લાળ(૭)બત્તીનો મોગરો(૮)[સર૦ हिं. गुल] પિવાઈગયેલી –બળી ગયેલી ચલમમાંની ગડાકુ (૯)[फा. गुल] ગુલખાસ [**–આપવો**=મનની વાત કહેવી.(૨)લાલચ આપવી(ફસાવવામાટે)]

ગલકંબલ પું૦[सं.]ગાય–બળદને ગળે લટકતી ગોદડી જેવી ચામડી [ન૦ ગલકીનું ફળ

ગલકી સ્ત્રી૦[प्रा. गलई ?]શાકનો એક વેલો. **–કું**

ગલખોડ પું૦ નિવેડો; ઉકેલ; અંત (૨) ગલખોડી

ગલખોડી સ્ત્રી૦[ગળે + ખોડવું ?]અછોડે કે ઢોરને ગળિયે ઘાલેલો મોઈના આકારનો લાકડાનો કકડો

ગલગલામણી સ્ત્રી૦ એક બાળરમત (કા.)

ગલગલી સ્ત્રી૦, **–લિયાં** ન૦બ૦વ૦ [રવ૦ ? સર૦ प्रा. गुलगुल] ગલીગલી; ગલીપચી. [**–થવાં**=ગલીપચી થવી (૨) મનમાં આનંદના તરંગ ઊઠવા.]

ગલગંડુ ન૦ [सं. गलगंड] ગળાનો એક રોગ

ગલઢું વિ૦ (કા.) ઘરડું; વૃદ્ધ; મોટું

ગલગોટો પું૦ [ગલ(ગુલ)+ગોટો]એક ફૂલનો છોડ (૨) તેનું ફૂલ

ગલચશ્મ ન૦ [फा. गुल+चश्म] એક પક્ષી

ગલ(–ળ)જીભી સ્ત્રી૦ [सं. गोजिह्वा] એક વેલો

ગલઢેરો પું૦ ['ગલઢું"=મોટું; વૃદ્ધ ઉપરથી] કાઠી ગરાસિયો (કા.) [ચૂક

ગલત વિ૦[अ.]ભૂલભરેલું; જૂઠું. **–તી** સ્ત્રી૦ભૂલ;

ગલતંડા ન૦ જુઓ ગલગંડુ

ગલ(–ળ)તકોઢ, ગલત્કુષ્ઠ [सं.] પું૦ લોહી કે રસ ટપકયા કરે એવો કોઢનો રોગ

ગલ(–ળ)થૂથી સ્ત્રી૦ [ગલ (सं. गुल = ગોળ) + થૂથી (થૂથો)=પૂમડું] જુઓ ગળથૂથી

ગલધાણી સ્ત્રી૦ [ગલ (सं. गुल=ગોળ) + ધાણી] ગોળ અને ધાણીની બનાવેલી એક વાની

ગલપાપડી સ્ત્રી૦ [सं.गुल ગલ (ગોળ) + પાપડી] જુઓ ગોળપાપડી [વીંટવાનો પટો; ગલૂબંધ

ગલપટો(–પટ્ટો) પું૦ [सं. गल + પટો] ગળે

ગલબા પું૦ બ૦ વ૦ [फा. ग़लबा ? કે गुलवांग ? સર૦ म.] ફટકા; ટેટા

ગલબું ન૦ [फा. गुलवांग ?] ગુલબાન; બૂમ; શોરબકોર (૨) ગુલબું; ગપાટો; ગલબો.

ગલબો પું૦ [જુઓ ગલબું] ગપાટો; ગપ (૨) [फा. गुलवन] એક ફૂલઝાડ

ગલમેંદી સ્ત્રી૦ [ગુલ (ફા.)+મેંદી] એક વનસ્પતિ; મોટી મેંદી

ગલવિદ્રધિ પું૦ [सं.] ગળાનો એક રોગ

ગલવેલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. गुळवेल] જુઓ ગળો

ગલશુંડી(–ડિકા) સ્ત્રી૦ [सं.] જીભનો પાછલો ભાગ; ગળાનો કાકડો (૨) કાકડા ફૂલવાનો રોગ

ગલસ્તન પું૦; ન૦ [सं.] (બકરીના) ગળાનો આંચળ (૨) [લા.] નકામી વસ્તુ. **–ની** સ્ત્રી૦ ગલસ્તનવાળી બકરી

ગલસ્થલ ન૦ [सं.] ગળું (૨) [सं. गलस्थळ] જુઓ ગળસ્થળ [ગળથૂથી

ગલ(–ળ)હૂતી સ્ત્રી૦ [सं. गल+हुति] જુઓ

ગલિત વિ૦ [सं.] પડેલું;ટપકેલું(૨)ગળી ગયેલું

ગલી સ્ત્રી. [સર૦ दे. गंजोल्लिअ]જુઓ ગલીપચી

ગલી સ્ત્રી૦[हिं.]સાંકડી વાટ – શેરી.**૦કૂ(–કૂં)ચી** સ્ત્રી૦ [+फा. कूचह] ગલીઓમાંનો આડોઅવળો અને સાંકડો માર્ગ

ગલીગલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગલી] ગલીપચી

ગલીચ વિ૦ [अ. ग़लीज़] ગંદું – અતિ ગંદું. **–ચી** સ્ત્રી૦ ગલીચપણું; ગંદવાડ

ગલીચો પું૦ જુઓ ગાલીચો

ગલીપચી સ્ત્રી૦[જુઓ ગલી]શરીરના અમુક ભાગમાં સ્પર્શથી થતા સળવળાટની મજેદાર અસર

ગલૂડ ગલૂડ અ૦ [રવ૦ ?] જાણે ગબડતું હોય તેમ (ચાલવું – બળદ ઇ૦નું) [ઘણું નાનું બચ્ચું

ગલૂડિયું ન૦ [જુઓ ગલૂડ ગલૂડ] ભટોળિયું;

ગલૂબંદ(–ધ) પું૦ [फा. गुलूबंद] ગલપટ્ટો

ગલેગંડ ન૦ [सं.] એક પક્ષી

ગલેફ પું૦[अ. ग़िलाफ़]ગાદીતકિયા વગેરેનો ખોલ

ગલેફી સ્ત્રી૦ [ગલેફ ઉપરથી] એક જાતનું ભજિયું

ગલેલી સ્ત્રી૦ ['ગર' કે 'ગલ' ઉપરથી] તાડનાં ફળની અંદરનો ગર – ગર્ભ

ગલોટિયું ન૦ [જુઓ ગુલાંટ] ગોટીમડું

ગલોઢું(–ફું) ન૦ ['ગાલ' ઉપરથી ?] ગાલ નીચેનો મોંની અંદરનો ભાગ

ગલોલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. गलू(-लो)ल, हिं. गुलेल. જુઓ ગલોલો] ગોફણ જેવું ગલોલા ફેંકવાનું એક સાધન (૨) તેના વડે ફેંકાતો ગલોલો. **-લી** સ્ત્રી૦ નાનો ગલોલો. **-લો** પું૦ [अ. गलूलह; हिं. गुलेला] ગલોલ વડે મારવાનો ગોળ કાંકરો કે પથરો

ગલ્લ પું૦ [सं.] ગાલ. ૦**સ્થલ(-ળ)** ન૦ ગાલ; ગાલનો ભાગ

ગલ્લાંતલ્લાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] ગાંગાંતલ્લાં; બહાનાં; આનાકાની. [**-કરવાં** = સીધો જવાબ ન આપવો; છટકવા બહાનાં બતાવવાં; આનાકાની કરવી.]

ગલ્લો પું૦[.गुल्क (तुर्की) અથવા फा. .गुल्लह-दान] નાણું રાખવાનું ઠામ - ખજાનો (૨) પરચૂરણ વકરાનું નાણું નાખવાનું પાત્ર

ગવડા(-રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ગાવું] 'ગાવું'નું પ્રેરક

ગવન ન૦ [इं. 'ગાઉન'] એક જાતનો સાલ્લો

ગવન ન. [सं. गमन] + ગતિ; ચાલ

ગવરાવવું સ. ક્રિ. જુઓ ગવડાવવું

ગવરી સ્ત્રી૦ ગાય (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं. गौरी] ગૌરી; ધોળી ને સહેજ લાલ ધાબાવાળી (ગાય)

ગવરીકંદ પું૦ એક વનસ્પતિ

ગવર્નર પું૦[इं.] ઇલાકાનો વડો હાકેમ (૨) સાઇકલનો હાથો. ૦**જનરલ** પું૦ વડો ગવર્નર

ગવલી(-ળી) પું૦ [म. गवळी] ગોવાળિયો (૨) ઢોર રાખનાર અને દૂધ વેચનાર (મુંબઈમાં)

ગવંડર પું૦ [पो.] ગવર્નર - હાકેમ

ગવાક્ષ પું૦ [सं.] બાકું; જાળિયું

ગવાડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ગવડાવવું

ગવાનિ(-ને)ક ન૦ [सं. गवाह्निक] જમતાં પહેલાં ગાયને માટે જુદું કાઢેલું અન્ન

ગવાર પું૦ [दे. गव्वर?] એક વનસ્પતિ; ગુવાર (૨) તેની શીંગ અને બીજ. ૦**ફળી**, ૦**શિં(-શીં,-સિં,-સીં)ગ** સ્ત્રી૦ ગવારની સીંગ

ગવારા વિ૦ [फा.] કબૂલ કરેલું; ફાવતું

ગવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગાવું] 'ગાવું'નું કર્મણિ (૨) [લા.] નિંદાવું; ફજેત થવું

ગવાલંભ પું૦ [सं.] ગાયનો વધ (યજ્ઞ ઇ૦માં)

ગવાહ પું૦ [फा.] સાક્ષી પૂરનાર; સાક્ષી. **-હી** સ્ત્રી૦ સાક્ષી; પુરાવો [ગ્રામ્ય જનો

ગવાળાં ન૦બ૦વ૦ [दे. गव्वार, જુઓ ગમાર]

ગવાળો પું૦ [म. गवाळें] સરસામાન વગેરેનો પરચૂરણ ઢગલો (૨) એ ભરવાનો કોથળો

ગવેન્દ્ર પું૦ [सं.] (સં.) વિષ્ણુ

ગવેષક વિ૦ [सं.] અન્વેષક. **-ણ** ન૦, **-ણા** સ્ત્રી૦ અન્વેષણ

ગવેહ સ્ત્રી૦ વેર; ખાર (કા.)

ગવૈયો પું૦ ['ગાવું' ઉપરથી] ગાનારો; ગાવામાં ઉસ્તાદ. **-યણ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી ગવૈયો

ગવ્ય ન૦ [सं.] ગાયમાંથી નીપજતું દૂધ, દહીં, ઘી, છાણ, મૂત્ર વગેરે

ગશ્ત(-સ્ત) સ્ત્રી૦ [फा.] રોન; ચોકી; પહેરો

ગહન વિ૦ [सं.] ઊંડું; ગાઢ (૨) દુર્ગમ; દુર્ભેદ્ય (૩) અકળ; ગૂઢ

ગહિરગંભીર વિ૦ [दे. गुहिर = ઊંડું + ગંભીર] ગહન અને ગંભીર; ઊંડાણ અને ગંભીરતાવાળું

ગહેકવું અ૦ક્રિ૦ મહેકવું

ગહ્વર ન૦ [सं.] પહાડની અંદરની બખોલ; ગુફા

ગળ સ્ત્રી૦ જુઓ ગલ

ગળકબોળિયું વિ૦ [ગળક (ગળકાં) + બોળિયું ('બોળવું')] ગળા સુધી ઊંડું (પાણી)

ગળકાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ગળું] ડૂમકાં; ડૂમતી વખતનાં ડસકાં. [**-ખાવાં** = ડૂમકાં ખાવાં.]

ગળકેરી સ્ત્રી૦ [सं. गुड - ગળ (ગોળ) + કેરી] ગોળકેરી; ગોળમાં આથેલી કેરી

ગળકો પું૦ એક વાર ચાખેલી વસ્તુનો રહી ગયેલો સ્વાદ (૨) રુચિ; ભાવ; ચસકો

ગળગળવું અ૦ક્રિ૦ ['ગળગળું' ઉપરથી] ગળગળું થવું (૨) ['ગળવું' ઉપરથી] દદડવું

ગળગળું વિ૦ [सं. गलत् - गलत्] પાણીપોચું; ઢીલું (૨) [સર૦ प्रा. गग्गर - सं. गद्गद] દુઃખથી કે લાગણીથી હૈયું વા કંઠ ભરાઈ જવાથી થાય એવું. **-ળિયું** વિ૦ ગળગળતું

ગળગોટો, -ટડો, -ટિયો વિ૦પું૦ ગોળમટોળ

ગળચકું ન૦ જુઓ ગચકડું

ગળચટું વિ૦ [ગળ (ગળ્યું) + ચટું (ચાટવું)] જરા ગળપણના સ્વાદવાળું

ગળચવાં ન૦બ૦વ૦ ગૂંચવાઈને બોત જેવા ઊભા રહેવું કે બોલતાં અચકાવું તે. [**–ખાવાં**= બોલતાં અચકાવું (બોતની પેઠે).]

ગળચવું સ૦ક્રિ૦ ['ગળું' ઉપરથી] ગળા સુધી ઈચવું; ખૂબ ખાવું [એક ઘરેણું

ગળચવો પું૦ ['ગળું' ઉપરથી] પુરુષનું ગળાનું

ગળચિયું વિ૦ ['ગળું' ઉપરથી] ગળા સુધી આવે એટલું (૨) ન૦ જુઓ ગળચી (૩) ડૂબતા માણસનું ઉપરનીચે આવવું તે; ડૂબકાં ખાવાં તે. [**ગળચિયાં ખાવાં**=ડૂબકાં ખાવાં.]

ગળચી સ્ત્રી૦ [ગળ (सं. गल)=ગળું + ચું (फा. चेह લઘુત્વવાચક પ્રત્યય)] ગળું; બોચી. **–ચું** ન૦ ગળું (તિરસ્કારમાં)

ગળજીભી સ્ત્રી૦ જુઓ ગલજીભી; એક વનસ્પતિ

ગળણી સ્ત્રી૦ ['ગળવું' ઉપરથી] ગાળવાનું છિદ્રાળુ સાધન [ગાળવાનો કપડાનો કકડો

ગળણું ન૦ ['ગળવું' ઉપરથી] પાણી ઇત્યાદિ

ગળતકોઢ પું૦ જુઓ ગલતકોઢ

ગળતી સ્ત્રી૦ [सं. गलंती] જેમાંથી ટીપે ટીપે પાણી ગળ્યા કરે એવું વાસણ; શિવલિંગ પર લટકાવાતું તેવું વાસણ.

ગળથૂથી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ગલથૂથી'] તરત જન્મેલા બાળકને આપવાનું ગોળ, ઘી તથા પાણીનું મિશ્રણ. [**ગળથૂથીમાં મળવું**=છેક બાળપણથી-મૂળથી મળવું. **ગળથૂથીમાંથી**= છેક બાળપણથી; મૂળથી.]

ગળધરી, ગળધાઈ, ગળધી સ્ત્રી૦ [सं. गल (ગળું)+दाह] પિત્તવિકારથી ગળું બળવું તે; અન્નનળની બળતરા

ગળપણ ન૦[ગળ્યું પરથી] ગળ્યો સ્વાદ (૨) ગોળ ખાંડ જેવી ગળી વસ્તુ [ગળૂબંધ

ગળબંધ પું૦ [फा. गलूबंद] ગળાનું એક ઘરેણું;

ગળફો પું૦ ['ગળું' ઉપરથી] જે કફ મોંમાં આવતાં થૂંકીએ છીએ તે; બળખો [**–આવવો, કાઢવો, નીકળવો, પડવો**] [પેય

ગળમાણું ન૦ ['ગળ્યું' ઉપરથી] એક વાની–ગળ્યું

ગળવાઈ સ્ત્રી૦ [सं. गुल–'ગોળ' ઉપરથી] તૈયાર થયેલાં ગોળનાં માટલાં રાખવાનું ખળાવાડ જેવું સ્થાન

ગળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. गिल्] ગળામાં ઉતારી જવું (૨) ગાળવું; શુદ્ધ કરવું (૩) અ૦ ક્રિ૦ [सं. गल्] ઝમવું (૪) ઓગળવું (૫) ઢીલું થવું; પાકવું (૬) અંદર ઊતરી જવું; કળવું [**ગળતી ગોદડીએ**=વીલે મોઢે; લીલે તોરણે. **ગળી જવું**=ગળામાં ઉતારી દેવું (૨) ગમ ખાઈ જવી (૨) ઊતરી કે ઓગળી જવું.] [તે.

ગળસૂણું ન૦[ગળું + સૂણવું] ગળું સૂજી આવવું

ગળસ્થળ ન૦ [सं. गलस्थल] ગાલ

ગળહૂતી સ્ત્રી૦ જુઓ ગલહૂતી–ગળથૂથી

ગળાટૂંપો પું૦ [ગળું + ટૂંપો] ગળું દબાવી મારી નાખવું તે. [**–દેવો**=ગળું દબાવી દેવું]

ગળાફાંસો પું૦ [ગળું + ફાંસો] ગળે ફાંસો ખાવો–દેવો તે [એવું; ગળચિયું

ગળાબૂડ વિ૦ [ગળું + બૂડ (બૂડવું)] ગળું બૂડે

ગળામણ ['ગાળવું' ઉપરથી] ગાળવાની રીત કે મહેનતાણું (સોનું રૂપું ઇ૦) (૨) ગાળતાં નીકળેલો કચરો. **–ણી** સ્ત્રી૦ ગાળવાનું મહેનતાણું

ગળાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ગળવું', 'ગાળવું'નું પ્રેરક

ગળિયાગોટી સ્ત્રી૦ છોકરાંઓની એક રમત

ગળિયારો પું૦ [ગળી + કાર (सं.)] ગળીથી કપડાં સૂતર વગેરે રંગનારો

ગળિયું વિ૦ [सं. गल् ઉપરથી] બેઠું ઊઠે નહીં એવું (૨) [લા.] નિર્માલ્ય કે જક્કી

ગળિયેલ વિ૦['ગળી'ઉપરથી] ગળીના રંગનું; નીલું

ગળિયો પું૦ કાંટાનો ભારો(૨)['ગોળો' ઉપરથી] માટીનો પિંડો (૩) અફીણની ગોળી

ગળી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. गुळी] એક વનસ્પતિ(૨) એનાં પાંદડાંમાંથી કઢાતો નીલો રંગ (૩)[म.] અવાજ;સૂર;ગળું.[**–ખાવી**=અફીણ વગેરેના સટ્ટામાં તેજી–મંદી ઉપર અમુક રકમ લેવાની એક પ્રકારની શરત મારવી.**–કરવી,–નાંખવી** = ધોઈને કપડાને ગળીના રંગવાળું કરવું.]

ગળું ન૦ [सं. गल:] શરીરનું એક અંગ (૨) અવાજ; સૂર. [**–આવવું**=ચોળિયા ઊપડવા. **–કરવું**=છેતરવું (૨) નાના બાળકનું ગળું પડ્યું હોય તે મટાડવા તેના ગળા ને માથાની અમુક નસો પકડી, ઝોલા ખવડાવવા. **–કાપવું**= વિશ્વાસઘાત કરવો; દગો રમવો. **–પકડવું**=

ગળચું પકડવું (૨) [અમુક ખાવાથી] ગળા પર માઠી અસર થવી – ગળું બેસી જવું. **–પડવું**=ગળું બેસી જવું(૨)બાળકને ગરમીથી કે ગળું મચકોડાવાથી થતો એક રોગ. **–બંધાવું**=ગળું રૂંધાવું(૨) મુસીબત થવી. **–બેસી જવું**=અવાજ મંદ થવો; ગળું અંદરથી ફૂલી જતાં અવાજ બેસી જવો. **–રહેંસવું, –રેંસવું**=જુઓ 'ગળું કાપવું'. **ગળા ઉપર છરી ફેરવવી**=[લા.] વિશ્વાસઘાત કરવો; દગો રમવો. **ગળાના સમ ખાવા**=જીવના સોગન ખાવા. **ગળામાં જીભ ઘાલવી**=બોલતું અટકવું. **ગળામાં જોતરું ઘાલવું, વળગાડવું**=જંજાળમાં નાખવું; પીડા વળગાડવી (૨) પરણાવીને દુનિયાદારીની માથાકૂટમાં નાખવું. **ગળા લગી, ગળા સુધી**=મનમાન્યું; પૂરેપૂરું. **ગળે આવવું**=જીવ ઉપર આવી જવું (૨) બાવરું થઈ જવું (૩) મુસીબત પડવી. **ગળે ગળું મળી જવું**=તરસથી ગળું સુકાઈ જવું. **ગળે ઘાલવું**=[કટાક્ષમાં] પોતાના ઉપયોગમાં લેવું. ઉદા૦ "મારે શું ગળે ઘાલવું છે?" (૨) ગળે વળગાડવું; જવાબદારી ઓઢાડવી. **ગળે છરી ફેરવવી**=જુઓ 'ગળા ઉપર છરી ફેરવવી'. **ગળે ઝલાવું, (–ઝલાઈ જવું)**=મુશ્કેલ સ્થિતિમાં મુકાવું. **ગળે ટાંટિયા આવવા, ગળે ટાંટિયા ભરાવા**=મુશ્કેલ સ્થિતિમાં મુકાવું. **ગળે દોરી આવવી**=ગૂંગળાઈ જવું (૨) મહામુશ્કેલીમાં આવી પડવું. **ગળેથી દોરી કાઢી નાખવી**=માથેથી જોખમ ઉતારી નાખવું. **ગળે નખ દેવો; ગળે નખ મારવો**=ગળે ટૂંપો દેવો; ગૂંગળાવીને મારી નાખવું. **ગળે નાખવું**=માથે નાખવું; જવાબદારી ઓઢાડવી. **ગળે પડવું**=આળ ચડાવવું; માથે નાખવું (૨) કાલાવાલાની જબરદસ્તી કરવી. **ગળે પવિત્રાં આવવાં**=જુઓ 'ગળે ટાંટિયા આવવા'. **ગળે પાણી ન પડવા દેવું**=ત્રાસ ગુજારવો. **ગળે બાઝવું, વળગવું**=ગળે પડવું (૨) ગળે ન ઊતરવું (શોક આદિથી અન્ન આદિનું). **ગળે વળગાડવું**=જુઓ 'ગળે નાખવું'. **ગળે હાથ મૂકવો**=ગળાના સોગન ખાવા.] **–ળૂબંધ** પું૦ ગળાનું એક ઘરેણું. **–ળેટૂંપો** પું૦ ગળાટૂંપો. **–ળેપડુ** વિ૦ પારકી વસ્તુ બથાવી પડનારું (૨) ખોટો આરોપ મૂકનારું. **ગળેચી** સ્ત્રી૦ ઢોરનો એક રોગ

ગળો સ્ત્રી૦ [सं. गुडूची; प्रा. गलोई] એક વેલ

ગળો પું૦ ટેવ; લત

ગળ્યું વિ૦ [सं. गुल्य] ગોળ સાકરના જેવા સ્વાદવાળું; મીઠું. **૦મધ, ૦સાકર** વિ૦ મધ, સાકર જેવું — બહુ ગળ્યું

ગંગ સ્ત્રી૦ [प्रा.; सं. गंगा] (સં.) ગંગા નદી (૨) પું૦ (સં.) એક હિંદી કવિ

ગંગચીલ ન૦ [गंग + चिल्ली (સં.)] એક પક્ષી

ગંગમેના સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ગંગરી સ્ત્રી૦ કાશ્મીરમાં ઠંડીમાં ગળામાં રાખવાની એક સગડી

ગંગા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) હિંદુઓની પવિત્ર નદી; ભાગીરથી (૨) [લા.] ગંગાજળ. [**–કરવી**=નાહવું (બાળભાષા). **–નાહવી**=છૂટવું; મુક્ત થવું (પાપમાંથી; તેમ જ (લા.) લપમાંથી; જવાબદારીમાંથી). **ગંગાનો પ્રવાહ**=(પવિત્ર ને પાવન કરનારી વસ્તુ માટે વપરાય છે). (૨) નિર્મળ તથા અસ્ખલિત (વાણીનો) પ્રવાહ.] **૦ગોળી** સ્ત્રી૦ ગંગા જેવી પવિત્ર ગોળી (જે ગોળીમાંથી બોટેલે વાસણે જ કાઢીને પાણી પિવાય છે તેને એમ મશ્કરીમાં કહે છે). **૦છાપ** વિ૦ વચમાં મૂળ અને તળે ઉપર ટીકા છાપી હોય તેવું (મુદ્રણ.) **૦જમની** વિ૦ બે બાજુ જુદા જુદા રંગવાળું (૨) જુદી જુદી ધાતુઓનું બનેલું. **૦જળ** ન૦ ગંગા નદીનું પાણી. **જળિયું** વિ૦ ગંગાજળ જેવું. **૦જળી** સ્ત્રી૦ ગંગાજળ રાખવાનું વાસણ (૨) તાંબાકૂંડી. **જળું** વિ૦ ઘોડાની એક જાતનું. **૦ધર** પું૦ (સં.) શિવ. **૦પૂજન** ન૦ ગંગાયાત્રા કરી ઘેર ગંગા લાવે ત્યારે કરાતો પૂજનવિધિ–વરો. **૦વતરણ** ન૦ [+ અવતરણ] ગંગાનો પૃથ્વી પર અવતાર થયો તે. **૦સ્નાન** ન૦ ગંગા નદીનું (પવિત્ર) સ્નાન. **૦સ્વરૂપ** વિ૦ પવિત્ર (વિધવાના નામ આગળ માનાર્થે વપરાતું ગં. સ્વ. વિશેષણ). **–ગોદક** ન૦ ગંગાજળ

ગંગે(-જે)ટી સ્ત્રી૦ એક ઝાડ; ગંજેટી; નાગબલા

ગંગેડું ન૦ ગંગેટીનું ફળ

ગંગેડું ન૦ એક ઝાડ

ગંગેરી પાન ન૦ ['ગંગા' ઉપરથી] એક જાતનું [ખાવાનું પાન

ગંગોત્રી સ્ત્રી૦ (સં.) ગંગા નદીનું મૂળ-એક તીર્થ (૨) એક વનસ્પતિ

ગંગોદક ન૦ [सं.] ગંગાજળ

ગંજ પું૦ [फा., सं] ઢગલો (૨) એક જાતની એકબીજામાં બેસતી વસ્તુઓની ઉતરડ. [**-મારવો**=મોટો ઢગલો કરવો કે ખડકવો.]

ગંજન ન૦ [सं.] જુલમ (૨) ચડિયાતાપણું (૩) વિ૦ જુલમી (૪) ચડિયાતું

ગંજવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગંજન] પીડવું; જુલમ [કરવો

ગંજાવર વિ૦ [फा.] ઘણું મોટું

ગંજિયું ન૦ [જુઓ ગંજ] ગંજમાંનું એક પાત્ર; [છાલિયું

ગંજી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગંજ] ઘાસનો ઢગલો; ઓઘો. **૦નો કૂતરો** પું૦ ખાય નહીં ને ખાવા દે નહીં એવો અદેખો માણસ. **૦નો સાપ** પું૦ છૂપો દુશ્મન

ગંજીફરાક ન૦ [इं. फ्रॉक ઉપરથી] શરીરે ચપટ આવી રહે એવું ગૂંથેલું બદન

ગંજીફો પું૦ [फा.] રમવાનાં પાનાંનો જથો

ગંજેટી(-રી) વિ૦ ['ગાંજા' ઉપરથી] ભાંગ-ગાંજાનો વ્યસની (૨) જુઓ ગંગેટી

ગંઠણ ન૦ જુઓ ગાંઠણ

ગંઠાઈ સ્ત્રી૦, **-મણ** ન૦ ['ગાંઠવું' ઉપરથી] ગાંઠવાનું મહેનતાણું (૨) ગાંઠવાની રીત અથવા કળા. **-મણી** સ્ત્રી૦ ગાંઠવાનું મહેનતાણું

ગંઠાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ગાંઠવું'નું પ્રેરકરૂપ

ગંઠાવું અ૦ક્રિ૦ 'ગાંઠવું'નું કર્મણિરૂપ (૨) [લા.] વધતું અટકવું (ગંઠાઈ જવું)

ગંઠિયું વિ૦ [सं. ग्रंथ (प्रा. गंठ)=દુષ્ટ હોવું કે सं. ग्रंथि પરથી. જુઓ ગઠિયું] ઠગ; ધુતારું (૨) ખીસાકાતરુ

ગંઠીછોડ(-ડો) પું૦ [सं. ग्रंथि, प्रा. गंठि + છોડ (છોડવું)] ગાંઠે બાંધેલું છોડી લેનારો; ગંઠિયો

ગંઠેર ન૦ એક વનસ્પતિ

ગંઠો પું૦ [सं. ग्रंथि; प्रा. गंठि] કોટે પહેરવાનું એક ગાંઠેલું ઘરેણું; કંઠો (૨) દાબીને બાંધેલી ગાંસડી (૩) આઠ ફૂટની લંબાઈનું માપ (૪) ગાંઠિયો

ગંઠોડો પું૦ ['ગાંઠવું' ઉપરથી] સ્ત્રીના પગનું એક ઘરેણું (૨) હાથનું સોનાનું સાંકળું (૩) [सं. ग्रंथि=ગાંઠ ઉપરથી] એક વનસ્પતિનું મૂળ; ઔષધિ

ગંડ પું૦[सं.]લમણો(૨)ગાલ(૩)ગાલ ને લમણા સહિત ચહેરાની એક બાજુ. **૦માળ** સ્ત્રી૦ કંઠમાળ. **૦સ્થલ(-ળ)** ન૦ (હાથીનો) લમણાનો ભાગ; કુંભસ્થળ (૨) ગાલ

ગંડક વિ૦[જુઓ ગાંડું] ઘેલું(૨)પું૦[सं.]ગેંડો

ગંડકી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પટણા પાસે ગંગાને મળતી હિમાલયની એક નદી

ગંડવો પું૦ ગાંડો આદમી(૨) ['ગાંડ' ઉપરથી] ભડવો

ગંડિયું, ગંડું વિ૦ ['ગાંડું' ઉપરથી] ગાંડિયું; [ગાંડું

ગંડૂષ પું૦ [सं.] કોગળો

ગંડેરી સ્ત્રી૦ [दे. गंडीरी]છોલેલી શેરડીના કકડા

ગંદકી સ્ત્રી૦[फा. गंदगी]; **-વાડ** પું૦; સ્ત્રી૦, **-વાડો** પું૦ વાસ મારતો કચરોપૂંજો અથવા મળમૂત્ર (૨) અસ્વચ્છતા

ગંદું વિ૦[फा. गंद:]ગંદકીવાળું;મેલું. **૦ગોબરું** વિ૦ ગંદું. **-દાઈ** સ્ત્રી૦

ગંધ પું૦;સ્ત્રી૦[सं.]સોડ;વાસ(૨)દુર્ગંધ(૩)સુગંધી પદાર્થ;ચંદન(૪)તિલક;ચાંલ્લો(૫)[લા.]મિથ્યાભિમાન(૬)અણગમો(૭) (જરા પણ)સહવાસ; નિકટતા ઉદા૦ 'મારે એની ગંધ ન જોઈએ.' [**-આવવી**=દુર્ગંધ માલૂમ પડવી; નાકે સોડાવું. **-મારવી**=ગંધાવું; દુર્ગંધ કાઢવી.] **૦ગજ** પું૦ સારામાં સારી જાતનો હાથી. **૦ઘાણ** સ્ત્રી૦ નઠારી વાસનું ચોપાસ ફેલાવું તે. **૦દ્રવ્ય** ન૦ સુગંધી પદાર્થ. **૦પતંગ** ન૦ એક પંખી. **૦પુષ્પ** ન૦બ૦વ૦ ચંદન અને ફૂલ. **૦માદનગિરિ** પું૦ (સં.)મેરુની પૂર્વે આવેલો સુગંધીદાર જંગલોવાળો એક પર્વત. **૦વતી** વિ૦ ગંધવાળી (૨) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી (૩) મદિરા (૪) નવમાલિકા (૫) [સં.] મત્સ્યગંધા (૬) વાયુની નગરી. **૦વ(-વા)હ** પું૦ વાયુ. **૦સાર** પું૦ સુગંધીવાળી વસ્તુ; અત્તર (૨) સુખડ

ગંધક પું૦ [સં.] એક ખનિજ પદાર્થ. **-કામ્લ** પું૦[+અમ્લ]તેનો અમ્લ–તેજાબ.**-કાયિત** વિ૦ 'સલ્ફાઇટ.' **-કિત** વિ૦ 'સલ્ફેટ'

ગંધના સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ગંધબરેડો પું૦ (કા.) પત્તો; ખરખબર

ગંધબિરોઝો પું૦ એક વનસ્પતિ; બેરજો

ગંધર્વ પું૦ [સં.] સ્વર્ગનો ગવૈયો. **૦નગર** ન૦ ગંધર્વોની કાલ્પનિક નગરી(૨)[લા.] મૃગજળ. **૦લગ્ન** ન૦, **૦વિવાહ** પું૦ વિવાહનો એક પ્રકાર, જેમાં વરકન્યા પોતાની મેળે છાની રીતે પરણે છે. **૦વેદ** પું૦ સંગીત વિષે ચર્ચા કરતો એક ઉપવેદ; સંગીતશાસ્ત્ર

ગંધવા પું૦ [ગંધ+વા] સહવાસ; સોબત

ગંધાક્ષત [સં.] પું૦ બ૦વ૦ ચંદન અને ચોખા

ગંધાણ ન૦ ['ગંધાવું' ઉપરથી] ગંધાતું હોય તે

ગંધાર પું૦ [સં.] (સં.) હિંદુસ્તાન અને ઈરાન વચ્ચે આવેલા દેશનું પ્રાચીન નામ (હાલનું કંદહાર)(૨)[प्रा. गंधार] ગાંધાર – 'ग' સ્વર

ગંધાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. गंध, दे. गंधिअ = ખરાબ ગંધવાળું] ગંધ – બદબો મારવી (૨) કોવાવું

ગંધીલું વિ૦ ['ગંધ' ઉપરથી] વાસ મારતું(૨) [લા.] અદેખું (૩) કંકાસિયું (૪) અતિશય ચીકણા સ્વભાવનું

ગંધેલી સ્ત્રી૦ [सं. गंध ઉપરથી] એક ફૂલઝાડ

ગંભીર વિ૦[સં.] ઊંડું (૨) અહોભાવ ને માન ઉપજાવે તેવું; પ્રૌઢ (૩) પુખ્ત; ઠરેલ; વજનદાર (માણસ, વિચાર વગેરે) (૪) ધીર; સહનશીલ (સ્વભાવ). **૦તા, -રાઈ** સ્ત્રી૦

ગંમત સ્ત્રી૦ જુઓ ગમ્મત

ગા સ્ત્રી૦ જુઓ ગાય

ગાઉ પું૦ [सं. गव्यूत; प्रा. गाउ] અંતરનું એક પરિમાણ (દોઢેક માઈલ)

ગાગર (૨,) સ્ત્રી૦[सं. गर्गरी; दे. गग्गरी] સાંકડા મોંનું પાણી ભરવાનું વાસણ; અમુક ઘાટનો ઘડો (૨)હળનો વચ્ચેનો જાડો ભાગ(ચ.).**૦બેડિયું** ન૦ બેત્રણ ગાગરોની ઉતરડ. **૦ની માનતા** સ્ત્રી૦ માતાને વધામણું દેવાની એક રીત. **-રિયો ભટ** પું૦ માણભટ

ગાજ(-ઝ) પું૦; ન૦ જુઓ ગાઝ

ગાજ પું૦ [इं. गॉझ] બોરિયું ઘાલવાનું નાકું(૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગાજવું] ગર્જના

ગાજર પું૦;ન૦ [सं.; दे. गज्जर] એક વનસ્પતિ તથા તેનું કંદ. **-રિયું** ન૦, **-રિયો** પું૦[લા.] મોટું ઊભું ટીલું. [**-ખેંચવું, તાણવું** = મોટું ઊભું ટીલું કરવું.]

ગાજવીજ સ્ત્રી૦ [ગાજ + વીજ] વાદળાંની ગર્જના અને વીજળી

ગાજવું અ૦ક્રિ૦[सं. गर्ज्; प्रा. गज्ज]ગરજવું (૨) [લા.] જાહેર થવું; નામના થવી

ગાજી, -ઝી [अ.] વિ૦ ધર્મને માટે લડનાર કે મરનાર વીર. **૦(-ઝી)મર્દ(-રદ)** પું૦બહાદુર લડવૈયો – પહેલવાન

ગાઝ ન૦ [इं. गॉझ] રેશમ, સૂતર કે તારની એક જાળીદાર કે પાતળા પોતની બનાવટ

ગાઝી,૦મર્દ(-રદ) [अ] જુઓ 'ગાજી'માં

ગાઠવું અ૦ક્રિ૦['ગાઠું' પરથી ?] ઠગાવું;છેતરાવું

ગાઠુઓ પું૦ + ગઠિયો [પડેલું (૨) હારેલું

ગાઠું વિ૦ [सं. घृष्ट, प्रा. घट्ठ] ઘસાયેલું; નબળું

ગાડર(-રું) ન૦ [सं. गड्डुर; સર૦ दे. गड्डुरी = ઘેટી જુઓ ગડેરિયો] ઘેટું; મેંઢું. **-રિયું** વિ૦ ગાડરને લગતું(૨)[લા.]ગાડરની જેમ–આંધળી રીતે અનુસરતું; ગતાનુગતિક [ગાલ્લું

ગાડલી સ્ત્રી૦ ['ગાડી' ઉપરથી]ગાલ્લી. **-લું** ન૦

ગાડવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. गर्त; प्रा. गड्ड ઉપરથી; हिं. गाडना] ખાડો કરીને દાટવું

ગાડવો પું૦ ['ઘડો' ઉપરથી] ઘડા જેવું વાસણ (ઘી – તેલ ભરવાનું)

ગાડી સ્ત્રી૦[प्रा. दे. गड्डी]એક વાહન(રેલ – ગાડી, મોટર – ગાડી, ઘોડા – ગાડી ઇ૦). [**ગાડી, વાડી ને લાડી** = વાહન,ખેતર,ને સ્ત્રી ત્રણે – અર્થાત સર્વવૈભવ(હોવા). **ગાડી ઘોડો લેવો, ગાડી ઘોડે ફરવું** = સારા સાધનવાળા હોવું. **-ચૂકવી** = મોડા પડવાથી રેલગાડીમાં બેસી ન શકાવું. **ગાડીમાં ઘાલવું** = વાહનમાં ઊંચકીને બેસાડવું કે મૂકવું (જેમ કે માંદું). **-કરવી** = ભાડાની ગાડી રોકવી.] **૦ત(-વાન, -વાળો)** પું૦ ગાડી હાંકનાર. **૦ભાડું** ન૦ ગાડીનું ભાડું; વાહનખર્ચ

ગાડું ન૦[प्रा. दे. गड्डुय] એક વાહન. [**–ગબડાવવું, ચલાવવું**=વ્યવહાર ધીરજથી નભાવવો. **–છોડવું**=ગાડે જોડેલા બળદને જૂંસરીએથી છોડવા (૨) મુસાફરીમાં વિસામો ખાવો. **–જોડવું**=ગાડે બળદ જોતરવા. **–ધપાવવું, હાંકવું**=જુઓ ગાડું ગબડાવવું. **ગાડાના પૈડા જેવો**=મોટો, ગોળ (રૂપિયો). **ગાડાના અડા જેવું**=ઘણું મોટું, આગળ તરી આવતું (નાકા.) **ગાડે ઘાલવું**=(ચાલવાને અશક્ત હોવાથી) ગાડામાં બેસાડવું. **ગાડે ચડીને**=જુલમી રીતે – ઉઘાડે છોગ (૨) એકાએક; જલદી (મોત આવવું). **ગાડે ચડીને ગ્રહણ જોવું**=(ગ્રહણઘેલા છોકરાની મા વિષે બોલતાં) આતુરતાપૂર્વક સૌથી પહેલાં ગ્રહણ જોવું. **ગાડે જોડાવું, જોતરાવું**=સાંસારિક વ્યવહારમાં–જંજાળમાં પડવું.] **–ડાચીલો** પું૦ ગાડાનો ચીલો. **–ડામાર્ગ, –ડાવ(–વા)ટ** સ્ત્રી૦ ગાડાંનો માર્ગ. **–ડાખેડુ** પું૦ ગાડું ચલાવનારો; ગાડાનો હાંકેડુ. **૦ગરીડું** ન૦ ગાડું અને એવું બીજું; ગાડું વગેરે

ગાઢ(–ઢું) વિ૦[सं.] ઘટ્ટ; ઘાડું (૨) અત્યંત; ઘણું (અજ્ઞાન; અંધારું) (૩) ભારે; ઘોર (નિદ્રા)

ગાણપત્ય પું૦[सं.] ગણપતિનો પૂજક (૨) ન૦ ગણેશપૂજા (૩) સરદારી

ગાણિતિક વિ૦ [सं.] ગણિતને લગતું

ગાણું ન૦ [सं. गायन; प्रा. गाण] ગાવું તે (૨) ગાયન; ગીત

ગાત ન૦ +, **૦ર** (પ.) જુઓ ગાત્ર

ગાતડી સ્ત્રી૦ [सं. गात्र] વગર સીવેલું કપડું ઓઢીને ગળે વાળેલી ગાંઠ

ગાતર ન૦ બ૦વ૦ [सं. गात्र] શરીરના અવયવ; સાંધા. [**–ઢીલાં થઈ જવાં**=(ઘડપણ કે થાક કે તેવા કારણે) શક્તિ ચાલી જવી]

ગાત્ર ન૦[सं.] શરીર (૨) શરીરનો અવયવ–ભાગ. **૦ભંગ** પું૦ ગાતર ઢીલાં થઈ જવાં તે. **૦શોષણ** ન૦ ગાત્રો શોષાઈ–સુકાઈ જવાં તે. **૦સૌષ્ઠવ** ન૦ ગાત્રોની સુંદરતા. **૦વર્ણ** પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

ગાથા સ્ત્રી૦[सं.] કથા (૨) છંદબદ્ધ વાર્તા (૩) શ્લોક (ઉદા૦ બૌદ્ધ ગાથા) (૪) એક પ્રાકૃત ભાષા

ગાદલું ન૦ [हिं. म. गदेला] ખૂબ રૂથી ભરેલું ગોદડું. **–લી** સ્ત્રી૦ નાની (આસન જેવી) ગાદી

ગાદી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. गद्दी; म.] બેસવાના માપનું નાનું ગાદલું (૨) શેઠ કે મોટા માણસ કે મહંત ઇ૦નું આસન કે પદ (૩) રાજાનું તખ્ત; સિંહાસન. [**ગાદીએ આવવું કે બેસવું** = રાજગાદી મળવી; રાજા થવું.] **૦તકિયો** પું૦ ગાદી અને તકિયો (૨) [લા.] આરામ અને સુખની સ્થિતિ. **૦નશીન** વિ૦ ગાદીએ આવેલું; ગાદી પર બેઠેલું. **૦પતિ** પું૦ રાજા (૨) ગાદીનો વારસ

ગાધ વિ૦ [सं.] છીછરું; ઊંડું નહિ તેવું; પાર કરી શકાય એવું

ગાધિ(–ધી) પું૦ [सं.] (સં.) વિશ્વામિત્રના પિતા. **૦સુત** પું૦ (સં.) વિશ્વામિત્ર

ગાન ન૦ [सं.] ગાવું તે; ગાયન; ગીત. **૦તાન** ન૦ ગાવું બજાવવું તે (૨) [લા.] ચેનબાજી

ગાપ(–બ)ચી સ્ત્રી૦, **–ચું** ન૦ [જુઓ 'ગાબચી'] યુક્તિભેર કાઢી કે નીકળી જવું તે. [**–મારવી, મારવું**=(કામકાજમાંથી કે મંડળીમાંથી) યુક્તિભેર છાનામાના નીકળી જવું; છટકી જવું]

ગાપ(–બ)ચું ન૦ ડગળું; દળદાર ટુકડો. [**–નીકળી જવું**=ડગળું અલગ પડવું]

ગાફ(–ફે)લ વિ૦ [अ. गाफ़िल] અસાવધ. **૦પણું** ન૦, **–લાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ ગાફેલી

ગાફેલ, –લાઈ જુઓ 'ગાફલ'માં. **–લિયત, ગાફેલી** સ્ત્રી૦ ગાફલપણું; અસાવધાની

ગાબચી સ્ત્રી૦, **–ચું** ન૦ [गेब (ફા.) + चेह (ફા.) ?] જુઓ ગાપચી [**–મારવી (–વું)**]

ગાબડ-ગૂબડ ન૦બ૦વ૦ નાનાંમોટાં પરચૂરણ ગાબડાં

ગાબડી [सं.] [सं. गर्भ ?] કાણું (૨) નાનો ખાડો (ઉદા૦ ગાબડીદાર રૂપિયો). [**–મારવી** = જુઓ ગાપચી મારવી]. **–ડું** ન૦ બાકું; કાણું (૨) ખાડો (૩) [લા.] નુકસાન; ખોટ

ગાભ પું૦[सं. गर्भ] ગર્ભ (પશુની માદાનો). **૦ણ** ન૦ જુઓ ચિરોડી (૨) વિ૦સ્ત્રી૦ ગાભણી. **૦ણી** વિ૦સ્ત્રી૦ [सं. गर्भिणी] ગર્ભવાળી

(પશુની માદા). [**—ઘલોડી જેવી** = ખૂબ સુસ્ત અને ભારેવાન (સ્ત્રી)]

ગાભરું વિ૦ [સર૦ म. घावरा] ગભરાયેલું

ગાભલી સ્ત્રી૦ સોનીનું એક ઓજાર

ગાભલું વિ૦ [सं. गर्भ ઉપરથી] નરમ; પોચું (૨) ન૦ પીંજેલા રૂનો પોલ (૩) વાદળનો જથો

ગાભાચૂંથા પું૦બ૦વ૦[ગાભો + ચૂંથા (ચૂંથવું)] રદ્દી કાગળ કે કપડાંના ડૂચા – ગાભા

ગાભો પું૦ [सं. गर्भ, प्रा. गब्भ] જેનાથી વસ્તુની અંદરનું પોલાણ પૂરવામાં આવે તે (૨) પાઘડીનું બોતાનું (૩) ઘરેણાની અંદરનો તાંબાપિત્તળનો સળિયો (૪) અંદરનો ગરગરભ (૫) રદ્દી કપડું – ડૂચો. [**ગાભેગાભા કાઢી નાખવા** = સખત માર મારવો (૨) આટો કાઢી નાખવો. **ગાભા નીકળી જવા** = સખત માર પડવો (૨) આટો નીકળી જવો.]

ગામ ન૦ [सं. ग्राम; प्रा.] માણસના વસવાટનું સ્થળ (બહુધા શહેરથી નાના પાયા પરનું) (૨) વતન; રહેઠાણ. [**—ગાંડું કે ઘેલું કરવું** = રૂપગુણથી ગામને વશ કરવું – મોહિત કરવું. **ગામનું પાપ, ગામનો ઉતાર** = ગામનું સૌથી ખરાબ માણસ. **ગામ માથે કરવું** = આખા ગામમાં શોધાશોધ કરવી **—રીતે દિવાળી** = સ્થળના રીતરિવાજ મુજબ ચાલવું. **—હલાવી નાખવું કે મારવું** = આખા ગામને તળે ઉપર કરી દેવું – ઉશ્કેરવું. **ગામે ગામનાં પાણી પીવાં** = ખૂબ મુસાફરી કરી અનુભવી થવું. **ગામમાં ઘર નહીં ને સીમમાં ખેતર નહીં** = કંઈ પણ સ્થાવર મિલકત વિનાનું – બેજવાબદાર માણસ. **ગામ વચ્ચે રહેવું** = સૌની સાથે આબરૂભેર – લોકવ્યવહાર જાળવીને રહેવું.] **૦ઈ** વિ૦ આખા ગામનું, –ને લગતું. **૦ગરાસ** પું૦ રાજાએ બક્ષિસ આપેલી જમીન (૨) ગામ કે જમીનની આવકરૂપી આજીવિકા (૩) ગામ કે ગરાસ; માલમિલકત. **૦ગરાશિ(–સિ)યો** પું૦ ગામગરાસવાળો. **૦ઠાણ** ન૦ [+स्थान] જેની પર ગામ વસ્યું હોય તે જમીન કે સ્થળ. **૦ઠી** વિ૦ [+सं. स्थ] ગામડાનું, –ને લગતું (૨) [લા.] ગ્રામ્ય; ગામડિયું. **૦ડિયણ** સ્ત્રી૦ ગામડિયા સ્ત્રી. **૦ડિયું** વિ૦ ગામડાનું, –ને લગતું (૨) [લા.] તેવી રીતભાતનું; રોંચા જેવું; પ્રાકૃત. **૦ડિયો** પું૦ ગામડાનો પ્રાકૃત માણસ. **૦ડું** ન૦ [प्रा. गामड] નાનું ગામ. **૦(–મો)તરું** ન૦ [सं. ग्रामान्तर] એક ગામ છોડી બીજે ગામ જવું – ગ્રામાંતર કરવું તે. **૦દેવી, ૦દેવતા** સ્ત્રી૦ જુઓ ગ્રામદેવતા. **૦લોક** પું૦ બ૦વ૦ ગામની બધી વસ્તી – સમાજ. **૦વખો** પું૦ [+વખો (વિખૂટા પડવું)] ગામનો વિયોગ (૨) તેનું દુઃખ (૩) આખા ગામ સાથે લડાઈટંટો. **૦સ(–સા)રણી** સ્ત્રી૦ આખા ગામને જમાડવું તે; ગામેરું

ગામાત વિ૦ ['ગામ' ઉપરથી] જુઓ ગામઈ

ગામી પું૦ [सं. ग्रामिक, प्रा. गामिअ] ગામનો માલિક (૨) મુખી (૩) [दे. कम्हिअ] માળી

ગામી વિ૦ [सं.] (સમાસને અંતે) 'જતું; પહોંચતું' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ક્ષેત્રગામી

ગામેતી પું૦ [सं. ग्रामपति] ગામનો મુખ્ય માણસ; મુખી (૨) [કા.] ગામનો રખવાળ

ગામેરું ન૦(ચ.) આખા ગામને જમાડવું તે – મોટો વરો (૨) ગામ (અમદાવાદ જિલ્લામાં)

ગામોટ વિ૦ ['ગામ' ઉપરથી] ગામનું (૨) ગામડિયું (૩) પું૦ ગામનો ગોર. **–ટી** પું૦ ગામોટ. **–ટું** ન૦ ગામનું ગોરપદું

ગામોતર પું૦ [सं. ग्राम + उत्तर] ગામનો બહારવટિયો

ગામોતરું ન૦ જુઓ ગામતરું

ગાય સ્ત્રી૦ [सं. गो, प्रा. गाई] દૂધ દેતું એક ચોપગું. [**–(ઘેર) બાંધવી** = ગાય પાળવી. **–ના ભાઈ જેવું** = મૂર્ખ; આખલા જેવું. **–પછવાડે વાછડું** = બાળકનું માની પછવાડે પછવાડે જ ચાલવું. **–વહેલી વિયાવી** બીજા કરતાં પહેલું જમી લેવું. **–વિનાનું વાછરડું** = અનાથ. મા વિનાનું.] **૦વ્રત** ન૦ ગાય પૂજવાનું કુમારિકાઓનું એક વ્રત

ગાયક પું૦ [सं.] ગાનારો; ગવૈયો. **–કા** સ્ત્રી૦ [सं.] ગાનારી; ગાયક સ્ત્રી

ગાયકવાડ પું૦ (સં.) વડોદરાના રાજાની અટક

કે તે રાજા. **-ડી** વિ૦ ગાયકવાડને લગતું કે તેના જેવું

ગાયત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] એક વૈદિક છંદ (૨) એક વૈદિક મંત્ર. **૦પુરશ્ચરણ** ન૦ [सं.] સવા લાખ ગાયત્રીનો વિધિપૂર્વક જપ

ગાયન ન૦ [सं.] ગાવું તે (૨) ગાવાની ચીજ. **૦વાદન** ન૦ ગાવું બજાવવું તે. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ સંગીતશાસ્ત્ર

ગાયબ વિ૦ [अ. ग़ाइब] ગેબ; અલોપ

ગાયબગલું ન૦ [हिं. गायबगला] એક પક્ષી (પ્રાયઃ ઢોર પાસે રહી તેનાં જીવડાં ખાય છે)

ગાયમ પું૦વહાણના પાછલા ભાગનો એક થાંભલો

ગાયિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ગવૈયણ

ગાર (૨,) સ્ત્રી૦ લીંપવા માટે બનાવેલો છાણમાટીનો ગારો [(ઠંડુંગાર)

ગાર વિ૦ [म.] (પ્રાયઃ 'ઠંડુ' સાથે) ઘણું ઠંડું

-ગાર વિ૦ [फा.; સર૦ प्रा. गार, सं. कार] 'કરનાર' એવા અર્થનો તદ્ધિત – નામને લાગતો પ્રત્યય (ઉદા૦ મદદગાર)

ગારત(-દ) વિ૦ [अ.] જેર; મૃત્યુવશ

ગારદી પું૦ [इं. गार्ड; સર૦ म.; हिं. गारद] ગાર્ડા; પહેરેગીર; ચોકીદાર

ગારવો પું૦ [सं. गौरव, प्रा. गारव = અભિમાન; મહત્તા] + ગર્વ

ગારા પું૦ એક રાગ

ગારાળું વિ૦ ['ગારો' ઉપરથી] ગારાવાળું

ગારિયું ન૦ ['ગાર' ઉપરથી] ગૂંદીને ગાર કરવા છાણમાટીનો કરેલો ગોળો (૨) રાંધેલું અન્ન ઢાંકવાનું ટોપલા જેવું માટીનું ઠામ

ગારિયો પું૦ [ગારો પરથી] ગારો વહેનારો મજૂર

ગારુડતંત્ર ન૦ [सं.] મદારીની તંત્રવિદ્યા

ગારુડી પું૦ [सं. गारुडिक] મદારી (૨) સાપનો મંત્ર જાણનાર (૩) જાદુગર. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ગારુડીની વિદ્યા

ગારો પું૦ [हिं. गारा] કાદવ, કીચડ (૨) ચણતરમાં વાપરવા કરેલી તૈયાર માટી (૩) કેલ

ગાર્ગી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં) ઉપનિષદોમાં પ્રસિદ્ધ એવી બ્રહ્મવાદિની સ્ત્રી [પટી

ગાર્ટર ન૦ [इं.] મોજાં પર બાંધવાની (રબરની)

ગાર્ડ પું૦ [इं.] (લશ્કરી) પહેરેગીર; રક્ષક (૨) આગગાડીને સંભાળીને હંકાવી જનાર

ગાર્ડા પું૦ [पो.] જુઓ ગારદી (૨) એક પારસી અટક

ગાર્હપત્ય પું૦ [सं.] (સં.) હિંદુ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે ગૃહસ્થે રાખવાના ત્રણ અગ્નિમાંનો એક (૨) ન૦ જુઓ ગૃહસ્થી

ગાર્હમેધ પું૦ [सं.] ગૃહસ્થે રોજ કરવાના પાંચ મહાયજ્ઞો [ગાર્હમેધ

ગાર્હસ્થ્ય ન૦ [सं.] ગૃહસ્થાશ્રમ (૨) જુઓ

ગાલ પું૦ માણસના મોંની બે બાજુનો ભાગ. [**-ઉપર ગાલ ચઢવા** = ગાલ બહુ જાડા થવા.] **૦પચોરિ(-ળિ)યાં** ન૦ બ૦ વ૦ કાકડા કે ચોરિયા ફૂલવા તે. **૦ફાડિયું** ન૦ એક જાતની દળદાર પૂરી. **૦મશૂ(-સૂ)રિયું** ન૦ [+ सं. मसूरक = ઓસીકું] ગાલ તળે રાખવાનું મશરૂનું કે કોઈપણ નાનું ગોળ ઓશીકું. **૦માર** વિ૦ બડાઈખોર; ગપાટા હાંકનારું

ગાલાવેલું વિ૦ (કા.) અર્ધું ગાંડું; દાધારંગું

ગાલિ સ્ત્રી૦ [सं.] ગાળ. **૦પ્રદાન** ન૦ ગાળ આપવી – ભાંડવી તે

ગાલીચો પું૦[फा.] ઊનનું એક જાતનું પાથરણું

ગાલોહું ન૦ ['ગાલ' ઉપરથી] ગલોહું; ગાલનો અંદરનો ભાગ; ગલોફું

ગાલ્લી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગાડલી] નાનું ગાલ્લું (ભારનું કે વાહનનું) (૨) એક પરિમાણ; ત્રીસ મણનું માપ. **-લ્લું** ન૦ ગાડું

ગાવડકું ન૦ થૂવરનું પાંદડું

ગાવડી સ્ત્રી૦[सं. गो, प्रा. गावी; સર૦ फा. गाव; म. गावडी] ગાય ['ટૉપ માસ્ટ'

ગાવડોલ પું૦ ['ડોલ' ઉપરથી]મુખ્ય કૂવાસ્થંભ;

ગાવદી વિ૦ [સર૦ म., हिं.] ગોબું; ગંદું (૨) અણસમજુ; મૂર્ખ (૩) જંગલી

ગાવલી સ્ત્રી૦[हिं.]દલાલી;કમિશન.[**-કાઢવી** = દલાલી કાઢવી. **-કાઢી જવું** = ગાળિયું કાઢી જવું; કામ કે જોખમમાંથી છટકી જવું]

ગાવલું (કાઢવું) ન૦ ગાવલી કાઢી જવું. માથે આવેલા કામમાંથી છટકવું તે

ગાવી પું૦[हिं., म.]ગાવડોલ ઉપર ચડાવેલો સઢ

ગાવું સ૦ક્રિ૦ [सं. गै, प्रा. गा] સુરેલ અવાજ કાઢવો; સંગીતમાં બોલવું (ગીત વગેરે) (૨) [લા.] વખાણ કરવાં (૩) એકની એક વાત વારંવાર કહેવી. [**ગાયા કરવું** = (એકની એક વાત) વારંવાર કહ્યા કરવી. **ગાયું ગાવું** = ગાયા પ્રમાણે ગાવું (૨) આંધળું અનુકરણ કરવું; હાજી હા કરવી]

ગાશા, -શિયો [अ.] પું૦ ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાની ડળી; ઘાસિયો. **ગાશિયો ગુંડાળવો** [म. गुंडाळणें] = ઉચાળા ભરવા; ભાણાં પોટલાં બાંધવાં; નાસવું

ગાસ(-હ) પું૦ ['ઘાસવું' ઉપરથી ?] ઘાણીની આસપાસનો બળદ નીચે વટાયેલો કચરો (૨) તુવેર, મગ ઇત્યાદિનાં ઝીણાં છોડાં

ગાળ પું૦ ['ગાળવું' ઉપરથી] ગાળતાં નીકળેલો કચરો (૨) સ્ત્રી૦ [सं. गालि] અપશબ્દ. [**-ખાવી** = ગાળ સાંભળવી. **-આપવી, ચોપડવી, ચોપડાવવી, દેવી, ભાંડવી, બોલવી, સંભળાવવી** = અપશબ્દ કહેવા. **ગાળે ચડવું** = ગાળ ભાંડ્યા કરવી.] **-ળંગાળા (-ળી), -ળાગાળી** સ્ત્રી૦ પરસ્પર ગાળો દેવી તે. [**-ઉપર આવવું કે ચડવું** = સામસામી ગાળો દેવા માંડવી.]

ગાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. गालय्, प्रा. गाल] કચરો કાઢી શુદ્ધ કરવું (કૂવો, પાણી ઇ૦) (૨) આંચ દઈ ઓગાળવું (ધાતુ ઇ૦) (૩) શોષવું; ઓછું કરવું (૪) વિતાવવું; પસાર કરવું

ગાળિયું ન૦ [જુઓ ગાળો] ઢોરને બાંધવાનું ગાળાવાળું દોરડું (૨) [લા.] કામનો બોજો; જવાબદારી (૩) ગળણી (૪) જુઓ ગાળ ૧

ગાળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગાલિ] ગાળ (૨) [ગાળો પરથી] પર્વતો વચ્ચેનો સાંકડો માર્ગ; ખીણ

ગાળો પું૦ [જુઓ ગળું] સરકાવી જવાય એવું નાકું; ફાંસો (૨) અમુક સમય (૩) મોસમ. ઉદા૦ કેરીગાળો (૪) ઘરનો વિભાગ; ખંડ (૫) બે સ્થળ કે કાળ વચ્ચેનું અંતર (૬) પહોળાઈ; પનો (૭) અમુક જગા; પ્રદેશ (૮) દળણું ઓરવાનું ઘંટીનું મોં (૯) બંગડીનો વ્યાસ (૧૦) શરીરનો બાંધો (૧૧) [સર૦ म. गाळा] મોટી ગાળી; ખીણ (૧૨) ['ગાળવું' ઉપરથી] ફેર; વટાવ (૧૩) પેટમાં ગળાઈને જામેલો મળ (૧૪) [સર૦ म. गाळाँ] સ્ત્રીને પહેરવાનું એક જાતનું વસ્ત્ર (ગળણા જેવું બારીક ?). [**ગાળા નરમ થઈ જવા** = હાંજા ગગડી જવા. **ગાળો ગળી જવો** = શરીર ઊતરી જવું; પાતળું થઈ જવું. **-કરવો** = દોરડાનો ફાંસો કરવો. **-કાઢવો** = ઘંટીના ગાળામાં છેવટે રહેલા વગર દળાયેલા દાણા દળી કાઢવા. **-કાઢી નાખવો** = ભાવફેર મટાડી દેવો. **-કાઢી લેવો** = વટાવ કાઢવો. **-થવો** = પેટમાં મળનો ભરાવો થવો. **-પડવો** = (વચમાં) સમયનું અંતર પડવું. **-પાડવો** = સમયનો વખલ્લો પાડવો (૨) દોરડાનો ફાંસો કરવો. **-રાખવો** = વટાવ રાખવો (૨) વચ્ચે અંતર રાખવું. **-વાળવો** = દોરડાનો ફાંસો કરવો.]

ગાંગડી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ 'ગાંગડો'માં

ગાંગડુ (૦) વિ૦ [सं. काङ्कटुक प्रा. कंकडुअ] ન પલળે અને ન બફાય એવું (૨) પું૦ પલાળવા કે બાફવા છતાં નરમ ન થાય એવો દાણો. [**-રહેવું** = બફાવા મૂકેલા દાણાનું કાચું રહેવું (૨) નહિ સુધરવું (૩) બેઉ પક્ષમાં અપ્રિય થવું]

ગાંગડો (૦) પું૦ [જુઓ કાકરો] વસ્તુનો બાઝી ગયેલો નક્કર કકડો – કાંકરો (૨) નહિ ફાટેલું કપાસનું જીંડવું. **-ડી** સ્ત્રી૦ નાનો ગાંગડો

ગાંગરવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ म. गांगरणें] બરાડવું (ઊંટનું)

ગાંગલું (૦) વિ૦ [રવ૦] કાંગલું; નકામું (૨) ન૦ ગણગણાટ (૩) આનાકાની (૪) બડબડવું – ફરિયાદ કરવી તે

ગાંગાંતલ્લાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [રવ૦] જુઓ ગલ્લાંતલ્લાં [રાંક

ગાંગું (૦) વિ૦ [જુઓ ગાંગલું] કાંગું; નમાલું;

ગાંગેય પું૦ [सं.] (સં.) ગંગાના પુત્ર – ભીષ્મ

ગાંગેરિયું ન૦ એક પક્ષી [આમલીનું બીજ

ગાંગેરુક ન૦ [સર૦ हिं. गांगेरुक] ગોરખ

ગાંગો (૦) પું૦ [गंगदास ?] ઘેર ઘેર ફરીને તેલ દિવેલ ઇ૦ વેચનારો (૨) ગરીબ – રાંક માણસ

ગાંગ્ય વિ૦ [सं.] ગંગાને લગતું

ગાંછો (૦) પું૦ [સર૦ हिं. गाँछना = ગૂંથવું]

વાંસફોડો; વાંસની ચીપટોનાં ટોપલા-ટોપલી ગૂંથનારો

ગાંજવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. गंजित; प्रा. गंजिअ = ગાંજ્યો. સર૦ म. गांजणें] છેતરવું; ફોસલાવવું (૨) હરાવવું. [**ગાંજ્યું જવું** = છેતરાવું (૨) શેહમાં દબાવું.] ['ગાંજો'માં

ગાંજા-કસુ, ૦ખોર(-રિયું) (૦) જુઓ

ગાંજિ(-જી,-ડિ,-ડી)વધન્વા, ગાંજિ(-જી,-ડિ,-ડી)વપાણિ પું૦ [सं. गांडीव धन्वा, -पाणि] (સં.) અર્જુન

ગાંજો (૦) પું૦ [सं. प्रा. गञ्ज] એક છોડ અથવા તેની કળી (તેને ચલમમાં પીવાથી નશો ચડે છે). **-જાકસુ, -જાખોર(-રિયું)** વિ૦ ગંજેરી ['એનો ગાંજો નાનો છે'

ગાંજો (૦) પું૦ [સર૦ म.] બાંધો; કદ. ઉદા૦

ગાંઠ (૦ઠ,) સ્ત્રી૦ [सं. ग्रंथि, प्रा. गंठि] આંટીવાળો બંધ; ગ્રંથિ (૨) ઝાડને જ્યાંથી ડાળાં ફૂટે છે તે ભાગ (૩) લાકડામાંનો ભમરાવાળો ગંઠાઈ ગયેલો ભાગ (૪) મૂળનો ગઠ્ઠા જેવો ભાગ (જેને વાવવાથી ફણગો ફૂટે છે) (૫) શરીરમાં લોહી ગંઠાઈ જઈ બાઝેલી ગોળી (૬) એક રોગ; પ્લેગની ગાંઠ (૭) [લા.] અંટસ; કીનો (૮) સંપ. [**-ઓગળી જવી** = ગાંઠ શરીરમાં ને શરીરમાં સમાઈ જવી. **-કરવી** = છાના પૈસા સંઘરવા (૨) સંપ કરવો (૩) અદાવત ઊભી કરવી. **-થવી** = ગાંઠ નીકળવી; પ્લેગ થવો (૨) દોસ્તી થવી (૩) સંપ થવો. **-ઘાલવી** = લોહી બંધાઈ જવું (૨) વેળ ઘાલવી (૩) કોઈ ભાગ સૂજી આવવો. **-નીકળવી** = પ્લેગ થવો. **ગાંઠનું ઉમેરવું** = મીઠુંમરચું ભભરાવીને-પોતા તરફથી વધારીને વાત કહેવી. **ગાંઠનું ગોપીચંદન કરવું કે ઘસવું** = પોતાનું નાણું ખચી પોતાના જ ગેરફાયદાનું કામ કરવું. **-પડવી** = આંટીવાળો બંધ પડવો (દોર-દોરીમાં) (૨) ગંઠાઈ જવું (૩) મૈત્રી બંધાવી (૪) વૈર બંધાવું. **-પાડવી** = ગાંઠ મારવી. **-બાંધવી** = ગાંઠ મારવી (૨) નિશ્ચય કરવો (૩) સ્મરણમાં રાખવું. (૪) અંટસ રાખવો (૫) છાનુંમાનું ધન સંઘરવું. **-બેસી જવી** = ગાંઠ ઓગળી-બેસી જવી. **-વાળવી** = ગાંઠ બાંધવી. **ગાંઠે કરવું** = જુઓ ગાંઠ કરવી. **ગાંઠે બાંધવું** = પોતાની પાસે કબજામાં લેવું; પોતાનું કરવું.] **૦(-ઠો)ગળફો** પું૦ ગાંઠ કે રૂનો ફોદો (સૂતરના તારમાંનો) (૨) ખટકો; સંશય. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ગાંસડી (૨) ધન; સંપત્તિ. **૦ડો** પું૦ મોટી ગાંઠડી; ગાંસડો. **૦ણ** ન૦ સાંધો (૨) બે તારને જોડતી ગાંઠ (૩) ગાંઠવાના દોરા (૪) ગાંઠવાની ઢબ-કળા. **૦દાર, -ઠાળું, -ઠિયું** વિ૦ ગાંઠવાળું. **૦નું** વિ૦ ખાસ પોતાનું; પદરનું. **-ઠે** (ઠે,) અ૦ પાસે; કબજામાં

ગાંઠવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. ग्रंथ्, प्रा. गंठ] મણકા કે એવી વેહવાળી વસ્તુને દોરામાં પરોવી ગાંઠ વાળી એકબીજા સાથે ગૂંથવું (૨) દોરી, તાર વગેરેને એકબીજા સાથે ગાંઠ વાળીને બાંધવું (૩) તાબે રહી હુકમ માનવો; બદવું (૪) ગાંઠે કરવું; મેળવવું

ગાંઠાળું, ગાંઠિયું વિ૦ જુઓ 'ગાંઠ'માં

ગાંઠિયો (૦) પું૦ ['ગાંઠ' ઉપરથી] સૂકવેલી હળદરનો કાંકરો (૨) ચણાના લોટની એક તળેલી વાની (૩) મોટી ગાંઠ (૪) વિ૦ ગાંઠ સાથે સંબંધવાળું. જેમ કે **ગાંઠિયો તાવ** પું૦ ગાંઠ નીકળીને આવતો તાવ. **૦વા** પું૦ જેમાં શરીરમાં ગાંઠો બાઝી જાય છે એવો વા-એક રોગ

ગાંઠી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. कण्ठिका] એક ઘરેણું

ગાંઠે (૦ઠે,) અ૦ જુઓ 'ગાંઠ'માં

ગાંઠો (૦) પું૦ ['ગાંઠ' પરથી] મોટી ગાંઠ; પેરાઈ આગળનો ભાગ. **૦ગળફો** પું૦ જુઓ 'ગાંઠ'માં

ગાંડ (૦ડ,) સ્ત્રી૦ [दे. खंडी = નાનું અપદ્વાર. म., हिं.] (અશિષ્ટ પ્રયોગ) ગુદા (૨) કશાયની બેસણી-બૂધું. [**-ગોઠવવી** = આરામથી બેસવું. **-તળે રેલો હોવો** = પોતાની જાત સંડોવાયેલી હોવી; પોતાને પણ લાગુ પડતું હોવું. **-ના ચેહ લગી** = ઉપરથી નીચે સુધી; પૂરેપૂરું. **-બળવી** = માઠું લાગવું. **-માં પેસવું કે ભરાવું** = (તિરસ્કારમાં) બીજાની ખુશામત કરવી. **-માં છાણ હોવું** = તાકાત હોવી; સામર્થ્ય હોવું. **-વગરનું ઢોળવું,**

–વિનાનો ગોળો = કશા નક્કી નિર્ણય વગરનું માણસ; ઝટ ઝટ વિચાર કે પક્ષ બદલે તેવું. **–વધારવી** = આળસુ પડી રહી જાત વધાર્યા કરવી. **ગાંડે મરચાં લાગવાં** = ખોટું લાગવું. **ગાંડે ભમરો હોવો** = ઠરીને એક ઠેકાણે સ્થિર ન રહે એવો સ્વભાવ હોવો.] **૰ગમચાં** ન૰ બ૰વ૰ [+अ. ग़म्जह्] ચાંમોદિયાં; મરડાટ; આનાકાની. **૰ગુલામી** સ્ત્રી૰ હલકા પ્રકારની ખુશામત

ગાંડછા (૦) સ્ત્રી૰, **–પણ** ન૰, **ગાંડાઈ** સ્ત્રી૰ ['ગાંડું' ઉપરથી] ગાંડાપણું. [**ગાંડપણ કાઢવું** = ઘેલછા કરવી; મૂરખાઈ બતાવવી.]

ગાંડિયું (૦) વિ૰ ગાંડું; ગાંડા જેવું

ગાંડિ(–ડી)વ ન૰ [सं] (સં.) અર્જુનનું ધનુષ્ય (૨) [લા.] કોઈ પણ ધનુષ્ય. **૰ધન્વા, ૰પાણિ** પું૰ (સં.) અર્જુન

ગાંડી (૦) સ્ત્રી૰ ['ગાંડું'નું સ્ત્રી૰] બાજીમાં અવળી ચાલે ચાલતી કૂટી [**–કાઢવી**]

ગાંડું (૦) વિ૰ [हिं. गंडू, गांडू] ઘેલું; અણસમજુ; નાદાન; મગજનું ચસકેલું. (૨) ન૰ ગાંડું કામ કે વર્તન (૩) બાજીમાં અવળી ચાલે કૂટી ચારવાનું રમવું તે. **૰ઘેલું** વિ૰ ગાંડું. **૰તૂર** [+आतुर (सं.)] છેક ગાંડું. [**ગાંડાં કાઢવાં** = ગાંડાની માફક વર્તવું. **ગાંડું ગાંડું થઈ જવું** = ખુબ ખુશાલીમાં આવી જવું. **ગાંડું કાઢવું** = ગાંડું વર્તન કરવું (૨) બાજીમાં અવળી ચાલે કૂટી ચારવાનું રમવું.]

ગાંદરું (૦) ન૰, **–રો** પું૰ [सं. ग्रामद्वार? ग्रामोत्तरं = ગામનો બાહ્ય ભાગ] ગોંદરું; ગામનાં ઢોર ઊભાં રહેવાની ભાગોળ પાસેની જગા (૨) ગામની ભાગોળ

ગાંદળું (૦) ન૰ (કા.) ડગળું (૨) કોઈ વસ્તુનો વચ્ચે સરખો ને જાડો ભાગ (૩) છૂટું પડેલું ડગળું (ખડક કે ભેખડનું)

ગાંધર્વ વિ૰ [सं.] ગંધર્વોને લગતું (૨) પું૰, **૰નગર** ન૰, **૰લગ્ન** ન૰, **૰વિવાહ** પું૰ જુઓ 'ગંધર્વ'માં. **–ર્વી** સ્ત્રી૰ ગાંધર્વ સ્ત્રી (૨) વિ૰ ગંધર્વનું, –ને લગતું

ગાંધાર પું૰ [सं.] સંગીતના સાત સ્વરમાંનો એક –'ગ' (૨) (સં.) જુઓ ગંધાર. **–રી** સ્ત્રી૰ (સ.) ગાંધાર દેશના રાજાની પુત્રી – ધૃતરાષ્ટ્રની પત્ની

ગાંધી (૦) પું૰ [सं. गान्धिक:] કરિયાણું વગેરે વેચનારો વેપારી (૨) એક અટક [**ગાંધીનો ગાંધી ને પોઠીનો પોઠી** = શેઠનો શેઠ ને નોકરનો નોકર; એક પંથ દો કાજ.] **–ધિયાટું** (**–ણું**) ન૰ જુઓ ગાંધીવટું (૨) [લા.] ભેળસેળ; ગૂંચવાડો. **૰ટોપી** સ્ત્રી૰ ખાદીની સફેદ લાંબી ટોપી. **૰વટું** ન૰, **૰વટો** પું૰ ગાંધીનો ધંધો (૨) [લા.] બધી બાબતોનું થોડું થોડું જ્ઞાન હોવું તે

ગાંધીવાદ પું૰ સત્ય અને અહિંસાના પાયા પર આખી સમાજવ્યવસ્થા તથા માનવજીવનની ગાંધીજીએ બતાવેલી દૃષ્ટિ કે ફિલસૂફી. **–દી** વિ૰ (૨) પું૰

ગાંતું (૦) ન૰ (ચ.) (રોગથી) ગંઠાઈ ગયેલો તુવેરનો [દાણો

ગાંભીર્ય ન૰ [सं.] ગંભીરતા

ગાંયજો (ગા'૰) પું૰ [दे. गंञ्झओ] વાળંદ (૨) [લા.] ટચાક માણસ. **–જણ, –જી** સ્ત્રી૰ વાળંદણ

ગાંસડી (૦) સ્ત્રી૰ [જુઓ ગાંઠડી] અનેક વસ્તુ એકઠી બાંધી કરેલો બોજો; પોટલી. **–ડો** પું૰ મોટી ગાંસડી; પોટલો [**ગાંસડાં પોટલાં બાંધવાં** = ઉચાળા ભરવા; ઘરવખરી લઈ કરીને ચાલી જવું.]

ગિગલાવવું સ૰ ક્રિ૰ 'ગીગલાવું'નું પ્રેરક

ગિટકીડી સ્ત્રી૰ [રવ૰? हिं. गिटकिरी; म. गिटकड़ी] સ્વરોને જલદી જલદી ઉચ્ચારાતાં ઊપજતો અલંકાર

ગિદરડું ન૰ [दे. गड्डुरी, सं. गड्डुर પરથી?] (કા.) [ઘેટાનું બચ્ચું

ગિદ્દ વિ૰ [सं. गृद्ध; प्रा. गिद्ध = લુબ્ધ] સુસ્ત; ભારે (ઘણું ખાવાથી) (૨) ન૰ [हिं. गीदड] શિયાળ

ગિનતી સ્ત્રી૰ [हिं.; प्रा. गिण = ગણવું] ગણતરી; [હાજરી લેવી તે

ગિની સ્ત્રી૰ [इं.] જુઓ ગીની

ગિન્નાવું અ૰ ક્રિ૰ ['ગિન્ની' ઉપરથી] (પતંગનું) એક બાજુ નમતું – કતરાતું રહેવું (૨) રિસાવું

ગિન્ની સ્ત્રી૰ [हिं.] ચક્કર ખાવું – ખવરાવવું તે

ગિબાવવું સ૰ ક્રિ૰ 'ગીબવું'નું પ્રેરક

ગિબાવું અ૰ક્રિ૰ 'ગીબવું'નું કર્મણિ

ગિર(–રિ)જા સ્ત્રી૰ (સં.) પાર્વતી

ગિરજા, ૦ઘર ન૦ [पो. इंग्रिजिया] ખ્રિસ્તી દેવળ; 'ચર્ચ'

ગિરદી સ્ત્રી૦ [फा.] ભીડ [બલિહારી

ગિરદેશી સ્ત્રી૦ [फा. गर्दिश] ફેરફાર; ક્રાંતિ (૨)

ગિરદો પું૦[फा. गर्द]નીચે ઠરેલો કે રહેલો કચરો

ગિર(-રિ)ધર, ગિર(-રિ)ધારી [सं. गिरि + धर, धारी] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ

ગિરનાર પું૦ (સં.) કાઠિયાવાડનો એક પર્વત. **-રો** પું૦ ગિરનાર પાસે મૂળ રહેતી બ્રાહ્મણની એક જાતનો આદમી

ગિરફતાર વિ૦ [फा. गिरिफ्तार] પકડાયેલું (૨) તલ્લીન. **-રી** સ્ત્રી૦ કેદ પકડાવું તે; બંધન(૨) તલ્લીનતા

ગિરમીટ સ્ત્રી૦ [इं. एग्रीमेन्ट] હિંદ બહાર સંસ્થાનોમાં મજૂરી માટે લઈ જવાતા મજૂરો પાસે કરાવી લેવાતું કરારપત્ર. **-ટિયું** વિ૦ ગિરમીટનું-ને લગતું. **-ટિયો** પું૦ ગિરમીટથી બંધાયેલો મજૂર [ઓજાર; સારડી

ગિરમીટ ન૦ [इं. गिम्लेट] છેદ પાડવાનું એક

ગિરવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ગીરવવું'નું પ્રેરક

ગિરવી, ૦દાર [फा.] જુઓ 'ગીરવી'

ગિરા સ્ત્રી૦ [सं.] વાણી (૨) ભાષા

ગિરિ પું૦ [सं.] પર્વત. **૦કંદર(-રા)** સ્ત્રી૦ પર્વતની ગુફા. **૦જા** સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી. **૦જાપતિ, ૦જાવર** પું૦(સં.)મહાદેવ. **૦જાસુત** પું૦ (સં.) ગણેશ. **૦તનયા** સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી. **૦દુર્ગ** પું૦ પહાડ ઉપરનો કિલ્લો. **૦ધર, ૦ધારી** પું૦ (સં.)ગિરધર; કૃષ્ણ. **૦વ્રજ** ન૦ (સં.) મગધદેશનું રાજનગર. **-રીશ** પું૦ (સં.) [+ ईश] મહાદેવ (૨) હિમાલય

ગિરેબાજ ન૦ [फा.] એક જાતનું કબૂતર

ગિરેબાન પું૦ [फा.] ગલપટો

ગિરો અ૦ (૨) પું૦ [फा.] જુઓ ગીરો

ગિલતાન પું૦ મોભ વગેરેને ત્રિશૂલાકાર ટેકો મૂકવામાં આવે છે તે (૨) ફડેતાલ જડતાં માંડવીમાં પાટડી ઉપર મુકાતી બીજી બે ચીતરેલી પાટડીઓમાંની પહેલી

ગિલા(-લ્લા)ખોર વિ૦[फा.]ચાડિયું; નિંદાખોર

ગિલ્લી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; म.] મોઈ (૨)ગડગૂમડ કે બીજા દરદને લીધે આવતો સોજો; વેળ. **૦દંડો** પું૦ મોઈ ને દંડો કે તેની રમત

ગિલ્લેસાર ન૦ એક પક્ષી

ગિલ્લો પું૦ [फा. गिलह] આળ; આક્ષેપ; નિંદા. [**ગિલ્લા ઉડાવવા, -કરવા, -ગણવા** = ખોટી વાત ઉડાવવી; નિંદા કરવી.] **-લ્લાખોર** વિ૦ જુઓ ગિલાખોર

ગિસ્ત વિ૦ [फा. जिश्त?] નિષ્ફળ; ફોગટ(૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ધીસ] ફોજ

-ગી એક ફારસી તદ્ભવ તદ્ધિત પ્રત્યય. વિ૦ પરથી ભાવવાચક નામ બને છે. ઉદા૦ માંદગી; પસંદગી ['ફિંગલાવું'] ખુશ થવું

ગીગલાવું અ૦ક્રિ૦ અકળાવું; ગભરાવું(૨)[જુઓ

ગીગો પું૦ [જુઓ ગગો] નાનો છોકરો; કીકો. **-ગી** સ્ત્રી૦ નાની છોકરી; કીકી

ગીચ વિ૦ [सं. खच्?] પાસે પાસે સંકડાઈને આવી રહેલું. **-ચોગીચ** અ૦ ખીચોખીચ; ભીડ-ગરદી થાય તેમ (૨) વિ૦ ખૂબ ગીચ

ગીત ન૦[सं.]ગાયન(૨)અવસર પર ગવાતું ગાણું. [(**-નું ગીત)ગા ગા કરવું** = વારંવાર કહે કહે કરવું (૨) વારંવાર કહી બતાવવું.] **૦ક** ન૦ ગીત; નાનું ગીત. **૦કાવ્ય** ન૦ કાવ્યના ગુણવાળું ગીત; 'લિરિક'

ગીતા સ્ત્રી૦ [सं.] કેટલાક ધાર્મિક પદ્યગ્રંથોને આપવામાં આવેલું નામ. ઉદા૦ 'શિવગીતા' 'રામગીતા' 'ભગવદ્ગીતા'. પરંતુ ખાસ કરીને તે નામથી ભગવદ્ગીતા જ ઓળખાય છે. **૦કાર** પું૦ ગીતા રચનાર; કૃષ્ણ. **૦જયંતી** સ્ત્રી૦ ભગવદ્ગીતા કહેવાયાના દિવસનો ઉત્સવ (એક મતે, માગશર સુદ અગિયારશ). **૦જી** સ્ત્રી૦ (સં.) ભગવદ્ગીતા. **૦જીવન** ન૦ ગીતામાં ઉપદેશેલું આદર્શ જીવન

ગીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] એક છંદ [પક્ષી

ગીધ ન૦[सं. गृध्र, प्रा. गिद्ध]એક મોટું માંસાહારી

ગીની સ્ત્રી૦ ગિની; સોનાનો એક બ્રિટિશ સિક્કો

ગીબત સ્ત્રી૦ [अ.] બદબોઈ; નિંદા (૨)આળ; તહોમત (૩) ચાડી. **૦ખોર** વિ૦ ગીબત કરવાની ટેવવાળું

ગીબવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦]ગડદા મારવા; ધીબવું

ગીબોગીબ અ૦[રવ૦] ધીબોધીબ; ઉપરાઉપરી

ગીમ સ્ત્રી૦[इं. गेम] ગંજીફાનાં પત્તાંની એક રમત

ગીર પું૦ [सं. गिरि] (ગોસાંઈની એક જાતના નામને અંતે વપરાય છે)(૨)(સં.)ગિરનારનો ગિરિપ્રદેશ

-ગીર [फा.]એક પ્રત્યયઃ 'વાળું','ઝાલનાર'એવા અર્થમાં નામને અંતે.ઉદા૦જહાંગીર;દસ્તગીર. **-રી** [ગીર+ઈ] સ્ત્રી૦ નામ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ જહાંગીરી; ગુમાસ્તાગીરી; ગુંડાગીરી

ગીરચોંડિયા ન૦ એક પક્ષી

ગીરજા ન૦ એક પક્ષી

ગીરણી સ્ત્રી૦[म.]યંત્રથી ચાલતું કારખાનું;મિલ

ગીરદ સ્ત્રી૦ [फा. गर्द] ધૂળ; રજકણ; રજોટી

ગીરવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગીરો] ગીરો-ધરેણે મૂકવું. **ગીરવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ગીરવી અ૦ [फा. गिर्वी] ગીરવેલું; ધરેણે. **૦દાર** વિ૦ ગીરો રાખનાર

-ગીરી [फा.] એક પ્રત્યય. જુઓ 'ગીર'માં

ગીરો અ૦ [फा. गिरो] ગીરવી (૨) પું૦ ગીરવવું તે; દેવા પેટે આડમાં કાંઈ મૂકવું તે. [**-મૂકવું**=ગીરવી મૂકવું; ધરેણે મૂકવું. **-રાખવું**=ગીરામાં લેવું.] **૦ખત** ન૦ ગીરો મૂક્યાનું ખત-લખાણ

ગીર્વાણ પું૦[सं.] દેવ; સુર. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ [સંસ્કૃત

ગીલી સ્ત્રી૦, **૦દંડો** પું૦ જુઓ 'ગિલ્લી'માં

ગીસ સ્ત્રી૦ [अ. गीश=નઠારાપણું] ચોરી. [**-પડવી**=ખોટ જવી (૨) ચોરાવું (૩) હારવું; પાછા પડવું. **-મારવી**=ચોરવું]

ગીસલું ન૦ [જુઓ ધીસલું] જેંસલો (કા.) [**ગીસલે ઘલાવું**=જેંસલે જોડાવું; સંસારની રગડપટ્ટીમાં પડવું]

ગુચપુચ(-છ) અ૦[રવ૦]ગુસપુસ; છાની રીતે; કોઈ સાંભળી ન જાય એમ (૨) એકમેકમાં ગૂંચવાતું ગયેલું હોય તેમ; અસ્પષ્ટ (લખાણ) (૩) સ્ત્રી૦ એમ કરેલી વાત

ગુચપુચિયું વિ૦ અસ્પષ્ટ; ગુચપુચ હોય એવું

ગુચ્છ(-ચ્છો) પું૦ [सं.] ગોટો; કલગી (૨) વાળનો જથો-જુલફું. **-ચ્છા (-ચ્છે) દાર** વિ૦ ગુચ્છાવાળું

ગુજર સ્ત્રી૦ [फा.] ગતિ; પ્રવેશ

ગુજરડું ન૦ ગણપતિ આગળ મૂકવાનું માટીનું વાસણ (૨) ગારાની ગાજર જેવી આકૃતિ, જે માંગલિક પ્રસંગે વેદી ઉપર મૂકવામાં આવે છે. **-ડાંગોરમટી** સ્ત્રી૦ ગુજરડું ને ગોરમટી; તે લાવવાનો લગ્નનો એક વિધિ

ગુજરવું અ૦ક્રિ૦ [फा. गुज़र ઉપરથી] જવું; વહી જવું (૨) વીતવું; માથે આવી પડવું (૩) સ૦ક્રિ૦ જતું કરવું; દરગુજર કરવું. [**ગુજરી જવું**=મરી જવું]

ગુજરાત પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. गुर्जरत्रा, प्रा. गुज्जरत्ता] (સં.) ગૂજરાત. **૦ણ** સ્ત્રી૦ ગુજરાતની રહેવાસી સ્ત્રી. **-તી** વિ૦ ગુજરાતનું, -ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ ગુજરાતી ભાષા (૩) પું૦ ગુજરાતનો રહેવાસી

ગુજરાન ન૦ [फा.] નિર્વાહ; ગુજારો

ગુજરી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીના હાથનું એક ઘરેણું (૨) ભૈરવ રાગની એક રાગણી (૩) [फा. गुज़र] શહેર-કસબામાં ભરાતું બજાર. [**-ભરાવી**]

ગુજરું ન૦ જુઓ ગુજરડું

ગુજારટોલ્લો પું૦ મોઈદંડાની એક રમત

ગુજારત સ્ત્રી૦ ['ગુજારવું' ઉપરથી] દરખાસ્ત કરવી-રૂબરૂ કરવું તે; સાક્ષી

ગુજારવું સ૦ક્રિ૦ [फा. गुज़ार्दन] નિર્ગમન કરવું; ગાળવું (૨) રજૂ કરવું; દાદ માગવી (૩) માથે નાખવું; વિતાડવું

ગુજારો પું૦ [फा. गुज़ारह] નિભાવ; નિર્વાહ; ગુજરાન. [**-કાઢવો**=ભરણપોષણ જોગ મેળવવું. **-ચાલવો**=નિર્વાહ થવો..]

ગુજ્જર વિ૦ [सं. गुर्जर; प्रा.] સુતાર, વાણિયા, આહીરો ને ક્ષત્રિયોનો એક ભેદ (૨) પું૦ એક જાતનો ગુંદર (૩) એક જાતનો બાવળ

ગુટકો પું૦ [सं. गुटिका; हिं., म. गुटका] ઘણી ઓછી લંબાઈપહોળાઈની જાડી ચોપડી

ગુટપુ(-સુ)ટ અ૦ બરોબર ઓઢી કરીને (સૂવા માટે); ગોટપોટ

ગુટિકા, ગુટી સ્ત્રી૦ [सं.] ગોળી (દવાની)

ગુટી સ્ત્રી૦ માટીનો ગોળો બાંધીને (છોડની કે ઝાડની) કલમ કરવાની રીત; અથવા એવી

રચના. [-બાંધવી = તે રીતે કલમ કરવી]

ગુટીમાર ન૦ એક પક્ષી

ગુડ પું૦ [સં.] ગોળ

ગુડગુડ અ૦ (રવ૦) એવો અવાજ કરીને (૨) ધીરે ધીરે, ગબડતું હોય એમ (ભોટીલાં કે બાળક ચાલે એમ)

ગુડાકેશ પું૦ [સં.] (સં.) અર્જુન (૨) શિવ

ગુડાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ગૂડવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ગુણ પું૦ [સં.] જાતિસ્વભાવ; મૂળ લક્ષણ; ધર્મ (૨) સદ્ગુણ [ઉદા૦ **ગુણ ઊતરી આવવા** = વારસામાં તેવા જ ગુણ આવવા] (૩) પ્રકૃતિના ત્રણ ધર્મ – સત્ત્વ, રજ, તમ – તે (૪) [તે પરથી] ત્રણની સંખ્યા (૫) અસર; ફાયદો [ઉદા૦ **ગુણ કરવો** = ફાયદો કરવો (દવાએ). **-થવો, -પડવો** = સારી અસર થવી; ફાયદો થવો] (૬) ઉપકાર [ઉદા૦ 'અવગુણ ઉપર ગુણ કરવો'] (૭) પણછ (૮) દોરી; દોરો; દોરડું (૯) દોકડો; 'માર્ક' (૧૦) [વ્યા.] સ્વરોના બે ફેરફાર – ગુણ, વૃદ્ધિ – માંનો પ્રથમ (૧૧) [કા. શા.] કૃતિનું રસપ્રદ લક્ષણ (શૈલી, લાલિત્ય વગેરે) (૧૨) વિ૦ [સંખ્યાને અંતે તે સમાસમાં] ગણું. **૦ક** પું૦ ગુણનાર અંક – સંખ્યા – રકમ [ગ]. **૦ક પ્રમાણ** ન૦ 'જ્યોમેટ્રિકલ રેશિયો' [ગ.]. **૦કર, ૦કારક, ૦કારી** વિ૦ ફાયદો કરે એવું. **૦ગાન** ન૦ ગુણ ગાવા તે; વખાણ (૨) કથા; આખ્યાન. **૦ગૂજ** વિ૦ ગુણજ્ઞ (૨) સ્ત્રી૦ ખ્યાતિ. **૦ગ્રહણ** ન૦ ગુણની બૂજ – કદર કરવી તે. **૦ગ્રામ** ન૦ ગુણોનો સમૂહ. **૦ગ્રાહક, ૦ગ્રાહી** વિ૦ ગુણજ્ઞ. **૦ચિહ્ન** ન૦ ગુણ્યાનું આવું (×) ચિહ્ન (ગ.). **૦ચોર** પું૦ ગુણ જોયા છતાં તેની પિછાન નહિ કરનાર; ખળ. **૦જ્ઞ** વિ૦ ગુણ જાણનારું; કદરદાન. **૦જ્ઞતા** સ્ત્રી૦, **૦જ્ઞપણું** ન૦. **૦ત્રય** ન૦ સત્ત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણનો સમૂહ. **૦દોષ** પું૦ ગુણ અને દોષ; સારાસાર. **૦ન** ન૦ ગુણવું તે (ગ.). **૦ધર્મ** પું૦ અમુક ગુણો ધરાવવાની સાથે પ્રાપ્ત થતો સ્વભાવ કે ધર્મ. **૦નિધિ** પું૦ ગુણોનો નિધિ – ભંડાર. **૦નિંદક** વિ૦ ગુણીને દોષ દેનારું. **૦પાડ** પું૦ આભાર; ઉપકાર; સપાડું. **૦પૃથક્કરણ** ન૦ 'ફૅક્ટરાઇઝેશન' (ગ.). **૦ફલ (-ળ)** ન૦ ગુણાકારથી આવતી રકમ; 'પ્રોડક્ટ' (ગ.). **૦વ(-વં)તી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ગુણવાળી. **૦વત્તા** સ્ત્રી૦ ગુણવાળા હોવું તે (૨) ઉત્તમતા; શ્રેષ્ઠતા. **૦વંત(-તું)** ગુણવાળું; સદ્ગુણી. **૦વાચક** વિ૦ [વ્યા.] ગુણ બતાવનારું (વિશેષણ). **૦વાન** વિ૦ ગુણવાળું. **૦વિગ્રહ** પું૦ ગુણ-પૃથક્કરણ; 'ફૅક્ટરાઇઝેશન' (ગ.). **૦વિશેષણ** ન૦ ગુણવાચક શબ્દ. **૦વિશ્લેષ** પું૦ 'ફૅક્ટરાઇઝેશન' (ગ.). **૦વૃદ્ધિવિધાન** ન૦ સ્વરોનાં ગુણ કે વૃદ્ધિ કરવાની વિધિ – રીત (વ્યા.). **૦સ્થાન** ન૦ (જૈન મતે) જ્ઞાનની – આત્માના વિકાસની ચૌદ ભૂમિકાઓમાંની દરેક

ગુણકા સ્ત્રી૦ [જુઓ ગણિકા] વેશ્યા

ગુણગુણ અ૦ (રવ૦) ગણગણ

ગુણવું સ૦ક્રિ૦ [સં. गुण्] એક સંખ્યાને બીજી સંખ્યા જેટલી વાર વધારવી

ગુણાકાર પું૦ [જુઓ ગુણવું; प्रा. गुणकार; સર૦ म.; हिं. गुणा] ગુણવું તે (૨) એથી આવતી રકમ

ગુણાઢ્ય વિ૦ [સં.] ગુણથી ભરપૂર

ગુણાતીત વિ૦ [સં.] સત્ત્વ વગેરે ત્રણ ગુણોને – તેમનાં કાર્યોને ઓળંગી ગયેલું; પરમજ્ઞાની

ગુણાત્મ, ૦ક વિ૦ [સં.] પ્રકૃતિના ગુણવાળું

ગુણાનુરાગ પું૦ [સં.] બીજાના ગુણો પ્રત્યે આસક્તિ કે આદર. **-ગી** વિ૦ ગુણાનુરાગવાળું

ગુણાનુવાદ પું૦ [સં.] ગુણગાન; સ્તુતિ

ગુણાન્વિત વિ૦ [સં.] ગુણવાળું; ગુણી

ગુણાવયવ પું૦ [સં.] 'ફૅક્ટર' (ગ.)

ગુણાળું વિ૦ ['ગુણ' ઉપરથી] ગુણવાળું; સદ્ગુણી

ગુણાંક પું૦ [સં.] ગુણાકાર કરવાથી આવેલી રકમ

ગુણિત વિ૦ [સં.] ગુણેલું

ગુણિયલ વિ૦ ['ગુણ' ઉપરથી] સદ્ગુણી

ગુણી વિ૦ [સં.] સદ્ગુણી (૨) પું૦ ગુણવાન પુરુષ (૩) કલાકોવિદ (૪) જંતરમંતર જાણનાર. **૦જન** પું૦; ન૦ કદરદાન, ચતુર માણસ (૨) સજ્જન; ગુણિયલ માણસ

ગુણીભૂત વિ૦ [સં.] ગૌણ બનેલું (૨) ગુણરૂપ–ભૂષણરૂપ બનેલું – કરેલું

ગુણોત્તર પું૦;ન૦ [सं.] બે રકમ વચ્ચેનું પ્રમાણ; 'રેશિયો' (ગ.)

ગુણોપેત વિ૦ [सं.] ગુણવાળું

ગુણણું ન૦ ગુલ્લું; પાપડની કણકનો લૂઓ

ગુણ્ય વિ૦ [सं.] ગુણવાળું (૨) [ગ.] જેને ગુણવાનું હોય તે (રકમ); 'મલ્ટિપ્લિકન્ડ'. **-ણ્યાંક** પું૦ ગુણ્ય આંકડો (ગ.)

ગુત્તો પું૦ [हिं. गुत्ता; सं. गुप्त, प्रा. गुत्त પરથી ?] એકહથ્થુ વેપાર; ઇજારો

ગુદરવું અ૦ક્રિ૦+[સર૦ हिं. गुदरना, म. गुदरणें; फा. गुज़र પરથી] ગૂદરવું; ગુજરવું [સાલ)

ગુદસ્ત વિ૦ [फा. गुज़श्तह] ગત; પાછલું (વરસ;

ગુદા સ્ત્રી૦ [सं.] શરીરમાંથી વિષ્ટા નીકળવાનું દ્વાર. **૦વર્ત** [+आवर्त] પું૦ ગુદાનો એક રોગ. **૦સ્થિ** [+अस्थि] ન૦ માણસના શરીરમાં કરોડને છેડે આવેલું ત્રિકોણ હાડકું; 'ૅાકિસકસ' [રાગણી

ગુનકલી સ્ત્રી૦ [सं. गुणकली] માલકોશની એક

ગુનો (નો') પું૦ [फा.] અપરાધ; વાંક; તકસીર. [**ગુનામાં આવવું** = અપરાધી થવું; વાંક કરેલો હોવો]. **-નેગાર** વિ૦ ગુનો કરનારું; અપરાધી. **-નેગારી** સ્ત્રી૦ ગુનેગારપણું. [**-કરવી** = ગુનો કરવો; વાંકમાં આવવું]

ગુપ વિ૦+ગુપ્ત (પ.)

ગુપચુપ અ૦ [ગુપ+ચુપ] ચુપચાપ; છાનુંમાનું

ગુપ્ત વિ૦ [सं.] છુપાવેલું; સંતાડેલું (ધન વગેરે) (૨) છાનું; ગૂઢ (વાત વગેરે). [**-ગંગા** સ્ત્રી૦ જેનું મન કળી ન શકાય તેવી ઊંડી સ્ત્રી]. **૦તા, -પ્તાઈ** સ્ત્રી૦ ગુપ્તપણું. **૦ચર** પું૦ જાસૂસ. **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ જુઓ અજ્ઞાતચર્યા. **૦દાન** ન૦ છૂપું દાન. **-પ્તા** સ્ત્રી૦ એક પરકીયા નાયિકાનો ભેદ (પ્રેમીનાં પ્રેમ, આલિંગન વગેરે ગુપ્ત રાખે તે). **-પ્તિ** સ્ત્રી૦ [सं.] રક્ષણ

ગુપ્તી સ્ત્રી૦[सं. गुप्त]લાકડીની અંદર ગુપ્ત – છૂપું રહે એવું એક અણીદાર સળિયા જેવું હથિયાર

ગુફા સ્ત્રી૦ [सं. गुहा] પહાડની બખોલ – ઊંડું કોતર; ગુહા [ગૂજ

ગુફત(-તે)ગો સ્ત્રી૦ [फा.] વાતચીત; મસલત;

ગુફતાર સ્ત્રી૦ [फा.] વાણી

ગુફતેગો સ્ત્રી૦ જુઓ ગુફતગો

ગુબારો પું૦ જુઓ ગબારો

ગુમ વિ૦ [फा.] ખોવાયેલું. [**-કરવું** = છૂપાવવું; ઉપાડી જવું. **-થવું** = ખોવાવું]. **૦રાહ** વિ૦ રસ્તો ભૂલેલું [ગુપચુપ

ગુમસૂમ અ૦[ગુમ+સૂમ (सं. शून्य)]સૂમસામ;

ગુમાન ન૦ [फा.] અભિમાન; ગર્વ. [**-ધરવું, -રાખવું** = અહંકાર કરવો. **-ઊતરવું** = અહંકાર દૂર થવો. **-ઉતારવું** = અહંકાર દૂર કરાવવો; નમાવવું]. **-ની** વિ૦ અભિમાની

ગુમાવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગુમાવવું] ખોવડાવવું

ગુમાવવું સ૦ ક્રિ૦ [फा. गुम ઉપરથી; हिं. गुमाना] ખોવું (૨) ધૂળધાણી કરવું; ઉડાવી દેવું

ગુમાસ્તો પું૦ [फा. गुमाश्तह] કારકુન; મહેતો. **-સ્તાગીરી** સ્ત્રી૦ ગુમાસ્તાનું કામ; મહેતાગીરી. **-સ્તી** સ્ત્રી૦ ગુમાસ્તાગીરી

ગુમ્મો પું૦ [રવ૦] મુક્કી [વતની

ગુરખો પું૦ [સર૦ हिं. गोरखा] નેપાળદેશનો

ગુરગુરવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગુરગુર એવો અવાજ કરવો. **ગુરગુરાવવું** સ૦ ક્રિ૦ પ્રેરક

ગુરજ સ્ત્રી૦ [फा. गुर्ज़] ગદા; મુદ્ગર

ગુરથમાની વિ૦ મરહૂમ; સ્વર્ગવાસી

ગુરદો પું૦ [फा. गुर्ज़] ગુરજ; લોઢાનો મગદળ (૨) [फा.] મૂત્રપિંડ; 'કિડની'

ગુરાબ ન૦ [સર૦ हिं., म.; फा. .गुराब; इं. ग्रेब] એક જાતવું વહાણ

ગુરુ વિ૦ [सं.] મોટું (૨) ભારે (૩) દીર્ઘ (૪) પું૦ શિક્ષક (૫) પુરોહિત; ગોર (૬) [सं.] એ નામનો ગ્રહ; બૃહસ્પતિ (૭) ગુરુવાર. **૦કંસ** પું૦ [ ] આવો મોટો કૌંસ. **૦કિલ્લી** સ્ત્રી૦ ગુરુકૂંચી. **૦કુલ(-ળ)** ન૦ ગુરુને રહેવાનું ઠેકાણું, જ્યાં વિદ્યાર્થીઓને રાખીને તે શિક્ષણ આપે છે (૨) તે પદ્ધતિને અનુસરતી શિક્ષણસંસ્થા. **૦કૂંચી** સ્ત્રી૦ અનેક તાળાંને લાગુ પડે એવી કૂંચી; 'માસ્ટર-કી' (૨) [લા.] ગમે તેવા સંજોગોમાંય કામ દે એવી યુક્તિ, ઉપાય, સાધન ઇ૦. **૦કોણ** પું૦ કાટખૂણાથી મોટો ખૂણો; 'ઑબ્ટ્યૂસ ઍંગલ'

[ગ.]. **૦ગમ** સ્ત્રી૦ ગુરુ પાસેથી મેળવેલું જ્ઞાન. **૦ગમ્ય** વિ૦ ગુરુ દ્વારા જ સમજાય એવું. **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ ગુરુની સેવા. **૦જન** પું૦; ન૦ બ૦વ૦ વડીલવર્ગ (માબાપ, શિક્ષક ઇત્યાદિ). **૦તલ્પગ(-ગામી)** વિ૦ ગુરુપત્ની સાથે સંભોગ કરનાર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ ગુરુપણું (૨) મોટાઈ; ગૌરવ (૩) ભારેપણું. **૦ત્વકેંદ્ર** ન૦ બિંદુથી વજનનું સમતોલપણું થતું હોય તે; 'સેન્ટર ઑફ ગ્રેવિટી'. **૦ત્વમધ્યબિંદુ** ન૦ જુઓ ગુરુત્વકેન્દ્ર. **૦ત્વરેખા(-ષા)** સ્ત્રી૦ ગુરુત્વકેન્દ્રના આકર્ષણની લીટી યા દિશારેખા. **૦ત્વાકર્ષણ** ન૦ ભારનું પૃથ્વીના કેન્દ્ર તરફ ખેંચાવું તે; 'ગ્રેવિટેશન'. **૦દક્ષિણા** સ્ત્રી૦ અભ્યાસ પૂરો કર્યા પછી ગુરુને આપવાની દક્ષિણા. **૦દાસ** વિ૦ પું૦ ભલો; બાઘો (કટાક્ષમાં). **૦દ્રોહ** પું૦ ગુરુનો દ્રોહ. **૦દ્રોહી** વિ૦ ગુરુનો દ્રોહ કરનારું. **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ ગુરુની પત્ની. **૦પદ** ન૦ ગુરુનું પદ – પદવી. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ ગુરુની પૂજા – આદરમાન. **૦બંધુ** પું૦ એક ગુરુનો શિષ્ય; સહાધ્યાયી. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ ગુરુ પ્રત્યે ભક્તિ. **૦ભાઈ** પું૦ ગુરુબંધુ. **૦ભાર** પું૦ ગુરુ તરીકેની જવાબદારી. **૦મંત્ર** પું૦ ગુરુએ આપેલો મંત્ર (૨) [લા.] છૂપી સલાહ; શિખવણી. [**–આપવો, –મૂકવો** = છૂપી શિખવણી આપવી. **–લેવો** = કોઈની શીખ સ્વીકારવી; બીજાની શિખવણીમાં રહેવું.] **૦માન** ન૦ વડીલ પ્રત્યેની અદબ (૨) રૂસણું; રૂસણાનું કટાક્ષ. **૦મુખ** વિ૦ ગુરુના મોંએથી મળેલું (૨) મનસ્વી નહિ પણ દીક્ષિત –ગુરુના બોધને અનુસરનારું (૩) ન૦ ગુરુનું મુખ. **૦મુખી** વિ૦ ગુરુના મુખનું (૨) સ્ત્રી૦ શીખોમાં શરૂ થયેલી પંજાબની એક લિપિ. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ મહારેખા; (—) આવું વિરામચિહ્ન. **૦વાર** પું૦ અઠવાડિયાનો એક દિવસ. **૦વારું** વિ૦ ગુરુવારે આવતું – શરૂ થતું. **–રૂપસદન** ન૦ [+ उपसदन] ગુરુ પાસે જવું તે (૨) ગુરુનાં ચરણોમાં પડવું – શિષ્ય બનવું તે

ગુર્જર વિ૦ [सं.] ગુજરાતનું (૨) પું૦ ગુજ્જર જાત (૩) ગુજરાત (૪) ગુજરાતનો વતની. **–રી** સ્ત્રી૦ ગુજરાતણ (૨) રબારણ; ગોવાળણી (૩) એક જૂનો ગુજરાતી રાસ (૪) રાગની એક ઢબ (૫) ગુજરાતી ભાષા કે ગુજરાત-રૂપી દેવી (૬) વિ૦ ગુર્જર – ગુજરાત દેશને લગતું

ગુલ ન૦ [फा.] ફૂલ (૨) ગુલાબનું ફૂલ (૩) [લા.] બત્તી ઉપરનો બળેલો ભાગ; મોગરો. [**–કરવું** = હોલવી નાખવું, **–થવું** = હોલવાવું] **૦કંદ** પું૦ [फा.] ગુલાબની પાંખડીઓ ને સાકરનો મુરબ્બો. **૦ખાર** પું૦ [फा. गुलखैरू] આસમાની લાલ રંગ. **૦ખેરી (ખે)** વિ૦ [फा. गुलखैरू] ગુલખાર રંગનું. **૦ચશ્મ** ન૦ [फा.] એક પક્ષી. **૦છડી** સ્ત્રી૦ એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ (૩) ગુલાબનો ગોટો અથવા તોરો (૪) એક ઘરેણું. **૦છબું** પું૦; ન૦ [फा. गुलशब्बू] એક ફૂલઝાડ. **૦જાન** વિ૦ ગુલાબના આત્મા જેવું; સુંદર; મોહક. **૦જા(-ઝા)ર** પું૦ [फा.] ગુલાબની વાડી; ફૂલવાડી (૨) વિ૦ મનોહર; સુંદર. **૦તરાશ** સ્ત્રી૦ [फा.] બત્તીનો મોગરો કાપવાની કાતર. **૦તોર** પું૦ [+ (अ.) तुर्रह] એક ફૂલઝાડ. **૦તોરો** પું૦ ગુલાબનો ગોટો – ગજરો (૨) એક ફૂલઝાડ. **૦દસ્ત** પું૦ [फा.] ફૂલનો ગોટો – તોરો. **૦દાન** ન૦ [फा.] ફૂલદાની. **૦દાવદી (–રી)** સ્ત્રી૦ [फा. गुलि(–ले) दावूदी] એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ **૦નાર** ન૦ દાડમ. **૦બાસ** ન૦ [+अ. अब्बास] એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ. **૦મોર (મો,)** સ્ત્રી૦ [फा. गुलेमुह्] એક ફૂલઝાડ (૨) એનું ફૂલ. **૦શન** ન૦ [फा.] ગુલિસ્તાન

ગુલગુલાટ પું૦ [રવ૦]

ગુલગુલાંટિયો પું૦ છોકરાંની એક રમત

ગુલચશ્મ, ગુલછડી, ગુલછબું, જુઓ 'ગુલ'માં

ગુલછાય ન૦ એક વનસ્પતિ

ગુલજાન, ગુલજા(-ઝા)ર, ગુલતરાશ જુઓ ['ગુલ'માં

ગુલતાન વિ૦ [फा.] મશગૂલ; તલ્લીન

ગુલતોર,–રો, ગુલદસ્ત, ગુલદાન, ગુલદાવદી(–રી) જુઓ 'ગુલ'માં

ગુલબંકી પું૦ એક છંદ

ગુલબાન ન૦ [फा. गुलबांग] શોરબકોર (૨) આનંદની – ઠઠ્ઠામશ્કરીની વાત (૩) ગામગપાટો; તડાકો

ગુલબાસ, ગુલમોર જુઓ 'ગુલ'માં

ગુલબું ન૦ [फा. गुलवांग] ગપાટો; ગપગોટો

ગુલમહેરી સ્ત્રી૦ એક જળચર પક્ષી

ગુલશન ન૦ [फा.] જુઓ 'ગુલ'માં

ગુલશામ ન૦ એક વનસ્પતિ

ગુલંબી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ગુલાબ ન૦ [फा.] એક ફૂલઝાડ (૨) તેનું ફૂલ. **૦જળ** ન૦ ગુલાબની ખુશબોવાળું પાણી. **૦જાંબુ** ન૦[हिं. गुलावजामुन]એક મીઠાઈ. **૦દાન** ન૦[फा.], **૦દાની** સ્ત્રી૦[फा.] ગુલાબજળ છાંટવાની શિરોઈના આકારની ઝારી. **–બી** વિ૦[फा.] ગુલાબના રંગનું(૨) મીઠું; મજેદાર (ઉદા૦ ઊંઘ, સ્વભાવ) (૩) સ્ત્રી૦ ગુલાબના જેવો રાતો રંગ. **–બી તૂરી** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી. **–બી મેના** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ગુલામ પું૦ [अ.] ખરીદ કરેલો ચાકર; લૂંડો (૨) [લા.] પરવશ–પરતંત્ર માણસ. **૦ખત** ન૦ ગુલામ તરીકેના વેચાણનું લખત(૨)પરતંત્ર બનાવે એવું લખાણ–કરાર. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ [फा.]જુઓ ગુલામી. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ખરીદ કરેલી દાસી–લૂંડી. **૦દાર** પું૦ ગુલામનો ધણિયામો. **–મી** સ્ત્રી૦[फा.] ગુલામપણું (૨)ઘણી હલકી તાબેદારી (૩) પરાધીનતા

ગુલાલ પું૦;ન૦ [हिं.; જુઓ ગુલાલા] એક રાતા રંગનો સહેજ સુગંધીદાર ભૂકો (આનંદોત્સવ, ખાસ કરીને હોળીના દિવસોમાં, એ ખૂબ વપરાય છે)

ગુલા(–લ્લા)લા પું૦;ન૦ [फा. गुलेलालह्; સર૦ हिं., म.] એક ફૂલ

ગુલાંટ સ્ત્રી૦ [दे. गुलुत्थ (·च्छ)] ગોટીમડું (૨) [લા.] ઊલટું ફરી જવું તે. [**–ખાવી –મારવી, –લગાવવી**=ઊલટું ફરી જવું.]

ગુલિસ્તાન ન૦ [फा.] ગુલશન; ફૂલવાડી; બાગ

ગુલ્ફ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] ઘૂંટી; ઘૂંટણ (૨) ઢીંચણ

ગુલ્મ ન૦ [सं.] ગોળાનો રોગ (૨) ગાંઠ (૩) ઝુંડ; ઝાડી. **–લ્મોદર** ન૦ [सं. +उदर] બરોળનો એક રોગ

ગુલ્લર ન૦ [हिं.; જુઓ ગૂલર] ઉમરડો

ગુલ્લાલા પું૦ એક ફૂલ; જુઓ 'ગુલાલા'માં

ગુલ્લું ન૦ [જુઓ ગૂડલું] પાપડની કણકનો લૂઓ; ગૂલરું [**–પાડવું**=તે લૂઓ બનાવવો.]

ગુવરહારી સ્ત્રી૦ ગાવાની એક બાની

ગુવાર, ૦ફળી, ૦શિં(–શીં, –સિં, –સીં)ગ જુઓ 'ગવાર'માં [–મસલત

ગુસપુસ સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગુચપુચ;છાની વાતચીત

ગુસલ ન૦, **૦ખાનું** ન૦ જુઓ 'ગુસ્લ'માં

ગુસ્તાખાના વિ૦[फा.] અસભ્ય;બેઅદબીભર્યું

ગુસ્તાખી સ્ત્રી૦ [फा.] બેશરમી; અસભ્યતા; બેઅદબી [નાહવાની ઓરડી

ગુસ્લ(–સલ) ન૦ [अ.] સ્નાન. **૦ખાનું** ન૦

ગુસ્સો પું૦[अ.]ક્રોધ [**–આવવો, –ચડવો**= ગુસ્સે થવું. **ગુસ્સે કરવું**=ક્રોધે ભરાય એમ કરવું કે વર્તવું; ચીડવવું. **ગુસ્સે થવું, ગુસ્સામાં આવવું, ગુસ્સે ભરાવું**=ક્રોધ કરવો; કોપવું.]

ગુહા સ્ત્રી૦ [सं.] ગુફા

ગુહ્ય વિ૦ [सं.] છૂપું; છુપાવવા યોગ્ય (૨) ન૦ રહસ્ય; મર્મ (૩) છૂપી વાત

ગુહ્યક પું૦[सं.] દેવોનો એક વર્ગ;કુબેરનો અનુચર

ગુંગ(–ગું) વિ૦ [फा.;सं.] જુઓ 'ગૂંગું' વિ૦માં

ગુંજ પું૦, **૦ન** ન૦[सं.] ગણગણાટ. **૦કર** પું૦ ગુંજન કરનાર; ભ્રમર.

ગુંજવું અ૦ક્રિ૦[सं. गुंज्] ગણગણવું;ગુંજાર કરવો

ગુંજ ન૦ [सं. गुह्य] છૂપી વાત; ભેદ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ ગુંજા(૩)ગાંઠ; ગૂંચ; આંટી. **૦વટ** સ્ત્રી૦ છાની છાની વાત

ગુંજા સ્ત્રી૦ [सं.] ચણોઠી કે તેનું ઝાડ (૨)ચણોઠી જેટલું વજન; રતી. **૦ફલ(–ળ)** ન૦ ચણોઠી. **૦રવ** પું૦ [सं.] જુઓ ગુંજાર

ગુંજાગુંજ સ્ત્રી૦ [જુઓ ગુંજવું] ભારે ગુંજારવ

ગુંજાર(૦વ) પું૦ [સર૦ हिं.] ગુંજવાનો અવાજ (૨) [લા.] અવ્યક્ત મધુર અવાજ

ગુંજાશ સ્ત્રી૦ [फा. गुंज़ाइश] ગજું; તાકાત

ગુંજ્યત્વ ન૦, **–તા** સ્ત્રી૦ [सं.] ગુંજન થઈ શકે એવું હોવું તે [લગાડવું તે

ગુંઠન ન૦[सं.]ઢાંકવું–છુપાવવું તે (૨)ચોપડવું–

ગુંઠો પું૦ [इं. Gunter–એક જણનું નામ. તેની સાંકળ માપમાં લેવાતી તે પરથી; સર૦

म. गुंठा] જમીનનું એક માપ (એકરનો ૪૦ મો ભાગ; ૧૧ × ૧૧ ચોરસ વાર)

ગુંડ, -ડો [સર૦ हिं. गुंडा] વિ૦ જબરદસ્તીનાં કામ કરનારું; બદમાશ; દાંડ (૨) પું૦ એવો આદમી. **-ડાશાહી** સ્ત્રી૦ ગુંડાઓનો અમલ. **-ડાગીરી** સ્ત્રી૦ ગુંડાપણું; ગુંડા જેવું વર્તન

ગુંદ, ૦ર પું૦ [हिं. गोंद] કેટલાંક ઝાડમાંથી ઝરતો ચીકણો રસ (૨) ચોંટાડવાના કામમાં આવતો તેવો બાવળનો રસ. **૦રપાક** પું૦ ગુંદર ભેળવીને બનાવેલું વસાણું (૨) એક મીઠાઈ (૩) [લા.] માર. **૦રિયું** ન૦ પલાળેલો ગુંદર રાખવાનું પાત્ર (૨) લફરું; કંટાળો આવે તોય ન ખસે એવું - ચોટણ વૃત્તિનું માણસ. [**-ચોટવું** = લપ વળગવી; લફરું વળગવું.] **-દિયું** ન૦ ગુંદરનું પાત્ર, ગુંદરિયું [ગૂંથણી

ગુંફ પું૦ [સં.] ગૂંથણ (૨) ઝૂમખું. **૦ના** સ્ત્રી૦

ગુંફિત વિ૦ [સં.] ગૂંથેલું

ગુંબજ પું૦ [फ़ा. गुंबद] ઘૂમટ

ગૂ ન૦ [સં.] વિષ્ટા; મળ. **૦ખાડ(-ડી, -ણ)** સ્ત્રી૦ અઘણખાડ

ગૂઈ સ્ત્રી૦ ગબ્બી; બદ્દી (૨) [કા.] અણચી

ગૂખાડ, -ડી, -ણ જુઓ ‘ગૂ’માં

ગૂગળ પું૦ [સં. गुग्गुल] એક ડુંગરી ઝાડનો ગુંદર (તે દવાના તેમ જ ધૂપ કરવાના કામમાં આવે છે). **-ળિયું** વિ૦ ગૂગળને લગતું; ગૂગળવાળું (૨) ન૦ ગૂગળ રાખવાનું પાત્ર

ગૂગળી વિ૦ (૨) પું૦ ઓખામંડળના બ્રાહ્મણોની એક જાતનું (૨) [લા.] ઝીણું; કંજૂસ. [**-જેવું** = ગોબું; ગંદું]

ગૂજ(-ઝ) સ્ત્રી૦ [સં. गुह्य; प्रा. गुज्झ] ગુપ્ત વાત; રહસ્ય (૨) બે બાજુ અણીવાળો (પાટિયાં જોડવાનો) ખીલો (૩) **વિ૦** ગુહ્ય; ગુપ્ત

ગૂજરાત, ૦ણ, -તી [સં. गूर्जरत्रा] જુઓ ‘ગુજરાત’માં

ગૂઝ સ્ત્રી૦ જુઓ ગુજ [સૂંથણી; લેંઘી

ગૂડકી સ્ત્રી૦ [‘ગૂડો’ = પગનો નળો પરથી ?]

ગૂડલું ન૦ [સં. गूड = દડો] ગુલ્લું

ગૂડવું સ૦ક્રિ૦ [સં., प्रा. खुड् ઉપરથી ?] કાપવું; વાઢવું (૨) [જુઓ ગોડવું] ખોદવું

ગૂડાલાકડી સ્ત્રી૦ ગોળ લાકડી; એક પ્રકારની જૂની સજા - રિમામણી [વચલો ભાગ

ગૂડિયા પું૦ (કા.) ગાડાના પૈડાનો આરાવાળો

ગૂડી સ્ત્રી૦ [म. गुडी (કાનડી ‘ગુડિ = ધ્વજ) हिं. गुडी = પતંગ] ઉત્સવને દિવસે ઊભો કરેલો ઝંડો; માણેકથંભ. **૦પડવો** પું૦ ચૈત્ર સુદ પડવો

ગૂડું વિ૦ [સર૦ म. गुंडा] પાકું; લુચ્ચું; શઠ

ગૂડો પું૦ [સર૦ म. गुढी = મૃત્યુના સમાચાર] મરનારને રોવા જવું તે; કાણ

ગૂડો પું૦ [સર૦ दे. गोड = પગ, हिं. गुड्डी, म. गुडघा = ઢાંકણી, સિંધી गुड] (ચ.) પગનો નળો (૨) [લા.] બળ; શક્તિ; હાંજા. [**ગૂડા ભાંગવા** = (અ૦ક્રિ૦) પગ ભાગી જવા; શક્તિ ન રહેવી (૨) સ૦ક્રિ૦ પગ ભાગી નાંખવા; શક્તિ ખતમ કરી દેવી]

ગૂઢ વિ૦ [સં.] ગુહ્ય; છાનું (૨) ન સમજાય એવું; ગહન (૩) ઇંદ્રિયાતીત; ‘મિસ્ટિક’. **૦જત્રુ** વિ૦ [સં.] હાંસડી ન દેખાય તેવું માંસલ; હૃષ્ટપુષ્ટ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **૦મણિ** પું૦ સંતાડેલી કાંકરી ખોળવાને મળતી એક પ્રાચીન રમત. **૦વાદ** પું૦ વસ્તુ ગૂઢ હોઈ સ્વાનુભવનો જ વિષય છે એવો તત્ત્વજ્ઞાનનો વાદ; ‘મિસ્ટિસિઝમ.’ **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ ગૂઢવાદમાં માનનાર. **-ઢાક્ષર** પું૦ ગૂઢ અક્ષર

ગૂણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [સં. गोणी] થેલો; કોથળો (૨) છાલકું (ગધેડા વગેરે ઉપરતું) (૩) ચાર મણનું માપ. **૦પાટ** ન૦ શણ કે સૂતળીનું વણેલું તાપડું; ટાટિયું (૨) ન૦બ૦વ૦ તેનાં વસ્ત્ર કે તે પહેરવાની જેલશિક્ષા. **-ણિયું** ન૦ ગૂણપાટનો બનાવેલો થેલો. **-ણિયો** પું૦ તાંબાનો ઘડો (૨) થેલો; ગૂણ (૩) અમુક વજનનું માપ (૪) [સર૦ हिं. गु(-गो)निया, म. गुण्या] પું૦ કાટખૂણો (કારીગરનો)

ગૂણસું વિ૦ [જુઓ ગૂણ] જાડું અને ઠીંગણું

ગૂણિયું, -યો જુઓ ‘ગૂણ’માં

ગૂધ વિ૦ [સં. गुध् = રમવું ઉપરથી] રમતિયાળ (૨) [સં. गृध् = કામવું ઉપરથી] કામી (૩) સ્ત્રી૦ [જુઓ ‘ગૂંથ’; प्रा. गुंध] (ચ.) (ધ,) ગૂમડું મટ્યે રહેતું ચિહ્ન - ખાડો

ગૂમડ(-ડું) ન૦ [સં. गुल्म, प्रा. गुम्म(०ड) ?]

શરીરે ઊઠતો ફોલ્લો – ટેટા જેવો ગઠ્ઠો.[**ગૂમડે ઘસીને ચોપડવા જેવું**=નકામું; જરૂરને વખતે કામ ન આવે તેવું]

ગૂમૂતર ન૦[ગૂ+મૂતર] મળમૂત્ર.[**–ઉથામવાં; –કરવાં**=મળમૂત્ર સાફ કરવાં (૨) માવજત કરવી (બાળક કે માંદાની)]

ગૂર સ્ત્રી૦ [‘ગર’, ‘ગર્ભ’ ઉપરથી] હાડકાંની અંદરનો ગર; ‘મેરો’

ગૂરજી પું૦ [સર૦ म. गुरजी]એક જાતનું પુષ્કળ વાળવાળું ઠીંગણું કૂતરું

ગૂરા પું૦ બ૦ વ૦ [જુઓ ગૂડા] પગ

ગૂર્જર વિ૦(૨)પું૦,**–રી** સ્ત્રી૦ જુઓ ‘ગુર્જર’માં

ગૂલર ન૦[हिं.] ગુલ્લર; ઉમરડો (૨)ઉમરડું(૩) કાનનું એક ઘરેણું. **–રું** ન૦ [જુઓ ગૂડલું] પાપડનો લૂઓ (૨) જુઓ ગૂલર (૩) ઘોડિયે લટકાવવાનું એક લાકડાનું રમકડું. **–રો** પું૦ ઉમરડો

[કાબરું ઘર

ગૂલી સ્ત્રી૦ ગળી(૨)જીવડાએ બનાવેલું ઘોળું કે

ગૂલું ન૦ એક પક્ષી

ગૂવાળણું, ગૂસૈણું ન૦ [ગૂ+વાળણું(વાળવું), +સૈણું-(ઉસરડવું)] ગૂ ઉસરડવાનું સાધન (ઠીકરું; પતરું)

ગૂંગણું વિ૦ [सं. गुंग] નાકમાંથી બોલતું

ગૂંગળાવું અ૦ક્રિ૦ [‘ગૂંગૂ’ અવાજ ઉપરથી રવ૦]હવાની ખોટ કે અટકાયતને લીધે અમૂંઝાવું; શ્વાસ રૂંધાવો. **–મણ** ન૦; સ્ત્રી૦ ગૂંગળાવું તે. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ ‘ગૂંગળાવું’નું પ્રેરક

ગૂંગું વિ૦ [सं. गुंग]નાકમાંથી બોલતું; ગૂંગણું (૨) મૂંગું(૩)ન૦ નાકના મળનો બંધાઈ ગયેલો પોપડો. **–ગાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ ગૂંગાના જેવું વર્તન – ચાળા; ગૂંગાપણું (૨) કોઈ કામમાં ચીકાશ કર્યા કરવી તે (૩) વગર આવડચે કામમાં ચૂંથણાં કરવાં તે. **–ગો** પું૦(નાકમાંનું) ગૂંગું (૨) એક જાતનો જીવડો

ગૂંચ સ્ત્રી૦ [सं. गुच्छ, प्रा. गुंछ?] (દોરા વગેરેનું) ગંઠાઈ જવું તે (૨) [લા.] આંટીઘૂંટી; મુશ્કેલી.[**–આવવી**=ગૂંચ પડવી.**–ઉકેલવી** =આંટી ઉકેલવી (૨) મુશ્કેલીનો તોડ કરવો. **–પડવી**=આંટી પડવી (૨) ગૂંચવાવું (૩) મૂંઝાવું; મુશ્કેલી પડવી]. **૦વણ(–ણી)** સ્ત્રી૦ ગૂંચાઈ જવું તે(૨)જેમાંથી ઉકેલ કાઢવો મુશ્કેલ થઈ પડે એવી પરિસ્થિતિ. **૦વણિયું** વિ૦ ગૂંચવણવાળું. **૦વવું** સ૦ ક્રિ૦ ગૂંચવણમાં નાંખવું. **૦વાડિયું** વિ૦ ગૂંચવાડાવાળું. **૦વાડો** પું૦ જુઓ ગૂંચવણ **૦વાવું** અ૦ક્રિ૦ ગંઠાવું (દોરા વગેરેનું)(૨)[લા.]સપડાવું; ઉકેલ ન સૂઝવો (૩)[લા.] મૂંઝાવું; ગભરાવું. **૦(–છ)ળિયાળું** વિ૦ ગૂંછળીવાળું. **૦(–છ)ળી** સ્ત્રી૦ દોરાની અટેરીને કરેલી આંટી કે ગોળો. **૦(–છ)ળું** ન૦ ગોળ આકારમાં વળેલું કે વીંટેલું હોય તે

ગૂંચાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ગૂંચવાવું

ગૂંછળી, –ળિયાળું, –ળું જુઓ ‘ગૂંચ’માં

ગૂંજિયું ન૦ [જુઓ ગૂંજું] ગજવું (૨) [?] ધુમાતો દેવતા

ગૂંજું(–ઝૂં) ન૦ [सं. गुह्यं; प्रा. गुज्झ] ગજવું

ગૂંતો પું૦ [સર૦ म. गुंत]ગૂંચ(૨)વાંધો; શંકા(૩) કલંક. [**–પડવો**=વાંધો પડવો. **–પાડવો** = વાંધો પાડવો (૨)શક લાવવો (૩) જુદા પડવું; જુદો મત ધરાવવો]

ગૂંથ (થ,) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગૂંથવું] (કા.) ગૂમડાં વગેરે રુઝાતાં ત્યાં ગાંઠ જેવું રહે તે; ગૂથ

ગૂંથણ ન૦[‘ગૂંથવું’ ઉપરથી]ગૂંથવું તે(૨)ગૂંથવાનું કામ (૩) ગૂંથવાની કળા. **–ણિયાળું** વિ૦ ગૂંથણવાળું; ગૂંથેલું. **–ણી** સ્ત્રી૦ ગૂંથણનું કામ (૨)ગૂંથવાની કળા કે આવડત (૩) ગૂંથામણી

ગૂંથવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ग्रथ्, प्रा. गुंथ, गुंत्थ પરથી] દોરો કે સેરને આંટી પાડી પાડીને સાંકળવું – જાળીદાર રચના કરવી. **ગૂંથાવવું** (પ્રેરક). **ગૂંથાવું** (કર્મણિ) [ગૂંથવાનું મહેનતાણું

ગૂંથામણ ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ [‘ગૂંથવું’ ઉપરથી]

ગૂંદડો પું૦ [दे. गुंड?] એક ઘાસ

ગૂંદરવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ગુદરવું]+જુઓ ગુજરવું સ૦ક્રિ૦ [ગુલાબજાંબુ

ગૂંદવડું ન૦ [दे. गुंदवडय] એક મીઠાઈ;

ગૂંદવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ખૂંદવું]પગ તળે કચરવું; ખૂંદવું (૨) દાબી મસળીને નરમ કરવું (૩) [લા.] મારવું; ઠોકવું

ગૂંદા(–દી)પાક પું૦ એક મીઠાઈ (૨)[લા.]માર

ગૂંદાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ગૂંદવું'નાં અનુક્રમે ભાવે અને પ્રેરક રૂપ

ગૂંદી સ્ત્રી૦ [सं. गुन्द्र; प्रा. गुंद] એક ઝાડ.

ગૂંદીપાક પું૦ જુઓ ગૂંદાપાક

ગૂંદું ન૦ [જુઓ ગૂંદી] ગૂંદીનું ફળ

ગૂંધ ન૦ એક પક્ષી

ગૃધ્ર ન૦ [સં.] ગીધ. **-ધ્રી** સ્ત્રી૦ ગીધડી

ગૃધ્રસી સ્ત્રી૦ [સં.] કમર અને તેની નીચેના ભાગમાં લાગુ પડતું વાનું દર્દ

ગૃહ ન૦[સં.] ઘર(૨) છાત્રાલય (૩)જગા;આલય; મકાન કે ઓરડો (અંતે સમાસમાં. જેમ કે શયનગૃહ, ભોજનગૃહ). **૦ઉદ્યોગ** પું૦ ફાલતુ સમયમાં ઘેર બેઠાં થઈ શકે તેવો ઉદ્યોગ(ઉદા૦ રેંટિયાનો ઉદ્યોગ). **૦કર્મ, ૦કાર્ય** ન૦ ઘરનું કામકાજ. **૦ગોધા** સ્ત્રી૦[સં]ગરોળી. **૦દેવતા** સ્ત્રી૦ ઘરની દેવી (૨) પું૦ બ૦વ૦ ઘરના દેવો (કુલ ૪૫ છે). **૦પતિ** પું૦ ગૃહસ્થ (૨)છાત્રો પર દેખરેખ રાખનાર શિક્ષક. **૦પતિત્વ** ન૦. **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ ગૃહિણી. **૦પ્રવેશ** પું૦ ઘરમાં વિધિપૂર્વક પ્રવેશ કરવો તે (૨)બીજાના ઘરમાં કે હદમાં રજા વિના પેસવું તે; 'ટ્રેસપાસ.' **૦બલિ** પું૦ વૈશ્વદેવ. **૦મેધી** પું૦ ગૃહસ્થ. **૦લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ સુશીલ,સચ્ચરિત સ્ત્રી. **૦રાજ્ય** ન૦ ગૃહ અને ગૃહની બાબતોમાંની હકૂમત. **૦વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ ઘરની વ્યવસ્થા; ઘરનું કામકાજ. **૦સચિવ** પું૦ દેશની આંતરવ્યવસ્થા સંભાળનાર પ્રધાન; 'હોમ-મેમ્બર'. **૦સંસાર** પું૦ ઘરસંસાર; ઘરખટલો. **૦સંસ્કાર** પું૦ ઘરમાંથી મળતો કે પડતો સંસ્કાર. **૦સ્થ** પું૦ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ પૂરો કરી ગૃહસ્થાશ્રમમાં દાખલ થયેલો માણસ (૨) સારો ખાનદાન માણસ; સજ્જન. **૦સ્થતા** સ્ત્રી૦. **૦સ્થાણી** સ્ત્રી૦ ગૃહસ્થની સ્ત્રી;ગૃહિણી(નર્મદ). **૦સ્થાઈ** સ્ત્રી૦ ગૃહસ્થપણું. **૦સ્થાવટ** પું૦;સ્ત્રી૦ ગૃહસ્થાઈ. **૦સ્થાશ્રમ** પું૦ બ્રહ્મચર્યાશ્રમ પછીનો બીજો આશ્રમ. **૦સ્થાશ્રમી** વિ૦ ગૃહસ્થાશ્રમમાં આવેલું-રહેલું. **૦સ્થી** વિ૦ ગૃહસ્થને લગતું (૨)સ્ત્રી૦ [हिं.]ગૃહસ્થાઈ; ગૃહસ્થાશ્રમનું કામકાજ વગેરે. **-હાંગણ** ન૦ [+ આંગણ] ઘરનું આંગણું. **-હિણી** સ્ત્રી૦ [સં.] ગૃહસ્થની સ્ત્રી; ઘરધણિયાણી. **-હી** પું૦ [સં.] ગૃહસ્થાશ્રમી (૨) ઘરધણી

ગૃહીત વિ૦[સં.] ગ્રહણ કરેલું(૨)માની લીધેલું. [**ગ્રહીતા** પું૦ ('ગૃહીતા' ખોટું છે.) જુઓ તેના ક્રમમાં]. **-તાગમા** સ્ત્રી૦ [ગૃહીત + આગમ] કર્વે યુનિવર્સિટીની બી. એ. ને મળતી પદવી કે તે ધરાવતી સ્ત્રી

ગૃહ્ય વિ૦[સં.] ગૃહનું; ગૃહ સંબંધી. **૦સૂત્ર** ન૦ ગૃહધર્મ સંબંધી સૂત્રોનો સંસ્કૃત ગ્રંથ

ગે સ્ત્રી૦ ઘરના છાપરામાં ને છતમાં આવતું એક લાકડું; લગ

ગેગડું ન૦ લખોટીઓને બદલે રમતમાં વપરાતું [એક ફળ

ગેડ (ગૅડ,) સ્ત્રી૦ [सं. घट्?] ગડ; પડ; ગડી (કપડાની) (૨) સળ (કાગળનો) (૩) [સર૦ सं. गड=विघ्न] [ફા.] બંધન (૪) [લા.] મેળ બેસવો તે; સયુક્તિકતા. [**-બેસવી** = સમજાવું (૨) મેળ કે અનુબંધ બરોબર સ્પષ્ટ થવો - સમજાવો]

ગેડાં ન૦ બ૦ વ૦ તાડછાં

ગેડી સ્ત્રી૦ [दे. गेड्डी] ગેડીદડાની રમતમાં વપરાતી છેડેથી વાંકી લાકડી. **૦દડો** પું૦ ગેડી અને દડો કે તે વડે રમાતી રમત. **૦બાજ** વિ૦ ગેડીદડામાં કુશળ (ખેલાડી). **-ડો** પું૦ ગેડી જેવી વળેલી મોટી લાકડી.

ગેણિયું, ગેણું (ગૅ) ન૦[સર૦ दे. गोण=બળદ] ઠીંગણો પણ વેગથી ચાલનાર એક જાતનો બળદ

ગેદળ (ગૅ) ન૦[प्रा. गय - ગજ + દળ] + જુઓ ગજદળ

ગેન (ગૅ) ન૦ [સર૦ म. गेणां] પગની આંગળીનું [એક ઘરેણું

ગેબ (ગૅ) વિ૦ [अ.] ન દેખાય એવું; અદૃશ્ય (૨) ન૦ ગેબ હોય તે;અદૃષ્ટ

ગેબી (ગૅ) વિ૦ [જુઓ ગેબ] ગુપ્ત; અદૃશ્ય; ગૂઢ. [**-અવાજ** = (અંતરનો) ગૂઢ અવાજ (૨) આકાશવાણી. **-ગજબ** = આસમાની આફત. **-ગોળો** (ગબડાવવો) = ગપ; અફવા. **-માર** = મૂઢ માર; બહારથી ચિહ્ન દેખાય નહીં તેવો માર.]

ગેમે (ગૅમે) અ૦ (કા.) સમૃદ્ધિથી ભરપૂર; સર્વ [પ્રકારે અનુકૂળ

ગેય વિ૦ [સં.] ગવાય એવું કે ગાવા જેવું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦

ગેર(-રો) પું૦ ['ગરવું' ઉપરથી] ગરેલો ભૂકો

ગેર (ગૅ) [फा.] 'નિષેધ, અભાવ, ખોટું' એવો અર્થ દર્શાવનાર પૂર્વગ. **૦આબરૂ** સ્ત્રી૦ અપકીર્તિ; બદનામી. **૦ઇન્સાફ(-નસાફ)** પું૦ અન્યાય. **૦ઉપયોગ** પું૦ દુરુપયોગ. **૦કાયદે** વિ૦ (૨) અ૦ [फा.] કાયદા વિના; કાયદા વિરુદ્ધ. **૦કાયદેપણું** ન૦ કાયદા વગર કે સામે હોવું તે. **૦કાયદેસર** અ૦ ગેરકાયદે; કાયદા પ્રમાણે નહિ. **૦ખુશી** સ્ત્રી૦ નારાજી. **૦ફાયદો** પું૦ ગેરલાભ. **૦બંદોબસ્ત** પું૦ અવ્યવસ્થા. **૦મરજી** સ્ત્રી૦ નારાજી. **૦મહેરબાની** સ્ત્રી૦ અવકૃપા. **૦માહિત(૦ગાર)** વિ૦ અજાણ; બિનવાકેફ. **૦માહિતી(-તગારી)** સ્ત્રી૦ અજાણપણું. **૦મુનાસ(-સિ)બ** વિ૦ ગેરવાજબી. **૦રસ્તે** અ૦ ખોટી રીતે; બેકાયદે. **૦રીત** સ્ત્રી૦ ખોટી રીત. **૦લાભ** પું૦ ખોટ; નુકસાન (૨) ખોટો લાભ. **૦વર્તણૂક** સ્ત્રી૦ ખરાબ રીતભાત-વર્તન. **૦વલ્લે** અ૦ [अ. वला પરથી] જ્યાંથી ન જડે એવી જગાએ; ખોટી જગાએ. [-જવું, -પડવું = યોગ્ય ઠેકાણે ન પહોંચવું (૨) ખોવાવું] **૦વહીવટ** પું૦ અવ્યવસ્થા; અંધેર. **૦વાજબી** વિ૦ અયોગ્ય; અઘટિત. **૦વાટે, ૦શિરસ્તે** અ૦ આડે-અનીતિને માર્ગે. **૦વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ ગેરવહીવટ; ગોટાળો. **૦શિરસ્તો** પું૦ ખોટી રીત. **૦સમજ(-જૂત, -જૂતી)** સ્ત્રી૦ ખોટી સમજ. **૦સાવધ** વિ૦ અસાવધ; ગાફેલ. **૦સોઈ** સ્ત્રી૦ અગવડ; સોઈનો અભાવ. **૦હાજર** વિ૦ હાજર નહિ તેવું. **૦હાજરી** સ્ત્રી૦

ગેરત (ગૅ) સ્ત્રી૦ [अ.] માન-આબરૂનું ભાન; લાજશરમ

ગેરવવું સ૦ક્રિ૦ ['ગરવું' ઉપરથી] પાડવું; ખંખેરવું

ગેરવો પું૦ [જુઓ 'ગેરુ'. સર૦ म. गेरवा; हिं. गेरुआ] ઘઉંના ખેતરમાં થતો એક રોગ. [-આવવો = એ રોગ લાગુ પડવો.]

ગેરિયત સ્ત્રી૦ [अ. ग़ॉरत] જુઓ ગેરત

ગેરુ પું૦; ન૦ [सं. गैरिक; प्रा. गेरुअ] એક જાતની લાલ મટોડી (૨) જુઓ ગેરવો

ગેરુઓ(-વો) પું૦ ['ગેરુ' જુઓ] ગેરુનો-ભગવો રંગ

ગેરો પું૦ ['ગરવું' ઉપરથી] ગરેલો ભૂકો; ગેર

ગેલ (ગૅ) ન૦ [सं. केलि?] લાડ (૨) લાડભર્યો ખેલ, રમત (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. गैल] ગલી; વાટ; રસ્તો (૪) [?] શુવરનું પાકું પાન જે સ્લેટ ઉપર ઘસાય છે (૫) (પ.) અ૦ કેડે; પાછળ

ગૅલન પું૦ [इं.] પ્રવાહીનું વિલાયતી માપ (આશરે દશ શેર)

ગૅલરી સ્ત્રી૦ [इं.] એક પછી એક હાર ઊંચી ઊંચી ગોઠવી હોય એવી બેઠક (નાટકશાળામાં હોય છે તેવી) (૨) છજું

ગેલવું (ગૅ) અ૦ક્રિ૦ ગેલ કરવું; લાડથી ખેલવું

ગૅલી સ્ત્રી૦ [इं.] (છાપખાનામાં) ગોઠવેલાં બીબાંના ચોકઠાને મૂકવાનું લંબચોરસ પતરું કે પાટિયું (૨) [લા.] ગૅલીપ્રૂફ. [-કાઢવી = ગૅલીપ્રૂફ છાપીને તૈયાર કરવું.] **૦પ્રૂફ** ન૦ ગૅલીનાં બીબાં પરથી કઢાતું પ્રૂફ. [-કાઢવું = ગૅલી છાપી પ્રૂફ તૈયાર કરવું.]

ગૅસ પું૦ [इं.] વાયુરૂપી પદાર્થ (૨) કોલસામાંથી [કઢાતો બળે એવો વાયુ

ગેસાળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ગેસુ] ધૂળ

ગેસુ પું૦ [फा. गेसू] વાળની લટ; ઝુલફું (૨) [?] ગેસુડી. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ધૂળ; જેહુ (કા.ચ.)

ગેહ ન૦ [સં.] ઘર. **૦ગોધા** સ્ત્રી૦ ગૃહગોધા; ગરોળી. **૦પતિ** પું૦ ગૃહપતિ. **૦લક્ષ્મી** પું૦ ગૃહલક્ષ્મી

ગેહુવાલ ન૦ એક પક્ષી

ગેહિની સ્ત્રી૦ [સં.] ગૃહિણી

ગેંગું (ગેં૦) વિ૦ [રવ૦] સહેજમાં રડી પડે એવું; [ગાંગું

ગેંગાટ (ગેં૦) પું૦ [રવ૦] ભારે શોક

ગેંઘટ (ગેં૦) વિ૦ ચકચૂર; મસ્ત

ગેંડી (ગેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ગેંડો] ગેંડાની માદા. **-ડો** પું૦ [सं. गंडक; प्रा. गंडय] એક જંગલી જાનવર. [ગેંડા જેવું = જાડું અને મજબૂત.]

ગેંદ (ગેં૦) સ્ત્રી૦ [सं. गेंदुक; प्रा. गेंदुअ; हिं.] દડી (ખાસ કરીને ફૂલ કે રેશમની)

ગેંદલ (ગેં૦) વિ૦ [જુઓ ગેદલ] (કા.) મોટું; [સમૃદ્ધ

ગેંદાલ (ગેં૦) વિ૦ (ચ.) જાડું ભારે બાંધાનું (માણસ) (નામ પણ આ હોય છે.)

ગો સ્ત્રી૦ [સં.] ગાય (૨) ઇંદ્રિય (૩) વાણી (૪) પૃથ્વી(૫)આકાશ. **૦કર્ણ** પું૦ગાયનો કાન(૨) ખચ્ચર (૩) સાપ (૪) અંગૂઠાથી અનામિકા સુધીના વિસ્તારનું પ્રમાણ(૫)એક જાતનો મૃગ (૬) ગાયના કાનના આકારમાં વાળેલો હાથ (૭)ન૦ એક ધોળું ફૂલ (૮) [સં.] દક્ષિણમાં આવેલું શિવનું એક પ્રસિદ્ધ તીર્થ. **૦કર્ણાસ્થિ** ન૦ ગાયના કાનના આકારનું હાડકું;'સ્કેફોઇડ બોન'. **૦કર્ણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ;દુર્વા. **૦કશી** સ્ત્રી૦ ગોવધ. **૦કળઆઠમ** સ્ત્રી૦ શ્રાવણ વદ આઠમ;કૃષ્ણની જન્મતિથિ. **૦કળગાય** સ્ત્રી૦ ચોમાસામાં થતું એક લાલ અને સુંવાળું જીવડું; ઇંદ્રગોપ (૨) શિંગડાંવાળું એક જીવડું (તેને પરમેશ્વરની ગાય પણ કહે છે.). **૦કળિયું** ન૦ ગોકુળ(લાલિત્યવાચક) (૨)વિ૦ ગોકુળનું. -ને અંગેનું. **૦કળગાંડું** વિ૦ ગોકુળની ગોપી જેવું ગાંડું; સાવ ભાન વગરનું. **૦કળી** પું૦ ગાયોનો ગોવાળ,રબારી(કા.). **૦કિ(-કી)લ** ન૦ જુઓ ગોકીલ

ગોકીરો પું૦ શોરબકોર; ઘોંઘાટ

ગોકીલ ન૦[સં.] હળ(૨)ખેતરમાં ઢેફાં ભાગવાનું [મુસળ

ગોકુલ(-ળ) ન૦[સં.] ગાયોનું ટોળું (૨)[સં.] મથુરા પાસેનું, કૃષ્ણ જ્યાં ઊછર્યા હતા તે ગામ. **૦ચંદ, ૦નાથ** પું૦(સં.) કૃષ્ણ. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ (સં.)ગોકુળ ગામ(૨) [લા.] બધી બાબતોમાં સુખી એવું કુટુંબ કે ગામ (૩)અતિ આનંદ. **-ળિયો રોગ** પું૦ વિરહને લીધે થતો રોગ

ગોખ (ગૉ) પું૦[सं. गवाक्ष, प्रा. गवक्ख]છજું; ઝરૂખો (૨) ગોખલો

ગોખણ ન૦ ['ગોખવું' પરથી] ગોખવું તે. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૦ ગોખી પાડવું તે. **-ણિયું** વિ૦ ગોખી પાડનારું કે ગોખણપટ્ટીનું

ગોખર પું૦ [સં.] ગાયોમાં ઊછરેલો ગધેડો

ગોખરવા પું૦ બ૦ વ૦ ['ગોખરુ' પરથી ?] (ચ.) બહુ પાકી ગયેલા ઈંટોના કકડા (ઈંટવાડામાં નીચે હોય છે તેવા)

ગોખરુ પું૦;ન૦ [सं. गोक्षुर, प्रा. गोक्खुरय] એક વનસ્પતિ (૨) એનું કાંટાવાળું બીજ (૩) એક તરેહની રીત

ગોખલો (ગૅ) પું૦ [જુઓ ગોખ] ગોખ; તાકું. **-લિયું** ન૦ મધપૂડાનું ખાનું. **-લી** સ્ત્રી૦ નાનો ગોખલો

ગોખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. घुष्; સર૦ हिं. घोखना, म. घोकणें, गोखणें] (મોઢે કરવા) વારંવાર બોલવું. [**ગોખી કાઢવું, નાખવું, પાડવું, મારવું** = મોઢે કરી દેવું. **ગોખી રાખવું** = મોઢે કરી રાખવું (૨) પાકું યાદ રાખવું.]

ગોખાટવું સ૦ક્રિ૦ ['ગોખવું' પરથી] ગોખ ગોખ [કરવું

ગોખો (ગૉ ?) પું૦ પક્ષીનો માળો

ગોગડું વિ૦ [ગૂંગણું ?] (કા.)અસ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળું; તોતડું

ગોગળો પું૦ ['ગળું' પરથી] (કા.) હડપચીની નીચેનો ગળા તરફ લચી પડતો ભાગ (૨) ઊંટ મસ્તીમાં આવે ત્યારે મોંમાંથી જીભની પાછળથી તાળવાનો ભાગ બહાર કાઢે છે તે

ગોઘું વિ૦ માલ વગરનું (૨) આવડ વગરનું

ગોગ્રાસ પું૦[સં.] જમતા પહેલાં ગાયને માટે જુદું કાઢેલું અન્ન; ગવાન્નિક

ગોચર વિ૦[સં.]ઇંદ્રિયગમ્ય(૨)ન૦ ગૌચર;ચરો. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-રી** સ્ત્રી૦ ભિક્ષા

ગોચલું ન૦ ['ગૂંછળું' પરથી] વર્તુલાકારમાં એકઠા થવું તે; ટોળું. [**ગોચલાં ગણવાં** = વામાટામા કરવા; ખચકાવું; (કશાનો) પાર ન મૂકવો – ગૂંચવાયા કરવું.]

ગોઘ્ન વિ૦ [સં.] ગોહત્યારું; ગાય મારનાર

ગોજું વિ૦ [फा. गोज़ = વાછૂટ પરથી ?] ગંદું

ગોઝાર સ્ત્રી૦ [सं. गुह्यागार] જુઓ ગજાર

ગોઝારું વિ૦ (सं. गो + હત્યારું(सं. हत्या)] ગાયની હત્યા કરનાર;પાપી(૨)જ્યાં હત્યા થઈ હોય એવું;અપવિત્ર. **-રો** પું૦ ગોઘ્ન(૨)હત્યારો

ગોટ પું૦ [प्रा. घोट्ट ?] ઘૂંટડો(૨) [જુઓ ગોટો] ગોટો (ધુમાડાનો) (૩) [સર૦ म.] બેરાં તથા છોકરાંને હાથે પહેરવાનું એક ઘરેણું (૪) [हिं.] બીજા રંગના કપડાને ઓટીને મૂકેલી કિનાર (જેમ કે, બનૂસ, સ્ત્રીના કબજાને)

ગૉટપીટ ન૦ [રવ૦] અંગ્રેજી કે તે બોલવું તે (કટાક્ષમાં). [**-કરવું** = અંગ્રેજી (જરા રોફથી કે ભાંગ્યુંતૂટ્યું) બોલવું.]

ગોટપો(-મો)ટ અ० ['ગોટો' પરથી] જુઓ ગુટપુ(-મુ)ટ

ગોટલી સ્ત્રી० [दे. गट्ठिया ? સર० हिं. गुठली; म. गुठळी] નાનો ગોટલો (૨) ગોટલાની અંદરની મીજ (૩) [લા.] કામમાંથી ગપોલિયું. ०બાજ વિ० [म. गुठळेबाज] કામચોર; ગોટલી મારવામાં હોશિયાર. [**-મારવી** = કામમાંથી ગપોલિયું કરવું]. **-લો** પું० ફળની અંદરનું કોટલાવાળું બીજ (૨) કઠણ માંસપિંડ. [**-ઘાલવો, ચડવો, બાઝવો** (બ०વ०માં) = સ્નાયુનું ગોટલા જેવું સખત થવું; તેથી તાડો કે કળતર થવું.]

ગોટવવું સ०ક્રિ० 'ગોટાવું'નું પ્રેરક [કોર

ગોટાકોર સ્ત્રી० [ગોટો + કોર] ફૂલના ગોટા ગૂંથેલી

ગોટાવું અ०ક્રિ० ['ગોટો' પરથી] ગોળ ગોળ ગોટા વળવા (૨) ધુમાવું (૩) ગૂંચાવું. **-ળો** પું० અવ્યવસ્થા; છબરડો (૨) ગૂંચવણ (૩) (હિસાબ કે પૈસાની બાબતમાં) ગરબડ કે ઘાલમેલ યા અફરાતફરી. [**-વળવો** = ગોટાળો થવો. **-વાળવો** = ગોટાળો કરવો.]

ગોટિયું ન० ['ગોટો' પરથી] પાઘડીનું ઓતાનું (૨) ઓચણું; ધુમાતું ઉમાડિયું

ગોટી સ્ત્રી० [सं. गुटी] ગોળી (૨) નાની ગાંઠ (૩) કસબ બળ્યા પછી રહેલી ધાતુની ગોળી

ગોટી(-ઠી)મડું, ગોટીલું ન० ગુલાંટ

ગોટીલો પું० ['ગોટી' પરથી] પીંજણની તાંતને થડકાવવાનું ઓજાર (૨) નક્કર ગોળો; દડો (૩) કાંઠલો (૪) કપડાંનો વણેલો સાટકો

ગોટો પું० ['ગોટી' પરથી] ગોળો; પિંડો (૨) ફૂલનો તોરો; કલગી (૩) ગલગોટો (૪) વાદળા જેવો ગોળો (ધૂળ, ધુમાડાનો) (૫) ફળની અંદરની ગોળ ચીજ; ઉદા० નાળિયેરનો ગોટો (૬) [લા.] છબરડો; ગોટાળો. [**-ઘાલવો** = ગોટાળો કરવો (૨) દેવતા મૂકવો; સળગતું - ધુમાતું કરવું (૩) ફાંસ મારવી; કુસંપ કરાવવો. **-વળવો, વાળવો** = જુઓ ગોટાળો વળવો, વાળવો.] ०પોટો પું० ગોળો; પિંડાળો

ગોઠ (ઠ,) સ્ત્રી० [सं. गोष्ठि; प्रा. गोट्ठि] છાની - અંતરની વાતચીત; ગુંજ (૨) મિજબાની; ઉજાણી (૩) મશ્કરી; ટોળ (૪) મિત્રતા (૫) ભેટ (ખાસ કરીને હોળીના દિવસોમાં ગુલાલ ઇ० છાંટનારને અપાતી)

ગોઠ, ०ડું ન० [सं. गोष्ठ] ગામડું

ગોઠડી સ્ત્રી० [જુઓ ગોઠ] છાની - અંતરની વાતચીત (લાલિત્યવાચક)

ગોઠડું ન० ભેટ; ગોઠ (૨) ગામડું

ગોઠણ પું० [જુઓ ઘૂંટણ] ઢીંચણ (૨) સ્ત્રી० ['ગોઠ' પરથી] ગોઠિયણ; સ્ત્રીમિત્ર

ગોઠણી સ્ત્રી० ['ગોઠવું' ઉપરથી] ઉતરડની બેસણી; ઈંઢોણી; સૂંથિયું (૨) ગોઠવણ

ગોઠવવું સ०ક્રિ० વ્યવસ્થિત બંધબેસતું મૂકવું કે કરવું (૨) નોકરીમાં કે કામધંધામાં રાખવું - રખાવવું. **-ણ(-ણી)** સ્ત્રી० ગોઠવવું તે કે તેની રીત; રચના (૨) સગવડ; બંદોબસ્ત

ગોઠવું અ० ક્રિ० ['ગોઠ' ઉપરથી] અનુકૂળ આવવું; ગમવું

ગોઠાઈ સ્ત્રી० + લોંઠાઈ

ગોઠિયો પું० ['ગોઠ' ઉપરથી] મિત્ર; દોસ્ત **-યણ** સ્ત્રી० સ્ત્રીમિત્ર; સખી; ગોઠણ

ગોઠી પું० જૈન દેરાસરનો નોકર - પૂજારી

ગોઠીમડી સ્ત્રી० [જુઓ 'ગોઠીમડું"] એક વનસ્પતિ; કોઠીમડી [ગોટીમડું

ગોઠીમડું ન० [सं. कोष्ठ] કોઠીમડું (૨) જુઓ

ગોઠો પું० [सं. गोष्ठ, प्रा. गोट्ठ] ઢોર બાંધવાનું સ્થળ (૨) પક્ષીનો માળો (૩) ['ગોઠવું' પરથી] જંપ; નિરાંત

ગોડ (ગો) ન० [सं. गड; गंड] શરીર ઉપર થતી ગાંઠ; ઢીમણું. [**-ઘાલવું** = ગાંઠ થવી]

ગોડ સ્ત્રી० ગોડવું તે. **०વું** સ०ક્રિ० [हिं. गोडना] ખોદવું [ગોદામ

ગોડાઉન સ્ત્રી०; ન० [इं.] માલ ભરવાની વખાર;

ગોડાકી સ્ત્રી० [જુઓ ગોડિયો] ચાલાકી; લુચ્ચાઈ

ગોડિયો પું० [सं. गौड, प्रा. गोड દેશ પરથી. સર० हिं. गोडिया, म. गोंडा] જાદુગર

ગોડી સ્ત્રી० [सं. गौड, प्रा. गोड ઉપરથી] એક રાગિણી; ગૌડી (૨) [म.] મીઠાશ; મધુરતા (ગૌડી કાવ્યરીતિ ઉપરથી)

ગોડે (ગો) અ० (કા.) પેઠે; જેમ (૨) -ની સાથે, સોબતમાં

ગોત સ્ત્રી૦ ['ગોતવું' ઉપરથી] શોધ; ખોળ (૨) + ન૦ [જુઓ ગોત્ર, प्रा. गोत्त] કુળ

ગોતડી સ્ત્રી૦ ગળું

ગોતમ પું૦ [सं.] (સં.) એક ઋષિ; અહલ્યાના પતિ(૨) ન્યાયદર્શનના સંસ્થાપક ઋષિ. **–મી** સ્ત્રી૦ (સં.) અહલ્યા

ગોતર ન૦ + ગોત્ર; કુળ. ૦જ પું૦; સ્ત્રી૦ ગોત્રજ જુઓ. ૦ડું ન૦ ગોતરજની પૂજા માટે આણેલી માટી અથવા વસ્તુ. કે તે લાવવાનો સમારંભ (લગ્નમાં મંગળ તરીકે કરાય છે.) **–રી** વિ૦ જુઓ ગોત્રી

ગોતર (ગો) ન૦ [સર૦ म.; दे. गवत्त; सं. गो + तृण ?] કઠોળની શિંગોનાં ફોતરાં અને પાંદડાંનો ભૂકો (ઢોરનું ખાણ)

ગોતવું સ૦ક્રિ૦[दे. गुत्तिअ (શોધેલું) ઉપરથી] શોધવું; ખોળવું. **–વણ** સ્ત્રી૦ શોધ; ખોળ

ગોતાગોત સ્ત્રી૦ ખોળંખોળા

ગોતીત વિ૦ [सं.] અગોચર; ઇંદ્રિયાતીત

ગોતું (ગો) ન૦ [दे. गवत्त=ઘાસ] ઢોરને માટે બાફેલું ખાણ (૨) [લા.] ગમે તેમ રાંધેલું કે ટાઢું ને સ્વાદ વગરનું અન્ન

ગોત્ર ન૦[सं.] વંશ; કુલ; 'ટ્રાઇબ' (કોઈ ખાસ મુનિથી શરૂ થતું). **૦ગમન** ન૦ સગોત્ર સાથે લગ્ન કે શરીરસંબંધ. ૦જ વિ૦ ગોત્રમાં જન્મેલું (૨) પું૦; સ્ત્રી૦ કુલદેવતા; ગોતરજ. [**–બેસાડવી(–વા)**, **–માંડવી(–વા)** = ગોતરજની સ્થાપના કરવી (લગ્નસમારંભની શરૂઆતમાં)]. **૦જ-ઘડો** પું૦ ગોત્રજનું જેમાં સ્થાપન થાય તે ઘડો. **૦પતિ** પું૦ ગોત્રનો મુખ્ય પુરુષ. **૦સમાસ** પું૦ જુદાં જુદાં ગોત્રોનું ભળવું તે. **૦સ્ખલન** ન૦ ભૂલથી બીજાનું નામ બોલાઈ જવું તે. **૦હા** પું૦ (સં.) ઇંદ્ર. **–ત્રી**, **૦ત્રીય** વિ૦ એક ગોત્રનું

ગોથ વિ૦ ચાર (વેપારી સંકેતની ભાષામાં).

ગોથ (થ,) સ્ત્રી૦ [अ. गोतह=ડૂબકી] ઊંધે માથે ફરી જવું તે; ગુલાંટ(પતંગની)(૩)[લા.]ભૂલથાપ; ગોથું. [**–ખાવી** = ગુલાંટ ખાવી; ઊંધે માથે ફરી જવું(પતંગે) **–ખવડાવવી**, **–મારવી** = ગુલાંટ ખવડાવવી(પતંગને). **–મારીને સૂઈ જવું** = ઊંધું માથું કરીને પડી રહેવું.]

ગોથણો પું૦ ધૂંસરી નાડવાનો ખીલો

ગોથપડી વિ૦ [જુઓ 'ગોથ' વિ૦ માં] ચૌદ (વેપારીઓનો સંકેત)

ગોથાટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગોથું] ગોથે ગોથે મારવું

ગોથાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ગોથું] ગોથાં ખાવાં; ગોથાં ખાતા રખડવું

ગોથિક સ્ત્રી૦ [इं.] પ્રાચીન ગોથ લોકની ભાષા

ગોથું ન૦ [જુઓ 'ગોથ' સ્ત્રી૦]માથું નીચે હોય તેવી શરીરની સ્થિતિ(૨)ગુલાંટ(૩)માથું મારવું તે. [**–ખાવું** = છેતરાવું (૨) ગબડી જવું (૩) ઊંધું ફરી જવું; ગુલાંટ ખાવી. **–મારવું** = માથું નીચું નમાવીને મારવું(શીંગાળા પ્રાણીએ)] (૪)[બ૦વ૦]નકામાં ફાંફાં (૫)[લા.] ભૂલથાપ. [**–ખાવાં** = ફાંફાં મારવાં.]

ગોદ (દ,) સ્ત્રી૦ [सं. क्रोड ?; સર૦ हिं.] ખોળો (૨) [જુઓ 'ગોદવું'] વારંવાર ટોકયા કરવું તે (૩) ડખલ; અંતરાય. [**–ઘાલવી** = ડખલ ઊભી કરવી, – વળગાડવી. **–માં ઘાલવું, –માં લેવું** = ખોળામાં બેસાડવું – સુવાડવું (૨) સંભાળ કે રક્ષણ હેઠળ લેવું.]

ગોદડ વિ૦ [સર૦ म.; 'ગોદડું' ઉપરથી] ખડબચડું (૨) ગોસાંઈઓની એક જાતનું

ગોદડિયું વિ૦ ['ગોદડું' ઉપરથી] ખડબચડું ને જાડું(૨)ગોદડીમાં હોઈએ ને થતું – રાતનું (ગ્રહણ)(૩)પાસે માત્ર ફાટેલી ગોદડી કે ચીંથરાં રાખનાર (બાવો,સાધુ) (૪) ન૦ એક જાતનો શીતળાનો રોગ – ઓરી

ગોદડી સ્ત્રી૦ નાનું ગોદડું (૨) લૂગડાંના કકડા વગેરે ગોઠવીને કરાતું હલકું પાતળું ઓઢણ કે પાથરણું (૩)ગાયની ડોક નીચેની લબડતી ગોદડી જેવી જાડી ચામડી. **–ડું** ન૦[दे. गड्डुं, સર૦ हिं. गुदडी] રૂ ભરીને કરાતું મોટું ઓઢણ કે પાથરણું. [**–ભરવું** = ગોદડામાં રૂ ભરવું; ગોદડું તૈયાર કરવું.]

ગોદવણી સ્ત્રી૦ ગોદ; દખલ; પજવણી

ગોદવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. गोदना; म. गोंदणें] ગોડવું; ખોદવું

ગોદાટવું સ૰ક્રિ૰ ['ગોદો' ઉપરથી]ગોદા મારવા (૨) [લા.] વારંવાર કહ્યા કરવું; ટોકવું

ગોદાન ન૰[सं.] ગાયનું દાન(૨)કેશ કપાવવાનો સંસ્કાર-વિધિ

ગોદામ સ્ત્રી૰;ન૰[हिं.; સર૰ ઇં. गोडाउन] ગોદી

ગોદાવરી સ્ત્રી૰ [सं.](સં.)દક્ષિણની એક નદી (૨) વિ૰ બાર (સંકેતમાં)

ગોદાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ગોદવું'નું પ્રેરક (૨) ગોદો મારવો(૩)[લા.]ટોકીને જાગ્રત કે સતેજ કરવું

ગોદી સ્ત્રી૰ [हिं.; म.]અંદર પાણી કઢાય ઘલાય એવી સવડવાળું, વહાણો બાંધવાનું અને ઊભાં રાખવાનું બંદર (૨) ગોડાઉન

ગોદો પું૰ ગોદાવે-ખૂંચે યા ભોંકાય એવું ઊપસેલું તે (૨) મુક્કો; ઠાંસો (૩) [લા.] ખોટ; નુકસાન. [**-આવવો**, **-લાગવો**, **-વાગવો** = ખોટ આવવી; નુકસાન થવું. **-ઘાલવો** = જવાબદારી-ખર્ચ કે લપ વળગાડવાં. **-મારવો** = ઠાંસો મારવો(૨)નુકસાન કરવું]

ગોધણ ન૰ [જુઓ ગોધન] ગાયોનું ટોળું

ગોધન ન૰[सं.]ગાયોરૂપી ધન-દોલત(૨)ગોધણ

ગોધરિયું વિ૰ [सं. गोध्र-धर = પર્વત] ગોધરા તરફનું(લાકડું) [**-તેલ** = ગોધરા તરફનું હલકી જાતનું તેલ. **-વાજું** = મૂર્ખાઓનું ટોળું]

ગોધલિયું ન૰ ['ગોધો' ઉપરથી] નાનો બળદ; વાછરડો

ગોધાઈ સ્ત્રી૰ એક જાતની ભૂતડી

ગોધુલગન ન૰[જુઓ 'ગોધૂલિક'(લગ્ન)] ગોરજ-સમીસાંજનું લગ્ન

ગોધુ(-ધૂ)મ પું૰બ૰વ૰ [सं.] ઘઉં

ગોધું ન૰ જુઓ ગોધલિયું

ગોધૂમ પું૰બ૰વ૰[सं.] ગોધુમ; ઘઉં [(લગ્ન)

ગોધૂલિ(-ળિ)ક વિ૰[सं.]ગોરજ-સમીસાંજનું

ગોધૂળિયું ન૰જુઓ ગોધુલગન [કરેલો બળદ

ગોધો પું૰ [सं. गो + धव]આખલો; ખસ્સી નહિ

ગોપ પું૰ [જુઓ ગોફ] (પુરુષનું) કોટનું એક ઘરેણું. ૰હાર પું૰ (સ્ત્રીનું) તેવું ઘરેણું

ગોપ પું૰[सं.] ગોવાળિયો. ૰કાવ્ય ન૰ ગ્રામ જીવન વર્ણવતું કાવ્ય; 'પેસ્ટોરલ'. ૰જા સ્ત્રી૰ ગોપકન્યા; ગોપી

ગોપદ ન૰ [सं.] ગાયનું પગલું; ગોષ્પદ

ગોપન ન૰, **-ના** સ્ત્રી૰ [सं.] સંરક્ષણ(૨)ગુપ્ત રાખવું તે

ગોપનીય વિ૰ [सं.] ગોપ્ય;ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય

ગોપવવું, **ગોપવું** સ૰ક્રિ૰ [सं. गुप् ઉપરથી] સંતાડવું; છુપાવવું

ગોપાલ(-ળ), ૰ક પું૰[सं.]ગોવાળિયો(૨)રાજા (૩) [સં.] કૃષ્ણ. **-લિકા**, **-લી** સ્ત્રી૰ ગોપી (૨) એક વનસ્પતિ

ગોપાષ્ટમી સ્ત્રી૰ [सं.] કારતક સુદ ૮

ગોપી, **-પિકા** સ્ત્રી૰[सं.]ગોવાળણ(૨)વૃંદાવનની કૃષ્ણભક્ત ગોપી. ૰જન સ્ત્રી૰બ૰વ૰ ગોપીલોક

ગોપીચંદન ન૰ ટીલું કરવામાં વપરાતી એક પીળી માટી.[**(ગાંઠનું) ગોપીચંદન કરવું** = (ગાંઠના) પૈસા બગાડવા; (જાતે) નુકસાનમાં ઊતરવું.] [(૨) મુખ્ય દ્વાર

ગોપુર ન૰ [सं.] શહેરનો કે મંદિરનો દરવાજો

ગોપ્તા પું૰ [सं.] રક્ષક; વાલી

ગોપ્ય વિ૰ [सं.] ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય; ગોપનીય

ગોફ પું૰ [सं. गुल्फ] કોટનું એક ઘરેણું (૨) હાથનું એક ઘરેણું (૩) રાસ રમતાંની સાથે હાથમાંનાં રંગબેરંગી દોરડાં ગૂંથાતાં જાય છે તે રમત [म. સર૰]

ગોફણ સ્ત્રી૰ [दे. गुंफण; दे. गोफणा; सं. गो + फणा]ગોળા-પથરા ફેંકવાનું જોતર જેવું સાધન. **-ણિયું** વિ૰ ગોફણના કામનું; કઠણ (પથ્થર) (૨) થોડા ઘીના કઠણ (નાના લાડુ). **-ણિયો** પું૰ ગોફણમાં ફેંકવાનો ગોળો (૨) [લા.] લાડુ (વ્યંગમાં)

ગોફણડો પું૰, **ગોફણી** સ્ત્રી૰ [सं. गुंफ् કે गोफणा પરથી ?] અંબોડે લટકાવવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું

ગોફણો પું૰ જુઓ ગોફણી(૨)તુંગા પર જડેલો લાકડાનો એક ભાગ [ભૂકો

ગોબર ન૰ [दे. गोवर] (ગાયનું) છાણ(૨)છાણાંનો

ગોબરુ પું૰ [જુઓ ગોવરું] ઓરી; એક જાતની શીતળા; ગોદડિયું

ગોબરું વિ૰['ગોબર' ઉપરથી]ગંદું(૨)ન૰ગોબર

ગોબરો પું૰ ધૂંસરી બાંધવાની હળની દાંડી

ગોબાવું અ૦ક્રિ૦ 'ગોબો'માં જુઓ

ગોબો પું૦ પછડાયાથી ધાતુની બનેલી વસ્તુની સપાટીમાં પડેલો ખાડો.[–ઉપાડવો=ગોબાને બરોબર કરવો. –પડવો=ગોબાનો ખાડો થવો.] –બાવું અ૦ક્રિ૦ ગોબો પડવો

ગોબ્રાહ્મણપ્રતિપાલ(–ળ) વિ૦(૨) પું૦[સં.] ગાય ને બ્રાહ્મણનો રક્ષક (રાજા)

ગોમ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં.,મ.]ખોડ (ખાસ કરીને ઘોડાની) (૨) આનાકાની

ગોમટો પું૦ [સર૦ મ. गोमटा] વણાટમાં જોગ પાડવા કરાતી રચના; રાચ

ગોમય(–ળ) ન૦ [સં.] ગાયનું છાણ

ગોમંડલ(–ળ) ન૦[સં.]પૃથ્વીનો ગોળાકાર–ચક્ર

ગોમાયુ ન૦ [સં.] શિયાળ

ગોમાંસ ન૦ [સં.] ગાયનું માંસ

ગોમુખ ન૦ [સં.] ગાયનું મોઢું (ખાસ કરીને પથ્થર વગેરેમાંથી બનાવેલું) (૨) એક જાતનું નગારું. **–ખી** સ્ત્રી૦ માળા જપવાની ગાયના મુખના આકારની કોથળી

ગોમૂત્ર ન૦[સં.] ગાયનું મૂતર; ગૌમૂત્ર. **–ત્રિકા** સ્ત્રી૦ ગાયના મૂતરની ધાર જેવી આકૃતિ (૨) એક પ્રકારનું ચિત્રકાવ્ય

ગોમેદ પું૦ [સં.] એક જાતનો હીરો; પોખરાજ

ગોમેધ પું૦[સં.]જેમાં ગાયનો ભોગ આપવાનો હોય તેવો યજ્ઞ

ગોયણી (ગો) સ્ત્રી૦ ['ગોર'નું સ્ત્રીલિંગ] ગોરાણી (૨) [સં. गौरी ઉપરથી]સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી(૩) વ્રત નિમિત્તે જમવા બોલાવેલી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી. [**–કરવી, –જમાડવી** =(બાધા અંગે) સોહાગણને જમવા બોલાવવી. **–માનવી** સોહાગણને જમાડવાની બાધા રાખવી. **–વાળવી** =ગોયણી જમાડવી.]

ગોયરો (ગો) સ્ત્રી૦ [સં. गौरी] ગોરમાનું વ્રત

ગોર (ગો) પું૦ [फा.] વિચાર; મનન

ગોર પું૦ ['ગરવું' ઉપરથી ?] (છાણાંનો) ભૂકો; ગેરો (૨) [જુઓ 'ઘોરી'] ઢોરનો સમૂહ

ગોર (ગો) પું૦ [સં. गुरु] પુરોહિત (૨) પંડો (૩)સ્ત્રી૦['ર'માં યશ્રુતિ]જુઓ ગોરમા. **૦પદું** ન૦ યજમાનવૃત્તિ; ગોરનું કામ

ગોરક્ષ વિ૦ [સં.] ગાયોનું રક્ષણ કરનારું (૨) ઇંદ્રિયોને કબજે રાખનારું. **૦ક** પું૦ ગાયોનું રક્ષણ કરનાર;ગોવાળ. **૦ણ** ન૦, **–ક્ષા** સ્ત્રી૦ ગાયોનું રક્ષણ. **૦ણી** વિ૦ ગૌરક્ષણને લગતું

ગોરખ વિ૦ [સં. गोरक्ष] ઇંદ્રિયોને સ્વાધીન રાખનારું; સંયમી (૨) પું૦ શિવમાર્ગી સાધુઓનો એક પ્રકાર. (૩) પું૦ (સં.) મત્સ્યેન્દ્રનો પ્રસિદ્ધ શિષ્ય ગોરખનાથ. [**આગે આગે ગોરખ જાગે** =આગળની વાત આગળ જોવાશે; 'સૌ થશે'–વખત આવ્યે કાંઈક જડશે–એવો ભાવ.] **૦આમલી, ૦આંબલી** સ્ત્રી૦ એક ઝાડ (૨) એનું ફળ **૦ધંધો** પું૦ ગોરખપંથી રાખે છે એવું એક યંત્ર (૨) [લા.]એકના એક કામનું નિરર્થક પુનરાવર્તન. **૦પંથ** પું૦ ગોરખ સાધુઓનો પંથ. **૦પંથી** વિ૦ ગોરખપંથનો અનુયાયી. **૦ગાંજો,૦બુટ્ટી** પું૦ એક વનસ્પતિ. **૦મૂંડી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ.

ગોરજ સ્ત્રી૦ [સં.] ગાયોના ચાલવાથી ઊડતી રજ–ધૂળ(૨) [લા.] સમીસાંજ. **૦લગ્ન** ન૦ સમીસાંજનું લગ્ન

ગોરજી (ગો) પું૦ [સં. गुरु+જી] જૈન સાધુ–ધર્મોપદેશક

ગોરટ,–ટિયું,–ડું વિ૦ [સં. गौर; प्रा. गोर] ગોરું; ગોરાટ

ગોરડ,–ડિયો બાવળ પું૦ એક વનસ્પતિ

ગોરણી (ગો) સ્ત્રી૦ જુઓ ગોયણી

ગોરતો (ગૉર,) પું૦ [સં. गौरी ઉપરથી] સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓને જમાડવાનું એક વ્રત

ગોરધન પું૦ (સં.) જુઓ ગોવર્ધન

ગોરપદું (ગો) ન૦ [સં. गुरु+पद] જુઓ 'ગોર [ગો] 'માં

ગોરબસરા ન૦ એક પક્ષી

ગોરમટી સ્ત્રી૦ [સં. गौरमृत्तिका]લાલ–પીળી માટી; મટોડી

ગોરમા (ગોર.) સ્ત્રી૦ [સં. गौरी+माता] ગૌરી; પાર્વતી (૨) કુમારિકાઓનું ગૌરીપૂજનનું વ્રત

ગોરલ વિ૦ વહાલું; પ્રિય

ગોરવ પું૦ [સં. गौरव; प्रा. गोरव=બહુમાન; આદર] વર અને એનાં સગાંનું ગૌરવ–માન

વધારવા કન્યાપક્ષ તરફથી કરાતું જમણ. [**-દેવા, નોતરવા**=ગોરવતું જમણ આપવું]

ગોરસ ન૦ [સં.] દૂધ, દહીં વગેરે (૨) તે રાખવાનું પાત્ર; ગોરસી. **૦ડું** ન૦ જુઓ ગોરસું. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ગોરસ અગેની વિદ્યા; 'ડેરીઇંગ'. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ ગોરસશાસ્ત્રનો વિદ્વાન. **-સિયું** વિ૦ ગોરસ વાળું (૨) ન૦ જુઓ ગોરસ. **-સી** સ્ત્રી૦, **-સું** ન૦ દહીં દૂધ રાખવાનું માટીનું વાસણ; દોણી

ગોરંભ(-ભા)વું અ૦ક્રિ૦ [સં. घोर+भाव] ઘનઘોર થવું (વાદળાંથી આકાશનું) (૨) ઘુમાવું (૩) સૂઝ ન પડવાથી ગૂંચવાવું

ગોરંભો પું૦ ગોરંભાવું તે; ગૂંચવણ (૨) ઘેરો (૩) વાદળાં ચડી આવવાં તે. [**-ઘાલવો**=વાદળ ચડી આવવાં (૨) ધૂંધવાતું-ચડેલું મોં કરવું (૩) મુશ્કેલીમાં મૂકવું.]

ગોરાટ વિ૦ જુઓ ગોરટ

ગોરાટ(-ડુ) વિ૦ [સં. गौर ઉપરથી] પોચી, રેતાળ અને લાલાશ વા પીળાશ મારતી (માટી વા [જમીન)

ગોરાણી (ગો) સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ગોર' તેનું સ્ત્રી૦] ગોરની સ્ત્રી (૨) ગુરુપત્ની કે સ્ત્રીગુરુ

ગોરાંદે, ગોરી સ્ત્રી૦ [સં. गौरदेहिनी; गौरी] ગોરા દેહવાળી સ્ત્રી

ગોરિયો પું૦ [સં. गौर; प्रा. गोर ઉપરથી] વાછડો (બહુધા ગોરો)

ગોરી સ્ત્રી૦ [સં. गौरी; प्रा.] જુઓ ગોરાંદે

ગોરીલો પું૦ [ઇં.] એક જાતનો મોટો વાંદરો

ગોરુચંદન ન૦ જુઓ ગોરોચન

ગોરું વિ૦ [સં. गौर; प्रा. गोर] સફેદ-ઊજળા રંગનું. **-રાશ** સ્ત્રી૦ ગોરતા. **૦ગફ, ૦ગફાક** એકદમ ગોરું. **-રો** પું૦ ગોરી ચામડીનો પરદેશી (યુરોપ અમેરિકા વગેરે દેશોનો) માણસ

ગોરોચન ન૦, **-ના** [સં.] સ્ત્રી૦ ગાયના માથામાંથી મળતી કે તેના પિત્ત યા મૂત્રમાંથી બનાવાતી એક ઔષધિ

ગોલ પું૦ [ઇં.] (ફૂટબૉલ વગેરે રમતોમાં) પોયું. [**-કરવો**=તે રમત જીતવી; પોયું કરવું]

ગોલ(-ળ) વિ૦ [સં.] વર્તુલના-દડાના આકારનું (૨) પું૦ ગોળ આકાર. **-લા(-ળા)ર્ધ** પું૦ [+અર્ધ] અર્ધગોળ (૨) પૃથ્વીનો અર્ધો ગોળો. **-લીય** વિ૦ ગોળાકાર; ગોળને લગતું; સ્ફેરિકલ' [ગ.]

ગોલક પું૦ [સં.] ગોળો (૨) વિધવાને જારકર્મથી થયેલો પુત્ર (૩) ગોલો (૪) ન૦ ઇંદ્રિયોનું અધિષ્ઠાન-જે દ્વારા તેનું કામ થાય છે તે જગા.

ગોલક પું૦ [फा. गुलक] પૈસા નાખવાનો ગલ્લો-પેટી. [**-માં નાખવું, -માં મૂકવું**=ગલ્લામાં નાખવું; સંઘરો કરવો.]

ગોલણ, -વાડ જુઓ 'ગોલો'માં

ગોલમાલ પું૦ [हिं.] ગરબડગોટો; અવ્યવસ્થા

ગોલવું (ગો) સ૦ક્રિ૦ પગ વડે ખૂંદી નાંખવું

ગોલંદાજ પું૦ [फा.] તોપચી

ગોલાપો પું૦ જુઓ 'ગોલો'માં

ગોલાબારૂદ પું૦ [फा. गोलह+बारूद (ફા.)] દારૂગોળો

ગોલા(-ળા)ર્ધ, ગોલીય [સં.] જુઓ 'ગોલ' [[સં.]માં

ગોલો પું૦ [સં. गोल,-ला] એ નામની જ્ઞાતિનો માણસ (૨) જનાનખાનાનો નોકર (૩) ગંજીફાનું એક પત્તું. **-લણ** સ્ત્રી૦ ગોલાની સ્ત્રી; ગોલી. **-લવાડ** સ્ત્રી૦ ગોલાઓનો વાસ. **-લાપો** પું૦ ગોલાપણું; દાસત્વ. **-લાં** ન૦બ૦વ૦ જનાનખાનાનાં હલકા દરજ્જાનાં દાસદાસી. **-લી** સ્ત્રી૦ ગોલણ (૨) વડારણ

ગોલોક પું૦ [સં.] (સં.) વિષ્ણુ વા કૃષ્ણનું નિવાસ-[સ્થાન

ગોલ્લૈયો પું૦ [જુઓ ઘોલ્લૈયો] વગર નોતરે જમતો ફરતો આદમી

ગોલ્લો પું૦ [સં. गो ઉપરથી] વાછરડો (૨) માતાનો ચુસ્ત ભક્ત (૩) જુઓ ગોલ્લૈયો (૪) ['ગુલામ' કે 'ગોલો' ઉપરથી] ગંજીફાનો ગોલો-એક પાનું

ગોવધ પું૦ [સં.] ગાયનો વધ

ગોવર પું૦ [दे. गोवर] ગોર; છાણાંનો ભૂકો

ગોવરું ન૦ [સર૦ म. गोंवर, का. गोब्बर] (સુ.) ગોબરું; ઓરી; શીતળાની જાતનો એક રોગ. [**-આવવું**=ઓરી નીકળવી]

ગોવર્ધન પું૦ [સં.] (સં.) વૃંદાવનમાં આવેલો એક ડુંગર. **૦ધર, ૦ધારી** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

ગોવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. गोवणें; प्रा. गोव = છુપાવવું પરથી ?] ફસાવવું

ગોવંશ પું૦ [सं.] ગાયની ઓલાદ; બળદ

ગોવા ન૦(સં.)પોર્ટુગીઝોના તાબાનું શહેર. [**-નું** ગડગડિયું =(લા.) શ્રીફળ; પાણીચું; રજા.] **૦ગ(૦ર)ણ** સ્ત્રી૦ ગોવા તરફની સ્ત્રી. **૦ગરું** વિ૦ ગોવા તરફનું; ગોવાનું. **૦ગરણ** સ્ત્રી૦ જુઓ ગોવાગણ

ગોવારું ન૦[सं. गो + वृंद] ગાય-ઢોરનું ટોળું

ગોવાલ(-ળ)ણી સ્ત્રી૦ [सं. गोपालिनी, प्रा. गोवालिणी] ગોવાળણ

ગોવાવું અ૦ક્રિ૦ વગોવાવું(૨)'ગોવવું'નું કર્મણિ

ગોવાળ, -ળિયો, -ળો પું૦ [सं. गोपाल; प्रा. गोवाल, गोवाल(-लि)य] ગાય-ઢોર ચરાવનારો. **૦ણ(-ણી)** સ્ત્રી૦ગાય-ઢોર ચરાવનારી; ગોવાળની સ્ત્રી. **૦બકરી** સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત. **-ળી** સ્ત્રી૦, **-ળું** ન૦ ગોવાળનો ધંધો

ગોવાંદરું(૦) ન૦ [सं. गोवृंद] ગોંદરું; પાદર

ગોવિંદ પું૦ [सं.] (સં.) કૃષ્ણ

ગોવૃંદ ન૦ [सं.] ગાયોનું ટોળું

ગોવ્રજ ન૦ [सं.] ગાયોને બાંધવાનો વાડો (૨) ગાયોને ચારવાની જગા (૩) ગાયોનું ટોળું

ગોશપેચ વિ૦[फ़ा.]કાન ઢાંકી દે તેવું(પાઘડીમાટે)

ગોશા પું૦[फ़ा.]ખૂણો;એકાંતસ્થાન.**૦નશીની; -શેગીરી** સ્ત્રી૦ અલગ રહેવું તે;એકાંતવાસ

ગોશાલક પું૦[सं.] (સં.) મહાવીરનો એક સમકાલીન અને પ્રતિસ્પર્ધી - આજીવક

ગોશાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ ગૌશાળા

ગોશાસ્ત્ર ન૦[सं.] ગોપાલનનું-ગોરક્ષાનું શાસ્ત્ર

ગોશીતલા સ્ત્રી૦ [ગો + શીતલા] શીતલા

ગોશ્ત ન૦ [फ़ा.] ગોસ; માંસ

ગોષ્ઠ પું૦ [सं.] ગાયોનો વાડો (૨) ભરવાડવાડો

ગોષ્ઠિ(-ષ્ઠી) સ્ત્રી૦ [सं.] વાતચીત; ગોઠડી (૨) મસલત; છૂપી વાતચીત(૩)એક પ્રકારનું એકઅંકી નાટક.**૦વિનોદ** પું૦ ગોષ્ઠિ અને વિનોદ

ગોષ્પ(-ષ્પા)દ ન૦ [सं.] ગાયનું પગલું

ગોસ વિ૦ [સર૦ हिं.]જમણી બાજુનું (સુકાન ફેરવવા વિષે)(૨) ન૦ સઢની નાથનું દોરડું(૩) [फ़ा. गोश्त] માંસ(૪)[अ.] શ્રેષ્ઠ પદવીનો પીર

ગોસંખ્ય પું૦ [सं.] ગોવાળ

ગોસાંઈ(૦) પું૦ [सं. गो + स्वामी.-प्रा. सामि] એક જાતનો સાધુ - વેરાગી(૨)મૂળ ગોસાંઈ પણ હાલ ગૃહસ્થીમાં રહેતી એક નાત. **૦જી** પું૦ જુઓ ગોસ્વામી.**-ઇયણ** સ્ત્રી૦ ગોસાંઈની સ્ત્રી

ગોસેવા સ્ત્રી૦ [सं.]ગાય ને તેના વંશની સેવા. **-વક** પું૦ ગોસેવા કરનાર [એક અડક

ગોસ્વામી પું૦ [सं.] વૈષ્ણવોનો આચાર્ય (૨)

ગોહ સ્ત્રી૦ [सं.], **૦ર** પું૦ [सं. गह्वर ?] ગુફા

ગોહત્યા સ્ત્રી૦[सं.] ગાયને મારી નાખવી તે(૨) તેનું પાપ. **૦રું** વિ૦ ગોહત્યા કરનારું(૨)ગોઝારું

ગોહાવું અ૦ક્રિ૦ ['ગુહા' ઉપરથી ? કે सं गुह् ઉપરથી ?] અંધારે અટવાવું; ગૂંચાવું

ગોહિલ પું૦ [दे. गोह = યોદ્ધો, ગામનો મુખી, કોટવાળ ઉપરથી ?] એ નામની જાતનો કે અડકનો ક્ષત્રિય. **૦વાડ** પું૦; ન૦ (સં.) કાઠિયાવાડનો એક ભાગ

ગોળ વિ૦ (૨)પું૦ જુઓ ગોલ(૩)પું૦ પરસ્પર કન્યાની લેવડદેવડ માટે નક્કી કરેલું નાતીલાઓનું જૂથ. [**-તોડવો** = બેટીવહેવારના ગોળ બહાર જવું. **-બાંધવો** = કન્યાની લેવડદેવડ માટે નાતીલાઓ કે ગામોનું જૂથ બાંધવું. **-ભમરડા જેવું** = મોટા મીંડા જેવું; શૂન્ય; ખોટું.] **૦ગોળ** વિ૦ અસ્પષ્ટ;ઉડાઉ.**૦મટોળ** વિ૦ બરાબર ગોળ(૨)[લા.]હૃષ્ટપુષ્ટ. **૦લાકડી** સ્ત્રી૦જુઓ ગૂડાલાકડી. **-ળાઈ** સ્ત્રી૦ગોળપણું. **-ળાકાર** વિ૦ ગોળ. **-ળાકૃતિ** વિ૦ ગોળાકાર (૨)સ્ત્રી૦ ગોળ આકૃતિ. **-ળાર્ધ** પું૦ ગોલાર્ધ

ગોળ (ગૉ) પું૦ [सं. गुड, गुल]શેરડીના રસને ઉકાળીને બનાવાતું એક ખાદ્ય. [**-ખાવો, -ખાઈ લેવો** = સ્વાર્થ સાધવો. **-નું ગાડું - (-લ્લું), -નું માટલું** = અતિપ્રિય - ગમતી વસ્તુ. **-ને પાણીએ નાહવું, નાહી નાખવું** = આશા છોડી દેવી (૨) છેતરાવું. **ગોળે વીંટાળેલી વાત** = ઉપરથી મીઠી લાગે-ગમે તેવી વાત.] **૦કેરી** સ્ત્રી૦ ગોળવાળું કેરીનું એક અથાણું. **૦ગોળ** વિ૦ નરમ;પૂર્ણ રીતે ચડી ગયેલું(૨) [લા.] જેનું મન પીગળી ગયું હોય - પૂર્ણ રીતે અનુકૂળ થઈ ગયું હોય

એવું. ૦ચું ન૦ જેમાં ગોળનું પ્રમાણ વધારે હોય એવું અથાણું. **૦ધાણા** પું૦ બ૦ વ૦ ગોળ સાથે ભેળવેલા ધાણા (માંગલિક અવસરે વહેંચાય છે). **૦પાપડી** સ્ત્રી૦ એક મીઠી વાની; સુખડી. [**-આપવી** = માર મારવો.]

ગોળમેજી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ ગોળ મેજને ફરતા બેસીને ભરાતી (પરિષદ)

ગોળવા પું૦બ૦વ૦ ['ગોળ' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનાં હાથનાં સોનાનાં કડાં (૨) તેવા ઘાટની કાચની બંગડી

ગોળવો પું૦ ['ગોળ' ઉપરથી] ગોફણ વડે ફેંકવાનો ગોળો (૨) ટૂંકો અને ગોળ મોભિયાનો કકડો (૩) ગોળો; ગોળ આકૃતિ [માં

ગોળાઈ, -કાર, -કૃતિ, -ર્ધ જુઓ 'ગોળ વિ૦'

ગોળિયા કેરી (ગો) સ્ત્રી૦ [ગોળ + કેરી] એક જાતનું કેરીનું અથાણું [ખાલી માટલું

ગોળિયો (ગો) પું૦ ['ગોળ' ઉપરથી] ગોળનું

ગોળી સ્ત્રી૦ [सं. गुली; गुलिका; दे. गोलिया] કોઈ નાની ગોળ વસ્તુ (૨) દવાની ગોળી; ગુટિકા (૩) બંદૂક કે પિસ્તોલમાં ભરીને મારવાની (સીસાની) ગોળી (૪) પાણી ભરવાની માટલી (૫) [સર૦ दे. गोली = રવૈયો] દહીં વલોવવાનું ગોળ વાસણ (૬) અંડકોષ (૭) [?] નુકસાન; ખોટ. (**-આવવી, બેસવી, વાગવી** = ખોટ જવી; નુકસાન થવું.) [**-ખાવી** = દવાની ગોળી ખાવી (૨) લાડુની ગોળી ખાવી (૩) બંદૂકની ગોળી (સામે મોઢે) જાત પર ઝીલવી - વાગે એમ કરવું. **-છૂટવી** = બંદૂકમાંથી ગોળી નીકળવી; બંદૂક ચાલવી. **-છોડવી, -મારવી** = બંદૂક ચલાવવી; ગોળીબાર કરવો. **-વાગવી** = બંદૂકની ગોળીથી ઘવાવું કે તેના જેવું દરદ થવું. (૨) કામના ફળવી; સફળ થવું. **-વાળવી** = ગોળી કરવી - બનાવવી. **ગોળીનું પાણી સુકાવું** = (પૈસાનું કે બીજું) નુકસાન થવું.] **૦ડું** ન૦ વલોવવાની ગોળી (?). **૦બાર** પું૦ બંદૂકમાંથી કે પિસ્તોલમાંથી ગોળી છોડવી તે

ગોળો પું૦ [सं. गोलक; फा. गोलह] કોઈ પણ ગોળ વસ્તુ; પિંડો (૨) ગોફણથી મારવાનો પિંડો (૩) તોપથી મારવાનો પિંડો (૪) પાણી ભરવાની મોટી ગોળી (૫) પેટનો વાયુનો એક રોગ (૬) ગપગોળો (૭) ફાનસનો કે વીજળીના દીવાનો પોટો. [**-ચડવો** = પેટમાં વાયુ ચડવો. **-ગબડાવવો** = ગપ હાંકવી (૨) અડચણ નાખવી. **ગોળો ને ગોફણ સાથે જવાં** = અલાબલા - નડતર દૂર થવી.] **૦પિં(-પીં)ડાળો** પું૦ ગોટાળો; સેળભેળ. [**-વાળવો** = ગોળ ગોળ, અસ્પષ્ટ - મુદ્દા બહાર બોલવું.]

ગોંગડો (ગો૦) પું૦ + જુઓ ગાંગડો

ગોંડ પું૦ [सं.; दे. गोंड = જંગલ] વિંધ્ય પ્રાંતની એક રાની પરજની જાતનો માણસ [ગાંદરો

ગોંદરું (ગો૦) ન૦ જુઓ ગાંદરું. **-રો** પું૦ જુઓ

ગોંદળી (ગો૦) સ્ત્રી૦ ગોળ, જાડું લાકડું

ગોંદો (ગો૦) પું૦ ['ગૂંદવું' ઉપરથી] ગૂંદો - રસોઈની બધી વાનીઓનો ખીચડો [**-કરવો,** = બધાનો ખીચડો - લોંદો કરવો (૨) ગોટો વાળવો.]

ગોંધવું (ગો૦) સ૦ક્રિ૦ બંધ જગામાં પૂરવું; કેદ કરવું

ગોંધળ (ગો૦) પું૦ સેળભેળ; ખીચડો. (૨) [સર૦ म.] ગોટાળો

ગોંધિયારું (ગો૦) વિ૦ ['ગોંધવું' ઉપરથી] ગોંધાઈ મરાય એવું બંધિયાર (૨) ન૦ ઘોલકું

ગૌ સ્ત્રી૦ [सं. गो, प्रा. गउ] ગાય. **૦ગોટો** પું૦ જુઓ ગોરોચન. **૦ગ્રાસ** પું૦ જુઓ ગોગ્રાસ. **૦ચર** ન૦ ગોચર; ચરો. **૦ચારણ** વિ૦ (૨) પું૦ ગાયો ચારનાર. **૦દાન** ન૦ ગાયનું દાન. **૦ધન** ન૦ ગાયોરૂપી ધન. **૦બ્રાહ્મણપ્રતિપાલ(-ળ)** વિ૦ ગાયો અને બ્રાહ્મણોનું પાલનપોષણ કરનાર (રાજા). **૦મુખ** ન૦ ગાયનું મોં; ગોમુખ. **૦મુખિયું** વિ૦ દેખીતું ગાયના મોં જેવું - દીન મુખવાળું. **૦મુખી** સ્ત્રી૦ જુઓ ગોમુખી. **૦મુખું** વિ૦ જુઓ ગૌમુખિયું. **૦મુખો વાઘ** = બહારથી ગરીબ પણ અંદરથી ક્રૂર. **૦મૂત્ર** ન૦ ગાયનું મૂતર. **૦રક્ષણ** ન૦, **૦રક્ષા** સ્ત્રી૦ ગાયની રક્ષા. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ ગાયો રાખવાનું મકાન અથવા વાડો (૨) દુગ્ધાલય. **૦શીતળા** પું૦ (ગાયની) રસી મૂકીને કાઢેલા બળિયા

ગૌડ પું૦ [सं.] બંગાળાનો એક પ્રાચીન વિભાગ (૨) એક રાગ (૩) વિ૦ ગૌડ - બંગાળને લગતું.

૦બંગાળી પું૦ જાદૂગર.**૦મલાર** પું૦ મલાર રાગનો એક પ્રકાર. **૦સારંગ** પું૦ સારંગ રાગનો એક પ્રકાર. **૦સારસ્વત** વિ૦(૨)પું૦ એ નામની બ્રાહ્મણોની એક જાત. **-ડી** સ્ત્રી૦ ગૌડ પ્રાંતની સ્ત્રી(૨)એક બોલી(૩) ગોળમાંથી કાઢેલો દારૂ(૪)એક રાગિણી – ગોડી (૫) [કા. શા.]એક પ્રકારની કાવ્યરીતિ

ગૌડિયો પું૦ ['ગૌડ' ઉપરથી] ગારુડી, મદારી

ગૌણ વિ૦[સં.]મુખ્ય નહિ એવું; પેટામાં આવતું. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦

ગૌતમ પું૦[સં.](સં.)બુદ્ધ ભગવાન (૨) ન્યાયદર્શનના સંસ્થાપક (૩)કૃપાચાર્ય. **-મી** સ્ત્રી૦ (સં.)કૃપી; દ્રોણાચાર્યની પત્ની (૨) ગોદાવરી નદીનું એક નામ

ગૌત્રા(-તરા)ટ ન૦ [सं. गो + त्रिरात्र] ત્રણ રાત પાળવાનું ગૌપૂજનનું સ્ત્રીઓનું એક વ્રત (ભાદરવા સુદમાં)

ગૌર વિ૦ [સં.] ગોરું. **૦વર્ણ** વિ૦ ગોરા રંગનું (શરીર માટે). **-રાંગ** વિ૦ [+ अंग] ગોરા અંગવાળું (૨)પું૦ (સં.) ચૈતન્ય. **-રાંગિની** વિ૦સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦[+ अंगिनी] ગોરી સ્ત્રી; યુરોપિયન સ્ત્રી

ગૌરવ ન૦[સં.]ભાર; વજન(૨)મોટાઈ;મહત્તા(૩) આદર. **૦શાલી(-ળી)** વિ૦ ગૌરવવાળું

ગૌરાંગ,-ગિની [સં.] જુઓ 'ગૌર'માં

ગૌરી સ્ત્રી૦ [સં.] પાર્વતી (૨) આઠ વર્ષની બાળા (૩) સ્ત્રીઓના નામ સાથે માનાર્થે વપરાતો એક શબ્દ. ઉદા૦ 'વિમળાગૌરી'(૪) પું૦ એક રાગ. **૦જ** પું૦ (સં.) કાર્તિકેય (૨) ન૦ અબરખ. **૦નંદન** પું૦ (સં.) ગણેશ. **૦પુત્ર** પું૦(સં.) કાર્તિકેય(૨)ગણેશ. **૦પૂજન** ન૦ પાર્વતીની પૂજા (૨)એક વ્રત. **૦ફળ** ન૦ એક ફળ. **૦શ** પું૦ [+ ईश] (સં.) શિવ. **૦શિખર**, **૦શંકર** ન૦ (સં.) હિમાલયનું ઊંચામાં ઊંચું શિખર

ગૌહત્યા સ્ત્રી૦ જુઓ ગોહત્યા

ગ્યાસતેલ ન૦ જુઓ ઘાસતેલ

ગ્રથન ન૦[સં.] જુઓ ગ્રંથન(૨)ઘાડું થઈ જવું –ગાંઠા પડી જવા તે

ગ્રથલ વિ૦ [सं. ग्रथ् ઉપરથી] ચકિત; આભું

ગ્રથવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ग्रथ्] ગૂંથવું; ગાંઠવું (૨) રચવું; લખવું

ગ્રથિત વિ૦ [સં.] ગ્રથેલું

ગ્રસન ન૦ [સં.] ગ્રસવાની ક્રિયા

ગ્રસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ग्रस्] પકડવું(૨) કોળિયો કરવો; ખાવું (૩) સૂર્યચંદ્રને રાહુએ ઘેરવું

ગ્રસિત વિ૦ [સં.] પકડાયેલું

ગ્રસ્ત વિ૦[સં.]ગ્રસાયેલું.**-સ્તાસ્ત** પું૦[+अस्त] ગ્રહણ છૂટયા પહેલાં સૂર્યચંદ્રનું આથમી જવું તે. **-સ્તોદય** પું૦ [+ उदय] ગ્રહણની દશામાં સૂર્યચંદ્રનું ઊગવું તે

ગ્રહ પું૦ [સં.] (પ્રાચીન વ્યાખ્યા પ્રમાણે)સૂર્ય, ચંદ્ર,મંગળ,બુધ,ગુરુ, શુક્ર,શનિ,રાહુ અને કેતુ એ નવમાંનો એક (૨) [અર્વાચીન વ્યાખ્યા પ્રમાણે] સૂર્યની આસપાસ ફરતો આકાશીય ગોળો (ઉદા૦ બુધ, શુક્ર, પૃથ્વી વગેરે) (૩) ગ્રહવું તે; ગ્રહણ (૪) પૂર્વગ્રહ (૫) ગીતના આરંભમાં જેનો પ્રયોગ થાય તે સ્વર (૬) [લા.] ભાગ્ય;નસીબ. [**-કઠણ થવા**=ભાગ્ય પ્રતિકૂળ થવું.**-કઠણ હોવા**=ભાગ્ય પ્રતિકૂળ હોવું. **-ગામ જવા, -ઘરેણે મૂકવા**= સિતારો પાંસરો ન હોવો (૨) અક્કલ કે બુદ્ધિ ન હોવી. **-પાધરા હોવા**=નસીબ પાધરું - અનુકૂળ હોવું. **-મળતા આવવા કે હોવા** =વરકન્યાની ગ્રહદશા મળતી આવવી. **-વાંકા હોવા**=નસીબ વાંકું હોવું. **-સીધા હોવા**=નસીબ અનુકૂળ હોવું.] **૦ગણિત** ન૦ ગ્રહોના ચલન ઇ૦નું ગણિત. **૦દશા** સ્ત્રી૦ ગ્રહોની સ્થિતિ(૨)તેને કારણે થતી મનુષ્યની ભલી કે બૂરી અવસ્થા (૩) [લા.] દુર્દશા (–બેસવી). **૦દાન** ન૦ ગ્રહની નઠારી અસર મટાડવા માટે અપાતું દાન. **૦નિરીક્ષા** સ્ત્રી૦ ગ્રહોનું નિરીક્ષણ. **૦પીડન** ન૦, **૦પીડા** સ્ત્રી૦ ગ્રહની અસરથી થતું દુઃખ. **૦બલ(-ળ)** ન૦ ગ્રહનું જોર – સારી માઠી અસર. **૦ભાવ** પું૦ ગ્રહથી થતી અસર; ગ્રહનું ફળ. **૦મખ** પું૦ ગ્રહની શાંતિ અર્થે કરવાનો યજ્ઞ.**૦મંડલ(-ળ)** ન૦ ગ્રહોનું મંડળ – માળા – ચક્ર. **૦યોગ** પું૦

ગ્રહનો યોગ; સંજોગ. **૦રાજ** પું૦ સૂર્ય. **૦શાંતિ** સ્ત્રી૦, **૦શાંતિ(-તે)ક** ન૦ કોઈ પણ મંગળ કાર્યની શરૂઆતમાં ગ્રહોની માઠી અસર નિવારવા માટે કરાતી ધાર્મિક ક્રિયા. **૦સંગમ** પું૦ ગ્રહોનો યોગ થવો - એકઠા થવું તે. **-હેશ** પું૦ [+ईश] સૂર્ય

ગ્રહણ ન૦ [સં.] લેવું, પકડવું તે (૨) સમજ (૩) [જ્યો.] સૂર્ય અને પૃથ્વી વચ્ચે ચંદ્રના આવવાથી કે સૂર્ય અને ચંદ્ર વચ્ચે પૃથ્વીના આવવાથી સૂર્ય અને ચંદ્રનું ઘેરાવું - ગ્રસાવું તે. [**-કાઢવું** = ગ્રહણથી લાગતી આભડછેટ દૂર કરવા ઘરમાંથી એંઠવાડો કાઢી નાખવો, તેમ જ રસોડું - વાસણ ઘે[illegible]ઢવાં. **-છૂટવું** = સૂર્યચંદ્રે ગ્રાસમાંથી છૂટવું; ગ્રહણ પૂરું થવું. **-વખતે સાપ કાઢવો** = છેલ્લી ઘડીએ પંચાત ઊભી કરવી; કવેળાએ કામ કાઢવું. **-વખતે સાપ નીકળવો** = એકમાં બીજી મુશ્કેલી ઊભી થવી; કવેળાનું કામ નીકળવું. **-લાગવું** = ગ્રહણની અસર થવી; તે શરૂ થવું.] **૦શીલ** વિ૦ ગ્રહણ કરવાના સ્વભાવનું; 'રિસેપ્ટિવ'. **૦શીલતા**- સ્ત્રી૦

ગ્રહવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ग्रह्] લેવું; પકડવું (૨) સમજવું. **-વાવું** અ૦ક્રિ૦ ગ્રહાવું (કર્મણિ)

ગ્રહીતા પું૦ [સં.] ગ્રહણ કરનાર; ગ્રહનારો

ગ્રહશાંતિક(૦) ન૦, **ગ્રહેશ** પું૦ જુઓ 'ગ્રહ'માં

ગ્રંથ પું૦ [સં.] પુસ્તક (૨) [બત્રીસ અક્ષરનો બનેલો] અનુષ્ટુભ છંદનો શ્લોક (૩) બંધન. **૦કર્તા** પું૦ પુસ્તક રચનાર. **૦કર્ત્રી** સ્ત્રી૦ પુસ્તક રચનાર સ્ત્રી. **૦કાર** પું૦ ગ્રંથકર્તા. **૦ન** ન૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ ગૂંથણ; ગંઠણ (૨) પુસ્તક રચવું - લખવું તે. **૦પાલ(-ળ)** પું૦ પુસ્તકાલયમાં પુસ્તકોની રક્ષા અને આપવા લેવાની વ્યવસ્થા કરનાર. **૦માળા** સ્ત્રી૦ ગ્રંથોની માળા. **૦સંગ્રહ** પું૦ પુસ્તકાલય. **૦સાહેબ** પું૦ (સં.) શીખ લોકોનો ધર્મગ્રંથ. **૦સ્થ** વિ૦ ગ્રંથમાં આવતું. **-થાલય** ન૦ [+आलय] પુસ્તકાલય. **-થાવલિ(-લી, -ળિ, -ળી)** સ્ત્રી૦ [+आवलि] ગ્રંથમાળા. **-થાવલોકન** ન૦ [+अवलोकन] પુસ્તકના ગુણદોષનું અવલોકન. **-થાર્પણ** ન૦ [+अर्पण] ગ્રંથનું અર્પણ કરવામાં આવે છે તે. **-થાંતર** ન૦ [સં.] બીજો ગ્રંથ (૨) ભાષાંતર

ગ્રંથિ સ્ત્રી૦ [સં.] ગાંઠ (૨) સાંધો. **૦લ** વિ૦ [સં.] ગ્રંથિવાળું. **૦વાત** પું૦ સંધિવા

ગ્રંથિત વિ૦ [સં.] ગ્રથિત; સંકળાયેલું

ગ્રંથિલ, -વાત જુઓ 'ગ્રંથિ'માં

ગ્રાન્ટ સ્ત્રી૦ [ઈં.] મદદ તરીકે અપાતી રકમ

ગ્રામ ન૦ [સં.] ગામ; ગામડું (૨) મૂર્છનાના આશ્રયરૂપ સ્વરસમૂહ (૩) સમૂહ. **૦ઉદ્યોગ, -મોદ્યોગ** પું૦ ગામડામાં ને તેની અર્થનીતિની દૃષ્ટિએ કરી ને ખીલવી શકાય એવો ઉદ્યોગધંધો; 'વિલેજ ઇંડસ્ટ્રી'. **૦દેવતા** પું૦બ૦વ૦ ગામનું રક્ષણ કરનાર દેવતા (૨) સ્ત્રી૦ ગામની ઇષ્ટ દેવતા. **૦પંચાયત** સ્ત્રી૦, **૦મંડળ** ન૦ ગામનો વ્યવહાર ચલાવનાર પંચાયત. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ (શહેર નહિ, પણ) ગામડા તરફનું મનનું વલણ; ગ્રામસંગઠનના કામમાં પડવા ને ફાવવામાં અનુકૂળ વૃત્તિ. **૦સંગઠન** ન૦ ગામડાના આખા જીવનનું સંગઠનકામ. **૦સુધાર** પું૦ ગામડાના આખા જીવનને સુધારવું તે. **૦સિંહ** પું૦ કૂતરો. **૦સેવક** પું૦ ગ્રામસેવા કરનાર. **૦સેવા** સ્ત્રી૦ ગામડાંઓની સેવા. **-માંતર** ન૦ [સં.] બીજું ગામ. **-મીણ** વિ૦ [સં.] ગામડાનું - ને લગતું (૨) પું૦ ગામડિયો (૩) કૂતરો (૪) કાગડો (૫) ભૂંડ; સૂવર

ગ્રામોફોન ન૦ [ઈં.] થાળી ચડાવીને વગાડવાનું એક વિલાયતી વાજું

ગ્રામ્ય વિ૦ [સં.] જુઓ ગામડિયું. **૦તા** સ્ત્રી૦

ગ્રાવા પું૦ [સં.] પથ્થર; ખડક. **-વીય** સ્ત્રી૦ એક ધાતુ; 'લીથિયમ'

ગ્રાસ પું૦ [સં.] કોળિયો (૨) ગ્રહણને લીધે સૂર્યચંદ્રનો ઘેરાયેલો ભાગ [મગરી

ગ્રાહ પું૦ [સં.] ગ્રહણ; પકડ (૨) મગર. **-હા** સ્ત્રી૦

ગ્રાહક વિ૦ [સં.] ગ્રહણ કરનારું; સમજનારું (૨) પું૦ ઘરાક (૩) ગ્રહણ કરનાર. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦

ગ્રાહા સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'ગ્રાહ'માં

ગ્રાહી વિ૦ [સં.] ગ્રહણ કરનારું (સમાસને અંતે).

ઉદા૦ ગુણગ્રાહી (૨) ગુણમાં દસ્ત રોકનારું (૩) પું૦ એક છંદ

ગ્રાહ્ય વિ૦[સં.] ગ્રહણ કરવા યોગ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦

ગ્રીક વિ૦[ઇં.] ગ્રીસ દેશનું(૨)પું૦ ગ્રીસનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ ગ્રીસની ભાષા

ગ્રીવ પું૦ સંગીતનો એક અલંકાર

ગ્રીવા સ્ત્રી૦ [સં.] ગરદન; ડોક

ગ્રીષ્મ પું૦;સ્ત્રી૦[સં.] (છ ઋતુમાંની) ગરમીની મોસમ(જેઠ અને અષાઢ). **૦વર્ગ** પું૦ ગ્રીષ્મ –ઉનાળાની રજાઓમાં ચલાવવામાં આવતો શિક્ષણનો વર્ગ [એક જાત

ગ્રેટ પ્રાઇમર પું૦બ૦વ૦[ઇં.] ટાઈપ કે બીબાની

ગ્રેજ્યુએટ પું૦ [ઇં.] યુનિવર્સિટીનો સ્નાતક (બી. એ., બી. કૉમ. ઇ૦ કોઈ પદવીવાળો)

ગ્રેન પું૦ [ઇં.] એક ઘણું નાનું વજન (ચોખા-કે જવ-ભાર જેવું)

ગ્રૉસ ન૦ [ઇં.] બાર ડઝન–૧૪૪ની સંખ્યા

ગ્લાન વિ૦[સં.] થાકેલું(૨)ઉત્સાહ વિનાનું;ખિન્ન. **–નિ** સ્ત્રી૦ થાક (૨) અનુત્સાહ; ખિન્નતા (૩) ઘૃણા; અણગમો

ગ્લાસ પું૦ [ઇં.] કાચ (૨) કાચનો પ્યાલો (૩) ઊભો અને લાંબો કોઈ પણ પ્યાલો

ગ્વાલ પું૦[હિં.] ગોવાળ. **૦ન** સ્ત્રી૦ ગોવાળણ **–ળ** પું૦ ગ્વાલ [ભાષા કે બોલી

ગ્વાલેરી વિ૦ ગ્વાલિયરનું(૨)સ્ત્રી૦તે નામની એક

ગ્વાળ પું૦ જુઓ ગ્વાલ

ઘ

ઘ પું૦[સં.] કંઠસ્થાની ચોથો વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ ઘ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઘકારવાળું. **૦દ્ધુ +** ન૦ ઘકાર. **૦દ્ધો** પું૦ ઘકાર (૨) ઘોઘો–ઠોઠ કે બેવકૂફ માણસ

ઘઉં પું૦બ૦વ૦ [सं. गोधूम; फा. गंदुम; प्रा. गोहूम; हिं.गेहूँ] એક અનાજ. **૦લું** વિ૦ ઘઉં જેવું(રંગમાં). **૦લો** પું૦ એક જાતનો સુગંધી પદાર્થ (૨) એક ઘાસ. **૦વર્ણું** વિ૦ ઘઉં જેવા રંગનું

ઘખવું સ૦ક્રિ૦ વઢવું

ઘઘરણું ન૦ ઘરઘરણું; નાતરું. **–વું** અ૦ક્રિ૦ ઘરઘરવું; નાતરે જવું (૨) [રવ૦ सं. घर्घर, प्रा. घग्घर] ગળામાંથી ઘરઘર અવાજ થવો

ઘઘો પું૦ ઝલ્લો (કા.)

ઘદ્ધુ ન૦, **–દ્ધો** પું૦ જુઓ 'ઘ'માં

ઘચ, ૦ક અ૦ (રવ૦) ગચ (ભોંકાવાનો રવ). [**–દઈને, દેતાકને**=ઘચ અવાજ સાથે, ઝટપટ.] [થાય એમ

ઘચ(–ચા)ઘચ અ૦ (રવ૦)ગચ ગચ; ઉપરાઉપરી

ઘચડ ઘચડ અ૦ (રવ૦) (ઘચડવાનો રવ)

ઘચ(૦ર)ડવું સ૦ક્રિ૦ (રવ૦) 'ઘચડ ઘચડ' થાય એમ જોરથી હીંચોળવું (૨) કચડવું;ભીડવું

ઘચ(૦ર)ડાઘચ(૦ર)ડ(–ડી) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘચડવું] ભીડાભીડ; કચડાકચડી (૨) જોરથી હીંચોળવાની ક્રિયા

ઘચરકું ન૦, **–કો** પું૦ જુઓ ગચરકું. **–કાવિકાર** જુઓ ગચરકાવિકાર

ઘચરડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઘચડવું

ઘચરડાઘચરડ(–ડી) સ્ત્રી૦ જુઓ ઘચડાઘચડ

ઘચાઘચ અ૦ (રવ૦) જુઓ ઘચઘચ

ઘચૂમ પું૦ [જુઓ ઘૂમચો] ઘચૂમલો; જૂથ. **૦લ** વિ૦ ઘચૂમલાવાળું (૨) સ્ત્રી૦ ઘચૂમલો. **૦લો** પું૦ જૂથ; ઝોલું (૨) ગૂંચવાડો; અવ્યવસ્થા

ઘચેટો પું૦ જુઓ ગચેટો

ઘટ (ટ,) સ્ત્રી૦ ['ઘટવું' ઉપરથી] ઘટવું તે; ઘટાડો (૨) ખોટ. [**–આવવી, જવી, પડવી**= ઘટવું; ઘટાડો કે નુકસાન થવું.]

ઘટ વિ૦ જુઓ ઘટ્ટ

ઘટ પું૦[સં.]ઘડો (૨) શરીર (૩) હૃદય; મન. **૦ક** વિ૦ વસ્તુના અંશરૂપ (૨) યોજનારું; રચનારું (૩) પું૦ વસ્તુનો અંગભૂત અવયવ; 'યુનિટ'. **૦કર્પર** પું૦ ઘડાનું ઠીકરું. **૦કાવયવ** પું૦ [सं. घटक+अवयव] અંગભૂત અવયવ. **૦જ** વિ૦ ઘડામાંથી જન્મેલું (૨) પું૦ (સં.) અગસ્ત્ય મુનિ. **૦ના** સ્ત્રી૦ [સં.] રચના; બનાવટ (૨) બનાવ (૩) કારીગરી. **૦પાટ** પું૦ દૃઢ આસન.

૦માન વિ૦ [સં.] બનતું; થતું (૨) બને એવું; સંભવિત(૩)યોગ્ય; ઘટતું. **૦માળ** સ્ત્રી૦ રેંટમાં ગોઠવેલી ઘડાની હાર (૨) ક્રમ; પ્રણાલી. **૦સ્થાપન** ન૦ નવા ઘરમાં વસતા પહેલાં ત્યાં પાણીનો ઘડો મૂકવાની ક્રિયા (૨) નવરાત્રિના દિવસોમાં ઘડા દ્વારા માતાજીની સ્થાપના કરવાની ક્રિયા. **૦સ્ફોટ** પું૦ મડદાને બાળી ચિતા છાંટયા પછી છેલ્લી વાર તે તરફ મોં ફેરવી ઘડો ફોડી નાખવો તે (૨) [લા.] હંમેશ માટે સંબંધ તોડી નાખવો તે (૩) તોડ; નિકાલ (૪) છૂપી વાતનો ભેદ ભાગી નાખવો તે. **–ટાકાશ** ન૦ [+ आकाश] ઘડામાંનું આકાશ – ખાલી જગા. **–ટાટોપ** પું૦ [+ आटोप] ચારે બાજુ ઢંકાઈ જાય તેવી ઘટા(૨)તેવું ઢાંકણ(૩)આડંબર;ભપકો.

ઘટક વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ' ઘટ ' [સં.]માં (૩) અ૦ (રવ૦) પેય ગળતાં થતા અવાજની જેમ. [–લઈ ને = એવો અવાજ થાય તેમ (૨) ઝટ; એકદમ.] ૦ઘટક અ૦ (રવ૦). **–કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ઘટક ઘટક – ઝટ પી જવું. **–કી** સ્ત્રી૦ નાનો ઘૂંટડો

ઘટકો પું૦ (રવ૦) સણકો; ખટકો. [**ઘટકા નાખવા, ભરવા** = સણકા આવવા]

ઘટજ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.], **ઘટના** સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ' ઘટ ' [સં.]માં

ઘટતું વિ૦ ['ઘટવું'નું વ૦કૃ૦] યોગ્ય; વાજબી (૨) કમી; ખૂટતું

ઘટપાટ, ઘટમાન, ઘટમાળ જુઓ 'ઘટ'[સં.]માં

ઘટવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. घट्; સર૦ म. घटणें, हिं. घटना] યોગ્ય હોવું; છાજવું (૨) બેસતું આવવું; લાગુ પડવું(પ્રેરક ઘટાવવું)(જેમ કે શ્લોકનો અર્થ)

ઘટવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं., म.; प्रा. घट्ट = ઘસવું (૨) ભ્રષ્ટ થવું, એ ઉપરથી ?] ઓછું કે કમી થવું (૨) (કપડું) ચડી જવું (પ્રેરક ઘટાડવું)

ઘટસ્થાપન, ઘટસ્ફોટ [સં.] જુઓ 'ઘટ'[સં.]માં

ઘટા સ્ત્રી૦ [સં.]જમાવ; ઝુંડ;સમૂહ (ઝાડ, વાદળાં વગેરેનો. **૦દાર** વિ૦

ઘટાકાશ, ઘટાટોપ [સં.] જુઓ ' ઘટ ' [સં.]માં

ઘટાડવું સ૦ક્રિ૦ ' ઘટવું ' (ઓછું થવું)નું પ્રેરક

ઘટાડો પું૦ કમીપણું; ઘટ

ઘટારત વિ૦ [સં. घटितार्थ] યોગ્ય; ઘટતું

ઘટાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ઘટવું'નું પ્રેરક] બેસતું કરવું; લાગુ પાડવું (ઉદા૦ શ્લોકનો અર્થ ઘટાવવો)

ઘટિત વિ૦ [સં.] યોગ્ય; ઉચિત

ઘટી(–ટિકા) સ્ત્રી૦ [સં.]ઘડી; ૨૪ મિનિટ જેટલો વખત (૨) ઘડી માપવાનો વાડકો. **૦યંત્ર** સ્ત્રી૦ ઘડી માપવાનું યંત્ર

ઘટોત્કચ પું૦[સં.](સં.) ભીમસેનને હિડિંબાથી [થયેલો પુત્ર

ઘટોદ્ભવ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] (સં.) જુઓ ઘટજ

ઘટ્ટ વિ૦ [प्रा.] ઘાટું; ઘાડું ૦પણું ન૦

ઘડઘડ અ૦ (રવ૦). **૦વું** અ૦ક્રિ૦'ઘડઘડ' એવો અવાજ થવો. **–ડાટ** પું૦ ઘડઘડ અવાજ

ઘડણ ન૦['ઘડવું' ઉપરથી]ઘડતર(૨)વિ૦ઘડનારું

ઘડતર ન૦['ઘડવું' ઉપરથી] ઘડીને – ટીપીટીપીને કરેલી બનાવટ (૨) ઘડવું – રચવું કે બનાવવું તે કે તેની રીત(૩)ઘડામણ (૪) કેળવાઈને તૈયાર થવું તે; કેળવણી (૫) વિ૦ ઘડીને–ટીપીને થતું (સર૦ ભરતર) (જેમ કે લોખંડ)

ઘડપણ ન૦ ['ઘરડું'' ઉપરથી] વૃદ્ધાવસ્થા

ઘડભાંગ(–જ) સ્ત્રી૦ ['ઘડવું ' + 'ભાગવું'] ઘડવું અને ભાંગવું તે(૨)[લા.]વિચારોનું ડામાડોળપણું

ઘડમથલ સ્ત્રી૦['ઘડવું'+'મથવું']જુઓ ગડમથલ

ઘડમાંચી સ્ત્રી૦ [ઘડો + માંચી] પાણીનાં ગોળી મૂકવાની ઘોડી

ઘડવી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘડવો] નાનું ટાંકુ

ઘડવું ન૦ [જુઓ ઘડવો] ગોળનો ગાડવો

ઘડવું સ૦ક્રિ૦ [સં. घट् ; प्रा. घड] ઘાટ – આકાર આપવો (૨) બનાવવું; રચવું; લખવું (જેમ કે, દાગીનો, ખુરશી ઇ૦) (૩) ગોઠવવું; સંકલના કરવી(૪) ટીપવું(જેમ કે ધાતુ)(૫)ખરડો તૈયાર કરવો(જેમ કે ઠરાવ, અરજી, યોજના, મુસદ્દો ઇ૦) (૬) [લા.] કેળવીને તૈયાર કરવું (૭) મારવું. [**ઘડાઈ ને ઠેકાણે આવવું** = અનુભવથી – ખત્તા ખાઈને પાંસરા થવું. **ઘડી નાખવું** = ખૂબ મારવું. **ઘડી કાઢવું** = બનાવી કે ગોઠવીને કે લખીને તૈયાર કરવું.]

ઘડવો પું૦ [સં. घट, प्रा. घड परथी] ઘડાના ઘાટનો લોટો

ઘડાઈ,–મણી સ્ત્રી૦,**–મણ** ન૦ ['ઘડવું' ઉપરથી] [ઘડવાનું મહેનતાણું

ઘડાખૂડ વિ૦ [ઘડો+ખૂડવું] ઘડો ખૂડે એટલું ઊંડું (પાણી) [પાકું થયેલું

ઘડાયેલું વિ૦['ઘડવું'નું ભૂ૦કૃ૦][લા.]અનુભવથી

ઘડિયાળ સ્ત્રી૦;ન૦ [हिं. वडियाल, म. घड्याळ; सं. घटिकालय, प्रा. घडियालय] વખત જણાવનારું યંત્ર(૨)કાંસાનો ગોળ સપાટ ઘંટ; ઝાલર.[**–ચા પીએ છે**=ઘડિયાળ કામ નથી કરતી;અથવા ખોટો વખત બતાવે છે.] **–ળી** પું૦ ઘડિયાળો વેચનાર તથા દુરસ્ત કરનાર. **–ળું** ન૦ અમુક વખતને આંતરે વગાડાતી ઝાલર [(લાંબી ડોકનો) ઘડો

ઘડિયું ન૦ ['ઘડો' ઉપરથી] તાડી ઝીલવાનો

ઘડિયો પું૦ [सं. घटित, प्रा. घडिअ પરથી ?] આંકનો પાડો; ગડિયો

ઘડી સ્ત્રી૦ [सं. घटी, प्रा. घडी] જુઓ ઘટી (૨)[લા.]ક્ષણ (૩)તક; પ્રસંગ. [**–માંડવી**=વખત ગણવા માંડવો. **ઘડીઓ ગણવી**=(–ની) તૈયારી હોવી (૨)આવી બનવું; મોતની તૈયારી હોવી. **ઘડીએ ઘૂંટ ભરાવી**=વિલંબ દુઃસહ હોવો (૨)મરણની અણી ઉપર હોવું. **ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં**=જોતજોતામાં; ક્ષણમાં જ. **ઘડી ઘડીના રંગ**=પ્રતિક્ષણ બદલાતા વિચારો કે પરિસ્થિતિ.] **–ડિયું લગન** ન૦ ગમે તે વખતે થતું અથવા વિવાહ અને લગ્ન બધું સાથે થાય તેવું લગ્ન (બહુધા બહુવચનમાં). **ઘડી ઘડી** અ૦ ઘડીએ ઘડીએ; વારંવાર; હરઘડી. **૦તાળ, ૦સાધ** અ૦ મરવાની અણી પર. **૦ભર** અ૦ એક ઘડી સુધી; થોડી વાર

ઘડુડાટ પું૦ [રવ૦] ઘડડડ અવાજ

ઘડું ન૦ ['ઘડો' ઉપરથી] અનાજ કે પાણી ભરવાની મોટી કોઠી

ઘડૂડ ઘડૂડ અ૦ [રવ૦]

ઘડૂડવું અ૦ ક્રિ૦ ઘડૂડ ઘડૂડ અવાજ કરવો

ઘડૂલી સ્ત્રી૦ ['ઘડો' ઉપરથી] નાનો ઘડૂલો. **–લો(–લિયો)** પું૦ ઘડો (કવિતામાં) (૨) ચોથું ચરણ ટૂંકાવેલો દુહો

ઘડો પું૦ [सं. घट; प्रा. घड] ધાતુ કે માટીનું પાણી ભરવાનું પાત્ર. [**ઘડાના કળશિયા** (કે **ઘાણિયા**) **કરવા**=ખોટનો ધંધો કરવો; નકામી ભાંગફોડ કરી નુકસાન વેઠવું. **ઘડો ગાગર થવી**=સારો નરસો નિકાલ આવવો; જે તે પરિણામ આવવું. **–ઘાટ કરવો**=મારી નાખવું (૨)પાયમાલ કરવું. **–ઢોળવો**=જેવું તેવું સ્નાન કરવું (૨) નાહી નાખવું; સગાઈ–સંબંધ તોડી નાખવો(૩)–ની જવાબદારી માથે ઓરાડવી. **–ફૂટવો**=ઉઘાડું પડી જવું; જાહેર થવું (૨)મોટું નુકસાન આવવું (૩) મરી જવું. **–ભરાવો**=આવી બનવું (પ્રાયઃ પાપનો).] **૦ઘાટ** પું૦ નિકાલ; ફેંસલો.[**–કરવો**=મારી નાખવું (૨) પાયમાલ કરવું.]

ઘડોલાડવો પું૦ મડદાને બાળ્યા પછી સ્મશાનમાં લાડવાવાળો ઘડો ભાગવો તે. [**–આપવો**=શ્રાદ્ધ પછી ઘડા ઉપર લાડવો મૂકી બ્રાહ્મણને દાન કરવું. **–કરવો**=નિકાલ લાવવો;ગમે તેમ કરી, ઠેકાણું પાડવું. **–થવો**=જે તે નિકાલ આવવો(૨)મોત થવું (૩) મોટું નુકસાન આવવું [ઘાસ

ઘઢાણ ન૦ [ગાઢું રાન ?]ગઢાણ–બીડનું ઊભું

ઘણ પું૦ [सं. घन; प्रा. घण] મોટો ભારે હથોડો (૨) [सं. घुण] લાકડામાં થતો એક કીડો

ઘણઘણ અ૦ [રવ૦]. **–ણાટ** પું૦ ઘણણણ અવાજ

ઘણણણ અ૦ [રવ૦] (ધાતુનો કે તેવો અવાજ)

ઘણાઘણ(–ણી) સ્ત્રી૦ ['ઘણું' ઉપરથી] ઘણો સ્નેહ; ગાઢ સંબંધ

ઘણું વિ૦ [सं. घन; प्रा. घण; हिं. घना] બહુ; ખૂબ;પુષ્કળ. [**–કરવું**=બનતું બધું કરવું(૨) બહુ બહુ રીતે સમજાવવું(૩)કરકસરથી બચત કરવી. **–કરીને**=ઘણુંખરું; પ્રાયઃ; બહુધા. **–કહેવું**=ખૂબ કહેવું–સમજાવવું, વીનવવું, ઠપકો આપવો. **–થવું**=બહુ થવું; પૂરતું થવું. (કોઈને) **–હોવું**=મંદવાડ વધારે હોવો. **ઘણાં ઘણાં વાનાં કરવાં**=અનેક ઉપાય લેવા (૨) ખૂબ સમજાવવું. **ઘણાં થોડાં કરવાં**=કરકસર કરવી.] **૦ક** વિ૦ ('ઘણું'થી જરાક ઓછું એવો અર્થ બતાવે છે). **૦ખરું** અ૦ બહુધા;મોટે ભાગે. **૦ય** વિ૦ ('ઘણું'થી

વધારે અર્થ બતાવે). **–ણેરું** વિ૦ ઘણું (પ.)

ઘન વિ૦ [સં.] નક્કર (૨)ઘાડું;ગીચ (૩) ઘણું; પુષ્કળ (૪) [ગ.] લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંચાઈવાળું; 'ક્યૂબિક'(૫) પું૦ [ગ.] કોઈ સંખ્યાને તેનાથી જ બે વાર ગુણવાથી આવતો ગુણાકાર; 'ક્યૂબ' (૬) છ સરખી બાજુઓની આકૃતિ(૭)વેદપાઠનો એક પ્રકાર(૮) પું૦;ન૦ વાદળું. **૦કોણ** પું૦ 'સૉલિડ ઍન્ગલ'[ગ.] **૦ઘટા** સ્ત્રી૦ વાદળાંની ઘટા. **૦ઘોર** વિ૦ ગાઢું (જેમ કે, વાદળ) (૨)ભયાનક (જેમ કે, અવાજ,યુદ્ધ).**૦ચક્કર** વિ૦ મગજનું ચસકેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦, **૦પણું** ન૦. **૦ધ્રુવ** પું૦ 'ઍનોડ' (પ.વિ.). **૦પદી** સ્ત્રી૦ 'ક્યૂબિક એક્સપ્રેશન' (ગ.). **૦પરવલય** પું૦ 'પેરૅબોલૉઇડ'(ગ.). **૦ફલ(–ળ)**ન૦ વસ્તુના કદનું માપ; 'વૉલ્યૂમ' [ગ.]. **૦ભૂમિતિ** સ્ત્રી૦ 'સૉલિડ જ્યૉમેટ્રી' [ગ.].**૦માન**, **૦માપ** ન૦ 'ક્યૂબિક મેઝર.' **૦માળ** સ્ત્રી૦ વાદળાંની હાર–ઘટા. **૦મૂળ** ન૦'ક્યૂબ રૂટ'(ગ.).**૦રસ** પું૦ પાણી (૨) ઉકાળીને કાઢેલું સત્ત્વ (૩) કપૂર. **૦રવ** પું૦ વરસાદની ગર્જના (૨) મોર. **૦વલ્લિકા** સ્ત્રી૦ વીજળી. **૦વાત** ન૦ એક નરક. **૦વાદ્ય** ન૦ ઘંટ, મંજીરા વગેરે નક્કર વાદ્ય. **૦શ્યામ** વિ૦ મેઘ જેવું કાળું (૨) પું૦ (સં.) કૃષ્ણ. **૦સમીકરણ** ન૦ 'ક્યૂબિક ઇક્વેશન'[ગ.]. **૦સમુત્સાર** પું૦ ઘનપરવલય (ગ.). **૦સાર** પું૦ કપૂર (૨) પાણી (૩) પારો (૪) ચંદન. **–નાક્ષર (–રી)** પું૦ [+ अक्षर] એક છંદ. **–નાતિપરવલય**, **–નાધિકોત્સાર** પું૦ [+अतिपरवलय; + अधिकोत्सार] (ગ.) 'હાઇપરબોલોઇડ.' **–નિષ્ઠ** વિ૦ [સં.] સૌથી ઘન–ગાઢ. **–નીકરણ** ન૦ ઘનરૂપ કરવું તે. **–નીભવન** ન૦[સં.]ઘનરૂપ થવું તે. **–નીભૂત** વિ૦ [સં.] નક્કર કે ઘટ્ટ બનેલું. **–નીય** વિ૦ જુઓ ઘન [ગ.]

ઘનચૂરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ઘનિષ્ઠ વિ૦ [સં.] જુઓ 'ઘન'માં

ઘમકવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦] ઘમ ઘમ અવાજ થવો (જેમ કે ઘૂઘરાનો)

ઘમકાર(–રો), **ઘમકો** પું૦ [રવ૦] ઘમકવાનો અવાજ

ઘમકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘમકવું'નું પ્રેરક

ઘમઘમ અ૦ [રવ૦]. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઘમ ઘમ અવાજ થવો. **–માટ** પું૦ ઘમ ઘમ અવાજ. **–માવવું** સ૦ક્રિ૦ ઘમ ઘમ અવાજ થાય તેમ જોરથી મારવું

ઘમ(૦રડી) ચકરડી સ્ત્રી૦ [ઘમરડી (ઘમર ઘમર ફરવું) +ચકરડી (ચકર ચકર ફરવું)] છોકરાંની એક રમત

ઘમર ઘમર અ૦ [રવ૦] ગોળ ગોળ ગતિના અવાજ જેમ. [**–ફરવું**=ગોળ આકારમાં ફરવું (૨) ફૂદડી ફરવી.]

ઘમવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] મારવું; ઘમઘમાવવું

ઘમસાણ ન૦ [સર૦ हिं. घमसान; म. घमशान; प्रा. घंसण = ઘર્ષણ ઉપરથી ?] રમણ-ભમણ; તોફાન (૨) ભયંકર યુદ્ધ (૩) વિનાશ (૪) લોકોનું ટોળું–ભીડ [**–મચવું** = મોટું ધાંધલ થવું, ભીડ મચવી (૨) ભારે તોફાન-યુદ્ધ ચાલવું.]

ઘમંડ પું૦ [हिं.] અહંકાર; ગર્વ (૨) ખોટો દેખાવ; ડોળ **–ડી** વિ૦ ઘમંડવાળું (૨) સ્ત્રી૦ અભિમાન; ગર્વ

ઘમાઘમ અ૦[રવ૦](૨) સ્ત્રી૦ ધમ્માચકડી; [ધાંધલ; દોડાદોડ

ઘમેલું ન૦ [म. घमेलें] તગારું; તબાહરું

ઘમ્મરઘંટી સ્ત્રી૦[ઘમ્મર(રવ૦)+ઘંટી] મોટી ભારે ઘંટી

ઘમ્મરઘાઘરો પું૦ [ઘમ્મર (ઘમર ઘૂમતો) +ઘાઘરો] મોટો–ખૂબ ઘેરવાળો ઘાઘરો

ઘમ્મરવલોણું ન૦ [ઘમ્મર (ઘમર ઘૂમવું) +વલોણું] મોટું ભારે વલોણું

ઘર ન૦[સં.,प्रा.] (માણસ કે પશુપંખીનું) રહેવાનું ઠેકાણું; મકાન(૨)ગૃહ; એક કુટુંબનું નિવાસ-સ્થાન (૩) વસ્તુને રાખવાનું કે રહેવાનું ખોખું, ખાનું, ઘોડી; ઠેકાણું વગેરે. (ઉદા૦ 'ચશ્માંનું ઘર', 'સોકટીનું ઘર') (૪) [જ્યો.] ગ્રહનું જે રાશિમાં સ્થાન હોય તે (૫) કુટુંબ (કે લક્ષણાથી તેની આબરૂ, સુખસંપત્તિ, વ્યવહાર ઇ૦,) (૬) ઘરસંસાર (લક્ષણાથી સ્ત્રી, પુત્ર

ઇ૦) (૭) ખાનદાન; કુળ. [**-અજવાળવું**=ઘરની -કુટુંબની આબરૂ વધારવી. **-ઉખેડી નાખવું**=[લા.] નિર્વંશ કરવું; કુટુંબની જડ કાઢી નાખવી. **-ઉઘાડવું**=કુટુંબની આબરૂ વધારવી (૨) વંશજને જન્મ આપવો. **-ઉઘાડું પડવું**=ઘરની - કુટુંબની બેઆબરૂ થવી. **-ઉઘાડું રહેવું**=વંશ ચાલુ રહેવો (૨) પત્ની મળવી; લગ્ન થવું. **-ઉઘાડું હોવું**=આવનારના સ્વાગત માટે ઘરમાં તત્પરતા હોવી. **-ઉઠાવી લેવું, ઉપાડી લેવું**=ઘરનો બોજો કે જવાબદારી ઉપાડી લેવાં - અદા કરવાં. **-ઊખડી જવું**=ઘરની પાયમાલી થવી (૨) નિર્વંશ જવો. **-ઊઘડવું**=બહારગામ જવાથી બંધ રહેલું ઘર, કુટુંબનાં માણસો પાછાં આવતાં ચાલું થવું (૨) પરણવું અથવા સંતાન થવું. **-ઊજળું થવું**=ઘર દીપવું; ઘરની આબરૂ વધવી. **ઘર-ઊમરે, -ઊંબરે**=અ૦ છેક પાસે; તદ્દન ઘર આગળ. **-ઊભું કરવું**=ઘર બાંધવું. **-ઊભું રહેવું**=નિર્વંશ જતો અટકવો (૨) કુટુંબની આબરૂ ટકી રહેવી (૩) સંસારવહેવાર નભ્યે જવો (૪) ઘર પાયમાલીમાંથી બચી જવું. **-કરવું**=વસવાટ કરવો; કાયમના ધામા નાંખવા (૨) પરણવું. **-કાણું કરવું**=ઘરમાં ફૂટ પાડવી (૨) ઘરમાં ને ઘરમાં વ્યભિચાર કરવો. **-કાણું હોવું**=ઘરની ગુપ્ત વાત ઘરના જ માણસમાંથી બહાર જવી. **-કોચવું**=ખાતર પાડવા ભીંતમાં કાણું પાડવું (૨) ગોત્રગમન કરવું. **ઘરખૂણે** અ૦ ખાનગીમાં. **-ઘાલવું**=લાંબો વસવાટ કરવો (રોગ, ટેવ આદિએ) (૨) વ્યભિચાર કરવો (૩) ઘરની ખરાબી કરવી. **-ચલાવવું**=કુટુંબ-વ્યવહાર નભાવવો. **-જવું**=મોટી ખોટ આવવી; એકમાત્ર સાધન જતું રહેવું. **-જોડવું**=કોઈ કુટુંબ સાથે સંપ-વ્યવહાર બાંધવો. **-જોવું, -તપાસવું**=(કન્યા આપવા માટે) સામેના કુળની ઉચ્ચતા નીચતા કે સુખ સાધનનો વિચાર કરવો. **-ડૂબવું**=ઘરની પાયમાલી થવી (૨) વંશ જવો. **-પૂછતું આવવું**=પોતાની ગરજે કે મેળે સ્થાન ખોળતું આવવું; જાતે - બીજાના લાવવાના પ્રયત્ન વગર - આવવું. **-પૂછીને આવવું**=જાણી જોઈને, નુકસાન કરવા (પૂર્વનું માગતા લેણું પૂરું કરવા) કોઈ માણસે ઘરમાં (સંબંધી થઈને) આવવું; ઘરનાં માણસો ઢીલાં છે, અથવા પોતાને મળતાં (માફક આવે) તેવાં છે, એમ જાણીને આવવું (નોકરે, કે વહુએ.) **-બૂડવું**=જુઓ ઘર ડૂબવું. **-તરતું કરવું**=ઘરને તારવીને ઊંચું લેવું (૨) ઘરને આબાદ કરવું (૩) ઘરની આબરૂ વધારવી. **-તૂટવું**=કુટુંબમાં કુસંપ થવો (૨) ઘરની પૈસેટકે કે માણસની બાબતમાં પાયમાલી થવી. **-ઘર ધ્રુજાવવું**=આખા ઘરનાં માણસો ઉપર કરપ રાખવો - હોવો. **-ધોવું**=ઘરની માલમતા ઉડાવી દેવી. **ઘરના ભૂવા ને ઘરના જાગરિયા**=બધો લાભ આપસમાં જ થાય એવો ઘાટ કરવો (૨) કોઈ કોઈની ખોડ ન કાઢે અને મન ફાવતું કરે એવો ઘાટ હોવો. **-નિકોલાઈ જવું**=ઘર ગણતરીમાંથી નીકળી જવું; વ્યવહારમાં બહિષ્કૃત જેવું થવું. **ઘરનું સુખ હોવું**=સ્ત્રી, પૈસાટકા, વસવાટ આદિનું સુખ હોવું. **ઘરનું નાક**=જેનાથી ઘરની આબરૂ જળવાઈ રહે-વધે તેવું માણસ. **ઘરનું માણસ**=વિશ્વાસુ અંગત-માણસ; સ્વજન (૨) સ્ત્રી; પત્ની. **ઘરને ખૂણે**=જુઓ ઘરખૂણે. **ઘરનો ઉંદર**=ઘરનું બધું જાણનાર - પૂરો વાકેફ માણસ. **ઘરનો થંભ**=કુટુંબના આધારરૂપ મુખ્ય માણસ. **ઘરનો ધંધો**=પોતાના કુટુંબ કે કુળમાં પેઢીધર ચાલતો ધંધો રોજગાર. **-નો ભાર ઉપાડી લેવો**=સંસારવ્યવહારની જવાબદારી માથે લેવી. **-નો રોટલો ખાવો**=ગાંઠનું ખાવું; પોતાને ખર્ચે ખાવું (૨) (વીશી ઇ૦નું નહીં ખાતાં) ઘેર બનાવેલો રોટલો ખાવો. **-ફાડવું**=ખાતર પાડવું; ચોરી કરવી. **-ફૂટવું**=કુટુંબમાં જ કોઈ વિશ્વાસઘાતી પાકવું. **-ફોડવું**=ઘરનાં માણસોમાં ફૂટ પડાવવી. **-બેસવું**=મકાનના પાયા જમીનમાં ઊતરી જવા (૨) મકાન પડી જવું (૩) નાદારીની સ્થિતિ થવી (૪) નસંતાન થવું (૫) સ્ત્રીનું મૃત્યુ થવું.

-ભરવું=(પારકાનું લૂંટીને) પોતાના ઘરને સમૃદ્ધ બનાવવું. **-ભલું ને આપણે ભલા**= ઘરની બહાર ન નીકળવું (૨) પારકી પંચાતમાં ન પડવું. **-ભાગવું**=પતિપત્ની વચ્ચે કુસંપ થવો કે કરાવવો (૨) લગ્ન તૂટવું કે તોડવું (૩) પત્ની ગુજરી જવી (૪) ઘરના આધારરૂપ માણસ ગુજરી જવું (૫) ઘરની ખરાબી થવી (૬) કુટુંબનું નિર્વંશ થવું. **-મારવું**=ઘરની ખરાબી કરવી (૨) વ્યભિચાર કરવો. **-માથે કરવું**=આખા ઘરમાં શોધી વળવું. **-માંડવું**= લગ્ન કરવું (૨) ઘરસંસાર ચલાવવો. **-માં ઘંટ ફરવો, વાગવો**=ઘરમાં કોઈ પણ જરૂરી ચીજ ન હોવી; અતિ ગરીબાઈ હોવી. **-માં ઘોડા ફેરવવા**=અછકલાઈ કે અવિવેક કરવાં. **-માં ને ઘરમાં**=ઘરનાં જ માણસો સાથે (૨) પોતાના જ ઘરમાં. **-માં બાર હાથનો (૦વાંસ) ફરે, ભૂત ભૂસકા મારે, શંખ વાગે, હનુમાન હડીઓ કાઢે, હાંલ્લાં કુસ્તી કરે**=ઘર ખાલીખમ હોવું; અત્યંત ગરીબાઈ હોવી. **-રાખવું**=ઘર વેચાતું કે ભાડે રાખવું (૨) પોતાનું સંભાળવું; સ્વાર્થ સાધવો. **-લાગવું**=એકનો એક પુત્ર મરી જવો (૨) ઘરને આગ લાગવી (૩) ઘર પાયમાલ થવું. **-વસાવવું**=ઘર મેળવી, તેનું સાધન કરવું (૨) પરણવું. **-વિચારવું**=પોતાનું ગજું તપાસવું. **-સૌને લાગ્યું છે**=સૌને કુટુંબવ્યવહારનો બોજો ઉઠાવવાનો હોય છે. **-સંભાળવું**= પોતાનો સ્વાર્થ સંભાળવો. **ઘરે તાળું દેવાવું**= નિ:સંતાન થવું (૨) અદાલતના હુકમથી ઘર ઉપર જપ્તી બેસવી.] **૦આંગણું** ન૦ ઘરનું આંગણું (૨) [લા.] અતિ પરિચિત પાસેનું સ્થાન. [**-કરવું**=અતિ આતુરતાથી રાહ જોવી-અંદર જવું ને બહાર આવવું.] **૦કાજ(-મ)** ન૦ ઘરનું સાધારણ કામકાજ. **૦કૂકડી(-ડિયું)** વિ૦ઘરમાં ને ઘરમાં ભરાઈ રહેનારું. **૦કૂકડીપણું** ન૦. **૦ખટલો** પું૦ ઘરને લગતો સરસામાન; ઘરવાખરો (૨) સંસારવહેવારનું કામકાજ (૩) સ્ત્રી, છોકરાં વગેરે સમુદાય. **૦ખરચ, ૦ખર્ચ** પું૦;ન૦ઘર ચલાવવામાં થતો ખરચ. **૦ખૂણિયું** વિ૦ ઘરકૂકડિયું (૨) ઘરખૂણે પડી રહેલું; અપ્રસિદ્ધ (૩) ઘરગથ્થું. **૦ખૂણે** અ૦ ઘરને ખૂણે; ખાનગીમાં. **૦ખોદુ** વિ૦ઘરનું જ બગાડનાર. **૦ખોયું** વિ૦ ઘરનું ખુએ એવી બુદ્ધિવાળું. **૦ગતુ(-થુ-થ્થુ)** વિ૦ જેની ઉત્પત્તિ કે વપરાશ ઘરમાં જ હોય તેવું (૨) વેચવા માટે નહિ કરેલું (૩) ખાનગી. **૦ગોટી** સ્ત્રી૦ ઘરમાં જમતી વખત પહેરવાનું વસ્ત્ર; અબોટિયું. **૦ઘર** અ૦ ઘેર ઘેર. **૦ઘરણું** ન૦ [ग्रहण?] નાતરું; ઘઘરણું. **૦ઘરવું** અ૦ ક્રિ૦ ઘઘરવું; નાતરું કરવું. **૦ઘરાઉ** વિ૦ માંહોમાંહેનું; ખાનગી. **૦ઘાલુ** વિ૦ ઘર ઘાલે એવું-પોતાના જ ઘરને નુકસાન પહોંચાડનારું (૨) ખરચાળ (૩) દગાબાજ. **૦ચોળું** ન૦ સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક રેશમી વસ્ત્ર. **૦જમાઈ** પું૦ સસરાને ઘેર સંસાર માંડી રહેનારો જમાઈ. [**-થવું, -થઈ ને રહેવું**=(લા.) (અકારા થઈ) માથે પડવું.] **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઘરણી; ગૃહિણી. **૦ધણિયાણી** સ્ત્રી૦ ઘરધણીની પત્ની (૨) ઘરની માલિક; ઘરવાળી. **૦ધણી** પું૦ ઘર ચલાવનારો મુખ્ય પુરુષ (૨) ઘરનો માલિક. **૦ધંધો** પું૦ ઘરને લગતું કામકાજ. **૦ધાવડું** વિ૦વડીલોની પૂંજી પર જીવનારું (૨) નિરુદ્યમી. **૦ધોણી** સ્ત્રી૦ ઘરનાં કપડાંલત્તાં ધોવાનું કામકાજ. **૦નું** વિ૦ પોતીકું; પોતાના ઘર જેવું; ખાનગી. **૦પ્રવેશ** પું૦ જુઓ ગૃહપ્રવેશ. **૦ફાડુ** વિ૦ ઘર ફાડીને ચોરી કરનારું; ખાતર પાડનારું. **૦બાર** ન૦ ઘર, રાચરચીલું, માલમિલકત વગેરે(૨)કુટુંબકબીલો. **૦બારી** વિ૦ઘરબારવાળું(૨)સંસારી. **૦બોળુ** વિ૦ ઘરને બોળે-બેઆબરૂ કે પાયમાલ કરે એવું. **૦ભંગ** પું૦(સ્ત્રી મરવાથી) ઘર ભંગાવું તે (૨) વિ૦ તેવી દશામાં આવેલું. **૦ભાડું** પું૦ઘરનું ભાડું. **૦ભેદુ** વિ૦પોતાના ઘરનો ભેદ જાણનારું કે બહાર પાડી દઈ દગો દેનારું. **૦મેળે** અ૦ માંહોમાંહે સમજીને (ત્રીજા પક્ષ પાસે ગયા વિના) (૨) મિત્રતાની રીતે. **૦મોહ્યું** વિ૦ઘરકૂકડિયું. **૦મોયું** (મોં ?)વિ૦ ઘર તરફ મોંવાળું કે વળેલું. **૦રખુ** વિ૦ ઘરની સંભાળ રાખે એવું. **૦વખરી** સ્ત્રી૦ જુઓ

ઘરવાખરો. **૦વખુ** વિ૦ ઘરની ચાહનાવાળું; ઘરમોહ્યું. **૦વટ** સ્ત્રી૦ એક ઘરનાં હોય તેવો ગાઢ સંબંધ (૨) વિ૦ઘર જેવા સંબંધવાળું. **૦વણાઉ** વિ૦ ઘેર વણેલું. **૦વલું** વિ૦ ઘર પ્રત્યે મમતાવાળું. **૦વાખરો** પું૦ઘરને લગતો સરસામાન; રાચરચીલું. **૦વાસ** પું૦ ઘર કરીને રહેવું તે; ગૃહસ્થાશ્રમ. **૦વાળી** સ્ત્રી૦ ઘરધણિયાણી. **૦વાળો** પું૦ ઘરધણી. **૦વેરો** પું૦ ઘર ઉપર લેવાતો કર. **૦વૈદું** ન૦ ઘરગથુ વૈદું. **૦સંસાર** પું૦ગૃહસ્થાશ્રમ (૨) સંસાર-વહેવાર. **૦સંસારી** વિ૦ ઘરસંસારવાળું; ગૃહસ્થાશ્રમી (૨)ઘરસંસારને લગતું. **૦સાડી** સ્ત્રી૦ ઘરમાં પહેરવાની સાડી. **૦સાંતેક** ન૦ જુઓ ગ્રહશાંતેક. **૦સૂત્ર** ન૦ જુઓ ઘરસંસાર. **૦સેવા** સ્ત્રી૦ ઘરનાં કામકાજ તથા ફરજો વગેરેનું પાલન. **–રઉ** વિ૦ ઘરનું; ખાનગી; અંદર અંદરનું. **–રેબારે** અ૦ ઘરબારવાળું હોય તેમ(૨)ઘરમાં કર્તા-હર્તા–આપઅખત્યાર હોય તેમ. [**–થવું** (વહુએ કે દીકરીએ) ઘર-બારની બાબતમાં સુખી થવું (૨) ઘરબારમાં ચલણવાળા થવું. **–હોવું**=સુખી પત્ની અને માતા હોવું (વહુએ કે દીકરીએ.)] **–રોઘર** અ૦ ઘેર ઘેર

ઘરકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઘૂરકવું] ખીજવું.

ઘરકિયું ન૦ છાંછિયું; ઘુરકિયું

ઘરગતુ(**–થુ, –થ્થુ**) વિ૦ જુઓ 'ઘર'માં

ઘરઘર અ૦ [રવ૦]. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ (ગળામાંના જેવો) ઘરઘર અવાજ થવો (૨)જુઓ 'ઘર'માં. **–રાટ** પું૦ ઘરઘર અવાજ; ઘરઘરવું તે.

ઘરડ સ્ત્રી૦ [दे. घरट्ट પરથી ? સર૦ म. घरड] ચીલો (૨) [લા.] ચાલુ પ્રણાલી કે રૂઢિ. [**–પડવી**=ચીલો કે રૂઢિ દાખલ થવાં. **–માં પડવું**=ચીલે પડવું; એકધારું ચાલતું થવું] (૨) રૂઢિગ્રસ્ત કે ચીલેચાલુ થવું (૩) [?] આમલીની સૂકી છાલ(૪)અ૦[રવ૦](જેમ કે, ગળામાં ઘરડ ઘરડ બોલે છે. ઘંટીનો રવ)

ઘરડવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ઘસડાતું ખેંચવું (૨) જોરથી વલૂરવું; ઘવડવું

ઘરડાપો પું૦ [જુઓ ઘરડું] ઘડપણ (૨) [લા.] ઘરડાંના જેવું ડહાપણ; દોઢડહાપણ. **–શું** વિ૦ ઘરડું દેખાય એવું; ઘરડાંને યોગ્ય.

ઘરડાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઘરડું' પરથી] ઘરડું થવું

ઘરડિયો પું૦ [રવ૦] તળાતી વસ્તુ ફેરવવાનું લાકડાનું એક સાધન (૨) નાનું ઘાસ કાપવાનું એક જાતનું દાતરડું (૩) ધાર કાઢવાનો પથ્થર (૪)ગળામાં બોલતો શ્વાસ (ખાસ કરીને મરતા માણસનો) (૫) જુઓ 'ઘરડું'માં

ઘરડું વિ૦ [सं. जरठ; दे. जरड्ड] પાકી ઉમ્મરે પહોંચેલું; મોટી વયનું (૨) પુરાણું; જૂનું (૩) પાકી ગયેલું; કઠણ. [**ઘરડામાં ખપવું**= વૃદ્ધ કે અનુભવી ગણાવું. **ઘરડું પાન**=ઘણું ઘરડું માણસ (ગમે ત્યારે ગુજરી જાય તેવું). **ઘરડે ઘડપણ**=ઘડપણમાં; વૃદ્ધાવસ્થામાં]. **૦ખખ** વિ૦ સાવ ઘરડું – ખખળી ગયેલું. **–ડિયું** વિ૦ ઘરડું; વૃદ્ધ. **–ડિયો** પું૦ ઘરડો–વડીલ માણસ. **૦ડચ્ચર** વિ૦ સાવ ઘરડું (તિરસ્કારમાં). **–ડેરું** વિ૦ ઘરડું; વડીલ

ઘરણ ન૦ [सं. ग्रहण] સૂર્યચંદ્રનું ગ્રહણ. (શ૦ પ્ર૦ જુઓ 'ગ્રહણ'માં). **૦ઘેલું** વિ૦ અર્ધું ગાંડું (ગર્ભવતી સ્ત્રીએ ગ્રહણ જોયું હોય તો તેનું બાળક ગાંડું થાય એવી માન્યતા પરથી)

ઘર(**–રૂ**)**ણી** સ્ત્રી૦ [प्रा. घर(–री)णी] જુઓ ગૃહિણી

ઘરધ્ન ન૦ ગીધની જાતનું એક પંખી

ઘરાઉ વિ૦ જુઓ 'ઘર'માં

ઘરાક પું૦; ન૦ [सं. ग्राहक] ખરીદનાર (૨) ખૂબી પિછાનનાર. **–કી** સ્ત્રી૦ ઘરાકપણું (૨) ખરીદનારાનો આવરો (૩) ખપત; ઉઠાવ

ઘરા(**–રે**)**ણિયાત** વિ૦ [જુઓ ઘરેણે] ઘરેણે લીધેલું કે આપેલું

ઘરાણે અ૦ જુઓ ઘરેણે [ખોખું–ઘર

ઘરું ન૦ ['ઘર' ઉપરથી] કોઈ વસ્તુ રાખવાનું

ઘરૂણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઘરણી; ગૃહિણી

ઘરેડ સ્ત્રી૦ જુઓ ઘરડ (૨) કૂવા પરના પથ્થર ઉપર દોરડાના ઘસારાથી પડેલો ખાડો

ઘરેડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘરડવું] ગરગડી (૨) [રવ૦] ઘરડ ઘરડ એમ બોલતો – મરતી વખતનો શ્વાસ; ઘરડિયો

ઘરેડો પું૦ [રવ૦] મરતી વખતના શ્વાસથી થતો અવાજ (૨) ઘરડ; ચીલો

ઘરેણાઉ વિ૦ [જુઓ ઘરેણે] ગીરો સંબંધી (૨) ગીરો રાખેલું

ઘરેણિયું,-યાત વિ૦ જુઓ ઘરાણિયાત

ઘરેણું ન૦ [દે. गहणय] દાગીનો. **૦ગાંઠું** ન૦ ઘરેણું ને બીજો ગાંઠેલો અલંકાર

ઘરેણે અ૦ [દે. गहण = ગીરો લેવું] આંટમાં - ગીરો આપેલું લીધેલું હોય તેમ

ઘરેરાટ પું૦ [રવ૦] ઘરર ઘરર અવાજ

ઘરોડ સ્ત્રી૦ + ઘરેડ; ચીલો

ઘરોપું ન૦, **-પો(-બો)** પું૦ [સર૦ म. घरोबा] ઘરના જેવો ગાઢ સંબંધ; ઘરવટ

ઘરોળી સ્ત્રી૦ [દે. घरोली] ગરોળી

ઘર્ઘર વિ૦ [सं.] 'ઘર્ઘર' એવો અવાજ થાય - કરે એવું (૨) અસ્પષ્ટ

ઘર્મ પું૦ [सं.] ઘામ; ઉકળાટ; બફારો

ઘર્ષ પું૦ [सं.] ઘસારો. **૦ણ** ન૦ ઘસાવું તે; ઘસારો (૨) [લા.] સામાસામી અથડામણ; બોલાચાલી; તકરાર. **૦ણવાદ્ય** ન૦ ઘર્ષણથી વાગતું વાદ્ય (જેમ કે સારંગી, દિલરૂબા)

ઘલાત સ્ત્રી૦ ['ઘલાવું' ઉપરથી] ઘાલી કે ઘલાઈ જવું તે; નુકસાની; ખોટ (૨) વસૂલ ન આપવું તે

ઘલાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘાલવું'નું કર્મણિ

ઘલોડી સ્ત્રી૦ એક શાકનો વેલો; ઘિલોડી (૨) જુઓ ગરોળી. **-ડું** ન૦ જુઓ ઘિલોડું

ઘવડવું અ૦ક્રિ૦ ઘરડવું; ખણવું; જોરથી વલૂરવું

ઘવાવું અ૦ક્રિ૦ ['ઘાવ' ઉપરથી] ઘાયલ થવું

ઘસઘસ,-સાટ અ૦ (રવ૦) ગાઢ રીતે (ઊંઘવું તે)

ઘસડબોરો પું૦ ['ઘસડવું' + 'બોળવું' (કલમ)] લખ લખ કરવાની મહેનત

ઘસ(૦ર)ડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. घर्ष; प्रा. घस] ઢસરડાતું ખેંચવું (૨) [લા.] ઝપાટાબંધ-ગમેતેમ લખવું કે કામ કરવું

ઘસરકો પું૦ ['ઘસડવું' ઉપરથી] ખચકો; કાપો; આંકો

ઘસરડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઘસડવું

ઘસરડો પું૦ ['ઘસરડવું' ઉપરથી] ઘસરકો; ઉઝરડો (૨) ઉસરડો; વેઠ

ઘસરપસર અ૦ ['ઘસરડવું' પરથી દ્વિત્વ? સર૦ हिं. घिसरपिसर] ઘસડાતું પછડાતું; જેમ તેમ (૨) પરાણે; વેઠ લેખે

ઘસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. घृष्, प्रा. घस] એક વસ્તુને બીજી વસ્તુ પર દાબીને જોરથી આમ તેમ ખેંચવી (૨) ચોળવું; મસળવું (૩) માંજવું (જેમ કે વાસણ) (૪) ઘસીને ધાર ચડાવવી કે ઓપ આપવો. [**ઘસી નાખવું** = ભૂંસી નાખવું (૨) લેખામાં ન લેવું (૩) વાપરી કે ખપાવી દેવું; (જેમ કે શરીર ઘસી નાંખ્યું). **ઘસીને કાપવું, કાપી નાખવું** = ઠેઠથી કાપી નાખવું (૨) (વાતને) છેક જ ઉડાવી દેવી; ઊલટું જ કરવું. **ઘસીને ગૂમડે ચોપડવું, ચોપડવા લાયક હોવું** = નકામું; કાંઈ ઉપયોગનું ન હોવું. **ઘસીને ના પાડવી** = સાફ ના પાડવી.]

ઘસાઘસ સ્ત્રી૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ખૂબ ઘસવું તે (૨) [લા.] તકરાર; કજિયો

ઘસાતું વિ૦ [વ૦ કૃ૦ 'ઘસાવું'] ઉતારી પાડે એવું (૨) નુકસાનકારક

ઘસાર પું૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ઘસારો. **૦ણ** ન૦ ઘસાવું તે; ઘસારો (૨) ઘસાવાથી પડેલી રજ (૩) ઘસાવાથી લાગતી ખોટ; નુકસાન (૪) ઘસારવું. **૦વું** ન૦ ઘસીને પીવાનું ઓસડ. **-રો** પું૦ જુઓ ઘસારણ ૧ થી ૩. [**-ખાવો, -વેઠવો** = નુકસાન - ખર્ચ વેઠવાં. **-પડવો, પહોંચવો, લાગવો** = ખર્ચ થવું; નુકસાન પહોંચવું.]

ઘસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઘસવું'નું પ્રેરક

ઘસાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘસવું'નું કર્મણિ (૨) ઘસારો વેઠવો; ખર્ચ કે ખોટ યા નુકસાનમાં ઊતરવું. [**ઘસાઈ જવું** = (ખૂબ કામ ઇ૦થી) ખપી જવું; (શરીરે કે શક્તિ ઇ૦ માં) ઊતરી જવું. **ઘસાઈને** (જવું) = તદ્દન નજીક કે પાસે થઈને. **ઘસાતું** (બોલવું) = જુઓ ઘસાતું.]

ઘસિયું વિ૦ ['ઘસવું' ઉપરથી] ગાંગડુ નહિ - ભૂકા જેવું (મીઠું)

ઘસિયો પું૦ ['ઘસવું" ઉપરથી] લોટ શેકીને કરાતી એક વાની (૨) ઘસવાનું કામ કરનાર માણસ. ઉદા૦ 'અકીકઘસિયો'

ઘસીટ સ્ત્રી૦ ['ઘસવું' પરથી; म. घसिट] એક સ્વરપરથી બીજા સ્વર પર જતાં વચ્ચેનું અંતર નાદસ્વરથી પ્રકાશિત કરવું તે (સંગીત)

ઘસોટિયો પું૦ [‘ઘસવું’ ઉપરથી] ખાવાની એક વાની

ઘંઘોલિયું ન૦ [दे. घंघ] નકામું, ખરાબ ઘર-ઓરડું (૨) માથેમોઢે-ગોટપોટ ઓઢવું તે; ઘોઘો (૩) [લા.] ધૂળધાણી; વિનાશ

ઘંટ પું૦ [सं. घंटा; प्रा. घंट] ધાતુની (કાંસાની) ઊંધા પ્યાલાના આકારની કે જાડી લોઢી જેવી વગાડવાની વસ્તુ; ઝાલર (૨) એના પર વગાડેલો ટકોરો (૩) [લા.] પક્કો-ધૂર્ત; ઉસ્તાદ. [**-ફરવો, -વાગવો** = (ઘરમાં) ખાલીખમ હોવું; વપરાઈ જવું (૨) ગરીબાઈ હોવી. **-વગાડવો** = જાહેર કરવું.] **૦ડી** સ્ત્રી૦ છેક નાનો ઘંટ; ટોકરી (૨) [લા.] શૂન્ય; કાંઈ નહિ

ઘંટરવાળ પું૦ [ઘંટ+રવ(વાળું કે આલય ?)] શિકારીનું વાદ્ય

ઘંટલો પું૦ [‘ઘંટી’ ઉપરથી] ભરડવાની થાળા વિનાની ઘંટી

ઘંટા સ્ત્રી૦ [सं.] ઘંટ; ઘંટડી. **૦કર્ણ** પું૦ (સં) મહાદેવનો એક પ્રિય અનુચર. **૦કાર** વિ૦ [+आकार] ઘંટાના આકારનું. **૦ઘર** ન૦ [हिं.] જાહેર ઉપયોગ માટે રખાતી મોટી ઘડિયાળનું ઘર; ‘ટાવર.’ **૦પથ** પું૦ રાજમાર્ગ; મુખ્ય રસ્તો. **૦રવ** પું૦ ઘંટનો અવાજ-રણકો. **૦ળી** સ્ત્રી૦ [सं घंटाली] ઘૂઘરીઓની હાર

ઘંટાચો પું૦ [‘ઘંટી’ ઉપરથી] થાળા વગરની છૂટી ઘંટી

ઘંટી સ્ત્રી૦ [सं. घरट्टी] દળવાનું સાધન (હાથનું કે યાંત્રિક). [**ઘંટીએ બેસવું** = દળવા બેસવું (૨) યાંત્રિક ઘંટીથી લોટ દળવાનો ધંધો કરવો, કે ત્યાં નોકરી કરવી. **ઘંટી ટંકાવવી** = ઘંટીના પડને ટાંકણાથી કકરું કરાવવું. **-તળે હાથ આવવો** = સપડામણ-મુશ્કેલીમાં આવવું. **ઘંટીનું પડ** = વસમું કામ; પીડા; ભારે બોજો. **ઘણી ઘંટીઓનો લોટ ખાધો હોવો** = ઘણો અનુભવ હોવો.] **૦ટંકારો** પું૦ ઘંટી ટંકાતી હોય એવો અવાજ કરતું પક્ષી-લક્કડખોદ (૨) ઘંટી ટાંકવાનો અવાજ. [**-કરવો** = ટકટક કર્યા કરવી]

ઘંટીચોર પું૦ [‘ઘંટીનો ચોર’ કે सं. ग्रंथिछेदक, प्रा. गंठिछेअ ?] ચાલાક ચોર (૨) ખીસાકાતરુ

ઘંટુ પું૦ [सं.] હાથીનો ઘંટ

ઘંટો પું૦ [જુઓ ઘંટ] મોટો ઘંટ (૨) એનો ટકોરો (૩) [જુઓ ઘંટી] મોટી ઘંટી (તુચ્છકારમાં)

ઘંડ પું૦ [सं.] ભમરો

ઘા પું૦ [सं. घात = સંઘાત, જથો] ચોવીસ કાગળનો જથો (૨) [सं. घात = પ્રહાર; જખમ; प्रा. घाय] ઝટકો; પ્રહાર; ચોટ (૩) કાપ; જખમ (૪) [લા.] મોટા દુઃખની ઊંડી અસર. [**-કરવો** = પ્રહાર કરવો (૨) યોગ્ય વખતે જોર કરવું. **-પડવો** = જખમ થવો (૨) આફત આવી પડવી (૩) [લા.] ખૂબ વેઠવું કે જોર કરવું પડવું; જોર આવવું. (ઉદા૦ કામ કરતાં શા ઘા પડે છે?) **-મારીને કામ કરવું** = જોર કરીને કામ કરવું. **ઘામાં લૂણ ભરવું** = દાઝયા ઉપર ડામ દેવો; બળતામાં ઘી હોમવું. **ઘા ભેગો ઘસરકો** = એટલું થયું, ત્યારે થવા દો થોડું વધારે; મોટા દુઃખ ભેગું નાનું દુઃખ. **-લાગવો** = ઘા લાગ્યા જેટલું દુઃખ થવું (૨) મોટું નુકસાન થવું. **-વાગવો** = જખમ થવો (૨) કાંઈ પણ (કામ કે જોર) થઈ શકવું]. **૦તેલ** ન૦ ઘા ઉપર ચોપડવાનું તેલ. **૦પહાણ** પું૦ ઘા પર મૂકયે રૂઝ લાવે એવો એક જાતનો પથ્થર. **૦બાજરિયું** ન૦ ઘા પર કામ આવતી એક વનસ્પતિનું ડૂંડું

ઘાઈ સ્ત્રી૦ [प्रा. घाय = ગતિ ? સર૦ म.] ઉતાવળ; દોડાદોડી (૨) ધાંધલ; ધમાલ (૩) ભીડ; ભરાવો

ઘાઘરો પું૦ [दे. घग्घर] ચણિયો. **-રા-ચલણ** ન૦ સ્ત્રીનું ચલણ હોવું તે. **-રા-પલટણ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું ટોળું (૨) હીજડાઓનું ટોળું. **-રા-પાટ** પું૦ ઘાઘરાનું લૂગડું. **-રિયો** વિ૦ પું૦ હીજડો; રાંડવો. **-રી** સ્ત્રી૦ નાનો ઘાઘરો. [**-પહેરવી** = સ્ત્રીવેશ લેવો (૨) નામર્દ થવું-હોવું]. **-રિયું ગોતર** = જેમાં છોકરીઓનો જન્મ ને વસતી વધારે હોય એવું કુટુંબ (૨) જેમાં પ્રધાન કાર્યકર્તા પુરુષ નહીં પણ સ્ત્રી હોય તેવું કુટુંબ. **-રિયો વસ્તાર** = છોકરીઓની વસ્તી હોવી તે

ઘાટ પું૦ [સં. घट् ઉપરથી] આકાર; દેખાવ (૨) [દે. घट्ट; सं.] બાંધેલો આરો; ઓવારો (૩) [?] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક રેશમી વસ્ત્ર (૪) [સર૦ हिं. घाटी, म.] પહાડી રસ્તો (૫) (સં.) સહ્યાદ્રિનો પહાડી પ્રદેશ (૬) [લા.] પ્રસંગ; લાગ (૭) યુક્તિપ્રયુક્તિથી કામ કાઢી લેવાની યોજના; તજવીજ (૮) રીત; લક્ષણ; શોભા. [**-આવવો**=જોઈતો આકાર આવવો (૨) લાગ મળવો. **-આણવો**=જોઈતો આકાર આણવો (૨) લાગ મેળવવો. **-ઉતારવો, -કરવો**=ઘાટ પ્રમાણે આકાર તૈયાર કરવો (૨) ધારેલું થાય એમ કરવું; ચોકઠું બેસાડવું (૩) [લા.] બરોબર પાર પાડવું; કામ કે યોજનામાં બેસતું કરવું. **-ખાવો**=લાગ મળવો; તક મળવી. **-ઘડવો**=આકાર કરવો (૨) યુક્તિ કે પ્રપંચ કરવાં (૩) મનસૂબો કરવો (૪) લાગ સાધવો (૫) ઘણું નુકસાન કરવું (૬) મારી નાખવું. **-ઘાલવો**=ઠેકાણું પાડવું (૨) મંગળપ્રસંગે (સ્ત્રીએ) સફેદ ગાળો પહેરવો. **-બેસવો**=બરાબર ગોઠવાઈ જવું; ધાર્યા પ્રમાણે થવું. **-રચવો**=જુઓ ઘાટ ઘડવો. **-લાવવો**=જુઓ ઘાટ આણવો. **ઘાટમાં ઘાલવું**=ફસાવવું; દાવમાં લેવું. **ઘાટ ઘાટનાં પાણી પીવાં**=દેશ દેશનો અનુભવ લેવો.] **૦દાર** વિ૦ સારા ઘાટવાળું; રૂપાળું

ઘાટડી સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ઘાટ' ૩] રાતા રંગનું બાંધણીની ભાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું રેશમી વસ્ત્ર; ચૂંદડી (૨) ગાતડી. [**ઘાટડીએ જવું**=સુવાસણને વેશે મરવું. **-ઘાલવી**=મરનાર સુવાસણને પિયર તરફથી ચૂંદડી ઓઢાડવી. **-ભીડવી**=ગાતડીની ઢબે લૂગડું પહેરવું (૨) મહેનતનું કે મરદાનગીનું કામ કરવા માટે સ્ત્રીએ પોતાના લૂગડાના ઝૂલતા છેડાઓ ખોસી ગાંઠ મારવી (૩) સ્ત્રીએ મહેનત કે મરદાનગીનું કામ ઉપાડવું.]

ઘાટપોત ન૦ [જુઓ 'ઘાટ' (૩) + પોત] એક [જાતનું રેશમી કપડું

ઘાટી વિ૦ ['ઘાટ' (૫) ઉપરથી] દક્ખણના ઘાટમાં રહેતી એક જાતિનું (૨) પું૦ તે જાતનો માણસ. **-ટણ** સ્ત્રી૦ ઘાટીની સ્ત્રી

ઘાટીલું વિ૦ [ઘાટ=આકાર ઉપરથી] ઘાટદાર; [રૂપાળું

ઘાટું (-ડ,-ઢું) વિ૦ [સં. गाढ] ઘટ્ટ; લચકાદાર (૨) ખીચોખીચ (૩) પુષ્કળ; ગાઢ (૪) કઠણ; સંગીન

ઘાડવું ન૦ ['ઘડો' ઉપરથી] ગોળ ભરવાનું માટલું. [**-વો** પું૦ જુઓ ગાડવો

ઘાઢું વિ૦ જુઓ ઘાટું

ઘાણ પું૦ [દે.] એક ફેરે રંધાય, તળાય કે કચરાય, ખંડાય એટલો જથો; આખા જથાનો ભાગ (૨) સંહાર; ખરાબી (૩) [प्रा. घण, सं. घन] મોટો હથોડો; ઘણ (૪) [सं. घुण] લાકડું કોરી ખાનાર એક કીડો (૫) સ્ત્રી૦ [सं. घ्राण; प्रा.] ગંધ; બદબો. [**-કાઢવો**=ભયંકર સંહાર કરવો (૨) તળવા - ખાંડવા વગેરે માટે નાખેલો ભાગ તૈયાર થતાં ત્યાંથી બહાર કાઢવો. **-ઘાલવો, -નાખવો**=આખા જથાનો પેણી - ખાણિયા વગેરેમાં નાખી શકાય તેટલો ભાગ તૈયાર કરવા નાખવો. **-નીકળી જવો**=ભયંકર સંહાર થઈ જવો; પાયમાલી થઈ જવી. **-પેસવો**=જીવલેણ વિકાર કે રોગ થવો (૨) કુસંપ થવો. **-વળવો**=ઘાણ નીકળી જવો. **-વાળવો**=ઘાણ કાઢવો]

ઘાણી સ્ત્રી૦ [दे. घाण] તેલી બી પીલવાનું યંત્ર. [**ઘાણીએ જોડવું**=કંટાળાભરેલા કામમાં રોકવું. **ઘાણી કરવી**=ઘાણી ચલાવવાનો ધંધો કરવો. **ઘાણીનો બળદ**=ઘાણી ચલાવનારો બળદ (૨) [લા.] કઠણ ને કંટાળાભર્યું કામ કે વૈતરું કર્યા કરનાર (૩) ઘાણી ખેંચવા જેવા કામ સિવાય બીજી કોઈ ગતાગમ વિનાનો માણસ. **ઘાણીમાં ઘાલીને તેલ કાઢવું, પીલવું**=સખતમાં સખત વૈતરું કરાવવું (૨) સખતમાં સખત શિક્ષા કરવી (૩) રિબાવવું.]

ઘાત પું૦ [સં.] ઝટકો; ઘા (૨) નાશ; ખૂન (૩) [ગ.] 'પાવર' (૪) 'ડિગ્રી ઑફ એન એક્સ્પ્રેશન' (૫) 'ઈન્વોલ્યૂશન' (૬) (ત, ?) સ્ત્રી૦ અકાળ મૃત્યુની ઘાંટી. [**-જવી**=મરતા બચવું] **૦ક** વિ૦ મોત નિપજાવે એવું; નાશક (૨) [ગ.] 'મૉડ્યુલસ'. **૦કી** વિ૦ ખૂની (૨) ક્રૂર; નિર્દય. **૦ચંદ્ર** પું૦ (જ્યો.) નુકસાન કરે તેવા ઘરનો ચંદ્ર. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦, **૦દિવસ** પું૦ (જ્યો.) નુકસાન કરે એવી તિથિ. **૦નક્ષત્ર** ન૦ (જ્યો.) નુકસાન કરે તેવું નક્ષત્ર.

૦પ્રકાશક પું૦ 'એક્સ્પોનન્ટ' (ગ.). **૦વાર** પું૦ ઘાતતિથિ. **૦વિધિ** પું૦;સ્ત્રી૦ (ગ.)'ઇન્વોલ્યૂશન'. **૦સ્થાન** ન૦ સ્મશાન(૨)કતલખાનું (૩) વધસ્થાન (૪) [જ્યો.] નુકસાન કરે તેવું ગ્રહાદિનું સ્થાન. **-તારોહ** પું૦ [+ आरोह] (ગ.) 'ઍસેન્ડિંગ ઑર્ડર'. **-તાવરોહ** પું૦ [+ अवरोह] 'ડિસેન્ડિંગ ઑર્ડર' (ગ.). **-તિની** વિ૦ સ્ત્રી૦[सं.]હત્યારી;ઘાતકી. **-તી** વિ૦ [सं.] હત્યા – ખૂન કરનારો (૨) પું૦ કસાઈ. **-તુક** વિ૦ [सं.] ઘાતકી

ઘાતેલ,ઘાપહાણ,ઘાબાજરિયું જુઓ 'ઘા'માં

ઘાફીથ ન૦ એક છોડ

ઘામ પું૦ [सं. घर्म, प्रा. घम्म] તાપ (૨) ઉકળાટ; બફારો (૩) પરસેવો(**-થવો; હોવો**)

ઘામચ(-છ,-ટ) વિ૦ ['ઘામ' ઉપરથી; સર૦ म. घामट-ड, हिं. घामड़] પસીનાથી ગંદું થયેલું (૨) ન૦ પરસેવો (૩) [સર૦ म. घामत] તડમાં થઈને વહાણમાં ભરાયેલું પાણી

ઘામતફૂંડી સ્ત્રી૦[જુઓ 'ઘામચ'(૩)] વહાણમાં પેસતા ઘામચની કૂંડી [ઘામ થવો

ઘામવું અ૦ક્રિ૦['ઘામ' પરથી; સર૦म. घामेणें]

ઘાયક વિ૦ + [सं. घातक, प्रा. घायग] ઘાતક

ઘાયડમલ(-લ્લ) વિ૦ [प्रा. घायण = હિંસક + મલ પરથી ?] પહેલવાન; શૂરવીર

ઘાયપાત પું૦ [સર૦ म.] એક જાતનો રેસાદાર છોડ [(ઘાયપાત ને આ એક ?)

ઘાયમારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક ઝાડ (?)

ઘાયલ વિ૦[हिं.; 'ઘા' ઉપરથી; સર૦म. घायाळ] જખમી (૨) [લા.] કામ કે પ્રેમથી પીડિત

ઘાયાંબૂડ્યાં, ઘાયાંપડઘાયાં વિ૦કમોતે મરેલાં (૨) ન૦ બ૦ વ૦ ઘવાયા, બૂડવા વગેરેથી કમોતે મરેલાં માણસ

ઘાયો વિ૦ પું૦ ['ઘા' ઉપરથી] ઘાયલ થયેલો (૨) ઘાયલ થવાથી મરી ગયેલો (૩) પું૦ [प्रा. घायग,-य = ઘાતક ?] દિલ પર અસર કરે એવું માર્મિક લખાણ (૪) [सं. घात] કાગળનો ઘા

ઘારણ ન૦ [प्रा.] ઘોર નિદ્રા (૨) ઊંઘથી ઘોરવું તે (૩) ઊંઘ લાવે એવું ઔષધ [**-નાંખવું** = ઊંઘમાં પડી જાય તેમ(ઔષધથી) કરવું]

ઘારી સ્ત્રી૦ [दे. घारिया] એક મીઠાઈ (૨) અડદ કે મગની દાળનું વડું (૩) ચોટલીની ચારે બાજુએ રાખેલા કેશનું ચકરડું. (૪) પાણીમાં છરતી ઠીકરી મારવાથી પાણીમાં થતું ચકરડું. **૦પૂરી** સ્ત્રી૦ ઘારી

ઘારું ન૦ ['ઘા' ઉપરથી ?] રોગથી શરીરમાં પડેલું નારું. [**-પડવું** = નારું થવું.] (૨) [કા.] ઘેટીનું બચ્ચું

ઘાલ (લ,) સ્ત્રી૦ સાથે જમવા બેઠેલાઓની હાર – ઓળ (૨)તેમનો આખો સમૂહ (૩) ['ઘાલવું" ઉપરથી; સર૦ म.]નુકસાન; ખાધ.[**-ઊઠવી** = પંક્તિ જમી પરવારવી **-પડવી, -બેસવી** =જમનારની પંક્તિ પડવી.] **૦ખાદ (-ધ)** સ્ત્રી૦ જુઓ ઘલાત. **૦ઘુસેડ** સ્ત્રી૦, **૦ઘૂસણ** ન૦ કાઢઘાલ. **૦મેલ** સ્ત્રી૦['ઘાલવું" + 'મેલવું'] કાઢઘાલ; ગડબડસડબડ (૨) પંચાત; ધમાલ(૩)ખટપટ; પ્રપંચ. **૦મેલિયું** વિ૦ ઘાલમેલ કરે એવું [દેવાળિયો.

ઘાલણદાસ પું૦ લોકોનાં નાણાં ઘાલી જનારો;

ઘાલવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. घल्ल] ખોસવું; અંદર મૂકવું (૨) પહેરવું (૩) [લા.] નાણાં ખાઈ જવાં (૪) બગાડવું; પાયમાલ કરવું. ઉદા૦ ઘર ઘાલવું. (૫) પ્રસંગે ભેટ તરીકે પહેરાવવું. ઉદા૦ 'મેં કન્યાની કોટમાં અછોડો ઘાલ્યો.' (૫) અંદર નાખવા – મૂકવાની રીત સૂચવનાર સહાયકારી ક્રિયાપદ સાથે વપરાય છે; જેમ કે, 'ખોસી ઘાલવું'; 'ચગદી ઘાલવું"

ઘાવ પું૦ [सं. घात; प्रा. घाय] ઘા; જખમ (૨) સમસ્યા

ઘાવર ન૦ ઝાકળ (સુ.)

ઘાવેડી વિ૦ ચતુર; ચંચળ (કા.)

ઘાસ ન૦ [सं.] ખડ; ચાર. [**-કાપવું** = નકામું, લેખામાં ન લેવા જેવું, તુચ્છ કામ કરવું; ફોગટ મહેનત કરવી. **-ખાવું** = પશુ પેઠે વર્તવું; માણસની ગણનામાં ન રહેવું. **-ચવડાવવું** = અપમાનિત કરવું.](૨)સ્ત્રી૦[प्रा.;सं. घर्ष] ઘસારો (૩) ખોટ; ઘટ. [**-કાપવી** =

ઘટના બદલામાં કંઈ મજરે લેવું. **-ખાવી**= ખોટ ખાવી. **-જવી, પડવી, લાગવી**=ઘટ આવવી; ઘસારો પડવો.] **૦ચારો** પું૦ ઢોરનું ઘાસ, ચારો વગેરે. **૦દાણો** પું૦ ઘાસ અને દાણો (પશુઓને ખવાડવાનો) (૨) તેવા ઘાસ અને દાણારૂપે લેવાતી ખંડણી. **૦પૂંજો** પું૦ કચરોપૂંજો; વાસીદું.

ઘાસણી સ્ત્રી૦; ['ઘાસવું" (ઘસાવું) ઉપરથી ? સં. कास्=ખાંસવું ઉપરથી ?] ક્ષયરોગ

ઘાસતેલ ન૦[इं. गॅस+तेल]ગ્યાસતેલ; ઘાસલેટ

ઘાસલેટ ન૦ [સર૦ म.; 'ઘાસતેલ' પરથી] બાળવાનું એક ખનીજ પ્રવાહી; ગ્યાસતેલ. **-ટિયું** વિ૦ [લા.] હલકા પ્રકારનું. **-ટિયો** પું૦ ઘાસલેટ વેચનારો (૨) [લા.] દારૂડિયો

ઘાસવું સ૦ક્રિ૰ [प्रा. घास, सं. घृष्; સર૦ म. घासणें] જુઓ ઘસવું(૨)અ૦ક્રિ૰ઘસાવું. [**ઘાસી છૂટવું**=ઘસાઈ છૂટવું(૨)કામ કરી છૂટવું] [ઊગેલું

ઘાસાળુ વિ૦ ['ઘાસ' પરથી] ઘાસવાળું; ઘાસ

ઘાસિયું વિ૦ ['ઘાસ' ઉપરથી] જેમાં ઘાસ નીપજતું હોય તેવું (૨) ઘાસમાંથી ઉત્પન્ન થતું (૩) [લા.] સત્ત્વ વગરનું; હલકું (જેમ કે, ઘાસિયું ઘી, સોનું) (૪) ન૦ એક પક્ષી

ઘાસિયો પું૦ ['ઘાસ' ઉપરથી] સાથરો; ઘાસનો પાથરો(૨)ઘાસ કાપનારો(૩)જુઓ 'ગાશિયો'

ઘાસે(-સો)ટિયું ન૦ ['ઘાસવું" ઉપરથી] ઘરમાં પહેરવાની (સામાન્ય) ચૂડી

ઘાંઘરડવું(૦) અ૦ક્રિ૰ [રવ૦]ભારે ઘાંટો કાઢીને — ખૂબ રોવું (૨) આરડવું (જેમ કે પાડીનું) (૩) [લા.] મોટે અવાજે બોલવું

ઘાંઘરી(૦) સ્ત્રી૦ એક જાતનું વાજું

ઘાંઘલું(૦) ન૦ ઓવારણું (ઉદા૦ ઘાંઘલાં લેવાં) (૨) [अप. घंघल=ગભરાટ ?] ગાંડા જેવું આચરણ (ઉદા૦ ઘાંઘલાં કાઢવાં)

ઘાંઘું(૦) વિ૦ [अप. घंघल પરથી ?] (કા.) ઉતાવળું (૨) ગભરાયેલું

ઘાંચ (૦ચ,) સ્ત્રી૦ ['ગૂંચ' કે 'ખાંચ' ઉપરથી] ચીલામાં પડેલો ખાડો; ખાડો(૨)ગૂંચ; મુશ્કેલી

ઘાંચી(૦) વિ૦[दे. घाण(ઘાણી)+ચી(વાળો-ફા.) અથવા दे. घंच्चिय] ઘાણી ચલાવી તેલ કાઢવાનો ને તેયા દૂધ વેચવાનો ધંધો કરતી ન્યાતનું (૨) પું૦ તે ન્યાતનો માણસ. [**-ખૂટવો**=દીવામાં તેલ ખૂટવું. **-ની ઘાણી જેવું**=ખૂબ મેલું, ચીકટું. **-ની ઘાણીએ જોડાવું**=કંટાળા ભરેલા વૈતરામાં જોડાવું. **-નો બળદ** = કંટાળાભર્યું એકનું એક કામ કૂટનારો (૨) મૂર્ખ માણસ.] **-ચણ** સ્ત્રી૦ ઘાંચી સ્ત્રી

ઘાંચો(૦) પું૦ વાંસફોડો; ટોપલા, સાદડી વગેરે બનાવનાર (૨) ઘાંચી (રીસ કે તિરસ્કારમાં)

ઘાંટી(૦) સ્ત્રી૦ઘાંટા કે કંઠની-પડજીભની જગા; હૈડિયો(૨)અવાજ; સૂર(૩)ઘાટ; બે પર્વતની કે ડુંગરાની વચ્ચેનો સાંકડો રસ્તો(૪)[લા.] મુશ્કેલીનો-બારીક સમય(૫)હરકત; અડચણ. [**-આવવી, પડવી**=મુશ્કેલીનો બારીક સમય આવવો; હરકત આવવી. **-ફૂટવી**= જુવાની આવવી (૨) ઘાત આવવી (૩) મુશ્કેલી આવવી]

ઘાંટીઘૂંટી(૦) સ્ત્રી૦ [ઘાંટી+ઘૂંટી] આંટીઘૂંટી-વાળો માર્ગ(૨)[લા.]મુશ્કેલી કે મુશ્કેલીનો સમય

ઘાંટો(૦) પું૦ [सं. घंट्=બોલવું] કંઠ;સાદ (૨) મોટો સાદ; બૂમ (૩) ખિજાઈને કાઢેલો સાદ (૪) [જુઓ ઘાટ] મોટી ઘાંટી-ડુંગરાળ રસ્તો. [**-ઊઘડવો**=સારો સ્પષ્ટ સાદ નીકળવો. **-કાઢવો**=તાણીને મોટેથી બોલવું (૨) ઠપકો દેવો; ધમકાવવું. **-નીકળવો**=અવાજ નીકળવો. **-ખૂલવો**=ઘાંટો ઊઘડવો. **-પાડવો** =બૂમ પાડીને બોલાવવું(૨)ખિજાવું; ધમકાવવું. **-બેસવો**=સાદ જાડો-ઘોઘરો થવો; ગળાએ કામ ન કરવું.] **-ટાઘાંટ** સ્ત્રી૦ બૂમાબૂમ

ઘાંસી(૦) સ્ત્રી૦(કા.)બોરડી વગેરે કાંટાળી વનસ્પતિનો ઢગલો

ઘિમેલ સ્ત્રી૦ [सं. घृतेली ?] એક જાતનું લાલ રંગનું મંકોડાની જાતનું જીવડું

ઘિયાળ વિ૦, **ઘિયો** પું૦ જુઓ 'ઘી'માં

ઘિલેરી ન૦ એક પક્ષી

ઘિલોડી સ્ત્રી૦ જુઓ ઘલોડી. **-ડું** ન૦ઘિલોડીનું ફળ-ઘલોડું [કર્મણિ ને પ્રેરક

ઘિસાવું અ૦ક્રિ૰,**-વવું** સ૦ક્રિ૰, 'ઘીસવું'નું

ઘિસોડી સ્ત્રી૦ તૂરિયાનો વેલો. **-ડું** ન૦ તૂરિયું

ઘિસ્સો પું૦ [‘ઘિસાવું” ઉપરથી]એકદમ જોરથી પડેલો ઘસરકો (**-દેવો,-પડવો,-મારવો**)

ઘી ન૦[सं. घृत; प्रा. घिअ]ધૃત; તૂપ. [**-ઢળ્યું તો ખીચડીમાં**=દેખીતું નુકસાન છતાં સરવાળે તેનો ફાયદો જ થઈ રહેવો. **બળતામાં ઘી હોમવું**=ચાલુ ઉશ્કેરણીમાં વધુ કારણ ઉમેરવું.] **-ઘિયાળ** વિ૦ વધારે ઘી આપે એવું (ઢોર - ગાયભેંસ). **-ઘિયો** પું૦ ઘી વેચનારો. **૦કાંટો** પું૦ જ્યાં ઘી જોખાતું,વેચાતું હોય એ જગા; ઘીનું બજાર. **૦કેળાં** ન૦બ૦વ૦ઘી અને કેળાં (૨) [લા.] ભારે લાભ. **૦ગળણી** સ્ત્રી૦ ઘી વગેરે ગાળવાની ઝીણી ગળણી **૦ચોપડ** ન૦ ઘી ને તેવો ચીકટ પદાર્થ. **૦તાવણી** સ્ત્રી૦ માખણ તાવવા માટેનું વાસણ. **૦તેલું** ન૦ પોયણીના મૂળમાં થતી ગાંઠ (?)

ઘીચ વિ૦ જુઓ ગીચ. **-ચોઘીચ** વિ૦ગીચોગીચ; ખીચોખીચ

ઘીમ પું૦ વહેમ; શંકા [फा.] (૨) સ્ત્રી૦[सं. ग्रीष्म; प्रा. घिं] હોળી પછીને દિવસે કરવામાં આવતી એક ક્રિયા

ઘીસ સ્ત્રી૦ [फा. गश्त] રોન (૨) [सं. ग्रीष्म, प्रा. घिंसु પરથી ?] હોળીનો વરઘોડો (૩) [‘ઘીસવું” ઉપરથી] માર; ઠોક (૪) [‘ઘિસાવું” ઉપરથી] ઘિસ્સો (૫) જુઓ ગીસ. [**ઘીસનો વરરાજા** = મશ્કરીનું પાત્ર. **ઘીસ મારવી** = ચોરી કરવી. **-પડવી** = ફાવવું; લાભ થવો (૨) નુકસાન થવું; પાછું પડવું (૩) માર પડવો.]

ઘીસરું ન૦ ધૂંસરું [જેંસલો

ઘીસલું ન૦ [‘ઘીસાવું” ઉપરથી] જુઓ ગીસલું;

ઘીસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. घृष् ? म. घिसणें] ધુમ્મા લગાવવા; ધીબવું; ઠોકવું (૨) [સર૦ हिं. घिसना] ઘસવું [કજિયો(૩)ધમાચકડી

ઘીસાઘીસ સ્ત્રી૦[‘ઘીસવું’ પરથી] ઠોકંઠોકા(૨)

ઘીંઘ,૦ર સ્ત્રી૦ મોટું, સેંકડોનું ટોળું

ઘીંસરું ન૦ જેંસલો; ઘીસરું

ઘુઘરવટ સ્ત્રી૦ [ઘૂઘરી+वृत्ति] ઘાઘરાના ઘેરની નીચેની ઘૂઘરીઓવાળી ઝૂલ (૨) પું૦ ઝૂલ પર ઘૂઘરીઓની હાર હોય એવો ઘાઘરો

ઘુઘરાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦] ‘ઘૂઘરવું”, ‘ઘૂઘરાવું’નું પ્રેરક

ઘુઘવાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ‘ઘૂઘવવું”નું પ્રેરક

ઘુઘરિયાળું વિ૦ ઘૂઘરીઓવાળું

ઘુઘવાટ(-ટો), ઘુઘાટ પું૦ ઘૂઘવવું તે

ઘુઘાર પું૦ + ઘૂઘરો; ઘૂઘરી

ઘુચ્ચો પું૦ જુઓ ઘુમ્મો

ઘુણ પું૦ [सं.] લાકડું કોરી ખાનારો એક કીડો. **-ણાક્ષર** પું૦ ઘુણના કોરવાથી લાકડામાં અથવા પોથીના પાનામાં પડેલો અક્ષર જેવો આકાર. **-ણાક્ષરન્યાય** પું૦ ઘુણાક્ષરની જેમ વગર ઇરાદે બનાવ બનવો તે

ઘુમડાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઘૂમડવું”નું પ્રેરક

ઘુમરડવું સ૦ક્રિ૦ ઘુમરડી ખવડાવવી

ઘુમરડિયો પું૦ [‘ઘુમરડી’ ઉપરથી] ગોપીને વેશે ઘેર ઘેર ભિક્ષા માટે ફરતો સાધુ

ઘુમરડી સ્ત્રી૦ [‘ઘૂમવું” ઉપરથી] ચક્રાકારે ફરવું-નાચવું તે; ફૂદડી (૨) ફેર; ચક્કર (૩) પકડનારને ચુકાવી દેવા ઘૂમી જવું-ફરી જવું તે (૪) હીંચોળવું તે

ઘુમરાઈ સ્ત્રી૦[‘ઘૂમરાવું” ઉપરથી] મગરૂરી;ગર્વ

ઘુમરાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઘૂમરાવું”નું પ્રેરક

ઘુમાવવું સ૦ક્રિ૦, **ઘુમાવું** અ૦ક્રિ૦ ‘ઘૂમવું”નું પ્રેરક ને ભાવે

ઘુમ્મર સ્ત્રી૦ [‘ઘૂમવું” ઉપરથી] ચક્રવ્યૂહ

ઘુમ્મો પું૦ [રવ૦] ગુમ્મો; ધીબકો; મુક્કો

ઘુરકાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ઘૂરકવું”નું પ્રેરક

ઘુરકિયું ન૦ [‘ઘૂરકવું” ઉપરથી] ઘૂરકવાનો અવાજ(૨)છાંછિયું; ગુસ્સાનો બોલ (**-કરવું**)

ઘુરઘુર અ૦ [सं.; રવ૦] **-રાટ** પું૦ તેવો અવાજ

ઘુરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. घुर्] ઘૂરકવું; ભસવું

ઘુવડ પું૦; ન૦ [सं. घूक, प्रा. घूअ; સર૦ म. घुबड] રાત્રે જ દેખી શકતું એક પક્ષી

ઘુસણિયું વિ૦ [‘ઘૂસવું’ ઉપરથી] ગમે તેમ કરીને ઘૂસનારું; તેવા સ્વભાવનું

ઘુસપુસ અ૦(૨)સ્ત્રી૦[રવ૦]માંહોમાંહે ગુપચુપ ધીમી વાતો કરવી તે; ગુસપુસ

ઘુસાડવું સ૦ ક્રિ૦ [‘ઘૂસવું’ ઉપરથી] પેસાડવું; દાખલ કરવું (વગર રજાએ કે હકે)

ઘુસાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઘૂસવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ઘુંમટ પું૦ [फा. गुंबद] દેરા અથવા મકાન ઉપરનું છત્રાકાર ધાબું; ગુંબજ (૨) ઘુંમટ નીચેનો દેરાનો અંદરનો ભાગ

ઘૂક ન૦ [સં.] ઘુવડ

ઘૂઘર સ્ત્રી૦ જુઓ ઘૂઘરી (પ.). **૦માળ** સ્ત્રી૦ (બળદને કોટે બાંધવાની) ઘૂઘરાની માળા

ઘૂઘરવું અ૦ક્રિ૦ ['ઘૂઘર' ઉપરથી] ફૂલીને મોટા થવું; પાકવું (જેમ કે સૈયડનું)

ઘૂઘરાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂઘરો' ઉપરથી] ગુસ્સાથી ડોળા કાઢવા

ઘૂઘરી સ્ત્રી૦ [સં. घर्घरी] ધાતુના પતરાની પોલી ખણખણતી ગોળી (૨) સ્ત્રીઓના હાથનું ઘુઘરિયાળું એક ઘરેણું (૩) એક રમકડું; નાનો ઘૂઘરો (૪) [સર૦ મ. घुगरी] બાફેલી જાર-બાજરી વગેરે. [**-બાફવી** = જાર બાજરી બાફવી. **ઘૂઘરીઓ લટકવી** = પહેરેલાંફાટેલાં કપડાંની ચીંદડીઓ ઘૂઘરીઓ લટકે તેમ ફરફર થવી (કટાક્ષમાં).] **-રો** પું૦ અંદર કાંકરા જેવી વસ્તુ ભરીને કરેલો ખખડે તેવો ધાતુ વગેરેનો પોલો ગોળો (૨) તેવું એક રમકડું (૩) એક મીઠાઈ (૪) ઘૂઘરીઓનો ઝૂમખો (૫) દાળ પાડવા માટે પલાળીને સૂકવેલું કઠોળ (૬) ચૂનો બનાવવા માટે પકવેલા મરડિયા (૭) [ચ.] વલોણાનો દાંડો ઘૂઘરા જેવા જે ઘાટમાં ફરે છે, ને જે ગોળીને મોઢે ગોઠવાય છે તે ગોળ ઘાટ. [**ઘૂઘરા જેવું** = સુંદર; મજેનું (૨) ગમતી (૩) બોલકણું. **ઘૂઘરા બાંધવા** = નાચવું (૨) નિર્લજ થવું. **ઘૂઘરા મુકાવવા કે મૂકવા** = ઘૂઘરીઓની શોભા કરવી. **ઘૂઘરા બનવું** = રમકડા જેવા થવું (૨) ખુશખુશાલ થવું (૩) વશ થઈ રહેવું (સ્ત્રીને).]

ઘૂઘવવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] 'ઘૂઘૂ' એવો અવાજ કરવો (૨) ગર્જવું

ઘૂઘવાવું અ૦ ક્રિ૦ ઘૂ ઘૂ અવાજ થવો

ઘૂઘૂ અ૦ [રવ૦] (રેલગાડી, સમુદ્ર વગેરેનો રવ)

ઘૂડ પું૦; ન૦ જુઓ ઘુવડ

ઘૂણિયો પું૦ દેગડો

ઘૂનો પું૦ ખાઈ (કા.)

ઘૂમ અ૦ [फा. गुम, प्रा. गुम्म] (તર્કમાં) ગરક-લીન (૨) [નશાથી] ચકચૂર - બેભાન

ઘૂમચી સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] ઘુમરડી; ચક્રાકારે ફરી વળવું તે [જથો; સમૂહ

ઘૂમચો પું૦ [फा. गुंचह = પાંદડીઓનો જથો]

ઘૂમટ પું૦ [સર૦ મ. घुमट] જુઓ ઘુંમટ. **-ટી** સ્ત્રી૦ ઘુંમટ જેવી નાની આકૃતિ (૨) [લા.] માથું અને પીઠ ન પલળે એવી ઘાસ કે વાંસની ચીપો વગેરેની બનાવેલી બોચલા જેવી છત્રી

ઘૂમટો પું૦ [સર૦ હિં. घुमटा] ઘૂંઘટ. [**-કરવો, ખેંચવો, તાણવો, વાળવો** = માથા ઉપરનો સાલ્લાનો ભાગ આગળ ખેંચી, લાજ કાઢવી]

ઘૂમડવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] હીંચોળવું (૨) ચકર ચકર ફેરવવું

ઘૂમડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘૂમડવું'નું કર્મણિ

ઘૂમડી(-ણી) સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી; प्रा. घुम्मण] ઘુમરડી. **-ણ** ન૦ ઘૂમવું કે હીંચવું તે

ઘૂમરાવવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] રીસમાં મોં ચડવું; ધૂંધવાવું (૨) ઘૂમરી ખાવી (૩) વરસાદનું ચડી આવવું (૪) ડહોળાવું

ઘૂમરી સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] વમળ; ભમરો (૨) ઘૂમડી, ઘુમરડી (૩) તોર કે અભિમાનમાં (મદની પેઠે) આંખો ચકળવકળ થવી. [**-આવવી** = (પાણીમાં) વમળ ચડવો. **-ખાવી** = (આંખોનું) તોરમાં ચકળવકળ થવું (૨) ઘુમરડી ખાવી; ચકર ફરવું.]

ઘૂમવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. घूर्ण्, प्रा. घुम्म] ગોળ ફરવું (૨) રખડવું (૩) [લા.] મોટો કારભાર કરવો; મહાલવું (૪) મચ્યા રહેવું [દોડધામ

ઘૂમાઘૂમ(-મી) સ્ત્રી૦ ['ઘૂમવું' ઉપરથી] હરફર;

ઘૂરકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. घुरुक्क, (રવ૦)] ઘુરઘુર કરવું (૨) જોરથી ભસવું (૩) [લા.] ગુસ્સામાં ઘાંટો પાડવો; તડૂકવું

ઘૂરકાઘૂરકી સ્ત્રી૦ સામસામે ઘૂરકવું તે

ઘૂરકાવું અ૦ ક્રિ૦ ('ઘૂરકવું'નું ભાવે) ઘૂરકવાની ક્રિયા થવી

ઘૂર્ણાયમાન વિ૦ [સં.] ચક્રાકારે ઘૂમતું

ઘૂલર,-રું ન૦, **-રો** પું૦ જુઓ 'ગૂલરમાં

ઘૂસ પું૦[सं. गुहाशय ? સર૦ हिं., म.]ઉંદર;કોળ

ઘૂસણ ન૦ ઘૂસવું તે; વગર હકનો પ્રવેશ (૨) વિ૦ ઘૂસણિયું

ઘૂસવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. घुसिणिअ=ગવેષેલું; શોધેલું પરથી ? સર૦ म. घुसणें; हिं. घुसना] જોરથી કે ગમે તેમ કરી પેસી જવું. [**ઘૂસી જવું**=જોરથી, વગર હકે કે ગમે તેમ કરીને દાખલ થઈ જવું.]

ઘૂસિયું ન૦ ['ઘૂસ'=ઉંદર] ઉંદરિયું

ઘૂસિયું મધ ન૦['ઘૂસવું' ઉપરથી](ઝાડ વગેરેની બખોલમાં ઘૂસીને બાંધેલા મધપૂડાનું) એક જાતની ઝીણી માખોએ બનાવેલું મધ

ઘૂંઘટ(-ટો) પું૦ [हिं] ઘૂમટો; સ્ત્રીઓ મોં પર કપડું ઢાંકે છે તે

ઘૂંટ પું૦ [दे. घुंट; प्रा. घोट्ट] ઘૂંટડો (૨)ઘાંટો; કંઠ (૩) સ્ત્રી૦ (જીવનું) ઘૂંટાવું-ગૂંગળાવું તે. [**-ભરાવી**=ગૂંગળાવું.] **૦ડો** પું૦ ગળા વાટે એકી વખતે ઊતરી શકે તેટલો પ્રવાહી પદાર્થ. **ઘૂંટડે ઘૂંટડે**=ધીમે ધીમે; એક પછી એક ઘૂંટડાથી. **ઘૂંટડો ઊતરવો**=ઘૂંટડો ગળામાંથી નીચે જવો (૨) સમજાવું; ગળે ઊતરવું. **-ભરવો**=ઘૂંટડા જેટલું મોંમાં લેવું-પીવું.]

ઘૂંટણ,-ણિયું ન૦ [सं. घुंट] ઢીંચણ. [**ઘૂંટણે (-ણિયે) પડવું**=બાળકે ઢીંચણ વડે ચાલવું (૨)[લા.]પગે લાગવું(૩)કરગરવું. **ઘૂંટણિયાં ભરવાં**=બાળકે ઢીંચણ વડે ચાલવું. **-ભાંગવાં, ભાંગી જવાં**=પગ નરમ થઈ જવા;(કામમાં) પાછા પડવું-હારવું. **-ભાંગી નાંખવાં**=હરાવવું; પાછું પાડી દેવું.]

ઘૂંટવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. घोटना, म. घोंटणें; दे. घुट्टग=વાસણ પર પડેલું ધાબું ઘસવાનો પથ્થર]લસોટવું;પીસવું(૨)ઘેરવું;રોધવું(શ્વાસને) (૩) અભ્યાસથી-પુનરાવર્તનથી પાકું કરવું ઉદા૦ અક્ષર ઘૂંટવા; રાગ ઘૂંટવો

ઘૂંટાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઘૂંટવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઘૂંટી સ્ત્રી૦ પગની પાટલી અને નળાને જોડનાર સાંધા આગળનું હાડકું (૨)['ઘૂંટવું' ઉપરથી; સર૦ म. घुटी, हिं. घुट्टी] ગળથૂથી(૩)[સર૦ 'ઘાંટી'] ગૂંચવણ; ભરાઈ પડાય એવી મુશ્કેલી

ઘૂંટો પું૦ ['ઘૂંટવું' ઉપરથી] ઘૂંટીને બનાવેલો લોંદો (૨) ઘૂંટવાનું-લસોટવાનું સાધન (૩) ઘૂંટવાથી આવેલો ઓપ

ઘૃણા સ્ત્રી૦[सं.] તિરસ્કાર (૨) દયા; અનુકંપા

ઘૃત ન૦ [सं.] ઘી

ઘેઘૂર વિ૦ મસ્ત; ચકચૂર

ઘેટું ન૦ જેના શરીર ઉપર ઊન થાય છે તે પ્રાણી. [**ઘેટાંનું ટોળું**=ગાડરિયો પ્રવાહ. **ઘેટાં બકરાં**=સામે ન થાય તેવાં ગરીબ પ્રાણી.] **-ટી** સ્ત્રી૦ ઘેટાની માદા. **-ટો** પું૦ ઘેટાનો નર

ઘેડ સ્ત્રી૦ ['ઘડો' ઉપરથી ?] નાનો ઘડો; લોટું; [ઢોચકું

ઘેન (ઘે) ન૦ [अ. ग़ैन] નશો;કેફ; સુસ્તી (૨) મદ; અભિમાન. [**-ઊતરવું**=નશો કે મદ જવો. **-ચડવું**=નશાની અસર થવી. **-માં પડવું**=નશા કે સુસ્તીને વશ થવું.]

ઘેબ(-વ)ર,-રું ન૦[सं. घृतपूर; दे. घेउ(-व)र] એક વાની-પકવાન. **-રિયું** વિ૦ ઘેબરના જેવું સ્વાદિષ્ટ

ઘેર (ઘે) અ૦ ['ઘર' પરથી] ઘરે; ઘરમાં; ઘર તરફ. [**(-ને) ઘેર ઊઠવી**=-ની અછત કે તાણ પડવી (૨) ખર્ચના ગોદા કે નુકસાનમાં પડવું;-ને ઘેર બેસવી. (જેમ કે 'આમાં તો એને રૂા. ૧૦૦ને ઘેર ઊઠી'.) **-કરવું**=(દીવો) ઓલવવો-રાણો કરવો.**-કાંટા પડવા**=ઘર ઉજ્જડ થવું; નિર્વંશ જવું. **-ગોળી બેસવી**=નુકસાન થવું. **-જવું**=(દીવો) ઓલવાવો (૨) કોઈ કામ કે કશામાંથી ખસવું, ટળવું, વચ્ચેથી હઠવું, એવા ભાવમાં. જેમ કે, ન ફાવે તો જાય ઘેર. **-તાળું દેવાવું**=ઘર સત્યાનાશ કે નિઃસંતાન જવું (૨) ઘર પર ટાંચ આવવી. **-બેઠાં**=ઘર બહાર કે દૂર પરગામ ક્યાંય ગયા વિના;ઘરઆંગણે (૨) [લા.] વગર ખાસ મહેનતે; સહેજે. **-બેઠાં ગંગા** (આવવી, થવી)=સહેજે-અનાયાસે મોટો લાભ. **(-ને) ઘેર બેસવી**=-નો ગોદો કે નુકસાન આવવું (૨) (સ્ત્રીએ . . .ની સાથે)

નાતરું કરવું. **-બેસવું**=બેકાર બનવું (૨) બરતરફ થવું; રજા મળવી (૩)[તગાદો કરવા] ધરણું લઈને બેસવું. **-મૂકવું**=સાથે ન રાખવું; દૂર કરવું (૨) ઘરેણે મૂકવું.]

ઘેર પું૦ ['ઘેરવું' ઉપરથી ?]ઘેરાવ;'સર્કમ્ફરન્સ' (૨)સમૂહ;ટોળી(૩)(૨,) સ્ત્રી૦ કોર પરનો ભાગ [-બાંધવી] (૪) ચોટલીની આસપાસ રાખેલી ધારી(૫)ઘેરૈયાનું ટોળું;હોળી ખેલવા નીકળેલી ટોળી. **૦કો** પું૦ જથો, સમૂહ **૦ણ** સ્ત્રી૦ ઘેરી લેવું તે; ઘેરો (૨) ધારણ. **૦દાર** વિ૦ ઘેરવાળું(કપડું)(૨)ખૂલતું;ચપસીને નહિ એવું

ઘેરગભીરું, ઘેરગંભીર વિ૦ ['ગહીર ગંભીર'] ઘેરું અને ગંભીર; અતિ ગાઢ

ઘેરવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. घेरना, म. घेरणें. सं. ग्रह्, प्रा. घे પરથી ?] ચારે તરફ વીંટળાઈ વળવું(૨)(પશુને) પાણી પાવું [**ઘેરી લેવું**= ઘેરીને કબજામાં લેવું; ઘેરો ઘાલવો]

ઘેરાવ,-વો પું૦ ઘેર; ચારે તરફનો વિસ્તાર(૨) ઘેરવું તે; રોકાણ; અટકાયત

ઘેરાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઘેરવું'નું કર્મણિ (૨) સપડાવું; ઘેરામાં આવી જવું(૩)[ઘે']('ઘેરું' ઉપરથી ?) ઘેરું થવું; વ્યાપવું (જેમ કે આંખ નશા કે ઊંઘથી, આકાશ કે ચંદ્ર વાદળથી, વાદળ કાળાશથી)

ઘેરિયા ન૦ એક પક્ષી

ઘેરી સ્ત્રી૦ ['ઘેર' ૪ ઉપરથી]માથા પરની ધારી

ઘેરુ ન૦ [જુઓ ગેરો, સર૦ म. घेरू] કીડાએ કોરવાથી ગરેલો લાકડાનો લોટ

ઘેરું (ઘે) વિ૦ [सं गभीर; हिं. गहरा] ગાઢ; પાકું (રંગના સંબંધમાં); ઘણી માત્રામાં રંગવાળું(જેમ કે ઘેરો લાલ) (૨) ઊંડું; ગહન (૩) ચકચૂર; ખુમારીવાળું (આંખના સંબંધમાં)

ઘેરૈયો પું૦ ['ઘેર'(૨) ઉપરથી] હોળી ખેલવા નીકળેલો,ઘેરમાંનો માણસ. [**ઘેરૈયા રમવા**= ઘેર બાંધી હોળીનું નૃત્ય કરવું.] **-યા ચૌદશ** સ્ત્રી૦ ફાગણ સુદ ચૌદશ

ઘેરો પું૦ ['ઘેરવું' ઉપરથી] ઘેરી લેવું તે. [**-ઘાલવો, નાખવો, ઊઠવો**] (૨) રોકાણ; અટકાવ (૩) સમૂહ; ઘચૂમલો. (જેમ કે ઝાડનો)

ઘેલચંદ્ર(-દ્રું), ઘેલછા, ઘેલાઈ જુઓ 'ઘેલું'માં

ઘેલું (ઘે) વિ૦ [सं. ग्रहिल; प्रा. गहिल] ગાંડું; અક્કલ વગરનું (૨) ન૦ ગાંડપણ. [**-કરવું**= નાદ કે ધૂન લગાડવી. **-થવું**= ગાંડા પેઠે વર્તવું;ગાંડી વાત કરવી.**-લાગવું,-વળગવું**= ગાંડપણ વળગવું (૨) ધૂન લાગવી. **ઘેલાં કાઢવાં**= ગાંડાં કાઢવાં. **ઘેલીનો ગવાળો**= અવ્યવસ્થિત ગાંસડાં-પોટલાં.] **-લચંદ્ર(-દ્રું)** વિ૦ જેની ઘેલછા ચંદ્રનાં ક્ષયવૃદ્ધિની પેઠે પાક્ષિક હોય એવું; વખતે ડાહ્યું અને વખતે ગાંડું થઈ જતું હોય એવું. **-લછા** સ્ત્રી૦ ગાંડપણ (૨) ધૂન. [**-આવવી, -લાગવી, -વળગવી**=કશાકની ધૂન વળગવી.**-કરવી, -કાઢવી**=ગાંડા પેઠે વર્તવું; ગાંડાં કાઢવાં.] **-લાઈ** સ્ત્રી૦ ઘેલાપણું; ગાંડપણ. **૦તૂર** વિ૦ ગાંડુંતૂર; સાવ ઘેલું

ઘેવર સ્ત્રી૦ + ગહ્વર; ગુફા

ઘેવર(-રું) ન૦[दे.] **-રિયું** વિ૦ જુઓ 'ઘેબર'માં

ઘેંઘટ (ઘેં૦) વિ૦ ઊંઘ કે કેફથી ઘેરાયેલું (૨) સ્ત્રી૦ વરસાદ અંધાર્યો હોય એવી આકાશની સ્થિતિ

ઘેંઘાટ (ઘેં૦) પું૦+ જુઓ ઘોંઘાટ

ઘેંશ(-સ) (ઘેં૦) સ્ત્રી૦ ખાવાની એક હલકી વાની-ભરડકું [**ઘેંશમાં ઘી**=અઘટિત ખર્ચ.]

ઘૈયું ન૦ [सं. गह्वर] ખાડો; ખાધરો

ઘો સ્ત્રી૦ [सं. गोधा] ગરોળીના આકારનું એક ઝેરી પ્રાણી

ઘોગંધારી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ-ઔષધિ

ઘોઘર પું૦ [सं. घुर्घर ?] ભારે માથાનો જંગલી બિલાડો (૨) બાળકને બિવડાવવાનો હાઉ (૩) ન૦ એક પક્ષી. **૦બિલાડો** પું૦ જુઓ ઘોઘર અર્થ ૧. **૦રાણો** પું૦ ઘોઘરોનો રાજા; મોટો ઘોઘર (નવરાત્રીમાં 'માતાજીનો ઘાંચી' નામની એક મોટી અને બિહામણી પુરુષાકૃતિ, જેની આગળ બાળકો રમે છે)

ઘોઘરું વિ૦ [સર૦ म. घोघरा, का. गोग्गर. રવ૦] ખોખરું-ભારે સાદવાળું

ઘોઘરો(-ળો) પું૦ [રવ૦] ભારે સાદ; ઘાંટો (૨) ગળાના જે ભાગમાંથી અવાજ નીકળે

છે તે. [**-કાઢવો** = ઘાંટો કાઢવો; મોટેથી બોલવું. **-ઝાલવો** = ગળેથી પકડવું; ટોટો પકડવો. **-તાણવો** = સાદ ખેંચીને ગાવું. **-પકડવો** = જુઓ ઘોઘરો ઝાલવો. **ઘોઘરે બાઝવું** = ગળું પકડવું (૨) ન ભાવવું. **ઘોઘરે સિંદૂર દેવું** = ઘાંટો બેસી જાય એમ કરવું (૨) બહુ ન બોલે તેવું કરવું.] [અટક

ઘોઘારી વિ० ઘોઘા બંદરનું-તરફનું (૨) પું०

ઘોઘો વિ० પું० [સર० म. घोग्या] અભણ; મૂર્ખ માણસ (૨) પું० [?] સાપ (૩) મોંમાથું ઢંકાય એમ ઓઢવું તે; ઘંઘોલિયું (-કરવો)

ઘોઘોઈ ન० એક પક્ષી

ઘોઘોરાણો પું० જુઓ ઘોઘરરાણો

ઘોચ સ્ત્રી० ['ઘચ્ચ'–રવ०] ઘોંચવું -ઘોંચાવું તે; ઘોંચાયાની અસર. **०પરોણી** સ્ત્રી०, **०પરોણો** પું० જુઓ ઘોંચપરોણો.

ઘોચવું અ०ક્રિ० ઘોંચવું; ભોંકવું. **ઘોચી ઘાલવું, દેવું** = ઝટ ખોસવું, ભોંકવું, પેસાડવું કે ઘાલવું

ઘોટ પું० [दे. घुंट; प्रा. घोट्ट] ઘૂંટડો

ઘોટક પું० [सं.] ઘોડો

ઘોડાદામણ અ० વારાફરતી

ઘોડદોડ (દો) ['ઘોડો'+'દોડવું'] ઘોડાઓની દોડવાની હરીફાઈ (૨) એને માટેનું મેદાન અથવા રસ્તો [પલટણ

ઘોડપલટણ સ્ત્રી० [ઘોડા + પલટણ] ઘોડેસવારની

ઘોડમાત સ્ત્રી० [ઘોડો + માત] શેતરંજમાં રાજા ઘોડાની શેહથી માત થાય તે [મોંવાળું

ઘોડમુખું વિ० [ઘોડો + મુખ] ઘોડાના જેવા

ઘોડવહેલ (વ્હે) સ્ત્રી० [ઘોડો + વહેલ] ઘોડા જોડવાની વહેલ; ઘોડાગાડી [ગાડી

ઘોડાગાડી સ્ત્રી० [ઘોડો + ગાડી] ઘોડા વડે ખેંચાતી

ઘોડાગાંઠ (०) સ્ત્રી० બેવડી સૈડકાગાંઠ. [**-વાળવી, પાડવી, પડવી** ઇ० સાથે પ્રયોગ] (૨) શેતરંજમાં બે ઘોડાને એકમેકના જોરમાં રાખવા તે [એક બ્રિટિશ સિક્કો

ઘોડાગીની સ્ત્રી० ઘોડાની છાપવાળી ગીની; સોનાનો

ઘોડાઘાટડી સ્ત્રી० ઘોડે બેઠેલી કન્યાને વર તરફથી માથે ઓઢાડાતી ચૂંદડી

ઘોડાઘાસ પું० ઘોડાને ખાવાનું એક ખાસ ઘાસ

ઘોડાચડ(-ઢ) પું० ઘોડે ચડનારો – વર (૨) સવાર

ઘોડાચિયો પું० એક જાતનું ઘાસ

ઘોડાપૂર ન० ઘોડાની જેમ એકદમ ધસી આવતું મોટું પૂર (૨) અ० તેની જેમ; જોશથી

ઘોડામૂઈ સ્ત્રી० એક વનસ્પતિ; ઔષધિ

ઘોડાર (૨,) સ્ત્રી० [ઘોડું + सं. अगार] ઘોડા બાંધવાની જગા; તબેલો. **-રિયો** પું० ઘોડારની સાફસૂફ રાખનારો; ઠાણિયો

ઘોડાલિયું ન० વાંસની ચીપમાંથી બનાવેલું એક વાજું [વનસ્પતિ – ઔષધિ

ઘોડાવજ સ્ત્રી० [સર० हिं. घोडावच; म.] એક

ઘોડાસમેરવો પું० એક ઝાડ

ઘોડાસર (૨, ?) સ્ત્રી० [સર० म. घोडसाळ, घोडशाळा, घोडसर.] ઘોડાર

ઘોડાસૂન ન० એક વનસ્પતિ

ઘોડિયાટ પું० ['ઘોડી' ઉપરથી] મોભને ટેકવવાનું ત્રિકોણિયું

ઘોડિયું ન० ['ઘોડી' ઉપરથી] એક જાતનું પારણું (૨) તાડછાનો દાંડો. [**ઘોડિયામાંથી ઝડપાવું** = બાલ્યાવસ્થામાંથી જ લગ્નનું માગું આવવું. **ઘોડિયું બંધાવું** = સંતતિ થવી. **ઘોડિયે ઘર મૂકવું** = નાનાં છોકરાં મૂકીને ગુજરી જવું. **ઘોડિયું બાંધવું** = ખોયું કે તેનું કપડું બાંધીને તૈયાર કરવું] **-યા ખાતું** ન० મોટાં કારખાનાંમાં કામ કરતી સ્ત્રીઓનાં બાળકો રાખવા કરવાનું ખાતું

ઘોડી સ્ત્રી० [सं. घोटिका; प्रा. घोडी] ઘોડાની માદા (૨) જેની ઉપર કોઈ વસ્તુ મુકાય અથવા ગોઠવાય કે ટંગાવાય એવી લાકડા કે ધાતુની બનાવટ (૩) જેનો ટેકો લઈ ચલાય એવી લાકડી (૪) ઊંચે ચડવાની નિસરણી જેવાં પગથિયાંવાળી બનાવટ. [**ઘોડીએ ચડ(-ઢ)વું** = ઘોડી પર સવારી કરવી (૨) કેફ કરવો (૩) લહેરમાં આવવું. **ઘોડી કુદાવવી** = ઘોડીને ઠેકાવવી (૨) લાકડીના ટેકાથી ચાલવું; લંગડું ચાલવું. **-ખેલાવવી** = ઘોડી પર બેસી તેને નચાવતા – કૂદવતા ચલાવવી **-છૂટી કે ઘોડો છૂટ્યો** = કોને ખબર કે શું થયું ? **-ઠાણે આવવી** =

ઘોડી ઋતુમાં આવવી. **-ને ઠાણ દેવું**= ઘોડીને ઘોડો દેખાડવો. **-પલાણવી**=ઘોડી પર સવારી કરવી. **-પ્રસવી ને વાત પ્રસરી** =પાયા વિનાની મોટી ગપ ચાલવી. **(કાળી) ઘોડી**=અફીણ. **(લીલી) ઘોડી**=ભાંગ. **(લાલ) ઘોડી**=દારૂ. **(કાળી, લાલ, કે લીલી) ઘોડીએ ચડવું**=નશો કરવો.]

ઘોડું ન૦ [सं. घोट(०क), प्रा. घोड(०ग,०य)] ઘોડો અથવા ઘોડી (૨) નાનું અથવા દુર્બળ ઘોડું; ટટ્ટુ (૩) હયદળ; ઘોડાનો સમૂહ. **-ડેસવાર** પું૦ ઘોડા ઉપર સવારી કરનારો માણસ કે સિપાઈ

ઘોડે અ૦ (કા.) ગોડે; પેઠે

ઘોડેસવાર પું૦ જુઓ 'ઘોડું'માં. **-રી** સ્ત્રી૦ ઘોડેસવાર થવું તે

ઘોડો પું૦ [જુઓ ઘોડું] સવારીનું એક પશુ; અશ્વ (૨) નદી કે દરિયાનું મોટું મોજું; લોઢ (૩) ઘોડા જેવા આકારની જાડી નકશીદાર ખીંટી(૪)ચાંપ- કળ (જેમ કે બંદૂકનો) (૫) મોટી ઘોડી; કોઈ વસ્તુ મૂકવા માટે બનાવેલું ઉભેડું ચોકઠું(૬)ચાર પાંખડીનું કપાસનું કાલું (૭)અંગૂઠાની પાસેની આંગળી ઉપર પહેરવાનું એક રૂપાનું ઘરેણું. [(વ્યાજના) **ઘોડા પર ઘોડા વધવા**=વ્યાજનું વ્યાજ ચડવું.**-જેવું** =ટટાર; મજબૂત; સ્ફૂર્તિવાળું. **-થાકી જવા**=થાકી જવું (૨) હારી જવું; આગળ વધવાની હિંમત ન હોવી. **-દોડાવવા** = ખાલી મનોરથ- શેખચલ્લીના વિચાર દોડાવવા. **-ગાઉ**=ખૂબ લાંબા લાંબા ગાઉ. **-નહીં પહોંચવા**=પગે કહ્યું ન કરવું; થાકી જવું(૨)શક્તિ કે ગજું ન હોવું.**-બાંધવા** =જુઓ ઘોડા દોડાવવા. **ઘોડા લે!**=બહારવટિયા પકડો(એક ધમકી). **ઘોડાવેગે**=બહુ ઝડપથી. **(-નું) ઘોડું ચડતું હોવું**=જુસ્સામાં હોવું; ચડતો જોશ હોવો. **ઘોડું દોડવું**= યોગ્ય વખતે કામ દેવું (ઉદા૦ દશરાએ ઘોડું ન દોડે ત્યારે શું કરવાનું ?). **ઘોડું પાડવું** =બહુ ખરચ કરી નાખવું. (કોઈને) બોજારૂપ થવું. **ઘોડે ચડવું**=આગળ પડવું; અગ્રેસર થવું(૨)વરરાજા થઈ ઘોડા પર બેસવું(૩)ફજેત થવું (૪) તત્પર થવું. **ઘોડે ચડીને આવવું**= ઉતાવળ કરતા આવવું; (૨) છડે ચોક આવવું.. **ઘોડે ચડીને ઊતરવું**=મૂર્ખ ઠરવું (૨) પસ્તાવો કરવો. **ઘોડે પલાણ નાખવું, માંડવું**=ઘોડા પર જીન નાખવું- બાંધવું (૨)તૈયારી કરવી; તત્પર થવું(૩) લડવા જવું. **ઘોડે બેસવું**=ઘોડા ઉપર સવારી કરવી. **ઘોડે બેસી ગાંસડી માથે મૂકવી**=મૂર્ખ જેવું કામ કરવું. **ઘોડે બેસીને આવવું**= જુઓ ઘોડે ચડીને આવવું,**ઘોડો ગ(-ગં)ઠવો** =મસલત કરવી; ખાનગી ચર્ચા કરવી. **-ચડાવવો**=બંદૂકની કળ ઊંચી કરવી. (૨) ત્રાજવાની દાંડીમાં કડી ચડાવવી, જેથી કરીને ઓછુંવત્તું જોખાય. **-જોર પર હોવો** =જુસ્સામાં હોવું. (૨) શરતમાં જીતે એવું હોવું. **-ઝાડ થવો**=ઘોડે પાછલા પગ પર ઊભા થઈ જવું. **-દેખાડવો** (ઘોડીને) =ઘોડા ઘોડીને સંભોગ માટે ભેગાં કરવાં. **-પાડવો** = બંદૂક ફોડવા તેની કળ પાડવી. **-ફેંકવો**=ઘોડો મારી મૂકવો. **ઘોડો બાંધ!, ઘોડો બાંધી રાખ!**=જરા થોભ; ઉતાવળ ન કર! **-બેસી જવો**=થાકી જવું; હારી જવું. **-મારી મૂકવો**=ઘોડો પૂરપાટ દોડાવવો (૨) ઉતાવળે નાસી જવું.]

ઘોણિયું ન૦ ઢોલ; બાયું

ઘોણિયો પું૦ મોટી તાંબાની વટલોઈ (કા.)

ઘોનારવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) મારવું

ઘોયરું (ઘો) ન૦ ગોતું બાફવાનો ચૂલો [તે

ઘોયું ન૦ જખમ(૨)કોઈ વાતમાં નિરર્થક ભળવું

ઘોર વિ૦ [सं.] બિહામણું (૨) કમકમાટી ઉપજાવે એવું(૩)ગાઢ; અત્યંત (પોતપોતાની માત્રામાં) (જેમ કે નિદ્રા,વન,અંધારું,અજ્ઞાન)

ઘોર પું૦ [સર૦ म.]ઘોર અવાજ કે રણકો(૨) તંબૂરા ઇ૦માં ખરજ સ્વરના તારનો ઘોર અવાજ કે રણકો (૩) (૨,) સ્ત્રી૦ [ઘોરવું પરથી] ઊંઘમાં નાક બોલવાનો અવાજ. [**-બોલાવવી**=ઘોરવું; નસકોરાં બોલાવવાં.]

ઘોર સ્ત્રી૦ [फा. गोर] મડદું દાટવાનો ખાડો;

કબર. [**–ખોદવી** = મડદું દાટવાનો ખાડો ખોદવો (૨) વિનાશની તૈયારી કરવી. **–ચણવી** = ઘોર ઉપર કબર ચણવી; રોજો બાંધવો.] **૦ખોદિયો** પું૦ ઘોર ખોદનારો (૨) ઘોર ખોદી મડદાં કાઢી ખાનારું એક પ્રાણી. (૩) [લા.] હીણું કામ કરનારો. **૦ખોદુ** વિ૦ ઘોર ખોદે એવું; વિનાશક

ઘોરખર ન૦ જુઓ ખરગધ [ઘોરખોદિયો

ઘોરખોદું ન૦ [ઘોર + ખોદવું] એક પ્રાણી;

ઘોરણ ન૦ ['ઘોરવું' ઉપરથી] ઘોરવું – ખૂબ ઊંઘવું તે (૨) નસકોરાં બોલવાં તે; એથી થતો અવાજ

ઘોરવું અ૦ક્રિ૦ [સં. घुर्; प्रा. घोर] (ઊંઘમાં) નસકોરાંથી શબ્દ કરવો (૨) ઘસઘસાટ ઊંઘવું (૩) ઘોર – અવાજ કરવો [ગજવવું

ઘોરવવું સ૦ક્રિ૦ (અવાજનો) ઘોર કરવો;

ઘોરંભ(–ભા)વું અ૦ક્રિ૦ [ઘોર+ભાવ ઉપરથી?] ગોરંભાવું; વાદળાં ચડી આવવાં; ઘેરાવું

ઘોરંભો પું૦ જુઓ ગોરંભો

ઘોરા સ્ત્રી૦ [સં.] રાત્રિ [ને દોડાદોડી

ઘોરાઘોર સ્ત્રી૦ ['ઘોર' રવ૦ ઉપરથી] બૂમાબૂમ

ઘોરી વિ૦ ['ઘોરવું' ઉપરથી] ઊંઘણશી (૨) પું૦ [?] ઢોરનું ટોળું (ચરવા માટે જતું આવતું). [**–છૂટવો** = ઢોર ચરવા જવા ઘેરથી છૂટવાં (૨) ઢોરને તે માટે છોડવા વખત થવો.]

ઘોરો પું૦ ['ઘેરાવું' ઉપરથી કે 'ઘોર' ઉપરથી?] (કા.) વરસાદનો ઘોરંભો (૨) કંકાસ

ઘોલ વિ૦ નરમ; કમતાકાત (કા.) [ઘર; 'સ્લમ'

ઘોલક(–કી) સ્ત્રી૦, **–કું** ન૦ સાવ નાનું અંધારું

ઘોલવું ન૦ માછીની જાળ નાંખી રાખવાનો થાંભલો

ઘોલી સ્ત્રી૦ ઘિલોડીનો વેલો

ઘોલું ન૦ ઘિલોડું (૨) [લા.] આડખીલી; ડખલ. [**–ઘાલવું** = ફાંસ મારવી; ડખલ કરવી.]

ઘોલો પું૦ જુઓ ઘોલૈયું–ઘોલ્લો

ઘોલૈયું વિ૦ વગરનોતરે જમવા જનારું

ઘોલ્યું ન૦ ખસ્સી નહિ કરેલો એવો નાનો બળદ

ઘોલ્લું વિ૦ ઘોલૈયું. [**ઘોલ્લા મહાજન એ પતરાળી** = વગર નોતરે આવવું અને ઉપરથી તોફાન.] **–લ્લો** પું૦ વગર નોતરે જમવા જનાર માણસ (૨) એક જાતનું ઘોડિયું

ઘોષ પું૦ [સં.] મોટો ધ્વનિ; અવાજ (૨) ગોખવું તે (૩) ઢંઢેરો (૪) ગોવાળિયાનું રહેઠાણ; ઝૂંપડું (૫) [વ્યા.] મૃદુ વ્યંજનના ઉચ્ચારણનો બાહ્ય પ્રયત્ન. **૦ણ** ન૦, **૦ણા** સ્ત્રી૦ જાહેરાત (૨) ઢંઢેરો. [**–કરવી** = જાહેરાત કરવી; ઢંઢેરો પીટવો.] **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘોષ–ધ્વનિ કરતી. **૦વ્યંજન** પું૦ [વ્યા.] કોમળ, મૃદુ વ્યંજન (ગ, જ, ડ...ઘ, ઝ...ઇ૦)

ઘોળ પું૦ ગભરાટ. [**–ઘાલવો** = ગરબડ મચાવવી. **–પડવો** = વાંધો પડવો.]

ઘોળવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. घोलय्; प्रा. घोल] ફરતેથી દાબીને નરમ કરવું (૨) ઓગાળવું (૩) મેળવવું (૪) જોરથી ઘૂમડવું. [**ઘોળીને પી જવું, ઘોળી પીવું** = ન ગણકારવું; ન બદવું; ન ગાંઠવું.]

ઘોળાઘોળ(–ળી) સ્ત્રી૦ ખૂબ ઘોળવું તે (૨) [લા.] મનમાં વિચાર ઘોળાયા કરવો તે; મનની અનિશ્ચિત સ્થિતિ

ઘોળાવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઘોળવું'નું કર્મણિ. [**ઘોળાયા કરવું** = ઘોળાઘોળમાં રહેવું; ખોટી થવું (૨) વાત કે વિચારનું મનમાં આમ તેમ ઘૂંટાયા ઘુમાયા કરવું.]

ઘોળ્યું વિ૦ ઘોળેલું–ઘૂંટેલું (૨) [કા.] બળ્યું; મૂઉં (એવા અર્થમાં શ૦ પ્ર૦ માં) ઉદા૦ 'ઘોળ્યો પગાર !'

ઘોંકવું (ઘો૦) [જુઓ 'ઘોચવું'] કોણી કે ગોદા મારવો (૨) ઘોંચવું

ઘોંકો (ઘો૦) ['ઘોંકવું' ઉપરથી] કોણીનો ગોદો; ઠાંસો (૨) મુક્કો [જીવડો.

ઘોંઘા (ઘો૦) ન૦ શંખના જેવો પાણીમાંનો એક

ઘોંઘાટ (ઘો૦) પું૦ [રવ૦] શોરબકોર; ગરબડાટ

ઘોંચ (ઘો૦) સ્ત્રી૦ ચીલામાં પડેલો ઊંડો ખાડો (૨) ભોંકાવાથી પડેલો ખાડો–ઘા કે તેની અસર. (૩) [લા.] નુકસાન. [**–માં પડવું** = ચીલામાં પડી જઈ ધીમી ગતિ થવી; અટવાવું.] **૦પરોણો** પું૦ વારે વારે પરોણો ભોંકવો તે. [**–કરવો** = વારેવારે ગોદાવ્યા કરવું, –ટોકવું, –સતાવવું.] **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ભોંકવું. **–ચાટવું** =

સ૦ ક્રિ૦ વારંવાર ઘોંચવું. -ચાવું અ૦ક્રિ૦ ભોંકાવું.

ઘોંટવું (ઘો૦) અ૦ ક્રિ૦ ઘોરવું; ઊંઘવું (તુચ્છકારમાં)

ઘ્ન વિ૦ [સં.] હણનારું-નાશ કરનારું (સમાસને અંતે.) ઉદા૦ શત્રુઘ્ન

ઘ્રાણ ન૦ [સં.] વાસ; ગંધ (૨) નાક. **-ણેંદ્રિય** સ્ત્રી૦ [+इंद्रिय] વાસ લેવાની ઇંદ્રિય-નાક. **-તિ** સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ઘ્રાણ.

ઘ્રાવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. घ्रा] સૂંઘવું (૨) ચુંબવું

ઙ

ઙ પું૦ કંઠસ્થાની અનુનાસિક (આ વ્યંજનથી શરૂ થતો શબ્દ નથી તથા આમેય ગુજરાતીમાં તે ઓછો જ દેખાય છે.)

ચ

ચ પું૦ [સં.] તાલુસ્થાની પહેલો વ્યંજન (૨) અ૦ અને; વળી. **૦કાર** પું૦ ચ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ચકારવાળું **૦ચો** પું૦ ચકાર. **૦વર્ગ** પું૦ ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, એ પાંચ તાલુસ્થાની વ્યંજનોનો વર્ગ. **૦વર્ગીય** વિ૦ ચવર્ગને લગતું

ચક પું૦ [चिक (तुर्की)] બારણા પર નાખવાનો સળીઓનો પડદો; જાળીદાર અંતરપટ. [**-નાખવો**=પડદો નાખવો; અંતરપટ કરવો (૨) વેશ્યાનો ધંધો કરવો.]

ચક પું૦ [સર૦ हिं.] (સ્ત્રીઓનું) એક ઘરેણું

ચક પું૦ [સં. चक्र, प्रा. चक्क] (કચ્છ) કુંભારનો ચાક (૨) બચકું

ચકચક અ૦ [જુઓ ચકચકવું] ચળકતું હોય તેમ(૨)[રવ૦] (ચકલાંનો અવાજ કે નકામો લવારો સૂચવે).**૦વું** અ૦ક્રિ૦[રવ૦] 'ચકચક' એવો અવાજ કરવો (ચકલાંએ) (૨) [સં. चक्; प्रा. चिकचिकाय] ચળકાટ મારવો; ઝળકવું. **-કાટ** પું૦ ચળકાટ. **-કિત** વિ૦ ચકચકતું; ચળકતું (૨) નિર્મળ; સ્વચ્છ

ચકચાર સ્ત્રી૦ પડપૂછ; ચર્ચા; વાતની ઊહાપોહ (૨) તપાસ. [**-જાગવી**=ચર્ચા કે પૂછપરછ ને ઊહાપોહ થવાં; વાતની ભારે ચોળાચોળ થવી.]

ચકચૂર વિ૦ તલ્લીન; ગરક; મસ્ત (જેમ કે, દારૂ કે કેફથી) (૨) અ૦ [સર૦ म.; हिं. चकनाचूर] ચૂરેચૂરા

ચકચૂંથ(-ધ) સ્ત્રી૦ ['ચૂંથવું' ઉપરથી] ચૂંથાચૂંથ; ચોળાચોળ; નકામો ચર્ચા

ચક(-ગ)ડોલ(-ળ) પું૦ [સં. चक्र+दोल] પારણા જેવી ડોળીમાં બેસીને ગોળ ફરવાનો ફાળકો (૨) ફેર; ચકરી (૩) ન૦ એક પક્ષી. [**ચકડોળે ચડવું**=ચગડોળમાં બેસી હીંચવું (૨) કેફ ચડવો (૩) ગોટાવું; ગૂંચવાવું (મન, વાત) (૪) વખતોવખત મુલતવી રહેવું.]

ચકતી સ્ત્રી૦ નાની ચપટી ગોળ તકતી. **૦દાર** વિ૦

ચકતું વિ૦ ['ચકવું' ઉપરથી] સાવધ; સાવચેત(૨) ન૦ [સં. चक्र? સર हिं., म. चकती] ગોળ કે ખૂણાદાર ચોરસ ઢેફું; જાડું દળદાર પડ (૩) [સર૦ हिं. चकत्ता; म. चगदा] [લા.] ચકામું

ચકબંદૂ(-ધૂ)ક સ્ત્રી૦ [સં. चक्र+બંદૂક] એક જાતની જૂના વખતની બંદૂક

ચકભિલ્લુ ન૦ [સં. चक्र+ભિલ્લુ] એક રમત

ચકભૂલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] બેશુદ્ધિ

ચકમક પું૦ [तुर्की] એક જાતનો પથ્થર (તેની સાથે લોખંડ અફાળવાથી અગ્નિ ઝરે છે) (૨) સ્ત્રી૦ તણખો (૩) ચમક; ઝલક (૪) [લા.] તકરાર; કજિયો [**-ઝરવી**=કજિયો થવો; તકરાર કરવી.]

ચકમંડળ ન૦ [સં. चक्र+मंडल] ઉપર ચકર ચકર ફરવું તે; તેમ ફરતી વસ્તુઓનો સમૂહ (૨) અતિ ખટપટથી વધી ગયેલી અવ્યવસ્થા (૩) મજાક-મશ્કરી કરવાને મળેલી ટોળી

ચકમો પું૦ [फा.] જાડું ઊનનું કપડું; બનાત

ચકરચકર અ૦ [સં. चक्र ઉપરથી] ફરતા ચક્રની માફક ગોળ ગોળ

ચકરડી સ્ત્રી૦ [सं. चक्र ઉપરથી] ફૂદડી (૨) ફેર; ચકરી (૩) ચક્કર ફરતી ચકતી; ફરકડી (૪) એક ચક્કર ફરે એવું રમકડું. [**–આવવી** =ચકરી આવવી. **–ખાવી**=ફૂદડીએ ફરવું. **–ફેરવવી, –રમવી**=ચકરડીના રમકડા વડે રમવું. **–ખવડાવવી**=ભુલાવવું, ભમાવવું. **–રમવી**=એ નામની રમત રમવી. **–રમાડવી**=ભુલાવવું; ભમાવવું.] **૦ભમરડી** સ્ત્રી૦ ફૂંદડી ફરવાની એક રમત. **–ડું** ન૦ ચક્ર (૨) ફૂંડાળું; મીડું (૩)ચકરી પાઘડી (તિરસ્કારમાં) [**ચકરડા જેવો રૂપિયો**=રોકડો કલદાર રૂપિયો. **ચકરડું કરવું**=મોટા મીંડા જેવું કરવું; શૂન્ય પરિણામ લાવવું.]

ચકરદા વિ૦ [सं. चक्र ઉપરથી] હૃષ્ટપુષ્ટ; ગોળ મટોળ (પુરુષ માટે)

ચકરભમર અ૦ [+ भ्रमर] ફરતા ચક્રની જેમ

ચકરમકર ન૦ [સર૦ મ ; ચક્ર + મકર=ફરેબ ?] કાવતરું; તરકટ

ચકરવકર અ૦ ચકરી આવવાથી બેભાન. [(આંખો) **ચકરવકર થવી**=આંખ આમ તેમ ફરવી ને વંકાવી.]

ચકરાવો પું૦ [सं. चक्र+व्यूह ?] ફેરાવો (૨) ઘેર; પરિધ (૩) કોઠાયુદ્ધ; ચક્ર૦વ્યૂહ. [**–ખાવો, ચકરાવામાં પડવું**=ફેરમાં જવું; લાંબો રસ્તો પકડવો; વર્તુલાકારે ફરવું.]

ચકરી વિ૦ [सं. चक्र] ગોળ આકારનું (જેમ કે ચકરી પાઘડી=ગોળ દક્ષિણી પાઘડી)(૨) સ્ત્રી૦ ફેર; તમ્મર. [**–આવવી –ખાવી**= ફેર આવવા; તમ્મર આવવી.] (૩) નાનું ચક્કર ચકરડી. **–રું** ન૦ જાડો રોટલો; રોટલાનો ગોળ કકડો (તિરસ્કારમાં) (૨) [તુચ્છકારમાં] ચકરી પાઘડી

ચકલી સ્ત્રી૦ [‘ચક’ રવ૦ ઉપરથી અથવા सं. चटका, चटिका] ચકલાની માદા (૨) [લા.] પાણીનો નળ ખોલવાની ચાવી (૩) પાણીનો નળ. [**–ખોલવી, –ફેરવવી**=પાણી આવે માટે નળની ચાવી મરડવી. **ચકલી નાની ને ફૈડકો મોટો**=ગજા ઉપરાંતની વાત–ડંફાસ.] **૦ભટ** પું૦ ગરીબ બ્રાહ્મણ.

ચકલું ન૦ ચકલીનું ન૦ રૂપ (૨) કોઈ નાનું પંખી. (જેમ કે, ચકલાં બહુ ખાઈ જાય છે.) [**–ફરકવું**=(નકારના ભાવ સાથે વપરાય છે) કોઈ પણ પ્રાણીનો અવરજવર હોવો. **ચકલાં ચૂંથવાં**=નજીવા કામમાં ખાલી માથું મારવું – ચૂંથાચૂંથ કરવી.] **–લો** પું૦ નર ચકલું; એક પંખી

ચકલું ન૦ [दे. चक्कल પરથી ?] મહોલ્લા આગળની છૂટી જગા (૨) ચાર રસ્તા મળતા હોય એવું નાકું. **–લેદાર** પું૦ ચકલાનો રખવાળ–પોલીસ. **–લો** પું૦ચકલું કે ચકલામાં બેસતું બજાર. [**ચકલામાં જવું**= વેશ્યાગમન કરવું. **ચકલામાં બેસવું, ચકલે બેસવું, ચકલે દુકાન કાઢવી કે માંડવી**= વેશ્યાવૃત્તિ કરવી. **ચકલે મૂકવું**=જાહેર કરવું (૨) ચકલા વચ્ચે ઉતાર મૂકવો. **ચકલે વાત થવી**=લોકોમાં નિંદા થવી. **ચકલો ઠેકાણે ન હોવો**=અક્કલ ન હોવી.]

ચકવું વિ૦ [सं. चक् (ચકિત) ઉપરથી] લાગ જોતું બેઠેલું; તત્પર (૨) અ૦ ક્રિ૦ લાગ જોતાં બેસવું (૩) તકાસવું

ચકવે અ૦[सं. चक्रवर्ती, प्रा. चक्कई ઉપરથી] ચક્રવર્તીપણે (‘એકચકવે’ શ. પ્ર. માં)

ચકવો પું૦ [सं. चक्रवाक; प्रा. चक्कवाग(–य)] એક પંખી; ચક્રવાક. **–વી** સ્ત્રી૦ ચકવાની માદા

ચકળવ(–વિ)કળ વિ૦ [सं. चक् (ચકિત) + વકળ (વ્યાકુળ)] (૨) અ૦ આકુળવ્યાકુળ

ચકંદલ પું૦ [સર૦ म. चकंदळ] ફોલ્લો

ચકંદું વિ૦ [‘ચકવું” ઉપરથી] કોઈનું ગાંજ્યું ન જાય એવું [સંચો

ચકંદો પું૦ ચગદીને રૂની ગાંસડીઓ બાંધવાનો

ચકા સ્ત્રી૦ [જુઓ ચક] સરકટ કે સાંઠાની ચીપ

ચકાચક અ૦ [सं. चक्=પરિતૃપ્ત થવું]ભરપટ્ટે; પેટ ભરીને; ખૂબ [ચાઠું

ચકામું(–યું) ન૦ ચામડી પર પડેલું ચાંદું કે

ચકાર પું૦[सं.] ‘ચ’ અક્ષર કે ઉચ્ચાર.[**–પણ ન બોલવો**=એક અક્ષર પણ ન બોલવું]

ચકારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] પીઠ પાછળ ભૂંડું બોલવું તે

ચકાસવું સ૰ક્રિ૰ તપાસીને જોવું (૨) અ૰ક્રિ૰ [सं. चकास्] પ્રકાશવું

ચકિત વિ૰ [सं.] છક થઈ ગયેલું; આશ્ચર્ય [પામેલું

ચકી, **૦બાઈ** સ્ત્રી૰ ચકલી પક્ષી (બાળભાષામાં). **-કારાણા, -કો** પું૰ ચકલો (બાળભાષામાં)

ચકોતરું ન૰, **-રો** પું૰ [સર૰ म.; हिं. चकोतरा] મોટા લીંબુ જેવું એક ફળ; પપનસ

ચકોત્રા ન૰ એક પક્ષી

ચકોર વિ૰ [सं. चकोर પંખી જેવું?] તરત ચેતી જાય એવું; ચાલાક (૨) પું૰; ન૰ [सं.] એક પક્ષી. **૦પણું** ન૰. **-રી** સ્ત્રી૰ ચકોરની માદા

ચક્કર વિ૰ [सं. चक्र ઉપરથી] ગાંડું; ચસકેલું (૨) ન૰ ચક્ર; પૈડું (૩) (જેલનો) ચક્રાકાર ગોઠવણમાં મકાનોનો વાડો (૪) ગોળ ધારવાળું એક હથિયાર (૫) ચકરી; તમ્મર. [**-આવવાં** = ફેર ચડવા (૨) તમ્મર આવવી. **-ખાવું** = ગોળાકારે ફરવું (૨) ફેરો મારવો; આવી જવું (૩) લાંબે રસ્તે પડવું. **-ફરવું** = ચક્રાકારે ફરવું (૨) વિચાર બદલાવો (૩) ઊથલપાથલ થવી (૪) નસીબ બદલાવું; ફાવવું. **-મારવું** = જુઓ ચક્કર ખાવું (૨) ફરવું; આંટા મારવા. **-માં પડવું** = ગૂંચવાવું; સપડાવું (૨) વિલંબમાં પડવું (૩) નુકસાનમાં આવવું. ઉદા૰ 'સો રૂપિયાના ચક્કરમાં આવી ગયો.' **-લેવું** = ચક્કર મારવું. **ચક્કરે ચડવું** = વિલંબમાં પડવું.]

ચક્કી સ્ત્રી૰ [सं. चक्रिन्, प्रा. चक्की] ઘંટી (૨) ઘાણી. [**-ચાલવી** = ચક્કી ચાલુ થવી (૨) ચાવવાનું – ખાવાનું શરૂ થવું; ખા ખા કરવું]

ચક્કુ ન૰ જુઓ ચાકુ; ચપ્પુ

ચક્ર ન૰ [सं.] પૈડું (૨) ધારવાળું એક ગોળ હથિયાર (૩) વિષ્ણુનું એક હથિયાર – સુદર્શનચક્ર (૪) કૂંડાળું; ગોળાકાર (૫) ઘણું મોટું રાજ્ય (૬) સમૂહ; સમુદાય; મંડળ (૭) તંત્રમાં વર્ણવેલાં ગુદાથી તાળવા સુધીમાં આવતાં છ સ્થાનોમાંનું કોઈ પણ. **૦ક** પું૰ [सं.] અન્યોન્યાશ્રય જેવો એક હેત્વાભાસ (ન્યા.). **૦ગતિ** સ્ત્રી૰ ચક્ર જેવી ગોળ ગતિ. **૦ગોલ(-ળ)** પું૰ લેજીમની એક કસરત (૨) 'કૉર્ડન'; ચક્રવ્યૂહ. **૦દંડ** પું૰ એક જાતના દંડની કસરત. **૦ધર** વિ૰ ચક્ર ધારણ કરનારું (૨) પું૰ (સં.) વિષ્ણુ. **૦ધારા** સ્ત્રી૰ પૈડાનો પરિઘ – ઘેરાવો. **૦ધારી** વિ૰ ચક્ર ધારણ કરનારું (૨) ન૰ પાણીમાં થતું એક સૂક્ષ્મ જંતુ. **૦નાભિ** સ્ત્રી૰ ચક્રની નાભિ – મધ્યભાગ, જેમાં આરા ખોસેલા હોય છે; નાયડી. **૦નેમિ** સ્ત્રી૰ ચક્રનો પરિઘ – ઘેરાવો. **૦પાણિ** પું૰ (સં.) વિષ્ણુ. **૦પાદ** પું૰ હાથી (૨) રથ. **૦બંધ** પું૰ ચક્રના આકારમાં વંચાય એવી એક કાવ્યરચના. **૦મ** પું૰ [सं. चक्रम् ?] ગાંડો – ચક્કર માણસ. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૰ ગોળ આકારનો સિક્કો (૨) વિષ્ણુના ચક્રની છાપ. **૦વર્તિત્વ** ન૰ ચક્રવર્તીપણું. **૦વર્તી** વિ૰ એકચક્રે રાજ્ય કરનારું; સાર્વભૌમ (૨) પું૰ સાર્વભૌમ રાજા (૩) એક વનસ્પતિ; જટામાંસી. **૦વાક** પું૰ એક પક્ષી; ચકવો. **૦વાકી** સ્ત્રી૰ ચક્રવાકની માદા. **૦વાત(-યુ)** પું૰ વંટોળિયો. **૦વૃદ્ધિ** વિ૰ મુદ્દલ સાથે વ્યાજનું પણ વ્યાજ ગણાતું હોય તેવું (ગ.). **૦વ્યૂહ** પું૰ ચક્રાકારે ગોઠવેલી સૈન્યરચના. **-ક્રાકાર** વિ૰ [+ आकार] ચક્રના આકારનું (૨) પું૰ સંગીતમાં એક અલંકાર. **-ક્રાકૃતિ** વિ૰ [+ आकृति] જુઓ ચક્રાકાર. **-ક્રાભાસ** વિ૰ [+ आभास] 'સાઇકલૉઇડ' (ગ.). **-ક્રાંકિત** વિ૰ [+ अंकित] જેણે ચક્રમુદ્રા શરીર ઉપર લગાવી હોય તેવું. **-ક્રાંગ** ન૰ [+ अंग] ચકવો; ચક્રવાક (૨) રથ. **-ક્રી** વિ૰ [सं.] ચક્રવાળું (૨) સાર્વભૌમ (૩) પું૰ સાર્વભૌમ રાજા; ચક્રવર્તી (૪) [सं.] વિષ્ણુ (૫) કુંભાર. **-ક્રીય** વિ૰ [सं.] ચક્રની પેઠે ક્રમમાં આવતું; 'સાઇક્લિક' (ગ.). **-ક્રીય ક્રમ** પું૰ 'સાઇક્લિક ઑર્ડર' (ગ.)

ચક્રમ પું૰ [सं. चक्रम् ?] ચક્કર–ગાંડો માણસ

ચક્રાકાર, ચક્રી ચક્રીય જુઓ 'ચક્ર'માં

ચક્ષ(-ખ) ન૰ [सं. चक्षु] આંખ (પ.)

ચક્ષુ ન૰ [सं.] આંખ. **૦ગોચર** વિ૰ આંખથી દેખાય એવું. **-ક્ષુઃશ્રવા** પું૰ આંખથી સાંભળનાર–સાપ. **૦ષ્માન** વિ૰ દેખતું; આંખોવાળું (૨) [લા.] બુદ્ધ; જ્ઞાની

ચક્ષૂરાગ પું૦ [સં.] આંખોની લાલાશ (૨) આંખો વડે દેખાડાતો રાગ-પ્રેમ

ચક્ષૂરોગ પું૦ [સં.] આંખનો રોગ

ચખ ન૦ [સં. चक्षु] ચક્ષ; આંખ (પ.)

ચખાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચાખવું'નું પ્રેરક

ચખાર પું૦ દગલબાજ; ચાલાક ? (ચોર સાથે વપરાય છે - 'ચોર-ચખાર')

ચગડોળ ન૦ જુઓ ચકડોળ

ચગદવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. गद् (ગદા) ઉપરથી ?] પગ તળે કચરવું; જોરથી દાબવું (૨) 'એને તે ત્યાં ચગદવો છે ?'-એવી ઉક્તિમાં 'વધ કરવો, ચડાવવો' એવા ભાવમાં વપરાય છે.

ચગદાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ચગદવું'નું કર્મણિ રૂપ

ચગદોળવું સ૦ ક્રિ૦ ચગદવું; રગદોળવું

ચગમગવું અ૦ ક્રિ૦ ['ચગવું' ઉપરથી] ચગવું; રંગમાં આવવું

ચગવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. चक् ઉપરથી] આકાશમાં -ઊંચે ઊડવું (૨) અણસારામાં સમજી જવું (૩) [લા.] રંગમાં આવવું; ખીલવું

ચગળવું સ૦ ક્રિ૦ [ચગદવું + ગળવું ?] ધીમે ધીમે ચાવવું; મમળાવીને ખાવું

ચગુ વિ૦[સં. चंचु ? સર૦ म. चंग, चंच; हिं. चगड=ચાલાક] ચંચળ; ચાલાક (૨) સંજ્ઞાથી -ઇશારામાં સમજી જાય એવું

ચગું ન૦ ઘસડાઈ આવીને ઠરેલો કાદવ; કાંપ

ચ(૦ણ)ચણવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] બળતરા થવી; લાય બળવી (૨) [સર૦ સં. चण्] ચણ ચણ થઈને બળવું (૩) [લા.] મનમાં દુઃખી થવું - બળવું

ચ(૦ણ)ચણાટ પું૦ ચચણવું તે; લાય

ચ(૦ર)ચરવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] બળતરા થવી; લાય બળવી

ચ(૦ર)ચરાટ પું૦ ચચરવું તે; બળતરા

ચચૂકો(-ડો) પું૦[સં. चिंचा=આંબલી ઉપરથી] ચિચૂકો; કચૂકો; આંબલીનો ઠળિયો

ચચ્ચાર વિ૦ ['ચાર' ઉપરથી] ચાર ચાર

ચટ પું૦ [સં. कट ઉપરથી ? સર૦ म.] શ્રાદ્ધમાં દેવને સ્થળે મુકાતી ગાંઠ વાળેલી દાભની સળી (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચટક] કાળજી; ચાનક (૩) જીદ; હઠ (૪) અ૦ [રવ૦ ? સં. चट्=પડવું, તૂટવું પરથી ?] ઝટ; ચપટીની સાથે. [**-દઈને, લઈને**=ઝટ; તરત] (૫) ('કરવું, કરી જવું' સાથે) (ખાવાનું) ખતમ; પૂરું [સર૦ म., हिं.; दे. चट्ट=ચાટવું (૨) ભૂખ ?]

ચટક પું૦ [સં.] ચકલો

ચટક વિ૦ [સં. चट् પરથી ?] ('રાતું ચટક' એમ પ્રયોગમાં આવે છે.) ખૂબ રાતું-આંખે બાઝે એવું દીપતું [સર૦ म. पिवळाचटक] (૨) સ્ત્રી૦[दे. चट्ट=ભૂખ; સર૦ म.] લહેજત; સ્વાદ (૩) [સં. चट्=ભોંકવું] ચટકો; ડંખ (૪) [લા.] ચાનક; લાગણી. **૦ચાંદની** સ્ત્રી૦ ઘણી સ્વરૂપવાન સ્ત્રી. **૦(-કું)તું** વિ૦ ભપકાદાર; ચટકદાર. **૦દાર** વિ૦ સ્વાદિષ્ટ; લહેજતદાર (૨) મોહક; ચિત્તાકર્ષક (૩) મનમાં ડંખે તેવું (૪) લાગણી ઉશ્કેરે એવું (લખાણ, ભાષણ). **૦મટક** વિ૦ ફાંકડું; નખરાંબાજ (૨) સ્ત્રી૦ વરણાગિયો-નખરાંબાજ દેખાવ કે ચાલવાની રીત. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ચટકો ભરવો (૨) [લા.] મનમાં ચટકો લાગવો (૩) અ૦ક્રિ૦ (ચાંદનીનું) દીપવું; ખીલવું. **-કાટવું** સ૦ક્રિ૦ ચટકો ભરવો. **-કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ડંખ મારવો; કરડવું (૨) મનમાં ખૂંચવું. [**ચટકાવી જવું**=ચટ કરી જવું; બધું ખાઈ જવું.] **-કી** સ્ત્રી૦ તીવ્ર લાગણી (૨) ચૂંટી; ચપટી (૩) મોહિની (૪) ખૂલતો લાલ રંગ. **-કીદાર** વિ૦ જુઓ ચટકદાર ૧ થી ૩. **-કું** ન૦ ટીપું; છાંટો. **-કો** પું૦ દંશ; ડંખ (૨) [લા.] મનની તીવ્ર લાગણી (૩) સ્વાદ; લહેજત; ચસકો. [**-દેવો, -ભરવો, -મારવો**=ચટકાવવું; ડંખવું. **-લાગવો**=ડંખાવું; ડંખ બેસવો (૨) મનમાં ચટકો-લાગણી થવી (૩) લહેજત લાગવી; સ્વાદ આવવો.]

ચટ(-ટા,-ટો)ચટ અ૦ [જુઓ 'ચટ' અ૦] ઝટઝટ; સપાટામાં

ચટણી સ્ત્રી૦ [दे. चट्ट=ચાટવું ઉપરથી] વાટીને બનાવાતી એક ચટકદાર વાની. [**-કરવી, -કરી નાખવી**=વાટીને લૂગદી જેવું બનાવવું (૨) ખર્ચવું; વાપરી નાખવું. ઉદા૦ 'સો રૂપિયાની

ચટણી કરી.'**-થઈ જવું,-ની પેઠે** ઊડી જવું =જોતજોતામાં ખવાઈ, ખરચાઈ કે વપરાઈ જવું. **-માં કાઢી નાખવું**=લેખામાં ન લેવું. **-માં જવું**=ઉપલક ખરચાઈ જવું (૨) લેખામાં ન લેવાવું.] **૦ખાઉ** વિ૦ ચટણીનું શોખીન

ચટપટ અ૦ [રવ૦;સર૦ म., हिं.] તાબડતોબ; ઝટપટ (૨) વિ૦ ચાંપલું; ડાહ્યલું

ચટ(-ટા)પટી સ્ત્રી૦ ['ચટપટ' ઉપરથી] અતિ ઉત્સુકતા; તાલાવેલી (૨) અકળામણ; સંતાપ

ચટપટિત વિ૦ ['ચટાપટા' ઉપરથી] ચટાપટાવાળું

ચટવું અ૦ક્રિ૦ [सं. चट्] દિલ પર ચોટ લાગવી. [**ચટી જવું**=હૃદયમાં ભોંકાવું; બરોબર લાગવું.]

ચટાઈ સ્ત્રી૦ [सं. कट; हिं.] સાદડી. **૦ની** સ્ત્રી૦ વડી (પુષ્ટિમાર્ગીય)

ચટાકો પું૦ [सं. चट्; दे. चट्ट= ભૂખ] ચટકો; તીવ્ર લાગણી (૨) સ્વાદ

ચટાચટ અ૦ ચટચટ; ઝટઝટ

ચટાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ચાટવું'નું પ્રેરક

ચટાપટા પું૦બ૦વ૦['પટા' ઉપરથી] રંગબેરંગી આડાઅવળા પટા

ચટાપટી સ્ત્રી૦ જુઓ ચટપટી

ચટાં અ૦ જુઓ ચટ્ટાં

ચટિયું વિ૦['ચટ' સ્ત્રી૦ ઉપરથી] જિદ્દી; હઠીલું. **-યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ હઠીલી; જિદ્દી

ચટીલું વિ૦ [જુઓ ચટિયું] ચટવાળું

ચટ્ટુડું વિ૦ ['ચાટવું' ઉપરથી] ખાધાનું લાલચુ (૨) લાંચિયું [તાબડતોબ

ચટોચટ(-ટ્ટ) અ૦ ['ચટ' અ૦ ઉપરથી]

ચટ્ટ અ૦ જુઓ ચટ. **-ટ્ટાં** અ૦ જુઓ ચટ; ખતમ; ઓહિયાં [જલદીથી

ચડ અ૦ ['ચટ' અ૦ ઉપરથી] જોતજોતામાં;

ચડ(-ડા,-ઢ,-ઢા)ઊતર(-રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. चडुत्तरिया] ચડવું અને ઊતરવું તે

ચડચડ અ૦ [રવ૦; प्रा.] (બળવાનો રવ). **૦વું** અ૦ક્રિ૦ તતડવું (૨) ચડચડ એવા અવાજ સાથે બળવું. **-ડાટ** પું૦ તતડાટ

ચડ(-ઢ)ણ(ડ') ન૦['ચડવું' ઉપરથી] ચડાવવાળો માર્ગ; ચડાવ. **-તી** સ્ત્રી૦ ઉન્નતિ (૨) બઢતી; વૃદ્ધિ. **-તી પડતી** સ્ત્રી૦ ચડવું અને પડવું તે; અસ્તોદય. **-તું** વિ૦ વધતું; ઊંચે જતું (૨) ચડિયાતું. [**ચડતા દહાડા હોવા**= સગર્ભા અવસ્થા હોવી. **ચડતા પગારે** =પગાર ચાલુ રહે એવી રીતે. **ચડતી કળા, ચડતી કમાન**=આબાદીનો વખત. **ચડતી પાયરી** =વધારે ઊંચો હોદ્દો. **ચડતી ભાંજણી** = નાનામાંથી મોટા પરિમાણમાં રકમ ફેરવવી તે (ગ૦). **ચડતી શ્રેઢી**=સરખા ઉત્તરની અથવા સરખા ગુણોત્તરની વધતી સંખ્યાઓનો હિસાબ ગણવાની રીત (ગ.). **ચડતી હાલત**= આબાદ સ્થિતિ. **ચડતું ૦વ્યાજ**= ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ. **ચડતો દહાડો**=વધતો દિવસ (૨) ઊગતો સૂરજ (૩) આબાદીનો વખત (૪) [સ્ત્રીની] સગર્ભા સ્થિતિ. **ચડતો પહોર**=સૂર્યનો તાપ વધતો જતો હોય એવો દિવસનો વખત. **ચડતો પાસો**= આબાદી.] **-ન** ન૦ ચડવું તે; ચડતી

ચડપ, ૦ચડપ અ૦ ઉતાવળથી; ત્વરાથી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝડપવું

ચડપાટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ચપડાવવું અર્થ (૨)

ચડભડ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ म. चडफड; दे. चडपड] ચડભડવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ગુસ્સે થવું; ખીજવું; લડી પડવું; ઊંચાનીચા થવું. **-ડાટ** પું૦ ચડભડ

ચડ(-ઢ)વું સ૦ક્રિ૦; અ૦ક્રિ૦ [प्रा. चड-ढ] નીચેથી ઉપર જવું (ઉદા૦ પગથિયાં ચડવાં) (૨) વધવું; ઊંચે જવું (ઉદા૦ ભાવ, રેલ; સૂર, અવાજ; પૂર, સોજો ઇ૦) (૩) સવાર થવું; બેસવું (ઉદા૦ ઘોડે ચડવું) (૪) ચડાઈ કરવી (ઉદા૦ ગુજરાત ઉપર ચડી આવ્યો) (૫) બફાવું; રંધાવું (ઉદા૦ ભાત ચડી ગયો છે) (૬) ગર્વથી ફૂલવું (૭) ગુસ્સે થવું (ઉદા૦ ચડી ચડીને બોલે છે) (૮) સંકોચાવું; ટૂંકું થવું (ઉદા૦ કપડું ચડી ગયું) (૯) -ના કરતાં શ્રેષ્ઠ ઠરવું (૧૦) -નો નશો કે ખૂબ અસર કે પાસ લાગવો (ઉદા૦ અફીણ, દારૂ, ઇ૦ તથા થાક, ક્રોધ, ઘેન, ગર્વ, કાટ, રંગ ઇ૦ ચડવું) (૧૧) [લા.] (સર૦ અર્થ ૩) -ની લતમાં કે નાદમાં

ફસાવું(ઉદા૦ નાદે,લતે,ચડસે,હઠે ચડવું)(૧૨) [કોઈ વસ્તુની બાકી] વધવી; ચૂકતે કે અદા કરવાનું એકઠું થવું (ઉદા૦ કામ, ઉઘરાણી, ઊંઘ,થાક,પગાર, રજા,દેવું,ઉપકાર ઇ૦ ચડવાં) (૧૩) [સર૦ प्रा. चड्डु = મર્દન કરવું;ચોળવું] લેપ કે અર્ચા થવી (ઉદા૦ હનુમાનને તેલ ચડવું; પીઠી ચડવી) (૧૪) નૈવેદ્ય ઇ૦ તરીકે અપાવું (ઉદા૦ દેવને ફૂલ ,નાળિયેર ચડવું – ચડાવવું)(૧૫) –ના ઉપર ઢાંકણ કે ગલેફ પેઠે આવવું.(ઉદા૦ પૂઠું,ગલેફ, ખોળ ઇ૦ ચડવાં). [**ચડ ચૂલા ખાઉં**=રસોઈ તૈયાર પણ ન થઈ હોય ત્યારથી ખાવાની ઉતાવળ કરવી. **ચડી આવવું**=આક્રમણ કરવું; હુમલો લઈ ધસી આવવું. **ચડી જવું**=સંકોચાવું; ટૂંકું થવું(૨)(રડતાં) કળ ન વળતાં શ્વાસ રૂંધાઈ જવો (૩) ગુસ્સે થઈ જવું (૪) [લા.] શરીરે સુકાવું. (ઉદા૦ એના વગર શું ચડી ગયો હતો ?)**ચડી બેસવું**=સવાર થવું (૨) સરજોરી કરવી (૩) મર્યાદા મૂકી વર્તવું; આજ્ઞા ઉલ્લંઘવી. **ચડી વાગવું**=બહેકી જવું; મર્યાદા ન માનવી. **ચડ્યે ઘોડે આવવું**= અતિશય ઉતાવળ કરતા – એકશ્વાસે આવવું. **ચડ્યું ખાતું**=અવિવેકી અને અમર્યાદ વર્તન.]

ચડ્યો પું૦ માટીની નાની લોટી

ચડ(–ર)સ પું૦ [સર૦ हिं. चरस] એક માદક પદાર્થ (૨) વ્યસન; ચસકો; લત (૩) મમત. [**ચડસે ચડ(–ઢ)વું**=મમતે ચડવું.] **–સા-ચડ(–ર)સી** સ્ત્રી૦ હરીફાઈ. **–સીલું** વિ૦ લતવાળું (૨) મમતી; હઠીલું

ચડસું ન૦ [‘ચડવું” ઉપરથી] પાણી ઊંચે ચડાવવાનું એક યંત્ર

ચડા(–ઢા)ઈ (ડા’) સ્ત્રી૦ [‘ચડવું” ઉપરથી] લશ્કરી આક્રમણ; હુમલો. **–ઉ** વિ૦ ફૂલણજી (૨) ઝટ ગુસ્સે થઈ જાય એવું (૩) જમીનને માફક એવું; ગુણકારી (૪) ચડવા – સવારી કરવા યોગ્ય. **–ઊતર(–રી)** સ્ત્રી૦ જુઓ ચડઊતર. **–ચડ(–ડી,–ઢ,–ઢી)** સ્ત્રી૦ હુંસાતુંસી; સરસાઈની સ્પર્ધા. **–ણ** ન૦ ચડાવ; ચડાવવાળો માર્ગ. **–વ** પું૦ ઊંચાણ(૨)ચડતા ઊંચાણવાળી જગા (૩) તેવો માર્ગ (૪) વૃદ્ધિ; વધારો(૫) ચડાઈ. **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ ‘ચડવું’નું પ્રેરક. [**ચડાવી મારવું, મૂકવું**=ઉશ્કેરી મૂકવું (૨) લાડ લડાવી બહેકાવી મૂકવું. **ચડાવી જવું**[સર૦ प्रा. चड्डु = ખાવું]= ખાઈ જવું; આરોગી જવું]. **–વો** પું૦ જુઓ ચડાવ (૨) ઉશ્કેરણી

ચડિ(–ઢિ)યાતું (ડિ’) વિ૦ [‘ચડવું” ઉપરથી] વધારે સરસ; ચડતું. **–તાપણું** ન૦

ચડી વિ૦ તીવ્ર (સ્વર)

ચડીચોટ અ૦ એકદમ; સપાટાબંધ

ચડીમાર પું૦+[हिं. चिडिमार, चिडिया+मार] પારધી

ચડે(–રે)ડાટ અ૦ [રવ૦] મોટે અવાજે(ફાટવું)

ચડ્ડી સ્ત્રી૦ [का.; સર૦ हिं.; म.]અર્ધું પાટલૂન; જાંઘિયો

ચઢઊતર સ્ત્રી૦ જુઓ ચડઊતર

ચઢન ન૦ જુઓ ચડન. **–વું** જુઓ ચડવું

ચઢાઈ,–ઉ, –ઊતર(–રી), –ચડ(–ઢ, –ઢી), –ણ,–વવું,–વો જુઓ ‘ચડાઈ’માં

ચઢિયાતું, –તાપણું જુઓ ‘ચડિયાતું’માં

ચણ (ણ,) સ્ત્રી૦ પંખીઓને ચણવા માટે નખાતું અનાજ (૨) [જુઓ ચીણ] કરચલીવાળી કપડાની સીવણી

ચણક પું૦ [सं.] ચણો

ચણકચીભડી સ્ત્રી૦(કા.)છોકરીઓની એક રમત

ચણકબાબ પું૦ જુઓ ચિનીકબાલા

ચણ(–ણા)ખાર પું૦ જુઓ ચણાખાર

ચણચણ અ૦ [રવ૦] ‘ચણણ’ થાય એમ. **૦મોગરી** સ્ત્રી૦ એક બેઠી રમત. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચણણવું. **–ણાટ** પું૦ ચચણાટ

ચણતર ન૦ [‘ચણવું” પરથી]ચણવું તે;ચણવાનું કામ (૨) એની રીત

ચણભણ અ૦ [‘ચણચણવું”+‘ભણવું” પરથી?] ધીમે અવાજે (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) ધીમે અવાજે ચાલતી લોકચર્ચા

ચણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चि, प्रा. चिण] (ઈંટ ઇ૦ વડે) દીવાલ, મકાન વગેરે બનાવવું (૨) [सं.

चण् ઉપરથી] વીણીને ખાવું (પક્ષી માટે)

ચણિયારું (ણિ') ન૦ જે ખાડામાં ટેકાવાથી બારણું ફરે છે તે. [**-ખસી જવું**=ડાગળી ચસકી જવી (૨) નુકસાન થવું (ઉદા૦ એમાં તારું શું ચણિયારું ખસી ગયું ?). **ચણિયારાં ઠેકાણે રાખવાં**=ભાન ન ભૂલવું; સંયમ રાખવો. **ચણિયારાં નચાવવાં**=આંખો મારવી; કટાક્ષ નાખવાં.]

ચ(૦ર)ણિયો પું૦ [સર૦ सं. चलनी, दे. चल्लणग] ઘાઘરો

ચણીકબાલા પું૦ જુઓ ચિનીકબાલા

ચણો પું૦[सं.चणक;प्रा. चण(०अ)]એક કઠોળ. [**ચણા કરવા, કરી જવા**=વગર વિચારે ખર્ચવું (૨) વટાવી ખાવું; છેતરી જવું (ઉદા૦ 'મને વેચીને ચણા કરી ગયો'). **ચણા ચવરાવવા**=છેતરવું (૨)સંતાપવું (૩) ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય પોકરાવવી. (ઉદા૦ 'લોઢાના ચણા ચવરાવ્યા'). **ચણાના ઝાડ ઉપરથી કૂદવું**=ખોટી ડંફાસ મારવી. **ચણા મમરા ફાકીને રહેવું**=લૂખુંસૂકું ખાઈને જેમ તેમ દહાડા કાઢવા.] **-ણાખાર** પું૦ ચણાના છોડ ઉપરથી મળતો ક્ષાર. **-ણાદાળ** સ્ત્રી૦ ચણાની દાળ. **-ણાપણી** સ્ત્રી૦ ચણાનો પોપટાવાળો છોડવો (૨) તેવા છોડની ઝૂડી. **-ણાપાપડી** સ્ત્રી૦ ચણાની દાળમાં ચાસણી મેળવી બનાવેલી એક મીઠાઈ. **-ણી** સ્ત્રી૦ નાનો ચણો; ચણાની એક જાત. **-ણીબોર** ન૦ ચણા જેવું નાનું બોર

ચણો(-નો)ઠી સ્ત્રી૦ [दे. चिणोट्ठी] એક વેલો (૨)તેનું ફળ (૩) વાલના ત્રીજા ભાગનું વજન; રતી. ૦**ભાર** વિ૦ બહુ થોડું. [**-નાં ચીર**=ચળકતા લાલ રંગનાં વસ્ત્ર.]

ચતરંગ વિ૦ જુઓ ચતુરંગ (૨) ન૦ એક જાતનું વાજું (૩) એક જાતનું ગીત

ચતરાવવું સ૦ ક્રિ૦ ચળાવવું (કા.)

ચતસ્રજાતિ સ્ત્રી૦[सं.]ચાર કે ચતુર્થાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાતિ

ચતુર વિ૦ [सं.] ચાલાક; હોશિયાર. **-રા** સ્ત્રી૦ ચતુર સ્ત્રી. ૦**પણું** ન૦. **-રાઈ** સ્ત્રી૦ [**-કરવી, ચલાવવી, વાપરવી**=ચાલાકી કે હોશિયારીથી વર્તન કરવું; યુક્તિ લડાવવી.]

ચતુર્ વિ૦ [सं.] ચાર (સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે). **-રસ્ર** વિ૦ [सं.] ચોખૂણિયું. **-રસ્રાસ્થિ** ન૦ 'ટ્રૅપેઝૉઇડ બોન'. **-રંગ** વિ૦ [+अंग] ચાર અંગવાળું (૨) પું૦ શેતરંજ. **-રંગણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળ એ ચાર અંગવાળી (સેના). **-રંગી** વિ૦ ચતુરંગ. **-રંત** વિ૦ [+અંત] ચાર છેડાવાળું. **-રાનન** પું૦ [+आनन] (સં.) ચાર મુખવાળા – બ્રહ્મા. **-રાશ્રમ** પું૦ [+आश्रम] ચાર આશ્રમ (બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યસ્ત). **-ર્ગુણ** વિ૦ ચારગણું; ચોગણું. **-ર્ઘાત** પું૦ અમુક સંખ્યાને તેની તે જ સંખ્યાએ ત્રણ વાર ગુણતાં આવે તે ગુણાકાર($૨^૪ = ૧૬$)[ગ.]. **-ર્ઘાતસમીકરણ** ન૦ 'બાઈક્વૉડ્રૅટિક ઇક્વેશન' (ગ.) **-ર્થ** વિ૦ [सं.] ચોથું. **-ર્થક** વિ૦ ચોથું (૨) પું૦ ચોથિયો તાવ. **-ર્થસમીકરણ** ન૦ જુઓ ચતુર્ઘાતસમીકરણ (ગ.). **-ર્થાશ્રમ** પું૦ ચોથો આશ્રમ–સંન્યસ્તાશ્રમ. **-ર્થાંશ** પું૦ ચોથો ભાગ. **-ર્થી** સ્ત્રી૦ ચોથ (૨) ચોથી વિભક્તિ [વ્યા.]. **-ર્થીકર્મ** ન૦ લગ્ન પછી ચોથે દિવસે કરવાનો વિધિ. **-ર્દશ** વિ૦ ચૌદ. **-ર્દશી** સ્ત્રી૦ ચૌદશ. **-ર્દળ** વિ૦ ચાર પાંખડીવાળું. **-ર્દિશ** અ૦ ચોતરફ. **-ર્દિશા** સ્ત્રી૦ ચારે દિશા. **-ર્ધા** અ૦ [सं.] ચારે પ્રકારે–રીતે. **-ર્ભુજ** વિ૦ ચાર હાથવાળું (૨) હાથ પાછળ બાંધેલા હોય તેવું–તેવી રીતે કેદ પકડેલું (૩) ચાર ખૂણા કે બાજુઓવાળું (૪) પું૦ ચાર બાજુઓવાળી આકૃતિ (૫) આળસુ માણસ (૬) [સં.] વિષ્ણુ. **-ર્માસ** પું૦ બ૦ વ૦ ચાતુર્માસ (દેવપોઢીથી દેવઊઠી એકાદશી સુધીના) [**-કરવા, -રહેવું**=સાધુસંન્યાસીએ ચોમાસાના ચાર માસ એક ઠેકાણે ગાળવા (૨) ચોમાસાનું વ્રત કરવું.]. **-ર્મુખ** પું૦ (સં.) બ્રહ્મા. **-ર્મૂલ(-ળ)** ન૦ 'ફોર્થ રૂટ' (ગ.). **-ર્યુગ** પું૦ બ૦ વ૦ ચાર યુગ (સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ). **-ર્વર્ગ** પું૦ બ૦ વ૦ ચાર પુરુષાર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ).

-ર્વર્ણ પું૦બ૦વ૦ ચાર વર્ણ (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર). **-ર્વિધ** વિ૦[સં.] ચાર પ્રકારનું. **-ર્વેદ** પું૦બ૦વ૦ ચાર વેદ (ઋગ્વેદ, સામવેદ, યજુર્વેદ અને અથર્વવેદ). **-ર્વેદી** વિ૦ ચારે વેદ જાણનાર (૨) બ્રાહ્મણોની એક જાતનું. **-ર્વ્યૂહ** પું૦ (સં.)વાસુદેવ, સંકર્ષણ, પ્રદ્યુમ્ન અને અનિરુદ્ધ એ ચાર વ્યૂહ-રૂપ ધારણ કરનાર-વિષ્ણુ. **-ષ્કલ** વિ૦ [સં.] ચાર કલાવાળું. **-ષ્કોણ** વિ૦ ચાર ખૂણાવાળું (૨) ચાર ખૂણાવાળી આકૃતિ; 'ક્વૉડ્રિલેટરલ' [ગ.]. **-ષ્ટય** વિ૦ [સં.] ચાર ભાગવાળું (૨) ચાર પ્રકારનું (૩) ન૦ ચારનો સમુદાય. **-ષ્પથ** પું૦ ચાર રસ્તા એકઠા થતા હોય એવી જગા-ચકલું. **-ષ્પ(-ષ્પા)દ** વિ૦ ચોપગું (૨) ન૦ ચોપગું પ્રાણી. **-ષ્પદી** સ્ત્રી૦ ચાર પદની બનેલી કડી. **-ષ્ફલક, ચતુઃફલક** ન૦ ચાર બાજુવાળી આકૃતિ; ત્રિકોણ બાજુવાળો શંકુ; 'ટેટ્રાહેડ્રોન' [ગ.]. **ચતુઃસીમા** સ્ત્રી૦ ચાર બાજુની સીમા-ખૂંટ. **ચતુઃસ્વરી** વિ૦ ચારસ્વરવાળું

ચતું(-ત્તું) વિ૦ જુઓ છતું. ૦**(-ત્તું)પાટ** વિ૦ છતુંપાટ,**-ત્તાપાટ** અ૦ છત્તાપાટ [લહેર

ચનમનિયાં ન૦બ૦વ૦ ગદબદિયાં (૨)ચેનબાજી;

ચનિક વિ૦ + ક્ષણિક

ચનોઠી સ્ત્રી૦ જુઓ ચણોઠી

ચપ અ૦[રવ૦]ચટ લઈને; એકદમ [**-દઈને.**] ૦(**-પા,-પો)ચપ** અ૦ ઝટ ઝટ

ચપકલું વિ૦ [સં. चप्=છેતરવું ?] દગાવાળું (૨) ન૦ અડપલું; ચાંદવું (૩) [જુઓ ચપણું] માટીનું પાત્ર; નાનું ચપણું

ચપ(-બ)કાવવું સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं. चपकाना] ઊતું કરી ચાંપવું (૨) ચોટાડવું (૩) [સર૦ म. चपका=વઘાર] વઘાર કરવો

ચપ(-બ)કો પું૦ ['ચપકાવવું' ઉપરથી] ડામ (૨)[લા.]મહેણું (૩) મહેણાનો ડંખ.[**ચપકા દેવા, ચોઢવા**=મહેણાં મારવાં.]

ચપચપ અ૦[સર૦ म., રવ૦] (૨) ઝટઝટ. ૦**વું** અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. चप्चपणें] ચપચપ અવાજ કરવો (૨) (ચાસણી તપાસતાં) તાર નીકળવા

ચપચપું વિ૦ [જુઓ 'ચપચપવું' (૨)] ચીકણું અને ભીનું; ગદગદું

ચપટ વિ૦ [सं. चिपट; म. चपटा; हिं. चिपटा] ચોટેલું; ચપટું; ચપ્પટ. [**-થઈ જવું, થવું**= જમીનદોસ્ત થવું; નાશ થવો. **-બેસવું**= બરાબર ગોઠવાઈને બેસવું (૨) સાવ પાયમાલ થવું. **-વળવું**=બેવડ વળવું (૨) નાશ પામવું (૩) ખૂબ ખાધ આવવી.] ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ સજ્જડ કરવું; ચપસીને બેસાડવું. **-ટાવું** અ૦ ક્રિ૦ ચપ્પટ થવું; દબાવું (૨) [લા.] નુકસાનમાં આવવું

ચપટી સ્ત્રી૦ [सं. चप्पुटिका; प्रा. चप्पुडिया, चप्पुडी] હાથનો અંગૂઠો અને આંગળી ભીડવાં તે (૨) તેમાં પકડાય તેટલું માપ (૩) તેમ કરીને કરાતો ચટ એવો અવાજ (૪) એ અવાજ કરતાં લાગે એટલો સમય; જરા વાર (૫) પકડ; ચીમટી [**-આવવી**= ચપટીમાં પકડાવું, લેવાવું. **-ચાંગળું**=થોડું ઘણું. **-માં**=જરા વારમાં. **-માં આવવું**= દાવમાં આવવું; ફસાવું. **-માં ઉડાવવું**= ન લેખવવું; અવગણવું(૨)મશ્કરીમાં ઉડાવવું. **-માં લેવું**=દાવમાં આણવું; સપડાવવું. **-ભરવી**=ચપટીમાં આવે એટલું પકડવું (૨) ચીમટી ભરવી; ચૂંટી ખણવી. **-ભરાવી**= ચીમટી ભરાવી. **-લેવી**=ચૂંટી ખણવી. **-વગાડવી**=ચપટી વડે ચટ એવો અવાજ કરવો.] **-ટો** પું૦ મોટી ચપટી [ચોટેલું

ચપટું વિ૦ [જુઓ 'ચપટ'] બેઠેલું; દબાયેલું;

ચપટો પું૦ જુઓ 'ચપટી'માં. [**-ભરવો, લેવો**=મોટી ચપટી જેટલું લેવું.] [કરવું

ચપડવું સ૦ક્રિ૦['ચપટ' ઉપરથી]ટીપીને ચપટું

ચપડાલાખ સ્ત્રી૦['ચપટ' ઉપરથી+લાખ;સર૦ हिं. चपडा] લગડી બનાવેલી ચોખ્ખી લાખ

ચપડાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ચપટું' ઉપરથી] ચપટું કરવું (૨) ['ચડપ' ઉપરથી] સપાટાબંધ ખાઈ જવું (૩) ચોરી જવું

ચપડિયો પું૦ [ચપડવું ઉપરથી] સોનારૂપાના તાર ચપડનારો [લાખ (કા.)

ચપડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચપડાલાખ, સર૦ म.]

ચપડું વિ૦ [જુઓ ચોપડું] ચાર પડવાળું

ચપણ,-ણિયું,-ણું ન૦ [સર૦ हिं. चपनी; म. चपणी; सं. चप्=ગૂંદવું] ચપ્પણ; શકોરું; બટેરું (૨) ભિક્ષાપાત્ર [કકડી

ચપ(-પો)તરું ન૦['પતરું'-पत्र પરથી] કાગળની

ચપરચપર અ૦ જુઓ ચબડ ચબડ

ચપરાસ સ્ત્રી૦ સિપાઈના પટાની પિત્તળની તખતી (૨) મિજાગરું (૩) બડાઈ; પતરાજી. [**ચપરાસો ફૂટવી**=પતરાજી કરવી (૨)કાખલીઓ ફૂટવી.] **-સી** પું૦ [हिं.; फा. चप=ડાબું + फा. रास्त=જમણું] ચપરાસવાળો-પટાવાળો (૨) સ્ત્રી૦ બડાઈ

ચપલ(-ળ) વિ૦ [सं.] ચંચલ (૨). હોશિયાર; ચાલાક. **૦તા** સ્ત્રી૦.**-લા(-ળા)**સ્ત્રી૦ ચપળ સ્ત્રી (૨) વીજળી (૩) લક્ષ્મી (૪) એક છંદ

ચપસવું અ૦ક્રિ૦[फा. चस्पीदन] દાબવું; જોરથી દાબવું (૨) ચપ દઈને બરાબર બંધબેસવું

ચપળ, -ળા, ૦તા, ૦પણું, -ળાઈ જુઓ 'ચપલ'માં [મિચામણાં; કટાક્ષ

ચપળાં ન૦બ૦વ૦ [सं. चपल ઉપરથી] આંખ-

ચપા(-પો)ચપ અ૦ [રવ૦] જુઓ 'ચપ'માં

ચપાટ અ૦ સાફ; ચટ (૨) સપાટ. [**ચોખ્ખું ચપાટ કરી મૂક્યું**=ચોખ્ખું ચટ કરી મૂક્યું.]

ચપાટવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. चपाटणें; 'ચપ' ઉપરથી ?] સપાટાબંધ ખાવું; ચટ કરી જવું

ચપાટી(-તી) સ્ત્રી૦[सं. चर्पटी; हिं. म., चपाती] ચાર પડવાળી રોટલી (૨) જાડી રોટલી

ચપેટ(-ટી) સ્ત્રી૦ [सं. चपेट, चपेटिका]ઝાપોટ; તમાચો(૨)સકંજો;કબજો(ખાસ કરીને ભૂતના વળગણ માટે) (૩) નુકસાન; આફત

ચપેટો પું૦ [જુઓ ચપેટ] તમાચો

ચપોચપ અ૦ [રવ૦] જુઓ 'ચપ'માં

ચપોતરું ન૦ [જુઓ ચપતરું] કાગળની કકડી

ચપ્પટ વિ૦ [જુઓ ચપટ] બરોબર ચોટીને

ચપ્પણ(-ણિયું)ન૦ જુઓ ચપણ [ઓજાર

ચપ્પુ પું૦;ન૦ [સર૦ म. चापु] ચાકુ; કાપવાનું

ચપ્પો પું૦ [સર૦ हिं. चप्पा=ચાર આંગળી] લખોટીની રમતમાં સામાની લખોટીને તાકવી તે. [**-મારવો**=લખોટીને તાકીને પોતાની લખોટી ફેંકવી(આંગળીઓ વડે). **-વાગવો**= લખોટી બરોબર તકાવી.] **-પ્પે શખ્ખો**= ચપ્પો વાગે તો તે મારનારને એક શખ્ખો આપવાની શરતથી રમાતો લખોટી-દાવ

ચબકાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચપકાવવું.

ચબકાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચપકાવું

ચબકો પું૦ જુઓ ચપકો [આવે એમ

ચબડચબડ અ૦ [રવ૦] ચપચપ (૨) મનમાં

ચબરકી(-ખી) સ્ત્રી૦[વરક=પાનું,પત્ર ઉપરથી] કાગળનો નાનો કકડો

ચબરાક વિ૦ [फा. चावक=ચાલાક,चर्व=ચપળ; તેજ]ચપળ; ચાલાક(૨) [સર૦म. चवरा,-रट] બોલવામાં કુશળ; વાચાળ. **-કિયું** ન૦ ટૂંકી ચબરાક ઉક્તિ. **-કી** સ્ત્રી૦ ચબરાકપણું

ચબવું અ૦ક્રિ૦ [सं. चप्; प्रा. चप्प=દબાવું] ખાડો પડે એમ ચોંટવું-દબાવું

ચબાવલું વિ૦[સર૦चवा चवाके=ચાવી ચાવીને વાત કરવા કે 'ચબાં' ઉપરથી ?] દોઢડાહ્યું

ચબાં અ૦ ['જબાન' ઉપરથી ?] મોંમાંથી ઉચ્ચાર નીકળતો હોય તેમ. [**-કરવું**=ચૂંકે ચાં કરવું; કાંઈ પણ બોલવું.] (૨) સ્ત્રી૦ જીભ. [**-ઊપડવી**=જબાન ઊપડવી; શબ્દ પણ બોલવો.]

ચબૂતરી સ્ત્રી૦ નાનો ચબૂતરો; પરબડી. **-રો** પું૦[हिं.] પોલીસથાણું; 'ગેટ'(૨)કર લેવાની ચોકી;નાકું (૩) ચોતરો (૪) પંખીઓને માટે દાણા નાખવાની જગા; પરબડી. [**ચબૂતરે લઈ જવું**=પોલીસચોકીએ લઈ જવું;ફરિયાદ માંડવી.]

ચબૂરિયો પું૦ હીંચકો (૨) હિંડોળાખાટ

ચબોલા પું૦બ૦વ૦ સામસામે મારેલા ટોણા; ટપાટપી; ચાબખા [બોલવું; ગાળ દેવી

ચબોળવું સ૦ક્રિ૦ ['ચબોલા' પરથી ?] ખરાબ

ચભડચભડ અ૦ [રવ૦] (ચાવવાનો અવાજ); ભચડ ભચડ [પું૦ ચડભડાટ

ચભડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચડભડવું. **ચભડાટ**

ચમક સ્ત્રી૦ ['ચમકવું' ઉપરથી] ચમકારો (૨) ધ્રુજારી-તાણ આવવી તે (૩) તાજુબી; આશ્ચર્યની ચોંક(૪)પું૦લોહચુંબક.[**-પેસવી,**

–પેસી જવી = ચોંક પેસી જવી.] **૦ચાંદની** સ્ત્રી૦ બનીઠનીને રહેતી ફરતી દુશ્ચરિત સ્ત્રી. **૦પથ્થર, ૦પહાણ** પું૦, **૦બાણ** ન૦ લોહચુંબક (૨) ચકમક. **૦વા** પું૦ એક રોગ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. चमक्क (सं. चमत्कृ?)] જુઓ ઝબૂકવું(૨)ચોંકવું(૩)વંઠી જવું.[**ચમકી ઊઠવું** = ભડકી ઊઠવું;એકાએક બી જવું (૨) આશ્ચર્યચકિત થઈ જવું.] **૦વો** પું૦ ચમકવાળું લટકું. **–કાટ** પું૦ ચમકારો; ઝબકારો (૨)વાઈનો આવેશ (૩)વંઠી જવું તે. **–કાર(–રો)** પું૦ [प्रा. चमक्कार, सं. चमत्कार] ઝબકારો(૨) ચમક;કંપારી (૩) ચમચમ થતો અવાજ. **–કાવવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચમકવું'નું પ્રેરક (૨) સપાટવું; મારવું. **–કિત** વિ૦ ચમકેલું; ચકિત(૨)ચળકતું. **–કી** સ્ત્રી૦ ચમચમે એવી–નેતરની સોટી

ચમકળી સ્ત્રી૦[ચંપક + કળી ઉપરથી]સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું

ચમચબઝ ન૦ એક પક્ષી

ચમચમ અ૦ [રવ૦] ચમચમે એમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ 'ચમચમ' એવો અવાજ થવો (૨) તીવ્ર બળતરા થવી. **–માટ** પું૦ ચમચમવું તે

ચમચી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચમચો] નાનો ચમચો (૨) [म. चंची] પાનસોપારી ઇ૦ રાખવાની ખાસ કોથળી

ચમચો પું૦ [तुर्की चुम्चह; सं., प्रा. चमस] રસોઈમાં તથા ખાવાપીવાના કામમાં આવતું એક કડછી જેવું સાધન

ચમડપોસ પું૦[ચમડ (ચમ્મડ,ચામડું)+फा. पोशीदन] ચામડાનું ઢાંકણ; ઓઢો

ચમડી સ્ત્રી૦ [हिं.] ચામડી [**ચમડી તૂટે પણ દમડી ન છૂટે** = જીવ જાય પણ પૈસો ન છોડે (તેવા સ્વભાવના માણસ માટે.)

ચમત્કાર પું૦ [સં.] આશ્ચર્ય; આશ્ચર્યકારક બનાવ–દેખાવ (૨) કરામત; અલૌકિક ક્રિયા. [**–દેખાડવો, બતાવવો** = અલૌકિક કે અદ્ભુત કામ કરી દેખાડવું (૨) પ્રભાવ કે ખબર પડે એમ હાથ કે પરચો બતાવવો.] **૦ક, –રિક, –રી** વિ૦ [સં.] ચમત્કારવાળું

ચમત્કૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ચમત્કાર

ચમન પું૦; ન૦ [फा.] બાગ(૨)આનંદ; મોજમજા. **૦બંદી** સ્ત્રી૦ બાગબાની

ચમર પું૦ ધૈર્ય; હામ (બ૦વ૦માં વપરાય છે. ઉદા૦ ચમરબંધીના ચમર વછોડે તેવું.)

ચમર સ્ત્રી૦ [सं. चमर = ચમરી] વાળ કે પીછાં (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ જુઓ ચમ્મર

ચમરકઠા પું૦બ૦વ૦ એ નામના ઘઉં

ચમરખું ન૦ [सं. चर्म, प्रा. चम्म + રાખવું પરથી. સર૦ हिं. चमरख] રેંટિયાની ત્રાક જેમાં રખાય છે તે (ચામડાનો કકડો) [**ચમરખા જેવું શરીર** = સુકાયેલું, ચડી ગયેલું શરીર]

ચમરબંધ પું૦[सं. चर्म + બંધ] ચામડાનો પટો. **–ધી** વિ૦ કેડે ચમરબંધવાળું(૨) શૂરવીર અને ધૈર્યવાન (૩) પું૦ ચમરબંધી માણસ (૪) સત્તાધીશ; રાજા જેવો માણસ. [**–ના ચમર વછોડે તેવું** = ભારે હિંમતવાળું.]

ચમરાળ વિ૦ ['ચમર'વાળું] ચમરબંધી

ચમરી સ્ત્રી૦[સં.] રેસાવાળી ફૂલની માંજર-મંજરી (૨) ફૂલની મંજરીના આકારની રેશમ કે ઊનની બનાવટ (૩) મચ્છર વગેરે ઉડાડવાની ઘોડાના વાળની બનાવેલી ચામર. **૦ગાય** સ્ત્રી૦ એક પ્રકારની પહાડી ગાય, જેના પૂંછડાના વાળની ચામર બને છે.

ચમસ પું૦ [સં.] સોમરસ પીવાનો પ્યાલો; એક [યજ્ઞપાત્ર

ચમાર વિ૦ [सं. चर्मकार; प्रा. चम्मार] ચામડિયાની જ્ઞાતિનું (૨) પું૦ તે જ્ઞાતિનો માણસ; ચામડિયો. **૦કામ** ન૦ ચમારનું કામ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ ચમાર સ્ત્રી. **૦દૂધી** સ્ત્રી૦ એક વેલો (ચમાર લોકો તેનો ઉપયોગ ચામડાંના વાળ ઉતારવામાં કરે છે.)

ચમૂ સ્ત્રી૦ [સં.] સેના. **૦પતિ** પું૦ સેનાપતિ

ચમેડ સ્ત્રી૦ એક છોડ – ચિમેડ. **–ડિયું** ન૦ ચમેડ જેવી શીંગોવાળો એક છોડ

ચમેલી સ્ત્રી૦ [सं. चंपक + वेली? સર૦ हिं., म.] એક ફૂલવેલ; ચંપેલી; જાઈ (?)

ચમ્મડ વિ૦ [सं. चर्म ઉપરથી] ચામડા જેવું; ઝટ તૂટેફાટે નહિ એવું (૨) [લા.] કૃપણ; કંજૂસ. **૦તોડ** વિ૦ કંજૂસ

ચમ્મર સ્ત્રી૦; ન૦ [સં. चमर] ચમરી ગાયના કે બીજા વાળની બનેલી ચમરી; ચામર. [**-ઢોળવાં** =(દેવ કે રાજા જેવા મોટા માણસ આગળ) ચમરી ફેરવવી, પંખા પેઠે આસપાસ વીંઝવી.]

ચય પું૦ [સં.] ઢગલો; રાશિ (૨) વધારો (૩) 'કૉમન ડિનૉમિનેટર' (ગ.). **૦શ્રેણિ(-ણી)** સ્ત્રી૦ (ગ.) 'ઍરિથમેટિકલ સીરીઝ'. **૦શ્રેણિ(-ણી)મધ્યમ** પું૦ 'ઍરિથમેટિકલ મીન'

ચર વિ૦ [સં.] ચંચળ; અસ્થિર; ફરતું (૨) ફરનારું (સમાસને છેડે). ઉદા૦ 'જલચર; ખેચર' (૩) પું૦ જાસૂસ; બાતમીદાર (૪) મેષ, કર્ક, તુલા ને મકર રાશિઓ, અથવા સ્વાતી, પુનર્વસુ, શ્રવણ, ધનિષ્ઠા અને શતતારકા એ નક્ષત્રો (૫) ન૦ (જ્યો.) ભૂમધ્યરેખાથી યામ્યોત્તર અંતર, જેને કારણે દિવસ લાંબોટૂંકો થાય છે.

ચર પું૦ હોમ નિમિત્તે રાંધેલું અન્ન (૨) સ્ત્રી૦ [મ.] કિલ્લાની આસપાસ ખોદેલી ખાઈ (૩) ચૂલ; તમણ (કા.) (૪) અ૦ [રવ૦] કપડું વગેરે ફાટવાનો અવાજ. [**-દઈને, દેતું(૦ક)ને** = ચરર અવાજ સાથે.]

ચરક ન૦ [સં. चक्र ? फा. चर्ख़ ? સર૦ म.] શેરડીનું કોલું (૨) [કડી કા૦ તરફ] છોકરાંની એક રમત (ચકભિલ્લુ ?) (૩) સ્ત્રી૦ ['ચરકવું' પરથી] પંખીની અઘાર

ચરક પું૦ [સં.] દૂત; કાસદ (૨) [સં.] પ્રસિદ્ધ [વૈદકશાસ્ત્રી

ચરકણ વિ૦ ['ચરકવું' ઉપરથી] ચરક્યા કરતું (૨) બીકનું માર્યું ચરકી જાય એવું; ડરકણ. **-ણું** વિ૦ વારંવાર ચરકી જાય એવું (૨) ન૦ (બાળક, ઢોર વગેરે) વારંવાર ચરક્યા કરે એવો રોગ

ચરકલું વિ૦ ['ચરકવું' ઉપરથી] ચરકણું (૨) ન૦ ચકલું; ચલ્લું

ચરકવું અ૦ ક્રિ૦ ['ચર' રવ૦ પરથી ? સર૦ म. चरकणें; કે फा. चरका = પરુ; પરુ વહેતો જખમ; શરીરનો મેલ એ પરથી ?] થોડું પ્રવાહી જેવું અઘવું (ખાસ કરીને પક્ષી માટે)

ચરકીડો પું૦ [સં. चक्र; फा. चर्ख़] + ચરખો (૨) ખરાદ; સંઘાડો

ચરકું(-ખું) વિ૦ [फा. चरका = નાનો ઘા ઉપરથી ?] સહેજ તમતમું તથા કડૂચું; બેસ્વાદ

ચરખિયું, ચરખી જુઓ 'ચરખો'માં

ચરખું વિ૦ જુઓ ચરકું

ચરખો પું૦ [फा.] કપાસ લોઢવાનો સંચો (૨) મિલ (૩) ખરાદ; સંઘાડા (૪) [હિં.] રેંટિયો. [**-ચલાવવો** = જ્યારે ત્યારે ખાખા કરવું (૨) રેંટિયો ચલાવવો (૩) એકધ્યાનથી સતત કામે લાગવું.] **-ખિયું** વિ૦ ચરખામાં-મિલમાં કામ કરવા જતું (૨) ચરખાને લગતું. **-ખી** સ્ત્રી૦ નાનો ચરખો (૨) પવનચક્કી

ચરચર અ૦ [રવ૦] બળવાનો અવાજ (૨) ઝડપથી; જલદીથી (૩) સ્ત્રી૦ 'ચરચર' એવો અવાજ (૪) ધીમી બળતરા; ચચરાટ (૫) [લા.] ચિંતા; ફિકર. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચચરવું. **-રાટ** પું૦ જુઓ ચચરાટ. **-રી** સ્ત્રી૦ બળતરા; ચિંતા

ચરચવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. चर्च् ઉપરથી] (ચંદન વગેરેનો) લેપ કરવો; અર્ચા કરવી

ચરડ અ૦ [રવ૦] કપડું વગેરે ફાટતાં થતો અવાજ (૨) જોડામાંથી નીકળતો અવાજ. [**-દઈને, દેતું(૦ક)ને** = ચરડ અવાજ સાથે; એકદમ (ફાટવું).] **૦કો** પું૦ ચરડ થતો અવાજ (૨) [લા.] દિલ ચિરાય એવી લાગણી; ઉગ્ર ચિંતા; ધ્રાસકો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ 'ચરડ' થાય એવી રીતે ચીરવું. **-ડાવું** અ૦ ક્રિ૦ ચરડ દઈને ફાટવું

ચરડૂકિયો પું૦(કા.) લાકડાં ઘસીને અગ્નિ ઉત્પન્ન [કરવાનું એક યંત્ર

ચરણ પું૦; ન૦ [સં.] પગ (૨) તૂક; કડી (કવિતાની). [**-ધરીને બેસવું** = જુઓ ચરણ સેવવાં. **-ધોવાં** = પગ પખાળવા; પૂજનીયનું સ્વાગત કરવું. **-ની રજ હોવું** = દાસાનુદાસ હોવું. **-પકડવા** = જુઓ ચરણ સાહવાં. **-પૂજવા** = વંદના કરવી (૨) આજ્ઞાંકિત થઈ રહેવું. **-સાહવાં** = પગ પૂજવા (૨) તાબેદાર થઈને રહેવું. **-સેવવાં** = ચરણનો આશરો લેવો; ચરણ પકડવા. **ચરણે પડવું, લાગવું** = પગે લાગવું (૨) કરગરવું; વિનંતી કરવી (૩) તાબેદાર થઈને રહેવું.] **૦મર્દન** ન૦

પગચંપી. **૦રજ** સ્ત્રી૦ પગની રજ – ધૂળ. [**–લેવી** = ભક્તિપૂર્વક વંદના કરવી; ચરણસ્પર્શ કરી, તે હાથ માથે લગાડવો.] **૦સેવા** સ્ત્રી૦ પગચંપી (૨) ભક્તિનો એક પ્રકાર. **૦સ્પર્શ** પું૦ પગનો સ્પર્શ. **–ણામૃત** ન૦ [+अमृत] ચરણોદક (૨) દૂધ, દહીં, ઘી મધ અને પાણી વગેરેનું મિશ્રણ, જેના વડે દેવમૂર્તિને સ્નાન કરાવ્યું હોય તે. **–ણારવિંદ** ન૦ [+अरविंद] ચરણરૂપી અરવિંદ–કમળ. **–ણોદક** ન૦ [+ उदक] દેવ, ગુરુ વગેરેનાં ચરણ ધોયેલું પાણી

ચરણવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચરચરવું] ડામવું (૨) અ૦ક્રિ૦ દિલમાં બળવું (૩) દુઃખનો ટહકારો કરવો (૪) ઊંઘમાં દાંત કચડવા

ચરણાકુલ(–ળ) પું૦ એક છંદ [ઘાઘરો

ચરણું ન૦,**–ણિયો,–ણો** પું૦ [જુઓ ચણિયોં]

ચરપણ ન૦ [सं. कृपण] કૃપણતા; કંજૂસાઈ. **૦વેડા** પું૦ બ૦ વ૦ કંજૂસના જેવું વર્તન. **–ણું, ચરપી** વિ૦ કંજૂસ

ચરબી સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રાણીઓના માંસમાં રહેલો તેલી પદાર્થ (૨) [લા.] મદ; અભિમાન. [**–કરવી –કરડવી** = મદમાં આવી જઈ, ચાંદવાં કરવાં; મિજાજ યા જોર દાખવવું. **–ચડવી,–વધવી** = મદ – અભિમાનમાં છકી જવું.] **૦દાર** વિ૦ ચરબીવાળું

ચરભક્ષ ન૦ [सं. चरुभक्ष] હોમ માટે રાંધેલું અન્ન વરકન્યાંએ એકબીજાને ખવડાવવું તે; લગ્નને બીજે દિવસે કરાતી એક ક્રિયા

ચરમ ન૦ + [જુઓ ચર્મ] ચામડું

ચરમ વિ૦ [सं.] અંતિમ; છેવટનું. **૦પંથી** વિ૦ અંતિમ માર્ગે ચાલનારું

ચરમ ન૦ [?] મુદ્ગર; મગદળ

ચરર,૦ર અ૦ [રવ૦] (કપડું વગેરે ફાટવાના અવાજ માટે)

ચરવાદાર પું૦ ઘોડાની ચાકરી કરનારો; રાવત

ચરવી સ્ત્રી૦ [सं. चरु ઉપરથી] નાનો ચરુ; દેગડી

ચરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. चर्] ચાલવું.ફરવું (૨) [सं. चर्; फा. चरीदन] ઘાસ, દાણો વગેરે ફરીને શોધી ખાવો (પશુ પંખીએ) (૩) રળવું; પેદા કરવું. [**ચરી ખાવું** = રખડી ખાવું; ગમે તે રીતે પેટ ભરવું (૨) લાંચરુશ્વત લેવી.]

ચરસ, –સાચરસી, –સીલું જુઓ 'ચડ(–ર)સ'માં [(૨) ન૦ જાનવર; પશુ

ચરંદુ વિ૦[फा.चरिंदह]ચરનારું – ઘાસ ખાનારું

ચરાઈ સ્ત્રી૦ ['ચરાવવું' ઉપરથી] ઢોર વગેરે ચારવાનું મહેનતાણું. **–ઉ** વિ૦ ચરવા માટે યોગ્ય;ચરા તરીકે વાપરવાનું(૨)ન૦ ચરો. **–કા** સ્ત્રી૦ ઢોરને ચરવાની જમીન. **–ણ** ન૦ ચરો; ગોચર(૨)ચરામણ. **–મણ** ન૦,**–મણી** સ્ત્રી૦ જુઓ ચરાઈ

ચરાચર વિ૦[सं.] ચર અને અચર; ચેતન અને જડ; સ્થાવર અને જંગમ (૨) ન૦ આખી સૃષ્ટિ

ચરાણ, –મણ, –મણી જુઓ 'ચરાઈ'માં

ચરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચરવું'નું પ્રેરક (૨) [લાંચ] આપવી

ચરાળ વિ૦ જોઈએ તે કરતાં ઊંચું – ઉભેડું (જેમ કે, હળપૂણી ચરાળ છે.) (૨) સ્પર્શની લાગણી ન થાય એવું – જાડું (જેમ કે ચરાળ ચામડી)

ચરિત ન૦[सं.] આચરણ;વર્તન(૨)જીવનચરિત્ર. **–તાર્થ** વિ૦ [+अर्थ] કૃતકૃત્ય; કૃતાર્થ (૨) સફળ (૩) પું૦ નિર્વાહ (૪) ભાવાર્થ

ચરિત્ર ન૦[सं.] જુઓ ચરિત (૨) [લા.] કપટ; પાખંડ; કાવાદાવા. **૦કાર** પું૦ જીવનચરિત્ર લખનાર. **૦કીર્ત(–ર્ત્ત)ન** ન૦ (જીવન-) ચરિત્રનું ગુણગાન. **૦નિરૂપણ** ન૦ જીવનનું વર્ણન; જીવનકથા

ચરી સ્ત્રી૦ બેહક બેઠેલા ઢોરને ઊભું રાખવાની લાકડાની ઘોડી (૨) [सं. चर्या] કરી; પરેજી

ચરુ પું૦ [सं.] એક પહોળા મોંનું વાસણ; દેગ (૨) હોમનો ચરુ.[**–ચડાવવો** = જમણ આપવું (૨) જમણ આપવાની હરીફાઈમાં ઊતરવું.] **૦ભક્ષણ** ન૦ હવિષ્યાન્ન ખાવું તે; ચરભક્ષ. **૦ડી** સ્ત્રી૦ નાનો ચરુ; દેગડી. **૦ડો** પું૦ ચડવો; માટીનો લોટો

ચરેડાટ અ૦ [રવ૦] જુઓ ચડેડાટ

ચરેડો(–રો) પું૦ [રવ૦] ચરડકો; ચ્રાસકો (૨) ચીરો

ચરેરાટ પું૦ [રવ૦] ચરેડો; ધ્રાસકો (૨) ચર એવો અવાજ

ચરો (રો') પું૦ ['ચરવું' ઉપરથી] ગૌચર તરીકે ઇલાયદી રાખેલી પડતર જમીન

ચરોતર ન૦ [સં.] મહી અને સાબર એ બે નદીઓ વચ્ચેનો ગુજરાતનો પ્રદેશ. **-રિયું, -રું** વિ૦ ચરોતરનું. **-રી** વિ૦ ચરોતરિયું (૨) સ્ત્રી૦ ચરોતરની બોલી

ચર્ખ ન૦ [फा.] એક પક્ષી; બાજ

ચર્ચ ન૦[इं.]ખ્રિસ્તીઓનું પ્રાર્થના કરવાનું મંદિર

ચર્ચક વિ૦ [સં.] ચર્ચા કરનાર

ચર્ચરી(-રિકા) સ્ત્રી૦ [સં.] આનંદ; ઉત્સવ (૨) એક છંદ (૩) નાટકમાં પ્રવેશ પૂરો થાય ત્યારે મૂકવામાં આવતું ગીત

ચર્ચવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. चर्च्] ચર્ચા કરવી (૨) કૂથલી કરવી (૩) ચરચવું, લેપ કરવો

ચર્ચા સ્ત્રી૦ [સં.] વાદવિવાદ (૨)કૂથલી(૩)લેપ. **૦ત્મક** વિ૦ [સં.] ચર્ચા કરતું; ચર્ચાથી ભરેલું; ચર્ચા જગવે એવું (જેમ કે, નિબંધ, વાત, મુદ્દો ઇ૦). **૦પત્ર** ન૦ ચર્ચા કે વિવેચનનો છાપામાં આવેલો પત્ર-લખાણ. **૦પત્રી** પું૦ ચર્ચાપત્ર લખનાર. **૦પરિષદ** સ્ત્રી૦ ચર્ચા કરવાની પરિષદ-સભા. **૦પાત્ર** વિ૦ ચર્ચા થાય તેવું (૨)ચર્ચા કરવા યોગ્ય. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ 'ચર્ચવું'નું કર્મણિ. **૦સ્પદ** વિ૦ [+ સં. आस्पद] ચર્ચાને જેમાં સ્થાન હોય તેવું; ચર્ચાપાત્ર

ચર્ચિત વિ૦ [સં.] ચર્ચાયેલું

ચર્પટ પું૦ [સં.] થપ્પડ; ધોલ

ચર્મ ન૦ [સં.] ચામડું ત્વચા. **૦કાર** પું૦ ચામડિયો (૨) મોચી. **૦કીલ** પું૦મસો. **૦ચક્ષુ** ન૦ ભૌતિક-કુદરતી આંખ (જ્ઞાન-ચક્ષુથી ઊલટું). **૦દલ** ન૦ ગૂમડું. **૦પત્ર** ન૦ ચામડાના જેવો મજબૂત કાગળ. **૦વાદ્ય** ન૦ ચામડાનું વાદ્ય. ઉદા૦ ઢોલ. **-ર્માખ્ય** ન૦ [સર૦ हिं.] ચામડીનો એક રોગ-કોઢનો એક પ્રકાર. **-ર્માલય** ન૦[સં.] ચામડાનું કારખાનું; 'ટૅનરી'

ચર્યા સ્ત્રી૦ [સં.] કામકાજ; વ્યવહાર (૨) રીતભાત; વર્તણૂક (૩) સેવા (૪) અંદરનો ભાવ સમજાય તેવો દેખાવ-ચહેરો

ચર્વણ ન૦ [સં.] ચાવવું-વાગોળવું તે (૨) [લા.] મનન [ઉપભોગ

ચર્વણા સ્ત્રી૦ [સં.] ચર્વણ (૨) આસ્વાદ;

ચર્વિત વિ૦ [સં.] જેનું ચવર્ણ થઈ ગયેલું છે એવું. **૦ચર્વણ** ન૦ એકની એક વાત ફરી કહેવી તે; પુનરુક્તિ

ચલ(-ળ) વિ૦[સં.]ચાલતું; હાલતું(૨) અસ્થિર; ચલાયમાન. **૦વિચલ(-ળ)** વિ૦ અસ્થિર; ડગમગતું. **-લા** વિ૦ સ્ત્રી૦

ચલકચલાણું ન૦ (કા.) છોકરાંની એક રમત; 'બાઈ બાઈ ચાળણી'

ચલણ ન૦ [સં. चलन, प्रा.] ચાલવું તે; અમલ; સત્તા (૨) ચલણી નાણું; 'કરન્સી' (૩) ધારો; રિવાજ. [**-થવું** = સત્તા ચાલવી (૨) કારભાર મળવો; ચાલવું.] **-ણી** વિ૦ વ્યવહારમાં પ્રચલિત-વપરાતું હોય એવું

ચલણીવલણી સ્ત્રી૦ જુઓ ચલનવલન

ચલતી સ્ત્રી૦ સંગીતની એક ઢબ, જેમાં ગાનનો પ્રવાહ બહુ ઝડપથી ચલાવવામાં આવે છે

ચલથાટ પું૦ [ચલ + થાટ] ફેરવવાની જરૂર રહે એવો-ઓછા પડદાવાળો થાટ(સતાર માટે)

ચલન વિ૦[સં.]હાલતું; કંપતું(૨)ન૦ચાલવાની ક્રિયા. **૦કંપવા** પું૦ એક રોગ. **૦વલન** ન૦ હાલવું ચાલવું તે; હરફર; ગતિ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ગતિશાસ્ત્ર. **૦શીલ** વિ૦ હાલવાના સ્વભાવવાળું

ચલમ સ્ત્રી૦ [फा.] તમાકુ વગેરે પીવા માટેનું માટીનું એક પાત્ર. [**-પીવી** = હૂકા કે ચલમમાં તમાકુ પીવી. **-ભરવી** = હૂકાની ચલમમાં તમાકુ મૂકી તેમાં દેવતા ભરવો. (ઊલટું **-ઠાલવવી**)]

ચલવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચલાવવું

ચલવું અ૦ ક્રિ૦ + ચાલવું; જવું

ચલ(-ળ)વિચલ(-ળ), ચલા જુઓ 'ચલ'માં

ચલાઉ વિ૦ ચાલી શકે-નભે એવું

ચલાખાચહિયારો પું૦ સહિયારામાં કે વેપારીમંડળ માટે કરેલી માલની ખરીદી

ચલાખી સ્ત્રી૦ નાનો ચલાખો. **-ખો** પું૦ પું૦ સમચોરસ કપડાનો (મોટો) કકડો

(ચરોતરમાં ખેડૂતો પાક ઇ૰ બાંધી લાવવા પણ એ વાપરે છે.)

ચલાણી સ્ત્રી૰ નાનું ચલાણું (૨) 'બાઈ બાઈ ચાળણી'ની રમત. **-ણું** ન૰ પડઘીવાળી નાની પ્યાલી

ચલામણી સ્ત્રી૰ ['ચાલવું' ઉપરથી] લગ્ન થઈ રહ્યા બાદ છેલ્લે દિવસે કન્યાપક્ષ તરફથી વરપક્ષને સગપણ પ્રમાણે અપાતી બક્ષિસ

ચલા(-ળા)યમાન વિ૰[सं.] હાલતું (૨) ફરતું; બદલાતું

ચલાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ચાલવું'નું પ્રેરક [ભાવે

ચલાવું અ૰ક્રિ૰ ચાલવાની ક્રિયા થવી;'ચાલવું'નું

ચલાંતર ન૰ [सं.] 'વેરિયેશન' (ગ.)

ચલિત વિ૰ [सं.] ચળેલું;સ્થાનભ્રષ્ટ(૨)અસ્થિર (૩) સંગીતનો એક અલંકાર. **૦કું(-કૂં)ડલી (-ળી)** સ્ત્રી૰ ચલિત ગ્રહ બતાવનારી કુંડળી (જ્યો.)

ચલિયું ન૰ [જુઓ ચલ્લું] ચકલું; એ જાતનું નાનું પંખી. [**ચલિયાં ઉરાડવાં** = પાકનું રખોપું કરવું; ચકલાંને પાક ઉપર ન બેસવા દેવાં (૨) રમત કરવી; બેસી રહેવું. **ચલિયું ફરકવું** = કોઈએ પણ અવરજવર કરવો (પ્રાયઃ નકારના – નિર્જન હોવું – એ ભાવમાં)

ચલૂડું ન૰ [सं. चरु?] કચોલું; પ્યાલી (૨) માટીની લોટી; લોટું

ચલેથો પું૰ કડછો (સુ.) [(આજ્ઞાર્થરૂપ)

ચલો અ૰ ક્રિ૰ [हिं.] ચાલો; તૈયાર થાઓ

ચલોડો પું૰ ખેસ; ઉપરણો

ચલ્લુક વિ૰ [સર૰ पाली चुल्ल; दे. चुल्ल = નાનું; લઘુ] + હલકું; માલ વગરનું; ક્ષુલ્લક

ચલ્લું ન૰ [સર૰ दे. चिल्ला; सं. चिल्ली] ચકલાની જાતનું નાનું પંખી; ચકલું. **-લ્લો** પું૰ ચકલો. **-લ્લી** સ્ત્રી૰ ચકલી

ચલ્લું ન૰ [सं. चुलुक] ચાંગળું; અંજલિ

ચવ પું૰; સ્ત્રી૰ [म.] મોતીનું એક તોલ; ટકો (રતી = ૧૩ાા ટકા)(૨)હોશ; રામ;સકાર (૩) આવડત;ગમ (૪)ઢંગ; ઠેકાણું (૫)[સર૰ हिं. चाव] સ્વાદ; લહેજત. **૦દાર** વિ૰ [म.] સ્વાદવાળું; લહેજતદાર

ચવક પું૰ એક જાતનો ચવડ વેલો

ચવચવ વિ૰ [સર૰ म , प्रा. = એક રવ.રવ૰?] પરચૂરણ;ફુટકળ (૨) સ્ત્રી૰ જુદે જુદે ઠેકાણેથી ચૂંટી કાઢેલી – ફુટકળ બાબતો

ચવડ વિ૰ [જુઓ ચિવ્વડ] મુશ્કેલીથી તૂટે ફાટે કે ચવાય એવું

ચવડા(-રા)વવું સ૰ક્રિ૰ 'ચાવવું'નું પ્રેરક

ચવડું વિ૰ ચવડ (૨) ન૰ હળનો અણીદાર દાંતો, જે ભોંયમાં પેસે છે

ચવલિયું, ચવલું વિ૰ પાંપણે ધોળા વાળવાળું (ઉદા૰ 'ચવલિયો બળદ')

ચવલી સ્ત્રી૰ [म.] બેઆની

ચવલો(-ળો) પું૰ જૈન જતિનો રજોયણો(૨) શેરડીમાં થતો એક રોગ

ચવવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा. चव = કહેવું (૨) ચ્યવવું; જન્માંતર પામવું] કહેવું; વર્ણવવું (પ.) (૨) અ૰ ક્રિ૰ ચ્યવવું; પડવું (ઉદા૰ દેવલોકમાંથી ચવવું) (જૈન)

ચવવેરો પું૰ ઘર તથા જમીનનો વેરો

ચ(૦ળ)વળવું અ૰ ક્રિ૰ [જુઓ ચળવળવું] સળવળવું; ચળ આવવી [તનમનાટ

ચ(૦ળ)વળાટ પું૰ ['ચવળવું' પરથી] ચળ(૨)

ચવળો પું૰ જુઓ ચવલો

ચવાઈ સ્ત્રી૰ મશ્કરી; ઠેકડી

ચવાણું ન૰ [सं. चर्वण] કાચું કોરું કે શેકેલું ખાવાનું (ધાણી, ચણા, મમરાશેવ વગેરે)

ચવાવું અ૰ક્રિ૰ 'ચાવવું'નું કર્મણિ (૨) [સર૰ शौ. चव्व = ચર્ચવું; दे. चवेण = લોકાપવાદ. हिं. चवाई,-व = બદનામી] [લા.] વગોવાવું; લોકમાં ગવાવું

ચવૈયા પું૰ બ૰ વ૰ ચાળા પાડવા તે

ચવો પું૰ પગને તળિયે થયેલો ફોલ્લો

ચશ્મ સ્ત્રી૰ [फा.] આંખ. **૦(-સમ)પોશી** સ્ત્રી૰ દીઠું અદીઠું કરવું તે;આંખ આડા કાન કરવા તે. **-શ્મી** વિ૰ સ્ત્રી૰ આંખના આકારની (કોર). **-શ્મું** ન૰ આંખે બરાબર દેખાય તે માટે પહેરવાનો કાચ (પ્રાયઃ બ૰ વ૰ માં). [**ચશ્માં આવવાં** = થોડું દેખાવું; આંખને ચશ્માંની જરૂર પડે એમ થવું (૨) અભિમાન

ચડવું. **-ઊતરી જવાં**=ચશ્માંની જરૂર ન રહેવી.**-ચડાવવાં, ઘાલવાં**=ચશ્માં પહેરવાં. **-ઠેકાણે ન હોવાં**=મિજાજ ઠેકાણે ન હોવો. **-ફરી જવાં**=ગુસ્સે થવું (૨) ખરી વસ્તુ ન દેખાય એવું થવું. **-બેસવાં, લાગુ પડવાં**=જોવા માટે અનુકૂળ (જોઈતા નંબરનાં) ચશ્માં મળવાં. **ચશ્માંનો નંબર કાઢવો**=આંખને કયાં ચશ્માં બેસશે તે તપાસવું; કયા નંબરનો ચશ્માંનો કાચ જરૂરી છે તે ખોળી કાઢવું. **ચશ્મે બુલબુલ, ચશ્મે સુલાખ**=આંધળું; ઓછું જોતું.] **-શ્મેધબ** વિ૦ આંધળુંધબ;સાવ ન દેખતું (ચશ્માં વગર ન જ દેખાય એવી આંખોવાળું.)

ચશ્મો(-સમો) પું૦ [फा.] પાણીનો ઝરો

ચષક પું૦ [सं.] મદ્ય; દારૂ (૨) તે પીવાનું પ્યાલું

ચસ ન૦ [सं. चष्, प्रा. चस=ખાવું; ભાવવું] અતિ ભાવ – પ્રેમ; ચસકો

ચસક સ્ત્રી૦ ['ચસકવું' ઉપરથી; સર૦ हिं.] (નસ કે સાંધાના સ્નાયુનો એકાએક) ચસકવાથી થતું દુઃખ. (**-આવવી,-મારવી**)

ચસકવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ખસકવું; રવ૦] પકડમાંથી અથવા એકાદા સ્થાનમાંથી ખસવું; છટકવું (૨) ગાંડા થવું; મગજ ઠેકાણે ન રહેવું

ચસકાવું અ૦ક્રિ૦ચસકવું;મરડાવું;ચસક આવવી

ચસકો પું૦ ['ચસકવું' ઉપરથી] ચસક; સળક (૨) [જુઓ ચસ; સર૦ हिं.] તલબ; ભાવ; ચડસ (૩) લત; ખો (૪) નખરાંબાજી. [**-આવવો,નાંખવો,મારવો**=જુઓ ચસક આવવી. **-કરવો**=સ્વાદ કરવો; શોખ કરવો. **-પડવો**=-નો શોખ થવો; -નો સ્વાદ ખૂબ ગમી જવો.**-લાગવો**=નાદ કે લત પડી જવી.]

ચસચસ અ૦ [સર૦ કસવું; રવ૦] ચસે નહિ તેમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ તંગ હોવું; જકડાવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ ચસચસાવવું; બરાબર ખેંચીને પીવું. **-સાટ** અ૦ ચસી ન જાય તેમ – તંગ (૨) સપાટાબંધ (પીવું) (૩) પું૦ તંગ હોવું તે. **-સાવવું** સ૦ ક્રિ૦ તંગ કરવું (૨) ઝપાટામાં કે બરોબર પીવું

ચસમ પું૦ [हिं.] રેશમનાં દોરાની ગૂંછળી

ચસમપોશી સ્ત્રી૦ જુઓ ચશ્મપોશી.

ચસમું ન૦ જુઓ ચશ્મું

ચસમો પું૦ જુઓ ચશ્મો

ચસવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ચસકવું] ચળવું; ખસવું (૨) [સર૦ ચસચસવું; हिं. चसना] દબાઈને બેસી જવું (પૂળા, કડબ) (૩) ધબી જવું (૪) નુકસાનમાં આવી પડવું

ચસાચસી સ્ત્રી૦ ચડસાચડસી; સ્પર્ધા

ચહટાલિ(-ળિ)યું વિ૦ સ્વાદીલું

ચહુ વિ૦ [सं. चतुर्; સર૦ हिं., म. चहु; प्रा. चउ] + ચાર. **૦દા, ૦દિશ** અ૦ + ચારે દિશાએ; બધી બાજુ

ચહેબચો પું૦ [फा. चहब्च्चह] લીલ અને વનસ્પતિથી ભરપૂર હોજ

ચહેરો પું૦ [फा. चहरह] મોંનો ઘાટ; શિક્લ; સૂરત (૨) કપાળ પરની એક હજામત. [**-ઉતરાવવો, -કઢાવવો, -કરાવવો**=કપાળ પરના વાળની હજામત કરાવવી, જેથી ચહેરો શોભે. **-ઊતરવો, ઊતરી જવો**=મોં લેવાઈ જવું – ફીકું પડી જવું. **-કાઢવો**=ચહેરો કઢાવવો (૨) તેવી હજામત કરી, ચહેરો ઘાટીલો બનાવવો (૨) આકૃતિ પાડવી– ચીતરવી. **-પડવો, પડી જવો**=મોં ઊતરી જવું.] **-રાદાર** વિ૦ ઘાટીલું; સુંદર

ચળ વિ૦ [सं. चल] અસ્થિર. **૦વિચળ** વિ૦ જુઓ ચલવિચલ. **-ળાચળ** વિ૦ [+અચળ] ચરાચર; ચળ-અચળ

ચળ (ળ,) સ્ત્રી૦ ખૂજલી; ખંજવાળ (૨)[લા.] અજંપો; ચટપટી. [**-આવવી, -થવી**=ચટપટી થવી. (૨) ખૂજલી થવી. **-કાઢવી, -ભાગવી**=ચટપટી દૂર કરવી; અજંપો દૂર કરવો. **-રાખવી**=અજંપો સેવવો.]

ચળક સ્ત્રી૦ ચળકાટ(૨) ચળકતી ટીકી. **૦ચળક** અ૦ ચળકે – તેજ મારે તેમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. चलकना] તેજ મારવું; ઝબકવું. **-કાટ** પું૦ ચકચકાટ; પ્રકાશ. [**-મારવો**=ખૂબ ચળકવું.] **-કારો** પું૦ પ્રકાશનો ચમકારો; ઝબકારો. **-કી** સ્ત્રી૦ ચળકાટ (૨) ચળકારા મારતી વસ્તુનું છાંટણું (ઉદા૦

કપડા ઉપર ચળકી છંટાવી છે. **-કીબંધ** વિ૦ ચળકીવાળું; ચળકતું (નવા સિક્કા માટે)

ચળચળવું અ૦ક્રિ૦ [સં. चल् ઉપરથી] ચળવું; અસ્થિર થવું

ચળવણી સ્ત્રી૦ જુઓ ચાળવણી

ચળવળ સ્ત્રી૦ [સં. चल्+वल् (સં.); સર૦ म.] ચટપટી; અજંપો; વલોપાત (૨) હિલચાલ; પ્રવૃત્તિ; આંદોલન. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ જરા હાલવું; સળવળવું (૨) કંઈક કરવાને ઊંચાનીચા થવું (૩) મનમાં ખૂંચવું. **-ળાટ** પું૦ ચળવળવું તે(૨)તલસાટ; વલવલાટ(૩)ખંજવાળ. **-ળિયું** વિ૦ ચળવળ જગાડવાના સ્વભાવનું; ધમાલિયું

ચળવું અ૦ક્રિ૦ [સં. चल्] ડગવું; ખસવું (૨) [લા.] પતિત થવું; સ્ખલવું

ચળાઈ સ્ત્રી૦['ચાળવું'પરથી]ચળામણી.**-મણ** ન૦ ચળામણી (૨) ચાળતાં નીકળેલું ભૂસું – કચરો. **-મણી** સ્ત્રી૦ ચાળવાનું મહેનતાણું

ચળાયમાન વિ૦ જુઓ ચલાયમાન

ચળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચળવું', 'ચાળવું'નું પ્રેરક

ચળાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચાળવું'નું કર્મણિ (૨) 'ચળવું'નું ભાવે

ચળાંઠ વિ૦ [સર૦ કળાંઠ] વંઠી–બહેકી ગયેલું

ચળિત વિ૦ જુઓ ચલિત

ચળિયાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાળવું' ઉપરથી] લાડુના ચળામણના કકડા (કા.)

ચળિયાંપુતળિયાં ન૦બ૦વ૦[ચલિયું + પૂતળું] (ઘઉં, જવની) ઊંબીઓ

ચળું ન૦[સં. चुलुक, प्रा. चुलुअ]હાથમાં પાણી લેવા હથેળીને પાત્રાકાર કરવામાં આવે છે તે (જમી ઊઠી હાથ મોં ધોતી વખતે). [**-કરવું** =જમીને હાથ મોં ધોવાં. **-લેવું**=ચળું કરવા ચળુંમાં પાણી લેવું.] **૦પાણી** ન૦ ચળું લેવાનું પાણી

ચંગ વિ૦ [સં.] સ્વચ્છ(૨) મજેદાર (૩)તંદુરસ્ત [(૪) પુષ્કળ

ચંગ પું૦ [फा.] મોંથી પકડીને વગાડવાનું એક વાજું; મોરચંગ (૨) વગાડવાની પિત્તળની તકતી; તાળ (૩) પતંગનું પૂછડું (૪)ગંજીફાની એક રમત(૫) ન૦ ઘંટ

ચંગી,૦ભંગી વિ૦ [ચંગ + ભંગ (ભાંગ)] ભાંગગાંજામાં મસ્ત રહેનાર; વ્યસની (૨) કાછડીછૂટો

ચંગું વિ૦ [જુઓ ચંગ] નીરોગી; તંદુરસ્ત

ચંગૂલ ન૦ [સર૦ हिं. चंगुल; फा. चुंगल ?] પક્ષીનો પંજો

ચંગોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चिंगुटी] સૂતાં મોઢે માથે ઓઢેલું લૂગડું

ચંગોડી સ્ત્રી૦[દે. चंगेरी=ફૂલની નાની છાબડી] [ટોપલી

ચંચ(-ચુ,-ચૂ) [સં.] સ્ત્રી૦ ચાંચ

ચંચરી પું૦ [સં.] ભમરો (૨) એક છંદ (૩) સ્ત્રી૦ ભમરી. **૦ક** પું૦ ભમરો

ચંચલ(-ળ) વિ૦ [સં.] ડગમગતું (૨) અધીરું (૩)ક્ષણિક;ફાની(૪)ચકોર;ચાલાક. **૦(-ળ)તા** સ્ત્રી૦. **-લા(-ળા)** સ્ત્રી૦ ચંચળ સ્ત્રી (૨) લક્ષ્મી(૩) વીજળી(૪)એક છંદ. **-લાયમાન** વિ૦ ચંચલ. **-ળાઈ** સ્ત્રી૦ ચંચળતા

ચંચવાળવું સ૦ક્રિ૦[ચંચ (સં. चञ्चु) ઉપરથી] ચાંચમાં આવે તેટલું થોડું થોડું મોંમાં લઈને મમળાવવું (ઉદા૦ મોમાં ક્યારનો શાને ચંચવાળ્યા કરે છે ?) (૨) [લા.] ઝટ પાર ન આણવો (૩) પંપાળ્યા કરવું; હાથ ફેરવવો.

ચંચુ(-ચૂ) સ્ત્રી૦[સં.] ચાંચ. **૦પાત, ૦પ્રવેશ** પું૦ ચાંચ બોળવી તે (૨) [લા.] પ્રવેશમાત્ર; અલ્પ પરિચય. **૦સૂચી** ન૦ એક પંખી

ચંડ વિ૦ [સં.] ગરમ (૨) ક્રોધી (૩) ભયંકર. **૦કિરણ** પું૦(સં.) સૂર્ય. **૦નેત્રી** સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ. **૦સરટ** ન૦ પ્રાચીન કાળનું ઘરોળીના આકારનું એક રાક્ષસી પ્રાણી. **-ડા(-ડિકા,-ડી)** સ્ત્રી૦ ઉગ્ર સ્વભાવની સ્ત્રી (૨)[સં.] દુર્ગાદેવી.**-ડાંશુ** પું૦[+ अंशु] સૂર્ય

ચંડાલ(-ળ) વિ૦ [સં.] નિર્દય; ઘાતકી (૨) પાપી; નીચ(૩)પું૦ એક જાતનો અંત્યજ(૪) મારો; જલ્લાદ (૫)[લા.] નીચ–ઘાતકી કર્મ કરનાર પુરુષ. **-ળચક્ર** ન૦ અનર્થની કે અનિષ્ટની પરંપરા–ચક્કર;'વીશિયસ સર્કલ'. **-ળચોકડી** સ્ત્રી૦ કાળાં કામ કરનારાઓની ટોળી. **-ળણ(-ણી)** સ્ત્રી૦ ચંડાળ સ્ત્રી (૨) ચંડાળની સ્ત્રી. **-ળપણું** ન૦

ચંડિ,૦કા,–ડી સ્રી૦ [સં.] જુઓ ચંડા

ચંડીપાઠ પું૦[સં.]દુર્ગાદેવીનું સ્તોત્ર–સપ્તશતી. [**–કરાવવો**=(માનતાને અંગે) તે સ્તોત્રનો પાઠ પુરોહિત પાસે કરાવવો]

ચંડૂલ પું૦ [સર૦ हिं. चंडू; म. चंडोल] અફીણનું સત્ત્વ (ચલમમાં પિવાય છે)

ચંડોલ(–ળ) પું૦ [સર૦ म. चंडो(–दो)ल; हिं. चंडूल] એક પક્ષી (૨) ચકડોળ

ચંત પું૦ ['ચંતવવું' ઉપરથી] આશક (૨) સ્રી૦ + જુઓ ચિંતા (૩) ન૦ + ચિત્ત

ચંતવવુંસ૦ક્રિ૦[સં.चिंत्]ચિંતવવું;વિચારવું(પ.)

ચંતની સ્રી૦ [જુઓ ચંત] માશૂક; પ્રિયા

ચંતા સ્રી૦ + જુઓ ચંત; ચિંતા

ચંદ વિ૦ [फा.] કેટલુંક; થોડું; જૂજ

ચંદ પું૦ [સં.; प्रा.] ચંદ્ર (૨) ચાંલ્લા તરીકે કપાળે ચોડવાની ટીકી

ચંદન ન૦ [સં.] સુખડનું ઝાડ–લાકડું (૨) સુખડનો લેપ (૩) ટીલું; તિલક. [(ચોખ્ખું) **ચંદન જેવું**=એકદમ ચોખ્ખું.] **૦ગિરિ** સ્રી૦ જ્યાં સુખડનાં ઝાડ થાય છે એવો એક પર્વત; મલયાચલ. **૦ઘો** પું૦ [સર૦ हिं. चंदनगोह] જુઓ ઊડણઘો. **૦ચૂડી** સ્રી૦ [?] નકશીદાર ચૂડી. **૦હાર** પું૦ [સર૦ हिं.; सं. चंद्रहार?] સ્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું

ચંદની સ્રી૦ [दे. चंदिण=ચંદ્રિકા; સર૦ दे. चंदणी=ચંદ્રની પત્ની.] ચાંદની (૨) [સં. चंद्र ઉપરથી] ચંદરવો; છત (૩) ['ચંદન' ઉપરથી] ચંદન ભરવાની કટોરી (૪) ['चंद्र' ઉપરથી ?] એક વનસ્પતિ–બારમાસી

ચંદરવું સ૦ ક્રિ૦ વાત કઢાવી લેવી (૨) છેતરવું

ચંદરવો પું૦ [સં. चंद्र પરથી; સર૦ हिं. चँदवा, प्रा. चंदाअव, चंदायय] છતનું રંગબેરંગી કપડું (૨) છત; ચંદની [**–બાંધવો**=માંડવો બાંધવો (૨) જાહેર કરવું (૩) ફજેતી ઉડાડવી (૪) કીર્તિ ગજાવવી.]

ચંદા સ્રી૦ [સં. चंद्र; प्रा. चंदअ] ચંદ્ર (૨) ચંદની; ચાંદરણું. **૦વત** વિ૦ એ નામની ક્ષત્રિયોની એક પેટા નાતનું (૨) પું૦ એ નાતનો માણસ (૩) રાજ્યનો મોટો સામંત. **૦વા** વિ૦ [+वत् (સં.)] ચંદ્રના જેવું–જેટલું (૨) જેની ઉપર ચંદ્રની આકૃતિ કાઢેલી કે ભરેલી હોય તેવું [કોહવાણ લાગવું

ચંદાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ચાંદું' ઉપરથી] ચાંદું પડવું;

ચંદી સ્રી૦ [સર૦ म.] ઘોડા કે બળદને અપાતો સૂકો દાણો (૨)[લા.] (લશ્કરનાં વાહનને ચંદી રૂપે) ખંડણી (૩) લાંચરુશવત. [**–ચડવી**= ચંદીનો દાણો કે લાંચ મળવી (૨) ખાઈ પીને ઘોડા જેવા થવું. **–આપવી**=ખાવાની ચંદી મૂકવી (૨) ખંડણી આપવી.]

ચંદેરી સ્રી૦ (૨) વિ૦[दे.=એક નગરી. સર૦ हिं.; म.] એ નામનું એક જૂનું ગામ (ગ્વાલિયર રાજ્યમાં) કે ત્યાંનું બનેલું કે તેને લગતું (જેમ કે, ચંદેરી શેલું, પાઘડી ઇ૦ કાપડકામ.)

ચંદેલ વિ૦ (૨) પું૦ [સં. चंद्र; સર૦ हिं.] ક્ષત્રિયોની એ નામની પેટા નાતનું

ચંદો પું૦ [સં. चंद्र] ચાંદો (૨) ધાતુના પતરા ઉપર લખેલું બક્ષિસનામું (૩) ચહેરો; મુખવટો (૪) ચંદ્રમા જેવો ગોળ આકાર (ટોપીનો ચંદો) (૫) ચાંલ્લો (૬) મહોર; છાપ

ચંદ્ર પું૦ [સં.] ચાંદો (૨) ઉપગ્રહ (જેમ કે, શનિને અમુક ચંદ્ર છે.) (૩) છૂંદણું; ટપકું (૪) ચાંલ્લો (૫) એકની સંજ્ઞા. **૦ક** પું૦ ચાંલ્લો (૨) મોરના પીંછાની ટીલડી (૩) મહોરછાપવાળો સિક્કો; બિલ્લો (૪) ચંદ્રના જેવો આકાર. **૦કલા(–ળા)** સ્રી૦ ચંદ્રની કળા; બિંબનો સોળમો ભાગ (૨) એક જાતની સાડી (૩) ચંદ્રનું કિરણ (૪) અંબોડાનું એક ઘરેણું; ચાક. **૦કાંત** પું૦ એક જાતનો મણિ, જેના ઉપર ચંદ્રનાં કિરણ પડતાં તેમાંથી પાણી ઝમે છે. **૦કાંતા** સ્રી૦ રાત્રી (૨) ચાંદની (૩) પું૦ એક છંદ. **૦ક્રીડા** પું૦ એક છંદ. **૦ગ્રહણ** ન૦ ચંદ્રનું ગ્રહણ. **૦ચૂડ (–ડામણિ)** પું૦ (સં.) શિવ. **૦જ્યોતિ** સ્રી૦ ચાંદની (૨) એક જાતનું દારૂખાનું. **૦દારા** સ્રી૦ બ૦ વ૦ [સં.] સત્તાવીસ નક્ષત્ર (તે ચંદ્રની પત્નીઓ મનાયં છે). **૦નાડી** સ્રી૦ ઈડા. **૦પ્રભા** સ્રી૦ ચાંદની. **૦બિંદુ** ન૦ અનુનાસિક અવાજની (ँ)

આવી નિશાની. **૦બિંબ** પું૦ ચંદ્રનો ગોળો. **૦મણિ** પું૦ જુઓ ચંદ્રકાંત. **૦મંડલ(-ળ)** ન૦ ચંદ્ર અને તેની આસપાસનું કૂંડાળું. **૦મુખી** વિ૦સ્ત્રી૦ ચંદ્રના જેવા મુખવાળી(૨) સ્ત્રી૦ચંદ્રના પ્રકાશમાં ખીલતાં ફૂલની એક વેલ. **૦મૌલિ** પું૦ (સં.) મહાદેવ. **૦રે(-લે)ખા** સ્ત્રી૦ ચંદ્રની કળા (૨) એક વનસ્પતિ (૩) એક છંદ. **૦વર્ત્મ** પું૦ એક છંદ. **૦વાર** પું૦ સોમવાર. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ અગાશી. **૦શેખર** પું૦ (સં.) મહાદેવ. **૦હાસ** પું૦ ચકચકતી તલવાર (૨) [સં.] રાવણની તલવારનું નામ (૩) એક પૌરાણિક રાજા

ચંદ્રમા પું૦ [સં.] ચંદ્ર, ચાંદો

ચંદ(-દ્રૂ)સ પું૦ [સર૦ हिं. चंद्रस; म. चंद्र(-द्रू,-द्रो)स; अ. सुंदरूस?] એક જાતનો સુગંધીદાર ગુંદર; ગંધબિરોજો

ચંદ્રાયન પું૦ [સં. चंद्र ઉપરથી] એક છંદ

ચંદ્રાવળા પું૦[સં. चंद्र ઉપરથી] એક છંદ (૨) એક જાતની કાવ્યરચના

ચંદ્રાવળી સ્ત્રી૦ [સં. चंद्र ઉપરથી] એક જાતનું ગીત

ચંદ્રિકા સ્ત્રી૦ [સં.] ચાંદની

ચંદ્રી સ્ત્રી૦ ચંદ્ર (પ.)

ચંદ્રૂસ ન૦ જુઓ ચંદ્રસ

ચંદ્રોદય પું૦[સં.] ચંદ્રનો ઉદય (૨)એક ઔષધિ-દવા

ચંપક પું૦[સં.] ચંપો. **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **૦વર્ણું** વિ૦ જુઓ ચંપાવર્ણું

ચંપત વિ૦ [સર૦ हिं.; म.; सं. चंप्=જવું] ભાગતું; નાસી છૂટતું. [**-થવું**=નાસી છૂટવું; ચલતી પકડવી.]

ચંપલ પું૦|સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ हिं., म. चप्पल] ઉપર ખોલ વગરનું એક પ્રકારનું પગરખું

ચંપાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચાંપવું'નું પ્રેરક

ચંપાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ચાંપવું'નું કર્મણિ રૂપ (૨) ગંદકીમાં પગ પડવો

ચંપી સ્ત્રી૦ ['ચાંપવું' ઉપરથી; दे. चंपिअ=આક્રમણ; દબાવ] મસળવું-દબાવવું તે

ચંપૂ સ્ત્રી૦; ન૦ [સં.] ગદ્ય અને પદ્ય બંનેવાળી સાહિત્યકૃતિ

ચંપે(-બે)લી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચમેલી] એક ફૂલવેલ

ચંપો પું૦ [सं. चंपक; प्रा. चंपा] એક ફૂલઝાડ. **-પાવર્ણું** વિ૦ ચંપાના ફૂલના રંગનું

ચંબુ પું૦ [સર૦ हिं., म. चंबू; का.] ભોટવા-ઘાટનું એક વાસણ (૨) ફૂજો; ભોટવો

ચંબૂડિયો પું૦ ઊંચા ઘાટનો લોટો

ચંબૂડી સ્ત્રી૦ નાનો ચંબુ

ચંબેલી સ્ત્રી૦ જુઓ ચંપેલી

ચા (ચા') પું૦;સ્ત્રી૦[ચીની-चा, त्शा]એક છોડ (૨)તેનાં પાનનું પીણું. [**-પીવી**=(ઘડિયાળ) બંધ રહેવું. ઉદા૦ઘડિયાળ ચા પીએ છે.]**૦ખાનું** ન૦ ચાની દુકાન; 'હોટેલ'. **૦દાની** સ્ત્રી૦ ચાની કીટલી. **૦પાણી** ન૦ બ૦વ૦ ચા કે ચા સાથેનો નાસ્તો. [**-કરવાં**=ચા પીવી; ચા સાથે નાસ્તો કરવો (૨) ચાપાણીની મિજલસ કરવી. **ચાપાણીમાં**=પરચૂરણ ખર્ચમાં (ચાપાણી વગેરેના)]

ચાઊર, ચાઓળ ન૦ [સર૦ म. चाव(-हू)र] વાવણી માટે અનાજ ઓરવાનું એક ઓજાર

ચાઊસ પું૦ [तुर्की चावूश] લશ્કરમાં ડંકા, નિશાન વગેરેની ટુકડીનો જમાદાર. [**-જેવું મોં**=સુકાયેલું ને ઊતરી ગયેલું મોં.]

ચાક વિ૦ [तुर्की] તંદુરસ્ત; બરોબર તૈયાર(જેમ કે તબિયત એની ચાક છે.) [**-કરવું**=તેજ કરવું; ચડાવવું(જેમ કે દીવો ચાક કરો). **-થવું**=સ્ફુર્તિ કે તેજીમાં આવવું; જાગ્રત કે સાવધાન થવું.](૨) [फा.] ફાટેલું; ચીરેલું (૩) પું૦ [इं. चॉक] એક જાતની ધોળી પોચી માટી; ખડી

ચાક પું૦[सं. चक्र, प्रा. चक्क] પૈડું; ચક્કર (૨) કુંભારનું ચક્ર; ચાકડો (૩) ચક્રની ગોળ ગતિ; ચકર ચકર ફરવું તે; ઘૂમરી (૪) અંબોડામાં ઘલાતું એક ગોળાકાર બિલ્લા જેવું ઘરેણું. [**-આપવો, દેવો**=ગોળ ગોળ ફેરવવું, ઘુમાવવું. **-ચડવો**= ચકર ચકર ગતિમાં આવવું. **-લેવો, ખાવો**=ગોળ ગોળ ફરવું. **ચાકે ચડવું**=ચાક ખાવો; ગોળ ગોળ ફરવું (૨) કુંભારના ચાકડા પર ચડવું કે મુકાવું (૩) [લા.] (વાત) જગબત્રીશીએ ચડવી; ખૂબ ચર્ચા કે ચોળાચોળ જાગવી; વગોવાવું; ફજેત થવું (૪) મદ કે મસ્તીમાં આવી જવું; માતવું

(જેમ કે, હમણાંનો એ બહુ ચાક ચડયો છે.)]

ચાકચક્ય ન૦ [સં.] ચકચકાટ; ઉજ્જવલતા

ચાકટ(-ણ,-ળ,-ળણ) સ્ત્રી૦[दे. चक्कुलंडा] બે મોઢાનો આંધળો સાપ

ચાકડો પું૦ [સં. चक्र] કુંભારનો ચાક

ચાકણ (ણ,) સ્ત્રી૦ જુઓ ચાકટ

ચાકબાક વિ૦ [જુઓ ચાક तुर्की; સર૦ म. चाकपाक] હોશિયાર; ચાલાક; પહોંચેલ

ચાકર પું૦ [फ़ा.] દાસ; નોકર. ૦ડી સ્ત્રી૦ ચાકરનું કામ કરનાર સ્ત્રી. **-રિયાત** વિ૦ ચાકરી કરનારું (૨) ચાકરિયું (૩) પું૦ નોકર; ચાકર. **-રિયું** વિ૦ચાકરી પેટે મળેલું. **-રી** સ્ત્રી૦ ચાકરનું કામ (૨) સેવા; સારવાર (૩) ચાકરનું મહેનતાણું (૪) નોકરી. [**-ઉઠાવવી** = ચાકરી કરવી; માવજત-સારવાર કરવાં **-એ જવું** = નોકરી કરવા જવું. **-એ રહેવું** = નોકર તરીકે રહેવું.]

ચાકલો પું૦ કાંચળી ઉપર પાડેલી રેશમ કે કસબની ભાત

ચાકળ,૦ણ (ણ,) સ્ત્રી૦ જુઓ ચાકટ

ચાકળી સ્ત્રી૦ નાની ગાગર

ચાકળો પું૦ [दे. चक्कल] આખળિયો; આડણી (૨) કોસની મોટી ગરગડી (૩) ગોળ કે ચોરસ નાની ગાદી (ખાસ કરીને ચામડાની)

ચાકી સ્ત્રી૦ [સં. चक्र ઉપરથી] ખીલા સ્ક્રૂ વગેરે સાથે વપરાતી પેચવાળી કે પેચ વિનાની ચકતી (૨) ગોળ ગાંઠડી (૩) ગોઠવીને કરેલો ઢગલો. [**-કાઢવી** = સ્ક્રૂ ઇ૦ ની ચકતી હઠાવી લેવી. ('ઘાલવી'થી ઊલટું.) **-ચડાવવી, બેસાડવી** = તે ચકતી તેની જગાએ બરોબર ગોઠવવી. **-મારવી** = એક પર એક બરોબર ગોઠવીને ઢગલો-ચાકી કરવી.]

ચાકુ(-કૂ) પું૦; ન૦ [જુઓ ચાકૂ] ચપ્પુ. [**-ઘસવું** = ચાકુની ધાર કાઢવી. **-કાઢવું, -દેખાડવું** = મારવા માટે ચાકુ કાઢી તૈયાર કરવું; તેમ કરીને ડરાવવું.]

ચાકું ન૦ [સં. चक्र ઉપરથી] ચકતું (૨) ગચિયું (૩) ખજૂરનું વાઢિયું-ગૂણ

ચાકૂ પું૦; ન૦ [फ़ा.] ચાકુ; ચપ્પુ

ચાક્ષુષ વિ૦ [સં.] ચક્ષુ-આંખ સંબંધી (૨) આંખથી થતું (૩) પ્રત્યક્ષ

ચાખડી સ્ત્રી૦ પાવડી

ચાખણું ન૦ ['ચાખવું' ઉપરથી] (સુ.) અથાણું

ચાખવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. चष्; प्रा. चक्ख] જીભથી સ્વાદ જોવો (૨) [લા.] જરા-થોડુંક ખાવું

ચાખળિયો પું૦ [જુઓ ચાકળો] આખળિયો

ચાખાનું ન૦ જુઓ 'ચા'માં

ચાગ પું૦ (કા.) લાડ; પ્યાર

ચાગલું(-ળું) વિ૦['ચાગ' ઉપરથી](કા.) પવિત્ર હોવાનો ઢોંગ કરતું (૨) મૂર્ખ છતાં ચતુર હોવાનો ઢોંગ કરતું (૩) પ્યાર કે લાડ ચાહતું

ચાગાચૂંગું વિ૦ ['ચાગ' પરથી] બેવકૂફ (કા.)

ચાચર પું૦ [સં. चत्वर; प्रा. चच्चर] મંડપની બહારનો ખુલ્લો ચોક (૨) ચાર રસ્તાનું ચકલું (૩) દીપચંદી તાલ (૪) સ્ત્રી૦ ચકલાની દેવી

ચાચરિયાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાચર' પરથી] ચકલાની દેવીના ગણ

ચાચરું ન૦ [ચાચર ઉપરથી?] (કા.) કપાળ

ચાચા [માનાર્થ], **ચાચો** પું૦ જુઓ કાકો

ચાટ પું૦ [સં.] વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરાવી ચોરી કરનાર (૨) વિ૦ [?] ભોંઠું; શરમિંદું [**-પડવું, -બનવું** સાથે].

ચાટ (ટ,) સ્ત્રી૦ ['ચાટવું' પરથી?] કૂતરાને ખાવાનું નાંખવાનું ઠામ (૨) [दे. चट्ट = ભૂખ પરથી? કે ચાટવું?] ખાવાનો ચસકો, લાલસા

ચાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦? સં. चट् પરથી] લપડાક; તમાચો (૨) મહેણું; ટોણો

ચાટકો પું૦[જુઓ ચાટ] મનમાં લાગતો ચટકો (નવલરામ)

ચાટણ ન૦['ચાટવું'પરથી]ચાટવું તે(૨)ચાટવાની ઔષધિ. **-ણિયું** વિ૦ ચાટવા-ખાવાની લોલુપતાવાળું. **-ણું** ન૦ જુઓ ચાટણ (૨)

ચાટલું ન૦ દર્પણ. **-લો** પું૦ રૂપિયો (તિરસ્કારમાં)

ચાટવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. चट्ट] જીભ વતી અડીને વસ્તુને સ્પર્શવી, તે પર ફેરવવી. કે તે વડે ચાખવું, ચૂસવું કે ખાવું

ચાટવો પું૦ [दे. चट्ट(०अ)] લાકડાનો કડછો [(૨) હલેસું

ચાટી સ્ત્રી૦ ['ચાટ' ઉપરથી] લપડાક

ચાટુ વિ૦ [સં]. પ્રિય; મીઠું (વચન) (૨)સ્ત્રી૦ પ્રિય લાગે તેવું વાક્ય – વાત. **–ટૂક્તિ** સ્ત્રી૦ [+સં. उक्ति] પ્રિય લાગે તેવું કથન

ચાટૂડી સ્ત્રી૦ નાનો ચાટવો (૨) કાંટામાં નંગ બેસાડવાનું ઘર(૩)કાનનો મેલ કાઢવાનું ઓજાર

ચાટૂડું વિ૦ [‘ચાટુ’ ઉપરથી] દોઢડાહ્યું; ચબાવલું (૨) [‘ચાટવું’ ઉપરથી] ચાટણિયું (૩) લાંચિયું (સર૦ म. चाटू)

ચાટો પું૦ [‘ચાટવું’ ઉપરથી] ચાટણ; ચાટણું

ચાઠું ન૦ ચામઠું; ડાઘ; ચકામું

ચાડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चाड, दे. चार=ઇચ્છા] ચીવટ; ચાનક; કાળજી (૨) [કા.] સ્પર્ધા; ચડસ

ચાડખું ન૦ [‘ચાડી’ પરથી ? સં. चारक ?] જાસૂસ; બાતમીદાર; ચાડીકો(૨)રખવાળ; પગી

ચાડસરી સ્ત્રી૦ (કા.) તંબૂ બાંધવાની ખૂંટી

ચાડિયું વિ૦ [જુઓ ચાડી] ચાડી ખાનારું. **–યણ** વિ૦સ્ત્રી૦. **–યો** પું૦સુકલકડી માણસ (૨) પંખી, વાંદરા વગેરેને બિવરાવવા માટે કરેલો માણસ જેવો આકાર (૩) ગામ-શેરીનો નઠારો માણસ (૪) નિંદાપાત્ર માણસનું પૂતળું (૫) વિ૦ પું૦

ચાડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चहाड, चाडी; का. चाडि; दे. चाड=માયાવી] એકની વાત બીજાને કહી દેવી તે. [**–કરવી, ખાવી**] (૨) [જુઓ ચાડું] જેમાં ગોળો મુકાય છે એ ગોફણનો ભાગ. **૦કો** પું૦[સં. चारक ?] (કા.) [લૂંટારા કે બહારવટિયાની ટોળીમાંનો] શત્રુની ચોકી કરતો માણસ. **૦ખોર** વિ૦ ચાડિયું; ચાડી ખાવાની આદતવાળું. **૦ચુગલી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चहाडीचुगली; का. चाडिचुकलि] ચાડી; ચુગલી. [**–કરવી, ખાવી**]

ચાડીલું વિ૦ [જુઓ ચાડ] (કા.) ચાડ રાખનારું; ખબરદાર (૨) ચડસીલું

ચાડું ન૦ [दे. चड्डु] ગોફણની ચાડી(૨)ખાડાવાળું દીવો મૂકવાનું ચોકઠું (૩) મોં; ડાચું (તુચ્છકારમાં) (૪) ખામણું

ચાણક્ય પું૦ [સં.] (સં.) અર્થશાસ્ત્રનો પ્રસિદ્ધ લેખક – કૌટિલ્ય

ચાણાક્ષ વિ૦ [म.] ચતુર; ચાલાક; પહોંચેલ

ચાણૂર પું૦ [સં.] (સં.) કંસના દરબારનો મલ્લ

ચાતક પું૦; ન૦ [સં.] એક પંખી (તેને વિષે એમ કહેવાય છે કે તે વરસાદનાં ટીપાં જ પીને રહે છે) [ચુકાદો

ચાતરમ ન૦(સુ.) પંચાયત; લવાદી(૨)લવાદોનો

ચાતરવું સ૦ક્રિ૦[સં. चत्-चातयति=ભડકાવી ભગાડી મૂકવું] ચુપચાપ સરકાવી લેવું (૨) છુપાવરાવવું (૩) ખસેડવું [(રેંટિયાની)

ચાતરી સ્ત્રી૦ [दे. चत्त=ત્રાક; म. चात] ત્રાક

ચાતુર વિ૦ [સં.] ચતુર. **–રી** સ્ત્રી૦[સં.]ચતુરાઈ

ચાતુર્માસ પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ ચતુર્માસ. [**–કરવા**=એક ઠેકાણે ચોમાસાના ચારમાસ રહેવું (સંન્યાસીએ) (૨) ચોમાસામાં એકટાણાનું વ્રત કરવું.] **–સું** ન૦ ચતુર્માસ; ચોમાસું. **–સ્ય** ન૦ [સં.] દર ચોથે મહિને – કારતક, ફાગણ અને અષાડ માસની શરૂઆતમાં – કરવાનો એક યજ્ઞ

ચાતુર્ય ન૦ [સં.] ચાતુરી; ચતુરાઈ

ચાતુર્વર્ણ્ય ન૦[સં.]ચારવર્ણ–બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર (૨) ચારે વર્ણના ધર્મ કે તે પ્રમાણેની સમાજવ્યવસ્થા

ચાતુર્વેદ વિ૦ [સં.] ચાર વેદો કે જ્ઞાનશાખાઓવાળું, –ને લગતું. **–દી** વિ૦ચાર વેદ જાણનારું

ચાત્ર ન૦ [સં.] યજ્ઞનો અગ્નિ પ્રગટાવતાં વપરાતો ખેરના લાકડાનો કકડો

ચાથી સ્ત્રી૦ મલમવાળી પટી

ચાદર સ્ત્રી૦ [फा.] ઓછાડ (જેમ કે, ઓઢવાની, પથારીની, મડદા કે કફનની.) [**–ઓઢવી**=ચાદર શરીર (માથે) ઓછાડવી (૨) દેવાળું કાઢવું. **–ઓઢાડવી**=ચાદરથી ઢાંકવું (૨) મહંતના ગુજર્યા પછી તેમના વારસને ગાદીએ સ્થાપવો (૩) પાયમાલ કરવું; દેવાળું કઢાવવું.] **૦પાટ** પું૦ ચાદરો કરવા લાયક કપડાનો તાકો. **–રું** ન૦ ચાદરથી મોટું અને રંગેલું પાથરણું કે ઓછાડ

ચાદાની (ચા') સ્ત્રી૦ જુઓ ‘ચા’માં

ચાનક સ્ત્રી૦[સં. चाणक्य, प्रा. चाणक्क પરથી ? સર૦ म. चुणूक, चाणूक] કાળજી (૨)ચેતવણી (૩) જાગૃતિ; ચાલાકી [**–આપવી**=ચેતવવું.

–આવવી, લાગવી = ચેતવું; કાળજી રાખતા થવું. **–રાખવી** = ચેતતા રહેવું (૨) કાળજી રાખવી.]

ચાનકી સ્ત્રી૰ ['ચાંદ' ઉપરથી ?] નાનો રોટલો કે ભાખરી

ચાનકું ન૰ જુઓ ચાનકી (૨) નાનું છોકરું

ચાનસ ન૰ [इं. चान्स] પત્તાંની એક રમત. [**–તૂટવું** = એ રમતમાં જોઈતું પાનું નીકળી આવતાં દાવ લાગવો. **–તોડવું** = તેવો દાવ ખેલવો.]

ચાપ ન૰ [સં.] ધનુષ્ય (૨) [ગ.] 'આર્ક ઓફ એ સર્કલ'; વર્તુલ–ખંડ

ચાપ(–પા)ચીપ સ્ત્રી૰ [સર૰ म. चापचोप; ચાપ (म. चापणें) = ચાંપવું + ચીપવું] ટાપટીપ (૨) ચીકણાઈ; દોઢડહાપણ. **–પિયું** વિ૰ ચાપચીપ કરવાવાળું

ચાપટ સ્ત્રી૰ [સર૰ म.; सं. चपेट] લપડાક; તમાચો (૨) અ૰ ['ચપટ' ઉપરથી] પલાંઠી વાળીને (બેસવું)

ચાપટિયું ન૰ ['ચપટ' ઉપરથી] એક જાતનું ચપટું નંગ (બહુધા પીળા રંગનું)

ચાપડો પું૰ [સર૰ म. चपडा; हिं. चापना, म. चापणें = દાબવું]સજ્જડ રાખે એવો બંધ–પટો(૨)['ચપટ' ઉપરથી ?]કણકના બે લૂઆને ભેગા કરી એક બનાવેલો લૂઓ(૩)ગોળ નહિ પણ ચપટા પત્તા પર વીંટેલો દોર(પતંગનો)

ચાપણિયું ન૰ [જુઓ ચપણિયું] રામપાતર

ચાપલ ન૰ [સં.] ચાપલ્ય

ચાપલૂસી સ્ત્રી૰[फा.] ખુશામત (૨) ચીપી ચીપીને બોલવું તે; ચબાવલાપણું

ચાપલ્ય ન૰[સં.]ચપળતા(૨)સાહસ;અવિચારી [કામ

ચાપવું ન૰ ચાપું; હાથ કે પગનો આંગળીઓવાળો ભાગ(૨)કાનની બૂટ(૩)કાનનું એક ઘરેણું

ચાપાચીપ, –પિયું જુઓ 'ચાપચીપ'માં

ચાપાણી (ચા') ન૰ બ૰ વ૰ જુઓ 'ચા'માં

ચાપીય વિ૰[સં.] ધનુષાકાર; ગોળાકાર. **૦કોણ** પું૰ 'સ્ફેરિકલ ઍન્ગલ' (ગ.)

ચાપુ ન૰ ચપ્પુ; ચાકુ

ચાપું ન૰ પગનું ચાપવું [**ચાપ્પું** (ચ.)]

ચાબ(–બુ)ક પું૰ સ્ત્રી૰[જુઓ ચાબુક] પાતળી દોરીનો કોરડો

ચાબખો પું૰ [फा. चाबुक ઉપરથી] કોરડો(૨) [લા.] અસરકારક – માર્મિક વચન. [**ચાબખા મારવા** = માર્મિક વેણ કહેવાં.]

ચાબુક પું૰ [फा.] ચાબક; કોરડો. **૦બાજી** સ્ત્રી૰ ચાબુકની લડાઈ. **૦સવાર** પું૰ ઘોડો કેળવનારો

ચામ ન૰ [सं. चर्म; प्रा. चम्म] ચામડી; ચામડું. **૦ચિમડિયું** વિ૰ જેની ચામડી ચડી ગઈ હોય એવું(૨)સૂકું – ખખળી ગયેલું(૩)કંજૂસ (૪)ન૰ ચામાચીડિયું. **૦ચોરી** સ્ત્રી૰ વ્યભિચાર. **૦જૂ** સ્ત્રી૰ ચામડી પર ચોંટતી જૂ. **૦રસ** પું૰ સંભોગસુખ

ચામખેડું ન૰ [ચામ + ખેડું (सं. खेट = ઢાલ કે ચામડું) ?] મદારીની ઝોળી; જાદુગરની પેટી

ચામચોરી, ચામજૂ જુઓ 'ચામ'માં

ચામડું વિ૰ ['ચામડું' કે 'ચામડ' ઉપરથી] ભૂલો જોનારું; વાંધાખોરિયું(૨)દોઢડાહ્યું (૩) છંદીલું (૪) ન૰ ચાહુ; સોળ

ચામડ વિ૰ [ચામડું' ઉપરથી; સર૰ म. चामट] ચામડા જેવું ચીકણું

ચામડિયણ સ્ત્રી૰ ચામડિયાની સ્ત્રી

ચામડિયો પું૰ ['ચામડું' પરથી] ચામડાં ઉતારવા – કેળવવાનું કામ કરનારો કે તેની નાતનો; ચમાર

ચામડી સ્ત્રી૰ [જુઓ ચામ] ત્વચા (શરીર પરની). [**–આવવી** = રૂઝ આવવી; ઘા ઉપર નવી ચામડી આવવી. **–ઊતરડી નાખવી** = સખત માર મારવો. **–કાઢવી** = છોલવું; છાલાં ઉખેડવાં. **–ચૂંથવી** = વગોણું કરવું. **–જવી** = રોગથી ચામડી ઊતરી જવી (૨) ઘણો શ્રમ કે માર પડવો. **–તોડી નાખવી** = ખૂબ મારવું. **–નું નાણું** = કન્યાવિક્રયનું નાણું.] **૦ચોર** પું૰ કામમાં પોતાની જાત સંભાળ્યા કરે તેવું; કામ ન કરનારું

ચામડું ન૰ ઢોરની ઉતારેલી ખાલ (કેળવેલી કે ન કેળવેલી) (૨) ચામડી (તુચ્છકારમાં). [**ચામડાનાં નાણાં ચલાવવાં** = જબર-

દસ્તી કરવી; અન્યાય કરવો. **-ની જીભ છે** = જીભમાં હાડકું ન હોવાથી અજાણતાં ગમે તેમ હાલી-બોલી બેસે! **ચામડા-નાણું** = વેશ્યાવૃત્તિથી કમાણી કરવી (૨) ઉપરી અમલદારને વ્યભિચાર માટે સ્ત્રીઓ પૂરી પાડવા રૂપી લાંચ. **ચામડાનું તાળું** = જીવતા-જાગતા માણસની રખવાળી (૨) ઘરનું ઘરડું માણસ (જે હંમેશ ઘરમાં રહી રખવાળી કરે). **ચામડાં રંગવાં** = સખત માર મારવો. **ચામડું ખરાબ થવું** = માર ખાવો. **-ચીરી નાખવું** = ખૂબ મારવું. **-ચૂંથવું** = ખાલી મહેનત કરવી (૨) વ્યભિચાર કરવો (૩) ફજેતી કરવી. **-ચૂંથાવું** = શબ રઝળવું (૨) વ્યર્થ મહેનતમાં પડવું (૩) [સ્ત્રીની] લાજ જવી (૪) અપકીર્તિ થવી. **-તોડી ફોડી નાખવું, રંગી નાખવું** = સખત માર મારવો.]

ચામર પું૰; ન૰ [सं.] ચમ્મર; ચમરી (૨) એક છંદ

ચામરસ પું૰ જુઓ 'ચામ'માં

ચામાચીડિયું ન૰ [सं. चर्मचटिका? સર૰ हिं. चमगादड; पं. चमचिचडी] વાગોળની જાતનું એક નાનું પ્રાણી

ચામાચેણ સ્ત્રી૰ [જુઓ ચેણ] છછુંદર (૨) જુઓ ચામાચીડિયું

ચામીકર ન૰ [सं.] સોનું (૨) ધંતૂરો

ચામુંડા સ્ત્રી૰ [सं.] દુર્ગાનું એક રુદ્ર સ્વરૂપ

ચામોદિયું વિ૰ નખરાંખોર (૨) અડપલું; ચાંદવું (૩) ન૰ નખરું (૪) અડપલું

ચામોદી સ્ત્રી૰ નખરાંખોરી (૨) ચાંદવો સ્વભાવ

ચાર પું૰ [सं.] જાસૂસ (૨) ખેપિયો. ૦ક વિ૰ ચલાવનારું (૨) પું૰ ગોવાળ. **૦ચક્ષુ** પું૰ જાસૂસની આંખે જોતો-રાજા

ચાર (ર.) સ્ત્રી૰ [प्रा. चारि] લીલું ઘાસ; ચારો

ચાર વિ૰ [सं. चत्वारि; સર૰ फा. चहार] '૪' (૨) થોડુંઘણું; કાંઈક ગણનામાં લેવા જેટલું (જેમ કે તે ચાર પૈસા કમાયો છે; આટલાથી ચાર માણસમાં આબરૂ રહી.) (૩) થોડું; અલ્પ (જેમ કે ચાર દિવસનું ચાંદરણું). [**-આંખ** = ચારે બાજુ જોયા કરતી આંખ-દેખરેખ; સંભાળ. **-આંખ કરવી** = ગુસ્સે થવું. **-આંખો થવી** = ક્રોધ થવો (૨) સામસામી આંખો મળવી (૩) ઘેલછા થવી. **-કાનની વાત** = બે જણે અંદરોઅંદર કરેલી વાત. (છ કાને ન જવી જોઈએ). **-ખાણ** [सं. खानि = **આકર**] પ્રાણીઓના ચાર મોટા વિભાગ (અંડજ, ઉદ્‌ભિજ્જ, સ્વેદજ, જરાયુજ) [જૈન]. **-ખૂંટ** = ચારે ખૂણા (૨) આખી પૃથ્વી. **-દહાડાનું** = ક્ષણિક. **-દાણા** = થોડું અનાજ. **-દાણાય ન હોવા** = થોડી પણ અક્કલ ન હોવી. **-ધામ** = હિંદુઓમાં ચાર મુખ્ય તીર્થો-જગન્નાથપુરી, સેતુબંધ રામેશ્વર, દ્વારકા, બદરી-કેદાર. **-પદાર્થ** = જીવનના ચાર મુખ્ય પુરુષાર્થ-ધર્મ, અર્થ, કામ, મોક્ષ. **-પૈસા થવા** = ઠીક ઠીક પૈસા થવા. **-બોલ કહેવા** = જરા શિખામણ કે ઠપકો આપવાં. **-મુક્તિ** = સાલોક્ય, સાયુજ્ય, સારૂપ્ય, સામીપ્ય. **-લોકમાં ગણાવું** = સર્વત્ર પ્રતિષ્ઠિત-આબરૂદાર લેખાવું. **-વર્ણ** = બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શૂદ્ર. **-વાત કહેવી** = જુઓ ચાર બોલ કહેવા. **-હાથ કરવા** = કામ કરવામાં હદથી વધારે ઉતાવળ કરવી (ઉદા૰ તારે માટે ચાર હાથ કરું?) **ચારે ચોટે** = પ્રસંગ આવ્યે (૨) જ્યારે ત્યારે. **ચારે હાથ** = કૃપાદૃષ્ટિ. **ચારે હાથ હેઠા પડવા** = કંઈ કે આધાર કે ઉપાય ન રહેવો.]

ચારકણું ન૰ [ચાર + કણ] ભરડેલું અનાજ (ઢોરના ખાણ માટે)

ચારખાની સ્ત્રી૰ [फा. चारखानह] એક જાતનું ચોકડિયા ભાતનું કપડું

ચારખૂણિયું વિ૰ ચાર ખૂણાવાળું

ચારખૂંટ વિ૰ (૨) અ૰ ચોખૂંટ

ચારચક્ષુ વિ૰ [सं.] જુઓ 'ચાર [सं.]'માં

ચારજામો પું૰ [फा.] ઘોડા પર નાખવાની ફૂમતાંવાળી ડળી

ચારટ(-ઠ) સ્ત્રી૰ [इं. चेरियट?] ચાર પૈડાંનો રથ; બગી

ચારણ વિ૰ ['ચારવું' ઉપરથી] ચારનાર (૨) [सं.] રાજાનાં ગુણકીર્તન અને વખાણ કરવાનો ધંધો કરનારી એક જાતિનું (૩) પું૰ એ જાતિનો માણસ. **૦કાવ્ય** ન૰ 'બેલડ'. **-ણાઈ**

સ્ત્રી૦ ભાટાઈ; ખુશામદ. **-ણિયાણી** સ્ત્રી૦ ચારણ સ્ત્રી. **-ણી** વિ૦ [સં. चारण ઉપરથી] ચારણનું, -ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ ભાટચારણની કવિતાની ભાષા (૩) ચારણિયાણી (૪) ['ચારવું' ઉપરથી] ઢોરની ચરામણી. **-ણું** ન૦ ચારવાનું સાધન

ચારપાઈ સ્ત્રી૦ [હિં.] ખાટલો

ચારવાલી સ્ત્રી૦ ચાર વાલના વજનનું માપ

ચારવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ચરવું] (ઢોર) ચરાવવું (૨) સોગઠું ચલાવવું ['૪૦૦'

ચારસેં(-સો) વિ૦ [ચાર + સો (સં. शत)]

ચારિત્ર(-ત્ર્ય) ન૦ [સં.] આચરણ (૨) શીલ; સદાચાર, **૦ગઠન** ન૦ ચારિત્ર ઘડાવું તે. **૦બળ** ચારિત્રનું બળ. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ નીતિશાસ્ત્ર; 'એથિક્સ'. **૦વત્સલ** વિ૦ સદાચાર વિષે અનુરાગવાળું. **૦શીલ** વિ૦ સદાચારી

ચારિયાળું ન૦ [જુઓ ચારિયું] ચારિયા જમીન; બીડ

ચારિયું વિ૦ ['ચાર' ઉપરથી] જેમાં માત્ર ચાર થતી હોય તેવું (ખેતર) (૨) ફક્ત ચાર ખાનારાં ઢોરનું [ઘી] (૩) ન૦ ચાર વાઢી લાવનાર માણસ (૪) ચાર બાંધવાનું વસ્ત્ર

ચારી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચર] ચૂલ

ચારુ વિ૦ [સં.] સુંદર; મનોહર. **૦ગાત્રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સુંદર અવયવોવાળી. **૦તર** વિ૦ વધારે સુંદર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦વ્રતા** વિ૦ સ્ત્રી૦ એક માસ ઉપવાસ કરનારી સ્ત્રી

ચારું ન૦ ખોદીને પડતર રાખેલું ખેતર (૨) વારંવાર આર ભોંકાવાથી પડેલું આંટણ (૩) ['ચારવું' ઉપરથી] બીજાં ઢોર સાથે ભેગું ચરવા જતું પ્રાણી

ચારે અ૦ ચારેય; બધું. **૦ગમ,૦તરફ,૦પાસ, ૦બાજુ(-જૂ)** અ૦ ચોતરફ; બધી કોર

ચારે વેળા સ્ત્રી૦ દિવસનો ચોથો – છેલ્લો પહોર; સમીસાંજ

ચારો પું૦ ['ચરવું' 'ચારવું' પરથી] પશુપંખીનો ખોરાક; ભક્ષ [**-ચરવો**]

ચારો પું૦ [फा.] ઇલાજ; ઉપાય (૨) [લા.] સત્તા; ચલણ [**-ચાલવો, હોવો**]

ચારોળી સ્ત્રી૦ એક સૂકો મેવો. **-ળું** ન૦ જેમાંથી ચારોળી નીકળે છે તે ફળ (૨) ઝૂળ

ચાર્વંગ વિ૦ [સં.] સુંદર અંગવાળું. **-ગા, -ગી** વિ૦ સ્ત્રી૦

ચાર્વાક પું૦[સં.](સં.)નાસ્તિક મતનો પ્રવર્તક (૨) દુર્યોધનનો એક મિત્ર – એક **રાક્ષસ**

ચાર્વી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) કુબેરની પત્ની

ચાલ પું૦ ['ચાલવું' પરથી] રિવાજ (૨) (લ,) સ્ત્રી૦ ચાલવાની પદ્ધતિ; હીંડછા (૩) ચાલવાની ગતિ (૪) [રમતમાં] કૂટી વગેરે ચલાવવી તે કે તેનો દાવ (૫) ચાલચલગત; વર્તણૂક (૬) જુઓ ચાલી. [**-ચલાવવો, -પાડવો, -બાંધવો** = રિવાજ, શિરસ્તો શરૂ કરવો – ચાલુ કરવો. **-ચાલવી** = કૂટીનો દાવ ખેલવો; કૂટી ચલાવવી (૨) ચાલચલગત રાખવી (૩) હીંડછા રાખવી. **-ની ચાલે ચાલવું** – ની ગતિ-હીંડછા મુજબ ચાલવું (૨) -ને અનુસરવું] **૦ચલગત** સ્ત્રી૦, **૦ચલણ** ન૦ વર્તણૂંક (૨) ચારિત્ર; શીલ. **૦ચલણિયું, ૦ચલાઉ** વિ૦ કામચલાઉ. **૦ચાલાકી** સ્ત્રી૦ ઝડપ (૨) હોશિયારી. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ કૂટી ઇ૦ ચલાવવાની રીત કે હોશિયારી (૨)[લા.] પ્રપંચ; યુક્તિ; ચાલાકી

ચાલક વિ૦ [સં.] ચલાવનારું; પ્રવર્તક; નિયંતા

ચાલણગાડી સ્ત્રી૦['ચાલવું' + 'ગાડી'] છોકરાંને ચાલતાં શીખવવાની ગાડી

ચાલણચૂલો પું૦['ચાલવું' + 'ચૂલો'] ફરતો-કામચલાઉ ચૂલો

ચાલતી સ્ત્રી૦ ચાલતા થવું તે. [**-પકડવી** = ચાલવા માંડવું; પલાયન કરવું.] **-તું** વિ૦ ચાલુ; વર્તમાન (૨) ગતિમાન (૩) કામ દેતું; ઉપયોગી. [**ચાલતી ગાડીએ બેસવું** = ચાલતામાં ભળી જવું; ચાલુ કે ચલણવાળી – મોટાની બાજુ પકડવી; ચાલતી બાજુ જોઈ ને વર્તવું.(ઉપરાંત જુઓ 'ચાલવું'માં)]**-તા લગી, સુધી** અ૦ બનતા લગી; શક્ય હોય ત્યાં સુધી

ચાલન ન૦ [સં.] ચલાવવાની ક્રિયા; એક વસ્તુને એક જગાએથી બીજી જગાએ લઈ જવી – મૂકવી તે (૨) હલાવવું તે. **૦હાર** વિ૦ ચલાવનારું (૨) ચાલનારું

ચાલની અસ્થિ ન૦ [સં. चालनी + अस्थि] નાકના મૂળમાં આવેલું ચાળણી જેવું હાડકું; 'એથમોઇડ બોન'

ચાલવું અ૦ ક્રિ૦ [સં.चल्] હીંડવું (૨) કોઈ યંત્ર ગતિવાળું કે ક્રિયાવાન થવું (જેમ કે, કારખાનું, સંચો, એંજિન, રેંટ ચાલે છે.) (૩) નિર્વાહ થવો; નભવું (ઉદા૦ આમ આપણું ક્યાં સુધી ચાલશે ? તારા વિના મારે ચાલશે.) (૪) ટકવું; પુહોંચવું (ઉદા૦ આટલા ઘઉં ઘણા દિવસ ચાલશે.) (૫) કહ્યાનો અમલ થવો; સત્તા હોવી (ઉદા૦ એનું કંઈ ચાલતું નથી] (૬) વર્તવું; અનુસરવું (ઉદા૦ મારા કહ્યા પ્રમાણે ચાલશો, તો સુખી થશો.)(૭)બસ–પૂરતું થવું(ઉદા૦ આમાં આટલું દૂધ ચાલશે)(૮)[લા.]કોઈ પણ પ્રવૃત્તિનું ગતિમાન થવું કે હોવું (ઉદા૦ અહીં અત્યારે મસલત ચાલે છે) (૯) વ્યવહારમાં–ઉપયોગમાં હોવું (ઉદા૦ અહીં આ પુસ્તક નથી ચાલતું; અહીં બાબાશી રૂપિયો ચાલે છે.) [**ચાલતો પ્રવાહ**=રૂઢિ; પ્રણાલિ. **ચાલતા બળદને આર ખોસવી**=કામ કરતા માણસને ખોટી સતામણી કરવી. **ચાલતો રોજગાર**=કમાણી કરતો ધંધો; ચાલુ ધંધો. **ચાલતાં, રસ્તે ચાલતાં**=વિના કારણે, એમ ને એમ (કજિયો વહોરવો.) **ચાલતાંનાં વધામણાં**=પૈસાદારનાં ગીત ગાવાં; ઊગતા સૂરજને પૂજવો. **ચાલતાં બોલતાં**=કોઈ બીમારી વિના–શરીરની ઠીક હાલતમાં(મરી જવું). **ચાલતી ગાડીએ (–વહેલે) બેસવું, બેસી જવું**=મોટાના કે વિજયીના પક્ષમાં પેસવું. **ચાલતી સેર**=વહેતો ઝરો (૨) ચાલુ આવક. **ચાલતી સેરમાં પગ દેવો**=કોઈની ચાલુ રોજીમાં વિઘ્ન નાખવું. **ચાલતું કરવું**=શરૂ કરવું (૨) જમવાનું શરૂ કરવું. **ચાલતું થવું**=ચાલ્યા જવું (૨) ચાલુ થવું. **ચાલતું વલણ કરવું**=શક્તિ પ્રમાણે કામની વ્યવસ્થા કરવી. **ચાલતો કજિયો વહોરવો, મૂલવવો**=પારકો કજિયો સાથે વહોરી લેવો.]

ચાલિત વિ૦ [સં.] સંચાલિત; ચલાવાયેલું

ચાલાક વિ૦ [फा.] ચતુર; હોશિયાર (૨) ધૂત. –કી સ્ત્રી૦ ચાલાકપણું

ચાલી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चाळ] પાઘડીપને બાંધેલી અનેક ઓરડીઓવાળી ઇમારત (જેમ કે મુંબઈમાં)

ચાલુ વિ૦ ['ચાલવું' ઉપરથી] હાલનું; વર્તમાન [(૨) ચાલતું; જારી

ચાવડી વિ૦ [જુઓ ચાવડો] ચાવડાઓનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ ચાવડા વંશની રજપૂતાણી (૩)[ચાર + વાટ; સર૦म.] પોલીસથાણું; ગેટ

ચાવડું વિ૦ [જુઓ ચાવળું] વાતોડું (૨) બોલવામાં ચતુર (૩) [જુઓ ચાવળ] ન૦ અનાજ વાવવા–ઓરવાનું સાધન; ચાઊર

ચાવડો પું૦ [સં. चामुंड, प्रा. चाउंड પરથી?] ચાવડા વંશનો રજપૂત

ચાવણિયાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાવવું' ઉપરથી] દાઢ [કે જડબાં

ચાવણું ન૦ કાચું કોરું ખાવાનું; ચવાણું

ચાવરો પું૦[म. चावणें–चावरा પરથી?]માંકણ (સુ.)

ચાવલ પું૦ બ૦વ૦ [दे. चाउल; चवल; हिं.] [ચોખા

ચાવલાં ન૦બ૦વ૦ ['ચાવળું' ઉપરથી? કે सं. चापल, प्रा. चावल?] નખરાં; હાવભાવ (૨) મલાવડાં

ચાવવું સ૦ ક્રિ૦[सं. चर्व; प्रा. चाव] (અન્નને) ખાવા માટે દાંત વતી કચરવું. [**ચાવીને કૂચો કરવો**=બધો રસકસ ચૂસી લેવો (૨) સારી પેઠે જાણી–સમજી લેવું, અભ્યાસ કરવો (૩) કંટાળો ચડે એટલી લાંબી ચર્ચા કરવી. **ચાવી ખાવું, નાખવું**=કરડી ખાવું (૨) વગોવવું. **ચાવી ચાવીને બોલવું**=ચીપી ચીપીને બોલવું.]

ચાવળ પું૦ [म.] ફડકો; વાવણિયો

ચાવળું વિ૦ [સર૦ म. चावळणें=બોલવું; બબડવું; सं. चापल, प्रा. चावल?] દોઢડહાપણ કરનારું (૨) ચાંપલું; ચિબાવલું

ચાવી સ્ત્રી૦ [पो.] કૂંચી (૨) [લા.] ઉપાય. [**–આપવી**=યંત્ર ચાલે તે માટે ચાવી ફેરવવી (ઉદા૦ ઘડિયાળને) (૨)ઉપાય–રહસ્ય બતાવવાં (૩) ચાવી ચડાવવી (૪) ચૂંટી ખણવી (ચાવી પેઠે આમળીને). **–ઊકલવી, ઊતરવી**

=ચાવી આપી હોય તે નીકળી જવી. **-ચડાવવી**=ઉશ્કેરવું; ચઢાવવું. **-છટકવી** =એકદમ ચાવી ઊતરી જવી; તેથી ચાવી તૂટી જવી. **-જડવી, મળવી**=રહસ્ય કે ઉપાય જડવાં-મળવાં. **-બેસવી**=ચાવી લાગુ થવી; ચાવી (તાળા વગેરેમાં) અંદર પેસીને કળ ફેરવી શકે તેમ હોવું-થવું. **-મરડવી**=યુક્તિ કરવી. **-લગાડવી**=ચાવી બેસે છે કે નહીં તે જોવા તેને અંદર (તાળા વગેરેમાં) નાંખી -ફેરવી જોવી (૨) યોગ્ય ઉપાય અજમાવવો. **-લેવી**=યંત્રને ચાવી આપી શકાય એવું હોવું.]

ચાષ(-સ) પું૦ [सं.] એક પક્ષી

ચાસ પું૦ [दे. चास] ખેડવાથી પડતો લાંબો આંકો (૨) સ્ત્રી૦ [?] ખોટ (૩) જુઓ ચાસણી. [**-આપવી, દેવી**=ખોટ આપવી. **-ખાવી**=ખોટ ખાવી.] [ઘટ

ચાસકો પું૦(કા૦)બૂમ; રાડ (૨) સ્ત્રી૦ નુકસાન;

ચાસણી સ્ત્રી૦[फा. चाशनी=શરબત કે ખાવાની ચીજનો નમૂનો] ઉકાળીને કરાતું ખાંડનું પ્રવાહી (૨) [?] કસોટી (૩) નમૂનો (૪) ['ચાસવું' ઉપરથી] ચાસવાની ક્રિયા

ચાસ(-હ)ન વિધેય વિ૦(૨)અ૦જુઓ ચાહન

ચાસવું અ૦ક્રિ૦[दे. चास=ખેડેલી ભૂમિરેખા] ચાસ પાડવા

ચાસંઘ અ૦ જુઓ ચાહન

ચાસિયા વિ૦બ૦વ૦ ['ચાસ' ઉપરથી] પાણી પાયા વગર ઊગેલા (ઘઉં)

ચાહ પું૦, **૦ના** સ્ત્રી૦['ચાહવું' પરથી]પસંદગી; ઇચ્છા (૨) પ્યાર; હેત. **૦ક** વિ૦ચાહનાર; હેતાળ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. चाह] ઇચ્છવું (૨) પ્રેમ કરવો. **-હેલું** [કૃદંત]. **-હ્યું** [ભૂતકાળ]. **૦તું** [વ૦ કૃ૦] [ન૦

ચાહન વિ૦ (૨) અ૦ જાહેર-ઉઘાડું. **૦પણું**

ચાહે [સર૦ हिं.; ચાહવું પરથી] ઇચ્છા મુજબ; મરજીમાં આવે તેમ. ('ચાહે તે કર' ઇ૦ પ્રયોગમાં)

ચાળ સ્ત્રી૦ ['ચાળવવું' ઉપરથી; સર૦ म.] અંગરખાનો છાતી નીચેનો ઘેર(૨)ચાળવવું તે

ચાળક ન૦ (કા૦) ટોળું(બકરાં-ઘેટાં કે ઊંટનું)

ચાળણ ન૦ જુઓ ચળામણ

ચાળણી સ્ત્રી૦ [सं. चालनी; प्रा. चालणी] ચાળવાનું બારીક છિદ્રોવાળું સાધન. [**-માં પાણી ભરવું**=વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો.] **-ણો** પું૦ મોટાં છિદ્રવાળી કે મોટી ચાળણી

ચાળવણી સ્ત્રી૦ ચાળવવું તે

ચાળવવું સ૦ક્રિ૦['ચાળવું'નું પ્રેરક]અવારનવાર ઉથલાવવું-ફેરબદલ કરવું(૨)સંચારવું(છાપરું) (૩) એક ઉપર બીજું દોઢવાતું આવે એમ ગોઠવવું કે સીવવું(૪)જુદી જુદી રીતે ઉપયોગ કરવો (૫) ચારવું (બાજીમાં); ફૂટી ચલાવવી

ચાળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. चालन] ચાળણી વડે ચોખ્ખું કરવું (૨) [सं. चाल(=છાપરું) ઉપરથી ?] સંચારવું (છાપરું) (૩) સારું માઠું વીણી અલગ કરવું. જેમ કે ચાળી ચાળીને લેવું

ચાળા પું૦બ૦વ૦ મશ્કરી ખાતર કોઈનું અનુકરણ-નકલ કરવી તે (૨) હાવભાવ; નખરાં; અંગચેષ્ટા (૩) અડપલાં; તોફાન. [**-કરવા**= મરજી હોવા છતાં આનાકાની કરવી(૨)નખરાં કરવાં(૩) અડપલાં કરવાં. **-પાડવા**=કોઈની નકલ કરવી. **-માંડવા**=અડપલાં-તોફાન કરવાં(૨)લાડમાં હા-ના કરવી.] **૦ખોર** વિ૦ ચાળા પાડવાની આદતવાળું. **૦ચસકા** પું૦ બ૦વ૦ નખરાં; હાવભાવ (૨) આનાકાની. **૦ચંદૈયાં** ન૦બ૦વ૦ ચાળાચસકા. **૦લખણું** વિ૦ ચાળાખોર (?)

ચાળી સ્ત્રી૦ બકરી. **-ળું** ન૦ બકરું (કા.)

ચાળીસ વિ૦[सं. चत्वारिंशत्, प्रा. चाली(०स)] '૪૦'. [**-મું નાહવું**=સ્ત્રીએ પ્રસવને ૪૦ મે દિવસે નાહી-ધોઈ શુદ્ધ થવું.] **-સાં** ન૦ બ૦વ૦ ચાળીસ વર્ષે આવતાં ચશ્માં કે તેવી આંખની સ્થિતિ.[**-આવવાં**=તેવાં ચશ્માંની જરૂર પડવી; આંખનું તેજ મંદ થવું. **-ઊતરવાં** =ચાળીસાં દૂર થવાં-તેની જરૂર મટવી.]

ચાળો પું૦ ચાળાનું એ૦વ૦(૨)લક્ષણ; નિશાની; એધાણ (૩) છાપરું ચાળનારો; સંચારો

ચાંઈ (૦) વિ૦ શરમિંદું (૨) સ્ત્રી૦ નાનો ચાંલ્લો

ચાંઉ કરવું, કરી જવું=પચાવી પાડવું; અયોગ્ય રીતે લઈ લેવું-ખાઈ જવું

ચાંખડ (૦) વિ૦ (કા.) ગરીબ; દીન. **–ડાઈ, –ડી** સ્ત્રી૦ ગરીબી; નિર્ધનતા (૨) ગરીબીનો ઢોંગ

ચાંગળું (૦) ન૦ [ચાર + આંગળાં ઉપરથી] ચાર આંગળાંની અંજલિ. [**ચાંગળું પાણીયે ન પાય એવું** = જરાય ભાવ ન પૂછે-આગતા-સ્વાગતા ન કરે એવું (૨) ખૂબ કંજૂસ.]

ચાંગી (૦) વિ૦ [दे. चंग] એ નામની ઊંચી જાતનું (ઘોડા માટે)

ચાંગેરી (૦) સ્ત્રી૦ એક છોડ

ચાંચ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. चंचु] પક્ષીઓનું અણિયાળું મોં (૨) તેના આકારની વસ્તુ. ઉદા૦ પાઘડીની ચાંચ [**–ઊઘડવી** = ચપચપ બોલવા માંડવું. **–ખૂંપવી, ડૂબવી, બૂડવી** = નજર પહોંચવી; સમજ પડવી; કરવા શક્તિમાન થવું. **–બોળવી** = સહેજ ચાખી જોવું. **–મારવી** = સહેજસાજ કરડવું (ઉદા૦ ઉંદરે કપડાંને ચાંચ મારી છે.) (૨) ચાંચાટવું (૩) બીજાના કામમાં માથું મારવું (૪) ઉપલક જ્ઞાન મેળવવું. **–માં લેવું** = સખત પકડવું; શેહમાં લેવું. **ચાંચે ચડવું** = ગવાવું; નિંદાપાત્ર થવું.]

ચાંચડ (૦) પું૦ એક જંતુ. [**–જેમ ચોળી નાખવું** = નિષ્ઠુરતાથી બરોબર મસળી નાંખવું–મારી ખતમ કરવું.] **૦મારી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (તેની ઉગ્ર વાસથી ચાંચડ નાસી જાય છે). **૦વત્** અ૦ ચાંચડ પેઠે

ચાંચલ્ય ન૦ [सं.] ચંચળતા

ચાંચવું (૦) ન૦ ['ચાંચ' ઉપરથી] ચાંચવાળું, અનાજમાં પડતું એક જીવડું (૨) વિ૦ બહુ બોલ બોલ કરનારું

ચાંચવો (૦) પું૦ ['ચાંચ' ઉપરથી] જમીન ખોદવાનું હથિયાર; તીકમ

ચાંચાટવું અ૦ક્રિ૦ ['ચાંચ' પરથી] ચાંચો મારવી

ચાંચિયું (૦) વિ૦ ['ચાંચ' પરથી] ચાંચવાળું; ચાંચના આકારનું

ચાંચિયો (૦) પું૦ [चांच = અરબી સમુદ્રનો એક બેટ; સર૦ म. चांच, चांचा; કે सं. चंचा = ખરાબ માણસ માટે ગાળ ઉપરથી ?] દરિયાઈ લુટારો (૨) ['ચાંચ' ઉપરથી] લાંબી ચાંચની પાઘડી પહેરનારો

ચાંટ (૦) સ્ત્રી૦ તબલાની કિનારનો ભાગ

ચાંટી (૦) સ્ત્રી૦ (કા.) ચૂંટી (૨) ખાલી બડાશ

ચાંડાલ(–ળ) વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] જુઓ ચંડાળ. **–ળણ(–ણી)** સ્ત્રી૦ ચંડાળણ

ચાંદ (૦) પું૦ [सं. चंद्र; प्रा. चंद] ચાંદો (૨) ચંદ્રક; બિલ્લો. **૦બીજ, ૦રાત** સ્ત્રી૦ સુદ બીજ

ચાંદની (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચંદની] ચંદ્રનો પ્રકાશ. (૨) ચંદરવો. [**–ખીલવી** = ચંદ્રનો પ્રકાશ બરાબર પડવો. **–નીકળવી** = ચાંદની થાય એમ ચંદ્રનો ઉદય થવો. **–ચટકવી** = ચાંદનીની અસર મન પર થવી.] **૦રાત** સ્ત્રી૦ ચાંદનીવાળી – અજવાળી રાત

ચાંદરસંકોડું (૦) ન૦ ચાંદરડું (૩) જુઓ

ચાંદરડું(–ણું) (૦) ન૦ [सं. चंद्र ઉપરથી] તારાઓનો ઝાંખો પ્રકાશ (૨) ચાંદની (૩) ઝીણા કાણામાંથી પડતું અજવાળાનું ચાંદું. **–ણી** વિ૦ ચાંદરણાવાળી (૨) સ્ત્રી૦ તારો (૩) ચાંદરણું

ચાંદરું (૦) વિ૦ ['ચાંદું' ઉપરથી] ધોળા ચાંદાવાળું (૨) [લા.] [सं. चंद् = રાજી થવું; મકલાવું ?] નિરંકુશ; મસ્તાની

ચાંદલાવહેવાર (૦) પું૦ [ચાંદલો + વહેવાર] શુભ પ્રસંગે નાણાંની ભેટ આપવા લેવાનો વહેવાર – સંબંધ; ચાંલ્લાવહેવાર

ચાંદલિયો (૦) પું૦ ['ચાંદો' ઉપરથી] ચાંદો (પ.)

ચાંદલી (૦) સ્ત્રી૦ ['ચાંદા'વાળી ?] (કા.) ઘોડીની એક જાત

ચાંદલો (૦) પું૦ ['ચાંદ' ઉપરથી] ચાંલ્લો. [**ચાંદલે ચોંટવું** = નસીબમાં લખાવું; પાલવે પડવું (ઉપરાંત જુઓ 'ચાંલ્લો'માં).]

ચાંદવું (૦) વિ૦ [જુઓ ચાંદરું (૨)] અડપલાંખોર; અટકચાળું (૨) ન૦ અડપલું; અટકચાળું

ચાંદાયેલું (૦) વિ૦ ['ચાંદું' ઉપરથી] કોહવાણ કે ગૂમડાંનાં ચાંદાંવાળું

ચાંદિયો (૦) વિ૦ પું૦ ['ચાંદું' ઉપરથી] ચામડી પર ચાંદાં પડી જાય એવો (વાનો રોગ)

ચાંદી (૦) સ્ત્રી૦ ['ચાંદ' ઉપરથી ? સર૦ म., हिं.] એક ધાતુ; શુદ્ધ રૂપું (૨) ['ચાંદું' પરથી ?] એક ચેપી રોગ (૩) જ્યાંથી ખાલ ખસી ગઈ હોય કે ઊપસી હોય એવું

ચાંદું; ઘારું. [(ચોખ્ખું) **ચાંદી જેવું** = તદ્દન ચોખ્ખું; ડાઘ વગરનું. **–કરવી** = સમૂળગો નાશ કરવો; બાળીને ખાખ કરવું. **–થવી** = ચાંદીનો રોગ થવો (૨) ચાંદી પડવી. **–પડવી** = ખાલ ખસી – ઊપસી જવાથી ચાંદું થવું.] **૦કામ** ન૦ ચાંદી ઉપરની નકશી

ચાંદું (૦) ન૦ [‘ચાંદ’ ઉપરથી ?] ચાંદી (૩) જુઓ (૨) ચાંદાનો ડાઘ; ચાઠું (૩) [લા.] લાંછન; ડાઘ (૪) છિદ્ર; દોષ. [**ચાંદાં જોવાં, ખોળવાં** = છિદ્ર શોધવાં; દોષ ખોળવા.]

ચાંદૂડિયાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [જુઓ ચાંદવું] ચાંદવાં

ચાંદો (૦) પું૦ [सं. चन्द्र, प्रा. चन्द] ચંદ્ર (૨) તેના જેવો ગોળ આકાર

ચાંદ્ર વિ૦ [સં.] ચંદ્રનું; ચંદ્રને લગતું. **૦માન** ન૦ ચંદ્રની ગતિ પરથી કઢાતું સમયનું માપ. **૦માસ** પું૦ ચાંદ્રમાન પ્રમાણે ગણાતો માસ. **૦વર્ષ** ન૦ ચાંદ્રમાનથી ગણાતું વર્ષ. **–દ્રાયણ** ન૦ ચંદ્રની કળાની વધઘટ પ્રમાણે રોજ ખાવાનો કોળિયો વધારતા ઘટાડતા જવાનું એક વ્રત

ચાંપ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાંપવું] કોઈ પણ યંત્ર કે યુક્તિને ચાલુ કે બંધ કરવાની કળ; પેચ (૨) નાનો ઉલાળો (૩) પૈસાનું પાકીટ (સુ.) (૪) [લા.] દાબ; ધાક (૫) સાન; ચેતવણી (૬) કાળજી. [**–ઉઘાડવી** = કળ ભેરવી દીધી હોય તે છૂટી કરવી (જેથી ઢાંકણ ખુલ્લું થઈ શકે) (૨) [સુ.] પૈસા ખરચવા. **–કરવી** = દબાણ કરવું (૨) દાબ બતાવવો. **–ચડાવવી** = દાબવા માટે કળનો ઘોડો ઊંચો કરવો (૨) ઉશ્કેરણી કરવી. **–દેવી** = ચાંપ પાડવી; બંધ કરવું (૨) ઉશ્કેરવું. **–દાબવી, –દબાવવી** = કળ ફેરવવી જેથી ક્રિયા ચાલુ થાય. **ચાંપથી ચાલવું** = ઉતાવળે ચાલવું. **–મરડવી** = કળ ફેરવવી. **–મરડી નાખવી** = કળ વાળી દેવી–બગાડી નાખવી. **–રાખવી** = દાબ રાખવો (૨) કાળજી રાખવી. **–માં રાખવું, –માં લેવું** = અંકુશમાં રાખવું; શેહમાં લેવું.] **૦ણ (–ણી)** સ્ત્રી૦ ચાંપવું–દાબવું તે (૨) ઉશ્કેરણી (૩) અંકુશ; દાબ (૪) કળ; જેને દાબવાથી ગતિ અટકે તેવી થોભણ; ‘બ્રેક’. **૦ણિયું** વિ૦ લાંચ આપવાની ટેવવાળું (૨) ન૦ બારણાના ચોકઠાનું ઉપલું લાકડું. **૦ણું** ન૦ સાળમાં તાર ઊંચાનીચા કરવાની પાવડી [ચેતવણી

ચાંપતી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાંપવું] તાકીદ;

ચાંપતું (૦) વિ૦ [જુઓ ચાંપવું] સખત; આકરું (૨) ઝટ અસર કરે તેવું. [**ચાંપતી ઉઘરાણી** = ઉપરાછાપરી, કડકપણે કરાતી ઉઘરાણી. **ચાંપતો ઇલાજ, ઉપાય** = તાકીદનો – કડક ઇલાજ કે ઉપાય.]

ચાંપલું (૦) વિ૦ [જુઓ ચાપલૂસી] દોઢડાહ્યું; ચિબાવલું. **–લાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ ચાંપલું વર્તન; દોઢડહાપણ. **–લાશ** સ્ત્રી૦

ચાંપવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [दे. चंप] દબાવવું (૨) લગાડવું; દઝાડવું (૩) [લા.] લાંચ આપવી (૪) ઠાંસવું. [**ચાંપી ઘાલવું** = બળતું શરીરે લગાડી દેવું; ડામ દઈ દેવો (૨) ખૂણામાં ધકેલી દેવું; દાબી દેવું. **ચાંપી દેવું** = દઝાડવા કે બાળવા બળતું લગાડવું – નાખવું. **ચાંપીને** અ૦ ઘસાઈને (૨) જલદીથી (ઉદા૦ ચાંપીને ચાલવું) (૩) કડકાઈથી (ઉદા૦ ચાંપીને બોલવું) (૪) દાબી દાબીને અકરાંતિયાપણે (ઉદા૦ ચાંપીને ખાવું)]

ચાંપાચાંપી (૦) સ્ત્રી૦ [‘ચાંપવું’ ઉપરથી] વારંવાર દાબવું તે

ચાંપું (૦) ન૦ [સર૦ म. चापें] ફણસની પેશી (૨) [જુઓ ચાંપો] નાકની નથમાંનો એક ભાગ (૩) માથાનું એક ઘરેણું (૪) ચંપાનું ફૂલ (૫) ચંપો

ચાંપો (૦) પું૦ [સર૦ म. चांपा] + જુઓ ચંપો. **–પલિયો** પું૦ ચંપો (લાલિત્યવાચક)

ચાંભાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ ચાંદાં

ચાંલ્લાવહેવાર પું૦ જુઓ ચાંદલાવહેવાર

ચાંલ્લૈયો પું૦ [‘ચાંલ્લો’ ઉપરથી] ચાંલ્લો કરી ખાનારો ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ (૨) મીનાકારીના ચાંલ્લા બનાવનાર (૩) વિ૦ પું૦ ચાંલ્લો આપીને વહોરેલો (વર)

ચાંલ્લો પું૦ [જુઓ ચાંદલો] કપાળે કરાતું (કંકુનું) ગોળ ટપકું (૨) તેની ઉપર ચોડવાની

ટપકી (૩) શુભ પ્રસંગે અપાતી નાણાંની ભેટ (૪) બરાબર નહીં ગળેલો (દાળનો) દાણો (ઉદા૦ દાળમાં ચાંલ્લા રહી ગયા છે.) [**–અમર રહો** = (સ્ત્રીનું) સૌભાગ્ય અખંડ રહો. **–કરવો** = વાગ્દાન કરવું; સગાઈ કરવી (૨) નકામું આપી દેવું (૩) લગ્ન જનોઈ વગેરે શુભ પ્રસંગે ભેટ આપવી (૪) દંડ કરવો; નુકસાન કરવું. **–ચોટવો, થવો** = એટલા રૂપિયાનું નકામું ખર્ચ થવું (૨) એટલા રૂપિયાનો દંડ થવો. **–ચોડવો** = એટલા રૂપિયાના દંડની સજા કરવી (૨) એટલા રૂપિયાના નુકસાનમાં ઉતારવું.]

ચિકટાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચીકટાવું'નું પ્રેરક

ચિકન [फा. चिकिन] ભરતકામ. **૦દોજ** પું૦ ભરત ભરનારો

ચિકાખાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ શિકાકાઈ

ચિકાર વિ૦(૨) અ૦ [સર म.] જરા ખાલી ન હોય એવું; ભરપૂર

ચિકારડું ન૦ એક જંગલી જાનવર

ચિકારી ન૦ [सं. चीत्कार, प्रा. चिक्कार પરથી ?] એક વાજિંત્ર (૨) [म.] સતારના સાત તારમાંનો છેલ્લો – સાતમો તાર

ચિકિત્સક વિ૦[सं.]ચિકિત્સા કરનારું(૨)પું૦વૈદ્ય; હકીમ. **–નીય** વિ૦ ચિકિત્સા કરવા યોગ્ય

ચિકિત્સા સ્ત્રી૦[सं.] વૈદકનો ઉપચાર (૨) ગુણ-દોષ પારખવાની શક્તિ (૩) ટીકા; દોષદર્શન. **૦ખોર** વિ૦ ટીકાખોર; ખણખોદ કરનારું. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ રોગના ઉપચારનું શાસ્ત્ર

ચિકીર્ષા સ્ત્રી૦[सं.] (કંઈ પણ) કરવાની ઇચ્છા

ચિકોટી સ્ત્રી૦ [म.] કાંડાની પકડ

ચિકોડી સ્ત્રી૦ મેથી ઉકાળેલું પાણી (સે.ની. કામમાં વપરાય છે)

ચિકોર વિ૦ [म.] ઉદ્ધત; બટકબોલું

ચિકોરવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચિકોર] ટોકવું; ફેરી ફરીને કહેવું

ચિકોરી સ્ત્રી૦ [इं.] ખુંદદાણા સાથે દળવામાં આવતું એક છોડનું મૂળિયું (કોફીને બદલે પણ ચાલે છે) [चिखल्ल] કાદવ

ચિખ(–ખ્ખ)લ પું૦ [सं. चिकिल, दे. चिक्खल्ल,

ચિગોટી સ્ત્રી૦ મોઢેમાથે ઓઢીને સૂવું તે

ચિચરવટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चिरोटी] જમીનનો સાંકડો અને લાંબો કકડો. **–ટો** પું૦ જમીનનો લાંબો કકડો

ચિચરવટી સ્ત્રી૦ [રવ૦; જુઓ ચચરાટ] તીખી કે ઠંડી વસ્તુ ખાતાં કે પીતાં પડતો શેરડો (૨) ધ્રાસકો; ફાળ (૩) પ્રીતિનો જુસ્સો. **–ટો** પું૦ ધ્રાસકો; ફાળ (૨) ગૂંચવણ

ચિચરૂકો [રવ૦?] પિચકારી (૨) હીંચકો (૩) ચીચવો [(૨) ટળવળાવવું

ચિચવાવવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ચીસ પડાવવી

ચિચાડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચિચિયારી

ચિચાવવું સ૦ક્રિ૦'ચીચવું'નું પ્રેરક [કિકિયારી

ચિચિયારી સ્ત્રી૦[રવ૦](દુઃખ કે ભયની) ચીસ;

ચિચૂકો(–ડો) પું૦[सं. चिंचा = આમલી પરથી; સર૦ म. चिंचोका] 'આંબલીનો ઠળિયો

ચિચોટિયું ન૦, **ચિચોટો** પું૦ [રવ૦ ?] હેડિયો

ચિચોડો પું૦ [સર૦ म. चिचोरा] જુઓ ચિચૂકો (૨) [રવ૦] શેરડીનું કોલુ

ચિટનવીસ પું૦ [ચિટ (हिं. = ચિઠ્ઠી) + નવીસ (फा.)] જુઓ ચિટનીસ

ચિટનીસ પું૦ [જુઓ ચિટનવીસ] મંત્રી; અવલકારકુન. **–સી** સ્ત્રી૦ ચિટનીસનું કામ (૨) તેનું. પદ

ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.; सं. चिट् = નોકરને કામ પર મોકલવો] થોડી મતલબનો નાનો કાગળ કે કાપલી (૨) કાળોતરી (૩) ભલામણ-પત્ર. [**–ઉપાડવી** = જુદાં જુદાં નામ નંબર લખેલી અનેક ચિઠ્ઠીઓમાંથી અધ્ધર એક ઉપાડીને તેમાં જે નામ નંબર નસીબ જોગે આવે તે પરથી કાંઈ નક્કી કરવાનું હોય તે કરવું. **–નાખવી** = ચિઠ્ઠી ઉપાડવાને ન્યાયે નિર્ણય કરવો કે તે માટે ચિઠ્ઠીઓ લખી ભેગી મૂકવી. **–નો ચાકર** = કેવળ ચિઠ્ઠી લાવનાર લઈ જનાર, તેથી વિશેષ કાંઈ નહિ તે; કહે તેમ ચૂપચાપ કરનાર. **–ફાટી જવી** = કન્યા કુંવારી મરી જવી; તેના લગ્નનું ખર્ચ બચવું. **–લખવી** = કામકાજ અંગે કે કાળોતરીનો પત્ર લખવો.] **૦ચપાટી** [જુઓ ચપતરું],

૦પત્રી સ્ત્રી૦ કાગળપત્ર. **૦દોરો** પું૦ ભૂતપિશાચનું વળગણ દૂર કરવા બાંધવામાં આવતો મંતરેલો દોરો કે ચિઠ્ઠી. [**-કરાવવો** = વળગણ દૂર કરાવવા જંતરમંતર કરાવવા.]

ચિડકણું વિ૦ [જુઓ ચિડાવું] ચીડિયા સ્વભાવનું

ચિડાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. चिढना; म. चिड (-ढ)णें] ખીજવાવું; ગુસ્સે થવું

ચિડિયલ વિ૦ ચીડિયું

ચિડિયારું ન૦ (ચ.) માટલીમાંથી ઝમતા પાણીને ઝીલવા નીચે મુકાતું (માટીનું) વાસણ

ચિડી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું લૂગડું (૨) પહેરામણીમાંથી વરપક્ષને મળતો ભાગ (૩) [हिं., म. चिडी] ચકલી

ચિઢાણું વિ૦ ચીકટવાળું અને વાસ મારતું

ચિણ(-ન)ગી(-ગારી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. चिनगी, -गारी; म. चिणका = क्रोधाग्नि; ठिणगी = તણખો] તણખો. **-ગારો** પું૦ મોટી ચિણગારી [કર્મણિ અને પ્રેરક

ચિણાવું, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીણવું'નું અનુક્રમે

ચિત ન૦ [સં.] જ્ઞાન; ચેતના (૨) ચિત્ત (૩) ચૈતન્ય; જ્ઞાનસ્વરૂપ બ્રહ્મ. **૦ચોર** પું૦ ચિત્તચોર. **૦ડું** ન૦ ચિત્ત (પ.)

ચિતણિયો પું૦ [प्रा. चित्त, हिं. चीतना = ચીતરવું] ધાતુ પર ઘાટ ચીતરનારો

ચિતરામણ ન૦ ['ચીતરવું' ઉપરથી] ચિત્ર(૨) ચીતરવાની ક્રિયા (૩) જુઓ ચિતરામણી. **-ણી** સ્ત્રી૦ ચીતરવાનું મહેનતાણું

ચિતરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીતરવું'નું પ્રેરક રૂપ

ચિતવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીતવવું'નું પ્રેરક

ચિતા સ્ત્રી૦ [સં.] મડદું બાળવા ગોઠવેલી લાકડાની ચોકી; ચેહ. [**-ખડકવી** = ચિતાનાં લાકડાં ગોઠવવાં; ચિતા તૈયાર કરવી.] **૦રોહણ** ન૦ ચિતા પર ચડવું,-માં પ્રવેશ કરવો તે

ચિતાક પું૦ ગળાનું એક ઘરેણું (ખેડાવાળમાં પહેરાય છે)

ચિતાર પું૦ ['ચિત્ર' ઉપરથી] ચિત્ર (૨) આબેહૂબ વર્ણન. [**-આપવો** = આબેહૂબ વર્ણન કરવું. **-આવવો** = બરોબર સમજાવું; સ્પષ્ટ દેખાવું]

ચિતારો પું૦ [सं. चित्रकार] ચિત્રકામ કરનારો

ચિતાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ચીતવું'નું કર્મણિ અને પ્રેરક [ફાચરો

ચિતાળ સ્ત્રી૦ ચીરેલા લાકડાનો કકડો; ચીતળ;

ચિત્કાર પું૦ [સં.] ચીસ; ચીત્કાર

ચિત્ત ન૦ [સં.] અંતઃકરણ; મન (૨) [લા.] લક્ષ; ધ્યાન (જેમ કે, એનું કશામાં ચિત્ત નથી.) [**-ઘાલવું, -ચોટાડવું, -દેવું, -પરોવવું, -લગાડવું** = બરાબર લક્ષ આપવું. **-ચોરવું** = મન હરણ કરવું. **-ઠેકાણે રાખવું** = સ્વસ્થતા જાળવી રાખવી (૨) પૂરેપૂરું લક્ષ આપવું. **-ઠેકાણે હોવું** = મનની સ્વસ્થતા હોવી (૨) ભાન હોવું (૩) ધ્યાન રહેવું.] **૦ક્ષેપ** પું૦ ચિત્તની અસ્વસ્થતા - અજંપો. **૦ક્ષોભ** પું૦ ચિત્તનો ક્ષોભ. **૦ગત** વિ૦ ચિતનું; ચિત્તની અંદર રહેલું. **૦ચોર** પું૦ ચિત્ત ચોરી જનાર - વશ કરનાર. **૦ભ્રમ** પું૦ ઉન્માદ (૨) ભ્રમ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ ચિત્તની વૃત્તિ. **૦વેધક** વિ૦ ચિત્તને વીંધી નાખે તેવું. **૦શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ચિત્તના મેલો-કામાદિ વિકારો તથા વૃત્તિઓની શુદ્ધિ - સફાઈ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ માનસશાસ્ત્ર; 'સાઇકોલૉજી.' **-ત્તાકર્ષક** વિ૦ ચિત્તને આકર્ષે એવું; મનોહર [વાઘ

ચિત્તો પું૦ [सं. चित्रकः प्रा. चित्त] એક જાતનો

ચિત્ર ન૦[સં.]ચીતરેલું તે; છબી(૨) જે અક્ષરમાં જે પ્રશ્ન થયા હોય તે જ અક્ષરોથી તે પ્રશ્નનું ઉત્તર મળે એ કાવ્યની ખૂબી (કા શા.). [**-કાઢવું, -ચીતરવું, -દોરવું,-પાડવું** = છબી ચીતરવી. **-ઊભું કરવું, -ખડું કરવું** = આબેહૂબ-તાદૃશ વર્ણન કરવું.] **૦ક** પું૦ ચિતારો (૨) [ગ.] અજ્ઞાત ચિહ્ન; 'અનનોન સાઈન.' **૦કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ ચિત્ર દોરવાની કળા. **૦કંઠ** ન૦ કબૂતર. **૦કામ** ન૦ ચિત્રનું કામ; ચિતારાનો ધંધો. **૦કાર** પું૦ ચિત્ર દોરનારો. **૦કાવ્ય** ન૦ ચિત્રના આકારમાં લખેલી કવિતા. **૦કૂટ** પું૦ (સં.) પ્રયાગ નજીક આવેલો એક પર્વત. **૦ગુપ્ત** પું૦ (સં.) જીવોનાં કર્મો નોંધી રાખનાર યમરાજાનો સેવક. **૦ગ્રીવ** ન૦ જુઓ ચિત્રકંઠ.

૦ણ ન૦ ચીતરવું તે. **૦પટ** પું૦; ન૦ જેના પર ચિત્ર દોર્યું હોય તે કપડું કે પાટિયું (૨)પડદો(૩)સિનેમાની 'ફિલ્મ.' **૦પદા** પું૦ એક છંદ. **૦ફલક** ન૦ ચિત્ર કાઢવાનું પાટિયું-ફલક. **૦ભાનુ** પું૦ સૂર્ય (૨) આકડો (૩) અગ્નિ (૪) એક વનસ્પતિ; ચીતરો. **૦મંજૂષા** સ્ત્રી૦ ચિત્રોના સંગ્રહની વહી; 'આલ્બમ.' **૦લિપિ(-પી)** સ્ત્રી૦ સાંકેતિક ચિત્રોની બનેલી લિપિ. **૦લેખા** સ્ત્રી૦ તસવીર; છબી (૨) વિધાતા (૩) [સં.] ઓખાની સખી. **૦વત્** અ૦ ચિત્ર જેવું; સ્તબ્ધ. **૦વતી** સ્ત્રી૦ ગાંધારગ્રામની એક મૂર્છના. **૦વાચન** ન૦ ચિત્રને સમજવું કે સમજાવવું તે. **૦વિચિત્ર** વિ૦ રંગબેરંગી (૨) વિચિત્ર; વિલક્ષણ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ચિત્ર દોરવાની વિદ્યા-કળા. **૦શૈલી** સ્ત્રી૦ ચિત્ર રજૂ કરી દે - ચિત્રની જેમ કામ કરે એવી લેખનની શૈલી. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ ચિત્રો કાઢવાનું અથવા કાઢતાં શીખવાનું સ્થાન

ચિત્રા સ્ત્રી૦ [સં.] ચૌદમું નક્ષત્ર (૨) એક છંદ (૩) જુઓ ચિત્રવતી

ચિત્રાકાર વિ૦ [સં.] ચિત્રવત્; સ્તબ્ધ

ચિત્રાર્પિત વિ૦ [સં.] ચીતરેલું; ચિત્રમાં ઉતારેલું

ચિત્રાલય ન૦ [સં.] ચિત્રકળાનું સંગ્રહસ્થાન

ચિત્રાંગદા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) અર્જુનની એક પત્ની; બભ્રુવાહનની માતા

ચિત્રિણી સ્ત્રી૦ [સં.] ચતુર, સુંદર અને ગુણવાન સ્ત્રી (પદ્મિની, ચિત્રિણી, હસ્તિની અને શંખિની એ ચાર પ્રકારમાંની) [ચિત્રવિચિત્ર

ચિત્રિત વિ૦ [સં.] ચીતરેલું (૨) રંગબેરંગી;

ચિત્રો પું૦ જુઓ ચીતરો

ચિત્પાવન પું૦ [સં.] દક્ષિણી બ્રાહ્મણોનો એક ભેદ

ચિત્શક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ચૈતન્ય

ચિત્સ્વરૂપ ન૦ [સં.] પરબ્રહ્મ

ચિથરિયું વિ૦ જુઓ ચીંથરેહાલ; ચીંથરિયું

ચિદાકાશ ન૦ [સં.] શુદ્ધ બ્રહ્મ

ચિદાત્મા પું૦ [સં.] ચૈતન્યસ્વરૂપ પરબ્રહ્મ

ચિદાભાસ પું૦ [સં.] જીવ [પું૦ બ્રહ્મ

ચિદ્ઘન વિ૦ [સં.] જ્ઞાનથી ભરેલું; જ્ઞાનસ્વરૂપ(૨)

ચિદ્રૂપ વિ૦ [સં.] જ્ઞાનસ્વરૂપ

ચિદ્વિલાસ વિ૦ [સં.] જ્ઞાનમાં જ વિલાસ છે જેનો એવું (૨) પું૦ પરબ્રહ્મમાં રમણ. (૩) ચિત્સ્વરૂપ ઈશ્વરની માયા-લીલા

ચિનગારી સ્ત્રી૦ [हिं.] જુઓ ચિણગારી. **-રો** પું૦ જુઓ ચિણગારો

ચિનગી સ્ત્રી૦ [हिं.] જુઓ ચિનગારી

ચિનાઈ વિ૦ ચીનમાં બનાવેલું; ચીન દેશનું (૨) ચિનાઈ માટીનું બનાવેલું (૩) તકલાદી; આકર્ષક પણ ટકે નહીં તેવું (૪) સ્ત્રી૦ એક જાતની રેશમી સાડી. [**-માટી** સ્ત્રી૦ એક જાતની સફેદ માટી, જેનાં વાસણ વગેરે ઘાટ બનાવાય છે. **-સિં(-સીં)ગ** સ્ત્રી૦ શેકેલી કે મીઠે પાસેલી મગફળી.]

ચિનાર પું૦ [फा.] એક જાતનું ઝાડ

ચિનાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચીનવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચિનિકબાલા પું૦ એક વનસ્પતિનાં બીજ-ઔષધિ

ચિન્મય વિ૦ [સં.] જ્ઞાનમય; બ્રહ્મમય(૨) ન૦ બ્રહ્મ

ચિન્માત્ર વિ૦ [સં.] જુઓ ચિન્મય (૨) ન૦ શુદ્ધ જ્ઞાન [કર્મણિ ને પ્રેરક

ચિપાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચીપવું'નું

ચિપાસિયું વિ૦ કંજૂસ (૨) વાતને ચોળીને ચીકણું કરવાની ટેવવાળું; ચીકણું ને દીર્ઘસૂત્રી

ચિબાવલું વિ૦ જુઓ ચબાવલું. **-લાશ** સ્ત્રી૦ ચિબાવલાપણું

ચિબુક સ્ત્રી૦ [સં.] હડપચી; દાઢી [ચીંબોળવું

ચિંબોળવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. चिंबळणें] જુઓ

ચિમરાજ ન૦ એક પક્ષી [પ્રેરક

ચિમળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચીમળાવું', 'ચીમળવું'નું

ચિમાવું અ૦ક્રિ૦ ચુમાવું; અમુક વસ્તુ પોતાની પાસે નહિ હોવાથી મનમાં બળવું કે શરમાવું (૨) તે મેળવવાની ઇચ્છાથી તાકીતાકીને જોવું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ચિમાવું'નું પ્રેરક

ચિમે(-મો)ડ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ - ઔષધિ

ચિમોટી(-ડી) સ્ત્રી૦ ગળચી; ડોક; બોચી

ચિમોડ સ્ત્રી૦ જુઓ ચિમેડ

ચિમોડિયું ન૦ જિંગોડો (સુ.)

ચિમોડી સ્ત્રી૦ એક જાતના વેલાનાં બિયાં (૨) જુઓ ચિમોટી (૩) જુઓ ચિમોડિયું

ચિમ્મડ વિ૦ જુઓ ચમ્મડ

ચિર વિ૦ [सं.] લાંબું (સમય માટે) (૨) લાંબા વખતનું (૩) અ૦ લાંબા વખત સુધી. **૦કારિતા** સ્ત્રી૦ ચિરકારીપણું. **૦કારી** વિ૦ દીર્ઘસૂત્રી; ટાઢું; ધીમું. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ લાંબો સમય. **૦કાલીન** વિ૦ લાંબા વખતનું-જૂનું. **૦સ્થાયી** વિ૦ દીર્ઘકાળ સુધી ટકી રહે એવું. **૦સ્મરણીય** વિ૦ ચિરકાળ યાદ રાખવા યોગ્ય. **-રંજીવ(-વી)** વિ૦ લાંબા આવરદાવાળું (૨) પું૦ પુત્ર. **-રંજીવિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ લાંબા આવરદાવાળી (૨) સ્ત્રી૦ પુત્રી. **-રંતન** વિ૦ ચિરકાલીન; જૂનું; પ્રાચીન. **-રાયુ** વિ૦ લાંબા આવરદાવાળું; દીર્ઘાયુ

ચિરાઈ, -મણી સ્ત્રી૦, **-મણ** ન૦ ['ચીરવું' ઉપરથી] ચીરવાનું મહેનતાણું [જ્યોત

ચિરાગ પું૦ [फा.] દીવો; બત્તી (૨) રાગ; દીવાની

ચિરાડો પું૦ જુઓ ચીરો

ચિરામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ જુઓ ચિરાઈ

ચિરાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચીરવું'નું કર્મણિ અને પ્રેરક

ચિરૂટ પું૦; સ્ત્રી૦ [इं.] તમાકુનાં પાનનો જ વાળેલો મોટો ટોટો-એક પ્રકારની બીડી

ચિરોટી સ્ત્રી૦ [म.] એક પકવાન

ચિરોડી પું૦ એક જાતનો પોચો પથ્થર

ચિલખત ન૦ [फा. चिल्कद] બખતર

ચિલગોજા ન૦ [फा.] એક મેવો-ફળ

ચિલાવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं. चिल्लाना] વેદનાથી બૂમો પાડવી [चिवट] જુઓ ચવડ

ચિવ્વડ વિ૦ [સર૦ ચિમ્મડ-ચમ્મડ; કે म.

ચિષ્ટાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ છીલટાં] નાળિયેરનાં છોતરાંના રેસા [થઈ ગયેલું

ચિષ્ટું વિ૦ [સર૦ છીલટું] સુકાઈને ચવડ

ચિહ્ન ન૦ [सं.] નિશાની (૨) [ગ.] 'સાઈન'. **૦નિરપેક્ષ** વિ૦ 'ઍબ્સોલ્યૂટ' (ગ.). **-હ્નાંતર** ન૦ ચિહ્નોની ફેરફારી; 'ચેન્જ ઑફ સાઇન્સ' (ગ.). **-હ્નિત** વિ૦ ચિહ્નવાળું

ચિંગટ વિ૦ [જુઓ ચેંગટ] ચાપચીપિયું; ચીકણું; ચેંગટ [(૨) મીંઢું

ચિંગું(-ગૂસ) વિ૦ બહુ કરકસરિયું; કંજૂસ

ચિંત(-તા) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચિંતા] ફિકર (૨) વિચાર [વિચારક; ફિલસૂફ

ચિંતક વિ૦ [सं.] ચિંતન કરનારું (૨) પું૦

ચિંતન ન૦ [सं.] વિચાર; મનન. **૦શીલ** વિ૦ ચિંતન કરવાના સ્વભાવવાળું. **-નાત્મક** વિ૦ વિચાર-મનનથી ભરેલું. **-નીય** વિ૦ ચિંતન કરવા જેવું

ચિંતવન ન૦ [જુઓ ચિંતવવું] ચિંતન

ચિંતવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चिंत्, प्रा. चिंतव] મનન કરવું; વિચારવું

ચિંતા સ્ત્રી૦ [सं.] ફિકર (૨) વિચાર. **૦શીલ** વિ૦ ચિંતા કરવાના સ્વભાવવાળું. **૦કુલ(-ળ)** વિ૦ ચિંતાથી આકુળ થયેલું-ગભરાયેલું. **૦ચૂરણી** વિ૦સ્ત્રી૦ ચિંતાને ચૂર્ણ કરનારી. **૦તુર** વિ૦ [+आतुर] ચિંતાથી વ્યાકુળ. **૦મણિ** પું૦ ચિંતવેલું આપે તેવો મણિ. [**-કરવા** = માટીના શિવ બનાવી તેમને નિત્યનિયમથી આરાધવા.] **-તિત** વિ૦ [सं.] વિચારેલું; ધારેલું. **-ત્ય** વિ૦ [सं.] ચિંતનીય

-ચી [तुर्की] ‘વાળું” એ અર્થનો નામને લાગતો પ્રત્યય. ઉદા૦ મસાલચી; તોપચી

ચીક પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીકણું; સર म.] વનસ્પતિનાં ફળ, ડાંખળાં વગેરેમાંથી નીકળતું ચીકણું પાણી અથવા દૂધ

ચીકટ વિ૦ [જુઓ ચીકણું] ચીકણું (૨) તેલ ઇત્યાદિના પાસવાળું (૩) ન૦; સ્ત્રી૦ ચીકાશ (૪) ચીકાશવાળી વસ્તુ (ઘી તેલ વગેરે) કે પદાર્થમાં હોતું તેલી તત્ત્વ; ‘ફૅટ’. **-ટાવું** અ૦ક્રિ૦ ચીકટવાળું થવું; તેલ વગેરેથી ખરડાવું (૨) ચીકટવાળો પદાર્થ ખાવામાં આવવાથી રોગ કે ગૂમડાનું વીફરવું (૩) [સર૦ म. चिकटणें] ચોંટવું. **-ટું** વિ૦ ચીકટવાળું

ચીકટો પું૦ શણનું કપડું-મુગટો [સર૦ हिं.; म. चिकटा] (૨) પચાસ વાર લાંબો કસબી તાર (૩) [સર૦ म. चिकटा] એક જાતનું ઘાસ

ચીકણ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चिकण-कांकडी; ‘ચીકણું’ પરથી?] એક જાતની કાકડી

ચીકણું વિ૦ [सं. चिक्कण] ચોટી રહે તેવું (૨) [લા.] ચિંગૂસ; કંજૂસ (૩) ચાપચીપિયું;

દોઢડાહ્યું. [**–જોઈને લપસી પડવું**=કંઈક સ્વાદ કે સત્ત્વ જોઈ લોભાવું; રૂપ કે ધન જોઈને મોહી પડવું.] **–ણાઈ(–શ)** સ્ત્રી૦ ચીકણાપણું. **૦લાટ,૦વાધર** વિ૦અતિ ચીકણું

ચીકાર પું૦ [રવ૦] ‘ચી ચી’ એવો અવાજ

ચીકાશ સ્ત્રી૦ [‘ચીકણું’’ ઉપરથી] ચીકણાઈ

ચીકી સ્ત્રી૦ [म. चिक्की; दे. चिक्क=થોડું પરથી] નાની ચકતી પેઠે (ગોળ ખાંડની ચાસણીથી કરાતી) એક મીઠાઈ

ચીકુ ન૦ એક ફળઝાડ (૨) એનું ફળ

ચીગચી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ચીચવાટો(–ડો) પું૦ [રવ૦] ચીસ; બુમાટો

ચીચવાવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ટળવળવું

ચીચવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ચીસ પાડવી; ચી ચી અવાજ કરવો

ચીચવો પું૦ [રવ૦, જુઓ ચી ચી] અણીદાર ઊભા લાકડા પર એક આડી મૂકી હીંચાતા ગોળ ફરવાનું રમતનું સાધન

ચીચી અ૦[સર૦ प्रा. चिच्चि](રવ૦)

ચીચુ ન૦ શેરડીના સાંઠાનો ટોચ તરફનો કુમળો ભાગ

ચીચો પું૦ કાકો (૨) એક કાળો કઠણ પથ્થર

ચીજ(–ઝ) [फा.] સ્ત્રી૦ વસ્તુ (૨) સરસ ગાયન. **૦વસ્તુ** સ્ત્રી૦ બધી ચીજો; સરસામાન

ચીટકવું સ૦ક્રિ૦ [‘ચીકટું’’ કે ‘ચોટવું’ ઉપરથી] વળગવું; ચોટવું

ચીટકી સ્ત્રી૦[રવ૦? સર૦ हिं. चिटकना] ચપટી

ચીટિયું ન૦[‘ચીપટ’ ઉપરથી ?] લાકડીની ચીપ–ચીપટ (૨) ઘરમાં પહેરવાની નાની પટીની ચૂડી

ચીટું વિ૦ [‘ચીકટું’’ ઉપરથી ?] ચીકણું; ચીકટવાળું (૨) ન૦ ઘી તાવ્યા પછી નીચે ઠરતો કચરો–છાશ ઇત્યાદિ કીટું

ચીડ (ડ’) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. चिढ] ગુસ્સો; રીસ (૨) સખત અણગમો. [**–કાઢવી**=ગુસ્સાથી વર્તવું; (બોલી કે કાંઈ કરીને) ગુસ્સાનો વેગ બહાર કાઢવો. **–ચડવી**=ગુસ્સે થવું; ગુસ્સો મનમાં આવવો. (ઊલટું) **–ઊતરવી**=ગુસ્સો જતો રહેવો, શમવો.]

ચીડવવું (ડ’) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. चिड़चिड़ाना, चिढाना] ગુસ્સે કરવું; ખીજવવું

ચીડવાવું (ડ’) અ૦ ક્રિ૦ ખિજાવું; ચિડાવું

ચીડવું (ડ’) અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. चिढ़ना] ચિડાવું; ગુસ્સે થવું

ચીડિયું (ડ’) વિ૦ સહેજમાં ચિડાઈ જતું (૨) ન૦છાંછિયું;છણકો.[**ચીડિયાં કરવાં**=ચિડાવું; છાંછિયાં કરવાં (૨) સહેજસાજમાં ચિડાઈજવું. **ચીડિયાં નાંખવાં**=ચિડાવું; છણકા કરવા.]

ચીડિયું ન૦ [हिं. चिड़िया] ચકલું; પક્ષી

ચીણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીણવું] સ્ત્રીઓની કોટનું એક જાતનું ઘરેણું (૨) ઘાઘરાના નેફા આગળની કરચલીઓ (૩) [प्रा. चिण, चण] પંખીઓનો ખોરાક; ચણ (૪) ન૦ માટી, મીઠું વગેરે ખોદવાનું એક ઓજાર

ચીણ(–ન)ગી સ્ત્રી૦ જુઓ ચિણગારી. **–ગો** પું૦ ચિણગારો

ચીણ(–ન)માળા સ્ત્રી૦ [‘ચીણ’, ‘ચીણવું’ ઉપરથી?] એક જાતનું કોટનું ઘરેણું

ચીણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चि, प्रा. चिण] ચીણ ભરવી (૨) કણે કણે ખાવું; ચાંચ વડે ખાવું

ચીણિયું ન૦ (ચ.) ચીણાનું પરાળ

ચીણો પું૦ [प्रा. चीण; हिं. चेना] એક જાતનું અનાજ

ચીત વિ૦ [સર૦ हिं. चित] પીઠ પર પડેલું; ચત્તું (કુસ્તીમાં) [**–કરવું, –થવું**] (૨) ન૦ [सं. चित्त] ચિત્ત. **૦ડું** ન૦ ચિત્ત

ચીતરવું સ૦ક્રિ૦[सं. चित्र ઉપરથી] ચિત્ર કાઢવું; આલેખવું (૨) જેમ તેમ લખી કાઢવું. **ચીતરાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ચીતરી(–ળી) સ્ત્રી૦સૂગ કે અણગમાની કંપારી. [**–ચડવી**=સૂગથી કંપારી આવવી.]

ચીતરો પું૦ [सं. चित्रक; प्रा. चित्त] એક વનસ્પતિ (૨) ચિત્તો; વાઘ જેવું ચટાપટાદાર પ્રાણી (૩) [જુઓ ચીતળો] એક જાતનો સાપ

ચીતવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चित् ઉપરથી] ચિંતવવું (૨) ચીતવું. **ચીતવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ચીતવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. चित्] ધારવું; કલ્પવું (૨) ઇચ્છવું

ચીતળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીતળો] એક જાતનો સાપ (૨) [જુઓ ચિતાળ] લાકડાનો ફાચરો (૩) [?] સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું (૪)

ચપટી પહોળી બંગડી; પાટલી (૫) ન૦ [सं. चित्रल; प्रा. चित्तल] એક જાતનું હરણ

ચીતળો પું૦[प्रा. चित्तलि]એકજાતનોસાપ;ચીતરો

ચીત્કાર પું૦ [सं.] ચિત્કાર; ચીસ

ચીથડું,-રું ન૦ [સર૦ हिं. चिथडा; म. चिंधडी] ચીંથરું. **-રી** સ્ત્રી૦ ચીંથરી. **-રેહાલ** વિ૦ ચીંથરેહાલ

ચીન પું૦ [सं.] (સં.) હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો એક દેશ. [**ચીનનો માલ** = ચીનની બનાવટનો માલ (૨) [લા.] તકલાદી માલ. **ચીનનો શાહુકાર** = ચોર; શઠ.]

ચીનગી સ્ત્રી૦, **-ગો** પું૦ જુઓ 'ચીણગી'માં

ચીનમાળા સ્ત્રી૦ જુઓ ચીણમાળા

ચીનવું (નં) સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. चीन्हना; सं. चिह्न પરથી ?] ઓળખવું; જાણવું

ચીનાંશુક ન૦ [सं.] ચીનનું રેશમી કાપડ

ચીની વિ૦ ['ચીન' ઉપરથી] ચીન દેશનું,-ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતની સફેદ માટી (૩) ચીન દેશની ભાષા. **૦કામ** ન૦ ચીની માટીનું કામ (૨) કાચનું કામ. **૦ખાનું** ન૦ દારૂખાનું. **-નો** પું૦ ચીન દેશનો વતની

ચીપ સ્ત્રી૦[જુઓ ચીપવું] લાંબી ચપટી પટી; ચીપટ (૨) પત્તાં ચીપવાનું કામ કે તેની વારી. **૦ટ** સ્ત્રી૦ ચીપ; પટી

ચીપટી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચપટી] ચપટી. **-ટો** પું૦ જરા મોટી ચપટી; ચપટો

ચીપડું ન૦ [સર૦ हिं. चीपड; म. चिपड; प्रा. चिप्पड = ચપટું] સુકાઈ ગયેલો આંખનો મેલ; ચીપડો. **-ડો** પું૦આંખનો મેલ; પીયો

ચીપણી સ્ત્રી૦,**-ણું** ન૦ ['ચીપવું' ઉપરથી] પત્તાંની ચીપ (કંઈક તુચ્છકારમાં)

ચીપવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. चिप्प; સર૦ सं. चिपिट = ચપટું (નાક, કે ચોખા)] દાબી ખેંચીને ચીપ બનાવવી (૨) સફાઈથી ઠીક કરીને ગોઠવવું (જેમ કે, ધોતિયાની પાટલી, ગંજીફાનાં પાનાં, બોલવાની ઢબ ઇ૦) (૩) ગંજીફાનાં પત્તાંને છૂટાં પાડવા ઉપરતળે કરવાં (૪) [વાતને] ચોળીને લાંબી કરવી [ચીપવાની ક્રિયા

ચીપાચીપ સ્ત્રી૦ ['ચીપવું' ઉપરથી] વારંવાર

ચીપાસોનું ન૦ [ચીપ+સોનું] પાટનું સોનું; ઊંચા ટચનું સોનું

ચીપિયો પું૦ ['ચીપ' ઉપરથી] દેવતા વગેરે ઝાલવાની પકડ; ચીમટો

ચીબડી(-રી) સ્ત્રી૦ [રવ૦] એક પક્ષી

ચીબડું વિ૦ જુઓ 'ચીબું'માં

ચીબું વિ૦ [सं. चिपिट = ચપટું નાક; સર૦ दे. चिप्प = દબાવવું; दे. चिच्च(०र) = ચીબું. म. चिबका] બેઠેલા - ચપટા નાકવાળું. **-બડું** વિ૦ ચીબું; ચપટું

ચીભડી સ્ત્રી૦[सं. चिर्भटिका, प्रा. चिब्भडिया] એક વેલો. **-ડું** ન૦[सं. चिर्भटि; प्रा. चिब्भड] એનું ફળ. [**ચીભડા-ચોર, ચીભડાનો ચોર** = નાની નજીવી ચીજ ચોરનાર; નજીવો ગુનેગાર]

ચીમટી સ્ત્રી૦ [दे. चिप्प] ચીપટી (૨) ચૂંટી. [**-ખણવી, ભોડવી, ભરવી** = ચૂંટી ખણવી] **-ટો** પું૦ ચીપટો (૨) ચૂંટલો (૩) ચીપિયો

ચીમડી સ્ત્રી૦, **-ડું** ન૦ કાપણી થઈ ગયા બાદ જુવાર બાજરીના ખેતરમાં રહેલા કુમળા રોપ – છોડવા

ચીમની સ્ત્રી૦ [इं.] ધુમાડિયું (૨) ફાનસની બત્તીનું રક્ષણ કરનારી કાચની નળી - ગોળો

ચીમળવું સ૦ક્રિ૦[સર૦ म. चिंबळणें, चिमळणें] ચીંબોળવું; આમળવું (કાન)

ચીમળાવું અ૦ક્રિ૦['ચીમળવું' ઉપરથી]કરમાવું (૨) મનમાં બળ્યા કરવું; ઝૂરવું(૩) ચીમળવું'નું કર્મણિ [એક જાતનું ઘાસ

ચીયો પું૦ એક કાળો કઠણ પથ્થર: ચીચો (૨)

ચીર સ્ત્રી૦ [સર૦ सं. चीर्ण = ચીરેલું ? प्रा. चीर = ટુકડો] ચીરી (૨) ફાડ; તરડ

ચીર ન૦[सं.] સ્ત્રીઓનું એક રેશમી વસ્ત્ર (૨) વલ્કલ(૩) કોઈ કીમતી વસ્ત્ર (પ્રાયઃ કટાક્ષમાં). **૦ડાં** ન૦ બ૦ વ૦ ગરાસિયા કે પટેલે વેચી દીધેલા જમીનના નાનકડા કકડા. **૦પટોળું** ન૦ ફાટેલું કપડું (વ્યંગમાં)

ચીરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चीर्ण ? સર૦ हिं. चीरना, म. चिरणें; (વેદ) सं. चिरि = મારવું, નુકસાન કરવું]ફાડવું;કાપવું(૨)વચ્ચેથી બે ભાગ કરવા; સોંસરું કે આરપાર જાય એમ કરવું.(જેમ કે,

ચીરીને જવું) (૩) [લા.] ઘરાક પાસેથી ખૂબ ભાવ લેવો. [**ચીરી નાંખવું** = ફાડી – રહેંસી નાંખવું (૨) (ચામડું ચીરી નાંખવું) ખૂબ મારવું (૩) ખૂબ ભાવ લઈ પાડવો.]

ચીરાબંધ વિ૦ [સર૦ म. चिरेबंदी; चिरा = ઇમારતી પથરો]. ઈંટો કે પથ્થરથી જડેલું

ચીરિયું ન૦ [જુઓ ચીર] ફાડ; ચીરી (૨) (પ્રાયઃ કેરીનો) અથાણાનો કકડો. **–યાં** ન૦ બ૦વ૦ કેરીની ચીરીનું અથાણું. [**–નાખવાં** = તે અથાણું તૈયાર કરવું – બનાવવું.]

ચીરી સ્ત્રી૦ ચીર; નાની પાતળી ફાડ – કકડો

ચીરો પું૦ લાંબો પાતળો કકડો (ચીરીને પાડેલો) (૨) ફાટ; તરડ; કાપ (૩) [સર૦ म. चिरा = કાપેલો પથ્થર] ઓવારો; ઘાટ

ચીલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चिळ = એકદમ ફૂટતી દૂધની સેર] વનસ્પતિમાંથી દૂઝતો ચીકણો રસ; ચીક (૨) [म. = એક ભાજી] એક વનસ્પતિ (૩) [सं. चिल्ल; दे. चिल्ला] એક પંખી; સમડી. **૦ઝડપ** સ્ત્રી૦ સમડી પેઠે ઝટ ઝડપવું તે

ચીલચીલ ન૦ એક પક્ષી

ચીલો (ચી') પું૦ [दे. चिल्हय] ગાડાવાટ – ધરડ (૨) [લા.] રિવાજ; રૂઢિ. [**ચીલે ચીલે ચાલ્યા કરવું** = યંત્રવત્ રૂઢિને આધીન રહી વર્તવું. **ચીલે પડવું** = રસ્તે પડવું; સરાણે ચડવું; રાગે પડવું. **ચીલો કાપવો** = ગાડાવાટ છોડીને હાંકવું (૨) ચાલુ રિવાજથી જુદા પડવું. **–પાડવો** = નવો શિરસ્તો – પદ્ધતિ શરૂ કરવાં.]

ચીવટ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. चिवटपणा] કાળજી

ચીવર ન૦ [सं.] વસ્ત્ર; કપડું (૨) ફાટેલું કપડું; કંથા (૩) ભિક્ષુઓનું અંગવસ્ત્ર. **–રી** પું૦ બૌદ્ધ ભિક્ષુ

ચીસ સ્ત્રી૦ [दे. चीहाडी; हिं. चीह] તીણી બૂમ; રાડ. [**–ખાઈ જવું; –ખાવી** = ત્રાસી જવું; એ ભૂલી જવી; ફરી તેમ કરવાની હિંમત ન રહેવી. **–નાખવી, પાડવી** = બૂમ પાડવી.] **૦કાર** પું૦, **૦રાણ** ન૦; **–સાચીસ** સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ચીસો પાડવી તે

ચીસપદ્દી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું

ચીસું વિ૦ દોઢડાહ્યું; ચીકણું (૨) કંજૂસ

ચીંગડી સ્ત્રી૦ વંદાની જાતનું એક જીવડું

ચીંચીં અ૦ [રવ૦]

ચીંડોરા ન૦ એક પક્ષી

ચીંથરું ન૦ [જુઓ ચીથરું] ફાટી ગયેલું કપડું કે ટુકડો. [**ચીંથરાં વીણવાં** = તેમ કરવું પડે એવી ગરીબ દશા થવી.] **–રિયું** વિ૦ ફાટયાં-તૂટયાં વસ્ત્ર પહેર્યાં હોય તેવું (૨) [લા.] માલ વગરનું (૩) ન૦ માલ વગરનું વસ્તુ કે લખાણ. [**ચીંથરિયા મામા** = વગડામાં ઝાડ કોઈ કાપી ન જાય તે માટે ઊભું કરાતું ભૂતનું પ્રતીક.] **–રી** સ્ત્રી૦ નાનું ચીંથરું; ચીંદરડી. **–રેહાલ** વિ૦ ફાટયાંતૂટયાં વસ્ત્ર પહેર્યાં હોય એવું (૨) [લા.] છેક જ ગરીબ

ચીંદરડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ચીંથરું; સર૦ म. चिंधडी, फा. चिंदी, हिं. चिंदी] લૂગડાની લાંબી પટી. **–ડું** ન૦ સાંકડો પણ લાંબો લૂગડાનો કાપલો. **–ડો** પું૦ મોટી ચીંદરડી

ચીંદરી સ્ત્રી૦ જુઓ ચીંદરડી

ચીંધવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चिह्न; प्रा. चिंध] આંગળી કરીને દેખાડવું (૨) ફરમાવવું. **–ણું** ન૦ ચીંધવું તે. **ચીંધાવું** [કર્મણિ], **–વવું** [પ્રેરક]

ચીંબોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચીમળવું] આમળવું; ચીમટી દેવી. **ચીંબોળાવું** અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુકાદો પું૦ ['ચૂકવવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. चुकौता] ફેંસલો [**–આપવો, સંભળાવવો**]

ચુકાવું અ૦ ક્રિ૦ **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂકવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુગલ વિ૦ [तु. चुग़ुल; फा. चुग़ल] ચુગલખોર (૨) સ્ત્રી૦ પીઠ પાછળ કરેલી નિંદા. **૦ખોર** વિ૦ ચુગલી કર્યા કરનારું. **–લી** સ્ત્રી૦ ચુગલ. **–લીખોર** વિ૦ ચુગલખોર

ચુગાવું અ૦ ક્રિ૦ **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂગવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુચવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચૂચવવું'નું પ્રેરક

ચુચુક, ચુચૂક [सं.] પું૦; ન૦ સ્તનની ડીંટડી

ચુડિયાલો(–ળો) પું૦ એક છંદ

ચુડેલ સ્ત્રી૦ [हिं. चुडैल; सं. चूडा = શિખા પરથી ?] ડાકણ

ચુણાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂણવું'નું [કર્મણિ અને પ્રેરક

ચુનવણી સ્ત્રી૦ [म.] ચૂનાનું પાણી

ચુનંદા(-દું) વિ૦[फा.]ખાસ પસંદ કરેલું;ઉત્તમ

ચુનાઈ વિ૦ ['ચૂનો' ઉપરથી.] ચૂનાનું; ચૂના સંબંધી. **-રું** ન૦ ચૂનાનો કેલ ભરવાનું તગારું. **-રો** પું૦ ચૂનો પકવનાર (૨) ચૂનાથી ઘોળનાર; કડિયો (૩) ચુનારાની ન્યાતનો માણસ. **-રણ, -રી** સ્ત્રી૦ ચુનારાની સ્ત્રી. **-ળવો** પું૦ ચૂનો ઘાલવાની ડબી. **-ળું** વિ૦ ચૂનો દીધેલું; ઘોળેલું (૨) ચૂનાનું (૩) ન૦ કડિયાનું એક ઓજાર – લેલું

ચુનાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂનવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુનાળું, -ળવો જુઓ 'ચુનાઈ'માં

ચુપ વિ૦[हिं.; सं. चुप् ચૂપકીથી ચાલવું] શાંત; કે મૂક (૨) અ૦ શાંત કે મૂક રહેવા સૂચવતી નિશાની કે ઉદ્ગાર. [**-કરવું**=નાક પર આંગળી મૂકી ચૂપ થવા સૂચવવું(૨)બોલતું બંધ કરવું (દલીલ કે દાબથી).] **૦કી, ૦કીદી** સ્ત્રી૦ શાંતિ; મૌન. **૦ચાપ,-પાચુપ** અ૦ કંઈ પણ અવાજ કર્યા વિના; છાનામાના

ચુપાવું અ૦ક્રિ૦,**-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ચૂપવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ચુબીના સ્ત્રી૦ [फा. चूबीना=લાકડા જેવું પરથી (?); સર૦ म. चोबीना=લાકડકામ] એક પ્રકારની હોડી

ચુમાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ચૂમવું' 'ચુમાવું'નું પ્રેરક

ચુમાવું સ૦ ક્રિ૦ ચિમાવું; મરજી વિરુદ્ધ શાંત થવું (૨) મનમાં બળવું (૩) 'ચૂમવું'નું કર્મણિ

ચુરાડો પું૦ ['ચૂરો' ઉપરથી] ઈંટોનો ભૂકો કે નાની કરચો (૨) ચૂરો

ચુરાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂરવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ચુલબુલિયું વિ૦[हिं.चुलबुला=નટખટ,ચંચળ; सं. चुल्ल्=રમવું, ખેલવું] રમતિયાળ; મોજીલું

ચુલેતરું ન૦ એક પક્ષી (૨) પાટલીને જડેલી ધારિયા-ઘાટની પાળી; ચૂલિયું. **-રો** પું૦ કેરી કાપવાનું ઓજાર; સૂડો

ચુલ્લિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ચૂલો

ચુવડા(-રા)વવું, ચુવાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ચૂવું'નું પ્રેરક

ચુવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચૂવું'નું ભાવે

ચુસણિયું વિ૦ ['ચૂસવું' ઉપરથી] ચૂસવાના સ્વભાવવાળું (૨) બાળકને ચૂસવાનું રમકડું; ધાવણી

ચુસાડ(- વ)વું સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂસવું'નું પ્રેરક

ચુસાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ચૂસવું'નું કર્મણિ

ચુસ્ત વિ૦ [फा.] આગ્રહી; દૃઢ (૨) તંગ;સક્કસ

ચુંગ(-ગા)લ સ્ત્રી૦ [फा.] પંજો (૨) [લા.] એની કે એવી મજબૂત પકડ; સકંચો

ચુંગા સ્ત્રી૦ પંજો; સકંચો

ચુંગી સ્ત્રી૦ તમાકુ પીવાની નળીના આકારની ચલમ (૨) [हिं.] દાણ; જકાત

ચુંબક વિ૦ [सं.] ચુંબન કરનારું (૨) પોતાની તરફ આકર્ષનારું (૩) ન૦ ચુંબક વસ્તુ. ઉદા૦ લોહચુંબક (૪) કંજૂસ. **-ન** ન૦ બચ્ચી. **-વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. चुंब्] બચ્ચી કરવી

ચુંબિત વિ૦ [सं.] ચુંબેલું

ચુંમાળાં ન૦બ૦વ૦ ૪૪ વર્ષની ઉમ્મર થતાં આંખે ઝાંખ પડવી – નબળાઈ આવવી તે; ચૂવાળાં. [**-આવવાં**]. **-ળીસ** વિ૦ [प्रा. चउआलीस, चोआला; सं. चतुश्चत्वारिंशत्] ૪૪; ચૂંવાળીસ. **-ળું** વિ૦ ૪૪ શેરનો મણ ગણાય તેવું; ચૂંવાળું (તોલ)

ચુંમોતેર વિ૦ [જુઓ ચૂંવોતેર] '૭૪'

ચૂઆખોર પું૦ [ચૂઓ + ખોર ?] એક પક્ષી

ચૂઈ સ્ત્રી૦ માછલાંની શ્વાસ લેવાની ઇંદ્રિય (૨) કેટલાંક પંખીની ચાંચ નીચે લટકતી લાલ ચામડી

ચૂઓ(-વો) પું૦ [हिं. चुहा; 'ચૂં' રવ૦ ઉપરથી] ઉંદર

ચૂક સ્ત્રી૦['ચૂકવું'ઉપરથી]ભૂલ;કસૂર.[**-આવવી, પડવી** = ભૂલ થવી.]

ચૂકણ પું૦ દરજી (ભાલમાં)

ચૂકતું વિ૦ ['ચૂકવું' ઉપરથી] ચૂકવી દીધેલું (ઉદા૦ દેવું). **-તે** અ૦ ચૂકતું હોય એમ. [**ચૂકતું(-તે) કરવું,ચૂકતે આપવું** = ચૂકવવું; હિસાબ કરી છેવટનું પતવી દેવું; કંઈ માગતું બાકી ન રાખવું. **ચૂકતું(-તે) થવું** = માગતું પતવું; ચૂકવાવું.]

ચૂકર પું૦ + ચાકરનોય ચાકર

ચૂકવવું સ૦ક્રિ૦ ['ચૂકવું' ઉપરથી] ભુલાવવું; ચુકાવવું (૨) પતાવવું (કજિયો; દેવું)

ચૂકવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ચૂકવવું'નું કર્મણિ રૂપ

ચૂકવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. चुक्क=અ૦ ક્રિ૦ ભૂલવું (૨) વંચિત થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ નાશ કરવો; સર૦ हिं. चूकना, म. चुकणें] ચૂક–ભૂલ કે ગફલત કરવી; ભૂલવું; કસર રાખવી (૨) સ૦ ક્રિ૦ ખોવું(જેમ કે વખત, ગાડી, તક, અણી, નિશાન ઇ૦ ચૂકવું) (૩) અ૦ક્રિ૦ ચૂકતે થવું; પતવું (જેમ કે દેવું, કજિયો) (૪) બીજા ક્રિયાપદની સહાયમાં આવતાં, તે ક્રિયા કરી પરવારવું, એવો અર્થ બતાવે છે. જેમ કે. મારી ચૂક્યો; લખી ચૂક્યો ઇ૦

ચૂકો સ્ત્રી૦ [सं. चुक्रः म. चुका, हिं. चूका] એક જાતની ભાજી

ચૂગડી સ્ત્રી૦ ચપટી (૨) એક ઘરેણું–જોટવું

ચૂગડો પું૦ [સર૦ म. चुंगडा] મોતીના હારની પોટકી

ચૂગણી સ્ત્રી૦ ['ચૂગવું'ઉપરથી]પક્ષીઓનો ખોરાક

ચૂગવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. चुगना] (પક્ષીનું) ચાંચ વડે ખાવું [(પૈડા વગેરેએ)

ચૂચવવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ચૂચૂ અવાજ કરવો

ચૂટકી સ્ત્રી૦ ચપટી.[**–વગાડવી**]**–કો** પું૦ ટૂંકું પણ અસરકારક ભાષણ (૨) ટુચકો; જાદુ (૩) લહેકો; છાંટો

ચૂડ સ્ત્રી૦ [दे.] આંટી; પકડ (સાપની) [**–ભરવવી; –ભરાવવી; –ભેરવવી, –મારવી**] (૨) વિધવા પહેરે છે તે ચૂડાના આકારનું ઘરેણું (૩)મોતી જડેલું હાથનું ઘરેણું (છોકરાં માટે) (૪) [કા.] અંગરખા વગેરેમાં ભરાતી ઝીણી કરચલી (૫) ['ચૂડા' ઉપરથી] ચુડેલ (૬) ગઢની જાડી દીવાલ ઉપરની કાંગરા અને બાકાંવાળી નાની દીવાલ

ચૂડ(–ડી)ગર પું૦[ચૂડ,–ડી+ગર] ચૂડી વહેરનાર–ઉતારનાર; મણિયાર

ચૂડલો પું૦ જુઓ ચૂડો

ચૂડા સ્ત્રી૦ [सं.] ચોટલી(૨)મસ્તક(૩)શિખર; ટોચ. **૦કરણ** ન૦ સોળ સંસ્કારમાંનો એક; મૂંડણ–વાળ ઉતારવા તે.**૦કર્મ** ન૦ ચૂડાકરણ (૨) રાંધવાનું–બૈરાંનું કામ (તિરસ્કારમાં). **૦મણિ** પું૦ મુગટમાં જડેલો મણિ

ચૂડાઉતાર વિ૦,**ચૂડાદાન** ન૦ જુઓ 'ચૂડો'માં

ચૂડી સ્ત્રી૦ [दे. चूड] નાનો ચૂડો (૨) ગ્રામોફોનની જૂની ચૂડી-ઢબની રેકર્ડ.[**–ચડાવવી**= ગ્રામોફોન ઉપર રેકર્ડ વગાડવી. **ચૂડીઓ પહેરવી**=નામર્દ થવું. **ચૂડી ચલાણે ચડવી**=કામ પતવું.] **૦કરમ** ન૦ પતિનું મરણ થતાં સ્ત્રીના હાથની ચૂડીઓ ભાગવી તે. **૦ગર** પું૦ જુઓ ચૂડગર

ચૂડો પું૦ [दे. चूड] સ્ત્રીઓના કાંડાનું એક ઘરેણું.[(**–ના ઘરનો)ચૂડો આવવો**=–ના તરફથી સ્ત્રીને નાતરું કરવાનું કહેણ આવવું. **–ઉતારવો**=સરાણે ચડાવી ચૂડો તૈયાર કરવો (૨) ચૂડો કાઢી નાખવો (૩) ચૂડો ફોડી વિધવા થવું. **–ઘાલવો**=જુઓ ચૂડો પહેરવો. **ચૂડો, ચોટલો ને ચાંલ્લો**=સ્ત્રીનું સૌભાગ્ય. **–પહેરવો**=હાથ ઉપર ચૂડો ચડાવવો (૨) સ્ત્રીએ ઘર–નાતરું કરવું(૩)નામર્દ થવું(પુરુષે). **–ફોડવો**=સ્ત્રીએ પતિ મરી જતાં ચૂડો તોડી નાખી, વિધવા થવું.] **–ડાઉતાર** વિ૦ ચૂડી પેઠે એકએકથી એક નાનું હોય એવું.**–ડાદાન** ન૦ ધણીને રોગમાંથી બચાવી સ્ત્રીને ચૂડીઓ–સૌભાગ્ય આપવું તે (વૈદ્ય માટે)

ચૂણ સ્ત્રી૦ ['ચૂણવું' ઉપરથી] ખોરાકની શોધ (પક્ષીની)(૨) ચૂણી. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. चि, प्रा. चुण] જુઓ ચીણવું. **–ણી** સ્ત્રી૦ બાંયની કરચલી; ચીણ

ચૂત પું૦ [सं.] આંબો

ચૂથડો વિ૦ પું૦ (ક.) કંજૂસ

ચૂન, પું૦ [सं. चि ઉપરથી] (ક.) ખોરાક (૨) [सं. चूर्ण, प्रा. चुण्ण (–न्न) ઉપરથી] ચૂનો. **૦ખડી** સ્ત્રી૦ચૂનો બનાવવાની કાંકરી; મરડિયો

ચૂનચૂની સ્ત્રી૦ [જુઓ 'ચૂન' (૨)] એક જાતની ખાંડ; બૂરું [પસંદ કરવું

ચૂનવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચૂણવું] વીણવું;ચૂંટવું (૨)

ચૂનાગરચી(–રછી) સ્ત્રી૦ જુઓ 'ચૂનો'માં

ચૂની સ્ત્રી૦ [જુઓ ચૂન (૨)] હીરાકણી (૨) ચૂનીવાળી નાકની નાની જડ

ચૂનું ન૦ [જુઓ 'ચૂન' (૨)] કઠોળ ભરડતાં પડેલો ઝીણો ભૂકો

ચૂનો પું૦ [જુઓ 'ચૂન' (૨)] મકાનાદિ ચણવામાં વપરાતો પથ્થર મરડ વગેરેનો ભૂકો. [**ખાટું ચૂનો**=ચૂના જેવું (અતિશય) ખાટું. **–ચોપડવો** =ધોળવું(૨)જડ કાઢી નાખવી(૩) ખુશામત કરવી. **–છાંટવો,–દેવો,–લગાડવો** =ધોળવું. **–મારવો**=ધોળવું (૨) ચૂનાનું પ્લાસ્ટર કરવું.] **–નાગરચી(–રછી)** સ્ત્રી૦ ચૂનાના ફેલની જમાવટ; ચૂનાનું મજબૂત ચણતર કે તેની બનાવેલી અગાશી – ધાબું

ચૂપ,૦કી,૦ચાપ,–પાચૂપ અ૦જુઓ'ચુપ'મા

ચૂમવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चुंव्] બચ્ચી કરવી

ચૂમી સ્ત્રી૦ બચ્ચી [એક સુગંધીદાર પદાર્થ

ચૂયો પું૦[सं.श्चुत्,प्रा. चुअ=ટપકવું ઉપરથી?]

ચૂર પું૦ ['ચૂરવું' પરથી] ચૂરો; ભૂકો. ૦ણ ન૦ ભૂકો; ચરો (૨) ઔષધિનો ભૂકો. ૦મું ન૦ [दे. चूरिम] ભોજનની એક વાની–ચૂરો લાડુ. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [सं. चूर्ण, प्रा. चूर] ભૂકો કરવો. –રી સ્ત્રી૦ ચૂર; ઝીણો ચૂરો (જેવી કે સોપારીની). –રો પું૦ ભૂકો

ચૂર્ણ વિ૦[सं.] ચૂરો થયેલું (૨)ન૦ ચૂરણ [સાર

ચૂર્ણિકા સ્ત્રી૦ [सं.] કવિતાનો ગદ્યમાં સમજાવેલો

ચૂલ (ચૂ'લ)સ્ત્રી૦[सं. चुल्लि] રસોઈ માટે ખોદેલો મોટો ચૂલો; તમણ [લેવાતો કર

ચૂલાવેરો (ચૂ') પું૦ [ચૂલો+વેરો] ચૂલા દીઠ

ચૂલાશ(–સ)ગ(–ઘ)ડી (ચૂ') સ્ત્રી૦ [ચૂલો+સગડી] ચૂલાની પણ ગરજ સારે એવી શગડી

ચૂલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] રંગભૂમિ ઉપર ન લવાય તેવા બનાવનું નેપથ્યમાં ઊભેલાં પાત્રો દ્વારા સૂચન કરવું તે (નાટ્યશાસ્ત્ર)

ચૂલિકાપૈશાચી સ્ત્રી૦ [सं.] અફઘાનિસ્તાન, નેપાળ, બાલ્હિક વગેરે પ્રદેશોમાં બોલતી એક પ્રાચીન પ્રાકૃત

ચૂલિયું ન૦શાક સમારવાનો નાનો સૂડો;ચુલેતરું

ચૂલિ (ચૂ') સ્ત્રી૦ [सं. चुल्लि,–ल्ली] નાનો ચૂલો કે ચૂલ. **–લો** પું૦ રાંધવા વગેરે માટે બળતણ ગોઠવવા કરાતી જગા કે ગોઠવણ. [**ચૂલા અબોટ કરવાં**=ચૂલાને તથા રાંધણિયાને અબોટ કરવો (૨) રાંધવા-જમવામાંથી પરવારવું. **ચૂલા ઉપર (ચૂલે) ચડી બેસવું**= રાંધવાના કામમાં અશક્ય ઉતાવળ કરવી કરાવવી. **ચૂલાનું કંઈ મોં દુખે છે ?** = રાંધતાં શી વાર ? હમણાં ખાવાનું થઈ જશે. **ચૂલામાં ઘાલવું** = ચૂલમાં નાખી બાળી નાખવું (૨) કોઈને રાંધવા બેસાડવું. **ચૂલામાં જા, –પડ, –પેસ** = ફાવે તેમ કર – દેવતામાં પડ ! (ક્રોધોદ્ગાર.) **ચૂલામાંથી નીકળવું, પરવારવું** = રાંધવાના કામમાંથી નીપટવું. **ચૂલામાં નાખ** = બાળી મૂક .(૨) દીસતું રહે એમ કરવું (ક્રોધોદ્ગાર.) **ચૂલામાં પેસવું**=રાંધવા પેસવું. **ચૂલામાં બિલાડાં આળોટવાં** = ચૂલો ન સળગાવી શકાય તેવી ગરીબાઈ–તંગી હોવી. **ચૂલામાં ટાંટિયો ઘાલું ?** = શેનાથી રાંધું ? બળતણ તો છે નહીં ! **ચૂલા-મોંનું** = બળ્યા મોંનું; બળેલા સ્વભાવનું. **ચૂલાસગડી સળગવી** = મનમાં ભારે ચિંતા થવી. **ચૂલે ચડાવવું, મૂકવું** = રંધાવા ચૂલા પર ગોઠવવું. **ચૂલો ઠંડો હોવો** = રાંધવાનું ન હોવું (૨) ગરીબાઈ હોવી. **ચૂલો પાડી નાખવો** = પારકે ઘેર જમવાનું રાખવું **ચૂલો ફૂંકવો** = ફૂંકીને ચૂલાનો અગ્નિ સતેજ કરવો(૨) જાતે રાંધવું (પીડાનો ભાવ બતાવે છે.). **ચૂલો ભભડવો** = કોઈ મહેમાન આવશે એવી એંધાણી થવી **ચૂલો સળગાવવો** = ચૂલામાં અગ્નિ સળગાવવો; રાંધવાની તૈયારી કરવી.]

ચૂવાચંદન ન૦ [म. चुवा, हिं. चौआ ('ચૂવું' ઉપરથી) + ચંદન] એક જાતની સુખડ

ચૂવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. च्युत्, प्रा. चुअ] ટપકવું; ગળવું (છિદ્રમાંથી) [**ચૂઈ જવું** = બગડવું (ઉદા૦ તારું શું ચૂઈ જાય છે ?)]

ચૂવો પું૦ [हिं. चूहा] ચૂઓ; ઉંદર (૨) ['ચૂવું' ઉપરથી] પાણી ચૂએ એવું છાપરામાંનું કાણું (૩) લાકડું કે કાચલી બાળતાં નીકળતો રસ

ચૂસ સ્ત્રી૦ ['ચૂસવું' ઉપરથી] ચૂસી ખાવું તે; શોષણ; 'એક્સ્પ્લોઇટેશન'

ચૂસણ ન૦ ['ચૂસવું' ઉપરથી] ચૂસ (૨) વિ૦ ચૂસનારું. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ પારકું ચૂસી ખાવાની

પદ્ધતિ, 'ઍક્સ્પ્લૉઇટેશન'. **-ણી** સ્ત્રી૦ ધાવણી (૨) ચૂસી ખાવું તે

ચૂસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. चूष्] મોંવડે રસ ખેંચવો (૨) [લા.] નિઃસત્ત્વ કરવું. [**ચૂસી ખાવું** = ચૂસીને નિઃસત્ત્વ કરવું.]

ચૂં(૦ચૂં) [રવ૦] ઉંદરનો અવાજ. **ચૂં કે ચાં ન કરવું** = હરફ સરખો ન બોલવો; તદ્દન ચૂપ રહેવું; જરા પણ આનાકાની ન કરવી

ચૂંક સ્ત્રી૦ [सं. चुक्क्] પેટની આંકડી (૨) નાની ખીલી, રેખ. [**-આવવી** = પેટમાં ચૂંકાવું (૨) માઠું લાગવું; વાંકું પડવું (૩) ગુપ્ત વાંધો હોવો. **-ઘાલવી** = ખીલી જડવી (૨) વિઘ્ન નાખવું (૩) એ આકારનું ઘરેણું નાકે પહેરવું. **-જડવી, ઠોકવી** = ખીલી મારવા. **-મટાડવી** = પેટમાં થતું દર્દ દૂર કરવું (૨) આનાકાનીનું કારણ – વાંધો દૂર કરવાં. **-મારવી** = ખીલી જડવી (૨) ફાંસ મારવી; વિઘ્ન નાખવું (૩) હંમેશ માટે બંધ કરવું] **-કાવું** અ૦ક્રિ૦ (પેટમાં) ચૂંક આવવી (૨) [લા.] મનમાં ગુપ્ત વાંધો હોવો – ના ગમવું. **ચૂંકાવવું** સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક]

ચૂંખડું(-ળું), ચૂંચ(-ધ)ળું વિ૦ [સર૦ म. चोखळणें = ઢૂંઢવું; બારીકાઈથી જોવું; हिं. चुंधा] (તેજથી અંજાઈ જાય તેવી) ઝીણી આંખોવાળું; મંદ દૃષ્ટિનું

ચૂંચાં ન૦[રવ૦] ચૂં કે ચાં – જરા પણ બોલવું તે; સામે જવાબ આપવો તે (૨) આનાકાની [-કરવું]

ચૂંચિયાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ચૂચી] સ્તનની ડીંટડીઓ (૨) સ્તનો

ચૂંચી સ્ત્રી૦ [सं. चुच्चि = સ્તન; सं. चुच्चिक] સ્તનની ડીંટડી (૨) સ્તન

ચૂંચું ન૦ [રવ૦] ઉદા૦ ઉંદરનું ચૂંચું (૨) વિ૦ જુઓ ચૂંખળું

ચૂંટ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચૂંટી] ખંજવાળ; વલૂર. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ચૂંટવું તે; પસંદગી (૨) પ્રતિનિધિને ચૂંટવો તે; 'ઇલેક્શન'. **૦લી** સ્ત્રી૦ ચૂંટી. **૦લો** પું૦ મોટી ચૂંટી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रा. चुंट्] તોડવું; ટૂંપવું (૨) પસંદ કરવું. [**ચૂંટી કાઢવું** = ઘણામાંથી વીણી કાઢવું – પસંદ કરવું. **ચૂંટી ખાવું** = એકસામટા ઘણાએ ઠપકો આપવો કે ટીકા કરવી. **ચૂંટી નાખવું** = તોડીને ફેંકી દેવું. **ચૂંટી લેવું** = તોડી લેવું (૨) પસંદ કરી વીણી લેવું.] **-ટાવવું** સ૦ક્રિ૦, **-ટાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ચૂંટવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ. **-ટિયાટવું** સ૦ક્રિ૦ બહુ ચૂંટીઓ ખણવી. **-ટી** સ્ત્રી૦ [दे. चहुंतिया; सं. चुंट् = કાપવું; છૂટું પાડવું] ચીમટી. [**-ખણવી, -દેવી, -ભરવી, -લેવી.**]

ચૂંથ સ્ત્રી૦ ['ચૂંથવું' ઉપરથી] ચૂંથારો – પીડા. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. चुथणें] આમ તેમ અસ્તવ્યસ્ત કરીને ચોળી નાંખવું; ફેંદવું; ક્રમ કે વ્યવસ્થા ઇ૦ બગાડી નાંખવાં. **-થાચૂંથ** સ્ત્રી૦ ફરી ફરીને ચૂંથવું તે. **-થાણ** ન૦ ચૂંથાવું તે; ચૂંથારો. **-થારો** પું૦ ચૂંથાઈ ગયેલી વસ્તુ (૨) શરીરમાં થતું કળતર (૩) ચૂંથાચૂંથ (૪) હૃદય ચૂંથાતું હોય એવી પીડા; ગભરામણ. **-થાવવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ચૂંથવું'નું પ્રેરક. **-થાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ચૂંથવું'નું કર્મણિ રૂપ (૨) [શરીરમાં કે મનમાં] ચૂંથારો થવો. **-થો** પું૦ રોળાયેલો ચોળાયેલો ડૂચો

ચૂંદડી સ્ત્રી૦ [हिं. चुनरी, चूँदरी] એક જાતનું ભાતીગર રેશમી લૂગડું. **-ડિયાળી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ચૂંદડીવાળી

ચૂંધળું વિ૦ [સર૦ हिं. चुंधा, चुँधलाना] જુઓ ચૂંખડું

ચૂંધી સ્ત્રી૦ ખણખોદ; ટીકાખોર દૃષ્ટિ. **૦ખોર** વિ૦ નકામી ખણખોદ કરવાના સ્વભાવનું

ચૂંપવું સ૦ ક્રિ૦ [म. चोपणें] (કા.) પ્રવાહી પદાર્થને જરા જરા લઈને પીવો

ચૂંવાળ પું૦ (સં.) અમદાવાદ, પાટણ અને કડી વચ્ચેનો ૪૦ ગામોનો અમુક જથો – પ્રદેશ

ચૂંવાળાં, -ળીસ, -ળું જુઓ 'ચુંમાળાં'માં

ચૂંવોતેર વિ૦ [प्रा. चउहत्तरि; चोवत्तरि; सं. चतुःसप्तति] ચુંમોતેર; '૭૪'

ચેક પું૦ [इं.] એક જાતનું ચોકડી ભાતનું કાપડ (૨) બૅંકમાંથી નાણાં ઉપાડવાની ચિઠ્ઠી. [**-ફાડવો, -લખવો** = ચેકથી નાણાં આપવાં. **-વટાવવો** = ચેકનાં નાણાં મેળવવાં.]

ચેકવું (ચે') સ૦ક્રિ૦[सं. चक्? સર૦ म. छेकणें; જુઓ છેકવું] જુઓ ચેરવું

ચેકંચેકા, ચેકાચેક (ચે') સ્ત્રી૦ ચેરાચેર

ચેકો (ચે') પું૦ છેકો (૨) ચેકાવાથી પડેલો લીટો કે ડાઘો. [**–પડવો** = ચેકાવું. **–મારવો, મૂકવો** = ચેકવું.]

ચેટક પું૦ [सं.] દાસ; સેવક

ચેટક ન૦ [म.; हिं. चेटक = જાદુમંત્ર; સર૦ म. चेड = ભૂતવિશેષ] ભૂત; વળગણ (૨) જાદુ (૩) [સર૦ 'ચટક'] ચાનક; શિક્ષા [**–લાગવું** = ભૂત વળગવું (૨) મોહ થવો; ઘેલું લાગવું.] **–કી** પું૦ જાદુગર

ચેટિકા, ચેટી સ્ત્રી૦ [सं.] દાસી; લોંડી

ચેડવવું સ૦ક્રિ૦ (સુ.) ચોડવવું, ચડવવું – પકવવું

ચેડા પું૦બ૦વ૦ જુઓ ચેતા

ચેડાં ન૦બ૦વ૦ ગાંડાં (૨) અડપલાં; ચાંદવાં. [**–કાઢવાં** = ગાંડાં કાઢવાં (૨) ખોટી કે નકામી ખણખોદ કરવી.]

ચેણ [ચે] ન૦ છછૂંદર

ચેત સ્ત્રી૦ [सं. चित्? चेतस्?] ચેતના; જ્ઞાન (૨) હોશ; સૂધ (૩) ન૦ [सं.] ચિત્ત

ચેતન વિ૦ [सं.] ચેતનાવાળું; સજીવ (૨) ન૦ ચૈતન્ય; જીવનશક્તિ; પ્રાણ (૩) હોશ; સૂધ. [**–આવવું** = ભાન આવવું; સૂધ આવવી (૨) શક્તિ આવવી; જાગૃતિ આવવી.] **૦દેહ** પું૦ સૂક્ષ્મ શરીર. **૦મય** વિ૦ ચેતનથી ભરેલું. **૦પણું** ન૦. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ માનસશાસ્ત્ર; ચિત્તશાસ્ત્ર. **–ના** સ્ત્રી૦ ચૈતન્ય; જીવનશક્તિ (૨) સમજશક્તિ

ચેતરડ વિ૦ [सं. चित्र ઉપરથી?] દાધારંગું; ગાંડા જેવું

ચેતવણી સ્ત્રી૦ ['ચેતવવું' ઉપરથી] ચેતવવું તે; અગાઉથી આપેલી ખબર; સાવચેતી

ચેત(–તા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ચેતવું'નું પ્રેરક

ચેતવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. चित्; સર૦ हिं. चेतना, म. चेतणें] સળગવું; લાગવું (૨) આગ લાગવી (૩) ઇશારતમાં સમજી જવું (૪) સાવધાન થવું; અગાઉથી જાણી જવું

ચેતા પું૦ બ૦ વ૦ ['ચેતવું' ઉપરથી] ખબર–સૂચના – ચેતવણી. [**–પહોંચવા** = ખબર પડવી; સૂચન થવું (કે આમ થશે).]

ચેતાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચેતવવું

ચેદિ પું૦ [सं.] (સં.) બુંદેલખંડ પાસેના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ. **૦રાજ** પું૦ (સં.) શિશુપાલ

ચેન (ચે') ન૦ [सं. चिह्न] + ચિહ્ન; લક્ષણ. **૦ચાળો** પું૦ નામનિશાન; ચિહ્ન. **૦કાં** ન૦ બ૦વ૦ ચાળા; બહાનાં (૨) ચિહ્ન

ચેન (ચે) ન૦ [સર૦ म., हिं. चैन; सं. चैतन्य, प्रा. चेयन्न ઉપરથી?] સુખ; આરામ (૨) ગમ્મત; મોજમજા. [**–કરવું** = મોજથી રહેવું (૨) લહેર કરવી. **–પડવું** = સુખ કે આરામ લાગવો; નિરાંત હોવી.] **૦બાજી** સ્ત્રી૦ સુખચેન; મોજમજા

ચેનો (ચે'?) પું૦ ['ચીનવું' ઉપરથી?] ઉત્કંઠા; લાલસા (૨) ફિકર; કાળજી

ચેપ પું૦ [सं. चप्, प्रा. चप्प?] પરુ; રસી (૨) બીજાના રોગ કે સંબંધની અસર (૩) દઝાણ (૪) તંત; દુરાગ્રહ; ચીકણાશ. [**–ઊડવો** = ચેપ લાગવો. **–કાઢવો** = પરુ કે રસી કાઢવી–લેવી (૨) પરુ કે રસી કાઢી નાખવી (૩) પીડા દૂર કરવી; પતાવી નિકાલ કરવો (૪) ભ્રાંતિ દૂર કરવી. **–છોડવો** = સોબત છોડવી (૨) દુરાગ્રહ છોડવો. **–ફેલાવવો** = રોગ કે સોબતની ખરાબ અસરનો ફેલાવો કરવો. **–મૂકવો, મેલવો** = રસી મૂકવી (૨) દુરાગ્રહ છોડવો. **–લાગવો** = સોબતની અસર થવી (૨) ચેપથી રોગ થવો. **–લેવો** = રસી મુકાવવી (૨) રસી કાઢી લેવી.] **૦ક** વિ૦ ચેપે – અસર કરે એવું. **૦નાશક** વિ૦ રોગનો ચેપ નાશ કરનારું (દવા વગેરે); 'ડિસિન્ફેક્ટન્ટ.' **૦વું** સ૦ક્રિ૦ દાબવું; નિચોવવું (૨) ખોસવું; રોપવું. (૩) ચેપથી અસર કરવી. **–પી** વિ૦ ચેપ લગાડે એવું (૨) ચીકણું; દુરાગ્રહી (૩) કંજૂસ. **–પુ** વિ૦ કંજૂસ

ચેર ન૦ [સર૦ म. चेर = એક જંગલી વનસ્પતિ] (કા.) લાકડાં

ચેરમેન પું૦ [इं.] (સભા કે સમિતિનો) પ્રમુખ

ચેરવું (ચે') સ૦ક્રિ૦ છેકવું. (૨) ખોતરણી કરવી; ચર્ચા કરવી. **–ચૂંથ** સ્ત્રી૦ ચેરવું ને ચૂંથવું તે. **–ભૂંસ** સ્ત્રી૦ ચેરવું ને ભૂંસવું તે

ચેરંચેર (ચે') સ્ત્રી૦,-**રા** પું૦બ૦વ૦, **ચેરાચેર** સ્ત્રી૦ [જુઓ ચેરવું] છેકાછેક; ખૂબ ચેરવું તે

ચેરીમેરી સ્ત્રી૦ [ઇ.?] બક્ષિસ

ચેરો (ચે') પું૦ [જુઓ ચેરવું] છેકો

ચેલ ન૦ [સં.] વસ્ત્ર; કપડાં

ચેલકી સ્ત્રી૦ [दे. चेल्ल] છોડી (વહાલમાં). **-કું** ન૦ છોકરું. **-કો** પું૦ છોકરો

ચેલિયું ન૦ [दे. चेलय] તાજવાનું પલ્લું

ચેલિયો પું૦ [સં. चेल પરથી] (કા.) કેડનો સૂતરનો કંદોરો

ચેલો પું૦ [दे. चि(-चे)ल्ल] શિષ્ય. [**-મૂંડવો** =શિષ્ય બનાવવો.] **-લી** સ્ત્રી૦ શિષ્યા

ચેવડો પું૦ [म. चिवडा; सं. चिपिट=પૌંઆ] એક ચવાણું

ચેવલી વિ૦ ચેવલ નામના કોંકણમાં આવેલા ગામનું (પાન, સોપારી)

ચેવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. चेवणें, चेतणें] શેકવું; ગરમ કરવું (બળતા રૂ કે મીણથી)

ચેષ્ટક વિ૦ [સં.] ચેષ્ટા કરનારું

ચેષ્ટન ન૦[સં.]ચેષ્ટા કરવી તે(૨)ગતિ(૩) પ્રયત્ન

ચેષ્ટા [સં.], **૦ઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ ચાળા (૨) ઠઠ્ઠો; મશ્કરી. **૦ખોર** વિ૦ ચેષ્ટક; ટીખળી; તોફાની. **૦ળી** સ્ત્રી૦ ઠેકડી; મશ્કરી

ચેસાંતરું (૦) વિ૦ ચમકી ગયેલું

ચેહ (ચે) સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. चिआ(-यगा)] મડદાની ચિતા

ચેહાલક વિ૦ દૂરથી સંભળાય તેવો ઘન(સ્વર) [સંગીત]

ચેહેન (ચે) ન૦ + જુઓ ચેન; ચિહ્ન

ચેં (ચેં૦) અ૦ [રવ૦]

ચેંગટ વિ૦ [म.] ધીમું; ઢીલું (૨) ચીકણું; ચાપચીપિયું

ચેંચી (ચેં૦) સ્ત્રી૦ (સુ.) મકાનના મોભારાને છેડે કે છાપરાની ટોચે જડાતું ચાંચદાર લાકડું

ચેંચી (ચેં૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચેંચું કરવું તે (૨) [લા.] પતરાજી; ગર્વ

ચેંચું (ચેં૦) અ૦ (૨) ન૦ [રવ૦]જુઓ ચૂંચાં

ચેંચેં (ચેં૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચીંચી; પક્ષીઓનો કલબલાટ (૨) કચ

ચેંચેંપેંચેં (ચેં૦ પેં૦) અ૦ ['ચેંચેં' ઉપરથી] ખાનગી રીતે; માંહોમાંહે (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ આનાકાની (૩) બડબડાટ

ચેંડલ ન૦ [સર૦ ચંડોળ] એક પક્ષી

ચેંડુ પું૦[म. સર૦ सं. गेंडुक] રમવાનો દડો

ચેંદુ પું૦ ચેંડુ (૨) હાથીદાંતનો મંજો

ચેંપેં (ચેં૦પેં૦) અ૦ (૨) ન૦ જુઓ ચૂંચાં

ચેંબડી (ચેં૦) સ્ત્રી૦ ચીમડી (ચ.)

ચૈતન્ય ન૦ [સં.] ચેતના; ચેતનપણું(૨) સમજ; જ્ઞાન (૩) આત્મા (૪) પરમાત્મા (૫) બળ; પરાક્રમ (૬) પું૦(સં.)પ્રસિદ્ધ બંગાળી વૈષ્ણવ સંત **૦ઘન** વિ૦ જ્ઞાનથી ભરેલું; જ્ઞાનસ્વરૂપ (૨) પું૦ બ્રહ્મ. **૦દાયી** વિ૦ ચેતન કે બળ -પરાક્રમ આપનારું. **૦પ્રેરક** વિ૦ ચેતન કે બળ-પરાક્રમ પ્રેરનારું. **૦વાદ** પું૦ જડવાદથી ઊલટો - આત્મા છે એવો - વાદ

ચૈતર પું૦ ચૈત્ર માસ

ચૈત્ય ન૦ [સં.] હદ બતાવતો પથ્થર(૨)સ્મરણસ્તંભ; પાળિયો (૩) દેવાલય (૪) બુદ્ધ દેવના અવશેષ ઉપર બાંધેલો મિનારો; બૌદ્ધ મંદિર (૫) દેરાસર (જૈન). **૦વંદન** ન૦ ચૈત્ય-દેરાસરમાં જઈ પૂજા વગેરે કરવાં તે

ચૈત્ર પું૦[સં.] વિક્રમ સંવતનો છઠ્ઠો માસ. **૦રથ** પું૦ [સં.] (સં.) કુબેરનો બાગ. **-ત્રી** વિ૦ ચૈત્રનું; ચૈત્રથી શરૂ થતું(૨) સ્ત્રી૦ચૈત્રની પૂનમ

ચૈયું ન૦ ખાટલાની દોરી - વાણ

ચૈલ ન૦ [સં.] ચેલ; વસ્ત્ર

ચો પું૦; સ્ત્રી૦ અભરખો; ચડસ

ચો (ચૉ) વિ૦ [सं. चतुर् प्रा. चो, चउ] (સમાસની શરૂઆતમાં) 'ચાર' એવું બતાવતો પૂર્વગ. ઉદા૦ 'ચોતરફ'

ચોક (ચૉ) વિ૦ ['ચોકવું' ઉપરથી] સ્થિર; વશ

ચોક(-કુ) (ચૉ) વિ૦ [જુઓ ચોક પું૦] ચાર ગણું (આંકમાં, જેમ કે ચાર ચોક ૧૬)

ચોક (ચૉ) પું૦ [सं. चतुष्क; प्रा. चउक्क ઉપરથી] ઘર વચ્ચેની ચોખંડી ખુલ્લી જગા (૨) આંગણા આગળની ખુલ્લી જગા (૩) વસતી વચ્ચેની ખુલ્લી જગા (૪) બજાર; ગુજરી (૫) પળ; ક્ષણ (૬) ચાર કડીઓની ટૂક (૭) [પાસાની રમતમાં] ચારનો દાવ. [**-પૂરવા**=ચોકમાં સાથિયા પાડવા (૨) મંગળકાર્ય કરવું (૩) શેખચલ્લીના વિચાર કરવા.] **૦પ્રબંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય

ચોકઠું (ચો) ન૦ [प्रा. चउकट्ठी (सं. चतुर् + काष्ठी)] બારી કે બારણાં બેસાડવા ચાર લાકડાં સાલવીને કરેલો ચોખંડો ઘાટ (૨) એવો કોઈ ચોખંડો ઘાટ; 'ફ્રેમ' (૩) [લા.] યુક્તિ; બાજી. [**–બેસવું, –બેસી જવું** = સાંધે સાંધો બરાબર મળી જવો (૨) (યુક્તિ–બાજી ગોઠવાઈ જવી (૩) વિવાહ ગોઠવાવો; મેળ ખાવો. **ચોકઠે ચડવું** = ઉમરે ચડવું; ઘેર જવું (૨) સંબંધ રાખવો.] (૪) [प्रा. चउक्क પરથી] શેરી કે પોળનું ચકલું – ચોગાન

ચોકડી (ચો) સ્ત્રી૦ [सं. चतुष्क; प्रा. चउक्क ઉપરથી] × આવી આકૃતિ (૨) ઓરડામાં (સામાન્ય રીતે તેના ખૂણામાં) પાણી ઢોળવા કરવામાં આવતું ખાળવાળું કડિયાકામ (૩) ચારની ટોળી. ઉદા૦ ચંડાળચોકડી (૪) ચાર યુગનો સમુદાય. [**–કાઢવી** = ચોકડીનો આકાર ચીતરવો (૨) ખાળ કે મોરીને માટે ચોકડી કરવાની જગા રાખવી કે તે કરવી. **–પડવી** = લખાણ ખોટું હોવાથી તેના ઉપર પરીક્ષકે ચોકડી ખેંચવી; નપાસ થવું. **–મૂકવી** = ખોટું ઠરાવવું; રદ કરવું (૨) નપાસ કરવું (૩) ગેરહાજરીની નિશાની કરવી (શાળા વગેરેના હાજરીપત્રકમાં).] **–ડિયું** વિ૦ ચોકડીઓવાળું; ચોકડી ભાતનું (૨) ન૦ તેવું સ્ત્રીનું વસ્ત્ર

ચોકડું (ચો) ન૦ [सं. चतुष्क ઉપરથી] કાનનું એક ઘરેણું (૨) ગાડા ઉપર માલ ભરવા મૂકવામાં આવતું લાકડાનું પાંજરું (૩) ઘોડાના મોંમાં રહેતો લગામનો લોઢાનો ભાગ (૪) ચોકડી × (તુચ્છકારમાં) (૫) [લા.] લગામ; અંકુશ; દાબ (૬) રેશમના ભરતની એક તરેહ (૭) ચારનો સમુદાય

ચોકલિયું (ચો) વિ૦ [ચો (सं. चतुर् = ચાર) + કલા] ચાર કલા – માત્રાવાળું (પિંગળ)

ચોકવટી (ચો) સ્ત્રી૦ [ચોક + વટી (सं. वर्त्मन् = રસ્તો)] ચાર રસ્તા મળતા હોય એવું સ્થળ – ચકલું

ચોકવું (ચો) અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ચોંકવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ [?] માપવું (૩) ઊભું કરવું; રોપવું

ચોકસ (ચો) વિ૦ [સર૦ हिं., म. चौकस; सं. चतुः + कष् ?] ચોક્કસ; નક્કી; બરાબર (વસ્તુ) (૨) સાવધાન (૩) ખાતરીદાર (માણસ) (૪) અ૦ નક્કી; અવશ્ય. **૦પણું** ન૦. **–સાઈ** સ્ત્રી૦ ચોકસપણું (૨) ખાતરી (૩) સાવધાની, ખબરદારી. [**–રાખવી** = સાવધ રહેવું.] **–સી** પું૦ સોનારૂપાનો કસ કાઢનાર (૨) સોનારૂપાનો ધંધો કરનાર (૩) એક અટક (૪) સ્ત્રી૦ જુઓ ચોકસાઈ

ચોકાધર્મ (ચો) પું૦ ['ચોકો' ઉપરથી] રસોઈના ચોકાના – ખાનપાનાદિના નિયમો વગેરે પાળવા તે કે તેટલામાં મનાતો ધર્મ

ચોકિયાત (ચો) પું૦ ['ચોકી' ઉપરથી] ચોકી કરનાર; રખવાળ

ચોકિયું (ચો) ન૦ [सं. चतुष्क ઉપરથી] ચાર [બળદનું ગાડું

ચોકી સ્ત્રી૦ [प्रा. दे. चउक्किया; सं. चतुष्किका. સર૦ हिं. चौकी] રખેવાળને રહેવાનું સ્થાન; 'ગેટ' (૨) રખેવાળી (૩) તપાસ; સંભાળ (૪) [જકાત લેવાનું] નાકું (૫) એક જાતનું ઘરેણું (૬) નાનો બાજઠ. [**–ઉપર હોવું** = ચોકીના કામ ઉપર હોવું. **–કરવી** = ચોકીનું કામ કરવું; દેખરેખ રાખવી. **–પર લઈ જવું** = પોલીસ-'ગેટે' ફરિયાદ કરવા લઈ જવું. **–બાંધવી** = દેવદેવીની દેખરેખના પ્રતીકરૂપ તાવીજ બાંધવું. **–ભરવી** = રખેવાળી કરવી. **–રાખવી** = ચોકી કરવી.] **૦દાર** પું૦ ચોકિયાત; રખેવાળ. **૦દારી** સ્ત્રી૦ રખવાળી. **૦પહે(–હો)રો** પું૦ ચોકી અને પહેરો; સખત જાપતો. **ચોકીપહેરામાં મૂકવું, રાખવું** = સખત જાપતા હેઠળ રાખવું. **ચોકીપહેરો રાખવો** = જાપતો રાખવો. **ચોકીપહેરો મૂકવો, ગોઠવવો** = ચોકી અને પહેરાનો જાપતો કરવો.] **૦બંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય. **૦વાળો** પું૦ ચોકિયાત

ચોકો (ચો) પું૦ [सं. चतुष्क] ચાર ખૂણાવાળી જગા (૨) રસોઈ કરવા અબોટ કરેલી કે મરનારને સુવાડવા લીંપી તૈયાર કરેલી જગા. [**ચોકા પર લેવું, ઉતારવું** = મરણપથારીએ સુવાડવું. **ચોકેથી ઊઠવું** = મરણની અણીએ પહોંચી સાજા થવું. **ચોકે નાખવું** = મરણપથારીએ સુવાડવું. **ચોકે પડવું** = મરવાની તૈયારીમાં હોવું. **ચોકે લેવું** = જુઓ ચોકે નાખવું. **ચોકો કરવો** = રસોઈ કરવાની જગામાં અબોટ કરવો (૨) મરનારને સુવાડવા ગાયના

છાણનો હાથ ફેરવી જગા તૈયાર કરવી. **ચોકો દેવો,-વાળવો** = અંઓટ દઈ ચોકો કરવો (૨) ગોટાળો કરવો; કામ બગાડવું]

ચોકો(-ક્કો) (ચો) પું૦ [सं. चतुष्क] ચારની સંજ્ઞાવાળું ગંજીફાનું પત્તું

ચોક્કસ, ૦પણું જુઓ 'ચોકસ'માં

ચોખ વિ૦ [सं. चोक्ष; दे. चोक्ख] ચોખ્ખું (૨) સ્ત્રી૦ ચોખ્ખાઈ (૩)[લા]નિકાલ. **૦ડિ(-લિ)યાત** વિ૦ વટાળ વિનાનું. **૦ડિ(-લિ)યાવેડા** પું૦બ૦વ૦ વટાળ બહુ પાળતા હોઈએ એમ બતાવવું તે. **૦ડિ(-લિ)યું** વિ૦ [સર૦ दे. चोक्खल्लि] ચોખલિયાત (૨) શુદ્ધિ કે નીતિનો અતિ આગ્રહ રાખનાર. **૦વટ** સ્ત્રી૦ ચોખ્ખાઈ; પવિત્રતા(૨)સ્પષ્ટતા(૩)[લા.]નિકાલ; ખુલાસો

ચોખળું (ચો ?) ન૦[ચો=ચાર+ખળું ?]ગામડાંનો સમુદાય (૨) પરગણું

ચોખંડ (ચો) વિ૦ જુઓ ચોખંડું (૨) પું૦ ચોખંડી આકૃતિ (૩) [ચો = ચાર+ખંડ] ચારે ખંડ (પૃથ્વીના). **-ડું** વિ૦ ચારખૂણિયું (૨) ચોરસ (૩) ચાર ખંડવાળું

ચોખા પું૦ બ૦ વ૦ [दे. चोक्ख પરથી ?] (ડાંગર ભરડીને કઢાતું) એક અનાજ. [**-ઓરવા** = રાંધવા માટે ચોખા આધણમાં નાખવા. **-ઊભા રહી જવા**=ભાતમાં અમુક દાણા કાચા રહી જવા. **-ચડાવવા** =દેવમૂર્તિની ચોખા વડે પૂજા કરવી (૨) ખુશામત કરવી (૩) ચોખા મૂકવા; નોતરું દેવું. **-ચવરાવવા** = મંતરેલા ચોખા ચવરાવી ગુનેગાર પકડવાનો પ્રયોગ કરવો. **-ચોડવા**= કપાળે અક્ષત કંકુ ચોડવાં (૨) કલ્યાણ ઇચ્છવું. **-નાખવા,-વેરવા** = સ્ત્રીએ નાતરું કરવું (૨) ખોળો ભરવો; સીમંત કરવું. **-મૂકવા** = આમંત્રણ આપવું. **-મૂકવા જવું** = નોતરું આપવા જવું. **-ભેગી ઇયળ** = મોટા ભેગું નાનું. **તારા ચોખા ખાઉં,-બાકું,-રાંધું**= તું મરે ! (એક ગાળ).] **૦પૂર** વિ૦ એક ચોખા જેટલું (માપ કે વજનમાં) (૨) [લા.] જરાક. **૦ભાર** વિ૦ એક ચોખાના વજન જેટલું (૨) [લા.] જરાક. **૦વાં** વિ૦ ચોખા જેટલું (માપમાં). **-ખો** પું૦ ચોખાનો દાણો

ચોખાની (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો =ચાર+ખાનું]એક જાતનું ભાતીગર લૂગડું

ચોખામું વિ૦ ['ચોખ્ખું" ઉપરથી] જુઓ ચોખલિયાત; વટાળ વિનાનું

ચોખાળવું સ૦ ક્રિ૦ ['ચોખ્ખું" ઉપરથી] સાફ કરવું (૨) ચોખ્ખું-ખુલ્લું-સ્પષ્ટ કરવું

ચોખિયાત વિ૦ ચોખડિયાત (?)

ચોખું વિ૦, **-ખાઈ** સ્ત્રી૦, **૦ચટ** વિ૦, **૦ફૂલ** વિ૦ જુઓ 'ચોખ્ખું"માં

ચોખૂણ(-ણિયું) (ચો) વિ૦ [ચો=ચાર+ખૂણો] ચાર ખૂણાવાળું

ચોખૂંટ (ચો) વિ૦ [સર૦ प्रा. चउक्कट्ठ; हिं. चौखूँट] ચારે દિશાની મર્યાદામાં આવતું-તમામ(૨)અ૦ ચારે ખૂણાઓમાં-ચારે બાજુ

ચોખ્ખું વિ૦ [दे. चोक्ख] સ્વચ્છ (૨) ભેળ વગરનું(૩)સાચું; પ્રમાણિક (૪) ખુલ્લું; સ્પષ્ટ. [**-કરવું** =સાફ કરવું(૨)સ્પષ્ટ કરવું(૩)ગોટાળો કાઢી નાખવો (૪) ખતમ કરવું. **-કહેવું**= સાફસાફ કહેવું;બેધડક કહેવું. **ચોખ્ખો હાથ, ચોખ્ખો માણસ** = પ્રમાણિક-ઘાલમેલ ન કરે તેવો માણસ. **ચોખ્ખો હિસાબ**= સ્પષ્ટ કે ગોટાળા વિનાનો હિસાબ]. **-ખ્ખાઈ** સ્ત્રી૦ સ્વચ્છતા; શુદ્ધતા (૨) પ્રામાણિકતા; નિખાલસતા. **૦ચટ** વિ૦ બિલકુલ ચોખ્ખું. **૦ફૂલ** વિ૦ ફૂલ જેવું-ખૂબ ચોખ્ખું

ચોગઠ (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો=ચાર+ગંઠ (ગાંઠ)] ચોરીની આસપાસ બાંધેલી દોરીની ગાંઠ (૨) ચારે છેડે ગંઠાવું તે; લગનની ગાંઠ

ચોગડો (ચો) પું૦ [सं. चतुर्, प्रा. चउ ઉપરથી] ચારનો આંકડો; '૪'

ચોગણું (ચો) વિ૦ [सं. चतुर्गुण] ચાર ગણું

ચોગમ(-રદમ) (ચો) અ૦ [ચો=ચાર+ગમ, કે ગરદમ (गिर्द फा.)] ચારે દિશામાં; ચોમેર. **-માં** અ૦ + ચોગમ

ચોગાન (ચો) ન૦ [फा.] ખુલ્લી જગા; મેદાન

ચોગો પું૦ [तु. चूगा ? हिं. चोगा] ઝભ્ભો

ચોઘડિયાં (ચો) ન૦બ૦વ૦ [ચો=ચાર+ઘડી] ચાર ચાર ઘડીને આંતરે વગાડાતાં નગારાં.

[**-વાગવાં**=[લા.]-ની તૈયારી થવી; -નું બનવું નજીક હોવું]

ચોઘડિયું (ચો) ન૦ [ચો=ચાર + ઘડી] ચાર ઘડી જેટલો વખત (૨) મુરત.[**-જોવું**=મુરત ખોળવું-નક્કી કરવું] [પટેલ(૨)નાતનો પટેલ

ચોઘલો (ચો) પું૦ [સર૦ म. चौघला] ગામડાનો

ચોચ ન૦ [સં.] વલ્કલ; છાલ

ચોજ સ્ત્રી૦ (કા.)તર્ક; દલીલ;બુદ્ધિની સૂક્ષ્મતા. **-જાળું** વિ૦ ચોજવાળું

ચોજાવો (ચો) પું૦ [ચો=ચાર+જાવા] જાત્રાથી આવતી ચાર તેજાનાની વસ્તુઓ-લવિંગ, ઇલાયચી,તજ અને જાયફળ(૨)ગરમ મસાલો; તેજાનો

ચોટ સ્ત્રી૦[हिं.; सं. चुट् = તોડી પાડવું]આઘાત; પ્રહાર;મુક્કી(૨)દાવ;લાગ(૩)એક જાતનું જાદુ-મારણ; મૂઠ (૪) નિશાન (તીર, ગોળીનું). [**-આવવી**=વાગવું; ઘા થવો; મચકોડાવું. **-મારવી**=ઝડપ મારવી (૨) ઘા કરવો (૩) નિશાન મારવું (૪)મૂઠ વગેરે મારી જીવ લેવો. **-વાગવી,-લાગવી**=ધાર્યો ઘા થવો; દાવ ફાવવો (૨) જુઓ ચોટ આવવી.] **૦દાર** વિ૦ ચોટવાળું; તાકેડું [મળવિકાર રહેવો]

ચોટ (ચોટ,) સ્ત્રી૦ ચોટવું તે.[**-રહેવી**=બાળકને

ચોટડું,-ડૂક,-ણું (ચો) વિ૦ ['ચોટવું' ઉપરથી] ચોટી રહે-ખસે નહિ એવું

ચોટણું (ચો) વિ૦ ['ચોટવું' ઉપરથી] ચોટે એવું; ચીકણું (૨) ન૦ ચોટેલી વસ્તુ

ચોટલી સ્ત્રી૦ [दे. चोट्टी]શિખા(૨)નાળિયેરના ઉપરના રેસા. [**-ઊભી થઈ જાય એવું**=અતિશય ખાટું કે તીખું. **-પકડવી**=ખસે નહીં એમ કબજામાં લેવું (૨) કાન પકડવો; કબૂલ કરાવવું. **-મંતરવી**=દાવ પેચથી હરાવવું. **-લઈ જવી**=છેતરવું. **-હાથમાં આવવી**=બરાબર કબજામાં આવવું.]**-લો** પું૦ વેણી;અંબોડો. [**-ગૂંથવો,-વાળવો**]

ચોટવું (ચો) સ૦ ક્રિ૦ [दे. चहुट्ट = ચોટેલું] ચીકાશને લીધે વળગવું(૨)[લા.]આગ્રહપૂર્વક વળગવું;અડ્ડો જમાવવો(૩) અ૦ક્રિ૦ બેસવું (તિરસ્કારમાં)

ચોટાડવું સ૦ક્રિ૦ 'ચોટવું'નું પ્રેરક રૂપ

ચોટી પું૦ ['ચોટ' ઉપરથી] ચોટ-નિશાન-તાકનાર (૨) સ્ત્રી૦ [दे. चोट्टी] ચોટલી (૩) મરણને ત્રીજે દિવસે દિલાસો દેવાની એક વિધિ

ચોટ્ટું વિ૦ [જુઓ ચોરટું] ચોરી કરવાની ટેવવાળું (૨) લુચ્ચું. **-ટ્ટાઈ** સ્ત્રી૦

ચોડ (ચો) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચોડો] વસ્તુઓનો જથો (૨) વિ૦ [જુઓ ચોડું] પહોળું. [**-વળવું**=પાયમાલ થવું.]-ડાઈ સ્ત્રી૦,-ડાણ ન૦ પહોળાઈ

ચોડણું (ચોડ') ન૦ ['ચોડવું' ઉપરથી] (કા.) ચોડવાનું તે (ચાંદલો, ટીલડી ઇ૦)

ચોડવવું સ૦ ક્રિ૦ + (?) પકવવું; ચડવવું

ચોડવું (ચોડ') સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ 'ચોટવું'] ચોટાડવું (૨) જડવું; બેસાડવું(જેમ કે ખીલી) (૩) લગાવવું; ઠોકવું (જેમ કે સોટી, ધોલ) (૪) બરોબર લાગે તેવો સચોટ આકરો બોલ કહેવો, જેમ કે કડક વેણ, ગાળ

ચોડાવવું (ચોડા') સ૦ક્રિ૦ 'ચોડવું'નું પ્રેરક રૂપ

ચોડું (ચો) વિ૦[हिं. चौडा] પહોળું (૨) ચાર પડવાળું; ચોવડું

ચોડો (ચો)પું૦એક ઉપર એક વસ્તુઓનો ખરકલો

ચોતરફ (ચો) અ૦ [ચો=ચાર + તરફ] ચારે બાજુ

ચોતરો (ચો) વિ૦ [सं. चत्वर] મોટો ઓટલો; ચબૂતરો (૨) પોલીસચોકી; ચાવડી

ચોતારું (ચો) વિ૦ [ચો=ચાર+તાર] ચાર તારવાળું. -રો પું૦ ચોતારા વણાટનું કપડું

ચોતાલ(-ળ) (ચો)વિ૦[ચો=ચાર+તાલ]ચાર તાલ-ડોકવાળું (ગાયન) (૨) પું૦ સંગીતમાં એક તાલ. **-લું(-ળું)** વિ૦ ચોતાલ

ચોત્રીસ (ચો) વિ૦ [सं. चतुस्त्रिंशत्, प्रा. चउत्तीस] '૩૪'. **-સા** પું૦બ૦વ૦ ચોત્રીસ સાથે ૧ થી ૧૦ સુધીની સંખ્યાના ગુણાકારનો ઘડિયો

ચોથ (ચોથ,) સ્ત્રી૦ [सं. चतुर्थ; प्रा. चउत्थ] પખવાડિયાની ચોથી તિથિ (૨) વદ ચોથે કરવાનું એક વ્રત (૩) જુઓ ચોથાઈ (૪) ન૦કક્ષાના પખિયારાનો નાનો ભાગ. **-થાઈ** સ્ત્રી૦ચોથો

ભાગ(૨)ખંડણી તરીકે આપવાનો મહેસૂલનો ચોથો ભાગ. **-થિયું** વિ૦ચોથે દિવસે આવતું (૨) ન૦ ચોથો ભાગ (૩) નાના બાળકના મરણ પાછળ ચોથે દિવસે કરાતી ક્રિયા કે ભોજન. **-થિયો** (૦તાવ) પું૦ ચોથે દહાડે આવતો તાવ. **-થું** વિ૦ ક્રમમાં ત્રીજા પછીનું

ચોદ(-દિ)શ (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + દિશા] ચારે દિશાઓમાં; ચોતરફ

ચોધરી (ચો) પું૦ [हिं. चौधरी; सं. चतुर् + धुरीण?] મુખ્ય ગાડીત; સારથિ (૨) સીમનું રક્ષણ કરવા બદલ પસાયતું ખાનાર (૩) જંગલી ડુંગરાઓમાં વસતી એક કોમ. **-રો** પું૦ પોલીસપટેલ; ગામનો પટેલ (૨) ચોધરી કોમનો પુરુષ

ચોધાર (ચો) વિ૦ (૨) અ૦ [ચો = ચાર ધાર] પુષ્કળ (૩) વિ૦ ચોધારું. **-રી** સ્ત્રી૦ચાર બાજુઓવાળી એક સીંગ. **-રું** વિ૦ ચાર ધારવાળું (૨) ન૦ચાર ધારવાળું એક હથિયાર

ચોધારો પું૦ એક વનસ્પતિ

ચોપ સ્ત્રી૦ [સર૦ 'ચાંપ'] ખંત (૨) ઉત્સાહ (૩) જુઓ ચોબ [+ચારે બાજુએ

ચોપખે (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + પખ (પક્ષ)]

ચોપગ(ગું) (ચો) વિ૦ [ચો = ચાર + પગ] ચાર પગવાળું (૨) ન૦ જાનવર; પશુ

ચોપચીની સ્ત્રી૦[फा. चोबचीनी]એક ઔષધિ

ચોપ(-પા)ટ (ચો) સ્ત્રી૦ સોગટાંની રમત (૨) તે રમવાનું કપડું કે પાટિયું [**-ખેલવી, -ઢાળવી,-માંડવી** = ચોપાટનું કપડું પાથરી તે રમત શરૂ કરવી.]

ચોપડ ન૦ [प्रा. चोप्पड; 'ચોપડવું' ઉપરથી] (ચોપડવાનું) ઘી (૨) [ચો] વિ૦ [ચો = ચાર + પડ] ચાર પડવાળું

ચોપડવું સ૦ ક્રિ૦[प्रा. चोप्पड]લગાડવું; લપેડવું

ચોપડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ચોપડવું'નું પ્રેરક રૂપ (૨) ગાળ કે અપશબ્દ કહેવો

ચોપડી (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો = ચાર + પડ?] પુસ્તક. ૦ચુંબક વિ૦ ચોપડીઓમાં મશગૂલ રહેનાર. **-ડું** વિ૦ [ચો = ચાર + પડ] ચાર પડવાળું (૨) ન૦ ચાર પડવાળી રોટલી (૩) ચોપડી [તિરસ્કારમાં]. [**ચોપડાં ફાડવાં** = ચોપડી ખૂબ વાંચવી-ભણવી (વ્યંગ કે તુચ્છકારમાં).] **-ડો** પું૦હિસાબ લખવાની વહી.[**-ઉકેલવો, -કાઢવો** = વિગતવાર નોંધ કાઢવી; ઇતિહાસ કાઢવો. **-રાખવો** = વિગતવાર હિસાબ રાખવો (૨) વિગતે નોંધ રાખવી. **-વાંચવો** = વિગતવાર ગુણદોષ કહેવા (૨) ભાગવત વગેરે મોટા ગ્રંથ વાંચવા.] [ખવરાવવું]

ચોપડું વિ૦ ચીકટું. [**-કરવું** = ઘી કે ચીકટ

ચોપણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ચાંપણ] કળ; યુક્તિ (૨) ન૦ ભોંય ટીપવાનું લાકડું ['૫૪'

ચોપન (ચો)વિ૦[सं.चतुःपञ्चाशत्; प्रा.चउपन्न]

ચોપવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. चोपणें; જુઓ ચાંપવું] ખોસવું; રોપવું (૨) ટીપવું (૩) મારવું; ઠોકવું

ચોપાઈ (ચો) સ્ત્રી૦[सं.चतुष्पदी;प्रा चउपइया] એક છંદ (૨) ચારપાઈ; ખાટલો

ચોપાટ (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો + પાટ] જુઓ ચોપટ (૨) સરખી સુધરેલી જમીન; ચોગાન (૩) પરસાળ જેવો બેઠકનો ભાગ; ચોપાડ

ચોપાડ (ચો) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. चौपाल = ખુલ્લી બેઠક] પરસાળ

ચોપાનિયું (ચો) ન૦ [ચો = ચાર + પાન] બે પાંચ પાનાંનું પતાકડું; 'પેમ્ફલેટ' (૨) નાનકડું જાહેરનામું (૩) વર્તમાનપત્ર [એક છંદ

ચોપાયા (ચો) પું૦બ૦વ૦ [જુઓ ચોપાઈ]

ચોપાયો (ચો) પું૦ [જુઓ ચોપાઈ] ખાટલો; ચારપાઈ [(પાસું)] ચારે બાજુ

ચોપાસ (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + પાસ

ચોપાળી (ચો?) સ્ત્રી૦ ક્યારડામાં નાળાં કે ખાડામાંથી પાણી લાવવાની એક રચના

ચોપાળો (ચો) પું૦ [સર૦ म. चोपाळा; हिं. चौपाल; ચો + सं. फलक] હીંડોળાખાટ

ચોફાળ (ચો) પું૦ [ચો = ચાર + ફાળ] જાડી મોટી પિછોડી. [**-ઓઢવો** = પોક મૂકીને રોવું (૨) દેવાળું કાઢવું; પાયમાલ થઈ જવું.]

ચોફૂલું (ચો) ન૦ [ચો = ચાર + ફૂલ] ચોકડી; × + * આવું ચિહ્ન

ચોફૂલો (ચો) પું૦ [ચો = ચાર + ફૂલ = ખાનું ?

કે सं. फलक?)] પાનસોપારી વગેરે મૂકવાનો દાબડો [ચારે બાજુ

ચોફેર(-રી) (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + ફેર]

ચોબ સ્ત્રી૦ [फा.] નાની લાકડી; દંડૂકો (૨) છડી (૩) તંબૂનો વચલો વાંસ. **૦દાર** પું૦ છડીદાર

ચોબગળું (ચો?) ન૦ [સર૦ हिं. चौबगला = કુરતા વગેરેમાં બગલની નીચે અને કળીની ઉપરનો ભાગ] એક જાતનો ટૂંકો ડગલો

ચોબચીની સ્ત્રી૦ [फा.] ચોપચીની [(કા.)

ચોબવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ ચાંપવું; हिं. चोभा] ડામવું

ચોબંદી (ચો) વિ૦ [ચો = ચાર + બંધ?] ચાર પડવાળું (૨) ન૦ ચાર પડવાળી કાગળની આકૃતિ [ચોપાસ; ચારે બાજુ

ચોબાજુ(-જૂ) (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + બાજુ]

ચોબિયો પું૦ [સર૦ म. चौंबा = ગઠ્ઠો, ગોળો] કસુંબી રંગ ગળતો સુંવાળો પિંડો

ચોબો પું૦ [हिं. चौबे; सं. चतुर्वेदी, प्रा. चउवेय] મથુરા તરફનો બ્રાહ્મણ (૨) [फा. चोब] ઢોલ વગાડવાનો દંડૂકો (૩) ઢોલ ઉપર પડેલો દંડૂકાનો સોળ (૪) ['ચોબવું' ઉપરથી] ચપકો; ડામ (૫) છૂંદણું

ચોબોલો (ચો) પું૦ [ચો = ચાર + બોલ] ચાર લીટીનો એક પદબંધ

ચોભીલું વિ૦ [જુઓ છોભીલું] ભોંઠું

ચોમગ (ચો) અ૦ [ચો = ચાર+ગમ (વ્યત્યયથી); અથવા ચો + મગ (માર્ગ)] ચોપાસ; ચોમેર

ચોમટિયું (ચો) વિ૦ [ચો = ચાર + મૂઠ?] ચારે છેડે પહેરેલું (વસ્ત્ર)

ચોમાસુ (ચો) વિ૦ [सं. चातुर्मासिक; प्रा. चउम्मासिअ] ચોમાસામાં થતું. **-સું** ન૦ વરસાદના ચાર મહિના; વર્ષાઋતુ

ચોમુખ(-ખું) (ચો) વિ૦ [ચો = ચાર + મુખ] ચાર મોં, બારણાં કે બાજુઓવાળું

ચોમુખી (ચો) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચોમુખ] લાઠીની એક કસરત

ચોમેર (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + મેર] ચારે તરફ

ચોર પું૦ [सं.] ચોરી કરનાર માણસ; ઠુંગો. [**-કોટવાળને દંડે** = ગુનેગાર છતાં સામાને ગળે પડવું - તેના પર આક્ષેપ કરવો. **-પેસવો** (શરીરમાં) = શરીરમાં ભારે રોગ દાખલ થવો. **ચોરનો ભાઈ ઘંટી-ચોર** = ચોર કે તેનો ભાઈ કહો, બધા સરખા: કોઈ કોઈથી ઊતરે નહિ; (સરખું જ આક્ષેપને પાત્ર હોય, ત્યારે આમ કહેવાય છે.) **ચોર(૦નાર)ને ચાર આંખ હોય** = ચોર ચારે બાજુથી સાવધ રહે છે.] **૦આંક** પું૦ માલ ઉપર લખેલો મૂળ કિંમતનો છૂપો આંકડો. **૦કડી** સ્ત્રી૦ છૂપી કડી - નાનો આંકડો. **૦ખલી** સ્ત્રી૦ ઉપરથી દેખાય નહિ તેવો છૂપો ખાડો (પ્રાણીઓને ફસાવવાનો). **૦ખંડ** પું૦, **૦ખાનું** ન૦ (કબાટ પેટી ઇ૦નું) છૂપું ખાનું. **૦ખીલી** સ્ત્રી૦ છૂપી ખીલી - ચૂંક. **૦ખીસું**, **૦ગજવું** ન૦ છૂપું ગજવું. **૦ગડી** સ્ત્રી૦ તાકો વાળવામાં તરત ન પકડાય એમ વચ્ચે નાની ગડી કરી હોય તે (ગડી પરથી તાકાનું માપ ગણનાર છેતરાય તે પરથી). **૦ગલી** સ્ત્રી૦ છૂપી ગલી. **૦ગાંઠ** સ્ત્રી૦ ન સમજાય - ન છૂટે તેવી ગાંઠ. **૦ચખાર** પું૦ [સર૦ हिं. चोर-चकार] ચોર વગેરે; ચોર-બોર. **૦દલાલ** પું૦ ચોરનો દલાલ. **૦દાનત**, **૦દૃષ્ટિ**, **૦નજર** સ્ત્રી૦ ચોર જેવી ઝીણી છૂપી નજર (૨) [લા.] ખોટી દાનત; અપ્રમાણિકતા. **૦ફાનસ** ન૦ પ્રકાશ ગુપ્ત રાખી શકાય તેવું ફાનસ. **૦બજાર** પું૦;સ્ત્રી૦;ન૦ જ્યાં ચોરીનો માલ વેચાતો હોય તેવું બજાર. **૦બત્તી** સ્ત્રી૦ ચોરફાનસ. **૦બાતમી** સ્ત્રી૦ છૂપી - જાસૂસ દ્વારા મળેલી બાતમી. **૦બારી** સ્ત્રી૦ છૂપી બારી. **૦વાટ** સ્ત્રી૦ છૂપો રસ્તો. **૦વાડો** પું૦ ચોરો રહેતા હોય એ લત્તો. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ચોરી કરવાની વિદ્યા

ચોરઆમલી, ચોરઆંબલી સ્ત્રી૦ એક જાતની આંબલી [જાતનાં આમળાં

ચોરઆમળાં, ચોરઆંબળાં ન૦બ૦વ૦ એક

ચોરટું વિ૦ ['ચોરવું' ઉપરથી; हिं. चोरटा] ચોટ્ટું. **-ટાઈ** સ્ત્રી૦ ચોટ્ટાઈ

ચોરણી સ્ત્રી૦ [સર૦ सं. चलनी; चलनकं; दे. चल्लनग = ચણિયો] લેંઘી; સૂંથણી. **-ણો** પું૦ સાથળ આગળ ખૂલતો હોય એવો લેંઘો (૨) મોટી ચોરણી

ચોરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. चुर्] પારકાનું છૂપી રીતે લઈ જવું(૨)પૂરેપૂરું કામ ન દેવું; કસર રાખવી (જેમ કે હાથ પગ કે મન યા કામ ચોરવું.)

ચોરસ (ચો) પું૦ [सं. चतुरस्र; प्रा. चउरस्स] ચારે સરખી બાજુ ને સરખા ખૂણાની ચતુષ્કોણ આકૃતિ (૨) વિ૦ તેવા આકારનું; 'સ્કવૅર' (ગ.). **–સાવવું** સ૦ક્રિ૦ ચોરસ કરવું. **–સી** સ્ત્રી૦ ચોરસ આકારની તખતી (૨) સુતારનું એક ઓજાર (૩) સ્ત્રીઓની કોટનું ઘરેણું–ચોકી (૪) ચોખંડું છજું. **–સું** ન૦ ચોખંડો કકડો. **–સો** પું૦ જાડા કાપડનો ચોરસ કકડો (૨) વિશેષ પહોળી એક પિછોડી

ચોરાઉ વિ૦ ['ચોર' ઉપરથી] ચોરાયેલું

ચોરાચોર(–રી) સ્ત્રી૦ ['ચોરવું' ઉપરથી] ચોરંચોરા; વારંવાર જ્યાં ત્યાં ચોરવું તે (૨)માંહોમાંહે અરસપરસ ચોરી થયા કરવી તે

ચોરાણુ(–ણું) (ચો) વિ૦ [सं. चतुर् + नवति; प्रा. चउणउइ] '૯૪'

ચોરાસી(–શી) (ચો) વિ૦ [सं. चतुरशीति; प्रा. चउरासी] '૮૪' (૨) સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણોની ચોરાશી–બધી નાતોનું જમણ. [**–કરવી, જમાડવી** = બ્રાહ્મણોની બધી નાતોનું જમણ કરવું. **–નો ફેરો** = ૮૪ લાખ યોનિમાં જન્મવાની ઘટમાળ (૨) જેનો છેડો ન આવે એવું કામ. **–બંદરનો વાવટો** = વેપારનું બહુ મોટું મથક. **–બંદરનો વાવટો ઊડવો** = દેશદેશાવર વેપાર કરી બહુ ધન મેળવવું.]

ચોરિયું વિ૦['ચોર'ઉપરથી]લૂટનારું(વહાણોને). **–યો** પું૦ ચાંચિયો

ચોરી સ્ત્રી૦ ['ચોરવું' ઉપરથી] ચોરવું અથવા ચોરાવું તે (૨) ચોરનો ધંધો. [**–ઉપર શિરજોરી** = જુઓ ચોર કોટવાળને દંડે. **–નું મોં કાળું** = ચોરીના ધનથી તવંગર ન થવાય; છેવટે ચોરીથી નુકસાન જ થાય. **–નો માલ** = ચોરાયેલો માલ.] **૦ચપાટી** સ્ત્રી૦ ચોરવું–છીનવી લેવું તે (૨) કોઈ જાતની ચોરી અથવા ગુનો. **૦છૂપી** સ્ત્રી૦ ચોરી કે ગુપ્તતા [જેમ કે ચોરીછૂપીથી]

ચોરી (ચો) સ્ત્રી૦ [दे. चउरी] માહ્યરું; વરકન્યા પરણવા બેસે છે તે મંડપ. [**ચોરીમાંથી દાંત કકડાવવા, કચડવા** = લગ્ન થતાં વેંત અણબનાવ થવો (૨) શરૂઆતમાં જ ઝઘડો થવો. **ચોરીમાંથી રંડાપો** = લગ્નમંડપમાં જ પતિ ગુજરી જવો (૨) વેપાર માંડતાં જ દેવાળું નીકળવું.] **૦ફેરો** પું૦બ૦વ૦ ચોરીમાં વરકન્યાને ફેરવાતા ફેરા

ચોરો (ચો) પું૦ [दे. चउरय] ગામમાં સહુને બેસવાની જગા (૨) પોલીસથાણું; 'ગેટ' (૩) મોટો ઓટલો

ચોલ સ્ત્રી૦ [सं.] મજીઠ (૨) પું૦ (સં.) કોરોમંડળ કિનારાના એક પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ. **–લૈયું** વિ૦ ચોલ તરફ થતું (નાગરવેલનું પાન)

ચોલમોગરો પું૦ એક વનસ્પતિ

ચોવટ (ચો) પું૦;ન૦[ચો = ચાર + વાટ] ચકલું; બજાર; ખુલ્લી જગા (૨) પંચનો નિર્ણય–ચુકાદો (૩) અ૦ જુઓ ચોવાટ. [**–વળવું** = બગડવું; પાયમાલ થવું] (૪) સ્ત્રી૦ પંચાત; (લાંબી દોઢડાહી) ચોળાચોળ. **–ટિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ દોઢડાહી. **–ટિયું** વિ૦ દોઢડાહ્યું (૨) ન૦ પંચનો ચુકાદો. **–ટિયો** પું૦ ચોરે બેસનારો; આગેવાન પુરુષ; પંચ

ચોવટી સ્ત્રી૦ બુકાની (કા. ?)

ચોવડું (ચો) વિ૦ [ચો = ચાર + પડ ?] ચાર પડવાળું (૨) ચાર ગણું

ચોવાટ(–ટે) (ચો) અ૦ [ચો = ચાર + વાટ] ચોતરફ; બધી બાજુએ

ચોવાડ (ચો) વિ૦ [ચો = ચાર + વાડ] ચારે બાજુએ વાડવાળું (૨) પું૦; ન૦ તેવું ખેતર (૩) પું૦ [?] ચોરાશીનું જમણ

ચોવાડો (ચો) પું૦ [જુઓ ચોવાડ] ઢોર બકરાં ચરતાં હોય તે સ્થળ

ચોવિહાર (ચો) સ્ત્રી૦ સૂર્યાસ્ત પછી નહિ જમવાનું [વ્રત(જૈન)

ચોવીસ (ચો) વિ૦ [सं. चतुर्विंशति; प्रा. चउवीस] '૨૪'

ચોવું સ૦ ક્રિ૦ ઘોંચવું; ખોસવું (કાદવમાં કે [કપડામાં)

ચોશિયું (ચો) ન૦ રાઈના દાણા જેટલું વજન

ચોષ પું૦ [सं.] શોષ; દાહ (૨) સોજો (વૈદકમાં) (૩) ચૂસવું તે

ચોષણ ન૦[સં.] ચોષવું તે.**૦બંબ** પું૦ ચોષણ કરનારું યંત્ર

ચોષવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. चूष्] ચૂસવું

ચોષ્ય વિ૦[સં.] ચૂસવા લાયક(૨)ન૦ ચૂસીને ખાવાનું ખાદ્ય ['૬૪'

ચોસઠ (ચો) વિ૦ [સં. चतुःषष्ठि; प्रा. चउसट्ठि]

ચોસર (ચો) વિ૦ [દે. चउसर] જુઓ ચોસેરું (૨) સ્ત્રી૦ ચાર દોરીવાળો ગળચવો (૩) ચાર સેરનું ભરત-ગૂંથણ (૪) સોગટાં વડે રમાતી એક બાજી (૫) ચારની જોડ (બળદની)

ચોસલું (ચો) ન૦ ['ચોરસ' ઉપરથી ?] ગચિયું

ચોસિયું (ચો) ન૦ સોળ મણનું વજન (કા.)

ચોસેરું (ચો) વિ૦ [જુઓ ચોસર] ચાર સેરવાળું

ચોહદ (ચો) સ્ત્રી૦ [ચો = ચાર + હદ]ચારે હદ

ચોહાણ (ચો) પું૦ [સર૦ हिं. चौहाण; प्रा. चाहुआण] જુઓ ચૌહાણ

ચોળ વિ૦ [જુઓ ચોલ = મજીઠ] ('રાતું' અને 'લાલ' સાથે 'ખૂબ' એ અર્થમાં) (૨) સ્ત્રી૦ ['ચોળવું' ઉપરથી]ચોળવાની ક્રિયા. **૦વચોળ** સ્ત્રી૦ મનની ચોળાચોળ

ચોળ(-ળાઈ,-ળી) (ચોળ.) સ્ત્રી૦ [જુઓ ચોળા] ચોળાની સીંગ

ચોળવું સ૦ક્રિ૦ ઘસવું-મસળવું (૨) [લા.] ચૂંથવું: વારંવાર ઉથલાવવું;બગાડવું. [**ચોળીને ચીકણું કરવું** = ચોળાચોળ કરીને બગાડવું -લંબાવવું.] **ચોળંચોળા** સ્ત્રી૦ ચોળાચોળ

ચોળા (ચો) પું૦બ૦વ૦ [દે. चवलय] એક કઠોળ. **૦ઈ, ૦ફળી, -ળી** સ્ત્રી૦ ચોળ

ચોળાઈ (ચો) સ્ત્રી૦ જુઓ ચોળ

ચોળાચોળ(-ળી) સ્ત્રી૦ ['ચોળવું' ઉપરથી] વારંવાર ચોળવું-ચૂંથવું તે

ચોળિયા પું૦બ૦વ૦ ગળાના કાકડા (૨) એ ફૂલવાથી થતું દર્દ

ચોળિયું (ચો) ન૦ ['ચોલ' = મજીઠ ઉપરથી] (કા.)કાઠિયાવાડી સ્ત્રીઓમાં વપરાતું લાલ કપડું

ચોળિયું (ચો) ન૦ [ચોળા ઉપરથી ?] એક જાતના કાંકરા

ચોળી સ્ત્રી૦[સં. चोली] સ્ત્રીઓનો ટૂંકી બાંયનો કબજો. [**-પહેરવી** = [લા.] બાયલું થવું] **૦ખંડ** પું૦ ચોળીનું લૂગડું. **૦માર્ગ** પું૦ કાંચળિયો પંથ; વામમાર્ગ. **૦માર્ગી** વિ૦ (૨) પું૦ વામમાર્ગી

ચોળી (ચો) સ્ત્રી૦ જુઓ ચોળ સીંગ

ચોળીરોટલો પું૦ ['ચોળવું' + રોટલો] [કા.] દૂધમાં ચોળેલો રોટલો

ચોળો પું૦['ચોળવું' ઉપરથી] પ્રવાહીમાં ચોળીને કે ઉકાળીને બનાવેલું પેય (૨) વિચારોની ઘડભાંગ (૩) [सं. चोल; हिं. चोला] અંગરખાનો કોઠો (૪) (સાધુ ફકીરો ઢીલો ખૂલતો પહેરે છે એવો) એક જાતનો ઝભ્ભો

ચોંક (ચો૦)સ્ત્રી૦[सं. चमत्कृ, प्रा. चमक्क = ચમકવું; સર૦ हिं. चौंक]ચોંકવું તે.[**-ખાવી** = ચોંકવું; ચમકી જવું.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ભડકવું; ચમકવું

ચોંચલાં ન૦બ૦વ૦ [हिं. चोंचला, चोचला; म. चोचला] નખરાં (૨) હાંસી; મશ્કરી

ચોંચલું વિ૦ [જુઓ ચોંચલાં] ઉછાંછળું; તોફાની (૨) ચૂંખળું

ચોંટવું (ચો૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ચોટવું] વળગવું

ચોંટાડવું (ચો૦) સ૦ક્રિ૦ ચોટાડવું

ચોંટિયો (ચો૦)પું૦, **ચોંટી** સ્ત્રી૦[दे. चहुंतिया] ચૂંટી. **ચોંટિયાટવું** સ૦ક્રિ૦ ચૂંટિયાટવું

ચૌટું ન૦ [सं. चतुर्वर्त्मकम् ?] બજાર

ચૌડ(-લ),૦કર્મ ન૦ [સં.] જુઓ ચૂડાકર્મ

ચૌદ વિ૦ [सं. चतुर्दश; प्रा. चउद(०स)] '૧૪'. [**-ચોકડીનું રાજ્ય** = ચિરકાલ પહોંચે એવું વિશાળ રાજ્ય. **-ભુવન એક થવાં** = ગજબ થવો; પ્રલય થવો.] **૦મું** વિ૦ ક્રમમાં ૧૩ પછી આવે એવું (૨) ન૦ માણસના મરણને ચૌદમે દિવસે કરાતો જમણવાર. **૦મું રત્ન (-તન)** ન૦ અમૃત (૨) [લા.]માર; દંડ. **૦ભ(-ભુ)વન, ૦લોક** પું૦બ૦વ૦ ભૂર્લોક, ભુવર્લોક, સ્વર્લોક, મહર્લોક, જનલોક, તપોલોક, સત્યલોક વા બ્રહ્મલોક, અતલ, વિતલ, સતલ, રસાતલ, તલાતલ, મહાતલ અને પાતાલ (૨) સમગ્ર બ્રહ્માંડ; આખું વિશ્વ. **૦રત્ન** ન૦બ૦વ૦ સમુદ્રમંથનમાંથી નીકળેલાં ચૌદ રત્ન (લક્ષ્મી, કૌસ્તુભ, પારિજાતક, સુરા, ધન્વંતરી, ચંદ્રમા, કામદુધા, ઐરાવત, રંભા,

સાતમુખી ઘોડો, ઝેર, સારંગ ધનુષ, પાંચજન્ય શંખ, ને અમૃત). **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ પ્રાચીન ચૌદ વિદ્યાઓ – ચાર વેદ, છ વેદાંગ, ધર્મ, પુરાણ, ન્યાય ને મીમાંસા. **૦શ(–સ)** સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની ચૌદમી તિથિ.

ચૌદશિયો પું૦ (ચ. ?) વિઘ્નસંતોષી માણસ

ચૌર પું૦ [સં.] ચોર. **૦તા,–રી** સ્ત્રી૦, **–ર્ય** ન૦ ચોરી

ચૌલ, ૦કર્મ ન૦ [સં.] જુઓ ચૌડ

ચૌહાણ પું૦ [જુઓ ચોહાણ] એ નામની રજપૂત શાખાનો પુરુષ

ચ્યવન પું૦ [સં.] (સં.) એક ઋષિ (૨) પતન; ભ્રષ્ટતા

ચ્યવવું અ૦ક્રિ૦ [સં. च्यु] પડવું; ચ્યુતિ થવી

ચ્યુત વિ૦ [સં.] પડેલું; ભ્રષ્ટ થયેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ પતન (૨) ખામી (૩) સ્ખલન; ભૂલ

છ

છ પું૦ [સં.] તાલુસ્થાની બીજો વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ [સં.] છ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે છકારવાળું.

છ અ૦ [સર૦ મ.] [રવ૦] 'છિ', 'છટ' એવો તિરસ્કારવાચક ઉદ્ગાર

છ વિ૦ [સં. षट्; प्रा. छ] '૬'. [**–પાંચ કરી જવું**=નાસી–છટકી જવું.] **૦આંગળિયું** વિ૦ (હાથે કે પગે) છ આંગળીવાળું. **૦એક** વિ૦ આશરે છ. **૦કાય** સ્ત્રી૦ [प्रा. छक्काय] [જૈન] છ જાતના જીવ (પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસકાય). **૦ખૂણ(–ણિયું)** વિ૦ છખૂણાવાળું; ષટ્કોણ

છક અ૦ [સર૦ म. छक; सं. चकित ?] દિગ્મૂઢ; ચકિત [**–કરવું, –થવું**] (૨) પું૦ છાક; તોર

છક ન૦ [सं. षट्क, प्रा. छक्क] (આંકમાં) છનો સમૂહ (એક છક છ; બે છક બાર.)

છકછકાટ પું૦ [સર૦ 'ચકચકાટ'] ભભકો; ઠાઠ (૨) છાક; તોર [ચૂંથી નાખેલું

છકચૂંથું વિ૦ [સર૦ 'ચકચૂંથ'] એકઠું કરી

છકછોળ અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ છાકમછોળ

છકડી સ્ત્રી૦ [सं. षट्, प्रा. छक्क પરથી] છ કાગળની થોકડી. **–ડું** ન૦, **–ડો** પું૦ છનો જથો

છકડો પું૦ [सं. शकट; સર૦ म. छकडा] ગાડું; ખટારો (૨) જુઓ 'છકડી'માં

છકભૂક સ્ત્રી૦ (કા.) લૂંટફાટ

છકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. चक्; સર૦ हिं. छकना] બહેકી જવું; વંઠી જવું

છકાઈ સ્ત્રી૦ [सं. षट्क; प्रा. छक्क ઉપરથી] છ ઉપવાસનું એક જૈન વ્રત

છકાય સ્ત્રી૦ જુઓ 'છ'માં

છકાર, –રાન્ત [સં.] જુઓ 'છ'માં

છકિયું ન૦ [सं. षट्क, प्रा. छक्क ઉપરથી] છ બળદ જોડેલું ગાડું

છક્કડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] તમાચ; થપ્પડ (૨) ભુલથાપ. (૩) પું૦ છક્કડિયો. [**–આપવી, ખવરાવવી**=તમાચ મારવી (૨) થાપ ખવરાવવી; છેતરવું. **–ખાવી**=થાપોટ ખાવી (૨) ફસાવું; છેતરાવું. **–દેવી**=જુઓ છક્કડ આપવી. **–મારવી, લગાવવી**=લપ્પડ લગાવવી (૨) નુકસાનમાં ઉતારવું (૩) છેતરવું; થાપ આપવી (૪) સ્પર્ધામાં ચડી જવું.] [છ આંગળીવાળો માણસ

છક્કડિયો પું૦ [सं. षट्क; प्रा. छक्क પરથી]

છક્કલ સ્ત્રી૦ સોગટાં રમવાની એક રીત

છક્કો પું૦ [सं. षट्क; प्रा. छक्क] છ ચિહ્નવાળું ગંજીફાનું પત્તું (૨) છ દાણાવાળો પાસો. [**છક્કા છૂટી જવા**=નાઉમેદ થઈ જવું; નરમ પડી જવું; હિંમત હારી જવું; (પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય ને મન એ છ ઉપરથી.) **૦પંજો** પું૦ સટ્ટાનો ખેલ કે ગંજીફાની એક રમત (૨) જુગાર (૩) [લા.] દાવપેચ; દગલબાજી. [**છક્કે પંજે દોઢસો**=પારકે પૈસે પરમાનંદ. **છક્કો પંજો રમવો**=

જુગાર–સટ્ટો રમવો. **–રમી જવો** = દાવપેચ કરી જવો; દગલબાજી કરી જવી.]

છખૂણુ, –ણિયું વિ૦ છ ખૂણા કે બાજુવાળું (ષટ્કોણ)

છગ પું૦ [સં.] બકરો; છાગ [ઢચુપચુ

છગડગ વિ૦ [‘ડગવું’ ઉપરથી] સગડગ; અસ્થિર;

છગડો પું૦ [સં. षट्, प्रा. छ(०ग)] છનો આંકડો

છગન પું૦ [સર૦ હિં. = પ્યારું નાનું બાળક] (સં.) એક નામ (પુરુષનું)

છગલ પું૦ [સં.] છગ; બકરો (૨) ન૦ ભૂરું વસ્ત્ર

છગાર સ્ત્રી૦ ટોચ; મથાળું

છગોલું સ્ત્રી૦ છગાર; ટોચ (ચ.)

છચોક (ચો) અ૦ છડેચોક; ખુલ્લી રીતે; જાહેરમાં

છચોર પું૦ [સર૦ મ. छचोर = બદફેલવાળું; હલકટ; સં. छित्वर પરથી ?] જાણીતો ચોર

છછઈ સ્ત્રી૦ વાવેતર થાય તેવી દરિયાકાંઠાની જમીન

છ(૦ણુ) છણવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] છણછણ અવાજ કરવો (૨) ગણગણવું (૩) ઊકળવું (પાણી) (૪) [લા.] ગુસ્સે થવું [ગુસ્સો

છ(૦ણુ)છણાટ પું૦ ખણખણાટ (૨) મિજાજ;

છછરું વિ૦ [જુઓ છીછરું] ઊંડું નહિ તેવું

છછું(–છૂં)દર(–રું) ન૦ [સં. छछुंदर; દે. छच्छुंदर] ઉંદરના જેવું એક પ્રાણી (૨) એક જાતનું દારૂખાનું (૩) વિ૦ [લા.] અડપલાંખોર; તોફાની. [**–છોડવું** = ગપ મારવી; ડિંગ હાંકવી. **–જેવું** = અડપલાંખોર. **–પકડવું, ગળવું** = ના અધવચ મુકાય કે ના પૂરું કરાય, તેવી સ્થિતિમાં આવવું. (સાપે છછુંદર ગળ્યા જેવી સ્થિતિ).] **–રી** સ્ત્રી૦ છછુંદરની માદા. [**–નાં છયે સરખાં** = કોઈમાં કશો ફરક નહીં.]

છછેકાઈ સ્ત્રી૦ સુઘડતા; ચોખ્ખાઈ

છછોરું વિ૦ છોકરવાદ; બાળક બુદ્ધિનું; નાદાન. **–રાઈ, –રી** સ્ત્રી૦

છછ્છો પું૦ [‘છ’ ઉપરથી] છકાર; છ અક્ષર

છજાવટી સ્ત્રી૦ [‘છજુ’ ઉપરથી] છજા ઉપરનું નાનું છાપરું; વાછંટિયું

છજાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘છાજવું’નું પ્રેરક (૨) છજું કાઢી ઘરને શોભાવવું (૩) [‘છાજ’ ૧ ઉપરથી] છાપરું બનાવવું; છાજ નંખાવવું

છજું ન૦ [प्रा. छज्ज् = છાજવું; શોભવું, કે દે. छज्जिआ = છછરી છાબડી ઉપરથી] ઝરૂખો

છટ અ૦ [રવ૦] ધુત્કારસૂચક ઉદ્ગાર; છીટ

છટ સ્ત્રી૦ [સર૦ છીટ = સૂગ; છટારો = દુર્ગંધ; છટ (ધુત્કાર) ઉપરથી ?] (ક.) ગંધ. **૦કારવું** સ૦ ક્રિ૦ છટ કહેવું; ધુત્કારવું

છટકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં. छटकना; प्रा. छुट्ट, સં. छुट् = છૂટવું ઉપરથી ?] એકદમ છૂટવું – ખસવું (૨) [લા.] નાસી જવું; સટકવું

છટકિયું ન૦ [‘છડકવું’ = છાંટવું ઉપરથી] ઠંડક માટે રાખવામાં આવતો ભીનો રૂમાલ

છટકું ન૦ [‘છટકવું’ ઉપરથી] દાવપેચ; જાળ. [**–માંડવું** = જાળ ગોઠવવી; ફસાવવા કાવતરું રચવું.]

છટા સ્ત્રી૦ [સં.] શોભા; કાંતિ (૨) રીત; ખૂબી (૩) જુઓ અર્ચા. **૦દાર** વિ૦ છટાવાળું

છટાછટ અ૦ [રવ૦]

છટારો પું૦ [જુઓ ‘છટ’ સ્ત્રી૦] દુર્ગંધ

છટાંક ન૦ [છ + ટાંક (સં. टंक)] નવટાંક

છટેલ વિ૦ [સર૦ મ.; ‘છટકવું’ પરથી ?] છકેલ; વંઠેલ

છઠ સ્ત્રી૦ [જુઓ છઠ્ઠી] પખવાડિયાની છઠ્ઠી તિથિ (૨) પું૦ [સં. षष्ठ, प्रा. छट्ठ] એકસાથે છ ટંક ન ખાવાનું વ્રત (જૈન). **–ઠિયાત** પું૦ છઠનું વ્રત કરનારો (૨) [લા.] તેને અપાતું જમણ (જૈન.) **–ઠિયાતી** સ્ત્રી૦ છઠનું વ્રત કરનાર સ્ત્રી (જૈન). **–ઠિયું** ન૦ [‘છઠ્ઠી’ ઉપરથી] છઠ્ઠીને દિવસે બાળકને ઓઢાડવામાં આવતું લૂગડું. **–ઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ [સં. षष्ठी, प्रा. छट्ठी] બાળકના જન્મ પછીનો છઠ્ઠો દિવસ (૨) તે દિવસે કરવામાં આવતી ક્રિયા. [**છઠ્ઠીના લેખ** = વિધાતાના લેખ; ભાવિ; નિર્માણ. **છઠ્ઠીનું ઊખડેલું** = જન્મથી જ ઉદ્ધત ને વંઠેલું. **છઠ્ઠીનું ધાવણ કાઢવું, કાઢી નાખવું** = ખૂબ ઊલટી થવી (૨) મરણતોલ માર મારવો.] **–ઠ્ઠું** વિ૦ [સં. षष्ठ, प्रा. छट्ठ] ક્રમમાં પાંચ પછીનું

છડ પું૦ [હિં.] લાંબો બરુ (૨) ભાલાનો દાંડો (૩) વાંસ (૪) [‘છડવું’, ‘છાંડવું’ ઉપરથી ?] ઝાડની છાલ (૫) [?] તાણ; પ્રવાહનું જોર

(કા.)(૬)(ડ,) સ્ત્રી૦ ['છડવું' પરથી] છડવું તે

છડકવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. छडकना] છાંટવું

છડવું સ૦ક્રિ૦ [दे. छडिय = છડેલું; ખાંડેલું] ખાંડીને છોડાં જુદાં કરવાં (૨) [લા] મારવું; ઠોકવું [**છડી નાખવું** = મારવું; ઠોકવું (૨) ખૂબ પૈસા (છેતરીને) લેવા. **છડ્યાનું છડામણ** = મહેનતનો બદલો. **છડી લેવું** = છેતરીને કે બળજબરીથી કઢાવી લેવું.]

છડા પું૦બ૦વ૦ (કંકુના) થાપા મારવા તે. [**છડા દેવા** = કંકુના થાપા મારવા.]

છડા પું૦બ૦વ૦ [સર૦ प्रा. छड्डा = પરંપરા, स. = અછોડો; સાંકળી] (સ્ત્રી કે બાળકનું) પગનું એક ઘરેણું

છડાણ ન૦ ['છડવું' ઉપરથી] છડતાં નીકળેલો ભૂકો; કુશકી. **-મણ** ન૦ છડવાનું મહેનતાણું (૨) છડાણ. **-મણી** સ્ત્રી૦ છડવાનું મહેનતાણું

છડિયાત વિ૦ જુઓ છડું

છડિયું ન૦ બેલગાડીમાં જનાર; મુસાફર; ઉતારુ

છડી સ્ત્રી૦ [જુઓ છડ; સર૦ म.; सं. यष्टि ?] સીધી પાતળી સોટી (૨) રાજચિહ્ન તરીકે રાજા આગળ રખાતો દંડ. [**-પોકારવી** = નેકી પોકારવી.] (૩) ગુલછડીનું ફૂલ (૪) સળી ઉપર ફૂલ બાંધી કરેલો ગોટો; કલગી. **૦દાર, ૦ધર, ૦વાન** વિ૦ છડી ઝાલનાર (૨) પું૦ નેકી પોકારનાર; ચોબદાર

છડીછાંટ વિ૦ સ્ત્રી૦ [છડું = છાંડેલું ?] છડેછડી; [એકલી

છડીલો પું૦ [हिं. छडीला; सं. शैलेय પરથી] એક વનસ્પતિ

છડીસવારી સ્ત્રી૦ [છડું + સવારી] છડા – સાથ કે રસાલા વગર – એકલા જવું તે

છડું વિ૦ [प्रा. छड्ड = છોડવું, તજવું પરથી] એકલું; સાથ વિનાનું (૨) [લા.] કુંવારું (૩) છોકરાંછૈયાં વિનાનું. **૦ડેછડું** વિ૦ સાવ છડું

છડેચોક અ૦ [છડું (– જાતે) + ચોક = જાહેર જગા] ખુલ્લી રીતે; જાહેરમાં

છડો પું૦ 'છડા'નું એ૦વ૦ (જુઓ છડા) (૨) મોતીનો કંઠો (૩) [प्रा. छड्डु = છોડવું ?] છંટકાવ

છણકછણક અ૦ [રવ૦]

છણકછોયું ન૦ (કા.) છણકો

છણકપાકુ સ્ત્રી૦; ન૦ છણકો અને પાકુ (૨) [લા.] છણકો; તરછોડ

છણકવું, છણકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦ ?] છણકો કરવો; ગુસ્સામાં બોલવું; તરછોડવું (૨) સૂપડા વડે ઝાટકવું

છણકારો પું૦ જુઓ ઝણકાર (૨) છણકો; તોર

છણકો પું૦ [રવ૦] ગરમ તેલમાં પાણીનો છાંટો પડવાથી થતો અવાજ (૨) ગુસ્સાનો બોલ; ગુસ્સો (૩) તુચ્છકાર; તરછોડ (**-કરવો.**) **૦છાકોટો** પું૦ છણકો; ગુસ્સાનો બોલ; તરછોડ

છણછણ અ૦ [રવ૦]. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'છછણવું'. **-ણાટ** પું૦ જુઓ છછણાટ

છણણણ અ૦ [રવ૦]

છણવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. छाणण = ચાળવું કે ગાળવું તે] બારીક કપડાથી ચાળવું કે ગાળવું (૨) [લા.] બારીક તપાસ કરવી (૩) [प्रा. छण; सं. क्षण्] ખણવું; નખથી વલૂરવું (૪) [લા.] દબાઈ ગયેલી વાતને ફરી ઉખેળવી – છેડવી

છણણી, છણાવટ સ્ત્રી૦ છણવું તે

છણુંવણું અ૦ (કા.) છિન્નભિન્ન

છત સ્ત્રી૦ [सं. सत्] હોવાપણું; હસ્તી (૨) પુષ્કળપણું; ભરતી (૩) [सं. छत्र, प्रा. छत्त] ઓરડા કે મકાનના છાપરાનો અંદરનો ભાગ – 'સીલિંગ'; ચંદરવો; વિતાન (૪) ધાબું; અગાશી. [**-જડવી** = છાપરાની અંદરની છત – 'સીલિંગ' (શોભે એવી કારીગરીવાળી) કરવી.] **૦રાયું** વિ૦ છતું; ખુલ્લું; ચાહન. **૦વંત(-તું)** વિ૦ છતવાળું; પુષ્કળ (૨) પૈસાદાર. **૦વાડ** સ્ત્રી૦ છત હોવી તે; પુષ્કળપણું. **-તાળું** વિ૦ છતવાળું

છતારું વિ૦ [છ + તાર] છ તારવાળું (૨) ન૦ છ તારવાળું એક વાદ્ય [છતાં પણ

છતાં અ૦ [सं. सत् ઉપરથી] તોપણ. **૦ય** અ૦

છતું વિ૦ [सं. सत् ઉપરથી] જીવતું; વિદ્યમાન (૨) ચત્તું; સવળું (૩) સીધું; પાંસરું (૪) ઉઘાડું; જાહેર. [**-રાખવું** = વંશવેલો ચાલુ રાખવો (૨) બધું ઠીક જાળવી રાખવું.]

છતું(-ત્તા,-ત્તું)પાટ વિ૦ ચત્તું; ચત્તુંપાટ

છતે અ૦ એક તકિયો વપરાતો શબ્દપ્રયોગ. (જેમ કે, છતે તમે ક્યારે આવશો ?) (૨)

'છતું'નું 'સતિ સપ્તમી' પ્રયોગનું રૂપ (જેમ કે છતે હાથે લૂલો છું.)

છત્તર ન૦ જુઓ છત્ર

છત્તા(–ત્તું)પાટ વિ૦ જુઓ છતુંપાટ

છત્ર ન૦ [સં.] મોટી ભારે છત્રી (૨) રાજચિહ્ન તરીકે વપરાતી છત્રી (૩) [લા.] રક્ષણ કરનાર; પાલક. [**–ધરવું**=(રાજચિહ્ન તરીકે) છત્રને માથા ઉપર રાખવું–બીજાએ ઓઢાડવું.] **૦ક** વિ૦ છત્રીના આકારનું (૨) ન૦ બિલાડીનો ટોપ; કાગછત્તર. **૦છાયા** સ્ત્રી૦ છત્રની છાયા (૨) [લા.] આશ્રય. **૦ધર, ૦ધારી** પું૦ માથે છત્રવાળો; રાજા. **૦પતિ** પું૦ રાજા; શહેનશાહ. **૦પલંગ** પું૦ છપ્પરપલંગ. **૦પ્રબંધ, ૦બંધ** પું૦ છત્રના આકારમાં વંચાય એવી કાવ્યરચના. **૦ભંગ** પું૦ રાજ્ય ખોવું તે (૨) પરતંત્રતા (૩) વિધવાપણું. **–ત્રાકાર** વિ૦ છત્રના આકારનું. **–ત્રી** સ્ત્રી૦ તાપ તથા વરસાદથી બચવા માથે ઓઢવાનું એક સાધન (૨) ગાડી, પલંગ વગેરે પર હોતી છત–ઢાંકણ. [**–ધરવી**=માથે છત્રી ઓઢાડવી.]

છત્રીશ(–સ) વિ૦ [સં. षट्+त्रिंशत्, प्रा. छत्तीस] '૩૬'. **–શી(–સી)** સ્ત્રી૦ ૩૬ નો સમૂહ. **–શે(–સે)ક** વિ૦ આશરે છત્રીસ

છદ્મ ન૦[સં.]છળકપટ (૨) બનાવટ; ઢોંગ; બહાનું

છનછન અ૦[રવ૦]. **–નિત** વિ૦ છનછન કરતું

છનાછની સ્ત્રી૦ [રવ૦] ઉપરાઉપરી છન છન અવાજ થયા કરવો તે (૨) [લા.] પૈસાની રેલંછેલ. [**–થઈ રહેવી** સાથે પ્રયોગમાં.]

છન્ન વિ૦ [સં.] ઢંકાયેલું

છન્નુ(–ન્નું) વિ૦ [સં. षण्णवति; प्रा. छण्ण-(–न्न)उ] '૯૬'

છપગું [છ+પગ] છ પગવાળું; છપાદ. **–ગો** [વિ૦ પું૦ વ્યભિચારી

છપડી સ્ત્રી૦ લુચ્ચાઈ; ઠગાઈ

છપડું વિ૦ [છ+પડ] છ પડવાળું

છપતરું વિ૦['પતરું' ઉપરથી ? સર૦ 'ચપતરું'] છાછરું (૨) ઘસાઈને પાતળું થઈ ગયેલું (૩) ન૦ એવું વાસણ કે સિક્કો

છપ(–પ્પ)ય પું૦ [સં. षट्पद] છપ્પો

છપ(–પ્પ)ર ન૦ [हिं.; म.; दे. छिप्पिर=ઘાસ (છાપરે ઢાંકવાનું) ઉપરથી ?] છાપરું. **૦ખાટ** સ્ત્રી૦, **૦પલંગ** પું૦(મચ્છરદાનીની) છત્રીવાળો પલંગ. **૦પગું** વિ૦ ચાલતાં જેનું જમીન પર આખું પગલું પડે એવું (તે અભાગીનું ચિહ્ન મનાય છે). **૦બંધ** વિ૦ [સર૦ हिं. छपरबंद] છાપરાવાળું (૨) પું૦ છાપરું બાંધનારો કે છાનારો

છપવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. छपना, म. छपणें] છુપાવું; સંતાવું. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

છપાઈ(–મણ,–મણી) સ્ત્રી૦['છાપવું' ઉપરથી] છાપવાનું મહેનતાણું (૨) છાપ; છાપણી. **–ણ** ન૦ છાપવાની ક્રિયા કે રીત. **–ણકામ** ન૦ છાપકામ

છપાદ(–ચું) વિ૦ [છ+પાદ प्रा. छप्पय] છ પગવાળું

છપાનિયું ન૦ [છ+પાન] છ પાનાનું પતાકડું; [ચોપાનિયું

છપાવવું સ૦ક્રિ૦ 'છપવું', 'છાપવું'નું પ્રેરક

છપાવું અ૦ ક્રિ૦ 'છાપવું'નું કર્મણિ (૨) છપવાની ક્રિયા થવી; 'છપવું'નું ભાવે (૩) [પતંગનું] એકદમ નીચે પડવું

છપ્પન વિ૦ [સં. षट्पंचाशत्; प्रा. छप्पण्ण-(–न्न)] '૫૬'(૨)(૫૬ દેશ, ૫૬ ભાષા ને ૫૬ સંસ્કૃત કોશ છે એ સમજ પરથી)ઘણું; અનેક; બહુ; બધું. [**–ઉપર ભૂંગળો વાગવી**=ખૂબ પૈસો હોવો(૨)બિલકુલ ધ્યાન ન જવું; નચિંતપણે ઘોરવું. **–દેશનું પાણી પીવું**=દેશદેશાંતરમાં મુસાફરી કરવી; જાતજાતના અનુભવ હોવા. **–ના વિતાડવા**=ખૂબ પજવવું; ત્રાસ આપવો. **–ની છિનાળી કાઢવી**=બધાં છાનાં કામ ઉઘાડાં પાડી ફજેતી કરવી. **–નો દેવાળયો**=હંમેશનો–નામીચો દેવાળિયો. **–મે પાને** અ૦ છેક અજાણી અને ઓતાડી જગાએ. **–વખારી, –વેપારી**=ઘણો વ્યવસાયી માણસ. **–વેપારી ને ભારો કૂંચી**=કરવું કંઈ નહીં ને દમામ ઘણો. **–શાહ**=જુઓ છપ્પન વેપારી.] **૦ભોગ** પું૦ ઠાકોરજીને ધરાવવાની છપ્પન પ્રકારની રસોઈ(૨) [લા.] દુનિયાના બધા ભોગવિલાસ. **–નિયો** પું૦વિ૦ સં. ૧૯૫૬માં પડેલો મોટો કાળ(૨)તે કાળના વખાનો માર્યો વટલાઈને થયેલો ખ્રિસ્તી.

(તુચ્છકારમાં.)[છપ્પનિયામાંથી આવેલું = અતિ ભૂખ્યું; દુકાળિયું.]

છપ્પય પું૦ જુઓ છપ્પો

છપ્પર,૦ખાટ,૦પલંગ,૦પગું,૦બંધ જુઓ [‘છપર’માં

છપ્પો પું૦ [प्रा. छप्पय] છ પદનો એક છંદ

છપ્પોસાત પું૦ પાસામાં છ ને તેની પો એમ સાત પડે તે

છબ,૦છબ,૦ક છબક અ૦[રવ૦] પાણીમાં કાંઈ અફળાવાનો અવાજ. **૦છબવું** અ૦ક્રિ૦ ‘છબછબ’ અવાજ થવો. **૦છબાવવું** સ૦ક્રિ૦ ‘છબછબ’ કરવું (૨) તેમ કરતાં કપડું ધોવું. **૦છબિયું** ન૦ ‘છબછબ’ કરે એવું એક ખખડાવવાનું વાદ્ય. **૦છબું** વિ૦ છછરું; માત્ર તળિયું ઢંકાય તેટલું

છબ(-બો)તરું વિ૦ છીછરું(૨)ગંદું; ચૂંથાયેલું (૩)ન૦ છપતરું; ઘસાયેલું પતરું(૪)ચૂંથાયેલો કાગળનો કકડો; છબોતરું

છબદાર વિ૦ જુઓ છબીદાર

છબરડો પું૦ [सं: शबल ઉપરથી ?] ગોટાળો; અવ્યવસ્થા; કામ કે ફળને નામે મીંડું. [**–વાળવો** = ગોટાળો કરવો.]

છબલીકાં ન૦બ૦વ૦[રવ૦] કાંસાં;છબછબિયાં. [**–વગાડવાં** = પૈસેટકે ખાલી થઈ જવું.]

છબવું અ૦ક્રિ૦ [सं. क्षुप् = અડકવું] પહોંચવું; અડકવું (૨) [જુઓ છપવું] છુપાવું

છબ(-બી) સ્ત્રી૦ [જુઓ છવિ] તસવીર [**–ઉતારવી, –પાડવી, –લેવી**] (૨) કાંતિ; સૌંદર્ય. **૦દાર** વિ૦ ઘાટીલું; સુંદર. **–બીલું** વિ૦ મોહક છબીવાળું; રૂપાળું

છબોતરું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ છબતરું

છમ,૦ક છમક અ૦[રવ૦]. **૦કલી** સ્ત્રી૦ (કા) દહીં વલોવવાની ગોળી. **૦કલું** ન૦ અટકચાળું; ચાંદવું (૨) નાનકડું તોફાન. **૦કવું** અ૦ક્રિ૦ છમક છમક થવું (જેમ કે, ઘૂઘરીનું)(૨) ઠમકો કરીને ચાલવું. **૦કાટ(-ર)** પું૦ છમકવું તે. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ છમ અવાજ કરવો(જેમ કે, ઊની વસ્તુ પાણીમાં બોળીને). **૦કારો** પું૦ છમકારવાનો અવાજ. **૦કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ધમકાવવું (૨) ‘છમકવું’નું પ્રેરક. **૦છમ** અ૦ [प्रा. छमच्छम = છમછમ કરવું; સર૦ हिं., म.] એવો અવાજ કરીને (૨) [લા.] મદમાં. **૦છમતું** વિ૦ છમછમાટ કરતું. **૦છમાટ** પું૦ ‘છમછમ’ અવાજ (૨) [લા.] તોર; મદ. **૦છમિયાં** ન૦બ૦વ૦ કાંસીજોડાં(૨)ઝાંઝરિયાં

છમછરી સ્ત્રી૦ જુઓ સંવત્સરી(૨)પજુસણનો છેલ્લો દિવસ

છમના સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી

છમાસિક વિ૦ [सं. षण्मासिक; प्रा. छमासिय] છ મહિને થતું (ખાસ કરીને પરીક્ષા માટે)

છમાસિયો પું૦ જુઓ છમાસી

છમાસી સ્ત્રી૦ [જુઓ છમાસિક] મરણ પછી છ માસે કરાતી ક્રિયા. [**–વાળવી**]

છર પું૦ [‘મત્સર’ ઉપરથી ?] તોર; મદ (૨) મરતી; તાન (૩) [सं. क्षुर] અસ્ત્રો (૪) સ્ત્રી૦ [सं. शर] બરુની સોટી. [**–ઉતારવો** = મદ દૂર કરવો(૨) અસ્ત્રાની ધાર કાઢવી. **–ઊડવો, ઊઠવો** = અસ્ત્રાનો ચેપ લાગવો. **–આવવો** = મદ થવો. **–કરવો, –કાઢવો** = મદ કરવો; બહેકવું(૨)અત્યાનંદમાં આવી જવું. **–ચડવો** = મદ આવવો. **–ફેરવવો** = અસ્ત્રાથી બોડી કાઢવું (૨) નાશ કરવું. **–બેસવો** = હજામત કરતાં અસ્ત્રાનો કાપ થવો.]

છરતું વિ૦ [‘છરર’ અવાજ કરતું]આડું; ઢળતું (૨) કતરાતું

છરર,૦ર અ૦[રવ૦]વસ્તુ છરતી જતાં કે કપાતાં [થતો અવાજ – સરરર

છરવં(-વિં)ગું વિ૦ [છર + વાંકું] છરવાળું; મદમસ્ત; અભિમાની

છરાયું(-યેલું) વિ૦ [‘છર’ ઉપરથી] માતેલું; ફાટેલું. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક], **–વું** અ૦ક્રિ૦ તોર કે મસ્તીમાં આવવું; ફાટવું

છરી સ્ત્રી૦ [सं. क्षुरिका; प्रा. छुरिआ, छुरी] પાળી; કાતું. [**–ઊછળવી** = છરીઓ વડે મારામારી થવી.. **–ચાલવી** = છેહ મુકાવો; કપાઈ જવું(૨) છરીથી કપાવાનું કામ બરાબર થવું. **–જેવી જીભ** = આકરી – નિષ્ઠુર બોલી; સામાની લાગણીઓની જરા પણ પરવા ન કરે તેવી તાતી વાણી. **–મૂકવી** = કતલ કરવી (૨) ખરાબ કરવું; પાયમાલ કરવું.]

છરેલ વિ૦['છર' ઉપરથી]છર–મહવાળું; છરાયેલું

છરો પું૦ [सं. क्षुर; प्रा. छुर] મોટી છરી (૨) સીધો જમૈયો (૩) બંદૂકના બારમાં ઊડે એવા ખીલા, કાંકરા ઇ૦. **–રાવીંટી** સ્ત્રી૦ 'બૉલ-બેરિંગ'; પૈડું બરાબર ફરવા માટે વીંટીમાં છરા ગોઠવી તે ધરી કે લાટ પર બેસાડાય છે તે યોજના (જેમ કે સાઇકલમાં)

છર્દિ સ્ત્રી૦ [सं.] અધઓક કે બકારીનો રોગ

છલ પું૦;ન૦ [सं.] છળ; છેતરપિંડી; કપટ (૨) ખોટો વેશ (૩) બહાનું. **૦ન** ન૦,**૦ના** સ્ત્રી૦ [सं.] છળવું–છેતરવું તે. **૦બલ** ન૦ ['છલ'નો દ્વિર્ભાવ ?] છળકપટ; પ્રપંચ

છલક સ્ત્રી૦ ['છલકાવું' ઉપરથી] છાલક (૨) પાણીનું બેડું (૩) અ૦ છાલક વાગતી હોય એમ. **૦છોઇયાં** અ૦ છલકાતું હોય એમ. **–કાવું** અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. छलकना; જુઓ છલાછલ](હાલવાથી) પ્રવાહી પદાર્થનું ઊછળી બહાર પડવું કે ઊભરાવું (જેમ કે વરસાદથી તળાવ છલકાઈ ગયાં.) (૨) [લા.] અભિમાનથી ફુલાવું

છલર સ્ત્રી૦ ધ્રો; દૂર્વા [છળકપટ;લુચ્ચાઈ

છલ(-ળ)વિછલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ છલ]

છલંગ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. छलांग] ઠેકડો; ફલંગ; કૂદકો. [**–ભરવી, મારવી** = કૂદવું.]

છલા વિ૦ '૬' (સાંકેતિક)

છલા(-લો)છલ અ૦ [दे. छुल्लुच्छुल = છલકાવું; ઊછળવું]છલકાય તેમ–છેક સુધી(ભરેલું)

છલાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છલકાવું

છલિ(-ળિ)ત વિ૦ [सं.] છેતરાયેલું (૨) ['છળવું' અ૦ ક્રિ૦ ઉપરથી] છળેલું; ચમકેલું

છલી સ્ત્રી૦[दे. छल्ली = ત્વચા] ચામડીનો એક રોગ

છલૂડી સ્ત્રી૦ [જુઓ છાલું] નાનું છાલિયું; નાની વાડકી

છલો(-લ્લો) પું૦ [સર૦ हिं.; म. छल्ला] એક જાતની ઘૂઘરીઓની વીંટી (૨) લગ્ન વખતે પહેરવાની વીંટી (૩) [?] પૂજાના સામાનની છાબડી. [**–ભરવો** = પૂજાપાના સામાનની છાબડી ભરી, દેવીના માનમાં ભોજન આપવું તે.]

છલોછલ અ૦ જુઓ છલાછલ

છલ્લા સ્ત્રી૦ [જુઓ છલો] કાનનો વેહ વધારવા ઘલાતી કડી (૨) પું૦બ૦વ૦ જુઓ છલ્લો

છલ્લાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ છલો] છલ્લા – વીંટીઓ

છલ્લો પું૦ જુઓ છલો (૧,૨ અર્થો બહુધા બ૦વ૦ તરીકે)

છલ્લૈયું ન૦ [दे. छल्ली ઉપરથી] સાવ ઘસાઇ ગયેલું છલૂડું (૨) છાલ કે લાકડાની ચૂડી

છવાવું (છ') અ૦ક્રિ૦ [दे. छव्विअ = છવાયેલું] 'છાવું'નું કર્મણિ – ઢંકાવું; ઘેરાવું (૨) ફેલાવું

છવિ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ છબી

છવીંટિયાં ન૦બ૦વ૦[છ + વીંટી]સ્ત્રીઓના પગની આંગળીએ ઘાલવાનું એક ઘરેણું – જોટવાં

છવ્વીશ(-સ) વિ૦ [सं. षड् + विंशति; प्रा. छव्वीस] '૨૬'

છસેં(-સો) પું૦બ૦વ૦ [છ + સો] '૬૦૦'

છળ પું૦; ન૦ જુઓ છલ. [**–કરવું,–રમવું.**] **૦કપટ** ન૦ પ્રપંચ; દગોફટકો. **૦કારી** વિ૦ કપટી; દુઃખ દેનાર. **૦ના** સ્ત્રી છલના; છળ કરવું તે. **૦પ્રપંચ** પું૦ દગોફટકો; છળકપટ. **૦ભેદ** પું૦છળપ્રપંચ. **૦વિછળ** સ્ત્રી૦છળકપટ; લુચ્ચાઈ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ચતુરાઈથી છેતરી જવું તે

છળકો પું૦[જુઓ છલક] પાણીની છોળ – છાલક

છળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. छल्] છેતરવું; ઠગવું (૨) અ૦ક્રિ૦ [सं. उच्चल् = ઊછળવું ?] બીકથી ચમકવું; હબકવું

છળિત વિ૦ જુઓ છલિત

છળો (છ') પું૦ રગડો (દહીં વગેરેનો)

છંછણવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છણછણવું

છંછણાટ પું૦ જુઓ છણછણાટ

છંછેડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ છેડવું] ચીડવવું; સળી કરવી [છાંટવું તે

છંટકાવ પું૦[प्रा छंट् = છાંટવું; दे. छंट = છાંટો]

છંટકોર પું૦ [જુઓ છંટકાવ] છંટકોરવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ છટકાવ કરવો; છાંટવું (૨) પાણી છાંટી ઓલવવું

છંટાવ પું૦ જુઓ છંટકાવ

છંટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'છાંટવું'નું પ્રેરક

છંટાવું અ૦ક્રિ૦ 'છાંટવું'નું કર્મણિ (૨) છાંટા

ઊડવા; છાંટાથી ભીંજાવું (૩) ગાભણું થવું (ગાય ભેંસ ઇત્યાદિનું)

છંડાવવું અ૦ક્રિ૦ 'છાંડવું'નું પ્રેરક

છંડાવું અ૦ક્રિ૦ 'છાંડવું'નું કર્મણિ (૨) છણાવું; તપાસ થવી; ઇન્સાફ થવો

છંદ પું૦[સં.]અક્ષર કે માત્રાના મેળ–નિયમથી બનેલી કવિતા;વૃત્ત(૨)લત;વ્યસન.[**–લાગવો, છંદે ચડવું**=લત કે લેહ લાગવી; વ્યસન વળગવું.](૩)અમુક જાતની ચૂડીઓ. **૦(–દો)બદ્ધ** વિ૦ પદ્યરૂપે ગોઠવેલું–બનાવેલું. **૦(–દો)ભંગ** પું૦ છંદ–વૃત્તનો ભંગ. **૦વૃત્ત** ન૦ છંદ કે વૃત્ત; કવિતાનું માપ અથવા રાગ. **૦(–દઃ)શાસ્ત્ર** ન૦ વેદનાં છ અંગમાંનું એક (૨) પિંગળ. **૦શાસ્ત્રી** સ્ત્રી૦ છંદશાસ્ત્ર જાણનાર. **–દી,–દીલું** વિ૦ મોજી; શોખીન (૨) અમુક લતવાળું. **–દોવતી** સ્ત્રી૦ [સં.] મધ્યા શ્રુતિનો એક અવાન્તર ભેદ (સંગીત)

છંદોબદ્ધ, છંદોભંગ, છંદોવતી [સં.] જુઓ 'છંદ'માં

છાક પું૦[સર૦ हिं.; म. छाकणें. 'છકવું' પરથી? કે સં. शाक्त?] નશો; કેફ(૨)તોર; મિજાજ (૩) સ્ત્રી૦[?] દુર્ગંધ.[**–મારવી**=વાસ નીકળવી; બદબો છૂટવી. **છાકે ચડવું**=છાકટું થવું; શરીરનું ભાન ન રહેવું.] **૦ટ** વિ૦ છાકટું. **૦ટાઈ** સ્ત્રી૦, **૦ટાપણું** ન૦. **૦ટું** વિ૦ [જુઓ છાક; म. छाकटा] દારૂ પીને ભાન ભૂલેલું. **૦ટો** પું૦ દારૂડિયો

છાકમછોળ અ૦ ['છોળ' ઉપરથી] છોળો ઉપર છોળો વાગે એમ (૨) સ્ત્રી૦ પુષ્કળતા

છાકવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ છકવું] છલકાઈ–ફુલાઈ જવું (૨) બહેકી–વંઠી જવું

છાકોટો પું૦ [જુઓ છાક] ભારે છાકભર્યો છણકો–તિરસ્કાર; છાંછિયું

છાગ પું૦ [સં.] છગ; બકરો

છાગળ પું૦[સં. छागल] બકરો (૨) સ્ત્રી૦ પાણી ભરવાની ચામડાની બતક

છાગળિયું વિ૦ઉડાઉ (૨) ન૦ (પ્રાયઃ બ૦વ૦માં) ઉડાઉપણું (૩) પાણી ભરવાની બતક; છાગળ

છાગળિયો પું૦ [हिं. छागल] ફાટવાળી ઘૂઘરી

છાછર સ્ત્રી૦ ['છાછરું' ઉપરથી?] તાસક (૨) ['છરર' રવ૦ પરથી?] પાણીની સપાટી પર છરરર કરતું જાય એવી રીતે કાંઈ ફેંકવું તે. [**–મારવી.**](૩)વિ૦ છાછરું. **–રુ (–રું)** વિ૦ જુઓ છીછરું

છાજ ન૦ [સં. छाद् ઉપરથી] છાપરામાં ઘાસ, પાટિયાં કે વાંસ વગેરેનું કરાતું આચ્છાદન કે તે વસ્તુઓ (૨) ['છજું' ઉપરથી] અભરાઈ

છાજલી સ્ત્રી૦ ['છજું' ઉપરથી] છજા ઉપરની નાની અગાસી (૨) નાનું છજું (૩) અભરાઈ

છાજવું સ૦ક્રિ૦ [સં. छाद् ઉપરથી] છાજથી ઢાંકવું; છાવું (૨) છવાઈ રહેવું (૩) [સર૦ हिं. छाजना; प्रा. छज्ज्] લાયક હોવું (૪) સારું દેખાવું; શોભવું(૫) ઘણો વખત નભવું, ટકવું (ઉદા૦'રાંક હાથે રે, રતન ચડ્યું છાજ્યું નહિ.')

છાજિયું ન૦ શોકના આવેશમાં છાતી કૂટવી તે. [**છાજિયાં લેવાં**=મરણ પાછળ નામ લઈ છાતી કૂટવી (૨) [લા.] સ્ત્રીઓ ધિક્કારના ઉદ્ગાર તરીકે–મર મૂઆ–એવા ભાવમાં વાપરે છે.]

છાજું ન૦ ['છાજ' ઉપરથી] છાજ નાંખી કરાતું એકઢાળિયું [લાંબો પહોળો કકડો

છાટ સ્ત્રી૦ ટાંકાની અંદરની છત (૨) પથ્થરનો

છાણ ન૦ [दे.] ગાયભેંસનો મળ; ગોબર. [**–કરવું**=(ગાયભેંસે) પોદળો કરવો. **–દેવું**=અબોટ કરવો; લીંપવું. **–હોવું**=દમ હોવો; હિંમત હોવી. **–પૂંજવું**=છાણ એકઠું કરવું. **–માં તરવાર મારવી**=દોરદમામ બહુ પણ કરવું કાંઈ નહિ; કાયર પેઠે વર્તવું.] **૦પૂંજો** પું૦ કચરોપૂંજો. **–ણિયું** વિ૦ છાણ જેવું; પોચું; દમ વગરનું (૨) છાણ ખાઈને રહેનારું (૩) ન૦ છાણમાટીનું બનાવેલું ટોપલું. **–ણું** ન૦ [दे. छाणी] બાળવા માટે છાણને થાપીને સૂકવેલું ચકરડું

છાણવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. छानना, म. छानणें; दे. छाणण] બારીક રીતે ચાળવું (૨) છણવું

છાત ન૦ [સં. छत्र; हिं. छाता] (પ.) છત્ર; છત્રી

છાતરક સ્ત્રી૦ મોટો કૂદકો; ફાળ (ઘોડાની)

છાતરવું સ૦ક્રિ૦ ખેંચવું; બહાર કાઢવું

છાતી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं.] શરીરનો પેટથી ઉપરનો પહોળો ભાગ (૨) [લા.] હૈયું; દિલ (૩) હિંમત. [**–ઉપર બેસવું**=સામે બેસીને કામ કઢાવવું; રૂબરૂ હાજર રહી કામની ઉતાવળ કે ચોકસાઈ કરાવવી. **–ઉપર મૂકવું**=તદ્દન નજીક કે સામે મૂકવું (કંટાળાનો ઉદ્ગાર). **–ઉપર હાથ મૂકવો**=હિંમત રાખવી (૨) હિંમત આપવી (૩) છાતીમાં રહેલા ઈશ્વરની સામે (સાચું કહેવું). **–ઊભરાવી**=શોક કે આનંદથી હૈયું ભરાઈ આવવું – ખૂબ લાગણી થવી. **–ઊંચી આવવી**=ખૂબ હરખ કે આનંદ યા ગર્વ થવો. **છાતીએ ચાંપવું**=વહાલમાં હૈયા સરસું દબાવવું. **–એ ડાઘ લાગવો, રહેવો**=દિલમાં દુઃખ કે વેરની લાગણી થવી. **–એ ધરવું**=છાતીસરસું લેવું. **–એ વળગાડવું**=છાતી સરસું ચાંપવું(૨)પાસે ને પાસે રાખવું (૩) ધવરાવવું. **–એ કહ્યું કરવું**=ધીરજ કે હિંમત રહેવી. **–કાઢીને ચાલવું**=હિંમતભેર કે દમામથી ચાલવું. **–કૂટવી**=શોકક્રોધના આવેગમાં છાતી ઉપર હાથના પંજા પછાડવા (૨) પસ્તાવો કરવો. **–ખાલી કરવી**=જુઓ છાતી ઠાલવવી. **–ચલાવવી**=હિંમત દાખવવી. **–ચાલવી**=હિંમત રહેવી. **–ટાઢી થવી**=સંતોષનો આનંદ થવો. **–ટાઢી હોવી**=દિલમાં કંઈ બળતરા કે દુઃખ ન હોવાં. **–ઠરવી**=સંતોષ અને આનંદ થવાં. **–ઠાલવવી**=હૈયાની વરાળ કાઢવી; સુખદુઃખના ઊભરા કાઢવા. **–ઠોકવી**=હિંમત આપવી. (૨) શાબાશી આપવી. **–ઠોકીને કહેવું**=વિશ્વાસ ને હિંમતપૂર્વક કહેવું. **–તોડવી**=સખત કામ કરવું. **–થાબડવી**=ઉત્સાહ, હિંમત કે શાબાશી આપવી. **છાતીનું આધું**=સાહસિક; હિંમતવાન. **–નું કઠણ; –નું ધાડું**=છાતીવાળું; હિંમતવાન. **–નો ઘા**=મરમનો ઘા (૨) સ્વપરાક્રમ. **–પર પથ્થર મૂકવો**=શોકનો ડૂમો દબાવવો; હિંમતપૂર્વક સહન કરવું. **–પર રાખવું**=લાડથી ઉછેરવું; પાસે જ રાખવું. **–પાકવી**=સ્તન ઉપર ગૂમડું થવું (૨) છોકરાં નઠારાં નીકળવાં (૩) છાતીમાં કફ પાકી જવો. **–પીગળવી**=લાગણી થવી; દયા આવવી. **–ફાટ રડવું**=પુષ્કળ ને મોટેથી રડવું. **–ફાટી જવી**=ભારે દુઃખથી કાળજું વીંધાઈ જવું. **–ફૂલવી**=આનંદ કે ગર્વ થવો. **–બળવી**=દિલ દાઝવું (દુઃખ કે અદેખાઈથી) **–બેસી જવી, –ભાગી જવી**=દુઃખ શોકથી હિંમત હારી જવું. **–ભરાઈ આવવી**=લાગણીના આવેશથી રડી જવાવું. **–ભેર ચાલવું**=અક્કડ – દમામભેર ચાલવું. **–માં ઘાલવું**=વહાલમાં છાતી સરસું ચાંપવું. **–સરસું રાખવું**=લાડથી પોતાની પાસે રાખવું. **–હાથ ન રહેવી**=લાગણીથી ઉશ્કેરાઈ જવું (૨) હિંમત જતી રહેવી.] **૦કઢું** વિ૦ બહાદુર; પ્રાણવાન. **૦ચલું** વિ૦ હિંમતવાન. **૦પૂર** વિ૦ છાતી સુધી આવે એટલું. **૦ફાટ** અ૦ છાતી ફાટી જાય એમ; ખૂબ લાગણીથી. **૦ભેર** અ૦ હિંમતથી (૨) [ઊંચું ચડતાં] છાતી ભરાઈ આવે–દમ ચડે તેમ

છાત્ર પું૦ [સં.] વિદ્યાર્થી. **૦પતિ** પું૦ ગૃહપતિ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ જુઓ શિષ્યવૃત્તિ. **–ત્રા** સ્ત્રી૦ વિદ્યાર્થિની. **–ત્રાલય** ન૦ છાત્રોને રહેવાનું સ્થળ; 'બોર્ડિંગ,' 'હોસ્ટેલ'

છાદન ન૦[સં.]ઢાંકવું કે ઓઢવું તે કે તે ઓઢવાની [વસ્તુ

છાદિત વિ૦ [સં.] આચ્છાદિત; ઢંકાયેલું

છાનગપતિયાં ન૦બ૦વ૦ [છાનું + ગુપ્ત] (કા) છાની વાતો [ગુફ્તેગો(૨)અ૦છાની રીતે

છાનાછાની સ્ત્રી૦ ['છાનું' ઉપરથી] છાની વાત;

છાનું વિ૦ [સં. छन्न] ગુપ્ત (૨) મૂંગું. [**–રહેવું, –રાખવું** સાથે]. **૦છપતું(–નું)** વિ૦ છૂપું; કોઈ જાણે નહિ તેવું; ગુપ્ત. **૦માનું** વિ૦ છાનુંછપતું (૨) ગુપચુપ

છાપ સ્ત્રી૦ ['છાપવું' ઉપરથી] એક વસ્તુ બીજા પર દબાવાથી તેની આકૃતિ પડે તે (૨) આકૃતિ પાડવાનો સિક્કો (૩) પતંગ છપાવી તે (૪) [લા.] મન ઉપર થયેલી અસર–બંધાયેલો અભિપ્રાય (૫) શેહ; દાબ; પ્રભાવ (૬) છાપવાની સફાઈ. [**–ઊઠવી**=છાપવામાં બરાબર આકૃતિ પડવી. **–ખાવી**=પતંગ

છપાવી – એકદમ નીચે પડવી. **–પડવી** = શેહ; અસર પડવી **–બેસાડવી** = પ્રભાવ પાડવો (૨) સારી નરસી શાખ બંધાવી. **–મારવી** = સિક્કો-મહોર દબાવવાં (૨) હકદાવો હોવો ("એ ચીજ ઉપર તમારી છાપ મારી છે શું ?"). **–લાગવી** = છાપનો સિક્કો પડવો.] **૦ખાનું** ન૦ છપાણ થતું હોય તે સ્થળ; મુદ્રણાલય. **૦ગર** પું૦ છીપો. **૦જં(–યં)ત્ર** પું૦ છાપવાનું યંત્ર

છાપટ સ્ત્રી૦ પાણીની છાલક; છોળ (૨) [दे. छप्पत्तिआ] થાપટ; લપડાક

છાપણી સ્ત્રી૦ ['છાપવું' ઉપરથી] છાપવાની રીત કે તેની સફાઈ; છાપ

છાપત સ્ત્રી૦ [છાપ ઉપરથી] શાખ; આબરૂ

છાપભૂલ સ્ત્રી૦ [છાપ + ભૂલ] છાપવામાં થયેલી ભૂલ

છાપર સ્ત્રી૦ વાટવાનો મોટો ચપટો પથ્થર

છાપરું ન૦[જુઓ છપ્પર]મકાન પર કરેલું ઢાંકણ (૨)છાજ(૩)ઝૂંપડું.[**છાપરાં ઠેકવાં** = ઉદ્ધતવેડા કરવા (૨) અતિશય આનંદ દેખાડવો. **–ઉકેલવું** = છાજ બદલવા નળિયાં ઉતારવાં. **–જડવું. ઠોકવું** = ઘર પર છાપરું બનાવવું(૨) ઝૂંપડું ઊભું કરવું. **–વધવું** = કપાળ આગળ કે માથે હજામત વધી જવી. **–સડવું** = છાપરાનું છાજ કોહવું. **છાપરે ચડવું** = મોંઘા થવું; મગરૂરીમાં ફુલાવું. **છાપરે ચડાવવું** = ખૂબ વખાણ વડે ફુલાવી મૂકવું **છાપરે બેસવું** = જુઓ છાપરે ચડવું.] **–રિયું** વિ૦ છાપરાનું, –ને લગતું. **–રિયો** પું૦ ભાવનગર તરફની વાણિયાની એક જાતનો માણસ. **–રી** સ્ત્રી૦ નાનું છાપરું (૨)[લા.] ઝૂંપડી

છાપવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं.; म.; फा. चस्पीदन् કે सं. चप्, स्थाप् ઉપરથી ?] બીબા વડે છાપ – આકૃતિ પાડવી

છાપું ન૦ ['છાપવું' ઉપરથી] વર્તમાનપત્ર (૨) બીબું (૩) [?] ચામાચેણ

છાપેલ કાટલું ન૦ [છાપેલું + કાટલું] [લા.] પહોંચેલ, ખંધા તરીકે પંકાયેલો માણસ

છાપો પું૦ ['છાપવું' ઉપરથી] ઓચિંતો હુમલો (૨) છાપ વડે કરેલું ચિહ્ન (૩) લાગો; વેરો (૪) + બધાં છાપાં; 'ધિ પ્રેસ.' [**–મારવો** = એકાએક હુમલો કરવો. **–ભરવો** = વેરો ભરવો. **છાપાનું ભૂત** = ('પ્રિન્ટર્સ ડેવિલ') છપાણમાં રહેતી ભૂલ; છાપભૂલ.]

છાબ,૦ડી સ્ત્રી૦, **–ડું** ન૦ [दे. छब्ब (०ग)] છાબડી; વાંસની છાછરી ટોપલી. [**–ફળપવી** = મૂએલાના શ્રાદ્ધમાં ફળફળાદિની છાબડી બ્રાહ્મણોને આપવી. **–મોકલવી** = ભેટ મોકલવી. **–વાળવી** = સ્ત્રીના મરણ પછી તેનાં પિયરિયાંએ છેલ્લી ક્રિયાનાં કપડાં વગેરે એક છાબડીમાં ઘાલીને આપવાં.]

છાયલ (છા') ન૦ [સર૦ दे. छाइल्ल = સુંદર; प्रा. छायण = વસ્ત્ર]એક જાતનો છાપેલો સાલ્લો

છાયા સ્ત્રી૦ [सं.] પડછાયો (૨) [લા.] આશ્રય; ઓથ (૩) અસર; છાપ. [**–કરવી** = છાંયડો કરવો (૨) ઓથ આપવી. **–જેવું** = સદા જોડાયેલું (૨) પકડતાં હાથમાં કંઈ ન આવે તેવું; દેખાવમાત્ર. **–પડવી** = ઓળો પડવો (૨) શેહ પડવી. **–મારવી** = ચિત્રમાં પ્રકાશ અને ઓળાનો ઉઠાવ આવવો. **છાયામાં રહેવું** = ઓથ--આશ્રયમાં રહેવું. **–લેવી** = છાંયડો લેવો (૨) અમુકને મળતું આવે એવું કરવું – થવું.] **૦કાવ્ય** ન૦ બીજા કાવ્યની છાયાવાળું કાવ્ય. **૦ચિત્ર** ન૦ કેવળ છાયા – ઓળારૂપે આલેખાયેલું ચિત્ર. **૦નટ** પું૦ એક રાગ. **૦નુવાદ** પું૦મૂળની છાયા ઉતારતો અનુવાદ; ભાવાનુવાદ. **૦પુરુષ** પું૦ તડકામાં અથવા ચાંદરણામાં ઊભા રહીને પોતાની છાયા તરફ ઘણીવાર જોયા કર્યા પછી એકદમ આકાશમાં જોતાં ઊંચે જે પુરુષઆકૃતિ દેખાય છે તે. **૦યંત્ર** ન૦ છાયા ઉપરથી વખત જાણવાનું યંત્ર; 'સન–ડાયલ'. **૦લગ** વિ૦ રાગને મનોહર બનાવવામાં બીજા રાગના સ્વરની છાયાવાળું

છાયો (છા') પું૦ [सं. छाया; प्रा. छाहा-(–हिया); फा. सायह] છાંયો; પડછાયો; ઓળો

છાર (છા')પું૦;સ્ત્રી૦ [सं. क्षार; प्रा.] ઈંટવાડાનો ભૂકો (૨) ફૂગ (૩) ધૂળ (૪) રાખોડી (૫) છારી (૬) પું૦ [प्रा.] મત્સર; અભિમાન

છારવું (છા') સ૦ક્રિ૦ ['છાર' ઉપરથી] બાળીને ખાખ કરવું (૨) છારું દબાવવું (૩) માંડી વાળવું; છાવરવું. [**છારી વાળવું** = છાવરી વાળવું.] (૪) [રવ૦] છમકારવું

છારા(-રોડિયા) (છા') વિ૦ [सं. क्षार, प्रा. छार ઉપરથી] (બ૦ વ૦ રૂપ) પિત્તવાળા તીખા (ઓડકાર) [(તુચ્છકારમાં)

છારાં (છા') ન૦બ૦વ૦ છારા જાતિનાં માણસ

છારિયું (છા') ન૦ સાંકડા મોંનાં વાસણ ઘસવા માટે વપરાતો કૂચડો

છારી (છા') સ્ત્રી૦ વસ્તુ પર બાઝતો આછો થર [**-વળવી.**] (૨) છારા જાતની સ્ત્રી

છારું (છા') ન૦[જુઓ 'છાર' પું૦;સ્ત્રી૦] ઈંટો, મટોડી અને ચૂનાવાળો ભૂકો

છારો (છા') પું૦ એ નામની એક જિપ્સી જેવી જાતનો પુરુષ [(ઓડકાર)

છારૈયા (છા') વિ૦ ['છારા' વિ૦ ઉપરથી] છારા

છારોડિયા (છા') વિ૦બ૦વ૦ જુઓ છારા **-યાં** ન૦બ૦વ૦ મરનારના તેરમાને દિવસે ચકલામાં પીળું ઓઢાડીને મુકાતા ત્રણ ઘડા

છાલ (લ.) સ્ત્રી૦ [सं. छाल; दे. छल्लि, छल्ली] ત્વચા (ઝાડની). [**-પાડવી** = ઉપર ઉપરથી સોરવું - છોલવું (૨) મહેણાં મારવાં.]

છાલ પું૦ જુઓ ખ્યાલ (૨) કેડો; પીછો. [(-નો છાલ) **છોડવો, -મૂકવો** = કેડો મૂકવો; જતું કરવું.]

છાલક સ્ત્રી૦ [सं. क्षाल् ઉપરથી] પાણીની છોળ. [**-વાગવી,-મારવી**]. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ સામસામી પાણીની છાલકો મારી ગભરાવવાની રમત

છાલકું વિ૦ ['છાલક' ઉપરથી] છાછરું; ઊતળું (૨)[લા.)આછકલું; પાજી; હલકું(૩)ન૦ [?] ગધેડા ઉપર નાખવાની બે પાસિયાંવાળી ખુલ્લી ગૂણ(૪)ચાર મણનો સંતોલો. [**છાલકામાં પાણી ભરવું** = ખોટો ડોળ કરવો. **છાલકા પાણીમાં ફરવું** = પતરાજી કરવી; છલકાઈ જવું.] **-કાપણું** ન૦

છાલાં ન૦ બ૦ વ૦ [दे. छल्ली; सं. छाल] ફોતરાં; છોડાં(૨)ચામડી પરનાં ભિંગડાં. [**-ફૂટવાં** = રેસાવાળાં છોડાં ફૂટી રેસા છૂટા પાડવા (૨) પાણી વલોવવું; ફોગટ મહેનત કરવી. **-પડવાં** = ફોલ્લા ઊઠવા (જેમ કે જીભ પર છાલાં પડ્યાં છે). **-વીણવાં** = ફોગટ ફાંફાં મારવાં.]

છાલિયું ન૦ [સર૦ हिं. छालिया] પહોળા મોંની વાડકી; છાલું

છાલી સ્ત્રી૦ નાનું છાલું; વાડકી (૨) ચૂડી

છાલું ન૦ વાડકો (૨) ['છાલ' સ્ત્રી૦ ઉપરથી] ઘંટીમાંથી લોટ વાળવાનું નાળિયેરનું છોડું (૩) 'છાલાં'નું એ૦વ૦

છાવણ (છા') ન૦ [સર૦ प्रा. छायण; 'છાવું' ઉપરથી] છાવાનું સાધન; છાજ

છાવણી સ્ત્રી૦[दे. छायणी; छायणिया] (લશ્કરી) પડાવ કે મથક. [**-નાખવી** = લશ્કરી મથક કરવું (૨) પડાવ કરવો. **-ખોલવી** = (લડતનું કે લશ્કરી) મથક સ્થાપવું.]

છાવર (છા') પું૦ [જુઓ છાવું] ઢાંકણ (૨) [લા.] ઢાંકપિછોડો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ઢાંકપિછોડો કરવો

છાવું (છા') સ૦ક્રિ૦ [सं. छादय्; प्रा. छाय; दे. छव्विअ = (છાદિત); सं. च्छाय्] ઢાંકવું (૨) છાજ વડે ઢાંકવું

છાશ(-સ) (શ,) સ્ત્રી૦ [दे. छासी] દહીં મથી કરાતું પ્રવાહી. **-શિ(-સિ)યું** વિ૦ છાશવાળું; છાશ જેવું (૨) [લા.] હલકી જાતનું (૩) ન૦ સંચાથી દૂધ પીલતાં છૂટું પડતું પ્રવાહી; 'સેપરેટ' (?). [**-પીવા ટાણું** = (કા.) સવારનો (નાસ્તાનો) વખત. **-પીવી** = (કા.) નાસ્તો કરવો. **-બાકળા થવું** = ખાટું થઈ જવું; બગડી જવું (૨) [લા.] મોં પડી જવું - ઊતરી જવું. **-માં પાણી ઉમેરવું** = અત્યુક્તિ કરવી; વાત વધારીને કહેવી. **-કરવી** = દહીં ભાગીને છાસ બનાવવી.] [છયાશી

છાશી,-સી વિ૦ [सं. षडशीति; छासीइ] '૮૬'

છાસટિયો પું૦ (છાસઠ દિવસમાં તૈયાર થતી) પાણી પાઈને ઉગાડેલી જુવાર

છાસઠ વિ૦ [सं. षट्षष्टि; प्रा. छसट्ठि] '૬૬'

છાસી વિ૦ જુઓ છાશી

છાળી સ્ત્રી૦ [सं. छागी, प्रा. छाली] બકરી. **-ળો** પું૦ [सं. छाग, प्रा. छाल] બકરો

છાંઈ (છાં'૦) સ્ત્રી૦ જુઓ છાયા

છાંકુ(-કુ) (૦) વિ૦ તડાકિયું; ગપ્પી

છાંગળ (૦) પું૦ ઈંટના રસનો ગઠ્ઠો; કીટો

છાંછવું (૦) વિ૦ ઉછાંછળું; ઉદ્ધત (૨) ન૦ છાંછિયું; છણકો [ઉપલકિયું

છાંછળઆંછળ (૦,૦) વિ૦(૨)અ૦ ઉપર-ઉપરનું;

છાંછળું (૦) વિ૦ [જુઓ ઉછાંછળું] છોકરવાદ (૨) આછકલું [છણકો કે ધુરકિયું

છાંછિયું (૦) ન૦ [રવ૦] રોષ કે તિરસ્કારયુક્ત

છાંછું (૦) વિ૦ ગંદું; મેલું (૨) વગર સમજે માથું મારે એવું (૩) સૂઝ (૪) ન૦ મંત્ર ભણીને મારેલી ફૂંક

છાંટ (૦) સ્ત્રી૦ [દે. छंट] થોડા ઝીણા ઝીણા છાંટા; ફરફર(૨) [?] ઝડપ; ઉતાવળ(૩)['છાંટવું' ઉપરથી]ગપ્પું; બડાઈ (૪)ઉપર ઉપરથી કાપતાં પડેલા કકડા. [**-નાખવી** = પાણીના છાંટા નાખી પવિત્ર કરવું. **-મારવી** = ગપ હાંકવી (૨) ડંફાસ મારવી. **-લેવી** = છાંટા નંખાવી સ્પર્શદોષથી મુક્ત થવું. **-નાં ભજિયાં** = મેથીની ભાજી સાથે કેળાંના ભેગવાળાં ભજિયાં (સુ.)]. **૦ણી** સ્ત્રી૦ છાંટવું તે; છાંટવાની ક્રિયા. **૦ણું** ન૦ (કંકુ-કેસર વગેરેથી) છાંટવું તે (૨) [કપડામાં,-પર] છાંટાની ભાત

છાંટવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ ['છાંટ' ઉપરથી] વિખેરાઈને પડે એમ નાંખવું (૨) [લા.] ગપ-બડાઈ હાંકવી (૩) લાંચ આપવા. ઉદા૦ જજને છાંટવો (૪) [हिं छांटना] ઉપર ઉપરથી કાપવું

છાંટા (૦) પું૦બ૦વ૦ [જુઓ છાંટો] થોડો છાંટા જેવો વરસાદ; છાંટી [**-થવા, પડવા.**]

છાંટિયું (૦) ન૦ ['છાંટો' ઉપરથી] માત્ર છાંટા નાંખ્યે ચાલે એવું, દૂરના સગાના મરણનું સૂતક (૨) સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું

છાંટી (૦) સ્ત્રી૦ [दे. छंट,-टा] નાનો છાંટો-ટીપું (૨) વરસાદની ઝીણી ફરફર. [**-થવી, પડવી**]

છાંટુ (૦) વિ૦ ['છાંટવું' ઉપરથી] ગપ્પી; છાંકુ

છાંટો (૦) પું૦ [दे. छंट] બુંદ; ટીપું (૨) [લા.] ડાઘ; કલંક (૩) સ્પર્શાસ્પર્શ કે ખાવાપીવાનો સંબંધ (૪) થોડુંક; ચપટીક (જેમ કે, એનામાં છાંટો અકલ નથી.) [**છાંટા ઊડવા** = સ્પર્શદોષ લાગે તે જાતના પાણીના છાંટા ઊડવા (૨) નઠારી સોબતની અસર થવી. **-આપવો લેવો** = અન્નપાણી આપવા લેવાનો વ્યવહાર હોવો. **-નાખવો** = થોડું આપવું-પીરસવું(૨)થોડું ઘી-અન્ન પવિત્ર કરવા -પીરસવું (૩) સ્પર્શદોષનું નિવારણ કરવા, નાહવાને બદલે (સોને અડકાડીને) થોડું પાણી છાંટવું. **-પીરસવો, મૂકવો** = અન્ન પવિત્ર થાય તે માટે થોડું ઘી પીરસવું. **-બંધ થવો, કરવો** = અન્ન પાણી આપવા-લેવાનો વ્યવહાર બંધ થવો, -કરવો. **-લેવો** = ચોપડ-ઘી લેવું (૨) -ના પાણીના છાંટાનો સ્પર્શદોષ ન હોવો (ઉદા૦ બ્રાહ્મણનો છાંટો લેવામાં વાણિયાને કંઈ વાંધો છે?); રોટી-વહેવાર હોવો.] **-ટાભાર** વિ૦ છાંટા જેટલું-થોડું. **૦પાણી** ન૦ [લા.] દારૂ [**-લેવાં.**]

છાંડણ (૦) ન૦ છાંડવું તે (૨) છાંડેલું અન્ન

છાંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. छड्डु, छंड] તજવું (૨) ફારગતી આપવી (૩) ભાણામાં પડી રહેવા દેવું

છાંડી(-ડેલી) (૦) વિ૦ સ્ત્રી૦ ['છાંડવું' ઉપરથી] ધણીએ તજેલી-ફારગતી આપેલી

છાંદસ વિ૦ [સં.] વેદ ભણેલું

છાંદવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં. छंद् = છાંદવું; લેપવું] છાંદાથી થેપવું-જાડું લીંપવું (૨) [જુઓ છાંડવું] (ચ.) ભાણામાં છાંડવું

છાંદો (૦) પું૦ છાણમાટીનો લોંદો, જાડું લીંપણ. [**-દેવો, -મારવો** = છાંદવું; થેપવું.] (૨) જમવાની વાનીઓનો ભેગો ગૂંદો. [**છાંદો ઘાલવો** = બધા પ્રકારનું ભોજન અડવાળીને ગવાનિક કરવું અને પછી જાતે જમવું. **-મૂકવો** = છાંદવું (ભાણામાં).]

છાંય, ૦ડી (૦) સ્ત્રી૦, **૦ડો, -યો** પું૦ જુઓ છાયા

છિઃ અ૦ [સં.; રવ૦] ધિક્કાર કે તુચ્છકાર બતાવતો ઉદ્ગાર

છિછકલું, છિછલ્લું વિ૦ [જુઓ આછકલું તથા છીછરું] આછકલું; ઉછાંછળું (૨) છોકરવાદ (૩) મસ્તીખોર

છિટ, ૦છિટ અ૦ [રવ૦] જુઓ છટ

છિટકોરવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ છંટકોરવું] ઝારીથી પાણી છાંટવું

છિણાવું અ૰ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ ક્રિ૰ 'છીણવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

છિદવું સ૰ક્રિ૰ + જુઓ છેદવું

છિદ્ર ન૰ [सं.] કાણું; બાકું; નાકું (૨)[લા.]દોષ; ખામી. [**-કાઢવાં, જોવાં, શોધવાં** = દોષ શોધવા.] **-દ્રાન્વેષણ** ન૰ [सं.] બીજાના દોષ શોધવા તે. **-દ્રાન્વેષી** વિ૰ [सं.] બીજાના દોષ શોધનારું. **-દ્રાળુ** વિ૰ છિદ્રવાળું. **-દ્રિત** વિ૰ [सं.] છિદ્રવાળું; છિદ્ર પાડેલું

છિનવાવવું સ૰ક્રિ૰ 'છીનવવું'નું પ્રેરક

છિનાવડા(-રા)વવું સ૰ક્રિ૰ 'છિનાવવું'નું પ્રેરક

છિનાવવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ છીનવવું (૨) 'છીનવું'નું પ્રેરક

છિનાવાવું અ૰ક્રિ૰ 'છિનાવવું'નું કર્મણિ

છિનાવું અ૰ક્રિ૰ 'છીનવું'નું કર્મણિ

છિનાળ વિ૰[સર૰ म., हिं. छिनाल; दे. छिग्णाल = જાર, छिण्णा = કુલટા, કે छिन्नाल = હલકી જાતનું પરથી] છિનાળવું (૨) (ળ, ?) સ્ત્રી૰[दे. छिण्णाली] વ્યભિચારિણી; કુલટા. **૰ચસકા** પું૰બ૰વ૰ છિનાળના (જેવા) ચાળા; અપલક્ષણ. **૰વાડો** પું૰ વેસ્યાવાડો; ખાંજરું. **૰વું** વિ૰ વ્યભિચારી. **-ળી** સ્ત્રી૰, **-ળું** ન૰ જારકર્મ; વ્યભિચાર

છિન્ન વિ૰ [सं.] છેદેલું; જુદું પાડેલું. **૰ભિન્ન** વિ૰ ભાંગીતૂટી ગયેલું (૨) અસ્તવ્યસ્ત. **૰વ્રણ** પું૰ કપાવાથી પડેલો જખમ

છિપકળી સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं. छिपकली (चिपकना ઉપરથી ?)] એક જાતનો સાપ

છિપાવવું સ૰ક્રિ૰, **છિપાવું** અ૰ક્રિ૰ 'છીપવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

છિપોલી સ્ત્રી૰ જુઓ છીપ

છિયાડી સ્ત્રી૰ [दे. छेह = ધૂળ; રજ] પવનથી ઊડીને પડેલી ધૂળ. **-ડો** પું૰ પવનથી ઊડીને પડેલો કચરો

છિરકાવવું સ૰ક્રિ૰ 'છીરકવું'નું પ્રેરક

છિલાવું અ૰ ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ ક્રિ૰ 'છીલવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

છિલેટું ન૰ [જુઓ છીલટું] છોડું; છોતરું

છિલ્લર ન૰ [दे.]તૂટી ગયેલું તળાવ (૨) ખાબોચિયું

છિલ્લો પું૰ [फा. चिल्लह] પીરનું સ્મારક

છી સ્ત્રી૰;ન૰ [જુઓ છિઃ; સર૰ हिं. छिया = મળ] ગંદી વસ્તુ (૨) [બાળભાષા] મળ; મળત્યાગ. [**-ગંધાવી** = બાળક જેવા અણસમજુ થવું (૨) મેલું દેખાવું.]

છી, ૰છી અ૰[રવ૰] જુઓ છિઃ(૨)ગંદકીસૂચક ઉદ્ગાર [(વ૰ કા૰)

છીએ અ૰ક્રિ૰ 'હોવું'નું પ્રથમ પુરુષ બ૰ વ૰

છીચી સ્ત્રી૰ (ચ.) ખીચડી (બાળભાષા)

છીછરવું અ૰ ક્રિ૰ છીછરું થવું

છીછરું વિ૰ [સર૰ दे. छिंछोली = નાનો જલપ્રવાહ; हिं. छिछला-छिछोरा]થોડી ઊંડાઈવાળું

છીટ અ૰ [રવ૰] છિટ(૨)સ્ત્રી૰ સૂગ, અણગમો; છીત [છીંડું

છીડું ન૰ [सं. छिद्र, प्रा. छिड्ड ?] દોષ; બહાનું;

છીણવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ છણવું] ગાળવું(૨) [सं. छिद्, छिन्न, प्रा. छिण्ण ?]છીણી ઉપર ઘસવું; છૂંદો પાડવો (૩) મોળવું; સમારવું (શાક)

છીણી સ્ત્રી૰ ['છીણવું' ઉપરથી]છીણવાનું સાધન (૨) લાકડાં ફાડવામાં વપરાતી લોઢાની ફાચર (૩)ધાતુ કાપવાનું લોઢાનું વીંધણું. [**-મૂકવી** = કાપી નાખવું(૨)બરબાદ કરવું. **-મારવી** = કાપી નાખવું (૨) ફાંસ મારવી.]

છીત સ્ત્રી૰ [જુઓ છીટ] સૂગ (સુ.)

છીતરી સ્ત્રી૰ બે ઘર વચ્ચેનું નવેળિયું; છીંડી

છીતવું અ૰ક્રિ૰ છીછરા પાણીમાં વહાણનું જમીન સાથે ચોંટવું

છીદરી સ્ત્રી૰ [सं. छिद्र ઉપરથી]ટીપકી ટીપકીવાળો એક જાતનો સાલ્લો (૨)દાણાનું વેરાવું-દરેડો થવો તે. [**-કરવી** = દરેડો કરવો; આમ તેમ વેરાતું નાખવું.]

છીદરું વિ૰ [સર૰ हिं. छिदरा] જુઓ છીછરું

છીનકી સ્ત્રી૰ [સર૰ दे. छिण्णा] છિનાળ

છીનવવું સ૰ ક્રિ૰ [सं. छिद्; हिं. छीनना] ઝૂંટવી લેવું (૨) છેતરી લેવું

છીનવાવું અ૰ ક્રિ૰ 'છીનવવું'નું કર્મણિ

છીનવું સ૰ક્રિ૰[सं. छिद् ઉપરથી] + કાપવું;છેદવું

છીપ સ્ત્રી૰ [सं. शुक्ति; प्रा. सिप्पि; हिं. छीप] એક જાતની માછલીનું કોટલું-ઘર, સીપ

છીપણી સ્ત્રી૦['છીપવું' ઉપરથી]પાણી છીપવું-છાંટવું તે. **–ણું** ન૦ પાણી છીપવાનું લોઢી જેવું પાત્ર

છીપર સ્ત્રી૦ પથ્થરની છાટ; શિલા [છાટ–પથરો

છીપરું વિ૦ ગંદું; ગોજું(૨)ન૦ (કા.) ધોબીની

છીપવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. थिप्प्=तृप्त થવું, सं. तृप्?] શમવું; શાંત થવું (તરસનું) (૨) [हिं. छिपना]સંતાવું;લપાવું(૩)સ૦ક્રિ૦ [सं. क्षिप्] સીપવું; છાંટવું (૪) લાંગરવું (વહાણને)

છીપો પું૦ [दे. छिंपय]કપડાં છાપનારો; છાપગર. **–પાનામું** ન૦ ગમે તેવો આવડત વિનાનો હિસાબ

છીબું ન૦ [दे. छब्ब] તપેલીનું ઢાંકણું; તાસક

છીરકવું સ૦ક્રિ૦[हिं. छिडकना]છાંટવું;છંટકાવથી નવરાવવું. **છીરકાવું** અ૦ક્રિ૦ [કર્મણિ]

છીલકું ન૦ [दे. छल्ली] છિલટું; છોડું; છોતરું

છીલવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. छीलना] છોડાં કાઢવાં; છોલવું

છીં અ૦ [રવ૦] છીંકવાનો અવાજ

છીંક સ્ત્રી૦[दे. छिक्का] છીં કરીને જોરથી શ્વાસ બહાર ફેંકાવો તે. [**–આવવી** = છીંકવાનું થવું (૨)[લા.] અપશુકન થવા. **–ખાવી** = છીંકવું (૨) છીંકવાથી અપશુકન કરવા. **છીંકો આવે તેવું** = તદ્દન સ્વચ્છ (સ્વચ્છતા બતાવવા)]. **૦ણી** સ્ત્રી૦ સૂંઘવા માટે ઘૂંટીને તૈયાર કરેલી તમાકુ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ છીંક ખાવી. [**છીંકતાં છીંડું પડવું** = સહેજસાજમાં વાંકું પડવું – માઠું લાગવું. **છીંકતાં દંડવું** = નજીવા કારણસર દંડ કરી પાડવો; આપખુદ – જુલમી અમલ ચલાવવો.]

છીંકારડું ન૦ ['છીંક' ઉપરથી] કાચંડા જેવું એક ઝેરી પ્રાણી, જેની છીંકનો વાયુ ઝેરી માનવામાં આવે છે(૨)[?]એક જાતનું નાનું હરણ

છીંકારવું ન૦ ['છીંક' પરથી ?]એક જાતનું હરણ (૨)વિ૦ વારે ઘડીએ – ઘણી છીંકો ખાનારું

છીંકારું ન૦ છીંકારવું. **–રી** સ્ત્રી૦ છીંકારાની માદા (૨) હરણની ચીસ

છીંટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. छींट, म. छीट; सं. चित्र પરથી ?] એક જાતનું રંગિત, ભાતીગર કપડું

છીંટલો પું૦ કાંટાનો ભારો ઉપાડવાની બે પાંખિયાંવાળી લાકડી; છેંટલો

છીંડી સ્ત્રી૦ [दे. छेंडी] સાંકડી ગલી–નવેળિયું (૨) [दे. छिंडिआ; छींडी] નાનું છીંડું. **–ડું** ન૦ [જુઓ છીંડી; સર૦ सं. छिद्र; प्रा. छिड्ड] વાડમાં રાખેલું બાકું–માર્ગ (૨) [લા.] દોષ(૩) બહાનું. [**–પાડવું** = વાડમાં બાકું કે માર્ગ પાડવો(૨)દોષ કાઢવો(૩)છટકવાનો રસ્તો કરવો. **છીંડે ચઢવું** = છીંડામાંથી આવવું (૨) છીંડામાંથી આવતાં પકડાવું. (ઉદા૦ છીંડે ચઢયો તે ચોર.)]

છુકછુક અ૦ [રવ૦] એંજિનનો અવાજ. **૦ગાડી** (બાળભાષામાં) રેલગાડી (૨) તેની બાળ-રમત

છુછકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ प्रा. छुच्छुक्कर; हिं. छुछकारना] કરડવા કે પાછળ પડવા ઉશ્કેરવું (કૂતરાને) [**–લ્લાપણું** ન૦

છુછલ્લું વિ૦[જુઓ છિછલ્લું] આછકલું; છીછરું

છુટકારો પું૦['છૂટવું' ઉપરથી] મુક્તિ; છૂટકો;અંત

છુટાવું અ૦ ક્રિ૦ ['છૂટવું' ઉપરથી] છૂટવાની ક્રિયા થવી; 'છૂટવું'નું ભાવે

છુટ્ટી સ્ત્રી૦['છૂટવું' ઉપરથી] છૂટી; રજા(૨)નવરાશ. [**–પડવી** = રજા મળવી.]

છુટ્ટું વિ૦ જુઓ છૂટું

છુપછુપામણ સ્ત્રી૦['છુપાવું' ઉપરથી] સંતાકૂકડી જેવી એક રમત [ગુપ્ત રાખવું

છુપાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ ['છૂપવું' ઉપરથી]સંતાડવું;

છુપાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છૂપવું] સંતાવું; છૂપવું

છુમ,૦છુમ અ૦ [રવ૦]. **૦કાર,૦કો** પું૦ છુમ એવો રવ (જેમ કે વઘારનો)

છુરી(–રિકા) સ્ત્રી૦ [सं.] છૂરી; છરી

છુવડાવવું, છુવાડવું સ૦ક્રિ૦ 'છૂવું'નું પ્રેરક

છુવારી અજમોદ પું૦ [સર૦ हिं. छुवा(–हारी) अजवायन] એક વનસ્પતિ

છુવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'છવું'નું કર્મણિ [(વ૦કા૦)

છું અ૦ક્રિ૦ 'હોવું'નું પ્રથમ પુરુષ એકવચન

છૂ ન૦ સરકી જવું–જતા રહેવું તે [**–કરી જવું, થઈ જવું** = નાસી જવું; સરકી જવું.] (૨) અ૦ (રવ૦) કૂતરાને કોઈની પાછળ પડવા ઉશ્કેરવાનો – છુછકારવાનો ઉદ્ગાર

છૂછ સ્ત્રી૦ એક છોડ

છૂટ(ટ,) સ્ત્રી૦ ['છૂટવું' પરથી] મોકળાશ (૨) રજા; પરવાનગી(૩)છોડી દીધેલી-જતી કરેલી રકમ (૪) ઊડવા માટે પતંગને દૂરથી, ઊડે એમ ઊંચી કરી, છોડવી તે (૫) છૂટાપણું; સ્વતંત્રતા (૬) તંગી કે સખતાઈ, સંકોચ યા મનાઈનો અભાવ (શ૦પ્ર૦માં આ ભાવ આવે છે.) [**-અપાવવી** = પતંગની છૂટ આપવી. **-આપવી** = રજા કે સ્વતંત્રતા યા મોકળાશ આપવી (૨) પતંગની છૂટ આપવી. **-કરવી** = બંધી કે મના હોય તે દૂર કરવી; રજા આપવી. **-થવી** = રજા મળવી(૨)બંધી કે મના દૂર થવી (૩) તંગી ન રહેવી. **-મૂકવી**=મોકળાશ રાખવી (૨)નાણાંની છૂટ આપવી — અમુક રકમ જતી કરવી (૩) જુઓ છૂટ આપવી. **-મુકાવવી** = પતંગની છૂટ અપાવવી. **-લેવી** = બંધી કે મનાને ન ગાંઠવું; મોકળાશથી વર્તવું. (**-ની સાથે છૂટ લેવી** =ની જોડે વધારેપડતું કે અઘટિત વર્તન કરવું.) (૨) પતંગની છૂટ લેવી. ('છૂટ આપવી'થી ઊલટું. ઉડાડનાર છૂટ લે).]

છૂટક વિ૦ છૂટું છૂટું. (૨) અ૦ જથાબંધ નહિ તેમ. **૦બારી** સ્ત્રી૦ નાસી છૂટવાની બારી-રસ્તો **૦બારો** પું૦ છુટકારો; મુક્તિ. **-કો** પું૦ છુટકારો; મુક્તિ. [**-કરવો** = છોડી મૂકવું; જવા દેવું(૨)નિકાલ કરવો;પાર લાવવો(૩)ગર્ભવતીને બાળકનો પ્રસવ કરાવવો. **-થવો** = છૂટવું; મુક્ત થવું (૨) પ્રસવપીડામાંથી છૂટવું; બાળક જન્મવું (૩) નિકાલ થવો.] **૦છાટ** સ્ત્રી૦ છૂટ; મોકળાશ

છૂટવું અ૦ક્રિ૦ [सं. छुट्; प्रा. छुट्ट] બંધનમાંથી છૂટા થવું (૨) (એકાએક કે જોરથી) બહાર નીકળવું (જેમ કે, પરસેવો, દુર્ગંધ, બાણ વા તોપ-બંદૂકનો ભડાકો ઇ૦) (૩) પાસેથી જવું કે નીકળવું (જેમ કે, ચમડી તૂટે, દમડી ન છૂટે) (૪) [જવાને માટે] છૂટ કે રજા મળવી (જેમ કે, ઘોરી, સભા, નિશાળ, કચેરી ઇ૦ છૂટવું) (૫) વછૂટવું; ઊકલવું (જેમ કે ગાંઠ) (૬) કોઈ ભાવ કે લાગણી એકદમ પ્રગટવી (જેમ કે, ગુસ્સો, દયા, લાજ, કમકમાટી છૂટવી) (૭) બીજા ક્રિ૦ જોડે સહાયમાં આવી, તે ક્રિયા કરી નાંખી ને તેમાંથી છૂટ્યો, એવો ભાવ બતાવે છે (જેમ કે, લખી છૂટ્યો. હું તો કહી છૂટ્યો, તેને ફાવે તે હવે કરે.) [**છૂટી પડવું** = જવાબદારીમાંથી નાસુકર જવું — ખસી જવું. **છૂટી જવું** = કેદ કે બંધનમાંથી મુક્ત થવું (૨) અદાલતમાં નિર્દોષ ઠરવું]

છૂટાછેડા પું૦બ૦વ૦ ફારગતી;લગ્નના બંધનમાંથી છુટકારો. [**-આપવા, કરવા, લેવા**] (૨) બાળકનો પ્રસવ. [**-થવા.**]

છૂટી સ્ત્રી૦ જુઓ છુટ્ટી

છૂટું વિ૦ [प्रा. छुट्ट; જુઓ છૂટવું] બંધન વિનાનું (૨)[નોકરી કે કામ યા કોઈ રોકાણમાંથી]ફારેગ; નવરું; બરતરફ થયેલું યા કરાયેલું (૩) અલગ; જુદું; કોઈ સાથે ભેગું સંધાયેલું કે ગોઠવાયેલું યા મુકાયેલું નહિ એવું (૪) ભભરું (૫) મોકળું; વચમાં અંતર હોય તેવું (૬) ન૦ પરચૂરણ (નાણાનું) (૭) [લા.](વ.) ચૂરનું. [**છૂટી ચાલે** (ચાલવું) = નિરંકુશપણે (વર્તવું). **છૂટું મારવું** = (કશાથી) હાથ વડે ફેંકીને મારવું. **-મૂકવું** = બંધનમુક્ત કરવું(૨)રખડતું મૂકવું ('મોં છૂટું મૂકવું' = મોટેથી રડવું; 'કોથળી છૂટી મૂકવી' = ખૂબ વાપરવું. ઉડાવવું] **છૂટે છેડે, છૂટે દુપટ્ટે** = નિર્ભયપણે (૨) છડું — એકલું; સરસામાન વિના. **છૂટે મોંએ** = મોંને રોક્યા વિના — જેમ બોલાય કે અવાજ કરાય તેમ. **છૂટો હાથ** = ઉદારતા; ખરચાળપણું (૨) વાત વાતમાં મારવાની ટેવ.] **-ટાપણું** ન૦. **૦છવાયું** વિ૦ અલગ અલગ; વેરાયેલું; આછું

છૂતઅછૂત સ્ત્રી૦ [प्रा. छुत्त (सं. छुप्त) = સ્પૃષ્ટ; दे. छुत्ति = અશૌચ] અમુકને અડાય અમુકને ન અડાય એવી અસ્પૃશ્યતાની માન્યતા

છૂપવું અ૦ક્રિ૦ [सं. चुप् = ચૂપકીથી સરકવું? सं. गुप्?] સંતાવું; છુપાવું

છૂપાછૂપ અ૦ છૂપી રીતે

છૂપું વિ૦ ગુપ્ત; છાનું [**-રાખવું, -રહેવું**]

છૂમંતર ન૦ [છૂ(રવ૦) + મંતર(सं मंत्र)] જાદુ; જંતરમંતરનો પ્રયોગ. [**-કરવું, કરી દેવું** = (હાથચાલાકી કે જાદુથી) વસ્તુને છૂ કરી દેવી — ઉડાડી દેવી. **-થઈ જવું, થવું** = (તે રીતે) વસ્તુ ઊડી જવી — અદૃશ્ય થવી.]

છૂરી(-રિકા) સ્ત્રી૰ [સં.] છરી; છુરી

છૂવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ હિં. छूना; प्रा. छुअ(-व); સં. छुप्] અડવું; છોવું

છૂંછાં ન૰બ૰વ૰ [જુઓ છૂંછું] રૂંછાં,વણતાં કે બીજે કારણે રહી ગયેલા તારના છેડા. [**-નીકળવાં**=જીર્ણ થઈ થૂથા નીકળવા.]

છૂંછું ન૰ [સર૰ રૂંછું; અથવા સં. तुच्छ, प्रा. तुच्छ?] ડાચું; મોં (તિરસ્કારમાં)

છૂંદણી સ્ત્રી૰['છૂંદવું' પરથી]છૂંદવું. તે **-ણું** ન૰ [સં. क्षोदनक?] શરીર પર છૂંદીને પાડેલું ટપકું - ચાઠું કે આકૃતિ. (-છૂંદાવવું)

છૂંદવું સ૰ ક્રિ૰ [સં. क्षुद्, प्रा. छुंद ઉપરથી] સોય કે તેવા અણીવાળા હથિયાર વડે ટોચવું (૨) બારીક કચરવું; છૂંદા જેવું બનાવવું

છૂંદાવું અ૰ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ક્રિ૰ 'છૂંદવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

છૂંદો પું૰['છૂંદવું' ઉપરથી]છૂંદીછૂંદીને બનાવેલો લોચો (૨) છીણેલી કેરીનું અથાણું

છૂંશ સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ

છે [સં. अस्‌ના રૂપ ઉપરથી] 'હોવું'નું ત્રી૰ પુ૰, વ૰ કા૰નું રૂપ

છેક અ૰ [દે. छेअ(-ग) = અંત, પ્રાંત, પર્યંત] તદ્દન; સાવ (૨) પું૰ (પ.) અંત; હદ

છેકણી સ્ત્રી૰ ['છેકવું' પરથી]છેકવું તે (૨)લખેલું છેકી નાખવાનું ઓજાર. **-ણું** ન૰ છેકવાનું સાધન. **-વું** સ૰ક્રિ૰ [સર૰ મ. छेकणें; સં. छिद्, प्रा. छेअ પરથી ?]ચેકવું; લખેલું રદ છે એમ જણાવવાને ઉપર લીટો ખેંચવો(૨)લખેલું કાઢી નાંખવું - ભૂંસી નાંખવું

છેકાછેક(-કી) સ્ત્રી૰ જ્યાં ત્યાં છેકા - લીટા કરવા તે; ચેરાચેર

છેકાછેક અ૰ [જુઓ છેક] છેક; તદ્દન

છેકાનુપ્રાસ પું૰ [સં.] અનુપ્રાસનો એક પ્રકાર

છેકાપહ્નુતિ સ્ત્રી૰[સં.] અપહ્નુતિ અલંકારનો એક પ્રકાર (કા.શા.)

છેકો પું૰ ['છેકવું' ઉપરથી; સર૰ મ. छेका]છેકવા માટે દોરેલો લીટો. [**-મૂકવો, -મારવો** = છેકવું; લખેલું રદ કરવું.]

છેટાવું અ૰ ક્રિ૰ જુઓ છેંટાવું

છેટી સ્ત્રી૰ નાની પોતડી

છેટું વિ૰ [प्रा. छेत्त = क्षेत्र ઉપરથી ? સર૰ હિં. छेटा] વેગળું; દૂર (૨) ન૰ બે જગા વચ્ચેનું અંતર(૩)અશક્યતા (પ્રાયઃ બ૰ વ૰માં.ઉદા૰ પૃથ્વીમાં આના જેવી અન્ય જોવી, તેનાં તો છેટાં જ) [**-પડવું** = અંતર વધવું (૨) મન જુદાં થવાં. **-ભાગવું** = અંતર ઓછું કરવું. **-બેસવું** = અડકાવ આવવો.]

છેટે અ૰દૂર;આઘે. [**-બેસવું**=(સ્ત્રીએ)અભડાવું.]

છેડ સ્ત્રી૰ ['છેડવું' ઉપરથી] વાદ્ય પર લેવાતો રાગનો આલાપ; જોડકામ (૨) [ચ.] ['છેડો' ઉપરથી] હળમાં વચ્ચે હોતો લાંબો દાંડો

છેડ,૦ણી સ્ત્રી૰ ['છેડવું' ઉપરથી] ખીજવવું તે - પજવણી (૨) ખીજ

છેડતી સ્ત્રી૰ ['છેડવું' ઉપરથી] છિદ્ર; દોષ (૨) અડપલું; અટકચાળું. [**-શોધવી** = છિદ્ર શોધવું; પજવવાનો લાગ જોવો.]

છેડલો પું૰ છેડો (લાલિત્યવાચક)

છેડવું સ૰ક્રિ૰ [હિં. छेडना; મ. छेडणें] અટકચાળું કરવું; ખીજવવું (૨) [સર૰ હિં. छिडना] ટકોરવું; જરા હળવો સ્પર્શ કરવો (જેમ કે વીણાના તાર છેડવા, વાત છેડવી)

છેડાછેડ(-ડી) સ્ત્રી૰ વારંવાર છેડવું તે;સતામણી

છેડાછેડી સ્ત્રી૰['છેડો' ઉપરથી]વરના જામા સાથે વહુની ઘાટડીની ગાંઠ બાંધે છે તે

છેડાબાંધણ,-ણું જુઓ 'છેડો'માં

છેડાવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ છેડવું] ખીજવાવું

છેડો (છે') પું૰ [દે. छेओ; કે સં. शेष] અંતનો ભાગ;અંત (૨)હદ;સીમા (૩)પાલવ(૪) [લા.] આશરો;મદદ (૫)છેડો વાળવો - મરણ પાછળ છેડો વાળીને રોવું તે.[**છેડા ગાંઠવા, બાંધવા**= વરવધૂનાં વસ્ત્રોના છેડા એકબીજા સાથે બાંધવા; પરણવું(૨)સંબંધ બાંધવો. **છેડા છોડીનાખવા** = હિંમત હારી જવી(૨)સંબંધ તોડી નાખવો. **છેડે ગાંઠ વાળવી** = [લા.] યાદ રાખવું; નિશ્ચય કરવો. **છેડે બાંધવું** = શિખામણની વાત યાદ રાખવી (૨) સંઘરો કરવો; પોતાના કબજામાં લેવું (૩) બોલ પાછો ખેંચી લેવો (૪) વ્યસન વળગવું. **છેડે બાંધી જવું** = સાથે

પરલોકમાં લઈ જવું. **છેડો આવવો**=પૂરું થવું. **-કાઢવો**=લાજ કાઢવી; ઘૂંઘટ તાણવો. **-છોડવવો**=નિકાલ કરીને દૂર મૂકવું. **-છોડવો**=ફારગતી આપવી. **-ઝાલવો**=શરણ લેવું (૨) સાથે જોડાવું-બંધાવું (૩) મુદ્દામાલ સાથે પકડવું (૪) પાછળ પડવું; આગ્રહ કરી વળગવું. **-તાણવો**=ઘૂંઘટ તાણવો; લાજ કાઢવી (૨) સ્ત્રીની છેડતી કરવી. **-પાથરવો**=કાલાવાલા કરવા; વિનંતિ કરવી. **-ફાડવો -ફાડી આપવો**=છેડો છોડવો; તલાક આપવી **-માથે નાખવો**=લાજ છોડવી; નિર્લજ્જ થવું **-મૂકવો**=સદંતર સંબંધ છોડી દેવો (૨) અંત લાવવો; છોડી દેવું (૩) મોં ઢાંકીને રોનારે ચૂપ થવું **-લાવવો**=છેવટ આણવું. **-વાળવો**=(મરણ બાદ) મોંઢે માથે ઓઢીને લાંબે ઘાંટે રડવું (૨) અંત આણવો. **-સાંધવો, -સાહવો**=આશ્રય લેવો. **-શોધવો**=આશ્રય શોધવો.] **-ડાગાંઠણુ(-ણું)** ન૦ વરકન્યાના છેડા ગાંઠવાનું વસ્ત્ર. **-ડાછૂટકા** પું૦ બ૦ વ૦ છૂટાછેડા; તલાક [-કરવા]. **-ડાબંધન, -ડાબાંધણુ(-ણું)** ન૦ જુઓ છેડાગાંઠણ

છેતરપિંડી, છેતરબાજી સ્ત્રી૦ ['છેતરવું' પરથી] છેતરામણી; ઠગાઈ [ઠગવું; છળવું

છેતરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. छित्वर=લુચ્ચો ઉપરથી?]

છેતરામણુ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ છેતરાવાપણું. **-ણું** વિ૦ છેતરી લે એવું

છેતાળીસ (છે) વિ૦ [સં. षट्चत्वारिंशत; प्रा. छायालीअ; સર૦ चउत्तालीस=૪૪]. '૪૬'; છેંતાળીસ

છેદ પું૦ [સં.] કાપો; ચીરો (૨) છિદ્ર (૩) [ગ.] છેદનારી-ભાગનારી સંખ્યા (અપૂર્ણાંકમાં લીટી નીચે લખવામાં આવે છે તે) (૪) નાશ. [-ઉડાડવો=(ગ.) અપૂર્ણાંકના અંશ છેદને સરખા ગુણકથી ભાગી તેને સાદું રૂપ આપવું. (૨) ટૂંકું કરવું (૩) કાપીને વેગળું કરવું. **-કાઢવો**=ભાગીને ઓછું કરવું (૨) નાશ કરવો. **-મૂકવો**=કાપીને દૂર કરવું; અંત કે ઉકેલ લાવવો.] **૦ક** વિ૦ છેદનારું-કાપનારું (૨) [ગ.] ભાગનારું (૩) પું૦ જુઓ છેદ. **૦ગમ** પું૦ છેદશુદ્ધિ; 'કલીઅરિંગ ઓફ ફ્રેક્શન' (ગ.). **૦ન** ન૦ છેદવું-કાપવું તે. **૦નબિંદુ** ન૦ જ્યાં બે અથવા વધારે લીટીઓ એક બીજીને કાપતી-મળતી હોય તે બિંદુ (ગ.) **૦નભેદન** ન૦ પૂરેપૂરો નાશ. **૦નરેખા, ૦નલીટી** સ્ત્રી૦ વર્તુલને છેદનારી લીટી; 'સીકન્ટ'. **૦શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦, **૦દાપગમ** પું૦ [+अपगम] છેદ ઉડાડી દેવો તે; છેદગમ (ગ.)

છેદવું સ૦ક્રિ૦ [સં. छिद्] કાપવું (૨) છિદ્ર-કાણું પાડવું (૩) નિકંદન કાઢવું (૪) [ગ.] છેદ રૂપે થઈને ભાગવું

છેદશુદ્ધિ, છેદાપગમ જુઓ 'છેદ'માં

છેબાં ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ हिं. छेव ?] છિદ્ર

છેર (છે') સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. छेहर=ઘા; જખમ] જુઓ છેરંટો; ખેર

છેરવું (છે'?) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦? સર૦ म. शेरणें; हिं. छेरना] પાતળું અઘવું. [**છેરી** જવું, દેવું, પડવું=ડરી જવું; નાહિંમત થઈ જવું.]

છેરંટો (છે'?) પું૦ છેરામણ; પાતળો ઝાડો (૨) [જુઓ ખેરંટો] ધૂળ; કચરો [પાતળો ઝાડો

છેરાટો (છે'?) પું૦, **-મણ** ન૦; સ્ત્રી૦ છેરવું તે;

છેલ (છે) પું૦ [સં. छेक, छेकिल; प्रा. छइल; म. छेला, हिं. छैल] વરણાગિયો માણસ. **૦કડી** સ્ત્રી૦ પુરુષને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું. **૦કાંટો** પું૦ સ્ત્રીને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું. **૦છબીલું** વિ૦ મોહક ને રૂપાળું. **૦છટાકિયું** વિ૦ છેલબટાઉ. **૦ડ(-ડો)** પું૦ છેલ. **૦ડી(-ણ)** સ્ત્રી૦ વરણાગિયણ સ્ત્રી. **૦બટાઉ** પું૦ વરણાગિયો-લહેરી જવાન

છેલછેલ્લું વિ૦ ['છેલ્લું'નો દ્વિર્ભાવ] છેલ્લામાં છેલ્લું; સૌથી છેલ્લું; છેલવેલ્લું

છેલડ, -ડી, -ડો, -ણ જુઓ 'છેલ'માં

છેલપડી વિ૦ '૧૬' (વેપારીઓનો સંકેત)

છેલબટાઉ પું૦ જુઓ 'છેલ'માં

છેલવહેલું, છેલવેલ્લું વિ૦ જુઓ છેલછેલ્લું

છેલાઈ (છે) સ્ત્રી૦ [જુઓ છેલ] છેલી; છેલપણું. **-ણી** પું૦ છેલ; સહેલાણી

છેલારવું સ૦ક્રિ૦ ચોરવું; લૂંટવું

છેલી (છે) સ્ત્રી૦ જુઓ છેલાઈ

છેલો પું૦ [दे. चेल्ल] છોકરો; છૈયો

છેલ્લું (છે') વિ૦ [दे. छिल्ली(–हेली) = શિખા કે दे. छेअ + લું ઉપરથી ?] છેવટનું. [**છેલ્લા પ્રણામ** = છેવટના રામરામ. **છેલ્લા પ્રણામ કરવા** = છેવટની વિદાય લેવી; સદા માટે છૂટા પડવું; મરણ પામવું. **છેલ્લી ઘડી** = મરણની તૈયારીનો સમય (૨) આખરનો સમય. **છેલ્લી ઘડી જવી** = મરણ તદ્દન નજીક હોવું. **છેલ્લી સનદ** = છેવટનો જન્મ; મનુષ્યાવતાર. **છેલ્લી સલામ** = જુઓ છેલ્લા પ્રણામ. **છેલ્લું ઘર** = સ્મશાન (૨) બાજીમાં છેવટનું ખાનું (૩) નાતરિયા નાતમાં ફરીને નાતરું ન થાય એટલી મોટી ઉંમરે કરેલો સંસાર. **છેલ્લે ક્યારે પાણી** = ઘડપણના છેવટના દહાડા (૨) છેવટની હદ. **છેલ્લે પગથિયે** = છેક છેલ્લી હદે. **છેલ્લે પાટલે બેસવું** = જાત કે સ્વભાવ ઉપર જવું (૨) અંતિમ હદે જવું. **છેલ્લે રવિવારે** = કદી નહીં (વાયદામાં.) **છેલ્લે સરવાળે** = છેવટે. **છેલ્લો અક્ષર** = છેવટની શિખામણ (૨) રામનામ. **છેલ્લો પરોણો** = મરણને કાંઠે આવી પહોંચેલો માણસ. **–શ્વાસ મૂકવો** = મરણની આખરી ઘડી આવવી.]

છેવટ (છે') સ્ત્રી૦; ન૦ [दे. छेअ + ट ? सं. शेष ? સર૦ म. शेवट, प्रा. छेप्प = પૂંછડી] અંત; છેડો. **–ટ(–ટે)** અ૦ અંતે; છેડે

છેવાડું (છે') વિ૦ [જુઓ છેવટ] છેલ્લું; છેડા ઉપરનું

છેવાવું (છે') અ૦ક્રિ૦ [दे. छेअ; છેહ પરથી] છેલ્લું–મોડા આવવું–પડવું (૨) મોડા પડવાથી શરમાવું; છેલ્લા પડવું

છેહ પું૦ [सं. क्षेप, प्रा. छेह ?] દગો; વિશ્વાસઘાત [**–દેવો.**] (૨) ત્યાગ (૩) [दे. छेअ] છેવટ; અંત

છેંટલી (છેં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. छीटा = વાંસની ચીપોનો ગૂંથેલો ટોપલો] છાણ વીણવા કરવાની રદ્દી તૂટીફૂટી ટોપલી (ચ.) (૨) [લા.] તેવી ગંદી ટોપી (તિરસ્કારમાં 'છેંટલું')

છેંટલો (છેં૦) પું૦ જુઓ છીંટલો

છેંટાવવું (છેં૦) સ૦ક્રિ૦ છેંટાય એમ કરવું; છેડવું

છેંટાવું (છેં૦) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છેટાવું] રિસાઈને અળગા ચાલવું; છેડાવું

છેંતાળીસ (છેં૦) વિ૦ [જુઓ છેતાળીસ] '૪૬'

છૈયું ન૦ [સર૦ हिं. छैया] છોકરું. **–યાંછોકરાં** ન૦બ૦વ૦ છોકરાંછૈયાં; બાળકો; સંતાન કે પરિવાર. **૦છોકરું** = સંતાન; બાળક. **–યો** પું૦ છોકરો

છો (છો') સ્ત્રી૦ [सं. सुधा, प्रा. छुहा] ચૂનાનો કેલ. [**–કરવી, –દેવી** = છોનું પડ ચડાવવું. **–ફેરવવી, –વાળવી** = ધૂળધાણી કરી નાખવું; પાણી ફેરવવું.] **૦બંધ** વિ૦ છોવાળું

છો [છો] અ૦ક્રિ૦ [सं. अस् ના રૂપ પરથી आस्ताम्, સર૦ वं. आछो] 'હોવું'નું બીજો પુરુષ બ૦વ૦, વર્તમાનનું રૂપ (૨) અ૦ ભલે

છોઈ સ્ત્રી૦ [दे. छोइआ] સાંઠા ઉપરની પાતળી ચીપ; છાલ (૨) પતરાળાં કરવાની સળી (૩) જુઓ છો

છોકરમત વિ૦ [જુઓ છોકરું] બાળક જેવી અલ્પ બુદ્ધિનું કે હઠીલું (૨) સ્ત્રી૦ બાળક જેવી હઠ

છોકરવાદ વિ૦ [જુઓ છોકરું] થોડી અક્કલનું; ઉછાંછળું; અવિવેકી (૨) સ્ત્રી૦ તેવું વર્તન. **–દી** સ્ત્રી૦ છોકરવાદપણું

છોકરિયું વિ૦ છોકરવાદ

છોકરી સ્ત્રી૦ [दे. छोक्करी] સ્ત્રીજાતિનું છોકરું (૨) કન્યા; દીકરી (૩) (વ્યંગમાં) નામર્દ. [**–આવવી** = કન્યા જનમવી.]

છોકરું ન૦ [જુઓ છોકરી] સંતાન; બાળક (૨) નાનો છોકરો કે છોકરી. [**–આવવું** = પ્રસૂતિ થવી; બાળક જનમવું. **–થવું** = જણવાનું થવું.]

છોકરો પું૦ [જુઓ છોકરું, છોરું] નરજાતિનું છોકરું (૨) નાની વયનો–૧૬ વર્ષ સુધીનો માણસ (૩) દીકરો. [**–આવવો** = દીકરો જનમવો]

છોગડ ન૦ એક પક્ષી

છોગલો પું૦ ['છોગું' ઉપરથી] લૂગડાનો કકડો; અંગૂછો

છોગું ન૦ [सं. गुच्छकं] કલગીની જેમ ખોસેલો ઊડતો કે ઝૂલતો ફેંટા–ફાળિયાનો છેડો (૨) પાઘડીમાં ખોસેલો ફૂલનો તોરો. [**ઉઘાડે છોગે** = જાહેર રીતે, ખુલ્લંખુલ્લા. **–મૂકવું** = ફેંટાનો

છેડો છોગા તરીકે રાખવો.] -ગાળ(-ળું) વિ૦ છોગાં રાખનારું; છેલછબીલું; ફક્કડ

છોછ સ્ત્રી૦ [सं. शौच; કે दे. छूत्ति ?] ચોખ્ખાઈ કે આચારની ચટ – તીવ્ર લાગણી; છોત. [-ધરવી, -રાખવી = છોછ હોવી.]

છોછત સ્ત્રી૦ જુઓ છોછ (૨) ખણખોદ

છોછું વિ૦ [सं. तुच्छ; प्रा. छुच्छ] ઊણપવાળું; ઓછું (૨) અસહાય; એકલું

છોટાઘૂંઘ ન૦ એક પક્ષી

છોટું વિ૦ [दे. छुट्ट; हिं. छोटा] નાનું

છોઢું [છો] ન૦ [दे. छो(०इ)आ = છોડું+ઢું] છોડિયું (૨) ભીંડીનું રેલું; રેસાદાર એવી લટ (૩) પેંગડાનો ચામડાનો પટો

છોડ પું૦ [सं. क्षुद्र, प्रा. छुड्डु, दे. छोडय = છોઢું ?] રોપો; છોડવો

છોડ (છો) ન૦ [दे. छव्वडी = ચામડી; સર૦ दे. छउअ = कृश] સુકાઈને થયેલું છોડું (૨) સુકાઈ ગયેલો ગર્ભ (૩) નાકમાં બાઝતું લીંટ ઇ૦નું સૂકું પડ. (-બાઝવું, વળવું)

છોડણહાર વિ૦ (૨) પું૦ ['છોડવું' ઉપરથી] છોડાવનાર – મુક્ત કરનાર

છોડ(-ડા)વવું સ૦ક્રિ૦ ['છોડવું' ઉપરથી] બંધનમાંથી છૂટું કરાવવું

છોડવળગ સ્ત્રી૦ છોડવું ને વળગવું તે

છોડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. छोटय्, प्रा. छोड] છૂટે એમ કરવું (જુઓ 'છૂટવું'ના અર્થો) (૨) તજવું; ત્યાગ કરવો

છોડવો પું૦ છોડ; રોપો

છોડિયું (છો) ન૦ [જુઓ છોડું] છાલ કે તેનો કકડો (૨) લાકડાનો પાતળો કકડો (ભૂકરી). [છોડિયા જેવું = છેક સૂકું-પાતળું. છોડિયાં ઉતારવાં, કાઢવાં, કાઢી નાખવાં, પાડવાં = ઝાટકવું; ઠપકો આપવો; કડક ટીકા કરવી (૨) મારવું.]

છોડી સ્ત્રી૦ [दे. छोडि = નાની] છોકરી

છોડું (છો) ન૦ [જુઓ છોઢું] જુઓ છોડિયું (૨) જુઓ છોતરું. [છોડાં ઉતારવાં, ઉખાડવાં, કાઢી નાખવાં, પાડવાં જુઓ 'છોડિયું'માં

છોત સ્ત્રી૦ જુઓ છોછ

છોતરું (છો) ન૦ [दे. छोअ ?] છોડું; ફોતરું; પડ

છોતે(-ત્તે)ર (છો) વિ૦ [सं. षट्सप्तति; प्रा. छहत्तर, छाहत्तरि, छावत्तरि] '૭૬'; છોંતેર

છોતો (છો) પું૦ [સર૦ છોઢું ન૦] વાસણ ધોવાનો કૂચડો (૨) જુઓ છોયો

છો ને (છો) અ૦ ભલે ને

છોભાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. क्षुभ्, प्रा. छुब्भ् પરથી] છોભું – ખસિયાણું પડવું. -ટ પું૦ છોભાવું તે

છોભીલું, છોભું વિ૦ [જુઓ છોભાવું] ખસિયાણું; ઝંખવાણું; શરમિંદું

છોયલું ન૦ ['છો' ઉપરથી] ચૂનાવાળી ઈંટ. [છોયલું કૂટવું = નકામું પિષ્ટપેષણ કર્યા કરવું. છોયલો કૂવો = આડાઅવળા મળતર વિનાનું -માત્ર મજૂરી મળે તેવું કામ.]

છોયો પું૦ [જુઓ છોઈ] શેરડી વગેરેના સાંઠા ઉપરથી ઉતારેલી છાલ

છોર પું૦ [सं. क्षुर] છર; અસ્ત્રો

છોરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. छुर् = કાપવું ઉપરથી] છોરિયા વડે ખોદવું

છોરિયું ન૦ [જુઓ છોરવું] લાંબા હાથા ને ફળવાળી કોદાળી (વાવેતરમાંથી ઘાસ કાઢવાની)

છોરી સ્ત્રી૦ [જુઓ છોરો] છોકરી; છોડી. -રુ(-રું) ન૦ છોકરું. -રો પું૦ [दे. छोय(-ह)र, हिं. छो(०ह)रा] છોકરો

છોલ [છો] પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ છાલ] વનસ્પતિ ઉપરની ત્વચા (સુ.)

છોલ પું૦; સ્ત્રી૦ ['છોલવું' ઉપરથી] (લાકડાનાં) છોલવાથી પડતાં છોલાં; (ફળ, શાક ઇ૦ને) છોલતાં પડે તે. ૦ણી સ્ત્રી૦ છોલવાનું ઓજાર (૨) છોલવાની રીત – આવડત

છોલદારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म., हिं.] નાનો તંબૂ

છોલવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. छोल्ल्] ઉપર ઉપરથી ઉખેડવું (૨) [ફળની] છાલ કાઢવી (૩) [લાકડું] ઘડવું (૪) [વ્યંગમાં] અણઆવડતથી કે ખરાબ સાધનથી હજામત કરવી (૫) સખત ઠપકો આપવો; ઝાટકવું; છોડાં ઉતારવાં

છોલાટવું સ૦ક્રિ૦ ['છોલવું' ઉપરથી] ખૂબ છોલ છોલ કરવું (૨) [લા.] સખત ઠપકો આપવો

છોલાણું (છો') ન૦ [જુઓ છો] છોબંધ કામ

છોલાવું અ૦ક્રિ૦ 'છોલવું'નું કર્મણિ

છોલાં (છો) ન૦ બ૦ વ૦[જુઓ 'છોડું'(છોડાં)] છાલાં

[પ્રેરક; છો કરાવવી

છોવડા(-રા)વવું (છો') સ૦ક્રિ૦ 'છોવું'નું

છોવાવું (છો') અ૦ ક્રિ૦ 'છોવું'નું કર્મણિ

છોવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ છૂવું] અડકવું; અડકીને અપવિત્ર કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ અડકવાથી અપવિત્ર થવું (૩) (છો') સ૦ક્રિ૦['છો' ઉપરથી] (ઘર વગેરેને) છો કરવી

[વિયોગ

છોહ પું૦[प्रा. छोह = ફેંકવું તે] જુઓ છેહ (૨)

છોળ (છોળ,) સ્ત્રી૦ ['ઊછળવું' પરથી ?] તરંગ; મોજું (૨) છલકાવું તે: છાલક (૩) [લા.] પુષ્કળપણું. [**-મારવી** = મોજું ઊછળવું; છલકાવું. **-વાગવી** = ઊછળવું; છલકાવું. (કોઈ વસ્તુની) **છોળો વાગવી** = તેની પુષ્કળ છત હોવી; છલકાઈ જવું.]

છોળવું (છો) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છોળ] (બાળકે) (વધારેના) ધાવણની ઊલટી કરવી

છોંતેર (૦) વિ૦ [જુઓ 'છોતેર'] '૭૬'

છ્યા(-શી)સી વિ૦ જુઓ છાશી; '૮૬'

જ

જ પું૦ [सं.] તાલુસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન (૨) સમાસને છેડે 'જન્મેલું, ઉત્પન્ન થયેલું' એવો અર્થ બતાવતું પદ. ઉદા૦ 'વંશજ.' **૦કાર** પું૦ જ એવો અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે જકારવાળું. **૦જો** પું૦ જકાર

જ અ૦ [સર૦ प्रा. च्चिअ, चेअ, ज्जेव; अप. जि; ઉદા૦ तासु जि = તેનો જ; शौ. ज्जिअ; म. च; सं. एव] વાક્યના પદ પાછળ આવતાં તેને અંગે મહત્ત્વ, અનન્યતા, નિશ્ચય, ખાતરી વગેરે બતાવે છે. (અને તેની આગળના શબ્દનો છેલ્લો અક્ષર ભારથી બોલાય છે.) ઉદા૦ આવીશ જ'; 'ત્યાં જ' (૨) (કાવ્યમાં) પાદપૂર્તિ માટે વપરાય છે.

જઈફ વિ૦ [अ.] વૃદ્ધ (૨) અશક્ત. **-ફી** સ્ત્રી૦ ઘડપણ (૨) અશક્તિ

જક (જ') સ્ત્રી૦ [हिं. जक, झक] જીદ; હઠ (૨) રકઝક; પંચાત (જેમ કે, લેવું હોય તો લે, નકામી જક છોડ.)[**-પકડવી, -લેવી** = હઠ કરવી. (ઊલટું) **-છોડવી** = હઠ કે પંચાત મૂકી દેવી.]

જકડ સ્ત્રી૦ [हिं.] જકડવું તે; પકડ; સકંજો. **૦જસ્ત** અ૦ ખૂબ જકડીને; ચસકે નહિ એમ. **૦બંધ** અ૦ જકડીને (બાંધવું)

જકડવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. जकड़ना] ખેંચીને – ચસકે નહિ એમ, સખત બાંધવું – પકડવું

જકાત સ્ત્રી૦[अ.]નાકાવેરો. દાણ. (૨) (ઇસ્લામમાં) દાન; ખેરાત (આવકનો ૪૦ મો ભાગ ધર્માદા કરવાની આજ્ઞા). [**-નાંખવી** = નાકાવેરો દાખલ કરવો; જકાત લેવાનું કરવું. **-ભરવી** = જકાત આપવી, ચૂકવવી.] **૦દાર** પું૦ જકાત લેનારો અમલદાર; નાકાદાર. **૦નામું** ન૦ દાણ – જકાત – મહેસૂલના દરની યાદી. **૦માફી** સ્ત્રી૦ જકાત ભરવામાંથી મુક્તિ. **-તી** વિ૦ જકાતનું, -ને લગતું (૨) જકાતને પાત્ર (૩) પું૦ જકાતદાર

જકિયું વિ૦ જક્કી; હઠીલું

જકુ(-ગુ) પું૦ [तेलुगु ७ ઉપરથી. સર૦ म. झक्कू] મોઈદંડાની રમતનો એક દાવ

જક્કી વિ૦ જક કરનારું; જકિયું (૨) ન૦ [हिं.] એક પક્ષી

[યક્ષણી

જક્ષ પું૦ જુઓ યક્ષ. **૦(-ક્ષિ)ણી** સ્ત્રી૦ જુઓ

જખ (જ') સ્ત્રી૦ [सं. यक्ष, प्रा. जक्ख, सं. झष = માછલું, કે प्रा. झख् = રડવું એ પરથી ?] (**'જખ મારવી'** = પસ્તાવું, વાંકા રહીને ઠેકાણે આવવું, એવા અર્થમાં શ૦પ્ર૦માં)

જખમ પું૦ [फा. ज़ख्म] ઘા. **-માવું** અ૦ક્રિ૦ જખમી – ઘાયલ થવું. **-મી** વિ૦ [फा.] જખમ થયો હોય એવું; ઘાયલ

જખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. जक्ष्] ખાઈ જવું

જખીરો પું૦ [अ.] જથો; સમૂહ

જખ્ખડ વિ૦ [સર૦ ધગ્ગડ] સહેલાઈથી ફાટેતૂટે નહિ એવું – મજબૂત (૨) જડસું

જગ ન૦[सं. जगत्; प्रा. जग] જગત (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ જગા] જગા (૫). [**-જીતવું** =

પૂરેપૂરું સફળ નીવડવું. (ઉદા૦ 'આમ થાય એટલે જગ જીત્યા.') **૦કર્તા(-ર્ત્તા)** પું૦ જગતનો કરનાર – ઈશ્વર. **૦જાહેર, ૦પ્રસિદ્ધ** વિ૦ જગમાં બધે જાણીતું. **૦જીવન** પું૦ જગતના જીવનરૂપ – પરમેશ્વર. **૦ત્રય** ન૦ સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે જગ; જગત્ત્રય. **૦પતિ** પું૦ જગતનો પતિ – ઈશ્વર. **૦બત્રીશી(-સી)** સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. **૦મોહન** વિ૦ (૨) પું૦ જગતને મોહ પમાડનાર (પ્રભુ). **૦મોહના** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ જગમોહન (દુર્ગા). **૦રાય** પું૦ જગતનો રાજા – પ્રભુ

જગત ન૦ [સં.] સૃષ્ટિ; વિશ્વ (૨) દુનિયા; પૃથ્વી (૩) [લા.] લોકો; લોકમત (જેમ કે, જગત જિતાયું નથી.)[**-જીતવું** = જુઓ જગ જીતવું. **જગતનો વા વાવો** = જગતનાં સુખદુઃખનો અનુભવ થવો (૨) જગતના પ્રપંચનો ચેપ લાગવો.] **-ચ્ચક્ષુ** પું૦ [સં.] જગતની આંખરૂપ સૂર્ય. **-ત્સાક્ષી** પું૦ [સં.] સૂર્ય (૨) પરમાત્મા. **૦(-જ્)જનની** સ્ત્રી૦ જગદંબા – દુર્ગા. **૦(-જ્)જેતા** પું૦ જગત જીતનાર; આલમગીર. **૦જામ** પું૦ જગતને નિયમમાં રાખનાર – ઈશ્વર. **૦પાણી** ન૦ ગાંજેપાણી; રંગપાણી. **૦(-ત્)પ્રસિદ્ધ** વિ૦ જુઓ જગજાહેર. **૦ભવાડો** પું૦ જાહેરમાં ફજેતી કે બદનામી થવી તે. **-તી** સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ જગત (૨) એક છંદ. **-તીસુર** પું૦ ભૂદેવ; બ્રાહ્મણ. **-ત્ત્રય** ન૦ ત્રણે જગત — સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ. **-ત્પતિ** પું૦ જગતનો સ્વામી – પરમેશ્વર. **-ત્પ્રસિદ્ધ** પું૦ જગજાહેર. **-દંબા(-બિકા)** સ્ત્રી૦ [+ अंबा] જગતની માતા – દુર્ગા. **-દાત્મા** પું૦ જગતનો આત્મા – પરમેશ્વર **-દાધાર** પું૦ જગતનો આધાર – પરમેશ્વર. **-દાભાસ** પું૦ જગતનો આભાસ માત્ર (સાચું નહિ). **-દીશ(-શ્વર)** પું૦ જગતનો ધણી – પરમેશ્વર. **-દુદ્ધાર** પું૦ જગતનો ઉદ્ધાર. **-દુદ્ધારક** વિ૦ જગદુદ્ધાર કરનાર; તારણહાર. **-દેકવીર** પું૦ [+ एकवीर] જગતમાં એક અજોડ વીર. **-દ્ગુરુ** પું૦ આખા જગતનો ગુરુ (૨) શાંકર મતના મુખ્ય આચાર્યની ઉપાધિ (૩) [સં.] મહાદેવ. **-દ્ધર** પું૦ [+ धर] જગતને ધારણ કરનાર – પરમેશ્વર. **-દ્ધાતુ** સ્ત્રી૦ [+ धातु] જેમાંથી જગત ઉત્પન્ન થયું છે એ ધાતુ; મૂળતત્ત્વ. **-દ્ધાત્રી** સ્ત્રી૦ જગતની ધાત્રી – જગદંબા. **-દ્વંદનીય, -દ્વંદ્ય** વિ૦ આખા જગતને વંદન કરવા યોગ્ય. **-ન્નાથ** પું૦ [+ नाथ] જગતનો નાથ – પરમેશ્વર (૨) વિષ્ણુનો એક અવતાર (૩) જગન્નાથપુરીમાં આવેલી એ નામની મૂર્તિ (૪) [સં.] એક સંસ્કૃત કવિ. [**-(૦જી)નો પ્રસાદ** = જગન્નાથજીના મંદિરમાં અપાતો પ્રસાદ (૨) વર્ણાશ્રમનો ભેદ મૂકીને ખાઈ શકાય તેવી પ્રસાદી. **-(૦જી)નો રથ** = જગન્નાથજીના જંગી રથની પેઠે આજુબાજુનાં સૌની પરવા કર્યા વિના આગળ વધતું – ગબડતું કામ કે તંત્ર.] **-ન્નિયંતા** પું૦ જગતનો નિયંતા – પરમેશ્વર. **-ન્નિવાસ** પું૦ જગતમાં વ્યાપી રહેનાર કે જગતનો નિવાસ – આધારસ્થળ – ઈશ્વર. **-ન્નિંદ્ય** વિ૦ બધા વડે નિંદાતું કે નિંદાવા યોગ્ય. **-ન્માન્ય** વિ૦ [+ मान्य] સૌએ માન્ય કરવા યોગ્ય કે માન્ય કરેલું. **-ન્મિત્ર** પું૦ આખા જગતનો મિત્ર; વિશ્વબંધુ

જગણ પું૦ [સં.] 'જ' સંજ્ઞાથી ઓળખાતો બે લઘુ વચ્ચે એક ગુરુ એવા ત્રણ અક્ષરનો ગણ (છંદશાસ્ત્ર)

જગતી, જગદાધાર ઇ૦ જુઓ 'જગત'માં

જગત્ર(-ત્ત્ર)ય જુઓ 'જગ', 'જગત'માં

જગદંબા(-બિકા) જુઓ 'જગત'માં

જગદાત્મા, -ધાર, -ભાસ જુઓ 'જગત'માં

જગદીશ(-શ્વર) જુઓ 'જગત'માં

જગદ્ધર, જગદ્ધાતુ, -ત્રી જુઓ 'જગત'માં

જગધી સ્ત્રી૦ [સં. जग्ध, -ग्धि ઉપરથી] (તિરસ્કારવાચક) છોકરી. **-ધું** ન૦ છોકરું. **-ધો** પું૦ છોકરો

જગન પું૦ જુઓ યજ્ઞ (૨) [લા.] અતિ મુશ્કેલ કે મોટું કામ. **૦ભડાકો** પું૦ અતિ મુશ્કેલ કામ

જગન્નાથ પું૦ [સં.] જુઓ 'જગત'માં

જગન્નાથપુરી સ્ત્રી૦ [સં.] એક પ્રખ્યાત તીર્થ-

સ્થળ **-રિયું** વિ० ચુસ્ત સનાતની નહિ એવું; બૌદ્ધ અસરવાળું

જગન્નાથ-રાયજી પું० [લા.] (જગન્નાથ જેવું) સહનશીલ ઢીલું માણસ

જગન્નાથી સ્ત્રી० એક જાતનું ઝીણું સુતરાઉ [કાપડ

જગન્નિયંતા, જગન્નિવાસ, જગન્નિંદ્ય, જગન્માન્ય, જગન્મિત્ર [સં.] જુઓ, 'જગત'માં

જગબત્રીશી(-સી) જુઓ 'જગ'માં

જગબી ન० [સર० દે. जंगा] ઘાસ ઉગાડવા રાખેલી જમીન; બીડ

જગર ન० એક પક્ષી (૨) [સં.] બખ્તર

જગા(-ગ્યા) સ્ત્રી० [फा. जायगाह] સ્થળ; ઠેકાણું (૨) ખાલી જગા (૩) નોકરી (૪) સાધુ બાવાનો મઠ. [**-આપવી** = બેસવાનું સ્થાન આપવું (૨) નોકરી આપવી. **-કરવી** = બીજાને માટે અવકાશ કરવો (૨) નોકરી ઊભી કરવી. **-પૂરવી** = ખાલી પડેલી જગાએ કોઈને રાખી લેવું. **-લેવી** = નોકરીમાં જોડાવું (૨) જમીન ખરીદવી (૩) -નું સ્થાન સંભાળવું.] **०ધારી** વિ० જગા - મઠવાળું

જગાડ(-વ)વું સ०ક્રિ०, **જગાવું** અ०ક્રિ० 'જાગ[વું'નું પ્રેરક ને ભાવે

જગુ પું० જુઓ જકુ

જગો સ્ત્રી० જુઓ જગા. **०જગ** અ० ઠેર ઠેર; બધી જગાએ; સર્વત્ર

જઘન સ્ત્રી०; ન० [સં.] શરીરનો થાપાનો ભાગ [(૨) જાંઘ (?)

જઘન્ય વિ० [સં.] હલકું; કનિષ્ઠ (૨) અંતિમ; છેલ્લું (૩) પું० શૂદ્ર

જઘાત સ્ત્રી०, **-તિયાં** ન०બ०વ० [સં. ઘાત ઉપરથી?] બાળકો તથા કુંવારાંના શ્રાદ્ધની તિથિ; ભાદરવા વદ તેરશ. **-તિયું** વિ० (૨) ન० બાળપણમાં અથવા કુંવારું મરી ગયેલું માણસ

જ(૦ડ)જ પું० [ઇં.] ન્યાયાધીશ

જજમાન પું० જુઓ યજમાન. **०વૃત્તિ** સ્ત્રી०, **-નિયું** વિ०, **-નિયો** પું० જુઓ 'યજમાન'માં. **-ની** સ્ત્રી० જજમાનવૃત્તિ

જજિયાવેરો, જજિયો પું० [अ. जिज्यह = હેડિયો; હિં., म. जज़िया] મુસલમાની રાજ્યમાં મોટી ઉમરના (હેડિયાવાળા) પરધર્મીઓ પાસેથી લેવાતો માથાવેરો

જટ, ०લ વિ० [સં. जट = પરથી?] હઠીલું; અનાડી

જટા સ્ત્રી० [સં.] બાવાઓ માથે રાખે છે તે કે તેવું કેશનું ઝુંડ (૨) અવ્યવસ્થિત લાંબા વાળ (૩) વડપીપરનાં લાંબાં લટકતાં મૂળિયાં; વડવાઈઓ (૪) વેદમંત્ર ભણવાનો - પાઠ કરવાનો ચારમાંનો એક પ્રકાર (પદ, ક્રમ, જટા અને ઘન). [**-છોડવી** = બાંધેલી જટાના વાળ છૂટા કરવા. **-પછાડવી** = ગુસ્સે થવું; ઉશ્કેરાઈ જવું (બાવાનું, કે બાવાની પેઠે) (૨) તપ વગેરેને લગતાં વ્રતોનો ત્યાગ કરવો. **-બાંધવી** = (વડ વગેરેના દૂધથી) જટા આમળીને વાળની ગાંઠ મારવી (૨) પ્રતિજ્ઞા લેવી. **-રાખવી, -વધારવી** = વાળ જટા પેઠે વધારવા] **०જૂટ** પું० [સં. जटा + સં. जुटकं] જટાનો ભારો. **०ધર, ०ધારી** વિ० માથે જટા હોય એવું (૨) પું० જોગી; તપસ્વી (૩) [સં.] શિવ (૪) વડનું ઝાડ. **०પાઠી** પું० પદ, ક્રમ અને જટા એટલે સુધીની વેદમંત્રોના પાઠ કરવાની રીતો જાણનાર. **०માંસી** સ્ત્રી० [સં.] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ. **०ળું** વિ० જટાવાળું

જટાયુ પું० [સં.] (સં.) રામાયણમાં આવતો એક ગૃધ્રરાજ

જટાળું વિ० જુઓ 'જટા'માં

જટિ(-ટી) સ્ત્રી० [સં.] જટા (૨) સમૂહ (૩) જટામાંસી. **-ટિત** વિ० [સં.] બાઝી - અંદર અંદર ગૂંચવાઈ ગયેલું. **-ટિયું** ન० વાળની છૂટી કે ગૂંચવાયેલી લટ. **-ટિલ** વિ० [સં.] જટાવાળું (૨) ગૂંચાયેલું; અટપટું (૩) પું० તપસ્વી (૪) બ્રહ્મચારી. **-ટિલતા** સ્ત્રી० અટપટાપણું

જઠર ન० [સં.] પેટ; હોજરી. **०રસ** પું० જઠરમાં ઝમતો પાચક રસ; 'ગૅસ્ટ્રિક જ્યૂસ'. **-રાગ્નિ** પું० [+ अग्नि] ખાધેલું પચાવનારો જઠરનો અગ્નિ — જઠરની શક્તિ

જડ વિ० [સં.] જીવ વિનાનું (૨) [લા.] લાગણી, બુદ્ધિ કે સ્ફૂર્તિ વિનાનું. **०તા** સ્ત્રી०, **०ત્વ**, **०પણું** ન०. **०ત્વાકર્ષણ** ન० ગુરુત્વાકર્ષણ. **०દેહ** પું० સ્થૂળ શરીર. **०બુદ્ધિ** વિ० મંદ બુદ્ધિનું. **०ભરત** વિ० અણસમજુ; મૂર્ખ (૨)

પું૦ (સં.) એ નામનો એક યોગી. **૦રૂપ** વિ૦ જડ જેવું; મૂર્ખ; ઠોઠ. **૦વાદ** પું૦ જગતનું મૂળ જડ પદાર્થ છે, ચેતન નહિ, એવો વાદ; 'મટિરિયેલિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ જડવાદનું, -ને લગતું (૨) જડવાદમાં માનનાર (૩) પું૦ એવો પુરુષ

જડ સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં.,म.;सं.जटा; प्रा.जड ઉપરથી?] જુઓ જડમૂળ (૨) ખીલી; મેખ (૩) સ્ત્રીઓના નાકનું એક ઘરેણું. [**-ઉખેડવી, -કાઢવી** = નિકંદન કરવું; મૂળમાંથી કાઢી નાખવું. **-ઘાલવી** = ઊંડે સુધી મૂળિયું રોપાવું-ચોટવું. **-ઘાલી બેસવું** = સ્થિર થવું; ચોટવું. **-નાખવી** = જડ ઘાલવી. **-પકડવી** = મુખ્ય મુદ્દો પકડી પાડવો. **-પહેરવી** = (નાકમાં) જડ (ઘરેણું) ખોસવી. **-બાઝવી** = બરાબર મૂળિયું લાગવું; સ્થિર થવું.] **૦મૂળ,-ળિયું** ન૦ મુખ્ય મૂળિયું

જડજ પું૦ [इं. जज्ज] ન્યાયાધીશ; જજ

જડતર વિ૦ ['જડવું' ઉપરથી] જડાવકામનું,-ને લગતું (૨) ન૦ જડવું તે; જડવાની રીત; જડાવકામ (૩) મળતર; પ્રાપ્તિ

જડતું વિ૦ ['જડવું' ઉપરથી] બરાબર જડી શકાય એવું; બંધબેસતું

જડથું ન૦ ['જડ' પરથી] અનેક મૂળવાળું મોટું મૂળાહિયું

જડબું ન૦ દાંતવાળો મોંનો નીચેનો ભાગ (૨) તે ભાગનું હાડકું; 'જૉ બોન'. [**-તોડી નાખવું** = મોં ઉપર માર મારવો. **-ફાટવું** = મોં પહોળું થવું (૨) બોલાવું. **-બેસાડવું** = બનાવટી દાંતનું ચોકઠું બેસાડવું. **-ભાંગી નાખવું** = મોંમાં મારવું. **-વધવું** = હદ ઉપરાંત બોલવું; વગર વિચાર્યે બોલવું.] **-બા(-બાં)-તોડ** વિ૦ ઉચ્ચાર કરતાં મુશ્કેલી પડે તેવું (૨) જડબું તોડી નાખે એવું; સચોટ. **-બા(-બાં)ફાડ** વિ૦ જુઓ જડબાંતોડ (૧)

જડબેસ(-સુ)લાક(-ખ) અ૦ [જડ + બે = નહીં + સુલાખ (सूराख फ़ा. = કાણું)] સજ્જડ; મક્કમ

જડવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. जडिअ (सं. जटित) = જડાયેલું. સર૦ हिं. जडना, म. जडणें] સજ્જડ બેસાડવું - જોડવું (જેમ કે, ખીલો, નરમાદા ઇ૦ જડવાં; બેસણીમાં નંગ ગોઠવવું) (૨) અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. जुडना] હાથ લાગવું; મળી જવું (૩) ખોવાયેલું ફરી મળવું

જડસું વિ૦ [सं.जड] શરીરે મોટું પણ અક્કલમાં ઓછું. **-સાઈ** સ્ત્રી૦ જડસાપણું

જડાઈ સ્ત્રી૦ ['જડવું' ઉપરથી] જડવાની-બેસાડવાની રીત (૨) જડવાનું મહેનતાણું **-ઉ(-વ)** વિ૦ જડેલું - બેસાડેલું; જડતર. **-મણ(-ણી)** ન૦ જુઓ જડાઈ. **-વ** વિ૦ જડાઉ; જડિત (૨) પું૦;ન૦ જેમાં હીરામાણેક વગેરે જડ્યાં હોય તેવો દાગીનો

જડિત(-ત્ર) વિ૦ [જુઓ જડવું] જડેલું; બેસાડેલું

જડિમા પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] જડતા

જડિયું ન૦ ['જડ' ઉપરથી] મુખ્ય મૂળિયું; જડ

જડિયો પું૦ ['જડવું' ઉપરથી] હીરામાણેક વગેરે જડવાનું કામ કરનાર; પચ્ચીગર (૨) [કા.] બડવો

જડી સ્ત્રી૦ ['જડ' ઉપરથી] ઔષધિના ગુણવાળું મૂળિયું. **૦બુટ્ટી** સ્ત્રી૦ જાદુઈ ગુણવાળી જડી. [**-સૂંઘાડવી** = જાદુઈ અસર તળે આણવું; ભોળવવું; ભમાવવું.]

જડીભૂત વિ૦ [सं.] જડ; જડરૂપ બનેલું

જણ પું૦,ન૦ [प्रा.;सं. जन] પુરુષ; વ્યક્તિ; આદમી

જણતર ['જણવું' ઉપરથી] જણવું તે; પ્રસવ (૨) બાળક (૩) ઓલાદ

જણતી સ્ત્રી૦ ['જણવું' ઉપરથી] જન્મ આપનારી મા; જનેતા

જણ(-ણા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'જાણવું'નું પ્રેરક (૨) બતાવવું; દેખાડવું (૩) ['જણવું' ઉપરથી] જણવાના કામમા મદદ કરવી; પ્રસવ કરાવવો

જણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. जन्; प्रा. जण] (બચ્ચાને) જન્મ આપવો

જણસ સ્ત્રી૦ [अ. जिन्स] વસ્તુ; ચીજ (૨) માલ; સોદો (૩) સિલક (૪) ઘરેણું (૫) અફીણ (૬) નવની સંજ્ઞા (સંકેતની ભાષામાં). **૦ભાવ** સ્ત્રી૦; ન૦ દરદાગીનો; કીમતી સરસામાન. **-સાઉ** વિ૦ જણસ ઉપર આપવા લેવાનું અથવા આપેલું લીધેલું. **-સી** સ્ત્રી૦ રોકડ નાણું

જણાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ જણવવું

જણાવું અ૦ ક્રિ૦ 'જણવું', 'જાણવું'નું કર્મણિ (૨) દેખાવું (૩) બહાર પડવું

જણી સ્ત્રી૦ [જુઓ જણ; प्रा.] સ્ત્રી-વ્યક્તિ. **-ણું** ન૦ મનુષ્ય-વ્યક્તિ

જત અ૦ [सं. यत्] 'જત લખવાનું કે' એમ પત્રનો મજકૂર લખતાં શરૂઆતમાં લખાય છે

જતન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं. यत्न, -तन] સંભાળ; સાચવણી

જતરડું ન૦, **-ડો** પું૦ [જુઓ જંતરડું] સોનારૂપાના તાર ખેંચવાનું એક સાધન (૨) [લા.] સકંજો; સુંગલ. [**જતરડામાં ઘાલવું** =ફસાવવું; સકંજામાં લેવું. **જતરડામાં ઘાલીને ખેંચવું, તાણવું** =જંતરડા વડે તાર ખેંચવા (૨) સકંજામાં લઈ કામ કરાવવું. **જતરડામાંથી નીકળવું** = મહાન સંકડામણમાંથી છૂટા થવું;સુંગલમાંથી છૂટવું.]

જતિ પું૦[सं. यति] યતિ (૨) જૈન સાધુ; ગોરજી

જતીમતી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; सं. युतिमति?] દરેકની જુદી કે સામટી – સહિયારી જે જવાબદારી તે (કાયદામાં)

જતુ સ્ત્રી૦ [सं.] લાખ. **૦મણિ** પું૦ લાખું. **૦રસ** પું૦ જુઓ અળતો. **૦વર્ણ** વિ૦ લાખના રંગનું; લાલ

જત્રતત્ર અ૦ + [सं. यत्रतत्र] જ્યાં ત્યાં

જત્રુ ન૦; સ્ત્રી૦ [सं.] ગળાની હાંસડી; કાંઠલો

જથરપ(-થ)થર વિ૦ જ્યાં ત્યાં, ક્યાંનું ક્યાં હોય એવું; આમ તેમ ખસી ગયેલું; અવ્યવસ્થિત

જથા અ૦ [सं. यथा] જેવી રીતે

જથારથ વિ૦ +, **જથાર્થ** વિ૦ [सं. यथार्थ] યોગ્ય

જથો(-થ્થો) પું૦ [સર૦ हिं., म. जथा; सं. यूथ?] જૂથ; સમૂહ; સમુદાય. **-થા(-થ્થા)બંધ** અ૦ છૂટક નહિ પણ એકસામટું

જદ(-દ્ય)પિ અ૦ [सं यद्यपि] જોકે

જદા અ૦ [सं. यदा] જે વખતે. **૦તદા** અ૦ જ્યારે ત્યારે; કોઈ પણ સમયે

જદુ પું૦ [सं. यदु] (સં.) યદુ. **૦નાથ, ૦પતિ, ૦રાય, ૦વીર** પું૦ (સં.) યાદવોના સ્વામી – કૃષ્ણ. **૦વંશ** પું૦ યાદવવંશ. **૦વંશી** વિ૦ યદુવંશનું

જદ્વાતદ્વા અ૦ [सं. यद्वातद्वा] આમ તેમ; ગમે તેમ; બેફામ; ઠેકાણા વગર

જન પું૦[सं.] માણસ (એ૦વ૦માં સામાન્ય રીતે સમાસમાં, ઉદા૦ પ્રજાજન, સ્વજન, પ્રિયજન) (૨) જનતા; લોકોનો સમુદાય (જેમ કે, જનને ઢાંકણું નહિ: સાંભળીએ જનનું, કરીએ મનનું) (૩) સાત લોક મનાય છે તેમાંનો ૫મો; જનલોક. **૦કથા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી આવેલી કે ચાલતી વાત. **૦ચર્ચા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી ચર્ચા – વાત. **૦પદ** પું૦; ન૦ દેશ. **૦પદધર્મ** પું૦ દેશાચાર; દેશની રૂઢિ. **૦પ્રિય** વિ૦ લોકપ્રિય. **૦પ્રવાહ** પું૦ લોકોનો પ્રવાહ – ટોળું (૨) [લા.] લોકાચાર; રૂઢિ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સામાન્ય માણસની બુદ્ધિ. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ લોકભાષા (નવલરામ). **૦મંડલ(-ળ)** પું૦ જનસમુદાય. **૦લોક** પું૦ પૌરાણિક કલ્પના પ્રમાણેના સાત લોકમાંનો પાંચમો લોક (જુઓ લોક). **૦વાદ** પું૦ અફવા (૨) લોકોમાં અપકીર્તિ. **૦વાર્તા** સ્ત્રી૦ લોકવાર્તા; લોકકથા. **૦વિચાર** પું૦ લોકોનો – આમ વિચાર. **૦વિશેષભાવ** પું૦ માણસમાં કોઈ સરખું નથી એવો ભાવ; ઊંચનીચભાવ. **૦શ્રુતિ** સ્ત્રી૦ અફવા. **૦સમાજ** પું૦ જનતા; જનસમૂહ. **૦સમુદાય, ૦સમૂહ** પું૦ લોકોનો સમૂહ. **૦સામાન્યભાવ** પું૦ બધા મનુષ્યો સરખા છે એવો ભાવ; 'ઇક્વૉલિટી ઑફ મૅન'. **૦સુખવાદ** પું૦ જનતાના — બને તેટલા મોટા ભાગના લોકનું સુખ સાધવું, એ સામાજિક ઉદ્દેશવાળો વાદ; 'યુટિલિટેરિયનિઝમ'. **૦સુખવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ જનસુખવાદમાં માનનાર. **૦સ્વભાવ** પું૦ માણસનો કે જનતાનો સ્વભાવ. **૦હિત** ન૦ લોકોનું હિત. **૦હિતકારી** વિ૦ જનહિત કરનારું. **૦હિતવાદ** પું૦ જુઓ જનસુખવાદ. **૦હિતવાદી** વિ૦(૨)પું૦ જનહિતવાદમાં માનનાર. **-નેશ્વર** પું૦ [+ईश्वर] રાજા. **-નોપયોગી** વિ૦ [+उपयोगी] લોકોપયોગી

જનક વિ૦ [सं.] ઉત્પન્ન કરનાર; પેદા કરનાર (પ્રાયઃ સમાસને અંતે) (૨) પું૦ બાપ (૩)

[સં.]સીતાજીના બાપનું નામ. **૦જા, ૦તનયા** સ્ત્રી૦ (સં.) સીતા; જાનકી

જનતા સ્ત્રી૦ [सं.] બધા લોકોનો સમૂહ; આખો મનુષ્યસમાજ. **૦ધર્મ** પું૦ માનવસમાજ પ્રત્યેનો ધર્મ; 'હ્યુમેનિટેરિયન ફેઇથ'. **૦સ્મિતા** સ્ત્રી૦ [+ अस्मिता] 'હ્યુમેનિટેરિયનિઝમ'

જનન ન૦[सं.] ઉત્પન્ન કરવું તે; ઉત્પત્તિ; જન્મ. **૦નાળ** સ્ત્રી૦ ગર્ભમાં બાળકની ડૂંટી સાથે જોડાયેલી રગોની લાંબી નળી; નાળ. **૦નિરોધ** પું૦, **૦મર્યાદા** સ્ત્રી૦ જુઓ સંતતિનિયમન. **-ની** સ્ત્રી૦ [सं.] જન્મ આપનારી – માતા. **-નેંદ્રિય** સ્ત્રી૦ [+ इंद्रिय] ગુહ્યેન્દ્રિય

જનમ પું૦[सं. जन्मन्] જન્મ; અવતરવું તે(૨) જનમારો; જિંદગી. [**-આપવો** = જણવું; પેદા કરવું. **-થવો** = જનમવું; પેદા થવું. **-લેવો** = અવતરવું; -ની કૂખે આવવું. **જનમનું** વિ૦ સહજ; જનમ સાથેનું; આજન્મ; જનમ્યું ત્યારનું. (જેમ કે, જનમનું જૂઠું, જનમની ખોડ)] **૦કુંડળી** સ્ત્રી૦ જન્મ વખતના ગ્રહસંયોગનો બરાબર કાળ લઈને બનાવેલું બાર રાશિવાળું ચક્ર; જન્માક્ષર. **૦કેદ** સ્ત્રી૦ જિંદગી સુધીની કેદ. **૦કેદી** વિ૦ (૨) પું૦ જન્મકેદ થઈ હોય એવું (કેદી). **૦ગાંઠ** સ્ત્રી૦ વરસગાંઠ; જન્મતિથિ. **૦ટીપ** સ્ત્રી૦ જનમકેદ. **૦ભોમકા** સ્ત્રી૦ (કા.) જુઓ જન્મભૂમિ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ જન્મવું; પેદા થવું. **-મારો** પું૦ જન્મથી મરણ લગીનો કાળ; આખી જિંદગી; ભવ. **-મોજનમ** અ૦ દરેક જન્મે; જન્મોજન્મ. **-મોતરી, -મોત્રી** સ્ત્રી૦ જન્મ પછી ઉત્તરોત્તર બનનારા બનાવ ને લાભહાનિ જણાવતી જન્મકુંડળી પરથી જોષીએ બનાવેલી પત્રિકા

જનમેજય પું૦ [सं.] (સં.) પરીક્ષિતનો પુત્ર

જનમોજનમ અ૦ જુઓ 'જનમ'માં

જનમોત્રી, -તરી સ્ત્રી૦ જુઓ 'જનમ'માં

જનયિત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] જન્મ આપનારી – મા; જણતી [લશ્કરી પદવી

જનરલ પું૦ [इं.] સેનાપતિ (૨) એક મોટી

જનસપડી વિ૦ ૧૯ (વેપારીઓનો સંકેત)

જના [अ. ज़िना; સર૦ हिं. जना], **૦કારી** [फा. ज़िनाकारी] સ્ત્રી૦ વ્યભિચાર; છિનાળું

જનાક(-ખ) સ્ત્રી૦ [फा., हिं. जनाग़? કે જુઓ જનાખું] દમ; પ્રાણ; શક્તિ; બળ

જનાકારી સ્ત્રી૦ જુઓ 'જના'માં

જનાખ સ્ત્રી૦ જુઓ જનાક. **-ખું** ન૦ જીવતર. **-ખો** પું૦ (કા.) પ્રાણ; જીવ

જનાજો પું૦ [अ.] મુસલમાનોમાં મડદું દાટવા લઈ જવાની ખાટલી (૨) એની પાછળ જનારું સરઘસ [સિક્કો; પૈસો

જના(૦વા)દી પું૦ હલકી કિંમતનો એક

જનાનખાનું ન૦ [फा.] અંતઃપુર; રણવાસ

જનાનો પું૦ [फा.] ઓઝલમાં રહેનારો સ્ત્રી-સમુદાય કે તેનું જનાનખાનું. **-નાશાળા** સ્ત્રી૦ ઓઝલમાં રહેનારી સ્ત્રીઓ માટેની શાળા. **-ની** વિ૦ સ્ત્રીઓને લગતું; સ્ત્રીઓનું. ઉદા૦ 'જનાની જોડા' (૨) બાયલું; રાંડવું

જનાબ વિ૦[अ.] મહેરબાન; કૃપાળુ (સંબોધન કે શ્રી પેઠે નામ પૂર્વે આદર તરીકે; જેમ કે, જનાબ કુરેશી.) **-બેઆલી** વિ૦ [अ.] મોટા મહેરબાન; પરમ કૃપાળુ

જનાર્દન પું૦ [सं.] (સં.) વિષ્ણુ; કૃષ્ણ

જનાવર ન૦ [સર૦ म., हिं.] જુઓ જાનવર; પશુ(૨)[લા.] ચિત્ર; છબી [બ૦વ૦ 'જનાવરાં' (ચ.?) આ બીજા અર્થમાં બોલાય છે; એ૦વ૦ જનાવરું]. **૦ખાનું** ન૦ જનાવરોનું સંગ્રહસ્થાન; 'ઝૂ'

જનાવાદી પું૦ જુઓ જનાદી

જનિ(-ની) સ્ત્રી૦ [सं.] જન્મ(૨)સ્ત્રી(૩)માતા (૪) પત્ની (૫) દીકરાની વહુ

જનિત વિ૦ [सं.] જન્મેલું [નારી – મા

જનેતા સ્ત્રી૦[सं. जनि(-नयि)त्री]જન્મ આપ-

જનેશ્વર પું૦ [सं.] 'જન'માં જુઓ

જનોઈ સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. यज्ञोपवीत; प्रा. जन्नोवईय] જુઓ યજ્ઞોપવીત. [**-આપવી, દેવી, પહેરાવવી** = ઉપનયન-સંસ્કાર કરવો. **૦વઢ(-ઢો), ૦વાઢ** વિ૦ ધડ પર જનોઈ રહે છે તેની લીટીમાં વાઢો (ઘા)

જનોપયોગી વિ૦ [सं.] 'જન'માં જુઓ

જન્નત ન૦ [अ.] સ્વર્ગ; જિન્નત. **૦નશીન** વિ૦ જુઓ સ્વર્ગસ્થ

જન્મ પું૦ [सं.] જન્મવું-પેદા થવું તે (૨) જનમારો. [શ૦ પ્ર૦ જુઓ 'જનમ'માં.] **૦કુંડલી(-ળી)**, **૦કેદ**, **૦કેદી**, **૦ગાંઠ** જુઓ 'જનમ'માં. **૦ચરિત્ર** ન૦ જીવનચરિત્ર. **૦ટીપ** સ્ત્રી૦ જનમકેદની સજા. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦, **૦દિવસ** પું૦ જન્મનો દિવસ; જનમગાંઠ. **૦નક્ષત્ર** ન૦ જે નક્ષત્રમાં જન્મ હોય તે. **૦પત્રિકા**, **૦પત્રી** સ્ત્રી૦ જનમોતરી. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ જન્મ સાથે મળેલી બુદ્ધિ. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ માતૃભાષા. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ જ્યાં જન્મ થયો હોય તે સ્થાન કે દેશ; માતૃભૂમિ. **૦ભૂભક્તિ** સ્ત્રી૦ જન્મભૂમિ વિષેની ભક્તિ(૨)દેશભક્તિ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ જનમવું. **૦સિદ્ધ** વિ૦ જન્મથી જ પ્રાપ્ત થયેલું-મળેલું. **સ્વભાવ** પું૦ પોતાનો સહજ સ્વભાવ. **-ન્માક્ષર** પું૦બ૦વ૦ [+अक्षर] જુઓ જનમકુંડળી. **-ન્મારો** પું૦ જુઓ જનમારો, **-ન્માષ્ટમી** સ્ત્રી૦ [+अष्टमी] કૃષ્ણજન્મનો દિવસ; શ્રાવણ વદ આઠમ. **-ન્માંતર** ન૦[सं.] [+अंतर] બીજો જન્મ. **-ન્માંધ** વિ૦ [+अंध] જન્મથી આંધળું. **-ન્મોજન્મ** અ૦ [સર૦ म.] જુઓ જનમોજનમ. **-ન્મોત્રી(-તરી)** [સર૦ म] જુઓ 'જનમોત્રી,-તરી.' **-ન્મોત્સવ** પું૦ [+उत्सव] જયંતી; જન્મદિવસનો ઉત્સવ

જન્મસારણુ સ્ત્રી૦ જાંઘના સાંધાનો એક રોગ

જન્મારો, જન્માષ્ટમી, જન્માંતર, જન્મોજન્મ, જન્મોત્રી, -તરી, જન્મોત્સવ જુઓ 'જન્મ'માં [(સમાસને અંતે)

જન્ય વિ૦ [सं.] -થી જન્મેલું; પેદા થયેલું

જપ પું૦ [सं.] નામ, મંત્ર ઇત્યાદિનું રટન. [**-કરવા, જપવા**=મંત્રનું રટણ કરવું (૨) વારંવાર યાદ કરવું (૩) [લા.] નિરુદ્યમી બેસી રહેવું. **-કરાવવા**=મંત્રાદિકનું રટણ કરાવવું (૨)આશામાં બેસાડી રાખવું.] **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ જપ કરવાની માળા-બેરખો

જપત વિ૦ [अ. जब्त] જપ્ત; ગુનાસર દંડરૂપે સરકારે કબજે કરેલું (૨) માગતા પેટે કબજે લીધેલું. **-તી** સ્ત્રી૦ જપ્તી; ગુનાના દંડરૂપે સરકારે કે માગતા પેટે કોઈએ લીધેલો કબજો (૨) ટાંચ. [**-આવવી**=જપતી કરવા માણસો આવવાં કે તે કરવાનો હુકમ થવો. **-બેસાડવી, મૂકવી, લાવવી**=કબજો લેવા-જપતી કરાવવા સરકારી માણસો લાવવાં, મૂકવાં (એથી ઊલટું **-ઊઠવી, ખસવી**).]

જપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. जप्] જપ કરવો; રટવું

જંપા ન૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ કે તેનું ફૂલ

જપિયો પું૦ ['જપ' પરથી] જપ કરનારો; ભક્ત (૨) યજમાન માટે જપ કરનારો બ્રાહ્મણ

જપ્ત વિ૦, **-પ્તી** સ્ત્રી૦ જુઓ જપત, -તી

જફા સ્ત્રી૦ [फा.] જુલમ; જબરદસ્તી

જબ અ૦[हिं.,सं. यावत्; प्रा. जाव પરથી] જ્યારે

જબર વિ૦ [फा.] જબરું; જબ્બર; મોટું; ભારે; કઠણ (કદ, બળ, સત્તા, ગતિ, ઇ૦માં ઘણું) (૨) પું૦ ઉર્દૂ લિપિમાં વપરાતું એક ચિહ્ન (તે અકાર બતાવે છે.) **૦જ(-દ)સ્ત** વિ૦ જોરાવર,જબરું. **૦જ(-દ)સ્તી** સ્ત્રી૦બળાત્કાર; જુલમ. **૦જંગ** વિ૦ ખૂબ જબરું ને હિંમતવાળું; યુદ્ધવીર. **-રાઈ,-રી** સ્ત્રી૦ જબરજસ્તી

જબરું વિ૦ જબર; જોરાવર; બળવાન (૨) [લા.] મુશ્કેલ. [**-લાકડું**=વિશેષ મજબૂત પક્ષ કે ટેકો (૨) પીડાકારક પંચાત.]

જબરૂત પું૦ [अ.] જુઓ જબ્રૂત

જબાદ સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડાની એક જાત

જબાન,જબાં સ્ત્રી૦[फा.] જીભ (૨) બોલી; ભાષા

જબાની સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ જુબાની

જબીરુ ન૦ એક પક્ષી

જબ્બર વિ૦ જુઓ જબરું

જબ્રૂત પું૦ [अ.] ઈશ્વરની પ્રૌઢતા; જબરૂત

જમ પું૦ જુઓ યમ. [**-જેવું**=ભયંકર અને ક્રૂર (૨) જમ પેઠે પોતાનું કામ કરવા-કરાવવામાં અટલ (માણસ)(જેમ કે જમ જેવો માથે બેસે પછી શું થાય?) **જમને જવાબ દે એવું**=મજબૂત અને નીડર.] **૦કિંકર** પું૦ જુઓ યમકિંકર. **૦ડો** પું૦ જમ; જમદૂત. **૦દંડ** પું૦ યમદંડ. **૦દૂત** પું૦ યમદૂત. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ જમરાજાનું નગર

જમજમા સ્ત્રી૦ [अ. जमअनो द्विर्भाव; सर० म.] સ્વરોને જલદી જલદી ઉચ્ચારતાં ઊપજતો અલંકાર (સંગીત)

જમજોહર ન૦ [हिं. जमजोहरा] એક પક્ષી

જમણ ન૦ ['જમવું' પરથી] જમવું તે; ભોજન (૨) નાતવરો. **૦વાર** પું૦; સ્ત્રી૦ નાતવરો (૨) એનો દિવસ

જમણું વિ૦ [સર૦ सं. यामी, प्रा. जमी; दे. जेमणय] પૂર્વાભિમુખ થતાં દક્ષિણ તરફનું. [**-અંગ, જમણો હાથ** = મુખ્ય મદદગાર માણસ. **જમણો હાથ ઝાલવો, પકડવો** = મદદ કરવી.]

જમદગ્નિ પું૦ [सं.] (સં.) એક ઋષિ-પરશુરામના [બાપ

જમના સ્ત્રી૦ [सं. यमुना] (સં.) ગંગાને મળનારી એક નદી; કાલિંદી. **-નોત્રી** સ્ત્રી૦ જમના નદીનું મૂળ

જમરૂખ ન૦ [સર૦ हिं., म. जमरूद] જામફળ. **૦ડી,-ખી** સ્ત્રી૦ જમરૂખનું ઝાડ

જમલું વિ૦[सं. यमल = જોડું] + --ના સાથવાળું [(૨)અ૦સાથે

જમલો પું૦ + જુઓ જુમલો

જમવું સ૦ક્રિ૦[सं. जम्] ભોજન કરવું; ખાવું (૨) [લા.] લાભવું; ખાટવું (વ્યંગમાં) (ઉદા૦ શું જમવા ત્યાં ગયા'તા.) [**જમીને જખ મારવી** = ખાઈને મુશ્કેલીમાં ઊતરવું (૨) જમ્યા પછી એઠવાડ કાઢવાનું થવું.]

જમશેદી નવરોજ પું૦ [फा] એક પારસી તહેવાર (૨૨મી માર્ચ)

જમા વિ૦[अ.] એકઠું થયેલું; એકઠું (૨) જમા બાજુનું. (૩) સ્ત્રી૦ આવક; ઊપજ; વસૂલ (૪) સરવાળો; જુમલો. [**-આપવું** = જમા બાજુ લખવું; (૨) લેણું પાછું આપવું. **-કરવું** = જમા પાસે નોંધવું. **-થવું** = એકઠું થવું (૨) જમા પાસે નોંધાવું **-માંડવું** = જમા બાજુ લખવું (૨) વ્યાજે રકમો સ્વીકારવી. **-લેવું** = જમા બાજુ લેવું(૨)વસૂલ કરવું.] **૦ઉધાર** ન૦ જમા અને ઉધાર; આવક-જાવકનો હિસાબ. [**-કરવું** = જમા અને ઉધાર બાજુએ રકમો નાખવી; હવાલો નાખવો.] **૦ખર્ચ(-રચ)** પું૦; ન૦ ઊપજ અને ખર્ચ. [**-નાખવું, પાડવું** = આવી-ગઈ-રકમોની વ્યવસ્થા કરી નાખવી (૨) આવકજાવકનું તારણ કાઢવું.] **૦ત** સ્ત્રી૦ (એક નાતના કે પંથના લોકોનો) સમુદાય; સમૂહ (૨) બાવાઓનો સમૂહ. **૦તી** વિ૦ જમાતનું. -ને લગતું. **૦દાર** પું૦ સિપાઈઓની નાની ટુકડીનો ઉપરી (૨) [લા.] ઉપરીપણું કે પ્રભાવ દાખવે એવું માણસ (કટાક્ષમાં). **૦દારી** સ્ત્રી૦ જમાદારનું કામ-પદ. **૦નોંધ** સ્ત્રી૦ ખરીદનો માલ નોંધવાનો ચોપડો. **૦પાસું** ન૦, **૦બાજુ(-જૂ)** સ્ત્રી૦ ચોપડામાં (ડાબું) પાસું, જ્યા જમા રકમ લખાય છે. **૦બંદી** **(-ધી)** સ્ત્રી૦ જમીન માપી જાત વગેરે તપાસી કરીને તેનું સરકાર-ભરત આકારવું તે; 'લૅન્ડ રેવન્યુ-સેટલમેન્ટ'. **૦વસૂલ** સ્ત્રી૦; ન૦ મહેસૂલની ઊપજ. **૦વહી** સ્ત્રી૦ જમાનોંધ

જમાઈ પું૦ [सं. जामातृ, प्रा. जमाइ(-उ); हिं. जमाई] દીકરીનો વર

જમાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'જમવું'નું પ્રેરક રૂપ

જમાત [अ. जमाअत], **-તી** **જમાદાર,-રી** [फा.] જુઓ 'જમા'માં

જમાદિલ અવલ પું૦ [अ. जमादिल अव्वल] અરબી - મુસલમાની પાંચમો મહિનો

જમાદિલ આખર પું૦[अ. जमादिल आखिरह] અરબી - મુસલમાની છઠ્ઠો મહિનો

જમાન પું૦ [अ. जामिन] જામીન. **૦ખત** ન૦ જામીનખત

જમાની સ્ત્રી૦ ['જમાન' ઉપરથી] જામીનગીરી

જમાનો પું૦ [फा.] યુગ; લાંબો સમય(૨) દેશકાળની, આચારવિચારાદિની અમુક સ્થિતિ કે તેનો સમય. **-નાજૂનું** વિ૦ જમાનાઓથી ચાલતું આવેલું; પ્રાચીન. **--નાનું ખાધેલ** વિ૦ પહોંચેલ; અનુભવી; પાકું

જમાનોંધ, જમાપાસું, જમાબાજુ, જમાબંદી(-ધી) જુઓ 'જમા'માં

જમાલ પું૦ [अ.] સૌંદર્ય

જમાલગોટો પું૦ [हिं.] જુઓ નેપાળો

જમાવ પું૦ [જુઓ જમા; 'જામવું' પરથી] ભરાવો; ભીડ. **૦ટ** સ્ત્રી૦ જમાવવું તે (૨) બંધબેસતી મેળવણી - મિશ્રણ

જમાવવું સ૦ક્રિ૦ 'જામવું'નું પ્રેરક રૂપ

જમા-વસૂલ, જમા-વહી જુઓ 'જમા'માં

જમિયત સ્ત્રી૦ [अ. जमीअत] સમૂહ; મંડળ

જમીઝ ન૦ એક પક્ષી

જમીન સ્ત્રી૦ [फा.] ભોંય (૨) ખેતર તરીકે વપરાય તેવી જમીન(૩)ઘા રુઝાવાથી આવતી નવી ચામડી. [**–આવવી** = રૂઝ આવવી. **–આસમાન એક હોવું** = અતિશય મગરૂરી હોવી (૨) અતિશય વરસાદ વરસવો. **–આસમાનનું છેટું** = ઘણો મોટો તફાવત. **–કરવી** = કિનારે ઊતરવું; સફર પરથી પાછા ફરવું (૨) જમીન વેચાતી લેવી (૩) ભોંયને લીંપી-થાપી સરખી કરવી. **–ખણવી, –ખોતરવી** = લજ્જા - પશ્ચાત્તાપ કે અપમાનની અસરથી નીચું જોવું. **–છોડવી** = જન્મભૂમિ છોડી પરદેશ જવું. **–ને આસમાન એક થવું** = પ્રલય થવો(૨)મોટો અનર્થ થવો. **–પર પગ ન મૂકવો** = ખૂબ ઉતાવળું ચાલવું(૨)ગર્વથી બહેકી જવું. **–મરવી** = જમીનનો રસકસ જવો (૨) ઘામાં કોહવાણ વધી સડો ઊંડો ઊતરવો (૩) નદીના વહેણથી જમીન કપાયા કરવી. **–માપવી** = ઠોકર ખાઈ ગબડી પડવું (૨) નાસી જવું. **જમીનમાં પેસવું** = ઊંચા ન વધવું; ઠીંગણા રહેવું(૨)ખૂબ શરમ આવવી(૩) દટાઈ જવું (૪)મરી જવું. **–સૂંઘવી** = રસકસ તપાસવો.] **૦દાર** વિ૦ જમીનની માલિકીવાળો (૨) પું૦ જમીનનો માલિક (૩) લાટબંધ જમીનનો માલિક. **૦દારી** વિ૦ જમીનદારનું, –ને લગતું(૨) સ્ત્રી૦ જમીનદારપણું. **૦દારી પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ મહેસૂલ માટે સીધો ખેડૂત સાથે વ્યવહાર રાખવાને બદલે જમીનદાર પાસેથી જ મહેસૂલ લેવાની પદ્ધતિ. **૦દોસ્ત** વિ૦ (ભાંગીતોડી)જમીનસરસું કરેલું; પાયમાલ

જમે વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [अ. जमअ] જુઓ જમા

જમૈયો પું૦ [સર૦ म. जमइ] કટાર જેવું એક હથિયાર

જમોર (મો')પું૦ જૌહર, સામુદાયિક આત્મહત્યા. **–રિયો** પું૦ જમોર કરનાર [ફેર

જમ્મર પું૦ [જુઓ જમોર] મોટું દુઃખ; કાળો

જય પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] જીત; ફતેહ. **૦કરી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક છંદ; જેકરી. **૦ઘોષ** પું૦, **૦ઘોષણા** સ્ત્રી૦ જય મળવાથી કરેલો પોકાર (૨) જય થયો છે એવું જણાવતો ઢંઢેરો. **૦જય** પું૦ જયજયકાર (૨) અ૦ જેજે (કોઈને સામા મળતાં કે છૂટા પડતાં બોલાતો શબ્દ). **૦જયકાર** પું૦ જીતની ખુશાલીનો પોકાર. **૦જયવંતી** સ્ત્રી૦ એક રાગિણી; જેજેવંતી **૦પુરી** વિ૦ જયપુર શહેરનું, તરફનું (૨) સ્ત્રી૦ રજપૂતાનાની એક પ્રાંતિક બોલી. **૦મંગલ(–ળ)** પું૦ રાજાને બેસવાનો હાથી; ઉત્તમ હાથી (૨) ન૦ જય અને મંગળ. **૦માળ** સ્ત્રી૦ વિજયના અભિનંદનાર્થે ગળામાં નાખવાનો ફૂલહાર. **૦શાલી(–ળી)** વિ૦ વિજયવંત; ફતેહમંદ. **૦શ્રી** પું૦; સ્ત્રી૦ વિજયની દેવી (૨) એક રાગિણી. **૦સંહિતા** સ્ત્રી૦ જય ગાતું મહાકાવ્ય; 'એપિક'. **૦સ્તંભ** પું૦ ફતેહની યાદગીરીમાં ઊભો કરેલો સ્તંભ. **–યંતી** સ્ત્રી૦ [सं.] મહાન વ્યક્તિનો જન્મદિવસ (૨) વિજયનો વાવટો. **–યા** સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગા. **–યાચાર** પું૦ [+आचार] જય મળે એવો આચાર; જય પ્રસંગે કરાતો આચાર. **–યાજય** પું૦ [+अजय] જય ને અજય; હારજીત. **–યાનંદ** પું૦ [+आनंद] વિજયનો આનંદ. **–યિની** વિ૦સ્ત્રી૦ [सं.] જય મેળવનારી. **–યી** વિ૦ [सं.] જય મેળવનાર; વિજયી. **–યીપણું** ન૦. **–ય્ય** વિ૦ [सं.] જીતવા જેવું કે જિતાય એવું

જર સ્ત્રી૦ [सं. जरायु?] ઓર; મેલી. (૨) [सं. जलूका?] [ફ.] જળો (૩) વિ૦ [सं.] જીર્ણ; જર્જર

જર પું૦[फा.] પૈસો; નાણું; સોનું (૨) કસબ (સોના–રૂપાના તાર) કે કસબનું વણતર. **૦કસ** પું૦ [+फा. कश] સોનારૂપાનો તાર; કસબ. **૦કસી** વિ૦ [फा.] કસબી; કસબના ભરતવાળું. **૦કોસ** પું૦ [फा.] જૂઠો–હલકો કસબ. **૦કોસી** વિ૦ જૂઠા–હલકા કસબવાળું. **૦ખરીદ** વિ૦[फा.] વેચાતી લીધેલી (વસ્તુ). **૦ખેજ** વિ૦[फा. ज़रखेज़]ફળદ્રૂપ. **૦જરિયાન**

ન૦ પૈસા; ઘરેણાં વગેરે કીમતી વસ્તુઓ(૨) કસબી ભરતકામ. **૦જોખમ** ન૦ પૈસા વગેરે જોખમની વસ્તુઓ. **૦દોજ** પું૦ [फा.] કસબ ભરનારો. **૦દોજી** સ્ત્રી૦ કંસબ ભરવાનું કામ – વિદ્યા; કસબી ભરતકામ

જરખ ન૦ [प्रा. जरग्ग; સર૦ हिं. चरख; सं. तरक्ष, प्रा. तरच्छ] ઝરખ; એક જંગલી પ્રાણી; ઘોરખોદિયો; તરસ

જરગો વિ૦ પું૦ [सं. जरत्क, प्रा. जरग्ग](કા.) ઘરડો; ઠચરો [ઘસાઈ ગયેલું

જરજરિયું વિ૦ [सं. जर्जर] જીર્ણ થઈ ગયેલું;

જરજરિયાન, જરજોખમ ન૦ જુઓ 'જર'માં

જરઠ વિ૦ [सं.] વૃદ્ધ; ઘરડું(૨)કઠણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

જરણ વિ૦ [सं.] ઘરડું(૨)ન૦ જરણા. **–ણા** સ્ત્રી૦ વૃદ્ધાવસ્થા [ધર્મસંસ્થાપક

જરથુષ્ટ્ર પું૦ [અવેસ્તા] (સં.) પારસીઓના

જરથોસ્તી વિ૦ જરથુષ્ટ્રનું, –ને લગતું (૨) જરથુષ્ટ્રનું અનુયાયી (૩) પું૦ પારસી

જરદ વિ૦ [फा. ज़र्द] પીળું; ઝાંખુંપીળું

જરદાલુ(–લુ) ન૦ [फा. ज़र्द પરથી] એક સૂકો મેવો; આલૂ

જરદી સ્ત્રી૦ [फा.] પીળો પદાર્થ

જરદો પું૦ [फा.] તમાકુનો ભૂકો

જરબ પું૦ [अ. ज़र्ब] ત્રાસ; દહેશત; ધાક

જરવજર વિ૦ [फा. ज़रा ઉપરથી] જરા; સહેજ (૨) અ૦ જરાતરા; સહેજસાજ

જરવાળિયું વિ૦ [સર૦ 'જાળાવાળા,–ળિયું'] પાંખું (૨) જીર્ણ (કપડું)

જરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. जॄ; प्रा. जर] જીર્ણ થવું; ઘસાઈ જવું (૨) પચવું; હજમ થવું (૩) પાંખું કે છૂટું થવું

જરા સ્ત્રી૦ [सं.] વૃદ્ધાવસ્થા(૨)સાપની કાંચળી

જરા વિ૦ (૨) અ૦ [अ.] લગાર; થોડું. **૦એક, ૦ક** વિ૦ (૨) અ૦ થોડું; લગાર. **૦તરા** અ૦ થોડું–નહિ જેવું. [**જરા જરામાં, જરાતરામાં** અ૦ સહેજ સહેજમાં; ખાસ કારણ વિના (૨) ઝટ; જરા વખતમાં

જરાયત વિ૦ [જુઓ જિરાયત] વરસાદના પાણીથી થતું (ખેતી કે પાક માટે) (તેનાથી ઊલટું બાગાયત – કૂવાના પાણીથી થતું)

જરાયુ ન૦ [सं.] ગર્ભને વીંટળાયેલું પાતળું પડ; ઓર. **૦જ** વિ૦ જરાયુમાંથી જન્મતું (ઈંડામાંથી નહિ) [સસરો

જરાસંધ પું૦ [सं.] મગધદેશનો રાજા; કંસનો

જરિત વિ૦ [सं.] જીર્ણ; ખખળો ગયેલું

જરિયાન વિ૦ [फा. ज़रीन] જરીનું; કસબી (૨) ન૦ સોનારૂપાનાં ઘરેણાં

જરી સ્ત્રી૦ [फा. ज़र] કસબ; કસબી માલ(૨) વિ૦ કસબ સાથે વણેલું; કસબી. **૦કામ** ન૦ કસબી ભરતકામ. **૦પટકો** પું૦ કસબી વાવટો(૨)પેશવાઈમાં લશ્કરી સરદારને કમરે બાંધવાનો કસબી પટકો

જરી વિ૦(૨)અ૦ [જુઓ જરા] થોડું; લગાર. **૦ક** વિ૦(૨)અ૦ સહેજ; થોડુંક

જરીપુરાણું વિ૦ [सं. जरिन् + पुराण] જૂનું; ફાટીતૂટી ગયેલું; ઘણું જૂનું

જરીફ સ્ત્રી૦ [फा. जरीब = જમીન માપવાની સાંકળ] જમીનમાપણીનું કામ(૨) પું૦ એ કામ કરનારો; મોજણીદાર(૩)વિ૦[अ.ज़रीफ़] વિનોદી; મશ્કરું (૪) બુદ્ધિવાન; સમજદાર. **૦ખરડો** પું૦ માપણીનું પત્રક

જરીમરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; प्रा. जर = તાવ + मरक = મરકી] ભારે ચેપી રોગ; કોગળિયું; (ખાસ કરીને) કૉલેરા. (આ રોગની દેવી હોવાનું મનાય છે.)

જરૂખો પું૦ જુઓ ઝરૂખો

જરૂર સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ જરૂરત (૨) અ૦ અવશ્ય; નક્કી; અલબત્ત. [**–ઊભી થવી, જાગવી, પડવી** = જરૂર લાગવી; જરૂરી બનવું.] **૦ત, –રિયાત** સ્ત્રી૦ અગત્ય; આવશ્યકતા; ગરજ; હાજત. **–રી** વિ૦ જરૂરનું; અગત્યનું

જરેજર અ૦ [સર૦ अ. ज़रा; કે રજેરજ પરથી?] જરા પણ છોડયા વગર; બધું જ; રજેરજ

જર્જર(–રિત) વિ૦ [सं.] જીર્ણ થઈ ગયેલું

જર્મન વિ૦ [इं.] જર્મની નામના દેશનું (૨) પું૦ તે દેશનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ ત્યાંની ભાષા

જર્મનસિલ્વર ન૦ [इं.] એક મિશ્ર ધાતુ

જલ(–ળ) ન૦ [सं.] પાણી. **૦કમલ** ન૦ કમળ. **૦ગરિયો** પું૦ મંદિરમાં ઠાકોરજીની

પૂજા માટે પાણી લાવી આપનારો. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ જુઓ ઉદકક્રિયા. **૦ચર** વિ૦ પાણીમાં ચાલનારું(૨)ન૦ પાણીનું પ્રાણી. **૦જ** વિ૦ [सं.] પાણીમાં ઉત્પન્ન થતું(૨) ન૦ કમળ (૩)શંખ. **૦(-ળ)જલ(-ળ)બંબાકાર** અ૦ જુઓ જલમય. **૦(-ળ)જંતુ** પું૦; ન૦ પાણીનું જંતુ (૨) માછલું. **૦જા** સ્ત્રી૦ [सं.] (सं.) લક્ષ્મી. **૦જાત** ન૦ [सं.] કમળ;જલજ. **૦(-ળ)તરંગ** પું૦ પાણીનું મોજું (૨) ન૦ (ચલાણાંમાં પાણી ભરીને યોજાતું) એક વાદ્ય. **૦તાડન** ન૦ [सं.] [ला.] પાણીને મારવા પેઠે ફોગટ ફાંફાં; અફળ પ્રયત્ન. **૦(-ળ)તુલા** સ્ત્રી૦ જળની મદદથી વજન કરવાનું ત્રાજવું; 'હાઇડ્રોસ્ટૅટિક બૅલન્સ.' **૦દ** પું૦ [सं.] વાદળ; મેઘ. **૦દાગમ** પું૦ [जलद + आगम] વર્ષાકાળ; ચોમાસું. **૦(-ળ)દાહ** પું૦ શબને બાળવાને બદલે પાણીમાં વહેતું મૂકવું તે. **૦(-ળ)દીક્ષા** સ્ત્રી૦ જળથી અપાતી ખ્રિસ્તી ધર્મની દીક્ષા; 'બૅપ્ટિઝમ'. **૦(-ળ)દેવતા** પું૦ બ૦ વ૦; સ્ત્રી૦ જળની દેવી; પાણીની પરી. **૦(-ળ)ધર** પું૦ [सं.] મેઘ; વાદળ (૨) સમુદ્ર. **૦(૦નિ)ધિ** પું૦[सं.] સમુદ્ર. **૦(-ળ)નીલિ(૦કા)** સ્ત્રી૦ સેવાળ. **૦(-ળ)પતિ** પું૦ [सं.] સમુદ્ર (૨) વરુણ. **૦(-ળ)પાન** ન૦ પાણી પીવું તે. **૦(-ળ)પ્રપાત** પું૦ પાણીનો ધોધ. **૦(-ળ)પ્રલય** પું૦ ભારે વરસાદ કે પૂરથી નાશ થવો તે. **૦(-ળ)પ્રવાસ** પું૦ જળ ઉપર – વહાણમાં કરેલી મુસાફરી. **૦(-ળ)મય** વિ૦ બધે પાણી પાણી થઈ ગયું હોય એવું. **૦(-ળ)માર્ગ** પું૦ જળ ઉપર – વહાણમાં બેસીને જવાનો રસ્તો (૨) નહેર;વહેળો **૦(-ળ)યંત્ર** ન૦ જળના જોરથી ચાલતું યંત્ર(૨) ફુવારો(૩)રેંટ. **૦(-ળ)યાત્રા** સ્ત્રી૦ જળપ્રવાસ (૨) એક તહેવાર, જયારે ઠાકોરજીને જલવિહાર કરાવવામાં આવે છે. **૦(-ળ)યાન** ન૦[सं.] જળ પર જવાનું વાહન; વહાણ; મછવો. **૦(-ળ)યુદ્ધ** ન૦ પાણી ઉપર –વહાણમાં રહીને કરેલું યુદ્ધ. **૦(-ળ)સમાધિ** સ્ત્રી૦ પાણીમાં કરેલો પ્રાણત્યાગ (જેમ કે સંન્યાસી માટે) (-લેવી). **૦સ્થિતિશાસ્ત્ર** ન૦ 'હાઇડ્રોસ્ટૅટિક્સ'. **-લં(-ળં)દ(-ધ)ર** ન૦ [सं. जलोदर] એક ઉદરરોગ. **-લાગાર** ન૦ [सं.] પાણીનો હોજ; ટાંકી. **-લા(-ળા)શય** ન૦[सं.] કૂવો, તળાવ વગેરે પાણીનું સ્થળ. **-લાંજલિ** સ્ત્રી૦ [सं.] પાણીની અંજલિ(૨) પિતૃઓનું તર્પણ કરવા અપાતી જલાંજલિ. **-લો(-ળો)દર** ન૦ [सं.] જુઓ જલંદર

જલદ વિ૦ [फा. जल्द] ઉગ્ર; આકરું; તેજ

જલદી સ્ત્રી૦ [फा.] ઉતાવળ; ત્વરા (૨) અ૦ ઉતાવળથી; ઝટ; સત્વર

જલસો પું૦ [अ.] આનંદ યા ઉત્સવનો મેળાવડો (૨) સંગીતનો મેળાવડો

જલા(-ળા)ખુ પું૦[सं.] એક જળચર પ્રાણી

જલાલ વિ૦ [अ.] ઝગઝગતું; ઉજ્જવળ. **-લી** સ્ત્રી૦ ઝગઝગાટ; ભપકો; ઠાઠમાઠ; પ્રભાવ

જલેબ સ્ત્રી૦ [अ. जलवा ?] ઠાઠમાઠ; ભભકો

જલેબી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; म. जिलबी; (हिं. जलाव = આથો; ખીરું)] એક મીઠાઈ

જલ્પ પું૦ [सं.] કથન; કહેવું તે (૨) બકવાદ; લવારો(૩)[न्या.]તત્ત્વનિર્ણયની ઇચ્છાથી નહિ પણ પરપક્ષખંડન અને સ્વપક્ષ-સ્થાપનની ઇચ્છાએ કરેલો વાદ.**૦ક** વિ૦[सं.] બકવાદ – લવારો કરનારું. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [सं. जल्प्] બબડવું – લવારો કરવો

જલ્લાદ પું૦ [अ.] ગરદન મારનાર; શિરચ્છેદ કરનાર (૨) કસાઈ. **-દી** સ્ત્રી૦ જલ્લાદનું કામ; જલ્લાદપણું

જવ પું૦ [सं. यव; प्रा.] એક ધાન્ય (૨) જવ જેટલી લંબાઈ અથવા વજનનું માપ. [**-તલ મૂકવા** = શ્રાદ્ધ સરાવવું. **-તલ લાવવા** = મરણના ચોકાની તૈયારી કરવી.] **૦ખાર** પું૦ [+सं. क्षार] જવનો ખાર – ક્ષાર

જવ પું૦ [सं.] વેગ; ત્વરા; ઝપટ (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર

જવ અ૦ [સર૦ [हिं. जब] (૫.) જયારે.

જવઈ સ્ત્રી૦ એક જાતનો (બરુનો) છોડ (જવઈના બરુની કલમ થાય છે.)

જવખાર પું૦ જુઓ 'જવ'માં

જવન પું૦ જુઓ યવન(૨)ખાટકી. **–ની** સ્ત્રી૦

જવની(–નિકા) સ્ત્રી૦ [सं.] પડદો; ચક

જવરઅવર સ્ત્રી૦ [જવું+આવવું ઉપરથી] વારંવાર જવું આવવું તે; અવરજવર

જવલો પું૦ ['જવ' ઉપરથી] જવના આકારનો સોનાનો મણકો (?) [ક્વચિત્; ભાગ્યે

જવલ્લું વિ૦ કોઈક જ; વિરલું. **–લ્લે** અ૦

જવવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. जन्-जा?] (ફળ માટે) બેસવું; ફળ થવું; ઉત્પન્ન થવું. જેમ કે, ફૂલ બેસે પછી સીંગ જવે. (૨) (ફળ કે કશામાં)જીવ પડવા

જવશીર પું૦ [સર૦ हिं. जवाशीर, फा. जावशीर] એક વનસ્પતિ (ગંધબિરોઝા જેવી)

જવાન વિ૦ (૨) પું૦ [फा.] જુઓ જુવાન. ૦પઠ્ઠો પું૦ મજબૂત બાંધાનો જવાન. **–ની** સ્ત્રી૦જુવાની.[**–આવવી, ફૂટવી**=જુવાનીની શરૂઆત થવી–તેનાં ચિહ્ન દેખાવાં.]

જવાબ પું૦ [अ.] ઉત્તર. [**–આપવો**=ઉત્તર આપવો (૨) ઉપયોગી થઈ પડવું (૩) જવાબદાર થવું (૪) સામું બોલવું (૫) કહી આપવું; સાક્ષી પૂરવી. **–આપવા જવું**=ઈશ્વરને પોતાનાં સુકૃત-દુષ્કૃતનો હિસાબ આપવા જવું–મરી જવું. **–દેવો**=જુઓ જવાબ આપવો. **–લેવો**=ખુલાસો પૂછવો –મેળવવો; તપાસ કરવી (૨) સાક્ષી કહે તે લખી લેવું.] **૦દાર** વિ૦ [फा.] જવાબદારીવાળું. **૦દારી** સ્ત્રી૦ જવાબ દેવાનું જોખમ અથવા ફરજ; જુમ્મેદારી; જોખમદારી. **–બી** વિ૦ [फा.] જેનો જવાબ માગેલો હોય એવું (૨) જેના જવાબનું ખર્ચ ભરેલું હોય એવું (જેમ કે, પોસ્ટકાર્ડ, તાર). **–બી હૂંડી** સ્ત્રી૦ સ્વીકારાયાનો જવાબ મળ્યા પછી જ જેનાં નાણાં ભરવાનાં હોય એવી હૂંડી

જવારણ ન૦ [જવારવું પરથી] મેળવણ. **–વું** સ૦ક્રિ૦ ['જવવું'નું પ્રેરક ?] આખરવું

જવારા પું૦બ૦વ૦ [दे. जवरय; जववारय] જવ વગેરેના નાના–તાજા ઊગેલા અંકુરો. [**–વાવવા**=દેવીના પૂજન–અનુષ્ઠાનની જવ વાવી સ્થાપના કરવી.]

જવાવું અ૦ક્રિ૦ જવાની ક્રિયા થવી; 'જવું'નું ભાવે

જવાસો પું૦ [सं. यवास; प्रा. जवास] એક વનસ્પતિ

જવાહિર ન૦ [अ.] હીરામાણેક વગેરે ઝવેરાત. **૦ખાનું** ન૦ રત્નો વગેરે ઝવેરાત જેમાં રખાતું હોય તે જગા

જવાળી સ્ત્રી૦ ['જવ' ઉપરથી] અંગૂઠા ઉપરની જવના આકારની એક રેખા (૨) જવના જેવા સોનાના દાણાની માળા

જવાંમર્દ પું૦ [फा.] બહાદુર; વીર. **–ર્દી** સ્ત્રી૦ જવાંમર્દપણું; વીરતા

જવું અ૦ક્રિ૦ [सं. या; प्रा. जा] (તેનાં રૂપો–જાઉં, જાય, જા, જાઓ, જતું, ગયું, ગઈ, જઈશ ઇ૦ થાય છે.] ગતિ કરવી; ખસવું (૨) પાસેથી ખસવું; ઓછું થવું (૩) ઘટવું; નુકસાન થવું; નાશ પામવું(૪)વીતવું; પસાર થવું (૫) અન્ય ક્રિ૦ સાથે આવતાં તે ક્રિયા બરોબર યા ચોક્કસ થવાનો કે ચાલુ રહેવાનો ભાવ બતાવે. ઉદા૦ નાસી જવું; ખાઈ જવું; કરતા જવું વગેરે. [**જઈ ચડવું**=અણધાર્યું ઓચિંતું જવું-પહોંચવું. **જઈ મળવું**=પકડી પાડવું(૨)–ના પક્ષમાં સામેલ થઈ જવું. ઉદા૦ પોતાના પિતાના શત્રુને જઈ મળ્યો. **જતું આવતું થવું**=આવવા જવાનો વહેવાર થવો; પરિચિત થવું. **જતું કરવું**=મૂકી દેવું; માફ કરવું (૨) છોડી મૂકવું. **જતું રહેવું**=પાસેથી ચાલ્યા જવું; ખોવાવું (૨) નાસી જવું (૩) પરપુરુષ સાથે સ્ત્રીનું નાસી જવું (૪) સાધુ-વેરાગી થઈ જવું. **જવા બેસવું**=જવાની તૈયારીમાં હોવું(૨)મરવાની તૈયારી હોવી.]

જશ(–સ) પું૦ [सं. यश; प्रा. जस] કીર્તિ. [**–ઉપર જૂતિયાં**=કદરને બદલે તિરસ્કાર. **–ગાવા**=સારું બોલવું; ગુણ ગાવા. **જશના થવા**=ફતેહ મળવી; ડંકો વાગવો; સારું કહેવાવું. **–મળવો**=વખાણ થવાં; કદર થવી.] **૦નામી** વિ૦ કીર્તિમંત. **૦વંત** વિ૦ જશવાળું; યશવંત

જશન ન૦ [फा. जश्न] ઉત્સવનો કે આનંદનો દિવસ (પારસી)

જશનામી, જશવંત જુઓ 'જશ'માં

જશો(-સો)દા સ્ત્રી.(સં.) યશોદા–શ્રીકૃષ્ણનાં મા

જસ પું૦ જુઓ જશ

જસત ન૦ [सं., प्रा. जसद] એક ધાતુ

જસતા પું૦બ૦વ૦ ડાઘા

જસું વિ૦ [सं. याद्दश; प्रा. जइस; हिं० जस; जैसा] જેવું; મળતું આવતું (પ.)

જહતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] તજતી (લક્ષણા). **-ત્સ્વાર્થા** વિ૦ સ્ત્રી૦ (કા. શા.) જેમાં શબ્દના વાચ્યાર્થનો ત્યાગ થતો હોય તેવી (લક્ષણા)(૨) સ્ત્રી૦ તેવી લક્ષણા. **-દજહલ્લક્ષણા** સ્ત્રી૦ જેમાં વાચ્યાર્થનો કેટલેક અંશે ત્યાગ તેમ જ કેટલેક અંશે તેનું ગ્રહણ થતું હોય તેવી લક્ષણા (કા. શા.)

જહન્નમ ન૦ [अ.] નરક; દોજખ

જહલ્લક્ષણા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ જહત્સ્વાર્થા

જહાજ ન૦ [अ.] મોટું વહાણ. **-જી** પું૦ જહાજ ચલાવનારો (૨) વિ૦ જહાજનું,-ને લગતું

જહાન સ્ત્રી૦ [फा.] જહાં; દુનિયા; આલમ

જહાનમ ન૦ [જુઓ જહન્નમ] નરક. [**-માં જવું**=દીસતું રહેવું; મરવું; ગમે તેમ (ખરાબ) થવું (શાપ કે ધુત્કાર બતાવવા વપરાય છે.)]

જહાલ વિ૦ [म.; सर० अ. जहल, जाहिल= નાદાન] ઉદ્દામ; આકળું (ઊલટું 'મવાલ')

જહાં સ્ત્રી૦[फा.] દુનિયા; જહાન. **૦ગીર** પું૦ દુનિયાનો જીતનારો (૨) [સં.] એક મોગલ બાદશાહ. **૦ગીરી** વિ૦ જહાંગીરનું,-ને લગતું(૨)[લા.] આપખુદ; જોહુકમીભર્યું (૩) સ્ત્રી૦ જોહુકમી,આપખુદી(૪)અમીરી. **૦દીદા** વિ૦ [फा.] દુનિયાના અનુભવવાળું–ચાલાક. **૦પના(૦હ)** વિ૦ (૨) પું૦ [फा.] જગતનું રક્ષણ કરનાર (બાદશાહ). **૦સોજ** વિ૦ [फा.] દુનિયાને બાળનારું

જહીં અ૦ [सं. यत्र, प्रा. जह(-हि,-हिं.); सर० हिं. जहाँ] જ્યાં; જે ઠેકાણે

જહુ સ્ત્રી૦ + જુઓ જેહુ

જહેજ ન૦ [अ. जिहेज़] કન્યાદાન કરવું તે

જહેમત સ્ત્રી૦ [अ. ज़हमत] મહેનત; શ્રમ

જહ્નુ પું૦ [सं.] (સં.) એક પ્રાચીન રાજા. **૦કન્યા,૦જા, ૦સુતા** સ્ત્રી૦ (સં.) ગંગા નદી

જળ ન૦ [सं. जल] પાણી. [**-જંપવું**=નીરવ શાંતિ ફેલાવી. **-પોતિયાં કરવાં**=ધોતિયું માથે બાંધી નાહવું. **-મૂકવું**=પ્રતિજ્ઞા કરવી. **-ભરવું**=પાણી વહેવું (૨) આંખમાં આંસુ લાવવાં. **-રેલવું**=પાણી ફરી વળવાં. **-લેવું**=જળ મૂકવું. **-શમવું**=રેલનાં પાણી ઓસરી જવાં.] **૦આગિયો** પું૦ એક વનસ્પતિ. **૦આમળું** ન૦ એક જાતનું ફળ. **૦કમળ** ન૦ જુઓ જલકમલ. **૦કીડો** પું૦ પાણીનો કીડો. **૦કૂકડી** સ્ત્રી૦ એક જળચર પક્ષી. **૦કૂંડું** ન૦ ચંદ્રની આજુબાજુ આછાં પાણીભર્યાં વાદળાંને લીધે દેખાતું કૂંડાળું. **૦ક્રીડા,૦કેલિ** સ્ત્રી૦ પાણીમાં ખેલવું તે. **૦ઘોડો** પું૦ એક પ્રાણી;'હિપ્પોપોટેમસ'. **૦ચક્કી** સ્ત્રી૦ પાણીના જોરથી ચાલતી ચક્કી. **૦ચર** વિ૦(૨)ન૦ જુઓ જલચર. **૦જળું** વિ૦ આંસુથી ભરાયેલું (લોચન). **૦જંતુ** પું૦; ન૦. **૦જં(-યં)ત્ર, ૦જાત, ૦જા(યા)ત્રા** જુઓ 'જલ'માં. **૦જાંબુવો** પું૦ નદીના કિનારા પર થતી એક વનસ્પતિ. **૦ઝીલણા(-ણી)** વિ૦સ્ત્રી૦(ભાદરવા સુદ અગિયારશ). **૦તરણ** પું૦ એક છંદ. **૦તરંગ** પું૦(૨)ન૦, **૦તુલા,૦દાહ,૦દીક્ષા** જુઓ 'જલ'માં. **૦દૂધી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦દેવતા** જુઓ જલદેવતા. **૦ધમણ** સ્ત્રી૦ જળના બળથી ચાલતી ધમણ. **૦ધર,૦નીલિ(૦કા)** જુઓ 'જલ'માં. **૦નેવરી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦પતિ, ૦પાત્ર, ૦પાન** જુઓ 'જલ'માં. **૦પાલો** પું૦ પાણીમાં ઊગતો પાલો. **૦પ્રપાત** પું૦, **૦પ્રલય** પું૦, **૦પ્રવાસ** પું૦ જુઓ 'જલ'માં. **૦(૦જળ)બંબાકાર, ૦બંબોળ** વિ૦ (૨) અ૦ જલજલબંબાકાર; જલમય. **૦બિલાડી** સ્ત્રી૦ એક જળચર પ્રાણી. **૦મય** જુઓ જલમય. **૦માણસ** ન૦ જેનું નીચલું અર્ધું અંગ માછલી જેવું હોય છે તેવું પાતાળનાં પાણીમાં રહેતું મનાતું વેંતિયું માણસ. **૦માર્ગ,૦યંત્ર,૦યાત્રા, ૦યાન,૦યુદ્ધ** જુઓ 'જલ'માં. **૦વાસ** પું૦ પાણીમાં ડૂબી મરવું તે. **૦શાયી** વિ૦ [सं.] પાણીમાં શયન કરનાર–ડૂબી જનાર. **૦સમાધ(-ધિ)** જુઓ જલ-

સમાધિ. **૦સંપ્રદાયક** પું૦ જળદીક્ષા આપનાર; 'બેપ્ટિસ્ટ'. **૦સ્થિતિશાસ્ત્ર** જુઓ જલસ્થિતિશાસ્ત્ર [(૨) બળતરા થવી

જળજળવું અ૦ક્રિ૦ ['જળવું' ઉપરથી] બળવું

જળજળું વિ૦ જુઓ 'જળ'માં

જળણ ન૦ ['જળવું' ઉપરથી] બળતણ; લાકડાં

જળવાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'જાળવવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક [સળગવું

જળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. ज्वल्; प्रा. जल] બળવું;

જળસ ન૦ [दे. जलूसग?] ઝાડા વાટે પડતો પરુ જેવો ચીકણો પદાર્થ. [**-પડવું**=જળસ નીકળવાનો રોગ થવો.]

જળસોઈ સ્ત્રી૦ [सं. जलशयन? जल + प्रा. सो =સૂવું?] (બાળવા કે દાટવાને બદલે) જળમાં સુવાડવું-ડુબાડવું તે (સંન્યાસીને) (**-કરાવવી.**)

જળંદ(-ધ)ર જુઓ જલંદર [(લાકડું)

જળાઉ વિ૦ ['જળવું' ઉપરથી] બાળવાના કામનું

જળાખુ પું૦ જુઓ જલાખુ

જળાગાર ન૦ [सं. जलागार] પાણીનો હોજ, ટાંકી

જળાતિસાર પું૦ [सं. जल + अतिसार] વારંવાર પેશાબ કરવો પડે તેવો એક રોગ

જળાધારી સ્ત્રી૦ [सं. जलाधार ઉપરથી] જેમાં શિવલિંગ બેસાડવામાં આવે છે તે ક્યારા જેવો ઘાટ (૨) શિવલિંગ ઉપર ટંગાતું નીચે કાણાવાળું જળપાત્ર

જળાપો પું૦ ['જળવું' પરથી] બળાપો; કઢાપો

જળાભાસ પું૦ [सं. जल + आभास] મૃગજળ

જળાશય ન૦ જુઓ જલાશય

જળો સ્ત્રી૦ [सं. जलौका; प्रा. जलू(-लो)या.] પાણીમાં રહેતો એક જીવડો (ખરાબ લોહી ચૂસી લેવા તેને ચામડી ઉપર વળગાડવામાં આવે છે.) [**જળોની પેઠે વળગવું**=આગ્રહપૂર્વક ચોંટવું. **-મૂકવી**=જળો વળગાડી નઠારું લોહી ચુસાવી લેવરાવવું.] [નાખવું તે

જળોજથા સ્ત્રી૦ સંસારની જંજાળ (૨) વિખેરી

જળોદર ન૦ જુઓ જલંદર

જળોયું ન૦ ગૂમડું મટી ગયા પછી રહેલું ચાઠું (૨) મેડો જડતી વખતે પીઢો ઉપર પાટિયાં જડે છે ત્યારે તેની તડ પૂરવા નીચે મુકાતી પાતળી ચીપટ

જંઈ પું૦ પૈસો; દોઢિયું [જાળું; ગીચ ઝાડી

જંખજાળ સ્ત્રી૦ ['ઝાંખરા + જાળું'] ઓશિં-

જંગ પું૦ [फा.] મોટી લડાઈ; યુદ્ધ (૨) [લા.] ઝઘડો; કંકાસ. [**-મચવો**=ખૂબ લડાઈ જામવી.] **૦બહાદુર** વિ૦ એક ઇલકાબ

જંગડિયો પું૦ સરકારી તિજોરીનાં નાણાં એક ગામથી બીજે ગામ લઈ જતી વખતે રક્ષક તરીકે જતો લશ્કરી સિપાઈ

જંગમ વિ૦ [सं.] એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ખસી શકે એવું (સ્થાવરથી ઊલટું) (૨) પું૦ એક પ્રકારનો શિવલિંગપૂજક જોગી

જંગમો પું૦ લાઠીની એક કસરત

જંગલ ન૦ [सं., फा.] વન. [**-જવું**=ઝાડે ફરવા-હાજતે જવું. **-થવું**=માણસની વસ્તી વિનાનું થવું-વેરાન થવું. **-વસાવવું, -સેવવું** =વનવાસ કરવો (૨) વાનપ્રસ્થ થવું.] **-લિયત** સ્ત્રી૦ જંગલીપણું **-લી** વિ૦ જંગલનું; રાની (૨) ખેડ્યા વિના ઊગેલું (૩) [લા.] સુધારો, સંસ્કાર કે વિવેક વિનાનું. [**-રોઝ જેવું**=સાવ જંગલી.] **-લીજટ** વિ૦ [સર૦ म. जंगलाजट] સાવ જંગલી; અણઘડ; રોંચું

જંગલો પું૦ એક રાગ

જંગાલ પું૦ [फा. जंगार; સર૦ हिं., म.] તાંબાનો કાટ. **-લી** વિ૦ જંગાલનું, -ને લગતું

જંગી વિ૦ [फा.] જંગ-લડાઈને લગતું (૨) [લા.] મોટું; જબરું; (૩) સ્ત્રી૦ કિલ્લાની ભીંતમાંનું ત્રાંસું બાકું (૪) પું૦ લડવૈયો

જંગોટો પું૦ ખાખી બાવાઓની ગોફણ જેવી લંગોટી (?) [જંગોડો

જંગોડો પું૦ જુઓ જિંગોડો. **-ડી** સ્ત્રી૦ નાનો

જંઘ(-ઘા) [सं.] સ્ત્રી૦ જાંઘ; સાથળ

જંઘડિયાં ન૦ બ૦ વ૦ ચોઘડિયાંવાળા; ઢોલ-ડૂમકા વગાડનાર

જંઘા સ્ત્રી૦ [सं.] જંઘ; જાંઘ. **૦સારણ** સ્ત્રી૦ જાંઘનો એક રોગ. **૦સ્થિ** ન૦ [+ अस्थि] જાંઘનું હાડકું

જંજાર(-લ) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. जज्याळ; हिं

जंजाल] એક જાતની નાની તોપ; જંબૂરો

જંજાળ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जंजाल (જન કે જગ + જાળ?)] ઉપાધિ; ખટપટ. [**–માં પડવું** =(લગ્ન, કુટુંબ કે ધંધા ઇ૦ની) પંચાત વહોરવી–ફસાવું; જંજાળી થવું. **–ળી** વિ૦ જંજાળવાળું. [**–થવું**=પરણવું; સંસારી થવું (૨) ખૂબ કામધંધામાં રોકાવું.]

જંજીર સ્ત્રી૦ [फा.] સાંકળ (૨) બેડી (૩) ઘડિયાળની કમાન (૪) ઝાંઝર. [**–દોહવી** = પોતાની સચ્ચાઈ સાબિત કરવા લાલ તપાવેલી સાંકળ ઉપર હાથ ફેરવવો; દિવ્યનો એ પ્રયોગ કરવો.] **૦નો ગોળો** પું૦ [સર૦ हिं. जंजीरी गोला] સાંકળથી જોડેલા તોપના ગોળા (તે સાદા ગોળાથી ભયંકર ગણાય છે.) **–રું** ન૦ સાંકળના જેવું ઘરેણું

જંજીરો પું૦ [अ. जज़ीरह] પાણીમાં બાંધેલો કિલ્લો (૨) ટાપુ; બેટ (૩) [જુઓ 'જંજાર'] જંબૂરો; એક જાતની પૈડાંવાળી નાની તોપ (૪) [?] હનુમાનની સાધનાનો મંત્ર; જંતર (૫) [फा. जंज़ीर = સાંકળ (ના આકારનું)] કસબી કિનાર

જંત પું૦ જુઓ જંતુ

જંતર પું૦; ન૦ [सं. यंत्र, प्रा. जंत] તાંત્રિક આકૃતિ (૨) તેવી આકૃતિ કે અક્ષરવાળો કાગળ કે પતરું; તાવીજ (૩) જાદુ

જંતરડું ન૦ [सं. यंत्र; प्रा. जंत; સર૦ f. जंतरी (यंत्र्, प्रा. जंत=જકડવું) પરથી] જુઓ જતરડું

જંતરમંતર પું૦; ન૦ જંતર અને મંત્ર

જંતરવું સ૦ક્રિ૦ જંતર કરવું; (તાવીજને) જાદુઈ અસર આપવી

જંતુ પું૦; ન૦ [सं.] નાનું જીવડું. **૦ઘ્ન, ૦નાશક** વિ૦ જંતુઓનો નાશ કરે એવું. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ 'બૅક્ટીરિયોલૉજી'

જંત્ર [सं. यंत्र] ન૦ જુઓ છાયાયંત્ર (૨) એક જાતનું તંતુવાદ્ય (૩) પું૦; ન૦ જુઓ જંતર. **જંત્રમધ્યાહ્ન** = ખરો બપોર (છાયાયંત્ર પ્રમાણે પૂરેપૂરો)

જંત્રી પું૦ ['જંત્ર' ઉપરથી] જંત્ર વગાડનાર(૨) જાદુગર; ખેલાડી (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] સૂચિ; અનુક્રમણિકા; સાંકળિયું(૪)જંતરવાનું તાવીજ (૫) તૈયાર ગણતરીનો કોઠો; કોષ્ટક

જંદો પું૦ ફક્કડ પુરુષ (ભવૈયાઓનો એક વેષ) (એ નામના એક છેલ રાજા ઉપરથી. જુઓ ઝંડાઝીલણ)

જંપ (જં') પું૦ [प्रा. झंप् = ઢાંકવું ઉપરથી? સર૦ हिं. झंपना; झपना; म. झपणें] શાંતિ; નિરાંત (–વળવો). **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ નિરાંત વાળવી; શાંત પડવું. (૨) જરા ઊંઘવું — આંખ મળવી (જંપી જવું) (૩) તોફાન, ધમાચકડી, ઇ૦માંથી રોકાવું; તે બંધ કરી શાંત થવું. **–પાવું** અ૦ક્રિ૦ જંપવાની ક્રિયા થવી

જંબીર ન૦ [सं.] એક વનસ્પતિ; એક જાતની લિંબોઈ [ઝોળી

જંબીલ સ્ત્રી૦ [फा.] ખજૂરીનાં પાંદડાંની ગૂંથેલી

જંબુ(–બૂ) ન૦ [सं.] જાંબુ

જંબુ(–બૂ)ક પું૦; ન૦ [सं.] શિયાળ

જંબુ(–બૂ)ખંડ, જંબુ(–બૂ)દ્વીપ પું૦ [सं.] (સં.) (પૌરાણિક ભૂગોળ પ્રમાણે) મેરુ પર્વતની આજુબાજુ આવેલા સાત ખંડમાંનો એક(૨)[બૌદ્ધોની માન્યતા પ્રમાણે] ભારતવર્ષ

જંબૂર ન૦ [સર૦ म. जंबोरा; हिं जंबूर(–रा) (अ. जंबूर = ભમરો ઉપરથી?)] ખીલા ખેંચી કાઢવાનું ઓજાર — એક જાતની પકડ

જંબૂરિયો પું૦ ['જંબૂરો' ઉપરથી] નાનો છોકરો

જંબૂરો પું૦ [फा.] એક નાની તોપ (૨) [अ. जंबूर = ભ્રમર? સર૦ हिं. झमूरा] બાજીગરનો મદદનીશ છોકરો

જંબે જંબે અ૦ 'જય અંબે! જય અંબે!' એવો પોકાર. [**–કરવું**=બેજવાબદાર નાચકૂદ કે ખર્ચ કરવું (૨) [લા.] અવ્યવસ્થિત રીતે ગમે તેમ વર્તવું જેથી કાંઈ ભલીવાર ન આવે.

જાઆવ સ્ત્રી૦ જવું ને આવવું તે; આવજા

જાઈ વિ૦સ્ત્રી૦ ['જાવું'=જન્મવું, 'જાયું' ભૂ૦ કૃ૦ ઉપરથી] જણી; જણેલી (૨) સ્ત્રી૦ પુત્રી (૩) [सं. जाति, प्रा. जाइ] એક ફૂલની વેલ (માલતી?) કે તેનું ફૂલ [બ૦ વ૦

જાઓ ('જાવ' જોડણી નહિ) 'જવું'નું આજ્ઞાર્થ

જાક પું૦ (કા.) બળનો ધક્કો (૨) ઘસારો (૩) વજનનું દબાણ (૪) વ્યવહારનો બોજો (૫) ખર્ચનો ભાર

જાકડસીકડ,-ડું વિ૦ [જકડાવું + સંકડાવું ઉપરથી ?] નબળા બાંધાનું; વારંવાર માંદું પડ્યા કરતું

જાકાર(-રો) પું૦ ['જા' + કાર] 'જાઓ' એવો ઉદ્ગાર; અસત્કાર

જાકીટ ન૦ [ઇં. जैकेट] એક પ્રકારનું પહેરવાનું [વસ્ત્ર; વાસકોટ

જાગ પું૦ [સં. याग; प्रा.] યજ્ઞ (૨) સ્ત્રી૦ [?] રજાઇ (જવારા) (૩) [જુઓ 'જગા'] જગા (૪) ['જાગવું' પરથી] જાગવું તે; જાગૃતિ. [**જાગ વાવવા** = જવારા વાવવા કે માતા વાવવાં; રજાઇનું આઠ દિવસનું અનુષ્ઠાન કરવું.]

જાગતું વિ૦ ઊંઘતું નહિ તેવું; જાગ્રત (૨) સાવધાન. **-તી જોત** વિ૦ સ્ત્રી૦ જેની જ્યોતિ – શક્તિ જાગ્રત હોય – તરત પારખું બતાવતી હોય તેવી (દેવી). [**-મૂતરવું** = જાણીબૂજીને બગાડવું. **જાગતો દહાડો** = આબાદીનો વખત (૨) ખરાબ – લડવાડનો દહાડો.] **૦જોધ** વિ૦ તરત પારખું બતાવે – શિક્ષા કરે તેવું (દેવ, દેવી)

જાગરણ ન૦ [સં.] જાગવું તે; ઉજાગરો (૨) જાગૃતિ. [**-કરવું** = જાગવું; કોઈ વ્રત કે ભજન નિમિત્તે ઉજાગરો કરવો.] **-ણિયો** પું૦ જાગરણ કરનારો

જાગરિત વિ૦ [સં.] જાગેલું; જાગ્રત

જાગરિયો પું૦ [प्रा. जागरिअ] જુઓ જાગરણિયો (૨) ભૂવાનો સાથી – ડાકલું વગાડનાર

જાગરૂક વિ૦ [સં.] જાગતું (૨) સાવધ

જાગર્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] જાગવું તે (૨) સાવધપણું

જાગવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. जागृ; प्रा. जग्ग] ઊંઘમાંથી ઊઠવું; જાગ્રત થવું (૨) પ્રમાદમાં ન પડવું; જાગ્રત રહેવું (૩) જાગતા હોવું (૪) ફરી ઊખડવું; તાજું થવું. (જેમ કે, વાત પાછી જાગી છે.) (૫) અજ્ઞાનમાંથી નીકળવું; જ્ઞાન પામવું. [**જાગી જવું** = ઓચિંતા ઊંઘમાંથી જાગવું; જાગ્રત થઈ જવું.] **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ + જગાડવું

જાગામીઠું વિ૦ થોડુંક જાગતું અને થોડુંક ઊંઘતું

જાગીર સ્ત્રી૦ [फा.] સરકાર તરફથી બક્ષિસ તરીકે મળેલી જમીન કે ગામ. **૦દાર** વિ૦ જાગીર ધરાવનારું (૨) પું૦ જાગીરનો ધણી. **૦દારી** સ્ત્રી૦ જાગીરદારપણું. **-રી** વિ૦ જાગીરને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ જાગીરદારી

જાગૃત વિ૦ [સં. जाग्रत् પરથી અશુદ્ધ રૂપ. સર૦ म.] જાગેલું; જાગતું; જાગ્રત. **૦તા** સ્ત્રી૦, **-તિ** સ્ત્રી૦ જુઓ જાગર્તિ; જાગતાપણું (૨) [લા.] ચપળતા; ચેતન

જાગો વિ૦ પું૦ ['જાગવું' ઉપરથી] જાગનારો (૨) જાગ્રત; સાવધ; અપ્રમાદી

જાગ્રત વિ૦ [સં.] જાગતું (૨) હોશિયાર; સાવધ. **-દવસ્થા** સ્ત્રી૦ [+ अवस्था] જાગૃતિની અવસ્થા (૨) ચિત્તની ત્રણ દશામાંની એક

જાચક પું૦ [સં. याचक], **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦, **-ના** સ્ત્રી૦, **-વું** સ૦ ક્રિ૦ [સં. याच्] જુઓ અનુક્રમે યાચક, યાચકવૃત્તિ, યાચના, યાચવું

જાચુ વિ૦ ['જાચવું' ઉપરથી] કંટાળો આવે તેટલા કાલાવાલા કરનારું (૨) માગેલું. **-ચાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ માગણના જેવું વર્તન; દૈન્ય

જાચું વિ૦ [સં. जात्य; प्रा. जच्च = કુલીન, શ્રેષ્ઠ] અભિજાત; ઉત્તમ

જાજમ સ્ત્રી૦ [तुर्की; हिं. जाजिम; म. जाज, जाजीम] પહોળું, જાડું એક પાથરણું

જાજરમાન વિ૦ જુઓ જાજ્વલ્યમાન (૨) તરત પારખું દેખાડે એવું (૩) કરડા મિજાજનું; રૂઆબદાર; તેજીલું

જાજરું વિ૦ [સં. जर्जर; प्रा. जज्जर] તરત નાશ પામે એવું; બિચારું; પામર (૨) જરી ગયેલું; પાંખા વણાટનું

જાજરૂ પું૦; ન૦ [फा. जायेजरूर] સંડાસ; પાયખાનું

જાજુલમાન વિ૦ + [સં. जाज्वल्यमान] જુઓ જાજરમાન

જાજ્વલંતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] ચળકતી; જાજ્વલ્યમાન

જાજ્વલ્યમાન વિ૦ [સં.] પ્રકાશથી ઝગઝગતું; દેદીપ્યમાન

જાટ વિ૦ [प्रा. जट्ट; સર૦ हिं., म.] રજપૂતોની એક જાતનું (૨) પું૦ તે જાતનો આદમી (૩) સ્ત્રી૦ ઘેટાબકરાના વાળ

જાડ સ્ત્રી૦, **૦પણ** ન૦, **-ડાઈ**, **-ડાશ** સ્ત્રી૦ [જુઓ 'જાડું'] જાડાપણું. **-ડિયું** વિ૦ જાડું

(જરા કટાક્ષમાં). ૦ઘરું વિ૦ જડ; જાડી કે મોભાગ્ર બુદ્ધિવાળું

જાડું વિ૦[સં.जड, प्रा.जड्ड; સર૦મ. जाड(–डा)] દળદાર (૨) ચરબીથી ભરેલું (૩) ઘાટું (૪) તીણું નહિ એવું (૫) ખોખરું; ભારે (૬) [લા.] મંદ બુદ્ધિવાળું (૭) અશિષ્ટ; ગામડિયું (૮) ઓછી ઝીણવટવાળું (જેમ કે, એનું કામ જરા જાડું હોય ખરું.) [–ખદ્દડ=ઠાંસીને વણેલું; જાડું (જાડા સૂતરનું). –ધખ્ખડ= જાડું ને મજબૂત. –પાતળું=જાડું કે પાતળું ગમે તેવું; જેવું હોય તેવું કે તેટલું. –બખ્ખડ વિ૦ જાડું; ઘટ્ટ (દૂધ માટે).] ૦બ(–ભ)મ વિ૦ ખૂબ જાડું. ૦રે(–રો)ડ વિ૦ રગડા જેવું જાડું–ઘટ

જાડેજો પું૦ રજપૂતોની એક જાતનો માણસ

જાડ્ય ન૦ [સં.] જડતા (બુદ્ધિની)

જાણ વિ૦ ['જાણવું' ઉપરથી; સં. जानत्; प्रा.] જાણનાર(૨)ઓળખાણવાળું; પરિચિત. ૦પણ(–ણું) ન૦ માહિતગારપણું (૨) આવડ; જ્ઞાન

જાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [જાણવું પરથી] જાણવું તે; જ્ઞાન; માહિતી(૨)ઓળખાણ. ૦કાર વિ૦ (૨) પું૦ જાણનાર. ૦(–ન)પિછાણ(–ન) સ્ત્રી૦ ઓળખાણપિછાન

જાણણ(–ન)હાર(–રું) વિ૦ ['જાણવું' ઉપરથી] [જાણનારું

જાણતલ વિ૦ ['જાણવું' ઉપરથી] જાણકાર

જાણભેદુ વિ૦ [સં. ज्ञान, प्रा. जाण + ભેદુ ?] વાતનો ભેદ જાણનારું; અંદરની વાત જાણતું

જાણવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ज्ञा; प्रा. जाण] (કશા વિષે) ખબર, માહિતી, સમજ, જ્ઞાન, આવડ કે પરિચય વગેરે હોવું કે પામવું (૨) [સર૦ हिं. जानना] માનવું; કલ્પવું (જેમ કે, હું જાણું કે તે કરશે) [**જાણી જોઈ(૦ને), જાણી બૂજી(૦ને)**=જાણતાં છતાં; ઇરાદાથી.]

જાણીતું વિ૦ [સં. ज्ञात, प्रा. जाणिअ] ઓળખીતું (૨) અનુભવી (૩) પ્રસિદ્ધ

જાણે, જાણે કે અ૦ [સર૦ अप. जणि(–णु), म. जणु=सं. इव] 'એવું જ હોય ને' એવી ઉત્પ્રેક્ષા બતાવતો શબ્દ (૨) [સં. जाने, प्रा. जाणे] 'માનો કે' એવો ભાવ બતાવતો શબ્દ

જાણે(–ણ્યે)અજાણે(–ણ્યે) અ૦ જાણતાં કે અજાણતાં; વગર ઇરાદે

જાત વિ૦ [સં.] જન્મેલું; ઉત્પન્ન થયેલું. **૦ક** ન૦ જાતકર્મ (૨)જન્માક્ષર; જન્મકુંડળી (૩) બુદ્ધ ભગવાનના પૂર્વજન્મની કથા; જાતકકથા. **૦કર્મ** ન૦(જન્મ વેળા કરાતો)સોળ સંસ્કારમાંનો એક. **૦મૃત** વિ૦ મરેલું અવતરેલું

જાત (ત,) સ્ત્રી૦ [સં. जाति] જાતિ; વર્ગ (૨) ખાનદાન કુલ. (ઉદા. તું તારી જાત ઉપર ગયો.) (૩) નાત; જ્ઞાતિ (૪) પંડ; દેહ [સર૦ अ. ज़ात] (૫) [લા.] મૂળ સ્વભાવ (૬) [સમાસના પૂર્વપદ તરીકે] 'જાતનું–પોતાનું', 'આપ' એ અર્થમાં. [**–ઉપર જવું**=જાતિસ્વભાવ કે મૂળસ્વભાવ દાખવવો (૨) મિજાજ કરવો. **–ચોરવી**=કામ કરવામાં પૂરી શક્તિ ન વાપરવી (૨) ન્યાત છુપાવવી. **–જણાવી**= મૂળ જાતિ કે કુલના સ્વભાવનું લક્ષણ પ્રગટ થવું, પરખાવું; પોત પ્રકાશવું. **–જાતનું**=વિવિધ; અનેક જાતનું; ચિત્રવિચિત્ર. **–તોડવી**= તનતોડ મહેનત કરવી. **–નું અડધું**=તકલાદી શરીરનું; નબળા બાંધાનું. **–બોળવી**=ભ્રષ્ટાચાર કરવો(૨)વટલાવું. **–માં લેવાવું**=ખાનદાનીની દૃષ્ટિએ પ્રતિષ્ઠાને હાનિ ન પહોંચે માટે નુકસાન વેઠવું. **જાતે ને જીવે**=એક પોતે જ; એકલું; એ ભાવ દર્શાવે. જેમ કે, જાતે ને જીવે જે કહો તે એ છે.] **૦અનુભવ** પું૦ પોતાનો જ અનુભવ. **૦કમાઈ** સ્ત્રી૦ પોતે જાતે કરેલી કમાણી. **૦જમાત** સ્ત્રી૦ આખી નાતની જમાત–સમૂહ. **૦નું** વિ૦ જાતે; જાતિથી. (ઉદા૦ જાતનો કોણ છે એ ?) **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ પોતાની બુદ્ધિ (પારકાની શિખવણી વિનાની). **૦ભાઈ** પું૦ જાતિભાઈ. **૦મહેનત** સ્ત્રી૦ જાતે કરેલી મહેનત; સ્વાશ્રય (૨) શરીરશ્રમ. **૦મુચરકો** પું૦ પોતે જ પોતાના જામિન થવું તે. **૦રખું** વિ૦ જાત સાચવનારું; સ્વાર્થી. **૦લખાણ** ન૦ પોતે લખેલું લખાણ. **૦વંત, ૦વાન** વિ૦ ઊંચા ખાનદાન કે ઓલાદનું. **૦સ્વભાવ** પું૦ જાતિસ્વભાવ; કુળનો–આપદાદાનો સ્વભાવ

જાતર સ્ત્રી૦ [सं. यात्रा] વાઘરી ઇત્યાદિ પાડા, બકરાનો ક્રૂર વધ કરી દેવીનો ઉત્સવ કરે છે તે (૨) [ક.] જાત્રા

જાતકાર પું૦ + ઝાતકાર; ઝગઝગાટ

જાતવેદ(-દા) પું૦ [सं.] અગ્નિ

જાતિ સ્ત્રી૦ [सं.] કુળ, વર્ણ કે નાત તથા યોનિના ભેદસૂચક વર્ગ; સમુદાય. ઉદા૦ 'મનુષ્યજાતિ;' 'આર્યજાતિ'; 'ક્ષત્રિયજાતિ'(૨)[વ્યા.]લિંગભેદસૂચક વર્ગ(૩)[ન્યા.]અમુક વર્ગની જુદી જુદી વ્યક્તિઓમાં રહેલો સમાન ધર્મ(૪)માત્રામેળના બંધારણવાળો એક છંદવિભાગ. **૦દ્વેષ** પું૦ જાતિ જાતિ વચ્ચેનો દ્વેષ. **૦ધર્મ** પું૦ દરેક જાતિની વિશિષ્ટ ફરજો(૨)એક આખી જાતિનો વિશિષ્ટ સ્વભાવ. **૦ભાઈ** પું૦ એક જ જાતિ કે જ્ઞાતિનો હોઈ ભાઈ. **૦ભેદ** પું૦ જાતિ જાતિ વચ્ચેનો તફાવત. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ જાતિમાંથી ભ્રષ્ટ થયેલું;ન્યાત બહાર. **૦ભ્રંશ** પું૦ જાતિભ્રષ્ટ થવું તે. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ જાતિઓના ગુણધર્મ ચર્ચતું શાસ્ત્ર; 'એથ્નોલૉજી.' **૦લક્ષણ** ન૦ જાતિનું લક્ષણ-વિશિષ્ટતા. **૦વહેવાર** પું૦ જ્ઞાતિ જ્ઞાતિ વચ્ચેનો ખાધાપીધાનો વ્યવહાર. **૦વાચક** વિ૦ જાતિ બતાવનારું (વ્યા.). **૦વાદ** પું૦ જાતિ વ્યક્તિથી ભિન્ન રહી શકે છે તેવો વાદ; 'રિયૅલિઝમ' (ન્યા.). **૦વિશિષ્ટ** વિ૦ અમુક વ્યક્તિનો બોધ કરાવવા સાથે જ તે વ્યક્તિમાં રહેલી જાતિનો પણ બોધ કરાવે તેવો (શબ્દ) [ન્યા.]. **૦વિશિષ્ટત્વ** ન૦ જાતિલક્ષણ; 'કૉનોટેશન' [ન્યા.]. **૦વિશેષ** પું૦ (પ.વિ.) અમુક ખાસ જાતિભેદ; 'સ્પીશીઝ.' **૦વેર** ન૦ કુદરતી વેર. **૦વ્યવહાર** પું૦ જુઓ જાતિવહેવાર. **૦શબ્દ** પું૦ જાતિવાચક શબ્દ; સામાન્ય નામ. **૦સ્મર** વિ૦[सं.]જાતિસ્મરણવાળું. **૦સ્મરણ** ન૦ પૂર્વજન્મનું સ્મરણ. **૦સ્વભાવ** પું૦ જાતિ કે કોમનો વિશિષ્ટ સ્વભાવ (૨) પોતાનો સ્વભાવ

જાતીય વિ૦[सं.]જાતિનું, -ને લગતું(૨)સ્ત્રીપુરુષ સંબંધને લગતું; 'સેક્સ્યુઅલ' [સ્વજાતીય

જાતીલું વિ૦ ['જાતિ' ઉપરથી] પોતાની જાતિનું;

જાતુધાન પું૦ [सं.] રાક્ષસ

જાતુષ વિ૦[सं.]લાખનું બનાવેલું કે તે વડે રસેલું

જાતે (તે,) અ૦ ['જાત' ઉપરથી] પોતે; પંડે (૨) જાતિથી; જાતિ પ્રમાણે (ઉદા૦ તે જાતે કોણ છે?)

જાત્ય વિ૦[सं.] મૂલકોણીય;'રાઈટ ઍન્ગલ'(ગ.) (૨) જુઓ જાચું. **૦પ્રક્ષેપ** પું૦ 'ઑર્થોગોનલ પ્રોજેક્ષન' (ગ.). **૦પ્રતિષ્ઠાપક** પું૦ 'રેક્ટેંગ્યુલર કો-ઑર્ડિનેટ્સ' (ગ.). **૦ચતુષ્કોણ** પું૦ લંબચોરસ; 'રેક્ટૅન્ગલ'

જાત્યંધ વિ૦ [सं.] જન્મથી આંધળું

જાત્યભિમાન ન૦[सं.]પોતાની જાતિનું અભિમાન

જાત્રા સ્ત્રી૦ [सं. यात्रा] તીર્થોની મુસાફરીએ જવું તે (૨) દેવ કે મહાપુરુષને નિમિત્તે થતો મોટો સમારંભ કે મેળો (૩) ભરણપોષણનો માર્ગ. **૦ળુ** પું૦ (૨) વિ૦ જાત્રા કરવા જનાર

જાથુ(-થૂક) અ૦[સર૦ म. जाथू] હમેશ રહે-ચાલ્યા કરે એમ

જાદર ન૦ [दे. जद्दर] એક જાતનું ધોળું રેશમી કપડું. [-નું કપડું = કન્યાને પરણાવતાં પહેરાવાય છે તે — જાદર.]

જાદરિયું ન૦ જુવાર કે ઘઉંના પોંકનો લાડુ

જાદવ પું૦ જુઓ યાદવ. **૦રાય** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **-વાસ્થળી** સ્ત્રી૦ જાદવોની અંદર અંદર થયેલી લડાઈ (૨) [લા.] એક વર્ગનાં માણસોની માંહોમાંહેની લડાઈ. **-વી** સ્ત્રી૦ યાદવી; જાદવાસ્થળી (૨) (સં.) દુર્ગા

જાદી સ્ત્રી૦ [फा.] દીકરી (જેમ કે, શાહજાદી)

જાદુ,-દૂ [फा.] પું૦; ન૦ મંત્રતંત્ર કે હાથચાલાકીનું કામ. **૦(-દૂ)ઈ** વિ૦ જાદુથી થયેલું; ચમત્કારી; વિલક્ષણ. **૦(-દૂ)કપટ** ન૦ જાદુ અને કપટ. **૦(-દૂ)ખોર(-રો)** વિ૦ પું૦ જાદુ જાણનાર; જાદુગર. **૦(-દૂ)ગ(-ગી)ર** પું૦ જાદુનું કામ કરનાર. **૦(-દૂ)ગ(-ગી)રી** સ્ત્રી૦ જાદુની વિદ્યા (૨) જાદુનું કામ. **૦(-દૂ)ગારું** વિ૦ જાદુઈ અસર કરે એવું; માયાવી; મોહક. **૦(-દૂ)ટોણાં** ન૦ બ૦ વ૦ જાદુ-મંતરજંતરના નાના નાના પ્રયોગો. **૦(-દૂ)મંતર** પું૦ જાદુનો મંત્ર

જાદે વિ૦ [अ. ज़ियादह] જ્યાદા; વધારે

જાદો પું૦ [फा.] દીકરો (જેમ કે, શાહજાદો)

જાન સ્ત્રી૦ [दे. जन्ना; जाणण] લગ્નમાં વર સાથે જનારાઓનો સમૂહ. [**–જોડવી,–મેળવવી,–સૂંઢાડવી**=જાનને તૈયાર કરી લઈ જવાની ધામધૂમ કરવી. **જાનમાં જવું, જાને જવું** =વર પરણાવવા જવું. **જાને આવવું** = જાનૈયા થઈને આવવું (૨) [લા.] આગતા-સ્વાગતાની અપેક્ષા મનમાં રાખવી (જાનૈયા પેઠે).]

જાન ન૦ [फा. ज़ियान? સર૦ म.] નુકસાન; હાનિ (–કરવું,–થવું) (૨) પું૦ [फा.] જીવ; પ્રાણ. (૩) [લા.] પ્રાણપ્રિય માણસ (૪) દમ; શક્તિ. [**–આપવો** =જીવ આપવો; –ને ખાતર પોતાનો જીવ જતો કરવો. **જાનથી બેજાન કરવું**=મારી નાખવું; ભયંકર નુકસાન કરવું. **–પર આવવું** =જીવ પર જોખમ આવવું(૨) મરણિયા થવું. **–પર કરવું** =જીવના જોખમે કરવું. **–લેવો** =મારી નાખવું.] **૦ગરું** વિ૦ નુકસાન કરનાર (૨) જાન દીધે યા નુકસાન ખમ્યે મળે એવું. **૦નિસાર** વિ૦ [फा.] પ્રાણને ભોગે સેવા કે ભક્તિ કરે એવું. **૦ફિશાની** સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રાણાર્પણ. **૦માલ** પું૦ જીવ અને માલમતા. **૦વર** ન૦ [फा.] જનાવર; પશુ (૨) [લા.] વાઘવરુ જેવું હિંસ્ર પશુ

જાનકી સ્ત્રી૦[सं.](સં.) સીતા **૦નાથ** પું૦(સં.) રામ

જાનપદ વિ૦ [सं.] ગામડાનું, –ને લગતું (૨) પું૦ ગામડિયો ('પૌર'થી ઊલટો) (૩) દેશ

જાનપિછાણ(–ન) સ્ત્રી૦ જુઓ જાણપિછાણ

જાનફિશાની સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ 'જાન'[फा.]માં

જાનરડી સ્ત્રી૦ ['જાન' ઉપરથી] જાનમાંની સ્ત્રી

જાનવર ન૦ [फा.] જુઓ 'જાન' [फा.]માં

જાનાં સ્ત્રી૦ [फा.] માશૂક; પ્રિયા

જાની વિ૦ [फा.] જાન સમું પ્રિય (૨) જીવલેણ

જાની પું૦ [सं. याज्ञिक] યજ્ઞ કરાવનાર; પુરોહિત (૨) એક બ્રાહ્મણ અટક

જાનીવાસો પું૦ [જાન+વાસો; સર૦ म. जान(-नि)वसा, हिं. जनवास] જાનનો ઉતારો. [**–કાણો થવો**=મંગતિયાઓમાં ફાટફૂટ પડવી; ઘરની એબ બહાર આવવી.]

જાનુ સ્ત્રી૦ [सं.] ઘૂંટણ

જાનેવારી પું૦ જુઓ જાન્યુઆરી

જાનૈયો પું૦ ['જાન' ઉપરથી] જાનમાં જનાર પુરુષ

જાનોતર [સર૦ दे. जन्नत्ता] સ્ત્રી૦ જાન (લગ્નની)

જાન્યુઆરી પું૦ [इं.] ખ્રિસ્તી પહેલો મહિનો

જાન્વસ્થિ ન૦ [सं.] જાનુનું હાડકું; ઢાંકણી; 'ની-કૅપ'

જાપ પું૦ [सं.] જપ. **૦ક** [सं.], **–પી** પું૦ જાપ કરનારો; જપિયો

જાપતો પું૦ [अ. ज़ाब्तह] પાકો બંદોબસ્ત; જાપ્તો; કાબૂ; તકેદારી. [**–મૂકવો** = ચોકી પહેરા જેવો બંદોબસ્ત કરવો કે ગોઠવવો. **–રાખવો** =કાબૂમાં રાખવું; બંદોબસ્ત કરી સંભાળવું. **જાપતામાં રાખવું** =અંકુશ કે કાબૂમાં રાખવું; સાચવવું.]

જાપાની વિ૦ [इं. Japan; મૂળ 'निप्पोन =સૂર્યોદય' ઉપરથી] જાપાન દેશનું કે તેને લગતું (૨) [લા.] તકલાદી (૩) સ્ત્રી૦ જાપાનની ભાષા (૪) પું૦ જાપાનનો વતની

જાપી પું૦ જુઓ 'જાપ'માં

જાપ્તો પું૦ જુઓ જાપતો

જાફત સ્ત્રી૦ [જુઓ જિયાફત] મિજબાની; ઉજાણી

જાફરમાની વિ૦ ['જાફરાન' ઉપરથી; સર૦ म. जाफरमाना(-नी)] કેસરના રંગનું

જાફરાન ન૦ [अ.] કેસર

જાફરાબાદી વિ૦ જાફરાબાદ શહેરનું કે તેને લગતું (ભેંસ, ઘી ઇ૦ માટે મુખ્યત્વે વપરાય છે)

જાફરાં(–રિયાં) ન૦બ૦વ૦ ['જાફરાન' (કેસરના તાંતણા) ઉપરથી ?] લાંબા કેશ (ખાસ કરીને અવ્યવસ્થિત) (૨) બાબરાં. **–રું,–રિયું, –રિયાળું** વિ૦ જાફરાંવાળું

જાફાટ ન૦ બેદરકારી

જાબજા અ૦ [फा.] ઠેકઠેકાણે; જહીં તહીં (૨) અતિશય; વધારેપડતું

જાબર વિ૦ (કા.) મરવા પડેલું; વૃદ્ધ

જાબાલિ પું૦ [सं.] (સં.) એક ઋષિ

જામ પું૦; ન૦ [फा.] પ્યાલો

જામ પુ૦ [फा. जामह् પરથી ?] જામસાહેબ; જામનગરના દરબારનો ઇલકાબ(૨)[सं. याम] એક પહોર (૩) [?] જામફળ

જામગરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जामगी(-गिरी), म.

જામગી; फा. जामगी પરથી ?] બંદૂક કે તોપના દારૂને સળગાવવા માટેની કાકડી – પલીતો. [**–ચાંપવી, –મૂકવી, –સળગાવવી** = તોપ બંદૂકનો પલીતો સળગાવવો (૨) (લા.) ઉશ્કેરણી કરવી; –સળગાવવું.]

જામણ ન૦['જામવું' ઉપરથી]જામવું – બંધાવું તે (૨) અધકરણ; મેળવણ

જામદગ્ન્ય પું૦ [सं.] (સં.) જમદગ્નિના પુત્ર – પરશુરામ

જામદાની સ્ત્રી૦ [फा. जामह् + दानी(फा.)] એક જાતનું ભાતીગર સુતરાઉ કપડું (૨) ચામડાની થેલી

જામદાર પું૦[फा. जामह् + दार(फा.)]જામદારખાનાનો ઉપરી. **૦ખાનું** ન૦ જવાહિર,દાગીના, રોકડ વગેરે કીમતી વસ્તુઓ રાખવાની જગા

જામ(–મિ)ની સ્ત્રી૦ [सं. यामिनी, प्रा. जामिणी] રાત

જામફળ ન૦ એક ફળ – જમરૂખ. **–ળી** સ્ત્રી૦ જામફળનું ઝાડ (૨) તેની વાડી

જામવું અ૦ક્રિ૦ [अ. जमअ પરથી]એકઠું થવું; છૂટાં છૂટાં તત્ત્વોનું એકત્ર થવું (જેમ કે ટોળું જામ્યું; કચરો, મેલ જામ્યો) (૨) ઘન થવું; ઠરવું; બાઝવું, બંધાવું (જેમ કે દૂધ, બરફ જામવાં) (૩) સ્થિર કે દૃઢ થવું (જેમ કે ખીલો જામવો) (૪) બરોબર ચાલવું; પૂરું રંગમાં આવવું; પુરબહાર થવું; મચવું (જેમ કે મૈત્રી, ધંધો, યુદ્ધ જામવાં). [**જામી જવી** = ઠેરવી; ઝઘડો થઈ જવો; લડી પડવું.]

જામાતા(–તૃ,–ત્ર) પું૦ [सं.] જમાઈ

જામિની સ્ત્રી૦ [सं. यामिनी] જામની; રાત્રિ

જામિ(–મી)ન પું૦ [अ.] બીજાની જોખમદારી પોતા પર લઈ તે વિષે કબૂલાત આપનારો. [**–આપવા** = બાંયધરી આપવી. **–થવું** = બીજાની જોખમદારી પોતા પર લેવાની કબૂલાત આપવી. **–પર છૂટવું** = જામીન આપીને (અટકાયતમાંથી) છૂટવું. **–માગવા,–લેવા** = બાંયધરી લેવી – માગવી.] **૦ખત** ન૦ જામીન તરીકેનો લેખી કરાર. **૦ગીરી, –ની** સ્ત્રી૦ જામીન થવું તે; ખાતરી આપવી તે

જામો પું૦ [फा.] મોટા ઘેરવાળો ઘણો જ નીચો એવો એક જાતનો અંગરખો

જાયકો પું૦ [अ. जाइक़ह] સ્વાદ; લહેજત

જાયદાદ સ્ત્રી૦ [फा.] માલમિલકત; જાગીર

જાયનશીન પું૦[फा.] હકદાર; ગાદીએ બેસનાર

જાયપત્રી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.; सं. जातिपत्री] જાયફળ ઉપરનું સુગંધીદાર છોડું; જાવંત્રી

જાયફળ ન૦ [सं जातिफलं] એક ફળ – તેજાનો

જાયા સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી; પત્ની. **૦પતિ(–તી)** ન૦ બ૦વ૦ પતિપત્ની; દંપતી

જાયું વિ૦ ['જાવું' = જન્મવું ઉપરથી; सं. जात, प्रा. जाय] જન્મેલું (સ્ત્રી૦ જાઈ). **–યો** પું૦ પુત્ર (૨) વિ૦પું૦ જણેલો; જન્મેલો

જાર (ર,) સ્ત્રી૦ [दे. जुआरी, जोवारि] એક અનાજ; જુવાર. **૦બાજરી** સ્ત્રી૦ [લા.]ભરણ-પોષણ. [**–થઈ જવું** = સોંઘું સસ્તું થઈ જવું; મહત્ત્વ ઘટી જવું.]

જાર પું૦ [सं.] પરસ્ત્રી સાથે પ્રીતિ કરનાર; યાર. **૦કર્મ** ન૦ વ્યભિચાર. **૦કર્મી** વિ૦ વ્યભિચારી. **૦જ** વિ૦ વ્યભિચારથી જન્મેલું. **૦પ્રીત** સ્ત્રી૦ જાર સાથેની પ્રીતિ

જારણ(–ણું) ન૦[सं.] માણસ રોગી થઈ જાય તેવો મંત્ર–પ્રયોગ (૨) વશીકરણ

જારત સ્ત્રી૦ [જુઓ જિયારત] મુસલમાનોમાં મરણને ત્રીજે દિવસે કરવામાં આવતી ઉઠમણાની ક્રિયા

જારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. जॄ–जारय પરથી]જીર્ણ કરવું

જારિણી સ્ત્રી૦ [सं.] વ્યભિચારિણી

જારી(–રુ) અ૦ [अ.] ચાલુ

જારી સ્ત્રી૦ [सं. जार ઉપરથી] જુઓ જારકર્મ. **૦વિજારી** સ્ત્રી૦ પકડાય નહિ અથવા શક ન પડે એવો વ્યભિચાર

જારુ અ૦ [अ. जारी] જારી; ચાલુ

જારું ન૦ [सं. जार ઉપરથી] જુઓ જારકર્મ

જાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [सं.] માછલાં, પંખી વગેરે પકડવા માટેની જાળી (૨) ઘણી વસ્તુઓ ગૂંચવાઈને થયેલું જાળું (૩) [સર૦ हिं.; अ. जअल] ફાંદો; ફરેબ. [**જાળમાં ફસાવું** = છેતરાવું; કપટમાં સપડાવું. **–ગોઠવવી,–નાંખવી, –પાથરવી, –ફેલાવવી, –બિછાવવી** = પશુપંખી પકડવાને જાળ તૈયાર કરવી (૨)

ફસાવવા માટે પેંતરો રચવો; ફાંસલો ગોઠવવો.]

જાલગદર્ભ ન૦ [सं.] એક ચામડીનો રોગ

જાલમ વિ૦ જુઓ જાલિમ. ૦જોર વિ૦ જુલમ કરવામાં પૂરું. **–મી** સ્ત્રી૦ ક્રૂરતા; જાલમપણું

જાલિમ વિ૦ [अ.] જુલમી; નિર્દય. ૦પણું ન૦

જાલી વિ૦ [हिं.; જુઓ 'જાલ' (૩)] કપટી; બનાવટી; જૂઠું

જાવ સ્ત્રી૦ [सं. यापय, प्रा. जाव; જુઓ જવું; સર૦ म. जावा] જવાની ક્રિયા. ૦**આવ** સ્ત્રી૦ [+આવવું] જાઆવ

જાવક વિ૦ [જુઓ જાવ] બહાર જતું કે મોકલાતું (૨) સ્ત્રી૦ બહાર મોકલેલું તે (૩) ખરચ; ઉધારેલી રકમ(૪)પું૦ [सं. यावक] (લાખિયો) લાલ રંગ. ૦**બારનીશી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જાવક પત્રોની નોંધપોથી [જિંદગી પર્યંત

જાવજીવ અ૦ [सं. यावज्जीवं; प्रा. जावज्जीव]

જાવડભાવડ અ૦ જેવું તેવું; અધૂરું; તકલાદી

જાવત અ૦ [सं. यावत्] જ્યાં સુધી. ૦**ચંદ્રદિવાકરૌ** શ૦ પ્ર૦ જુઓ યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ

જાવરી સ્ત્રી૦ [सं. ज्वर પરથી ?] ચોખા અને દાળનું (માંદાનું પથ્ય) એવું હલકું ખાણું (વૈદ્યો તાવમાં ભલામણ કરે છે.)

જાવરું(–ણું) વિ૦ [सं. जृ ?] જીર્ણ; ઘસાઈ ગયેલું (૨) ક્ષણભંગુર (૩) નાજુક

જાવલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝાવલી] ખજૂરીનાં પાંદડાંની સાદડી [પડ; કાજળી

જાવણું વિ૦ જુઓ જાવરું(૨)ન૦ રાખનું પાતળું

જાવંત્રી(–તરી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जावित्री; म. जावत्री] જુઓ જાયપત્રી

જાવા ન૦ (સં.) હિંદી મહાસાગરનો એક બેટ

જાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. या; प्रा. जा] જવું (કા.)

જાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. जन्, प्रा. जा] જન્મવું (૨) સ૦ક્રિ૦ જન્મ દેવો; જણવું

જાવેદાન વિ૦ [फा. जाविदान] હમેશનું; કાયમી (૨) અ૦ હમેશ (૩) સ્ત્રી૦ પરલોક. **–ની** સ્ત્રી૦ કાયમીપણું; નિત્યતા

જાસક વિ૦ પુષ્કળ; જોઈએ તે કરતાં વધુ

જાસ(–હ)કિયાં ન૦બ૦વ૦ પુષ્કળતા. [**–ઊડવાં** =ખૂબ ખચપાણી થવું.]

જાસલ વિ૦ (કા.) માંદલું; દુર્બળ, તકલાદી

જાસવેણ સ્ત્રી૦ [सं. जपासुमनस्; प्रा. जासुमण] જુઓ જાસુ

જાસા(–હા)ચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ જાસાનું કારણ દર્શાવતી ચિઠ્ઠી. [**–બાંધવી** = જાસાની ચિઠ્ઠી છાનીમાની ક્યાંય લગાવવી, મૂકવી.]

જાસુ, જાસૂદ(–દી) સ્ત્રી૦ [જુઓ જાસવેણ; સર૦ म. जासुंद(–दी)] એક ફૂલઝાડ

જાસૂસ પું૦ [अ.] શત્રુની છૂપી રીતે બાતમી જાણી લાવનાર (૨) કાસદ. **–સી** સ્ત્રી૦ છૂપી બાતમી લાવવાનું કામ

જાસો(–હો) પું૦ અંગત વેર વાળવા લોકો પર કરાતી જબરદસ્તી (૨) તેને માટે અપાતી છૂપી ધમકી (**–કરવો**)

જાસ્ત વિ૦ [म.] જોઈએ તેના કરતાં વધારે. **–સ્તી** વિ૦ જુઓ જાસ્ત (૨) સ્ત્રી૦ જુલમ; જબરદસ્તી. [**– ગુજારવી** = બળાત્કાર – અત્યાચાર કરવો.] [જાસૂદીનું ફૂલ

જાસ્વંદ ન૦ [જુઓ જાસવેણ; સર૦ म.]

જાહકિયાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ જાસકિયાં; પુષ્કળતા

જાહરે અ૦ + જ્યારે (૫.)

જાહાચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ જુઓ જાસાચિઠ્ઠી

જાહિ(–હે)દ વિ૦(૨)પું૦ [अ.] ભક્ત; તપસ્વી

જાહિલ વિ૦ જુઓ જાહેલ

જાહેદ જુઓ જાહિદ

જાહેર વિ૦ [अ. ज़ाहिर] ગુપ્ત નહિ એવું; લોકને જાણીતું (૨) સાર્વજનિક. [**–માં આવવું** = પ્રસિદ્ધ કે જાણીતું થવું (૨) ખુલ્લું પડવું; બહાર પડવું.] ૦**ખબર** સ્ત્રી૦ સૌ કોઈની જાણ માટેની ખબર (૨) તેને માટે લખાણ છપાણ વગેરેનું લેવાતું સાધન. [**–આપવી, –લેવી, –મૂકવી, –મોકલવી** (છાપામાં).] ૦**દારી** સ્ત્રી૦ જાહેરમાં દેખાડો કરવો તે; ઠાઠ; દંભ. ૦**નામું** ન૦ જાહેર ખબર; ઢંઢેરો. [**–કાઢવું** = તે બહાર પાડવું; જાહેર કરવું.] ૦**સભા** સ્ત્રી૦ જાહેર જગાએ અને સૌને માટે થતી સભા. ૦**સેવા** સ્ત્રી૦ લોકસેવા

જાહેરાત સ્ત્રી૦ [अ. ज़ाहिरात] જાહેર કરવાની ક્રિયા; પ્રસિદ્ધિ (૨) જાહેરખબર (૩) અ૦

છડેચોક; ચાહન. ૦**દાર** પું૦ પ્રસિદ્ધિ કરવાનું કામ કરનાર; 'પબ્લિસિટી ઑફિસર'

જાહેલ વિ૦ [જુઓ જહાલ] ઉગ્ર; આકળું; ઝટ તપી જાય એવું

જાહો પું૦ જુઓ જાસો [વૈભવ

જાહોજલાલી સ્ત્રી૦ [फा.] ઠબઠબો; આબાદી;

જાહ્નવી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) ગંગા નદી

જાળ સ્ત્રી૦ જુઓ જાલ (૨) ભમરડો ફેરવવાની દોરી. ૦ખોડ સ્ત્રી૦ જાળાંઝાંખરાં ઇ૦

જાળક પું૦ ['જાળવવું' ઉપરથી] + જાળવનારો

જાળવણી સ્ત્રી૦ [दे. जालवणी] જાળવવું તે; સંભાળ; સાચવણી [સાચવવું

જાળવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ જાળવણી] સંભાળવું;

જાળવાળિયું ન૦ ઘણું જ ઝીણું કપડું (૨) જાળિયું

જાળાવાળા વિ૦ અંગ દેખાય એવા આછા વણાટવાળું (૨) જરી ગયેલું

જાળિયું ન૦ [सं. जाल] એક વનસ્પતિ – ઔષધિ (૨) મકાનમાં અજવાળા માટે મૂકેલું બાકું (૩) જાળીદાર ઘુમાહિયું [એક જાળીદાર ઘરેણું

જાળિયો પું૦ [જુઓ જાળિયું] કોટમાં પહેરવાનું

જાળી સ્ત્રી૦ [सं. जाल] વચમાં કાણાં રહે એવી ગૂંથણી કે તેવી બનાવટની વસ્તુ (૨) તેવી ગૂંથણીવાળા વાળાથી કે સળિયાથી ભરેલું બારીબારણાંનું કમાડ કે ભીંતનું જાળિયું (૩) ભમરડાની જાળ. [**–પાડવી, –ભરવી** (ભરવા – ગૂંથવામાં); **–મૂકવી** (ભીંતમાં).] ૦**દાર** વિ૦ જાળીવાળું

જાળું ન૦ [सं. जाल] એકબીજા સાથે ગૂંચવાઈ કે ગૂંથાઈને બનેલું ફોફડું; ઘુંગું (જેમ કે છોડ વેલા ઇ૦નું) (૨) કરોળિયાનું બાવું [**–બાઝવું** (ઘરમાં, કરોળિયાનું)] (૩) આંખની છારી. [**–વળવું**(આંખમાં).] (૪) જાળ; ફાંસલો (જેમ કે, કપટનું જાળું). **–ળાંઝાંખરાં** ન૦બ૦વ૦ જાળાં અને ઝાંખરાં

જાંગડ (૦) વિ૦ [म.; સર૦ हिं. जाकड] જોવા દેખાડવા, મૂલ્ય આપ્યા કે સોદો કર્યા સિવાય, લીધેલું (૨) અ૦ [રવ૦?] ખૂબ ઘેરા અવાજથી

જાંગર (૦) સ્ત્રી૦ [सं. गॄ ઉપરથી?] શિયાળનું બોલવું તે; લાળી

જાંગલો પું૦ [સર૦ म. जांगला; सं. जंगल પરથી?] ગોરો; ટોપીવાળો (કાંઈક તુચ્છકારમાં) (૨) જંગલી [મોટું ઢોલ (૨) ચીચવો

જાંગી સ્ત્રી૦ ['જંગ', 'જંગી' ઉપરથી; સર૦ हिं.]

જાંઘ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. जंघा; સર૦ हिं.] સાથળ; જંઘા. [**–ઉઘાડી કરવી** = હાથે કરીને પોતાની એબ ઉઘાડી કરવી.] **–ઘિયો** પું૦ જાંઘ ઢંકાય એવડો તંગિયો – ચડ્ડી

જાંદર, ૦**ણી** (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ જાનરડી

જાંબુ (૦) ન૦ [सं. जंबु] જાંબુડાનું ફળ ૦**ડિયું** વિ૦ જાંબુના રંગનું. ૦**ડું** વિ૦ જાંબુના રંગનું (૨) ન૦ જાંબુ. ૦**ડો** પું૦ જાંબુનું ઝાડ. ૦**વાડિયું** ન૦, ૦**વાડી** સ્ત્રી૦ જાંબુડાની વાડી

જાંબુ(–બૂ)ક પું૦; ન૦ [सं. जंबु(–बू)क] શિયાળ (૨) પું૦ એક જાતની ભૂતયોનિનું માણસ

જાંબુડી સ્ત્રી૦ લાકડાની ધાવણી (સુ.)

જાંબુવતી સ્ત્રી૦ [सं. जांबवती] (સં.) શ્રીકૃષ્ણની એક રાણી [સેનાનો એક વાનર

જાંબુવાન પું૦ [सं. जांबवान्] (સં.) રામની

જાંબૂક પું૦ (૨) ન૦ જુઓ જાંબુક

જાંબૂનદ ન૦ [सं.] સોનું

જિકર સ્ત્રી૦ [જુઓ જક] આગ્રહ; હઠ; મમત (૨) [अ. ज़िक्र] કથન; વાતચીત

જિગર ન૦ [फा.] દિલ; હૈયું. (૨) [લા.] દિલોજાન દોસ્ત. [**–હોવું** = હિંમત હોવી.]

જિગીષા સ્ત્રી૦ [सं.] જીતવાની ઇચ્છા. **–ષુ** વિ૦ [सं.] જિગીષાવાળું

જિજીવિષા સ્ત્રી૦ [सं.] જીવવાની ઇચ્છા

જિજ્ઞાસા સ્ત્રી૦ [सं.] જાણવાની ઇચ્છા; જ્ઞાનપ્રાપ્તિની ઇચ્છા. **–સુ** વિ૦ [सं.] જિજ્ઞાસાવાળું

જિત વિ૦ [सं. जित्] જીતનારું (સમાસને અંતે) ઉદા૦ 'ઇંદ્રજિત'

જિત વિ૦[सं.] જિતાયેલું. **–તાત્મા** વિ૦ જાતને – પોતાની વાસનાઓને જીતી હોય એવું. **–તેન્દ્રિય** વિ૦ ઇંદ્રિયોને જીતી હોય એવું

જિતાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦, **જિતાવું** અ૦ક્રિ૦ 'જીતવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

જિદ્દ સ્ત્રી૦ [अ.] જીદ; હઠ. [**–પકડવી** = હઠ કરવી. (ઊલટું **–છોડવી.**)] **–દ્દી** વિ૦ જક્કી

જિન ન૦ [इं.] કપાસ લોઢવાનું કારખાનું

જિન વિ૦[सं.] (રાગદ્વેષાદિ ઉપર)જય મેળવનારું (૨)પું૦ બુદ્ધ(૩)જૈન તીર્થંકર(૪)વિષ્ણુ. ૦**જન** પું૦ જૈન. ૦**ધર્મ** પું૦ જૈન ધર્મ. ૦**પદ** ન૦ જિન તરીકેનું પદ. ૦**મંદિર** ન૦ જૈન મંદિર. **-નેશ્વર, -નેન્દ્ર** પું૦ જૈન તીર્થંકર; જિન (૨) બુદ્ધ ભગવાન

જિન્નત ન૦, ૦**નશીન** વિ૦ જુઓ 'જન્નત'માં

જિપ્સી વિ૦ (૨) પું૦ [इं.] એ નામની એક રખડાઉ જાતનું માણસ

જિભાળ(-ળું) વિ૦ [જીભ ઉપરથી] બહુબોલું; અસભ્ય (૨) ભૂંડું (શબ્દ-વેણ)

જિમ અ૦ + જેમ (પ.)

જિમખાનું ન૦ [इं. जिमख़ाना; સર૦ फा. जम्ख़ाना=મોટી શેતરંજી](મેદાની) રમતગમતની મંડળીને ખેલવાની જગા

જિયાફત સ્ત્રી૦ [अ.] જાફત; મિજબાની

જિયારત સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ જારત

જિયાવર પું૦ વરરાજા

જિરવાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'જીરવવું'નું પ્રેરક

જિરાફ ન૦ [इं.; अ. ज़राफ़ह] આફ્રિકાનું એક જંગલી પશુ

જિરાયત વિ૦ [अ.] જુઓ જરાયત

જિર્ગા પું૦[फा.] (સરહદ પ્રાંતની કોમોમાં)પંચ; પરિષદ; સંમેલન

જિલકદ પું૦ [अ. ज़िल्क़अदह; સર૦ म. जिलकाद] મુસલમાની ૧૧મો મહિનો

જિલહજ પું૦ [अ. ज़िल्हिज्जह; સર૦ म. जिल्हेज] મુસલમાની ૧૨મો મહિનો

જિલાયત વિ૦ [જુઓ જલ્લો] જિલ્લાનું, -માં હોય એવું

[(રસાયણ)

જિલેટીન ન૦ [इं.] એક પ્રાણિજ ચીકણો પદાર્થ

જિલ્દ સ્ત્રી૦ [अ.] પુસ્તકનું ચામડાનું પૂંઠું (૨) પુસ્તકનો જુદો બાંધેલો વિભાગ

જિલ્લો પું૦ [अ. ज़िलअ]વિભાગ(૨)કલેક્ટરની હકૂમત નીચે મુકાતો દેશનો ભાગ

જિવાઈ સ્ત્રી૦ [જીવ ઉપરથી] જીવનનિર્વાહ પેટે બાંધી આપેલી રકમ કે જમીન-ગરાસ. ૦**દાર** વિ૦ જિવાઈ ધરાવનારું

જિવાડણહાર વિ૦ જિવાડનાર [(૨) પોષવું

જિવાડવું સ૦ ક્રિ૦ જીવતું કરવું; મરતું બચાવવું

જિવારી સ્ત્રી૦ [સર૦ જિવાળી] તબલું

જિવારો પું૦ [જીવ ઉપરથી] જન્મારો

જિવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'જીવવું'નું ભાવે

જિવાળ વિ૦['જીવ' ઉપરથી] જીવવાળું; સચેતન (૨) ધનવાળું (૩) દમ-તેજવાળું

જિવાળી સ્ત્રી૦ [સર૦हिं. जवारी, म. जिव्हाळी] તબલાંના ચામડા ઉપરનું કાળું વર્તુલ (૨) તંબૂરાના ઝારા પર તારને લગાડાતા દોરા (તેને લઈને સૂર બરોબર મળે ને રણકે છે.)

જિષ્ણુ પું૦[सं.] (સં.) ઇંદ્ર (૨) વિષ્ણુ (૩) વિ૦ ફતેહમંદ; વિજયી

જિસમ ન૦ [अ. जिस्म] શરીર

જિસસ, ૦**ક્રાઇસ્ટ** પું૦ [इं.](સં.) ઈશુ ખ્રિસ્ત

જિહાદ સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ જેહાદ

જિહાન સ્ત્રી૦ + જહાન

જિહોવા પું૦ [इं.] ઈશ્વરનું યહૂદી નામ

જિહ્વા સ્ત્રી૦ [सं.]જીભ. ૦**ગ્ર** પું૦;ન૦[+ अग्र] જીભનું ટેરવું. ૦**દોષ** પું૦ જીભની-વાચાની ભૂલ. ૦**મૂલ(-ળ)** ન૦ જીભનું મૂળ. ૦**મૂલીય** વિ૦ જીભના મૂળમાંથી બોલાતું. ૦**લૌલ્ય** ન૦ જીભની ચપળતા-લોલુપતા. ૦**ળી** સ્ત્રી૦ શ્વાસનળીના આદિમાં આવેલું સૂરનું નિયમન કરનારું વાચાનું દ્વાર; 'ગ્લોટિસ'

જિંગા ન૦ [सं. चिंगट; म. झिंगा; हिं. झींगा] કાચબાની પેઠે કઠણ કોચલાવાળું એક પ્રાણી

જિંગોડો પું૦ કૂતરાં, ગાય, ભેંસ ઇત્યાદિ પશુઓના કાન વગેરે અંગો પર બાઝતો જીવ; જંગોડો. **-ડી** સ્ત્રી૦ નાનો જિંગોડો. **-ડું** ન૦ જિંગોડો (૨) [લા.] નાનું છોકરું

જિંજર પું૦ [इं.] આદુના રસવાળું એક પીણું

જિંદગાની સ્ત્રી૦ [फा.] જન્મારો; જિંદગી

જિંદગી સ્ત્રી૦ [फा.] જીવન (૨) આયુષ્ય. [**-માંથી નીકળી જવું**=ખરાબખસ્ત થઈ થવું.] ૦**ભર** અ૦ આખી જિંદગી સુધી

જિંદાન ન૦ [फा.] બંદીખાનું [અડઘોજી)

જી પું૦ (ચ.) જંઈ; પૈસો (જેમ કે બેજી,

જી અ૦ કાવ્યમાં પાદપૂર્તિ માટે વપરાય છે

જી સ્ત્રી૦ [प्रा. जीआ; सं. ज्या ?] માતા; બા

જી અ૦ [सं. 'जीव'; प्रा. जीअ = ઘણું જીવો, અથવા सं. जयिन् – प्रा. जइ ઉપરથી ? સર૦ हिं.; म.] 'આ રહ્યો', 'વારુ' વગેરે અર્થ બતાવનાર માનવાચક ઉદ્ગાર (પ્રશ્નાર્થક કે 'હા'નો નિશ્ચયાર્થક; જેમ કે, 'જી ?' = શું ?; 'જી', = હાં; ઠીક) (૨) નામને જોડાતો માનવાચક શબ્દ. ઉદા૦ 'પિતાજી'. **૦કાર** પું૦ 'જી' બોલવું તે. **૦સાહેબ** અ૦ એક માનવાચક ઉદ્ગાર; જી

જીજી સ્ત્રી૦ [જુઓ જી] બા (૨) મોટી મા; દાદી. **૦બહેન**, **૦બા** સ્ત્રી૦ મોટી નણંદ. **૦મા** સ્ત્રી૦ ઘરડી મા; દાદી. **–જો** પું૦ દાદો (૨) [સર૦ हिं. जीजा] (સુ.) બનેવી

જીણ સ્ત્રી૦;ન૦ [સર૦ दे. झीण = અંગ] કેરીમાં ગોટલી પરનું રુવાંટીવાળું સખત પડ. [**–બાઝવું** = કેરીના મરવાનું જીણનું પડ કઠણ થવું.]

જીત સ્ત્રી૦ ['જીતવું' ઉપરથી] ફતેહ; વિજય (૨) પું૦ સંગીતનો એક અલંકાર [રમત

જીતલખોટો પું૦ [જીતવું + લખોટો ?] એક બાલ

જીતવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. जि; સર૦ प्रा. जित्त = જિતાયેલું] ફતેહ મેળવવી [તેમાંનું બીજ

જીતેલું ન૦ [જુઓ ઘીતેલું] એક ફળ અને

જીદ સ્ત્રી૦ જુઓ જિદ્દ

જીન પું૦ [अ. जिन्न] એક જાતનું ભૂત (૨) ન૦ [फा. जीन; प्रा. जीण] ઘોડાનું પલાણ. **૦ગર** પું૦ જીન બનાવનાર. **૦પોશ** ન૦ જીન ઉપર નાખવાનું કપડું

જીન ન૦ [સર૦ म.] એક જાતનું જાડું મિલનું કપડું

જીનો પું૦ [फा.] દાદરબારી; અલગ કાઢેલી સીડી

જીભ સ્ત્રી૦ [सं. जिह्वा; प्रा. जिब्भ] બોલવાની કર્મેન્દ્રિય (૨) વાચા; વાણી (૩) સ્વાદની ઇંદ્રિય (જેમ કે, જીભ ઠેકાણે રાખો) (૪) જોડા પહેરવા માટે એડી આગળ વપરાતી પટીનું સાધન (૫) ટાંક; અણિયું. [**–અટકવી** = બોલતાં તોતડાવું. **–આડી વાળવી** = વાંકું બોલવું (૨) બોલતા અટકવું. **–આવવી** = બોલતાં આવડવું; જીભ છૂટવી (૨) જીભ ઉપર ગરમી ફૂટી નીકળવી. **–ઊપડવી** = છૂટથી બોલાવું, બોલવાની હિંમત ચાલવી. **–ઓવારવી** = કુરબાન થવું. **–કરવી** = બહુ બોલવું; સામું બોલવું. **–કઢાવવી** = બહુ હેરાન કરવું (૨) અચંબો ઉપજાવવો. **–કરડીને મરવું, મરીજવું** = (પ્રાય: શરમના માર્યા) આપઘાત કરવો. **–કસોજી કરવી** = ગંદા–અપશબ્દ બોલવા. **–કાઢવી** = ચાળા પાડવા (૨) અચંબો પામવું. **–કાપવાના સમાચાર** = ઘણા માઠા સમાચાર. **–કાપવી** = જીભે કાપ પડવો (૨) બોલતું બંધ થવું (૩) બોલતું બંધ કરવું. **–ઘસાઈ જવી** = કહી કહીને થાકી જવું. **–ચલાવવી** = બહુ બોલવું; ફાવે તેમ બોલવું. **–ચોટવી** = બોલતાં તોતડાવું. **–છૂટવી** = બોલતાં ફાવવું કે આવડવું. **–છૂટી હોવી** = ગમે તેમ – બહુ બોલવું. **–ઝલાઈ જવી** = બોલી ન શકાવું. **–ઝાલવી** = બોલતું રોકવું કે રોકાવું. **–ટૂંકી કરવી** = ગમ ખાઈ જવી; ન બોલવું. **–ટૂંકી થઈ જવી** = (મરતા પહેલાં) વાચા જતી રહેવી; ન બોલાવું. **–દોડવી** = ગમે તેમ અંકુશ વગર બોલવું. **–ન હોવી** = મૂંગું હોવું; બોલી ન શકાવું (૨) બોલતાં ન આવડવું. **–ના કકડા કરવા** = સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણનો પ્રયત્ન કરવો. **–ના કકડે કકડા થઈ જવા** = કહી – કહી, સમજાવીને થાકવું. **–ની છૂટ** = વાચાળતા. **–નું કરડું** = આકરું બોલનાર. **–નું જૂઠું** = જૂઠું બોલનાર. **–નું સાચું** = સાચું બોલનાર. **–ને ટેરવે** = મોઢે; પાઠે; યાદ. **–નો કૂચો કરવો, વાળવો** = કહી કહીને થાકી જવું. **–બંધ કરવી** = બોલતું બંધ કરવું – થવું; નિરુત્તર થવું – કરવું. **–મોંમાં ઘાલવી, વાળવી** = બોલતા અટકવું. **–લાંબી હોવી** = બોલકણું હોવું (૨) નકામું કડવું બોલવું. **–વધવી** = બહુ ને નિરર્થક, કે સમજ્યા વિના બોલબોલ કરવું. **–વળવી** = શુદ્ધ ઉચ્ચાર થવા. **–વાઢવા જેવી હોવી** = ગમે તેવું ભૂંડું બોલનાર હોવું. **–વાળવી** = શુદ્ધ ઉચ્ચારનો મહાવરો પાડવો. **–હલાવવી** = બોલવું (૨) ભલામણ કરવી (૩) માત્ર મોંએ હુકમ કર્યા કરવા. **–હોવી** = બોલતાં આવડવું. **જીભે કાંટા ઊગે, પડે** = (આમ ખરાબ બોલનારને શાપ – ગાળ દેવાય છે). **જીભે કાંટા પડવા** =

તરસથી જીભ લૂખી પડી જવી. **જીભે હાસ દે**=જુઓ જીભે કાંટા ઊગે. **જીભે ચઢવું**= મોઢે ચઢી જવું; કંઠસ્થ કે યાદ થવું (૨) ગવાવું, વગોવાવું. **જીભે લોચા વળવા**=સ્પષ્ટ કે જલદી ન બોલી શકાવું;જવાબ આપતાં ગલ્લાંતલ્લાં કરવાં. **જીભે સરસ્વતી હોવી**= ભારે વિદ્વાન હોવું.] **૦ડી** સ્ત્રી૦ જીભ (તુચ્છકાર); [**-કરવી**=બહુ બોલ બોલ કરવું; કંકાસ કરવો.] **૦લડી** સ્ત્રી૦ (કોમળ લલિતભાવ) જીભ. **-ભાજોડી (-રી,-ળી)** સ્ત્રી૦ બોલાબોલી; તકરાર. **-ભિયા રસ** પું૦ બોલાબોલી કરવાની હોંશ. **-ભી** સ્ત્રી૦ જીભના આકારનો વહાણનો આગળનો ભાગ (૨) દેશી વહાણોમાંના ત્રણમાંનો વચલો સઢ (૩) ઊલ ઉતારવાની ચીપ કે પટી; ઊલિયું

જીમી સ્ત્રી૦ (કા.) ઘાઘરાને બદલે કાઠી સ્ત્રીઓ કથ્થાઈ રંગનું જે કપડું પહેરે છે તે

જીમૂત પું૦;ન૦[સં.] મેઘ;વાદળ. **૦વાહન** પું૦ (સં.) ઇંદ્ર

જીરણ વિ૦ જુઓ જીર્ણ

જીરવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. जीरव; सं. जॄ, प्रा. जीरनुं પ્રેરક] પચવવું; હજમ કરવું(૨) સાંખવું; વેઠવું

જીરવાવું અ૦ક્રિ૦ 'જીરવવું'નું કર્મણિ

જીરું ન૦ [सं. जीर(-ह)क; प्रा. जीरय; फा. जीरह] એક મસાલો. **-રાકેરી** સ્ત્રી૦ જીરા સાથે આથેલી કેરી. **-રાસાળ** સ્ત્રી૦ એક જાતની ડાંગર. **-રિયા કેરી** સ્ત્રી૦ જીરા જેવી વાસવાળી કેરી

જીર્ણ વિ૦ [સં.] છેક જૂનું; ઘસાઈ કે ખવાઈ ગયેલું. **૦જ્વર** પું૦ માલૂમ ન પડે એવો શરીરમાં રહેતો ઝીણો ધીમો તાવ. **-ર્ણોદ્ધાર** પું૦[+उद्धार] જીર્ણ થયેલાને સમરાવવું તે. **-ર્ણોદ્ધારવું** સ૦ક્રિ૦ જીર્ણોદ્ધાર કરવો

જીલબ્બે અ૦ [જી+अ. लब्बेक=હાજર છું ઉપરથી?] અતિશય તાબેદારી સૂચવતો ઉદ્ગાર. [**-કરવું**=જી, જી કહીને પડતો બોલ ઉપાડી લેવો; ખુશામત કરવી.]

જીવ પું૦ [સં.] શરીરનું ચેતનતત્ત્વ; પ્રાણ (૨) પ્રાણી(૩)મન; દિલ (૪) [લા.] પૂંજી; દોલત (૫) દમ; સાર(૬)કાળજી; લક્ષ. ઉદા૦ 'ધંધામાં જીવ રાખવો';'જીવ રાખીને કામ કરવું'. [**-અકારો કરવો**=મરવા સુધીની તત્પરતા દાખવવી. **-અડધો કરવો**=અધમૂઉં - કાયર કરવું(૨) પોતાની બધી શક્તિ ખરચવી. **-અડધો થઈ જવો**=ગાભરું કે બાવરું થઈ જવું (૨) પ્રિયજન માટે ખુશ ખુશ થવું; કુરબાન થવા તત્પર થવું. **-અડધો થવો** (ભય કે ધાકથી) અધમૂઆ જેવું થઈ જવું. **-અધ્ધર થવો**= ચિંતાથી વિહ્વળ થવું;મન ન લાગવું. **-અધ્ધર ફરવો**=ધ્યાન ન ચોટવું(૨) જીવને નિરાંત ન હોવી. **-અધ્ધર રહેવો**=નિરાંત ન હોવી; ઉચાટ હોવો. **-અધ્ધર લટકી રહેવો**=આતુર કે અધીરા થવું. **-અર્ધો અર્ધો થઈ જવો**= ખુશ ખુશ થઈ જવું; પ્રિયજન માટે ગમે તેટલો ભોગ આપવા તત્પર થવું. **-આપવો**=આપઘાત કરવો (૨) કુરબાન થવું. **-આવવો**= સચેતન થવું (૨) શાંતિ થવી. **-આવવો ને જવો**=મરણકાળની કંપારીઓ આવવી. **-ઉપર આવી જવું**=મરણિયા થવું.**-ઉપર આવી પડવું**=જાન જોખમમાં મુકાવા.**-ઊડી જવો**=ધ્રાસકો પડવો(૨)મરી જવું. **-ઊંચો થવો**=ઉચાટ થવો(૨)દિલ ન લાગવું.**-ઊંચો રહેવો**=ઉચાટ - અશાંતિ રહેવાં (૨) દિલ ન લાગવું. **-એક હોવો**=મેળ - દિલોજાની હોવી.**-કઈ પાંખડીએ ગયો છે, કયે કોઠે ગયો છે?**=ચિત્ત ક્યાં ભમે છે? મિજાજ ઠેકાણે છે કે નહીં? **-કપાઈ જવો**=હૃદય વીંધાઈ જવું (દુઃખ - શોકથી).**-કહ્યું કરતો નથી**= દિલ માનતું નથી.**-કાઢવો**=આપઘાત કરવો (૨)તનતોડ મહેનત કરવી(૩)અત્યંત પજવણી કરવી. **-ખાટો થવો**=મન ઊઠી જવું; મન બગડી જવું. **-ખાવો**=પજવવું, કંટાળો આપવો. **-ગભરાવો**=મૂંઝાવું (૨) છાતીમાં ચૂંથારો થવો.**-ઘાલવો**=લક્ષ દેવું.**-ઘાંટીમાં આવી રહેવો**=પ્રાણ નીકળવાની તૈયારી હોવી(૨)બાવરું બની જવું. **-ઘેરાવો**=જીવ મળવો; સ્નેહ થવો. **-ચગડોળે ચઢવો**= અસ્વસ્થ થવું; મૂંઝવણમાં પડી જવું.

-ચલાવવો=હિંમત કરવી. **-ચાલવો**=હિંમત ચાલવી (૨)ઉદાર થઈ શકાવું. **-જતો રહેવો, -જવો, -નીકળી જવો**=મરી જવું (૨)ખૂબ પજવણી કે વેદના થવી. **-જોવો**=મન જોવું. **-ઝાલ્યો ન રહેવો**=મન કાબૂમાં ન રહેવું; લલચાઈ–ખેંચાઈ જવું. **-છોડવો**=કેડો મૂકવો; ન પજવવું. **-ટગુમગુ થવો**=મરવાની તૈયારી હોવી (૨) અત્યંત આતુરતા કે આંકડીથી બાવરું થવું. **-ટંગાઈ રહેવો**=આતુર કે બાવરા હોવું–રહેવું. **-ટાઢો પડવો**=ઉદ્વેગ શમવો; શાંતિ થવી. **-ટૂંકો કરવો, થવો**=કરકસરિયા–કંજૂસ થવું. **-ડહોળાવો**=ઊલટી થાય એમ થવું; ખૂબ બેચેની લાગવી. **-ઠરવો, ઠરીઠામ બેસવો**=શાંતિ થવી. **-ઠેકાણે ન રહેવો**=મન અસ્વસ્થ થવું; ઉચાટ થવો. **-ઠેકાણે રાખવો**=મનને કબજે રાખવું(૨)ચિત્તને સ્થિર રાખવું. **-તાળવે ટંગાવો**=જાણે હમણાં જીવ જશે એવી સ્થિતિમાં હોવું(૨)ભારે ઉચાટ થવો. **-તોડવો**=જાતને ઘસી નાખવી. **-થર પડવો**=શાંતિ થવી. **-થવો**=મન થવું(૨)સારી પૂંજી થવી. **-થી જવું**=મરણ પામવું. **-થી મારવું**=પૂરેપૂરું મારી નાખવું. **-થોડો થોડો થવો**=નબળાઈ આવવી (૨) કાલાવાલા કરવા (૩) નાઉમેદ થવું; હિંમત હારી જવી. **-દાઝવો**=મન બળવું;ચિંતા થવી;લાગણી થવી. **-દોરીએ ટંગાવો, વીંટાવો**=જુઓ જીવ તાળવે ટંગાવો. **-ધરવો**=માંદગીમાંથી સાજા થવું (૨) ધીરજ રાખવી. **-ધરીને**=જીવ કે લક્ષ રાખીને. **-ના સમ**=‘હું મરું’ એવા અર્થના સોગન. **-નાખીને**=જીવ લગાડીને. **-નાખી દેવો**=કુરબાન થવું. **-નીચે બેસવો**=ટાઢક વળવી; શાંતિ થવી. **-નું તરસ્યું**=દુઃખ દેનારું;પજવ્યા કરતું. **-ને જનાખ નીકળી જવી**=મહા મુશ્કેલી પડવી. **-ને ટાઢક થવી, વળવી** = મનને શાંતિ થવી. **-પડીકે બંધાવો**=જીવ નીકળી જવા જેવું થવું; ભારે ઉદ્વેગ થવો; ભારે ચિંતા કે ઉચાટ થવાં. **-પર આવવું**=મરણિયા થવું (૨) આપઘાત કરવા તત્પર થવું. **-બગાડવો**=મન મેલું કરવું; દાનત બગાડવી. **-બળવો**=સંતાપ થવો. **-ભડકે બળવો**=અતિશય સંતાપ થવો. **-ભરાઈ રહેવો**=વાસના રહી જવી. **-મળવો**=મન એક થવાં. **-માનવો**=મન કબૂલ થવું. **-માં જીવ આવવો**=ચિંતા દૂર થવી; શાંતિ થવી. **-મોટો કરવો કે રાખવો**=ઉદાર થવું. **-રાખવો**=લક્ષ દેવું; ધ્યાન આપવું. **-લઈને નાસવું**=જીવ બચાવવા ઘણી જ ઉતાવળે દોડવું. **-લગાડવો**=ધ્યાન આપવું. **-લબૂક લબૂક થવો**=બીક કે ડરથી બાવરું બનવું. **-લાગવો**=પ્રીતિ બંધાવી. **-લેવો**=કંટાળો આપવો (૨) મારી નાખવું. **-વહાલો કરવો**=મરણના ભયથી પાછા પડવું. **-હેઠો બેસવો**=નિરાંત થવી. **જીવે ધરવું, જીવે બાંધવું**=પ્રાણપ્રિય કરવું. **જીવે લાગવું**=પ્રાણપ્રિય થવું.] **૦ઉકાળો** પું૦ બળાપો;ક્લેશ. **૦જંત(-તુ)** પું૦; ન૦ જીવડું. **૦જાન** વિ૦ અત્યંત વહાલું. **૦ડું** ન૦ કદમાં નાનું જંતુ. **૦ડો** પું૦ જીવ; આત્મા(૨)કીડો. **૦તોડ** વિ૦ અતિશય મહેનત કરાવે એવું (કામ). **૦દયા** સ્ત્રી૦ જીવો–પ્રાણીઓ પર દયા. **૦દશા** સ્ત્રી૦ જીવની અજ્ઞાન દશા. **૦દાર** વિ૦ યોગ્ય (૨) ઉમદા(૩) મજબૂત. **૦દેહ** પું૦ સ્થૂળ શરીર. **૦ધારી** વિ૦ જીવવાળું(૨) પું૦ પ્રાણી. **૦બલ (-ળ)** ન૦ જીવવાની શક્તિ; પ્રાણ. **૦રખું** વિ૦ જીવને સાચવનારું. **૦લગ** વિ૦ પ્રાણપ્રિય. **૦લેણ** વિ૦ મૃત્યુ નિપજાવે એવું. **૦લોક** પું૦ મૃત્યુલોક. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ જીવોના ભૌતિક જીવનનું શાસ્ત્ર; ‘બાયોલોજી’. **૦શેષ** વિ૦ માત્ર જીવ બાકી રહ્યો હોય એવું(૨)પું૦ ભૂતકાળનાં પ્રાણી કે વનસ્પતિનો પૃથ્વીના પડમાંથી મળી આવતો અવશેષ; ‘ફૉસિલ’. **૦સટોસટ** અ૦ જીવને જોખમે. **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ પ્રાણીની હત્યા **-વાણુ** પું૦; ન૦ [+ अणु] અણુ જેવડો જીવ; સૂક્ષ્મ જંતુ. **-વાત્મા** પું૦ જીવ; જીવદશાવાળો આત્મા. **-વારોપણ** ન૦ જીવનું આરોપણ; સજીવારોપણ. **-વાંતક** પું૦ [+ अंतक] પારધી (૨) મારો; ખૂની.

જીવણ,૦જી પું૦ [सं. जीवन; प्रा. जीवण] જીવનનો સ્વામી; પતિ

જીવત ન૦ [सं. जीवत् પરથી? કે जीवित?] જીવિત; જીવતર. **૦ક્રિયા, ૦ચરા** સ્ત્રી૦ પોતાના મરણ પાછળ કરવાની ક્રિયા(વરો વગેરે)જીવતાં જ કરવી તે. **૦જાગત** અ૦ હયાતી સુધી. **૦દાન** ન૦ આફતમાં સપડાયેલાને કે પોતાના સકંજામાં પડેલાને ન મારવો–પ્રાણનું દાન–રક્ષણ કરવું તે; જીવિતદાન

જીવતર ન૦ જન્મારો; જિંદગી

જીવતું વિ૦ ['જીવવું'નું વ૦કૃ૦] જીવવાળું; જીવનશક્તિવાળું; સજીવ('મરેલું'થી ઊલટું)(જેમ કે, જીવતો માણસ, નખ; જીવતી પૂંછડી ઇ૦). [**જીવતી ડાકણ**=સાક્ષાત્ ડાકણ જેવી ખરાબ સ્ત્રી. **જીવતી માખ ગળવી**=(હરામખોરીનું કે અનૂતનું લીધેલું) પાછું ઓકી કાઢવું; ન જીરવાવું. **જીવતું પાણી કાઢવું**=પાતાળ ફોડીને પાણી કાઢવું. **જીવતું મારવું**=હાલ કરવા; રીબવું. **જીવતો કોયલો, લાળો**=સળગતો અંગારો. **જીવતું જાગતું**=જીવતું ને પૂરું સાવધ; જીવંત ને પ્રાણવાન

જીવન ન૦ [सं.] જીવવું તે (૨) આયુષ્ય; જિંદગી (૩) જીવનશક્તિ; પ્રાણ. **૦કથા** સ્ત્રી૦ જિંદગીનું વૃત્તાંત. **૦કલહ** પું૦ જુઓ જીવનસંગ્રામ. **૦કલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ જીવન જીવવાની કળા. **૦કાર્ય** ન૦ જિંદગીનું મુખ્ય કાર્ય. **૦ગાળો** પું૦ જીવન ગાળવાનું–ગુજારવાનું સાધન. **૦ચરિત(–ત્ર)** ન૦ જિંદગીનું વૃત્તાંત. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ જીવન વિષેની દૃષ્ટિ–દૃષ્ટિકોણ. **૦દોરી** સ્ત્રી૦ જીવનરૂપી દોરી; આયુષ્ય (૨) [લા.] જીવનનો મુખ્ય આધાર. **૦નિર્વાહક** વિ૦ જીવનનો નિર્વાહ કરનારું. **૦પલટો** પું૦ આખા જીવનમાં થતો પલટો; 'કૉન્વર્ઝન.' **૦બુટ્ટી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जीवनबूटी] સજીવન કરી દે એવી બુટ્ટી; સંજીવની. **૦મંત્ર** પું૦ જીવનનો મુખ્ય ધ્યાનમંત્ર. **૦મૂળી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. जीवनमूरि] જીવનનું મૂળ; જીવનાધાર. **૦રસાયન** ન૦ પ્રાણીના શરીરની ધાતુઓનું રસાયનશાસ્ત્ર; 'બાયોકેમિસ્ટ્રી.' **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ જીવનની મૂળ શક્તિ; 'લાઇફ-એનર્જી.' **૦શાસ્ત્ર** પું૦ સમગ્ર જીવનને વિચારતું શાસ્ત્ર (૨) જીવશાસ્ત્ર; 'બાયોલૉજી.' **૦સખી** સ્ત્રી૦ સહધર્મચારિણી; પત્ની. **૦સંગ્રામ** પું૦ જીવતા રહેવા માટે પ્રાણીઓને કરવો પડતો સંગ્રામ; 'સ્ટ્રગલ ફૉર એક્ઝિસ્ટન્સ'. **૦સાફલ્ય** ન૦ જિંદગીની સફળતા. **૦સિદ્ધાંત** પું૦ જીવનનો ખાસ સિદ્ધાંત; જીવનમંત્ર. **૦સૂત્ર** ન૦ જુઓ જીવનદોરી (૨) જીવનમંત્ર. **૦સ્મૃતિ** ન૦ સ્મરણરૂપે લખાયેલી આત્મકથા; 'રેમિનિસન્સીઝ.' **–નોપાય** પું૦ [+उपाय] ગુજરાનનું સાધન

જીવન્મુક્ત વિ૦ [सं.] છતે દેહે માયાનાં બંધનોમાંથી મુક્ત. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ જીવન્મુક્ત દશા

જીવરું વિ૦ ['જીવ' ઉપરથી] (કા.) ચાલાક; ચપળ; ચબરાક

જીવલેણ વિ૦, **જીવવિદ્યા** સ્ત્રી૦ જુઓ 'જીવ'માં

જીવવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. जीव्] જીવનક્રિયાઓ કરવાની શક્તિ હોવી; પ્રાણ ધરવા; શ્વાસ ચાલવો (૨) જીવતું હોવું કે રહેવું; હયાત હોવું કે રહેવું (જેમ કે, હજી તે જીવે છે) (૩) જીવન ગુજારવું (જેમ કે, ગુલામીમાં જીવવા કરતાં તો મરવું સારું) ['જીવ'માં

જીવશાસ્ત્ર ન૦, **જીવહત્યા** સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ

જીવંત વિ૦ [सं.] જીવતું; પ્રાણવાન

જીવા સ્ત્રી૦ [सं.] ધનુષ્યની દોરી (૨) [ગ.] 'કૉર્ડ ઑફ એન આર્ક' [આધાર

જીવાજીવ પું૦ [જીવ+જીવ] જીવનો જીવ; જીવનનો

જીવાણુ પું૦; ન૦ [सं.] 'જીવ'માં જુઓ

જીવાત સ્ત્રી૦ ['જીવ' ઉપરથી] જીવડા કે કીડાનો સમૂહ (જેમ કે, અનાજ કે ઘામાં પડતો.) [**–પડવી**=સડવું; સળો પેસવો.] **૦ખાનું** ન૦ પાંજરાપોળમાં અનાજ વગેરેમાં પડેલાં જીવડાંના રક્ષણ માટે રાખેલું સ્થાન [બનેલું; મૂળગત

જીવાતુભૂત વિ૦ [सं.] જીવાતુ–અસ્તિત્વરૂપ

જીવાત્મા પું૦ [सं.] જુઓ 'જીવ'માં

જીવાદોરી સ્ત્રી૦ [જીવ+દોરી] જુઓ જીવનદોરી

જીવારોપણ ન૦, **જીવાંતક** પું૦ [सं.] 'જીવ'માં જુઓ

જીબિકા સ્ત્રી૦[સં.] આજીવિકા; ગુજરાનનું સાધન

જીવિત વિ૦ [સં.] જીવતું (૨) ન૦ જીવતર; જિંદગી. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ જિંદગીનો સમય; આયુષ્ય. **૦દાન** ન૦ જુઓ જીવતદાન.**-તેશ** પું૦ [+ईश] જીવનનો સ્વામી

જીવિતવ્ય વિ૦ [સં.] જીવવા યોગ્ય (૨) જીવી શકે એવું(૩)ન૦ આવરદા(૪)જીવવાનું પ્રયોજન

જીવી વિ૦ [સં.] (સમાસને અંતે) જીવનારું; નભનારું. ઉદા૦ 'શ્રમજીવી'

જીવી સ્ત્રી૦[સં., प्रा. जीवा=દોરી (ધનુષ્યની)?] મુંજ વગેરેથી ખાટલો ભરતાં વચમાં જે બે સેરો વારાફરતી બુડાડે છે અને તારે છે તે

જીંડવું ન૦ [दे. जिंडह=ગોળો; કંદુક પરથી ?] છોડનો કોટલાવાળો બીજકોષ(૨)[લા.] જોડકું. [જીંડવે આવેલું = જોડકામાં જન્મેલ. જીંડવાનું છોકરું=જોડિયાં બાળકોમાંનું એક.]

જીંથરાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ ઝીંથરાં. **-રિયું** વિ૦ જીંથરાંવાળું

જુઆ(-વા) ન૦ [સં. द्यूत; प्रा. जूअ(-व);સર૦ हिं., म.] જુવું; જૂગટું. **૦ખાનું** ન૦ જુગારખાનું. **૦ખોર** પું૦ જુગારી

જુઆ(-વા)રું ન૦ સંયુક્ત કુટુંબમાંથી છૂટા પડી નવો માંડેલો ગૃહસંસાર; જુજવારો; જુગલબારું [ઝાર

જુઆ(-વા)ળ પું૦ [સર૦ हिं. ज्वार] ભરતી;

જુઓ સ૦ક્રિ૦ 'જોવું'નું આજ્ઞાર્થ બીજો પુરુષ, બ૦વ૦ [અનુકૂળ

જુક્ત(-ગત) વિ૦ [સં. युक्त] જોડેલું(૨)યોગ્ય;

જુક્તિ(-ગત,-ગતિ) સ્ત્રી૦ [સં. युक्ति] ઉપાય; કરામત;તદબીર (૨) રીત; પ્રકાર

જુગ પું૦ [સં. युग] જમાનો (૨)ન૦ [સં. युग्म] જોડ;જુગલ. **૦(-ગો)જુગ** અ૦ દરેક યુગમાં. **૦જોર, ૦બળ** ન૦ યુગનું-સમયનું બળ

જુગટિયું વિ૦ ['જૂગટું' ઉપરથી]જૂગટું રમનારું (૨) ન૦ જૂગટું

જુગટિયો પું૦ ['જૂગટું" ઉપરથી] જુગારી

જુગત વિ૦, **-ત(-તી)** સ્ત્રી૦ જુઓ જુક્ત, જુક્તિ

જુગતું વિ૦ [સં. युक्त] બંધબેસતું; યોગ્ય. **-તાઈ** સ્ત્રી૦ જુગતું હોય તે

જુગદાધાર પું૦ (૫.) જુઓ જગદાધાર

જુગમ ન૦ [સં. युग्म] યુગલ; જોડું

જુગલ ન૦ [સં. युगल] જોડું. **૦કિશોર** પું૦ (સં.)કૃષ્ણ. **૦જોડી** સ્ત્રી૦ યુગલ;જોડી. **૦બારું** ન૦ (કા.) જુઓ જુવારું

જુગાર પું૦ [જુઓ જુગારી; સર૦ म.] જૂગટું; દ્યૂત (-ખેલવો,-રમવો). **૦ખાનું** ન૦ જુગાર રમવાનું સ્થળ-ઘર. **-રિયો** પું૦ જુગારી. **-રી** વિ૦ [સં. द्यूतकारिन्; प्रा. जूआरि] જુગાર રમવાની લતવાળું (૨) પું૦ જુગાર રમનારો

જુગુપ્સા સ્ત્રી૦ [સં.] નિંદા (૨)ચીતરી; સખત અણગમો. **-પ્સિત** વિ૦ [સં.] નિંદિત (૨) ચીતરી ચડે તેવું

જુગ્મ ન૦ જુઓ જુગમ [જુઆરું

જુજવારો પું૦ ['જૂજવું' પરથી ?](કા.) જુઓ

જુઠું વિ૦ જુઓ જૂઠું ૧ થી ૩

જુત વિ૦ [સં. युत] જોડાયેલું હોય તેવું (૨) ન૦ બળદની જોડ [કર્મણિ ને પ્રેરક

જુતાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'જૂતવું'નું

જુદાઈ(-ગીરી) સ્ત્રી૦ [फा.] જુદાપણું

જુદું વિ૦ [फा. जुदा] છૂટું; અલગ; વેગળું(૨) અનોખું; અસાધારણ. [**-કરવું** = છૂટું પાડવું (૨) તોડી નાખવું (૩) સહિયારા કે ભેગામાંથી આગવું કરવું. **-થવું** = નોખું પડવું; તૂટી જવું (૨) અલગ વસવાટ કરવો (૩) અળગું થવું; આગવું કરવું. **-પડવું** = અળગું થવું (૨)તૂટી જવું (૩) ભિન્ન મત ધરાવવો (૪) આગવું કરવું. **-પાડવું** = અલગ પાડવું; છૂટું કરવું. **-રહેવું** = સ્વતંત્ર વસવાટ કરવો(૨)ન ભળવું. **-રાખવું** = ન ભેળવવું.]

જુદ્ધ ન૦ [સં. युद्ध]લડાઈ. **૦પતિ** પું૦ સેનાપતિ

જુધરાણ ન૦ ['જુદ્ધ' ઉપરથી] લડાલડીનું ઘમસાણ

જુનવટ સ્ત્રી૦ ['જૂનું' ઉપરથી] જૂનાપણું; જુનવાણીપણું

જુનવાણી વિ૦ ['જૂનું' ઉપરથી] જૂનું (૨)જૂના વિચારનું; 'ઑર્થોડૉક્સ'

જુનાડ વિ૦ જુનવાણી (ચ.)

જુબાન સ્ત્રી૦ જુઓ જબાન. **-ની** સ્ત્રી૦ બોલીને જણાવેલી હકીકત; સાક્ષી. [(**-આપવી, -લેવી.**) **-પડવી** = સાક્ષીમાં હકીકત તરીકે રજૂ થવું.] **જુબાં** સ્ત્રી૦ જુઓ જબાં

જુમલો પું૦ [अ.] એકંદર આંકડો; સરવાળો

જુમા પું૦ [अ. जुमअह] શુક્રવાર. **૦મસી(-સ્જિ)દ** સ્ત્રી૦ (શુક્રવારની નમાજ પઢવાની) મોટી મસીદ

જુમેરાત સ્ત્રી૦ [જુમા + રાત] ગુરુવાર

જુમ્મો પું૦ [अ. जिम्मह] જોખમદારી; જવાબદારી. **-મ્મેદા(-વા)ર** વિ૦ [फा.] જોખમદાર; જવાબદાર. **-મ્મેદારી** સ્ત્રી૦ [फ़ा.] જોખમદારી; જવાબદારી

જુરત, જુરિયત સ્ત્રી૦ [अ. जुर्अत] છાતી; હિંમત; ધૈર્ય

જુલફું નં૦ [જુઓ જુલ્ફ] વાળની લટ - ગૂંછળું

જુલમ પું૦ [अ. ज़ुल्म] જબરદસ્તી; બળાત્કાર (૨) અત્યાચાર; અન્યાય (૩) કોઈ વાતમાં અતિશયતા કરવી કે ખૂબ કરી નાખવું એવો ભાવ બતાવે છે. **૦ગાર** વિ૦ જુલમી. **-માટ** પું૦ જુલમ. **-મી** વિ૦ [फा.] જુલમ કરનારું; જુલમગાર (૨) જેમાં જુલમ હોય તેવું; જુલમભરેલું

જુલાઈ પું૦[इं.] ખ્રિસ્તી સનનો સાતમો મહિનો

જુલાબ પું૦ [अ. जुल्लाब] ઝાડા થાય એવું ઓસડ; રેચ (૨) દસ્ત; ઝાડો. [**-આપવો** = ઝાડાનું ઓસડ આપવું (૨) [લા.] સખત ધમકાવવું; બરોબર ગભરાવવું. **-થઈ જવો** = ગભરાઈ જવું. **-લાગવો** = રેચની અસર થવી; દસ્ત થવા લાગવો. **-લેવો** = ઝાડાનું ઓસડ લેવું.]

જુલ્ફ નં૦ [फा.] જુઓ જુલફું

જુલ્મ પું૦ [अ.] જુઓ જુલમ

જુવટું નં૦ + [જુઓ જુવું] જૂગટું

જુવતી સ્ત્રી૦ જુઓ યુવતી

જુવા, ૦ખાનું, ૦ખોર જુઓ 'જુઆ'માં

જુવાન વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ જવાન; યુવાન. **૦જોધ** વિ૦ ભરજુવાન (૨) મજબૂત; કદાવર. **-નિયાવાળું** નં૦ જુવાન સ્ત્રીપુરુષોનું ટોળું (૨) [લા.] તોફાની કે અતિ સાહસવાળું ટોળું. **-નિયું** વિ૦ જુવાન. **-નિયો** પું૦ જુવાન. **-ની** જુઓ યુવાની [અનાજ; જાર

જુવાર સ્ત્રી૦ [दे. जुआरि, जोवारि] એક

જુવારું નં૦, **જુવારો** પું૦(કા.) જુઓ જુઆરું

જુવાળ પું૦ [જુઓ જુઆળ] ભરતી; ઝાર

જુવું નં૦ [જુઓ જુવા] જૂગટું; જુગાર

જુસ્તેજુ(-જૂ) સ્ત્રી૦ [फा. जुस्तोजू અથવા जुस्तजू] શોધખોળ; બારીક તપાસ

જુસ્સો પું૦ [જુઓ જોશ] ઊભરો; જોસ (૨) લાગણીનો જુસ્સો (૩) જોમ; બળ. **-સ્સાદાર** વિ૦ જુસ્સાવાળું

જુહાર પું૦ [दे. जोहार] 'નમસ્કાર', 'સલામ' એ ભાવ બતાવતો શબ્દ. **૦પટોળાં** નં૦ બ૦ વ૦ બેસતા વર્ષને દિવસે આશીર્વાદ લેવા જુહાર કરવા તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [दे. जोहार ક્રિ૦] જુહાર કરવા [ચાલાકી; ચતુરાઈ

જુંગાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ જુંગું] મજબૂતી (૨)

જુંગિત પું૦[सं.] ઉચ્ચ સ્ત્રી સાથે નીચ પુરુષના વ્યભિચારથી જન્મેલો પુરુષ [ચાલાક;ચતુર

જુંગું વિ૦ જબરું; મજબૂત (૨) [સર૦ म.]

જૂ સ્ત્રી૦ [सं. यूका; प्रा. जूआ] માથામાં કે ચામડી પર પડતું એક જંતુ. [**-જેવું** = ચોંટયું ત્યાંથી ઊખડે નહીં તેવું. **-પડવી** = (માથામાં વગેરે) જૂઓ થવી.] [ફૂલવેલ

જૂઈ સ્ત્રી૦[सं. यूथिका; प्रा. जूहिया, जूहि] એક

જૂગટું નં૦ જુઓ દ્યૂત; જુગાર

જૂજ વિ૦ [સર૦ फा. जुज्व = ટુકડો; म.] બહુ થોડું; જરા. **૦જાજ** વિ૦ ઘણું થોડું; જરાતરા

જૂજવું વિ૦ [अप. जुअंजुअ] જુદું; નોખું

જૂટ પું૦ [सं.] (વાળનો) ઝૂડો; સમૂહ (૨) દંડનો એક પ્રકાર (વ્યાયામ)

જૂડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; सं. जूट, प्रा. जूड] ઝૂડી. **-ડો** પું૦ સાવરણી (૨) ઝૂડો

જૂઠ નં૦ [दे. जुट्ठ] જૂઠાણું. **૦ણ** નં૦ [सं. जुष्ट; प्रा. जुट्ठ = સેવિત; સર૦ हिं. जूठन] અજીઠવાડ; એઠું; છાંડામણ (૨) પું૦ [જુઓ જૂઠ] રંગલો; વિદૂષક (ભવાઈમાં). **૦ણવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ જૂઠણના જેવું વર્તન કરવું તે. **-ઠાણ+, -ઠાણું** નં૦ જૂઠી વાત

જૂઠાબોલું વિ૦ જૂઠું બોલવાની ટેવવાળું

જૂઠું વિ૦ [જુઓ જૂઠ] અસત્ય, જુઠ્ઠું (૨) કૃત્રિમ; બનાવટી (૩) રહી ગયેલું–જડ (અંગ) (૪) [सं. जुष्ट; प्रा. जुट्ठ] અજીઠું; એઠું. [–પડવું = અસત્ય ઠરવું (૨) (અંગ) રહી જવું.]

જૂતવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. जुत्त] જોડવું (ગાડું, [બળદ વગેરે)

જૂતી સ્ત્રી૦ [सं. युक्त, प्रा. जुत्त પરથી ?] જૂતિયું; ખાસડું. **–તિયું, –તું** ન૦ [સર૦ म. जुता; हिं. जूता] જૂતું; પગરખું; ખાસડું. [**જૂતા બરાબર** = તુચ્છ; તિરસ્કારને પાત્ર. **જૂતિયાં પડવાં** = માર પડવો (૨) અપમાન કે તિરસ્કાર થવો; કાઢી મુકાવું. **જૂતું ખાવું, પડવું** = ખાસડાનો માર પડવો (૨) અપમાનિત થવું. **–મારવું** = ખાસડું મારવું (૨) કાઢી મૂકવું; ધુત્કારી કાઢવું. **જૂતે માર્યું જવું** = ગયાની પરવા ન કરવી ('ભલે ગયું' 'મૂઉં ગયું તો' — એવો ભાવ બતાવે છે.)] **જૂતીખોર** વિ૦ હંમેશાં ખાસડાં–ઠપકા ખાતું

જૂથ ન૦ [सं. यूथ] ટોળું; સમૂહ

જૂન પું૦ [ઇં.] ખ્રિસ્તી સનનો ૬ઠ્ઠો મહિનો

જૂનાગઢી વિ૦ જૂનાગઢ શહેરનું, –ને લગતું

જૂનું વિ૦ [सं. जीर्ण, जूर्ण; प्रा. जुण्ण] પુરાણું પ્રાચીન; અગાઉનું (૨) જર્જરિત; જીર્ણ (૩) ઘણો વખત થયેલું (જેમ કે જૂનો ગોળ; જૂનો મિત્ર); ઘણો વખત વાપરેલું (જેમ કે, જૂનું વાસણ ઇ૦) (૪) [સર૦ दे. जुण्ण = दक्ष, निपुण] રીઢું; નામીચું; અનુભવી. (જેમ કે, જૂનો ચોર, જોગી, પાપી ઇ૦) [**જૂનો જોગી** = (કોઈ ક્ષેત્રમાં) જૂનેથી કસાઈને તૈયાર થયેલ વ્યક્તિ (તેને માટે આ પ્રયોગ કરાય છે.] **૦ખખ** વિ૦ છેક જૂનું; ખખળી ગયેલું. **૦પાનું, ૦પુરાણું** વિ૦ ઘણું જૂનું. **૦પૂનું** વિ૦ ગમે તેવું જૂનું; ફાટ્યુંતૂટ્યું; જીર્ણ. **જૂનેથી** અ૦ ઘણા જૂના વખતથી; બહુ પહેલેથી

જૂરી સ્ત્રી૦ [ઇં.] ફેંસલો આપવામાં ન્યાયાધીશને [મદદ કરનારું પંચ

જૂવો પું૦ [सं. यूकः] ઢોરના શરીર પર ચોટતું એક જીવડું

જૂંફવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. झोंपणे; सं. जृंभ् ?] (સુ.) બેઠાં બેઠાં ઝોકાં ખાવાં [જૂંફાવવું પ્રેરક]

જૂંહલવું અ૦ ક્રિ૦ ['ઝૂંસરું' ઉપરથી] જૂંસરી વડે જોડાવું [જૂંહલાવવું પ્રેરક]

જૃંભકાસ્ત્ર ન૦ [सं.] શત્રુને ઊંઘમાં નાખી દે તેવું અસ્ત્ર

જે ('જે') સ૦(૨) વિ૦ [सं. यद्; प्रा. ज પરથી ? કે अप० जेह = જેવું પરથી ?] ('તે' સાથે સંબંધમાં વપરાય છે.) (તેનાં રૂપો – જેણે, જેને, જેનું ઇ૦ નો 'જે'('જે')પેઠે ઉચ્ચારાય છે.) **જે જે** સ૦ દરેક, હરકોઈ જે. **જે તે** સ૦ ગમે તે કોઈ

જે અ૦ + [प्रा. जे (પાદપૂર્તિ માટેનું અ૦) પરથી ?] કે (વાકયના બે વિભાગને જોડતું અપેક્ષાપૂરક અ૦) (ઉદા૦ તેનું કારણ એ છે જે (કે)……)

જે ('જે') પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. जय] + ફતેહ. **૦કરી** પું૦ એક છંદ. **૦ગોપાલ(–ળ)** પું૦ બ૦વ૦ 'જયગોપાળ' (નમસ્કાર કરવાનો એક વૈષ્ણવ ઉદ્ગાર.) **૦જે** પું૦ જય જય; વંદન (૨) અ૦ વંદનસૂચક ઉદ્ગાર. **૦જેકાર** પું૦; સ્ત્રી૦ જુઓ જયજયકાર. **૦જેવંતી** પું૦, સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

જેઓ ('જે') સ૦ ['જે'નું બ૦ વ૦] [તેનાં રૂપો– જેમનું,–નાથી ઇ૦ નો 'જે' પહોળો 'જે' (હશ્રુતિ સાથે) બોલાય છે.]

જેટલું ('જે') વિ૦ [सं. यावत्; प्रा. जत्तिय, जेत्तिअ, जेत्तिल; हिं. जितना] ('તેટલું'ના સંબંધમાં વપરાય. કદ, સંખ્યા, વજન ઇ૦નું માપ કે મર્યાદા સૂચવે છે.) **–લે** અ૦ ('તેટલે' સાથે સંબંધમાં) જેટલે અંતરે, હદે કે મર્યાદા ઇ૦માં (૨) જે વખતે; જ્યારે (પ.)

જેઠ પું૦ [सं. ज्येष्ठ, प्रा. जेट्ठ] વરનો મોટો ભાઈ (૨) વિક્રમ સંવતનો આઠમો મહિનો (૩) વિ૦ જુઓ જ્યેષ્ઠ. **–ઠાણી** સ્ત્રી૦ [प्रा. जिट्ठाणी] જેઠની વહુ. **–ઠી** વિ૦ જેઠ મહિનાનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ જેઠ મહિનાની પૂનમ. **–ઠીપુત્ર** પું૦ પહેલા ખોળાનો અથવા વડો પુત્ર

જેઠીમધ ન૦ [सं. यष्टि (प्रा. जट्ठि) मधु] એક વનસ્પતિ; ઔષધિ. [–નો શીરો = જેઠી-

મધમાંથી બનાવાતી–તેના સત્વની એક ઔષધિ.]

જેઠીમલ(-લ્લ) પું૦ [सं. ज्येष्ठमल्ल] વડો મલ્લ (૨) મોઢ બ્રાહ્મણની એક જાતનો આદમી

જેઠો પું૦ ગૂંદી કાઢયા પછીનો કસુંબાનો રંગ (૨) જુઓ જેઠીપુત્ર

જેઠાણું ન૦ લગ્ન પછી કન્યાને ત્યાં વરપક્ષને [અપાતું જમણ

જેડલ સ્ત્રી૦ (ક.) સહિયર

જેણા સ્ત્રી૦ (ક.) ધીરજ

જેણી (જે') સ૦'જે'નું સ્ત્રી૦ ('તેણી' સંબંધમાં) (જાના પદ્યમાં, કે હાલ મુખ્યત્વે પારસીઓમાં) (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ જે. ૦**ગમ** અ૦ જે તરફ

જેણુ (જે') સ૦ 'જે'નું તૃતીયાનું રૂપ

જેતશ્રી (જે) સ્ત્રી૦ [हिं. जैतश्री (सं. जयतिश्री)] દીપકની એક રાગણી

જેતા પું૦ [सं.] જીત મેળવનાર; વિજેતા

જેતૂન (જે) ન૦ [अ.] એક તેલી બી; 'ઑલિવ'

જે તે સ૦ (૨) વિ૦ ગમે તે કોઈ (૨) ફાલતુ; સામાન્ય (ઉદા૦ આ કાંઈ જે તે માણસથી ન બને.)

જેદર ન૦ ઘેટું.

જેબ પું૦;સ્ત્રી૦ [फा.] ખીસું (૨) [फा. ज़ेब] શોભા;સુંદરતા.[–**આપવો(–વી)**=શોભાવવું.]

જેબ પું૦; સ્ત્રી૦ જુલમ (?)

જેમ (જે') અ૦ [अप० जिध(–म), जेम; सं. यथा; સર૦ हिं. जिमि] જે રીતે. **જેમ કે** અ૦ દાખલા તરીકે. ૦**તેમ** અ૦ ગમે તેમ; હરકોઈ રીતે; મુશ્કેલીથી

જેમનું (જે') સ૦ બ૦ વ૦ જેઓનું. (–**ને**, –**નાથી**, –**નામાં** ઇ૦ રૂપ પણ 'જેઓ'નાં છે) (૨) વિ૦ જે પ્રમાણેનું; જે રીતનું; જેવું (૩) [જુઓ જેમ] જે બાજુ કે તરફનું

જેર અ૦ [फा.] વશ; તાબે; પરાજીત. [–**કરવું**, થવું.] ૦**કડી** સ્ત્રી૦ ઘોડાના ચોકડાની કાંટા-કાંટાવાળી કડી. ૦**દસ્ત** વિ૦ [फा.] આધીન; કમજોર; નબળું. ૦**બંદ(–ધ)** પું૦ [फा.] લગામને તંગ સાથે જોડનારી ચામડાની કે જાડી બનાતની પટી(૨)ચામડાનો કોરડો;સાટકો

જેરકી સ્ત્રી૦ (સુ.) સવારનો કુમળો તાપ

જેરણું (જે ?) ન૦ ['જેરો' ઉપરથી ?] ઘાસ સાથે મસળીને બનાવેલું છાણું (ચ. રૂપ જેચણું)

જેરો પું૦[સર૦ 'ગેરો'] ગરેલો ભૂકો; ભૂકો(૨) તંબાકુનો ભૂકો; જરદો (૩) ['ઘેરો' પરથી ?] ઘચૂમલો; ટોળે વળવું તે (૪) [?] આગ; લાય

જેલ સ્ત્રી૦[इं.]કેદખાનું. (૨) જેલની સજા; કેદ. [–**તોડવી**=બંધનો તોડી જેલમાંથી છટકી જવું.–**કૂદવી**=જેલની દીવાલ કૂદવી (નાસી છૂટવા માટે).] ૦**જા (–યા)ત્રા** સ્ત્રી૦ જેલમાં જવું તે. ૦(૦**નિ)વાસ** પું૦ જેલમાં જવું તે. ૦**ર** પું૦ [इं.] જેલનો વ્યવસ્થાપક. –**લી** વિ૦ જેલનું, –ને લગતું (૨) પું૦ કેદી

જેવડું વિ૦ [अप० जेवड] ('તેવડું" સાથે સંબંધમાં) અમુક કદ કે માપનું

જેવર ન૦ [फा.] અલંકાર; દાગીના

જેવરી સ્ત્રી૦[हिं. (सं. ज्या, जीवा)]દોરી;દોરડી

જેવાણી ન૦ રસોડાનું એઠું પાણી

જેવારો પું૦ [જય+વારો]જયનો વારો–વખત

જેવું (જે') વિ૦ [अप० जिवँ, जेवँ પરથી ?] ('તેવું' સાથે સંબંધમાં વપરાય) અમુક જાત રીત કે ગુણ – લક્ષણનું. [**જેવા આવ્યા તેવા ગયા**=(જરાય ફેરફાર પામ્યા વિના,વધ્યાઘટયા વિના). **જેવો આવ્યો, તેવા તૂટી પડયા**= (આવ્યો કે તરત જ તૂટી પડયા).] ૦**તેવું** વિ૦ સાધારણ (૨) ગમે તેવું. –**વે** અ૦ જે વખતે; જ્યારે

જેષ્ટિકા સ્ત્રી૦ [सं.] લાકડી; સોટી

જેહ સ૦ [સર૦ अप जिह, जेह] (પ.) જે

જેહાદ સ્ત્રી૦ [अ. जिहाद] ધર્મ ખાતર કરેલું યુદ્ધ; 'ક્રુસેડ'

જેહુ સ્ત્રી૦ [दे. खेह] ધૂળ; રજ

જેળ ન૦[सं. ज्वल ? સર૦ જેરો = આગ]તેજ; પ્રભાવ; દૈવત. [**જેળ ગયું**=બધું બગડયું.]

જેંસલી (જેં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ ઘીંસલું] નાનો જેંસલો (૨) ખેતીનું ચાસ પાડવાનું ઓજાર. –**લો** પું૦ પૈડાં વગરનું બળદ પલોટવાનું વાહન

જૈન વિ૦ [सं.] (સં.) જિને (તીર્થંકરે) પ્રવર્તાવેલું (૨) જૈન ધર્મને લગતું (૩) પું૦ જિનનો ઉપાસક; શ્રાવક

જૈનેતર વિ૰ [સં.] જૈન સિવાયનું બીજું

જૈમિનિ પું૰ [સં.] (સં.) પૂર્વમીમાંસાદર્શનના પ્રવર્તક ઋષિ

જો અ૰ [सं. यदि, प्रा. जइ; સર૰ हिं. जो] (સંશય કે શરત બતાવે છે. 'તો'સાથે વપરાય છે)

જોઈએ 'જોઈવું'નું વ૰કા૰નું રૂપ. ('જોઈએ છે' =જરૂરનું છે એ અર્થમાં વપરાય છે. બાકી અપૂર્ણ ક્રિ૰ છે).(૨)ખપ કે જરૂર યા ઇચ્છા હોય તેમ — એવો ભાવ બતાવે છે. [જેમ કે, **–એમ** = ખપ કે જરૂર મુજબ. **–ત્યારે** = ખપ પડે તે વખતે. **–તેટલું** = માગો તેટલું; જરૂર હોય તેટલું. **–ત્યાં** = ગમે ત્યાં; જ્યાં કહો ત્યાં — જ્યાં જરૂર હોય ત્યાં.] (૩) ['જોવું'નું પહેલો પુરુષ બ૰વ૰નું વ૰કા૰નું રૂપ]

જોઈતું વિ૰ ['જોઈવું'નું વ૰કૃ૰] જોઈએ તેટલું; જરૂરી. **૦કરતું, ૦કારવતું** વિ૰ જરૂરી; ખપનું

જોઈવું અ૰ક્રિ૰[सं. योजय्, प्रा. जोअ પરથી?] ખપ,જરૂર કે ઇચ્છા હોવી (૨) સામાન્ય કૃદંત જોડે વપરાતાં 'તે ક્રિયા કરવાની જરૂર કે ફરજ હોવી' એમ અર્થ થાય છે. ઉદા૰ તમારે જવું જોઈએ. [આ ક્રિ૰ અપૂર્ણ છે. જોઈએ, જોઈતું, જોઈશે એ ત્રણ રૂપે જ સામાન્યપણે જોવા મળે છે. સુરત બાજુ 'જોઈવાનું' રૂપ પણ વપરાય છે. જેમ કે, કાલે મારે આ ચોપડી જોઈવાની છે=જોઈશે.]

જોઈશે 'જોઈવું'નું ભવિષ્ય કાળનું રૂપ

જોક(–ખ) સ્ત્રી૰ [सं. जलौकस्, प्रा. जलूगा, हिं. जोंक, जोक] જળો (૨) [अ.] ઢોરનો વાડો; ઝોક (૩) (ઢોરનું) જૂથ

જોકર પું૰ [ઇં.] ગંજીફામાં આવતું એક પત્તું

જોકે અ૰ [જો+કે] અગરજો (વિરોધી શરત કે વિધાન બતાવે છે) 'છતાં' અથવા 'પણ' સાથે સંબંધમાં વપરાય છે. (જેમ કે, જોકે તમે કહો છો તે ખરું હશે, પરંતુ મને નથી લાગતું.) (૨) 'બલ્કે'થી ઊલટો ભાવ બતાવવા (બે વાક્યો વચ્ચે) વપરાય છે (જેમ કે, તેણે આપવા કહ્યું, જોકે એનું મન નથી.)

જોખ પું૰ [सं. जोष] સુખ; આનંદ (૨) સ્ત્રી૰ જુઓ જોક (૩) ન૰ ['જોખવું' ઉપરથી] જોખવાનું કાટલું (૪) જોખવાની રીત; તોલ (૫) તાજવું

જોખમ ન૰ [સ૰ हिं., म. जोख(–खि)म] ભવિષ્યમાં થવાના નુકસાનની ધાસ્તી (૨) નુકસાન; ધોકો (૩) જેમાં નુકસાનની ધાસ્તી હોય એ; સાહસ (૪) જુમ્મો; જવાબદારી. [**–ખેડવું** = સાહસ કરવું; જોખમવાળા કામમાં પડવું. **–ઉઠાવવું, માથે લેવું, વહોરવું** = જોખમવાળું કામ હાથ ધરવું; જવાબદારી માથે લેવી. **–માં ઊતરવું** = નુકસાનીમાં ઊતરવું; નુકસાનીની ધાસ્તીવાળા કામમાં પડવું. **–માં નાખવું, મૂકવું** = ખોટ – હાનિના ભયમાં મૂકવું. **–વેઠવું** = જોખમ માથે લેવું (૨) નુકસાન વેઠવું.] **૦કારક, ૦કારી** વિ૰ જોખમવાળું; જોખમ પહોંચાડે એવું. **૦દાર** વિ૰ જુઓ જવાબદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૰ જુઓ જવાબદારી

જોખમાપ ન૰ જોખવું અને માપવું તે (૨) જોખવાનું કાટલું અને ભરવાનું માપ

જોખમાવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ જોખમ] જોખમમાં આવવું; જોખમ કે નુકસાન થવું

જોખવું સ૰ક્રિ૰ [हिं. जोखना; सं. जुष्–जोषति ઉપરથી ?] તોળવું; વજન કરવું (૨) [લા.] મનમાં તોળીને વિચારી લેવું (જેમ કે, તે શબ્દો જોખીને વાપરે છે)

જોખસે (જો?)અ૰[हिं. (अ. जौक = ખુશી + हिं. से)] અલબત્ત; અવશ્ય; ઘણી ખુશીથી

જોખામણ ન૰,**–ણી** સ્ત્રી૰જોખવાનું મહેનતાણું

જોખિયો પું૰ જોખનારો; તોલાટ

જોખો પું૰ જુઓ જોખિયો (૨) [જુઓ જોખ] સુખ; મજા (૩) ['જોખમ' પરથી] (કા.) જોખમ

જોગ(–ગું) વિ૰ [सं. योग्य, प्रा. जोग्ग]જોગું; લાયક; છાજતું (નામ કે ક્રિયા સાથે નામયોગી અ૰ પેઠે વપરાય છે. જેમ કે, લખવા જોગ, (બાબત), ખાવા જોગ (ફળ), તમારા જોગ (કામ).) (૨) માટેનું; –ના તરફનું (જેમ કે, શાહ જોગ, નામ જોગ (હૂંડી) (૩) અ૰ પ્રતિ; તરફ (જેમ કે,...ના તંત્રી જોગ ઇ. to પેઠે)

જોગ પું૦ જુઓ યોગ(૨) જોગવાઈ(૩) (વણાટમાં તાણાના) ક્રમવાર તાર તળે ઉપર કરી સધાતી ચોકડી જેવી આંટીની યોજના. [**–આવવો** **–બેસવો** = સંજોગ આવવો; લાગ મળવો. **–ખાવો**=યોગ થવો; મેલાપ થવો. **–પાડવો** =વણાટમાં તાણાના તારમાં જોગ આવે એમ કરવું; જોગ સાધવો. **–મળતો આવવો** =બનાવનો મેળ થવો(૨)ગ્રહો મળતા આવવા. **–લેવો**=સંસારત્યાગ કરી યોગસાધના કરવી. **–વહેવા**=જૈન સાધુને પવિત્રતા અર્પતી એક ક્રિયા કરવી. **–સાધવો**=તકનો લાભ લેવો (૨) યોગની સાધના કરવી.] **૦ટી** સ્ત્રી૦ સાધુડી; બાવી (તુચ્છકારમાં). **૦ટો** પું૦ જોગી; બાવો (તુચ્છકારમાં). **૦ણ** સ્ત્રી૦ જુઓ યોગિની (૨) બાવાની સ્ત્રી; સાધુડી. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ઈશ્વરશક્તિનાં કલ્પેલાં ૬૪ સ્ત્રી-રૂપોમાંનું દરેક. **૦દેવ** પું૦ મોટો જોગી-સંન્યાસી. **૦નિદ્રા** સ્ત્રી૦ યોગયુક્ત નિદ્રા – અર્ધી ઊંઘની ને અર્ધી સમાધિની સ્થિતિ (૨) યુગને અંતે વિષ્ણુની નિદ્રા (૩) બ્રહ્માની નિદ્રા (જે વખતે પ્રલય થાય છે). **૦પતિ** પું૦ (સં.) યોગીશ્વર – શિવ. **૦માયા** સ્ત્રી૦ સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનારી ઈશ્વરની મોટી શક્તિ; જગતના કારણરૂપ ઈશ્વરી માયા (૨) દુર્ગા. **૦વટો** પું૦ જોગીપણું; સંન્યાસ

જોગવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. जोगवना; सं. योजय्; प्रा. जोअ] જોગ ખવરાવવો; મેળ કરાવવો; ગોઠવવું (૨) વિવેકથી ભોગવવું; માણવું; સાચવીને કામમાં લેવું

જોગવાઈ સ્ત્રી૦ ગોઠવણ; બંદોબસ્ત

જોગંદર પું૦ [सं. યોગી + इन्द्र] યોગીન્દ્ર

જોગાણ ન૦ ઘોડા બળદ વગેરેને ખાવાનું અનાજ

જોગાનજોગ અ૦ [सं. योग + अनुयोग] જોગ આવી મળવાથી; બનવાકાળ હોવાથી; સંજોગવશાત્

જોગિયો પું૦ એક જાતનો રાગ(૨) જુઓ ‘જોગી’માં

જોગી પું૦ જુઓ યોગી (૨) શૈવપંથી ખાખી બાવો (૩) એક રાગ (૪) એ નામની જાત; રાવળિયો. **–ગિયો** પું૦ યોગી. **૦આશાવરી** પું૦; સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

જોગું વિ૦ જુઓ ‘જોગ’ વિ૦

જોગેશ પું૦ [सं. योगेश] (સં.) મહાદેવ

જોજન પું૦; ન૦ [सं. योजन] ચાર ગાઉનું અંતર [જુવાન–પહેલવેતરી ભેંસ

જોટડી સ્ત્રી૦, **–ડું** ન૦ [दे. झोट्टी] ઝોટડી;

જોટલાં(–વાં) ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ म. जोडवें; ‘જોટો’ પરથી ?] પગની આંગળીઓ ઉપર પહેરવાનાં સ્ત્રીઓનાં ઘરેણાં

જોટિંગ પું૦ [सं.] શિવનું એક નામ (૨) આકરામાં આકરી તપસ્યા કરનાર તપસ્વી

જોટું ન૦ જુઓ જોટડું

જોટો પું૦ [सं योटक, हिं. जोटा] બે સરખી વસ્તુની જોડ. ઉદા૦ ‘ધોતીજોટો’ (૨) એક વસ્તુને બધી રીતે મળતી આવતી બીજી વસ્તુ

જોડ સ્ત્રી૦ [अप. जोड = જોડી; યુગ્મ; જોટો; સર૦ हिं., म.] બે સરખી વસ્તુઓની જોડી (૨) હરીફાઈ કે સરખામણીમાં બરાબર ઊતરે તેવી બીજી વસ્તુ (૩) તંબૂરાના ચાર તારમાંના વચલા બે તાર (૪) સંગતિ; સોબત; જોડાણ. **૦કણું** ન૦ ગમે તેમ જોડી કાઢેલું ગીત કે કવિતા (૨) જોડી કાઢેલી વાત. **૦કામ** ન૦ જોડવાનું કામ કે રીત. **૦કું** ન૦ એકબીજાની સાથે વળગેલી વસ્તુઓ (૨) જોડે અવતરેલાં બે બાળક (બ૦ વ૦ માં)

જોડણી સ્ત્રી૦ [‘જોડવું’ ઉપરથી] જુઓ જોડકામ (૨) શબ્દ લખવા અક્ષરોને જોડવાની રીત; ‘સ્પેલિંગ’. **૦કોશ** પું૦ જોડણીની શુદ્ધિ અર્થે રચેલો કે શુદ્ધ જોડણીવાળો શબ્દકોશ

જોડલા વિ૦ બાર (વેપારીઓનો સંકેત)

જોડવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. जुड् = બાંધવું; प्रा. जोड (सं. योजय्) = સંયુક્ત કરવું] જુદી વસ્તુઓનો સંબંધ કરવો–સાંધવી; ભેગું કરવું; વળગાડવું (૨) છૂટા ભાગો કે ઘટકોને ભેગા કરી એક આખી રચના કરવી. (જેમ કે, વાક્ય કે કવિતા જોડવી; સાઇકલ કે યંત્ર જોડવું) (૩) (વાહન કે કામમાં) લગાડવું; જોતવું (જેમ કે, ગાડીએ બળદ ઘોડો જોડવો; હળે કે ઘાણીએ બળદ જોડવો.) (૪) વાહનને કે ઓજારને બળદ ઘોડો જોતીને

તૈયાર કરવું (જેમ કે, ઘાંચી ઘાણી જોડશે; હળ જોડો એટલે જઈએ. ગાડાં જોડીને સૌ નીકળ્યા.) (૫) ખોટ કે નુકસાન આવે ત્યારે ભરી આપવું; ખૂટતું પૂરું કરી આપવું; ભરપાઈ કરવી (જેમ કે, મારે એમાં ઘરના સો જોડવા પડ્યા.) (૬) એક સાથે બીજાને તેના અનુસંધાનમાં લગાડવું, સાથે સાંધવું (જેમ કે, ગાડીને એંજિન કે ડબા જોડવા; પુસ્તકને અંતે સૂચિ જોડવી; 'ક' ને 'ષ' જોડવાથી ક્ષ થાય; ઇ૦) (૭) રચવું; ઘડવું (જેમ કે, પ્રીત જોડવી; વાત જોડવી.) (૮) સાથે કરવું; એકઠું કરવું (જેમ કે, 'તેણે ખૂબ પૈસો જોડ્યો છે,' 'પુણ્ય જોડવું'.) (૯) એક સાથે બીજાને ભેગું કરવું (જેમ કે, હાથ જોડવા). [**જોડી કાઢવું** = કલ્પનાથી રચીને તૈયાર કરવું; બનાવટી કે ખોટું ઊભું કરવું.]

જોડવું ન૦ [જુઓ જોડ, સર૦ हिं. जोडवाँ, म. जोडवें] જોડું; જોડકું

જોડાક્ષર પું૦ [જોડવું+અક્ષર] બે અથવા વધારે અક્ષરો જોડવાથી બનેલો એક સંયુક્ત અક્ષર

જોડાજોડ અ૦ [જોડે જોડે] પાસેપાસે; અડોઅડ

જોડાણ ન૦ ['જોડવું' પરથી] સાંધો; સંધાન (૨) એકઠું કરવું; ભેગું કરી દેવું (૩) એકઠા થવું, જોડાવું તે (ઉદા૦ બે રાજ્યોનું જોડાણ). **-મણ** ન૦, **-મણી** સ્ત્રી૦ જોડવાનું મહેનતાણું. **-વાડો** પું૦ જોડકણું કરવું તે

જોડિયું વિ૦ ['જોડ' ઉપરથી] સાથે રહેનારું (૨) બેની જોડમાંનું એક (૩) જોડાક્ષરનું (છાપવાનું બીબું). **-યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ જોડે રહેનારી; સાથી. **-યો** પું૦ સાથી

જોડી સ્ત્રી૦ [જુઓ જોડ] બે સરખી વસ્તુઓની જોડ (૨) નાનાં છોકરાંનું -નાનું પગરખું. **૦દાર** પું૦ સાથી (૨) બરાબરિયો. **-ડું** બે ન૦ વસ્તુઓની જોડી (૨) વરવહુની જોડ (૩) ખાસડું. **-ડે** અ૦ સાથે; જોડમાં (૨) પાસે; નજીક. **-ડો** પું૦ પગરખું (૨) જુઓ જોટો (૨). [**જોડા ખાવા** = ખાસડાનો માર ખાવો (૨) ઠપકો ખાવો (૩) નુકસાન કે ખોટ વેઠવાં. **-ઘસવા** = કોઈને ત્યાં વારંવાર ધક્કા ખાવા. **-ચડાવવા** = જોડા પહેરવા. **-પડવા** = જોડાનો માર પડવો (૨) ઠપકો મળવો. **-પહેરવા** = પગમાં જોડા ચડાવવા. **-ફાટવા** [લા.] જોડા ઘસાઈને ફાટે એટલા બધા ફેરા થવા. **-મારવા** = ખાસડાનો માર મારવો (૨) સખત ઠપકો આપવો.]

જોડ્યાબોલ પું૦ [જોડવું+બોલ]+જોડકણાં

જોણું ન૦ [જોવું ઉપરથી] જોવું તે (૨) તમાસો; ફજેતો

જોત સ્ત્રી૦ [सं. ज्योति] તેજ; પ્રકાશ (૨) દીવાની [શિખા

જોતજોતાં, -તામાં અ૦ ક્ષણમાં; પલક વારમાં

જોતર, -રું ન૦ [सं. योक्त्र; प्रा. जोत्त(०य)] ધૂંસરીની સાથે બળદને જોડવાનો પટો. [**-ઘાલવું** = બળદને ધૂંસરે જોડવો (૨) નવાસવા કામમાં પહેલવહેલું નાખવું (૩) પીડા વળગાડવી. **-વળગાડવું** = જોતરું ઘાલવું; બૈરી પરણાવવી; સંસારની ધૂંસરીમાં જોડવું. **જોતરે જોડાવું** = કંટાળા ભરેલા કામમાં ગૂંથાવું (૨) સંસારની ધૂંસરીમાં જોડાવું.]

જોતર-ઢાળો પું૦ જોતર છોડી બળદને આરામ આપવો તે

જોતરવું સ૦ ક્રિ૦ જોતર વડે પશુને ધૂંસરી [સાથે જોડવું

જોતિક પું૦ [सं. ज्योतिषिक]+જોષી

જોતી પું૦ મદદનીશ પુરોહિત (પારસી)

જોદ્ધો, -ધ પું૦ [જુઓ યોદ્ધો] લડવૈયો. **-ધારમલ્લ(-લ્લ)** પું૦ [योद्धृ + मल्ल] જબરો અને શૂરવીર મર્દ

જોબન ન૦ [सं. यौवन; प्रा. जोव्वण] જુવાની. **૦વંતું** વિ૦ જોબનવાળું. **૦વેશ** વિ૦ યુવાન. **-નિયું** ન૦ જોબન (લાલિત્યવાચક)

જોબર પું૦ [इं.] મજૂરો લાવી આપી તેમના કામ પર દેખરેખ રાખનાર મિલનો એક નોકર

જોબા(-મા)વું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ જોબો] જોબો આવવો; મરણઘાંટીમાં સપડાવું

જોબો(-મો) (જો') પું૦ જીવ ઊંડો ઊતરી જવો—બેભાન થઈ જવું તે; તમ્મર. [**-આવવો** = તમ્મર આવવી; બેભાન થઈ જવું.]

જોમ ન૦ [સર૦ म., हिं; अ. जअम] જુસ્સો; બળ; શક્તિ. **૦દાર, -મી** વિ૦ જોમવાળું

જોર ન૦ [फा.] બળ; શક્તિ; કૌવત (૨) શ્રમ; મહેનત (ઉદા૦ એટલું કરત તો શું જોર પડત ?) (૩)

વશ;કાબૂ;ચલણ(ઉદા૦ મારું એના ઉપર કાંઈ જોર છે કે માને?) (૪) ચડતી; તેજી; જોસ; વેગ (ઉદા૦ ભાઈનું કામ કાંઈ જોરમાં દેખાય છે! તાવનું જોર ઇ૦) (૫)દાબ; ભાર; વજન (ઉદા૦ આ બળદ નાનો હોવાથી તેને વધારે જોર આવે છે.)[**–કરવું**=બળ વાપરવું;મહેનત કરવી(૨) આગ્રહ કરવો; દબાણ કરવું. **–કાઢવું**=શક્તિ ખરચવી (૨) પૂરો કાબૂ કે અધિકાર યા વેગ વાપરવો (ઉદા૦ ક્યાંય નથી ચાલતું ત્યારે ઘરમાં જોર કાઢે છે). **–ચડવું**=ચરબી ચડવી; જોરથી માતવું. **–ચાલવું**=બળ કે શક્તિની અસર થવી; જોર ફાવવું. **–પકડવું**=જોરાવર–બળવાન થવું;વધારે મજબૂત થવું. **–મારવું**=ખૂબ બળ કે શક્તિ વાપરી કાંઈ કરવું(૨)ઝપાટો કે વેગ કરવો. **–પર, –માં આવવું**=જબરું થવું; વધવું; જોર પકડવું.] **૦કસ** વિ૦ કસરતી; કસાયેલું (૨) જોર કરવું પડે – જોરની કસોટી થાય એવું. **૦જબરાઈ, ૦જબરી** સ્ત્રી૦[फा.] જબરદસ્તી; જુલમ. **૦જુલમ** પું૦ બળાત્કાર; જુલમ. **૦તલબી** સ્ત્રી૦[फा.] ખંડણી. **૦દાર** વિ૦ જોરવાળું. **૦ભેર** અ૦ જોરથી. **૦વાન** વિ૦ જોરવાળું. **–રાણ** વિ૦ જોરવાન. **–રાવર** વિ૦[फा.] જોરવાળું;બળવાન. **–રાવરી** સ્ત્રી૦ [फा.] જબરદસ્તી; બળાત્કાર. **–રાળ(–ળું)** વિ૦ જોરવાળું. **–રાળાપણું** ન૦

જોરી વિ૦ ['જોર' ઉપરથી] જેને બીજાનું જોર–મદદ હોય એવું (શેતરંજમાં) (૨) સ્ત્રી૦ શેતરંજની રમતનો એક પ્રકાર

જોરુ સ્ત્રી૦ [हिं.] બૈરી; વહુ

જોરો, **૦તોરો** પું૦['જોર' ઉપરથી] દાબ;દબાણ; સખતી ['જોવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

જોવડા(–રા)વવું સ૦ક્રિ૦, **જોવાવું** અ૦ ક્રિ૦

જોવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. जो, जोअ, जोव] દેખવું; આંખ વડે જાણવું(૨)[લા.] તપાસવું;વિચારવું; ધ્યાન આપવું (૩) વાંચવું; અભ્યાસ કરવો. (જેમ કે પ્રૂફ જોવાં;કામના કાગળો જોવા ઇ૦) (૪)અખતરો કરવો;પ્રયોગ કરવો(જેમ કે,જોવું હોય તો આવી જા.)એ અર્થમાં બીજાં ક્રિયાપદો સાથે સહાયકારક તરીકે વપરાય છે. જેમ કે : કહી જોવું; બોલાવી જોવું; કરી જોવું. [**જોઈ જોઈને**=ખૂબ તપાસીને (૨) લાંબો વિચાર કરીને. **જોઈને ચાલવું, ડગલું ભરવું**=વિચારીને કાર્ય કરવું. **જોઈ લેવું**=વિચારી લેવું (૨) મારવાની ધમકી આપવી; ખબર લેવી. **જોવા જેવું**=જોવા લાયક;સુંદર (૨)ફજેત થવા જેવું;મારામારી થઈ બેસે એવું; ખરાબ (આ અર્થમાં 'જોયા જેવું' પણ વપરાય છે.)]

જોશ(–ષ) પું૦ [सं. ज्योतिष, प्रा. जोइस] જ્યોતિષનું જ્ઞાન; ગ્રહ, ગ્રહફળ વગેરે જોવું તે. [**–જોવા**=ગ્રહ વગેરેનાં સ્થાન તપાસી ફળ–ભવિષ્ય કહેવું]

જોશ(–સ) પું૦; ન૦[फा.] ઉછાળો; ઊભરો (૨) જુસ્સો (૩) વેગ; જોર. **૦દાર** વિ૦ જોશવાળું; જોશીલું

જોશન ન૦ [फा. जोशन; 'જોશતાન'] ચોપડીઓ વગેરે રાખવાની વિદ્યાર્થીની કોથળી – પાકીટ (૨) હાથે પહેરવાનું એક ઘરેણું

જોશી(–ષી) પું૦ [જુઓ જોશ] જોષ જોનારો

જોશી(–સી)લું વિ૦ ['જોશ' (फा.) ઉપરથી] જોશવાળું, જોસદાર

જોષ પું૦ જુઓ જોશ. **–ષી** પું૦ જુઓ જોશી

જોસતા(–દા)ન ન૦[अ. जुज़दान]જુઓ જોશન

જોસ્સો પું૦ + જુસ્સો

જોહાકી સ્ત્રી૦ [अ. जह्हाक – એક જુલમી પાદશાહ ઉપરથી] જોહુકમી

જોહુકમ પું૦ જુલમ;દોર(૨)અ૦ હુકમ પ્રમાણે. **–મી** સ્ત્રી૦ જોહુકમ; આપખુદી (૨) વિ૦ જોહુકમવાળું

જોળ સ્ત્રી૦ [सं. युगल; प्रा. जुअल, जुवल] સાથે અવતરેલાં બાળકનું જોડલું – જોડકું. **–ળિયું** વિ૦ સાથે અવતરેલું હોય એવું (પ્રાયઃ બ૦ વ૦માં)

જોંસો (૦) પું૦ [જુઓ ઝાંસો] ઠપકો

જૌહર ન૦ [अ.; सर० म. जोहार] સામુદાયિક આત્મહત્યા; જમોર

જૌહર ન૦ [अ.] જવાહિર; ઝવેરાત

જ્ઞ (મ) પું૦ [सं.] જ્,ઞનો જોડાક્ષર (૨) વિ૦ જાણનારું (સમાસને છેડે) ઉદા૦ 'સર્વજ્ઞ'

જ્ઞપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] જાણવું તે (૨) બુદ્ધિ

જ્ઞાત વિ૦ [सं.] જાણેલું. **૦વ્ય** વિ૦ [सं.] જાણવા યોગ્ય. **-તા** પું૦ [सं.] જાણનારો

જ્ઞાતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ન્યાત; નાત. **૦બંધુ** પું૦ નાતભાઈ. **૦માસિક** ન૦ જ્ઞાતિવિષયક કે જ્ઞાતિનું માસિકપત્ર

જ્ઞાન ન૦ [सं.] જાણવું તે; જાણ; (૨) ખબર; માહિતી (૩) ભાન; પ્રતીતિ (૪) સમજ કે સમજવા જેવી વસ્તુ ('એ તો જ્ઞાન મને ગમતું નથી...') (૫) બ્રહ્મજ્ઞાન. [**-આવવું**=સમજાવું; ભાન થવું. **-પામવું** = જ્ઞાન થવું; ખબર પડવી (૨) બ્રહ્મજ્ઞાન થવું.] **૦કાંડ** પું૦ જીવાત્મા-પરમાત્મા સંબંધીના તત્ત્વજ્ઞાનને લગતો (વેદનો) વિભાગ. **૦કોશ(-ષ)** પું૦ બધી જાતના જ્ઞાનના—માહિતીના સંગ્રહરૂપ મોટો ગ્રંથ; 'એન્સાઇક્લોપીડિયા'. **૦ખળ** પું૦ જૂઠા—ઢોંગી પંડિત બની બેઠેલો તે. **૦ચક્ષુ** વિ૦ જ્ઞાનરૂપી આંખવાળું (૨) ન૦ જ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ — આંખ (ચર્મચક્ષુથી ઊલટું). **૦તંતુ** પું૦ જ્ઞાનેંદ્રિયોને મગજ સાથે સાંધતો તંતુ; 'નર્વ.' **૦તંતુવ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ જ્ઞાનતંતુઓની રચના, કામ વગેરેનું તંત્ર; 'નર્વસ સિસ્ટમ'. **૦દગ્ધ** વિ૦ અરધાપરધા જ્ઞાનને કારણે વિપરીત બનેલું. **૦દીપ(૦ક)** પું૦ જ્ઞાનરૂપી દીવો. **૦ધન** વિ૦ જ્ઞાનરૂપી ધનવાળું (૨) ન૦ જ્ઞાનરૂપી ધન. **૦પરંપરા** સ્ત્રી૦ એક ઉપરથી બીજું, બીજા ઉપરથી ત્રીજું, એ રીતે મળતી જ્ઞાનની હાર. **૦પંચમી, ૦પાંચમ** સ્ત્રી૦ કારતક સુદ પાંચમ. **૦પ્રક્રિયા** સ્ત્રી૦ જ્ઞાન નીપજવાની પ્રક્રિયા; 'એપિસ્ટેમોલોજી.' **૦ભંડાર** પું૦ પુસ્તકાલય. **૦મય** વિ૦ જ્ઞાનથી ભરેલું. **૦માર્ગ** પું૦ જ્ઞાન દ્વારા મોક્ષ મેળવવાનો રસ્તો. **૦યજ્ઞ** પું૦ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કે દાનરૂપી યજ્ઞ. **૦યોગ** પું૦ શ્રવણ, મનન ને નિદિધ્યાસનનાં સાધનવાળો એક યોગ. **૦રજ્જુ** સ્ત્રી૦ જુઓ જ્ઞાનતંતુ **૦વલ્લી** સ્ત્રી૦ એક વેલો (૨) ભાંગ. **૦વાન** વિ૦ જ્ઞાનવાળું. **૦વાયુ** પું૦ મગજનો એક રોગ (તેથી માણસ મોટી મોટી—જ્ઞાનની વાતો લવ્યા કરે છે.). **૦વિજ્ઞાન** ન૦ સામાન્ય અને વિશેષ બધું જ્ઞાન (૨) બ્રહ્મજ્ઞાન. **૦વૈરાગ્ય** પું૦ જ્ઞાન વડે ઉત્પન્ન થયેલો વૈરાગ્ય. **-ની** વિ૦ જ્ઞાનવાળું. **-નીશ્વર** પું૦ [ज्ञानी+ईश्वर] શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ જ્ઞાની. **-નેન્દ્રિય** સ્ત્રી૦ [ज्ञान+इंद्रिय] (જુઓ ઇંદ્રિય) જ્ઞાન ગ્રહણ કરનારી ઇંદ્રિય. **-નોદય** પું૦ [ज्ञान+उदय] જ્ઞાનનો ઉદય; જ્ઞાન પ્રગટવું તે. **-નોપાસના** સ્ત્રી૦ [ज्ञान+उपासना] જ્ઞાનની ઉપાસના

જ્ઞાપક વિ૦ [सं.] જણાવનારું (૨) પું૦ ગુરુ; શિક્ષક (૩) ન૦ (વ્યા.) અપવાદનું સમર્થક. **-ન** ન૦ જણાવવું તે (૨) જાહેરાત; ઢંઢેરો

જ્ઞાપિત વિ૦ [सं.] જણાવેલું

જ્ઞેય વિ૦ [सं.] જાણવા યોગ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦

જ્યહાં અ૦ (પ.) જુઓ જહીં; જ્યાં

જ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ધનુષ્યની પણછ - દોરી (૨) 'સાઇન' (ગ.). **૦શ્રેણિ(-ણી)** સ્ત્રી૦ 'સાઇન સીરીઝ' (ગ.)

જ્યાદા(-દે) વિ૦ [अ.] વધારે

જ્યારે (જ્યા') અ૦ જે વખતે. **-રથી** અ૦ જે સમયથી. **-રનું** વિ૦ જે સમયનું. **-ર લગી** અ૦ જે સમય લગી; જ્યાં લગી. **૦ત્યારે** અ૦ કોઈ ને કોઈ વખતે (૨) ગમે તે વખતે

જ્યાં (') અ૦ [જુઓ જહીં] જે જગાએ. **૦ત્યાં** અ૦ જહીંતહીં; દરેક જગાએ (૨) મુશ્કેલીથી (૩) કોઈ પણ રીતે

જ્યુબિલી સ્ત્રી૦ [इं.] મહોત્સવ (અમુક વર્ષ વીત્યાનો) (૨) [લા.] પરીક્ષામાં નાપાસ થઈ તેના તે વર્ગમાં રહેવું તે (**-કરવી, થવી.**)

જ્યેષ્ઠ વિ૦ [सं.] મોટું; સૌથી મોટું; વડું (૨) પું૦ જેઠ માસ. **-ષ્ઠા** વિ૦ સ્ત્રી૦ જ્યેષ્ઠ (૨) સ્ત્રી૦ અઢારમું નક્ષત્ર

જ્યોતિ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ જોત (૨) સૂર્ય, ચંદ્ર, તારા વગેરે આકાશના તેજસ્વી પદાર્થ. **૦ર્ધર** પું૦ જ્યોતિ ધારણ કરનાર; પ્રકાશ ફેલાવનાર (ખાસ કરીને જ્ઞાનનો). **૦ર્મય** વિ૦ તેજસ્વી. **૦ર્મંડલ(-ળ)** ન૦ તારા નક્ષત્રો વગેરેનો સમૂહ. **૦ર્લિંગ** ન૦ બાર મુખ્ય શિવલિંગોમાંનું દરેક. **૦ર્વિદ** પું૦ જ્યોતિર્વિદ્યા જાણનારો. **૦ર્વિદ્યા** સ્ત્રી૦ જ્યોતિઃશાસ્ત્ર. **૦શ્ચક્ર** ન૦ ગ્રહમંડળ; રાશિચક્ર. **૦ષ** ન૦

જુઓ જ્યોતિઃશાસ્ત્ર(૨)વેદનાં અંગોમાંનું એક. **૦ષજાણ** પું૦ જ્યોતિષ જાણનારો;જોશી. **૦ષી** પું૦જ્યોતિષ જાણનારો. **૦ષ્ટોમ** પું૦[सं.]એક યજ્ઞ. **૦ષ્મતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ તારા અને નક્ષત્રોના પ્રકાશવાળી (રાત). **૦ષ્માન** વિ૦ પ્રકાશમાન; કાંતિમાન. **-તિઃપુંજ** પું૦ નક્ષત્રસમૂહ. **-તિઃશાસ્ત્ર** ન૦ ગ્રહોની મનુષ્યની સ્થિતિ ઉપર થતી શુભાશુભ અસર જાણવાનું શાસ્ત્ર (૨) ખગોળશાસ્ત્ર

જ્યોત્સ્ના(-ત્સ્નિકા) સ્ત્રી૦ [सं.] ચાંદની; ચાંદરણું

જ્વર પું૦[सं.] તાવ **૦ઘ્ન** વિ૦ જ્વરવિનાશક. **-રાંકુશ** પું૦[+ अंकुश] તાવની એક દવાનું નામ. **-રાંશ** પું૦ [+ अंश] થોડોઘણો-સહેજસાજ તાવ

જ્વલન ન૦ [सं.] બળવું તે (૨) પું૦ અગ્નિ

જ્વલંત વિ૦[सं.]બળતું(૨)પ્રકાશમાન;ઝળહળતું (૩) [લા.] ઉઘાડું; સ્પષ્ટ

જ્વલિત વિ૦ [सं.] સળગેલું (૨) પ્રકાશિત

જ્વાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] અગ્નિની શિખા. **૦ગ્રાહી** વિ૦ સળગી ઊઠે તેવું. **૦મુખ** ન૦ જ્વાલામુખી પર્વતનું મોં. **૦મુખી** વિ૦ (૨) પું૦ જેના મુખમાંથી જ્વાલા નીકળે છે એવો -બળતો (પહાડ)

ઝ

ઝ પું૦ [सं.] તાલુસ્થાની ચોથો વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ ઝ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ જેને છેડે ઝકાર હોય એવું **૦ઝ્ઝુ** ન૦ +, **૦ઝ્ઝો** પું૦ ઝકાર

ઝકઝોલ(-ળ)વું સ૦ક્રિ૦ [दे. झल्लोज्झलिअ =પરિપૂર્ણ; ભરપૂર; સર૦ हिं. झकझोलना] રેલંછેલ કરવી

ઝકઝોળ વિ૦ [જુઓ ઝકઝોળવું] મશગૂલ (૨) સ્ત્રી૦ રેલંછેલ (આનંદની). **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝકઝોલવું

ઝકૂંબ,૦ઝૈયાં અ૦[રવ૦]મૃદંગનો એવો અવાજ

ઝકૂંબવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) ઝૂકવું; લળી પડવું

ઝકોર સ્ત્રી૦ [हिं.] પવનમાં ફરફરવું તે (૨) ઝકઝોળ (આનંદની) (૩) ન૦ ગાઢું; ખટારો (૪) ગાલ્લી (તારાનું ઝૂમખું)

ઝકોળ સ્ત્રી૦ ઝકોર; ફરફરાટ(૨)પવનનું વાવું તે

ઝક્કી સ્ત્રી૦ એક જાતનું પક્ષી

ઝખ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. झक] જુઓ જખ. [**-મારવી, મારીને રહેવું.**](૨) ન૦ [सं. झष] માછલું

ઝગઝ(-મ)ગ અ૦ [प्रा. जगजग; हिं. जगमग (રવ૦)] ખૂબ તેજ મારતું હોય તેમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ सं. झगझगायते] ઝગઝગ થવું. **-ગાટ** પું૦ ઝગઝગ થતો પ્રકાશ. **-ગિયું** ન૦ એક જાતનું કસબી કાપડ

ઝગર વિ૦ [सं. झ =વિનષ્ટ, વિનાશિત ઉપરથી?] ઉજ્જડ; નિર્જન

ઝગરણ ન૦ [જુઓ 'ઝગર' અથવા 'ઝઘડવું'] ઝઘડો; પંચાત; ટંટો

ઝગવું અ૦ક્રિ૦ [सं. झगझगायते; प्रा. जगजग] ઝગમગ થવું.

ઝગાર(-રો) પું૦ ઝગઝગાટ. [**ઝગારે જવું**= ઝગઝગવું. 'અજવાળાં ઝગારે જાય છે.']

ઝઘડવું અ૦ક્રિ૦ [दे. ज(-झ)गड] લડવું; ટંટો કરવો; સામે બોલાબોલી કરવી

ઝઘડાઝઘડી સ્ત્રી૦ ખૂબ ઝઘડો

ઝઘડો પું૦ [दे. झगड] લડાઈ; ટંટો.**-ડાખોર** વિ૦ ટંટાખોર; ઝઘડવાના સ્વભાવનું

ઝદ્ઘર વિ૦ [સર૦ 'ઝગર'] કચ્ચર (૨) જડ

ઝઝકલું ન૦ [જુઓ ઝળઝળું].સંધ્યાનો પ્રકાશ

ઝ(૦ણ)ઝણાટ પું૦ [જુઓ ઝણઝણાટ] મોટો ઝણકારો (૨)ઝમઝમાટ; બળતરા(૩)ધમધમાટ

ઝ(૦ણ)ઝણી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝણઝણી] ખાલી (૨)ક્રોધ કે રીસની લાગણી; ઝાંઝ[**-ચડવી**]

ઝઝૂમવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. झुंबणग = પ્રાલંબ; કે झुज्झ = ઝૂઝવું પરથી ?] ઉપર લચી પડવું; બહાર કે ઉપરથી ઝૂકવું (૨) [લા.] ટમટમી રહેવું; જોર કર્યા કરવું [પ્રેરક **-ઝઝુમાવવું**]

ઝટ અ૦ [सं. झटिति; સર૦ हिं., म.] તરત; તાબડતોબ. **૦પટ, -ટોઝટ** અ૦ ઝટ ઝટ.

૦પટી,-ટાઝ(-પ)ટી સ્ત્રી૦ જોશમાં ચાલેલી તકરાર; બોલાબોલી

ઝટક સ્ત્રી૦ [સર૦ મ.,हिं.;'ઝટ' ઉપરથી? સર૦ સં. शद्=જુદું કરવું.] ઝટકો – આંચકો (૨) સપાટો; ત્વરિત ગતિ (૩) કુસ્તીનો એક દાવ. [**-મારવી**]. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ઝટકો – આંચકો મારવો(૨)ઝટકાથી કાપવું(૩) ઝાટકવું. **-કાટવું** =ખૂબ ઝટકાવવું – ઝટકા મારવા. **-કામણ** ન૦ ['ઝાટકવું' ઉપરથી] ઝાટકવાની ક્રિયા(૨) ઝાટકવાથી પડતો કચરો; ઝાટકણ (૩) ઝટકામણી. **-કામણી** સ્ત્રી૦ઝાટકવાનું મહેનતાણું. **-કાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઝટકવું'નું પ્રેરક (૨) ઝટકો મારવો; ઝટકાથી કાપવું. **-કો** પું૦ જોરથી ઉગામી કરેલો કાપ – ઘા (૨) આંચકો; જોરબંધ ખેંચ (૩) [લા.] ઘાની માફક થતું દુઃખ. [**ઝટકા ખાવા**=ઘા ઝીલવા (૨) કડવાં વેણ સાંભળવાં. **ઝટકાના બોલ**= મર્મભેદી વેણ. **ઝટકા પડવા**=ઘા પડવા (૨) દુઃખી થવું; મહેનત પડવી (વ્યંગમાં). **ઝટકો મારવો**=ઘા કરવો; ઝટકાવવું.]

ઝટપટ અ૦, **-ટી** સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. झडप्पड] જુઓ 'ઝટ'માં

ઝટવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. शद्, प्रा. झड પરથી ?] ઝડપ મારી પડાવી લેવું; ઝૂંટવી – ખૂંચવી લેવું

ઝટાઝ(-પ)ટી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ઝટ'માં

ઝટિતિ અ૦ [સં.] ઝટ

ઝટી સ્ત્રી૦ [સં. झटि] નાનું ઝાડવું

ઝટેરવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. झाडन (झाटन)= ઝાપટવું, ઝાડવું] (સુ.) સખત ઠપકો આપવો

ઝટોઝટ અ૦ 'ઝટ'માં જુઓ

ઝડ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝડઝમક(૨)એક જાતનો તાલ (૩) [दे. झडी; સર૦ म. झड] લહે; લગની (૪) જુઓ ઝડી

ઝડકામણ ન૦ જુઓ ઝટકામણ. **-ણી** સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝટકામણી

ઝ(૦ર)ડકો પું૦ [રવ૦] કપડાનો ચીરો; ઝરડકો (૨) વલોણું ઝટકો મારીને ફેરવવું તે

ઝડઝમક સ્ત્રી૦ (કવિતામાં) એક શબ્દાલંકાર (વૃત્ત્યનુપ્રાસ અને શ્રુત્યનુપ્રાસ બેઉ તેમાં મળેલા હોય છે.)

ઝડતી સ્ત્રી૦ [प्रा. झड = ઝપટ મારવી; સર૦म.] બારીક તપાસ (૨)ટાંચ; જપતી(૩)પોલીસની તપાસ. [**-લઈ નાખવી**=આકરી તપાસ કરવી(૨) ધૂળ કાઢી નાખવી – ધમકાવી કાઢવું. **-લેવી**=બારીક તપાસ કરવી.]

ઝડપ સ્ત્રી૦ [दे. झडप्प = શીઘ્રતા] ત્વરા; વેગ (૨) ઝડપવાની ક્રિયા (૩) ઝાપટ; અડફટ: [**-કરવી**=ઉતાવળ કરવી.**-મારવી**=ઝડપવું. **-માં આવી જવું**=અડફટમાં આવી જવું (૨) ભૂત માતા ઇ૦ની અસરમાં આવી જવું.] **૦પંખો** પું૦દોરીથી ખેંચવાનો ઊંચે લટકાવેલો પંખો. **૦દાર** વિ૦ ઝડપી; વેગવાળું. **૦બંધ**, **૦ભેર** અ૦ ઝડપથી; સપાટાબંધ. **૦લું** ન૦ ઝૂંટ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [दे. झडप्प = લઈ લેવું] એકદમ પકડવું; ઓચિંતું ઝૂંટવું – લઈ લેવું. **-પાઝડપી** સ્ત્રી૦ લૂંટાલૂટ; પડા-પડી (૨) ઝપાઝપી; મારામારી. **-પી** વિ૦ ઝડપવાળું

ઝડાકો પું૦ [प्रा. झड = ઝડપ મારવી] ઝપાટો; સપાટો (૨) ભારે ઝઘડો

ઝડાઝડી સ્ત્રી૦ [ઝડ+ઝડી] ટપાટપી; તકરાર

ઝડાફો પું૦ [प्रा. झाम = બાળી નાખવું] (કા.) ભડકો

ઝડિયું ન૦ [જુઓ ઝડી] ઝાપટું (વરસાદનું) (૨) [प्रा. झड =ઝપટ મારવી] ઝૂડિયું

ઝડી સ્ત્રી૦ [दे.] એકીસપાટે – જોરભેર વરસવું તે (૨) રમઝટ; ઝપાટો (**-વરસવી.**)

ઝણ અ૦ [રવ૦]. **૦કાર (-રો)**, **૦કો** પું૦ [સં. झणत्कार] ઝણ ઝણ અવાજ. **૦કારવું** અ૦ ક્રિ૦ ઝણકાર કરવો. **૦ઝણ** પું૦; સ્ત્રી૦ બળતરા;. ચરચરે એવી અસર (૨) અ૦ [રવ૦]. **૦ઝણકાર** પું૦ [સં. झणझण] ઝણકાર. **૦ઝણવું** અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. झणझण] ઝઝણી – ખાલીના જેવી અસર થવી; તમતમવું (૨) ઝણકારવું. **૦ઝણાટ** પું૦ ઝઝણીની અસર; ઝમઝમાટ (૨) ઝણકારો. **૦ઝણાટી** સ્ત્રી૦ ઝણઝણાટ; ઝઝણી જેવી તીવ્ર અસર. **૦ઝણી** સ્ત્રી૦ ઝઝણી; ખાલી (૨) રીસ. [**ચડવી, ઊતરવી**]

ઝણણ,૦ણ અ૦[રવ૦]. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઝણણ

અવાજ કરવો. **–ણુાટ** પું० ઝણણ અવાજ

ઝણત્કાર પું० [सं.] ઝણકાર

ઝનૂન સ્ત્રી०; ન० [अ. जुनून] ગાંડો જુસ્સો. [**–ચડવું, ઊતરવું**]. **–ની** વિ० ઝનૂનવાળું

ઝપ,૦ઝપ અ० [રવ०; સર० हिं., म.] ઝટ ઝટ [**ઝપ દઈને** = ઝટ]

ઝપટ સ્ત્રી० [સર० सं. झंप = કૂદકો; प्रा. झंप = આક્રમણ કરવું. કે 'ઝડપ' પરથી? हिं. झपट, ०ना; म. झपाटण] ઝપાટો; ઉતાવળ (૨) ઝડપી લેવું તે; ઝડપ (૩) ભૂતપ્રેત ઇત્યાદિની અડફટ (૪) અડફટ. [**–મારવી** = તરાપ મારવી. **–માં આવવું** = અડફટમાં આવવું (૨) ભૂતપ્રેત આદિની અસરમાં આવવું.] **૦પંખો** પું० લાંબી દાંડીવાળો મોટો પંખો. **૦વું** સ० ક્રિ० ઝપટ – ઉતાવળ કરવી (૨) ઝડપવું; ઝૂંટવું (૩) મંતરવું. **–ટાવું** અ०ક્રિ० ઝપટમાં આવવું; વચ્ચે આવી જવું (૨) [લા.] ભરાવું; ફસાવું (૩) 'ઝાપટવું', 'ઝપટવું'નું કર્મણિ

ઝપતાલ પું० સંગીતનો એક તાલ

ઝપવું અ०ક્રિ० (ચ.) [જુઓ જંપવું] સખનું – શાંત રહેવું

ઝપાઝપ(–પી) સ્ત્રી०['ઝપ' ઉપરથી; प्रा. झंप?] મારામારી; ટંટો (૨) કાપાકાપી; કતલ

ઝપાટવું સ०ક્રિ०['ઝપાટો' ઉપરથી] ઝપાટો કરવો (૨) મારવું; ઝપાટામાં લેવું (૩) ઝટ ઝટ, ચાંપીને ખાવું. **ઝપા(–પે)ટો** પું० [સર० 'ઝપટ'] ઝડપ; વેગ (૨) જોરમાં કરેલો પ્રહાર; સપાટો (૩) અડફટ. [**–કાઢી નાખવો** = ધમકાવવું (૨) સખત માર મારવો. **–દેવો, –મારવો** = ઉતાવળે કામ કરવું.]

ઝપેટ સ્ત્રી० જુઓ ઝપટ. **૦વું** સ०ક્રિ० જુઓ ઝપટવું. **–ટો** પું० જુઓ ઝપાટો

ઝપોઝપ અ० ['ઝપ' ઉપરથી] ઝપાટાથી; ઝપઝપ

ઝબ અ० [જુઓ ઝપ] ઓચિંતું; એકદમ. **–બોઝબ** અ० ઝપોઝપ

ઝબક સ્ત્રી० ['ઝબ' ઉપરથી] ઝબકવું તે. **૦વું** અ०ક્રિ० ચમકવું; ચોંકવું (૨) ઝબૂકવું. **–કારો** પું० પ્રકાશનો ઝબૂકો. [**–મારવો** = ઝબૂકવું.]

ઝબકોળ સ્ત્રી० જુઓ ઝબકોળું. **૦વું** સ०ક્રિ० [સર० 'ઝબ'] પાણીમાં બોળવું – ઝબોળવું. **–ળા** પું०બ०વ० ઘણાં ઝબકોળાં. **–ળું** ન० પાણીમાં ઝબકોળવું તે

ઝબ(–ભ)લું ન० [अ. जुब्बह; સર० म. झबलें] નાના છોકરાનું પહેરણ

ઝબા(–બૂ)કો પું० ઝબકારો

ઝબુકાવવું સ० ક્રિ० 'ઝબૂકવું'નું પ્રેરક

ઝબૂક અ० [સર० 'ઝબક'] રહી રહીને ચમકે તેમ (૨) સ્ત્રી० ઝબૂકો. **૦વું** અ०ક્રિ० [સર० हिं. झबूकना] ઝબૂક ઝબૂક પ્રકાશવું. **–કો** પું० જુઓ ઝબાકો

ઝબે સ્ત્રી० [अ. ज़ब्ह] વધેરવું – ભોગ આપવો [તે; કતલ

ઝબો(–બ્બો,–ભો,–ભ્ભો) પું० [अ. जुब्बह] લાંબો અને ખૂલતો ડગલો

ઝબોઝબ અ० જુઓ 'ઝબ'માં

ઝબોળવું સ०ક્રિ० જુઓ ઝબકોળવું

ઝબોળિયું વિ० ઝબોળેલું (૨) ન० વસ્તુને પ્રવાહીમાં ઝબોળવું તે (૩) ડૂબકી; ડૂબકું

ઝબ્બો પું० જુઓ ઝબો (૨) [સર० म. झब्बू] પત્તાંની એક રમત. [**–આપવો, પહેરાવવો** = પત્તાંની એ રમતમાં કાપવાનો દાવ આવવો, જેથી સામાને પાનાં વધે.]

ઝભલું ન० જુઓ ઝબલું

ઝભાવું અ०ક્રિ० [જુઓ ઝબે] મરણતોલ ઘાયલ [થવું

ઝભો(–ભ્ભો) પું० જુઓ ઝબો

ઝમ અ० [રવ०] (રણકવાનો રવ)

ઝમક સ્ત્રી०[सं. यमक] એક શબ્દાલંકાર, જેમાં તેના તે જ શબ્દો એક અથવા ભિન્ન અર્થમાં વાપર્યા હોય છે (૨) જુઓ ઝમકાર (૩) [સર० 'ચમક', 'ધમક,'; हिं.] ભભક; તેજ. **૦ઝોલ(–ળ)** વિ० આનંદ અને લાલિત્યયુક્ત. **૦દાર** વિ० ઝમકવાળું. **૦વું** અ० ક્રિ० [રવ०; સર० हिं. झमकना; म. झमकणें] ઝમકાર – મધુર રણકાર થવો. **–કાર(–રો),–કો** પું० [રવ०] રણકો; ઠણકો. **–કાળું** વિ० ઝમકારવાળું

ઝમખઝૂમખું ન० જુઓ ઝૂમખઝૂમખું

ઝમઝમ અ० [રવ०] રણકે તેમ (૨) ઝીણું ઝીણું બળે તેમ [**–થવું.**] (૩) પું० [अ.] કાબા પાસેનો પવિત્ર કૂવો. **૦વું** અ० ક્રિ०

ઝમઝમ થવું; રણકવું (૨) ઝીણું ઝીણું બળવું; ચચરવું. **–માટ** પું૦ ઝમઝમવું તે

ઝમર પું૦ જુઓ ઝમોર; જોહર

ઝમર(–રૂ)ખ ન૦ ['જમરૂખ' ઉપરથી. ઊંધા જમરૂખ જેવા આકારનું] શોભા માટે ટંગાતો બિલોરી કાચનાં લોલકોવાળો કાચની હાંડીઓનો દીવો; ઝુંમર

ઝમવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦ ?] પ્રવાહીનું જરા જરા [થઈ ને બહાર ઝરવું

ઝમાઝમી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. झमाझमी = ઝઘડો] હાથના ચાળા સહિત બોલાબોલી(૨)ઝપાઝપી; ઝઘડો

ઝમોર પું૦ જુઓ જમોર. **–રિયો** પું૦ [ઝમોર કરનાર

ઝરખ ન૦ જુઓ જરખ

ઝરડ અ૦ [રવ૦] લૂગડું ફાટતાં થતો અવાજ (૨) સ્ત્રી૦ ઝરડાંના કકડા. **૦કી** સ્ત્રી૦ (કા.) ધમકી. **૦કો** પું૦ જુઓ ઝડકો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ઝરડ એવા અવાજ સાથે ફાડવું (કપડું). **–ડું** ન૦ ઝાંખરું; કાંટાવાળું ડાળું. [**–ઝાલી કે પકડી રાખવું** = નજીવી બાબતનો ખોટો આગ્રહ રાખવો (સુ.).]

ઝરણ(–ણું) ન૦['ઝરવું' ઉપરથી. સર૦ सं. झर] જમીન કે પહાડમાંથી ઝરતો પાણીનો વહેળો. **–ણી** સ્ત્રી૦ નાનું ઝરણું

ઝરપવું અ૦ ક્રિ૦ ધીમે ધીમે ઝરવું; ઝમવું (૨) [ઓગળી જવું

ઝરમર ન૦ [જુઓ ઝરવું] સ્ત્રીની કોટનું એક સોનાનું ઘરેણું (૨) સ્ત્રીઓના પગનું એક ઘરેણું (૩) એક જાતનું ઝીણું લૂગડું (૪) સ્ત્રી૦ વરસાદની ફરફર (૫) અ૦ ઝીણે ઝીણે છાંટે (વરસવું). **૦ઝરમર** અ૦ ઝરમર. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ઝરમર ઝરમર પડવું. **–રિયું** ન૦ જુઓ ઝરમર ૧, ૩, ૪

ઝરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. क्षर्; प्रा. झर; કે सं. झृ ?] (પ્રવાહીનું) ધીમે ધીમે બહાર નીકળવું; સ્રવવું

ઝરસ ન૦ એક વનસ્પતિ

ઝરસાટવું સ૦ક્રિ૦(સુ.) ઝટેરવું;સખત ઠપકારવું

ઝરા(–રે)ણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઝઝણી; ખાલી

ઝરામણ ન૦ ['ઝારવું' ઉપરથી] ઝારવું તે (૨) ઝારવાનું મહેનતાણું (૩) ઝારેલો ભાગ (૪) ['ઝરવું' ઉપરથી] ઝરેલું પ્રવાહી. **–ણી** સ્ત્રી૦ ઝરામણ ૨ જુઓ

ઝરી સ્ત્રી૦ [सं.] ઘણું નાનું ઝરણ (૨) રેલો

ઝરૂખો પું૦ [સર૦ हिं. झरोखा; म. झरु(–रो)का(–खा)] બારી બહાર કાઢેલું ઝઝૂમતું બાંધકામ; છજું; જરૂખો

ઝરેર ન૦ એક વનસ્પતિ

ઝરેળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝરેણી] ધ્રુજારી; કંપારી [(૨) તાવલી

ઝરે(–ળે)ળો પું૦ [સર૦ ઝાળ] ચામડી બળવાથી ઊઠેલો ફોલ્લો. [**–ઊઠવો** = બળવાથી ફોલ્લો થવો.]

ઝરો પું૦ [सं. झर] જુઓ ઝરણ (૨) [?] [એક જીવડો

ઝર્ઝર(–રી) સ્ત્રી૦ [सं.] એક વાદ્ય

ઝર્દ વિ૦ [फा.] પીળું; જરદ (૨) ફીકું. **–ર્દી** સ્ત્રી૦ જુઓ જરદી

ઝલ પું૦; ન૦ [सं. झला] એક ઊડતો જીવડો

ઝલ(–ળ)ક સ્ત્રી૦ [सं. झला; सर० म., हिं.; दे. झुलुक्क = ઓચિંતો પ્રકાશ] ઓપ; ચળકાટ. **૦દાર** વિ૦ ચળકતું. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ તેજ મારવું; ચળકવું (૨) [લા.] પોત પ્રકાશવું

ઝલકાવું અ૦ ક્રિ૦ ઝલકવું; તેજ મારવું (૨) છલકાવું

ઝલઝલવું અ૦ક્રિ૦[प्रा. झलझल (सं.जाज्वल्)] [ઝળકવું; ઝળહળવું

ઝલવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ઝલઝલવું] ઝલકવું; શોભવું

ઝલાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઝાલવું'નું કર્મણિ (૨) અક્કડ થઈ જવું; હલનચલન બંધ થવું; રહી જવું (જેમ કે, વાથી અંગ ઝલાય ઇ૦.)

ઝલું વિ૦ તૈયાર; તત્પર (સેવા કરવામાં). [**ઝલાં ને ઝલાં રહેવું** = (સેવામાં) તત્પર રહેવું.]

ઝલે સ્ત્રી૦ [अ. जिल्ह ? । सं. झला ?] ઝલક. **૦દાર** વિ૦ ઝલકવાળું; તેજ મારતું. **૦મલે** સ્ત્રી૦ તેજસ્વિતા; શોભા

ઝલો પું૦ (કા.) વિટંબણા; મુસ્કેલી

ઝલ્લક ન૦ [सं.] કાંસીજોડ

ઝલ્લરી સ્ત્રી૦[सं.]ઝાંઝ;મંજીરા

ઝલ્લાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. ज्वल्, સર૦ ઝાળ] [દાઝવું;બળવું

ઝવલું ન૦ (કા.) ઝીણું ટપકું

ઝવવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ઝમવું] (કા.) ટપકવું

ઝવેર ન૦ [अ. जौहर] જવાહિર (૨) [લા.]

પાણી;દમ. **૦ખાનું** ન૦ જુઓ જવાહિરખાનું. **-રાત** ન૦ [अ. जौहारत] હીરા, માણેક, મોતી (૨) જડાવ દાગીના (૩) [લા.] બળ; સત્વ; દમ. **-રી** પું૦ ઝવેરાતનો વેપારી

ઝષ ન૦ [सं.] ઝખ; માછલું

ઝહીન વિ૦ [अ.] ચાલાક; સમજુ

ઝળક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝલક] ચળકાટ. [**-મારવી** =ઝળકવું.]**૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝલકવું.**-કાટ** પું૦ ઝળકવું તે. **-કારો** પું૦ તેજનો ચળકારો. **-કી** સ્ત્રી૦ ઝળક; ભભક (૨) કોઈ પણ અસર સહેજસાજ જણાવી તે. ઉદા૦'તાવની ઝળકી'; 'ટાઢની ઝળકી'. **-કો** પું૦ ઓપ; ચળકાટ

ઝળઝળ અ૦ [જુઓ ઝલઝલવું] તેજથી ઝળકતું હોય તેમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ઝળઝળ થવું (૨) [લા.] આંજી નાંખવું. **-ળાટ** પું૦ ઝગઝગાટ (૨) અ૦ ઝળઝળ થઈ રહે તેમ. **-ળિયું** ન૦ આંખમાં ઝમતું પાણી-આંસુ (૨) ઝળઝળું. [**ઝળઝળિયાં આવવાં (-આવી જવાં)**= આંખમાં આંસુ આવી જવાં; ભાવવશ થઈ રોવા જેવું થઈ જવું. **-ળું** ન૦ સૂરજ ઊગ્યા પહેલાંનું અને આથમ્યા પછીનું ઝાંખું અજવાળું

ઝળમ(-હ)ળ અ૦ જુઓ ઝળઝળ (૨) વિ૦ ચળકતું; પ્રકાશમાન. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ખૂબ તેજ મારવું-પ્રકાશવું. **-ળાટ** પું૦ ઝળઝળાટ

ઝળળ,૦ળ અ૦ તેજથી ઝળકતું હોય તેમ

ઝળાંઝ(-મ)ળાં (૦) અ૦ ઝળઝળાટ. [**-થઈ રહેવું** = તેજતેજનો અંબાર થઈ રહેવો.] (૨) ન૦ બ૦ વ૦ તેજ તેજનો અંબાર

ઝળેળો પું૦ જુઓ ઝરેલો

ઝંકાર પું૦, **ઝંકૃતિ** સ્ત્રી૦[सं.] (૨વ૦) ઝણકાર

ઝંખના સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝંખવું] આતુરતાપૂર્વક રટન; વારંવાર સ્મરણ (૨) ચિંતા; ધખારી

ઝંખવાણું વિ૦ ['ઝાંખું' ઉપરથી] ભોંઠું; ખશિયાણું.[**-પડવું** =ખશિયાણા થઈ જવું.]

ઝંખવાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝાંખું] ઝાંખું પડવું (૨) ભોંઠું પડવું

ઝંખવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. झंख] ઝંખના કરવી

ઝંખા સ્ત્રી૦ (પ.) ઝંખના

ઝંખાવું અ૦ક્રિ૦ ઝંખવાવું (૨)તેજથી અંજાઈ જવું (૩) 'ઝાંખવું', 'ઝંખવું'નું કર્મણિ

ઝંઝટ સ્ત્રી૦ [हिं.; સર૦ प्रा. झंझा =ઝઘડો (૨) વ્યગ્રતા] ઝઘડો; પંચાત; નકામી પીડા

ઝંઝા સ્ત્રી૦ [सं.] પવનનો કે પવન સાથે પડતા વરસાદનો સુસવાટ. **૦નિલ** [+ अनिल], **૦વાત** પું૦ વરસાદ ને વંટોળિયાનું તોફાન

ઝંઝેટો પું૦ એક વનસ્પતિ; અંઘેડો (૨) ['ઝંઝેડવું' ઉપરથી] ઠપકો-ધમકી

ઝંઝેડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. झंझोडना; सं. झंझा ઉપરથી ?]ખૂબ હલાવવું કે ઝૂડવું(ઝાડને) (૨) તરછોડી નાંખવું; ખૂબ ધમકાવવું

ઝંડ પું૦ [फा. ज़िंद ?] એક ભૂત; જીન(૨) વિ૦ [?] અલમસ્ત; માતેલું (૩) લુચ્ચું; મત્સરવાળું

ઝંડાઝૂલણ સ્ત્રી૦; ન૦ ભવાઈમાં (જંદાનો) એક વેશ

ઝંડાધારી વિ૦ ['ઝંડો' ઉપરથી] હાથમાં ઝંડાવાળું (૨) [લા.] ઝુંડો-ઝુંબેશ ઉઠાવનાર

ઝંડિયું વિ૦['ઝંડ' ઉપરથી ? સર૦ दे. झिरिंड =જૂનો પુરાણો કૂવો] ખૂબ ઊંડું, પહોળું અને બિહામણું (કૂવા માટે)

ઝંડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝંડો] નાનો ઝંડો

ઝંડો પું૦ [સર૦ हिं.; म. झेंडा; सं. ध्वजदंड, प्रा. झअदंड પરથી ?] ઝુંડો; ધ્વજ(૨) [લા.] ઝુંબેશ(૩)પક્ષ કે તેની આગેવાની કે દોરવણી. [**-ઉઠાવવો,ફરકાવવો**=-ની ઝુંબેશ ઉપાડવી (૨)-નો વિજયવાવટો ફરકાવવો. **-ઉઠાવવો**= -ની ઝુંબેશ ઉપાડવી. **-રોપવો** =ઝુંબેશનું મંડાણ કરવું(૨)સત્તા કે આદર્શના પ્રતીકરૂપે ધ્વજ ફરકાવવો. **-લેવો** =આગેવાન થવું.]

ઝંદ સ્ત્રી૦ [फा.; સર૦ सं. छंद] ઈરાનીઓની પ્રાચીન ભાષા(જેમાં પારસી ધર્મગ્રંથનાં ભાષ્ય લખાયાં છે). **૦અવ(-વે)સ્તા** સ્ત્રી૦[+फा. उस्ता] પારસીઓનો મુખ્ય ધર્મગ્રંથ

ઝંપલાવવું અ૦ક્રિ૦ [सं. झंप्] યાહોમ કરીને કૂદી પડવું-સાહસ કરવું

ઝંપા સ્ત્રી૦ [सं.] કૂદકો. **૦તાલ** પું૦ ઝપતાલ (સંગીત). **૦પાત** પું૦ ઓચિંતું કૂદી પડવું તે (૨) [લા.] આંધળિયું

ઝંપાન સ્ત્રી૦(?) [हिं.;સર૦ प्रा. झंपण =ભ્રમણ]

ડોળી જેવું એક પહાડી વાહન (માણસો તે ઊંચકીને ચાલે છે.)

ઝંપાવવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝંપલાવવું

ઝંપાવું અ૦ક્રિ૦ સંકોચ પામવું (?)

ઝંમર પું૦ જુઓ ઝમોર; જમોર

ઝાઈ પું૦ [सं. ध्यायिन्, प्रा. झाई = ચિંતન કરનાર; કે हिं. झाँइ = છાયા ઉપરથી ?]આશ્રયદાતા; રક્ષક

ઝાઉ પું૦ [સર૦ म. झाऊ] એક વનસ્પતિ

ઝાકઝમાક પું૦ ['ઝમક' ઉપરથી]ઝળક;ભપકો

ઝાકઝમાળ વિ૦ [સર૦ ઉજમાળ] ઉજ્જવલ; ઝગઝગતું; દેદીપ્યમાન

ઝાકમઝોળ વિ૦ ['ઉજ્જવલ' ઉપરથી] સ્વચ્છ અને સુસ્પષ્ટ (૨) પું૦ મહાલવું તે; આનંદ

ઝાકરિયો પું૦ નાનું પહોળા મોંનું માટીનું વાસણ

ઝાકળ સ્ત્રી૦ ન૦ (ચ.માં પું૦) ઓસ; તુષાર. [**–ઉડાડવું** = સુસ્તી ઉડાડી દેવી(૨)ધમકાવવું. **–ઉતારવું, કાઢી નાખવું** = ધમકાવવું;ખબર લઈ નાખવી. **–ઊડવું** = સુસ્તી દૂર થવી. **–પડવું** = ઓસ પડવું.] **૦ભર્યું** વિ૦ લીલું; તાજું (૨) [લા.] ઉત્સાહી. **–ળિયું** વિ૦ ઝાકળવાળું(૨)ઝાકળની મદદથી પાકતું. **–ળી** વિ૦ ઝાકળનું, –ને લગતું

ઝાઝું વિ૦ [સર૦ જ્યાદા; सं. ज्यायस् ?] પુષ્કળ. **–ઝેરું** વિ૦ ઝાઝું (લાલિત્યવાચક)

ઝાટ(–ડ)કઝૂટ(–ડ)ક,ઝાટ(–ડ)કઝૂમક(–ડ) ન૦ ['ઝાટકવું, ઝાડકવું' ઉપરથી] (દાણાદૂણી વગેરે) ઝાડકી કરીને સાફ કરવું તે

ઝાટ(–ડ)કણ ન૦ ['ઝાટકવું–ઝાડકવું' ઉપરથી] ઝાટકતાં નીકળેલો કચરો; ઝટકામણ

ઝાટકણી સ્ત્રી૦ ['ઝાટકવું' ઉપરથી] ઝાટકવું–સૂપડા વડે સોવું તે (૨) ઝાટકવાનું મહેનતાણું (૩)[લા.] સખત ઠપકો. [**–કાઢવી** = સખત ઠપકો આપવો.]

ઝાટ(–ડ)કવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. झाडण, झाडावण (सं. झाटन) ઉપરથી] સૂપડા વડે ઊપણવું–સોવું(૨) જોરથી ખંખેરવું; ઝાપટવું (૩) [લા.] ખૂબ ઠપકો આપવો

ઝાટકો પું૦ જુઓ ઝટકો. [**–નાખવો** = વેદના થવી; દુઃખવું. **–મારવો** = ઘા કરવો(૨)વેદના થવી. **–લાગવો** = ઘા થવો(૨)તીવ્ર વેદના થવી.]

ઝાડ ન૦ [प्रा.; सं. झाट] વૃક્ષ (૨) દારૂખાનાની એક ચીજ. [**–ઉપર ચઢવું, ચઢી બેસવું** = (વ્યંગમાં) ફુલાઈ જવું. **–ઊગવાં, –થવાં (દુઃખનાં)** = દુઃખની પરાકાષ્ઠા થવી. **–થવું (ઘોડાનું)** = બે પગે ઝાડ જેમ (ઊભું) થવું. **–ફોડવું** = દારૂખાનાનું ઝાડ સળગાવવું.] **૦પંચાળું** વિ૦ વાંદરા જેવું અટકચાળું. **૦પાન** ન૦, **૦પાલો** વનસ્પતિમાત્ર. **૦બીડ** ન૦ ઝાડ અને ઘાસથી ભરેલો પ્રદેશ

ઝાડકઝૂટ(–ડ)ક,ઝાડકઝૂમક(–ડ) ન૦ જુઓ ઝાટકઝૂટક

ઝાડકણ ન૦ જુઓ ઝાટકણ. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઝાટકવું

ઝાડઝૂડ ન૦ [ઝાડવું+ઝૂડવું] વાળઝૂડ; સાફસૂફ

ઝાડપટોળાં ન૦બ૦વ૦(ચ.) જુઓ ઝારપટોળાં

ઝાડપટ્ટી સ્ત્રી૦ [ઝાડવું + પીટવું (કે ઝાપટવું ?)] મારવું–પાંસરું કરવું તે. [**–કરવી**]

ઝાડપીપળી સ્ત્રી૦ આંબલીપીપળીની રમત

ઝાડવું ન૦['ઝાડ' ઉપરથી]નાનું ઝાડ(૨)સ૦ક્રિ૦ [सं. शद्, प्रा. झड; प्रा. झाडण; म. झाडणें; हिं. झाडना] ઝાડુથી વાળવું; કચરો કાઢવો (૩) ઝાટકવું; ખંખેરવું (૪) ઊંજણી નાખવી (૫) [લા.] ઠપકો આપવો

ઝાડાવાટ સ્ત્રી૦ [ઝાડો+વાટ] ગુદા

ઝાડિયું ન૦ ['ઝાડ' ઉપરથી] ઝાડના ચિત્રવાળું એક વસ્ત્ર

ઝાડી સ્ત્રી૦ ઝાડ, વેલા, ઘાસ ઇ૦નો ભરાવો(૨) [જંગલ

ઝાડુ ન૦ [જુઓ ઝાડવું; સર૦ हिं., म. झाडू] મોટો સાવરણો (જેવો કે ભંગી વાપરે છે) (૨) [हिं.] સાવરણી (૩) [લા.] ઝાટકણી; ઠપકો; અપમાન; અનાદર. [**–કાઢવું, દેવું, વાળવું** = કચરોપૂંજો કાઢવો; વાળીઝૂડીને સાફ કરવું. **–ખાવું** = નિષ્ફળ થવું; પાછું પડવું; બનવું (૨) અપમાન થવું; ઠપકો મળવો. **–પડવું** = ઠપકો મળવો; અપમાન થવું. **–મળવું** = ઝાડુ ખાવું; બનવું (૨) ઝાડુ પડવું; અપમાન થવું.] **૦વાળી** સ્ત્રી૦, **૦વાળો** પું૦ઝાડુ લઈ(રસ્તો) વાળનાર કામદાર; ભંગી

ઝાડો પું૦[સર૦ हिं., म. झाडा]વિષ્ટા (૨)દસ્ત; જુલાબ (૩) [જુઓ ઝડતી] બારીક તપાસ (૪) ઝાડવું – ઊંજણી નાંખવી. [**ઝાડે જવું, ફરવા જવું**=અઘવા જવું. **ઝાડે ફરવું, બેસવું**=અઘવું. **ઝાડો આવવો, ઊતરવો** =દસ્ત થવો. **–કબજ હોવો** = કબજિયાત હોવી. **છૂટી જવો, થઈ જવો**=દસ્ત થઈ જવો (૨) બી જવું. **–થવો**= દસ્ત ઊતરવો (૨) વારંવાર દસ્ત થવો. (બહુધા બ૦ વ૦માં ઝાડા થવા, થઈ જવા.) **–લાગવો**=દસ્તની હાજત થવી (૨) વારંવાર દસ્ત થવો. **–જોવો, લેવો**=ઝડતી લેવી; ચાંપતી તપાસ કરવી. **–તપાસવો**=(દરદીની) વિષ્ટાની દાક્તરી તપાસ કરવી. **–નાંખવો**= (મોરના પીંછાથી) ઝાડવું (આ અર્થમાં **ઝાડોઝપટો, ઝાડોપીંછી** (કરવું સાથે) પણ વપરાય છે).] **૦ઝપટો** પું૦ સવારની શૌચવિધિ વગેરે. (૨) જુઓ 'ઝાડો' (૪) માં. [**ઝાડેઝપટે જવું**=ઝાડે ફરી કરીને દાતણ-પાણી વગેરે કરવું]. **૦પેશાબ** પું૦ શૌચ; મળની ઉત્સર્ગ ક્રિયા

ઝાતકાર વિ૦ [સર૦ ઝળઝળાટ] ઝળઝળતું; ચકચકિત (૨) પું૦ ઝળઝળાટ (૩) જાગૃતિ; તેજી

ઝાનમ ન૦ જુઓ જહનમ

ઝાપટ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝપટ] અડફટ (૨) ભૂત-પિશાચની ઝપટ. [**–લાગવી, –માં આવવું**]. **૦ઝૂપટ** સ્ત્રી૦ ધૂળ ઝાપટી નાખવી તે. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ કપડાની ઝાપટથી સાફ કરવું (૨) ફટકાવવું; મારવું (૩) (સુ.) સળગાવવા માટે ઝાપટિયાથી પવન નાંખવો (૪) [લા.] ખૂબ ખાવું. **–ટિયું** ન૦ઝાપટીને સાફસૂફ કરવા માટે લાકડાની ટોચે કપડું બાંધીને બનાવેલી એક બનાવટ (૨) (સુ.) વાંસની ચીપનો પંખો. **–ટિયો** પું૦ઝાપટ મારનારો (વૈષ્ણવ મંદિરોમાં ભીડ ઓછી કરવા). **–ટું** ન૦ થોડા સમય માટે વરસાદનું એકદમ તૂટી પડવું તે. [**–આવવું, પડવું**=ઝાપટું થવું; એકદમ વરસવું.]

ઝાપોટ સ્ત્રી૦ જુઓ ઝાપટ

ઝાબ સ્ત્રી૦ જુઓ છાબ (૨) [જુઓ ધાબું] દૂધ ભરવાનું મોટું વાસણ

ઝાબો(–ભો) પું૦[સર૦ हिं., म. झाबा]કુલ્લામાં તેલ ભરવાનું લાંબા મોંવાળું નાળચું

ઝાભ પું૦ ખેતર વચ્ચે પાણી ભરાઈ રહે તેવી ખાડાવાળી જગા; ડોઝું

ઝાભો પું૦ જુઓ ઝાબો

ઝામ, ૦ઝૂમ સ્ત્રી૦ સમય

ઝામણ ન૦ [જુઓ જામણ] મેળવણ; અધરકણ

ઝામર પું૦[दे. झामल] માથા અને આંખનો એક રોગ

ઝામરઝોલ(–ળ) વિ૦[ઝૂમવું+ઝૂલવું] ડગમગતું; પડુંપડું થઈ રહેલું (૨) પું૦ ડોળ; આડંબર

ઝામરાં ઝીકવાં=માથાફૂટ કરવી (ચ.)

ઝામરી સ્ત્રી૦ [दे. झाम.=દાઝવું] હથેળીમાં કે પગને તળિયે થતો ફોલ્લો. [**–નીકળવી**]

ઝામરો પું૦ જુઓ ઝામરી (૨) [दे. झामल= કાળું પરથી?] ચામડીનો એક રોગ (૩) [सं. झामक; हिं. झाँवाँ] બહુ પાકેલી–દાઝેલી ઈંટનો કકડો (શરીરે ઘસવા – મેલ ઘસીને કાઢવા એ વપરાય છે.)

ઝામવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. झाम (सं. दह्)] તપાવેલી ઈંટ – ઠીકરી વડે પાણી કે ઓસડ છમકારવું

ઝામોરીન પું૦[इं.] કાલીકટના રાજાનો ઇલકાબ

ઝામોરો સ્ત્રી૦ બ૦ વ૦ કુમળી ડાળીઓવાળો ઝાડની ટોચનો ભાગ

ઝાયલ વિ૦ [જુઓ જાહેલ] ઉગ્ર; તામસી (૨) ['ઝાલવું' ઉપરથી] ઝાલીને બેસી રહેનાર. ઉદા૦ 'થયા પથારીઝાયલ'

ઝાર પું૦ [જુઓ જુવાળ] ભરતી

ઝાર પું૦[इं.]રશિયાના રાજાનો ઇલકાબ. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ ઝારના જેવો જુલમી અમલ

ઝારણ ન૦ [प्रा. झर (सं. क्षर्) ઉપરથી? સર૦ प्रा. झरय=સોની – ઝારનારો] રેણ (ધાતુનાં વાસણ સાંધવાનું)

ઝારણી સ્ત્રી૦ [दे. जुहार ઉપરથી?] નવા [વર્ષનું પર્વ

ઝારપટોળાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ જુહારપટોળાં

ઝારવું સ૦ક્રિ૦['ઝરવું' પરથી? જુઓ 'ઝારણ; સર૦ हिं. झालना, म. झालणें] ઊના

પાણીની ધાર વડે ધોવું કે શેકવું (૨) ધીમે ધીમે સિંચન કરવું (૩) [જુઓ ઝારણ] ઝારણ વડે ધાતુના વાસણને સાંધવું; ઝાળવું (૪) ['ઝાડવું' પરથી ? સર૦ हिं. झारना] નકામાં ડાળાં કાપી નાખવાં; છાંટવું

ઝારી સ્ત્રી૦ ['ઝરવું' ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] નાળચાવાળી ટોયલી (૨) પેણામાંથી તળેલી વસ્તુઓ કાઢવાનું તવેથા જેવું કાણાંવાળું ઓજાર

ઝારું ન૦ મોટું ડાળું (૨) ધાડું; ટોળું

ઝારો પું૦ [જુઓ ઝારી] મોટી ઝારી (જુઓ ઝારી ૨) (૨) (બાગમાં કે જમીન પર) પાણી છાંટવાનું નાળચાવાળું વાસણ (૩) [સર૦ म.; રવ૦ ?] તંબૂરાના તાર નીચે ઘોડી ઉપર મૂકવામાં આવતો દોરો; જિવાળી (૪) તંબૂરાનો પિત્તળનો તાર; ખરજ-સ્વરનો તાર

ઝારોળો પું૦ એ નામની બ્રાહ્મણ, વાણિયાની જાતનો આદમી

ઝાલ સ્ત્રી૦ કાનનું એક ઘરેણું

ઝાલક સ્ત્રી૦ [સર૦ છાલક] છોળ

ઝાલ(-ળ)ણ ન૦ [જુઓ ઝાળ ં. ઝારવું] ઝારણ; રેણ (૨) તેનાથી કરેલું ધાતુનું સાંધણ (૩) ['ઝાલવું' ઉપરથી] મોભ; પાટડી

ઝાલર પું૦ એક કઠોળ-વાલ (૨) સ્ત્રી૦ [सं. झल्लरी; સર૦ हिं., म. झालर] ઝૂલ; કોર (૩) મોગરીથી વગાડવાની ઘડિયાળ (૪) [?] માછલાં વગેરે જળચરોનો શ્વાસ લેવાનો અવયવ

ઝાલરી સ્ત્રી૦ [सं. झल्लरी] વગાડવાની નાની ઝાલર

ઝાલવું સ૦ક્રિ૦ [सं. धृ-धारय् પરથી ?] હાથમાં લેવું; પકડવું; ગ્રહવું (૨) કેદ કરવું; પકડી રાખવું; બંધનમાં લેવું (૩) જડવત્ રહી જાય તેમ કરવું (જેમ કે, વાએ કાલથી કેડ ઝાલી છે). [**ઝાલી રાખવું** = આગ્રહપૂર્વક વળગી રહેવું; ન માનવું કે જતું કરવું. **ઝાલી પડવું** = આગ્રહથી વળગવું; (કોઈ વાતને) વળગી પડવું.]

ઝાલાં ન૦બ૦વ૦ મહેણાં; ટોણાં. [**-ઝાલવાં** = મહેણાં વેઠવાં.]

ઝાલા,-લો પું૦ [સર૦ हिं.] એ નામની જાતનો રજપૂત. **-લી** સ્ત્રી૦ ઝાલાની સ્ત્રી

ઝાવલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [સર૦ જાવલી; म. झावळी] નાળિયેરી અને ખજૂરીની સૂકી ડાંખળી (૨) પાંદડાંની ગૂંથેલી સાદડી; ટટ્ટી

ઝાવસોઈ સ્ત્રી૦ [अ. या हुसैन] 'યા હુસેન!' એવો મોહરમમાં હુસેનના મૃત્યુના શોકમાં કરવામાં આવતો પોકાર (૨) [લા.] તેવી રીતે ઝનૂનમાં કૂદવું અને બૂમો પાડવી તે; હોહા; તોફાન; દંગો. [**-ઊડવી** = મારામારી થવી; દંગલ મચવી. **-કરવી** = ઠેકાણાં કે વિચાર વગર ગમે તેમ વર્તવું. **-કૂટવી** = 'યા હુસેન!' એવા પોકારો સાથે મોહરમમાં કૂટવું (૨) મોટેથી રડારોળ કરતા કૂદવું.]

ઝાવળી સ્ત્રી૦ જુઓ ઝાવલી

ઝાવાં ન૦બ૦વ૦ ડૂબતા માણસનાં તરફડિયાં; વલખાં. [**-નાખવાં** = વલખાં મારવાં; આધાર કે આશરા માટે આમતેમ ખાલી મથવું.]

ઝાવું ન૦ બચકું (મોડાસા તરફ)

ઝાહી વિ૦ [प्रा. झाइ; (सं. ध्यायिन्; જુઓ ઝાઈ)] શુભેચ્છક (૨) હેતાળ

ઝાળ સ્ત્રી૦ [सं. ज्वाला] જવાલા; તેની આંચ (૨) [લા.] ક્રોધનો આવેશ. [**-ઊઠવી, લાગવી** = સખત બળતરા થવી (૨) (લા.) ખૂબ ગુસ્સો ચડી આવવો; રીસ ચડવી; એકદમ ઉશ્કેરાઈ જવું]

ઝાળણ ન૦ જુઓ ઝાલણ

ઝાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઝારવું] રેણ વડે સાંધવું

ઝાંઈ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] ઝાંખી

ઝાંક(-ખ)ડું (૦) ન૦ ['ઝાંખુ" ઉપરથી] ઝાંખો દિવસ (વરસાદ કે ધુમ્મસથી)

ઝાંખ,૦પ (૦) સ્ત્રી૦ ['ઝાંખુ" ઉપરથી] ઝાંખાપણું (૨) [લા.] બટ્ટો; લાંછન. [**-આવવી (આંખે)** = બરાબર ન સૂઝવું; ઝાંખું સૂઝવું. **-મારવી** = ઝાંખું થવું (૨) ઝાંખ આવવી. **-વળવી** = આંખે ઓછું દેખાવું. **ઝાંખપ લાગવી** = બટ્ટો લાગવો.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. झाँकना; सं. चक्ष् ?] ઝાંખી કરવી (૨) છાનુંમાનું સંતાઈને જોવું (૩) અ૦ક્રિ૦ ['ઝાંખુ" ઉપરથી] ઝાંખા પડવું. **-ખાશ** સ્ત્રી૦ ઝાંખાપણું. **-ખી** સ્ત્રી૦ ['ઝાંખવું' (સ૦ ક્રિ૦) ઉપરથી; हिं. झाँकी] ઝાંખો ખ્યાલ કે દર્શન (૨) છાનુંમાનું જોવું તે (૩) ભાવપૂર્વક દર્શન. [**-કરવી** =

દર્શન કરવાં. **–થવી** = ઝાંખો ખ્યાલ કે દર્શન થવું.] **–ખું** વિ૦ [સર૦ म. झाँक] અસ્પષ્ટ; આછું (૨) ઓછા પ્રકાશવાળું; નિસ્તેજ (–થવું, પડવું)

ઝાંખરું (૦) ન૦ [दे. झंखर] કાંટાવાળું ડાંખળું. [**ઝાંખરાં ઝીંટવાં** = ઝાંખરાં ખડકવાં. **ઝાંખરું વળગવું** = લફરું લાગવું; લપ વળગવી.]

ઝાંઝ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. झर्झर, प्रा. झज्झर] છબલીકાં; કાંસીજોડ (૨) [प्रा. झंझा] ગુસ્સો; રીસ. [**–ચડવી** = ગુસ્સે થવું; રીસ ચડવી.]

ઝાંઝર (૦) ન૦ [જુઓ ઝાંઝ] સ્ત્રીઓનું પગનું એક ઘરેણું; નૂપુર (૨) [લા.] બેડી; જંજીર. **–રિયાળ(–ળું)** વિ૦ ઝાંઝરવાળું. **–રિયાં** ન૦ બ૦વ૦ જુઓ ઝાંઝર. **–રી** સ્ત્રી૦ બાળકનું ઝાંઝર (૨) ઘૂઘરી બાંધેલી લાકડી (જે ખખડાવાય છે) (૩) નાનું ઝરણું

ઝાંઝવાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [सं., प्रा. झंझा] મૃગજળ (૨) તેજથી કે આંસુથી આંખને પડતી ઝાંખપ. **–વાનું જળ, –વાનું નીર** ન૦ મૃગજળ

ઝાંઝી (૦) વિ૦ ['ઝાંઝ' ઉપરથી] ઝટ ચિડાઈ [જાય તેવું –ચીડિયું

ઝાંટું (૦) ન૦ [दे. झंटी; સર૦ हिं., म. झांट] ગુહ્ય ભાગનો વાળ (૨) [લા.] નકામી તુચ્છ વસ્તુ (ગ્રામ્ય)

ઝાંપ (૦) [प्रा. झंप = ઢાંકવું] સ્ત્રી૦ ઝાંખ. [**–પડવી, વળવી** = જુઓ 'ઝાંખ'માં] (૨) નાની છાબડી; ઝાબ

ઝાંપડી (૦) સ્ત્રી૦ ['ઝાંપો' = ભાગોળ (ત્યાં રહે તેથી ?)] ભંગિયણ (૨) ભૂત થયેલી ભંગડી; એક મલિન ભૂત. [**–મૂકવી, મેલવી** = ઝાંપડી (ભૂત) વડે મારણ-પ્રયોગ કરવો; મારવા તેની મેલી વિદ્યાનો પ્રયોગ કરવો.] **–ડો** સ્ત્રી૦ ભંગી (૨) ભૂત થયેલો ભંગી

ઝાંપલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝાંપો] નાનો ઝાંપો (પ્રાયઃ વાડ કે ખેતરનો)

ઝાંપી સ્ત્રી૦ [प्रा. झंप = ઢાંકવું] ઝાંપ; વાંસ કે ખજૂરીની પાતરીનો ગૂંથેલો ઢાબડો કે ઢાબડી

ઝાંપો (૦) પું૦ [प्रा. झंप = ઢાંકવું] (શેરી, વાડા વગેરેનો) દરવાજો (૨) ગામની ભાગોળ. [**ઝાંપે નોતરાં** = જાહેર – સાર્વત્રિક આમંત્રણ. **–ઝૂડવો** = પોતાની એકની એક વાત લંબાવ્યા કરવી.]

ઝાંબક પું૦ કપાળ, મોં અને ગળાની નસો ખેંચાય અને ફૂલે એવી રીતે ગાનાર

ઝાંય (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ ઝાંઈ] પ્રતિબિંબ; પડછાયો (૨) ઝલક; તેજ

ઝાંસો (૦) પું૦ [સર૦ हिं. झांसा] જુઓ જાસો; જાહો (૨) હઠ; ત્રાગું (૩) મહેણું. **–સાચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ જુઓ જાસાચિઠ્ઠી

ઝાંહે (૦) અ૦ [अ. झाइअ] નકામું – ખરાબ થાય તેમ. [**–જવું** = નકામું જવું.]

ઝિકાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઝીકવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝિકાળો, –ળવો પું૦ ઈંટ – રોડાંનો ભૂકો; ઝીંકો

ઝિપાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઝીપવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝિમેલ સ્ત્રી૦ જુઓ ધિમેલ

ઝિયાણું, ઝિયા(–રા)યણું ન૦ [सं. दुहिता (प्रा. धीआ) + (आ)नयन ?] પહેલી સુવાવડ પછી દીકરીને બાળક સાથે વળાવવી તે કે તે વેળાનું આણું કે કરાતી રીત (–કરવું)

ઝિલણિયું વિ૦ (૨) ન૦ ઝીલનારું (?)

ઝિલાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઝીલવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝિલ્લ(–લ્લી) સ્ત્રી૦ [सं.] તમરું

ઝિંદાદિલી સ્ત્રી૦ [फा.] હૃદય જીવતું જાગતું – ઉત્સાહિત હોવું તે

ઝીક સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] કસબી તારનું ભરત. **૦ચળક** સ્ત્રી૦ ભરવામાં વપરાતા સોનારૂપાના તાર, ટીપકી વગેરે. **૦ટીકડી, ૦ટીકી** સ્ત્રી૦ ભરવામાં વપરાતી સોનારૂપાની ગોળ ટીપકી

ઝીક સ્ત્રી૦ ઝીંક; ઝીંકવું તે – પછાડ. [**–ખાવી** = પછાડ ખાવી. **–ઝીલવી** = ટક્કર ઝીલવી. **–પડવી** = ઝીંકાવું. **–મારવી** = ઝીંકવું; ઝીકીને ધોવું (કપડું).] **૦ણુ** ન૦ પજવણી; માથાઝીક. **૦ણું** ન૦ ઝીંકવું – પછાડવું તે (૨) તારેતાર મેળવી સાંધવું તે; તૂણવું તે. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦

જોરથી ફેંકવું-પછાડવું (૨) પાડી નાંખવું; હરાવવું

ઝીણ સ્ત્રી૦ ['ઝીણું' ઉપરથી] જુઓ ઝેણ ૧, ૨

ઝીણું વિ૦ [सं. क्षीण; प्रा. झिण, झिण्ण]બારીક; નાનું (જેમ કે, ઝીણું કાણું) (૨) તીણું; અણીદાર (ઝીણી અણી, ધાર ઇ૦) (૩) પાતળું; બારીક (ઝીણું કપડું) (૪) નાજુક; ઝીણવટ અને સંભાળની જરૂરવાળું (જેમ કે ઝીંણું કામ; ઝીણી વાત) (૫) (અવાજમાં) ધીમું ને પાતળું; મંદ; ધીમું (જેમ કે, ઝીણું ઝીણું બોલવું.)(૬)[લા.] ઝીણવટભેર વર્તનાર-કામ કરનાર (માણસ) [જેમ કે, અહીં ઝીણા માણસનું કામ છે] (૭) બહુ કરકસરિયું; કંજૂસ જેવું. [**-કાંતવું**=(કોઈ કામ કે વાતમાં) ઊંડું ઊતરવું;અતિ બારીકાઈથી તપાસવું;ઝીણું ઝીણું જોવું (૨) ભારે કરકસર કે કંજૂસાઈ કરવી.] **-ણવટ, -ણાશ** સ્ત્રી૦ બારીકી (૨)ચતુરાઈ;ડહાપણ [આવ્યા કરતો તાવ

ઝીણો તાવ પું૦ [सं. जीर्ण?] ધીમો પણ ચાલુ

ઝીપટું ન૦ ઝીપટાનું ફૂલ. **-ટો** પું૦ એક વનસ્પતિ; ઝીંઝરટો (એનાં ફૂલ-ઝીપટાં-ઝપાટ લાગતાં લૂગડે ચોટી જાય છે)

ઝીપવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝીલવું

ઝીમી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. झामिअ = કાળું કરેલું] એક જાતની કાળી સાડી

ઝીરિયા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ઝીલ સ્ત્રી૦ [प्रा. झिल्ली?] એક વનસ્પતિ (૨) ['ઝીલવું' ઉપરથી] સામો લણવાનું વાંસનું એક ઓજાર (૩) તંબૂરાનો તાર (૪) લાખેલી મોટી બરણી (૫) [સર૦ हिं. झील=સરોવર] ઊંડા પાણીની જગા(૬)[दे. झिल्ली]છોળ;છાલક

ઝીલણ ન૦ ઝીલવું તે(૨) ઝીલેલું તે (પ્રવાહી) (૩) સ્ત્રી૦ (મહેસાણા બાજુ) સાળાવેલી

ઝીલવું સ૦ક્રિ૦ [दे. झिलिअ = ઝીલેલું]પકડી લેવું; ઝીપવું (૨) [સર૦ म. झील देणें] એક જણનું બોલવું કે ગાવું બીજાએ ઉપાડી લેવું (૩)[प्रा. झिल्ल=નાહવું] નાહવું; જળક્રીડા કરવી

ઝીલું ન૦ ['ઝીલવું' ઉપરથી] લટકતાં સૂપડાં બાંધી નીચેથી ઉપર (ખેતરમાં) પાણી ચડાવવાની એક રચના [(અનાજ ભરવાનું)

ઝીલો પું૦['ઝીલવું' ઉપરથી]માટીનું મોટું વાસણ

ઝીંક, ૦ણ, ૦ણું જુઓ ઝીક, ૦ણ, ૦ણું

ઝીંકવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. झींकना] જુઓ ઝીકવું.**ઝીંકાવું** (કર્મણિ). **ઝીંકાવવું** (પ્રેરક)

ઝીંકો પું૦ જુઓ ઝિકાળવો

ઝીંઝરટો, -વટો પું૦ ઝીપટો

ઝીંઝરું ન૦ (કા.) ચણાનો પોપટા સાથેનો છોડ

ઝીંઝવો પું૦ એક જાતનું ઘાસ

ઝીંઝી સ્ત્રી૦ [दे. झिंझिणी(-री)?] એક ઝાડ (એનાં પાનાં બીડી વાળવામાં વપરાય છે)

ઝીંઝોટી સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

ઝીંટ સ્ત્રી૦; ન૦ નકામી પીડા; લફરું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं. झींटना] (કાંઈક કાંટાળું-ઝરડું કે એના જેવું) ઝીંટું વળગાડવું; બઝાડવું (૨)ખડકવું. [**ઝીંટી લેવું** =ઝીંટાંથી છીંડું કે બાકોરું પૂરવું-બંધ કરવું.]**-ટાવવું** (પ્રેરક). **-ટાવું** (કર્મણિ). **-ટું** ન૦ [સર૦ सं. झिंटी =એક જાતનું ઝાંખરું કે છોડ] ઝાંખરું (૨) જુઓ ઝીંટ

ઝીંથરકાં ન૦બ૦વ૦(કા.) ઝીંથરાં [છૂટા વાળ

ઝીંથરાં ન૦બ૦વ૦ માથાના અવ્યવસ્થિત અને

ઝુકારવું સ૦ક્રિ૦ ['ઝુકાવવું' પરથી?](ઊંટને) બેસાડવું. **ઝુકારાવવું** (પ્રેરક). **ઝુકારાવું** (કર્મણિ)

ઝુકાવવું સ૦ ક્રિ૦ નમાવવું (૨) ઝંપલાવવું; યાહોમ કરવું. **-ડો** પું૦ બ૦ વ૦ ઝુકાવવું-ઝંપલાવવું તે [ભાવે

ઝુકાવું અ૦ક્રિ૦ ઝૂકવાની ક્રિયા થવી;'ઝૂકવું'નું

ઝુઝાર વિ૦પું૦ [सं. युध्, प्रा. झुज्झ ='ઝૂઝવું' ઉપરથી; સર૦ म. झुंझार] ઝૂઝનારો; લડવૈયો

ઝુઝાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂઝવું'નું પ્રેરક(૨) હંફાવવું; યકવવું

ઝુઝાવું અ૦ક્રિ૦ 'ઝૂઝવું'નું ભાવે

ઝુડાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઝૂડવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

ઝુણઝુણ અ૦ (૨) ન૦ [રવ૦]

ઝુમખડું ન૦ તૂરિયાની જાતનું એક ફળ (૨) [જુઓ ઝૂમખું] સમૂહ

ઝુમાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂમવું'નું ભાવે ને પ્રેરક [વિયોગદુઃખ

ઝુરાપો પું૦ ['ઝૂરવું' ઉપરથી] ઝૂરણ; કલ્પાંત;

ઝુરાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂરવું'નું ભાવે ને પ્રેરક [એક ઝૂલતું ઘરેણું

ઝુલણિયું વિ૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી]ઝૂલતું (૨)ન૦

ઝુલાવનહાર વિ૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી]ઝુલાવનારું

ઝુલાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂલવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ઝુસ્તી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. झूस = લડાઈ]લડાઈ;ટંટો

ઝુંડ ન૦ [सं. यूथ પરથી? સર૦ म, हिं.] જૂથ; ટોળું [ઝંડાધારી

ઝુંડો પું૦ જુઓ ઝંડો. **–ડાધારી** વિ૦ જુઓ

ઝુંબેશ સ્ત્રી૦ [फा. झुंबिश = ગતિ; હલનચલન] જોશપૂર્વકની ચળવળ – હિલચાલ

ઝુંમર ન૦ ['ઝૂમવું' પરથી ?] જુઓ ઝમરખ

ઝૂકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. झुकना, म. झुकणें] નમવું; લચી પડવું; લટકવું

ઝૂઝ સ્ત્રી૦ ઝૂઝવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. युध्, प्रा. झुज्झ, झूझ]મચ્યા રહેવું(૨) જોરથી લડવું

ઝૂઝુ ન૦ [સર૦ हिं. जूजू] હાઉ;કરડે એવું જીવડું (બાળકને બિવડાવવા બાળભાષામાં)

ઝૂડ ન૦ મોટો મગર(૨)ચૂડ; મજબૂત પકડ(૩) એક જાતનું ભૂત – ઝોડ. **૦ઝાપટ** ન૦ ઝાડઝૂડ; ઝાપટઝૂપટ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [दे. झोड] ધોકા કે બૂધા વડે ઠોકવું(૨)ઝાપટવું; ખંખેરવું. **–ડિયું** ન૦ જેનાથી ઝુડાય એવું સોટું – બૂધું. [**ઝૂડિયાં પડવાં** = ઝુડાવું;માર ખાવો(૨)[લા.] ખાસડાં ખાવાં;અપમાન ને તિરસ્કારથી પાછા પડવું. **–ખાવાં** = ઝુડાવું;માર ખાવો.]**–ડિયો** પું૦ ઝૂડવાનો દંડૂકો; ઝૂડિયું

ઝૂડો પું૦[सं. जूट; प्रा. जूड]ઘણી ચીજોનો સાથે બાંધેલો જથો;જૂડો. **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનો ઝૂડો;જૂડી

ઝૂપકી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. झोपणें] ઝોકું; ડોલું

ઝૂમ વિ૦ ધૂમ; ઘણું(૨) ઝૂમખાની પેઠે એકઠું થયેલું(૩)સ્ત્રી૦ ઝામ; સમય(૪) કેફ; નશો(૫) ઝૂમવાની તાકાત; જુઓ જોમ

ઝૂમ સ્ત્રી૦;પું૦ ['ઝૂમવું', (સર૦ લૂમવું)ઉપરથી] ઝૂમખું. **૦ખઝૂમખું**, **૦ખું** ન૦, **૦ખો** પું૦ [સર૦ म. झुमका] અનેક વસ્તુઓનો જથો; લૂમખો

ઝૂમણી સ્ત્રી૦['ઝૂમવું' ઉપરથી]એક જાતનો હાર (એમાં વચમાં પાઈના આકારનું ચકતું હોય છે)

ઝૂમણું ન૦['ઝૂમવું' ઉપરથી] એક જાતનું ઘરેણું

ઝૂમવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ दे. झुंवणग = પ્રાલંબ; સર૦ हिं. झुमना] જુઓ ઝઝૂમવું(૨)લટકવું; ટિંગાવું (૩) આતુરતાથી ટાંપી રહેવું

ઝૂરણ ન૦ ['ઝૂરવું' ઉપરથી] જુઓ ઝુરાપો

ઝૂરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. झूर = યાદ કરવું(૨)ઝૂરવું; સુકાવું. हिं. झुरना] –ને માટે તલસવું – કલ્પાંત કરવું (૨) કલ્પાંતથી ક્ષીણ થવું

ઝૂલ સ્ત્રી૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી]શોભા માટે રાખેલી ઝૂલતી કિનાર; ચીણવાળી કોર (૨) કવિતામાં (લાવણી ઇ૦માં) આવતો આંતરો (૩) બળદ કે ઘોડાને પહેરાવાતો ઓઢો

ઝૂલડી સ્ત્રી૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી] ઝૂલતું રહે એવું બાળકનું ખૂલતું પહેરણ

ઝૂલણહાર વિ૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી] ઝૂલનારું; હીંચકા ખાનારું

ઝૂલણા પું૦ [दे. झुल्लण] એક છંદ

ઝૂલણું ન૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી] ઝૂલવું તે; હીંચકો (૨) પારણું (૩) ગાવાનું હાલરડું

ઝૂલતું વિ૦['ઝૂલવું' ઉપરથી]ઝોલાં ખાતું;લટકતું. **–વું** અ૦ક્રિ૦ [प्रा. झुल्लु(सं. दुल्)]હીંડોળે કે પારણે હીંચવું (૨) લટકવું

ઝૂલો પું૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી] જેમાં ઝૂલી શકાય તે; હીંચકો (૨) [લા.] નુકસાન; બાધ. [**ઝૂલા ખાવા** = હીંચકા ખાવા (૨) આમ તેમ અથડાયા કરવું.]

ઝૂંક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઝૂંકાવું] (ચ.) એકાએક આંખમાં કાંઈ ઝપટાવું તે; ઝોક. [**–વાગવી, –લાગવી** = ઝૂંકાવું. **–ઉતારવી** = ઝૂંક લાગી હોય તેની વેદના મટાડવા ફૂંક વગેરે મારવી.] **–કાવું** અ૦ક્રિ૦['ઝોંકવું' પરથી]ઝૂંક લાગવી. **–કાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઝૂંટ સ્ત્રી૦ ઝૂંટવી લેવું તે. [**–મારવી** = ઝૂંટવું.] **૦(–ટા)વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઝૂંટવું'નું પ્રેરક. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ઝડપ મારી ખૂંચવી – પડાવી લેવું.

–ટંઝૂંટા, –ટાઝૂંટ સ્ત્રી૦ સામસામે ઝૂંટ ચલાવવી તે.**–ટાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઝૂંટવું'નું કર્મણિ

ઝૂંપ(–પી) સ્ત્રી૦ ચિતા

ઝૂંપડી સ્ત્રી૦, **–ડું** ન૦ [दे. झुंपडा] ઘાસ, સાંઠી, છાજ વગેરેથી બનાવેલું છાપરું – ઘર

ઝૂંપી સ્ત્રી૦ ચિતા; ઝૂંપ

ઝૂંફ સ્ત્રી૦, ૦**ણ** ન૦ ઝૂંફવું – ઝોકાં ખાવાં તે

ઝૂંફવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ જૂંફવું] (સુ.) ઝોકાં ખાવાં. **ઝૂંફાવવું** (પ્રેરક)

ઝૂંસરી સ્ત્રી૦ જુઓ ધૂંસરી.**–રું** ન૦ ધુરા; ધૂંસરું

ઝેણ (ઝેણ,) સ્ત્રી૦ ['ઝીણું' ઉપરથી] ઝીણ; ઝીણી રજોટી(જેમ કે પીંજાતા રૂની, તમાકુની) (૨) વરસાદની ફરફર; પાણીની છાંટ (૩) [સર૦ ઝઝણી] ક્રોધની ધ્રુજારી – કમકમી

ઝેબઝેબાં, ઝેબઝેબ અ૦ (૨) ન૦ બ૦ વ૦ પરસેવાના રેલા પર રેલા

ઝેર સ્ત્રી૦ [જુઓ ઘેર] ઊંચી જગા કે બેઠકની ધાર; ઘરની ઓટલી કે તેની ધાર (ચ.) (૨) ન૦, સ્ત્રી૦ ઝાંઝર

ઝેર (ઝે) ન૦ [फा. जह्र] વિષ (૨) ઈર્ષ્યા (૩) વેર. [**–આપવું, દેવું** = ઝેર ખવડાવવું. **–આવવું** = ઈર્ષા થવી. **–ઉતારવું** = ઝેરની અસરથી મુક્ત કરવું. **–ઊતરવું** = ઝેરની અસરથી મુક્ત થવું. **–કાઢવું** = વેર વાળવું; દાઝથી બદલો લેવો. **–ખાવું** = ઝેર વડે આપઘાત કરવો (૨) અદાવત રાખવી. **–ચડવું** = ઝેરની અસર થવી; (૨) વેર કે ઈર્ષાની લાગણી થવી. **–થવું** = ઝેર જેવું થઈ પડવું (૨) વેર ઈર્ષા કે અણબનાવ થવો. **–વરસવું** = વેરની લાગણી (આંખમાંથી) ઊભરાવી. **–વાવવું** = કજિયાનાં બી વાવવાં. **–વાળવું** = ઝેર ઉતારવું (૨) વેર લેવું, વાળવું.] ૦**કચૂરો(–લો)** પું૦, ૦**કચોલું**, ૦**કોચલું** ન૦ [फा. कुच्चलह] એક કડવું બી – ઔષધિ. ૦**કાજળી** સ્ત્રી૦ પરસેવા વાટે બહાર આવતું શરીરમાંનું વિષ (૨) મરણ વખતનો પરસેવો. ૦**મહોરો** પું૦ દંશના વિષને ચૂસી લે એવો સાપના તાળવામાં થતો એક ચપટો પદાર્થ [સમૂહ (ચ.)

ઝેરકો પું૦ [જુઓ જેરો ૩; ઘેરકો] મોટો જથ્થો;

ઝેરણી સ્ત્રી૦ ['ઝેરવું' ઉપરથી] દહીં વલોવવાની નાની હાથ-રવાઈ [દહીં વલોવવું

ઝેરવું સ૦ ક્રિ૦ [ઝરર રવ૦ ?] નાની રવાઈથી

ઝેરી, ૦લું (ઝે) વિ૦ ['ઝેર' પરથી] ઝેર–વિષવાળું (૨) અદેખું; અંટસ રાખે એવું. ૦**નાળિયેર** ન૦ એક દરિયાઈ વનસ્પતિનું ફળ (જેના કોટલાનું સાધુનું કમંડળ બનાવાય છે). ૦**મા(–માં)ખ** સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ

ઝેરું (ઝે) ન૦[सं. क्षर्, प्रा. झर् ઉપરથી] ઝાપટું

ઝોક પું૦; સ્ત્રી૦ ['ઝૂકવું' ઉપરથી] વાંક; વલણ; ઝકવાપણું (૨) [જુઓ ઝૂંક] આંખમાં કંઈ ઝપટાવું તે; ઝૂંક (૩) નુકસાન (૪) (ગ.) સુરેખાનો ઢોળાવ – 'ઇક્લિનેશન'

ઝોક પું૦, ૦**ડું** ન૦ [જુઓ ઝોક] ગોષ્ઠ; ગાય કે ઘેટાંબકરાંનો વાડો

ઝોકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઝોંકવું] એકદમ ફેંકવું; નાખવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ ['ઝૂકવું' ઉપરથી; સર૦ म. झोकणें] વળવું; ઝૂકવું (૩) યાહોમ કરીને પડવું (૪) ઊંઘમાં ઝોકાં ખાવાં

ઝોકંડા પું૦ બ૦ વ૦ ['ઝોકવું' ઉપરથી] ખૂબ ઈચીને તથા બીજી રીતે નિરંકુશ માણવું તે

ઝોકાર વિ૦ (કા.) ઝાકમઝોળ

ઝોકારવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝુકારવું (૨) ઝુકાવવું

ઝોકાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઝુકાવવું

ઝોકાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝોકવું] એકદમ ફેંકાવું (૨) ['ઝૂકવું ઉપરથી] લટકવું; ઝૂલવું

ઝોકું ન૦ [ઝોકવું' ઉપરથી] ઊંઘ કે ઘેનનું ડોલું. [**–ખાવું, ઝોકાં ખાવાં** = ઊંઘ કે ઘેનનાં ડોલાં આવવાં; ઝોકવું.]

ઝોકો પું૦['ઝોકવું' ઉપરથી] હેલો; હડસેલો(૨) આંખની ઝોક (૩) ત્રાજવાં ખોટાં નમાવવાની યુક્તિ. [**–ખવડાવવો** = હડસેલો મારવો (૨) હડસેલો મારી તાજવાં એકબાજુ ખોટાં નમાવવાં.]

ઝોટ(–ટી, ૦ડી) સ્ત્રી૦, ૦**ડું**, **–ડું** ન૦ [दे. झोट्टी] જુવાન ભેંસ

ઝોટિંગ પું૦ [दे., सं. जोटिंग ઉપરથી ? સર૦ म., हिं.] એક પ્રકારનું (મુસલમાનનું) ભૂત (૨) મેલું કે રખડતું દાંડ માણસ (૩) અરાજક

દશા. ૦**પાદશાહી** સ્ત્રી૦ [સર૦ મ.] અંધાધૂંધીની રાજદશા

ઝોટું ન૦ જુઓ 'ઝોટ'માં

ઝોડ (ઝો) ન૦ [દે. झोड = જૂનું ઝાડ. ભૂત ત્યાં રહેતું મનાય તે પરથી?] ઝૂડ; વળગણ. ૦**ઝપટ** સ્ત્રી૦ ભૂતપિશાચાદિની અડફટ; વળગાડ

ઝોબા(–ભા)વું, ઝોબો(–ભો) પું૦ જુઓ જોબાવું, જોબો

ઝોયણો પું૦ (ચ.) જુઓ ઝોલણો

ઝોલ સ્ત્રી૦ ['ઝૂલવું' ઉપરથી] ઢીલાશને લીધે તારનું વચ્ચેથી ઝૂલી જવું તે

ઝોલ(–ળ)ણી સ્ત્રી૦[જુઓ ઝોળી] ખાનાંવાળી કોથળી; ખડિયો. –**ણો** પું૦ મોટી ઝોલણી

ઝોલવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઝૂલવું] ડોલવું (૨) ઝોકાં ખાવાં

ઝોલું [ઝો] ન૦ ઝુંડ; ટોળું

ઝોલું ન૦['ઝોલવું' ઉપરથી] ઝોકું; ડોલું. –**લો** પું૦ ઝૂલો; હિંડોળો (૨) હેલો; હીંચકાનો એક ઝોક (૩) ઝોલ. [**ઝોલા ખાવા** = હીંચવું (૨) અનિશ્ચિત સ્થિતિમાં આમથી તેમ ડગવું – આથડવું.] [(સુ.) ઝોડ; વળગણ

ઝોળ (ઝો)સ્ત્રી૦[સં. ज्वाला]ઝાળ;જવાલા(૨) ન૦

ઝોળણી સ્ત્રી૦, –**ણો** પું૦ જુઓ 'ઝોલણી'માં

ઝોળવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ ઝોલવું]ઝુલાવવું;હીંચોળવું (૨) આમતેમ હલાવી રગડી નાખવું – રોળવું

ઝોળાવો પું૦['ઝોલવું' ઉપરથી]ખાડાખૈયાવાળો જમીનનો ભાગ(૨)ઢોળાવ(૩) ઝૂલેલો – નીચો નમેલો ભાગ

ઝોળાશેક પું૦ [ઝોળો+શેક] ઔષધિથી ભરેલી કોથળી વડે કરેલો શેક

ઝોળી સ્ત્રી૦ [दे. झोलिआ] કપડાના ચાર છેડા પકડીને ઝૂલતું પાત્રાકાર કરાય છે તે. ઉદા૦ 'શાકની,સાધુની ઝોળી'(૨)ઝૂલતી ઝલાતી થેલી (૩) બાળકની ખોઈ. [–**ફેરવવી** = ભિક્ષા માગવી;દાન માંગવું.–**માંથી ઝડપાવું** = છેક બાળપણમાંથી સગાઈ થવી.–**લેવી** = ભિખારી થવું. –**ભરવી** = માગનારને આપીને તેની ઝોળી ભરવી; માગણી પૂરી કરવી.] ૦**પોળી** સ્ત્રી૦ બાળકને નામકરણવિધિ કરતાં પારણામાં ઘાલી હીંચોળવાની ક્રિયા. –**ળો** પું૦ ઝોલો; નમી પડવું તે(૨) મોટી ઝોળી [પટકવું

ઝોંકવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [हिं. झोंकना] ઝોકવું,

ઝોંકો (૦) પું૦ જુઓ ઝોકો

ઝોંટ (૦) સ્ત્રી૦ ઝૂંટ; ઝડપ. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ ઝૂંટવું; ખૂંચવી લેવું

ઝોંસવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [दे. झोस = નાખવું; ફેંકવું] રીસથી – અભાવથી આપવું – નાંખવું કે મૂકવું – પટકવું (૨) ઠાંસીને ખાવું – ગળચવું

ઝોંસો પું૦ [જુઓ ઝોંસવું; સર૦ જોંસો] હડસેલો; ધક્કો

ઞ

ઞ ('ય' (૦) પેઠ બોલાય છે)પું૦[સં.] ચવર્ગનો અનુનાસિક. એથી શરૂ થતો એકે શબ્દ નથી. ચઞ્ચલ, જઞ્જાળ જેવા શબ્દોમાં સંસ્કૃત ઢબે લખવામાં આવી શકે. પણ ગુજરાતીમાં એમ કોઈ ભાગ્યે લખે છે; અનુસ્વાર જ મોટે ભાગે લખાય છે.

ટ

ટ પું૦ [સં.] મૂર્ધસ્થાની પહેલો વ્યંજન. ૦**કાર** પું૦ ટ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૦**કારાંત** વિ૦ છેડે ટકારવાળું. ૦**દો** પું૦ જુઓ ટકાર

ટઈ પડવું અ૦ ક્રિ૦ ભરછક ભરાઈ જવું (ખસ, ફોલ્લા ઇ૦ થી)

ટક અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] ટંકાવાથી થતો અવાજ; યા ખટ દઈને થતો અવાજ (જેમ કે, ઘડિયાળનો, કૅમેરાની કળનો.) (૨) [લા.] 'કેવો બન્યો!' એવો ભાવ બતાવતો ઉદ્ગાર (ફોટો પાડવા જેવું મોં થાય તે પરથી.) [–**પડવું, પડી જવું** = બનવું]

ટકટક અ૦ [રવ૦; જુઓ ટક] સતત ટક ટક અવાજ થાય તેમ (જેમ કે ઘડિયાળનો) (૨) ટગર ટગર (જોવું) (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ટકટકારો

ટકટકાટ(−રો) પું૦ ટકટક અવાજ(૨)કંટાળો આવે તેવો નકામો લવારો

ટકટકિયું વિ૦ ટકટક કર્યા કરતું

ટકવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. तक्; સર૦ हिं. टिकना, म. टिकणें; टकणें] લાંબા વખત સુધી ચાલવું−નભવું (૨) એક સ્થળે લાંબો વખત થોભવું

ટકાઉ વિ૦ ટકે−રહે તેવું; મજબૂત. **−વ, −વો** પું૦ ટકાઉપણું; મજબૂતાઈ; ટકવું તે

ટકાર, −રાંત [સં.] જુઓ 'ટ'માં

ટકાવારી સ્ત્રી૦ટકા પ્રમાણે ગણતરી;'પરસેન્ટેજ'; સોએ કેટલા તેનું પ્રમાણ. [**−કાઢવી**=ટકા ગણી કાઢવા.]

ટકો પું૦ [સં. त्रिक] ત્રણ પૈસા (૨) [સં. टंक] રૂપિયો; નાણું(૩)સેંકડાના પ્રમાણમાં ગણતરી; 'પરસેન્ટેજ' (૪) [म. टक्कल (ટક ટકોરો વાગે એવું તે પરથી ?)] ટક્કો; સાવ બોડું −કેશરહિત માથું. [**ટકા ઉઘરાવવા**=ભીખી ખાવું. **ટકા કરવા**=રોકડે વેચી સિક્કાનાણું ભેગું કરવું. **ટકા ચડવા**=વ્યાજ વધવું. **ટકા ચડાવવા**=વધારી વધારીને કહેવું(૨)અસલ કિંમત ઉપર દલાલી વગેરે ઉમેરી ભાવ વધારવો. **ટકાની પીંજારી**=માલ વિનાનું માણસ. **ટકાનું ત્રણ શેર**=તદ્દન સસ્તું. **ટકાનું માણસ**=હિસાબમાં ન લેવા જેવું−તુચ્છ માણસ. **ટકો કરાવવો**=માથું સાવ બોડું કરાવવું.]

ટકોર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.; સં. टंकार પરથી ? કે दे. टक्कर પરથી ?]ટકોરવું−ટોકવું તે;ધીમેથી ગોદાવવું તે (૨) સહેજ ઇશારો કે સૂચના (૩) વ્યંગ કે મરોડમાં કહેવું તે;મીઠી ટીકા;વક્રોક્તિ

ટકોરખાનું ન૦[સર૦ हिं. टकोर=નગારા પર ડાંડિયો મારવો તે કે તેનો અવાજ. જુઓ ટકોર] ચોઘડિયાં કે તે વગાડનારને બેસવાની જગા. [**−બેસાડવું**=ચોઘડિયાં વગાડનારા રોકવા; ચોઘડિયાં વગડાવવાં.]

ટકોરવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટકોરો] ટકોરો મારવો (૨)[જુઓ ટકોર]ટોકવું; ગોદાટવું; ટકોર કરવી

ટકોરો પું૦ [दे. टक्कर; રવ૦] રણકે એમ વાગતો ઠોક (૨)ઠોકનો રણકો. [**−મારવો**=રણકે તેવો ઠોક મારવો. **−મારી જોવો**=તપાસ માટે ઠોક મારી ખાતરી કરી જોવી. **−મારે એવું**=આંટે તેવું; ચડિયાતું.] **−રી** સ્ત્રી૦ નાનો ટકોરો (૨) નાની ઘડિયાળ (મોગરી વડે વગાડવાની)

ટક્કર સ્ત્રી૦ [दे.] ઠોકર; પ્રહાર(૨)અથડામણ; સામનો.[**−ખાવી**=અથડાવું.**−ચડવી**=માથું દુખી તમ્મર આવવી.**−ઝીલવી**=હુમલા સામે ટકી રહેવું. **−મારવી**=ચડિયાતું હોવું. **−લાગવી**=ઠોકર વાગવી. **−લેવી**=પાછા ન પડવું; સામનો કરવો.]

ટક્કો પું૦ જુઓ ટકો (૪)

ટગ ટગ અ૦ જુઓ ટગર ટગર

ટગમગ વિ૦ જુઓ ડગુમગુ; ટગુમગુ (૨)અ૦ ટગર ટગર

ટગરટ(−મ)ગર અ૦ [સં. टगर ઉપરથી] એકીનજરે; મીટ માંડીને

ટગલી સ્ત્રી૦ (કા.) પાતળી ઊંચી ડાળી

ટગુમગુ વિ૦ જુઓ ડગુમગુ; ડોલતું (૨) અ૦ ટગુમગુ હોય એમ

ટચ વિ૦ ઊંચી જાતનું(૨) પું૦ [ઇં.] સોનાના કસનો આંક (૩) અ૦ [રવ૦; સર૦ म.] ટચાકાનો અવાજ (૪) જરી વારમાં; ઝટ (**−લઈને, દઈને**)

ટચકડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચપટી

ટચકાટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટચકો] ટચકે ટચકે કાપવું; ટચકાવવું

ટચકાર પું૦ + [રવ૦] હાંકેડુનો ડચકારો

ટચકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ટચકડી; ચપટી

ટચકાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ટચકો' ઉપરથી] ટચકો મારીને કાપવું

ટચકિયું ન૦ કમ્મરથી રહી જવું તે

ટચકું ન૦ [જુઓ ટોચકું] ટેરવું (૨) [જુઓ ટાણુંટચકું] નાનો પ્રસંગ

ટચકો પું૦ [दे. टच्चक; રવ૦] ઝટકો; ઘા (૨) તેનો અવાજ. (**−મારવો, વાગવો, લાગવો**)

ટચ ટચ અ૦ [રવ૦] ટચકાનો રવ

ટચરું વિ૦ [જુઓ ઠચરું] અતિ ઘરડું−બુઢ્ઢું (તુચ્છકારમાં)

ટચલી આંગળી સ્ત્રી૦[સં. ટ=ઠીંગુજી ઉપરથી?] છેલ્લી, સૌથી ટૂંકી આંગળી

ટચાક વિ૦ ડોળી; આછકલું; શેખી મારનાર

ટચાક અ૦ [રવ૦].-કિયો, -કો પું૦ શરીરના સાંધાનો કડાકો. [**ટચાકા ફોડવા**=શરીરના સાંધાના કડાકા બોલાવવા(સુસ્તી દૂર કરવા) (૨) દુખડાં લેવાં.]

ટચૂકડું વિ૦ [સં. ટ ઉપરથી ?] ઘણું નાનું

ટટવાણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. टटुआनी; ‘ટટ્ટુ’ ઉપરથી]ટટ્ટુનું સ્ત્રીલિંગ; ટ઼ુ જેવી નાની ઘોડી

ટટવું ન૦[સર૦ हिं. टटुआ;‘ટટ્ટુ’ ઉપરથી]નાનું ઠીંગણું ઘોડું (૨) ખચ્ચર

ટટળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટળવળવું] પીડાવું; ઝૂરવું (૨) લટકી રહેવું

ટટળાટ પું૦[‘ટટળવું’ ઉપરથી] ટટળવાનું દુઃખ

ટટ્ટા(-ટ્ટા)ર વિ૦ બરાબર ઊભું; અક્કડ (૨) [લા.] સશક્ત. [**-થવું**=અક્કડ ઊભા થવું; હોશિયાર થવું (૨) શક્તિ આવવી.]

ટટ્ટી સ્ત્રી૦ [दे. टट्टइआ=પડદો; दे. तट्टी=વાડ] કામઠાંનો કે વાંસની ચીપોનો પડદો (૨) વીરણનો બનાવેલો ચક (૩) [हिं.] જાજરૂ; સંડાસ. [**-થવી**=દસ્ત થવો.**-જવું**=જાજરૂ જવું.]

ટટ્ટુ પું૦; ન૦ [हिं.] ઠીંગણું ઘોડું(૨)નબળું ઘોડું

ટટ્ટો પું૦ ટ અક્ષર

ટડકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. तड्काना, म. टरकाविणें] તડકાવવું; ધમકાવવું

ટડપડ સ્ત્રી૦, **-ડાટ** પું૦ ખાલી ડંફાસ-દોરતોરનો દેખાવ; શેખી

ટઢિયાળું વિ૦ [‘ટાઢ’ ‘ટાઢું’ ઉપરથી]ટાઢ વાય એવું (૨) ન૦ એવું વાતાવરણ; ટાઢોડું (૩) ટાઢોડાવાળું સ્થાન

ટણક વિ૦[રવ૦; સર૦ म.]જડ; ઠોઠ(૨)ભટકણ

ટણકો પું૦ [સર૦ म. टणका; રવ૦] (સુ.) ખોટું લાગવું-રીસ ચઢવી તે

ટણચ સ્ત્રી૦ એક જાતનો ઊડણ સાપ; તણછ

ટણપું વિ૦[સર૦म. टेणपा,टेनप्पा, टोणपा(-पे)] જડ; ગમાર; મૂર્ખ (એક ગાળ) [મણ)

ટન પું૦ [ई.] એક અંગ્રેજી તોલ (આશરે ૫૬

ટનટન અ૦ [રવ૦](૨)ન૦એવો ઘંટનો અવાજ. **-નિયું** ન૦ ટનટન લાંબો ઘંટ વાગે તે

ટનનન અ. [રવ૦]

ટપ અ૦ [સર૦ हिं.; રવ૦] ટપકવાનો રવ(૨) ઝટ (**-દઈને, લઈને**)

ટપક, ૦ટપક અ૦ [રવ૦] ટપકતું હોય એ

ટપ(-બ)કલું વિ૦[‘ટપકું’ ઉપરથી]ટપકાંવાળું

ટપકવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટપકું; સર૦ हिं. टपकना] ટીપે ટીપે નીચે પડવું; ચૂવું

ટપકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [‘ટપકું’ ઉપરથી] ટીપાં પાડવાં (૨) ટૂંકાણમાં લખવું; નોંધ કરી લેવી (૩) બીજામાંથી નકલ કરી લેવી

ટપ(-બ)કિયું ન૦ [જુઓ ટપ] ટપ દઈને મરી જવું તે (૨)ટપકું

ટપકું ન૦ [ટપ (રવ૦) ઉપરથી; સર૦ हिं., म. टपका] ટીપું (૨) [સર૦ दे. टिप्पी પણ] નાનું ગોળ બિંદુ-ચિહ્ન. **-કી** સ્ત્રી૦ કપાળમાંનો નાનો ચાંલ્લો; ટીપકી (૨) ટીલડી; મીનાકારી અબરખ કે સોનારૂપાની નાની ગોળ પતરી

ટપકો પું૦ [‘ટપકાવવું’ ઉપરથી] જન્મપત્રિકા; જન્માક્ષર

ટપ ટપ અ૦ [રવ૦] (૨) ઝટ ઝટ (૩) સ્ત્રી૦ બડબડાટ (અણગમાનો) [કરતું ટપકવું

ટપટપવું અ૦ક્રિ૦ ટપ ટપ અવાજ કરવો કે તેમ

ટપટપાટ પું૦ ટપ ટપ એવો અવાજ (૨) બડબડાટ; ટપ ટપ (૩) ચપળતા.

ટપટપિયું વિ૦ ટપટપ-પાછળથી બકબડાટ કરનારું (૨) ન૦ જુઓ ટપટપી [કકડો

ટપટપી સ્ત્રી૦ અસ્ત્રો ચડાવવા માટેનો ચામડાનો

ટપણું ન૦ [‘ટપ’ પરથી] (ચ.) જુઓ ટપટપી

ટપલાબાજી સ્ત્રી૦સામસામી ટપલાની મારામારી

ટપલી સ્ત્રી૦[રવ૦] ધીમેથી મારેલી થપાટ (૨) [લા.] ટોણો; મહેણું. (**-ખાવી, મારવી, પડવી.**)[**-મારવી**=દીવો ઓલવવા હાથની ઝાપટ મારવી.]

ટપલું વિ૦ બેસી ગયેલું-અકડાઈ ગયેલું (૨) ન૦ [‘ટપ’ પરથી] કુંભારનું હાંલ્લાં ટીપવાનું ઓજાર (૩) [ચ.] ટપટપિયું

ટપલો પું૦ [રવ૦] મોટી જોરની ટપલી (૨)

કુંભારનું ટપલું (૩) [લા.] મહેણું; આક્ષેપ (**-ખાવો, પડવો, મારવો**)

ટપવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. टपना] કૂદી જવું(૨) [લા.] વધવું – ચડિયાતું થવું

ટપસ ટપસ અ૦ [રવ૦] જુઓ ટપૂસ ટપૂસ

પ(-પૂ)સિયાં ન૦ બ૦ વ૦ [ટપ (રવ૦)] ફાટ્યાંતૂટ્યાં-ઘસાઈ ગયેલાં ખાસડાં

ટપાટપ અ૦ [જુઓ ટપ] ઝટપટ (૨) સ્ત્રી૦, **-પી** સ્ત્રી૦ બોલાબોલી; લડાલડી. [**-ઉપર આવી જવું** = બોલાબોલી કે મારામારી કરવા સુધી જવું.]

ટપા(-પે)રવું સ૦ક્રિ૦ [‘ટપ’ (રવ૦)] મારવું; ઠોકવું (૨) [લા.] વારંવાર કહેવું; ટકોર કરવી

ટપાલ સ્ત્રી૦ [‘ટપ્પો’ ઉપરથી; સર૦ म. टपा(-प्पा)ल]ડાક; પોસ્ટ. [**-આવવી** = કાગળપત્ર વહેંચાવા. **-કાઢવી** = રવાના કરવાના પત્રો ઇ૦ (પેટીમાંથી) લઈ જવું. **-નીકળવી** = પત્રો ઇ૦ જવું – રવાના થવું. **-નાંખવી** = પત્રો ઇ૦ (ટપાલપેટીમાં) નાંખવું; તેને સ્થાને પહોંચાડવું] **૦ઑફિસ** સ્ત્રી૦ ડાકઘર, પોસ્ટ-ઑફિસ. **૦ખર્ચ** ન૦ ટપાલનું ખર્ચ. **૦વાળો** પું૦ ટપાલ વહેંચનારો. **-લી** પું૦ ટપાલવાળો

ટપૂસ ટપૂસ અ૦ [રવ૦] ધીરે ધીરે; ઘસડાતું ઘસડાતું. [**-કરવું** = ધીરે ધીરે કે ઘસડાતા ઘસડાતા કાંઈ કરવું (જેમ કે, ક્રિકેટમાં રમનારો બહુ રન ન કરે ને રમ્યા કરે તે)]

ટપૂસિયાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ ટપસિયાં (૨) દક્ષિણી ઘાટની સપાટ (૩) અનાજ ઝાટકતાં સૂપડાને મરાતો ઠોક [ઘસડાતું જતું

ટપૂસિયું વિ૦ ટપૂસ ટપૂસ કરતું (૨) ધીરે ધીરે

ટપેરવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ટપારવું

ટપોટપ અ૦ [જુઓ ટપ] એક પછી એક (૨) જલદીથી; તરત જ

ટપ્પાવાળો પું૦ ટપ્પો ફેરવનારો – હાંકનારો

ટપ્પો પું૦[हिं., म., का. टप्पा]અમુક લંબાઈનો આંતરો (૨) મુસાફરી; મજલ; વિસામો (૩) ઘોડા કે બળદનું વાહન (૪) [સર૦ ટાપરી, ટપ] ગપ્પું (ઉદા૦ ટોળટપ્પો). [**-મારવો** = ગપ ઠોકવી.] (૫) [हिं., म. टप्पा] સંગીતનો એક પ્રકાર. (બીજા બે તે ધ્રુપદ ને ખ્યાલ)

ટબ ન૦ [इं.] ઘણું પહોળું લાકડાનું અથવા પતરાનું એક વાસણ

ટબકલું ન૦ + ટપકું (૨) વિ૦ જુઓ ટપકલું

ટબકિયું ન૦ જુઓ ટપકિયું

ટબર્ન ન૦ એક વનસ્પતિજન્ય પદાર્થ; ગટાપરચા

ટબાટોચ અ૦ ઠેઠ ટોચ સુધી; છલકાઈ જાય એમ

ટબારો પું૦ [સર૦ हिं. टब्बर (પંજાબ) = કુટુંબ] ઘરખર્ચ (૨) ઘરગથુ સરસામાન (૩) અચો; ઘચૂમલો

ટબુકડિયું ન૦ ઘીમાં કાલવેલો જલેબી કે લાડુનો ભૂકો [સાવ નાનું

ટબૂકડું વિ૦ [सं. वटुक + ડું, વ્યત્યય થઈ ને]

ટબૂકલું ન૦ ટાઢોડું

ટબૂડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટબૂકડું]નાની લોટી; કસલી

ટબો પું૦ [सं. टिप्पणी, प्रा. टिप्पणय ઉપરથી?] પાનાના હાંસિયામાં લખેલી ટીકા – અર્થ (જૈન)

ટમકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ચમકવું, દમકવું, ધમકવું] (કા.) ધીમો પ્રકાશ આપવો (૨) દૂરથી ઝીણો પ્રકાશ દેખાવો [પ્રકાશ

ટમકું ન૦ (કા.) ટમકવું તે; દૂરથી દેખાતો ઝીણો

ટમટમ સ્ત્રી૦; ન૦ [हिं.] (ઉત્તર હિંદની) એક પ્રકારની ઘોડાગાડી [આતુર થઈ જવું

ટમટમવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦]પડું પડું થઈ રહેવું(૨)

ટમટમાટ પું૦ ટમટમવું તે; ઉતાવળ

ટમલર ન૦ [इं. टंब्लर] એક જાતનું (વિલાયતી ઘાટનું) પ્યાલા જેવું વાસણ

ટમેટું ન૦, **-ટો** પું૦ [इं.] એક શાકફળ

ટર(-ળ)કવું અ૦ક્રિ૦ (૨) વિ૦, **-વાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ ‘ટળકવું’માં [પ્રેરક

ટરકાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ટડકાવવું(૨)‘ટરકવું’નું

ટરપરવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. तरपर] વસ્તુની લાલચથી ફાંફાં મારતા ઊભા રહેવું; આઘાપાછા થયા કરવું

ટરપરિયું ન૦ [જુઓ ટરપરવું] તરફડિયું (બહુધા બ૦ વ૦ માં) [બનતું તેલ

ટર્પેન્ટાઇન ન૦[इं.] અમુક ઝાડોના ગુંદરમાંથી

ટલ્લો પું૦ [રવ૦; સર૦ हिं. टल्ला] ધક્કો; આઘાત(૨)ફેરો; આંટો; ધક્કો(૩)માથાનો ટકો.

[**ટલ્લા ખવરાવવા**=ફેરા ખવરાવવા.**ટલ્લે ચડાવવું**=વારંવાર ધક્કા ખાયા કરવા પડે એમ કામને લટકતું કે ધકેલ્યે રાખવું;રખડાવવું. **ટલ્લો મારવો**=ધક્કો મારવો;આઘાત કરવો (૨) ટલ્લે ચડાવવું.]

ટવર્ગ પું૦ [सं.] ટ,ઠ,ડ,ઢ,ણ એ પાંચ વ્યંજનો

ટ(૦ળ)વળવું અ૦ક્રિ૦ [दे. टलवल] વલખાં-તરફડિયાં મારવાં (૨) આતુરતાથી ઝંખવું — ઝૂરવું (૩) પીડાવું

ટશ(-સ) સ્ત્રી૦ મીટ; અનિમેષ નજર (ઉદા૦ એકીટશે, ટશે ને ટશે)

ટશ(-સ)ર સ્ત્રી૦ [प्रा. टसर=એક પ્રકારનું સૂતર] તસર; આંખમાં દેખાતી ઝીણી લાલ રગ (૨) ટશિયો

ટશિયો પું૦ [જુઓ ટશર] ઉઝરડામાં કે ચીરામાંથી લોહી ઝમી આવવું તે; તેની રેખા

ટસ સ્ત્રી૦ જુઓ ટશ. **૦ટસ** અ૦ ટગર ટગર; ટસે ને ટસે

ટસટસ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. टस] ફાટું ફાટું થઈ જાય તેમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ તસતસવું; ફાટું ફાટું થઈ રહેવું. **-સાટ** પું૦ ટસટસવું તે

ટસર સ્ત્રી૦ જુઓ ટશર(૨)[સર૦ हिं., म., इं.; सं. त्रसर?]એક જાતનું રેશમ કે તેનું કપડું;તસર

ટસંજા સ્ત્રી૦[सं.त्रि-संध्या] સંધ્યાકાળ;સમીસાંજ

ટહકારો પું૦ [સર૦ हिं. टहक; રવ૦] દુઃખને લીધે થતો ઉદ્ગાર

ટહ ટહ અ૦ [જુઓ ટશ] એકીનજરે; મીટ માંડીને; ટશે ને ટશે

ટહુકો પું૦ [दे. टउया] કોયલ કે મોરનો બોલવાનો અવાજ (૨) કોઈને બોલાવવા દીધેલો લાંબો સાદ;ટૌકો (૩) ચાલતી વાતમાં હાજિયો પૂરવો તે;હુંકારો. [**-કરવો**=કોયલ કે મોરે બોલવું (૨) બોલાવવા માટે ઉદ્ગાર કરવો,બોલાવવું;સાદ પાડવો.**-પૂરવો**=હાજિયો ભણવો; હૂંકારો દેવો.] **-કવું** અ૦ક્રિ૦ (મોર કે કોયલે) બોલવું. **-કાર** પું૦ (કોયલ કે મોરનો) ટહુકો

ટહેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ ટહેલવું] માગવા જતાં જાચક રોજ સંભળાવે છે તે ઉક્તિ — કહેણ (૨)[લા.] એકનું એક વારંવાર કહેવું કે ધ્યાન પર નાંખવું તે.[**-નાખવી**=એકની એક વાત વારંવાર કહેતા કહેતા ફર્યા કરવું.] **૦ટકોરો, ૦ટંપો** પું૦ ટાંપું (૨) દેખરેખ. **૦ભટ(-ટ્ટ)** પું૦ ટહેલ નાખનારો ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [हिं. टहलना; म. ट(-टे)हलणें] આંટા મારવા; આમ તેમ ફરવું (૨) ગામમાં ટહેલ નાખવી. **-લિયો** વિ૦ પું૦ (૨) પું૦ ટહેલ નાખનારો

ટળ વિ૦ ['ટળવું' ઉપરથી] ટળનારું; નાશવંત

ટળકવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ (દાઢનું) 'સળકવું'] લલચાવું (૨) વિ૦ લાલચુ.**-વાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ લાલચુવેડા [પું૦ ટળવળવું તે

ટળવળવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ટવળવું. **ટળવળાટ**

ટળવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं टलना; दे. टलिअ =ટળેલું] દૂર થવું; ખસવું; હઠવું (૨) આઘા જવું; મરવું (તુચ્છકારમાં જેમ કે, ટળને અહીંથી) (૩) મટવું; સાજું થવું (જેમ કે, એનું દુઃખ ટળ્યું)

ટળિયેલ વિ૦ [જુઓ ટળવું] ચસકેલ; ચક્કર

ટંક પું૦ [सं.] છાપ મારેલો સિક્કો; ટકો (૨) પૈસાભાર; ટાંક (૩) સ્ત્રી૦ નક્કી વેળા-વખત (જેમ કે ખાવાનો કે દોહવાનો). **૦શાળ** સ્ત્રી૦ [+शाला] ચલણી સિક્કા પાડવાનું કારખાનું. **૦શાળી** પું૦ટંકશાળનો ઉપરી;ટંકશાળવાળો

ટંકણખાર પું૦[सं. टंकणक्षार]એક જાતનો ક્ષાર

ટંકશાળ, -ળી જુઓ 'ટંક'માં

ટંકામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['ટાંકવું' ઉપરથી] ટાંકવાનું મહેનતાણું

ટંકાર [सं.], **૦વ** પું૦ધનુષ્યની પણછનો અવાજ

ટંકારી વિ૦ [सं.] ટંકાર કરે એવું

ટંકારો પું૦['ટાંકવું' ઉપરથી; સર૦ म. टंकारी] ટાંકનાર (જેમ કે ઘંટીનો) [ને પ્રેરક

ટંકાવું અ૦ક્રિ૦,**-વવું** સ૦ક્રિ૦'ટાંકવું'નું કર્મણિ

ટંકિકા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. टंकी, म. टंकी(०का)] શ્રીરાગની એક રાગણી

ટંકો પું૦ [सं. टंक] ચલણી સિક્કો; નાણું (૨) [સર૦ बं. टाका] રૂપિયો

ટંકિત વિ૦ [सं.] ટાંકેલું

ટંકે(-કો)ટંક અ૦ [જુઓ ટંક] દરેક ટંકે (૨) બરાબર નિયત સમયે; યોગ્ય વખતે જ (૩) ટોચ સુધી; છલોછલ

ટંગ સ્ત્રી૦ [સં. टंगा] ટાંગો; પગ

ટંગડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટંગ] ટાંગો; તંગડી (૨) ટાંગાથી મારેલી ઠોકર કે આંટી (કુસ્તીમાં). [**-ઊંચી કરવી, કે રાખવી** = હાર્યા છતાં ન હાર્યાનો દમામ રાખવો.]

ટંગાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટાંગવું] લટકાવવું

ટંગાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ટાંગવું'નું કર્મણિ] ટિંગાવું; લટકાવું [કે, ટંચ માલ એ ખાય.)

ટંચ વિ૦ [સર૦હિં. =तैयार] ટચ; ઉત્તમ (જેમ

ટંટો પું૦ [સર૦ હિં. टंटा] કજિયો; તકરાર. **-ટાખોર** વિ૦ ટંટો કરવાની આદતવાળું. **૦ફિસાદ** પું૦ [+અ. फसाद] ટંટો-તકરાર

ટંડેલ પું૦ [સર૦ હિં. टंड(-डै)ल] વહાણનો મુખ્ય ખલાસી-સુકાની (૨) [લા.] ઊંચો માણસ કે કાંઈ વધારે ઊંચું લાગે તે (જેમ કે ઊંચી ટંડેલ સ્ત્રી, ખુરશી ઇ૦)

ટંપાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ટાંપવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ટાઇપ પું૦ [इं.] (છાપવાનું) બીબું. **૦રાઇટર** ન૦ [इं.] છાપ જેવા અક્ષરોમાં લખવાનું યંત્ર

ટાઇફૉઈડ પું૦ [इं.] એક જાતનો (આંતરડાંને કારણે થતો) મુદતિયો તાવ [શાળાનું ઇ૦)

ટાઇમટેબલ ન૦ [इं.] સમયપત્રક (રેલગાડીનું,

ટાઈ સ્ત્રી૦ [इं.] જુઓ નેકટાઈ (**-બાંધવી**)

ટાઉ ટાઉ અ૦ [રવ૦] (૨) ન૦ લવારો; બકવાદ (૨) કૂતરાનું નિરર્થક ભસ ભસ કરવું તે

ટાઉન-હૉલ પું૦ [इं.] ગામનો સાર્વજનિક હૉલ-સભા ઇ૦ માટેનું મકાન

ટાકર સ્ત્રી૦ [दे. टक्कर] હલકો આઘાત-ટકોરી (૨) વિ૦ [સર૦ दे. टेक्कर = પ્રદેશ, म. टक्कल] (કા.) સાફ; ઉજ્જડ; વેરાન. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ટાકર (૨) કઠણ-રણકી જમીન [પરચૂરણ

ટાચકડુચક વિ૦['ટચકો' ઉપરથી] છૂટુંછવાયું;

ટાચકાડુચકી સ્ત્રી૦ ['ટુચકો' ઉપરથી] મંતર-જંતરના ટુચકા કરવા તે [નારાની મંડળી

ટાચકાટોળી સ્ત્રી૦[ટાચકો + ટોળી] તડાકા માર-

ટાચકો પું૦ [રવ૦] ટચાકો; સાંધાનો કડાકો(૨) ઘોડિયે લટકાવાતું ઝૂમખું-રમકડું (૩) ખોટું લાગવું-રીસ ચડવી તે. [**ટાચકા ફોડવા** = સાંધાના કડાકા ફોડવા (૨) નિંદા કરવી. **ટાચકો ચડવો** = રીસ ચડવી; ખોટું લાગવું.]

ટાટ ન૦ [સર૦ हिं.; म. ताट; બંગાળી पाट = શણ] શણની દોરીઓના વણાટનું જાડું કપડું

ટાટ પું૦ [સર૦ म. ताट; कानडी तट्टे] મોટી તાસકના ઘાટની છીછરી થાળી (૨) અ૦ સાવ; તદ્દન. ઉદા૦ 'લૂખોટાટ', 'નાગુંટાટ' (૩) વિ૦ [इं. टाइट?] સજ્જડ; કડક; સક્કસ (૪) મસ્ત; ચકચૂર. **૦પટી (-ટ્ટી)** સ્ત્રી૦ ટાટ (કપડું)

ટાટલું ન૦ [જુઓ ટાટ]વાસણ; ઠામ. [**-કરવું** = એઠાં વાસણ માંજવાં.]

ટાટવું ન૦ [સર૦ ટટ્ટુ]ટટવું; હલકી જાતનું ઘોડું

ટાટિયું ન૦ ['ટાટ' ઉપરથી]ટાટનો કકડો(કપડું)

ટાટિયાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ટાટું] ગાડાનાં પાંજરાં (૨) કામડાંનાં બારણાં

ટાટું ન૦ [જુઓ ટટ્ટી] કામડાંની ચીપોની ગૂંથેલી સાદડી, ભીંત કે ઝાંપો (૨) ટાટાંનું બનાવેલું ઝૂંપડું (૩) જુઓ ટાટવું(૪) [ટાટ = અફીણ ઇ૦ના નશામાં ચકચૂર ઉપરથી]રજપૂત કે ગરાશિયો(તુચ્છકારમાં).ઉદા૦ "ભાટાં, ટાટાં, ને બામણાં; વહેંચણ થોડી ને વઢવાં ઘણાં".

ટાઢ સ્ત્રી૦ [જુઓ ટાઢું]ઠંડી. [**-ચડવી** = ઠંડી લાગવી;ટાઢે ધ્રૂજવું(૨)તાવની કણકણી આવવી (૩)[લા.](અમુક કામ કરવાનું આવે ત્યારે) અણગમો થવો. **-પડવી** = ઠંડી પડવી.**-ફેરા મારે છે** = ઠંડીનું કશું ચાલતું નથી. **-લાગવી, -વાવી** = ઠંડી લાગવી; ટાઢથી ધ્રૂજવું.]**૦ક** સ્ત્રી૦ ઠંડક (૨) [લા.] નિરાંત. [**-વળવી,-થવી** = બળતરા શમવી; શાંતિ થવી.] **૦કિયું** ન૦ ઠંડક માટે વપરાતું ભીનું કપડું કે પીણું (૨) પાણી ઠંડું થાય તેવું વાસણ. **૦તડકો** = સુખદુઃખ; તડકો છાંયડો. **-ઢિયો(૦તાવ)** પું૦ ટાઢ વાઈને આવતો તાવ. **-ઢી** સ્ત્રી૦ મડદાની રાખ; વાની. [**-વાળવી** = ચિતાની રાખને પાણી છાંટી,વાળી કરીને પાણીમાં પધરાવવી.]

ટાઢાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ટાઢું] ટાઢાપણું

ટાઢી શિયળ, ટાઢી શીળી સ્ત્રી૦ શ્રાવણ સુદ કે વદ સાતમનો દિવસ; શીતળાસાતમ

ટાઢું વિ૦ [प्रा. ठड्ढ (સ્તબ્ધ)=કુંઠિત, જડસડ ઉપરથી] શીતળ; ઠંડું (૨) વાસી (૩) [લા.] ધીમું; મંદ (જેમ કે કામમાં) (૪) ઝટ ઉશ્કેરાય નહિ એવું; શાંત સ્વભાવનું. [**ટાઢા પહોરનું** વિ૦ નવરાશના વખતનું; ગપ જેવું. (-ની સ્ત્રી૦ ગપ). **ટાઢા(-ઢે) પાણીએ ખસ જવી**=વગર મહેનતે પીડા ટળવી. **ટાઢા સમ**=બહારથી ઉગ્ર ન લાગતા પણ અસરે ઉગ્ર લાગે તેવા સમ (દેવમૂર્તિ આગળનાં ફૂલ લઈને કે મૂર્તિને પગે હાથ અડકાડીને લીધેલા સમ). **ટાઢાંઊનાં** ન૦બ૦વ૦ =ઘરવટનાં ખાનપાન (૨) [લા.] સંસારનાં સુખદુઃખ. **ટાઢાં ગાળવાં, ઢાળવાં**=જુઓ ટાઢો ઢાળવો. (૨) આળસ કરવી. **ટાઢાં પાટિયાં કરવાં**=ખાઈ પીને નિરાંત કરવી. **ટાઢી રસોઈ**=[લા.] બાપદાદાથી ઊતરી આવેલી મિલકત. **ટાઢું કરવું**=ઠંડું પાડવું (૨) શાંત કરવું. **-ગાર, ઘોર**=ઘણું જ ઠંડું. **-છમ કરવું**=પચાવી પાડી ઠેકાણે કરવું. **-ટપ**=તદ્દન શાંત કે ઠંડું. **-થવું**=ઠંડું થવું (૨) શાંત થવું. **-નાખવું**=મુલતવી રાખવું; વિલંબ કરવો. **-પડવું**=શાંત થવું. **-પડી જવું**=તેજી ઓસરી જવી(૨)શરીરની ગરમી એકદમ ઘટી જવી (મરવાની ઘડીની જેમ). **-પાડવું**=શાંત પાડવું;શમાવવું(૨) (આગને) બુઝાવવું.**-પથરા જેવું**=ઘણું ઠંડા સ્વભાવનું. **-પાડી પલાળવું**=શાંત કરી, સમજાવવું. **-પાણી રેડવું**=આશા કે ઉત્સાહ ઠંડાં પડી જાય એમ કરવું; ના પાડવી. **-પેટ**=નિરાંત; નિશ્ચિંતતા. **-બોળ**=ઘણું ઠંડું. **-લોહી**= નિશ્ચિંતતા; શાંતિ. **ટાઢો માર**=બહારથી અસર દેખાય નહીં પણ અંદરથી સાલે એવો મૂઢ કચ્ચર માર.**ટાઢો ડામ**=મહેણું. **ટાઢો ઢાળવો**=આરામ-વિસામો લેવો.] **-ઢું પથરો** વિ૦ કામમાં અત્યંત ઢીલ કરનારું. **-ઢુંશીળું** વિ૦ ટાઢું અને વાસી. **-ઢુંહિમ** વિ૦ હિમ જેવું ટાઢું; ઘણું ઠંડું

ટાઢો પું૦ [ટાઢું ઉપરથી] ટાઢો ડામ; અંદરથી બાળી મૂકે એવું મર્મવચન.

ટાઢોડિયું ન૦ ['ટાઢું' ઉપરથી] જુઓ ટાઢકિયું (૨) જુઓ ટાઢોડું

ટાઢોડું ન૦ ['ટાઢું' ઉપરથી] ચાલુ વરસાદને લીધે હવામાં થયેલી શરદી

ટાઢોડો પું૦ જુઓ ટાઢો. [**ટાઢોડા દેવા**= મહેણાં મારવાં.]

ટાણું ન૦ [સર૦ म. टाणें; સર૦ ટાંકણું (ટંક)] સારોનરસો પ્રસંગ-અવસર(૨)સંધિ; લાગ. [**-આવવું**=અવસર આવવો. **-માંડવું**= મંગળ પ્રસંગ ઊજવવો.] **૦ટચકું** ન૦ [सं. ट ઉપરથી ? સર૦ ટચૂકડું] વારતહેવારનો પ્રસંગ-અવસર

ટાપટીપ સ્ત્રી૦[સર૦ म.]વ્યવસ્થા; સુઘડતા(૨) મરામત (૩) ઉપરનો ભભકો-શણગાર; ચાપચીપ. **-પિયું** વિ૦ ટાપટીપ-શણગાર કર્યા કરવાની ટેવવાળું

ટાપલી સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ म. टापरी] ટપલી

ટાપશી(-સી) સ્ત્રી૦ ['ટપ' (રવ૦)] ચાલતી વાતમાં પુરાતો હાજિયો. (**-પૂરવી**)

ટાપી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ટપલી (૨) છો બેસાડવા ટીપવાનું ઓજાર

ટાપુ પું૦ [સર૦ हिं.; म. टापू] બેટ; દ્વીપ

ટાપુવો, ટાપો પું૦ ['ટપ' (રવ૦)] રોટલો. [**ટાપુવો ટીપવો**=રોટલો ઘડવો. **ટાપા ટીપવા**=રોટલા ઘડવા.]

ટાબકો પું૦['ટપ' ઉપરથી]બહુ વાચાળ માણસ

ટાબોટો પું૦ ['ટપ' રવ૦] હથેળી પર હથેળી અફાળી કરેલો અવાજ; તાબોટો. [**ટાબોટા ફૂટવા, પાડવા** = પહોળે પંજે તાળીઓ પાડવી (હીજડાઓ કરે છે તેમ) (૨) [લા.] નામર્દ-કાયર બનવું.]

ટાભાટેભા પું૦બ૦વ૦ [જુઓ ટેભો] થાગડથીગડ. (૨) જખમના ટાંકા. **-ભી** સ્ત્રી૦ ટાભાટેભા કરવા તે

ટાયડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટારડી] નાની ઘોડી. **-ડું** ન૦ નાનું ઘોડું. **-ડો** પું૦ નાનો ઘોડો

ટાયર ન૦ [इं.] સાઇકલ, મોટર વગેરે વાહનને

હોતી રબરની વાટ

ટાયલું (ટા’) ન૰[સર૰ ડાહ્યલું] વગર જરૂરની દોઢડહાપણની અથવા આપવડાઈની વાત કે વચન (–કરવું)

ટારડી સ્ત્રી૰ [दे. टार = टुक; હલકી જાતનું ઘોડું] (કા.) નાની – માલ વગરની ઘોડી

ટાલ સ્ત્રી૰ વાળ જતા રહ્યા હોય એવો માથાનો ભાગ; તાલ. [**–પડવી** = માથાના વાળ જતા રહી, માથું સાફ ટાલકી જેવું થવું.]

ટાલકી સ્ત્રી૰ જુઓ તાલકી; તાળવું. **–કું** ન૰ જુઓ તાલકું [જુઓ ટાળવું

ટાલવું સ૰ ક્રિ૰ [સર૰ હિં. टालना] + (પ.)

ટાલી સ્ત્રી૰ [સર૰ હિં., म.] અર્ધો રૂપિયો (વેપારીઓનો સંકેત) (૨) [જુઓ તાલું] ચંદરવામાં સાંધેલા જુદા જુદા રંગના કકડા (૩) [‘ટાલ’ કે ટાળવું’] દાભડા વગેરેની જડ બાઝવાથી ખેડવામાં ન આવતો ખેતરનો ભાગ

ટાલું ન૰ જુઓ ટાલ

ટાવર ન૰ [ઇં.] ઊંચા મિનારા જેવું (બહુધા ઘડિયાળવાળું) એક બાંધકામ

ટાળ સ્ત્રી૰ [‘ટાળવું’ ઉપરથી] નિવારણ કરવું – ટાળવું તે. **૦ક** વિ૰ ટાળનારું. **૦ણ**, **૦ણટોળણ** ન૰ (ચળામણ, ઝટકામણ જેવો) ટાળી મૂકેલો નકામો ભાગ

ટાળવું સ૰ ક્રિ૰ [જુઓ ટળવું] દૂર કરવું; નિવારવું (૨) સારું કાઢી લઈ ખરાબ છોડવું

ટાળી અ૰ [‘ટાળવું’ ઉપરથી] વિના; સિવાય

ટાળો પું૰ [‘ટાળવું’ ઉપરથી] વાયદા કર્યા કરવા તે (૨) જુદાઈ – અંતર ગણવું કે રાખવું તે (૩) ભેદ; ખેલ; ચમત્કાર (૪) [સં. ताल] સંજોગ; તાકડો; તાળો. [**ટાળા દેવા** = વાયદે ચડાવવું. **ટાળો મળવો** = જોગ આવવો; તાકડો બેસવો (૨) હિસાબ ખરો હોવો.]

ટાંક (૦) પું૰ [સં. टंक] શેરનો ૭૨મો ભાગ(૨) મોતી તોળવાનું એક વજન – તોલ(૩)[‘ટાંકવું’ – ટાંકી (નોંધી)રાખવું ઉપરથી] લખત; લખાણ (૪) સ્ત્રી૰ [‘ટાંકવું’–(ઘડવું) ઉપરથી] ઘડેલી કલમની અણી (૫) અણિયું; ‘નિબ’ (૬) [સં. टंक् ઉપરથી] ટંક; વેળા

ટાંકટ(–ર) (૦) વિ૰ [સં. टांकर] લુચ્ચું; લફંગું; રંડીબાજ

ટાંકણી (૦) સ્ત્રી૰ [‘ટાંકવું’ ઉપરથી] કાગળ ઇત્યાદિમાં ખોસવાની માથાદાર ઝીણી સળી(૨) સુતારનું એક ઓજાર(૩) [જુઓ ટોકણી] વારંવાર ટોકવું તે. [**–ખોસવી, મારવી** = ટાંકણી ખોસીને (કાગળને બીજા કાગળ સાથે) જોડવું.]

ટાંકણું (૦) ન૰[સં. टंक् ઉપરથી] ટાંકવાનું ઓજાર (૨) જોગ; પ્રસંગ (૩) રૂડો અવસર; ટાણું

ટાંકલી (૦) સ્ત્રી૰ [જુઓ ટાંકી] નાનું ટાંકું(૨) [‘ટાંકવું’ ઉપરથી] ખોસવાની ટાંકણી (૩) [જુઓ ‘ટાંક’ અર્થ ૧] પળી

ટાંકવું (૦) સ૰ ક્રિ૰ [સં. टंक्] ખણવું; કોતરવું (૨) ટાંકા ભરવા; સાંધવું (૩) સાથે જોડવું(૪) ઉતારો કરવો; અવતરણ આપવું

ટાંકાબારી (૦) સ્ત્રી૰ [જુઓ ટાંકું] કફોડી દશામાંથી છટકવાની – નીકળી જવાની બારી

ટાંકી (૦) સ્ત્રી૰ [જુઓ ટાંકું] [दे. टंक = ખોદેલું જલાશય; સર૰ હિં., म.] પાણી ભરવાનો છોબંધ કે લોખંડનો કોઠો (૨) નાનું ટાંકું (પાણીનું) (૩) [સં. टंक = ચીરો, ફાટ] ચાંદીનો રોગ (૪) [‘ટાંકવું’ ઉપરથી] ટાંકવાની – કોતરવાની ક્રિયા (૫) [લા.] ફાયદો – અસર (દવાની). [**–લાગવી** (દવાની) = અસર થવી.]

ટાંકું (૦) ન૰ [જુઓ ટાંકી] વરસાદનું પાણી ભરી મૂકવાને જમીનની અંદર બનાવેલો છોબંધ કોઠો(૨)[જમવા માટે] પાણીથી ઠારેલું ઘી (૩) [જુઓ તાકું] મોટો ગોખલો

ટાંકો (૦) પું૰ [સર૰ હિં., म. टांका; જુઓ ટાંકવું] બખિયો; સીવણ. [**–દેવો, ભરવો, મારવો** = સીવવું.]

ટાંગ (૦) સ્ત્રી૰ [જુઓ ટાંગો] પગ. [**–મારવી** = કુસ્તીમાં ટાંગ ભેરવીને પાડી નાખવાનો – ટંગડી દાવ અજમાવવો.] **૦તોલ** સ્ત્રી૰ બેઠકની કસરતનો એક પ્રકાર

ટાંગણ (૦) ન૰ [સર૰ હિં. टांगन] ટટ્ટુ; નાનું ઘોડું (૨) ઘણું ઠીંગણું માણસ

ટાંગવું (૦) સ૰ ક્રિ૰ [સં. टंक्; હિં. टांगना; म. टांगणें] લટકાવવું; ટંગાડવું

ટાંગો (૦) પું૦ [સં. टंगा] ટાંગ; ટાંટિયો (૨) [સર૦ હિં., મ. टांगा] ઘોડાગાડી; ટપ્પાગાડી. [**ટાંગા તોડવા**=નકામી રખડપટ્ટી–પગને ચાલવાની પીડા–ઉઠાવવી. **ટાંગો કરવો**= ગાડી ભારે કરવી.] **–ગાટોળી** સ્ત્રી૦ [ટાંગો+તોળવું] ટાંટિયો અને હાથ ઝાલી લબડતું ઉપાડવું તે. **–ગાતોડ** સ્ત્રી૦ [ટાંગો+તોડવું] રખડપટ્ટી

ટાંચ (૦) સ્ત્રી૦ [સં. टङ्क्; સર૦ મ.] જપ્તી (૨) [જુઓ ટાંચવું] કલમની અણીનો ત્રાંસો કાપ (૩) ટચકો (૪) ઘટ; ખોટ. [**–આવવી, –લાવવી, –બેસાડવી**=જપ્તી કરનારે આવવું કે તેને આણવો. **–ઊઠી જવી**=જપ્તી દૂર થવી; જપ્તીમાંથી મુક્ત થવું. **–પડવી**=ઘટ પડવી.] **૦ણ** ન૦ [સર૦ મ.] ટૂંકી નોંધ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ [સર૦ મ.] ટાંચણ (૨) ટાંકણી. **૦મ** સ્ત્રી૦ ઘટ; ઓછપ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ ટાંકવું; મ. टांचणें=ટાંકવું (૨) ટાંચ પડવી] ટાંકા મારવા (૨) ખોસવું; ઘોંચવું (૩) કલમની અણી કાપવી (૪) કરકસર કરવી; ખર્ચ કમી કરવું. **–ચું** વિ૦ ઊણું; ઓછું; ખૂટતું (૨) ન૦ ઊણપ; ઘટ. [**–પડવું**=ઓછું પડવું.]

ટાંટિયો (૦) પું૦ પગ (તુચ્છકારમાં). [**ટાંટિયા આવવા**=ચાલતાં આવડવું (૨) જાત ઉપર ઊભા રહેવાની કે બીજાનો સામનો કરવાની શક્તિ આવવી. **ટાંટિયા કહ્યું કરતા નથી**=થાકથી પગ ચાલતા નથી. **ટાંટિયા કાપવા**=મૂળ કાપવાં; આધાર ઉડાવી દેવો. **ટાંટિયા ગળે આવવા**=અતિ મુશ્કેલી પડવી. **ટાંટિયા જોરમાં હોવા**=ઉમંગ ને ઉત્સાહ હોવો. **ટાંટિયા તૂટવા, ફાટવા**=પગમાં કળતર થવું. **ટાંટિયાતોડ**=ખૂબ ચાલવું પડવું (૨) ફોગટ ધક્કાફેરા. **ટાંટિયા તોડવા**=ફોગટ ફેરા ખાવા. **ટાંટિયા નરમ થઈ જવા**=થાકી જવું (૨) નિરુત્સાહ થવું (૩) પૈસા ખોવા; નુકસાની આવવી. **ટાંટિયાનાં તોરણ કરવાં**=અતિશય રખડપટ્ટી કરવી. **ટાંટિયાનું આખું**=કામચોર. **ટાંટિયાનું ભાગેલું**=અતિ શ્રમ ન કરી શકે તેવું. **ટાંટિયા પહોળા થઈ જવા**=અતિ ખર્ચ કે કામના ભારથી ભાગી પડવું. **ટાંટિયા ભાગવા**=પગે નબળાઈ આવવી (૨) હિંમત હારી જવી (૩) (સામાના) મૂળમાં ઘા કરવો. **ટાંટિયા મળવા**=હિસાબનાં પાસાં સરખાં થવાં. **ટાંટિયામાં ગજ ઘાલ્યા હોવા, ગજવેલ ઘાલી હોવી**=ગમે તેટલું ચાલવા છતાં થાકે નહીં એવું હોવું. **ટાંટિયા મેળવવા**=હિસાબનાં બે પાસાં સરખાં કરવાં. **ટાંટિયા રહી જવા**=પગે વા આવી પગ અકડાઈ જવા (૨) ખૂબ ચાલવાથી પગ અકડાઈ જવા. **ટાંટિયા રંગવા**=ટાંટિયામાં માર મારવો (૨) ખૂબ માર મારવો. **ટાંટિયા સામાના ગળામાં નાંખવા, ભેરવવા** =સામાને ભિડામણમાં–મુશ્કેલીમાં મૂકવો. **ટાંટિયો કાઢવો**=અવરજવર બંધ કરવો. **–ટકવો**=(એક જગ્યાએ) સ્થિર થવું. **–વાળવો**=થાક ખાવો; વિસામો લેવો; જંપવું.]

ટાંડ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં.] ટાંડું; ધાડું

ટાંડર (૦) સ્ત્રી૦ તકરાર; કજિયો (૨) ધ્રુજારી; કંપ. [**–આવવી**=ધ્રુજારી ચઢવી.]

ટાંડી (૦) સ્ત્રી૦ (ક.) દીવાસળી

ટાંડું (૦) ન૦ [સર૦ હિં. टांडा] પોઠ; વણજાર (૨) ટોળું; ધાડું (૩) [સં. तुंड; સર૦ ટોડો] ટોચ; શિખર

ટાંડેમીંડે (૦) અ૦ લગોલગ; છેડે (?)

ટાંડો (૦) પું૦ દેવતા; અગ્નિ (ક.) (૨) [જુઓ ઢાંઢો] બળદ (૩) (સુ.) જુઓ ટાંડું ૧, ૨

ટાંપ (૦) સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ મ.; દે. टिप्पी] વાક્યમાં આવતું વિરામચિહ્ન (૨) પૂર્ણ વિરામ

ટાંપણી (૦) સ્ત્રી૦ ટાંપી રહેવું તે. **–વું** સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ હિં. टापना; સં. तप् ઉપરથી ?] તાકી–
તલપી રહેવું [ઘાટ વિનાનું થઈ ગયેલું
ટાંપાટરડું (૦) વિ૦ [ટાંપું+ટેડું] રાંઢું; વળીને

ટાંપું ન૦ [સર૦ ટપ્પો; હિં. टापा] મળવા જવું તે (૨) ફેરો; આંટો. **૦ટૈયું** ન૦ ફેરો–આંટો ખાવાનું કામ

ટાંભરવાયું વિ૦ (કા.) સહેજ ભીનાશવાળું

ટિકટિકી ન૦ એક પક્ષી [કર્મણિ ને પ્રેરક
ટિકાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ટીકવું'નું

ટિકા(-લા)યત વિ૦ [જુઓ ટિક્કો; સર૦ म. टिकाईत] પાટવી; વડું (૨) પું૦ પાટવી કુંવર

ટિકિટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] પ્રવેશવા, જવા તથા મોકલવા-કરવાના પરવાનાનો કાગળ કે પૂઠાનો કકડો. (**-કઢાવવી, કરાવવી, કાઢવી, લેવી**). [**-પડવી, બેસવી** = ટિકિટ ખરીદવાની જરૂર હોવી. **-મારવી** = ટિકિટ ચોટાડવી. **-લૉગવી** =ટિકિટ પડવી. (૨) લૉટરીમાં ટિકિટ ઊપડવી; ઇનામ મળવું (૩) [લા.] નસીબ જોગે લાભ થઈ જવો; ટિક્કી લાગવી.] ૦**માસ્તર** પું૦ટિકિટ આપનાર કામદાર. ૦**કલેક્ટર** પું૦ ટિકિટ લેનાર કે તપાસનાર કામદાર

ટિક્કડ પું૦ [જુઓ ટિક્કો; સર૦ हिं.] તિક્કડ; જાડો રોટલો. [**-ઠોકવા** = રોટલા ઘડવા (૨) રોટલા જમી જવા. **-ચડાવવા**=રોટલા ખાવા.]

ટિક્કી સ્ત્રી૦ [સર૦ ટિક્કો; म. टिकी] સફળતા (૨) લાગવગ; સિફારસ (૩) ટીપકી-ટીલડી. [**-લાગવી** = સફળ થવું.]

ટિક્કો પું૦ [दे. टिक्क] ચાંલ્લો; મોટું ટીલું (૨) [લા.] ડામ; ડિંગો. [**-કરવો** = ડામ દેવો (૨) ડિંગો બતાવવો; ના કહેવા અંગૂઠાની એક સૂચક મુદ્રા કરવી; ના પાડવી]

ટિચકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ ડચકારી]મશ્કરી; મજાક; તોફાન. **-રો** પું૦ ['ટીચવું' ઉપરથી] ટીચવાનો અવાજ (૨) [જુઓ ટિચકારી] મસ્તી; તોફાન

ટિચાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ટીચવું'નું પ્રેરક

ટિચાવું અ૦ક્રિ૦ અફળાવું; કુટાવું(૨)નકામા ફેરા ખાવા (૩) 'ટીચવું'નું કર્મણિ

ટિટિ(-ટ્ટિ)ભ પું૦[સં.] ટિટોડો. **-ભી** સ્ત્રી૦ ટિટોડી

ટિટિયાણ ન૦, **-રો** પું૦ [સર૦ दे. टिट्टियाव; हिं. टिटिहा+रोर; રવ૦]કકલાણ;કકળાટ;કંકાસ

ટિટોડી સ્ત્રી૦ [સં. टिट्टिभी; સર૦ म. टिटवरी] એક પક્ષી. **-ડો** પું૦ ટિટોડીનો નર

ટિટોલી સ્ત્રી૦ સૂકા તુવેરના દાણાનું ખૂબ પાણી-વાળું કરાતું શાક (સુ.)

ટિટ્ટિભ પું૦,**-ભી** સ્ત્રી૦ [સં.]જુઓ 'ટિટિભ'માં

ટિણટિણી સ્ત્રી૦ [રવ૦] એક પક્ષીનો ધીમો અવાજ

ટિન ન૦ [ઇં.] એક ધાતુ-કલાઈ (૨) ટિનના પતરાનું વાસણ. ૦**પાટ** [ઇં. पॉट] ન૦ ડબલું (૨)[લા.]તેના જેવું તુચ્છ માણસ. [**-આપવું** = રજા-રુખસત આપવી.] ૦**પાટિયું** વિ૦ ટિનપાટ જેવું; તુચ્છ; પામર; નકામું

ટિપણિયો પું૦ ['ટીપણું' ઉપરથી]ટીપણું જોઈ ભવિષ્ય ભાખી ખાનારો

ટિપાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ત્રિપાઈ

ટિપાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ટીપવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ટિપ્પણ ન૦,**-ણી(-ની)** સ્ત્રી૦[સં.] સમજૂતી માટે લખેલી નાની ટીકા (૨) ટાંચણ; ટૂંક નોંધ

ટિપ્પણી(-ની) સ્ત્રી૦[સર૦ સં. तिप्, म. टिपणें =ટીપે ટીપે પડવું] પાણીની તાણ પડવી તે(૨) ['ટીપવું' ઉપરથી] સારી પેઠે ટીપવું-ટીપી બેસાડવું તે (૩) [સં.] જુઓ ટિપ્પણ

ટિપ્પો પું૦ ['ટીપવું' ઉપરથી; સર૦ म. टिपणें] લખોટી કે ભમરડા વડે રમતમાં બીજી લખોટી કે ભમરડાને મારવો તે (૨) ટપલો (૩) મહેણું (**-મારવો**)

ટિફિનબૉક્સ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ખાવાનું લાવવા લઈ જવાંમાં ફાવે તેવું એક પાત્ર

ટિલાયત વિ૦ (૨) પું૦ ['ટીલું' ઉપરથી] જુઓ ટિકાયત

ટિલોર ન૦ એક પક્ષી

ટિળક પું૦ [म.] (સં.) લોકમાન્ય તિલક

ટિંગળાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ટિંગાવું

ટિંગાટોળી સ્ત્રી૦ જુઓ ટાંગાટોળી

ટિંગાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'ટિંગાવું'નું પ્રેરક

ટિંગાવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ ટંગાવું] ટંગાવું; લટકાવું

ટિંબ પું૦ [ટિંબો કે સં. डिंब = ઈંડું પરથી?] અનુસ્વાર(૨)ટપકા જેવું-પૂર્ણ વિરામનું ચિહ્ન

ટિંબરું ન૦, **-રવો** પું૦ [दे. टिंबरु(०अ)] એક ઝાડ. **-રવું** ન૦ તેનું ફળ

ટિંબો પું૦ [જુઓ ટીંબો] ટેકરો

ટીકડી સ્ત્રી૦ [સર૦, ટીકી] નાની ચપટી ચકતી

ટીકવું સ૦ક્રિ૦ [સં. टीक्] તાકી તાકીને જોવું (૨) ટીકા કરવી

ટીકા સ્ત્રી૦[સં.]સમજૂતી આપવા કરેલું વિવરણ (૨)ગુણદોષની સમાલોચના(૩)નિંદા;વગોવણી.

૦કાર પું૦ ટીકા કરનાર; વિવેચક. **૦ખોર** વિ૦ ટીકા–નિંદા કરવાની આદતવાળું

ટીકી સ્ત્રી૦ [दे. टिक्क] સોનેરી કે રૂપેરી ટપકી (૨)ઝીણો ચાંલ્લો;ટીલડી(૩) નજર. [**–કરવી** = ઝીણો ચાંલ્લો કરવો. **–ચોડવી** = ટીલડી ચોટાડવી.**–મારવી**=આંખમીંચામણી કરવી]

ટીકો પું૦ જુઓ ટિક્કો (**–કરવો**)

ટીખળ ન૦ [સર૦ म. टिक्कल, टिंगल] આનંદ ખાતર કરેલી મશ્કરી–મજાક–તોફાન

ટીખળી વિ૦ ટીખળ કરે એવું; મશ્કરું

ટીચકું વિ૦ [સર૦ म. टिचका; सं. तुच्छक ?] ઠીંગણું (૨) ન૦ [જુઓ ટોચકું] નાકનું ટેરવું

ટીચવું સ૦ક્રિ૦ [ટચ(રવ૦); म. टिचणें] ઠોકવું; ટીપવું; છૂંદવું

ટીચો પું૦ ['ટીચવું' ઉપરથી] ગોબો

ટીડું વિ૦ [સર૦ ટાઢું, ટકુ] જિદ્દી

ટીપ સ્ત્રી૦[सं. टिप्पण]યાદી;નોંધ(૨)ઉઘરાણીનો કાગળ;લખાણી(૩)['ટીપવું' પરથી] કેદની સજા (૪)પાણીની તંગી; ટિપ્પણી (૫) [?] ઘણો જ ઊંચો સૂર (ગાવામાં) (૬) ['ટીપવું' ઉપરથી] થાબડી; ટીપણી. [**–કરવી** = યાદી કરવી (૨)લખાણી કરવી. **–દેવી** = સાંધાઓમાં ચૂનો પૂરી(ભીંત વગેરે)મજબૂત કરવું. **–ફેરવવી** = ફાળો ઉઘરાવવો; લખાણી કરવી. **–ભરવી** = જુઓ ટીપ દેવી(૨)ફાળો કરવો. **–મારવી** = ટીપ દેવી (૨) કેદની સજા-ફરમાવવી.]

ટીપકી સ્ત્રી૦ [दे. टिप्पी]સોનેરી કે રૂપેરી ટપકી

ટીપણી સ્ત્રી૦ જુઓ ટિપ્પણી

ટીપણું ન૦[सं. टिप्पणी]પંચાંગ. [**–ઉકેલવું** = ગઈગુજરી બાબતો કાઢી ઝઘડો વધારવો. **–જોવું**=ટીપણાં વડે મુહૂર્ત વગેરે નક્કી કરવાં. **–પાણીમાં બોળવું**=ટીપણું જૂઠું પડવાથી તેને નકામું ગણી ફેંકી દેવું (જૂઠા જોશીને મહેણું દેવામાં). **–વાંચવું** = લાંબું [માપિયું પીંજણ કરવું.]

ટીપરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. टिपरी] અર્ધા શેરનું

ટીપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. टिप्=ફેંકવું ? સર૦ हिं. टीपना, म. टिपणें] કઠણ વસ્તુથી થાબડી મારવી–ઠોકવું(જેમ કે જમીન ચૂનો ઇ૦)(૨) ઘડીને આકાર બનાવવો (જેમ કે લોઢું ટીપવું; હાંલ્લું કુંભાર ટીપે) (૩)મારવું; ઠોકવું(જેમ કે, બધાએ મળીને ચોરને ટીપ્યો)(૪)+ટીપ કરવી; ટાંકી–નોંધી રાખવું (જેથી ભુલાઈ ન જાય.) (૫)સજા ઠોકવી;ટીપ મારવી(જેમ કે, એને ૧૦ વર્ષની સજા ટીપી)(૬)[લા.]એકનું એક ઠોકયે રાખવું;એક પર જ જોર દેવું(જેમ કે, તું તારું જ ટીપ્યે રાખે તો નહિ ફાવે) [ટપકું

ટીપું ન૦[જુઓ ટપકું;સર૦म. टिपका] પ્રવાહીનું

ટીબ ન૦ એક જાતનું ભરત

ટીબડું ન૦[સર૦ ટીમ; ટીમલું](કા.)થાંભલી ને પાટડા વચ્ચે મુકાતો ઘાટવાળો લાકડાનો કકડો

ટીમ ન૦ ગચિયું; ટીમલું (૨) સ્ત્રી૦ [इं.] ખેલાડીઓની (જેમ કે ક્રિકેટની) ટુકડી

ટીમણ ન૦ [સર૦ प्रा. तीमण] નાસ્તો(૨)ભાથું (૩) લગ્નને આગલે દિવસે સગાંસંબંધીને અપાતું જમણ

ટીમર સ્ત્રી૦ [સર૦ म. टिंबर] ટિંબો; ટેકરો

ટીમરુ ન૦ (ચ.) જુઓ ટિંબરુ. [**–ની બીડી** = ટીમરુનાં પાનની વાળેલી બીડી.]

ટીમલું ન૦ ગચિયું (૨) (પાપડ ટીપવા માટેનું) લાકડાનું ઢીમચું–ટીમ

ટીલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટીલું] કપાળે ચોડવાની ટીપકી (૨)નાનો ચાંલ્લો (૩) મોરના પીંછાની આંખ–ચંદ્રક

ટીલવું વિ૦ ['ટીલું' ઉપરથી]ટીલાવાળું (૨)ન૦ બ્રાહ્મણ(તિરસ્કારમાં). **–વો** પું૦ટીલિયો (૨) ટીલાવાળો (જેમ કે ટીલવો કૂતરો) (૩) ટીલાં ટપકાં કરનારો (તુચ્છકારમાં. જેમ કે બાવો)

ટીલિયો પું૦ ટીલું કરનારો; ટીલાવાળો. **૦ભગત** =(નર્યાં ટીલાં કરીને)ભક્તિનો આડંબર કરનાર

ટીલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટીલું] ટીલડી. **–લું** ન૦ [सं. तिलकम्]તિલક.[**–ચાટી જવું** = સામાનું ખાઈ જવું; જાતે મખ્ખીચૂસ રહેવું ને સામાનું ટીલું પણ ચાટી જવા જેટલું પાજીપણું દાખવવું. **–તાણવું** = લાંબું તિલક કરવું (બહારથી ધાર્મિકતાનો દેખાવ કરવો,અને આચરણ તેથી ઊલટું રાખવું,એ પ્રકારનો તુચ્છકાર બતાવવા).]

–લો પું૦ ઊભું ટીલું

ટીશી (-સી), ટીસલી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. टूसी = કળી] અંકુર; કૂંપળ (૨) અણીદાર કળી (ફૂલની) (૩) [?] ટોચ; શિખર (૪) [સર૦ म. टेस] શેખી; પતરાજી

ટીશી(-સી)ખોર વિ૦ શેખીખોર

ટીસા ન૦ એક પક્ષી

ટીસી,૦ખોર જુઓ ટીશી,૦ખોર

ટીસો પું૦ ગેડીદડાની એક રમત (સંખેડા તરફ)

ટીહો પું૦ [રવ૦] જુઓ ઠિંગો ('લેતો જા', 'કેવો બન્યો!' એ ભાવનો ઉદ્ગાર)

ટીંગળાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ટિંગાવું] લટકવું

ટીંગાટોળી સ્ત્રી૦ ટિંગાટોળી; ટાંગાટોળી

ટીંગાડ(-વ)વું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ટિંગાડવું

ટીંગાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ટિંગાવું

ટીંટીં અ૦ [રવ૦]

ટીંડોરું ન૦ એક શાક-ફળ ['ટિંબરું'માં

ટીંબરું ન૦, **-રવો** પું૦; **-રવું** ન૦ જુઓ

ટીંબો પું૦ [સર૦ हिं. टिबरी, टीबा(–ला); म. टिब्बा] ટિંબો; ટેકરો

ટુક પું૦ [सं. स्तोक? સર૦ हिं., म. टुक, का. टूकि = સારાંશ)] ટુકડો (પ.)

ટુકડાખાઉ, ટુકડાખોર વિ૦ [ટુકડો + ખાવું, ખોર] ટુકડા માગીને જીવનારું; ભિખારી

ટુકડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટુક] ટોળી

ટુકડો પું૦ [જુઓ ટુક. સર૦ हिं. टुकडा; का. तुकडि; म. तु(–टु)कडा] નાનો ભાગ; કકડો (૨) [લા.] ખાવાનો કકડો. [**ટુકડા ઉઘરાવવા** = ભીખ માગવી. **ટુકડો નાખવો, ફેંકવો** = દયાદાનમાં ને તુચ્છકારથી આપવું.]

ટુક્કલ સ્ત્રી૦; પું૦ [हिं. तुक्कल] મોટો પતંગ

ટુચકી સ્ત્રી૦ જુઓ ચપટી (૨) [જુઓ તુક્કો] + નાનો તુક્કો; બૂઠું તીર

ટુચકો પું૦ [સર૦ ટચૂકડું કે ટીચકું] રસ ઊપજે તેવી ટૂંકી વાત કે વાક્ય (૨) [સર૦ हिं. टुटका, टोटका] મંતરજંતરને લગતું નાનું વાક્ય કે પ્રયોગ (૩) અણસારો; સંકેત. [**-કરવો** = મંતરજંતરનો પ્રયોગ કરવો.]

ટુમકુમી સ્ત્રી૦ [રવ૦] નાનું નગારું કે થાળી (ઢંઢેરો પીટવાને)

ટુવાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટૂવો] (રેશમી કે ગરમ કપડાને ટૂવે ખાવાથી] કાણાં પડવાં

ટુવાલ પુ૦ [इं. टौवेल] અંગૂછો

ટુહૂ અ૦ [રવ૦] કોયલના ટહુકાની જેમ. **૦ક (-કાર)** પું૦ જુઓ ટહુકો; ટહુકાર

ટુંકાર,-રો (૦) પું૦ જુઓ તુંકાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ હુંકારો કરવો

ટુંબો પું૦ [दे. टुंबय] ટોણો; મહેણું

ટૂક સ્ત્રી૦ ટોચ; શિખર (૨) [જુઓ ટુક] કવિતાની અમુક કડીઓનો સમૂહ; તૂક

ટૂટલું વિ૦ [दे. टुंट = ઠૂંઠું; સર૦ प्रा. टुट्ट = તૂટવું] ઠૂંઠું; હાથની ખોડવાળું

ટૂથબ્રશ ન૦ [इं.] દાંત ઘસવાની પીંછી જેવી બનાવટ

ટૂમણ ન૦ ['કામણ'નો દ્વિર્ભાવ 'કામણટૂમણ'] ધંતરમંતરનો ટુચકો (૨) ઓછપનું વાંકું પડવું-રીસ ચડવી તે (૩) [જુઓ ટૂંપણ] કણક ગદડવાનું ઘી કે તેલ

ટૂલું વિ૦ (ચ.) ઢીલું; પોચું

ટૂવો પું૦ ['ટોવું' ઉપરથી] ખાડો; ગોબો (૨) ઊંડું દર; નારું (૩) ટપકું; બિંદુ (૪) પાણી ટોવું તે (તમાકુ વગેરેને) (૫) જેના વડે ટૂવા મુકાય તે; પેલ (૬) ચૂંટલો (૭) મહેણું (૮) એક જાતનું જીવડું (૯) એક પંખી. [**ટૂવા દેવા** = ચૂંટલા ખણવા (૨) મહેણાં મારવાં. **ટૂવા મૂકવા** = ટીપાં પાડવાં (૨) દૂધ ઘી ઇત્યાદિનાં પેલ મૂકવાં. **ટૂવો પડવો** = ખાડો પડવો; નારું પડવું.]

ટૂં અ૦ [રવ૦; સર हिं.] વાછૂટનો અવાજ

ટૂંક સ્ત્રી૦ ['ટોકણી'-ટોકવાની અસર] સ્વમાનની ટેક-લાગણી (૨) [જુઓ ટુક] કવિતાની ટૂક (૩) વિ૦ જુઓ ટૂંકું. **૦ભંડોળિયું** વિ૦ ટૂંક-અલ્પ ભંડોળવાળું. **-કાક્ષરી(૦લિપિ)** સ્ત્રી૦ ટૂંકામાં-ઉતાવળે લખવાની લિપિ; "શૉર્ટહેન્ડ". **-કાણ** ન૦ ટૂંકું કે ટૂંકાવવું તે. **-કાવવું** સ૦ ક્રિ૦ ટૂંકું કરવું. **-કું** વિ૦ લાંબું કે વિસ્તૃત નહિ એવું. [**-કરવું** = થોડામાં પતાવવું. **-પડવું** = પૂરા માપનું ન હોવું; ખૂટવું; નાનું પડવું.] **-કુંટચ** વિ૦ ખૂબ ટૂંકું

ટૂંક(-કા)માં અ૦ થોડામાં; સારાંશે

ટૂંકડું વિ૦ ટૂંકું; નાનું

ટૂંકાક્ષરી, ટૂંકાણ, ટૂંકાવવું, ટૂંકું, ટૂંકુંટચ જુઓ 'ટૂંક'માં

ટૂંટમૂંટ વિ૰ [જુઓ ટૂંટલું] ભાંગેલુંતૂટેલું

ટૂંટલું(-ણું) વિ૰ [दे. टुंट] જુઓ ટૂંટલું

ટૂંટિયું ન૰ [સર૰ સં. टुंटुक = નાનું; दे. टुंट = ઠૂંઠા] કોકડું વળીને સૂવું તે (-વાળવું) (૨) એક પ્રકારનો તાવ; 'ઇન્ફ્લુએન્ઝા'. [-વળીને, વાળીને = હાથપગ સંકોચીને -કોકડું વળી કે વાળીને (સૂવું).]

ટૂંઠું(-ઠું) વિ૰ [दे. टुंट] ટૂંટલું; ઠૂંઠું (૨) [सं. टुंटुक] દુષ્ટ; કઠોર; નીચ

ટૂંડી સ્ત્રી૰ કૂવાની અંદરની કૂંડી; કઠવો

ટૂંઢું વિ૰ જુઓ ટૂંઠું [(૨) દુષ્ટ; નીચ

ટૂંડો પું૰ [જુઓ ટૂંઢું] ટૂંટા હાથવાળો પુરુષ

ટૂંપ, -પેટૂંપ વિ૰ સાંધામાંથી રહી ગયેલું; અકડાઈ ગયેલું (**-રહી જવું**)

ટૂંપણ ન૰ ['ટૂંપવું' ઉપરથી] મૂળમાંથી ચૂંટી નાખવું તે (૨) નીંદણ (૩) ખૂબ ગૂંદવું-મસળવું તે (૪) ટૂંપવાનું ઘી કે તેલ; ટૂમણ

ટૂંપણું ન૰ ['ટૂંપવું' ઉપરથી] ટૂંપવું તે (૨) ટૂંપવાનું ઓજાર

ટૂંપવું સ૰ ક્રિ૰ [સર૰ ચૂંટવું; सं. तुंप् = ઈજા કરવી] મૂળમાંથી ખેંચી નાખવું; ખૂંટવું; તોડી નાંખવું (૨) રૂને કાલામાંથી ચૂંટી છૂટું કરવું (૩) (મહેણાંથી) પીંખી નાખવું; શરમિંદું કરવું (૪) મસળીને ગદડવું; કણસવું. [**ટૂંપી ખાવું, ટૂંપી નાખવું** = મહેણાં-ટોણાંથી ચૂંટી ખાવું.]

ટૂંપામણ ન૰ ટૂંપવું તે કે તેનું મહેનતાણું

ટૂંપાવવું સ૰ક્રિ૰ 'ટૂંપવું'નું પ્રેરક. **ટૂંપાવું** અ૰ ક્રિ૰ તેનું કર્મણિ (૨) ગળે ભીંસાવું

ટૂંપિયો પું૰ ['ટૂંપો' ઉપરથી] ગળામાં પહેરવાનું એક ઘરેણું (૨) ['ટૂંપવું' ઉપરથી] વાળ ટૂંપવાનું ઓજાર

ટૂંપો પું૰ ['ટૂંપવું' ઉપરથી] ગળું દબાવવું તે; ફાંસો (૨) હેડિયો. [**-ખાવો** = જાતે ફાંસો ખાવો. **-દેવો** = ગળું દબાવવું.]

ટૂંબો પું૰ [જુઓ ઠુંબો] મહેણું; ટોણો

ટેક પું૰; સ્ત્રી૰ [જુઓ ટેકવું; સર૰ હિં., म.] પ્રણ; નિશ્ચય (૨) શાખ; આબરૂ (૩) ટેકો (૪) કવિતાનું ધ્રુવપદ. [**-છોડવી(-વો)** = નિશ્ચય મૂકી દેવો. **-જવી(-વો)** = શાખ જવી. **-રહેવી (-વો)** = સંકલ્પ જળવાવો (૨) આબરૂ રહેવી. **-રાખવી(-વો)** = નિશ્ચયને વળગી રહેવું; પણ પાળવું (૨) સામાની સાખ કે બોલ રાખવો.] [આધાર

ટેકણ ન૰ ['ટેકવું'. સર૰ हिं. टेकन; म.] ટેકો;

ટેકરી સ્ત્રી૰[दे. टेक्कर] ઊંચી જગા (૨) ડુંગરી; નાનો પર્વત. **-રો** પું૰ મોટી ટેકરી

ટેક(-કા)વવું સ૰ક્રિ૰ ['ટેકો' ઉપરથી] ટેકો-આધાર આપવો

ટેકવું અ૰ક્રિ [સર૰ हिं. टेकना; म. टेकणें; सं. टीक् ?] ટેકો-આધાર લેવો

ટેકાવવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ ટેકવવું

ટેકી સ્ત્રી૰ ['ટેકો' ઉપરથી] નાનો ટેકો (૨) જુઓ ટીકી. [**-લાગવી** = સારી અસર થવી (૨) સફળ થવું.] [૦પણું, ૦લાપણું ન૰

ટેકી, ૦લું વિ૰ ['ટેક' ઉપરથી] ટેક-વટવાળું.

ટેકો પું૰ [સર૰ म. टेका, हिं. टेकुआ] આધાર; આશ્રય (૨) આધારની વસ્તુ; થાંભલો (૩) ઠરાવનું સમર્થન કે અનુમોદન. [**-આપવો** = આધાર આપવો; મદદ કરવી (૨) અનુમોદન આપવું (ઠરાવને). **-કરવો** = ઉપડાવવું (૨) મદદ કરવી. **-દેવો** = મદદ કરવી (૨) અઢિંગવું;-નો આધાર લેવો. **-મળવો** = આધાર મળવો. **-રાખવો** = આધાર રાખવો; ટેકવાને માટે કાંઇક મૂકવું.]

ટેચ સ્ત્રી૰[રવ૰] કચકચ; તકરાર (૨) અહંતા; ગવ

ટેટી સ્ત્રી૰ એક ફળ-સકરટેટી (૨) નાનો ટેટો-ફટાકડો

ટેડું ન૰ બરુનું મૂળ (૨) પગની ઘૂંટી અને ઢીંચણ વચ્ચેનો માંસલ અવયવ

ટેટો પું૰ વડનું ફળ (૨) દારૂખાનાનો ફટાકડો

ટેઠવા પું૰બ૰વ૰ ઠોઠા; ઘૂઘરી; કઠોળનું બાફણું

ટેઢું વિ૰ [સર૰ हिं. टेढ़ा] વળેલું; વાંકું; આડું (૨) [લા.] મિજાજી; આડું. **-ડાઈ** સ્ત્રી૰ ટેડાપણું (૨) [લા.] આડાઈ; ગર્વ

ટેનિસ ન૰ [ઇં.] એક અંગ્રેજી રમત

ટેન્ક ન૰; સ્ત્રી૰[ઇં.] પોલાદી બખતરવાળું, યુદ્ધનું એક નવીન વાહન; રણગાડી

ટેબલ ન૰ [ઇં.] મેજ (૨) કોઠો; કોષ્ટક. **૦ક્લોથ**

ન૦ [ઇં.] ટેબલ પર પાથરવાનો રૂમાલ કે કપડું

ટેભો પું૦ ટાંકો; સાંધો (**–દેવો, મારવો**)

ટેમ્પરેચર ન૦; સ્ત્રી૦ [ઇં.] (તાવ કે હવાની) ગરમીનું માપ [(૨) ભલામણ કરવી

ટેરવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઠેરવવું] બેસતું કરવું

ટેરવું ન૦ [સર૦ हिं. टेरवा] પાતળો છેડો; અણી (૨) સ૦ ક્રિ૦ [?] હરાવવું

ટેરો પું૦ પડદો; અંતરપટ (૨) પથ્થર જેવી કઠણ ચીજ (૩) વડનો ટેટો [દોરાની એક જાત

ટેલર (ટૅ'લ) ન૦ [ઇં. Tailor પરથી] પતંગના

ટેલિગ્રાફ પું૦ [ઇં.] વીજળીથી તાર મારફત સંદેશો મોકલવો તે. **–મ** પું૦ તાર. [**–કરવો, મૂકવો, મોકલવો**=તારથી સંદેશો મોકલવો.]

ટેલિફોન પું૦[ઇં.]વીજળી દ્વારા દૂર વાત કરવાનું યંત્ર કે તે દ્વારા કરાતી વાત. [**–આવવો** = તે યંત્રથી વાત કરનાર કે વાત આવવી. **–કરવો** = ટેલિફોનથી વાત કરવી. **–પર બોલાવવું** = ટેલિફોનથી વાત કરવા બોલવવું.]

ટેવ સ્ત્રી૦[સર૦ हिं., म.]લત; ખો. [**–કાઢવી** = ટેવ દૂર કરવી, છોડવી. **–છૂટવી** = આદત ન રહેવી. **–પડવી** = આદત પડવી; મહાવરો થઈ જવો.] **૦ડા(–રા)વવું** સ૦ક્રિ૦ ['ટેવાવું'નું પ્રેરક] ટેવ પડાવવી

ટેવરાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'ટેવ'માં [અટકળ

ટેવણી સ્ત્રી૦ ['ટેવવું' ઉપરથી] (કા.) અનુમાન;

ટેવવું સ૦ક્રિ૦ જોયાં કરવું (૨) ધારવું; અટકળ કરવી (૩) ['ટેવ' ઉપરથી] સહવાસ કરાવવો; પરિચયમાં લાવવું [પરિચિત થવું

ટેવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ટેવ' ઉપરથી] ટેવ પડવી;

ટેવાળવું સ૦ ક્રિ૦ એકદમ પી જવું. [**ટેવાળી જવું** = ઉતારી જવું; પી જવું]

ટેસ (ટૅ) પું૦ [ઇં. ટેસ્ટ?] સ્વાદ; લિજ્જત(ઉદા૦ દારૂનો ટેસ). [**–પડવો**=સ્વાદ આવવો; લિજ્જત આવવી.] **૦દાર** વિ૦સ્વાદવાળું કે લિજ્જતદાર

ટેસી (ટૅ) સ્ત્રી૦ ટીશી; શેખી (**–મારવી**)

ટેસું વિ૦ [સર૦ ટસટસ] પાકીને ફાટું ફાટું થઈ ગયેલું

ટેં (ટ૦) અ૦ [રવ૦] થાકીને લોથપોથ

ટેંકાવવું (ટૅં૦) સ૦ ક્રિ૦ આશા આપી આપીને આતુર – અધીરું કરવું; ચિચવાવવું (ચ.)

ટેંગરો (ટૅં૦) પું૦[સર૦ ટેંટેં] નારાજીથી કટાણું કરેલું મોઢું (૨) પતરાજી. [**–ઉતરી જવો** = શેખી ચાલી જવી; નામોશી લાગવી. **–ચડાવવો** =મોં કટાણું કરવું.]

ટેંટું (ટૅં૦)વિ૦[સર૦ दे. टेंटा = જુગારનો અડ્ડો] ટેં–ઠેં થઈ ગયેલું(૨)અફીણથી બેહાલ – ચકચૂર (૩) ન૦ અફીણિયો; દરિદ્રી (૪) રજપૂત (તિરસ્કારમાં) (૫) [सं. टुटुक] એક ઔષધિ

ટેંટેં (ટૅં૦) અ૦ [રવ૦] (૨) સ્ત્રી૦ પતરાજી (૩) અણગમાનો બબડાટ

ટૈડ સ્ત્રી૦ [સર૦ ટેડાપણું, ઠરડ] (ચ.) મિજાજ; શેખી; ટેડાપણું. **૦પૈડ** સ્ત્રી૦ જુઓ ટડપડ

ટૈડકો પું૦ [જુઓ ટૈડ] (ચ.) ટણકો; રીસ (૨) છણકો. [**–ચડવો** = રીસ ચડવી; છણકાવું.]

ટોક, ૦ણી સ્ત્રી૦, **૦ણું** ન૦ ['ટોકવું' ઉપરથી] વારંવાર કહેવું – ઠપકો આપવો તે (૨) નજર લાગવી – ટોકાવું તે

ટોકડાર ન૦ એક પક્ષી

ટોકણી સ્ત્રી૦,**–ણું** ન૦ જુઓ 'ટોક'માં

ટોકરી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. टक्कर] ઘંટડી(૨)ઘંટડીનું લોલક. **–રો** પું૦ મોટી ટોકરી; ઘંટ

ટોકવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. टोकना; ટાંકવું] વારંવાર કહેવું – પૂછવું – ઠપકો દેવો (૨) નજર લાગે એમ કહેવું

ટોકળો પું૦ મોટી જૂ; ટોલો [સિનેમાઘર

ટોકી સ્ત્રી૦ [ઇં.] સિનેમાનું બોલતું ચિત્રપટ કે

ટોચ સ્ત્રી૦છેક ઉપરનો ભાગ; શિખર(૨) [જુઓ ટોચવું] ભોંક (૩) મહેણું; ટૂંબો

ટોચકી સ્ત્રી૦ ['ટોચ' ઉપરથી] નાનું ટોચકું

ટોચકું, –ઢું ['ટોચ' પરથી] ન૦ ટોચનો નાનો પાતળો કે ગોળ ભાગ

ટોચવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ટોંચવું; સર૦ म. टो-(–टों)चणें] ભોંકવું (૨) [લા.] વારંવાર કહ્યા કરવું; ઠપકો આપવો [[લા.] મહેણું; ટૂંબો

ટોચો પું૦ ['ટોચવું' ઉપરથી] ગોદો; તેનો ઘા(૨)

ટોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. टोंटी] કોઈ પણ વસ્તુ ઉપર બેસાડવાનો ખોળી જેવો ઘાટ (૨) કાનનું એક ઘરેણું

ટોટો પું૦ મોટી ટોટી (૨) ગળાનો હૈડિયો (૩) [હિં. टोटा] એક દારૂખાનું; મોટો ટેટો (૪) બિલાયતી મોટી બીડીનો ટોટો. [**–ઝાલવો, પકડવો, પીસવો** = હૈડિયો દબાવવો. **–છોડવો, ફોડવો** = ટેટો – ફટાકડો ફોડવો.]

ટોડર પું૦ [દે. तोडर] ડમરો; ડમરાની મંજરી (૨) ક઼લગી

ટોડલો પું૦ જુઓ ટોલ્લો

ટોડાગરાસ પું૦ ગરાસ પેટે સરકાર તરફથી ઊચક મળતી વાર્ષિક રકમ

ટોડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; म. तोडी. सं. त्रोटक, प्रा. तोडअ પરથી ?] તોડી; એક રાગિણી (૨) ટોડા જાતના રજપૂતની સ્ત્રી

ટોડો પું૦ [સર૦ हिं., म. तोडा] તોડો; પગે પહેરવાનું એક ઘરેણું (૨) બંદૂક સળગાવવાની જાડી લાંબી જામગરી (૩) એક હજાર રૂપિયા કે તેની ભરેલી કોથળી (૪) ટોડાગરાસ (૫) ટોલ્લો (૬) મિનારો (૭) મોખરો; ભાગોળ (૮) સતાર ઇ૦ વાદ્યોમાં અલંકાર તરીકે વગાડાતો સ્વરસમૂહ

ટોણ(–ણું) ન૦; **ટોણો** પું૦[फा. तानह] મહેણું મર્મવચનનો ઠોક (૨) [સર૦ हिं., म. टोणा] જાદુટોણાં. [**ટોણો મારવો, ટોણાં મારવાં** = મહેણાં મારવાં. **ટોણાટુચકા કરવા** = મંતરતંતર કરવાં.]

ટોપ પું૦ [દે. टोपिआ; टोप्पर]લોઢાની લશ્કરી ટોપી (૨) વરસાદ વખતે ઓઢવાની બનાતની ટોપી (૩) મોટી છત્રી (૪) રાંધવાનું મોટું તપેલું (૫) બિલાડીનો ટોપ

ટોપચું(–સું) ન૦ [જુઓ ટોપ] સાહેબની ટોપી (૨) તે પહેરનારો (તિરસ્કારમાં)

ટોપરું ન૦ જુઓ કોપરું. **–રાપાક** પું૦ જુઓ કોપરાપાક

ટોપલી સ્ત્રી૦[સર૦हिं. टोप(–क)री, म.टोपली] વાંસ કે ઘાસ ઇ૦ની, પાત્ર જેવી બનાવટ. **–લો** પું૦ મોટી ટોપલી

ટોપસું ન૦ જુઓ ટોપચું

ટોપી સ્ત્રી૦[દે. टोपिआ]માથાનો એક પહેરવેશ. (**–પહેરવી, મૂકવી, મેલવી, ઘાલવી,** કાઢવી સાથે). [**–આવવી, બેસવી** = માથે માપસર બંધ બેસવી.]૦**વાળો** પું૦ યુરોપિયન; ગોરો (૨) વેરાગી

ટોપું ન૦ આંખની ભમર (૨) ટોપી (તુચ્છકારમાં)

ટોપો પું૦ મોટી ટોપી; ટોપ

ટોયલી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. डोयली] લોટી; કસલી. **–લું** ન૦ પહોળા મોંનું ઘીતેલ ભરવાનું વાસણ

ટોયું ન૦ દાણાનું માપિયું [પંખી ઉડાડનારો

ટોયો પું૦['ટોવું' ઉપરથી]બૂમો પાડી ખેતરમાંથી

ટોર્ચ સ્ત્રી૦ [इं.] સાથે રાખી ફરાય એવી વીજળીની એક પ્રકારની બત્તી કે દીવો

ટોર્પીડો સ્ત્રી૦ [इं.] વહાણ પર ફેંકવાનું એક દરિયાઈ અસ્ત્ર જે તેને અડચે ફૂટે છે

ટોલ પું૦ [इं.] કર; દાણ; વેરો (૨) એ લેવાનું સ્થળ; નાકું

ટોલ પું૦ (ક.) ઘરેણું [ટોળી

ટોલકું ન૦(સુ.)લાકડાનો ફાડયા વિનાનો કકડો;

ટોલકું [ટો] ન૦ બોડું માથું; ટાલકું

ટોલું ન૦, **–લો** પું૦ (ટો) બોડું માથું. [**–કરાવવું(–વો)** = માથું બોડું કરાવવું.]

ટોલો પું૦ ટોકળો; મોટી જૂ

ટોલ્લો પું૦ બારસાખના ઉપલા લાકડા આગળ રહેતો છેડો (૨) [જુઓ ટલ્લો. સર૦ म. टोला, क्रि० टोलणें] ટલ્લો; વાયદો (૩) ઉડાડવું – ઉછાળવું તે (૪) મોઈને દંડાનો ફટકો મારી ઉડાડવી તે કે તેથી થતો અવાજ. [**ટોલ્લે ચડાવવું** = ટલ્લે ચડાવવું; વાયદે ચડાવવું; ઢીલમાં નાખવું. **ટોલ્લે મૂકવું** = ઊંચે મૂકવું; વિસારી જવું. **ટોલ્લો દેવો** = ખોટું કહીને ઉડાવવું; ટોલ્લે ચડાવવું. **–મારવો** = જુઓ ટોલ્લો દેવો (૨) દંડાનો ફટકો મારવો (મોઈને)]. **–લ્લી** સ્ત્રી૦ ક્રિકેટમાં બોલને ટોલ્લો મારવો જેથી બે કે વધુ રન મળી જાય; 'બાઉન્ડરી'

ટોલ્સ્ટોય પું૦ [સં.] એક પ્રખ્યાત રશિયન સાહિત્યકાર અને વિચારક

ટોવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ટોવું' ઉપરથી] વગોવવું; નિંદાવું (૨) 'ટોવું'નું કર્મણિ

ટોવું સ૦ ક્રિ૦ [દે. टउया (૨૧૦)] બૂમ પાડી પક્ષી ઉડાડવાં (ખેતર સાચવવા) (૨) [?]ટીપે ટીપે પાણી પાડવું

ટોસ્ટ પું૦[ઇં.] પાંઉની કાતળી કરી તેને સેકીને તૈયાર કરાતો કકડો

ટોળ (ટૉ) પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ હસવું આવે એવી ક્રિયા અથવા બોલ; મશ્કરીઠઠ્ઠો. **૦ટપ્પો** પું૦ મશ્કરીઠઠ્ઠાની વાત. **૦ટીખળ** ન૦ ટોળ અને ટીખળ. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ ઠઠ્ઠામશ્કરી

ટોળક,-ક્યિો પું૦ એ નામની બ્રાહ્મણની એક જાતનો માણસ

ટોળકી સ્ત્રી૦ ['ટોળું' ઉપરથી] ટોળી

ટોળટીખળ, ટોળબાજી જુઓ 'ટોળ'માં

ટોળવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ટોળું' ઉપરથી] ટોળે કરવું

ટોળવાળું અ૦ક્રિ ટોળે વળવું; એકઠું થવું

ટોળિયો (ટૉ) પું૦ ['ટોળ' ઉપરથી] મશ્કરો; વિદૂષક [જુઓ ટોલકું (સુ.)

ટોળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટોળું] મંડળી (૨) [?] (ચ.)

ટોળી [ટૉ] વિ૦ ['ટોળ' ઉપરથી] મશ્કરું

ટોળું ન૦ [दे. टोल] સમુદાય; સમૂહ. [**ટોળે વળવું** = એકઠા થવું; ટોળું થવું.] **-ળાધર્મ** પું૦ પોતાના જ ટોળા - વર્ગ માટે લાગણી કે તે પૂરતી ધર્મભાવના. **-ળાધર્મી** વિ૦ ટોળાધર્મવાળું. **-ળાશાહી** સ્ત્રી૦ટોળાની ગુંડાશાહી

ટોળો પું૦ ['ટોળું' ઉપરથી] ટોળું

ટોંચ (ટૉ૦) સ્ત્રી૦[જુઓ ટોંચવું]ટોચવાથી પડેલો ખાડો (૨) ફાચર; ફાંસ (૩) મહેણું; ટોણું (૪) ઠપકો; ગોદ. **૦ણું** ન૦ટાંચવાનું ઓજાર; ટાંકણું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[જુઓ ટાંચવું; સર૦ हिं. टोंचना પણ] જુઓ ટોચવું

ટૌકાર(૦વ) પું૦ જુઓ ટહુકાર

ટૌકો પું૦ જુઓ ટહુકો

ટ્યૂબ સ્ત્રી૦[ઇં.]ટાયર નીચે રહેતી, હવા ભરવાની રબરની ગોળ નળી જેવી બનાવટ(સાઈકલ,મોટર ઇ૦ ની) (૨) ગોળ નળી જેવી કાચની શીશી

ટ્રસ્ટ ન૦ [ઇં.] ન્યાસ; સુપરત(૨)સાચવણી અને વ્યવસ્થા માટે સુપરત કરેલાં પારકાં માલમિલકત.[**-કરવું** = ટ્રસ્ટી નીમી તેમને કાયદેસર સુપરત કરવું.] **-સ્ટી** પું૦ જેને ટ્રસ્ટ સોંપવામાં આવ્યું હોય તે; વાલી [પેટી

ટ્રંક સ્ત્રી૦ [ઇં.] (મુસાફરીમાં ચાલે એવી)પતરાની

ટ્રામ(૦ગાડી) સ્ત્રી૦ [ઇં.] (ઘોડાથી કે ઘણે ભાગે યાંત્રિક બળથી ચાલતું) એક વાહન

ટ્રૅક્ટર ન૦ [ઇં.] જમીન ખેડવા માટેનું યંત્ર

ટ્રેડમાર્ક પું; સ્ત્રી૦ [ઇં.] જે નિયત છાપ કે નિશાની સાથે વેપારી પોતાનો માલ બજારમાં મૂકે છે - ચાલુ કરે છે તે મારકો

ટ્રેન સ્ત્રી૦ [ઇં.] રેલગાડી

ટ્રેનિંગ કૉલેજ સ્ત્રી૦ [ઇં.] શિક્ષણની તાલીમ આપી શિક્ષકો તૈયાર કરનારી કૉલેજ; અધ્યાપન મંદિર

ઠ

ઠ પું૦ [सं.] મૂર્ધસ્થાની બીજો વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ ઠ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ઠકારવાળું. **૦ઠ્ઠો** પું૦ ઠકાર

ઠકઠક અ૦ [રવ૦] ઠોકાવાનો રવ

ઠકરાઈ સ્ત્રી૦ [सं. ठक्कुर ઉપરથી] ઠાકોરપણું (૨) શેઠાઈ; મોટાઈ. **-ણાં** ન૦બ૦ વ૦ઠાકોરની સ્ત્રી (માનાર્થે). **-ણો** પું૦ ઠાકોર. **-ણી** સ્ત્રી૦ ઠાકોરની સ્ત્રી. **-ત** સ્ત્રી૦ જુઓ ઠકરાઈ (૨) ઠાકોરની હકૂમતની જાગીર - ગરાસ. **-તી** વિ૦ ઠકરાતને લગતું. **-ણું** ન૦ ઠાકોરનું ગામ કે નાનું રાજ્ય. **-ળાં** ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ ઠકરાણાં

ઠકાર,-રાન્ત [सं.] જુઓ 'ઠ'માં

ઠક્કર પું૦ ભાટિયા કે લોહાણામાં એક અટક

ઠક્કુર પું૦ [सं.] ઠાકોર

ઠગ વિ૦[सं. स्थग; प्रा. ठग; दे. ठगिय = ઠગાયેલું] ઠગનારું (૨) એ નામની લૂંટારાની એક જાતનું (૩) પું૦ એક જાતનો માણસ (૪) ઠગનાર. **૦ણું** વિ૦ ઠગારું; લુચ્ચું. **૦પાટણ** ન૦ [ठग + पत्तन(सं.)] ઠગોનું ગામ. [**-નું રહેવાસી** = તે ગામનું - લુચ્ચું, ધુતારું.] **૦બાજી** સ્ત્રી૦ ઠગાઈ; પ્રપંચ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ઠગવાની વિદ્યા - કળા(૨)ઠગબાજી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ભોળવીને છેતરવું; ધૂતવું. **૦વેડા** પું૦ બ૦ વ૦ ઠગ જેવું વર્તન; ઠગાઈ. **૦વૈદ** પું૦ જુઠ્ઠો વૈદ. **-ગાઈ** સ્ત્રી૦ઠગવાની ક્રિયા; ઠગબાજી; પ્રપંચ. **-ગારું** વિ૦ઠગે એવું. **-ગી** સ્ત્રી૦ઠગાઈ;ઠગવિદ્યા

ઠગઠગાવવું સ૦ક્રિ૦[રવ૦;સર૦ हिं. ठकठकाना, म. ठकठकणें]ગોઠવાઈને વધુ માય તે માટે પાત્રને ઠંઠેરવું

ઠચરી સ્ત્રી૦ [દે. ढड्ढर=વૃદ્ધ પરથી ?]ઢચરી; ડોસી. **-રો** પું૦ ડોસો. **-રું** વિ૦ અતિ વૃદ્ધ; ખખળી ગયેલું (ત્રણે તિરસ્કારમાં વપરાય છે)

ઠચ્ચર વિ૦ [જુઓ ઠચરી] ઢચ્ચર; બહુ ઘરડું

ઠચૂક, ૦ઠચૂક અ૦[રવ૦](ખચકાતી મંદ ગતિ સૂચવે છે)

ઠઠ સ્ત્રી૦ [દે. थट्ट; સર૦ हिं. ठट, -ट्ट] ભીડ; ગિરદી; જમાવ. [**-જામવી, બાઝવી, ભરાવી, મળવી** =ભીડ થવી]

ઠઠકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ઠપકો દેવો; ધધડાવવું; ઠપકારવું

ઠ(૦ણ)ઠણવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ઠણઠણ એવો [અવાજ થવો

ઠઠમ(-વે)ઠ સ્ત્રી૦[ઠઠ(ઠાઠ)નો દ્વિર્ભાવ; ઠઠ(ઠાઠ) + વેઠવું] ચાકરી; બરદાશ; મહેમાનગીરી;ઠાઠો

ઠઠરવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ઠાઠ; સર૦ हिं. ठटना] ઠાઠવાળું-દેખાવડું બનવું (૨) [જુઓ થથરવું; हिं. ठिठरना] (ટાઢે) થરથરવું; ધ્રૂજવું

ઠઠળવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦ ? સર૦ 'ઠાઠા'] ન બફાતાં અફળાયા કરવું [દાણા માટે] (૨) [રવ૦;સર૦ ઠાઠાં;हिं. ठिट(-ठ)री=હાડપિંજર]ખખળી જવું

ઠઠાડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. ठठना = અડી જવું. ठठाना=ઠોકવું] અડાડી-ઘુસાડી દેવું

ઠઠારવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠાઠ' ઉપરથી] ઠાઠ કરવો; ખૂબ શણગારવું. **ઠઠારો** પું૦ ઠાઠમાઠ

ઠઠોરી(-ળી) સ્ત્રી૦ [સં. टट्टरी; हिं. ठठोली] ઠંઠોળી; મજાક; મશ્કરી

ઠઠ્ઠો પું૦ જુઓ 'ઠ'માં (૨)[જુઓ ઠઠોરી; સર૦ म. ठट्ठा, थट्टा] મશ્કરી;ઠેકડી. **-ઠ્ઠાખોર** વિ૦ ઠઠ્ઠામશ્કરી કરવાની આદતવાળું. **-ઠ્ઠાચિત્ર** ન૦ નર્મચિત્ર;'કૅરિકેચર'. **-ઠ્ઠાબાજી,-ઠ્ઠામશ્કરી** સ્ત્રી૦ ટોળટીખળ

ઠઠ્યું વિ૦ [સં. स्था](કા.) નિરર્થક રહી ગયેલું

ઠણક સ્ત્રી૦ [રવ૦] એવો અવાજ – રણકો (૨) પગનાં જોટવાં ઠણકે એવી ચાલ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઠણક અવાજ થવો; રણકવું (૨) રણકે એમ ચાલવું(૩)રહી રહીને રોવું. **-કારવું** અ૦ક્રિ૦ ઠણક અવાજ કરવો (૨) ઠણકે એમ ચાલવું. **-કારો** પું૦ ઠણક અવાજ. **-કો** પું૦ ઠણકારો (૨) ઠમકો (૩) ટાઢની ધ્રુજારી; કંપ

ઠણઠણ અ૦ [રવ૦] (ખાલી વાસણના જેવો અવાજ.)**૦પાક** પું૦ માર.**૦પાળ** [સર૦ म.], **૦ગોપાળ** [સર૦ हिं. ठनठनगोपाल] પું૦ કંઈ પણ સાધન કે બુદ્ધિ વગરનો આદમી.**૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠઠણવું. **-ણાટ, ઠણત્કાર** [સર૦ म.] પું૦ ઠણઠણ એવો અવાજ

ઠપ અ૦ [રવ૦]. **૦ક(-કા)વું** અ૦ક્રિ૦ ઠપ એવો અવાજ થવો(૨)પછડાવું; ઠોકાવું. **૦કાર** પું૦ઠપકવાનો અવાજ. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ ઠપકે એમ કરવું; પછાડવું (૨) ઠપકો દેવો (૩) મારવું

ઠપકો પું૦ [સર૦ हिं. ठपका =ધક્કો;ઠેસ. म. ठपका = કલંક]દોષ બદલ ધમકાવવું-વઢવું તે કે તેનાં વેણ(૨)[જુઓ ઠપ]ઉધરસનું ખાંખાં; ઉધરસ(ઉધરસનો ઠપકો પણ કહેવાય છે) (૩) દોષ;વાંક; કલંક (જેમ કે, ઠપકો નહિ આવવા દઉં.જોજે કશો ઠપકો ઠેસ ન આવે.)(૪)[રવ૦; જુઓ ઠપકવું] ઠપ, ઠબ એવો ઠોકરનો અવાજ. [**ઠપકામાં આવવું**=ઠપકો મળે તેવી સ્થિતિમાં -અપરાધમાં-આવવું. **-આપવો, દેવો**= દોષ બદલ વઢવું. **-ખાવો,મળવો,સાંભળવો** =ઠપકાપાત્ર થવું; ઠપકામાં આવવું.]

ઠબ અ૦[રવ૦]ઠબ એવો અવાજ;ઠપ.**૦ક(-કા)વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠપકવું. **૦કાર** પું૦ જુઓ ઠપકાર. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦[સર૦ म. ठपकारणें] જુઓ ઠપકારવું. **૦કો** પું૦ ટકરાવાનો કે ઠોકરનો ઠબ એવો અવાજ; ઠપકો. **૦ઠબાવવું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠગઠગાવવું. **૦લાવું** અ૦ક્રિ૦ કુટાવું; અફળાવું; ટિચાવું

ઠબવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ प्रा. ठव (સં. स्थापय्)] ઠોકવું; ઠબકવું

ઠમ અ૦[રવ૦](ચાલ-ગતિને અંગે વપરાય છે)

ઠમક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચાલવાની છટા (૨) ઠમકતી ચાલ. **૦ઠમક** અ૦(રવ૦)(૨)[લા.]વરણાગીમાં. **૦દીવી** સ્ત્રી૦ ઠમકતી ચાલની સુંદર સ્ત્રી. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ઠમક ઠમક એવો અવાજ થવો -કરવો (૨) તેવો અવાજ થાય તેવી ચાલે

ચાલવું. **-કારો, -કો** પું૦ ઠમકવું તે (૨) લટકો. [**-કરવો** =લટકો કરવો; શણગાર સજી ઠમકતી ચાલે ચાલવું.]

ઠમઠમ અ૦ [રવ૦]. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ઠમઠમ એવો અવાજ થવો-કરવો. **-માટ** પું૦ ઠમઠમવું તે (૨) [લા.] ખાલી ભભકો

ઠમ(-વ)ણી સ્ત્રી૦[सं. स्थापय् ,प्रा. ठव(ठवणी)] વાંચતી વખતે પુસ્તક મૂકવાની ઘોડી

ઠરઠરાવ પું૦ [ઠરવું+ઠરાવ] પાકો-છેલ્લો ઠરાવ

ઠરઠામ, ઠરઠેકાણું ન૦ [ઠરવું+ઠામ, ઠેકાણું] ઠરીને રહેવાનું-નક્કી ઠેકાણું

ઠરડ સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. थरथर , थरहर =થરથરવું?] જુઓ ઠરડાટ. [**-કાઢવી, -કાઢી નાખવી** = (નાક વગેરેમાંથી)વાંકાપણું ટીપીને કાઢી નાખવું (૨) [લા.] મારી મારીને સીધું કરી દેવું (૩) કામ લઈ લઈને ઠૂસ કાઢવી-થકવી દેવું. (ઊલટું,**-નીકળવી**).] **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. ठर्रा =જાડું સૂતર] બે કે વધુ દોરાને ભેગો વળ દેવો-આમળવું. **-ડાટ** પું૦ વક્રતા; વાંકાપણું (૨) [લા.] મિજાજ; તોર. **-ડાવું** અ૦ ક્રિ૦ વાંકું વળવું; મરડાવું (૨) 'ઠરડવું'નું કર્મણિ (૩) [લા.] વંકાવું; રિસાવું. **-ડું** વિ૦ ઠરડવાળું; વાંકું

ઠરવું અ૦ક્રિ૦[सं. स्थिर, प्रा. ठिर, थिर? સર૦ हिं. ठहरना, ठरना (=ટાઢે ઠરવું); म. ठरणें = ઠરાવ થવો(૨)રહેવું; થોભવું] સ્થિર થવું;થોભવું. (જેમ કે,ઠરીઠામ થવું.)(૨)નક્કી થવું; નિશ્ચય પર આવવું (જેમ કે, ભાવ, મહુરત, કોઈ વાત કે વિચાર ઇ૦)(૩) જામવું; તળિયે બેસવું (જેમ કે, ઘીમાં બગરું ઠરે; પાણીનો કચરો ઠરે.) (૪) ઠંડીથી જામીને બાઝવું કે ઘટ થવું (જેમ કે, ઘી ઠરે, લાડુ ઠરે, બરફ ઠરે.) (૫) ઠંડું થવું (જેમ કે ભાત ઠરી ગયો.) (૬) ટાઢે મરવું; ટાઢ વાવી (૭) (અગ્નિ કે દીવો) ઓલવાવું; બુઝાવું (૮) [લા.] ઠંડક કે શાંતિ કે તૃપ્તિ થવી (જેમ કે છાતી, આંતરડી, આંખ ઠરવી) (૯) (આંખ) મીંચાવી;ઊંઘ આવવી (જેમ કે, આંખ જરા ઠરી ત્યાં તો ગરબડ થવા લાગી). [**ઠરી જવું** =ઊંઘમાં પડી જવું (૨) મરી જવું.]

ઠરાવ પું૦[જુઓ ઠરવું] ઠરાવેલી-નક્કી કરેલી વાત (૨) કોઈ બાબતનો-નિશ્ચય કે તોડ

ઠરાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠરવું"નું પ્રેરક] નક્કી કરવું; નિશ્ચય પર આવવું (૨) ઠરાવ કરવો

ઠરીઠામ અ૦[ઠરવું+ઠામ]મૂળ-અસલ ઠેકાણે (૨) નિરાંતે. [**-થવું, બેસવું** =સ્થિર થવું; ચંચળતા તજી દેવી (૨) થાકીને હેઠું બેસવું.]

ઠરેલ વિ૦ ['ઠરવું" ઉપરથી] પુખ્ત વિચારનું; ડાહ્યું; શાણું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

ઠલવવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. ठलिय =ખાલી] જુઓ ઠાલવવું

ઠલવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ઠાલવવું"નું કર્મણિ

ઠવણી સ્ત્રી૦ જુઓ ઠમણી

ઠસ વિ૦ [સર૦ हिं., म.] ઠાંસીને—સજ્જડ ભરેલું (૨) સજ્જડ; અક્કડ(૩)આશ્ચર્યચકિત (૪) અ૦ ઠસોઠસ (૫) [રવ૦]

ઠસક, -કો પું૦ [સર૦ म., हिं. ठसक] ઠસ્સો; ભભકો; રોફ (૨) ઠમકો; લટકો. **૦બાજ** વિ૦ ચાલાક; ચકોર (૨) પ્રકાશિત; શોભતું (૩) ઠસ્સાવાળું. **-કાદાર** વિ૦ ઠસકાવાળું

ઠસણિયું ન૦ [સર૦ 'ઠસવું"] અટકણ; ઠેસી. **-યો** પું૦ ઉલાળો; મોટી ઠેસ

ઠસવું અ૦ ક્રિ૦ [म. ठसणें (सं..स्था)] મનમાં ઊતરવું - સમજમાં આવવું

ઠસા(-સો)ઠસ અ૦ [જુઓ ઠસ; સર૦ हिं., म. ठसाठस] ઠાંસી ઠાંસીને ભરાયું હોય એમ; સજ્જડ દબાવીને

ઠસાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઠસવું"નું પ્રેરક

ઠસ્સો પું૦ [हिं. ठस्सा] ભભકો (૨) રોફ (૩) લટકો. **-સ્સાદાર** વિ૦ઠસ્સાવાળું. **-સ્સાબંધ** અ૦ ઠસ્સામાં; ઠસ્સાભેર

ઠળક સ્ત્રી૦ [રવ૦]. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઠળક એવો અવાજ થવો [કઠણ બીજ

ઠળિયો પું૦ [सं. अष्ठिल; સર૦ ઠીલો] ફળનું

ઠંગરાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઠીંગરાવું

ઠંઠેરવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ખૂબ હલાવવું (૨) ખૂબ વઢવું-ઠપકો દેવો

ઠંઠોરવું સ૦ ક્રિ૦. [રવ૦; સર૦ ઠાઠાં] ઠાઠાં ભાગી નાંખવાં (૨) [સર૦ ઠઠારી] છેતરવું

ઠંઠોળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠઠારી] મજાક; હસણી

ઠંડ(-ડી) સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. ठड्ढ=જડસડ(सं. स्तब्ध); म. थंड; हिं. ठंड(-ढ)] ટાઢ (૨) શીતળતા (૩) શરદી

ઠંડક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠંડ] શીતળતા (૨) [લા.] શાંતિ. [**-વળવી**=ઠંડું કે શાંત થવું.] **-કિયું** વિ૦ ઠંડક કરે એવું (૨) ન૦ ઠંડક કરે એવું ભીનું લૂગડું કે પીણું

ઠંડાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠંડ] શીતળતા; ઠંડાપણું (૨) [સર૦ हिं. ठंढाई] ઠંડકનું પીણું (૩) [લા.] ધીમાશ; સુસ્તી

ઠંડાશ સ્ત્રી૦ જુઓ ઠંડાઈ ૧, ૩

ઠંડિલ ન૦ [सं. स्थंडिल; प्रा. ठंडिल्ल] હવન કરવાની નાની ઓટલી; વેદિ (૨) શૌચ જવાની જગા [જૈન]. [**-જવું**=ઝાડે ફરવા જવું.]

ઠંડી સ્ત્રી૦ જુઓ ઠંડ

ઠંડું વિ૦ [જુઓ ઠંડ] ટાઢું; શીતળ (૨) વાસી (રસોઈ) (૩) ધીમું; મંદ; સુસ્ત (જેમ કે, સ્વભાવ, બજાર ઇ૦) (૪) શાંત; ઝટ ક્રોધે ન ભરાય એવું (જેમ કે માણસ) (૫) ગતિ, ક્રિયા વેગ ઇ૦માં સામાન્ય કરતાં ઓછું; ઢીલું; નરમ. (જેમ કે ઠંડું લોહી) (૬) નિરાંતવાળું (જેમ કે ઠંડું પેટ). [ઠંડી **મશ્કરી**=ઠાવકું મોં રાખી કરેલી મશ્કરી; બેઠી મશ્કરી. ઠંડું **પડવું**=શીતળ થવું (૨) ઉકળાટ શમવો; મિજાજ-તોફાન-તકરાર શાંત થવાં. **-પાણી રેડવું**=શાંત પાડવું (૨) નાઉમેદ કરવું; ઉત્સાહ હોલવી નાખવો. **ઠંડે પેટે**=નિરાંતે; જાતે કંઈ લાગણી કે સંકોચ અનુભવ્યા વગર.] **૦ગાર** વિ૦ ખૂબ ઠંડું

ઠંસાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ઠાંસવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ઠા પું૦ [सं. स्था ઉપરથી प्रा. ठाय] સ્થિરતા (૨) [ઠરઠેકાણું

ઠાકઠીક અ૦ જુઓ ઠીકઠાક

ઠાકર પું૦ [सं. ठक्कुर] જુઓ ઠાકોર (૨) એક અડક (બ્રાહ્મણોમાં). **૦ડી** સ્ત્રી૦ ઠાકરડાની સ્ત્રી. **૦ડો** પું૦ નાનો ઠાકોર (૨) [જરા માનાર્થે] ધારાળો; ઠાકોર. **-રાં** ન૦બ૦ વ૦ રજપૂત, ગરાશિયા, ભીલ વગેરે લોકો (૨) ઠકરાણાં. **-રિયો** પું૦ ઠાકોર (૨) વરણાગિયો (૩) એક જાતનો વીંછી. **-રી** સ્ત્રી૦ ઠાકોરની સ્ત્રી; ઠકરાણી

ઠાકરી સ્ત્રી૦ (પ.) ઠકરાત (ઉદા૦ 'ધન જોબન ને ઠાકરી')

ઠાકોર પું૦ [सं. ठक्कुर] ગામ કે ગરાસનો ધણી; નાનો રાજા (૨) ઠાકોરજી (૩) એક અટક (જેમ કે, બ્રહ્મક્ષત્રિયમાં) (૪) ઠાકરડો; ધારાળો (માનવાચક). **૦જી** પું૦ દેવની-વિષ્ણુની મૂર્તિ

ઠાગલી સ્ત્રી૦ ઉડાડેલી મોઈને નીચે પડે તે પહેલાં ડંડો મારવો તે (**-મારવી, -વાળવી**)

ઠાગાઠૈયા પું૦ બ૦ વ૦ [સર૦ ઠાગું=ઠગાઈ] કામ કરવાનો દેખાવ કરીને વખત ગાળવો તે (**-કરવા**)

ઠાગું ન૦ જુઓ ઠાંગું

ઠાગો પું૦ છૂપી રીતે એકઠા થવા કરેલી સંતલસ (૨) ઠગાઈ (૩) જુઓ ઠાગલી (૪) ડાંડિયો. [**ઠાગા રમવા**=ડાંડિયારાસ રમવો. **-મારવા**=જુઓ ઠાગલી મારવી.]

ઠાઠ, ૦માઠ પું૦ [दे. थट्ट=ઠાઠ] ભપકો; શોભા (**-રચવો, કરવો**)

ઠાઠડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. ठाटर; ઠાઠું ઉપરથી] શબને લઈ જવાની વાંસની એક બનાવટ

ઠાઠમાઠ પું૦ જુઓ ઠાઠ

ઠાઠિયું વિ૦ ['ઠાઠું' ઉપરથી] ઠાઠા જેવું-જીર્ણ થઈ ગયેલું; ખખળી ગયેલું (૨) ન૦ તેવું વાહન. [**-બેસી જવું, -ભાગી જવું**=ડગુમગુ ચાલતું ખાતું બંધ પડવું; જેને આધારે કામ નભ્યે જતું હોય તે પડી ભાગવું (૨) કદશામાં આવી જવું.]

ઠાઠી, ૦લું વિ૦ ['ઠાઠ' ઉપરથી] ઠાઠવાળું; ભપકાદાર (૨) [લા.] બહારનો દેખાવ કરનારું; દાંભિક

ઠાઠું ન૦ [સર૦ हिं. ठट्ठी, ठहरी=હાડકાંનું માળખું; ठाट=ખોખું] હાડપિંજર (૨) છાતી અને થાપાનાં હાડકાં (બ૦ વ૦ માં) (૩) ખોખું; કોઈ પણ જીર્ણ થઈ ગયેલી વસ્તુ (૪) ભાંગીતૂટી ઢાલ (૫) [?] વરસાદની સખત ઠંડી; હીકળ (૬) બે વાર છડેલી બાજરીના ચોખ્ખા દાણા. [**ઠાઠાં બેસવાં, બેસી જવાં**=પડતી દશા આવવી (૨) નાઉમેદ થવું. **ઠાઠાં ભાગવાં,**

રંગવાં, વેરી નાખવાં=હાડકાં ભાગી જાય તેવો પુષ્કળ માર મારવો.]

ઠાઠો સ્ત્રી૦ ઊઠવેઠ; ઠઠમઠ; સેવાચાકરી

ઠાણુ ન૦[सं. स्थान; प्रा. ठाण(–म)]સ્થાન; જગા; ઠામ(૨) [સર૦ म.] તબેલો (૩)[લા. ?]ઘોડીની ઋતુ-દશા. (જેમ કે, **–દેવું**=ઘોડીને ઘોડો બતાવવો. **ઘોડી ઠાણુ આવવી**=ઘોડી ઋતુમાં આવવી.) (૪) સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. ठाण=ગુણ; ધર્મ; म.=કાઠું; બાંધો; हिं. ठाम=બાંધો (૨) શરીરના હાલવાચાલવાની ઢબ] પ્રકૃતિ; રીત; ઢબ; શરીરનો હાવભાવ('ઉતાવળ હોય પણ તું તો તારી ઠાણમાં ને ઠાણમાં')

ઠાણિયો પું૦ તબેલો સાફ કરનારો; રાંવત (૨) ઊંચી જાતનો ઘોડો (૩) જાર (માણસ)

ઠાભ વિ૦ જાણીતું; માલૂમ હોય એવું

ઠામ પું૦; ન૦[सं स्थान; प्रा. थाम; अप. ठाम(–य)] (રહેવાનું) સ્થાન; ઠેકાણું (૨) ન૦ આસન; બેસવાની જગા(૩) [સર૦ म. ठाय] વાસણ. [**ઠામઠીંકરાં ઉપાડવાં**=ઉચાળા ભરવા; ઘરવખરી ઉપાડીને લઈ જવી. **ઠામઠેકાણા વિનાનું**=ઘરબાર વિનાનું; રખડતું (૨) પાયા વિનાનું (૩) અવ્યવસ્થિત; ગોટાળા ભરેલું. **ઠામ બેસવું**=ખોવાયેલું જડવું (૨) રંડાયેલી સ્ત્રીએ નાતરે જવું(૩)હારી થાકીને બેસવું(૪) થાળે પડવું. **–શોધવું**=નાતરે બેસવાનું સ્થાન શોધવું.]**૦ણું** ન૦ વાસણ **૦પલટો, ૦બદલો** પું૦ સ્થાનફેર; હવાફેર; રહેવાસૂવાની જગાનો ફેરફાર. **૦પાટલો** પું૦ ઠામ, પાટલા મૂકવા વગેરે ભોજનની તૈયારી (૨) ઠામપલટો (?). [**ઠામપાટલા કરવા**=ભોજનની તૈયારી કરવી]

ઠામ(–મૂ)કું અ૦ [સર૦ म. ठाम]સાવ; તદ્દન

ઠામણું ન૦ ઠામ; વાસણ

ઠામે(–મો)ઠામ અ૦ ['ઠામ' ઉપરથી] દરેક જગાએ; ઠેર ઠેર

ઠાયું વિ૦ [સર૦ म. ठावा] ઠરેલ; ઠાવકું; ડાહ્યું

ઠાર પું૦ સુતાર (માનાર્થક)

ઠાર પું૦; ન૦[सं.] ઓસ; ઝાકળ(૨)ટાઢી હવા; હીમ(–પડવો)(૩) ['ઠરવું' ઉપરથી ?]ઠામ; ઠેકાણું [પ.] (૪) અ૦ [સર૦ म.] ઠરે – મરે એમ; બરોબર ઉદા૦ 'ઠાર મારવું – કરવું'

ઠારક વિ૦ ['ઠારવું' ઉપરથી] ઠારે – શાંતિ પમાડે એવું (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) સંતોષ; નિરાંત; ટાઢક. **–કો** પું૦ સંતોષ; શાંતિ. [**–ઠારવો**=સંતોષ આપવો.]

ઠારવું સ૦ ક્રિ૦ ઠરે એમ કરવું

ઠારોઠાર અ૦ ['ઠાર'=ઠામ – ઠેકાણું ઉપરથી] ઠેર ઠેર

ઠાલવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠાલું' ઉપરથી] ખાલી કરવું

ઠાલિયું ન૦ ['ઠાલું' ઉપરથી] કપાસ કાઢી લીધેલું કાલું

ઠાલું વિ૦ [दे. ठल्ल] ખાલી; નહિ ભરેલું (૨) નકામું; ધંધા વિનાનું (૩) નહિ વાસેલું; ખુલ્લું (૪) અ૦ નાહક; ફોગટ. [**–હોવું**=(ભેંસ કે પાડીનું) સગર્ભ ન હોવું.] **૦ઠમ, ૦માલું** વિ૦ તદ્દન ઠાલું – ખાલી

ઠાવકું વિ૦ [સર૦ म. ठाऊक(–का); प्रा. ठावय, (सं. स्थापक) ?] ગંભીર; ડાહ્યું; વિવેકી. **–કાઈ** સ્ત્રી૦, **–કાપણું** ન૦

ઠાંગરું(–લું) (૦) ન૦['ઠાંગું' ઉપરથી] ભાણાનું વાસણ; થાળી

ઠાંગું (૦) ન૦ [સર૦ ઠગવું] ઠાગું; છળકપટ (૨) [સર૦ ઠામ; म. ठाय=ભોજનપાત્ર] જુઓ ઠાંગરું

ઠાંડું (૦) ન૦ ખીંટી; ખૂંટો

ઠાંસ (૦સ,) સ્ત્રી૦ ['ઠાંસવું' ઉપરથી] વણાટની ઘટ્ટતા (૨) [સર૦ ઠસ્સો] ખાલી દમ; શેખી; બડાઈ(૩)લૂખી ઉધરસ; ઠાંસો. [**–મારવી**=શેખી કરવી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म.; हिं. ठाँसना] ઠાંસવું; દાબીદાબીને ભરવું(૨)દાબીદાબીને ખાવુંપીવું (૩) મનમાં ઉતારવું; ઠસાવવું (૪) અ૦ ક્રિ૦ ઉધરસ ખાવી. **–સી** સ્ત્રી૦ ખાંસી. **–સો** પું૦ લૂખી ઉધરસ (૨) ગોદો; મુક્કો; ઠોસો.[**–ખાવો**=ઉધરસ આવવી (૨) ઠૂંસો – મુક્કો મળવો. **–મારવો, લગાવવો**=મુક્કો–ગોદો મારવો.]

ઠિજાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦'ઠીજવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ઠિઠિ(–સિ)યારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] મશ્કરી; મજાક

ઠિઠોળી સ્ત્રી૦[જુઓ ઠઠોરી] મજાક; ઠંઠોળી

ઠિસિયારી સ્ત્રી૦ જુઓ ઠિઠિયારી

ઠિંગુજી, –શી વિ૦ (૨) વિ૦ [સર૦ म. ठिंगू, ठेंगू(–गोजी)] વામન; ઠીંગણું (માણસ)

ઠીક વિ૦ [સર૦ हिं., म.] સારું; યોગ્ય; જોઈએ તેવું; બરોબર (૨) બહુ સારું કે નઠારું નહિ એવું (માત્રામાં) સાધારણ (૩) અ૦ 'સારુ, વારુ, ભલે, એવો અર્થ બતાવતો ઉદ્ગાર. [**-કરવું**=જોઈએ તેવું-ઘટતું કરવું (૨) મટાડવું; સુધારવું; દુરસ્ત કરવું; સમારવું (જેમ કે, ઘડિયાળ, ઘર, કપડું, તબિયત ઇ૦ માં જે નઠારું કે અનિષ્ટ હોય તે દૂર કરવું). **-થવું**= ઠીક કરાવું(જુઓ ઠીક કરવું). **-પડવું** = પસંદ પડવું;ગમતું;અનુકૂળ આવવું. **-લાગવું** = સારું - યોગ્ય છે એમ જણાવું (૨) સારું દેખાવું; શોભવું (જેમ કે આ ટોપી તમને ઠીક નથી લાગતી.) ઠીક છે='સારુ, જોઈશું' અથવા 'જોઈ લઈશ, ખબર લઈ નાંખીશ' એવા ભાવનો ઉદ્ગાર.]

ઠીકઠાક અ૦ ['ઠીક'નો દ્વિર્ભાવ; સર૦ म. ठिकठाक, ठाकठिक] બરોબર; વ્યવસ્થિત ગોઠવેલું હોય એમ (-કરવું)

ઠીકાઠીક વિ૦(૨)અ૦[ઠીક+અઠીક ? કે 'ઠીક'નો દ્વિર્ભાવ] જેવું તેવું; કામચલાઉ; માંડ નભે એવું

ઠીકરનાથ પું૦ ગોસાંઈની એક જાત

ઠીકરી સ્ત્રી૦ નાનું ઠીકરું

ઠીકરું ન૦ [दे. ठिक्करिआ] માટીના વાસણનો ભાગેલો કકડો (૨) [લા.] માટીનું વાસણ. [**ઠીકરામાં ધૂળ પડવી**=ખાધુંપીધું છૂટી પડવું-વ્યર્થ જવું(૨)ચાલતું ગુજરાન અટકી પડવું. **ઠીકરામાં ધૂળ નાખવી**=ખાધુ પીધું ખરાબ કરવું (૨) ચાલતું ગુજરાન અટકાવવું. **ઠીકરાં ફોડવાં**=નોકરી છોડી દેવી. **ઠેર ઠેર ઠીકરાં ફોડવાં**=નોકરી મળવા છતાં સ્થિર ન થવું. **ઠીકરું ફેરવવું**=ભીખ માગવી.]

ઠીજવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ થીજવું] ઠરી જવું

ઠીઠિયું વિ૦ ["ઠીઠું" ઉપરથી] ભાંગ્યુંતૂટ્યું; જીર્ણ (૨) ન૦ તેવું ઘર

ઠીઠી અ૦ [રવ૦] (મોટેથી હસવાનો અવાજ)

ઠીઠું ન૦ [રવ૦; સર૦ ઠાઠું] ભાંગીતૂટી-જીર્ણ અને અવાવરુ ચીજ; ઠોઠું

ઠીબ સ્ત્રી૦ ભાંગેલા હાંલ્લાનો તળિયાનો ભાગ; મોટું ઠીકરું

ઠીબું ન૦ માટીનું ઠામ. **-બકું(-લું)** ન૦ ઠીબું (તિરસ્કારમાં)

ઠીલો પું૦ [सं. अष्ठील] ઠળિયો

ઠીસરું ન૦ [જુઓ ઠિસિયારી] જુઓ ઠીસરો (૨) ઠીઠું. **-રો** પું૦ મશ્કરી; ચેષ્ટા

ઠીંકરું ન૦ જુઓ ઠીકરું. **-રી** સ્ત્રી૦ નાનું ઠીંકરું

ઠીંગણું વિ૦ [हिं. ठिंगना; म. ठिं(-ठें)गणा] પ્રમાણમાં ઓછી ઊંચાઈનું - ગટ્ટું; ઠિંગુજી

ઠીંગરાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ઠીંગણું, ઠિંગુજી] ખૂબ ઠંડી લાગવી - ઠરી જવું (૨) ઠરીને ચોસલું બાઝી જવું (૩) [લા.] ગંઠાઈ જવું - વધતા અટકી જવું. **ઠીંગરાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ઠીંગાઠોળી સ્ત્રી૦ [રવ૦]ઠઠ્ઠાબાજી;અડપલાં કરી મશ્કરી કરવી તે

ઠુઠવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ઠૂઠવાવું'નું પ્રેરક

ઠુંગો પું૦ જુઓ ઠૂંગણ

ઠૂઠવાવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. ठुंठ = ઠૂંઠૂં] ટાઢથી અકડાઈ જવું - ધ્રૂજવું; ઠૂંઠવાવું

ઠૂઠવો પું૦ [રવ૦] એકદમ મોટેથી રોઈ પડવું તે. [**-મૂકવો**=ઠૂ ઠૂ અવાજ કરી એકદમ જોરથી પોક મૂકી રોવું.]

ઠૂણકું ન૦ [સર૦ सं. स्थाणु; प्रा. ठाणु; दे. ठुंठ] ડીમચું; લાકડાની ભારે ગાંઠ

ઠૂમકી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] (પતંગને મરાતો) ધીમો આંચકો (**-મારવી**)

ઠૂમકો પું૦ [સર૦ हिं.] જોરથી મારેલી ઠૂમકી

ઠૂમરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. ठुमरी]એક તરેહની ગાયનપદ્ધતિ [જારનું ભરડકું

ઠૂમરો પું૦ પથ્થરનો મણકો(૨)[સર૦ म. ठुंबरा]

ઠૂશ(-સ) સ્ત્રી૦[રવ૦]દમ;અડદાળો(**-કાઢવી; -નીકળવી**)(૨)વિ૦ નકામું;નબળું; નિઃસત્વ

ઠૂસક(-કી) સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ हिं. ठुसकी] વાછૂટનો અવાજ [કટાક્ષનું વેણ (**-મૂકવું**)

ઠૂસકું ન૦ [રવ૦] ઠૂઠવો મૂકીને રોવું તે (૨)

ઠૂંગણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ (અફીણ ખાધા ઉપર) કાચુંકોરું ખાવાનું

ઠૂંગવું સ૦ક્રિ૦ ઠાંસીને ખાવું (૨) ઠૂંગણ કરવું. **ઠૂંગાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ઠૂંગાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ઠૂંગાપાણી ન૦બ૦વ૦ ઠૂંગણ. [**-કરવાં, લેવાં** = ઠૂંગણ કરવું]

ઠૂંગાર, ઠૂંગો પું૦ ઠૂંગણ [સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક)

ઠૂંઠવાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ઠૂઠવાવું. **ઠૂંઠવાવવું**

ઠૂંઠું વિ૦ [દે. ઠુંઠ; સર૦ હિં. ठूँठा] આંગળાં વિનાના કે થોડાઘણા કપાઈ ગયેલા હાથવાળું (૨)ન૦ ડાળાં વગરનું ઝાડનું થડિયું કે એવું નાગું ઝાડ(૩)બીડી પિવાઈ રહ્યા પછી રહેલો ભાગ(૪) [લા.]મૂળનું અપંગ રૂપાંતર.[**ઠૂંઠામાં ઠેલવું** = ન લેખવવું; ન ગણકારવું.]

ઠૂંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં. ठुड्ढी, ठोडी] હડપચી

ઠૂંબરો પું૦ જુઓ ઠૂમરો

ઠૂંમસું વિ૦ પ્રમાણમાં લંબાઈ કરતાં જાડાઈમાં વધુ એવું [(-મારવી)

ઠૂંશ(-સ) સ્ત્રી૦[જુઓ ઠાંસ] ખોટો ગર્વ;ઠાંસ

ઠૂંસો(-સલો) પું૦ [રવ૦; સર૦ म. ठुसा, ठो(-ठों)सा] ઠાંસો; ગોદો; મુક્કો

ઠેક સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠેકો] તાલ (૨)[જુઓ ઠેકવું] કૂદકો; છલંગ; થેક [મશ્કરું

ઠેક,૦ડી સ્ત્રી૦મશ્કરી.૦ડિયું વિ૦ઠેકડી કરનારું;

ઠેકઠેકાણે અ૦ ['ઠેકાણું' ઉપરથી] ઠેકાણે ઠેકાણે; જ્યાં ત્યાં

ઠેકડો પું૦ ['ઠેકવું' ઉપરથી]કૂદકો;છલંગ;થેકડો

ઠેકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ થેકવું] ઠેકડો મારી કૂદી જવું(૨)ઠોકવું(૩)[વસ્ત્ર]બીબાથી છાપવું

ઠેકાણું ન૦ [हिं. ठिकाना; म. ठिकाण(-णा)] રહેવાની જગા; મુકામ (૨) સ્થાન; સ્થળ (૩) (કાગળનું) સરનામું (જેમ કે, કાગળ પર ઠેકાણું કરવાનું-લખવાનું બાકી છે.)(૪) કામધંધાની જગા (જેમ કે, ઠેકાણું કરવું, ઠેકાણે પાડવું જુઓ; સારે ઠેકાણે ગોઠવાઈ ગયો.)(૫)[લા.] અમુક નક્કી દશા કે સ્થિતિ; સ્થિરતા; નિશ્ચય (જેમ કે,એ માણસનું કશું ઠેકાણું નહિ;રસોઈનું ઠેકાણું નથી.) (૬) ઢબ; વ્યવસ્થા; ઢંગધડો. [**-કરવું** = વગે પાડવું; બરોબર ગોઠવવું (૨) કામધંધાની જગા શોધવી (૩) સરનામું લખવું (૪) નુકસાન કરવું કે મારવું; એમ કરી ઘાટ ઘડવો (૫) કન્યાને ઠીક ઘેર-સારી જગાએ પરણાવવી. **-પડવું** = બરોબર ગોઠવાવું; થાળે પડવું(૨)ઠરવું; નક્કી કે નિશ્ચિંત થવું. **ઠેકાણે આણવું** = જુઓ ઠેકાણે લાવવું. **ઠેકાણે આવવું** = પાંશરું થવું; સીધા થવું (૨) સ્થાને આવવું;બરોબર થવું. **ઠેકાણે કરવું** = નિયત સ્થળે મૂકવું (૨) સંતાડવું (૩) મારી નાખવું. **ઠેકાણે થવું** = નિશ્ચિત જગાએ જવું. **ઠેકાણે પડવું** = નોકરીધંધે વળગવું (૨) મુકામે પહોંચવું(૩)નિયત સ્થળે મુકાવું (જેથી હાથ ન લાગે કે ખોવાય નહીં). **ઠેકાણે પાડવું**=નોકરી ધંધે વળગાડવું(૨)સંતાડી દેવું;ગોઠવી દેવું(૩) મારી નાખવું. **ઠેકાણે રહેવું**=વિવેકમર્યાદામાં રહેવું. મિજાનમાં રહેવું. **ઠેકાણે રાખવું** = નિયત સ્થળે રાખવું; ગુમ થવા ન દેવું (૨) મર્યાદામાં રાખવું. **ઠેકાણે લાવવું** = પાંશરું કરવું; સમજાવીને રસ્તા પર લાવવું; સુધારવું.]

ઠેકાણે અ૦ બદલે; જગાએ

ઠેકો પું૦ નરઘાં કે ડફ ઉપર જોરથી દેવાતો તાલ (૨) ઇજારો. **-કેદાર** પું૦ ઇજારદાર

ઠેઠ અ૦ [સર૦ हिं.] છેડા લગી. [**-પહોંચવું** = ગુજરી જવું (૨) જવાને નિશ્ચિત સ્થાને પહોંચવું. **-પહોંચાડવું** = લઈ જવાની છેલ્લી હદે લઈ જવું.] **૦નું** વિ૦ છેવટ સુધીનું (૨) પૂરું પહોંચેલ; ભેદુ; ધૂર્ત

ઠેઠુ પું૦ વાટપાડુ; ચોરનો મળતિયો

ઠેપવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. ठेपणें (सं. स्थापय्)] અડાડવું (સુ.). **ઠેપાઠેપ** અ૦ અડોઅડ

ઠેબું ન૦ [સર૦ म. ठेप] પગની ઠેસ; ઠોકર. [**ઠેબે ચડાવવું** = જુઓ ઠેસે ચડાવવું.]

ઠેર (ઠે) અ૦[સર૦ ઠરવું; हिं. ठैरना, म. ठेरणें] ખરી જગાએ; અસલ ઠેકાણે(૨)ઠાર.[**-કરવું, મારવું** = જાનથી મારવું.] **૦ઠેર** અ૦ સ્થળે સ્થળે; જ્યાં ત્યાં

ઠેરવવું સ૦ક્રિ૦['ઠરવું' ઉપરથી] નક્કી કરાવવું; ઠરાવવું (૨) સ્થિર કરવું; હાલી જાય નહિ એમ કરવું (૩) અટકાવવું; રોકવું

ઠેરવું (ઠે) અ૦ ક્રિ૦[સર૦ ઠરવું]બનવું; થવું (૨) રહેવું;થોભવું.[**લડાઈ ઠેરવી**=લડાઈ શરૂ થવી -જામવી. **ઠેરી જવું**=(સ્ત્રી૦ રૂપમાં) લડાઈ ઠેરવી. (જેમકે, તે બે વચ્ચે ખરી ઠેરી ગઈ.)]

ઠેરાણું (ઠે) ન૦['ઠરવું' ઉપરથી] ઠેકાણું; મુકામ

ઠેરાવ પું૦ ઠરાવ (સુ., પારસી)

ઠેરાવું (ઠે) અ૦ ક્રિ૦ ['ઠરવું' ઉપરથી] સ્થિર થવું (લખવામાં હાથનું) (૨) નક્કી થવું

ઠેલણગાડી સ્ત્રી૦ [ઠેલવું+ગાડી] ઠેલીને ચલાવવાની ગાડી; ઠેલો (૨) ચાલણગાડી (૩) બાબાગાડી

ઠેલ(૦વ)વું સ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं. ठेलना]હડસેલવું; ધકેલવું (૨) આગળ ધકેલવું – કરવું (જેમ કે કેસ કે મુદત ઠેલવી)

ઠેલંઠેલ(-લા), ઠેલાઠેલ સ્ત્રી૦['ઠેલવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી – સામાસામી ઠેલવું તે

ઠેલો પું૦ [જુઓ ઠેલવું] હડસેલો (૨) ઠેલીને લઈ જવાની ગાડી

ઠેશ(-સ) સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. ठेस, म. ठेंस; ક્રિ૦ અનુક્રમે ठेसना, ठेंसणें] ઠોકર (૨)હલકી લાત (૩) નાનું અટકણ – ઉલાળી (૪) નાની ફાચર. [**-ખાવી** = ઠોકર લાગવી (૨) લાત ખાવી(૩) ઠપકો ખાવો. **-મારવી** = ઠોકર – લાત મારવી (૨) તુચ્છકારવું **-વાગવી** = ઠેસાવું; ઠોકર લાગવી. **ઠેસે ચડાવવું** = લાતે ચડાવવું(૨)ગમે તેમ નાખવું – રગદોળવું (૩) ટલ્લે ચડાવવું – વિલંબમાં નાખવું.] **-શી(-સી)** સ્ત્રી૦ ફાચર (૨) ઉલાળી. **-સણિયું** ન૦ અટકણ; ઠેસ. **-સવું** સ૦ ક્રિ૦ ઠોકર મારવી (૨) ન૦ પગની ઠોકર – લાત. [**-ખાવું, -ભરવું** = ફેરો ખાવો; કામ કરવું.]

ઠેં (ઠેં૦) અ૦ સ્તબ્ધ; છક (૨) ધરાઈ ગયું હોય એમ (૩) લોથપોથ; થાકી ગયું હોય એમ; ટેં (-થઈ જવું)

ઠેંઠણેઠેં (ઠેં૦) અ૦ ઠેરના ઠેર; મૂળ ઠેકાણે; [જ્યાંના ત્યાં

ઠોક પું૦; સ્ત્રી૦ ['ઠોકવું' ઉપરથી] પ્રહાર; ગદ્દો (૨) ઠપકો (૩) ટોણો. [**-દેવા, પાડવા, મારવા** = ઠપકો આપવો; મહેણાં મારવાં.]

ઠોકઠોક સ્ત્રી૦ ['ઠોકવું' ઉપરથી] આમ તેમ ઠોકવું તે

ઠોકર સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. टक्कर; म., हिं. ठोकर] ઠેસ; ચાલવામાં પગનું વસ્તુ સાથે ટિચાવું તે (૨)[લા.] ભૂલ(૩)ખોટ. [**-ખાવી** = ઠોકરાવું; અથડાઈ પડવું (૨) ભૂલ કરવી(૩)નુકસાનમાં આવવું.**-મારવી** = લાત મારવી(૨)અવગણવું (૩) વચમાં ફાચર મારવી – મુશ્કેલી નાખવી. **-મારીને** = અડચણ છતાં(૨)થોડી મહેનતે, પણ અચૂક. **-લાગવી, -વાગવી** = ધક્કો વાગવો; અથડાવું (૨) નુકસાન પહોંચવું. **ઠોકરે ચડવું** = વચ્ચે આવવું; અફળાવું (૨) ઢીલમાં પડવું] **-રાવું** અ૦ ક્રિ૦ ઠોકર ખાવી

ઠોકવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦ ? સર૦ प्रा. ठुक्क = છોડવું; हिं. ठोंकना, म. ठोकणें] એક વસ્તુ પર બીજી વસ્તુ જોરથી ટીચવી — અફાળવી. (જેમ કે, ખીલો, બારણું, ઇ૦)(૨)માર મારવો; પીટવું; લગાવવું (૩) ગપ મારવી (જેમ કે, આ તો તેણે ઠોકી જ લાગે છે.) (૪)ખૂબ ખાવું (૫) બરાબર, સચોટ, ને ધકેલી દેતા હોઈએ એમ કાંઈ કરવાનો ભાવ બતાવવા વપરાય છે. જેમ કે, તાર ઠોકવો; અરજી કે દાવો ઠોકવો. (૬) તંબુ **ઠોકવો** = તંબુ બાંધવો કે રોપવો. [**ઠોકી ઘાલવું** = ઠોકીને ઘાલવું – અંદર દાખલ કરવું (૨) કેદમાં નાંખવું – પૂરી દેવું. **ઠોકી બેસાડવું** = યુક્તિ કે બળથી ગોઠવી દેવું, બરોબર કે બંધબેસતું કરવું (૨) ખોટું માથે ઓઢાડવું. **ઠોકી પાડવું** = બરોબર પૂરું કરવું (જેમ કે, કલાકમાં એ કામ ઠોકી પાડો.) (૨) મારી નાંખવું; ખતમ કરવું. **ઠોકી મારવું** = ગમે તેમ કરીને ધકેલી દેવું – કરી પાડવું. **ઠોકયે રાખવું** = ગમે તેમ કરીને ધકેલ્યા કરવું — ચલાવવું; હાંકયે રાખવું (૨) ગપ્પાં હાંક્યા કરવાં.]

ઠોકંઠોકા સ્ત્રી૦['ઠોકવું' ઉપરથી] વારંવાર – ઉપરાઉપરી ઠોકવું તે (૨) તેની ગરબડ

ઠોકાટ પું૦ ['ઠોકવું' ઉપરથી] ઠોકો; ઠોકવું તે કે તેનો અવાજ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ઠોકવું; ઠોકારવું

ઠોકાઠોક સ્ત્રી૦ જુઓ ઠોકઠોકા

ઠોકારવું સ૦ ક્રિ૦ ['ઠોકવું' ઉપરથી] ઠોકીને બેસાડવું; ઠોકવું [તેનો અવાજ

ઠોકો પું૦ ['ઠોકવું' ઉપરથી] ઠોક; ફટકો (૨)

ઠોઠ વિ૦ [સર૦ हिं. ठोट] ઓછી અક્કલ-સમજવાળું; જડસું. **૦ડાઈ** સ્ત્રી૦ (કા.)

ઠોઠપણું. ૦ઠું વિ૦ (કા.) ઠોઠ [તુવેરના)
ઠોઠા પું૦ બ૦ વ૦ બાફેલા આખા દાણા (ઘઉં
ઠોઠિયું (ઠો) વિ૦ [दे. ठुंठ પરથી?] જુઓ ઠાઠિયું
(૨) ન૦ કુલ્લાનું ફડાશિયું [રદ્દી વસ્તુ
ઠોઠું (ઠો) ન૦ [જુઓ ઠોઠિયું] જીર્ણ, કમતાકાત
ઠોણ સ્ત્રી૦ વાંધો; નુકસાન
ઠોબરું(-લું) વિ૦ ઘાટ વિનાનું; કદરૂપું (૨) ન૦
ધાતુ અથવા માટીનું વાસણ [મૂર્ખ; ઠોઠ
ઠોબારી વિ૦ [સર૦ म. ठोंब, ठोंबा, ठोंब्या]
ઠોયો પું૦ ખાંપો; સપાટી પર નીકળેલો ગોદા
જેવો ડોયો. [**ઠોયા જેવું** = ભોત જેવું, હાલ્યા-ચાલ્યા વિનાનું જડ જેવું; વચ્ચે સ્થિર ઊભેલું.]
ઠોર (ઠો) પું૦ [हिं.] એક મિઠાઈ (૨) ન૦
[हिं. ठौर] ઠામ; ઠેકાણું (૩) અ૦ + ઠેર, ઠાર.
૦ખુવા પું૦ બ૦ વ૦ [+ हिं. खोवा = માવો]
માલમલીદા
ઠોરમૂઠી સ્ત્રી૦ નાનાં છોકરાંની એક રમત
ઠોરવું સ૦ક્રિ૦ ઠોરમૂઠીની રમતમાં મૂઠી ઉપર
મૂઠી માંડવી. [**ઠોરી લેવું** ખૂંચવી લેવું(૨)
જીતી લેવું.]

ઠોલવું સ૦ક્રિ૦ ચૂંટી-તોડી ખાવું
ઠોલિ(-ળિ)યું (ઠો) વિ૦ [સર૦ म. ठोल्या
(-ळ्या)] જુઓ ઠોળિયું
ઠોવું સ૦ક્રિ૦ રોકવું. **-વાવું** અ૦ ક્રિ૦,
-વડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ઠોવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક
ઠોળિયું (ઠો) વિ૦ મૂર્ખ;ઠોઠ(૨)ઢંગધડા વગરનું;
અટોળકાટલા જેવું (૩) ન૦ સ્ત્રીઓના કાનનું
એક ઘરેણું - લોળિયું
ઠોળિયો પું૦ (ઠો)['ટોળ' પરથી?] ઠઠ્ઠા કરનારો
માણસ (૨) ['ઠોળિયું' ઉપરથી] ઠોઠ - ઠોળિયો
માણસ. [**ઠોળિયાબાજી** = ઠઠ્ઠાબાજી.
ઠોળિયાવાજું = ઠોળિયાઓની મંડળી.]
ઠોંઠર (ઠોં૦) સ્ત્રી૦ (ચ.) ઈશાનનો પવન
ઠોંસવું (ઠોં૦) અ૦ક્રિ૦ ઠાંસવું; ખાંસવું (૨)
સ૦ક્રિ૦ ઠાંસવું; ગદડીને ભરવું
ઠોંસો (ઠોં૦) પું૦[સર૦ म. ठो(-ठों)सा] જુઓ
ઠાંસો. [**-ખાવો** = ગડદો ખાવો (૨) નુકસાન
ખમવું. **-મારવો, લગાવવો** = ગડદો મારવો.]
-સાઠોકર સ્ત્રી૦ ઠોંસો અને ઠોકર. **-સાબાજી**
સ્ત્રી૦ સામસામે ઠોંસા મારવા તે

ડ

ડ પું૦[सं.] મૂર્ધસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન. **૦કાર**
પું૦ ડડ્ડો; ડ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર(૨)[રવ૦;
સર૦ हिं., म.] ઓડકાર (**-આવવા**). **૦કારાંત**
વિ૦ છેડે ડકારવાળું. **૦ડ્ડો** પું૦ ડ અક્ષર
ડકડક અ૦ [રવ૦]
ડકાટી સ્ત્રી૦ [हिं. डकैती; સર૦ इं. डॅकॉइटी]
ડાકો મારવો તે; લૂંટફાટ; ડાકાટી
ડકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ઓડકાર (૨) [सं. डक्कारी
ઉપરથી] વીણાનો અવાજ. [**-આવવી,
ઊપડવી, થવી** = ઓડકાર આવવા -
ઊપડવા.]
ડકાળ પું૦ + જુઓ દુકાળ
ડક્કો પું૦[इं. डॉक; સર૦ 'ધક્કો' પણ]વહાણનો
માલ ચડાવવા ઉતારવા બાંધેલો ઘાટ; ફુરજો(૨)
દરિયા કે નદીના પાણી સામે રક્ષણ માટે બાંધેલો
બંધ. **-ક્કાવાળો** પું૦ ડક્કાનો માલિક
ડખ ન૦[ડચ પરથી इं. डक; સર૦ हिं., म. डक]
એક જાતનું જાડું કપડું (તેનો કોટ બનાવે છે)
ડખલ સ્ત્રી૦ જુઓ દખલ. **-લિયું** વિ૦ જુઓ
દખલિયું
ડખળિયું ન૦ ['ડખો' ઉપરથી] શાક નાખીને
કરેલી દાળ કે કઢી [કરેલી દાળ
ડખું ન૦ ['ડખો' ઉપરથી] શાક વગેરે નાંખી
ડખો પું૦ [રવ૦?] જુઓ ડખું (૨)[લા.] ગોટાળો;
ખીચડો (૩) વાંધો; ઝઘડો. [**-ઘાલવો** = વાંધો
- ઝઘડો નાખવો; ડખો કરવો. **-પડવો** = ઝઘડો
પડવો; વાંધો પડવો; ડખો થવો.] **-ખાડખ**
સ્ત્રી૦ ડખલ; ડખો
ડખોળવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦?] ડહોળી નાખવું
ડગ સ્ત્રી૦ [જુઓ ડગવું] ડગવું તે; અસ્થિરતા
ડગ,૦લું ન૦ [સર૦ हिं., म. डग] પગલું(૨)
તેનું અંતર. [**-દેવું, ભરવું** = પગલું ભરવું -
ઉપાડવું (૨) પગરણ કરવું. **-માંડવું** = ડગ
ભરવું (૨) ડગલું ભરતાં શીખવું.]

ડગડગ વિ૦[સર૦ हिं. डगडगाना; म. डगडगणें] જુઓ ડગમગ; ડગડગતું. ૦વું અ૦ક્રિ૦ આમ તેમ ડોલવું-હાલવું (૨) [લા.] નિશ્ચયમાંથી ઢચુપચુ થવું-હાલવું. -ગો પું૦ મનનો ડગમગાટ (૨) દગદગો; શંકા; સંશય (૩) અવિશ્વાસ; વહેમ

ડગમગ વિ૦, ૦વું અ૦ક્રિ૦ [दे. डगमग]જુઓ ડગડગ, ૦વું. -ગાટ પું૦ ડગડગવું તે

ડગર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] વાટ; રાહ(૨)ઘરડ;ચીલો

ડગરી સ્ત્રી૦ જુઓ ડોકરી; ડોશી. -રું ન૦ [સર૦ दे. टिग्घर, म. डंगर]ઘરડું; ડોસલું.-રો પું૦ ડોકરો; ડોસો

ડગલી (ગ'?) સ્ત્રી૦[તુ. दग्लह;સર૦ हिं. दगला, म. डगला,-लें]નાનું ડગલું. -લું ન૦ પહેરવાનું કપડું-જાડું બદન કે અંગરખું. -લો પું૦ મોટો અંગરખો કે કોટ: ઓવરકોટ

ડગલી સ્ત્રી૦[જુઓ 'ડગ' ન૦]નાનું ડગલું-પગલું. -લું ન૦ જુઓ ડગ; પગલું. (-દેવું, ભરવું, માંડવું). [-ઓળખવું = પગલું પારખવું(૨) વલણ કે વૃત્તિ જાણવાં.]

ડગવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं., म.]જુઓ ડગડગવું, ડગમગવું

ડગશ (શ,) સ્ત્રી૦ (ચ.) [સર૦ दे. डगल=ઈંટ પથ્થરનો ટુકડો] મોટો પથ્થર

ડગળવું સ૦ ક્રિ૦ ['ડગળુ" ઉપરથી] જુઓ ચગળવું (૨) ઈચવું; જે તે ખાયા કરવું

ડગળાટવું સ૦ક્રિ૦ ['ડગળું' ઉપરથી] ડગળે ને ડગળે ખાવું; બચકાટવું

ડગળી સ્ત્રી૦નાનું ડગળું(૨)ડાગળી; સમજશક્તિ. [-ખસવી, ખસી જવી = ગાંડું થવું; ભાન જતું રહેવું. -મારવી, લગાવવી = ડગળી વડે કાણું પૂરવું.]

ડગળું ન૦ [दे. डगल=ફળનો કકડો] જાડો, મોટો કકડો અથવા ફાડિયું

ડગુમગુ વિ૦(૨) અ૦[જુઓ ડગમગ]અસ્થિર

ડઘાવું અ૦ ક્રિ૦ ગભરાટથી સ્તબ્ધ થઈ જવું (૨) ['ડાઘ' ઉપરથી] ડાઘ પડવો (ઉદા૦ ડઘાયેલી કેરી)

ડગ્ગો પું૦[સર૦ म. डग्गा; सं. ढक्का; प्रा. डक्क] બાયું; નરઘાંની જોડમાંનું નાનું

ડચ પું૦ [ઇં.] વલંદો; હોલંડનો વતની(૨)સ્ત્રી૦ તેની ભાષા (૩) વિ૦ તે દેશને અંગેનું

ડચ અ૦ [રવ૦] (૨) ટચકો મારતાં કપાઈને જુદું પડવાનો અવાજ (ઉદા૦ 'ડચ દઈને જુદું પડ્યું') (૩) ન૦જીભ થડકાવીને કરાતો નકારસૂચક અવાજ (૪) બળદ વગેરે હાંકતાં કરાતો અવાજ. ૦કારવું સ૦ક્રિ૦ ડચ એવો અવાજ કરીને પ્રેરવું-હાંકવું. ૦કારી સ્ત્રી૦, ૦કારો પું૦ ડચ એવો અવાજ (હાંકવાનો કે નકારનો) કરીને ઉત્તેજવું, ઉશ્કેરવું તે. [-કરવી, -વો]

ડચક અ૦ [રવ૦]. -કિયું,-કું ન૦ પાણીમાં ગૂંગળાતાં કે રડતાં કે મુશ્કેલીથી ગળતાં ગળાની બારીમાંથી થતો 'ડચક' એવો અવાજ. [-ખાવું = પાણીમાં ગૂંગળાતાં ડચક અવાજ કરતો શ્વાસ લેવો; ડૂબકાં ખાવાં.]

ડચકું ન૦ જુઓ ડચકિયું (૨) [જુઓ ડચ] (ડચ દઈને કપાઈને પડેલું) ચીર; કકડો (ડુંગળીનો)

ડચકો પું૦ [જુઓ ડચકું = ચીર] ઓગળ્યા વગરનો કે બફાયા વગરનો ગાંગડો; લોંદો (૨) ડુંગળીનો કાકરો કે ટુકડો

ડચૂરો પું૦[સર૦ડૂચો] ગળા કે છાતીમાં રૂંધામણ. [-બાઝવો, ભરાવો = ગળા કે છાતીમાં કાંઈ ભરાવાથી રૂંધામણ થવી.]

ડચ્ચો પું૦ [જુઓ ડૂચો] ડૂચો; ડટ્ટો

ડઝન વિ૦ [ઇં.] બાર (૨) ન૦ બારનો સમૂહ (જેમ કે દીવાસળીનું). ૦બંધ વિ૦ ડઝનોથી ગણતરી થાય એવી સંખ્યાવાળું

ડટ(-ટ્ટ)ણ વિ૦ [સર૦ દાટવું] દટાયેલું; જમીનની અંદરનું (૨) ન૦ દટણ; ખાળકૂવો. ૦કૂવો, ૦ખાળ પું૦ખાળકૂવો. ૦જાજરૂ પું૦ ડટણકૂવા પર કરેલું જાજરૂ

ડટંતર ન૦ ['ડાટવું' ઉપરથી] દુનિયા દટાઈ જાય એવો ઈશ્વરી કોપ; મહાવિનાશ

ડટ્ટણ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ડટણ

ડટ્ટો પું૦ [જુઓ ડાટો] ડાટા તરીકે વાપરેલો ડૂચો (૨) બારણું ઉઘાડું રહે માટે સાખ સાથે લગાડાતો મિજાગરાવાળો લાકડાનો ટુકડો — અટકણ (૩) મોન્ટેસોરી બાળમંદિરના એક

સાહિત્યમાંનો ડાટા જેવો દરેક નળાકાર (૪) કૅલેન્ડરની તારીખોની બાંધેલી થોકડી –'બ્લૉક'

ડઠ્ઠર વિ૦ [સર૦ हिं. डड्ढार] લાગણી વગરનું; બુઠ્ઠું [– અશક્ત થવું

ડડળવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. डंडळणें] દોદળું

ડઢ વિ૦ મૂર્ખ

ડણક સ્ત્રી૦ [રવ૦] (કા.)સિંહની ગર્જના. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ (કા.) (સિંહે) ગર્જના કરવી

ડણું ન૦ [સર૦ 'ડફણું' અથવા 'ડણક' રવ૦] જાડું ડફણું (૨) તોફાની ગાયભેંસના ગળામાં નખાતું લાકડું; ડેરો

ડપ(–બ)કા પું૦ બ૦ વ૦ [જુઓ ડપકો] દોહવાના અંતમાં કઢાતી સેરો (૨) ચણાના લોટનું એક રસાદાર શાક

ડપ(–બ)કાણું, –મણ(–ણું) ન૦ ['ડપકો' ઉપરથી] દબડાવવું તે. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. दबकाविणें] દબડાવવું; ધમકાવવું

ડપ(–બ)કી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ડૂબકી. [**–ખાવી, મારવી**=ડૂબકી મારવી (૨) એકદમ નજર બહાર ચાલ્યા જવું.] **–કું** ન૦ ડૂબકું; ડૂબકી (૨) ટપકું

ડપ(–બ)કો પું૦ [રવ૦]પ્રવાહીનો મોટો છાંટો (૨)ધાબું; ડાઘો(૩) [લા.]વહેમ; શંકા(૪)ફાળ; ધ્રાસકો (૫) એકલા લોટનું જ કરેલું ભજિયું. [**–પડવો**=ડાઘો પડવો(૨) મોટું ટપકું પડવું (૩) વહેમ પડવો (૪) ફાળ પડવી.]

ડપટ વિ૦ [જુઓ દપટ] બેવડું; દોપટ (૨) સંતાડેલું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ દપટવું; સંતાડવું (૨) લુચ્ચાઇથી હાથ કરી લેવું; દબાવી બેસવું. [**ડપટી દેવું**=સંતાડી દેવું.]

ડપેટો પું૦[સર૦ રપેટો (फा. रफ़तन); हिं. डपट] ખૂબ જોરમાં દોડવું તે [પડવાળો કોથળો

ડપોટો પું૦ [दु+पट] ખાંડ વગેરે ભરવાનો બે

ડફ સ્ત્રી૦;ન૦[फा. दफ]એક વાદ્ય(૨)અ૦[રવ૦] ઝટ (ઉદા૦ ડફ દઈને, ડફ લઈને)

ડફડાવવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ म. डफरावणें]હંકારવું [હોડીવાળાઓની બોલીમાં] (૨) દબડાવવું; ધમકાવવું

ડફડું ન૦ નાનું ડફ (૨) ડફણું.

ડફણું ન૦ [दे. डफ्फ] નાનો, જાડો દંડૂકો–ધોકો. **–ણાટવું** સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ડફણાવવું. **–ણાવવું** સ૦ક્રિ૦ ડફણા વડે મારવું

ડફલાવવું સ૦ક્રિ૦ [ડફ રવ૦? સર૦ ડફડાવવું] હચમચાવી દેવું (૨) હેરાન કરવું

ડફાંસ (સ,) સ્ત્રી૦ ખોટી બડાશ; ડંફાસ. (**–મારવી, હાંકવી**)

ડફોળ વિ૦ [સર૦ हिं. डपोरसंख] જડસું; બેવકૂફ [(એક ગાળ)

ડફોળ-શંખ પું૦ [સર૦ हिं. डपोरसंख] મૂર્ખ

ડફ્ફલ વિ૦ વાથી ફૂલી ગયેલું

ડબ અ૦ [રવ૦]ડૂબવાનો અવાજ(૨) ટપ; ઝટ. **૦ડબ** અ૦[રવ૦](૨)ઝટ ઝટ; એક પછી એક (જેમ કે આંસુ પડવાં; કોળિયા મોંમાં મૂકવા; ચપચપ લેવું ઇ૦)

ડબકચૂરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ડબકડોયાં ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] પાણીમાં ડૂબકાં (૨)[માટલીમાં] પીધેલા વાસણની બોળાબોળ

ડબકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. डमकना] ડૂબકાં ખાવાં

ડબકા પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ ડપકા [ણું'માં

ડબકાણું, –મણ(–ણું), –વવું જુઓ 'ડપકા·

ડબકી,–કું જુઓ 'ડપકી'માં. **–કો** જુઓ ડપકો. **૦ડોળ** સ્ત્રી૦, **૦ડોળો** પું૦ (કા.) ડૂબકી મારવાની રમત

ડબગર પું૦ [फा. दफगर; हिं. डबगर; डब= કુપ્પાં બનાવવાનું ચામડું (જુઓ ડબડું)] નગારાં પર ચામડાં મઢનારો(૨)[સર૦ई. डोवर] છત્રી ઇત્યાદિ પર રંગરોગાન કરનારો

ડબડબ અ૦ જુઓ 'ડબ'માં. **–બાટ** પું૦ પેટ ચડવું તે(૨)[કા.] કોઈ બોલતું હોય તેમાં વચ્ચે બોલ બોલ કરવું તે (૩) વગર કામે વધારાપડતું બોલવું તે(૪)મર્યાદા છોડીને સામું બોલવું તે. **–બો** પું૦ ડબડબાટ; પેટ ચડવું તે

ડબડી(–રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. डबडी]નાનું ડબડું

ડબડું(–રું) ન૦[फा. दब्बह; સર૦ हिं. डब, म. दबडा] ચામડાનું કુલ્લું (ઘી–તેલ ભરવાનું). **–ડો** પું૦ મોટું ડબડું

ડબરી સ્ત્રી૦ જુઓ ડબડી

ડબરું વિ૦[સર૦ મ. डबरा; हिं. डप्पू–ફૂલેલું] ફિક્કું; ડેફરાયેલું (૨)મંદ; જડ; સુસ્ત (૩) ન૦ જુઓ ડબડું

ડબરો પું૦ [જુઓ ડબો] તાંબાપિત્તળનો ડબો

ડબલરોટી સ્ત્રી૦['ડબલ' (ઇં.)+રોટી (हिं.)] એક પ્રકારની દડા જેવી ફૂલતી રોટી; પાઉં

ડબલું ન૦ [જુઓ ડબડું] ચામડાનું કુલ્લું(૨) વગર પકવેલું હાંલ્લું; લોટું (૩)['ડબો' પરથી] પતરાનું લોટું; ટિનપાટ

ડબાડબ અ૦ [રવ૦] ડબડબ (આંસુ પાડવાં) (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ ડબડબાટ ૨ અને ૩

ડબી(-બ્બી) સ્ત્રી૦ [જુઓ ડબો] દાબડી

ડબીર પું૦ [अ. दबीर; સર૦ म.] મહેતો; હિસાબ લખનારો

ડબુ ન૦ [સર૦ हिं. डब्बू] કડછી; ડૂઘો

ડબૂક અ૦[રવ૦] ડૂબવાનો અવાજ. [-દઈને, લઈને=એવા અવાજની સાથે;તરત].૦વું અ૦ ક્રિ૦ ડૂબકું મારવું.-કિયું ન૦ ડૂબતાનું ડૂબકું. [-ખાવું=ડૂબવું; ડૂબવામાં ઉપર નીચે થવું.]

ડબૂચો પું૦ જુઓ ડૂચો

ડબૂસું ન૦, **-સો** પું૦[સર૦ म. डबुसा; हिं., फा. दबूसा] વહાણનો પાછળનો ભાગ

ડબો(-બ્બો) પું૦[फा. दब्बह; સર૦ हिं., म. डब्बा; म. डबा; का. डब्बी] ધાતુનું એક પાત્ર; દાબડો (૨) રેલગાડીનો ડબો (૩) ઘડિયાળનો ડબ્બો (૪) એક જાતનું ફાનસ (૫) હરાયાં ઢોર પૂરવાનો વાડો (૬) ટીનનો ડબો(૭) પાઘડી (તુચ્છકારમાં) (૮) ['ડબ' રવ૦ ઉપરથી ?] કોળિયો; ગફ્ફો. [**-મારવો**=એકદમ બૂકડો ભરવો (૨) નાસી જવું.]

ડબોડબ અ૦ [રવ૦] જુઓ ડબડબ

ડબોવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ડબ' રવ૦; हिं. डबोना] ડુબાવવું; ઝબકોળવું

ડબોળવું સ૦ક્રિ૦ ['ડબ' રવ૦] જુઓ ડબોવવું (૨) અપવિત્ર કરવું

ડબ્બી સ્ત્રી૦ [જુઓ ડબો] ડબી; દાબડી.**-બ્બો** [પું૦ જુઓ ડબો

ડભાયણું ન૦ [સર૦ प्रा. डंभण; ડાંભવું] ડામ દેવાનું ઓજાર-સાધન (૨) [?] ભયનું ઠેકાણું

ડમક અ૦ [રવ૦] ડમરુનો રવ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ સં. डम्] (ડમરુનું) વાગવું

ડમકો પું૦ [રવ૦] ડંકો (૨) [જુઓ ડબુ] (સુ.) ડૂઘો.**-કારો** પું૦ ડંકાનો અવાજ

ડમખળ ન૦[રવ૦]તોસ્તાન;ધમાલ (સવારીની)

ડમડમ સ્ત્રી૦[રવ૦]ડંકાનો અવાજ(૨)[સર૦म.] ગરબડ; તોફાન (૩)[સર૦ म. डम] ડંકા જેવું એક લશ્કરી વાદ્ય.**-માક** પું૦ડમડમનો અવાજ

ડમડોળ વિ૦ [જુઓ ડામાડોળ] અસ્થિર (૨) અપૂર્ણ; અધૂરું

ડમણી સ્ત્રી૦,**-ણું** ન૦[સર૦ म. डमणी = કપડાં ધોવાનો ધોકો; સર૦ ડફણું, ડણું] નાની લાકડી (૨) શેરડીનો કકડો (૩) ડમણિયું. **-ણિયું** ન૦ [સર૦ म. दमणी] બે બળદની નાની ગાડી

ડમર(-રી) સ્ત્રી૦ (કા.) જુઓ ડંમર

ડમરવું અ૦ક્રિ૦ [સં. डंबर ?] વનસ્પતિનું ફાલવું -નવાં પાન આવવાં

ડમરાણ ન૦ (કા.) જુઓ ડંમર

ડમરી સ્ત્રી૦ જુઓ ડમર

ડમરુ ન૦ [સં.] એક વાદ્ય; ડાકલું

ડમરો પું૦ [સર૦ સં. दमनक, प्रा. दमणक (-ग, -य); हिं. दौना; म. दवणा] એક સુગંધીદાર વનસ્પતિ

ડમાક પું૦[अ. दिमाग़] રોફ; ભપકો; ઠાઠ. ૦દાર [વિ૦ ડમાકવાળું

ડયાળ ન૦ એક પક્ષી

ડર પું૦[સં. दर;प्रा. डर] ભય;બીક. [**-રાખવો**=બીવું;ડરવું. **-લાગવો**=ભયની અસર થવી.] ૦કણ, ૦કુ, ૦પી, ૦પોક [સર૦ हिं; (पोंकना =ડરવું)] વિ૦ બીકણ. ૦પ(-પા)વું [સર૦ हिं. डरपना; डरपाना], ૦વું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. डर ક્રિ૦] બીવું.**-રામણી** સ્ત્રી૦ ધમકી; બીક; સતામણી. **-રામણું** વિ૦ ડર લાગે એવું; ભયાનક (૨) ન૦ ડરામણી.**-રાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ડરવું'નું પ્રેરક (૨) દાટી-ધમકી દેખાડવી કે આપવી.**-રુ** વિ૦ ડરી કે છળી ગયેલું(૨)ડરકણ

ડલી(-ળી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. दरी=શેતરંજી; म. डल्ली] ઘોડાની પીઠ પર જીનની નીચે નાખવાની ઊનની ગોદડી

ડલ્લો પું૦જુઓ દલ્લો

ડવક ન૦ એક પક્ષી

ડવારો પું૦ [રવ૦] (સુ.) ઘોંઘાટ; લવારો

ડસ પું૦ [प्रा. डस (सं. दंश)] દંશ; વેરની લાગણી

ડસક ડસક અ૦[રવ૦] ડસકાં ખાતું હોય એમ (૨) રહી રહીને

ડસકલું ન૦ ડસકું (લાલિત્યવાચક)

ડસકલું ન૦ બેડી; હેડ (૨) બેડી જેવું – ભારે જાડું હાથપગનું ઘરેણું. **–લો** પું૦ ભારે–વજનદાર બેડી [ખાવાં

ડસકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; हिं. डहकाना] ડૂસકાં

ડસકું ન૦ જુઓ ડૂસકું (–ખાવું)

ડસડસવું અ૦ ક્રિ૦['ડસકું'' ઉપરથી]ડૂસકાંથી રૂંધાવું (૨) મનમાં અકળાઈ રહેવું

ડસવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. डस, सं. दंश्] કરડવું; દંશ દેવો. **–ણ** ન૦ ડસવું તે [છલકાઈ જવું (?)

ડહેંકવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं. डहकना](કા.)ઊભરાવું;

ડહાપણ (ડ્)ન૦ ['ડાહ્યું' ઉપરથી] ડાહ્યાપણું; શાણપણ. [**–કરવું, ડહોળવું** = વચમાં વગર સમજ્યે પોતાની વાત કે ડહાપણ ઉમેરવાં.] **૦ડાહ્યું(–હ્યલું)** વિ૦ દોઢડાહ્યું. **૦દાર** વિ૦ ડહાપણવાળું

ડહોળવું (ડ્હો) સ૦ક્રિ૦ [सं. ड्वल्? સર૦ म. डहुळणें–ढवळणें] (પ્રવાહીને) હલાવવું; ઘુમરડવું (૨)[આંખ લાલ થાય ત્યાં સુધી] ચોળવી(૩) [લા.] ખૂબ કામોમાં પડવું; અનેકમાં માથું મારવું (કાંઈક નિંદાત્મક અર્થમાં)

ડહોળું (ડ્હો) વિ૦[સર૦ म. डहुळा]ડહોળાયેલું. **–ળો** પું૦ ડહોળાયેલું પ્રવાહી (૨) અફીણનો રસ. **–ળાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ડહોળવું'નું કર્મણિ(૨) આંખ લાલ થવી(જેમ કે ચોળાવાથી)(૩)[લા.] હાલી જઈને અવસ્થિત થવું; ગૂંચવાઈ જવું; વધારેપડતી ચોળાચોળ થવી [નીકળે એમ

ડળક ડળક અ૦[રવ૦]ફોરાં રૂપે એક પછી એક

ડળકવું અ૦ક્રિ૦['ડળક' 'ડળક' પાણી છૂટવું– (મોંમાં) - એ પરથી?] લલચાવું; દાઢ સળકવી

ડળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ડડળવું]સડી જવું; ખોખાં થઈ જવાં (૨) લાલસામાં લીન થઈ જવું (૩) ભાગી પડવું – ઢગલો થઈ જવું; ઢળી પડવું

ડળી સ્ત્રી૦ જુઓ ડલી

ડળું ન૦ [दे. डल; हिं., म. डला]ડગળી; ફોડવું

ડંકવું અ૦ ક્રિ૦ (કા.) પ્રાણ જવામાં વિલંબ થવો(૨)છેલ્લા શ્વાસ લેવા(૩)[दे. डंक=ડંખ] [જોડાનું] ડંખવું

ડંકાપલ્લવી સ્ત્રી૦ [ડંકો+પલ્લવ]ડંકો વગાડી હુકમ આપવાની લશ્કરી સાંકેતિક ભાષા

ડંકી સ્ત્રી૦ [इं. डॉन्की पंप; સર૦ म. डंकीण] પાણી ખેંચવાનો પંપ–સંચો

ડંકો પું૦ [સર૦ हिं., म. डंका; सं. ढक्का, प्रा. डक्क] નગારું; ઢોલ (૨) ઘોડાની પીઠ ઉપર બે બાજુ લટકાવેલાં ઢોલ(૩)[કા.]ટકોરો(૪)[લા.] ફતેહનો અવાજ; ફતેહ. [**ડંકા પડવા** = ટકોરા થવા. **–કરવો** = જયજયકાર કરવો; નામના મેળવવી (૨) લોકોમાં જાહેર કરવું. **–થવો** = ડંકો વાગવો. **–દેવો** = નગારું વગાડવું (૨) વિજયસવારીએ ચડવું (૩) ઉત્સાહભેર કોઈ કાર્ય કરવા ઊપડવું. **–મારવો**=ટકોરો વગાડવો. **–વાગવો** = વિજયટંકાર થવો (૨) નામના નીકળવી(૩ લોકોમાં જાહેર થવું. **–વગાડવો** = જુઓ ડંકો કરવો.]

ડંખ પું૦ [दे. डंक(सं. दंश)] ચટકો; દંશ (૨) ધાનનો દાણો સડવાથી પડતું છિદ્ર(૩)આંકડો; ઝેરી કાંટો–અણી (૪) [લા.] કીનો; વેર. [**–રહેવો** = ડંખ કે વેરની અસર રહેવી. **–રાખવો** = કીનો–વેર રાખવું. **–લાગવો** = દાણામાં છિદ્ર પડવાં (૨) મનમાં ચટકો લાગવો. રીસ ચડવી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ડસવું; દંશ દેવો; આંકડો મારવો; કરડવું (૨) જોડો ઘસાઈ પગને ઈજા થવી (૩) [લા.] મનમાં ખટકવું. **–ખાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ડંખવું'નું કર્મણિ (૨) ધાનના દાણાને ડંખ લાગવો. **–ખીલું** વિ૦ ડંખવાળું

ડંગેલું ન૦ હાંડવો – એક વાની (સુ.)

ડંગોરિયું વિ૦ [ડંગોરો પરથી]ડંગોરાથી કામ લે એવું; મારામારી કરે એવું

ડંગોરું ન૦, **–રો** પું૦ [दे. डंगा] ડાંગ જેવી જાડી ટૂંકી લાકડી; ધોકો

ડંડાટવું, ડંડાબાજી જુઓ 'ડંડો'માં

ડંડાશણ ન૦ મોરનાં પીંછાંનો બનાવેલો સાવરણો

ડંડી(–ડૂ)કો પું૦[જુઓ ડંડો] નાનો ડંડો; દંડૂકો

ડંડો પું૦ [सं. दंड; प्रा. डंड] જાડી, ટૂંકી લાકડી;

ડંગોરો. -ડાટવું સ૦ ક્રિ૦ ડંડે ડંડે મારવું. -ડાબાજી સ્ત્રી૦ ડંડાથી મારામારી

ડંડો પું૦ + [दे. डंडय] રસ્તો; મહોલ્લો; શેરી

ડંફાણ +, **-શ, -સ** સ્ત્રી૦ જુઓ ડફાંસ

ડંફાસિયું વિ૦ ડંફાસ હાંકતું; બેડશીખોર

ડંબક ન૦(?)[સર૦प्रा. डंब; सं. दंभ] +દંભ; ઢોંગ

ડંબર પું૦ [सं.] આડંબર; બાહ્ય ભભકો

ડંબેલ્સ પું૦બ૦વ૦ [इं.] હાથની કસરતનું એક સાધન.[**-કરવા**=ડંબેલ્સથી કસરત કરવી.]

ડંભારણ ન૦ [प्रा. डंभण] ડભાયણું; ડાંભવાનું સાધન(૨)[લા.] મર્મમાં વાગે એવું કટાક્ષવચન

ડંભાવવું સ૦ક્રિ૦, ડંભાવું અ૦ક્રિ૦ ડાંભવુંનું પ્રેરક ને કર્મણિ [ગોટાનો સમૂહ

ડંમર પું૦[सं. डमर] (ફા.) હવામાં ઊડતી ધૂળના

ડાઇનેમો પું૦ [इं.] વીજળી ઉત્પન્ન કરવાનું એક પ્રકારનું યંત્ર.[**-મૂકવો**=તે યંત્ર ગોઠવવું.]

ડાઇરેક્ટર પું૦;-રી સ્ત્રી૦[इं.]જુઓ ડિરેક્ટર,-રી

ડાઈ સ્ત્રી૦ સુલેહ; સંધિ (?)

ડાક સ્ત્રી૦ [हिं.] ટપાલ (૨) મુસાફરો, ટપાલ વગેરે લઈ જવા માટેની ટપ્પાઓની ગોઠવણ (૩) ડાકગાડી (૪) ન૦ [સર૦ म.] જુઓ ડાકલું. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ ટપાલ લઈને જનારી ગાડી; 'મેલ.' **૦ઘર** ન૦ટપાલઑફિસ.**૦ચોકી** સ્ત્રી૦ ડાકની સલામતી માટે રાખેલી ચોકી. **૦બંગલો** પું૦ (સરકારી) મુસાફરી-બંગલો

ડાકડમાક પું૦ [જુઓ ડમાક] ઠાઠમાઠ; ભભકો

ડાકડમાળ પું૦ ઘરનો જૂનો પરચૂરણ સામાન

ડાકણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं. डाकिनी] એક જાતની ભૂતડી (૨) મેલી વિદ્યા જાણનારી સ્ત્રી (૩) જેની નજર લાગે એવી સ્ત્રી (૪) ગાજરનું ડીંટું અને અંદરનો કઠણ રેસો. **૦કૂંડું** ન૦ઉતારની આસપાસ કરેલું પાણીનું કૂંડાળું. **૦કોઠો** પું૦ છોકરીઓ ધૂળની પાળ વડે સાત કોઠા પાડી જે રમત રમે છે તેમાંનો દરેક કોઠો. **-ણી** સ્ત્રી૦ ડાકણ; પિશાચણી. **-ણું** વિ૦ ડાકણ જેવું; ખાઈ જાય એવું. **-ણો** પું૦ એક જાતનું ભૂત (પુરુષ)

ડાકબંગલો પું૦ જુઓ 'ડાક'માં

ડાક(-ખ)લી સ્ત્રી૦ નાનું ડાખલું (૨) સાપનું બોલવું(૩) જડબું.[**-પહોળી થઈ જવી**= મરી જવું. **-વગાડવી**=સાપે મોં વડે અમુક જાતનો ચાલુ અવાજ કરવો.] -લું ન૦[प्रा.डक्क] એક જાતનું વાદ્ય; ડુગડુગિયું. [**-બેસાડવું**= ભૂવો ધુણાવવો (૨) નવરાત્રી વખતે માતાના સ્થાન આગળ ડાખલું વગડાવવું.] **-લિયો** પું૦ ડાખલું વગાડનારો - ભૂવાનો સાથી

ડાકાટી સ્ત્રી૦ [हि. डकैती] ડાકો; ધાડ

ડાકિની સ્ત્રી૦ [सं.] ડાકણી [માણસ

ડાકિયું વિ૦ જુઓ ડાકણું. **-યો** પું૦ખાઉધરો

ડાકુ પું૦ [हिं.] લૂંટારો; ધાડપાડુ

ડાકું વિ૦ અપમાનિત; બટ્ટો લાગેલું.[**-પડવું**= ભોંઠું પડવું; અપમાનિત થવું.]

ડાકો પું૦ [જુઓ ડાકુ] લૂંટારો; ધાડપાડુ (૨) [हिं. डाका] ધાડ ['ડાકલી'માં

ડાખલી સ્ત્રી૦, **-લિયો** પું૦,**-લું** ન૦ જુઓ

ડાગલું અ૦ ક્રિ૦ નોંધવું; ટપકાવી કે લખી લેવું (કોર્ટમાં વપરાય છે)

ડાગળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ડગળું] થીંગડી; ડગળી (૨) માથું; મગજ (૩) [લા.] સમજશક્તિ. [**-દેવી, મારવી**=થીંગડી મારવી. **-ખસવી, ચસકવી, છટકવી**=મગજ ખસી જવું -ગાંડા થવું. **-ઠેકાણે હોવી**=ભાન હોવું.]

ડાગળો પું૦ વિદૂષક; રંગલો (૨) [જુઓ ડાગળી] દાટો; ડૂચો [બાની

ડાગોર સ્ત્રી૦ [સર૦ म. डांगोर] ગાવાની એક

ડાઘ પું૦ [फा. दाग] (ગંદો દેખાય એવો)ડપકો (૨)[લા.] કલંક; બટ્ટો(૩)+[सं. दाघ પરથી ?] કીનો; ખાર. [**-પડવો**=ડાઘો-ડપકો પડવો; તેથી ગંદુ થવું. **-રાખવો**=કીનો રાખવો. **-લાગવો**=બટ્ટો લાગવો.] **-ઘાડૂઘી** સ્ત્રી૦ ડાઘા ડાઘા; ડાઘા પડીને થતી અસ્વચ્છતા. **-ઘી, -ઘિયું** વિ૦ ખારીલું; વેર રાખે એવું (૨) ફાડી ખાય તેવું; વિકરાળ. **-ઘિયો** પું૦ ડાઘિયો કૂતરો. **-ઘુ** પું૦ [જુઓ દાઘ] મડદાને બાળવા લઈ જનારો; ખાંધિયો (પ્રાય: બ૦ વ૦ માં જથાવાચક અર્થમાં વપરાય છે.) **ડાઘુમાં જવું**=સ્મશાનયાત્રામાં જવું.] **-ઘેલ** વિ૦ [જુઓ ડાઘ] ડાઘાવાળું (૨)[દાઘ પરથી ?]

ખારીલું (૩) બળેલું; દઝાયેલું. **–ઘો** પું૦ ડાઘ (૨)જુઓ ડાઘિયો. **–ઘોડૂઘો** પું૦ રડ્યોખડ્યો એકાદ ડાઘો (એકાદપણું બતાવવા)

ડાચું ન૦[સર૦'ચાડું'(दे.'चट्ट') તેના ઉપરથી?] જડબું (૨) મોં (તિરસ્કારમાં). **–ચાફૂટ** સ્ત્રી૦ નકામું બોલ બોલ કરવું તે–લવારો. **–ચાફૂટિયું** વિ૦ ડાચાફૂટ કરે એવું. **–ચાબળ** ન૦ બોલવાનું જોર. **–ચાબળિયું** વિ૦ ડાચાબળવાળું; ડાચાફૂટ કરતાં થાકે નહિ તેવું

ડાટ પું૦ [જુઓ દાટ] ભારે નાશ; ખુવારી. [(મોંઘું) **ડાટ**=ભારે (મોંઘું); ઘણું (મોંઘું). **–વળવો**=ભારે ખુવારી થવી.]

ડાટણું ન૦['ડાટવું' ઉપરથી]બારસાખની ઉપરનું દાબણિયું, 'લિન્ટેલ' (૨) ડાટો

ડાટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ દાટવું (૨) સંતાડવું (૩) [સર૦ हिं. डाँटना] ધમકાવવું

ડાટી સ્ત્રી૦[સર૦ म. दाटी = ભીડ, दाटा = ધમકી] દાટી; ભીડ; ગિરદી (૨) [જુઓ ડાટવું] ધમકી. [**–આપવી, દેવી**=ધમકી આપવી.]

ડાટો પું૦[સર૦ म. डाटा; हिं. डाट]દાટો; સાંકડા મોંના પાત્ર(બરણી, શીશી જેવા)નું મોં બંધ કરવાનું સાધન; બૂચ. [**ડાટા કરવા**=ઉપવાસને આગલે દિવસે ઠાંસીને ખાવું. **ડાટો દેવો, મારવો**=ડાટા વડે બંધ કરવું.]

ડાડવું અ૦ક્રિ૦['દાદ' ઉપરથી?]આજીજી કરવી

ડાડિયું ન૦, **ડાડુ** સ્ત્રી૦ [જુઓ ડાડવું] આજીજી; વિનંતિ

ડાઢવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. डड्ढ (सं. दग्ध) પરથી? સર૦ हिं. डाढना = બાળવું](કા.)કટાક્ષ કરવો

ડાફર સ્ત્રી૦, **–રિયું** ન૦, **ડાફોળ** (ળ,) [જુઓ ડાફું]નકામું આમ તેમ જોવું – બાલાં મારવાં તે. [**ડાફરો – ડાફોળો મારવી, ડાફરિયાં મારવાં**=આમ તેમ જોવું – બાલાં મારવાં.]

ડાફાડોળ સ્ત્રી૦ કશામાં વચ્ચે પડી ડહાપણ ડહોળવું તે (**–કરવી**)

ડાફું ન૦ [મોં ફાડવાના 'ડફ' રવ૦ પરથી?] કરડવા પહોળું કરેલું મોં. [**–મારવું**=માથું મારવું (૨) બચકું ભરવું.]

ડાફોડિ(–ળિ)યું ન૦ ['ડાફું' ઉપરથી] ડાફરિયું

ડાફોળ (ળ,) સ્ત્રી૦ જુઓ 'ડાફર'માં

ડાબકો પું૦ [રવ૦] દાબવાથી થતો અવાજ(૨) ['દાબવું' ઉપરથી]દાબીને આટીથી લીંપવા જેવી સપાટી કરવી તે

ડાબડો(–લો) પું૦ જુઓ દાબડો. **–ડી(–લી)** સ્ત્રી૦ જુઓ દાબડી

ડાબણિ(–રિ)યું ન૦ [જુઓ દાબવું] દાબવાના કામમાં લેવાતું વજન; દાબવાનું યંત્ર (૨)બારસાખના ચોકઠા ઉપરનું દબાણ રાખનારું વજન (૩) [ડાબડો, ડબો ઉપરથી?] એક પહોળા મોંનું વાસણ

ડાબલિયાળ(–ળું) વિ૦ ['દાબવું' ઉપરથી] જેમાં દબાણ માટે 'સ્પ્રિંગ' – કમાન હોય એવું

ડાબલી જુઓ 'ડાબડો'માં. **–લો** પું૦ જુઓ દાબડો (૨) ઘોડાના પગનો નાળ

ડાબાજમણી(–ણું) અ૦ [ડાબું + જમણું] ડાબી અને જમણી બંને બાજુએ(૨)વારાફરતી બંને બાજુએ(૩)ડાબાનું જમણું ને જમણાનું ડાબું થાય તેમ(૪) [લા.]પક્ષપાતથી. [**ડાબાજમણી કરવું**=પક્ષપાત કરવો (૨) આંખ આડા કાન કરવા.]

ડાબિયેળ વિ૦ જુઓ ડાબોડિયું

ડાબું વિ૦ [दे. डव्व, डाव = ડાબો હાથ] જમણાનું ઊલટું (૨) [લા.] અળખામણું; અળગું. [**ડાબા પગનો અંગારો**=નજર ઉતારવા દીકરાને મા કપાળે ડાબા પગની ધૂળથી જે નિશાની કરે છે તે. **ડાબી આંખ ફરકવી**=પુરુષને માટે અશુભ અને સ્ત્રીને માટે શુભ સૂચવતું નિમિત્ત થવું. **ડાબું કરવું**=ડાબી બાજુએ નાખવું (૨) ભૂલી જવું (૩) અળખામણું કરવું. **–મૂકવું, મેલવું**=ભૂલી જવું; ન જડવું (૨) અળખામણું કરવું. **ડાબે હાથે મૂકી દેવું**=એવું મુકાઈ જવું કે જેથી ઝટ જડે નહીં.]

ડાબેરી, ડાબો(–ભો)ડિયું, ડાબોડી વિ૦[જુઓ ડાબું] ડાબે હાથે કામ કરવાની આદતવાળું

ડાભ, ૦ડો પું૦ [सं. दर्भ, प्रा. डब्भ]એક જાતનું ઘાસ – દર્ભ. **૦સૂળિયું** ન૦ એક જાતનું ઘાસ

ડાભો પું૦ [સર૦ म. डाब, डांभा] એક જાતનું શાક – ભાજી

ડાભોડિયું વિ૦ જુઓ ડાબોડિયું

ડામ (ડા') પું૦ [સર૦ प्रा. डंभण = ડામવાનું ઓજાર; સર૦ हिं. दाग; म. डाग] ગરમ ગરમ વસ્તુ ચામડી ઉપર ચાંપી દેવી તે; ચપકો (૨) [લા.] ડાઘ; કલંક; લાંછન (૩) કંઈ નહિ; ટીકો. (જેમ કે, લે ડામ !). [**–ચાંપવો, દેવો** = ડામવું; ચપકો બેસાડવો (૨) કાંઈ ના આપવું; ટીકો બતાવવો (ઉદા૦ એને શું ડામ દે ?).]

ડામકી વિ૦ [સર૦ દમામ કે દંભ] + આડંબરી; દંભી; બહારની ટાપટીપવાળું

ડામચિયો પું૦ ['માંચી' ઉપરથી ? સર૦ हिं. डामचा = ખેતરનો માંચો] ગોદડાં વગેરે મૂકવાની ઘોડી (૨) ડાંસ; મચ્છર

ડામણ ન૦ [જુઓ દામણ] ઘોડાંગધેડાં નાસી ન જાય તે માટે તેમના પગને જકડવાનું દોરડું (૨) રેંટિયાના પૈડાનાં પાંખિયાં બાંધવાની દોરી (૩) [फा. दामन] અંગરખાના છેડાનું ઓટણ (૪) ['ડાબું'' ઉપરથી ?] [વહાણ જમણી તરફ વાળવા] સુકાન ડાબી તરફ ફેરવવું તે

ડામર પું૦ [સર૦ हिं., म.] કોલટાર; (કોલસામાંથી મળતો) એક કાળો પદાર્થ

ડામરા પું૦ બ૦ વ૦ (ચ.) કોસનો ચાકળો જે બે લાકડાંને આધારે બેસાડાય છે તે લાકડાં

ડામરેજ ન૦ [इं. डिमरेज] રેલવેમાં આવેલો માલ વખતસર ન લેવા જવાથી ભરવી પડતી દંડની રકમ. [**–ચડવું** = માલ વખતસર ન લેવાથી દંડ ભરવાનો થવો. **–ભરવું** = તે દંડ ચૂકવવો.]

ડામવું (ડા') સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડામ] ડામ દેવો (૨) મહેણું મારવું (૩) [જુઓ ડામણ] ડામણ બાંધવું

ડામાડોળ વિ૦ [સર૦ हिं. डाँवाडोल (ડોલના) म. डामाडूल(–ळ)] અસ્થિર; ડોલતું; ડગમગુ

ડામીજ(–સ) વિ૦ [इं. डॅमेज्ड ?] ગુનેગાર તરીકે પંકાયેલું; બદમાશ

ડામું ન૦ ['ડામ' ઉપરથી] ડામ્યાનું કે ડામ્યા જેવું ચિહ્ન (૨) કાળો ડાઘ

ડામેલ (ડા') વિ૦ ['ડામ' ઉપરથી] ડામેલું

ડાયરી સ્ત્રી૦ [इं.] રોજનીશી; તે નોંધવાની ચોપડી

ડાયરો પું૦ [अ. दाइरह्] નાત; જમણ (રજપૂતોમાં) (૨) ઘરડા અને અનુભવી લોકોનો સમુદાય – રાવણું; દાયરો (૩) [કા.] અંગત માણસોનું મંડળ; કાઠી – ગરાસિયાનું મંડળ

ડાયલ પું૦ [इं.] ઘડિયાળનો અંકવાળો ગોળ ભાગ, જેના પર કાંટા ફરે છે

ડાર ન૦ (કા.) ભૂંડનાં બચ્ચાંનું ટોળું (૨) પું૦ ['ડર' ઉપરથી] ધમકી. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ['ડાર' ઉપરથી] ડરાવવું; ધમકી દેવી (૨) મના કરવી; અટકાવવું. **–રો** પું૦ ધમકી; ઠપકો (**–દેવો**). **–રોડફારો** પું૦ (કા.) સામાને ધાક રહે એવી ચેષ્ટા

ડાલી સ્ત્રી૦ [सं. डल्लकं; प्रा., दे. डल्ल] ટોપલી (૨) ભેટનાં ફૂલફળાદિની ટોપલી. **–લું** ન૦ ઢોરનો ખાણનો ભરેલો ટોપલો (૨) વાંસ કે ઘાસનો ઊભો કંડિયો

ડાહી વિ૦ સ્ત્રી૦ [अ. दाही] 'ડાહ્યું''નું સ્ત્રી૦. **૦નો ઘોડો** પું૦ એક બાલરમત

ડાહ્યલું વિ૦ ['ડાહ્યું' ઉપરથી] દોઢડાહ્યું; ચાંપલું

ડાહ્યું વિ૦ [अ. दाही] ડહાપણવાળું; સમજુ. **૦ડમ, ૦ડમરું** વિ૦ [ડાહ્યું+ડમરું (ડામર–દામોદર – એક ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ ડાહ્યો ગુજરાતી રાજપુરુષ)] બહારથી ડાહ્યું અને ઠાવકું દેખાતું (૨) તદ્દન ડાહ્યું; શાણું

ડાળ સ્ત્રી૦; ન૦ [दे. डाल] ડાળું. **૦ખી** સ્ત્રી૦, **૦ખું** ન૦, **–ળી** સ્ત્રી૦ [दे. डाली] નાની ડાળ. **–ળું** ન૦ મુખ્ય થડનો ફાંટો; શાખા. [**ડાળે વળગવું** = આશ્રય મળવો (૨) ધંધે વળગવું. **ડાળાંપાંખડાં જુદાં કરવાં** = સાંધાસંબંધ જુદા પાડી નાખવા; કુટુંબસંબંધીને વેરવિખેર કરી નાખવાં; પાયમાલ કરવું. (**–નું**) **ડાળું-પાંખડું ન જાણવું** = –થી અજ્ઞાત હોવું.]

ડાંક(–ખ) (૦) પું૦ [સર૦ ડાંસ] લીલી, મોટી માખ (૨) [સર૦ हिं. डाँक, म. डाक] નંગની નીચે તેનો પ્રકાશ વધે તે માટે મુકાતી ચકચકિત પતરી (૩) [સર૦ म. डांक] ધાતુના સાંધા પૂરવામાં વપરાતો પદાર્થ

ડાંખરું (૦) વિ૦ [સુ.] હિંમતબાજ; મરણિયું

ડાંખળી (૦) સ્ત્રી૦, **–ળું** ન૦ [સર૦ म. डाखळ]

ડાળમાંથી ફૂટેલી નાની ડાળી; ડાળખી

ડાંગ (૦) સ્ત્રી૦ [दे. डंगा] લાંબી મજબૂત લાકડી. **–ગાટવું** સ૦ ક્રિ૦ ડાંગે ડાંગે મારવું

ડાંગ ન૦[સર૦મ. डांग;हिं. डाँग; दे. डुं(-डों)गर] ઝાડીવાળો ડુંગરી પ્રદેશ(જેમ કે ડાંગનું જંગલ)

ડાંગ(–ગે)ર સ્ત્રી૦ [सं. कडंगर = પરાળ?] એક ધાન્ય, જેમાંથી ચોખા નીકળે છે

ડાંઠું (૦) ન૦ (કા.) કઠણ ડાંખળી

ડાંડ, ૦ચું (૦) વિ૦ [सं. दंड; प्रा. डंड] છડું; બૈરીછોકરાં વિનાનું (૨) ડંડાથી કામ લેનાર; લાંઠ (૩) નાગું; લબાડ; લુચ્ચું. **૦ગાઈ, ૦ગી, –ડાઈ** સ્ત્રી૦ ડાંડપણું; નાગાઈ; લાંઠાઈ

ડાંડલી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ ડાંડી] ઝીણી ડાળી (૨) પાનની ડાંખળી (૩) નાનો હાથો. **–લો** પું૦મોટી ડાંડલી (૨) ઘરેણાનો આંકડો (જેમ કે વાળીનો)

ડાંડિયારાસ (૦) પું૦ ડાંડિયાથી રમવાનો રાસ

ડાંડિયું (૦) વિ૦ ['ડાંડ' ઉપરથી]ડાંડાઈ કરનારું; ડાંડ (૨) ન૦ [दे. डंड,–डी = સીવેલું જીર્ણ યા જોડિયું વસ્ત્ર] લૂગડાનો જરેલો-ફાટેલો ભાગ વચ્ચેથી કાઢી નાખી બે છેડા સાંધી પહેરવા લાયક કરેલું કપડું

ડાંડિયો (૦) પું૦ [જુઓ ડાંડ] ડાંડ આદમી (૨) [જુઓ ડાંડી]દાંડી પીટનાર; રોન ફરનાર (૩) નાનો પાતળો દંડો

ડાંડી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. दण्ड, प्रा. डंड ઉપરથી; સર૦ हिं.] દાંડી; નાની લાકડી, હાથો કે દંડો (૨)જેને બે છેડે તાજવાનાં પલ્લાં બંધાય છે તે લાકડી(૩)ડાંડિયાથી વગાડવાનું એક વાદ્ય(૪) વહાણને નિશાની બતાવવા સારુ ઊંચી ટેકરી ઉપર રોપી રાખેલું લાકડું (૫) દીવાદાંડી (૬) [दे. डंडय = રસ્તો ઉપરથી?] સીધી કિનારી-લીટી(નાકની). **–ડો** પું૦ ટૂંકો દંડો(૨) હાથો (૩) ફણગો; ગરનો

ડાંડે પડવું [ડાંડો (दे. डंडय = રસ્તો)= રસ્તો પકડવો; ચાલતા થવું]

ડાંફ (૦) સ્ત્રી૦, **ડાંફું** ન૦ (કા.) મોટું પગલું [ભરવું તે

ડાંભવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડામવું] ડઝાડવું

ડાંભો (૦) પું૦ [જુઓ ડાભો] એક જાતની વનસ્પતિ – ભાજી

ડાંહ્લો પું૦ ['ડાંડો' ઉપરથી] ડાંડલો;વનસ્પતિનો [અંકુર (૨) હાથો

ડાંસ (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. डंस(सं. दंश्) = દાંતથી કાપવું; કરડવું] (કા.) માંદા માણસને એકાદ ચીજ ખાવાની રુચિ થવી તે

ડાંસ (૦) પું૦[सं. दंश; प्रा. डंस; સર૦ हिं., म.] એક જાતનો મચ્છર. **–સિયા મા(–માં)ખ** સ્ત્રી૦ ડાંસ જેવી કરડતી માંખ

ડાંસુ વિ૦ [सं. दंश्, प्रा. डंस = કરડવું (ગળે ચોટવું)] અપરિપક્વ સ્વાદવાળું (રાયણને માટે)

ડિક્ટેશન ન૦ [इं.] શ્રુતલેખન

ડિગ્રી સ્ત્રી૦ [इं.] અંશ (જેમ કે તાપના, ખૂણાના) (૨) પદવી; ઉપાધિ (૩) પ્રેસમાં ટાઇપ સજ્જડ ગોઠવવા નંખાતી પતરી

ડિપૉઝિટ ન૦ [इं.] બૅન્ક કે કોઈ પાસે મૂકેલી અનામત (૨) બાના તરીકે અપાતી રકમ

ડિપોટી પું૦ [इं. ડેપ્યુટી; સર૦ म. दिपोटी] શાળાઓ તપાસનાર સરકારી નિરીક્ષક(૨)વિ૦ મદદનીશ (જેમ કે ડિપોટી સ્ટેશન-માસ્તર)

ડિફાવવું સ૦ક્રિ૦, **ડિફાવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ડીફવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ડિમાક વિ૦ [જુઓ ડમાક] + દંભી; ડામકી

ડિરેક્ટર પું૦ [इं.] (વેપારી કંપનીનો)સંચાલક; વહીવટદાર(૨) (કેળવણી ખાતાનો) સંચાલક

ડિરેક્ટરી સ્ત્રી૦[इं.] વ્યક્તિઓ,વેપાર, ઇ૦ અંગે નામઠામ વગેરે માહિતી આપતી ચોપડી

ડિલ ન૦[સર૦ हिं. डील કે फा. दिल]શરીર(૨) [फा. दिल] + દિલ; મન. [**–ઊતરી જવું** = શરીર સુકાવું;જાડપણ ઓછું થવું. **–ભરાવું** = તાવ આવવો; તાવની શરૂઆત થવી. **–ભારે થવું** = જુઓ ડિલ ભરાવું(૨) શરીર વજનદાર થવું. **–લેવાવું** = શરીર સુકાવું. **–લેવું, ડિલે ભરાવું** = શરીરે પુષ્ટ થવું.]

ડિવિડન્ડ ન૦ [इं] કંપનીના શૅર દીઠ મળતો નફાનો ભાગ કે તેની રકમ યા ટકા

ડિસમિસ ક્રિ૦વિ૦[इं.]બરતરફ;રદ;કાઢી નાંખેલું કે મૂકેલું. (**–કરવું; –થવું**)

ડિસ્ટ્રિક્ટ પું૦ [इं.] જિલ્લો (૨) સરકારી અમલદારે તપાસ માટે પોતાના વિભાગમાં

ફરવું તે(**-માં જવું, નીકળવું**).૦**કોર્ટ** સ્ત્રી૦ [इं.] જિલ્લાની મોટી અદાલત જ્યાં અપીલ ઇ૦ જિલ્લાના કેસ ચાલે છે. ૦**જજ** પું૦ [इं.] તે અદાલતનો મુખ્ય ન્યાયાધીશ. ૦**મૅજિસ્ટ્રેટ** પું૦[इं.]જિલ્લાનો મૅજિસ્ટ્રેટ; કલેક્ટર.૦**લોકલ બોર્ડ** ન૦ [इं.] જિલ્લાના રસ્તા, દવાખાનાં, વગેરેનો વહીવટ કરતું પ્રજાકીય મંડળ. ૦**સ્કૂલ બોર્ડ** ન૦[इं.] જિલ્લાના શિક્ષણ (પ્રાથમિક)નું કામ કરતું પ્રજાકીય મંડળ

ડિસેંબર પું૦[इं.]ખ્રિસ્તી સનનો બારમો મહિનો

ડિંગ સ્ત્રી૦;ન૦[સર૦ हिं. डींग]ખોટી-બનાવટી વાત; ગપ. [**-મારવી**=ગપ મારવી.] ૦**મારુ** વિ૦ ડિંગ મારનારું; ગપ્પીદાસ

ડિંગરી સ્ત્રી૦ [म.] મૂળાની શિંગ; મોગરો

ડિંગલું ન૦['डिंग'-લઈને (રવ૦)કાપી નખાય તેવો ભાગ]ટોચનો ભાગ-કકડો;નવો દૂધભર્યો અંકુર (૨) થોરિયાનો કકડો(૩) [લા.] માથું (૪)[સુ.]સળી કે ડાંખળી જેવો લાકડાનો કકડો (જેમ કે, દીવાસળીનું ડિંગલું). [**-ઉડાડી મૂકવું**=ઝટકામેર કાપીને વેગળું કરવું.]

ડિંગળ ન૦ [જુઓ ડિંગ]જૂઠો તડાકો (૨)[સર૦ हिं. डिंगल] પિંગળના ઠેકાણા વિનાનું લાંબું જોડકણું.

ડિંગો પું૦ અંગૂઠો બતાવી ના કહેવું તે; ટીકો. [**-બતાવવો**=ના કહેવું; ચાટ પાડવું ('લે, ડિંગો'-એમ વપરાય છે.)]

ડિંડિમ પું૦; ન૦ [सं.] એક જાતનું નાનું નગારું

ડિંભ ન૦ [सं.] નાનું છોકરું; બાળક (૨) બચ્ચું

-ડી સ્ત્રી૦ પ્રત્યય(પું૦ **ડો**; ન૦ **ડું**)નામને લાગતાં (૧) લઘુતા કે લાલિત્ય યા પ્રેમ બતાવે છે-માળીડો, વહાલુડાં, રસિકડાં(૨)તુચ્છતા બતાવે છે-લુહારડો, કમોદડો, હજામડી

ડીચકું ન૦ [જુઓ ડીચકો] ડીંટું (૨) ટોચકું; ટેરવું(૩)નાનો ડીચકો. **-કો** પું૦ [જુઓ ડચકો] ઊપસી આવેલો ગાંઠ જેવો ભાગ; ગાંઠિયો

ડીચી સ્ત્રી૦ ['ડીચકું' ઉપરથી]નાનું ડીંટું(૨)નાનું ટોચકું (૩) ડીટાં

ડીચું ન૦ જુઓ ડીચકું

ડીચો પું૦ [સર૦ म. डीचा] એક જાતનું પક્ષી

ડીટ, ૦ડી, -ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢીટું] સ્તનનું ટોચકું; ડીંટડી. **-ટિયું** ન૦ નાનું ડીંટું (૨) ડીંટિયું; રીંગણું. **-ટું** ન૦ જેનાથી ફળ શાખાને વળગી રહે છે તે ભાગ; ડીંટું

ડીફવું સ૦ક્રિ૦ ['ડીફું' ઉપરથી] ડીફાથી મારવું (૨) મહા મુશ્કેલીમાં પૂરું કરવું

ડીફું ન૦ [સર૦ ડફણું] નાની જાડી લાકડી; ડફણી (૨) [સુ.] લાકડાનું ડીમચું; ટોલકું

ડીબું ન૦ [સર૦ सं. डिंब=ગોળો; प्रा. डिंब=विघ्न] ગાંઠ; ઢેકો; ઢીમણું

ડીબો પું૦ [જુઓ ડીબું] ડૂમો (૨) મોટો લખોટો

ડીમચું ન૦ લાકડાનું ઠૂણકું; ઢીમચું

ડીરિયો પું૦ (ચ.) એ નામનું એક ઝાડ

ડીંચી, -ચું જુઓ ડીચી-ચું [ડોચકું; ડીંટી

ડીંટ, ૦ડી, -ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢીંટું] ડીટ; સ્તનનું

ડીંટ, -ટું ન૦ [જુઓ ડીટું] (ફળનું) ડીંટું. [**-કાઢવું**=મૂળ કાઢવું. **-જવું**=જડમૂળથી નાશ થવો.] ૦**ડું** ન૦ડીંટું; અગ્ર ભાગ; ટોચકું. ૦**રડી** સ્ત્રી૦ નાનું ડીંટું (૨) ડીંટડી. ૦**વું** સ૦ ક્રિ૦ ડીંટામાંથી તોડવું (૨) [ફળને લાગી રહેલી] ડાંખળી પાંખડી તોડી નાખવી. **-ટિયું** ન૦ જુઓ ડીટિયું

ડીંડવાણું ન૦ ગેરવહીવટ; અવ્યવસ્થા; અંધેર. [**-ચાલવું, ચલાવવું**=અંધેર ચાલવું, ચલાવવું.]

ડીંડવું ન૦ [સર૦ જીંડવું] માવાવાળું ફળ; ડોડવું

ડુકાવવું સ૦ ક્રિ૦, **ડુકાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ડૂકવું'નું પ્રેરક ને ભાવે [એક પશુ-ભૂંડ

ડુક્કર ન૦ [સર૦ सं. शूकर; म. डुक(-क्क)र]

ડુગડુગ અ૦ [રવ૦] ડાખલાનો અવાજ. **-ગિયું** ન૦ ડાકલું. **-ગી** સ્ત્રી૦ નાનું ડાકલું

ડુગ્ગી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] (રવ૦) ડુગડુગી

ડુચાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ડૂચવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [અણી પર

ડુબડુબા અ૦[ડૂબવું ઉપરથી] ડૂબું ડૂબું; ડૂબવાની

ડુબડુબી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ડુબાડ(-વ)વું સ૦ ક્રિ૦ 'ડૂબવું'નું પ્રેરક

ડુબાડૂબ વિ૦ ['ડૂબવું' ઉપરથી] ડુબડુબા થઈ રહેલું (૨) સ્ત્રી૦ વારંવાર ડૂબવું ને બહાર આવવું તે

ડુબામણું વિ૦ ડૂબી જવાય એવું

ડુબાવવું સ૦ક્રિ૦, **ડુબાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ડૂબવું'નું પ્રેરક ને ભાવે

ડુબાસ પું૦[प्रा. दु (सं. द्वि)+ भाषा ?] વહાણનો દલાલ – મારફતિયો (૨) એક પારસી અટક

ડુબાસી ન૦ એક પક્ષી

ડુમકલાસ ન૦ ભારે વજનો ઊંચકવાનું યંત્ર

ડુમકાગડો પું૦ [सं. द्रोणकाक] કાગડા જેવું એક પંખી

ડુમડુમ અ૦ [રવ૦] [ઢોલકનો અવાજ]

ડુમાસ ન૦ [इं. डमास्क ?] એક જાતનું કાપડ

ડુલાવવું સ૦ ક્રિ૦, **ડુલાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ડૂલવું'નું પ્રેરક ને ભાવે

ડુંગર, –રો પું૦[दे. डुंगर; સર૦ (दे.)म. डोंगर, हिं. डूँगर] નાનો પર્વત (૨) મોટો ઢગ. [**ડુંગર ટાઢો પાડવો, નવડાવવો, માનવો** = ડુંગર ઉપરની વનસ્પતિ બાળી મૂકવી; દવ લગાડવો (ભીલોની એક બાધા).] **૦વટ** વિ૦ પહાડી; ડુંગરાળ (૨) પું૦ ડુંગરમાંનો રસ્તો. **–રાળ** વિ૦ જેમાં ઠેકઠેકાણે ડુંગરા હોય એવું. **–રી** વિ૦ ડુંગરમાં થતું – નીપજતું (૨) ડુંગરને લગતું (૩) સ્ત્રી૦ નાનો ડુંગર; ટેકરી

ડુંગળી સ્ત્રી૦ એક શાક – કંદ; ડૂંગળી

ડુંગો(–ઘો) પું૦ ડૂંગો; ચોર; ઢૂંગો (૨) [જુઓ ડૂઘો] માટીનો હુક્કો

ડૂકરો પું૦ [જુઓ ડુક્કર] ડુક્કરનો નર – ભૂંડ. **–રી** સ્ત્રી૦ તેની માદા

ડૂકવું અ૦ક્રિ૦ થાકવું (૨) રહી જવું; બંધ પડવું (૩) આવક ખૂટી જવી (૪) હારવું (૫) [સર૦ हिं० डूकना] ભુલાવામાં પડવું

ડૂઘો પું૦ [दे. डुंघो; हिं. डूँगा] ટૂંકા હાંડાની એક મોટી કડછી (દૂધપાક વગેરે પીરસવાના કામમાં વપરાતી) (૨) [લા.] ઉપસેલો હાડકાવાળો કઠણ ભાગ

ડૂચવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ડૂચો] હોઠ અડકાડી પીવું (૨) મોટે કોળિયે ખાવું; ઠાંસીને ખાવું (૩) ડૂચો – દાટો દેવો

ડૂચો પું૦ [दे. डुच्चय = વસ્ત્રનો ટુકડો] નકામા કાગળ કે કાપડનો પિંડો (૨) એનો દાટો (૩) મોટો કોળિયો (૪) [લા.] અસંસ્કારી માણસ; રાભો (૫) ચોળાઈ કરીને ગમે તેમ ગોટો થઈ ગયેલું વસ્ત્ર. [**ડૂચા કાઢવા, કાઢી નાખવા** = ઘણી મહેનત કરાવી થકવી દેવું; ઠૂશ કાઢવી. **ડૂચા ઊડી જવા** = કકડે કકડા થઈ નાશ પામવું; ભાંગીને ભૂકો થઈ જવું. **ડૂચો મારવો** = ડૂચાથી કાણું કે મોં બંધ કરવું.]

ડૂબકાં ન૦બ૦વ૦ ['ડૂબવું' ઉપરથી] ડબૂકિયાં. **–કી** સ્ત્રી૦, **–કું** ન૦ પાણીમાં પેસવું – ડૂબવું તે. [**ડૂબકી ખાવી, મારવી** = પાણીની અંદર પેસવું (૨) નજર ચૂકવી સટકી જવું. **ડૂબકી મારી જવું** = અલોપ થઈ જવું; સટકી જવું. (**ડૂબકું ખાવું, –મારવું, –મારી જવું.**) **ડૂબકું મારી આવવું** = જરા વારમાં જઈને પાછા આવવું.]

ડૂબવું અ૦ક્રિ૦ ['બૂડવું' (प्रा. वुड्ड)નો વ્યત્યય] પાણીની અંદર જવું (૨) ડૂબીને મરણ પામવું (૩) ક્ષિતિજમાં ડૂબી અસ્ત પામવું (જેમ કે સૂર્ય ચંદ્ર ઇ૦) (૪) [લા.] દેવાળું કાઢવું (૫) લીન થઈ જવું

ડૂબાડૂબ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ ડુબાડૂબ

ડૂમકો પું૦ [રવ૦] નાનું ઢોલ; નગારું

ડૂમચી સ્ત્રી૦ [फा. दुमचेह्] સાજ ખસી ન જાય એ માટે ઘોડાની પૂંછડીમાં ભરાવાતી દોરી (૨) ઘોડાનો થાપો

ડૂમળ ન૦ [अ. दुंबल] એક જાતનું ગૂમડું

ડૂમી વિ૦ મીંઢું; કપટી

ડૂમો પું૦ [જુઓ ઢૂમો] લાગણીના આવેશથી છાતીમાં ભરાતો ડચૂરો (**–ભરાવો**)

ડૂર ન૦ પરાળ; ડાંગરનું ઘાસ

ડૂરી સ્ત્રી૦ એક જાતનું પક્ષી

ડૂલ વિ૦ [सं. दुल्, प्रा. डुल्] ડૂલેલું (૨) ન૦ એક કાનનું ઘરેણું (૩) એક ઘાસ. [**–કરવું** = ઓવારી નાખવું; ખોવા તૈયાર રહેવું. **–થવું** = ખોવું; શરતમાં હારવાથી સામાને કબજે જવું (૨) ફોગટ જવું. ઉદા૦ બાજી ડૂલ થઈ.]

ડૂલવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડૂલ] ડૂબવું; ગરક થવું (૨) ખુવાર થવું; દેવું કાઢવું (૩) કાંઈ વિસાતમાં ન હોવું

ડૂવો પું૦ [સર૦ 'ડોવું'] રગડો (૨) નીચે ઠરેલો કચરો (૩) જુઓ ડૂઘો

ડૂશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠૂશ] અડદાવો; ઠૂશ (–કાઢવી, કાઢી નાખવી; નીકળવી, નીકળી જવી)

ડૂસકું ન૦ [રવ૦; જુઓ ડસકું] રડતાં રહી રહીને જોરથી ખેંચાતો શ્વાસ

ડૂંખ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. डेंख, डूंख]કૂંપળ આગળ ફૂટતો ભાગ

ડૂંખરાવવું સ૦ ક્રિ૦ વઢવું; ધમકાવવું

ડૂંગળાવું અ૦ ક્રિ૦ (છોડ, વેલા કે ફળનું)વધતાં અટકવું; કુંજરાવું

ડૂંગળી સ્ત્રી૦ જુઓ ડુંગળી

ડૂંગો(–ઘો) પું૦ જુઓ ડુંગો

ડૂંટી સ્ત્રી૦ [सं. तुण्डि] દૂંટી;નાભિ.[**–નું હસવું** =અંતરનો ભાવ વ્યક્ત કરતું હાસ્ય. **–નો ઉમળકો**=હૃદયનો ઉમળકો.] **–ટાળું** વિ૦ ડૂંટાવાળું. **–ટો** પું૦ મોટી દૂંટી(૨)ડૂંટા જેવો ઊપસી આવેલો ભાગ

ડૂંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. डुंडुअ, डुंडुक्का, सं. दुंदम, दुंदु] જાહેરાત કરવા વગાડવાની નાની નગારી કે થાળી. [**–પિટાવવી, –પીટવી**=જાહેર કરવું; પ્રસિદ્ધ કરવું.] [હજામત વધવી.]

ડૂંડું ન૦ કણનો ડોડો – કણસલું.[**ડૂંડાં વધવાં**=

ડૂંડો પું૦ [म.]નમૂનો; ફરમો(૨)જુઓ ડૂંટો(૩) મોટું ડંડું [સળગતી સળી

ડૂંભારણું ન૦ [જુઓ ડભાયણું] ઊંબાડિયું;

ડેક ન૦ [ઇં.] વહાણનું તુતક

ડેપ્યુટેશન ન૦ [ઇં.]કશી વાત તેને માટે યોગ્ય અધિકારી આગળ રજૂ કરવા માટે મોકલવામાં આવતું પ્રતિનિધિ–મંડળ [બુક-ડેપો)

ડેપો સ્ત્રી૦ [ઇં] ભંડાર; કોઠાર; વખાર (જેમ કે,

ડેફરાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ડેફરું] પેટ ઊપસવું (૨) ફેફર ચડવી (૩) ફીકું પડી જવું

ડેફરું ન૦ [સર૦ म. डेमरा, डेंबरा (सं. डिंब = ફાંદ)] મોટું ઊપસેલું પેટ [પીઠનો ભાગ

ડેબું ન૦ [सं. डिंब ઉપરથી] કમરથી નીચેનો

ડેમી વિ૦ [ઇં.] (છાપવાના) કાગળનું એક કદ

ડેર પું૦ [જુઓ ડેરો] વલોણાની ગોળીના કાંઠા પરનું લાકડું, જેમાં રહી રવાઈ ફરે છે

ડેરાવું અ૦ક્રિ૦ (આંખોનું) ઊંઘથી ઘેરાવું

ડેરો પું૦ [हिं. डेरा] તંબૂ (૨) [લા.] પડાવ. [**–કરવો**=મુકામ કરવો; પડાવ નાંખવો.] **ડેરાતંબુ** પું૦ બ૦ વ૦ ડેરો કે તંબુ યા નાંખેલો પડાવ. [**–ઊઠવા**=મુકામ ઉપાડવો; પડાવની જગા ખાલી થવી.]

ડેરો (ડે') પું૦ તોફાની ઢોરને ગળે બંધાતું લાકડું – ડફણું

ડેરી સ્ત્રી૦ [ઇં.] દુગ્ધાલય

ડેલી (ડે') સ્ત્રી૦ [જુઓ ડેલું] ખડકી; પડાળી (૨) પોલીસચોકી

ડેલું (ડે') ન૦ [सं. देहली ઉપરથી ? સર૦ हिं. डेह्वरी,–ल] મોટાં પહોળાં બારણાંવાળું મકાન (૨) મકાનનો ખડકી જેવો મોટો દરવાજો (૩) [ચ.] રાંપના દાંડાની લાંબી વળી. **–લો** પું૦ ડેલું ૧, ૨ જુઓ [વિરામચિહ્ન

ડેશ સ્ત્રી૦; ન૦ [ઇં.] (—) આવું એક (અંગ્રેજી)

ડેહકાણી પું૦ [अ. दिहकान] ગામડિયો; રાભો

ડેંડવું (ડેં૦) ન૦[सं. डुंडुम? સર૦ हिं. डेड़हा] પાણીનો નાનો સાપ (૨) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] જુઓ 'ડેંડું''માં

ડેંડું (ડેં૦) ન૦ [રવ૦] દેડકાનો અવાજ. **–ડવું** અ૦ક્રિ૦ ડેંડું કરવું

ડૈયું ન૦ જુઓ ડિંગો

–ડો પ્રત્યય પું૦ અંકને લાગતાં તે અંકનો આંકડો કે સંજ્ઞા બતાવે છે. જેમ કે, એકડો, નવડો ઇ૦ [ડાંડાનું એક વાસણ

ડોઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; જુઓ ડોયો.] લાંબા

ડોક સ્ત્રી૦ [જુઓ ડોકું] ગળું; કોટ; ગરદન. [**–ઊંચી કરવી**=કામના દબાણમાંથી કે મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાંથી બહાર નીકળવું (૨) માથું ઊંચું કરવું; સામા થવું. **–ભાગી જવી, –મરડાઈ જવી**=મરણ નજીક આવવું.]

ડોકર ન૦ [म. डोक?] એક જાતનું પક્ષી

ડોકરું વિ૦ (તુચ્છકારમાં) ઘરડું. **–રી** સ્ત્રી૦ [दे. डोक्करी; સર૦हिं.] ડોસી.**–રો** પું૦ડોસો

ડોક(–ખ)લી સ્ત્રી૦ [સર૦ ડોકું કે ડોઈ] (ઘી–તેલ કાઢવાની) પળી

ડોકવું અ૦ ક્રિ૦ [ડોકું ઉપરથી] ડોકું કાઢીને જોવું; ડોકિયું કરવું

ડોકાબારી સ્ત્રી૦ [ડોકું+બારી] મોટા દરવાજામાં રાખેલી નાની બારી

ડોકા(૦વ)વું અ૦ ક્રિ૦ ['ડોકું'' ઉપરથી] ડોકું [બહાર કાઢીને જોવું

ડોકિયું ન૦ [ડોકું ઉપરથી] ડોકું બહાર કાઢીને કે લંબાવીને જોવું તે. [**-કરવું**=જોવું; નજર નાંખવી (૨) [પ્રાય: બ૦ વ૦ માં] છૂપી રીતે-છાનુંમાનું જોઈ લેવું (જેમ કે, પરીક્ષામાં આમ તેમ ડોકિયાં ન કરવાં) (૩) જરા આંટો મારતા જવું — મળતા જવું(જેમ કે, આ બાજુ આવો તો અમારે ત્યાં ડોકિયું કરતા જજો.)]

ડોકી સ્ત્રી૦[સર૦ म. डोकें] ડોક.[**-ધુણાવવી**= ના કહેવું. **-ભાગી જવી,-મરડાઈ જવી**= જુઓ ડોક ભાગી જવી ઇ૦.] **-કું** ન૦ માથું (૨)ડોકિયું.[**-આપવું**=પ્રાણ આપવા.**-ઊંચું કરવું**=જુઓ ડોક ઊંચી કરવી. **-કાઢવું**= ઓચિંતા આવીને હાજર થવું. **-કાપવું**=ગળું કાપવું (૨) વિશ્વાસઘાત કરવો. **-ખોવું**= જીવ ખોવો. **-ઘાલવું**=વચ્ચે માથું મારવું; દખલ કરવી.**-ધરવું**=વચ્ચે અડચણ નાખવી (૨)પ્રાણ આપવા તૈયારી બતાવવી.**-ધુણાવવું** =ના કહેવું.**-મૂકવું**=જીવ જવાની દરકાર ન રાખવી.**-પડવું**=નાનાં છોકરાંને થતો એક રોગ થવો.]

ડોકો પું૦ કડબનો સાંઠો

ડૉક્ટર પું૦ [ઇં.] દાક્તર; વિલાયતી પદ્ધતિથી વૈદું કરનાર (૨) વિદ્યાની-પંડિતાઈની પદવી (ટૂંકમાં ડૉ૦ લખાય છે). **-રી** વિ૦ દાક્તરને લગતું કે તેની વિદ્યા સંબંધી(૨)સ્ત્રી૦ દાક્તરની વિદ્યા કે તેનો ધંધો

ડોખલ સ્ત્રી૦ નાનાં બાળકોનું ટોળું; ભૂંજરવાડ

ડોખલી સ્ત્રી૦ જુઓ ડોકલી; પળી

ડોઘલી સ્ત્રી૦ નાનું ડોઘલું; ઢોચકી. **-લું** ન૦ પહોળા મોંનો ઊભા ઘાટનો ઘડો; ઢોચકું (૨) વિ૦ ડોઘું. [**ડોઘલાં ઊડી જવાં**=સાવ હારવું -નાસીપાસ થઈ જવું.]

ડોઘું વિ૦ સાબડબોથું; બોથડ; ડોઘલું

ડોચકું ન૦['ડોકું'' ઉપરથી; સર૦ म. डोचकी,-कें] માથું (૨) ટોચકું; ટોચ

ડોઝ પું૦ [ઇં.] એક વેળા લેવાની દવાની માત્રા કે તેટલી દવા. [**-લેવો**=તેટલી દવા ખાવી કે પીવી.]

ડોઝું ન૦ ડોઝરું (૨) જુઓ ઝાલ. **-ઝરું** ન૦ [પેટ; હોજરું (તિરસ્કારમાં)

ડોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. दुटी, ઇં. ડવોટા] એક જાતનું જાડું કાપડ

ડોટો પું૦ ફટકો; દડાને ગેડીનો માર

ડોઠ પું૦મરડાટ; રીસ(૨)મોટી મોટી ઇચ્છા; કોડ

ડોડકું ન૦એક જાતનું શાકફળ. [**ડોડકાં છોલવાં** =કામધંધો ન હોવો (૨) નકામો વખત બગાડવો.]

ડોડલો પું૦ ડોડો (લાલિત્યવાચક)

ડોડવું ન૦ [જુઓ ડોડો] ફળ અથવા કણસલા-વાળો ગોટો; ડોડો (૨)જીંડવું; કાલું (૩) એક જાતનું ડોડકા જેવું ફળ. **-વો** પું૦ ફળ, ફૂલ કે કણસલાવાળો વગર ખીલેલો ગોટો-ડોડો

ડોડળવું ન૦ ['ડોડો' ઉપરથી] ફૂલી ગયેલું આંખનું પોપચું

ડોડાવું, ડોડાળું જુઓ 'ડોડો'માં

ડોડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક વનસ્પતિ-વેલો. **-ડું** ન૦ ડોડીનું ફળ

ડોડો પું૦ [જુઓ દોડો] ફળફૂલના ગર્ભવાળો નવો ફૂટતો ગોટો (૨) દાણા ભરેલું મકાઈનું ડૂડું. **-ડાવું** અ૦ક્રિ૦ ડોડો આવવો, કણસલું નીકળવું. **-ડાળું** વિ૦ ડોડાવાળું

ડોઢી સ્ત્રી૦ [જુઓ દોઢી, हिं. ड्योढी] પહેરા-વાળાને બેસવા કાઢેલી પડાળી-ડેલી

ડોબરું ન૦ [સર૦ 'ઠાબરું''] ભાગેલું-ફૂટેલું માટીનું વાસણ (૨) રાનીપરજનું એક વાદ્ય

ડોબું વિ૦ કંઈ ન સમજે એવું; સાવ બોથડ (૨) ન૦ [સર૦ म. डोवड,-र] ભેંસ. [**ડોબાં ચારવાં**=અભણ રહેવું. **ડોબાં મૂંડવાં**= ડોડકાં છોલવાં; નકામો વખત બગાડવો.]**-બો** પું૦ મૂર્ખ; મંદબુદ્ધિ માણસ

ડોયણું ન૦ ['ડોયો' ઉપરથી] ડોરણું; ખોઈ બાંધવાનું ઘોડિયાનું આડું લાકડું

ડોયો પું૦ [दे. डोअ]નાળિયેરને કોતરીને કરેલું વાસણ(૨)નાળિયેરનું ખોખું,જેમાં હૂકાનો મેર ઘલાય છે (૩) ડોઈ (૪) [સર૦ ઠાયો] મોટો ખીલો; ગરજો

ડોરણું ન૦ ઓરિયું (૨) જુઓ ડોયણું

ડોલ સ્ત્રી૦ [सं. दुल् ઉપરથી? સર૦ हिं.; म.] બાલદી; પાણીનું એક વાસણ (૨) પું૦ વહાણનો કૂવાથંભ [કાચંડો

ડોલકાચં(-ચિં,-ચીં)ડો પું૦ રાતા ગળાનો

ડોલકાઠી સ્ત્રી૦ વહાણનો કૂવાથંભ; ડોલ(૨) તે પરના નિશાનની કાઠી

ડોલચી સ્ત્રી૦ [ડોલ + फा. ची (ચેહ)] નાની ડોલ (૨) ચામડાની ડોલ (૩) પું૦ ડોલ વડે વહાણમાંથી પાણી ઉલેચનાર

ડોલચું ન૦ [જુઓ ડોલચી] ડોલ(૨) ચામડાની ડોલ [અસ્થિર

ડોલણ(-ણિયું) વિ૦ ['ડોલવું' ઉપરથી] ડોલતું;

ડોલન ન૦ ['ડોલવું' ઉપરથી; સર૦ सं. दोलन] ડોલવાની ક્રિયા (૨) તાલ અને ધ્વનિ ઇ૦થી ડોલાવે એવો શબ્દાલંકાર; 'રીધમ' **૦શૈલી** સ્ત્રી૦ ડોલન જેની મુખ્ય વસ્તુ છે એવી શૈલી

ડોલંડોલા પું૦બ૦વ૦ ['ડોલવું' ઉપરથી] આમ તેમ ડોલવું-ઝૂલવું તે [ચાંદીનો સિક્કો

ડોલર પું૦ [इं.] અમેરિકાનો સોનાનો તથા

ડોલર(-રિયો) પું૦ એક ફૂલઝાડ; બ૦મોગરો

ડોલવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. डोल(सं. दोलय्)] ઝૂલવું; આમતેમ હાલવું (૨) ડગવું; ચળવું; ડગમગવું

ડોલું ન૦ ['ડોલવું' ઉપરથી] ઝોકું (૨) ગોથું; છક્કડ. [**ડોલું ખાવું** = ડોલવું; હાલવું; ડગવું (૨) ઊંઘનું ઝોકું આવવું. **ડોલાં આવવાં** = ઝોકાં ખાવાં; ઊંઘ આવે એમ થવું; ઊંઘથી ડોલવું.]

ડોલો પું૦ ['ડોલવું' ઉપરથી] તાબૂત; તાજિયો (૨) [दे. डोला] મ્યાનો; પાલખી

ડોવું (ડો') સ૦ક્રિ૦ હલાવી ભેળવી દેવું; ફીણવું

ડોવાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ડોવું'નું કર્મણિ. [**જીવ ડોવાવો** = ચૂંથાવું; ઊલટી થવાની હોય એવી છાતીમાં ગભરામણ થવી.] **ડોવડાવવું** (પ્રેરક)

ડોશી(-સી) સ્ત્રી૦ ઘરડી સ્ત્રી. [**ડોશી(૦મા)-નો રેંટિયો** = ધીરેથી-ધીમી રવાલથી પણ સ્થિર ચાલતું કામ.]

ડોસલાં ન૦બ૦વ૦ પારસીઓમાં મરી ગયેલા માટે દરવર્ષે કરાતી ક્રિયા. [**ડોસલાં બેસવાં** = પડી ભાગવું; નરમ થઈ જવું (૨) દેવાળું નીકળવું.]

ડોસી સ્ત્રી૦ ડોશી. **-સું** ન૦ ઘરડું-નમાલું માણસ. **-સુંડગરું** ન૦ [ડોસું + ડગરું (दे. टिग्घर ઘરડું] ઘરડું-વૃદ્ધ માણસ. **-સો** પું૦ ઘરડો માણસ

ડોહ પું૦ [सं. द्रह? સર૦ म.] ઊંડા પાણીનો ખાડો; ધરો

ડોળ પું૦ [સર૦ म.] કઠોળ ભરડતાં આખો રહી ગયેલો દાણો (૨) [दे. डोल] મહુડાનું બી. [**ડોળ કાઢવા** = આખા દાણા જુદા કાઢવા (૨) ચકવી નાખવું; ઠરડ કાઢી નાખવી.]

ડોળ, ૦વા પું૦ બ૦વ૦ [જુઓ ડોળ] ધાણીમાં ફૂટયા વગર રહી ગયેલા દાણા

ડોળ [ડો] પું૦; ન૦ [સર૦ म., हिं. डौल] આકાર; ઘાટ (૨) બહારનો દેખાવ; ઢોંગ. **૦ઘાલુ** વિ૦ ડોળી; દંભી. **૦ડ(-દ)માક** પું૦ ભભકો; ઠાઠ. **૦દાર** વિ૦ ઘાટીલું; દેખાવડું

ડોળચાળણી સ્ત્રી૦ (ભરડયા પછી ડોળ જુદા કાઢવાની) દાળ ચાળવાની ચાળણી

ડોળવવું [ડો] સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ડોળ] આકાર કરવો; ઘાટ લાવવો

ડોળવા પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ 'ડોળ'માં

ડોળવું ન૦ નાનું લાકડું-બળતણ

ડોળિયું ન૦ ['ડોળ' ઉપરથી] મહુડાના ડોળનું તેલ [નમૂનો; મુસદ્દો

ડોળિયું [ડો] ન૦ ['ડોળ' ઉપરથી] રૂપરેખા;

ડોળિયો વિ૦ પું૦ લાંબા શીંગડાવાળો (બળદ)

ડોળિયો પું૦ ['ડોળી' ઉપરથી] ડોળી ઊંચકનાર; ભોઈ

ડોળી [ડો] વિ૦ ['ડોળ' ઉપરથી] ડોળઘાલુ; દંભી

ડોળી સ્ત્રી૦ [दे. डोला] ઝૂલતી ઝોળી; માંચી (જેવી કે માંદાને લઈ જવાની-'સ્ટ્રેચર') (૨) માઠી ખબર; મોકાણ. [**-આવવી** = માઠા સમાચાર આવવા. **ડોળીઓ વળવી** = ભારે નુકસાન થવું [(બદદુવા)] (૩) જુઓ મહુડાનો ડોળ

ડોળો પું૦ [दे. डोल = આંખ. સર૦ म. डोळा] આંખનો કાચ-ગોળો (૨) આંખ (૩) [લા.] નજર; ધ્યાન (૪) મોરના પીંછાનો ચાંલ્લો. [**ડોળા ઊઘડવા** = ચાનક લાગવી; અક્કલ

આવવી. **-ઊંચે ચડી જવા**=તોર કે ગર્વ આવવો (૨) આશ્ચર્ય પામવું. **-કાઢવા**= ધમકાવવું; ગુસ્સો બતાવવો. **-ખેંચાવવા**= રાહ જોવરાવવી. **-દેખાડવા**=ડોળા કાઢવા. **-ફાડવા**=તાકીને જોવું(૨)ચમકાવવું.**-ફૂટવા**= આંધળું થવું; ન દેખવું. **-ફોડવા**=જોવું; ધારી ધારીને જોવું. **ડોળો ખૂંપવો**=ફાવવું (૨) લલચાવું. **-ચસકવો**=લલચાવું. **-ડૂબવો**= મન માનવું. **-ફટકી જવો**=આંખ ફાટી જવી; મરણ સમીપ આવવું (૨) આશ્ચર્યચકિત થવું (૩) ઈર્ષા થવી. **-ફરવો**=ચક્કર આવવાં (૨) છાકટું કે ઘેલું થવું. **-ફરી જવો**=મરણ સમીપ હોવું (૨) ગુસ્સે થવું (૩) ઈર્ષા આવવી. **-ફેરવવો**=ગુસ્સો કરવો. **-રાખવો**=સંભાળ રાખવી; તકેદારી રાખવી.]

ડોળો (ડો'?) પું૦[सं. दोहद, प्रा. डोहल; સર૦ म. डोहळा, हिं. डोला] ગર્ભવતીના દોહદ (૨) પહેલું આણું

ડોંચવું સ૦ક્રિ૦(કા.) ખેંચવું;ખેંચીને અટકાવવું (૨) ટોકવું

ડ્રાફ્ટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ફૂકાથી રમાતી એક અંગ્રેજી બાજી-રમત

ડ્રાંઉં,૦ડ્રાંઉં અ૦ [રવ૦] દેડકાનો અવાજ

ડ્રાઇવર પું૦[ઇં.] (રેલવે ઇંજિન કે મોટર)હાંકનાર.

ડ્રામ પું૦ [ઇં.] પ્રવાહીનું એક અંગ્રેજી માપ (જેમ કે, દવામાં ચાલે છે. લગભગ એકાદ આનીભાર જેટલું)

ડ્રિલ સ્ત્રી૦ [ઇં.] કવાયત. **૦માસ્તર** પું૦ કવાયતનો શિક્ષક

ડ્રેસ પું૦ [ઇં.] પોશાક; પહેરવેશ

ડ્રેસિંગ ન૦ [ઇં.] ઘા, ફોડા ઇ૦ ધોઈ મલમપટી ઇ૦ કરવાં તે (**-કરવું, -કરાવવું**)

ડ્રૉઇંગ ન૦ [ઇં.] ચિત્રકામ; રેખાથી આકૃતિ ચીતરવી તે. **૦માસ્તર** પું૦ ચિત્રકામનો શિક્ષક

ઢ

ઢ પું૦[સં.] મૂર્ધસ્થાની ચોથો વ્યંજન(૨)[સર૦ म.] સાવ અજ્ઞાન-ઠોઠ માણસ. **૦કાર** પું૦ ઢ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦[સં.] છેડે ઢકારવાળું.**૦ઢ્ઢો** પું૦ ઢકાર(૨)ઠોઠ માણસ

ઢકેલ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. ढकेलना, म. ढकलणें= ધકેલવું] કુસ્તીમાં એક દાવ

ઢગ પું૦ [સર૦ म. ढग, ढीग] ઢગલો; ગંજ. [**-મારવો**=ઢગલો કરવો.] (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) આણું; આણામાં આવેલા માણસો. **૦(૦લા)-બાજી** સ્ત્રી૦ પત્તાંની એક બાજી

ઢગરું ન૦,**-રો** પું૦ [જુઓ ધગડો] ફૂલો

ઢગરો પું૦ [જુઓ ધગડું] હલકા પગારનો સિપાઈ (૨) જુઓ 'ઢગરું'માં

ઢગલો પું૦ ['ઢગ' ઉપરથી] પુંજ; ખડકલો. [**-થઈ જવું**=સાવ ઢીલું કે અશક્ત થઈ જવું; નાસીપાસ થવું. **-વળી જવો**=એકસામટું ભેગું થઈ જવું(૨)ઢગલો થઈ જવું.]**-લાબંધ** વિ૦(૨)અ૦ ઘણું; પુષ્કળ. **-લી** સ્ત્રી૦ નાનો ઢગલો. **-લેઢગલા** પું૦ બ૦ વ૦ ઢગલા ને ઢગલા; અતિ-ખૂબ હોવું તે

ઢગો પું૦ બળદિયો(૨)ઢ-મૂર્ખ-બેવકૂફ આદમી

ઢચક ઢચક અ૦ [રવ૦; સર૦ दे. ढगढग्गा] જેમ કે પાણી પીવાનો અવાજ

ઢચરો પું૦ [જુઓ ઢચ્ચર; સર૦ ટચરો; हिं. ढच्चर] ડોકરો. **-રી** સ્ત્રી૦ ડોકરી

ઢચુપચુ વિ૦ [રવ૦? સર૦ म. ढग(-गा) ढग(-गां)] અનિશ્ચિત; ડગુમગુ

ઢચૂક,૦ઢચૂક અ૦ [રવ૦]

ઢચ્ચર વિ૦[સર૦ हिं. ढच्चर; જુઓ ટચરું; दे. ढड्ढर=वृद्ध]બહુ ઘરડું; ખોખા જેવું-જીર્ણ

ઢડ અ૦ [રવ૦] ધડ-આઘાતનો અવાજ (ઢડ દઈને ચોડી દીધી)

ઢડકો પું૦ [રવ૦] ઢેડકો

ઢ(૦ણ)ઢણવું, ઢ(૦ણ)ઢણાવવું, ઢ(૦ણ)ઢણાટ જુઓ 'ઢણઢણ'માં

ઢઢુમઢુ વિ૦ [સર૦ મઢેલું] ચારે બાજુથી ઓઢેલું એવું(કા.). ઉદા૦ ઓઢીને ઢઢુમઢુ થઈને બેઠા.

ઢઢ્ઢો પું૦ જુઓ 'ઢ'માં (૨) [સર૦ हिं. ठड्ढा; ढड्ढा; दे. ठड्ढ=જડ; સ્તબ્ધ; म. ढड्ढा= મોટો પતંગ]પતંગ વચ્ચેની ઊભી જાડી અક્કડ સળી કે ચીપટ (બીજી તે કમાન)

ઢણક(-કા)વું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦; અથડાવા કે

અફળાવાનો અવાજ] વગર કામે રખડવું;રઝળવું

ઢણકો પું૰ [સર૰ ઢળવું] (સુ.) ઊંઘનું ઝોકું

ઢણઢણ અ૰ [રવ૰; સર૰ म.]. ૰વું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ प्रा. ढणिय, सं. ध्वनित; म. ढणढणणें] ઢણઢણ એમ વાગવું(૨)જોશથી બધું એકસાથે હાલી ઊઠવું; ધણધણવું. –ણાટ પું૰ ઢણઢણ અવાજ. –ણાવવું સ૰ ક્રિ૰ (પ્રેરક)

ઢપ સ્ત્રી૰ + [સર૰ म.] ઢબ

ઢફ અ૰ [રવ૰] [પડવાનો અવાજ]

ઢબ સ્ત્રી૰ [સર૰ म.; हिं.]રીત; પદ્ધતિ. ૰છબ સ્ત્રી૰ રીતભાત;પદ્ધતિ;છટા. ૰દાર વિ૰ ઢબવાળું (૨) છટાદાર

ઢબ અ૰ [રવ૰] પડવાનો અવાજ [ઢબ દઈને પડ્યું.](૨)શૂન્ય;ધબ. ૰ઢબવું અ૰ક્રિ૰ એવો અવાજ કરવો (ઉદા૰ તરવામાં). ૰ઢબિયાં ન૰બ૰વ૰ ઢબ ઢબ કરવું તે. ૰વું અ૰ ક્રિ૰ ઢબ ઢબ એવો અવાજ કરવો (૨) ડૂબવું; બૂડી જવું (૩) ‘દબી જવું; મરી જવું

ઢબુ(-બૂડી) સ્ત્રી૰ [જુઓ ઢબૂલો] ઢીંગલી

ઢબુ(-બ્બુ)પું૰[સર૰ म. ढबू(-ब्बू); का. डब्बु; ते. ढव] ઢબુવો; બેવડિયો પૈસો(૨)જુઓ ઢબો

ઢબુકાવવું સ૰ ક્રિ૰ ‘ઢબૂકવું’નું પ્રેરક

ઢબુડા(-રા)વવું સ૰ ક્રિ૰, **ઢબુડા(-રા)વું** અ૰ક્રિ૰ ‘ઢબૂડવું’નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ઢબુવો પું૰ [સર૰ हिं. ढबुआ] બેવડિયો પૈસો (૨) [સર૰ म. ढब्बो] જુઓ ઢબો

ઢબૂકવું અ૰ ક્રિ૰ [રવ૰] ઢોલનું વાગવું (૨). પાણીમાં ડૂબકાં ખાવાં

ઢબૂડ(-ર)વું સ૰ ક્રિ૰ [‘ઢબ’ કરવું] બરાબર ઓઢાડીને સુવાડવું(૨)થાબડવું (વહાલમાં)(૩) ધીબવું; મારવું

ઢબૂડી સ્ત્રી૰ [જુઓ ‘ઢબુ’ સ્ત્રી૰] ઢીંગલી

ઢબૂરવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ ઢબૂડવું

ઢબૂલો પું૰ [સર૰ म. ढबुला] ઢીંગલો (૨) ઠોઠ–ભોટ આદમી

ઢબો(-બ્બો) પું૰ [‘ઢબ’=શૂન્ય ઉપરથી ? म. ढब्बो; हिं. डप्पू] બેવકૂફ આદમી(૨)બાયલો –નામર્દ આદમી

ઢમ અ૰ [રવ૰] (૨) ન૰ (બાળભાષામાં) ઢોલ

ઢમક, ૰ઢમક અ૰ [રવ૰]ઢોલનો અવાજ. ૰વું અ૰ ક્રિ૰ ઢમ ઢમ થવું. –કારો, –કો પું૰ ઢોલનો અવાજ

ઢમઢમ અ૰ [રવ૰] ઢોલનો અવાજ

ઢમઢોલ વિ૰ ઢોલ જેવું ફૂલેલું;ખૂબ જાડું દેખાતું

ઢમાક અ૰ (૨) પું૰ [રવ૰] ઢોલનો અવાજ

ઢરડકો પું૰ [રવ૰]ઢરડવાનો અવાજ(૨)જુઓ ઢેડકો [મૂકવો

ઢરડવું સ૰ક્રિ૰ [રવ૰] ઢસડવું; ઘસડવું(૨)ઢેડકો

ઢરડો પું૰ [‘ઢસડવું’ ઉપરથી] ઢસરડો; વેઠ; અરસિક વૈતરું [વપરાય છે : ઢીલું ઢસ

ઢસ વિ૰ [प्रा. ढंस=ઢસી પડવું] ‘ઢીલું’ જોડે

ઢસ(૰ર)ડવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ ઢરડવું] જમીન સાથે ખેંચવું; ઘસડવું (૨) [લા.] વેઠ ઊતારવી (૩)ગમે તેમ લખી કાઢવું (૪) કોઈ કામ ગમે તેમ ખેંચી નાંખવું

ઢસ(૰ર)ડો પું૰ [‘ઢસડવું’ પરથી] ઢસડાવાથી થયેલો ઘસરકો (૨) જુઓ ઢરડો

ઢસલું(-ળું) વિ૰ [જુઓ ઢસ; સર૰ म. ढसळ] આળસુ; સુસ્ત(૨)કાચા કાનનું – ભોળું

ઢસવું, ઢસળવું અ૰ક્રિ૰ [प्रा. ढंस; સર૰ हिं. ढहना, म. ढसळणें] ઢગલો થઈને (જેમ કે મકાન, ભીંત, ભેખડ ઇ૰) પડી જવું

ઢસું ન૰ દડ; ઝીણી રેતી [ઢસલું

ઢસોર વિ૰ નઠોર; લાગણીહીન(૨)એદી;આળસુ;

ઢળકવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ ઢળવું] ઢળવું; નમતું રહેવું (૨) નમતું રહેવાથી સુંદર દેખાવું

ઢળવું અ૰ક્રિ૰ [दे. ढल] આડું થવું;એક બાજુ નમવું(૨) પ્રવાહી પદાર્થનું બહાર નીકળી જવું (૩)બીબામાં રેડાઈ તે ઘાટના થવું (૪) [લા.] અમુક વલણ તરફ વળવું. [ઢળી પડવું= બેહોશ થઈ કે મરણ પામી ગબડી પડવું (૨) એક નિશ્ચયમાંથી બીજી આજુ નમી જવું.]

ઢળાવવું સ૰ક્રિ૰ ‘ઢળવું’ અને ‘ઢાળવું’નું પ્રેરક

ઢળાવું અ૰ક્રિ૰‘ઢાળવું’નું કર્મણિ ને ‘ઢળવું’નું ભાવે

ઢળિયાં ન૰ બ૰ વ૰ સાડાપાંચના આંક

ઢળિયું ન૰ [સર૰ हिं. ढेला] ઢેફું (૨) રોડું

ઢળ્યા અ૰ [‘ઢળવું’ ઉપરથી] (‘મૂઆ’–ની જેમ મા છોકરાને કહે છે)

ઢંકાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઢાંકવું] 'ઢાંકવું'નું કર્મણિ. [**ઢંકાયેલો હીરો** = પ્રસિદ્ધિમાં ન આવેલો દૈવતવાળો માણસ. **ઢંકાયેલી પીઠ** = હાબડહીબડ નભી રહેલી કીર્તિ.] **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઢાંકવું'નું પ્રેરક

ઢંગ પું૦ [સર૦ हिं., म.] વર્તન; રીતભાત (૨) ચેનચાળા; ઢાળો (૩) રીત; ઢબ; પ્રકાર. [**ઢંગે, ઢંગમાં રહેવું** = વિવેક મર્યાદામાં — ઘટતી રીતભાતથી વર્તવું; સારો ઢંગ રાખવો. **ઢંગમાં આવવું** = કાંઇક ઠીક કે યોગ્ય ગણાય એવી દશામાં આવવું.] **૦ઢાળ** પું૦ ઢંગધડો; ઠેકાણું (૨) ઘાટ; આકાર. **૦ધડો** પું૦ ઠેકાણું; વિશ્વાસ પડે એવું વર્તન

ઢંઢ વિ૦ [સર૦ દે. ढंढ = દંભી] ('પોલું' જોડે વપરાય છે — પોલું ઢંઢ) સાવ પોલું

ઢંઢા(–ઢે)ર વિ૦ ['ઢમઢોલ'ની જેમ પોલાપણાનો રવ૦] ગંજાવર; મોટું

ઢંઢેરો પું૦[સર૦ म. ढांढोरा, हिं. ढँढोरा]જાહેરનામું (૨) સરકારી જાહેરનામું. [**–પીટવો** = જાહેર કરવું; જાહેરનામું બહાર પાડવું.]

ઢંઢોળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. ढंढोल्ल = ધૂમવું. ફરવું] (જગાડવા માટે) ખૂબ હલાવવું

ઢાકઢોળ પું૦ [સર૦ ઢાળો] ડોળ; ઘાટ

ઢાકળો પું૦ [જુઓ ઢાળકો] રીતભાત; ઢંગ (૨) ડહાપણ; સમજદારી (૩) વિવેક; નમ્રતા; લાજ (૪) ઢંગ; ભલીવાર

ઢાકોઢું(–ઢૂં)બો, ઢાકોઢૂમો પું૦ ['ઢાંકવું' પરથી] વધેલું ખાવાનું કે ઘરમાં ઉઘાડું હોય તે તપાસી કરીને ઢાંકવું – બંધ કરવું તે

ઢાચલું ન૦ ભડકું (રાનીપરજ લોકોનું)

ઢાઢી પું૦. [हिं.] એક જાતનો માગણ (૨) [दे. ढड्ढ = ભેરી] શરણાઈ વગાડનારો

ઢાલ સ્ત્રી૦[सं.]પ્રહાર – ઝટકો ઝીલવાનું ચામડાનું એક સાધન (૨) [લા.] રક્ષક વસ્તુ. **૦ગર** પું૦ ઢાલ બનાવનાર. **૦ગરવાડ** સ્ત્રી૦, **૦ગરવાડો** પું૦ ઢાલગર લોકોનો મહોલ્લો

ઢાળ પું૦['ઢાળવું' ઉપરથી;સર૦દે. ढाल =ઢાળવું] ઢોળાવ; ઉતાર (૨) રીત; ઢબ; ઢાળો; ઢંગ(૩) ગાવાની ઢબ (૪) સંબંધ; ઘરોબો(૫)ખેતરના પાકનો અંદાજ. [**–ઉતારવો** = ઘાટ ઉતારવો (૨) બરાબર ઢળતું રાખવું (૩) ઢળતો રસ્તો પાર કરાવવો (૪) સરખું કરવું. **–ઊતરવો** = જોગ આવવો (૨) ઢોળાવ ઉપરથી નીચે ઊતરવું; ઢોળાવ પાર કરવો. **–પડવો** = એક તરફ ઢળતું રહેવું. **ઢાળમાં ગાવું** = રાગ પ્રમાણે – ઢંગમાં ગાવું. **ઢાળે પાડવું** = રાગે પાડવું. વ્યવસ્થિત ચાલે તેમ કરવું.]

ઢાળકી સ્ત્રી૦ [ઢાળવું પરથી] ધાતુને ગાળીને પાડેલી લગડી.**–કો** પું૦ મોટી ઢાળકી (૨) ઢંગ; વર્તણૂક (૩) કામકાજની સફાઈ – આવડ; ભલીવાર (૪) સમજણ. [**–આવવો** = ભલીવાર આવવો.]**–ણી** સ્ત્રી૦ કાપણી (૨) ધાતુ ઢાળવાની ક્રિયા કે રીત (૩) બીબાં ઢાળવાની આવડત

ઢાળદાર વિ૦ ઢાળ – ઢોળાવવાળું

ઢાળવું સ૦ ક્રિ૦[दे. ढाल = નીચે નાંખવું (૨) ચમર કે વા ઢોળવો. સર૦ हिं. ढालना, म. ढाळणें]નીચે નાંખવું; નમાવવું (જેમ કે આંખ) (૨) પાથરવું (જેમ કે ખાટલો) (૩) ટીપાં રૂપે પાડવું; ગેરવવું (જેમ કે આંસુ) (૪) પાકની કાપણી કરવી (૫) પાકનો અંદાજ કાઢવો (૬) ગાળીને ઢાળકી પાડવી; બીબામાં રેડવું (૭) ન૦ કોળી વગેરેનાં બૈરાં સાલ્લા ઉપર જે લૂગડું બાંધે છે તે

ઢાળિયું વિ૦ ઢાળદાર (૨) ન૦ ઢાળકી (૩) ઢાળવાળું ખેતર કે જમીન(૪)એક જ ઢાળ – બાજુવાળું છાપરું (૫) ઢાળદાર મેજ. **–યો** પું૦ કાપણી કરનારો માણસ (૨) ખેતરમાં પાણી લઈ જવાનો બાંધેલો ઢાળદાર માર્ગ (૩) ઢાળેલો પાસલો — ઘાટ

ઢાળો પું૦ આરામ; વિશ્રાંતિ (૨) ઢંગ; રીતભાત (૩) પદ્ધતિ; ઢબ.[**–કરવો** = મુસાફરીમાં થાક ખાવા મુકામ કરવો(૨)બપોરે જમીને આરામ કરવો (ઉત્તર ગુજરાત).]

ઢાંકણુ (૦) ન૦ [જુઓ ઢાંકવું] ઢાંકણું (૨) સંરક્ષણ (૩) ઢાંકવું તે. **–ણિયું** વિ૦ ઢાંકે એવું (૨) ન૦ જુઓ ઢાંકણું. **–ણી** સ્ત્રી૦ નાનું ઢાંકણું (ખાસ કરીને હાંલ્લીનું) (૨) ઘૂંટણ ઉપરનું હાડકું. [**ઢાંકણીમાં પાણી ઘાલી**

બૂડી **મરવું**=લાજના માર્યા મોં ન બતાવવું.]

-**ણું** ન૦ વસ્તુને ઢાંકવા તેને બેસતો કરેલો કાંઈ પણ ઘાટ (૨) ઢાંકનારું કાંઈ પણ

ઢાંકણિયો (૦) પું૦ જેના પૂંછડાના ગુચ્છાની અંદર ધોળા વાળ હોય એવો બળદ

ઢાંકપછેડો, ઢાંકપિછોડો (૦) પું૦ (ઢાંકવું+પછેડો, પિછોડો) દોષ છુપાવવાની યુક્તિ-બહાનું (૨) ટપલાબાજીની છોકરાંની એક રમત. [-**કરવો**=છુપાવવું; છુપાવવા માટે બહાનું આગળ કરવું.]

ઢાંકવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [दे. ढक्क] કશા વડે વસ્તુને આવરવી-તેની ઉપર ગોઠવવું, મૂકવું કે પાથરવું (૨) સંતાડવું; ગુપ્ત રાખવું. [**ઢાંક્યાં ઉઘાડાં જોવાં**=સારાંનરસાં કાર્યની ખણખોત કરવી.]

ઢાંકેલઢૂંકેલ (૦) વિ૦['ઢાંકવું' ઉપરથી] ઢાંકેલું-ઢબૂરેલું; ગુપ્ત રાખેલું [ઢાંકોઢુંબો

ઢાંકોઢું(-ઢૂં)બો, ઢાંકોઢૂમો પું૦ જુઓ

ઢાંક્યું વિ૦ ['ઢાંકવું'નું ભૂ૦ કૃ૦] ઢાંકેલું; ગુપ્ત (૨)ન૦ ઘેર પહોંચાડેલું પિરસણ. **૦ધીકચું** વિ૦ અંતરની ગુપ્ત ચિંતાથી બળી રહેલું-દુઃખી

ઢાંમરું (૦) ન૦ મોટી જાડી કાકડી; આરિયું

ઢાંઢું (૦) ન૦ મરી ગયેલું ઢોર

ઢાંઢો (૦) પું૦ [સર૦ म. धांडा] મોટો બળદ

ઢિગાર પું૦ [સર૦ म.] ઢગ; ઢગલો

ઢિચાવવું સ૦ક્રિ૦; **ઢિચાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ઢીચવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [કર્મણિ ને પ્રેરક

ઢિબાવું અ૦ક્રિ૦, -**વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ઢીબવું'નું

ઢિમઢિયો પું૦ જુઓ ઢીમડો ['ઢીંગલી'માં

ઢિંગલી સ્ત્રી૦, -**લું** ન૦, -**લો** પું૦ જુઓ

ઢીક સ્ત્રી૦, **૦ણું** વિ૦ જુઓ 'ઢીંક'માં

ઢીકલી સ્ત્રી૦ પથરા મારવાનું ઊંટડા જેવું એક પ્રાચીન યંત્ર [-કાપાટુ

ઢીકો પું૦, -**કાપાટુ** સ્ત્રી૦; ન૦ જુઓ ઢીંકો,

ઢીચ વિ૦ મજબૂત; દૃઢ

ઢીચવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઢીંચવું

ઢીબ પું૦ મોટો પથરો(૨)અ૦[રવ૦] ધીબ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ધીબવું; માર મારવો

ઢીમ સ્ત્રી૦; ન૦ સોનાની લગડી

ઢીમચું(-સું) ન૦ [સર૦ हिं. ढीम] ડીમચું (૨) માટીની જાડી કોઠી (૩) [લા.] ગટ્ટું છોકરું (૪) માથું

ઢીમડું(-ણું) ન૦[સર૦ म. ढिमा] જુઓ ઢીમણું

ઢીમડો પું૦ એક વનસ્પતિ

ઢીમણું ન૦ ગાંઠ જેવો કઠણ સોજો (૨) જેના ઉપર મૂકીને છૂંદાય તેવો લાકડાનો કકડો; ટીમલું

ઢીમર પું૦ [સં. धीवर; સર૦ म. ढि(-ढी)वर] માછી (૨) ખારવો

ઢીમસું ન૦ જુઓ ઢીમચું

ઢીમું ન૦ ઢીમણું; ગૂમડું

ઢીલ સ્ત્રી૦ [दे. ढिल्ल; સર૦ हिं., म.] વાર; વિલંબ (૨) તંગથી ઊલટું-શિથિલ હોવાપણું (૩) [લા.] બેદરકારી. [-**પડવી**=ઢીલું થવું; તંગ મટી જવું. -**મૂકવી**=ઢીલું કરવું; તંગ ન રાખવું (૨) પતંગની દોરી તે ખમે તેથી વધારે છોડવી. **ઢીલમાં પડવું**=વિલંબ થવો (૨) બેદરકારીમાં જવું.] **૦ગંઢું** વિ૦ બીકણ; બાયલું

ઢીલું વિ૦ [જુઓ ઢીલ] ખેંચમાં શિથિલ; તંગ ન હોય એવું (૨) કઠણ નહિ એવું; પોચું (૩) [લા.] હિંમત વિનાનું (૪) કમજોર (૫) સુસ્ત; ધીરું; મંદ. [**ઢીલી છાતીનું**=કમજોર; બીકણ. **ઢીલી દાળનું ખાનારું**=કમજોર; પોચું. **ઢીલી દોરી મૂકવી**=રહેમનજર રાખવી; છૂટછાટ આપવી. **ઢીલું પડવું**=ઢીલું થવું. **ઢીલું મૂકવું**=નમતું મૂકવું; રાહત આપવી; છૂટછાટ આપવી.] **૦ઢસ** વિ૦ સાવ ઢીલું

ઢીંક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ધીબકો; ધપ્પો. (-**મારવી**)

ઢીંકણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. ढेंकली, ढेंकी] પૌંવા ખાંડવાની મોટી ખાંડણી

ઢીંકણું વિ૦ [સર૦ हिं. फलाना ढिमका] ફલાણું; અમુક ('ફલાણું' સાથે એ વપરાય છે, એકલું નહિ)

ઢીંકવો પું૦ [दे. ढेंका] નદી કે તળાવના સૂકા તળિયામાં પાણી માટે ખોદેલો ખાડો

ઢીંકૂડી સ્ત્રી૦ નાનો ઢીંકવો

ઢીંકો પું૦ [રવ૦] ઢીકો; મુક્કી; ગડદો; ઠાંસો. -**કાપાટુ** ન૦બ૦વ૦ [ઢીંકો+પાટુ] ધીબકા અને લાતોથી કરેલી મારામારી; મસ્તી

ઢીંગઢીંગી સ્ત્રી૦[રવ૦]એક જાતનું વાદ્ય – નગારું

ઢીંગલી સ્ત્રી૦ નારીરૂપની પૂતળી (૨) [લા.] ઢીંગલી પેઠે બનેલી ઠનેલી નાના બાંધાની સ્ત્રી; નાની શણગાર સજેલી સ્ત્રી. **–લું** ન૦ પૂતળું – રમકડું. **–લો** પું૦ નરરૂપની પૂતળી

ઢીંચ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢીંચવું]પીવાનું અકરાંતિયાપણું

ઢીંચણ પું૦ ઘૂંટણ; પગનો ઢાંકણીવાળો સાંધો – ભાગ.[**–માંડવા** = (બાળકે)ચાલતાં શીખવું. **–ભાગવા** સ૦ક્રિ૦ = ઘૂંટણ ઉપર માર મારીને પાંગળું કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ હિંમત હારી જવી (૩) જીવનનો આધાર જવો; પાયમાલ થવું. **ઢીંચણે પડવું**=ઢીંચણથી નમીને પગે લાગવું.] **૦પૂર** વિ૦ ઢીંચણ સુધી આવે એટલું.**–ણિયું** વિ૦ ઢીંચણ જેટલું ઊંચું (૨) જેનું પૂંછડું ઢીંચણે અડતું હોય એવું (૩) ન૦ ઢીંચણ નીચે મૂકવાનું ટેકણ (૪) ઢીંચણ; ઘૂંટણિયું

ઢીંચવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦ ? સર૦ हिं. ढोंकना] હદથી વધારે પીવું (૨) પીવું (તિરસ્કારમાં). (૩) [લા.] દારૂ પીવો. **ઢીંચાવવું** (પ્રેરક). **ઢીંચાવું** (કર્મણિ)

ઢીંચાં ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ हिं. ढौंचा; प्रा. अड्ढ=અર્ધ + चउ=ચાર] સાડા ચારનો આંક; ઢૂંચાં [પ્રેરક ને ભાવે

ઢુકાવવું સ૦ ક્રિ૦, **ઢુકાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ઢૂકવું'નું

ઢૂકડું વિ૦ [જુઓ ઢૂંકડું] નજીક

ઢૂકવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઢૂંકવું] નજીક જવું

ઢૂવો પું૦રણમાં રેતી ઊડીને થતો ઢગલો(૨)ઝાડી

ઢૂસ વિ૦ [રવ૦] નકામું; રદ્દી (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ઠૂસ] દમ

ઢૂંકઢૂંકાં અ૦ [જુઓ ઢૂંકડું] પાસે; બહુ પાસે

ઢૂંકડું વિ૦ [જુઓ ઢૂંકવું] ઢૂકડું; નજીક; દૂર નહિ એવું

ઢૂંકવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. ढौक्; प्रा. ढुक्क] ઢૂકવું; નજીક જવું. **ઢૂંકાવવું** (પ્રેરક) .**ઢૂંકાવું**(ભાવે)

ઢૂંકું વિ૦ જુઓ ઢૂંકડું; ઢૂકડું

ઢૂંગલું ન૦ [સર૦ ધૂંગું] રોપાની આસપાસ કરાતી વાડ; વાડોલિયું

ઢૂંગવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ ઠૂંગવું] ખાવું. **ઢૂંગાવવું** (પ્રેરક). **ઢૂંગાવું** (કર્મણિ)

ઢૂંગું ન૦ (રમતમાં) બે પક્ષમાંનો એક (૨) ઘાસ કે ચારાનો ભારો (સુ.)

ઢૂંચાં ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ ઢીંચાં

ઢૂંઢણી સ્ત્રી૦ એક રમત; ખોડિયો પાડો

ઢૂંઢવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ढुंढन; हिं. ढूँढ़ना; दे. ढुंढुल्ल] શોધવું, ખોળવું. **ઢૂંઢાવવું** (પ્રેરક). **ઢૂંઢાવું** (કર્મણિ)

ઢૂંઢ(–ણ)સું ન૦ કણસલામાંથી બાજરીના દાણા કાઢી લીધા પછી રહેતું ફોતરું; ઢૂંઢું

ઢૂંઢિયો પું૦ ['ઢૂંઢવું' ઉપરથી] જૈન ધર્મનો એક સંપ્રદાય (૨) એ સંપ્રદાયનો આદમી

ઢૂંઢી સ્ત્રી૦ એક રમત; ઘંટીખીલડો

ઢૂંઢું(–ણસું,–સું) ન૦ જુઓ ઢૂંઢસું

ઢૂંસો પું૦ ઘઉંનો જાડો મોટો ભાખરો (૨) ધૂંસો; જાડો કામળો

ઢેક વિ૦ ઢેંક; છેલ્લું (રમતમાં વપરાય છે)

ઢેકબગલો પું૦ [सं. ढेंक + બગલો] એક પક્ષી

ઢેકલી સ્ત્રી૦ નાનો ઢેકો – ગાંઠ (૨) નાની ટેકરી

ઢેકલો(–વો) પું૦ મોટી ઢેકલી; ઢેકો; ખૂંધ

ઢેકવો પું૦ ઢેકલો (૨) [सं. ढेंक ઉપરથી; हिं. ढेंकली] કૂવામાંથી પાણી ખેંચવાનું એક યંત્ર

ઢેકાઢળિયા, ઢેકાઢૈયા પું૦ બ૦ વ૦ [ઢેકા + ઢળિયા (ઢળવું ઉપરથી)] ઊંચીનીચી – અસમાન જમીન; ખાડાટેકરા

ઢેફૂટ સ્ત્રી૦ માથાફૂટ; કડાફૂટ

ઢેફૂડી સ્ત્રી૦ જુઓ ઢીંફૂડી

ઢેકો પું૦ઊપસેલો ભાગ; ટેકરો (૨) [શ. પ્ર. માં] શરીર પર ઢેકા પેઠે દેખાતો હાડકાવાળો ભાગ (જેમ કે કેડ, પીઠ). [**–નમવો** =હાડકાં વળવાં; નીચું નમી કામ કરવું.]

ઢેખલો, ઢેખાળો પું૦ [સર૦ हिं. ढेला] ઈંટનો કકડો; રોડું. [**ઢેખલાની પેઠે અથડાવું** = અર્થ વિના અહીં તહીં રખડવું – ટિચાવું.]

ઢેખાળી સ્ત્રી૦ નાનો ઢેખાળો (૨) ઈંટનો ભૂકો

ઢેડ(–ઢ) પું૦ [સર૦ हिं. ढेढ़] એ નામની એક અંત્યજ જાતનો આદમી. **૦ગુજરાતી** સ્ત્રી૦ અંગ્રેજી મિશ્રણવાળી ગુજરાતી. **૦ણ** સ્ત્રી૦ ઢેડની કે ઢેડ જાતની સ્ત્રી. **૦ફજેતી** સ્ત્રી૦, **૦ફજેતો** પું૦જાહેર ફજેતી; ખરાબમાં ખરાબ

ફજેતી. **૦વાડો** પું૦ ઢેડ લોકોનો લત્તો (૨) [લા.] ગંદી–અસ્વચ્છ જગા; ગંદકી. **–ડા(–ઢા)ઉ** વિ૦ ઢેડનું,–ને લગતું (૨) ઢેડનું વણેલું.**–ડિ(–ઢિ)યું** વિ૦ઢેડાઉ.**–ડિ(–ઢિ)યો** પું૦ ઢેડ. **–ડી,–ઢ(–ય)ડી** સ્ત્રી૦ ઢેડણ. **–ડું** વિ૦ ઢેડાઉ (૨) નં૦ એઠવાડ લૂંટી ખાનારું હલકી વર્ણનું ટોળું.**–ડો** પું૦ઢેડ(તુચ્છકારમાં)

ઢેપલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ઢેપું] નાનું–ચપટું ઢેફું; થેપલી.**–લું** નં૦ રોડું; ઢેપું (૨) ચોસલું;ઢગડું

ઢેપું(–ફું) નં૦ [સર૦ म. ढेप, हिं. ढेंप] જુઓ ઢેપલું. [**–કાઢી નાખવું**=માર મારી હલકું કરવું. **ઢેપાં ભાંગીને ધૂળ કરવી**=નકામા ટાંટિયા તોડવા; નકામી મહેનત કરવી.]

ઢેબરું નં૦ ['ઢેપું' પરથી ? સર૦ म.ढेब(–म)रें] એક ખાવાની વાની. [**ઢેબરાં બાંધીને**=સાથે ભાથું લઈને (૨) [લા.] બરોબર નિરાંત કરીને. **ઢેબરાં બંધાવવાં**=રવાના કરવું (૨) રુખસત આપવી. **–બાંધવાં**=જવું (૨) રુખસત મળવી.] **–રિયું** વિ૦ ઢેબરાં બાંધીને નીકળેલું (સંઘ માટે)

ઢેબો પું૦ સોજો; ગડબ; ઢેકો (૨) ઢેસલો

ઢેમણો પું૦ એક વનસ્પતિ–ઔષધિ

ઢેર પું૦ [हिं.] ઢગલો. **–રી** સ્ત્રી૦ ઢગલી

ઢેલ,૦ડી સ્ત્રી૦ [प्रा. ढेणियालिया] મોરની માદા

ઢેસકું નં૦ એક ઘરેણું(૨)જાડો રોટલો (૩)પોદળો

ઢેસરો(–લો,–ળો) પું૦ પોદળો. [**–મૂકવો**= પોદળો મૂકવા પેઠે અઘવું.]

ઢેંક (ઢેં૦) વિ૦ ઢેક (૨) તદ્દન હલકી કોટિનું

ઢેંગી (ઢેં૦) વિ૦ આળસુ; એદી

ઢેંચલો (ઢેં૦) પું૦ એક પંખી. **–લી** સ્ત્રી૦ તેની [માદા

ઢેંચવો (ઢેં૦) પું૦ એક પંખી

ઢૈડ નં૦ [રવ૦] વાછૂટનો અવાજ. **૦કું** નં૦, **૦કો** પું૦ ઢૈડ અવાજ સાથેની વાછટ. [**–મૂકવો**=ઢૈઢ અવાજથી વાછૂટ કરવી.]

ઢૈયું નં૦ મોટું ઢેફું

ઢૈયો પું૦ ઢગલો; ટેકરો

ઢોકળિયું વિ૦ વચમાંથી જાડું (વેલણ) (૨) નં૦ પગમાં ગોટલા ચડે એવું દર્દ

ઢોકળી સ્ત્રી૦ ખાવાની એક વાની

ઢોકળું નં૦ [સર૦ म. ढोकळा] ખાવાની એક બનાવટ–વાની

ઢોચકી સ્ત્રી૦ નાનું ઢોચકું

ઢોચકું નં૦ સાંકડા મોંનો માટીનો ઘડો (૨) [લા.] ડોચકું; માથું. [**–ઊડવું, ઊડી જવું**= માથું કપાઈ જવું (૨) સાવ હારવું.] (૩) વિ૦ [લા.] ઢોચકા પેઠે અસ્થિર બેસણીનું કે તેવા મનનું; ઢોળવું

ઢોટો(–ઠો) પું૦ વાણો ભરવાની કોકડી

ઢોર નં૦ [સર૦ हिं., म.] પશુ; ગાય, ભેંસ વગેરે ચોપગું પ્રાણી. [**–જેવું**=જડ; મૂરખ. **–ચારી ખાવાં**=બુદ્ધિ વાપરવી ન પડે તેવું કામ કર્યા કરવું.] **૦ઢાંક, ૦ઢાંક(–ખ)ર** નં૦ બ૦વ૦ ઢોર વગેરેનો સમૂહ. **૦માર** પું૦ ઢોરને પડે એવો સખત માર. **૦શાઈ** વિ૦ ઢોરના જેવું

ઢોરો પું૦ [સર૦ ઘોરો] ઊપસેલી જમીન; ટેકરો

ઢોલ પું૦;નં૦ [સં.] એક વાદ્ય; નગારું.[**–ફૂટવું**= ખરુંખોટું સમજ્યા વિના હાજિયો ભણવો –બોલ્યા કરવું. **(–નું) ઢોલ ફૂટયા કરવું**= –નાં વખાણ કર્યા કરવાં–ભાટાઈ કર્યા કરવી. **–પીટવું, –વગાડવું**=જાહેર કરવું.] **૦ક** નં૦,**૦કી** સ્ત્રી૦નાનું ઢોલ;પખાજ.**(–ની)ઢોલકી ફૂટવી, બજાવવી**=–ની ભાટાઈ–પ્રશંસા કર્યા કરવી (૨) –નો પક્ષ તાણ્યા કરવો; –ની ખુશામત કર્યા કરવી.] **૦કું** નં૦ ઢોલ. **૦વગાડુ** વિ૦ ઢોલકી વગાડનાર; બીજા આગળ કોઈનાં ગુણગાન કર્યા કરનારું

ઢોલ પું૦ + ઢોલિયો

ઢોલડી(–ણ,–ણી) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. ढोलनी] નાનો ખાટલો; પલંગડી

ઢોલણ પું૦ પહેરવાનું લૂગડું (૨) સ્ત્રી૦ ઢોલડી

ઢોલિયો પું૦ ખાટલો; પલંગ

ઢોલી પું૦[સં. ढोल] ઢોલ વગાડનારો. [**(–ને ઘેર) ઢોલી બેસવા, બેસાડવા**=મંગળપ્રસંગ હોવો.]

ઢોલો પું૦ [दे. ढोल्ल; સર૦ हिं. ढोला] વર; ધણી (૨) [ઢોલ=નગારું ઉપરથી] જાડો, એદી, મૂર્ખ માણસ

ઢોળ પું૦ ઓપ; ધાતુને રસવી તે

ઢોળનાંખ સ્ત્રી૰ ઢોળવું નાખવું તે

ઢોળફોડ સ્ત્રી૰ ઢોળવું ફોડવું તે

ઢોળવું સ૰ ક્રિ૰ [दे. ढल = ઢળવું] રેડવું (૨) ગબડાવવું (૩) [સર૰ दे. ढाल = ચામર ઢોળવું] પંખો નાખવો (૪) ન૰ બેસણી વગરનું વાસણ (૫) [લા.] બંને બાજુ ઢળી પડે તેવો માણસ. [(-ને માથે) **ઢોળવું, ઢોળી પાડવું** = (-ને માથે) જવાબદારી નાખવી.] **-વી** સ્ત્રી૰ નાનું ઢોળવું (વાસણ) [ઢાળ

ઢાળાણ ન૰, **-વ, ઢાળો** પું૰ [જુઓ ઢળવું]

ઢોંગ (ઢોં) પું૰ [સર૰ म., हिं.] ખોટો દેખાવ; દંભ. [**-કરવો, ચલાવવો, માંડવો** = ખોટો દેખાવ કરવો..] **૦ધતૂરો** પું૰ [સર૰ हिं. ढोंगधतूर, म. ढोंगधत्तुरा; सं. धूर्त ?] ખોટો દંભ ને છેતરપિંડી; ઠગાઈ. **૦રું, -ગીલું-ગી** વિ૰ ઢોંગથી ભરેલું; દંભી

ઢોંચ વિ૰ જીર્ણ; ખખળી ગયેલું

ઢોંચરું (ઢોં૰) વિ૰ ગોતા જેવું; બેસ્વાદ (૨) ન૰ ગોતું; ઢોરનું ખાણ

ઢોંડફોડો (ઢોં૰) પું૰ પથ્થર ફોડનારો; સલાટ

ઢોંડો (ઢોં૰) પું૰ [म. धोंडा] પથ્થર; પહાણો (૨) [લા.] મૂર્ખ-જડસો આદમી

ઢોંણું ન૰ જુઓ ડોચણું

ઢોઓ(-વો) પું૰ [સર૰ म. ढवा; सं. धव = પતિ] બૈરીને કબજે ન રાખી શકે એવો પુરુષ; ભડવો; નામર્દ આદમી. **-આ(-વા)પણું** ન૰

ણ

ણ [सं] ટ વર્ગનો-મૂર્ધસ્થાની અનુનાસિક (આ અક્ષરથી શરૂ થતો શબ્દ ભાષામાં નથી). **૦કાર** પું૰ ણ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૰ છેડે ણકારવાળું

-ણ(-ણું) ન૰ બનાવતો કૃત્પ્રત્યય [જુઓ અણ] (આ પ્રત્યય અંતે અ સિવાયના સ્વરવાળા ધાતુને લાગે છે.) ઉદા૰ ખાણું; પીણું; લેણદેણ; જોણું; મોણ ઇ૰

-ણૂક કૃત્પ્રત્યય. સ્ત્રી૰ બનાવે છે. ઉદા૰ વર્તણૂક; નિમણૂક

ત

ત પું૰ [सं.] દંતસ્થાની પહેલો વ્યંજન. **૦કાર** પું૰ ત અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૰ છેડે તકારવાળું. **૦ત્તો** પું૰ તકાર

તક સ્ત્રી૰ [સર૰ दे. थक्क = અવસર] અનુકૂળ વખત-પ્રસંગ; લાગ

તક(-ગ)તક(-ગ) અ૰ [સર૰ ચકચક; म.] તકતક એમ. **૦વું** અ૰ ક્રિ૰ [સર૰ म. तक-तकणें] ચકચકવું; તેજ મારવું

તક(-ખ)તી સ્ત્રી૰ [જુઓ તખ્તી] કાચ કે ધાતુની ચાર ખૂણાવાળી ચકતી (૨) એક ઘરેણું. [**-મૂકવી** = દાતાનું નામ કાયમ રહે તે માટે તેના નામવાળી ચકતી ભીંતમાં ચણાવી લેવી.] **-તો** પું૰ મોટી તકતી (૨) અરીસો (૩) (ચ.) મઢેલું ચિત્ર કે ફોટો

તકદીર ન૰ [अ.] નસીબ; કિસ્મત

તકબ્બુર ન૰ [अ.] હુંપદ; ગર્વ; તકોબરી

તકમરિયાં ન૰ બ૰ વ૰ [જુઓ તુકમરિયાં] એક જાતનાં બિયાં-ઔષધિ

તકરાર સ્ત્રી૰ [अ.] ઝઘડો; કજિયો; ટંટો (૨) વાંધો; ખાંચો. [**-ઉઠાવવી** = વાંધો ઉઠાવવો. **-ઊભી થવી, -પડવી** = તકરાર થવી. **-સાંભળવી** = તકરારનાં કારણો સાંભળી લેવાં (ફેંસલો કે દાદ આપતા પહેલાં).] **-રિયું** વિ૰ તકરાર કરવાની ટેવવાળું (૨) તકરારવાળું-તકરાર કરવી પડે તેવું. **-રી** વિ૰ જુઓ તકરારિયું (૨) તકરારને લગતું; તકરારનો વિષય બનેલું

તકલા(-લે)દી વિ૰ [अ. तक़्लीदी = નકલી; બનાવટી] મજબૂત અને ટકાઉ નહિ-તેવું; નાજુક

તકલી સ્ત્રી૰ [सं. तर्कु; प्रा. तक्कु, સર૰ हिं.] નીચે ગોળ ચકતીમાં ઊભા સળિયાની દાંડીવાળું કાંતવાનું એક ઓજાર. [**-કાંતવી** = તકલી વડે કાંતવું.] **-લો** પું૰ મોટી તકલી

તકલીફ સ્ત્રી૰ [अ.] તસ્દી; શ્રમ; કષ્ટ. [**-આપવી** = તકલીફ વેઠવી પડે એમ કરવું; તસ્દીનું કામ

કહેવું. **-ઉઠાવવી, લેવી**=કોઈ કામને માટે કષ્ટ વેઠવું. **-પડવી**=કષ્ટ વેઠવાનું થવું. **-માં પડવું**=કષ્ટમાં ફસાવું. **-ભોગવવી, વેઠવી**=દુઃખ સહન કરવું.]

તકલેદી વિ૦ જુઓ તકલાદી [ભાગીદાર

તકસીમ સ્ત્રી૦ [अ.] વહેંચણી. **૦દાર** વિ૦

તકસીર સ્ત્રી૦ [अ.] ભૂલ; કસૂર. **૦વાર** વિ૦ તકસીરવાળું [ચાંપતી ઉઘરાણી

તકાજો(-દો) પું૦ [अ. तक़ाज़ह] તગાદો;

તકાર, -રાંત [सं.] જુઓ 'ત'માં

તકાવ પું૦ તાકવાનું લક્ષ્ય; તાક; નેમ

તકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તાકવું] જુઓ તકાસવું (૨) [નિશાન] 'તાકવું'નું પ્રેરક

તકા(-ગા)વી સ્ત્રી૦ [अ.] સરકાર તરફથી ખેડૂતને ધીરવામાં આવતાં નાણાં

તકાસવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ તકાવવું] લાલચથી તાકીને જોવું (૨) ઇચ્છવું

તકિયો પું૦ [फ़ा.] પાછળ અઢેલવાનું મોટું ઓશીકું (૨) ઓટલી પર કરાતું તેવા ઘાટનું ચણતર (૩) ફકીરને રહેવાનું સ્થાન

તકે(-કો)તક અ૦ ['તક' ઉપરથી] સંધિ ઉપર જ; બરાબર વખતે

તકેદારી સ્ત્રી૦ ચાંપ; જાપતો; દેખરેખ

તકોતક અ૦ તકેતક; બરોબર તાકડે

તકોબરી સ્ત્રી૦ [જુઓ તકબ્બુર] અહંકાર; અભિમાન [પું૦ જુઓ તકતો

તક્તી(-ખ્તી) સ્ત્રી૦ જુઓ તકતી. **-ક્તો(-ખ્તો)**

તક્ર સ્ત્રી૦; ન૦ [सं.] તાક; છાશ. **૦પ્રમેહ** પું૦ પેશાબનો એક રોગ

તક્ષક પું૦ [सं.] (નાટકનો) સૂત્રધાર (૨) સુતાર ૩)(સં.)નાગલોકનો એક આગેવાન,સર્પસત્ર વખતે આસ્તીક જેને બચાવ્યો હતો (૪) દેવોનો શિલ્પશાસ્ત્રી

તક્ષણ ન૦[सं.]ખરાદીકામ-૬૪માંની એક કળા

તક્ષશિલા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પંજાબનું એક પ્રાચીન નગર(પ્રસિદ્ધ બૌદ્ધ વિદ્યાપીઠની જગા)

તખત ન૦ [જુઓ તખ્ત] સિંહાસન; રાજગાદી

તખતી સ્ત્રી૦ જુઓ તકતી. **-તો** પું૦ જુઓ તકતો (૨) મંચ; રંગભૂમિ; 'પ્લૅટફૉર્મ'

તખલ્લુસ ન૦ [अ.] ઉપનામ (જેમ કે, લેખકો ધારણ કરે છે તે, 'કલાપી' 'દ્વિરેફ' ઇ૦)

તખ્ત ન૦ [फ़ा.] જુઓ તખત. **૦નશીન** વિ૦ તખત ઉપર બેઠેલું

તખ્તી સ્ત્રી૦, **-ખ્તો** પું૦[फ़ा.]જુઓ 'તક્તી'માં. **-ખ્તેતાઊસ** ન૦(સં.)શાહજહાંનું મયૂરાસન. **-ખ્તેશ** પું૦ [तख्त+सं. ईश] રાજા

તગડ સ્ત્રી૦ [फ़ा. तगदव] દોડધામ (૨)રગડપટ્ટી; અથડામણ

તગ(-ગે)ડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તગડ; સર૦ म. तगडणें] ખૂબ દોડાવવું(૨)થકવવું-રખડાવવું

તગડિયું વિ૦[सं. त्रीक; प्रा. तिग ઉપરથી] ત્રણ સેરોના ભરતવાળું

તગડું વિ૦[સર૦ हिं. तगडा; म. दगडा (कानडी 'दक्कड'=મજબૂત)] ખૂબ જાડું; હૃષ્ટપુષ્ટ

તગડો પું૦[सं. त्रि, प्रा. ति ઉપરથી] ૩-ત્રણની સંજ્ઞા [માત્રાવાળો ગણ

તગણ પું૦ [सं.] બે ગુરુ પછી એક લઘુ

તગણું વિ૦ [सं. त्रि+गुण] ત્રણ ગણું

તગતગ અ૦ જુઓ તકતક. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તકતકવું

તગર સ્ત્રી૦; ન૦ [सं.] એક વનસ્પતિ (સુગંધ માટે તથા ઔષધિમાં ખપ આવે છે). **૦ગંઠોડા** પું૦ બ૦ વ૦ [ચકચક વું

તગવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ તગતગ] તગતગવું;

તગાદો પું૦[જુઓ તકાજો] ચાંપતી ઉઘરાણી

તગારું ન૦ [फ़ा. तग़ार] છાબડા ઘાટનું લોઢાનું એક પાત્ર;તબાહરું(૨)[લા.] પેટ (તિરસ્કારમાં. ઉદા૦ તગારું ભરવું -વધવું)

તગાવી સ્ત્રી૦ જુઓ તકાવી

તગેડવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તગડવું. **તગેડો** પું૦ જુઓ તગડ [(ઝાડની છાલ એ છે.)

તજ સ્ત્રી૦;ન૦[प्रा. तजा; सं. त्वच्] એક તેજાનો

તજગરો પું૦[अ. तजकिरह]તપાસ(૨)હિસાબની તપાસ. [**-લેવો**=હિસાબની તપાસ કરવી.]

તજવીજ સ્ત્રી૦ [अ.] તપાસ; શોધ (૨) યુક્તિ; કરામત (૩) કોશિશ; પ્રયત્ન (૪) ચોકસી; સંભાળ (૫) વ્યવસ્થા; બંદોબસ્ત; જોગવાઈ. [**-રાખવી**=તપાસ રાખવી; સંભાળ રાખવી.

–માં રહેવું=જોગવાઈકરવાના પ્રયત્નમાં રહેવું (૨) કોશિશ કરવી.] **૦દાર** પું૦ તજવીજ–તપાસ રાખનાર અમલદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦ તજવીજદારનું કામ–પદ. **–જિયું** વિ૦ તજવીજ કરનારું; સર્વ પ્રકારની તજવીજની શક્તિવાળું

તજવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. त्यज्] છોડવું; ત્યજવું

તજાગરમી સ્ત્રી૦ [प्रा. तजा(सं.त्वच्) + गरमी] ચામડીનો એક રોગ

તજ્જન્ય વિ૦ [सं.] તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું

તજ્જ્ઞ વિ૦ [सं.] (અમુક વિષયનો) જાણકાર; વિદ્વાન; તદ્વિદ

તટ પું૦ [सं.] કિનારો; કાંઠો. **૦સ્થ** વિ૦ નિષ્પક્ષ (૨) પક્ષપાત રહિત; નિરપેક્ષ. **૦સ્થેશ્વરવાદી** પું૦ ઈશ્વર તટસ્થ છે એવા વાદમાં માનનાર

તટિની સ્ત્રી૦ [सं.] નદી

તડ અ૦ [રવ૦; જુઓ તડતડ] તરડાવાનો અવાજ. [**–દઈને**=તડ અવાજની સાથે; ઝટ.]

તડ સ્ત્રી૦ [રવ૦? સર૦ म. तडा] તરડ; ફાટ; ચીરો. [**–પડવી**=તરડાવું; ફાટવું.]

તડ ન૦ [सं. तट, प्रा. तड; સર૦ म., हिं.] પક્ષ; ભાગલો (૨) રણમાં આવેલી ઝાડપાણીવાળી જગા. [**–પડવું**=ભાગલા પડવા. (પ્રાયઃ બ૦ વ૦માં **–પડવાં** બોલાય છે; બ૦ વ૦ (ચ.) 'તડાં').] **૦જોડ** સ્ત્રી૦ જુઓ તેના ક્રમમાં

તડક સ્ત્રી૦ [જુઓ તતડવું; સર૦ हिं.] (પાકેલા અંગમાં) તતડાટ; સણકો; ઝાટકો (૨) ફાટ; તડ.

તડકવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. तडकना, म. तडकणें] તડ–ફાટ પડવી (૨) ડરવું; ગભરાવું

તડકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'તડકવું'નું પ્રેરક (૨) (તારને) ગરમ કરી ખેંચીને સીધું કરવું ['તડકો' પરથી ?]

તડકું ન૦ (સુ.) તડકો

તડકો પું૦ [સર૦ हिं. तडका] તાપ; સૂર્યનો ગરમ પ્રકાશ. [**–ખાવો**=તડકામાં બેસી તેની ગરમી લેવી. **–થવો**=બપોર થવા; તાપ પડવો. (**–આવવો, –પડવો, –જવો**)] **૦છાંયડો, ૦છાંયો, ૦શીળો** પું૦ તડકો અને છાંયડો (૨) છોકરાંની એક રમત (૩) [લા.] સુખદુઃખ. **–કીછાંયડી** સ્ત્રી૦ જુઓ તડકોછાંયડો ૧, ૩

તડઘેલ વિ૦ ગાડું

તડજોડ સ્ત્રી૦ [તડ+જોડવું; સર૦ म.] તડો વચ્ચે સમાધાન–સલાહસંપ

તડતડ અ૦ [રવ૦; સર૦ प्रा. तडतडा] ફાટવાનો અવાજ (૨) ઝટ ઝટ. [**–બોલવું**=સામું બોલવું; ઝટ સામો જવાબ આપવો (૨) ઝટ ઝટ બોલવું.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ તડતડ અવાજ થવો (૨) ફાટું ફાટું થવું; તસતસવું (૩) [લા.] ગુસ્સાથી બોલવું. **–ડાટ** પું૦ તડતડવાનો અવાજ (૨) અ૦ ઝપાટાબંધ. **–ડિયું** વિ૦ તડતડ અવાજ કરે એવું (૨) ન૦ બળતાં તડતડ અવાજ કરે એવું લાકડું. **–ડિયો** પું૦ દેવતાની ચિનગારી (૨) એક દારૂખાનું (૩) એક જીવડું (૪) તડતડ થઈને પડતી ફાટ

તડ ને ફ(–ભ)ડ શ૦ પ્ર૦ [તડ(તડાક દઈને) + ફડ (ફાટી જાય તેમ), ભડ ભડાક દઈને – ભડાકો થાય તેમ અથવા તડનો દ્વિર્ભાવ] જુઓ તડફડ. [**–કરવું**=તડ ને ફડ કહી દેવું; સાફ કહી દેવું; તેમ કરી વાતનો ઝટ ફેંસલો લાવવો.]

તડપડાટ પું૦ જુઓ ટડપડ (૨) ચાલાકી; ચપળતા

તડપવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તલપવું

તડફ(–ભ)ડ અ૦ [જુઓ તડ ને ફડ] લાગલું જ; ઝટ (૨) મોઢામોઢ; ખુલ્લેખુલ્લું

તડ(–ર)ફડવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. तडफड] તડફડિયાં મારવાં (૨) હાંફવું (૩) [લા.] વ્યર્થ પ્રયત્ન કરવો — ફાંફાં મારવાં

તડ(–ર)ફડાટ પું૦ તડફડવું તે

તડ(–ર)ફડિયાં ન૦ બ૦ વ૦ દુઃખમાં હાથપગના પછાડા (૨) વલખાં; ફાંફાં (**–મારવાં**)

તડફવું અ૦ ક્રિ૦ તડફડવું

તડ(–ર)બૂચ ન૦ [फा. तरबुज़] એક ફળ. [**–જેવું**=પહોળું–જાડું–ચંચળાઈ વગરનું (૨) જડ; મૂરખ.] **–ચી** સ્ત્રી૦ તડબૂચનો વેલો

તડભડ અ૦ જુઓ તડફડ

તડવી પું૦ ['તડ' ઉપરથી] તડ–પક્ષનો આગેવાન

તડવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. तड् ?] મારવા કે ઝઘડવા માટે સામે ધસવું

તડંગ ન૦ તરવારનું મ્યાન (૨) અ૦ જુઓ તડિંગ

તડં(–ડિં)ગધૂમ અ૦ [રવ૦] ઢોલકનો અવાજ

તડંતડા સ્ત્રી૦ ['તડવું' ઉપરથી] તડાતડી; બોલાબોલી (૨) મારામારી

તડાક અ૦ [રવ૦; સર૦ अ. तराक; हिं. तडाक] તૂટવાનો અવાજ (૨) એકદમ; તરત જ. (-દઈને). ૦**છીંકણી** સ્ત્રી૦ જેનાથી ઉપરાઉપરી છીંકો આવે તેવી સૂંઘવાની ભૂકી.] ૦(૦ને)**ભડાક** અ૦ [સર૦ हिं. तडाकपडाक] જુઓ તડફડ

તડાકો પું૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म. तडाका] જૂઠી વાત-ગપ (૨) એકાએક ઘસારો કે વૃદ્ધિ યા લાભ. [**તડાકા મારવા** = ગપ્પાં મારવાં; ડિંગો હાંકવી. **તડાકો પડવો** = એકાએક સારો લાભ થવો.] **-કાખોર, -કિયું, -કી** વિ૦ તડાકા મારનારું-તેવી ટેવવાળું. **-કીદાસ** પું૦ તડાકી-ગપ્પી માણસ

તડાગ ન૦ [सं.] તળાવ

તડાઝીક સ્ત્રી૦[તડવું+ઝીકવું] તડાપીટ; મારપીટ

તડા(-ડો)તડ અ૦ [રવ૦] ઝટઝટ; ઉપરાઉપરી

તડાતડ(-ડી) સ્ત્રી૦[જુઓ તડંતડા]બોલાબોલી; મારામારી (૨) ચડાચડી; સ્પર્ધા (૩) ઉતાવળ; ધમાચકડી

તડાતૂમ અ૦ [તડ(તસતસીને તૂટવાનો રવ + તૂમ (તુંબડાની જેમ)? કે अ. तलातुल = મોટું મોજું ઉપરથી?] ફૂલીને તૂટું તૂટું થાય-તસતસે એમ

તડાપીટ સ્ત્રી૦ [તડવું+પીટવું] ખૂબ મારપીટ

તડામાર અ૦ [તડવું + મારવું] ધમધોકાર; ઝપાટાબંધ. **-ર(-રી)** સ્ત્રી૦ ઉતાવળ; ત્વરા

તડિત સ્ત્રી૦ [सं.] વીજળી

તડિયું વિ૦ [सं. तट, प्रा. तड] તટ પર આવેલું

તડિંગ અ૦[રવ૦](-દઈને). ૦**ધૂમ** અ૦[રવ૦] જુઓ તડંગધૂમ

[જાડો - હૃષ્ટપુષ્ટ

તડિંગો વિ૦ પું૦ [તડ (તસતસતું) + અંગ]

તડી સ્ત્રી૦[सं. तड् ઉપરથી; સર૦ हिं. तडी = ઘોલ] ઝડી; દરોડો (૨) મારની ઝડી. [**-દેવી** = ઉપરાઉપરી સખત મારવું કે ભાંડવું. **-પડવી** = માર કે ગાળો યા ઠપકાની ઝડી વરસવી.]

તડુકાવવું સ૦ક્રિ૦, **તડુકાવું** અ૦ક્રિ૦ 'તડકવું'નું પ્રેરક ને ભાવે

[કર્મણિ ને પ્રેરક

તડુસાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'તડૂસવું'નું

તડૂકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. तडकना, दे. थुडुंकिअ = ગુસ્સાવાળો ચહેરો થવો તે] ઘાંટો કાઢવો; ગર્જવું

તડૂકો પું૦ તડૂકવાનો અવાજ

તડૂશ તડૂશ અ૦ [રવ; સર૦ ટપૂસ ટપૂસ] ધીમે ધીમે; રહી રહીને

તડૂસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. तड्]મારવું(૨)ખૂબ ખાવું

તડેડાટ પું૦ (૨) અ૦ જુઓ તડતડાટ

તડેઅંકોડે અ૦ [તડ (ખેંચાયેલા-તસતસતા) + અંકોડા (સાંધા)] એકપગે; આતુરતાથી

તડોતડ અ૦ જુઓ તડાતડ

તડોવડ(-ડી) સ્ત્રી૦ [सं. तुल्यवत् ઉપરથી]+ સરખાપણું; સમાનતા

તણખ(-છ) સ્ત્રી૦ [सं. तन्, प्रा. तण તણાવું ઉપરથી] બળતરા સાથે સણકાની વેદના (૨) ભેંસ બળદની એક ખોડ-લંગડાપણું. **-ખિ(-છિ)યો** પું૦ તણછને લીધે લંગડો બળદ

તણ(-ર)ખલું ન૦[सं. तृणकं, प्रा. तण ઉપરથી] તરણું; ઘાસની સળી. [**તણખલાને તોલે** = તણખલા જેવું તુચ્છ.] **-લી** સ્ત્રી૦ નાનું તણખલું; સળી

તણખી સ્ત્રી૦ નાનો તણખો

તણખો પું૦ દેવતાની ચિનગારી કે અંગારો. [**તણખા ઊડવા** = લાગતામાંથી તણખા નીકળવા (૨) થોડીઘણી અસર કે નુકસાની પહોંચવી. **તણખા નાખવા** = (શરીરે) ચસકો આવવી (૨) બળતરા થવી (૩) રીસમાં-છણકા કરીને બોલવું.]

તણછ (છ,) સ્ત્રી૦એક જાતનું લાકડું[सं. तनिश ?] (૨)એક જાતનો ઊડણ સાપ(૩)જુઓ તણખ. **-છાવું** અ૦ક્રિ૦ અવયવ તણાવો(૨)લંગડાવું (૩) સણકા નાખવા. **-છિયું** વિ૦ તણખ-સણકા નાખતું. **-છિયો** પું૦ જુઓ તણખિયો

તણાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. तन्, प्रा. तण]'તાણવું'નું કર્મણિ; ખેંચાવું (૨) ગજા ઉપરાંતના કામના બોજા તળે કે ખર્ચમાં આવવું. [**તણાઈ જવું** = ખેંચાઈ જવું (૨) તવાઈ જવું (૩) ખર્ચના ખાડામાં ઊતરી પડવું. **તણાઈ મરવું** = ગજા ઉપરાંત ખર્ચ કરવું; વાદે ચડી નુકસાનના ખાડામાં ઊતરવું.]

તણાવો પું૦ [सं. तन् ઉપરથી; સર૦ म. तणाव, –वा; हिं. तनाव = દોરી. अ. तनाब = રસ્સી] રથની સાંગી નીચેનો દોર

તણી સ્ત્રી૦ [જુઓ તણાવો] કુંડાળામાં ફરે તે માટે બળદની નાથે બાંધેલી રાશ – દોરી

તણું ન૦,–**ણી** સ્ત્રી૦,–**ણો** પું૦ [दे. तणय] છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય (પ.)

તત્ સં. [सं.] તે. –**તકાલ**, –**તક્ષણ**, –**તખેવ** [तत्+ખેવ(प्रा.खेव, सं.क्षेप) કે सं. तत्क्षणमेव?] અ૦ તે જ વખતે; તરત જ (પ.)

તતડવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] જુઓ તડતડવું. **તતડાટ** પું૦ તતડવું તે. **તતડાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) (૨) [લા.] ધમકાવવું

તતડિયું વિ૦ ['તતડવું' ઉપરથી] બળતાં તડતડિયા ઊડે એવું (લાકડું, કોલસો ઇ૦)

તતડિયો પું૦ ['તતડવું' ઉપરથી] તણખો; તડતડિયો

તતથેઈ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. ततताथेई] ભવાઈના તાનનો બોલ; તાતાથેઈ

તતબીર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.]+ જુઓ તદબીર

તતવાદ્ય ન૦ [सं.] જુઓ તંતુવાદ્ય

તતઃ અ૦ [सं.] પછી; તો પછી. ૦**કિંવાદ** પું૦ વસ્તુ કે ઘટનાનું, તતઃકિં – પછી શું, એમ પૂછી, આગળનું આગળ પરિણામ કે નિષ્પત્તિ શોધવી તે

તતૂડી સ્ત્રી૦[રવ૦] નાનું તતૂડું. (–**ફૂંકવી**). –**ડું** ન૦ એક જાતનું રણશિંગું. [–**ફૂંકવું** = જાહેર કરવું (૨) દેવાળું કાઢવું.]

તત્કાલ(–ળ) અ૦ [सं.] તે જ વખતે; તરત જ

તત્કાલીન વિ૦ [सं.] તે સમયનું

તત્ક્ષણ અ૦[सं.] તે જ ક્ષણે; તાબડતોબ; તતક્ષણ

તત્ત્વ ન૦ [सं.] કોઈ વસ્તુનું મૂળ અસલ કે વાસ્તવિક રૂપ(૨)સાર; રહસ્ય(૩)પંચભૂતમાંનું દરેક(૪)સાંખ્યનાં ૨૫ તત્ત્વોમાંનું દરેક – પંચમહાભૂત, પંચ વિષયો, દસ ઇંદ્રિયો, મન, બુદ્ધિ, અહંકાર, પ્રકૃતિ અને પુરુષ. ૦**ગ્રાહિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦**ગ્રાહી** વિ૦ તત્ત્વ ગ્રહણ કરનારું. ૦**ચિંતન** ન૦ તત્ત્વ વિષે વિચાર કરવો તે. ૦**જ્ઞ** વિ૦ તત્ત્વને જાણનારું (૨) પું૦ ફિલસૂફ. ૦**જ્ઞાન** ન૦ તત્ત્વ સંબંધી જ્ઞાન; ફિલસૂફી. ૦**જ્ઞાની** વિ૦ (૨) પું૦ તત્ત્વજ્ઞ. ૦**તઃ** અ૦ તત્ત્વની દૃષ્ટિએ; ખરી રીતે. ૦**દર્શન** ન૦ તત્ત્વજ્ઞાન; ફિલસૂફી. ૦**દર્શી** વિ૦ (૨) પું૦ તત્ત્વ જોનાર પુરુષ. ૦**દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ તત્ત્વ તરફ વળેલી તત્ત્વગ્રાહી દૃષ્ટિ. ૦**નિર્ણય** પું૦ તત્ત્વનો નિર્ણય; ફિલસૂફી. ૦**નિષ્ઠ** વિ૦ તત્ત્વમાં નિષ્ઠા – આસ્થાવાળું. ૦**નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ તત્ત્વ પરની આસ્થા. ૦**ન્યાસ** પું૦ વિષ્ણુપૂજાની એક વિધ. ૦**મીમાંસા** સ્ત્રી૦ 'મેટાફિઝિક્સ'. ૦**વેત્તા** પું૦ તત્ત્વજ્ઞાની; ફિલસૂફ. ૦**શાસ્ત્રી** પું૦ ફિલસૂફ. –**ત્ત્વાર્થ** પું૦ મૂળ સત્ય; ખરું તત્ત્વ

તત્ત્વમસિ શ૦પ્ર૦ [सं.] 'તે(મૂળ તત્ત્વ – બ્રહ્મ) તું જ છે' એવું યજુર્વેદનું એક મહાવાક્ય

તત્પદ ન૦[सं.] તે – બ્રહ્મનું પદ; પરમપદ; મોક્ષ

તત્પદાર્થ પું૦ [सं.] બ્રહ્મ; પરમાત્મા

તત્પર વિ૦[सं.] બરાબર પરોવાયેલું; એકધ્યાન (૨) તૈયાર; સજ્જ (માણસ). ૦**તા** સ્ત્રી૦.

તત્પરાયણ વિ૦ [सं.] તત્પર

તત્પુરુષ પું૦ [सं.] પરમાત્મા (૨) [વ્યા.] સમાસના ચાર મુખ્ય પ્રકારમાંનો એક, જેમાં પૂર્વપદ ઉત્તરપદ સાથે વિભક્તિના સંબંધથી જોડાય છે

તત્ર અ૦ [सं.] ત્યાં. ૦**ત્ય** વિ૦ ત્યાંનું – ત્યાં જન્મેલું કે ત્યાંનું વાસી. ૦**સ્થ** વિ૦ ત્યાં રહેલું કે આવેલું; ત્યાંનું. –**ત્રાપિ** અ૦ ત્યાં પણ

તત્સમ વિ૦ [सं.] મૂળ પ્રમાણેનું – બરાબર(૨) મૂળભાષામાં અને પ્રાકૃતમાં સરખો એવો(શબ્દ)

તથા અ૦[सं.] અને (૨)તે પ્રમાણે; તેમ. ૦**ગત** વિ૦ પરમપદે પહોંચેલું (૨)પું૦(સં.) બુદ્ધ(૩) જ્ઞાની. ૦**પિ** અં૦ [सं.] તોપણ. ૦**ભૂત** વિ૦ તે પ્રમાણે બનેલું. ૦**સ્તુ** શ૦પ્ર૦[+ सं. अस्तु] 'તેમ થાઓ'; 'એવું હો'. –**થ્ય** વિ૦ (૨) ન૦ સત્ય; સાચું

તથા સ્ત્રી૦[सं. तथा ઉપરથી ? સર૦ दे: तत्ति = ચિંતા; વિચાર(૨) કાર્ય; પ્રયોજન ઇ૦; म. तथा = શંકા] સ્પૃહા; તમા (૨) વિસ્તાર; લંબાણ. [–**કરવી** = સ્પૃહા કરવી, પરવા રાખવી (૨) વિસ્તાર – પીંજણ કરવું.]

તથાસ્તુ, તથ્ય જુઓ 'તથા' [સં.] માં

તથ્યાંશ પું૦ [સં.] તથ્ય — સત્યનો અંશ; મહત્ત્વનો ભાગ કે સારાંશ

તદનંતર અ૦ [સં.] ત્યાર પછી; તે પછી

તદનુરૂપ વિ૦ [સં.] તેના જેવું; તેના રૂપનું

તદનુસાર અ૦ [સં.] તે પ્રમાણે

તદપિ અ૦ [સં.] તોપણ

તદબીર સ્ત્રી૦ [अ.] યુક્તિ

તદર્થે અ૦ [સં.] તેને માટે; તેને ખાતર

તદંતર્ગત વિ૦ [સં.] તેમાં આવેલું – સમાયેલું

તદા અ૦ [સં.] ત્યારે [(૨) તન્મય; લીન

તદાકાર વિ૦ [સં.] તેના જ આકારનું; તદ્રૂપ

તદાકાળ અ૦ + તે વખતે

તદુપરાંત, તદુપરિ [સં.] અ૦ તે ઉપરાંત; વિશેષ; વળી ['મોનોટોની'

તદેવતા સ્ત્રી૦ [સં.] એ જ હોયા કરવું તે;

તદૈક્ય ન૦ [સં.] તાદાત્મ્ય; એકતા

તદ્ગત વિ૦[સં.] તેને લગતું; તેમાં સમાતું (૨) તેમાં ચિત્તવાળું; તત્પર

તદ્ગુણ વિ૦ [સં.] તે કે તેના ગુણવાળું (૨) પું૦ તેનો ગુણ (૩) એક અર્થાલંકાર, જેમાં વસ્તુ પોતાના ગુણધર્મ પાસેની બીજી ઉત્તમ વસ્તુના ગુણધર્મ લેતી વર્ણવાય છે (કા. શા.)

તદ્દન અ૦[સર૦ म. तदंत] બિલકુલ; છેક;(૨)નર્યું

તદ્ધિત પું૦ [સં.] (વ્યા.) મૂળ નામ, સર્વનામ, વિશેષણ કે અવ્યયને લાગીને નવો શબ્દ બનાવતો પ્રત્યય (૨) વિ૦ તે પ્રત્યયો લાગીને બનેલું. **–તાંત** વિ૦ છેડે તદ્ધિતવાળું

તદ્ભવ વિ૦[સં.]તેમાંથી થતું – જન્મતું(૨) મૂળ ભાષામાંથી પ્રાકૃતમાં આવેલો અપભ્રષ્ટ (શબ્દ)

તદ્ભિન્ન વિ૦ [સં.] તેનાથી ભિન્ન

તદ્રૂપ વિ૦ [સં.] તેના જેવું; તદાકાર. **૦તા** સ્ત્રી૦

તદ્વત્ અ૦ [સં.] તેની જેમ

તદ્વિદ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ તજ્જ્ઞ

તન પું૦ [સં. तनय] પુત્ર; દીકરો(૨)ન૦ [फा.; સં. तनु; સર૦ हिं., म.] શરીર; દેહ. [**–થી, –તોડીને, –દઈને** = ખૂબ મહેનત લઈને; ખરા દિલથી.] **૦મનધન** ન૦ બ૦ વ૦ સર્વસ્વ; બધી શક્તિ, સાધન વગેરે

તનક વિ૦ [हिं. तनिक; फा. तनुक; સં. तनु] થોડું (૨) નાનું; નાજુક

તનખ સ્ત્રી૦ જુઓ તણખ

તનખાવવું સ૦ ક્રિ૦ પજવવું; હેરાન કરવું (૨) –ની ઉપર ગુસ્સે થવું

તનખો પું૦ [फा. तनख़्वाह] પગાર

તનત્રાણ ન૦ [તન + त्राण(સં.)] બખ્તર

તનબદન વિ૦ [તન (फा.)+ બદન (फा.)] જીવજાન; અતિ પ્રિય (૨) વિશ્વાસુ; વફાદાર

તનમન અ૦ [તન + મન] ખૂબ આતુરતાથી– અધીરાઈથી. **–નાટ** પું૦ આવેશ; જુસ્સો; અધીરાઈ

તનમનિયું ન૦ એક જાતનું ફૂલ (૨) કાનનું એક ઘરેણું

તનય પું૦ [સં.] પુત્ર. **–યા** સ્ત્રી૦ પુત્રી

તનહા વિ૦ [જુઓ તન્હા] એકલું(૨)અ૦ ફક્ત

તનિયો પું૦ [તન – તનુ ઉપરથી કે तन् (સં.) ઉપરથી] વાઘો; અંગરખું; ઝભલું

તની પું૦[જુઓ તણાવો] દોરો;તાર(૨)જાદુમંત્ર; ધંતરમંતર [નાનું (૪) સુંદર

તનુ વિ૦ [સં.] કૃશ; પાતળું (૨) થોડું (૩)

તનુ(–નૂ) સ્ત્રી૦; ન૦ [સં.] શરીર. **૦જ** પું૦ પુત્ર. **૦જા** સ્ત્રી૦ પુત્રી. **૦રુહ** પું૦વાળ; રોમ

તનોડો પું૦ સ્ત્રીને કાને પહેરવાનું એક ઘરેણું

તન્મય વિ૦ [સં.] એકાગ્ર; લીન. **૦તા** સ્ત્રી૦

તન્માત્ર વિ૦ [સં.] માત્ર એ જ; શુદ્ધ (૨) અ૦ તલમાત્ર; સહેજસાજ(૩)ન૦ પંચ મહાભૂતોનું શુદ્ધ–સૂક્ષ્મ રૂપ

તન્માત્રા સ્ત્રી૦ જુઓ તન્માત્ર

તન્વંગી, તન્વી સ્ત્રી૦[સં.]નાજુક સુકુમાર સ્ત્રી

તન્હા વિ૦ [फा.]·જુઓ તનહા

તપ ન૦ [સં.] ઇંદ્રિયદમન; તપસ્યા (૨) [લા.] લાંબો વખત રાહ જોવી કે બેઠા રહેવું પડે તે; તપવું પડે તે (૩) સ્ત્રી૦ તપત. **૦ગચ્છ** પું૦ જૈન સાધુઓનો એક વર્ગ. **૦ત** સ્ત્રી૦ ગરમી; સહેજસાજ તાવ. **૦ન** ન૦ તપવું તે (૨) તાપ; ગરમી (૩) પું૦ સૂર્ય (૪)એક નરક. **૦નચ્છદ** ન૦ સૂર્યમુખી ફૂલઝાડ. **૦(–પો)લોક** પું૦ સાત લોકમાંનો છઠ્ઠો–તપસ્વીઓનો લોક.

૦શ્ચર્યા સ્ત્રી૦ [સં.] તપ કરવું તે; તપસ્યા. **૦સી(-સ્વી)** વિ૦(૨)પું૦ [સં.] તપ કરનાર

તપ(-પા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'તપવું'નું પ્રેરક

તપવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. तप्] ઊનું-ગરમ થવું(૨) તપ કરવું (૩) [લા.] લાંબો વખત રાહ જોતા ઊભા રહેવું; ખોટી થવું (૪) ગુસ્સે થવું

તપખીર સ્ત્રી૦ [म. तपकीर, -ल, तपखील; सं. क्षारपत्रा] છીંકણી (૨) કંદનો-શિંગોડાનો લોટ. **-રિયું, -રી** વિ૦તપખીરના રંગનું

તપશ્ચર્યા, તપસી જુઓ 'તપ'માં

તપ(-ફ)સીલ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'તફસીલ'] વિગત; જુદી જુદી હકીકતનો ફોડ. **૦વાર** અ૦ વિગતવાર

તપસ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] તપ; તપશ્ચર્યા

તપસ્વી વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ 'તપ'માં. **-સ્વિતા** સ્ત્રી૦. **-સ્વિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ 'તપસ્વી'નું સ્ત્રીલિંગ

તપાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'તપવું'નું પ્રેરક

તપાસ,૦ણી સ્ત્રી૦ [अ. तफ़हुस; म.] તપાસવું તે. [**-મળવી** ભાળ મળવી; પત્તો ખાવો.] **૦નીશ(-સ)** વિ૦ તપાસનાર

તપાસરાવવું સ૦ ક્રિ૦ તપાસાવવું.

તપાસવું સ૦ ક્રિ૦ શોધવું ખોળવું (૨) ચોકસી કરવી; ઊંડા ઊતરીને જોવું (૩) સંભાળવું; તજવીજ રાખવી

તપાસ-સમિતિ સ્ત્રી૦ તપાસ કરનાર સમિતિ

તપિત વિ૦ [સં.] જુઓ તપ્ત

તપિયું વિ૦['તપ' ઉપરથી] તપ કરનારું;તપસ્વી

તપી પું૦ ['તપ' ઉપરથી] તપસ્વી

તપેલી સ્ત્રી૦ [સં. तप् પરથી? સર૦ हिं. पतीली; सं. पातिली=માટીનું વાસણ; म. पतेली] પહોળા મોંનું એક વાસણ. **-લું** ન૦ મોટી તપેલી

તપેશરી વિ૦ (૨) પું૦ [તપ+ઈશ્વર; અથવા [તપસ્વી?] જુઓ તપસ્વી

તપો- [સં.](સમાસમાં પૂર્વપદે ઘોષવ્યંજનપૂર્વે] **૦ધન** વિ૦ તપ એ જ જેનું ધન છે એવું (૨) બ્રાહ્મણોની એ નામની જાતનું(૩)પું૦તપસ્વી (૪) તપોધન જ્ઞાતિનો બ્રાહ્મણ. **૦બલ(-ળ)** ન૦તપનું બળ; તપનો પ્રભાવ. **૦ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ તપથી પવિત્ર થયેલી ભૂમિ; તપોવન. **૦લોક** પું૦ જુઓ 'તપ'માં તપલોક. **૦વન** ન૦ તપસ્વીનું નિવાસસ્થાન. **૦વૃદ્ધ** વિ૦ તપને કારણે શ્રેષ્ઠ

તપ્ત વિ૦ [સં.] તપેલું કે તપાવેલું. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ વિષ્ણુનાં આયુધોની છાપો તપાવીને દીધેલા ડામ

ત(૦ર)ફડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તડફડવું

તફડંચી,-બાજી સ્ત્રી૦ [જુઓ તફરકે] પારકાના માલ કે કૃતિની ઉચાપત; ચોરી

ત(૦ર)ફડાટ પું૦ જુઓ તડફડાટ

તફડાવવું સ૦ ક્રિ૦ તફડંચી કરવી; ચોરી જવું

તફરકે અ૦ [अ. तफ़कह] ચોરાઈ, વેરાઈ કે ઉચાપત થયું હોય એમ

તફસીલ [अ.], **૦વાર** જુઓ 'તપસીલ'માં

તફારીક વિ૦ [अ.] વધારાનું; ફાલતુ

તફાવત પું૦[अ.]ફરક;ઓછાવત્તાપણું.[**-કરવો** =જુદાઈ ગણવી;ભેદ રાખવો. **-પડવો**=ફરક -અસમાનતા હોવી.]

તફો પું૦ [अ. ताइफ़ह] જથો; વિભાગ

તબક સ્ત્રી૦[अ.]રકાબી; તાસક; છીબું(૨)માળ; મજલો. **૦ચો** પું૦ નાનો થાળ; થાળી. **૦ડી** સ્ત્રી૦નાની તબક-રકાબી. **૦ડું** ન૦એક જાતનું છીછરું વાસણ

તબકવું અ૦ક્રિ૦(કા.)ગાઢ અંધકારમાં આછો [પ્રકાશ આવવો

તબક્કો પું૦[अ.तबकह]મજલો;માળ(૨)સ્થિતિ; દશા (૩) પાયરી; ધોરણ (૪) વિભાગ; ખંડ

તબડક,૦તોઈ અ૦ [રવ૦] [ઘોડાની દોડનો અવાજ]. **-કી** સ્ત્રી૦ ઘોડાની દોડનો પગરવ (૨)દોડ.[**-મૂકવી**=દોટ મૂકવી. **-વાગવી**= ઘોડાના ડાબલાનો અવાજ થવો.] **-કો** પું૦ ઝપાટો; સપાટો; વેગ

તબડાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દોડાવવું (૨) ખદ-ખદાવવું (૩) દબડાવવું; ધમકાવવું

તબડૂક વિ૦['તુંબડું' ઉપરથી?]ભોટ; કમઅક્કલ (૨)મૂઢ; અવાક (૩)ફૂલેલા શરીરનું; સ્થૂલકાય (૪) તદ્દન નવરું. ઉદા૦ નાગું તબડૂક

તબદીલ વિ૦ [अ.] બદલાયેલું; ફરેલું

તબલચી પું૦ [फा.] તબલાં-નરઘાં વગાડનાર

તબલી સ્ત્રી૦ [अ. तवल; म.] વાદ્યના તુંબડા ઉપરનો સપાટ લાકડાનો ભાગ

તબલીઘ સ્ત્રી૦ [अ.] શુદ્ધિ; ધર્માંતર

તબલું ન૦ [अ. तबलह] એક વાદ્ય; નરઘું

તબરૂક પું૦ [अ. तबर्रुक] દરગાહ, ધર્મકથા વગેરેમાં વહેંચાતો પ્રસાદ

તબાહરું ન૦ (ચ.) તગારા જેવું એક પાત્ર

તબિયત સ્ત્રી૦ [अ.] મનની સ્થિતિ – મિજાજ (૨) શરીરની હાલત (તંદુરસ્તી કે માંદગી બાબતની). [**–લાગવી** = મન ચોટવું.] **–તી** વિ૦ તરંગી; ઠેકાણા વગરનું; ધૂની

તબીબ પું૦ [अ.] વૈદ્ય; હકીમ. **–બી** વિ૦ તબીબને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ વૈદું

તબેલો પું૦ [अ. तवीलह] ઘોડો, બળદ ઇ૦ કે ગાડી રાખવાનું ડેલું કે મકાન

તબો પું૦ [જુઓ તવો] (ચ.) ચલમનો તવો

તબ્બલ ન૦[अ. तवल]તાલકું;માથું.[**–કરાવવું** =માથે ટકો કરાવવો.]

તમ ન૦[सं.] અંધારું(૨) તમોગુણ (૩) પ્રત્યય વિ૦ને લાગતાં 'સૌમાં શ્રેષ્ઠ' એમ અર્થ બતાવે. ઉદા૦ ગુરુતમ

તમ સ૦ તમે (પ.)

તમક પું૦[सं.]દમના રોગનો એક પ્રકાર.**૦શ્વાસ** પું૦બહુ ઉતાવળો અને ગૂંચવાતો શ્વાસોચ્છ્વાસ

તમ(–મે)ણ સ્ત્રી૦ [दे. तमण] ભોંય ખોદીને કરેલો ચૂલો

તમણું વિ૦ [જુઓ તગણું] ત્રણ ગણું;ત્રમણું

તમતમવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] (તમરાનો અવાજ)

તમતમું વિ૦[સર૦ हिं. तमतमाना]બહુ તીખું. **–માટ** વિ૦ તમતમું (૨) પું૦ તીખાશ

તમ(–મો)ને (મ',મો') સ૦ 'તમે(–મો)'નું બીજી કે ચોથી વિ૦ નું રૂપ

તમન્ના સ્ત્રી૦ [अ.] ઇચ્છા; આતુરતા

તમર(–રિયું) ન૦ એક જાતનું બાળવાનું લાકડું

તમરી સ્ત્રી૦ [सं. तिमिर] જુઓ તમ્મર

તમરું ન૦ [सं. तिमिर = અંધારું પરથી ? दे. तेंवरु?] રાતે તીણા અવાજથી બોલતું એક જીવડું

તમસ ન૦[सं.]અંધારું(૨)અજ્ઞાન(૩)તમોગુણ

તમંચો પું૦ [तुर्की] પિસ્તોલ

તમા સ્ત્રી૦[अ.] પરવા; દરકાર(૨) કમીના; ખોટ

તમાકુ સ્ત્રી૦ [पोर्तु० तबुको] તંબાકુ

તમાચો પું૦ [फा.] થપ્પડ; લપડાક. [**–ખાવો** =ધોલ વાગવી. **–ખેંચી કાઢવો, ચોડવો, ચોડી દેવો, મારવો** =લપડાક લગાવી દેવી. **–પડવો, વાગવો** =તમાચાનો માર પડવો(૨)છક્કડ ખાવી. **–મારી મોં કે ગાલ રાતો કે લાલ રાખવો** =ન ફાવ્યા છતાં ફાવ્યાનો કે સુખી હોવાનો ઢોંગ કે દેખાડો કરવો.]

તમામ વિ૦ (૨) અ૦ [अ.] બધું; સંપૂર્ણ

તમામી સ્ત્રી૦ [फा. ? सर० हिं., म.]તમામ–પૂર્ણપણે રેશમ ને કસબની સાડી

તમારિ પું૦ [सं.] (સં.) સૂર્ય. **૦તનયા** સ્ત્રી૦ (સં.) યમુના નદી

તમારું (મા') સ૦[अप० तुम्हार, प्रा. तुम्हकेर] 'તમે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિ નું રૂપ (બીજાં રૂપો– તમારે, તમારાથી ઇ૦)

તમાલ પું૦[सं.] એક ઝાડ. **૦પત્ર** ન૦ તમાલવૃક્ષનું પાંદડું. **૦પત્રી** સ્ત્રી૦ તમાલપત્ર

તમાશો(–સો) પું૦ [फा. तमाशा] ઘણા લોકો જોવા મળે એવો ખેલ કે રમત(૨)[લા.]ફજેતી. જેમ કે, તમાસો કરવો, જોવો. **–શ(–સ)ગીર, –શ(–સ)બીન** પું૦ તમાશો જોનાર; પ્રેક્ષક (૨) તમાસો કરનાર. **–શ(–સ)ગીરી, –શ(–સ)બીની** સ્ત્રી૦ તમાશગીરનું કામ

તમિસ્ર ન૦ [सं.] અંધકાર

તમે(–મો) (મે', મો')[प्रा. तुम्ह] બીજો પુરુષ સ૦; 'તું'નું બ૦ વ૦

તમેણ સ્ત્રી૦ જુઓ તમણ

તમોગુણ પું૦[सं.]પ્રકૃતિનો એક ગુણ(૨)ક્રોધ; આકળો સ્વભાવ. **–ણી** વિ૦ તમોગુણવાળું

તમ્મર સ્ત્રી૦ [सं. तिमिर]આંખે આવતાં ચક્કર –અંધારાં. [**–આવવી, ખાવી, ચડવી**]

તર વિ૦ [फा.] રસકસથી ભરેલું; તાજું (૨) ધરાયેલું; તૃપ્ત (૩) પૈસાદાર (૪) મસ્ત; ચકચૂર

તર સ્ત્રી૦[दे.] દહીંદૂધ પરની મલાઈની પોપડી (૨) [જુઓ તરવું] નાની ખાડી

તર સ્ત્રી૦ [सं.] પહોળી હોડી; તરાપો

-તર પ્રત્યય. ક્રિ૦ ને લાગતાં ન૦ બનાવે છે. ઉદા૦ ઘડતર; ભણતર (૨) [सं.,फा.] વિ૦ ને લાગતાં 'તેથી અધિક – વિશેષ' અર્થ સૂચવે. ઉદા૦ અધિકતર; બદતર

તરક,૦ડો પું૦,[फा. तुर्क, दे. तुरक्क] મુસલમાન (તિરસ્કારમાં). **૦ડી** સ્ત્રી૦

તરકચો પું૦ [સર૦ ત્રચકો] ટપકું (૨) ફુવારો

તરકટ ન૦[સર૦ म.] પ્રપંચ; કાવતરું. [**-રચવું** = તરકટ કરવું.] **૦ખોર** વિ૦ તરકટ કરવાની આદતવાળું. **-ટી(-ટિયું)** વિ૦ [સર૦ म.] તરકટ કરે એવું પ્રપંચી

તરકડિયો પું૦ [फा. तुर्क પરથી ?] એલફેલ બોલનારો; ભાંડ; વિદૂષક

તરકડી; તરકડો જુઓ 'તરક'માં

તરકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. तर्क्] તર્ક કરવો; અટકળ કરવી [તીરનો ભાથો

તરકસ ન૦[સર૦ हिं., म.; फा. त(–ती)रकश]

તરકારી સ્ત્રી૦ [हिं., म.; સર૦ फा. तर] શાકભાજી; ભાજીપાલો (૨) ખાવા યોગ્ય માંસ

તરકીબ સ્ત્રી૦ [अ.] યુક્તિ

તરકોશી ન૦ ત્રણ થાંભલાનું વહાણ

તરખડ સ્ત્રી૦ માવજત; સંભાળ (૨) ભાંજગડ; પંચાત

તરખલી સ્ત્રી૦ જુઓ તણખલી. **-લું** ન૦ તણખલું

તરખાટ પું૦ [સર૦ फा. तर्स] ડર; ભીતિ; ત્રાસ (**-મચવો, મચાવવો**) [ખૂણાવાળું

તરખૂણિયું વિ૦ [તર (सं. त्रि) + ખૂણો] ત્રણ

તરગાળી સ્ત્રી૦ તરગાળાની સ્ત્રી

તરગાળો પું૦ ગાવા નાચવાનો ધંધો કરનાર એક ન્યાતનો માણસ

તરઘટ પું૦ ઊમરો; તળવટ

તરઘાયો પું૦ પહોળા મોંનો જબરો ઢોલ (૨) મોટું પહોળું ઢોલ (૩) [લા.] મોટી બેડોળ આકારની વસ્તુ [અહંકાર

તરછ સ્ત્રી૦ [फा. तर्स = ક્રોધ પરથી ?] મદ;

તરછટ અ૦ છેક; સાવ; તદ્દન

તરછોડ પું૦; સ્ત્રી૦ જોરથી વીંઝવાથી – તરછોડવાથી થતી અસર (૨) તિરસ્કાર; છિત્કાર. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ જોરથી આંચકો મારવો (૨) તિરસ્કારપૂર્વક કાઢી મૂકવું (૩) તુચ્છકારવું; ધિક્કારવું. **-ડો** પું૦ તરછોડ

તરજ પું૦ ત્રાસ; ભય (૨) જોર; આવેશ (૩) સ્ત્રી૦ [જુઓ તર્જ] ગાવાની ઢબ

તરજાત વિ૦ હલકી જાતનું (૨) સ્ત્રી૦ હલકી જાત

તરજુમો પું૦ [अ.] ભાષાંતર. **-મિયું** વિ૦ ભાષાની છટા કે ભાવ વિનાનું, માત્ર શાબ્દિક સમાનતાવાળું (ભાષાંતર)

તરડ સ્ત્રી૦ [રવ૦] તડ; ફાટ; ચીરો. **૦(-ડા)વું** અ૦ક્રિ૦ તરડ પડવી; ફાટવું (૨) વાંકું – ત્રાંસું થવું (૩) વંકાઈને વિરુદ્ધ ચાલવું. [**તરડાઈને બોલવું** = ગુસ્સે થઈને બોલવું.] **-ડાટ** પું૦ તરડાવું – ફાટવું તે (૨) અભિમાન; મરડાટ. **-ડિયા ગુવાર** પું૦ બ૦ વ૦ અડાઉ ગુવાર

તરડું વિ૦ તરડાયેલું

તરણ ન૦ [सं.] તરવાની ક્રિયા (૨) તરવાનું સાધન; હોડી. **૦તારણ** વિ૦ (૨) પું૦ તારણતરણ; ઉદ્ધારનાર

તરણ ન૦ + [જુઓ તૃણ] તરણું

તરણિ પું૦ [सं.] સૂરજ. **૦તનયા** સ્ત્રી૦ (સં.) યમુના નદી [હોડી

તરણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं.] તરવાનું સાધન; ત્રાપો;

તરણું ન૦ [જુઓ તૃણ] તરખલું. [**તરણાને તોલે** = તુચ્છ; કશી વિસાતમાં નહીં એમ. **તરણાનો મેરુ કરવો** = રજનું ગજ કરવું. **તરણાં ચૂંથવાં** = નજીવી ચૂથાચૂંથ કે મહેનત કરવી.] [ઉપાય

તરણોપાય પું૦ [सं.] તરી જવાનો – બચવાનો

તરત અ૦ [सं. त्वरितं, प्रा. तुरंत] એકદમ; ઝટ. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ હાજરજવાબી બુદ્ધિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ શીઘ્ર કામ દે એવી – સમયસૂચક બુદ્ધિ

તરતપાસ સ્ત્રી૦ [તર (દ્વિર્ભાવ) + તપાસ] બારીક તપાસ – શોધ

તરતમ વિ૦ [सं., प्रा.] ઓછુંવત્તું

તરતવ ન૦ [તત્ત્વ પરથી ?] સાર; મુખ્ય અર્થ,

તરતી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

તરતીબ સ્ત્રી૦ [अ.] આચાર, રીતભાત વગેરેનું શિક્ષણ (૨) વ્યવસ્થા; ગોઠવણ (૩) સંભાળ; માવજત

તરધારું વિ૦ [તર (त्रि) + ધાર] ત્રણ ધારવાળું (૨) ત્રણ સરખા ભાગમાં બનેલું

તરપંખું વિ૦[તર (त्रि) + પાંખ] ત્રણ પાંખિયાં –પાંખડીઓવાળું

તરપં(-પિં)ડી સ્ત્રી૦ [सं. त्रि + पिंड કે तृप्ति + पिंड] મરનારની વરસીને દિવસે કરાતી શ્રાદ્ધક્રિયા

તરપલું વિ૦ દૂબળું; પાતળું

તરપિંડી સ્ત્રી૦ જુઓ તરપંડી

તરપે(-ભે)ટ સ્ત્રી૦ જુઓ તરભેટ

તરફ સ્ત્રી૦ [अ.] બાજુ; પક્ષ (૨) તંતુવાદ્યના મુખ્ય તારની નીચે, રણકવા માટે રખાતા તારનો સમૂહ કે પ્રત્યેક તાર (૩) અ૦ બાજુ; ભણી. **૦દાર** વિ૦ તરફેણ કરતું; પક્ષવાળું. **૦દારી** સ્ત્રી૦ પક્ષપાત; ઉપરાણું. **–ફી** વિ૦ (સમાસમાં) તરફનું. ઉદા૦ એકતરફી

તરફડવું,તરફડાટ,તરફડિયું જુઓ‘તડફડવું’માં

તરફણ સ્ત્રી૦ [सं. त्रि + फणा] દાણા વાવવાનું એક ઓજાર; ત્રણ દાંતાનો નાનો વાવણિયો

તરફાળ સ્ત્રી૦[તર (त्रि) + ફાળ] ત્રણ ફાળવાળી પિછોડી

તરફીટ સ્ત્રી૦ ઝીક

તરફેણ (ફે) સ્ત્રી૦ [अ. तरफनुं બ૦ વ૦ तरफैन] બાજુ; પક્ષ (૨) તરફદારી

તરફોડવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] છણકા–છાકોટા કરવા

તરફોડો પું૦ [રવ૦] છણકો; છાકોટો; ધુતકાર [**તરફોડા કરવા**]

તરબડવું અ૦ ક્રિ૦[રવ૦] ખદખદવું (૨)લડવું; તરભડવું

તરબતર [फा.] ખૂબ તર; પ્રવાહીથી ભરેલું; [તરબોળ

તરબિયત સ્ત્રી૦ [अ.] તાલીમ; કેળવણી

તરબૂચ ન૦, **–ચી** સ્ત્રી૦ જુઓ ‘તડબૂચ’માં

તરબોળ વિ૦ [તર (फा.) + બોળ (બોળવું)] તદ્દન પલળી ગયેલું

તરભડ સ્ત્રી૦ [રવ૦] બોલાબોલી; તકરાર. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ આવેશપૂર્વક બોલવું; કજિયો કરવો

તરભાણું ન૦ [सं. ताम्रभांड] ધર્મ વિધિમાં વપરાતી તાંબાની તાસક. **–ણી** સ્ત્રી૦ નાનું તરભાણું

તરભેટ(–ટો) પું૦ [જુઓ ત્રિભેટો] ત્રણ ગામના સીમાડા કે રસ્તા ભેગા થતા હોય એવી જગા

તરમરિયું ન૦ જુઓ તનમનિયું

તરમરી સ્ત્રી૦ એક જાતનું ઘરેણું

તરલ વિ૦[सं.] ચપલ; અસ્થિર (૨) પું૦ હારનું વચ્ચેનું રત્ન. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦નયન** પું૦એક છંદ. **–લિત** વિ૦તરલ થયેલું;અસ્થિર

તરવર અ૦[सं. त्वर्, કે तृ ઉપરથી?] ત્વરાથી તળે ઉપર – સળવળ થતું હોય એમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ઉપર તળે થવું; સળવળવું (૨) ત્વરાથી અધીરા થવું. **–રાટ** પું૦ ધમપછાડ; અધીરાઈ; ચંચળતા. **–રિયું** વિ૦ ચંચળ; ચપળ; અધીરું

તરવંક ન૦ [તર (त्रि) + વંક (વાંકું)] વક્રતા

તરવાડી પું૦ [જુઓ ત્રવાડી] ત્રિવેદી;એક અટક

તરવાડો પું૦[सं. तल (તાડ) + વાડો (વાઢવું)] ખજૂરાં છેદનારો; તાડી કાઢનારો (સુ.?)

તરવાયો પું૦ [તર (त्रि) + પાદ (सं.)] ત્રણ પાયાની ઘોડી; માંચી

તર(-લ)વાર સ્ત્રી૦ [सं. तरवारि; फा. तलवार] સમશેર; ખડગ. [**–ચલાવવી** = તરવાર વડે કાપાકાપી કરવી. **–ઝાલવી, પકડવી** = હાથમાં તલવાર લઈ સામે થવું. **–બાંધવી** = કેડે તલવાર લટકાવવી; લડવૈયા થવું (૨) યુદ્ધમાં ઊતરવું. **તલવારની ધાર ઉપર રહેવું, ચાલવું** = જીવસટોસટ–પૂરી જોખમદારીથી, સાવધાનીથી વર્તવું.] **–રી(–રિયો)** વિ૦ પું૦ સહેજ સહેજમાં તરવાર ખેંચે એવો (૨) તરવાર વાપરી જાણનારો; યોદ્ધો

તરવારડી સ્ત્રી૦ [दे. तरवट्ट? हिं. तरवर, म. तरवड?] એક વનસ્પતિ

તરવાવું અ૦ ક્રિ૦ કાચો ગર્ભ પડવો(ઢોર માટે)

તરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. तृ; प्रा.] ઓળંગવું; પાર કરવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ ડૂબ્યા વિના પાણીમાં ઉપર રહેવું કે ખસવું (૩) [લા.] બચવું. [**તરી ઊતરવું, તરી જવું, તરી પાર ઊતરવું** = સામે પાર જવું (૨) મુશ્કેલી વટાવી જવી (૩) જિંદગીની જવાબદારી કે બંધનમાંથી મુક્ત થવું.]

તરશ(-સ) સ્ત્રી૦ [सं. तर्ष, तृषा] પાણી પીવાની ઇચ્છા; પ્યાસ (૨) [લા.] તીવ્ર ઇચ્છા. **-શ્યું(-સ્યું)** વિ૦ તરસવાળું; પ્યાસું

તરસ સ્ત્રી૦ જુઓ તરશ (૨) ન૦ [सं. तरक्ष; प्रा. तरच्छ; म.] એક જંગલી જાનવર — ઝરખ (૩) પું૦ [સર૦ તરછ] ક્રોધ

તરસતિયું ન૦ અઘરણિયાત સ્ત્રીએ પહેરવાનું માથાનું એક ઘરેણું

તરસ(-સા)વું અ૦ક્રિ૦ ['તરસ' પરથી; સર૦ हिं. तरसना] તલસવું; આતુર રહેવું

તરસાડ સ્ત્રી૦ [सं. तल(તાડ)+સાડ (प्रा. साड = વસ્ત્ર; અથવા साडण = છેદન)] તાડનાં પાંદડાં; જાવલી [તલસાવવું

તરસાવવું સ૦ક્રિ૦ ['તરસવું' ઉપરથી] ઝુરાવવું;

તરસાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ તરસવું

તરસાળું ન૦ તળિયું; છેડો (૨) અંદાજ

તરસાળો પું૦ તરસાળું; અંદાજ; તળિયાનો શુમાર-અંત

તરસાંજી સ્ત્રી૦ [सं. त्रिसंध्या ?] (સુ.) સાંજ

તરસ્યું વિ૦ જુઓ તરશ્યું

તરંગ પું૦ [सं.] પાણીની લહેર; મોજું (૨) કલ્પના; બુટ્ટો. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ તરંગ-મોજાંવાળી. **-ગિણી** સ્ત્રી૦ નદી. **-ગિત** વિ૦ લહેરો ખાતું; હાલતું. **-ગી** વિ૦ મનના તરંગ પ્રમાણે વર્તનારું (૨) તરંગો - કલ્પનાઓ કર્યા કરનારું

તરંતરા અ૦ [फा. तर ઉપરથી] તરબતર; ખૂબ તર (૨) સ્ત્રી૦ ['તરવું' ઉપરથી] ખૂબ તરવું તે

તરાઈ સ્ત્રી૦ [हिं.] પહાડની તળેટીનો પ્રદેશ

તરાડ પું૦ લાગ; જોગ. [**-ખાવો, જામવો, બાઝવો** = જોગ બેસવો; લાગ ફાવવો.]

તરાડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [રવ૦] ફાટ; ચીરો

તરાણા, તરાનો પું૦ [फा.] એક તરેહનું ગાયન

તરાપ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] છલંગ (૨) એકદમ મારેલી ઝૂંટ. (**-મારવી**)

તરાપો પું૦ [સર૦ सं. तप्र, प्रा. तप्प = નદીમાં દૂરથી વહી આવતો કાષ્ઠસમૂહ; हिं. तरापा, म. तराफा] વાંસ કે લાકડાંને એકબીજાની સાથે બાંધીને બનાવેલો પાણીમાં તરે તેવો પાટ જેવો ઘાટ; ત્રાપો. [**-ભાગવો, વેરાવો** = કુટુંબ-મંડળ વીખરાઈ જવું (૨) સંસાર ભાગી પડવો; મુખ્ય માણસ જતું રહેવું.]

તરામણું વિ૦ ['તરવું' ઉપરથી] તરીને જવું પડે એટલું (૨) તરી શકાય તેટલું

તરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [सं.] હોડી

તરિયું વિ૦ [सं. त्रि ઉપરથી] ત્રણ જાતનું (૨) ત્રીજું. **-યા(-યાં ?) તોરણ** ન૦ (બ૦વ૦?) ત્રણ જાતનાં (આસોપાલવ, આંબાનાં પાન, નાળિયેર) તોરણ, જેમાં સાથે કસબના તારનું (કપડાનું) તોરણ પણ અધિક શોભા માટે હોય છે.

તરિયો પું૦ [જુઓ તરિયું] એકાંતરિયો તાવ (૨) [सं. तूर्य] ચોથિયો તાવ (૩) ગંજીફાનું ત્રણની સંજ્ઞાનું પત્તું; તીરી (૪) ['તરવું, તરી આવવું' ઉપરથી] ચોખામાં રહેલો ડાંગરનો દાણો

તરિંગ ન૦ (કા.) ઘોડાનું ડેબું - પલાણની પાછળ ખુલ્લો રહેતો પીઠનો ભાગ

તરી સ્ત્રી૦ [दे. तरिया; જુઓ તર] મલાઈ (૨) કાંપ (૩) ઉપર તરતી કોઈ પોપડી - થર (૪) વિ૦ [सं. त्रि ઉપરથી] ત્રણ ગણું (આંકમાં) (૫) સ્ત્રી૦ [सं.] હોડી; તરિ (૬) [फा.] જળમાર્ગ

તરીકે અ૦ [જુઓ તરીકો] -ની માફક; પ્રમાણે; પેઠે; રૂપે

તરીકો પું૦ [अ.] રસ્તો; માર્ગ (૨) રીત

તરીમતરાક સ્ત્રી૦ [अ. तुम्तुराक] ધામધૂમ

તરીર અ૦ અનુક્રમે

તરી(-રે)લું ન૦ વધારાનું ધૂંસરું (બે જોડ બળદ સાથે જોડાતી વખતે નંખાતું (૨) [લા.] ઘરસંસારનો બોજો. [**તરેલાં તાણવાં** = સંસારનું ધૂંસરું વેઠવું.]

તરુ ન૦ [सं.] ઝાડ. **૦વર** ન૦ મોટું ઝાડ

તરુણ વિ૦ [सं.] જુવાન (૨) પું૦ જુવાન પુરુષ. **-ણાઈ, -ણાવસ્થા** સ્ત્રી૦ જુવાની. **-ણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ યુવાનીમાં આવેલી (૨) સ્ત્રી૦ યુવાન સ્ત્રી; યૌવના

તરેરાટ (રે') પું૦ [સર૦ हिं. तेररना; अ. तर्रार] ઘાંટો તરડાઈ જાય એવી બૂમ (૨) ક્રોધનો આવેશ

તરેરી (રે') સ્ત્રી૦ [જુઓ તરેરાટ] ગુસ્સાના આવેશની ધ્રુજારી. [**–ખાવી** = ગુસ્સાથી ધ્રૂજી ઊઠવું.] **–રું** વિ૦ તરેરીથી ભરેલું; કોપાયમાન

તરેલું ન૦ જુઓ તરીલું

તરેહ સ્ત્રી૦ [अ. तरह] રીત; પ્રકાર (૨) ભાત; જાત. **૦દા** (**–વા**)**ર** વિ૦ ભાત ભાતનું; વિવિધ (૨) વિચિત્ર

તરો પું૦ (કા.) માર્ગ; મોકળાશ

તરોદત(**–દ**) સ્ત્રી૦ [अ. तरदूदुद] કળા; હિકમત (જેમ કે ખેતી સુધારવાની. મહેસૂલ ખાતામાં એમ વપરાય છે.)

તરોપણ ન૦ સુતારનું એક ઓજાર

તરોપો પું૦ (સુ.) નાળિયેર

તરોવડ વિ૦ સરખેસરખું; સમોવડ (૨) સ્ત્રી૦ ખુલાસો; સમજૂતી; ત્રેવડ

તરોવું અ૦ ક્રિ૦ તરવાવું

તર્ક પું૦ [सं.] અનુમાન; કલ્પના (૨) વિચાર-પ્રક્રિયા(૩) સંભવિત ખુલાસો; 'હાઇપોથેસીસ' (૪)તર્કશાસ્ત્ર; ન્યાયશાસ્ત્ર. [**–ઊઠવો** = વિચાર આવવો; તુક્કો ઊઠવો; **–ચલાવવો** = કલ્પના કરવી; બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો.] **૦દોષ** પું૦ વિચારદોષ;વિચારપ્રક્રિયાનો દોષ. **૦પ્રામાણ્ય** ન૦ તર્કમાં – વિચારપ્રક્રિયામાં પ્રમાણબુદ્ધિ. **૦પ્રામાણ્યવાદ** પું૦ 'રૅશનલિઝમ.' **૦પ્રામાણ્યવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ રૅશનલિસ્ટ' **૦બાજ** વિ૦ તર્કમાં કુશળ. **૦વાદ** પું૦ તર્કને આધારે સ્થાપેલો વાદ. **૦વિતર્ક** પું૦ ઊહાપોહ (૨) ગમે તેમ વિચાર દોડાવ્યા કરવા તે. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦તર્ક કરવાની શક્તિ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ન્યાયશાસ્ત્ર; 'લૉજિક.' **૦શાસ્ત્રી** પું૦ તર્કશાસ્ત્રનો વિદ્વાન. **૦શુદ્ધ** વિ૦ તર્કદોષ વિનાનું. **૦સરણિ**(**–ણી**) સ્ત્રી૦તર્કોની પરંપરા. **૦સિદ્ધ** વિ૦ તર્કથી પુરવાર થયેલું. **–ર્કિત** વિ૦ તર્ક કરેલું. **–ર્કી** વિ૦ તર્ક કરનાર

તર્જ સ્ત્રી૦ [अ.] તરજ; ગાવાની ઢબ

તર્જન ન૦,**–ના** સ્ત્રી૦ [सं.] ઠપકો; ધમકી (૨) તરછોડ; તિરસ્કાર

તર્જની સ્ત્રી૦ [सं.] અંગૂઠા પાસેની આંગળી

તર્જવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. तर्ज्] ઠપકો આપવો; ધમકાવવું (૨) તરછોડવું; ધુતકારવું

તર્પણ ન૦ [सं.] તૃપ્તિ (૨) જુઓ જલાંજલિ. **–ણીય** વિ૦ તૃપ્ત કરી શકાય કે કરવા યોગ્ય

તર્પવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. तृप्] તૃપ્ત કરવું; સંતોષવું

તર્પિત વિ૦ [सं.] તૃપ્ત થયેલું

તલ પું૦ [सं. तिल] એક તેલી બી કે તેનો છોડ; તિલ (૨) એને મળતો ચામડી ઉપરનો ડાઘો

તલ(**–ળ**) ન૦ [सं.] તળિયું (૨) નીચેનો પ્રદેશ; તળેટી (૩) સપાટી. ઉદા૦ 'ભૂતલ'

તલક અ૦ [हिं.] સુધી; લગી

તલકછાંયડો પું૦ તડકોછાંયડો; એક રમત

તલખ વિ૦ [फा. तल्ख] તીવ્ર; તીખું; તેજ(૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ તલસવું] ઝંખના; ઇંતેજારી (૩) વ્યાકુળતા (૪) તરશ. **૦વલખ** અ૦ [सं. विलक्ष ઉપરથી] પાણી ન મળવાથી અસ્વસ્થ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તલસવું] ઝંખવું.**–ખાં** ન૦બ૦વ૦ઝંખના; પ્રાપ્તિ માટેની વ્યાકુળતા. [**–મારવાં** = ઝંખવું; ઝૂરવું.]

તલપ સ્ત્રી૦ [સર૦ તરાપ] કૂદકો; છલંગ (૨) [જુઓ તલબ] (પ્રાયઃ વ્યસનની ચીજની) ઉત્કટ ઇચ્છા; તાલાવેલી. [**–આવવી** = તલબ થવી.**–ચૂકવી** = ધારેલી છલંગ ભરવામાં નિષ્ફળ થવું (૨) તલબની વેળા વટી જવી. **–મારવી** = છલંગ મારવી(૨) તલબને દાબી દેવી.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ એકદમ તલપ –કૂદકો મારવો.**૦**(**–ફ**)**વું** અ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं. तलफना; म. तलपणें] આતુરતાથી ટમટમવું; તલસવું

તલપાપડ વિ૦ ['તળે ઉપર'? તલપવું + પડવું ?] આતુર; અધીરું

તલપૂર વિ૦ તલ જેટલું (૨) સહેજ પણ

તલફવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'તલપ'માં

તલબ સ્ત્રી૦ [अ.] ઉત્કટ ઇચ્છા; તલપ

તલબાવળ પું૦ એક વનસ્પતિ [તલપૂર

તલભાર, તલમાત્ર વિ૦ તલ જેટલું; સહેજ;

તલમીજ પું૦ [अ.] શિષ્ય

તલવટ પું૦ તલની બનાવેલી એક મીઠાઈ (૨) ઉંબરો; તળવટ

તલવણી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

તલવાર સ્ત્રી૦ જુઓ તરવાર

તલસરું ન૦ તલ ખંખેરી લીધા પછીનો તલનો

છોડ (૨) [प्रा. तिलसंगलिया] જેમાં તલ થાય છે તે શીંગ

તલસવલસ અ૦ જુઓ તલખવલખ

તલસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. तृष्]અતિ આતુર હોવું; આતુરતાથી તરફડવું [તરફડાટ

તલસાટ પું૦ [જુઓ તલસવું] આતુરતા;

તલસારો પું૦ ['તલસવું' ઉપરથી] તલસાટ; તરફડાટ

તલસાંકળી સ્ત્રી૦ [प्रा. तिलसक्कुलिया (सं. तिलशष्कुलिका)] તલની બનાવેલી એક વાની

તલસ્પર્શ પું૦ [सं.] તળિયાનો સ્પર્શ (૨) સપાટીનો સ્પર્શ. **-ર્શિતા** સ્ત્રી૦. **-ર્શી** વિ૦ તલસ્પર્શ કરતું (૨) મૌલિક; વસ્તુના તળિયા સુધી ઊંડે જઈ વિચારતું

તલા(-લ્લા)ક સ્ત્રી૦ [अ.] છૂટાછેડા; ફારગતી. (પ્રાયઃ મુસલમાન લગ્ન અંગે) [**-આપવી**=લગ્નબંધમાંથી છૂટું કરવું; છૂટાછેડા કરવા. **-મળવી**=છૂટાછેડાના ભોગ બનવું. **-મેળવવી**, **-લેવી**=છૂટાછેડા સાધવા; લગ્નબંધનમાંથી છૂટું થવું.]

તલાટી પું૦[સર૦ दे. तलार=કોટવાલ; અથવા दे. तल=ગામડાનો મુખિયો. म. तलाठी, तळाटी(-ठी)] મહેસૂલ વસૂલ કરનાર સરકારી મહેતો. **-ટું** ન૦ તલાટીનું કામકાજ કે પદ

તલાતલ ન૦ [सं.] સાત પાતાળમાંનું એક

તલાબત સ્ત્રી૦ [अ. तलावत] બરાબરી; સ્પર્ધા

તલાલીન વિ૦[सं.]તળિયે જઈ બેઠેલું(૨)તલ્લીન

તલા(-ળા)વ ન૦ [प्रा. तलाव, तलाय, तलाग (सं. तडाग); સર૦ फा. तालाब]એક જળાશય; નાનું સરોવર. [**તળાવ (-વે) જવું**=ઝાડે ફરવા-શૌચ જવું.] **૦ડી** સ્ત્રી૦, **૦ડું** ન૦ નાનું તળાવ

તલાશ સ્ત્રી૦ [फा.] શોધ; તપાસ. [**-રાખવી, લેવી**=સંભાળ રાખવી; ધ્યાન રાખવું.]

તલી સ્ત્રી૦ ઝીણા તલ (૨) શેરડીનો એક રોગ (૩) બરોળની ગાંઠ [કસબી છેડો

તલો પું૦ [अ. तला (સોનું) ઉપરથી] પાઘડીનો

તલ્પ ન૦ [सं.] શય્યા; પથારી

તલ્લાક સ્ત્રી૦ જુઓ તલાક

તલ્લીન વિ૦[सं.]ગરક; લીન; એકાકાર. **૦તા** સ્ત્રી૦

તવ સ૦ (પ.) તારું [सं.] (૨) અ૦ [हिं. तब] (પ.) ત્યારે

તવખીર ન૦ એક વનસ્પતિ

તવન ન૦ જુઓ સ્તવન (જૈન)

તવર ન૦ એક વનસ્પતિ

તવરવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ તરવરવું

તવંગર વિ૦[फा. तुवांगर] પૈસાદાર; તાલેવંત

તવાઈ સ્ત્રી૦ ['તવાવું' ઉપરથી; અથવા फा. तवाही ? સર૦ म. तवई, तवाई] કમબખ્તી; આફત; ધાડ (૨) તાકીદ; ધમકી

તવાજો પું૦ [अ. तवाज़ह] પરોણાચાકરી

તવારાં અ૦ + તે વારે-વખતે

તવારીખ સ્ત્રી૦ [अ.] ઇતિહાસ. **૦નવીસ** પું૦ ઇતિહાસ લખનારો

તવાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. तप्, प्रा. तव] 'તાવવું'નું કર્મણિ. [**તવાઈ જવું**=તાપ કે ચિંતાથી શોષાઈ જવું-શરીરે ઓગળી જવું.]

તવેથો પું૦[सं. तप्, प्रा. तव પરથી]રસોઈમાં ઉપર તળે કરવાનું કે ઉથલાવવાનું એક સાધન; તાવેથો

તવો પું૦ [प्रा. तवय]રોટલા શેકવાનું એક પાત્ર; મોટી લોઢી (૨) ચલમમાં મૂકવાની ગોળ ચપટી ઠીકરી. [**તવા જેવું**=બિલકુલ સાફ; ચોખ્ખું ચટ (૨) ખાલી કે સાફ થયેલું; પાયમાલ.] **-વી** સ્ત્રી૦નાનો તવો; લોઢી

તશરીફ સ્ત્રી૦ [अ.] મોટાઈ; મહિમા; શ્રેષ્ઠતા (મોટા માણસને, 'પધારો' એમ કહેવામાં વપરાય છે-તશરીફ લાવો)

તસ સ્ત્રી૦ ન દેખાય એવી બારીક ફાટ

તસકો પું૦ ત્રસકો; તુચ્છકાર (૨) ઠોક; ઠપકો. [**-તોડવો**=ઠપકો આપવો.] [ટસટસવું

તસતસવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ભચડાવું; તણાવું;

તસતસાટ પું૦ ['તસતસવું' ઉપરથી]ટસટસાટ

તસબી(-વી) સ્ત્રી૦ [अ.] (જપવાની) માળા; બેરખો

તસમો પું૦ [फा.] ચામડાનો પટો; તંગ

તસર સ્ત્રી૦ [सं. त्रसर, प्रा. टसर. સર૦ हिं., म. तसर] રંગની તીણી રેખા (૨) ન૦ ટસર; એક જાતનું કપડું

તસલમાત વિ૦ [अ. तस्लीमात] વચગાળાનું; ઉપલકિયું (જેમ કે, તસલમાત–ઉપલક ખાતું) (૨) તાબાનું (૩) સ્ત્રી૦ કબજો; ભોગવટો

તસલ્લી સ્ત્રી૦ [अ.] આશ્વાસન; ભરોસો; વિશ્વાસ

તસવી સ્ત્રી૦ જુઓ તસબી

તસવીર સ્ત્રી૦ [अ.] છબી; ચિત્ર

તસિયો પું૦ ['તસ' ઉપરથી] તરડ; ફાટ (૨) લીટી; આંકો (૩) [આંખમાં] રાતી રેખા; તસર; ટશિયો

તસુ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. तसू; अ. तसव्वह] ઈંચ જેટલું માપ. [**તસુ ભોંય ન સૂઝવી** = કશું ન સૂઝવું; મૂંઝાઈ જવું.]

તસું વિ૦ [अप० तइस; सं. ताद्दश] (પ.) તેવું

તસોતસ અ૦ ['તસતસવું' ઉપરથી] તસતસે એમ; તંગ

તસ્કર પું૦ [सं.] ચોર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ચોરવું. **–રી** સ્ત્રી૦ ચોરનું કામ; ચોરી

તસ્ત, ૦રું, –સ્તાનું ન૦ [फा. तश्त, ०री; સર૦ म. तस्त] મળમૂત્ર ઝીલવાનું વાસણ (૨) કોગળા વગેરેનું પાણી ઝીલવાનું વાસણ

તસ્દી સ્ત્રી૦ [अ. तस्दीअ] શ્રમ; મહેનત; તકલીફ. [**–લેવી, આપવી**]

તહ પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [फा.] સુલેહ; સંધિ.

તહકીબ વિ૦ [अ. तहकीक़] ચોક્કસ; નક્કી

તહકુ(–કૂ)બ વિ૦ [अ. तवक्कुफ = ઢીલ; સર૦ म. त(०ह)कूब] મોકૂફ; મુલતવી (**–કરવું, રહેવું, રાખવું**). **–બી** સ્ત્રી૦ તહકૂબ રાખવું તે; મોકૂફી

તહનામું ન૦ [फा.] સુલેહનો કોલકરાર–લેખ

તહસીલ સ્ત્રી૦; ન૦ [अ.] જમીનમહેસૂલ (૨) તાલુકો. **૦દાર** પું૦ તાલુકાનું મહેસૂલ વસૂલ કરનાર અમલદાર; મહાલકારી. **૦દારી** સ્ત્રી૦ તહસીલદારનું કામ કે પદ. **૦નામું** ન૦ જમાબંધીનો ચોપડો

તહાં અ૦ [સર૦ हिं.] (પ.) જુઓ તહીં

તહીં અ૦ [प्रा. तहि, तहिं;] ત્યાં; ત્યહાં

તહેનાત (તહે) સ્ત્રી૦ [अ. तअय्युनात; સર૦ म. तैनात, हिं. तइनात] સેવાચાકરી કરવા માટેની હાજરી (૨) સેવાચાકરી; તાબેદારી

તહેવાર (તહે) પું૦ [સર૦ हिं. तेहवार, त्योहार; सं. तिथि, प्रा. तिहि+वार] ટાણું; ખુશાલીનો દિવસ

તહોમત ન૦ (તહો) [अ. तुहमत] આરોપ; આળ. [**–આવવું** = આરોપ થવો. **–મૂકવું** = આરોપવું; આક્ષેપ કરવો.] **૦દાર** વિ૦ આરોપી. **૦નામું** ન૦ આરોપ મૂક્યા બાબતનું લખાણ

તળ ન૦ જુઓ તલ (૨) મૂળ (૩) પાયો (૪) જન્મસ્થાન. **૦ઘટ** પું૦ ઊમરો; ઉંબર. **૦જમીન** સ્ત્રી૦ તળિયાની જમીન. **૦ધર** વિ૦ દેવાદાર (૨) [લા.] દબાયેલું–ઓશિયાળું (૩) પું૦ વસવાયો (૪) સાંથી; ખેડૂત. **૦પદ** ન૦ ગામતળની જમીન (૨) અસલ–મૂળ જગા (૩) સપાટ જમીન (૪) જેનું પૂરું મહેસૂલ લેવાતું હોય એવી–ખાલસા જમીન. **૦પદું** વિ૦ સ્થાનિક; મૂળ વતનનું (૨) ગામઠી; દેશી. **૦વટ** સ્ત્રી૦ પગનાં તળિયાંનું તળવાવું તે (૨) તળિયું (૩) જમીનની સપાટી; તળાવટ (૪) ઊમરાનું ઘડેલું લાકડું (૫) [સર૦ म. तुळवट = પાટડો] છાપરાના મોભને ટેકવવા સામસામી ભીંતો પર ગોઠવીને રખાતું આડું લાકડું

તળવાવું અ૦ ક્રિ૦ [તળવું (તળિયું) પરથી? સર૦ हिं. तरवाना] વધારે પડતા ઘસારાથી કે તાપથી પગનાં તળિયાંનું આળું થવું

તળવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. तल] કકડાવેલા ઘીતેલમાં પકવવું (૨) ન૦ [सं. तलं; म. तळवा] તળિયું

તળાઈ સ્ત્રી૦ [दे. तल, तल्ल = ગોદડું; બિછાનું] ખૂબ રૂ ભરેલું ગાદલું (૨) પું૦ [प्रा. तल = તાડનું ઝાડ] તાડનું (નર) ઝાડ

તળાતળ ન૦ જુઓ તલાતલ

તળાતાંદળા પું૦બ૦વ૦ [તળા (તળવું)+તાંદળા (सं. तांदूल)] શેકેલા ચોખા–મમરા (૨) અ૦ છૂટેછૂટું; લગારે વળગણ ન રહે એમ

તળાવ ન૦, **૦ડી** સ્ત્રી૦, **૦ડું** ન૦ જુઓ 'તલાવ'માં

તળાવટ સ્ત્રી૦ ઢોંગ; યુક્તિ (૨) ['તળ', 'તળવટ'] જમીન કે તેની સપાટીનો પ્રકાર

તળાવિયો પું૦ એક જાતનો કોળી

તળાવો પું૦ [જુઓ 'તળવટ' અર્થ ૪–૫] ગાડાની પીંજણી તળેની આડી

તળાંસવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [सं. तलस्पर्शी પરથી?] ધીમે ધીમે ચાંપવું; ચંપી કરવી

તળિયું ન૦ [सं. तल] છેક નીચેનો ભાગ; તળ (૨) પગનું તળિયું (૩) તડબૂચ. [**–આવવું** = સાવ ખૂટી પડવું. **–ટાઢું કરવું** = જુઓ તળિયારું ટાઢું કરવું. **–દેખાવું** = ખૂટી પડવું; પાસેનું પૂરું થવા આવવું. **–ન દેખાવું** = પાર ન પામી શકાવું. **–ઝાડવું** = સાફ કરી નાખવું; ખાલીખમ કરવું (૨) ખૂબ ધમકાવવું.] **–ચાઇંટ, –ચાઝાટક** અ૦ તળિયું ખુલ્લું થઈ જાય તેમ; ખુલ્લેખુલ્લું; પૂરેપૂરું ખુવાર. **–યારું** ન૦ તળિયું. [**–ટાઢું કરવું** = પોતાની સ્થિતિ સ્થિર-નિશ્ચિત કરી લેવી.]

તળી સ્ત્રી૦ [જુઓ તળિયું] જોડામાં પગના તળિયાને અડીને રહેતી ચામડાની પટી; સખતળી. [**–પડવી** = ખુલ્લે પગે ચાલવાથી પગના તળિયાની ચામડી કઠણ કે ન દાઝે એવી થઈ જવી.]

તળું ન૦ જુઓ તળિયું. [**–આવવું** = તળિયું [આવવું.]

તળે અ૦ [सं. तल] નીચે; તળિયે. ૦**ઉપર** અ૦ ઊંચુંનીચું; તળે કે ઉપર (૨) [લા.] તલપાપડ; અધીરું

તળેટી સ્ત્રી૦ [दे. तलहट्टिया] પર્વતની આજુ-[બાજુનો નીચાણનો પ્રદેશ

તળ્યુંતાવ્યું વિ૦ તળેલું અને તાવેલું (૨) [લા.] અભડાય નહિ એવું-શુદ્ધ

તંઈ અ૦ [सं. ततः, प्रा. तए; सं. तदा, प्रा. तइ] (કા.) જુઓ તેંયે; તો પછી; ત્યારે

તંગ વિ૦ [फा.] ભિડાતું; ચપસીને આવી રહેતું (૨) તાણેલું; કસેલું (૩) છૂટ વગરનું (નાણાં કે વેપારની બાબતમાં) (૪) કાયર; કંટાળેલું (૫) પું૦ ઘોડાનું જીન ખસી ન જાય તે માટે પેટને કસીને બાંધેલો પટો

તંગડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ટંગડી] ટાંટિયો (૨) [फा. तंग; કે तुंगह પરથી ?] ટૂંકી ચોરણી-લેંઘો

તંગલ ન૦; સ્ત્રી૦ છોકરાને કાને પહેરવાનું કુંડળ

તંગાશ સ્ત્રી૦ [फा. तंग ઉપરથી] તંગી; અછત

તંગિયો પું૦ [જુઓ તંગડી] નાની સૂંથણી

તંગી સ્ત્રી૦ [फा.] તાણ; ન્યૂનતા; અછત

તંઝીમ સ્ત્રી૦ [अ.] એકસૂત્ર કરવું તે; સંગઠન

તંડુલ પું૦ [सं.] તંદુલ; ચોખા

તંત પું૦ [सं. तंति કે तंतु] તાર; તાંતણો (૨) કોઈ ઘટના કે વાતની પરંપરા — તેનો લાંબો તાંતણો (૩) ચર્ચા; વાદવિવાદ; પંચાત (૪) છાલ; કેડો (૫) મમત; જિદ્દ; હઠ. [**–તાણવો, બાંધવો** = વાદ કે ચર્ચામાં ઊતરવું; તંત કરવો. **–પકડવો** = કોઈ વાત કે ઘટનાનું મૂળ રહસ્ય સમજવું, લક્ષમાં લેવું (૨) હઠ લેવી; જીદ પકડવી. **–મૂકવો** = હઠ છોડવી; છાલ છોડવો; કોઈ વાતની પંચાત કે ચર્ચા છોડવી. **–લેવો** = ચર્ચા ચલાવવી.]

તંતની સ્ત્રી૦ [રવ૦] જુઓ તુનતુની

તંતરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. तंत्र ઉપરથી] છેતરવું; ધૂતી લેવું; ભોળવવું

તંતુ પું૦ [सं.] તાર; તાંતણો; રેસો કે પાતળી નસ. [**–કામે લગાડવા** = બનતું બધું કરવું (કોઈ કામ સાધવા માટે).] ૦**કીટ** પું૦ રેશમનો કીડો. ૦**ચક્ર** ન૦ તંતુનું જાળું. ૦**માર્ગ** પું૦ તંતુ જેવો બારીક માર્ગ. ૦**વાદ્ય** ન૦ તંતુથી વાગતું વાજિંત્ર

તંતે(–તો)તંત અ૦ [જુઓ તંત; સર૦ म. तंत, तंतोतंत] એક કેડે બીજું એમ; લગાતાર (૨) બરોબર; પૂરેપૂરું

તંત્ર ન૦ [सं.] હિંદુઓનાં એક પ્રકારનાં શાસ્ત્રો (તેમાં મંત્રો, પ્રયોગો અને ક્રિયાઓ ઉપર વધુ ભાર મૂકેલો છે.) (૨) વ્યવસ્થા; પ્રબંધ (૩) તેની યોજનાપૂર્વક ગોઠવણ; આયોજન (૪) [न्या.] સિદ્ધાંત. ૦**નિષ્ઠ** વિ૦ તંત્ર-વ્યવસ્થાને વફાદાર. ૦**નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ તંત્ર-વ્યવસ્થા પ્રત્યે વફાદારી. **–ત્રી** પુ૦ તંત્ર ચલાવનાર; અધિપતિ (૨) છાપાનો સંપાદક (૩) સ્ત્રી૦ તંતુવાદ્યનો તાર (૪) ધનુષ્યની દોરી; પણછ (૫) એક તંતુવાદ્ય

તંદુરસ્ત વિ૦ [फा. तंदुरुस्त] નીરોગી; સ્વસ્થ. **–સ્તી** સ્ત્રી૦ આરોગ્ય

તંદુલ પું૦ [જુઓ તંડુલ] ચોખા; તાંદુલ

તંદોડો પું૦ સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું

તંદ્રા સ્ત્રી૦ [सं.] આળસ; સુસ્તી; ઘેન (નિદ્રાનાં). ૦**લુ(–ળુ)** વિ૦ તંદ્રાવાળું

તંનૂર પું૦ [अ. तनूर] ચૂલો

તંબાકુ,–કૂ સ્ત્રી૦ [જુઓ તમાકુ] એક વનસ્પતિ, જેનાં પાંદડાં એક વ્યસનની ચીજ છે

તંબુ(-બૂ) પું૦ [સર૦ हिं., म.] દોરડાં અને થાંભલાને ટેકે તાણેલું છત્રીઘાટનું લૂગડાનું ઘર. [**–ઊઠવો**=તંબુ છોડી નંખાવો. **–ઊભો, ખડો કરવો**=તંબુ બાંધવો. **–છોડવો**= બાંધેલો તંબુ કાઢી નાંખવો; તંબુ ઉઠાવી લેવો. **–ઠોકવો,તાણવો,મારવો**=(થાંભલા ઠોકી દોરડાં તાણી) તંબુ રચવો–બાંધવો કે ખડો કરવો.]

તંબૂરો પું૦ [अ. तंबूर]એક તંતુવાદ્ય.[તંબૂરા જેવું=સ્થૂળ ને બેડોળ.] **–રાપેટી** સ્ત્રી૦ સૂરપેટી. **–રી** સ્ત્રી૦ નાનો તંબૂરો

તંબોળ પું૦ [फा. तंबूल; सं. ताम्बूल] નાગરવેલનું પાન (૨) તેની બીડી–બીડું (૩) ઘાડો લાલ રંગ(૪) ગળાનો એક રોગ. [**–છાંટવો, –નાખવો**=લગ્ન વખતે વરકન્યાએ એકબીજા પર પાનની પિચકારી મારવી. **–વહેંચવો**= લગ્ન જનોઈ વગેરે પ્રસંગે સ્ત્રીઓને ખારેક પતાસાં વગેરે આપવાં.]**૦ણ** સ્ત્રી૦ તંબોળીની સ્ત્રી.**–ળિયું** વિ૦ તંબોળ કે તંબોળીને લગતું. **–ળિયો ક્ષય** પું૦ એક જાતનો ક્ષયરોગ. **–ળિયો સાપ** પું૦ નાગરવેલનાં પાનમાં થતો એક કીડો. **–ળી** પું૦ પાનસોપારી વેચનારો (૨) તે ધંધો કરનારી ન્યાતનો માણસ

–તઃ [सं.] નામને લાગતાં 'માંથી' 'ની દૃષ્ટિએ' એવા અર્થનું અ૦ બનાવે. ઉદા૦ મૂલતઃ; તત્ત્વતઃ

–તા [सं.]ભાવવાચક નામ(સ્ત્રી૦)બનાવતો પ્રત્યય

તા પું૦[फा.] એક કાગળ; તાવ (૨) [सं. ताप, प्रा. ताअ] ગરમી

તા. 'તારીખ'નું ટૂંકું રૂપ

તાઈ પું૦ મુસલમાનની એક નાત; પીંજારો; વણકર (૨) સ્ત્રી૦ એક વસ્ત્ર

તાઉ વિ૦ [प्रा. ताअ પરથી ?] ગરમ–આકળા [મિજાજનું

તાઊસ પું૦ [अ. तावूस] મોર (૨) ન૦ એક છેડે મોરનો આકાર હોય એવું વાદ્ય. **૦બાજ** વિ૦ તાઊસ વગાડી જાણનાર. **–સી** વિ૦ મોરના રંગનું (૨) તાઊસબાજ

તાક સ્ત્રી૦ [सं. तक्र; प्रा. तक्क; सर० म.] છાશ

તાક સ્ત્રી૦ [જુઓ તાકવું] નેમ; ચોટ(૨) પું૦ લાગ; તાકડો. **૦ડો** પું૦ તાક; લાગ(૨) [જુઓ ત્રાગડો] તાગડો; દોરો. **૦ણિયું** વિ૦ તાકેડું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. तर्क्, प्रा. तक्क् અથવા सं. तक्] એકીનજરે જોયા કરવું (૨) નિશાન બાંધવું (૩) ઇચ્છવું. [તાકયું તીર લાગવું =ધાર્યું થવું.]

તાકડું ન૦ ['ત્રાક' ઉપરથી] સોનીનું ત્રાક જેવું [એક ઓજાર

તાક(–કા)ત સ્ત્રી૦ [अ.] શક્તિ;સામર્થ્ય;મગદૂર

તાકીદ સ્ત્રી૦ [अ.] ઉતાવળ (૨)આજ્ઞા; ફરમાન; તરત કરવાની જરૂરિયાત(૩)ચેતવણી; ધમકી. [**–કરવી**=ઉતાવળ કરવી. **–આપવી**= ચેતવણી આપવી.] **૦ચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦, **૦પત્ર** પું૦; ન૦ ઉપરી અમલદારના હુકમનો તાકીદનો કાગળ [સર૦ म.]

તાકું ન૦ [अ. ताक़] ગોખલો; હાટિયું

તાકેડુ વિ૦ ['તાકવું' ઉપરથી] તાકેલું નિશાન પાડનાર; તાકણિયું

તાકો પું૦[अ.] ફાડયા વિનાનું લાંબું એકસરખું લૂગડું; થાન (૨) [જુઓ તાકું] ગોખલો

તાકોડી વિ૦ જુઓ તાકેડુ

તાગ પું૦ [सं. स्थाघ; दे. थग्घ; सर० म. तागा, ताज=હોડી ચલાવવાનો વાંસ જે દ્વારા ઊંડાણ પણ મપાય છે] છેડો અંત; નિવેડો (૨) [सं. त्याग ઉપરથી ? सर० हिं. ताग(–गा)] પરણીને વિદાય થતા વર તરફથી ભાગોળે કન્યાપક્ષના ભાટબ્રાહ્મણોને અપાતી દક્ષિણા કે લાગો. [**–આણવો, –લાવવો**=પાર લાવવો; પરવારવું. **–કાઢવો,–લેવો**=ઊંડાઈ માપવી (૨) અંદાજ કાઢવો.]

તાગડધિન્ના પું૦ બ૦ વ૦ [રવ૦] મોજમજા; ચેનબાજી (**–કરવા**)

તાગડો પું૦ [જુઓ ત્રાગડો] તાંતણો (૨) ['તાકવું' ઉપરથી] તાકડો; લાગ

તાગવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તાગ] તાગ કાઢવો; માપ કાઢવું(૨)પરવારવું; તાગ આણવો; છૂટા થવું (૩) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ત્યાગવું] છોડી દેવું

તાગિયો પું૦ [જુઓ તાગડો] રેશમને તાણનાર –સુધારનાર કારીગર

તાછ સ્ત્રી૦ [सं. तक्ष्] પથ્થર ટાંકતાં પડતો કચરો –છોલ (૨) (દાગીનાને) છોલતાં પડતી કરચો

(૩) ઓપ; ચકચકાટ. [**-મારવો**=ઓપ દેવો; ચળકી આણવી.] ૦(**-સ**)વું સ૦ ક્રિ૦ ટાંકણાથી છોલવું; છોલીને ચકચકતું કરવું (૨) તાછિયું કરવું — કાપવું (સુ.)

તાછું ન૦ જુઓ તાસું

તાછિયું ન૦ [જુઓ તાછ] કલમ જેવો ત્રાંસો કાપેલો સાંઠાનો ટુકડો (સુ.)

તાજ પું૦ જુઓ ત્યાગ (પ.)

તાજ પું૦ [फा.] મુગટ; રાજમુગટ(૨)ગંજીફાનું તેવા ચિહ્નવાળું પાનું. **૦ખાનું** ન૦ સંડાસ. **૦પોશી** સ્ત્રી૦ તાજ પહેરવાની-ગાદીએ આવવાની ક્રિયા. **૦મહાલ** પું૦ (સં.) આગ્રાની સુપ્રસિદ્ધ ઇમારત

તાજગી સ્ત્રી૦[फा.] તાજાપણું (૨) તેજી;સ્ફૂર્તિ (૩) તંદુરસ્તી

તાજણ સ્ત્રી૦ [જુઓ તાજી] ઘોડી

તાજણો પું૦ [फा. ताज़ियानह] સાટકો; ચાબુક

તાજમ સ્ત્રી૦ જુઓ તાજીમ. (૨) [સુ.]રુચિની બાબતમાં વધારેપડતું ઝીણાપણું કે આળાપણું. **-મી** વિ૦ માન-મોટાઈ આપેલી હોય તેવું

તાજવું ન૦ જુઓ ત્રાજવું (૨) સ૦ક્રિ૦+(પ.) જુઓ ત્યજવું

તાજા(-જે)કલમ સ્ત્રી૦ [फा.] (ટૂંકમાં લખાય છે તા. ક.) મુખ્ય લખાણ પૂરું થયા પછી તેની નીચે ઉમેરેલું લખાણ

તાજાતવાના વિ૦ [फा.] તાજું અને શક્તિમાન

તાજિયો પું૦ [अ.] તાબૂત.[**તાજિયા કાઢવા**=તાબૂત સાથે તેનું સરઘસ કાઢવું(**-નીકળવા**). **-ડૂબવા, ઠંડા થવા**=તાબૂતને પાણીમાં ડુબાડવાનો-ઠંડા કરવાનો સમારંભ પૂરો થવો (૨) [લા.] હતાશ કે નિરુત્સાહ થવું. **-ગૂલ થવા**=હતાશ થવું; પાછા પડવું.]

તાજિર પું૦ [अ.] વેપારી

તાજી વિ૦[फा.]અરબી-ઉત્તમ પ્રકારનો (ઘોડો)

તાજીમ સ્ત્રી૦[अ.]વિવેક; અદબ; માન આપવાની રીત.[**-લેવી**=સલામી ભરવી; માન આપવું.]

તાજુબ વિ૦ [अ.] આશ્ચર્યચકિત; દંગ. **-બી** સ્ત્રી૦ આશ્ચર્ય

તાજું વિ૦ [फा. ताज़ह] નવું; તરતનું (૨) થાક ઊતરી જઈને સ્ફૂર્તિમાં આવેલું (૩) પૈસાથી ભરેલું; તર. **૦તમ** વિ૦ એકદમ તાજું

તાજૂડી સ્ત્રી૦ જુઓ ત્રાજૂડી

તાજેકલમ સ્ત્રી૦ જુઓ તાજાકલમ.

તાજેતર વિ૦[फा.ताज़ह+अ. तर] તાજેતાજું; તરતનું. **૦માં** અ૦ હમણાં જ; થોડા વખત પર

તાજેસ ન૦ પ્રાયશ્ચિત્ત

તાટ વિ૦ [इं. टाइट] તંગ; સક્કસ; અક્કડ (૨) પું૦ [જુઓ ટાટ] છાછરી મોટી થાળી (૩) ન૦ શણનું કપડું; ગૂણપાટ

તાટસ્થ્ય ન૦ તટસ્થપણું

તાટી સ્ત્રી૦ [दे. तट्टी] કામડાંનો પડદો; ટટ્ટી

તાટું ન૦ [दे. तट्टी] વાંસ-ઘાસની નાની ચટાઈ કે પડદો

તાડ પું૦ [सं.ताल,-डि,-डी, प्रा. ताड, -डी,] એક જાતનું ઝાડ (૨) [જુઓ તાડો] તતડાટ. [**તાડ જેવું, -નો ત્રીજો ભાગ**=બહુ ઊંચું; ટંડેલ.] **૦ગોળ** પું૦ તાડ ખજૂરાંના તાજા રસ-નીરાનો બનાવાતો ગોળ. **૦ગોળો** પું૦ તાડનું ફળ. **૦છું**, **૦પત્ર** ન૦ તાડનું પાંદડું. **૦પત્રી** સ્ત્રી૦ તાડનાં પાનનું છાજ (૨)[સર૦ इं. टारपोलिन; म.]વરસાદમાં રક્ષણ કરે એવી શણની એક સોદ. **-ડિયું** ન૦ તાડના પાનનો કકડો(૨)રેંટિયાનું પાંખિયું.**-ડિયો** પું૦ તાડનું ઝાડ.**-ડી** સ્ત્રી૦ તાડ-ખજૂરાં વગેરેનો કેફી રસ

તાડકવું અ૦ક્રિ૦ તડૂકવું (?)

તાડકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) એક રાક્ષસી-રાવણની બહેન

તાડગોળ, તાડગોળો જુઓ 'તાડ'માં

તાડછું (તાડ+फा. चेह પરથી) જુઓ 'તાડ'માં

તાડન ન૦ [सं.] તાડવું તે; માર. **-નીય** વિ૦ મારને યોગ્ય

તાડપત્ર,-ત્રી સ્ત્રી૦ જુઓ 'તાડ'માં

તાડવું સ૦ક્રિ૦[सं. ताड्]મારવું(૨)જુઓ ત્રાડવું

તાડિયું, -યો, તાડી જુઓ 'તાડ'માં

તાડુકાવવું સ૦ ક્રિ૦, **તાડુકાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'તાડૂકવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

તાડૂકવું અ૦ક્રિ૦ તડૂકવું; ત્રાડવું

તાડૂકો પું૦ તડૂકો; ત્રાડ

તાડો પું૦ ['તતડવું' ઉપરથી; અથવા સં. ताड ઉપરથી] સોજાને લીધે ચામડી તણાઈ થતી પીડા; તતડાટ (૨) જૂનો ઝઘડો (૩) આગ્રહ; હઠ

તાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [તાણવું પરથી] શરીરની –રગોની ખેંચ (૨) તંગી; અછત (૩) આગ્રહ; ખેંચ. [**–આવવી** = વાઈ આવવી (૨) રગો ખેંચાવી. **–પડવી** = ટાંચ પડવી; અછત પડવી.]

તાણ ન૦ પાણીના વહેણનું – તાણી જવાનું જોર

તાણવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. तन्, प्रा. तण] ખેંચવું (૨) ઘસડવું (૩) લાંબું થાય તેમ ખેંચવું કે કોઈ ક્રિયા ચલાવવી. (જેમ કે, રાગડો, લહેકો ઇ૦) (૪) પક્ષ કરવો. ઉદા૦ 'કોઈનું તાણવું'. [**તાણી કાઢેલું** = દુબળ. **તાણી નાખવું** = અવગણવું (૨) સૂઆ પછી યોગ્ય સન્માન ન કરવું, માત્ર મડદું બાળી નાખવું (શ્રાદ્ધ, વરો વગેરે ન કરવાં). **તાણીને** = લાંબો અવાજ કરીને; મોટેથી; જોરથી (૨) આગ્રહપૂર્વક. **તાણીને લાંબું કરવું** = લંબાવી લંબાવીને બગાડવું. **તાણી લાવવું** = આગ્રહપૂર્વક લઈ આવવું; પકડી લાવવું (૨) વગર હકે ઉપાડી લાવવું (૩) બળજબરીથી ખેંચી લાવવું.]

તાણંતાણ(–ણા), તાણાતાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ ખેંચાખેંચ; આમ ને તેમ કે ઉપરાછાપરી તાણવું કે તણાવું તે

તાણિયો પું૦ ધાતુના તાર તાણનારો (૨) છાપરા કઠેરા ઇત્યાદિને તાણી ઝાલવા મુકાતો સળિયો (સ્થાપત્યમાં); 'બ્રેકેટ'

તાણીતૂ(–તો)શી (૦ને, –સી, –સીને) અ૦ ખૂબ ખેંચીને; મારીમચડીને; મુસીબતથી

તાણી સ્ત્રી૦ જુઓ તાણો (૨) વણવા માટે તૈયાર કરેલો તાણો (પવાયત સાંધ સાથેનો).

તાણુ(–ણું) વિ૦ [જુઓ ત્રાણું] '૯૩'

તાણો પું૦ [જુઓ તાણવું] વણવા માટે તાણેલા લાંબા–ઊભા તાર (આડા તાર તે વાણો). **૦વાણો** પું૦ તાણો અને વાણો

તાત પું૦ [સં.] પિતા; બાપ (૨) [ખાસ કરીને હાથ નીચેનાં માણસો, શિષ્યો કે બાળકો માટે] વહાલનું એક સંબોધન

તાતા પું૦ [રવ૦] રોટલો (બાળકોની ભાષામાં)

તાતાથેઈ અ૦ [સર૦ हिं.] [રવ૦] (૨) સ્ત્રી૦,

તાતાથૈયા અ૦ (૨) પું૦બ૦વ૦ [સર૦ म. तातकथय्या] નાચવાના તાનનો એક બોલ; તતથેઈ (૩) નાના બાળકને ઊભું થતાં શીખવતાં વપરાતો શબ્દ [કે તેનો વતની

તાતાર પું૦ [फा.] મધ્ય એશિયાનો એક દેશ

તાતું વિ૦ [સં. तप्त; प्रा. तत्त] ખૂબ ગરમ – તપેલું (૨) આકળા સ્વભાવનું; ગરમ મિજાજનું (૩) તરતનું; તાજું (૪) તેજસ્વી. [**તાતે ઘાએ** અ૦ એકે તડાકે; એકદમ.]

તાતુંમાતું વિ૦ [તાતું + માતું] ભરેલું – પુષ્ટ

તાત્કાલિ(–ળિ)ક વિ૦ [સં.] તે કાળ – સમય સંબંધી કે તે પૂરતું (૨) તરતનું

તાત્ત્વિક વિ૦ [સં.] તત્ત્વને લગતું (૨) યથાર્થ

તાત્પર્ય ન૦ [સં.] ભાવાર્થ; મતલબ; સાર (૨) હેતુ; ધારણા

તાત્પૂરતું વિ૦ [म. तात्पुरता] તે વખત પૂરતું; તેટલા કે તે કામ પૂરતું

તાથેઈ અ૦ જુઓ તાતાથેઈ

તાદર્થ્ય ન૦ [સં.] 'તેને માટે હોવાપણું" બતાવતો ચોથી વિભક્તિનો અર્થ [વ્યા.] (૨) હેતુ; ધારણા

તાદાત્મ્ય ન૦ [સં.] સમાનતા; એકતા [સ્ત્રી૦

તાદૃશ વિ૦ [સં.] તેના જેવું જ; આબેહૂબ. ૦તા

તાન સ્ત્રી૦; ન૦ [સં.] ગાયનમાં લેવાતા પલટા; આલાપ (૨) ધૂન; લેહ; લગની (૩) મસ્તી; તોફાન. [**–ચડવી(–વું)** = ધૂન લાગવી (૨) મસ્તીએ ચડવું. **–મારવી** = ગાયનમાં આલાપ-પલટા લેવા. **–લાગવી** = ધૂન લાગવી. **–લેવી** = જુઓ તાન મારવી. **તાનમાં આવવું** = તાન ચડવી (૨) મસ્તીમાં આવવું.] **૦પૂરો** પું૦ [સર૦ हिं.] ગાયનમાં તાન પૂરતું વાદ્ય; તંબૂરો [તરાણા

તાનારીરી સ્ત્રી૦ [हिं.] ગાયનની એક તરેહ;

તાનાબાજી સ્ત્રી૦ [फा.] તાના મારવા તે

તાનો પું૦ [अ.] ટોણો; મહેણું. (**–મારવો**) (૨) ક્રોધ

તાપ પું૦ [સં.] તડકો (૨) ગરમી; આંચ (૩) [સર૦ म.] જ્વર; તાવ (૪) રૂઆબ; કડકાઈ (૫) કરપ; ધાક (૬) દુઃખ; સંતાપ. [**–કાઢવો, –નીકળવો** = (વરસાદ વાદળાં રહ્યા બાદ)

સૂર્યનો તાપ નીકળવો કે પડવા લાગવો; સૂર્યે ઉઘાડ કાઢવો. **-ખાવો** = તાપ વેઠવો; તાપમાં તપવું.-**થવો** = સૂરજ તપવો; બપોરનો વખત થવો. **-પડવો** = તપવું; ગરમી થવી. **-માથે લેવો** = બપોરનો તાપ વેઠવો. **તાપે નાંખવું, મૂકવું** = સૂકવવું.] ૦ટ વિ૦ તેજ; ગરમ મિજાજનો (ઘોડો). ૦(-પો)ડિયું ન૦ જુઓ તાપોડિયું

તાપણી સ્ત્રી૦, **-ણું** ન૦ [જુઓ તાપવું]તાપવા માટે કૂસ વગેરેનો લગાડેલો અગ્નિ

તાપત્રય પું૦[સં.] આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ અથવા આધ્યાત્મિક, આધિભૌતિક, અને આધિદૈવિક એ ત્રણ જાતનાં દુઃખ-સંતાપ

તાપડું ન૦[સર૦હિં. टापर] શણનું જાડું કપડું

તાપવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. तप्] અગ્નિથી ટાઢ ઉડાવવી (૨) સ૦ક્રિ૦ (તપ સાથે) તપ કરવું

તાપસ વિ૦ [સં.] તપ કરનાર (૨) પું૦ તપસ્વી

તાપસી સ્ત્રી૦ [સં.] તપસ્વી સ્ત્રી

તાપી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) ગુજરાતની પ્રખ્યાત નદી.[**-કૂવો કરવો** = ડૂબીને આપઘાત કરવો.]

તાપોટો પું૦ ['તાપ' પરથી] સખત તાપ; કઠારો (૨) તાપને લીધે થતો ફોલ્લો. **-ડિયું** ન૦ તાપોટો (૨) જુઓ તાપડિયું [ટાફેટો (?)

તાફતો પું૦ [फा.] એક જાતનું રેશમી કાપડ;

તાબડતોબ અ૦ [સર૦ હિં. ताबडतोड; म.] તરત જ; જરા પણ વિલંબ વગર

તાબૂત પું૦; ન૦ [अ.] મડદા-પેટી; જનાજો; ખાસ કરીને ઇસ્લામી શહીદ હુસેનની યાદગીરીમાં મહોરમના દિવસોમાં કબર જેવા ઘાટ કાઢે છે તે; તાજિયો. (૨) [લા.] બાઘું કે શૂઢમૂઢ જેવું થયેલું માણસ (તાબૂત જેવું = બાઘું). [**-કાઢવું** = જુઓ તાજિયા કાઢવા. **-કૂટવું** = તાબૂતની ચોતરફ ફરતા 'યાહુસેન' કરતા કૂટવું. **-ડુબાડવું, ઠંડું કરવું** = તાબૂતને સરઘસમાં ફેરવી છેવટે પાણીમાં પધરાવવું. **-નીકળવું** = તાજિયાનું સરઘસ નીકળવું.]

તાબે અ૦ [अ.] તાબામાં; હુકમ તળે. **૦દાર** વિ૦ હુકમમાં રહેનારું: આજ્ઞાંકિત (૨) પરાધીન. **૦દારી** સ્ત્રી૦ તાબેદારપણું. [**-ઉઠાવવી** = તાબામાં રહેવું; પરાધીન થવું.]

તાબો પું૦ [જુઓ તાબે] કબજો; હવાલો

તાબોટો પું૦ જુઓ ટાબોટો

તામજામ પું૦ [હિં.] એક જાતની પાલખી કે ખુરશીઘાટની ડોળી

તામડી સ્ત્રી૦ [સં. ताम्र પરથી] જુઓ તાંબડી. **-ડો** પું૦ જુઓ તાંબડો

તામરસ પું૦ [સં.] એક છંદ

તામસ વિ૦ [સં.] તમોગુણને લગતું(૨)અંધારું; તમસનું બનેલું(૩)પું૦ ગરમ મિજાજ; ગુસ્સો. **-સિક** વિ૦ ક્રોધી;તામસી. **-સી** વિ૦ ક્રોધી (૨) સ્ત્રી૦ દુર્ગાનું એક નામ. **-સી વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ઊંઘમાં નાખવાની વિદ્યા

તામિસ્ત્ર ન૦ [સં.] ઘોર અંધારવાળું એક નરક

તામિલ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. दमिल (सं. द्रविड)] તામિલનાડ પ્રાંતની, એક દ્રાવિડ ભાષા. ૦નાડ(-ડુ)પું૦[नाड = દેશ] (સં.) મદ્રાસ આસપાસનો તામિલ ભાષાભાષી પ્રદેશ [પણું

તામીલ સ્ત્રી૦[अ.] હુકમનો અમલ;આજ્ઞાંકિત·

તામ્ર ન૦ [સં.] તાંબું. **૦કાર, ૦કૂટ** પું૦ તાંબા ઉપર કામ કરનારો;કંસારો. ૦પટ(-ત્ર) પું૦; ન૦ તાંબાનું પતરું (૨)તેના પર લખેલો લેખ. **૦ભસ્મ** સ્ત્રી૦ તાંબાની ભસ્મ - એક ઔષધિ. **૦વર્ણ,૦વર્ણું** વિ૦ તાંબાના રંગનું - લાલચોળ

તાયફો પું૦ [अ.] ટોળી; સમૂહ; મંડળ (૨) ગાવા બજાવવાનું કામ કરનાર રામજણી અને તેના સાથીઓનો સમૂહ. **-ફાવેડા** પું૦બ૦વ૦ જુઓ ઝોકંડા(૨)ઉડાઉપણું;વહી ગયેલા જેવું વર્તન. **-ફાવાળો** પું૦ હિંદુસ્તાન અને અફઘાનિસ્તાનની વચ્ચેના ભાગમાં રહેતા તાયફાનો આદમી

તાયલું સ૦ તારું (પ.)

તાર પું૦ (ઘાનો) તા; એક કાગળ

તાર પું૦[फा.] તંતુ; દોરો; રેસો(૨) [સં] ધાતુનો ખેંચીને બનાવેલો તાર (૩) તાર મારફતનો સંદેશો(૪)[લા.]કેફની ખુમારી(૫)એકલગન; તલ્લીનતા. [**-કરવો** = તાર મારફત સંદેશો મોકલવો. **-કાઢવો** = રેસો કાઢવો(૨)કાંતીને

રૂમાંથી સૂતરનો તાંતણો ખેંચવો. **-છોડવો, ઠોકવો**=એકદમ તાર મૂકવો. **-તૂટવો**=સંપ કે તલ્લીનતા તૂટવી (૨) તારના દોરડા કે સંદેશામાં ભંગાણ પડવું. **-મળવો**=તાર દ્વારા સંદેશો મળવો (૨) મેળ ખાવો; સંપ રહેવો. **-મૂકવો, -મોકલવો**=તાર દ્વારા સંદેશો મોકલવો.**-સાંધવો**=સંબંધમાં પડેલું ભંગાણ દૂર કરવું(૨) તૂટેલો તાંતણો સાંધવો. **તારમાં ને તારમાં રહેવું**=ધૂનમાં ને ધૂનમાં રહેવું.] **૰ઑફિસ** સ્ત્રી૰તારથી સંદેશો લેવા મોકલવાનું કાર્યાલય. **૰કસ** પું૰[+फा.कश]ધાતુના તાર ખેંચનારો (૨) સોનાચાંદીનો કસબ કરનારો. **૰કસબ** પું૰ સોનાચાંદીના તાર તથા કસબ. **૰કસબવાળો** પું૰ તારકસબનો ધંધો કરનાર. **૰કીટ** પું૰ એક જાતનો વાળા જેવો કીડો. **૰ઘર** ન૰ તારઑફિસ.**૰દાન** ન૰ તંતુવાદ્યનો ખૂંટીએ વીંટેલો તાર કાણામાં થઈને જે પટી ઉપરથી પસાર થાય છે તે પટી. **૰માસ્તર** પું૰ તારના સાંચા પર સંદેશા લેવામોકલવાનું કામ કરનાર અધિકારી. **૰વાળો** પું૰ તારનો સંદેશો પહોંચાડનારો ખેપિયો કે પટાવાળો

તાર વિ૰[सं.] ઉત્તમ (૨)તીણો કે ઊંચો (સ્વર) (૩)પું૰ કિનારો; સામો કાંઠો(૪) અંત; છેડો; મુક્તિ(૫)તરી શકાય તેવી સ્થિતિ (પાણીની). **૰તમ** વિ૰[सं.] વધુમાં વધુ તાર (સ્વર). **૰તર** વિ૰ [सं.] તાર સ્વરથી ચડતું

તારક વિ૰[सं.] તારનાર; ઉદ્ધાર કરનાર(૨)પું૰ તારો(૩)(સં.)એક રાક્ષસ. **૰તોડી** સ્ત્રી૰ એક રાગ. **૰મત્સ્ય** પું૰; સ્ત્રી૰; ન૰ એક જાતની માછલી. **-કા** સ્ત્રી૰ તારો. **-કિત** વિ૰ [सं.] તારાઓથી ભરેલું-ખચેલું

તારક્ષ પું૰ + તાર્ક્ષ્ય; ગરુડ

તારણ ન૰[सं.] પાર ઉતારવું તે;ઉદ્ધાર(૨)તારવી કાઢેલું તે;સાર;તાત્પર્ય(૩)કરજ કરવામાં મૂકવી પડતી માલની કે રોકડની અનામત (૪)વસ્તુ તારવી કાઢ્યા પછી રહેતું પ્રવાહી.[**-આપવું**=ખાતરી આપવી (૨) ટૂંક સાર આપવો. **-કાઢવું**=ટાંચણ તૈયાર કરવું (૨) સારદોહન કરવું. **તારણમાં કાઢી આપવું**=જામીનગીરી બદલ આપવું.] (૫) વિ૰, **૰તરણ**, **૰હાર** વિ૰ (૨) પું૰ ઉદ્ધારક

તારતમ વિ૰[सं.] જુઓ 'તાર' વિ૰માં

તારતમ્ય ન૰[सं.] ભાવાર્થ; સારાંશ (૨) ઓછાવત્તાપણું; ફેર (૩) ગુણ, પ્રમાણ વગેરેનો પરસ્પર મેળ

તારતર વિ૰[सं.] જુઓ 'તાર' વિ૰માં

તારલો, -લિયો પું૰(પ.) તારો (લાલિત્યવાચક)

તારવવું સ૰ ક્રિ૰ ['તરવું' ઉપરથી] દબાઈ ગયેલી વસ્તુને ઊંચી આણવી (૨) ઉપર ઉપરથી લઈલેવું (૩) છૂટું કરી પાણી સોંસરું કાઢી લેવું – ઓળી કાઢવું (૪) જમાઉધારનો આંકડો ખાતાવાર નક્કી કરવો (૫) નફોતોટો કાઢવો. **-ણી** સ્ત્રી૰ (હિસાબ) તારવવો તે

તારવું સ૰ ક્રિ૰ ['તરવું' ઉપરથી] તરે એમ કરવું; ઉદ્ધારવું; ઉગારવું; ડૂબતું બચાવવું

તારા સ્ત્રી૰ [सं.] આકાશમાં ઝબૂકતો ગોળો; તારો અથવા ગ્રહ (૨)[સં.] વાલીની સ્ત્રી. **૰કૃતિ** વિ૰[+आकृति] તારાની આકૃતિવાળું. **૰ટપકી** સ્ત્રી૰ચાંલ્લા તરીકે કે ભરતમાં વપરાતી ધાતુની ચકચકિત ટીપકી. **૰પતિ**,**૰પીડ** પું૰ ચંદ્ર. **૰મતિ** સ્ત્રી૰(સં.)એક સતી;રાજા હરિશ્ચંદ્રની પત્ની. **૰મંડલ(-ળ)** ન૰ બધા તારાઓનો સમૂહ (૨) એક જાતનું દારૂખાનું. **૰મૈત્રક**, **૰મૈત્રી**, **૰લગ્ન** ન૰ સ્ત્રી૰ આંખેઆંખ મળવી તે; નેત્રપલ્લવી (૨) તેનાથી થયેલી પ્રીતિ. **૰સ્નાન** ન૰ મળસ્કે તારા અદૃશ્ય ન થાય તે પહેલાં કરાતું આકાશ નીચે સ્નાન.

તારાજ વિ૰[फा.]ખેદાનમેદાન;જમીનદોસ્ત;ફના

તારા ૰ટપકી, ૰પતિ, ૰પીડ, ૰મતિ, ૰મંડલ(-ળ), ૰મૈત્રક, ૰મૈત્રી, ૰લગ્ન, ૰સ્નાન જુઓ 'તારા'માં

તારિકા સ્ત્રી૰ [सं.] તારો

તારીખ સ્ત્રી૰ [अ.] એક આખો દિવસ (ઈસવી કે મુસલમાની મહિનામાં).[**-નાંખવી**=(કશા માટે) તારીખ નક્કી કરવી. **-પડવી**=(મુકદ્દમાની) મુદત પડવી.] **-ખિયું** ન૰ તારીખનો સિક્કો (૨) તારીખ જાણવા કરેલી યોજના; 'કૅલેન્ડર'

તારીજ સ્ત્રી૰[अ.]જમાઉધારનું તારણ.[**−કાઢવી** તારીજ તૈયાર કરવી.]

તારીફ સ્ત્રી૰ [अ.] વખાણ; પ્રશંસા

તારીમારી (તા' મા') સ્ત્રી૰ [તારું+મારું] અધમ પ્રકારની ગાળાગાળી; મમ્મોચચ્ચો

તારુણી સ્ત્રી૰ [सं.] તરુણી; જુવાન સ્ત્રી

તારુણ્ય ન૰ [सं.] તરુણાવસ્થા; જુવાની

તારું (તા') સ૰ [સર૰ તમારું, તમે−तुम्ह, अप॰ तुम्हार, प्रा. तुम्हकेर] (બીજો પુરુષ એ૰વ૰, છઠ્ઠી વિભક્તિ)

તારો પું૰ [જુઓ તારા] આકાશમાં ઝબૂકતો ગોળો (૨) આંખની કીકી (૩) ['તરવું' ઉપરથી] હોશિયાર તરનારો. [**−અસ્ત થવો**= પડતી દશા આવવી (૨) મોટા માણસનું અવસાન થવું. **−ખરવો**=તારો કોઈ કોઈ વાર ઝબૂકતો નીચે પડતો દેખાય છે તેમ થવું.]

તારોતાર અ૰તાંતણેતાંતણા છૂટા થાય તેમ (૨) [લા.] તદ્દન છિન્નભિન્ન

તાર્કિક વિ૰[सं.] તર્કને લગતું(૨)પું૰ તર્કશાસ્ત્રી

તાર્ક્ષ્ય પું૰ [सं.] (સં.) ગરુડ

તાર્તીયીક વિ૰ [सं.] તૃતીયને લગતું; ત્રીજું

તાલ પું૰ [सं.] ગાયનના ઠોકનું માપ (૨) મજા; રંગ; રસ (૩) લાગ; યોગ્ય સમય (૪) તાડ (૫) [સર૰ म.] કાંસીજોડ (૬) યુક્તિ; ખેલ; પ્રપંચ. [**−આપવો**=સંગીતમાં યોગ્ય માપે ઠોક આપવો. **−આવવો**=મઝા પડવી (૨) લાગ આવવો. **−કરવો**=તમાશો કરવો(૨)ગમ્મતની યોજના કરવી. **−દેવો**=તાલ આપવો. **−જોવો**= તમાશો જોવો. **−પડવો**=મઝા પડવી. **−બેસવો**=લાગ ફાવવો; મેળ આવવો. **−મચાવવો**=તાલ કરવો. **−મેળવવો**= સંગીતમાં તાલનો ભંગ ન થવા દેવો.] **૰ઘટના** સ્ત્રી૰ તાલની ઘટના. **૰પ્રદાન** ન૰ તાલ આપવો તે. **૰બદ્ધ, ૰બંધ** વિ૰ (૨) અ૰ પદ્ધતિસર (૨) સંગીતમાં તાલ પ્રમાણે. **૰મેળ** પું૰ તાલનું મળવું તે. **૰વાદન** ન૰ વાદ્ય પર તાલ વગાડવો તે. **૰સંચો** પું૰ યુક્તિપ્રયુક્તિ

તાલ સ્ત્રી૰ [સર૰ म. टाल] માથાની ટાલ. [**−પડવી**=માથાના ઉપલા ભાગના વાળ ખરી જઈ ખાલી જગા થવી (૨) ખૂબ દુઃખ સંકટ વેઠયાં હોવાં.] **૰કી** સ્ત્રી૰ તાળવું; તાલકું (૨) છોકરાંની એક જાતની ટોપી. **૰કું** ન૰ માથાનો વચલો અને સૌથી ઉપરનો ભાગ; ટાલકું

તાલમેલ સ્ત્રી૰ [તાલ+મેળ; સર૰ म. ताळमेळ; हिं.] ટાપટીપ; અચ્છી તરેહથી કરેલી ગોઠવણ (૨) ઉપર ઉપરનો ભપકો−સફાઈ. **−લિયું** વિ૰ તાલમેલવાળું

તાલવ્ય વિ૰ [सं.] જુઓ તાલુસ્થાની

તાલાવેલી સ્ત્રી૰ [दे. तल्लोविल्लि; સર૰ हिं. तल(−ला)वेली] આતુરતા; ચટપટી; ધાલાવેલી. [**−થવી, −લાગવી**]

તાલિબ વિ૰ [अ.] ઇચ્છનારો; ઇચ્છા રાખનાર

તાલીમ સ્ત્રી૰ [अ.] કેળવણી; શિક્ષણ (૨) અંગકસરતનું શિક્ષણ (૩) શિસ્ત. [**−આપવી, −લેવી, −મળવી, −પામવું**]. **૰ખાનું** ન૰ તાલીમ આપવાનું સ્થાન. **૰બદ્ધ** વિ૰ તાલીમથી વ્યવસ્થિત થયેલું. **૰બદ્ધતા** સ્ત્રી૰. **૰બાજ** વિ૰ કસરત જાણનારો; કસરતી (૨) ધૂર્ત; ખેલાડી. **૰બાજી** સ્ત્રી૰ ઠગબાજી; ધૂર્તતા

તાલીશ(−સ)પત્ર ન૰ [सं.] એક વનસ્પતિ

તાલુ સ્ત્રી. ન૰[सं.] તાળવું. **૰પાક** પું૰ તાળવાનો કોઈ ભાગ પાકવો તે. **૰મૂલ(−ળ)** ન૰ તાળવાના મૂળનો ભાગ. **૰સ્થાન** ન૰ તાળવાનો પ્રદેશ. **૰સ્થાની** વિ૰ તાલુસ્થાનમાંથી ઉચ્ચારાતું; તાલવ્ય

તાલુક પું૰ [अ. तअ़ल्लुक] સંબંધ; લાગતું-વળગતું (૨) માલમિલકત; ગરાસ (૩) તાલુકો. **૰દાર** પું૰ નાના ગરાસનો ધણી (૨) તાલુકાનો −ગાસનો વહીવટ કરનાર સરકારી અમલદાર. **૰દારી** વિ૰ તાલુકદારને લગતું (૨) સ્ત્રી૰ તાલુકદારનું કામ કે પદ. **−કો** પું૰ જિલ્લાનો નાનો ભાગ; પરગણું

તાલું ન૰ [अ. तला=સોનું] કાપડામાં મુકાતો [એક કસબી કકડો

તાલે ન૰ [अ. तालिअ] નસીબ; પ્રારબ્ધ. **૰વર, ૰વંત, ૰વાન** વિ૰ નસીબદાર; ભાગ્યશાળી (૨) પૈસાદાર; તવંગર

તાવ પું૰ [જુઓ તા] (આખા ઘામાંથી) એક [કાગળ

તાવ પું૰ [सं. ताप; प्रा.] જ્વર; શરીરની ગરમી

વધવાનો એક રોગ.[**-આવવો** = તાવથી શરીર તપવું. **-ઊતરવો** = તાવની ગરમી ઓછી થવી;તાવ જવો. **-ચડવો** = તાવથી શરીરની ગરમી વધવી. **-જવો** = તાવ મટવો; તાવ ઊતરવો. (મૂછ પર) **તાવ દેવો** = [સર૦ हिं. ताव = અભિમાન; म. ताव देणें]રોફ કે ગર્વમાં મૂછ પર હાથ ફેરવવો.]

તાવડી સ્ત્રી૦ ['તાવવું' ઉપરથી] પેણી; કઢાઈ. **-ડો** પું૦ ખૂબ મોટી પેણી; કઢાયું

તાવણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [તાવવું] તાવવાની - કકડાવીને શુદ્ધ કરવાની ક્રિયા (૨) [લા.] કસોટી

તાવતરિયો પું૦ [તાવ+તરિયો] તાવ વગેરે [રોગ

તાવદાન ન૦ [फा. तावदान] બારીનો કાચ(૨) [તાવ + દાન] કાગળો રાખવાની ખાનાંવાળી પેટી (૩) ખુરસીઘાટની પાલખી

તાવરખું વિ૦ [તાવ + રખું = રાખનારું ?] તામસી; આકળા સ્વભાવનું

તાવરસું ન૦ નવી ખેડાયેલી જમીનનું પ્રથમ વર્ષ(૨)વિ૦ પ્રથમ ખેડનું (ખેતર)

તાવલું વિ૦ તાવવાળું (માણસ)

તાવલી સ્ત્રી૦ થોડો ધીમો તાવ; ધીકડી

તાવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. ताप्, प्रा. ताव] શુદ્ધ કરવા માટે ખૂબ તપાવવું (૨) ઓગાળવું (૩) [લા.] કસવું

તાવિત વિ૦ [सं. तापित, प्रा. ताविय] તાવેલું; [શુદ્ધ (૨) કલદાર (નાણું)

તાવી સ્ત્રી૦ [જુઓ તવી; प्रा. ताविआ] નાનો તવો; લોઢી

તાવીજ ન૦ [अ.] મંતરજંતરનો દોરો અથવા [માદળિયું

તાવેથો પું૦ જુઓ તવેથો

તાસ સ્ત્રી૦[अ.]તાસક; તાટ.(૨) પું૦ (ઘડિયાળ) ઝાલર (૩) કલાક (સર૦ म.) (૪) જુઓ તાસતો (૫) ઓપ; ઓપવાળો! કસબ (૬) સ્વાદ; મજા; રંગ (૭) [सं. तक्ष्] તાછ (૮) સ૦.(પ.) તેનું [સર૦ हिं. तासु]

તાસક સ્ત્રી૦ [फा.] ધાતુના પતરાની છાછરી થાળી. ૦ડી, -કી સ્ત્રી૦ નાની તાસક; તબકડી

તાસતો પું૦[જુઓ 'તાસ'= કસબ] એક જાતનું રેશમી કાપડ

તાસતોપીજન ન૦ છોકરાંની એક રમત

તાસવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તાછવું

તાસીર સ્ત્રી૦ [अ.] લક્ષણ; ગુણ; છાપ; અસર (૨) રૂપ; ઘાટ. **-રો** પું૦ તાલ; ઘાટ; મજા

તાસુબી સ્ત્રી૦ [अ. तअस्सुब] ધર્માન્ધતા

તાસું ન૦ [अ. तास] એક જાતનું નગારું

તાળ પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ તાલ] ઝાંઝ; મંજીરા

તાળવું ન૦ [सं. तालु] મોંની બખોલનો ઉપલો ઘુંમટ જેવો ભાગ (૨) માથાનું તાલકું

તાળાકૂંચી સ્ત્રી૦ તાળું અને કૂંચી (૨) છોકરાંની એક રમત.[**-કરવી,તાળાકૂંચીમાં મૂકવું, રાખવું** = બરાબર બંધ કરવું; પાકા કબજામાં રાખવું.]

તાળાખોલામણી સ્ત્રી૦[તાળું + ખોલવું] કરજે રૂપિયા આપવા પેટીનું તાળું ખોલવાને નામે લેવાતો શરાફી લાગો

તાળિયું વિ૦['તાળી' ઉપરથી] તાળી પાડી વેગળું રહે એવું (સગું, મિત્ર કે સાથી માટે)

તાળી સ્ત્રી૦ [सं. ताल] બે હાથ અફાળી કરાતો અવાજ યા સંગીતનો અપાતો તાલ.[**-આપવી** = સંમતિ કે હર્ષ દર્શાવવા સામાની હથેલીમાં પોતાની હથેલી ઠોકવી (૨) ફાલ આપવો (૩) સંગીતનો તાલ આપવો. **-ઝીલવી** = સંગીતમાં તાલ જાળવવા તાળીનો અવાજ આપવો. **-પડવી** = તાળીનો અવાજ થવો (અભિનંદન કે હર્ષ દર્શાવવા)(૨)ફજેતી થવી. **-લાગવી** = એકતાન થવું; તાલ મળવો. **-લેવી** = સામાની મશ્કરી કરવી (સોબતીના હાથ વડે પોતાના હાથમાં તાળી વગડાવીને).]

તાળું ન૦ [सं. तालकं]બારણાં, પેટી વગેરે બંધ કરવા માટે વપરાતી કળવાળી એક બનાવટ. [**-ઠોકવું, દેવું, મારવું, લગાવવું, વાસવું, સાચવવું** = તાળા વડે બંધ કરવું. **-દેવાવું** = તાળું મરાવું; બંધ થવું (૨) નસંતાન જવું (૩) અવદશા થવી ('નસીબમાં').]

તાળોબંદ(-ધ) પું૦ [તાળો + બંધ; સર૦ म.] ખાનાં પાડી કરેલી હિસાબની રજૂઆત

તાળો પું૦ [म. ताळा (सं. ताल)] મળતું-બંધબેસતું હોવાપણું (૨) હિસાબ ખરો છે કે

ખોટો તેની તપાસ. [**–મળવો, બેસવો** = હિસાબ ખરો જણાવો.]

તાળોટા પું૦બ૦વ૦[‘તાળી’ ઉપરથી] વાહવાહની તાળીઓ (૨) તાબોટા [**–પાડવા**]

તાંડવ, ૦**નૃત્ય** ન૦ [सं.] શિવનું નૃત્ય

તાંત (૦) સ્ત્રી૦ [सं. तंतु; સર૦ हिं.] ચીકણા પદાર્થનો તંતુ; ચીકણો તાર (૨) આંતરડાની બનાવેલી દોરી (૩) એક જાતનો જડાવ દાગીનો. [**–જેવું** = ખૂબ ચીકણું; તણાતાં લાંબું થાય પણ તૂટે નહીં તેવું. **–તૂટવી** = આશાનો કે સંપનો તંતુ તૂટવો.]

તાંતણો (૦) પું૦[જુઓ તંતુ] તાર; દોરો. [**તાંતણે જીવ ટંગાવો** = મરણની છેલ્લી ઘડીએ હોવું (૨) જીવ ઊંચો રહેવો; ઘણું જ આતુર રહેવું.]

તાંતરડી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ તાંત] દોરડી જેવું–સુકલકડી અને બેડોળ શરીર

તાંતરવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ તંતરવું] વશ કરવું(૨)[‘તંતુ’ ઉપરથી] તંતુ વડે જાળું કરવું

તાંતો (૦) પું૦ [सं. तंतु; हिं. तांता] તાંતણો; તાર (૨) પંક્તિ; હાર (૩) બેસેરી વણેલી દોરીને ઉભેળી તેમાં ત્રીજી સેર મેળવવી તે

તાંત્રિક વિ૦ [सं.] તંત્રશાસ્ત્રને લગતું (૨) પું૦ મંત્રતંત્રાદિ જાણનારો(૩)તંત્રશાસ્ત્રને માનનારો

તાંદળજો (૦) પું૦ [प्रा. तंदुलेज्जय; સર૦ म. तांदुळजा] એક જાતની વનસ્પતિ – ભાજી

તાંદળા (૦) પું૦ બ૦ વ૦ [જુઓ તાંદુલ] કાંગ, બાવટો, કોદરા વગેરેમાંથી છડીને કાઢેલા દાણા (૨) ભરડેલાં મરી

તાંદળિયો (૦) પું૦ જુઓ તાંદળજો [તાંદળા

તાંદુલ પું૦બ૦વ૦[सं. तंडुल] તંદુલ; ચોખા (૨)

તાંબઠ ન૦ [‘તાંબુ’’ ઉપરથી] તરભાણું

તાંબડ(–ડું) (૦) વિ૦ [‘તાંબું’’ ઉપરથી; સર૦ म. तांवडा] તાંબાના રંગનું; સહેજ રાતું

તાંબડી (૦) સ્ત્રી૦[‘તાંબુ’’ ઉપરથી]નાનો તાંબડો; તામડી; વટલોઈ. **–ડો** પું૦ તામડો; પાણી ભરવાનું મોટું વાસણ

તાંબું (૦) ન૦ [सं. ताम्र, प्रा. तंब] આછા રાતા રંગની એક ધાતુ. [**–ખાવું** = તાંબાની ભસ્મ ખાવી; તે ખાઈને શક્તિ મેળવેલી હોવી.] **–બાકૂંડી** સ્ત્રી૦ નાહવાનું પાણી લેવા વપરાતું તાંબાપીતળનું પહોળા મોંનું એક વાસણ. **–બાનાણું** ન૦ તાંબાનો સિક્કો. **–બામહોર** સ્ત્રી૦તાંબાની સીલ. **–બારાય** સ્ત્રી૦ રેણવા માટે તાંબાની રજની મેળવણી. **–બાસાળ** સ્ત્રી૦ ડાંગરની એક જાત. **–બિયો** પું૦ તાંબાનો લોટો, વાડકો કે સિક્કો

તાંબૂલ ન૦ [सं.] નાગરવેલનું પાન(૨)પાનબીડું. **–લી** સ્ત્રી૦ નાગરવેલ [જાતનું ઝીણું રેશમ

તાંસળિયું (૦) ન૦ [अ. तास ઉપરથી?] એક

તાંસળી (૦) સ્ત્રી૦ [फा. तस्त? સર૦ हिं. तसला, म. तरसाळें, तसराळें] નાનું તાંસળું. **–ળું**, **તાંસ્ળિયું** ન૦, **તાંસ્ળિયો** (૦) પું૦ કાંસાનો પહોળો મોટો વાડકો

તાંહાં (૦) અ૦ + (પ.) ત્યાં

તિકડમ ન૦ [म. तिकडे પરથી] (જેલમાં) ચોરી; નિયમ ઇ૦ માંથી છટકવાની યુક્તિ કે ચાલાકી

તિક્કડ પું૦ [જુઓ ટિક્કડ] જાડો રોટલો

તિક્કો પું૦ ગંજીફાનો તરિયો — તેનું ત્રણનું પાનું

તિક્ત વિ૦ [सं.] તીખું (૨) કડવું (૩) ન૦ મરી

તિખારો પું૦ [તીખું ઉપરથી?] તણખો

તિગ્માંશુ પું૦ [सं.] (સં.) સૂર્ય

તિજોરર પું૦ [इं. ट्रेझरर કે ‘તિજોરી’ ઉપરથી] કોષાધ્યક્ષ; ખજાનચી

તિજોરી સ્ત્રી૦ [इं. ट्रेझरी; સર૦ म.] નાણાં, કીમતી માલમતા ઇ૦ રાખવાની લોખંડની મજબૂત પેટી. ૦**કારકુન** પું૦ સરકારી તિજોરીનો કારકુન [છોકરવાદ; નાદાન

તિતાલી(–લિયું) વિ૦ [त्रि + ताल] ઉછાંછળું;

તિતિક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] સુખદુઃખ આદિ દ્વંદ્વોનું ધીરજથી સહન; સહનશીલતા. **–ક્ષુ** વિ૦ તિતિક્ષાવાળું

તિત્તિર ન૦ [सं.] તેતર પક્ષી

તિથિ સ્ત્રી૦ [सं.] હિંદુ મહિનાનો દિવસ; મિતિ (૨) સંવત્સરીનો દિવસ. [**–સાચવવી** = (શ્રાદ્ધાદિની) ઊજવણીને દિવસે યોગ્ય ઊજવણી કરવી.] ૦**ક્ષય** પું૦ તિથિનો ક્ષય – ગણતરીમાં ન આવવું તે (બે સૂર્યોદયમાં ત્રણ તિથિઓ આવે ત્યારે જે તિથિ સૂર્યના ઉદય-

કાળમાં ન આવે તેનો ક્ષય ગણાય છે.) **૦પત્ર** ન૦ જેમાં તિથિઓની વિગત લખેલી હોય એવો કાગળ કે ચોપડી; પંચાંગ. **૦પર્વ** ન૦ કોઈ ખાસ તિથિ કે પર્વનો દિવસ. **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ તિથિનો વધારો (જે તિથિમાં બે સૂર્યોદય આવે તે તિથિ બે વાર ગણાય છે.)

તિબ્બતી વિ૦ [हिं.] તિબ્બત-ટિબેટ દેશનું

તિબેટ પું૦ (સં.) ટિબેટ; હિમાલયની ઉત્તરનો એક દેશ

તિમંગળ, તિમિંગલ(-ળ)[सं.] પું૦મગરમચ્છ

તિમિર વિ૦ [सं.] અંધારું (૨) ન૦ અંધકાર

તિરકસ(-સિયું) વિ૦ [સર૦ हिं., म.; सं. तिर्यक्, प्रा. तिरिक्ख ?] ત્રાંસું; તીરછું (૨) ન૦ ભીંતમાં આડી-વાંકી ઈંટો મૂકીને બનાવેલું નાનું જાળિયું

તિરસ્કરણીય વિ૦ [सं.] તિરસ્કારને પાત્ર

તિરસ્કરિણી સ્ત્રી૦ [सं.] પડદો; ચક; કનાત

તિરસ્કાર પું૦ [सं.] તુચ્છકાર; અનાદર; ધિક્કાર. **૦પૂર્વક** અ૦ તિરસ્કારથી. **૦વાચક** વિ૦ તિરસ્કાર દર્શાવનારું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ તિરસ્કાર કરવો [અનાદર

તિરસ્ક્રિયા સ્ત્રી૦ [सं.] તિરસ્કારવું તે; તિરસ્કાર;

તિરસ્કૃત વિ૦ [सं.] તરછોડી કાઢેલું

તિરોધાન પું૦[सं.]અદૃશ્ય થવું તે(૨)આચ્છાદન

તિરોભાવ પું૦[सं.] અદૃશ્યતા [ઢંકાયેલું

તિરોભૂત, તિરોહિત વિ૦ [सं.] અદૃશ્ય (૨)

તિર્યક્ વિ૦(૨) અ૦[सं.]વાંકું; ત્રાંસું. **-ગ્યોનિ** સ્ત્રી૦[+ योनि]પશુ,પક્ષી વગેરે જીવો. **-ગ્રેખા** સ્ત્રી૦[+ रेखा]આડી લીટી; 'ટ્રાન્સવર્સલ'(ગ.)

તિર્યંક(-ચ) ન૦ [सं.] મનુષ્યથી હલકી જાતનાં પ્રાણી

તિલ પું૦[सं.]જુઓ તલ. **૦પર્ણ** ન૦'ટર્પેન્ટાઈન'; એક તેલ. **૦પૂર, ૦પ્રાય, ૦માત્ર** વિ૦ જુઓ તલપૂર, તલમાત્ર

તિલક ન૦ [सं.] ટીલું. **૦પંચાંગ** ન૦ તિલક મહારાજે શરૂ કરેલું પંચાંગ. **૦કામોદ** પું૦ એક રાગ. **-કા** સ્ત્રી૦ એક છંદ-વૃત્ત. **-કાલક** પું૦ શરીર પર થતો તલ. **-કિયું** ન૦ તિલક-ટીલું કરવાનું બીબું

તિલવાડો પું૦ [સર૦ म. तिलवाडा] એક તાલ (સંગીત) [અચંબાની વાત

તિલસ્માત પું૦ [अ. तिलिस्मात] ચમત્કાર;

તિલંગ પું૦ એક રાગ

તિલાટ વિ૦[सं. तिलक પરથી; સર૦ तिलकायत] ગાદીનું વારસ

તિલાણો પું૦ [રવ૦ ? સર૦ हिं. तिल्लाना, म. तिल्लाणा] જેમાં ત, લ, ન, મ, દ, ર એવા કોમળ અને રણકો કરતા અક્ષર કે કોમળ સ્વરો વારે વારે આવ્યા કરે તેવું ગાયન

તિલાંજલિ સ્ત્રી૦[सं.]જુઓ તિલોદક(૨)રુખસદ

તિલોત્તમા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) એક અપ્સરા

તિલોદક ન૦ [सं.] મૂએલાંને અર્પાતાં તલ અને પાણી [પું૦ કલિયુગ

તિષ્ય ન૦ [सं.] આઠમું-પુષ્ય નક્ષત્ર. **૦યુગ**

તિસમારખાં વિ૦ [સર૦ म. तिस्मारखां, तीसमारका. તીસ (ત્રીસ) + મારવું + ખાં] ગરમ મિજાજનું (૨) બડાઈખોર (૩) પું૦ મોટાં પરાક્રમોની બડાશો મારનાર આદમી

તિસ્રજાતિ સ્ત્રી૦[सं.] ત્રણ કે તૃતીયાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાતિ

તિહારી સ્ત્રી૦ એક જાતનું પક્ષી

તિહાં અ૦ (પ.) જુઓ ત્યાં; ત્યહાં [શાક

તિંતુડો પું૦ (સુ.) આખા ચણાનું પાણીવાળું

તીકમ પું૦ જમીન ખોદવાનું એક ઓજાર (૨) (સં.) જુઓ ત્રિકમ

તીક્ષ્ણ વિ૦ [सं.] બારીક ધારવાળું(૨)આકરું; તીખું (ભાષણ) (૩) ચકોર; ચપળ; કુશાગ્ર બુદ્ધિનું. **૦તા** સ્ત્રી૦

તીખું વિ૦ [प्रा. तिक्ख (सं. तीक्ष्ण)]ધમધમાટ; જીભ ચચરે એવું (૨) પાણીવાળું; તેજ; જલદ (૩)ઉગ્ર; ગરમ મિજાજનું (૪)ન૦ ખરું લોઢું; પોલાદ. [**-આગ** = આગ જેવું-ખૂબ તીખું (૨) ખૂબ ઉગ્ર. **-મરિયું, મરી** = મરીના જેવું તીખું-ગરમ મિજાજનું.] **-ખટ** વિ૦ તીખા સ્વાદનું (૨) ન૦ તીખાશ આવે એવો મશાલો. **-ખાટ** પું૦ તીખો સ્વાદ (૨) [લા.] સ્વભાવની ઉગ્રતા. **-ખાશ** સ્ત્રી૦ તીખાપણું. **-ખાં** ન૦ બ૦ વ૦ મરચાં (૨)

મરી. –ખી સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડીની એક જાત. **૦તમ**(**૦તમું**) વિ૦ ખૂબ તીખું [–જું

તીજ સ્ત્રી૦, –જું વિ૦ [प्रा. तीअ] જુઓ ત્રીજ.

તીટ ન૦ [સર૦ म.] મેશ; કાજળ

તીડ ન૦ [दे. तिड्ड] એક જાતનો પાંખાળો જીવ. [**–પડવાં** = તીડનું ટોળું ચડી આવવું, એકઝપાટે હલ્લો થવો.]

તીણું વિ૦ [सं. तीक्ष्ण; प्रा. तिण्ह] ઝીણી ધારવાળું (૨) ઝીણી અણીવાળું (૩) સૂક્ષ્મ પણ તીવ્ર (સૂર) [(તડકા માટે)

તીત વિ૦ [सं. तिक्त, प्रा. तित्त ?] આકરું; સખત

તીતર પું૦ [સર૦ हिं.] જુઓ તિત્તિર, તેતર

તીતી સ્ત્રી૦[રવ૦] ચકલી; પંખી(બાળભાષામાં). **૦ઘોડો** પું૦ એક જાતનું પાંખાળું જીવડું. [**તીતીઘોડા જેવું** = ખાલી ધાંધળ કરનારું (૨) અસ્થિર મનનું; ચંચળ]

તીનપાંચ સ્ત્રી૦[સર૦ हिं.]ટડપડ; શેખી; મિજાજ

તીર ન૦ [सं.]કાંઠો; કિનારો(૨) [सं.,फा.] બાણ (૩) [फा.] પારસી ચોથો મહિનો (૪) [ला.] (છાપરાનો) ઊભો ટેકો. **૦કશ** પું૦ બાણનો ભાથો. **૦ગર** [फा.] બાણ બનાવનારો

તીરછું વિ૦ [सं. तिरश्चीन, प्रा. तिरिच्छ]વાંકું; આડું; કતરાતું

તીરથ ન૦,**૦વાસી** વિ૦ જુઓ તીર્થ, ૦વાસી

તીરવા અ૦ [તીર+વા] બાણ જાય એટલે અંતરે (૨)બાણ જેટલું લાંબું કે ઊંચું. **–વો** પું૦ તીર જઈ શકે તેટલું અંતર

તીરંદાજ વિ૦ [फा.] તીર મારવામાં કુશળ; નિશાનબાજ. **–જી** સ્ત્રી૦ તીરંદાજપણું

તીરંબાજ વિ૦ [તીર+फा. बाज़]તીર મારવામાં કુશળ. **–જી** સ્ત્રી૦ તીર મારવાની વિદ્યા (૨) અપરાધીને થોડો જમીનમાં દાટીને તીરથી મારવાની એક ક્રૂર શિક્ષા [પત્તું

તીરી સ્ત્રી૦[सं. त्रि પરથી] ત્રણની સંજ્ઞાનું ગંજીફાનું

તીર્થ ન૦ [सं.] ઘાટ; પાર ઊતરવાનો માર્ગ (૨) કોઈ પવિત્ર કે જાત્રાની જગા.[**–કરવું** = જાત્રાએ જવું. **તીર્થે મૂંડાવું** = જ્યાં ઘટિત હોય ત્યાં તે કાર્ય કરવું(૨)બીજે નહીં પણ અમુક ઠેકાણે પરવશતા કે લાચારીથી કરવું પડવું.] **૦ગામી** વિ૦ તીર્થયાત્રી. **૦યાત્રા** સ્ત્રી૦ તીર્થોની યાત્રા. **૦રાજ** પું૦ (સં.) તીર્થોમાં શ્રેષ્ઠ – પ્રયાગ. **૦(૦સ્વ)રૂપ** વિ૦ (૨) પું૦ પૂજ્ય; પવિત્ર (વડીલોને માટે પત્રમાં વપરાતો માનસૂચક શબ્દ). **૦વાસી** વિ૦ તીર્થસ્થાનમાં રહેનારું. **૦સેવી** વિ૦ તીર્થોની યાત્રા કરનારું. **૦સ્થાન** ન૦ તીર્થ કરવા જેવી – પવિત્ર જગા; યાત્રાનું ધામ. **–ર્થંકર** પું૦ [सं.] જૈનધર્મનો પ્રવર્તક (તે ૨૪ છે). **–ર્થાટન** ન૦[+सं. अटन]તીર્થયાત્રા. **–ર્થિક** પું૦ [सं.] તીર્થયાત્રી (૨) સંપ્રદાયનો પ્રવર્તક; તીર્થંકર. **–ર્થોદક** ન૦ [+सं. उदक] તીર્થસ્થાનનું – પવિત્ર નદી કે ધામનું જળ

તીવ્ર વિ૦ [सं.] તીક્ષ્ણ (૨) આકરું; સખત. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–વ્રા** સ્ત્રી૦ દીપ્ત શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ (સંગીત)

તીસ વિ૦ [सं. त्रिंशत्, प्रा. तीस] ત્રીસ; ૩૦. **–સા** પું૦ બ૦વ૦ ૩૦×૧થી ૧૦નો ઘડિયો

તુ અ૦[सं.] કિંતુ; પરંતુ [(૩) વંશ; કુળ

તુક(–ખ)મ ન૦ [फा. तुख़्म] બીજ (૨) વીર્ય

તુકમરિયાં ન૦બ૦વ૦ [તુખ્મ (फा.) + રૈહીન (अ.)] તકમરિયાં; એક ઔષધિ

તુક્કલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म., हिं.] ટુક્કલ; મોટી પતંગ (૨) પું૦ પતંગ ચડાવીને પછી જે કાગળનું ફાનસ ચડાવે છે તે (અમદાવાદ)

તુક્કો પું૦[સર૦हिं.,म. तुक्का; फा. तुका ?] નાની વાત; ટુચકો (૨) મનનો તરંગ (૩) બૂઠું તીર; માથે ઈંગોરું ઘાલેલું તીર. [**–ઊઠવો** = મનમાં ઓચિંતો કોઈ ખ્યાલ આવવો. **–ફેંકવો, લગાવવો** = કોઈ વાત કે ખ્યાલ યા યુક્તિ વહેતી મૂકવી; ‘ વાગ્યું તો તીર નહિ તો તુક્કો ’– એ ભાવથી કોઈ વાત કે કામ કરવું.]

તુખમ ન૦ જુઓ તુકમ

તુચ્છ વિ૦ [सं.] તુચ્છકારને પાત્ર (૨) નજીવું; માલ વગરનું (૩) અતિ અલ્પ. **૦કાર**, **૦કારો** પું૦ [+सं. कार] અનાદર; તિરસ્કાર. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ [તુચ્છકાર ઉપરથી] તુચ્છકાર કરવો [(પ.) તને

તુજ સ૦ [સર૦ म.] (પ.) તારું. **૦ને** સ૦

તુણા(-ના)ઈ સ્ત્રી૦ તૂણવું તે કે તેનું મહેનતાણું

તુણા(-ના)વવું સ૦ ક્રિ૦, **તુણા(-ના)વું** અ૦ક્રિ૦ 'તૂણ(-ન)વું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

તુણિ(-નિ)યાટ(-ર) પું૦ જુઓ તુનિયાટ

તુતંગ ન૦ [જુઓ તૂત] બનાવટી વાત; તરકટ

તુનતુની સ્ત્રી૦ એક પક્ષી (૨) [રવ૦] એક વાદ્ય

તુનાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ તુણાઈ

તુનારો પું૦ ['તૂનવું' ઉપરથી] તૂણવાનું કામ કરનારો; તુનિયાટ

તુનાવવું સ૦ ક્રિ૦, **તુનાવું** અ૦ ક્રિ૦ જુઓ 'તુણાવવું'માં

તુનિયાટ (-ર) પું૦ ['તૂનવું' ઉપરથી] તુનારો (૨) પરચૂરણ વેપાર કરનારો આદમી (૩) [લા.] તુચ્છ માણસ

તુન્ના સ્ત્રી૦ [इं. 'टुन्नी'] એક જાતની માછલી

તુફંગ સ્ત્રી૦ [फा.] બંદૂક

તુફેલ (ફે) સ્ત્રી૦ [अ.] વસીલો; આશરો

તુમાખી વિ૦ મિજાજી (૨) સ્ત્રી૦ તુમાખીપણું. ૦પણું ન૦

તુમાન સ્ત્રી૦ [फा. तुंवान] ચોરણો; મોટી ઢીલી સુરવાળ

તુમાર પું૦ [अ. तूमार] બે પક્ષ વચ્ચેનો લાંબો પત્રવ્યવહાર. [**-ચાલવો, ચલાવવો** =કશાને અંગે પત્રવ્યવહાર લંબાવો કે લંબાવ્યા કરવો. **તુમારે ચડવું**=પત્રવ્યવહારનાં કાગળિયાં થયા કરવાં, પરંતુ નિર્ણય ન આવવો.] **-રી** વિ૦ તુમારને લગતું

તુમુલ વિ૦ [सं.] ઘોંઘાટ અને ધમાચકડીવાળું (૨) દારુણ (યુદ્ધ) (૩) ન૦ ઘોંઘાટ; ધાંધલ

તુરક પું૦[फा. तुर्क; સર૦ प्रा. तुक्क] એ નામની જાતનો માણસ; તુર્કસ્તાનનો રહેવાસી

તુર(-રં)ગ પું૦ [सं.] ઘોડો

તુર(-રં)ત અ૦ [જુઓ તુરંત] તરત

તુરતોતુરત અ૦ તરતોતરત; તરત જ

તુરબત સ્ત્રી૦ [अ.] ઘોર; કબર

તુરંગ [पो.] **૦ખાનું** ન૦ કેદખાનું; જેલ (૨) જુઓ 'તુરંગ' પું૦ માં

તુરંગ પું૦[सं.] ઘોડો(૨)[લા.] વિચાર. **૦ખાનું** ન૦ ઘોડાનો તબેલો. **૦મ** પું૦ ઘોડો

તુરંત અ૦ [प्रा. तुर (सं. त्वर्)નું વ૦ કૃ૦] તરત

તુરાઈ સ્ત્રી૦ [सं. तूर्य] ફૂંકીને વગાડવાનું એક વાદ્ય; શરણાઈ (૨) [જુઓ તૂરી] સાળવીનું એક ઓજાર

તુરાની વિ૦ [फा.] તુરાન દેશનું કે તેને લગતું

તુરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [सं.] તૂરી; સાળવીનો કાંઠલો કે કૂચડો (૨) પું૦ [સર૦ हिं. तुरा, -री; सं. तुरग, प्रा. तुरय ?] ઘોડો

તુરીય વિ૦ [सं.] ચોથું (૨) ન૦ ચોથો ભાગ (૩) જુઓ તુર્યાવસ્થા. **૦પદ** ન૦તુર્યાવસ્થાનું પદ. **-યાતીત** વિ૦ ચોથી અવસ્થાને પસાર કરી ગયેલું (૨) પું૦ બ્રહ્મ. **-યાવસ્થા** સ્ત્રી૦ જુઓ તુર્યાવસ્થા

તુર્ક પું૦ [फा.] જુઓ તુરક. **૦સ્તાન** પું૦; ન૦ તુર્ક લોકોનો દેશ. **-ર્કી** વિ૦ તુર્ક નું,-ને લગતું (૨) ન૦ તુર્કસ્તાન (૩) સ્ત્રી૦ તુર્કી ભાષા. **-ર્કી ચાલ** [સર૦ म.] ઘોડાની એક ચાલ

તુર્ય વિ૦[सं.] જુઓ તુરીય. **-ર્યા, -ર્યાવસ્થા** સ્ત્રી૦[+अवस्था] ચોથી અવસ્થા(જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ અને તુર્યા) જેમાં સમસ્ત ભેદજ્ઞાનનો નાશ થઈ આત્મા બ્રહ્મ બની જાય છે (વેદાંત)

તુલના સ્ત્રી૦ [सं.] સરખામણી. **૦ત્મક** વિ૦ [+आत्मक] 'કમ્પેરેટિવ'. **૦વાચક** વિ૦ તુલના બતાવનારું. **-વું** સ૦ ક્રિ૦ + તોલવું

તુલ(-ળ)સી સ્ત્રી૦ [सं.] એક વનસ્પતિ (૨) તુશી. **૦ક્યારો** પું૦ તુલસીનો ક્યારો. **૦પત્ર** ન૦ તુલસીનું પાંદડું (૨) સભામાં બે પક્ષના મત સરખા થતાં મડાગાંઠ ઊભી થાય, ત્યારે પ્રમુખ જે મત આપી શકે છે તે મત; 'કાસ્ટિંગ વોટ'. **૦પાટિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ જુઓ તુશીપાટિયાં. **૦વિવાહ** પું૦ તુલસીને વિષ્ણુ સાથે પરણવાની ક્રિયા (કારતક સુદ ૧૧)

તુલા સ્ત્રી૦ [सं.] ત્રાજવું; કાંટો (૨) સાતમી રાશિ (૩) [લા.] તુલના; સમાનતા (૪) જુઓ તુલાદાન. [**-કરાવવી** = તુલાદાન માટે પોતાની ભારોભાર કોઈ કીમતી ચીજ જોખાવવી.] **૦દાન** ન૦ પોતાની ભારોભાર વસ્તુનું દાન. **૦સંપાત** પું૦ સૂર્યને તુલા રાશિમાં આવવાનો કાળ (ત્યારે દિવસરાત સરખાં થાય છે). **-લિત** વિ૦ તોળાયેલું; બરોબરીનું

તુલ્ય વિ૦ [સં.] સરખું. ૦જાતિ વિ૦ મળતી-સરખી જાતિનું [છોડવો

તુવ(-વે)ર સ્ત્રી૦ [સં.] એક કઠોળ (૨) એનો

તુશી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. ठुशी] સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું? ૦(-સી)પાટિયાં ન૦બ૦વ૦ તુલસીપાટિયાં; સ્ત્રીઓની કોટનું એક ઘરેણું

તુષ પું૦; ન૦ [સં.] ડાંગર-ચોખા ઉપરનું ફોતરું

તુષમાન વિ૦ તુષ્યમાન

તુષાર ન૦ [સં.] હિમ; બરફ (૨) ઓસ; ઝાકળ. ૦કાલ(-ળ) પું૦ શિયાળો. ૦ગિરિ, ૦પર્વત પું૦ (સં.) હિમાલય

તુષિત ન૦ [સં.] (સં.) એક સ્વર્ગ

તુષ્ટ વિ૦ [સં.] સંતુષ્ટ; પ્રસન્ન થયેલું. -ષ્ટિ સ્ત્રી૦ સંતોષ; તૃપ્તિ; પ્રસન્નતા. -ષ્ટિદાયક, -ષ્ટિપ્રદ વિ૦ તુષ્ટિ આપનારું

તુષ્યમાન વિ૦[સં.]તુષમાન; સંતુષ્ટ; પ્રસન્ન થયેલું

તુહિન વિ૦ [સં.] શીતળ (૨) ન૦ હિમ; બરફ (૩) ઝાકળ. -નાચલ(-ળ) પું૦ [+अचल] (સં.) હિમાલય [જુઓ 'તુલસી'માં

તુળસી,૦ક્યારો,૦પત્ર,૦પાટિયાં,૦વિવાહ

તું સ૦ [સં. त्वम्] (બીજો પુરુષ એ૦ વ૦). ૦કાર(-રો) પું૦ તું કહીને બોલાવવું તે; તુંકારો. ૦કારવું સ૦ક્રિ૦ તુંકારો કરવો; તુચ્છકારવું. ૦તાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ दे. तुमंतुम] તું તું-તુંકારો કરવો તે

તુંગ વિ૦ [સં.] ઊંચું (૨) પું૦ પર્વત (૩) ટોચ; શિખર. ૦ભદ્રા સ્ત્રી૦ (સં.) એક નદી. -ગા પું૦ એક છંદ. -ગોત્તુંગ વિ૦ [+उत्तुंग] ઉત્તરોત્તર ઊંચું

તુંગું વિ૦ [फा. तुंग] જાડું; ભરાઉ; સ્થૂલ (૨) ન૦ચવડા ઉપરનો હળનો જાડો ભાગ(૩)ફૂલેલું પેટ. (૪)[લા.]રીસથી ચડેલું મોં.[-ઊતરવું = રીસ દૂર થવી; મોં પરથી તેનો ભાવ હઠવો. -ચડવું = રીસથી મોં ચડવું - મોં પર રીસનો ભાવ આવવો. -ભરવું = બરોબર ખાવું.]

તુંડ-ડું,-દ,-દું વિ૦ [फा. तुंद] ચડાઉ; તુમાખી; ઉદ્ધત. ૦(-દ)મિજાજ પું૦ ચડાઉ-ગરમ મિજાજ. ૦(-દ)મિજાજી વિ૦ તુંડ મિજાજવાળું. -ડા(-દા)ઈ સ્ત્રી૦ ઉદ્ધતાઈ; તુમાખી. -ડા(-દા)ઈખોર વિ૦ તુંડાઈની આદતવાળું [-ડી પું૦ ગણપતિ

તુંડ ન૦ [સં.] મુખ; મોં (૨) ચાંચ (૩) સૂંઢ.

તુંતાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ 'તું'માં [જુઓ તુંડ

તુંદ ન૦ [સં.] દુંદ; ફૂલેલું પેટ (૨) વિ૦ [फा.]

તુંદ [फा.], ૦મિજાજ, ૦મિજાજી, -દાઈ, -દાઈખોર,-દું જુઓ 'તુંડ' વિ૦ માં

તુંબ [સં.], ૦ડું ન૦ તુંબડીનું ફળ (૨) તેનું બનાવેલું પાણી ભરવાનું પાત્ર (૩) [લા.] માથું (તિરસ્કારમાં). [તુંબડાં ચલાવવાં, લડાવવાં = સાચાંજૂઠાં કરી, બે પક્ષોને લડાવી મારવા.]૦કી વિ૦ તુંબડા જેવું ગળું ફુલાવી ગાનાર. ૦ડી સ્ત્રી૦ એક વેલો (૨) નાનું તુંબડું. [-ઝાલવી = ભિક્ષુક થવું. -માં કાંકરા = ન સમજાય તેવી ભાષા (૨)અર્થહીન બબડાટ. -રહી જવી = ખૂબ બોલાને લીધે ડોક રહી જવી.] ૦રુ એક જાતનું તંતુવાદ્ય

તુંબ(-બુ)રુ પું૦ [સં.] (સં.) એ નામનો એક ગંધર્વ

તુંબિ(-બી) સ્ત્રી૦ [સં.] તુંબડીનો વેલો (૨) વાદ્યનું તુંબડું. ૦પાત્ર ન૦ તુંબડાનું બનાવેલું પાણી ભરવાનું પાત્ર. ૦ફલ(-ળ) ન૦ તુંબડું. -બું ન૦ (તંબૂરાનું) તૂંબડું (પ.)

તુંબુરુ પું૦ [સં.] (સં.) જુઓ તુંબરુ

તૂઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. तुई] તોઈ; ફીત (૨) [?] એક જાતનું પંખી [કડી

તૂક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. तुक; म., का.] ટૂક; કવિતાની

તૂટ સ્ત્રી૦ [તૂટવું પરથી] તૂટી જવું તે; ભંગાણ (૨) અણબનાવ; વિરોધ (૩) ખોટ; તંગી. [-પડવી]. ૦ક વિ૦ છૂટું પડી ગયેલું (૨) ખંડિત; અપૂર્ણ (૩) અ૦ છૂટક; કકડે કકડે. ૦ફાટ સ્ત્રી૦ ફાટફૂટ; અણબનાવ (૨) ફાટ. ૦ફૂટ વિ૦ ભાંગ્યુંતૂટ્યું

તૂટવું અ૦ક્રિ૦ [સં. त्रुट्, प्रा. तुट्ट] ટુકડા થવા; ભાગવું (૨) [લા.] ભાગલા પડવા; ભંગ થવો (જેમ કે મૈત્રી, સગાઈ ઇ૦) (૩) દેવાળું કાઢવું (૪)ભંગાણ પડવું; નાસભાગ થવી. [-ની ઉપર તૂટી પડવું = (કોઈ કામમાં) જોરથી અને નિશ્ચયથી વળગવું - ઝૂઝવું.]

તૂટીચાર વિ૦ નિબળ; અશક્ત (૨) પું૦ [તૂટવું + ચાર] પાસાની રમતમાં એક દાવ (૩) [તૂટવું + चर्या] અણબનાવ

તૂટ્યુંફૂટ્યું વિ૦ [તૂટવું + ફૂટવું] તૂટેલુંફૂટેલું; ભાંગ્યુંતૂટ્યું; રેંજીપેંજી [થવું; ગૂઠવું

તૂઠવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. तुष्ट, प्रा. तुट्ठ] પ્રસન્ન

તૂણ ન૦ [સં.] તીર રાખવાનું ખોખું; ભાથો

તૂણ(-ન)વું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. तुण्णण = તૂણવું -રફૂ કરવું તે] કપડામાં જ્યાંથી દોરા ઘસાઈ તણાઈ ગયા હોય ત્યાં દોરા ભરી લેવા (૨) [સર૦ સં. तुन्न] રૂને પીંખી રેસા તાણી પૂણી બનાવવા માટે હાથથી પીંજવું

તૂણિયો પું૦ ['તૂણવું' ઉપરથી] તૂણવાનું કામ કરનારો; તુણિયાર

તૂણીર પું૦ [સં.] તૂણ; ભાથો

તૂત ન૦ બનાવટી વાત; જૂઠાણું; ગપ (૨) તરકટ; પ્રપંચ; જાળ (૩) ચેષ્ટા; નખરાં. [**–ચલાવવું** = બનાવટી વાત કે તરકટ ઊભું કરી ફેલાવવું.]

તૂતક સ્ત્રી; ન૦ વહાણના ઉપલા ભાગમાં કરેલી સપાટી – અગાસી [આદમી

તૂતિયો પું૦ ['તૂત' ઉપરથી] કાવતરાખોર; તરકટી

તૂતી સ્ત્રી૦ [फा.] પોપટ કે તેની માદા (૨) મેના (૩) જુઓ તતૂડી

તૂતૂ અ૦ [રવ૦] કૂતરાને બોલાવવા માટે વપરાતો ઉદ્ગાર (૨) ન૦ કૂતરું (બાળભાષામાં)

તૂતેતૂત ન૦ તૂત પર તૂતની પરંપરા (૨) સાવ તૂત

તૂનવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તૂણવું

તૂની સ્ત્રી૦ એક પંખી

તૂપ ન૦ [સં., દે. तुप्प; म.] ઘી [જુઓ

તૂમડી સ્ત્રી૦, **–ડું** ન૦ 'તુંબ'માં 'તુંબડી,–ડું'

તૂર ન૦; સ્ત્રી૦ [સં. तूल] સીમળો, આકડો, ડોડી ઇ૦નાં ડૂંડાંનો બારીક રૂ જેવો પદાર્થ (૨) [સં.] સ્ત્રી૦ શરણાઈ; તુરાઈ (૩) ન૦ [સર૦ દે. तुरु] એક વાદ્ય (દૂબળા લોકનું)

તૂરા પું૦ બ૦ વ૦ [अ. तुर्रह] તોરા; છોગાં (૨) [સં. तुवर] તુવેરના દાણા

તૂરાટ પું૦, **–શ** સ્ત્રી૦ તૂરાપણું

તૂરાવાળો પું૦ તૂરો ગાનારો; તોરાવાળો

તૂરિયું ન૦ [સર૦ हिं. तुरई] એક શાક-ફળ

તૂરી સ્ત્રી૦ [સં. तूर्य, प्रा. तुरिअ, तूर] એક વાદ્ય; તુરાઈ (૨) [જુઓ તુરી; સર૦ म. तूर] સાળવીનો કાંઠલો કે કૂચડો (૩) બે છેડે અણીવાળો ખીલો (૪) પું૦ [જુઓ તુરી] ઘોડો

તૂરું વિ૦ [સં. तुवर] આંબળાના જેવા સ્વાદનું

તૂરો પું૦ જુઓ તોરો (૨) [સર૦ म. तुरा] એક જાતનું શૃંગારી ગાયન

તૂર્ય ન૦ [સં.] એક જાતનું વાદ્ય

તૂલ ન૦ [સં.] કરસણ; મોલ (૨) રૂ

તૂલું(–ણું) વિ૦ નિષ્કપટી; ભોળું

તૂવર સ્ત્રી૦ [સં. तूवरी; प्रा. तूयरी] જુઓ તુવેર

તૂંબડી સ્ત્રી૦ જુઓ તુંબડી. **–ડું** ન૦ તુંબડું

તૃણ ન૦ [સં.] તરણું; ઘાસ; ખડ. **૦વત્** અ૦ તરણા જેવું; હલકું; લેખા વગરનું. **૦સાથરો** પું૦ ઘાસની બનાવેલી પથારી

તૃતીય વિ૦ [સં.] ત્રીજું. **૦મ** ન૦ જુઓ ઇદંતૃતીયમ્. **–યા** વિ૦ સ્ત્રી૦ ત્રીજી (૨) સ્ત્રી૦ ત્રીજ (૩) ત્રીજી વિભક્તિ (વ્યા.); **–યા-તત્પુરુષ** પું૦ તૃતીયાના સંબંધવાળો તત્પુરુષ સમાસ (વ્યા.). **–યાંશ** પું૦ [+ अंश] ત્રીજો અંશ – ભાગ

તૃપ્ત વિ૦ [સં.] ધરાયેલું; સંતુષ્ટ. **–પ્તિ** સ્ત્રી૦ [સં.] ધરાયાપણું; સંતોષ. **–પ્તિદાયક** વિ૦ તૃપ્તિ આપનારું

તૃષા સ્ત્રી૦ [સં.] તરસ; પ્યાસ (૨) [લા.] તીવ્ર ઇચ્છા–આકાંક્ષા. **૦તુર, ૦ર્ત(–ર્ત્ત)** વિ૦ [+ आतुर, + आर्त] તરસથી પીડાતું; તરસ્યું. **૦ળુ(–ળુ), –ષિત** [સં.] વિ૦ તરસ્યું

તૃષ્ણા સ્ત્રી૦ [સં.] તૃષા; તરસ (૨) ઇચ્છા; કામના. **૦ક્ષય** પું૦ તૃષ્ણાનો ક્ષય. **૦ળુ(–ળુ)** વિ૦ તૃષ્ણાવાળું [વિ૦ એ

તે સ૦ [સં. तद्] (ત્રીજો પુરુષ એ૦ વ૦) (૨)

તેખ, ૦ડ સ્ત્રી૦ તજવીજ; ખોજ (૨) ખંત (૩) ત્રેવડ; કરકસર (૪) જુઓ તેખડું

તેખડું(–ણું) ન૦ [સં. त्रिक ઉપરથી] ત્રણની ટોળી–સમૂહ (૨) ત્રણ જણ વચ્ચે કરાયેલું કન્યાનું સાટું

તેગ(–ગા) સ્ત્રી૦ [फा.] નાની તલવાર; કટાર

તેગાર પું૦ ધન; વિત્ત [ચપળ; સ્ફૂર્તિવાળું

તેજ વિ૦ [फा.] તીક્ષ્ણ (૨) ઉગ્ર; આકરું; તીખું (૩)

તેજ ન૦[સં. तेज, तेजस्] પ્રકાશ (૨) પ્રભાવ; પરાક્રમ (૩) પંચમહાભૂતોમાંનું અગ્નિતત્ત્વ. [**–પડવું**=પ્રકાશ મારવો (૨) શેહમાં દબાવું. **–મારવું**=પ્રકાશવું (૨) રૂઆબ પડવો.] **૦દાર** પું૦ તેજસ્વી

તેજણ સ્ત્રી૦ [જુઓ તાજણ] ચપળ ઘોડી

તેજબળ ન૦ એક છોડ

તેજસ્ત્વ ન૦ [સં.] તેજનો ગુણ

તેજસ્વિતા સ્ત્રી૦ [સં.] તેજસ્વીપણું

તેજસ્વિની વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] તેજસ્વી (૨) સ્ત્રી૦ તેજસ્વી સ્ત્રી (૩) ચાંદની રાત

તેજસ્વી વિ૦ [સં.] પ્રકાશવાળું (૨) પ્રભાવશાળી; પરાક્રમી

તેજઃપુંજ પું૦ [સં.] પ્રકાશનો સમૂહ – ઢગલો

તેજાનો પું૦[ફા.]તજ, લવિંગ ઇ૦ ગરમ મસાલો

તેજાબ પું૦ [ફા.] ઍસિડ. **–બી** વિ૦ તેજાબને લગતું કે તેના જેવી અસરવાળું

તેજાળ(–ળું) વિ૦ ['તેજ' ઉપરથી] તેજવાળું

તેજિત વિ૦ [સં.] તેજયુક્ત (૨) ઉત્તેજિત

તેજિષ્ઠ વિ૦ [સં.] તેજસ્વી

તેજી સ્ત્રી૦ [ફા.] તેજસ્વિતા; ચળકાટ (૨) ભાવ – કિંમતમાં વધારો (૩) હોંશ; ઉત્સાહ; સ્ફૂર્તિ (૪) ચડતી; આબાદી (૫) પું૦[જુઓ તાજી] ઘોડો; તેજ સ્વભાવનો ઘોડો (૬) વિ૦ તેજ. **૦મંદી** સ્ત્રી૦ ભાવની ચડઊતર. **૦લું** વિ૦ તેજ; તેજીવાળું

તેજો- [સં. तेजस्] (સમાસના પૂર્વપદે; ઘોષવ્યંજનાદિ શબ્દ પહેલાંનું અંગ). **૦ભંગ** પું૦ તેજ – માનપ્રતિષ્ઠાનો ભંગ. **૦મય** વિ૦ તેજસ્વી; તેજથી ભરેલું. **૦મંડલ(–ળ)** ન૦ તેજનું કૂંડાળું. **૦મૂર્તિ(–ર્ત્તિ)** વિ૦ તેજની મૂર્તિ જેવું (૨) પું૦ સૂર્ય. **૦રાશિ** પું૦ તેજનો રાશિ; તેજઃપુંજ. **૦રૂપ** ન૦ બ્રહ્મ. **૦વધ** પું૦ તેજોભંગ

તેટલું વિ૦ કદ, સંખ્યા, અંતર, જગા, સમય વગેરેમાં અમુક જેટલું – અમુક બરાબર. **–લે** અ૦ તેટલામાં; તે વખતે, જગાએ, અંતરે ઇ૦ (૨) તેટલાથી. **–લામાં** અ૦ તેટલા વખતમાં; દરમિયાન

તેડ (તેડ્ય) સ્ત્રી૦ [સં. तट, प्रा. तड ? સર૦ म.] તટ; કાંઠો (૨) બાજુ; તરફ (૩) [ચ.] ભાણા કે થાળીની બાજુ જયાં શાક ચટણી ઇ૦ મુકાય છે તે કે [લા.] તે વસ્તુ

તેડવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. तेड] નોતરવું (૨) [?] [બાળકને] ઊંચકવું – કેડે બેસાડવું. [**તેડવા જવું, તેડી લાવવું** = લેવા – બોલાવવા જવું; લઈ આવવું (જેમ કે, વહુને.) **તેડી જવું** = સાથે લઈ જવું.]

તેડાગર વિ૦ [તેડું + ગર] તેડી લાવનાર; તેડાં [કરનાર

તેડાતેડ સ્ત્રી૦ ['તેડવું' પરથી] ઉપરાઉપરી – ખૂબ વાર તેડવું તે

તેડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'તેડવું'નું પ્રેરક (૨) નોતરવું; [બોલાવવું

તેડું ન૦['તેડવું' પરથી]નોતરું; લેવા - બોલાવવા આવવું તે. [**–આવવું** = નોતરું આવવું; લઈ જવા આવવું. **–કરવું** = નોતરવું; સાથે આવવા કહેવું કે તેમ કહેવા માણસ મોકલવું.] **૦હકારું** ન૦ હોંકારીને બોલાવવું તે

તેણી (તેં') સ૦ ['તે' ઉપરથી] (ત્રીજો પુરુષ એ૦ વ૦નું સ્ત્રી૦ રૂપ. બહુધા પારસીઓમાં વપરાય છે). **૦ગમ, ૦મેર** અ૦ તે તરફ; તે બાજુ. **૦વાર** અ૦ તે વખતે

તેણે (તેં') સ૦('તે'ની ત્રીજી વિભક્તિનું એ૦વ૦)

તેતર, ૦ડો પું૦ [સં. तिति(–त्ति)र; प्रा. तेत्तिर] તીતર; એક જાતનું પક્ષી

તેતાલી(–ળી)સ (તે) વિ૦ જુઓ તેંતાળીસ

તેત્રીસ વિ૦ [प्रा. तेत्ती(–त्ती)स; सं. त्रयस्त्रिंशत्] '૩૩'. **–સો** વિ૦પું૦ તેત્રીસની સાલનો (દુકાળ)

તેથી, ૦કરીને અ૦ ['તે'ની તૃતીયા વિભક્તિ] માટે; તે કારણે; તેટલા સારુ

તેનાવું અ૦ક્રિ૦ પાકવું; તૈયાર થવું

તેનું (તેં') સ૦ ('તે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું એ૦વ૦)

તેપન (તે) વિ૦ [प्रा. तिपन्न, तेवन्न (सं. त्रिपंचाशत्)] '૫૩'; ત્રેપન

તેમ (તે) અ૦ [अप. तिम] તે રીતે – પ્રમાણે

તેમણે (તેં') સ૦('તે'નું ત્રીજી વિભક્તિનું બ૦વ૦)

તેમનું (તેં') સ૦ ('તે'નું છઠ્ઠી વિભક્તિનું બ૦વ૦)

તેર વિ૦ [सं. त्रयोदश, प्रा. तेर(०स)] '૧૩'. **૦તાંસળી** સ્ત્રી૦ જેને પરસ્પર ભાણાવહેવાર

નથી એવી જુદી જુદી જ્ઞાતિના લોકો. **૦મું** વિ૦ ક્રમમાં બાર પછીનું (૨) ન૦ માણસના મૃત્યુનો તેરમો દિવસ કે તે દિવસે કરાતો વરો. **૦શ(-સ)(,)** સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની તેરમી તિથિ

તેરીખ સ્ત્રી૦ [अ. तारीख?] વ્યાજ ગણવાનો દિવસ (૨) વ્યાજનો દર. [**-ચઢવી** = વ્યાજ વધ્યે જવું. **-દેવી** = વ્યાજ આપવું. **-લેવી** = વ્યાજ લેવું.]

તેરીજ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જુઓ તારીજ

તેરીમેરી સ્ત્રી૦ [हिं.; સર૦ अप. तेर + मेर] ગાળાગાળી; તારીમારી [(સં. ૧૯૧૩ ?)

તેરો પું૦ ['તેર' ઉપરથી] તેરની સાલનો દુકાળ

તેલ ન૦ [सं. तैल; प्रा.] તલ વગેરેમાંથી કઢાતો ચીકણો પ્રવાહી પદાર્થ (૨) તેલમાં કાઢેલું સત્ત્વ (૩) [લા.] અડદાળો; દમ. [**-ઊંજવું** = ઘસારાના ભાગમાં તેલ પૂરવું. **-કાઢવું** = ફૂશ કાઢવી; દમ કાઢવો (૨) સત્ત્વ કાઢવું. **-જોવું, તેલની ધાર જોવી** = પૂરી ચોકસાઈ કરવી. **-ઘાલવું** = મરનાર પછીનો શોક વિધિસર છોડવો (સ્ત્રીઓએ). **-નીકળવું** = ફૂશ નીકળવી. **તેલપળી કરવી** = જેમ તેમ કરીને ગુજરાન ચલાવવું. **-પૂરવું** = તેલ મૂકવું-આંજવું કે ભરવું. **-રેડાવું** = ફાળ પડવી (૨) અદેખાઈ થવી. **તેલમાં માખ બૂડવી** = શરમાઈ-સંકોચાઈ જવું.] **૦ણ** સ્ત્રી૦ તેલીની સ્ત્રી; ઘાંચણ. **૦દાણા** પું૦બ૦વ૦ તેલી બિયાં. **-લાળું** વિ૦ તેલવાળું; તેલથી ચીકણું બનેલું

તેલ(-લુ)ગુ સ્ત્રી૦ તેલંગણના લોકોની ભાષા

તેલંગણ પું૦ [प्रा. तेलंग (सं. तैलंग)] (સં.) ઓરિસાથી દક્ષિણના સમુદ્રકિનારા પરના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ; આંધ્ર દેશ

તેલાં ન૦બ૦વ૦ ['તેલ' ઉપરથી] નવરાતરના દિવસમાં તેલની કરી પાળી કરવાનું ત્રણ ઉપવાસનું વ્રત

તેલિયું વિ૦ ['તેલ' ઉપરથી] તેલવાળું; તેલથી ચીકણું. **-યા ચક્કી** સ્ત્રી૦ તેલ કાઢવાની ચક્કી-મિલ. **-યા બાવા** ન૦ એક જાતનું પંખી. **-યો રાજા** પું૦ તેલથી નાહનાર-તેલથી તરબોળ વસ્ત્રો પહેરનાર અને તેલમાં જોઈ ગુજરેલી વાત કહેનારો-તાંત્રિક

તેલી વિ૦ ['તેલ' ઉપરથી] તેલવાળું; તેલિયું (૨) પું૦ ઘાંચી (૩) એક અટક

તેલુગુ સ્ત્રી૦ જુઓ તેલગુ [ઝૂમખું

તેલું ન૦ જુઓ તેલાં (૨) ['ત્રણ' પરથી] ત્રણનું

તેવડું વિ૦ [अप. तेवड; સર૦ म. तेवढा,-डा] તેના જેવડું. **-તેવડું** વિ૦ તેવડું તેવડું; સરખેસરખું

તેવરો પું૦ [हिं. तेवरा] સંગીતનો એક તાલ

તે વાર(-રે) અ૦ તે સમયે-પ્રસંગે; ત્યારે

તેવીસ વિ૦ [प्रा. तेवीस (सं. त्रयोविंशति)] ૨૩; ત્રેવીસ. **-સા** પું૦બ૦વ૦ ત્રેવીસા

તેવું (') વિ૦ [सं. तद् + वत्; સર૦ प्रा. तेवँ (०इ); अप. तेह; म. तेवि (-वी)] અમુકને મળતું; અમુક જેવું. **-વામાં** અ૦ તે વખતે. **-વે** અ૦ તે સમયે; ત્યારે (પ.)

તેસઠ (તે) વિ૦ [प्रा. तेसट्ठि (सं. त्रिषष्टि)] '૬૩'; ત્રેસઠ

તેહ સ૦ [સર૦ अप० = તેવું] (પ.) તે

તેં (તે') સ૦ ('તું'નું ત્રીજી વિભક્તિ, એ૦ વ૦)

તેંગળ પું૦; ન૦ એક ઘરેણું

તેંતાલી(-ળી)સ (તેં૦) વિ૦ [प्रा. तेआलीस (सं. त्रिचत्वारिंशत्)] '૪૩'

તેંસઠ (તેં૦) વિ૦ જુઓ તેસઠ [(૩) તેજસ્વી

તૈજસ વિ૦ [सं.] તેજ સંબંધી (૨) તેજનું બનેલું

તૈયાર વિ૦ [अ.] રજૂ કરવા કે ઉપયોગમાં લેવા યોગ્ય; પરિપૂર્ણતાએ પહોંચેલું; તરત હાજર કરાય કે કામ દે એવી સ્થિતિવાળું (૨) સજ્જ; તત્પર. **-રી** સ્ત્રી૦ તત્પરતા; સજ્જ હોવું તે. [(માલ) **તૈયારીમાં લઈ જવો** = ઉતારુઓની ગાડીમાં લગેજ કરવો.]

તૈલ ન૦ [सं.] તેલ. **-લાભ્યંગ** પું૦ [+ अभ्यंग] શરીરે તેલ ચોળવું તે. **-લી** વિ૦ તેલવાળું (૨) ચીકટું (૩) પું૦ તેલી; ઘાંચી

તૈલંગ(૦ણ) પું૦ [सं.] તેલંગણ; પ્રાચીન તૈલંગદેશ

તૈલંગી વિ૦ તૈલંગ દેશને લગતું

તૈંય અ૦ (કા.) તંઈ; ત્યારે; તો પછી

તો અ૦ [सं. तदा; प्रा. तो; સર૦ म. तों; हिं.] ('જો' સાથે કે એકલું, શરતી વાક્યમાં

વપરાય છે). ઉદા૦ જો આવશો, તો જઈશું.(૨) [सं. तु] ‘તોપણ’ના અર્થમાં. ઉદા૦ હું તો જઈશ. (તું નહીં આવે તોપણ). (૩) [સર૦ प्रा. तओ, तो] ‘તો પછી’ ના અર્થમાં. ઉદા૦ તો જા! (૪) ‘બીજું કાંઈ નહીં, તો આટલું તો’ એ અર્થમાં’.ઉદા૦ ખાઓ તો ખરા, પાસે તો આવ.(૫)ભાર મૂકવા માટે. ઉદા૦ ‘તું ગયો તો નહીં જ !’ ‘ખા તો ખરો.’ [**તો તો** = તો (વિશેષ આગ્રહ સૂચવે છે). **તો પછી** અ૦તો તો;ત્યારે.]

તોઈ સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. म.] તુઈ; કસબની કિનારી

તોક (તૉ૦ ?)સ્ત્રી૦[अ. तौक़] ગળામાં નાખવાની વજનદાર બેડી (૨) ફાંશ; હળપૂણી

તોકવું સ૦ક્રિ૦ [हिं.] ઊંચકવું (૨) જોખવું

તોકલ પું૦[अ. तवक्कुल] ઈશ્વર પરની આસ્થા

તોકીર સ્ત્રી૦ [अ.] આબરૂ; ઇજ્જત

તોખમ ન૦; સ્ત્રી૦ + જુઓ તુખમ

તોખાર પું૦ [दे. तुक्खार, तोक्खार] ઘોડો

તોછડું વિ૦ [सं. तुच्छ] અસભ્ય; ઉદ્ધત (૨) ટૂંકું; ઓછું. **-ડાઈ** સ્ત્રી૦ તોછડાપણું

તોજી (તૉ ?) સ્ત્રી૦ [अ. तौजी] વિઘોટી, સાંથ (૨) સાર; સત્વ

તોટક પું૦ [सं. त्रोटक, प्रा. तोटअ] એક છંદ

તોટાવું અ૦ક્રિ૦ [‘તોટો’ ઉપરથી] ખૂટી પડવું; તોટો પડવો

તોટો પું૦ [‘તૂટવું’ ઉપરથી (सं. त्रुट्)] ખોટ; નુકસાન (૨) [જુઓ ટોટો] હરડિયો

તોડ પું૦ [‘તોડવું’ ઉપરથી] નિકાલ; ફડચો; ફેંસલો. [**-આણવો, -કરવો, -કાઢવો, -પાડવો, -મૂકવો, -લાવવો.**] (૨) [સર૦ म.]સોગટામાં સામાની સોગટી પહેલી મારવામાં આવે છે તે, કે જે પછી પોતાની સોગટી ઘરમાં લઈ જઈ શકાય. [**-પડવો** = એ રીતે સોગટી મરાય એવો દાવ પડવો.] (૩) સ્ત્રી૦ [सं. तोद; प्रा.] પગના માંસલ ભાગમાં થતી પીડા. **૦જોડ** સ્ત્રી૦ તડજોડ; સમાધાન. **૦ફોડ** સ્ત્રી૦ તોડવું ફોડવું તે

તોડણહાર વિ૦ તોડનારું

તોડવું સ૦ક્રિ૦ [सं., प्रा. तोड] જોડાયેલું કે વળગેલું યા લાગેલું હોય તેને જોર વાપરીને છૂટું કરવું. જેમ કે ઝાડની ડાળ; કેરી આંબેથી તોડવી (૨) ચૂંટવું; ચૂંટીને અલગ લેવું; ઉતારવું. જેમ કે ફૂલ, શાક ઇ૦ (૩) ભાંગવું; ફોડવું. જેમ કે કાચ, લમણો, હાથ ઇ૦ (૪) અલગ બે ભાગ કરવા; ટુકડો કરી નાંખવો. જેમ કે વાળ, તાર, દોરો (૫) [લા.] ભંગ કરવો; ભંગાણ પાડવું. જેમ કે, વચન, મૈત્રી ઇ૦. [**તોડી નાખવું** = ભાંગી નાંખવું (સંબંધ કે કાંઈ રચાતું કે રચાયું હોય તે) (૨) નાસીપાસ-વેરણછેરણ કરી દેવું. **તોડી પાડવું** = તોડી નાંખવું; પાડી નાંખવું.]

તોડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક રાગિણી-ટોડી (૨) નાનો તોડો-પગનું સાંકળું (છોકરીનું)

તોડેમંકોડે અ૦ એકપગે

તોડો પું૦ [સર૦ हिं., म. तोडा; दे. तोडर] ટોડો; પગનું સાંકળું (૨) હજાર રૂપિયાની થેલી (૩) [જુઓ તોડવું] પૂણીઓ કાંતતાં પડેલો ફોદો (૪)કાચું તોડેલું ફળ (કેરી, કોઠું વગેરે) (૫) [જુઓ ટોડો] ટોલ્લો (૬) મિનારો; શિખર; કાંગરો (૭) વાવની ઉપરની દીવાલ(૮) ચણતરમાં દીવાલની જાડાઈની દિશામાં મુકાતી ઈંટ (દીવાલની લંબાઈની દિશામાં મુકાતીને ‘પટ્ટી’ કહે છે.) (૯) [જુઓ ટોટો] બંદૂકની જામગરી [બોલતાં જીભ ચોટવી

તોતડા(-ળા)વું અ૦ક્રિ૦ [‘તોતડું’ ઉપરથી]

તોતડું વિ૦[સર૦हिं. तोतला; म. तोतरा(-ळा); રવ૦ ?] બોલતાં તોતડાતું. **-ડાપણું** ન૦

તોતરંગી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક જાતનું પક્ષી

તોતલું(-ળું) વિ૦ જુઓ તોતડું (૨) અડધા અને કાલા બોલ બોલતું

તોતળાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ તોતડાવું

તોતળું વિ૦ જુઓ તોતડું; તોતલું

તોતાચશ્મી સ્ત્રી૦[फा.]પોપટની આંખની જેમ ફરી બેસવું તે; બદલાઈ જવું-સંબંધ તોડી નાખવો તે [તાસતાન

તોતિંગ વિ૦ (કા.) બહુ મોટા કદનું; મોટું

તોતેર (તૉ’) વિ૦ [प्रा. तेव(-हु)त्तरि] ‘૭૩’; તોંતેર

તોતો પું૦ [फा.] પોપટ

તોદરી સ્ત્રી૦ [फा.; सर० हिं.] દીવાલ પર ઊગતું એક જાતનું ફૂલ

તોપ સ્ત્રી૦ [तुर्की] દારૂગોળો ફેંકવાનું સાધન(૨) [લા.]મોટી ગપ.[**-ચલાવવી** = તોપ કામમાં લેવી; તોપ ફોડવી; તોપમારો કરવો (૨) ગપ ફેલાવવી. **-છોડવી** = તોપ ફોડવી (૨) ગપ લગાવવી (૩) [લા.] વાછૂટ કરવી. **-ફોડવી** = તોપ સળગાવવી;તોપનો ગોળો મારવો(૨)[લા.] ભારે કાંઈ પરાક્રમ કરવું. **-ભરવી** = તોપમાં દારૂગોળો ભરી તે ફોડવા તૈયાર કરવી. **-મારવી, -લગાવવી** = તોપ ફોડવી; ગોળો મારવો(૨)ગપ ઠોકવી.] **૦ખાનું** ન૦ તોપ તથા એનો સરંજામ રાખવાની જગા(૨)તોપ અને એનો સરંજામ. **૦ગોળો** પું૦ તોપનો ગોળો (૨)[લા.] મોટી ગપ.[**-છોડવો** = તોપ ફોડવી; તોપનો ગોળો મારવો (૨) ગપ ઠોકવી.] **૦ચી** પું૦ તોપ ફોડનારો માણસ;ગોલંદાજ(૨)[લા.] ગપ્પી માણસ. **૦મારો** પું૦ તોપના ગોળાનો મારો ચલાવવો – ગોળા પર ગોળા છોડવા તે. [**-ચલાવવો** = તોપના ગોળા ખૂબ છોડવા.]

તોપણ (તો) અ૦ છતાં; તેમ છતાં; તથાપિ

તોફા વિ૦[अ. तुहफह्] સર્વોત્તમ;સરસ;કીમતી

તોફાન ન૦[अ. तूफान]મસ્તી;ધાંધલ(૨)લડાઈ; મારામારી. **-ની** વિ૦ તોફાન કરનારું

તોફારી વિ૦ ['તફારીક' પરથી ?] ભેળસેળિયું; પરચૂરણ; ફુટકળ

તોબરો પું૦ [फा.] ઘોડાને ચંદી ખવડાવવાની ચામડાની કોથળી(૨)[લા.]રીસથી ચડેલું મોં. [**-ઊતરવો** = મોં પરથી રીસ દૂર થવી. **-ચડવો** = રીસથી મોં ચડવું. **-ચડાવવો** = ઘોડાને મોંએ તોબરો બાંધવો (૨) રીસથી મોં ચડાવવું.]

તોબા અ૦ (૨) સ્ત્રી૦[अ.] 'હવે હદ થઈ' એવો અર્થ બતાવતો ત્રાસ કે કંટાળાનો ઉદ્ગાર. [**-પોકારવી** = ત્રાસી જવું; કંટાળવું. **-પોકરાવવી** = ત્રાસી જાય એમ કરવું.] **૦ખત** ન૦ બળજોરીથી લખાવેલું ખત

તોમર ન૦ [सं.] ભાલા જેવું એક આયુધ (૨) એક છંદ

તોય ન૦ [सं.] પાણી; જળ. **૦જ** ન૦ પોયણું; કમળ. **૦દ**(-ધર) પું૦;ન૦ વાદળ **૦(૦નિ)ધિ** પું૦ સમુદ્ર

તોર (તૉ) પું૦ [अ. तौर ? के तुर्की तोरह = જુલમી હુકમ ઉપરથી ?] મિજાજ; અહંકાર (૨) સ્ત્રી૦ [दे. तरिया] તર; મલાઈ

તોર (તૉ) પું૦ સાળનો રોલર; તે ગોળ લાકડું જેની પર કપડું વણાય તેમ વીંટાય છે

તોરણ ન૦ [सं.] મુખ્ય દરવાજો; કમાનવાળો દરવાજો(૨) શોભા માટે બંધાતો કાગળ, પાન વગેરેનો હાર. [**તોરણે આવવું, તોરણે ચઢવું** = વરનું પરણવા ચોરીની નજીક આવી પહોંચવું (૨) [લા.] કોઈ કામ તેની છેલ્લી કોટીએ આવી પહોંચવું.] **૦ઘોડો** પું૦ વરનો ઘોડો તોરણે આવે ત્યારે બારોટને અપાતો એક લાગો

તોરત ન૦ [જુઓ તૌરાત] યહૂદીઓનું ધર્મપુસ્તક; બાઇબલનો 'જૂનો કરાર'

તોરાવાળો પું૦ [જુઓ તોરો] લાવણી ગાનારો; તૂરાવાળો (૨) માથે તોરાવાળો માણસ

તોરી (તૉ) વિ૦ તોરવાળું; મિજાજી (૨) સ્ત્રી૦ તોર; મિજાજ (૩) રીસ; ઝાંઝ

તોરી સ્ત્રી૦ કંસારીના જેવું એક જીવડું (૨) પું૦ જુઓ તુરી; ઘોડો

તોરું વિ૦ તારું (પ.)

તોરો પું૦[अ. तुर्रह] છોગું; પાલવ; શિરપેચ(૨) પાઘડીનો કસબ(૩)ફૂલનો ગોટો – કલગી (૪) [જુઓ તૂરો] લાવણીનો એક ભેદ

તોરો (તૉ) પું૦ જુઓ તોર; મિજાજ; દમામ

તોરોબઝલો પું૦ એક પક્ષી

તોલ પું૦;ન૦[सं.]વજન(૨)વજન કરવાનું કાટલું (૩) [લા.] કિંમત; કદર (જેમ કે તોલ કરવો, થવો) (૪) ભારબોજ; વક્કર; પ્રતિષ્ઠા. **૦દાર** વિ૦ વજનદાર; ભારે

તોલકું (તૉ) ન૦ [જુઓ તોલું(-લકું)] માથું

તોલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ તોલું] રાંધવાનું માટીનું વાસણ (૨) સ્મશાનમાં લઈ જવાની દેવતાની હાંલ્લી. **-ડું** ન૦ નાનું માટીનું વાસણ;હાંલ્લું (૨) ભિક્ષાપાત્ર

તોલન ન૦, **–ના** સ્ત્રી૦ [सं.]+તોળવું તે (૨) તુલના; સરખામણી [તોળવું

તોલ(–ળ)વું સ૦ક્રિ૦[सं. तुल्, प्रा. तोल]જુઓ

તોલા(–ળા)ટ પું૦ ['તોળવું' પરથી] તોળનારો; તોળવાનું કામ કરનારો [(૨) ઘીનું પાટૂડું

તોલું ન૦ [दे. तोल(सं. तुल्)]દશ શેર વજન

તોલું,–લકું (તો) ન૦ [सं. तालुकं] માથું

તોલે અ૦ ['તોલ' ઉપરથી] સરખામણીમાં; તુલનામાં; બરોબર

તોલો પું૦ [सं. तोल] રૂપિયાભાર

તોશાખાનું ન૦[फा. तोशह+खानह] ભંડાર; સામાન મૂકવાની જગ્યા

તોષ પું૦[सं.] સંતોષ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ સંતોખવું

તોસ્તાન ન૦[फा. तोशह+दान પરથી? સર૦ म. तोसदान, तोस्तान] કોઈ પણ મોટી–તોતિંગ ચીજ કે ઘટના

તોસદાન ન૦[फा. तोशदान]દારૂગોળો રાખવાની સિપાઈની ખલેચી (૨) દફતર; જોરતાન

તોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ તોલવું] જોખવું; વજન કરવું(૨)ઉપાડવું;ઊંચકવું(૩)તુલના–વિચાર–કિંમત કરવી [**ફેરવી તોળવું**=બોલીને ફરી જવું; ફેરવી વાળવું.]

તોળા પું૦ જુઓ તુલા

તોળાટ પું૦ જુઓ તોલાટ. **–મણ** ન૦, **–મણી** સ્ત્રી૦ તોળવા–જોખવાનું મહેનતાણું

તોંતેર વિ૦ [જુઓ તોતેર] '૭૩'

તૌરાત ન૦ [हिब्रू तौरत] જુઓ તોરત

તૌહીદ સ્ત્રી૦ [अ.] (ઈશ્વરનું) એકપણું

ત્યક્ત વિ૦ [सं.] તજાયેલું. **–ક્તા** વિ૦સ્ત્રી૦ તજાયેલી (૨) સ્ત્રી૦ પતિએ તજેલી સ્ત્રી

ત્યજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. त्यज्] તજવું; છોડવું; ત્યાગ કરવો.

ત્યમ અ૦ (પ.) જુઓ તેમ; તે પ્રમાણે

ત્યહાં અ૦ (પ.) જુઓ ત્યાં

ત્યાગ પું૦[सं.] તજવાની ક્રિયા(૨)સંન્યાસ(૩) દાન(૪)લગ્નાદિ પ્રસંગે અપાતો બારોટનો લાગો; તાગ. **૦પ્રધાન** વિ૦ત્યાગ જેમાં પ્રધાન છે તેવું. **૦મૂર્તિ** સ્ત્રી૦ ત્યાગની મૂર્તિરૂપ માણસ (૨) [લા.] હિંદુ વિધવા. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ત્યજવું, **૦શીલ** વિ૦ દાનશીલ. **–ગી** વિ૦ ત્યાગ કરનારું (૨) પું૦ સંન્યાસી (૩) દાતા

ત્યાજ્ય વિ૦[सं.] તજવા યોગ્ય કે તજી શકાય તેવું

ત્યાર કેડે, ત્યાર પછી અ૦ તે વખત પછી

ત્યારથી અ૦ તે વખતથી

ત્યારે અ૦ [જુઓ તે વારે] તે વખતે (૨) તે સ્થિતિમાં; તો પછી ['૮૩'

ત્યાશી(–સી) વિ૦[प्रा. तेयासीइ(सं. त्र्यशीति)]

ત્યાં (') અ૦ તે ઠેકાણે (૨) તે સંજોગોમાં. **૦કણે(–ણિયે)** અ૦ ત્યાં (ઉ. ગુજરાત). **ત્યાં તો** અ૦ એટલામાં તો; એટલું થયું તેટલામાં તો. **ત્યાં સુધી, લગી** અ૦ તે સ્થાન, સમય કે સંજોગ સુધી

ત્રગણું વિ૦ ત્રણ ગણું

ત્રચકો પું૦ [સર૦ તરકચો, ત્રસકો (फा. तर्क् = છોડવું + चेह?] (કા.) પ્રવાહીનો ડાઘ પડે તેવો જોરથી ઊડેલો છાંટો

ત્રટ(–ડ) પું૦ + તટ

ત્રણ વિ૦[सं. त्रीणि] '૩'. [**–પાયાનું**=ઠેકાણા વિનાનું, ગાંડું. **–ટકાનું, બદામનું**=તુચ્છ; લેખા વિનાનું.] **૦પગી** સ્ત્રી૦ બે જણે પોતાનો એકેક પગ સાથે બાંધી દોડવાની રમત. **–ણેક** વિ૦ આશરે ત્રણ

ત્રપત્રપતું વિ૦[રવ૦] તરબોળ; ટપકતું; ત્રસત્રસતું

ત્રપા સ્ત્રી૦ [सं.] લજ્જા; શરમ

ત્રમઝટ, ત્રમઝીક અ૦ પુષ્કળ; ધોધમાર (વરસવું) (૨) સ્ત્રી૦ ઝડી

ત્રમણું વિ૦ તમણું; ત્રગણું

ત્રય વિ૦ [सं.] ત્રણ (૨) ન૦ ત્રણનો સમૂહ. **–યાનન** પું૦ [+आनन] (સં.) ત્રણ મુખવાળા–દત્તાત્રેય. **–યી** સ્ત્રી૦ [सं.] ત્રણનું જૂથ (૨) ઋક્, સામ અને યજુર્ એ ત્રણ વેદનો સમૂહ. **–યોદશ** વિ૦ [सं.] '૧૩'. **–યોદશા (–શી)** સ્ત્રી૦ તેરશ

ત્રવડું ન૦ [सं. त्रि+वर्त्मन्] જુઓ ત્રિભેટો

ત્રવાડી પું૦ [त्रि+વેદ ઉપરથી] ત્રિવેદી; એક અટક [પ્રાણીઓનો સમૂહ

ત્રસ વિ૦ [सं.] જંગમ; ચલ (૨) ન૦વન (૩) ત્રસ

ત્રસકો પું૦ છાંટો; ડબકો (૨) ફાટ; ચીરો (૩) નિસાસો (૪) નિરાંત; જંપ

ત્રસત્રસવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) ઝરવું; નીતરવું; વરસવું

ત્રસરેણુ ન૦ [સં.] અણુ; પ્રકાશમાં ઊડતું દેખાતું રજકણ

ત્રસિંગ પું૦ (કા.) સિંહ

ત્રસ્ત વિ૦ [સં.] ડરેલું; ભડકેલું (૨) બીકણ

ત્રંબક પું૦ [સં.] જુઓ ત્ર્યંબક

ત્રંબાળું વિ૦ ['તામ્ર' ઉપરથી] તાંબાનું (૨) ['ત્રંબક' ઉપરથી] ત્રંબકનું (૩) ન૦ મહાદેવે જનકને આપેલું અને રામે ભાગેલું ધનુષ્ય (૪) એક જાતનું વાદ્ય [તે સોયો

ત્રાક સ્ત્રી૦ [સં. तर्कु] જેના પર સૂતર કંતાય છે

ત્રાગ, ૦ડો પું૦ ['ત્રાક' ઉપરથી?] તાગડો; તાંતણો

ત્રાગડ વિ૦ (૨) પું૦ સોનીની એક જાત

ત્રાગડું ન૦ ['ત્રાક' ઉપરથી] તળેલી વસ્તુ પેણીમાંથી કાઢવાનું એક ઓજાર; સોયો

ત્રાગડો પું૦ તાંતણો; તંતુ (૨) જનોઈ (૩) વળ દેવાની ફરકડી [તાગ] તાગ લેવો

ત્રાગવું સ૦ ક્રિ૦ (કા.) ત્રાગું કરવું (૨) [જુઓ

ત્રાગું ન૦ ['ત્યાગ' ઉપરથી ?] બીજાને ઠેકાણે લાવવા પોતાના ઉપર કરેલી જબરદસ્તી (૨) હઠ; જીદ. **-ગાળું** વિ૦ ત્રાગું કરનારું

ત્રાગો પું૦ જુઓ ત્રાગડો

ત્રાજવું ન૦[फा. तराज़ू] જુઓ ત્રાજૂડું. [**-ઊંચું ચઢવું**=વધવું; બઢતી થવી. **-નીચું નમવું**=લાભ થવો, આબાદીના દિવસો આવવા. **-ભારે થવું**=અભિમાન આવવું. **ત્રાજવાં ટૂંપાવવાં**=છૂંદણાં છૂંદાવવાં.]

ત્રાજૂડું ન૦ જોખવાનું બે પલ્લાંવાળું સાધન; ત્રાજવું (૨) શરીર ઉપર છૂંદાવેલું છૂંદણું. **-ડી** સ્ત્રી૦ નાનાં ત્રાજવાં

ત્રાટક પું૦ [સં.] તાકીને એક જ સ્થાને જોઈ ચિત્ત એકાગ્ર કરવાની યોગની એક ક્રિયા

ત્રાટકવું અ૦ ક્રિ૦ ['ત્રાટક' કે 'ત્રાડ' ઉપરથી] (કા.) અણધાર્યો ધસારો કરવો; છાપો મારવો

ત્રાટી સ્ત્રી૦, **-ટું** ન૦ [જુઓ તટ્ટી] તાટું; કામડાનો પડદો; ટટ્ટી

ત્રાડ (ત્રા') સ્ત્રી૦ [સર૦ म. त्राँहटणें] મોટી બૂમ; ગર્જના. (**-નાખવી, પાડવી**). **૦ન** ન૦ ત્રાડવું તે

ત્રાડવું (ત્રા') અ૦ ક્રિ૦ ગર્જના કરવી

ત્રાડો પું૦ જુઓ તાડો

ત્રાણ ન૦ [સં.] રક્ષણ; બચાવ (૨) શરણ

ત્રાણુ(-ણું) વિ૦ [प्रा. तेणउइ (सं. त्रिणवति)] તાણું-'૯૩'

ત્રાતા પું૦ [સં.] રક્ષણ કરનાર; બચાવનાર

ત્રાપડ સ્ત્રી૦ (કા.) અકરાંતિયાપણું

ત્રાપો પું૦ જુઓ તરાપો

ત્રાયમાણ(-ન) ન૦ [સં.] એક વનસ્પતિ-વેલ

ત્રાસ પું૦[સં.] જુલમ(૨)પજવણી; કંટાળો(૩) કમકમાટી (૪) ધાક; બીક. [**-આપવો, ઉપજાવવો, કરવો, દેવો**=જુલમ કરવો; સંતાપવું; હેરાન કરવું; પજવવું. **-પામવું**=હેરાન થવું; ત્રાસવું. **-વર્તવો**=જુલમ થવો.] **૦દાયક, ૦દાયી** વિ૦ ત્રાસ આપનારું. **૦વાદ** પું૦ ત્રાસ ફેલાય એમ કરવાથી ફવાય છે એવો રાજકીય મત, 'ટેરરિઝમ'. **૦વાદી** પું૦ તે મતમાં માનનાર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ત્રાસ પામવું; કંટાળવું (૨) બીવું

ત્રાસું વિ૦ [જુઓ ત્રાંસું] તિરકસ; વાંકું

ત્રાહિ અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં.] 'રક્ષણ કરો-બચાવો' એવો ઉદ્ગાર. [**૦ત્રાહિ**=બચાવો! બચાવો! ત્રાહ્ય ત્રાહ્ય, એવો ઉદ્ગાર.] **૦મામ્** શ૦પ્ર૦ 'મારું રક્ષણ કરો' એવો ઉદ્ગાર

ત્રાહિત વિ૦ [સર૦ म. तिराहीत, तिह्राईत] અજાણ્યું (૨) તટસ્થ (૩) પું૦ ત્રાહિત આદમી

ત્રાહ્ય અ૦(૨)સ્ત્રી૦ જુઓ ત્રાહિ. [**૦ત્રાહ્ય**=ત્રાહિ ત્રાહિ. **-પોકારવી**=ત્રાસી જવું. **-પોકરાવવી**=ભારે ત્રાસ વર્તાવવો.]

ત્રાંબટ વિ૦ [સં. ताम्र ઉપરથી] તાંબાનું (૨) ન૦ તાંબાનું પાત્ર; ત્રાંસ

ત્રાંબું ન૦ [સં. ताम्र] જુઓ તાંબું

ત્રાંસ પું૦ ત્રાંસાપણું; વાંક (૨) ફાંસ; ફાંસો (૩) વજન; કાટલું (૪) તાંબાની રકાબી; તાસક. [**-દેવો**=ફાંસો દેવો (૨) છેહ દેવો.] **-સિયો** પું૦ જુઓ ત્રાંસ (૨) જુઓ તાંસિયો. **-સું** વિ૦ [સં. त्र्यस्र ?] વાંકું; કતરાતું

ત્રિ વિ૦ [સં.] ત્રણ. **૦ક** ન૦ ત્રણનો સમુદાય. **૦કટુ** ન૦ સૂંઠ મરી અને પીપરનું ચૂર્ણ.

૦ક્રમ પું૦ (સં.) જુઓ ત્રિવિક્રમ

ત્રિકાલ(-ળ) પું૦ [સં.] ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન એ ત્રણે કાળ(૨)સવાર, બપોર અને સાંજ એ ત્રણે સમય. **૦જ્ઞ(-જ્ઞાની)** વિ૦ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળનું જ્ઞાન ધરાવનારું. **૦દર્શી** વિ૦ત્રણ કાળ જોઈ શકનારું; ત્રિકાળજ્ઞાની. **-લાબાધ(-ધિત)** વિ૦ [+ अबाध(-धित)] ત્રણે કાલથી અબાધ એવું; કાલાતીત

ત્રિકાંડ વિ૦ [સં.] ત્રણ કાંડ-વિભાગવાળું

ત્રિકૂટ વિ૦ [સં.] ત્રણ શિખરવાળું. **-ટાચળ** પું૦ (સં.) લંકામાં આવેલો એક પર્વત

ત્રિકોણ પું૦[સં.] ત્રણ ખૂણાવાળી આકૃતિ(૨) વિ૦ ત્રણ ખૂણાવાળું. **૦મિતિ** સ્ત્રી૦ ત્રિકોણનું ગણિત; 'ટ્રિગોનોમેટ્રી' (ગ.) **-ણાકાર** વિ૦ [+ आकार] ત્રિકોણ. **-ણાકૃતિ** વિ૦ [+आकृति] ત્રિકોણના આકારનું (૨) સ્ત્રી૦ ત્રિકોણ આકૃતિ

ત્રિખૂણિયું વિ૦ ત્રણ ખૂણાવાળું, ત્રિકોણાકાર

ત્રિગણ પું૦ [સં.] સંસારી જીવનના ત્રણ પુરુષાર્થ: ધર્મ, અર્થ અને કામ; ત્રિવર્ગ

ત્રિગર્ત પું૦[સં.] (સં.) પંજાબના એક પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ

ત્રિગુણ વિ૦[સં.] ત્રણ ગણું; ત્રેવડું(૨) પું૦બ૦ વ૦ સત્વ,રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણો. **-ણા** સ્ત્રી૦ માયા (વેદાંતમાં). **-ણાત્મક,-ણી** વિ૦ ત્રિગુણનું બનેલું

ત્રિઘાતપદી સ્ત્રી૦[સં.]ત્રણ ઘાત સુધીના પદવાળી રકમ; 'ક્યૂબિક એક્સ્પ્રેશન' (ગ.)

ત્રિજગત ન૦, **ત્રિજગતી** સ્ત્રી૦ [સં.] ત્રણે દુનિયા (સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ)

ત્રિજટા સ્ત્રી૦[સં.](સં.) અશોકવનમાં સીતાની ચોકી કરનારી રાક્ષસી

ત્રિજ્યા સ્ત્રી૦[સં.]વર્તુલના મધ્યબિંદુથી પરિધના કોઈ બિંદુ સુધીની સુરેખા કે તેનું અંતર; 'રેડિયસ'(ગ.). **૦કોણ** પું૦મધ્યબિંદુ આગળ ત્રિજ્યા જેવડા ચાપથી થતો ખૂણો; 'રેડિયન'(ગ.)

ત્રિતાપ પું૦ બ૦ વ૦ [સં.] જુઓ તાપત્રય

ત્રિતાલ પું૦ [સં.] સંગીતનો એક તાલ

ત્રિદશ પું૦ [સં.] દેવ

ત્રિદંડ પું૦; ન૦ [સં.] વાગ્દંડ, મનોદંડ અને કાયાદંડ એ ત્રણ સંયમ ધારણ કર્યાની નિશાનીરૂપ સંન્યાસીનો દંડ. **-ડી** પું૦ ત્રિદંડ ધારણ કરનાર; સંન્યાસી

ત્રિદોષ પું૦ [સં.] વાત, પિત્ત અને કફ એ ત્રણ દોષના પ્રકોપથી થતો રોગ; સનેપાત. **૦જ** વિ૦ ત્રિદોષમાંથી થયેલું

ત્રિદૃશ પું૦[સં.] (સં.) ત્રિનેત્ર; ત્રણ આંખવાળા-શિવ

ત્રિધા અ૦ [સં.] ત્રણ પ્રકારે; ત્રેધા

ત્રિનયન,ત્રિનેત્ર પું૦ [સં.] (સં.) મહાદેવ

ત્રિપક્ષી ન૦ [त्रि+पक्ष] ત્રણ પખવાડિયાં બાદ મરનાર પાછળ કરવાનું શ્રાદ્ધ

ત્રિપથ પું૦ બ૦ વ૦ [સં.] સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાલ (૨) ન૦ ત્રણ રસ્તા જ્યાં મળે એ સ્થળ. **૦ગા** સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) ગંગા

ત્રિપદા સ્ત્રી૦ [સં.] એક છંદ

ત્રિપદી સ્ત્રી૦ [સં.] ત્રણ પાયાની ઘોડી; ત્રિપાઈ (૨) એક છંદ (૩) હાથીનું પલાણ બાંધવાનું દોરડું (૪) વિ૦ ત્રણ પગ કે પદવાળું

ત્રિપરિમાણ ન૦ [સં.] લંબાઈ, પહોળાઈ અને ઊંચાઈ કે જાડાઈ એ ત્રણ માપ જે દરેક પદાર્થને હોય તે; 'થ્રી ડાઇમેન્શન્સ' (ગ.)

ત્રિપાઈ સ્ત્રી૦ [त्रि+पाद] ત્રિપદી; ત્રણ પાયાની ઘોડી; ટિપાઈ

ત્રિપાઠી પું૦ [સં.] વેદનો પાઠ કરવાની સંહિતા, પદ અને ક્રમ એ ત્રણે રીતો જાણનારો બ્રાહ્મણ (૨) એક અડક

ત્રિપાદ વિ૦ [સં.] ત્રણ પગવાળું

ત્રિપિટક પું૦[સં.] સુત્ત,વિનય અને અભિધમ્મ એ ત્રણ પ્રકારના બૌદ્ધ ગ્રંથોનો સમૂહ

ત્રિપુટ વિ૦ [સં.] ત્રણ પુટવાળું. **-ટી** સ્ત્રી૦ ત્રણનો સમૂહ; ત્રિક

ત્રિપુર ન૦ [સં.] મયે રાક્ષસો માટે આકાશ, અંતરિક્ષ અને પૃથ્વી ઉપર બાંધેલાં સોના, ચાંદી અને લોખંડનાં ત્રણ શહેર (૨) પું૦ (સં.)શિવે મારેલો એક રાક્ષસ. **-રારિ** પું૦ [+સં. अरि] (સં.) શિવ

ત્રિપુંડ,-ડ્ર(૦ક) ન૦ [સં.] ત્રણ લીટીનું તિલક

ત્રિફલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] હરડાં, બહેડાં ને આમળાંનું ચૂર્ણ–એક ઔષધિ

ત્રિફળું વિ૦ ત્રણ ફળાં-પાનાંવાળું

ત્રિભંગ(-ગી) વિ૦ [सं.] ત્રણ ઠેકાણે વળેલું (૨) પું૦ એક છંદ

ત્રિભાગવું સ૦ક્રિ૦ ત્રણ સરખા ભાગ કરવા

ત્રિભાજક વિ૦ ત્રિભાગનારું (૨) 'ટ્રાઇસેક્ટર' (ગ.)

ત્રિભુજ પું૦; ન૦ [सं.] ત્રિકોણ

ત્રિભુવન ન૦ [सं.] સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રણે ભુવન–લોક. ૦પતિ પું૦(સં.)શિવ (૨) ઇંદ્ર

ત્રિભેટો પું૦ જ્યાં ત્રણ રસ્તા મળે તે જગા;ત્રિપથ

ત્રિભોમ સ્ત્રી૦ [त्रि+भूमि] ત્રિભુવન; સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ

ત્રિભોયું ન૦ [त्रि+भूमि-ભોંય] + ત્રીજો માળ

ત્રિમૂર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [सं.] બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશનું ત્રિક

ત્રિયા સ્ત્રી૦ [सं. स्त्री; સર૦ हिं.] સ્ત્રી. **૦રાજ્ય** ન૦ સ્ત્રીઓનું રાજ (જુઓ કામરૂ) (૨) સ્ત્રીનું ચલણ હોવું તે

ત્રિયામા સ્ત્રી૦ [सं.] રાત્રી

ત્રિરંગી વિ૦ ત્રણ રંગનું (૨) પું૦ સફેદ, લીલો અને કેસરી એ ત્રણ રંગવાળો રાષ્ટ્રધ્વજ

ત્રિરાશિ સ્ત્રી૦ [सं.] આપેલી ત્રણ સંખ્યા કે રાશિ યા પદ ઉપરથી ચોથી સંખ્યા કે પદ કાઢવાની રીત (ગ.). [**–માંડવી** = દાખલા કે હિસાબને ત્રણ પદોમાં ગોઠવી ત્રિરાશીની રીતે ગણવો; ત્રિરાશીની રીતે ગણતરી કરવી.]

ત્રિલિંગી વિ૦[सं. त्रिलिंग](વ્યા.)ત્રણ લિંગવાળું (વિશેષણ) [પું૦ ઇંદ્ર (૨) શિવ

ત્રિલોક પું૦, **–કી** સ્ત્રી૦ [सं.] ત્રિભુવન. ૦નાથ

ત્રિલોચન પું૦ [सं.] (સં.) શિવ

ત્રિવટ પું૦ [म.] ત્રિતાલ

ત્રિવર્ગ પું૦ [सं.] ત્રણનો સમૂહઃ ધર્મ, અર્થ અને કામ (૨) ક્ષય, સ્થિતિ અને વૃદ્ધિ (૩) સંગીતમાં એક અલંકાર

ત્રિવર્ણ પું૦ [सं.] સંગીતમાં એક અલંકાર. **–ર્ણી** વિ૦ ત્રણ રંગનું; ત્રિરંગી

ત્રિવલિ(-લી) સ્ત્રી૦ [सं.] પેટ ઉપર પડતી ત્રણ વલિ–વાટા કે કરચલી

ત્રિવિક્રમ પું૦ [सं.] (સં.) વિષ્ણુ

ત્રિવિધ વિ૦ [सं.] ત્રણ પ્રકારનું

ત્રિવેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं.] ગંગા, યમુના અને સરસ્વતી (૨) તેમનો જ્યાં સંગમ થાય છે તે ધામ–પ્રયાગ (૩) ઈડા, પિંગલા અને સુષુમ્ણા એ ત્રણ નાડીઓનો સમુદાય (૪) શ્રી રાગની એક રાગણી. **૦સંગમ** પું૦ જુઓ ત્રિવેણી ૧ અને ૨ [અડક; તરવાડી

ત્રિવેદી પું૦ [सं.] ત્રણ વેદ જાણનારો (૨) એક

ત્રિશંકુ પું૦ [सं.] (સં.) અયોધ્યાનો રાજા; હરિશ્ચંદ્રનો બાપ. [**ત્રિશંકુની સ્થિતિ, દશા** = અધવચ–અંતરિયાળ લટકી રહેવું તે; નહીં અહીંનું, નહીં ત્યાંનું એવી સ્થિતિ.]

ત્રિશિખ ન૦[सं.] ત્રિશૂલ (૨) (ત્રણ ટોચવાળો) તાજ; મુગટ; કલગી (૩) કોણી અને ખભા વચ્ચેનો હાથનો એક સ્નાયુ; 'ટ્રાઇસેપ'

ત્રિશિર ન૦[सं.] જુઓ ત્રિશિખ ૧,૨. –રા પું૦ (સં.) રામે મારેલો એક રાક્ષસ

ત્રિશૂલ(-ળ) ન૦ [सं.] ત્રણ અણીઓ–ફળાંવાળું એક હથિયાર. ૦પાણ(-ણિ) પું૦ (સં.) હાથમાં ત્રિશૂલવાળા–શિવ

ત્રિષ્ટુભ પું૦ [सं.] એક છંદ

ત્રિસંધ્યા સ્ત્રી૦[त्रि+संध्या]સવાર; બપોર અને સાંજ એ ત્રણે સમયનો સંધિકાળ કે તે વેળા કરાતો સંધ્યાવિધિ

ત્રિસેંથિયા (સેં૦) પું૦[त्रि+सेंथी] એક ઘરેણું –દામણી [એ ત્રણ ધામ

ત્રિસ્થલી(-ળી) સ્ત્રી૦[सं.] કાશી, પ્રયાગ, ગયા

ત્રિસ્વર વિ૦ [सं.] ત્રણ સ્વરવાળું

ત્રીજ સ્ત્રી૦ [सं. तृतीया] તીજ; પખવાડિયાની ત્રીજી તિથિ [પછીનું

ત્રીજું વિ૦ [सं. तृतीयं] તીજું; ક્રમમાં બીજા

ત્રીઠ સ્ત્રી૦ પીડા; દુઃખ

ત્રીશ(-સ) વિ૦ જુઓ તીસ. **–શા(-સા)** પું૦બ૦વ૦ ૩૦×૧થી ૧૦નો ઘડિયો

ત્રુટ સ્ત્રી૦ ત્રુટી. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं. त्रुट्] તૂટવું. **–ટિ(-ટી)** સ્ત્રી૦[सं.]ઊણપ; ખામી; દોષ. **–ટો** પું૦ તોટો; ખોટ

ત્રુઠાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ત્રૂઠવું'નું પ્રેરક

ત્રૂઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ તુરાઈ, અથવા રવ૦] ફૂંકીને વગાડવાનું એક વાદ્ય [પ્રસન્ન થવું

ત્રૂઠવું અ૦ક્રિ૦ [પ્રા. तुट्ठ, સં. तुष्ट ઉપરથી] તૂઠવું;

ત્રેખડ સ્ત્રી૦ (૨) ન૦ જુઓ તેખડ. **-ડ(-ડું)** ન૦ જુઓ તેખડું [બીજો યુગ

ત્રેતા,૦યુગ પું૦ [સં.] ચાર યુગો પૈકીનો

ત્રેધા સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. त्रेधा = ધાંધળ] દમ; જોર (૨) અ૦ [સં.] ત્રિધા; ત્રણ રીતે

ત્રેપન (ત્રે) વિ૦ [જુઓ તેપન] '૫૩'

ત્રેલું ન૦ ['ત્રિ' ઉપરથી] ત્રણ લાંઘણનો સમૂહ

ત્રેવટી વિ૦ સ્ત્રી૦ ['ત્રેવડું'' ઉપરથી; સર૦ મ.] ત્રણ કઠોળની ભેગી (દાળ)

ત્રેવડ સ્ત્રી૦ કરકસર (૨) તજવીજ; ગોઠવણ. [**-હોવી, મળવી** = કરકસરની આવડ કે વલણ હોવું. ('તેને એ વાતની ત્રેવડ જ ન મળે - નથી.')] ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ત્રેવડ કરવી (૨) વિસાતમાં લેવું; ત્રણ ત્રણ વાર - બરાબર વિચારવું. **-ડિયું** વિ૦ ત્રેવડવાળું. **-ડિયો** પું૦ત્રેવડથી યોજના-ગોઠવણ કરનારો આદમી

ત્રેવડું વિ૦[त्रि + વટ્ટ (पट्ट)] ત્રણ પડવાળું (૨) ત્રણ ગણું; તેવડું (૩) ત્રણ જાતનું

ત્રેવીશ(-સ) વિ૦ જુઓ તેવીસ. **-શા(-સા)** ૨૩×૧ થી ૧૦નો ગડિયો; તેવીસા

ત્રેસઠ (ત્રે) વિ૦ જુઓ તેસઠ

ત્રેહ (ત્રે) પું૦ વરસાદનું પાણી ઊંડે જમીનમાં પહોંચવું. [**-પુરાવો** = ભલીવાર આવવો, બરકત આવવી.] **૦રજપૂત** = ખરો રજપૂત

ત્રેહેકત સ્ત્રી૦ + અજંપો; ચેન ન પડવું તે

ત્રેહેક(-કા)વું અ૦ ક્રિ૦ + ફાટું ફાટું થવું; જોર કરવું (૨) ચેન ન પડવું

ત્રૈકાલિક વિ૦ [સં.] ત્રિકાલનું, -ને લગતું

ત્રૈગુણ્ય ન૦[સં.] માયાના ત્રણ ગુણોનો સમૂહ

ત્રૈત ન૦ [સં.] ત્રણનો સમૂહ; ત્રિક

ત્રૈમાસિક વિ૦ [સં.] ત્રણ ત્રણ મહિને આવતું - થતું (૨) ન૦ દર ત્રીજે મહિને નીકળતું છાપું

ત્રૈરાશિક ન૦ [સં.] જુઓ ત્રિરાશિ

ત્રૈલોક્ય ન૦[સં.] ત્રિલોક - ત્રણ લોકનો સમુદાય

ત્રૈવર્ણિક વિ૦ [સં.] બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય અને વૈશ્ય એ ત્રણ વર્ણનું, -ને લગતું

ત્રોટક ન૦ [સં.] નાટકનો એક પ્રકાર

ત્રોટી સ્ત્રી૦ કમ્મરનો પૂટો(૨)કાનનું એક ઘરેણું

ત્રોડવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ તોડવું

ત્રોતારું વિ૦ ત્રણ તારવાળું. **-રી** સ્ત્રી૦ ત્રણ તારવાળું વાદ્ય [છૂંદવું

ત્રોફવું સ૦ક્રિ૦[સં. त्रुफ् = ઈજા કરવી] (છૂંદણું)

ત્રોફો પું૦ સોપારીનો ડોડો

ત્રોવું અ૦ ક્રિ૦ શરીરે કૃશ - દૂબળું થવું (૨) તરોવું; તરવાવું; ગર્ભપાત થવો (પશુનો)

ત્ર્યહિક વિ૦[સં.]ત્રણ ત્રણ દિવસે પ્રકટ થતું(પત્ર)

ત્ર્યંબક પું૦ [સં.] (સં૦) ત્રણ નેત્રવાળા - શિવ

-ત્વ [સં.] વિશેષણ પરથી ભાવવાચક ન૦ નામ બનાવતો પ્રત્યય. જેમ કે, જડત્વ

ત્વક(-ગ) સ્ત્રી૦[સં.] ચામડી; ત્વચા. **-ગિંદ્રિય** સ્ત્રી૦[+ इंद्रिय] સ્પર્શેંદ્રિય; ચામડી. **-ઙ્મય** વિ૦ [સં.] ત્વચાનું બનેલું

ત્વચા સ્ત્રી૦ [સં.] ચામડી. **૦કોશ(-ષ)** પું૦ ત્વચાનો કોશ. **૦રોગ** પું૦ ચામડીનો રોગ. **-ચાંકુર** પું૦ [+अंकुर] ત્વચાનો અંકુર

ત્વદીય વિ૦ [સં.] તારું

ત્વન્મય વિ૦[સં. त्वं = તું + मय]તારાથી પરિપૂર્ણ

ત્વરા સ્ત્રી૦ [સં.] ઉતાવળ; ઝડપ. **-રિત** વિ૦ ત્વરાવાળું [(૨) બ્રહ્મા

ત્વષ્ટા પું૦[સં.] (સં૦) દેવોનો શિલ્પી; વિશ્વકર્મા

થ

થ પું૦ [સં.] તાલુસ્થાની બીજો વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ થ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે થકારવાળું

થઈ અ૦ ક્રિ૦ ('થવું'નું ભૂતકાળ સ્ત્રી૦) બની; રચાઈ; ઘડાઈ; ઇ૦ (જુઓ થવું). [**-ચૂકવું** = પૂરું થવું; ખલાસ થવું. **-રહેવું** = પૂરું બની જવું. (૨) તોડ કે નિકાલ યા અંત આવવો.] (૨) અ૦ થી; થઈને; દ્વારા; -માંથી પસાર થઈને; -ને રસ્તે. **૦ને** ['થવું'નું અ૦ કૃ૦] અ૦ બનીને (૨) થી; જુઓ થઈ

થક(-કા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'થાકવું'નું પ્રેરક

થકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. थक्क, हिं. थकना]+થાકવું

થકાર,-રાન્ત [सं.] જુઓ 'થ'માં

થકાવવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ થકવવું

થકિત વિ૦[सं. स्थगित, प्रा. थगिय; સર૦ हिं.; म.] ચકિત; દિઙ્મૂઢ (૨) [સર૦ प्रा. थक्क] સ્થિર થયેલું (?)

થકી અ૦ [જુઓ થકું] (પ.) જુઓ થી

થકું અ૦ [सं. स्थित, प्रा. थक्क પરથી ? સર૦ જૂનો એક પ્રત્યય थकउ] -ને લીધે; -ની વતી

થડ ન૦ [दे. थुड] ઝાડનો મૂળ જાડો ભાગ, જેમાંથી આગળ ડાળાંપાંખડાં ફૂટે છે(૨)[લા.] વંશવૃક્ષનું થડ (૩) [ભરત કે ગીતમાં] મંડાણ (૪)ઉત્પત્તિસ્થાન;પ્રારંભસ્થાન.[**-થી પાંખડાં સુધી**=આદિથી અંત સુધી. **થડ બાંધવું**= શરૂઆત કરવી; મંડાણ કરવું.]

થડ અ૦[રવ૦]ઠોકવાનો,પડવાનો કે અથડાવાનો રવ. [**-દઈને**=થડ અવાજની સાથે.]

થડક સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ म.] બીક; ધ્રુજારી (૨) બોલતાં જીભ ચોટવી તે. **૦(-કા)વું** અ૦ક્રિ૦ બોલતાં જીભ ચોટવી કે ધ્રૂજવી; થડકા સાથે ઉચ્ચારણ થવું (૨) ધડકવું; ભયથી કંપવું (૩) ઊછળવું; ધબકવું. **-કાટ** પું૦ થડકવું તે. **-કાર(-રો)** પું૦ થડ એવો અવાજ (૨) થડકો. **-કો** પું૦ થડકારો (૨) બોલવામાં અક્ષર પર પડતું જોર [(૨) ધ્રૂજવું

થડથડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] થડથડ અવાજ થવો

થડથડાટ પું૦ [રવ૦] થડથડવાની ક્રિયા

થડમાં અ૦ નજીક [ઉપર થડ અવાજથી

થડાથડ અ૦ [રવ૦] અથડાવાનો અવાજ; થડ

થડિયું ન૦ ['થડ' ઉપરથી] થડ કે થડનો મૂળ આગળનો ભાગ (૨) વંશવૃક્ષનું (પેટા) થડ

થડી સ્ત્રી૦ [दे. थड=જૂથ; સમૂહ; સર૦ म.] થપ્પી; ગંજ

થડું ન૦ જુઓ થડિયું

થડોથડ અ૦ અડોઅડ(૨)[રવ૦]જુઓ થડાથડ

થથડાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધમકાવવું; ધધડાવવું

થથરડો પું૦ [જુઓ થથેડવું] જાડો લેપ-થર; થથેડો

થ(૦ર)થરવું અ૦ક્રિ૦[दे. थरथर] કંપવું;ધ્રૂજવું (૨) [લા.] બીવું; ત્રાસવું. **થ(૦ર)થરાટ** પું૦ થથરવું તે

થ(૦ર)થરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'થ(૦ર)થરવું'નું પ્રેરક

થથેડવું સ૦ક્રિ૦ ['થર' ઉપરથી] જાડો થર થાય એમ લપેડવું. **થથેડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

થથે(-થૈ)ડો પું૦ જુઓ થથરડો

થથૈયો પું૦ [રવ૦] નાચનારો

થથ્થો પું૦ થકાર

થનક,૦થનક અ૦ [રવ૦] નાચવાનો અવાજ

થનગન,૦થનગન અ૦[રવ૦]નાચવાનો અવાજ. [**-કરી રહેવું**=આનંદમાં કૂદવું (૨) કશું કરવાની કે ઊપડવાની અધીરાઈ દાખવવી.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ થનગનં નાચવું કે ચાલવું.**-નાટ** પું૦ થનગન ચાલવું તે (૨) જુસ્સો; તાન; થનથનાટ

થનથન અ૦ [રવ૦] નાચવાનો અવાજ.[**-કરી રહેવું**=આનંદમાં કૂદવું.]**૦વું** અ૦ક્રિ૦ થનથન નાચવું. **-નાટ** પું૦ જુસ્સો; તાન; થનગનાટ

થપડાક, થપાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] લપડાક; તમાચો

થપેલી સ્ત્રી૦ .['થાપવું' ઉપરથી; प्रा. थप्पिअ= સ્થાપિત] થાપીને કરેલી જાડી પૂરી. **-લો** પું૦ થાપીને બનાવેલો રોટલો

થપોડું(-ડિયું,-ડુ઼ું) ન૦, **-ડી** સ્ત્રી૦[જુઓ થપેલી] હાથથી થાપીને કરેલી ચીજ-ઘાટ

થપ્પડ સ્ત્રી૦ [રવ૦; અથવા प्रा. थप्पण (सं. स्थापन)=ચોડી ઘાલવું, લગાવવું] તમાચો; થપડાક. [**-ખાવી**=તમાચ ખાવી (૨) માર પડવો (૩) નુકસાન થવું; છેતરાવું (૪) પાઠ શીખવો; અનુભવે સાન ઠેકાણે આવવી. **-ચોડી દેવી, મારવી, લગાવવી.**]

થપ્પી સ્ત્રી૦[प्रा. थप्प (सं. स्थाप्) ઉપરથી]એક ઉપર એક ગોઠવીને કરેલો ગંજ. [**-મારવી, લગાવવી**=થપ્પી કરવી.] **૦ઘોડી** સ્ત્રી૦ એક રમત

થપ્પો પું૦[સર૦हिं. ठप्पा] લપ્પો; (સાડી કબજા પર લગાવાતો) કસબવાળો વણાટ.(-મૂકવો)

થબડાક અ૦[રવ૦] દોડવાનો અવાજ

થબથબવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] થબ થબ થવું

થમણી સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. थवणिया] થાપણ; મૂડી

થયું અ૦ ક્રિ૦ 'થવું'નું ભૂ૦ કા૦નું ન૦ (**થઈ** સ્ત્રી૦, **થયો** પું૦) (૨) અ૦ બસ; પૂરતું

થર પું૦ [सं. स्तर] પડ; વણું (૨) એકસરખું બાઝેલું કે ચોપડેલું તે; પોપડો [સર. दे. थर = દહીંની તર] (૩) [સર૦ दे. थड] ચડતી ઊતરતી ચૂડીઓનો જથો. [**−ઉતારવો** = ચણતરની એક હાર તોડી પાડવી (૨) પડ કાઢવું (૩) ચડઊતર ગાળાની ચડીઓ બનાવવી. **−ચડાવવો** = ઊંચાણમાં ચણતરની એક હાર વધારવી (૨) છો કરવી (૩) ચડઊતર ચૂડીઓ પહેરાવવી. **−દેવો** = થર મારવો. **−પહેરવો** = ચડઊતર ચૂડીઓ પહેરવી (૨) સ્ત્રીની જેમ વર્તવું. **−મારવો**, દીવાલ વગેરે ઉપર છો કરવી.] **−લેવો** = ચણતરમાં થર ચડાવવો. (૨) થર મારવો.]

[કંપારી; ધ્રુજારી

થરક સ્ત્રી૦ [સર૦ થરથરવું; થડક] બીક; ધાક (૨)

થરકવું અ૦ ક્રિ૦ થડકવું; ભયથી કંપવું

થરકાંકણ ન૦ બ૦ વ૦ [થર + કાંકણ] લગ્ન વખતે કન્યા પહેરે છે તે ચૂડીઓ − થર

થરથર અ૦ [दे. थरत्थर, थरथर, थरहर] ધ્રૂજે − કંપે એમ. ૦વું, **−રાટ−રાવવું** જુઓ 'થથરવું'માં. **−રાટી, −રી** સ્ત્રી૦ થરથરાટ; કંપ

થરથરી સ્ત્રી૦ કબૂતરની એક જાત (૨) જુઓ 'થરથર'માં

[ધરાવું

થરપવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. तर्प्] (કા.) તૃપ્તિ પામવું;

થરપાનેતર ન૦ થર અને પાનેતર

થરમો પું૦ એક જાતનું કપડું; દપોટો

થરમૉમિટર ન૦ [ઇં.] ગરમીમાપક યંત્ર. [**−મૂકવું** = તાવ જોવા તે યંત્ર મોં કે બગલમાં મૂકવું; તેનાથી તાવ માપવો.]

થરમૉસ ન૦ [ઇં.] પોતાની અંદરની વસ્તુની ગરમીઠંડી સાચવી રાખે એવી એક કાચની શીશી જેવી બનાવટ

થરવું સ૦ ક્રિ૦ ['થર' ઉપરથી] થર ચડાવવો (૨) ખાણમાં અનાજ ન બગડે એ માટે નીચે અને ચોમેર જુવારબાજરીના પૂળા ભરી લેવા (૩) [જડના] છેડાને ટીપીને નીકળી ન જાય એવો કરવો

થરી સ્ત્રી૦ કાચી કોઠીના પડની નીચેની સામસામી બાજુએ હોય છે તે ઊંડો કાપો

થરેરવું (રે') અ૦ક્રિ૦ [दे. थरहर] થરથરવું; ત્રાસવું. **થરેરી** (રે') સ્ત્રી૦ થરથરાટ; ત્રાસ

થવાવું અ૦ક્રિ૦ 'થવું'નું ભાવે રૂપ

થવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. स्था, प्रा. था ?] બનવું; અસ્તિત્વમાં આવવું; કાંઈ બનવું − રચાવું કે તેની તૈયારી ચાલવી (કોઈ પદાર્થ, પ્રસંગ કે ભાવ માટે વપરાય છે. ઉદા૦ રસોઈ થઈ; બળવો, ક્રોધ, મોહ થવો) (૨) નીપજવું; પેદા થવું (જેમ કે, કહ્યે કશું નહિ થાય; ઝાડે ફળ થાય; ઉધરસ થવી ઇ૦) (૩) (અમુક સમય, અંતર, વજન, ઇ૦ પરિમાણ) અસ્તિત્વમાં આવવું; માપમાં હોવું; ગુજરવું (સમય); (વજનમાં) ઊતરવું, ઇ૦. (જેમ કે કલાક થયો; વખત થાય છે. એક ગાઉ થાય. શાક મણ થયું.) (૪) લાગવું; પ્રતીતિ પડવી (જેમ કે, મને એમ થાય છે કે જઈ આવું.) (૫) અનુભવમાં આવવું; લાગુ પડવું (જેમ કે, મને દુઃખ થાય છે; એને રોગ થયો ઇ૦) (૬) વર્તમાન કૃ૦ની સહાયથી, તે ક્રિયા કરવા માંડવી એવો અર્થ બતાવે છે. (જેમ કે ખાતો થા; ભણતી થા). [**થઈ ચૂકવું, રહેવું** (જુઓ 'થઈ'માં). **થઈ જવું** = પૂરું થવું (૨) સહેજે − આપોઆપ કે અજાણતાં બનવું. (ભૂલ થઈ ગઈ. કહ્યું એટલે થઈ ગયું ?) (૩) થઈને ગુજરવું − વીતી જવું (અકબર એક રાજા થઈ ગયો.). **થતું નથી** = બનતું નથી; બની કે થઈ શકતું નથી (૨) (સ્ત્રીનું) અટકાવમાં હોવું.] ['થાત,' 'થાય,' 'થા' તેનાં કેટલાંક રૂપો છે.]

થળ ન૦ [प्रा. थल] જુઓ સ્થળ. ૦ચર વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ સ્થળચર. ૦વટ ન૦ જમીનમાર્ગ

થળવું અ૦ક્રિ૦ જમીનતળ પર રેતી ફરી વળવી

થળી સ્ત્રી૦ સોની − કંસારાનું એક ઓજાર (૨) [प्रा. थली] જુઓ સ્થળી

થંભ પું૦ [प्रा.] સ્તંભ; થાંભલો. ૦ન ન૦ થંભવું તે. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं. स्तंभ्, प्रा. थंभ] થોભવું (૨) વિસામો ખાવો

થાક પું૦ [જુઓ થાકવું] શ્રમ; થાકવું તે. [**−ઉતારવો** = આરામ લેવો. **−ઊતરવો** =

આરામ થવો, તાજા થવું. **-ખાવો**=આરામ લેવો. **-ચડવો**=શ્રમની અસર થવી.] **૦લો** પું૦ આરામ; વિસામો. [**-ખાવો, -લેવો**= વિસામો લેવો.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [दे. थक्क] કામ કર્યાને લીધે શિથિલ થવું (૨) [લા.] કંટાળવું; હારવું. [**થાક્યાના ગાઉ**=થાકેલાને અતિશય લાંબા-વસમા લાગતા ગાઉ.] **-ક્યુંપાક્યું** વિ૦ ઘણું થાકી ગયેલું

થાગ પું૦ [दे. थग्घ]+જુઓ થાહ; તાગ. [**-લાગવો**=અંદાજ યા પત્તો મળવો.]

થાગડથી(-થીં)ગડ ન૦ જુઓ થીંગડથાગડ

થાટ પું૦ [दे. थट्ट=સમૂહ?] રાગને ઉત્પન્ન કરવાની શક્તિવાળો સ્વરસમુદાય (સંગીત)

થાણ(-ણે)દાર પું૦ [થાણું+દાર (फा.)] થાણાનો અમલદાર (૨) ફોજદાર. **-રી** સ્ત્રી૦ થાણદારનું કામ-હોદ્દો

થાણું ન૦ [सं. स्थान; प्रा. थाण] પડાવ; કેન્દ્ર (૨) [दे. थाणय=ચોકી થાણું] પોલીસચોકી; દેવડી (૩) [प्रा. थाणय (स्थानक)=ક્યારો] ખામણું (વાવવા માટે). **-ણેદાર** પું૦ થાણદાર

થાથડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ થથેડવું

થાથડો પું૦ થથેડો

થાથાથાબડી સ્ત્રી૦ [થા, થા (રવ૦)+થાબડવું] થાબડી-પંપાળીને શાંત રાખવું તે (૨) [લા.] આળપંપાળ; પટામણી

થાન ન૦ [સર૦ म.] તાકો (૨) [प्रा. थण; सं. स्तन] સ્તન (૩) [सं. स्थान, प्रा. थाण] સ્થાન (૪) ['થાણું' ઉપરથી] નાકું. **૦ક** ન૦ સ્થાન; રહેઠાણ

થાનેલો પું૦ [થાન, સ્તન] (કા.) સ્તન; ધાઈ

થાપ સ્ત્રી૦ [રવ૦] થાપટ (૨) ભૂલથાપ; ધાપ; છેતરપિંડી (૩) [सं. स्थाप्, प्रा. थप्प] થેપ; રસ્થડ (૪) નરઘાંનો વચલો કાળો ભાગ કે તેના પર વગાડાતો ઠોકો (૫)+ઠરાવ. [**-ખાવી**= ભોળવાવું; ભૂલમાં પડવું; છેતરાવું. **-દેવી, -મારવી**=થાપટ મારવી (૨) છેતરવું (૩) તબલા ઉપર ઠોકો મારવો (૪) થેપ દેવી. **-મારી જવું**=છેતરી જવું.]

થાપટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] હાથના પંજાનો પ્રહાર. **૦થાપટ** અ૦ જુઓ થાબડથાબડ

થાપડી સ્ત્રી૦ [થાપવું પરથી] ટીપવા માટેનું કડિયાનું એક ઓજાર (૨) થપેલી (૩) થાપટ

થાપડો પું૦ ['થાપવું' ઉપરથી] હોડીમાં માલ કે જાનવર ચડાવવાનું પાટિયું (૨) હોડી (૩) એક જાડી પૂરી (૪) (થોરનો) ફાફડો (૫) જાડો થેપ

થાપણ સ્ત્રી૦ [सं. स्थापन, प्रा. थप्पण, थावण] મૂડી; પૂંજી (૨) લીંપણ (૩) ન્યાસ. [**-ઓળવવી**=કોઈએ મૂકેલી થાપણ ખાઈ જવી. **-મૂકવી**=ન્યાસ તરીકે સોંપવું. **-રાખવી**=બીજાના ન્યાસ સાચવવા લેવા; તે રીતે કોઈ વસ્તુ રાખવી-સાચવવી.] **૦દાર** વિ૦ સ્થાપનાર

થાપન ન૦ [જુઓ થાપણ] સ્થાપન; સ્થાપવું તે

થાપના સ્ત્રી૦ જુઓ સ્થાપના

થાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. स्थापू, प्रा. थप्प] સ્થાપવું (૨) થેપ-રસ્થડ કરવો (૩) પહોળા હાથે દાબી દાબીને ચપટો આકાર ઘડવો (૪) [રવ૦]+થાબડવું

થાપાકૂંડું ન૦ (ચ.) (મોટી બેઠક ને પહોળા મોંનું) રંગરેજનું મોટું કૂંડું (૨) [લા.] તેના જેવો બેઠાડુ કે આળસુ માણસ

થાપી સ્ત્રી૦ જુઓ થાપડી

થાપેડું ન૦ ['થાપો' ઉપરથી] કમ્મરે વીંટવાનું [જાડું કપડું

થાપો પું૦ [થાપવું પરથી] પૂંઠનો ભાગ; ઢગરો (૨) મોભારિયું (૩) કંકુવાળા પંજાની છાપ

થાબડથાબડ અ૦ ધીરે ધીરે થાબડીને; થાપટ થાપટ

થાબડવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ધીમે હાથે ઠોકવું; પંપાળવું-હળવે હળવે ચાંપવું

થાબડી સ્ત્રી૦ થાબડવાની ક્રિયા (૨) જુઓ થાપડી

થાલ પું૦ (કા.) રકમ વ્યાજે લેતાં આડમાં મુકાતી માલમિલકત

થાવર વિ૦ [प्रा.] જુઓ સ્થાવર

થાહ પું૦ [दे. थग्घ; સર૦ हिं.] ઊંડાઈ કે કોઈ પરિમાણની હદ; તળિયું; છેડો. [**-રહેવો**= હદ કે માપમાં રહેવું કે હોવું.]

થાળ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. स्थाल; प्रा. थाल] મોટી થાળી (૨) ઠાકોરજીના નૈવેદનો થાળ-પ્રસાદ (૩) એ ધરાવતી વખતનું સ્તોત્રગાન. [**-કરવો, -ધરવો**=ઠાકોરજીને પ્રસાદ ધરવો. **-માનવો**=અમુક કામ સિદ્ધ થાય તો નૈવેદનો થાળ ધરવાની બાધા રાખવી.]

થાળી સ્ત્રી૦[सं. स्थाली; प्रा. थाली] એક વાસણ (૨)ગ્રામોફોનની થાળી. [**–જેવડું કપાળ** = મોટું કપાળ(૨) સદ્‌ભાગ્ય, નસીબવાન હોવાપણું. **–ઠોકવી, –પીટવી** = થાળી વગાડીને જાહેર કરવું (૨) જાહેર કરવું. **–ફેરવવી** = થાળી પીટવી (૨) થાળી લઈને ઉઘરાવવું. **–મૂકવી** = ભાણું મૂકવું; પીરસવું (૨) ગ્રામોફોન પર વગાડવા થાળી ગોઠવવી.] **૦વાજું** ન૦ 'ગ્રામોફોન'

થાળું ન૦ [सं. स्थाल; प्रा. थाल પરથી] ઘંટીનું ચોકઠું (૨) કૂવાના મોં ઉપર ચણીને બનાવેલી પાત્રાકાર જગા (૩) મૂળના ગાંઠાવાળો થડિયાનો ભાગ

થાળે પડવું = વ્યવસ્થિત પાયા ઉપર આવવું; બરોબર ગોઠવાઈને ચાલતું થવું; રાગે કે ઠેકાણે પડવું.] [સર૦ दे. थाला = ધારા.]

થાળો પું૦ [सं. स्थाल] મોટી થાળી; ખૂમચો

થાંથું (૦) વિ૦ મંદ; સુસ્ત (૨) મેલું; ગંદું

થાંદલો (૦) પું૦ ['ફાંદલો' ઉપરથી] ફાંદ (૨) [सं. स्तन, प्रा. थण ઉપરથી] ઢોરનું બાવલું

થાંભલો (૦) પું૦ [सं. स्तंभ] લાકડાનો ઊભો ટેકો; સ્તંભ. **–લી** સ્ત્રી૦ નાનો થાંભલો

થાંભો (૦) પું૦ જુઓ સ્તંભ (૨) વરકન્યાને સ્નાન કરાવતાં ચારે બાજુ ચાર દહીંથરાં ઉતારે છે તે [પ્રેરક ને ભાવે

થિજાવવું સ૦ક્રિ૦, **થિજાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'થીજવું'નું

થિગડિયું વિ૦ [થીગડું પરથી] થીંગડાવાળું; થીંગડિયું

થિયેટર ન૦ [इं.] નાટકશાળા; રંગભૂમિ

થિયોસોફી સ્ત્રી૦ [इं.] ઈશ્વર સંબંધી એક જ્ઞાનદૃષ્ટિ – તત્ત્વવિચાર. **–ફિસ્ટ** પું૦ [इं.] તેમાં માનનાર વ્યક્તિ

થિરથિરા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી

થી [જુઓ થકું; अप. होन्तउ પરથી ?] ત્રીજી અને પાંચમી વિભક્તિનો પ્રત્યય

થીગડથાગડ ન૦ જુઓ થીંગડથાગડ

થીગડી સ્ત્રી૦ [दे. थिग्गल] જુઓ થીંગડી. **–ડું** ન૦ થીંગડું [થાબડી દુરસ્ત કરવું તે

થીગણ ન૦ [दे. थिग्गल અથવા सं. स्थग]ગાર

થીજવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. थिज्ज थेज्ज, (सं. स्थैर्य) પરથી; સર૦ म. थिजणें] ઠરી જવું; જામવું

થીણું વિ૦[सं. स्त्यान, प्रा. थीण्ण, थीण = કઠણ; જામેલું] થીજેલું; ઘટ્ટ

થીર વિ૦[प्रा. थिर] સ્થિર. **૦તા** સ્ત્રી૦ સ્થિરતા. **૦થાવર** વિ૦ [થીર + થાવર; સર૦ म.] સ્થિર અને સ્થાવર; અચળ અને અમર

થીરથૂમડું ન૦ [જુઓ થૂમડું] કણસલાનો જથો

થીવર વિ૦ જુઓ સ્થવિર; વૃદ્ધ (જૈન)

થીંગડું ન૦ [दे. थिग्गल] ફાટેલી જગા પર મૂકેલો બીજો કકડો. [**–દેવું, મારવું** = થીંગડું લગાવવું, સીવવું.] **–ડથાગડ** ન૦ ઊખડેલા કે ફાટેલાની દુરસ્તી (૨) [લા.] જેવો તેવો – કામચલાઉ ઉપાય. **–ડામારુ** વિ૦ થીંગડાં મારી ચલાવી લેનારું. **–ડિયું** વિ૦ જુઓ થિગડિયું. **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનું થીંગડું

થુત્કાર પું૦ [सं.] થૂ અવાજ (૨) [લા.] ફિટકાર

થુવેર પું૦; સ્ત્રી૦, **–રિયો** પું૦ [दे. थोहर] થોરિયો; થૂવર

થૂ, ૦થૂ અ૦ [प्रा.; સર૦ दे. णिट्ठुहिअ = થૂંક; રવ૦] થૂંકવાનો અવાજ. [**–કરવું** = થૂંકવું; તિરસ્કાર દર્શાવવો.]

થૂઈ સ્ત્રી૦ [થૂ ઉપરથી] રમતમાં, થૂ કરીને, તેમાંથી વિરામ બતાવતો ઉદ્‌ગાર; તેવો વિરામ. [**–કરવી, –હોવી**]

થૂથો પું૦ [सं. तुस्तं] કૂચો (૨) રૂંછું

થૂમડું ન૦[सं. स्तंब = કણસલું, प्रा. थंब] જુઓ થીરથૂંમડું [સ્થૂળ; જાડું; મોટું

થૂલ(–ળ) વિ૦ [सं. स्थूल, प्रा. थुल्ल, थूल]

થૂલ ન૦ [सं. तूल] બાજરી વગેરેનાં કણસલાં ઉપર થતી નાનાં ફૂલોની રુવાંટી

થૂલિયું ન૦, **–યો** પું૦ [જુઓ થૂલ ન૦] બાળકની જીભ પર થતો એક રોગ

થૂલી સ્ત્રી૦ [प्रा. थुल्ली; જુઓ થૂલ વિ૦] ઘઉં વગેરેના ભરડેલા કકડા કે તેની વાની

થૂલું ન૦[જુઓ થૂલ]લોટને ચાળવાથી નીકળેલો છાલાં વગેરેનો ભૂકો. [**–કાઢવું** = દાણામાંથી છાલાં વગેરેનો ભૂકો જુદો કાઢવો (૨) ખૂબ થકવી નાખવું (૩) માર મારી હલકું કરી નાખવું.]

થૂવર પું; સ્ત્રી૦ [જુઓ થુવેર] એક કાંટાળી વનસ્પતિ; થુવેર

થૂળ વિ૦ જુઓ થૂલ

થૂંક ન૦ [प्रा. थुक्क; सं. थूत्कृत] થૂ કરી મોંમાંથી ફેંકાતી લાળ(૨)મોંમાં ઝરતી લાળ.[**–આવવું** =મોંમાં લાળ ઝરવી. **–ઉડાડવું**=ખાલી બકવાદ–લવારો કરવો.] **૦દાની** સ્ત્રી૦ થૂંક વગેરે ઝીલવાનું પાત્ર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. थूत्कृ, प्रा. थुक्क] થૂંક બહાર ફેંકવું. [**થૂંકેલું ગળવું, –ચાટવું**=બોલેલું વચન ન પાળવું.]

થેઈ,૦થેઈ અ૦[રવ૦; સર૦ म. थैथै (०यां); हिं.] નાચનો અવાજ(૨)બાળકને ઊભું કરતાં બોલાતો ઉદ્ગાર. **૦કાર** પું૦ થૈકાર;નાચના તાનનો ધ્વનિ

થેક(–ગી) સ્ત્રી૦[दे. थेग?]એક છોડના મૂળમાંથી મળતો જુવાર જેવો ખાવાનો પદાર્થ (૨) કૂદકો

થેકડો પું૦ કૂદકો; ઠેકડો

થેકવું અ૦ક્રિ૦ થેક–છલંગ મારવી(૨)સ૦ક્રિ૦ ઠેકવું; –ને કૂદી પાર કરવું (૩) બીબાથી ઠેકવું

થેગી સ્ત્રી૦ જુઓ થેક

થેપ સ્ત્રી૦ ['થાપવું' ઉપરથી] જાડું લીંપણ; જાડો લેપ. **૦ડો** પું૦ જાડો થેપ(૨) ઊખડેલા લેપનું પોડું; પોપડો (૩) લાદમાટીનું કુંભારનું કૂંડું. **૦ણી** સ્ત્રી૦ થેપવાની ક્રિયા કે રીત. **૦લી** સ્ત્રી૦ લોંદાને થેપીને બનાવેલી થપોલી. **૦લું** ન૦ થેપીને બનાવેલી ચીજ; થપોલું (૨) એક વાની. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જાડું લીંપવું; થેપ કરવો (૨) લોંદાને ધીમે દબાવી દબાવીને ઘાટ કરવો

થેપાડું ન૦ [સર૦ म. ठेपाऊ,–वू=पीतांबर] ધોતિયું (સારી જાતનું)

થેબડી સ્ત્રી૦ છાછરી વાડકી(૨)['થેપવું' ઉપરથી] થપોલી

થેભો પું૦ થોભિયો (૨) [सं. स्तंभ्, प्रा. थंभ ઉપરથી] થાંભલો; ટેકો

થેર પું૦ [प्रा.] જુઓ સ્થવિર; વૃદ્ધ (બૌદ્ધ)

થેરી સ્ત્રી૦ [प्रा.] સ્થવિરા; ભિક્ષુણી (બૌદ્ધ)

થેરું અ૦ ભણી; તરફ (૨) પાસે

થેલી સ્ત્રી૦ [दे. थल्लिया; સર૦ म. थैली] કોથળી

થેલું ન૦ [સર૦ दे. थड=ટોળું] ટોળું; ઝોલું

થેલો પું૦ [જુઓ થેલી] મોટી થેલી; કોથળો

થૈકાર પું૦ [सं.] થેઈકાર

થોક પું૦;સ્ત્રી૦ [दे. थवक्क] જથો;ઝૂડો; ખરકલો. **૦ડી** સ્ત્રી૦ નાનો ખરકલો. **૦ડો** પું૦ મોટો ખરકલો. **૦બંધ** વિ૦ જથાબંધ; પુષ્કળ. **–કેથોક(–કે)** અ૦ થોકબંધ; જથાબંધ

થોડું વિ૦ [सं. स्तोक, प्रा. थोक(–क्क,–ग)] અલ્પ('ઘણું'થી ઊલટું). [**થોડા દહાડાનો, થોડી ઘડીનો પરોણો**=મરણને કાંઠે પહોંચેલું.] **–ડાબોલું** વિ૦ થોડું બોલનારું. **૦ક** વિ૦ જરાક; થોડું. **૦ઘણું** વિ૦ થોડુંક; ઓછુંવત્તું. **–ડે થોડે** અ૦ ધીમે ધીમે. **–ડેરું** વિ૦ (પ.) થોડું

થોથ સ્ત્રી૦ [सं. तुस्तं? સર૦ हिं. थोथ=ખોખું હોવું તે] પોચ; કણ વગરની ડાંગર

થોથડી સ્ત્રી૦ અંગારામાં શેકેલી નાની બાટી

થોથર સ્ત્રી૦ [सं. स्तर? સર૦ म. थोंत(–थ)ली] મોં પરનો સોજો અને ફિક્કાશ

થોથવાવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] તોતડાવું

થોથારિયું ન૦ ['થોથું'' ઉપરથી]નકામું પુસ્તક; થોથું

થોથું ન૦ [જુઓ થોથ; हिं. थोथा] પોલો સળેલો કણ (૨) ફાટેલુંતૂટેલું કે લખાણની દૃષ્ટિએ નકામું પુસ્તક (૩) બૂઠું તીર

થોથો પું૦ (સુ.) પાંદડાં વગરનું કેળનું થડ

થોભ પું૦ [सं. स्तोभ; प्रा. थोभ] અટકવાપણું; અંત. **૦ણ** સ્ત્રી૦; ન૦ ટેકણ; અઢિંગણ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ કોઈ ક્રિયા કરતા અટકવું; વિરામવું (૨) રાહ જોતા ઊભા રહેવું; ખોટી થવું (૩) વિરામ પામવું; થોભ આવવો

થોભા(–ભિયા) પું૦ બ૦ વ૦ [म. थोंब; (सं. स्तोभ)] મૂછના બન્ને છેડા આગળ ગાલના ભાગ ઉપર વધારેલા વાળના ગુચ્છા(૨)સ્ત્રીઓનાં કલ્લાંનાં ટેકણ

થોર (થો') પું૦ [दे. थोहर] એક કાંટાળી વનસ્પતિ; થૂવર.**–રિયો** પું૦ થોરનું એક છૂટું ડિંગલું–ટુકડો.[**થોરિયા રોપવા**=કજિયા કે અણબનાવનાં બીજ રોપવાં; ઝઘડાનું કારણ ઊભું કરવું.] **–રી** સ્ત્રી૦ એક જાતનો થોર; ફાફડો(૨)તે થોરનાં ઝૂંડ કે તે ઊગેલી જગા

થોરો પું૦[સર૦ सं. स्थविर, म. थोर?]ઢંગ;રીત

થોલ (થૉ) પું૦ [સર૦ दे. थोल=વસ્ત્રનો એક

ભાગ] લાગ; અનુકૂળ સમય કે ઘડી; મોખ; તક. [–આવવો, ખાવો, પડવો, બેસવો, મળવો]

થોલ (થો) સ્ત્રી૦ ધોલ; તમાચો. [**–મારવી, લગાવવી**]. **૦થાપટ** સ્ત્રી૦ ધોલધાપટ; થોડો ઘણો માર – ધમકી

થોલિયું (થો) ન૦ એક પાત્ર – બોઘરણું

થોલો (થો) પું૦ [સં. स्थूल ઉપરથી] શરીરનો લબડી પડેલો ભાગ

થોંટ (થોં૦) સ્ત્રી૦. [રવ૦] જોરથી મારેલી થપ્પડ

દ

દ પું૦ [સં.] તાલુસ્થાની ત્રીજો વ્યંજન (૨) વિ૦ (ઉપપદ સમાસને અંતે) 'આપનાર' એ અર્થમાં. ઉદા૦ 'સુખદ'. **૦કાર** પું૦ દ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે દકારવાળું

દઈ સ્ત્રી૦ [સં. दैव; प्रा. दइव; સર૦ हिं.] 'જાણે' સાથે શ૦ પ્ર૦માં 'કોણ જાણે, દૈવ જાણે' એ અર્થમાં વપરાય છે. **૦રાત** સ્ત્રી૦ દઈ; દૈવ (જેમ કે, 'મારે દઈરાત ત્યાં જાય છે!'=દૈવ લઈ જાય તો જ; નહિ તો કોણ જાય છે! હું તો નથી જતો)

દઈ, ૦ને 'દેવું'નું અ૦કૃ૦ (૨) 'ટપ, ધબ, થડ,' ... ઇ૦ જેવા રવ સાથે, એવો અવાજ કરીને, તે સાથે; ઝટ, ઝટ દઈને

દઈરાત સ્ત્રી૦ જુઓ 'દઈ'માં

દકાર, –રાન્ત [સં.] જુઓ 'દ'માં

દક્ષ વિ૦ [સં.] ચતુર; પ્રવીણ (૨) પું૦ (સં.) ઉમાના પિતા. **૦તા** સ્ત્રી૦

દક્ષ(–ક્ષિ, –ખ)ણા સ્ત્રી૦ જુઓ દક્ષિણા

દક્ષ(–ક્ષિ, –ખ)ણી વિ૦ જુઓ દક્ષિણી

દક્ષિણ વિ૦[સં.] જમણું (૨) સ્ત્રી૦ પૂર્વ દિશા તરફ મોં રાખતાં જમણા હાથ તરફની દિશા (૩) પું૦ દક્ષિણ દિશામાં આવેલો દેશ (૪) ત્રણ અગ્નિમાંનો એક. **૦ગોળ(–ળાર્ધ)** પું૦ પૃથ્વીના ગોળાનો વિષુવવૃત્તથી દક્ષિણનો અર્ધ ગોળ; દક્ષિણાર્ધ. **૦ધ્રુવ** પું૦ ઉત્તરધ્રુવ જેવો દક્ષિણમાં આવેલો ધ્રુવવત્ તારો. **૦વૃત્ત** ન૦ 'ઍન્ટાર્ટિક સર્કલ'; દક્ષિણ ધ્રુવથી ૨૩॥° સુધીનો વર્તુલ પ્રદેશ. **–ણાચલ** પું૦ [+अचल] (સં.) દક્ષિણ દિશામાં કલ્પેલો પર્વત – મલયાચલ. **–ણાભિમુખ** વિ૦ {+अभिमुख] દક્ષિણ દિશા તરફનું. **–ણાયન** ન૦ [+अयन] સૂર્યનું કર્ક રાશિમાં જવું તે (૨) કર્કસંક્રાંતિથી મકરસંક્રાંતિ સુધીનો સમય. **–ણાર્ધ** પું૦ [+अर्ध] પૃથ્વીના ગોળાનો દક્ષિણ તરફનો ભાગ. **–ણી** વિ૦ દક્ષિણનું, –ને લગતું (૨) પું૦ દક્ષિણ દેશનો રહેવાસી; મહારાષ્ટ્રી (૩) સ્ત્રી૦ દક્ષિણી – મરાઠી ભાષા (૪) દક્ષિણમાં ખીલેલી મૂળ ઉર્દૂ ભાષા. **–ણોત્તર** વિ૦ [+उत्तर] ઉત્તરથી દક્ષિણ સુધી જતું

દક્ષિણા સ્ત્રી૦ [સં.] ધાર્મિક ક્રિયાને અંતે બ્રાહ્મણોને અપાતું દાન; દખણા

દક્ષિણાપથ પું૦ [સં.] વિંધ્યાચળથી દક્ષિણનો પ્રદેશ; દક્ષિણ હિંદ. (સર૦ ઉત્તરનો ઉત્તરાપથ)

દખ ન૦ જુઓ દુ:ખ. [–પડવું=પીડા કે તકલીફ યા વિપત થવી.]

દખણા (ણા,) સ્ત્રી૦ જુઓ દક્ષિણા

દખણાતું(–દું) વિ૦ [સં. दक्षिणात्, दाक्षिणात्य પરથી] દક્ષિણ તરફનું (૨) જમણી બાજુનું

દખણી વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ દક્ષિણી

દખમું ન૦ [फा. दखमह] પારસીઓનાં શબને ઠેકાણે પાડવાનું સ્થળ. [**દખમે ચડાવવું**=અવલમંજલ પહોંચાડવું.]

દખલ સ્ત્રી૦[अ. दख़्ल] વચ્ચે પડવું – દરમિયાનગીરી કરવી તે (૨) નડતર; પજવણી; ગોદ. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ [+फा. गीरी] દખલ કરવી તે. **–લિયું** વિ૦ દખલ કરનારું; દખલ કરે એવું; પંચાતિયું

દખિયું વિ૦ જુઓ દુખિયું

દખ્ખણ સ્ત્રી૦ જુઓ દક્ષિણ (૨) પું૦ દક્ષિણ દિશામાં આવેલો દેશ; મહારાષ્ટ્ર

દગડ પું૦ [સર૦ म.; दे. डगल] પથ્થર; પહાણો. **–ડાચોથ (થ,)** સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ ચોથ; ગણેશચોથ. **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનું દગડું. **–ડું** ન૦ ઢેફું; ગચિયું (૨) ભારોટિયાના થાંભલાની

ઉપરનું આધારરૂપ નાનું લાકડું કે પથ્થરનું ચોસલું. **-ડો** પું૦ પથરો (૨) મોટું ઢેકું

દગડ(-ડું) વિ૦ [સર૦ हिं. 'दगडना = સાચી વાત પર વિશ્વાસ ન મૂકવો] દગલબાજ; લુચ્ચું. **-ડાઈ** સ્ત્રી૦ (કામની) હરામખોરી; લુચ્ચાઈ

દગડાચોથ, દગડી, -ડું, -ડો જુઓ 'દગડ'માં

દગદગો પું૦[फा. दगदग़ाह] શક; વહેમ; વસવસો

દગલબાજ વિ૦ [अ. दग़ल + फा. बाज], **-જી** સ્ત્રી૦ જુઓ દગાબાજ,-જી

દગો પું૦ [फा. दग़ा] છળ; કપટ (૨) વિશ્વાસઘાત. [**-દેવો, -રમવો** = છળકપટ કરવું (૨) વિશ્વાસઘાત કરવો.] **૦ફટકો** પું૦ [સર૦ म. दगाफटका] છળકપટ; દગા જેવું કાંઈ પણ. **-ગાખોર, -ગાબાજ** વિ૦ [+ख़ोर, बाज (फा.)] દગો કરનારું. **-ગાખોરી, -ગાબાજી** સ્ત્રી૦ દગો કરવો તે. **-ગાળુ** વિ૦ દગાવાળું

દગ્ધ વિ૦ [सं.] બળેલું; દાઝેલું

દઝાડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. दह्, प्रा. दज्झ] 'દાઝવું'નું પ્રેરક [ઊંડો સંતાપ

દઝાડો(-પો) પું૦ ['દઝાડવું' પરથી] બળતરા;

દઝોડિયું વિ૦ [જુઓ દઝાડવું] અડધું પડધું બળેલું (૨) ન૦ ખોચણું

દટણ, ૦કૂવો, ૦ખાળ, ૦જાજરૂ વિ૦ (૨) ન૦ ['દાટવું' ઉપરથી] જુઓ 'ડટણ'માં

દટવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ દટાવું

દટંતર ન૦ જુઓ ડટંતર

દટાવવું સ૦ક્રિ૦, **દટાવું** અ૦ક્રિ૦ 'દાટવું'નું પ્રેરક અને કર્મણિ [નાશ; ડટંતર

દટ્ટન વિ૦ દટાયેલું; ડટણ (૨) ન૦ દટાવાથી થતો

દટ્ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ દાટવું] સખત ભીડ

દટ્ટો પું૦ [જુઓ દાટવું] ડટ્ટો; ડાટો (૨) મોન્ટેસોરી બાલમંદિરમાં વપરાતા ઘાટીલા દાટા જેવી આકૃતિનું સાધન

દડ પું૦; ન૦[सं. दल् = દળવું પરથી?] ઝીણી ધૂળ કે તેના મોટા થરવાળી જમીન(૨) [?] ખેતરમાં ઘાસ વગેરે ઊગવાથી ઢંકાઈ ગયેલો ખાડો

દડકો પું૦ [સર૦ सं. दल, ગુ૦ દળ] લચકો; લોંદો (૨) પોદળો [ભારે વાસણ

દડઘો પું૦ [सं. दल, ગુ૦ દળ] ઘણું જાડું અને

દડદડ અ૦ [રવ૦] પાણી પડવાનો એવો અવાજ(૨)ખળ ખળ (આંસુ). **૦વું** અ૦ક્રિ૦ દડદડ પડવું (પ્રવાહીનું). **-ડાટ** પું૦ દડદડ-અટક્યા વગર પડવું તે (૨) અ૦ દડદડ. **-ડી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઢીલી (દાળ)

દડબ સ્ત્રી૦ દડબું (૨) જુઓ ગડબ

દડબડ, ૦દડબડ અ૦ [રવ૦] દોડવાનો અવાજ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ દડબડ દોડવું. **-ડાટ** પું૦ દડબડ અવાજ (૨) અ૦ દડબડ. **-ડી** સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. दडवड = જલદી] ઉતાવળી દોટ

દડબલું ન૦ [સર૦ દડબું] લાદમાટીની નાની કોઠી. **-લી** સ્ત્રી૦ (કા.) નાનું દડબલું

દડબવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. दडपणें] દાબીને-ઠાંસીને ભરવું

દડબું ન૦ દડબ; ઢેફું; ચોસલું

દડમજલ સ્ત્રી૦ [सं. दृढ - प्रा. दढ + મજલ ?] કોઈ જગાએ અટક્યા વગરની મજલ (૨) અ૦ અટક્યા-વિસામો લીધા વિના

દડવડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગબડવું (૨) [જુઓ દડબડી] દડબડવું; દડબડ દોડવું

દડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. दडणें; જુઓ દડબવું] (ખળાની જમીનને) ટીપી લીંપીને સરખી-સાફ કરવી (૨) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દોડવું; વહેવું (૩) ગબડવું

દડિયું ન૦ (ઘાસ માટે) જુવારની એક જાત

દડિયો પું૦ [दे. डल्ल = ઠાલી] પડિયો

દડી સ્ત્રી૦ [જુઓ દડો] નાનો દડો (૨) ચીંથરાં લપેટી બનાવાતી દડી (૩) બાંધો; ઘડતર. ઉદા૦ બાંધી દડી, બેઠી દડી (-નું માણસ). **૦માર** સ્ત્રી૦ મારદડીની રમત

દડુકાવવું સ૦ક્રિ૦ દડૂકવું (૨) 'દડૂકવું'નું પ્રેરક

દડુકાવું અ૦ ક્રિ૦ 'દડૂકવું'નું કર્મણિ

દડૂક, ૦દડૂક અ૦ [રવ૦]. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ (હુક્કો) દડૂક દડૂક કરવો

દડૂલી સ્ત્રી૦ ['દડો', કે 'દંડ' ઉપરથી] ધાણી વગેરે શેકતાં હલાવવાનું નાનું ઓજાર (૨) [જુઓ દડો] (પ.) નાનો દડૂલો; દડી. **-લો** પું૦ રમવાનો દડો (પ.)

દડો પું૦ ['દડવું' 'દડવડવું' (ગબડવું) ઉપરથી ?]

ગોળાકાર ચીજ (ખાસ કરીને રમવાની તે)

દણું ન૦ જુઓ ડણું; ડેરો

દતવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ દત્ત] આપવું; દેવું (૨) દાન લઈ આવવું; રળી આવવું

દત્ત વિ૦[सं.] આપેલું (૨) પું૦ (સં.) દત્તાત્રેય (૩) ન૦ પૂર્વજન્મમાં કરેલું પુણ્યદાન. **૦ક** પું૦ શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે પોતાનો કરેલો બીજાનો પુત્ર. [**–લેવું**=કોઈને દત્તક પુત્ર કરવો. **–જવું**=દત્તક પુત્ર થવું.] **૦કપત્ર** ન૦ પુત્ર દત્તક લીધાનું કરારનામું. **૦વિધાન** ન૦ દત્તક લેવાની ક્રિયા. **–ત્તાત્રેય** પું૦ (સં.) એક ઋષિ – વિષ્ણુના ચોવીસ અવતારમાંના એક

દદડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દદૂડી પડવી; દડદડવું

દદામું ન૦[सं. दुंदम] લડાઈમાં લશ્કરને મોખરે વાગતું નગારું; મોટો ડંકો

દદૂડો પું૦ દડદડ ઊંચેથી પડતી મોટી ધાર. **–ડી** સ્ત્રી૦ નાનો દદૂડો. **–ડવું** અ૦ક્રિ૦ દદૂડો પડવો; દડદડ પડવું

દદ્રુ સ્ત્રી૦ [सं.] ચામડીનો એક રોગ – દરાજ

દદ્દો પું૦ દ અક્ષર

દધિ ન૦ [सं.] દહીં. **૦જાત** ન૦ માખણ. **૦મંથન** ન૦ દહીં વલોવવું તે

દધિ પું૦ [सं. उदधि; સર૦ हिं.] સમુદ્ર. **૦જા**, **૦સુતા** સ્ત્રી૦ (સં.) સમુદ્રમાંથી જન્મેલી – લક્ષ્મી

દધીચ(–ચિ) પું૦ [सं.] (સં.) વજ્ર બનાવવા પોતાનાં હાડકાં આપનાર પ્રસિદ્ધ ઋષિ

દન પું૦ [सं. दिन; સર૦ हिं.] + દિવસ

દનિયું ન૦[જુઓ દન] એક દિવસનું મહેનતાણું – મજૂરી (૨) રોજનું ઘરાક

દનુ સ્ત્રી૦[सं.] (સં.)રાક્ષસોની માતા – કશ્યપની સ્ત્રી. **૦જ** પું૦ દાનવ; દૈત્ય

દનેદન અ૦ [દિન+દિન] + પ્રતિદિન

દનૈયું ન૦ [જુઓ દન, દિન] કાચો રોજમેળ (૨) દહાડિયું (૩) તેનો રોજ (૪) રોજિંદું વર્તમાનપત્ર

દપકામણ ન૦[સર૦ म. दपकाविणें]ડપકામણ; ધમકી

દપટ વિ૦ [જુઓ દોપટ] બમણું; પુષ્કળ; ભરચક (૨) [જુઓ દપટવું] જમીનની અંદર છુપાયેલું; દટાયેલું

દપ(–પે)ટવું, દપટાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. दपटणें, જુઓ દડબવું] દબાવવું (૨) લુચ્ચાઈથી સંતાડવું (૩) દાટવું; સંઘરવું

દપે(–પો)ટો પું૦ [જુઓ દુપટ્ટો] કીમતી લૂગડાં બાંધવાનો કકડો (૨) કીમતી લૂગડાંનો ગાંસડો

દફણાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. डफरावणें; हिं. दफराना] ડફડાવવું; હંકારવું (હોડી) (૨) [જુઓ દફનાવવું] દાટવું

દફતર ન૦[अ.] કામકાજનાં કાગળિયાં, ચોપડા વગેરે (૨) કાર્યાલય(૩)વિદ્યાર્થીની ચોપડીઓ રાખવાની થેલી; પાકીટ. [**દફતરે કરવું**=(વિચારવાની જરૂર નથી માની)અરજી, લખાણ વગેરેના કાગળને નિકાલ થયો ગણી દફતરમાં બંધાવી દેવું; ફાઈલ કરવું.] **૦ખાનું** ન૦ [+फा. खानह] દફતરો રાખવાની જગા. **૦દાર** પું૦ [+फा. दार] દફતરી કામ કરનારાઓનો ઉપરી અમલદાર(૨)જમાબંદીનો વહીવટદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦ દફતરદારનું પદ કે કામ. **–રી** વિ૦ [+फा. ई] દફતરનું, –ને લગતું (૨) પું૦ દફતર લખનારો કે રાખનારો (૩) એક અટક

દફન ન૦[अ. दफ़न] મુડદાને દાટવું તે. **–નાવવું** સ૦ ક્રિ૦ દાટી દેવું

દફે વિ૦ [अ. दफ़अ़] વિખેરી નાખેલું (૨) નાશ કરેલું (૩) માંડી વાળેલું; પતાવેલું (૪) સ્ત્રી૦ [अ. दफ़अह] વાર. ઉદા૦ બે દફે. [**–કરવું**= દૂર કરવું; દફનાવવું; નાશ કરવું (૨) વિખેરી નાખવું.]

દફેદાર પું૦ [अ. दफ़अह + फा. दार] લશ્કરની નાની ટુકડીનો ઉપરી. **–રી** સ્ત્રી૦ દફેદારનું કામકાજ કે પદ [ઢેફું; ચોસલું

દબડી સ્ત્રી૦નાનું દબડું. **–ડું** ન૦ [સર૦ દડબું]

દબડાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. डफरावणें, दडवडाविणें] ધમકાવવું

દબદબો પું૦ [फा.] ઠાઠમાઠ; ભપકો; દમામ

દબવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ દબાવું (૨) નરમ થવું; નમવું – તાબે થવું. **–નીય** વિ૦[દબવું+अनीय] દબે એવા ગુણવાળું

દબાણ નં૦ દબાવવું તે (૨) ભાર; વજન (૩) [લા.] દાબ; અંકુશની અસર. [**–કરવું** = દાબવું (૨) આગ્રહ કરવો (૩) જોરતલબી વાપરવી. **–નીચે આવવું** = આભાર હેઠળ આવવું. **–લાવવું**, **–વાપરવું** = દબાણ કરવું.] **–મણ** નં૦, **–મણી** સ્ત્રી૦ દબાવવાનું મહેનતાણું (૨) દબાણ; વજન. **–યેલ(–લું)** વિ૦ જુઓ દબેલ

દબાવવું સ૦ક્રિ૦, **દબાવું** અ૦ક્રિ૦ 'દાબવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ. [**દબાવીને ચાલવું** = જોરથી ચાલવું. **દબાવીને ખાવું** = ઠાંસીને ખાવું.]

દબાવો પું૦ દાબ; દબાણ

દબેલ(–લું) વિ૦ ['દબવું' ઉપરથી] દબી ગયેલું (૨) આભાર તળે આવેલું; ઓશિયાળું

દબોટો પું૦ [જુઓ દપોટો] એક જાતની ખાંડ

દમ પું૦ [फा.] શ્વાસ (૨) શ્વાસનો એક રોગ (૩) પ્રાણવાયુ; જીવ (૪) [લા.] સત્ત્વ; શક્તિ; પાણી (૫) ધમકી; સજાની શેહ. [**–આપવો** = ધમકાવવું. **–ઊપડવો** = જોરથી દમ — શ્વાસ ચાલવો, શરૂ થવો (૨) દમનું દરદ જોર ઉપર આવવું. **–કાઢવો** = કૂસ કાઢવી; ખૂબ થકવી નાખવું (૨) સતાવવું; સંતાપવું. **–ખાવો** = થાક ખાવો. **–ખેંચવો** = ચલમનો સડાકો મારવો (૨) નિરાંતે શ્વાસ લેવો (૩) ધીરજ ધરવી; ચુપચાપ સહન કરવું. **–ઘૂંટવો** = શ્વાસ રૂંધવો. **–છોડવો** = મરી જવું (૨) આશા કે હિંમત છોડી દેવાં. **–જોવો** = પાણી — જોર જોવું. **–તાણવો** = ચુપ રહેવું; ચૂપકીથી સહન કરવું (૨) થાક ખાવો. **–તાણી રાખવો** = શ્વાસ રોકવો. **–નીકળવો, નીકળી જવો** = ખૂબ શ્રમ પડવો; થાકી જવું (૨) જીવ જવો. **–થવો** = દમનું દરદ થવું. **–દેખાડવો** = બીક – ધાકધમકી બતાવવી. **–દેવો** = દમ આપવો. **–ધરવો** = થાક ખાવો (૨) ધીરજ – હિંમત રાખવી (૩) શ્વાસ રોકવો. **–પકડવો** = રાહ જોવી, થોભવું. **–બતાવવો** = જુઓ દમ દેખાડવો. **–બાંધવો** = જુઓ દમ તાણવો. **–બાંધીને** = સખત ને ઝપાટાબંધ. **–ભિડાવવો** = ધમકાવવું, દબાવવું. **–મારવો** = જુઓ દમ ખેંચવો (૨) ખાલી રોફ મારવો. **–ભાગવો** = વશ થવું (૨) જોર ન રહેવું. **–માં ને દમમાં** = રૂઆબમાં ને રૂઆબમાં. **–રહેવો** = ગુણ – સત્ત્વ હોવાં. **–રાખવો** = ધાક રાખવી; રૂઆબ રાખવો (૨) દમ ખાવો. **–લેવો** = શ્વાસ લેવો (૨) વિસામો ખાવો (૩) થકવી નાખવું; હેરાન કરવું (૪) ચલમ પીવી.] **૦કસી** સ્ત્રી૦ [+ फा. कशी (कशीदन = ખેંચવું)] શ્વાસ રૂંધવો તે

દમ પું૦ [सं.] ઇંદ્રિયોને દમવી – તાબે રાખવી તે; દમન (મુમુક્ષુની ષટ્સંપત્તિમાંની એક.)

દમક વિ૦ [सं.] દમન કરનારું

દમક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] ધમક; ચમક; ઝળક; તેજ. **૦દાર** વિ૦ દમકવાળું

દમકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ દમક] ચમકવું (૨) [રવ૦] (નગારું) વાગવું; ધ્રમકવું

દમકસી સ્ત્રી૦ જુઓ 'દમ'માં

દમગોટીલો પું૦ છોકરાંની એક રમત

દમડી સ્ત્રી૦ [प्रा. दम्म (सं. द्रम्म); સર૦ हिं., म.] પૈસાનો ચોથો ભાગ. [**દમડીનું** = દમડી જેટલી કિંમતનું; તુચ્છ, નમાલું.]

દમડો પું૦ [જુઓ દમ] જીવ; (૨) જુઓ દમડી

દમણ પું૦; નં૦ [सं. दमनक, प्रा. दमणक,–ग,–य] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ (૨) [प्रा.; सं. दमन] + જુઓ દમન (૩) નં૦ (સં.) પોર્ટુગીજ તાબાનું ગુજરાતનું એક ગામ

દમદમાટ પું૦ [સર૦ म.; प्रा. दमदमा = ઠાઠ કરવો] દબદબો; ઠાઠમાઠ (૨) અ૦ ઠાઠથી

દમદાટી સ્ત્રી૦ [દમ + ડાટી] ધમકી ને ડરામણી

દમન નં૦ [सं.] દમવું – પીડવું તે (૨) દબાવવું – કાબૂમાં રાખવું તે. **૦નીતિ** સ્ત્રી૦ દબાવીને–ગમે તેમ પીડીને વશ કરવાની નીતિ; 'રિપ્રેશન'

દમ પર દમ અ૦ વારે વારે; ઉપરાઉપરી (૨) પું૦ બ૦વ૦ ચલમના ઉપરાઉપરી – ઘણા દમ

દમબદમ અ૦ [फा.] દરેક શ્વાસની સાથે – ક્ષણે ક્ષણે

દમબાજ વિ૦ [દમ + બાજ] દમદાટીથી કામ કઢાવી લેનાર. **–જી** સ્ત્રી૦ દમ ભરાવવાની – ધમકી આપવાની યુક્તિ [દમભેર

દમભર અ૦ ખૂબ ઉતાવળથી; દમ ભીડીને;

દમયંતી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) નળરાજાની સ્ત્રી; એક સતી [રોગવાળું; દમિયલ

દમલું(-લેલ) વિ૦ ['દમ' ઉપરથી] દમના

દમવું સ૦ક્રિ૦ [સં. दम्] (મનને) દબાવવું - કાબૂમાં રાખવું (૨) દુઃખ દેવું; પીડવું

દમાક(-ગ) પું૦;ન૦ [अ. दिमाग़] રોફ;ભપકો. **-કી(-ગી)** વિ૦ દંભી

દમામ પું૦ ['દમામા' ઉપરથી] દબદબો;ભપકો; રોફ. **-મી** વિ૦ દમામવાળું

દમામા પું૦ [फा.] એક રણવાદ્ય; ઢોલ; નોબત

દમિય(-યે)લ વિ૦ જુઓ દમલું

દમોદમ અ૦ ['દમ' ઉપરથી] સરસાઈથી; હરીફાઈથી

દમ્ય વિ૦[સં.] દમવા યોગ્ય કે દમી શકાય એવું

દયા સ્ત્રી૦[સં.]કૃપા;કરુણા. [**-ખાવી.-લાવવી** =દયા લાવી જતું કરવું; દયા કરવી; રાંક-ગરીબ સમજીને વર્તવું. **-ડાકણને ખાય** = દયાના બદલામાં અપકાર મળવો.] **૦ધર્મ** પું૦ પ્રાણીમાત્ર પ્રત્યે દયાભાવ. **૦ધર્મી** વિ૦ (૨) પું૦ દયાધર્મવાળો. **૦નિધિ** પું૦ દયાનો ભંડાર-ઈશ્વર. **૦ભાવ** પું૦ દયાનો ભાવ; રહેમનજર. **૦મણું** વિ૦ [સર૦ दे. दयावण (-न्न)] રાંક; ગરીબ; દયા ઊપજે એવું. **૦મય** વિ૦ દયાથી ભરપૂર. **૦ર્દ્ર** વિ૦ દયાથી પીગળી ગયેલું. **૦લ, ૦લુ(-વંત,-વાન, -ળ,-ળુ)** વિ૦ દયાવાળું; કૃપાળુ. **૦લુ(-ળુ)તા** સ્ત્રી૦, **૦ળુપણું** ન૦. **૦વતી** સ્ત્રી૦ કરુણા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ; ઋષભની એક શ્રુતિનું નામ

દયાળ ન૦ [हिं. दयाल] એક પક્ષી

દયિત વિ૦[સં.] પ્રિય (૨) પું૦ વલ્લભ; પ્રીતમ. **-તા** સ્ત્રી૦ પત્ની

દર ન૦ [फा.] બારણું; દરવાજો. [**-ઊઘડવું** = માર્ગ ખુલ્લો થવો(૨)આજીવિકાનું સાધન મળવું.]

દર પું૦ [સર૦ म.; हिं.] ભાવ; કિંમત(૨)[સર૦ म. दर=કાંઠો] જ્યાં ઊસ-ખાર થાય છે તે જગા (૩) અ૦ [फा. दर=અંદર પરથી ? સર૦ फा. हर; हिं., म.] દરેક. ઉદા૦ 'દર પેઢીએ.'

દર ન૦[સં.]ન૦કોઈ પ્રાણીએ જમીનમાં રહેવાને કરેલું કાણું-છિદ્ર.[**-પાડવું**=(ઉંદર વગેરેએ) દર કરવું-કાણું પાડી ઘર કરવું.]

દરકાર સ્ત્રી૦ [फा.] પરવા; કાળજી; તમા. [**-કરવી, -રાખવી**]

દરખત ન૦ [જુઓ દરખ્ત] ઝાડ

દરખાસ્ત સ્ત્રી૦[फा.] નમ્રતાથી કહેવું તે;અરજી (૨) મંજૂરી માટે રજૂ થતી સૂચના; પ્રસ્તાવ. [**-આપવી**=કોર્ટમાં અરજી દાખલ કરવી. **-બજાવવી**=હુકમનામું અમલમાં લાવવાની અરજીનો અમલ થવો. **-મંજૂર કરવી, રાખવી**=દરખાસ્ત કબૂલ કરવી.**-મૂકવી** =દરખાસ્ત રજૂ કરવી. **-ભરવી**=જુઓ દરખાસ્ત આપવી.]

દરખ્ત ન૦ [फा.] જુઓ દરખત [દરઘા

દરગાહ સ્ત્રી૦ [फा.] પીરની કબરની જગા;

દરગુજર વિ૦ [फा.] માફ કરેલું;સાંખી લીધેલું. [**-કરવું, -થવું**]

દરઘા સ્ત્રી૦ જુઓ દરગાહ

દરજી પું૦[फा.]લૂગડાં સીવવાનો ધંધો કરનારો. **-જણ** સ્ત્રી૦ દરજીની સ્ત્રી

દરજ્જો(-જજો) પું૦ [अ.] પાયરી; કોટી; કક્ષા (જેમ કે કેટલેક દરજ્જે; વાત એટલે દરજ્જે ગઈ છે.)(૨)હોદ્દો;અધિકાર.[**દરજ્જે ચડવું, દરજ્જો ચડવો**=પાયરી કે હોદ્દો ઊંચો થવો — વધવો.]

દરદ ન૦ [જુઓ દર્દ] દુઃખ;પીડા. [**-ઊપડવું** =એકદમ દરદ થઈ આવવું. **-બેસવું**=દરદ ઊપડ્યું હોય તે શમવું.] **-દી** વિ૦ દરદવાળું; માંદું [ટકો અને ઘરેણું ગાંઠું

દરદાગીનો પું૦ [फा. दर + દાગીનો ?] પૈસો-

દરદાવો પું૦ [फा. दर + દાવો] હક્ક; અધિકાર

દરદી વિ૦ જુઓ 'દરદ'માં

દરપવું અ૦ક્રિ૦ [સં. दर्प्] દર્પ-ગર્વ કરવો; અભિમાનથી ફુલાવું

દરબલી સ્ત્રી૦ નાનો માટીનો કોઠો; ડબલી

દરબાન પું૦ [फा.] દરવાન

દરબાર પું૦; સ્ત્રી૦ [फा.] રાજસભા-કચેરી (૨) પું૦ ઠાકોર; રાજા. **૦ગઢ** પું૦ રાજાનો મહેલ. **૦સાહેબ** પું૦(સં.) શીખ ધર્મગ્રંથ.

–રી વિ૦ દરબારનું;–ને લગતું (૨) પું૦ દરબારનો રાજપુરુષ. **–રી કાનડો** પું૦ એક રાગ

દરભ પું૦ જુઓ દર્ભ

દરભિયો પું૦ [‘દરભ’ ઉપરથી] હલકી અનાતી વર્ણોની મરણક્રિયા કરાવનાર બ્રાહ્મણ

દરમાયો પું૦ [फा. दरमाह] માસિક પગાર

દરમિયાન [फा.], **દરમ્યાન** અ૦ અમુક સમયની અંદર. [**–થવું** = વચ્ચે પડવું કે ઊભા રહેવું.] **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ મારફત; વચ્ચે હોવાપણું

દરરોજ અ૦[દર + રોજ] હરરોજ; રોજ; હંમેશ

દરવાજો પું૦ [फा.] મોટું બારણું કે ફાટક. [**દરવાજા ઉઘાડા હોવા** = કશો પ્રતિબંધ ન હોવો; પૂરી છૂટ હોવી.]

દરવાણી(–ન) પું૦ [જુઓ દરબાન] દરવાજો સાચવનારો; દ્વારપાળ

દરવાનગી સ્ત્રી૦ દરવાનનું કામ કે ધંધો

દરવેશ પું૦ [फा.] ફકીર

દરશ (પ.), **૦ન** ન૦ જુઓ દર્શન

દરશણિ(–નિ)યું ન૦ [सं. दर्शनीय] સ્ત્રીઓ અને બાળકોને કાંડે પહેરવાનું એક ઘરેણું

દરસ(–શ)વું અ૦ ક્રિ૦ [सं. दृश्] (પ.) દેખાવું

દરાખ સ્ત્રી૦ [सं. द्राक्ष] દ્રાક્ષ

દરાજ સ્ત્રી૦[सं. दद्रु ?]દાદર; ચામડીનો એક રોગ

દરાજ સ્ત્રી૦[अ. दर्ज; સર૦ हिं., म.] લાકડામાં ખોભણ પાડવાનો સુતારનો રંદો

દરાજિયું વિ૦[‘દરાજ’પરથી]દરાજના રોગવાળું

દરાજ(–ઝ) વિ૦ [फा.] દીર્ઘ; લાંબું

દરિ(–રી) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ દરી

દરિદ્ર વિ૦ [सं.] ગરીબ; કંગાળ (૨) એદી (૩) સ્ત્રી૦; ન૦ + દારિદ્ર; દળદર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦(–દ્રી)પણું** ન૦. **૦દ્રી** વિ૦ જુઓ દરિદ્ર

દરિયાઈ વિ૦ [फा.] દરિયાનું,–ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ

દરિયાફ(–ફ્ત) સ્ત્રી૦ [फा. दर्याफ्त] દર્યાફ; વિવેક; વિચાર. **–ફી** સ્ત્રી૦ તપાસ; તજવીજ

દરિયાવ [फा. दरिया], **૦દિલ**, **૦દિલી** જુઓ દરિયો, દરિયાદિલ, દરિયાદિલી

દરિયો પું૦ [फा. दरिया] સમુદ્ર (૨) [લા.] ખૂબ વિસ્તાર કે ઊંડાણવાળું કાંઈ પણ. [**દરિયા જેવડું (જેવું) પેટ** = ઉદારતા; સહિષ્ણુતા; દરિયાદિલી. **દરિયામાં ડૂબકી** = સફળ થવાય કે કેમ, એવી ખાતરી વગર કામમાં કે કશામાં પ્રયત્ન કરવો તે. **દરિયો ઉલેચવો** = અશક્ય કામ કરવાનું હોવું. **–ઓળંગવો** = ભારે મોટું પરાક્રમ કે કામ કરવું; મહાભારત કામ કરવું. **–ખેડવો** = (વેપાર રોજગાર ઇ૦ માટે) દરિયાઈ સફર કરવી; તેવી સફરનું સાહસ કરવું. **–ડહોળવો** = દરિયા જેવડા જબરા વિસ્તારમાં મહેનત કરવી, મથવું — તેવી જહેમત ઉઠાવવી. **–સેવવો** = (કામધંધાને અંગે નિયમપૂર્વક) દરિયો ખેડવો.] **–યામહેલ** પું૦ નદી કે દરિયા-કિનારે બાંધેલો મહેલ. **–યાદિલ** વિ૦ દરિયા જેવા ઉદાર દિલવાળું. **–યાદિલી** સ્ત્રી૦. **–યાસારંગ** પું૦ કુશળ વહાણવટી

દરી સ્ત્રી૦ [सं.] ગુફા; દરિ

દરીખાન પું૦ [સર૦ हिं. दरीखाना; फा. दर + खानह] ઘણાં બારણાંવાળો મહેલ–બંગલો

દરેક વિ૦ [દર + એક] જુઓ હરેક

દરેડવું સ૦ ક્રિ૦ [‘દરેડો’ ઉપરથી; સર૦ हिं. दरेरना] વાવવા માટે દાણાનો દરેડો કરવો (૨) અ૦ ક્રિ૦ દદડવું

દરેડો પું૦[સર૦ हिं दरेरा; सं. दरणि–दृ] ધારા; [રેલો

દરો, ૦ઈ સ્ત્રી૦ [सं. दूर्वा] એક વનસ્પતિ–ધરો. **૦આઠમ** સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદ આઠમ (જ્યારે સ્ત્રીઓ દરોની પૂજા કરે છે.); ધરોઆઠમ

દરોગો પું૦ [જુઓ દારોગો] તપાસ રાખનારો અમલદાર; દારોગો

દરોડો(–રો) પું૦[સર૦ म.; જુઓ દરેડો] ધાડ. [**–પાડવો** = ધાડ લઈને જવું (૨) ટોળામાં જઈને ઓચિંતો છાપો મારવો.]

દરોબસ્ત વિ૦ [फा.] અખંડ; સંપૂર્ણ; ખોડખાંપણ વિનાનું

દરોરો પું૦ જુઓ દરોડો

દર્દ ન૦ [फा.] જુઓ દરદ (૨) લાગણી; પ્રેમ. **૦નાક** વિ૦ [फा.] દુઃખથી ભરેલું. **–ર્દી** વિ૦ દર્દવાળું; દરદી

દર્દુર પું૦ [सं.] દેડકો

દર્પ પું૦ [सं.] ગર્વ; અહંકાર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦

જુઓ દરપવું. **-ર્પિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ દર્પવાળી. **-ર્પિત, -ર્પી** વિ૦ દર્પવાળું; અહંકારી

દર્પણ ન૦; સ્ત્રી૦ [સં.] ખાપ; ચાટલું; આરસો. **૦પ્રબંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય

દર્ભ પું૦ [સં.] એક વનસ્પતિ-દરભ. [**-આપવો** = મરેલાની શ્રાદ્ધાદિક ક્રિયાવિધિ કરવી. **દર્ભની સેર (ફેસળી) ન પામવી** = મર્યા બાદ કશો ક્રિયાવિધિ ન થવો. **દર્ભની પથારીએ મરવું** = ઘરમાં મરવું (રણસંગ્રામમાં નહી).] **-ર્ભાસન** ન૦ [+आसन] દર્ભનું બનાવેલું આસન

દર્યાફ,-ફ્ત [फा.] સ્ત્રી૦ **-ફી** સ્ત્રી૦ જુઓ 'દરિયાફ'માં

દર્શ પું૦[સં.] દેખાવ

દર્શક વિ૦ [સં.] દેખાડનારું (૨) જોનારું

દર્શણી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

દર્શન ન૦[સં.] જોવાની ક્રિયા(૨)ભક્તિભાવથી જોવાની ક્રિયા(૩)દેખાવ(૪)શાસ્ત્ર(ષટ્દર્શન) (૫) [જૈન]રુચિ; શ્રદ્ધા. [**-આપવું, દેવું** = દેખાવું; દર્શન થાય એમ કરવું.] **૦કોણ** પું૦ દૃષ્ટિબિંદુ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ફિલસૂફી. **-નાતુર** વિ૦ [+ आतुर] દર્શન કરવા માટે આતુર. **-નાર્થિની** વિ૦ સ્ત્રી૦, **-નાર્થી** વિ૦ દર્શનની ઇચ્છાવાળું. **-નિકા** સ્ત્રી૦ દર્શનશાસ્ત્ર (લાલિત્યવાચક)

દર્શનિયું ન૦ જુઓ દરશણિયું

દર્શની વિ૦ ['દર્શન' ઉપરથી] પ્રગટ; ખુલ્લું; દેખીતું (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ જોતાંવેંત શિકારવાની (હૂંડી)

દર્શનીય વિ૦ [સં.] દેખવા યોગ્ય; સુંદર

દર્શનેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [સં.] આંખ

દર્શવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. दृश्] + દેખાવું; દરશવું

દર્શંત વિ૦[સં दृश् પરથી] પ્રગટ;ખુલ્લું(૨)સુંદર

દર્શાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. दृश् ઉપરથી] દેખાડવું; બતાવવું

દર્શિત વિ૦ [સં.] દેખાડેલું

દર્શી વિ૦ [સં.] (સમાસને અંતે વપરાય છે) જોનારું જેમ કે, દૂરદર્શી (૨) બતાવનારું. **-ર્શિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ 'દર્શી'નું સ્ત્રીલિંગ

દલ(-ળ) ન૦ [સં.] પાંદડું (૨) ફૂલની પાંખડી (૩) સૈન્ય (૪) જાડાશ; ઘનતા (૫) પું૦ એક છંદ. **૦પતિ** પું૦ સેનાપતિ

દલ ન૦ + દિલ; મન

દલન ન૦[સં.] દળી નાંખવું-ચૂરેચૂરા કરવા તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. दल्] દલન કરવું

દલવાડી પું૦ [સં. दलि (માટીનું ઢેફું)+ वृत्ति (આજીવિકા) ?] ઈંટો પકવનાર

દલવાડું ન૦ (મરેલા ઢોરના બદલામાં)ચમારને ત્યાંથી મળતું ચામડું

દલાડ(-ર)વું સ૦ ક્રિ૦ ધીરજ આપવી; મન વળાવવું (૨) વીંઢારવું (૩) નભાવવું

દલાલ પું૦ [अ. दल्लाल]સાટું ગોઠવી આપનાર; મારફતિયો (૨) ભડવો; ફૂટણો. **૦ણ** સ્ત્રી૦ ભડવણ; ફૂટણી. **-લિયું** વિ૦ દલાલી કરનારું; દલાલી પર જીવનારું(૨)દલાલીનું,-ને લગતું. **-લિયો** પું૦ દલાલ; મારફતિયો. **-લી** સ્ત્રી૦ [अ. दल्लाली]દલાલનું કામ; મારફત.(૨)દલાલ તરીકેનું મહેનતાણું; હકસાઈ. [**-કાઢવી, ખાવી** = દલાલી મેળવવી.] **-લું** ન૦ દલાલનું કામ

દલિત વિ૦ [સં.] દબાયેલું; કચરાયેલું; પીડિત. **-તોદ્ધાર** પું૦ [+ उद्धार]દલિતોનો ઉદ્ધાર

દલીલ સ્ત્રી૦ [अ.] (વાતના ટેકામાં દર્શાવેલો) સબબ. [**-કરવી** = સામો વાદવિવાદ કરવો.] **૦બાજી** સ્ત્રી૦ સામસામી દલીલોની ફેંકાફેંકી

દલેલિયું ન૦ તલના બદલામાં આપેલું તેલ

દલ્લો પું૦ [दे. डल्ल = ટોપલો] થાપણ; પૂંજી

દવ પું૦ [સં.]વન(૨)દાવાનળ (૩) [લા.]સંતાપ

દવરામણ ન૦ દવરાવવાનું મહેનતાણું

દવરાવવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ દાવું; સર૦મ. द्वरणें = સગર્ભ થવું] નર દેખાડવો; આધાન કરાવવું (પશુમાં) ('દાવું'નું પ્રેરક)

દવલું વિ૦ ['દવ' ઉપરથી ?] અળખામણું; અણમાનીતું

દવા પું૦ [દ (સં.दुस्-दुः) + વા] + ખરાબ વા; વાવર

દવા [अ.], **૦ઈ** [फा.] સ્ત્રી૦ ઓસડ; ઔષધ. (૨) [લા.] ઉપાય; ઇલાજ. **૦ખાનું** ન૦ ઔષધાલય. **૦ચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ દવાની ચિઠ્ઠી; 'પ્રિસ્ક્રિપ્શન'. **૦દારૂ, ૦પાણી** ન૦ ઓસડ-

વેસડ. **૦વાળો** પું૦ દવાઓ વેચનારો; 'કેમિસ્ટ'

દવાઈ સ્ત્રી૦ + દુવાઈ

દવાડ પું૦ [જુઓ દવ] દાવાનળ. **-ડિયું** વિ૦ અર્ધદગ્ધ; દઝોઢિયું [લહિયો; કારકુન

દવાત પું૦[अ.] (શાહીનો) ખડિયો. **-તી** પું૦

દવારો પું૦ ['द्वार' ઉપરથી ?] ધર્મશાળા

દવાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. दु = પીડાવું] (સુ.) ફીકું પડવું; સુકાવું; ચીમળાવું [એક અડક

દવે પું૦[सं. द्विवेदी; સર૦ हिं. दुबे] બ્રાહ્મણોની

દવેખ પું૦ ઉદ્વેગ; બળાપો

દશ(-સ) સ્ત્રી૦ + દિશ; દિશા (પ.)

દશ(-સ) વિ૦ [सं. दशन्; प्रा. दस] '૧૦'. **૦(-સ)ઊઠણુ** ન૦ સ્ત્રીને બાળક સાંપડ્યા પછીથી દસમે દિવસે કરાવાતી શુદ્ધિ. **૦ક** પું૦ દસકો; દશનો જથ્થો (૨) સંખ્યાલેખનમાં એકમથી આગળનું બીજું સ્થાન (ગ.). **૦(-સ)કો** પું૦ દશક (૨) દશ વર્ષનો સમય. **૦કંઠ, ૦કંધ(૦ર), ૦ગ્રીવ, ૦ધર** પું૦ (સં.) દશ માથાવાળો – રાવણ. **૦દિશ(-શા)** સ્ત્રી૦ ચાર દિશા, ચાર ખૂણા, આકાશ તથા પાતાળ એમ દશ દિશાઓનો સમૂહ. **૦ધા** અ૦ દસ રીતે

દશન પું૦ [सं.] દાંત. **૦પંક્તિ** સ્ત્રી૦ દાંતની હાર. **૦વસન** ન૦ હોઠ. **-નાવલિ(-લી)** સ્ત્રી૦ [+आवलि, -ली] દાંતની હાર

દશ(-સ)પગી સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી

દશભુજ પું૦ [सं.] દશ બાજુઓવાળી આકૃતિ

દશમ વિ૦ દશમું [सं.] (૨) સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની દશમી તિથિ. **૦દ્વાર** ન૦ બ્રહ્મરંધ્ર; તાળવું

દશમી સ્ત્રી૦ દશમ [सं.] (૨) દૂધે બાંધીને બનાવેલી રોટલી

દશ(-સ)મું વિ૦ ક્રમમાં નવમાની પછી આવતું (૨) ન૦ મરણ પછી દશમે દિવસે કરવાની ક્રિયા. [**-દ્વાર** = જુઓ દશમ દ્વાર.]

દશ(-સ)મૂલ(-ળ) ન૦બ૦ વ૦[सं.] ઔષધમાં વપરાતાં દશ જાતનાં મૂળિયાં

દશમોડ વિ૦ [દશ (દિશ) + મોડ (મૂઢ)] દિગ્મૂઢ; ગભરાયેલું [રાજા

દશરથ પું૦[सं.](સં.) રામના પિતા–અયોધ્યાના

દશ(-શે,-સ,-સે)રા પું૦; સ્ત્રી૦[सं. दशहरा] આસો સુદ દશમ; વિજયાદશમી. [**દશરાને દહાડે ઘોડું ન દોડવું** = ખરે પ્રસંગે ભાગી પડવું. **દશરાનો પાડો મારવો** = હિંમત વિનાનું કામ કરી ખોટું પરાક્રમ દાખવવું.]

દશ(-સ)શેરી સ્ત્રી૦, **-રો** પું૦ દશ શેરનું કાટલું (૨) [લા.] માથું [પર્વ (૨) દશેરા

દશહરા ન૦[सं.] જેઠ સુદ પડવાનું ગંગાજન્મનું

દશા(-સા) પું૦ બ૦ વ૦ ['દશ' ઉપરથી] એ નામની પેટા નાતના લોકો. ઉદા૦ 'દશા લાડ, શ્રીમાળી, ખડાયતા' ઇ૦

દશા સ્ત્રી૦ [सं.] ગાડી ઊંજવા પૈડામાં ઘલાતી તેલવાળી ચીંદરડી (૨) કપડાની આંતરી; દશી (૩) સ્થિતિ; હાલત (૪) મનુષ્યના નસીબ પર સારી માઠી અસર કરનારી ગ્રહાદિકની સ્થિતિ (૫) પડતી હાલત. [**-ઊતરવી** = દશા બદલાવી; એક ગ્રહની અસરનો સમય પૂરો થવો. **-ઊઠવી** = ખરાબ ગ્રહની અસર શરૂ થવી; અવદશા બેસવી. **-કરવી** = માઠી વલે કરવી. **-ફરવી** = દશા બદલાવી (૨) અવદશા બેસવી. **-બેસવી** = માઠી દશા શરૂ થવી.]

દશા સ્ત્રી૦ [सं. दशाह] દશમાની ક્રિયાવિધિ. [**-કરવી, -સરાવવી**]

દશાનન પું૦ [सं.] (સં.) રાવણ

દશાવતાર પું૦ બ૦ વ૦ [सं.] વિષ્ણુના દશ અવતાર (મત્સ્ય, કૂર્મ, વરાહ, નૃસિંહ, વામન, પરશુરામ, રામ, કૃષ્ણ, બુદ્ધ અને કલ્કિ.)

દશાશ્વમેધ પું૦ [सं.] (સં.) કાશી ને પ્રયાગનું એક તીર્થસ્થાન(ત્યાં દસ અશ્વમેધ થયા હતા એવી પુરાણકથા છે.)

દશાસ્ય પું૦ [सं.] (સં.) દશાનન; રાવણ

દશાહ પું૦ [सं.] મરણ પછી દશમો દિવસ કે તેની ક્રિયા; દશમું

દશાંગ વિ૦ [सं.] દશ અંગવાળું

દશાંશ પું૦[सं.] દશમો ભાગ (૨) વિ૦ (૩) ન૦ (ગ.) દશકથી ગણાતું (અપૂર્ણાંક). **૦અપૂર્ણાંક** ન૦ 'ડેસિમલ ફ્રેકશન' (ગ.). **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ વિવિધ પરિમાણોને દશકથી ગણવાની કોષ્ટક-

પદ્ધતિ; 'ડેસિમલ સિસ્ટમ' (ગ.). ૦બિંદુ ન૦ દશાંશનું ચિહ્ન–ટપકું (ગ.)

દશી સ્ત્રી૦ [સં. દશા ઉપરથી; સર૦ म.]કપડાની આંતરી; દશા

દશી(–સી) સ્ત્રી૦ ['દશ' ઉપરથી] દશ વર્ષનો સમય. **૦વીશી(–સી)** સ્ત્રી૦ ચડતીપડતી

દશે(–સ,–સે)રા પું૦ જુઓ દશારા

દશૈ(–સૈ)યાં ન૦બ૦વ૦ ['દશ' ઉપરથી] લગ્ન પછી વરવહુને સાસરા તરફથી અપાતાં દશ જમણ. [–**આરવાં, દેવાં**] [સર્વત્ર

દશોદિશ અ૦ [દશ+દિશા] બધી દિશામાં;

દશોં(–સોં)દ (૦) સ્ત્રી૦ ['દશ' ઉપરથી; સર૦ हिं. दशौंधी] દશમો ભાગ; દસૂંદ. –**દી** પું૦ જુઓ દસૂંદી

દસ, ૦ઊઠણુ, ૦કો, ૦દિશ(–શા), જુઓ 'દશ'માં. **૦પગી** જુઓ દશપગી. **૦મું** જુઓ દશમું. **૦મૂળ** જુઓ દશમૂલ. **૦શેરી(–રો)** જુઓ દશશેરી

દસકત પું૦[फा. दस्तख़त]દસ્કત; અક્ષર;હરફ (૨) અક્ષરની લખાવટ (હાથની) (૩) સહી. [–**કરવા**=સહી કરવી. –**કાઢવા**=સારા અક્ષર લખવા. –**પાડવો**=અક્ષર લખવો.] **૦શિક્ષક** પું૦ સારા અક્ષર કાઢતાં શીખવનાર શિક્ષક (૨) [લા.] 'કૉપી-બૂક'

દસક્રોઈ પું૦ [જુઓ દશક્રોઈ] (સં.) અમદાવાદ પાસેનો એક તાલુકો

દશકોશી સ્ત્રી૦ જુઓ દશક્રોઈ

દશક્રોઈ સ્ત્રી૦[સં. दश + क्रोश ઉપરથી] મુખ્ય શહેરની આજુબાજુનો વીશેક માઈલનો પ્રદેશ

દસ(–સે)રા પું૦; સ્ત્રી૦ જુઓ દશેરા

દસિયાટ સ્ત્રી૦ [જુઓ દશી] આંતરી

દસી,૦વીસી જુઓ 'દશી(–સી)'માં

દસૂં(–સોં)દ સ્ત્રી૦ જુઓ દશોંદ. –**દી** પું૦ દશોંદી; દશમો ભાગ ઉઘરાવનાર (૨)બારોટ; ભાટ

દસેરા પું૦; સ્ત્રી૦ જુઓ દશારા

દસોંદ,–દી (૦) જુઓ 'દસૂંદ'માં

દસૈયાં પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ દશૈયાં

દસ્કત,૦શિક્ષક પું૦ જુઓ 'દસકત'માં

દસ્ત પું૦ [फा.] હાથ(૨)સત્તા; અધિકાર (૩) ઝાડો; જુલાબ; રેચ. [–**આવવો,ઊતરવો, થવો**=ઝાડો ઊતરવો–થવો. –**લેવો**= રેચની દવા લેવી.] **૦કારી** સ્ત્રી૦ [+फा. कारी] હાથની કારીગરી. **૦ગીર** વિ૦ હાથ ઝાલનાર –સહાયક. **૦દરાજી** સ્ત્રી૦ [+फा. दराजी] સતામણી. **૦બસ્તા** વિ૦ [+फा. वस्तह] અનુચર; સેવક

દસ્તમલ ન૦ એક પક્ષી

દસ્તરખાન ન૦ [फा.] ભાણું મૂકવા માટેનું પાથરણું (મુસલમાન વગેરેમાં) (૨) ભાણું

દસ્તરાજી સ્ત્રી૦ [फा. दस्तदराज़ी] પારકાની સીમમાં પ્રવેશ કરવો તે (એક ગુનો)

દસ્તાન ન૦ [फा. दस्त ઉપરથી ?] રજસ્રાવ; અડકાવ

દસ્તાના [फा.] પું૦ બ૦ વ૦ હાથનાં મોજાં

દસ્તાનું ન૦ [फा. दस्त ઉપરથી ?] ઝાડો ઝીલવાનું વાસણ; 'બેડ-પૅન'

દસ્તાવેજ પું૦ [फा.] લેણદેણ વગેરે સંબંધી લખત(૨)આધારભૂત એવું કોઈ પણ લખત. [–**કરવો, લખવો**=કાયદેસર પાકે પાયે લખાણ કરવું.] –**જી** વિ૦દસ્તાવેજનું, –ને લગતું કે તેના આધારવાળું (૨) લેખી

દસ્તૂર પું૦[फा.] રિવાજ; ધારો (૨) દાપું; કર (૩) પારસીઓનો ગોર. –**રી** વિ૦ દસ્તૂરને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ હકસાઈ; દાપું; સુખડી (૩) દસ્તૂરપદું

દસ્તો પું૦ [फा.] ખાંડણીનો દાંડો; પરાઈ (૨) હાથો (૩) ચોવીસ કાગળની થોકડી; ઘા (૪) સિપાઈઓની અમુક સંખ્યાની ટુકડી

દસ્યુ પું૦ [સં.] ચોર; લૂંટારો (૨) અનાર્ય લોકોની એક જાતનો માણસ

દસ્સો પું૦ ['દસ' ઉપરથી] દસની સંજ્ઞાનું ગંજીફાનું પાનું

દહન ન૦ [સં.] દહવું–બાળવું તે. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ (શબ) બાળવાની ક્રિયા [[સં.] નરક

દહર ન૦ [अ. दह्र] જમાનો (૨) જગત (૩)

દહવું સ૦ક્રિ૦ [સં. दह्] બાળવું

દહાડાવાળી વિ૦સ્ત્રી૦ [જુઓ દહાડો] સગર્ભા

દહાડિયું વિ૦ (૨) ન૦, **-યો** પું૦ ['દહાડો' ઉપરથી] રોજે કામ કરનારું માણસ

દહાડી સ્ત્રી૦ ['દહાડો' પરથી] રોજિંદું મહેનતાણું (૨) અ૦ રોજ. [**-નું લાગ્યું, -નું લાગ્યું ને ભવનું ભાગ્યું** = રોજનું વળગેલું; હંમેશ માટે સંકળાયેલું.]૦**દહાડી** અ૦ રોજ રોજ

દહાડું ન૦ ['દહાડો' પરથી] સ્ત્રીનો અટકાવનો દિવસ

દહાડો પું૦[सं. दिवस, प्रा. दिअह, दीह] દિવસ; વાર; તારીખ; તિથિ(૨)મરનાર પાછળ કરવામાં આવતું જમણ (૩) [લા.] વખત; સમય (૪) ભાગ્ય; સિતારો. [**દહાડા આવી રહેવા, દહાડા ખૂટી જવા** = મોત આવવું (૨) મુદત પૂરી થવી. **દહાડા કાઢવા** = દિવસ વિતાવવા (૨) ગુજારો કરવો. **દહાડાની ચાલ** = ગ્રહયોગ. **દહાડા પહોંચવા** = મુદત પૂરી ન થવી; મુદતમાં હજી બાકી હોવું. **દહાડા ભરાઈ ચૂકવા** = આવી બનવું; મોત આવવું. **દહાડા ભાગવા** = સમય વિતાવવો (૨) મુદતમાંથી દિવસ કપાવા કે ઓછા ગણાવા. **દહાડા રહેવા** = ગર્ભ રહેવો. **દહાડા લેવા** = સમય જવો; વખત લાગવો. (...ના) **દહાડા હોવા** = -ની ચડતી દશા હોવી. **દહાડે લાગવું** = ધંધે લાગવું. **દહાડો આથમવો** = પડતી દશા આવવી. **-આવવો** = સમો થવો (૨) લાગ આવવો. **-આવી રહેવો** = મુદત પૂરી થવી. (૨)આવી બનવું. **-ઊગવો** = સૂર્યોદય થવો. **-ઊઘડવો** = ચડતી થવી; ભાગ્યોદય થવો. **-ઊઠવો** = પડતી દશા આવવી (૨) આવી બનવું. **-કરવો** = મરણ પાછળ ક્રિયાખર્ચ કરવાં. **-ખૂટવો** = દિવસનો સમય પસાર થવો. (૨) ગણતરીમાં દિવસ બાકી કે ઓછો હોવો. **-ખેંચવો** = ઉપવાસ કરવો; ભૂખ્યા રહેવું. **-ચડતો હોવો** = ઉન્નતિનો સમય હોવો. **-ચડવો** = સૂર્ય ઊંચે આવવો(૨) મોડું થવું (૩) ગર્ભ રહેવો (૪) રોજ ચડવો. **-જવો** = દિવસ ખૂટવો — પસાર થવો કે વીતવો. **-જાગવો, ફળવો** = ચડતી દશા થવી. **-ફરવો** = દશા બદલાવી. **-રૂઠવો** = ભાગ્ય વાંકુ થવું. **-વટવો** = (સ્ત્રીને અટકાવનો) દિવસ કે મુદત વીતી જવાં. **-વળવો** = ભાગ્યોદય થવો (૨) કામ સિદ્ધ થવું; ફાવવું. **-વાંકો હોવો** = નસીબ પ્રતિકૂળ હોવું. **-સિકંદર થવો** = નસીબ ખૂલવું; ચડતી થવી.] ૦**પાણી** ન૦ બ૦વ૦ મરનાર પાછળ જમણ. [**-કરવાં** = મરનાર પાછળ જમણવાર વગેરે વિધિ કરવો.]

દહીં [ન૦ सं. दधि; प्रा. दहि] દૂધ જમાવતાં થાય તે. [**દહીંનો ઘોડો** = એણઘેણની રમતમાં દાવવાળો છોકરો. **દહીં મૂકીને ચાટવું** = અમથું સંઘરી રાખવું. **દહીંમાં ને દૂધમાં પગ રાખવો** = બન્ને પક્ષ સાચવવા મથવું; બંને બાજુની ઢોલકી બજાવવી.] ૦**દૂધિયું** વિ૦ દૂધ દહીં બંનેમાં પગ રાખનારું; બંને પક્ષ સાચવવા ઇચ્છનારું. ૦**દૂધિયાપણું** ન૦. ૦**વડું** ન૦ દહીંમાં પલાળેલું વડું

દહીંત(-થ)રું ન૦ [सं. दधिसर; दे. दहित्थर] એક જાતની જાડી, પોચી પૂરી

દહેજ સ્ત્રી૦; ન૦ [फा.] જુઓ દેજ

દહેશત સ્ત્રી૦ [अ. दहशत] બીક; ભય. [**-રાખવી, -લાગવી.**]૦**ખોર** વિ૦ બીકણ; ભડકણ

દળ ન૦ જુઓ દલ(૨)એક મીઠાઈ. ૦**દાર** વિ૦ [+फा. दार] દળવાળું; જાડું (૨) ભારે. ૦**પાંગળું** વિ૦ લશ્કરની (મદદની) અતિશયતાને લીધે પાંગળું બનેલું

દળણું ન૦ ['દળવું' ઉપરથી] દળવાની વસ્તુ - અનાજ. [**-કરવું** = દાણાને સાફ કરી દળવા માટે તૈયાર કરવા. **દળણાં દળીને પૂરું કરવું** = લોકોનાં દળણાં દળવા જેવી કાળી મજૂરી કરીને જેમ તેમ ગુજારો કરવો.]

દળદર ન૦ [सं. दारिद्र्य] દરિદ્રતા; ગરીબી (૨) આળસ; એદીપણું. [**-જવું, ફીટવું** = ગરીબાઈ જવી. **-ફેડવું** = ગરીબાઈ દૂર કરવી.]૦**ખાતું** ન૦,૦**વાડો** પું૦ ઘોલકા જેવું-દળદરનું ઘર કે એવાં ઘરનો લત્તો; 'સ્લમ'. **-રી** વિ૦ દળદરવાળું

દળદાર પું૦ [સર૦ મ.] જુઓ 'દળ'માં

દળદ્રી વિ૦ દળદરી; દરિદ્રી

દળ-પાંગળું વિ૦ જુઓ 'દળ'માં

દળવાદળ ન૦ તોફાનનું વાદળ(૨)લશ્કર; સૈન્ય

દળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. दल्] પીસવું; ઘંટીમાં નાંખી ભૂકો કરવો (અનાજ ઇ૦ નો). [**દળેલું દળવું** = ફરીફરીને નકામી એની એ જ મહેનત કરવી. **દળી દળીને ફૂલડીમાં વાળવું** = ભારે મહેનત કરીને છેવટે કશું પરિણામ ન લાવવું; કરેલી મહેનત કમઅક્કલથી વણસાડવી.]

દળાઈ; -મણી સ્ત્રી૦, **-મણ** ન૦ ['દળવું' ઉપરથી] દળવાનું મહેનતાણું

દંગ વિ૦ [फा.] દિંગ; ચકિત

દંગડી સ્ત્રી૦ ઘાસ વેચવાની લાટી; ઘાસ-બજાર

દંગલ પું૦;ન૦ [फा.] ટંટો; તકરાર (૨) કુસ્તી (૩) કુસ્તીની હરીફાઈ (૪) અખાડો

દંગો પું૦[फा. दंगल; સર૦ हिं., म. दंगा]તોફાન; બખેડો; હુલ્લડ(૨)બંડ;ફિતૂર. [**-ઉઠાવવો** = બંડ કરવું. **-મચાવવો** = તોફાન કરવું.] **-ગાખોર, -ગાબાજ** વિ૦ બખેડાખોર; બંડખોર. ૦**ફિસાદ** પું૦ લડાઈટંટો; હુલ્લડ; ફિતૂર

દંડ પું૦[सं.] હાથમાં ઝાલવાની લાકડી(૨)વેત્ર; છડી(૩)શિક્ષા; સજા (૪) શિક્ષા તરીકે લેવાનું નાણું (૫) જુઓ ભુજદંડ (૬) એક જાતની કસરત (૭) ચાર હાથની લંબાઈ જેટલું માપ. [**-આપવો, -કરવો, -થવો, -ભરવો, -લેવો** (અર્થ ૪). **-પીલવા** = દંડની કસરત કરવી.] ૦**ક** પું૦ દંડૂકો;લાકડી(૨) ન૦ (સં.) નર્મદા અને ગોદાવરી વચ્ચે આવેલું એક પ્રાચીન વન (૩) એક છંદ. ૦**ન** ન૦ દંડ–શિક્ષા કરવી તે. ૦**નાયક** પું૦ ન્યાયાધીશ(૨) પોલીસનો વડો અમલદાર (૩) સેનાપતિ. ૦**નિકા** સ્ત્રી૦ ડાંગ; લાકડી. ૦**નીતિ** સ્ત્રી૦ જુઓ રાજનીતિ (૨) ન્યાયવહીવટ. ૦**પાલ** પું૦ વડો ન્યાયાધીશ (૨) દરવાન. ૦**પ્રણામ** પું૦ દંડવત પ્રણામ. ૦**ફેરાઈ** સ્ત્રી૦ [+फा. फुरूई] દંડનાં નાણાંની ઊપજ. ૦**વત્** અ૦ દંડની પેઠે લાંબા પડીને. ૦**વત** વિ૦(૨)પું૦ સાષ્ટાંગ નમસ્કાર. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. दंड्] શિક્ષા–સજા કરવી (૨) દંડ કરવો. ૦**શાસ્ત્ર** ન૦ દંડ–શિક્ષા કરવાનું શાસ્ત્ર; 'પિનોલોજી'

દંડાતોડ વિ૦[દંડો+તોડવું] દંડાને તોડી નાખે એવું (૨)પું૦ દંડા–લાકડીથી પતાવેલો ઝઘડો

દંડાબાજ વિ૦ દંડાબાજીની ટેવવાળું. **-જી** સ્ત્રી૦ દંડા કે લાઠીથી કરેલી મારામારી

દંડાબેડી સ્ત્રી૦ વચ્ચે દંડાવાળી પગની બેડી (એક જેલ-શિક્ષા)

દંડિત વિ૦ [सं.] દંડાયેલું

દંડિયું વિ૦ જુઓ એકદંડિયું

દંડિયો પું૦ [સર૦ हिं. डँडिया] ચોકડી ભાતનો એક પ્રકારનો સાલ્લો

દંડી પું૦[सं.] દંડધારી સંન્યાસી(૨)પું૦(સં.) એક પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત કવિ [ધોકો

દંડી(-ડૂ)કો પું૦[सं. दण्ड]જાડી ટૂંકી લાકડી;

દંડીલું વિ૦ [सं. दण्ड ઉપરથી] ઉદ્ધત; દાંડ

દંડૂકિયું વિ૦ દંડૂકાવાળું

દંડૂકો પું૦ જુઓ દંડીકો [નગરપડો

દંડેરો પું૦[सं. दण्ड]દાંડી પીટીને કરાતી જાહેરાત;

દંડેલ(-લું) વિ૦ દંડિત (૨) ઉદ્ધત

દંડો પું૦ [सं. दंड] ટૂંકી જાડી લાકડી; ડંડો (૨) મોઈ સાથેનો દંડો

દંડ્ય વિ૦ [सं.] દંડ–શિક્ષાને પાત્ર

દંત પું૦[सं.] દાંત. ૦**કથા** સ્ત્રી૦ [सं. उदन्त+कथा ?] મુખપરંપરાથી ચાલતી આવેલી વાર્તા. ૦**ક્ષત** ન૦ દાંત બેસવાથી પડેલો ઘા. ૦**ગરગડી** સ્ત્રી૦ દાંતાવાળી ગરગડી; 'ફ્રૉગ-વ્હીલ'. ૦**ઘાત** પું૦ બચકું. ૦**ધાવન** ન૦ દાતણ; દાંત સાફ કરવા તે. ૦**પત્ર** ન૦ કાનનું એક ઘરેણું. ૦**મંજન** ન૦ દાંત માંજવાની ભૂકી–ઔષધિ. ૦**વિદ્યા** સ્ત્રી૦ દાંત વિષેનું જ્ઞાન. ૦**વું** વિ૦ હોઠ બહાર દેખાતા દાંતવાળું; દાંતરું. ૦**વૈદ્ય** પું૦ દાંતનો વૈદ્ય. ૦**સ્થાન** ન૦ દાંતની જગા. ૦**સ્થાની** વિ૦ દાંતની મદદથી બોલાતું; દંત્ય

દંતારો પું૦ [सं. दंतकार, प्रा. दंतार] હાથીદાંતનું કામ કરનારો

દંતાસળી સ્ત્રી૦ ['દંતૂસળ' ઉપરથી] દાંતના કે દંતૂશળના ઘાટનું એક જીવડાનું કોટલું

દંતાળ ન૦ ['દંત' ઉપરથી] પંજેટી; ખેતીનું એક ઓજાર (૨) પું૦ (હળ દંતાળી ઇ૦નો) દાંતો. **-ળી** સ્ત્રી૦ પંજેટી

દંતાળું વિ૦ ['દંત' ઉપરથી] દાંતા – ફળાંવાળું (૨) દંતલું; દાંતરું [(૨) ખરેરો

દંતિયો પું૦ ['દંત' ઉપરથી] દાંતિયો; કાંસકો

દંતી વિ૦ [સં.] દંતસ્થાની (૨) દાંતવાળું (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ દંતીબીજ (૪) પું૦ હાથી. **૦બીજ** ન૦ જમાલગોટાનાં બી

દંતૂડી સ્ત્રી૦ ['દંત' ઉપરથી] ફૂટતો નાનો દાંત (૨) નાનકડો રૂપાળો દાંત [દાંત

દંતૂશ(૦ળ, -સળ) પું૦[સં. दंत + शूल]હાથીનો

દંતૈયું ન૦ ['દંત' ઉપરથી] જુઓ દાંતિયું

દંત્ય વિ૦ [સં.] દાંત સંબંધી (૨) દંતસ્થાની. **–ત્યૌષ્ઠ્ય** વિ૦[+ औष्ठ्य]દાંત અને હોઠ બંનેની મદદથી ઉચ્ચારાતું. ઉદા૦ 'વ'

દંદૂડી સ્ત્રી૦, **–ડો** પું૦ જુઓ દદૂડી, દદૂડો

દંપતી ન૦બ૦વ૦ [સં.] વરવહુ; સ્ત્રીપુરુષનું જોડું

દંભ પું૦[સં.] ડોળ; ઢોંગ. [**–કરવો, –ખેલવો, –રાખવો.**] **–ભિયું, –ભી** વિ૦ દંભવાળું; ઢોંગી

દંશ પું૦[સં.] ડંખ; સાપ વગેરે ઝેરી જીવજંતુનું કરડવું તે (૨) [લા.] કીનો; વેર. **૦કોશ(–ષ)** પું૦ ડંખનું કોચલું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ દંશ દેવો; કરડવું. **–શિત** વિ૦ દંશ દેવાયેલું. **–શી** વિ૦ દંશવાળું (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ. **–શીલું** વિ૦ દંશી; ઝેરીલું

દંષ્ટ્રા સ્ત્રી૦ [સં.] મોટા દાંત; દાઢ

દા પું૦ જુઓ દાવ [ઉદા૦ સુખદા

-દા [સં.] વિ૦ સ્ત્રી૦ આપનારી 'દ'નું સ્ત્રી૦.

દાઇયણ, દાઇયાણી, દાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. दाई] સુયાણી; પ્રસવ કરાવનારી બાઈ; (૨) દાયણ [फा. दायह] ધાવ

દાઈદુશ્મન પું૦ [प्रा. दाइअ (વારસામાં હિસ્સેદાર)+દુશ્મન] વારસામાં ભાગીદાર અને દુશ્મન (૨) કોઈ પણ કારણથી થયેલો વેરવી

દાઉદખાની વિ૦[अ. दाऊद + फा. खान; સર૦ हिं., म.] એ નામની જાતના (ઘઉં કે ચોખા)

દાઉદી સ્ત્રી૦ [अ. दाऊद ઉપરથી]એક ફૂલઝાડ; ગુલદાવરી (૨) વિ૦ મુસલમાન કે વહોરાની એક જાતનું (૩) એ નામની જાતના (ઘઉં)

દાક્તર પું૦[ઇં. 'ડોક્ટર'] યુરોપીય વૈદક પ્રમાણે દવા કરનાર. **–રી** વિ૦ દાક્તરનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ દાક્તરની વિદ્યા કે ધંધો

દાક્ષાયણી સ્ત્રી૦[સં.](સં.)દક્ષની કન્યા (૨) એક નક્ષત્ર (૩) પાર્વતી [દિશા સંબંધી

દાક્ષિણ વિ૦[સં.] દક્ષિણાને લગતું (૨) દક્ષિણ

દાક્ષિણાત્ય વિ૦ [સં.] દક્ષિણમાં આવેલું (૨) પું૦ દક્ષિણ દેશનો વતની

દાક્ષિણ્ય ન૦ [સં.] સભ્યતા; વિવેક

દાખડો પું૦ મહેનતમજૂરી; તકલીફ; શ્રમ (૨) દાખલો. [**–કરાવવો** = દાખલો કરાવવો.]

દાખલ વિ૦ [अ. दाखिल]અંદર ગયેલું – પેઠેલું (૨) અ૦ બદલે; માટે; પેટે; તરીકે. [**–કરવું** = અંદર લેવું, ઘાલવું (૨) સામેલ કરવું; અંદર પ્રવેશ આપવો. **–થવું** = અંદર જવું, પેસવું (૨) સામેલ થવું; પ્રવેશ મળવો. **–પડવું** = દાખલ થવું; –માં સામેલ થવું.]

દાખલો પું૦ [अ. दाखिलह] દૃષ્ટાંત; ઉદાહરણ (૨) અનુભવ; પાઠ; શિક્ષા (૩) પુરાવો; પ્રમાણ (૪) રીત પ્રમાણે ગણવાની રકમ – હિસાબ (ગણિત). [**–આપવો** = દૃષ્ટાંત આપવું (૨) લેખિત પુરાવો આપવો (૩) હિસાબનો દાખલો ગણવા આપવો. **–કરવો** = ગણિતનો દાખલો ગણવો, તેનો ઉત્તર લાવવો (૨) સાબિતી કરવી. **–કરાવવો** = સાબિતી અપાવવી. **–ખાવો** = મેળ મળવો; પત્તો લાગવો (૨) પુરાવો મળવો. **–ગણવો** = ગણિતના હિસાબનો ઉત્તર કાઢવો. **–દેવો** = જુઓ દાખલો આપવો. **–બેસવો** = ગણિતના દાખલાનો ઉત્તર મળવો (૨) ઘડો લે એવું થવું. **–બેસાડવો** = ઘડો લે એવું કરવું (૨) ગણિતના હિસાબનો ઉત્તર મેળવવો. **–મળવો** = નોંધ મળવી (૨) પુરાવો મળવો (૩) ઉદાહરણ મળવું.]

દાખવવું, દાખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. दक्खव; अप. दाक्खव; સં. दर्शय] દેખાડવું; બતાવવું; ધ્યાન પર લાવવું; કહેવું (૨) અ૦ક્રિ૦ અસર બતાવવી; ગુણ દેખાડવો (પ્રાયઃ સારો નહિ) (૩) દુઃખ કરવું; પીડા થવી [ફોડવું

દાગવું સ૦ક્રિ૦[हिं.]સળગાવવું; પલીતો ચાંપી

દાગીનો પું૦[સર૦ म.]ઘરેણું (૨) રકમ; નંગ. [**–છોલવો** = દાગીનો તાછવો (સુ.).]

દાઘ પું૦ [फा.] જુઓ ડાઘ

દાઘ પું૦ [सं.]બળવું તે; દહન. [**–દેવો** = અગ્નિસંસ્કાર કરવો. **–લાગવો** = બળે એવો જખમ થવો (૨) મન ઉપર તેવી અસર થવી.] **–ઘાંજલિ** સ્ત્રી૦ અગ્નિદાહ વખતની અંજલિ

દાજી પું૦ પિતા કે વડીલ (સંબોધન)

દાઝ (ઝ,) સ્ત્રી૦ [सं. दह्, प्रा. दज्झ ઉપરથી] લાગણી; અનુકંપા; (૨) ચીડ; ગુસ્સો (૩) દ્વેષ; વેર(૪)દાઝેલો–બળેલો ભાગ (ખોરાકમાં). [**–આવવી** = દાઝ ચડવી. **–ઓલવવી** = સામા ઉપર વેર લઈ, પોતાની બળતરા શાંત કરવી. **–કાઢવી** = મનની બધી લાગણી વ્યક્ત થાય તે રીતે સામા ઉપર વેર લેવું કે શિક્ષા કરવી. **–ચડવી** = ગુસ્સો આવવો; બળતરા થવી. **–ખાવી, ધરાવવી, લાગવી, લાવવી** = લાગણી થવી. **દાઝે બળવું** = ખારવૃત્તિથી કે ગુસ્સાથી ચચાણવું.] **૦ણું** ન૦ દઝાવાય એવું જમીનનું તપવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઊનું ચંપાવાની અસર થવી (૨) બળવું; સળગવું (૩)[રસોઈ નું] અતિ તાપથી બળવું(૪) [લા.] મનમાં દાઝ હોવી કે ચડવી; દાઝે બળવું; (જુઓ દાઝ). [**દાઝ્યા ઉપર ડામ** = એક દુઃખ હોય તેમાં બીજું ઉમેરાવું.] **–ીલું** વિ૦ અદેખું; દ્વેષીલું; કીનાખોર

દાટ વિ૦ [સર૦ म. दाट; का. दट्ट] ભરચક; પુષ્કળ. ઉદા૦ મોંઘુંદાટ[અતિશય મોંઘું](૨) પું૦ જુઓ ડાટ

દાટવું સ૦ ક્રિ૦ ખાડો કરી તેમાં માટીથી ઢાંકી દેવું; દફનાવવું; ગાડવું (૨) તેમ કરીને સંતાડવું (૩) [સર૦ हिं. डाँटना, दाटना; सं. दान्त પરથી ?] ડાટવું; દાટી દેવી (૪) [લા.] કાંઈ છૂપો લાભ સંતાયેલો હોવો. જેમ કે, ત્યાં શું દાટ્યું છે તે જાઓ છો ?

દાટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. दाटी; का. दट्ट] ભીડ ગિરદી (૨) [हिं.] ધમકી; ડાટી. [**–આપવી, દેવી** = ધમકાવવું.]

દાટો પું૦ ['દાટવું' ઉપરથી] ડાટો. (**–દેવો, મારવો**)

દાડમ ન૦[सं. दाडिम] એક ફળ. **૦કળી** સ્ત્રી૦ દાડમનો દાણો. **૦ડી, –મી** સ્ત્રી૦ દાડમનું ઝાડ

દાડિમ ન૦ [सं.] દાડમ. **૦કળી** સ્ત્રી૦ દાડમકળી

દાઢ (ઢ,) સ્ત્રી૦ [सं., प्रा. दाढा] ચપટા માથાનો ચાવવાનો દાંત. [**–આવવી** = દાઢનો દાંત ફૂટવો (૨)દાઢ દુઃખવી. **–ગળવી, સળકવી** = મોંમાં પાણી આવવું; સ્વાદ કરવાનું મન થવું. **–ફૂટવી** = દાઢનો દાંત ઊગવો. **દાઢમાં ઘાલવું, લેવું, રાખવું** = મેળવવાની કે વેર લેવાની મનમાં ગાંઠ વાળવી. **દાઢે લાગવું, દાઢે વળગવું** = સ્વાદ રહી જવો; ભાવવું.]

દાઢવું અ૦ ક્રિ૦ ['દાઢ' ઉપરથી] (કા.)દાઢ–દાંત બેસાડવો; બચકું ભરવું (૨) કટાક્ષમાં બોલવું

દાઢા પું૦બ૦વ૦ ['દાઢ' ઉપરથી] લોઢાના દાંતા (કરબડીના)

દાઢી સ્ત્રી૦ [सं. दाढिका; दे. दाढिआ] હડપચી કે ત્યાં ઊગતા વાળ. [**–કરવી** = દાઢીના વાળની હજામત કરવી. **–ફૂટવી** = જુવાની આવવી. **–રાખવી** = દાઢીના વાળ ન મૂંડાવી વધવા દેવા. **દાઢીમાં હાથ ઘાલવા** = કાલાવાલા કરવા. **દાઢીમૂછ ઉતરાવવી (–આપવી)** = સૂતક પૂરું થયે દાઢી ને મૂછ બોડાવવી.] **–ઢા(–ઢિયા)ળો** વિ૦ પું૦ દાઢીવાળો–મરદ. **–ઢું** ન૦ દાઢીના વાળ (તુચ્છકારમાં)

દાણ ન૦ [प्रा. दाणि] જકાત; હાંસલ; ટોલ(૨) ન૦ [જુઓ દાન] (કા.) ફેરો; વાર. **૦ચોકી** સ્ત્રી૦ જકાતઘર; ટોલ લેવાની જગા. **૦ચોરી** સ્ત્રી૦દાણ ભરવાનું ચુકાવવું તે. **૦લીલા** સ્ત્રી૦ ગોપીઓ પાસે દાણ લેવાની કૃષ્ણે કરેલી લીલા

દાણાદાર વિ૦ [फा. दानह + दार] દાણાદાણાવાળું; કણકીદાર

દાણાપીઠ સ્ત્રી૦ દાણાબજાર; કણપીઠ

દાણિયા પું૦ બ૦વ૦ ['દાણો' ઉપરથી] (કા.) સોગટાંબાજી વગેરે રમતમાં વપરાતી મોટી કોડીઓ

દાણિયું ન૦ ['દાણો' ઉપરથી] સૌભાગ્યવતીનું કોટનું એક ઘરેણું (૨) અરધું અનાજ અને અરધાં ફોતરાંવાળું ઢોરનું ખાણ (૩) [ચ.] ગવારનું ગોતર

દાણિયો પું૦ જુઓ દાણી

દાણી વિ૦ ['દાણ' ઉપરથી] દાણનું હકદાર (૨)

પું૦ દાણ ઉઘરાવનારો (૩) એક અટક

દાણો પું૦ [फा. दानह] અનાજ; ધાન્ય (૨) અનાજનો કણ (૩) એના જેવો કોઈ પણ કણ (૪) સોગટાંબાજી વગેરે રમતમાં પાસા કે કોડીથી દાવ નાખતાં પડેલો અંક. [**દાણા ઉતારવા**=દાણા વાળવા. **દાણા જોવરાવવા, દાણા દેખાડવા** =માથે વાળેલા દાણા ભૂવા પાસે જોવરાવી, શું વળગ્યું છે, તે નક્કી કરાવવું. **દાણા જોવા** = નજર ઉતારીને વળગણ શું છે તે નક્કી કરવું. **દાણા ભરાવા**=બળિયા વગેરેના ફોલ્લા રસી ભરાઈને ફૂલવા (૨) કણસલામાં દાણો થવો. **દાણા વાળવા** = વળગણ જોવા કે કાઢવા માથા ઉપર દાણા ફેરવવા. **દાણો ચાંપી જોવો** = કહી જોવું; પાસો ફેંકી જોવો. **-પાડવો** = કણ પડે એમ કરવું (૨) વિધવાએ ફરી ઘર માંડવું. **-ભરવો** =મોસમમાં એકસામટું અનાજ સંઘરવું.] ૦**દૂણી** પું૦ અનાજ વગેરે ખોરાકનો સામાન. ૦**પાણી** પું૦; ન૦ ખાવાપીવાનું સાધન (૨) અન્નજળ; નસીબ

દાતણ ન૦ [दे. दंतवण] દાંત સાફ કરવા માટે આવળ બાવળ ઇ૦ની સોટીનો કકડો. [**-કરવું** =(દાતણ વડે) દાંત સાફ કરવા. **દાતણની ચીરીએ હોવું** =દાતણ સિવાય બીજું કાંઈ ચાવ્યું ન હોવું; ભૂખ્યા હોવું. **દાતણની દીવી જેવો**=એકનો એક મોંઘો ને લાડકવાયો આધાર (૨) સુકલકડી માણસ.] ૦**પાણી** ન૦ દાતણ અને પાણી (૨) તે વડે દાંત મોઢું સાફ કરવું તે. [**-કરવાં.**] **-ણિયો** પું૦ દાતણ વેચનારો

દાતરડી સ્ત્રી૦ [सं. दात्र] નાનું દાતરડું (૨) દાતરડી જેવા દાંત, જેમ કે સૂવરની દાતરડી. **-ડું** ન૦ ઘાસ કાપવાનું એક ઓજાર. [**દાતરડું ને બંધિયા**=એ સિવાય પાસે કશી પૂંજી ન હોવી; ગરીબ હોવું.]

દાતા(૦ર) [सं.] વિ૦ આપનારું (૨) દાન કરનારું; ઉદાર (૩) પું૦ દાન આપનારો પુરુષ. **-તૃત્વ** ન૦ દાતાપણું. **-ત્રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ દેનારી (૨) સ્ત્રી૦ દાતા સ્ત્રી

દાથરિયું ન૦ માટીનું એક ઠામ-વાસણ

દાથરી સ્ત્રી૦ માટીની થાળી (૨) તોબરો; ખલેચી (૩) હાંલ્લું (૪) [લા.] જુઓ તોબરો. [**-ચડવી, -ચડાવવી**]

દાથરો પું૦ [સર૦ म. दाथर] રસોઈમાં વરાળથી બાફવા વાસણમાં વસ્તુને અધ્ધર રાખવા કરાતું ઘાસ વગેરેનું પડ (૨) તોબરો (૩) [લા.] ચડેલું મોં; દાથરી. [**-ચડવો, -ચડાવવો**]

દાદ સ્ત્રી૦ [फा.] ફરિયાદ; અરજ (૨) ઇન્સાફ. [**-આપવી, -દેવી** =સાંભળવું; ન્યાય આપવો (૨) [લા.] ગાંઠવું; માનવું. **-માગવી, -સાંભળવી, -મળવી, -મેળવવી.**] ૦**ખાહ** પું૦ દાદ માગનારો. ૦**ગર** પું૦ દાદ સાંભળનારો; ન્યાયાધીશ. ૦**ફરિયાદ** સ્ત્રી૦ કોઈ પણ જાતની ફરિયાદ. **-દી** વિ૦ દાદ માગનાર; ફરિયાદી

દાદકાગ પું૦ એક પક્ષી

દાદર પું૦ [प्रा. दद्दर] દાદરો; નિસરણી (૨) સ્ત્રી૦ [सं. दद्रु] દરાજ. ૦**બારી** સ્ત્રી૦ દાદરનું નાનું બારણું (૨) જીનો. **-રો** પું૦ નિસરણી (૨) નિસરણી ઉપરનું બારણું (૩) તાળાની અંદરની કળ (૪) એક જાતનો તાલ (૫) એક વનસ્પતિ-ઔષધિ

દાદાગીરી સ્ત્રી૦ ['દાદો' ઉપરથી] જબરદસ્તી; બળજોરી; ગુંડાગીરી [જુઓ 'દાદ'માં

દાદી સ્ત્રી૦ મા કે બાપની મા; વડિયાઈ (૨) વિ૦

દાદુપંથી વિ૦ દાદુ નામના સંતના પંથનું (અનુયાયી) કે તેને લગતું

દાદુર પું૦ [सं.] દેડકો

દાદો પું૦ [સર૦ म.] બાપનો કે માનો બાપ; વડવો (૨) ગુંડો; જબરદસ્તી કરવાની ટેવવાળો

દાધવું અ૦ક્રિ૦ [सं. दग्ध = દાઝેલું] દાઝવું; બળવું

દાધાબળ્યું વિ૦ [सं. दग्ध + બળ્યું] અદેખું (૨) રડતી સૂરતવાળું [ગાંડિયું

દાધારંગું વિ૦ [सं. दग्धांगक] અદેખું (૨)

-દાન [फा.] પ્રત્યય. નામને લાગતાં 'તે રાખનાર, ધારણ કરનાર' કે 'તે જાણનાર' એવા અર્થનું વિ૦ બનાવે. ઉદા૦ 'ગુલાબદાન'; 'કદરદાન'

દાન પું૦બ૦વ૦ દશનો ઘડિયો; ૧×૧૦=૧૦

દાન ન૦ [सं.] આપવું તે (૨) ધર્મબુદ્ધિથી, પુણ્યાર્થે આપવું તે (૩) રમતનો આપવાનો દાવ; વારો (૪) હાથીના લમણામાંથી ઝરતો મદ. [**–આપવું**=દાન તરીકે આપવું (૨) રમતનો દાવ આપવો. **–લેવાં**=સ્ત્રી પુરુષે ગુરુ સમક્ષ ભેટ મૂકી ગુરુમંત્ર લેવો.**–લેવું**= દાન તરીકે આપેલું સ્વીકારવું.] **૦દક્ષિણા** સ્ત્રી૦ દાન અને દક્ષિણા. **૦ધર્મ** પું૦ દાન કરવાનો ધર્મ. **૦પત્ર** ન૦ બક્ષિસપત્ર; દાનનું લખાણ. **૦વીર** પું૦ દાન કરવામાં શૂરો માણસ; દાનેશરી. **૦શાલી(–ળી)**, **૦શીલ** વિ૦ દાન કરવાની ટેવવાળો; સખી

દાનત સ્ત્રી૦ [अ. दियानत] મનનું વલણ; વૃત્તિ. [**–બગડવી**=ન્યાય કે નીતિની ભાવના ન રહેવી; પ્રામાણિકતા ટળવી. **–રાખવી**= મનોવૃત્તિ રાખવી.]

દાનવ પું૦ [सं.] રાક્ષસ. **–વી** સ્ત્રી૦ દાનવ સ્ત્રી; રાક્ષસી (૨) વિ૦ દાનવને લગતું; રાક્ષસી

દાનસ્તું વિ૦ [फा. दानिस्तह] સારી દાનતવાળું (૨) પ્રામાણિક (૩) ડાહ્યું; સમજુ. **–સ્તાઈ** સ્ત્રી૦ દાનસ્તાપણું

દાનાઈ સ્ત્રી૦ [फा.] દાનાપણું; ડાહ્યાપણું; વિવેક (૨) ભલમનસાઈ (૩) પ્રામાણિકતા; ઈમાનદારી. **–વ** વિ૦ ડાહ્યું; વિવેકી; સમજુ (૨) ઉદાર

દાનિશ સ્ત્રી૦ [फा.] ડહાપણ; વિવેક. **૦મંદ** વિ૦ ડાહ્યું; સમજુ; વિવેકી

દાનિયત સ્ત્રી૦ [फ़ा. दाना ઉપરથી] દાનાપણું; ડહાપણ; અક્કલમંદી

દાની સ્ત્રી૦ [फा. दान] પાત્ર; આલય; –ને રાખવાનું ઠામ, એ અર્થમાં નામને અંતે. જેમ કે ચા-દાની, પીકદાની ઇ૦

દાની વિ૦ [सं.] દાન આપનારું; સખી; ઉદાર. **–નેશ(–સ)રી** પું૦ [सं. दान+ईश्वर ?] દાનવીર; મોટો દાની માણસ [વિવેકી

દાનો વિ૦ પું૦ [फा. दाना] ડાહ્યો; સમજુ;

દાન્ત વિ૦ [सं.] વશ કરેલું; કાબૂમાં આણેલું (૨) સંયમી

દાપું ન૦ [सं. दापन] હકનું માગણું; લાગો. [**–ચૂકવવું**=લાગો આપવો.]

દાબ પું૦ ['દાબવું' પરથી] દાબવું તે; દબાણ (૨) આગ્રહ (૩) અંકુશ; ધાક. [**–દેવો, મૂકવો**= અંકુશ મૂકવો; ધાકમાં રાખવું (૨) દબાણમાં રાખવું. **–બેસાડવો, રાખવો**=ધાક બેસાડવો; અંકુશ રાખવો. **દાબમાં રાખવું**= દબાણ તળે યા અંકુશ કે ધાકમાં રાખવું.]

દાબડદીબડ અ૦ ['દાબડ' ('દાબવું' ઉપરથી)નો દ્વિર્ભાવ] છૂપું છૂપું. [**–ચલાવવું, –રાખવું**]

દાબડી સ્ત્રી૦ [अ. दब्बह ઉપરથી] નાનો દાબડો; ડબ્બી. **–ડિયું** વિ૦ દાબડા જેવું બંધિયાર. **–ડો** પું૦ ઢાંકણવાળું એક જાતનું ધાતુનું પાત્ર; ડબ્બો (૨) જુઓ દાબલો

દાબણ ન૦ દબાણ; ભાર (૨) દમન; સખતી (૩) અંકુશ. **–ણિયું** ન૦ કાંઈ દાબવા માટેનું વજન (૨) કોઠી પરનું માટીનું ઢાંકણું

દાબલો પું૦ આખી કેરીનું સંભાર ભરી કરાતું એક અથાણું (પ્રાયઃ બ૦ વ૦ માં)

દાબવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. दाबणें; हिं. दबाना] દબાવવું; ચગદવું; ચાંપવું (૨) [લા.] સખતી કરવી; અંકુશમાં રાખવું. [**દાબીને કહેવું**= આગ્રહ કરવો; શરમમાં કે શેહમાં નાખીને કહેવું. **દાબીને ખાવું**=અકરાંતિયાપણે ખાવું. **દાબી રાખવું**=ભાર તળે મૂકી રાખવું; દબાવવું (૨) ગુપ્ત રાખવું; બહાર ન પડવા દેવું. **દાબી દેવું**=કચરી નાખવું; અટકાવી દેવું.]

દાબો પું૦ ['દાબવું' ઉપરથી] ધૂળનો ઢગલો. [**–કરવો**=અનાજને ધૂળ કે રાખમાં દાબીને રાખવું.]

દાભ પું૦ [सं. दर्भ; प्रा. दब्भ] એક વનસ્પતિ–દર્ભ

દાભોળિયું ન૦ જુઓ ડાભોળિયું

દામ પું૦ [सं. द्रम्म; प्रा. दम्म] પૈસો; ધન (૨) ન૦ કિંમત; મૂલ્ય

દામ ન૦ [सं.] જુઓ દામણ ૧ (૨) સ્ત્રી૦ માળા

દામણ ન૦ [दे. दामण] ઘોડાં-ગધેડાંના પગ બાંધવાનું દોરડું (૨) સ્ત્રી૦ [?] (વહાણની) ડાબી બાજુ [એક ઘરેણું; બંધી

દામણી સ્ત્રી૦ [सं. दामन्] સ્ત્રીઓના કપાળનું

દામણું વિ૦ [दे. दयावण] ઓશિયાળું; પરવશ (૨) દયામણું; ગરીબ

દામણું ન૦ [જુઓ દામણ; સં. दामन्] નેતરું; જાડી દોરી

દામતાઈ સ્ત્રી૦ ['દામ' ઉપરથી]+ ધનવાનપણું

દામદૂપટ ન૦ [દામ + દૂપટ; સર૦ म. दामदुपटी] ધીરેલાથી બમણું લેવું તે

દામન ન૦ [फा.] છેડો; પાલવ (૨) અંગરખા વગેરેની ચાળ. [-અભડાવવું = શિયળનો ભંગ કરવો.]

દામિની સ્ત્રી૦ [સં.] વીજળી (૨) [સં. दामन्] દામણી

દામી વિ૦ ['દામ' ઉપરથી] દામવાળું; પૈસાદાર

દામી સ્ત્રી૦; ન૦ સમોવડિયું; બરોબરિયું; જોડિયું

દામોદર પું૦ [સં.] (સં.) કૃષ્ણ

દાય પું૦ [સં.] વડીલોપાર્જિત મિલકતમાંનો ભાગ. **૦ભાગ** પું૦ વારસ તરીકેનો દાયનો ભાગ

-દાયક વિ૦ [સં.] (પ્રાય: સમાસને અંતે) આપનાર. ઉદા૦ સુખદાયક

દાયકો પું૦ [સં. दशन् ઉપરથી] દસકો

દાયજો પું૦ [प्रा. दाइज्जय = લગ્ન વખતે વરવહુને અપાતું દ્રવ્ય; સર૦ हिं. दायजा] સ્ત્રીધન

દાયણ સ્ત્રી૦ [જુઓ દાઈ] સુયાણી

દાયતું ન૦ [સં. दाय ઉપરથી] દાયજામાં આપેલું તે (ખાસ કરીને ખેતર)

દાયરો પું૦ [अ. दाइरह] સમુદાય; ટોળું (૨) ડાયરો; રાવણું

દાયા સ્ત્રી૦ [फा. = ધાવ] જુઓ દાઈ

-દાયી વિ૦ [સં.] 'આપનારું' એવા અર્થમાં સમાસને અંતે. ઉદા. સુખદાયી. **-યિની** વિ૦ સ્ત્રી૦

-દાર વિ૦ [फा.] 'વાળું' અર્થમાં શબ્દને છેડે. ઉદા૦ પૈસાદાર

દાર [સં.], **-રા** સ્ત્રી૦ પત્ની. **૦પણું** ન૦

દારક પું૦ [સં.] બાળક; વત્સ; પુત્ર

દારવું સ૦ક્રિ૦ [સં. दॄ (दारय्)] ચીરવું; ફાડવું

દારિદ્ર(-દ્ર્ય) ન૦ [સં.] દરિદ્રતા; ગરીબાઈ

દારુ ન૦ [સં.] દેવદારનું ઝાડ (૨) લાકડું

દારુણ વિ૦ [સં.] નિર્દય; કઠોર (૨) ભયાનક; વ્રમુલ (૩) તીવ્ર; સખત (દર્દ)

દારુહળદર સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

દારૂ પું૦ [फा.] મદિરા (૨) બંદૂક, દારૂખાના વગેરેમાં ફોડાતું ગંધક અને કોલસા વગેરેનું મિશ્રણ. (૩) + દવા. જેમ કે દવાદારૂ. **૦ખાનું** ન૦ આતસબાજીની ચીજ. **૦ગડો** પું૦ દારૂખાનું બનાવનારો. **૦ગોળો** પું૦ દારૂ, ગોળા વગેરે યુદ્ધનો સામાન. **૦ડિયો** પું૦ દારૂનો વ્યસની. **૦નિષેધ** પું૦ દારૂ પીવાનો નિષેધ–મના; દારૂબંધી. **૦નિષેધક** વિ૦ દારૂનિષેધ કરનારું – કરાવનારું (વસ્તુ કે માણસ). **૦બંધી** સ્ત્રી૦ દારૂની બંધી; 'પ્રોહિબિશન'. **૦બાજ** વિ૦ શરાબખોર; દારૂડિયો. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ શરાબખોરી; દારૂડિયાપણું (૨) દારૂની મિજલસ

દારૂડી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) એક પક્ષી

દારૂનિષેધ, ૦ક; દારૂબંધી; દારૂબાજ,-જી જુઓ 'દારૂ'માં

દારો પું૦ મોઈ કે બોલને વાગેલો ટોલ્લો

દારોગો પું૦ [तुर्की] જુઓ દરોગો

દાર્શનિક વિ૦ [સં.] દર્શનશાસ્ત્રને લગતું (૨) પ્રત્યક્ષ (પુરાવો) (૩) પું૦ દર્શનશાસ્ત્ર જાણનાર

દાર્ષ્ટાન્તિક વિ૦ [સં.] દૃષ્ટાંત સંબંધી, –ને લગતું

દાલચીડી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

દાલચીની સ્ત્રી૦ [फा. दारचीनी; सं. दारुचीनी; हिं., म.] તેજાનાની એક વસ્તુ – તજ

દાલાન પું૦ [फा.] ઘરનો મોટો ઓરડો (૨) ચોક; આંગણું

દાવ પું૦ [फा.] રમતમાં આવતો વારો; દા (૨) પાસામાં પડતા દાણા (૩) લાગ; અનુકૂળ વખત (૪) યુક્તિ; પેચ. [-આપવો = રમતમાં જેને રમવાની વારી હોય તે રમી શકે તે માટે પોતાને માથે આવતું કામ કરવું. -આવવો = રમવાની વારી આવવી (૨) તક મળવી. -ખેલવો = રમત રમવી (૨) યુક્તિ-પ્રયુક્તિ કરવી. -જોવો = તક જોવી; લાગ જોવો. -ફાવવો = યુક્તિ સફળ થવી. -સાધવો = લાગ સાધવો. -લેવો = પોતાનો વારો આવ્યે રમવું. -જોઈને સોગટી મારવી = લાગ જોઈને કામ કરવું. **દાવમાં આવવું** = લાગ ખાય કે યુક્તિ ફાવે એમ થવું. (...ના) દાવનું હોવું

=ને યોગ્ય હોવું.] **૦પેચ** પું૦ યુક્તિપ્રયુક્તિ. [**-લડાવવો**=યુક્તિપ્રયુક્તિ કરવી.]

દાવડી સ્ત્રી૦ [दे. दवर, दवरिया; हिं. दाँवरी, दावँरी] દોરી

દાવડું ન૦ રેંટ (પાણી ખેંચવાનો)

દાવત સ્ત્રી૦ [अ.] નોતરું; ઇજન

દાવદી સ્ત્રી૦ [अ. दाऊदी] જુઓ ગુલદાવરી

દાવાઅરજી સ્ત્રી૦ [દાવો + અરજી] ફરિયાદનામું

દાવાગીર પું૦ [फा.] દાવો કરનારો; ફરિયાદી

દાવાગ્નિ પું૦ [सं.] દવ; વનમાં એની મેળે સળગતો અગ્નિ

દાવાદળ ન૦ દરવાદળ; વાવાઝોડું

દાવાદાર પું૦ [फा.] દાવાવાળો; ફરિયાદી

દાવાનલ(-ળ) પું૦ [सं.] દાવાગ્નિ

દાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. दाव=બતાવવું; અપાવવું] (પશુને) નરનો સમાગમ થવો

દાવો પું૦ [फा. दअ़वा] હક; માલિકી (૨) હક મેળવવા સારુ સરકારમાં ફરિયાદ (૩) પ્રામાણ્ય કે પુરાવો હોવાનો નિશ્ચય કે તેની રૂએનો હક. જેમ કે, હું દાવાની સાથે કહું છું. [**-કરવો**=હક માટે અદાલતમાં ફરિયાદ કરવી (૨) હક કરવો. **-કાઢી નાખવો**= ફરિયાદ નામંજૂર કરવી (અદાલતે). **-ચાલવો**=અદાલતમાં ફરિયાદની તપાસનું કામ શરૂ થવું. **-માંડવો**=દાવો કરવો.]

દાશમિક વિ૦ [सं.] જુઓ દશાંશ

દાશરથિ પું૦ [सं.] (સં.) દશરથના પુત્ર-રામ

દાશાર્હ પું૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ

દાસ પું૦ [सं.] સેવક (૨) સ્ત્રી૦+(પ.) દાસ્ય; સેવા. **૦તણુ** ન૦+, **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ દાસપણું; દાસત્વ. **-સાનુદાસ** પું૦ [+ अनुदास] દાસનો દાસ; અત્યંત નમ્ર સેવક. **-સી** સ્ત્રી૦ સેવિકા; નોકરડી; લૂંડી. **-સીપુત્ર, -સેય** પું૦ [सं.] દાસીને પેટે થયેલો પુત્ર

દાસોલા પું૦ બ૦ વ૦ ['દાસ' ઉપરથી] (કા.) હલકાં દાસપણાનાં કામ

દાસ્તાન સ્ત્રી૦ [फा.] વર્ણન; અહેવાલ (૨) ન૦ [फा. दास्तन] સંઘરો (૩) અનાજ સંઘરવાનો ભંડાર

દાસ્ય ન૦ [सं.] દાસપણું

દાહ પું૦ [सं.] બળવું તે; બળતરા; અગન. **૦ક** વિ૦ દાહ કરનારું. **૦કતા** સ્ત્રી૦, **૦કત્વ** ન૦. **૦જ્વર** પું૦ એક જાતનો તાવ. **-હાત્મક** વિ૦ દાહક ગુણવાળું

દાહિમા,-મો પું૦ રજપૂતોની એક જાત કે તેની અડક

દાહ્ય વિ૦ [सं.] બાળવા જેવું (૨) સળગી [ઊઠે એવું

દાળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [प्रा.; दे. दालि] કઠોળનું દળફાડિયું (૨) એની (પ્રવાહી કે ભભરી) બનાવેલી એક વાની (૩) ઈંડાની જરદી (૪) ગડગૂમડ પર વળતું પડ-છોડું. [**-ઓરવી**=દાળ રાંધવા માટે આધણમાં નાખવી. **-કરવી**=(કઠોળની) પ્રવાહી વાની કરવી (૨)દાળ પાડવી. **-પરણાવવી**=દાળ વધારવા અંદર પાણી ધમકારવું (સુ.). **-પાડવી**=કઠોળ વગેરેને ભરડી, દળ છૂટાં પાડી, છોડા વિનાનાં કરવાં. **દાળમાં કાંઈ કાળું હોવું**=કંઈક છળકપટ, કલંક કે પાપ હોવું. **દાળમાં ચાંલ્લા રહી જવા**=દાળ બરાબર નહીં ઓગળતાં અમુક દાણા કડક રહી જવા. **દાળમાં નાખવું**=નિરર્થક પાસે રાખવું; નકામું ગણી બાજુએ કરવું (૨) દાળ ભેગું કાંઈક ભેળવવું.] **૦રોટી** સ્ત્રી૦ દાળ અને રોટી (૨) [લા.] નિર્વાહ; પોષણ. **-ળિયા** પું૦ બ૦ વ૦ (છોડાં વગરના) શેકેલા ચણા. **-ળિયું** વિ૦ દાળખાઉ; દાળનું સવાદિયું. **-ળિયો** પું૦ દાળ વેચનારો (૨) 'દાળિયા'નું એ૦વ૦

દાળોવાટો પું૦ [દાળ + વાટવી, તેની જેમ? કે દળવું+વાટવું ?] (કા.) દાટ; મહાવિનાશ

દાંડ (૦) વિ૦ (૨) પું૦, **૦ગાઈ, ૦ગી, -ડાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ 'ડાંડ'માં

દાંડિયું (૦) ન૦ [दे. दांडी] ડાંડિયું કે તેવું કરેલું વસ્ત્ર

દાંડિયો (૦), પું૦, **-યારાસ** પું૦ જુઓ ['ડાંડિયો'માં

દાંડી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ ડાંડી (૨) તંતુવાદ્યનો તુંબડા સાથેનો લાંબો દાંડો. **-ડો** પું૦ જુઓ ડાંડો

દાંડીકૂચ (૦) સ્ત્રી૦ [દાંડી + કૂચ] ઈ.સ. ૧૯૩૦માં ગાંધીજીએ દાંડી ગામે કરેલી કૂચ

દાંડો (૦) પું૦ જુઓ 'દાંડી'માં

દાંત (૦) પું૦ [सं. दन्त; સર૦ म., हिं.] દંત (૨) દાંતો (૩) વેર; કીનો. (૪) હાથીદાંત. ઉદા૦ દાંતની ચૂડી. [**–આવવા** = દાંત ઊગવા – ફૂટવા (૨) બોલવાનું કે સામા થવાનું બળ આવવું (૩) હસવું. **–ઊગવા** = જુઓ 'દાંત આવવા' અર્થ ૧, ૨. **–ઊઠવા, ઊપડવા** = બચકું ભરાતાં દાંતના ઘાની નિશાની પડવી. **–કકડાવવા** = દાંત પીસવા; ગુસ્સો કરવો (૨) ઊંઘમાં કે ટાઢથી દાંત વડે કડકડ અવાજ કરવો. **–કકડાવીને, કચકચાવીને રહેવું** = હારીને – થાકીને શાંત રહેવું. **–કરડવા** = દિગ્મૂઢ થવું; ચકિત થવું (૨) શરમની લાગણી થવી. **–કાકરવા** = કરડવાની કે ખાવાની ઇચ્છા કરવી (૨) ઉશ્કેરવું; ચડાવવું. **–કાઢવા** = ખડખડ હસવું (૨) દાંત ખેંચી કાઢવા. **–ખીલી બેસવી** = ડાચું ફાટી ન શકવું. **–ખાટા કરવા** = હરાવવું (૨) પશ્ચાત્તાપ કરાવવો. **–ટિટિયારો કરવો** = નકામી ડાચાફૂટ કરવી. **–તોડી નાખવા, પાડવા** = સખત માર મારવો. **–દેખાડવા** = હસવું (૨) દાંતિયાં કરવાં. **–નંખાવવો** = પડી ગયેલા દાંતની જગાએ નકલી દાંત બેસાડાવવો. **–પડવો** = જડબામાંથી દાંત નીકળી જવો. **–ફૂટવા** = જુઓ દાંત ઊગવા. **–બતાવવા** = જુઓ દાંત દેખાડવા. **–બંધાવવા** = પડી ગયેલા કે ઢીલા થયેલા દાંત બંધાવીને સજડ કરાવવા. **–બંધાવા** = ડાચું ફાટી ન શકવું. **–બેસવા** = કરડવાથી દાંતની નિશાની પડવી. **–બેસાડાવવો** = જુઓ દાંત નંખાવવો. **–ભાગી નાખવા** = સખત માર મારવો. **–હોવા** = જોર હોવું. **દાંતમાં છેડો ઘાલવો** = આબરૂ-મર્યાદા સાચવવી. **દાંતે આવવું, –આવી જવું** = બચકાં ભરીને લડવું. **દાંતે ચડવું** = ચર્ચાવું; વગોણું થવું. **દાંતે જીભ લેવી** = જીભ કરડીને મરી જવું. **દાંતે જીવ આવવો** = જીવનમરણની ઘાંટીમાં આવી પડવું; અપાર મુશ્કેલીમાં હોવું. **દાંતે તરણું લેવરાવવું** = હાર કબૂલ કરાવવી; દીનતા દાખવવાની ફરજ પાડવી. **દાંતે તરણું લેવું** = દીનતાથી શરણે જવું. **દાંતે મેલ આવવો** = પૈસાદાર થવું. **દાંતે લાગવું** = સ્વાદ પડવો; સ્વાદ રહી જવો.]

દાંતરું (–ળું) (૦) વિ૦ [सं. दंतुर; સર૦ म. दांतरा] હોઠ બહાર નીકળેલા દાંતવાળું

દાંતાળું (૦) વિ૦ દાંતાવાળું

દાંતિયું (૦) વિ૦ દાંતાવાળું (૨) ન૦ દાંત દેખાડી કરડવા ધાવું તે (૩) છાંછિયું (૪) પાક લણી લીધા પછી ઊગેલો ફણગો. [**દાંતિયાં કરવાં** = છાંછિયાં કરવાં; ચિડાઈ કે છંછેડાઈ ને બોલવું.]

દાંતિયો (૦) પું૦ એક બાજુ દાંતાવાળો કાંસકો

દાંતી (૦) સ્ત્રી૦ ['દાંત' ઉપરથી] દાંતાની વચમાંના અંતરને ઓછું કરવા તુવેરની દાળ ડાંગર વગેરે ઘાલી સજ્જડ કરેલી કાંસકી (લીખ વગેરે કાઢવા સારુ) (૨) નવા દાંત ફૂટતા હોય ત્યારે બાળકને પહેરવાનું ઘરેણું, જેમાં વાઘનખ, ઘુવડનો પગ વગેરે હોય છે (૩) ધારિયું (૪) ખેડૂતનું એક વાવણીનું ઓજાર; ચાઓળ (૫) તડ; ફાટ (૬) ઘસરકાને લીધે થયેલો કે દાંતથી મૂકેલો દોરા પરનો કાપ. [**–પડવી** = દોરા પર ઘસરકાનો કાપ થવો.] [ન૦ એનું મૂળ

દાંતી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. दंती ?] એક વનસ્પતિ. ૦મૂળ

દાંતો (૦) પું૦ ['દાંત' ઉપરથી] કાકર (૨) ખચકો; ખસરકો (૩) વેર. [**દાંતા પૂરવા** = ચણતરમાં ઈંટો વચ્ચેના બહાર દેખાતા સાંધા પૂરવા. **દાંતો રાખવો** = વેર રાખવું.]

દાંદરું (૦) ન૦ [सं. दद्रु ?] ચામડીનો એક રોગ

દાંપત્ય ન૦ [सं.] દંપતીપણું; લગ્નસંબંધ

દાંભિક વિ૦ [सं.] દંભી; ડોળી; ઢોંગી

દાંભો (૦) પું૦ [सं. दर्भ, प्रा. दब्भ પરથી? જુઓ ડાભો] એક જાતની ભાજી (ડાભો ?)

દિક(–ગ) સ્ત્રી૦ [सं.] દિશા. **–કાલ(–ળ)** પું૦ દિશા અને કાળ. **–પાલ(–ળ)** પું૦ દિશાનો રક્ષક દેવ. **–પ્રાંત** પું૦ દિશાને છેડે આવેલો પ્રદેશ. **–ગંત** પું૦ [+ अंत] દિશાનો અંત; ક્ષિતિજ (૨) દૂરનું સ્થાન. **–ગંતર** ન૦ [+ अंतर] દિશાઓનો ગાળો (૨) બીજી દિશા. **–ગંતરેખા (–ષા)** સ્ત્રી૦ ક્ષિતિજ. **–ગંબર** વિ૦ [+ अंबर] દિશાઓરૂપી વસ્ત્રવાળું; નગ્ન (૨) એ નામના

એક જૈન સંપ્રદાયનું (૩) પું૦ દિગમ્બર સંપ્રદાયનો માણસ. **-ગંબરતા** સ્રી૦ નગ્નતા. **-ગંબરી** વિ૦ દિગંબર સંપ્રદાયને લગતું. (૨) સ્રી૦ (સં.) પાર્વતી; દુર્ગા. **-અંશ** પું૦ [+अंश] અયનવૃત્તનો ૩૬૦મો ભાગ (ખ.) **-ગ્ગજ** પું૦ દરેક દિશામાં દિક્પાળ સાથે કલ્પવામાં આવેલો હાથી (ઐરાવત, પુંડરીક, વામન, કુમુદ, અંજન, પુષ્પદંત, સાર્વભૌમ અને સુપ્રતીક એ આઠ દિગ્ગજો છે). **-ગ્દર્શન** ન૦ દિશાનું દર્શન; સૂચન; ઝાંખી. **-ગ્દાહ** પું૦ ક્ષિતિજ પર દેખાતી આગના જેવી લાલાશ. **-ગ્મૂ(-ઙ્‌મૂ)ઢ** વિ૦ ચકિત; છક. **-ગ્વિજય** પું૦ ચારે દિશાઓમાં વિજય; સંપૂર્ણ વિજય. **-ગ્વિજયી** વિ૦ (૨) પું૦ દિગ્વિજય કરનારું. **-ગ્વ્યાપકત્વ** ન૦ દિગ્વ્યાપીપણું. **-ગ્વ્યાપી** વિ૦ બધી દિશાઓમાં વ્યાપેલું

દિકામાળી સ્રી૦ [સર૦ म., हिं. डिकामाली] એક વનસ્પતિના ફૂલના ડોડાનો રસ, જે ઓસડ તરીકે વપરાય છે

દિક્કત સ્રી૦ [अ.] મુશ્કેલી; હરકત(૨)અંદેશો; શક (૩) આનાકાની

દિગર વિ૦ [फा.] ડીગર; બીજું; વિશેષ (૨) અ૦ 'બીજું કે, વિશેષ લખવાનું કે' એ અર્થમાં પત્રની શરૂઆતમાં વપરાતો શબ્દ

દિગ્ધ વિ૦ [सं.] લેપાયેલું; ચોપડાયેલું

દિતવાર પું૦ [આદિત્ય+વાર] રવિવાર

દિતિ સ્રી૦[सं.](સં.)દેવોની માતા–કશ્યપની સ્રી

દિદક્ષા સ્રી૦ [सं.] જોવાની ઇચ્છા

દિન પું૦ [सं.] દિવસ. [**-ઊઠવો** = ભાગ્ય રૂઠવું. **-ઘેર ન હોવો** = ભાગ્ય પાંશરું ન હોવું. **-જાગવો** = ભાગ્યોદય થવો. **-ફરી જવો** = ભાગ્ય રૂઠવું (૨) ભાગ્યદશા બદલાવી.] **૦કર** પું૦ સૂર્ય. **૦ચર્યા** સ્રી૦ રોજનું કામકાજ. **૦પતિ, ૦નાથ, ૦મણિ** પું૦ સૂર્ય. **૦માન** પું૦; ન૦ દિવસનું માપ (૨) ગ્રહ. [**-ફરવો** = દશા ફરવી.] **૦રાત** અ૦ દિવસે અને રાત્રે. **-નારંભ** પું૦ [+आरंभ] પ્રભાત; પરોઢિયું. **-નાવસાન** ન૦ [+अवसान], **-નાંત** પું૦ [+अन्त] સંધ્યાકાળ. **-નેશ** પું૦ [+ईश] સૂર્ય. **-નોદિન** અ૦ દિને દિને; પ્રતિદિન

દિપાવડું વિ૦ ['દીપવું' ઉપરથી] દીપાવે એવું; શોભીતું; સુંદર

દિમાક,-ગ [अ.दिमाग़] પું૦ મગજ; બુદ્ધિ(૨) ગર્વ; અભિમાન

દિમે(-વે)ટી સ્રી૦ [इं. डिमिटी] એક જાતનું ઝીણી બુટ્ટીઓવાળું કાપડ

દિય(-યે)ર પું૦ [सं. देवर; प्रा. दिअर] વરનો નાનો ભાઈ. **૦વટું** ન૦ [+सं. वृत्ति] દિયર સાથે નાતરું. **-રિયો** પું૦ દિયર (વહાલમાં)

દિયોર પું૦ દિયર (૨) [ઉ. ગુજરાત] સાળો

દિલ ન૦ [फा.] હૃદય; મન; ચિત્ત. [**-આપવું** = અંતરની વાત કહેવી (૨) દિલોજાન દોસ્ત કરવું. **-ઊતરવું** = દિલનો ભાવ જતો રહેવો. **-ઉતારી નાખવું** = મન ન રાખવું; અણગમો થવા દેવો. **-ઊઠવું, ઊઠી જવું** = મન ન રહેવું; ભાવ–રુચિ કે સ્નેહ જતાં રહેવાં. **-ઊંચું થવું** = અપ્રીતિ કે નારાજી થવી. **-ઊંચું રહેવું** = અપ્રીતિ રહેવી (૨) ફિકર રહેવી. **-કરવું** = મનની ઇચ્છા કરવી; મન પર લેવું. **-ચોંટવું** = મન લાગવું; મનને ગમવું. **-ઠરવું** = મનને ગમવું; સંતોષ થવો. **-થવું** = મન થવું; ઇચ્છા થવી. **-દાઝવું** = લાગણી થવી. **-ભરાવું** = ગળગળું થઈ જવું. **-ભારે થવું** = ચિંતાતુર થવું. **-લગાડવું** = મન પરોવવું. **-લાગવું** = મન લાગવું; ગમવું. **દિલનો દરિયાવ** = ઉદાર દિલનો. **દિલમાં દાઝવું** = લાગણી થવી.] **૦કશ(-સ)** વિ૦ મનને આકર્ષે એવું. **૦ગાર** વિ૦ હેતાળ; પ્રેમાળ. **૦ગારી** સ્રી૦ પ્રેમ; હેત. **૦ગીર** વિ૦ [फा.] નાખુશ; અપ્રસન્ન. **૦ગીરી** સ્રી૦ નાખુશી. **૦ચમન** વિ૦ [फा.] દિલ ખુશ થાય એવું (૨) ન૦ આનંદ. **૦ચસ્પ** વિ૦[फा.]સારું લાગે–ગમે એવું. **૦ચસ્પી** સ્રી૦ દિલચસ્પપણું. **૦દર્દ** ન૦દિલનું આંતરિક દર્દ. **૦દાર** વિ૦પ્રાણપ્રિય (૨) ઉદાર (૩) પું૦ આશક (૪) ગાઢ મિત્ર (૫) સ્રી૦ માશૂક. **૦દારી** સ્રી૦ દિલદારપણું. **૦પસંદ, ૦પિજીર** [फा.] વિ૦ મનને ગમે તેવું. **૦ફરેબ** વિ૦ મનને ઠગે એવું. **૦બર**

વિ૦ [फा.] દિલનું હરણ કરનારું (૨) સ્ત્રી૦ માશૂક. **૦બરી** સ્ત્રી૦ દિલબરપણું; પ્રેમ. **૦રૂબા** સ્ત્રી૦ [फा.] ન૦ એક તંતુવાદ્ય. **૦સોજ** વિ૦ [फा.] લાગણીવાળું; સમભાવી. **૦સોજી** સ્ત્રી૦ કોઈનું દુઃખ જોઈ દિલમાં થતી લાગણી; સમભાવ; હમદર્દી. **-લાવર** વિ૦ [+फा. आवर] મોટા મનનું; ઉદાર (૨) બહાદુર; વીર. **-લાવરી** સ્ત્રી૦ મનની મોટાઈ; ઉદારતા (૨) બહાદુરી

દિલાસો પું૦ [फा. दिलासा] ધીરજ; આશ્વાસન. [**-આપવો**, **-લેવો**]

દિલીપ પું૦ [सं.] (સં.) એક સૂર્યવંશી રાજા - રઘુનો પિતા

દિલેર વિ૦ [फा.] બહાદુર; હિંમતવાન. **-રી** સ્ત્રી૦ બહાદુરી

દિલોજાન વિ૦ [फा.] પ્રાણપ્રિય. **-ની** સ્ત્રી૦ દિલોજાનપણું

દિલ્લગી સ્ત્રી૦ [हिं. (दिल + हिं. लगना)] દિલચસ્પી (૨) મનોરંજન; વિનોદ; મજાક

દિલ્લી(**-લ્હી**) ન૦; સ્ત્રી૦ (સં.) હિંદનું પાટનગર. [**દિલ્લીનો ઠગ** = નામચીન - પાકો ઠગ. **દિલ્લીનો શાહુકાર** = મહા લુચ્ચો. **દિલ્હી દૂર છે** = સફળતા સહેલી નથી.] **૦વાન** પું૦ દિલ્લીનો રહીશ

દિવ(-વે)ટિયું ન૦ ['દિવેટ' ઉપરથી] ફાનસમાં દિવેટ પકડી રાખનાર આંકડો. **-યા** પું૦ એક અટક. **-યો** પું૦ મશાલચી; મશાલવાળો

દિવડિયું ન૦ ['દીવો' ઉપરથી] દીવાનું કોડિયું મૂકવાની ભીંતમાં જડેલી બેઠક. **-યો** પું૦ (પ.) દીવો

દિવસ પું૦ [सं.] સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધીનો સમય; રાતથી ઊલટો તે (૨) એક સૂર્યોદયથી બીજા સૂર્યોદય સુધીનો સમય (૩) પું૦બ૦વ૦ સમો; જમાનો; વખત. [**-કાઢવા** = વખત વિતાવવો (૨) ગુજરાન કરવું. **-ગણવા** = મુદત પૂરી થવાની આતુરતાથી રાહ જોવી. **-ગબડાવવા** = ગમે તેમ કરી દિવસ પસાર કરવા. **-ગુજારવા** = જુઓ દિવસ કાઢવા. **-ઘેર ન હોવો** = ભાગ્ય પ્રતિકૂળ હોવું. **-જવા** = દિવસ પસાર થવા; સમય વીતવો. **-ફરવો** = ભાગ્ય ફરવું - બદલાવું. **-ભરવા** = હાજરી પૂરવી - પુરાવવી. **-ભરાઈ ચૂકવા** = આવી બનવું; મોત પાસે હોવું. **-ભરી આપવા** = ગેરહાજર હોવા છતાં તે દિવસોનો પગાર આપવો. **-રહેવા** = ગર્ભ રહેવો. **-લેવા** = દિવસ વીતવા; દિવસ થવા. **દિવસ-પાણી કરવાં** = મરણ પાછળ ક્રિયાખર્ચ કરવાં.] **-સાનુદિવસ** અ૦ દિવસે દિવસે

દિવંગત વિ૦ [सं.] પરલોકવાસી; મરણ પામેલું

દિવા અ૦ [सं.] દિવસે; દિવસ દરમિયાન. **૦કર** પું૦ સૂર્ય. **૦રાત** અ૦ દિવસે અને રાત્રે. **૦સ્વપ્ન** ન૦ દિવસે આવતું સ્વપ્ન; કલ્પના; મનોરાજ્ય

દિવાસો પું૦ અષાડ વદ અમાસનું પર્વ

દિવાળી સ્ત્રી૦ [सं. दीपाली; प्रा. दीवाली; સર૦ हिं. दिवाली; म.] આસો વદ અમાસ; દીપોત્સવી (૨) [લા.] આનંદ કે મજા; ખુશાલી. [**-નો દહાડો** = આનંદનો દિવસ. **-આવવી** = દિવાળીના ઉત્સવનો સમય આવવો. **-કરવી** = દિવાળી ઊજવવી - માણવી.]

દિવાળીનો ઘોલ્લો પું૦ એક પક્ષી; ખંજન

દિવાંધ પું૦ [सं.] ઘુવડ

દિવેટ સ્ત્રી૦ [प्रा. दीव (सं. दीप) + वट्टि (सं. वर्ति)] દીવાની વાટ; બત્તી. **-ટિયું** ન૦, **-ટિયા**, **-ટિયો** પું૦ જુઓ 'દિવટિયું'માં

દિવેટી સ્ત્રી૦ જુઓ દિમેટી

દિવેલ ન૦ [सं. दीप + तैल ઉપરથી ?] એરંડિયું. **-લિયું** વિ૦ દિવેલવાળું; ચીકટું (૨) [લા.] દિવેલ પીધું હોય એવું (મોં કે માણસ) (૩) ન૦ દિવેલ ભરવાનું પાત્ર; ધાતુનું કોડિયું (૪) જાનવરની ખરીથી પડેલો કોડિયા જેવો ખાડો. **-લી** સ્ત્રી૦ જેમાંથી દિવેલ નીકળે છે એ બીજ - મીંજ. **-લો** પું૦ એરંડો

દિવ્ય વિ૦ [सं.] દૈવી; અદ્ભુત (૨) પ્રકાશમાન; સુંદર (૩) ન૦ (પ્રાચીન કાળમાં) માણસ અપરાધી છે કે નહિ તે નક્કી કરવા પાણી કે અગ્નિ વડે કરવામાં આવતી પરીક્ષા. **૦ગણ** પું૦ દેવદૂત. **૦ચક્ષુ** વિ૦ દિવ્ય ચક્ષુવાળું (૨)

ન૦ જ્ઞાનચક્ષુ. **૦જ્ઞાન** ન૦ દૈવી જ્ઞાન. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-વ્યા** વિ૦ સ્ત્રી૦. **-વ્યાંગના** સ્ત્રી૦ [+अंगना] અપ્સરા. **-વ્યાંબર** ન૦ [+अंबर] દિવ્ય વસ્ત્ર

દિશ,-શા સ્ત્રી૦ [सं.] બાજુ; તરફ; પડખું (૨) પૂર્વ વગેરે ચાર દિશા તથા ચાર ખૂણા ને આકાશ પાતાળ સાથે દશ દિશામાંની દરેક (૩) [લા.] માર્ગ; રસ્તો. [**દિશાએ જવું** = ઝાડે ફરવા જવું. **દિશા બાંધવી** = દિશાનો નિર્ણય કરવો (૨) દિશા ધ્યાનમાં રાખવી (૩) જાદુથી દિશાનો વિસ્તાર અંકુશમાં લેવો (૪) પડોશીને જાદુની અસરમાં લેવો.] **૦દિશ** અ૦ બધી દિશાઓમાં. **-શાવિજય** પું૦ દિગ્વિજય. **-શાશૂલ(-ળ)** ન૦ જ્યોતિષ પ્રમાણે અમુક દિશાઓમાં જવા માટે અશુભ ગણાતા દિવસો કે વાર. **-શેદિશ, -શોદિશ** અ૦ દરેક દિશામાં

દિષ્ટ વિ૦ [सं.] દર્શાવેલું (૨) ન૦ હેતુ; લક્ષ્ય (૩) નસીબ

દિષ્ટિ સ્ત્રી૦[सं.] સૂચના; આજ્ઞા (૨) સદ્ભાગ્ય (૩) નસીબ. **-ષ્ટ્યા** અ૦ સદ્ભાગ્યે

દિંગ વિ૦ [જુઓ દંગ] ચકિત; છક

દિંડી સ્ત્રી૦[सं.]એક જાતનું વાદ્ય(૨)[?]એક રાગ

દી પું૦ [दे. दिअ] દિવસ (કા.) (૨) [લા.] દશાનો ગ્રહ. [**-ઉજાળવો** = ભાગ્યોદય કરવો. **-ઊઠવો, -ફરવો, -રૂઠવો** = દુર્દૈવ આવવું. **-વળવો** = નસીબ સુધરવું.]

દીકરી સ્ત્રી૦ [सं. डिक्करी = જુવાન સ્ત્રી ?] પુત્રી. [**દીકરીએ દીવો રહેવો** = દીકરીના સંતાનથી વંશ રહેવો.] **-રો** પું૦ પુત્ર; બેટો

દીક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] ગુરુ પાસેથી વ્રત, નિયમ કે મંત્ર લેવો તે (૨) યજ્ઞયાગાદિ શરૂ કરતાં તેનો વિધિપૂર્વક સંકલ્પ કરવો તે. **-ક્ષિત** વિ૦ દીક્ષા લીધી હોય એવું (૨) પું૦ યજ્ઞ કરનાર (૩) બ્રાહ્મણની એક અડક

દીગર વિ૦ (૨). અ૦ [फा.] જુઓ દિગર

દીઠ અ૦ દરેક...ને હિસાબે, પરત્વે. ઉદા૦ 'જણ દીઠ'

દીઠું સ૦ક્રિ૦ [सं. दृष्ट, प्रा. दिट्ठ] 'દેખવું'નું ભૂ૦ કા૦. [**દીઠાનું ઝેર** = નજર સામે કરાય તેનું જ દુઃખ; નજર બહાર કરાય તેનો વાંધો નહીં. **દીઠું પડવું** = આબરૂ પડવી (૨) અટકી પડવું; હાજરીની ખોટ લાગવી. **દીઠે ન બનવું** = બિલકુલ મેળ ન હોવો; ઊભા રહ્યે ન બનવું.] **-ઠેલ(-લું)** વિ૦ ['દેખવું'નું ભૂ૦કૃ૦] દેખેલું

દીદાર પું૦ બ૦ વ૦ [फा.], **-રી** સ્ત્રી૦ + ચહેરો; સ્વરૂપ; કાંતિ

દીદી સ્ત્રી૦ [हिं.; वं.] મોટી બહેન

દીધ (પ.) જુઓ દીધું

દીધવાન વિ૦ આપ્યું હોય તેને મળતું; આપ્યું હોય કે કરેલું હોય તે જ જાતનું (૨) જૂનું; પરંપરાથી ચાલતું આવેલું

દીધું સ૦ક્રિ૦ 'દેવું'નું ભૂ૦ કા૦.[**દીધે રાખવું** = સતત કર્યે રાખવું; વિવેકવિચાર વગર ઊંધું ઘાલીને કર્યે રાખવું (માર્યે રાખવું ઇ૦).] **-ધેલ(-લું)** વિ૦ 'દેવું'નું ભૂ૦કૃ૦

દીન વિ૦ (૨) પું૦[सं.] ગરીબ (૨) રંક; લાચાર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦દયાળ** વિ૦ ગરીબ પર દયા કરનારું. **૦બંધુ** પું૦ ગરીબનો બેલી. **૦વત્સલ** વિ૦ ગરીબ પર વહાલ-મમતા રાખનારું. **૦(-ના)નાથ** પું૦ ગરીબનો બેલી પ્રભુ

દીન ન૦; પું૦[अ.] મુસલમાની ધર્મ - મજહબ (૨) કોઈ પણ ધર્મ. [**-ઊઠવું, -જાગવું** = મુસલમાનોએ ધર્મને નામે હુલ્લડ મચાવવું. **દીન! દીન!** = મુસલમાનોનો યુદ્ધપોકાર. **-પોકારવું(-વો)** = હુલ્લડ જગાવવું.] **૦દાર** વિ૦ દીનવાળું; દીન પાળનારું. **૦દારી** સ્ત્રી૦ દીનદારપણું; ધર્મપાલન. **૦પરસ્ત** વિ૦ દીન પર આસ્થાવાળું; ધર્મિષ્ઠ. **૦પરસ્તી** સ્ત્રી૦ દીનપરસ્ત હોવું તે. **-ની** વિ૦ ધર્મને લગતું. **-નેબરહક** પું૦ સત્ય ઉપર રચાયેલો ધર્મ; સાચો ધર્મ

દીનાર પું૦ [सं.,फा.] અઢી રૂપિયાની કિંમતનો [એક પ્રાચીન સિક્કો

દીપ પું૦ [सं. द्विप] + હાથી

દીપ પું૦[सं.] દીવો; દીપક. **૦ક** વિ૦ ઉત્તેજક; સતેજ કરનારું (૨) દીપાવનારું (૩) પું૦ દીપ; દીવો (૪) જુઓ દીપકલ્યાણ. **૦કલ્યાણ** પું૦ એક રાગ. **૦દાન** ન૦ મૂએલા પાછળ દીવા

કરવો તે (નદી હોય તો પડિયામાં વહેતો મુકાય; અથવા તળાવકિનારે ઝૂંપડી કરીને મુકાય.) **૦માલા** સ્ત્રી૰ દીવાઓની હારમાળા (૨) દીપમાળ. **૦માળ** સ્ત્રી૰ મંદિર આગળ દીવાઓ ગોઠવવા કરેલો મિનારો

દીપચંદી પું૰ સંગીતનો એક તાલ

દીપડવેલ સ્ત્રી૰ એક જાતની વેલ

દીપડો પું૰ [सं. द्वीपिन्, प्रा. दीविअ] વાઘની જાતનું એક પ્રાણી. **-ડી** સ્ત્રી૰ દીપડાની માદા. **-ડું** ન૰ નાનો દીપડો (તુચ્છકારમાં)

દીપન વિ૰ [सं.] દીપક; ઉત્તેજક (૨) ન૰ સતેજ કરવું - ઉત્તેજવું તે [કરવું

દીપ(-પા)વવું સ૰ક્રિ૰ [सं. दीप्] દીપે એમ

દીપવું અ૰ક્રિ૰ [सं. दीप्] પ્રકાશવું; ચળકવું (૨) શોભવું [(૨) દિવાળી

દીપાવલિ(-લી) સ્ત્રી૰ [सं.] દીવાઓની હાર

દીપાવવું સ૰ક્રિ૰[सं. दीप्] દીપવવું; 'દીપવું'નું પ્રેરક

દીપિકા સ્ત્રી૰ [सं.] દીવી (૨) મશાલ

દીપોચ્છવ, દીપોત્સવ [सं.] પું૰, **દીપોત્સવી** સ્ત્રી૰ દિવાળી

દીપ્ત વિ૰ [सं.] સળગાવેલું (૨) પ્રકાશિત; તેજસ્વી. **૦તા** સ્ત્રી૰. **-પ્તા** સ્ત્રી૰ (સંગીત) શ્રુતિના પાંચ પ્રકારોમાંનો એક (દીપ્તા, આયતા, મૃદુ, કરુણા ને મધ્યા)

દીપ્તિ સ્ત્રી૰ [सं.] પ્રકાશ; પ્રભા. **૦માન** વિ૰ દીપ્તિવાળું

દીબાચો પું૰ [फा.] પ્રસ્તાવના

દીબો પું૰ ડૂમો; છાતી ભરાઈ આવવી તે. [**-ચડી આવવો, ચડી જવો**=ડૂમો ભરાવો.]

દીયમાન વિ૰ [सं.] દેવાતું; અપાતું

દીર્ઘ વિ૰ [सं.] લાંબું; લાંબે સુધી જતું કે પહોંચતું (સમય, અંતર કે જગામાં) (૨) ઉચ્ચારમાં લાંબું (સ્વર, માત્રા, અક્ષર ઇ૰). **૦ગોળ** પું૰ લંબગોળ; 'ઇલિપ્સોઈડ' (ગ.). **૦જીવી** વિ૰ લાંબું જીવનારું. **૦દર્શિતા** સ્ત્રી૰ દીર્ઘદર્શીપણું. **૦દર્શી** વિ૰ દૂરદર્શી; અગમબુદ્ધિ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૰ (૨) અગમબુદ્ધિ. **૦દ્વેષી** વિ૰ દીર્ઘકાળ સુધી જેનો દ્વેષ ટકે એવું. **૦બાહુ** વિ૰ લાંબા હાથવાળું. **૦વર્તુલ, ૦વૃત્ત** ન૰ લંબગોળ; 'ઇલિપ્સ' (ગ.). **૦સૂત્ર (-ત્રી)** વિ૰ નાહક લંબાણ કરનારું; ઝટ પાર ન આણે એવું; ચીકણું. **૦સૂત્રતા** સ્ત્રી૰, **૦સૂત્રીપણું** ન૰. **-ર્ઘાયુ(૦ષ્ય)** વિ૰ લાંબા આયુષ્યવાળું (૨) ન૰ લાંબો આવરદા. **-ર્ઘાયુષી** વિ૰ લાંબા આવરદાવાળું

દીર્ઘિકા સ્ત્રી૰ [सं.] જળાશય (૨) લાંબા આકારનું તળાવ

દીવ ન૰ [सं. द्वीप; प्रा.] (સં.) કાઠિયાવાડનું પોર્ટુગીઝ તાબાનું ગામ

દીવટ સ્ત્રી૰ જુઓ દિવેટ

દીવડું ન૰ ['દીવો' ઉપરથી] કણકના લોચાનું બનાવેલું દીવાનું કોડિયું (૨) દીવી (૩) દીવો. **-ડો** પું૰ દીવડામાં કરેલો દીવો (૨) દીવો

દીવાદાંડી સ્ત્રી૰ [દીવો + દાંડી] જતાં આવતાં વહાણને ચેતવવા માટે સમુદ્રમાં ખડક ઉપર બાંધેલો દીવાવાળો મિનારો

દીવાન પું૰ [अ.] વજીર; પ્રધાન (૨) રાજસભા; કચેરી (૩) મોટો ઓરડો; ખંડ (૪) પ્રકરણ(૫)ન૰ ગઝલસંગ્રહ. **૦ખાનું** ન૰ મુલાકાત માટેનો ખાસ ઓરડો; બેઠક. **૦ગીરી** સ્ત્રી૰ દીવાનનું કામ કે પદ. **-ની** વિ૰ લેણદેણના ઇન્સાફને લગતું (૨) સ્ત્રી૰ દીવાનગીરી (૩) રાજ્યનું મહેસૂલી કામ (જેમ કે કલાઈવને બંગાળની દીવાની મળી.) (૪) દીવાની અદાલત કે તેમાં કરેલી ફરિયાદ કે કેસ. **-નેઆમ** પું૰; સ્ત્રી૰; ન૰ [+ इ + आम] આમવર્ગના લોકોની રાજસભાને મળવાનું દીવાનખાનું (૨) [લા.] આમસભા. **-નેખાસ** પું૰; સ્ત્રી૰; ન૰ [+ इ + खास] અમીરઉમરાવોની રાજસભાને મળવાનું દીવાનખાનું (૨) [લા.] અમીરઉમરાવોના પ્રતિનિધિઓની રાજસભા [જુઓ 'દીવાન'માં

દીવાની સ્ત્રી૰ દીવાનાપણું; ગાંડાઈ (૨) [फा.]

દીવાનું વિ૰ [फा.] ગાંડું; ઘેલું. **-નાપણું** ન૰. **-નાશાળા** સ્ત્રી૰ ગાંડાની ઇસ્પિતાલ

દીવાનેઆમ, દીવાનેખાસ [फा.] જુઓ 'દીવાન'માં

દીવાબત્તી સ્ત્રી૦ [દીવો+બત્તી] દીવા વગેરે

દીવાલ સ્ત્રી૦[फा. दीवार; हिं.] ભીંત. ૦ગીરી સ્ત્રી૦ ભીંતે ટંગાવાય તેવી દીવી; 'વૉલ્સીટ'

દીવાવખત પું૦; સ્ત્રી૦ દીવા કરવાનો વખત; સમીસાંજ

દીવાસળી સ્ત્રી૦ [દીવો + સળી] અગ્નિ પ્રગટાવવાની, છેડે રસાયનવાળી સળી

દીવી સ્ત્રી૦ [सं. दीपिका, प्रा. दीविआ] દીવો મૂકવાની ઘોડી

દીવો પું૦ [सं. दीपक, प्रा. दीवअ] પ્રકાશ આપનારી એક બનાવટ; દીપ. [**દીવા જેવું** =સાફ, સ્પષ્ટ (૨) [વ્યંગમાં] ભૂંડું. **દીવાની જ્યોત જેવું** (નાક)=અણિયાળું (નાક). **દીવો ઊઠવો**=સત્કીર્તિ મેળવવી (૨) [વ્યંગમાં] નામ બોળે એવું પાકવું કે થવું. (સંતાને). **-ઓલવાઈ જવો**= કુલ કે સમૂહમાંના સારા માણસનું મોત થવું. **-કરવો, પ્રગટાવવો, પેટાવવો**=દીવો લગાડવો-સળગાવવો. **-ઘેર જવો**=દીવો હોલાવો. **-ચાક કરવો** =દીવો સતેજ કરવો.**-ઠારવો**=દીવો ઓલવવો. **-મૂકવો**=દીવો તરતો મૂકવો (બાધા વગેરેમાં). **-રહેવો** = પાછળ વંશ રહેવો. **-રાજ(-જા) કરવો, રાણો કરવો**=દીવો ઓલવવો.]

દીશ પું૦ [દી + ઈશ] + સૂર્ય

દીશ(-સ) પું૦ + દિવસ

દીસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. दृश्, प्रा: दिस्स] દેખાવું (૨) [લા.] ભાસવું; સૂઝવું. [**દીસતું કરવું**=છુપાવવું: સંતાડવું (૨) પડતું મૂકવું; છોડી દેવું. **દીસતું રહેવું**= આંખ આગળથી દૂર થવું; ટળવું (તુચ્છકારમાં). **દીસતું રાખવું**= દીસતું રહે એમ કરવું; દીસતું કરવું.]

દીંટ,-ટિયું,-ડું ન૦ જુઓ 'ડીંટ'માં

દીંડવું ન૦ જુઓ ડીંડવું (૨) જુઓ દીંડું

દીંડું ન૦ [सं. दण्ड ઉપરથી ?] થોર વગેરેનો દૂધભર્યો કકડો

દુઆ(-વા) સ્ત્રી૦[अ.] આશીર્વાદ. [**-ઇચ્છવી, ચાહવી** = આશીર્વાદ ઇચ્છવા - આપવા.] ૦ગીર વિ૦ આશીર્વાદ લેનારું. -આગો વિ૦ [फा.] આશીર્વાદ દેનારું

દુકાન સ્ત્રી૦ [अ. दुक्कान; फा.] વસ્તુઓ વેચવા વેપારી જ્યાં બેસે તે જગા. [**-કરવી, કાઢવી, ખોલવી, માંડવી**=દુકાન શરૂ કરવી-ખોલવી (૨) વેશ્યાનો ધંધો કરવો.**-વધાવવી** = રાત પડ્યે દુકાન બંધ કરવી.] ૦દાર પું૦ દુકાનવાળો; વેપારી. ૦દારી સ્ત્રી૦ દુકાનદારનું કામ, આવડત કે ધંધો

દુકાની સ્ત્રી૦ [સર૦ म. दुगाणी] બે પાઈ (૨) બુકાની. ૦ભાર વિ૦ બે પાઈ જેટલા વજનનું

દુકાળ પું૦ [सं. दुष्काल, प्रा. दुका(-क्का)ल] અનાજ ઘાસ વગેરેની તંગીનો સમય (૨) કોઈ પણ વસ્તુની તંગી. [**-પડવો** = દુકાળનો સમય આવવો. **દુકાળમાં અધિક માસ**= ખરાબ વખતમાં વળી વધારો થવો.] -ળિયું વિ૦ દુકાળ વેઠતું; ભૂખે મરતું. -ળી સ્ત્રી૦ દુકાળ ઉપર દુકાળ

દુકૂલ ન૦ [सं.] બારીક રેશમી વસ્ત્ર

દુખ ન૦ [सं. दुःख; प्रा. दुक्ख] દુઃખ. ૦ડું ન૦ દુઃખ (૨) ઓવારણું. ૦ણાં ન૦ બ૦ વ૦ ઓવારણાં. ૦ણી વિ૦ સ્ત્રી૦ દુઃખિની. ૦ણું ન૦ દુખવું તે (૨) પ્રસવ થતા પહેલાં પેટમાં થતો દુખાવો (૩) ઓવારણું. ૦દાયક,૦દાયી, ૦દેણ વિ૦ દુઃખ દેનારું; દુઃખદ. ૦ભંજક, ૦ભંજી વિ૦ દુઃખ ભાગનારું-દૂર કરનારું. ૦વડું ન૦, ૦વટો પું૦ શોકની સ્થિતિ (૨) દિલાસો આપવા જવું તે. ૦શૂરું વિ૦ દુઃખમાં પણ શૂરું; દુઃખથી હારે નહિ એવું

દુખણખાઈ સ્ત્રી૦ એક જીવડું

દુખણી, -ણું, -દાયક, -દાયી, -દેણ, -ભંજક,-ભંજી,-વડું, -વટો જુઓ 'દુખમાં'

દુખવવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. दुक्ख (सं. दुःख्)] જુઓ દુખાવવું

દુખવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ દુખવવું; સર૦ हिं. दुखना, म. दुखणें]દુઃખ થવું; પીડા-વેદના થવી

દુખશૂરું વિ૦ જુઓ 'દુખ'માં

દુખાડવું સ૦ ક્રિ૦ 'દુખવું'નું પ્રેરક; દુખાવવું(૨) ગૂમડું કે ઘા ઇ૦ દુખાય એમ કરવું

દુખાવ(-વો) પું૦ દુખવું તે; પીડા; વેદના

દુખાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દુખવું'નું પ્રેરક

દુખાવું અ૦ ક્રિ૦ દુખ પામવું; દુખવું

દુખાળું, **દુખિયારું**, **દુખિયું**, **દુખી** વિ૦ દુખથી પીડાતું [સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું

દુગદુગી સ્ત્રી૦ મહારીનું દુગદુગિયું (૨) [રવ૦]

દુગન સ્ત્રી૦ [हिं.] ગાવાવગાડવાની બેવડી ઝડપ (૨) વિ૦ બેવડી ઝડપવાળું

દુગ્ધ ન૦[सं.] દૂધ. ૦જ વિ૦ દૂધમાંથી ઉત્પન્ન થતું-બનતું. ૦વાહિની સ્ત્રી૦ દૂધની નસ-રગ. ૦શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ દુગ્ધાલય

દુગ્ધા સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] પીડા; આપદા; જંજાળ

દુગ્ધાલય ન૦ [सं.] દૂધ અને તેની વસ્તુઓનું કામ જ્યાં થતું હોય તે જગા; 'ડેરી'

દુઝાણું, ૦વાઝાણું ન૦ ['દૂઝવું' ઉપરથી] દૂધ દેતું-દૂઝણું ઢોર

દુઝાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દૂઝવું'નું પ્રેરક રૂપ

દુણાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દૂણવું' 'દુણાવું'નું પ્રેરક

દુણાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. दु-दून=બળેલું; प्रा. दूण दुण्णिअ] (ખાવા પીવાનું) દાઝવું; બળવું (૨) ['દૂણવું'નું કર્મણિ] મનમાં બળવું

દુતું વિ૦ પાકું; ધૂર્ત. -ત્તાઈ સ્ત્રી૦

દુદેલા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

દુધારો પું૦ દૂધનો વેપારી; દૂધવાળો

દુધાળ(-ળું) વિ૦ દૂધવાળું; દૂધ આપે એવું(ઢોર)

દુધાળી સોનકી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

દુધેલ વિ૦ જુઓ દુધાળ

દુધેલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) દૂધ ને શેરડીના રસની એક વાની (સુ.)

દુનિયા સ્ત્રી૦[अ.]સૃષ્ટિ; જગત; સંસાર. [-પાર કરવું=લોકવ્યવહારમાંથી - દુનિયાની ગણતરીમાંથી બાતલ કરવું (૨) મારી નાખવું. -પારનું = અલૌકિક - અકલ્પ્ય. દુનિયામાંથી જવું, (-નીકળી જવું) = વહી જવું; ઉચ્છૃંખલ જીવન ગાળવું(૨)લોકવ્યવહારમાંથી નીકળી જવું.] ૦ઈ વિ૦ દુનિયાનું; સંસારી. ૦દાર વિ૦ સંસારવ્યવહારમાં પડેલું; તેની જંજાળવાળું. ૦દારી સ્ત્રી૦ દુનિયાનો વ્યવહાર

દુન્યવી વિ૦ [अ.] દુનિયાનું; સંસારી

દુપટ્ટો પું૦[सं. दूष्य+पट्ट? કે દુ=બે+પટ્ટો? સર૦ हिं., म. दुपट्टा] ખેસ

દુપ્પટ વિ૦ જુઓ દૂપટ

દુબારા અ૦ [फा. दूबारह; સર૦ सं. द्विवारम्; हिं., म.] બીજી વખત; ફરીથી

દુભાગવું સ૦ ક્રિ૦ [દુ + ભાગવું; સર૦ म. दुभागणें] બેએ ભાગવું; અડધું કરવું. દુભાગાવવું (પ્રેરક). દુભાગાવું (કર્મણિ)

દુભાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ દૂભવવું

દુભાવું અ૦ક્રિ૦ દૂભવું; મનમાં બળવું; દુઃખી-નારાજ થવું. -વો પું૦ જુઓ દૂભણ

દુભાષિયો પું૦ [द्वि+भाषा] બે ભાષા જાણનારો (૨) એક ભાષાની મતલબ બીજીમાં બોલી સમજાવનારો

દુમ સ્ત્રી૦ [फा.] પૂંછડી

દુમકલ્લાસ ન૦ જુઓ ડુમકલાસ.

દુમચી સ્ત્રી૦ [फा.] ઘોડાના સાજનો પૂંછડા નીચે દબાતો પટો (૨) અફીણ,ગડાકુ રાખવાની ચામડાની કોથળી

દુમદુમ અ૦ [રવ૦] નગારાનો અવાજ

દુમાર(-રો) પું૦ [દુ + માર] બે બાજુનો મારો (૨) ધર્મસંકટ

દુમાલદાર પું૦ [म.] જે ગામ ઉપર બે જણની સત્તા ચાલતી હોય, તેવા ગામનો ઇનામદાર-જાગીરદાર

દુમાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'દૂમવું'નું પ્રેરક

દુમાવું અ૦ક્રિ૦ ['દૂમો' પરથી ?] દૂમો ભરાવો; ગૂંગળાવું(૨)[સર૦ सं. दुर्मनाय्-प्रा. दुम्मण] દુભાવું;નારાજ થવું;મનમાં ને મનમાં સંતાપવું (૩) 'દૂમવું'નું કર્મણિ

દુમાસ ન૦[જુઓ ડુમાસ] એક જાતનું કાપડ

દુમાલો પું૦[सं. दुर्मिल; प्रा. दुम्मिल]એક છંદ

દુય્યમ વિ૦ [જુઓ દૂયમ] દ્વિતીય; બીજું (૨) બીજી પંક્તિનું; અધિકારમાં ઊતરતું

દુર્ અ૦[सं.]'નઠારું, મુશ્કેલ' એવો અર્થ બતાવનારો ઉપસર્ગ. ઉદા૦ 'દુરભિમાન', 'દુર્ગમ'

દુરભિમાન ન૦[सं.] ખોટું-ખરાબ અભિમાન. -ની વિ૦ દુરભિમાનવાળું

દુરવસ્થા સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ અવસ્થા

દુરસ્ત વિ૦ [फा. दुरुस्त] જેવું જોઈએ એવું (૨) ઠીકઠાક કરેલું; સમારેલું (૩) ખરું;

વાજબી. **-તી** સ્ત્રી૦ સમારવું - સુધારવું તે

દુરંગી વિ૦ બે રંગવાળું; દોરંગી

દુરંશ પુંં૦ [સં.] ખરાબ-દુષ્ટ અંશ

દુરંત વિ૦[સં.]અનંત; અપાર (૨) અંતે ખરાબ પરિણામતું (૩) દુર્જય (૪) અકળ; અગમ્ય

દુરાગ્રહ પું૦ [સં.] ખોટો આગ્રહ. **-હી** વિ૦ દુરાગ્રહવાળું

દુરાચરણ ન૦ [સં.] ખરાબ આચરણ. **-ણી** [વિ૦ દુરાચરણવાળું

દુરાચાર પું૦[સં.]ખોટો-અનીતિયુક્ત આચાર. **-રી** વિ૦ દુરાચાર કરનારું કે દુરાચારવાળું

દુરાત્મા વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] દુષ્ટ; પાપી

દુરારાધ્ય વિ૦ [સં.] મુશ્કેલીથી રાજી કે પ્રસન્ન કરી શકાય એવું

દુરાશા સ્ત્રી૦ [સં.] દુષ્ટ આશા-ઇચ્છા (૨) ફળીભૂત ન થઈ શકે તેવી આશા

દુરાસદ, દુરાસાધ્ય વિ૦ [સં.] દુષ્પ્રાપ (૨) દુઃસાધ્ય (૩) જીતી ન શકાય એવું

દુરિજન વિ૦ (૨) પું૦ + દુર્જન

દુરિત વિ૦ [સં.] મુશ્કેલ (૨) પાપી (૩) ન૦ પાપકર્મ

દુરુક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] કુવેણ; ખરાબ વચન

દુર્ગ પું૦ [સં.] કિલ્લો. **૦પતિ** પું૦ કિલ્લાનો માલિક. **૦પાલ, ૦રક્ષક** પું૦ કિલ્લાનું રક્ષણ કરનાર; કિલ્લેદાર

દુર્ગતિ સ્ત્રી૦ [સં.] નઠારી ગતિ

દુર્ગમ(-મ્ય) વિ૦ [સં.] મુશ્કેલીથી જઈ શકાય તેવું (૨) મુશ્કેલીથી સમજી શકાય એવું

દુર્ગંધ સ્ત્રી૦ [સં.] ખરાબ વાસ. [**-નીકળવી, મારવી**=ગંધાવું; સોડવું.] **-ધી** વિ૦ ખરાબ વાસવાળું; ગંધાતું (૨) સ્ત્રી૦ દુર્ગંધ

દુર્ગા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) પાર્વતી. **૦ચકલી, ૦ચલ્લી** સ્ત્રી૦ એક જાતની ચકલી. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ દુર્ગાની પૂજા. **૦ષ્ટમી** સ્ત્રી૦ [+अष्टमी] આસો અને ચૈત્ર સુદ આઠમ. **-ર્ગેશ** પું૦ [+ईश] (સં.) શિવ

દુર્ગુણ પું૦ [સં.] દોષ; ખરાબ ગુણ. **-ણી** વિ૦ દુર્ગુણવાળું

દુર્ઘટ [સં.] મુશ્કેલીથી પાર પડે - બને એવું; [અશક્ય

દુર્ઘર્ષ પું૦ [સં.] અથડાઅથડી; હરીફાઈ

દુર્જન પું૦ [સં.] દુષ્ટ-ખરાબ માણસ

દુર્જય વિ૦ [સં.] જીતવું મુશ્કેલ

દુર્જર વિ૦ [સં.] જરવું - પચવું મુશ્કેલ

દુર્દમ(-મ્ય) વિ૦ [સં.] કાબૂમાં રાખવું મુશ્કેલ

દુર્દર્શ વિ૦ [સં.] મુશ્કેલીથી જોઈ શકાય એવું

દુર્દશા સ્ત્રી૦ [સં.] ખરાબ - માઠી દશા

દુર્દાન્ત વિ૦ [સં.] જુઓ દુર્દમ (૨) ગર્વિષ્ઠ

દુર્દિન પું૦ [સં.] ખરાબ દહાડો (૨) વાદળાં, વરસાદ કે વંટોળવાળો દિવસ

દુર્દૈવ(-વ્ય) ન૦ [સં.] કમનસીબ; દુર્ભાગ્ય. **-વી** વિ૦ દુર્ભાગી

દુર્ધર્ષ વિ૦ [સં.] ઉગ્ર; પ્રચંડ (૨) પાસે ન જઈ શકાય તેવું (૩) જીતી ન શકાય એવું

દુર્નિવાર(-ર્ય) વિ૦ [સં.] નિવારવું મુશ્કેલ; અનિવાર્ય

દુર્બલ(-ળ) વિ૦ [સં.] કમજોર; દૂબળું (૨) [લા.] ગરીબ; રાંક. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-લાસ્થિ** ન૦ [+अस्थि] છોકરાંનો એક રોગ; 'રિકેટ્સ'

દુર્બુદ્ધિ વિ૦[સં.] ખરાબ બુદ્ધિવાળું (૨)સ્ત્રી૦ ખરાબ-દુષ્ટ બુદ્ધિ

દુર્બોધ વિ૦ [સં.] સમજવું મુશ્કેલ (૨) પું૦ ખરાબ ઉપદેશ - સલાહ. **-ધ્ય** વિ૦ દુર્બોધ

દુર્બ્રાહ્મણ પું૦ [સં.] ખરાબ બ્રાહ્મણ

દુર્ભક્ષ્ય ન૦ [સં.] ન ખાવા યોગ્ય - નિષિદ્ધ ખોરાક (૨) વિ૦ મુશ્કેલીથી ખાઈ શકાય એવું

દુર્ભગ વિ૦ [સં.] કમનસીબ; દુર્ભાગી

દુર્ભર વિ૦ [સં.] વજનદાર; ઊંચકતાં ફાવે નહિ તેવું (૨) ભરવામાં મુશ્કેલ (૩) ન૦ પેટ

દુર્ભાગી વિ૦ [સં. दुर्भाग्य ઉપરથી (સં. भाग्य, प्रा. भग्ग); સર૦ हिं.] કમભાગી. **-ગ્ય** વિ૦ [સં.] દુર્ભાગી (૨) ન૦ કમનસીબ

દુર્ભાવના સ્ત્રી૦ [સં.] દુષ્ટ ભાવના - વિચાર

દુર્ભિક્ષ પું૦ [સં.] દુકાળ

દુર્ભેદ્ય વિ૦ [સં.] ભેદી ન શકાય તેવું; મજબૂત

દુર્મતિ વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ દુર્બુદ્ધિ

દુર્મિત્ર પું૦ [સં.] દુષ્ટ કે ખરાબ મિત્ર

દુર્મિલ(-ળ) વિ૦ [સં. दुर् + मिल्; સર૦ म.] દુર્લભ

દુર્મુખ વિ૦ [સં.] કદરૂપા મોંવાળું (૨) ગાળો [ભાંડવું

દુર્મેધ, વિ૦ [सं.] મેધા – બુદ્ધિ વગરનું; મૂર્ખ

દુર્યોધન વિ૦ [सं.] જીતવું મુશ્કેલ; અજીત (૨) પું૦ (સં.) ધૃતરાષ્ટ્રનો મોટો પુત્ર

દુર્લક્ષ ન૦ [सं.] બેદરકારી; ઉપેક્ષા (૨) વિ૦ લક્ષ વગરનું. **–ક્ષ્ય** વિ૦ મુશ્કેલીથી જોઈ શકાતું; લગભગ અદૃશ્ય

દુર્લભ વિ૦ [सं.] મળવું મુશ્કેલ. ૦તા સ્ત્રી૦

દુર્વચન ન૦ [सं.] ખરાબ વેણ – બોલ; ગાળ. **–ની** વિ૦ દુર્વચન બોલનારું

દુર્વાક્ય ન૦ [सं.] જુઓ દુર્વચન

દુર્વાસ સ્ત્રી૦ [दुर् + वास] દુર્ગંધ

દુર્વાસના સ્ત્રી૦ [सं.] દુષ્ટ–ખરાબ વાસના

દુર્વાસા પું૦ [सं.] (સં.) એક ઋષિ (તે તેમના ક્રોધ માટે પ્રસિદ્ધ છે.)

દુર્વિકાર પું૦[सं.] ખરાબ–દુષ્ટ વિકાર. **–રી** વિ૦

દુર્વિનીત વિ૦ [सं.] ખરાબ વર્તનવાળું; અવિનયી; ઉદ્ધત

દુર્વિપાક પું૦ [सं.] ખરાબ પરિણામ

દુર્વિલસિત ન૦ [सं.] દુષ્ટ વિલાસ; ખરાબ વર્તન

દુર્વિષય પું૦ [सं.] ખરાબ વિષયવાસના

દુર્વૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] દુર્વાસના; ખરાબ વૃત્તિ

દુર્વ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ વ્યવસ્થા; ગેરવ્યવસ્થા [દુર્વ્યસનવાળું

દુર્વ્યસન ન૦ [सं.] ખરાબ વ્યસન. **–ની** વિ૦

દુલહન સ્ત્રી૦ [हिं.] જુઓ દુલ્હિન

દુલાઈ સ્ત્રી૦ [हिं.] કીમતી રજાઈ

દુલારો પું૦ [हिं. दुलारा] લાડકો દીકરો. **–રી** સ્ત્રી૦ લાડીલી દીકરી

દુલાવવું સ૦ક્રિ૦, **દુલાવું** અ૦ક્રિ૦ 'દૂલવું'નું પ્રેરક ને ભાવે [ગાલીચો ?)

દુલીચો પું૦ [हिं. दुलैचा] ચંદરવો (કે

દુલ્હા પું૦[हिं.; प्रा. दुल्लह (सं. दुर्लभ) પરથી] વર; પતિ **–લ્હિન** સ્ત્રી૦ નવી વહુ

દુવા સ્ત્રી૦ [अ. दुआ] આશિષ; દુઆ. [**–દેવી** =આશિષ આપવી; ભલું થાઓ એમ ઇચ્છવું.] ૦ગીર વિ૦ જુઓ દુઆગીર

દુવાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ દુહાઈ] જાહેરનામું; ઘોષણા (૨) આણ

દુવાર ન૦ [प्रा.] + દ્વાર

દુવિધા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. दुविधा; सं. द्विविधा ?] દુગ્ધા; અનિશ્ચય; ડામાડોળપણું

દુશાલો પું૦ [દુ + શાલ; અથવા सं. द्वि + शाट ? સર૦ हिं. दुशाला] કીમતી બેવડી શાલ

દુશ્ચરિત, –ત્ર ન૦ [सं.] દુરાચરણ (૨) ખરાબ ચરિત્ર – જીવન

દુશ્ચિહ્ન ન૦ [सं.] ખરાબ ચિહ્ન; અપશુકન

દુશ્ચિંતા સ્ત્રી૦ [सं.] ખોટી ચિંતા

દુશ્મન પું૦[फा.] શત્રુ. ૦દાવો પું૦ દુશ્મનાવટ. **–નાઈ, –નાવટ, –ની** સ્ત્રી૦ શત્રુવટ; અદાવત

દુશ્વાર વિ૦ [फा.] મુશ્કેલ; અઘરું [દુરાચરણ

દુષ્કર વિ૦ [सं.] કરવું મુશ્કેલ; અઘરું. **–ર્મ** ન૦

દુષ્કાલ(–ળ) પું૦[सं.] જુઓ દુકાળ. ૦નિવારણ ન૦ દુકાળનું દુઃખનિવારણ; 'ફેમિન-રિલીફ'

દુષ્કૃત ન૦ [सं.] દુષ્કર્મ

દુષ્ટ વિ૦[सं.] નઠારું; અધમ; પાપી(૨) દોષવાળું. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ બદદાનત; પાપી બુદ્ધિ (૨) વિ૦ દુષ્ટબુદ્ધિવાળું. **–ષ્ટા** વિ૦ સ્ત્રી૦ 'દુષ્ટ'નું સ્ત્રીલિંગ. **–ષ્ટાત્મા** પું૦ દુષ્ટ માણસ; દુષ્ટબુદ્ધિ

દુષ્પથ પું૦ [सं.] કુપથ; કુમાર્ગ

દુષ્પરિણામ ન૦ [सं.] ખરાબ પરિણામ

દુષ્પ્રાપ વિ૦ [सं.] દુર્લભ

દુસ્તર વિ૦[सं.] મુશ્કેલીથી તરાય – ઓળંગાય એવું [તજાય એવું

દુસ્ત્યજ, દુસ્ત્યાજ્ય વિ૦ [सं.] મુશ્કેલીથી

દુષ્પ્રજ્ઞ વિ૦ [सं.] દુર્મેધ; કમ પ્રજ્ઞાવાળું; મૂર્ખ

દુષ્પ્રેક્ષ્ય વિ૦ [सं.] જોવું મુશ્કેલ; દુર્દર્શ

દુહવું સ૦ક્રિ૦ [सं. दुह्; प्रा.] + દોહવું

દુહાઈ સ્ત્રી૦ [हिं.] આણ; દુવાઈ [–ફરવી]

દુહાગી વિ૦ [सं. दौर्भागिन्; प्रा. दोहग्गि; યા સર૦ प्रा. दुहग=દુર્ભાગ્ય; हिं.] દુર્ભાગી; દુખિયું. **–ગણ, –ગા** સ્ત્રી૦ અણમાનીતી પત્ની

દુહિતા સ્ત્રી૦ [सं.] દીકરી. **–તર** પું૦ દૌહિત્ર; દીકરીનો દીકરો [दोहा] દોહરો

દુહો પું૦ [सं. दोधक, प्रा. दोधअ – दूहअ; हिं.

દુંગું વિ૦ દાંગું. **–ગો** પું૦ ચોર; દૂંગો

દુંદ સ્ત્રી૦ [सं. तुंद] પેટની ફાંદ. ૦લ, **–દાળ(–ળું), –દી** વિ૦ દુંદવાળું. **–દાળો** પું૦ (સં.) દુંદવાળા દેવ – ગણેશ

દુંદુભિ સ્ત્રી૦; ન૦[सं.] એક જાતનું નગારું; ભેરી

દુ:ખ ન૦ [सं.] વ્યથા; પીડા; કષ્ટ. [**–આવવું, પડવું**=દુ:ખ વેઠવાનું થવું. (માથે) **દુ:ખનાં ઝાડ ઊગવાં**=દુ:ખ–આપત્તિનો પાર ન રહેવો. **દુ:ખના ડુંગર, દુ:ખનાં વાદળ**=મોટાં મોટાં દુ:ખ. **દુ:ખે પાપે**=મહામહેનતે; સુખેદુ:ખે. **દુ:ખવટે જવું**=કાણે જવું; ખરખરો કરવા જવું.] **૦કર, ૦કારક, ૦કારી** વિ૦ દુ:ખ કરનારું. **૦કર્તા(–ર્ત્તા)** વિ૦ (૨) પું૦ દુ:ખ કરનાર. **૦દ, ૦દાયક, ૦દાયી, ૦પ્રદ** વિ૦ દુ:ખ દેનારું. **૦પરિણામક** વિ૦ દુ:ખમાં પરિણમતું (નાટક). **૦ભંજક(–ન), ૦ભંજી** વિ૦ દુ:ખ દૂર કરનારું. **૦મય** વિ૦ દુ:ખથી ભરેલું. **૦મયતા** સ્ત્રી૦. **૦વાદ** પું૦ 'પેસિમિઝમ'. **૦શૂરું** વિ૦ જુઓ દુખશૂરું. **૦હર(–ર્તા)** વિ૦ (૨) પું૦ દુ:ખ હરી લેનારું. **૦હારિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦, **૦હારી** વિ૦ દુ:ખહર. **–ખારિ** પું૦ [+अरि] દુ:ખનો દુશ્મન–દૂર કરનાર. **–ખાર્ત** વિ૦ [+आर्त] દુ:ખથી પીડિત. **–ખિની** વિ૦સ્ત્રી૦ દુ:ખી (સ્ત્રી). **–ખિત** વિ૦ દુ:ખથી પીડાયેલું; દુ:ખી. **–ખી** વિ૦ જુઓ દુખી

દુ:શાસન પું૦[सं.](સં.)દુર્યોધનનો એક નાનો ભાઈ

દુ:શીલ વિ૦ [सं.] ખરાબ શીલવાળું

દુ:સહ વિ૦ [सं.] સહેવું મુશ્કેલ

દુ:સંસ્કાર પું૦ [सं.] ખરાબ–દુષ્ટ સંસ્કાર

દુ:સાધ્ય વિ૦ [सं.] કરવું મુશ્કેલ (૨) ન મટી શકે તેવું (રોગ માટે)

દુ:સ્થિતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ખરાબ – કફોડી સ્થિતિ

દુ:સ્વપ્ન ન૦ [सं.] ખરાબ – અશુભ સ્વપ્ન

દુ:સ્વર પું૦ [सं.] ખરાબ કંઠ – સૂર

દૂ વિ૦ [सं. द्वि; प्रा. दु, दो; फा. दो] બે (સમાસમાં); બમણું (આંકમાં). **૦અણ(–ન)** સ્ત્રી૦ [+गुण] જુઓ દુગન. **૦જું** વિ૦ [સર૦ प्रा. दुइज्ज] બીજું. **૦ણું** વિ૦ [प्रा. दुउण, सं. द्विगुण] બમણું

દૂઆ પું૦ બ૦વ૦ [જુઓ દૂઓ] ૧×૨=૨નો ૧૦ સુધીનો ગડિયો

દૂઓ પું૦ [सं. द्विक, प्रा. दुअ પરથી; સર૦ हिं. दूआ] બેની નિશાનીવાળું ગંજીફાનું પત્તું કે તેવો પાસો

દૂકડ ન૦ નરઘું

દૂકૃત ન૦ + દુષ્કૃત

દૂઅણ(–ન) સ્ત્રી૦, **દૂજું** વિ૦ જુઓ 'દૂ'માં

દૂઝણ સ્ત્રી૦ ['દૂઝવું' ઉપરથી] દૂધ આપતી ગાય ભેંસ. **–ણું (–તું)** વિ૦ (૨) ન૦ [सं. दोह्य, प्रा. दुज्झ] દૂધ આપતું (ઢોર માટે)

દૂઝવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. दुह् ઉપરથી (दोह्य–प्रा. दुज्झ)] દૂધ દેવું (૨) ઝરવું; નીગળવું

દૂઠદમંગળ વિ૦[दुष्ट+तिर्मिंगल (सं.)?] (કા.) જબરદસ્ત; પ્રચંડ

દૂણ સ્ત્રી૦ [सं. दून, प्रा. दूण=બળેલું] દુણાવું તે; દુણાયાની અસર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ સંતાપવું; સતાવવું. **–ણું** વિ૦ મન બાળે–નાખુશ કરે તેવું (૨) ન૦ નારાજી કે તેનું કારણ (૩) જુઓ 'દૂ'માં. **–ણો** પું૦ બળવું–ચોટવું તે

દૂત,૦ક પું૦ [सं.] સંદેશો પહોંચાડનારો (૨) બાતમીદાર; જાસૂસ. **૦ત્વ, ૦પણું** ન૦. **–તિકા, –તી** સ્ત્રી૦ સંદેશો પહોંચાડનાર સ્ત્રી (૨) આશકમાશૂક વચ્ચેના છાના સંદેશા પહોંચાડનારી કે તેમનો મેળાપ કરાવી આપનારી સ્ત્રી

દૂતું વિ૦ [प्रा. धुत्त, सं. धूर्त] લુચ્ચું; ધૂર્ત

દૂદડા પું૦ બ૦ વ૦ નાના જોડા

દૂધ ન૦ [सं. दुग्ध, प्रा. दुद्ध] સ્તન કે આંચળમાંથી નીકળતું ધોળું પ્રવાહી (૨) કેટલીક વનસ્પતિમાંથી નીકળતો એવો ધોળો રસ. [**–આખરવું**=દૂધનું દહીં કરવા તેમાં મેળવણ ભેળવવું. **–આપવું**=દૂઝવું (૨) લાભ કરવો. **–આવવું**=ધાવણ આવવું. **–ચડવું**=છાતીમાં દૂધ ભરાવું (૨)કણસલાના કણમાં રસ ભરાવો (૩) આતુર હોવું (૪) [વ્યંગ] પ્રેમ ન હોવો. **–જામવું**=દૂધ અખરાઈને દહીં થવું (૨) દૂધ ઠરી જવું. **–દેવું**=જુઓ દૂધ આપવું. **–પીલવું**=મલાઈ કાઢવા સંચામાં દૂધ વલોવવું. **–મારવું**=(થોરિયા વગેરેનું) દૂધ ગૂમડા કે સોજા ઉપર ચોપડવું. **–મેળવવું**=જુઓ દૂધ આખરવું. **દૂધે ધોઈને આપવું**=પ્રામાણિકપણે આદરપૂર્વક આપવું. **દૂધે**

મેહ વરસવા = આનંદ આનંદ થઈ રહેવો. **દૂધમાં કાળું હોવું** = કંઈક છૂપી એબ કે ભેદ હોવાં. **દૂધમાંથી પોરા કાઢવા** = ખોટી ખણખોદ કરવી. **દૂધમાં સાકર ભળવી** = યોગ્ય સુખદ સંયોગ થવો. **દૂધમાં એળિયો ભેળવવો** = કજિયો – અણબનાવ થાય એમ કરવું. **દૂધમાં ને દહીંમાં પગ રાખવા** = બંને બાજુની ઢોલકી વગાડવી; પોતાના લાભ ખાતર એકે પક્ષને પૂરી વફાદારી ન આપવી; બંને બાજુનું બોલવું.] **૦ઠાર** પું૦ આઈસક્રીમ. **૦નો સંચો** પું૦ દૂધ પીલી મલાઈ કાઢવાનું યંત્ર. **૦પાક** પું૦ દૂધ અને ચોખાની એક વાની. **૦પાણી** ન૦ તેલમાં પાપડિયો ખારો તથા પાણી નાખી કરેલું દૂધ જેવું દેખાતું પ્રવાહી(શાકમાં છાંટવા) (૨) દૂધ, ચાનું પાણી, ખાંડ તાસકમાં જુદાં જુદાં અપાય છે તે (હોટલમાં વપરાય છે). **૦પીતું** વિ૦ દૂધમાં મોં ડુબાડી મારી નાખેલું (બાળક). **૦ભાઈ** પું૦ બાપ જુદા ને એક જ મા હોય એવો ભાઈ (આંગળિયાત). **૦મલ(-લ્લ)** પું૦ જેને દૂધનો આહાર છે એવો મલ (૨) વિ૦ પુષ્ટ; મજબૂત (૩) દૂધ પીને જીવનારું. **૦મોગર** પું૦ દૂધમાં ઘઉંનો લોટ બાફી કરાતી એક વાની (સુ.). **૦રાજ** ન૦ એક પક્ષી. **૦વાળી** સ્ત્રી૦ દૂધ વેચનારી સ્ત્રી. **૦વાળો** પું૦ દુધારો; દૂધ વેચનારો; દૂધનો વેપારી. **-ધાધારી** વિ૦ [સર૦ म.] ફક્ત દૂધ પર જીવનારું

દૂધિયા વિ૦ પું૦ બ૦ વ૦ દૂધના જેવા સફેદ (દાંત) (૨) ધાવણા બાળકને ફૂટેલા (દાંત). **૦લટોરા** ન૦ એક પક્ષી. **-યું** વિ૦ જુઓ દુધાળ (૨) દૂધના રંગનું; સફેદ. ઉદા૦ 'દૂધિયા પેણં' (૩) નવું; તાજું; શરૂઆતનું ઉદા૦ 'દૂધિયું લોહી' (૪) ન૦ દૂધી (૫) બદામ ઇ૦ ને ઘૂંટીને દૂધ જેવું પાણી કઢાય છે તે. **-યો વછનાગ** પું૦ એક ઔષધિ

દૂધી સ્ત્રી૦ [दे. दुद्धिअ] એક વનસ્પતિ – શાક. **૦નો હલવો** પું૦ દૂધી છીણી કરાતી એક મીઠાઈ. **૦પાક** પું૦ દૂધીનો બનાવેલો પાક

દૂપટ વિ૦ [દૂ + પટ] બેવડું; બે ગણું

દૂબળું વિ૦ [सं. दुर्बल; प्रा. दुब्बल] દુર્બલ; કમજોર. **-ળાઈ** સ્ત્રી૦ દૂબળાપણું; દુર્બળતા

દૂબળો પું૦ ભીલને મળતી એક જાતનો આદમી (૨) અર્ધ ગુલામ જેવો (સુરત તરફ) ખેડૂતનો નોકર.**-ળી** સ્ત્રી૦ દૂબળાની કે તે જાતની સ્ત્રી

દૂભણ સ્ત્રી૦ ['દૂભવું' ઉપરથી] મન દુભાવું તે. **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ દુભાવવું. **-વું** અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. दूम = દુખી થવું] દુભાવું

દૂમરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

દૂમવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. दू; प्रा. दूम] દમવું; પીડવું

દૂમો પું૦ [सं. दुर्मनस्, प्रा. दुम्मण – दूमण પરથી ?] જુઓ ડૂમો

દૂયમ વિ૦ [फा.] જુઓ દુય્યમ

દૂર વિ૦ [सं.,फा.] વેગળું; આઘું (૨) અ૦ વેગળે; આઘે. [**-કરવું** = આઘે હઠાવવું (૨) કાઢી મૂકવું; રદ કરવું (૩) નાબૂદ કરવું.**-થવું** = દૂર કરાવું. **-બેસવું** = (સ્ત્રીએ) રજસ્વલા થવું (૨) અલગ કે અળગું થવું.] **૦અંદેશ** વિ૦ દૂરઅંદેશો રાખનારું; દૂરંદેશ. **૦અંદેશી** સ્ત્રી૦ દૂરઅંદેશપણું; દૂરંદેશી. **૦અંદેશો** પું૦ ભાવીનો વિચાર પ્રથમથી જ કરી રાખવો તે; અગમચેતી; દૂરંદેશો. **૦ગામી** વિ૦ દૂર સુધી જાય એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦દર્શકયંત્ર** ન૦ દૂરની વસ્તુ જોઈ શકાય એવું યંત્ર; દૂરબીન. **૦દર્શિતા** સ્ત્રી૦. **૦દર્શી** વિ૦ દૂરદૃષ્ટિવાળું. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ દૂર સુધી જતી નજર – દૂરંદેશી. **૦બીન** ન૦ [फा.] દૂરદર્શકયંત્ર. **૦બીની** સ્ત્રી૦ દૂર સુધી જોવું તે. **૦વર્તી** વિ૦ દૂર – આઘું રહેલું. **૦સ્થ** વિ૦ દૂર; આઘું; દૂરવર્તી .

દૂરંદેશ વિ૦ [फा.], **-શી** સ્ત્રી૦, **-શો** પું૦ જુઓ 'દૂર'માં દૂરઅંદેશ,-શી,-શો

દૂરાકૃષ્ટ વિ૦ [सं.] તાણીતોશીને કરેલું કે સાધેલું; અસહજ

દૂરાપાસ્ત વિ૦ [सं.] દૂર ફેંકી દીધેલું; રદ કરેલું; તિરસ્કૃત

દૂરી સ્ત્રી૦['દૂ' ઉપરથી] દૂઓ; બેની સંજ્ઞાવાળું પત્તું (ગંજીફામાં). **-રિયો** પું૦ દૂરીનું પાનું

દૂર્વા સ્ત્રી૦ [સં.] એક ઘાસ – દરો. **૦ષ્ટમી** સ્ત્રી૦ [+ अष्टमी] જુઓ દરોઆઠમ

દૂલ ન૦ [સં. दुल्] બૈરાં–છોકરાંના કાનનું એક ઘરેણું

દૂલરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. दुलड़ी(–री); दु + लड़ = સેર] બે સેરનું સ્ત્રીનું કોટનું એક ઘરેણું

દૂલવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ડૂલવું

દૂલહો વિ૦ [प्रा. दुल्लह] દુર્લભ (જૈન)

દૂવો પું૦ જુઓ દૂઓ

દૂષક વિ૦ [સં.] દોષ કાઢનારું; છિદ્ર શોધનારું (૨) દોષ ઉત્પન્ન કરનારું; દોષ લગાડનારું. **–ણ** ન૦ દોષ; ખોડખાંપણ. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ सं. दूषय, हिं. दूषना, म. दूषणें] દોષિત કરવું

દૂષિત વિ૦ [સં.] દોષ – દૂષણવાળું

દૂસરું વિ૦ [हिं.] બીજું

દૂંગો પું૦ દુંગો; ડુંગો; ચોર

દૂંટી સ્ત્રી૦ જુઓ ડૂંટી. **–ટો** પું૦ જુઓ ડૂંટો

દૂંડિયો પું૦ જુઓ હાંડિયો

દૂંડું ન૦ જુઓ ડૂંડું. **દૂંડો** પું૦ જુઓ ડૂંડો

દૃક(–ગ) સ્ત્રી૦ [સં.] દૃષ્ટિ; નજર (૨) આંખ (૩) બેની સંજ્ઞા. **–ગંચલ(–ળ)** પું૦ [+ अंचल] આંખનો ખૂણો. **–ગ્ગોચર** વિ૦ જુઓ દૃષ્ટિગોચર

દૃઢ વિ૦ [સં.] સ્થિર; મજબૂત; પાકું; નિશ્ચિત; ટકાઉ; અટળ (લા. અર્થમાં પણ). **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ભાજક** પું૦ બે કે વધારે આંકડાનો મોટામાં મોટો સાધારણ અવયવ (ગ.). **–ઢાવવું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. दृढाना, म. दृढावणें] દૃઢ કરવું

દૃઢીભૂત વિ૦ [સં.] મજબૂત બનેલું

દૃપ્ત વિ૦ [સં.] મગરૂર; દર્પવાળું

દૃશ(–ષ)દ પું૦ [સં.] પથરો

દૃશ્ય વિ૦ [સં.] જોવા જેવું (૨) દેખાય એવું (૩) ન૦ દેખાવ (૪) દેખાતું આ વિશ્વ. **૦માન** વિ૦ [સં.] દેખાતું હોય એવું

દૃષદ પું૦ [સં.] જુઓ દૃશદ

દૃષ્ટ વિ૦ [સં.] જોયેલું; દેખેલું (૨) સ્ત્રી૦ (પ.) દૃષ્ટિ

દૃષ્ટાંત ન૦ [સં.] ઉદાહરણ; દાખલો. [**–આપવું, ટાંકવું** = દાખલા તરીકે રજૂ કરવું. **–લેવું** = ધડો લેવો (૨) દૃષ્ટાંત તરીકે લેવું – કહેવું.] **૦કથા** સ્ત્રી૦ દૃષ્ટાંત તરીકે કહેલી કથા; ‘પેરેબલ’. **૦ભૂત, ૦રૂપ** વિ૦ ઉદાહરણરૂપ; ધડો લેવા જેવું

દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] નજર (૨) જોવાની શક્તિ (૩) [લા.] ધ્યાન; લક્ષ (૪) જુઓ દૃષ્ટિકોણ. [**–કરવી** = નજર કરવી; જોવું. **–ચોટવી** = ભૂતપ્રેતાદિનો વળગાડ થવો. **–નાખવી** = જોવું. **–પડવી** = જોવાવું; નજર પડવી (૨) (કુંડળીમાં) ગ્રહની અસર હોવી. **–ફેંકવી** = નજર કરીને જોવું. **–બેસવી** = નજર લાગવી. **–રાખવી** = ધ્યાન રાખવું; સંભાળ રાખવી. **–લાગવી** = નજર લાગવી. **–સાંધવી** = નિશાન તાકવું (૨) નજરોનજર મેળવવી. **દૃષ્ટિએ ચડવું, પડવું** = નજરે પડવું; જોવાવું (૨) ધ્યાનમાં આવવું. **દૃષ્ટિમાં રાખવું** = ધ્યાનમાં રાખવું.] **૦કોણ** પું૦ વસ્તુને નિહાળવાની – વિચારવાની રીત કે માર્ગ. **૦ક્ષેપ** પું૦ દૃષ્ટિપાત. **૦ગોચર** વિ૦ નજરે પડે એવું; દૃષ્ટિ પહોંચી શકે એવું. **૦દોષ** પું૦ આંખની ખોડ (૨) નજરચૂકથી રહી ગયેલી ખામી (૩) આંખ વડે થયેલો દોષ – અપરાધ. **૦પથ** પું૦ જુઓ દૃષ્ટિમર્યાદા. **૦પાત** પું૦ નજર પડવી – જોવું તે. **૦પૂત** વિ૦ આંખથી જોયેલું – તપાસી લીધેલું. **૦પ્રદેશ** પું૦ દૃષ્ટિમાં આવતો – દૃષ્ટિમર્યાદા સુધીનો બધો વિસ્તાર. **૦ફેર** પું૦ દૃષ્ટિભેદ **૦બિંદુ** ન૦ દૃષ્ટિકોણ. **૦ભેદ** પું૦ દૃષ્ટિનો – દૃષ્ટિકોણનો ભેદ કે ફરક. **૦મર્યાદા** સ્ત્રી૦ જ્યાં સુધી આંખ જોઈ શકે તે હદ (૨) ક્ષિતિજ. **૦વાદ** પું૦ નજરે દેખાય એ જ સાચું એવો વાદ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ દૃષ્ટિનું શાસ્ત્ર; ‘ઑપ્ટિક્સ’. **૦સીમા** સ્ત્રી૦ જુઓ દૃષ્ટિમર્યાદા. **–ષ્ટોદૃષ્ટ** સ્ત્રી૦ દૃષ્ટિ સામે દૃષ્ટિ

દે સ્ત્રી૦ [सं. देवी, प्रा. देई પરથી ?] સ્ત્રીના નામને અંતે આવે છે. જેમ કે રૂપાંદે, ગોરાંદે

દે (દે,) ‘દેવું’નું આજ્ઞાર્થ એ૦વ૦ રૂપ

દેકારો (દે) પું૦ [‘દે’ + કાર] દે દે – માર માર એવો પોકાર

દેખણહાર વિ૦ [‘દેખવું’ ઉપરથી] જોનારું; દેખનારું. **–રો** વિ૦ પું૦ જોનારો

દેખત અ૦ [‘દેખવું’ ઉપરથી] જોતાંવેંત. **–દેખે**

અ૦ જોતજોતામાં. -તું વિ૦ જોતું; આંધળું નહિ એવું (૨) સમજુ; વિચારી. [**દેખતી આંખે**=જાણીજોઈને. **દેખતાની આંખમાં ધૂળ નાખવી**=જાણકારને પણ છેતરવું.]

દેખરેખ સ્ત્રી૦ ['દેખતું' ઉપરથી] સંભાળ; તપાસ. [**-રાખવી**] [જોવું

દેખવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. देक्ख, अप०देख (सं. दृश्)]

દેખંતુ વિ૦ શોભીતું; દેખાવડું (૨) દેખવા પૂરતું; ઉપરથી દેખાતું

દેખા સ્ત્રી૦[દેખવું પરથી]દેખાવું – પ્રત્યક્ષ જણાવું તે. [**-દેવી**=પ્રગટ થવું; નજરે પડવું;દેખાવું.]

દેખાડ પું૦ જુઓ દેખાડો

દેખાડવું સ૦ક્રિ૦ 'દેખવું'નું પ્રેરક; બતાવવું (૨) હાથ, ડાંગ, ચાકુ, આંખ ઇ૦ બતાવીને ડરાવવું (૩) પશુની માદાને નર દેખાડવો – સંભોગ માટે ભેગાં કરવાં. [**દેખાડી દેવું**=ગુપ્ત હોય તે ઉઘાડું કરવું (૨) (મારીને કે બીજી રીતે) પ્રભાવનો પરચો આપવો.]

દેખાડો પું૦ સામાને બતાવવા પૂરતો દેખાવ – ડોળ (૨) દેખાડવું – બતાવવું તે

દેખાદેખી સ્ત્રી૦ [સર हिं.; म. देखोदेखी] સામાનું જોઈને વાદોવાદ કરવું તે; અનુકરણ (૨) અ૦ જોઈ જોઈને; વાદોવાદ

દેખાવ પું૦ દેખાવું તે; દૃશ્ય (૨) આકાર; આકૃતિ(૩)[લા.]જૂઠો દેખાવ;ડોળ.[**-કરવો**]

દેખાવટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] દેખાડો; શોભા

દેખાવડું વિ૦ સુંદર; રૂપાળું

દેખાવું અ૦ક્રિ૦ ('દેખવું'નું કર્મણિ) જોવાવું; જણાવું; નજરે પડવું; સૂઝવું

દેખીતું વિ૦ પ્રત્યક્ષ; ખુલ્લું; સ્પષ્ટ (૨) માત્ર બહારથી જ દેખાતું; વાસ્તવિક નહિ એવું;દેખંતું

દેગ પું૦ [फा.] મોટો દેગડો (૨) સ્ત્રી૦ દેગડી; તાંબાનું એક વાસણ. **૦ડી** સ્ત્રી૦ દેગ ૨ જુઓ. **૦ડું** ન૦ નાનો દેગ; દેગડો. **૦ડો** પું૦ ધાતુનું એક મોટું વાસણ; હાંડો

દેજ સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ फा. दहेज; म.; सं. देय પરથી ?] કન્યાને વરપક્ષ તરફથી આપવાની લૂગડાં વગેરેની ભેટ કે જમણ (૨) [સુ.] કન્યાનું શુલ્ક

દેડકી સ્ત્રી૦ દેડકાની માદા. **-કું** ન૦ [સર दे. डिड्डुर] ભીનાશમાં રહેતું એક પ્રાણી; મેડક. [**દેડકાની પાંચશેરી**=ઉધમાતિયું ને અસ્થિર ટોળું (૨) એવાં બાળકોનો સમૂહ.] **-કો** પું૦ નર દેડકું

દેડવવું સ૦ક્રિ૦ રેડવવું; ગબડાવવું

-દેણ (દે) વિ૦ ['દેવું' પરથી] દેનારું (સમાસને અંતે) ઉદા૦ દુઃખદેણ

દેણ (દે) ન૦ [सं. दत्त, प्रा. दिण्ण પરથી ? સર૦ अ. दैन; हिं. देन] દેવું; કરજ (૨) સરકારભરણું (૩) ઉપકારનું દબાણ. **૦ગી** સ્ત્રી૦ [म.] બક્ષિસ(૨)દાન. **૦દાર,-ણિયાત** વિ૦ દેવાદાર. **-ણું** ન૦ જુઓ દેણ

દેદાર (દે) પું૦ [જુઓ દીદાર] દેખાવ

દેદીપ્યમાન વિ૦ [सं.] દીપતું; ઝગઝગતું

દેન સ્ત્રી૦[सं. धेनु ?] ગાય. [(-ની) **દેન દોહી હોવી**=દેન – શક્તિ કે તાકાત હોવી; મગદૂર હોવી.] [=શક્તિવાળું હોવું.]

દેન (દે) સ્ત્રી૦તાકાત;મગદૂર.[(-ની) **દેન હોવી**

દેન (દેં?) ન૦ [सं. दहन પરથી] દહન; અગ્નિસંસ્કાર. [**-દેવું**=અગ્નિસંસ્કાર કરવો; મરેલાને બાળવું.]

દે-માર અ૦ [દેવું + મારવું પરથી ? અથવા 'માર દે, મારો ચલાવ, લગાવ' એ ભાવના ઉદ્ગાર પરથી] ઝડીની સાથે; ઝપાટાભેર. જેમ કે, વરસાદે દેમાર પડયા કર્યું; દેમાર કરતા પહોંચ્યા ત્યાં ગાડી ઊપડી ગઈ. [એવું

દેય વિ૦ [सं.] આપવા યોગ્ય કે આપી શકાય

દેર પું૦[सं. देवर; प्रा. देअर] દિયર (૨) સ્ત્રી૦ [फा.] ઢીલ; વાર

દેરડી (દે') સ્ત્રી૦ ['દેરું' ઉપરથી] ઉતરડ (૨) નાનું મંદિર – દેરું

દેરાણી સ્ત્રી૦ [प्रा. देअ(-व)राणी] દિયરની વહુ

દેરાસર (દે') ન૦ [सं. देवाश्रय ?] ઘરમાં દેવ રાખવાની જગા (૨) જૈન દેવમંદિર. **-રી** વિ૦ દેરાસરમાં રહી નિયમિત દેવપૂજા કરનારું (૨) પું૦ એક અટક

દેરી (દે') સ્ત્રી૦ [જુઓ દેરું] નાનું દેરું

દેરીડો પું૦ [જુઓ દેર] (પ.) દિયર (લાડમાં)

દેરું (દે') ન૦ [सं. देवगृह, देवकुल; अप० देहरय, देहुर] દેવદેવીનું સ્થાન-મંદિર

દેવ પું૦ [सं.] દેવતા; સુર; સ્વર્ગમાં રહેતું દિવ્ય સત્ત્વ (૨) ભગવાન; પરમેશ્વર (૩) સ્વામી; શેઠ; રાજા (આદર ને શ્રેષ્ઠતા સૂચક. [**-કરવો** = દેવ આગળ પશુ-પંખીનો ભોગ ચડાવવો (પૂર્વ ગુજરાત, ભીલ-કોળી). **-કાશીએ જવા** = દેવમાં દૈવત ન રહેવું. **દેવ દેવ કરતાં** = ખૂબ આજીજી કરતાં (૨) ખૂબ પ્રયત્ને. **દેવ થવું** = (કા.) મરણ પામવું.] **૦ઊઠી અગિયારશ(-સ)** સ્ત્રી૦ કારતક સુદ અગિયારશ. **૦ઋ(-ર)ણ** ન૦ મનુષ્યનું દેવો પ્રત્યેનું ઋણ. **૦કન્યા** ન૦ દેવની કન્યા (૨)[લા.] અતિ રૂપ-ગુણવાળી કન્યા. **૦કથા** સ્ત્રી૦ કોઈ દેવની ધાર્મિક કથાવાર્તા. **૦કપાસ** પું૦ એક જાતનો કપાસ. **૦કલ્પ** વિ૦ દેવ જેવું. **૦ગિરા** સ્ત્રી૦ આકાશવાણી. **૦ગિરિ** પું૦ (સં.) એક પર્વત. **૦ઘર** ન૦ દેરાસર; દેવમંદિર. **૦ચકલી, ૦ચલ્લી** સ્ત્રી૦ એક જાતની ચકલી. **૦જા** સ્ત્રી૦ દેવની દીકરી. **૦તરસ્યો(-સ્યો)** પું૦ એક પક્ષી-ચાતક. **૦તરુ** ન૦ સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષોમાંનું દરેક (મંદાર, પારિજાત, સંતાન, કલ્પ અને હરિચંદન) (૨) જેની નીચે ગામના લોકો ભેગા મળતા હોય તે ઝાડ. **૦તા** પું૦ દેવ (૨) અગ્નિ (૩) સ્ત્રી૦ દેવી (૪) દેવત્વ. [**-ઊઠવો** = આગ લાગવી; નાશ પામવું. **-ઊઠી જવા** = શક્તિ જતી રહેવી; દેવ રૂઠવા. **-જાગવો (જગાનો)** = ભાગ્યોદય થવો. **-ઝરવો** = કજિયો થવો; બહુ ક્રોધ ચડવો. **-પાડવો** = દેવતા સળગાવવો. **-મૂકવો** = આગ લગાડવી. **-રેડાવો** (કાળજામાં) = અતિશય ચિંતા થવી (૨) અદેખાઈથી બળવું. **દેવતામાં ઘી હોમવું** = ઉશ્કેરણી કરવી; કજિયો વધે તેમ કરવું. **દેવતા-મૂક્યું** = બળ્યું; મૂઉં; દીસતું.] **૦તાઈ** વિ૦ દૈવી; અલૌકિક. **૦દર્શન** ન૦ દેવનું દર્શન. **૦દાર(-રુ)** ન૦ [सं. देवदारु] એક જાતનું ઝાડ કે તેનું લાકડું. **૦દારી** વિ૦ દેવદારનું બનાવેલું. **૦દાસી** સ્ત્રી૦ દેવને અર્પણ કરેલી સ્ત્રી (મદ્રાસ તરફની એક પ્રથા). **૦દિવાળી** સ્ત્રી૦ કારતક સુદ પૂનમનું પર્વ. **૦દૂત** પું૦ દેવનો દૂત. **૦નદી** સ્ત્રી૦ ગંગા. **૦નાગરી** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ સંસ્કૃત અથવા બાળબોધ લિપિ. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ જુઓ દેવસેવા. **૦પોઢી અગિયારશ(-સ)** સ્ત્રી૦ અષાડ સુદ અગિયારશનું પર્વ. **૦ભાગ** પું૦ દેવયજ્ઞ તરીકે દેવોને અર્પવાનો ભાગ. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ સંસ્કૃત ભાષા. **૦ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ સ્વર્ગ. **૦મંદિર** ન૦ દેવસ્થાન. **૦મુનિ** પું૦ (સં.) નારદ. **૦યજ્ઞ** પું૦ હોમ વગેરે (પંચ યજ્ઞોમાંનો એક). **૦યાત્રા** સ્ત્રી૦ સ્વર્ગયાત્રા. **૦યાન** ન૦ સ્વર્ગનો રથ; સ્વર્ગીય વાહન. **૦યાની** સ્ત્રી૦ (સં.) શુક્રાચાર્યની પુત્રી-યયાતિની પત્ની (૨) એક નક્ષત્ર. **૦રાજ** પું૦ (સં.) ઇંદ્ર. **૦ર્ષિ** પું૦ [+ऋषि] (સં.) નારદ (૨) દેવોના ઋષિ કે દેવ જેવા ઋષિ (અત્રિ, મરીચિ વગેરે). **૦લાં** ન૦ બ૦ વ૦ ઘરના દેવસ્થાનની મૂર્તિઓ. **૦લી** સ્ત્રી૦ જુઓ દેવચકલી. **૦લોક** પું૦ દેવોનો લોક-સ્વર્ગ. [**-પામવું** = સ્વર્ગે જવું; મરી જવું.] **૦વર** પું૦ દેવોમાં શ્રેષ્ઠ દેવ. **૦વાણી** સ્ત્રી૦ આકાશવાણી. **૦શયની એકાદશી** સ્ત્રી૦ જુઓ 'દેવપોઢી અગિયારસ'. **૦સેવા** સ્ત્રી૦ દેવની-મૂર્તિની પૂજા વગેરે. **૦સ્થલ(-ળ), ૦સ્થાન** ન૦ મંદિર

દેવડ સ્ત્રી૦ [सं. दा પરથી] આપવું તે; આપવાનો વહીવટ (લેવડ સાથે વપરાય છે)

દેવડા(-રા)વવું સ૦ ક્રિ૦ 'દેવું'નું પ્રેરક

દેવડી સ્ત્રી૦ [સર૦ દેરડી; म. देवडी, -ढी; प्रा. देर = દ્વાર પરથી ?] દ્વારપાળને બેસવાની જગા (૨) ચોકી; ચબૂતરો (૩) સાધુ, સંન્યાસી અથવા સતીને જ્યાં દાટયાં-બાળ્યાં હોય ત્યાં કરેલું નાનું દેરા જેવું ચણતર

દેવતા, -તાઈ, દેવદાર(-રુ), -રી, દેવદિવાળી જુઓ 'દેવ'માં

દેવર પું૦ [सं.] દિયર. **-રિયો** પું૦ દેવર (વહાલમાં)

દેવરાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ દેવડાવવું

દેવર્ષિ પું૦ [सं.] જુઓ 'દેવ'માં

દેવલી સ્ત્રી૦ જુઓ 'દેવ'માં (૨) દેવડી; જપતી;

ચાકી (?) [**-બેસવી** = મોટું નુકસાન થવું (૨) હિંમત જતી રહેવી.]

દેવળ ન૦ [सं. देवकुल, प्रा. देउल] દેરું (ખાસ કરીને ખ્રિસ્તી લોકોનું) [મરણ આવવું.]

દેવાજ્ઞા સ્ત્રી૦ [सं.; સર૦ म.] મરણ. [**-થવી** =

દેવાડવું સ૦ક્રિ૦ દેવડાવવું; અપાવવું ('દેવું'નું પ્રેરક)

દેવાતણુ(-ન) ન૦ [सं. देवत्व ઉપરથી] દેવપણું

દેવાદાર વિ૦ [દેવું + દાર] કરજદાર; માથે દેવું હોય એવું

દેવાધિદેવ પું૦ [सं.] દેવોનો પણ દેવ – પરમેશ્વર

દેવાનાંપ્રિય વિ૦ [सं.] દેવોને પ્રિય એવું (અશોકનો ઇલકાબ) [પૂજા

દેવાર્ચન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं.] દેવનું અર્ચન –

દેવાલય ન૦ [सं.] દેવમંદિર; દેરું

દેવાવું અ૦ક્રિ૦ 'દેવું'નું કર્મણિ. [**દેવાઈ જવું** = અટકી જવું; બંધ થઈ જવું (૨) ખૂટવું; કાંઈ બાકી ન રહેવું (૩) નિર્વંશ થવું.]

દેવાળિયું વિ૦ [જુઓ દેવાળું] દેવાળું કાઢનારું; નાદાર. **-યો** પું૦ તેવો માણસ

દેવાળું ન૦ [સર૦ हिं. दिवाला; म. दिवाळें] દેવું આપવાની અશક્તિ; નાદારી. [**-કાઢવું, ફૂંકવું** = નાદારી જાહેર કરવી. **-નીકળવું** = નાદાર બનવું; નાદારી જાહેર થવી.]

દેવાંગના સ્ત્રી૦ [सं.] દેવની સ્ત્રી; દેવી (૨) અપ્સરા

દેવાંગી વિ૦ [सं.] દેવના જેવા અંગવાળું

દેવાંશી વિ૦ [सं.] દેવના અંશવાળું

દેવી સ્ત્રી૦ [सं.] દેવની સ્ત્રી; દેવતા; દિવ્ય શક્તિ; માતા (૨) રાણી (સંબોધનમાં) (૩) સ્ત્રીના નામને અંતે લગાડાતો ગૌરવવાચક શબ્દ. ઉદા૦ ઉષાદેવી. (૪) સ્ત્રી (ગૌરવવાચક). [**-આવવાં(-વી)** = માતા આવવી; દેવતાનો શરીરમાં પ્રવેશ થવાથી કંપવું.]

દેવું સ૦ક્રિ૦ [सं. दा; સર૦ प्रा. રૂપો दैंत, देवं ઇ૦] આપવું (૨) [લા.] મારવું; ઠોકવું (૩) વાસવું; બંધ કરવું (૪) સા૦ કૃ૦ ની જોડે આવતાં, તે ક્રિયાની રજા આપવી, એવો ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, ખાવા દેવું; જવા દેવું (૫) અ૦ ભૂ૦ કૃ૦ ની સાથે આવતાં, તે ક્રિયા બરોબર કરી છૂટવું, એવો ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, આપી દો; તેમને છોડી દીધા.

દેવું ન૦ [सं. देय, अप० देवं] કરજ; ઋણ. [**-કરવું; -ચૂકવવું; -ફેડવું; -વાળવું.**]

દેવેશ પું૦ [सं.] દેવોનો ઈશ; દેવાધિદેવ

દેશ પું૦ [सं.] રાષ્ટ્ર; કોઈ અમુક પ્રજાનું વતન; મુલક (૨) (કોઈ મોટી વસ્તુનો અમુક) વિભાગ (૩) વતન (૪) ક્ષેત્ર; પ્રદેશ; જગા. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ દેશ અને કાળ; સમય અને સ્થળ (૨) દૃશ્ય પદાર્થને વિચારવા માટેનાં બે પરિમાણ (૩) [લા.] ચાલતો રીતરિવાજ. **૦જ** વિ૦ દેશ્ય. **૦દાઝ** સ્ત્રી૦ દેશની લાગણી. **૦દ્રોહ** પું૦ દેશ પ્રત્યે બેવફાઈ. **૦દ્રોહી** વિ૦ દેશદ્રોહ કરનારું. **૦ધર્મ** પું૦ દેશનો કે દેશ પ્રત્યેનો ધર્મ. **૦નિકાલ** પું૦ દેશમાંથી કાઢી મૂકવું તે. **૦પતિ** પું૦ રાજા. **૦પાર** અ૦ દેશની બહાર (દેશનિકાલ.) **૦પ્રેમ** પું૦ દેશને માટે પ્રેમ. **૦પ્રેમી** વિ૦ દેશપ્રેમવાળું. **૦બંધુ, ૦બાંધવ** પું૦ દેશભાઈ. **૦ભક્ત** પું૦ દેશભક્તિવાળો. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ દેશ પ્રત્યેની ભક્તિ **૦ભાઈ** પું૦ પોતાના દેશનો માણસ. **૦વટો** પું૦ પરદેશમાં વાસ (૨) દેશાટન. **૦વ્યવહાર** પું૦ જુઓ દેશધર્મ. **૦સેવક** પું૦ દેશસેવા કરનાર. **૦સેવા** સ્ત્રી૦ દેશની સેવા. **૦સ્થ** પું૦ મહારાષ્ટ્રી બ્રાહ્મણની એક જાત

દેશ (દે) સ્ત્રી૦ દિશા (ચ.) [**-ચડી જવી** = દિશાભ્રમ થવો.]

દેશના સ્ત્રી૦ [सं.] બોધ; ઉપદેશ

દેશા(-સા)ઈ પું૦ [सं. देशपति – प्रा. देसवई પરથી ? સર૦ म.] એક અટક (૨) રાજ્યને કરેલી સેવા બદલ મળેલી બક્ષિસનો માલિક; વતનદાર (૩) રબારી માટેનો માનવાચક શબ્દ. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦, **૦વટું** ન૦ દેસાઈનું પદ કે હક (૨) તેની રૂએ સરકારમાંથી મળતું લવાજમ [સ્ત્રી૦ એક રાગણી

દેશાખ પું૦ [सं. देशाख्य] એક રાગ. **-ખી**

દેશાચાર પું૦ [सं.] દેશનો આચાર – રૂઢિ

દેશાટન ન૦ [सं.] જુદા જુદા દેશમાં ફરવું તે

દેશા(-સા)ણુ સ્ત્રી૦ ['દેસાઈ'નું સ્ત્રી૦] દેસાઈની સ્ત્રી

દેશાનુરાગી વિ૦ [સં.] દેશપ્રેમી

દેશાભિમાન ન૦[સં.] પોતાના દેશનું અભિમાન. **-ની** વિ૦ દેશાભિમાનવાળો

દેશાવર પું૦ [સં.] પરદેશ

દેશાસ્મિતા સ્ત્રી૦ [સં.] દેશાભિમાન

દેશાંતર ન૦[સં.] દેશાવર. [**-કરવું** = પરદેશ જવું; બીજા દેશમાં જઈને રહેવું.]

દેશી વિ૦ [સં.] દેશનું,-ને લગતું (૨) સ્વદેશી (૩) પું૦ સ્વદેશનો રહીશ (૪) સ્ત્રી૦ એક રાગિણી (૫) પ્રાકૃત ભાષાનો એક પ્રકાર (૬) સંગીતના બે પ્રકારોમાંનો એક (૭) સંસ્કૃત નહિ પણ પ્રાકૃત છંદ કે પદ્યરચના. **૦જન** પું૦ + દેશનો માણસ; દેશભાઈ. **૦ય** વિ૦[સં.] દેશનું (૨) સ્થાનિક

દેશે(-શો)દેશ અ૦ બધા દેશોમાં (૨) સર્વ સ્થળે

દેશોન્નતિ સ્ત્રી૦ [સં.] દેશની ઉન્નતિ – ચડતી

દેશ્ય વિ૦ [સં.] સ્થાનિક; પ્રાંતિક (૨) દેશી; દેશના મૂળવતનીઓનું વા એમની ભાષામાંથી આવેલું

દેસ પું૦ [સર૦ म.; हिं. देश(-स)] એક રાગ

દેસાઈ,૦ગીરી,૦વટું ન૦ જુઓ 'દેશાઈ'માં. **-ણ** સ્ત્રી૦ જુઓ દેશાણ

દેહ ન૦ [फ़ा. दिह] ગામડું; દેહાત

દેહ પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] શરીર; કાયા. [**-છોડવો, પડવો, મૂકવો** = મરણ પામવું. **-ધરવો, ધારવો** = જન્મ પામવું.] **૦ત્યાગ** પું૦ દેહનો ત્યાગ – મરણ. **૦દમન** ન૦ દેહનું દમન; શારીરિક તપસ્યા. **૦દર્શી** વિ૦ દેહને જ જોઈ રહેનારું. **૦દશા** સ્ત્રી૦ દેહની સ્થિતિ. **૦દંડ** પું૦ શરીરને કષ્ટ આપવું તે (૨) શારીરિક શિક્ષા; શરીરનો અવયવ કાપી નાખવાની શિક્ષા. **૦ધર્મ** પું૦ શરીરના ગુણધર્મ. **૦ધર્મવિદ્યા** સ્ત્રી૦ દેહધર્મની વિદ્યા; 'ફીઝિયોલોજી.' **૦ધારણ** ન૦ દેહ ધારણ કરવો તે (૨) દેહ ટકાવી રાખવો–જીવવું તે. **૦ધારી** વિ૦ જેને દેહ હોય એવું; શરીરી. **૦પાત** પું૦ દેહનું પડવું તે; મરણ. **૦બંધ** પું૦ શરીરનું કાઠું. **૦માની** વિ૦ દેહના અભિમાનવાળું. **૦યાત્રા** સ્ત્રી૦ શરીરનિર્વાહ; ગુજરાન (૨) મરણ. **૦રખું** વિ૦ શરીરની જ વધારે ફિકર કર્યા કરનારું (૨) જાતરખું; સ્વાર્થી. **૦લગ્ન** ન૦ શરીર પૂરતું લગ્ન; આત્માનું લગ્ન–સ્નેહલગ્ન નહિ તે. **૦વાદ** પું૦ દેહ પરમ તત્ત્વ છે એવો વાદ. **વાદી** વિ૦ દેહવાદમાં માનતું. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ જુઓ દેહધર્મવિદ્યા. **૦સ્વભાવ** પું૦ દેહનો સ્વભાવ – ગુણ. **-હાત્મવાદ** પું૦ [+आत्मवाद] શરીરથી ભિન્ન કોઈ આત્મા નથી, શરીર એ જ આત્મા છે એવો મત; જડવાદ. **-હાત્મવાદી** વિ૦ દેહાત્મવાદનું, -ને લગતું (૨) પું૦ દેહાત્મવાદમાં માનનારો આદમી. **-હાધ્યાસ** પું૦ [+ अध्यास] દેહને વિષે અધ્યાસ–દેહાભિમાન. **-હાભિમાન** ન૦ [+ अभिमान] દેહનું અભિમાન. **-હાભિમાની** વિ૦ દેહાભિમાનવાળું. **-હાંત** પું૦ [+ अंत] દેહનો અંત; મૃત્યુ. **-હાંતદંડ** પું૦ મોતની શિક્ષા. **-હાંતર** ન૦[+ अंतर] બીજો દેહ. **-હી** વિ૦ [સં.] દેહધારી; શરીરવાળું (૨) પું૦ આત્મા. **-હોત્સર્ગ** પું૦ [+ उत्सर्ग] દેહત્યાગ; મૃત્યુ

દેહલિ(-લી) સ્ત્રી૦[સં.] ઉંબરો. **૦દીપકન્યાય** પું૦ ઉંબરા પર મૂકેલો દીવો જેમ બંને બાજુ પ્રકાશ આપે તેમ બંને બાજુને એકસાથે લાગુ પાડવું તે

દેહવટ અ૦ બધી દિશામાં (૨) રફેતફે

દેહાત સ્ત્રી૦ [फ़ा.; સર૦ हिं.] ગામડું. **-તી** વિ૦ ગામડાનું (૨) પું૦ ગામડાંનો રહીશ

દેંડવું (દેં૦) ન૦ [જુઓ ડેંડવું] પાણીનો સાપ

દૈત્ય પું૦ [સં.] રાક્ષસ

દૈનિક વિ૦[સં.] રોજ (૨) ન૦ રોજ નીકળતું છાપું

દૈન્ય ન૦ [સં.] દીનતા

દૈવ વિ૦ [સં.] દેવ-દેવતાને લગતું (૨) ન૦ નસીબ. [**-જાણે** = કોણ જાણે? શી ખબર?] **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ નસીબની ગતિ–ઘટના. **૦ઘટના** સ્ત્રી૦ નસીબની ઘટના – જોગ. **૦જો(-યો)ગ** પું૦ નસીબનો જોગ–સંયોગ. **૦જ્ઞ** પું૦ નસીબને જાણનારો – જોશી. **૦ત** ન૦ [सं देवत्व] તેજ (૨) સત્ત્વ; સાર. **૦વાદ** પું૦ પુરુષાર્થવાદથી વિરુદ્ધ વાદ. **-વાધીન** વિ૦ [+अधीन]

દૈવને-નસીબને અધીન. -વિક, -વી વિ૦ દૈવ સંબંધી; દેવતાઈ (૨) અલૌકિક (૩) આકસ્મિક. -વ્ય ન૦ [સં.] દૈવ; નસીબ

દૈશિક વિ૦ [સં.] દેશનું,-ને લગતું (૨) પ્રાંતિક (૩) પું૦ ગુરુ (૪) ભોમિયો; જાણકાર

દૈહિક વિ૦ [સં.] દેહનું, -ને લગતું [વ૦ રૂપ

દો [દો, કાંઈક યશ્રુતિ]આપો ('દેવું'નું આજ્ઞાર્થ,બ૦

દો વિ૦ [फा.; प्रा.; सं. द्वि] બે. ૦અમલી વિ૦ બે અમલવાળું. ૦આબ પું૦ બે નદીઓ વચ્ચેનો પ્રદેશ

દોકડો પું૦[સર૦ हिं.; म. दोकडा, हिं. दुकडा] રૂપિયાનો સોમો ભાગ(૨)બાર ટકા વ્યાજ(૩) ગુણ; 'માર્ક' [ખામી.

દોખ પું૦ + [સર૦ हिं., म.; सं. दोष] દોષ;

દોખવું સ૦ક્રિ૦ ['દુઃખ' ઉપરથી] + દુઃખ આપવું

દોખી વિ૦ [જુઓ દોખ] દોષિત

દોગાની સ્ત્રી૦ જૂઠો આરોપ (૨) અપકીર્તિ

દોગોટીલો પું૦ છોકરાંની એક રમત

દોજખ ન૦[फा.]નરક; મરણ બાદ પાપના ફળ રૂપે મળતી શિક્ષા ભોગવવાનું કલ્પિત સ્થાન-એક લોક(૨)[લા.] દુઃખથી ભરપૂર કોઈ જગા

દોટ સ્ત્રી૦ દોડવાની ક્રિયા. [-કાઢવી=દોડવું. -મૂકવી=દોડવું (૨) આંખો મીંચીને વર્તવું; સાહસ કરવું.] -ટંદોટા, -ટાદોટ સ્ત્રી૦ દોડાદોડ

દોટવું અ૦ ક્રિ૦ લોટવું; આળોટવું; ગબડવું

દોટી સ્ત્રી૦ એક જાતનું કાપડ (૨) કન્યાના બાપને વેવાઈ તરફથી મળતી બક્ષિસ

દોઠું ન૦ જાડી પૂરી

દોડ (દોડ,) સ્ત્રી૦ ['દોડવું' ઉપરથી] દોડવાની ક્રિયા કે ઝડપ. ૦ધામ,૦માર સ્ત્રી૦ દોડાદોડ; ધમાચકડી [ન૦ તેનું ફળ

દોડકી સ્ત્રી૦ તૂરિયાની જાતની એક વેલ. -કું

દોડધામ, દોડમાર જુઓ 'દોડ'માં

દોડવું (દો) અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. दौडना; म. दवडणें, दौडणें सं. द्रु, प्रा. दव] નાસવું;ઝડપથી ફૂદતે પગલે હીંડવું-ધસતા ચાલવું

દોડંદોડા,દોડાદોડ(-ડી) (દો) સ્ત્રી૦ દોડધામ; અહીં તહીં વારંવાર દોડવું તે

દોડી સ્ત્રી૦ જુઓ ડોડી. -ડું ન૦ ડોડું

દોડો પું૦ જુઓ ડોડો

દોઢ(દો) વિ૦ [प्रा. दिवड्ढ; सं. द्व्यपार्ध; સર૦ हिं. डेढ; म. दीड, -ढ]એક ને અડધું -'૧॥' (૨)સ્ત્રી૦ દોઢવવું તે.[દોઢ પાયાનું=ચસકેલ, બેવકૂફ. દોઢ મણની (ગાળ)=બહુ ભૂંડી (ગાળ)]. ૦ચાતુરી સ્ત્રી૦ અતિ-વધારેપડતી ચાલાકી. ૦ડહાપણ ન૦ વધારેપડતું ડહાપણ; ચિબાવલાપણું. ૦ડાહ્યું વિ૦ વધારેપડતું ડહાપણ કરનારું (૨) ન૦ દોઢડહાપણ કે તેવી વાત. ૦પગું વિ૦ લંગડું. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ દોઢ ગણું કરવું. ૦વું સ૦ક્રિ૦ સીવવું; દોરવવું (૨) દોઢવવું. ૦સો પું૦ '૧૫૦'. -ઢા પું૦ બ૦ વ૦ દોઢના આંક

દોઢિયું (દો) વિ૦ દોઢું(૨)ન૦ દોઢ પને સીવેલું વસ્ત્ર(૩)પૈસો; કાવડિયું(૪)જેમાં પ્રાસ દોઢવાય છે એવું ગીત. -યાં ન૦બ૦વ૦[લા.]પૈસો;ધન

દોઢી (દો) સ્ત્રી૦ [જુઓ દેવડી] માંડવી. [-મંગળ થવી=દેવડી બંધ થવી.]

દોઢું (દો) વિ૦ ['દોઢ' ઉપરથી] દોઢ ગણું

દોણી (દો') સ્ત્રી૦[सं. दोहनी; या दे. दुद्धिणी] હાંલ્લી (દૂધ, દહીં વગેરે ભરવાની). -ણું ન૦ મોટી દોણી (૨) [લા.] (દોણી જેવું) પેટ

દોત પું૦ [જુઓ દવાત] + દવાત; ખડિયો

દોતવું અ૦ક્રિ૦ [सं. द्युत्] (સુ.) શોભવું; સુંદર દેખાવું

દોતિયો પું૦['દોત' ઉપરથી] દવાતી;અરજીઓ લખી આપનારો (૨) નામું લખનાર; મહેતો

દોતું વિ૦ [જુઓ દોતવું] + સુંદર [તે

દોથાથાળી સ્ત્રી૦[સર૦ દોથો](કા.) ખૂબ ખાવું

દોથો પું૦ ખોબો; મૂઠો

દોદરું(-ળું) વિ૦ [सं. दर्दर] જીર્ણ; નબળું (૨) ખોખરું [બાજુએ; આમ તેમ

દોદશ (દો) અ૦ [જુઓ દશોદિશ] બધી

દોદળું વિ૦ જુઓ દોદરું

દોધક પું૦ [સં.] એક છંદ [ધારવાળું

દોધારું વિ૦[દો + ધાર; સર૦ हिं. दोधारा] બે

દોપટ વિ૦ [દો + પટ] બેવડું; બમણું; દૂપટ

દોપિસ્તાં ન૦ બ૦ વ૦ [फा. दो + पुस्त]

અક્ષર ઘૂંટવાનું જાડું પૂઠું.[**-ઘૂંટવાં** = કંટાળાભર્યું કામ કર્યા કરવું (૨) અક્ષર ઘૂંટવા.]

દોબડું ન૦ એક જાતનું વાજિંત્ર; ડોબરું (?)

દોમદોમ અ૦ પુષ્કળ; અતિશય

દોર (દૌ) પું૦ [अ. दौर] અમલ; સત્તા (૨) દમામ;ભભકો.[**-ચલાવવો**=અમલ વર્તાવવો; સત્તા ચલાવવી.]૦**તોર** પું૦રોફ અને તુમાખી. ૦**દમામ** પું૦ દોર અને દમામ

દોર પું૦ [सं.;दे.] જાડું દોરડું (૨) પતંગની દોરી. ૦**ડી** સ્ત્રી૦ પાતળું દોરડું; દોરી. ૦**ડું** ન૦ દોર; રેસાદાર વસ્તુને વળ દઈ કરાતી બનાવટ. ૦**ડો** પું૦ દોરો (૨) મંત્રેલો દોરો. [**-છોડવો**=લગ્ન વિધિ પૂરો થયા પછી વરવહૂને બાંધેલા મંગલદોરા છોડવા.] [શિખવણી

દોરવણી સ્ત્રી૦ ['દોરવવું' પરથી] દોરવવું તે(૨)

દોરવવું સ૦ક્રિ૦[सं. दोर ઉપરથી ?] હાથ ઝાલી ચલાવવું; રસ્તો બતાવવો(૨)દોરા ભરવા; સીવવું

દોરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ દોરવવું (૨) આંકવું (લીંટી) (૩) ચીતરવું (ચિત્ર)

દોરંગી વિ૦ [દો + રંગ] બેરંગવાળું (૨) [લા.] મનસ્વી; ચંચળ ['દોરો'માં

દોરાચિઠ્ઠી, દોરાટવું, દોરાધાગો જુઓ

દોરિયું ન૦[सं. दोर ઉપરથી] એક જાતનું વસ્ત્ર

દોરિયો પું૦[સર૦ सं. दोर, प्रा. दोरिया]પાણી ખેંચવાનું એક વાસણ (૨) એક જાતનું કાપડ (૩) લાંબો પાતળો વાંસ(૪)ગળાનું એક ઘરેણું

દોરી સ્ત્રી૦ [सं. दोर; दे.] રસી; દોરડી (૨) પતંગની પાતળી દોરી (૩) [લા.] લગામ; કાબૂની ચાવી (૪) કાંઈ માપવાની દોરી. [**-છાંટવી** = રંગમાં બોળેલી દોરી વડે નિશાની-પટી પાડવી.**-છોડવી** = પતંગની દોરી જવા દેવી. **-તાણી રાખવી**=લગામ ખેંચી રાખવી; અંકુશ રાખવો. **-તૂટવી**=આશાની કે જીવનની દોરી તૂટવી. **-ઢીલી મૂકવી**= અંકુશ ઓછો કરવો. **-ભરવી**=(સાગ વગેરેની) લંબાઈ માપવી. **-મૂકવી**=કેટલું કાટખૂણે છે તે તપાસવું (૨) દોરી છોડવી.] ૦**સંચાર(-રો)** પું૦ દોરી ખેંચવાથી હાલતાં ચાલતાં પૂતળાંને નચાવવાં તે(૨)[લા.] પાછળ રહીને યુક્તિપ્રયુક્તિ કરવી તે. ૦**સંચો** પું૦ પાછળથી દોરી ખેંચવાનો સંચો-યુક્તિ; દોરીસંચારો. ૦**છ(-છં)ટ** અ૦સીધી લીટીમાં

દોરૂખ સ્ત્રી૦ [દો + રૂખ] લાઠીની એક કસરત

દોરો પું૦[सं. दोर] દોરડો;સીવવા વગેરે માટેનો પાતળો દોર (૨) ગળાનું એક ઘરેણું (૩) કંદોરો(૪)મંતરેલો દોરો. [**-કરવો** = મંતરેલો દોરો તૈયાર કરવો; તેના વડે રોગ, વળગણ વગેરેનું નિવારણ કરવું. **-પરોવવો**=સોયના નાકામાં દોરો ઘાલવો. **-બાંધવો**=મંતરેલો દોરો બાંધી રોગ ઇ૦નું નિવારણ કરવું.**-ભરવો**= ટાંકા દેવા; સીવવું (જરાતરા ફાટેલું કે તેવું કામચલાઉ). **દોરા નાખવા**=ગોદડા ગોદડી ઇ૦ને દોરાથી સીવી તૈયાર કરવી.] **-રાચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ મંતરેલા દોરા ચિઠ્ઠી વગેરે. **-રાટવું** સ૦ક્રિ૦ દોરા ભરવા; સીવવું. ૦**ધાગો** પું૦ મંતરેલો દોરો [તંગી; ભીડ

દોલ પું૦[सं.] ઝૂલો; હીંચકો (૨) સ્ત્રી૦ [?]

દોલત (દૌ) સ્ત્રી૦ [फा.] પૈસો; પૂંજી. ૦**જાદો** પું૦ ધનવાનનો પુત્ર. ૦**મંદ**, ૦**વાન** વિ૦ પૈસાદાર

દોલન ન૦ [सं.] જુઓ ડોલન (૨) ખોયું; ડોલ

દોલસોલ સ્ત્રી૦ [જુઓ દોલ=તંગી] ગરીબાઈ; નિર્ધનતા

દોલા સ્ત્રી૦ [सं.] હીંચકો (૨) પાલખી; ડોળી. ૦**યંત્ર** ન૦ ઘડામાં પ્રવાહી ભરી તેની અંદર ઔષધિની પોટલી લટકતી રાખી ઔષધિ તૈયાર કરવાની રચના. ૦**યમાન** વિ૦ [सं.] જુઓ ડોલાયમાન. **-લિકા** સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ દોલા [ભંડારિયું

દોલાબ પું૦ [फा. પરથી ?] ભીંતમાંનું કબાટ;

દોલાભ પું૦ (સુ.) જુઓ દોલાબ ['દોલા'માં

દોલાયમાન, દોલાયંત્ર, દોલિકા [सं.]જુઓ

દોલું (દો) વિ૦ ભોળું (૨) ઉદાર જીવનું; સખી

દોલોત્સવ પું૦ [सं.] વૈષ્ણવ મંદિરનો હિંડોળાનો ઉત્સવ

દોવડા(-રા)વવું (દો') સ૦ક્રિ૦, **દોવાવું** (દો') અ૦ક્રિ૦ 'દોહવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

દોશી પું૦ [सं. दौष्यिक, प्रा. दोसिअ] કાપડ

વેચનારો ફેરિયો (૨)એક અડક. **૦વાણિયો** પું૦ કાપડિયો; દોશી

દોષ પું૦ [સં.] ભૂલ; ચૂક (૨) ખોડખાંપણ; ખામી (૩) ગુનો; વાંક (૪) લાંછન (૫) પાપ. [-કાઢવો = ભૂલ કાઢવી; ખામી બતાવવી. -ચડાવવો = આળ મૂકવું. -જોવો = ખામી શોધવી; ભૂલ કાઢયા કરવી. -દેવો = આળ ચડાવવું(૨)ઠપકો આપવો. -લાગવો = કલંક લાગવું;લાંછન લાગવું(૨)ઠપકાપાત્ર થવું(૩)દોષ જણાવો.] **૦ગ્રાહી** વિ૦ દોષનું જ ગ્રહણ કરનારું. **૦દર્શી** વિ૦ (પારકાના) દોષ જોનારું -ખોળનારું. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ (પારકાના) દોષ જોવા તે. **૦પક્ષ** પું૦ દોષવાળો પક્ષ. **૦મય** વિ૦ દોષથી ભરેલું.**-ષાકર** પું૦ દોષનો આકર -ખાણ. **-ષારોપ** પું૦, **-ષારોપણ** ન૦ [+आरोप,०ण]માથે દોષ ચડાવવો તે.**-ષાર્હ** વિ૦[+ अर्ह] દોષ દેવા લાયક;દોષપાત્ર.**-ષિત, -ષી** વિ૦ દોષવાળું; અપરાધી (૨) પાપી. **-ષૈકદૃષ્ટિ** વિ૦ [+ एकदृष्टि] ફક્ત દોષ જ જોવાની દૃષ્ટિવાળું

દોષા સ્ત્રી૦[સં.] રાત્રિ (૨) અ૦ રાતે. **૦કર** પું૦ (સં.) ચંદ્ર

દોસ્ત પું૦ [फा.], **૦દાર** પું૦ મિત્ર; ભાઈબંધ. **૦દારી,-સ્તી** સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી; ભાઈબંધી. [-છૂટવી, તૂટવી = દોસ્તી મટી જવી. -બાંધવી = દોસ્તી કરવી.]

દોસ્તી અ૦ (સુ.) માટે; વાસ્તે; ખાતર

દોહદ પું૦; ન૦ [સં.] ગર્ભિણી સ્ત્રીને થતો અભિલાષ (૨) તીવ્ર ઇચ્છા. **૦વતી** સ્ત્રી૦ દોહદવાળી - સગર્ભા સ્ત્રી

દોહન ન૦ [સં.] દોહવું તે

દોહરો પું૦ [સર૦ हिं. दोहरा] એક છંદ

દોહલ ન૦ [જુઓ દોહ્યલું; સર૦ प्रा. दोहल = દોહદ] + દુઃખ

દોહવું સ૦ક્રિ૦ [સં. दुह्] ઢોરનું દૂધ કાઢવું (૨) [લા.] સાર ખેંચવો; કસ કાઢી લેવો

દોહિતર પું૦ [સં. दौहित्र, प्रा. दोहित्त] દોહિત્ર (૨) મૂએલા માણસ પાછળ વહેંચવામાં આવતા દૂધના લાડુ

દોહિત્ર પું૦ [સં. दौहित्र] દીકરીનો દીકરો

દોહ્યલું વિ૦ [સં. दुःख, प्रा. दुह ઉપરથી; સર૦ દે. दूहल = દુર્ભાગી; જુઓ દોહલ] અઘરું; મુશ્કેલ (૨) ન૦ દુઃખ; સંકટ

દોંગું વિ૦ [સર૦ का. 'डोंका'; म. डोंगा = વક્ર] ધૂર્ત; લુચ્ચું (૨) બેઅદબ; ઉદ્ધત (૩) માંસલ; જાડું. **-ગાઈ** સ્ત્રી૦, **-ગાપણું** ન૦ લુચ્ચાઈ

દૌરાત્મ્ય ન૦[સં.] દુરાત્માપણું; દુષ્ટતા; દુર્જનતા

દૌરો પું૦ [अ.] ચારે તરફ ચક્કર લગાવવું તે; પ્રવાસ

દૌર્જન્ય ન૦ [સં.] દુર્જનતા

દૌર્બલ્ય ન૦ [સં.] દુર્બળતા

દૌર્ભાગ્ય ન૦ [સં.] કમનસીબી; દુર્દૈવ

દૌર્મનસ્ય ન૦ [સં.] મનની ખરાબ દશા (૨) શોક; ખેદ (૩) નિરાશા

દૌવારિક પું૦ [સં.] દરવાન

દૌહિત્ર પું૦ [સં.] દીકરીનો દીકરો; દોહિત્ર. **-ત્રી** સ્ત્રી૦ દીકરીની દીકરી

દ્યાવાપૃથિવી ન૦બ૦વ૦[સં.] દ્યૌ અને પૃથ્વી; ધરતી અને આકાશ

દ્યુતિ સ્ત્રી૦[સં.] તેજ;કાંતિ. **૦મંત** વિ૦ તેજસ્વી

દ્યુલોક પું૦ [સં.] સ્વર્ગ

દ્યૂત ન૦[સં.]જૂગટું; જુગાર. **૦વિદ** પું૦ દ્યૂત જાણનાર

દ્યો સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ દ્યૌ

દ્યોત પું૦ [સં.] દ્યુતિ; તેજ; પ્રકાશ. **૦ક** વિ૦ પ્રકાશ કરનારું (૨) દર્શાવનારું; સ્પષ્ટ કરનારું. **૦ન** ન૦ પ્રકાશન (૨) દર્શાવવું તે; સ્પષ્ટ કરવું તે

દ્યૌ સ્ત્રી૦ [સં.] આકાશ (૨) સ્વર્ગ

દ્રમકવું અ૦ક્રિ૦ (રવ૦) + દમકવું (ઢોલનો અવાજ). **દ્રમકારો** પું૦ દ્રમકવાનો અવાજ

દ્રમ્મ પું૦ [સં.] એક પ્રાચીન સિક્કો; નિષ્કનો સોળમો ભાગ

દ્રવ પું૦ [સં.] દ્રવવું તે(૨)ગળેલો રસ; પ્રવાહી. **૦સ્થિતિશાસ્ત્ર** ન૦ 'હાઇડ્રોસ્ટેટિક્સ' (ગ.). **૦ગતિશાસ્ત્ર** ન૦ 'હાઇડ્રો ડાઇનેમિક્સ' (ગ.). **૦વું** અ૦ક્રિ૦[સં. द्रु - द्रव्] પીગળવું;ઓગળવું (૨) ઝરવું; ગળવું (૩) [લા.] ગદ્ગદ થવું (દિલનું)

દ્રવિડ પું૦ [સં.] (સં.) દક્ષિણના એક દેશનું

પ્રાચીન નામ કે ત્યાંનો વતની. -ડી વિ૦ દ્રવિડ દેશનું કે તેને લગતું

દ્રવિત વિ૦ [सं.] દ્રવેલું

દ્રવીકરણ ન૦[सं.]પ્રવાહીરૂપ થાય એમ કરવું તે

દ્રવીભવન ન૦, **દ્રવીભાવ** પું૦ [सं.] દ્રવરૂપ થવું તે

દ્રવીભૂત વિ૦ [सं.] દ્રવેલું; દ્રવિત થયેલું

દ્રવ્ય ન૦ [सं.] પૈસો; નાણું (૨) વસ્તુ; પદાર્થ (૩) [ન્યા.] મૂળ તત્ત્વ. **૦યજ્ઞ** પું૦ દ્રવ્યના દાનરૂપી યજ્ઞ. **૦વાચક** વિ૦ [વ્યા.] સોનું, ગોળ જેવાં દ્રવ્યોનું વાચક (નામ). **૦વાન** વિ૦ ધનવાન. **-વ્યાર્થી** વિ૦ [+अर्थी] ધનની ઇચ્છા-વાસનાવાળું

દ્રષ્ટવ્ય વિ૦ [सं.] જોવા યોગ્ય

દ્રષ્ટા પું૦ [सं.] જોનારો (૨) પ્રકૃતિના સાક્ષીરૂપ આત્મા

દ્રહ પું૦ [सं.; प्रा.] ધરો; હ્રદ

દ્રાક્ષ,-ક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતનું ફળ. **૦લતા** સ્ત્રી૦ દ્રાક્ષની વેલ. **૦પાક** પું૦ અંદર અને બહાર રસ સ્ફુરતો હોય એવો અર્થપરિપાક-અર્થનું ગાંભીર્ય ને પરિપક્વતા (કા. શા.). **-ક્ષારસ** પું૦ દ્રાક્ષનો રસ. **-ક્ષાસવ** પું૦ [+आसव] દ્રાક્ષનો આસવ

દ્રામ ન૦ [सं. द्रम्म] + ધન; દોલત

દ્રાવ પું૦[सं.] જુઓ દ્રાવણ. **૦ક** વિ૦ઓગાળી નાખે એવું (૨) ન૦ ધાતુઓ વગેરેનો ઝટ રસ બને એ માટે એની સાથે ભેળવવાનો એક પદાર્થ. **૦ણ** ન૦દ્રવાવેલું-પ્રવાહીરૂપ બનાવેલું તે

દ્રાવિડ વિ૦[सं.]દક્ષિણમાં પૂર્વ કિનારે આવેલા દ્રવિડ દેશનું (૨) પું૦ એ દેશનો આદમી(૩) દક્ષિણના બ્રાહ્મણોની પાંચ જાતિમાંની એકનો માણસ(દ્રાવિડ, કર્ણાટ, ગુર્જર, મહારાષ્ટ્ર અને તેલંગ). **-ડી પ્રાણાયામ** પું૦[લા.]બિનજરૂરી કે સીધું સરળ નહિ એવું લંબાણ

દ્રુત વિ૦[सं.]ગળેલું; ઝરેલું; ટપકેલું(૨)ઉતાવળું; ઝડપવાળું. **૦વિલંબિત** ન૦ એક છંદ. **૦સંગીતતાલ** પું૦ સંગીતનો એક તાલ. **-તાણુલય** પું૦ [+अणु+लय] સંગીતનો ૦। માત્રાનો એક લય

દ્રુપદ પું૦ [सं.] (સં.) પાંચાલ દેશનો રાજા-દ્રૌપદીનો પિતા

દ્રુમ ન૦ [सं.] ઝાડ. **૦તળાઈ** સ્ત્રી૦ + ઝાડનાં [પાનની પથારી

દ્રો સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ-દરો

દ્રોડ (દ્રૉ) સ્ત્રી૦ + દોડ; દોટ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ દોડવું. **-ડાવવું** સ૦ ક્રિ૦ + દોડાવવું

દ્રોણ પું૦[सं.] (સં.) પાંડવકૌરવોના ગુરુ(૨) પું૦; ન૦ એક માપ (એક કે ચાર આઢક જેટલું) (૩) દહિયો

દ્રોણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं.] હોજ; કૂંડી

દ્રોહ પું૦ [सं.] દગો; બેવફાઈ (૨) ઈર્ષા; વેર; દ્વેષ. [-કરવો=દગો દેવો (૨) ઈર્ષા કરવી.] **-હી** વિ૦ દ્રોહ કરનારું

દ્રૌણાયન(-નિ) પું૦ [सं.](સં.) અશ્વત્થામા

દ્રૌપદી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) દ્રુપદ રાજાની પુત્રી; પાંડવોની પત્ની

દ્વય·વિ૦ [सं.] બે

દ્વંદ્વ પું૦ [सं.] જુઓ દ્વંદ્વસમાસ (૨)ન૦ બેનું જોડું(૩) જુઓ દ્વંદ્વયુદ્ધ (૪) ઝઘડો; બખેડો. **૦ભાવ** પું૦ અણબનાવ; દુશ્મનાવટ. **૦યુદ્ધ** ન૦ બે જણ વચ્ચેનું યુદ્ધ. **૦સમાસ** પું૦ (વ્યા.) 'રામલક્ષ્મણ', 'માબાપ' એવો બે કે વધારે શબ્દોનો સમાસ. **-દ્વાતીત** વિ૦ [+अतीत] સુખદુઃખ, પાપપુણ્ય ઇત્યાદિ દ્વંદ્વોને તરી ગયેલું. **-દ્વી** વિ૦ [सं.] દ્વંદ્વમાંનું એક (૨) પ્રતિસ્પર્ધી

દ્વાદશ વિ૦[सं.] '૧૨'-બાર. **-શા** સ્ત્રી૦; ન૦ (મરનારનું) બારસું. **-શી** સ્ત્રી૦ બારશ તિથિ

દ્વાપર પું૦ [सं.] ચાર યુગોમાંનો ત્રીજો યુગ

દ્વાર ન૦ [सं.] બારણું. **૦(-રિ)કા** સ્ત્રી૦; ન૦ (સં.) એક તીર્થ-કૃષ્ણની રાજધાની. [**-ની છાપ**=અટળ છાપ(૨)સર્વમાન્ય પ્રમાણપત્ર. **-ની છાપ લેવી**=દ્વારકાની યાત્રા કર્યાની નિશાનીરૂપે ત્યાંની મુદ્રા પડાવવી(૨) ખાતરી થાય એવો પુરાવો મેળવવો] **૦(-રિ)કાનાથ, ૦કેશ** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

દ્વારપાલ(-ળ) પું૦ [सं.] દરવાન. **-લિકા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી દ્વારપાલ (૨) દ્વારપાલની સ્ત્રી

દ્વારા અ૦ [सं.] મારફતે

દ્વારામતી, દ્વારિકા સ્ત્રી૦ (સં.) દ્વારકા

દ્વિ વિ૦ [સં.] બે (સમાસના પહેલા પદ તરીકે આવે છે.)

[દ્વયથી

દ્વિઅર્થી વિ૦ બે અર્થવાળું; અસ્પષ્ટ; સંદિગ્ધ;

દ્વિકક્ષિક વિ૦[સં.] બીજી કક્ષાનું. ૦સમીકરણ ન૦ 'ઇક્વેશન ઑફ ધી સેકન્ડ ઑર્ડર' (ગ.)

દ્વિકર્મક વિ૦ [સં.](વ્યા.) બે કર્મવાળું (ક્રિ૦)

દ્વિગુ પું૦[સં.]કર્મધારય સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૦ ત્રિભુવન (વ્યા.)

દ્વિગુણ વિ૦[સં.] બમણું; બેવડું. -ણિત વિ૦ બેથી ગુણેલું; બમણું

દ્વિઘાત વિ૦[સં.] 'ક્વૉડ્રૅટિક'(ગ.). ૦પદી સ્ત્રી૦ 'ક્વૉડ્રૅટિક એક્સ્પ્રેશન' (ગ.)

દ્વિજ વિ૦[સં.]બે વાર જન્મેલું(૨)પું૦ બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય કે વૈશ્ય(૩) દાંત(૪)ન૦ પંખી; અંડજ

દ્વિજન્મા પું૦ [સં.] દ્વિજ; બ્રાહ્મણ

દ્વિજરાજ પું૦[સં.] ઉત્તમ દ્વિજ(૨)[સં.] ગરુડ

દ્વિતલ વિ૦[સં.](ગ.) 'ડાઇહેડ્રલ'. ૦કોણ પું૦ તેવો ખૂણો (ગ.)

દ્વિતાલ પું૦ [સં.] સંગીતનો એક તાલ

દ્વિતીય વિ૦[સં.]બીજું. ૦તાલ પું૦ સંગીતનો એક તાલ. ૦પદી સ્ત્રી૦ 'ક્વૉડ્રૅટિક એક્સ્પ્રેશન' (ગ.). -યા વિ૦ સ્ત્રી૦ બીજી (૨) સ્ત્રી૦ બીજ (તિથિ)

[ન૦ કઠોળ

દ્વિદલ(-ળ) વિ૦ [સં.] બે દલ-ફાડવાળું (૨)

દ્વિધર્મી વિ૦ બે ગુણ-ધર્મવાળું

દ્વિધા અ૦ [સં.] બે રીતે (૨) સ્ત્રી૦ દુવિધા

દ્વિપ પું૦ [સં.] હાથી

દ્વિપત્રી વિ૦ [દ્વિ + પત્ર] બે પાંખવાળું

દ્વિપદ વિ૦ [સં.] બે પગવાળું; દ્વિપાદ (૨) 'બાયનોમિયલ' (ગ.) ૦સમીકરણ ન૦ 'બાયનોમિયલ ઇક્વેશન' (ગ.). ૦સિદ્ધાંત પું૦ 'બાયનોમિયલ થિયોરમ' (ગ.). -દી સ્ત્રી૦ એક પ્રાકૃત છંદ (૨) 'બાયનોમિયલ એક્સ્પ્રેશન' (ગ.)

દ્વિપાદ વિ૦ [સં.] જુઓ દ્વિપદ

દ્વિભાજક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] દુભાગનાર; 'બાયસેક્ટર' (ગ.)

દ્વિભાજન ન૦ [સં.] દુભાગવું તે (ગ.)

દ્વિરદ પું૦ [સં.] હાથી

દ્વિરુક્ત વિ૦ [સં.] બે વાર કહેવાયેલું. -ક્તિ સ્ત્રી૦ બે વાર કહેવું તે

દ્વિરેફ પું૦ [સં.] ભ્રમર

દ્વિર્ભાવ પું૦ [સં.] વર્ણનું બેવડાવું તે (વ્યા.)

દ્વિસ્વર વિ૦ [સં.] બે સ્વરવાળું

દ્વિવચન ન૦[સં.]બેનો બોધ કરે એવું વચન[વ્યા.]

દ્વિવર્ગાત્મક વિ૦ [સં.] 'બાઇક્વૉડ્રૅટિક' (ગ.)

દ્વિવિધ વિ૦ [સં.] બે પ્રકારનું

દ્વીપ પું૦ [સં.] બેટ; ટાપુ. ૦કલ્પ પું૦ જેની ત્રણ બાજુએ પાણી હોય તેવો જમીનનો ભાગ. ૦સમૂહ પું૦ટાપુઓનો સમૂહ;'આર્કિપેલેગો'

દ્વીપી પું૦ [સં.] વાઘ; ચિત્તો

દ્વીભૂત વિ૦ [સં.] બેવડાયેલું. ૦બિંદુ ન૦ 'ડબલ પૉઇન્ટ' (ગ.)

દ્વે વિ૦ + દ્વય; બે

દ્વેષ પું૦ [સં.]ઈર્ષા; વેર(૨)અપ્રિયતા; તિરસ્કાર. ૦ભાવ પું૦ દ્વેષની લાગણી.-ષી વિ૦દ્વેષવાળું. -ષ્ટા પું૦ દ્વેષ કરનારો; દુશ્મન. -ષ્ય વિ૦ દ્વેષ કરવા યોગ્ય (૨) ન૦ ન ગમતું; અપ્રિય

દ્વૈત ન૦ [સં.] બેપણું; ભિન્નતા. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦, ૦ભાવ પું૦ ઈશ્વર અને જગત વચ્ચે દ્વૈતની બુદ્ધિ-ભાન. ૦મત પું૦; ન૦, ૦વાદ પું૦ ઈશ્વર અને સૃષ્ટિ એ બે જુદાં છે એવો મત. ૦વન (સં.) એક જંગલ (પૌરાણિક). ૦વાદી વિ૦ દ્વૈતવાદને લગતું (૨) દ્વૈતવાદને માનનારું (૩) પું૦ દ્વૈતવાદમાં માનનારો. -તાદ્વૈત ન૦ [+ अद्वैत] દ્વૈત કે અદ્વૈત; ભેદભાવ

દ્વૈતીયીક વિ૦ [સં.] દ્વિતીયને લગતું; બીજું

દ્વૈત્રિજ્ય ન૦ [સં.] 'સેક્ટર' (ગ.)

દ્વૈધાસ્પર્શ પું૦ [સં.] 'ડબલ કૉન્ટૅક્ટ' (ગ.)

દ્વૈધીભાવ પું૦[સં.] ભેદભાવ; દ્વૈત(૨)અનિશ્ચય; સંશય (૩) બહાર અને અંદર જુદો ભાવ રાખવો તે

[વેદવ્યાસ

દ્વૈપાયન પું૦ [સં.] (સં.) મહાભારતના કર્તા-

દ્વૈમાસિક વિ૦[સં.]દર બે માસે આવતું, બનતું (૨) ન૦ દર બે માસે પ્રગટ થતું છાપું

દ્વૈરથ ન૦[સં.] ફક્ત બે રથારૂઢ યોદ્ધાઓ વચ્ચેનું યુદ્ધ (૨) ફક્ત બે યોદ્ધાઓ વચ્ચેનું યુદ્ધ; દ્વંદ્વ

દ્વ્યણુક ન૦ [સં.] બે અણુનો બનેલો એક મોટો અણુ

દ્વ્યર્થ,-ર્થી વિ૦ [સં.] બે અર્થવાળું (૨) અસ્પષ્ટ; સંદિગ્ધ. ૦તા સ્ત્રી૦ દ્વિઅર્થીપણું; અસ્પષ્ટતા

દ્વ્યર્ધ વિ૦ [સં.] બે અર્ધવાળું

ધ

ધ પું૦ [સં.] દંતસ્થાની ચોથો વ્યંજન (૨) સારીગમમાં ધૈવત સ્વરની સંજ્ઞા. ૦કાર પું૦ ધ અક્ષર અથવા ઉચ્ચાર. -કારાંત વિ૦ છેડે ધકારવાળું. ૦દ્ધુ ન૦+, ૦દ્ધો પું૦ ધ અક્ષર

ધક(-ખ) સ્ત્રી૦ [જુઓ ધખવું] તરસ(૨)ધગશ; જોશ (૩) ત્વરા (૪) ધ્યાન. ૦મક(-ખ) સ્ત્રી૦ ઉતાવળ

ધકધકવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ધગધગવું

ધકાધકી સ્ત્રી૦ ['ધક્કો' ઉપરથી] ધક્કાધક્કી; સામાસામી ધક્કા મારવા તે (૨) ભીડ

ધકારવું સ૦ ક્રિ૦ ['ધક્કો' ઉપરથી] ઉતાવળ કરવી; ધકાવવું

ધકાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ધકારવું; સર૦ म. धकावणें; हिं. धकियाना] ધકેલવું (૨) તડામાર આગળ ચલાવવું

ધકેલવું સ૦ ક્રિ૦ ['ધક્કો' ઉપરથી; સર૦ हिं. धकेलना] ધક્કો મારવો; હડસેલવું (૨) ગમે તેમ, બેદરકારીથી આગળ ને આગળ ચલાવ્યે જવું; દીધે રાખવું [**ધકેલ પંચાં(-ચે) દોઢસો કરવું, ધકેલ પાંચશેરી કરવી** = ગમે તેમ ધકેલ્યે રાખવું(૨)ખોટીખરી કલ્પનાથી ડિંગ મારવી.]

ધકેલિયું વિ૦ ['ધકેલવું' ઉપરથી] ગમે તેમ ધકેલી મૂકેલું – અપ્રમાણિત

ધકોડો પું૦ બુઠું તીર

ધક્કંધક્કા, ધક્કાધક્કી સ્ત્રી૦ જુઓ ધકાધકી

ધક્કામુક્કી સ્ત્રી૦ ધક્કા અને મુક્કાથી મારામારી

ધક્કો પું૦ [સં. धक्क् ઉપરથી; સર૦ हिं. म. धक्का] હડસેલો(૨) નુકસાન(૩) ફેરો(૪) [ઇં. 'डॉक' ઉપરથી]ડક્કો; માલ ચડાવવા ઉતારવાની જગા [**ધક્કે ચડવું** = (કોઈના) ફેરા ખાવામાં સપડાવું (૨) વાયદે–ટલ્લે ચડવું (૩) હડસેલે ધકેલાવું. **ધક્કો આવવો** = હડસેલો લાગવો નુકસાન થવું. **-ખાવો** = હડસેલો વેઠવો(૨) ફેરો ખાવો;કોઈ કામસર ક્યાંક જવું.**-દેવો** = ધક્કો મારવો (૨) ધક્કો–ફેરો ખવડાવવો. **-પડવો** = નકામો ફેરો ખાવાનું થવું; ફેરો નકામો જવો.**-પહોંચવો** = નુકસાન પહોંચવું. **-મારવો** = હડસેલવું; ધકેલવું. **-લાગવો, વાગવો** = હડસેલો મળવો(૨)નુકસાન થવું.]

ધખ સ્ત્રી૦ જુઓ ધક

ધખણ વિ૦['ધખવું' ઉપરથી](કા.)ઝટ ખિજાઈ જાય એવું . [સમસમવું

ધખધખવું અ૦ક્રિ૦ ['ધખવું' ઉપરથી] ધખવું;

ધખમખ સ્ત્રી૦ [જુઓ ધક] ધકમક; ઉતાવળ

ધખના સ્ત્રી૦ ['ધખવું' ઉપરથી કે 'જંખવું' ઉપરથી] રટણ; ચિંતન; બળતરા

ધખ(-ગ)વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. धगधग (રવ૦)= અતિશય સળગવું] ધીકવું(૨)[લા.] ગુસ્સે થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ ઠપકો આપવો

ધખારો પું૦ ['ધખવું' ઉપરથી] બાફ; ગરમી; તપારો(૨)[લા.] ઝંખના;મનમાં ઘૂમ્યા કરવું તે

ધગડમલ પું૦ જુઓ ધિંગડમલ

ધગડું ન૦ પટાવાળો (તિરસ્કારમાં) (૨) ફૂલો

ધગડો પું૦ ફૂલો; થાપો (૨) લંગોટિયો બાવો

ધગધગ અ૦ [રવ૦] (જોરથી સળગવું કે ગરમ થવું સૂચવે છે). ૦વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. धगधग] જોશથી બળવું(૨)ખૂબ ગરમ થવું.[**ધગધગતો ચાંપવો** = ડામ દેવો (૨) કશું ન આપવું.]

ધગવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ધખવું

ધગશ સ્ત્રી૦ ['ધગવું' ઉપરથી] દાઝ; ઉત્સાહ

ધગા સ્ત્રી૦ ['ધગવું' ઉપરથી; સર૦ म. धगी] તાપ;ગરમી. ૦રી સ્ત્રી૦ થોડી ગરમી(૨)ધીકડી. -શું ન૦ (સુ.) ધીકડી

ધજ વિ૦ [સં. ध्वज, प्रा. धज પરથી ?] શ્રેષ્ઠ (૨) મજબૂત(૩)જોશીલું(૪)સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; म.] ચાલ (૫) આકૃતિ

ધ્વજા સ્ત્રી૦[सं. ध्वजा]વાવટો;નિશાન.[**–ઉડાડવી** =ધજા ફરકાવવી (૨) જયજયકાર કરવો. **–ઊડવી, ફરકવી** =પવનના ઝપાટામાં ધજા હાલવી (૨) વિજય – ખ્યાતિ થવાં. **–ચડવી** = ટોચ ઉપર ધજા મુકાવી(૨)જયપતાકા ફરકવી. **–ચઢાવવી** =વાવટો ઊડતો કરવો(૨)ફતેહના ડંકા કરવા (૩)ફજેત કરવું. **–બાંધવી** =ધજા ચડાવવી (૨) કીર્તિ ફેલાવવી (૩) છાની વાત ફેલાવવી – જાહેરાત કરવી.] ૦**ગરો** પું૦ ધજા પકડનારો (૨) ધજાનો દંડ. ૦**પતાકા** સ્ત્રી૦ ધજા અને પતાકા

ધટી(–ટ્ટી) સ્ત્રી૦ [सं.] લંગોટી

ધડ ન૦ [दे.] માથા વિનાનું શરીર (૨) [લા.] મૂળ પાયો(૩)અ૦ [રવ૦](કાંઈ પડવાનો રવ) ધડાક. [**–દઈને,દેતુંકને** =ઝટ. **–માથું** = સમજ પડે એવો કંઈ આધાર કે પાયો.]

ધડક સ્ત્રી૦[રવ૦; સર૦ हिं., म.] હૃદયનો કંપ (૨) બીક(૩)અ૦ (રવ૦).[**–પેસવી, પેસી જવી, લાગવી**=બીવું; બીકને વશ થવું.] ૦**ણ** વિ૦બીકણ. ૦**ધડક** અ૦[રવ૦] [ધબકવું

ધડકવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ ધડક; સર૦ दे. धवक्क]

ધડકાર(–રો) પું૦ ધડ અવાજ; ધબકારો

ધડકી સ્ત્રી૦ ધાબળી (૨) નાનું આસન

ધડધીબ અ૦ [રવ૦] ઓચિંતું

ધડધડ અ૦ [રવ૦] ધારા પડે કે લાકડી ઇ૦ ઉપરાઉપરી ને જોરથી પડે તેનો અવાજ. ૦**વું** અ૦ક્રિ૦ ધડધડ થવું(૨) એકદમ તૂટી પડવું. **–ાટ** પું૦ ધડધડ અવાજ(૨)અ૦ ઝપાટાભેર

ધડબડ, ૦**ધડબડ** અ૦(રવ૦)(દોડવાનો અવાજ)

ધડંધડ અ૦ [રવ૦] ધડધડ

ધડંધડા સ્ત્રી૦ મારામારી. ૦**કા** પું૦ બ૦ વ૦ ધડંધડ થતા ધડાકા

ધડાકો પું૦[રવ૦] મોટો અવાજ; ભડાકો (૨) સાંભળનાર ચોંકે એવી નવી કે વિચિત્ર વાત કે બનાવ (૩) કાળનો ઝપાટો. [**–મારવો** = ઝપાટાબંધ પતવવું; ઝટપટ કરી નાખવું.] **–કાબંધ** અ૦ ધડાકા સાથે.(૨) સપાટામાં; એકદમ. **–કાભડાકા** પું૦ બ૦ વ૦ ધડાકા અને ભડાકા

ધડાધડ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] 'તડાતડ, ઉપરાછાપરી, ઝપાટામાં' સૂચવતો અવાજ. **–ડી** સ્ત્રી૦ ધડંધડા (૨) ધમાલ

ધડાપીટ સ્ત્રી૦ [ધડ (રવ૦) + પીટવું] (કા.) જોરથી છાતી કૂટવી તે

ધડાબંધી વિ૦[ધડો + બાંધવું](કા.)વ્યવસ્થિત

ધડી સ્ત્રી૦[सं. घट=ત્રાજવું; તોલ ઉપરથી;સર૦ हिं., म.] ધડો; સંતોલો (૨) અડસટ્ટો (૩) એક તોલ કે વજન

ધડીમ, ૦**ધડીમ** અ૦ [રવ૦] ધડધડ. ૦**લો** પું૦ ધડાપીટ.[**–લેવો**=ધડાપીટ કરવી;ધડધડ કૂટવું.]

ધડુકાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ધડૂકવું'નું ભાવે ને પ્રેરક [કર્મણિ ને પ્રેરક

ધડુસાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ધડૂસવું'નું

ધડૂકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. धुडुक्क; રવ૦] ગાજવું(૨) ઘાંટા કાઢવા

ધડૂસ, ૦**ધડૂસ** અ૦ [રવ૦]. ૦**વું** સ૦ ક્રિ૦ ધડૂસ ધડૂસ મારવું; ધોકાવવું

ધડો પું૦[सं. घट ઉપરથી]ત્રાજવાનું સમતોલપણું ન હોવું તે (૨) તેનું સમતોલપણું લાવવા મુકાતો ભાર(૩)બોધ(૪)નિયમ;ઠેકાણું;ધોરણ. [**ધડે બેસવું** = પડી ભાંગવું; પાયમાલ થવું; તૂટી પડવું. **ધડે રહેવું** =ઠેકાણે કે મર્યાદામાં રહેવું. **ધડો કરવો** = ત્રાજવાનાં પલ્લાં સમતોલ રહે તેમ કરવું (૨) ગણના કે બૂજ કરવી; લેખવું. **–જોવો** =પલ્લાં સમતોલ છે કે કેમ તે જોવું.**–રહેવો** = નિયમ; માપ, ઠેકાણું, મર્યાદા કે ધોરણ સચવાવું -હોવું. **–લેવો** = દાખલો કે બોધ લેવો; અનુસરવું. **–હોવો** = ત્રાજવાનાં પલ્લાં સમતોલ ન હોવાં (૨) કાંઈ ધોરણ કે નિયમ હોવો.]

ધણ સ્ત્રી૦ [सं. ધન્ય, प्रा. धण्ण કે दे. धणिआ પરથી? કે સર૦ ધેણ, हिं. धन] (ભારેવાઈ) સ્ત્રી (૨) ન૦ [सं. धन, प्रा. धण? સર૦ हिं. धन] (ગાયોનું) ટોળું. ૦**ખૂંટ** પું૦ધણમાં રાખેલો આખલો

ધણ, ૦**ધણ** અ૦ [રવ૦]પોલી વસ્તુનો અવાજ. ૦**વું** અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ सं. धण्] જુઓ ધણધણવું ૧,૨. ૦**ધણવું** અ૦ ક્રિ૦ ધણધણ

થવું (૨) કંપવું (૩) જોશમાં બળવું. ૦ધણાટ પું૦ ધણધણ એવો અવાજ. ૦ધણાટી સ્ત્રી૦ ધણધણવું તે

ધણિયાણી સ્ત્રી૦ ['ધણી' ઉપરથી; સર૦ દે. धणिआ] વહુ (૨) માલિક સ્ત્રી. -તું વિ૦ માલિકવાળું (૨) માલકીનું. -પું ન૦ ધણીપણું. -મો પું૦ દૂબળાનો ધણી

ધણી પું૦[सं. धनिन्, प्रा. धणि(०अ); સર૦ म.] માલિક (૨) પતિ (૩) વિ૦ માલિક. જેમ કે આનું કોઈ ધણી નથી. [-કરવો = નાતરું કરવું.] ૦જોગ વિ૦, ૦જોગી વિ૦ સ્ત્રી૦ વેચાણ લેનારને જ મળે એવી (હૂંડી). ૦ધોરી પું૦ [+ धुरीण(सं.)] માલિક (૨) રક્ષક. ૦પણું (-તું, -દું) ન૦. ૦રણી પું૦ [+રણી (દ્વિર્ભાવ) કે ઋણી] કુલ માલિક. ૦વખું વિ૦ ધણી વિનાનું

ધણેણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધણધણવું

ધણેણાટી, ધણેણી સ્ત્રી૦ (કા.) ધણધણાટી

ધત અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं.] તુચ્છકારદર્શક ઉદ્ગાર

ધતવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ધૂતવું

ધતિંગ ન૦ તોફાન (૨) ઢોંગ; ખાલી ધામધૂમ

ધતૂરો પું૦ [सं., प्रा. धत्तूर] એક વનસ્પતિ, ધંતૂરો

ધધડાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધડધડ – ખૂબ ઠપકો આપવો

ધધણાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ધણધણે એમ કરવું

ધધૂડો પું૦ [રવ૦] ધડધડ પડતો – મોટો – જબરો દદૂડો

ધધ્ધુ ન૦, **ધધ્ધો** પું૦ ધ અક્ષર; ધકાર

ધન અ૦ [सं. धन्य, प्रा. धन्न] ધન્ય (પ.). ૦ધન અ૦ (પ.) ધન્ય ધન્ય

ધન ન૦ [सं.] દોલત; પૈસો (૨) સમૃદ્ધિ. જેમ કે પશુધન, વિદ્યાધન (૩) એક રાશિનું નામ (૪) વિ૦ (ગ. અને વિ.) 'પૉઝિટિવ'. ૦ગર પું૦ [સર૦ म.] એ નામની ભરવાડની જાત કે તેનો આદમી. ૦ચિહ્ન ન૦ ધન બતાવતું – વત્તાનું (+) ચિહ્ન. ૦તેરશ(-સ) સ્ત્રી૦ આસો વદ તેરસ. ૦દ પું૦ (સં.) કુબેર. ૦ધાન્ય ન૦ ધન અને ધાન્ય. ૦પતિ, ૦પાલ પું૦ (સં.) કુબેર. ૦રેખા સ્ત્રી૦ ધન બતાવનારી હસ્તરેખા. ૦વંત, ૦વાન વિ૦ ધનવાળું. ૦સંપત્તિ સ્ત્રી૦ ધન અને સંપત્તિ

ધનંજય પું૦ [सं.] (સં.) અર્જુન

ધનં(-ને)તર વિ૦ [सं. धनवत्तर] બહુ શ્રીમંત (૨) બહુ લાગવગવાળું

ધનાક્ષરી પું૦ [सं.] એક છંદ

ધનાઢ્ય વિ૦ [सं.] ધનવાન

ધનાત્મક વિ૦ [सं.] ધન; 'પૉઝિટિવ' (ગ. અને પ. વિ.)

ધનાધ્યક્ષ પું૦ [सं.] કોષાધ્યક્ષ; ખજાનચી

ધનારક(-ખ), ધનાર્ક [सं.] પું૦ ધનરાશિનો સૂર્ય

ધનાધિપતિ પું૦ [सं.] ધનવાન માણસ

ધનાશ(-સ)રી સ્ત્રી૦ એક રાગણી

ધનિક વિ૦ [सं.] ધનવાન. ૦ર વિ૦ + ધનિક

ધનિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [सं.] એક નક્ષત્ર

ધની વિ૦ [सं.] ધનવાન

ધનુ ન૦ [सं. धनु. ०स्] કામઠું; ચાપ. ૦રાકાર વિ૦ [+आकार] ધનુષના આકારનું. ૦ર્જ્યા સ્ત્રી૦ [+ ज्या] ધનુષની દોરી. ૦ર્ધર, ૦ર્ધારી પું૦ બાણાવળી. ૦ર્મખ પું૦ [सं.] ધનુષ્યયજ્ઞ; એક યજ્ઞ. ૦ર્માસ પું૦ સૂર્ય ધનસંક્રાંતિમાં હોય તે મહિનો. ૦ર્વિદ્યા સ્ત્રી૦ ધનુષ્ય વાપરવાની વિદ્યા. ૦ર્વેદ પું૦ ધનુર્વિદ્યા; એક ઉપવેદ

ધનુષ(-ષ્ય) ન૦ [सं. धनुस्] કામઠું. ૦તકલી સ્ત્રી૦ ધનુષ જેવા સાધન વડે ફેરવાતી તકલી. ૦બંધ એક ચિત્રકાવ્ય. -ષ્કંસ પું૦ { } આવો કૌંસ

ધનુર, -ર્વા, -ર્વાત પું૦ [सं. धनुः + वात; સર૦ हिं., म.] એક રોગ. [-ધાવો = એ રોગ થવો.]

ધનેડું(-ડો) ન૦ [प्रा. धन्नकीड (सं. धान्यकीट)] દાણામાં સડો કરનારું એક જીવડું; કિલ્લું

ધનેતર વિ૦ જુઓ ધનંતર

ધનેશ(-શ્વર) પું૦ [सं.] (સં.) કુબેર

ધન્ય વિ૦ [सं.] ભાગ્યશાળી (૨) વખાણવા યોગ્ય (૩) કૃતાર્થ (૪) અ૦ શાબાશ; વાહવાહ. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦ભાગ્ય ન૦ અહોભાગ્ય; સુભાગ્ય. ૦વાદ પું૦ શાબાશી. -ન્યા વિ૦ સ્ત્રી૦

સુખી; સુભાગી (૨) સ્ત્રી૦ આયા; 'નર્સ.' **-ન્યાશ્રી** સ્ત્રી૦ દીપકની એક રાગણી

ધન્વંતરિ પું૦ [सं] (સં.) દેવોનો વૈદ્ય

ધન્વી પું૦ [सं.] બાણાવળી

ધપ અ૦ [સર૦ हिं.;म.] (રવ૦) જુઓ ધબ. ૦કારો પું૦ ધબકારો

ધપરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ધપવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं. धपना; રવ૦ ?]આગળ [ધસવું

ધપાધપ(-પી), ધપ્પંધપ્પા, ધપ્પાધપ્પી સ્ત્રી૦ [ધપ, ધપ્પો પરથી] ધપ્પાથી મારામારી

ધપ્પા(-બ્બા)બાજી સ્ત્રી૦ [ધપ્પો + બાજી] ધપ્પંધપ્પી કરવી તે

ધપ્પો(-બ્બો) પું૦ [ધપ પરથી; સર૦ हिं.,म. धप्पा] મુક્કો; થાપટ. [**-મારવો,-ખાવો.**]

ધફો પું૦ ઢગલો

ધબ અ૦ [રવ૦] કાંઈ પડવાનો કે પછડાવાનો કે ઠોકાવાનો અવાજ(૨) શૂન્ય; ઢબ (૩) ધબ્બો મારવાનો અવાજ

ધબક સ્ત્રી૦ ધબકારો. ૦ધબક અ૦ [રવ૦]. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ધડકવું. **-કારો** પું૦ ધડકારો

ધબડધબડ અ૦ [રવ૦] ધડબડ ધડબડ

ધબડકો પું૦ [ધબ પરથી] એકદમ બધું નકામું થવું, મીંડું વળવું કે છબરડો વળવો તે. [**-વળવો**=ધબડકો થવો.]

ધબડાઈ જવું અ૦ ક્રિ૦ વાવેલા પર તરત વરસાદ પડવાથી બી બગડવું-નકામું જવું

ધબદાવું અ૦ ક્રિ૦ [ધબ્બો ઉપરથી] છેતરાવું; ધબેડાવું

ધબધબ અ૦ [રવ૦]. ૦વું અ૦ક્રિ ધબધબ અવાજ કરવો. **-બાટ** પું૦ધબધબ અવાજ. **-બાવવું** સ૦ક્રિ૦ ખૂબ રેડવું. **-બો** પું૦ ધોધ

ધબવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] પડવું(૨)[લા.] દેવાળું કાઢવું (૩) મરી જવું. [**ધબી જવું**= મરી જવું (૨) [લા.] તેવી ગાઢ નિદ્રામાં પડી જવું.]

ધબાકો પું૦ [રવ૦] મોટો અવાજ

ધબાધબી સ્ત્રી૦ [રવ૦] મારામારી

ધબાયનમઃ ન૦ ['ધબ'= શૂન્ય ઉપરથી] (શ૦ પ્ર૦) મીંડું; શૂન્યતા; ધબડકો

ધબા(-મા)લું ન૦ [સર૦ ધબ્બલ] મોટું બેડોળ [પાઘડું

ધબે(-બો)ડવું સ૦ ક્રિ૦ [ધબ રવ૦] હાથથી મારવું (૨) છેતરવું

ધબોધબ અ૦ [રવ૦] ઉપરાઉપરી; ધબધબ

ધબોલું વિ૦ ધબ્બલ. **-લાં** ન૦ બ૦વ૦મેદથી શરીર ખૂબ વધવું તે

ધબોવવું સ૦ક્રિ૦ [ધબ રવ૦] ધીબવું; ધોયલો કાઢી નાંખવો

ધબ્બલ વિ૦ [સર૦ म.] શરીરે ખૂબ જાડું(૨) બેવકૂફ. ૦ચંદ, ૦શા પું૦જાડો એદી માણસ

ધબ્બો પું૦ જુઓ ધપ્પો, મુક્કો (૨) મોટો ડાઘ; ધાબું. **-બ્બાબાજી** સ્ત્રી૦ ધપ્પાબાજી

ધમ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं.; म.] કાંઈ પડવાનો કે ધમકવાનો અવાજ (૨) ન૦ નગારું; ઢમ

ધમક સ્ત્રી૦ [प्रा. धम (सं. ध्मा) ઉપરથી; સર૦ म.] [રવ૦] જોશ (૨) તેજ (૩) ભપકો. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ગાજવું (૨) કંપવું (૩) પ્રકાશવું. **-કાર(-રો)** પું૦ધમ ધમ થવું તે (૨)ધમક; જોશ. **-કામણી** સ્ત્રી૦ ધમકી. **-કાવવું** સ૦ક્રિ૦ ધમકી આપવી; ડરાવવું(૨)ધધડાવવું. **-કી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; म.] ડર. [**-આપવી, દેખાડવી, દેવી, બતાવવી** = ડરાવવું.] **-કો** પું૦ ધીબકો

ધમચકડ સ્ત્રી૦ [રવ૦]ધમાલ(૨)તોફાન;ઉધમાત

ધમણ સ્ત્રી૦ [प्रा.] પવન ફૂંકવાનું એક સાધન (૨) [સર૦ म. धमणी,-नी] બગીનો ઓઢો. [**-ચલાવવી; -ચાલવી** = ધમણની પેઠ શ્વાસ ચાલવો.] ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધમણ ચલાવવી (૨) [લા.] ઉશ્કેરવું

ધમધમ અ૦ [રવ૦]. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. धमधम; सं. धमधमाय्] ધમધમ થવું (૨) કંપવું(૩)બહુ ગરમ થવું. **-માટ** વિ૦ તીખું; તમતમું; ઉગ્ર(૨)પું૦ [રવ૦] ધમધમ અવાજ (૩)રોફ; દોર(૪)દમામ (૫)તીખાશ. **-માવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ધમધમવું'નું પ્રેરક(૨) ધમકાવવું(૩) [લા.] જોશથી કામ ચલાવવું; કશું વેગથી કે ખૂબ કરવું (૪) જોશથી (બીડીનો) દમ મારવો

ધમધોકાર અ૦ [રવ૦; અથવા ધમ + ધોકો ઉપરથી?] પૂર જોશમાં; સપાટાબંધ

ધમ ધોકો પું૦ ધમ દઈને ધોકા પડે તે ('ધમ ધોકા ને ચાપુ ચણા')

ધમનિ(-ની) સ્ત્રી૦ [સં.] ફૂંકણી; ભૂંગળી(૨) નસ; 'આર્ટરી'

ધમપછાડ સ્ત્રી૦, **-ડા** પું૦ બ૦ વ૦ [ધમ+પછાડ] તોફાન અને અધીરાઈ

ધમપાંચશેરી સ્ત્રી૦ રોફટ; કઢાપો. [**-લેવી** = રોફટ-કઢાપો કરવાં.]

ધમરું વિ૦ [સર૦ हिं. धवरा] ધોળું; ધવલ

ધમરોળ પું૦ ['ધમ' (રવ૦)+રોળ] ભારે રોકકળ(૨)ધમાધમ;શોરબકોર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ધમરોળ કરવો

ધમલો પું૦ જુઓ ધમપાંચશેરી. [**-ફૂટવો; ધમલા લેવા** = રોફટ કરવી.]

ધમવું સ૦ક્રિ૦ [સં. ध्मा; प्रा. धम] ધમણ ચલાવવી (૨) દેવતાને પવન નાંખવો (૩) અગ્નિથી બરાબર તપાવવું (૪) ધૂતવું; ચોરવું. [**ધમી જવું, ધમી લેવું**]

ધમાકો પું૦ (કા.) જુઓ ધમચકડ

ધમા(-મ્મા)ચકડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. धमा-चौकड़ी] જુઓ ધમચકડ

ધમા(-મ્મા)ધમ(-મી) સ્ત્રી૦ [રવ૦] (૨) મારામારી; ગરબડ. [**-કરવી, -મચવી, -મચાવવી**]

ધમાર પું૦[સર૦ हिं.;म.]એક જાતનો તાલ(૨) એ તાલમાં ગાવાનું ગીત [(પશુને)

ધમારવું સ૦ક્રિ૦ ['ધમરું' પરથી?] નવડાવવું

ધમાલ સ્ત્રી૦ ['ધમ' (રવ૦); સર૦ हिं. धमार, -ल] ધાંધળ; ધમાચકડી. **-લિયું** વિ૦ [हिं. धमारिया] ધમાલ કરી મૂકે એવું-એવા સ્વભાવનું

ધમાલું ન૦ મોટું બેડોળ પાઘડું; ધબાલું

ધમાવવું સ૦ક્રિ૦'ધમવું'નું પ્રેરક(૨)ધમવું;ચોરવું

ધમાસો પું૦ [સં. धन्वयास; प्रा. धमास?; म., हिं. धमासा] એક વનસ્પતિ

ધમ્માચકડી સ્ત્રી૦ જુઓ ધમાચકડી;ધમચકડ

ધમ્માધમ(-મી) સ્ત્રી૦ જુઓ ધમાધમ; ધમાધમી

ધમ્મામુક્કી સ્ત્રી૦ ધમાધમ ને મુક્કામુક્કી

ધમ્મિલ(-લ્લ) પું૦ [સં.] ફૂલ ઇત્યાદિ સાથે ગૂંથેલો અંબોડો [ઉદા૦ મણિધર

-ધર વિ૦ [સં.] ધારણ કરનારું (સમાસને અંતે)

ધર સ્ત્રી૦ [સં. धुर्] ધૂંસરી; ધુરા (૨) બળદ જોડાતો થાય ત્યારથી ગણાતું તેનું વર્ષ (૩) શરૂઆત (૪) ['ધરાવું' અથવા 'ધરવું' ઉપરથી] ધરપત;સંતોષ;વિશ્વાસ.[**-આવવી** = વિશ્વાસ બેસવો; સંતોષ થવો. **-તાણવી** = ધૂંસરી ખેંચવી.] **૦ખમ** વિ૦ ધર-ધુરા ખમે એવું; મજબૂત (૨) પ્રવીણ. **૦ઘડીથી** અ૦ છેક મૂળથી-પહેલેથી [હારવી

ધરખવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦]ધડકવું(૨)બીવું;હિંમત

ધરછોડ સ્ત્રી૦ [ધરવું + છોડવું] લેમૂક;બાંધછોડ

ધરણ સ્ત્રી૦ ગાવાની રીત; ઢાળ

ધરણ ન૦ [સં.] ધરવું તે (૨) નદીનો બાંધ (૩) ૧/૩ તોલો (૪) સ્ત્રી૦ (પ.) ધરણી

ધરણિ (-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી (૨) જમીન; ભોંય. **૦ધર** પું૦ (સં.) શેષનાગ (૨) વિષ્ણુ. **૦પતિ, -ણીશ** પું૦ રાજા [ત્રાગું

ધરણું ન૦ [સં. धृ પરથી. સર૦ हिं. धरन,-ना]

ધરતી સ્ત્રી૦ [સં. धरित्री; प्रा. धरित्ती] પૃથ્વી (૨) જમીન. [**-ઉપર પગ ન મૂકવો** = અભિમાનથી અધ્ધર ચાલવું. **-નો છેડો** = આડો આંક; હદ. **-માં પેસી જવું** = અત્યંત શરમીંદું થઈ જવું.] **૦કંપ** પું૦ ધરતી ડોલવી તે; ભૂકંપ. **૦માતા** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી

ધરદહાડો પું૦[ધર + દહાડો]પહેલો દિવસ(૨) પહેલાંના જેવી જ સ્થિતિ [તે કે પકડાપકડી

ધરપકડ સ્ત્રી૦[ધરવું + પકડવું] કાયદાથી પકડવું

ધરપચ સ્ત્રી૦ ખોટી ધાસ્તી (૨) પતરાજ

ધરપત સ્ત્રી૦[ધર (ધરાવું) + તૃપ્તિ] ધરાવાપણું; સંતોષ(૨)ધીરજ. [**-વળવી** = ધરાવું; સંતોષ કે ધીરજ હોવી.]

ધરફો પું૦ એક જાતનું ઘાસ

ધરબવું સ૦ ક્રિ૦ ['ધરવવું'] ધરવવું (૨) ઠાંસવું

ધર(-રા)બોળ ન૦ [ધરા (પૃથ્વી) + બોળ (બોળાવું)] પ્રલય; સત્યાનાશ.[**-ઘાલવો** = પાયમાલ કરવું. **-જવું** = સાવ નાશ પામવું; નિર્બીજ થવું.]

ધરમ પું૦જુઓ ધર્મ. [**-ફરી વળવો**=પરમેશ્વર તરફથી સદ્વર્તનનો બદલો મળવો. **-ની ગાય** =[લા.] શરણે આવેલું રક્ષણીય પ્રાણી. **-નો કાંટો** = ચોખ્ખો ન્યાય.] ૦**ધક્કો** પું૦ નકામો ફેરો. ૦**શાળા** સ્ત્રી૦ ધર્મશાળા. **-માળું** વિ૦ ધર્મવાળું; ધર્મી [પ્રારંભ

ધરમૂળ ન૦ [ધર + મૂળ] છેક શરૂઆત; તદ્દન

ધરવ પું૦ (કા.) ધર્વ; સંતોષ. ૦**વું** સ૦ ક્રિ૦ ['ધરાવું'નું પ્રેરક] સંતોષવું; તૃપ્ત કરવું

ધરવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. धृ, प्रा. धर] સાહવું; પકડવું (૨) પહેરવું (૩)ધારણ કરવું; (વેષ,રૂપ, જન્મ ઇ૦) (૪) પાસે મૂકવું; -ની આગળ રજૂ કરવું.[**ધર્યું રહેવું**=પડ્યું રહેવું;દીસતું રહેવું.]

ધરા સ્ત્રી૦[सं.] પૃથ્વી. ૦**તલ(-ળ)** ન૦ પૃથ્વીનું તળ; સપાટી. ૦**ધર** પું૦ જુઓ ધરણીધર. ૦**બોળ** ન૦ ધરબોળ; પ્રલય. ૦**સુર** પું૦ ભૂસુર; બ્રાહ્મણ

ધરાધર સ્ત્રી૦ ['ધર' ઉપરથી] શરૂઆત (૨) અ૦ ધરાર (૩) પું૦ જુઓ 'ધરા'માં. **-રી** અ૦ સાથે; જોડે (૨) ધરાર (૩) સુધ્ધાં; પણ

ધરાર અ૦ [સર૦ ધરાધર] અલબત્ત; અવશ્ય (૨) સાવ; તદ્દન

ધરાર(-ળ) પું૦['ધર' (ધુરા) ઉપરથી] વાહનમાં ધૂંસરી આગળ વધારે ભાર હોવાપણું ('ઉલાળ'થી ઊલટું) (૨) આગેવાન

ધરાવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. धृ ઉપરથી] 'ધરવું' અને 'ધરાવું'નું પ્રેરક(૨)નૈવેદ્ય કરવું,દેવ આગળ ધરવું

ધરાવું અ૦ક્રિ૦ તૃપ્ત થવું; સંતોષ પામવો

ધરાળ પું૦ જુઓ ધરાર

ધરિત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી

ધરી સ્ત્રી૦ [सं. धुर् ઉપરથી; प्रा. धुरी] વાહનની લઠ્ઠી; આંસ(૨)પૃથ્વી કે ખગોળની ધરી – ઉત્તર દક્ષિણ સાંધતી કલ્પિત સુરેખા

ધરુ ન૦ [सं. तरु] ઉખાડીને રોપવા માટે ઉછેરેલો રોપો. ૦**વાડિયું** ન૦ ધરુનું ખેતર

ધરો પું૦ [सं. ह्रद् કે द्रह] ઊંડો ખાડો (ખાસ કરીને પાણીનો) (૨) [જુઓ ધરી] જેની બે બાજુ પૈડાં પરોવાય છે તે ગાડાની આડી (૩) સ્ત્રી૦ [सं. दूर्वा; સર૦ દરો] એક જાતનું ઘાસ; દૂર્વા. [**ધરામાં પડવું**=દીસતું રહેવું (૨) ખાડામાં-નુકસાનમાં ઊતરવું. **ધરો કરવી**= મૂએલા પાછળ શ્રાવણ ભાદરવામાં એ નામની (દાનની)ક્રિયા કરવી.] ૦**આઠમ** સ્ત્રી૦ જુઓ દરોઆઠમ

ધર્મ પું૦ [सं.] નીતિ, સદાચાર વિષેનું તથા મરણ, સાંપરાય, ઈશ્વરાદિ ગૂઢ તત્ત્વો વિષેનું જ્ઞાન, શ્રદ્ધા કે માન્યતા (૨) શાસ્ત્રોક્ત વિધિ-નિષેધ-આચાર (૩) પુણ્ય; દાન (૪) ફરજ; કર્તવ્ય (૫) ચાર પુરુષાર્થોમાંનું એક(૬)ગુણ; લક્ષણ; સ્વભાવ (૭) [सं.] જુઓ ધર્મરાજ. [**-કરવો**=પુણ્યદાન કરવાં. **-ચલાવવો**= સંપ્રદાય પ્રવર્તાવવો. **-ની ગાય**=દાનમાં આપેલી ગાય (૨) દીકરી (૩) રાંક-રક્ષણીય માણસ. **-નો કાંટો** =પ્રમાણભૂત કાંટો, જેની આવક ધર્માદામાં જ વપરાય છે. **-પાળવો**=અમુક ધર્મ-સંપ્રદાયને અનુસરવું (૨) ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું.] ૦**ઔદાર્ય** ન૦ ધર્મ વચ્ચે વા ધર્મના વિષયોમાં ઉદારતા. ૦**કર્મ**,૦**કાર્ય** ન૦ ધર્મયુક્ત–ધર્મનું કામ. ૦**કારણ** ન૦ સમાજવ્યવસ્થામાં ધર્મને અંગેની બાબતોની વ્યવસ્થા વગેરે;ધર્મસંગ્રહ. ૦**ક્રિયા** સ્ત્રી૦ધર્મસંબંધી વિધિ. ૦**કૃત્ય** ન૦ ધર્મકર્મ. ૦**ક્ષેત્ર** ન૦ પવિત્ર સ્થળ-ધામ. ૦**ગુરુ** પું૦ધર્મની દીક્ષા દેનાર કે તે ઉપદેશનાર ગુરુ. ૦**ગોપ્તા** પું૦ ધર્મનું રક્ષણ કરનાર. ૦**ગ્રંથ** પું૦ જેમાં ધર્મનું નિરૂપણ હોય તેવો ગ્રંથ. ૦**ચક્રપ્રવર્તન** ન૦ધર્મનો પ્રચાર;તેનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તાવવું તે. ૦**ચર્યા** સ્ત્રી૦ ધર્માચરણ. ૦**ચારિણી** વિ૦સ્ત્રી૦ ધર્મ પ્રમાણે ચાલનારી (પત્ની). ૦**ચારી** વિ૦ ધર્મ પ્રમાણે ચાલનારું. ૦**ચુસ્ત** વિ૦ ધર્મની બાબતોમાં ભારે આગ્રહી. ૦**જાગૃતિ** સ્ત્રી૦ ધર્મની બાબતોમાં જાગૃતિ. ૦**જિજ્ઞાસા** સ્ત્રી૦ ધર્મનું સાચું સ્વરૂપ સમજવાની જિજ્ઞાસા. ૦**જીવી** વિ૦ ધર્મ પ્રમાણે જીવન ગુજારનાર; ધર્મનિષ્ઠ. ૦**જ્ઞ** વિ૦ ધર્મને – ધર્મશાસ્ત્રને જાણનારું.૦**ઝનૂની** વિ૦ ધાર્મિક બાબતોમાં ઝનૂનવાળું; 'બિગટેડ'. ૦**ઠગ** પું૦ ધર્મને નામે ઠગનાર. ૦**દાન** ન૦

ધર્મ સમજી કરેલું દાન. **૦દારા** સ્ત્રી૦ ધર્મપત્ની. **૦દ્વેષ** પું૦ ધર્મ ધર્મ વચ્ચેનો દ્વેષ; સાંપ્રદાયિક વિદ્વેષ. **૦ધુરંધર** વિ૦ પું૦ ધર્મની બાબતમાં અગ્રેસર. **૦ધ્વજ** પું૦ ધર્મની ધ્વજા(૨) [લા.] ધર્મને નામે પાખંડ કરનાર. **૦નિષ્ઠ** વિ૦ ધર્મ પર આસ્થાવાળું. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ ધર્મ વિષેની આસ્થા. **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ ધર્મ પ્રમાણે-વિધિપૂર્વક થયેલી પત્ની. **૦પ(-પં)થ** પું૦ ધર્મને અનુકૂળ-ધર્મનો રસ્તો. **૦પરાયણ** વિ૦ ધર્મનિષ્ઠ. **૦પરિવર્તન** ન૦ ધર્મ બદલવો તે; ધર્માંતર. **૦પુત્ર** પું૦ (વિષયને વશ થઈને નહિ પણ) ધર્મ સમજી ઉત્પન્ન કરેલો પુત્ર (૨) જન્મથી નહિ પણ ધર્મથી માનેલો પુત્ર. **૦પુસ્તક** ન૦ ધર્મગ્રંથ. **૦પ્રવર્તક** પું૦ ધર્મ પ્રવર્તાવનાર. **૦પ્રાપ્ત** વિ૦ ધર્મને રસ્તે મેળવેલું-મળેલું. **૦બહાર** વિ૦ ધાર્મિક સંપ્રદાયથી બહિષ્કૃત. **૦બંધુ** પું૦ પોતાના ધર્મનો માણસ(૨)ધર્મ સમજીને માનેલો ભાઈ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ધર્મની સમજ; ધર્મદૃષ્ટિ; ધર્માધર્મની વિવેકશક્તિ. **૦ભગિની** સ્ત્રી૦ પોતાના ધર્મની સ્ત્રી (૨) ધર્મ સમજીને માનેલી બહેન. **૦ભાઈ** પું૦ જુઓ ધર્મબંધુ. **૦ભાવના** સ્ત્રી૦ ધર્મની ભાવના; ધર્મબુદ્ધિ. **૦ભીરુ** વિ૦ ધર્મથી ડરીને વર્તનાર;પાપભીરુ. **૦ભીરુતા** સ્ત્રી૦. **૦ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ પવિત્ર ભૂમિ. **૦ભૃત** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ; સદ્ગુણી (૨)પું૦ (સં.) એક ઋષિ. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ ધર્મમાંથી ચળેલું-પતિત. **૦મહામાત્ર** પું૦ ધર્મનો રક્ષક અને પ્રચારક. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ ધર્મ-અધર્મની ચર્ચા. **૦યુદ્ધ** ન૦ ધર્મ ખાતર કરેલું યુદ્ધ(૨) યુદ્ધના નિયમો અનુસાર કરેલું યુદ્ધ. **૦રાજ(-જા)** પું૦ (સં.) યમ (૨) યુધિષ્ઠિર. **૦રાજ્ય** ન૦ ધર્મથી ચાલતું રાજ્ય. **૦લાભ** પું૦ ભિક્ષા માગનાર સાધુનો 'ધર્મનો લાભ થાઓ' એવો આશીર્વાદ(જૈન)(૨)ધાર્મિકતાની પ્રાપ્તિ-ધાર્મિકતાનો ગુણ વધવો તે. **૦લોપ** પું૦ ધર્મનો લોપ;અધર્મ. **૦વક્તા** પું૦ ધર્મપ્રચારક;ધાર્મિક પ્રવચન આપનાર. **૦વત્સલ** વિ૦ ધર્મ વિષે પ્રેમવાળું. **૦વાસના** સ્ત્રી૦ ધર્મલાભની ઇચ્છા;ધર્મજિજ્ઞાસા. **૦વિદ** વિ૦ ધર્મનાં તત્ત્વોને જાણનારું. **૦વિધિ** પું૦;સ્ત્રી૦ ધર્મની વિધિ; ધર્મક્રિયા. **૦વીર** પું૦ ધર્મકાર્યમાં વીર(૨) શહીદ(૩) [કા.શા.] ધર્મનિષ્ઠા અથવા સદ્ગુણમાંથી ઊપજતો વીરરસ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ ધર્મની વૃત્તિ; ધર્મ પ્રત્યે વલણ. **૦વેત્તા** પું૦ ધર્મવિદ. **૦વ્યવસ્થાપક** પું૦ ધર્મનો વ્યવસ્થાપક. **૦વ્યાપ્તિ** સ્ત્રી૦(પદની) ધર્મો ઉપર વ્યાપ્તિ-ધર્મોના વાચક હોવાપણું (ન્યા.). **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ધર્મનું જ્ઞાન આપનાર શાસ્ત્ર. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ મુસાફરખાનું; સરાઈ. **૦શીલ** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ. **૦સભા, ૦સમાજ** ધર્મના ધોરણ પર રચાયેલો સમાજ કે મંડળ; જેવો કે, આર્યસમાજ. **૦સંકટ** ન૦ જેમાં ધર્મઅધર્મની સૂઝ ન પડે એવો કઠણ પ્રસંગ. **૦સંઘ** પું૦ ધર્મના પ્રેરક બળથી સંગઠિત થયેલો કે ઘડાયેલો સંઘ. **૦સુધારો** પું૦ ધર્મમાં સુધારો; 'રેફર્મેશન.' **૦સ્થ** પું૦ (બૌદ્ધ) ન્યાયાધીશ. **૦સ્વાતંત્ર્ય** ન૦ પોતપોતાનો ધર્મ આચરવાનું સ્વાતંત્ર્ય; ધર્મની બાબતમાં સ્વતંત્રતા. **-ર્માચરણ** ન૦ [+ आचरण] ધર્મને અનુસરીને ચાલવું તે. **-ર્માચાર્ય** પું૦ [+आचार्य] ધર્મગુરુ (૨) સંપ્રદાયના આચાર્ય. **-ર્માઉ** વિ૦ ધર્માદા. **-ર્માત્મા** વિ૦ (૨) પું૦ [+ आत्मा] ધર્મિષ્ઠ માણસ. **-ર્માદા** વિ૦ દાનમાં આપેલું (૨) ધર્માદાને અંગેનું. **-ર્માદો** પું૦દાન; સખાવત. **-ર્માધિકાર** પું૦[+अधिकार]ધર્મની બાબતોમાં સત્તા. **-ર્માધિકારી** પું૦ ધર્માધિકારવાળો. **--ર્માધિપત્ય** ન૦[आधिपत्य]ધર્મની બાબતોમાં આધિપત્ય. **-ર્માધ્યક્ષ** પું૦[+ अध्यक्ष]ધર્મની બાબતોનો અધ્યક્ષ; ધર્માચાર્ય(૨)ન્યાયાધીશ. **-ર્માનુષ્ઠાન** ન૦ [+ अनुष्ठान] ધર્માચરણ. **-ર્માભિમાન** ન૦[+ अभिमान] ધર્મ માટેનું અભિમાન. **-ર્મારણ્ય** ન૦ [+ अरण्य]પવિત્ર વન. **-ર્માલય** ન૦ [+ आलय] મંદિર (૨) મઠ. **-ર્માવેશ** પું૦ [+ आवेश] ધર્મનો આવેશ-ઝનૂન. **-ર્માસન** ન૦ [+ आसन] ન્યાયાસન. **-ર્માળુ** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ. **-ર્માંતર**

ન૦ [+अंतर] ધર્મ બદલવો તે; એક ધર્મ છોડી બીજા ધર્મમાં જવું તે. **-ર્માંધ** વિ૦ [+अंध] ધર્મની બાબતોમાં અવિચારી આગ્રહવાળું. **-ર્માંધતા** સ્ત્રી૦. **-ર્માંધપણું** ન૦. **-ર્મિષ્ઠ** વિ૦ [सं.] ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર. **-ર્મિષ્ઠતા** સ્ત્રી૦. **-ર્મી** વિ૦ [सं.] અમુક ધર્મ કે ગુણવાળું (૨) ધર્મિષ્ઠ (૩) ધર્મને લગતું (બહુધા સમાસને અંતે. ઉદા૦ ઇસ્લામધર્મી). **-ર્મીલું** વિ૦ ધર્મિષ્ઠ. **-ર્મોદ્ધારણ** ન૦ [+ उद्धारण] ધર્મનો ઉદ્ધાર કરવો તે. **-ર્મોપદેશ** પું૦[+ उपदेश] ધર્મનો ઉપદેશ. **-ર્મોપદેશક** પું૦ ધર્મોપદેશ કરનાર

ધર્મ્ય વિ૦ [सं.] ધર્મને અનુસરતું; ધર્મવાળું

ધર્વ પું૦['ધરાવું' ઉપરથી] ધરવ; તૃપ્તિ; સંતોષ

ધર્ષવું અ૦ ક્રિ૦ [+सं. धृष्] ચડી આવવું; ધસી આવવું

ધલવલવું સ૦ ક્રિ૦ ટળવળવું

ધવ પું૦ [सं.] પતિ

ધવ સ્ત્રી૦[दे. धव्व = વેગ]ધવત;ધવા;પુષ્ટિ; તેજ. અ૦ઉતાવળે. [**-વળવી** = જુઓ ધવા વળવી.]

ધવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦[सं. धे,प्रा. धव ઉપરથી] 'ધાવવું'નું પ્રેરક; ધવાડવું.[**ધવડાવ્યા કરવું** = ફોસલાવીને વશમાં રાખ્યા કરવું.]

ધવત સ્ત્રી૦ [જુઓ ધવા] ધવ; તેજ; શક્તિ. [**-વળવી** = ધવા વળવી.]

ધવરાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ધવડાવવું

ધવરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ધવલ(-ળ) વિ૦ [सं.] ધોળું (૨) નિર્મળ; શુદ્ધ. **-લતા** સ્ત્રી૦. **૦મંગલ(-ળ)** ન૦બ૦વ૦ જુઓ ધોળમંગળ. **-લિત** વિ૦ ધોળું કરાયેલું

ધવા સ્ત્રી૦ [दे. धव्व = વેગ] તંદુરસ્તી; શક્તિ(૨) સારી દશા. [**-વળવી** = શાંતિ થવી; થાક ઊતરવો (૨) માંદગી પછી પુનઃ સ્વાસ્થ્ય પ્રાપ્ત થવું; શક્તિ આવવી (૩) સારી દશા થવી.]

ધવાડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ધવડાવવું

ધસકો પું૦ [दे. धसक्क] ધ્રાસકો; ફાળ

ધસમસ સ્ત્રી૦ [ધસવું ઉપરથી] દોડધામ; ઉતાવળ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ધસમસ કરવી

ધસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. धस] જોરથી આગળ જવું

ધસારો(-વડો) પું૦ ધસવું તે; હલ્લો

ધંખના સ્ત્રી૦ જુઓ ધાંખના

ધંતર ન૦ [सं. तंत्र ઉપરથી] જાદુ (૨) ધૂતી લેવાની કળા. **૦મંતર** ન૦[सं. तंत्रमंत्र; સર૦ म. धंतरमंतर] ધંતર અને મંતર **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ધૂતવું; છેતરવું

ધંતૂરો પું૦ [सं. धत्तूर] એક વનસ્પતિ; ધતૂરો. **-રી** સ્ત્રી૦ ધંતુરો, ગાંજો, તમાકુ ઇત્યાદિ પીવાની ચલમ

ધંધ પું૦ [सं. द्वंद्व, प्रा., हिं. दंद] તોફાન; ધમસાણ (૨) + દ્વંદ્વની ઉપાધિ (પ.)

ધંધાદાર વિ૦ [ધંધો + દાર] ધંધાવાળું (૨) ઉદ્યોગી (૩)પું૦ વેપારી(૪) કારીગર; કસબી. **-રી** વિ૦ ધંધાદાર (૨) સ્ત્રી૦ ધંધો; ઉદ્યમ

ધંધાભાઈ પું૦ [ધંધો + ભાઈ] પોતાના જેવો-સમાન ધંધો કરનાર માણસ

ધંધાર્થી(-ર્થુ) વિ૦ [ધંધો + અર્થી] ધંધાદારી; ઉદ્યોગી

ધંધૂકા ન૦ [प्रा. धंधुक्कय](सं.) એ નામનું એક [ગામ

ધંધેરવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ अप. धंधोलिय] જુઓ ઢંઢોળવું

ધંધો પું૦ [સર૦ हिं. धंधा, म. धंदा] ઉદ્યમ; રોજગાર; પ્રવૃત્તિ(૨)વેપાર. **૦પાણી** ન૦બ૦વ૦ ધંધો વગેરે. **૦રોજગાર** પું૦ ધંધો ને રોજગાર

ધંધોળવું સ૦ક્રિ૦ [धंधोलिय(अप.)=ધુમાવેલું] +(માથું) ધુણાવવું (ના પાડવા માટે)

ધા પું૦; સ્ત્રી૦ [दे. धाहा] મદદ માટેનો પોકાર (૨)[ફા.] હાય (૩)[सं.] પ્રત્યય; 'પ્રકારે, રીતે' અર્થમાં શબ્દને અંતે. ઉદા૦ અનેકધા. [**-નાખવી** = મદદ માટે પોકાર કરવો.]

ધાઈ સ્ત્રી૦ [सं. धात्री, प्रा. धाई, કે प्रा. धय = ધાવવું પરથી ?] સ્તન; થાન

ધાક પું૦;સ્ત્રી૦[સર૦ दे. धक्क = ભયથી ધડકવું] ડર; બીક (૨) અંકુશ (૩) બહેરાપણું. [**-ઊઘડવા(-વી)**=બહેરાશ ટળવી. **-ખાવી, ખાઈ જવી** = બીક લાગવી;બીક પેસી જવી. **-દેખાડવી(-વો)**=બીક બતાવવી. **-પડવી** = બહેરાશ લાગવી. **-બેસવી(-વો)** = ડર લાગી જવો. **-બેસાડવી(-વો)**=રોહ પાડવી;

દાબ બેસાડવો. **-માનવી(-વો)** = અંકુશમાં રહેવું; ડર રાખવો. **-રાખવી (-વો)** = દાબ રાખવો; ડરતું રાખવું.]

ધાગડિયાં ન૦બ૦વ૦,**-યો** પું૦ તોફાન;મસ્તી; ઉધમાત [ધાગી

ધાગડી સ્ત્રી૦[ધાગો' ઉપરથી]ધાગાની ગોદડી;

ધાગવું અ૦ક્રિ૦ ['ધાક' ઉપરથી] ધાકમાં હોવું

ધાગી સ્ત્રી૦ ધાગડી. **-ગો** પું૦.[સર૦ हिं., म. धागा(तागा=તાગડો)અથવા દે. धरग्ग=કપાસ] જૂનું ફાટેલું લૂગડું (૨) દોરો

ધાટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] રીત; ઢબ; શૈલી

ધાડ (ડ,) સ્ત્રી૦[प्रा. धाडी; सं. धाटी]લૂંટારાની ટોળીનો હુમલો-હલ્લો(૨) દરોડો (૩) [લા] ઉતાવળ. [**-આવવી, પડવી** =લુટારુઓનો હલ્લો થવો(૨)ઉતાવળમાં હોવું. **-મારવી** = [લા] મોટું પરાક્રમ કરવું.] ૦(-ડા)ધાડ સ્ત્રી૦ ખૂબ ઉતાવળ; દોડાદોડી. **૦પાડુ** પું૦ ધાડ પાડનારો; લૂંટારો. **-ડાંખોરી** સ્ત્રી૦ ધાડ પાડવાનો ધંધો. **-ડાંશાહી** સ્ત્રી૦ ધાડાંઓનું રાજ્ય. **-ડિયું** ન૦ જુઓ ધાડું. **-ડું** ન૦ મોટું ટોળું

ધાણુક ન૦+, **ધાણા** પું૦બ૦વ૦ [सं. धाना, प्रा. धाणा] એક મસાલો. [**ધાણાની દાળ** = ધાણાની મીઠું ચઢાવેલી શેકેલી દાળ;મુખવાસની એક વસ્તુ.] [(અનાજ; ગુંદર)

ધાણિયું વિ૦['ધાણી'પરથી] થોડા કસ-વાકવાળું

ધાણિયો પું૦ રજાઈ

ધાણી સ્ત્રી૦ [सं. धाना] શેકવાથી ફૂટેલા અનાજના દાણા. [**-દાળિયા જુદા થવા** = અણબનાવ થવો. **-દાળિયા થવા** = ચૂડીઓ તતડી જઈ ઉપરનાં છોડાં ઊખડી જવાં. **-ફૂટવી** = અનાજના દાણા શેકાઈને ધાણીરૂપ થવા(૨)ફડાફડ બોલવું. **-ફોડવી** = અનાજના દાણા શેકીને ધાણી બનાવવી. **-શેકવી** = જુલમ કરવો; સંતાપવું.]

ધાત (ત,) સ્ત્રી૦ [જુઓ ધાતુ] વીર્ય; શુક્ર (૨) ઠોઠા;કાષ્ટક. [**-જવી** = પેશાબમાં કે મોં વાટે શરીરની ધાતુ નીકળી જવી. **-તવાવી** = ક્ષીણવીર્ય થવું; ધાતુ પાતળી પડી જવી. **-ફૂટવી** = પ્રમેહના સ્રાવથી પીડાવું(૨) ઉમરલાયક થવું; યુવાનીમાં આવવું. **-માંડવી** = ગુણાકારનો કોઠો લખવો.]

ધાતકાર વિ૦ [જુઓ ઝાતકાર] ઝગઝગતું (૨) પું૦ [જુઓ ધા] ઘુમરાણ

ધાતવું અ૦ક્રિ૦ ફાવવું; અનુકૂળ આવવું

ધાતા પું૦ [सं.] બ્રહ્મા; સરજનહાર

ધાતુ પું૦ [सं.] ક્રિયાપદનું મૂળ રૂપ (૨) સ્ત્રી૦ ખનિજ દ્રવ્ય (૩) શરીરનાં સાત દ્રવ્યમાંનું દરેક (રસ, રક્ત, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા અને શુક્ર) (૪) વીર્ય. **૦કસ** પું૦ધાતુનો કસ જોનાર; ચોકસી. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ ધાતુઓને શુદ્ધ કરવાની વિદ્યા. **૦ક્ષય** પું૦ વીર્યનો ઘટાડો; એક રોગ. **૦ઘડો** પું૦ ધાતુ ઘડનાર કારીગર. **૦પાઠ** પું૦ ક્રિયાપદોનાં મૂળ રૂપોની યાદી. **૦પાત્ર** ન૦ ધાતુનું વાસણ. **૦પુષ્ટિ** સ્ત્રી૦ વીર્યની પુષ્ટિ. **૦વાદી** પું૦ ધાતુઓ વિષે જ્ઞાન ધરાવનારો(૨)કીમિયાગર. **૦વિકાર** પું૦ વીર્યનો વિકાર; એક રોગ. **૦સાધિત** વિ૦ ધાતુ પરથી બનાવેલું (વ્યા.). **-ત્વર્થ** પું૦ [+ अर्थ] મૂળ ધાતુ પરથી નીકળતો અર્થ; મૂળ શબ્દાર્થ [આમળું

ધાત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] દાઈ; ધાવ. **૦ફલ(-ળ)** ન૦

ધાત્વર્થ પું૦ [सं.] જુઓ 'ધાતુ'માં

ધાન ન૦[सं. धान्य; प्रा. धन्न] અનાજ. **૦મૂઉં** વિ૦ ધાનને માટે વલખાં મારતું; ભૂખે મરતું (૨) કંજૂસ. **૦વેચુ** વિ૦ ધાન વેચી પૈસા ઘડનારું. **-ના** પું૦ બ૦વ૦ ધાન વગેરેનું-ખાવાપીવાનું સુખ. **-નિયું** વિ૦રાંધેલું અનાજ ખાનારું (૨) ન૦ ગરંસું; ધાન રાખવાનું વાસણ

ધાની પું૦ [સર૦ म.] એક રાગ

ધાન્ય ન૦ [सं.] ધાન; અનાજ

ધાપ સ્ત્રી૦[રવ૦? સર૦ म.] ઉતાવળમાં થયેલી ભૂલ (૨) થાપ; છેતરપિંડી; ફરેબ (૩) [લા] ચોરી. [**-આપવી, દેવી** = થાપ આપવી; છેતરવું. **-ખાવી** = થાપ ખાવી; છેતરાવું. **-મારવી** = તફડંચી કરવી]

ધાપલાં ન૦ બ૦વ૦[સર૦ हिं. धापना; ધાપ] અલાવડાં; રિઝવણ

ધાબડધિં(-ધીં)ગું વિ૦[ધાબડ(જુઓ ધબ્બલ) + ધિંગું; સર૦ म. धावडधिंगा] લઠ્ઠ; પુષ્ટ; જોરાવર (૨) તોફાની [ઠગી લેવું

ધાબડવું સ૦ ક્રિ૦ ['ધપ' ઉપરથી] છેતરવું;

ધાબળ(-ળી) સ્ત્રી૦['ધબ્બલ'=જાડું ઉપરથી? સર૦ म.] પાતળો ધાબળો; કામળી. **-ળો** પું૦ જાડા ઊનનું બનૂસ; કામળો

ધાબું ન૦[સર૦ हिं धावा; म. धाबें; 'ધાબો' ઉપરથી] (છાપરાને ઠેકાણે કરેલી) અગાસી; ગચ્ચી (૨) ડાઘો (૩) ફાંદો; છટકું (૪) દૂધનું બેડું; ઝાલ. [-ભરવું=સિમેન્ટ ચૂનો વગેરેથી ગચ્ચી બનાવવી.] **-બાવાળો** પું૦ દૂધનું બેડું ઊંચકનારો કે છો ટીપનારો મજૂર. **-બાવાળી** સ્ત્રી૦ [ટીપનો તે કે તેનો કૂબો

ધાબો પું૦[રવ૦] ચૂનો, પંપોચા ઇ૦ના સ્થડને

ધામ ન૦[સં.]રહેવાનું સ્થળ;ઘર(૨)દેવસ્થાન;તીર્થ

ધામણ(ણ.) સ્ત્રી૦[સં. धर्मण; સર૦ हिं. धामिन; म. धामण,-णी] એક જાતનો જાડો સાપ

ધામણી સ્ત્રી૦ જાડી-જબરી ભેંસ

ધામધૂમ(-મી) સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ म.] ભારે તૈયારી; એની ધમાલ. **-મિયું** વિ૦ ધામધૂમવાળું

ધામરોળું ન૦ ધામણ; એક જાતનો સાપ

ધામી વિ૦ ['ધામ' ઉપરથી] ધામવાળું

ધામેણું ન૦ પહેલા આણામાં કન્યાને અપાતો દાયજો

ધામો પું૦['ધામ' ઉપરથી; સર૦ हिं. धामा=ભોજનનું નિમંત્રણ] લાંબા વખત માટેનો પડાવ. [-નાખવો; ધામા નાખવા=પડાવ કરવો; આવીને રહેવું.] [રમઝટ

ધામોડો પું૦ (કા.) [દૂધ દોહવાના] અવાજની

ધાર સ્ત્રી૦ [સં.] હથિયાર કે ઓજારની તીણી કોર (૨) પ્રવાહી પદાર્થની પાતળી ધારા-શેડ (૩) કોરણ;કિનારો;છેડો. [-કરવી=(પ્રવાહી) ધારા રૂપે પડે એમ રહેવું. -કાઢવી=ઘસીને તીક્ષ્ણ ધારવાળું કરવું. -ચઢાવવી=ધાર કાઢવી (૨) ઉશ્કેરવું. -પર રહેવું, આવવું=જોખમ ભરેલી સ્થિતિમાં કે કડક અમલમાં આવવું, રહેવું. -મારવી=જોરથી ધારારૂપે કાઢવું. (-ની સામે)ધાર પણ ન મારવી=લેખામાં ન લેવું.]

ધારક વિ૦ [સં.] ધારણ કરનારું

ધારણ ન૦ [સં.] ધરવાની ક્રિયા; ધરવું તે (૨) આધારભૂત હોવું કે થવું તે (૩) (ણ,) સ્ત્રી૦ ટેકો; આધાર (૪) ધીરજ; આશ્વાસન (૫) પાટડો; ભારવટિયો (૬) સંતોલો. [-કરવું=ગ્રહણ કરવું; ધરવું; લેવું (૨) પહેરવું.]

ધારણા સ્ત્રી૦ [સં.] મનસૂબો (૨) કલ્પના (૩) યાદશક્તિ (૪) ધારણ કરવું-ધરવું તે. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ યાદશક્તિ [-ઓછું લેવું તે

ધારણાગત સ્ત્રી૦ માલની કિંમતમાં છૂટ આપવી

ધારણાંપારણાં ન૦ બ૦ વ૦ [સં. धारणा+पारणा] (શ્રાવણ મહિનામાં)એકાંતરે જમવાનું વ્રત [(૨) પાટડો

ધારણિયો પું૦ ['ધારણ' ઉપરથી] થાંભલો

ધારદાર વિ૦ ['ધાર' ઉપરથી] ધારવાળું

ધારવવું સ૦ક્રિ૦[ધાર (ધારા) ઉપરથી] ઝાટકવું (ધાર પાડતાં પવન નાંખીને)

ધારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. धार, सं. धारय्] માનવું (૨) ઇચ્છવું (૩) અટકળ કરવી (૪) નક્કી કરવું. [**ધારીને જોવું**=તાકીને-ધ્યાનપૂર્વક જોવું. **ધાર્યું કરવું**=પોતાનું ધારેલું -ઇચ્છેલું કરવું.]

ધારા સ્ત્રી૦ [સં.] પરંપરા; હાર (૨) પ્રવાહીની ધાર-શેડ (૩) વૃષ્ટિ. **૦યંત્ર** ન૦ ફુવારો

ધારાધોરણ ન૦ [धारो+धोरण] જુઓ 'ધારો'માં

ધારાપોથી સ્ત્રી૦ જુઓ 'ધારો'માં

ધારાવાઈ,-ડી સ્ત્રી૦ [धारा+(સં.) वृत्ति ?] ભૂતપ્રેતને રોકવા કરેલું પાણીનું અથવા દૂધનું કૂંડાળું (૨) [સં. धारावाहिनी] ઝારી

ધારાશાસ્ત્ર,-સ્ત્રી, ધારાસભા સ્ત્રી૦ જુઓ 'ધારો'માં

ધારાસાર પું૦ [સં.] મુસળધાર પડવું તે

ધારાળું વિ૦ ['ધાર' ઉપરથી] ધારવાળું

ધારાળો પું૦ ઠાકરડો. **-ળી** સ્ત્રી૦ ધારાળાની સ્ત્રી

ધારિણી સ્ત્રી૦ [સં.] પૃથ્વી

ધારિયા પું૦ બ૦ વ૦ [સર૦ ઉઘાડિયા; प्रा.

ધાર=દેવું કરવું] ખેડૂતને ખેતીના ખર્ચ માટે આપેલા પૈસા [એક જાતનું કાપડ

ધારિયું ન૦ ['ધાર' ઉપરથી] એક હથિયાર (૨)

ધારિષ્ટ ન૦ [म.; सं. धाष्ट्र्य] સહનશક્તિ; દઢતા

-ધારી વિ૦ [સં.] (**સમાસને અંતે**)ધારણ કરનારું. ઉદા૦ 'વેશધારી'

ધારો પું૦ ['ધારા' (પ્રવાહ) ઉપરથી ?]રિવાજ; પ્રથા (૨) કાયદો. [**–પાડવો**=રિવાજ કરી દેવો. **–બાંધવો**=કાયદો કરવો (૨) રિવાજ –પ્રણાલિકા નક્કી કરવાં.] **–રાધોરણ** ન૦ [સં.] કાયદા, નિયમો વગેરે.**–રાપોથી** સ્ત્રી૦ કાયદાની ચોપડી. **–રાશાસ્ત્ર** ન૦ ધારાઓ–કાયદાઓનું શાસ્ત્ર. **––રાશાસ્ત્રી** પું૦કાયદાનો પંડિત; વકીલ. **–રાસભા** સ્ત્રી૦ કાયદા ઘડનારી સભા

ધારોડી સ્ત્રી૦ ['ધારા' ઉપરથી] પાણીનો પ્રવાહ. **–ડો** પું૦ (કા.) ધોધ જેવી ધાર

ધારોષ્ણ વિ૦ [સં.] તરતનું દોહેલું; શેડકઢું

ધાર્તરાષ્ટ્ર પું૦[સં.]એક જાતનો હંસ (૨)[સં.] ધૃતરાષ્ટ્રનો પુત્ર; કૌરવ [૦તા સ્ત્રી૦

ધાર્મિક વિ૦ [સં.] ધર્મને.લગતું (૨) ધર્મનિષ્ઠ.

ધાર્યું વિ૦ [જુઓ ધારવું]ધારેલું; મનસૂબો કરેલું; નક્કી કરેલું (૨) ન૦ ધારણા; સંકલ્પ

ધાર્ષ્ટ્ય ન૦ [સં.] ધૃષ્ટતા [અધીરાઈ

ધાલાવેલી સ્ત્રી૦ જુઓ [તાલાવેલી] ઉત્કટ

ધાવ સ્ત્રી૦[प्रा. धावी–धाई(सं. धात्री)] બાળકને ધવડાવવા રાખેલી સ્ત્રી. **૦ભાઈ** પું૦ દૂધભાઈ

ધાવ પું૦ [प्रा. धाव=દોડવું; **સર૦** म. धावा] ધા; 'ધાઓ' એમ મદદ માટે પોકાર

ધાવડી સ્ત્રી૦ [सं. धातकी; प्रा. धा(०य)ई; **સર૦** हिं. धाय, म. धायटी] એક ઝાડ

ધાવડો પું૦ [સર૦ म., हिं. धावडा] એક ઝાડ

ધાવણ ન૦ [**સર૦** प्रा. धावणया=ધવરાવવું તે; 'ધાવવું' ઉપરથી] માનું દૂધ. [**–ઊડી જવું**= સ્તનમાં દૂધ ન રહેવું. **–ચડવું**=માના સ્તનમાં દૂધ ભરાવું. **–ચડી જવું**=ધાવણ સુકાઈ જવું. **–છોડાવવું, સુકાવવું**=બાળકને ધાવવાનું બંધ કરાવવું. (મોંમાં, મોં પર) **ધાવણ ન સુકાયું હોવું**=તદ્દન બાલ્યાવસ્થામાં હોવું (૨) [લા.] છેક નાનું–નાદાન હોવું. **–ના દાંત હોવા**=બિન અનુભવી બાળક જેવું હોવું.] **–ણી** સ્ત્રી૦ ધાવણા બાળકને ધાવવાનું રમકડું; ચૂસણી. **–ણું** વિ૦ ધાવતું; ધાવણ પર રહેતું (૨) તે ઉંમરનું (૩) ન૦ ધાવતું બાળક

ધાવન ન૦ [સં.] ધાવું–દોડવું તે

ધાવરી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ–ઔષધિ

ધાવરું ન૦ [સર૦ म. धांवरें; सं. धाव्=દોડવું ઉપરથી ?] એક દર્દ(જેમાં હાથ, મોં, આંખો ઉપર સોજો આવે છે)(૨)ભયને વખતે વાગતું રણશિંગું. [**–ઊંજવું**=ધાવરું મટાડવા ઊંજણી નાખવી. **–ધાબું**=ધાવરું વાગવું, થવું.] [સ્ત્રી કે માદાનું દૂધ પીવું

ધાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. धे; प्रा. धय] (બચ્ચાએ)

ધાવિત વિ૦ [સં.] દોડેલું; નાઠેલું

ધાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. धाव्; प्रा. धा] દોડવું;મદદે દોડવું (૨) એકદમ રોગ વ્યાપવો (શ૦પ્ર૦માં. ઉદા૦ ધનુર્વા, શીળસ)(૩)[सं. ध्यै, प्रा. धा]+ જુઓ ધ્યાવું

ધાવું વિ૦ + સરખું; બરોબર

ધાશ(–સ)કો પું૦ [दे. धसक्क] ધ્રાસકો; ફાળ

ધાસ્તી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. धास्त,–ती; अ. दहशत परथी ?] ડર; દહેશત. [**–આપવી, દેવી, દેખાડવી, બતાવવી**=ડરાવવું; બિવડાવવું. **–પડવી, લાગવી**=ડરવું (૨) ચિંતા થવી. **–રાખવી**=બીવું; ડરવું.] **૦ભર્યું** વિ૦ ધાસ્તીવાળું

ધાંખ, ૦ડી (૦) સ્ત્રી૦ [ધાંખવું પરથી]ઝંખના; આતુરતા. **૦ના** સ્ત્રી૦ ઝંખના (૨) ધ્યાન; કાળજી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઝંખવું (૨) નિહાળીને જોવું. **–ખો** પું૦ કાળજી; ચિંતા (૨) વહેમ; શંકા

ધાંગવું (૦) ન૦ [જુઓ ધોગવું]કમાડે જડેલું આડું પાટિયું; બૂહો

ધાંગો (૦) પું૦ [જુઓ ધાગો] છાંટો; નાનો લોંદો (૨) રેસો; સહેજ અંશ

ધાંધલ(–ળ) (૦) સ્ત્રી૦; ન૦ [જુઓ ધંધ] ગરબડ, ધમાલ;તોફાન.[**–મચાવવું;–કરવું**] **૦ખોર, –લિ(–ળિ)યું** વિ૦ ધાંધલ કરનારું

ધાંસ (૦) સ્ત્રી૦ [રવ૦](કા.)સૂકી ખાંસી;ઠાંસો

ધિક્ અ૦ [સં.] ધિક્કારવાચક ઉદ્ગાર; ફટ

ધિકધિકાવવું સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ધિકાવવું

ધિકાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ધીકવું'નું પ્રેરક; સર૦ हिं. धिकाना]ખૂબ ગરમ કરવું(૨)જોરથી સળગાવવું

ધિક્કાર પું૦[સં.] ફિટકાર. **૦ક** વિ૦ ધિક્કારનાર. **૦પાત્ર** વિ૦ ધિક્કારને લાયક. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ધિક્કાર કરવો

ધિંગાણો પું૦ અટંખો માણસ (૨) ઠગ

ધિણાવું અ૦ક્રિ૦ ગાયને ગર્ભ રહેવો

ધિબાવવું સ૦ક્રિ૦,**ધિબાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ધીબવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [કર્મણિ ને પ્રેરક

ધિરાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ધીરવું'નું

ધિનકટ, **૦ધિન્નાં** અ૦ [રવ૦] (તબલાંનો)

ધિંગડમલ(-લ્લ) પું૦ [ધિંગું + મલ]જોરાવર ને ખડતલ માણસ

ધિંગાઈ સ્ત્રી૦ ['ધિંગુ" ઉપરથી] ધિંગાપણું(૨) ધિંગાણું. **-ણું** ન૦['ધિંગુ" ઉપરથી]તોફાન; જોશમાં મચેલી લડાઈ. [**-મચાવવું**.] **-મસ્તી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] મસ્તી; તોફાન

ધિંગું વિ૦ [સર૦ म. धिंग; हिं. धिंगा] જાડું; મજબૂત; લઠ્ઠ; ધીંગું

ધી સ્ત્રી૦ [सं. दुहिता; प्रा. धी(०आ); हिं..धिय, -या] (ક.) છોકરી; દીકરી [બુદ્ધિમાન

ધી સ્ત્રી૦ [સં.] બુદ્ધિ. **૦મંત**, **૦માન** વિ૦

ધીકડી સ્ત્રી૦, **-ડું** ન૦ ['ધીકવું' ઉપરથી] સહેજ ગરમી; ઝીણો તાવ

ધીકતું વિ૦ ['ધીકવું'નું વ૦ કૃ૦] ધગધગતું (૨) [લા.] જોશભેર ચાલતું; આબાદ. [**ધીકતી સગડી**=(લા.) અતિશય ચિંતાની બાબત.]

ધીકધીકતું વિ૦ ['ધીકતું' ઉપરથી] ધગધગતું; ખૂબ ગરમ

ધીકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. धिक्ष ; સર૦ हिं. धिकना] ધગધગવું; ખૂબ તપવું કે બળવું. [**ધીકતો ધંધો**=સારી પેઠે ચાલતો–આબાદ ધંધો.]

ધીજ સ્ત્રી૦ [सं. धैर्य, प्रा. धिज्ज પરથી ?] આકરી પરીક્ષા; દિવ્ય

ધીટ વિ૦ [सं. धृष्ट; प्रा. धिट्ठ] સહનશીલ (૨) નીડર. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

ધીબ અ૦ [રવ૦](૨)સ્ત્રી૦ ધીબવું તે. **૦કારો** પું૦ ધીબ એવો અવાજ. **૦કો** પું૦ મુક્કો; ગડદો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ધીબ ધીબ મારવું. **-બા(-બો)ધીબ** અ૦ [રવ૦]

ધીમ(-વ)ર પું૦ [सं. प्रा. धीवर] ઢીમર; માછી

ધીમંત [प्रा.], **ધીમાન**[સં.]વિ૦. જુઓ'ધી'માં

ધીમાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ધીમું] ધીમાપણું

ધીમું વિ૦ [સર૦ हिं. धीमा, म. धिमा(-म्मा); सं. धीमत्–प्रा. धीम પરથી ? કે सं. स्तिमित–प्रा. थिमिअ ?] હળવું;મંદ;ધીરું(ક્રિયાની ગતિ, વેગ,અવાજ વગેરેમાં)(૨)ઉગ્ર નહિ એવું;શાંત (જેમ કે, ગરમી, સ્વભાવ) (૩) ઠંડું (સ્ફૂર્તિ, ચપળતા, જોશ વગેરેમાં). [**-પડવું**=હળવું કે મંદ થવું. **-પાડવું**=હળવું કરવું (૨) શાંત કરવું.]

ધીમે, **૦થી** અ૦ ધીરે; આસ્તે; હળવે. [**ધીમે રહીને**=ધીમેથી; ધીરેથી (૨) યુક્તિભેર (૩) ચૂપચાપ;ખબર ન પડે એ રીતે.]

ધીર વિ૦ [સં.] ધૈર્યવાન; અડગ; નિશ્ચયી (૨) ગંભીર;ઠરેલ(૩)સ્ત્રી૦[सं. धैर्य; प्रा. धीर]ધીરજ (૪)ભરોસો; પતીજ. **૦ગંડું** વિ૦ ડરપોક(૨) ઠેકાણા વિનાનું; ચંચળ. **૦ગંભીર** વિ૦ શાંત અને નિશ્ચયી. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

ધીરજ સ્ત્રી૦[सं. धैर्य; प्रा. धिरिम; धिज्ज]આકળું કે ઉતાવળું ન થવાનો ભાવ(૨)ધૈર્ય; હિંમત. [**-ધરવી, પકડવી, રાખવી**]. **૦વાન** વિ૦ ધીરજવાળું [**-પણું** ન૦

ધીરતા સ્ત્રી૦ [સં.] ધીર હોવું તે; ધીરજ.

ધીર-પ્રશાંત વિ૦[સં.]ધીર અને પ્રશાંત (૨) પું૦ નાયકનો એક પ્રકાર [નાયકનો એક પ્રકાર

ધીરલલિત વિ૦[સં.] ધીર અને લલિત (૨)પું૦

ધીરધાર સ્ત્રી૦[ધીરવું+ધારવું(સર૦ हिं. धारना =દેવું કરવું)વ્યાજે નાણાં આપવાં તે;લેવડદેવડ

ધીરપ સ્ત્રી૦ [ધીરવું પરથી] વેપારમાં શાખ(૨) [ધીરું પરથી ?] ધીરજ

ધીરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. धीर=ધીરજ ધરવી (૨) દિલાસો દેવો પરથી ?] ભરોંસો રાખવો (૨) ભરોંસે સોંપવું (૩) [सं. धृ પરથી ?] ઉછીનું કે વ્યાજે આપવું

ધીરા વિ૦ સ્ત્રી૦[સં.]'ધીર'નું સ્ત્રીલિંગ (૨)સ્ત્રી૦ નાયિકાનો એક પ્રકાર. **૦ધીરા** સ્ત્રી૦ [+अधीरा]ઘડીમાં ધીરા અને ઘડીમાં અધીરા સ્વભાવની નાયિકા

ધીરું વિ૦ [સં. धीर ઉપરથી] ધીમું (૨) ધીર. **-રે(૦થી,૦ધીરે)** અ૦ ધીમે ધીમે કે ધીરતાથી.[**ધીરે રહીને**=જુઓ ધીમે રહીને.] **-રાશ** સ્ત્રી૦ ધીરાપણું

ધીરો પું૦ ['ધીર' ઉપરથી?] ટેકો; થાંભલો

ધીરોદાત્ત વિ૦ [સં.] ધીર અને ઉદાત્ત (૨) પું૦ એક પ્રકારનો નાયક

ધીરોદ્ધત વિ૦ [સં.] ધીર અને ઉદ્ધત(૨) પું૦ એક પ્રકારનો નાયક

ધીવર પું૦ [સં.] ધીમર; ઢીમર

ધીશ પું૦ [સં.] વિદ્વાન; ભારે બુદ્ધિમાન (૨) [સં. अधीश] (પ.) રાજા; અધિપતિ

ધીંગાણું ન૦ જુઓ ધિંગાણું. **-મસ્તી** સ્ત્રી૦ ધિંગામસ્તી

ધીંગું વિ૦ જુઓ ધિંગું. **-ગાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ ધિંગઈ

ધુક્કડ ન૦ [રવ૦] નરણું

ધુજારી સ્ત્રી૦, **-રો** પું૦[ધૂજવું પરથી] કંપારો; ધ્રુજારી

ધુજાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ધૂજવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ધુડકાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. धुडकाविणें; રવ૦] ધુતકારવું; તુચ્છકારવું(૨)ઠપકો આપવો

ધુણાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ધૂણવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

ધુત વિ૦[સં.] તુચ્છકારેલું; તરછોડેલું (૨) અ૦ તિરસ્કારવાચક ઉદ્ગાર. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ તુચ્છકારવું; તિરસ્કારવું

ધુતાઈ સ્ત્રી૦ [સં. धूर्त, પ્રા. धुत्त ઉપરથી]ઠગાઈ; ધૂર્તતા. **-રણ** સ્ત્રી૦ ઠગારી સ્ત્રી. **-રપાટણ** વિ૦ ઠગનું ભરેલું (૨) ન૦ ઠગનું ગામ. **-રી** સ્ત્રી૦ ધુતારણ. **-રું** વિ૦[પ્રા. धुत्तार=ઠગવું] ઠગારું. **-રો** પું૦ ઠગ

ધુતાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'ધૂતવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ધુન સ્ત્રી૦[સં.] ગાનધારા; સૂરનો ગુંજારવ; ધૂન

ધુનિ સ્ત્રી૦ [સં.] નદી (૨) જુઓ ધુન

ધુપેલ ન૦ [સં. धूप+तेल પરથી] માથામાં નાખવાનું એક જાતનું તેલ.[**-ગાળવું** = ધૂપેલ બનાવવું. **-ઘસવું, ઘાલવું, નાખવું** = માથે કે વાળમાં ધુપેલ લગાવવું.] **-લિયું** વિ૦ ધુપેલ જેવું (૨) ન૦ ધુપેલ રાખવાનું ચલાણું. **-લિયો, -લી** પું૦ ધુપેલ વેચનાર

ધુમાડી સ્ત્રી૦ [સં. धूम, પ્રા. धुम्म] ધૂણી. [**-ઘાલવી** =(બાવાએ) પડાવ નાખવો. **-ઘાલીને બેસવું** = આગ્રહપૂર્વક માગવું. **-દેવી** = ધૂણી શ્વાસમાં જાય તેમ કરવું. **-ના બાચકા** = મિથ્યા પ્રયત્ન, ફાંફાં. **-લેવી** = ધૂણી શ્વાસમાં લેવી.] **૦સંસ્કાર** = ગાઢ મિત્રતા. **-ડિયું** ન૦ ધુમાડી નીકળવા કરેલો માર્ગ (૨) વિ૦ ધુમાડો જેમાંથી નીકળે એવું (ઘાસતેલ). **-ડો** પું૦ ધુમાડી; ધૂણી. [**-કરવો** =ધુમાડી થાય એમ કરવું (૨) વેડફી નાખવું; ઉડાવી દેવું. **-કાઢી નાખવો** = સખત માર મારવો; ધમકાવવું. **ધુમાડાના બાચકા ભરવા** = ફોગટ ફાંફાં મારવાં.]

ધુમાર પું૦ સંગીતનો એક તાલ-ધમાર

ધુમાલી પું૦ [સર૦ म. हिं. धमाल] સંગીતનો એક તાલ

ધુમાવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. धूम ઉપરથી] બળતાં ધુમાડો થવો(૨)ધૂંધવાવું. **ધુમાવવું** (પ્રેરક)

ધુમાસ પું૦ [સં. धूम ઉપરથી] ધુમાડાનો લાગેલો કચરો (ભીત વગેરે પર)

ધુમાળું વિ૦ [ધૂમ પરથી] ધુમાડીવાળું

ધુમ્મસ ન૦ [દે. धूममहिसी; धूमसिहा] ધૂમસ. **-સિયું** વિ. ધુમ્મસવાળું

ધુર ન૦[સં.] ધૂંસરું(૨)આગલો ભાગ. **-રંધર** વિ૦ બોજો વહેનારું (૨) શ્રેષ્ઠ (૩) પું૦ બોજો વહેનાર પશુ(૪)અગ્રેસર. **-રા** સ્ત્રી૦ ધૂંસરી. **-રીણ** પું૦ [સં.] મહત્ત્વની જવાબદારી ઉઠાવનાર (૨) અગ્રેસર. **-ર્ય** વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ ધુરંધર. **-ર્યપદ** ન૦ અગ્રસ્થાન

ધુસળમુસળ ન૦ [ધૂંસળ + મુશળ] વરને પોંખતાં વપરાતી વસ્તુઓ

ધુસકો પું૦ [રવ૦] ધ્રુસકો; ભેંકડો

ધુસમુસ અ૦[જુઓ ધસમસ] દોડાદોડ કરતાં

ધુળાડો પું૰[ધૂળ પરથી; સર૰ અપ. धूलडिआ] જુઓ ધૂળકોટ

ધુળેટી સ્ત્રી૰ [દે. धूलिहडी; સર૰ હિં. धुलेंडी, म. धुलवडी] હોળી પછીનો દિવસ

ધુંગું ન૰ ઝરડાં ઝાંખરાંનું જાળું

ધુંઓ પું૰ [રવ૰] ગડદો; મુક્કો

ધૂખળ વિ૰ [સં. धूसर] ધૂળથી ઝાંખું થયેલું (૨) ન૰ ધૂળકોટ

ધૂખળું ન૰ ['ધૂખળ' ઉપરથી] હુમલો; ધસારો

ધૂજ સ્ત્રી૰ [ધૂજવું પરથી] ધ્રૂજ; કંપારી. [**-ચડવી, -વછૂટવી**=ટાઢ ચઢવી; થરથરવું.] **૦વું** અ૰ ક્રિ૰ [સં. धू-धूयते પરથી] કાંપવું; ધ્રૂજવું

ધૂડ સ્ત્રી૰ (કા.) ધૂળ. **-ડિયું, -ડી** વિ૰ (કા.) ધૂળવાળું(૨)પાટી પર ધૂળ નાખી કામ લેવાતું તે જમાનાની (શાળા) [આવીને હાલવું

ધૂણવું અ૰ક્રિ૰ [પ્રા. धुण(સં. धू)] આવેશમાં

ધૂણી સ્ત્રી૰ [સર૰ મ. धुणी; હિં. धूनी] ધુમાડી (૨) જોગીબાવાઓની આગળનો અખંડ અગ્નિ. [**-આપવી**=કોઈ ખાસ વસ્તુની ધૂણી કરી તે લાગે તેમ કરવું. **-જગાવવી**=બાવાએ પોતાને માટે ધૂણી તાપવાનું કરવું. **-તાપવી**=ધૂણી પાસે બેસીને તપ તપવું. **-લાગવી**=આંખે કે ખાવાપીવાની ચીજમાં ધૂણી જઈને અસર કરવી.]

ધૂતવું સ૰ ક્રિ૰ [પ્રા. धुत्त (સં. धूर्तय्)] ઠગવું

ધૂતી સ્ત્રી૰ [સર૰ હિં.] એક પક્ષી

ધૂતો પું૰ [પ્રા. धुत्त, સં. धूर्त] + ધૂર્ત

ધૂધૂ અ૰ [રવ૰] (૨) ન૰ નગારું

ધૂન સ્ત્રી૰ [સં.] લહે; લત (૨) તરંગ; લહેર. [**-આવવી, -ચડવી, -લાગવી, -માં આવવું કે હોવું**] (૩) [સં. ध्वनि; સર૰ હિં. धुनि] સૂરનો ગુંજારવ (૪) ભજનની તાન તરીકે વપરાતી પદપંક્તિ. [**-લગાવવી**=એકસરખો ધૂનનો અવાજ કાઢવો.] **-નિ** સ્ત્રી૰ [સં.] જુઓ ધૂન ૧, ૨, ૩

ધૂની વિ૰ ['ધૂન' ઉપરથી] ધૂનવાળું (૨)તરંગી

ધૂપ પું૰[સં.] સુગંધી દ્રવ્ય.[**-આપવો -દેવો**=ધૂપની ધૂણી આપવી.] (૨) પું૰; સ્ત્રી૰ [હિં.] તડકો. **૦છત્રી** સ્ત્રી૰ તડકાની છત્રી. **૦ડું** ન૰ ધુપેલ. **૦દાન** ન૰, **૦દાની** સ્ત્રી૰, **૦ધારણું** ન૰ધૂપ કરવાનું પાત્ર-ધૂપિયું. **૦વું** સ૰ક્રિ૰ ધૂપ કરવો (૨) ધૂપ દેવો. **૦સળી** સ્ત્રી૰ અગરબત્તી. **-પિયું** ન૰ ધૂપદાન

ધૂપછાંવ સ્ત્રી૰ [સર૰ હિં.] તડકો છાંયો (૨) દશાના વારાફેરા (૩) એક રમત (૪) એક પ્રકારનું રંગીન કપડું

ધૂબ અ૰ [રવ૰] ધબ

ધૂમ વિ૰(૨) અ૰ [રવ૰] પુષ્કળ; સખત (૨) આવેશભેર (૩) સ્ત્રી૰ શોર; ધમાલ. [**-મચાવવી**] **૦ધામ** સ્ત્રી૰ ધામધૂમ

ધૂમ પું૰ [સં.] ધુમાડો. **૦કેતુ** પું૰ પૂંછડિયો તારો. **૦માર્ગ** પું૰ સાધનાનો યજ્ઞયાગાદિનો માર્ગ (૨) ધુમાડિયું

ધૂમર(-સ) સ્ત્રી૰; ન૰[દે. धूमरी]જુઓ ધુમ્મસ

ધૂમ્ર પું૰[સં.] ધુમાડો (૨) વિ૰ ધુમાડાવાળું (૩) ધુમાડાના રંગનું. **૦પાન** ન૰ ધુમાડો ખેંચવો તે (૨) બીડી પીવી તે. **૦લોચન** વિ૰ લાલ આંખવાળું (૨) ન૰ કબૂતર

ધૂર્જટિ પું૰ [સં.] (સં.) શંકર

ધૂર્ત વિ૰[સં.]લુચ્ચું(૨)કાબેલ(૩)પું૰ ઠગ.**૦તા** સ્ત્રી૰,**૦પણું** ન૰,**૦વિદ્યા** સ્ત્રી૰,**-ર્તાઈ** સ્ત્રી૰

ધૂલિ(-લી) સ્ત્રી૰ [સં.] ધૂળ

ધૂસર વિ૰ [સં.] ધૂળના રંગનું

ધૂળ (ળ,) સ્ત્રી૰ [સં. धूलि] મટોડીનો ઝીણો ભૂકો;જેહુ(૨) રસ્તાની રજ(૩)[લા.] નકામું-માલ વગરનું કે તુચ્છ તે. [**-ઉડાડવી** (-ની સામે)=નાહક નિંદા કરવી (૨) [-ની...] જરા ઠપકારવું; ધમકાવવું. **-ઊડવી** (અમુક સ્થળે)=ઉજ્જડ થઈ જવું. **-ઊડી જવી**=બેફિકરાઈ દૂર થવી (૨) ખરાબખસ્ત થવું. **-કરવું**=ખરાબ કરી નાખવું; નકામું કરી દેવું. (-ની ધૂળ) **કાઢી નાખવી, ખંખેરી નાખવી**=ખૂબ ધમકાવવું (૨) [માથાની] માથેથી જોખમ ઉતારી નાખવું (૩) [પગની]જવા આવવાનો સંબંધ કાઢી નાખવો. **-ખાવી**=જખ મારવી (૨) પસ્તાવું (૩) અવાવરુ રહેવું. **-ગજાની વાત**=માલ વિનાની

–નજીવી વાત. **–ઘાલવી** = ઝાંખપ લગાડવી; વણસાડવું. **–ચાટતું કરવું** = હરાવી હેઠે પાડવું. **–જવું** = ધૂળમાં જવું – વ્યર્થ જવું. **ધૂળથી ભૂંડું** = છેક જ માનભંગ. **–નાખવી** (પાટી ઉપર) = ભણવું (૨) [ભાણામાં...] ખાણું ખરાબ કરવું; તૈયાર થયેલું કામ બગાડવું (૩) [ધોળામાં...] ઘડપણને લાંછન લગાડવું (૪) [નામ પર...] ઝાંખપ લગાડવી. **–નાખી!** = બળ્યું! મૂઉં! **ધૂળની કિંમતે, ધૂળને પાડે** = નજીવી કિંમતે. **–પટ્ટી કરવી** = ધમકાવવું; ઉતારી પાડવું. **–પડવી** (જીવતરમાં, ધોળામાં) = ધિક્કાર હોવો; વ્યર્થ જવું. **–પર ઢેફાં** = ઉપર ઉપરની ટાપટીપ. **–ફાકવી** = ટેક ખોવો કે જતો કરવો (૨) પસ્તાવો દેખાડવો (૩) હારી જવું (–ફાકતું કરવું, ફાકતા જવું, ફાકતા થઈ જવું). **–ફાકે છે!** = (બધા) જખ મારે છે! શું કરવાના છે? **–ફેરવવી** = જુઓ ધૂળ વાળવી. **–ભેગું કરવું** = જમીનદોસ્ત કરવું; તોડીફોડી ધૂળમાં રગદોળવું; પરાસ્ત કરી ધૂળ ચાટતું કરવું. **–માં જવું** = વ્યર્થ જવું. **–માં મળી જવું** = જડમૂળથી ઊખડી જવું; નાશ પામવુ; મરી જવું. **–માં મેળવવું** = જુઓ ધૂળ કરવું. **–વાળવી** = વ્યર્થ કરવું (૨) બગાડવું (૩) દાટવું; ધૂળ વડે ઢાંકવું (૪) ઉપેક્ષા કરવી.] **૦ક(–કો)ટ** પું૦ વંટોળિયો; ધૂળનું ઊંચે ઊડવું તે. **૦ધમા** (ચ.), **૦ધમાસ** ન૦, **૦ધમાસો** પું૦ [?] માલ વગરની વસ્તુ કે વાત. **૦ધાણી** સ્ત્રી૦ ખરાબી; બરબાદી. [**–થઈ જવું** = છેક બરબાદ – રફેદફે – થઈ જવું. **ધૂળધાણી ને વા પાણી** = છેક બરબાદ.] **૦ધોયું** વિ૦ ધૂળે છવાયેલું (૨) ધૂળ ધોનારું. **૦ધોયો** પું૦ સોનાચાંદીની રજ શોધવા ધૂળ ધોનાર. **૦(–ળી)પડવો** પું૦ ધુળેટી; હોળી પછીનો દિવસ. **૦રાખ** સ્ત્રી૦ ધૂળધમા; નકામું કાંઈ. **–ળી નિશાળ, શાળા** સ્ત્રી૦ ધૂડી નિશાળ

ધૂંઆપૂંઆ અ૦ [ધૂંઆ (सं. धूम, प्रा. धूअ, हिं. धुँआँ) + પૂંઆ (દ્વિર્ભાવ)] આવેશ કે ગુસ્સાથી બેબાકળું; ધૂંવાંપૂંવાં (–થવું)

ધૂંખાળવું સ૦ક્રિ૦ [ધૂં (ધૂમ – ખૂબ ? કે प्रा. धुव = ધોવું ?) + ખાળવું (પખાળવું – प्रक्षल् सं.)] ખૂબ ધોવું. **ધૂંખાળાવવું** (પ્રેરક). **ધૂંખાળાવું** (કર્મણિ)

ધૂંધ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. धुंद; हिं. धुंध; दे. उघ्घुंधलिय (ધૂંધળું થયેલું.)] ઝાંખ. **૦કાર** પું૦; ન૦ [સર૦ म. धुंदकार, हिं. धुंधकार] વંટોળિયાથી થયેલું અંધારું.

ધૂંધવાટ પું૦ [જુઓ ધૂંધ] ધુમાવું તે (૨) [લા.] દબાઈ રહેલો ક્રોધ

ધૂંધવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધૂંધ] ધુમાવું; ગોટાવું (૨) [લા.] મનમાં ગુસ્સે થવું – અકળાવું. **ધૂંધવાવવું** (પ્રેરક)

ધૂંધવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધૂંધ] (પ.) ધૂંધવાવું

ધૂંધળકું ન૦ [જુઓ ધૂંધ] ઝાંખું અજવાળું

ધૂંધળવું વિ૦ [જુઓ ધૂંધ] ધૂમસવાળું; ઝાંખું (૨) ન૦ સવારસાંજનો ઝાંખો પ્રકાશ

ધૂંધળાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધૂંધ; સર૦ हिं. धुँधलाना] (ધુમાડાથી) ઝાંખું પડવું; અંધરાવું

ધૂંધળું વિ૦ (૨) ન૦ [સર૦ हिं. धुँधला] જુઓ ધૂંધળવું

ધૂંધી વિ૦ ['ધૂંધ' ઉપરથી ?] લીન; ગરક

ધૂંવાડો પું૦ [સર૦ हिं. धुँआँ; प्रा. धूव] ધુમાડો

ધૂંવાંપૂંવાં અ૦ જુઓ ધૂંઆપૂંઆ

ધૂંવો પું૦ જુઓ ધૂંવાડો; ધુમાડો

ધૂંશ(–સ) પું૦ તડાકો (૨) સ્ત્રી૦ [રવ૦] રમઝટ

ધૂંસરી સ્ત્રી૦, **–રું** ન૦, **–ળ** ન૦ ઝૂંસરી; ધુરા

ધૂંસો પું૦ [સર૦ हिं० धूसा; धौसा. सं. द्विशाट] જાડો કામળો

ધૃત વિ૦ [सं०] ધારણ કરેલું (૨) ઝાલી રાખેલું. **૦રાષ્ટ્ર** પું૦ (સં.) કૌરવોના બાપ. **–તિ** સ્ત્રી૦ સ્થિરતા (૨) ધૈર્ય

ધૃષ્ટ વિ૦ [सं.] હિંમતવાન (૨) બેશરમ; ઉદ્ધત. **૦તા** સ્ત્રી૦ હિંમત (૨) બેશરમી; ઉદ્ધતાઈ. **૦દ્યુમ્ન** પું૦ (સં.) દ્રૌપદીનો ભાઈ

ધેડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; જુઓ ધી] કન્યા

ધેણુ(–ન) સ્ત્રી૦ [प्रा. धेणु = નવી વિયાયેલી કે સવત્સા ગાય (सं. धे ઉપરથી)] પહેલી વાર ગર્ભવતી થયેલી સ્ત્રી

ધેણાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ધેણ] (ગાય ભેંસનું) ઋતુમતી થવું

ધેન સ્ત્રી૦ ધેનુ; ગાય (૨) જુઓ ધેણ

ધેનુ સ્ત્રી૦[सं.] ગાય

ધેનુક પું૦ સંગીતનો એક થાટ

ધેરવાવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. धे=પીવું ઉપરથી ?] ઢોરને પાણી પાવું (?)

ધૈર્ય ન૦[सं.] હિંમત (૨) ધીરજ(૩) સ્વસ્થતા. ૦વાન વિ૦ ધૈર્યવાળું [સ્વર 'ધ'

ધૈવત પું૦[सं.] સંગીતના સ્વરસપ્તકમાંનો છઠ્ઠો

ધો પું૦ [प्रा. धोअ·ધોવું ઉપરથી] પ્રવાહ (૨) પું૦; સ્ત્રી૦ ધોવણ; ધોવું તે. [-ધોવા=માર મારવો (૨) ખૂબ ધમકાવવું.] (૩) ધોવાવું તે. -લાગવો=પ્રવાહથી ધોવાવું.]

ધોકડી સ્ત્રી૦, -ડું ન૦ [સર૦ થોકડી (सं. स्तोक)] રૂની મોટી ગાંસડી (૨) કાયા (૩) ['ધોકો' ઉપરથી] ધોવાનો ધોકો; ધોકણું. [-ખંખેરી નાખવી, ધોવી, ધોઈ નાખવી=માર મારવો (૨) ખૂબ ધમકાવવું.]

ધોકણપાક પું૦ ધોકણાનો માર.

ધોકણાટવું સ૦ક્રિ૦ ધોકણે ધોકણે મારવું

ધોકણી સ્ત્રી૦ નાનું ધોકણું

ધોક(૦ર)ણું ન૦['ધોકો' ઉપરથી]ધોવાનો ધોકો

ધોકલો પું૦ [સર૦ ધક્કો, ધોકો] ધક્કો

ધોકાટવું, ધોકાપાક જુઓ 'ધોકો'માં

ધોકારાબંધ, ધોકારે અ૦ ઝપાટાભેર

ધોકાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ધોકો' ઉપરથી] જોશભેર ચલાવવું; ધકાવવું(૨) ધોકાટવું (૩) અ૦ ક્રિ૦ ઉતાવળે ચાલવું; ધકાવવું

ધોકો પું૦[प्रा. धोअग(सं. धावक) પરથી] જાડી લાકડી,ધોકણું(૨)ગડદો(૩)નુકસાન(૪)[જુઓ ધોખો] ધોખો; દગો. [-ધરવો=ચિંતા રાખવી; સંશય રાખવો -પહોંચવો=ફટકો પડવો; નુકસાન થવું. -હરવો=ચિંતા-ભય દૂર કરવાં.] -કાપાક પું૦ ધોકાનો માર (-આપવો, -ખાવો). -કાટવું સ૦ ક્રિ૦ ધોકે ધોકે મારવું

ધોખ પું૦ [સર૦ 'થોક' (सं. स्तोक)] ઢગલો

ધોખવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ધખવું; તથા ઝંખવું] ભૂખ્યાતરસ્યા રહેવું (૨) ઝૂરવું; વાટ જોતા ઊભા રહેવું [(૩)ચિંતા(૪)દગો

ધોખો પું૦ [સર૦हिं. धोखा] રોષ(૨) નુકસાન

ધોગલું ન૦ ['ધોટો' ઉપરથી] બૂઢો; ધાંગલું

ધોડવું (ધો) અ૦ ક્રિ૦ (કા.) જુઓ દોડવું

ધોડો (ધો) પું૦ ['ધોડવું' ઉપરથી] (કા.) દોડ

ધોણ ન૦, -ણી સ્ત્રી૦ [प्रा. धोअण] ધો; ધોવું તે; ધોવણ

ધોત વિ૦ [જુઓ ધૌત] સ્વચ્છ (૨) સફેદ

ધોતપનોત વિ૦ [ધોત + પનોત (પનોતું)] ઉદાર (૨) અ૦ પાયમાલ

ધોતલી સ્ત્રી૦ [જુઓ ધોતી] નાનું ધોતિયું

ધોતાળ વિ૦ [જુઓ ધોત] ઉદાર(૨) ખરચાળ; ઉડાઉ

ધોતિયું ન૦ [જુઓ ધોતી] થેપાડું. [-છૂટી જવું, ઢીલું થઈ જવું, લેવાઈજવું=ડરી જવું; ગભરાઈ જવું. -માથે મૂકવું=લાજશરમ છોડવી; નાગાઈથી વર્તવું.]

ધોતી સ્ત્રી૦ [सं. धौत ઉપરથી]ધોતલી(૨)જુઓ ધૌતી. ૦જોટો(-ડો) પું૦ ધોતિયાંની જોડ

ધોધ,૦ડો(-વો) પું૦ [રવ૦; સર૦ म. धोधा, -त] ઊંચેથી જોરથી પડતો પાણીનો પ્રવાહ. ૦માર અ૦ પુષ્કળ; મોટી ધારાઓમાં

ધોન સ્ત્રી૦ પૃથ્વી [ઝાપટવું

ધોનારવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. धोनारणें] મારવું;

ધોપો પું૦ દમ (ચલમ વગેરેનો ?)

ધોબણ (ણ,) સ્ત્રી૦ ધોબીની સ્ત્રી કે ધોબી સ્ત્રી

ધોબી પું૦ ['ધોવું' ઉપરથી; प्रा. धोवय; સર૦ हिं., म.] કપડાં ધોવાનો ધંધો કરનારો. [-નો કૂતરો=ઠામ ઠેકાણા વગરનો-રખડતો આદમી.] ૦કણું ન૦ ધોકણું. ૦ખાનું ન૦ ધોબીકામ કરવાનું સ્થાન. ૦ઘટો, ૦ઘાટ પું૦ ધોબીને કપડાં ધોવાની જગા. ૦પછાડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] કુસ્તીનો એક દાવ

ધોબીન ન૦ [સર૦ हिं. धोबिन] એક પક્ષી

ધોબું વિ૦ [સર૦ कानडी दोप्प=જાડું, म. धोवड,डोबड] ઠોઠ; કમઅક્કલ (૨) ન૦ ઈંટ; રોડું

ધોબો પું૦ ['ધોબું' ઉપરથી] ઠોઠ માણસ (૨)

[સર૦ ખોબો] ખો.બો.; અંજલિ (૩) ખોબાના આકારનું ચાંદીનું પાત્ર

ધોમ પું૦ સૂર્ય (૨) સખત તડકો (૩) ક્રોધ. [-ધખવો = સખત તાપ પડવો (૨) અતિશય ગુસ્સે થવું.]

ધોમરા ન૦ એક પક્ષી

ધોયલો પું૦ ['ધોવું' ઉપરથી] અડદનો લાડુ. [-આપવો, -કાઢવો, -ધોવો = માર મારવો (૨) ધમકાવવું.] -લાપાક પું૦ માર. [-આપવો = સખત માર મારવો.]

ધોયેલું વિ૦ 'ધોવું'નું કૃદંત. [-મોતી = સગાં વહાલાં વિનાનું એકલું માણસ (૨) ઉપર ઉપરનો ભપકો બતાવનારું માણસ.]

ધોરણ ન૦ [सं.] વલણ (૨) શાળાનો વર્ગ; શ્રેણી (૩) પ્રમાણ; ધડો (૪) વહીવટ; પદ્ધતિ

ધોરિંધર વિ૦ + ધુરંધર

ધોરિયો પું૦ [सं. धुर्य; प्रा. धोरिय] બે બળદની વચ્ચે રહેતું ગાડાનું લાકડું; ઊધ (૨) બળદ (૩) [सं. धृ ?] પાણીની નીક; ઢાળિયો (૪) ધોરો

ધોરી વિ૦ [प्रा. धोरिय, सं. धुर्य] મુખ્ય; સરિયામ; મોટું (૨) પું૦ ધોરી બળદ (૩) દીકરો. ૦ડો પું૦ મોટો-ધોરી બળદ

ધોરો પું૦ [सं. धृ] અગાસીની પાળ; ઓટલાનો તકિયો (૨) ઝાડની ચોતરફ કરાતો માટીનો ઓટલો (૩) ખેતરની પાળ (૪) [सं. धुर्य] ભાયડો; મરદ માણસ. [-પાડવો = વણાટમાં બે તાર સાથે નાખવા.]

ધોલ (ધો) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. धौल] તમાચો. [-ખાવી, -પડવી = તમાચો વાગવો (૨) શીખવાનું મળવું.] ૦ધક્કો પું૦ ધોલ અને ધક્કો. ૦ધાપટ સ્ત્રી૦ જુઓ થોલથાપટ. [-કરવી = સહેજસાજ મારવું.] -લાટવું સ૦ ક્રિ૦ ધોલે ધોલે મારવું

ધોલા(-વા)ઈ સ્ત્રી૦ [हिं.] જુઓ ધોવાઈ

ધોવડા(-રા)મણ ન૦ ['ધોવું' ઉપરથી] ધોવાઈ (૨) ધોતાં વધેલું પાણી; નિગાળ. -ણી સ્ત્રી૦ ધોવાઈ

ધોવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'ધોવું'નું પ્રેરક

ધોવણ ન૦ [सं. धावन, प्रा.] ધો; ધોણ (૨) ધોવડામણ (૩) ધોવાની ક્રિયા

ધોવાઈ સ્ત્રી૦ ['ધોવું' ઉપરથી] ધોવાનું મહેનતાણું

ધોવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ધોવું'નું કર્મણિ (૨) [શરીર...] ઘસાવું; ક્ષીણ થવું

ધોવાણ ન૦ ['ધોવું' ઉપરથી] (પાણીથી માટીનું) ધોવાઈ જવું તે

ધોવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. धाव्, प्रा. धोअ, -व] પાણીથી સાફ કરવું. [ધોઈ કાઢવું, નાખવું = સખત માર મારવો (૨) પાણી ફેરવવું; વ્યર્થ જાય એમ કરવું (૩) [વૃત્તિને] મનમાંથી દૂર કરવું (૪) નિંદવું; માન ઘટાડવું. ધોઈ પીવું = નકામું રાખી મૂકવું (૨) ન લેખવવું; ધ્યાન ન આપવું. ધોઈ વાળવું = માંહોમાંહે માંડી વાળવું; પતાવવું (૨) પાણી ફેરવવું; વ્યર્થ જાય એમ કરવું. ધોવાઈ જવું = વ્યર્થ જવું (૨) લોહી વિનાના થવું; તવાઈ જવું.]

ધોસો પું૦ જુઓ ધૂંસો

ધોળ (ધો) પું૦; ન૦ [सं. धवल] ગીતનો એક પ્રકાર. ૦મંગળ ન૦બ૦વ૦ ધોળ અને મંગળ; લગ્ન વખતનાં ગીતો

ધોળકું (ધોં) ન૦ ['ધોળવું' ઉપરથી] ધોળવું તે (૨) [શ૦પ્ર૦માં] (કટાક્ષમાં) સફળતા; બહાદુરી. [-કરીને આવવું = કાંઈ કામ પાર પાડ્યા વિના પાછું આવવું. -ધોળવું = સફળતા મેળવવી; ફાયદો કરવો (૨) [કટાક્ષમાં] નિષ્ફળ જવું; કશું પાર ન પાડવું]

ધોળવું (ધો) સ૦ ક્રિ૦ ['ધોળું' ઉપરથી] ચૂનો લગાડવો (૨) ન૦ જાડી છાશ. [ધોળી આવવું = કામ પાર પાડવું; ફાયદો કરીને આવવું (૨) [કટાક્ષમાં] કાર્યસિદ્ધિ ન થવી. ધોળ્યું ને ઊઘડ્યું = કાંઈ સારું કામ ન થવું.]

ધોળાઈ સ્ત્રી૦ ધોળવાનું મહેનતાણું

ધોળિયા ઘઉં પું૦બ૦વ૦ ઘઉંની એક જાત

ધોળું (ધો) વિ૦ [सं. धवल] સફેદ; ઊજળું. [ધોળા ઉપર કાળું કરવું = લખવું (૨) કીર્તિને કલંક લગાડવું. ધોળામાં ધૂળ પડવી = ઘરડેઘડપણ કીર્તિને બટ્ટો લાગવો. ધોળું પૂણી જેવું = સાવ ફીકું; લોહી વિનાનું. ધોળે દહાડે = દિવસને વખતે; છડેચોક.] -ળાશ સ્ત્રી૦ ધોળાપણું. -ળાં ન૦બ૦વ૦ પળિયાં. -ળિયો વિ૦પું૦ ધોળો

(બળદ, કૂતરો વગેરે) (૨) પું૦ નિર્ધન માણસ. ૦ધબ વિ૦ સાવ સફેદ. ૦ફક (–ગ) વિ૦ એકદમ ધોળું. ૦બખ વિ૦ (+[सं. बक) બગલાની પાંખ જેવું ધોળું. **ધોળો હાથી** પું૦ (લા.) અતિશય ખર્ચ કરવું પડે તેવું પ્રાણી કે વસ્તુ. [–બંધાવવો = બહારથી આપ્યું કહેવાય પણ ખરી રીતે ખર્ચ કરી પાયમાલ થાય એવું સોંપવું.]

ધોળેશ્વરી (ધો) સ્ત્રી૦ રૂની દેવી

ધોંસ (ધોં૦) સ્ત્રી૦ ધસારો [–પડવી]

ધોંસરી (ધોં૦) સ્ત્રી૦,–રું ન૦ ધૂંસરી

ધોંસાં (ધોં૦) ન૦બ૦વ૦ (કા.) ગપ્પાં

ધૌત વિ૦ [सं.] ધોયેલું (૨) સ્વચ્છ; શુભ્ર

ધૌતિ(–તી) સ્ત્રી૦ [सं.] હઠયોગની એક ક્રિયા કે તે કરવાની કપડાની પટ્ટી

ધૌર્ત્ય ન૦[सं.] ધૂર્તતા

ધ્યાત વિ૦ [सं.] ધ્યાન ધરાયેલું. –તા પું૦ ધ્યાન ધરનાર

ધ્યાન ન૦ [सं.] ચિંતન (૨) લક્ષ; એકાગ્રતા (૩) યોગનાં આઠ અંગોમાંનું એક. [–આપવું = લક્ષ આપવું. –કરવું = એકચિત્ત થઈને ચિંતવવું. –ખેંચવું = લક્ષ દોરવું; લક્ષમાં આણવું. –જવું = લક્ષ જવું; નજર પડવી. –દેવું = લક્ષ આપવું. –દોરવું = લક્ષ ખેંચવું. –ધરવું = જુઓ ધ્યાન કરવું. –પર લેવું = ધ્યાન દેવું; ધ્યાનમાં લેવું. –પહોંચવું = લક્ષમાં આવવું; મનમાં ઊતરવું. –બહાર જવું = લક્ષમાં ન આવવું–રહેવું. –રાખવું = લક્ષ રાખવું. ધ્યાનમાં આવવું = સમજાવું (૨) ગમવું; પસંદ પડવું. ધ્યાનમાં રાખવું = યાદ રાખવું; લક્ષમાં રાખવું. ધ્યાનમાં લેવું = લક્ષ પર લેવું; દાદ આપવી.] ૦બહેરું વિ૦ ધ્યાનની એકાગ્રતાને લીધે બહેરું. ૦મંત્ર પું૦ ધ્યાનનો મંત્ર; 'મોટો'. ૦માર્ગ પું૦ જેમાં ધ્યાન મુખ્ય સાધન છે એવો સાધનાનો માર્ગ. ૦યોગ પું૦ ધ્યાન જેનું મુખ્ય અંગ છે તે યોગ. ૦સ્થ વિ૦ ધ્યાનમાં બેઠેલું. –નાનંદ પું૦ [+आनंद] ધ્યાનનો આનંદ. –નાસન ન૦ [+आसन] ધ્યાન માટે અનુકૂળ આસન. –ની વિ૦ ચિંતનશીલ (૨) ધ્યાન ધરનારું

ધ્યાવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ध्यै] ચિંતવવું; ધ્યાન કરવું

ધ્યેય વિ૦ [सं.] ધ્યાન કરવા યોગ્ય; ચિંતનીય (૨) ન૦ આદર્શ; લક્ષ્ય; નેમ. ૦વાદ પું૦ ધ્યેય–આદર્શ પરથી, નહિ કે વ્યવહાર પરથી, કર્મ ધમ વિચારનારો વાદ; 'આઈડિઍલિઝમ.' ૦વાદી વિ૦ (૨) પું૦ ધ્યેયવાદમાં માનનાર

ધ્રાગડું ન૦ [જુઓ ધોગડું] બૂહો; ધાંગડું

ધ્રાવું સ૦ક્રિ૦ અધરકવું

ધ્રાશ(–સ)કો પું૦ [જુઓ ધાસકો] ફાળ

ધ્રાંગો (૦) પું૦ [જુઓ ધાગો] છાંટો; ટીપું (૨) [સર૦ दे. धरग्ग = કપાસ; हिं. धागा] ધાગો; તાંતણો

ધ્રાંઠ (૦) ન૦ એક જાતનું ઘાસ

ધ્રાંશ (૦) સ્ત્રી૦ ઉધરસ; ધાંસ (કા.)

ધ્રુજાટ પું૦, –રી સ્ત્રી૦ [જુઓ ધ્રૂજવું] કંપારી; ધ્રુજારી. –રો પું૦ ધ્રુજારો. –વવું સ૦ક્રિ૦, –વું અ૦ક્રિ૦ 'ધ્રૂજવું'નું પ્રેરક ને ભાવે

ધ્રુ(૦વ)પદ પું૦ ગાયનનો એક પ્રકાર (૨) પદની પ્રથમ કડી; ટેક (૩) એક જાતનો તાલ. –દિયો પું૦ ધ્રુપદ ગાનારો

ધ્રુવ વિ૦ [सं.] સ્થિર; નિશ્ચળ (૨) નિશ્ચિત (૩) પું૦ પૃથ્વી જે કલ્પિત આંસ પર ફરે છે તે ઉત્તર અને દક્ષિણ તરફના બે છેડામાંનો પ્રત્યેક (૪) તે છેડાના સ્થાન પાસેનો તારો (૫)[सं.] ઉત્તાનપાદનો પુત્ર–પ્રખ્યાત વિષ્ણુભક્ત. ૦કા સ્ત્રી૦ જુઓ ધ્રુવપદ. ૦કાંટો પું૦ હોકાયંત્ર. ૦તારક પું૦ ધ્રુવનો તારો (૨)[લા.] અટલ લક્ષ્ય. ૦તાલ પું૦ સંગીતનો એક તાલ. ૦પદ ન૦ અચળપદ–ધામ (૨) જુઓ ધ્રુપદ. ૦પદિયો પું૦ જુઓ ધ્રુપદિયો. ૦મત્સ્ય ન૦ ધ્રુવ અને તેની પાસેના છ મળીને સાત તારાઓનું ઝૂમખું. ૦વૃત્ત ન૦ ઉત્તર કે દક્ષિણ ધ્રુવ પાસેનો પ્રદેશ (૨૩ા અંશ સુધીનો)

ધ્રુસકો પું૦ [જુઓ ધુસકો] ભેંકડો

ધ્રૂજ સ્ત્રી૦[જુઓ ધૂજવું] ધ્રુજારી. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ ધ્રુજાવવું. ૦વું અ૦ક્રિ૦ કંપવું; થરથરવું

ધ્રો સ્ત્રી૦ [જુઓ ધરો] દુર્વા

ધ્રોડવું (ધ્રો) સ૦ ક્રિ૦ (કા.) દોડવું

ધ્રોપટ અ૦[સર૦ શેપટ] (કા.) પાધરું; સીધેસીધું

ધ્રોલિયું (ધ્રો) ન૦ [સર૦ થોલિયું] છાશ ભરવાનું મોટું વાસણ

ધ્વજ પું૦ [સં.] ધજા; વાવટો. ૦પટ પું૦ ધજાનું કપડું. ૦ધર પું૦ ધજા ધરનારો. ૦યષ્ટિ સ્ત્રી૦ ધજાની લાકડી. ૦વંદન ન૦ ધ્વજને વંદવું તે કે તેનો વિધિ. –જારોપણ ન૦ [+ आरोपण] વાવટો ચડાવવો તે

ધ્વનન ન૦ [સં.] અસ્પષ્ટ અવાજ; ગણગણાટ (૨) વ્યંજના

ધ્વનિ પું૦ [સં.] અવાજ (૨) વ્યંજના. ૦કાવ્ય ન૦ વ્યંગ્યાર્થપ્રધાન કાવ્ય. ૦ત વિ૦ અવાજવાળું (૨) વ્યંજનાવાળું (૩) ન૦ કવિ ખબરદારે રચેલો એક છંદ. ૦વર્ધક ન૦ ધ્વનિને વધારનારું એક યંત્ર; 'મેગાફોન'. ૦શાસ્ત્ર ન૦ સ્વરનું શાસ્ત્ર

ધ્વસ્ત વિ૦ [સં.] ઉખાડી નાખેલું; રંજાડેલું

ધ્વંસ પું૦ [સં.] વિનાશ

ધ્વાંક્ષ પું૦ [સં.] કાગડો

ધ્વાંત ન૦ [સં.] અંધારું

ન

ન પું૦ [સં.] દંતસ્થાની અનુનાસિક વ્યંજન (૨) અ૦ ના; નહિ. ૦કાર પું૦ ન અક્ષર કે ઉચ્ચાર (૨) ના. [–ભણવો, –વાસવો = ના પાડવી.] ૦કારાત્મક વિ૦ [+आत्मक] નકારવાળું; નિષેધક. ૦કારાંત વિ૦ [+ अंत] છેડે નકારવાળું. ૦ન્નું ન૦ +, ૦ન્નો પું૦ નકાર

નઇડે અ૦ [सं. निकट; प्रा. णिअड]. નજીક (૨) પાઠે; મોઢે

નઇડો પું૦ ભીલની એક જાતનો માણસ

નઈ (ન') સ્ત્રી૦ દૂધી. ૦યું ન૦ એના છોડ પર થતું શાકફળ

નકટી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

નકટું વિ૦ [જુઓ નાકકટું; સર૦ हिं. नाककटा; म. नकटा] નાક વિનાનું (૨) [લા.] બેશરમ. [**નકટાની નાત** = ખરુંખોટું સમજાવી બીજાને પોતાના જેવા કરવાનો પ્રયત્ન કરનારી ટોળકી (૨) બેશરમ માણસોનું ટોળું. **નકટાનું નાક કાપે તેવું** = ધાર વિનાનું; બૂઠું.]

નકતી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

નકતો પું૦ એક પક્ષી

નકતો પું૦ [अ. नुक्तह] અજબ તર્ક; બુટ્ટો (૨) નુકતો; ટપકું

નકર અ૦ નહિ તો; નીકર

નકરામણ ન૦ ['નકારવું' ઉપરથી; सर. म. नकराई] હૂંડી ન શીકરાતાં આપવી પડતી નુકસાની

નકરી સ્ત્રી૦ [हिं. नुकरी ?] એક પક્ષી

નકરું વિ૦ [સર૦ दे. णक्कर] નર્યું; સાવ (૨) [ન + કર ઉપરથી] મહેસૂલમાંથી મુક્ત (૩) જંજાળ કે લફરાં વિનાનું

નકલ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. नकेल; म. नकील] ઊંટની નાથ

નકલ સ્ત્રી૦ [अ. नक़्ल] મૂળ ઉપરથી ઉતારેલું બીજું લખાણ (૨) અનુકરણ (૩) જોડી કાઢેલી વાર્તા. [**–ઉતારવી** = મૂળ ઉપરથી બરાબર લખવું; નકલ કરવી.] ૦ખોર, ૦બાજ વિ૦ નકલ કરનાર; મશ્કરો; વેષધારી. –લિયું વિ૦ નકલી. –લિયો પું૦ નકલ કરનાર કારકુન (૨) વેશધારી; મશ્કરો. –લી વિ૦ બનાવટી; કૃત્રિમ (૨) પું૦ વેશધારી; મશ્કરો

નકલંક (–કું) વિ૦ [સં.] કલંક વિનાનું; શુદ્ધ

નકલનોર ન૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી

નકવેસર ન૦ [નક (નાક) + વેસર] નાકની વાળી; નથ

નકશી સ્ત્રી૦ [अ.] કોતરકામ. ૦કામ ન૦ નકશી. ૦ગર પું૦ કોતરકામ કરનાર. ૦દાર વિ૦ નકશીવાળું

નકશો પું૦ [अ.] જમા કે પ્રદેશનો માપસર આલેખ

નકસ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म. नक्श (अ. नक्श = લાયકાત ?)] શાખ; પ્રતિષ્ઠા (૨) જોર; પાણી. [**–કાપવી, –કાપી નાખવી, –લેવી**]

નકામું વિ૦ [प्रा. णिकम्म (सं. निष्कर्मन्)] ઉપયોગ વિનાનું (૨) અ૦ નિરર્થક; વિનાકારણ

નકાર, –રાત્મક, –રાંત [સં.] જુઓ 'ન'માં.

નકારવું સ૦ ક્રિ૦ [નકાર પરથી] ના પાડવી (૨) [હૂંડી] ના શિકારવી

નકારી સ્ત્રી० નકારવું તે [નહારું(૨)જિદ્દી

નકા(-ક્કા)રું વિ० [फा. नाकारह्; हिं. नकारा]

નકાસ પું० [अ. नख्खास] કસાઈવાડો (૨) ફાંસી દેવાની જગા

નકાળજું વિ० [ન + કાળજું] બેફિકર

નકીબ પું० [अ.] છડીદાર; ચોબદાર

નકીર વિ० [अ.] ઘણું નાનું; તુચ્છ (૨) ગરીબ (૩) પું०(સં.) એક ફિરસ્તો (૪)સ્ત્રી० [જુઓ લકીર] લીટી [નાનો પાંડવ

નકુલ(-ળ) પું० [सं.] નોળિયો(૨)(સં.) સૌથી

નકૂચો પું० વાળેલો આંકડો.(સાંકળ કે આંકડી ભરવવાનો). **-ચી** સ્ત્રી० નાનો નકૂચો

નકો પું० જુઓ નાક.[**-દાબવો**=ઢોરને મોઢે મોરડી બાંધી, તેનો એક છેડો તેને પગે બાંધવો (નાસે નહિ માટે).]

નકો(-ક્કો)રડો વિ० પું० કશું ખાધા વિનાનો (ઉપવાસ). [**-ખેંચવો**=નકોરડો ઉપવાસ કરવો].

નક્ક(-ક્કૂ)ર વિ० [दे. णिक्कल=પોલાણથી રહિત;અથવા अ. नुक्रह]પોલું નહિ તેવું;સંગીન

નક્કારું વિ० જુઓ નકારું

નક્કી વિ० [अ.] ચોક્કસ;ખાતરીવાળું(૨)અ० જરૂર; ખચીત [**-કરવું**, **-થવું**]

નક્કૂર વિ० જુઓ નક્કર

નક્કોરડો વિ० પું० જુઓ નકોરડો

નક્ર પું० [सं.] મગર

નક્ષત્ર ન०[सं.] તારાનું ઝૂમખું;કૃત્તિકા,રોહિણી, મૃગશીર્ષ વગેરે ૨૭માંનું દરેક(૨)૨૭ની સંજ્ઞા. **૦નાથ**, **૦પતિ** પું० ચંદ્ર.**૦નેમિ** પું० ધ્રુવતારો (૨) ચંદ્ર (૩)[સ્ત્રી०]રેવતી નક્ષત્ર. **૦માલા**, **-ળા** સ્ત્રી० ૨૭ નક્ષત્રોની માળા-હાર. **૦યોગ** પું० ચંદ્રની સાથે નક્ષત્રનો સંબંધ

નક્ષત્રી વિ० સ્ત્રી० [ન + ક્ષત્ર] ક્ષત્રિય વિનાની. **-ત્રું** વિ० ક્ષત્રિય વગરનું

નખ પું० [सं.; प्रा. णख]હાથપગનાં આંગળાંના ટેરવા પરનું હાડકું(૨)પશુપંખીને હોતો નહોર (૩) ન० વીસની સંજ્ઞા. [**-ઉતરાવવા**, **લેવરાવવા**=વધેલા નખ કાપી નખાવવા. **-ઉપર ચાલવું**=ધીરે ધીરે ચાલવું-કોમળતાથી ચાલવું.**-ખૂંપવો**=પ્રવેશ થવો; કાબૂ આવવો. **-જેટલું**=ઘણું નાનું (૨) વિસાત વિનાનું. **-નખ બોલવું**=બહુ મોટેથી ગર્વભેર બોલવું.**-પર દહાડા ગણવા**=અત્યંત આતુરતાથી રાહ જોવી.**-મારવા**=નખ વડે ઉઝરડા કરવા.**નખથી શિખા સુધી**=આખે શરીરે. **નખનું ઝેર**=નખના વલૂરા વાટે પસરતું ઝેર. **નખમાં રોગ ન હોવો**=સંપૂર્ણ તંદુરસ્ત હોવું.] **૦ક્ષત** ન० નખથી થયેલું ક્ષત. **૦ચિત્ર** ન० નખથી કોતરેલું ચિત્ર. **૦ભર** વિ० બહુ જ નાનું. **૦ર** પું० નખ

નખતેલ ન०[अ. नक़्त] એક તેલ; 'નેપ્થા'

નખર પું० [सं.] નખ

નખરું ન० [फ़ा. नख़रह] લટકું; શૃંગારિક ચેષ્ટા. **-રાળું**, **-રાંખોર**, **-રાંબાજ** વિ० નખરાં કરનાર

નખલાકોર સ્ત્રી०[નખલો+કોર]નખભાતની કોર

નખલિયું ન०, **નખલી** સ્ત્રી० ['નખ' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણું

નખલેખ પું० [નખ + લેખ] નખે કોતરેલું લખાણ. **૦ક** પું० નખે કોતરનાર

નખલો પું० ['નખ' ઉપરથી]નખના આકારનો ચાંલ્લો (૨) નખથી કાંતેલું રેશમ (૩) નખનો ઉઝરડો (૪) [સર० हिं. नखरी, म. नखला] એક વનસ્પતિ (૫) નખલી (૬) [अ. नक्श] સુતારનું નકશીકામ માટેનું ઓજાર (૭) [?] ચહેરો [શરીરે

નખશિખ અ०[सं.] પગથી માથા સુધી;આખે

નખાઘાત પું० [सं.] જુઓ નખક્ષત

નખાવવું સ०ક્રિ०,**નખાવું** અ०ક્રિ० 'નાખવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

નખિયું ન० ['નખ' ઉપરથી] નખ કાપવાનું એક ઓજાર (૨) નસ ઉતારેલી શિંગ (૩) નખનો ઉઝરડો. [**નખિયાં પાડવાં**=ઘૂઘરા વગેરે ઉપર નખની છાપ પાડવી. **નખિયાં ભરવાં**=નખના ઉઝરડા કરવા.]

નખી વિ०['નખ' ઉપરથી] અણીદાર નખવાળું (૨) સ્ત્રી० મઢેલો નખ (૩) વાદ્યના તાર વગાડવાની તારની એક વીંટી (૪) નખિયું

નખે અ૦ [સર૦ म. नको] નહિ (સુ.)

નખેતર વિ૦ [प्रा. णक्खत्त] અશુભ; નખેદ (૨) ન૦ [સર૦ म. नखेत्र]+નક્ષત્ર

નખેદ વિ૦ [प्रा. णक्खत्त(सं. नक्षत्र)] અશુભ

નખોદ ન૦ [सं. नि (અત્યંત) + ખોદ (प्रा. खोद, सं. क्षोद=વિનાશ; ભુક્કો)?] વંશનો ઉચ્છેદ (૨) સત્યાનાશ. [**-ઘાલવું, -વાળવું**=જડમૂળથી સર્વનાશ કરવો; પૂરી પાયમાલી કરવી. **-જવું**=નિર્વંશ જવો (૨) પૂરી પાયમાલી થવી. **-વળવું**=પૂરી પાયમાલી થવી.] ૦**પાટી** સ્ત્રી૦ જુઓ નખોદ. [**-વાળવી** = નખોદ વાળવું.] ૦**ણ** (**-ણી**) સ્ત્રી૦ નખોદિયા સ્ત્રી. **-દિયું** વિ૦ વિનાશકારક (૨) વાંઝિયું (૩) ન૦ નિવંશ થયેલાનું ધન

નખોરિયું ન૦ નખનો ઉઝરડો

નગ પું૦ [सं.] પર્વત (૨) સાતની સંજ્ઞા. ૦**પતિ** પું૦ [सं.] હિમાલય [(છંદશાસ્ત્ર)

નગણ પું૦ [सं.] ત્રણ લઘુ અક્ષરવાળો ગણ

નગ(-ગુ)ણું વિ૦ [ન+ગુણ? સર૦ सं. नग्न, प्रा. णगिण = નાગું] ગુણ-ઉપકાર ભૂલી જનાર; કૃતઘ્ન

નગદ(-દી) વિ૦ [अ. नक़्द] રોકડું (૨) કીમતી (૩) ભારે; સંગીન. [**-ઘરાક**=ખમતી આસામી; સધ્ધર માણસ. **-થઈને બેસવું**=રોકડા રૂપિયા કબજે કરી બેઠેલા કે પારકાં નાણાં દબાવીને નાદારી બતાવતા માણસ માટે વપરાય છે. **-નાણું**=રોકડી મિલકત; ગમે તે વખતે રોકડા રૂપિયા મળે તેવી મિલકત. **-નારાયણ** પું૦= રોકડનાણું; રૂપિયા (૨) વિ૦ રોકડનાણાંવાળાં માણસ (૩) [વ્યંગમાં] કંગાલ માણસ. **-માણસ**=પહોંચેલ માણસ. **-માલ**=માલમલીદા જેવો તર ખોરાક; પાકો માલ.]

નગર ન૦ [सं.] શહેર. ૦**કીર્તન** ન૦ શહેરમાં ગાતા ગાતા ફરવું તે. ૦**ચર્ચા** સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. ૦**નારી** સ્ત્રી૦ વેશ્યા. ૦**પડો** પું૦ [सं. पटह, प्रा. पडह] નગરમાં દાંડી પિટાવવી તે. ૦**પ્રદક્ષિણા** સ્ત્રી૦ નગરની પ્રદક્ષિણા ૦**શેઠ**, ૦**શ્રેષ્ઠી** પું૦ નગરનો આગેવાન શેઠ

નગરચો પું૦ એક રમત [સાલ્લો

નગરિયું ન૦ ['નગરી' ઉપરથી?] એક જાતનો

નગરી સ્ત્રી૦ [सं.] શહેર (૨) વિ૦ નગરનું; શહેરી

નગ(-ગુ)રું વિ૦ [સર૦ નગણું] નગણું; નઘોરું (૨) બેશરમ (૩) [ન+ગુરુ] ગુરુ વિનાનું

નગાધિરાજ પું૦ [सं.] હિમાલય

નગારું ન૦ [फा. नक्कारह; अ. नकारा; સર૦ हिं., म. नगारा] ઢોલ. **-રખાનું** ન૦ ટકોરખાનું. **-રચી** પું૦ [+ચી] નગારું વગાડનાર

નગીન ન૦ [फा.] રત્ન. ૦**ગર** પું૦ રત્ન જડનાર. **-ના વાડી** સ્ત્રી૦ તળાવ વચ્ચે (જડેલા નંગ પેઠે શોભતી) આવેલી વાડી કે બગીચો. **-નો** પું૦ નગીન; રત્ન (૨) ચતુર માણસ

નગુણું વિ૦ જુઓ નગણું [નગરું

નગુરું વિ૦ [સર૦ हिं., म. निगुरा] જુઓ

નગોડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. निगूड] એક વનસ્પતિ

નગ્ન વિ૦ [सं.] નાગું (૨) ઉઘાડું (૩) બેશરમ. ૦**ચર્યા** સ્ત્રી૦ નગ્નાવસ્થામાં રહેવું તે. **-ગ્નાવસ્થા** સ્ત્રી૦ [+अवस्था] નાગાપણું

નઘરોળ વિ૦ [दे. णिग्घोर =દયાહીન] નઠોર; જડ (૨) બેફિકરું

નઘોરું વિ૦ + જુઓ નગણું; નગરું

નચ(-ચા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'નાચવું'નું પ્રેરક

નચિકેત(-તા) પું૦ [सं.] (સં.) યમરાજા પાસેથી બ્રહ્મવિદ્યા શીખી લાવનાર બ્રાહ્મણકુમાર (૨) અગ્નિ

નચિંત વિ૦ [ન+ચિંતા] બેફિકર. ૦**તા** સ્ત્રી૦, ૦**પણું** ન૦ બેફિકરાઈ. **-તે** અ૦ નચિંતતાપૂર્વક

નચૂકો પું૦ જુઓ નકૂચો. **-કી** સ્ત્રી૦ જુઓ નકૂચી

નછરું વિ૦ અલગ; જુદું

નછૂટકે અ૦ [ન૦ + છૂટકો] નાછૂટકે; ન ચાલ્યે; લાચારીથી [વાંઝિયું (૨) નાદાન

નછોરવું વિ૦ [ન + છોરું] છોકરાં વિનાનું

નજદીક અ૦ [फा.] પાસે; નજીક

નજર સ્ત્રી૦ [अ.] દૃષ્ટિ (૨) લક્ષ. [**-ઉતારવી** =નઠારી દૃષ્ટિથી થયેલી અસર દૂર કરવા માથે રાઈમીઠું ઉતારી ટુચકો કરવો. **-ઉતારી**

નાખવી = દયાદૃષ્ટિ ઓછી કરવી. **-કરવી** = નજર નાખવી; જોવું (૨) મહેરબાની કરવી. **-ખેંચવી** = ધ્યાન ખેંચવું (૨) આંખ તાણીને લાંબે સુધી જોવું. **-ઘાલવી** = ચિત્ત પરોવવું (૨) દાનત બગાડવી. **-ચાલવી** = જુઓ નજર પહોંચવી. **-ચુકાવવી, ચૂકવવી, ચોરાવવી** = ધ્યાન ચુકાવીને - થાપ આપીને કાંઈ કામ કરવું. **-ચૂકવું** = ધ્યાન બહાર જવું; સરતચૂક થવી. **-ચોંટવી** = નજર લાગવી (૨) નજર ખૂંપવી; ધ્યાન બેસવું. **-ટૂંકી હોવી** = દીર્ઘદૃષ્ટિ ન હોવી; લાંબો વિચાર કરવાની શક્તિ કે પહોંચ ન હોવી. **-તળે રાખવું** = ધ્યાનમાં રાખવું; દેખરેખ રાખવી. **-પડવી** = દીઠામાં આવવું; જોવું. **-પહોંચવી** = જોવાવું (૨) બુદ્ધિ ચાલવી; સમજમાં આવવું. **-બગડવી** = કુદૃષ્ટિ થવી; ઓળવવાની કે પાપ કરવાની દુર્બુદ્ધિ થવી. **-બાંધવી** = જાદુની અસરથી પોતે ઇચ્છે તેવું જ બીજા જુએ તેમ કરવું (૨) નજર લાગી હોય તેને દૂર કરવા ટુચકો કરવો. **-બેસવી** = ધ્યાનમાં આવવું; સમજાવું (૨) નજર લાગવી. **-લાગવી** = જેની નજરમાં નુકસાન પહોંચાડવાની શક્તિ મનાય છે એવાની સ્પૃહાભરી નજરે પડતાં, ખરાબ અસર થવી. **-લાગે એવું** = નજર લાગે એવું સુંદર. **નજરનું ખોટું** = કુદૃષ્ટિવાળું; પાપી; અપ્રમાણિક. **નજરમાં આવવું** = પસંદ પડવું. **નજરમાં ઘાલવું** = ધ્યાનમાં રાખવું (૨) નુકસાન કરવાની તજવીજમાં રહેવું. **નજરે આવવું, -ચડવું, -પડવું** = દીઠામાં આવવું. **નજરે ઓળખવું** = દીઠે ઓળખવું. **નજરે જોવું** = પ્રત્યક્ષ જોવું; જાતે તપાસવું.] **૦કેદ** સ્ત્રી૦ નજર આગળથી ખસે નહિ તેટલા પૂરતી કેદ. **૦ચૂક** સ્ત્રી૦ ધ્યાન બહાર રહેલી ભૂલ; સરતચૂક. **૦ચોર** પું૦ નજર ચુકાવનાર. **૦ચોરી** સ્ત્રી૦. **૦બક્ષી** સ્ત્રી૦ રહેમનજર કરવી તે. **૦બંધી** સ્ત્રી૦ જાદુથી લોકોની આંખને ભુલાવામાં નાખવી તે. **૦બાગ** પું૦ મકાન પાસેનો બાગ. **૦બાજ** વિ૦ સાવધાન; ચોમેર નજર રાખનાર (૨) પું૦ જાસૂસ. **૦વેગ** પું૦ નજર જેવો વેગ. **૦વેગું** વિ૦ નજરવેગવાળું; ખૂબ ત્વરિત. **-રા(-રો)-નજર** અ૦ દેખતાં; આંખ સામે; પ્રત્યક્ષ. **-રાવું** અ૦ક્રિ૦ નજર લાગવી. **-રિયું** ન૦ નજર ન લાગવા માટે કરાતું ગાલ પરનું મેશનું ટપકું કે માદળિયું વગેરે ટુચકો

નજર સ્ત્રી૦ [अ. नज़र], **-રાણું** ન૦, **-રાણો** પું૦ [फा. नज़रानह्] ભેટ, બક્ષિસ. [**નજર કરવું** = ભેટ ધરવી; બક્ષિસ આપવું.]

નજલો(-ળો) પું૦ [फा.] એક રોગ. [**-ઊતરવો** = નજલાનો રોગ થવો.]

નજરા(-રો)નજર, નજરાવું, નજરિયું જુઓ ['નજર'માં

નજાકત સ્ત્રી૦ [अ.] નાજુકાઈ

નજિસ વિ૦ [अ.] ગંદું (૨) નીચ; હલકું

નજીક અ૦ [સર૦ हिं., म.; જુઓ નજદીક] પાસે

નજીવું વિ૦ [ન + જીવ] માલ વિનાનું (૨) સહેજ

નજૂમ પું૦ [अ.] જ્યોતિષવિદ્યા. **-મી** વિ૦ [अ.] જ્યોતિષને લગતું (૨) પું૦ જોશી

નજેવું વિ૦ [ન + જેવું] નજીવું; નહિવત્

નઞ્ અ૦ [सं.] [व्या.] નકારવાચક સંજ્ઞા. **૦તત્પુરુષ** પું૦ તત્પુરુષ સમાસની એક જાત. ઉદા૦ અહિત; નચિંત. **૦બહુવ્રીહિ** પું૦ બહુવ્રીહિ સમાસની એક જાત. ઉદા૦ અબુદ્ધિ; અણજાણ

નટ પું૦ [सं.] વેશ ભજવનાર (૨) દોરડા પર નાચનાર (૩) એક રાગ. **૦ખટ** વિ૦ ખટનટ; ખટપટી; ધૂર્ત. **૦ડી** સ્ત્રી૦ નટી. **૦ન** ન૦ નટવું તે (૨) અભિનય. **૦નાગર** પું૦ કુશળ નટ (૨) [સં.] કૃષ્ણ. **૦નારાયણ** પું૦ એક રાગ. **૦ભૈરવી** સ્ત્રી૦ જુઓ સિંધભૈરવી. **૦રાજ** પું૦ (સં.) શિવ. **૦વર** પું૦ ઉત્તમ નટ (૨) [સં.] કૃષ્ણ. **૦વાઈ** સ્ત્રી૦ નટનો ધંધો (૨) આકાશચલ્લીની રમત. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ નટની વિદ્યા. **૦વી** સ્ત્રી૦ નટી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ નાચવું (૨) [નાટકમાં] ભાગ ભજવવો. **૦વો** પું૦ જુઓ નટ. **-ટાઈ** સ્ત્રી૦ નટપણું; નટવિદ્યા. **-ટી** સ્ત્રી૦ નટની કે નટ સ્ત્રી (૨) સૂત્રધારની સ્ત્રી. **-ટેશ્વર** પું૦ [+ ईश्वर] (સં.) શિવ

નઠારું વિ૦ [સર૦ म. नठारा] ખરાબ; ગંદું

નઠોર વિ૦ [सं. निष्ठुर, प्रा. णिट्ठुर (–ल)] શિખામણ ન લાગે એવું; નફટ. ૦પણું ન૦

નડ ન૦ [सं.] એક જાતનું બરુ

નડ સ્ત્રી૦ [નડવું પરથી; સર૦ म.]હરકત; વિઘ્ન. ૦તર સ્ત્રી૦; ન૦ હરકત;વિઘ્ન(૨)ન૦ વળગણ. ૦તી સ્ત્રી૦ નડતર. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. णड] હરકત કરવી; પીડવું. –હાવ પું૦ નડતર

નણદલ સ્ત્રી૦ જુઓ નણંદ. ૦વીર પું૦ પતિ

નણદી સ્ત્રી૦ જુઓ નણંદ. –દોઈ પું૦[સર૦ म.] નણંદનો વર [વરની બહેન

નણંદ સ્ત્રી૦[सं. ननान्दृ, प्रा. णणंदा; સર૦ म.]

નત વિ૦ [सं.] નમેલું (૨) ન૦, –તાંશ પું૦ [+ अंश] આકાશીય શિરોબિંદુથી મપાતું અંતર; 'ઝેનિથ ડિસ્ટન્સ' (ગ.)

નતવાળિયો પું૦[सं. नित्यावलीय?] મરનારની પાછળ વરસ સુધી રોજ જમાડાતો બ્રાહ્મણ

નતિ સ્ત્રી૦ [सं.] નમસ્કાર (૨) નમવાની ક્રિયા

નતીજો પું૦ [अ.] પરિણામ; ફળ

નત્રવાયુ પું૦ [नत्र (इं. नाइट्र्) + વાયુ] 'નાઇટ્રોજન' (પ. વિ.)

નધક્કું વિ૦[ન + ધાક](કા.)ધાક વગરનું;નિરંકુશ

નથ, ૦ડી(–ણી, –ની) સ્ત્રી૦ [दे. णत्था; सर० हिं., म.] નાકની વાળી; વેસર

નથી અ૦ક્રિ૦ [सं. नास्ति; प्रा. णत्थि] છે નહિ (સર્વ પુરુષ અને વચનમાં 'છે'નું નકારવાચક રૂપ)

નથુ(–થ્થુ)ભાઈ પું૦ [સર૦ म. नथूभाई] (લા.) મોટો મહત્ત્વનો માણસ

નદ પું૦ [सं.] મોટી નદી

નદવું અ૦ક્રિ૦ [सं. नद्] નાદ કરવો

નદાત(–તિયું) વિ૦ [ન + દાતા?] લીધેલું પાછું ન આપનાર; નાદાર

નદારત, –દ [फा.] અ૦ પાસે નથી; કાંઈ જ નહિ [રહ્યો એ રીતે

નદાવા અ૦ [ન + દાવો] હવે હક્ક–દાવો ન

નદી સ્ત્રી૦ [सं.] પર્વત કે સરોવરમાંથી વહેતો મોટો કુદરતી જળપ્રવાહ; સરિતા. ૦નાવસંજોગ પું૦ અકસ્માત્ થોડા વખત માટે પ્રાપ્ત થયેલો યોગ–સંબંધ. ૦નાળું ન૦ નાનકડી નદી કે વહેળો. [નદીનાળાં કરવાં = આપઘાતના પ્રયત્ન કરવા.] ૦માતૃક વિ૦ નદીના પાણીથી પોષાયેલો (દેશ). ૦વ્યાઘ્રન્યાય પું૦ આમ જાય તો નદીમાં ડૂબી મરે અને બીજી બાજુ જાય તો વાઘના પંજામાં સપડાય તેવો ન્યાય (બંને રીતે છૂટકો ન મળે તેવી સ્થિતિ) [ઉદ્ધત

નધડકું વિ૦ [ન + ધડક] નીડર; સાહસિક (૨)

નધણિયું, –યાતું વિ૦[ન + ધણી] ધણી વિનાનું (૨) નવારસું. [નધણિયાતું દુઃખ = જેના મૂળની સમજ ન પડે તેવું દુઃખ.]

નનડવું સ૦ક્રિ૦ ['નડવું' ઉપરથી] કનડવું; પજવવું

નનામી સ્ત્રી૦ અનામી; ઠાઠડી

નનામું વિ૦ [ન + નામ] નામ વિનાનું (૨) લખનારની સહી વિનાનું

નનાંગડું, –ડિયું વિ૦ [નાનું + અંગ?] નાના કાઠા–બાંધાનું

નનૈયો પું૦ [જુઓ નન્નો] નકાર

નન્નુ ન૦ +, –ન્નો પું૦ ['ન' ઉપરથી; સર૦ म. नन्ना] નકાર. [–ભણવો = ના પાડવી; ના કહેવી.]

નપગું વિ૦ [ન + પગ] પગ વગરનું; લંગડું (૨) [લા.] પાયા વિનાનું; ઉટાંગ

નપા(૦વ)ટ વિ૦ નઠારું

નપાણિયું વિ૦ [ન + પાણી] પાણી વિનાનું (૨) પાણી પાયા વિના ઊછરેલું (૩) શહૂર વિનાનું.

નપાવટ વિ૦ જુઓ નપાટ

નપાયું વિ૦ [ન + પાયો] પાયા વિનાનું; નપગું

નપાસ વિ૦[ન + પાસ]પાસ નહિ થયેલું; નાપાસ

નપુંસક વિ૦ [सं.] નાન્યતર જાતિનું (વ્યા) (૨) પુરુષત્વ વિનાનું (૩) પું૦ હીજડો. ૦ત્વ ન૦

નફ(–ફિ)કરું વિ૦[ન + ફિકર] બેફિકર, નિશ્ચિંત

નફટ વિ૦[सं. निस्त्रप?] બેશરમ; નફ્ફટ. –ટાઈ સ્ત્રી૦ બેશરમી

નફર પું૦ [अ.] ચાકર; ગુલામ

નફરખંડું(–ધું) વિ૦ નફટ અને ખંધું

નફરત સ્ત્રી૦ [अ.] તિરસ્કાર; ઘૃણા

નફરાન પું૦['નફર'નું फा. બ૦વ૦] જુઓ નફર

નફસ પું૦ [अ.] દમ; શ્વાસોચ્છ્વાસ (૨) [अ. नफ्स] મનની ઇચ્છા. –સાની વિ૦

સ્વાર્થ સંબંધી. **-સાનિયત** સ્ત્રી૦ સ્વાર્થ; મમતા (૨) અહંકાર

નફિકરું વિ૦ [ન + ફિકર] નફકરું; બેફિકર

નફેરી સ્ત્રી૦ [अ. नफ़ीरी] એક વાદ્ય – ઢોલ

નફો પું૦ [अ. नफ़अ़] કમાણી; લાભ; ફાયદો. [-ખાવો, લેવો = નફો કરવો (૨) સામો ન જાણે તેમ નફો લઈ લેવો.] **-ફાખોર** વિ૦ નફો ખાવાની વૃત્તિવાળું; વધારે પડતો નફો તાકનાર. ૦તોટો પું૦ નફો કે તોટો; નફો નુકસાન (૨) નફો કે તોટો કાઢવાનું ગણિત; અંકગણિતનો એક ભાગ. **-ફાખોરી** સ્ત્રી૦ [फा.] નફો જ તાકવો તે; નફાખોરપણું

નફ્ફટ વિ૦ જુઓ નફટ

નફ્ફર [अ नफ़र] પું૦ જુઓ નફર

નબત્તર વિ૦ નઠારું; નીચ

નબદું વિ૦ [ન+બદવું] બદે નહિ એવું; ઉદ્ધત; [નિરંકુશ

નબળું વિ૦ [सं निर्बल, प्रा. णिव्वल] અશક્ત; કમજોર. **-ળાઈ** સ્ત્રી૦ અશક્તિ; કમજોરી. ૦પાતળું વિ૦ સારું ખોટું – જેવું હોય એવું (૨) કમજોર; દુર્બળ

નબંધી વિ૦ [ન+બંધ] બંધન વગરનું; નિરંકુશ. [**-નાત** સ્ત્રી૦ કશા ધારાધોરણ કે ઢાળા વગરની નાત. **-વેજા** સ્ત્રી૦ નબંધી ટોળી.]

નબાપું વિ૦ [ન+બાપ] બાપ વિનાનું

નબી પું૦ [अ.] પેગંબર

નબીરો પું૦ [फ़ा.] દીકરા કે દીકરીનું સંતાન

નબ્ઝ સ્ત્રી૦ [अ.] નાડી

નબોજું વિ૦ [ન+બોજો] બોજ-વક્કર વિનાનું

નભ ન૦ [सं.] આકાશ. ૦ગંગા સ્ત્રી૦ જુઓ આકાશગંગા. ૦પુષ્પ ન૦ [લા.] આકાશકુસુમ; અસંભવિત વસ્તુ. ૦(-ભો)મંડલ(-ળ) ન૦ જુઓ આકાશ-મંડળ. **૦માસ** પું૦ શ્રાવણ માસ

નભરમું વિ૦ [ન+ભરમ] ભ્રમ વિનાનું (૨) ખરાબ; બેસ્વાદ (૩) બેડોળ

નભરેચવું અ૦ક્રિ૦ [सं. निर्भर्त्स्] હલકું પાડવું

નભવું અ૦ક્રિ૦ [सं. निर्वह्; सर० हिं. निभना, म निभणें] ટકવું (૨) પોષાવું; નિર્વાહ થવો (૩) કામચલાઉ થવું

નભસંગમ પું૦; ન૦ [सं.] પંખી; પક્ષી

નભસ્તલ ન૦ [सं.] નભ; આકાશ

નભાવ પું૦ [નભવું પરથી] નિભાવ; પોષણ; ગુજારો. ૦ણી સ્ત્રી૦ નભાવવું તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ‘નભવું’નું પ્રેરક

નમક ન૦ [फा.] નિમક; મીઠું; લૂણ

નમણ ન૦ [सं. नमन; प्रा. णमण] નમવું તે (૨) [सं. नमय्, प्रा. णाम (णामण) = રેડવું; અર્પણ કરવું.] દેવપૂજાનું પાણી. **-ણી** સ્ત્રી૦ [सं. नम् ઉપરથી] બળદ નીચું જોઈ રહે માટે તેને આગલે પગે ને શિંગડે બાંધેલી દોરી. **-ણું** વિ૦ નમેલું (૨) વાંકું (૩) [લા.] સુંદર વળાંકવાળું (નાક) (૪) ન૦ નમન (૫) જુઓ નમતું

નમતું વિ૦ [‘નમવું’નું વ૦ કૃ૦] નીચે વળતું-ઢળતું (૨) (ત્રાજવાનું પલ્લું) એક બાજુ નીચે જતું (૩) ઢીલું (૪) નમ્ર; વિવેકી (૫) ન૦ નમવું-પાછા પડવું તે. [**નમતી કમાન, દશા** = પડતી દશા. **નમતી દોરી** = ઓછો અંકુશ; રહેમનજર. **નમતી બેસવી** = પડતી દશા આવવી. **નમતું આપવું, જોખવું, મૂકવું** = તોલમાં વધુ આપવું (૨) પોતાનો આગ્રહ જતો કરવો; ગમ ખાવી; ઢીલું મૂકવું (૩) હાર કબૂલ કરવી. **-દુઃખ** = ઓછું થતું દુઃખ. **નમતે ત્રાજવે બેસવું** = ચડતીના વખતમાં દોસ્તી બાંધવી; ઊગતા સૂર્યને પૂજવું. **નમતો દિવસ** = આથમતો દિવસ (૨) પડતીનો કાળ. **નમતો પહોર** = સૂર્યાસ્ત તરફ ઢળતો સમય.]

નમદો પું૦ [फा. नम्द; म, हिं. नमदा] દબાવી કરાતું જાડું ઊની કાપડ

નમન ન૦ [सं.] નમસ્કાર. ૦તા(૦ઈ) સ્ત્રી૦ નમ્રતા; નરમાશ

નમયંતુ વિ૦ + નમેલું; નમતું

નમવું સ૦ક્રિ૦ [सं. नम्] નીચા વળવું (૨) નમસ્કાર કરવા (૩) નમ્ર થવું (૪) [લા.] તાબે થવું; શરણે જવું. [**નમી પડવું** = માફી માગવી; તાબે થવું શરણે જવું.]

નમઃ અ૦ [सं.] ‘નમન હો’. **-મસ્કાર** પું૦ નમન; વંદન. **-મસ્કૃત** વિ૦ નમસ્કારે

કરાયેલું. **-મસ્કૃતિ, -મસ્ક્રિયા** સ્રી૦ [सं.] નમસ્કાર; પ્રણામ. **-મસ્તે** = તમને નમસ્કાર; જેજે

નમાજ,-ઝ [फा.] સ્રી૦ બંદગી. [**-પઢવી** = ઇસલામી મજહબ પ્રમાણે બંદગી કરવી] **-જી(-ઝી)** વિ૦ બંદગી કરનાર; ભક્ત

નમાયું વિ૦ [ન+મા]મા વિનાનું. **-બાપું** વિ૦ [ન + માબાપ] માબાપ વિનાનું

નમાર પું૦ [જુઓ નીવાર] ખેડયા વિના ઊગેલી ડાંગર

નમારમૂંડું વિ૦ [નિમાળા+મૂંડવું] નવરું (૨) નિરંકુશ (૩) કુટુંબપરિવાર વિનાનું

નમાલું વિ૦ [ન + માલ]શઊર વિનાનું;નિર્માલ્ય

નમિત વિ૦ [सं.] નમેલું

નમૂછિયું વિ૦ [ન + મૂછ] મૂછ વિનાનું

નમૂનો પું૦ [फा.] વાનગી (૨) જેના ઉપરથી નકલ કરવાની હોય તે મૂળ પ્રત કે વસ્તુ. **-ના(-ને)દાર** વિ૦ ઉત્તમ. **૦નિશાની** સ્રી૦ પુરાવા પેટે આપેલું પરિશિષ્ટ

નમેરું (મે') વિ૦ [ન + મહેર] નિર્દય

નમો અ૦ [सं.] નમઃ જુઓ. **૦નમઃ** અ૦ (વારંવાર) નમસ્કાર હો

નમ્યું વિ૦ નમેલું(૨)ન૦ નમતું.[**-આપવું** = ઢીલું મૂકવું; ગમ ખાવી; પોતાનો આગ્રહ જતો કરવો (૨) હાર કબૂલ કરવી; તાબે થવું.]

નમ્ર વિ૦ [सं.] વિનયી; સાલસ. **૦તા** સ્રી૦, **૦પણું** ન૦.

નય પું૦[सं.] સદ્વર્તન(૨)રાજનીતિ(૩)દાર્શનિક મત-સિદ્ધાંત (૪) અનેકધર્મી વસ્તુનો તેના કોઈ એક ધર્મ દ્વારા સ્વરૂપનિશ્ચય કરવામાં આવે તે (જૈન). **૦જ્ઞ** પું૦ નયને જાણનાર. **૦વહેવાર, ૦વ્યવહાર** પું૦ નયનો-રાજનીતિનો-વ્યવહાર; 'ડિપ્લોમસી'. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ નીતિશાસ્ત્ર (૨) રાજનીતિશાસ્ત્ર

નયણ ન૦ [प्रा. णयण] જુઓ નયન (પ.)

નયણું ન૦ (પ.) નયણ; નયન (૨) વિ૦ [सं. निरन्न] નરણો-ખાલી (કોઠો) (ચ.) (ચ.) ('નયણે કોઠે' પ્રયોગ થાય છે)

નયન ન૦ [सं.] આંખ. **૦ગોચર** વિ૦ દેખાય એવું;દૃષ્ટિગોચર. **૦પથ** પું૦ જુઓ દૃષ્ટિપથ. **૦વિષય** પું૦ કોઈ પણ દૃશ્ય પદાર્થ (૨) ક્ષિતિજ;દૃષ્ટિમર્યાદા. **-નામૃત** સ્રી૦[+अमृत] કૃપાદૃષ્ટિ

નયાબત સ્રી૦ [अ.] મુખત્યારી

નર પું૦[सं.] પુરુષવાચક પ્રાણી (૨) મનુષ્ય (૩) ચણિયારામાં ફરતો કમાડનો ખીલો (૪) [સં.] એક ઋષિ. **૦કેસરી** પું૦ સિંહ જેવો વીર પુરુષ. **૦જાતિ** સ્રી૦ પુરુષવર્ગ (૨) પુંલ્લિંગ(વ્યા.). **૦રત્ન** ન૦. **૦દેવ, ૦(-રા)-ધીશ, ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ** પું૦ રાજા. **૦નારાયણ** પું૦ નર અને નારાયણ. **૦પશુ** પું૦ પશુ જેવો માણસ. **૦ફૂલ** ન૦ પુંકેસરવાળું ફૂલ. **૦મા(-માં)ખ** પું૦ માખોનો નર. **૦માદા** ન૦બ૦વ૦ નર અને માદા(૨)ખરડવાની જોડી. **૦મેધ** પું૦ જેમાં માણસને હોમવામાં આવે એવો યજ્ઞ. **૦લોક** પું૦ મનુષ્યલોક; આ દુનિયા

નરક ન૦[सं.] દોજખ(૨) વિષ્ટા (૩) પું૦ (સં.) નરકાસુર. **૦કુંડ** પું૦ નરકરૂપી કુંડ. **૦ચતુર્દશી** સ્રી૦ કાળીચૌદશ. **૦વાસ** પું૦ નરકમાં વાસ. **-કાતીત** વિ૦ [+ अतीत] નરક જેને માટે નથી જ એવું. **-કાસુર** પું૦(સં.)એક રાક્ષસ

નરકેસરી પું૦ [सं.] જુઓ 'નર'માં

નરખ સ્રી૦ [फा. निर्ख] દર; ભાવ.[**-ની યાદી** = જુઓ નીરખની યાદી.]

નરખ સ્રી૦ [જુઓ નીરખ] તપાસ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ + નીરખવું

નરગિસ,નરગેશ ન૦[अ. नर्गिस]એક વનસ્પતિ

નરગોટો પું૦ [નર + ગોટો] હેડિયો

નરઘું ન૦ [अ. नकारा, फा. नक्कारह પરથી ?] સંગીતમાં તાલ આપવા માટેનું વાદ્ય-તબલું

નરજાતિ સ્રી૦ [सं.] જુઓ 'નર'માં

નરઝી સ્રી૦ એક પક્ષી

નરડી સ્રી૦, **-ડો** પું૦ [सं. नर्दी? સર૦ म. नरडी,-डें] ગળું (૨) શ્વાસનળી

નરણું વિ૦ [જુઓ નયણું] ખાધા વિનાનું (૨) [જુઓ નરવું] એકલું

નરતી સ્રી૦ + (પ.) ખબર અંતર (?)

નરતું વિ૦ નઠારું; ખરાબ

નરદમ વિ૦ શુદ્ધ; એક જ જાતનું (૨) અ૦ તદ્દન

નર ૦દેવ, ૦ધીશ, ૦નાથ, ૦નારાયણ, ૦પતિ જુઓ 'નર' માં [અટકચાળું

નરપલું વિ૦ પાતળું; દૂબળું (૨) [સર૦ 'અડપલું']

નરપશુ ન૦ જુઓ 'નર' માં

નરભે વિ૦ + निर्भय

નરમ વિ૦ [फा. नर्म] સુંવાળું; મુલાયમ (૨) નમ્ર; સાલસ (૩) પોચું; ઢીલું (૪) નબળું. કમજોર. [–કરવું = ઢીલું કરવું; મુલાયમ કરવું. –પડવું = હળવું થવું; જોસ ઓછો થવો] ૦ઘેંશ વિ૦ ઘેંશ જેવું – સાવ ઢીલું કે નબળું. –માઈ, –માશ સ્ત્રી૦ નરમપણું; નમ્રતા

નરમા(–માં)ખ, નરમાદા, નરમેધ જુઓ 'નર'માં [કપાસ; દેવકપાસ

નરમો પું૦ [फा. नर्म? हिं. नरमा] એક જાતનો

નરવા (વા') પું૦ જુઓ નરવો. ૦દાર પું૦ નરવાની જમીનવાળો. [–વો પું૦ કુંવારો

નરવી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. णिरुअ] કુંવારી.

નરવું વિ૦ [प्रा. णवर, णवरि = કેવળ; ફક્ત] નર્યું; નીરોગી (૨) અ૦ નરદમ. –વો પું૦ નીરોગી માણસ

નરવો (વો') પું૦ [सं. निर्वाह ઉપરથી] કાયમી જમાબંધીવાળી જમીન (૨) જમીનનો વંશપરંપરાનો વહીવટ. [–તોડવો, ભાગવો = નરવાની જમીનની વહેંચણી કરવી.]

નરવો પું૦ જુઓ 'નરવી' તથા 'નરવું'માં

નરસ, –સું વિ૦ [ન + રસ (सं. नीरस); સર૦ म. नरस] રસ વિનાનું (૨) નઠારું. ૦કર વિ૦ નઠારું. –સાઈ સ્ત્રી૦, –સાપણું ન૦

નરસિંહ પું૦ [सं.] રાજા (૨) સિંહ જેવો બહાદુર પુરુષ (૩) નરસિંહાવતાર. [નરસિંહજીની પાલખી = રામ-આશરે કે બેફિકરાઈથી ચાલતું કામ. **નરસિંહ મહેતો** પું૦ (એ નામના ગુજરાતના આદિકવિની માફક) સંસારથી વિરક્ત અથવા રળવાની શક્તિ વગરનો માણસ.] –હાવતાર પું૦ [+ अवतार] જુઓ નૃસિંહાવતાર

નરસું વિ૦ જુઓ નરસ

નરહરિ પું૦ [सं.] જુઓ નૃસિંહ

નરાજ સ્ત્રી૦ [सं. नाराच, प्रा. णराच ઉપરથી?] કોશ (ખોદવાની)

નરાટો [हिं. नराट(नर + राट्)] માણસ

નરા(–રે)ણી (રા') સ્ત્રી૦ [दे. णहरणी; સર૦ म.] નખ કાપવાનું ઓજાર

નરાતાળ અ૦ નરદમ; નર્યું

નરાધમ પું૦ [सं.] અધમ-નીચ આદમી

નરાધિપ પું૦ [सं.] રાજા

નરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી (૨) [फा.] બકરાઘેટાનું ચામડું

નરું(–ર્યું) વિ૦ નરવું; [प्रा. णवर, णवरि = કેવળ; ફક્ત? अप. णिरु = નક્કી પરથી?] તંદુરસ્ત; નીરોગી (૨) અ૦ જુઓ નરદમ

નરેડાટ વિ૦ [નર્યો + ડાટ?] વેરાન

નરેણી (રે') સ્ત્રી૦ જુઓ નરાણી

નરેનરું(–ર્યું) વિ૦ ['નર્યું' ઉપરથી] નરદમ

નરેશ, નરેંદ્ર પું૦ [सं.] રાજા. **નરોત્તમ** પું૦ [सं.] ઉત્તમ પુરુષ (૨) રાજા

નરો વા કુંજરો વા [सं.] (માણસ કે હાથી – બંનેને લાગુ પડે તેવો) સંદિગ્ધ ભ્રામક જવાબ

નર્ગિસ ન૦ [अ.] એક ફૂલ કે તેનું ફૂલઝાડ

નર્ત પું૦, ૦ન ન૦ [सं.] નાચ. ૦ક પું૦ નાચનારો (૨) નટ. ૦કી, –ર્તિકા સ્ત્રી૦ નટી

નર્મ ન૦ [सं.] રમત (૨) આનંદ; વિનોદ (૩) ઠઠ્ઠામશ્કરી. ૦ગોષ્ઠિ(–ષ્ઠી) સ્ત્રી૦ ગેલ, ગમત કે મજાકની વાત. ૦ચિત્ર ન૦ નર્મસૂચક ચિત્ર; 'કારટૂન-કૅરિકેચર'. ૦દ વિ૦ નર્મ-આનંદ આપનાર (૨) [सं.] નર્મદાશંકર કવિ. ૦દા સ્ત્રી૦ આનંદ આપનારી (૨) [सं.] એક નદી. ૦વૃત્ત ન૦ એક વૃત્ત

નર્યું વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ નરું

નર્સ સ્ત્રી૦ [इं.] માંદાની સારવારનું કામ કરનાર બાઈ; બરદાસી. –ર્સિંગ ન૦ [इं.] નર્સનું કામ; બરદાસચાકરી; માવજત

નલ(–ળ) પું૦ [सं.] એક જાતનું નેતર (૨) પેટમાંનું મોટું આંતરડું (૩) માટી કે ધાતુનો ગોળ પોલો લાંબો ઘાટ (૪) [सं.] નળ રાજા – દમયંતીનો પતિ (૫) સેતુ બાંધનારો રામની સેનાનો એક વાનર નાયક. –લા(–ળા)કાર

વિ૦[+आकार]નળના આકારનું.**-લા(-ળા)-સ્થિ** ન૦ [+अस्थि] નળાનું હાડકું

નલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] નળી. **૦મુખ** ન૦ નળીનું મોં. **૦યંત્ર** ન૦ દૂરબીન

નલિન ન૦ [सं.] કમળ. **-ની** સ્ત્રી૦ [सं.] કમળનો છોડ(૨)કમળનો સમૂહ(૩) કમળવાળું તળાવ. **-ની પત્ર** ન૦ કમળનું પાન

નવ અ૦ [प्रा. णवि] નહિ (પ.)

નવ૧ વિ૦ [सं.] નવું. **૦કુમુદેશ્વર** પું૦ ચંદ્ર. **૦છકડી** સ્ત્રી૦ યુક્તિ. **૦છંદું** વિ૦ નવા નવા છંદ કરનારું; પહોંચેલું. **૦જ(-જુ)વાન** વિ૦ યુવાનીમાં પ્રવેશ કરનાર (૨) પું૦ [જુઓ 'નૌજવાન']ઊગતો જુવાન. **૦જીવન** ન૦ નવું જીવન. **૦જોબન** ન૦ નવી જુવાની. **૦જોબના** સ્ત્રી૦ નવજુવાન સ્ત્રી. **૦તર(-રું)** વિ૦ નવું; નવીન. **૦તરતા, ૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ નવાપણું

નવ૨ વિ૦ [सं.] '૯'. [**-ટકા**=પૈસાની કોઈ અનિશ્ચિત સંખ્યા (૨) કશું ન આપવું તે. **-ગજની જીભ હોવી**=બહુ બોલબોલ કરવું. **-ગજના નમસ્કાર કરવા**=દૂર રહેવું;દૂરથી ટાળવું.**-નેજાં થવાં, -નેજાં પાણી ઊતરવું** =મહા મુશ્કેલી પડવી.] **૦કૂકી** સ્ત્રી૦ નવ કૂકીઓથી રમાતી એક બાજી. **૦કોણ** વિ૦ (૨) પું૦ નવ ખૂણાવાળી (આકૃતિ). **૦ખંડ** પું૦બ૦વ૦ પૌરાણિક ભૂગોળ પ્રમાણે પૃથ્વીના ૯ ખંડ [ઇલાવૃત્ત, ભદ્રાશ્વ, હરિવર્ષ, કિંપુરુષ, કેતુમાલ, રમ્યક, ભારત, હિરણ્મય ને ઉત્તરકુરુ. બીજા મતે-ભરત, વર્ત, રામ, દ્રામાલા, કેતુમાલ, હિરે, વિવિવસ, મહિ ને સુવર્ણ] (૨) આખી પૃથ્વી. **૦ઘરું** ન૦ નવ ગ્રહનાં નંગ જેમાં બેસાડેલાં છે એવું ઘરેણું(૨)કસબી મોળિયું.**૦ચંડી** સ્ત્રી૦ નવ દુર્ગાઓ(૨)તેમની સ્તુતિ, પૂજન, હોમ ઇત્યાદિ. **૦ટાંક** વિ૦ શેરના આઠમા ભાગ જેટલું(૨)ન૦ નવટાંકિયું. **૦ટાંકિયું** ન૦, **૦ટાંકી** સ્ત્રી૦ નવટાંકનું માપ કે કાટલું. **૦ડો** પું૦ નવનો આંકડો-૯

નવકાર પું૦ [सं. नमस्कार; प्रा. णवक्कार] જુઓ નોકાર. **૦વળી** સ્ત્રી૦ જુઓ નોકારવળી. **૦શી(-સી)** સ્ત્રી૦ [प्रा. णवकारसी] જુઓ નોકારશી

નવ ૦ખંડ, ૦ઘરું, ૦ચંડી જુઓ 'નવ૨'માં

નવ ૦છકડી, ૦છંદું, ૦જ(-જુ)વાન જુઓ 'નવ૧'માં [કસ્તી પહેરવાનો સંસ્કાર

નવજોત સ્ત્રી૦ [सं. नव+ज्योति] પારસીઓનો

નવજોબન, -ના જુઓ 'નવ૧'માં

નવટાંક, -કિયું, -કી જુઓ 'નવ૨'માં

નવડા(-રા)વવું (ન') સ૦ક્રિ૦ [प्रा. ण्हव(सं. स्नपय्)] 'નાહવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] ઠગવું; નુકસાન કે ખાડામાં ઉતારવું

નવડો પું૦ જુઓ 'નવ૨'માં

નવતર(-રું),નવતેરું વિ૦+જુઓ 'નવ૧'માં

નવત્સું વિ૦ [न+वत्स] વત્સ-બાળક કે વાછડા વગરનું

નવધર્મી વિ૦(૨)પું૦[सं.]નવો ધર્મ સ્વીકારનાર

નવધા અ૦ [सं.] નવ પ્રકારે. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ નવ પ્રકારની ભક્તિ (શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન, વંદન, સખ્ય, દાસ્ય અને આત્મનિવેદન)

નવનવું વિ૦ [જુઓ નવ૧] અવનવું

નવનાગ(-ગો)ળી સ્ત્રી૦ [સર૦म. नवनागोर्या] એક રમત

નવનિધ,-ધિ [सं.] સ્ત્રી૦ બ૦વ૦ કુબેરના નવ ભંડાર (૨) [લા.] સર્વ પ્રકારની સમૃદ્ધિ

નવનીત ન૦ [सं.] માખણ

નવનેજા પું૦ બ૦વ૦; સ્ત્રી૦; **-જાં** ન૦બ૦વ૦ [નવ+નેજો] મહામુશ્કેલી

નવપલ્લવ પું૦ [सं.] નવાં પાનવાળી ડાળી; કૂંપળ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ નવપલ્લવિત થવું. **-વિત** વિ૦ નવપલ્લવવાળું

નવબિંદુવૃત્ત ન૦[सं.]'નાઇન-પૉઇંટ સર્કલ'(ગ.)

નવભુજ ન૦ [सं.] જુઓ નવકોણ

નવમતવાદી પું૦[सं.]કોઈ નવા મત કે વાદવાળો

નવમલ્લિકા, નવમાલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] જૂઈ

નવમી સ્ત્રી૦ [सं.] નોમ (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ 'નવમું'નું સ્ત્રી૦

નવમું વિ૦ [सं. नवम] ક્રમમાં આઠમા પછીનું

નવયુવક પું૦ [सं.] નવજુવાન

નવયૌવન ન૦ [સં.] નવી જુવાની (૨) વિ૦ નવજુવાન. -ના સ્ત્રી૦ નવયૌવનવાળી સ્ત્રી

નવરચના સ્ત્રી૦[સં.] નવેસર રચવું તે; પુનર્ઘટના

નવરત્ન ન૦બ૦વ૦ [સં.] નવ પ્રકારનાં રત્નો (હીરો, માણેક, મોતી, પાનું, પોખરાજ, ગોમેદ, લસણિયો, પરવાળું, નીલમ) (૨) [લા.] ભોજરાજના દરબારના નવ પંડિતો (કાલિદાસ, ધન્વંતરી, ક્ષપણક, અમર, શંકુ, વેતાલ, ઘટકર્પર, વરાહમિહિર, વરરુચિ)

નવરસ પું૦બ૦વ૦ [સં.] કા. શા.માં વર્ણવેલા નવ રસ—શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, રૌદ્ર, વીર, ભયાનક, બીભત્સ, અદ્ભુત, શાંત

નવરંગ વિ૦ [સં.] નવા રંગવાળું (૨) મોહક (૩)ન૦ એક પક્ષી. -ગી વિ૦ નવા રંગનું (૨) વિવિધ રંગવાળું (૩) છેલછબીલું

નવરાઈ, -શ સ્ત્રી. જુઓ 'નવરું'માં

નવરાત(૦ર) સ્ત્રી૦ [सं. नवरात्र] ચૈત્ર તથા આસો માસના શુક્લ પક્ષની નવ તિથિઓ (દશેરા પહેલાંનાં નોરતાં ખાસ કરીને)

નવરાત્ર ન૦બ૦વ૦, -ત્રિ(-ત્રી) સ્ત્રી૦ [સં.] નવરાત; નોરતાં

નવરાવવું (ન') સ૦ક્રિ૦ જુઓ નવડાવવું

નવરું વિ૦ [सं. निवृत्त? प्रा. णवर = એકલું; ફક્ત પરથી?] કામ વગરનું (૨) કામથી ફારગ. ૦ધૂપ વિ૦ સાવ નવરું. -રાઈ (-શ) સ્ત્રી૦ ફુરસદ; નવરાપણું

નવરોજ પું૦[फा.] વસંત ઋતુનો સરખાં દિવસ અને રાતવાળો દિવસ (૨) પારસીઓનું બેસતું વર્ષ

નવલ વિ૦ [सं. नव; प्रा. णवल्ल, સર૦ हिं., म.] નવલું; આશ્ચર્યકારક (૨) સ્ત્રી૦ તેવી બીના (૩)[સર૦ इं. नॉवेल] નવલકથા. ૦કથા સ્ત્રી૦ ગદ્યમાં લખેલી કલ્પિત વાર્તા. ૦કથાકાર, ૦કાર પું૦ નવલકથાનો લેખક. ૦કિશોર પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

નવલખ વિ૦ [सं. नव + लक्ष] નવ લાખની કિંમતનું (૨) અગણિત (૩) અમૂલ્ય

નવલખું વિ૦ ['નવલખ' ઉપરથી] નવ લાખની પૂંજી કે આવકવાળું (૨) પૈસાદાર

નવલનિચોર વિ૦[નવલ + નિચોર(सं. निचोल)] નવાં નવાં વસ્ત્રો પહેરનાર

નવલવાદી વિ૦ નવમતવાદી

નવલશા હીરજી પું૦ (સં.) [લા.] શેઠાઈનો ડોળ કરનાર; ઘોતાળ

નવલિકા સ્ત્રી૦['નવલ' ઉપરથી] નાની નવલકથા

નવલું વિ૦ [જુઓ નવલ] નવું

નવલોહિયું, -યાળ વિ૦ [નવું + લોહી] નવા-ચડતા લોહીનું; જુવાન

નવવધૂ સ્ત્રી૦ [સં.] નવી પરણેલી સ્ત્રી

નવશિક્ષણ ન૦ [સં.] નવું-અર્વાચીન યુગનું-નૂતન શિક્ષણ

નવશાહ પું૦ [फा. નોશાહ] વરરાજા

નવશિખાઉ વિ૦ [નવું + શિખાઉ] તાજેતર શીખવું શરૂ કર્યું હોય તેવું; શિખાઉ

નવશેકું વિ૦[નવ = નહીં અથવા તાજું + શેકું (શેકે તેવું - ગરમ)] જરાક ગરમ; કોકરવરણું

નવશ્રાદ્ધ ન૦ [સં.] મરણ પછી ત્રીજે, પાંચમે, સાતમે, નવમે અને અગિયારમે દિવસે થતું શ્રાદ્ધ

નવસ ન૦ [दे. णवसिअ; સર૦ म.] નીમ; માનતા; બાધા

નવસર વિ૦ [સર૦ हिं., सं. नवसर] નવ સેરનું; નવસેરું

નવસા(૦ગ)ર પું૦[सं. नवसार; फा. नौशादर; સર૦ म. नवसागर; हिं. नौसादर] ધાતુઓ ગાળવાનો એક ખાર

નવસેરું વિ૦ [જુઓ નવસર] નવ સેરનું

નવસેં(-સો) પું૦ [નવ + સો] '૯૦૦'

નવસ્ત્રું વિ૦ [ન + વસ્ત્ર] વસ્ત્ર વગરનું; નાગું

નવહથ્થું વિ૦ [નવ + હાથ] નવ હાથ લાંબું

નવાઈ સ્ત્રી૦ ['નવું' ઉપરથી] નવાપણું; નવીનતા (૨) અચરજ (૩) અપૂર્વતા; અદ્ભુતતા. [-કરવી = કાંઈ નવું-અપૂર્વ કરી નાખવું. -થવી = કાંઈ નવું-અપૂર્વ બનવું. -લાગવી = આશ્ચર્ય થવું. (-ની) નવાઈ ન હોવી = (-નાથી) આશ્ચર્ય ન પામવું; પરિચિત કે અનુભવનું હોવું.] ૦ડો પું૦ કાંઈ નવું અપૂર્વ તે

નવાજવું સ૦ક્રિ૦ [फा. नवाख्तन - नवाज;

સર૦ हिं. नवाजना; म. नवाजणें] વધાવવું (૨) ભેટ આપવી

નવાજિ(-જે)શ સ્ત્રી૦ [फा.] કૃપા (૨) બક્ષિસ

નવાજૂની સ્ત્રી૦ [નવું + જૂનું] નવા-જાણવા જેવા સમાચાર(૨)ઊથલપાથલ; ભારે ફેરફાર. -નું વિ૦ જુઓ નવુંજૂનું

નવાડવું (ન') સ૦ક્રિ૦ જુઓ નવડાવવું

નવાણ (ન') ન૦ [सं. निपान, प्रा. णिवाण] જળાશય

નવા(-વ્વા)ણુ(-ણું) વિ૦[सं. नवनवति, प्रा. णवणउइ] '૯૯'. [-ટકા બાદ=લગભગ જૂઠું.-નો ધક્કો=ભારે ખોટ;પૂરી પાયમાલી.]

નવાબ પું૦ [अ. नव्वाब] સૂબો; મુસલમાન રાજા (૨) એક ઇલકાબ. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ નવાબની સત્તા (૨) [લા.] આપખુદી. **-બી** વિ૦ નવાબ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ નવાબનું પદ (૩) નવાબશાહી

નવાર પું૦ જુઓ નીવાર [વારસ વગરનું

નવારસ(-સુ,-સું,-સિયું) વિ૦ [ન+વારસ]

નવાલો પું૦ [अ.] કોળિયો

નવાંકુર પું૦ [सं.] નવો ફૂટેલો અંકુર

નવીજૂની સ્ત્રી૦ જુઓ નવાજૂની

નવીન વિ૦ [सं.] નવું

-નવીસ [फा.] લખનાર, એ અર્થમાં નામને અંતે આવે છે. જેમ કે ફડનવીસ, અખબારનવીસ (તેનું તદ્ભવ 'નીસ'. જેમ કે ચિટનીસ) [કારકુન

નવીસંદો પું૦ [फा.] લેખક (૨) લહિયો;

નવું વિ૦ [सं. नव] અગાઉ ન જોયું જાણ્યું હોય એવું (૨) તરતનું; તાજું; શરૂનું (૩) શિખાઉ; કાચું; બિનઅનુભવી (૪) અપૂર્વ; અપરિચિત (૫) પૂર્વે નહિ વાપરેલું; (જેમ કે વસ્ત્ર ઇ૦) (૬) બદલાયેલું; ફરી જઈ બીજું બનેલું; નવેસરનું. [**નવી આંખે**=નવા જમાનાની નજરે. **નવું લોહી**=જુવાનીનો જુસ્સો. **નવે અવતાર આવવું, નવે જન્મે આવવું**=જીવલેણ આફત કે માંદગીમાંથી બચી જવું. **નવે નામે**=નવેસર.] **૦જૂનું** વિ૦ નવું અને જૂનું; આગળપાછળનું (૨) નવાજૂનીવાળું. **૦નક્કોર** વિ૦ તદ્દન નવું. **૦નોરું**, **૦સવું** વિ૦ તરતનું (૨) અપરિચિત

નવેણ (ન') સ્ત્રી૦ [प्रा. ण्हाण=નાહવું, ण्हवण ઉપરથી] રસોડું; નાહ્યાધોયા વગર જ્યાં જઈ ન શકાય એવી જગા (૨) કોઈને અડકાય નહિ એવી જમતાં પહેલાંની સોળી હાલત. **-ણિયું** વિ૦ સ્વચ્છ; નવેણને લગતું (૨) ન૦ નવેણમાં પહેરવાનું કપડું. **-ણિયો** પું૦ રાંધનારો; પીરસનારો

નવેલી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; જુઓ નવલ] નવવધૂ.

નવેલો પું૦ નહિયું [કરીને

નવેસર, ૦થી અ૦ [નવો + સળ?] ફરીથી શરૂ

નવેળિયું, નવેળું (ન') ન૦ નેળ; સાંકડી ગલી (૨) ઘર પાછળની છીંડી.

નવેળી (ન')સ્ત્રી૦ નવેળું (૨) પાણી જવાની નીક

નવેંદુ ન૦ [सं.] બીજનો ચંદ્રમા

નવેંબર પું૦ [इं.] ઈ૦ સ૦ નો ૧૧ મો માસ

નવોઢા સ્ત્રી૦ [सं.] નવવધૂ (૨) નાયિકાનો એક પ્રકાર

નવ્ય વિ૦ [सं.] નવું

નવ્યાશી(-સી) વિ૦ [सं. नवाशीति; સ૦ म. नव्यांशी] '૮૯'; નેવ્યાશી(-સી)

નવ્વાણુ(-ણું) વિ૦ [सं. नवनवति; સર૦ म. नव्याणव] '૯૯'; નવાણુ

નવ્વો પું૦ ['નવ=૯' ઉપરથી; સર૦ म. नव्वा] નવ આંકવાળું પત્તું કે પાસો ['નશો'માં

નશાખોર,-રી, નશાબાજ,-જી જુઓ

-નશીન વિ૦ [फा.] બેઠેલું; આરૂઢ (સમાસમાં. ઉદા૦ તખ્તનશીન)

નશો પું૦ [फा. नश्शह्] કેફી ચડતો ચીજથી કેફ. **-શાખોર, -શાબાજ** વિ૦ નશામાં ચકચૂર રહેનારું. **-શાખોરી, -શાબાજી** સ્ત્રી૦ વ્યસનમાં ચકચૂર રહેવું તે [નશ્વરપણું

નશ્વર વિ૦ [सं.] નાશ પામે તેવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

નષ્ટ વિ૦ [सं.] નાશ પામેલું (૨) ખરાબ; નીચ. **-ષ્ટાત્મા.** વિ૦ આત્માને વિષે ભાન વગરનું. **-ષ્ટાર્તવ** પું૦ સ્ત્રીઓનો એક રોગ

નસ સ્ત્રી૦ [दे. णसा] રગ; રસવાહિની (૨) રેસો. [**-પકડવી**=રગ પારખવી; મૂળ કે

સાચું કારણ કે પ્રકૃતિ શોધી કાઢવી. **નસેનસ** = તદ્દન (જૂઠું) (૨) આખા શરીરમાં (વ્યાપી જવું).]

નસકારી વિ૰ સ્ત્રી૰ + નકારી; નઠારી (?)

નસકોરી સ્ત્રી૰[दे. नक्कसिरा પરથી ?] નાખોરી; નસકોરામાંની કુમળી ચામડી. [**–ફૂટવી** = નસકોરી ફાટીને લોહી નીકળવું. **નસકોરીય ન ફૂટવી** = સહેજ પણ ઈજા ન થવી.] **–રું** ન૰ નાકનું કાણું (૨) નાક. [**નસકોરાં ફુલાવવાં, નસકોરાંમાં ઊંટ જવાં** = અતિશય મગરૂરી રાખવી.]

નસલ સ્ત્રી૰ [अ. नस्ल] મૂળ; ઉત્પત્તિસ્થાન(૨) વંશ (૩) પત્તો; નિશાની. [**–કાઢવી** = મૂળ ખેંચી કાઢવું.]

નસવાણુ વિ૰ [ન + સવાણ] અશક્ત; નંખાઈ ગયેલું

નસવું અ૰ક્રિ૰ ['નસ' ઉપરથી] જોસથી હાંકવાથી બળદની ગરદન સૂજવી

નસંક ન૰ [જુઓ નસીકવું] + નાક સાફ કરવું તે

નસંતાન વિ૰ [सं. निःसंतान] સંતાન વગરનું; વાંઝિયું (૨) ન૰ નિર્વંશપણું; નખોદ

નસાડવું સ૰ક્રિ૰'નાસવું'નું પ્રેરક. [**નસાડી જવું** = પારકી સ્ત્રીને ભગાડી જવી – લઈને નાસી જવું. **નસાડી મૂકવું** = હાંકી કાઢવું; હરાવી કાઢવું.]

નસાણું ન૰ જુઓ નાસરડું

નસાવવું સ૰ ક્રિ૰ + નસાડવું. **–ન** વિ૰ નસાડનારું

નસિકાવું અ૰ક્રિ૰, **–વવું** સ૰ક્રિ૰ 'નસીકવુંનું' કર્મણિ ને પ્રેરક

નસિયત સ્ત્રી૰ [अ. नसीहत] નસીહત; શિખામણ (૨) સજા. [**–આપવી, –દેવી, –મળવી, –લાગવી**]

નસિયું વિ૰ ['નસ' ઉપરથી] હઠીલું; રગિયું

નસી(–સે)કવું સ૰ ક્રિ૰ [प्रा. णिसिक्क] નાકમાંથી લીંટ સાફ કરવું

નસીબ ન૰ [अ.] ભાગ્ય. [**–અજમાવવું** = લાભ થાય છે કે નહિ તેનો અખતરો કરી જોવો — કોઈ ધંધાવેપારમાં પડી જોવું. **–ઊઘડવું, ખૂલવું, જાગવું** = ભાગ્યોદય થવો. **–જોવરાવવું, દેખાડવું** = જોશી પાસે ભાગ્યદશા તપાસાવવી. **–ફરવું** = ભાગ્યદશા બદલાવી; ચડતી થવી. **–ફરી વળવું** = પડતી દશા થવી; નુકસાન થવું. **–ફૂટવું** = માઠું થવું; નુકસાન થવું. **(–કોઈને) વેચવું** = કોઈના ઉપર આધાર રાખવો. **–એ ડગલાં આગળ ને આગળ હોવું** = જ્યાં જાય ત્યાં કમનસીબી સામી મળવી. **નસીબનું ઊંધું, –ફૂટેલું** = કમભાગી. **નસીબનું પાંદડું ફરવું** = ભાગ્યદશા ફરવી; ચડતી થવી.] **૰દાર** વિ૰ ભાગ્યશાળી. **૰વાદી** વિ૰ (૨) પું૰ નસીબ પર આધાર રાખી બેસી રહેનારું; દૈવવાદી. **૰વાન** વિ૰ [સર૰ म.] નસીબવાળું.

નસીલું વિ૰ જુઓ નસિયું

નસીહત સ્ત્રી૰ [अ.] જુઓ નસિયત

નસેકવું સ૰ ક્રિ૰ જુઓ નસીકવું

નસેસલો પું૰ મડદું ઉપાડી જનાર (પારસીઓમાં)

નસો પું૰ બદબો; ગંદકી

નસોતર ન૰ [म., हिं. निसोत्तर] એક ઔષધિ

નસ્તર ન૰ [फा. नश्तर] વાઢકાપ કે તે કરવાનું હથિયાર. [**–મૂકવું** = શરીર ઉપર વાઢકાપની ક્રિયા કરવી.]

નહુણુક અ૰ (ચ.) સાવ; તદ્દન; બિલકુલ

નહાતીધોતી વિ૰સ્ત્રી૰ [નાહવું+ધોવું] અટકાવ આવતો થયો હોય તેવી (સ્ત્રી)

નહાર ન૰ વરુ (૨) પું૰ [फा.] દિવસ

નહારી સ્ત્રી૰ [फा.] સવારનો નાસ્તો

નહિ [सं.], **(–હીં)** અ૰ ના. **૰તર** અ૰ [+सं. तर्हि; સર૰ म. तरि] નહિ તો. **–હિવત્** અ૰ [सं.] નહિ જેવું કે જેટલું; નજીવું; જરાતરા

નહિયું ન૰ [सं. नख, प्रा. णह પરથી] નખને લગતી ચામડીનો ભાગ

નહીં, ૰તર જુઓ 'નહિ'માં

નહુષ પું૰ [सं.] (સં.) યયાતિનો પિતા

નહેર (નહે) સ્ત્રી૰ [अ. नह्र; સર૰ हिं., म. नहर] સરોવર કે મોટી નદીમાંથી ખોદેલો મોટો કાંસ. **–રિયું** ન૰ નાની નહેર (૨) નાળું; વહેળો. **–રી** સ્ત્રી૰ નહેરથી પીતી જમીન. **–રું** ન૰ વહેળો; વાંઘું; નાળું

નહેરી (નહે) સ્રી૦ માથામાં નાંખવાનું તેલ(૨) જુઓ 'નહેર'માં

નહેરું (નહે) ન૦ જુઓ 'નહેર'માં

નહોતું (નહો) અ૦ ક્રિ૦ ['ન હોવું'નું ત્રીજો પુ૦, એ૦ વ૦, ભૂ૦ કા૦] ન હતું

ન હોય અ૦ક્રિ૦ 'ન હોવું'નું વિધ્યર્થ

નહોર પું૦ [सं. नखर, प्रा. णहर] પંજાનો નખ (૨) નખનો ઉઝરડો. [**–ભરવા**=નખ મારવા.] **–રિયું** ન૦ નખનો ઉઝરડો

નહોરા પું૦ બ૦ વ૦ [સર૦ हिं. निहोरा] કાલાવાલા; આજીજી. [**–કરવા**]

નહોરિયું ન૦ જુઓ 'નહોર'માં

નળ પું૦ જુઓ નલ. [**–આવવો**=નળમાં પાણી આવવું(૨)નળ મારફત પાણી પહોંચાડવાની યોજના થવી.**–છૂટી જવા**=ઝાડા થઈ જવા. **–નાખવા**=પાણીના નળ જમીનમાં ગોઠવી, તે મારફત પાણી પહોંચે એમ કરવું. **–બેસાડવા**=આંતરડાંનો સોજો કે ભરાવો મસળીને દૂર કરવો. **–ભરાવા**=આંતરડાંમાં સોજો કે ભરાવો થવો.]**૦વાયુ** પું૦ આંતરડાંનો વાયુ

નળવાવું અ૦ક્રિ૦ ['નળ' પરથી ?] અશક્ત બની જવું

નળાકાર વિ૦[નળ+આકાર]નળ જેવા આકારનું

નળિકા સ્રી૦ જુઓ નલિકા

નળિયું ન૦ ['નળ' ઉપરથી] કવલું; છાપરું ઢાંકવાની પરનાળા જેવી માટીની બનાવટ. **–યેલ** વિ૦ નળિયાથી છાયેલું

નળી સ્રી૦ ['નળ' ઉપરથી] ભૂંગળી (૨) ચાડું (૩) પવાલી

નળો પું૦ ['નળ' ઉપરથી] મોટી નળી (૨) ઘૂંટણથી પાટલી સુધીનો લાંબો અવયવ કે તેનું હાડકું (૩) પેઢુથી છાતી સુધીનો ભાગ (૪) ધાતુની મોટી નળાકાર કોઠી કે પવાલું

નળોકડી સ્રી૦ ['નળ' ઉપરથી] નેળ

નંકાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. नक्क्=સદંતર નાશ કરવો ?] કૂટવું; નંદાવું

નંખાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નાંખવું'નું પ્રેરક

નંખાવું અ૦ક્રિ૦ 'નાંખવું'નું કર્મણિ રૂપ (૨) [લા.] દુર્બલ થઈ જવું (૩) ઓકવું. [**નંખાઈ જવું**=(શરીરે) છેક નબળું પડી જવું;તબિયત કે મન ભાંગી પડવું.]

નંગ ન૦ [फा. नग] એક વસ્તુ (૨) પહેલ પાડેલો હીરો (૩) [લા.] મૂર્ખ માણસ (૪) લુચ્ચો–ખંધો માણસ. **૦દાર**, **–ગિયું** વિ૦ નંગવાળું; નંગ જડેલું

નંદ પું૦ [प्रा. એક જાણીતા વાણિયાનું વિશેષનામ] + વાણિયો (૨) [જુઓ નંદન] દીકરો

નંદ પું૦[सं.] આનંદ(૨)[સં.] કૃષ્ણને ઉછેરનાર ગોકુલનો મુખી (૩) મગધનો એક પ્રાચીન રાજવંશ (૪)સંગીતનો એક અલંકાર. [**–નું ગોકુળ**=છૈયાંછોકરાં, નોકર ચાકર વગેરે બાબતોથી ભર્યુંભાદર્યું ઘર કે કુટુંબ.] **૦નંદન** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

નંદન ન૦ [सं.] (સં.) ઇંદ્રનું ઉપવન (૨) પું૦ દીકરો(૩)એક છંદ (૪)વિ૦ આનંદ આપનાર. **૦વન** ન૦ (સં.) ઇંદ્રનું ઉપવન

નંદવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. नद्=અવાજ કરવો; प्रा. णंदिअ,णद्दिअ=અવાજ, ત્રાડ] ભાગવું; તોડવું (ખાસ કરીને કાચની વસ્તુનું)

નંદવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ નંદવવું] ભાગવું (ખાસ કરીને કાચની વસ્તુનું)

નંદવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ નંદવવું(૨)[सं. निन्द्] નિંદવું (૩) અ૦ક્રિ૦ [सं. नन्द्] આનંદવું

નંદા સ્રી૦ [सं.] આનંદ (૨) નણંદ (૩) દુર્ગા (૪) પડવો, અગિયારશ, કે છઠ (૫) ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્છના

નંદાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ નંદવાવું

નંદિ(–દી) પું૦ [सं.] (સં.) શિવનો પોઠિયો

નંદિની સ્રી૦[सं.] છોકરી(૨)(સં.)કામધેનુ ગાય

નંદી પું૦ જુઓ નંદિ

નંદુલિયો પું૦['નંદ' ઉપરથી] (સં.) + શ્રીકૃષ્ણ (પ.)

નંદોઈ પું૦ (ચ.) [સર૦ म.] જુઓ નણદોઈ

નંબર પું૦[इं.]અંક;આંકડો;ક્રમાંક. [**–આવવો**=ક્રમમાં વારી આવવી. **–નાખવો**=ક્રમાંક પ્રમાણે આવતા આંકડાની છાપ મારવી. **–પાડવો**=નંબર નાખવો (૨) ગુણ કે જાત પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરવું. **–રાખવો**=પોતાનું સ્થાન કે પદવી ટકાવી રાખવાં. **–લાગવો**=

વારો આવવો; જોગ મળવો (૨) શરત, લૉટરી વગેરેમાં ઇનામ મળવું (૩) પોતાનું કામ પાર પાડવું.] **૦વાર** અ૦ ક્રમસર. **-રી** વિ૦ નંબરવાળું; જાણીતું; સારી જાતનું (ઉદા૦ નંબરી માલ)

ના અ૦ [સં.] નહિ (૨) સ્ત્રી૦ નકાર. [**-કહેવી, પાડવી, સંભળાવવી**=ઇન્કાર કરવો; નિષેધ કરવો.] (૩) [फा.] નામ ને વિ૦ ની આગળ વપરાતો નકારસૂચક ઉપસર્ગ. ઉદા૦ નાઇલાજ, નાપસંદ

નાઆવડત સ્ત્રી૦ બિનઆવડત

નાઇટ્રોજન પું૦ [इं.] હવામાં મોટા પ્રમાણમાં હોતો એક વાયુ; નત્રવાયુ

નાઇત્તેફાકી સ્ત્રી૦ [ना + (अ.) इत्तिफाक] મતભેદ (૨) અણબનાવ

નાઇલાજ વિ૦ [फा.] ઇલાજ વગરનું; લાચાર

નાઈ(-વી) પું૦ [सं. नापित; प्रा. णाविअ; સર૦ हिं. नाई; म. न्हावी] વાળંદ; હજામ

નાઉમેદ વિ૦ [फा.] નિરાશ. **-દી** સ્ત્રી૦ નિરાશા

નાક ન૦ [सं.] અક વગરનું સ્થળ – સ્વર્ગ

નાક ન૦ [दे. णक्क] નાસિકા (૨) [લા.] આબરૂ (૩) કોઈ પણ વર્ગની મુખ્ય વસ્તુ. [**-આવવું**=નાકમાં લીંટ આવવું. **-ઊંચું કરવું**=મગરૂરી કરવી. **-કપાઈ જવું**=આબરૂ જવી. **-કાપવું**=આબરૂને કલંક લગાડવું. **-કાપે એવું**=બુઠ્ઠું; ધાર વિનાનું. **-ગળવું**=નાકમાંથી લીંટ કે પાણી ઝર્યા કરવું. **-ઘસવું**=અત્યંત દીન ભાવે શરણે જવું. **-જવું**=આબરૂ જવી. **-જોરથી ચાલવું**=નસકોરાં જોરથી બોલવાં (ઊંઘમાં). **-નસીકવું**=નાકમાંથી લીંટ સાફ કરવું. **-નીચું થવું**=માનભંગ થવું. **-નીચું ને પેટ ઊંચું**=બીજાની ખુશામત કરીને પેટ ભરવું. **-પર માખ બેસવી**=સહેજ પણ બટ્ટો લાગે તેમ થવું. **-પર લીંબુ ઘસવું**=હરીફાઈમાં હંફાવવું. **-મરડવું**=નાપસંદગી કે ઘૃણા બતાવવી. **-લઈને જવું**=આબરૂભેર જવું. **-લીટી તાણવી**=અત્યંત દીનપણે શરણે જવું. **-લેવું**=આબરૂ લેવી (૨) સામાનું નાક સાફ કરવું. **-સાફ કરવું**.=નાક નસીકવું. **-સામી વાટ**=ઊભો કે સીધો કે ધોરી માર્ગ. **નાકની દાંડીએ**=સીધે રસ્તે; સામે મોંએ. **નાકની દાંડી સામે આંખો રાખવી**=પ્રમાણિક રહેવું. **નાકમાં ઊંટ ચાલવાં, -પેસવાં, -હીંડવાં**=ખૂબ ગર્વ હોવો. **નાકમાં ગંધ ન માવી**=અતિ ગર્વિષ્ઠ હોવું. **નાકમાં બોલવું**=ગણગણવું; ગુંગણાની જેમ બોલવું. **નાકમાં તીર ઘાલવું**=ખૂબ સતાવવું; રિબાવવું. **નાકે લીટી તાણવી**=જુઓ નાકલીટી તાણવી.] **૦કટ્ટું** વિ૦ કપાયેલા નાકવાળું (૨) બેશરમ. **૦છીંકણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦ફળી** સ્ત્રી૦ નાકનું એક જૂનું ઘરેણું. **૦લિસોટી, ૦લીટી** સ્ત્રી૦ માફી માગવા માટે જમીન ઉપર નાક ઘસવું તે. (**-તાણવી**)

નાકબૂલ વિ૦ [फा.] નામંજૂર

નાકસૂર ન૦ નાકનો એક રોગ

નાકાર(-રો) પું૦ [सं.] નકાર. **-રવું** સ૦ક્રિ૦ નકારવું

નાકાં ન૦બ૦વ૦ ['નાકું' ઉપરથી] દાળચોખાના ઝીણા કકડા

નાકુળું વિ૦ [ના + કુળ] કુળ વગરનું; કુળહીણ

નાકું ન૦ [दे. णक्क; સર૦ हिं. नाका; म. नाक] કાણું (૨) સોયનું કાણું (૩) જકાત લેવાનું થાણું (૪) જ્યાં ઘણા રસ્તા મળતા હોય તેવું સ્થળ (૫) રસ્તાનો છેડો કે પ્રવેશદ્વાર (૬) [લા.] ગામમાં પેસવા બદલ અપાતો કર. [**-ચુકાવવું**=આડે રસ્તે જઈને જકાત ન ભરવી; નાકાબંધીમાંથી છટકી જવું; **-ચૂકવવું**=જકાત આપવી. **-પરોવવું**=સોયના નાકામાં દોરો પરોવવો. **-બેસાડવું**=જકાતી થાણું નાખવું (૨) વેહમાં બોરિયાં મૂકવાં. **-ભરવું**=નાકું ચૂકવવું; નાકાનો કર આપવો. **-રોકવું**=પ્રવેશ ન થવા દેવો; પ્રવેશદ્વાર આગળ રોકાણ કરવું. **-લેવું**=નાકાનો કર લેવો.] **-કાબંદી(-ધી)** સ્ત્રી૦ જુઓ નાકેબંધી. **-કેદાર** પું૦ નાકાવાળો; થાણદાર. **-કેદારી** સ્ત્રી૦ થાણદારપણું. **-કેબંધી** સ્ત્રી૦ નાકે નાકે ચોકી મૂકી દેવી તે; ઘેરો

નાકેશ પું૦ [सं.] નાક – સ્વર્ગનો ઈશ; ઇંદ્ર

નાકેસ વિ૰ [अ. नाकिस] અપૂર્ણ; અધૂરું

નાકૌવત વિ૰ [फा.] અશક્ત; કમજોર. **-તી** સ્ત્રી૰ અશક્તિ; કમજોરી

નાક્ષત્ર,-ત્રિક વિ૰ [सं.] નક્ષત્રને લગતું (૨) પું૰ ચાંદ્રમાસ; ચંદ્ર ૨૭ નક્ષત્રોમાં થઈને પસાર થાય તેટલો સમય. **-ત્રી** વિ૰ નક્ષત્રને લગતું

નાખવું સ૰ ક્રિ૰ જુઓ નાંખવું

નાખુદા પું૰ [फा.] ટંડેલ

નાખુશ વિ૰ [फा.] નારાજ.**-શી** સ્ત્રી૰ નારાજી

નાખોરી સ્ત્રી૰ જુઓ નસકોરી (-ફૂટવી). **-રું** ન૰ નાક; નસકોરું

નાગ પું૰ [सं.] ફેણવાળો સાપ (૨) પાતાળમાં રહેતો એક જાતનો કાલ્પનિક સર્પ; એક ઉપદેવ (૩) હાથી (૪) શક લોકોની એક શાખાનો માણસ. **૰કન્યા** સ્ત્રી૰ નાગની કન્યા (૨) પરમ સુંદર સ્ત્રી. **૰કેસર** ન૰ એક વનસ્પતિ; કબાબચીની. **૰ખડિયો** પું૰ એક વનસ્પતિ. **૰ચંપો** પું૰ એક જાતનો ચંપો. **૰ડમણ** સ્ત્રી૰ [+सं. दमन; सर० हिं. नागदवण] એક વનસ્પતિ. **૰ણ(-ણી)** (ણ,) સ્ત્રી૰ સાપણ (૨) હાથણી (૩) એક ઘરેણું. **૰દમન** ન૰ (કૃષ્ણે કરેલું કાલિય) નાગનું દમન. **૰દંત** પું૰ ભીંતમાં મારેલો ખીલો (૨) ટોલ્લો. **૰દંતી** સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ. **૰દાવનો** પું૰ નાગડમણ. **૰દેવતા** પું૰ નાગરૂપી દેવતા. **૰પંચમી** સ્ત્રી૰ નાગપૂજાનો એક તહેવાર; શ્રાવણ માસની પાંચમ. **૰પાશ** પું૰ નાગના ગૂંચળા જેવો ફાંસો (૨) એક પ્રકારની વ્યૂહરચના (૩) ગાળો; સરકિયું (૪) વરુણનું આયુધ. **૰પાશપ્રબંધ** પું૰ એક ચિત્રકાવ્ય. **૰પાશી** વિ૰ નાગપાશ સંબંધી. **૰પાંચમ** (મ,) સ્ત્રી૰ જુઓ નાગપંચમી. **૰પુષ્પ** ન૰ નાગચંપો. **૰રસ** પું૰ અમૃત. **૰રાજ** પું૰ શેષનાગ. **૰લોક** પું૰ પાતાળ

નાગડું વિ૰ જુઓ નાગું (૨) નાજુક; નબળું. **-ડો** પું૰ બાવાઓનો એક પ્રકાર (૨) બાવો (તિરસ્કારમાં) (૩) લુચ્ચો માણસ

નાગણ,-ણી જુઓ 'નાગ'માં

નાગ(૰ર)ણું ન૰ [જુઓ નાંગર] વાસણ ઊંચકવા કરાતો એક ગાળો (૨) દામણું (૩) હળને ધૂંસરી બાંધવાનું દોરડું

નાગ ૰દમન, ૰દંત, ૰દંતી, ૰દેવતા, ૰પંચમી, ૰પાશ, ૰પાશપ્રબંધ, ૰પાંચમ, ૰પુષ્પ જુઓ 'નાગ'માં

નાગર વિ૰ [सं.] નગરનું (૨) સભ્ય (૩) ચતુર (૪) બ્રાહ્મણોની (અમુક ભાગમાં વાણિયાની) એ નામની ન્યાતનું (૫) પું૰ એ ન્યાતનો માણસ (૬) (વ્યંગમાં) ઢેડ કે ભંગી (૭) સ્ત્રી૰ સૂંઠ. [**નાગરી ગોઠ** = ચાતુરીથી છેતરવાની વાત (૨) વિવેક તજી સ્પષ્ટવક્તાપણું દેખાડવું તે (૩) આપવા લેવામાં નિયમસર વહેવાર રાખવો તે.] **૰અપભ્રંશ** સ્ત્રી૰ અપભ્રંશનો એક પ્રકાર. **૰ડી, ૰ણ, -રાણી** સ્ત્રી૰ નાગરની સ્ત્રી. **૰ત્વ** ન૰ નાગરપણું (૨) લખાણની પ્રૌઢિ; 'એલિગન્સ'. **૰પણું** ન૰, **૰વટ** સ્ત્રી૰; ન૰ નાગરપણું

નાગરણું ન૰ જુઓ નાગણું

નાગરમોથ (થ,) સ્ત્રી૰ [सं. नागरमुस्ता; प्रा. मुत्था; सर० हिं.,म. नागरमोथा] એક વનસ્પતિ

નાગરવટ જુઓ 'નાગર'માં

નાગરવેલ(-લી) (લ,) સ્ત્રી૰ [सं. नागवल्ली; सर० का. नागरवल्ली] એક વેલ (તેનાં પાન મુખવાસમાં ખવાય છે.)

નાગરસ, નાગરાજ જુઓ 'નાગ'માં

નાગરાણી સ્ત્રી૰ જુઓ 'નાગર'માં

નાગરિક વિ૰ [सं.] શહેરનું (૨) પું૰ શહેરી; શહેરમાં રહેનાર કે રાજ્યનો સામાન્ય પ્રજાજન; 'સિટિઝન'. **૰તા** સ્ત્રી૰

નાગરી વિ૰ નગરનું (૨) નાગર સંબંધી (૩) સ્ત્રી૰ [सं.] શહેરી સ્ત્રી (૪) નાગરણ (૫) દેવનાગરી લિપિ

નાગલી સ્ત્રી૰ [सर० म.] બાવટા જેવું એક [અનાજ

નાગલોક પું૰ જુઓ 'નાગ'માં

નાગળ ન૰ [જુઓ નાંગર,-ળ] લંગર (૨) હળને ધૂંસરી બાંધવાની રાશ

નાગાસ્ત્ર ન૰ [सं.] સર્પાસ્ત્ર

નાગું વિ૰ [सं. नग्न; प्रा. णग्ग] ઉઘાડું; નગ્ન

(૨) અલંકાર કે શોભા વગરનું (જેમ કે નાગાં કાન, નાક ઇ૦) (૩) [લા.] બેશરમ(૪)લુચ્ચું. [**–તૂત**=તદ્દન બેશરમ કે ખોટી વાત.**–બોલવું**=બીભત્સ બોલવું (૨) આડું બોલવું; નામુકર જવું. **નાગો વરસાદ**=તડકો હોવા છતાં વરસતો–આંધળો વરસાદ.] **–ગાઈ** સ્ત્રી૦ નફટાઈ (૨)લુચ્ચાઈ. **૦ટાટ** વિ૦ સાવ નાગું; અસભ્ય. **૦પૂગું** વિ૦ તદ્દન નાગું–ઉઘાડું

નાગેશ(–શ્વર) પું૦ [सं.] શેષનાગ

નાગેંદ્ર પું૦ [सं.] શેષનાગ (૨) ઐરાવત

નાગોડિયું વિ૦ નગ્ન; નાગું

નાગોરિયો પું૦ [સર૦ म. नागोरची]એક રમત

નાગો(–ઘો)રી વિ૦ [સર૦ हिं. नागौर, –री] મારવાડના નાગોર ગામનું (૨) પું૦ ઢોર પાળનાર મુસલમાન ભરવાડની જાતનો માણસ

નાચ પું૦ [सं. नृत्य; प्रा. णच्च] નૃત્ય કે તેનો જલસો (૨) [લા.] ખેલ; તમાસો (૩) ચાળા; નખરાં.[**–કરવા**=તમાશા જેવા ચાળા કરવા (૨) જુદા જુદા તરંગ કરવા. **–નચાવવો**= મરજી મુજબ સામા પાસેથી કામ કરાવવું. (બહુ) **નાચ સૂઝવા**=જુદા જુદા નકામા તરંગ કે ખેલ માંડવા.]

નાચકો પું૦ [‘નાચ’ ઉપરથી] ગર્વનો છણકો

નાચણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. णच्चणी; નાચવું પરથી]નાચનારી (૨) નખરાંબાજ જુવાન સ્ત્રી. **૦ઘૂઘરી** વિ૦ નખરાંબાજ. **૦વેડા** પું૦બ૦વ૦ વેશ્યાના ચાળા; નખરાં. **–ણિયું** વિ૦ [નાચણ પરથી] નાચવાનો ધંધો કરતું(૨) નખરાંબાજ. **–ણિયો** પું૦ નાચનાર; નટ. **–ણું** ન૦ [प्रा. णच्चण] નાચ [મોજમજા

નાચતમાશો(–સો) પું૦ નાચ ને એવી બીજી

નાચનારી સ્ત્રી૦ નાચ કરનાર સ્ત્રી

નાચરંગ પું૦ નાચ અને મોજમજા

નાચવું અ૦ક્રિ૦ [सं. नृत्, प्रा. णच्च]નાચ કરવો

નાચાર વિ૦[फा.] લાચાર. **–રી** સ્ત્રી૦ લાચારી

નાચિકેત પું૦ [सं.] (સં.) અગ્નિ

નાચીજ વિ૦ [फा.] નજીવું; નકામું [લાચારીથી

નાછૂટકે અ૦ [ના+છૂટકો] પરાણે; અવશ થઈને;

નાજ સ્ત્રી૦ [फा.] લાડ

નાજનીન સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રિયા (૨)ખૂબસૂરત સ્ત્રી

નાજર પું૦ [अ. नाज़िर] અદાલતનો એક અમલદાર (૨) હીજડો

નાજુક વિ૦ [फा.] સુકુમાર. **૦પણું** ન૦, **–કાઈ, –કી** સ્ત્રી૦ નાજુકપણું

નાઝણાસાંકળ સ્ત્રી૦ [નોઝણું+સાંકળ]દોહતી વખતે ગાયને પાછલે પગે બાંધવાનું દોરડું

નાઝિમ પું૦ [अ.] વડો હાકેમ; ગવર્નર

નાટ ન૦[प्रा. णट्ट; सं.] નૃત્ય;અભિનય(૨)સ્ત્રી૦ દીપકની એક રાગિણી [(પ.)

નાટ ન૦યુક્તિ(૨)એક જાતનું કાપડ(૩)અ૦ નક્કી

નાટક ન૦[सं.] દૃશ્ય કાવ્ય (૨) [લા.] ભવાડો; ફજેતો(૩)ઢોંગ.**૦કંપની** સ્ત્રી૦ નાટક કરવાનો ધંધો કરનારી મંડળી. **૦કાર** પું૦ નાટક બનાવનાર (૨) નટ. **૦ચેટક** ન૦ હાસ્યવિનોદ. **૦ત્વ** ન૦ નાટકપણું. **૦મંડળી** સ્ત્રી૦ નાટક કંપની (૨) નાટક કરનારાઓની મંડળી. **૦શાલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ નાટક ભજવવાનું સ્થાન. **–કિયું** વિ૦ નાટકને લગતું (૨) [લા.] ઢોંગી. **–કી** વિ૦ નાટકના જેવું; નાટકિયું. **–કીય** વિ૦ નાટકને લગતું

નાટાર પું૦[सं.] દક્ષિણની એક કોમ (અસ્પૃશ્ય ગણાય છે) [રંગ–આનંદ

નાટારંગ પું૦ [નાટ+રંગ] નાટક, નૃત્ય વગેરેનો

નાટિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ટૂંકું નાટક

નાટ્ય ન૦ [सं.] નૃત્ય અને અભિનય. **૦કલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ નાટક, અભિનયની કળા. **૦કાર** પું૦ નાટકકાર. **૦કુતપ** ન૦ નાટકનાં સર્વ પાત્રોનો સમૂહ. **૦પ્રયોગ** પું૦ નાટક, સંવાદ ઇ૦ કરવાં તે. **૦રસ** પું૦ નાટકમાં આવતો કે એના જેવો રસ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ નાટ્યકળાનું શાસ્ત્ર. **–ટ્યાંગ** ન૦. [+अंग] નાટકનું અંગ (તે દશ છે.)

નાંઠાબારી સ્ત્રી૦ [નાઠું (નાસવું) + બારી]નાસી છૂટવાની બારી કે માગ

નાઠું અ૦ ક્રિ૦ [सं. नष्ट, प्रा. णट्ठ પરથી; સર૦ हिं. नाठना] ‘નાસવું’નું અનિયમિત ભૂ૦ કા૦ રૂપ. **–ઠેલ(–લું)** ભૂ૦ કૃ૦

નાડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [सं. नाडि] રગ (ખાસ કરીને

કાંડા પાસેની જેના ઉપરથી વૈદ્ય લોહીની ગતિ પારખે છે.) (૨) આળા ચામડાને આંમળીને બનાવેલો દોર; નાડણ (૩) કમળની પોલી નળી – દાંડી (૪) [લા.] વલણ (૫) લગામ; કાબૂ (૬) ડોક; ગરદન. [**–જોવી** = રોગ પારખવો (૨) વલણ જોવું. **–ઠેકાણે ન રહેવી** = રોગ વધી જવો (૨) મગજ ભમી જવું; શૂધબૂધ ન રહેવી. **–દેખાડવી** = વૈદ્ય પાસે રોગનું નિદાન કરાવવું. **–પકડવી, હાથમાં આવવી** = સ્વભાવ – વલણ ઓળખવાં – પારખવાં. **–હાથમાં હોવી** = (–નો) કબજો હોવો; વશમાં હોવું.]

નાડણુ ન૦ ['નાડ' ઉપરથી] ઝૂંસરું બાંધવાનું [દોરડું

નાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['નાડ' ઉપરથી; સર૦ हिं. नाथना; म. नाडणें] નાડ – દોરડાથી જંકડીને બાંધવું

નાડાછડી, નાડાછોડ, નાડાવા જુઓ 'નાડું'માં

નાડી સ્ત્રી૦ [सं.] નાડ; રગ (૨) નાની દોરી. [**–ખેંચાવી, તૂટવી** = મૃત્યુની વેદના થવી (૨) કમાવાની શક્તિ જતી રહેવી. **–મંતરવી** = સમજાવી – પટાવીને પોતાનું કરવું અથવા ઠેકાણે લાવવું.] **૦તંત્ર** ન૦ નાડીઓનું તંત્ર. **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૦ નાડીની પરીક્ષા. **૦મૂઉં** વિ૦ જેની નાડી મરી ગઈ હોય એવું (૨) ઠંડા લોહીનું; મંદ (૩) લાગણીહીન. **૦વૈદ (–દ્ય)** પું૦ નાડી ઉપરથી રોગ પારખનાર વૈદ્ય

નાડું ન૦ ['નાડ' ઉપરથી; સર૦ म., हिं. नाडा] નાની દોરી (૨) નાડાછડી (૩) લેંઘા કે ઘાઘરાની દોરી (૪) અંબોડો બાંધવાની દોરી (૫) હદ; આંકો. [**–છોડવું** = પેશાબ કરવો (૨) બંધ ઢીલો કરવો. **–છૂટી જવું** = હિંમત ન રહેવી. **–પકડી રાખવું** = જિદ્દ પકડી રાખવી.] **–ડાછડી** સ્ત્રી૦ બે કે વધારે રંગની સૂતરની દોરી. **–ડાછોડ** વિ૦ વિષયી; કામી (૨) સ્ત્રી૦ નાડું છોડવું તે (૩) લઘુશંકા. **–ડાવા** અ૦ નાડા જેટલે અંતરે

નાણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ज्ञान, प्रा. णाण ઉપરથી] તપાસવું; અજમાવી જોવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ [ન + આણવું] [પ.] ન આણવું

નાણાં ન૦ બ૦ વ૦ ['નાણું'નું બ૦ વ૦] પૈસા (૨) કિંમત

નાણું ન૦ [सं. नाणक, दे. णाणक] ચલણી સિક્કો (૨) ધન; પૈસો. **–ણાકીય** વિ૦ નાણા સંબંધી. **–ણાબજાર** ન૦ શરાફોનું બજાર; ચોકસી બજાર. **–ણાભીડ** સ્ત્રી૦ નાણાંની તંગી. **–ણામંત્રી** પું૦ નાણાખાતાનો મંત્રી; 'ફાઇનેન્સ–મેમ્બર.' **–ણાવટ** સ્ત્રી૦ [નાણાં + वृत्त (सं.; प्रा. वट्ट)] નાણાબજાર. **–ણાવટી** પું૦ શરાફ (૨) પૈસાદાર માણસ. **–ણાવટું** ન૦ શરાફનો ધંધો. **–ણાશાસ્ત્ર** ન૦ નાણાંની લેવડદેવડ વગેરે સર્વ વ્યવહારનું શાસ્ત્ર. **–ણાશાસ્ત્રી** પું૦ તે શાસ્ત્ર જાણનાર; 'ફાઇનેન્સિયર'

નાત (ત,) સ્ત્રી૦ [सं. ज्ञाति; प्रा. णाइ] જ્ઞાતિ; જાત; એક કુળ, વાડા કે વર્ગનો લોકસમૂહ (૨) નાતને આપેલું જમણ. [**–કરવી, જમાડવી** = જ્ઞાતિજનોને ભોજન કરાવવું. **–બહાર કરવું, મૂકવું** = જ્ઞાતિજન તરીકેનો વહેવાર તોડી નાખવો. **–મળવી** = જ્ઞાતિનું પંચ એકઠું થવું. **–માં લેવું** = નાત બહારનાને કે નાત બહાર મૂકેલાને પોતાની જ્ઞાતિમાં ભેળવવો.] **૦જાત** સ્ત્રી૦ જ્ઞાતિ અને જાતિ. **૦ભાઈ** સ્ત્રી૦ એક જ જ્ઞાતિનો હોઈને ભાઈ તે. **૦વરો** પું૦ જ્ઞાતિભોજન

નાતરસ વિ૦ [फा. नातर्स] ઘાતકી

નાતરું ન૦ [જુઓ નાતો] સંબંધ. ઉદા૦ 'ગામ-નાતરે ભાઈ' (૨) લગ્નવિધિ વગર, રાંડેલી કે ફારગતીથી છૂટી થયેલી સ્ત્રીનું કે એવી સ્ત્રી સાથે પુરુષનું પરણવું તે (૩) જોડકામાંથી એક નંગ જતું રહી તેની જગાએ બીજી વિજાતીય વસ્તુનું આવવું તે. [**નાતરે જવું** = બીજા પુરુષ સાથે નાતરું કરવું. **નાતરે લાવવું** = રાંડેલી કે ફારગતીથી છૂટી થયેલી સ્ત્રી સાથે પરણવું.] **–રાળ** વિ૦ સ્ત્રી૦ નાતરાની (સ્ત્રી.). **–રિયું** વિ૦ નાતરાનું, તેને લગતું (૨) નાતરું કરવાની છૂટવાળું (૩) બેહથ્થુ; એક જાતનું નહિ તેવું

નાતવરો પું૦ જુઓ 'નાત'માં

નાતવાન વિ૦ [फा.] નબળું; લાચાર. **–ની** સ્ત્રી૦ નબળાઈ; અશક્તિ

નાતાલ સ્ત્રી૦ [पो.; સર૦ म.] ડિસેમ્બરને અંતે આવતા ખ્રિસ્તી તહેવારો; ઈશુજયંતી

નાતીલું વિ૦ ['નાત' ઉપરથી] નાતનું

નાતું ન૦ +, **નાતો** પું૦ [सं. ज्ञाति, प्रा. णाई પરથી; સર૦ म. नातें, हिं. नाता] સંબંધ; મેળ

નાથ પું૦ [सं.] સ્વામી (૨) માલિક (૩) સંન્યાસીઓની દશમાંની એક અટક

નાથ (થ,) સ્ત્રી૦ [दे. णत्था] જુઓ નથ (૨) બળદ વગેરેના નાકમાં નંખાતી દોરી (૩) જમીનનું ધોવાણ રોકવા બંધાતી પાળ. [-બાંધવી]

નાથણું ન૦ ['નાથવું' ઉપરથી] પલ્લાં લટકાવવાની દોરી

નાથવું સ૦ક્રિ૦ [दे. णत्थण=નાકમાં છેદ પાડવો] (બળદને) નાથ ઘાલવી (૨) અંકુશમાં આણવું (૩) પલોટવું

નાથી વિ૦ ['નાથવું' ઉપરથી] + ભોંકાતું (૨) અંકુશમાં રાખતું

નાદ પું૦ [सं.] અવાજ; ઘોષ; ધ્વનિ (૨) વાચા કે વર્ણોનું મૂળ ધ્વનિનું રૂપ (૩) [લા.] ટેવ; છંદ (૪) લહે; ધૂન (૫) [સર૦ दे. णाय = ગર્વિષ્ઠ] ગર્વ. [-ઊતરવો = ગર્વ ગળવો; તોર તૂટવો. **-માં પડવું, નાદ લાગવો, નાદે ચડવું** = લત કે લહે લાગવી.] **૦બિંદુ** ન૦ નાદનું અનુસંધાન કરવાનું બિંદુ (યોગ) (૨) [સં.] એ નામનું ઉપનિષદ. **૦બ્રહ્મ** પું૦; ન૦ નાદરૂપી પરમાત્મા. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ અવાજનું શાસ્ત્ર; 'એકાઉસ્ટિક્સ'. **-દાત્મક** વિ૦ [+आत्मक] નાદરૂપ; નાદને લગતું

નાદર વિ૦ [अ. नादिर] અસાધારણ; ઉત્તમ

નાદાન વિ૦ [फा.] અણસમજુ; મૂર્ખ. **-નિયત, -ની** સ્ત્રી૦ નાદાનપણું

નાદાર વિ૦ [फा.] કંગાલ (૨) દેવાળિયું (૩) પું૦ તેવો માણસ. **-રી** સ્ત્રી૦ ગરીબી (૨) દેવાળું. [**-નોંધાવવી** = દેવાળું જાહેર કરવું; દેવું આપવાની અશક્તિ હોવાની અદાલતમાં અરજી કરવી.]

નાદિરશાહ પું૦ [फा.] (સં.) એક જુલમી બાદશાહ. **-હી** સ્ત્રી૦ [લા.] જુલમી રાજ્યકારભાર

નાદિહંદ વિ૦ [फा.] દેવાળિયું

નાદી વિ૦ [सं.] નાદવાળું; નાદને લગતું (૨) ગર્વવાળું; તોરી; છંદી

નાદુરસ્ત વિ૦ [फा. नादुरुस्त] માંદું. **-સ્તી** સ્ત્રી૦ અનારોગ્ય; માંદગી

નાધડું વિ૦ + નાનું (પ.)

નાન ન૦ [फा.] મોટી ફડા જેવી એક રોટી; પાંઉ. **૦ખટાઈ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं., फा. नानखताई] એક ખાદ્ય પદાર્થ-મીઠાઈ

નાન ન૦ કમીપણું (૨) કુટુંબમાં મોટી ઉંમરના માણસનો અભાવ

નાનક પું૦ (સં.) શીખ ધર્મના પ્રવર્તક સંત. **૦પંથી** વિ૦ (૨) પું૦ શીખધર્મી. **૦શાઈ** (**-હી**) વિ૦ ગુરુ નાનકે સ્થાપેલું કે પ્રવર્તાવેલું

નાનકડું વિ૦ નાનું (લાલિત્યવાચક)

નાનકીન ન૦ [इं.] કાપડની એક જાત

નાનખટાઈ સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ 'નાન'માં

નાનડિયું (ના') વિ૦ ['નાનું' ઉપરથી] નાનું

નાનપ (ના') સ્ત્રી૦ ['નાનું' ઉપરથી] નાન ૨ જુઓ (૨) નાનમ. **૦ણ** ન૦ બાળપણ. **-મ** સ્ત્રી૦ નાનાપણું (૨) હલકાઈ; ઓછપ; ઊણપ. **-લું** વિ૦ (સુ.) નાનકડું

નાના વિ૦ [सं.] વિધવિધ. **૦કાર** વિ૦ [+आकार] અનેક આકારનું. **૦ત્વ** ન૦ વૈવિધ્ય. **૦ભાતી** વિ૦ વિધવિધ ભાતનું. **૦મત** વિ૦ ભિન્ન ભિન્ન મતવાળું; 'એકમત'થી ઊલટું. **૦રૂપ** વિ૦ વિધવિધ રૂપનું. **૦વર્ણ** વિ૦ વિધવિધ રંગનું. **૦વિધ** વિ૦ અનેક પ્રકારનું (૨) અ૦ અનેક પ્રકારે

નાની સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] માની મા; આજી. **-નો** પું૦ [સર૦ दे. णण्ण = મોટો ભાઈ] માનો બાપ; આજો

નાનું (ના') વિ૦ [सं. श्लक्ष्ण; प्रा. लण्ह; म. लहान; हिं. नान्हा, नन्हा] થોડી ઉંમરનું (૨) કદમાં અલ્પ (૩) [લા.] હલકું, ઊતરતું. [**નાના બાપનું** = હલકા કુળનું. **નાને મોંએ** = નાની ઉંમરે; ઉંમર જોતાં અઘટિત રીતે.] **૦શીક** વિ૦ જરાક સરખું (કદ કે ઉંમરમાં). **૦સૂનું** વિ૦ [સર૦ प्रा. लण्ह-सण्ह; म. लहानसहान] નજીવું; સાધારણ. **-નેરું** વિ૦ નાનકડું

નાનુંધાપું ન૦ બળદની નાથ

નાનુંસૂનું, નાનેરું જુઓ 'નાનું'માં

નાનોઓ પું૦ જુવાનોનો સમુદાય

નાન્યતર વિ૦ [सं.] નપુંસક લિંગનું (વ્યા.)

નાપતું વિ૦ લાગુ પડે નહિ એવું

નાપસંદ વિ૦ [फा.] અણગમતું(૨)અમાન્ય. [**–પડવું**=ના ગમવું.]૦ગી સ્ત્રી૦ અણગમો (૨) માન્ય ન થવું તે [અપવિત્રતા

નાપાક વિ૦ [फा.] અપવિત્ર. –કી સ્ત્રી૦

નાપાય(–યા,–યે)દાર વિ૦ [फा.] પાયો કે આધાર વગરનું; અધ્ધરિયું [(૨) નાપસંદ

નાપાસ વિ૦ [ના+પાસ (इं.)] જુઓ નપાસ

નાપિક,–ત [सं.] પું૦ [સર૦ म. नाप(–पी)क] વાળંદ; હજામ

નાફરમાન વિ૦[फा.] હુકમનો અનાદર કરનારું. –ની સ્ત્રી૦ હુકમની અવજ્ઞા

નાફેરવાદ પું૦ [ના+ફેરવવું+વાદ; સર૦ म. नाफेर] જે નીતિ છે તેમાં ફેરફાર ન કરવો –ન ફેરવવું જોઈએ એવો મત (૨) [સં.] અસહકાર તરીકે ધારાસભાઓના બહિષ્કારમાં ફેરફાર ન કરવો એવો કોન્ગ્રેસ પક્ષનો (૧૯૨૦–૩૦ યુગમાં) મત. –દી વિ૦ (૨) પું૦ નાફેરવાદમાં માનનાર

નાબૂદ વિ૦ [फा.] નિર્મૂળ; સમૂળું ખલાસ; હોય જ નહિ તેવું કરેલું–થયેલું. –દી સ્ત્રી૦ સમૂળ ઉચ્છેદ–નાશ

નાભિ સ્ત્રી૦ [सं.]દૂંટી (૨) કેંદ્ર; મધ્યભાગ (૩) પૈડાનો મધ્યભાગ જ્યાં આરાઓ મળે છે. **૦કમલ(–ળ)** ન૦ દૂંટીરૂપી કમળ. **૦જીવા, ૦નાલ(–ળ)** સ્ત્રી૦ ગર્ભમાં બાળકની દૂંટી સાથે જોડાયેલી રગોની લાંબી નળી. **૦સારણ** સ્ત્રી૦ નાભિનો એક રોગ. **–ભ્યંતર** ન૦ [+अंतर] નાભિનો અંદરનો ભાગ

નામ અ૦ [सं.] એટલે કે; અર્થાત્. ઉદા૦ 'બ્રહ્મ નામ વેદ; તેની ચર્ચા નામ પ્રતિપાલના'

નામ ન૦ [सं., फा.] સંજ્ઞા(૨)[વ્યા.] વસ્તુની સંજ્ઞારૂપ શબ્દ (૩) યાદગીરી; કીર્તિ. [**–કરવું, કાઢવું**=નામાંકિત થવું (૨) [લા.] બદનામ થવું. (–નું)**–જપવું**=(ને) સતત યાદ કરવું. **–જવા દેવું**=ન સંભારવું; ટાળવું; અવગણવું. **–ડુબાડવું**=નામ બોળવું. **–તારવું**=કીર્તિ વધારવી. **–દેવું, લેવું**=નામ ઉચ્ચારીને કહેવું કે બોલાવવું (૨) [લા.] પડકારવું; સામે કહેવું કે કાંઈ કરવું; પજવવું. **–ન દેવું, ન લેવું**=ન બોલાવવું; ન કાંઈ પૂછવું કે લેવાદેવા રાખવી; યાદ ન કરવું; છોડવું. **–ન પૂછવું**=ન બોલાવવું; દૂર કરવું; ત્યાગવું. **–નહિ**=બિલકુલ નહીં. **–પર થૂંકવું**=અતિ તિરસ્કાર કરવો. **–પર પાણી ફેરવવું**=નામ બોળવું. **–પાડવું**=નામાભિધાન કરવું (૨) ખીજ કે મશ્કરીનું બીજું નામ કહેવું (૩)–નો ઉલ્લેખ કરવો (૪) વિશેષ વિગત કહેવી. **–બાળવું**=જુઓ નામ મૂકવું. **–બોળવું**=આબરૂને બટ્ટો લગાડવો. **–મૂકવું**=ન સંભારવું; ત્યાગી દેવું. **–મોટું કરવું**=માનપ્રતિષ્ઠા વધારવાં. **નામની પોક મૂકવી**=નામ મૂકી દેવું;યાદ ન કરવું(૨)–નું નામ દઈને રડવું–પોક મૂકવી (મૃત્યુ બાદ). **નામે ચડાવવું**=(–ને) હકદાર ઠરાવી, દસ્તાવેજમાં તેનું નામ લખાવવું. **નામે ચાલવું**=(–ના)નામથી વહીવટ ચાલવો;માલિક ગણાવું. **નામે માંડવું, નામે લખવું**=હિસાબમાં (–ના) નામ ઉપર રકમ માંડવી; –ની પાસેથી તેટલી રકમ લેવી બાકી છે એમ નોંધવું.]**૦ક** વિ૦ નામનું;નામવાળું (સમાસને અંતે)ઉદા૦ 'એની બેસંટ–નામક'. **૦કરણ** ન૦ નામ પાડવાનો વિધિ (૧૬માંનો એક સંસ્કાર). **૦ચા** સ્ત્રી૦ [फा. नामचह] નામના; પ્રખ્યાતિ. **૦ચીન,૦જાદું** વિ૦ [+फा. चीन; फा. जादह] નામીચું; પ્રખ્યાત. **૦જોગ(–ગી)** વિ૦ જેનું નામ લખ્યું હોય તેને જ મળે તેવી (હૂંડી). **૦ઠામ** ન૦ નામ અને ઠામ; સરનામું. **૦દાર** વિ૦[फा.]મશહૂર(૨)માનવંત. **૦દારી** સ્ત્રી૦ પ્રખ્યાતિ. **૦ધાતુ** પું૦ નામ ઉપરથી બનેલો ધાતુ (વ્યા.). **૦ધારક, ૦ધારી** વિ૦ નામ ધારણ કરનારું(૨)નામનું જ; જૂઠું; ઢોંગી. **૦ધૂન** સ્ત્રી૦ (ઈશ્વરના) નામની ધૂન કે લહે. **૦ના** સ્ત્રી૦ કીર્તિ. **૦નિર્દેશ** પું૦ નામનો ખાસ ઉલ્લેખ(૨)નામ બોલીને કરેલી ગણતરી.

૦નિશાન ન૦ નામ કે બીજું કાંઈ ચિહ્ન. **૦નું** વિ૦ નામવાળું (૨) માત્ર દેખાડવાનું જ; કહેવામાત્ર. **૦માત્ર** વિ૦ નામ પૂરતું; નામનું જ. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ નામવાળો સિક્કો (સીલ મારવાનો). **૦યોગી** વિ૦ શબ્દયોગી (અ૦) [વ્યા.]. **૦રાશિ** વિ૦ એક નામનું; એક રાશિના નામવાળું. **૦લેણું** ન૦ નામ લેવું તે; નામસ્મરણ. **૦વર** વિ૦ [फा. वर] પ્રખ્યાત. **૦વાક્ય** ન૦ [વ્યા.] નામ તરીકે વપરાયેલું ગૌણ વાક્ય. **૦વાચક** વિ૦ નામ બતાવનાર (વ્યા.). **૦શેષ** વિ૦ માત્ર નામ બાકી રહ્યું હોય તેવું; નાશ પામેલું. **૦સ્મરણ** ન૦ નામ લેવું – યાદ કરવું તે; નામનો જપ

નામ(-મુ)ક્કર વિ૦ [फा. नामुक्किर] નાકબૂલ; હા કહ્યા પછી ફરી જનારું. [**-જવું** = ઇન્કાર કરવો; ફરી જવું.]

નામચા,-ચીન,-જાદુ [फा.] જુઓ 'નામ'માં

નામજોગ(-ગું), નામઠામ જુઓ 'નામ'માં

નામણદીવો પું૦ [સર૦ म. नामणदिव, नामंदिवा, लामणदिवा] જુઓ રામણદીવો

નામદાર, -રી [फा.] જુઓ 'નામ'માં

નામ ૦ધાતુ, ૦ધારક, ૦ધારી, ૦ધૂન, ૦ના, ૦નિર્દેશ, ૦નિશાન, ૦નું, ૦માત્ર, ૦મુદ્રા, ૦યોગી જુઓ 'નામ'માં

નામરજી સ્ત્રી૦[फा.]અનિચ્છા;મરજી ન હોવી તે

નામરાશિ જુઓ 'નામ'માં

નામર્દ વિ૦ [फा.] બાયલું. **-ર્દાઈ, -ર્દી** સ્ત્રી૦ બાયલાપણું

નામ ૦લેણું, ૦વર, ૦વાક્ય, ૦વાચક જુઓ ['નામ'માં

નામવું સ૦ક્રિ૦ [सं. नम्, प्रा. णाम ઉપરથી] (પ.) નમાવવું (૨) રેડવું (૩)અ૦ક્રિ૦ વળવું; તરફ જવું

નામશૂદ્ર વિ૦(૨)પું૦ એ નામની એક અસ્પૃશ્ય [મનાતી જાત

નામશેષ, નામસ્મરણ જુઓ 'નામ'માં

નામંજૂર વિ૦ [फा.] નાકબૂલ. **-રી** સ્ત્રી૦ નામંજૂર થવું તે

નામાવલિ(-લી, -ળિ, -ળી) સ્ત્રી૦ [सं.] [નામની ટીપ

નામાંકિત વિ૦ [सं.] પ્રખ્યાત; જાણીતું

નામાંતર ન૦ [सं.] નામ બદલી નાખવું તે (૨) બીજું નામ

નામિક વિ૦ [सं.] નામવાળું; નામ સંબંધી. [**-કી** વિ૦ સ્ત્રી૦

નામી, ૦ચું વિ૦ [फा.] પ્રખ્યાત (૨) સુંદર

નામુક(-ક્ક)ર વિ૦ જુઓ નામક્કર

નામુનાસ(-સિ)બ વિ૦ [फा. नामुनासिब] ગેરવાજબી; અયોગ્ય; અઘટિત

નામુરાદ વિ૦ [फा.] નિરાશ

નામું ન૦ [फा.] જમેઉધારનો હિસાબ(૨)હક; દાપું(૩)વર્ણન; ઇતિહાસ. ઉદા૦ સિકંદરનામું (૪)નામ લખવાં તે.[**-ઉતારવું** =નામું લખવું; જમેઉધારનો હિસાબ લખવો (૨) હિસાબની નકલ કરવી. **-કરવું** = (ને ત્યાંથી) ઉધાર લાવવું – લેવું; નામે લખાવીને લાવવું. **-ચડી જવું** = લખવો બાકી એવો હિસાબ વધી જવો. **-ચાલવું** = ખાતું ચાલવું; (ને ત્યાંથી) નામે લખાવીને માલ લાવવાનો વ્યવહાર હોવો. **-માંડવું, લખવું** = જમેઉધારનો હિસાબ લખવો.] **૦ઠામું, ૦લેખું** ન૦ નામાનો વિગતવાર હિસાબ

નામે અ૦ નામ ઉપર;-ને ખાતે. [**-લખવું** = -ને ખાતે માંડવું. **-લાવવું**=ઉધાર લાવવું.] (૨) નામથી. ઉદા૦ નામે ફલાણા. **૦નામ** અ૦ બરોબર એક જ નામથી

નામેરી વિ૦ ['નામ' પરથી] સમાન-એક [જ નામનું

નામોશી સ્ત્રી૦[अ. नामूस] બેઆબરૂ; હીણપત

નાયક પું૦ [सं.] આગેવાન; સરદાર(૨)નાટકનું કે વાર્તાનું મુખ્ય પાત્ર

નાયકડી સ્ત્રી૦ [સર૦ નાયકો] એક જાતની ભીલડી. **-ડો** પું૦ તે જાતનો ભીલ

નાયકણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [જુઓ નાયકા] વેસ્યા (૨)['નાયકો' ઉપરથી]નાયકાની કે નાયક સ્ત્રી

નાયકા સ્ત્રી૦ નાયિકા

નાયકો પું૦['નાયક' પરથી; સર૦ अप. णाअक्क] સુરત બાજુની એક રાનીપરજનો માણસ

નાયડી સ્ત્રી૦ [सं. नालि, प्रा. णाहि] (પેડાંની) નાભિ (૨) [જુઓ નાડ] તાંત; ચામડાની પાતળી દોરી(૩)કામઠું; ધનુષ્ય(૪) [?] સુતાર જે ઢીમચા ઉપર મૂકી લાકડાં ઘડે છે તે

નાયબ વિ૦ [अ. नाइब] હાથ નીચેનું-મદદગાર

નાયિકા સ્ત્રી૦[सं.]મુખ્ય સ્ત્રીપાત્ર (૨) અગ્રેસર સ્ત્રી (૩) ગુણકા; રામજની

-નાર [सं. अन + कार (प्रा. आर) પરથી; સર૦ હાર (તારણહાર; हिं. हारा] ભ૦ કૃ૦નો કે કર્તૃત્વવાચક પ્રત્યય. ઉદા૦ કરનાર

નાર સ્ત્રી૦ (સં.) ગીલીદંડાની રમતમાં એક દાવ

નાર પું૦ [सं.] પાણી (૨) મનુષ્યમાત્રનો સમૂહ

નાર સ્ત્રી૦ નારી; સ્ત્રી (પ.). ૦જિત વિ૦ સ્ત્રીને વશ (નર)

નારકી,૦ય વિ૦ [सं.] નરકનું

નારખું ન૦ [नाभि - નાયડી + રખું (सं. रक्ष् ઉપરથી)] ચમરખું (૨) પૈડાની નાભિમાં ઘાલવામાં આવતી લોઢાની ચૂડી

નારદ પું૦ [सं.] (સં.) એક દેવર્ષિ; બ્રહ્માના એક માનસપુત્ર (૨) [લા.] બે જણને આમ તેમ કહીને લડાવી મારનાર, તેમાં મજા માણનાર માણસ. [**-ની ચોટલી** = ઊભી ને ઊભી રહેતી ચોટલી.] **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦વેડા** પું૦ બ૦ વ૦ બે જણને લડાવવાની કળા

નારલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

નારવા વિ૦[फा.] રૂઢિથી વિરુદ્ધ; અયોગ્ય; ખોટું

નારંગ પું૦ [सं.; फा.] નારંગીનું ઝાડ. ૦ડું ન૦ નારંગી. -ગિયું વિ૦ નારંગી. -ગી વિ૦ નારંગી રંગનું (૨) સ્ત્રી૦ એક ફળ કે ઝાડ

નારા સ્ત્રી૦ [सं.] પાણી

નારાચ પું૦[सं.]એક છંદ (૨) ન૦લોઢાનું બાણ

નારાજ વિ૦ [फा.] નાખુશ. ૦ગી, -જી સ્ત્રી૦ [फा.], -જીપો પું૦ નાખુશી

નારાટ પું૦ પિત્તદોષથી ઉત્પન્ન થનાર સ્વર

નારાયણ પું૦ [सं.] (સં.) શેષશાયી વિષ્ણુ (૨) એક ઋષિ; નરના સાથી (૩) સંન્યાસી. [**નારાયણદશીં ટોળું** = નાકકટ્ટાની જમાત. **નારાયણ! નારાયણ!** = કશી ખબર નથી; હું ન જાણું; અરેરે, એવો ભાવ બતાવતો ઉદ્ગાર; રામ ! રામ !] **૦બલિ(-ળિ)** પું૦ અવગતિ પામેલા પૂર્વજોના ઉદ્ધાર માટે અપાતો બલિ. **-ણી** સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગા (૨)લક્ષ્મી.

નારાસ્ત વિ૦ [फा.] જૂઠું; અપ્રમાણિક. **-સ્તી** સ્ત્રી૦

નારિ(-રી)કેર(-લ) ન૦ [सं.] નારિયેળ. **૦પાક** પું૦ અંદર ઘણો ગૂઢ રસ હોય એવો અર્થપરિપાક (કા. શા.)

નારિયેળ ન૦ [सं. नारिकेल; प्रा. णारिएर, -ल] શ્રીફળ. [**-આપવું** = સગાઈનું કહેણ મોકલવું (૨) નોકરીમાંથી કાઢી મૂકવું. **-ચઢાવવું** = નાળિયેરનું નૈવેદ્ય ધરાવવું. **-પકડાવવું, -પરખાવવું** = બરતરફ કરવું. **-મળવું** = રજા મળવી; બરતરફ થવું. **-મોકલવું** સગાઈનું માગું કરવું. **-સ્વીકારવું** = વિવાહ-સગપણની માગણી કબૂલવી.] **-ળી** સ્ત્રી૦ નાળિયેરનું ઝાડ. **-ળી પૂનમ** સ્ત્રી૦ શ્રાવણી પૂર્ણિમા

નારી સ્ત્રી૦[सं.]સ્ત્રી. **૦કુંજર** પું૦ હાથીનો દેખાવ દેખાય તેવી સ્ત્રીઓના શરીરની ગોઠવણ. **૦જાતિ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીજાતિ (૨) [વ્યા.] સ્ત્રીલિંગ. **૦પ્રતિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓ પ્રત્યેનો આદર-સન્માન

નારીકેર (-લ) ન૦ [सं.] નારિયેળ

નારી ૦જાતિ, ૦પ્રતિષ્ઠા જુઓ 'નારી'માં

નારુ પું૦[સર૦ म. नारू] વસવાયો (૨) વસવાયાની હકસાઈ. **૦કારુ** વિ૦ [સર૦ म. नारूकारू, का. नाडुकाडु] ફાલતુ - હલકી જાતનું (૨) પું૦ બ૦ વ૦ વસવાયાની ચૌદ જાત (નવ નારુ અને પાંચ કારુ)

નારું (ના') ન૦ [સર૦ दे. णारुट्ट = ખાડો, દર; અથવા प्रा. ण्हारु = શિરા; નસ; हिं. ना(०ह)रू, म. नारू] ગૂમડું પાકીને પડેલો શાર - તેનું મોઢું [**-પડવું**] (૨) એક રોગ જેમાં ફોલ્લાઓ થઈ અંદરથી સૂતર જેવો લાંબો કીડો નીકળે છે

નાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [सं.] દાંડી (કમળ ઇ૦ની)

નાલકી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं.; म.]એક જાતની પાલખી

નાલાયક વિ૦ [फा. नालाइक] અયોગ્ય. **-કી** સ્ત્રી૦ અયોગ્યતા

નાલાશ(-સ) સ્ત્રી૦ + જુઓ નાલેશી

નાલિ(-લી) સ્ત્રી૦ [सं.] મોરી; નીક (૨) નાડી; નસ

નાલિકેર ન૦ [सं.] નાળિયેર. **-રી** સ્ત્રી૦ નાળિયેરી

નાલેશી(-સી) સ્ત્રી૦ [फा. नालिश] નિંદા; બદગોઈ

નાવ સ્ત્રી૦ ન૦ [सं. नौ; प्रा. णावा; फा.] હોડી;
વહાણ. [-ચલાવવું, ઠેલવું = ઘરસંસાર
ચલાવવો.] ૦ડી સ્ત્રી૦ નાની હોડી. ૦ડું ન૦ હોડકું

નાવણ (ના') ન૦ [सं. स्ना, प्रा. ण्हा(०व)
ઉપરથી] સ્નાન (૨) નાહવાનું પાણી (૩)
ઋતુસ્નાન (૪) રજ; આર્તવ. [-આવવું
= સ્ત્રીને અટકાવ આવવો (૨) સ્ત્રીએ
પહેલી વાર રજસ્વલા થવું.] -ણિયું ન૦ સ્નાન
(પ.) (૨) નાહવાની જગા. -ણિયો પું૦
ઉનામણું

નાવલિયો, નાવલો પું૦ [सं. नाथ, प्रा. णाह
ઉપરથી ? સર૦ म. नावो. કે दे. णाउल्ल =
અનેક ગાયોવાળો પરથી ? કે સર૦ म. नवरा;
हिं. नवेला. અથવા म. नावळ = લગ્નની
જાન] પતિ (લાલિત્યવાચક)

નાવવું અ૦ક્રિ૦ [न + આવવું] (પ.) ન આવવું

નાવાકેફ વિ૦ [फा. ना + अ. वाकिफ] અજાણ;
અપરિચિત [વગરનું (૨) નધણિયાતું

નાવારસ(-સી) વિ૦ [फा. नावारिस] વારસ

નાવિક પું૦ [सं.] વહાણવટી (૨) સુકાની [નાઈ

નાવી પું૦ [सं. नापित; प्रा. णाविअ] હજામ;

નાવીન્ય ન૦ [सं.] નવીનતા [(નદી ઇ૦)

નાવ્ય વિ૦ [सं.] વહાણ જેમાં ફરી શકે એવું

નાશ પું૦ [सं.] સંહાર; પાયમાલી; ખુવારી (૨)
નુકસાન; તોટો. ૦ક (-કારક) વિ૦ નાશ
કરનારું. ૦ખાતું ન૦ નકામા થતા કાગળો
ઇ૦ નો નાશ કરવાનું કામ કરતું ખાતું. ૦ન
વિ૦ જુઓ નાશક (૨) ન૦ નાશ. ૦વંત, ૦વાન
વિ૦ નાશ પામે તેવું; નશ્વર

નાશિ(-સિ)ક ન૦ [म.; સર૦ सं. नासिक्य,
प्रा. णासिक(-क्क)] (સં.) એક ગામ – હિંદુ
તીર્થ [આવે છે)

-નાશી વિ૦ [सं.] નાશક (સમાસને અંતે

નાશેહ સ્ત્રી૦ [फा. ना + शाह] શેહમાં ન હોવું
તે; શેતરંજની રમતમાં રાજાને શેહમાંથી
ખસેડવો તે

નાસ પું૦ [सं. नस्य; સર૦ हिं., म.] નાક વાટે
ધૂણી કે વરાળ લેવી તે [-આપવો, લેવો]
(૨) [सं. न्यास; प्रा. णास] + ઠામઠેકાણું;
નાસતપાસ [નાસભાગ; નાસરડું

નાસણું ન૦ ['નાસવું' ઉપરથી] નાસવું તે;

નાસતપાસ સ્ત્રી૦ [નાસ + તપાસ] તપાસ; ભાળ

નાસપાતી સ્ત્રી૦; ન૦ [फा. नाशपाती] એક ફળ

નાસબૂર વિ૦ [फा. ना + + સબૂરી
વગરનું; અધીરું. -રી સ્ત્રી૦

નાસભાગ સ્ત્રી૦ [નાસવું + ભાગવું] નાસાનાસ

નાસમજ વિ૦ [फा. ना + સમજ; સર૦ हिं., म.]
+ અણસમજુ [કે ત્રાસથી નાસવું તે

નાસરડું ન૦ ['નાસવું' ઉપરથી] નાસણું; ભય

નાસરી (ના') સ્ત્રી૦ [फा. नासिर પરથી ? સર૦
म.] બાર બદામ જેટલી કિંમત (ગણતરીમાં)

નાસવાબ વિ૦ [फा.] સવાબ વિનાનું; પાપી

નાસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. नश्; प्रा. णस्स, णास]
દોડવું (૨) જતું રહેવું; ભાગવું (૩) પાછું પડવું;
પીછેહઠ કરવી. [**નાસતાં ભોંય ભારે પડવી**
= નાસવું મુશ્કેલ થવું.]

નાસા(-સિકા) સ્ત્રી૦ [सं.] નાક (૨) દરવાજાનો
ઉપલો ભાગ જેમાં ગણપતિનું ચિત્ર કાઢેલું
હોય છે (૩) અરડૂસી. ૦ગ્ર ન૦ [+ अग्र] નાકનું
ટેરવું. ૦સ્થિ ન૦ [+ अस्थि] નાકનું હાડકું

નાસાનાસ(-સી) (સ,) સ્ત્રી૦ દોડાદોડ; નાસભાગ

નાસાબિત વિ૦ [फा.] સાબિત ન થયેલું; અસિદ્ધ

નાસિક પું૦ (સં.) જુઓ નાશિક

નાસિકા, ૦ગ્ર, ૦સ્થિ [सं.] જુઓ 'નાસા'માં

નાસિક્ય વિ૦ [सं.] નાકનું; નાકને લગતું (૨) પું૦
અનુનાસિક અવાજ કે વ્યંજન. ૦વિધાન
ન૦ નાક વીંધવું તે [સ્ત્રી૦ નિરાશા

નાસિ(-સી)પાસ વિ૦ [फा.] નિરાશ. -સી

નાસૂર ન૦ [अ.] નાક અને ગળા વગેરેનો એક
રોગ [જનાર (માણસ)

નાસેડુ વિ૦ (૨) પું૦ ['નાસવું' ઉપરથી] નાશી

નાસોદર પું૦ [सं.] એક રોગ

નાસ્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] અભાવ; ન હોવું તે. ૦ક વિ૦
ઈશ્વર, પરલોક, કર્મફળ વગેરે નથી એવી
માન્યતાવાળું (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩)
ચાર્વાક. ૦કતા સ્ત્રી૦, ૦કપણું, ૦ક્ય ન૦
નાસ્તિક હોવું તે કે તેનો ભાવ. ૦તા સ્ત્રી૦;
૦ત્વ ન૦. ૦વાચી વિ૦ નથી એમ કહેનાર;

નાસ્તિક. **૦વાદ** પું૦ નાસ્તિક મત. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ નાસ્તિક

નાસ્તો પું૦ [फा. नाश्तह्] હાજરી; શિરામણ

નાહક અ૦ [फा. नाहक़] વગરકારણે; ખાલીપીલી(૨)વગર હકે; અન્યાયી રીતે. **૦નું** ક્રિ૦ વિ૦ કારણ કે હક વગર; નાહક

નાહવું (ના'વું) અ૦ક્રિ૦ [सं. स्ना; प्रा. ण्हा] સ્નાન કરવું. [**નાહવાનું આવવું, હોવું**=કોઈના મૃત્યુને લીધે નાહવાનું થવું. **નાહી ઊઠવું**=નાહી પરવારવું(૨)અડકાવ કે પ્રસૂતિના સૂતક પછી સ્ત્રીએ સ્નાન કરીને શુદ્ધ થવું (૩) ખોટ આવવી. **નાહી નાખવું**=ખતમ કે મૂએલું જાણવું(૨)કોઈ આશા કે સંબંધ છોડી દેવાં (૩) શોક-ચિંતા વિસારે પાડવાં. **નાહી પરવારવું**=સ્નાનાદિ કરીને તૈયાર થઈ જવું (૨)આશા કે બધો સંબંધ છોડી દેવો. **નાહી બેસવું**=નિરાંત વાળવી (૨) ભારે ખોટમાં આવી પડવું (૩) પૈસેટકે ખાલીખમ થવું.] **૦નિચોવવું** અ૦ક્રિ૦ [લા.] લાગતું-વળગતું હોવું; સંબંધ હોવો

નાહિયણ સ્ત્રી૦ ભાટિયણ

નાહિંમત વિ૦ [फा.] હિંમત વિનાનું; કાયર

નાહીં અ૦ [अप. णाहिं; सं. नहि] (પ.) નહિ

નાળ પું૦ [सं. नाल] નાલ; લાંબી પોલી દાંડી કે નળી (૨) ગર્ભમાં બાળકની દૂંટી સાથે જોડાયેલી રગોની લાંબી નળી (૩) સ્ત્રી૦ નેળ (૪) નળિયું (૫) પરનાળ (૬) બંદૂકની નળી. **૦કું(-ચું,-વું)** ન૦ પ્રવાહી પદાર્થ રેડવા માટેની અમુક આકારની ભૂંગળી. **૦ગોળો** પું૦ તોપનો ગોળો

નાળ પું૦ [अ. नअल; સર૦ हिं. नाल] ઘોડા તથા બળદને પગે કે જોડાની એડીએ જડવામાં આવતી લોખંડની જાડી પટી. **૦બંદ(-ધ)** પું૦ [સર૦ हिं.] નાળ જડનારો. **૦બંદી(-ધી)** સ્ત્રી૦ નાળ જડવાની ક્રિયા કે ધંધો

નાળકું, -ચું, -વું જુઓ 'નાળ'માં

નાળબંદ, -દી, -ધ, -ધી જુઓ 'નાળ'માં

નાળિયું ન૦ [નાળ પરથી] નેળ; સાંકડી ગલી

નાળિયેર,-રી,-રી પૂનમ જુઓ 'નારિયેળ'માં. **-રો** પું૦ નાળિયેરનો ડાયો

નાળી સ્ત્રી૦ [सं. नाली, प्रा. णाली?] એક વનસ્પતિ (એક વેલો?)

નાળું ન૦ [सं. नालकं] વહેળો (૨) નાની નદી (૩) ગરનાળું

નાળો પું૦ [નાળી ?]પાણીમાં થતો એક વેલો

નાંખ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ નાખવું] ઊલટી;વાંતિ

નાંખવું (૦) સ૦ક્રિ૦[सं. निक्षिप्; प्रा. णिक्खिव] નાખવું; ફેંકવું; ઉશેટવું(૨)દૂર કરવું; બાજુ પર રાખવું;પડતું મૂકવું(૩)મૂકવું (જેમ કે ઘાસ ક્યાં નાંખવાનું છે? 'ખડગ પર હાથ નાંખ્યો') (૪) અંદર ઉમેરવું; ઘાલવું. (જેમ કે, ગોળ નાંખો તેટલું ગળ્યું થાય) (૫) કારીગરને ત્યાં તૈયાર કરાવવા સોંપવું (જેમ કે, જોડા કપડાં નાંખવાં) (૬) કર કે વેરો બેસાડવો (૭) અન્ય ક્રિ૦ની સહાયમાં તે ક્રિયા ઝપાટાબંધ પૂરી કરવાનો (અથવા કોઈ સ્થાને તે ગમે તેમ પૂરી કરવાનો) ભાવ બતાવે છે. ઉદા૦ કાપી નાંખ;લખી નાંખ. [**નાંખી મૂકવું, રાખવું**=લઈને સંઘરી કે સાચવી રાખવું (૨) કાઢવા જેવું હોવા છતાં રાખવું-સંઘરવું.] [નાંગળ

નાંગર (૦) ન૦[दे. णंगर,-ल; फा. लंगर] લંગર; **નાંગરણું** (૦) ન૦ [જુઓ નાંગળું] જુઓ નાગરણું [લંગરવું (૨) જોતરવું

નાંગર(-ળ)વું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ નાંગર]

નાંગળ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ નાંગર] લંગર (૨) અવરોધ;અટકાવ(૩)હળને ધૂંસરી બાંધવાની રાશ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ નાંગરવું

નાંગળું (૦) ન૦['નાંગળ' ઉપરથી ?]કાણું;ગાજ

નાંદરવું (૦)ન૦ પહેલા વરસાદથી ઊગેલું ઝીણું ઝીણું ઘાસ [(૨) છોકરો

નાંદિયો (૦?) પું૦[જુઓ નંદી] નંદી; પોઠિયો

નાંદી સ્ત્રી૦ [सं.] આશીર્વાદાત્મક શ્લોક; આશીર્વાદ, નમસ્કાર કે વસ્તુનિર્દેશવાળો નાટકનો પ્રારંભનો શ્લોક. **૦મુખ, ૦શ્રાદ્ધ** ન૦ પુત્રજન્મ, વિવાહ વગેરે માંગળિક પ્રસંગે કરાતું એક શ્રાદ્ધ

નાંધડિયું (૦) વિ૦ નાધડું; નાનું [સ્ત્રી૦ છોકરી

નાંધલું (૦) વિ૦ [સર૦ નાધડું] નાનું. **-લી**

નિ [सं.] ક્રિયાપદ અને નામની આગળ નીચેના અર્થોમાં લગાડાતો પૂર્વગ : (૧) નીચે, તળે, અંદર. ઉદા૦ નિપાત, નિમગ્ન(૨)સમૂહ;ગાઢતા, અતિશયતા. ઉદા૦ નિકુંજ; નિગ્રહ, નિગૂઢ (૩) ચોકસપણું;ભાવાત્મકતા. ઉદા૦ નિખાલસ(૪) નિર્, નિસ્ એ સં. પૂર્વગોના રૂપ તરીકે, બહાર એવા અર્થમાં. ઉદા૦ નિકાસ. (૫) અભાવ, ઓછપ એવા અર્થમાં. ઉદા૦ નિલાજરું, નિધણિયું, નિધડક [વિ૦ નિકટ રહેલું

નિકટ વિ૦ [सं.] પાસેનું (૨) અ૦ પાસે. **૦વર્તી**

નિકર પું૦ [सं.] સમૂહ

નિકષ પું૦[सं.] સરાણ(૨)કસોટી કે તેનો પથ્થર. **૦શિલા** સ્ત્રી૦ સરાણ કે કસોટીનો પથ્થર

નિકસાવવું સ૦ક્રિ૦ નિકાસવું ('નીકસવું'નું પ્રેરક)

નિકંદન ન૦[सं.] નાશ. [**-કાઢવું** = જડમૂળથી નાશ કરવો. **-જવું** = સમૂળો નાશ થવો.]

નિકા, ૦હ [अ.] પું૦ લગ્ન. [**-પઢવા** = મુસલમાની વિધિએ લગ્નકરાર કરવા.] [સમૂહ

નિકાય પું૦[सं.] ઘર; રહેઠાણ (૨) શરીર (૩)

નિકાલ પું૦ [प्रा. णिक्काल (सं. निर् + कासय्) પરથી; સર૦ हिं., म.] ફેંસલો(૨)નીકળવાનો માર્ગ. [**-આણવો** = પતાવટ કરવી. **-કરવો** = પતાવટ કરવી (૨) નીકળવાનો માર્ગ કરવો. **-કરી નાખવો** = પતાવી દેવું(૨)મારી નાખવું. **-કાઢવો** = તોડ - માર્ગ કાઢવો. **-થવો** = પતાવટ થવી(૨)કષ્ટાતી સ્ત્રીને પ્રસવ થવો (૩) નીકળવાનો માર્ગ થવો. **-લાવવો** = પતાવટ કરવી.] **-લી** વિ૦ નિકાલને લગતું

નિકાશ(-સ) સ્ત્રી૦ [નિકાસવું જુઓ] માલનું પરદેશ જવું તે. **૦કર** પું૦ નિકાસ કરનાર. **-શી(-સી)** વિ૦ નિકાસ માટેનું;તે માટે યોગ્ય

નિકાસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. निर् + कासय्; प्रा. णिक्कस] નિકાસ કરવી (૨) બહાર કાઢવું

નિકાહ પું૦ [अ.] જુઓ નિકા

નિકુંજ સ્ત્રી૦ [सं.] વનસ્પતિની ઘટા

નિકૃષ્ટ વિ૦[सं.] અધમ; હલકું (૨) પાસે. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦

નિકેત પું૦, **૦ન** ન૦ [सं.] સ્થાન; ઘર

નિકોરી સ્ત્રી૦ ['નીક' ઉપરથી ? કે प्रा. णिक्कोर = દૂર કરવું - કાઢવું ?] ધોરિયો; નીક; મોરી

નિકોલવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. णिक्कोर પરથી ? સર૦ म. निकुरणें] (સુ.) આમલી ફોલવી - કચૂકા કાઢવા

નિકોલી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ - ઔષધિ

નિક્ષિપ્ત વિ૦ [सं.] ફેંકેલું (૨) મોકલેલું (૩) તજેલું (૪) થાપણ તરીકે મૂકેલું - સોંપેલું

નિક્ષેપ પું૦[सं.] ફેંકવું તે (૨) મોકલવું તે (૩) ત્યાગ (૪) ન્યાસ; થાપણ;ટ્રસ્ટ. **-પી** પું૦ જેને માલ સોંપ્યો હોય તે માણસ; ટ્રસ્ટી. **-પ્તા** પું૦ માલ સોંપનાર

નિખરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નિખારવું'નું પ્રેરક

નિખર્વ પું૦ [सं.] સો અબજ જેટલી સંખ્યા

નિખા(-ષા)દ પું૦ જુઓ નિષાદ

નિખાર પું૦ [સર૦ म.] મોટી ઓટ (૨) ઓટ પછી બાર મિનિટ સુધી પાણી સ્થિર રહે છે તે (૩)[જુઓ નિખારવું] ખેળ કાઢવી - નિખારવું તે (૪) ખેળ; કાંજી

નિખારવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. निखारना, म. निखारणें; सं. निस् + क्षारय् પરથી ?] ધોવું; સાફ કરવું; ખેળ કાઢી નાંખવી

નિખાલસ વિ૦[नि+खालिस (अ.); સર૦ हिं.] ખુલ્લા-શુદ્ધ દિલનું. **૦તા** સ્ત્રી૦

નિખિલ વિ૦ [सं.] બધું

નિગડ ન૦ [सं.] બેડી (૨) હાથીના પગમાં નાખવાની સાંકળ (૩) હેડ; ડેરો

નિગમ પું૦[सं.] વેદ; ધર્મશાસ્ત્ર (૨) ઈશ્વર (૩) અંત. **૦ન** ન૦ સાર; નિકાલ(૨) (ન્યા.)ન્યાયનાં પંચાવયવ વાક્યમાં છેલ્લું - પાંચમું, જેમાં પ્રતિજ્ઞાવાક્યમાં જણાવેલી વાત સિદ્ધ થઈ એવું સૂચવવા તેનું ફરીથી કથન કરવામાં આવે છે

નિગમવું સ૦ક્રિ૦[सं. निर्गम्;प्रा. निग्गम પરથી] ટાળવું; દૂર કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ વીતવું; ગુજરવું

નિગમસભા સ્ત્રી૦ [सं.] નાગરિકોની લોકસભા

નિગમાગમ ન૦ [सं. निगम + आगम] વેદ વગેરે શાસ્ત્રો

નિગરણ ન૦ [सं.] ગળવાની ક્રિયા

નિગળાવવું સ૦ક્રિ૦ નિગાળવું('નીગળવું'નું પ્રેરક)

નિગાહ સ્ત્રી૦ [फा.] નજર; દૃષ્ટિ (૨) [લા.]

ધ્યાન, સંભાળ; કાળજી (૩) મહેરબાની. [-કરવી=નજર કરવી(૨)મહેરબાની કરવી. -ખેંચવી=લાંબા પડીને સલામ કરવી. -રાખવી=ધ્યાન રાખવું (૨) મહેરબાની રાખવી. નિગાહમાં લેવું=ધ્યાનમાં લેવું.] **૦દાર** વિ૦ નિગાહ રાખનાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦, **૦બાની** સ્ત્રી૦ મહેરબાની (૨) દેખરેખ

નિગાળ,-ળો પું૦ ['નિગાળવું' ઉપરથી] ઓઘરાળો(૨)ઘાડો રસ(૩)ગાળતાં રહેલો કચરો

નિગાળવું, સ૦ ક્રિ૦ [નિ + ગાળવું; સર૦ हिं. निगलना; प्रा. णिगलिय=બરોબર સ્વચ્છ કરેલું] ટપકાવવું; નિગળાવવું

નિગૂઢ વિ૦ [सं.] ગુપ્ત; બરોબર સંતાડેલું (૨) ઊંડું; અગમ્ય; ગૂઢ. **૦ત્વ** ન૦

નિગોદ સ્ત્રી૦ [सं. निघाति =લોઢાનો દસ્તો?] લોઢાની ખાંડણી (?) (૨) પું૦[सं.] જીવરાશિ (જૈન)

નિગ્રહ પું૦[सं.] અવરોધ; અટકાવ; દમન (૨) બંધન(૩)સજા. **૦સ્થાન** ન૦ વાદમાં પરાજયનું સ્થાન; વિપ્રતિપત્તિ કે અપ્રતિપત્તિને કારણે જ્યાંથી વાદીને અટકાવવો પડે તે (ન્યા.)

નિગ્રો પું૦ [इं.] હબસી

નિઘર્ષણ ન૦ [सं.] ઘસારો; મર્દન

નિઘંટુ પું૦ [सं.] શબ્દકોશ; શબ્દસૂચિ

નિઘા સ્ત્રી૦ જુઓ નિગાહ

નિઘાલ પું૦ નીઘલવું તે

નિચુલ ન૦ [सं.] બરુ

નિચોડ પું૦ [हिं.; સર૦ दे. णिच्चुड; જુઓ નિચોવવું] નિચોવીને કાઢેલો રસ (૨) [લા.] સાર; તાત્પર્ય

નિચોર,-લ [सं.] પું૦ આચ્છાદન; ઘૂંઘટનું કપડું (૨) પછેડી; ચાદર (૩) વસ્ત્ર; કપડું

નિચોવણ ન૦ ['નિચોવવું' ઉપરથી] નિચોવીને લીધેલો પદાર્થ; નિચોડ (૨) નિચોવવું તે

નિચોવવું સ૦ક્રિ૦ [दे. णिच्चोय; સર૦ हिं. निचो(०ड,०र,०व)ना] દબાવીને પાણી બહાર કાઢવું (૨) [લા.] કસ રહે નહિ તેમ કરવું. **નિચોવાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક) (૨)નિચોવવામાં મદદ કરવી. **નિચોવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિચ્છેદ પું૦[सं.] છેદ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ કાપી નાખવું

નિછરાવળ સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. निछावर]દાન; બક્ષિસ

નિછવણિયું ન૦ ['નિછાળવું' ઉપરથી] પાણીનું માટલું વીંછળવાનું લૂગડું

નિછામણ ન૦['નિછાળવું' ઉપરથી] વિછળામણ; [ધોવરામણ

નિછામણું ન૦ ['નિછાળવું' ઉપરથી] પાણીથી ભીંજાયેલા પદાર્થમાંથી પાણી ટપકી જાય તે માટે બનાવેલું વાંસની પકડનું ચોકઠું

નિછારો પું૦ જુઓ નિકોરી

નિછાળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. नि+क्षालय्; प्रा. णिच्छाल] વીંછળવું. **નિછાળાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) (૨) નિછાળવામાં મદદ કરવી. **નિછાળાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિજ વિ૦ [सं.] પોતાનું. **૦ધામ** ન૦ [સર૦ म.] સ્વધામ; પરમાત્માનું ધામ. **૦પણું** ન૦ અભિમાન; અહંકાર. **-જાનંદ** પું૦ [+आनंद] પોતાનો આનંદ (૨) આત્માનંદ

નિજા(-ઝા)રા પું૦ [अ. निज़ारह] કટાક્ષ; નેજારા

નિઝામ પું૦ [अ.] (સં.) દક્ષિણ હૈદરાબાદના રાજાની સંજ્ઞા

નિઝારા પું૦ જુઓ નિજારા

નિટોલ,-ળ અ૦ નીઠ; નક્કી

નિઠાડવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીઠવું] ખુટાડવું; છેડો લાવવો ('નીઠવું'નું પ્રેરક)

નિત વિ૦(૨)અ૦ [सं. नित्य] (પ.) નિત્ય; રોજ. **૦નવું** વિ૦ હમેશ નવું; તાજું. **૦પત** અ૦ [सं. नित्य+प्रति ?] + દરરોજ; હમેશાં

નિતરા(૦મ)ણ ન૦['નીતરવું' ઉપરથી]નીતરેલું પાણી કે પ્રવાહી

નિતરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નીતરવું'નું પ્રેરક; નિતારાવવું

નિતલ ન૦ [सं.] સાત પાતાળમાંનું એક

નિતવાળિયો પું૦ જુઓ નતવાળિયો

નિતંબ પું૦ [सं.] ફૂલો; થાપો (સ્ત્રીનો) (૨) ઊંચો અને ઊતરતો ઢોળાવ. **૦વતી, -બિની** સ્ત્રી૦ ભારે અને ઢળતા નિતંબવાળી સ્ત્રી

નિતારવું સ૦ ક્રિ૦ ['નીતરવું' ઉપરથી] નીતરે એમ કરવું. **નિતારાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) (૨) નિતારવામાં મદદ કરવી. **નિતારાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિતાંત વિ૦ (૨) અ૦ [સં.] ખૂબ; અતિશય

નિત્ય વિ૦[સં.] શાશ્વત; અવિનાશી (૨) રોજનું; રોજ કરવાનું (૨) અ૦ દરરોજ. **૦કર્મ** ન૦ રોજનું કાર્ય; નિત્ય કરવાનો ધાર્મિક વિધિ. **૦પાઠ** પું૦ હંમેશ કરવાનો ધાર્મિક પાઠ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ શાશ્વતતા. **૦દાન** ન૦ રોજ અપાતું દાન. **૦નવું** વિ૦ જુઓ નિત નવું. **૦નિયમ** પું૦ ન ફરી શકે તેવો – સનાતન નિયમ(૨)નિત્યકર્મ. **૦વ્યવહાર** પું૦ રોજનો – સાધારણ વ્યવહાર. **૦સમાસ** પું૦ (વ્યા.) આવશ્યક સમાસ, જેનાં પદ છૂટાં પાડવાથી તેનો અર્થ નીકળે જ નહિ. ઉદા. જયદ્રથ; જમદગ્નિ. **–ત્યાનંદ** પું૦ [+ आनंद] શાશ્વત આનંદ. **–ત્યાનુભવ** પું૦ [+ अनुभव]નિત્ય થતો અનુભવ. **–ત્યાન્ન** ન૦ [+ अन्न] નિત્ય અન્નદાન આપવું તે. **–ત્યે** અ૦ નિત્ય

નિદર્શક વિ૦[સં.] જોનાર(૨)બતાવનાર; સૂચક

નિદર્શન ન૦[સં.] બતાવવું તે (૨) જોવું તે(૩) પુરાવો (૪) ઉદાહરણ(૫) ઉપદેશ. **–ના** સ્ત્રી૦ એક અર્થાલંકાર જેમાં બે વસ્તુઓના સંભવિત કે અસંભવિત સંબંધ મારફતે તેમની સમાનતા સૂચિત થતી હોય (કા. શા.)

નિદાઘ પું૦ [સં.] ઉનાળો (૨) તડકો; તાપ

નિદાન ન૦ [સં.] મૂળ કારણ (૨) રોગનાં કારણોની તપાસ(૩)રોગ નક્કી કરવો તે;રોગની ઓળખ(૪)પરિણામ;અંત(૫)અ૦[સર૦ म.] ઓછામાં ઓછું; છેવટે; આખરે (૬) અવશ્ય. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ રોગના નિદાનનું શાસ્ત્ર

નિદિધ્યાસ પું૦, **૦ન** ન૦[સં.]નિરંતર ચિંતવન

નિદેશ પું૦ [સં.] આજ્ઞા

નિદ્રા સ્ત્રી૦ [સં.] ઊંઘ. **૦સન** ન૦[+ आसन] અતિ લાંબી નિદ્રામાં પડવું તે. **૦ભંગ** પું૦ ઊંઘમાં ખલેલ. **૦રોગ** પું૦ નિદ્રા ન આવવી તે રોગ. **૦વશ** વિ૦નિદ્રાને આધીન; ઊંઘતું. **૦ળુ** વિ૦ ઊંઘે ભરાયેલું (૨) ઊંઘણશી. **–દ્રિત** વિ૦ ઊંઘતું; ઊંઘેલું

નિધડક અ૦[નિ + ધડક]બેધડક

નિધણિયું વિ૦ [નિ=નહીં + ધણી] જુઓ નધણિયાતું

નિધન ન૦ [સં.] મૃત્યુ

નિધાન ન૦ [સં.] નિધિ (૨) આધાર

નિધિ પું૦ [સં.]ભંડાર. **૦પ** પું૦ સ્થાવરજંગમ મિલકતનો ટ્રસ્ટી. **૦પમંડળ** ન૦ નિધિપોનું – ટ્રસ્ટીઓનું મંડળ

નિન(–ના)દ પું૦ [સં.] અવાજ

નિનાદિત વિ૦ [સં.] અવાજવાળું

નિપજાણ સ્ત્રી૦ ['નીપજવું' ઉપરથી] નીપજવું તે; ઊપજ

નિપજાવવું સ૦ક્રિ૦ ઉત્પન્ન કરવું; 'નીપજવું'નું પ્રેરક

નિપતન ન૦ [સં.] નીચે પડવું તે

નિપનાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નીપનવું'નું પ્રેરક

નિપાત પું૦ [સં.] જુઓ નિપતન (૨) વિનાશ (૩) મૃત્યુ (૪) [વ્યા.] અવ્યય(૫) જે શબ્દનું મૂળ ન મળતું હોય તે; અનિયમિત રૂપ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ નીચે પાડવું. **–તી** વિ૦ નીચે પડતું (૨) નાશ પામતું

નિપાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીપનવું, નીપજવું] નિપજાવવું; બનાવવું; તૈયાર કરવું

નિપુણ વિ૦ [સં.] પ્રવીણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

નિબંધ પું૦, **૦ન** ન૦[સં.] મુદ્દાસર લેખ (૨) કાયદો; ધારો (૩) બંધન; પ્રતિરોધ (૪)બેડી. **૦કાર, –ધી** પું૦ નિબંધ લખનાર – કરનાર. **–ધિકા** સ્ત્રી૦ નાનો નિબંધ

નિબિડ વિ૦ [સં.] ઘાડું (૨) ભારે મુશ્કેલ

નિબોધ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] જ્ઞાન

નિભડાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ નિમડાવવું

નિભાઉ વિ૦ ['નભવું' ઉપરથી] નભે – ટકે તેવું (૨) કામચલાઉ

નિભા(–મા)ડો પું૦ [જુઓ નિમાડો] પકવવા ગોઠવેલાં માટીનાં વાસણોનો ઢગલો (૨) કુંભારની ભઠ્ઠી

નિભાવ પું૦ [જુઓ નભવું, નીભવું. સર૦ हिं., म.] ભરણપોષણ (૨) આધાર; ટકાવ. [**–કરવો** =જેમ તેમ કરીને ચલાવવું;નભાવવું (૨) ભરણપોષણ કરવું; પૂરું કરવું.] **૦ણુ** ન૦ મુશ્કેલીમાંથી સહીસલામત બહાર લાવવું તે.

નિભાવવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. निर्वाह्; સર૦ हिं. निभाना, म. निभावणें] 'નીભવું'નું પ્રેરક(૨) જેમ તેમ કરીને નિભાવ કરવો(૩)ચલાવી લેવું

નિભાવું અ૦ક્રિ૦ 'નીભવું'નું ભાવે; નભાવું. **-વો** પું૦ નિભાવ

નિભૃત વિ૦ [સં.] મૂકેલું; ભરેલું; (૨) સંતાડેલું (૩) શાંત; સ્થિર; દૃઢ (૪) નમ્ર; વિનયી (૫) નિર્જન; એકાંત (૬) બંધ (૭) વિશ્વાસુ

નિભ્ભર વિ૦ [सं. निर्भर; प्रा. णिब्भर] ભારે (૨) ભરેલું (૩) મજબૂત (૪) નઠોર; નફટ (?)

નિભ્રંછના સ્ત્રી૦ + જુઓ નિર્ભર્ત્સના. **-વું** સ૦ક્રિ૦ નિભ્રંછના કરવી

નિમક ન૦ [જુઓ નમક] મીઠું. **૦ખાર** વિ૦ લૂણ ખાનાર; સેવક. **૦સારી** પું૦ મીઠાની જકાતનો એક અમલદાર. **૦હરામ** વિ૦ લૂણહરામ; કૃતઘ્ન. **૦હરામી** સ્ત્રી૦ લૂણહરામી; કૃતઘ્નતા. **૦હલાલ** વિ૦ કૃતજ્ઞ. **૦હલાલી** સ્ત્રી૦ કૃતજ્ઞતા

નિમગ્ન વિ૦ [સં.] લીન; એકતાર. **૦તા** સ્ત્રી૦

નિમજ્જન ન૦ [સં.] ડૂબકું

નિમડાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['નિમાડો' ઉપરથી] માટીના વાસણને અગ્નિશુદ્ધ કરવા ચૂલા ઉપર ઊંધું મૂકી તપાવવું

નિમણુક સ્ત્રી૦ ['નીમવું' ઉપરથી] જગા કે કામ ઉપર નિમાવું કે નીમવું તે (૨) પગાર

નિમતાણો(-નો) પું૦ [સર૦ म. निमताना] તપાસ; હિસાબની તપાસ. **-નદાર** પું૦ હિસાબ તપાસનાર; અન્વેષક. **-નદારી** સ્ત્રી૦ હિસાબ તપાસનારનું કામ કે હોદ્દો

નિમંત્રક પું૦ [સં.] નિમંત્રણ કરનાર, 'કન્વીનર'. **-ણ** ન૦ આમંત્રણ; નોતરું

નિમંત્રવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. निमंत्र्] નોતરવું

નિમંત્રિત વિ૦ [સં.] નોતરેલું

નિમંત્રી પું૦ [સં.] નિમંત્રક; 'કન્વીનર'

નિમાજ, -જી જુઓ નમાજ, -જી

નિમાડો પું૦ [सं. निर्मा, प्रा. निम्माण પરથી] જુઓ નિભાડો [ખિન્ન

નિમાણું વિ૦ [सं. निर्मानित, प्रा. णिमाणिअ]

નિમાવવું સ૦ક્રિ૦, **નિમાવું** અ૦ક્રિ૦ 'નીમવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

નિમાળો પું૦ વાળ

નિમિત્ત ન૦ [સં.] કારણ (૨) હેતુ; ઉદ્દેશ (૩) યોગ; શુકન (૪) આળ (૫) બહાનું. **૦કારણ** ન૦ જેની સહાયતાથી કે કર્તૃત્વથી કાર્ય થાય તે કારણ. જેમ કે, ઘડાનું નિમિત્ત-કારણ કુંભાર (ન્યા.). **૦ભૂત** વિ૦ નિમિત્ત બનેલું

નિમિ(-મે)ષ પું૦ [સં.] આંખનો પલકારો (૨) પળ

નિમીલક વિ૦ [સં.] આંખો મીંચીને ગાનાર. **-ન** ન૦ બિડાવું તે

નિમીલિત વિ૦ [સં.] બિડાયેલું; મીંચાયેલું

નિમેખ પું૦ +, **નિમેષ** પું૦ [સં.] જુઓ નિમિષ

નિમેષોન્મેષ પું૦ [સં.] નિમેષ અને ઉન્મેષ; આંખની ઉઘાડવાસ

નિમ્ન વિ૦ [સં.] નીચું (૨) ઊંડું. **૦ગા** સ્ત્રી૦ નદી. **૦લિખિત** વિ૦ નીચે લખેલું. **-મ્નાંશ** પું૦ [+ अंश] તારા કે ગ્રહનું આકાશીય વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર દક્ષિણ માપ; 'ડેક્લિનેશન'

નિયત વિ૦ [સં.] નક્કી થયેલું કે કરેલું (૨) સ્થાપેલું. **૦કાલિક** વિ૦ નક્કી કરેલા સમયવાળું (૨) ન૦ તેવું છાપું; સામયિક. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ 'ડાયરેક્ટ્રિક્સ' (ગ.). **-તાપ્તિ** સ્ત્રી૦ [+ आप्ति] કાર્યની નિશ્ચિત પ્રાપ્તિ (નાટકમાં)

નિયતિ સ્ત્રી૦ [સં.] નિયમ (૨) ભાગ્ય. **૦વાદ** પું૦ દૈવવાદ

નિયમ પું૦ [સં.] ધારો; કાયદો (૨) રીત; ચાલ (૩) વ્રત; પ્રતિજ્ઞા (૪) બંધન; નિયંત્રણ (૫) ઠરાવ. [**-પાળવો** = વ્રત પાળવું (૨) નિયમ પ્રમાણે ચાલવું. **-બાંધવો** = કાયદો કરવો (૨) રિવાજ કરવો. **-રાખવો, લેવો** = વ્રત લેવું; અમુક નિયમ કરવો.] **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ નિયમ પ્રમાણેનું આચરણ; નિયમપાલન. **૦ચારિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦, **૦ચારી** વિ૦ નિયમ પાળનાર. **૦ન** ન૦ નિયંત્રિત કરવું, કાબૂમાં રાખવું, મર્યાદામાં રાખવું તે. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ નિયમ દ્વારા આણવામાં આવતી પદ્ધતિ (૨) નિયમની પદ્ધતિ. **૦બદ્ધ** વિ૦ નિયમોથી બંધાયેલું; ચોકસ; નિયમિત.

નિયમવું સ૦ક્રિ૦ [सं. नियम्] નિયમન કરવું

નિયમસર અ૦ નિયમ પ્રમાણે

નિયમાવલિ(-લી) સ્ત્રી૦ [સં.] નિયમોની હારમાળા (૨) સંસ્થા તંત્ર ઇ૦ના નિયમો તે -ધારાધોરણ

નિયમિત વિ૦[સં.] મુકરર કરેલું(૨)નિયમબદ્ધ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ [નિયમ રાખનારું

નિયમી વિ૦ [સં.] નિયમિત (૨) સંયમવાળું;

નિયંતા પું૦ [સં.] નિયમમાં રાખનાર–ઈશ્વર

નિયંત્રણ ન૦, **–ણા** સ્ત્રી૦[સં.]જુઓ નિયમન

નિયંત્રિત વિ૦ [સં.] નિયંત્રણમાં હોય તેવું કે આણેલું – કરેલું

નિયંત્રી સ્ત્રી૦ [સં.] નિયંત્રણ કરનારી સ્ત્રી

નિયંતૃત્વ ન૦ [સં.] નિયંતાપણું

નિયામક વિ૦[સં.] નિયમમાં રાખનાર;વ્યવસ્થા કરનાર (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) નિયામકસભાનો સભ્ય; 'સેનેટર' (૪) સુકાની; નાવિક (૫) સારથિ. ૦સભા સ્ત્રી૦ વિદ્યાપીઠનું તંત્ર ચલાવનાર સભા; 'સેનેટ'

નિયુક્ત વિ૦[સં.] નિમાયેલું; નીમવામાં આવેલું. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ નિમણૂક

નિયુત પું૦ [સં.] દસ લાખ

નિયોગ પું૦ [સં.] હુકમ (૨) સંતાન વગરની વિધવાએ દિયર કે પાસેના સગા સાથે સંતાન માટે શાસ્ત્રોક્ત રીતે સંબંધ કરવો તે (૩) પ્રયોગ; ઉપયોગ (૪) નિયુક્ત કર્તવ્ય. **–ગી** પું૦ અમુક કામ માટે નિમાયેલો અમલદાર

નિયોજન ન૦[સં.] કોઈ કામમાં યોજવું, મુકરર કરવું, પ્રેરવું તે

નિર્. અ૦[સં.] જુઓ નિસ્; 'વિનાનું'–'થી મુક્ત' 'બહાર' એવો અર્થ બતાવતો ઉપસર્ગ

નિરક્ષર વિ૦ [સં.] અભણ. ૦તા સ્ત્રી૦. **–રી** વિ૦ અક્ષર વગરનું ('નિરક્ષરી કેળવણી')

નિરખાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નીરખવું'નું પ્રેરક

નિરત વિ૦[સં.]લીન; મગ્ન. **–તિ** સ્ત્રી૦આસક્તિ; લગની [હોય તેવું; ઉત્તમ કોટિનું

નિરતિશય વિ૦ [સં.] જેનાથી ચડિયાતું ન

નિરતિશયોક્ત વિ૦[સં.] અતિશયોક્તિ વગરનું; બરોબર હોય તેવું

નિરધાર પું૦ જુઓ નિર્ધાર (૨) અ૦ નક્કી

નિરધારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ નિર્ધારવું

નિરનિરાળું વિ૦ [જુઓ નિરાળું (દ્વિર્ભાવ)] જુદું જુદું; અલગ અલગ

નિરનુસ્વાર વિ૦ [સં.] અનુસ્વાર વગરનું

નિરન્ન વિ૦ [સં.] અન્ન વગરનું; ભૂખ્યું

નિરન્વય વિ૦ [સં.] વંશ વિનાનું (૨) સંબંધ (૩) [વ્યા.] અન્વય વિના પણ અર્થ બતાવી શકે તેવો (શબ્દ)

નિરપરાધ(–ધી) વિ૦ [સં.] નિર્દોષ

નિરપવાદ વિ૦[સં.] અપવાદ વગરનું; પૂરેપૂરું

નિરપેક્ષ વિ૦ [સં.] અપેક્ષા વગરનું; નિઃસ્પૃહ (૨) સ્વતંત્ર; પોતાની મેળે નભે એવું; 'ઍબ્સોલ્યૂટ'. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. **–ક્ષિત** વિ૦ અપેક્ષિત નહીં તેવું. **–ક્ષી** વિ૦ નિરપેક્ષ

નિરભાર વિ૦ + ભાર વગરનું

નિરભિમાન વિ૦ [સં.] અભિમાન વગરનું(૨) ન૦ અભિમાનનો અભાવ. **–નિતા** સ્ત્રી૦, **–નીપણું** ન૦. **–ની** વિ૦

નિરભ્ર વિ૦ [સં.] વાદળાં વગરનું [ન લેતું

નિરયન વિ૦[સં.](ખ.)અયનચલનને ગણતરીમાં

નિરર્થ(૦ક) વિ૦ [સં.] અર્થહીન (૨) નકામું

નિરર્ગલ(–ળ) વિ૦ [સં.] જુઓ અનર્ગળ

નિરલસ વિ૦ [સં.] આળસ વગરનું

નિરવકાશ વિ૦ [સં.] અવકાશ વગરનું

નિરવચ્છિન્ન વિ૦ [સં.] અવચ્છિન્ન નહિ એવું

નિરવદ્ય વિ૦ [સં૦] દોષરહિત; ખોડખાંપણ વિનાનું [પાર વગરનું

નિરવધિ વિ૦ [સં.] અવધિ કે હદ બહારનું;

નિરવયવ(–વી) વિ૦ [સં.] અવયવ વગરનું; અખંડ

નિરવશેષ વિ૦ [સં.] બધું; તમામ

નિરવાણ અ૦ [જુઓ નિર્વાણ] અવશ્ય; જરૂર (પ.)

નિરસ વિ૦[સં.] નીરસ; રસ કે સ્વાદ વગરનું

નિરસન ન૦[સં.] કાઢી મૂકવું–દૂર કરવું તે(૨) ઓકવું તે (૩) નિરાકરણ (૪) નાશ

નિરસ્ત વિ૦[સં.] કાઢી મૂકેલું; દૂર કરેલું (૨) નાશ પામેલું (૩) ના પાડેલું (૪) ઓકેલું

નિરસ્ત્ર વિ૦ [સં.] અસ્ત્ર વિનાનું

નિરહંકાર(–રી) વિ૦ [સં.] નિરભિમાની. **–રીપણું** ન૦

નિરહંભાવ વિ૦ [સં.] નિરહંકાર

નિરંકુશ વિ૦[સં.] અંકુશ વગરનું; ઉચ્છૃંખલ

નિરંજન વિ૦[સં.]અંજન વિનાનું(૨)દોષ વિનાનું

નિરંતર અ૦ [સં.] સતત (૨) હંમેશ

નિરાકરણ ન૦[સં.] નિવેડો; છેવટ (૨) નાકબૂલ -રદબાતલ કરવું તે

નિરાકાર વિ૦ [સં.] આકાર વગરનું

નિરાગ્રહી વિ૦ [સં. निराग्रह] આગ્રહ વગરનું

નિરાડંબર વિ૦[સં.]આડંબરરહિત; સાદું;સરળ

નિરાદર પું૦ અનાદર (૨) વિ૦ [સં.] આદર વગરનું; તોછડું

નિરાધાર વિ૦ [સં.] આધાર વગરનું

નિરાનંદ વિ૦ [સં.] આનંદરહિત

નિરાપદ વિ૦ [સં.] આપદા વિનાનું

નિરામય ન૦ તંદુરસ્તી (૨) વિ૦[સં.] નીરોગી

નિરામિષ વિ૦[સં.] માંસ વગરનું;'વેજિટેરિયન' (૨)ઐન્દ્રિય સુખની ઇચ્છા વગરનું(૩)મજૂરી ન મળતી હોય તેવું.**-ષાહાર** પું૦[+ आहार] માંસ વગરનો ખોરાક; અન્નાહાર. 'વેજિટેરિયેનિઝમ'. **-ષાહારી** વિ૦ (૨) પું૦ અન્નાહારી

નિરાલંબ વિ૦ [સં.] આલંબન-આધાર વગરનું (૨) અધ્ધર

નિરાવરણ વિ૦[સં.] આવરણ વિનાનું; ખુલ્લું

નિરાવવું સ૦ક્રિ૦, **નિરાવું** અ૦ક્રિ૦ 'નીરવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

નિરાશ વિ૦[સં.] નાઉમેદ; આશાભંગ. **-શા** સ્ત્રી૦ નાઉમેદી.**-શાવાદ** પું૦ 'પેસિમિઝમ'; આશાવાદથી ઊલટું તે. **-શાવાદી** પું૦ (૨) વિ૦ નિરાશાવાદવાળું કે તેમાં માનનાર

નિરાશી વિ૦ [સં.] આશારહિત; અનાસક્ત

નિરાશ્રય(-યી) વિ૦ [સં.] નિરાધાર. **-યતા** સ્ત્રી૦, **-યીપણું** ન૦

નિરાશ્રિત વિ૦ [સં.] નિરાધાર. **૦પણું** ન૦

નિરાસ પું૦ [સં.] જુઓ નિરસન

નિરાસક્ત વિ૦ [સં.] આસક્તિ વગરનું

નિરાહાર(-રી) વિ૦ [સં.] ભૂખ્યું; ઉપવાસી

નિરાળું વિ૦ [प्रा. णिरालय (सं. निरालय) = એકત્ર સ્થિતિ ન કરનારું. સર૦ हिं. निराला; म. निराळा] જુદું; ન્યારું; અલગ

નિરાંત (ત,) સ્ત્રી૦ ફુરસદ (૨) સુખ; જંપ (૩) શાંતિ;સલામતી. [**-થવી, વળવી** = નચિંત થવું]. **-તે** અ૦ આરામથી (૨) ઉતાવળ કે દોડધામ કર્યા વગર (૩) સુખચેનથી

નિરિચ્છ વિ૦[સં.] ઇચ્છા રહિત(૨) નિષ્કામ; લાભની ઇચ્છા વિનાનું

નિરિંદ્રિય વિ૦ [સં.] ઇંદ્રિય વગરનું(૨)પ્રમાણ વગરનું

નિરીક્ષક પું૦[સં.]નિરીક્ષણ કરનાર માણસ (૨) (શાળાનો) ઇન્સ્પેક્ટર. **-ણ** ન૦ અવલોકન

નિરીક્ષવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. निरीक्ष्] અવલોકવું

નિરીક્ષાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **નિરીક્ષાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિરીક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] અવલોકન

નિરીખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. णिरिक्ख] + નિરીક્ષવું; નીરખવું

નિરીશ્વર(-રી) વિ૦ [સં.] ઈશ્વર વગરનું (૨) ઈશ્વર નથી એમ માનનારું. **-રવાદ** પું૦ ઈશ્વર નથી એવો મત. **-રવાદી** વિ૦ નિરીશ્વરવાદને લગતું (૨) પું૦ નિરીશ્વરવાદમાં માનનાર માણસ

નિરીહ વિ૦ [સં.] ઈહા-આશા કે ઇચ્છા વગરનું

નિરુક્ત ન૦ [સં.] એક વેદાંગ; વ્યુત્પત્તિશાસ્ત્ર. **-ક્તિ** સ્ત્રી૦ વ્યુત્પત્તિ

નિરુત્તર વિ૦ [સં.] જવાબ વગરનું (૨) વાદ કે ચર્ચામાં સામો જવાબ ન આપી શકનારું; ચૂપ થઈ ગયેલું

નિરુત્સવ વિ૦ [સં.] ઉત્સવ વગરનું

નિરુત્સાહ પું૦ ઉત્સાહનો અભાવ; નાઉમેદી (૨) વિ૦ [સં.] ઉત્સાહ વગરનું. **-હી** વિ૦ નિરુત્સાહ. **-હીપણું** ન૦

નિરુદ્ધ વિ૦ [સં.] રોકેલું (૨) કેદ કરેલું

નિરુદ્યમ પું૦ ઉદ્યમનો અભાવ (૨)વિ૦[સં.] ઉદ્યમ વગરનું; આળસુ. **-મી** વિ૦ નિરુદ્યમ. **-મીપણું** ન૦

નિરુદ્યોગ વિ૦ [સં.] (૨)પું૦, **-ગી** વિ૦ જુઓ નિરુદ્યમ,-મી

નિરુપદ્રવ પું૦ ઉપદ્રવનો અભાવ (૨)વિ૦[સં.] ઉપદ્રવ વગરનું (૩) ઉપદ્રવ ન કરે તેવું; શાંત. **-વી** વિ૦ નિરુપદ્રવ. **-વીપણું** ન૦

નિરુપમ વિ૦ [સં.] અનુપમ; અદ્વિતીય

નિરુપયોગી વિ૦ [સં. निरुपयोग] ઉપયોગ વિનાનું; નકામું. **૦પણું** ન૦

નિરુપાય [સં.] ઉપાય વગરનું; લાચાર

નિરૂઢ વિ૦[સં.] રૂઢ; પ્રસિદ્ધ; પ્રચલિત. ૦લક્ષણા સ્ત્રી૦ પ્રયોજનની અપેક્ષા વિના માત્ર રૂઢિથી જ જ્યાં બીજો અર્થ લેવાતો હોય તેવી લક્ષણા (કા. શા.) [કરનાર

નિરૂપક વિ૦ [સં.] નિરૂપનારું (૨) પું૦ નિરૂપણ

નિરૂપણ ન૦ [સં.] બરોબર વર્ણવવું — રજૂ કરવું તે; વર્ણન (૨) અવલોકન; વિવેચન

નિરૂપવું સ૦ક્રિ૦ [સં. निरूप्]નિરૂપણ કરવું. નિરૂપાવવું (પ્રેરક). નિરૂપાવું (કર્મણિ)

નિરૂપિત વિ૦ [સં.] જેનું નિરૂપણ થયું હોય તે

નિરૂપ્ય વિ૦ [સં.] નિરૂપવા યોગ્ય વા નિરૂપી શકાય તેવું [વિ૦ રોકનારું

નિરોધ પું૦ [સં.] રોકાણ; નિગ્રહ. ૦ક,-ધી

નિરોપ પું૦ [મ.] સંદેશો

નિર્ગત વિ૦ [સં.] બહાર નીકળેલું. -તિ સ્ત્રી૦ બહાર જવું તે; નિર્ગમન

નિર્ગમ પું૦, ૦ન ન૦ [સં.] બહાર જવું તે (૨) દરવાજો (૩) ગુજારવું – ગાળવું તે

નિર્ગમવું સ૦ક્રિ૦[સં. निर्गम्] ગાળવું; ગુજારવું (૨) બહાર કાઢવું (૩) મટાડવું (૪) અ૦ક્રિ૦ બહાર જવું

નિર્ગર્વી વિ૦ [સં. निर्गर्व] ગર્વ વિનાનું; નમ્ર

નિર્ગળવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીગળવું] ટપકવું

નિર્ગંધ વિ૦ [સં.] ગંધ વગરનું

નિર્ગુણ(-ણી) વિ૦ [સં.] ગુણ વગરનું (૨) કૃતઘ્ની. -ણિયું વિ૦ કૃતઘ્ની

નિર્ગ્રંથ વિ૦ [સં.] ગ્રંથી – બંધનમાંથી મુક્ત (૨) ગરીબ (૩) અસહાય; એકલું (૪) પું૦ બંધનમુક્ત સાધુ; ક્ષપણક

નિર્ઘાત પું૦ [સં.] પવનનું તોફાન (૨) નાશ (૩) વીજળીનો કડાકો. ૦ક વિ૦ નાશક. -તી વિ૦ નાશક; નિર્ઘાતક

નિર્ઘૃણ(-ણી) વિ૦ [સં.] ક્રૂર. -ણીપણું ન૦

નિર્ઘોષ પું૦ [સં.] અવાજ (૨) મોટો ધ્વનિ

નિર્જન વિ૦ [સં.] ઉજ્જડ. ૦તા સ્ત્રી૦

નિર્જર પું૦ [સં.] દેવ

નિર્જલ(-ળ) વિ૦ [સં.] પાણી વગરનું. -લા(-ળા) એકાદશી, -ળા અગિયારશ (-સ) સ્ત્રી૦ જેઠ સુદ અગિયારશ

નિર્જીવ વિ૦ [સં.] જીવ વગરનું; અચેતન (૨) નિર્બળ (૩) નકામું; નજીવું. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

નિર્ઝર પું૦;ન૦ [સં.] ઝરો (૨) ધોધ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ઝરવું; ઝરો ફૂટવો

નિર્ઝરી, -રિણી સ્ત્રી૦ [સં.] નદી

નિર્ણય પું૦ [સં.] નિશ્ચય (૨) ફેંસલો. ૦કારક વિ૦ નિર્ણાયક [કરવો

નિર્ણવું સ૦ક્રિ૦[સં. निर्णय् પરથી](પ.)નિર્ણય

નિર્ણાયક વિ૦[સં.] નિર્ણય કરનાર કે લાવનાર. ૦મત ન૦; પું૦ 'કાસ્ટિંગ વોટ'

નિર્ણીત વિ૦ [સં.] નક્કી કરેલું [૦પણું ન૦

નિર્દય વિ૦[સં.] ક્રૂર; દયા વગરનું. ૦તા સ્ત્રી૦.

નિર્દંભ વિ૦ [સં.] દંભરહિત [તેવું

નિર્દાવા વિ૦[નિર્ + દાવો] ફરીથી દાવો ન થાય

નિર્દિષ્ટ વિ૦ [સં.] બતાવેલું (૨) વર્ણવેલું (૩) આજ્ઞા અપાયેલું (૪) નક્કી કરેલું

નિર્દેશ પું૦ [સં.] આજ્ઞા (૨) ઉલ્લેખ (૩) જ્ઞાનનો જે વિભાગ ભાષા દ્વારા દર્શાવવામાં આવે તે; 'પ્રોપોઝિશન' (ન્યા.). ૦ન ન૦ નિર્દેશવું તે. ૦પત્ર પું૦; ન૦ સભામાં થવાના કામનો નિર્દેશ કરનારો પત્ર; 'એજેન્ડાપેપર'. ૦વાક્ય ન૦ આજ્ઞાવચન (૨) અમુક નિશ્ચય કે નિર્ણય બતાવનારું વાક્ય (ન્યા.). ૦વું સ૦ ક્રિ૦ નિર્દેશ કરવો. -શ્ય વિ૦ નિર્દેશ કરવા લાયક

નિર્દોષ પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

નિર્દોષ(-ષી) વિ૦[સં.] નિરપરાધી; દોષ વિનાનું. -ષતા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

નિર્દ્વંદ્વ વિ૦ [સં.] રાગદ્વેષ, માનઅપમાન ઇત્યાદિ દ્વંદ્વોથી પર – રહિત [ગરીબ

નિર્ધન(-નિયું,-ની) વિ૦ [સં.] પૈસા વગરનું;

નિર્ધાર પું૦, ૦ણ ન૦ [સં.] નિશ્ચય; નિર્ણય. ૦ણવાચક વિ૦ નિશ્ચયવાચક. ૦ણ-સપ્તમી સ્ત્રી૦ નિશ્ચય બતાવવાના અર્થમાં વપરાતી સાતમી વિભક્તિ (વ્યા.) [નક્કી કરવું

નિર્ધારવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. निर्धारय्] નિરધારવું;

નિર્ધારિત વિ૦ [સં.] નક્કી કરેલું

નિર્ધૂમ વિ૦[સં.] ધુમાડી વગરનું [૦તા સ્ત્રી૦
નિર્બલ(-ળ) વિ૦ [સં.] બળ વગરનું; દુર્બળ.
નિર્બંધ વિ૦ [સં.] બંધ કે બંધન વગરનું (૨) અ૦ બંધન વગર (૩) પું૦ આગ્રહ
નિર્બાધ વિ૦ [સં.] બાધ-હરકત કે વિઘ્ન વિનાનું
નિર્બીજ વિ૦ [સં.] બીજ વગરનું(૨)નિર્વિકલ્પ (સમાધિ)
નિર્ભય વિ૦ [સં.] નીડર. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦, ૦પણું ન૦ [અવલંબિત
નિર્ભર વિ૦ [સં.]ભરેલું(૨)પુષ્કળ(૩)આશ્રિત;
નિર્ભર્ત્સના સ્ત્રી૦ [સં.] તુચ્છકાર; તિરસ્કાર (૨) દમદાટી (૩) અળતો
નિર્ભાગી,-ગિયું વિ૦,-ગણી,-ગિણી વિ૦ સ્ત્રી૦, -ગ્ય વિ૦ [સં.] અભાગી;કમનસીબ
નિર્ભાન વિ૦ [સં.] ભાન વગરનું. ૦તા સ્ત્રી૦ [સં.] ભાન ન હોવું તે
નિર્ભીત,નિર્ભીરુ વિ૦ [નિર્+ભીત, ભીરુ] નીડર; ભીરુ નહિ એવું [ચોખ્ખું; સાફ
નિર્ભેળ વિ૦ [નિર્+ભેળ; સર૦મ.] ભેગ વગરનું;
નિર્ભ્રંછવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ પ્રા. णिब्भच्छ] + જુઓ નિભ્રંછવું [નિર્ભર્ત્સના
નિર્ભ્રંછા સ્ત્રી૦[સર૦ પ્રા. णिब्भच्छणा] જુઓ
નિર્ભ્રાંત વિ૦ [સં.] ભ્રાંતિ વગરનું
નિર્મત વિ૦ [સં.] મતમતાંતર-રહિત
નિર્મમ વિ૦ [સં.] મમત્વ વિનાનું; વિરક્ત
નિર્મલ(-ળ) વિ૦[સં.]સ્વચ્છ;પવિત્ર. ૦તા સ્ત્રી૦
નિર્મવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. निर्मा, प्रा. णिम्म; म. निर्मिणें; हिं. निर्मना] નિર્માણ કરવું; રચવું; બનાવવું; ઘડવું (૨) નિયત કે નક્કી કરવું
નિર્મળી સ્ત્રી૦ ['નિર્મલ' ઉપરથી; સર૦ હિં. निर्मली; म.] એક વનસ્પતિ જેનાં બી મેલું પાણી સ્વચ્છ કરવામાં વપરાય છે
નિર્માક્ષિક વિ૦ [સં.] માખીઓ વિનાનું
નિર્માણ ન૦ [સં.] રચના; સર્જન(૨) નસીબ; નિયતિ
નિર્માન(-ની) વિ૦[સં.] અભિમાન વિનાનું;નમ્ર
નિર્માલ(-ળ) સ્ત્રી૦; ન૦ દેવ ઉપરથી ઉતારેલી કે દેવને ચડેલી વસ્તુ (ફૂલ વગેરે). -લ્ય વિ૦ ['નિર્માલ' ઉપરથી; અથવા નિર્ + માલ] માલ-દમ વગરનું (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ [સં.] જુઓ નિર્માલ. -લ્યતા સ્ત્રી૦
નિર્માવવું સ૦ક્રિ૦ 'નિર્મવું'નું પ્રેરક
નિર્માવું અ૦ક્રિ૦ ['નિર્મવું'નું કર્મણિ] નિર્મિત -નક્કી થવું
નિર્માંસ વિ૦ [સં.] માંસ વગરનું; નિરામિષ
નિર્મિત વિ૦ [સં.] નિર્માયેલું; રચાયેલું (૨) નક્કી થયેલું; નિયત. -તિ સ્ત્રી૦
નિર્મુક્ત વિ૦ [સં.] મુક્ત; બંધનરહિત
નિર્મુખ વિ૦ [સં.] ખાધા વગર પાછું ગયેલું (૨) નિરાશ થઈ પાછું ગયેલું
નિર્મૂલ(-ળ) વિ૦ [સં.] મૂળ વગરનું(૨)નિર્વંશ
નિર્મોક પું૦ [સં.] મુક્તિ (૨) સાપની કાંચળી (૩) બખ્તર (૪) આકાશ
નિર્મોહ(-હી) વિ૦ [સં.] મોહ વગરનું. -હતા સ્ત્રી૦, -હપણું ન૦
નિર્યાણ ન૦ [સં.] પ્રયાણ; નીકળવું તે
નિર્યાસ પું૦ [સં.] વનસ્પતિમાંથી ગુંદર જેવો ઝરતો રસ; ગુંદર (૨) ક્વાથ; કસ; સાર
નિર્લજ્જ વિ૦ [સં.] લાજ વગરનું; અવિવેકી. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦ [અનાસક્ત
નિર્લિપ્ત, નિર્લેપ વિ૦ [સં.] લેપાયા વગરનું;
નિર્લોભ(-ભી) વિ૦ [સં.] લોભ વગરનું. -ભીપણું ન૦
નિર્વચન ન૦ [સં.] બોલવું તે (૨) વ્યાખ્યા; વિવેચન; ટીકા (૩) વ્યુત્પત્તિ
નિર્વર્ણ વિ૦ [સં. निर्वर्ण] વર્ણરહિત
નિર્વસ્ત્ર વિ૦ [સં.] વસ્ત્ર વગરનું
નિર્વહણ ન૦ [સં.] અંત; સમાપ્તિ (૨) નિર્વાહ (૩) નાશ (૪) [કા. શા.] નાટકમાંના પાંચ સંધિમાંનો એક, જેમાં જુદે જુદે ઠેકાણે વિકસાવેલા વસ્તુને અંતમાં સમાપ્તિ માટે એકત્રિત કરાય છે
નિર્વંશ(-શી) વિ૦ [સં.] જેના વંશમાં કોઈ ન રહ્યું હોય તેવું; નિઃસંતાન. [-જવું = વંશમાં કોઈ ન રહેવું.]
નિર્વાક વિ૦ [સં.] મૂંગું; ચૂપ
નિર્વાચ્ય વિ૦ [સં.] નિર્વચન કરવા યોગ્ય
નિર્વાટ વિ૦ [સં.] વાટ-પગરવટ વિનાનું

નિર્વાણ ન૦[સં.] મોક્ષ; અંતિમ શાંતિ-શૂન્યત્વ (૨) આખર; અંત; મરણ (૩) વિ૦ શૂન્ય; શાંત (૪) અંત કે અસ્ત પામેલું (૫) અ૦ નિશ્ચલ; ચોક્કસ, અવશ્ય

નિર્વાસન ન૦ [સં.] વધ (૨) ઘર કે ગામ છોડી જવું તે (૨) દેશમાંથી હાંકી મુકાવું તે; દેશનિકાલ

નિર્વાસિત વિ૦ [સં.] ઘરબાર કે વાડી વતનમાંથી હાંકી કાઢવામાં આવેલું; 'રેફ્યુજી'

નિર્વાહ પું૦ [સં.] ગુજારો (૨) ટકાવ. ૦ક વિ૦ નિર્વાહ કરનાર

નિર્વિકલ્પ વિ૦[સં.] વિકલ્પ વિનાનું; જ્ઞાતા, જ્ઞેય ઇત્યાદિ ભેદ વગરનું (ધ્યાન) (૨) સ્થિર; નિશ્ચિત

નિર્વિકાર(-રી) વિ૦[સં.] વિકાર વિનાનું. -રતા સ્ત્રી૦. -રીપણું ન૦ [જીર્ણ; ગલિત

નિર્વિણ્ણ વિ૦ [સં.] ખિન્ન (૨) કંટાળેલું (૩)

નિર્વિત્ત વિ૦ [સં.] પૈસા વિનાનું; ગરીબ (૨) સત્વ કે શક્તિ વગરનું [વિઘ્ન વગર

નિર્વિઘ્ન વિ૦ [સં.] વિઘ્ન વગરનું. -ઘ્ને અ૦

નિર્વિવાદ(-દિત) વિ૦ [સં.] ચોક્કસ; બિનતકરારી [વિશેષતા વગરનું

નિર્વિશેષ વિ૦ [સં.] ભેદ વગરનું; સરખું (૨)

નિર્વિષ વિ૦ [સં.] ઝેર વગરનું (૨) નિખાલસ (૩) ન૦ એક વનસ્પતિ

નિર્વિષય વિ૦ [સં.] વિષય-પદાર્થ કે મુદ્દો યા હેતુ વગરનું; અપ્રસ્તુત [બાયલું

નિર્વીર,-ર્ય વિ૦ [સં.] વીર્યહીન (૨) નબળું;

નિર્વૃક્ષ વિ૦ [સં.] વૃક્ષ વગરનું; ઉજ્જડ

નિર્વૃત વિ૦[સં.] સંતોષ પામેલું (૨) પૂરું થયેલું

નિર્વૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સંતોષ (૨) આનંદ (૩) શાંતિ (૪) નાશ (૫) મુક્તિ (૬) પૂરું થવું તે

નિર્વેદ પું૦ [સં.] અણગમો (૨) વૈરાગ્ય

નિર્વૈર વિ૦ [સં.] વેરવૃત્તિ વગરનું

નિર્વ્યસની વિ૦[સં. निर्व्यसन] વ્યસન વગરનું

નિર્વ્યાજ વિ૦ [સં.] કપટરહિત; સાલસ

નિર્હેતુક વિ૦ [સં.] હેતુરહિત

નિલય ન૦ [સં.] રહેઠાણ

નિલવટ ન૦ [સં. ललाटपट्ट; સર૦ प्रा. णिलाड, णिड(-डा)ल] લિલવટ; કપાળ [નિર્લજ્જ

નિલાજરું વિ૦ [સર૦ म. निलाजरा] જુઓ

નિવડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'નીવડવું'નું પ્રેરક

નિવર્તક વિ૦[સં.] પાછું ફરતું (૨) નિવારનારું. -ન ન૦ પાછું ફરવું તે [(૨) પાછા ફરવું

નિવર્તવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. निवृत्] ટળવું; મટવું

નિવસવું અ૦ક્રિ૦ [સં. निवस्] નિવાસ કરવો; રહેવું. **નિવસાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **નિવસાવું** અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)

નિવાજવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ નવાજવું] સરપાવ, પદવી વગેરે આપી સંતોષવું. **નિવાજાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **નિવાજાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નિવાડો પું૦ + [સર૦ म. निवाडा] નિવેડો

નિવાપ પું૦ [સં.] શ્રાદ્ધ વખતે પિતૃઓને અપાતો બલિ કે અંજલિ. **-પાંજલિ** સ્ત્રી૦ [+ अंजलि] શ્રદ્ધાંજલિ

નિવાર પું૦[સં.] નિવારણ. **૦ક** વિ૦ નિવારનારું. **૦ણ** ન૦ વારવું તે; દૂર કરવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. निवारय्; प्रा. णिवार] વારવું; રોકવું. **-રાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **-રાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ). **-રિત** વિ૦ વારેલું; દૂર કરેલું. **-ર્ય** વિ૦ રોકી શકાય એવું

નિવાસ પું૦ [સં.] રહેઠાણ. **૦સ્થાન** ન૦ નિવાસનું સ્થાન. **-સી** વિ૦ (૨) પું૦ રહેવાસી; રહેનારું

નિવિદ સ્ત્રી૦ [સં.] વેદના કેટલાક નાના મંત્ર

નિવિષ્ટ વિ૦[સં.] બેઠેલું (૨) એકતાર થયેલું (૩) ગોઠવાયેલું (૪) પેઠેલું

નિવૃત્ત વિ૦ [સં.] નિવૃત્તિ પામેલું

નિવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] નિરાંત (૨) ફુરસદ (૩) સંસારની ઉપાધિમાંથી દૂર થઈ એકાંતવાસ સેવવો તે (૪) કામ ન કરવું તે (૫) સમાપ્તિ. **૦નિવાસ** પું૦ એકાંતવાસ. **૦માર્ગ** પું૦ નિવૃત્તિ દ્વારા સાધનાનો માર્ગ. **૦માર્ગી** વિ૦ તે માર્ગનું કે તેમાં માનનારું. **૦વાદ** પું૦ નિવૃત્તિ જીવનસાફલ્યનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે એવો વાદ

નિવેડો પું૦ ['નીવડવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. निबेडा] ફેંસલો (૨) છેવટ. [**-આવવો, -આણવો, -લાવવો**]

નિવેદન ન૦ [સં.] નમ્રતાથી રજૂ કરવું તે;

જણાવવું તે(૨)અરજ(૩)અહેવાલ.[-કરવું=નમ્રતાથી રજૂ કરવું; અરજ કરવી (૨)હેવાલ આપવો.] [(૨) નૈવેદ્ય ધરાવવું

નિવેદવું સ૦ક્રિ૦ [सं. निवेदय्] નિવેદન કરવું

નિવેદિત વિ૦[સં.] નિવેદન કરાયેલું (૨) નૈવેદ્ય રૂપે અપાયેલું. **-તા** વિ૦ સ્ત્રી૦

નિવેશ પું૦[સં.] પ્રવેશ (૨) પ્રવેશદ્વાર (૩) પડાવ (૪) રહેઠાણ

નિશ્ [સં.] એક ઉપસર્ગ; જુઓ નિસ

નિશ સ્ત્રી૦[સં.] રાત્રિ; નિશા(૨)હળદર. **૦ચર્ચા** સ્ત્રી૦ રાતે (નગરમાં) થતી ચર્ચા. **૦દિન**, **૦ભોર**, **-શ(-શિ)વાસર** અ૦ રાતદિવસ; અહોરાત્ર

નિશા સ્ત્રી૦ [प्रा. णिसा; दे. णीसा; म. नीस] નિશાતરાથી જેના ઉપર વાટવામાં આવે તે પથ્થર; નિસાર

નિશા સ્ત્રી૦ [સં.] નિશ; રાત. **૦કર** પું૦ ચંદ્ર (૨) મરઘો. **૦કુસુમ** ન૦ રાતે ખીલતું કુસુમ (૨) ઝાકળ. **૦ચર** પું૦ રાક્ષસ (૨) ભૂત; પિશાચ (૩) ચોર (૪).ન૦ ઘુવડ (૫) વાગળું. **૦ચરી** સ્ત્રી૦ રાક્ષસી (૨) વેશ્યા. **૦પતિ** પું૦ ચંદ્ર. **૦યુદ્ધ** ન૦ રાતે લડાતું યુદ્ધ

નિશાણ ન૦ + જુઓ નિશાન (બંને)

નિશા(-સા)તરો પું૦ [જુઓ નિશા] દાળ વાટવાનો પથરો; ઉપરવટણો

નિશાન ન૦ [फा.] ચિહ્ન (૨) ચોટ; તાકવાનું લક્ષ્ય(૩)વાવટો. [**-ઉડાવવું**=ધારેલું નિશાન બરાબર તાકીને તોડી પાડવું.**-કરવું** = નિશાની કરવી; ચિહ્ન આંકવું. **-ચડવું** = યુદ્ધનો વાવટો ફરકવો. **-તાકવું** = ધારેલે સ્થળે ચોટ લાગે તે રીતે બાણ વગેરેનું સંધાન કરવું. **-પાડવું**, **-મારવું** = ધારેલે સ્થળે ચોટ લગાવવી(૨)ધાર્યું કામ પાર પાડવું. **-માંડવું** = નિશાન તાકવું. **-વાગવું** = નિશાન ઉડાવવું. **નિશાનનો હાથી** = સવારીમાં આગળ રહેતો વાવટાવાળો હાથી(૨) અગ્રેસર.] **૦દાર** પું૦ નિશાનવાળો. **૦બાજ** વિ૦(૨) પું૦ બરાબર નિશાન તાકનાર;તાકેડુ. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ નિશાન તાકવાનો અભ્યાસ(૨)નિશાન તાકવાની રમત. **-ની** સ્ત્રી૦ ચિહ્ન (૨)સંજ્ઞા.[**-આપવી** = ઓળખાય એવું ચિહ્ન કહેવું. **-રાખવી** = યાદ રહે તે માટે કાંઈ ચિહ્ન રાખવું - મૂકવું.]

નિશાન ન૦ [दे. णिस्साण; સર૦ म. निशाण] ડંકો; ચોઘડિયું (૨) ઊંટ પરની નોબત

નિશાપતિ, નિશાયુદ્ધ જુઓ 'નિશા' [સં.] માં

નિશાળ સ્ત્રી૦ [सं. शाला ? के दे. णीसार = મંડપ ?] શાળા. [**-છૂટવી** = નિશાળનો સમય પૂરો થવો; સમય પૂરો થતાં છોકરાંએ ઘેર જવું. **-બેસવી** = ભણાવવાનું કામ ચાલવું. **-માંડવી** = ભણાવવાનો ધંધો કરવા નિશાળ શરૂ કરવી. **નિશાળેથી ઊઠી જવું** = નિશાળે ભણવા જતા બંધ થવું. **નિશાળે બેસવું** = બાળકે પ્રથમ વિધિપૂર્વક નિશાળમાં દાખલ થવું. **નિશાળે બેસાડવું, મૂકવું** = બાળકને પ્રથમ નિશાળે ભણવા મોકલવું.] **૦ગરણું** ન૦ [+प्रा. गरण = વિધિ, અનુષ્ઠાન (સં. करण)] છોકરાછોકરીને નિશાળે મૂકતી વખતે કરવામાં આવતો વિધિ. **૦ભાઈ** પું૦ નિશાળનો મિત્ર; સહાધ્યાયી. **-ળિયો** પું૦ વિદ્યાર્થી

નિશિપાળ પું૦ [સર૦ हिं. निशिपाल; सं. निशिपालक] એક છંદ

નિશિવાસર અ૦ [સં.] રાતદિવસ

નિશિત વિ૦ [સં.] તીક્ષ્ણ; ધાર કાઢેલું

નિશીથ સ્ત્રી૦ (?) [સં.] નિશા;રાત્રિ(૨)મધરાત

નિશ્ચય પું૦ [સં.] સંકલ્પ; નિર્ણય (૨) ખાતરી (૩) અ૦ નિશ્ચે; નક્કી. **૦પૂર્વક** અ૦ ચોક્કસ; ખાતરીપૂર્વક. **૦વાચક** વિ૦ નિશ્ચય બતાવનાર. **-યાત્મક** વિ૦ [+ आत्मक] નિશ્ચયવાળું; ચોક્કસ. **-યાર્થ** પું૦ [+ अर्थ] [વ્યા.] ક્રિ૦નો નિશ્ચયવાચક અર્થ. **-યી** વિ૦ નિશ્ચયવાળું

નિશ્ચલ(-ળ) વિ૦ [સં.] અચલ; સ્થિર. **-લા (-ળા)** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી

નિશ્ચાયક વિ૦ [સં.] નિશ્ચયાત્મક; નિર્ણાયક

નિશ્ચિત વિ૦ [સં.] નક્કી કરેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

નિશ્ચિંત વિ૦ [સં.] ચિંતા વગરનું; બેફિકર. **૦તા** સ્ત્રી૦; **૦પણું** ન૦

નિશ્ચે અ૦ + ખચીત; અવશ્ય; ખાતરીથી (પ.)

નિશ્ચેતન વિ૦ [સં.] ચેતન વગરનું; જડ; મૃત

નિશ્ચેષ્ટ વિ૦ [સં.] નિશ્ચલ; સ્થિર (૨) બેહોશ

નિશ્શબ્દ, નિશ્શસ્ત્ર ઇ૦ ('નિઃ'થી શરૂ થતા આદિમાં 'શ'વાળા શબ્દો એ જોડિયા 'શ' દ્વારા આમ લખી શકાય)

નિશ્વાસ પું૦, ૦ન, ન૦ [સં. निःश्वास]નિસાસો

નિષ્ [સં.] જુઓ નિસ્

નિષાદ પું૦ [સં.] સંગીતના સાત સ્વરમાંનો 'ની' સ્વર (૨) ભીલ (૩) માછી (૪) ચંડાળ

નિષિદ્ધ વિ૦ [સં.] મના કરેલું; ત્યાજ્ય; બાધિત

નિષૂ(-સૂ)દન વિ૦ [સં.] નાશ કરનાર (૨) ન૦ નાશ; કતલ

નિષેધ પું૦ [સં.] મના; બાધ (૨) શાસ્ત્રવિહિત મનાઈ;'વિધિ'થી ઊલટું. **૦ક** વિ૦મના કરનારું. **૦રૂપ** વિ૦ મનાઈવાળું. **૦વાચક** વિ૦ નિષેધ કહેતું-બતાવતું-સૂચવતું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦મનાઈ કરવી. **-ધાત્મક** વિ૦ [+आत्मक] નિષેધવાળું; નિષેધરૂપ. **-ધાવયવ** [+ अवयव] નિષેધવાળો ભાગ (૨) 'ફૅલસી ઑફ નેગેટિવ પ્રેમિસિસ' (ન્યા.)

નિષ્ક પું૦ [સં.] સોનાનો એક પ્રાચીન સિક્કો

નિષ્કપટ(-ટી) વિ૦ [સં.] કપટ વગરનું

નિષ્કરુણ વિ૦ [સં.] દયા-કરુણા વગરનું; ક્રૂર

નિષ્કર્મ વિ૦[સં.] કર્મ ન કરનારું(૨)આળસુ; નવરું(૩) કર્મો વડે લિપ્ત ન થનારું; અનાસક્ત

નિષ્કર્ષ પું૦ [સં.] સાર (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર

નિષ્કલ વિ૦ [સં.] કલા-અવયવ-ભાગ વિનાનું

નિષ્કલંક વિ૦ [સં.] કલંક વગરનું; શુદ્ધ; નિર્દોષ

નિષ્કંટક વિ૦ [સં.] કાંટા વગરનું (૨) [લા.] અડચણ વગરનું; સરળ (૩) શત્રુ વગરનું

નિષ્કંપ વિ૦ [સં.] અચળ; સ્થિર; કંપ વગરનું

નિષ્કામ [સં.], **-મી** વિ૦ કામના વિનાનું (૨) ફળની ઇચ્છા વિનાનું (૩) નિઃસ્વાર્થ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ કામના કે ફળની ઇચ્છાના અભાવવાળી વૃત્તિ [(૨) અ૦ વગર કારણે; બિનજરૂર

નિષ્કારણ વિ૦[સં.]કારણ વગરનું; નિષ્પ્રયોજન

નિષ્કાળજી સ્ત્રી૦ [નિષ્+ કાળજી] બેદરકારી

નિષ્કાંચન વિ૦ [સં.] નિર્ધન; ગરીબ; કાંચન વગરનું

નિષ્કિંચન વિ૦ [સં.] અકિંચન. **૦તા** સ્ત્રી૦

નિષ્કુજિત પું૦ [સં.] સંગીતમાં એક અલંકાર

નિષ્કૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] નિવારણ (૨) પ્રાયશ્ચિત્ત

નિષ્ક્રમણ ન૦ [સં.] બહાર જવું તે(૨)સંન્યાસ (૩) બાળકને ચોથે માસે ઘર બહાર લાવતાં કરાતો વિધિ

નિષ્ક્રય પું૦[સં.]વિનિમય(૨)બદલો(૩) વેચાણ

નિષ્ક્રાંત વિ૦ [સં.]ચાલ્યું ગયેલું; નીકળી ગયેલું

નિષ્ક્રિય વિ૦[સં.]ક્રિયારહિત.**૦તા** સ્ત્રી૦,**૦ત્વ** ન૦

નિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [સં.] શ્રદ્ધા; ભક્તિ; વફાદારી (૨) આસ્થા; વિશ્વાસ (૩) એકાગ્રતા; લીનતા (૪) આશય; ધારણા

નિષ્ઠુર વિ૦ [સં.] નિર્દય(૨) કઠોર. **૦તા** સ્ત્રી૦

નિષ્ણાત વિ૦[સં.]પ્રવીણ(૨)પું૦પ્રવીણ માણસ

નિષ્પક્ષ વિ૦ [સં.] પક્ષ વગરનું; તટસ્થ; ત્રાહિત. **૦પાત** વિ૦ પક્ષપાત વગરનું; સમદર્શી (૨) પું૦ પક્ષપાતનો અભાવ; સમદૃષ્ટિ. **૦પાતી** વિ૦ પક્ષપાત વગરનું; સમદર્શી

નિષ્પત્તિ સ્ત્રી૦[સં.] સમાપ્તિ; અંત (૨) ઉત્પત્તિ (૩) પ્રાપ્તિ; સિદ્ધિ (૪) પરિપક્વતા

નિષ્પન્ન વિ૦ [સં.] ઉત્પન્ન થયેલું; ફલિત (૨) સમાપ્ત થયેલું (૩) તૈયાર; પરિપક્વ

નિષ્પલ્લવ વિ૦[સં.] પલ્લવ પગરનું; બોડું

નિષ્પાદન ન૦ [સં.] નિષ્પત્તિ કરવી તે

નિષ્પાદિત વિ૦ [સં.] નિષ્પન્ન થયેલું કે કરેલું

નિષ્પાપ(-પી) વિ૦ [સં.] પાપ વગરનું

નિષ્પુત્ર વિ૦ [સં.] પુત્ર વગરનું; વાંઝિયું

નિષ્પ્રભ વિ૦[સં.]તેજહીન(૨)કમજોર; નિસ્તેજ

નિષ્પ્રયોજન વિ૦[સં.]પ્રયોજન વગરનું; નકામું

નિષ્પ્રપંચ વિ૦[સં.] પ્રપંચ વગરનું; નિષ્કપટ; સરળ [જોર કે ગુસ્સા વગરનું

નિષ્પ્રાણ વિ૦ [સં.] પ્રાણ વગરનું; મૃત (૨)[લા.]

નિષ્ફલ(-ળ) વિ૦ [સં.] ફળ વગરનું (૨) નકામું. **૦તા** સ્ત્રી૦

નિસ્ અ૦[સં.]'વિનાનું', 'રહિત' એવા અર્થમાં નામને લગાડાતો પૂર્વ અ. ક્રિયાપદોને લાગતાં તે વિયોગ, ચોકસતા, પૂર્ણતા, ઉલ્લંઘન

વગેરે અર્થો બતાવે છે. સ્વરો અને ઘોષ વ્યંજનો પહેલાં તેનું રૂપ નિર્ થાય છે; અને ઊષ્માક્ષરો આગળ નિઃ કે પછીના ઊષ્માક્ષર મુજબ નિશ્, નિસ્ થાય છે (જેમ કે નિઃશબ્દ, નિશ્શબ્દ; નિઃસત્ત્વ, નિસ્સત્ત્વ); તથા ચ અને છ પહેલાં નિશ્ થઈ જાય છે; અને ક તથા પ પહેલાં નિષ્ થઈ જાય છે. (જેમ કે નિશ્ચલ, નિષ્કપટ)

નિસબત સ્ત્રી૦ [अ.] નિસ્બત; સંબંધ; નાતો (૨) દરકાર; પરવા (૩) અ૦ મારફતે

નિસરણી સ્ત્રી૦ [सं. निःश्रेणी, प्रा. णिस्सेणि; સર૦ दे. णीसणिआ, णीसणी] સીડી (૨) એક રમત. [–મૂકવી = ચડવા માટે સીડીને ગોઠવવી. –આપવી (વાંદરાને) = તોફાની કે ગાંડાને વધુ તોફાન કરવા સાધન આપવું.]

નિસર્ગ પું૦ [सं.] સ્વભાવ (૨) જગત; સૃષ્ટિ (૩) કુદરત. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ કુદરતી – મૌલિક શક્તિ; પ્રતિભા. **૦સિદ્ધ** વિ૦ સ્વાભાવિક. **–ગોપચાર** પું૦ કુદરતને અનુકૂળ થઈને તથા જળ, વાયુ, માટી વગેરે કુદરતી સાધનો વડે ઉપચાર કરતું વૈદું; 'નેચરોપથી'.]

નિસાતરો પું૦ જુઓ નિશાતરો

નિસાર (૨,) સ્ત્રી૦ જુઓ નિશા-પથ્થર

નિસાસો પું૦ [सं. निश्वास; प्रा. णिस्सास, णिसास] નિશ્વાસ. [–નાખવો, મૂકવો = દુઃખ કે નાસીપાસીની આહ નાખવી. –લાગવો = દુઃખપીડિતે કાઢેલી આહથી દુઃખ ભોગવવાનું આવવું. –લેવો = દુઃખી-પીડિતનો શાપ વહોરવો.] **–સણું** વિ૦ નિસાસા નાંખતું; રોતલ; નિરુત્સાહ. **–સિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ નિસાસણી

નિસૂદન ન૦ [सं.] જુઓ નિષૂદન

નિસૃષ્ટાર્થ પું૦ [सं.] દૂત; વકીલ (૨) સ્વતંત્ર કાર્યસાધક દૂત

નિસ્તબ્ધ વિ૦ [सं.] સ્થિર; જડ; નિશ્ચેષ્ટ

નિસ્તરણ ન૦ [सं.] છૂટકો (૨) પાર ઊતરવું – ઓળંગવું તે. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. निस्तृ] પાર ઊતરવું (૨) [લા.] પૂરું કરવું; સિદ્ધ કરવું

નિસ્તરંગ વિ૦ [सं.] તરંગ વગરનું; શાંત

નિસ્તાર(–રો) પું૦ [सं.] પાર ઊતરવું તે (૨) મોક્ષ; ઉદ્ધાર. **–રવું** સ૦ક્રિ૦ [सं. निस्तारय्] ઉગારવું; પાર ઉતારવું

નિસ્તીર વિ૦ [सं.] તીર કે કાંઠા વગરનું; અપાર

નિસ્તીર્ણ વિ૦ [सं.] ઓળંગાયેલું (૨) ઉદ્ધાર – મુક્તિ પામેલું

નિસ્તૃણ વિ૦ [सं.] ઘાસ વગરનું

નિસ્તેજ વિ૦ [सं.] તેજહીન; ઝાંખું; ફીકું (૨) જુસ્સા કે છટા વગરનું

નિસ્ત્રૈગુણ્ય ન૦ [सं.] ત્રૈગુણ્યનો અભાવ; ગુણાતીતપણું

નિસ્પંદ વિ૦ [सं.] સ્થિર (૨) પું૦ ધ્રુજારો; કંપ

નિસ્પૃહ(–હી) વિ૦ [सं.] જુઓ નિઃસ્પૃહ. **–હતા** સ્ત્રી૦

નિસ્બત સ્ત્રી૦ [अ] જુઓ નિસબત

નિસ્યંદન ન૦ [सं.] ટપકે ટપકે પડવું તે (૨) વહેવું – રેલો ચાલવો તે (૩) ઝરણું

નિસ્યંદિની સ્ત્રી૦ [सं.] જેમાંથી પ્રવાહી ટીપે ટીપે ઝરે એવું યંત્ર

નિહંતા પું૦ [सं.] હણનારો; ઘાતક

નિહાકો પું૦ (ચ.) જુઓ નિસાસો. **–કિયું** વિ૦ નિસાસણું. **–કિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦

નિહાર પું૦ [सं.] નીહાર; હિમ (૨) ઝાકળ (૩) મલમૂત્રાદિની ઉત્સર્ગક્રિયા

નિહારિકા સ્ત્રી૦ [सं.] આકાશમાં ફરતા હવામય તેજસમૂહો (જેમાંથી ઘનાવસ્થા પામી ગ્રહો વગેરે બન્યા કહેવાય છે)

નિહાલ વિ૦ [फा.] જુઓ ન્યાલ

નિહાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. नि + भाल्; प्रा. णिहाल] ધારી ધારીને જોવું. **નિહાળાવવું** (પ્રેરક). **નિહાળાવું** (કર્મણિ)

નિંજરી સ્ત્રી૦ (કા.) નાનું ઘર (૨) જમીનનો નાનો ટુકડો

નિંદક વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] નિંદા કરનાર

નિંદવું સ૦ક્રિ૦ [सं. निंद्] નિંદા કરવી

નિંદા સ્ત્રી૦ [सं.] બદગોઈ; વગોવણી. **૦ખોર** વિ૦ [+ फा. खोर] નિંદા કર્યા કરનારું. **૦પાત્ર, ૦સ્પદ** વિ૦ [+ आस्पद] નિંદ્ય. **–દિત** વિ૦ [सं.] નિંદાયેલું

નિંદ્ય વિ૦ [सं.] નિંદાને લાયક; ખરાબ

નિંબ પું૦ [सं.] લીમડો

નિંબુ(-બૂ) ન૦ [સં.] લિંબુ

નિઃ [સં.] જુઓ નિસ્

નિઃશબ્દ વિ૦ [સં.] શબ્દ વિનાનું; શાંત (૨) (જવાબમાં) શબ્દ ન બોલતું

નિઃશસ્ત્ર વિ૦ [સં.] શસ્ત્ર વિનાનું. ૦તા સ્ત્રી૦. **-સ્ત્રીકરણ** ન૦ [સં.] નિઃશસ્ત્ર કરવું તે

નિઃશંક વિ૦ [સં.] શંકા વગરનું; ભય વગરનું

નિઃશુલ્ક વિ૦ [સં.] શુલ્ક વગરનું

નિઃશેષ વિ૦ [સં.] સંપૂર્ણ (૨) અ૦ બિલકુલ

નિઃશ્રેયસ ન૦ [સં.] મોક્ષ; કલ્યાણ (૨) સુખ

નિઃશ્વસિત વિ૦ [સં.] શ્વાસ સાથે બહાર કાઢેલું (૨) ન૦ નિશ્વાસ

નિઃશ્વાસ પું૦ [સં.] જુઓ નિશ્વાસ

નિઃસત્ત્વ વિ૦ [સં.] સત્ત્વહીન; માલ વિનાનું

નિઃસપત્ના વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] સપત્ની — શોક વગરની

નિઃસંગ વિ૦ [સં.] એકલું; સંગ વગરનું

નિઃસંતાન વિ૦ [સં] વાંઝિયું; સંતાન વગરનું

નિઃસંદેહ વિ૦ [સં.] સંદેહરહિત; ચોક્કસ

નિઃસંશય વિ૦ [સં.] સંશયરહિત; નિઃશંક

નિઃસાધન વિ૦ [સં.] સાધનરહિત

નિઃસાધ્વસ વિ૦ [સં.] બહાદુર; નીડર

નિઃસાર વિ૦ [સં.] સાર વગરનું; નિઃસત્ત્વ

નિઃસારણ ન૦ [સં] બહાર કાઢવું તે

નિઃસીમ વિ૦ [સં.] સીમારહિત; અપાર

નિઃસ્તબ્ધ વિ૦ [જુઓ નિસ્તબ્ધ] સાવ સ્તબ્ધ – નિશ્ચેષ્ટ

નિઃસ્નેહ (-હી) વિ૦ [સં.] સ્નેહરહિત

નિઃસ્પૃહ વિ૦ [સં.] સ્પૃહા વગરનું; નિષ્કામ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. **-હી** વિ૦ નિઃસ્પૃહ

નિઃસ્વાદ વિ૦ [સં.] સ્વાદ વિનાનું

નિઃસ્વાર્થ વિ૦[સં.] સ્વાર્થરહિત. ૦તા સ્ત્રી૦. **-ર્થી** વિ૦ નિઃસ્વાર્થ. **-ર્થીપણું** ન૦

ની પું૦ નિષાદ સ્વરની સંજ્ઞા (સંગીત) (૨) [વ્યા.] છઠ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યય 'નું' નું સ્ત્રી૦

નીક સ્ત્રી૦ [સં. नीका] પાણી જવાનો રસ્તો

નીકર અ૦ નહિ તો

નીકસવું અ૦ક્રિ૦[સં. निस्+कस ; प्रा॰ णिक्कस] બહાર આવવું; નીકળવું

નીકસાવું અ૦ ક્રિ૦ 'નીકસવું'નું ભાવે

નીકળવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નિકાલ. સર૦ હિં. निकलना] (અંદરથી કે આરપાર થઈને) બહાર આવવું કે જવું (જેમ કે, ઓરડીમાંથી, છીંડામાંથી નીકળવું;નાકામાંથી દોરો નીકળવો) (૨) જવું; પસાર થવું (જેમ કે, આ રસ્તે નીકળજો.) (૩) વીતવું; ગુજરવું(જેમ કે કલાક નીકળી ગયો) (૪) પ્રગટવું; બહાર પડવું; ઝરવું; ઊગમ થવો (જેમ કે નદી, નહેર, ઝરણું, ઝરો) (૫) છૂપું કે દૃષ્ટિ બહાર હોય તેણે દેખા દેવી; દેખાવું; ઉદય થવું(જેમ કે ચંદ્ર, સૂર્ય, ચાંદની તાપ; અથવા છૂપું છાનું કાંઈ પણ જડવું કે હાથ લાગવું. જેમ કે ચોરીનો માલ.) (૬) અંદરથી પેદા થવું, બનીને બહાર આવવું (જેમ કે તેલ ઘી નીકળવું; ગૂમડું બળિયા નીકળવાં) (૭) છૂટવું;મુક્તિ થવી(જેમ કે કેદમાંથી, કામમાંથી, દેવામાંથી; મુશ્કેલીમાંથી; ધંધામાંથી રોકાણ નીકળવું)(૮)દૂર થવું;હઠવું(જેમ કે ડાઘો, રંગ) (૯)નીવડવું; પાકવું; કસોટીમાં નણાવું (જેમ કે છોકરો ખરાબ નીકળ્યો;રૂપિયો ખોટો નીકળ્યો) (૧૦)રચાઈને પ્રસિદ્ધ થવું;બહાર પડવું (જેમ કે કાયદો, છાપું, ચોપડી)(૧૧)શરૂ થવું;ચાલવું; ઊપડવું (જેમ કે વાત,ચર્ચા નીકળવી;અથવા રેલવે, સડક, ગાડી નીકળવી) (૧૨) તપાસતાં કે હિસાબ કરતાં જે(લેણ દેણ)હોય તે જણાવું (જેમ કે માગતું નીકળવું; દેવાળું નીકળવું; હિસાબે જે નીકળે તે ખરું; ભૂલ નીકળવી; દોષ નીકળવો) (૧૩)બીજી ક્રિયાના કૃદંત સાથે આવતાં, તે કરવાનું આરંભવું, તેને માટે બહાર પડવું, ઊપડવું એવો ભાવ બતાવે છે. જેમ કે, જવા નીકળવું (૧૪) 'આવવું' 'જવું' 'પડવું' ક્રિ૦ની સહાયમાં 'નીકળી' કૃ૦ તરીકે આવતાં નીકળવાનું ઝટ ને બરોબર થવાનો ભાવ બતાવે છે. [નીકળી જવું = જતું રહેવું (૨) ગણનાની બહાર થઈ જવું; લેખામાં ન આવવું (૩) વંઠી જવું. **નીકળી પડવું** = ઊપડવું; બહાર પડવું; ઝુકાવવું(૨) અજાણ્યે પડી જવું; ખોવાવું.]

નીકું વિ૦ [દે. णिक्क = તદ્દન સ્વચ્છ] સ્વચ્છ

(૨) સારું; પસંદ પડે તેવું

નીગળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. निर्+गल्, प्रा. णिग्गल] ટપકવું

નીઘલ(-ળ)વું, નીઘલાવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. निघळणें] ડૂંડાંએ દાણા આવવા

નીચ વિ૦ [सं.] અધમ; હલકું. **૦ગા** સ્ત્રી૦ નદી. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **૦લું** વિ૦ નીચે આવેલું. **૦સ્થ** વિ૦ નીચલું

નીચાજોણું ન૦ નીચું જોવું પડે-લજવાવું પડે એવી સ્થિતિ

નીચાણ ન૦ નીચી જગ્યા (૨) ઢોળાવ

નીચું વિ૦ [सं. नीच] ઢળતું (૨) ઓછી ઊંચાઈનું (૩) નીચ; હલકું. [**નીચા બાપનું**=હલકા કુળનું. **નીચી ગરદને, નીચી મૂંડીએ**=નમ્રતા કે શરમથી નીચું જોઈને. **નીચું ઘાલવું, -જોવું**=શરમથી મોં નીચું કરવું. **-પડવું**=હલકું પડવું; ખોટું દેખાવું. ઉદા૦ 'એના બાપનું નીચું પડવા દેતો નથી'. **-લાગવું**=હીણું લાગવું.] **-ચે** અ૦ હેઠે

નીચોચ્ચવૃત્ત ન૦ [सं.] મોટા વર્તુળના પરિઘ ઉપર ફરતા મધ્યબિંદુવાળું વર્તુળ; 'એપીસાઇકલ' (ગ.)

નીજવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. णिज्ज=સૂતેલું. સર૦ म. नीजणें] + સૂવું

નીઠ અ૦ [સર૦ प्रा. णिट्ठिय (सं. निष्ठित)=સ્થિર, નક્કી; हिं.] નક્કી

નીઠવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. णिट्ठ (सं. नि+स्था)] ખૂટવું (૨) વીતવું (૩) અંત આવવો

નીઠિયો પું૦ [જુઓ નીઠવું; સર૦ प्रा. णिट्ठवण=નાશ કરનાર] તંગી; દુકાળ

નીડ પું૦; ન૦ [सं.] માળો (૨) બોડ

નીડર વિ૦ [નિર્+ડર] નિર્ભય. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

નીતરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. निस्+तॄ; प्रा. णित्थर; સર૦ म. नितळ; नितरणें] ટપકવું (૨) કચરો નીચે ઠરી જઈ સ્વચ્છ થવું (પ્રવાહીનું)

નીતર્યું વિ૦ નીતરેલું; સ્વચ્છ

નીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ધર્મ પ્રમાણેનું આચરણ; સદાચાર (૨) આચરણના ધાર્મિક નિયમ (૩) ચાલચલગત (૪) રાજનીતિ (૫) પદ્ધતિ (૬) ધોરણ. **૦જ્ઞ** વિ૦ નીતિ જાણનાર. **૦ધર્મ** પું૦ નીતિ અને ધર્મ (૨) ધર્મબુદ્ધિપૂર્વકની નીતિ. **૦નાશ** પું૦ નીતિનો નાશ; દુરાચારની અવધિ. **૦નાશક** વિ૦ નીતિનો નાશ કરે એવું; ભ્રષ્ટ કરે એવું. **૦નિપુણ** વિ૦ રાજનીતિમાં કુશળ. **૦બાહ્ય** વિ૦ અનીતિવાળું; નીતિથી વિરુદ્ધ. **૦મત્તા** સ્ત્રી૦ નીતિમાન હોવું તે. **૦માન, ૦યુક્ત** વિ૦ નીતિવાળું. **૦વિદ** વિ૦ જુઓ નીતિજ્ઞ. **૦વેત્તા** પું૦ નીતિજ્ઞ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ આચરણના નિયમનું શાસ્ત્ર (૨) રાજનીતિશાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ નીતિશાસ્ત્ર જાણનાર. **૦શૂન્ય** વિ૦ નીતિ વિનાનું; અનીતિમાન. **૦સૂત્ર** ન૦ નીતિનું સૂત્ર; 'મૅક્સિમ'

નીપ પું૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ

નીપજ સ્ત્રી૦ [નીપજવું પરથી] પેદાશ

નીપજવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. निष्+पद्; प्रा. णिप्फज्ज] પેદા થવું (૨) બનવું; પરિણામ આવવું (૩) લાભ થવો

નીપટ(-ડ) વિ૦ [નફ્ટ ?] બેશરમ (૨) અ૦ [સર૦ हिं., म. निपट; दे. णिप्पट्ठ=ખૂબ, णिपट्ट=ગાઢ] તદ્દન

નીપનવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. निष्पन्न; प्रा. णिप्पण्ण] ઉત્પન્ન થવું (પ.)

નીપવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ નીપનવું] નિપજાવવું. **નીપવાવું** (કર્મણિ)

નીભવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નભવું; [सं. निर्वह्; प्रा. णिव्वह्] જારી રહેવું; ટકવું

નીભડવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ નીમડવું

નીભો પું૦ જુઓ નિમાડો

નીમ પું૦ + નેમ; નિયમ (૨) [સર૦ म.] ભૂતપ્રેત વગેરેને અપાતો બલિ

નીમ વિ૦ [फा.; સર૦ सं. नेम] અડધું. **૦વૈદ (-ધ), ૦હકીમ** પું૦ ઊંટવૈદ. **-મે** અ૦ અડધે ભાગે. **-મેનીમ** વિ૦ અડધોઅડધ. **-મેપગારી** વિ૦ અડધા પગારનું

નીમ(-વ)ડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીવડવું; કે 'નિમાડો' ઉપરથી ?] નક્કી થઈ પ્રકટ થવું (૨) ઘડાઈને રીઢું થવું; સિદ્ધ થવું

નીમવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. णिम, णिमे (सं. नि+मा), અથવા णिम्मा (सं. निर्मा)] કામ

કે પદ ઉપર સ્થાપવું; નિયોજવું

નીમી સ્ત્રી૦ ['નીમવું' ઉપરથી ?] હૂંડી

નીમે, ૦નીમ, ૦પગારી ક્રિ૦ વિ૦ જુઓ 'નીમ' [फा.]માં

નીમો પું૦ [फा.] વરરાજાને પહેરવાનો એક જાતનો પોશાક (૨) જુઓ નિમાડો (૩) [?] વાણિયાની એક જાત

નીર ન૦ [सं.] પાણી (૨) [લા.] દમ; કસ. **૦ક્ષીરન્યાય** પું૦ હંસ જેમ પાણીવાળા દૂધમાંથી દૂધ પી લે છે અને પાણી રહેવા દે છે તેવો ન્યાય; સારગ્રાહી વૃત્તિ. **૦જ** ન૦ જલજ; કમળ

નીરખ સ્ત્રી૦ [જુઓ નીરખવું] નીરખવું તે; [નિરીક્ષા

નીરખ પું૦ [फा. निर्ख] બજારભાવ; ચાલુ ભાવતાલ. **૦ની યાદી** સ્ત્રી૦ સરકારી નોકરો જે પ્રમાણે સવારીમાં પૈસા ચૂકવે છે એ સીધાસામાનના નક્કી કરેલા ભાવની યાદી

નીરખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. निरीक्ष्; प्रा. णिरक्ख] બરાબર જોવું. **નીરખાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

નીરજ વિ૦ [सं. निर्+रजस्] સ્વચ્છ(૨)ન૦ જુઓ 'નીર'માં

નીરણ ન૦ [दे. णीरण] નીરેલું તે – ઘાસ

નીરદ ન૦; પું૦ [सं.] વાદળ

નીરમ ન૦ [સર૦ हिं.] વહાણને પાણીમાં સરખું રાખવાને રખાતું વજન

નીરવ વિ૦[सं.]શાંત. **૦તા** સ્ત્રી૦.**–વા** વિ૦સ્ત્રી૦

નીરવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ નીરણ]ઢોરને ઘાસ નાખવું

નીરસ વિ૦ [सं.] નિરસ; રસ વગરનું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

નીરંગ વિ૦ [सं.] રંગ વગરનું (૨) પ્રકાશને રંગ છૂટા પાડ્યા વિના પોતામાંથી પસાર થવા દેતું; 'એક્રોમેટિક'

નીરાજન ન૦,**–ના** સ્ત્રી૦ [सं.] આરતી

નીરો પું૦ ['નીરવું' ઉપરથી] ચારો; નીરણ (૨) [સર૦ म. निरा; सं. नीर પરથી ?] તાજી તાડી

નીરોગ(–ગી) વિ૦ [सं.] તંદુરસ્તી. **–ગ(–ગિ) તા** સ્ત્રી૦, **–ગીપણું** ન૦

નીલ વિ૦ [सं.] કાળું; આસમાની (૨) પું૦ એક જાતનો વાંદરો(૩)મોરથૂથુ (૪) ગળી (૫) [સં.] રામની વાનરસેનાનો એક સેનાપતિ. **૦કંઠ** પું૦ (સં.) શિવ (૨) મોર (૩) ભમરો (૪) ચાસ પક્ષી. **૦ગ્રીવ** પું૦ (સં.)નીલકંઠ. શિવ. **૦મણિ** પું૦નીલમ. **૦વર** પું૦ ગળીની ખેતી કરાવનારો (અંગ્રેજ) જમીનદાર. **૦વૃક** [सं.] ન૦ એક જળચર પ્રાણી. **૦શિર** ન૦ એક પક્ષી. **–લાંબર** પું૦ [+अंबर] (સં.) બલરામ.**–લી** સ્ત્રી૦ ગળી (૨) એક જાતની વાદળી માખી.**–લું** વિ૦નીલ રંગનું(૨)લીલું. **–લોત્પલ** ન૦ [+उत्पल(सं.)] વાદળી કમળ. **–લોદ્વાહ** પું૦ [+उद्वाह (सं.)] મરનાર પુરુષની પાછળ ગાય પરણાવવાની ક્રિયા.**–લોપલ** પું૦ [+उपल(सं.)] મોરથૂથુ

નીલમ ન૦ [फा.] નીલ રંગનું રત્ન; નીલમણિ

નીલ ૦મણિ, ૦વર, ૦વૃક, –લાંબર, –લોત્પલ, –લોદ્વાહ, –લોપલ જુઓ 'નીલ'માં

નીવડવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. णिव्वड(–ल)=બનવું; સિદ્ધ થવું] જુઓ નીમડવું

નીવળ ન૦ [प्रा. णिव्वल=જુદું પડવું; સર૦ म. निवळ] દહીંમાંથી કાઢી લીધેલું પાણી

નીવાર પું૦ [सं.] નવાર; સામો

નીવિ(–વી) સ્ત્રી૦[सं.]સ્ત્રીઓ કમ્મરે પહેરવાના લૂગડાને જે ગાંઠ વાળે છે તે (૨) ગોળ, ઘી, દૂધ, વગેરે ન ખાવાનું શ્રાવકોનું એક વ્રત (૩) મૂડી; ભંડોળ. **૦બંધ** પું૦ (ઘાઘરાના) નાડાની ગાંઠ

નીસરવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. निस्+सृ; प्रा. णिस्सर] નીકળવું. **નીસરાવું** અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)

નીહાર પું૦ [सं.] જુઓ નિહાર.**–રિકા** સ્ત્રી૦ જુઓ નિહારિકા

નીંગળવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીગળવું] ટપકવું; ઝરવું. **નીંગળાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

નીંદ, ૦ર સ્ત્રી૦ [सं. निद्रा; अप. णिंद; સર૦ म. नीद; हिं. नींद(०री), निंदरिया]નિદ્રા;ઊંઘ

નીંદણ ન૦ [दे. णिंदिणी =નીંદવું તે] નીંદી નાખેલું નકામું ઘાસ

નીંદર સ્ત્રી૦ નીંદ; ઊંઘ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઊંઘવું

નીંદવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીંદણ] ખેતરમાંથી

રોપાની આસપાસનું નકામું ઘાસ ખોદી કાઢવું

નીંદામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['નીંદવું' ઉપરથી] નીંદવાની મજૂરી [ગયેલું; મૂઢ

નીંભર વિ૦ (૨)અ૦(કા.)મૂંઝાઈ ગયેલું; દબાઈ

નીંભરવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નીભડવું] (કા.) છાશ કે દહીંના વાસણને ઊકળતા પાણીથી સાફ કરવું

નીંભાડો પું૦ જુઓ નિભાડો

નુક્તી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] રાજગરાના લોટની ખાંડ પાયેલી મમરા જેવી બનાવટ

નુક્તેચીન વિ૦[अ. नुक़्तह + फा. चीन]બીજાનાં છિદ્ર શોધનારું. **-ની** સ્ત્રી૦ એવું કામ

નુક્તો પું૦[फा.]ફારસી-અરબી લિપિમાં શબ્દની ઉપર નીચે મુકાતું ટપકું-બિંદુ(૨)[अ.नुक़्तह] કાયદો; ટુચકો; (૩) મુદ્દો; તર્ક

નુકસાન ન૦ [अ.] બગાડ; હાનિ(૨)ગેરફાયદો. [**-આવવું, જવું, પહોંચવું**=ગેરફાયદો કે હાનિ થવી. **-ઉઠાવવું**=ગેરફાયદો સહન કરવો, વેઠવો. **-માં આવવું, ઊતરવું, પડવું** =ગેરલાભ થવો; બગડવું. **-લાગવું**=નુકસાન થવું.] **૦કર્તા (-ર્ત્તા), ૦કારક, ૦કારી** વિ૦ હાનિ કરનારું. **-ની** સ્ત્રી૦ નુકસાન (૨) નુકસાનનું વળતર કે ભરપાઈ(૩)વિ૦નુકસાનવાળું.[**-ભરવી**=નુકસાનનું વળતર આપવું.]

નુતિ સ્ત્રી૦ [सं.] વખાણ; સ્તુતિ (૨) પૂજા;વંદન

નુસખો પું૦ [फा.] વૈદ દરદીને દવા લખી આપે તે કે તેનો કાગળ; 'પ્રિસ્ક્રિપ્શન'

-નું [सं. तन] છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય (વ્યા.)

નૂગરું વિ૦જુઓ નગરું

નૂતન વિ૦ [सं.] નવું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ત્વ** ન૦

નૂતર વિ૦ [सं. नवतर] + નૂતન; નવું (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ નોતર (ચ.) [ઓછાપણું

નૂનમ સ્ત્રી૦ [सं. न्यून ઉપરથી]+ ન્યૂનતા;

નૂપુર ન૦ [सं.] નેપુર; ઝાંઝર

નૂર ન૦ [સર૦ म. नूर, नोर] ભાડું (વહાણ, રેલગાડી વગેરેમાં માલ લાવવા લઈ જવાનું). [**-બેસવું**= નૂર આપવું પડવું. **-ભરવું** = નૂર આપવું-ચૂકવવું.]

નૂર ન૦ [अ.] તેજ; પ્રકાશ. **૦ત** સ્ત્રી૦ પ્રકાશ; તેજ. **-રી** વિ૦ તેજસ્વી(૨)સ્ત્રી૦ [સર૦हिं.] પોપટની જાતનું એક પક્ષી. **-રે ખુદા** ન૦ ખુદાનું નૂર; ઈશ્વરી તેજ. **-રે ચશ્મ** ન૦ આંખનું નૂર

નૃ પું૦[सं.] નર; માણસ (સમાસમાં). **૦દેવ** પું૦ નરદેવ; રાજા. **૦દેહ** પું૦ નરદેહ;મનુષ્યદેહ. **૦પ, ૦પતિ, ૦પાલ(-ળ)** પું૦ ભૂપ; રાજા. **૦પાંગ** ન૦બ૦વ૦ [+ अंग](સ્વામી, અમાત્ય, સુહૃદ, કોશ, રાષ્ટ્ર, દુર્ગ અને બળ એ સાત) રાજાનાં-રાજ્યનાં અંગ. **૦યજ્ઞ** પું૦ પંચયજ્ઞમાંનો એક; આતિથ્ય. **૦લોક** પું૦ માનવ દુનિયા; પૃથ્વી. **૦વંશ** પું૦ માનવ વંશ; જુદી જુદી જાતિઓનો વંશ. **૦વંશવિદ્યા** સ્ત્રી૦ જુઓ જાતિમીમાંસા

નૃત્ત ન૦ [सं.] નૃત્ય; નાચ

નૃત્ય ન૦ [सं.] નાચ. **૦ક** વિ૦ નૃત્ય કરનાર. **૦કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ નાચવાની કળા. **૦કાર** પું૦ નાચનાર. **૦ગીત** ન૦ નૃત્યનું-નૃત્ય સાથે ગાવાનું ગીત. **૦ત્વ** ન૦ નૃત્યપણું; નૃત્યનો ભાવ. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ નાચવાની જગા (૨) નૃત્ય શીખવતી શાળા

નૃ, ૦દેવ, ૦દેહ, ૦પ, ૦પતિ, ૦પાલ(-ળ), ૦પાંગ, ૦યજ્ઞ ૦લોક, ૦વંશ, ૦વંશવિદ્યા જુઓ 'નૃ'માં

નૃશંસ વિ૦[सं.]ક્રૂર;નીચ.**૦તા** સ્ત્રી૦,**-સ્ય** ન૦

નૃસિંહ પું૦ [सं.] રાજા (૨) સિંહ જેવો પરાક્રમી માણસ(૩)નૃસિંહાવતાર.**-હાવતાર** પું૦ [+अवतार] વિષ્ણુનો ચોથો અવતાર

ને (નૅ)અ૦અને(૨)[જુઓ નું][વ્યા.]બીજી તથા ચોથી વિભક્તિનો પ્રત્યય (૩)ત્રીજી કે સાતમી વિભક્તિના (સ્ત્રી૦ વગરના) નામ જોડે આવતા છઠ્ઠી વિભક્તિવાળા શબ્દનો પ્રત્યય. ઉદા૦'સીતા વાલ્મિકીને આશ્રમે પહોંચ્યાં'.'જુમામસ્જિદને નામે ઓળખાય છે'.(૪)[સર૦ सं. ननु; अप. णं; प्रा. णे] વાક્ય કે આજ્ઞાર્થક ક્રિ૦ને અંતે વપરાય છે ત્યારે 'આગ્રહ' 'ખરેખરપણું' એવો ભાવ ઉમેરે છે. ઉદા૦ 'આવ ને'. 'બોલું તો બન્યો જ ને'.(૫)પ્રશ્નાર્થ ક્રિ૦ જોડે હકાર સૂચવે છે. ઉદા૦ 'મેં કહ્યું હતું ને?'

નઉવો વિ૦ પું૦ ['નેવુ' ઉપરથી] નેવુમા વર્ષને લગતો(૨)પું૦ ['નેવું' ઉપરથી; સર૦ म. नेऊर] નેવાં પડવાથી બનેલો ખાડો

નેક વિ૦ [फा.] પ્રામાણિક; સાચું; ન્યાયી (૨) નીતિમાન (૩) ધાર્મિક (૪) સ્ત્રી૦ નેકી; ન્યાયીપણું (૫) પું૦ હદ; પ્રમાણ (૬) ભાવ; દર. [**–ઠરાવવો, બાંધવો** = પ્રમાણ કે ભાવ નક્કી કરવાં. **–રાખવો** = હદ જાળવવી.] **૦નજર** સ્ત્રી૦ ચોખ્ખી દાનત. **૦નામ(૦દાર)** વિ૦ નેકી માટે પ્રખ્યાત; ભારે પ્રખ્યાત (૨) એક માનવાચક શબ્દ કે ઇલકાબ. **૦નામી** સ્ત્રી૦ કીર્તિ; ખ્યાતિ. **૦બખ્ત** વિ૦ [फा.] ભાગ્યશાળી [અંધાતી એક પટી

નેકટાઈ સ્ત્રી૦ [इं.] યુરોપી પહેરવેશમાં ગળે

નેક, ૦નજર, ૦નામ, ૦નામદાર, ૦નામી, ૦બખ્ત જુઓ 'નેક'માં

નેકી સ્ત્રી૦ [फा.] પ્રામાણિકપણું; ઈમાનદારી (૨)ભલાઈ; સજ્જનતા(૩)સદાચાર; સદ્વર્તન (૪) (રાજા મહારાજા પધારે ત્યારે ઉચ્ચારાતાં) સ્તુતિનાં વચન; છડી પોકારવી તે. **૦દાર** પું૦ નેકી પોકારનાર; છડીદાર

નેકો પું૦ ['નેક' ઉપરથી] નિયમ; વ્યવસ્થા (૨) ધારો (૩) હદ; પ્રમાણ

નેખમ પું૦ (કા.) ઊંડો દાટેલો ખીલો

નેગ પું૦ [सं. स्नेह ? સર૦ हिं. = લગ્ન જેવા શુભ પ્રસંગે અપાતો લાગો] + સ્નેહ; સંબંધ

નેગવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. नेगपट्टी; नेगाचें = ખાવુંપીવું] જમવું [દૂત; કાસદ

નેગિયો પું૦['નેગ' ઉપરથી;સર૦ हिं. नेगी] +

નેચો (નેʼ?)પું૦ [फा.;સર૦ म. नेचा, हिं. नैचा] નેળચો;હૂકાનો મેર(૨)હૂકાની લાંબી નેહ–નળી

નેજવું ન૦ [નેજું પરથી ?] છાપરાની પાંખ–મોતિયાનો ટેકો (૨) સ૦ ક્રિ૦ આંખ પર નેજવા પેઠ હાથ રાખીને જોવું (જેમ કે તાપમાં જોનાર કે નબળી આંખવાળા કરે છે તેમ)

નેજારો પું૦બ૦વ૦ [अ. नजारह]નિજારા;કટાક્ષ

નેજાળું વિ૦ ['નેજો' ઉપરથી] નેજાવાળું

નેજું ન૦, **–જો** પું૦ [फा.] વાવટો; નિશાન (૨) બરછી (૩) ભાલો

નેટ અ૦ [સર૦ म. नेट, हिं. नेत = નિશ્ચય; નીઠ] નક્કી (પ.)

નેટવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. णिट्ठय; णिट्ठव (सं. नि + स्थापय) = અંત – સમાપ્તિ કરવી] + મટવું; ટળવું

નેટાં ન૦બ૦વ૦, **નેટી** સ્ત્રી૦ ખણખોદ; બારીક તપાસ. [**–લેવાં** = જુઓ નેડો લેવો.]

નેઠવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. नेठना; नेठा] હઠવું; હારી જવું

નેઠો પું૦ [सं. निष्ठा; प्रा. णिट्ठा] છેડો; અંત

નેડું વિ૦ [प्रा. णिअड; सं. निकट] પાસેનું. **–ડે** અ૦ [સર૦ हिं.] નઇડે; પાસે

નેડો પું૦ [જુઓ નેહ] પ્રેમ (૨) નેટાં. [**–લાગવો** = પ્રેમ થવો. **–લેવો** = ભૂલ શોધવા પૂંઠે ભમવું.]

નેણ (નેʼ) ન૦ [सं. नयन] + નેન; નયન (પ.)

નેતર ન૦[सं. वेत्र ઉપરથી ?] એક જાતનો વેલો અને તેની સોટી; વેતસ

નેતરું ન૦ [सं. नेत्र] વલોણાનું દોરડું

નેતા પું૦[सं.]આગેવાન. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦આગેવાની

નેતા પહોંચવા = છૂપી બાતમી મળવી; ખબર પડવી (સર૦ ચેતા પહોંચવા)

નેતિ અ૦ [सं.] એ નહિ (૨) એટલું બસ નહિ

નેતી સ્ત્રી૦ [सं.] હઠયોગની નાક માટેની એક ક્રિયા કે તેનું સાધન

નેત્ર ન૦ [सं.] આંખ. [**–ભરાવાં** = આંસુ આવવાં.] **૦પલ્લવી** સ્ત્રી૦ આંખનો અણસારો. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ આંખ વિષેની વિદ્યા. **૦વૈદ** (–દ્ય) પું૦ આંખનો વૈદ. **૦સમસ્યા** સ્ત્રી૦ નેત્રપલ્લવી; આંખથી સમસ્યામાં કહેવું તે. **–ત્રાંજન** ન૦ [+ अंजन] આંખનું આંજણ. **–ત્રાંબુ** ન૦ [+ अंबु] આંસુ

નેત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી-નેતા (૨) વિ૦ નેત્રવાળું

નેન (નેʼ) ન૦ નેણ; નયન; નેત્ર (પ.) [**નેનનો તારો** = આંખની કીકી; ઘણું જ વહાલું માણસ.]

નેનકલાક (નેʼ) ન૦ એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ

નેનસૂક (નેʼ) ન૦ [સર૦ हिं. नैनसुख] ઝીણા વણાટનું સુતરાઉ કપડું

નેપથ્ય ન૦ [सं.] રંગભૂમિનો પડદો (૨) તેની

પાછળનો ભાગ, જ્યાં રહી નટો કપડાં બદલે છે (૩) વસ્ત્ર; પોશાક

નેપાળો (નૅ) પું૦[સર૦ म. नेपाळ; सं. नैपाल પરથી ?] રેચક બીવાળી એક વનસ્પતિ. [**–આપવો** = સખત રેચ આપવો (૨) ખૂબ ધમકાવવો.] [ઝાંઝર

નેપુર ન૦ [सं. नूपुर; प्रा. णेउर, સર૦ हिं.]

નેપોલિયન પું૦ [इं.](સં.) ફ્રાન્સનો એક મહાપુરુષ (૨) પત્તાંની એક રમત

નેફો પું૦ [फा.] જેમાં નાડું ઘાલવામાં આવે છે તે ચણિયા કે સુરવાલની ખોલ. [**નેફા વગરની નાત** = કશા નિયમ કે વ્યવસ્થાના બંધન વગરની નાત.]

નેમ સ્ત્રી૦ [સર दे. णेम = કામ; કાર્ય. म. नेम = હેતુ; લક્ષ્ય. सं. नियम પરથી ?] નિશાન (૨) આશય; હેતુ (૩) (નૅ) પું૦ જુઓ નીમ; નિયમ (૪) [सं.] અર્ધ ભાગ. [**–ચૂકવી** = નિશાન ચૂકવું (૨) કામ પાર ન પાડવું. **–તાકવી** = નિશાન તાકવું (૨) હેતુ રાખવો. **–પાર પડવી** = હેતુ સિદ્ધ થવો. **–લેવી** = નિશાન તાકવું. **–લેવો** = નિયમ કે બાધા યા વ્રત પાળવાનું નક્કી કરવું.]

નેમિ(–મી) સ્ત્રી૦ [सं.] કૂવા ઉપરની ગરગડી (૨) પૈડાનો પરિઘ. **૦નાથ** પું૦ (સં.) એક જૈન તીર્થંકર [પાસે; નજીક; ઓરું

નેરું વિ૦ + જુઓ ન્યારું (૨) અ૦[જુઓ નેડું]

નેવ(–વું) ન૦ [सं. नीव्र; प्रा. णिव्व] નળિયું (૨) છાપરાના છેડા ઉપરનાં નળિયાં જેમાંથી પાણી બહાર પડે છે તે (૩) તેમાંથી પડતું પાણી. [**નેવાં પડવાં** = નેવાંએ વરસાદનું પાણી નીચે પડવું. **નેવે પાણી આવવાં** = નેવાં ઉપરથી પાણીની ધાર ચાલે તેટલો વરસાદ થવો. **નેવે મૂકવું** = ઊંચું મૂકવું; દૂર કરવું; ઉપેક્ષા કરવી.]

નેવકું અ૦(કા.) બિલકુલ; ઠામકું; સાવ

નેવર ન૦ [જુઓ નેપુર; સર૦ हिं.] ઝાંઝર

નેવલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [दे. णिअल = नूपुर. णिअ-(–ग)ल = બેડી. સર૦ हिं.] બેડી (૨) એક ઘરેણું (નેવર ?) [('નેવલે પાણી')

નેવલે અ૦ [નેવ + લું] નેવે; નેવાંએ

નેવાણી સ્ત્રી૦ ['નેવ' ઉપરથી] જ્યાં નેવાં પડે તે જગા; નેવાં નીચેની જગા

નેવુ(–વું) વિ૦[सं. नवति;प्रा. णउ(–व)इ] '૯૦'

નેવું ન૦ જુઓ નેવ (૨) જુઓ નેવુ ['૮૯'

નેવ્યાશી(–સી) વિ૦ જુઓ નવ્યાશી (–સી);

નેષ્ટ વિ૦ [सं.] અનિષ્ટ

નેસ (નૅ ?) વિ૦ [સર૦ हिं. नैसा, अनैसा. सं. अनिष्ट પરથી ?] અપશુકનિયું (૨) કમનસીબ (૩) હળહરી; કંજૂસ

નેસ,૦ડો પું૦ [प्रा. णिवेस (सं. निवेश)] ભરવાડોએ જંગલમાં બાંધેલાં ઝૂંપડાંનું ગામ (૨) ભરવાડનું ઝૂંપડું

નેસ્તનાબૂદ વિ૦[फा.]જડમૂળથી નાશ પામેલું

નેસ્તી પું૦ [दे. णेसत्थि] મોઢી

નેહ પું૦ [सं. स्नेह; प्रा. णेह; સર૦ हिं.] પ્રેમ; વહાલ. **–હી** વિ૦ સ્નેહી

નેહ [નૅ] સ્ત્રી૦ [फा. नै; हिं.] હૂકાની નળી

નેહરી સ્ત્રી૦ [નેહ પરથી ?] નહેરી – તેલ

નેહારી સ્ત્રી૦ [જુઓ નહારી] નાસ્તો

નેળ (નૅ) સ્ત્રી૦ [જુઓ નળી] સાંકડી ગલી – નળી(૨) હૂકાની નળી. **૦ચો** પું૦ હૂકાનો મેર

નૅં (નૅ') સ્ત્રી૦ (ચ.) હૂકાની નેહ

નૈઋત (નૈ') વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ નૈઋત્ય

નૈગમ પું૦ [सं.] વાણિયો; વેપારી (૨) વેદ સમજાવનાર (૩) નાગરિક (૪) ઉપાય (૫) ઉપનિષદ

નૈડ વિ૦ (ચ.) ખળ; લુચ્ચું [નીતિવાળું

નૈતિક વિ૦ [सं.] નીતિ સંબંધી,–નેલગતું (૨)

નૈપુણ્ય ન૦ [सं.] નિપુણતા

નૈમિત્તિક વિ૦ [सं.] ખાસ નિમિત્તને કારણે કરવાનું કે કરેલું (કર્મનો એક પ્રકાર) (૨) પ્રાસંગિક; આગંતુક (૩) ન૦ નિમિત્તને લઈને થતું કાર્ય [(સં.) એક અરણ્યનું નામ

નૈમિષ વિ૦ [सं.] ક્ષણિક (૨) ન૦, **–ષારણ્ય** ન૦

નૈયત સ્ત્રી૦ [अ.] દાનત; વૃત્તિ

નૈયાયિક વિ૦ [सं.] ન્યાયને લગતું (૨) પું૦ ન્યાયશાસ્ત્ર જાણનાર

નૈયું (નૈ') ન૦ જુઓ નહિયું (–પાકવું)

નૈરાશ્ય ન૦ [सं.] નિરાશા

નૈર્ઋત્ય વિ૦ [સં.] પશ્ચિમ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનું (૨) સ્ત્રી૦ એ દિશા કે ખૂણો. ૦કોણ પું૦

નૈર્ગુણ્ય ન૦ [સં.] નિર્ગુણતા; ગુણાતીતપણું

નૈર્ઘૃણ્ય ન૦ [સં.] નિર્ઘૃણ હોવું તે; ક્રૂરતા

નૈવેદ,-દ્ય [સં.] ન૦ પ્રસાદ; દેવને ધરાવેલી ખાવાની વસ્તુ. [-ધરવું, ધરાવવું = દેવ આગળ નૈવેદ મૂકવું; દેવને નૈવેદ આપવું.]

નૈષધ , ૦નાથ પું૦ [સં.] (સં.) નળરાજા

નૈષ્કર્મ્ય ન૦ [સં.] નિષ્કર્મપણું [ખરીદેલું

નૈષ્કિક વિ૦ [સં.] નિષ્કનું બનાવેલું; નિષ્કથી

નૈષ્ઠિક વિ૦ [સં.] નિષ્ઠાવાળું

નૈષ્ફલ્ય ન૦ [સં.] નિષ્ફળતા

નૈસર્ગિક વિ૦ [સં.] કુદરતી

નૈસ્તેજ્ય ન૦ [સં.] નિસ્તેજતા [પું૦ રૂપ

-નો [જુઓ નું] 'નું' છઠ્ઠી વિભક્તિના પ્રત્યયનું

નો (નૉ) અ૦ [સં. न+उ, प्रा. णो] (કા.) ના

નોક(-ખ) (નૉ) વિ૦ [दे. णोक्ख] અનોખું; સુંદર

નોક(-ખ) (નૉ) પું૦ સ્ત્રી૦ [फा.] અણી; છેડો (૨)[સર૦ हिं., म. नोक] ટેક; વટ; વક્કર (૩) છટા; શોભા (૪) ઘાટ; મોખરો; મુખવટો. [**-જાળવવી, રાખવી, સાચવવી** = ટેક કે વટવક્કર જતાં અટકાવવાં. **-લેવી** = આબરૂ તોડવી; બેઆબરૂ કરવું.] **૦દાર** વિ૦[સર૦ हिं., म.] નોકવાળું (અણી કે ટેક યા છટા ઇ૦વાળું)

નોકર (નૉ) પું૦ [फा.] ચાકર (૨) સેવક. **૦ડી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-નોકર યા નોકરની સ્ત્રી. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ નોકરોથી ચાલતું-નોકરોની કુલ સત્તાવાળું રાજતંત્ર; 'બ્યુરોક્રસી'. **-રાણી** સ્ત્રી૦ નોકરડી. **-રિયાટ(-ત)** વિ૦ નોકરી કરનારું (૨) પરાધીન. **-રી** સ્ત્રી૦ ચાકરી; સેવા

નોકાર, ૦મંત્ર (નૉ) પું૦ [સં. नमस्कार; प्रा. णवकार] જૈનોને જપવાનો એક મંત્ર; નવકાર; નૌકાર. **૦વળી** સ્ત્રી૦ [+આવલિ] નોકાર કરવાની માળા. **૦શી(-સી)** સ્ત્રી૦ બધા જૈનોને જમાડવા-તેમનો વરો કરવો તે

નોકું (નૉ) વિ૦ [જુઓ નોક] + સુંદર

નોખ, ૦દાર (નૉ) જુઓ 'નોક'માં

નોખું (નૉ) વિ૦ [दे. णोक्ख] જુદું. [-પાડવું = જુદું કરવું.]

નોગરવું (નૉ) અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ નાંગરવું] (ચ.) બળદને હળ જોડી ખેડવા તૈયાર કરવું

નોઝણાસાંકળ સ્ત્રી૦ [જુઓ નોઝણું + સાંકળ] કમાડને બારસાખ સાથે જોડનારી સાંકળ

નોઝણું (નૉ ?) ન૦ [સં. नद्ध પરથી ?] સર૦ हिं. नोवना = નોઝણાથી ગાયના પગ બાંધવા] દોહતી વખતે ગાયને પાછલે પગે બાંધવાનું દોરડું; સેલો

નોટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] સિક્કાને ઠેકાણે વપરાતો ચલણી કાગળ (૨) નોંધ (૩) ચિઠ્ઠી (૪) કોરા કાગળની બાંધેલી વહી; નોંધપોથી. **૦બુક** સ્ત્રી૦ કોરા કાગળની બાંધેલી વહી [દેતું કાગળિયું

નોટિસ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ચેતવણી; પૂર્વખબર (૨) તે

નોતર(નૉ'ર,) સ્ત્રી૦ નોતરેલાં મહેમાનોનો સમૂહ (૨)[ચ.] મોસાળું લઈને આવતો મહેમાનવર્ગ

નોતરવું (નૉ') સ૦ક્રિ૦ [સં. निमंत्र्; સર૦ हिं. न्यौतना] આમંત્રણ આપવું; બોલાવવું; આવવા કહેણ મોકલવું (સારા પ્રસંગ પર કે ભોજન ઇ૦ માટે)

નોતરિયું (નૉ') ન૦ નોતરમાં આવેલું માણસ

નોતરિયો (નૉ') પું૦ નોતરાં દેવાનું કામ કરનાર

નોતરું (નૉ') ન૦ [જુઓ નોતરવું; સર૦ हिं. नौ(-न्यौ)ता] આમંત્રણ (પ્રાયઃ જમવાનું). [**નોતરાં કાઢવાં** = નોતરાં મોકલવાં. **નોતરાં કરાવવાં, ફેરવવાં** = નોતરું કરવું; આવવાનું કહેણ મોકલવું; તેડવા જવું. **-આપવું, દેવું, મોકલવું** = આમંત્રણ પહોંચાડવું; પધારવાનું જણાવવું. **-કરવું** = તેડું કરવું; પધારવાને માટે બોલાવવા જવું. **-કાપવું** = નોતરું મોકલવાનું બંધ કરવું; તે મેળવવાનો કોઈનો હક રદ કરવો. **-ઝીલવું** = નોતરું સ્વીકારવું.]

નોધણિયો (નૉ) પું૦ ['નોંધડું' ઉપરથી] છોકરો

નોધડી (નૉ) સ્ત્રી૦ નાંધલી; છોકરી

નોધલિયું (નૉ) વિ૦ [જુઓ નાંધલું] નાનું

નોધલું (નૉ) ન૦ બાળક [વગરનું

નોધારું (નૉ) વિ૦ [ન+આધાર] આધાર

નોબત (નૉ) સ્ત્રી૦ [अ.] મોટું નગારું. (૨) [લા.] અમુક નક્કી વખતે વગાડાતું ટકોરખાનું. [–**થવી**=તે વખતે નોબતનું નગારું વાગવું.] ૦**ખાનું** ન૦ ટકોરખાનું

નોમ (નૉમ,) સ્ત્રી૦ [सं. नवमी] નવમી તિથિ

નોર ન૦ [સર૦ म.] .ભાડું; નૂર (૨) પું૦ [?] વ્યવસ્થા

નોરતું (નૉ) ન૦[सं. नवरात्र ઉપરથી] નવરાત્રિમાંનો દરેક દિવસ. –**તાં** ન૦વ૦બ૦ નવરાત્રિના દિવસો; આસો સુ. ૧ થી ૯

નોરો (નૉ) પું૦ [જુઓ નહોરા] (બ૦વ૦માં વપરાય છે) નહોરા; આજીજી. [**નોરા કરવા** =કાલાવાલા કરવા. **નોરો માનવો**=સહૃદય આભાર માનવો.] • [એક શાક

નોલકોલ (નૉ) ન૦[સર૦ म.; મૂળ ડચ પરથી?]

નોહાર સ્ત્રી૦ [સર૦ म. नोहारवाणी] ગાવાની એક બાની [જુઓ નોર; નૂર

નોળ પું૦ [सं. नकुल; प्रा. णउल] નોળિયો (૨)

નોળવું સ૦ક્રિ૦ [‘નોળુ” ઉપરથી] ગોરસાને નોળાથી–કૂચાથી ઘસીને સાફ કરવું

નોળવેલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ [પ્રાણી

નોળિયો પું૦[જુઓ નોળ] એક નાનું ચોપગું

નોળીકર્મ (નૉ) ન૦ [सं. नौलीकर्म] પેટના નળ હલાવવાની યોગની એક ક્રિયા(૨)[?]કાવતરું

નોળીનોમ (નૉમ,) સ્ત્રી૦ [નોળ+ઈ+નોમ] શ્રાવણ સુદ નોમ [ધોવાનો કૂચો

નોળું ન૦ એક જાતનું સાપોલિયું (૨) ગોરસાં

નોંજણું(૦) ન૦ (કા.) જુઓ નોઝણું; શેલાયું

નોંધ (નૉ૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. नोंद] ટાંચણ (૨) ટિપ્પણી (૩) આપેલો માલ જેમાં વિગત સાથે નોંધાય છે તે ચોપડી(૪)મોટા થાંભલાને કામચલાઉ ટેકો આપવા સાકટીઓ સાથે જડેલા ખીલા. [–**લેવી**=ટાંચણ કરવું; નોંધી લેવું (૨) ધ્યાન પર લેવું.]૦**ણી** સ્ત્રી૦ નોંધવાની ક્રિયા. ૦**ણીકામદાર** પું૦ નોંધણી કરનાર અમલદાર. ૦**ણીદાર** પું૦ નોંધણી કરનાર. ૦**પોથી**; ૦**વહી** સ્ત્રી૦ નોંધ કરવાની ચોપડી. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. नोंदणें] નોંધ કરવી. –**ધાઈ** સ્ત્રી૦ નોંધણી કરવાની ફી

નોંધલું (નૉ૦) વિ૦ [જુઓ નોંધલું] નાનું

નોંધવું, નોંધાઈ (નૉ) જુઓ ‘નોંધ’માં

નૌ સ્ત્રી૦; ન૦ [सं.] નૌકા. ૦**ચાલન** ન૦ નૌકા ચલાવવી તે. ૦**દંડ** પું૦ જુઓ નૌકાદંડ. ૦**પતિ** પું૦ જુઓ નૌકાપતિ. ૦**યાન** ન૦ વહાણવટું; નૌકાગમન. ૦**સાધ્ય** વિ૦ નૌકાથી જઈ શકાય એવું (૨) જેમાં નૌકા ચાલી શકે એવું; નાવ્ય. ૦**સૈન્ય** ન૦ જુઓ નૌકાસૈન્ય

નૌકા સ્ત્રી૦ [सं.] હોડી. ૦**ગમન** ન૦ નૌકાની સફર. ૦**ગૃહ** ન૦ નૌકારૂપી ઘર. ૦**દંડ** પું૦ હલેસું. ૦**ધિપતિ** પું૦ નૌકાનો કે નૌકાખાતાનો અધિપતિ. ૦**પતિ** પું૦ જહાજનો ઉપરી. ૦**બળ** ન૦ નૌકાસૈન્યનું બળ. ૦**ફોજ** સ્ત્રી૦ નૌકાસૈન્ય. ૦**શાસ્ત્ર** ન૦ વહાણવટાનું શાસ્ત્ર. ૦**સૈન્ય** ન૦ દરિયાઈ લસ્કર

નૌકાર, ૦મંત્ર, ૦વળી, ૦શી(–સી) સ્ત્રી૦ જુઓ ‘નોકાર’માં

નૌજવાન પું૦ [फा.] નવયુવક

નૌતમ વિ૦ [सं. नवतम] નૂતન

નૌલી, ૦કર્મ, ૦ક્રિયા સ્ત્રી૦ નોળીકર્મ; એક યોગક્રિયા

નૌશાહ પું૦ [फा.] વરરાજા

નૌસાધ્ય વિ૦(સં.) જુઓ ‘નૌ’માં; ‘નેવિગેબલ’

ન્યક્કાર પું૦ [सं.] અપમાન

ન્યગ્રોધ પું૦ [सं.] વડ [સંખ્યા

ન્યર્બુદ ન૦ [सं.] દશ અર્બુદ–અબજ જેવડી

ન્યસ્ત વિ૦ [सं.] ફેંકેલું (૨) ન્યાસ–થાપણ તરીકે મૂકેલું (૩) દોરેલું; ચીતરેલું

ન્યા (’) પું૦ (ચ.) દેવતા; અગ્નિ

ન્યાત સ્ત્રી૦ [सं. ज्ञाति] નાત; જ્ઞાતિ. ૦**જાત** સ્ત્રી૦ ન્યાત અને જાત. –**તીલું** વિ૦ ન્યાતનું (૨) ન૦ ન્યાતનું માણસ. –**તીલો** પું૦ ન્યાતનો માણસ. –**તું** ન૦ સગપણ; નાતો

ન્યામત સ્ત્રી૦ [अ. नअ़मत] ધનદોલત (૨) સુખ (૩) દુર્લભ ચીજ

ન્યાય પું૦[सं.]ઇનસાફ; ખરું ખોટું તપાસીને ફેંસલો કરવો તે (૨) યોગ્યતા; વાજબીપણું (૩) ધારો; રિવાજ (૪) દૃષ્ટાંત; કહેવત. ઉદા૦ કાકતાલીયન્યાય (૫) પ્રમાણ દ્વારા વસ્તુની

પરીક્ષા (૫) ન્યાયશાસ્ત્ર–દર્શન. [**–આપવો** =ફેંસલો કરી આપવો (૨) કોઈ બાબતમાં તેને છાજતી રીતે વર્તવું; યોગ્યતાપૂર્વક અદા કરવું. (અંગ્રેજી 'ગિવ જસ્ટિસ' પરથી). **–કરવો**= ખરું ખોટું કે યોગ્ય અયોગ્ય તપાસી આપવું. **–ચૂકવવો** = ન્યાય કે ફેંસલો કરી આપવો. **–તોળવો**= ખરું ખોટું કે યોગ્યાયોગ્ય બરોબર કસી જોવું—તપાસવું. **–મળવો** = સાચો ઇન્સાફ થવો (૨) સાચા ખોટા કે યોગ્યાયોગ્યની બરોબર અને પૂરી તપાસ થવી. **–માગવો**=ન્યાય મેળવવા માગણી કરવી (૨) દાદ સંભળાવવી.] **૦ખાતું** ન૦ ઇન્સાફખાતું. **૦દર્શન** ન૦ ષડ્દર્શનમાંનું એક; ગૌતમ ઋષિએ પ્રવર્તાવેલું પ્રમાણશાસ્ત્ર. **૦મંત્રી** પું૦ ન્યાયખાતાનો મંત્રી. **૦મંદિર** ન૦ અદાલત; કચેરી; 'હાઈકોર્ટ'. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ ન્યાય તોળવાની દાનત (૨) ન્યાયપૂર્વક વર્તવું તે. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ જુઓ ન્યાયદર્શન. **૦શ્રેણિ(–ણી)** સ્ત્રી૦ ન્યાયપરંપરા (૨) 'સોરાઈટીસ' (ન્યાય.). **૦સભા** સ્ત્રી૦ કચેરી; અદાલત (૨) 'અપીલેટ – સુપ્રીમ કોર્ટ'. **–યાધિકારી, –યાધીશ** પું૦ [+ अधिकारी, + अधीश] ન્યાય આપનાર અમલદાર; જજ. **–યાધીશી** સ્ત્રી૦ ન્યાયમંદિર. **–યાસન** ન૦ [+ आसन] ન્યાયાધીશને બેસવાનું સ્થાન. **–યી,–ય્ય** વિ૦ બરાબર ન્યાય આપે એવું (૨) વાજબી; ન્યાય-પુરઃસર

ન્યારું વિ૦ [સર૦ हिं.,म.न्यारा; सं. न-अन्यतर પરથી?] જુદું (૨) અજાયબ

ન્યાલ વિ૦[જુઓ નિહાલ] કૃતાર્થ (૨) પૈસાદાર

ન્યાળવું (ન્યા') સ૦ક્રિ૦ જુઓ નિહાળવું (પ.)

ન્યાસ પું૦ [સં.] મૂકવું તે (૨) ચિહ્ન (૩) વિશ્વાસ ઉપર સાચવવા આપવું તે; થાપણ (૪) ત્યાગ (૫) મંત્ર અને વિધિ સહિત શરીરનાં જુદાં જુદાં અંગોને દેવતાઓને સોંપવાં તે – એક ધર્મવિધિ. **૦સ્વર** પું૦ (સંગીત) ગીતની સમાપ્તિનો સ્વર

ન્યાં (') અ૦ (કા.) ત્યાં

ન્યૂન વિ૦ [સં.] ઓછું; ઊણું (૨) સ્ત્રી૦(પ.) ન્યૂનતા. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦નિગમન** ન૦અવયવો કરતાં ન્યૂન પ્રદેશવાળું નિગમન (ન્યા.) **૦પણું** ન૦. **૦સ્વેદ** પું૦ એક રોગ

ન્યૂનાધિક વિ૦ [સં.] ઓછુંવત્તું

ન્યૂસપેપર ન૦ [ઇં.] વર્તમાનપત્ર; છાપું

ન્યોછાવર વિ૦ [हिं.] કુરબાન કરેલું; ખેરાત (૨) ન૦ (પુષ્ટિમાર્ગમાં) ભેટ

પ

પ પું૦ [સં.] પહેલો ઔષ્ઠ્ય વ્યંજન (૨) સંગીતમાં પંચમ સ્વરની સંજ્ઞા (૩) ઉપપદ સમાસમાં 'पा'નો આદેશ. જેમ કે મધુપ; ભૂપ (૪) સ્ત્રી૦ [सं. त्व; प्रा. प्प, प] વિશેષણ પરથી ભાવવાચક નામ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ મોટપ, ઊણપ. **૦કાર** પું૦ પ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે પકારવાળું [થયેલાં બીબાં

પઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ પાઈ] છાપખાનામાં નકામાં

પકડ સ્ત્રી૦['પકડવું' પરથી]પકડવું તે(૨)પકડવાની શક્તિ કે તેનો લાગ કે દાવ (૩) પકડવાનું એક ઓજાર. [**–આવવી** = બરોબર પકડવા માટે લાગ ખાવો કે ફાવવું. **–પકડવી** = છટકી ન જાય તે રીતે ઝાલવું. **પકડમાં લેવું** = પકડ વડે ઝાલવું (૨) પકડ પકડવી.] **૦દાવ** પું૦ એક રમત. **૦હુકમ** પું૦ જુઓ તેના ક્રમમાં

પકડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्र+कल् પરથી? સર૦ हिं. पकड़ना, म. पकडणें] ઝાલવું; ગ્રહવું (૨) ધારણ કરવું; ધરી રાખવું. જેમ કે રંગ (૩) નાસતું કે છટકી જતું રોકવું (૪) ખોળી કાઢીને હાથ કરવું. જેમ કે ભૂલ પકડવી, ગુનેગારને પકડવો (૫) આકલન કરવું; મનથી પામવું. જેમ કે અર્થ પકડવો, વાત પકડવી (૬) કેદ કરવું (ગુનેગાર માનીને); 'એરેસ્ટ.' [**પકડી પાડવું** = આગળ હોય તેને પહોંચવું; તેની સાથે થઈ જવું (૨) શોધી કે ખોળી કાઢવું. **પકડી રાખવું** = પકડીને તેને ઝાલી રાખવું; છોડવું નહિ (૨) વળગી રહેવું. **પકડી લેવું** = ઊંચકી કે ઉપાડી લેવું

(૨) એકદમ પકડીને કબજે કરવું કે કેદ કરવું કે મનમાં ધારણ કરવું.] ['વૉરંટ'

પકડહુકમ પું૦ પકડવાનો સરકારી હુકમ;

પકડાપકડી સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ધરપકડ

પક(-કા)વવું સ૦ ક્રિ૦ [अप० पकाव; सं.पच्, पक्व – प्रा. पक्क પરથી] રાંધવું (૨) માટી ઇ૦ના વાસણને પાકું કરવા ભઠ્ઠીમાં નાખી તપાવવું (૩) પાકે એમ કરવું

પકાર, -રાન્ત [सं.] જુઓ 'પ' માં

પકવાન ન૦ જુઓ પકવાન્ન. [**-પાડવાં (-ડું)**= પકવાન તૈયાર કરવાં.]

પકવાસી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पक्काशी] મેડાનાં પાટિયાંની નીચે રહેતી સાંધ પર જડાતી લાકડાની કે લોઢાની ચીપ (૨) સંઘાંડો; 'લેથ'

પકવાસું ન૦; **-સો** પું૦[સર૦ हिं. पकसाल] વાંસની કામડી (૨) છાપરાના સાકટા ઉપર જડવાની ચીપ (૩) જળોયું

પકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પાકવું'નું પ્રેરક; પકવવું

પકોડી સ્ત્રી૦ [પક્વ+વડી? સર૦ हिं. पकौडी, म.] તળેલી એક વાની

પક્કું વિ૦[दे. पक्क = પહોંચેલું] માહિતગાર; છેતરાય નહિ તેવું (૨) ખંધું (૩) [सं. पक्व, प्रा. पक्क] પૂરેપૂરું (૪) પાકું; દૃઢ (૫) ન બોટાય એવી રીતે કરેલું — ઘીથી તળીને કે દૂધથી બાંધીને (રસોઈ ઇ૦). **-ક્કાઈ** સ્ત્રી૦. ખંધાઈ; લુચ્ચાઈ

પક્વ [सं.] વિ૦ પાકું (૨) રંધાયેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-ક્વાન્ન** ન૦ [+अन्न] તળીને બનાવેલી મીઠાઈ. **-ક્વાશય** પું૦;ન૦[+आशय] હોજરી

પક્ષ પું૦ [सं.] તરફેણ; બાજુ (૨) તડ; ભાગ (૩) તકરારના પક્ષની એક બાજુ (૪) પક્ષપાત (૫) પખવાડિયું (૬) સાધ્ય જેને વિષે સિદ્ધ કરવાનું હોય તે [ન્યા.] (૭) સ્ત્રી૦ પાંખ. [**-કરવો, ખેંચવો, તાણવો** = એક પક્ષની તરફેણ કરવી; પક્ષપાત કરવો. **-લેવો** = કોઈ બાજુ કે મુદ્દાની વકીલાત - તરફેણ કરવી.] **૦કાર** વિ૦ (૨) પું૦ પક્ષ કરનાર. **૦ગત** વિ૦ પક્ષને લગતું. **૦(-ક્ષા)ઘાત** પું૦ અડધા અંગનું રહી જવું તે; લકવો. **૦ધર્મતા** સ્ત્રી૦ પક્ષ ઉપર સાધન-હેતુનું હોવું તે (ન્યા.). **૦પદ** ન૦ નિગમનનું ઉદ્દેશપદ; 'માઇનોર ટર્મ' (ન્યા.). **૦પાત** પું૦ વગ; તરફદારી. **૦પાતી** વિ૦ વગિયું; એકતરફી. **૦મત** પું૦ એક પક્ષનો અભિપ્રાય. **૦મંત્ર** પું૦ પક્ષવાદ; વકીલાત. **૦મંત્રી** પું૦ વકીલ. **૦રાગ** પું૦ એક પક્ષ તરફ રાગ - આસક્તિ. **૦વાદ** પું૦ વકીલાત (૨) એકતરફી નિવેદન - કથન. **૦વાદી** પું૦ વકીલ. **-ક્ષાઘાત** પું૦[+ आघात] લકવો. **-ક્ષાપક્ષ** પું૦, **-ક્ષાપક્ષી** સ્ત્રી૦ પક્ષ પડી જવા તે; ભેદભાવની લાગણી (૨) તરફદારી; પક્ષપાત. **-ક્ષાભિમાન** ન૦ [+अभिमान] પક્ષનું અભિમાન. **-ક્ષાભિમાની** વિ૦ પક્ષાભિમાનવાળું. **-ક્ષાંધ** વિ૦ [+अंध] પક્ષની બહાર ન જોઈ શકનારું. **-ક્ષિણી** સ્ત્રી૦ પક્ષીની માદા. **-ક્ષી** ન૦ પંખી. **-ક્ષીય** વિ૦ અમુક પક્ષનું. **-ક્ષીરાજ** પું૦ (સં.) ગરુડ. **-ક્ષોત્પાત** પું૦ [+ उत्पात] એક પક્ષ તરફ ઢળી પડ્યા વગર બન્ને પક્ષનો નભાવ કરવો તે

પક્ષ્મ ન૦ [सं.] પાંપણ

પખ પું૦ [सं. पक्ष, प्रा. पक्ख; સર૦ हिं] પક્ષ; તરફેણ. **૦પખા** સ્ત્રી૦ પક્ષાપક્ષી

પખણ અ૦ (સુ.) પેઠે; જેમ

પખ(-ગ)તું વિ૦ પહોળું; મગતું; તંગ નહિ એવું

પખપખા સ્ત્રી૦ [જુઓ પખ]+ પક્ષાપક્ષી

પખરાવું અ૦ ક્રિ૦ પથરાવું; ફેલાવું

પખવાજ સ્ત્રી૦ [प्रा. पक्खाउज्ज(सं. पक्षातोद्य); સર૦ हिं. पखावज; म.] પખાજ; મૃદંગ જેવું એક વાદ્ય. **-જી** પું૦ તે વગાડનારો

પખવાડિક વિ૦ [જુઓ પખવાડું] પંદર દિવસે થતું; પખવાડિયાનું (૨) ન૦ પંદર દિવસે પ્રસિદ્ધ થતું છાપું

પખવાડું(-ડિયું) ન૦ [सं. पक्ष + वारकं; સર૦ हिं. पखवाडा] પંદર દિવસનો કાળ; પક્ષ. [**પખવાડિયાં લેવાં** = રોગે એક પખવાડિયું શમવું, અને બીજે પખવાડિયે વધવું તે.]

પખવાની સ્ત્રી૦ કાનના વેહમાં ખોસાતી ભૂંગળી

પખાજ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पखाउज] જુઓ પખવાજ. **-જી** પું૦ પખવાજી

પખાલ સ્ત્રી૦ [પય+ખાલ? સર૦ हिं., म.,

સિંધી] પાણી ભરી લાવવાની ચામડાની ગૂણ કે થેલી. [**–જેવું** = ભારે ફૂલેલું મોટું (શરીર).] **૦ચી** પું૦ પખાલવાળો; પખાલ વડે પાણી ભરી લાવનાર કે છાંટનાર. **૦ણ** સ્ત્રી૦ પખાલીની સ્ત્રી કે સ્ત્રી-પખાલચી. **–લી** પું૦ પખાલચી

પખાલ સ્ત્રી૦ [सं. प्रक्षालय्, प्रा. पक्खाल] ફૂલ વગેરે ઉપાડી લઈ સંધ્યાકાળે દેવસ્થાન ધોવું તે (૨) પખાળવું તે; પ્રક્ષાલન. [**–કરવી** = ફૂલ વગેરે ઉપાડી લઈ દેવસ્થાન ધોવું તે.]

પખાળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. प्र + क्षालय्; प्रा. पक्खाल] પાણીથી ધોવું

પખિ(-સિ)યારું ન૦ ['પખ' 'પખું' ઉપરથી] ખીલી ઘાલવાનું નાકું (ઘરેણામાં) (૨) ચણિયારું

પખું ન૦ [જુઓ પખ] પક્ષ (૨) ઓથ; તરફેણ

પખે અ૦ [सं. पक्ष; प्रा. पक्ख ઉપરથી] સિવાય; પાખે

પખોડવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पक्खोड = ફેલાવવું; ખોલવું (૨) ઝાડીને પાડવું] + પહોળું કરવું (૨) પછાડવું

પગ પું૦ [दे. पगय = પગ] પ્રાણીનો ચાલવાનો અવયવ (તે આખો કે માત્ર ચાપવું યા ઘૂંટણ નીચેનો ભાગ પણ 'પગ' કહેવાય છે.) (૨) [લા.] અવરજવર (૩) મૂળ. [**–આગળ ધરવો** = આગળ જવું – વધવું. **–આવવા** = પગે ચાલવાની શક્તિ આવવી (૨) સ્વાશ્રયે નભવાની શક્તિ આવવી (૩) જતું રહેવું; અદૃશ્ય થવું. **–ઉઠાવવા, ઉપાડવા** = ઉતાવળે ચાલવું (૨) નીકળી જવું; ખસી જવું. **–ઉપર પગ ચડાવવા** = આળસુપણે કે નફકરા થઈને બેસવું. **–કરવા** = જતા રહેવું; અદૃશ્ય થવું. **–કાઢવો** = અવરજવર બંધ કરવો (૨) ચલણ બંધ કરવું (૩) દૂર કરવું; ખસેડવું (૪) ખસી જવું; છૂટા થવું. **–ઘાલવો** = દાખલ થવું; વચ્ચે ઘૂસવું. **–ચલાવવા** = ઉતાવળે ચાલવું. **–ચંપાવો** = પગ ગંદામાં પડવો. **–ચાલવા** = પગમાં બળ હોવું. **–ચાંપવા** = પગચંપી કરવી. **–ચૂંથાવા** = પગે ગોટલા બાઝવા. **–છૂટો કરવો** = હરવું ફરવું; ચાલીને પગનો અકડાટ દૂર કરવો. **–છૂટો થવો** = હરવા ફરવાથી પગનો અકડાટ દૂર થવો. **–જોઈને પાથરણું તાણવું** = ગજા પ્રમાણે કામ કરવું. **–ટકવો** = નિરાંતે – સ્થિર કે કાયમ થવું. **–ટકાવી રાખવો** = આવવા જવા વગેરેનો સંબંધ ચાલુ રાખવો – નભાવવો (૨) ધીરું પડવું; સબૂરી રાખવી. **–ટાળવા** = પગ કાઢવો; અવરજવર કે ચલણ બંધ કરવું. **–ઠરવો** = જુઓ 'પગ ટકવો.' **–ઠોકીને ઊભા રહેવું** = મક્કમતાથી સામે થવા તૈયાર રહેવું. **–ઢીલા પડવા** = નાહિંમત – નિરુત્સાહ થઈ જવું. **–તળે ઘસી નાખવું** = વારંવાર અવરજવર કે પરિચયથી તુચ્છ ગણવું. **–તળે ઘાલવું** = દબાવી બેસવું (૨) દાબમાં લેવું. **–તળે ચાંપવું** = એડી નીચે દબાવવું; વશ કરવું. **–તળેની વાટ** = જાણીતો રસ્તો. **–તળે મોત હોવું** = મોતને આવતાં વાર ન લાગવી. **–તળે બળતું હોવું** = પોતાનામાં જ દોષ હોવો. **–તળે વાટી નાખવું** = સુપરિચિત કરી લેવું. (૨) તુચ્છ ગણવું. **–તોડવા** = નકામા આંટાફેરા કરવા. **–તોડાવવા** = પગચંપી કરાવવી (૨) નકામા ફેરા ખવરાવવા. **–થવા** = શક્તિ-સમજ આવવા માંડવાં (૨) ઊપડી જવું; જતા રહેવું. **–થવો** = પગ પેસવો; અવરજવર – પરિચય કે ચલણ થવાં. **–થાકવા** = નિરુત્સાહ થઈ પડતું મૂકવું. **–ધોઈ પીવા** = આભારી રહેવું; ઉપકાર માનવો. **–ધોઈને પીવા જેવું** = પવિત્ર, પૂજ્ય. **–ન ઊપડવા** = સંકોચ થવો. **–નીકળી જવો** = અવરજવર – ચલણ બંધ થવાં. **–પર પગ ચડાવવા** = જુઓ પગ ઉપર પગ ચડાવવા. **–પર માથું મૂકવું** = શરણે જવું; આશરો માગવો. **–પાછા પડવા** = હિંમત ન ચાલવી; આચકો ખાવો. **–પાણી પાણી થઈ જવા** = પગમાં ખૂબ અશક્તિ લાગવી; ઊભું ન રહેવાવું. **–પાતાળમાં હોવા, પેટમાં હોવા** = બહાર ન દેખાય પણ કપટી – પહોંચેલ હોવું. **–પેસવો** = પ્રવેશ મળવો; ચલણ થવું.

-બાંધીને રહેવું=એક જગાએ ટકીને રહેવું. **-ભાગવા**=પગ અશક્ત થવા; વચમાંથી અટકી પડવું; નિરાશ થવું (૨) લંગડું કરવું; નાઉમેદ કરવું; હરાવવું. **-ભારે થવો**=જતાં સંકોચ થવો; જવાની હિંમત જતી રહેવી. **-માંડવો**=ઠરીને ઊભા રહેવું (૨) આગળ ચાલવું (૩) પેસારો કરવો (૪) ધંધાની શરૂઆત કરવી. **-મોડવા**=ભાંગી પાડવું; નાઉમેદ કરવું. **-વધારવો**=ઘૂસણ કે લાગવગ વધારવાં. **-વળવો**=-ની તરફ જવું; જવાની વૃત્તિ થવી. **-વાળવો**=આરામ લેવો; નિરાંતે થાક ખાવો. **-વાળી બેસવું**=નિરાંતે આરામ લેવો. **પગ કહ્યું કરતા નથી**=અતિશય થાક લાગ્યો છે; આગળ જરા પણ વધી શકાય તેમ નથી. **પગથી તે માથા લગી**=આખે શરીરે; હાડોહાડ. **પગની આગ માથે જવી**=સર્વાંગે ક્રોધ વ્યાપવો. **પગની ચળ ભાગવી**=ચાલવા ખાતર ચાલવું; નકામા આંટાફેરા કરવા. **પગનું આખું, પગનું ભાગેલું**=ચાલવાની આળસ કે કંટાળાવાળું. **પગનું ખરું, સબધું, સબળું, સાચું**=મજબૂત પગવાળું; ખૂબ ચાલી શકે તેવું. **-માં માથું મૂકવું**=જુઓ પગ પર માથું મૂકવું. **પગે કરવું**=જુઓ પગે બેસાડવું. **પગે કમાડ ઠેલવાં**=પરોક્ષ રીતે, યુક્તિથી કામ સાધવું. **પગે કીડીઓ ચડવી**=કામ કરતાં કંટાળો કે આળસ હોવાં. **પગે બેસાડવું**=પગના ચાપ્પા ઉપર બાળકને અઘાડવા બેસાડવું. **પગે પડવું**,=પગે લાગવું (૨) શરણે જવું. **પગે મેદી મૂકી છે?**=ચાલતાં કંટાળનારને કટાક્ષમાં પ્રશ્ન. **પગે લાગવું**=ચરણમાં પડી નમસ્કાર કરવા (૨) માફી માગવી; કરગરવું. **'પગે લાગ્યા!'**=હાર્યા! થાકયા! કંટાળ્યા!] **૦ઉપાડો** પું૦ ઝપાટાબંધ ચાલવું તે. **૦ચંપી** સ્ત્રી૦ પગ દબાવવા તે. **૦તોડ** સ્ત્રી૦ નકામા આંટાફેરા. **૦દોડ** સ્ત્રી૦ પગનો શ્રમ. **૦થિયું** ન૦ [પગ + સ્થા (સં.) ઉપરથી ?] ચડવા ઊતરવા માટે કે સીડીમાં પગ માંડવા જોગી કરાતી રચના. **૦થી** સ્ત્રી૦ [જુઓ પગથિયું] જુઓ પગરવટ (૨) માર્ગની બાજુએ રાહદારી માટે રાખેલો રસ્તો; 'ફૂટપાથ'. **૦દંડી** સ્ત્રી૦ [+ दे. હંડય; સર૦ हिं. पगडंडी] પગથી; કેડી. **૦દંડો** પું૦ [પગ + દંડો] ટેકા વગર થોડુંઘણું હરવું ફરવું તે (૨) થોડોઘણો મદદગાર (૩)[જુઓ પગદંડી] જંગલમાં પડેલી પગથી-પગરસ્તો. **૦પાળું** વિ૦ [પગ + પળવું] પગે ચાલતું. **૦પેસારો** પું૦ [પગ + પેસવું] પગ માંડવો-ઘૂસવું તે (૨) [લા.] અવરજવર; પરિચય; લાગવગ. [-કરવો=ઘૂસવું.] **૦ભર** વિ૦ [પગ + ભરવું] બીજાના આશ્રય વગર ટકી રહે તેવું. [-થવું=બીજાના આશ્રય વગર ટકી રહેવાય તેવા થવું.]

પગ(-ઘ)ડબંદ(-ધ) પું૦ [પાઘડી + બાંધવી; સર૦ म.] પાઘડી બાંધનાર. **-દી(-ધી)** સ્ત્રી૦ તેનો ધંધો

પગતું વિ૦ જુઓ પખતું; ખૂલતું

પગ(-ડ,-ર)થાર પું૦ [प्रा. पत्थार (सं. प्रस्तार)=વિસ્તાર અથવા જુઓ પડથાર] (સીડીનાં) થોડાં પગથિયાં પછી આવતું પહોળું પગથિયું. **-રિયું** ન૦ મોટું પહોળું પગથિયું

પગથિયું, પગથી, પગદંડી, -ડો, પગપાળું, પગપેસારો, પગભર જુઓ 'પગ'માં

પગર પું૦ [सं. प्रकर; प्रा. पगर] ઢગલો (૨) ખળું કરવા કરેલો ડૂંડાંનો ઢગલો કે તે પર બળદ ફેરવવા તે (૩) [?] [ક.] પરસેવો

પગરખું ન૦ [પગ + રક્ષવું] ખાસડું. [(-ના) **પગરખામાં પગ મૂકવો**=-ની સરસાઈ કરવી; -ની બરાબરી કરવી.]

પગરણ ન૦ [सं. प्रकरण; प्रा.] સારું ટાણું (૨) આરંભ. [(-નું) **પગરણ કરવું, માંડવું**=-ની શરૂઆત કરવી.] **-ણિયું** વિ૦ પગરણ વખતનું

પગરવ,-વો પું૦ [પગ + રવ] પગનો-ચાલવાનો અવાજ (૨) [લા.] જવરઅવર

પગરવટ સ્ત્રી૦ [પગર + વાટવું અથવા પગ + વાટવું અથવા પગ + વાટ] અવરજવરથી પડેલો શેરડો (૨) પગના ઘસારાની નિશાની.

-ટો પું૦ અવરજવર (પરિચયને કારણે) (૨) જુઓ પગરવટ

પગરસ્તો પું૦[પગ + રસ્તો] પગવાટ; પગપાળા ચાલવા માટેનો રસ્તો – કેડી

પગલાં ન૦બ૦વ૦ ['પગ' ઉપરથી] દેવ સંત ઇ૦નાં પૂજા માટેનાં પગલાં – તેનું પદક

પગલી સ્ત્રી૦ ['પગ' પરથી] પગલાંની હાર – પંક્તિ (૨) નાનાં નાનાં પગલાં. [**–માંડવી** =(બાળકે) ધીરે ધીરે ચાલતાં શીખવું.]

પગલુછ(–સ)ણિયું ન૦ [પગ + લૂછવું] પગ લૂછવા બારણા પર મુકાતી કાથી કે તારની બનાવટ

પગલું ન૦ ['પગ' ઉપરથી] પગના તળિયાની છાપ – આકૃતિ (૨) ડગલું (૩) એક ઘરેણું (૪) [લા.] ચાંપતો ઉપાય. [**–કાઢવું** =પગલાંના ચિહ્ન ઉપરથી ચોર વગેરેની ભાળ કાઢવી. **–ભરવું** = ઇલાજ કરવો (૨) કાયદેસર ફરિયાદ કરવી (૩) કોઈ કામમાં આગળ વધવું. **પગલાં ઓળખવાં** = પગલાંની પરીક્ષા હોવી; પગલાં ઉપરથી સ્વભાવ – ચારિત્ર્યની કલ્પના કરવી (૨) પાછળ રહેલા ગુપ્ત હેતુની ખબર હોવી. **પગલાં કરવાં, –થવાં** = પધારવું; આવવું. **પગલે પગલે** = બરાબર અનુકરણ કરીને; અનુસરીને.]

પગવાટ સ્ત્રી૦ [પગ + વાટ] પગથી (૨) સ્થળમાર્ગ; ખુશકી

પગાર પું૦ [પો.] વેતન; દરમાયો. [**–કરવો** =પગાર ગણી આપવો (૨) પગાર ઠેરવવો. **–કરવું** = ચૂકવવું; ચૂકતું કરવું. **–ખાવો** =પગાર લેવો; –ની નોકરીમાં હોવું; –ના બંધાયેલા હોવું. **–ચડવો** = પગાર લેણો થવો – અપાયા વગર બાકી રહેવો. **–ચૂકવવો** = પગારની થતી રકમ આપી દેવી. **–ઠરાવવો** = કામ બદલ કેટલો પગાર આપવો – લેવો તે નક્કી કરવું. **–થવું** = ચૂકતે થવું. **–થવો** = વેતન મળવું (૨) હિસાબ પ્રમાણે પગારની રકમ લેણી થવી (૩) પગાર નક્કી થવો. **–બાંધવો** =પગાર ઠરાવવો. **–બંધ થવો** = નોકરી છૂટી જવી.] **૦દાર** વિ૦ પગાર લઈને કામ કરનારો; પગાર ખાનાર કે મેળવનાર. **૦પત્રક** ન૦ પગારની આકારણીનું પત્રક

પગી પું૦ ['પગ' ઉપરથી] પગલું પારખી ચોરની ભાળ કાઢનાર (૨) ચોકિયાત

પગેપડણું (ગે,) ન૦ [પગ + પડવું] સાસુ વગેરેને પગે પડતાં વહુએ મૂકેલી ભેટ

પગેરું ન૦ ['પગ' ઉપરથી] ચોરનું પગલું. [**–કાઢવું** = જુઓ પગલું કાઢવું.]

પગેલાગણું (ગે,) ન૦ [પગ + લાગવું] નમસ્કાર (૨) જુઓ પગેપડણું

પગો પું૦ પૂતળી ભાતનું સ્ત્રીઓને પહેરવાનું લાલ કપડું

પગોડા ન૦ [पो.] બૌદ્ધ મંદિર

પઘડબંદ(–ધ) પું૦,**–દી(–ધી)** સ્ત્રી૦ જુઓ 'પગડબંદ'માં

પંઘડું ન૦ [સર૦ म. पगडा वसणें, बसविणें] (કા.) સોગટાબાજીમાં દાવ આવતાં બેસતી સોગઠી; પો (૨) તે દાવમાં એક ઘર વધારાનું ચળાય છે તે. [**–બેસવું**, **–બેસાડવું**]

પચ અ૦ [રવ૦; સર૦ सं. पिच्च्, हिं.पचकना; म. पचकन] પચ એવો દબાવાનો પોચાપણાનો અવાજ. [**–દઈને, લઈને** = પચ અવાજની સાથે.]

પચક અ૦[રવ૦] પચ એવા અવાજ સાથે (૨) જલદી; ઓચિંતું. **૦ડી** સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. पचकना =પચ દઈને દબાવું] નાની પિચકારી

પચકણ વિ૦ [જુઓ પચ; સર૦ પોચકણ] પોચું; ડરપોક

પચખાણ ન૦[सं. प्रत्याख्यान; प्रा. पच्चक्खाण] કશુંક ત્યાગવાનું વ્રત – પ્રતિજ્ઞા (જૈન)

પચનક ન૦ એક પક્ષીનું નામ

પચપચ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं.; म.] (દબાયાથી પ્રવાહીનો અવાજ.) **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ પચપચ અવાજ થવો (૨) પચપચું થવું. **–ચું** વિ૦ [સર૦ हिं. पचपचा] પચપચ થાય એવું ગદગદું

પચરકવું અ૦ ક્રિ૦ ['પચ' ઉપરથી; સર૦ प्रा. पच्चड] ધાર છૂટવી

પચરકી સ્ત્રી૦ [જુઓ પચરકવું] પાણીની શેડ. [**–વાગવી** = પાણીની સેડ ઊડવી.] **–કિયું** વિ૦ પચરકે એવું ઢીલું. **–કો** પું૦ પાણીની શેડ

પચરંગ, -ગિયું, -ગી વિ૦ [પંચ + રંગ] પાંચ રંગવાળું (૨) વિવિધ વર્ણ કે જાતનું

પચવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पच्] હજમ કરવું; પચાવવું

પચવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. पच् પરથી] હજમ થવું; જરવું (૨) અંદર સમાઈ કે મરી જવું. ઉદા૦ પાણી બધું ત્યાં પચી ગયું (૩) અંદર મગ્ન, લીન કે ફસેલું હોવું. ઉદા૦ 'પ્રીતે પચેલાં અમો વ્રજવાસી'; પ્રાણી પ્રપંચમાં શું પચી રહ્યો? (૪) [લા.] હરામનું મળવું; નિરાંતે ભોગવવાને માટે મળી જવું — પોતાનું થવું

પચારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. पच्चार] વારે વારે કહેવું; ટોકવું (૨) ટોણારૂપે કહી બતાવવું (૩) (સુ.) નજર લાગે એમ ટોકવું

પચાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'પચવું'નું પ્રેરક; પાચન કરવું (૨) [લા.] બરોબર ગ્રહણ કરી પોતાનું કરવું (૩) હરામનું લઈ લેવું; બથાવી પાડવું. [**પચાવી પાડવું** = અનૂનું લઈ લેવું; દબાવી બેસવું.]

પચાવ(-વો) પું૦ ['પચવું' ઉપરથી] પચવું તે

પચાસ વિ૦ [सं. पंचाशत्; प्रा. पंचास] '૫૦'

પચીશ(-સ) વિ૦ [सं. पंचविंशति; अप. पचीस] '૨૫'. **-શી(-સી)** સ્ત્રી૦ જુઓ પચ્ચીશી(-સી). [**-પચીસી ઉડાવવી** = ઉપહાસ કરવો; ફજેતી કરવી.]

પચુસણ ન૦ + [જુઓ પર્યુષણ] પજુસણ

પચ્ચી સ્ત્રી૦ [म.; સર૦ प्रा. पच्चुत्त (सं. प्रत्युप्त) = જડેલું] વીંટીમાં નંગ બેસાડવાનું કાંગરાવાળું ખીમણું. **૦ગર** પું૦ પચ્ચી કરનાર; જડિયો

પચ્ચીશી(-સી) સ્ત્રી૦ ['પચીસ' ઉપરથી] પચીશી; પચીસનો સમૂહ (૨) ૨૫ વર્ષોનો સમૂહ (૩) ઉંમરનાં પહેલાં ૨૫ વર્ષનો કાળ (ગધાપચીસી)

પચ્છમ વિ૦ [सं. पश्चिम; प्रा. पच्छिम] + પશ્ચિમ (૨) પાછળનું. **૦બુદ્ધિ, ૦બૂધિયું** વિ૦ જેને પાછળથી બુદ્ધિ સૂઝે તેવું

પછડાવું અ૦ક્રિ૦ ['પછાડવું' ઉપરથી] અફળાવું; કુટાવું. **-ટ** પું૦ પછડાવું તે

પછતાવ(-ળ) સ્ત્રી૦ જુઓ પસ્તાળ

પછવાડી અ૦ [सं. पश्चात्; प्रा. पच्छा; शौ. पच्छादो પરથી] પછાડી; પાછળ. **-ડું** વિ૦ [જુઓ 'પછવાડી'; સર૦ हिं. पिछवाडा; સર૦ फा. पसवारा (पस = પાછળ + वारह = વાડો)] છેવાડું (૨) ન૦ પાછળનો ભાગ; પૂંઠ (૩) કેડો. **-ડે** અ૦ પાછળ; પૂંઠે (૨) છેડે; અંતે. [(-ની) **પછવાડે પડવું, મંડવું, લાગવું** = -ની અંદર એક બનીને લાગવું (૨) ચીડવવું; સતાવવું.]

પછાટ(-ડ) સ્ત્રી૦ [જુઓ પછાડવું] પછડાવું તે; પછાડો. [**-ખાવી** = પછડાવું; ઊભેથી એકદમ નીચે પડવું.]

પછાડવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. पछाडना; म. पछाडणें; પખોડવું; સર૦ प्रा. पच्छाडिद = ધોયેલું (सं. प्रक्षालित?)] જોરથી અફાળવું-પટકવું (૨) હરાવવું (જેમ કે કુસ્તીમાં)

પછાડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] ઘોડાના પાછલા પગ બાંધવાનું દોરડું (૨) પછાડ (૩) અ૦ જુઓ પછવાડી. [(-ની) **પછાડી પડવું, -લાગવું** = જુઓ 'પછવાડે પડવું'.]

પછાડું ન૦ જુઓ પછવાડું; પાછળનો ભાગ

પછાડો પું૦ પછાડ. [**પછાડા ખાવા, મારવા** = ઉપરાઉપરી ઊંચેથી નીચે પછડાવું (૨) ફોગટ ધમપછાડ કરવી; ફાંફાં મારવાં.]

પછાત વિ૦ [सं. पश्चात् ઉપરથી] પાછળનું; પાછળ રહી ગયેલું (૨) અ૦ પાછળ. **૦વર્ગ** પું૦ સંસ્કારમાં પાછળ રહી ગયેલો લોકસમૂહ

પછી, -છે + અ૦ [सं. पच्छात्; प्रा. पच्छा; अप. पच्छइ, -ए] પાછળ; પાછળથી

પછીત સ્ત્રી૦ [પછી + त (भित्ति सं.?)] ઘરની પાછલી ભીંત. **-તિયું** ન૦ પાંજરીવાળા ગાડાનું પાછલું પાટિયું

પછેડી સ્ત્રી૦ [सं. प्रच्छद, प्रा. पच्छय; સર૦ हिं. पिछौरी; સર૦ प्रा. पक्खोडिय = ઢાંકેલું; ઓઢેલું] પિછોડી; ઓઢવાની જાડી ચાદર. [**પછેડીમાં પથરો લઈને કૂટવું** = ગોળ ગોળ વાત કરવી (૨) યદ્વા તદ્વા બોલવું.] **૦વા** વિ૦ પછેડી જેટલું (દૂર) (૨) પછેડી પલળે તેટલો (વરસાદ). **-ડો** પું૦ મોટી પછેડી (૨) સંતાનના જન્મ કે લગ્ન પ્રસંગે આપવામાં આવતું કીમતી વસ્ત્ર કે અવેજ

પજવણી સ્ત્રી૦, -ણું ન૦ ['પજવવું' ઉપરથી] પજવવું તે; હલાકી

પજવવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. प्रज्वालय् ઉપરથી ?] ત્રાસ આપવો; હેરાન કરવું; સતાવવું [થવું

પજળવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. पज्ज=પાવું] લદબદ-તર

પજાવો પું૦ [फा.] કુંભારની ભઠ્ઠી; નિભાડો

પજુસણ ન૦ [प्रा. प्रज्जु (-ज्जू)सण] પર્યુષણ; ભગવાન મહાવીરની જયંતી સમયનું જૈન પર્વ (૨) શ્રાવણ વદ બારસથી ભાદરવા સુદ ચોથ સુધીના જૈનોના તહેવાર (બ૦વ૦માં)

પટ ન૦ [સં.] વસ્ત્ર (૨) પું૦ ખાનાં ચીતરેલું પાટિયું કે કપડું (શેતરંજ વગેરે રમવા માટે) (૩) પડદો. [-ખેંચવો, તાણવો, ભરવો = વચમાં પડદો કરવો.] (૪) નદીની પહોળાઈ (૫) વિસ્તાર (૬) સાંકડો અને લાંબો પટો (જમીનનો) (૭) ચીતરવા માટેનું પાટિયું કે કપડું; ફલક

પટ પું૦ [સં. पुट] પાસ; પુટ (૨) પાસ; અસર (૩) [રવ૦] અ૦ ઝટ (-દઈને, લઈને). [-આપવો, દેવો = પુટ-પાસ આપવો. -બેસવો, લાગવો = રંગ લાગવો; અસર થવી.]

પટક (ક,) સ્ત્રી૦ પટકવું તે; ઝીક. ૦વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. पटकना; म. पटकणें; રવ૦ પટ પરથી ?] પછડાતું ફેંકવું

પટકાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં. पट ઉપરથી. સર૦ म. पटकाविणें] શોખથી પહેરવું (૨) 'પટકવું'નું પ્રેરક

પટકૂળ ન૦ [સં. पट्टकूल] રેશમી વસ્ત્ર; ઊંચી જાતનું સુંદર વસ્ત્ર [છોગલો (૩) કાછો

પટકો પું૦ [સં. पट] લૂગડાનો ટૂંકો કકડો (૨)

પટણી વિ૦ [સં. पत्तन, प्रा. पट्टण પરથી] પાટણ ગામનું (૨) પું૦ એક અટક

પટપટ અ૦ [રવ૦] જલદી (૨) સ્ત્રી૦ બોલબોલ કરવું તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ પટપટ કરવી. -ટાટ(-રો) પું૦ પટપટ કરવી તે (૨) પટપટાવવું તે. -ટાવવું સ૦ ક્રિ૦ પટપટ હલાવવું (પૂંછડી). -ટિયું વિ૦ લવરીખોર (૨) ન૦ લાકડાનું રમકડું (૩) હજામનું ટપટપિયું

પટરાણી સ્ત્રી૦ [સં. पट्ट + राज्ञी] રાજાની મુખ્ય રાણી [પડળ (૩) ટોળું; જથો

પટલ પું૦ [સં.] પડદો; ઢાંકણ (૨) આંખનું

પટલ પું૦ [दे. पट्टइल] (ગ્રામ્ય) જુઓ પટેલ. -લાઈ સ્ત્રી૦ પટેલનો અધિકાર કે કામ; પટેલાઈ. -લાણી સ્ત્રી૦ પટેલની સ્ત્રી

પટવારી પું૦ [हिं.] તલાટી (૨) એક અટક

પટવો પું૦ [સર૦ हिं., म. पटवा; સં. पट्टिकाकार ?] રેશમની દોરીઓની ગૂંથણીનું અને સોનારૂપાના દાગીનાને ગાંઠવાનું કામ કરનારો

પટહ પું૦ [સં.] પડઘમ (૨) નગારી

પટંતર ન૦, -રો પું૦ [સં. पट + अंतर] અંતરપટ (૨) જુદાઈ

પટા પું૦બ૦વ૦ [સં. पत्र = તરવારનું પાનું. સર૦ हिं.; म. पटा = એક જાતની તલવાર] તરવાર કે લાકડીના દાવ. [-ખેલવા, રમવા]. ૦બાજ વિ૦ પટા ખેલી જાણનાર. ૦બાજી સ્ત્રી૦ પટાબાજપણું (૨) દાવપેચ

પટાઈ ન૦ એક પક્ષી

પટાઉ વિ૦ ['પટાવવું' ઉપરથી] પટાવી-ફોસલાવી જાય એવું

પટાક પું૦ [સં. पट्टक] ઘોડાનો તંગ

પટાક અ૦ [રવ૦] પટ (૨) તરત. [-દઈને, લઈને = એકદમ; તરત]. ૦ડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ચપટી (૨) પિસ્તોલ. -કો પું૦ ફટાકો (૨) તમાચ

પટાટો પું૦ [સર૦ ઇં. 'पॉटेटो'] બટાકો

પટાદાર વિ૦ [પટો + દાર] પટાપટાવાળું (૨) પું૦ પટેથી-અમુક વર્ષની બાંધણીથી (જમીન ઇ૦) રાખનાર (૩) જમીનદાર (૪) પટાવાળો. -રી સ્ત્રી૦ પટાદારપણું

પટા(-ટો)પટ અ૦ [રવ૦ પટ પરથી ?] એક પછી એક; જલદી; પટોપટ

પટાપટી સ્ત્રી૦ [રવ૦] બોલાબોલી (૨) ['પટો' ઉપરથી] આડાઅવળા લિસોટા

પટામણી સ્ત્રી૦ [જુઓ પટાવવું] ફોસલામણી. -ણું વિ૦ ફોસલાવનારું (૨) ન૦ પટામણી

પટારી સ્ત્રી૦ [સર हिं. पटार, पिटारा; म. पेटारा (सं. पेटक, पिटक) दे. पट्टि = પેટ. दे. पेड्डाल = પેટી] પેટી. -રો પું૦ મોટી પેટી

પટાવત પું૦ [પટો+सं. वत्] રાજસેવા બજાવવા બદલ ગામગરાસનો પટો ધરાવનાર-ભોગવનાર

પટાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रतारय्? કે सं. पटु પરથી?] ફોસલાવવું; યુક્તિપ્રયુક્તિથી સમજાવી લેવું-મનાવવું

પટાવાળો પું૦ [પટો+વાળો] નોકર; ચપરાસી

પટાંગણ ન૦ વિશાળ ચોગાન-ક્રીડાંગણ

પટિયાં ન૦બ૦વ૦ ઓળીને પાડેલા સફાઈદાર વાળના પટા. [**-પાડવાં**=વાળને એ ઢબે ઓળવા.]

પટી(-ટ્ટી) સ્ત્રી૦ [प्रा. पट्टी (सं. पट्ट)] પાતળી વસ્તુનો ચીપ જેવો લાંબો કટકો (૨) ગડગૂમડ કે ભગળ પર ચોડવાનો નાનો ટુકડો (૩) કેટલીક ક્રિયાનાં સૂચક નામ સાથે સમાસમાં આવતાં, તે 'વારંવાર' 'સતત' કે વધારેપડતી કરવી એવો અર્થ ઊભો કરે છે: ગોખણપટ્ટી, રખડપટ્ટી, હજામપટ્ટી. [**-ચોડવી, મારવી, લગાડવી** (ગૂમડા વગેરે ઉપર). **-પડવી**=ફાવવું; ભારે ફાયદો થવો; કામ સાધવું. **-પાડવી**=સમજાવીને લાભમાં ઉતારવું (૨) લાભ મેળવવામાં ફાવવું. **-લગાડ(-વ)વી**=ખુશામત કરવી (૨) લાગ સાધવો; ફાવવું.]

પટુ વિ૦ [सं.] ચાલાક. ૦ડાઈ સ્ત્રી૦, ૦ડાવેડા પું૦બ૦વ૦ પટુડાપણું. ૦ડું વિ૦ મીઠું મીઠું બોલી રંજિત કરનાર; પટાઉ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ ચાલાકી; હોશિયારી

પટુઈ સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડીની એક જાત

પટેલ પું૦ [दे. पट्टइल] અમુક જથ્થાનો કે સંઘનો વડો (૨) ગામનો મુખી (૩) પાટીદાર (૪) (ચ.) પટલ; જમાઈ (૫) એક અટક. **-લાઈ, -લી** સ્ત્રી૦ પટલાઈ. **-લિયો** પું૦ પટેલ ૧,૨,૩, જુઓ

પટો(-ટ્ટો) પું૦ [सं. पट्ट] સનદ; દસ્તાવેજ (૨) લૂગડાનો કે ચામડાનો (કે બીજા કોઈનો) લાંબો ચીરો (૩) કમરબંધ (૪) રંગનો લાંબો પહોળો લીટો (૫) ચપરાસની નિશાની તરીકે રાખવાનો પટો. [**પટા પાડવા**=પટાનો આકાર કરવો. **પટો મૂકવો**=કોર પર રેશમી કે કસબી પટી સીવવી કે રંગનો પટો કરવો. **-કરી આપવો**=દસ્તાવેજ કરી આપવો; કરારપત્ર લખી આપવું. **પટે લેવું**=અમુક મુદ્દતનો કે અમુક ભાડાનો કરાર કરીને વાપરવા લેવું.]

પટોધર વિ૦ [पट्ट+धृ सं.] સ્ત્રી૦ + પટરાણી

પટોપટ અ૦ [રવ૦] પટાપટ; ઝટ ઝટ

પટોળ ન૦ [सं. पटोल] એક ઔષધિ

પટોળી સ્ત્રી૦, **-ળું** ન૦ [सं. पटोल] એક જાતનું રેશમી કપડું

પટ્ટ ન૦ [सं.] રાજગાદી; સિંહાસન (૨) વિ૦ મુખ્ય

પટ્ટણ, -ન [सं.] ન૦ શહેર; પત્તન

પટ્ટાભિષેક પું૦ [सं.] રાજ્યાભિષેક

પટ્ટાળું વિ૦ ['પટ્ટો' ઉપરથી] પટ્ટાવાળું

પટ્ટી સ્ત્રી૦ જુઓ પટી. [**-પાડવી**=સમજાવીને કામ કાઢવું-લાભ સાધવો. **-લગાડ(-વ)વી**=કામ કાઢી લેવા ખુશામત કરવી (૨) ફાવવું; લાગ સાધવો.]

પટ્ટિ(-ટ્ટી)શ(-સ) ન૦[सं.] એક જાતનું પ્રાચીન હથિયાર

પટ્ટુ પું૦; ન૦ [સર૦ हिं.] ઊનનું એક જાતનું વસ્ત્ર

પટ્ટો પું૦ જુઓ પટો

પઠણ ન૦ + [જુઓ પરઠણ] પરઠણ; કબૂલાત

પઠન ન૦[सं.] ભણતર. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. पठ्] પાઠ કરવો; વાંચવું; ભણવું

પઠાણ પું૦ [પશ્તો૦ पुख्तान=પશ્તો બોલનાર] એ નામની મુસલમાન જાતનો આદમી. **-ણી** વિ૦ પઠાણને લગતું. [**-૦વ્યાજ** ન૦ પઠાણો લે છે તેવું અત્યંત આકરું વ્યાજ. **-ચંપલ** પું૦, સ્ત્રી૦ ચંપલની એક જાત.]

પઢાણ પું૦ [सं. पृष्ठ, प्रा. पट्ठ=પીઠ] વહાણની પીઠ (૨) નમતાં પીઢિયાંને ટેકો દેવા આડો નખાતો મોભ (૩) [प्रा. पट्ठ (सं. प्रष्ठ)=અગ્રગામી; મુખિયો, નિપુણ] ખલાસીઓનો નાયક

પઠિત વિ૦ [सं.] પઠાયેલું; પઢાયેલું

પઠે, ૦મ અ૦ + જુઓ પેઠે(પ.)

પઠ્ઠું વિ૦ [सं. पुष्ट, प्रा. पुट्ठ] અલમસ્ત; પહેલવાન; પરિપુષ્ટ

પડ ન૦ [प्रा. पड (सं. पट)] થર (૨) ઢાંકણ; આચ્છાદન (૩) ગડી (૪) પડિયું

પડ- [सं. प्रति, प्रा. पडि] 'प्रति'ના અર્થમાં આવતો ઉપસર્ગ. ઉદા૦ પડઉત્તર

પડઉત્તર પું૦; ન૦ [प्रा. पडिउत्तर; सं.प्रत्युत्तर] પ્રત્યુત્તર; જવાબનો જવાબ

પડ(-ડિ)કમણું ન૦ [प्रा. पडिक्कमण (सं. प्रतिक्रमण)] પાપની માફીની પ્રાર્થના જૈનો આચાર્ય પાસે ભણી જાય છે તે વિધિ

પડ(-ડિ)કમવું અ૦ક્રિ૦ [सं. प्रतिक्रम्, प्रा. पडिकम] પડકમણું કરવું

પડકાર(-રો) પું૦[प्रा. पडिआर, सं. प्रतिकार] મોટેથી સંબોધન (૨) આહ્વાન. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ પડકાર કરવો; સામે આવી જવાનું કહેવું. પ્રેરવું, ઉશ્કેરવું [+ ईक्ष्)] વાટ જોવી

પડખવું અ૦ક્રિ૦ + [प्रा. पडिक्ख (सं. प्रति

પડખું ન૦ [જુઓ પખું] પાસું (૨) પક્ષ (૩) મદદ. [**પડખાં ઊંચકવાં**=નિંદા કરવી. **પડખાં જોવાં**=પરીક્ષા કરવી; તપાસવું. **પડખાં સેવવાં** = હૂંફ, આશ્રય કે તાબેદારીમાં રહેવું. **પડખે રહેવું**=પક્ષમાં – મદદમાં રહેવું.] **-ખિયું** વિ૦ (૨) ન૦ પડખે રહેનાર; સોબતી

પડગી(-ઘી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] વાસણની કે લાડુની બેસણી (૨) છોડ કે વૃક્ષના મૂળની ફરતે કરેલી પાળ કે ઓટલી. [**-પાડવી** = ચપટ બેસણી થાય તે માટે ધબ પડે તેમ પછાડવું.]

પડગોરવ ન૦ [પડ + ગોરવ] ગોરવના બદલામાં આપેલું સામું જમણ

પડઘમ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; प्रा. पडह (सं. पटह)? सं. प्रघण=તાંબાનું વાસણ પરથી?] ઢોલ જેવું વાદ્ય (૨) [सं. प्रघण=તાંબાનું વાસણ] તાંબાનું મધ્યમ કદનું નળાકાર વાસણ. **૦ચી** પું૦ પડઘમ વગાડનાર

પડઘી સ્ત્રી૦ જુઓ પડગી (૨) જુઓ પડઘો

પડઘો [सं. प्रति (प्रा.पडि) + घोष કે सं.प्रतिग्रह, प्रा. पडिग्गह?] **-છંદ(-દો)** પું૦ [सं. प्रतिच्छन्द (प्रा. पडिच्छंद)] સામો અવાજ; પ્રતિઘોષ; પરછંદો. [**પડઘો પડવો**=સામો અવાજ થવો (૨) સામો જવાબ મળવો. **-પાડવો**=ડંકો વગાડવો; નામ કરવું. **-વાગવો** = પડઘાનો અવાજ થવો.]

પડછાતી સ્ત્રી૦ [પડ + છાતી] ઘોડાની છાતીના રક્ષણ માટે હાંસડીની નીચે મૂકવામાં આવતી પડછીની ગાદી

પડછાયો પું૦ [प्रा. पडिच्छाया(सं.प्रतिच्छाया)] ઓળો (૨) પ્રતિબિંબ. [**-પડવો**]

પડછી સ્ત્રી૦[सं. प्रतिच्छदन; प्रा. पडिच्छयण?] એક જાતનું ઊની કાપડ; નમદો

પડછું ન૦ [જુઓ પડછી] પાંદડું; શેરડીની ટોચ ઉપરનું આચ્છાદન

પડછો પું૦ [सं. प्रतिच्छंद; प्रा. प्रडिच्छंद] પડછાયો (૨) સરખામણી. [**પડછો ન લેવો** = પાસે ન જવું. **પડછે મૂકવું, નાખવું** = મુકાબલો કરવો; સરખાવવું.]

પડજીભ સ્ત્રી૦ [પડ + જીભ] ગળાનો કાકડો

પડણ ન૦ [सं. पतन, प्रा. पडण] નમસ્કાર

પડતર વિ૦ ['પડવું' ઉપરથી] નફો ચડાવ્યા વિનાનું (૨) ખેડ્યા વિનાનું (૩) વેચાયા વગર પડી રહેલું (૪) ખુલ્લું; ઇમારત વિનાનું

પડતલી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. परतल=ઘોડા ઉપરની ગૂણ] ગડાકુ ભરવાની ચામડાની કોથળી

પડતાળવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. पडताळणें (सं. प्रति + ताडन)] ખોદીને તળે ઉપર કરવું (૨) પછાડવું (૩) [સર૦ हिं. पडतालना (सं. परितुलना)] સરખાવવું

પડતાળી સ્ત્રી૦ + [જુઓ પતરાળી] પતરાળું

પડતાળો પું૦[सं. प्र + तड्]ઉપરાઉપરી માગણી

પડતી સ્ત્રી૦ પતન; અવદશા; પડન (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ પડતું. [**-રાત** = પાછલી રાત.]

પડતું વિ૦['પડવું' ઉપરથી] 'પડવું'નું વ૦કૃ૦. [**પડતો બોલ ઝીલવો** = બોલે કે તરત તેનું પાલન કરવું; હજુ બોલી પણ ન રહે ત્યાર પહેલાં તે કામ કરી દેવું] (૨) નબળું; માઠું ઉદા૦ પડતા દહાડા; પડતી દશા (૩) 'તે તરફ જતું – ઝૂકતું' એ અર્થમાં શબ્દની સાથે. ઉદા૦ વધારે પડતું; પીળાશ પડતું (૪) ન૦ ભૂસકો. [**-મૂકવું** = ભૂસકો મારવો. **-નાખવું** = જોરથી પડવું.] **-તો** પું૦ ભૂસકો

પડ(-ર)થાર પું૦ નીચી પહોળી ઓટલી (૨)

સીડી ઇ૦માં વચ્ચે વચ્ચે વિસામાને માટે રાખેલું પહોળું પગથિયું (૩) છોબંધ ભોંયતળિયું

પડદી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડદો] નાનો પડદો (૨) બિલ્લાનો કે પાટિયાંનો આંતરો

પડદું ન૦ લૂગડે બાંધેલું ઘાસ

પડ(-ર)દો પું૦ [જુઓ પરદો] આંતરો (૨) કાનનો ઢોલ (૩) ઓઝલ (૪) ગુપ્ત વાત (૫) અંગરખાનો પડદો (૬) તંતુવાદ્ય પર સ્વરોનાં સ્થાન બતાવવા બંધાતો આંતરો. [**-કાઢવો, કાઢી નાખવો** = ઓઝલના રિવાજનો ત્યાગ કરવો. **-ઉઘાડવો, ખોલવો** = ખુલ્લું કરવું; અંતરપટ દૂર કરી મનની વાત કરવી. **-પાડવો** = (નાટકમાં) એક દૃશ્ય પૂરું થતાં રંગભૂમિ ઉપર પડદો ઉતારવો (૨) કોઈ વાતની ચર્ચાને ઢાંકી દેવી (૩) ઢાંકપિછોડો કરવો (૪) અમુક વખત સુધી મોકૂફ રાખવું. **-પાળવો** = ઓઝલનો રિવાજ પાળવો. **-રાખવો** = પડદો પાળવો (૨) અંતરની વાત ન કહેવી; ભેદભાવ રાખવો. **-ફૂટી જવો** = ભેદ ખૂલી જવો; છૂપી વાત જાહેર થઈ જવી. **-દેનશીન, -દેપોશ** વિ૦ પડદા - ઓઝલમાં રહેનારું

પડધારા સ્ત્રી૦ ['ધાર'=બાજુ ઉપરથી] (કા.) ડુંગરની બાજુ [પડતી

પડન ન૦ [सं. पतन, प्रा. पडण] પડવું તે; પતન;

પડપડ અ૦ [રવ૦]. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ પડપડ અવાજ કરવો. **-ડાટ** પું૦ પડપડ અવાજ (૨) પપડાટ. **-ડિયાં** ન૦બ૦વ૦ પાતળા ઝાડાથી થતો અવાજ. [**-બોલવાં** = અતિસારથી પીડાવું (૨) [લા.] ખૂબ અશક્ત થઈ જવું.] **-ડી** સ્ત્રી૦ દોટ. [**-મૂકવી** = દોટ મૂકવી.]

પડપું ન૦ ['પડ' ઉપરથી] અત્યંત શુષ્ક પદાર્થ

પડપૂછ સ્ત્રી૦ [सं. प्रतिपृच्छा; प्रा. पडिपुच्छा] પૂછપરછ

પડભીંત સ્ત્રી૦ [પડ + ભીંત] એક ભીંત ચણીને અંતર મૂકી ચણેલી બીજી ભીંત. **-તિયું** ન૦ આગળ ભીંત ચણી લઈ પાછળ રાખેલો ગુપ્ત ખંડ (૨) સંચ (૩) વિ૦ ભીંત અને પડભીંતની વચ્ચેના ગાળાનું

પડવડું વિ૦ + [सं. प्रति + विवृत, प्रा. पढि + विअड?] સ્પષ્ટ

પડવા(-વૈ)યો પું૦ [सं. प्रतिपाद; प्रा. पडिपाय] પાયા તળે મૂકવાનો લાકડાનો કકડો

પડવાહ પું૦ [सं. पट + वात] ધાન ઊપણવા માટે પિછોડીની ઝાપટનો વાયુ

પડવું અ૦ક્રિ૦ [सं. पत्, प्रा. पड] પતન થવું; નીચે ગરવું કે ગબડવું - ગતિ થવી (૨) જવું; પળવું. જેમ કે, આગળ પડવું, રસ્તે પડવું (૩) થવું; બનવું; નીપજવું. જેમ કે સમજ, કામ, ખપ, શ્રમ, દુઃખ, મહેનત, ચેન ઇ૦ પડવું. ઘા, ચીરો, માર ઇ૦ પડવું. ટાઢ, તાપ, તાણ, વરસાદ ઇ૦ પડવું (૪) મુકામ કરવો; પડાવ નાંખવો; ઊતરવું (૫) લાંબા થવું; સૂવું (૬) કિંમત બેસવી; મૂલ્ય હોવું; વ્યાજ કે ભાડું હોવું (૭) લાગવું; પ્રતીત થવું; અનુભવમાં આવવું. જેમ કે તંગ, ઢીલું, વાયડું, ગરમ ઇ૦ પડવું. સારુંનઠારું, ઓછુંવત્તું, ઇ૦ પડવું. (૮) કશામાં પેદા થવું, નીપજવું. જેમ કે ઇયળ, જીવાત પડવી (૯) -માં મંડવું - તલ્લીન થવું (૧૦) ભ્રષ્ટ થવું પતિત થવું (૧૧) હારવું; જિતાવું; યુદ્ધમાં મરવું; જેમ કે કિલ્લો પડયો (૧૨) હાજરીની ગણતરીમાંથી રહી જવું; ગેરહાજરી ગણાવી. જેમ કે નિશાળ પડવી, દિવસ પડવો (૧૩) અન્ય ક્રિયાપદના સામાન્ય કૃ૦ના રૂપ જોડે લાગતાં આવશ્યતા, લાચારી કે ફરજનો ભાવ ઉમેરે છે. ઉદા૦ જવું પડશે. અથવા તેના અ૦ કૃ૦ જોડે લાગતાં અણધાર્યાપણાનો ભાવ દર્શાવે છે.. ઉદા૦ તે જઈ પડયો, દુઃખ આવી પડયું. અથવા તે ક્રિયા બરોબર થઈ જવાનો ભાવ બતાવે છે. ઉદા૦ મરી પડવું; બેસી પડવું. [**પડતો બોલ** = જુઓ 'પડતું'માં. **પડયા ઉપર પાટુ** = પડેલાને - મરેલાને (મારવું); દાઝયા ઉપર ડામ (દેવો). **પડયું ઊઠવું** = સૂતેલા - ભાગી પડેલા - ફરી જાગવું કે ટટાર થવું. **પડી ભાગવું** = ન ચાલવું; બંધ પડવું (ધંધા વગેરેનું). **પડી મૂકવું** = છાંડવું; જવા દેવું. **પડી રહેવું** = સૂઈ રહેવું; આળસુની પેઠે નિષ્ક્રિય રહેવું (૨) ઉપયોગમાં આવ્યા વિના બાકી રહેવું; પડતર રહેવું.]

પડવો પું૦ [सं. प्रतिपद्; प्रा. पडिवई, -या] પખવાડિયાની પહેલી તિથિ; પ્રતિપદા

પડ(-ર)સાળ સ્ત્રી૦ [प्रा. पडिसाल (सं. प्रतिशाला)] ઘરનો આગલો ખંડ

પડ(-ર)સૂદી સ્ત્રી૦ [सं. प्रतिशुद्ध, पडिशुद्ध પરથી ?] પસૂંદી; ઘઉંનો ધોળો લોટ; મેંદો

પડહ પું૦ [प्रा.] + પટહ

પડળ ન૦[सं. पटल, प्रा. पडल] આંખને છાવરી લેતું પડ – છારી. [**–આવવાં, ફરી વળવાં.** = આંખ ઉપર છારી આવવી (૨) બરાબર ન દેખાવું – સમજાવું **–ઉતરાવવાં, કઢાવવાં**= આંખ ઉપરની છારી દૂર કરાવવી (૨) ભાન ઠેકાણે લાવવું; સમજાવવું.]

પડા પું૦ બ૦વ૦ થાપા; હાથા

પડાઈ સ્ત્રી૦ [प्रा. पडाइया(सं. पताका)] નાની ધજા (૨) (કા.) પતંગ

પડાઉ વિ૦ ['પડવું'; 'પડાવવું' ઉપરથી] પડાવી લીધેલું (૨) વેચાયા વગર પડી રહેલું (૩) ન૦ નાનું વહાણ [લઈ ને)

પડાક અ૦ [રવ૦] એકદમ; પટાક. (-દઈ ને,

પડા(-ડી)દાર પું૦ [પડો + દાર] દાંડી પીટનાર

પડાપડ(-ડી) સ્ત્રી૦ ['પડવું' ઉપરથી] સ્પર્ધાથી ધસવું તે; ઉપરાઉપરી પડવું તે [અભિમાન

પડારો પું૦['પડો' ઉપરથી?](કા.) વડાઈ; શેખી;

પડાવ પું૦ [સર૦ म., हिं; 'પડવું' ઉપરથી] મુકામ; છાવણી. [**–નાખવો** = મુકામ કરવો; પડવું.]

પડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પડવું' 'પાડવું'નું પ્રેરક (૨) ઝૂંટવી–છીનવી લેવું; મરજી વિરુદ્ધ લેવું–મેળવવું

પડાળ ન૦ [(ળ,) સ્ત્રી૦ (ચ.)] છાપરાના બે ઢોળાવમાંનો એક

પડાળી સ્ત્રી૦ [दे. पडाली] અડાળી

પડિકમણું ન૦ જુઓ પડકમણું

પડિયાળ વિ૦ ['પડવું' ઉપરથી] પડતર

પડિયું ન૦ ['પડ' ઉપરથી] ઘંટીનું પડ

પડિયો પું૦ [सं. पुट: प्रा. पुड = પાંદડાંનું પાત્ર] પાંદડાનો વાટકો; દડિયો

પડી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડીકી] નાનું પડીકું (૨) જુઓ પડો – ઢોલ

પડીકી સ્ત્રી૦ [सं. पुटिका, प्रा. पुडिया] પડી; નાનું પડીકું. (૨) દવાની પડી – નાનું પડીકું. [**–લખી આપવી, લખાવવી** = દવાની પડીકીનો નુસખો લખી આપવો કે લખાવવો.]

પડીકું ન૦ [જુઓ પડીકી]. –વસ્તુને પાન કે કાગળમાં લપેટીને ઝીણી પોટકી જેવું કરેલું બાંધણ (૨) દવાની પડીકી. [–વાળવું.]

પડીદાર પું૦ [પડી + દાર] પડી – ઢોલ પીટનાર

પડીપથારી સ્ત્રી૦ [પડવું + પથારી] ધામો; પડ્યોપાથર્યો વાસ કે પડાવ

પડો પું૦ [सं. पुट, प्रा. पुड; સર૦ हिं. पडा] મોટું પડીકું કે ઝૂડો (૨) [सं. पटह; प्रा. पडह] ઢોલ (૩) ઢંઢેરો. [**–જગ(-જ)ડાવવો** = ઢોલ વગાડાવી લોકોમાં જાહેર કરવું.]

પડોપાંદડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पानडी] એક જાતની વનસ્પતિ

પડોશ પું૦ [જુઓ પાડોશ; સર૦ हिं ; म. पडोसा] જુઓ પાડોશ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ જુઓ પાડોશણ. **–શી** પું૦ જુઓ પાડોશી

પડ્યુંપાથર્યું વિ૦ [પડ્યું + પાથર્યું] ધામો નાંખીને પડેલું; નિરાંત કરીને રહેલું

પઢ પું૦ વડો ભેરુ; આગેવાન (રમતમાં)

પઢતમૂર્ખ વિ૦ [म.; પઢત (પઢવું)] ભણેલું પણ મૂર્ખ – વ્યવહારજ્ઞાનશૂન્ય

પઢવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पठ्; प्रा. पढ] ભણવું

પઢિયાર પું૦ [सं. प्रतिहार; प्रा. पडिहार] પ્રતિહાર (૨) એક અડક

પણ ન૦[सं.]પ્રતિજ્ઞા; ટેક; વચન; નેમ (૨)શરત; હોડ (૩) પું૦ એક પ્રાચીન સિક્કો [**–લેવું, મૂકવું** = પ્રતિજ્ઞા કરવી.]

પણ અ૦ [सं. पुनर; पा. पुण; सर० हिं. पन] પરંતુ (વિરોધવાચક ઉભયાન્વયી) (૨) વળી; ઉપરાંત; સુધ્ધાં (૩)ન૦[જુઓ પણું] સામાન્ય કૃ૦ કે નામ યા વિ૦ પરથી ભાવવાચક ન૦ બનાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ ગાંડપણ; બાળપણ

પણ(-ન)ઘટ પું૦ [સર૦ हिं. पनघट; પાણી + ઘાટ] પાણીનો ઘાટ; જળાશય

પણછ સ્ત્રી૦ [सं. प्रत्यंचा; प्रा. पडंचा; दे. पडंसुआ] ધનુષની દોરી

પણુતર ન૦ (સુ.) જુઓ પરણેતર [નગારું

પણવ પું૦ [સં.] એક જાતનું વાજિંત્ર; નાનું

પણી સ્ત્રી૦ ભાજીની ઝૂડી

પણું ન૦ [સં. त्व; अप. प्पण,-णु. हिं पन, म. पण,-णा] જુઓ 'પણ' અ૦ માં (૩). ઉદા૦ માણસપણું; સારાપણું; કહેવાપણું

પણે (પ') અ૦ પેલે ઠેકાણે

પણો પું૦ [दे. पणय = કાદવ ?] રેતી અને ધૂળવાળો દડ

પણ્ય+,**-ણ્ય** [સં.] ન૦ વેચવાની ચીજ; વેપારી માલ – વસ્તુ

પત પું૦ [સર૦ हिं.] (પ.) પતિ

પત કરવું [સર૦ म. पतकरणें] ગણવું; માન રાખવું (૨) ગાંઠવું; માનવું [ગળતો કોઢ

પત (,) સ્ત્રી૦; ન૦ ['રક્તપિત્ત' પરથી ટૂંકું ?]

પત (ત,) સ્ત્રી૦ [सं. प्रत्यय; प्रा. पत्तिअ; સર૦ हिं., म.] આબરૂ–ટેક (૨) વિશ્વાસ. [**–કરવી** = વિશ્વાસ કરવો. **–ખોવી,જવી** = સાખઆબરૂ જવી. **–રાખવી** = ટેક આબરૂ જાળવવાં.]

પતકાળું ન૦ કોળું

પતજડી સ્ત્રી૦ [પત (પત્ર) + જડી ('ઝાડવું' ઉપરથી). સર૦ हिं. पतझड] પાનખર ઋતુ

પતન ન૦ [સં.] પડવું તે. (૨) પડતી; નાશ (૩) હાર; પરાજય; (૪) ભ્રષ્ટતા; અધઃપાત. **૦કોણ** પું૦ વસ્તુ ઉપર કિરણ પડતાં તેની સપાટી સાથે કિરણ જે ખૂણો કરે છે તે; 'ઍન્ગલ ઑફ ઇન્સિડન્સ'

પત(–ત્ત)રવેલિયું ન૦ [પત્ર + વેલિયું (दे. वेल्लविअ = ખરડેલું)] અળવીનું પાન (૨) તેનું ભજિયું

પતરાજ(–જી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पत्राज,–स] બડાઈ. [**–કરવી**] **૦ખોર** વિ૦ બડાઈખોર

પતરાવળ(–ળી) સ્ત્રી૦ [सं. पत्र + आवली] પત્રાવળ; પતરાળાંની હાર (૨) પતરાળું

પતરાળી સ્ત્રી૦ પત્રાળી; પતરાવળ (૨) ભાણું; પિરસણ. [**–માંડવી** = ભાણું મૂકવું –પીરસવું (૨) પીરસવા માટે પતરાળું મૂકવું (૩) જમવા પંગત બેસાડવી. **–મંગાવવી** = મંદિરમાં ધરાવેલા પ્રસાદમાંથી વેચાતું ભાણું મંગાવવું.] **–ળું** ન૦ પત્રાંળું; પાંદડાંનો કરેલો થાળી જેવો આકાર [પાતળો કકડો

પતરી સ્ત્રી૦ [જુઓ પતરું] ધાતુનો નાનો

પતરું ન૦ [सं. पत्रकं] ધાતુનો પાતળો મોટો સપાટ ઘાટ (૨) મોટી કથરોટ

પત(–તા)વવું સ૦ક્રિ૦ [दे. पत्ताण; 'પતવું'નું પ્રેરક] પતે એમ કરવું

પતવાળ(–ળી) સ્ત્રી૦ જુઓ પતરાવળ

પતવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ પતવવું] અંત આવવો; ખતમ–પૂરું થવું (૨) નિકાલ થવો; તોડ આવવો (૩) [સર૦ सं. प्राप्त, प्रा. पत्त ઉપરથી ?] ચૂકતે થવું. [**પતી જવું** = મરી જવું (૨) બરોબર ઊકલી જવું કે ચૂકતે થઈ જવું.]

પતળવું અ૦ક્રિ૦ [दे. पत्तल = પાતળું (૨) તીક્ષ્ણ, તેજ ઉપરથી ?] પીગળવું (૨) ગુસ્સે થવું (૩) [?] ફરી જવું

પતંગ પું૦ [સં.] પતંગિયું (૨) કનકવો [આ અર્થમાં સ્ત્રી૦ પણ છે] (૩) એક જાતનું લાકડું જેમાંથી ગુલાલ બને છે. [**–ઉડાડ(–વ)વો, ચગાવવો, ચડાવવો** = કનકવાને દોર મૂકીને ઊંચે જવા દેવો. **–ઉતારવો** = ચડેલા પતંગને દોર ખેંચીને નીચે પાછો લાવી દેવો. **–ઊતરી જવો** = પતંગ હવામાં અધ્ધર ન રહેતાં નીચે આવી જવો. **–કપાવો** = ઊડેલા પતંગોની દોરીઓ વચ્ચે પેચ થતાં એકની દોરી કપાઈ જવી. **–છટકી જવો** = પતંગની કમાન છટકી જવી. **–લોટવો** = ચડાવેલો પતંગ સ્થિર ન રહેતાં ચક્કર ચક્કર ફરવા લાગવો.] **૦ખા** ન૦ એક પક્ષી. **–ગિયું** ન૦ ફૂદું. [**પતંગિયાની માફક ફૂદી પડવું** = આંધળું બની પોતાને જ નુકસાન થાય તેમ ઝંપલાવવું; આંધળિયાં કરવાં.]

પતંજલિ પું૦ [સં.] (સં.) મહાભાષ્યના લેખક કે યોગદર્શનના પ્રવર્તક ઋષિ [ટુકડો

પતાકડું ન૦ [सं. पत्रकं + ડું] કાગળનો નાનો

પતાકા સ્ત્રી૦ [સં.] નાની ધજા (૨) નાટકમાં આવતી આડકથા [તોડ

પતાવટ સ્ત્રી૦ ['પતાવવું' ઉપરથી] પતાવવું તે;

પતાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પતવવું

પતાસું ન૦ [સર૦ हिं. बतासा; म. बत्तासा] ખાંડની પૈતા જેવી એક બનાવટ. [**–પાડવું** = પતાસું બનાવવું.]

પતિ પું૦ [सं.] સ્ત્રીનો ધણી; કંથ (૨) (પ્રાય: સમાસમાં) સ્વામી; માલિક. જેમ કે પૃથ્વીપતિ (૩) ઉપરી; અધ્યક્ષ; આગેવાન. જેમ કે સેનાપતિ; ગૃહપતિ; રાષ્ટ્રપતિ. **૦પરાયણા** વિ૦ સ્ત્રી૦ પતિને પરાયણ એવી. **૦વ્રત** ન૦ પતિભક્તિ; શિયળ. **૦વ્રતા** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ સતી; પતિવ્રત પાળનાર સ્ત્રી

પતિત વિ૦ [सं.] પડેલું (૨) પાપી **૦પાવન** વિ૦ પાપીને પાવન કરનાર. **૦પાવનત્વ** ન૦

પતિયાણ પું૦, **૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ અનુક્રમે પતીજ, પતીજવું

પતિયાર પું૦[प्रा. पत्तिआअ, –व (सं. प्रति + आयय्) સર૦ हिं. पतिआर] વિશ્વાસ (૨) આબરૂ [પ્રયોગો ‘પતીજ’ના જેવા]

પતિયલ, પતિયું વિ૦ [‘પત’ ઉપરથી] પતના રોગવાળું

પતીકું ન૦ પૈતું; કાતળી

પતીજ સ્ત્રી૦ [‘પતીજવું’ પરથી] આબરૂ (૨) વિશ્વાસ. [**–કરવી** = વિશ્વાસ કરવો. **–ખોવી**, **–ગુમાવવી** = સાખ – આબરૂ ગુમાવવાં. **–જવી** = આબરૂ જવી. **–પડવી** = વિશ્વાસ બેસવો – ઉત્પન્ન થવો]

પતીજવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. पत्तिज्ज(सं. प्रति + इ); સર૦ हिं. पतीजना]પતીજ પડવી; ખાતરી થવી

પતીરું ન૦ ધોળું બકરીનું બચ્ચું

પતૂણું વિ૦ (સંકેત ભાષામાં) પોણું

પતેડિયું ન૦ [જુઓ પત્તરવડિયું] (સુ.) પત્તરવેલિયું

પતેતી સ્ત્રી૦ [झेंद] પારસીઓના બેસતા વર્ષનો તહેવાર

પતેલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાતેલી, તપેલી] તપેલી. **–લું** ન૦ તપેલું

પત્તન ન૦ [सं.] શહેર; પટ્ટન

પત્તર ન૦ [प्रा. पत्तल (सं. पत्र)] પતરાળું; ભાણું (૨) ભિક્ષાપાત્ર. [**–પૂરવું** = ભાણું પીરસી તૈયાર કરવું (રાવળિયાને આપવાનું)]. **૦વડિયું** [સર૦ म. पत्रवडी], **૦વેલિયું** ન૦ જુઓ પતરવેલિયું

પત્તર સ્ત્રી૦[‘પત’ પરથી]આબરૂ. [**–ઉખાડવી, ઓખણવી, ખાંડવી, ફાડવી, રગડવી** = આબરૂ બગાડવી (૨) હેરાન કરવું]

પત્તિ પું૦ [सं.] પગપાળો સિપાઈ

પત્તું ન૦ [सं. पत्रक, प्रा. पत्तग] પાંદડું (૨) કાગળનું જાડું પાન(૩)ગંજીફાનું પાનું.[**–ઊતરવું** = પાનું નીચે નાખવું.] (૪) પોસ્ટકાર્ડ

પત્તો પું૦ [સર૦ हिं. पता, म. पत्ता (प्रा. पत्त, सं. प्राप्त ?) કે सं. प्रत्यय – प्रा. पत्तिय ?] ઠામઠેકાણું; નામનિશાની (૨) બાતમી; ભાળ; ખબર. [**–ખાવો, લાગવો** = ભાળ મળવી; ખબર પડવી (૨) લાગ મળવો; ફાવવું.]

પત્ની સ્ત્રી૦ [सं.] વહુ; ધણિયાણી. **૦પરાયણ** વિ૦ પત્ની પ્રત્યેના ધર્મમાં–પતિધર્મમાં સાચો નિષ્ઠાવાન. **૦પરાયણતા** સ્ત્રી૦. **૦વ્રત** ન૦ પત્નીને વફાદાર રહેવાનું વ્રત

પત્ર પું૦; ન૦ [सं.] ચિઠ્ઠી; કાગળ (૨) ન૦ પાંદડું (૩) છાપું. **૦ક** ન૦ ટીપ – યાદીના કાગળોની નોટ; રજિસ્ટર. **૦કાર** પું૦ છાપાનો તંત્રી, માલિક કે તેમાં લખવાના ધંધાવાળો; ‘જર્નેલિસ્ટ’. **૦કારત્વ** ન૦ પત્રકારનું કામ; ‘જર્નેલિઝમ’. **૦ચ્છેદ્ય** ન૦ એક જાતનું સ્ત્રીઓને કપાળે ચોડવાનું તિલક. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ (જુદાં જુદાં કામે ને જુદા જુદા સંબંધ પ્રમાણે ઘટે તે મુજબ) પત્ર લખવાની પદ્ધતિ (૨) તે નિરૂપનાર ગ્રંથ. **૦લેખક** પું૦ (છાપામાં) પત્ર લખનાર; ‘કૉરસ્પૉન્ડન્ટ’. **૦લેખા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓએ કપાળે દોરેલાં ચિત્ર. **૦વ્યવહાર** પું૦ કાગળપત્ર લખવા તે; ‘કૉરસ્પૉન્ડન્સ’ (૨) કાગળપત્રનો વહેવાર કે સંબંધ. **–ત્રાવલિ(–લી)** સ્ત્રી૦[+ आवलि- (–ली)] પત્રલેખા (૨) પત્રાળી. **–ત્રાવળ-(–ળી)** સ્ત્રી૦,(**–ળું**) ન૦ પતરાવળ. **–ત્રાળી** સ્ત્રી૦ જુઓ પતરાળી. **–ત્રાળું** ન૦ પતરાળું. **–ત્રિકા** સ્ત્રી૦ [सं.] ચિઠ્ઠી; પત્ર(૨)નાનું છાપું. **–ત્રી** સ્ત્રી૦ ખપોટી (૨) પત્રિકા (૩) વિ૦ પત્રવાળું (સમાસમાં). ઉદા૦ ખબરપત્રી

પથ પું૦ [સં.] રસ્તો

પથક ન૦[સર૦ મ.] સૈનિકોની કે સ્વયંસેવકોની (અમુક સંખ્યાની) ટુકડી

પથરણું ન૦ [सं. प्रस्तरण, प्रा. पत्थरण] પાથરણું (૨) કાણે આવનારને બેસવાનું પાથરણું. [–**ઉપાડવું** = શોક કરવાનું કાઢી નાખવું. **પથરણે જવું** = શોક કરવા જવું.]

પથરાણ સ્ત્રી૦ ['પાથરવું' ઉપરથી] માટી વગેરે પાથરીને કરેલી ઊંચી જમીન (૨) ન૦ પાથરી મૂકેલી વસ્તુઓ. **–ટ** પું૦ પથાર; ફેલાવો. **–વવું** સ૦ક્રિ૦, **–વું** અ૦ક્રિ૦ 'પાથરવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

પથરાળ,–ળું વિ૦ ['પથ્થર પરથી'] પથ્થરિયું; [પથરાવાળું

પથરી સ્ત્રી૦ [જુઓ પથ્થર] કાંકરી; નાનો પથ્થર (૨) અસ્ત્રા ઇ૦ની ધાર કાઢવાને માટેનો નાનો પથ્થર હોય છે તે (૩) પેશાબ કે મૂત્રમાર્ગનો એક રોગ કે તેમાં થતો પથ્થર જેવો પદાર્થ. [**–પર ચડાવવું** = અસ્ત્રા ઇ૦ને પથરી ઉપર ઘસવું – ધાર કાઢવી.]

પથરો પું૦ જુઓ પથ્થર (૨) [લા.] જડ કે લાગણીહીન માણસ (૩) વિઘ્ન; આડખીલી (૪) કાંઈ નકામું તુચ્છ કે નિરર્થક એવો ભાવ બતાવે. જેમ કે તેને શું પથરા આવડે છે! [**–નાખવો, મારવો** = વિઘ્ન–વાંધાવચકા ઊભાં કરવાં. **–પડવો** = વાંધો આવવો; વિઘ્ન જાગવું. **–પાકવો** = સંતાન પથ્થર જેવું નકામું નીવડવું; (કૂખે) કુસંતાન જન્મવું. **પથરો ને પહાણો (–ણકો)** = આ ને તે; અમુક ને તમુક (અપ્રસ્તુત ને નકામું એવો ભાવ બતાવે છે.)]

પથાણું ન૦ જુઓ પાથરણું

પથાર,–રો પું૦ [प्रा. पत्थार (सं. प्रस्तार)] મોટી પથારી (૨) વિસ્તાર; ફેલાવો

પથારી સ્ત્રી૦ [दे. पत्थारी; જુઓ પથાર પણ] બિસ્તરો (૨) [લા.] મુકામ (૩) માંદગી. [**પથારીએ જવું** = મરનારને ત્યાં સોબત આપવા દશ દિવસ ભોંયે સૂવા જવું. **પથારીએ પડવું** = માંદગીમાં પડવું. **પથારીએ પડીને ખાવું** = નઠારા કામનાં માઠાં ફળ ભોગવવાં. **પથારીએ લેવું** = મરણપથારી ઉપર સુવાડવું. **–કરવી** = બિછાનું બિછાવવું (૨) મુકામ કરવો; ધામા નાખવા (૩) માંદા થવું.] **૦વશ** વિ૦ માંદગીથી ખાટલાવશ

પથારો પું૦ જુઓ પથાર

પથિક પું૦ [સં.] વટેમાર્ગુ

પથીરો પું૦ [જુઓ પથારો] પથાર; ફેલાવો

પથ્થર પું૦ [प्रा. पत्थर (सं. प्रस्तर)] પથરો; પાષાણ (૨) રસ્તાની લંબાઈ બતાવતો કે સીમા ઇ૦ બતાવતો પથ્થર (૩) [લા.] પથરો; જડ કે લાગણીહીન માણસ [**–ઉપરની જડ** = ક્ષણભંગુર. **–ઉપર પાણી** = નકામી મહેનત; કાંઈ અસર ન થવી. **–એટલા દેવ કરવા** = જેટલા પથ્થર એટલા દેવ કરીને પૂજવા (૨) સંતાનપ્રાપ્તિ વગેરેની કામનાથી ઘણાં વ્રત-તપ વગેરે કરવાં. **–તરવો** = ન બનવાનું બનવું. **પથ્થરની છાતી** = લાગણી વિનાનું હૃદય (૨) હિંમતવાન હૃદય.] **૦પાટી** સ્ત્રી૦ સ્લેટ; પથ્થરની લખવાની પાટી. **૦પેન** સ્ત્રી૦ સ્લેટ પર લખવાની પથ્થરની પેન. **૦ફોડો** પું૦ પથ્થર ફોડનાર મજૂર. **–રિયું** વિ૦ પથ્થરનું બનાવેલું (૨) પથ્થર જેવું કઠણ (૩) ન૦ પથ્થરનું વાસણ. **–રિયો** પું૦ પથ્થરનો વાડકો

પથ્ય વિ૦ [સં.] અનુકૂળ; હિતકર (૨) ન૦ પથ્ય ખોરાક (૩) કરી; પરેજી

પદ પું૦ [સં.] પગ (૨) ન૦ દરજ્જો (૩) [વ્યા.] અર્થવાળો શબ્દ (૪) કવિતાની મૂળ કડી (૫) ઉત્તરક્રિયા કે વ્રતને અંગે અપાતું વસ્તુનું દાન. (૬) [ગ.] 'ટર્મ' (૭) 'રૂટ'; મૂળ. **૦ક** ન૦ ચાંદ (૨) સિક્કો. **૦ચ્છેદ** પું૦ વાક્યના શબ્દનો વર્ગ કહેવો તે (૨) પદનું વ્યાકરણ. **૦ચ્યુત** વિ૦ પદભ્રષ્ટ. **૦જ્ઞ** પું૦ પદને જાણનાર; વૈયાકરણ. **૦ટિપ્પણ** ન૦, **૦ટિપ્પણી(–ની)** સ્ત્રી૦ લખાણમાં નીચે આપેલી નોંધ; 'ફૂટનોટ'. **૦પાઠ** પું૦ (વેદનાં) પદો છૂટાં પાડીને અન્વય કરવો તે. **૦પીડન** ન૦ પગચંપી. **૦બંધ** પું૦, **૦બંધન** ન૦ પદોમાં સળંગ કાવ્યની રચના. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ પદ પરથી – અધિકારથી દૂર થયેલું. **૦રજ** સ્ત્રી૦ પગની ધૂળ. **૦લાલિત્ય**

ન૦ કવિતામાં પદો કે શબ્દોનું લાલિત્ય-માધુર્ય. **૦વિચાર** પું૦ (વ્યા.) પદનો વિચાર; 'સિન્ટેક્સ'. **૦વિન્યાસ** પું૦ (વ્યા.) વાક્યમાં પદોની રચના – ગોઠવણી; 'એકિસડન્સ'

પદકડી સ્ત્રી૦ એક ઘરેણું

પદડી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડતળી] ચામડાનો નાનો [વાટવો

પદમ ન૦ [સં. पद्म; શૌર૦ पदम] એક વિશિષ્ટ ચિહ્ન (નાગની ફેણ ઉપરનું કે સામુદ્રિક). **૦કીડી** સ્ત્રી૦ (ઘણી ઝીણી) કીડીની એક જાત

પદમણી સ્ત્રી૦ + જુઓ પદ્મિની (પ.)

પદર પું૦ [સર૦ म.] પાલવ; લૂગડાનો છેડો (૨) સ્ત્રી૦ [લા.] શરણ. [પદરે પડવું = આશરે આવવું; શરણે જવું. પદરે બાંધવું = પદરનું – પોતાનું કરવું; પોતાને કબજે રાખવું.] **૦નું** વિ૦ પોતાનું; ગાંઠનું (ધન)

પદરખાનું ન૦ ભઠિયારખાનું

પદવિ(–વી) સ્ત્રી૦ [સં.] દરજ્જો (૨) ઉપાધિ; ઇલકાબ. **૦દાન** ન૦ પદવી આપવાની વિધિ કે ક્રિયા. **૦દાનસમારંભ** પું૦ તેનો ઉત્સવ; 'કૉન્વોકેશન'. **૦ધર, ૦ધારી** વિ૦ પદવી ધારણ કરનાર; પદવીવાળું

પદાક્રાંત વિ૦ [સં.] જીતેલું; જેર કરેલું

પદાતિ(–તી) [સં.] પગપાળો (૨) પાયદળનો સિપાઈ

પદારથ પું૦ [સં. पदार्थ] પદાર્થ (પ.)

પદારોહણ ન૦ [સં.] પદ પર આરૂઢ થવું તે

પદાર્થ પું૦ [સં.] શબ્દાર્થ (૨) ચીજ; વસ્તુ (૩) તત્ત્વ. **૦પાઠ** પું૦ પ્રત્યક્ષ પદાર્થ દ્વારા બોધ. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ ભૌતિક પદાર્થના ગુણધર્મની મીમાંસા કરતું શાસ્ત્ર; 'ફિઝિક્સ'

પદાવલિ(–લી) સ્ત્રી૦ [સં.] પદો–કાવ્યોનો સંગ્રહ

પદાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પાદવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] ફૂસ કાઢવી; પદેડવું (૩) [સર૦ म. पदावणें] જબરદસ્તીથી કઢાવવું – મેળવવું, લઈ લેવું

પદી ન૦ [સં] અનેક પદો મળીને બનતી રકમ; 'એક્સ્પ્રેશન' (ગ.)

–પદું ન૦ [સં. पद] પદ; કામ (પ્રાયઃ સમાસમાં) [જેમ કે ગોરપદું

પદે(–દો)ડવું સ૦ક્રિ૦ [સં. प्रद्रु = દોડવું ઉપરથી? કે પાદવું પરથી? સર૦ हिं. पदोडा] ખદેડવું; ખૂબ થાકી જાય ત્યાં સુધી દોડાવવું (૨) [સર૦ म. पुदडणें] (ગમે તેમ–બગડે ત્યાં સુધી) ખૂબ વાપરવું કે કામમાં લેવું

પદ્ધત સ્ત્રી૦ [સં. पद्धति; સર૦ म.] પદ્ધતિ; રીત

પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ [સં.] રીત (૨) કોઈ પણ કામ કરવાની વ્યવસ્થિત કે શાસ્ત્રશુદ્ધ રીત અથવા ક્રમ કે તે નિરૂપતો ગ્રંથ. **૦કાર** પું૦ પદ્ધતિ રચનાર કે શોધનાર. **૦સર** અ૦ પદ્ધતિ પ્રમાણે; બરોબર રીતસર

પદ્મ ન૦ [સં.] કમળ; રાતું કમળ (૨) હાથીની સૂંઢ અને કુંભસ્થળ ઉપરની રંગદાર છાંટ (૩) હજાર અબજ (૪) વિષ્ણુનું એક આયુધ (૫) શરીરનાં ષટ્ચક્રોમાંનું એક (૬) આંગળીનાં ટેરવાં કે પગનાં તળિયાં ઉપરનું એક સામુદ્રિક ચિહ્ન–આકૃતિ (૭) નાગની ફેણ ઉપરનું ચિહ્ન (૮) કુબેરના નવ નિધિઓમાંનો એક. **૦ગર્ભ, ૦જ, ૦નાભ** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. **૦બંધ** પું૦ કમળના આકારનું એક ચિત્રકાવ્ય. **૦રાગ** પું૦ માણેક. **–દ્મા** સ્ત્રી૦ (સં.) લક્ષ્મી. **–દ્માકાર** વિ૦ [+आकार] પદ્મના આકારનું (૨) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર. **–દ્માલય** પું૦ [+आलय] (સં.) બ્રહ્મા. **–દ્માલયા** સ્ત્રી૦ (સં.) લક્ષ્મી. **–દ્માવતી** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **–દ્માસન** ન૦ [+आसन] યોગનાં ચોરાશી આસનોમાંનું એક

પદ્મિની સ્ત્રી૦ [સં.] કમળનો છોડ (૨) કમળની તલાવડી (૩) કામશાસ્ત્રમાં ગણાવેલી ચારમાંની ઉત્તમ પ્રકારની સ્ત્રી

પદ્ય ન૦ [સં.] કવિતા (૨) છંદબદ્ધ શબ્દરચના. **૦કાર** પું૦ પદ્યનો લેખક. **૦બંધ** પું૦ પદ્યમાં કરેલી રચના. **૦રીતિ** સ્ત્રી૦ પદ્યની રીત – શૈલી. **–દ્યાત્મક** વિ૦ પદ્યમાં રચેલું

પધરામણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पधरावनी] પધારવું કે પધરાવવું તે (૨) ગુરુ કે આચાર્ય ઇ૦ ની પધરામણી કરાવાય ત્યારે તેને અપાતી ભેટ

પધરાવવું સ૦ક્રિ૦ ['પધારવું'નું પ્રેરક] માનથી તેડી આણવું કે પહોંચાડવું (૨) [લા.] (ન ખપતી કે ન જોઈતી વસ્તુ) બીજાને બઝાડી દેવી; તેવી રીતે અનિષ્ટ વસ્તુને ટાળવી કે દૂર કરવી

પધારવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. पद + धृ; સર૦ हिं.

पधारना] આવવું કે જવું (માન કે કટાક્ષમાં)

પદ્ધરી પું૦ [प्रा. पद्धडिआ; सं. पद्धटिका?] એક છંદ

પનઘટ પું૦ [हिं.] જુઓ પણઘટ

પનડો પું૦ [જુઓ પાન, પાનું] સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણું [પણઘટ] હોડી

પનાઈ સ્ત્રી૦ [પન-પણ = પાણી ઉપરથી? સર૦

પનાદાર (ના') વિ૦ જુઓ 'પનો'માં

પનારો પું૦ ફરજિયાત સહવાસ કે સંબંધમાં આવવું પડે એવી દશા; કોઈની સાથે પાનું પડવું તે. [**પનારે પડવું** (કોઈને)]

પનાહ સ્ત્રી૦[फा.] રક્ષણ. ૰**ગાહ** સ્ત્રી૦સુરક્ષિત મુકામ [જુઓ પાણિયારી

પનિયા(-હા)રી (નિ') [हिं. पन(-नि)हारी]

પનિયું ન૦ [સર૦ हिं. पनही; सं. उपानह? કે 'પાની' પરથી?] + પગરખું

પનીર ન૦ [फा.] દહીંમાંથી પાણી કાઢી લઈ બનાવેલો ખાદ્ય પદાર્થ

પનું (નું') ન૦[अप. पन्हु, दे. पण्हअ (सं. प्रस्नव) કે पानक ઉપરથી? સર૦ हिं. पाना, म. पन्हें] કેરી વગેરેનું કરાતું ખટમધુરું પ્રવાહી-પીણું

પનો (નો') પું૦ [फा. पह्‌ना; સર૦ हिं. पनहा, म. पन्हा; सं. परिणाह] કાપડની પહોળાઈ. -**નાદાર** વિ૦ મોટા પનાવાળું

પનોતી (નો') શનિની દશા; પડતી દશા (૨) જુઓ 'પનોતું'માં. [-**ઊતરવી** = શનિની દશાના -પડતીના દિવસો પૂરા થવા. -**બેસવી** = પડતીના દિવસો શરૂ થવા.]

પનોતું (નો') વિ૦ [सं. पुण्याह, प्रा. पुण्णा(-न्ना)ह + वत् ઉપરથી? કે परिणाह + वत् ઉપરથી?] શુભ; મંગળકારી (૨) સુખી; વંશવિસ્તારવાળું (૩) છોકરાં વિનાનાને ઘણે વર્ષે થયેલું (સંતાન). -**તી** સ્ત્રી૦ ભાગ્યશાળી સ્ત્રી; જેનું એક છોકરું મરી નથી ગયું તેવી સ્ત્રી

પન્નગ પું૦ [सं.] સાપ. ૰**રાય** પું૦ (સં.) શેષ

પન્નું ન૦ [સર૦ म., हिं. पन्ना] એક જાતનો હીરો; પાનું

પપડાટ પું૦ [રવ૦] પડપડાટ; (તુમાખીભેર) પડપડ બોલવું તે

પપનસ ન૦ [स्पेनिश કે पो.? સર૦ म. पपन्नस] એક ફળ

પપલા(-ળા)મણ સ્ત્રી૦ ['પપલાવવું' પરથી] લાડ; વહાલથી પંપાળવું તે (૨) [લા.] આળપંપાળ

પપલા(-ળા)વવું સ૦ક્રિ૦ ['પંપાળવું' ઉપરથી; दे. पोप्पय = હાથ ફેરવવો; સર૦ हिं. पपोलना, पोपलाना (દાંત ન હોવાથી મોંમાં ફેરવવું)] પપળામણ કરવી; પંપાળવું

પપીલ સ્ત્રી૦ [सं. पिपीलिका] (પ.) કીડી

પપીતો પું૦ [સર૦ म. पपिता] એક વેલાનું બી (મરકી વખતે લોકો હાથે બાંધે છે)

પપૂલી સ્ત્રી૦ નાના છોકરાની પેશાબની ઇંદ્રી

પપેટી સ્ત્રી૦ જુઓ પતેતી.

પપૈયું ન૦ [स्पे. पोर्तु. 'पापाया'; हिं., म. पपैया] એક ફળ. -**યો** પું૦ તેનું ઝાડ

પપૈયો પું૦ [दे. पप्पीअ] બપૈયો; ચાતક (૨) [सं.] पिटक પરથી? सं. प्रप्लुत, प्रा. पप्पु(-प्फु)य પરથી?] દાઝવાથી થતો પાણીથી ભરેલો ફોલ્લો (૩) ['પ' સ્વર ઉપરથી?] સતારના છમાંનો છેલ્લો તાર (૪) જુઓ 'પપૈયું'માં

પપ્પો પું૦ 'પ' અક્ષર કે ઉચ્ચાર

પબડી સ્ત્રી૦ કમળનો છોડ (૨) કમળની તળાવડી

પબેડો પું૦ (કા.) ગપ (૨) લાકડીનો છૂટો ઘા

પમરવું અ૦ક્રિ૦[सं. परिमल ઉપરથી? અથવા दे. पम्हल = ફૂલનું કેસર] મઘમઘવું; સુવાસ પસરવી

પમરાટ પું૦ મહેક; ખુશબો

પમાડ(-ડા)વું સ૦ક્રિ૦ 'પામવું'નું પ્રેરક

પય ન૦ [सं.] પાણી (૨) દૂધ

પયગંબર પું૦ [फा.] પેગંબર; માણસ માટે ઈશ્વરનો સંદેશો લઈ આવનાર; નબી. -**રી** વિ૦ પયગંબરને લગતું (૨) પયગંબરે કહેલું (૩) સ્ત્રી૦ પયગંબરનું કામ

પયગામ પું૦ [फा.] પેગામ; સંદેશો (૨) ઈશ્વરી સંદેશો [ઓલાણ (કૂવાનું)

પયું ન૦ [सं. पद, કે दे. पया = ચૂલો પરથી?.]

પયોદ પું૦ [सं.] વાદળ.

પયોધર પું૦ [सं.] સ્તન (૨) વાદળ

પયો(૦નિ)ધિ પું૦ [सं.] દરિયો

પર અ૦ [प्रा. परि=ઉપર] ઉપર

પર [सं.प्रति, परि, प्रा. परि] 'પ્રતિ, પરિ' તરીકેના અર્થનો તદ્ભવ ઉપસર્ગ. જેમ કે પરબીહિયું, પરકમ્મા

પર વિ૦ [सं.] પારકું (૨) અન્ય; બીજું (૩) દૂર; અતીત (૪) પછીનું; ઉત્તર (૫) શ્રેષ્ઠ. ૦ત્વ ન૦ પર – અતીત હોવું તે (૨) શ્રેષ્ઠત્વ

પર ન૦[फा.]પીછું.[**–આવવાં** = પાંખો આવવી; ઊડતાં આવડવું. **–મૂકવાં** = પાંખો આવવી; પરાક્રમ કરવું.]

પરકમ્મા સ્ત્રી૦ [प्रा· परिक्कम (सं· परिक्रम)] પરિક્રમણા; પ્રદક્ષિણા. **૦વાસી** વિ૦ લાંબી પ્રદક્ષિણા કરવાં નીકળેલું

પરકર પું૦ + પરિકર; ઢગલી (૨) કંદોરો

પરકાય(–યા)પ્રવેશ પું૦[सं.]બીજાના શરીરમાં પેસવું તે – એક સિદ્ધિ [હોકાયંત્ર (?)

પરકાર પું૦ [फा.] વર્તુલ દોરવાનો કંપાસ (૨)

પરકીય વિ૦ [सं.] બીજાનું; પારકું. **–યા** સ્ત્રી૦ પારકાની સ્ત્રી૦ (૨) ત્રણ પ્રકારની નાયિકાઓ· માંની બીજી

પરખ સ્ત્રી૦[પરખવું પરથી] પરીક્ષા.[**–હોવી** = પરીક્ષા કરવાની આવડત હોવી.] ૦ણ વિ૦ પરખનારું. ૦વું સ૦ક્રિ૦[सं.परीक्ष्,प्रा.परिक्ख] પારખવું; પરીક્ષા કરવી (૨)ઓળખવું (પરખી કાઢવું). **–ખામણી** સ્ત્રી૦ પારખવાનું મહેનતાણું (૨) પારખવાની આવડત. **–ખાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'પરખવું' 'પારખવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] આપવું (૩) ભળાવવું (૪) સમજણ પાડવી; સમજ પડે એમ કરવું. **–ખાવું** અ૦ક્રિ૦ ઓળખાવું; 'પ(–પા)રખવું'નું કર્મણિ (૨) [લા.] યોગ્ય વર તરીકે ગણાવું – ઝડપાવું. **–ખિયો** પું૦ પરખ કરનાર; પારેખ [પરબાણ (?)

પરખાણ ન૦ સઢ બાંધવાનું આડું લાકડું;

પરખામણી, પરખાવું, –વવું, પરખિયો જુઓ 'પરખ'માં

પરગજુ વિ૦ [પર + ગજુ (फा. गर्ज = ગરજ)] પરોપકારી. ૦પણું ન૦

પરગણું ન૦ [फा. परगनह्] તાલુકો

પરગલ્લ વિ૦ [सं. प्रगल्भ] (પ.) દૃઢ; હિંમતવાન

પરગામ ન૦ [પર + ગામ] બીજું ગામ. **–મી** વિ૦ બીજા ગામનો રહેવાસી (૨) [લા.] ત્રાહિત નવું માણસ

પરચક્ર ન૦ [सं.] પરદેશી અમલ; પરાધીનતા

પરચૂટ(–ર)ણ વિ૦ [सं. प्रचूर्ण? सर० म. परचुरण] જુદું જુદું; ફુટકળ(૨) ન૦ ખુરદો. –ણિયું વિ૦ પરચૂરણ (૨) [લા.] ખાસ મહત્ત્વનું નહિ – ફાલતુ

પરચો પું૦ [सर० हिं. परचा; सं. परिचय?] પરતો; પ્રતાપ; ચમત્કાર. [**–આપવો, દેખાડવો, બતાવવો** = ચમત્કાર કરી પોતાનું બળ કેટલું છે તે બતાવવું.]

પરછંડ વિ૦ [सं. प्रचंड] કદાવર; હૃષ્ટપુષ્ટ

પરછંદો પું૦[જુઓ પડછંદો]પડઘો.[**–પડવો**]

પરજ પું૦[सर० म.] તરવારની મૂઠ આગળનો ટોપલી જેવો ભાગ (૨) ઢાલની મૂઠ – પકડ

પરજ સ્ત્રી૦[सं. प्रजा ઉપરથી] પ્રજા; જાત; વર્ગ

પરજ(–જિયો) પું૦ [सर० म., हिं.] એક રાગ

પરજન પું૦ [सं.] પારકું – સંબંધી નહિ એવું માણસ; 'સ્વજન'થી ઊલટું તે

પરજળવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. प्रज्वल्] ચેતવું; બળવું

પરજંક(–ગ) પું૦ (પ.) જુઓ પર્યંક

પરજાળવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ પ્રજાળવું] 'પરજળવું'નું પ્રેરક; સળગાવવું; બાળવું (પ.)

પરજિયો પું૦ જુઓ પરજ (રાગ) (૨)રાજિયો

પરઠ(૦ણ) સ્ત્રી૦ [પરઠવું ઉપરથી] કબૂલાત; કરાર (૨) વર કે કન્યાની પહેરામણી તરીકે ઠરાવેલી રકમ

પરઠવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा· पइ- (–रि)ट्ठव (सं· प्रति, परि + स्थापय्)] સ્થાપન કરવું; નક્કી કરવું; ઠરાવવું; કરાર કરવો (૨)[प्रा. पट्ठव (सं· प्रस्थापय्)] વિદાય થવું. (૩) ·પકડવું (૪) જાણવું. [**પગ પરઠવો** = પગ મૂકવો.]

પરઠો પું૦ ['પરઠવું' ઉપરથી] ઠરાવ; પરઠણ

પરડ સ્ત્રી૦[सं. प्र + रट, प्रा· प + रड?] માથાફોડ (૨) લપ; પીડા. [**–મૂકવી** = માથાફોડ કરવાનું છોડવું.]

પરડકું(–ડું) ન૦ [दे· परडा] સાપોલિયું

પરડો,–ડિયો પું૦ [જુઓ પરડવું] બાવળની શિંગ. **–ડી** સ્ત્રી૦ કુમળો પરડો

પરણ ન૦ [પરણવું પરથી] પરણવું તે; લગ્ન (૨) (૨) [લા.] પરણવાનો ઉત્સાહ – અભરખો. [–ચડવું = પરણવાનો ઉત્સાહ વ્યાપવો.] **૦ત** ન૦ પરણવું તે; લગ્ન. ઉદા૦ ચોથું પરણત. (૨) વિ૦ પરણિયત. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. परिणी, प्रा. परिण(–णी)] લગ્ન કરવું (૨) [લા.] અતૂટ સંબંધ બાંધવો. [**પરણે તેનાં ગીત** = જેની ચડતી કલા હોય તેનાં વખાણ કરવાં તે.]

પરણાસી પું૦ [સં.प्रणाम ઉપરથી] એક પંથ (૨) એ પંથનો અનુયાયી

પરણા(–ણૈ)યું ન૦ શકોરું; માટીનું પ્યાલું

પરણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પરણવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] દૂધમાં પાણી ભેળવવું. જેમ કે પરણાવેલું દૂધ

પરણિયત વિ૦ ['પરણવું' ઉપરથી; સર૦ સં. परिणीत, प्रा. परिणिय] પરણેલું (૨) સ્ત્રી૦ પરણેતર; પત્ની

પરણેત(૦ર) ન૦ ['પરણવું' ઉપરથી] પરણવું તે; લગન (૨) સ્ત્રી; પત્ની

પરણૈયું ન૦ જુઓ પરણાયું

પરણ્યો પું૦['પરણવું' ઉપરથી]પરણનારો; ધણી

પરત અ૦[सं. प्रति ? કે सं. परिवर्त, प्रा. परिअत्त પરથી? સર૦ म.] પાછું. [–કરવું = પાછું મોકલવું; લીધેલું પાછું સોંપવું.] (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ પરતવું] ઝીણી ભૂકી; ભસ્મ

પરતમ વિ૦ [સં.] સૌથી પર એવું; શ્રેષ્ઠ

પરતવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. परिअत्त (सं. परिवर्तय्); સર૦ म. परतणें] લસોટવું; ઘૂંટવું

પરતંત્ર વિ૦ [સં.] પરવશ; પરાધીન. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

પરતી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] રેશમ કે સૂતરની આંટીઓ ઉતારવાની ફાળકી (૨) પતંગનો દોર વીંટવાની ફાળકી

પરતીત સ્ત્રી૦ [જુઓ પ્રતીતિ] વિશ્વાસ (પ.)

પરતો પું૦ જુઓ પરચો (૨) મોટી પરતી – દોરનો ફાળકો

પરત્ર અ૦ [સં.] પરલોકમાં

પરત્વ ન૦[સં.] જુઓ 'પર'માં (૨) અ૦ પરત્વે. **–ત્વે** અ૦ વિષે; સંબંધમાં

પરથાર પું૦ જુઓ પડથાર

પરદાદો પું૦ દાદાનો બાપ; પ્રપિતામહ

પરદાર(–રા) સ્ત્રી૦[સં.]પારકાની સ્ત્રી. **૦ગમન** ન૦ વ્યભિચાર. **૦ગામી** વિ૦ વ્યભિચારી

પરદુઃખ ન૦ [સં.] પારકાનું દુઃખ. **૦ભંજન** (**૦હાર**) વિ૦ બીજાનું દુઃખ દૂર કરનાર

પરદેશ પું૦ [સં.] પારકો દેશ. [–ખેડવો = પરદેશમાં કામધંધા ઇ૦ માટે જવાનું સાહસ કરવું. –સેવવો = પરદેશનાં કષ્ટ ઉઠાવી ત્યાં રહેવું.] **–શી** વિ૦ પારકા દેશનું

પરદો પું૦ [फा.] જુઓ પડદો

પરધન ન૦ [સં.] પારકું ધન

પરધર્મ પું૦ [સં.] બીજાનો ધર્મ (૨) બીજો – જુદો ધર્મ; સ્વધર્મ નહિ તે. **–ર્મી** વિ૦ જુદો ધર્મ પાળનારું; ભિન્નધર્મી

પરધાન ન૦[सं. परिधान = વસ્ત્ર]વિવાહ પહેલાં વરને શ્રીફળ, લગનપત્રી અને પીતાંબર આપવાનો વિધિ

પરધામ ન૦ [સં.] પરમ ધામ; પરલોક (સ્વર્ગ [કે વૈકુંઠ)

પરનાત સ્ત્રી૦ [પર + નાત] બીજી નાત. **–તી, –તીલું** વિ૦ બીજી નાતનું

પરનાર સ્ત્રી૦ [પર + નાર] બીજાની સ્ત્રી

પરનાળ સ્ત્રી૦, **–ળું** ન૦ [सं. प्रणाल; સર૦ हिं. परनाला, –ली] નેવાંનું પાણી ઝિલાઈને બાજુએ જવા માટે રખાતી ધાતુ કે લાકડાની નીક (૨) ઘંટીનો ખીલડો રાખવાની ભૂંગળી

પરનાળિકા સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રણાલિકા

પરપારેઠ અ૦ ગેરહાજરીમાં; બીજાની મારફતે

પરપુરુષ પું૦[સં.] પતિ સિવાયનો બીજો પુરુષ

પરપેંઠ (પેં૦) સ્ત્રી૦ [પર (सं. प्रति, प्रा. पडि, –रि) કે पर = બીજું + પેંઠ; સર૦ हिं. परपैठ] પેંઠ ગુમ થવાથી ફરીથી (ત્રીજી વાર) લખાયેલી હૂંડી

પરપોટો પું૦ હવાથી પ્રવાહીમાં થતો ફુક્કો – બુદબુદ (૨) [લા.] થોડા વખતમાં ફૂટી વટી નાશ પામી જાય તે; ક્ષણભંગુર. [–ફૂટવો = બહારથી જે ખોટો આડંબર કે દેખાડો કર્યો હોય, તે ઉઘાડો પડી જવો.] **–ટિયું** વિ૦ પરપોટા

જેવું; ક્ષણભંગુર. **–ટી** સ્ત્રી૦ નાનો પરપોટો

પરપ્રકાશી વિ૦[सं.]બીજાના પ્રકાશથી પ્રકાશનારું

પરબ સ્ત્રી૦ [सं. प्रपा; प्रा॰ पव,–वा] રસ્તામાં મુસાફરને પાણી પાવાની ધર્માદા જગા. **૦(–વ)ડી** સ્ત્રી૦ પંખીઓને દાણા નાખવા એક થાંભલા પર કરેલું સાર્વજનિક મકાન

પરબા(–આ)ણ ન૦ [સર૦ મ૦ परबा (–भा, –सा)ण]] સઢ બાંધવાનું આડું લાકડું

પરબા(–ભા)રું અ૦[પર (सं. प्रति, प्रा. परि?) કે બીજું+બારું(प्रा. बार – सं. द्वार)]બારોબાર

પરબિયો પું૦ [‘પરબ’ ઉપરથી] પરબ ઉપર બેસી પાણી પાનારો; પરબવાળો

પરબીડિયું ન૦ [सं.परि + प्रा. वीडग = બીડું] (કાગળ બીડવાની) કાગળની કોથળી; લખોટો

પરબીડો પું૦ મોટું પરબીડિયું

પરબ્રહ્મ ન૦ [सं.] પરમતત્ત્વ; પરમાત્મા

પરભવ પું૦ [सं.] બીજો અવતાર

પરભવવું અ૦ક્રિ૦ [सं. प्र + भू॰] વિજયી થવું; ફાવવું (૨) ઉત્પન્ન થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ પજવવું; દૂભવવું (૪) થકવવું; કાયર કરવું

પરભા(–વા) સ્ત્રી૦ [જુઓ પરવા] દરકાર;ગરજ

પરભાતિયું ન૦ જુઓ પ્રભાતિયું

પરભારું(–રું) વિ૦ [જુઓ પરબારું] બહારનું (૨) અ૦ પરબારું; બારોબાર

પરભાષા સ્ત્રી૦ [सं.] બીજાની બોલી

પરભુ વિ૦ (૨) પું૦ [सं. प्रभु; म.] એ નામની (મહારાષ્ટ્રી) જાતનું; પ્રભુ

પરભૃત પું૦[सं.]નરકોકિલ.**–તા(–તિકા)** સ્ત્રી૦ [કોયલ

પરભોગી વિ૦ [પર+ભોગ] બીજા વડે ભોગવાતું. ઉદા. ‘ચંપો પરભોગી છે’.

પરમ વિ૦[सं.] ઉત્તમ (૨) ગઈ કાલ પહેલાંનું કે આવતી કાલ પછીનું. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ ઉત્તમ ગતિ – મોક્ષ. **૦તત્ત્વ** ન૦ અંતિમ–શાશ્વત તત્વ; બ્રહ્મ. **૦દહાડો, ૦દિવસ** પું૦ ગઈ કાલ પહેલાંનો કે આવતી કાલ પછીનો દિવસ. **૦ધામ** ન૦ ઉત્તમ લોક; મોક્ષ. **૦પદ** ન૦ મોક્ષ; મુક્તિ. **૦પુરુષ** પું૦ પરમાત્મા. **૦હંસ** પું૦ સંન્યાસીઓના ચાર પ્રકારમાંથી સૌથી શ્રેષ્ઠ પ્રકાર (કુટીચક, બહૂદક, હંસ અને પરમહંસ)

પરમતસહિષ્ણુતા સ્ત્રી૦ [सं.] બીજાના મતને સહન કરવાની વૃત્તિ – ઉદારતા

પરમાટી સ્ત્રી૦ [પર + માટી] + (પ.) માંસ

પરમાણ વિ૦ [सं. प्रमाण] સાર્થક; પ્રમાણ(૨) અ૦ નિશ્ચે; નક્કી (૩) ન૦ [સર૦ म.] જુઓ પરબાણ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रमाणय्] પ્રમાણભૂત – સાચું માનવું

પરમાણુ પું૦; ન૦ [सं.] વધુ વિભાગ થઈ શકે નહિ તેવો ઝીણામાં ઝીણો અણુ. **૦વાદ** પું૦ પરમાણુથી જગતની ઉત્પત્તિ થઈ છે તેવો ન્યાયવૈશેષિકનો સિદ્ધાંત

પરમાણું ન૦ [प्रा॰ परिमाण] પરિમાણ; માપ (૨) [सं॰ प्रमाण] પુરાવો; દાખલો

પરમાત્મતત્ત્વ ન૦ [सं.] પરમતત્વ; પરબ્રહ્મ

પરમાત્મા પું૦ [सं.] પરમેશ્વર

પરમાનંદ પું૦ [सं.] પરમ – શ્રેષ્ઠ આનંદ(૨) પરબ્રહ્મ

પરમાર વિ૦(૨)પું૦ [સર૦ हिं.] રજપૂતની [એક જાતનું

પરમારથ પું૦ પરમાર્થ; પરોપકાર. **૦પુરાણ** ન૦ (सं.) વિક્રમરાજાના પરોપકારની વાતોનો સંગ્રહ; સિંહાસનબત્રીસી.

પરમારથી (–થુ) વિ૦ જુઓ પરમાર્થી

પરમાર્થ પું૦[सं.] ઉત્તમ પુરુષાર્થ – મોક્ષ(૨) પરમતત્વ (૩) પરોપકાર. **૦તઃ** અ૦ પરમતત્ત્વની રીતે; આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ પરમાર્થ સાધવાની બુદ્ધિ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ મોક્ષપ્રાપ્તિનું શાસ્ત્ર.**–ર્થી(–ર્થુ)** વિ૦પરોપકારી

પરમિટ સ્ત્રી૦ [इं.] રજા કે પરવાનગી કે તે દેતી (સરકારી) ચિઠ્ઠી. [**–કઢાવવી, લેવી** = પરમિટની ચિઠ્ઠી મેળવવી.]

પરમિતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ‘પેરીમીટર’ (ગ.)

પરમિયો પું૦ [सं. प्रमेह; સર૦ म. परमा,–में] એક રોગ – પ્રમેહ

પરમેશ,–શ્વર પું૦[सं.] પરમાત્મા (૨) શિવ. [**પરમેશ્વરના ચોર થવું** = છૂપું પાપ કરવું; ઈશ્વરના ગુનેગાર થવું. **પરમેશ્વરની ગાય** = ગોકળગાય. **પરમેશ્વરનું માણસ** = ભલો આદમી;ઓલિયો. **પરમેશ્વર માથે રાખીને** = ઈશ્વરની સાક્ષીએ – સાચેસાચું.] **–શ્વરી**

સ્ત્રી૦ (૨) વિ૦ જુઓ ઈશ્વરી

પરમેષ્ઠી પું૦ [સં.] બ્રહ્મા (૨) વિષ્ણુ (૩) શિવ (૪) અર્હન્ત (જૈન) [-ચડતી

પરમોત્કર્ષ પું૦[સં.] મોટામાં મોટો અભ્યુદય

પરમોદવું સ૦ક્રિ૦ [સં. प्र+मुद्] સમજાવીને ખુશ કરવું [અમલ

પરરાજ્ય ન૦[સં.] બીજું રાજ્ય (૨) વિદેશીનો

પરલક્ષી વિ૦ [સં.] બીજાને લક્ષ કરતું; 'ઑબ્જેક્ટિવ'

પરલી સ્ત્રી૦ [સં. पल्ली] ગરોળી; પરવલ્લી

પરલોક પું૦ [સં.] મૃત્યુ પછીનો સ્વર્ગ વગેરે બીજો લોક. [પરલોક પામવું, -જવું, -વસવું=મૃત્યુ થવું.] **૦વાસ** પું૦ મૃત્યુ. **૦વાસી** વિ૦ મરણ પામેલું; મરહૂમ

પરવ ન૦ પર્વ; તહેવાર

પરવડવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ फा. परवर्दन्=પોષણ કરવું; म. परवडणें] પાલવવું; પોસાવું

પરવડી સ્ત્રી૦ જુઓ પરબડી

પરવરદિગાર પું૦[फा.] પાલનહાર (૨) પરમેશ્વર

પરવરવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. पव्वय, सं. प्रव्रज्] જવું

પરવરશ(-શી) સ્ત્રી૦ [फा. परवरिश; સર૦ म. परवस, -रशी] પાલનપોષણ; બરદાસ

પરવરું વિ૦ [सं. परिवृत, प्रा. परिवरिअ]+ વીંટળાયેલું

પરવલય પું૦[સં.]'પૅરૅબોલા'(ગ.) [ગરોળી

પરવલ્લી સ્ત્રી૦ [જુઓ પરલી] (સુ.) પલવડી;

પરવશ વિ૦[સં.] પરાધીન. [-પડવું=બીજાને આધારે જીવવું; પરાવલંબી થઈ રહેવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦ [શાક

પરવળ ન૦ [સર૦ हिं. परवल, म. परवर] એક

પરવા સ્ત્રી૦ [फा.] દરકાર (૨) ગરજ. [-કરવી, -રાખવી]

પરવાંજ સ્ત્રી૦ [फा.] ઊડવું તે

પરવાડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [सं. परि+ दे. वाडी= વાડ] ગામનો છેવાડાનો ભાગ

પરવાનગી સ્ત્રી૦[फा.] રજા. [-આપવી, -લેવી]

પરવાનો પું૦ [फा.] રજાનો લેખી હુકમ; લાઇસન્સ (૨) પતંગિયું (૩) [લા.] છૂટ

પરવાર પું૦ + જુઓ પરિવાર

પરવાર પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ પરવાડ (છેડો)] નવરાશ. [-આવવો=કામનો છેડો આવવો; પરવારવું; નવરાશ આવવી.] **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ કામ આટોપી નવરું થવું

પરવારી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; પરવાડે રહેનાર પરથી ?] એક ભરવાડ જેવી જાત

પરવાળું ન૦ [સર૦ हिं. परवाल] જુઓ પ્રવાલ. **-ળી** વિ૦ પરવાળાનું

પરવિષયક વિ૦ [સં.] બીજાને લગતું

પરવીંટો પું૦ [પર=પરિ+'વીંટવું' ઉપરથી] સૂતર ઉતારવાનો ફાળકો

પરશુ સ્ત્રી૦; ન૦ [સં.] કુહાડી. **૦રામ** પું૦(સં.) વિષ્ણુનો છઠ્ઠો અવતાર

પરસ પું૦ [अप.; સર૦ हिं.]+સ્પર્શ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ અડકવું; સ્પર્શ કરવો (પ.)

પરસન વિ૦ + પ્રસન્ન (પ.)

પરસવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'પરસ'માં

પરસંગ પું૦ ખાટલો (૨) દોરીને ત્રણસેરી કરવી તે (૩) [સર૦ हिं.] (પ.) પ્રસંગ (૪) ન૦ [फा. फरसंग] ત્રણ માઈલ

પરસાદ પું૦ જુઓ પ્રસાદ. [-આપવો, ચખાડવો=મારવું.] **-દિયું** વિ૦ પ્રસાદ ખાવાનો ગમતો હોય તેવું (૨) પ્રસાદ ખાવા પૂરતી જ દેવ ઉપર જેની આસ્થા હોય એવું. **-દી** સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રસાદી. [-આપવી, ચખાડવી=માર મારવો] [+ પરસાળ

પરસાળ સ્ત્રી૦ જુઓ પડસાળ. **-ળિયો** પું૦

પરસૂદી સ્ત્રી૦ [જુઓ પડસૂદી] પસૂંદી; મેંદો

પરસેવવું અ૦ક્રિ૦[પરસેવો પરથી] પરસેવો થવો

પરસેવા સ્ત્રી૦ [સં.] બીજાની સેવા (૨) તાબેદારી; ચાકરી

પરસેવો પું૦ [सं. प्रस्वेद; प्रा. पसेअ, पस्सेय] ચામડીનાં છિદ્રોમાંથી નીકળતું પાણી. [-ઉતારવો, પાડવો, રેડવો=સખત મહેનત કરવી. -ઊતરવો, પડવો=સખત મહેનત કરવાનું થવું. -છૂટવો=પરસેવો થવો (૨) [લા.] ગભરામણ થવી. -નીકળવો, વળવો=પરસેવવું; પરસેવો થવો.]

-પરસ્ત વિ૦ [फा.] (સમાસમાં) પૂજક; ભક્ત. ઉદા. ખુદાપરસ્ત [ચાકરી કરનાર

પરસ્તાર પું૦[फा.] સેવક; ગુલામ (૨) માંદાની

પરસ્તી સ્ત્રી૦[फा.]પૂજા; ભક્તિ (૨) પ્રશંસા (૩) પળશી; ખુશામત

પરસ્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] બીજાની સ્ત્રી

પરસ્પર અ૦ [सं.] એકબીજાને; અરસપરસ. **૦વિરોધી** વિ૦ પરસ્પર વિરોધવાળું. **-રાવલંબી** વિ૦[+ अवलंबी] પરસ્પર અવલંબન રાખતું. **-રાશ્રિત** વિ૦ [+ आश्रित] પરસ્પર આશરો રાખતું. **-રાશ્રિતત્વ** ન૦ પરસ્પર આશ્રિત હોવાપણું. **-રોપમા** સ્ત્રી૦ [+ उपमा]ઉપમાનો એક પ્રકાર જેમાં ઉપમાન અને ઉપમેયને એકબીજાની ઉપમા આપવામાં આવે છે (કા. શા.)

પરસ્પર્શી વિ૦ [सं.] બીજાને લાગુ પડતું; પરલક્ષી (૨) બીજાને અસર કરે તેવું

પરસ્મૈપદ ન૦[सं.] સંસ્કૃતમાં ધાતુઓનાં રૂપો કરવાના બે પ્રકારમાંનો એક. **-દી** વિ૦(વ્યા.) પરસ્મૈપદવાળું (ધાતુ માટે) [ક્ટિવ'

પરસ્વરૂપજન્ય વિ૦ [सं.] પરલક્ષી; 'ઑબ્જે-

પરહ સ્ત્રી૦ [જુઓ પસ(-હ)ર] પરોઢિયે ગોચરમાં ચરવું તે

પરહરવું સ૦ક્રિ૦[सं. परि + हृ]પરિહરવું;તજવું

પરહેજ (૨) વિ૦ [फा.] બંધનમાં પડેલું; કેદી. [**-કરવું**=કેદ કરવું.](૨)કરી–પરહેજી પાળનારું (૩) પરહેજગાર (૪) સ્ત્રી૦ [फा.] કરી (૫) સંયમ; નઠારાં કામોથી દૂર રહેવું તે. **૦ગાર** વિ૦ નઠારાં કામોથી દૂર રહેનાર; સંયમી. **-જી** સ્ત્રી૦ કેદ (૨) કરી

પરંતુ અ૦ [सं.] પણ

પરંદું ન૦ [फा. परंदह्] પરિંદું; પક્ષી

પરંપરા સ્ત્રી૦ [सं.] હાર; શ્રેણી (૨) ઘણા કાળથી ચાલતો આવેલો રિવાજ. **૦ગત**, **-રિત**, **-રીણ** વિ૦ પરંપરાથી ચાલતું આવેલું

પરા વિ૦ સ્ત્રી૦[सं.] શ્રેષ્ઠ; ઉત્તમ; પર (૨) સ્ત્રી૦, વાણીનાં (પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા, વૈખરી) ચાર રૂપમાંનું પ્રથમ

પરા-[सं.] સંસ્કૃત ઉપસર્ગ. નામ કે ક્રિયાને લાગતાં (૧) પાછું, ઊલટું (જેમ કે પરાગતિ; પરાજય) (૨)અતિશય, ખૂબ, છેવટનું(જેમ કે પરાક્રમ) એવા ભાવ બતાવે છે

પરાઈ સ્ત્રી૦[दे. पाराई] ખાંડણીનો દસ્તો (૨) [સુ.] નરાજ (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ 'પરાયું' જુઓ

પરાકાષ્ઠા સ્ત્રી૦ [सं.] છેવટની હદ – આખર

પરાકોટિ(-ટી) સ્ત્રી૦ [सं.] છેલ્લી હદ

પરાક્ચેતન ન૦ [सं.] પર – પરોક્ષ ચેતન;બ્રહ્મ

પરાક્રમ ન૦ [सं.] બહાદુરી; શૂરાતન(૨)[લા.] (વ્યંગમાં)અવિચારી કે ખોટા સાહસનું કામ. **-મી** વિ૦ બહાદુર; પરાક્રમ કરનારું

પરાગ પું૦ [सं.] ફૂલમાંની રજ. **૦કોશ(-ષ)** પું૦ પુંકેસરની ટોચની પરાગની થેલી

પરાગતિ સ્ત્રી૦ [सं.] પાછા જવું તે (૨) મરણ. **૦ક** વિ૦ પાછી ગતિ કરનારું; પ્રાગતિક નહિ એવું; 'રિઍક્ષનરી' [નાસી ગયેલું

પરાગંદે વિ૦ [फा. परागंदह्] જમીન છોડી

પરાઙ્મુખ વિ૦ [सं.] વિમુખ. **૦તા** સ્ત્રી૦

પરાજ (-ત) સ્ત્રી૦ [જુઓ પરાત] ઊભા કાનાની મોટી થાળી

પરાજય પું૦ [सं.] હાર

પરાજિત વિ૦ [सं.] હારેલું

પરાજુ ન૦ (કા.) વીસ વીઘાં

પરાટ સ્ત્રી૦ ગધેડા ઉપર તંગ ભીડવાના કામમાં આવતી બકરાના વાળની દોરી

પરાણ પું૦ [सं. प्राण; प्रा.] (૫) પ્રાણ; જોર

પરાણી સ્ત્રી૦[સર૦ सं. प्रवयण;म.]નાનો પરાણો

પરાણે અ૦ [જુઓ પરાણ] બળાત્કારે (૨) મહામહેનતે; માંડ માંડ

પરાણો પું૦ [જુઓ પરાણી]આરવાળી લાંબી લાકડી; પરોણો [જુઓ પરાજ

પરાત સ્ત્રી૦[સર૦ म.; हिं.; पोर्तु. प्राट ? सं. पात्र?]

પરાત(-શ) સ્ત્રી૦ છાશ ઉપરનું પાણી

પરાત્પર વિ૦[सं.] પરથી પણ પર; શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ

પરાધીન વિ૦[सं.]પરતંત્ર.**૦તા** સ્ત્રી૦,**૦પણું** ન૦

પરાન્ન ન૦ [सं.] પારકું અન્ન

પરાપૂર્વ પું૦ [પર + પૂર્વ] બહુ જૂનો સમય

પરાભવ પું૦ [सं.] પરાજય. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पराभव, सं. पराभू] હરાવવું

પરાભૂત વિ૦ [સં.] હારેલું

પરામર્શ પું૦ [સં.] સ્પર્શ (૨) પકડવું–ખેંચવું તે (૩) બળાત્કાર (૪) વિચાર; ઊહાપોહ (૫) અનુમાન (૬) સ્મૃતિ

પરામૃષ્ટ વિ૦ [સં.] સ્પર્શ કરાયેલું

પરાયણ વિ૦ [સં.] એકાગ્ર; લીન (પ્રાયઃ સમાસમાં). **૦તા** સ્ત્રી૦ [મુક્તિ

પરાયતન ન૦ [સં.] પારકું ઘર (૨) પરમપદ;

પરાયું વિ૦ [પ્ર. पराय (सं. परकीय)] પારકું. (-ઈ વિ૦ સ્ત્રી૦) [ત્રીજે વર્ષ

પરાર અ૦ [સં., प्रा. परारि] ગયે કે આવતે

પરાર્થ વિ૦[સં.] બીજાને માટે હોય તેવું(૨)પું૦ પરોપકાર; સ્વાર્થથી ઊલટું તે. **-ર્થાનુમાન** ન૦, **-ર્થાનુમિતિ** સ્ત્રી૦ પોતે અનુમાન કર્યા પછી બીજાને સમજાવવા અમુક રીતે વાક્યો રચી કરી બતાવેલું અનુમાન (ન્યા. શા.)

પરાર્ધ વિ૦[સં.]સંખ્યાવાચનમાં છેલ્લી સંખ્યા (એકડા ઉપર સત્તર મીડાંવાળો અંક)

પરાવર વિ૦ [સં.] જુઓ પરાત્પર

પરાવર્ત પું૦ [સં.] વિનિમય; બદલો (૨) પરાવર્તન. **૦ન** ન૦ પાછું ફરવું તે. **૦નકોણ** પું૦ દર્શક વસ્તુ પર પડતું કિરણ પાછું ફરતાં પતનકોણથી વિરુદ્ધ દિશામાં ખૂણો કરે છે તે; 'ઍન્ગલ ઑફ રિફ્લેકશન'. **-ર્તિત** વિ૦ પાછું ફેરવેલું; પલટાવેલું. **-ર્તી** વિ૦ પાછું ફરતું–વળતું

પરાવલંબન ન૦ [સં.] પારકા ઉપર આધાર રાખવો તે [રાખનારું

પરાવલંબી વિ૦ [સં.] પારકા પર આધાર

પરાવિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] શ્રેષ્ઠ વિદ્યા; બ્રહ્મવિદ્યા

પરાવૃત્ત વિ૦ [સં.] પાછું ફરેલું (૨) કંટાળેલું; વિમુખ. **-ત્તિ** સ્ત્રી૦ જુઓ પરાવર્ત

પરાશ સ્ત્રી૦ પરાત; છાશ ઉપરનું પાણી

પરાશર પું૦ [સં.] (સં.) વ્યાસના પિતા અને પરાશરસ્મૃતિના પ્રવર્તક

પરાસ્ત વિ૦ [સં.] હારેલું

પરાહત વિ૦[સં.] હલ્લો કરાયેલું; આક્રાંત (૨) ઘવાયેલું (૩) દૂર કરાયેલું; તિરસ્કૃત

પરાળ ન૦ [सं. पलाल; प्रा. परा(–ला)ल] ડાંગર વગેરે અનાજનું પોચું ઘાસ – ખરસલું

પરાંગના સ્ત્રી૦ [સં.] પારકી સ્ત્રી

પરાંઠું ન૦ [हिं. पराँठा] લોઢી પર તળીને કરાતી ચોપડા જેવી એક જાતની ભાખરી [શેષ

પરાંત (૦) વિ૦ [જુઓ પુરાંત] બાકી રહેલું;

પરાંતવું (૦) અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ પરાંત કે प्र+अंत(સં.) ઉપરથી ?] કામ પૂરું કરવું; પરવાર

પરિ- [સં.] એક ઉપસર્ગ. 'ચારે તરફનું', પરિપૂર્ણ' એવો અર્થ બતાવે. ઉદા૦ પરિક્રમ; પરિગણના

પરિ સ્ત્રી૦ [જુઓ પેર] પ્રકાર

પરિકર પું૦[સં.] કમરબંધ (૨) પરિજન (૩) વૃંદ; સમૂહ (૪) સાભિપ્રાય વિશેષણો સાથેનું કથન – એક અર્થાલંકાર(કા. શા.)(૫)નાટકના વસ્તુમાં આગામી બનાવોનું ગર્ભિત સૂચન

પરિકલ્પના સ્ત્રી૦[સં.] ઠરાવ – નિર્ણય કરવો તે

પરિકેંદ્ર ન૦ [સં.] 'સર્કમ્સેન્ટર' (ગ.)

પરિક્રમ પું૦ [સં.] પરિક્રમણ (૨) અનુક્રમ. **૦ણ** ન૦, **-મા** સ્ત્રી૦ પ્રદક્ષિણા (૨) આમ તેમ ફરવું તે

પરિક્લેશ પું૦ [સં.] થાક; દુઃખ

પરિખા સ્ત્રી૦ [સં.] કિલ્લાની આસપાસ રક્ષણ માટે કરાતી પાણીની ખાઈ

પરિગણન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [સં.] પૂરી ગણતરી

પરિગ્રહ પું૦[સં.] સ્વીકાર; અંગીકાર (૨) ધન માલમતા વગેરેનો સંગ્રહ(૩)પત્ની(૪)પરિજન; પરિવાર. **-હી** વિ૦ પરિગ્રહવાળું

પરિઘ પું૦ [સં.] વર્તુળનો ઘેરાવો (૨) આગળો; ભોગળ (૩) ભોગળ જેવું એક આયુધ

પરિચય પું૦[સં.] ઓળખાણ (૨) સહવાસ(૩) મહાવરો.[**-કરવો,-મેળવવો,-વધારવો.**] **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ (સીધા પરિચયથી ભાષાજ્ઞાન આપવાની) એક શિક્ષણપદ્ધતિ; 'ડિરેક્ટ મૅથડ'

પરિચર પું૦ [સં.] સેવક. **૦ણ** ન૦, **-ર્યા** સ્ત્રી૦ સેવા; ચાકરી [સ્ત્રી૦ દાસી

પરિચારક પું૦[સં.]સેવક. **પરિચારિકા(-ણી)**

પરિચિત વિ૦ [સં.] ઓળખીતું

પરિચ્છિન્ન વિ૦ [સં.] મર્યાદિત (૨) વિભક્ત; જુદું પાડેલું (૩) સુમેય (ગ.)

પરિચ્છેદ પુંo[સં.] ભાગ (૨) સીમા. oક વિo પરિચ્છેદ કરનારું

પરિજન પુંo; નo [સં.] નોકર

પરિજીર્ણ વિo [સં.] અતિ જીર્ણ-જર્જરિત

પરિજ્ઞાન નo [સં.] પૂર્ણ કે સૂક્ષ્મ જ્ઞાન

પરિણત વિo[સં.] પરિણતિ પામેલું. **-તિ** સ્ત્રીo ઝૂકવું-નમવું તે (૨) જુઓ પરિણામ. **-મવું** અo ક્રિo [સં. परिणम्] પરિણામ પામવું; ફલિત થવું; નીપજવું. (**-માવવું** સoક્રિo પ્રેરક)

પરિણય પુંo, oન નo [સં.] લગ્ન

પરિણામ પુંo; નo [સં.] અંત; ફળ; નતીજો (૨) રૂપાંતર; વિકાર (૩) પરિપક્વતા; પુખ્તતા (૪) એક અલંકાર જેમાં ઉપમાન ઉપમેય સાથે એકરૂપ થઈને કોઈ કાર્ય કરે છે (કા.શા.). [**-આવવું**, **-આણવું**, **લાવવું**]. o**દર્શી** પરિણામ વિચારીને કામ કરનારું; દૂરદર્શી. o**વાદ** પુંo જગતની ઉત્પત્તિ, નાશ વગેરેને સત્ય પરિણામરૂપ માનનાર મત; સાંખ્યમત. **-મી** વિo પરિણમતું; ફલિત; પરિણામરૂપે નીપજતું

પરિણીત વિo [સં.] પરણેલું

પરિતપ્ત વિo [સં.] પરિતાપ પામેલું

પરિતર્પવું સoક્રિo [સં. परि + तृप्] બરાબર સંતોખવું

પરિતાપ પુંo [સં.] તાપ; સંતાપ. **-પિત** વિo સંતપ્ત. **-પી** વિo પરિતાપવાળું

પરિતુષ્ટ વિo[સં.] સંતોષ પામેલું

પરિતૃપ્ત વિo [સં.] પરિતૃપ્તિ પામેલું. **-પ્તિ** સ્ત્રીo સંતોષ

પરિતોષ પુંo [સં.] સંતોષ

પરિત્યક્ત વિo[સં.] છોડી દીધેલું; ત્યજેલું

પરિત્યાગ પુંo[સં.] છોડી દેવું તે. o**વું** સoક્રિo પરિત્યાગ કરવો; તજવું

પરિત્રાણ નo [સં.] સંરક્ષણ

પરિદેવના સ્ત્રીo [સં.] શોક

પરિધાન નo [સં.] પહેરવું તે (૨) વસ્ત્ર

પરિધિ પુંo [સં.] વર્તુળનો ઘેરાવો (૨) સૂર્યચંદ્રની આસપાસ દેખાતું તેજનું કૂંડાળું (૩) ચોમેર ફરતી વાડ (૪) જુઓ નીચોચ્ચવૃત્ત

પરિનિર્વાણ નo [સં.] મોક્ષ

પરિન્યાસ પુંo [સં.] કાવ્યમાં જ્યાં કોઈ વિશેષ અર્થ પૂરો થાય તે સ્થળ (૨) નાટકમાં મુખ્ય કથાની મૂળભૂત ઘટનાનું સંકેતથી સૂચન કરવું તે

પરિપક્વ વિo[સં.] પૂરેપૂરું પાકેલું. o**તા** સ્ત્રીo

પરિપત્ર પુંo; નo [સં.] લાગતાંવળગતાંની જાણ માટે ફેરવાતો પત્ર; 'સરક્યુંલર'. [**-કાઢવો** = કોઈ કામ અંગે લાગતા વળગતા લોકો કે સભ્યોમાં તે જણાવતો પરિપત્ર મોકલવો. **-ફેરવવો** = લાગતાંવળગતાંને પરિપત્ર દેખાડી વળવું — તે મોકલવો..]

પરિપંથી પુંo[સં.] શત્રુ (૨) વાટપાડુ; લુટારો

પરિપાક પુંo[સં.] પરિણામ; ફળ (૨) પરિપક્વ થવું તે

પરિપાટ પુંo[સં.] પરિપાટી; પ્રથા; રિવાજ; ધારો

પરિપાટિ(-ટી) સ્ત્રીo[સં.] શૈલી; રીતિ (૨) ધારો; પ્રથા; નિયમ (૩) ક્રમ; શ્રેણી. [**-પડવી** = ધારો કે પ્રથા થવી.]

પરિપાણિક પુંo[સં.] ગાયનના તાલના કાળની [પછી તાલી પડવી તે

પરિપાલન નo, **-ના** સ્ત્રીo[સં.] પાલન; રક્ષણ

પરિપુષ્ટ વિo[સં.] સારી રીતે પોષણ-વૃદ્ધિ પામેલું

પરિપુષ્ટિ સ્ત્રીo [સં.] પરિપુષ્ટપણું

પરિપૂત વિo [સં.] સર્વથા પવિત્ર

પરિપૂર્ણ, -રિત વિo[સં.] ભરપૂર. o**તા** સ્ત્રીo

પરિપૂર્તિ સ્ત્રીo [સં.] પરિપૂર્ણતા

પરિપોષ પુંo [સં.] પરિપુષ્ટ થવું કે કરવું તે; પરિપુષ્ટિ. o**વું** સoક્રિo સારી રીતે પોષવું

પરિપ્રશ્ન પુંo [સં.] ફરી ફરીને પૂછવું તે

પરિબળ નo [સં. परि + बल] જોર

પરિબ્રહ્મ નo (પ.) [જુઓ પરબ્રહ્મ] પરમાત્મા

પરિભવ પુંo [સં.] તિરસ્કાર (૨) પરાભવ

પરિભાષણ નo [સં.] વાર્તાલાપ; સંભાષણ (૨) નિંદા; ફિટકાર

પરિભાષા સ્ત્રીo[સં.] કોઈ પણ શાસ્ત્રની સાંકેતિક સંજ્ઞાઓ કે શબ્દો. [**-યોજવી** = પરિભાષા રચવી-બનાવવી.]

પરિભ્રમણ નo[સં.] ફરવું-ટહેલવું તે; ભ્રમણ (૨) ગોળ ગતિમાં ફરવું તે

પરિમલ(–ળ) પું૦[સં.]સુગંધ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ પીમળવું. **–લિત** વિ૦ [સં.] સુગંધીદાર

પરિમાર્જન ન૦ [સં.] ધોવું–માંજવું તે

પરિમાણ ન૦[સં.] માપ (૨) જેને લઈને વસ્તુને માપી શકાય છે તે એનું લક્ષણ–મપાઈ શકાવું તે કે તેની રીત. **૦વાચક** વિ૦ પરિમાણ બતાવનારું

પરિમિત વિ૦ [સં.] અલ્પ; મર્યાદિત (૨) અંદાજસર; માપેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **–તિ** સ્ત્રી૦ માપ; તોલ (૨) સીમા; મર્યાદા (૩) પરમિતિ; 'પેરીમીટર' (ગ.)

પરિમેય વિ૦[સં.] માપી શકાય તેવું; મર્યાદિત (૨) માપવા યોગ્ય (૩) ન૦ માન; 'મૅગ્નિટ્યુડ' (ગ.)

પરિયટ પું૦ [दे. परिअट्ट] ધોબી

પરિયાણ ન૦ [સં. प्रयाण અથવા સર૦ સં. परियान, प्रा. परियाण = જવું તે; સર૦ हिं.] (પ.) પ્રયાણ (૨) ઢીલ; વિલંબ (?)

પરિયું ન૦; **–યો** પું૦ [સં. परि + इ (परीत); प्रा. परीय = મરેલું] પૂર્વજ (૨) વંશજ

પરિરક્ષિત વિ૦[સં.] બધી બાજુએથી રક્ષાયેલું

પરિરંભ પું૦, **૦ણ** ન૦ [સં.] આલિંગન

પરિવર્ત(–ર્ત્ત) પું૦ [સં.] યુગ કે કાળનો અંત (૨) ફેરફાર; ક્રાંતિ (૩) ગોળ ફરવું તે. **–ર્તક** વિ૦ (૨) પું૦ ફેરફાર–ક્રાંતિ કરનાર (૩) ગોળ ફરનાર કે ફેરવનાર. **–ર્તન** ન૦ જુઓ પરિવર્ત (૨) 'ઇન્વર્ઝન' (ગ.). [**–પામવું** = બદલાવું; ફેરફાર થવો.] **–ર્તનવાદ** પું૦ પરિવર્તન–ક્રાંતિ આવશ્યક તેમ જ કાર્યસાધક છે એવો વાદ. **–ર્તી** વિ૦ બદલાતું

પરિ(–રી)વાદ પું૦ [સં.] જૂઠી નિંદા. **–દી** વિ૦ પરિવાદ કરનારું

પરિ(–રી)વાર પું૦ [સં.] કુટુંબકબીલો

પરિ(–રી)વાહ પું૦ [સં.] છલકાઈને જવું તે (૨) વધારાનું પાણી બહાર નીકળવાનો માર્ગ

પરિવૃઢ પું૦ [સં.] અધિપતિ; માલેક

પરિવૃત વિ૦ [સં.] વીંટાયેલું

પરિવૃત્ત ન૦ [સં.] આલિંગન (૨) 'સર્કમ્સ્ક્રાઈબ્ડ સર્કલ' (ગ.) (૩) વિ૦ ચારે બાજુથી વીંટળાયેલું

પરિવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ગોળ ફરવું તે (૨) પાછા ફરવું તે (૩) વીંટળાઈ વળવું તે (૪) અદલોબદલો; વિનિમય (૫) એક અર્થાલંકાર, જેમાં એક વસ્તુનો બીજી હીન, સમાન કે ઉત્તમ વસ્તુ સાથે અદલોબદલો વર્ણવ્યો હોય છે (કા. શા.)

પરિવેશ(–ષ) પું૦ [સં.] તેજનું ફૂંડાળું; 'હેલો'

પરિવેષ્ટન ન૦ [સં.] ઢાંકણ; આચ્છાદન

પરિવેષ્ટિત વિ૦ [સં.] વીંટળાયેલું (૨) ઢંકાયેલું

પરિવ્રજિત વિ૦[સં.] પરિવ્રજ્યા લીધી હોય તેવું

પરિવ્રજ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] સંન્યાસ. [**–લેવી**]

પરિવ્રાજક પું૦ [સં.] સંન્યાસી

પરિવ્રાજિકા સ્ત્રી૦ [સં.] સંન્યાસિની

પરિશિષ્ટ ન૦ [સં.] પુરવણી (ગ્રંથ કે લેખની); 'એપેન્ડિક્સ' (૨) વિ૦ બાકી રહેલું

પરિશીલક વિ૦ [સં.] પરિશીલન કરનારું

પરિશીલન ન૦ [સં.] અનુશીલન; દીર્ઘ સેવન (૨) આલિંગન

પરિશીલિત વિ૦ [સં.] પરિશીલન કરાયેલું

પરિશુદ્ધ વિ૦ [સં.] પૂર્ણ પણે શુદ્ધ. **–દ્ધિ** સ્ત્રી૦ પૂર્ણ શુદ્ધિ

પરિશેષ વિ૦ [સં.] બાકી રહેલું; અવશિષ્ટ. **૦ઉપપત્તિ** સ્ત્રી૦ 'પ્રૂફ બાય એક્ઝૉશન' (ગ.)

પરિશોધ પું૦ [સં.] ખૂબ શોધ

પરિશ્રમ પું૦ [સં.] મહેનત

પરિષદ સ્ત્રી૦ [સં.] સભા (૨) પું૦ સભાસદ; મહાસભાનો સભ્ય. [**–ભરવી** = સભા બોલાવવી – ભેગી કરવી.]

પરિ(–રી)ષહ પું૦ [સં.] જુઓ પરીષહ

પરિષ્કાર પું૦ [સં.] અલંકાર; શણગાર (૨) સંસ્કાર. [**–કરવો**]

પરિષ્વજવું સ૦ક્રિ૦ [સં. परिष्वज्] ભેટવું

પરિસમાપ્ત વિ૦ [સં.] સંપૂર્ણ. **–પ્તિ** સ્ત્રી૦ સંપૂર્ણતા

પરિસર પું૦ [સં.] આજુબાજુનો – પડોશનો પ્રદેશ

પરિસરણ ન૦ [સં.] ટહેલવું તે; ભ્રમણ

પરિસંખ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] ગણના; ગણતરી (૨) આશરો; અડસટ્ટો (૩) સરવાળો (૪) એક અર્થાલંકાર; અન્યત્ર નિષેધપૂર્વક પ્રસ્તુતમાં

અમુક ધર્મનો કે સ્વરૂપનો નિર્દેશ (કા. શા.) (૫) જેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય એ સિવાય બીજું નહિ એવું વિશિષ્ટ કથન (મીમાંસામાં વિધિ અને નિયમ બંનેથી એ વિરોધી છે)

પરિસીમા સ્ત્રી૰ [સં.] હદ

પરિસ્તરણ ન૰ [સં.] આચ્છાદન; ઓઢણ (૨) હોમની જગા આસપાસ દર્ભ પાથરવાનો એક વિધિ

પરિ(-રે)સ્તાન ન૰ [फा.] પરીઓનો મુલક (૨) [લા.] સુંદર સ્ત્રી-પુરુષોની જમાવટ

પરિસ્થિતિ સ્ત્રી૰ [સં.] આજુબાજુની સ્થિતિ-સંજોગ

પરિસ્ફુટ વિ૰[સં.]તદ્દન સ્ફુટ; સ્પષ્ટ દેખાય એવું

પરિસ્વેદ પું૰[સં.]પરસેવો

પરિહરવું સ૰ક્રિ૰[સં.परिहृ; प्रा परिहर]છોડવું; તજવું

પરિહસિત વિ૰ [સં.] પરિહાસ પામેલું

પરિહાર પું૰ [સં.] ત્યાગ. **-ર્ય** વિ૰ ટાળી શકાય એવું કે ટાળવા જેવું

પરિહાસ પું૰ [સં.] મશ્કરી

પરિહૃત વિ૰ [સં.] દૂર કરાયેલું; ત્યજાયેલું (૨) લઈ લેવાયેલું

પરિંદું ન૰ [જુઓ પરંદું] પક્ષી

પરી સ્ત્રી૰ [फा.] પાંખોવાળી દેવતાઈ સુંદરી. **૰કથા** સ્ત્રી૰ પરીઓ જેમાં આવતી હોય એવી-અદ્ભુત કથા. **૰સૂરત** વિ૰ પરી જેવી સૂરતવાળું; સુંદર

પરીક્ષક પું૰ [સં.] પરીક્ષા કરનાર. **-ણ** ન૰ પરીક્ષા. **-વું** સ૰ક્રિ૰[સં. परीक्ष्]પરીક્ષા કરવી

પરીક્ષા સ્ત્રી૰[સં.]તપાસ; કસોટી. [**-આપવી, -માં બેસવું**=પરીક્ષા માટે ઉમેદવાર બનવું. **-માં ઊડવું, ઊડી જવું**=નાપાસ થવું. **-લેવી**=વિદ્યાર્થીની પરીક્ષા કરવી.] **૰ર્થી** પું૰ [+अर्थी] પરીક્ષામાં બેસનાર. **૰પત્ર (૰ક)** જુઓ પ્રશ્નપત્રક. **-ક્ષિત** વિ૰પારખેલું; તપાસેલું (૨) પું૰(સં.)અભિમન્યુનો પુત્ર અને અર્જુનનો પૌત્ર. **-ક્ષ્ય** વિ૰ પરીક્ષા કરવા યોગ્ય કે પરીક્ષા કરવા માટેનું

પરીખ પું૰ [સં. परीक्ष्, प्रा. परिक्ख] જુઓ પારેખ (૨) એક અટક

પરીગ્રહ પું૰ જુઓ પરિગ્રહ

પરીવાહ પું૰ [સં.] જુઓ પરિવાહ

પરીષ ન૰ + [જુઓ પુરીષ] વિષ્ટા (પ.)

પરીષહ [સં.], **પરીસો** પું૰ [प्रा. परीसह] ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ વગેરે બાવીસ વિપત્તિઓમાંની પ્રત્યેક કે તે સહેવી તે (જૈન)

પરીસવું સ૰ ક્રિ૰ [સં. परिविष्; સર૰ हिं. परोसना] + પીરસવું

પરુ ન૰ [સર૰ સં. पूय] પાચ

પરુષ વિ૰ [સં.] કઠોર. **૰તા** સ્ત્રી૰

પરું વિ૰ [સં. पर] અળગું (પ.) (૨) અ૰ દૂર; અલગ (૩) ન૰ [સં. पुरं? સર૰ સં. पद्र=ગામડું] શહેર બહારનો વસવાટ; ઉપનગર

પરૂ(-રો)ણો પું૰ [સં. प्राघुणक; प्रा. पाहुणग] મહેમાન; અતિથિ. **-ણાગત, -ણાચાકરી** સ્ત્રી૰, **-ણાચાર** પું૰ મહેમાનગીરી; આતિથ્ય. (**-કરવી**). **-ણી** સ્ત્રી૰ સ્ત્રી મહેમાન

પરે અ૰ [જુઓ પેરે] પેઠે; (૨) પ્રકારે (૩) [સં. पर; સર૰ પરું] પણે; પેલે ઠેકાણે (૪) [સં. उपरि] (પ.) પર; ઉપર

પરે (રે') સ્ત્રી૰ પોહ; મળસકાનું અજવાળું. [**-ફાટવી, ફૂટવી**=સવાર થવું.]

પરેજ (રે') વિ૰ (૨) સ્ત્રી૰, **૰ગાર** વિ૰, **-જી** સ્ત્રી૰ જુઓ 'પરહેજ'માં

પરેડ સ્ત્રી૰ [इं.] કવાયત

પરેશ પું૰ [સં.] પરમેશ્વર

પરેશાન વિ૰ [फा.] હેરાન (૨) વ્યાકુલ; ઉદ્વિગ્ન (૩) ધૂર્ત; ખંધું; ચતુર. **-ની** સ્ત્રી૰ મુસીબત; હેરાનગત (૨) વ્યાકુલતા; ઉદ્વેગ

પરેસાઉ વિ૰ વ્યભિચારી (?)

પરેસ્તાન ન૰ જુઓ પરિસ્તાન

પરોક્ષ વિ૰[સં.]અપ્રત્યક્ષ; ગેરહાજર. **૰ઉપપત્તિ** સ્ત્રી૰ આડકતરી રીતની સાબિતી; 'ઇંડિરેક્ટ પ્રૂફ' (ગ.)

પરોઝ પું૰ અંત; આખર

પરોઢ (રો') પું૰; ન૰ [સં. प्ररोह, प्रा. परोह?] પ્રભાત; સવાર. **-ઢિયું** ન૰ મળસકું

પરોણો પું૰ [જુઓ પરૂણો] મહેમાન. [**પરોણા જોગવવા**=પરોણાના ભોજન

ઇત્યાદિની જોગવાઈ કરવી] (૨) [જુઓ પરાણો] આરવાળી લાંબી લાકડી. **-ણાગત, -ણાચાકરી, -ણાચાર** જુઓ 'પરૂણા'માં. **-ણી** સ્ત્રી૦ જુઓ પરૂણી (૨) આરવાળી નાની લાકડી (૩) ['પરોવવું' ઉપરથી] સોયમાં પરોવેલો દોરો

પરોત (રો') પું૦ [જુઓ પુરોહિત] ગોર

પરોપકાર પું૦ [सं.] પારકાનું ભલું કરવું તે. **-રિતા** સ્ત્રી૦ પરોપકાર કરવાનો ગુણ. **-રી** વિ૦ પરોપકાર કરનારું

પરોપકૃતિ સ્ત્રી૦ [सं.] પરોપકાર

પરોપજીવી વિ૦[सं.]બીજાને આધારે જીવનારું. **-વિતા** સ્ત્રી૦

પરોવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. प्र + वे; प्रा. पोअ] પ્રોવું; વેહવાળી વસ્તુને દોરા ઉપર ચડાવવી કે તેમાં દોરો ઘાલવો; પોરવવું (૨)[ला.]જોડવું; લગાડવું

પર્જન્ય પું૦ [सं.] વરસાદ

પર્ણ ન૦ [सं.] પાંદડું. **૦કુટિ(-ટી)** સ્ત્રી૦ ઝૂંપડી. **૦શય્યા** સ્ત્રી૦ પાંદડાંની પથારી. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ ઝૂંપડી [રહેનાર

પર્દેનશીન, પર્દેપોશ વિ૦ [फा.] પડદામાં

પર્યટન ન૦ [सं.] મુસાફરી

પર્યવસાન ન૦ [सं.] અંત. **-યી** વિ૦, **-યિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ અંતિમ; અંતવાળું

પર્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [सं.] વિરોધ; પ્રતિકાર

પર્યંક પું૦ [सं.] પલંગ

પર્યંત પું૦ [सं.] ચોગરદમ ફરતી હદ; ઘેર (૨) અંત; છેવટ (૩) અ૦ સુધી; લગી. **-તે** અ૦ છેવટે; આખરે

પર્યાકુલ(-ળ) વિ૦ [सं.] આકુળવ્યાકુળ

પર્યાપ્ત વિ૦ [सं.] પૂરતું (૨) સંપૂર્ણ (૩) પ્રચુર; પુષ્કળ (૪) સમર્થ (૫) મર્યાદિત. **૦તા** સ્ત્રી૦, **-પ્તિ** સ્ત્રી૦ પર્યાપ્તપણું

પર્યાય પું૦ [सं.] સમાનાર્થ શબ્દ (૨) રીત; રસ્તો (૩) યુક્તિ; બહાનું (૪) પ્રકાર (૫) ક્રમ; અનુક્રમ (૬) પદાર્થનો ગુણ કે ધર્મ અથવા તજ્જન્ય પરિણામ (૭) એક અર્થાલંકાર, જેમાં એક વસ્તુ ક્રમથી અનેક વસ્તુઓમાં કે અનેક વસ્તુઓ ક્રમથી એક વસ્તુમાં હોવાનું વર્ણન કરવામાં આવે છે (કા. શા.) (૮) 'આઇડેન્ટિટી' (ગ.) **૦ચિહ્ન** ન૦ પર્યાયની (=) આવી નિશાની. **-યિક** વિ૦ એકાત્મિક; 'આઇડેન્ટિકલ' (૨) એકરૂપ; 'કૉન્ગ્રુઅન્ટ' (ગ.). **-યોક્ત** ન૦ [+ उक्त] એક અર્થાલંકાર, જેમાં કહેવાની વાતનો ઉલ્લેખ સ્ફુટ રૂપે કરવાને બદલે આડકતરી રીતે કરેલો હોય છે. (કા. શા.)

પર્યાલોચન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं.] સંપૂર્ણ આલોચન; સમીક્ષા

પર્યુપાસના સ્ત્રી૦ [सं.] સેવા

પર્યુષણ ન૦ [सं.] જુઓ પજુસણ

પર્યેષક પું૦ [सं.] પર્યેષણા કરનાર; શોધક. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-ણ** ન૦, **-ણા** સ્ત્રી૦ અન્વેષણ; આલોચના; તત્ત્વચિંતન

પર્વ ન૦ [सं.] ગ્રંથનો ભાગ (૨) આઠમ, ચૌદશ, પૂનમ અને અમાસ એમાંની એક તિથિ (૩) પવિત્ર દિવસ (૪) તહેવાર (૫) સાંઠાનો એક ગાંઠાથી બીજા ગાંઠા સુધીનો ભાગ. **૦ણી** [सं. पर्वन् પરથી] પરવણી; પવિત્ર દિવસ

પર્વત પું૦ [सं.] પહાડ. **૦રાજ** પું૦ (सं.) હિમાલય

પર્હેજ, ૦ગાર, -જી [फा.] જુઓ 'પરહેજ'માં

પલ ન૦[सं.] માંસ (૨) ચાર તોલા જેટલું માપ (૩) સ્ત્રી૦ પળ; ક્ષણ વાર

પલક સ્ત્રી૦[सं.] પળ; ક્ષણ (૨)[फा.] આંખનો પલકારો. **૦દરિયાવ** પું૦ ઘડીકમાં રેલમછેલ કરી દે એવો વરસાદ (૨) પરમેશ્વર. **૦દરિયો** પું૦ (ઘડીએ ઘડીએ પાણી માગતા બાળકને માટે બોલાય છે.)

પલકવું અ૦ક્રિ૦ ['પલક' પરથી] મીંચાવું ને ઊઘડવું (૨) આંખ પલકવાની જેમ ગતિ હોવી કે થવી (૩) ઝબૂકવું; રહી રહીને પ્રકાશવું (૪) ચળવું; અસ્થિર થવું

પલકો, -કારો પું૦[જુઓ પલક] આંખનું પલકવું તે (૨) ઝબકારો (૩) અણસારો; ઇશારો

પલટણ(-ન) સ્ત્રી૦ [इं. प्लॅटून; पो.; सर० हिं., म.] લશ્કરની ટુકડી. **-ણિ(-નિ)યો** પું૦ લશ્કરનો સિપાઈ

પલટવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा. पलट्ट] બદલવું

પલટાપલટી સ્ત્રી૰ ફેરફાર; ઊથલપાથલ

પલટાવું અ૰ક્રિ૰ **-વવું** સ૰ક્રિ૰ 'પલટવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

પલટી સ્ત્રી૰, **-ટો** પું૰ [જુઓ પલટવું] ફેરબદલી (૨) ગાવામાં સ્વરને ઉતારવો અને ચડાવવો તે (૩) ઊથલો (૪) પટાબાજીનો એક દાવ. [**-ખાવો, મારવો**=પલટાવું.]

પલપલવું અ૰ક્રિ૰ [अप. पल्ल (सं. प्र+कटय्)] ચળકવું; ચમક ચમક થવું

પલપૈતૃક ન૰ [सं.] શ્રાદ્ધમાં અપાતો માંસપિંડ

પલવટ સ્ત્રી૰ [सं. पल्लव] કેડ બાંધવી તે કે તેનું કપડું (જેવું ભીલો બાંધે છે)(૨) પાલવ કે નીચે લટકતો છેડો; તેને કેડે કે છાતીએ તાણી બાંધવો તે

પલવડી સ્ત્રી૰ [જુઓ પલ્લી] (સુ.) ઘરોળી

પલવલિયાં ન૰બ૰વ૰ (આંખનાં) ઝળઝળિયાં. (**-આવવાં, -લાવવાં**)

પલવવું સ૰ ક્રિ૰ [सं. पल्लव = ક્રીડા ઉપરથી] રાજી કરવું; રીઝવવું

પલવાડ સ્ત્રી૰ [सं. परि+વાડ] વાડ

પલવાવું અ૰ક્રિ૰ 'પાલવવું'નું કર્મણિ

પલવું અ૰ક્રિ૰ [सं. प्रा. पल्] + પળવું; જવું

પલળવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ પલાળવું] ભીનું થવું (૨) [લા.] પોચું થવું; પીગળવું (મન)

પલંગ પું૰ [सं. पर्यंक; प्रा. पलिअंक, पल्लंक] મોટો ખાટલો. **૰ડી** સ્ત્રી૰ નાનો પલંગ; ઢોલણી. **૰પોશ** ન૰ પથારી ઉપર પાથરવાનો ઓછાડ

પલાકું (-ખું) ન૰ આંકના પાડાનો પ્રશ્ન. **-ખી** સ્ત્રી૰ આંકના પાડામાંની દરેક હાર

પલાણ ન૰ [सं. पर्याण; प्रा. पल्लाण; સર૰ फा. पालान; सं. पल्ययन] ઘોડાની પીઠ ઉપર નાખવાનો સામાન (૨) સવારી. [**-કરવું**= પલાણવું. **-માંડવું** = સવારીનો સામાન કસવો.] **૰વું** અ૰ક્રિ૰ સવારી કરવી (૨) ઘોડાની પીઠ ઉપર સામાન કસવો

પલાણો પું૰ [इं. प्लेनर] છાપતી વખતે બીબાં બરાબર બેસાડવા તેમના ઉપર મૂકી ઠોકવાનો લાકડાનો કકડો [નાસી જવું

પલાયન ન૰ [सं.] નાસી જવું તે. **-માન** વિ૰

પલાયિત વિ૰ [सं.] નાઠેલું; દોડી ગયેલું

પલાવ પું૰ [फा.] ભાતમાં દાળ ને માંસ નાખી બનાવેલી એક વાની

પલાવટ સ્ત્રી૰ ભીલની એક જાત

પલાવન ન૰ ['પળાવવું' ઉપરથી] પળાવવું-પાલન કરાવવું તે [જુઓ પિતપાપડો

પલાશ પું૰ [सं.] ખાખરો. **૰પાપડો** પું૰

પલાશવેલ સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ

પલાશી પું૰ [सं.] રાક્ષસ (૨) ઝાડ (૩) સ્ત્રી૰ દીપકની એક રાગણી

પલા(-ળા)વું અ૰ક્રિ૰ [सं. पल्] + જવું; પલવું

પલાળવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ प्रा. पलाविअ, सं. प्लावित] ભીંજવવું (૨) [લા.] મન પર અસર પહોંચાડવી (૩) વતું કરવા દાઢી પલાળવી (૪) [લા.] કોઈ કામ શરૂ કરવું

પલાળિયું ન૰ ['પલાળવું' ઉપરથી] નહાતી વખતે પલાળવા બદલાતું પંચિયું

પલાંકું (-ખું) ન૰ પલાખું

પલાંઠિયો વિ૰પું૰ ['પલાંઠી' ઉપરથી] પાણીમાં પલાંઠીભેર મારવાનો (કૂદકો)

પલાંઠી સ્ત્રી૰ [प्रा. पल्लत्थि (सं. पर्यस्तिका)] પગ અમુક ઢબે વાળીને ચપટ બેસવાની એક રીત. [**-મારવી, વાળવી; વાળીને બેસવું** = પગ પર પગ ચઢાવીને નિરાંતે કે દૃઢ આસન લગાવીને, કે વધુ જગા રોકાય તેમ બેસવું.]

પલાંઠો પું૰ [જુઓ પલાંઠી] મોટી પલાંઠી

પલાંડુ સ્ત્રી૰ [सं.] ડુંગળી; કાંદો

પલિત વિ૰ [सं.] પળિયાંવાળું

પલીત પું; ન૰ [हिं.; (फा. पलीद)] ભૂતપ્રેત

પલીતો પું૰ [फा.; प्रा. पलित्त (सं. प्रदिप्त)] જામગરી. [**-ચાંપવો, મૂકવો**=જામગરી સળગાવવી (૨) ઉશ્કેરવું; ઊભું કરવું.]

પલૂર ન૰ લીલી કુમળી ડુંગળી કે લસણ (૨) વિ૰ બહુ બારીક (કાપડ)

પલેટ પું૰,સ્ત્રી૰ [સર૰ हिं.; इं. प्लेट] (સીવવાના સંચાથી) કપડાની પટ્ટી વાળી સાંધવી તે. [**-ભરવો, -મારવો, -લેવો.**]

પલેવણ ન૰ [प्रा. पलोअण(सं. प्रलोकन)] +

જીવજંતુના રક્ષણાર્થે લૂગડાં, રજોયણા વગેરેને પહોળાં કરી તપાસવાં-ખંખેરવાં તે (જૈન)(૨) [प्रा. पलीवण(सं. प्रदीपन)] અગ્નિ

પલોટ સ્ત્રી॰ ['પલોટવું' પરથી] અનુભવ; કેળવણી; તાલીમ

પલો(-ળો)ટવું સ॰ક્રિ॰ [प्रा. पल्लोट्ट=प्रवृत्ति करवी, फेंकवुं] કામકાજમાં જોડી પાવરધું કરવું (૨) કેળવી સવારી લાયક કરવું (૩) ચંપી કરવી; દબાવવું

પલ્લવ પું॰; ન॰ [सं.] કૂંપળ (૨) પાંદડું (૩) અળતો; લાખનો રંગ (૪) પાલવ; વિસ્તાર (૫)પું॰એક બૌદ્ધકાલીન લોક – પ્રજા.॰ગ્રાહી વિ॰ ઉપરચોટિયું; ઊંડું નહિ તેવું (જ્ઞાન). ॰વું અ॰ ક્રિ॰ પલ્લવિત થવું; પાંગરવું; નવાં પાન આવવાં. **-વાલેખન** ન॰ [+आलेखन] પત્ર વેલ વગેરેનું આલેખન. **-વિત** વિ॰ નવાં પાનના ફાલથી લેલૂર થઈ રહેલું. **-વી** વિ॰ પલ્લવોવાળું [વૃક્ષ] (૨) સ્ત્રી॰ ચલનવલનથી કરેલા ઇશારા. ઉદા॰ કરપલ્લવી; નેત્રપલ્લવી

પલ્લાઉ વિ॰ ['પલ્લું' ઉપરથી] જેને મોટું પલ્લું આપવું પડતું હોય તે

પલ્લી સ્ત્રી॰[सं.]નાનું ગામડું(૨)પરલી; ગરોળી

પલ્લી સ્ત્રી॰ માંડવી; ગરબાની કોડિયાં મૂકવાની દીવી. [-કાઢવી, -મૂકવી]

પલ્લું ન॰ [फा] ત્રાજવાનું એક છાબડું

પલ્લું ન॰ વર તરફથી કન્યાને અપાતું સ્ત્રીધન. [-આપવું, -કરવું, -ભરવું, -ચડાવવું]

પલ્લો પું॰[सं. पल्लव]પાલવ(૨)મજલ;ટપ્પો;છેટું

પલ્વલ ન॰ [सं.] તળાવડું

પવઈ સ્ત્રી॰ પાવઈ; પવૈયો

પવન પું॰ [सं.] વા; વહેતો વાયુ (૨) [લા.] તોર; મિજાજ (૩) શોખનો શિરસ્તો – ફેશન. [-આવવો =પવન વાવો. -કાઢી નાખવો =મિજાજ ઉતારવો.-ચાલવો, વાવો=ની ફેશન શરૂ થવી. -છૂટવો =પવન સરવો(૨)પવન વહેવા લાગવો. -ફૂંકાવો =પવનનું જોરભેર વાવું. -ભરાવો =(શરીરમાં) પવનની માઠી અસર થવી. -ભરાવો =(મગજમાં) મિજાજ કે મગરૂરીમાં હોવું. -લાગવો =શરીર ઉપર પવનની માઠી અસર થવી (૨) અસર થવી.] ॰કુમાર પું॰ હનુમાન (૨) ભીમ. ॰ચક્કી સ્ત્રી॰ પવનથી ચાલતું ચક્રવાળું યંત્ર. ॰પાવડી સ્ત્રી॰ જેથી આકાશમાં ઊડી શકાય એવી જાદુઈ પાવડી. ॰વેગી વિ॰ પવન જેટલા-અતિ વેગવાળું. ॰સુત પું॰(સં.)હનુમાન (૨) ભીમ. **-નાશન** વિ॰ [+अशन] પવન ખાઈને જીવનારું. **-નાસ્ત્ર** ન॰ [+अस्त्र] પવનનું અસ્ત્ર

પવમાન પું॰ [सं.] પવન (૨) ગાર્હપત્ય અગ્નિ

પવાડવું સ॰ક્રિ॰ પાવું; પિવાડવું

પવાડી સ્ત્રી॰ અભરાઈ

પવાડો પું॰[सं. प्रवृद्ध, प्रा. पवड्ढ? सर॰ म., हिं. पवाडा] વીરનું પ્રશસ્તિ-કાવ્ય (૨) [કટાક્ષમાં] નિંદાત્મક કાવ્ય(૩)નિંદા; આક્ષેપ

પવા(૰ય)ત સ્ત્રી॰ ['પાવું' ઉપરથી] સૂતર અને કાપડને પાવામાં આવતી કાંજી (૨) ખેતર વગેરેમાં પાણી પાવું તે

પવાલી સ્ત્રી॰ [જુઓ પવાલું] નાનું પ્યાલું (૨) ઊંચું નળાકાર એક વાસણ. **-લું** ન॰ [જુઓ પ્યાલું] પાણી પીવા માટેનું નાનું વાસણ; જામ (૨) મોટું નળાકાર એક વાસણ (૩) [જુઓ પાલી] અનાજ માપવાની નાની પાલી

પવિ સ્ત્રી॰ [सं.] ઇંદ્રનું આયુધ – વજ્ર

પવિત્ર વિ॰ [सं.] શુદ્ધ; પાવન. ॰પણું ન॰. ॰તા,-ત્રાઈ સ્ત્રી॰. **-ત્રાસન** ન॰ [+आसन] પવિત્ર (દર્ભનું) આસન

પવિત્રા પું॰ [म.] લાઠી, લેજીમ, કુસ્તી વગેરેના દાવની તૈયારીનું આગળ પગ કરીને ઊભવાનું આસન

પવિત્રાં અગિયારશ(-સ) સ્ત્રી॰ [પવિત્રું + અગિયારશ] શ્રાવણ વદ અગિયારશ

પવિત્રાં બારશ(-સ) સ્ત્રી॰શ્રાવણ સુદ બારસ

પવિત્રિત વિ॰ [सं.] પવિત્ર – શુદ્ધ કરાયેલું

પવિત્રી સ્ત્રી॰ [प्रा. पवित्तय (सं. पवित्रक) = વીંટી] દર્ભની વીંટી (૨) ['પવિત્ર' ઉપરથી] પવિત્ર શબ્દો પાડેલી કે ભરેલી રેશમી પટ્ટી

પવિત્રું ન॰[सं.पवित्र ઉપરથી]ઠાકોરજીને ધરાવેલી રેશમની માળા(૨)કોટે ઘાલવાની મોતીની સેર

પવૈયો પું૦ પાવૈયો; હીજડો

પશમ સ્ત્રી૦ [फा. पश्म] રુવાંટી; વાળ (૨) હિમાલયમાં થતા એક જાતના બકરાના વાળ (જેનું ગરમ કાપડ બને છે). **–મી** [फा.] પશમનું; પશમવાળું. **–મીનો** પું૦ [फा.] પશમનું બનેલું કાપડ

પશુ ન૦ [सं.] જાનવર; ચોપગું પ્રાણી. **૦જન્ય** વિ૦ પશુમાંથી નીપજતું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦ધર્મ** ન૦ પશુને છાજે એવો હીન – અમાનવ ધર્મ. **૦પતાકા(૦સ્ત્ર)** ન૦ (સં.) શંકરનું એક દિવ્ય અસ્ત્ર; પાશુપત. **૦પતિ, ૦પાલ (–ળ)** પું૦ મહાદેવ (૨) ગોવાળ. **૦બલિ** પું૦ યજ્ઞમાં પશુનું બલિદાન. **૦માર** પું૦ પશુને પડે એવો માર; ઢોરમાર. **૦યજ્ઞ, ૦યાગ** પું૦ પશુ વડે કરાતો યજ્ઞ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ પશુતા; પાશવતા. **૦વૈદ્યક** ન૦ પશુઓ માટેનું વૈદું. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ પશુનું–તેના પાલન વગેરેનું શાસ્ત્ર; 'ઝૂઓલોજી'. **૦સામાન્ય** વિ૦ પશુઓમાં પણ મળી આવતું.

પશુડું ન૦ [दे. पसूअ = ફૂલ; પુષ્પ અથવા प्रा. पसूअ (सं. प्रसूत) પેદા થયેલું ઉપરથી ?] બચ્ચું; નાનું બાળક (બોલવામાં 'પહૂડું' વપરાય છે.)

પશેમાન વિ૦ [फा.] પસ્તાયેલું; શરમાયેલું. **–ની** સ્ત્રી૦ ખેદ; પશ્ચાત્તાપ

પશ્ચાત્ અ૦ [सं.] પછી. **–ત્તપ્ત** વિ૦ પશ્ચાત્તાપ કરતું. **–ત્તાપ** પું૦ પસ્તાવો. **–દ્ભૂમિ** સ્ત્રી૦ ચિત્રની પાછળની ભૂમિકા, જે તેને ઉઠાવ, છટા વગેરે અર્પે છે; 'બૅકગ્રાઉન્ડ'

પશ્ચિમ વિ૦ [सं.] આથમણું (૨) પાછળનું; પાછલું (૩) સ્ત્રી૦ આથમણી દિશા (૪) ન૦ યુરોપ, અમેરિકા વગેરે પશ્ચિમનો પ્રદેશ. [**પશ્ચિમમાં સૂર્ય ઉગવો** = કદી પણ ન બને તેવું બનવું.] **૦દક્ષિણ** વિ૦ પશ્ચિમ અને દક્ષિણની વચ્ચેનું – નૈઋર્ત્ય. **૦દ્વાર** ન૦ ગુદા. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ પાછળથી જેને ઉકેલ સૂઝે છે તેવું. **૦હિંદી** સ્ત્રી૦ હિંદીની એક પ્રાંતિક બોલી. **–માભિમુખ** વિ૦ [+अभिमुख] પશ્ચિમ બાજુએ મોંવાળું. **–મી** વિ૦ પશ્ચિમનું, –ને લગતું. **–મોત્તર** વિ૦ [+उत्तर] પશ્ચિમ અને ઉત્તર વચ્ચેનું; વાયવ્ય

પશ્તો સ્ત્રી૦ એ નામની સરહદ પ્રાંતથી અફઘાનિસ્તાન સુધી ચાલતી એક ભાષા

પશ્યંતી સ્ત્રી૦ [सं.] વાણીની બીજી સ્થિતિ (જુઓ 'પરા')

પસ સ્ત્રી૦(કા.)[प्रा. पसइ (सं.प्रसृति) = ખોબો; અંજલિ] પસલો; પોશ; ખોબો

પસતાગિયો પું૦ પસ્તાગિયો; કાછિયો

પસ(–હ)ર ન૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पसा,–सर] મળસકે ઢોરને ચરવા લઈ જવાં તે; પરઢ

પસરવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पसर(सं. प्र + सृ)] પ્રસરવું; ફેલાવું

પસલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પસ] પોશ (૨) એક આચમનનું જળ રહે એવો હાથના પહોંચાનો આકાર (૩) વીંટી (૪) ભાઈની બહેનને ભેટ. **–લો** પું૦ ખોબો

પસવારવું સ૦ક્રિ૦ પંપાળવું

પસંદ વિ૦ [फा.] ગમતું (૨) ચૂંટી કાઢેલું; સ્વીકારેલું. [**–આવવું, પડવું** = પસંદગી થવી; ગમવું. **–કરવું** = પસંદગી કરવી; સ્વીકારવું.] **૦ગી** સ્ત્રી૦ પસંદ કરવું તે; રુચિ

પસાય પું૦ [सं. प्रसाद; प्रा. पसाय] પ્રસાદ; કૃપા (૨)રાજી થઈને આપેલી બક્ષિસ [જમીન

પસાયતું ન૦ [જુઓ પસાય]બક્ષિસ તરીકેની

પસાર વિ૦ [पो.] (બહુધા વિધેય વિ૦ તરીકે વપરાય છે.) વટાવેલું; આરપાર ગયેલું (૨) (કસોટીમાં)પાર ઊતરેલું(૩)સ્ત્રી૦ આંટા મારવા તે (જમ્યા પછી કે ચોકી કરતાં)

પસાર પું૦ [प्रा. पसार (सं. प्रसार)] પ્રસાર; ફેલાવો; પ્રચાર(૨)પ્રવેશ;પેસારો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रसारय्, प्रा. पसार] ફેલાવવું(૨)લંબાવવું. **–રો** પું૦ પસાર; ફેલાવ

પસિયારું ન૦ જુઓ પખિયારું

પસીનો પું૦ [हिं.] જુઓ પરસેવો

પસૂંદી સ્ત્રી૦ પરસૂદી; મેંદો

પસોપેશ સ્ત્રી૦ [फा.] વિચાર; મૂંઝવણ

પસ્તાગિયો પું૦ પસતાગિયો; કાછિયો

પસ્તાનું ન૦ [सं. प्रस्थान] બહારગામ જવા

ઊપડવું તે (૨) મુહૂર્ત સાચવવા પોતાને ઘેરથી નીકળી બીજાને ઘેર વાસ કરવો તે. [-કરવું, - મૂકવું]

પસ્તાવું અ૦ક્રિ૦ ['પસ્તાવો' પરથી. સર૦ हिं. पस्ताना, म. पस्तावणें] પસ્તાવો કરવો. **-વો** પું૦ [सं. पश्चात्ताप; प्रा. पच्छाता(–य, या)व] ભૂલ કે દોષને માટે પાછળથી થતો ખેદ; પશ્ચાત્તાપ

પસ્તાળ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ઠોક; વાણીના પ્રહાર. [**-પડવી**] [પસ્તું ૨

પસ્તી સ્ત્રી૦ નકામા – રદ્દી કાગળ (૨) જુઓ

પસ્તું ન૦ [જુઓ પિસ્તું] એક સૂકો મેવો; પિસ્તું (૨)[फा. पुश्ती = મદદ] ઉપરાણું. [**-તાણવું** = પક્ષ ખેંચવો; ઉપરાણું લેવું.]

પહટાવું અ૦ ક્રિ૦ (ચ.) પછડાવું

પહર ન૦ જુઓ પસર; પરહ

પહાડ પું૦ [સર૦ हिं., म.] ડુંગર; પર્વત. [**-જેવું** = પર્વત જેવું મોટું કે દૃઢ, અડગ, મજબૂત.] **-ડી** વિ૦ પહાડનું (૨) [લા.] કદાવર; મજબૂત (૩) સ્ત્રી૦ નાનો પહાડ (૪) પહાડોની હાર (૫) એક રાગિણી [પથ્થર

પહાણ(-ણો) પું૦ [प्रा. पाहाण (सं. पाषाण)]

પહાણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रधावन કે 'પહાણો' ઉપરથી?] રંગવા માટે (કોરું કપડું) ધોવું

પહાણી ન૦ [म.; સર૦ म. पाहणें, प्रा. पेह. सं. प्रेक्ष् પરથી] તપાસણી. **૦પત્રક** ન૦[म.] જેમાં ખેતર, તેમાંનાં ઝાડ અને પાકની નોંધ લેવાય છે તે તલાટીનું પત્રક

પહિરાવવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पहिरावण (सं. परिधापन) = ભેટમાં અપાતું વસ્ત્રાદિ] + બક્ષવું; ભેટ આપવી

પહેરછા સ્ત્રી૦ પહેરવાની રીત

પહેરણ (પ્) ન૦ કુડતું; બદન (૨) પહેરવું તે કે તેની રીત. **-ણું** ન૦ ઘાઘરાને બદલે કમ્મરે વીંટવાનું વસ્ત્ર (૨) પહેરવાનું વસ્ત્ર (૩) પહેરવાની રીત

પહેરવું (પ્) સ૦ક્રિ૦ [सं. परिधा, प्रा. पहिर] શરીર ઉપર ધારણ કરવું (૨) અંદર દાખલ કરવું (ઉદા૦ અફીણ પહેરવું).

પહેરવેશ પું૦ [પહેરવું + વેશ] કપડાં પહેરવાની રીત (૨) પોશાક

પહેરામણી સ્ત્રી૦ [જુઓ પહિરાવવું; प्रा. पहिरावण] કન્યાના બાપ તરફથી તથા તેનાં સગાંને અપાતી બક્ષિસ. [**-કરવી** = ભેટ આપવી. **પહેરામણીનો વર** = જેને કન્યા ઉપરાંત ભેટ રોકડ આપવું પડે તેવો કુળવાન વર.]

પહેરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પહેરવું'નું પ્રેરક (૨) યુક્તિપૂર્વક બીજાને વળગાડવું (માલ ઇ૦); ગમે તેમ સમજાવી ફસાવવું; પધરાવી દેવું

પહેરો (પ્) પું૦ [फा. पह्रह; સર૦ પહોરો; सं. प्राहरिक, प्रा. पाहरिय = પહેરેગીર; हिं. पहरा, म. पाहरा] તપાસ; જાપતો; ચોકી (૨) સંભાળ; હવાલો. [**પહેરામાં રાખવું** = જાપ્તામાં રાખવું. **-ભરવો** = ચોકી કરવી. **-મૂકવો, બેસાડવો** = ચોકીની વ્યવસ્થા કરવી.] **-રેગીર** પું૦ પહેરો ભરનાર; ચોકીદાર; સંત્રી

પહેલ (પ્હે) પું૦ [फा. पहलु] પાસો. [**-પાડવા** = પાસા પાડવા.] **૦દાર** વિ૦ પાસાદાર

પહેલવાન પું૦ [फा. पह्लवान] મલ્લ; કુસ્તીબાજ (૨) બહાદુર; શૂરવીર [ભાષા

પહેલવી સ્ત્રી૦ [फा. पह्लवी] ઈરાનની પ્રાચીન

પહેલ (પ્હેલ,) સ્ત્રી૦ [दे. पहिल्ल = પહેલ - આગેવાની કરવી; अप. पइल = પહેલું] પ્રારંભ; આગેવાની. [**-કરવી** = આગેવાની કરવી; પહેલું થવું; પહેલું કામ કરીને દાખલો બેસાડવો.] **૦વહેલું** (વ્) વિ૦ પહેલી જ વારનું; સૌથી પ્રથમ (૨) અ૦ શરૂઆતમાં જ; સૌથી અગાઉ. **૦વાડો** પું૦ (કા.) પ્રારંભ; શરૂઆત. **૦વારકું** વિ૦ પહેલી વારનું. **૦વેતરી** વિ૦ સ્ત્રી૦ પહેલા વેતરની (ગાય ભેંસ ઇ૦). **-લાં** અ૦ અગાઉ; પૂર્વે. **-લું** વિ૦ પ્રથમ (૨) પહેલા દરજ્જાનું; મુખ્ય (૩) અ૦ સૌથી આગળ. [**પહેલા ખોળાનું** = (સ્ત્રીનું) પ્રથમ સંતાન (૨) [લા.] ઘણું લાડ લડાવેલું - વહાલું (બાળક). **પહેલા નંબરનું** = શ્રેષ્ઠ પંક્તિનું. **પહેલેથી** = શરૂઆતથી. **પહેલે ઘરથી** = ધરમૂળથી; પ્રથમથી. **પહેલે પાટલે** = આરંભમાં; છેક ટોચે, છેલ્લી હદે.]

પહો(-હોં)ચ (પહો૦ચ,) સ્ત્રી૦ [પહોંચવું ઉપરથી] પહોંચવું તે (૨) પાવતી; રસીદ (૩) [લા.] સમજશક્તિ; અક્કલ (૪) શક્તિ; સામર્થ્ય. [**-ફાડવી**=પાવતીની નોંધ રહે તેટલો ભાગ રાખી, તેની નકલ છૂટી કરીને આપવી. **પહોંચી જવું**=વખતસર જઈ પહોંચવું. **પહોંચી વળવું**=ટક્કર ઝીલવી; મુશ્કેલી અથવા વિરોધનો મુકાબલો કરી પાર ઊતરવું]. **૰બુક** સ્ત્રી૦ પાવતી આપવાના કાગળોની બાંધેલી વહી

પહો(-હોં)ચવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. पहुच्च; સર૦ हिं. पहुँचना] (ધારેલે ઠેકાણે) જવું; પૂગવું (૨) (મોકલેલી વસ્તુનું) મળવું (૩) ટકવું; જારી રહેવું (૪) સ૦ક્રિ૦ (સરખામણીમાં કે સ્પર્ધામાં) બરાબર થવું. **પહોંચાડવું** સ૦ક્રિ૦ 'પહો(હોં)ચવું'નું પ્રેરક

પહો(-હોં)ચેલું વિ૦ ['પહોંચવું' ઉપરથી, કે સર૦ दे. पच्चल=પાકું; સમર્થ] [લા.] ન છેતરાય તેવું; પક્કું. [**પહોંચેલ(-લી) બુટ્ટી, માયા**=ઘણું પક્કું માણસ.]

પહોતવું (પ્હો) અ૦ ક્રિ૦ (પ) + પહોંચવું

પહોતેલું વિ૦ ['પહોતવું' ઉપરથી; અથવા प्रा. पहुत्त (सं. प्रभूत)=સમર્થ; પહોંચેલું] ન છેતરાય તેવું; પક્કું

પહોર (પ્હો) પું૦ [જુઓ પ્રહર] ત્રણ કલાક. **-રો** પું૦ [જુઓ પહેરો] ચોકી

પહોળાવું અ૦ક્રિ૦ પહોળું થવું. **-વવું** (પ્રેરક)

પહોળિયું (પ્હો) ન૦ ['પહોળું" ઉપરથી] મુંબઈગરો રૂપિયો

પહોળું (પ્હો) વિ૦ [प्रा. पुहुल्लअ (सं. पृथुलक)] ચોડું; પનાદાર (૨) ખૂલતું; મોકળું (૩) બીડેલું; બંધ નહિ તેવું; ખુલ્લું. (૪) છૂટું; પથરાયેલું (જેમ કે દાણા પહોળા કરવા.) [**-થવું**=રાજી થવું; પોરસાવું. (૨) વધારે પડતું ઉદાર કે નફકરું બનવું. **-થઈ જવું**=પાયમાલ થઈ જવું. **પહોળે હાથે**=ઉદારતાથી; છૂટે હાથે.] **-ળાઈ(-શ)** સ્ત્રી૦

પહોંચ, ૰બુક, ૰વું, -ચાડવું, -ચેલું જુઓ 'પહોચ', ૰બુક, ૰વું ઇ૦

પહોંચી (પ્હો૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पहुँची] પહોંચાનું એક ઘરેણું. **-ચો** પું૦ [સર૦ हिं., म.] હાથનું કાંડું. [**-પકડવો**=ગુનો કરતાં પકડી પાડવું (૨) જકડમાં-પકડમાં લેવું. **પહોંચા કરડવા**=આગળ શું કરવું તે ન સમજવાથી મૂંઝાવું (૨) પાછું પડવું; પસ્તાવો કરવો.]

પળ સ્ત્રી૦ [सं. पल] ઘડીનો સાઠમો ભાગ; ૨૪ સેકંડ (૨) ક્ષણ

પળકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. पलक्क=આસક્ત; લંપટ] ખાવાની લાલચથી મોંમાં પાણી છૂટવું (૨) ખાવાની આશાએ આવવું-પેધવું

પળકો પું૦ [જુઓ પલકવું] પલકો; ચમકારો

પળત વિ૦ પળાતું (જમીન માટે)

પળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ પલવું] જવું (૨) ['પાળવું' ઉપરથી] બરદાશ થવી; પોષણ થવું (૩) અનુકૂળ આવવું (૪) ['પળિયું' ઉપરથી] વાળ ધોળા થઈ જવા (૫) [अप. पल=પ્રગટ કરવું] પ્રગટ થવું (૬) સ૦ક્રિ૦ ['પાળવું' ઉપરથી] (વચન) પાળવું (૭) ભોગવટો તાબામાં હોવો (જમીનનો)

પળશી(-સી) સ્ત્રી૦ [दे. पलसु=સેવા-પૂજા; ભક્તિ] ખુશામત; મન મેળવવાની મહેનત

પળા સ્ત્રી૦ ['પાળવું' ઉપરથી] પાલન; સેવાચાકરી (૨) પાલવવું પડે તેવું (બાળક, ઘરડું વગેરે) (૩) કંટાળો આપે એવું કામ

પળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પાળવું,' 'પળવું'નું પ્રેરક

પળાવું અ૦ક્રિ૦ 'પળવું,' 'પાળવું'નું કર્મણિ (૨) + જુઓ પલાવું

પળિયું ન૦ [सं. पलित, प्रा. पलिअ] ધોળો થયેલો વાળ. [**પળિયાં આવવાં**=વાળ ધોળા થવા; ઘડપણ આવવું.] **-ય(-યે)લ** વિ૦ પળિયાંવાળું

પળી સ્ત્રી૦ [सं. पल=પ્રવાહીનું એક માપ; प्रा. पलिअ; સર૦ हिं. पली; म.] કુલ્લા કે બરણીમાંથી ઘીતેલ કાઢવાનું એક લોઢાનું સાધન. **-ળો** પું૦ મોટી પળી

પળોજણ સ્ત્રી૦ (ફા.) પરવરશી; ઊઠવેઠ (૨) ઉપાધિ; ચિંતા

પળોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પલોટવું

પંક પું૦ [સં.] કાદવ. **૦જ** ન૦ કમળ

પંકાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ सं. प्र + अंक्; અથવા पंक्ति = કીર્તિ] પ્રખ્યાત થવું; વખાણવું

પંકિલ વિ૦ [સં.] કાદવવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦

પંક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] લીટી (૨) હાર; પંગત. [**–આપવી** = સાથે એક પંગતે જમવાનો હક આપવો. **પંક્તિમાં આવવું** = હારમાં ગોઠવાવું (૨) ગણનામાં આવવું; લેખાવું. **પંક્તિમાં લેવું** = નાતબહાર મૂકેલાને ફરી પંગતે બેસવા દેવું.] **૦ચર** ન૦ એક પક્ષીનું નામ. **૦પાવન** = નાતને પવિત્ર કરે તેવું; પવિત્ર આચારવાળું. **૦ભેદ** પું૦ જમવા એક પંગતે – અડીને ન બેસાય તેવો ભેદ (૨) [લા.] પીરસવામાં વહેરોઆંતરો

પંખ સ્ત્રી૦ [प्रा. पंख (सं. पक्ष)] (પ.) પાંખ. **૦(–ખિ)ણી** સ્ત્રી૦ [જુઓ પંખી] માદા પક્ષી; પક્ષિણી. **૦વા** પું૦ પક્ષાઘાત; લકવો. **–ખા** સ્ત્રી૦ [જુઓ પંખ] પાંખ (૨) ન૦ કબૂતરની એક જાતનું નામ. **–ખાબાંય** સ્ત્રી૦ [પંખો + બાંય] પંખ જેવી બાંય. **–ખાળ (–ળું)** વિ૦ [‘પંખ’ = પાંખ ઉપરથી] પાંખવાળું (૨) [લા.] ઝડપથી દોડે એવું.

પંખાળી સ્ત્રી૦ [‘પાંખુ’ ઉપરથી] ડાંગરની ત્રણ પાંખાંવાળી એક જાત

પંખી,–ખેરું ન૦ [प्रा. पंखि (सं. पक्षिन्)] પક્ષી

પંખો પું૦ [प्रा. पक्खय (सं. पक्षक)] વીંજણો (૨) સાઇકલ, મોટર ઇ૦ના પૈડા ઉપરનું ઢાંકણ. [**–કરવો** = પંખા વડે પવન નાખવો. **–ખાવો** = પંખા વડે જાતને પવન નાખવો. **–ખેંચવો** = દોરથી ખેંચીને હલાવાતો પંખો હલાવવો. **–ચાલવો** = પંખાથી પવન નંખાતો રહેવો (૨) યંત્ર-પંખો કામ દે તેવી ચાલુ દશામાં હોવો. **–નાખવો** = પંખા વડે પવન નાખવો.]

પંગત સ્ત્રી૦ [सं. पंक्ति ઉપરથી] ઘાલ; જમવા બેઠેલાંની હાર; પંક્તિ (૨) એકસાથે જમવા બેઠેલો આખો સમૂહ (૩) જમણવારમાં તે સમૂહ એક પછી એક બેસે તે ક્રમ. [**–ઊઠવી** = જમનાર સમૂહે જમી પરવારવું; તેમ કરી આસનેથી ઊઠવું. **–પડવી** = જમણને માટે પંક્તિમાં ગોઠવાઈને બેસવું. **–બેસવી** = પંગત પડવી; તે જમતી હોવી.]

પંગુ,૦લ વિ૦ [સં.] પાંગળું. **૦પણું** ન૦

પંગોચું ન૦ [સર૦ म. पंगोजी] (સુ.) એક વાની – ઘઉં મેથીનું વડું

પંચ વિ૦ [સં.] પાંચ (૨) ન૦ કોઈ વાતનો તોડ લાવવા માટે નિમાયેલા પાંચ કે તેથી વધારે માણસો; લવાદ (૩) પું૦ તેમાંનો એક. [**–નીમવું** = લવાદ નીમવી; લવાદના એક તરીકે નિમણૂક કરવી. **–ભરાવું, મળવું, બેસવું** = પંચની સભા મળવી. **–બોલાવવું, ભરવું, મેળવવું** = પંચની સભા બોલાવવી.] **૦ઈંટાળી** સ્ત્રી૦ ઈંટાળીની જાહેર શિક્ષા. **૦ક(૦કું)** ન૦ પાંચનો સમુદાય (૨) ધનિષ્ઠાના ઉત્તરાર્ધથી રેવતીના અંત લગી આવતાં પાંચ નક્ષત્રો. [**–બેસવું** = પાંચ નક્ષત્રો કે દિવસોનો સંજોગ આવવો; અડચણ આવવી.] **૦કણુકી** સ્ત્રી૦ (કા.) જુદી જુદી જાતનાં અનાજનું મિશ્રણ. **૦કલ્યાણી** વિ૦ ચાર પગ અને કપાળ એ પાંચ ધોળાં હોય એવાં શુભ્ર ચિહ્નવાળું (ઢોર માટે). **૦કાર** વણકરનું એક ઓજાર. **૦કેશ** પું૦બ૦વ૦ શરીરના પાંચ ભાગના વાળ (માથું, ઉપલો ઓઠ, બે બગલ અને ગુહ્યેંદ્રિય). **૦કોણ** વિ૦ પાંચ ખૂણાવાળું (૨) પું૦ પાંચ ખૂણાવાળી આકૃતિ. **૦કોષ** પું૦બ૦વ૦ આત્માનાં શારીરિક પાંચ [અન્નમય, પ્રાણમય, મનોમય, વિજ્ઞાનમય, આનંદમય] આવરણમાંનું દરેક. **૦કોશી** સ્ત્રી૦ મોટા તીર્થની આસપાસની પાંચ કોશની જમીન. **૦ક્યાસ** પું૦ પંચે પ્રત્યક્ષ જોઈ તપાસીને નોંધેલો પોતાનો ક્યાસ (૨) તે રીતે કરાતી તેની જાહેર તપાસ. **૦ગવ્ય** ન૦ ગાયનું દૂધ, દહીં, ઘી, મૂત્ર અને છાણ. **૦ચામર** પું૦ નારાચ છંદ. **૦તીર્થી** સ્ત્રી૦ પંચકોશીનાં તીર્થનો સમૂહ. **૦ત્વ** ન૦ મૃત્યુ (શરીરનાં પાંચ મહાભૂત છૂટાં થઈ જવાં તે.) [**–પામવું** = મરી જવું.] **૦નામું** ન૦ પંચ

સમક્ષ કરેલી તપાસણીની નોંધ. **૦પાત્ર** ન૦ (સંધ્યા વગેરેમાં વપરાતું) પ્યાલું. **૦પાપ** ન૦બ૦વ૦ પાંચ મહાપાપો—બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન, ગુરુતલ્પગમન, ચોરી, અને આ પાપ કરનારનો સંગ. **૦પ્રાણ** પું૦ બ૦વ૦ પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન એ શરીરના પાંચ પ્રાણો. **૦બાણ** પું૦ કામદેવ (અરવિંદ, અશોક, નવમાલિકા, આંબામોર અને નીલોત્પલ એ પાંચ પુષ્પ જેનાં બાણ છે તે). **૦ભદ્ર** પું૦ કાળજું, મોં, પીઠ, પડખું અને કેડ આગળ ભમરો હોય તેવો ઘોડો. **૦ભાગ** પું૦ રસોઈ માટે કાઢેલા સીધામાંથી બ્રાહ્મણને આપવા કાઢેલો ભાગ (લોટ, ચોખા, દાળ, ઘી અને મીઠું). **૦ભૂત** ન૦ બ૦ વ૦ આકાશ, વાયુ, અગ્નિ, પાણી અને પૃથ્વી એ પાંચ મહાભૂત. **૦મ** વિ૦ પાંચમું (૨) પાંચમી—નિષાદ વગેરે જંગલી લોકોની જાતનું—વર્ણનું ગણાતું (૩) પું૦ સ્વરસપ્તકમાંનો પાંચમો પ સ્વર (૪) પંચમ વર્ણનો માણસ (૫) એક રાગ. **૦મકાર** પું૦ બ૦ વ૦ વામમાર્ગીઓની 'મ' થી શરૂ થતી પાંચ વસ્તુઓ (મદ્ય, માંસ, મત્સ્ય, મુદ્રા અને મૈથુન). **૦મસંવાદી** પું૦ પંચમ રાગ કાઢનારો (૨) વાદી સ્વરથી પાંચમો સ્વર. **૦મહાયજ્ઞ** પું૦બ૦વ૦ પાંચ મુખ્ય યજ્ઞો (દેવયજ્ઞ, પિતૃયજ્ઞ ભૂતયજ્ઞ, બ્રહ્મયજ્ઞ, નૃયજ્ઞ.) **૦માસી** સ્ત્રી૦; ન૦ પહેલી વારની ગર્ભવતી સ્ત્રીને પાંચમે માસે કરવામાં આવતો સંસ્કાર. [**પંચમાસીની છમાસી કરવી** = વિવાહની વરસી કરવી; વિપરીત કરી બેસવું.] **૦મી** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ પાંચમ (૩) પાંચમી વિભક્તિ **૦મુખ** પું૦(સં.) મહાદેવ. **૦મુખી** વિ૦ પાંચ મોંવાળું. **૦રસ** પું૦ આદુ, ફુદીનો વગેરે પાંચ ચીજનો છમકારેલો રસ. **૦રંગી** વિ૦ પાંચ રંગવાળું; પાંચવર્ણું. **૦રાઉ** વિ૦ પરચૂરણ (વેચાણ) (૨) ચાર પાંચ જાતના મિશ્રણવાળું. **૦રાશિ** સ્ત્રી૦ ન૦ બેવડી ત્રિરાશિ. **૦વક્ત્ર** પું૦ (સં.) મહાદેવ. **૦વટી** સ્ત્રી૦ (સં.) ગોદાવરીને કિનારે આવેલું એક સ્થાન (૨) પીપળો, બીલી, વડ, આંબલી અને અશોક એ પાંચ ઝાડનો સમૂહ (૩) જ્યાં પાંચ રસ્તા મળતા હોય એવું મોટું ચકલું. **૦વદન** પું૦ (સં.) મહાદેવ. **૦વર્ણું** વિ૦ પચરંગી (૨) રંગબેરંગી. **૦વાણી** સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. **૦વર્તમાન** ન૦ બ૦વ૦ નિષ્કામ; નિર્લોભ, નિઃસ્વાદ, નિર્માન અને નિર્મોહ—આ સૂક્ષ્મ પંચવર્તમાન કહેવાય છે; માંસ, મદિરા, ચોરી, વ્યભિચાર અને વટાળથી દૂર રહેવું તે—આ સ્થૂળ પંચવર્તમાન ગણાય છે. **૦વાયકા** સ્ત્રી૦ લોકવાયકા. **૦વાસુ** પું૦ બ૦વ૦ પંચપ્રાણ. **૦વીશ** વિ૦[સર૦म.]પચીશ. **૦શબ્દ** = પાંચ વાદ્યોનો ભેગો ધ્વનિ. **૦શર** પું૦ કામદેવ (જુઓ પંચબાણ). **૦સત્તા** સ્ત્રી૦ પંચની સત્તા. **૦સ્વરી** વિ૦ પાંચ સ્વરવાળું. **૦હથ્થું** વિ૦ પાંચ હાથના માપનું. **—ચાઉ** વિ૦ પંચ સંબંધી; પંચનું. **—ચાગ્નિ** પું૦બ૦વ૦[+अग्नि] ગાર્હપત્ય, આહવનીય, દક્ષિણ, સભ્ય અને આવસથ્ય એ પાંચ અગ્નિ (૨) ચાર બાજુ ચાર ધૂણીનો અને પાંચમો માથે સૂર્યનો તાપ

પંચાજીરી સ્ત્રી૦ [પંચ+જીરું ? સર૦ म. पंजरी, हिं. पंजीरी] સૂંઠ, ખસખસ, અજમો, કોપરું અને સવા એના ભૂકામાં ખાંડ મેળવીને કરેલું મિશ્રણ

પંચાણું(-ણું) વિ૦ [प्रा. पंचाणउइ (सं. पञ्चनवति)] '૯૫'

પંચાત સ્ત્રી૦ [सं. पंचायतन] તકરારનો નિવેડો લાવવા નીમેલી પાંચ કે વધુ માણસોની મંડળી (૨) તેણે કરેલી તપાસ (૩) તેણે આપેલો ફેંસલો—નિકાલ (૪) [લા.] ઊહાપોહ; ભાંજગડ (૫) ગૂંચવાડો; મુશ્કેલી. [**—કરવી** = ભાંજગડ કરવી; **—વહોરવી, પંચાતમાં પડવું** = તકરાર કે ભાંજગડ માથે લેવી.] **૦ખોર** વિ૦ ભાંજગડ કર્યા કરનારું. **૦નામું** ન૦ પંચ.તે કરેલા ઠરાવ કે ફેંસલાનો લેખ (૨) પંચાત કરવાની સત્તા આપનારો લેખ. **—તિયું** વિ૦ પંચાતવાળું; ગૂંચવણવાળું (કામ કે વસ્તુ)(૨) પાંચ જણે—પંચાતે મળીને કરવા જેવું (૩) પંચાતખોર (માણસ). **—તિયો** પું૦ પંચાત કરનારમાંનો એક. **—તી** સ્ત્રી૦ ભાંજગડ; ગૂંચવાડો; મુશ્કેલી

પંચાનન પું૦ [सं.] શિવ (૨) સિંહ

પંચાનલ પું૦[सं.] જુઓ 'પંચાગ્નિ' ૨ અર્થ

પંચામૃત ન૦ [सं.] દૂધ, દહીં, ઘી, મધ અને ખાંડનું મિશ્રણ અથવા એનો દેવનો પ્રસાદ

પંચાયત સ્ત્રી૦ [सं. पंचायतन] પંચાત કરનારી મંડળી (૨) કોમનું કારોબારી મંડળ (૩) પંચાત; ભાંજગડ

પંચાયતન ન૦ [सं.] ઉપાસ્ય પાંચ દેવની મૂર્તિઓનો સમૂહ (૨) ગણપતિ, દેવી, સૂર્ય, વિષ્ણુ અને શિવ એ પાંચ દેવનો સમૂહ

પંચાલ(-ળ) પું૦ [સર૦ हिं.] જુઓ પંચાળ

પંચાવન વિ૦ [प्रा. पंचावन्न (सं. पंचपंचाशत्)] '૫૫'

પંચાશ વિ૦ [प्रा. पंचास (सं. पंचाशत्)] + પચાસ. **-શિકા** સ્ત્રી૦ પચાસ શ્લોકોનો સમૂહ

પંચાશી(-સી) વિ૦ [प्रा. पंचासीइ (सं. पंचाशीति)] '૮૫'

પંચાળ પું૦ [सं. पांचाल = પાંચ પ્રકારના કારીગરોનું પંચ. સર૦ म.] લુહાર

પંચાંગ વિ૦ [सं.] પાંચ અંગવાળું (૨) ન૦ ટીપણું; કૅલેન્ડર

પંચિયું ન૦ [दे. पडिणिअसण = રાતે પહેરવાનું વસ્ત્ર ? કે 'પંચ' (પાંચ હાથ લાંબું) ઉપરથી ?] ટૂંકું ધોતિયું. [**-બદલવું** = (ઘરમાં આવતાં) ધોતિયું બદલીને પંચિયું પહેરવું.]

પંચી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पच्ची = ફજેતી; મશ્કરી] મશ્કરી; મજાક [**-ઉડાવવી**] (૨) ન૦ ['પંચ' પાંચ ઉપરથી] નાકે પહેરવાની જડ-ચૂની-કાંટો (જેમાં પાંચ રંગનાં રત્ન જડયાં હોય)

પંચીકરણ ન૦ [सं.] સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ માટે પંચમહાભૂતનું વિશિષ્ટ મિશ્રણ (૨) એ દ્વારા સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિની હકીકત

પંચોતેર વિ૦[प्रा. पंचहत्तर(सं. पंचसप्तति)]'૭૫'

પંજર ન૦ [सं.; फा.] પાંજરું

પંજરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पंजीरी; म.] જુઓ પંચાજીરી. **૦પાક** પું૦[લા.]માર. [**-આપવો, ખવડાવવો** = માર મારવો.]

પંજાબી વિ૦[फा.] પંજાબને લગતું કે પંજાબનું (૨) [લા.] (પંજાબના વતની જેવું) કદાવર (૩) પું૦ પંજાબનો વતની (૪) સંગીતમાં એક તાલ (૫) સ્ત્રી૦ પંજાબી બોલી-ભાષા

પંજેટવું [પંજેટી પરથી] સ૦ક્રિ૦ (પંજેટીથી) એકઠું કરવું

પંજેટી સ્ત્રી૦ [सं. पंचदन्ती] ખેતીનું એક ઓજાર-ખંપાળી.

પંજેલવું સ૦ ક્રિ૦ ['પંજેટી' ઉપરથી] (સુ.) સેંતલા-સરકાથી ઊંચકીને ફેંકવું (૨) [લા.] મહેનત લઈને આટોપવું

પંજેળો પું૦ ભવાડો; ફજેતી

પંજો પું૦ [फा.] પાંચ આંગળાં અને હથેળીથી બનેલો અવયવ (૨) પશુનો નહોરવાળો અવયવ (૩) પાંચના આંકવાળું પત્તું કે પાસો. [**પંજામાં લેવું** = પકડમાં લેવું; સપડાવવું. **પંજો ખેંચી કાઢવો, ચોઢી દેવો** = તમાચો મારવો. **-દેખાડવો, બતાવવો** = પંજો ખેંચી કાઢવાની તૈયારી બતાવવી.]

પંઝેટવું સ૦ ક્રિ૦ વેઠવું; નિભાવવું

પંડ પું૦ [सं. पिंड] શરીર(૨)પોતાની જાત(૩) પિંડ (૪) [सं. पांडु, प्रा. पंडु] પાંડુરોગ. **૦રોગિયું, ૦રોગી** વિ૦ પાંડુ રોગવાળું. **-ડે** અ૦ જાતે; પોતે ('પંડે પોતે' એમ પણ બોલાય છે.) [સમજ

પંડા સ્ત્રી૦ [सं.] વિદ્યા; જ્ઞાન (૨) ડહાપણ;

પંડાણી સ્ત્રી૦ [જુઓ પંડો] ગોરાણી

પંડિત પું૦ [सं.] શાસ્ત્રમાં નિષ્ણાત પુરુષ (૨) વિદ્વાન; સાક્ષર. **૦પણું** ન૦. **૦માની, -તંમન્ય** વિ૦ [सं.] પોતાને પંડિત માનનાર. **-તા** સ્ત્રી૦ વિદુષી સ્ત્રી. **-તાઈ** સ્ત્રી૦ વિદ્વત્તા; સાક્ષરતા. **-તાણી** સ્ત્રી૦ પંડિત કે પંડિતની સ્ત્રી. **-તિયું** વિ૦ પંડિતના જેવું

પંડુ પું૦[प्रा.] પંડ; પાંડુરોગ(૨)(સં.)પાંડુરાજા

પંડે અ૦ જુઓ 'પંડ'માં

પંડો પું૦[हिं. पंडा; સર૦ પંડયો] (તીર્થનો)ગોર

પંડોપંડ અ૦ ['પંડ' ઉપરથી] જાતે જ

પંડોળું ન૦ [सं. पटोल; प्रा. पडोळ સર૦ म. पडवळ, पडोळ] એક શાક

પંડયો પું૦ [प्रा. पंडिअ, सं. पंडित] ગામઠી નિશાળનો બ્રાહ્મણ મહેતાજી (૨) ગોર;

પુરોહિત. **−ડચા** પું૦ (માનાર્થક) પંડયો; ગોર (૨) એક અટક

પંતિયાળું વિ૦ [‘પાંતી’ = ભાગ ઉપરથી] ઘણા જણનું સહિયારું (૨) ન૦ સહિયારો વેપાર કે વહીવટ. **−ળો** પું૦ ભાગિયો

પંતૂજી પું૦ [સર૦ म. पंतोजी; पंत (सं. पांक्तृ = ચાર વેદ જાણનારની પંક્તિનો)] માત્ર છોકરાં ભણાવી જાણનાર; મહેતાજી (૨) [લા.] વેદિયો માણસ

પંથ પું૦ [જુઓ પથ] માર્ગ [**−ઝાલવો, પકડવો, લેવો**] (૨) ધર્મનો સંપ્રદાય. (**−પાળવો**). [**−પળાવવો** = મરણ પછી તેરમે દિવસે એ નામનો શ્રાદ્ધવિધિ કરવો.] **૦ક** પું૦ મુસાફર (૨) દૂત; કાસદ (૩) [કા.] પ્રદેશ; દેશનો અમુક વિભાગ

પંથવર પું૦ [સર૦ म. पथवर; सं. प्रथम, प्रा. पथम + वर ?] પહેલી વાર પરણતો વર

પંથા પું૦ [सं.] રસ્તો; પંથ

પંથી પું૦ [‘પંથ’ ઉપરથી] મુસાફર (૨) વિ૦ પંથનું કે તેને લગતું (પ્રાયઃ સમાસમાં. જેમ કે, નાનકપંથી). **૦દાન** ન૦ મરનાર પાછળ પંથી બ્રાહ્મણને અપાતું દાન. **૦વેશ** વિ૦ પંથીના વેશવાળું

પંદર વિ૦ [प्रा. पन्नर, ०स, पण्णरस (सं. पंचदशन्)] ‘૧૫’. **૦મું** વિ૦ ક્રમમાં ચૌદ પછીનું (૨) ન૦ મરણ પછીનો પંદરમો દિવસ. **−રા** પું૦બ૦વ૦ ૧૫ × ૧ થી × ૧૦ સુધીનો ઘડિયો કે આંક. **−રાં** ન૦બ૦વ૦ (ચ.) પંદરનું જૂથ (૨) પંદર દિવસનું જૂથ; પખવાડિયું

પંપ પું૦ [इं.] પાણી ખેંચવાનું યંત્ર – ડંકી કે તેની ગોઠવણવાળી જગા (કૂવો ઇ૦) (૨) હવા ભરવાનું સાધન (સાઈકલ વગેરેમાં) (૩) મોટરમાં પેટ્રોલ ભરવાનું યંત્ર કે તે વડે પેટ્રોલ ભરી આપનાર જગા. [**−મૂકવો** = કૂવા ઇ૦ માંથી પાણી ખેંચવા માટે પંપની ગોઠવણ કરવી.]

પંપાળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पाल्] વહાલથી હાથ ફેરવવો (૨) [લા.] ખોટાં લાડ લડાવવાં; પોપલાવવું (૩) ખૂબ કાળજીથી સંભાળ્યા કરવું

પંપોયો પું૦ ઈંટનો કડકો

પા વિ૦ [प्रा. पाय (सं. पाद)] ચોથા ભાગનું (૨) સ્ત્રી૦ [सं. पार्श्व; प्रा. पास] બાજુ

પાઈ સ્ત્રી૦ [‘પા’ ઉપરથી] તાંબાનો એક સિક્કો; પૈસાનો ત્રીજો ભાગ (૨) જુઓ પઈ

પાઉડર પું૦; ન૦ [इं.] ભૂકો; ચૂર્ણ (૨) દંતમંજન (૩) ચામડી પર લગાવવાનો સુગંધીદાર ભૂકો

પાઉંડ પું૦ [इं.] એ નામનો સોનાનો અંગ્રેજી સિક્કો (૨) ૩૮.૯૧ રૂપિયાભારનું એક અંગ્રેજી તોલ; રતલ

પાક વિ૦ + [सं. पक्व, प्रा. पक्क] પાકું; ઘીમાં પકવેલું (રસોઈ માટે)

પાક વિ૦ [फा.] પવિત્ર (૨) પ્રમાણિક. **૦દામન** વિ૦ પવિત્ર; શીલવાન

પાક પું૦ [सं.] પરિપક્વતા (૨) નીપજ (૩) ખેતીની નીપજ (૪) દૂધ, ઘી, ચાસણી વગેરેમાં રાંધી–પકવી બનાવવામાં આવેલો ખાવાનો પદાર્થ (૫) પાકવું તે (ગૂમડું) (૬) રસોઈ; પકવવું તે (૭) [કા.શા.] અર્થની પરિપક્વતા; હૃદયંગમ અર્થગાંભીર્ય. [**પાકે ચડવું** = પાકવા આવવું. **પાકે મૂકવું** = પાકવા નાખવું; પાકે એમ કરવું.] **૦શાસ્ત્ર** ન૦ રસોઈનું શાસ્ત્ર. **૦શાલા(−ળા)** સ્ત્રી૦ રસોડું

પાકચટ વિ૦ [‘પાકું” ઉપરથી] થોડું પાકેલું

પાકટ વિ૦ [‘પાકું” ઉપરથી] પાકું (૨) પુખ્ત

પાકણું વિ૦ [‘પાકવું’ ઉપરથી] પાકી ઊઠે એવું

પાકદામન વિ૦ જુઓ ‘પાક’માં

પાકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. पक्व, प्रा. पक्क કે सं. पाक ઉપરથી; સર૦ म. पाकणें] પરિપક્વ થવું. જેમ કે, અનાજ, ફળ ઇ૦ (૨) ઉત્પન્ન થવું; નીપજવું. જેમ કે, બાજરી આણું કેટલી પાકી ? (૩) (શરીરમાં) અંદર પરુ પેદા થવું (૪) ધોળું થઈ જવું (વાળનું) (૫) [લા.] નીવડવું. જેમ કે છોકરો સારો પાક્યો. (૬) પાકી ગયું હોય તેમ (શરીર કે તેનું કોઈ અંગ) દુખવું. જેમ કે થાકથી (૭) ઠરાવેલો વખત આવવો; મુદત થવી (હૂંડી) (૮) [સોગઠીનું] ઘરમાં જવું (૯) લાભ થવો;

રંધાવું; ફળવું; મળવું. જેમ કે આજનો દિવસ પાકયો; રોજના ૧૦૦ એને પાકે છે, તેમાં તારું શું પાકયું?

પાકશાલા(-ળા),પાકશાસ્ત્ર જુઓ 'પાક'માં

પાકાઈ સ્ત્રી૦ ['પાકું' ઉપરથી] પક્કાઈ

પાકારિ પું૦[सं.] (સં.) પાક નામના રાક્ષસનો અરિ – ઇંદ્ર

પાકી સ્ત્રી૦ કામધંધો બંધ રાખવો તે; હડતાળ. [**-ખૂલવી, -પડવી,-પર જવું, -પાળવી**]

પાકીટ ન૦ [इं. पॉकेट; સર૦ हिं. पाकेट; म.] પૈસા રાખવાની ખીસામાં મુકાય તેવી એક બનાવટ (૨) અનેક જાતની વસ્તુઓ મુકાય એવી થેલી જેવી એક મોટી બનાવટ. જેમ કે, વિદ્યાર્થીનું પાકીટ (૩) પરબીડિયું

પાકું વિ૦[सं. पक्व, प्रा. पक्क] કાચું નહિ-પાકેલું (૨) પુખ્ત (૩) મિષ્ટાન્નવાળું (જમણ); તે બની શકે એવું(સીધું) (૪)સ્પર્શથી ખોટાય નહિ એવું–ઘીથી પકવેલું(૫)[दे. पक्क]છેતરાય નહિ તેવું; પહોંચેલ [લા.] (૬) સારું જ્ઞાન ધરાવતું; હોશિયાર. ઉદા૦વિજ્ઞાનશાસ્ત્રમાં પાકો છે, ગણિતમાં કાચો છે. (૭) દૃઢ; અડગ (૮) કચાશ વગરનું; બરોબર કરાયેલું; પરિપૂર્ણ (જેમ કે, બાંધકામ, લખાણ, દસ્તાવેજ ઇ૦). ૦ઘંટ વિ૦ ભારે પહોંચેલ. [**-પાન** = ઘરડું-વયોવૃદ્ધ માણસ.**-મકાન** =ઈંટ ચૂનાનું બનાવેલું મકાન. **-લખાણ** = છેવટનું કાયદેસર લખાણ. **પાકે પાયે** = ખાતરીપૂર્વક; ચોક્કસ. **પાકો મારવાડી** = મહાકૃપણ; જબરો ઠગ. **પાકો રંગ**=ઊડી ન જાય તેવો કાયમી રંગ.]

પાકોળી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક પક્ષી

પાક્ષિક વિ૦ [सं.] પખવાડિયાનું–ને લગતું (૨) એક બાજુનું–પક્ષનું (૩) ન૦ પખવાડિયે નીકળતું છાપું

પાખ સ્ત્રી૦ [सं. पक्ष, प्रा. पक्ख] પક્ષ; સહાયતા; પાગઠું. ૦ઠું ન૦ સહાયક પક્ષ; વગવસીલો

પાખર સ્ત્રી૦ [दे. पक्खर,-रा] ઘોડા કે હાથી પર નાંખવાનું બખતર (૨) ફૂલની ચાદર (૩) ઘોડા ઉપર નાખવાની સોનારૂપાનાં ફૂલોની બનાવેલી ઝૂલ (૪) ઘોડા ઉપર કસવાનો સામાન; ડળી. [**પાખર પૂજા કરવી** = શરમાવી હાંકી કાઢવું]. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. पक्खर] પાખર પહેરાવવી. -રિયું વિ૦ પાખરવાળું. -રી વિ૦ પાખરિયું; પાખરવાળું (૨) પું૦ ઘોડેસવાર. -રું વિ૦ પાખરવાળું

પાખલિ અ૦ [જુઓ પાખ]+આજુબાજુ

પાખંડ ન૦ [सं.] ઢોંગ; દંભ. -ડી વિ૦ ઢોંગી

પાખાડો પું૦ બૂમ; બરાડો. [**પાખાડા પડવા** = બૂમબરાડા પાડવા.]

પાખી(-ખે) અ૦ [જુઓ પખે] સિવાય

પાખો પું૦ કંટેવાળો

પાગ પું૦ [दे. पग्गय] પગ [પ.](૨)[જુઓ પાજ] પાળ (૩) [જુઓ પાઘ] + પાઘડી

પાગઠું ન૦ ['પાગ' ઉપરથી] પેંગડું; પાગડું (૨) જુઓ પાખઠું. [**-મોટું હોવું** = પક્ષ-આધાર સબળ હોવો.]

પાગ,૦ડી,૦ડીપનો,૦ડું +જુઓ 'પાઘ, ૦ડી'માં

પાગડું ન૦ [જુઓ પાગઠું] પેંગડું

પાગર સ્ત્રી૦ [સર૦म. पाग] પવન પડી જવાથી હોડીને દોરડા વડે ખેંચવી તે (૨) હોડી ખેંચવાનું દોરડું (૩) તે બાંધવાનો સુકાન પાસેનો ખીલો–અંકોડો

પાગરણ ન૦ [સર૦ म. पांगराण, पांघरूण, पांघुरण]પથારીનો સામાન(૨) [જુઓ પગરણ] શોભા; શણગાર (૩) પગરણ; સારું ટાણું

પાગલ વિ૦ [दे. पग्गल; सं.] ગાંડું. ૦ખાનું ન૦ ગાંડાંને રાખવાનું સ્થાન

પાગલદાણા પું૦ બ૦ વ૦ ['પાગ' ઉપરથી] એક જાતનું સાંકળું

પાગલાગણું ન૦ [પાગ + લાગવું] જુઓ પગેલાગણું

પાગલોપા વિ૦ બહુ જ થાકી ગયેલું

પાગા સ્ત્રી૦ [જુઓ પાયગા; સર૦ म.] ઘોડાર (૨) લશ્કરી ઘોડેસવારની ટુકડી

પાગિયો પું૦ ['પાખ' ઉપરથી; સર૦ म. पागार =રક્ષક] સલાહકાર; મદદગાર (૨) [सं.प्रग्रह, प्रा. पग्गह ઉપરથી] ચૂડી ઉપર ચીપ બેસાડવાની કૂદડીવાળી રેખ (૩) [પાગ = પગ ઉપરથી] ખેપિયો; કાસદ

પાઘ સ્ત્રી૦ [प्रा. पग्गह = ઉપાધિ (૨) મુખી (૩)

લગામ પરથી? સર૦ हिं. पाग; म. पागोटें; का. पागु.] પાઘડી (પ.) (૨) પું૦ મોટી પાઘડી

પાઘડી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાઘ; સર૦ हिं. पगरी, म. पगडी] માથાનો એક પહેરવેશ. (૨) [લા.] સારા કામ બદલ અપાતી ભેટ; સરપાવ કે ચાંલ્લો (૩) મકાન ભાડે લેવા માટે અગાઉ ખાનગી આપવી પડતી ઊચક રકમ (૪) [કટાક્ષમાં] લાંચ. [**-ઉછાળવી** = જાહેરમાં ફજેત કરવું. **-ઉતારવી** = પાઘડી માથેથી કાઢવી (૨) કાલાવાલા કરવા. **-ઊંધી ઘાલવી** = દેવાળું કાઢવું. **-ગુમાવવી** = આબરૂ ગુમાવવી (૨) છેતરાવું. **-ઘાલવી** = પાઘડી પહેરવી, માથે મૂકવી. **-નીચી કરવી** = બદનામ કરવું (૨) કાલાવાલા કરવા. **-ફેરવવી** = બોલેલું ફેરવવું; આડું બોલવું (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) પક્ષ બદલવો. **-બગલમાં મારવી** = આબરૂની દરકાર ન રાખવી. **-બંધાવવી** = પાઘડી બાંધે એમ કરવું (૨) ઇનામ કે સરપાવ આપવો (૩) શાબાશી આપવી (૪) શોક મુકાવવો. **-બળ્યો** = જુઓ પાઘડી રંગ્યો. **-મૂકવી** = પાઘડી ઘાલવી. **-મૂકીને આવવું** = છેતરાઈને આવવું. **-રંગ્યો** = વિ૦પું૦ 'મૂઓ', 'ફાટી મૂઓ' જેવી ગાળ. **-લેવી** = આબરૂ લેવી (૨) હરાવવું; ઠગવું; માર ખવડાવવો. **-સંભાળવી** = સાવધ રહેવું; આબરૂ સંભાળવી. **પાઘડીનો ધણી** = વહેવાર કે વેપારમાં માનવંતો. **પાઘડીનો પેચ સંભાળવો** = આબરૂ સંભાળવી. **અવળી પાઘડી મૂકવી** = દેવાળું કાઢવું. **પાઘડી બે હાથે ઝાલીને હીંડવું** = સંભાળીને, સાવધાનીથી ચાલવું.] **૦બંધ** વિ૦ પુરુષો પૂરતું (નોતરું). **૦પનો** પું૦ પાઘડીના જેવો વિસ્તાર (લંબાઈમાં વધારે પણ પહોળાઈમાં ઓછો). **-ડું** ન૦ પાઘડી (તિરસ્કારમાં). **-ડો** પું૦ મોટું પઘડું

પાચ ન૦ [सं. पच् ઉપરથી] પરુ; ગૂમડામાંથી નીકળતી રસી

પાચક વિ૦ [सं.] પાચનક્રિયાને મદદ કરનારું; પચાવનારું

પાચન ન૦ [सं.] હજમ કરવું-પચવું-પચાવવું તે (૨) જઠરાગ્નિ. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ પચવાની ક્રિયા. **૦રસ** પું૦ પચવામાં મદદ કરનાર (અંદરથી ઝરતો) રસ. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ ખાધેલું પચાવવાની શક્તિ; જઠરાગ્નિ

પાચવું અ૦ક્રિ૦ [सं. पच् ઉપરથી] + રંધાવું

પાચ્ય વિ૦[सं.] પચી શકે કે પકાવી શકાય એવું

પાછટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ પછાટ] પછાડવું

પાછ(-છો)તર વિ૦ [प्रा. पच्छ (सं. पश्चात्) + (सं.) उत्तर] મોસમના પાછલા ભાગનું

પાછરું ન૦ [સર૦ हिं. पाछ = ઘસરકો] ઘસરકો; ઘા. [**પાછરાં પડવાં**]

પાછલ અ૦ (પ.) પાછળ

પાછલું વિ૦ ['પાછું' ઉપરથી] પાછળનું (૨) પૂર્વેનું; પહેલાંનું. [**પાછલી અવસ્થા** = ઘડપણ. **પાછલી રાત** = રાતનો અંત ભાગ. **પાછલે બારણેથી** = ચોરી છૂપીથી.]

પાછળ અ૦[જુઓ પાછું] પછવાડે. [**-થવું** = પીછો પકડવો (૨) ચીઢવ્યા કરવું. **-પડવું** = પછવાડે રહેવું (૨) ખંતપૂર્વક મંડ્યા રહેવું (૩) પીછો પકડવો. **-પડી જવું** = સાથે ન રહી શકવું (૨) મોડું પડવું-થવું (૩) સ્થિતિ કે દરજ્જામાં ઊતરતું હોવું. **-મૂકવું** = ની આગળ જવું (૨) બીજા કરતાં વધી જવું. **-રહી જવું** = પાછળ પડી જવું.]

પાછું વિ૦ [सं. पश्चात्, प्रा. पच्छा ઉપરથી] પાછળનું (૨) અ૦ પાછળ (૩) વળી; ફરીથી (૪) ઊલટી કે અવળી - સામેની દિશામાં. જેમ કે પાછો આવ (૫) બાજુએ કે આઘું. જેમ કે તું પાછો ખસ; પાછી બેસ. [**પાછી ધરતી** = (સં.) કાઠિયાવાડ. **પાછી પાની કરવી** = પૂંઠ બતાવવી; પાછું ફરવું (૨) હારીને નાસી જવું. **પાછી લાગવી** = મોત આવવું (૨) નુકસાન થવું. **પાછું કરવું** = પાછું કાઢવું (૨) પાછું ખસેડવું. **-કાઢવું** = ન લેવું; અસ્વીકાર કરવો (૨) ન પેસવા દેવું. **-નાખવું** = ઊલટી કરવી. **-પગલું ભરવું** = ખચકાવું (૨) પલાયન કરવું. **-પડવું** = હારવું; પૂંઠ બતાવવી. **-ફરવું** = પૂંઠ ફેરવવી (૨) પાછું આવવું. **-વળવું** = બગડી

જવું; ઊતરી જવું. (૨) ઊલટી થવી (૩) મરણ પામવું. **-વળીને(વાળીને) જોવું** = પાછળ શું છે તે જોવું; વિચાર કરવો. **-વાળવું** = પાછું કાઢવું.] [પડવું (?)

પાછેવાવું અ૦ક્રિ૦ [‘પાછું’ પરથી] પાછું

પાછોટિયું ન૦ [‘પાછું’ ઉપરથી] જુઓ પછીતિયું (૨) કપડાની અંદરનું ખીસું

પાછોતર(-રું) વિ૦ જુઓ પાછતર

પાછોયું ન૦ (કા.) [‘પાછું’ ઉપરથી] પાછા વળવું તે [છેવાડાના ભાગનું

પાછોવાડિયું વિ૦[‘પછવાડું’ ઉપરથી]ગામના

પાછ્છા (છા’) પું૦ [સર૦ हिं., म.पाच्छा, ૦હ] જુઓ પાદશાહ; સમ્રાટ. ૦ઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] પાદશાહી

પાજ (જ,) સ્ત્રી૦ [सं. पद्या; प्रा. पज्जा = રસ્તો; કેડી. दे. पज्जा = સીડી] પાળ; સેતુ (૨) [?] એક જાતનું ઝીણા પોતનું રેશમી કપડું

પાજણી સ્ત્રી૦ જુઓ પાંજણી

પાજી વિ૦ [फा.] હલકું; નીચ (૨) કંજૂસ

પાટ પું૦ [सं. पट्ट તથા पाट = વિસ્તાર; ગામનો ભાગ; કિનારો;પટ] મોટું તામ્રપત્ર (૨) બાજઠ; મોટો પાટલો (૩) આખું થાન; તાકો (૪) જમીનનો લાંબો પટ (૫) એથી વધારે નંગનો સામટો વણાટ (૬) પગ દઈને ચાલવા માટે માન ખાતર વાટમાં પાથરવામાં આવતાં કપડાં (૭) ઘેણને પહેરવાનો ફાળ (૮) (ટ,) સ્ત્રી૦ બહુ માણસ બેસી શકે તેવી પાટિયાંની એક ઊંચી બેઠક (૯) ઢોરને પાણી પાવાની નાની તળાવડી (૧૦) લાંબો લંબચોરસ કકડો; લાટો (૧૧) ન૦ રાજગાદી (૧૨) [सं. पाठ] ગડિયો બોલી જવો તે. [**પાટે બેસવું** = ઊંચા મોભા કે અધિકારની જગાએ બેસવું (૨) ગાદીએ બેસવું (૩) જ્ઞાતિભોજન વખતે દેખરેખ માટે બેસવું (૪) સ્ત્રીને અટકાવ આવવો.]

પાટકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ પટકવું] પછાડવું

પાટડી સ્ત્રી૦ [પાટ ઉપરથી] નાનો પાટડો. **-ડો** પું૦ વહેરેલો પાસાદાર ભારવટિયો

પાટઘાય(-યો) પું૦ + રાજપાટ પર કે રાજાને ઘા - ઘોકો

પાટણ ન૦ [सं.; पत्तन प्रा. पट्टण] જુઓ પટ્ટણ

પાટનગર ન૦ [પાટ + નગર] રાજધાની

પાટરડી સ્ત્રી૦ (કા.) [જુઓ પાટૂડું] માટીનું નાનું વાસણ; દોણી [ન૦ જુઓ પાટલિ

પાટલ વિ૦[सं.]પાટલના ફૂલના રંગનું લાલ (૨)

પાટલાઘો સ્ત્રી૦ [પાટલો (सं.पट्ट) + ઘો] એક પ્રકારની ઘો [મોટી સાળી

પાટલાસાસુ સ્ત્રી૦ [પાટલ (सं.पट्ट) + સાસુ]

પાટલિ ન૦ [सं.] પાટલ; એક ફૂલઝાડ

પાટલી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાટલો]સાંકડી પાટ;આંક (૨) નાનો પાટલો(૩)ઘૂંટીથી આંગળાં સુધીનો ભાગ (૪) એક પ્રકારનું ઘરેણું (૫) કપડાની ચારપાંચ આંગળ પહોળી ગેડ કે તેવી ધોતિયાની ગેડ કરી પહેરાય છે તે. [**-પહેરવી** = ધોતિયું આગળ કે પાછળ પાટલી વાળીને પહેરવું. **-વાળવી** = કપડાની કે ધોતિયાની પાટલી કરવી.]

પાટલૂન ન૦[इं. पॅन्टेलून]યુરોપી ઘાટનો ચોરણો

પાટલો પું૦ [सं. पट्टक] ભોંયથી ત્રણ ચાર આંગળ ઊંચું લાકડાનું એક બાજઠ જેવું આસન (૨) જાડી મોટી લગડી (રૂ કે રૂપાની). [**પાટલા ઉપર ધૂળ નાખવી** = મૂળાક્ષર લખતાં શીખવું. **પાટલા ફાડવા** = નવરા બેસી નખ્ખોદ વાળવું (૨) ભણવામાં બેકાળજી રાખવી. **પાટલા ભરવા** = પાટલા વડે વિદ્યાર્થીને કરાતી શિક્ષા. **પાટલા માંડવા** = જમવા માટે આસન ગોઠવવાં. **પાટલા મૂંડવા** = નવરા બેસી નખ્ખોદ વાળવું. **પાટલે બેસાડવું** = આદરસત્કાર કરવો. **પાટલે બેસાડી પૂજા કરવી** = ફુલાવી ફુલાવીને નવરું બેસાડી રાખવું (૨) (વ્યંગમાં) કાંઈ કામ ન સોંપવું કે કરવા કહેવું. **પાટલો કરવો** = માનપૂર્વક દક્ષિણાદિ આપવાં. **-ગોઠવો** = ગોઠતું આવવું; નિરાંત વળવી; ગોઠવાવું. **-પડવો** = આદરસત્કાર થવો (૨) ભોજનનું નિમંત્રણ મળવું (૩) જમનારની સંખ્યા બતાવવા વપરાય છે. ઉદા૦ આજે કેટલા પાટલા પડયા (કેટલા જમનાર આવ્યા ?) (૪) ફાવવું;કામ પાર પડવું. **-ફરવો** = કામ થવું - પાર પડવું (૨) ચલણ હોવું.

-મૂકવો=જમણ માટે આસન ગોઠવવું.]

પાટવ ન૦[સં.] પટુતા; ચતુરાઈ; કુશળતા (૨) ચાલાકી; ચંચળતા

પાટવણ વિ૦ સ્ત્રી૦ પાટવી કે પાટવીની સ્ત્રી

પાટવી વિ૦ [સં., प्रा. पट्ट=ગાદી; સર૦ हिं.] સૌથી મોટું (૨) પું૦ ગાદીનો વારસ

પાટંબર ન૦[પાટ (સં., प्रा. पट्ट=રેશમ કે શણ) + અંબર] એક જાતનું રેશમી વસ્ત્ર

પાટિયાંની સ્ત્રી૦ ['પાટિયું' ઉપરથી]ઘઉંની સેવ (પુષ્ટિમાર્ગીય) [કોટનું એક ઘરેણું

પાટિયાં ન૦ બ૦વ૦ [સં. पट्ट, पट्टी] સ્ત્રીઓનું

પાટિયું ન૦ ['પાટ પરથી'] લાકડાને કે પથ્થરને વહેરીને પાડેલાં પાતળાં પડમાંનું એક(૨)લખવા માટે કરેલું કાળું પાટિયું (નિશાળમાં) (૩) છાતીની પેટી પરનાં હાડકાંમાંનું એક (૪) વાસણ. [**પાટિયાં ઊંચકાવાં**=ધંધામાં ખોટ આવવી; દુકાન બંધ કરવી પડવી. **પાટિયાં ગોઠવવાં**=બંધબેસતું કરવું. **પાટિયાં દેવાવાં, ભિડાવાં, બેસી જવાં** =છાતી બેસી જવી; હબકી જવું (૨) બંધ થઈ જવું (૩) નાદાર થવું; દેવાળું નીકળવું. **પાટિયાં માંજવાં**=જમવાનાં વાસણકૂસણ સાફ કરવાં(૨)ખાઈ-પી એઠવાડ કાઢી નિરાંત ધરવી. **પાટિયાં રંગાવાં**=ખૂબ માર પડવો (૨) ઘણી નુકસાનીમાં આવવું. **પાટિયાં વાળી દેવાં**=કામ બંધ કરવું; ભાંગી પાડવું. **પાટિયું ચોડવું, મારવું, લગાવવું, લટકાવવું**=નામવાળું પાટિયું લટકાવવું; જાહેરાત કરવી.]

પાટિયો પું૦[સં. पात्र? 'પાટ' પરથી?] પહોળા મોંનું માટીનું કે ધાતુનું એક ઠામ

પાટી સ્ત્રી૦ ['પાટ' ઉપરથી] સ્લેટ (૨) સૂતર કે રેશમની વણેલી કે ગૂંથેલી સાંકડી પટી (૩) લોઢાની તેવી પાટી (૪) ગામમાં ગરાસદારનો હિસ્સો;નાનો વાંટો (૫)હારબંધ એક માલકીનાં ખેતર (૬) [સં. पाटी=ક્રમ, વારો] પ્રસંગ; બનાવ. ઉદા૦ સત્તાનાશની પાટી (૭) [સર૦ પૂરપાટ] ઘોડાને ફેરવતાં કઢાવાતી દોટ (૮) [इं. पार्टी] ટોળી; ટુકડી. [**-ઉપર ધૂળ નાખવી**=નિશાળે જવું.**-ઉકેલવી, છોડવી** =ખાટલાની પાટી છૂટી કરવી. **-પડવી**= ટુકડીમાં વહેંચાવું; તફો પડવો.**-ભરવી**= ખાટલા પર પાટી ગૂંથવી. **-વાળવી**= પાધર કરવું; ઉજ્જડ કરવું.]

પાટીગણિત ન૦ [સં.] અંકગણિત

પાટીદાર પું૦[પાટી+દાર] જમીનદાર;વતનદાર (૨)એ નામની એક જાતિનો માણસ.**-રિયું** વિ૦ પાટીદારનું કે તેને લગતું

પાટીવાળો પું૦ [પાટી(इं. पार्टी)]રેલવેની સડક પર કામ કરનાર રેલવેના નોકરોની ટુકડીનો માણસ; 'ગેંગમૅન' (૨) [મુંબઈમાં] પાટી-ટોપલાવાળો હેલકરી

પાટુ સ્ત્રી૦; ન૦ [दे. पट्टुया] લાત

પાટૂડી સ્ત્રી૦,**-ડું** ન૦ [સં पात्र?] પાટિયાના ઘાટનું નાનું માટીનું વાસણ (૨) [સં. पिष्टवटी; સર૦ म. पाटवडी, हिं. पिठौरी] છાશમાં ચણાનો લોટ ઉકાળીને કરેલાં ઢોકળાં

પાટો પું૦ [સં. पट्ट] પાટીના આકારનો લૂગડાનો ચીરો (૨) જેના ઉપર આગગાડી દોડે છે તે લોઢાનો પાટો (૩)ચીલો. [**પાટા બાંધવા**= કાન ભંભેરવા; આડુંઅવળું સમજાવી ભમાવવું (૨) ભમાઈ જવું; ન સૂઝવું. **પાટો ગોઠવો**=મેળ મળવો;ફાવટ આવવી.**-ચડવો** =ઠેકાણું પડવું(૨)ફાવતું આવવું.**-ચડાવવો** =ચક્ર ઉપર પાટો લઈ જવો. (૨) 'પાટો ચડવો'નું પ્રેરક. **-જામવો**=બનાવ થવો; સ્નેહ થવો (૨) ચલણ થવું. **-બાઝવો** = ઠીક ગોઠવાવું; પાટો ગોઠવો. **-બાંધવો, મારવો, લગાવવો**=ઘા વગેરેને લૂગડાની પટ્ટીથી વીંટીને બાંધી દેવાં. **-બેસવો**=પાટો ગોઠવો. **પાટે ચડવું**= રાગે પડવું; વ્યવસ્થિત ગોઠવાવું. **પાટેથી ઊતરવું**=પાટા ઉપરથી સરકી પડવું (૨) આડમાર્ગે ચડી જવું (૩) ગુસ્સે થઈ જવું.]

પાટોડિયું ન૦ **પાટોડી** સ્ત્રી૦ જુઓ પાટૂડી

પાટોધર વિ૦ ['પાટ' કે 'પટ્ટ'+ધરવું] પાટવી

પાટોપાટ અ૦['પાટ' ઉપરથી]હારોહાર;સળંગ

પાઠ પું૦ [સં.] ભણી જવું-બોલી જવું તે (૨)

ધાર્મિક ગ્રંથ કે સ્તોત્ર વગેરેનું રોજનું વાચન (૩) પાઠ્યપુસ્તકનો એકાદ દિવસમાં પઢી શકાય તેવો વિભાગ (૪) શબ્દ કે વાક્યોનો ક્રમ કે યોજના (૫) બોધ; શીખ (૬) નાટકના પાત્રનું કામ. [**-આપવો** = ભણવાનું બતાવવું; શીખવવું (૨) (સમજણ પડે તે માટે) શિક્ષા કે સજા કરવી (૩) શિખામણ આપવી. **-કરવું** = મોઢે કરવું. **-કરવો** = ફરી ફરી વાંચવું (૨) કોઈ ધર્મપુસ્તક નિયમિત વાંચવું. **-મળવો** = શીખવાનું મળવું; ખો ભૂલવી (૨) સજા થવી. **-લેવો** = બોધ ગ્રહણ કરવો; ધડો લેવો (૨) ભણવાનો પાઠ ગુરુ પાસે સમજવો. **-શીખવવો** = જુઓ પાઠ આપવો. **-શીખવો** = જુઓ પાઠ મળવો.]

૦ક પું૦ વાચક (૨) અધ્યાપક (૩) ધર્મોપદેશક (૪) વેદ-શાસ્ત્ર ભણનારો (૫) બ્રાહ્મણની એક અટક. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ પાઠ, પૂજા વગેરે નિત્યકર્મ. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ નિશાળ (૨) ઊંચા પ્રકારના શિક્ષણની શાળા; મહાવિદ્યાલય (૩) સંસ્કૃત શીખવવાની શાળા. **૦ફેર, ૦ભેદ** પું૦ જુઓ પાઠાંતર. **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ વસ્તુને ક્રમિક પાઠો રૂપે ગોઠવીને આપતું પુસ્તક. (૨) (સં.) અંગ્રેજી ભાષા શીખવવા માટેનું એવું પુસ્તક. **-ઠાંતર** ન૦ [+ अंतर] ગ્રંથની બીજી પ્રતમાં મળી આવતું ભિન્ન લખાણ; ગ્રંથ કે લખાણનો જુદો પડતો પાઠ. **-ઠિકા** સ્ત્રી૦ પાઠ કરનાર સ્ત્રી. **-ઠી** પું૦ પાઠ કરનાર [ગ્રંથનો] (૨) ભણેલો (૩) પાઠ કરતાં યાદ કરી લે એવો. જેમ કે એકપાઠી. (પ્રાયઃસમાસમાં)

પાઠવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रस्थापय्; प्रा. पट्ठव] [મોકલવું

પાઠું ન૦ [सं. पृष्ठ; प्रा. पट्ठ, पट्ठी] પીઠ ઉપર થતું ગૂમડું (૨) [प्रा. पट्ठाअ = પાઠવવું પરથી?] કૂવામાંથી માટી કાઢવાને મોકલવાની દોરડે બાંધેલી ટોપલી (૩) [सं. पिष्ट; प्रा. पिट्ठ] કોલુમાં પીલ્યા બાદ રહેલો શેરડીનો કૂચો (૪) [સર૦ प्रा. पाढा] કુંવારનું પાન

પાઠ્ય વિ૦ [सं.] ભણવાનું (૨) નિશાળમાં ચાલતું. **૦પુસ્તક** ન૦ નિશાળમાં ચાલતી ચોપડી; 'ટેક્સ્ટબુક'

પાડ પું૦ [सं. पाटक; प्रा. पाडय, पाढ; સર૦ हिं. पाड] (સુ.) સોનીની કામ કરવાની જગા

પાડ પું૦ [સર૦ दे. पाडहुक = જામીન] ઉપકાર; આભાર. [**-ચડવો** = ઉપકાર તળે આવવું. **-પૂછવો, -માનવો** = આભાર માનવો. **-રાખવો** = ઉપકારના બોજાનું સ્મરણ રાખવું. **-વાળવો** = ઉપકારનો બદલો આપવો.]

પાડ પું૦ [સર૦ म.; का. पाडु] સમતા; સરખાપણું (૨) ભાવ; કિંમત (?) (સોનાનાં પાડનું)

પાડ પું૦ (પ.) પ્રકાર; રીત

પાડ(-ડા)પ(-પા)ડોશ પું૦ [પાડો + પાડોશ] એક જ મહોલ્લાનો કે પાસે પાસેનો વાસ–વસતી. **-શી** પું૦ પાડપડોશમાં રહેનાર

પાડરું ન૦ જુઓ પાડું

પાડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. पाड (सं. पातय्)] પડે એમ કરવું (૨) બનાવવું (સિક્કા, પોંક)

પાડસી સ્ત્રી૦ બડાશ

પાડળ ન૦ જુઓ પાટલ

પાડાખાર પું૦ જુઓ 'પાડો'માં

પાડાપ(-પા)ડોશ પું૦ જુઓ પાડપડોશ. **-શી** પું૦ જુઓ પાડપડોશી

પાડામૂ(-મૂં)ડિયું વિ૦ [પાડો + મૂંડવું] માત્ર પાડા મૂંડી જાણે તેવું; મૂંડવામાં અણઘડ (૨) [લા.] અણઘડ

પાડિયું ન૦ [જુઓ પાડો = મહોલ્લો] ફળિયું

પાડીલું વિ૦ ['પાડ' ઉપરથી] પાડની કદર કરનારું; કૃતજ્ઞ

પાડૂઘલો પું૦ [सं. पारगर्भिक ?] સ્ત્રી સગર્ભા થવાથી તેનું ધાવણું બાળક નબળું થઈ જાય તે

પાડું ન૦ [दे. पड्डुय] ભેંસનું બચ્ચું. [**પાડાં મૂંડવાં** = જુઓ પાડા મૂંડવા.]

પાડી સ્ત્રી૦ [दे. पड्डिया, पाडी] ભેંસનું માદા બચ્ચું

પાડો પું૦ [दे. पड्डुय] ભેંસનું નરબચ્ચું કે તેનો નર. [**પાડા જેવું** = જાડું, મજબૂત, ઓછી અક્કલનું. **પાડા મૂંડવા** = નવરા હોઈ નકામું કામ કર્યા કરવું. **પાડો મૂંડે એવું** = આવડત કે અક્કલ વિનાનું.] **-ડાખાર** પું૦ બે પાડા વચ્ચે હોય છે તેવું પાકું વેર

પાડો પું૦ ['પાડવું' ઉપરથી?] તાંબા વગેરે હલકી ધાતુનો ભેગ (સોનામાં)

પાડો પું૦ [सं. पाटक; प्रा. पाड,०य] મહોલ્લો. **૦વાડિયું** વિ૦ મહોલ્લા પાસેનું; નજીકનું

પાડો (પા') પું૦ (સુ) ધારો; રૂઢિ; સંપ્રદાય (૨) [सं. पाठ, प्रा. पाढ; સર૦ हिं. पहाडा, म. पाडा,-ढा] આંકનો ગડિયો

પાડોશ,૦ણ,-શી [दे. पाडोस,-सिअ] જુઓ પડોશ,૦ણ,-શી

પાઢીહારું વિ૦ [प्रा. पाडिहारिय (सं. प्रातिहारिक)] અનામત મૂકેલું

પાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं. पान्थ] ચોથો ભાગ; ચોથો ભાગ દર્શાવનારી કાના જેવી ઊભી લીટી (૨) સંસ્કૃતમાં વાક્યને છેડે આવતી ઊભી લીટી. [**-મૂકવી** = અંત આણવો; પૂરું કરવું.]

પાણ ન૦ [सं. पान; प्रा.] ખેતરના પાકને પાણી પાવું તે (૨) કાંજી; પવાત (૩) પું૦ [सं. पाणि] (પ.) પાણિ; હાથ

પાણકંદો પું૦ [प्रा. पाण+ કંદ] એક વનસ્પતિ

પાણકોરું ન૦ [પાણ (કાંજી) + કોરું] ગજિયા જેવું કપડું

પાણત ન૦ ['પાણ' ઉપરથી] ખેતરમાં પાણી પાવું તે; પાણ. **-તિયો,-તી** પું૦ ખેતરમાં પાણી વાળનારો

પાણ(-ન)બાજરિયું ન૦ [પાણ (સર૦ પાણકંદો)+બાજરિયું] બાબાજરિયું

પાણિ પું૦ [सं.] હાથ. **૦ગ્રહણ** ન૦ (લગ્નમાં) હાથ ઝાલવો તે (૨) લગ્ન

પાણિનિ પું૦ (સં.) પ્રસિદ્ધ સંસ્કૃત વૈયાકરણી

પાણિયારી (યા') સ્ત્રી૦ [प्रा. पाणिअहारी (सं. पानीय + हारी;) हिं. पनिहारी] પાણી ભરનારી **-રું** ન૦ [સર૦ हिं. पनियार] ઘરમાં પાણીનાં વાસણ રાખવાની જગા (૨) [પાણિયારી ઉપરથી] પાણી ભરવાનું કામ (૩)[કા.] નવાણ: જળાશય. [**પાણિયારાનો મુનસફ, મુનશી** = ઘરકૂકડો માણસ; ઘરમાં કે સ્ત્રીઓ આગળ જ બહાદુરી મારનારો.] **-રો** પું૦ પાણી ભરનારો નોકર

પાણી ન૦ [सं. पानीय; प्रा. पाणीअ, पाण, -णी] પીવાનું કુદરતી પ્રવાહી; જળ (૨) જળ જેવું કોઈ પ્રવાહી (૩) [લા.] ધાર; વાઢ (૪) નૂર; તેજ (૫) શૂરાતન; પોરસ (૬) ટેક; વટ; આબરૂ (૭) ઢોળ; સોનારૂપાનો રસ. [**-આવવું** = પાણીનો આવરો થવો; ભરતી-રેલ આવવી. (૨) [મોંમાં] લાળ છૂટવી; ખાવાની ઇચ્છા થવી; સ્વાદ થવો (૩) [આંખમાં] આંસુ આવવાં. **-ઉતરાવવું** = મહેનત કરાવવી; મુશ્કેલી પાડવી. **-ઉતારવું** = સખત કામમાં જોડવું (૨) શરમિંદું કરી દેવું; તેજ તીક્ષ્ણતા દૂર કરવાં. **-ઊતરવું** = પાણી ઓછું થવું; જુવાળ ઓસરવો (૨) ધાતુને પાણી પાયું હોય તેની અસર જતી રહેવી; તેજ તીક્ષ્ણતા કમી થવાં (૩) આબરૂ જવી (૪) ખૂબ મહેનત પડવી (૫) (પગે) સોજો આવવો. **-ઓસરવું** = પાણી ઓછું થવું. **-કરવું** = ધૂળધાણી કરવું; બગાડવું; ગુમાવવું. **-ખરું કરવું** = કેવળ ડિંગ મારવાની ટેવ હોવી. **-ખોવું, -ગુમાવવું** = શૂરાતન, વટ, કે આબરૂ ખોવાં. **-ચડવું** = જુસ્સો આવવો; શૂર ચડવું (૨) પાણી વધવું; રેલ આવવી. **-ચડાવવું** = ઉશ્કેરવું; શૂર ચડાવવું (૨) હથિયાર કે લોખંડને પાણી પાવું (૩) ઢોળ ચડાવવો(?). **-છાંટવું** = ઠંડું પાડવું; શાંત પાડવું (૨) મંતરેલું પાણી છાંટી જાદુઈ અસર ઉપજાવવી. **-છૂટવું** = (મોંમાં) પાણી આવવું; ખાવાનું મન થવું (૨) પરસેવો છૂટવો; થાકી જવું કે બી જવું (૩) શાક વગેરે બફાતાં અંદરથી પાણી નીકળવું. **-છોડવું** = નળ કે પાળમાંથી પાણી આવવા દેવું. **-છોડાવવું** = મુતરાવી દેવું; ડરાવી દેવું; ગભરાવી દેવું. **-જવું** = પાણી ભરવા જળાશયે જવું (૨) આબરૂ જવી; વટ જવો. **-જોવું, -પારખવું** = કસ કે શક્તિ તપાસી જોવાં. **-ઠરવું** = પાણી ઠંડું થવું (૨) પાણીમાંનો કચરો નીચે બેસી જવો. **-થઈ જવું** = વેડફાઈ જવું; ધૂળધાણી થઈ જવું (૨) ઓગળી જવું (ક્ષાર કે બરફનું). **-દેખાડવું** (ઢોરને) = તેને પાણી પીવા માટે ધરવું કે જળાશયે લઈ જવું. **-પચવું**

=જુઓ પાણી મરવું. **-પડવું**= વરસાદ થવો (૨) મહેનત પડવી. **-પાણી કરવું**=પાણીની તીવ્ર ઝંખના કરવી (૨) થકવીને ઢીલુંઢસ કરી દેવું (૩) ખુશખુશ કરી નાખવું. **-પાણી થઈ જવું**=પરસેવાથી રેબઝેબ થઈ જવું (૨) ખુશખુશ થઈ જવું (૩) (ખાર વગેરેનું) ઓગળીને પાણી થઈ જવું. **-પાછા જવું**=મૂએલાની પાછળ મરી જવું. **-પાવું**=ઢોળ ચડાવવો (૨) હથિયારને ધાર ચડાવવા કે કઠણ કરવા ગરમ કરી પાણીમાં બોળવું (૩) ઉસ્કેરવું (૪) વનસ્પતિના મૂળમાં પાણી પહોંચાડવું. **-ફરવું, -ફરી-વળવું**=નકામું જવું; ધૂળમાં મળવું. **-ફેરવવું**=પાણી ફરે એમ કરવું. **-બદલવું**=જુદાં હવાપાણીની જગાએ જવું (૨) બીજા સ્થળનું પાણી ઉપયોગમાં લેવું. **-બાળવું**=જુલમ કરવો (૨) જીવ બાળવો. **-ભરવું**=જળાશયેથી પાણી ભરી લાવવું (૨) લેખામાં કે હિસાબમાં ન હોવું. **-ભરાઈ જવું, -ભરાઈ ચૂકવું**= આખર કાળ આવવો; મરતી વખતના સોજા આવવા. **-ભરાવું**=ગૂમડામાં પાણી જેવા પરુનો જમાવ થવો. **-ભરે એવું**=ઊતરતા દરજ્જાનું. **-મરવું**=પાણી વહી ન જતાં જમીનમાં સમાવું (૨) જુસ્સો નરમ પડવો. **-મૂકવું**=પ્રતિજ્ઞા લેવી. **-લાગવું**=હવા-પાણીની તંદુરસ્તી ઉપર ખરાબ અસર થવી. **-લેવું**=આબરૂ લેવી (૨) નીમ લેવો; પ્રતિજ્ઞા કરવી. **-વલોવવાં**=ફોગટ ફાંફાં મારવાં. **પાણીથી પાતળું**=અત્યંત ભોંઠું (૨) અત્યંત કરકસરિયું. **પાણીના રેલાની પેઠે**=સપાટાબંધ; ક્ષણ વારમાં. **પાણીની પેઠે રાહ જોવી**=ઘણી જ આતુરતાથી રાહ જોવી. **પાણીનો પરપોટો**=ક્ષણિક વસ્તુ. **પાણીમાં ઉતારવું**=જોખમમાં નાખવું (૨) અહેસાન તળે દબાવવું. **પાણીમાં જવું**= નકામું જવું. **પાણીમાં પારો પડવો**=ફરી હાથ ન આવે તેવી રીતે જતું રહેવું. **પાણીમાં બોળવું**=વણસાડવું; ધૂળ મેળવવું. **પાણીમાં મૂઠીઓ ભરવી**=મિથ્યા પ્રયાસ કરવો. **પાણી પહેલાં પાળ**=અગમચેતી.] **૦ચક્કી** સ્ત્રી૦ પાણીથી ચાલનારી ચક્કી. **૦ચું** વિ૦ પાણીથી ભરેલું (૨) ન૦ પાણીથી ભરેલું નાળિયેર (૩) [લા.] રુખસદ; બરતરફી. [**-આપવું, -પરખાવવું**=રજા આપવી; બરતરફ કરવું. **-મળવું**=બરતરફ થવું.] **૦છલ્લું** વિ૦ શરમિંદું; લજ્જાગ્રસ્ત (૨) પાણીચું; પાણીથી ભરેલું (૩) ન૦ નાળિયેર. [**-આપવું**=જુઓ પાણીચું આપવું.] **૦જૂક્ષ** સ્ત્રી૦ નાસ્તા કે ભોજન પછી પાણી પીવું તે. **૦ઢાળ** પું૦ નદીનું પાણી વહી જવાનો ઢાળ; 'વૉટરશેડ'. **૦દાર** વિ૦ પાણી-વાળું; તેજ. **૦પંથું** વિ૦ પાણીના જેવી ગતિવાળું; ત્વરિત. **૦પાટલો** પું૦ ઠામપાટલો ૧. **૦પોચું** વિ૦ જેમાં થોડું પાણી રહ્યું હોય તેવું; ગદગદું. **૦ફેર, ૦બદલો** પું૦ પાણી બદલવું–સ્થાનાંતર કરવું તે (તંદુરસ્તી સુધારવા). **૦મહું** ન૦ (કા.) જેમાં પાણી થોડું ઓછું પડ્યું હોય એવું રાંધણું. **૦શેરડો** પું૦ પાણી જવા માટેની પાળ

પાત પું૦ [સં.] પતન; પડવું તે. **૦ક** ન૦ પાપ (૨) વિ૦ પાડે એવું; પાડનારું. **૦કી** વિ૦ પાપી. **૦કોચ્ચારણ** ન૦ [પાતક + ઉચ્ચારણ] પાદરી આગળ પાપ કબૂલવાની કૅથલિક ખ્રિસ્તી વિધિ; 'કન્ફેશન'

પાતર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पातर,-ल; सं. पातली પરથી ?] ગણિકા; વેશ્યા

પાતર સ્ત્રી૦ ખાટલામાં વાણની ચાર ચાર સેરની પાંતી (૨) ન૦ [सं. पात्र] + ભિક્ષાપાત્ર; પાતળ

પાતરવાડિયું ન૦ [સર૦ म. पातरवडी] પતરવેલિયું.

પાતરી સ્ત્રી૦ [જુઓ પાતરું] મગ, મઠ ઇ૦ નાં પાંદડાંનો ભૂકો (૨) પાંદડે બાંધેલું ફૂલનું પડીકું

પાતરું ન૦ [सं. पात्र = પત્ર] પાંદડું (૨) પતર-વેલિયું (૩) એનું ભજ્યું. [**(હાથે) પાતરાં પાડવાં**=જાતમહેનત કરવી. **પાતરે પાણી પાવું**=પજવવું; રિબાવવું.]

પાતળ સ્ત્રી૦ [प्रा. पत्तल (सं. पत्र)] પત્રાળું (૨) પીરસેલું ભાણું (૩) ન૦ ભિક્ષાપાત્ર

પાતળું વિ૦ [दे. पत्तल] જાડું નહિ એવું. **-ળપેટું** વિ૦ [પાતળું+પેટ] પાતળા પેટવાળું; થોડું ખાનાર (૨) ફૂંદ વગરનું. **-ળભાજી** સ્ત્રી૦ [म.] છૂટા પાણીવાળું શાક. **-ળાઈ** સ્ત્રી૦ પાતળાપણું. **-ળિયો** પું૦ પાતળો પણ નીરોગી, દેખાવડો પુરુષ

પાતંજલ વિ૦ [सं.] પતંજલિએ રચેલું

પાતા પું૦ [सं.] રક્ષણહાર

પાતાલ(-ળ) ન૦ [सं.] પુરાણાનુસાર પૃથ્વીની નીચે આવેલા સાત લોકમાંનો છેલ્લો; નાગલોક (૨) પૃથ્વીનું બહુ ઊંડું તળ (૩) [લા.] અતિ ઊંડું સ્થાન-જગા. [**-ફોડવું**=પૃથ્વીના પેટાળમાંથી પાણી કાઢવું (૨) મહામુશ્કેલ કામ કરવું.] **-માંથી વાત લાવવી**=છૂપામાં છૂપી વાત શોધી કાઢવી. **-માં પગ હોવા**=અંદરખાનેથી બહુ કપટી અને બાહોશ હોવું. **-માં પેસાડવું**=શરમથી સાવ ભોંઠું પાડી દેવું. **-માં પેસી જવું**=ધરતીમાં સમાઈ જવું (૨) ખૂબ શરમાઈ જવું (૩) જાહેરમાંથી ખસી જવું.] **-ળકૂવો** પું૦ અથાગ પાણીવાળો કૂવો. **-ળજંત્રી** વિ૦ ઊંડી મસલત - સલાહ કે યુક્તિવાળું (૨) ગમે તેમ કરીને કામ પાર પાડી આપે એવું (૩) છૂપી બાતમીઓ ગમે ત્યાંથી ખોળી લાવનારું. **-ળદેડકી** સ્ત્રી૦ ખટપટી સ્ત્રી. **-ળપાણી** ન૦ પાતાળ ફોડીને કાઢેલું પાણી; અખૂટ પાણી. **૦યંત્ર** ન૦ દવા પકવવાનું એક યંત્ર - યોજના, જેથી જમીન નીચેથી આંચ મળે. **-ળિયું** વિ૦ પાતાળ સુધીનું (૨) પાતાળનું - ને લગતું

પાતિક ન૦ + પાતક (પ.)

પાતિવ્રત્ય ન૦[सं.]પતિવ્રતાનો ધર્મ; પતિવ્રતાપણું

પાતી સ્ત્રી૦ [हिं.] પત્ર; ચિઠ્ઠી

પાતું ન૦ [सं. पत्र, प्रा. पत्त] પાંદડું

પાતેલી સ્ત્રી૦ [सं. पात्र; म.] પતેલી; તપેલી. **-લું** ન૦ તપેલું

પાત્ર વિ૦ [सं.] યોગ્ય; લાયક (સમાસમાં). દા. ત. દાનપાત્ર, વિશ્વાસપાત્ર (૨) ન૦ વાસણ (૩) નદીના બે કાંઠા વચ્ચેનો ભાગ (૪) નાટકમાં વેશ લેનાર (૫) કથા કે વાતમાં આવતી વ્યક્તિ (૬) અધિકારી, લાયક પુરુષ. **૦તા** સ્ત્રી૦ યોગ્યતા; લાયકાત (૨) કથા ઇ૦ના પાત્રનો ગુણ

પાથરણુ(-ણું) ન૦ ['પાથરવું' ઉપરથી] નીચે પાથરવા માટેનું જાડું મોટું કપડું; શેતરંજી; જાજમ (૨) ખરખરો કરવા આવેલાં માટે પાથરેલું કપડું; પાથરણું. [**પાથરણે જવું, બેસવું**=મરનારને ત્યાં શોક દર્શાવવા બેસણે જવું.]

પાથરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रस्तृ; प्रा. पत्थर] ફેલાવવું (૨) બિછાવવું

પાથરો પું૦ ['પાથરવું' ઉપરથી] કાપણી કરીને આડો નાખેલો પાક

પાથેય ન૦ [सं.] ભાતું

પાદ ન૦ ['પાદવું' ઉપરથી] પાદવું તે; વાછૂટ. **૦ણ** વિ૦ વાછૂટ કરનારું (૨) [લા.] ડરપોક

પાદ પું૦ [सं.] પગ (૨) ચોથો ભાગ (૩) કવિતાની કડી; ચરણ. **૦પ** ન૦ વૃક્ષ. **૦પીઠ** ન૦ ઊંચે આસને બેઠેલાને પગ મૂકવાની પાટલી. **૦પૂરણ** ન૦, **૦પૂર્તિ** સ્ત્રી૦ અધૂરો શ્લોક પૂરો કરી આપવો તે

પાદર ન૦ [दे. पद्द; सं. पद्र પરથી ?] ભાગોળ આગળનું મેદાન

પાદરી પું૦ [पो.] ખ્રિસ્તી ધર્મોપદેશક. **-રણ** સ્ત્રી૦ પાદરીની કે પાદરી સ્ત્રી

પાદવું અ૦ક્રિ૦ [सं. पर्द्; સર૦ हिं. पादना, म. पादणें] વાછૂટ કરવી. [**પાદી જવું, પડવું**=બી જવું; ગભરાઈ જવું.]

પાદશાહ પું૦[फा.]બાદશાહ; સમ્રાટ. **૦જાદી** સ્ત્રી૦ પાદશાહની કુંવરી. **૦જાદો** પું૦ પાદશાહનો કુંવર. **-હી** વિ૦ પાદશાહનું (૨) સ્ત્રી૦ પાદશાહનું રાજ્ય

પાદાકુલક પું૦ [सं.] એક માત્રાવૃત્ત

પાદાકુળ પું૦ [સર૦ हिं. पादाकुल,०क] પાદાકુલક; એક છંદ

પાદાક્રાંત વિ૦ [सं.] પગ નીચે કરેલું (આક્રાંત જુઓ)

પાદાનુધ્યાત ન૦ [सं.] સાચો વારસ

પાદુકા સ્ત્રી૦ [सं.] પાવડી; ચાખડી

પાદોદક ન૦ [सं.] ચરણામૃત

પાદ્ય ન૦ [सं.] પગ ધોવાનું પાણી

પાધર વિ૦[दे. पद्धर] વસ્તી કે વનસ્પતિ વિનાનું; સપાટ; ઉજ્જડ (૨) ખુલ્લું; મેદાન જેવું (૩) પું૦ + ગામ બહારનો રસ્તો; સીધો સપાટ ખુલ્લો રાજમાર્ગ (૪) ન૦ જુઓ પાદર

પાધરું વિ૦ [दे. पद्धर] આડું અવળું નહિ પણ સીધું (૨) સીધે માર્ગે જનારું; પાંસરું (૩) અ૦ બારોબાર (૪) વગર વિલંબે; તરત. **૦દોર** વિ૦ પાંસરું; સીધું

પાન ન૦ [सं.] પીવું તે

પાન ન૦ [सं. पर्ण; प्रा. पन्न] પાંદડું (૨) પૃષ્ઠ (પુસ્તકનું) (૩) નાગરવેલનું પાન; તાંબૂલ. [**-કરવું, બનાવવું**=પાનબીડું બનાવવું. **-ગુલાબ**=સત્કાર સમારંભમાં પાનબીડું તથા ગુલાબ-ફૂલ વગેરે આપવાં. **પાનમાં આવવું, -લેવું, લાવવું**=દાવમાં આવવું, લાવવું-સપડાવું કે સપડાવવું. (-ના વિના) **પાન ન હાલવું**=ના વિના કાંઈ બની ન શકવું.] **૦ખર** સ્ત્રી૦ જેમાં પાન ખરે છે એ ઋતુ; મહાફાગણ. **૦ડી** સ્ત્રી૦ નાનાં કુમળાં કુમળાં પાંદડાં (૨) પાંદડાંની નાની નાની કકડીઓ (૩) સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણું. **૦ડું** ન૦ પાંદડું. **૦દાન (-નિયું)** ન૦, **૦દાની** સ્ત્રી૦ ખાવાનાં પાન તથા તેનો સામાન મૂકવાનું પાત્ર. **૦પટી(-ટ્ટી)**,**૦બીડી** સ્ત્રી૦, **૦બીડું** ન૦ પાનનું બીડું; તાંબૂલ. **૦ફૂલિયું** વિ૦ ફૂલની પાંખડી જેવું; કોમળ કે હલકું. **૦સોપારી** સ્ત્રી૦; ન૦ પાન તથા સોપારી; મુખવાસ (૨) [લા.] સિપાઈસપરાંને નાની બક્ષિસ (૩) કોઈના માનમાં કરાતો સમારંભ

પાનકોવો ન૦ એક જાતનું પક્ષી

પાનખર સ્ત્રી૦ [પાન+ખરવું] જુઓ 'પાન'માં

પાન(-નો)ઠ સ્ત્રી૦ [सं. पर्ण+पुट] જુવાર બાજરી વગેરેનું લાંબું પાંદડું

પાનડી,-ડું,-પટી(-ટ્ટી) જુઓ 'પાન'માં

પાનબાજરિયું ન૦ જુઓ પાણબાજરિયું

પાનફૂલિયું, પાનબીડી,-ડું, પાનસોપારી જુઓ 'પાન'માં

પાનિયું ન૦ જુઓ પાનું; પૃષ્ઠ (૨) [લા.] નસીબનું [પાનિયું-ભાગ્ય

પાની (ની') સ્ત્રી૦ [सं. पार्ष्णि; प्रा. पण्हि,०या] પગના તળિયાનો એડી તરફનો ભાગ. **૦ઢંક** વિ૦ પાનીને ઢાંકે એવડું

પાનું ન૦ [सं. पर्ण; प्रा. पन्न] પાંદડું (૨) ચોપડીનું પૃષ્ઠ (૩) ગંજીફાનું પત્તું (૪) ચપ્પુ છરી ઇ૦નું ફળ (૫) પન્નું; લીલા રંગનું એક રત્ન (૬) [લા.] જિંદગીભરનો સંબંધ (બહુધા અ૦વ૦માં)(૭)નસીબનું પાનિયું.[**-ઉકેલવું**= એક ને એક માણસ કે બાબત વિષે વારંવાર કહ્યા કરવું. **-ઉઘાડવું**=કોઈની નિંદા શરૂ કરવી (૨) [ચોપડીનું પાનું] વાંચવું = વાંચવા ખુલ્લું કરવું.**-ખોળવું**=બદલો લેવા સામાનો આગલો ઇતિહાસ જોવો. **-પડવું**=સંબંધ થવો; જીવનમાં સાથે રહેવાનું થવું. **-શોધવું**= પાનું ખોળવું (૨) મોત મોકલવું.]

પાનેતર ન૦ કન્યાને પરણતી વખતે પહેરવાનું ધોળું વસ્ત્ર

પાનેરી વિ૦ તકતીવાળું (બારીબારણું)

પાનો (નો') પું૦ [सं. प्रस्नव; दे. पण्हव; पण्हअ; म. पान्हा, फा. पह्नन] વાત્સલ્યથી માની છાતીમાં દૂધ ઊભરાઈ આવવું તે (૨) જુઓ પોરસો; પાહો (૩) [લા.] પોરસ; જુસ્સો; ધૈર્ય. [**-ઊતરવો**=ભરાયેલું દૂધ માતાના સ્તનમાંથી ઓસરી જવું (૨) જુસ્સો નરમ પડવો. **-ચડવો**=છાતીમાં ધાવણ ભરાવું (૨) ધવરાવવાની ઇચ્છા થવી; વહાલ આવવું (૩) જુસ્સો આવવો. **-ચડાવવો**=ઉશ્કેરવું; શૂર ચડાવવું. **-ચોરવો**= આંચળમાંથી દૂધ ઉડાડી દેવું; પાનો ન મૂકવો. **-મૂકવો**=આંચળમાં દૂધ આવવા દેવું]

પાનોઠ સ્ત્રી૦ જુઓ પાનઠ

પાનોલી સ્ત્રી૦[પાન+પોળી?]એક પ્રકારની વાની

પાન્થ પું૦ [सं.] જુઓ પાંથ

પાન્ય સ્ત્રી૦ પાણીમાં થતી એક વેલ (૨) દોરડું ભાગતાં જેમ જેમ વળ આવે તેમ તેમ ઉમેરાતા રેસા; ફેલું (૩) [લા.] ફેલું; પલીતો (ઉશ્કેરણીનો)

પાપ ન૦[सं.]ધર્મ વિરુદ્ધ કૃત્ય; દુષ્કૃત(૨)[લા.] કપટ (૩) [લા.]અણગમતી વ્યક્તિ. [**-ઉઘાડું પડવું**=પાપ જણાઈ જવું.**-કરવું**=અધર્મા-

ચરણ કરવું. **-કરતાં પાછું જોવું** = પાપભીરુ બનવું. **-ગયું, ટળ્યું** = કાશ ગઈ; પીડા ટળી. **-ધોવું** = પાપ દૂર કરવું; પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું; શુદ્ધિ કરવી (૨) નિંદા કરવી. **-ફરી વળવું** = પાપનું ફળ આડે આવવું. **-ફૂટી નીકળવું** = દુરાચારને લીધે ભયંકર રોગ થવો (૨) પાપ પ્રગટ થવું. **પાપની દસ્તૂંદ** = પાપના દોષની ભાગીદારી. **પાપનું પોટલું** = ઘણાં પાપનો સંગ્રહ (જેનું ફળ પછી ભોગવવાનું છે.) **પાપનો ઘડો ફૂટવો** = પાપ ઉઘાડું પડવું. **પાપનો ઘડો ભરાવો** = પાપનો સંગ્રહ વધતાં વધતાં પ્રગટ થાય તેમ થવું. અથવા તેની સજા આવી પડે એમ થવું.] **૦કર્મી** વિ૦ પાપી. **૦ગ્રહ** પું૦ પીડા કરનાર ગ્રહ. **૦છૂટું** વિ૦ કપટરહિત. **૦ણી** સ્ત્રી૦ પાપી સ્ત્રી. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ પાપી બુદ્ધિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ પાપી બુદ્ધિ. **૦ભીરુ** વિ૦ પાપ કરવાથી ડરનારું; પાપકર્મથી ડરીને ચાલનારું. **૦ભીરુતા** સ્ત્રી૦. **૦યોનિ** વિ૦ પાપના ફળરૂપ યોનિમાં જન્મેલું; નીચ જન્મનું. **૦લજ્જા** સ્ત્રી૦ પાપની શરમ; પાપ કરતાં ઊપજતી શરમ. **૦સ્વીકાર** પું૦ જુઓ પાતકોચ્ચારણ

પાપગી, -ગલી સ્ત્રી૦ બાળકને પાપા કરવું તે

પાપડ પું૦ [सं. पर्पट; प्रा. पप्पड] એક ખાવાની વાની. **૦ખાર, -ડિયો ખાર** પું૦ પાપડમાં વપરાતો એક ખાર; સંચોરો. **૦પાદુ** વિ૦ નિર્બળ; કૌવત વિનાનું. **૦પેડું** વિ૦ પાતળું. છીછરું. **૦પૌંઆ** પું૦બ૦વ૦ પાપડ અને પૌંઆની એક વાની.

પાપડી સ્ત્રી૦ વાલની શિંગ (૨) [सं. पर्पटिका, प्रा. पप्पडिया] ચોખાના લોટની પાપડ જેવી વાની

પાપા પું૦ સર૦ [म. पापा] રોટલી; તાતા (બાળભાષામાં) (૨) અ૦ (રવ૦) બાળકને પગલાં મંડાવવાનો ઉદ્ગાર

પાપાચરણ ન૦ [सं.] પાપકર્મ; દુરાચાર

પાપાત્મા પું૦ [सं.] પાપી; દુષ્ટાત્મા

પાપી વિ૦ [सं.] પાપ કરનારું. **-પિયું** વિ૦ પાપી. **-પિષ્ઠ** વિ૦ અત્યંત પાપી. **-પિની (-ણી)** વિ૦સ્ત્રી૦

પાપોશ ન૦ [फा.] પગરખું

પાબંદ વિ૦ [फा.] બંધાયેલું; પરવશ

પામણહાર વિ૦ ['પામવું ઉપરથી] પામનારું

પામતું વિ૦ ['પામવું' ઉપરથી] (દ્વિવેલ) પામી શકે તેવું ગોઠવેલું (દીવા માટે) (૨) પૈસે ટકે પહોંચતું

પામર વિ૦ [सं.] કંગાલ; રાંક (૨) તુચ્છ; સાંકડા મનનું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

પામરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.; प्रा. पावार, पावरअ] ઉપરણો; દુપટ્ટો (ઊન કે રેશમનો). **-આપવી, ઓઢાડવી, પહેરાવવી** = માન-સરપાવ આપવાં.]

પામવું સ૦ક્રિ૦ [(सं. प्राप्), प्रा. पाम] મેળવવું; પ્રાપ્ત કરવું (૨) સમજવું; કળી જવું. [**પામી જવું** = સમજી જવું; કળી જવું.]

પામા સ્ત્રી૦ [सं.] ખસ

પાય પું૦ [प्रा. पाय (सं. पाद); फा.] પગ. [**પાય (-યે) પડવું, લાગવું** = વંદન-નમસ્કાર કરવા (૨) માફી માગવી. **૦ક** પું૦ [फा.] પગપાળો સિપાઈ. **૦કાસ્ત** પું૦ [फा. पायकाश्त] પોતાના ગામની પોતીકી કે પારકી જમીન ઉપરાંત બીજા ગામની જમીન ખેડનાર ખેડૂત. **૦કિસ્ત** વિ૦ [+ फा. किश्त] વેરાન; ખેદાનમેદાન. **૦ખાનું** ન૦ જાજરૂ. **૦ગા** સ્ત્રી૦ [फा. पायगाह्] ઘોડાર; ઘોડેસવારની ટુકડી. **૦ચો** પું૦ સુરવાળની એક ટાંગ. **૦જામો** પું૦ સુરવાળ. **૦તખ્ત** ન૦ રાજધાની; પાટનગર. **૦દળ** ન૦ [+ सं. दल] પગપાળું લશ્કર. **૦(-યા)દાર** વિ૦ પાયાવાળું; આધારવાળું. **૦પોશ** સ્ત્રી૦ પાપોશ; ખાસડું. **૦બોસી** સ્ત્રી૦ કદમબોસી; પગ ચૂમવા તે. **૦માલ** વિ૦ [फा. मालिदन् = મસળવું] છેક દુર્દશામાં આવી પડેલું; ખુવાર. **૦માલી** વિ૦ ખુવારી; ભારે દુર્દશા. **૦લાગણું** ન૦, **૦વંદન** ન૦ પગે લાગવું તે

પાયદસ્ત સ્ત્રી૦ (પારસીની) મરણયાત્રા

પાયરી સ્ત્રી૦ પગથિયું (૨) દરજ્જો; પદવી. [**-ઊતરવી, -ચડવી, -મળવી, પાયરીએ ચડવું**] (૩) [સર૦ म.; पो. पायडी ઉપરથી]

એક જાતની ખાસ કેરી

પાયલ ન૦ [સર૦ हिं.] ઝાંઝર

પાયલી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; 'પાય' પરથી] અનાજ માપવાનું વાસણ; પાલી (ચાર શેર) (૨) [ગ્રામ્ય] પાવલી; ચારઆની. **-લું** ન૦ પાયલી; પાવલી; ચારઆની

પાયસ પું૦, **-સાન્ન** ન૦ [સં.] દૂધપાક; ખીર

પાયસો પું૦ [સર૦ हिं. पायसा (सं. पार्श्व ?)] પડોશ (કા.) (૨) ['પાય'=પગ ઉપરથી ?] પાયજામાની બાંય; પાયચો

પાયાકુલક પું૦ જુઓ પાદાકુલક

પાયો પું૦ [फा.] ખુરશી, ખાટલા, ટેબલ ઇ૦નો પગ (૨) ઘોકણું (૩) જે મૂળ ચણતર ઉપર ઇમારત ઊભી કરવામાં આવે છે તે (૪) જે બાજુ ઉપર ત્રિકોણ ઊભો રહે છે તે બાજુ (૫) [सं. पाक, प्रा. पाय ?] સુખડી બનાવવા માટે કરેલો ઘીગોળનો મૂળ પાક (૬) [લા.] આધાર; મૂળ. [**પાયા ઊખ(-પ)ડી જવા** = જડમૂળ ખોદાઈ જવું; પૂર્ણ નાશ થવો. **પાયા પાડવા** = ઘોકણા વડે ધીબવું – ધોવું. **પાયામાંથી ઊખડી જવું** = પાયા ઊખડી જવા. **પાયો ઓછો હોવો** = થોડું ચસકેલું – ગાંડું હોવું. **-ટેરવવો** = આધાર – ટેકો આપવો (૨) સંમત થવું. **-નાખવો** = ખાતમુહૂર્ત કરવું (૨) મંડાણ કરવું. **-પૂરવો** = મૂળનું – પાયાનું ચણતર કરવું.]

પાર પું૦ [સં.] છેડો; અંત (૨) હદ; સીમા (૩) કાંઠો; તીર (૪) [લા.] ઊંડો મર્મ; ભેદ (૫) મંદિરનું આંગણું (૬) આશરો; શરણું (૭) ચાલીને ઊતરી શકાય તેવો નદી કે ખાડીનો પાણીવાળો ભાગ. [**-આવવો** = ખતમ – પૂરું થવું. **-ઊતરવું** = સલામત રીતે તરી જવું – સામે કાંઠે પહોંચી જવું (૨) સફળતાથી પૂરું થવું; સિદ્ધ થવું. **-જવું** = પાર ઊતરવું (૨) આરપાર થઈને સોંસરું નીકળી જવું. **-થવું** = જતા રહેવું; પાર જવું. **-પડવું** = જુઓ પાર ઊતરવું. **-પતવું** = થઈ રહેવું; વપરાઈ જવું. **-પામવો** = મર્મ – રહસ્ય સમજવાં. **-મૂકવો, મેલવો, લાવવો** = પૂરું – ખતમ કરવું.]

પાર પું૦ [सं. प्रकर; प्रा. पयर ?] કરસણ કાપીને સુકાવા માટે કરેલા નાના ઢગલા [આટલું

પાર (૨,) સ્ત્રી૦ [दे. पारी] બરણી; લાખેલું

પારકું વિ૦ [दे. पारक्क, पारकेर (सं परकीय)] બીજાનું. [**પારકાં કરવાં** (છોકરાંને) = પરણાવવાં (૨) સગાઈ ન રાખવી. **પારકું ધન** = પુત્રી.] **-કાપણું** ન૦ પારકાનું છે તેવો ખ્યાલ

પારખ સ્ત્રી૦ પારખવું તે; પરીક્ષા (૨) પું૦ જુઓ પારેખ.

પારખંદું, પારખુ વિ૦ પરીક્ષક; કદર કરનાર

પારખું ન૦ [પારખવું પરથી] પરીક્ષા (૨) પરતો. [**-કરવું, જોવું, લેવું** = પરીક્ષા કરવી. **-દેખાડવું, બતાવવું** = પરચો આપવો; શક્તિની ખાતરી કરાવવી.]

પારખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. परीक्ष्, प्रा. परिक्ख] પરીક્ષા કરવી; ગુણદોષ નાણવા (૨) ઓળખી કાઢવું. [**પારખી કાઢવું**]

પારણિયું ન૦ જુઓ પારણું ૧ (લાલિત્યવાચક)

પારણું [सं. पालन ?] બાળકને સુવાડવાની કઠેરાવાળી નાની હિંડોળાખાટ; તેવું ઘોડિયું; પાળણું (૨) [सं. पारण] વ્રત કે ઉપવાસની સમાપ્તિએ કરવામાં આવતું ભોજન. [**પારણાં કરવાં** = વ્રત-ઉપવાસની સમાપ્તિએ ભોજન કરવું. **પારણાં બંધાવાં** = બાળકનો જન્મ થવો.]

પારતંત્ર્ય ન૦ [સં.] પરતંત્રતા

પારત્રિક વિ૦ [સં.] પરલોકનું; પારલૌકિક

પારદ પું૦ [સં.] પારો. **૦યંત્ર** ન૦ 'બૅરોમિટર'

પારદર્શક વિ૦ [સં.] જેની આરપાર દેખાય એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦

પારદર્શી વિ૦ [સં.] પાર – મર્મ કે અંતિમ હદ સુધીનું પામનારું; દીર્ઘ ને ઊંડી દૃષ્ટિવાળું. **-ર્શિતા** સ્ત્રી૦

પારદેશીય વિ૦ [સં.] પરદેશ સંબંધી

પારધી પું૦ [दे. पारद्ध; प्रा. पारद्धिअ; સર૦ हिं. म.] શિકારી

પારમાર્થિક વિ૦ [સં.] પરમાર્થ સંબંધી; જેનાથી પરમાર્થ પ્રાપ્ત થાય એવું (૨)

વાસ્તવિક (ભ્રમ કે પ્રતીતિરૂપ નહિ)

પારમિતા સ્ત્રી૦ [सं.] કોઈ ગુણ કે જ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં પાર પામવું તે; તેની સિદ્ધિ. (આવી પારમિતાઓ તે દાન, શીલ, ક્ષાંતિ, વીર્ય, ધ્યાન, પ્રજ્ઞા; ઉપરાંત સત્ય, અધિષ્ઠાન, મૈત્રી, ઉપેક્ષા – આ ગુણોની ગણાય છે.)

પારલૌકિક વિ૦ [सं.] પરલોકને લગતું

પારવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ પારવું] ચાસમાંથી વધારાના છોડને ખેંચી કાઢવા(૨) [જુઓ પાર = ભરણી] લાખ ચડાવવી. જેમ કે પારવેલી ભરણી [પારવેલું

પારવું વિ૦ આઘું; છૂટું; અલગ અલગ;

પારસ પું૦ [सं., फा. पार्स; प्रा.] (સં.) ઇરાન દેશ

પારસ પું૦ જુઓ પાવસ (૨) [प्रा;(सं. स्पर्श)] પારસમણિ (૩) સ્ત્રી૦ (?) ઊંચા ઝાડની ટોચ. [**-બેસવું** = આળસમાં વખત ગુમાવવો (૨) સેવવું; ઈંડાને ગરમી આપવી.]

પારસખસ સ્ત્રી૦ મોટા ફોલ્લાવાળી ખસ

પારસજાંબુ ન૦ મોટા કદનું જાંબુ

પારસણ સ્ત્રી૦ પારસી સ્ત્રી

પારસનાથ જુઓ પાર્શ્વનાથ

પારસપીપળો પું૦ [સર૦ म. पारोसापिंपळ, हिं. पारिसपीपल] પીપળાની જાતનું એક મોટું વૃક્ષ (૨) [લા.] છૈયાંછોકરાંની જંજાળ વિનાનો લાપરવા માણસ

પારસમણિ પું૦ [प्रा. पारस (सं. स्पर्शमणि)] સ્પર્શથી લોઢાને સોનું બનાવનાર મણિ

પારસલ ન૦ [જુઓ પાર્સલ] પોટકું (ટપાલ કે રેલવે મારફતનું). [**-કરવું** = રેલવે કે ટપાલથી પોટકું કે કાંઈ બાંધીને રવાના કરવું – મોકલવું.]

પારસાત અ૦ [सं. पार्श्व પરથી] પાસેથી (ખતપત્તરમાં વેચનારના નામ પાછળ મુકાય છે)

પારસાલ સ્ત્રી૦ [सं. पर (?) + સાલ] ગઈ સાલ

પારસિ(-સી)ક પું૦ [सं.] પારસ દેશ; ઈરાન (૨) તેનો વતની (૩) પારસી (૪) ઈરાનનો ઘોડો

પારસી વિ૦ [फा.; प्रा. पारसीअ] પારસીઓને લગતું (૨) પું૦ ઈરાનથી હિંદમાં આવી વસેલો જરથોસ્તી કે તેનો વંશજ (૩) સ્ત્રી૦ સાંકેતિક બોલી. [**-ચાલવી, -માં ચાલવી** (વાત) = સાંકેતિક બોલીમાં વાત થવી.]

પારસીક પું૦[सं.]જુઓ પારસિક [પદ્ધતિનું

પારસીશાઈ વિ૦[પારસી + શાઈ] પારસીની

પારસો પું૦[सं. प्रस्रव; અથવા पयस् + स्राव] બાવલામાં દૂધનો ભરાવ. [**-મૂકવો** = આંચળમાં (ઢોરે) દૂધ આવવા દેવું. **પારસે આવવું** = ગર્ભાધાનનો સમય થવો (પશુમાદાનો)]. ૦વું અ૦ક્રિ૦ પારસો મૂકવો; દૂધ છોડવું [(૨) **પૂરેપૂરું** માહિતગાર

પારંગત વિ૦ [सं.] અધ્યયનમાં પાર ઊતરેલું

પારંપરિક વિ૦ [सं.] પરંપરાગત

પારંપર્ય ન૦[सं.] પરંપરા; પરંપરાનો ક્રમ (૨) કુલક્રમ; પરંપરાથી ચાલતી આવેલી રીત

પારાપ(-વ)ત પું૦ [सं.] કબૂતર

પારાયણ ન૦[सं.] (આખું) વાંચી જવું તે(૨) નિયત સમયમાં વેદ કે પુરાણનો સમગ્ર પાઠ (૩)[લા.] કંટાળો ઉપજાવે તેવું લાંબું વિવેચન

પારાવત પું૦ [सं.] પારાપત; કબૂતર

પારાવાર વિ૦[सं. पार+अवार; સર૦ हिं., म.] અપાર; પુષ્કળ (૨) [सं.] પું૦ દરિયો

પારાશર પું૦ [सं.] (સં.) પરાશરના પુત્ર – વ્યાસમુનિ

પારાશીશી સ્ત્રી૦ [પારો + શીશી]'થરમોમિટર'

પારિજાત ન૦[सं.] સમુદ્રમંથન કરતાં નીકળેલાં પાંચ દેવવૃક્ષોમાંનું એક; તેનું ફૂલ (૨) શારી કે હારસિંગાનું ઝાડ; તેનું ફૂલ(૩)[સં.]એક તારો. ૦ક ન૦ જુઓ પારિજાત ૧, ૨

પારિતોષિક ન૦ [सं.] ઇનામ

પારિપત્ય ન૦ [सं.] હુમલો કરીને હરાવવું તે; હાર (૨) શિક્ષા; સજા [કરનારો નટ

પારિપાર્શ્વ(-શ્વિ)ક પું૦[सं.]સૂત્રધારને સહાયતા

પારિભાષિક વિ૦[सं.] પરિભાષા સંબંધી.૦તા સ્ત્રી૦ પારિભાષિક હોવું તે; 'ટેકિનકૅલિટી'

પારિયો પું૦ [प्रा. पारिय, सं. पारित] દીકરો (૨) [सं. पारी] પાણીનું પૂર

પારી સ્ત્રી૦[दे. पाराई]પથ્થર તોડવાની નરાજ(૨) [જુઓ પારિયો] દીકરો (૩)[सं.] પાણીનું પૂર

પારુષ્ય ન૦ [સં.] કઠોરતા

પારેખ પું૦ [જુઓ પારખ] (સિક્કા ઝવેરાત વગેરેની) પરીક્ષા કરી જાણનાર (૨) એક અટક

પારેટ(-ઠ) વિ૦ [સર૦ म. पारठा] વિયાયા પછી દૂઝવાની મુદતનો લગભગ અર્ધ ભાગ જેને વીત્યો હોય એવું દૂઝણું (ઢોર); બાખડું

પારેડું(-ણું) ન૦ જુઓ પાલોરું [-લાગવું]

પારેવું(-વડું) ન૦[प्रा. पारेवय(सं. पारापत)] કબૂતર. -વો પું૦ નર કબૂતર

પારો પું૦ [સં. पारद] એક ખનીજ પ્રવાહી ધાતુ (૨) માળાનો મણકો (૩) તંબૂરો સુરેલ બનાવવા રખાતો તારને ભરવેલો મણકો (૪) સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું (૫) બંદૂકની ગોળી કે છરો (૬) [સં. पर्वन्? કે प्रा. पारय = ઢાંકણ (सं. प्रावारक) ?] અવાળુ (૭) [સં. पार्षद ?] સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો એક કોટિનો સેવક

પારોઠ વિ૦ અવાવરુ પડી રહેવાથી કઠણ-બરડ થઈ ગયેલું (૨) પાણી કે ભેજમાં રહેવાથી ખોદાઈ જઈ પોચું થઈ ગયેલું

પારોપાર અ૦ [સં. पार] આરપાર

પાર્થ પું૦ [સં.] (સં.) પૃથાનો પુત્ર; અર્જુન

પાર્થક્ય ન૦[સં.]પૃથક્તા; અલગ અલગ હોવું તે

પાર્થિવ વિ૦[સં.]પૃથ્વી (મહાભૂત)નું (૨) માટીનું (૩) નશ્વર (૪) પું૦ રાજા (૫) માટીના મહાદેવ. ૦પૂજા સ્ત્રી૦ પાર્થિવેશ્વરની પૂજા. -વેશ્વર પું૦ [+ईश्वर] માટીના મહાદેવ

પાર્લમેન્ટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ઇંગ્લંડની રાજસભા (૨) [લા.] કોઈ દેશની મુખ્ય લોકપ્રતિનિધિ-સભા. ૦રી વિ૦ [ઇં.] પાર્લમેન્ટને લગતું કે તે વિષેનું

પાર્વણ,-ણિક વિ૦[સં.] દ્વાદશી, અમાવાસ્યા વગેરે પર્વ ઉપરનું

પાર્વતી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) હિમાલયની પુત્રી, મહાદેવની પત્ની (૨) વિ૦ પર્વતનું,-ને લગતું

પાર્શ્વ વિ૦[સં.] પાસેનું; પડખાનું [પારસનાથ

પાર્શ્વનાથ પું૦[સં.] જૈનોના તેવીસમા તીર્થંકર;

પાર્ષદ પું૦ [સં.] દેવનો સેવક

પાર્સલ ન૦ [ઇં.] જુઓ પારસલ

-પાલ(-ળ) વિ૦ [સં.] 'પાળનારું, પાળક' એ અર્થમાં સમાસને અંતે. ઉદા૦ ગોપાલ(-ળ)

પાલ પું૦ [સં.] (સં.) બંગાળનો એક જાણીતો રાજવંશ (૨) એક બંગાળી અટક

પાલ પું૦ [સર૦ हिं.; म.] નાનો તંબૂ કે તેની કનાત (૨) [જુઓ પાલિયું] (સુ.) કેટલીક જગાના પાણી પર તરતી દેખાતી ચીકાશ તે (૩) તેવા પાણીને લીધે રોગીલો બનેલો પ્રદેશ. [-પાકવી, પાકી રહેવી = ઘરમાં ઘણાંખરાં માણસ માંદાં પડવાં.]

પાલક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] ઉછેરીને મોટું કરનાર (૨) રક્ષક. ૦તાત પું૦ (જનક નહિ પણ) પાલક તાત. જેમ કે, કૃષ્ણના નંદ [એક ભાજી

પાલક(-ખ) સ્ત્રી૦ [प्रा. पालक्का (सं. पालक्या)]

પાલખ સ્ત્રી૦ [સર૦ 'પાલખી'] કડિયા વગેરે કારીગરોને ઊંચે કામ કરવા માટે કરેલો વાંસ-વળીઓનો આધાર

પાલખી સ્ત્રી૦ [सं. पल्यंक; સર૦ हिं. पालकी; म.] સુખપાલ. -ખો પું૦ દેવનું સુખાસન - નાનું સિંહાસન (૨) ઝૂલતી પાલખ (૩) અઢેલીને બેસાય એવો મોટો પાટલો - બાજઠ

પાલટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પલટવું

પાલટો પું૦ જુઓ પલટો [પલ્લું

પાલડું ન૦ [સર૦ પલ્લું; म. पालडें] ત્રાજવાનું

પાલ(-ળ)ણું ન૦ [સં. पालन] બાલકનું પારણું

પાલન ન૦ [સં.] પાળવું તે. ૦પોષણ ન૦ પાળવું અને પોષવું તે. ૦હાર પું૦ પાળનારો

પાલર ન૦ વરસાદનું પાણી

પાલવ પું૦ [સં. पल्लव; સર૦ म.] પહેરેલા સાલ્લાનો લટકતો છેડો (૨) દુપટ્ટા પાઘડીનો કસબી છેડો (૩) આશરો; શરણ. ૦ગાંઠણ ન૦ જુઓ છેડાગાંઠણ. [-ને પાલવે પડવું = -ને પાલે પડવું; - ને આશરે જવાનું થવું.]

પાલવડી સ્ત્રી૦ (સુ.) ગરોળી

પાલવવું સ૦ ક્રિ૦[સં. पालय्] ઉછેરવું; પોષવું; નભાવવું (૨) અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ સં. पारय्, प्रा. पाल] પરવડવું; પોસાવું; ગોઠતું થવું (૩) [સં. पल्लव પરથી] પલ્લવવું

પાલિ સ્ત્રી૦[प्रा. पालियाय = ધર્મોપદેશ = બુદ્ધનાં ધર્મોપદેશની ભાષા] એક પ્રાચીન ભાષા, જેમાં બૌદ્ધ ગ્રંથો લખાયેલા છે

પાલિત વિ૦ [सं.] પાળેલું; રક્ષિત

પાલિતાણા પું૦[प्रा.पालित्ताण](સં.)સૌરાષ્ટ્રનું તે નામનું જૈન તીર્થ

પાલિયું વિ૦ ['પાલો' ઉપરથી] ઝાડપાલાના અને લીલના કોહાણવાળું; પાલવાળું

પાલી સ્ત્રી૦ [सं.; दे. पालि–ली] કાઠિયાવાડનું અનાજનું એક માપ; તેનું વાસણ (૨) [મુંબઈમાં] ચાર શેરનું માપ (૩) [सं. पल्लव] ઝીણાં પાંદડાં (૪) [જુઓ પ્યાલી] નાનું પાલું–પ્યાલું

પાલીસ સ્ત્રી૦ [इ.पॉलिश] બૂટ, કબાટ, વાસણ વગેરે વસ્તુઓ પર ચળકી લાવવા ચોપડાતું દ્રવ્ય કે તે ક્રિયા કે તે ચળકી

પાલું ન૦ [सं. पल्ल = ધાન્યનો કોઠાર] ખપરડાનો કે માટીનો અનાજ ભરવાનો કોઠલો (૨) [?] વાંસની ચીપોનું ટાટું (૩) વરસાદમાં માટીની ભીંત ધોવાઈ ન જાય તે માટે આડું રાખેલું કરાંઠીનું ટાટું (૪) [જુઓ પ્યાલું] પવાલું

પાલું ન૦ [સર૦ हिं. पाला] પાલવ; આશરો (નીચેના શ૦ પ્ર૦ માં વપરાય છે — (ને) **પાલે પડવું**, (–ની સાથે) **પાલાં પડવાં**= –ના સંબંધમાં કે આશરામાં આવવું)

પાલૂદો પું૦ [फा.] (મુસલમાનોની) એક ખાવાની વાની; ફાલૂદો

પાલો પું૦ [सं. पल्लव] ઢોરને ખાવાનાં પાંદડાં (૨) [જુઓ પ્યાલો] પાણી પીવાનું વાસણ (૩) ગાડીગાડા ઉપરની ખપરડાંની છત્રી (૪) [सं. प्रालेय] વાદળમાંથી પડતો કરો [ઝરડું

પાલોરું,–રિયું ન૦ થોરિયા–કાંટાનું ઝૂમખું–

પાલોરું ન૦,–રો પું૦[સર૦म. पॉल्लॉ, पल्लॉ] સગર્ભાને આવતું (પાતળું) ધાવણ. [–લાગવું (–ગો) = સગર્ભાનું ધાવણ ધાવવાથી બાળકનું સુકાઈ જવું.] [પલ્લવવું

પાલોવું અ૦ક્રિ૦ [सं. पल्लव्] + પાલવવું;

પાવઈ સ્ત્રી૦ જુઓ પવઈ, પાવૈ

પાવક વિ૦ [सं.] પાવન કરનાર (૨) પું૦ અગ્નિ

પાવટ સ્ત્રી૦ [જુઓ પાવઠડું; સર૦ म. पावटी] ઢોર જઈ શકે તેવો ઢાળપડતો આરો

પાવઠડું ન૦[સર૦ म. पावठणी; सं. पाद + स्थ કે स्थल ?] પગથિયું (૨) પેંગડું

પાવઠું ન૦ [સર૦ પાવઠડું] [સુ.] (સોનીનું) તાર ખેંચવાનું ઓજાર

પાવઠો પું૦ [જુઓ પાવઠડું] કૂવા ઉપરના મંડાણના પાયારૂપ બે લાકડાં કે પથ્થર પૈકી એક [લાકડાનો પાવડો

પાવડિયું ન૦ ['પાવડો' પરથી ?] લાંબા હાથાનો

પાવડિયો પું૦ ['પાવડો' ઉપરથી ?] ભવૈયાઓના ટોળામાં ઝાડુ, પાણી વગેરેનું કામ કરનારો (૨) ['પાવડી' ઉપરથી ?] એક ધાર્મિક પંથ

પાવડી સ્ત્રી૦ [सं. पादुका, प्रा. पाउआ, –ल्ल] જોડાને ઠેકાણે પહેરવાનો એક ઘાટ; પાદુકા; ચાખડી (૨) પગ વડે દાબવાનું સાળનું એક સાધન (૩) ['પાવડો' ઉપરથી] પાવડિયું (૪) દંડ પીલવાનું સાધન [ઉરાડવી

પાવડી કરવી = (ચ.) બળદે પાછલે પગે ધૂળ

પાવડું ન૦ [सं. पाद પરથી] પેંગડું

પાવડો પું૦ [सं. फाल ઉપરથી; સર૦ हिं., म. फावडा; म. पावडॆ] માટી કચરો વગેરે ઉસડવાનું કે ભરવાનું એક સાધન (૨) ગાડીના એંજિનનો ખરપડો (૩) હલેસું (૪) [सं. पाद ઉપરથી] લાકડાનો કાચો પુલ (૫) પેંગડું; પાવડું

પાવતી સ્ત્રી૦ [सं. प्राप्त, अप. पाव ઉપરથી ? જુઓ પાવવું] પહોંચ; રસીદ. [–ફાડવી, લખવી = પહોંચ લખી આપવી.]

પાવન વિ૦ [सं.] પવિત્ર; શુદ્ધ (૨) શુદ્ધ કરનારું (૩) ન૦પવિત્રતા; શુદ્ધિ. **૦કારિણી** વિ૦સ્ત્રી૦, **૦કારી** વિ૦ પવિત્ર કરનારું. **૦પાદ** વિ૦ પાવન કરે એવાં પગલાંવાળું

પાવરધું વિ૦ [फा. पर्वर्दह] કુશળ

પાવરી [સ્ત્રી૦ સર૦ પાર, दे. पारी] દોણી

પાવરો પું૦ તોબરો [વાચક)

પાવલિયો પું૦ [सं. पाद પરથી] પગ (લાલિત્ય-

પાવલી સ્ત્રી૦ [सं. पाद પરથી] પાવલું; ચારઆની

પાવલું ન૦ [सं. पाद ઉપરથી] ચારઆની (૨) [सं. पाद = પગ] પગ (૩) ચંપલ

પાવલોપા પું૦ ['પાવલું' = પગ ઉપરથી] બાળકને પગ ઉપર ઝુલાવવું તે

પાવવું ન૦ સ૦ક્રિ૦ + [सं. प्राप्; प्रा. पाव] મેળવવું [(૨) વરસાદ

પાવસ ન૦ [सं. प्रावृष्; प्रा. पावस]. ચોમાસું

પાવળું ન૦ [જુઓ પળી] નાની પળી

પાવિત્ર્ય ન૦[सं.] પવિત્રતા [મેળવવું;પાવવું

પાવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पा] પિવડાવવું (૨) [हिं.]

પાવૈ સ્ત્રી૦, **૦યો** પું૦ હીજડો; નપુંસક

પાવો પું૦ [दे. पावय] એક જાતની વાંસળી (૨) આગબોટનું ભુંગળું વાગે છે તે-તેની સિસોટી [**૦લી** સ્ત્રી૦ નાની પાશ

પાશ પું૦ [दे. पास; सर० म. पास] પાશિયું.

પાશ પું૦ [सं.] ફાંસો; ગાળો (૨) પશુપક્ષીઓને ફસાવવાનું શિકારીનું સાધન (૩) [सं.] વરુણનું આયુધ (૪) [લા.] ફસાવવાની યુક્તિ

પાશવ(-વી) વિ૦ [सं.] પશુનું; પશુના જેવું

પાશં(-સં)ગ પું૦ [જુઓ પાસંગ] ત્રાજવાનો ધડો કાઢવા એક તરફ રખાતું વજન

પાશા પું૦ [तुर्की] હાકેમ (૨) તુર્કસ્તાનનો ઊંચા દરજ્જાનો અમલદાર

પાશિયું ન૦ [दे. पास] પાશ; કરઅડી કે રાંપડીમાં મુકાતું ધારવાળું લોખંડનું ફળ (૨) રાંપડી

પાશુપત પું૦ [सं.] એક પ્રાચીન શૈવ સંપ્રદાય (૨) તેનો અનુયાયી (૩) ન૦ શંકરના તેજનું દિવ્ય અસ્ત્ર

પાશેર પું૦ [પા+શેર] શેરનો ચોથો ભાગ. **-રી** સ્ત્રી૦ પાશેરનું માપિયું કે વજન. **-રો** પું૦ પાશેર વજનનું કાટલું. [**પાશેરામાં પહેલી પૂણી**=તદ્દન શરૂઆત.]

પાશ્ચાત્ય વિ૦ [सं.] પશ્ચિમનું; પશ્ચિમમાં આવેલું [વનસ્પતિ

પાષાણ પું૦ [सं.] પથ્થર. **૦ભેદ** પું૦ એક

પાસ પું૦ [सं. स्पर्श, प्रा. फास; पासिय = સ્પૃષ્ટ] સ્પર્શથી પટ કે રંગ બેસવો તે (૨) [લા.] સોબતની અસર (૩) સ્ત્રી૦ [सं. पार्श्व; प्रा. पास] બાજુ; પાસું (૪) અ૦ (૫) પાસે. [**-બેસવો, લાગવો**=સ્પર્શથી રંગ લાગવો (૨) સોબતની અસર થવી.]

પાસ વિ૦ [इं.] પસાર; ફતેહમંદ; સફળ (૨) મંજૂર; પસંદ (૩) પું૦ રજા કે મંજૂરીની ચિઠ્ઠી. [**-કાઢવો**=પાસ લખી આપવો. **-પડવું**=ગમવું; પસંદ આવવું.] **૦પોર્ટ** પું૦ દેશાંતર જવા માટેનો પરવાનો. **૦બુક** સ્ત્રી૦ બેંક સાથેની લેવડદેવડની નોંધની ખાતેદારને મળતી ચોપડી

પાસ(-હ)ટવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्र+आ+शट्] પછાડવું. [પાહટી નાખવું=પછાડી નાખવું.]

પાસલો પું૦ [सं. पाश; प्रा. पास] પાશ; જાળ (૨) [જુઓ પાસો] પાસાના આકારનો ધાતુ વગેરેનો લંબચોરસ કકડો (૩) સોનીનું એક ઓજાર

પાસવાન પું૦ [फा. पासबान] હજૂરિયો; નોકર

પાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. स्पर्श, प्रा. फास; જુઓ પાસ] રંગ બેસાડવા સારુ પ્રથમ ખટાશ વગેરેનો પાસ દેવો

પાસંગ પું૦ [फा.] જુઓ પાશંગ

પાસાખેલ પું૦ [પાસો + ખેલ] જુગાર

પાસાતાણિયો પું૦ [પાસો + તાણવું] સોનારૂપાના પાસલાને ખેંચી ખેંચી તાર બનાવનારો

પાસાબંડી સ્ત્રી૦ [પાસું + બંડી] બે બાજુ કસો બાંધવાની એક જાતની બંડી

પાસાશૂળ ન૦ [પાસું + શૂળ] પડખામાં ફૂટતું શૂળ (૨) [લા.] હંમેશની નજીકની ઉપાધિ કે નડતર

પાસિયું ન૦ જુઓ પાશિયું

પાસું ન૦ [सं. पार्श्व; प्रा. पास] પડખું; બાજુ (૨) પક્ષ. [**પાસામાં ઘાલવું**=ઓળવવું (૨) હૂંફ આપવી; આશરો આપવો. **પાસું દેવું**=પડખાનો ભાર મૂકવો (૨) સાથ કે મદદ આપવી. **-ફેરવવું, બદલવું**=પડખું બદલવું (૨) પક્ષ બદલવો (૩) ફેરવી તોળવું. **-મરડવું**=પડખું બદલવું (૨) વલણ ફેરવવું. **-વાળીને સૂવું**=નિરાંતે સૂવું. **-સેવવું**=તાબેદારી ઉઠાવવી; સેવા ઉઠાવવી.]

પાસે અ૦ [सं. पार्श्वे] નજીક (૨) પડખે; બાજુમાં (૩) તાબામાં; કબજામાં (૪) સામે; આગળ

પાસો પું૦ [सं. पाशक; प्रा. पासग] ચોપટ રમવામાં વપરાતા અંક પાડેલા લંબચોરસ કકડામાંનો એક (૨) ધાતુનો તેવો પાસલો. (૩) [सं. पार्श्व] સૂપડામાં સોવાની રીત; જુઓ પાહટો (૪) [જુઓ પાહો] દૂધને (ઢોરે) આંચળમાં આવવા દેવું તે. [**પાસા અવળા પડવા**=નસીબ પ્રતિકૂળ થવું; નિષ્ફળતા મળવી. **-ઢાળવા**=જુગારની રમતમાં પાસા નાખવા, શરૂઆત કરવી. **-નાખવા, ફેંકવા**=પાસા ઢાળવા (૨) દાવ-નસીબ-તરકીબ અજમાવી જોવાં. **-પોબારપડવા**=ધારેલું સિદ્ધ થવું; સફળ થવું. **-સવળા પડવા**=નસીબ અનુકૂળ થવું; સફળ થવું. **પાસે રમવું**=જૂગટું રમવું. **પાસો ચડવો**=ચડતી કળા થવી; ભાગ્યોદય થવો. **-જાણવો**=કપટયુક્ત ગુપ્ત ધારણા સમજવી. **-નાખવો**=જુઓ પાસા નાખવા. **-મૂકવો**=જુઓ પાહો - પારસો મૂકવો. **-સમજવો**=જુઓ પાસો જાણવો.]

પાહટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પાસટવું

પાહટો પું૦ [જુઓ પાહટવું] સૂપડામાં સોવાની -ઝાટકવાની એક રીત. [**-કરવો**]

પાહણ વિ૦ (પાકની ઋતુ વીત્યા) પછી, મોડેથી થતું (પાક માટે)

પાહવે અ૦ [सं. पार्श्वे] બાજુએ, એકતરફ (ચ.)

પાહિ,૦પાહિ શ૦ પ્ર૦ [सं.] 'રક્ષણ કરો' એવો ઉદ્ગાર

પાહો પું૦ [જુઓ પાહટો] ઝાડકવું તે. [**-કરવો**]

પાહો પું૦ (ચ.) જુઓ પારસો. [**-મૂકવો**]

પાળ (ળ,) સ્ત્રી૦ [सं. पालि] તળાવ કે સરોવરનો કિનારો (૨) પ્રવાહીને વહી જતું અટકાવવા કરેલી આડ. [**-તોડવી**=મર્યાદાનો ભંગ કરવો. **(...પહેલાં) પાળ બાંધવી**=અગાઉથી ઉપાય કરવો. **-બાંધવી**=મર્યાદા બાંધવી. (૨) ઉપાય વિચારવો.]

પાળ ન૦ [?] ગાયોના ટોળામાં ભળીને આવતું ધાડપાડુઓનું ટોળું [પારણું

પાળણું ન૦ [सं. पालन ઉપરથી] પાલણું;

પાળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. पालय्] રક્ષણ કરવું (૨) ભરણપોષણ કરવું (૩) પોષવું અને કેળવવું (૪) ભંગ ન કરવો,-ની પ્રમાણે વર્તવું; માનવું (વચન, આજ્ઞા, વ્રત, રજા, અણોજો)

પાળિયું ન૦ ['પાળ' ઉપરથી] પાળ બાંધી એક ધોરિયા વડે પવાતા ક્યારાનો સમુદાય

પાળિયો પું૦ [सं. पालि=પ્રશંસા (૨) ચિહ્ન] સ્મારક તરીકે ઊભો કરેલો પથરો; ખાંભી (૨) ['પાળ' ઉપરથી] ધોરિયો

પાળી સ્ત્રી૦ [सं. पालिका] છરી (૨) [सं. पाली =પંક્તિ] વારો (૩) પાકી (૪) જુઓ પાળ (સ્ત્રી૦)

પાળું વિ૦ (૨) ન૦ [सं. पाद ઉપરથી] પગે ચાલનારું. **-ળો** પું૦ પગપાળો મુસાફર (૨) પેદળ, મુલકી કે લશ્કરી સિપાઈ

પાંઉ (૦) પું૦; ન૦ [पो.], **૦રોટી** સ્ત્રી૦ ડબલ રોટી

પાંકડ(-ડું) (૦) વિ૦[सं.पक्व પરથી?]ગાભણું થવાની ઉંમર છતાં ન થયું હોય એવું (ઢોર)

પાંકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. पांग = ઉત્કટ ઇચ્છા] ઇચ્છવું; ધારવું (૨) [સર૦ म. पागणें] ધરવું; પકડવું

પાંખ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. पक्ष] પક્ષીનો ઊડવાનો અવયવ (૨) લશ્કરની બે બાજુમાંની એક (૩) છાપરાનો બે તરફનો બહાર પડતો ભાગ (૪)[લા.] આશ્રય; પડખું. [**પાંખમાં ઘાલવું**=આશરો આપવો; હૂંફ આપવી. **પાંખમાં ભરાવું**=સોડમાં ભરાવું; આશરો લેવો. **પાંખમાં લેવું**=પાંખમાં ઘાલવું. **પાંખો આવવી**=ઊડતાં શીખવું (૨)પુખ્ત ઉંમરનું થવું; પોતાનું સંભાળી શકાય એટલી શક્તિ આવવી(૩)ઊડી જવું;નાસી જવું;અદૃશ્ય થવું. **પાંખો કાપી નાખવી**=અસહાય બનાવી દેવું. **પાંખો ફફડાવવી**=ઊડવાનો પ્રયત્ન કરવો (૨) છૂટવાનાં ફાંફાં મારવાં. **પાંખો વિસ્તારવી**=ફેલાવું;પહોળા થવું(૨)વંશવેલો વધવો.]

પાંખડી (૦) સ્ત્રી૦[दे. पंखुडी; સર૦ हिं. पखडी, म. पाकळी, पांकळी; का. पकळी] કળી ખીલતાં છૂટા પડતા અવયવોમાંનો દરેક

પાંખડું (૦) ન૦ [જુઓ પાંખડી] ડાળની બાજુએથી ફૂટતી નાની ડાળી (૨) [લા.] કુટુંબની શાખા (૩) ['પાંખ' ઉપરથી] પાંખ જેવો અવયવ (માછલાં વગેરેનો)

પાંખાળી (૦) સ્ત્રી૦ ['પાંખ' ઉપરથી] (કા.) ઘોડીની એક જાત

પાંખાળું (૦) વિ૦['પાંખ' ઉપરથી]પાંખવાળું (૨) દાંતાવાળું (૩) ડાળીવાળું

પાંખિયું (૦) ન૦ ['પાંખ' ઉપરથી] પક્ષ; તડ (૨) ડાળી; શાખા (૩) દેશી તાળાનો કે કલ્લાનો એક બાજુનો નાનો છૂટો પડતો ભાગ (૪) કાતરનું પાનું

પાંખું (૦) વિ૦ છૂટું; આછું (૨) ન૦ [પાંખ ઉપરથી] ચપ્પુનું પાનું. **–ખાપણું** ન૦

પાંગત(–થ) (૦) સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. पाँयँता,–त्ती; પગ – પાગ ઉપરથી ?]સ્ત્રી૦પથારી કે ખાટલાનો પગ તરફનો ભાગ

પાંગરણ (૦) ન૦ [सं. प्रावरण, प्रा. पंगुरण; સર૦ म. पांघरूण] પોતડી; પંચિયું (૨)ચોળી (૩) ઓઢવાનું વસ્ત્ર; પછેડી

પાંગરવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [सं. प्र + अंकुर કે प्रा. पंगुर = ઢાંકી દેવું પરથી ?] અંકુર ફૂટવા

પાંગરું (૦) ન૦, **પાંગરો** પું૦ [सं. प्रग्रह, प्रा. पग्गह; સર૦ म. पांगड, पाग] પારણાને કે ખોઇયાને અધ્ધર ઝીલી રાખનાર દોરી (૨) ત્રાજવાની સેર(૩)ગોફણની બે બાજુની દોરી (૪) સુકાન તરફનો વહાણનો છેડો

પાંગળું (૦) વિ૦ [सं. पंगुः સર૦ म. पांगळा] પગે અપંગ (૨)[લા.] અશક્ત; નિર્બળ (૩) આધાર – ટેકા વિનાનું

પાંગુ (૦) વિ૦ [सं. पंगु; સર૦ म. पांगुळ] પાંગળું (૨) ન૦ ઢોર

પાંગોઠું (૦) ન૦ [સર૦ हिं. पँखुडा; सं. पक्ष પરથી ?]ખભાથી કોણી સુધીનો હાથનો ભાગ (૨)હાલવા ચાલવાના અવયવોના સાંધા – મૂળ. [**પાંગોઠાં ચાલવાં** = કામ કરી શકવું. **પાંગોઠાં ભાગવાં** = હાલવા ચાલવાની શક્તિ તૂટવી કે તોડવી(૨)હલાય – ચલાય નહીં તેવો માર પડવો કે મારવો.]

પાંચ (૦) વિ૦ [सं. पंचन्]'૫'.[**–માણસમાં** = લોકમાં; જાહેરમાં કે સભામાં. **–લોકમાં** = બધે; સૌ સારા માણસોમાં. **–વરસનું** = જુવાન, આશાભર્યું. ઉદા૦ હજુ પાંચ વરસનો બેઠો છું. **–શેરની** = બહુ ભૂંડી (ગાળ). **પાંચે આંગળીએ** = બધી રીતે, પૂરી ભક્તિથી (દેવ પૂજવા).] **૦ડો** પું૦ પાંચનો આંકડો – ૫. **૦પટો** પું૦ પટાદાર મશરૂ. **૦ભૌતિક** વિ૦ [सं.] પાંચ મહાભૂત સંબંધી,–નું બનેલું. **૦મ** સ્ત્રી૦ પખવાડિયાની પાંચમી તિથિ. **૦મું** વિ૦ ક્રમમાં ચોથા પછીનું

પાંચજન્ય પું૦ [सं.] (સં.) કૃષ્ણનો શંખ

પાંચપટો, પાંચભૌતિક [सं.], **પાંચમ** જુઓ 'પાંચ'માં

પાંચમણવું (૦) સ૦ક્રિ૦ ખળામાં તૈયાર થયેલા દાણાને વધારે સાફ કરવા ઊપણવું

પાંચમું વિ૦ જુઓ 'પાંચ'માં

પાંચશેરી (૦) સ્ત્રી૦, **–રો** પું૦ પાંચ શેરનું કાટલું. [**–ફૂટવી** = નકામી માથાફોડ કરવી. **–બાંધવી** = ગળે જોતરું વળગાડવું; જંજાળમાં પડવું.]

પાંચાલી(–ળી) સ્ત્રી૦[सं.](સં.) પંચાલ દેશના [રાજાની પુત્રી – દ્રૌપદી

પાંચા (૦) પું૦બ૦વ૦['પાંચ' ઉપરથી] પાંચનો ગડિયો. **–ચિયા** પું૦ બ૦ વ૦ રાસનો પાંચ પાંચ ઠેકાવાળો પ્રકાર. **–ચું** વિ૦ પાંચ ગણું. ઉદા૦ એક પાંચું પાંચ

પાંચો વાણિયો (૦) પું૦ વાણિયાની એક જાત

પાંજણ, –ણી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पांजणी; सं. पायय्, प्रा. पज्ज ઉપરથી] નિયત સમયે જેનું સેવન કર્યા વિના ન ચાલે તેવી ટેવ; બંધાણ (૨)સૂતરને પાવાની કાંજી કે તે પાવાની ક્રિયા

પાંજર (૦) ન૦ [सं. प्र + अजिर] પાદર

પાંજરું (૦) ન૦ [सं. पंजर; સર૦ म. पांजरा, हिं. पाँजर] પશુપક્ષીને પૂરી રાખવા બનાવેલું સળિયાનું ઘર(૨)તેવો કોઈપણ ઘાટ(૩)પાંજરી (૪) અદાલતમાં ન્યાયાધીશ સામે જવાબ આપવા ઊભા રહેવાની પાંજરા જેવી જગા. [**પાંજરાનો પોપટ** = પરાધીન માણસ; જેમ બોલાવે તેમ બોલે એવો તાબેદાર. **પાંજરામાં**

ઊભું રહેવું=ગુનેગાર કે સાક્ષી તરીકે કોર્ટની તપાસમાં ઊભા રહેવું. **પાંજરામાં બોલાવવું**=કોર્ટમાં કાયદેસર તપાસ માટે બોલાવવું.] **-રાપોળ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पांजर(·रा)पोळ]અશક્ત કે ઘરડાં ઢોરને રાખવાનું ધર્માદા સ્થાન. **૦રાં** ન૦બ૦વ૦ જુઓ કાંધાં-પાંજરાં. **-રિયું** વિ૦ પાંજરીવાળું (૨).ન૦ પાંજરું;બંદીખાનું(પ.).**-રી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] કરાંઠી ગૂંથીને કરેલી ગાડાની વાડ

પાંજી (૦) સ્ત્રી૦ પાંજણી; ટેવ

પાંડરું (૦) [જુઓ પાંડુર] ધોળું; ફિક્કું

પાંડવ પું૦ [સં.] (સં.) પાંડુનો દીકરો

પાંડિત્ય ન૦ [સં.] પંડિતાઈ

પાંડુ વિ૦ [સં.] ફીકું (૨) પું૦ (સં.) પાંડવોના [પિતા

પાંડુર વિ૦ [સં.] ફીકું; ધોળું. **૦તા** સ્ત્રી૦

પાંત (૦ત,) સ્ત્રી૦ [સં. पंक्ति, प्रा. पंति; સર૦ म. पांति] હાર; પંગત

પાંતી (૦) સ્ત્રી૦ [સં. पंक्ति] પક્ષ; બાજુ (૨) રીત; માર્ગ (૩) ભાગ; હિસ્સો (૪) પરિમાણના વિભાગ પાડીને હિસાબ ગણવાની ગણિતની એક રીત (૫) જુઓ પાંથી; સેંથી

પાંત્રીશ(-સ) (૦) વિ૦ [સં. पंचत्रिंशत्, प्रा. पणतीस] '૩૫'

પાંથ પું૦ [સં.] મુસાફર. **૦ક** વિ૦ મરનારને અપાતો (દ્વારનો પિંડ)

પાંથી (૦) સ્ત્રી૦ [દે. पंति = કેશરચના] સેંથી. [**-પાડવી**=વાળમાં સેંથી પાડવી. **-પૂરવી**= સેંથામાં સિંદૂર વગેરે ભરવું.]

પાંદડી (૦) સ્ત્રી૦ [સં. पर्ण] જુઓ પાનડી. **-ડું** ન૦ પર્ણ. [**-ફરવું**=ભાગ્ય બદલાવું; ભાગ્યોદય થવો. **પાંદડે પાણી પાવું** = ઘણું દુઃખ આપવું; રિબાવવું.]

પાંપણ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. पापण(સં. पक्ष्मन्?)] પોપચાંની કિનારી ઉપરના વાળ. **-ણિયું** ન૦ (કા.) આંસુ (૨) ઘઉંના ખેતરના બે શેઢા, જ્યાં ઘઉં સહેજ આછા ઊગે છે

પાંપલું(-ળું) વિ૦ [જુઓ પોપલું] નિર્બળ; પોચું (૨) બાયલું; કાયર; **-ળાં** ન૦બ૦વ૦ દુર્બળ પ્રયત્ન

પાંશ(-સ)રું (૦) વિ૦ [સં. शरु = તીર પરથી?] સીધું; ડાહ્યું; પાધરું. [**-કરવું**=મારીને-ઠોકીને સીધું કરવું. **-ઊતરવું** = અનુકૂળ બનવું. **-પડવું** = અનુકૂળ થવું.] **૦દોર** વિ૦ [પાંશરું + દોર] સીધુંદોર; આડાઈ વગરનું

પાંશુ(-સુ) સ્ત્રી૦ [સં.] ધૂળ. **૦લ** વિ૦ ધૂળવાળું (૨) ભ્રષ્ટ; દુરાચારી

પાંસઠ (૦)વિ૦[સં. पंचषष्ठि;प्रा.पण्णट्ठि,पणसट्ठि] ['૬૫'

પાંસરું,૦દોર જુઓ 'પાંશરું'માં

પાંસળી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. पासल्ल (સં. पार्श्व) हिं. पांसुरी] છાતીના માળાનાં બંને બાજુનાં હાડકાંમાંનું દરેક. [**-ખસવી, -ચસકવી** = ઘેલા થવું; ડાગળી ચસકવી. **-ઠેકાણે ન હોવી** = ચસકેલા હોવું.] **-ળું** ન૦ જુઓ પાંસળી. [**પાંસળાં ખોખરાં કરવાં, ભાગવાં**= સખત માર મારવો.]

પાંસુ,૦લ [સં.] જુઓ 'પાંશુ'માં

પિક પું૦ [સં.] કોકિલ; કોયલનો નર

પિક સ્ત્રી૦ (રવ૦ ?) [સર૦ [हिं. पीक] થૂંક; પીક (૨) પાનનું થૂંક કે તેની પિચકારી. **૦દાની** સ્ત્રી૦ થૂંકદાની

પિકેટિંગ ન૦ [ઇં.] પહેરો; ચોકી

પિખાડો પું૦ ['પીખવું' ઉપરથી] (સુ.) વગોવણી; લોકમાં વાત થવી તે

પિખાવું,-વવું 'પીખવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને [પ્રેરક

પિગળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પીગળવું'નું પ્રેરક

પિચકારી સ્ત્રી૦ [પિચ (રવ૦)+કારી] પાણીની સેડ (૨) સેડ છોડવાનું ભૂંગળી જેવું એક સાધન. [**-આપવી** = ગુદાવાટે પાણી ચડાવવું; 'ઍનિમા' આપવો. **-છોડવી, -મારવી** = પિચકારીથી છાંટવું. **-લેવી** = 'ઍનિમા' લેવો.]

પિચંડ ન૦ [સં.] પેટ

પિચોટી સ્ત્રી૦ [फा. पेचायेनाफ] આંબોઈ

પિચ્છ ન૦ [સં.] પીંછું

પિછવાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક જાતનું કપડું

પિછાણ(-ન) સ્ત્રી૦ [સં. प्रत्यभिज्ञान; हिं. पहिचान] માહિતી (૨) ઓળખાણ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ઓળખવું

પિછોડી સ્ત્રી૦ [हिं. पिछौरी] જુઓ પછેડી.

[**-ઓઢવી**=દેવાળું કાઢવું. **-ઓઢાડવી**= જુઓ 'અંધારપછેડી ઓઢાડવી'. **પિછોડીમાં પથરો લઈને કૂટવું** = મુદ્દો મૂકી ગમે તેમ બોલવું.] **-ડો** પું૰ જુઓ પછેડો

પિછોળિયું ન૰ તીવ્ર દંશવાળું એક ઊડતું ઝીણું જંતુ [કર્મણિ ને પ્રેરક

પિટાવું અ૰ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ક્રિ૰ 'પીટવું'નું

પિતકોડી સ્ત્રી૰ એક પક્ષી

પિતપાપડો પું૰ [સં. पीत (પીળું) + પાપડી] ખાખરાની શિંગ; પલાશપાપડો

પિતર પું૰ [જુઓ પિતૃ] મૃત પૂર્વજ

પિતરાઈ પું૰ જુઓ પિત્રાઈ

પિતરાણ સ્ત્રી૰ જુઓ પિત્રાણ

પિતવાડો પું૰ [પીત + વાડો] કૂવાના પાણીથી જ્યાં દર વર્ષે શિયાળુ–ઉનાળુ વાવેતર થતું હોય તેવું ખેતર

પિત(-ત્ત)ળિયું ન૰ ['પિત્તળ' ઉપરથી] પિત્તળનું નાનું વાસણ; છાલિયું

પિતા પું૰[સં.]બાપ. **૦જી**,**૦શ્રી** પું૰(માનાર્થે). **૦મહ** પું૰ દાદા (૨) બ્રહ્મા. **૦મહી** સ્ત્રી૰ દાદી. **-તુ** પું૰ (પ.) પિતા; બાપ

પિતૃ પું૰ [સં.] બાપ (૨) પું૰બ૰વ૰ પૂર્વજો; મરી ગયેલા બાપદાદાઓ. **૦ઋણ** ન૰ પિતૃઓ પ્રત્યેનું દેવું (જુઓ ઋણત્રય). **૦ઘાત** પું૰ પિતાનો વધ. **૦ઘાતક**, **૦ઘાતી** વિ૰ પિતૃઘાત કરનારું. **૦તર્પણ** ન૰ પિતૃઓનું તર્પણ કરવા આપેલી જલાંજલિ; પિતૃયજ્ઞ (૨) તર્જની અને અંગૂઠા વચ્ચેનો મધ્યભાગ. **૦દેવ** પું૰ પિતરો (૨) વિ૰ પિતાને દેવ તરીકે પૂજનાર. **૦પક્ષ** પું૰ શ્રાદ્ધપક્ષ (ભાદરવાનું કૃષ્ણપક્ષ) (૨) બાપ તરફનાં સગાંસંબંધી. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૰ પિતા પ્રત્યેનો ભક્તિભાવ. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૰ વતન; સ્વદેશ (સરખાવો માતૃભૂમિ). **૦યજ્ઞ** પું૰ પિતૃતર્પણ (૨) પાંચ મહાયજ્ઞોમાંનો એક. **૦લોક** પું૰ મરણ પામેલા પિતૃઓ રહે છે એ સ્થાન. **૦વ્ય** વિ૰ પિતા સંબંધી (૨) પું૰ પિત્રાઈ (૩) કાકો. **૦હત્યા** સ્ત્રી૰ જુઓ પિતૃવધ

પિત્ત ન૰ [સં.] કલેજામાં પેદા થતો રસ, જે આંતરડામાં ઊતરી ખોરાકને પચાવે છે (૨) વૈદક પ્રમાણે શરીરની ત્રણ ધાતુઓમાંની એક (કફ, પિત્ત અને વાયુ). [**-ઊતરવું** = જુઓ પિત્ત બેસવું. **-ચડવું** = પિત્ત વધી ગયાની (માથામાં) અસર થવી. **-માથે ચડવું** = માથામાં પિત્ત વધવાની અસર થવી (૨) ગુસ્સે થવું; ચિડાવું. **-બેસવું** = પિત્તની અસર મટી જવી (૨) ક્રોધ શાંત થવો.] **૦જ્વર** પું૰ પિત્તપ્રકોપથી થતો જ્વર. **૦પાપડો** પું૰ પિતપાપડો (૨) પિત્તજ્વરને મટાડનારું એક જાતનું ઘાસ. **૦પ્રકૃતિ** વિ૰ શરીરમાં પિત્તના પ્રાધાન્યવાળું (૨) સ્ત્રી૰ પિત્તનું પ્રાધાન્ય (૩) [લા.] આકળો–ગરમ મિજાજ. **-ત્તાશય** ન૰ [+આશય] શરીરનો પિત્તનો અવયવ. **-ત્તો** પું૰ [સં. पित्त] પિત્ત (૨) [લા.] ક્રોધની તીવ્ર લાગણી. [**-ઊછળવો, ખસવો, હાથમાંથી જવો**=ગુસ્સે થઈ જવું.]

પિત્તળ ન૰ [સં., प्रा. पित्तल] તાંબા અને જસતની મિશ્ર ધાતુ

પિત્તળ સ્વભાવનું વિ૰['પિત્ત' પરથી ?]ચીડિયું; સહેજમાં તપી જાય એવું (૨) ઓછું પાત્ર

પિત્તળિયું ન૰ છાલિયું; પિતળિયું

પિત્રાઈ પું૰ [સં. पितृव्य] કાકાનાં છોકરાં; સાતમી પેઢી સુધીમાં એક બાપનો વંશજ (૨) વિ૰ પિતા સંબંધી. **-ણ** વિ૰ સ્ત્રી૰ પિત્રાઈને ત્યાં જન્મેલી. **-ણ(-ણી)** સ્ત્રી૰ પિત્રાઈની વહુ

પિત્રી પું૰ મરણ પામેલો પૂર્વજ; પિતર

પિધાન ન૰ [સં.] બંધ કરવું તે (૨) ઢાંકી દેવું તે. **૦યુતિ** સ્ત્રી૰; (પૃથ્વી સિવાયના) ગ્રહોનું પરસ્પર ઢંકાવું તે

પિન સ્ત્રી૰ [इं.] ટાંકણી (૨) સ્ત્રીઓ વેણી કે સાલ્લો સંકલવામાં વાપરે છે તે બનાવટ

પિનાક ન૰ [સં.] (સં.) શિવનું ધનુષ. **૦પાણુ (-ણિ)**, **-કી** પું૰ (સં.) શિવ [મીઠી

પિપરમીટ સ્ત્રી૰ [इं. पीपरमिन्ट] જુઓ ખાટી-

પિપાસા સ્ત્રી૰ [સં.] તરસ. **-સુ** વિ૰ તરસ્યું

પિપીલિકા સ્ત્રી૰ [સં.] કીડી. **૦માર્ગ** પું૰ ધીમે ધીમે પણ ખંતથી અચૂક કામ કરવાની

રીત. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ સંગ્રહ કરવાનું વલણ

પિપૂડી સ્ત્રી૦[રવ૦] ફૂંકીને વગાડવાની ભૂંગળી; પીપી. [**–વગાડવી**=પીપી ફૂંકીને વગાડવી (૨) એકની એક વાત કહ્યાં કરવી – ગાયાં કરવી (૩) ખુશામત દાખલ સૂર પુરાવવો; હાજી હા ભણવી.]

પિપ્પલ પું૦ [सं.] પીપળો [(વર્તમાન કૃ૦)

પિબંતું વિ૦ [सं. पिबन्तः ઉપરથી] + પીતું

પિમળાટ પું૦ ['પીમળવું' ઉપરથી] સુવાસ

પિમળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પીમળવું'નું પ્રેરક રૂપ

પિય(–યે)ર (પિ') ન૦[सं. पितृगृह, प्रा. पिइहर] સ્ત્રીનાં માબાપનું ઘર

પિયરપનોતી (પિ') વિ૦સ્ત્રી૦ પિયરમાં ભાઈ-ભાંડુવાળી. **–રિયું** ન૦ પિયરનું સગું

પિયળ સ્ત્રી૦ [सं. पीत, प्रा. पीअल ઉપરથી] પીયળ; કપાળમાં કરેલી કંકુની અર્ચા

પિયાજ ન૦ [फा.] કાંદો; ડુંગળી

પિયાણું ન૦ જુઓ પ્રયાણ

પિયાનો પું૦ [इं.] એક વિદેશી વાજિંત્ર

પિયારું વિ૦ ['પરાયું' ઉપરથી] + પારકું (૨) [अप. पिआर (सं. प्रियतर)] પ્યારું [પ.]

પિયાવો પું૦ [પિવાડવું' ઉપરથી] પાણી પાયાનું ખર્ચ

પિયુ પું૦[अप. पिअइउ (सं. प्रीणयितृ)] પતિ

પિયેર, –રિયું (પિ') ન૦ જુઓ 'પિયર'માં

પિરસણ ન૦ [सं. परिवेषण, प्रा. परिवेसण] પીરસવું તે (૨) પીરસેલું ભાણું (૩) નાતવરાને અંગે ઘેર ભાણું પીરસવું તે. [**–મોકલવું**=તે અંગે ઘેર ભાણું ઢાંકવું.] **–ણી** સ્ત્રી૦ પીરસવું તે. **–ણું** ન૦ પીરસવાનું પાત્ર કે ચીજ

પિરસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પીરસવું'નું પ્રેરક

પિરાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ પેરાઈ

પિરામિડ પું૦ [इं.] પ્રાચીન મિસરી રાજાના મૃતદેહ ઉપર બંધાવેલી મોટી શંકુ આકારની સમાધિ – કબર (૨) શંકુ આકાર

પિરિ સ્ત્રી૦ [सं. पर्वन् ; સર૦ म. पेर] + પેર; પ્રકાર (૨) જુઓ પેરી

પિરોજ, –જી(–જું) જુઓ 'પીરોજ'માં

પિલાઈ સ્ત્રી૦ ['પીલવું' ઉપરથી]પીલવું તે (૨) તેનું મહેનતાણું. **–મણ** ન૦, **–મણી** સ્ત્રી૦ પીલવાનું મહેનતાણું

પિલાવવું સ૦ક્રિ૦, **પિલાવું** અ૦ક્રિ૦'પીલવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ [ના પીલો

પિલોડિયું ન૦['પીલો' ઉપરથી] જુવારબાજરી-

પિલ્લું ન૦ ['પિંડલું'' ઉપરથી] વીંટીને કરેલો દડો – ગોટો [પ્રેરક ને કર્મણિ

પિવડાવવું સ૦ક્રિ૦,**પિવાવું** અ૦ક્રિ૦ 'પીવું'નું

પિશંગ વિ૦[सं.] બદામી રંગનું

પિશાચ પું૦; ન૦[सं.] અવગતિયો જીવ; પ્રેત (૨) ભૂતપ્રેત જેવી એક હીન યોનિ. **૦ણી, –ચી** સ્ત્રી૦ પિશાચ સ્ત્રી

પિશિત ન૦ [सं.] માંસ [૦તા સ્ત્રી૦

પિશુન વિ૦ [सं.] કઠોર (૨) નીચ (૩) ચાડિયું.

પિષ્ટ વિ૦[सं.] કૂટેલું; પીસેલું (૨) પું૦ ભૂકો; લોટ. **૦પશુ** પું૦; ન૦ પશુને બદલે લોટની કણકના પિંડનું બળિદાન. **૦પેષણ** ન૦ પુનરુક્તિ; એકનું એક ફરી ફરી કહેવું તે

પિસર પું૦ [फा.] છોકરો; દીકરો

પિસાવવું સ૦ક્રિ૦,**પિસાવું** અ૦ક્રિ૦ 'પીસવું'-નું પ્રેરક ને કર્મણિ [पणयालीस] '૪૫'

પિસ્તાળીસ વિ૦ [सं. पंचचत्वारिंशत्, प्रा.

પિસ્તું ન૦ [फा.] પસ્તું; એક મેવો

પિસ્તોલ સ્ત્રી૦[पो.] નાની બંદૂક; તમંચો

પિહિત વિ૦ [सं.] બંધ કરેલું (૨) ઢાંકેલું; છુપાવેલું

પિહિરણ ન૦ [જુઓ પહિરાવવું] + પોશાક

પિહૂડો પું૦ [दे. पिहुल] પીહવો

પિહેર ન૦ + પિયેર [પ્રેરક ને કર્મણિ

પિળાવવું સ૦ક્રિ૦, **પિળાવું** અ૦ક્રિ૦ 'પીળવું'નું

પિંગલ(–ળ) વિ૦ [सं.] લાલાશ પડતા પીળા રંગનું (૨) ન૦ છંદશાસ્ત્ર (૩) [લા.] અત્યંત વિસ્તાર. [**–કરવું**=લાંબું લાંબું ટાયલું કરવું; અતિશયોક્તિથી વધારવું – લંબાણ કરવું.] **૦કાર** પું૦ પિંગલ બનાવનાર. **–લા(–ળા)** સ્ત્રી૦ હઠયોગમાં માનેલી ત્રણ પ્રધાન નાડીઓમાંની એક (ઇડા, પિંગળા, અને સુષુમ્ણા) (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ લાલાશ પડતા પીળા રંગની. **–ળાક્ષી** વિ૦ સ્ત્રી૦ ક્રોધે પિંગળ આંખવાળી.

-ળા જોશી(-ષી) પું૦ માત્ર સારું સારું કહે એવો જોશી. **-ળું** વિ૦ જુઓ પિંગલ

પિંગાણી સ્ત્રી૦ [सं. पिंग (કેસર; કંકુ)] કંકાવટી (૨) ધુપેલની વાડકી

પિંજર ન૦ [सं.] પંજર; પાંજરું

પિંડ પું૦ [सं.] ગોળો (૨) પિતૃઓ નિમિત્તે લોટ કે ભાતનો વાળેલો ગોળો (૩) શરીર. [**-આપવો**=પિંડ મૂકવો. **-પડવો**=ગુજરી જવું. **-પામવો**=મરણ બાદ પોતાની સંતતિ દ્વારા શ્રાદ્ધાદિ ક્રિયામાં પિંડ અપાવો.**-મૂકવો** =મરણ પામેલા પાછળ પિંડ વગેરે વડે શ્રાદ્ધ કરવું.**-વહેરવો**=શ્રાદ્ધક્રિયામાં પિંડના બે ભાગ કરવા. **-વાળવા**=શ્રાદ્ધમાં અર્પણ કરવા ભાતના ગોળા બનાવવા. **-સ્થાપવો**= શ્રાદ્ધ ક્રિયામાં પિંડનું સ્થાપન કરવું.] **૦દાન** ન૦ શ્રાદ્ધમાં પિંડ અર્પણ કરવો તે. **૦પોચું** વિ૦ સ્વાર્થી. **૦ળું** ન૦ જુઓ પિંડું. **૦લો** પું૦ પિંડો

પિંડાર(-રો) પું૦[सं.] ભરવાડ. **-રિયો** પું૦ [પિંડાર(તુચ્છકારમાં)

પિંડી સ્ત્રી૦ [सं. पिण्डिका; प्रा. पिंडिया] પગના નળાની પાછળનો માંસનો લોચો (૨) શિવલિંગ

પિંડું ન૦ [सं. पिंड ઉપરથી] પિલ્લું. **-ડો** પું૦ વાંટેલો કે વાળેલો ગોળો–ગોટો (કણક, માટી, દોરા ઇ૦નો). [**-કરવો, -વાળવો**]

પિંઢોળિયું, પિંઢોરી વિ૦(૨) ન૦ [प्रा. पिंडघर (सं. पिंडगृह)] પીંઢેરી; માટીની ભીંતોનું (ઘર)

પી અ૦[રવ૦] તિરસ્કારાર્થ ઉદ્ગાર; હુરિયો(૨) પિપૂડીનો રવ. [**-કરવી, -બોલાવવી** =હુરિયો કરવો].

-પીઉ વિ૦ ['પીવું' ઉપરથી] (સમાસને અંતે) પીનારું

પીક ન૦[म.] પાક; મોલ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ પિક (૩) તેની પિચકારી

પીખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रेक्ष्; प्रा. पिक्ख (પ્રેક્ષા કરવી)] (સુ.) વગોવણી કરવી; નિંદવું

પીગળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. पघळणें (सं. प्रगलन)] ઓગળવું; પ્રવાહી થવું (૨) [લા.] (દયાથી) ઢીલું–નરમ થવું

પીછ ન૦ [सं. पिच्छ] પીછું. **-છી** સ્ત્રી૦ [सं. पिच्छिका, प्रा. पिच्छी] વાળ, પીંછાં કે તેવી બીજી વસ્તુની હાથાવાળી બનાવટ (માંખો ઉરાડવાની, ચીતરવાની, ઘરેણાં ધોવાની વગેરે). **-છીઊંજણી** સ્ત્રી૦ જુઓ પીંછીઊંજણી. **-છું** ન૦ પીછ (૨) તેની કલમ. [**પીછાનું પારેવું કરવું**=રજનું ગજ કરવું.**પીછાંનો કાગડો**=રજનું ગજ.]

પીછેહઠ સ્ત્રી૦[हिं.] પાછા હઠવું કે પડવું તે; હાર

પીછો ન૦[સર૦ हिं.; प्रा. पिच्छ=પૂંછડું] કેડો; પૂંઠ.[**-પકડવો, -લેવો**=પાછળ પડવું;કેડો લેવો (૨) ખણખોદ કર્યા કરવી (૩) સતાવવું.]

પીટ સ્ત્રી૦ ['પીટવું' ઉપરથી]માર. [**-પડવી**= માર પડવો (૨) પસ્તાળ પડવી.]

પીટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. पिट्ट] ખૂબ મારવું (૨) મૂએલાની પાછળ કૂટવું (૩) ઠોકવું; વગાડવું (દાંડી). **-ણી** સ્ત્રી૦ પીટવું તે; માર (૨) કૂટવું તે. **પીટ્યું** વિ૦ મૂઉં (સ્ત્રીઓમાં ગાળ તરીકે)

પીઠ ન૦[सं.] (દેવ, આચાર્યાદિનું) સ્થાનક (૨) સ્ત્રી૦ બજાર (૩) બજારભાવ. [**-ઊઘડવી**= બજારભાવ મંડાવો.**-ટકી રહેવી**=બજારભાવ ટકી રહેવો.]

પીઠ સ્ત્રી૦ [सं. पृष्ठ, प्रा. पिट्ठ]વાંસો.[**-આવવી** =વાંસો છોલાઈને પાકવો. **-ઉઘાડી પડવી** =પીઠબળ ન રહેવું. **-ઊપડવી**=પીઠ આવવી. **-ચોરવી**=પાછું પડવું; બીવું. **-ઠોકવી, થાબડવી**=પ્રોત્સાહન આપવું; મદદ કરવી. **-ઢાંકવી**=ઉઘાડું ન પડવા દેવું; મદદ કરવી. **-દેખાડવી**=પાછું પડવું; હાર ખાઈ નાસવું. **-દેવી**=મદદ કરવી. **-ધરવી**=મદદ કરવી (૨) માર ખાવા માટે પીઠ રજૂ કરવી. **-પર હાથ ફેરવવો**=આશ્વાસન આપવું (૨) ઉત્સાહ આપવો. **-પાછળ મૂકવું**=રાખી મૂકવું; ઉપયોગમાં ન લેવું (૨) સંતાડવું; ઓળખવું. **-પાડવી** = સવારીમાં પળોટવું. **-પૂરવી**= પાછળ રહી મદદ કરવી. **-ફેરવવી** = તજી દેવું; તરછોડવું. **-બતાવવી**=જુઓ પીઠ દેખાડવી. **-ભાગવી** (કામની)=અધરું કામ કરવા માંડીને તેનું અઘરાપણું તોડી નાખવું.

-લેવી=પૂંઠ પકડવી; પાછળ પડવું (૨) આગ્રહથી માગવું (૩) દુઃખ દેવું (રોગે, બોજાએ). **પીઠનું જોર**=પીઠબળ. **પીઠે કાળજું હોવું**=બહાદુર હોવું. **પીઠે પેટ ચોટવું**=ભૂખે મરવું(૨) સુકલકડી થઈ જવું.] **૦બળ** ન૦ પાછળ રહીને જોર દેવું બળ.[**-હોવું**=પાછળથી બીજા લોકોનું બળ મદદમાં હોવું.] **૦મર્દ**(**-ર્દ**) પું૦+નાયકને મદદ કરનાર [વાની

પીઠલું ન૦ [म.; सं. पिष्ट] ચણાના લોટની એક

પીઠિકા સ્ત્રી૦[सं.] બાજઠ(૨)મૂર્તિ કે થાંભલાની બેઠક–આધાર (૩) વંશાવલિ (૪) ભૂમિકા (૫) પ્રકરણ; ખંડ

પીઠી સ્ત્રી૦ [सं. पिष्ट; प्रा. पिट्ठ] લગ્નપ્રસંગે વરકન્યાને શરીરે ચોળવાનો પીળો સુગંધી પદાર્થ. [**-ચડવી**; **-ચોળવી**]

પીઠું ન૦ [सं. पीठ] બજાર કે દુકાન (ખાસ કરીને લાકડાંનું અને દારૂતાડીનું) (૨) [सं. पिष्ट; प्रा. पिट्ठं] અડદની વાટેલી દાળનું ખીરું (૩) અડદ, ચણા કે ચોળાના લોટનું ખીરું (૪) પીઠલું

પીડ સ્ત્રી૦ [सं. पीडा] પીડા; દુઃખ (૨) ચૂંક; આંકડી (૩) વેણ; પ્રસવવેદના (૪) દાંતે મૂકવાના રંગની લૂગદી

પીડક વિ૦[सं.] પીડા કરનાર [દાબવું તે

પીડન ન૦ [सं.] પીડા (૨) પીડવું–પકડવું કે

પીડવું સ૦ક્રિ૦[सं. पीड्] દુઃખ દેવું (૨) પકડવું; ઝાલવું (૩) ચાંપવું; દાબવું

પીડા સ્ત્રી૦ [सं.] દુઃખ (૨) નડતર. **૦કારક**, **૦કારી** વિ૦ પીડા કરનારું. **૦હરણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ પીડા હરનારી. **૦શામક** વિ૦ પીડા શાંત કરનાર. **-ડિત** વિ૦ પીડા પામેલું

પીડાવું અ૦ક્રિ૦ 'પીડવું'નું કર્મણિ

પીડિત વિ૦ [सं.] જુઓ 'પીડા'માં

પીઢ વિ૦ ['પીઢ' સ્ત્રી૦ઉપરથી] મોટી ઉંમરનું; ઠરેલ (૨) સ્ત્રી૦ [दे. पीढी, सं. पीठिका, प्रा. पीढिआ] જેના ઉપર મેડાનાં પાટિયાં જડવામાં આવે છે તે લાંબું લાકડું – વળી. **-ઢિયું** ન૦ પીઢ (૨) દાઢનો દાંત (૩) અવાળું; પેઢું

પીણું ન૦ ['પીવું' ઉપરથી] પીવાની વસ્તુ; પેય

પીત ન૦[सं. पीत] પાણી પાઈને ઉછેરેલો મોલ (૨) વિ૦[सं.] પીળું

પીતળ ન૦ જુઓ પિત્તળ

પીતાંબર ન૦ [सं.] પીળું કે કોઈ પણ રેશમી અબોટિયું (૨) વિ૦ પીળાં વસ્ત્રવાળું. **-રી** સ્ત્રી૦ નાનું પીતાંબર

પીતું ન૦ લખોટી નાખનારને ઊભા રહેવાનું કૂંડાળું (૨) પૈતું; કાતળી. **-તો** પું૦ પૈતો; પાતળો કકડો; કાતળી

પીધ ન૦, **પીધા** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

પીધું સ૦ક્રિ૦ 'પીવું'નું ભૂતકાળનું રૂપ. **-ધેલ** (**-લું**) તેનું ભૂ૦ કૃ૦ (૨) વિ૦ દારૂના નશાવાળું; છાકટું

પીન વિ૦ [सं.] જાડું; પુષ્ટ; માતું

પીનસ ન૦ [सं.] સખત સળેખમ

પીપ ન૦ [हिं.] ગૂમડાનું પરુ [વાસણ

પીપ ન૦ [पो. पीपा] લાકડાનું કે ધાતુનું નળાકાર

પીપર સ્ત્રી૦ [सं. पिप्पली] એક વસાણાની ચીજ – વનસ્પતિની સીંગ. **-રી**(**-ળી**)**મૂળ** ન૦ પીપરના છોડનાં મૂળ; ગંઠોડા

પીપર(**-ળ**) સ્ત્રી૦ [જુઓ પીપળ] પીપળાની જાતનું એક ઝાડ

પીપળ(**-ળો**) પું૦ [सं. पिप्पल] એક ઝાડ; અશ્વત્થ. [**પીપળે દીવો કરવો**=બધે જાહેર કરી દેવું. **પીપળે પરણાવવું**=ઉમરડાના ઝાડ સાથે કન્યાનાં લગ્ન કરી, કુંવારા–મહેણું ભાગવું. **પીપળો ઊગવો**=નસંતાન જવું. **પીપળો ફાટવો**=ઘણા બ્રાહ્મણોનું એકઠા થવું (૨) દરોડો પડવો.]

પીપળી સ્ત્રી૦ નાનો પીપળો

પીપળીમૂળ ન૦ જુઓ પીપરીમૂળ

પીપળો પું૦ જુઓ પીપળ [બૂમ

પીપિયો પું૦ [રવ૦] બૂમ; ચીસ (૨) તંગીની

પીપી અ૦ (રવ૦)(૨) સ્ત્રી૦ ફૂંકીને વગાડવાની ભૂંગળી; (ગાજર કે પાંદડાની) પિપૂડી (૩) 'પી' બોલાય તે; ફજેતી (૪) (બાળભાષા) પિપરમીટ જેવી ગોળી [સુગંધ ફેલાવી

પીમળ સ્ત્રી૦ [सं. परिमल] સુગંધ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦

પીયળ સ્ત્રી૦ જુઓ પિયળ

પીયૂષ ન૦ [सं.] અમૃત

પીયો પું૦ [सं. पीत, प्रा. पीअ = પીળા રંગનું પરથી ?]આંખને ખૂણે બાઝતો ચીકણો પદાર્થ

પીર પું૦ [फा.] મુસલમાનોમાં પવિત્ર ગણાતો પુરુષ. [**–આવવા** = શરીરમાં પીરનો પ્રવેશ થવો (જેથી અગમ્ય વાતો જાણી શકાય છે.)] **૦જાદો** પું૦ પીરનો છોકરો. **૦મર્દ** પું૦ ઘરડો માણસ. **–રાઈ** સ્ત્રી૦ પીરપણું. **–રાનપીર** પું૦ પીરનો પીર; મોટો પીર

પીરસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. परिविष्] જમવા માટે ભાણામાં મૂકવું. **પીરસાવું** અ૦ ક્રિ૦ કર્મણિ

પીરોજ પું૦ [फा.] એક રત્ન. **–જી(–જું)** વિ૦ પીરોજના રંગનું; આસમાની

પીલવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पिड्य्; प्रा. पील] દબાઈ – કચરાઈ નિચોવાય એમ કરવું (૨) [લા.] દુઃખ દેવું; કનડવું (૩) લોઢવું (કપાસ) (૪) અ૦ ક્રિ૦ ['પીલો' ઉપરથી] (સુ.) પીલા નીકળવા; પાંગરવું

પીલવો પું૦ [જુઓ પીલુ] એક ઝાડ

પીલુ પું૦ [सं.] એક ઝાડ, પીલુડી (૨) એક રાગ (૩) પીલુડું. **૦ડી** સ્ત્રી૦ પીલુ ઝાડ. **૦ડું** ન૦ તેનું ફળ

પીલું ન૦ [दे. पीलुअ = બચ્ચું] મરઘીનું બચ્ચું

પીલો પું૦ [જુઓ પીલું] થડ કે મૂળમાંથી ફૂટેલો ફણગો

પીવું સ૦ક્રિ૦[सं. पा; प्रा. पिव] પ્રવાહી પેટમાં લેવું (૨) પ્રવાહીને પોતામાં શમાવવું કે શોષવું (૩) [ધૂમ્રપાન] કરવું. [**પી જવું** = ન ગાંઠવું (૨) સહન કરી જવું.]

પીશવી સ્ત્રી૦ [म.] થેલી

પીશવી સ્ત્રી૦ મુસલમાન સ્ત્રીનો સુરવાળ; પેશવાજ

પીસણી સ્ત્રી૦ ['પીસવું' ઉપરથી] ઘંટી (૨) ચીપવાનો વારો – દાવ

પીસવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. पिष्; प्रा. पिस] દળવું (૨) લસોટવું; ઘૂંટવું (૩) ચીપવું (ગંજીફાને)

પીસ(–હ)વો પું૦ સિસોટી. [**–વાગવો, –વગાડવો; –તાણવો** = મોટેથી રડવું.]

પીહર ન૦ + [प्रा. पिअहर] પિયર. **–રિયું** ન૦ + પિયરિયું

પીહુડો પું૦ [दे. पिंहुल] જુઓ પીસવો, પિહૂડો

પીળ સ્ત્રી૦ જુઓ પિયળ

પીળું વિ૦ [सं. पीतक; प्रा. पीअल] હળદરના રંગનું; પીત. **–ળક** સ્ત્રી૦ પીળાશ; ફીકાશ. **–ળચટું** વિ૦ આછું પીળું. **–ળવું** સ૦ક્રિ૦ કંકુથી રંગવું (૨) પીળું કરવું. **–ળાશ** સ્ત્રી૦ પીળાપણું. **–ળિયું** ન૦ લગ્નપ્રસંગે કન્યાને પહેરવાનું હળદરથી રંગેલું પીળું વસ્ત્ર (૨) પીળી – કાંઈક કાચી ઈંટ. **૦ધમ્મક** વિ૦ + ધમકદાર પીળું. **૦પચ્ચ** વિ૦ સાવ પીળું – ફીકું. **૦રચ્ચક, રહેચક** વિ૦ ખૂબ પીળું

પીંખવું સ૦ક્રિ૦ વિખેરી નાખવું(૨)ચૂંટી નાખવું. [**પીંખી ખાવું** = મહેણાંટોણાંથી કાયર કરી દેવું (૨) તોડી – ચૂંથીને ખાઈ જવું. **પીંખી નાખવું** = ફાડી-ચીરી-ટૂંપીને છૂટેછૂટું કરી દેવું (૨) મહેણાં-ટોણાંથી કાયર કરી દેવું.] **–ણી** સ્ત્રી૦, **–ણું** ન૦ પીંખવું તે; ચૂંથણું

પીંખાવું અ૦ ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'પીંખવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

પીંગળું વિ૦ [सं. पिंगल] પીળચટું; માંજરું

પીંછ ન૦ [જુઓ પીંછ] પીંછું. **–છાળું** વિ૦ પીંછાવાળું. **–છી** સ્ત્રી૦ જુઓ પીંછી. **–છીઊંજણી** સ્ત્રી૦ પીંછીથી કરાતી ઊંજણી (જુઓ ઊંજણી ૧). **–છું** ન૦ જુઓ 'પીછ'માં

પીંજણ સ્ત્રી૦ [सं. पिंज्] પીંજવાનું સાધન (૨) ન૦ પીંજવું તે (૩) [લા.] (વાતને) નકામું ચૂંથવું – લંબાવવું તે (૪) પગનું એક ઘરેણું. **–ણી** સ્ત્રી૦ પીંજણ (૨) પીંજવું તે (૩) પૈડા પરનું ઢાંકણ (રથનાં પૈડાં પર હોય છે તે)

પીંજરું ન૦ જુઓ પિંજર; પાંજરું. **–રાગાડી** સ્ત્રી૦ પીંજરાવાળી ગાડી

પીંજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पिंज्] રૂના રેસા છૂટા પાડવા (૨) [લા.] પીંજણ કરવું – લંબાવવું

પીંજામણ ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ પીંજવાની મજૂરી

પીંજારો પું૦ પીંજવાનું કામ કરનારો. **–રણ** સ્ત્રી૦ પીંજારાની વહુ (૨) પીંજવાનું કામ કરતી સ્ત્રી. **–રી** સ્ત્રી૦ પીંજારણ (૨) એક જાતનું પક્ષી

પીંજાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'પીંજવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

પીંડાર(-રો) પું૦ [सं. पिंडार; दे. पेंडार] [આહીર; ભરવાડ

પીંદાળો પું૦ જુઓ પિંડો

પીંઢારો પું૦ [म. पेंढार] લૂંટારુની એક પ્રસિદ્ધ [જાતનો માણસ

પીંઢેરી વિ૦[જુઓ પિંઢોરી] માટીની ભીંતોવાળું

પુકાર પું૦ [प्रा. पुक्कार] પોકાર; બૂમ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ પોકારવું(૨)પોકારીને કહેવું; જાહેર કરવું

પુખ્ત વિ૦[फा.] પાકું; પાકટ (૨) ઠરેલ. ૦પણું ન૦, **-ખ્તાઈ** સ્ત્રી૦

પુગાડવું સ૦ક્રિ૦ 'પૂગવું'નું પ્રેરક; પહોંચાડવું

પુગાવું અ૦ક્રિ૦ 'પૂગવું'નું ભાવે

પુચકારી સ્ત્રી૦ [રવ૦] બાળકને શાંત કરવા હોઠ વચ્ચેથી કરેલો મૃદુ અવાજ

પુચ્છ ન૦ [सं.] પૂંછડી

પુછડિયું વિ૦ ['પૂંછડી' ઉપરથી] પૂંછડીવાળું. **-યો તારો** પું૦ ધૂમકેતુ

પુછાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'પૂછવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

પુટ પું૦ [सं.] પડિયો(૨)પડિયા જેવો કોઈ પણ ઘાટ (૩) આચ્છાદન; ઢાંકણ (૪) કુલડી કે શકોરામાં ધાતુ કે ઔષધ મૂકી ઉપર ઢાંકણ કે બીજું શકોરું મૂકી કપડછાણ કરી કરેલો ઘાટ; સંપુટ(૫)તેને ભઠ્ઠીમાં મૂકી ઔષધને આપેલી આંચ (૬) પટ; પાસ. [**-આપવો, -દેવો**= પાસ આપવો.] **૦પાક** પું૦ પુટમાં મૂકી ભઠ્ઠીમાં ઔષધિ–ધાતુ પકવવી તે

પુઠેવાળ વિ૦ ['પૂઠ' ઉપરથી] પાછલી વયમાં જન્મેલું; પૂંઠેવાળ. [**પુઠેવાળનું છોકરું**= પાછલી વયમાં થયેલું બાળક.]

પુઠે અ૦ [म.] (પ.) આગળ; મોખરે

પુણચવડું વિ૦ [પોણા ચોક ઉપરથી ?] ફરી-ફેરવીને બોલેલું; અસત્ય; વાંકું; પોણચવડું

પુણ્ય વિ૦ [सं.] પવિત્ર (૨) પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય એવું (૩) ધર્મ્ય (૪) ન૦ સત્કર્મ (૫)તેનું ફળ. [**-પરવારવું**=પુણ્ય ખૂટી જવું;અગડવા કાળ આવવો.] **૦કર્મ** ન૦ સત્કર્મ. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ પવિત્ર સમય. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦ (મહાપુરુષના) મરણની તિથિ કે તેની ઉજવણી. **૦દર્શી** વિ૦ પુણ્ય વિષે જેની દૃષ્ટિ છે એવું. **૦દાન** ન૦ ધર્મદાન. **૦પ્રકોપ** પું૦ (પાપ કે અન્યાય સામે) ધર્મબુદ્ધિને લીધે ઊપજેલો ક્રોધ. **૦વરો** પું૦ પુણ્યદાનનું ખરચ. **૦વાન** વિ૦પુણ્યદાન કરનારું;ધર્મિષ્ઠ.**૦શાલી(-ળી)** વિ૦ પુણ્યવાન (૨) પૂર્વજન્મનાં સુકૃતવાળું. **૦શ્લોક** વિ૦ રૂડી કીર્તિવાળું (૨) જેનું નામ દેવાથી પુણ્ય થાય તેવું (૩) પું૦ તેવો માણસ. **-ણ્યાત્મા** વિ૦(૨)પું૦ પવિત્ર મનનું(માણસ). **-ણ્યાહ** ન૦ [+अहन्] 'દિવસ માંગલિક હો,' એવું આશીર્વચન. **-ણ્યાહવાચન** ન૦ પુણ્યકાર્યને આરંભે બ્રાહ્મણોને મુખે ત્રણ વાર 'પુણ્યાહ' એમ કહેવરાવવું તે

પુતળિયું ન૦ ['પૂતળી' ઉપરથી] પૂતળીની છાપવાળી સોનામહોર

પુત્ર પું૦ [सं.]દીકરો. **૦ક** પું૦ પુત્ર (વહાલમાં). **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ પુત્રવાળી. **૦વધૂ** સ્ત્રી૦ પુત્રની વહુ. **૦વાસના** સ્ત્રી૦ જુઓ પુત્રૈષણા. **-ત્રાયિત** વિ૦ [सं.] પુત્ર મેળવવાની વાસનાવાળું. **-ત્રિકા, -ત્રી** સ્ત્રી૦ દીકરી. **-ત્રિણી** વિ૦સ્ત્રી૦ પુત્રવતી. **-ત્રીજ** પું૦ પુત્રીનો પુત્ર; દૌહિત્ર. **-ત્રેષ્ટિ** સ્ત્રી૦ [सं.] પુત્રની કામનાથી કરેલો યજ્ઞ. **-ત્રૈષણા** સ્ત્રી૦ પુત્રપ્રાપ્તિની તીવ્ર કામના–વાસના

પુદ્ગલ ન૦ [सं.] પરમાણુ (૨) શરીર (બૌદ્ધ) [(૩) આત્મા

પુનમિયું વિ૦ ['પૂનમ' ઉપરથી] પૂનમને લગતું (૨) પૂનમથી શરૂ થતું (૩) દર પૂનમે જાત્રાએ જનારું

પુનર્ અ૦ [सं.] ફરીથી (૨) સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે 'ફરીનું', 'ફરી થતું' એવા અર્થમાં. **-રપિ** અ૦ [+अपि] ફરીને; વળી. **-રવલોકન** ન૦ ફરી જોઈ જવું તે. **-રાવર્તન** ન૦ પાછા કે ફરી આવવું તે (૨) ફરી વાંચી – જોઈ જવું તે (૩) એકની એક વાત ફરી કરવી તે. **-રાવર્તી** વિ૦ પાછું ફરનારું; ફરી ફરી આવનારું. **-રાવૃત્ત** વિ૦ફરીનું પાછું આવેલું (૨) ગોખેલું; વારંવાર યાદ કરેલું. **-રાવૃત્તિ** સ્ત્રી૦ પુનરાવર્તન (૨) બીજી વારની આવૃત્તિ (પુસ્તકની). **-રુક્તિ** સ્ત્રી૦ એકની એક વાત

ફરીને કહેવી તે. **-રુત્થાન** ન૦ ફરીથી ઊભું થવું તે. **-રુત્પત્તિ** સ્ત્રી૦ ફરીથી ઉત્પન્ન થવું તે. **-રુદ્ધાર** પું૦ જુઓ જીર્ણોદ્ધાર (૨) મુક્તિ (૩) ફરીથી જન્મ. **-રુદ્વાહ** પું૦ પુનર્વિવાહ. **-ર્ઘટના** સ્ત્રી૦ ફરીથી બાંધવું, ગોઠવવું, ઘડવું કે રચવું તે. **-ર્જન્મ** પું૦ ફરી જન્મવું તે; નવો જન્મ. **-ર્લગ્ન** ન૦ જુઓ પુનર્વિવાહ. **-ર્વસુ** પું૦ સાતમું નક્ષત્ર. **-ર્વિવાહ** પું૦ ફરીથી લગ્ન કરવું તે (૨) વિધવાવિવાહ

પુનઃ અ૦ [સં.] જુઓ પુનર્

પુનિત વિ૦ [સં.] પવિત્ર

પુનેરી વિ૦ પૂના સંબંધી કે તે ગામનું

પુર ન૦ [સં.] શહેર. **૦જન** પું૦ શહેરનો માણસ; શહેરી. **૦પતિ** પું૦ રાજા

પુર વિ૦ [फा.] પૂર; ભરેલું (સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે આવે છે.) **૦ખૂન** વિ૦ સુકલકડી નહિ-લોહીથી ભરાવદાર. **૦જોર(-શ,-સ)** વિ૦ (૨) અ૦ પૂરા જોર કે જોશવાળું. **૦બહાર** વિ૦ (૨) અ૦ પૂરી શોભા સહિત

પુરજન પું૦ [સં.] જુઓ 'પુર'માં

પુરજો પું૦ ડક્કો. (૨) [फा.] કકડો; કુરચો

પુરજોર(-શ, -સ) જુઓ 'પુર'માં

પુરપતિ પું૦ [સં'] જુઓ 'પુર'માં

પુરબહાર જુઓ 'પુર'માં

પુરબિ(-વિ)યો [हिं.; સં. पूर्व ઉપરથી], **પુરભૈયો** પું૦ ઉત્તર હિન્દના પૂર્વ ભાગનો વતની

પુરવઠો પું૦ [म.] (જરૂર પૂરી પાડવા માટે જોઈતો) જથો; સંગ્રહ

પુરવણી સ્ત્રી૦ ['પૂરવું' ઉપરથી] પૂર્તિ; પરિશિષ્ટ (૨) ઉત્તેજન; ઉશ્કેરણી

પુરવધૂ સ્ત્રી૦ [સં.] પુર-નગરની યુવાન સ્ત્રી

પુરવાર વિ૦ [पो. प्रोवार] સાબિત. [-કરવું, થવું]. **-રી** સ્ત્રી૦ સાબિતી

પુરવિયો પું૦ જુઓ પુરબિયો; પુરભૈયો

પુરવીદાણા પું૦બ૦વ૦ એક જાતનો તેજાનો; મોટી ઇલાયચી

પુરશ્ચરણ ન૦ [સં.] અમુક મંત્રનો સકામ જપ

પુરસીસ સ્ત્રી૦ [फा. पुर्सिश] પૂછપરછ; તલાસ

પુરસ્કરણ ન૦ [સં.] આગળ કરવું-પ્રાધાન્ય આપવું તે [પ્રવર્તક

પુરસ્કર્તા પું૦ [સં.] આગળ કે રજૂ કરનાર;

પુરસ્કાર ન૦ [સં.] પુરસ્કરણ (૨) માન; પૂજા (૩) ઇનામ

પુરસ્ત્વ ન૦ [સં.] અગ્રેસરપણું

પુરંદર પું૦ [સં.] (સં) ઇંદ્ર

પુરંધ્રિ(-ધ્રી) સ્ત્રી૦ [સં.] પતિપુત્રવાળી સુખી સ્ત્રી

પુરઃસર વિ૦ [સં.] આગળ ચાલનાર (૨) અ૦ (સમાસને છેડે) સાથે-પૂર્વક. ઉદા૦ હેતુપુરઃસર

પુરાણ વિ૦ [સં.] પ્રાચીન (૨) ન૦ પ્રાચીન દેવકથા અને મનુષ્યકથા જેમાં આપેલી હોય એવું પુસ્તક (વેદવ્યાસે લખેલાં કુલ ૧૮ છે). [**-કાઢવું, માંડવું** = કંટાળાભરી લાંબી વાત કહેવી, શરૂ કરવી (૨) એકની એક વાત કહે કહે કરવી.] **૦કાર** પું૦ પુરાણના બનાવનાર. **૦પ્રિય** વિ૦ જૂનાને પસંદ કરનાર. **૦વાર્તા** વિ૦ પુરાણની કથા. **-ણી** પું૦ પુરાણ વાંચી સંભળાવનાર (૨) પુરાણ રચનાર (૩) એક અટક. **-ણું** વિ૦ પ્રાચીન

પુરાત વિ૦ ['પુરાતન' ઉપરથી] પહેલાંનું; જૂનું

પુરાતત્ત્વ ન૦ [સં.] પુરાતન કાળની બાબત

પુરાતન વિ૦ [સં.] પ્રાચીન

પુરારિ પું૦ [સં.] (સં.) શિવ; ત્રિપુરારિ

પુરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'પૂરવું'નું પ્રેરક

પુરાવિદ પું૦ [સં.] પુરાતત્ત્વનો શોધક

પુરાવું અ૦ક્રિ૦ 'પૂરવું'નું કર્મણિ

પુરાવો પું૦ [प्रो. प्रोवार] સાબિતી. [**-ઊભો કરવો** = પુરાવો ન હોય તે ઉપજાવી કાઢવો. **-આપવો, કરવો, દેવો** = સાક્ષી આપવી; સાબિતી રજૂ કરવી. **-લેવો** = જુબાની લેવી; સાક્ષીની તપાસ કરવી.]

પુરાંત (૦) વિ૦ જુઓ પરાંત

પુરી સ્ત્રી૦ [સં.] નગરી

પુરીષ ન૦ [સં.] વિષ્ટા; નરક

પુરુ પું૦ [સં.] (સં.) યયાતિ અને શર્મિષ્ઠાનો પુત્ર

પુરુષ પું૦ [સં.] નર; મરદ (૨) વર; પતિ (૩) આત્મા (૪) બોલનાર, સાંભળનાર કે તે સિવાયની વ્યક્તિ-એ ત્રણ પૈકી એક (વ્યા.). [**પુરુષમાં ન હોવું** = નામર્દ-પ્રજનનશક્તિ વિનાના

હોવું. પુરુષમાં ન રહેવું = નામર્દ થઈ જવું.] **૦કાર** પું૦ પુરુષાર્થ; ઉદ્યોગ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ મરદાઈ; પુરુષપણું. **૦પાત્ર** ન૦ નાટકનું નરપાત્ર. **૦પ્રયત્ન** પું૦ માણસથી થઈ શકતી મહેનત. **૦વાચક** વિ૦ પહેલો, બીજો અને ત્રીજો પુરુષ બતાવનાર (વ્યા.). **-ષાતન** ન૦ મરદાઈ. **-ષાર્થ** પું૦ [+ अर्थ] ઉદ્યોગ; મહેનત(૨)ધર્મ; અર્થ, કામ ને મોક્ષ એ દરેક. **-ષાર્થવાદ** પું૦ પુરુષાર્થ પર શ્રદ્ધા રાખનારો મત (નસીબવાદથી વિરુદ્ધ). **-ષાર્થી** વિ૦ ઉદ્યોગી. **-ષોત્તમ** પું૦[+उत्तम] વિષ્ણુ ભગવાન. **-ષોત્તમમાસ** પું૦ (સૌર અને ચાંદ્ર વર્ષોનો મેળ બેસાડવા દર ૩૨ ચાંદ્રમાસ, ૧૬ દિવસ અને ૪ ઘડીએ ઉમેરાતો) અધિકમાસ

પુરુહૂત પું૦ [सं.] ઇંદ્ર

પુરોગ પું૦[सं.] ઉપસર્ગની જેમ શબ્દની પૂર્વે લગાડાતો શબ્દ; પૂર્વગ. ઉદા૦ પ્ર, અભિ (વ્યા.)

પુરોગામી વિ૦ [सं.] પૂર્વે – આગળ થયેલું કે જતું (૨) પું૦ પુરોગામી તે (વસ્તુ કે માણસ)

પુરોડાશ પું૦ [सं.] યજ્ઞને માટે બનાવેલો ચોખાના લોટનો રોટલો (૨) હવિ (૩) હોમતાં બાકી રહેલો હવિ – પ્રસાદ [ગોર

પુરોહિત પું૦ [सं.] યજ્ઞયાગાદિ કર્મો કરાવનાર

પુર્ખ પું૦ + પુરુષ [-બાંધવો]

પુલ પું૦ [फा.] સેતુ. [**-કરવો, -નાખવો,**

પુલક ન૦ [सं.] રોમ; રુવાંટું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ પુલકિત-રોમાંચિત થવું. **-કિત** વિ૦ રોમાંચિત

પુલહ પું૦[सं.] સપ્તર્ષિમાંનો એક ઋષિ કે તારો

પુલાવ પું૦ [જુઓ પલાવ] એક મસાલાદાર (મુસલમાની) વાની

પુલિન પું૦; ન૦ [सं] ભાઠું; નદીનો કાંઠો(૨) નદીના પ્રવાહની વચ્ચે તરી આવેલો રેતીનો બેટ

પુલોમા પું૦ [सं.] (સં.) એક રાક્ષસ

પુશ્તો સ્ત્રી૦ [सं.] સરહદ પ્રાંતની ભાષા

પુષ્કર ન૦[सं.]નીલ કમળ (૨) પાણી (૩)[सं.] તે નામનું અજમેર પ્રાંતમાં તીર્થ (૪) દુકાળ લાવનાર મેઘ-મેઘાધિપ. **-રાવર્તક** પું૦ (સં.) પ્રલય કે કલ્પને અંતે વરસતો મેઘ. **-રિણી** સ્ત્રી૦ તળાવડી (૨) હાથણી(૩)કમળની વેલ

પુષ્કળ વિ૦ [सं. पुष्कल] ખૂબ; મસ

પુષ્ટ વિ૦ [सं.] પોષાયેલું; જાડું. **-ષ્ટિ** સ્ત્રી૦ પોષણ (૨) સમર્થન (૩) ઉત્તેજન (૪) ભગવાનની કૃપા. [**-આપવી, કરવી, દેવી** = ટેકો આપવો. **-મળવી** = ટેકો મળવો; સમર્થન મળવું.] **-ષ્ટિકારક** વિ૦ પૌષ્ટિક. **-ષ્ટિપત્ર** ન૦ કાગળ ઉપર લખતાં નીચે મુકાતું જાડું પુઠું. **-ષ્ટિપંથ, -ષ્ટિમાર્ગ** પું૦ વલ્લભાચાર્યે ચલાવેલો વૈષ્ણવ ભક્તિમાર્ગ. **-ષ્ટિસૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ પુષ્ટિમાર્ગીય જનતા. **-ષ્ટીકરણ** ન૦ પુષ્ટ કરવું તે

પુષ્પ ન૦ [सं.] ફૂલ. **૦ક** ન૦ (સં.) રાવણનું વિમાન [મૂળે તે કુબેર પાસેથી રાવણે લઈ લીધેલું]. **૦ધન્વા** પું૦ કામદેવ (જુઓ પંચબાણ). **૦રાગ** પું૦ પોખરાજ. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ રજસ્વલા. **૦વૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ ફૂલોનો વરસાદ. **-ષ્પાંજલિ(-ળિ)** સ્ત્રી૦ [+ अंजलि] ખોબો ભરીને ફૂલ (૨) [લા.] માર. **-ષ્પિત** વિ૦, **-ષ્પિતા** વિ૦સ્ત્રી૦ ફૂલથી છવાયેલું (૨) પુષ્પરૂપ. **-ષ્પિતાગ્રા** પું૦ એક છંદ

પુષ્ય ન૦ [सं.] (સં.) આઠમું નક્ષત્ર

પુસ્તક ન૦ [सं.]. ચોપડી; ગ્રંથ. [**-ચાલવું** = પુસ્તક ચલણમાં-વપરાશમાં હોવું (૨) પાઠ્યપુસ્તક તરીકે મંજૂર હોઈ ઉપયોગમાં લેવાવું. **-બનાવવું, લખવું** = પુસ્તક રચવું. **-બાંધવું** = છૂટાં પાનને ભેગાં સીવી પુસ્તક બનાવવું.] **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ પુસ્તકો રાખવાનું સ્થાન; ગ્રંથાલય. **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ પાઠ્યપુસ્તકો તથા નવાં પ્રકાશનો યોજનારી તેમ જ પુસ્તકોનું પરીક્ષણ કરનારી (વિદ્યાપીઠની) સમિતિ. **-કાલય** ન૦ પુસ્તકશાળા. **-કિયું** વિ૦ પુસ્તકથી મળેલું (ગુરુ મારફતે કે અનુભવથી નહિ) (૨) પુસ્તકમાં જ રાખેલું – જીવનમાં નહિ ઉતારેલું. **-કી** વિ૦ પુસ્તકનું, -ને લગતું

પુસ્તી સ્ત્રી૦ [सं. पुस्त (છૂટાં પાન) ઉપરથી ?] પસ્તી (૨) [फा. पुश्ती] મજબૂતી માટે કરેલું ચણતર કે પ્લાસ્ટર (ઘરના પાયા ઇ૦ આગળ)

પુસ્તો પું૦ [फा. पुस्तह] પાણીનો ધક્કો ઝીલે તેવું બાંધકામ કે ચણતર; હાથણી; ડક્કો

પુંકેસર ન૦ [સં.] ફૂલની અંદરનો નરબીજવાળો રેસો

પુંજ પું૦ [સં.] ઢગલો

પુંડરીક ન૦ [સં] ધોળું કમળ. -કાક્ષ પું૦ [(સં.) વિષ્ણુ

પુંડ્ર પું૦; ન૦ [સં.] ચંદન વગેરેનું તિલક

પુંલિં(-લ્લિં)ગ ન૦ [સં.] નરજાતિ (વ્યા)

પુંશ્ચલી સ્રી૦ [સં.] વંઠેલ સ્રી

પુંસવન ન૦ [સં.] પુત્રપ્રજા ઉત્પન્ન કરવા માટે ગર્ભાધાનથી ચોથે મહિને કરવાનો સંસ્કાર

પુંસ્ત્વ ન૦ [સં.] પુરુષાતન; મરદાઈ

પૂ ન૦[રવ૦] પેશાબ (બાળભાષામાં) (૨) અ૦ હુરિયો[-કરવું].૦કાર પું૦ તિરસ્કારનો ધ્વનિ

પૂગ પું૦ [સં.] સમૂહ; ઢગલો (૨) મંડળ (૩) સોપારી કે તેનું ઝાડ

પૂગવું અ૦ક્રિ૦ પહોંચવું

પૂગીફલ(-ળ) ન૦ [સં.] સોપારી; પૂગ

પૂછ,૦ડું ન૦ [સં.; પ્રા. पुच्छ] પુચ્છ; પૂંછડું

પૂછડી સ્રી૦ જુઓ પૂંછડી

પૂછડું ન૦ જુઓ પૂછ. [**પૂછડામાં પેસવું** =ખુશામત કરી વળગતા જવું; તાબેદારી ઉઠાવવી. **પૂછડાં આમળવાં**=બળદ કે ઢોર હાંકવાં(૨) અણઆવડતનું કામ કરવું. **પૂછડાં વધવાં**=[કટાક્ષમાં] નામને છેડે ઇલકાબો કે ઉપાધિઓનું લંબાણ થવું. **પૂછડું એકલું બાકી છે**=છેક જાનવર જેવો મૂરખ છે. **પૂછડું છૂટી જવું**=ઝાડા થઈ જવા (૨) ડરી જવું. **-પકડવું**=કેડે પડવું (૨) હઠ પકડવી. **-પછાડવું**=ગુસ્સાના બખાળા કરવા.**-ફાટવું** =ધાસ્તી લાગવી **-બળવું** =રીસ ચડવી; માઠું લાગવું. **-મળવું**= (કટાક્ષમાં) ઇલકાબ મળવો. **પૂછડે તણાવું**=કોઈની પાછળ પાછળ ખેંચાવું.]

પૂછઆ(-પા)છ,પૂછપરછ સ્રી૦, **પૂછપુછારણુ** ન૦ ['પૂછવું' ઉપરથી] (માહિતી ખાતર) પૂછવું કરવું તે

પૂછવું સ૦ક્રિ૦[સં. पृच्छ्, પ્રા. पुच्छ]સવાલ કરવો; જવાબ માગવો (૨) તપાસ કરવી (૩) સલાહ લેવી (૪) લેખામાં લેવું. **૦આછવું** સ૦ક્રિ૦ પૂછવું કરવું; પૂછીને બરોબર તપાસ કરવી

પૂછા સ્રી૦ [સં. प्रच्छा; પ્રા. पुच्छा] તપાસ.

પૂછાપૂછ(-છી) સ્રી૦ [પૂછવું પરથી] વારંવાર કે અનેક જણને પૂછવું તે

પૂછેવાળ વિ૦ જુઓ પૂઠેવાળ

પૂજક પું૦(૨)વિ૦ [સં.] પૂજા કરનાર. **-ન** ન૦ પૂજા (૨) સંમાન, સત્કાર. **-નિક** વિ૦ પૂજાને પાત્ર. **-ની** વિ૦+પૂજનીય. **-નીય** વિ૦ પૂજ્ય

પૂજવું સ૦ક્રિ૦ [સં. पूज्] પૂજા કરવી (૨) સેવવું; ભજવું

પૂજા સ્રી૦[સં.] પૂજન; આરાધના; ઉપાસના(૨) પૂજનની સાધનસામગ્રી (૩) [લા.] માર. [**-કરવી** = ઉપાસના કે આરાધના કરવી (૨) સન્માન કરવું(૩)ધમકાવી કાઢવું;માર મારવો. **-લેવી** =દેવપૂજાનું વ્રત સ્વીકારવું.(૨) પૂજા-સત્કાર સ્વીકારવાં. **-વાળવી** =પૂજા કરવાના વ્રતની પૂર્ણાહુતિ કરવી.] **૦પાત્રી** સ્રી૦ પૂજા (૨) પૂજાપો (૩) [લા.] માર. **૦પો** પું૦ [સં. पूजोपस्कर] પૂજાનો સામાન. **૦રણ,૦રિણી** સ્રી૦ પૂજા કરનાર સ્રી. **૦રી** પું૦ પૂજા કરનાર પુરુષ. **૦ર્હ** વિ૦[+अर्ह]પૂજ્ય. **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ 'પૂજવું'નું પ્રેરક. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ 'પૂજવું'નું કર્મણિ (૨) સત્કાર પામવો. **-જિત** વિ૦ [સં.] પૂજાયેલું. **-જ્ય** વિ૦ પૂજવા યોગ્ય (૨) વડીલ (૩) [લા.] જમાઈ કે બનેવી

પૂજ્યારાધે(-ધ્ય) વિ૦ [સં. पूज्य+आराध्य] પૂજ્ય અને આરાધ્ય (પત્રની ભાષામાં વડીલને ઉદ્દેશી વપરાય છે)

પૂઠ સ્રી૦[સં. पृष्ठ; પ્રા. पुट्ठ]પૂંઠ;શરીરનો પાછલો ભાગ(૨)થાપો (૩)[લા.] કેડો; પીછો.[**-કરવી** =જોનાર તરફ પૂઠ ફેરવવી (૨) અવજ્ઞા કરવી; ન સ્વીકારવું (૩)પીઠ બતાવવી; હારીને નાસી જવું. **-જોવી** =છૂપી રીતે તપાસ રાખવી(૨) પાછળ નિંદા કરવી.**-દેખાડવી** =હારી નાસી જવું. **-પૂરવી** =પાછળ મદદમાં રહેવું (૨) ઉત્તેજન આપવું.**-ફેરવવી**=જુઓ પૂઠ કરવી. **-બતાવવી** =જુઓ પૂઠ દેખાડવી.**-વાળવી** =પાછળ જવું (૨) આરામ લેવો.**-વાળીને ન જોવું**=પૂરો વિશ્વાસ રાખવો (૨)થાક ખાવા થોભ્યા વિના કામમાં મચ્યા રહેવું. **પૂઠ-**

ઠેકાણું=અવળું ઠેકાણું; શ્વસુરપક્ષ. **પૂઠ પાછળ**=ગયા પછી; ગેરહાજરીમાં. **પૂઠનો ઘા કરવો, પૂઠ પાછળ ઘા કરવો**=વિશ્વાસઘાત કરવો (૨) ઓચિંતો પાછળથી હુમલો કરવો.]. **૦રખું** ન૦ જુઓ પૂંઘિયું. **૦ળ** અ૦ પાછળ. **–ઠિયું** ન૦ પૈડાનો ઘેર જે કકડાઓનો બને છે તેમાંનો દરેક (૨) પાછોટિયું (૩) થાપો. [**પૂઠિયાં ફાટવાં, વછૂટી જવાં, વેરાવાં**=બીક લાગવી; ગભરાવું. **પૂઠિયાં ભગાવાં, રંગાવાં**=સખત માર પડવો.] **–ઠું** ન૦ કઠોળ ઉપરનું છોડું (૨) ચોપડીનું ઢાંકણ (૩) થાપો (૪) મૂળનું બંધારણ કે તેની મજબૂતી (શરીરનું). [**પૂઠાં વીણવાં**=છોડાં કાઢી નાખવાં; ઝાડકી કાઢવાં. **પૂઠું બંધાવું, બાઝવું**=શરીરની મજબૂતી થવી.] **–ઠે** અ૦ પાછળ. [**–પડવું, લાગવું**=કેડો લેવો (૨) ચીડવવું; પજવવું (૩) ખોદણી કર્યા કરવી.]

પૂડલો, પૂડો પું૦ [प्रा. पूअल (सं. पूप)] લોટ કે દાળના ખીરાની તળેલી પોળી (૨) મધપૂડો

પૂણવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. पू; प्रा. पुण=સાફ કરવું; ફોતરાં ઉરાડી કાઢવાં; નાશ કરવો] ફળવું (માઠી રીતે); નડવું; ખુવાર કરવું

પૂણિયું ન૦ [જુઓ પૂણવું] (ચ.) ઘાસ કે ચાર બાંધવાનું લૂગડું; ચાળિયું

પૂણી સ્ત્રી૦ [દે.] કાંતવા માટે પીંજેલા રૂનો વણીને બનાવેલો લાંબો ગોળ આકાર. [**–વાળવી**=પૂણી કરવી.]

પૂત પું૦ [सं. पुत्र; प्रा. पुत्त] પુત્ર (૨) વિ૦ [સં.] પવિત્ર

પૂતના સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) કંસે બાળક કૃષ્ણને મારવા મોકલેલી રાક્ષસી; બકાસુરની બહેન

પૂતનીકરણ ન૦ [સં.] કોહી જવું – ગંધાઈ ઊઠવું તે

પૂતળવિધાન ન૦ [પૂતળું + વિધાન] શબ મળ્યું ન હોય અથવા ભ્રષ્ટ થયું હોય ત્યારે મરનારની સદ્ગતિ માટે અડદના લોટનું પૂતળું કરી વિધિપૂર્વક અગ્નિસંસ્કાર કરવો તે

પૂતળી સ્ત્રી૦ [सं., प्रा. पुत्तली] માટી, ધાતુ વગેરેનો બનાવેલો સ્ત્રીનો ઘાટ (૨) આંખની કીકી (૩) [લા.] ખબસૂરત સ્ત્રી

પૂતળું ન૦ [सं. पुत्तलक] ધાતુ, પથ્થર, માટી, લાકડું વગેરેની બનાવેલી આકૃતિ – મૂર્તિ. [**પૂતળા જેવું**=જડ જેવું; બોત.]

પૂતીકરણ ન૦ [સં.] જુઓ પૂતનીકરણ

પૂન ન૦ [સર૦ પૂંજ] મીડું (૨) અનુસ્વાર (?)

પૂનમ સ્ત્રી૦ [सं. पूर्णिमा] પૂર્ણ ચંદ્ર ઊગવાની તિથિ; પૂર્ણિમા

પૂપ ન૦ [सं. पूय, प्रा. पूअ] પીપ; પરુ

પૂમ સ્ત્રી૦ [फा. पुम्बह] રૂ પીંજતાં ઊડતી ઝીણી રજ–રુંવાંટી (૨) કાપડ ઉપરની રુવાંટી. **૦ડી** સ્ત્રી૦ છોડને વળગી રહેલું રૂ (૨) નાનું પૂમડું. **૦ડું** ન૦ રૂનો બહુ નાનો પિંડ (૨) વચ્ચેથી થોડો ઊભો ભાગ વણીને બનાવેલી પૂમડાની વાટ (૩) ફૂલ. [**પૂમડા જેવડું**=નાનું ને સુકોમલ. **પૂમડે પાણી પાવું**=બહુ હેરાન કરવું – ત્રાસ આપવો.]

પૂર વિ૦ [सं. पूर] પૂરેપૂરું; સંપૂર્ણ (૨) ન૦ નવા પાણીનું નદીનાળામાં જોસબંધ આવવું તે (૩) પૂરણપોળી ઇ૦નું પૂરણ (૪) અ૦ નામને અંતે 'જેટલું–ના માપે', 'સુધી, પર્યંત' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ચોખાપૂર; વાંસપૂર

પૂરક વિ૦ [સં.] (ખૂટતું) પૂરું કરનાર (૨) પું૦ પ્રાણાયામમાં શ્વાસ અંદર ખેંચવાની ક્રિયા (૩) પૂરક આંકડો કે રકમ (ગ.). **૦તા** સ્ત્રી૦ ખૂટતું પૂરું કરવું તે. **૦કોણ** પું૦ 'સપ્લિમેંટરી ઍંગલ' (ગ.)

પૂરણ વિ૦ [સં.] પૂરનાર; પૂર્ણ કરનાર (૨) ન૦ [પૂરવું–ભરવું તે

પૂરણ વિ૦ [सं. पूर्ण] (પ.) પૂર્ણ (૨) સર્વવ્યાપી (૩) ન૦ પૂરવાની કે પૂરેલી વસ્તુ (ઉદા૦ પોળીનું પુરણ; જમીનનું પુરણ). **૦પોળી** સ્ત્રી૦ પૂરણ ભરીને બનાવેલી રોટલી; વેડમી. **–ણી** સ્ત્રી૦ પૂરવું તે (૨) પૂરવાની વસ્તુ (ઈંટ-રોડાં વગેરે) (૩) વધારાનું કથન; પૂર્તિ (૪) ઉશ્કેરણી. **–ત** સ્ત્રી૦ પહેરામણીનો અધૂરો અવેજ પૂરો કરનારી રકમ

પૂરતું વિ૦ ['પૂરવું' પરથી] જોઈએ તેટલું

પૂરપાટ અ૦ પૂરા – અત્યન્ત વેગથી

પૂરવછાયો પું૦ [પૂર્વ + છાયા] પહેલાની

કડીની છાયા લઈ આગળ ચલાવેલી કવિતા

પૂરવવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. पुरवणें] પરવડવું; માફક આવવું

પૂરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. पूर्] ભરવું; ભરી કાઢવું (૨) ગોંધવું; અટકાયતમાં રાખવું (૩) પૂરું પાડવું

પૂરિયા પું૦ એક રાગ

પૂરી સ્ત્રી૦ [प्रा. पूअलिआ (सं. पूपिका)] એક તળેલી વાની

પૂરુષ પું૦ [સં.] જુઓ પુરુષ

પૂરું વિ૦ [सं. पूर] જુઓ પૂર્ણ. [**–કરવું**=સમાપ્ત કરવું(૨)મારી નાખવું;નાશ કરવો (૩) ભરણપોષણ કરવું(૪) [વચન]બરાબર પાલન કરવું – પાર પાડવું. **–થવું**=સમાપ્ત થવું (૨) માર્યા જવું; મરી જવું (૩) ભરણપોષણ થવું. **–પડવું**=પહોંચી વળવું; માથાના હોવું (૨) પૂરતું થવું;જોઈતું મળવું.**–પાડવું**=જરૂરિયાત સંતોખવી;જોઈતું આપવું.] **૦પાધરું** વિ૦ પૂરું અને પાધરું

પૂરેપૂરું વિ૦ ['પૂરું' ઉપરથી] સંપૂર્ણ

પૂર્ણ વિ૦[સં.] ઊણું, ખંડિત, ઓછું કે અધૂરું નહિ એવું;પૂરું(૨) સમાપ્ત(૩) ન૦મીડું;શૂન્ય (૦). **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પુરુષોત્તમ** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ (૨) વૈષ્ણવ મહારાજોનું સંબોધન. **૦માસી** સ્ત્રી૦ પૂનમ.**૦વિરામ** ન૦ લખાણમાં વાક્ય પૂરું થયાનું સ્થાન બતાવનાર (.)ચિહ્ન (વ્યા.). **–ર્ણાહુતિ** સ્ત્રી૦ [+आहुति] યજ્ઞની સમાપ્તિએ આપેલી આહુતિ (૨) કોઈ પણ કાર્યની સમાપ્તિની ક્રિયા(૩) સમાપ્તિ. **–ર્ણાંક** પું૦[+अंक](અપૂર્ણાંકથી ઊલટો)પૂરો અંક. **–ર્ણાંગ** ન૦ [+अंग] આખું અંગ. **–ર્ણિમા** સ્ત્રી૦[सं.]પૂનમ. **–ર્ણોપમા** સ્ત્રી૦ [+उपमा] ઉપમેય, ઉપમાન, સાધારણ ધર્મ અને ઉપમાવાચક એ બધાં અપાયાં હોય એવી – પૂર્ણ ઉપમા

પૂર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦[સં.] ઉમેરણ; વધારો

પૂર્વ વિ૦[સં.] પ્રાચીન(૨)આગળનું;આગલું(૩) ઉગમણું(૪)સ્ત્રી૦ સૂર્યના ઊગવાની દિશા(૫) ન૦ (જૈન) અંગ પૂર્વેના ચૌદ (લુપ્ત) પ્રાચીન ગ્રંથોમાંનો દરેક. **૦ક** વિ૦ સમાસને અંતે 'સહિત', 'થી' એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ શ્રદ્ધાપૂર્વક.**૦કાલીન** વિ૦ પ્રાચીન. **૦ગ** વિ૦ પુરોગ; આગળ જનાર (૨) શબ્દની આગળ આવનાર ઉપસર્ગ જેવો શબ્દ. (ઉદા૦ કુ, પુનર્, કમ, બિન વગેરે). **૦ગામી** વિ૦ પુરોગામી; આગળ – પહેલાં જનાર (૨) પૂર્વે લઈ જનાર.**૦ગ્રહ** પું૦ પહેલેથી જ બંધાયેલો અભિપ્રાય. **૦છાયો** પું૦ કાવ્યને અંતે આવતું વલણ;ઊથલો. **૦જ** પું૦ વડવો;પિતૃ. **૦જન્મ** પું૦ આ જન્મ પહેલાંનો જન્મ. **૦જિયું** ન૦ પૂર્વજોની તૃપ્તિ ખાતર કારતક માસમાં કરાતી ક્રિયા. **૦જ્ઞાન** ન૦ પહેલેથી જાણવું કે જાણેલું તે. **૦તૈયારી** સ્ત્રી૦ આગળથી કરેલી કે કરવાની તૈયારી. **૦દક્ષિણ** વિ૦ પૂર્વ અને દક્ષિણ દિશા વચ્ચેનું(અગ્નિ ખૂણાનું). **૦દિશા** સ્ત્રી૦ સૂર્યના ઊગવાની દિશા(૨)ઊગતા સૂર્ય જેવું ફળદાતા. **૦નિપાત** પું૦સમાસમાં શબ્દનું અનિયમિત રીતે આગળ આવવું તે (વ્યા.). **૦પક્ષ** પું૦ ચર્ચા કે નિર્ણય માટે કોઈ શાસ્ત્રીય વિષયની બાબતમાં રજૂ કરેલો પક્ષ કે પ્રશ્ન (૨) અદાલતમાં વાદીએ રજૂ કરેલી વાત. **૦પક્ષી** પું૦ પૂર્વપક્ષ રજૂ કરનાર. **૦પદ** ન૦ સમાસ કે વાક્યનું પ્રથમ અંગ. **૦પીઠિકા**, **૦ભૂમિકા** સ્ત્રી૦ ભૂમિકા; ઉપોદ્ઘાત. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ જૈમિનિ મુનિએ રચેલું કર્મકાંડપ્રધાન દર્શન(જુઓ ષડ્દર્શન).**૦રંગ** પું૦ નાટકની શરૂઆતમાં વિઘ્નોની શાંતિ માટે નટોએ કરેલ સંગીત, સ્તુતિ વગેરે (કા. શા.). **૦વત્** અ૦ પહેલાંની જેમ. **૦શરત** સ્ત્રી૦ કશું થતા કે કરતા પહેલાંની આવશ્યકતા; પહેલેથી હોવી જોઈતી શરત; 'પ્રીરેક્વિઝીટ'. **૦સિદ્ધ** વિ૦ પહેલાં સિદ્ધ થયેલું. **૦હિંદી** સ્ત્રી૦ અયોધ્યા અને તેના દક્ષિણ પ્રદેશની ભાષા. **–ર્વાપર** વિ૦[+अपर] આગલુંપાછલું (૨) અ૦ આગળપાછળ. **–ર્વા ફાલ્ગુની** સ્ત્રી૦(સં.) અગિયારમું નક્ષત્ર. **–ર્વા ભાદ્રપદા** સ્ત્રી૦ (સં.) પચીસમું નક્ષત્ર. **–ર્વાભિમુખ** વિ૦ [+अभिमुख] પૂર્વ તરફના મોંનું. **–ર્વાર્ધ** પું૦; ન૦ [+अर्ध] આગલો અડધો ભાગ. **–ર્વાલાપ** પું૦

[+ आलाप] ઉપોદ્ઘાત; પ્રસ્તાવના. **–ર્વાવસ્થા** સ્ત્રી૦[+अवस्था]ઘડપણ પહેલાંનું જીવન. **–ર્વાશ્રમ** પું૦ [+आश्रम] સંન્યાસ પહેલાંનું જીવન. **–ર્વાષાઢા** સ્ત્રી૦વીસમું નક્ષત્ર. **–ર્વાંગ** ન૦ [+ अंग] પ્રથમ અંગ – ભાગ. **–ર્વે** અ૦ પહેલાં. **–ર્વોક્ત** વિ૦ [+ उक्त] પહેલાં કહેવાયેલું. **–ર્વોત્તર** વિ૦ [+ उत्तर] પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા વચ્ચેનું (ઇશાનખૂણાનું). **–ર્વોપાર્જન** ન૦ [+ उपार्जन] પૂર્વની કરેલી કમાણી (૨) પૂર્વજન્મના સંસ્કાર વગેરે. **–ર્વોપાર્જિત** વિ૦ [+ उपार्जित] પૂર્વે કે પૂર્વજન્મમાં કમાયેલું

પૂર્વી સ્ત્રી૦ [सं.] એક રાગિણી

પૂષા પું૦ [सं.] સૂર્ય

પૂળાછૂટ વિ૦ અમુક રૂપિયા બદલ અમુક મુદત માટે જમીન પાછી આપવી એવું(ગીરો)

પૂળિયું ન૦['પૂળો' ઉપરથી] નાનો પૂળો

પૂળી સ્ત્રી૦ [જુઓ પૂળો] ઘાસની ઝૂડી

પૂળો પું૦ [सं. पूल] ઘાસ કે કડબનું મોટું પૂળિયું. [**–ઊઠવો** = સળગી જવું; નાશ પામવું. **–મૂકવો** = સળગાવી મૂકવું; નાશ કરવો.]

પૂંખ સ્ત્રી૦ ['પાંખ' ઉપરથી] છાપરાનો બે બાજુ બહાર પડતો ભાગ – પાંખ. **૦ડું** ન૦ પાંખડું; નાની ડાળી. **૦ણું** ન૦ [सं. पुंख] તીરનો પીછાંવાળો છેડો

પૂંખવું સ૦ક્રિ૦ [दे. पुंखणग] પોંખણાં વડે વરકન્યાને વધાવવાં. (૨) વાવવા માટે વેરવું. **પૂંખાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક) **પૂંખાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

પૂંછ,૦ડું ન૦ પૂછડું. **૦ડિયું** વિ૦ પૂછડીવાળું. **૦ડી** સ્ત્રી૦ [सं. पुच्छ] જુઓ પૂછડી. [**–પટપટાવવી** = પૂંછડી હલાવવી (૨) [લા.] નમી પડવું; વશ થવું.] **૦ડેલ** વિ૦ ગળિયો; થાકીને બેસી પડેલો (બળદ)

પૂંજ સ્ત્રી૦;ન૦[સર૦મ. पूज्य] મીડું; અનુસ્વાર. [**–વળવું** = મીડું વળવું; નાશ પામવું; રદ થવું.]

પૂંજણી સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. पुंछ કે पुंज; જુઓ પૂંજવું] ભીંડી કે સૂતરની સાવરણી (૨) સાવરણી

પૂંજવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. पुंज (सं. पुंजय्)] એકઠું કરવું. ઉદા૦ છાણ પૂંજવું.

પૂંજી સ્ત્રી૦ [सं. पुंजि] દોલત

પૂંજું ન૦ ['પૂંજો' ઉપરથી કે 'પુંજ' ઉપરથી ?] (સુ.) ડાંગરનું પરાળ

પૂંજો પું૦ [दे. पुंजय] કચરો; વાસીદું

પૂંઠ, ૦રખું, ૦ળ, –ઠિયું, –ઠું, –ઠે જુઓ 'પૂઠ'માં

પૂંઠેવાળ વિ૦ જુઓ પુંઠેવાળ

પૂંધિયું ન૦ [प्रा. बुंध (सं. बुध्न)] કોશ હાંકનારે પૂંઠના ભાગ ઉપર બાંધવાનો ચામડાનો કકડો; પૂંઠરખું (૨) ધોતિયાની વચમાં મારેલું લાંબું મોટું થીંગડું (૩) ડાંડિયું ધોતિયું

પૂંપરો પું૦ દીકરો

પૂંભડી સ્ત્રી૦ જુઓ પૂમડી. **–ડું** ન૦ જુઓ [પૂમડું

પૃચ્છક વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] પૂછનાર માણસ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ પ્રશ્ન કરીને જાણવાની ઇચ્છા; જિજ્ઞાસા

પૃચ્છા સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રશ્ન; તપાસ

પૃતના સ્ત્રી૦ [सं.] ફોજ

પૃથક્ અ૦[सं.]અલગ;છૂટું. **–ક્કરણ** ન૦ ઘટક તત્ત્વો જુદાં પાડવાં તે. **–ક્કારક** વિ૦ છૂટું પાડનારું. **–ક્કૃતિ** સ્ત્રી૦ પૃથક્કરણ. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ પૃથક્કરણ (૨) પૃથક્ કરવાની રીત. **–ક્તા** સ્ત્રી૦, **–ક્ત્વ** ન૦ ભિન્નતા. **૦શિક્ષણ** ન૦ એકેક વિદ્યાર્થીને છૂટો છૂટો ભણાવવો તે (સમૂહશિક્ષણથી ઊલટું). **–ગ્જન** પું૦ ઇતર સામાન્ય માણસ (૨) નીચ કે મૂર્ખ માણસ. **–ગ્વેણી** પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

પૃથા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) કુંતી

પૃથિવી સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી ગ્રહ (૨) પંચમહાભૂતોમાંનું એક (૩) જમીન

પૃથુ, ૦લ વિ૦ [सं.] પહોળું; વિસ્તીર્ણ

પૃથ્વી પું૦ એક છંદ

પૃથ્વી સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ પૃથિવી. [**–નો છેડો આવવો** = હદ થવી; ગજબ થવો. **–રસાતલ જવી** = ભારે અપકર્મ સંભવવું.] **૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ, ૦શ** [+ईश] પું૦ રાજા

પૃષોદરાદિસમાસ પું૦ [सं.] નિયમવિરુદ્ધ સમાસનો એક વર્ગ. ઉદા૦ 'અશ્વત્થામા'

પૃષ્ઠ ન૦[સં.] પીઠ; વાંસો (૨) [ગ્રંથનું] પાન (૩) સપાટી. ૦ફળ ન૦ આકૃતિની સપાટીનું ક્ષેત્રફળ. ૦ભાગ પું૦ આકૃતિની સપાટીનો ભાગ (૨) પાછલો ભાગ. ૦વંશ પું૦ કરોડરજ્જુ. ૦વંશી વિ૦ પૃષ્ઠવંશવાળું (૨) ન૦ તેવું પ્રાણી; 'વર્ટેબ્રેટ'

પે (પૅ) અ૦ જુઓ પેં

પેક (પૅ) વિ૦ [दे. पक्क] પક્કું; હોશિયાર

પેકાન (પૅ) ન૦ [फ़ा. पैकान] બાણનું ફળ

પેખણુ ન૦ [प्रा. पेक्खन (सं. प्रेक्षण)] પેખવું તે. -ણું ન૦ તમાશો. -વું સ૦ ક્રિ૦ જોવું

પેગંબર પું૦ જુઓ પયગંબર

પેગામ પું૦ જુઓ પયગામ; સંદેશ. ૦ચી પું૦ સંદેશવાહક; દૂત. -મી પું૦ દૂત

પેચ પું૦[फा.] આંટો; વળ(૨)વળવાળી ખીલી; સ્ક્રૂ (૩)[લા.] યુક્તિ; તદબીર; પ્રપંચ(૪)ફાંદો; જાળ; મુશ્કેલી(૫)પતંગની દોરીઓનો કટાવ. [-કરવા = પતંગની દોરીઓનો કટાવ કરવો. -ખેલવો = જુઓ પેચ રમવો. -છૂટવા = પતંગોની દોરીઓમાં પડેલી આંટી નીકળી જવી. -ઢીલો થવો = ઢાંકણ કે સ્ક્રૂનો આંટો સક્કસ ન રહેવો (૨) ડાગળી ખસી જવી. -દેવો = આંટો દેવો. -નાખવો = જુઓ પેચ કરવા. -ફેરવવા = આંટો ઢીલો કે સખત કરવો. -રચવો = છટકું માંડવું; દાવપેચ કરવો. -રમવો = દાવપેચ કરવો; યુક્તિ લડાવવી. -લડાવવા = પતંગના પેચ કરવા(૨)દાવપેચ કરવા. -લેવા = પેચ કરવા.] ૦દાર વિ૦ યુક્તિબાજ. -ચિયું વિ૦ પેચ ખોલવા તથા બેસાડવાનું સાધન. -ચી(૦લું) વિ૦ યુક્તિબાજ

પેજ સ્ત્રી૦ [प्रा. पेज्जा (सं. पेया)] ચોખાની કાંજી (૨) પવાત. ૦ખાતું ન૦ કપડાંને જ્યાં પવાત કરવામાં આવે છે તે ખાતું

પેજ ન૦[इं.]પાનું. ૦પ્રૂફ ન૦ પેજ પાડીને -પાનાં ગોઠવીને કાઢેલું પ્રૂફ [મોજડી; પગરખું

પેજાર (પૅ) સ્ત્રી૦, -રું ન૦[फा. पैज़ार] પેંજાર;

પેજારી (પૅ) સ્ત્રી૦ [दे. पेज्जाल = વિશાળ] (સુ.) ઘરમાં ભોંયતળિયે પાછળ આવેલો છાપરાવાળો ચોક

પેટ ન૦ [दे.] જઠર (૨) જઠર વગેરે ભાગોની શરીરની આખી બખોલ (૩) [લા.] આજીવિકા (૪) ગર્ભાશય (૫) પોતાનું સંતાન; પોતાનો આખો વેલો-વંશ (૬) અંતર; મન (૭) કોઈ વસ્તુનો અંદરનો ભાગ; પેટું. [-આપવું = રહસ્ય જણાવી દેવું. -આવવું = ઝાડો થવો (૨) (-ને પેટે આવવું) જન્મવું. -ઉઘાડીને જોવું = પારકાના પેટની વાત જાણવી. -ઉપર = જુઓ પેટ પર અથવા પેટે (-વાળા પ્રયોગો). -ઊંચું આવવું = પેટ ભરાવું; તૃપ્ત થવું (૨) ન્યાલ થવું (૩) ગર્ભ રહેવો. -ખોલવું = દિલની વાત કહેવી. -ગળે અડવું = ખાધેલું ગળે આવે ત્યાં સુધી ખાવું. -ઘરાણે મૂકવું = ભૂખમરો વેઠવો. -ચડવું = પેટમાં વાયુનો ભરાવો થવો(૨)છૂપી વાત જીરવી ન શકાવાથી, કહી નાખવા અકળામણ થવી. -ચાલવું = વારંવાર જુલાબ થવા. -ચોટી જવું = અતિશય ભૂખ લાગવી. -ચોળીને શૂળ ઉપજાવવું = હાથે કરીને દુઃખ ઊભું કરવું. -છૂટી જવું = ઝાડા થઈ જવા (૨) ગભરાઈ જવું. -જુદાં થવાં = અણબનાવ થવો. -ટાઢું કરવું = જમવું; ભૂખ શાંત કરવી (૨)પારકી મિલકત હજમ કરી જવી(૩)નિરાંત થવી. -ટાઢું થવું, ઠંડું થવું, ઠરવું = નિરાંત થવી. -તણાવું = હદથી વધારે ખવાવું. -તાણીને મરવું = ભૂખમરાથી મરવું. -થવું = જુઓ પેટ નીકળવું. -દાબીને રહેવું = ખમી રહેવું. -ની આગ = અંતરની ચિંતા (૨) ભૂખ; ક્ષુધાગ્નિ. -નીકળવું = પેટ વધીને બહાર દેખાવું. (૨) દહાડા રહ્યા છે એવું દેખાવું (૩) પેટું નીકળવું. -ની પતરાળી થવી = ભૂખથી પેટ બેસી જવું. -ની પીડા = ભૂખનું દુઃખ (૨) ભરણપોષણનું દુઃખ કે કડાકૂટ. -ની પૂજા = પેટ ભરવું-ક્ષુધા શાંત કરવી તે. -ની વાત = ખાનગી વાત (૨) મનનો કોડ. -ની સગાઈ = પેટ ભરવા પૂરતી સગાઈ(૨) માબાપ અને બાળક વચ્ચેની સગાઈ. -નું છોકરું = પોતાનું છોકરું. -નું પાણી ન હાલવું = કશી અસર ન થવી. -નું બળ્યું = ભૂખ્યું (૨) દૂભાયું

હોય એવું. **-ને ભાડું આપવું**=જીવન ટકાવી રાખવા પૂરતું ખાવું (૨) ખાવું. **-નો પડદો, -નો મેલ**=મનની વાત; ગુપ્ત વિચાર. **-પડવું**=પેટે જન્મવું–અવતરવું. **-પથરો પડવો**=જુઓ પેટ પહાણ પડવો. **-પર છરી મૂકવી, પગ મૂકવો, પાટુ મારવું**=આજીવિકાને નુકસાન પહોંચાડવું. **-પર પોટલું બાંધવું**=હદ કરતાં વધારે ખાવું–માગવું. **-પહાણ પડવો**=સંતાન ખરાબ કે પરાક્રમહીન પાકવું (૨) છોડી જન્મવી. **-પાકવું**=પેટ દુઃખવા આવવું (હસવાથી) (૨) અંતરનું માણસ ફૂટવું. **-પાણી ન પડવા દેવું**=જંપવા ન દેવું. **-પેટલાદ (કે પાટણ) જવું**=ખૂબ ભૂખ લાગવી. **-પોષવું**=પોતાની એકલાની ભૂખ ભાગવી. **-પોયણી વળી જવું**=પેટ ચોંટી જવું. **-ફાટવું**=પેટ તણાવું (૨) ઘરનું કે અંતરનું માણસ ફૂટી જવું. **-ફૂલવું**=વાયુથી પેટ ફૂલવું (૨) જલોદર થવો (૩) ગર્ભ રહેવો. **-ફોડવું**=છૂપી વાત કહી દેવી; રહસ્ય બતાવી દેવું. **-બળવું**=અદેખાઈ થવી (૨) ચિંતા થવી. **-બાળવું**=ભૂખે મરવું. **-ભરવું** = ખાવું; આજીવિકા ચલાવવી. **-ભરાવું**=તૃપ્ત થવી; ધરાવું. **-માં આગ ઊઠવી**=અતિશય ભૂખ લાગવી (૨) અદેખાઈથી બળવું. **-માં આગ ઊઠી!**=બળ્યો અવતાર! **-માં આમળો**=કીનો; દિલની આંટી (૨) ટેક. **-માં ઉતારવું**=ગળી જવું; ખાઈ જવું (૨) ધ્યાનમાં લેવું (૩) સહન કરવું (૪) પારકું હજમ કરવું (૫) મનમાં ઠસાવવું. **-માં કરમ બોલવા, કૂકડાં બોલવાં, કૂવા પડવા**=ખૂબ ભૂખ લાગવી. **-માં કરમિયા આરડવા**=ખૂબ ભૂખ લાગવી (૨) પેટમાં કરમિયા બોલે ને લેખામાં ન લેવાય તેવું. **-માં કાતી**=જુઓ પેટમાં પાળી. **-માં કૂવો** = અતિશય ભૂખ. **-માં ખાડા પડવા**=ભૂખ લાગવી. **-માં ખૂંચવું**=લાંચની ઇચ્છા હોવી (૨) મનમાં કંઈક ગૂંચ હોવી. **-માં છરી**=જુઓ પેટમાં પાળી. **-માં ટાંટિયા**=જુઓ પેટમાં પગ. **-માં તેલ રેડાવું**=ચિંતા–બળતરા થવી. **-માંથી ઓકી કાઢવું**=મનમાં હોય તે વિચાર વિના કહી દેવું. **-માં દાંત હોવા**=અંતરમાં વેર હોવું. **-માં દુઃખવું**=કશી વાતની વિમાસણ–આંટી હોવી (૨) હવે પાસે જ છે–એ અર્થનો ઉદ્ગાર. ઉદા૦ હવે અમદાવાદને શું પેટમાં દુઃખે છે–અર્થાત્ હવે પાસે જ છે. **-માં ધાડ પડવી**=ખૂબ ભૂખ લાગવી. **-માં ધ્રાસકો પડવો**=ધાસ્તીથી ચોંકી ઊઠવું. **-માં પગ**=બહાર ન જણાય પણ અંદરથી પહોંચેલું હોવું. **-માં પાળી**=અંતરમાં વેર; છૂપું તરકટ. **-માં પેસવું**=વિશ્વાસ ઉપજાવવો (૨) મનની વાત જાણી લેવી. **-માં પેસી અંતરસ ખાવું**=વિશ્વાસ મેળવીને દગો કરવો. **-માં પેસી નીકળવું**=મનની અંદરની છૂપી વાત જાણી લેવી. **-માં ફાળ પડવી**=પેટમાં ધ્રાસકો પડવો. **-માં બળવું**=અંદરખાને દુભાવું (૨) લાગણી હોવી. **-માં બળ્યાની સગાઈ**=અંતરની સગાઈ. **-માં બાર વાગવા, બિલાડાં આળોટવાં કે બોલવાં**=કકડીને ભૂખ લાગવી. **-માં ભરાઈને બેસવું**=શરણ લેવું (૨) ખાનગી વાતચીતથી વાકેફ હોવું. **-માં રાખવું**=ગુપ્ત રાખવું (૨) ખમી લેવું. **-માં રોગ હોવો**=દિલમાં ખાર કે બૂરી લાગણી હોવી. **-માં શેરડો પડવો**=પેટમાં ધ્રાસકો પડવો. **-માં સમાવવું**=જુઓ પેટમાં રાખવું. **-મોટું રાખવું** = દિલ ઉદાર રાખવું. **-રહેવું, વધવું** = ગર્ભ રહેવો. **-વાંસા સાથે ચોંટવું**=ખૂબ ભૂખ્યા થવું. **પેટે અવતાર લઈએ એવું**=પવિત્ર, ભલું. **પેટે આવવું**=જન્મવું. **પેટે ચલાવવું**=સાપની જેમ પેટે ચાલવાની ફરજ પાડવી (એક જુલમ). **પેટે પડવું**=જન્મવું. **પેટે પાન છૂટવાં**=બાળકને જોઈને (માને) અતિશય વહાલ આવવું. **પેટે પાટા બાંધવા**=ભૂખમરો વેઠવો.] **૦ખાઈ** સ્ત્રી૦ ખાધાખરચી; ખોરાકી. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ ભોજન. **૦પૂર** વિ૦ પેટ ભરાય એટલું. **૦બળ્યું** વિ૦ અંદરથી

અકળાયેલું–દાઝેલું. **૦બળ્યો** વિ૦ પું૦ માની છોકરાને ગાળ (પેટમાં જ કેમ ન મરી ગયો, અથવા પેટ બાળનારો કેવોક નીપજ્યો?) (૨)જેનું અંતર દાઝ્યું છે દુભાયું છે એવો (૩) અદેખો. **૦બેસણું** ન૦ વારંવાર જુલાબ થવો તે; ઝાડો. **૦ભરું** વિ૦ પેટ ભરવાની જ કાળજીવાળું (૨) એકલપેટું (૩) પેટિયું. **૦વરો** પું૦ ખોરાકીખર્ચ

પેટ(-ટા)વવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. पेटणें] સળગાવવું. **પેટ(-ટા)વું** અ૦ક્રિ૦ સળગવું

પેટારો પું૦ [दे. पेटाल] પટારો

પેટાવવું,પેટાવું જુઓ 'પેટવવું'માં

પેટાળ ન૦['પેટ' ઉપરથી] પેટ; અંદરનો ભાગ

પેટિયું વિ૦ ['પેટ' ઉપરથી] પેટપૂર અન્ન બદલ નોકરી કરનારું (૨) ન૦ પેટનું ખર્ચ; રોજનું ખાવાનું (૩) પગાર પેટે આપેલું પેટપૂર અન્ન (૪) પગાર. રોજ. [**-આપવું** = ખાવા પૂરતું ખર્ચ કે રોજ આપવો. **-કાઢવું, કૂટી કાઢવું** = ગુજરાન જોગું કમાવું.]

પેટી સ્ત્રી૦ [सं.] કાંઈ મૂકવા માટે કરાતી એક બનાવટ (૨) છાતીને પેટીના જેવું રક્ષણ આપે એવો એક જાતનો કબજો. [**-જેવું** = ચારે બાજુથી બંધ – સુરક્ષિત.] **૦જાજરૂ** ન૦ પેટી જેવી, જાજરૂ માટેની સવડની બનાવટ; 'કોમોડ'

પેટું ન૦ ['પેટ' ઉપરથી] કોઈ પણ ચીજનો વચ્ચેથી પોલો કે દુંદના પેઠે ઊપસેલો ભાગ (૨)મોટી ચીજની અંદર સમાતો ભાગ–અંશ (૩)સમાસના પૂર્વપદ તરીકે, 'ગૌણ', 'અંદર સમાતું' એવા અર્થમાં(૪)(તિરસ્કારમાં) પેટી. [**પેટામાં લખવું** = પેટાવિભાગ કે પેટાખાનામાં લખવું. **પેટું નીકળવું** = પેટ કે તેના જેવો વચ્ચેથી ઊપસેલા જેવો ભાગ નીકળવો. **-પૂરવું** = હિસાબમાં કરેલો પેટાવિભાગ રકમથી બંધ કરવો. **-પાડવું** = હિસાબમાં પેટાવિભાગ કરવો.] **-ટાખાતું** ન૦ પેટામાં આવેલું–ગૌણ ખાતું. **-ટાખાનું** ન૦ મુખ્ય ખાનાના પેટામાં આવેલું તે. **-ટાજાતિ** સ્ત્રી૦ મોટી જાતિનો એક ફાંટો. **-ટાજ્ઞાતિ** સ્ત્રી૦ મુખ્ય જ્ઞાતિનો એક ભાગ. **-ટાનિયમ** પું૦ મુખ્યના ભાગ તરીકે આવતો–ગૌણ નિયમ; 'બાઈ-લૉ'. **-ટાપંથ** પું૦ સંપ્રદાયનો ફાંટો. **-ટાબાબત** સ્ત્રી૦ પેટામાં જણાવેલી બાબત (૨) ગૌણ બાબત. **-ટા(૦વિ)ભાગ** પું૦ ભાગનો ભાગ. **-ટાભાગિયો** પું૦ મોટા ભાગીદારોનો હિસ્સેદાર. **-ટારકમ** સ્ત્રી૦ મુખ્યના પેટામાં આવેલી રકમ. **-ટાસમિતિ** સ્ત્રી૦ મોટી સમિતિએ નીમેલી નાની સમિતિ. **-ટાંફાડ** વિ૦ જુઓ કાપતું; કાપી (વ્યાજ)

પેટ્ટું વિ૦['પેટ' ઉપરથી]સ્વાર્થી

પેટે અ૦ ['પેટું' ઉપરથી] બાબતમાં(૨) સાટે; [બદલામાં

પેટ્રન પું૦[ઇં.] મુરબ્બી; આશ્રયદાતા (૨) મંડળ કે સંસ્થામાં અમુક સારી મદદ આપનાર સભાસદ; એક માનવાચક હોદ્દો

પેટ્રોલ ન૦[ઇં.] (મોટરમાં વપરાતું)એક ખનિજ [તેલ

પેઠ,-ઠે (પે) અ૦ [सं. पीठिकया] રીતે; માફક

પેઠું (પે) વિ૦ [सं. प्रविष्ट, प्रा. पइट्ठ] પેઠેલું ('પેસવું'નું ભૂ. કૃ.)

પેડુ(-ઢુ) ન૦ [સર૦ हिं. पेड़ू] દૂંટીની નીચેનો [પેટનો ભાગ

પેડું ન૦ [प्रा. पेडय (सं. पेटक)] ટોળું (૨) ભવૈયાનું ટોળું(૩)ન૦(કા.)દૂધ કે દહીં ભરવાનું માટીનું વાસણ (૪) એક જાતનું ઘાસ

પેડો પું૦ [सं. पिठर, प्रा. पिढर] રાંધવાનું માટીનું મોટું વાસણ

પેઢલી સ્ત્રી૦ છાજલી; 'શેલ્ફ'

પેઢવું સ૦ક્રિ૦ ફળવું(૨)ન૦[જુઓ પેઢું]અવાળું

પેઢી સ્ત્રી૦ [सं. पीठ; प्रा. पीढ] શરાફની દુકાન (૨)વેપારીની કોઠી(૩) વંશપરંપરાનું પગથિયું. [**-તૂટવી** = પેઢીએ દેવાળું કાઢવું. **-પર જવું** = દત્તક લેવાવું.] **૦આગત** વિ૦ પેઢીઉતાર આવેલું. **૦ઉતાર** વિ૦ પેઢી દર પેઢી ચાલતું આવેલું (૨) અ૦ પેઢી દર પેઢી. **૦નામું** ન૦ વંશવૃક્ષ. **૦પંચક** ન૦ વંશનો નાશ કરનાર

પેઢુ ન૦ જુઓ પેડુ

પેઢું ન૦ [सं. पीठक; प्रा. पीढय] દાંતનાં મૂળ [ઢાંકતો ભાગ; અવાળું

પેણ (પે) સ્ત્રી૦ પથ્થરપેન

પેણી (પે) સ્ત્રી૦ તાવડી. **-ણો** પું૦ મોટી પેણી

પેદ સ્ત્રી૦ [सं. पर्द्] વાસંચાર; પાદ (?)

પેદળ (પૅ) ન૦ જુઓ પાયદલ (૨) અ૦ પગે ચાલીને (૩) વિ૦ પગે ચાલનારું; પગપાળું

પેદા (પૅ) વિ૦[फा.]ઉત્પન્ન(૨)કમાયેલું; મેળવેલું. [**–કરવું**=ઉત્પન્ન કરવું (૨) કમાવું; સંપાડવું.] **૦શ** સ્ત્રી૦ [फा. पैदाइश] ઉત્પન્ન; ઊપજ

પેધવું (પૅ) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ પેંધવું] ટેવાવું; આદત પડવી (૨) લાગ મળવાથી ફાવવું

પેધું (પૅ) વિ૦ [જુઓ પેંધું] પેધેલું (૨) ન૦ પેંધવું તે; ટેવ. [**–પડવું**=ટેવ પડવી (૨) વારંવાર લાભ લેવા આવતા થવું.]

પેન સ્ત્રી૦ [इं.] પથ્થરપેન (૨) અંદર શાહી ભરી રખાય એવી એક જાતની કલમ; 'ફાઉન્ટન પેન'

પેનસિલ સ્ત્રી૦ [इं.] સીસાપેન; પેન્સિલ. [**–છોલવી, –ઘડવી, –નું અણિયું કાઢવું**=પેનસિલનો લાકડાનો ભાગ ઢાળ પડતો છોલી, લખવાનું અણિયું બહાર કાઢવું.]

પેની સ્ત્રી૦[इं.]તાંબાનો અંગ્રેજી ચલણી-સિક્કો

પેન્શન ન૦ [इं.] નોકરી બદલ, તેમાંથી નિવૃત્ત થયે મળતો બેઠો પગાર. [**–પર ઊતરવું** કે **જવું; –લેવું.**] **૦ર** પું૦ પેન્શન મેળવનાર

પેન્સ પું૦ [इं.] પેની

પેન્સિલ સ્ત્રી૦ [इं.] સીસાપેન

પેપડી સ્ત્રી૦ [સર૦ 'પેપો'] પીપરનું ફળ

પેપડું વિ૦ જુઓ પેપું

પેપર ન૦ [इं.] વર્તમાનપત્ર; છાપું (૨) પું૦; ન૦ પરીક્ષાનો પ્રશ્નપત્ર. [**કાઢવું**=પ્રશ્નપત્ર તૈયાર કરવું. **–ફૂટવો**=પ્રશ્નપત્ર અગાઉથી જણાઈ જવો.]

પેપલી સ્ત્રી૦ ફાકડું વળેલી ચોખાની પાપડી

પેપું વિ૦ [સર૦ 'પોપું'] સ્ફૂર્તિ વગરનું; ઢીલું; પોચું

પેપો પું૦ પીપળાનું ફળ

પેમલું (પૅ) વિ૦ જુઓ પોમલું

પેમાએશ (પૅ)સ્ત્રી૦[फा.पैमाइश]જમીન-માપણી

પેય વિ૦ [सं.] પીવા યોગ્ય; પીવાનું (૨) ન૦ પી શકાય એવું ખાદ્ય(૩)પીણું(ચા, કૉફીવગેરે)

પેર (પૅ) સ્ત્રી૦ [दे. पएर=માર્ગ; રસ્તો] પ્રકાર; રીત(૨)ખબર(૩)તદબીર (૪) [हिं.]પું૦ પગ

પેર સ્ત્રી૦ [सं. पर्वन्] પેરાઈ (૨) ન૦ [સર૦ 'પેરુ'] જામફળ

પેરવી (પૅ) સ્ત્રી૦ [फा.पैरवी]તજવીજ; ગોઠવણ; યુક્તિ (૨) પ્રયત્ન (૩) દરજ્જો. [**–કરવી**=તજવીજ–ગોઠવણ કરવી. **પેરવીમાં રહેવું**=તજવીજ - ગોઠવણ થાય એમ કરતા રહેવું.]

પેરવું સ૦ક્રિ૦ વાવવું

પેરાઈ, પેરી સ્ત્રી૦ **પેરિયું, પેરું** ન૦ [सं. पर्वन्] સાંઠાની બે ગાંઠ વચ્ચેનો ભાગ

પેરુ ન૦ જામફળ; પેર (૨) [इं.] (સં.) દક્ષિણ અમેરિકાનો એક દેશ

પેરે (પૅ) અ૦ [दे. पएर] પ્રકારે (૨) પેઠે

પૅરા [इं.], **–રો** પું૦ ફકરો; કંડિકા

પૅરેફિન ન૦ [इं.] એક જાતના પથ્થર, લાકડું વગેરેમાંથી ગાળી કાઢવામાં આવતો મીણ જેવો પદાર્થ (મીણબત્તીમાં તેમ જ જુલાબ તરીકે વપરાય છે)

પેલ, ૦વું (પૅ) ન૦ [दे. पिउली; प्रा. पेलु] પીંજેલા રૂની થેપલી; પોલવું

પેલું વિ૦ (૨) સ૦ સામે આંગળીથી બતાવેલું; ઓલ્યું (૩) આવતા પરમ દિવસ પછીનાં કે ગયાની પૂર્વેનો (દિવસ). [**પેલા જન્મમાં, પેલે જન્મ**=આવતે અવતાર(૨)કદી નહીં.]

પેલ્લો (પૅ) પું૦ ઓટલો (કડી પ્રાંત)

પેશ(–શો) પું૦ [प्रा. पेशो] ધંધો

પેશ અ૦ [फा.] આગળ; ઉપરી અધિકારી તરફ (૨) આગળ; ઠેઠ. [**–કરવું**=રજૂ કરવું. **–જવું, પહોંચવું**=સફળ થવું (ધંધામાં). **–પહોંચાડવું**=ધંધામાં ફતેહ મેળવવી (૨) ઠેઠ પહોંચાડવું; શિકસ્ત આપવી; ઠેકાણે લાવવું.] **૦કદમી** સ્ત્રી૦ સામે લેવા જવું તે(૨) આગેકૂચ (૩) ચડાઈ. **૦કશ** પું૦, **૦કશી** સ્ત્રી૦ ખંડણી. **૦કાર** પું૦ કારભારી; શિરસ્તેદાર (૨) ખવાસ; હજૂરિયો. **૦ગા** સ્ત્રી૦ આંગણું (૨) આંગણા કે તખ્ત ઉપર પાથરેલું પાથરણું. **૦ગી** સ્ત્રી૦ કામ પેટે આગળથી આપેલું લવાજમ; બાનું. **૦દસ્તી** સ્ત્રી૦ આગળ થઈને કરેલું અનુચિત કામ – જબરદસ્તી

પેશવા પું૦ [फा.] પેશ્વા;આગેવાન(૨)સતારાના

મરાઠા રાજાઓનું વંશપરંપરાગત પ્રધાનવટું ધરાવનાર બ્રાહ્મણ (૩) મુખ્ય પ્રધાન. ૦ઈ વિ૦ પેશવાને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ પેશવાઓનું પ્રધાનવટું-અમલ (૩) પેશવાઓનો રાજ્યકાળ કે તેમનું સામ્રાજ્ય. [**-કરવી** = દોર ચલાવવો]

પેશવાજ પું૦ [फा.] બીબીઓનો એક ઘેરદાર જામો

પેશાની સ્ત્રી૦ [फा.] નસીબ

પેશાબ પું૦ [फा.] મૂતર. [**-કરવો** = મૂતરવું. **-થઈ જવો** = ડરી જવું. **-થવો** = મૂતર આવવું; મૂતરાવું.] ૦ખાનું ન. મુતરડી

પેશી સ્ત્રીં [सं.] માંસનો લોચો; 'ટિશ્યુ' (૨) [ફણસ, ખજૂર જેવાં] ફળના ગરનો પિંડ

પેશી સ્ત્રી૦ [फा.] કેસની સુનાવણી; આગળ કેસ ચાલવો તે

પેશીનગોઈ સ્ત્રી૦ [फा.] ભવિષ્યવાણી

પેશો પું૦ [फा.] પેશ; ધંધો; કસબ

પેશ્તર વિ૦ [फा.] પેસ્તર; આગામી

પેશ્વા, ૦ઈ [फा.] જુઓ 'પેશવા'માં

પેસનીકળ (પે) સ્ત્રી૦ [પેસવું + નીકળવું] પેસવું અને નીકળવું તે (૨) [લા.] કારભાર

પેસવું (પે) અ૦ક્રિ૦ [सं. प्रविश ; प्रा. पइस] દાખલ થવું; પ્રવેશ કરવો. **પેસાડવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક), **પેસાવું** (કર્મણિ)

પેસાર(-રો) (પે) પું૦[प्रा. पइसर (सं. प्रविश्)] દાખલ થવું તે; પ્રવેશ (૨) પરિચય; ગાઢ સંબંધ

પેસેન્જર (પે) સ્ત્રી૦ [इं.] ઉતારુઓ લાવતી લઈ જતી રેલગાડી (એ સામાન્ય રીતે દરેક સ્ટેશને ઊભી રહે છે.) (૨) વાહનનો મુસાફર

પેસ્તર વિ૦ [જુઓ પેશ્તર] આગામી

પેળ પું૦ [सं. पेल] વૃષણ

પેં (પેં) અ૦(પ.) [सं. प्रति; प्रा. पइ] સરખામણીમાં; મુકાબલે (૨) ઉપર

પેંગડું (પેં૦)ન૦ ઘોડેસવાર જેમાં પગ રાખે છે તે-કડું; રકાબ. [**પેંગડામાં પગ ઘાલવો** = ને પગલે ચાલવું (૨) ની સરખું ઊતરવું.]

પેંજાર (પેં૦) સ્ત્રી૦,**-રું** ન૦[જુઓ પેજાર] પગરખું

પેંઠ (પેં૦) સ્ત્રી૦ હૂંડી ગેરવલ્લે પડ્યાથી બીજી વાર લખી આપવામાં આવે છે તે

પેંડો (પેં૦) પું૦[सं. पिंड, प्रा. पेंड] પિંડ; (માટીનો) લોંદો (૨) દૂધના માવાની બનાવેલી એક મીઠાઈ. [**-આપવો** = મારવું (૨) બરતરફ કરવું.]

પેંતરો (પેં૦) પું૦ [સર૦ हिं. पैतरा] કુસ્તી વગેરેની શરૂઆતમાં આગલા પગને જરા વાળીને અને પાછલા પગને ટટાર રાખી ઊભા રહેવું તે; પવિત્રા (૨) યુક્તિ; પ્રપંચ. [**-કરવો, રચવો** = યુક્તિ - પ્રપંચ ગોઠવવાં.]

પેંતાન ન૦ ડોળ

પેંધવું (પેં૦) અ૦ક્રિ૦ જુઓ પેધવું

પેંધું (પેં૦)(વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ પેધું

પૈ ન૦ [दे. पइअ] + પૈડું [**-માંથી**

પૈકી અ૦ [म. पैकीं (का. पैक=સમુદાય)]**-માંનું**;

પૈડ સ્ત્રી૦(ચ.) ચોળાચોળ; પંચાત; પરડ. **-ડોતરું** વિ૦ વતનો કેડો ન મૂકે તેવું

પૈડું ન૦ [જુઓ પૈ] ચક્ર; ચાક. [**-ફરવું** = કામ ચાલુ થવું કે સિદ્ધ થવું.]

પૈતામહક [सं] વિ૦ પિતામહને લગતું

પૈતું ન૦ પીતું; પાતળો કકડો; કાતળી

પૈતૃક વિ૦ [सं.] બાપીકું; વારસામાં મળેલું

પૈશાચ વિ૦ [सं] રાક્ષસી (૨) પું૦ લગ્નના આઠ પ્રકારોમાંનો એક (જેમાં સૂતેલી, મદ્યપાનથી વિહ્વલ બનેલી કે ઉન્મત્ત કન્યા સાથે સંભોગ કરી લગ્ન કરવામાં આવે છે)

પૈશાચિક વિ૦ [सं.] પૈશાચી

પૈશાચી વિ૦ રાક્ષસી (૨) સ્ત્રી૦ [सं] પ્રાકૃત ભાષાનો એક પ્રકાર

પૈશુન(-ન્ય) ન૦ [सं.] પિશુનતા

પૈસાદાર વિ૦ ['પૈસો' ઉપરથી] ધનવાન

પૈસો પું૦[સર૦हिं. पैसा]એક તાંબાનો સિક્કો; આનાનો ચોથો ભાગ (૨)[લા.] દોલત; ધન. [**પૈસા ઉડાવવા** = ઉડાઉપણે પૈસા ખર્ચવા. **-ઉડાવી જવા** = પૈસા ખાઈ જવા, ઓળવવા. **-ઊપજવા** = કિંમત જેટલાં કે તેથી વધુ નાણાં મળવાં. **-ફૂદવા** = ખૂબ - વધારે પડતા પૈસા હોવા. **-ખર્ચવા** = કિંમત તરીકે નાણાં આપવાં કે તેમનું રોકાણ કરવું. **-ખાવા** = લાંચ લેવી(૨) વિશ્વાસઘાત કરી પારકાના પૈસા ઓળવવા. **-ખોટા કરવા** = દેવું કે લેણું ન

ચૂકવવું. **-ખોટા થવા**=ધીરેલું નાણું ન મળવું-ડૂલ થવું. **-ખોવા**=વેપારધંધામાં ખોટ આવવી(૨)પૈસા ઉડાવવા. **-ઘલાવા**=બીજાઓ વડે પૈસા ખવાઈ જવા; ધીરેલા પૈસા પાછા ન મળવા. **-ચાંપવા**=લાંચ આપવી. **-જોડવા**=સામાની ચીજને નુકસાન થતાં તેની કિંમત કે નુકસાની તરીકે નાણાં આપવાં. **-તોડી પાડવા**=સહેલાઈથી પૈસા કમાવા. **-નાખવા**=ભવિષ્યમાં લાભની આશાએ ધંધા-ઉદ્યોગમાં નાણાંનું રોકાણ કરવું. **-પાડવા** = પૈસાના સિક્કા બનાવવા. **-પાણીમાં જવા** = વ્યર્થ ખર્ચ થવો. **-બગાડવા**=પૈસાનું નકામું ખર્ચ કરવું. **-બચવા**=ખર્ચ જતાં પૈસા સિલક રહેવા. **-ભરવા**=કર કે ફાળાની રકમ ચૂકવવી (૨) ફાળાની યાદીમાં પોતા તરફથી રકમ લખાવવી (૩)પૈસા જોડવા. **-મારવા**=પૈસા ખાઈ જવા, ઓળવવા. **-મૂકવા**=વ્યાજે કે થાપણ તરીકે પૈસા આપવા. **-વરસવા**=અતિશય કમાણી કે લાભ થવાં. **-વાપરવા**=ખર્ચ કરવું. **-વેડફવા**=નકામું ખર્ચ કરવું; પૈસા ઉડાવવા. **-વેરવા**=ચારે તરફ અનેક જણને લાંચ આપવી. **પૈસાના કાંકરા કરવા**=પૈસા ઉડાવી દેવા; પૈસાનો ગેરઉપયોગ કરવો. **પૈસાના ખેલ, ચાળા**=પૈસાને જોરે કરી શકાય તેવા મોજશોખ કે ખર્ચ. **પૈસાની છૂટ**=વાપર માટે ઘણા પૈસા હોવા. **પૈસાનું**=પૈસાની કિંમતનું; તુચ્છ. **પૈસાનું પાણી કરવું**=પૈસા નકામા ઉડાવી દેવા.] **૦ટકો** પું૦ ધન; પૂંજી

પો (પો) સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ म. पव] પાસાના દાવમાં એકનો દાવ (૨) કોડીઓના દાવમાં ૧૦, ૨૫ અને ૩૦ જેવા દાણા કે તે પડે ત્યારે લેવાનો એક વધુ દાણો (૩) ચોપટમાં પહેલું ખાનું. [**-પડવી**=વધુ દાણો લેવાય તેવા દાણા પડવા. **-બેસવી**=પો પડવાથી નવું સોગઠું અંદર લેવાવું.]

પો (પો') પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ પોહ] પરોઢિયું. [**-ફાટવું**=પરોઢિયું થવું.]

પોઈ સ્ત્રી૦ [सं. पोतकी; हिं. पोई] એક વેલ

પોઈસ અ૦ [फा. पोश] 'વાટમાંથી ખસી જાઓ' એવું જણાવનારો ઉદ્ગાર (૨) (સુ.) માત; સીધુંદોર કરેલું. [**-થઈ જવું**=રવાના થઈ જવું; નાસી જવું (૨) સીધાદોર થઈ જવું.]

પોક સ્ત્રી૦ [प्रा. पोक्क] બૂમ પાડીને રડવું તે. [**-પાડવી**=મરનારનું નામ બોલી મોટેથી રડવું. **-મૂકવી**=મોટેથી નામ દઈને રડવું (૨) કશું વળવાનું નથી, એમ માની છોડી દેવું.] **૦રાણ** ન૦ પોકાપોકનો અવાજ. **૦રાવવું** સ૦ક્રિ૦ પોકારે એમ કરવું. **૦શ્રાદ્ધ** ન૦ કોઈ મરી ગયું હોય એમ પોક મૂકીને રડવું તે

પોકળ વિ૦ [दे. पोक्क] પોલું (૨) ખોટું. ૦તા સ્ત્રી૦

પોકળી સ્ત્રી૦ ['પોકળ' ઉપરથી] ખાલી જગા

પોકંડી ન૦ એક પક્ષી

પોકાર પું૦ [प्रा. पुक्कर, पोक्कर] બૂમ (૨) ફરિયાદ. [**-ઉઠાવવો** = બૂમ - ફરિયાદ ઉઠાવવી. **-કરવો**=પોકારવું (૨) ફરિયાદ ઉઠાવવી.] ૦ણ ન૦ પોકારવું તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ મોટે ઘાંટે-બૂમ પાડીને બોલવું કે કોઈને બોલાવવું

પોકેપોક અ૦ ['પોક' ઉપરથી] પોકે પોકે; ખૂબ [પોકો પાડીને

પોખરાજ પું૦ પીળા રંગનું એક રત્ન

પોખરો પું૦ [સર૦ म. पोखर=બાકું] (કા.) જાજરૂ કે મુતરડીની બેઠક

પોખવું સ૦ક્રિ૦ + જુઓ પોંખવું (પ.)

પોગળ ન૦[સર૦ પોકળ] ભોપાળું [-નીકળવું]

પોગળી સ્ત્રી૦ ગાંસડી

પોચ સ્ત્રી૦ [दे. पोच्चड] દાણા વગરનું ખોખું (ડાંગરનું). **૦કણ** વિ૦ ['પોચું' ઉપરથી] પોચું; બીકણ; પચકણ. **૦કું** ન૦ છાણનો લોંદો. [**પોચકાં નાખવાં**=છીણના પોદળા નાખવા (૨) બી જવું; ગભરાઈ જવું.] **૦ટ(-ડ)** વિ૦ પોચું. **૦રડું** ન૦ [दे. पोच्चड] બીજ ન થયું હોય અથવા અંદર મરી ગયું હોય એવી સીંગ

પોચું વિ૦ [दे. पोच्च] નરમ; દબાયું દબાય એવું (૨) નબળું; ઢીલું; કઠણથી ઊલટું (૩) [લા.] બીકણ; પોચકણ. [**પોચા કાળજાનું, પોચી છાતીનું**=ડરી જાય એવું. **પોચું પડવું**=નરમ થવું (૨) ટકી ન શકવું; ગભરાવું.]

પોટકી(–લી) સ્ત્રી૦ [જુઓ પોટલી] નાની ગાંસડી. **–કું(–લું)** ન૦ ગાંસડી

પોટર પું૦ [इं. पोर्टर] રેલવે સ્ટેશનનો પરચૂરણ કામકાજ કરનારો નોકર –મજૂર; કૂલી

પોટલિયું વિ૦ ['પોટલી' ઉપરથી] પોટલીના ઘાટનું(૨)પોટલામાં વીંટેલું. **–યો** પું૦ ઘોડાના સામાન સાથે રહી શકે તેવી ચપટા ઘાટની ચામડાની મસક(૨)સોના કે રૂપાનો લંબગોળ મણકો. [**પોટલિયે જવું**=ઝાડે ફરવા જવું.]

પોટલી,–લું [दे. पोट्टल, पोट्टलिगा] જુઓ 'પોટકી'માં. [**પોટલી પકડવી**=વૈદ્યનો ધંધો કરવો. **પોટલેપોટલાં**=ખૂબ; પુષ્કળ.] **–લો** પું૦ મોટું પોટલું [–ક્ષાર

પોટાશ(–સ) પું૦ [इं.] એક રાસાયનિક દ્રવ્ય

પોટીસ સ્ત્રી૦ [इं. पोल्टीस] ગડગૂમડ પકવવા માટે ઘઉંના લોટ વગેરેની ગરમ લૂગદી. [**–બાંધવી, મારવી, લગાવવી**]

પોટો પું૦ [दे. पोट्ट=પેટ (જેવું ઊપસેલું ફૂલેલું)] ફાનસનો ગોળો (૨) [सं. पोत] ચકલીનું બચ્ચું (૩) [સર૦ म. पोट्टा] એક જાતના ઘઉંનો દાણો

પોટ્ટી સ્ત્રી૦ પોરટી; છોકરી.

પોટ્ટો પું૦ [જુઓ પોરટો] છોકરો (સુ.)

પોઠ સ્ત્રી૦ [सं. पृष्ठ, प्रा. पुट्ठ ઉપરથી] પ્રાણીની પીઠ પર નખાય તેવી બેવડી ગૂણ (૨) વણજાર (૩) પોઠિયો. **–ઠિયો** પું૦ પોઠ ઉપાડનાર બળદ (૨) મહાદેવનો નંદી. **–ઠી** પું૦ પોઠનો બળદ (૨) વણજારો

પોડું ન૦ [प्रा. पुडग (सं. पुट)] લીંપણના જાડા થરનો કકડો (૨) મધપૂડો

પોઢણ (પો) ન૦ [दे. पवड्ढ=પોઢવું] શયન. **–વું** અ૦ ક્રિ૦ સૂવું

પોઢાડવું (પો) સ૦ક્રિ૦ 'પોઢવું'નું પ્રેરક

પોણ (પો) ન૦ + [જુઓ પણ] પ્રતિજ્ઞા

પોણચવડું (પો) વિ૦ [જુઓ પુણચવંડું] વાંકું; અસત્ય

પોણા (પો) પું૦ બ૦વ૦ [सं. पादोन] પોણાના આંક. **–ણિયું** વિ૦ પોણા ભાગનું. **–ણિયો** વિ૦ પું૦ [લા.] બાયલો; રાંડવો. **–ણીસો** વિ૦ સોમાં પા ઓછો; '૭૫.' **–ણું** વિ૦ આખામાં પા ઓછું; '૦॥।'. [**પોણાઆઠ** વિ૦ પું૦ પોણિયો; નપુંસક.] **–ણોસો** વિ૦ પંચોતેર

પોત ન૦ ફસ ખોલવી તે (૨) [सं. आत्मत्व, प्रा. अप्पत्त] પોતાનું ખરું સ્વરૂપ. [**–પ્રકાશવું**=અંતરનો સ્વભાવ ખુલ્લો કરવો; પોતાના ગુણકર્મ ઉપર જવું.]

પોત ન૦ [सं.] બાળક; બચ્ચું (૨) કપડું (૩) પું૦ મછવો (૪) [લા.] વસ્ત્રનો વણાટ (૫) મરનારનાં નજીકનાં સગાંનો શોક મુકાવવા બીજાં સગાં વસ્ત્ર કે તેની કિંમત આપે છે તે. **૦જ** વિ૦ પોત–બચ્ચારૂપે અવતરતું (અંડજ નહીં). **૦ડી** સ્ત્રી૦ ધોતી. **–તારો** પું૦ ભીનું પોતું (૨) પોતું ફેરવવું તે. **પોતિયાદાસ** પું૦ [જુઓ પોતિયું] પોતિયું પહેરનારો –ઢીલો માણસ. **–તિયું** ન૦ [सं. पौतिक प्रा. पोत्तिअ] નાનું ધોતિયું. [**પોતિયાં લેવાં, લઈ લેવાં**=નુકસાન કરવું (૨) લૂંટવું (૩) ગભરાવવું. **પોતિયાં લેવાઈ જવાં**=હિંમત જતી રહેવી; છક્કા છૂટી જવા. **પોતિયું કાઢી નાખવું, છૂટી જવું, ફાટી જવું**=ગભરાઈ જવું; હિંમત જતી રહેવી. **–કાઢીને ઊભા રહેવું**=નાગાઈ કરવી.] **–તી** સ્ત્રી૦ [सं.; प्रा.] ધોતી

પોતદાર પું૦ [फा. पोतह+दार] ખજાનચી

પોતનીસ પું૦ [फा. पोतह + नवीस] ખજાનાનો હિસાબનીસ

પોતપોતામાં અ૦ [પોતે પરથી] માંહોમાંહે

પોતપોતે સ૦ [પોતે પરથી] પોતે પોતે; દરેક

પોતરો પું૦ [सं. पौत्र, प्रा. पोत्त] પૌત્ર

પોતાપણું ન૦[પોતે+પણું] આત્મીયભાવ (૨) વ્યક્તિત્વ (૩) અસ્મિતા; અહંભાવ

પોતારો, પોતિયાદાસ, પોતિયું, પોતી જુઓ 'પોત'માં

પોતીકું વિ૦ [જુઓ 'પોત' ન૦ (૨)] પોતાનું; સ્વકીય

પોતું ન૦ [सं. पुस्त; प्रा. पुत्थ, पोत्थ] પાણીમાં ભીંજવેલો લૂગડાનો કકડો (૨) ચૂનામાં કે રંગમાં ભીંજવેલો કૂચડો (૩) [फा. पोतह] સરકારી ખજાનામાં મહેસૂલનું ભરણું (૪) [જુઓ પોવું] પોયું. [**–કરવું**=રંગવા કે

ધોળવા પોતું ફેરવવું. **-ફેરવવું**=પોતું મારવું (૨) ભૂંસી નાખવું. **-ભરવું**=ભરણું મોકલવું. **-મારવું**=રંગવા કે ધોળવા પોતું ફેરવવું. **-મોકલવું**=ભરણું મોકલવું. **-વાળવું**=ધૂળમાં મેળવવું; કરેલા પર પાણી ફેરવવું.]

પોતે સ૦ [જુઓ પોત ન૦ (૨)] જાતે; પંડે. [**પોતાને તૂંબડે તરવું**=આપબળથી જીતવું. **પોતાના પગ પર કુહાડી મારવી**=પોતાનું જ ખરાબ થાય તેમ કરવું.]

પોથકી સ્ત્રી૦[सं.]એક નેત્રરોગ, જેમાં પોપચાંના અંદરના ભાગમાં ફોલ્લીઓ નીકળી આવે છે

પોથાળવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) પલાયન કરવું

પોથી સ્ત્રી૦ [सं. पोतकी] પોઈની વેલ (૨) પોઈના રંગમાં કે અળતામાં બોળી રાખેલું રૂનું પોલ. [**-મૂકવી**=દાંત રંગવા તેના ઉપર રંગનું પોલ મૂકવું.] (૩)[सं. पुस्तिका, प्रा. पोत्थिया] લાંબાં છૂટાં પાનાંનું પુસ્તક, કે એની પોટકી. [**પોથીમાંનાં રીંગણાં**=બીજાને ઉપદેશવાનું, પણ જાતે તેમ કરવાનું નહીં તે.] **-થું** ન૦ મોટી પોથી-પુસ્તક (તુચ્છકારમાં)

પોદળો પું૦ [दे. पोह] છાણનો લોંદો (એક વારનો-એક સાથે કરેલો.) [**પોદળા જેવું**=ઢગલાની પેઠે પડી રહે તેવું; સ્થૂલ-જડ; હાલે ચાલે નહીં તેવું. **-કરવો, મૂકવો.**]

પોપ ન૦ [જુઓ પોપડી] ફણગો (૨) પડ; થર

પોપ પું૦ [इं.] રોમમાં રહેતો રોમન કૅથલિક સંપ્રદાયનો વડો ધર્માધિકારી

પોપચું ન૦ [જુઓ પોપ] આંખનું પાંપણવાળું ઢાંકણ (૨)ખસખસનો દાણા બાઝ્યા વગરનો દોડો(૩)દાણા બાઝ્યા વગરની શિંગ(૪)પોપડી

પોપટ પું૦ [सं.पुट्+पुट्=બોલ બોલ કરવું ઉપરથી ?] લીલા જેવા રંગનું એક પક્ષી; શુક. [**-કરી નાખવું**=ભણાવીને હોશિયાર કરી દેવું (૨) પોતાનું બોલાવ્યું બોલે તેવું અધીન કરી દેવું. **-કરી રાખવું**=પોતાનું બોલાવ્યું બોલે તેવું બનાવી રાખવું. **-બોલવો**=થાકી જવું; ખલાસ થઈ જવું. **-પાળવો**=પોપટને પાળવો (૨) પંપાળીને માવજતથી રાખવું(૩)આંગળીએ વાગવા-પાકવાથી હાથના પહોંચાને ઊંચો ને ઊંચો રાખવો.] **-ટિયું** વિ૦ પોપટના જેવા રંગનું (૨) પોપટના નાકના આકારનું (૩) પોપટની પેઠે સમજ્યા વિના ગોખી મારેલું (૪)કેવળ મોઢાનું; બોલવા પૂરતું જ. **-ટી** વિ૦પોપટિયું(૨)સ્ત્રી૦ પોપટની માદા

પોપટી સ્ત્રી૦ એક છોડ-વેલો(૨)[ચ.]દિવેલામાં પડતો એક રોગ.**-ટું** ન૦ પોપટીનું ફળ-દાણો

પોપટો પું૦ [दे. पोट्ट=પેટ (પરથી ?)] ચણાની શિંગ. [**પોપટા પાડવા**=ચણાનો ઓળો કરવો.]

પોપડી સ્ત્રી૦ [प्रा. पउप्पड=ઊંચા થવું, ફૂટવું (सं. प्र+उत्+पत्)] નાનો પોપડો-પડ. **-ડું** ન૦ નાનો પોપડો (૨) માત્ર ઘાસ ઊગે તેવી જમીન. **-ડો** પું૦ ઊપસેલું. ઊખડેલું કે લાગેલું પડ(૨)માત્ર ઘાસ ઊગે તેવી જમીન

પોપલાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ પોપલું] અશક્તિનાં ફાંફાં

પોપલિન (પૉ) ન૦ [इं.] એક જાતનું કાપડ

પોપલું વિ૦ [दे. पोप्पय=હાથ ફેરવ્યા કરવો; પપલાવવું] પોચું; કાંઈ સહન કરી શકે નહિ તેવું (૨) લડાવેલું; લાડકું કરી નાખેલું (૩) નકામાં ફાંફાં મારતું

પોપાબાજું વિ૦ જુઓ પોપલું

પોપાંબાઈનું રાજ્ય ન૦ ગેરવ્યવસ્થા અને અનાવડતને કારણે ચાલતું અંધેર

પોપું વિ૦ [જુઓ પોપલું] કાંગું;પોચું (૨)ન૦ કાંગાપણું; પોચાપણું

પોપૈયું ન૦ (કા.) જુઓ પપૈયું. **-યો** પું૦ તેનું ઝાડ; પપૈયો

પોપો પું૦ કાજળનું ટપકું; નજરિયું (૨) [સર૦ दे. फोंफा=ડરાવવાનો અવાજ] અજાણ્યો ચોર (બાળકને કહેવામાં)

પોબાર (પૉ)પું૦બ૦વ૦[પો+બાર]ત્રણ પાસાની રમતમાં છ, છ અને એક, એમ કુલ તેર દાણાનો દાવ (૨) ફતેહ. [**-કરવા, ગણવા**=જુઓ પોબારા ગણવા. **-પડવા**=પાસા સવળા પડવા; ધારેલી યુક્તિમાં ફાવવું; ફતેહ થવી.]

પોબારા ગણવા (પૉ) [સર૦ म. पो(-पव)बारा] શ૦પ્ર૦ [જુઓ પોબાર] નાસી જવું

પોમચો પું૦ સ્ત્રીઓનું એક જાતનું લૂગડું

પોમલું વિ૦ [જુઓ પોમાવું] હરખઘેલું (૨) પોપલું [હરખાઈ જવું

પોમાવું અ૦ક્રિ૦[सं. प्रमोद, प्रा. पमोअ ઉપરથી]

પોયણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं. पद्मिनी, प्रा. पउमिणी, पोमिणी] એક જાતના કમળની વેલ. **-ણું** ન૦એક જાતનું નાનું કમળ; રાત્રે ખીલતું કમળ

પોયું ન૦ [જુઓ પોવું] ગેડીદડાની રમતમાં જયાં દડો પહોંચાડવાથી જીત ગણાય તે મુકરર કરેલી હદ; 'ગોલ' [વસાહત

પોર (પો)ન૦[दे. पोरय]પરું; ગામ પાસેની નાની

પોર [પો'] અ૦ [सं. परुन्] ગયે વર્ષે કે આવતે વર્ષે

પોરટી સ્ત્રી૦ છોકરી. **પોરટો** પું૦ [જુઓ પોરિયો] છોકરો (સુ.)

પોરવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પરોવવું (દોરાનું)

પોરસ (પો) પું૦ [सं. प्रहर्ष, प्रा. पहरिस; કે सं. पौरुष, प्रा. पोरिस] ખુશાલીનો ઉકરાંટો (૨) શૂરાતન; પાણી.[**-ચડવો**].**-સાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'પોરસાવું'નું પ્રેરક. **-સાવું** અ૦ક્રિ૦ આનંદથી ઊભરાવું (૨) જુસ્સો ચડવો. **-સીલું** વિ૦ પોરસવાળું; શૂર; પાણીદાર

પોરિયું ન૦[सं. पोत કે पुत्र ઉપરથી]છોકરું. **-યો** પું૦ છોકરો. **પોરી** સ્ત્રી૦ છોકરી

પોરુકું (પો') વિ૦ પોરનું; ગઈ સાલનું

પોરો (પો) પું૦ [प्रा. पोर] પાણીમાં થતો એક બારીક જીવ (૨) [सं. प्रहर, प्रा. पहर] અવસર; સમો (૩) [सं. पारी ઉપરથી?] કૂવામાંથી પાણી કાઢવાનું લાંબા ઘાટનું પહોળા મોંનું વાસણ (૪) જુઓ પોરસ

પોર્ટુગીઝ સ્ત્રી૦ [ઇં.] પોર્ટુગલ દેશની ભાષા (૨) પું૦ તે દેશનો વતની (૩) વિ૦ તે દેશ કે વતનીને લગતું

પોલ [પો] પું૦ [दे. पिउली] પીંજેલું રૂ (૨) ન૦ પોચું ગોદડું (૩) પોલવું

પોલ સ્ત્રી૦; ન૦ [दे. पोल्ल] પોલાણ (૨)[લા.] મિથ્યા દેખાવ;જૂઠાણું(૩)અંધાધૂંધી;ગોટાળો. [**-ચલાવવું, હાંકવું**=અવ્યવસ્થા ને અંધેર ચલાવવું(૨) જૂઠાણું ચલાવવું.] **૦કાર(-રું)** ન૦ બાકું. **૦કારવું** સ૦ક્રિ૦ કોરી કાઢવું; બાકું પાડવું. **૦કારિયું** ન૦ બાકું

પોલકું ન૦ ['પોલું' ઉપરથી?] સ્ત્રીઓ કે બાળકોનું એક જાતનું બદન

પોલરું ન૦[सं. पल्लवक?] શેરડીની આંખ (૨) ['પોલું' ઉપરથી] પગની પોલી કડલી

પોલંપોલ ન૦ [જુઓ પોલ] સાવ પોલ હોવું તે

પોલવું (પો)ન૦ [જુઓ પેલવું] રૂની નાની થેપલી

પોલાણ ન૦ ['પોલ' ઉપરથી] પોલપણું (૨) પોલો ભાગ (જેમ કે ઝાડનું)

પોલાદ ન૦ [फ़ा. पौलाद] ખરું-તીખું લોઢું; ગજવેલ. **-દી** વિ૦ પોલાદનું (૨) [લા.] મજબૂત. [**-ચોકઠું**=કદી તૂટે નહીં એવું ચોકઠું કે બંધારણ (૨) બ્રિટિશ સનંદી નોકરોની જમાત.]

પોલાર ન૦['પોલું' ઉપરથી] પોલ; કાણું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ કોરવું; કાણું પાડવું. **-રિયું** ન૦ પોલી અણીવાળું સોનીનું એક ઓજાર. **-રું**, **-ળ** વિ૦ પોલું

પૉલિશ ન૦; સ્ત્રી૦[ઇં.] પાલીસ; ચળકાટ; ઓપ. [**-કરવું**=ઘસીને કે વારનીસથી ચળકાટ આપવો.]

પૉલિસી સ્ત્રી૦ [ઇં.] વીમાખત (૨) કૂટ નીતિ; યુક્તિ. [**-કરવી, રમવી** = કાવાદાવા કરવા; યુક્તિ લડાવવી.**-કઢાવવી**=વીમો ઉતરાવવો.]

પોલીસ પું૦ [ઇં.] સિપાઈ(૨) સ્ત્રી૦ પોલીસની ફોજ. **૦કોર્ટ** સ્ત્રી૦ નાના નાના ગુનાની ફોજદારી અદાલત. **૦ચોકી** સ્ત્રી૦ પોલીસની ચોકી. **૦પટેલ** પું૦ ગામની પોલીસવ્યવસ્થાનો સત્તાધીશ; મુખી

પોલું વિ૦ [दे. पोल्ल] વચ્ચે પોલાણવાળું-ખાલી (૨) [લા.] મિથ્યા દેખાવનું. [**-ઢંઢ, ભમ**=સાવ પોલું.]

પો(૦વ)વું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्र+वे; प्रा. पोअ] પરોવવું (૨) ગમીમાં નાંખવું

પોશ (પો) પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. प्रसृति] ખોબો (૨) વિ૦ (એક કે બંને હાથની) પોશ જેટલું. ઉદા૦ પોશ ચોખા ને મૂઠી દાળ.

પોશધ પું૦ [सं. उपवसथ, प्रा. पोसह] શ્રાવકે

કરવાનું એક વ્રત; પૌષધ. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ પૌષધ કરવાનું અલગ સ્થાન

પોશાક પું૦ [फा.] પહેરવેશ; લેબાસ (૨) પહેરવાનાં વસ્ત્ર. [**–આપવો, પહેરાવવો** = રાજસેવાના બદલામાં પોશાક આપીને બહુમાન કરવું.] **–કી** સ્ત્રી૦ લૂગડાંલત્તાં કે તેનું ખરચ

પોશાગીર પું૦ [फा. पोश (બખતર) + गीर (फा.)] પહેલવાન (૨) [પોશાક + ગીર ?] ફાંકડો થઈ ફરનારો (૩) ઠગ

પોશાલય ન૦; **પોશાળ** સ્ત્રી૦ જુઓ પોશધશાળા

પોશિંદું વિ૦ [फा. पोशीदह] આશરો-ઉત્તેજન આપનાર; મુરબ્બી (૨) ગુપ્ત

પોષ(–સ) પું૦ [सं.] વિક્રમ સંવતનો ત્રીજો મહિનો; પૌષ

પોષક વિ૦ [सं.] પોષણ કરનાર. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વાયુ** પું૦ પ્રાણવાયુ; 'ઑક્સિજન'

પોષણ ન૦ [सं.] પોષવું તે (૨) ગુજરાન; નભાવ –ણિયું ન૦ પોષક વસ્તુ

પોષ(–સ)વું સ૦ક્રિ૦ [सं. पोष्य्, प्रा. पोस] ખવરાવી પિવરાવી જતન કરવું (૨) [લા.] ઉત્તેજન–મદદ આપવી

પોષા(–સા)વું અ૦ક્રિ૦ 'પોષવું'નું કર્મણિ (૨) પાલવવું; પરવડવું (૩) માગણી થવી; ખપવું

પોષિત વિ૦ [सं.] પોષાયેલું; પોષાતું

પોષ્ય વિ૦ [सं.] પોષવા યોગ્ય

પોષી(–સી) વિ૦ પોષ માસનું

પોસ પું૦ [फा. पोश्त] નોકરચાકરોને હોળી–દિવાળીની કે આનંદપ્રસંગની ખુશબખ્તી (૨) [सं. पौष, प्रा. पोस] પોષ મહિનો

પોસ, ૦દોડો પું૦ [फा. पोस्त + દોડો] ખસખસનું ખાલી જીંડવું

પોસવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પોષવું

પોસાણ ન૦ પોષાવું તે (૨) માગણી; ખપત. –તું વિ૦ પુષ્ટ; મોટું

પોસાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ પોષાવું

પોસી વિ૦ જુઓ પોષી

પોસો પું૦ પોશધ; શ્રાવકનું એક વ્રત

પોસ્ટ સ્ત્રી૦ [इं.] ડાક; ટપાલ. [**–કરવું, પોસ્ટમાં નાખવું** = ટપાલમાં રવાના કરવું.] **૦ઑફિસ** સ્ત્રી૦ ટપાલઑફિસ; ડાકઘર. **૦માસ્ટ(–સ્ત)ર** પું૦ ટપાલઑફિસનો વડો અમલદાર. **૦મૅન** પું૦ ટપાલી

પોસ્તી વિ૦ [फा.] નશો આણવા પોસના દોડા ઉકાળીને પીનાર (૨) આળસુ; એદી (૩) પોચું; નરમ

પોહ [પો] પું૦ [दे. पउअ = દિવસ] મોટું પરોઢિયું; પો. [**–ફાટવો** = પરોઢ થવું.]

પોહ અ૦ (રવ૦) ઢોરને પાણી પીવાને ઉચ્ચારાતો ઉદ્ગાર

પોહાલ (લ,) સ્ત્રી૦ [सं. प्र + हल्य] નવી ખેડાયેલી જમીન

પોળ સ્ત્રી૦ [सं. प्रतोली, प्रा. पओली, पोली] દરવાજો (૨) દરવાજાવાળો મહોલ્લો (૩) શેરી

પોળવું અ૦ક્રિ૦ (ધરાયાના ઘેનથી ઢોરનું) સ્થિર થઈ જવું

પોળિયો પું૦ ['પોળ' ઉપરથી] દરવાન

પોળી સ્ત્રી૦ [सं. पोलिका, पोली; સર૦ म.] પાતળી અને પોચી રોટલી (૨) પૂરણપોળી

પોંક(–ખ) (૦) પું૦ [सं. पृथुक, प्रा. पहुंक] દૂધ ભરાયેલાં કણસલાંને ભૂંજીને કાઢેલા કણ. [**–પાડવો** = કણસલાંને તાપણી પર સેકી દાણા છૂટા પાડવા.]

પોંક(–ખ)ણું (૦) ન૦ [दे. पुंखणाग] પોંખવામાં વપરાતાં–ધૂંસળ, મુસળ, રવૈયો અને ત્રાક–એ ચારમાંનું દરેક (૨) પોંખવાની ક્રિયા. **–વું** સ૦ક્રિ૦ પોંખણા વડે વરકન્યાને વધાવવાં (૨) પાણી સીંચીને વધાવવું (૩) + પાણી મૂકી પ્રતિજ્ઞા કરવી – સંકલ્પ કરવો (૪) [લા.] મારવું

પોંકિયું (૦) ન૦ [જુઓ પોંક] લીલું કણસલું (જેનો પોંક પડાય છે)

પૌગંડ વિ૦ [सं.] બાળવયનું કે બાળક જેવું (૨) ન૦ બાલ્યાવસ્થા. **૦પણું** ન૦, **૦વય** સ્ત્રી૦; ન૦. **–ડાવસ્થા** સ્ત્રી૦ [+अवस्था] બાલ્યાવસ્થા

પૌત્ર પું૦ [सं.] દીકરાનો દીકરો. **–ત્રી** સ્ત્રી૦ દીકરાની દીકરી

પૌનઃપુન્ય ન૦ [सं.] પુનઃ પુનઃ થવું તે

પૌર પું૦ [सं.] શહેરી

પૌરવી સ્ત્રી૦ મધ્યગ્રામની એક મૂર્છના

પૌરસ્ત્ય વિ૦ [સં.] પૂર્વનું [પુરાણી

પૌરાણિક વિ૦ [સં.] પુરાણને લગતું (૨) પું૦

પૌરુષ વિ૦ [સં.] પુરુષનું (૨) ન૦ પુરુષત્વ (૩) પુરુષાતન. **-ષેય** વિ૦ પુરુષનું; પુરુષને છાજતું (૨) પુરુષે રચેલું

પૌર્ણમાસી, પૌર્ણિમા સ્ત્રી૦ [સં.] પૂર્ણિમા

પૌર્વાપર્ય ન૦ [સં.] પૂર્વાપર હોવાપણું; ક્રમ

પૌલસ્ત્ય પું૦ [સં.] (સં.) રાવણ, કુબેર કે વિભીષણ (૨) વિ૦ પુલસ્ત્ય ઋષિનું

પૌષ પું૦ [સં.] પોષ માસ [પોષધશાળા

પૌષધ ન૦ [સં. उपवसथ] પોષધ. **૦શાળા** સ્ત્રી૦

પૌષ્ટિક વિ૦ [સં.] પુષ્ટિ આપનાર

પૌંઆ(-વા) પું૦ બ૦ વ૦ [સર૦ म. पोहा (सं. पृथुक)] શેકેલી ડાંગરને ખાંડીને કાઢેલા ચપટા દાણા. [**-ખંડાવા** = (લા.) માર પડવાથી કચ્ચરઘાણ થવું (૨) નુકસાનમાં આવી પડવું.]

પ્યાજ ન૦ પિયાજ; ડુંગળી. **-જી** વિ૦ ડુંગળીના રંગનું

પ્યાદીમાત સ્ત્રી૦ [ફા. पियादह + अ. मात] પ્યાદાથી બાદશાહને આંતરવાનો શેતરંજનો એક દાવ

પ્યાદું ન૦ [फा. पियादह] શેતરંજમાં પેદળ સિપાઈનું મહોરું (૨) પેદળ સિપાઈ. **-દેમાત** વિ૦ [જુઓ પ્યાદીમાત] પ્યાદે હરાવેલું (શેતરંજમાં)

પ્યાર પું૦ [अप. पिआर (सं. प्रियतर)] પ્રેમ. **-રી** સ્ત્રી૦ [अप. पिआरी] વહાલી સ્ત્રી. **-રું** વિ૦ વહાલું (૨) + સ્નિગ્ધ; ચીકણું. **-રો** પું૦ વહાલો પુરુષ

પ્યાલી સ્ત્રી૦ [फा. पियालेह] નાનું પવાલું. [**-અડાવવી, ચડાવવી, પીવી, લેવી** = દારૂ પીવો.] **-લું** પું૦ પવાલું. **-લો** પું૦ મોટું પવાલું; પાલો. [**-પીવો** = સોબતમાં-મતમાં મળી જવું (૨) હિંદુએ મુસલમાન થવું.]

પ્યાસ સ્ત્રી૦ [हिं.] તરસ. **-સી, -સું** વિ૦ તરસ્યું

પ્રકટ વિ૦ [સં.] પ્રગટ; ખુલ્લું (૨) પ્રત્યક્ષ (૩) પ્રસિદ્ધ; પ્રકાશિત (પુસ્તક) (૪) અ૦ ખુલ્લી રીતે; જાહેર રીતે. **-ટિત** વિ૦ પ્રકટ થયેલ; પ્રકાશિત. **-ટીકરણ** ન૦ ગૂઢ રહેલું સ્પષ્ટ કરવું તે

પ્રકર પું૦ [સં.] સમૂહ; ઢગલો

પ્રકરણ ન૦ [સં.] પ્રસંગ; વિષય (૨) ગ્રંથનો વિભાગ; અધ્યાય (૩) કોઈ બાબત ઉપરનો સંપૂર્ણ વ્યવહાર-મામલો (૪) કશું કરવાનું ખાસ વિધાન કરતું વચન (૫) [કા. શા.] કવિકલ્પિત વસ્તુવાળું દશઅંકી નાટક. [**-ઉકેલવું, ઉઘાડવું, કાઢવું, માંડવું** = ની વાત માંડવી; લંબાણથી અને વિગતથી અમુક વાત ચલાવવી.]

પ્રકરી સ્ત્રી૦ [સં.] નાટકમાંની ઉપકથા (કા. શા.)

પ્રકર્ષ પું૦ [સં.] અત્યંતતા (૨) ઉત્તમપણું; શ્રેષ્ઠતા

પ્રકંપ પું૦ [સં.] અત્યંત કંપ

પ્રકાર પું૦ [સં.] ભેદ; જાત (૨) રીત; તરેહ

પ્રકાશ પું૦ [સં.] અજવાળું (૨) પ્રસિદ્ધિ; પ્રાગટ્ય (૩) સંગીતમાં એક અલંકાર. [**-કરવું** = જાહેરમાં મૂકવું; બહાર પાડવું. **-પાડવો** = અજવાળું પાડવું; દેખાય એમ કરવું (૨) છાની કે અલક્ષ્ય વિગતો પૂરી પાડીને સમજાય એમ કરવું. **પ્રકાશમાં મૂકવું, લાવવું** = જાહેરમાં આણવું; જાણીતું કરવું.] **૦ક** વિ૦ પ્રકાશ કરનારું (૨) પ્રસિદ્ધ કરનાર. **૦ન** ન૦ પ્રકાશિત કરવું તે (૨) પ્રસિદ્ધ કરેલો ગ્રંથ. **૦નમંદિર** ન૦ પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરનાર સંસ્થા. **૦માન** વિ૦ પ્રકાશતું. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ પ્રકાશનું વિજ્ઞાન-શાસ્ત્ર. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ ચળકવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ પ્રસિદ્ધ કરવું. **૦લેખન** ન૦ ફોટોગ્રાફી. **-શિત** વિ૦ પ્રકાશવાળું (૨) છપાવી પ્રસિદ્ધ કરેલું

પ્રકીર્ણ વિ૦ [સં.] વેરાયેલું; છૂટુંછવાયું (૨) પરચૂરણ

પ્રકૃત વિ૦ [સં.] પ્રસ્તુત; જેની વાત ચાલુ હોય તેવું (૨) અવિકૃત; મૂળ સ્થિતિનું

પ્રકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] કુદરત (૨) ધર્મ; પ્રધાન ગુણ (૩) તબિયત (૪) સ્વભાવ; મિજાજ (૫) અમાત્યવર્ગ (૬) પ્રજા (૭) પુરુષથી ભિન્ન એવું જગતનું મૂળ ઉપાદાન (૮) જેને રૂપાખ્યાનના પ્રત્યયો લાગે છે તે (વ્યા). **૦કોપ** પું૦ પ્રજાનો કોપ. **૦જન્ય** વિ૦ સહજ; કુદરતી. **૦ધર્મી**

વિ૦ કુદરતના કાયદા પ્રમાણે ચાલતું; નૈસર્ગિક. **૦વિન્યાસ** પું૦ પ્રકૃતિના રૂપમાં ગોઠવવું તે (ન્યા.) **૦સિદ્ધ** વિ૦ સ્વભાવસિદ્ધ. **૦સ્થ** વિ૦ સ્વભાવમાં જ રહેલું

પ્રકૃષ્ટ વિ૦[સં.]ઉત્કૃષ્ટ;ઉત્તમ(૨)પ્રબળ;અતિશય

પ્રકોપ પું૦ [સં.] ગુસ્સો; ક્ષોભ (૨) પ્રબળતા

પ્રકોપિત વિ૦[સં.]ગુસ્સાવાળું કે ગુસ્સે કરાયેલું

પ્રક્રમ પું૦ [સં.] પગલું(૨) શરૂઆત (૩) ક્રમ; વ્યવસ્થા. **૦ભંગ** પું૦ શરૂ કરેલા ક્રમને ન જાળવવો તે (સાહિત્યમાં એક દોષ)

પ્રક્રિયા સ્ત્રી૦[સં.] કાર્યપ્રણાલી; પદ્ધતિ; રીત (૨)અનુષ્ઠાન; ક્રિયા(૩) પ્રકરણ; ખંડ(૪)શબ્દ જોડવા–બનાવવાની રીત (વ્યા.)

પ્રક્ષાલન ન૦ [સં.] ધોવું તે

પ્રક્ષાલિત વિ૦ [સં.] પખાળેલું; ધોયેલું

પ્રક્ષિપ્ત વિ૦ [સં.] નાખેલું; ફેંકેલું(૨) પાછળથી ઉમેરાયેલું

પ્રક્ષીણ વિ૦ [સં.] ક્ષીણ (૨) નાશ પામેલું

પ્રક્ષેપ પું૦[સં.]નાખવું–ફેંકવું તે(૨)પાછળથી ઉમેરવું કે ઉમેરેલું તે. **૦ક** પું૦ પ્રક્ષેપ કરનાર. **૦ણ** ન૦ પ્રક્ષેપ

પ્રક્ષોભ પું૦, **૦ણ** ન૦ [સં.] ખળભળાટ

પ્રખદા સ્ત્રી૦[સં. परिषद्, प्रा. परिसा]સભા(જૈન)

પ્રખર વિ૦ [સં.] ઉગ્ર; તીક્ષ્ણ

પ્રખ્યાત વિ૦[સં.] પ્રસિદ્ધ;જાણીતું;વખણાયેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિ

પ્રખ્યાપન ન૦[સં.]જાહેર કરવું તે(૨)જણાવવું તે

પ્રગટ વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ પ્રકટ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ પ્રગટ થવું; જન્મવું (૨) સળગવું (૩) સ૦ ક્રિ૦ સળગાવવું. **–ટાવવું** સ૦ ક્રિ૦ 'પ્રગટવું'નું પ્રેરક

પ્રગતિ સ્ત્રી૦ [સં.] આગળ વધવું તે; ઉન્નતિ. **૦કર** વિ૦પ્રગતિ કરવારું; પ્રાગતિક. **૦માન** વિ૦ પ્રગતિ કરનાર. **૦વાદ** પું૦ જગતમાં બધે પ્રગતિ થાય છે એવી માન્યતા. **૦વાદી** વિ૦(૨) પું૦ પ્રગતિવાદમાં માનનાર. **૦શીલ** વિ૦ પ્રગતિ કરતું

પ્રગલ્ભ વિ૦ [સં.] પ્રૌઢ; ગંભીર (૨) ઉંમરે પહોંચેલું; પુખ્ત (૩) નિર્ભય; નીડર (૪) નિર્લજ્જ; ધૃષ્ટ (૫) ઉદ્ધત; અભિમાની. **૦તા** સ્ત્રી૦. **–લ્ભા** સ્ત્રી૦ પ્રૌઢા (નાયિકાનો પ્રકાર)

પ્રગાઢ વિ૦ [સં.] બહુ ગાઢ

પ્રચય પું૦ [સં.]ઢગલો; સમૂહ (૨)વૃદ્ધિ; ઉપચય

પ્રચરવું અ૦ક્રિ૦ [સં. प्रचर्] પ્રચાર પામવું

પ્રચરિત વિ૦ [સં.] પ્રચાર પામેલું

પ્રચલિત વિ૦ [સં.] ચાલતું આવેલું; ચાલુ

પ્રચંડ વિ૦ [સં.] ભયંકર (૨) કદાવર

પ્રચાર પું૦ [સં.] ફેલાવો (૨) વહીવટ; રૂઢિ. **૦ક** પું૦ પ્રચાર કરનાર. **૦કાર્ય** ન૦ (ખબરો કે વિચારોનો) પ્રચાર કરવાનું કામ. **૦ણા** સ્ત્રી૦ પ્રચાર કરવો તે. **–રિત** વિ૦ પ્રચાર કરાયેલું

પ્રચાલક પું૦ [સં.] ચલાવનાર (૨) આરંભક

પ્રચુર વિ૦ [સં.] ખૂબ; પુષ્કળ. **૦તા** સ્ત્રી૦

પ્રછન્ન વિ૦ [સં.]ઢાંકેલું (૨) અણછતું

પ્રચ્છાદન ન૦ [સં.] ઢાંકવું તે; છુપાવવું તે (૨) ઉપરણું (૩) ચાદર (પથારીની).

પ્રચ્છાદિત વિ૦ [સં.] ઢાંકેલું; છુપાવેલું

પ્રચ્યુત વિ૦, **–તિ** સ્ત્રી૦[સં.] જુઓ ચ્યુત,–તિ

પ્રજનન ન૦ [સં.] ગર્ભાધાન કરવું તે (૨) જન્મ આપવો–પ્રસવ થવો તે (૩) સંતતિ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ 'યુજેનિક્સ'

પ્રજ્વાળવું સ૦ક્રિ૦[સં. प्रज्वल्]સળગાવવું(૨) [દીપાવવું

પ્રજળવું અ૦ક્રિ૦[સં. प्रज्वल्, प्रा पजल ; पज्जल] સળગવું; બળવું

પ્રજા સ્ત્રી૦ [સં.] જનતા; લોકસમૂહ (૨) એક સંસ્કૃતિ ને ઐક્યભાવવાળો લોકસમૂહ; એક રાષ્ટ્રની જનતા (૩) માનવવંશશાસ્ત્રની રીતે એકસરખો લોકસમૂહ (૪) રૈયત (૫) સંતતિ. [**–થવી** = સંતાન થવાં. **–હોવી** = સંતતિ હોવી.] **૦કીય** વિ૦ પ્રજાનું,–ને લગતું. **૦ક્ષોભ** પું૦ પ્રજાનો ખળભળાટ. **૦ગીત** ન૦ રાષ્ટ્રગીત. **૦જીવન** ન૦ સમગ્ર પ્રજાનું જીવન. **૦તંત્ર** ન૦ પ્રજાસત્તાક રાજ્યતંત્ર; 'રિપબ્લિક.' **૦ત્વ** ન૦ એક પ્રજા હોવાનો ભાવ. **૦ધીન** વિ૦ [+अधीन] પ્રજાને આધીન. **૦પતિ** પું૦ સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનો અધિષ્ઠાતા દેવ; બ્રહ્મા(૨)રાજા(૩)[લા.]કુંભાર(૪)સૂર્યમાળાનો એક દૂરનો ગ્રહ; 'યુરેનસ'. **૦પાલ(–ળ)ક**

પું૦ રાજા. **૦પાલન** ન૦ પ્રજાનું પાલન. **૦ભાવ** પું૦ રાષ્ટ્રીયતા. **૦વતી** સ્ત્રી૦ સંતાનવાળી સ્ત્રી. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ લોકશાસન; 'ડેમોક્રસી'. (૨) વિ૦ લોકશાહી સંબંધી. **૦સત્તાક** વિ૦ પ્રજાની સત્તા કે ચલણવાળું; પ્રજાના વહીવટવાળું. **૦સ્મિતા** સ્ત્રી૦ [+ अस्मिता] પ્રજા તરીકેનું અભિમાન–ગૌરવ. **૦સ્મિતાવાદ** પું૦ રાષ્ટ્રવાદ; 'નૅશનલિઝમ'

પ્રજાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ પ્રજળવું] સળગાવવું; પ્રજવાળવું

પ્રજેશ પું૦ [સં.] (સં.) પ્રજાપતિ; બ્રહ્મા

પ્રજોત્પત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] સંતાનની ઉત્પત્તિ

પ્રજોત્પાદક વિ૦ [સં.] સંતાન ઉપજાવે એવું

પ્રજોત્પાદન ન૦ [સં.] પ્રજા ઉત્પન્ન કરવી તે

પ્રજ્ઞ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] ઊંડું જ્ઞાન ધરાવનાર; જ્ઞાની. **૦તા** સ્ત્રી૦

પ્રજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં.] બુદ્ધિ. **૦ચક્ષુ** વિ૦ અંધ (૨) ન૦ જ્ઞાનરૂપ નેત્ર

પ્રજ્વલમાન વિ૦ [સં.] પ્રજળતું; પ્રકાશમાન

પ્રજ્વલિત વિ૦ [સં.] પ્રજળતું; પ્રદીપ્ત

પ્રજવળવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ પ્રજળવું

પ્રજવાળવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ પ્રજવાળવું; પ્રજાળવું

પ્રણ ન૦ + [જુઓ પણ] હોડ

પ્રણત વિ૦[સં.] પ્રણામ કરતું; ભક્ત (૨) નમ્ર; વિનયી. **૦પાળ** વિ૦(૨) પું૦ પ્રણત જન–ભક્તજનને પાળનાર–રક્ષનાર (પ્રભુ)

પ્રણમન ન૦ [સં.] પ્રણમવું તે; નમન [કરવા

પ્રણમવું સ૦ક્રિ૦ [સં. प्रणम्] નમવું; નમસ્કાર

પ્રણય પું૦ [સં.] પ્રેમ (સ્ત્રીપુરુષનો). **-યિની** સ્ત્રી૦ પ્રેમ કરનારી કે પ્રેમનું પાત્ર થયેલી સ્ત્રી (૨) પત્ની. **-યી** વિ૦ પ્રેમ કરનાર કે પ્રેમનું પાત્ર થયેલો પુરુષ(૨)પું૦ પતિ(૩)પ્રણયી પુરુષ

પ્રણવ પું૦ [સં.] ૐકાર

પ્રણામ પું૦ [સં.] નમસ્કાર. **[–કરવા]** **૦વું** સ૦ક્રિ૦ પ્રણામ કરવા; નમવું

પ્રણાલ પું૦; **-લિકા, -લી** સ્ત્રી૦[સં.]રૂઢિ;પદ્ધતિ

પ્રણાશ પું૦ [સં.] સર્વનાશ; પૂરી ખુવારી

પ્રણિધાન ન૦ [સં.] સમાધિ; ધ્યાન (૨) ભક્તિ; ઉપાસના (૩) કર્મફલત્યાગ

પ્રણિધિ પું૦ [સં.] છૂપો જાસૂસ

પ્રણિપત સ્ત્રી૦ [સં.] કાલાવાલા; આજીજી

પ્રણિપાત પું૦ [સં.] પગે પડવું તે

પ્રણીત વિ૦ [સં.] રચેલું

પ્રણેતા પું૦ [સં.] રચનાર

પ્રત સ્ત્રી૦ [સર૦ મ. प्रत, हिं. प्रति (सं. प्रतीक?)] ગ્રંથની નકલ (૨) મૂળ લખાણ

પ્રતપવું અ૦ક્રિ૦ [સં. प्रतप्] ખૂબ તપવું

પ્રતાપ પું૦ [સં.] સામર્થ્ય; પ્રભાવ (૨) તેજ; કાંતિ (૩) રુઆબ. **૦વાન, ૦શાળી, -પી** વિ૦ પ્રતાપવાળું

પ્રતારણા સ્ત્રી૦ [સં.] છેતરપિંડી

પ્રતિ સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રત (૨) પ્રકાર; વર્ગ; જાત

પ્રતિ અ૦ [સં.] તરફ (૨) નીચેના અર્થમાં વપરાતો એક ઉપસર્ગ: વિરુદ્ધ, વિપરીત (ઉદા૦ પ્રતિકાર); સામે (ઉદા૦ પ્રત્યક્ષ); બદલામાં (પ્રત્યુપકાર); હરેક; દરેક (ઉદા૦ પ્રત્યેક; પ્રતિક્ષણ); સમાન; સદૃશ (ઉદા૦ પ્રતિકૃતિ)

પ્રતિઉત્તર પું૦ પ્રત્યુત્તર

પ્રતિકરણ ન૦ [સં.] પ્રતિકાર

પ્રતિ(-તી)કાર પું૦ [સં.] વિરોધ; સામનો (૨) બદલો (૩) ઉપાય; ઇલાજ. **૦ક** વિ૦ પ્રતિકાર કરનારું

પ્રતિકાવ્ય ન૦ [સં.] ઉપહાસ કરવા કરાતી મૂળ કાવ્યની પ્રતિકૃતિ; 'પૅરડી'

પ્રતિકૂલ(-ળ) વિ૦ [સં.] અનુકૂળ નહિ તેવું; વિરુદ્ધ; ઊલટું. **૦તા** સ્ત્રી૦

પ્રતિકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] છબી (૨) નકલ

પ્રતિકોણ પું૦ [સં.] 'ઑપોઝિટ ઍન્ગલ'(ગ.)

પ્રતિક્રમણ ન૦ [સં.] જુઓ પડકમણું

પ્રતિક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં.] ઉપાય (૨) વિરોધી ક્રિયા–ગતિ; 'રીઍક્શન'

પ્રતિક્ષણ અ૦ [સં.] પળે પળે

પ્રતિગામી વિ૦ [સં.] સામી કે પાછી ગતિ કરનારું; પ્રગતિથી સામું

પ્રતિગ્રહ પું૦ [સં.] દાન લેવું તે (૨) સ્વીકાર. **-હી** વિ૦ દાન લેનાર

પ્રતિઘાત પું૦ [સં.] (માર્યા) સામું મારવું તે (૨) જુઓ પ્રત્યાઘાત (૩) રુકાવટ

પ્રતિઘોર પું૦ પડઘો; પ્રતિઘોષ

પ્રતિઘોષ પું૦ [સં.] પડઘો. **-ષિત** વિ૦ પ્રતિઘોષવાળું

પ્રતિચિત્ર ન૦ [સં.] 'ફોટોગ્રાફ'

પ્રતિચ્છંદ પું૦ [સં.] પડછાયારૂપ આકૃતિ

પ્રતિચ્છાયા સ્ત્રી૦ [સં.] પડછાયો; પ્રતિબિંબ

પ્રતિજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં.] પણ; નિયમ (૨) શપથ (૩) પંચાવયવ વાકયમાંનું પહેલું, જેમાં સાધ્યનો પક્ષ ઉપર નિર્દેશ કરવામાં આવે છે (ન્યા.). [**-કરવી, લેવી** = નિયમ, શપથ, કે નિશ્ચય કરવો.] **૦પત્ર** પું૦; ન૦ પ્રતિજ્ઞાનો લેખ. **૦બદ્ધ** વિ૦ પ્રતિજ્ઞાથી બંધાયેલું. **૦ભંગી** વિ૦ પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ કરનાર. **-જ્ઞાંતર** ન૦ એક નિગ્રહસ્થાન; વાદીએ કરેલા દૂષણનો ઉદ્ધાર કરવા પોતાની પ્રતિજ્ઞા બદલવી તે (ન્યા.)

પ્રતિતાલ પું૦[સં.] એક પ્રકારનો તાલ(સંગીત)

પ્રતિદિન, પ્રતિદિવસ અ૦ [સં.] દરરોજ

પ્રતિધ્વનિ પું૦ [સં.] પડઘો

પ્રતિનમસ્કાર પું૦ [સં.] નમસ્કાર સામેથી ઝીલવો તે

પ્રતિનાયક પું૦ [સં.]નાટક કે વાર્તામાં નાયકનો [સામાવાળિયો

પ્રતિનિધિ પું૦ [સં.] -ને બદલે, -ના તરફથી કામ કરવા નિયુક્ત કરેલો માણસ. **૦ત્વ** ન૦ પ્રતિનિધિપદ (૨) પ્રતિનિધિ ચૂંટવાનો અધિકાર

પ્રતિપક્ષ પું૦ [સં.] સામેનો પક્ષ (૨) શત્રુ; સામાવાળિયો (૩) પ્રતિવાદી. **-ક્ષી** પું૦ પ્રતિપક્ષનો માણસ; સામાવાળિયો

પ્રતિપત્તિ સ્ત્રી૦[સં.] પ્રાપ્તિ (૨) પ્રતીતિ; જ્ઞાન (૩)સંમતિ; સ્વીકાર (૪) નિશ્ચય; ખાતરી (૫) પ્રતિપાદન; નિરૂપણ

પ્રતિપદ(-દા) સ્ત્રી૦ [સં.] પડવો; એકમ

પ્રતિપન્ન વિ૦[સં.] જાણેલું (૨) સ્વીકારેલું (૩) મળેલું (૪) શરણાગત (૫) સાબિત કરેલું (૬) સંમાન-પ્રતિષ્ઠા પામેલું

પ્રતિપાદક વિ૦[સં.] પ્રતિપાદન કરનારું. **-ન** ન૦ પ્રમાણો આપી પુરવાર કરવું તે.

પ્રતિપાદિત વિ૦ [સં.] પ્રતિપાદન કરેલું. **-ની** વિ૦સ્ત્રી૦ પ્રતિપાદન કરનારી

પ્રતિપાદ્ય વિ૦ [સં.] જેનું પ્રતિપાદન કરવાનું [હોય તે

પ્રતિપાલક પું૦ [સં.] ભરણપોષણ કરનાર; રક્ષણ કરનાર

પ્રતિપાલન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [સં.] ભરણપોષણ; રક્ષણ

પ્રતિપાળ પું૦ પ્રતિપાલક (૨) સ્ત્રી૦ સંભાળ; રક્ષણ. **૦ક** પું૦ જુઓ પ્રતિપાલક. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ પાળવું

પ્રતિપ્રશ્ન પું૦ [સં.] સામો પ્રશ્ન; પ્રશ્ન સામે [કરેલો પ્રશ્ન

પ્રતિપ્રસવ પું૦ [સં.] અપવાદનો અપવાદ

પ્રતિપ્રિય ન૦ [સં.] રૂડો બદલો; પ્રત્યુપકાર

પ્રતિફલ(-ળ) પું૦ [સં.] પ્રતિફલન (૨)સામો બદલો. **-લક** પું૦ પ્રતિબિંબ ફેંકે તેવું ફલક; 'રિફ્લેક્ટર'. **-લન** ન૦ પ્રતિબિંબ (૨) પ્રતિક્રિયા; સામેથી બદલો. **-લિત** વિ૦ પ્રતિબિંબિત

પ્રતિબદ્ધ વિ૦[સં.] બંધાયેલું (૨) પ્રતિબંધ-રુકાવટવાળું (૩) 'કૉન્જ્યુગેટ' (ગ.)

પ્રતિબંધ પું૦ [સં.] વિઘ્ન; વાંધો; મનાઈ; રુકાવટ. **૦ક** વિ૦ રોકનારું

પ્રતિબિંબ ન૦[સં.]પડછાયો;ચળકતી સપાટીમાં પડતી પ્રતિચ્છાયા. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ -નું પ્રતિબિંબ ઝીલવું-ગ્રહણ કરવું. **-બિત** વિ૦ જેનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય એવું

પ્રતિબોધ પું૦ [સં.] જાગૃતિ (૨) જ્ઞાન; સમજણ (૩)બોધ; ઉપદેશ(૪)સ્મરણ; યાદ આપવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ઉપદેશ આપવો; સમજાવવું

પ્રતિભા સ્ત્રી૦[સં.] કાંતિ; તેજ (૨) માનસિક શક્તિની ઝળક-છટા (૩) કલ્પના, સર્જન અને શોધખોળના ક્ષેત્રમાં નવું નવું તેજ બતાવનારી અસાધારણ ઈશ્વરદત્ત બુદ્ધિશક્તિ. **૦ન** ન૦ ભાન; સૂઝ(૨)તરતબુદ્ધિ (૩)પ્રતિભા (૪) સ્પષ્ટ થવું તે. **૦વાન, ૦શાળી** વિ૦ પ્રતિભાવાળું

પ્રતિભાગ પું૦ [સં.] ભાગ; અંશ (આવક કે [ઊપજનો)

પ્રતિભાસ પું૦ [સં.] આભાસ

પ્રતિમધ્યમ પું૦[સં.] તીવ્રતર મ સ્વર(સંગીત)

પ્રતિમલ્લ પું૦ [સં.] પ્રતિપક્ષી મલ્લ

પ્રતિમા સ્ત્રી૦ [સં.] મૂર્તિ. **૦ન** ન૦ પ્રતિમા (૨)પ્રતિબિંબ (૩)દૃષ્ટાંત(૪) 'ઍન્ટિલોગેરિધમ' (ગ.). **૦વિધાન** ન૦ પ્રતિમા બનાવવી તે.

૦લેખન ન૦ પ્રતિમા જોઈને કરેલું આલેખન; 'મૉડેલ ડ્રૉઇંગ' [એક સંધિ

પ્રતિમુખ ન૦ [સં.] નાટકના વસ્તુનો પાંચમાંનો

પ્રતિરોધ પું૦ [સં.] અટકાવ;રોકાણ. **૦ક, -ધી** વિ૦ રોકનારું

પ્રતિલિપિ સ્ત્રી૦, **પ્રતિલેખ** પું૦ [સં.] નકલ

પ્રતિલોમ વિ૦ [સં.] ઊલટા ક્રમનું (૨) ઉપલા વર્ણની સ્ત્રી સાથેનું (લગ્ન)

પ્રતિવમન ન૦ [સં.] પરાવર્તન

પ્રતિવર્ષ અ૦ [સં.] દર વરસે

પ્રતિવાદ પું૦ [સં.] વિરોધ; ખંડન (૨)ઉત્તર; જવાબ. **૦ણુ, -દિની** સ્ત્રી૦ પ્રતિવાદી સ્ત્રી. **-દી** પું૦ દાવામાં બચાવપક્ષનો માણસ

પ્રતિવાય પું૦ જુઓ પ્રત્યવાય

પ્રતિવારણ ન૦ [સં.] નિવારણ

પ્રતિવિધાન ન૦ [સં.] ઉપાય; ઇલાજ

પ્રતિશબ્દ પું૦ [સં.] પડઘો [વાળવું તે

પ્રતિશોધ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] બદલો લેવો-વેર

પ્રતિષેધ પું૦ [સં.] નિષેધ; મના

પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૦[સં.] આબરૂ (૨) [મૂર્તિની]વિધિપૂર્વક સ્થાપના (૩) સ્થિરતા; મજબૂતી. **૦ન** ન૦ સ્થાન; સ્થળ. **૦પક** પું૦ પ્રતિષ્ઠા કરનાર. **-ષ્ઠિત** વિ૦ પ્રતિષ્ઠાવાળું; આબરૂદાર (૨) સ્થિર; જામેલું [તે (વ્યા.)

પ્રતિસંપ્રસારણ ન૦[સં.]સંપ્રસારણથી ઊલટું

પ્રતિસંબંધી વિ૦ [સં.] વિરુદ્ધ

પ્રતિસિદ્ધાંત પું૦ [સં.] સિદ્ધાંતથી ઊલટો સિદ્ધાંત; 'કૉન્વર્સ થિયરમ' (ગ.)

પ્રતિસ્પર્ધા સ્ત્રી૦ [સં.]હરીફાઈ.**-ર્ધી** પું૦હરીફ

પ્રતિહત વિ૦ [સં.] પ્રતિઘાત-પ્રતિબંધ પામેલું

પ્રતિ(-તી)હાર પું૦ [સં.] દ્વારપાળ. **-રી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-દરવાન. **-રું** ન૦ પ્રતિહારનું કામ

પ્રતિહિંસા સ્ત્રી૦ [સં.] હિંસા સામે હિંસા

પ્રતીક ન૦[સં.]પ્રતિમા;મૂર્તિ (૨) ચિહ્ન;નિશાન

પ્રતીકાર, ૦ક વિ૦ [સં.] જુઓ 'પ્રતિકાર'માં

પ્રતીક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] વાટ જોવી તે.

પ્રતીચી સ્ત્રી૦ [સં.] પશ્ચિમ દિશા

પ્રતીત વિ૦[સં.] સ્પષ્ટ જણાયેલું.[**-થવું** = સ્પષ્ટ થવું; સમજાવું (૨) દેખાવું; ભ્રમ થવો.] **-ત(-તિ)** સ્ત્રી૦ ભરોંસો; વિશ્વાસ; પતીજ (૨) ખાતરી (૩) સમજ; જ્ઞાન. [**-પડવી** = વિશ્વાસ-ખાતરી થવાં-હોવાં.]

પ્રતીપ વિ૦ [સં.] વિરુદ્ધ; ઊલટું (૨) પું૦ એક અર્થાલંકાર જેમાં ઉપમાનને ઉપમેય સમાન જણાવી તેનો તિરસ્કાર કરવામાં આવે છે (કા. શા.). **૦ગામી** વિ૦ ઊલટું જનાર

પ્રતીહાર, -રી, -રું જુઓ 'પ્રતિહાર'માં

પ્રત્યક્(-ગ્) વિ૦ [સં.] પાછું ફરેલું; વિમુખ થયેલું (૨) અંતર્મુખ; અંદર વળેલું (૩) અંતર્વર્તી; આંતર(૪)પશ્ચિમ. **-ક્ચેતન** પું૦ જીવાત્મા (૨) પરમાત્મા

પ્રત્યક્ષ વિ૦[સં.] નજર સામેનું(૨)સ્પષ્ટ; ખુલ્લું (૩) ઇંદ્રિયગ્રાહ્ય(૪) ચક્ષુર્ગ્રાહ્ય (૫)ન૦ ઇંદ્રિયો દ્વારા થતું જ્ઞાન(૬)તેનું સાધન-પ્રમાણ.[**-થવું** = ખુલ્લું થવું; આંખે દેખાવું(૨)સ્પષ્ટ પ્રતીતિ થવી.] **૦યોગ્યતા** સ્ત્રી૦ પ્રત્યક્ષ થવાની યોગ્યતા. **૦વાદ** પું૦ પ્રત્યક્ષ પ્રમાણને જ સત્ય માનનારો વાદ; 'પૉઝિટિવિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦(૨)પું૦ 'પૉઝિટિવિસ્ટ'. **-ક્ષીકરણ** ન૦ પ્રત્યક્ષ કરવું કે કરાવવું તે

પ્રત્યગ્ વિ૦ [સં.] જુઓ પ્રત્યક્

પ્રત્યગ્દર્શી વિ૦ [સં.] અંતર્મુખ ચક્ષુવાળું

પ્રત્યગ્ર વિ૦ [સં.] તાજું; નૂતન; યુવાન(૨)શુદ્ધ

પ્રત્યપકાર પું૦ [સં.] અપકાર સામે કરાતો અપકાર

પ્રત્યભિજ્ઞા સ્ત્રી૦ [સં.] ઓળખ (૨) સદૃશ વસ્તુ દેખીને પહેલાં દેખેલી વસ્તુનું સ્મરણ થઈ આવવું તે. **૦ન** ન૦ જુઓ પ્રત્યભિજ્ઞા (૨) ઓળખાણની નિશાની; અભિજ્ઞાન

પ્રત્યભિનંદન ન૦ [સં.] અભિનંદનની વસ્તુ કે વાતથી સામેથી રાજી થવું તે કે તે બતાવવા કાંઈ આપવું તે

પ્રત્યય પું૦ [સં.] વિશ્વાસ; ભરોંસો (૨)ખાતરી; નિશ્ચય (૩) કારણ; હેતુ (૪) અનુભવજન્ય જ્ઞાન (૫) રૂપો કે સાધિત શબ્દો બનાવવા શબ્દને અંતે લગાડવામાં આવે છે તે (વ્યા.). **૦રહિતા** વિ૦ સ્ત્રી૦ જેમાં પ્રત્યય કે પૂર્વગ નથી એવી(ભાષા). **૦સાધિત** વિ૦ પ્રત્યયોથી

સધાતો (શબ્દ). **૦લુપ્તા** વિ૦ સ્ત્રી૦ જેમાં પ્રત્યયો લોપ પામ્યા છે એવી (ભાષા): **–યાત્મિકા** વિ૦ સ્ત્રી૦ જેમાં પ્રત્યય છે એવી (ભાષા)

પ્રત્યવાય પું૦[સં.] વિઘ્ન; નડતર (૨) પાપ; દ્વેષ

પ્રત્યંગ પું૦ [સં.] શરીરનું ગૌણ અંગ – કપાળ, કાન જેવું (૨) ખાલી (સંગીત)

પ્રત્યંચા સ્ત્રી૦ [સં.] પણછ

પ્રત્યાખ્યાન ન૦ [સં.] પરિત્યાગ; અસ્વીકાર; નિરાકરણ (૨) ઉપેક્ષા (૩) ઠપકો

પ્રત્યાગમન ન૦ [સં.] પાછા આવવું તે

પ્રત્યાઘાત પું૦ [સં.] સામો આઘાત કે ધક્કો; 'રી–ઍક્શન' (૨) પડઘો [વ્યક્તિ

પ્રત્યાત્મા પું૦ [પ્રતિ + आत्मा] દરેક આત્મા–

પ્રત્યારોપ પું૦ [સં.] સામું આળ. **૦ણ** ન૦ સામેનામાં આરોપવું તે(૨)પ્રત્યારોપ કરવો તે

પ્રત્યાસન્ન વિ૦ [સં.] પાસેનું; નજીકનું

પ્રત્યાહાર પું૦[સં.] અષ્ટાંગયોગનું એક અંગ – વિષયમાત્રમાંથી ઇંદ્રિયોને પાછી હઠાવી એક જગાએ સ્થિર કરવી તે

પ્રત્યુત અ૦ [સં.] કિંવા; બીજી રીતે(૨)નીકર; નહિ તો (૩) ઊલટી રીતે [જવાબ

પ્રત્યુત્તર પું૦ [સં.] સામો જવાબ; જવાબનો

પ્રત્યુત્પન્ન વિ૦ [સં.] યોગ્ય સમયે તરત જ ઉત્પન્ન થયેલું [સામો ઉપકાર

પ્રત્યુપકાર પું૦ [સં.] ઉપકારના બદલામાં

પ્રત્યે અ૦ પ્રતિ; તરફ

પ્રત્યેક વિ૦ [સં.] દરેક

પ્રથમ વિ૦ [સં.] પહેલું (૨) અ૦ શરૂઆતમાં (૩) પહેલેથી, અગાઉથી. **૦તઃ** અ૦ મૂળમાં; શરૂઆતમાં. **–મા** વિ૦સ્ત્રી૦પહેલી(વિભક્તિ). **–માશ્રમ** પું૦ [+ आश्रम] બ્રહ્મચર્યાશ્રમ

પ્રથા સ્ત્રી૦[સં.]ધારો; વહીવટ(૨)રીત.[**–પડવી** =ધારો કે રીત ચાલુ થવી.]

પ્રથિત વિ૦ [સં.] પ્રખ્યાત

પ્રથીનાથ પું૦ [જુઓ પૃથ્વીનાથ] રાજા

પ્રદ વિ૦[સં.] 'આપનાર' એ અર્થમાં સમાસમાં નામને છેડે. ઉદા૦ 'ફળપ્રદ'

પ્રદક્ષિણા સ્ત્રી૦[સં.] કોઈ પણ વસ્તુ કે વ્યક્તિને જમણી બાજુ રાખીને તેની આસપાસ ફરવું તે. [**–કરવી, –ફરવી**]

પ્રદર પું૦; ન૦ [સં.] સ્ત્રીઓનો એક રોગ

પ્રદર્શક વિ૦[સં.] બતાવનારું. **–ન** ન૦ નિરૂપણ (૨) હુન્નર, વિદ્યા, કળા વગેરેનાં દૃશ્યોને જાહેરમાં જોવા મૂકવાની પ્રાસંગિક યોજના

પ્રદર્શિત વિ૦ [સં.] બતાવેલું

પ્રદાતા પું૦ [સં.] આપનાર; દાતા. **–ન** ન૦ આપવું તે. **–યક** વિ૦(સમાસને છેડે)આપનાર. ઉદા૦ બુદ્ધિપ્રદાયક

પ્રદિગ્ધ વિ૦ [સં.] ખરડાયેલું

પ્રદીપ પું૦ [સં.] દીવો. **૦ક** વિ૦ ઉત્તેજિત કરનાર (૨) સળગાવનાર. **૦ન** ન૦ સળગવું તે. **–પ્ત** વિ૦ સળગેલું (૨) ઉત્તેજિત

પ્રદુષ્ટ ન૦ [સં.] ઘણું દુષ્ટ [દેશનો એક ભાગ

પ્રદેશ પું૦ [સં.] દેશ; મુલક; ભૂમિ (૨) મોટા

પ્રદેશિની સ્ત્રી૦[સં.]અંગૂઠાની જોડેની આંગળી

પ્રદોષ પું૦ [સં.] સંધ્યાકાળ(૨) તેરશે કરવાનું શિવનું વ્રત. [**–કરવો** = પ્રદોષનું વ્રત કરવું; તેરશે એક વાર સાંજે જ જમવું.]

પ્રદ્યુમ્ન પું૦ [સં.] (સં.) કૃષ્ણનો પુત્ર; કામદેવનો અવતાર

પ્રધાન વિ૦[સં.]મુખ્ય(૨)પું૦ વજીર; કારભારી. **૦પદ(–દું)**, **૦વટું** ન૦ પ્રધાનનો હોદ્દો; વજીરાઈ [પ્રધ્વંસ કરનાર

પ્રધ્વંસ ન૦ [સં.] નાશ; ઉચ્છેદ. **૦ક** વિ૦

પ્રનાલિકા, પ્રનાલી સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રણાલિકા

પ્રપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] શરણ લેવું તે; પ્રણિધાન. **૦યોગ** પું૦ ઈશ્વરપ્રણિધાન દ્વારા સધાતો યોગ. **–ન્ન** વિ૦ શરણાગત; પ્રપત્તિવાળું. **–ન્નાત્મા** વિ૦ (૨) પ્રપન્ન આત્માવાળું; ભક્ત; ખુદાપરસ્ત

પ્રપંચ પું૦ [સં.] વિસ્તાર(૨)માયાનો વિસ્તાર; સંસાર (૩) સાંસારિક માયા (૪) છળકપટ. [**–રચવો** = તરકીબ કરવી; છાકટું ગોઠવવું. **–રમવો** = દગો કરવો;છળકપટ કરવું.]**૦વાદ** પું૦ 'મટિરિયલિઝમ.' **–ચી** વિ૦ પ્રપંચથી ભરેલું; કપટી

પ્રપા સ્ત્રી૦ [સં.] પરબ

પ્રપાત પું૦[સં.]ધોધ(૨)ભૂસકો

પ્રપાઠક પું૦[સં.](વેદનું)પ્રકરણ;અધ્યાય;ગ્રંથનો ભાગ

પ્રપિતા પું૦ [સં.] દાદો; વડવો

પ્રપિતામહ પું૦ [સં.] બાપનો દાદો; પરદાદો. **-હી** સ્ત્રી૦ બાપની દાદી

પ્રપુત્ર પું૦ [સં.] દીકરાનો દીકરો; પૌત્ર

પ્રપૌત્ર પું૦ [સં.] પૌત્રનો પુત્ર. **-ત્રી** સ્ત્રી૦ પૌત્રની પુત્રી

પ્રફુલ્લ, -લ્લિત વિ૦ [સં.] ખીલેલું(૨)આનંદ પામેલું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ પ્રફુલ્લ થવું

પ્રબલ(-ળ) વિ૦ [સં.] બળવાન (૨) અત્યંત (૩) ન૦ ભારે બલ

પ્રબંધ પું૦ [સં.] ઇતિહાસ અને દંતકથાથી મિશ્રિત લેખ (ઉદા૦ ભોજપ્રબંધ) (૨) ચિત્ર-કાવ્ય (ઉદા૦ છત્રપ્રબંધ, સમુદ્રપ્રબંધ) (૩) ગોઠવણ; બંદોબસ્ત. **૦ન** ન૦ રચના; ગોઠવણ. **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થા કરનારી સમિતિ

પ્રબુદ્ધ વિ૦ [સં.] જાગેલું (૨) જ્ઞાની; સમજુ

પ્રબોધ પું૦[સં.] જાગૃતિ (૨) જ્ઞાન (૩)ઉપદેશ. **૦ક** વિ૦ પ્રબોધ કરનારું. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ સવાર; જાગવાનો સમય. **૦ન** ન૦ ઉપદેશ; પ્રવચન. **૦(-ધિ)ની** સ્ત્રી૦ દેવઊઠી એકાદશી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ બોલાવવું; હાંક મારવી (૨) બોધ આપવો

પ્રભવ પું૦[સં.] ઉત્પત્તિ; જન્મ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ઉત્પન્ન થવું

પ્રભા સ્ત્રી૦[સં.] તેજ; કાંતિ (૨) દમામ. **૦કર** પું૦ સૂર્ય. **૦મંડલ(-ળ)** ન૦ તેજનું કૂંડાળું

પ્રભાત ન૦ [સં.] સવાર (૨) પું૦ એક રાગ. **૦ફેરી** સ્ત્રી૦ પ્રભાતનું નગરકીર્તન કે તે કરનારી મંડળી. **-તિયું** ન૦ સવારમાં ગાવાનું પદ

પ્રભાવ પું૦ [સં.] શક્તિ (૨) પ્રતાપ; તેજ (૩) દમામ; રુઆબ(૪)અસર; ગુણ. [**-પડવો** = તેજની અસર સામા ઉપર થવી; રુઆબ પડવો.] **૦ક, ૦શાળી** વિ૦ પ્રભાવવાળું. **-વિત** વિ૦ પ્રભાવની અસરમાં આવેલું (૨) પ્રભાવવાળું

પ્રભુ પું૦ [સં.] પરમેશ્વર (૨) માલિક; સ્વામી. [**પ્રભુનું માણસ** = નિષ્પાપ, નિખાલસ, ભોળું માણસ.] **૦તા** સ્ત્રી૦ માલિકી (૨) ગૌરવ (૩) પરમેશ્વરપણું; દેવત્વ. **૦ત્વ** ન૦ માલિકી (૨) કાબૂ. **૦મય** વિ૦ પ્રભુથી પરિપૂર્ણ, ઓતપ્રોત; તેની ભક્તિથી તરબોળ

પ્રભૃતિ અ૦ [સં.] વગેરે; ઇત્યાદિ

પ્રભેદ પું૦ [સં.] ભિન્નતા; તફાવત (૨) ભેદ; પ્રકાર (૩) ભિન્ન કરવું-જુદું પાડવું તે

પ્રમત્ત વિ૦ [સં.] પ્રમાદી; ગાફેલ. **૦તા** સ્ત્રી૦

પ્રમથ પું૦[સં.] શિવનો એક ગણ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ વલોવવું(૨) પીડવું(૩)મારી નાખવું; નાશ કરવો. **૦ન** ન૦ વલોવવું તે (૨) પીડવું તે (૩) વધ; નાશ

પ્રમદ પું૦ [સં.] હર્ષ; આનંદ. **૦વન** ન૦ રણવાસનો બાગ. **-દા** સ્ત્રી૦ જુવાન, સુંદર સ્ત્રી

પ્રમા સ્ત્રી૦ [સં.] યથાર્થ જ્ઞાન (૨) માપ

પ્રમાણ ન૦ [સં.] યથાર્થ જ્ઞાનનું સાધન (૨) પુરાવો; સાબિતી(૩)માપ; ધોરણ(૪) ગુણોત્તર (ગ.)(૫)અ૦ (પ.) નક્કી(૬) વિ૦ પ્રમાણભૂત; સત્ય;માન્ય કરવા યોગ્ય.[**-આપવું** = આધાર કે પુરાવો આપવો. **-કરી આપવું** = સાબિત કરી આપવું.**-લેવું**=આધાર તરીકે સ્વીકારવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ગ્રંથ** પું૦ પ્રમાણરૂપ મનાતો ગ્રંથ **૦પત્ર** ન૦ પદવી, યોગ્યતા વગેરેનું ખાતરીપત્રક; 'સર્ટિફિકેટ'. **૦બદ્ધ** વિ૦ માપ, મેળ કે ધોરણ પ્રમાણેનું. **૦ભૂત** વિ૦ વિશ્વાસ-પાત્ર; માન્ય રાખવું પડે એવું. **૦વાન** વિ૦ પ્રમાણવાળું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જાણવું(૨)પ્રમાણ-ભૂત માનવું; કબૂલ રાખવું (૩) પુરવાર કરવું. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ યથાર્થ જ્ઞાનના સાધનનું શાસ્ત્ર; ન્યાયશાસ્ત્ર. **૦સર** વિ૦ (૨) અ૦ માપસર. **-ણિક** વિ૦ પ્રામાણિક; સાચું; ઈમાનદાર. **-ણિકતા** સ્ત્રી૦, **-ણિકપણું** ન૦. **-ણિકા** સ્ત્રી૦ એક છંદ. **-ણે** અ૦ પેઠે; અનુસાર

પ્રમાતા સ્ત્રી૦[સં.] માની મા (૨) પું૦ પ્રમાણો દ્વારા જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનાર (૩) જ્ઞાનનો કર્તા-આત્મા; જ્ઞાનનો દ્રષ્ટા-સાક્ષી. **૦મહ** પું૦ માનો દાદો. **૦મહી** સ્ત્રી૦ માની દાદી

પ્રમાદ પું૦[સં.]ગફલત (૨) આળસ. [**-કરવો** = આળસ કરવું.] **-દી** વિ૦ પ્રમાદવાળું

પ્રમાર્જન ન૦ [સં.] વાળવું ઝૂડવું કે માંજીને સાફ કરવું તે

પ્રમિત વિ૦[સં.] સાબિત; સિદ્ધ (૨) પરિમિત; અલ્પ(૩)પ્રમાણો દ્વારા જેનું જ્ઞાન થયું હોય તે (૪) [સમાસને અંતે] -ના માપનું-જેટલું

પ્રમુખ પું૦ [સં.] સભાપતિ; અધ્યક્ષ (૨) વિ૦ મુખ્ય; આગેવાન. [**-બનવું**=અધ્યક્ષ થવું.] **૦સ્થાન, ૦પદ** ન૦ પ્રમુખની જગા

પ્રમુદિત વિ૦ [સં.] ખૂબ રાજી થયેલું-મુદિત

પ્રમેય વિ૦[સં.] પ્રમાણનો વિષય થઈ શકે તેવું; જાણી શકાય તેવું (૨) માપી શકાય તેવું (૩) સિદ્ધ કરી શકાય તેવું (૪) ન૦ પ્રમાણ દ્વારા જેનું જ્ઞાન કરવાનું હોય તે (૫) સિદ્ધ કરવાની વસ્તુ; સિદ્ધાંત; 'થિયરમ' (ગ.)

પ્રમેહ પું૦ [સં.] એક રોગ-પરમિયો

પ્રમોદ પું૦[સં.] આનંદ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ આનંદ આપવો. **-દી** વિ૦ આનંદી; હર્ષયુક્ત (૨) સ્રી૦ (કા.) બપોરના નાસ્તાની એક વાની

પ્રમોશન ન૦ [ઇં.] શાળામાં ઉપલા વર્ગમાં ચડાવવું તે (પ્રાયઃ નાપાસ થનારને)(૨) પગારમાં બઢતી કે વધારો. [**-આપવું, મળવું**]

પ્રયત વિ૦[સં.] સંયમી (૨) શુદ્ધ; પવિત્ર (૩) પ્રયત્નવાન; ઉત્સાહી

પ્રયત્ન પું૦ [સં.] પ્રયાસ; કોશિશ (૨) [વ્યા.] વર્ણના ઉચ્ચારણનો પ્રયત્ન [**-કરવો**]. **૦બંધ** પું૦ શબ્દોના ઉચ્ચારણ પરથી કરાતી પદ્યરચના. **૦વાન** વિ૦ પ્રયત્ન કરનારું. **૦શીલ** વિ૦ પ્રયત્નમાં મચ્યું રહેનાર

પ્રયાણ ન૦ [સં.] જવું તે; પ્રસ્થાન

પ્રયાસ પું૦ [સં.] શ્રમ; મહેનત

પ્રયુક્ત વિ૦[સં.] યોજાયેલું; કરાયેલું; પ્રયોજિત. **-ક્તિ** સ્ત્રી૦ વિશિષ્ટ યુક્તિ

પ્રયુત વિ૦ [સં.] દસ લાખ

પ્રયોક્તા પું૦ [સં.] પ્રયોગ કરનાર

પ્રયોગ પું૦ [સં.] ઉપયોગ; વાપર (૨) જારણ, મારણ વગેરે તાંત્રિક ઉપચાર (૩) સાધના; અનુષ્ઠાન(૪) અખતરો (૫)[વ્યા.] ક્રિયાનાથના અન્વયે ક્રિયાપદની યોજના. ઉદા૦ કર્મણિપ્રયોગ(૬)ધારો; કાનૂન(૭) [નાટક] ભજવવું તે. [**-કરવો**=અખતરો કરવો.] **૦બંધ** પું૦ નાટકના રૂપમાં લખાણ. **૦વિદ્** પું૦ નાટ્યપ્રયોગ જાણનાર. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરવાની જગા; 'લૅબોરેટરી'. **૦સિદ્ધ** વિ૦ પ્રયોગથી સિદ્ધ કરેલું

પ્રયોજક પું૦[સં.] પ્રેરક(૨) લેખક. **-ન** ન૦ સબબ; હેતુ (૨) ઉપયોગ; જરૂર. **-ના** સ્ત્રી૦ ઝીણવટથી યોજના કરવી તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ પ્રયોજિત કરવું

પ્રયોજિત વિ૦[સં.] યોજેલું; ગોઠવેલું(૨)કામમાં લીધેલું; પ્રયોગમાં આણેલું

પ્રયોજ્ય વિ૦[સં.]કામમાં લેવા યોગ્ય;આચરવા યોગ્ય(૨) કામમાં નિયુક્ત-પ્રેરિત કરવા યોગ્ય

પ્રરૂઢ વિ૦ [સં.] ઉત્પન્ન થયેલું (૨) વધી ગયેલું

પ્રરોચના સ્રી૦[સં.]રુચિ કરાવવી તે; ઉત્તેજના (૨) આગળ આવનાર વસ્તુનું રુચિ ઉત્પન્ન થાય તેવી રીતે વર્ણન (નાટકમાં)

પ્રરોહ પું૦[સં.] અંકુર; ફણગો

પ્રલપવું અ૦ ક્રિ૦ પ્રલાપ કરવો

પ્રલય પું૦ [સં.] વિનાશ (૨) કલ્પને અંતે જગતનો લય

પ્રલંબ વિ૦ [સં.] નીચે લટકતું (૨) લાંબું. **-બાવું** અ૦ ક્રિ૦ ખૂબ લંબાવું

પ્રલાપ પું૦ [સં.] આવેશમાં મોટેથી અસંબદ્ધ બોલવું તે (૨) વિલાપ

પ્રલોભક વિ૦ [સં.] ભારે લોભાવનારું. **-ન** ન૦ [ભારે લાલચ

પ્રલે(-લ્લે) પું૦ + પ્રલય. **૦કાર** પું૦ ભયંકર વિનાશ

પ્રવક્તા પું૦ [સં.] પ્રવચન કરનાર. **-ચન** ન૦ [વ્યાખ્યાન

પ્રવણ વિ૦ [સં.] ઢળતું; નમેલું (૨) નમ્ર (૩) અભિમુખ; ઉન્મુખ (૪) આસક્ત; રત

પ્રવદવું સ૦ક્રિ૦ [સં. प्रवद्] વદવું; બોલવું

પ્રવર વિ૦[સં.] શ્રેષ્ઠ; મુખ્ય (૨) ન૦ ગોત્ર (૩) ગોત્રમાં થયેલ શ્રેષ્ઠ પુરુષ (૪) અગરુ

પ્રવર્ત(-ર્ત્ત)ક વિ૦ [સં.] પ્રેરક; પ્રવૃત્ત કરનાર (૨) પું૦ પ્રવર્તાવનાર (૩) સંસ્થાપક. **-ન** ન૦ પ્રચાર; પ્રસાર. **-ના** સ્રી૦ પ્રવર્તવું તે (૨)પ્રવૃત્ત થવું તે. **-માન** વિ૦પ્રવર્તતું; ફેલાતું

પ્રવર્તવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. प्रवृत्] ફેલાવું (૨) ચાલવું; પ્રચલિત હોવું

પ્રવર્ત્તક,-ન,-ના,-માન જુઓ 'પ્રવર્તક'માં

પ્રવર્ષણ ન૦ [સં.] પ્રવર્ષવું તે. **-વું** અ૦ ક્રિ૦ જોરથી વરસવું

પ્રવાત પું૦ [સં.] પવનનો ઝપાટો

પ્રવાદ પું૦ [સં.] પરસ્પર વાતચીત (૨) લોકોમાં ચાલેલી વાત(૩)બદનામી (૪) વાદ્ય વગાડવું તે

પ્રવાલ(-ળ) ન૦ [સં.] સમુદ્રમાં એક જાતનાં જીવડાંએ બનાવેલું ઘર; પરવાળું. **-લી(-ળી)** વિ૦ પ્રવાલનું કે તેના જેવું (૨) ગુલાબી રંગનું

પ્રવાસ પું૦ [સં.] મુસાફરી. **-સી** પું૦ મુસાફર

પ્રવાહ પું૦[સં.]વહેણ. **૦પતિત** વિ૦ પ્રવાહમાં પડેલું. **-હિત** વિ૦ વહેતા પ્રવાહરૂપ. **-હી** વિ૦ રેલો ચાલે એવું (૨) ન૦ તેવી વસ્તુ. **-હોત્થ** વિ૦ [+उत्थ] પ્રવાહમાંથી પ્રગટતું; પ્રવાહને લગતું

પ્રવાળ ન૦ પ્રવાલ. **-ળી** વિ૦ જુઓ પ્રવાલી (૨) સ્ત્રી૦ પરવાળાંની ડાંખળી

પ્રવિષ્ટ વિ૦ [સં.] પેઠેલું

પ્રવીણ વિ૦[સં.] કુશળ. **૦તા** સ્ત્રી૦,**૦પણું** ન૦

પ્રવૃત્ત વિ૦ [સં.] ચાલુ; વર્તમાન (૨) પ્રવૃત્તિમાં મચેલું કે લાગેલું યા રોકાયેલું

પ્રવૃત્તિ સ્ત્રી૦[સં.] ઉદ્યોગ;વ્યવસાય(૨)હિલચાલ (૩) સાંસારિક વિષયોમાં મચ્યા રહેવું તે. **૦ધર્મ**, **૦માર્ગ** પું૦ સાંસારિક પ્રવૃત્તિનો માર્ગ (૨) ઈશ્વરપ્રીત્યર્થે પ્રવૃત્તિ કરીને મોક્ષ પામવાનો માર્ગ

પ્રવૃદ્ધ વિ૦ [સં.] વધેલું. **-દ્ધિ** સ્ત્રી૦ વધારો

પ્રવેશ પું૦ [સં.] પેસવું કે દાખલ થવું તે (૨) નાટકમાં અંકનો પેટાવિભાગ. **૦ક** વિ૦ પ્રવેશ કરાવનારું કે કરનારું (૨) પું૦ નાટકમાં તે સ્થળ, જ્યાં વચ્ચે બની ગયેલી પણ રંગભૂમિ ઉપર ન આણેલી વાત કોઈ પાત્ર વાર્તાલાપ દ્વારા જણાવી દે છે. **૦દ્વાર** ન૦ દાખલ થવાનો દરવાજો કે બારણું. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ [સં. प्रविश्] પ્રવેશ કરવો; દાખલ થવું. **૦ન** ન૦ પ્રવેશ કરવો તે. **-શિકા** સ્ત્રી૦ કોઈ પણ વિષયમાં પ્રવેશ કરાવનારી ચોપડી

પ્રવ્રજિત વિ૦ [સં.] પ્રવ્રજ્યા લીધી હોય તેવું

પ્રવ્રજ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] સંન્યાસ [-લેવી]

પ્રશમ પું૦[સં.] ઉપશમ; શાંતિ(૨)નિવૃત્તિ;નાશ. **૦ન** ન૦ શાંત કરવું-શમાવવું તે.**-મિત** વિ૦ શાંત કરેલું કે થયેલું; શમેલું

પ્રશસ્ત વિ૦[સં.] વખણાયેલું;ઉત્તમ(૨)વિહિત **-સ્તિ** સ્ત્રી૦ પ્રશંસા; વાહવાહ(૨)પ્રશંસાની કવિતા કે લેખ. **-સ્ય** વિ૦ વખાણવા લાયક

પ્રશંસક વિ૦[સં.]વખાણનાર.**-નીય** વિ૦જુઓ પ્રશસ્ય. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. प्रशंस्] વખાણવું

પ્રશંસા સ્ત્રી૦ [સં.]વખાણ [પ્રશાખાઓવાળું

પ્રશાખા સ્ત્રી૦[સં.] નાની શાખા. **-ખી** વિ૦

પ્રશાંત વિ૦[સં.]ખૂબ શાંત.**-તિ** સ્ત્રી૦ ખૂબ શાંતિ

પ્રશ્ન પું૦; ન૦[સં.] સવાલ (૨)બાબત; જાણવા વિચારવાની કે ચર્ચવાની વસ્તુ; 'પ્રૉબ્લેમ'. [-ઊઠવો=સવાલ થવો; શંકા જાગવી. -મૂકવો=કોયડો રજૂ કરવો(૨)જોશી આગળ પોતાના ભાવી વિષે પૂછવું.] **૦કાર** પું૦ પ્રશ્ન પૂછનાર. **૦પત્ર** પું૦; ન૦ સવાલપત્રક. **૦પરંપરા** સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી પ્રશ્નો પૂછવા તે. **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ પ્રશ્નાવલિ. **૦વિરામ** ન૦ લખાણમાં (?) આવું પ્રશ્નસૂચક વિરામચિહ્ન. **-શ્નાર્થ** વિ૦[+अर्थ](વ્યા.)પ્રશ્નવાચક (૨) પું૦ વાક્યની પ્રશ્નસૂચક-પ્રશ્નનો અર્થ નીકળે એવી રચના (૩) સમસ્યા પૂછવાની ને તેનો ઉત્તર આપવાની એક રમત. **-શ્નાર્થક** વિ૦ પ્રશ્નાર્થ. **-શ્નાવલિ(-લી,-ળિ,-ળી)** સ્ત્રી૦ [+आवलि] પ્રશ્નમાળા; પ્રશ્નોની હાર. **-શ્નોતરી** સ્ત્રી૦ જન્મલગ્નને અભાવે પ્રશ્નના મુહૂર્ત પરથી ગણતરી કરી કરેલી જન્મોતરી. **-શ્નોત્તર** વિ૦ સવાલજવાબના રૂપમાં લખાયેલું (૨) પું૦બ૦વ૦ સવાલો ને જવાબો. **-શ્નોત્તરી** સ્ત્રી૦ સવાલજવાબરૂપે થતું વિવેચન

પ્રશ્વાસ પું૦ [સં.] હાંફ

પ્રસક્ત વિ૦ [સં.] વળગેલું (૨) આસક્ત (૩) પ્રસ્તુત; મુદ્દાને લગતું

પ્રસન્ન વિ૦[સં.] ખુશ; આનંદી (૨) સંતુષ્ટ(૩) સરળ; અર્થ તરત સમજાય તેવું (૪) નિર્મળ; પારદર્શક. **૦તા** સ્ત્રી૦

પ્રસર પું૦[સં.] પ્રસાર; ફેલાવો. **૦ણ** ન૦ પ્રસરવું-ફેલાવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [સં. प्रसृ] ફેલાવું

પ્રસવ પું૦ [सं.] જન્મ આપવો કે થવો તે (૨) જન્મ; ઉત્પત્તિ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रसू] જણવું (૨) અ૦ક્રિ૦ જન્મવું

પ્રસવ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ઊલટી પ્રદક્ષિણા (?)

પ્રસંખ્યાન ન૦ [सं.] (યોગમાં) સારું જ્ઞાન–વિવેક; વિવેકખ્યાતિ

પ્રસંગ પું૦[सं.] જુઓ અવસર (૨) સહવાસ; સંગ (૩) પ્રકરણ; વિષય (૪) બનાવ; ઘટના. [**–આવવો** = અવસર આવવો. **–પડવો** = પરિચય થવો; મળવાનું થવું. **–પાડવો** = પરિચય કરવો.] **૦ભૂત** વિ૦ પ્રસંગને લગતું; પ્રસ્તુત. **૦સેવી** વિ૦ લાગ સાધી લે તેવું. **૦વશાત્** અ૦ પ્રસંગને લીધે; પ્રસંગોપાત્ત. **–ગાવધાન** ન૦ [+अवधान] સમયસૂચકતા. **–ગાંતરતા** સ્ત્રી૦ વિષયાંતર થવું તે. **–ગોચિત** વિ૦ [+उचित] પ્રસંગને યોગ્ય. **–ગોપાત્ત** અ૦ પ્રસંગે; પ્રસંગ આવ્યેથી

પ્રસાદ પું૦[सं.] પ્રસન્નતા (૨) મહેરબાની (૩) નિર્મળતા (૪) પરસાદ (૫) સાંભળવાની સાથે જ ભાવ સ્ફુરે અને હૃદયમાં ઊતરી જાય તેવો કાવ્યનો એક ગુણ (૬) સંગીતમાં એક અલંકાર. [**–આપવો** = દેવ, ગુરુને અર્પણ કરેલા નૈવેદ્યમાંથી વહેંચવું (૨) માર મારવો. **–આરોગવો** = જમવું. **–કરવો** = દેવને ધરવા નૈવેદ્ય તૈયાર કરવું અથવા ધરવું. **–ચખાડવો** = માર મારવો. **–ધરાવવો** = નૈવેદ્ય અર્પવું. **–લેવો** = જમવું.] **૦ક** વિ૦ પ્રસન્ન કરનારું (૨) પ્રસાદ કરનારું. **–દાત્મક** વિ૦ નિર્મળ (૨) પ્રસાદગુણવાળું. **–દી** સ્ત્રી૦ દેવને ધરાવેલી સામગ્રી (૨) દેવ, ગુરુએ પ્રસન્ન થઈ આપેલી ચીજ (૩) [લા.] માર

પ્રસાધન ન૦ [सं.] શણગાર કે તે સજવાની સાધનસામગ્રી; 'ટૉઇલેટ' (૨) સાધવું કે ઠીક કરવું તે

પ્રસાર પું૦ [सं.] ફેલાવો. **૦ક** વિ૦ ફેલાવનારું. **૦ણ** ન૦ જુઓ પ્રસરણ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ પ્રસરે એમ કરવું. **–રિત** વિ૦ ફેલાવેલું. **–રી** પું૦ ફેલાવનાર (૨) શરીરને ફેલાવી ગાનાર

પ્રસિદ્ધ વિ૦[सं.] વિખ્યાત; જાહેર (૨) પ્રકાશિત; બહાર પડેલું (પુસ્તક). **૦કર્તા(–ર્ત્તા)** પું૦ પ્રસિદ્ધ કરનાર. **–દ્ધિ** સ્ત્રી૦ ખ્યાતિ (૨) છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવું તે; પ્રકાશન. (૩) જાહેરાત. **–દ્ધિપત્ર** ન૦ જાહેરખબર

પ્રસુપ્ત વિ૦[सं.] સુપ્ત; સૂતેલું (૨) ઘસઘસાટ ઊંઘેલું

પ્રસૂત વિ૦ [सं.] જણેલું; જન્મેલું (૨) ન૦ સંતાન; પ્રજા. **–તા** સ્ત્રી૦ જેને તરતમાં પ્રસવ થયો હોય એવી સ્ત્રી

પ્રસૂતિ સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રસવ (૨) સુવાવડ (૩) સંતતિ. [**–આવવી** = સુવાવડ આવવી. **–થવી** = પ્રસવ થવો.] **૦કાલ(–ળ)** પું૦ સુવાવડનો સમય. **૦ગૃહ** ન૦ સુવાવડ માટેનું સ્થાન – દવાખાનું. **૦જ્વર** પું૦ સુવાવડીનો તાવ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ સુવાવડનું શાસ્ત્ર

પ્રસૂન ન૦ [सं.] કળી (૨) ફૂલ (૩) ફળ

પ્રસ્તર પું૦[सं.] તૃણ, પર્ણ વગેરેની પથારી (૨) પથારી (૩) પથ્થર (૪) દર્ભનો કલ્લો (૫) સપાટી; સપાટ તળ

પ્રસ્તાર પું૦ [सं.] અમુક માત્રા અથવા વર્ણના છંદનાં શક્ય રૂપોનો કોઠો (૨) પ્રસ્તર (૩) ફેલાવ; વિસ્તાર

પ્રસ્તાવ પું૦ [सं.] આરંભ (૨) પ્રસંગ; બાબત (૩) દરખાસ્ત; ઠરાવ. [**–આવવો** = દરખાસ્ત રજૂ થવી. **–ઊડી જવો** = ઠરાવ નાપાસ થવો. **–મૂકવો, રજૂ કરવો** = દરખાસ્ત આણવી–દાખલ કરવી.] **૦ક** વિ૦ (૨) પું૦ દરખાસ્ત મૂકનાર. **૦ના** સ્ત્રી૦ ઉપોદ્ઘાત; આમુખ (૨) નાટકના વાસ્તવિક આરંભની પૂર્વે તે વિષે માહિતી આપનારો સૂત્રધાર વગેરેનો પ્રવેશ. **–વિક** વિ૦ જુઓ પ્રાસ્તાવિક

પ્રસ્તુત વિ૦ [सं.] કહેવામાં આવેલું; ચર્ચાતું (૨) ન૦ જેને વિષે કહેવાનું કે કહેવાતું હોય તે (૩) ટાણું. [**–હોવું** = જેની ચર્ચા ચાલતી હોય તેને લગતું હોવું.]

પ્રસ્થાન ન૦ [सं.] પ્રવાસે જવા ઊપડવું તે; પ્રયાણ (૨) જુઓ પસ્તાનું (૩) માર્ગ. [**–કરવું** = પ્રયાણ કરવું.] **૦ત્રય** ન૦, **૦ત્રયી** સ્ત્રી૦ વેદધર્મના પાયારૂપ ઉપનિષદ, બ્રહ્મસૂત્ર અને ભગવદ્ગીતા એ ત્રણ. **૦બિંદુ** ન૦ ઊપડવાનું

–શરૂઆત કરવાનું સ્થળ. **પ્રસ્થાપિત** વિ૦ [સં.] સ્થાપિત કરેલું; સિદ્ધ કરેલું

પ્રસ્નવ પું૦ [સં.] ધારા; પ્રવાહ (જેમ કે દૂધનો)

પ્રસ્ફુરિત વિ૦ [સં.] પ્રગટ જણાઈ આવતું (૨) ધ્રૂજતું; કંપતું

પ્રસ્રવ પું૦, ૦ણ ન૦, **પ્રસ્રાવ** પું૦ [સં.] સ્રવવું તે (૨) ધારા; વહેણ (૩) સ્તન કે આંચળમાંથી સ્રવતું દૂધ [તેવું અસ્ત્ર

પ્રસ્વાપન વિ૦ [સં.] નિદ્રા આણનારું (૨) ન૦

પ્રસ્વેદ પું૦ [સં.] પરસેવો

પ્રહર પું૦ [સં.] ત્રણ કલાક; પહોર. –રી પું૦ પહેરેગીર

પ્રહરણ ન૦ [સં.] પ્રહાર કરવો તે (૨) શસ્ત્ર

પ્રહરવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. प्र+हृ] ઘા કરવો; મારવું

પ્રહર્ષ પું૦ [સં.] અતિ આનંદ. ૦(–ર્ષિ)ણી સ્ત્રી૦ એક છંદ

પ્રહસન ન૦ [સં.] દુર્ગુણની ફજેતી કરનારું એક કે બે અંકનું હાસ્યરસપ્રધાન નાટક

પ્રહસ્થ પું૦[સં.](સં.)રાવણનો એક સેનાપતિ (૨) આંગળીઓ ફેલાવેલા હાથનો પંજો.

પ્રહાણ ન૦ [સં.] નાશ, હાનિ

પ્રહાર પું૦ [સં.] ઘા [પ્રસિદ્ધ વિષ્ણુભક્ત

પ્રહ્લાદ પું૦ [સં.] (સં.) હિરણ્યકશિપુનો પુત્ર–

પ્રાક્(–ગ્) અ૦ [સં.] પહેલાં; અગાઉ

પ્રાકટ્ય ન૦ [સં.] પ્રગટવું તે; અવતાર (૨) પ્રસિદ્ધિ (પુસ્તકની)

પ્રાકાર પું૦[સં.]કોટ; કિલ્લો. ૦બંધ પું૦ એક છંદ

પ્રાકૃત વિ૦ [સં.] જુઓ પ્રાકૃતિક (૨) સામાન્ય વર્ગનું; મામૂલી (૩) સામાન્ય જનસમુદાયને લગતું (૪) અશિષ્ટ; સંસ્કાર વિનાનું (૫) સ્ત્રી૦; ન૦ (સંસ્કૃત ઉપરથી ઊપજેલી) એક પ્રાચીન લોકભાષા (૬) સંસ્કૃત પરથી અપભ્રંશ થઈને આવેલી કોઈ (પ્રાચીન અર્વાચીન) ભાષા. **–તિક** વિ૦ કુદરતને લગતું; ભૌતિક (૨) સ્વાભાવિક (૩) લૌકિક [ભાગ્ય; દૈવ

પ્રાક્તન વિ૦ [સં.] પૂર્વજન્મનું (૨) ન૦ [મ.]

પ્રાક્રમ ન૦ (પ.) પરાક્રમ. **–મી** વિ૦ (પ.) પરાક્રમી

પ્રાગ્ અ૦ [સં.] જુઓ પ્રાક્

પ્રાગડ સ્ત્રી૦ મળસકું; પરોઢિયું. [**–વાસવી** = સવાર થવી.] ૦વાસે અ૦ (કા.) સવારે

પ્રાગલ્ભ્ય ન૦ [સં.] પ્રગલ્ભતા

પ્રાગટ્ય ન૦ જુઓ પ્રાકટ્ય

પ્રાગતિક વિ૦ [સં.] પ્રગતિ કરનાર; પ્રગતિશીલ

પ્રાઘુણ પું૦ [સં.] પરોણો; મહેમાન

પ્રાચી સ્ત્રી૦ [સં.] પૂર્વ દિશા

પ્રાચીન વિ૦ [સં.] જૂનું. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦પંથી વિ૦ (૨) પું૦ જૂનાનું આગ્રહી; ઑર્થોડૉક્સ'

પ્રાચ્ય વિ૦ [સં.] પૂર્વનું

પ્રાજાપત્ય વિ૦ [સં.] પ્રજાપતિ સંબંધી (૨) પું૦ વિવાહના આઠ પ્રકારોમાંનો એક, જેમાં કન્યાનો પિતા વર પાસેથી કાંઈ પણ લીધા વિના, બંને ધર્મપૂર્વક આચરણ કરી સુખી થાય એ ઇચ્છાથી જ, કન્યા આપે છે

પ્રાજું વિ૦ [સં. प्राज्य] + મોટું (૨) ઊંચું

પ્રાજે પું૦ + પરાજય [પિછાણનાર

પ્રાજ્ઞ વિ૦ [સં.] બુદ્ધિશાળી; ચતુર (૨) જ્ઞાતા;

પ્રાણ પું૦ [સં.] શ્વાસ; શ્વાસનો વાયુ (૨) જીવ (૩) જીવનશક્તિ; બળ. [**–ઊડી જવા, નીકળી જવા** = મૃત્યુ થવું. **–કાઢી નાખવો** = ઘણું દિલગીર થવું (૨) પ્રાણ પાથરવા (૩) સતાવવું. **–ખરચવા** = પોતાની જિંદગીનો ભોગ આપવો. **–પડીકે બંધાવા** = 'હવે શું થશે' એવી ઇંતેજારી કે અમૂંઝણથી જીવ નીકળી જાય તેમ થવું. **–પાથરવા** = પોતાની જિંદગીને કુરબાન કરવી. **પ્રાણથી જવું** = જીવથી જવું; મરી જવું.] ૦ઘાત પું૦ વધ. ૦ઘાતક વિ૦ જીવલેણ. ૦ઘોષ પું૦ નાદ; કાન રૂંધતાં સંભળાતો શરીરમાં પ્રાણચલનનો ઘોષ. ૦જીવન વિ૦ પ્રાણને જીવનરૂપ (૨) પું૦ પ્રીતમ; પતિ. ૦ધારણ ન૦ જીવ ટકાવી રાખવો તે. ૦ધારી વિ૦ પ્રાણ ધારણ કરનારું (૨) પું૦; ન૦ માણસ (૩) પ્રાણી. ૦નાથ પું૦ પ્રાણનો નાથ; પતિ. ૦પણ ન૦ પ્રાણ હોડમાં મૂકવા તે. ૦પણે અ૦ જાનને જોખમે. ૦પથારી સ્ત્રી૦ પ્રાણ પાથરવા તે; પ્રાણાર્પણ. ૦પૂર્ણ વિ૦ પ્રાણથી ભરેલું; ચૈતન્યવાળું. ૦પ્યારું વિ૦ પ્રાણસમાન પ્રિય. ૦પ્રતિષ્ઠા સ્ત્રી૦ પ્રાણ ફૂંકવો

તે(૨)મૂર્તિની સ્થાપના કરતા પહેલાં મંત્રો દ્વારા તેમાં પ્રાણનો આરોપ કરવો તે. **૦પ્રદ** વિ૰ પ્રાણ આપનાર. **૦પ્રિય** વિ૰ પ્રાણપ્યારું. **૦પ્રિયા** સ્ત્રી૰ પ્રાણ સમાન પ્રિય સ્ત્રી. **૦મય કોશ (-ષ)** જીવના પાંચ કોષોમાંનો બીજો (જુઓ આનંદમયકોશ). **૦યાત્રા** સ્ત્રી૰ જીવન. **૦વલ્લભ** પું૰ પ્રાણ સમાન વહાલો પુરુષ. **૦વલ્લભા** સ્ત્રી૰ પ્રાણ સમાન વહાલી સ્ત્રી. **૦વાન** વિ૰ પ્રાણવાળું. **૦વાયુ** પું૰ 'ઑક્સિજન'. **૦વિધાન** ન૰ સજીવન કરવું તે. **૦વિનિમય** પું૰ 'મેસ્મેરિઝમ'. **૦સખા** પું૰ પ્રાણપ્રિય મિત્ર. **૦હારક, ૦હારી** વિ૰ જીવ લેનારું. **-ણાયામ** પું૰[+आयाम]યોગનાં આઠ અંગમાંનું એક. **-ણાર્પણ** ન૰[+अर्पण] જીવ આપવો તે. **-ણાંત** પું૰ [+अंत] મૃત્યુ. **-ણાંતક** વિ૰ મૃત્યુ ઉપજાવનાર. **-ણિજ** વિ૰ 'ઑર્ગેનિક' (પ. વિ.). **-ણિત** વિ૰પ્રાણયુક્ત. **-ણિયો** પું૰ પ્રાણી; જીવ (પ.). **-ણી** ન૰ જીવ. **-ણીવિદ્યા** સ્ત્રી૰ 'ઝૂલૉજી'. **-ણેશ** પું૰ [+ईश] પ્રાણનાથ. **-ણેશ્વરી** સ્ત્રી૰ [+ईश्वरी] પ્રાણની માલિક; પ્રાણપ્રિયા

પ્રાત પું૰; ન૰ [सं. प्रातस्] પરોઢિયું; સવાર. **-તઃકર્મ** ન૰[सं.] સ્નાન, સંધ્યા વગેરે સવારે કરવાનું કર્મ. **-તઃકાળ** પું૰ સવાર. **-તઃસંધ્યા** સ્ત્રી૰ [सं.] સવારની સંધ્યા. **-તઃસામગ્રી** સ્ત્રી૰ [सं.] પ્રાતઃકર્મ પરવારવાની સામગ્રી. **-તઃસ્નાન** ન૰ [सं.] સવારનું સ્નાન

પ્રાતિપદિક ન૰ [सं.] વિભક્તિ લાગ્યા પહેલાંનું નામનું મૂળ સ્વરૂપ (વ્યા.)

પ્રાતિશાખ્ય ન૰ [सं.] વેદની જુદી જુદી શાખાઓનો, ઉચ્ચારણ વગેરેના નિયમોને લગતો વ્યાકરણગ્રંથ

પ્રાથમિક વિ૰[सं.] આરંભનું(૨)આરંભ દશાનું

પ્રાદિ વિ૰ [सं.] (વ્યા.) આદિમાં 'પ્ર' વગેરે ઉપસર્ગવાળું. **૦બહુવ્રીહિ** પું૰ બહુવ્રીહિ સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૰ 'વિધવા'. **૦સમાસ** પું૰ તત્પુરુષ સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૰ અતીન્દ્રિય

પ્રાદુર્ભાવ પું૰ [सं.] ઉત્પત્તિ; પ્રગટ થવું તે

પ્રાદુર્ભૂત વિ૰ [सं.] પ્રાદુર્ભાવ પામેલું; પ્રગટેલું

પ્રાદેશિક વિ૰ [सं.] પ્રદેશનું; પ્રદેશ સંબંધી

પ્રાધાન્ય ન૰ [सं.] પ્રધાનપણું; મુખ્યત્વ

પ્રાધ્યાપક પું૰ [सं.; સર૰ म.] અધ્યાપક; પ્રોફેસર

પ્રાપંચિક વિ૰ [सं.] પ્રપંચ સંબંધી; સંસાર-વહેવારને લગતું

પ્રાપ્ત વિ૰ [सं.] મેળવાયેલું કે મળેલું (૨) ઉપસ્થિત; રજૂ. **૦કામ** વિ૰ જેની કામના પૂર્ણ થઈ છે એવું. **૦કાલ(-ળ)** વિ૰ જેનો યોગ્ય સમય પ્રાપ્ત થયો છે તેવું. **૦વ્ય** વિ૰ (૨)ન૰ પ્રાપ્ત કરવા યોગ્ય. **-પ્તિ** સ્ત્રી૰ લાભ (૨) શક્તિ

પ્રાપ્ય વિ૰ [सं.] લભ્ય; મળે એવું

પ્રાબલ્ય ન૰ [सं.] પ્રબળપણું; જોર

પ્રામાણિક વિ૰ [सं.] પ્રમાણો દ્વારા સાબિત થયેલું(૨) પ્રમાણભૂત; વિશ્વાસપાત્ર (૩)સાચું; ઇમાનદાર:પ્રમાણિક. **૦તા** સ્ત્રી૰, **૦પણું** ન૰

પ્રામાણ્ય ન૰[सं.] પ્રમાણભૂત - માન્ય હોવાપણું(૨)પ્રમાણ; પુરાવો. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૰ (અમુક ગ્રંથ કે વચન) પ્રામાણિક છે એવી બુદ્ધિ

પ્રાય વિ૰[सं.] લગભગ સરખું(સમાસને અંતે). ઉદા૰ મૃતપ્રાય (૨) અ૰ જુઓ પ્રાયઃ

પ્રાયશઃ અ૰ [सं.] મોટે ભાગે; ઘણુંખરું

પ્રાયશ્ચિત્ત ન૰ [सं.] પાપના નિવારણ માટેનું તપ.[**-કરવું** = પાપનિવારણ માટે તપ કે વિધિ કરવાં.**-લાગવું** = પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું પડે તેવું થવું.]

પ્રાયઃ અ૰[सं.] બહુધા; મોટે ભાગે(૨)બધી રીતે

પ્રાયોગિક વિ૰[सं.] પ્રયોગને લગતું, તે સંબંધી (૨) પ્રયોગ કરી શકાય એવું

પ્રાયોપવેશન ન૰[सं.] અન્નજળનો ત્યાગ કરી મરવા માટે તૈયાર થઈ બેસવું તે

પ્રારબ્ધ વિ૰ [सं.] શરૂ કરેલું (૨) ન૰ નસીબ. **૦વાદ** પું૰ દૈવવાદ. **૦વાદી** વિ૰ (૨) પું૰ દૈવવાદી

પ્રારંભ પું૰ [सं.] શરૂઆત. **૦ક** વિ૰ પ્રારંભ કરનારું (૨) પું૰ નવો પ્રારંભ કરનાર; 'પાયોનિયર'. **૦શૂર(-રું)** વિ૰ શરૂઆતમાં જ ખૂબ ઉત્સાહ બતાવનાર. **-ભિક** વિ૰પ્રારંભનું; પ્રાથમિક

પ્રાર્થન ન૦ [સં.] પ્રાર્થના કરવી તે

પ્રાર્થના સ્ત્રી૦ [સં.] અરજ (૨) ઈશ્વરસ્તુતિ. **૦સમાજ** પું૦; સ્ત્રી૦ એક અર્વાચીન ધર્મસમાજ. **૦સમાજી** વિ૦ (૨) પું૦ પ્રાર્થનાસમાજનું કે તેનો અનુયાયી

પ્રાર્થયિતા પું૦ [સં.] પ્રાર્થના – માગણી કરનાર; પ્રાર્થનાર

પ્રાર્થવું સ૦ક્રિ૦ [સં. प्रार्थ्] પ્રાર્થના કરવી; વીનવવું; માગવું

પ્રાર્થિત વિ૦ [સં.] અરજ કરીને માગેલું

પ્રાવરણ ન૦ [સં.] ઢાંકણ

પ્રાવીણ્ય ન૦ [સં.] કુશળતા [વર્ષાઋતુ

પ્રાવૃષ પું૦ [સં.] ચોમાસું; અષાડ – શ્રાવણની

પ્રાવેશિક વિ૦ [સં.] પ્રવેશ કરવામાં સાધનરૂપ

પ્રાશ પું૦; **૦ન** ન૦ [સં.] અશન; ખાવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. प्राश्] ખાવું

પ્રાશંસિક વિ૦ [સં.] પ્રશંસાને લગતું

પ્રાસ પું૦ [સં. अनुप्रास] કવિતાની તૂકને અંતે અક્ષર મળતા આવવા તે. [**–બેસવો, –મળવો** = અક્ષરોનો પ્રાસ બરોબર થવો.]

પ્રાસ પું૦ [સં.] ભાલો

પ્રાસંગિક વિ૦ [સં.] પ્રસ્તુત; પ્રસંગને અનુકૂલ (૨) વારંવાર નહિ પણ કોઈક વખતનું

પ્રાસાદ પું૦ [સં.] મહેલ

પ્રાસાદિક વિ૦ [સં.] પ્રસાદગુણવાળું (૨) અનુગ્રહરૂપ; કલ્યાણકારી (૩) ઈશ્વરની કૃપાથી મળેલું [વિ૦ પ્રાસાનુપ્રાસવાળું

પ્રાસાનુપ્રાસ પું૦ પ્રાસ અને અનુપ્રાસ. **–સી**

પ્રાસ્તાવિક વિ૦ [સં.] પ્રસ્તાવનાને લગતું; પ્રસ્તાવનારૂપ; પ્રાવેશિક (૨) પ્રસ્તુત [મહેમાન

પ્રાહુણો પું૦ [સં. प्राघुणक, प्रा. पाहुणग] +

પ્રાંગણ ન૦ [સં.] આંગણું [હોય એવું

પ્રાંજલિ વિ૦ [સં.] અંજલિ – હાથ જોડ્યા

પ્રાંત પું૦ [સં.] છેડો (૨) દેશનો વિભાગ; જિલ્લાઓ મળી બનતો વિભાગ. **૦ક** પું૦ એક નવો શોધાયેલો ગ્રહ; 'પ્લૂટો'. **–તિક, –તીય** વિ૦ પ્રાંતને લગતું. **–તીયતા** સ્ત્રી૦, **–તીયત્વ** ન૦ પોતાના પ્રાંતનો જ વિચાર કરવાની સંકુચિતતા. **–ત્ય** વિ૦ પ્રાંતનું; પ્રાંતિક

પ્રિય વિ૦ [સં.] વહાલું; ગમતું (૨) પું૦ પિયુ; કાંત (૩) ન૦ હિત; કલ્યાણ (૪) મિષ્ટ વચન- **૦કર** વિ૦ હિતકર. **૦જન** પું૦ પ્રેમપાત્ર માણસ. **૦તમ** વિ૦ સૌથી વધારે વહાલું (૨) પું૦ કાન્ત; પ્રીતમ (૩) પતિ. **૦તમા** સ્ત્રી૦ કાંતા; પ્રિયા (૨) પત્ની. **૦દર્શન** વિ૦ જોતાં પ્રિય લાગે એવું (૨) ન૦ પ્રિયજનનું દર્શન. **૦દર્શી** વિ૦ સર્વ પ્રત્યે પ્રેમથી જોનાર (૨) પું૦ (સં.) અશોક રાજા. **–યંવદા** સ્ત્રી૦ પ્રિય બોલનારી (૨) પું૦; સ્ત્રી૦ એક છંદ. **–યા** સ્ત્રી૦ વહાલી સ્ત્રી

પ્રિયંગુ સ્ત્રી૦ [સં.] એક વેલ

પ્રિયંવદા, પ્રિયા જુઓ “પ્રિય’માં

પ્રીછ સ્ત્રી૦ [સં. प्रेक्ष्, प्रा. पिच्छ्] ઓળખ [**–પડવી**]. **૦વવું** સ૦ ક્રિ૦ સમજાવવું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ઓળખવું (૨) સમજવું; જાણવું

પ્રીત સ્ત્રી૦ પ્રીતિ; પ્રેમ. [**–કરવી, –જોડવી, –બાંધવી** = પ્રેમસંબંધ કરવો. **–ચોરવી** = પ્રેમમાં દ્રોહ કરવો. **–લગાડવી** = પ્રેમ ઉપજાવવો.] **૦મ** પું૦ [જુઓ પ્રિયતમ] પતિ (૨) પ્રભુ. **–તાળ** વિ૦ પ્રેમાળ

પ્રીતિ સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રેમ (૨) મૃદુ શ્રુતિનો એક પ્રકાર. **૦દાન** ન૦ પ્રેમનું દાન કે પ્રીતિથી ભેટ કે કાંઈક આપવું તે. **૦ભોજન** ન૦ (વર્ણ કે નાતની સૂગ વિનાનું) સામુદાયિક ભોજન

પ્રીમિયમ ન૦ [ઇં.] વીમાનો હપ્તો (૨) શેરની મૂળ આંકેલી કિંમતમાં થતો વધારો

પ્રૂફ ન૦ [ઇં.] ગોઠવાયેલાં બીબાંની શુદ્ધિ તપાસવા લેવાતી અજમાયશની છાપ કે તેનો કાગળ. [**–જોવું, –વાંચવું** = ગોઠવેલાં બીબાંની શુદ્ધિ માટે તેમની છાપવાળો કાગળ વાંચી જોવો.]

પ્રેક્ટિસ સ્ત્રી૦ [ઇં.] વકીલાત કે દાક્તરીનું કામકાજ

પ્રેક્ષક પું૦ [સં.] જોનારો (૨) પરિષદ, સભા વગેરેમાં માત્ર જોવા સાંભળવા આવનાર

પ્રેક્ષણીય વિ૦ [સં.] જોવા જેવું. **૦ક** ન૦ જોવા જેવું દૃશ્ય; તમાશો.

પ્રેક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [સં. प्रेक्ष्] જોવું ['થિયેટર'

પ્રેક્ષાગાર, પ્રેક્ષાગૃહ ન૦ [સં.] નાટકશાલા;

પ્રેત ન૦ [સં.] શબ (૨) સપિંડીકરણ-પર્યંત

મરનારને મળતું એક કલ્પિત શરીર (૩) અવગતિયો જીવ (૪) પિશાચ જેવી એક યોનિ. **૦કર્મ**, **૦કાર્ય** ન૦ મરેલાના દહનથી માંડીને સપિંડીકરણ સુધી કરવામાં આવતું કર્મ. **૦દહન** ન૦ શબને બાળવું તે. **૦ભૂમિ(–મી)** સ્ત્રી૦ સ્મશાન. **૦ભોજન** ન૦ પ્રેતને ધરાવાતું ભોજન (૨)બારમું; મરણ પાછળ કરાતી નાત. **૦લોક** પું૦પ્રેતોને રહેવાનો લોક.**–તાવાહન** ન૦ [+आवाहन] પ્રેતને બોલાવવું તે

પ્રેમ પું૦ [सं.] હેત; પ્રીતિ (૨) ચાહ; રુચિ. **૦દા** સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રમદા. **૦ધર્મ** પું૦ પ્રેમનો ધર્મ; અહિંસાધર્મ. **૦પત્ર** ન૦, **૦પત્રિકા** સ્ત્રી૦ પ્રેમ દર્શાવતો કે પ્રેમીનો પત્ર. **૦પાશ** પું૦પ્રેમરૂપી બંધન. **૦બળ** ન૦ પ્રેમનું બળ; અહિંસાબળ. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ. **૦રસ** પું૦ પ્રેમરૂપી રસ. **૦લ(–ળ)** વિ૦ પ્રેમવાળું; પ્રેમાળ. **૦લક્ષણાભક્તિ** સ્ત્રી૦ નવધા ભક્તિનો એક પ્રકાર; શ્રેષ્ઠ ભક્તિ. **૦શૌર્ય** ન૦ પ્રેમ અને શૌર્ય; 'શિવલ્રી.' **૦ળતા** સ્ત્રી૦. **–માનંદ** પું૦ પ્રેમ અને આનંદ (૨) પ્રેમનો આનંદ (૩) બ્રહ્માનંદ. (૪) (સં.) જાણીતો ગુજરાતી કવિ. **–માનંદી** વિ૦ પ્રેમાનંદ આણનારું. **–માર્દ્ર** વિ૦ [+आर्द्र] પ્રેમથી ભીંજાયેલું. **–માસ્પદ** ન૦ [+आस्पद] પ્રેમનું સ્થાન; પ્રેમપાત્ર. **–માળ** વિ૦ હેતાળ; વહાલસોયું. **–માંશી** વિ૦ [+अंशी] પ્રેમના અંશવાળું; પ્રેમી. **–મી** વિ૦ પ્રેમવાળું; પ્રેમ કરનારું

પ્રેય ન૦ [सं.] ઐહિક–પાર્થિવ સુખ

પ્રેયસી સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રિય સ્ત્રી (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ વધારે પ્રિય; અતિ પ્રિય

પ્રેરક વિ૦[सं.] પ્રેરણા, ગતિ કે ઉત્તેજન આપનારું (૨)[વ્યા.]બીજાના તરફની પ્રેરણા બતાવનારું (ક્રિ૦નું રૂપ).**–ણા** સ્ત્રી૦ પ્રેરવું તે(૨)પ્રોત્સાહન (૩) આદેશ; આજ્ઞા (૪) ખાનગી સલાહ

પ્રેરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रेर्] મોકલવું (૨) ગતિ, પ્રોત્સાહન, આજ્ઞા કે ખાનગી સલાહ આપવી

પ્રેરિત વિ૦ [सं.] પ્રેરાયેલું

પ્રેષણા સ્ત્રી૦ [सं.] મોકલવું તે

પ્રેષિત વિ૦ [सं.] મોકલેલું

પ્રેષ્ઠ વિ૦ [सं.] વહાલામાં વહાલું [દાસ

પ્રેષ્ય વિ૦[सं.] મોકલવા લાયક (૨) પું૦ નોકર;

પ્રેસ ન૦ [इं.] દાબવાનું યંત્ર (૨) રૂ વગેરેને દાબી ગાંસડીઓ બાંધવાનો સંચો (૩) છાપવાનું યંત્ર (૪) છાપખાનું (૫) [લા.] છાપાં

પ્રેંખ પું૦ [सं.] ઝૂલો; આંદોલન (૨) સંગીતનો એક અલંકાર. **૦ણ** ન૦ ઝૂલો; આંદોલન. **–ખિત** વિ૦ ડોલતું; આંદોલનયુક્ત (૨) ન૦ સંગીતનો એક અલંકાર

પ્રોક્ત વિ૦, **–ક્તા** વિ૦સ્ત્રી૦[सं.]ઉક્ત; બોલાયેલું

પ્રોક્ષણ ન૦[सं.] પવિત્ર કરવા મંત્રપૂર્વક પાણી છાંટવું તે

પ્રોગ્રામ ન૦; પું૦ [इं.] કાર્યક્રમ

પ્રોચ્છ્રિત વિ૦ [सं.] ઊંચું [પ્રકાશ મારતું

પ્રોજ્જ્વલ વિ૦ [सं.] પૂર્ણ ઉજ્જ્વલ; બરોબર

પ્રોટીન ન૦ [इं.] ખાદ્યનું માંસપોષક એક અંગ

પ્રોઢું વિ૦ + પ્રૌઢ

પ્રોત્સાહક વિ૦ [सं.] પ્રોત્સાહન આપતું. **–ન** ન૦ ખૂબ ઉત્સાહ – ઉત્તેજન આપવું તે

પ્રોત્સાહિત વિ૦ [सं.] પ્રોત્સાહન પામેલું

પ્રોવું સ૦ક્રિ૦ [सं. प्रोत = પરોવેલું]પરોવવું(પ.)

પ્રોષિત વિ૦ [सं.] વિદેશ ગયેલું. **૦પતિકા**, **૦ભર્તૃકા** સ્ત્રી૦ જેનો પતિ વિદેશ ગયો હોય તેવી (નાયિકા). **૦પત્નીક** વિ૦ જેની પત્ની વિદેશ ગઈ હોય એવો (પુરુષ)

પ્રૌઢ વિ૦[सं.] પુખ્ત; આધેડ (૨) ગંભીર (૩) વિશાળ; ભવ્ય (૪) પ્રૌઢિવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦. **–ઢા** સ્ત્રી૦ ત્રીસથી પંચાવન વરસની નાયિકા; પ્રગલ્ભા. **–ઢિ** સ્ત્રી૦ પ્રૌઢપણું (૨) વિચાર અને ભાષાની પ્રૌઢતા (૩) ચમત્કારિક, સંક્ષેપ કે વિસ્તારવાળું અને સાભિપ્રાય લખાણ. **–ઢું** વિ૦ પ્રૌઢ (૨) અત્યંત

પ્લવંગ પું૦ [सं.] વાંદરો. **૦મ** પું૦ વાંદરો (૨) એક છંદ

પ્લાવિત વિ૦ [सं.] ડુબાડેલું; તરબોળ

પ્લાસ્ટ(–સ્ત)ર ન૦ [इं.] ચણતર ઉપર લગાવવાનો ચૂના વગેરેનો લેપ (૨) ઔષધનો લેપ (૩)તેવા લેપવાળી પટ્ટી [બનાવટી પદાર્થ

પ્લાસ્ટિક ન૦ [इं.] કચકડા જેવો એક નવો

પ્લીહા સ્ત્રી૦ [सं.] બરોળ

પ્લુત વિ૦[सं.]દીર્ઘ સ્વરથી દોઢા લાંબા ઉચ્ચારનું (૨) ડૂબેલું; તરબોળ. **–તિ** સ્ત્રી૦ ફૂદકો (૨) પૂર (૩) ઘોડાની એક ચાલ (૪) સ્વર ત્રણ માત્રા સુધી લંબાવવો તે

પ્લેગ પું૦ [इं.] એક ચેપી રોગ; મરકી; મહામારી. [**–ચાલવો, –ફાટી નીકળવો** = એ રોગ ચારે બાજુ શરૂ થવો.]

પ્લૅટફૉર્મ ન૦ [इं.] ફલાટ; સ્ટેશન પરનો લાંબો ઓટલો, જેના પર રહીને રેલગાડીમાં ચડઊતર થાય છે (૨) વ્યાસપીઠ; સભાનો મંચ

ફ

ફ પું૦ [सं.] ઓષ્ઠ્ય વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ ફ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ફકારવાળું [૦જી સ્ત્રી૦ ફોઈજી

ફઈ, ૦બા સ્ત્રી૦ જુઓ ફોઈ; બાપની બહેન.

ફઉડી સ્ત્રી૦ જુઓ ફાલુ: ફાઉડી

ફકત અ૦ [अ.] ફક્ત; માત્ર; કેવળ

ફક(–ગ)દંડ વિ૦ ['ફાગ,' 'ફગવું' ઉપરથી] ઉડાઉ (૨) લુચ્ચું (૩) બેફિકરું

ફકરો પું૦ [अ. फिक्रह] કંડિકા; પેરા

ફકાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦, **ફકાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ફાકવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ફકીર પું૦ [अ.] ત્યાગી; વૈરાગી (મુસલમાન). **૦ણ, –રાણી** સ્ત્રી૦ ફકીરની કે ફકીર સ્ત્રી. **૦ફકરું** ન૦ માગણ; બાવા જેવું માગણ. **–રી** સ્ત્રી૦ ફકીરપણું

ફકોડો પું૦ જુઓ ફાકો; કોળિયો

ફક્કડ [सं. फक्क् અથવા 'ફગવું' ઉપરથી] લોકલાજની પરવા વિનાનું; સ્વચ્છંદી (૨) વરણાગિયું; છેલ (૩) સુંદર (૪) ઉડાઉ; બેફિકરું (૫) રંગલો (ભવાઈમાં). **–ડાઈ** સ્ત્રી૦

ફક્કંફક્કા પું૦ બ૦ વ૦['ફાકવું' ઉપરથી] ખાઈ પી ઉડાવી દેવું તે (૨) ખાલીપણું

ફક્ત અ૦ જુઓ ફકત; માત્ર; કેવળ

ફગડણ વિ૦ જુઓ ફગદંડ

ફગ(–હ)ફગ(–હ) અ૦ [રવ૦] છૂટથી; પુષ્કળ

ફગફગવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] ફરફરવું; હવામાં ઊડવું (૨) રખડવું; રઝળવું (૩) ફદફદવું

ફગદંડ વિ૦ જુઓ ફકદંડ

ફગર સ્ત્રી૦ ['ફગવું' ઉપરથી ?] પરાગ(૨)[જુઓ પગર] ફાલ; ઢગ

ફગ(–ગા)વવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ફગવું] છેતરવું (૨) ખોટું સમજાવવું (૩) 'ફગવું'નું પ્રેરક (૪) ફેંકવું; ઉશેટવું

ફગવું અ૦ક્રિ૦ [दे. फग्गु = ફાગનો ઉત્સવ] વાંકું બોલવું; બોલીને ફરી જવું (૨) નિયંત્રણમાં ન રહેવું; છકવું

ફગવો પું૦ [જુઓ ફાગ] જુઓ ઘેરૈયો

ફગાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફગવવું [ફજેતી

ફગેરો પું૦ ['ફાગ' પરથી] પજવણી (૨) ઉઘાડી

ફગોટ(–ળ)વું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફગવવું;ફેંકી દેવું

ફગોડું વિ૦ ['ફગવું' ઉપરથી] ઢોંગી

ફગોળિયું વિ૦ ['ફગોળવું' ઉપરથી] ધારણા વિના ફેંકેલું [ફસકી ફાટી જવાનો રવ

ફચ, ૦ફચ અ૦ [રવ૦] ભોંકાયાનો કે એકદમ

ફજર સ્ત્રી૦ [अ. फज्र] મળસકું

ફજલ વિ૦ સુખી; આનંદી(૨) સ્ત્રી૦[अ.] કૃપા; મહેરબાની (૩) આબાદી

ફજેટવું સ૦ક્રિ૦ ['ફગોટવું' પરથી](ચ.) ફેંકવું

ફજેત વિ૦ [अ. फज़ीहत] ફજેતીવાળું; બદનામ [**–કરવું, –થવું**]. **૦ખોર** વિ૦ નઠોર; નફટ; ફજેતીનું બેફિકર(૨) બીજાની ફજેતી કરવાની કુટેવવાળું. **–તી** સ્ત્રી૦ ભવાડો (૨) બદનામી; અપકીર્તિ. [**ફજેતીનો ફાળકો** = ફજેતો; ભવાડો.] **–તો** પું૦ ફજેતી (૨) કેરીના ગોટલા, છોતરાં વગેરે ધોઈ કરાતી કઢી

ફટ અ૦ [રવ૦] તિરસ્કારનો ઉદ્ગાર (૨) કશું ફાટવાનો કે ફફડવાનો અવાજ (૩) [सं. स्फुट् प्रा. फुट] ફાટેલું–ખુલ્લું એ અર્થમાં (ઉઘાડું ફટ). [**–કહેવું** = તિરસ્કાર કરવો; 'ધિક્કાર છે' એમ કહેવું.]

ફટક અ૦ [રવ૦] [ફફડવાનો રવ] (૨) સ્ત્રી૦ બીક; ચમક (૩) અનાજ ઊપણવાની ચાદર;

ફડકિયું. ૦ફટક અ૦ [રવ૦]

ફટક સ્ત્રી૦ [જુઓ સ્ફટિક] બિલોર

ફટકડી સ્ત્રી૦ [સં. स्फटिका] એક જાતનો ખાર

ફટક દેવાળિયો પું૦[ફટક('ફટકિયું' કે 'ફટ'–ખુલ્લું ઉપરથી) + દેવાળિયો] પાકો દેવાળિયો

ફટકવું અ૦ક્રિ૦ ['ફીટવું' (प्रा. फिट्ट, सं. भ्रंश्) ઉપરથી] ખસવું; ચસકવું (ડાગળી, બુદ્ધિનું) (૨) વંઠી જવું (૩) ઊડી જવું (રંગનું) (૪) બીજી વાત પર ઊતરી પડવું

ફટકાર(–વ)વું સ૦ ક્રિ૦ ['ફટકો' ઉપરથી] મારવું; ચાબુક–સોટીથી મારવું

ફટકારું વિ૦ ['ફટકવું' ઉપરથી] ઘેલું; દીવાનું; બેફામ (૨) ચોંટેલું (૩) ખુલ્લું

ફટકારો પું૦ ['ફટકો' ઉપરથી] ફટકો કે તેનો અવાજ (૨) ['ફટકવું' ઉપરથી] ચિત્તભ્રમ(૩) ['ફટક' ઉપરથી] ધ્રાસકો

ફટકાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફટકારવું

ફટકાસાળ સ્ત્રી૦ [ફટકો + સાળ] ફટકો મારી વાણાનો કાંઠલો ફેંકાય એવી યોજનાવાળી સાળ

ફટકિયું વિ૦ ['ફટકવું' ઉપરથી] ઝટ ફૂટી જાય તેવું (૨) માથે જોખમ ન રાખે તેવું; ફરી જાય તેવું (દલાલ) (૩) [રવ૦] અવાજ કરતું (૪) ન૦ આખું એક બારણું; ફડકિયું

ફટકી સ્ત્રી૦ ['ફટક' ઉપરથી] ફટાકડી (૨) એક પક્ષી (૩) પારધીની જાળ (૪) (સુ.) ફટકડી

ફટકો પું૦ [રવ૦] ચાબુક કે સોટીનો પ્રહાર (૨) [લા.] ખોટ; હાનિ; શિક્ષા લાગે એવો ધોકો. [–પડવો, –લાગવો = પ્રહાર થવો (૨) નુકસાનમાં ઊતરવું; પાછા પડવું.]

ફટકો પું૦ [જુઓ પટકો] ટુવાલ; અંગૂછો

ફટફટ અ૦ [રવ૦] ફટાકડા વગેરેનો અવાજ (૨) ધિક્ધિક્ (૩) ઝટ ઝટ; વગર વિચારે. –ટી સ્ત્રી૦ મોટરસાઇકલ

ફટ(–ટા)વવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફટાવવું

ફટાક અ૦ [રવ૦] ફટ દઈને ખૂલે એમ

ફટાકડી સ્ત્રી૦ [રવ૦] પાણી લાગવાથી 'ફટ' અવાજ કરતું એક છોડનું ફીંડવું (૨) બંદૂકડી (૩) ટચાકડી

ફટાકડો પું૦ [રવ૦] ટેટો; એક જાતનું દારૂખાનું

ફટાકિયો પું૦ [રવ૦] ફટાકડો (૨) એક છોડ

ફટાકો પું૦ ફટાકિયો; ફટાકડો

ફટાટોપ પું૦ [સં.] ઊંચી કરેલી ફેણ [સાંપની] (૨) ફૂંફાડો; આડંબર; દમામ

ફટાડવું સ૦ક્રિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] વધારેપડતી છૂટ આપીને બહેકાવવું; ફટાવવું

ફટાણું ન૦ ['ફટ' ઉપરથી] ભૂંડું–બીભત્સ ગીત કે બોલ

ફટા(–ટો)ફટ અ૦ [રવ૦] ફટફટ; ઝપાટાબંધ; [ઉપરાઉપરી

ફટાબાર વિ૦ [ફટા (ફાટેલું) + બાર (દ્વાર)] તદ્દન ખુલ્લું – ઉઘાડું; ફટાર

ફટાયો પું૦ [सं. स्फट्, प्रा. फट्ट] વારસાનો ભાગ લઈ ભાઈથી જુદો પડેલો ઠાકોર

ફટાર વિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] તદ્દન ખુલ્લું; ફટાબાર (૨) ફાટેલું; નફ્ફટ. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ (ડોળા કે આંખ) ફાડવી. –રી સ્ત્રી૦ બડાઈ. –રું વિ૦ ફટાર

ફટાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ફાટવું' પરથી] ફટાડવું (૨) ફોડવું; સમજાવી પોતાના પક્ષમાં લેવું

ફટૈયો પું૦ જુઓ ફટાયો

ફટો વિ૦ પું૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] વીંધાયેલા કાનવાળો (બાવાનો સંપ્રદાય)

ફટોફટ અ૦ [રવ૦] જુઓ ફટાફટ

ફટોર વિ૦['ફાટવું' ઉપરથી] (સુ.) ફાટેલું; ફટકેલ

ફટોર(–ળ) વિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] પોચું ને મીઠું (સોપારી)(૨)ન૦ પવનથી તૂટી પડેલી કેરી

ફડ ન૦ દારૂ ગાળવાનું સ્થાન–ભઠ્ઠી (૨) [મ.] બજાર (૩) થાણું (૪) ગાનાર–નાચનારનું ટોળું (૫) એક પક્ષનું ટોળું (લાવણી ગાવામાં) (૬) અ૦ [રવ૦] (૭) ઉતાવળથી

ફડક સ્ત્રી૦ [રવ૦] ફટક; બીક (૨) પહેરેલા કપડાનો ઝૂલતો છેડો. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ ફડકથી ઝાટકવું. –કાર(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ ફટકારવું (૨) સબડકા મારીને ખાવું. –કિયું ન૦ છૂટો છેડો; ફડક (૨) દાણા ઊપણવા ચાદર પકડીને કરેલો પંખો; ફટક. –કો પું૦ કપડાની ફડકનો અવાજ (૨) ઊડવા માંડતાં થતો પાંખનો અવાજ (જેમ કે ચકલીનો) (૩) ખેતરમાં અનાજ ઓરવાનું ઓજાર (૪) સબડકો (૫) ફડક (૬)

ધ્રાસકો; ફાળ. [**-લેવો** = સબડકો મારવો. **ફડકા મારી લેવા** = ઝટપટ થોડુંઘણું ખાઈ લેવું.]

ફડક, -કિયું ન૦ બારણાનું પ્રત્યેક બારણું (૨) બે મળીને આખું બને તેવું દરેક

ફડચ(-શ) સ્ત્રી૦ [दे. फड्डुग] ચીરી; ફડકો

ફડચો પું૦ [ફાડવું + चह (फा.)] નિકાલ; તોડ (૨) દેવાની પતાવટ. [**-આણવો, -લાવવો** = તોડ લાવવો; પતાવટ કરવી. **ફડચામાં લઈ જવું** = દેવાળું જાહેર કરી, બાકી રહેલી મિલકતમાંથી દેવાની પતાવટ કરવી.]

ફડદું ન૦ ['ફાડવું' ઉપરથી] ફાંસ; વાંધો. [**ફડદાં મારવાં** = નકામું ને અર્થહીન બોલ્યા કરવું (૨) વાંધા નાખવા.]

ફડનવીસ પું૦ [સર૦ म.] સરકારી દફતરનો મુખ્ય અમલદાર; હિસાબી ખાતાનો અમલદાર

ફડનીસ પું૦ જુઓ ફડનવીસ. **-સી** સ્ત્રી૦ ફડનીસનું કામ-હોદ્દો (૨) સરકારી દફતરોનો ઓરડો

ફડફડ અ૦ [રવ૦] ઊડવાનો, ફૂટવાનો કે ધબકવાનો અવાજ (૨) ઉપરાઉપરી (૩) ધબકારો; ઊછળવું તે (હૃદયનું) (૪) વાંધળ; ઉતાવળ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ફડફડ અવાજ થવો (હવાથી ઊડવાથી) (૨) [બીકથી] ધ્રૂજવું; કંપવું (૩) ગુસ્સામાં બોલવું (૪) પૂંઠે ગુસ્સામાં બડબડવું. **-ડાટ** પું૦ ફફડવું તે (૨) [ला.] પતરાજી; તોર

ફડફોજદાર પું૦ [ફડ + ફોજદાર] થાણદાર

ફડબખતર, ફડબખ્તર વિ૦ ઉઘાડું; ખુલ્લું

ફડશ સ્ત્રી૦, **-શિયું** ન૦ જુઓ ફડચ; ચીરી

ફડાકી સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગપ (૨) બડાઈ. **-કિયું** વિ૦ ગપ્પીદાસ (૨) બડાઈખોર. **૦દાસ** પું૦ ફડાકિયું માણસ. **-કો** પું૦ ટોટો; ફટાકડો (૨) ધ્રાસકો; બીક (૩) જુઓ ફડાકી (૪) ફડાક એવો અવાજ. [**ફડાકા મારવા** = ગપ્પાં મારવાં (૨) બડાઈ હાંકવી.]

ફડાફડ અ૦ [રવ૦] ઉપરાઉપરી

ફડાવવું સ૦ક્રિ૦, **ફડાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ફાડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ફડાશિયું ન૦ જુઓ ફડશિયું; ચીરી

ફડાંભેર અ૦ પગનાં ચાપવાંને આધારે (બેસવું)

ફડિયો પું૦ ['ફડ' ઉપરથી] દાણા વેચનાર; કણિયો (૨) દારૂ ગાળનારો

ફડેતાળ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. फलिह (પાટિયું); म. फडताळ] પાટિયાંની પડદી

ફણગર પું૦ ફણધર; સાપ; નાગ

ફણગી સ્ત્રી૦ [दे. पउण] નાનો ફણગો. **-ગો** પું૦ અંકુર. [**-ફૂટવો** = અંકુર નીકળવો (૨) નવી વાત કે મુદ્દો ઊભાં થવાં.] **-ગાળું** વિ૦ ફણગાવાળું

ફણ(-ણા)ધર પું૦ [सं.] નાગ (૨) મહાદેવ

ફણસ ન૦ [सं. पनस, प्रा. फणस] એક ફળ. **-સી** સ્ત્રી૦ ફણસનું ઝાડ કે તેનું લાકડું

ફણસવો પું૦ [સર૦ 'ફણગો'] અંકુર

ફણસી સ્ત્રી૦ એક શાકની શિંગ (૨) જુઓ 'ફણસ'માં

ફણા સ્ત્રી૦ [सं.] સાપની ફેણ [**-કરવી, -માંડવી**]. **૦ધર** પું૦ જુઓ ફણધર

ફણી સ્ત્રી૦ [दे. फणिह] કાંસકી (૨) સાળનો લાંબી કાંસકી જેવો એક ભાગ જેમાં તાણાના તાર પરોવાય છે

ફણી પું૦ [सं.] સાપ. **૦શ, ૦ન્દ્ર** પું૦ શેષનાગ [(૨) મોટો નાગ

ફણો પું૦ ['ફણા' ઉપરથી ?] ચાપવું

ફતવાખોર વિ૦ [फा.] ઢોંગી; પાખંડી

ફતવો પું૦ [अ. फत्वा] મુસલમાની ધર્મશાસ્ત્રનો હુકમ (૨) ઢોંગ (૩) હુકમ. [**-કરવો, -માંડવો** = ઢોંગ કરવો. **-કાઢવો** = મુસલમાન ધર્મશાસ્ત્ર જેવો હુકમ બહાર પાડવો. (૨) જોહુકમી સરકારે વટહુકમ બહાર પાડવો.]

ફતે(૦હ)મારી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. पातीमारी] એક જાતનું નાનું વહાણ

ફતેહ સ્ત્રી૦ [अ. फतह] જીત; સફળતા. [**-કરવું** = સર કરવું; જીતવું. **-થવી, -મળવી** = જીત થવી. **-પામવું** = જીતવું. **ફતેહના ડંકા** = પૂરો વિજય.] **૦મંદ** વિ૦ વિજયી; સફળ. **૦મંદી** સ્ત્રી૦ જીત; જય. **૦મારી** સ્ત્રી૦ જુઓ ફતેમારી

ફદડક ફદડક અ૦ [રવ૦] જોરથી દોડતા [ઘોડાનો અવાજ

ફદફદ અ૦ [રવ૦] ફદફદવાનો અવાજ (૨) પોચું અને ગદગદી ગયેલું. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦

કોહીને, અથાઈને કે ખટાઈને ગદગદું થવું (૨) પરુ ભરાઈને ફૂટવાની તૈયારીમાં આવવું (૩) ખદખદવું. **-દાટ** પું૦ ફદફદવું તે

ફદાક અ૦ [રવ૦] પડવાનો અવાજ

ફદિયું ન૦ પૈસો (૨) ચાર પાઈ (મુંબઈ) (૩) નાની ગળી ભાખરી

ફના વિ૦ [अ.] નાશ પામેલું; પાયમાલ [**-કરવું, -થવું**]. **૦ફાતિયા** પું૦ બ૦વ૦ [अ. फातिहह] સમૂળગો નાશ [**-કરી નાખવું, -થઈ જવું**]. **૦ફિલશહ** પું૦ [+अ. फिरशय्ख] ગુરુના ધ્યાનમાં લીન થઈ જવું તે. **૦ફિલ્લા** પું૦ [+अ. फिल्लाह] ઈશ્વરમાં લીન થઈ જવું તે

ફનો પું૦ લંગરનાં દોરડાં વગેરે રાખવાનો વહાણનો આગળનો ભાગ

ફફડવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ફડફડવું

ફફડાટ પું૦ જુઓ ફડફડાટ

ફફળતું વિ૦ [રવ૦] ઊકળતું

ફફળાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] રેડવું

ફફૈયો, ફફોલો પું૦ જુઓ ફોલ્લો

ફફૂફો પું૦ ફકાર

ફરક પું૦ [फा. फर्क] ફેર; તફાવત [**-પડવો**]

ફરકડી સ્ત્રી૦ ['ફરકવું'] કાંતવાની ફીરકી (૨) ફરણી (૩) ખોડીબારું કે ત્યાં મુકાતું ચકરડું (૪) હવાથી ચક્કર ફરે એવું કાગળનું રમકડું. **-ડો** પું૦ મોટી ફરકડી (૨) ફૂદડી ખાવી તે; ત્વરિત ફેરો

ફરકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. फरक्किद] ધ્રૂજવું (૨) દેખાવું (૩) ખસવું

ફરકાટ, -રો પું૦ ['ફરકવું' ઉપરથી] ધ્રુજારો (૨) હાલચાલ

ફરકી સ્ત્રી૦ ફીરકી

ફરજ સ્ત્રી૦ [अ. फर्ज़] કર્તવ્ય. [**-અદા કરવી, બજાવવી**=પોતાનું કર્તવ્ય પાર પાડવું. **-પડવી**=પરાણે કરવું પડવું.] **-જિયાત** વિ૦ [अ. फर्ज़ियत] ફરજરૂપ; ફરજ તરીકે કરવું પડે એવું

ફરજંદ ન૦ [फा.] સંતાન

ફરજંદારી સ્ત્રી૦ [फा.] પેઢી દર પેઢી ઊતરતી હક્કદારી

ફરણી સ્ત્રી૦ ['ફરવું' ઉપરથી] ત્રાકની ચકરડી

ફરતાફરતી વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) અ૦ વારાફરતી; બદલાતું. **૦છાંયડી** જુઓ 'ફરતું'માં

ફરતારામ પું૦ [ફરતું + રામ] ફર્યા કરતો - એક જગાએ સ્થિર ન રહેતો માણસ (૨) સહેલાણી

ફરતું વિ૦ [જુઓ ફરવું] ચારે તરફ આવેલું (૨) ચાલતું; ગતિવાળું (૩) બદલાતું. [**-કરવું**= ચારે બાજુ ફરી શકે તેવું કરવું (૨) જતું-આવતું કરવું; ગતિમાન કરવું (૩) ફેલાતું કરવું. **-ફરવું** = રખડવું (૨) ચાલુ મુસાફરી કરવી. **-ફરી વળવું**=ચારે બાજુ વીંટાવું (૨) ફરતું કામ કરી લેવું; મુખ્ય કામ વિનાનું આજુબાજુનું કામ કરી લેવું. **-હરતું**=જઈ-આવી શકે, કામ કરી શકે તેવું. **ફરતાફરતી છાંયડી, ફરતી છાંયડી**=સુખદુઃખના વારાફેરા; અવારનવાર થતી ચડતીપડતી.]

ફરતે અ૦ ચોગરદમ; ચારે તરફ

ફરદ ન૦ [अ. फर्द] જોડમાંનું એક

ફરફર સ્ત્રી૦ ['ફેરુ' ઉપરથી] વરસાદની ઝીણી છાંટ (૨) અ૦ પવનમાં ઊડતું હોય એમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. फरफराय्] હાલવું; ફરકવું. **-રાટ** પું૦ ફરફર અવાજ (૨) અ૦ જલદી ઊડતું હોય એમ. **-રિયું** વિ૦ ફરફરે એવું (૨) ન૦ કાગળિયું (૩) કાનનું એક ઘરેણું (૪) હવામાં ઊડી જાય એવું એક બીજ; કણજું

ફરબે વિ૦ [फा. फरबेह] પુષ્ટ; તાજું (૨) ચરબીદાર

ફરમાન ન૦ [फा.] હુકમ (૨) સનદ. [**-ઉઠાવવું** =હુકમ માથે ચડાવવો. **-કાઢવું**=હુકમ બહાર પાડવો. **-નીકળવું**=હુકમ બહાર પડવો.] **૦બરદાર** વિ૦ [फा.] તાબેદાર. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ હુકમ કરવો. **-શ(-સ)** સ્ત્રી૦ હુકમ; ઉપરીની સૂચના (૨) ભલામણ [**-થવી**]. **-સી(-સુ)** વિ૦ ભલામણથી મળેલું; હુકમ પ્રમાણે તૈયાર કરેલું (૨) નમૂનેદાર

ફરમો પું૦ [इं. फॉर्म] બીબું - નમૂનો (૨) છાપવાને માટે પાનવાર ગોઠવીને તૈયાર કરેલ બીબાંનું ચોકઠું [**-ચડવો, -ઊતરવો**]

ફરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. फिर (सं. गम्)] આમતેમ કે ગોળ ગોળ ચાલવું (૨) મનગમાડા માટે કે

હવા ખાવા ટહેલવું(૩)ગતિ કરવી(૪)બદલાવું. [**–હરવું**=મનગમાડાં માટે આમ તેમ ચાલવું; બહાર ફરવા નીકળવું. **ફરવા જવું**=ચાલવાની કસરત કરવા કે બહાર ટહેલવા અથવા હવા ખાવા નીકળવું. **ફરી જવું**=ઉપર થઈ જવું; ફરી વળવું (૨)ફરી બેસવું (૩) બદલાઈ જવું. **ફરી બેસવું**=વચનભંગ કરવો;આડું બોલવું (૨) પક્ષફેર કરવો (૩) દિશા બદલીને બેસવું. **ફરી વળવું**=આસપાસ–ચોગરદમ જઈ આવવું કે પહોંચી જવું (૨) ચારે બાજુના બધા કામકાજને પહોંચી વળવું (૩) આસપાસ–ઉપર બધે થઈ જવું.]

ફરશી(–સી) સ્ત્રી૦ [सं. परशु, प्रा. फरसु] સુતારનું એક ઓજાર(૨) કુહાડીના ઘાટનું એક હથિયાર

ફરસ સ્ત્રી૦ [फा. फ़र्श] છાટ; તખતી. **૦બંધી** સ્ત્રી૦ પથ્થર બેસાડેલી જમીન

ફરસાટ પું૦ ['ફરસુ" ઉપરથી] ફરસો સ્વાદ. **–ણ** ન૦ કોઈ પણ ફરસી વાની

ફરસી સ્ત્રી૦ જુઓ ફરશી

ફરસી પૂરી સ્ત્રી૦ [ફરસું+પૂરી] એક જાતની પૂરી

ફરસીબ સ્ત્રી૦ આજ્ઞા; કાનૂન; ધારો

ફરસું વિ૦ [सं. परुष, प्रा. फरुस] ચણા, વટાણા વગેરે કઠોળ ખાતાં લાગતા સ્વાદનું

ફરહંગ પું૦ [फा.] શબ્દાર્થકોશ

ફરંગટી સ્ત્રી૦ ['ફરવું' ઉપરથી] (કા.) ફેર; ચકરી (૨) પાણીનું વમળ; ઘૂમરી (૩) ગોથું

ફરંદું વિ૦ ['ફરવું' ઉપરથી] પહોંચેલું; કાબેલ (૨) હરાયું; ભટકેલ

ફરાક ન૦ [इं. फ्रॉक] છોકરીઓને પહેરવાનું [એક વસ્ત્ર

ફરાગત સ્ત્રી૦ [अ.] નવરાશ; ફુરસદ (૨) વિ૦ નવરું; ફારગ; છુટું

ફરામોશી(–સી) સ્ત્રી૦ [फा.] ભુલકણાપણું

ફરાવી ન૦ [सं. फेरव, फेरु ઉપરથી] શિયાળ જેવું એક પ્રાણી

ફરાશી સ્ત્રી૦ ઊંચી જાતનું લોખંડ; ફરાંશી

ફરાસ પું૦ [अ. फर्राश] દીવાબત્તી તથા સાફસૂફનું કામ કરનાર ચાકર કે પટાવાળો. **૦ખાનું** ન૦ પાથરણાં, દીવા વગેરે સામાનનો ઓરડો

ફરાળ ન૦ [सं. फलाहार] ઉપવાસનો ખાસ ખોરાક; ફલાહાર. **–ળી** વિ૦ ફરાળ તરીકે ખવાય તેવું

ફરાંશી સ્ત્રી૦ (ચ.) જુઓ ફરાશી

ફરિયાદ સ્ત્રી૦ [फा. फर्याद] અરજી(૨)જુલમ કે અન્યાય સામેનો પોકાર (૩) દાવો [**–માંડવી**=દાવો કરવો.] **૦ણ** સ્ત્રી૦ ફરિયાદ કરનાર સ્ત્રી. **–દી** પું૦ ફરિયાદ કરનાર; વાદી (૨) સ્ત્રી૦ ફરિયાદ

ફરી, ૦થી(–ને) અ૦ ['ફરવું' ઉપરથી] પુનઃ; પાછું;વળી બીજી વાર. **૦ફરીને** અ૦ વારંવાર. **૦પાછું** અ૦ વળી, બીજી વાર

ફરર અ૦ [રવ૦] ફરરર એવો ઊડી જવાનો [અવાજ

ફરરફર અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (એકાએક કે સહેલાઈથી તૂટી પડવું કે ગબડી જવું)

ફરેડી સ્ત્રી૦ ['ફરવું' ઉપરથી] ઉઘાડવાસ થઈ શકે એવી ચીપોવાળી બારી (૨) લશ્કરની કવાયત પછી કરવામાં આવતા બંદૂકના બાર.[**ફરેડી મારી આવવી**=જલદી જઈ આવવું.]

ફરેબ પું૦; સ્ત્રી૦ [फा.] દગો; ધોખો; ઠગબાજી. **–બી** વિ૦ દગલબાજ

ફરે મુકામ અ૦ [ફરવું+મુકામ] ખલાસ; [પાયમાલ

ફરેલ(–લું) વિ૦ ['ફરવું' ઉપરથી] બદલાયેલું (૨) અનુભવી (૩) મિજાજી; અવિચારી

ફરો પું૦ [સર૦ म. फरा] સોળ પાલીનું માપ

ફરોદસ્ત પું૦ [સર૦ म., हिं.; (फा.?)] સંગીતનો એક તાલ

ફર્નિચર ન૦ [इं.] ખુરશી ટેબલ વગેરે જેવું [રાચરચીલું

ફર્શ સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ ફરસ

ફલ(–ળ) ન૦ [सं.] વનસ્પતિનું ફળ(૨)પરિણામ (૩)ફાયદો(૪)પાનું (હથિયાર કે ઓજારનું)(૫) [ગ.] 'ફંક્ષન'. [**–આવવું, બેસવું**=વનસ્પતિને ફળ થવું. **–મળવું**=પરિણામ ભોગવવાનું થવું.] **૦જ્યોતિષ** ન૦ ભવિષ્ય જોવાનું જ્યોતિષનું અંગ. **૦ત્યાગ** પું૦(કર્મના) ફળનો ત્યાગ. **૦દ, ૦દાયક, ૦દાતા** વિ૦ ફળદાયી. **૦દાયિત્વ** ન૦ [सं.] ફળદાયીપણું. **૦દાયી** વિ૦ ફળ દેનારું(૨) ફાયદાકારક. **–લન**

ન૦ ફળવું તે(૨)પાક(૩)પરિણામ. ૦પ્રદ વિ૦ ફળદાયી. ૦વત્ વિ૦ ફળવાળું;સફળ.૦શ્રુતિ સ્ત્રી૦ કર્મનું ફળ જણાવનારું કથન. ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ પરિણામ; ફળની પ્રાપ્તિ

ફલક ન૦ [अ.] આસમાન (૨) સ્વર્ગ

ફલક ન૦ [सं.] સપાટ પાટિયું (૨) પાનું (૩) થર; પડ;સપાટી (૪) બાણનું ફળું. ૦દંતી ન૦ એક જાનવર. ૦યંત્ર ન૦ ભાસ્કરાચાર્યે યોજેલું ખગોળશાસ્ત્રનું એક યંત્ર

ફલફૂડી વિ૦ ભોળું; વખાણથી ફુલાઈ જાય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ દોલત (ગુપ્ત ભાષામાં)

ફલન ન૦ [सं.] જુઓ 'ફલ'માં

ફલંગ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. फलांग, प्रा. फाला; सं. प्रलंघ्] ફાળ; ફૂદકો [-ભરવી, મારવી]

ફલાગમ પું૦[सं.] ફલનો આગમ;ફળ આવવું તે

ફલાટ ન૦ જુઓ પ્લૅટફૉર્મ

ફલાણું વિ૦ [अ. फुलाँ] અમુક. ૦ઢીકણું વિ૦ આ ને તે; અમકડું ને તમકડું

ફલાદેશ પું૦ [सं.] ફળ કહેવું તે (જ્યો.)

ફલાભિસંધિ સ્ત્રી૦ [सं.] (કર્મના) ફળનો ઉદ્દેશ કે હેતુ [ઊનનું કાપડ

ફલાલીન સ્ત્રી૦; ન૦ [इ. फ्लॅनल] એક જાતનું

ફલાસક્તિ સ્ત્રી૦[सं.](કર્મના) ફળમાં આસક્તિ

ફલા(-ળા)હાર પું૦ [सं.] ફળનો ખોરાક (૨) ફરાળ. **-રી** વિ૦ ફળાહાર કરનારું

ફલિત વિ૦[सं] ફળેલું;નીપજેલું (૨)ન૦ (ગ.) ફળ; 'રિઝલ્ટ'. **-તાર્થ** પું૦ પરિણામ (૨) ઉત્પન્ન થતો – નીપજી આવતો અર્થ

ફલી(-ળી)ભૂત વિ૦[सं.] સાર્થક(૨)ફળવાળું

ફલેચ્છા સ્ત્રી૦ [सं.] (કર્મના) ફળની ઇચ્છા

ફલોન્મુખ વિ૦ [सं.] ફળ દેવાને ઉન્મુખ – તૈયાર (કર્મ)

ફલ્ગુ વિ૦[सं.] તુચ્છ(૨)સુંદર(૩)પું૦ વસંત (૪) ગુલાલ (૫) સ્ત્રી૦ (સં.) ગયાક્ષેત્ર પાસેની નદી [એક નક્ષત્ર

ફલ્ગુન પું૦ [सं.] જુઓ ફાલ્ગુન. **-ની** સ્ત્રી૦

ફલ્લું વિ૦[सं. फुल्ल] પહોળું;વલ્લું (૨) નિખાલસ. [**-થઈ જવું** = ખૂબ આનંદમાં આવવું. **-થઈ ને ફરવું** = વરણાગિયા થઈને ચાલવું.]

ફશ(-સ) (સ,)સ્ત્રી૦[फा. फश (વશ) કે રવ૦?] પરાજય; હાર [**-થઈ જવી, બોલવી**]

ફસ સ્ત્રી૦[अ. फस्द] નસ; નાડી. [**-ખોલવી** = અમુક નસમાં કાપ મૂકી ઉપચાર અર્થે થોડું લોહી કાઢી નાખવું.] (૨) ['સ'માં યશ્રુતિ] જુઓ ફશ(૩)અ૦ (રવ૦) ફસકવાનો અવાજ

ફસકવું અ૦ક્રિ૦ [ફસ (રવ૦) + कृ(सं.); સર૦ अ. फस्ख = વિચાર છોડી દેવો કે બદલવો] છટકવું; નાહિંમત થવું (૨) તૂટી પડવું (૩) ફસ લઈને ફાટવું

ફસકી સ્ત્રી૦ જુઓ ફસ; હાર

ફસડાવું અ૦ક્રિ૦ [दे. फेल्लुस, हिं. फिसलना] (ચ.) તૂટી – ખસી પડવું; ફાંસાઈ જવું

ફસલ સ્ત્રી૦ [अ. फ़स्ल] મોસમ (૨) પાક. [**-આવવી, જવી. -ભરવી** = આખું વરસ ચાલે તેટલો પાક મોસમમાં સંઘરી લેવો.] **-લી** વિ૦ [फा.] મોસમનું

ફસ(-સા)વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. फंस (सं. विसंवद्)] સપડાવું; ભરાવું(૨) ઠગાવું. [**ફસાઈ પડવું** = ઠગાઈ ને ભરાઇ પડવું.] **ફસામણ(-ણી)** સ્ત્રી૦ ફસાવું તે. **ફસાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ફસવુંનું' પ્રેરક

ફહફહ અ૦ [રવ૦] હસવાનો રવ; ફગફગ

ફળ ન૦ જુઓ ફલ. [**-આવવું** = ફળ બેસવું (૨) પરિણામ મળવું. **-ઊતરવું** = ઝાડ ઉપર તૈયાર ફળ મળવું. **-કાઢવું** = ફાયદો મેળવવો. **-બેસવું** = ઝાડ ઉપરથી ફળ થવું. **-મળવું** = પરિણામ મળવું; બદલો મળવો.] **૦ઝાડ** ન૦ ખાઈ શકાય એવાં ફળ આપનાર ઝાડ. **૦દાયક, ૦દાયી** વિ૦ જુઓ ફલદાયક. **૦દ્રુ(-દ્ર્)પ** વિ૦ રસાળ; સારો પાક – ફળ આપે એવું. **૦દ્રુ(-દ્રૂ)પતા** સ્ત્રી૦. **૦વંત, ૦વાન** વિ૦ ફળવાળું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. फल्] ફળ આવવાં (૨) સિદ્ધ થવું. **૦સિદ્ધિ, -ળાહાર, -ળાહારી** જુઓ 'ફલ'માં. **-ળાઉ** વિ૦ ફળ આપતું

ફળિયું ન૦ [प्रा. फलिह (सं. परिघ = આગળો)] મહોલ્લો (૨) [सं. फल] પાનું; ફળ

ફળિયેલ વિ૦['ફળવું' ઉપરથી] + ફળ ઉ (૨)ફળેલું

ફળી સ્ત્રી૦ [જુઓ ફળિયું] નાનું ફળિયું (૨)

લાકડી (૩) [दे. फाली] શિંગ

ફળીભૂત વિ૦ જુઓ ફલીભૂત

ફણું ન૦ [सं. फलक] ફળ; પાનું (૨) મેલડી વગેરે દેવીઓના સ્થાનમાં રખાતું તેમનું નિશાન

ફંગોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફગોટવું [ઘુમાવવું

ફંગોળવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) જુઓ ફગોળવું (૨)

ફંગોળિયું વિ૦ જુઓ ફગોળિયું

ફંગોળો પું૦ મોટો હીંચકો; તેનું આંદોલન

ફંટાયું ન૦ ['ફંટાવું' ઉપરથી] બહારવટું. [**ફંટાયે નીકળવું** = બહારવટે નીકળવું.]

ફંટાવું અ૦ક્રિ૦['ફાંટો' ઉપરથી] દિશા બદલવી (૨) ફાંટા પડવા (૩) ['ફાંટ' પરથી](ફાંટ ભરી હોય તેથી જેમ તેમ કપડાનું) તણાવું; ટૂંકું પડવું. [**ફંટાઈ જવું** = વંકાઈ છેડાઈ જવું.]

ફંડ ન૦ [इं.] ઉઘરાણું; ફાળો; ટીપ

ફંદ(-દો) પું૦ [फा. फंद] ફાંદો; કાવતરું (૨) જાળ (૩) [લા.] દુર્વ્યસન. [**-કરવો(-વા)** = ઢોંગ-તોફાન મચાવવું. **-માંડવો** = ફંદ રચવો (૨) ધુમરાણ ને તોફાન મચાવવું. **-રચવો** = કાવતરું ગોઠવવું; જાળ રચવી.] **-દી(૦લું)** વિ૦ ફંદવાળું; કપટી (૨) ઢોંગી (૩) દુર્વ્યસની [થવી તે

ફંફેરો પું૦ (કા.) ફજેતો; ખાનગી વાત જાહેર

ફંફોસવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. फुस (सं. मृज् કે स्पृश्)] બારીકાઈથી તપાસવું; ખોળવું

ફંફોળવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ફંફોસવું [તપાસ

ફંફોળા પું૦ બ૦વ૦ ફંફોળવું તે; શોધ; ખોળ;

ફાઈલ સ્ત્રી૦ [इं.] કાગળો કે ચોપાનિયાં એકઠાં કરી રાખવાનું સાધન કે તેમાં એકઠાં કરી રાખેલ કાગળો કે ચોપાનિયાંનો સમૂહ.[**-કરવું** = ફાઈલમાં નાખવું-ભેરવવું (૨) તેનો આગળ કશો વિચાર કરવાની કે જવાબ આપવાની જરૂર ન માની, તેને ફાઈલમાં ભેરવી દેવું.]

ફાઉડી સ્ત્રી૦ જુઓ ફાલુ

ફાક સ્ત્રી૦ [फा. खाक] રાખ (૨) ભૂકી (૩) [જુઓ ફાકો] ફાકો

ફાકડો પું૦ [જુઓ ફાકો] ફાકો (૨) [જુઓ ફાકા] ખાવાનું ન મળવાથી થતું અનશન; ફાકા

ફાકતા ન૦ [अ. फाख्ता] એક પક્ષી

ફાકવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ફાકો] ઉછાળીને મોંમાં નાખવું; ફાકો મારવો [અનશન

ફાકા પું૦ બ૦વ૦ [अ.] તંગી; હાડમારી (૨)

ફાકી સ્ત્રી૦ નાનો ફાકો (૨) [જુઓ ફાક] દવાનું ચૂર્ણ [**-ખાવી, મારવી, લેવી**]

ફાકો પું૦ [दे. बुक्को = મૂઠી] ફાકવું કે ફાકેલું તે; બુક્કો. [**-ભરવો, મારવો** = એક વખત ફાકી શકાય તેટલું મોંમાં લેવું. **-મૂઠી** = થોડું ઘણું. **-મૂઠી આપવી** = થોડો ઘણો માર મારવો.]

ફાગ પું૦ [दे. फग्गु (सं. फल्गु)] વસંત (૨) હોળીનાં શૃંગારી ગીતો કે બોલાતા અપશબ્દ. [**-ખેલવો** = હોળી રમવી.]

ફાગણ પું૦ [सं. फाल्गुन] વિક્રમ સંવતનો પાંચમો મહિનો. **-ણિયું** વિ૦ ફાગણ માસને લગતું (૨) ન૦ ઝીણા પોતનું સ્ત્રીનું એક વસ્ત્ર

ફાચર સ્ત્રી૦ [ફાડ + ચું(फा. चह)] લાકડાની નાની ચીર; ફાંસ(૨) સુતારનું એક ઓજાર(૩) [લા.] નડતર. [**-મારવી** = ફાંસ મારવી (૨) આડખીલી ઊભી કરવી; અડચણ નાખવી.] **-રું** વિ૦ પહોળું; છીછરું (૨)રાંટું (૩) ન૦ ફાચર. **-રો** પું૦ લાકડાનો કકડો; ચીતળ

ફાજલ વિ૦ [अ. फाजिल] વધેલું (૨) ફાલતુ

ફાજેલ વિ૦ [अ. फाजिल] વિદ્યાવાન (૨)ડાહ્યું

ફાટ (ટ,) સ્ત્રી૦ [ફાટવું પરથી] ફાટવું તે (૨) તરડ (૩) કળતર (૪) [લા] ભેદ; ફૂટ (૫) ગર્વ; મદ. [**-આવે (તને!)** = તું ફાટી પડે! તારું સત્યાનાશ જાય!. **-ઊપડવી** = એકાએક કળતર શરૂ થવું. **-ચડવી** = હુંપદ આવવું; મદ ચડવો. **-થવી** = કળતર થવું. **-પડવી** = તરડ કે ચીરો પડવો (૨) તૂટ પડવી; ભાગલા પડવા. **-પૂરવી, સાંધવી** = સાંધાઓ વચ્ચેનું પોલાણ પૂરી દેવું. **-હોવી** = ઘણું ફાટે એવી હિલચાલ કે પદ્ધતિ હોવી (ઉદા૦ તેને લૂગડાંની ઘણી ફાટ છે.)] **૦ક** પું૦;સ્ત્રી૦ ઝાંપો; દરવાજો (૨) બાકું. [**-પડવી** = સટ્ટો ખેલનારને કશું ન મળે તેવી ભાવતાલમાં એક ટકાની વધઘટ થવી.] **૦કવાળો** પું૦ રેલવેની ફાટક સાચવનાર. **૦ચૂસ** સ્ત્રી૦ અંગનો દુઃખાવો;

કળતર. ૦**ફૂટ** સ્ત્રી૦ [લા.] વિરોધ; કુસંપ; ભેદ. [**-થવી, પડવી**]

ફાટવું અ૦ક્રિ૦[सं. स्फट्, प्रा. फट्ट] તૂટવું; ફાટ પડવી (૨) છકી જવું (૩) ખૂબ દુખવું (અંગ). [**ફાટી જવું** = ચિરાઈ જવું; જીર્ણ થઈ જવું(૨) વંઠી જવું; વહી જવું. **ફાટી નીકળવું** = એકાએક (રોગચાળો) શરૂ થવો અને ફેલાઈ જવો(૨) જોરભેર ઊછળી આવવું. **ફાટીને ચીરહિયું થવું** = વંઠી જવું; બહેકી જવું. **ફાટી પડવું** = એકાએક મરી જવું; એકદમ નાશ પામવું (૨) એકાએક ચિરાઈ જવું. **ફાટી પડ્યો! ફાટી મૂઓ!** = દુષ્ટ; એકદમ મરવાને યોગ્ય (સ્ત્રીઓના મોઢાની એક ગાળ).]

ફાટંફાટા, ફાટાફાટ સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ફાટવું તે (૨) ફાટફૂટ

ફાટું(-ટ્યું) વિ૦ ફાટેલું (૨) અસભ્ય (૩) ઉદ્ધત. [**ફાટી આંખે** = છકી જઈને; તોરમાં આવીને. **ફાટ્યા ફરવું** = મદમાં છકીને ફરવું. **ફાટ્યા ખાતે વાત હોવી, ફાટ્યામાં વાત હોવી** = અસભ્ય કે ઉદ્ધત થયેલું હોવું. **ફાટ્યામાં પગ ઘાલવો** = નબળું જોઈને પજવવું (૨) દુઃખમાં ઉમેરો કરવો. **ફાટ્યું ફાટ્યું બોલવું** = ઉદ્ધત જવાબ આપવા; તોરમાં બોલવું.] ૦**તૂટું(-ટ્યું)** વિ૦ ફાટેલું ને તૂટેલું (૨) જૂનું. **-ટેલ(-લું)** વિ૦ ફાટું

ફાડ સ્ત્રી૦ [‘ફાડવું’ ઉપરથી] ચિરાવું – ફાટવું તે (૨) ચીરી; કકડો (૩) અડધો રૂપિયો. ૦**ચું** ન૦ ચીરિયું. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ [दे. फड्ड] ચીરવું; તોડવું. **-હિયું** ન૦ ચીરી; ફડશ

ફાણું ન૦ (સુ.) બાકું (પ્રાયઃ દીવાલની અંદરનું)

ફાતડો પું૦ [સર૦ म. फात्या = ખસી કરેલો સાંઢ] હીજડો (૨) ભવૈયો

ફાતિયા પું૦બ૦વ૦ [अ. फातिहह] પાયમાલી

ફાતિયો પું૦ [अ. फातिहह] મરેલા પાછળ ભણાતો કુરાનનો અધ્યાય [**-પઢવો**]

ફાનસ ન૦ [अ. फानूस] બત્તી; દીવો [**-કરવું**]

ફાની વિ૦ [अ.] નાશવંત. ૦**પણું** ન૦

ફાફડો પું૦ એક જાતના થોરનું પહોળું પાન; થાપડો (૨) એક જાતની પહોળી શીંગ (૩) એક ફરસાણ – વાની. **-ડાશિં(-શીં,-સિં, -સીં)ગ** સ્ત્રી૦ એક જાતની પહોળી શીંગ

ફામ સ્ત્રી૦ [अ. फहम] ફોમ; સ્મરણ; યાદ

ફાયદો પું૦ [अ. फाइदह्] લાભ (૨) ગુણ; સારી અસર. [**-ઉઠાવવો** = નો લાભ – ઉપયોગ કરી લેવો. **-કરવો** = લાભ કરવો. **-થવો** = લાભ થવો (૨) (દવાની) સારી અસર થવી. **-પડવો** = (દવાની) સારી અસર થવી. **-રહેવો** = લાભ – બચત થવાં.] **-દાકારક, -દાકારી, -દેમંદ** વિ૦ લાભદાયક

ફાયો પું૦ [हिं. फाया] અત્તરમાં બોળેલું પૂમડું

ફારક,-ગ વિ૦ [अ. फारिग] છૂટું; મુક્ત (૨) નવરું. **-ગત** વિ૦[अ.फरागत] ફારક (૨) સ્ત્રી૦ ફારગતી. **-ગતી** સ્ત્રી૦ છુટકારો; મુક્તિ (૨) છૂટાછેડા [**-આપવી, -મળવી, -લેવી**]

ફારમ ન૦ [इं. फॉर्म] તપસીલ ભરવાનો આંકેલો કે ખાનાંવાળો કાગળ. [**-ભરવું** = તપસીલ ભરવાના આંકેલા કાગળમાં ભરવાની વિગતો લખવી.] [હસવા જેવું કાર્ય

ફારસ ન૦ [इं. फार्स] પ્રહસન; ગમ્મત (૨)

ફારસ પું૦ [फा.] (સં.) પારસ; ઈરાન. **-સી** વિ૦ ઈરાની (૨) સ્ત્રી૦ ફારસી ભાષા

ફાલ પું૦ [सं. फल કે ફાલવું પરથી ?] પાક (૨) [લા.] અતિશયતા. [**-આવવો** = પાક ઊતરવો.]

ફાલતુ વિ૦ [સર૦ हिं. फालतू] પરચૂરણ (૨) વધારાનું; નકામું

ફાલવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. फार (सं. स्फार) કે सं. फाल्य् ?] પ્રફુલ્લ થવું; ખીલવું (૨) વધવું; પુષ્ટ થવું [ઝાડ. **-સું** ન૦ એક ફળ

ફાલ(-ળ)સી સ્ત્રી૦ [फा. फाल्सह] ફાલસાંનું

ફાલુ ન૦ [सं. भल्लुक] એક જાતનું શિયાળ

ફાલૂદો પું૦ [फा.] મુસલમાનોની એક વાની; પાલૂદો [લગતું (૨) સ્ત્રી૦ એક નક્ષત્ર

ફાલ્ગુન પું૦[सं.] ફાગણ. **-ની** વિ૦ ફાગણને

ફાવ સ્ત્રી૦ [‘ફાવવું’ ઉપરથી] ફાવટ

ફાવવું અ૦ક્રિ૦[प्रा. फव्वीह (सं. लभ्)]ગોઠવું; અનુકૂળ આવવું (૨) સફળ થવું; લાગ ખાવો. [**ફાવતું આવવું** = ગોઠતું થવું; અનુકૂળ આવવું.] **-ટ** સ્ત્રી૦ (સુ.) ફાવવું – ગોઠવું તે

ફાવો પું૦ જુઓ ફાવ, ફાવટ

ફાશી(-સી)વાદ પું૦ [इं. फेशिझ्म] એક રાજદ્વારી રાષ્ટ્રીય વાદ. **-દી** વિ૦ (૨) પું૦ તે વાદને લગતું કે તેમાં માનનાર

ફાસફૂસ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ म. फूसफास] નકામો રદ્દી માલ. [**-ની તાપણી** = કાયર માણસોની ઉપદ્રવકારક ટોળી (પહેલાં ગમે તેટલું જોર બતાવી નબળી પડી જાય છે.)] **-સિયું** વિ૦ નકામું; નબળું

ફાસલો પું૦ [अ. फासिलह] સમય, અંતર, કે વિસ્તારનો ફરક. [**-પડવો**]

ફાસિસ્ટ વિ૦ (૨) પું૦ [इं.] જુઓ ફાસીવાદી

ફાસીવાદ,-દી જુઓ, 'ફાશીવાદ'માં

ફાસ્ટ પું૦ [इं.] ઉતારુઓની ઝડપી રેલવે ગાડી

ફાળ સ્ત્રી૦ [प्रा. फाला] ફલંગ(૨)ધ્રાસકો (૩) [सं. फाल, प्रा. फल्ल સુતરાઉ કપડું] કપડાનો લાંબો ટુકડો; ચીરો. [**-પડવી** = ધ્રાસકો પડવો. **-ભરવી** = ફલંગ મારવી (૨) સાહસ કરવું.]

ફાળકી સ્ત્રી૦ [सं. स्फार, प्रा. फार (ફેલાવેલું) ઉપરથી ?] નાનો ફાળકો (૨) [લા.] દોરાની આંટી. **-કું** ન૦ દોરા ઉતારવાનો ફાળકો-પરવીંટો. **-કો** પું૦ ફાળકું (૨) ચગડોળ

ફાળકો પું૦ [જુઓ ફાળકી; અથવા फलक (सं.) પરથી ?] સ્ટીમરમાં ત્રીજા વર્ગના ઉતારુઓને બેસવાની એક જગા. (એનાં પાટિયાં ઉપાડી લેવાથી સ્ટીમરના છેક નીચેના ભાગ સુધીની જગા ખુલ્લી થાય છે)

ફાળવવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. फाल (માથાના વાળને પાંતી પાડી વહેંચી નાખવા તે); અથવા प्रा. फाल (सं. स्फाटय्) = ચીરવું, ભાગલા પાડવા] વહેંચવું. **-ણી** સ્ત્રી૦ વહેંચણી

ફાળવું ન૦ [सं. फाल] (ચ.) વાવણિયાના દાંતાની અણીએ લગાડેલું લોઢું

ફાળસી, ફાળસું જુઓ ફાલસી

ફાળિયું ન૦ ['ફાળ' ઉપરથી] ફેંટો (૨)પંચિયું. [**-બાંધવું** = માથે ફેંટો બાંધવો. **-મૂકવું** = માથે તે પહેરવું.]

ફાળી સ્ત્રી૦ ['ફાળ' ઉપરથી] સાડી (૨) લાંબો [લૂગડાનો ફાળ

ફાળું ન૦ જુઓ ફાળકું

ફાળો પું૦ ['ફાળવવું' ઉપરથી] હિસ્સો (૨) વહેંચણી (૩) ઉઘરાણું; ટીપ. [**-નાખવો** = ઉઘરાવવા માટે સૌનો હિસ્સો નક્કી કરવો. **-પાડવો** = ફાળવવું. **-ભરવો** = પોતાને હિસ્સે આવતું ભરણું ભરવું. **ફાળે પડવું** = ભાગે આવવું; ભાગે પડવું.]

ફાંક (૦) સ્ત્રી૦ [हिं.] ચીર; ફાટ. [**-ભરવી, મારવી** = કપડાને દોરો ભરવો, સાંધવું.]

ફાંકડું (૦) વિ૦ ['ફક્કડ' ઉપરથી] રસિક (૨) ફક્કડ. **-ડાઈ** સ્ત્રી૦ વરણાગી; છેલબટાઉપણું

ફાંકવું (૦)સ૦ક્રિ૦['ફાંક'પરથી]ઓટવું;ફાંકભરવી

ફાંકું (૦) ન૦ જાદુ (૨) લીટો (૩) છિદ્ર

ફાંકો (૦) પું૦ ['બાંકું' ઉપરથી] તોર; અભિમાન. [**-રાખવો** = તોર કે અભિમાન હોવું.]

ફાંગ (૦) સ્ત્રી૦ એક છોડ

ફાંગડું(-ણું) (૦) ન૦ પ્રપંચ; જાળ. [**ફાંગડામાં નાખવું** = ફસાવવું.]

ફાંગું (૦) વિ૦ આંખે ત્રાંસું જોનાર; બાડું

ફાંજેટિયું (૦) ન૦ લૂગડાના છેડાની કરી લેવાની કામચલાઉ ઝોળી જેવું તે (ચ.)

ફાંટ (૦)પું૦[सं.] દવાને પલાળી રાખી બનાવેલું [પેય

ફાંટ (૦) સ્ત્રી૦ ['ફાંટો' (છેડો) પરથી] લૂગડાનો છેડો કે તેની કામચલાઉ કરી લેવાતી ઝોળી જેવું તે (૨) ફાંક કે તે ભરી લેવી તે - ફાંટિયો (૩) ખાઈ; પરિખા. (૪) એક ભાજી (૫) ફાંટો; કીનો. [**-ભરવી** = દોરા દેવા; ફાંક મારવી. **ફાંટમાં ફરવું** = કીનો રાખવો.] **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ દોરવવું; કાચા દોરા ભરી લેવા (બખિયા દેવા કે ઓટવા)

ફાંટિયો (૦) પું૦ [જુઓ ફાંટ] (કા.) આછો દોરો ભરવો તે; ટાંકો (૨) ફાંટો (૩) તડ; પક્ષ

ફાંટું (૦) ન૦ [प्रा. फट्ट (सं. स्फट्)] ફાંટો; શાખા (૨) વિ૦ ફાટેલું

ફાંટો (૦) પું૦ [જુઓ ફાંટું] શાખા; ભાગ (૨) કીનો (૩) તરંગ. [**-ઊઠવો** = તરંગ ઊઠવો. **-રાખવો** = કીનો હોવો.]

ફાંદ (૦) સ્ત્રી૦[सं. फांड]પેટનો ઝૂલતો ભાગ (૨) એક વેલો. [**-વધારી જાણવું** = માત્ર ખાવાનું ભાન હોવું; બીજી કશી ફિકર ન રાખવી.]

ફાંદો (૦) પું૦ [જુઓ ફંદ] પ્રપંચ; જાળ

ફાંફરડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. फांपर] કરડી ખાવું; પીંખી નાખવું (બહુધા 'ખાવું' સાથે)

ફાંફળ (૦) ન૦ (કા.) ખુલ્લી જગા; ફાસલો

ફાંફાં (૦) ન૦બ૦વ૦ [રવ૦] ડાફરિયાં (૨) વલખાં; મિથ્યા પ્રયત્ન

ફાંસ (૦) સ્ત્રી૦[સર૦हिं.]લાકડાની ઝીણી કરચ; ફાચર (૨)[લા.] આડખીલી (૩) [જુઓ ફાંસો] ગાળો. [**-કાઢવી** = અંગમાં પેઠેલી ઝીણી કરચ કે ફાચર ખેંચી કાઢવી (૨) અડચણ દૂર કરવી (૩) નડતરરૂપ હોય તેને મારી નાખવું. **-નાખવી, મારવી** = અડચણ ઊભી કરવી.]

ફાંસલો (૦)પું૦[જુઓ ફાંસ]ડાળખું (૨)શિકાર પકડવા ગોઠવાતી એક યુક્તિપૂર્ણ રચના;ફાંદો

ફાંસવું (૦)સ૦ક્રિ૦[જુઓ ફાંસો]ગાળો ઘાલવો (૨) ફાંસો નાંખવો (૩) તોડવું; ઉતરડી નાખવું (૪) ખોદવું; ખેડવું

ફાંસિયું (૦)વિ૦['ફાંસો' ઉપરથી]કપટી; ફસાવે એવું (૨) ફાંસો દઈ મારે એવું. **-યો** પું૦ ફાંસો દઈ મારનાર; જલ્લાદ

ફાંસી (૦) સ્ત્રી૦ [ફાંસો પરથી] ફાંસો દઈ મારી નાંખવાની શિક્ષા કે યુક્તિ. [**-દેવી, ફાંસીએ ચડાવવું (લટકાવવું)**]. ૦**ખો(-ગ)રો** પું૦ ફાંસિયો. ૦**ખોલી** સ્ત્રી૦ ફાંસીના કેદી માટેની જેલની ખાસ ઓરડી

ફાંસુ (૦) અ૦ અમસ્તું; ફોગટ

ફાંસું (૦) વિ૦ ['ફાંસો' પરથી] ફાંસિયું; કપટી

ફાંસો (૦) પું૦[सं. पाशक] ફાંદો (૨) દોરડાનો ગાળો. [**-ખાવો** = ગળાને ગાળામાં ભેરવી આપઘાત કરવો. **-દેવો** = ગળામાં ગાળો ભેરવી મોત નિપજાવવું.]

ફાંસોટિયું ન૦ ['ફાંસો' ઉપરથી] ફાંટ; ઝોળી (૨) કક્ષામાં આવે એટલો જથો

ફિકર સ્ત્રી૦[अ. फिक्र]ચિંતા; કાળજી[**-કરવી, -થવી, -રહેવી, -રાખવી, -હોવી**]. ૦**મંદ** વિ૦ ફિકરવાળું. ૦**મંદી** સ્ત્રી૦ કાળજી

ફિક્કું વિ૦ [हिं. फिका (सं. पीतकं ?)] નિસ્તેજ (૨) નીરસ; મોળું. [**-પડવું** = ફીકું થઈ જવું (૨) સ્વાદમાં ફીકું લાગવું.] **-ક્કાશ** સ્ત્રી૦ ફિક્કાપણું. [**-મારવી** = ફીકું પડેલું દેખાવું.] ૦**ફચ(-સ)** વિ૦ સાવ ફિક્કું

ફિટકાર પું૦ [प्रा. फिट्ट (सं. भ्रष्ट) નષ્ટ, ધ્વસ્ત + કાર (सं. कृ)] ધિક્કાર; અનાદર. [**-વરસાવવો**]. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ ફિટકાર કરવો

ફિટફિટ અ૦ [જુઓ ફિટકાર] ફટફટ; ધિક્ ધિક્ (૨) સ્ત્રી૦ ધિક્કાર

ફિટાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. फिट्ट (सं. भ्रष्ट) નષ્ટ - ધ્વસ્ત] 'ફીટવું'નું પ્રેરક

ફિડલ સ્ત્રી૦ [इं.] એક વિદેશી તંતુવાદ્ય

ફિણાવવું સ૦ક્રિ૦, **ફિણાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ફીણવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ફિતનો પું૦ [अ.] જુઓ ફિતૂર

ફિતૂર ન૦ [अ. फुतूर] ફેલ; ઢોંગ (૨) બળવો; દંગો (૩) તોફાન.[**-જાગવું** = દંગો થવો.] **-રી** વિ૦ ફિતૂરવાળું; તે કરનારું

ફિદવી પું૦ [अ.] ચાકર; દાસ

ફિદા વિ૦ [अ.] ખૂબ ખુશ (૨) અતિ આસક્ત

ફિનાઈલ ન૦ [इं.] ખાળ ઇ૦ માટે જંતુનાશક એક દવા

ફિબાદ સ્ત્રી૦ [अ. फीलबदीह] નકામી વાતો; બડબડાટ. **-દી** વિ૦ વાતોડિયું; બબડાટિયું

ફિયો પું૦ [सं. प्लीहा] બરોળ

ફિરકો પું૦[अ.] કોમ (૨) ટોળી; વર્ગ (૩) એક રાષ્ટ્રની પ્રજા

ફિરદોસ સ્ત્રી૦ [अ.] સ્વર્ગ. **-સી** પું૦ (સં.) [એક ફારસી કવિ

ફિરસ્તો પું૦[फा. फिरिश्तह]દેવદૂત(૨)પેગંબર

ફિરંગી પું૦ [फा.; सं. फिरंगिन्] પોર્ટુગલ દેશનો વતની (૨) ગોરો

ફિરાવન વિ૦ [अ. फिरअवन] મિજાજી; હઠીલું; [માથાનું ફરેલું

ફિલસૂફ પું૦ [अ. फैलसूफ] તત્ત્વજ્ઞાની. **-ફિક** વિ૦ ફિલસૂફી સંબંધી. **-ફી** સ્ત્રી૦ તત્ત્વજ્ઞાન. [**-ડહોળવી, હાંકવી** = તત્ત્વજ્ઞાનની નિરર્થક લાંબીચોડી વાતો કહેવી.]

ફિલ્ડિંગ સ્ત્રી૦ [इं.] ક્રિકેટમાં બૅટ રમનાર પક્ષ સામેના પક્ષનું કામ

ફિશિ(-સિ)યારી સ્ત્રી૦[રવ૦;સર૦म. फुशमी] બડાઈ; પતરાજી. [**-મારવી** = બડાઈ હાંકવી.]

૦ખોર વિ૦ બડાઈખોર

ફિસાદ સ્ત્રી૦ [अ. फसाद] તોફાન (૨) હુલ્લડ; બળવો. **૦ખોર,-દી** વિ૦ તોફાની (૨) બળવાખોર

ફિસિયારી, ૦ખોર જુઓ 'ફિશિયારી'માં

ફિસોટો પું૦ ફીણનો લોચો. [**-કાઢી નાખવો** =હંફાવી દેવું; દમ કાઢી નાખવો (૨) મોંમાંથી ફીણ પડે તેટલો માર મારવો.]

ફી સ્ત્રી૦ [ઇં.] લવાજમ (૨) મહેનતાણું; દસ્તૂરી

ફીક, -કાશ સ્ત્રી૦ [જુઓ ફિક્કું] ફિક્કાશ (૨) મોળાશ. **-કું** વિ૦ જુઓ ફિક્કું. **-કું ફચ(-સ)** વિ૦ સાવ ફીકું

ફીચ સ્ત્રી૦ [सं. स्फिच्च] જાંઘનો ઉપલો ભાગ

ફીટણ વિ૦ [ફીટવું પરથી] નાશવંત (૨) ન૦ નાશ. **૦કાળ** પું૦ પ્રલયકાળ. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ ફિટાડવું (૨) ફોડવું; લાંચ આપી ખસેડવું. **-વું** અ૦ક્રિ૦ [प्रा. फिट्ट (सं. भ्रंश्)] ટળવું; મટવું (૨) પતવું (૩) સામે થવું

ફીણ ન૦ [सं. फेन, प्रा. फेण] પ્રવાહી પર થતો ધોળો પદાર્થ. [**-કાઢી નાખવું**=થકવી નાખવું. **-પડવું**=(સખત માર કે શ્રમથી) મોંમાંથી ફીણ નીકળવું (૨) બહુ મહેનત પડવી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ખૂબ ઘૂમરડીને-ફીણ થાય તેમ-એકતાર કરવું (૨) [લા.] લાભ કાઢવો

ફીત સ્ત્રી૦ [पो. ?] ગૂંથેલી કોર

ફીફું ન૦ [રવ૦] (કા.) અનાજનું ફોતરું-ખોખું. [**ફીફાં ખાંડવાં**=નકામી મહેનત કરવી.]

ફીરકી સ્ત્રી૦ [प्रा. फिर (सं. गम्)] ચકરડી (૨) નાની ફાળકી

ફીલ પું૦ [फा.] હાથી

ફીસી સ્ત્રી૦ [જુઓ ફિસિયારી] બડાઈ

ફીસું વિ૦ [જુઓ ફશ] ફિક્કું (૨) ઢીલું; ઓછા જોરવાળું; ઝટ ફસકી જાય એવું

ફીંચ સ્ત્રી૦ જુઓ ફીચ

ફીંદલું ન૦ જુઓ પિલ્લું

ફીંદવું સ૦ક્રિ૦ ફેંદવું; વેરણછેરણ કરી નાંખવું (૨) ઢીલું કરી નાખવું; ચૂંથવું (૩) દબાવવું; કચરવું. **ફીંદાવવું** સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક]. **ફીંદાવું** અ૦ ક્રિ૦ [કર્મણિ]

ફુઆજી પું૦ (માનાર્થે) ફુઓ (૨) ફુઆસસરા

ફુઈ સ્ત્રી૦ [दे. पुप्फी] (સુ.) ફોઈ

ફુઓ પું૦[જુઓ ફોઈ] ફોઈનો વર. **૦સસરો** પું૦ પત્નીનો કે પતિનો ફુઓ

ફુક્કો પું૦[જુઓ ફૂગવું] મૂત્રાશય (૨) પરપોટો (૩) ફૂલકો (અર્થ ૩)

ફુગારો પું૦ ['ફૂગવું' ઉપરથી] ફુક્કો (૨) ફોલ્લો

ફુગાવવું સ૦ક્રિ૦. **ફુગાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'ફૂગવું'નું પ્રેરક ને ભાવે

ફુગાવો પું૦ ['ફૂગવું' ઉપરથી] નાણાંના ચિહ્નરૂપ કાગળના ચલણમાં અતિ ઘણો વધારો

ફુજૂલ વિ૦ [अ.] વધારેનું (૨) નકામું

ફુટકળ વિ૦ [સર૦ म.; हिं. फुटकल] ફાલતુ; પરચૂરણ (૨) નકામું

ફુત્કાર પું૦ [सं.] ફૂંફાડો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ફૂંફાડો [મારવો

ફુદીનો પું૦ [फा. पूदीनह (?); हिं पोदीना, म. पुदिना, फुद(-दा,-दि)ना] એક વનસ્પતિ

ફુદ્દી સ્ત્રી૦ જુઓ ફૂદી; નાની પતંગ

ફુદ્દેડો પું૦ [अप. फुडिअ (प्रा. फुरिअ; सं. स्फुरित) ઉપરથી] ફૂદડો; ઊડતો વંદો (૨) એક જાતનું ઘાસ

ફુપ્ફુસ ન૦ [सं.] ફેફસું

ફુફવાટો(-ડો) પું૦ [રવ૦] ફૂંફવાડો; જોસથી મારેલી ફૂંક (૨) [લા.] ગુસ્સાનો આવેશ. [**-મારવો**=જોરથી ફૂંફૂં કરવું (૨) ગુસ્સાથી બોલવું.]

ફુમતિયાળું વિ૦ ['ફૂમતું' ઉપરથી] ફૂમતાવાળું

ફુરકત સ્ત્રી૦ [अ.] વિયોગ; છૂટા પડવું તે

ફુરચો પું૦[फा.पुर्जह] કકડો. [**ફુરચા, ફુરચે-ફુરચા ઊડી જવા**=ટુકડેટુકડા થઈ જવા; છિન્નભિન્ન થઈ જવું.]

ફુરજો પું૦ [अ.] બંદર પરનું જકાત લેવાનું મથક (૨) વહાણો ઠેરવવાનું મથક

ફુરસદ સ્ત્રી૦ [अ. फुर्सत] નવરાશ. [**-કાઢવી** = ફુરસદનો-ખાલી સમય રાખવો.]

ફુલવણી સ્ત્રી૦ ફૂલવવું તે

ફુલારો પું૦, **-શ** સ્ત્રી૦['ફૂલવું' ઉપરથી]બડાઈ; પતરાજી [**ફુલારો મારવો**]. **-વટ** સ્ત્રી૦ ફુલાવવું તે. **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'ફૂલવું'નું પ્રેરક.

-ણું અ૰ક્રિ૰ 'ફૂલવું'નું ભાવે

ફુલેકું ન૰ ['ફૂલ' ઉપરથી ?] વરઘોડો

ફુલેલ ન૰ [ફૂલ+તેલ ?] સુગંધીદાર તેલ

ફુલેવર વિ૰ [इं. फलावर] ફૂલની ભાતવાળું (૨) ન૰ તેવું કપડું (૩) જુઓ ફુલ્લી, ફિલેવર (૪) [इं. कॉली फलावर] એક શાક

ફુલ્લ વિ૰ [सं.] ફૂલેલું (૨) ખીલેલું (૩) ઊઘડેલું

ફુલ્લુસ પું૰ [अ. फुलूस] નાણું

ફુલ્લી સ્ત્રી૰ ['ફૂલ' ઉપરથી] જુઓ ફિલેવર

ફુવારો પું૰ [फा. फव्वारह] પાણી ઊડતું પડે એવી રચના (૨) ઝરો [**-ઊડવો**]

ફુંગરાવવું સ૰ક્રિ૰ ['ફૂંકાર' ઉપરથી] ગમે તેમ ભરવીને ઉશ્કેરવું; બહેકાવવું

ફૂ અ૰ [રવ૰] ફૂંફાડાનો એવો અવાજ. [**-કરવું** = ફૂંક મારવી (૨) ફૂંફાડો મારવો (૩) ઉડાવી દેવું; અલોપ કરવું (૪) ખરચી નાખવું. **-થઈ જવું** = હવામાં ઊડી જવું (૨) ખરચાઈ જવું; ખલાસ થઈ જવું (૩) અદૃશ્ય-લુપ્ત થઈ જવું.]

ફૂગ સ્ત્રી૰ ['ફૂગવું' ઉપરથી] ઊબ. [**-વળવી** = ઊબ ચડવી.] **૦વવું** સ૰ ક્રિ૰ ફુગાવવું. **૦વું** અ૰ક્રિ૰ [सं. फक्क्, અથવા दे. फुग्गफुग्ग (વીખરાયેલા ફૂલેલા વાળવાળું)] ઊબ વળવી (૨) ફૂલવું (૩) બહેકવું

ફૂટ પું૰ [इं.] બાર ઇંચનું માપ કે તેવડી પટી

ફૂટ સ્ત્રી૰ [સર૰મ.] ફૂટવું તે (૨) ફાટ (૩) ભંગાણ; કુસંપ (૪) ન૰ સક્કરટેટી જેવું ફળ; ચીભડું

ફૂટડું વિ૰ [सं. स्फुट, प्रा. फुड] સુંદર; રૂપાળું

ફૂટપાથ પું૰ [इं.] પગે જનારા માટે શહેરી રસ્તાની બાજુ પર હોતી પગથી

ફૂટબૉલ પું૰ [इं.] હવા ભરેલો મોટો દડો કે એથી રમવાની અંગ્રેજી રમત

ફૂટવું અ૰ક્રિ૰ [प्रा. फुट] ખીલવું; વિકસવું; ઊગવું; પલ્લવિત થવું (૨) તૂટવું; ભાગી જવું (૩) જોરથી ફાટવું (૪) ખુલ્લું થવું; ઉઘાડું પડી જવું (૫) ફરી જવું; દગો દેવો. [**ફૂટી બદામ ન હોવી** = કશું પણ ન હોવું. **ફૂટી બદામનું** = તદ્દન માલ વિનાનું; કિંમત વિનાનું. **ફૂટેલા કપાળનું** = કમનસીબ; દુર્ભાગી. **ફૂટેલા કાળજાનું** = હૈયાસૂનું; ખબરદારી વિનાનું.]

ફૂટાફૂટ સ્ત્રી૰ ['ફૂટવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી ફૂટવું તે (૨) કુસંપ (૩) ભંગાણ

ફૂણગી સ્ત્રી૰ [જુઓ ફણગી] ઝીણી ફોલ્લી (૨) નાનો પરપોટો

ફૂદડી સ્ત્રી૰ [अप. फुडिअ (सं. स्फुरिअ)] ગોળ ગોળ ફરવું તે (૨) તારાના કે ફૂલના (*) જેવું ચિહ્ન

ફૂદડો પું૰ જુઓ ફુદેડો

ફૂદું ન૰ [જુઓ ફુદેડો] પાંખોવાળું નાનું જીવડું (૨) પતંગિયું

ફૂમકું (-તું) ન૰ [प्रा. फुम (सं. भ्रम्)] છોગું; કલગી. **-તી** સ્ત્રી૰ એક ઘરેણું (૨) નાનું ફૂમતું

ફૂર્તિ સ્ત્રી૰ [सं. स्फूर्ति] જાગૃતિ (૨) ઉત્સાહ. **૦લું** વિ૰ ફૂર્તિવાળું

ફૂલ ન૰ [अप. फुल; प्रा. फुल्ल (सं. फुल्ल)] પુષ્પ; તેના આકારની વસ્તુ (૨) આંખનો રોગ (૩) કાતરેલી સોપારી (૪) એક ઘરેણું (૫) ફૂલકોબી (૬) [જુઓ ફુલારો] સ્ત્રી૰ પતરાજી; ગર્વ. [**-આવવું** = ફૂલ બેસવું (૨) સ્ત્રીને અડકાવ આવવો (૩) આશા બંધાવી. **-ગૂંથવાં** = નવરા બેસી રહેવું. **-ચડાવવાં** = દેવ વગેરેને પુષ્પ અર્પણ કરવાં. **-થવું** = ફૂલ બેસવું. **-પડવું** = આંખની કીકીમાં ધોળો ડાઘ પડવો -એ જાતનો રોગ થવો. **-બેસવું** = પુષ્પ થવું. **-મારવી** = બડાઈ હાંકવી. **ફૂલની પાંખડી** = નજીવી ભેટ. **ફૂલને ઘોડે ચડવું** = ખોટો ભપકો મારવો. **ફૂલે વધાવવું** = દેવની પેઠ માન-ભાવપૂર્વક આવકાર આપવો.] **૦ક(૦ર)ણી** સ્ત્રી૰ એક જાતનું દારૂખાનું. **૦કો** પું૰ નાની ફુલાવેલી રોટલી (૨) કોઈ પણ વસ્તુનું ફૂલવું તે (૩) ફુલાવીને રમવાની રબરની ટોટી; ફુક્કો. **૦કોબી(૦જ)** સ્ત્રી૰ એક શાક; ફૂલ **૦ખર, ૦ગર** ન૰, **૦ખરણી** સ્ત્રી૰ ફૂલકણી. **૦ખંડી** સ્ત્રી૰ એક જાતનું દારૂખાનું. **૦ગજરો** પું૰ ફૂલની કલગી. **૦ગૂંથણિયું** વિ૰ એકમેકમાં સંકળાયેલું. **૦ગૂંથણી** સ્ત્રી૰ ફૂલ ગૂંથવાં તે (૨) [લા.] વસ્તુની બંધબેસતી સંકલના. **૦ચુંગી** સ્ત્રી૰ એક પક્ષી. **૦છોડ** પું૰ ફૂલ માટે ઉછેરાતો છોડ. **૦ઝાડ** ન૰ ફૂલને જ માટે ઉગાડાતું ઝાડ કે છોડ. **૦ડું** ન૰

ફૂલ (૨) ધાણીનો દાણો. ૦ણજી(-શી) વિ૦ (૨) પું૦ વખાણ કર્યાથી ફુલાઈ જાય તેવું. ૦ડોલ પું૦ એક ઉત્સવ. ૦તોડો પું૦ સ્ત્રીનું એક ઘરેણું. ૦દાન ન૦ ફૂલ મૂકવાનું પાત્ર. ૦દારૂ પું૦ સખત દારૂ(૨)દારૂનો અર્ક;મદ્યાર્ક. ૦ધાર વિ૦ પ્રમાણિક(૨)શાખવાળું. ૦ફટાક (-કિયું) વિ૦ વરણાગિયું(૨)નાજુક;તકલાદી. -ફૂલું વિ૦ ફૂલની જેમ ખીલેલું; કોમળ. ૦બરડો પું૦ એક જાતની સોપારી. ૦બાગ પું૦ ફૂલનો બાગ. ૦માલ સ્ત્રી૦ ફૂલની માળા (૨) ઘોડીની એક જાત. ૦લતા સ્ત્રી૦ ફૂલ માટે ઉછેરાતી લતા. ૦વડી સ્ત્રી૦ એક જાતની વડી. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ ફુલાવવું. ૦વાડી સ્ત્રી૦ ફૂલઝાડની વાડી. ૦વેલ સ્ત્રી૦ ફૂલલતા

ફૂલવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. फुल्ल] ઊપસવું (૨) પલ્લવિત થવું; ખીલવું (૩) [લા.] હરખાવું (૪) બડાઈ મારવી (૫) બહેકવું. [**ફૂલીને ટેટા થવું**=ટેટા જેવું ફૂલવું; ખૂબ ફૂલવું. **ફૂલીને દેડકો થવું**=મદાંધ થવું; અભિમાનમાં છકી જવું. **ફૂલીને ફાળકો થવું**=ફૂલણજી થવું; મોટી બડાશો મારવી.] ૦ફાલવું અ૦ક્રિ૦ બરોબર ખીલવું ને વધવું

ફૂલસાંકળું ન૦ ફૂલની ભાતવાળું સાંકળું

ફૂલસૂંઘણું ન૦ [ફૂલ+સૂંઘવું પરથી] નાક

ફૂલિયું વિ૦ ['ફૂલ' ઉપરથી] ખીલેલું (૨) ન૦ એક વનસ્પતિ (૩) નાનું પ્યાલું (૪) મથાળું

ફૂલી સ્ત્રી૦ ['ફૂલ' ઉપરથી] સેંથાનું એક ઘરેણું

ફૂલું ન૦ ['ફૂલ' ઉપરથી] આંખનો એક રોગ. [-પડવું=એ રોગ થવો.]

ફૂલ્સકેપ પું૦[इं.] અમુક વિશિષ્ટ કદનો કાગળ

ફૂવડ વિ૦ આળસુ (૨) ગંદું. ૦તા,-ડાઈ ૦વેડા સ્ત્રી૦ ફૂવડપણું

ફૂસ સ્ત્રી૦ ફસ (૨) વિ૦ રદ્દી (૩) અ૦-[રવ૦] થાક કે પરાજયનો ફુત્કાર (૪) ન૦ ઘાસ (સૂકું); ખડ. ૦ફાસ, ૦ફાસિયું, -સિયું વિ૦ હલકું; નિર્માલ્ય; ફાસફૂસિયું

ફૂં અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ; ફૂ

ફૂંક સ્ત્રી૦ [दे. फुंका] મોંથી પવન ફેંકવો તે (૨) પ્રાણ. [**-નીકળી જવી**=પ્રાણ નીકળી જવા. **-મારવી**=ફૂંકવું (૨) ખાનગી ચેતવણી આપવી (૩) ઉશ્કેરવું (૪) ભૂરકી નાખવી; ભરમાવવું (૫) ફૂંકથી હોલવવું (૬) ફૂંકથી ઠંડક વળે એમ કરવું. **ફૂંકે ફાટવું**=શબ્દ માત્રથી બી જવું.] ૦ણી સ્ત્રી૦ ફૂંકવાની રીત કે ભૂંગળી

ફૂંકવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. फुक्क (सं. फुत्+कृ)] ફૂંક મારવી (૨) ફૂંકીને વગાડવું (૩) [લા.] દેવાળું કાઢવું (૪) પંપાળવું. [**ફૂંકી ખાવું**=ઉડાવી દેવું; વાપરી નાખવું. **ફૂંકી દેવું, મૂકવું**=બાળી મૂકવું (૨) ગમે તે હલકા ભાવે વેચી નાખવું. **ફૂંકી ફૂંકીને**=બહુ સાવચેતીથી. **ફૂંકી ફૂંકીને કરડવું**=કરડે છે એવું ન જણાય તે રીતે કરડવું. **ફૂંકી ફૂંકીને ખાવું**=સામો ન જાણે તે રીતે તેનું ઉડાવી જવું; તેનું ખોતરી ખાવું. **ફૂંકી બેસવું**=જુઓ ફૂંકી ખાવું. **ફૂંકી રાખવું**=પંપાળવું; લાડ લડાવવાં.]

ફૂંકાર,-રો પું૦[प्रा. फुंकार(सं. फुत्कार)] ફૂંક (૨) ફૂંફવાટો. ૦વું સ૦ક્રિ૦ મોંમાં પાણી ભરી ફૂંકથી છાંટવું (૨) ફૂંક કે ફૂંફાડો મારવો

ફૂંગર સ્ત્રી૦ [ફૂં (રવ૦)+कृ] નસકોરું

ફૂંદાટો પું૦ [प्रा. फुंद (सं. स्पन्द)] ફિસોટો

ફૂંફવવું અ૦ ક્રિ૦ ફૂંફાડો મારવો

ફૂંફવાટો(-ડો), ફૂંફાટો(-ડો) પું૦ ફુફવાટો. [**-મારવો**=ફૂં એમ અવાજ કરવો.]

ફે (ફે) અ૦ શ્વાસ નીકળી ગયો હોય તેમ (ડરથી કે થાકથી) (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) હાક; ડર. [**-ફાટવી**=હાક વાગવી.]

ફેકન સ્ત્રી૦ મગદળની જોડીની એક કસરત

ફેચો (-ચ્ચો) પું૦ જુઓ ફીચ. [**ફેચા રહી જવા**=થાકથી જાંઘો ભરાઈ જવી- દુઃખવા લાગવી. **ફેચા નીકળી જવા**=(સ્નાયુ વગેરેના) લોચેલોચા નીકળી પડવા કે ઊડી જવા; છિન્ન ભિન્ન થઈ જવું.]

ફેજ પું૦ [अ.] ખરાબી; દુર્દશા (૨) શિક્ષા (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ इं; तुर्की પરથી] એક જાતની મુસલમાની ટોપી [**-કરવો, -થવો**]

ફેડ(ફે) અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે. [**ફેડ**

દઈને =ફેડ એવા અવાજ સાથે (મારવું)]

ફેટન સ્ત્રી૦ [ઇં.] બગી

ફેડણ વિ૦ [ફેડવું પરથી] ફેડનારું. **-વું** સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. फेड (सं. स्फेटय्)] દૂર કરવું; ટાળવું; મટાડવું (૨) અદા કરવું; વાળવું

ફેણ (ફે) સ્ત્રી૦ જુઓ ફણા (૨) ત્રાંબાના કોડિયા ઉપરની જીભ. [**-માંડવી** = ફણા ઊંચી કરવી; હુમલાની તૈયારી કરવી.]

ફેણ (ફે) ન૦ [सं. फेन] ફીણ

ફેણીની (ફે) સ્ત્રી૦ [दे. फिणिया] સૂતરફેણી (પુષ્ટિમાર્ગીય)

ફેદો પું૦ [‘ફદફદવું’ ઉપરથી?] લોચો. [**ફેદા ઊડી જવા** = લોચા નીકળી જવા; છિન્નભિન્ન થઈ જવું.]

ફેન ન૦ [सं.] ફીણ. **-નિલ** વિ૦ ફીણવાળું

ફેફર સ્ત્રી૦ [प्रा. फुर (सं. स्फुर्) ઉપરથી] થોથર [**-આવવી**]. **-રાવું** અ૦ક્રિ૦ ફેફર આવવી

ફેફરી સ્ત્રી૦, **-રું** ન૦ [प्रा. फुर (सं. स्फुर्) ઉપરથી] વાઈ

ફેફસું ન૦ [सं. फुफ्फुस] શરીરનું હવા લેવા [કાઢવાનું અંગ

ફેબ્રુઆરી પું૦ [ઇં.] ઈસ્વી સનનો બીજો માસ

ફેર (ફે) પું૦ [इं. फायर, हिं. फैर] ગોળીબાર

ફેર પું૦ [दे. फेरण] ફરક; તફાવત (૨) તમ્મર (૩) પેચ (૪) ઘેરાવો (૫) લુગડાની ફડક (૬) ચક્કર; વધારેપડતું ફરવાનું થવું તે (૭) ફેરવવાની ખીલી ઉદા૦ લવિંગિયાનો ફેર (૮) અ૦ ફરીથી. [**-આવવા** = ચક્કર આવવાં. **-ખાવો** = લાંબે રસ્તે - ચક્કર ખાઈ ને - આવવું. **-ચડવા** = ફેર આવવા. **-પડવો** = ફરક પડવો (૨) સુધારો થવો. **-પાડવા** = પેચ પાડવા. **ફેરમાં આવવું** = લાંબે રસ્તે આવવું.] **૦કૂંડાળું** ન૦ ચક્કર (૨) ગૂંચવાડો. **૦ણી** સ્ત્રી૦ ફેરી (૨) રખડપટ્ટી. **૦તપાસ** સ્ત્રી૦ ફરીથી તપાસ. **૦પાઘડી** સ્ત્રી૦ ફરી જવું તે. [**-બાંધવી** = બોલીને ફરી જવું (૨) સામા પક્ષમાં જવું (૩) ખોટી ટેવમાં પડવું.] **૦પાળી** સ્ત્રી૦ ફેરફાર (૨) વારાફરતી જુદા પાક ઉગાડવો તે. **૦ફટક** અ૦ આડું અવળું ભમતું હોય એમ. **૦ફરક** વિ૦ ઊલટું; ઊંધું (૨) અ૦ ગમે તેમ **૦ફાર** પું૦ ફરક; તફાવત (૨) સુધારો (૩) બદલી. **૦બદલ** વિ૦ ફેરબદલીવાળું. **૦બદલી** સ્ત્રી૦, **૦બદલો** પું૦ અરસપરસ ફેરફાર; અદલાબદલી **૦વણી** સ્ત્રી૦ ફેરવવું તે. **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ ‘ફરવું’નું પ્રેરક. **૦વાદી** વિ૦ ફેરવવાના વિચારનું (૨) પું૦ તેવો આદમી. **૦વાફેરવ** સ્ત્રી૦ ઉપરાઉપરી ફેરવવું તે. **૦વાળું** વિ૦ પેચદાર (૨) ચક્કર ખાવું પડે તેવું લાંબું (૩) ફરકવાળું

ફેરવો પું૦ [‘ફેર’ પરથી] (કા.) હાથે પહેરવાનો વેઢ

ફેરાવો પું૦ [‘ફેર’ પરથી] ફેર; ઘેરાવો (૨) ચક્કર

ફેરિયો પું૦ [‘ફેર’ ઉપરથી] ફેરી કરનાર

ફેરિસ્ત સ્ત્રી૦ [अ. फिहिस्त; સર૦મ.] યાદી; ટીપ

ફેરી સ્ત્રી૦ [‘ફેર’ ઉપરથી] ચક્કર; આંટો (૨) વખત; વાર (૩) કોઈ પણ વસ્તુ વેચવા માટે ફરવું તે. [**-કરવી, ફરવી** = ઘેર કે લત્તે લત્તે ફરીને વેચવું.] **-રો** પું૦ આંટો (૨) વારો (૩) ચક્કર. [**ફેરા ફરવા** = આંટા મારવા (૨) અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરવી (લગ્નવિધિમાં) (૩) લગ્નવિધિ પૂરો કરવો. **ફેરા ફેરવી દેવા** = ઝટપટ પરણાવી દેવું. **ફેરે જવું** = જાજરૂ જવું. **ફેરો ખાવો** = આંટો ખાવો; જઈ આવવું (૨) વ્યર્થ આંટો મારવો. **-થવો** = નકામો ફેરો પડવો (૨) દસ્ત થઈ જવા. **-પડવો** = જવાનો અર્થ ન સરવો. **-ફળવો** = જવાનો અર્થ સરવો. **-ફાંટો કરવો, ખાવો** = અહીં તહીં કામસર જવું - આવવું. **-લાગવો** = દસ્ત થઈ જવા.]

ફેલ (ફે) પું૦ [अ. फअल] ઢોંગ. **૦ખોર** વિ૦ ઢોંગી. **૦જામિ(-મી)ન** પું૦ સારી ચાલચલગતનો જામીન

ફેલ (ફે) સ્ત્રી૦ [જુઓ ફેલું] લટ; સેર. [**-ગૂંથવી** = છૂટી સેરે ગૂંથવું.]

ફેલાવ(-વો) (ફે) પું૦ [प्रा. पयल्ल (सं. प्रसृ) . ફેલાવું; પસરવું] વિસ્તાર; પ્રસાર. (૨) વૃદ્ધિ; પ્રગતિ. **-વું** અ૦ક્રિ૦ પ્રસરવું (૨) વધવું

ફેલી (ફે) વિ૦ ફેલ - ઢોંગ કરનારું

ફેલું (ફે) ન૦ [प्रा. पयल (सं. प्रचल) લટકતું; ફરકતું] (દોરડું ભાગતાં મુકાતી) તારની લટ (૨) ફાંસ

(૩) મુશ્કેલી; ગૂંચ [**-મૂકવું**=ફાંસ નાખવી.]

ફેલો પું૦ [इं.] કૉલેજમાં ગ્રેજ્યુએટ થયા બાદ આગળ અભ્યાસ માટે અપાતું એક પદ

ફેશન સ્ત્રી૦ [इं.] આચારવિચારમાં અમુક ખાસ વલણ–ઝોક કે વિશેષતા. [**-ચાલવી, નીકળવી, પડવી**]. **-નેબલ** વિ૦ ફેશનવાળું

ફેસલ વિ૦[अ.] છેવટનું(૨)નિકાલ થયેલું;ફેંસલ

ફેસલો (ફેં) પું૦ [अ.] નિકાલ; ફેંસલો; અંત. [**-આણવો**=પતવવું; પૂરું કરવું. **-આપવો** =ચુકાદો આપવો. **-મૂકવો**=અંત આણવો. **-લાવવો**=અંત લાવવો.]

ફેસવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. फेसणें] તોડવું (૨) ઉતારી પાડવું; નીચે આણવું

ફેસ્તો પું૦ [पो. फेस्ता, म. फेस्त પરથી?](સુ.) ફેજ; ફજેતો

ફેળ અ૦ (કા.) ચારે બાજુથી ખુલ્લું(૨) રક્ષણ વગરનું; નધણિયાતું

ફેં અ૦ (ફેં૦)[રવ૦]થાકની હાંફનો અવાજ(૨) [સ્ત્રી૦ હાહાકાર

ફેંકવું (ફેં૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं., म.] નાંખવું (૨) [લા.]ગપ મારવી

ફેંકંફેંકા, ફેંકાફેંક(-કી) (ફેં૦) સ્ત્રી૦ સામાસામી ફેંકવું તે

ફેંકારવું (ફેં૦) સ૦ક્રિ૦ ફેંદી કે વીંખીને લાંબું નાખવું. ઉદા૦ વાળ ફેંકારીને બેઠી છે

ફેંટ (ફેં૦) સ્ત્રી૦ [हिं.] કમરની આજુબાજુનો લૂગડાનો બંધ (૨) [રવ૦] થપાડ; ધબ્બો. [**-પકડવી**=કમરબંધ ઝાલીને પકડી રાખવું. **-મારવી**=થપાડ–ધબ્બો લગાવી દેવો.]

ફેંટો (ફેં૦) પું૦[જુઓ ફેંટ] માથે બાંધવાનું લૂગડું;ફાળિયું(૨)તાડ અને તરસાડનાં પાંદડાંની વચલી નસ (૩) ઠગાઈ

ફેંદવું (ફેં૦) સ૦ક્રિ૦ ફીંદવું; ચૂંથવું (૨) વિખેરી નાખવું. **ફેંદંફેંદા, ફેંદાફેંદ(-દી)** સ્ત્રી૦ ચૂંથાચૂંથ; વારંવાર ફેંદવું તે

ફેંદાવું (ફેં૦) અ૦ક્રિ૦ '**ફેંદવું**'નું કર્મણિ

ફેંફાટ (ફેં૦) અ૦ [(રવ૦) ફેં + ફાટ] પૂરપાટ (૨) બેફાટ (૩) ચારેગમ

ફેંફેં (ફેં૦) અ૦ જુઓ ફેં

ફેંસલ,-લો (ફેં૦) જુઓ 'ફેસલ'માં

ફેંસવું (ફેં૦) સ૦ક્રિ૦ જુઓ ફેસવું

ફૈડકો પું૦ [રવ૦; જુઓ ફડકો] ફટકો; લૂગડાની ઝપટ(૨)ઉતાવળે જવું આવવું તે;ઘૂમાઘૂમ(૩) ખેડૂતનું એક ઓજાર. [**-મારવો**=ઘૂમવું; ઝપાટાબંધ અહીં તહીં જઈ આવવું.]

ફૈડાફૈડ સ્ત્રી૦[રવ૦]આમ ને તેમ જવું; હૈડફૈડ

ફૈણા સ્ત્રી૦ દરદનું શમવું તે

ફોઇયાત વિ૦ [ફોઈ ઉપરથી] ફોઈનું, -ને લગતું. **-રું** વિ૦ ફોઈ તરફનું (૨) ન૦ ફોઈએ આપેલી બક્ષિસ

ફોઈ, ૦બા સ્ત્રી૦ [જુઓ ફુઈ] બાપની બહેન. **૦જી** સ્ત્રી૦ [માનાર્થે] ફોઈ (૨) ફોઈસાસુ. **૦સાસુ** સ્ત્રી૦ પતિ કે પત્નીની ફોઈ

ફોક વિ૦ [दे. फुक्का (મિથ્યા)] ફોગટ; રદ. **૦(-ગ)ટ** વિ૦ (૨) અ૦ નકામું; વ્યર્થ [**-જવું**]. **૦(-ગ)ટિયું** વિ૦ મફતિયું (૨) નકામું

ફોકસ ન૦ [इं.] દુરબીન કૅમેરા ઇ૦નું અમુક ખાસ કેન્દ્ર કે બિન્દુ જ્યાં પ્રતિબિંબ બરોબર સાફ હોય છે. [**-મળવું**=તેવું બિંદુ ગોઠવાવું **-મેળવવું**,=તેવું બિંદુ ગોઠવવું.]

ફોકિયત સ્ત્રી૦ [अ.] ગર્વ; અહંકાર

ફોકો પું૦ ભરવાડ

ફોગટ,-ટિયું જુઓ 'ફોક'માં

ફોજ (ફો) સ્ત્રી૦[फा.]સેના. **૦ખાતું** ન૦ લશ્કરી ખાતું. **૦દાર** પું૦ એક પોલીસ અમલદાર. **૦દારી** વિ૦કાયદાથી શિક્ષાપાત્ર ગુના સંબંધી 'ક્રિમિનલ' (૨) સ્ત્રી૦ ફોજદારનું કામ કે પદ (૩)ફોજદારી અદાલત. [**-કરવી, માંડવી**= ફોજદારી ગુનાની ફરિયાદ કરવી.]

ફોટ પું૦ [सं. स्फुट्] + સ્ફોટ; જોરથી ફૂટવું તે

ફોટો, ૦ગ્રાફ પું૦ [इं.] છબી [**-પાડવો, -લેવો**]. **૦ગ્રાફર** પું૦ છબી પાડનાર કે તેનો ધંધાદારી. **૦ગ્રાફી** સ્ત્રી૦છબી પાડવાની કળા

ફોડ પું૦; સ્ત્રી૦ [प्रा. फोड (सं. स्फोटय्)]ફોડવું તે (૨) વિગત (૩) નિકાલ (૪) વહેંચણી. [**-પાડવો**=છૂટુંછૂટું કરીને બતાવવું; વિગતે સમજાવવું.] **૦ણી** સ્ત્રી૦ ફોડવાની ક્રિયા (૨) [સર૦ म.] વઘાર

ફોડલી સ્ત્રી૰ [प्रा. फोड (सं. स्फोट) ફોલ્લો] ફોલ્લી. **–લો** પું૰ ફોલ્લો

ફોડવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ ફોડ] ફૂટે એમ કરવું (જુઓ ફૂટવું) (૨) –નો નિકાલ લાવવો (૩) ન૰ સમારીને કરેલો શાક ઇ૰નો કકડો (૪) દહીંનું ખડબું. [**ફોડીને કહેવું** = ખુલ્લેખુલ્લું કહેવું. **ફોડી લેવું** = માથે પડ્યું વેઠી લેવું.]

ફોડચી સ્ત્રી૰ (સુ.) ઝેરી સાપની એક જાત

ફોત સ્ત્રી૰ એક જાતની પોચી ડાંગર

ફોત વિ૰ [अ.] કતલ કરેલું; મારેલું

ફોતરી સ્ત્રી૰ ભિંગડું; પોપડી. **–રું** ન૰ છોતરું (૨) કાગળનો ટુકડો. [**ફોતરા જેવું** = માલ વિનાનું **ફોતરું નાખવું** = અરજીનો કાગળ મોકલવો (તુચ્છકારમાં).]

ફોદું વિ૰ [જુઓ ફદફદવું] પોચું; ખાલી ફૂલેલું. **–દો** પું૰ લોચો (દૂધદહીં ઇ૰નો)

ફોન પું૰ [इं.] ટેલિફોન. [**–આવવો** = ફોનની ઘંટડી વાગવી; ફોન દ્વારા વાત કરવાનું થવું. **–કરવો** = ફોનથી વાત કરવી. **–જોડવો** = કોઈ જોડે વાત કરવા તેના ફોન સાથે જોડાણ કરવું. **–થવો** = ફોનનું જોડાણ થવું (૨) ફોન કરાવો. **–લેવો** = ફોન કરનારની વાત સાંભળવા ફોનનું યંત્ર હાથમાં લેવું (૨) તેનો સંદેશો સ્વીકારવો.]

ફોનોગ્રાફ ન૰ [इं.] જુઓ ગ્રામોફોન

ફોફળ ન૰ [प्रा. पोप्फल (सं. पूगफल)] સોપારી. **–ળી** સ્ત્રી૰ સોપારીનું ઝાડ

ફોફળિયું ન૰ સ્ત્રીઓનું એક જાતનું વસ્ત્ર

ફોફળી સ્ત્રી૰ જુઓ 'ફોફળ'માં

ફોફું ન૰ [दे. पुप्पुअ = ફૂલેલું, જાડું] ખાલી ફૂલેલું - શક્તિ વગરનું માણસ (૨) [કા.] સીંગનું ફોતરું [ફોલ્લો

ફોફૈયો પું૰ ['ફોફું' ઉપરથી] પાણીથી ભરેલો

ફોમ (ફો) સ્ત્રી૰ [જુઓ ફામ] યાદ

ફોર [अ.] (ફોર,), **૦મ** સ્ત્રી૰ સુગંધ; સુવાસ (૨) [લા.] આબરૂ. [**–મારવી** = સુગંધ મહેકવી (૨) બડાઈ મારવી.] **૦વવું** સ૰ક્રિ૰ 'ફોરવું'નું પ્રેરક. **૦વું** અ૰ક્રિ૰ સુવાસ રેલાવી

ફોરન (ફો) અ૰ [अ.] ઝટપટ; જલદી

ફોરવું, –વવું જુઓ 'ફોર'માં

ફોરાઈ (ફો) સ્ત્રી૰ [प्रा. फुर् (सं. स्फुर्)] સ્ફૂર્તિ; ચંચળાઈ; ચાલાકી

ફોરું (ફો) વિ૰ [જુઓ ફોરાઈ] ચંચળ; ચાલાક (૨) જરા મોટું; ખૂલતું (૩) હલકું; અલ્પ વજનવાળું (૪) [ફો] ન૰ છાંટો; ટપકું. [**ફોરાં પડવાં** = વરસાદના થોડા છાંટા પડવા.]

ફોલ પું૰ [प्रा. फोड (सं. स्फोटय्) પરથી] ફોલીને કાઢેલું તે (૨) કચૂકા કાઢી નાખેલી આંબલી. **૦વું** સ૰ક્રિ૰ છોડાં વગેરે કાઢી ચોખ્ખું કરવું. [**ફોલી ખાવું** = ચૂંટી ખાવું; ખૂબ નિંદા કરવી (૨) પૈસાટકા છેતરીને પડાવી લેવા.] **–લાઈ (–મણી)** સ્ત્રી૰, **–લામણ** ન૰ ફોલવાની મજૂરી

ફોલ્લી સ્ત્રી૰ ['ફોડલી' ઉપરથી] નાનો ફોલ્લો. **–લ્લો** પું૰ ગૂમડું (૨) ઝળેળો. [**–ફૂટી જવો** = પીડા ટળવી (૨) સંશય જવો; ભેદ ખુલ્લો થવો (૩) નિકાલ થવો. **ફોલ્લા ફોડવા** = જૂઠું બોલવું; બદગોઈ કરવી.]

ફોશી વિ૰ ['ફૂશ' ઉપરથી] બાયલું; ઢીલું

ફોસલામણ(–ણી) સ્ત્રી૰ [प्रा. फुसणा (सं. स्पर्शना) પંપાળવું ઉપરથી] પટામણ (૨) છેતરામણ. **–ણું** વિ૰ (૨) ન૰ પટામણું

ફોસલાવવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ ફોસલામણ] પટાવવું; છેતરવું.

ફોસલાવું અ૰ક્રિ૰ છેતરાવું; પટાવું

ફોસ્ફરસ પું૰ [इं.] હવા લાગતાં સળગી ઊઠે એવું એક રસાયન (દીવાસળીમાં વપરાય છે.)

ફ્રેંચ વિ૰ [इं.] ફ્રાન્સ દેશનું (૨) સ્ત્રી૰ ફ્રાન્સની ભાષા

બ

બ પું૦ [સં.] ત્રીજો ઓષ્ઠ્ય વ્યંજન. **૦કાર** પું૦ બ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે બકારવાળું

બક પું૦[સં.] બગ; બગલો (૨) [સં.] કૃષ્ણે મારેલો એક રાક્ષસ. **૦(-ગ)ધ્યાન** ન૦ બગલા જેવું દંભી ધ્યાન–ધ્યાનનો ઢોંગ; ધૂર્તતા. **૦(-ગ)ધ્યાની** વિ૦ ધૂર્ત

બકડિયું ન૦ [બે + કડું] એક વાસણ

બકબક સ્ત્રી૦, **-કાટ(-ટો,-રો)** પું૦ [प्रा. बुक्क; हिं. बकना = ભૂંકવું કે ગર્જવું] નકામો લવારો–ડાચાકૂટ; બકવાટ [કરનારું

બકબકિયું વિ૦ ['બકબક' ઉપરથી] બકબક

બકરફૂદી સ્ત્રી૦ [બકરો + ફૂદવું? સર૦ म.] તોફાન; મસ્તી; મકરફૂદી

બકરી સ્ત્રી૦ [सं. बर्कर] બકરાની માદા. [**-બેં થઈ જવું**=સાવ નરમ થઈ જવું.] **-રું** ન૦ એક ચોપગું. **-રો** પું૦ બકરાનો નર (૨) રેલવેનાં વૅગનોને ધકેલવા માટે પૈડા નીચે રેલ પર મૂકીને વાપરવાનું એક લાંબું કોશ જેવું સાધન

બકરી ઈદ સ્ત્રી૦[अ. बकर् + ईद] મુસલમાનોનો એક કુરબાનીનો તહેવાર

બકલ ન૦ [इं.] કમરપટો તંગ કરવા–ખોસવા વપરાતી અણીદાર જીભોવાળી કડી

બકવા, ૦ટ(-દ) પું૦ [જુઓ બકવું; हिं., म.] બકમકાટ; લવારો [**-કરવો**]

બકવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. बुक्क? સર૦ हिं. बकना, म. बकणें] નકામો લવારો કરવો (૨) બોલવું (તિરસ્કારમાં) (૩) હોડ–શરત લગાવવી

બકવૃત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] બગલા જેવી વૃત્તિ; બકધ્યાનીની દંભી સ્વાર્થસાધુ વૃત્તિ

બકાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ બગાસું [**-ખાવી**]

બકાત વિ૦ [अ. बाकियात] વાપરતાં વધેલું; બાકી બચેલું; બચત. (૨) બાકી; બાદ. [**-રાખવું**=બાકી રાખવું; બાદ કરવું.]

બકાન ન૦ [हिं. बकायन, म. बकाण] એક વનસ્પતિ [(**-આવવી**)

બકારી સ્ત્રી૦ ઊલટીનો ઊબકો–ઉકરાંટો

બકા(-ખા)રો પું૦ [दे. बुक्कार] બૂમ; બરાડો (૨) બકવાદ. [**-પાડવો**=બૂમ પાડવી.]

બકાલ પું૦ [अ. बक्काल] કાછિયો (૨)વાણિયો (તુચ્છકારમાં). **૦વેડા** પું૦ બ૦ વ૦ હલકા પ્રકારના વાણિયાવેડા. **-લાપીઠ** સ્ત્રી૦ શાકબજાર. **-લી** પું૦ બકાલ; કાછિયો. **-લું** ન૦ લીલોતરી; શાક (૨) બકાલનો ધંધો

બકી સ્ત્રી૦ [सं.] બગલી (૨) (સં.) પૂતના (૩) ['બચી' ઉપરથી] બોકી, ચુંબન (બાળભાષા)

બકુલ ન૦, **-લી** સ્ત્રી૦ [सं.] બોરસલીનું ઝાડ (૨) તેનું ફૂલ [છોકરો (લાડમાં)

બકૂડી સ્ત્રી૦ [જુઓ બચુ] છોકરી. **-ડો** પું૦

બકોર પું૦ [दे. बुक्कार] ઘોંઘાટ; કોલાહલ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ બૂમ પાડી બોલાવવું

બક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [फा. बख़्शीदन] ભેટ તરીકે આપવું (૨) આપવું

બક્ષિશ(-સ) સ્ત્રી૦ [फा.] ભેટ. **૦પત્ર** ન૦ બક્ષિસ આપ્યા બાબતનું લખાણ–દસ્તાવેજ

બક્ષી પું૦ [फा.] લશ્કરને પગાર આપનાર અમલદાર (૨) નાગરોમાં એક અટક

બખડિયું ન૦ (ચ.) જુઓ બકડિયું

બખતર ન૦[फा. बक्तर] લોઢાનો પોશાક; કવચ; બખ્તર. **-રિયો** પું૦ બખતરવાળો યોદ્ધો

બખતાવર વિ૦ [फा.] બખ્તાવર; ભાગ્યશાળી; સુખી. **૦કદમ** વિ૦ શુભ પગલાંનું

બખર સ્ત્રી૦; ન૦ [જુઓ ખબર; સર૦ म.] વૃત્તાંત (૨) ઇતિહાસ; તવારીખ

બખરવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બખર] સાલવું; લાગવું (૨) [फा. बख़र; हिं. बखरा = હિસ્સો] પચવું; ભોગવી શકાવું

બખાબખી સ્ત્રી૦[જુઓ બખેડો] લડાલડી; ટંટો (૨) બખેડો; ફિસાદ [ગાબડું

બખારું ન૦ ['ભગ' ઉપરથી] બાકોરું; કાણું;

બખારો(-ળો) પું૦ [જુઓ બકારો] મોટો ઘાંટો; બુમાટો; હોહા. [**બખાળા કાઢવા** = દિલની દાઝ બોલીને બહાર પાડવી. **બખાળા પાડવા**=ઘાંટા–બરાડા પાડવા.]

બખાળિયું વિ૦ ['બખાળો' ઉપરથી] બખાળા પાડયા કરતું — તેવી ટેવવાળું

બખિયો પું૦ [फा. बख्यह] આંટી દઈને ભરેલો દોરાનો ટાંકો [**–દેવો, મારવો**]

બખીલ વિ૦ [अ.] કંજૂસ (૨) કંગાલ. **૦પણું** ન૦, **૦તા**, **–લાઈ** સ્ત્રી૦ કંજૂસાઈ (૨) કંગાલિયત

બખું ન૦ [જુઓ બખારુ] બાકોરું; ભગું (ચ.)

બખેડો પું૦ [સર૦ हिं. बखेडा (सं. व्याक्षेप, प्रा. वक्खेव ?)] મારામારી; ટંટો

બખોલ સ્ત્રી૦ ['બખું' ઉપરથી] બાકું – પોલાણ (ઝાડ, પહાડ, જમીન વગેરેમાં)

બખ્ખડ વિ૦ [જુઓ ખબ્બડ] જાડું; ઘટ્ટ

બખ્ત ન૦ [फा.] નસીબ

બખ્તતીતર ન૦ એક પક્ષી

બખ્તર, –રિયો જુઓ 'બખતર'માં

બખ્તાવર વિ૦ [फा.] જુઓ બખતાવર

બગ પું૦ [सं. बक, प्रा.] બગલો

બગડવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बिगडना; म. बिगडणें, જુઓ બગાડ] કથળવું; વણસવું; ખરાબ થવું (૨) ભ્રષ્ટ થવું (૩) અણબનાવ હોવો કે થવો

બગડિયું વિ૦ ['બગડો' ઉપરથી] જોડીવાળું; જોડીનું (૨) બંને બાજુ ઢળી પડે તેવું (૩) ન૦ એક જાતની સાંપડી

બગડિયો પું૦ [જુઓ બગડિયું] બે સેરો બુડાડીને અને બે તારીને ભરેલો ખાટલો

બગડો પું૦ [सं. द्विक्कः] બેનો આંકડો. [**બગડે બે** = છૈયાંછોકરાં વિનાનાં, વર ને વહુ (૨) માલ વિનાનું; નપુંસક (૩) બે ભેગા થાય એટલે કામ બગડે – એ અથની ઉક્તિ. **બગડે બે થવું** = નિર્વંશ જવું (૨) ધબાય નમઃ.]

બગદો પું૦ [સર૦ हिं. बगदना; જુઓ બગડવું] કચરો; પૂંજો

બગદોઈ સ્ત્રી૦ + જુઓ બદગોઈ

બગધ્યાન, –ની વિ૦ જુઓ 'બકધ્યાન'માં

બગબગું ન૦ [સર૦ म. बघणें = જોવું અથવા म. बगें = બહાવરાપણું] ભળભાંખળું; મળસકું

બગભગત પું૦ બગલા જેવો દંભી ભગત

બગરી સ્ત્રી૦, **–રું** ન૦ [प्रा. वग्ग (सं. वल्ग्) = ઉપર કૂદી – તરી આવવું ? સર૦ हिं. बगरना ફેલાવું, વીખરાવું] ઘી તાવવાથી ઉપર તરી આવતો કચરો (૨) ઘીતેલનો રગડો

બગલ સ્ત્રી૦ [फा.] ખભા તળેનો હાથના મૂળ આગળનો ખાડો. [**–લેવી** = બગલના વાળ મૂંડવા. **–વધવી** = બગલના વાળ વધવા. **બગલમાં ઘાલવું** = જુઓ બગલમાં લેવું. **બગલમાં ઘાલી ઊડી જવું** = છેતરીને સટકી જવું; ધૂતી જવું. **બગલમાંથી વાત કરવી** = ગપ મારવી. **બગલમાં મારવું** = બગલમાં દબાવાય તેમ પકડવું (૨) કબજે કરવું. **બગલમાં રાખવું** = કબજામાં રાખવું (૨) આશરામાં રાખવું. **બગલમાં લેવું** = બગલમાં દબાવાય તેમ પકડવું (૨) આશરો આપવો. **બગલમાં હોવું** = કબજામાં હોવું (૨) સંભાળ નીચે હોવું. **બગલો ઉઘાડી થવી** = આજુબાજુની ઓથ ચાલી જવી (૨) પાસેનું બધું જતું રહેવું; માલમતા ઊડી જવી (૩) કામમાંથી છૂટા થવું, નિરાંત થવી. **બગલો ઉઘાડી મૂકવી** = શરમ નેવે મૂકવી; નફટ થવું. **બગલો ઊંચી કરવી** = દેવાળું કાઢવું. **બગલો ફૂટવી** = એક હાથને સામી બગલમાં ઘાલી અવાજ કરવો; કાખલીઓ ફૂટવી (૨) રાજી રાજી થઈ જવું. **બગલો દેખાડવી** = દેવાળું કાઢવું. **બગલો વગાડવી** = જુઓ બગલો ફૂટવી.] **૦ગીર** વિ૦ આલિંગન આપનારું. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ આલિંગન. **૦થેલી** સ્ત્રી૦ ખભા પર ભેરવતાં બગલ નીચે લટકતી રહે તેવી થેલી. **૦બચ્ચું** વિ૦ બગલમાં સમાઈ રહે તેવું; ઠીંગણું; ગઠ્ઠું. **૦મો** પું૦ લાઠીની એક કસરત. **–લિયો** પું૦ ગમે ત્યારે ગમે તેવું કામ દે એવો માણસ

બગલદાણા પું૦ બ૦વ૦ ['બકલ' ઉપરથી ?] છૂટી કડીઓનાં સાંકળાં

બગલબચ્ચું, બગલમો જુઓ 'બગલ'માં

બગલિયો પું૦ જુઓ 'બગલ'માં

બગલી સ્ત્રી૦ ['બગલ' ઉપરથી] મગદળજોડીની કે મલખંભની એક કસરત

બગલી સ્ત્રી૦ [सं. बक, प्रा. बग ઉપરથી] બગલાની માદા. **–લું** ન૦ એક પંખી. **–લો** પું૦ નર-

બગલું; બક. [**બગલ-ભાવાર્થી** = બગલાની જેમ આપમતલબી – ધૂર્ત. **બગલો પાવશ (પ્રાવટ) બેસવો** = બગલાની જેમ ઢોંગ કરવો (૨) દેવાળું કાઢવું.] [વપરાય છે)

બગવા પું૦ કાનનો મેલ (અ૦વ૦ રૂપમાં

બગવાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. बगें = બાવરાપણું] બાવરા થવું; બાઘા જેવું થવું (ઊંઘમાંથી ઊઠતાં)

બગા, ૦ઈ સ્ત્રી૦ [दे. विग्गाइआ; विग्गाइ] ઢોર કે કૂતરાં ઉપર બેસતી એક જાતની માખ (૨) કાનનો એક રોગ

બગાડ, –ડો પું૦ [हिं; विगाड; म. विगड; विघड (सं. विघटन)] નુકસાન; ખરાબી (૨) વિકાર; સડો (૩) અણબનાવ (૪) ભ્રષ્ટતા [–કરવો, –થવો]. ૦વું સ૦ક્રિ૦ બગાડ કરવો

બગાવત સ્ત્રી૦ [સર૦ म. बघणें = જોવું] ચીવટ; નિઘા (૨) [अ.] બંડ

બગાસું ન૦ [सं. विकस्, प्रा. विगस] ઊંઘ ભરાતાં કે કંટાળાને વખતે દીર્ઘશ્વાસ લેતાં મોં ફાડવું તે. [–આવવું; ખાવું]

બગી સ્ત્રી૦ [इं. वग्गी] એક જાતની ઘોડાગાડી (૨) [સર૦ म. बघणें] નજર (૩) [?] ઉચ્ચારનું સ્થાન; મોં. ૦ખાનું ન૦ ઘોડા કે ગાડીઓ રાખવાનો તબેલો

બગીચો પું૦ [फा. बाग्चह्] બાગ [બાકું

બગું ન૦ જુઓ બખું; બાકું (૨) દીવાલમાં પડેલું

બગો પું૦ ['બગ' ઉપરથી ?] (શોકને પ્રસંગે પહેરવાનો) વચ્ચે તથા કિનારીમાં ધોળી ધોળી ભાતવાળો ગળીના રંગનો સાલ્લો

બગ્ગો પું૦ [सं. बक] (પ.) બગલો

બ(૦ડ)ઘડાટી સ્ત્રી૦ [રવ૦] (કા.) ત્રમઝટ (૨) દેકારો (૩) ધમાલ (૪) મારામાર

બઘાર વિ૦ ['બાઘું' ઉપરથી] હૈયાસૂનું; બેબાકળું

બચક બચક અ૦ [રવ૦] ધાવવાનો અવાજ

બચકવા પું૦ ['બચકું' ઉપરથી] જેને તેને બચકાં ભરે એવો એક વાયુરોગ

બચકંબચકા, બચકાબચકી સ્ત્રી૦ ['બચકું' ઉપરથી] સામસામે બચકાં ભરવાં તે

બચકાટવું સ૦ક્રિ૦ ['બચકું' ઉપરથી] બચક બચક ખાવું કે કરડવું

બચકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] વહાલનો 'બુચ્ચ' અવાજ કરવો; તેમ કરી લાડ લડાવવું

બચકારો પું૦ [રવ૦] બચબચ અવાજ (જેમ કે, અમુક લોક ખાતાં કરે છે) [પોટલી

બચકી સ્ત્રી૦ [तूर्की बुकचह्, हिं. बुकचा] નાની

બચકું ન૦ [જુઓ 'બચકારો' તથા 'બચકી'] કરડવું તે; ડાકું (૨) બચકામાં માય એટલો ટુકડો (૩) પોટકું. [–ભરવું = કરડવું; ડાકું ભરવું.] [પોટલું

બચકો પું૦ [જુઓ બચકી] મોટી બચકી;

બચકોરવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ म. बुचकळणें] બોળવું (૨) ['બચકારો' ઉપરથી] ઢોરને બચકારા વડે શાંત કરવું કે હાંકવું

બચકોરું ન૦ [જુઓ બચકોરવું] ડૂબકી

બચગી સ્ત્રી૦ [फा. वच्चह ઉપરથી] બાળપણ

બચત વિ૦ ['બચવું' ઉપરથી; સર૦ हिं.] બચેલું; વધેલું (૨) સ્ત્રી૦ બચેલું –વધેલું તે (૩) બચાવેલી રકમ. ૦ખાતું ન૦ બચત પૈસાનું ખાતું

બચપણ ન૦ ['બચ્ચું' ઉપરથી; સર૦ हिं. बचपन] બાળપણ

બચબચ અ૦ [રવ૦] ધાવવાનો અવાજ. **–ચાટ** પું૦ બચબચ અવાજ [વસ્તારી

બચરવાળ વિ૦ [બચ્ચું + વાળું] છોકરાંછૈયાંવાળું;

બચવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वञ्च्.; સર૦ हिं. बचना] ઊગરવું (૨) વધવું; સિલક રહેવું

બચાઈ સ્ત્રી૦ ['બચવું' ઉપરથી] બચત; ઉગારો. –ઉ વિ૦ બચત કરનારું

બચારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] બચકારવું (હાંકતાં)

બચારું વિ૦ જુઓ બિચારું

બચાવ પું૦ [જુઓ બચવું; हिं., म.] સંરક્ષણ (૨) ઉગારો; બચત. [**–કરવો** = દોષિત નથી એમ સાબિત કરવું.] **૦પક્ષ** પું૦ બચાવ કરનારો પક્ષ; પ્રતિવાદીનો પક્ષ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ 'બચવું'નું પ્રેરક. **–વો** પું૦ + બચાવ

બચી સ્ત્રી૦ ['બચ્ચું' ઉપરથી] છોકરી; દીકરી

બચી(–ચ્ચી) સ્ત્રી૦ ['બચ' રવ૦] ચુંબન

બચુ પું૦; (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ બચ્ચું] છોકરા કે છોકરીને માટે લાડવાચક શબ્દ

બચેરી સ્ત્રી૦ [म.] (સુ.) કૂથલી; નિંદા

બચોળિયું ન૦ ['બચ્ચું' ઉપરથી] નાનું બાળક

બચ્ચાંકચ્ચાં ન૦બ૦વ૦ ['બચ્ચું'નો દ્વિર્ભાવ] નાનાં છોકરાં; છૈયાંછોકરાં

બચ્ચી સ્ત્રી૦ જુઓ બચી

બચ્ચું ન૦ [फा. बच्चाह; हिं., म. बच्चा (सं. वत्स ?)] બાળક (પ્રાય: પશુનું). **-ચ્ચો** પું૦ છોકરો(૨)[લા.]માણસ -'એની માનો દીકરો,' એવો ભાવ બતાવે છે. ઉદા૦ બચ્ચો હોય તે હવે આવે. **-ચ્ચમજી, -ચ્ચાજી** પું૦ [સર૦ म.] (બચ્ચો ૨ અર્થમાં. પ્રાય: સંબોધનમાં વપરાય છે)

બચ્છડ વિ૦ બરછટ; ખરબચડું. ૦પણું ન૦

બજર પું૦; સ્ત્રી૦ તમાકુ; છીંકણી. [**-દેવી** (દાંતે)=દાંતે છીંકણી ઘસવી.]

બજરબટુ(-ટ્ટુ) ન૦ [સર૦ हिं. वजरवट्टू; સિંહલ सचर वट्टू] પોયણીનું ફળ (૨) રીંછના મોંમાં ઘાલીને કાઢી લીધેલો કાળો મણકો (નજર ન લાગે માટે બાળકને કોટે બાંધવાનો)

બજરંગ(-ગી) પું૦ [सं. वज्रांग; हिं.] (સં.) હનુમાન ૦દંડ પું૦એક પ્રકારની દંડની કસરત

બજરિયું ન૦ ['બજર' ઉપરથી] બજર-છીંકણીની ડાબલી

બજ(-જા)વણી સ્ત્રી૦ ['બજાવવું' ઉપરથી] અમલમાં મૂકવું - મુકાવું તે

બજવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वज्ज (सं. वद्): સર૦ हिं. बजना] અમલમાં આવવું - મુકાવું (૨) વાગવું (વાદ્યનું; કલાકનું). **-વૈયો** પું૦ [સર૦ हिं.; म. बजवय्या] કુશળ વાદ્ય વગાડનારો

બજાક(-ખ) વિ૦ [म.] બેવકૂફ

બજાજ પું૦ [अ. बज़्ज़ाज] કાપડિયો. (૨) એક મારવાડી અટક. **-જી** સ્ત્રી૦ વેચવાની ચતુરાઈ (૨) વેચનાર અને ખરીદનાર વચ્ચેની રકઝક

બજાણિયો પું૦ ['બજાવવું' ઉપરથી ?] નટ; દોરડાં ઉપર નાચનાર

બજાર પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [फा. बाजार] ચૌટું; હાટ (૨) ગુજરી (૩) ભાવ; દર (૪) ખપત; ખરીદ. [**-કરવું**=બજારમાં ખરીદી કરવા જવું. **-બેસી જવું**=ભાવ બેસી જવા - ઓછા થઈ જવા. **-માંડવું**=વસ્તુઓ લઈ વેચવા બેસવું. **-વધી જવું**=ભાવ વધી જવા. **-વહોરવું, હોરવું**=બજારમાંથી જરૂરી ખરીદ કરવી.] ૦ગપ સ્ત્રી૦બજારમાં ચાલતી-જાહેર ઊડતી વાત. ૦ણ સ્ત્રી૦દુકાનદાર વેશ્યા. ૦પૂતળી સ્ત્રી૦ બનીઠનીને ફર્યા કરનારી સ્ત્રી. ૦ભાવ પું૦ બજારમાં ચાલતો ભાવ. **-રી** વિ૦ બજારનું; -ને લગતું. **-રુ** વિ૦ બજારનું; સાધારણ; હલકું (૨) બજારમાં ચાલતું; ઊડતું; સત્તાવાર નહિ એવું (૩) સ્ત્રી૦ દુકાનદાર વેશ્યા; બજારણ ['બજવું'નું પ્રેરક

બજાવણી સ્ત્રી૦જુઓ બજવણી. **-વું** સ૦ક્રિ૦

બજીદ વિ૦ [फा. बज़िद] આગ્રહી; હઠીલું

બજોટો પું૦ લોટો

બજોઠો પું૦[हिं. विजायठ ?] હાથનું એક ઘરેણું

બઝ ન૦ એક પક્ષી

બઝાડવું સ૦ક્રિ૦ 'બાઝવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] માથે નાખવું; ગળે વળગાડવું

બઝૂ(-ઝો)ડવું સ૦ક્રિ૦[બ (सं. वि) + ઝૂડવું] ઉપરાઉપરી સારી પેઠે ઝૂડવું - મારવું

બટ વિ૦ [सं. बटु: કે वृत्त (प्रा. वट्ट); સર૦ म.] ભરાવદાર (૨) નક્કર; ઘટ(૩)પું૦; ન૦ ઠીંગણું, મજબૂત ટટ્ટુ (૪) [?] ન૦ ઊંચામાં ઊંચી જાતનું લોઢું (૫) અ૦ સાવ; તદ્દન

બટક વિ૦ [રવ૦] બરડ (૨) ['બટકું' ઉપરથી અથવા 'બટુક' ઉપરથી] ખરાબોલું; તીખું; કડક. ૦ણ(-ણું) વિ૦ બરડ; બટકી જાય એવું (૨) કરડકણું. ૦બોલું વિ૦ ટીખળ કરનાર; વિનોદી(૨)રોકડું પરખાવી દેનારું - કહી દેનારું

બટકવું અ૦ ક્રિ૦ ['બટક' રવ પરથી] ભાંગી જવું (૨) ખરી જવું. **બટકાવું** અ૦ ક્રિ૦ ફાંસાઈ જવું (૨) ફેહ ફેહ ફાટી જવું (કપડા માટે)

બટકી સ્ત્રી૦ [જુઓ બટ] ઠીંગણી, ભરાવદાર સ્ત્રી (૨) [म.] ચાકરડી; લૂંડી(૩)રખાત; વેશ્યા

બટકું ન૦ [सं. वंटकं=ખંડ, ટુકડો] બચકું; ડાકું (૨) કડકો (૩) વિ૦ ['બટુક' ઉપરથી] ઠીંગણું. [**-ભરવું**=(ટુકડો મોંમાં આવે તેમ) બચકું ભરવું.]

બટણ પું૦ એક પક્ષી

બટન ન૦ [इं.] બોરિયું; બુતાન (૨) વીજળી

ચલાવવા દાબવાની બોરિયા જેવી કળ. [-ઘાલવું, ભીડવું = બોરિયું ગાજમાં ઘાલી પહેરવું. -ચોડવું, લગાવવું = કપડા પર તેની જગાએ બટન ટાંકવું. -દબાવવું = વીજળીની કળ ચાલુ કરવી કે બંધ કરવી.]

બટમોગરો પું૦ [બટ + મોગરો; સર૦ म.] ઘણી પાંખડીઓવાળો મોગરો

બટવો પું૦ [સર૦ हिं. बटुवा (सं. वृत्त; प्रा. वट्ट)] વાટવો (૨) બેઠા ઘાટનો લોટો

બટહજારી સ્ત્રી૦ [બટ + હજારી] એક ફૂલઝાડ

બટા ન૦ એક પક્ષી

બટાઉ વિ૦ [सं. वंट् = વહેંચી નાખવું] ઉડાઉ (૨) [म.] છેલ; રંડીબાજ

બટાકિયું ન૦ ['બટાકો' ઉપરથી?] એક જાતનું ખોટું મોતી (૨) કેરીનું એક અથાણું

બટાકીદાસ પું૦ ['બટાકો' ઉપરથી] નાનો ગાંઠિયા જેવો માણસ

બટાકો(-ટો) પું૦ [पो. बटाटा] એક કંદ

બટાવું અ૦ક્રિ૦ [दे. वट्ट = હાનિ; બટ્ટો] (અનાજ કે ખાવાનું) ઘણો વખત પડી રહેવાથી વાસ મારવી – પાખું વળવું

બટાશિયાં ન૦બ૦વ૦ દાણાનાં ખોખાં. [-ઊડવાં = ધનધાન્ય બધું વપરાઈ જવું; તદ્દન ખાલીખમ થવું.]

બટુ પું૦ [सं.] નાનો છોકરો. ૦ક પું૦ જનોઈ દીધા વગરનો છોકરો (૨) ઠીંગણો માણસ

બટેર ન૦ [प्रा. वट्टय (सं. वर्तक); સર૦ हिं., म.] એક પક્ષી

બટેરું ન૦ [दे. वट्ट કે वट्टु = પાત્રવિશેષ; સર૦ हिं. बटेरा] મોટું કાઢિયું; રામપાતર. -રો પું૦ માટીનો વાડકો

બટ્ટો પું૦ [दे. वट्ट = હાનિ] આળ; તહોમત (૨) ડાઘ; લાંછન. [-લાગવો = આબરૂને હાનિ પહોંચવી.] (૩) [इं. बॉटल] શીશો (દારૂનો)

બઠ વિ૦ [दे.] મોટું (૨) જુઓ બરડ

બડઘડાટી સ્ત્રી૦ (કા.) જુઓ બઘડાટી

બડઘા પું૦બ૦વ૦ [સર૦ म. वडगा = સોટા] મોલ કાપી લીધા બાદ રહેલાં ઠૂંઠાં (કપાસ, તુવેર ઇ૦નાં)

બડઘો પું૦ [સર૦ બડઘા કે दे. वड्डु = મોટું] જાડો લઠ્ઠ માણસ

બડજંગી વિ૦ [બડ + જંગ] બહાદુર

બડદ ન૦ (કા.) સારો લાભ

બડફું ન૦ [બબડવું + ફફડવું?] છણકો; તરછોડી નાખવું તે. [**બડફાં નાખવાં** = છણકા કરવા. **બડફાં હાંકવાં** = ગપ મારવી.]

બડફો પું૦ (સુ.) જાડી બુદ્ધિનો, બડબંગ માણસ

બડબડ સ્ત્રી૦ (૨) અ૦ [प्रा. बडबड] બકબક; લવલવ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ બડબડવું; બડબડ કરવું (૨) અણગમાને કારણે મનમાં ગણગણવું (૩) [સુ.] વઢવું. -ડાટ પું૦ બડબડવું તે; બડબડાટ. -ડાટિયું, -ડિયું વિ૦ બબડાટિયું; બડબડાટ કરનારું

બડબડો પું૦ [જુઓ 'બદબો' કે 'બદ'] (ચ.) ફદફદતો ગંદવાડો

બડબવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. वडवणें] મારવું; ઝાપટવું (૨) દબાવવું; ગડબવું (૩) કણસલાં ઉપર બૂધાં મારી દાણા છૂટા પાડવા

બડભાગી વિ૦ [हिं.; (બડ + ભાગ્ય)] મહાભાગ્યશાળી; ભારે નસીબદાર

બડમૂછો, -છિયો વિ૦પું૦ મૂછો વગરનો

બડવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वट्; हिं. बटना] સૂતર ઠરડવું

બ(૦ર)ડવું ન૦ ભિજાગરું [રવ૦ ?]

બડવો વિ૦ પું૦ [प्रा. बडुअ (सं. वटुक)] માથું મૂંડાવેલો; કદરૂપો (૨) પું૦ જેને જનોઈ દેવામાં આવતું હોય તે છોકરો (૩) છોલેલી શેરડી કે સાંઠાનો કકડો. [**-ઉડાડવો, દોડાવવો, રૂઠવો, મનાવવો** = જનોઈ પહેરાવ્યા પછી ગુરુઘેર અભ્યાસ માટે જવાનો દેખાવ કરવાની વિધિમાં કરાતી ક્રિયાઓ. **-કરવો** = છોલેલી શેરડીનો નાનો કકડો કરવો.]

બડહંસ સ્ત્રી૦ મેઘરાગની એક રાગણી

બડાઈ સ્ત્રી૦ ['બડું' ઉપરથી] મોટાઈ (૨) મગરૂરી (૩) ફૂલ. [**-મારવી, હાંકવી** = શેખી કરવી; આપવખાણ કરવાં.] ૦**ખોર** વિ૦ બડાઈ હાંકનાર

બડાફેંગ સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

બડાબૂટ અ૦ ભડાભૂટ; વેરણછેરણ; અવ્યવસ્થિત

બડાશ સ્ત્રી૦ ['બડું' ઉપરથી] બડાઈ; ફૂલ

બડીકો પું૦ [સર૦ म. बडी = લાકડી; સોટી] (કા.) ઠંડૂકો; દાંડિયો

બડી ફજર સ્ત્રી૦ [हिं.] મળસકું

બડું વિ૦ [दे. वड] મોટું; ભારે

બડૂકો પું૦ [રવ૦] કઠણ વસ્તુ ભાગતાં કે ચાવતાં થતો અવાજ. [**–બોલવો** = કઠણ વસ્તુ ભાગતાં એવો અવાજ થવો. **બડૂકા બોલાવવા** = બડૂકા બોલાવી - બોલાવીને - આરામથી ખાવું.]

બડેજાવ વિ૦ [म.; हिं. बढे जाओ!] મહાન; શ્રીમંત (૨) અ૦ ઘણું જીવો, ચડતી કળા થાઓ, એવો ઉદ્ગાર

બડેશી સ્ત્રી૦ જુઓ બડાશ

બઢતી સ્ત્રી૦ [हिं.; म.; જુઓ બઢવું] આબાદી; વૃદ્ધિ (૨) પગારમાં વધારો

બઢવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वड्ढ (सं. वृध्); हिं. बढ़ना] બઢતી થવી

બણગું ન૦ [सं. वण्] રણશિંગું (૨) હુલ્લડ (૩) [લા.] વખાણ; ગપગોળો. [**બણગાં ફૂંકવાં** = વખાણ કરવાં. **બણગું ફૂંકવું** = ઠેર ઠેર જાહેર કરવું (૨) ગુણ ગાયા કરવા (૩) બળવો જગાવવો.]

બણબણ અ૦ [રવ૦] (૨) ન૦ બણબણાટ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ બણબણાટ કરવો. **–ણાટ** પું૦ બણબણ અવાજ (માખો ઇ૦નો)

બણવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ બનવું. **૦ઠણવું** જુઓ બનવુંઠનવું

બતક ન૦; સ્ત્રી૦ [अ.] એક પક્ષી (૨) બતકના આકારનું પાણી રાખવાનું પાત્ર. **–કી** સ્ત્રી૦ નાની બેઠા ઘાટની કુલ્લી

બતાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बताना; प्रा. वत्त (सं. व्यक्त) = ખુલ્લું ઉપરથી] દેખાડવું

બતાવું વિ૦ [બે + તાવ] બેધારું

બતેલો પું૦ [पो. वातेलो] એક જાતનું વહાણ

બત્તી સ્ત્રી૦ [प्रा. वत्ति (सं. वर्ति)] દિવેટ (૨) દીવો (૩) [લા.] ઉશ્કેરણી; ઉત્તેજન. [**–આપવી** = ઉશ્કેરવું. **–કરવી** = દીવો પ્રગટાવવો. **–ફાટવી** = જીભ ઊપડવી. **–બતાવવી** = પ્રકાશ ફેંકવો; અજવાળું નાખવું. **–મૂકવી** = જખમમાં દિવેટ નાખવી (૨) પલીતો ચાંપવો. **–લાગો!** = બળો! ટળો! દીસતું રહો!]

બત્તો પું૦ [સર૦ हिं. बट्टा; म. बत्ता, –त्त्या] દસ્તો (ખલ વગેરેનો)

બત્રીશ(–સ) વિ૦ [सं. द्वात्रिंशत्; प्रा. बत्तिस] '૩૨'. [**–કોઠે** = બધી બાજુથી; ચોતરફ. **બત્રીસે કોઠે દીવા થવા** = અંતરમાં ચોતરફથી નિરાંત વળવી – તૃપ્તિ થવી.] **૦લક્ષ(–ખ)ણું** વિ૦ સંપૂર્ણ માણસનાં બત્રીસ લક્ષણવાળું (૨) [લા.] લુચ્ચું; પેક. **–શી(–સી)** સ્ત્રી૦ બત્રીસ દાંત (૨) બત્રીસ વસ્તુઓનો સમૂહ (૩) સ્વાદિષ્ટ ભોજન. [**બત્રીશીએ ચડવું** = લોકચર્ચાનો વિષય બનવું; વગોવાવું; ગવાવું. **બત્રીશી બતાવવી** = દાંત કાઢવા; હસવું (૨) હસી કાઢવું (૩) ધમકી આપવી (૪) અમર્યાદ બનવું.] **–સું** ન૦ બત્રીસ વસાણાંનું ચૂર્ણ (સુવાવડીનું)

બથ સ્ત્રી૦ (કા.) જુઓ બાથ

બથવો પું૦ [सं. वस्तुल, प्रा. वत्थुल; हिं. बथुआ; म. बथवा] ચીલની ભાજી

બથામણી સ્ત્રી૦ ['બથાવવું' ઉપરથી] પચાવી પડવું તે. **–ણિયું** વિ૦ બથામણીને લગતું, –ના ગુણવાળું

બથાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બાથ] થકવી નાખવું (૨) પચાવી પડવું. [**બથાવી પાડવું** = પચાવી પાડવું; અયોગ્ય રીતે લઈ લેવું.]

બથ્થંબથ્થા સ્ત્રી૦ ['બાથ' ઉપરથી] બાથમાં પકડી પકડીને લડવું તે; બાથંબાથા

બદ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. (सं. वर्ध्म?); જુઓ 'બદબદવું'] જાંઘના ખૂણામાં થતું ગરમીનું એક દરદ (૨) [?] પાંચનો સંકેત (વેપારીઓનો)

બદ વિ૦ [फा.] ખરાબ; હીન (સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે પ્રાયઃ વપરાય છે). **૦કામ** ન૦ ખરાબ કામ (૨) વ્યભિચાર. **૦કાર** વિ૦ ખરાબ; દુષ્ટ. **૦ખસલત** સ્ત્રી૦ ખરાબ ચાલચલગત (૨) વિ૦ બદખસલતવાળું. **૦ગોઈ** સ્ત્રી૦ [फा.] નિંદા; કૂથલી. **૦ચલન** ન૦ ખરાબ ચાલચલગત; દુરાચરણ. **૦ચાલ** સ્ત્રી૦ દુરાચરણ

(૨)વિ૦ દુરાચરણી. ૦જબાન, ૦જબાં વિ૦ ગાળો બોલનારું(૨) સ્ત્રી૦ ગાળ. ૦દાનત સ્ત્રી૦ હરામ દાનત; બેઈમાની. ૦દુઆ(-વા) સ્ત્રી૦ શાપ. ૦નક્ષી સ્ત્રી૦ બદનામી. ૦નજર સ્ત્રી૦ કુદૃષ્ટિ. ૦નસીબ વિ૦ ભાગ્યહીન; અભાગિયું (૨) ન૦ દુર્ભાગ્ય. ૦નસીબી સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય. ૦નામ વિ૦ બદનામી પામેલું (૨) ન૦, ૦નામી સ્ત્રી૦ બટ્ટો;લાંછન; નામોશી

બદન ન૦ [फा.] શરીર (૨) કુડતું; પહેરણ

બદનું ન૦, **-નો** પું૦ [સર૦ हिं. बधना] પાણીનું કૂંડું કે કુલડું (કડિયાકામનું) (૨) જાજરૂમાં લઈ જવાનું ડબલું

બદફેલ વિ૦[फा.] દુરાચારી;અનીતિમાન. **-લી** સ્ત્રી૦ અનીતિ; દુરાચરણ

બદબખ્ત વિ૦ [फा.] કમનસીબ; અભાગિયું. **-ખ્તી** સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય (૨) હરામખોરી

બદબદવું અ૦ક્રિ૦[રવ૦?] જંતુઓથી ખદબદ થવું; કોહવાવું [બદબદી જવું]

બદબો,૦ઈ સ્ત્રી૦ [फा.] દુર્ગંધ(૨)બદનામી

બદમાશ(-સ) વિ૦[फा.] કાળાં કર્મ કરનાર; લુચ્ચું; દુરાચારી. **-શી(-સી)** સ્ત્રી૦ નીચતા; લુચ્ચાઈ (૨) દુરાચાર; વ્યભિચાર

બદર ન૦ [सं.] બોર. **-રિ, -રિકા** સ્ત્રી૦ બોરડી. **-રિકાશ્રમ** પું૦ (સં.) હિમાલયમાં અલકનંદાને તીરે આવેલું એક તીર્થ; ત્યાં આવેલો નરનારાયણનો આશ્રમ. **-રી** સ્ત્રી૦ બોરડી (૨) કપાસનો છોડ; વેણ. **-રીનાથ, -રીનારાયણ** પું૦ (સં.) બદરિકાશ્રમના દેવ કે તેમનું ધામ

બદરસ્તો પું૦ [બદ + રસ્તો] ખરાબ રસ્તો; [કુમાર્ગ

બદરંજ ન૦ એક જાતનું લિંબુ

બદરિ, -રિકા, -રિકાશ્રમ, -રી, -રીનાથ, -રીનારાયણ જુઓ 'બદર'માં

બદલ અ૦ [अ.] સાટે; અવેજમાં. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ ફેરફાર કરવો (૨) -નેબદલે બીજું આપવું -લેવું. **-લાવું** અ૦ક્રિ૦ 'બદલવું'નું કર્મણિ (૨) પલટો થવો; ફરવું. **-લી** સ્ત્રી૦ બદલાવું કે બદલવું તે; ફેરફાર. (૨) નોકરીનું કે કામનું સ્થાન કે પ્રકાર ફેરવવાં તે. **બદલીમાં હોવું** = અવેજીમાં હોવું.] **-લે** અ૦ બદલ. **-લો** પું૦ સાટું; અવેજ (૨) ફેરફાર. (૩) [हिं.] વેર; પ્રતિકાર. [**-આપવો** = નુકસાની ભરી આપવી (૨) સામો ઉપકાર કરવો. **-કરવો** = અદલબદલ કરવું;એકને સાટે બીજું આપવું -લેવું. **-મળવો** = નુકસાનીના સાટામાં મળવું (૨) બદલામાં સામું ફળ મળવું. **-લેવો** = વેર લેવું; પોતાને થયેલ નુકસાનનો ખંગ વાળવો. **-વાળવો** = જુઓ બદલો આપવો.]

બદવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बदना, म. बधणें] ગાંઠવું; હુકમ માનવો; મચક દેવી

બદશિ(-સિ)કલ વિ૦[બદ+શિકલ]વરવું;બેડોળ

બદસલાહ સ્ત્રી૦[फा.] ખરાબ કે ખોટી સલાહ

બદસૂરત વિ૦ [फा.] વરવું; કદરૂપું

બદહજમી સ્ત્રી૦ [फा.] અપચો

બદહવા સ્ત્રી૦ [फा.] ખરાબ – બગડેલી હવા

બદામ સ્ત્રી૦ [फा. बादाम] એક સૂકો મેવો (૨) હિસાબમાં એક હલકું ચલણ. [**ફૂટી બદામ** = (મિલકતમાં) કશું નહીં.] **૦ડી** સ્ત્રી૦ બદામનું ઝાડ. **૦ની પૂરી** સ્ત્રી૦, **૦પાક** પું૦ બદામની મીઠાઈ, વસાણું. **-મિયું** વિ૦ બદામી રંગનું. **-મી** વિ૦ ભૂખરું લાલ (૨) બદામનું; બદામ સંબંધી (૩) સ્ત્રી૦ બદામડી

બદિયાન ન૦ [फा. बदन ઉપરથી] બદન; કુડતું

બદી સ્ત્રી૦[સર૦ म. वदू]ગંભી(૨) [फा.] દુરાચરણ; અનીતિ (૩) કુટેવ (૪) નિંદા

બદુ વિ૦ [સર૦ म. वद्; हिं. बदू = અરબસ્તાનની એક અસભ્ય જાતિ] માલ વગરનું; ગંદુ

બદૂકું ન૦ (કા.)ગાયનું નાનું બચ્ચું

બદ્ધ વિ૦[सं.] બાંધેલું(૨)બંધાયેલું; બંધનમાં [પડેલું

બધિર વિ૦ [सं.] બહેરું. **૦તા** સ્ત્રી૦

બધું વિ૦ સઘળું; સર્વ. **-ધે** અ૦ સઘળે ઠેકાણે; સર્વત્ર

બનડી સ્ત્રી૦ [જુઓ બનો] નવી વહુ. **-ડો** પું૦ નવશાહ; વરરાજા (૨) વિવાહમાં ગાવાનું ગીત

બનત સ્ત્રી૦ ['બનવું' ઉપરથી] મેળ; સ્નેહ; બનતું આવવું તે

બનફશા ન૦ [फा.] દવા માટે વપરાતું એક ઘાસ

બનવા ન૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી

બનવું અ૦ક્રિ૦ [सं. संपन्न (?); हिं. बनना, म. बनणें] થવું; રચાવું; સધાવું (૨) બનાવ–મેળ હોવો (૩) રૂપ લેવું; વેશ ધારણ કરવો (૪) [લા.] ફજેતી થવી; ચાટ પડવું (૫) ઠાઠ કરવો (૬) રંગમાં આવવું (નશાના). [**બનતા લગી કે સુધી** = શક્ય હશે ત્યાં સુધી (૨) ઘણું ખરું. **બનતી રાશ** = બનાવ; મેળ; મળતી પાંતી. **બનવા કાળ** = ભાવી. **બનવા જોગ** = સંભવિત. **બને તેવું** = શક્ય; થઈ શકે તેવું.] **૦ઠનવું** અ૦ક્રિ૦ શણગાર સજી ઠાઠ કરવો

બનસરાહુ ન૦ એક પક્ષી

બનાત સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક જાતનું ઊનનું કપડું

બનારસ ન૦ એક પક્ષી (૨) [सं. वाराणसी; इं.] (સં.) કાશી; વારાણસી. **–સી** વિ૦ બનારસનું કે તેને લગતું

બનાવ પું૦ ['બનવું' ઉપરથી] બીના; પ્રસંગ; ઘટના (૨) જુઓ બનત

બનાવટ સ્ત્રી૦ ['બનાવવું' ઉપરથી] બનાવવાની રીત; ઘડતર; રચના (૨) તરકટ (૩) ફજેતી; મશ્કરી. **–ટી** વિ૦ કૃત્રિમ; ખોટું; નકલી

બનાવવું સ૦ક્રિ૦ ['બનવું'નું પ્રેરક] રચવું; કરવું (૨) મશ્કરી કરવી; ચાટ પાડવું

બનાં સ્ત્રી૦ લાજ (૨) ઇજ્જત [ધાબળો

બનૂ(–ન્નૂ)સ ન૦ [अ. बुर्नुस] ઊનનો જાડો

બનેઠી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बनेठी] બંને છેડે મોટા લખોટાવાળાં માથાંની લાકડી કે તેની કસરત

બનેવી (ને') પું૦ [सं. भगिनीपति; प्रा. बहिणीवइ] બહેનનો વર

બનો પું૦ [हिं. बना ('बनना' ઉપરથી)] બનડો

બન્નૂસ ન૦ જુઓ બનૂસ

બન્ને(–ન્નો) વિ૦ [प्रा. बिन्नि (प्रा. बि; सं. द्वि) + येत्र (सं. एत्र) અથવા बिन्नि + यावि (च + अपि)] બેઉ જણ

બપડું વિ૦ [બે + પડ] બે પડવાળું (૨) ન૦ લાકડાનું ગોળ રમકડું

બપા(–પ્પા)ઈ સ્ત્રી૦ [બાપ + આઈ ?] (સુ.) બાપની મા; દાદી. **–વો** પું૦ બાપનો બાપ; દાદો

બપૈયો પું૦ [दे. बप्पीह] ચાતક

બપોર પું૦ [प्रा. बि (सं. द्वि) + प्रा. पहर (सं. प्रहर)] મધ્યાહ્ન. **–રા** પું૦ બ૦વ૦ (કા.) બપોરનું ભોજન. **–રિયું** વિ૦ બપોરનું (૨) ન૦ બપોરે ખીલતું એક ફૂલ (૩) બપોરે કરવાનું કામ (૪) બપોર સુધી કામ કરનારું માણસ (૫) આતશબાજીની એક બનાવટ. **–રિયો** પું૦ બપોરિયા ફૂલનો છોડ (૨) એક જાતનું દારૂખાનું. **–રી** વિ૦ બપોરનું (૨) સ્ત્રી૦ બપોરનો સમય. [**–કરવી** = બપોરના સમયે આરામ કરવો. **–ગાળવી** = બપોરનો સમય પસાર કરવો.]

બપ્પાઈ, –વો જુઓ 'બપાઈ'માં

બફાણું ન૦ ['બાફવું' પરથી] કોઈ પણ બાફેલી વસ્તુ (૨) બાફેલી કેરીનું અથાણું. **–રો** પું૦ ઘામ; બાફ. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'બાફવું'નું પ્રેરક. **–વું** અ૦ક્રિ૦ 'બાફવું'નું કર્મણિ (૨) ઘામથી અકળાવું. [**બફાઈ જવું** = કંઈને સાટે કંઈ કહેવાઈ જવાથી ઘાટ બગડી જવો.]

બબડ સ્ત્રી૦ [રવ૦] બબડવું તે; બડબડાટ. **૦વું, –ડાટ, –ડાટિયું** જુઓ 'બડબડવું'માં

બબરચી પું૦ [फा. बावर्ची] રસોઇયો (મુસલમાન કે ગોરાનો). **૦ખાનું** ન૦ બબરચીનું રસોડું (૨) [લા.] ગંદકી

બબીલા ન૦ એક પક્ષી

બબૂચક વિ૦ [સર૦ બૂબક] મૂર્ખ

બબ્બે વિ૦ [જુઓ બે] બે બે

બબ્બો પું૦ બ અક્ષર; બકાર

બમ અ૦ [प्रा. बम्ह, बंभ (सं. ब्रह्मन्)] [રવ૦] ઠસોઠસ ભરાયેલું હોવાનો અવાજ ('સજડ'ની પછી વપરાય છે: સજડ બમ કર્યું છે) (૨) મહાદેવને સંબોધન રૂપે કરાતો અવાજ. **૦બમ** અ૦ (શિવદર્શન કરતાં બોલાય છે). **૦ભોળા, ૦મહાદેવ** પું૦ શિવજીનું સંબોધન

બમઠસ વિ૦ [બમ + ઠાંસવું] ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલું (૨) ખોખરું [કરવું–થવું તે

બમણખેપો પું૦ ['બમણુ" ઉપરથી] બમણું

બમણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; જુઓ બમ] પાંખોનો ગણગણાટ કરવો (૨) તેવી રીતે આજુબાજુ ઊડયા કરવું–ભમવું (પ્રાયઃ માખ જેવાં પાંખાળાં જીવડાંએ)

બમણાટ પું૦ બમણવું તે

બમણું વિ૦[प्रा. बिउणअं; सं. द्विगुणकं]બેગણું; બેવડું. [**બમણી બારશ**=બેવડી પીડા, માથાકૂટ કે મુશ્કેલી.]

બયાન ન૦ [अ.] વર્ણન; હેવાલ

બર પું૦ [फा.] પનો (૨) જાત (૩) માલ (૪) અ૦પ્રમાણે(૫) પર; ઉપર (૬) વિ૦સફળ; પૂરતું (૭) જોઈતું; યોગ્ય. [**-આવવું**=સફળ થવું. **બરનું હોવું**=જાત કે પનાનું હોવું (કપડું).]

બરક પું૦ [फा.] ઊંટના વાળ

બરકત સ્ત્રી૦ [अ.] ફાયદો; લાભ (૨) ફતેહ; સિદ્ધિ (૩) ભરપૂરતા; સમૃદ્ધિ [**-આવવી**]

બરકમદાર પું૦[સર૦ બરકંદાજ]જેલનો ઉપરી

બરકવું સ૦ક્રિ૦ [सं. बुक्क्, बुक्कार; સર૦ म. बरकणें] બૂમ પાડીને બોલાવવું

બરકંદાજ પું૦ [फा.] બંદૂકચી

બરકી સ્ત્રી૦ [फा.] રૂની ગાંસડી

બરકો પું૦ ['બરકવું' ઉપરથી] બૂમ; ઘાંટો

બરખાસ્ત વિ૦ [फा.] વીખરાયેલું; વિસર્જિત; ખલાસ. [**-કરવું, -થવું**] (સભા માટે)

બરછટ વિ૦ [हिं. बरछा=ભાલો ઉપરથી?] ખૂંચે એવી સપાટીવાળું; ખરબચડું. **૦પણું** ન૦

બરછી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बरछा] ભાલા જેવું એક હથિયાર. **-છો** પું૦ ભાલો (૨) ઊભો સીધો સાંઠો (૩) તેવી કોઈ પણ વસ્તુ

બરજાત વિ૦ [सं. वर्ज्य? કે બદ+જાત?] કજાત; હલકા બીજનું

બરજોરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; જુઓ બળજોરી] જબરજસ્તી

બરડ વિ૦ [सं. भिदुर, प्रा. भिउर] ઝટ ભાંગી જાય તેવું (૨) [ચ.] પાણીની તાણવાળું (વરસ). **૦પણું** ન૦.

બરડકબોલું વિ૦ [જુઓ બટકબોલું] રોકડું પરખાવી દે તેવું; સાફ કહી દે એવું

બરડલું ન૦ [રવ૦?] મજાગરું

બરડો પું૦ પીઠ; વાંસો (૨) [म.] સોપારીની એક જાત. [**-થાબડવો**=શાબાશી આપવી; ઉત્તેજન આપવું. **-બેવડ વળી જવો**=ઘણો સખત માર પડવો (૨) સીધું ઊભું ન રહી શકાવું (જેમ કે, ઘણું હસતાં).**-ભારે થવો**=માર ખાવાનાં લક્ષણ બતાવવાં.]

બરણી સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી?] એક જાતનું પાત્ર (મોટે ભાગે નળાકાર)

બરતરફ વિ૦ [फा.] કાઢી મૂકેલું (નોકરીમાંથી). **-ફી** સ્ત્રી૦ નોકરી ઉપરથી રુખસદ મળવી તે

બરદ ન૦ + જુઓ બિરદ. **-દિયો** પું૦ બિરદવાળો

બરદાશ(-સ, -સ્ત) સ્ત્રી૦ [फा. बरदाश्त] સંભાળ;તજવીજ;ચાકરી. [**-કરવી**=સંભાળ લેવી; સેવા ચાકરી કરવી (૨) નભાવી લેવું; ખમી લેવું. ઉદા૦ 'ભૂલની બરદાસ્ત કરવી.' **-રાખવી, -લેવી**=સંભાળ રાખવી; માવજત કરવી (૨) મહેમાની કરવી.] **-સી** પું૦ બરદાસ-ચાકરી કરનાર; ચાકર કે નર્સ

બરફ પું૦; ન૦ [फा. बर्फ] જામી ગયેલું પાણી. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ બરફ પર ચાલે એવી ખાસ પ્રકારની ગાડી; 'સ્લેજ'

બરફી સ્ત્રી૦ [फा. बर्फ] એક મીઠાઈ. **૦ચૂરમું** ન૦ ચોસલાં પાડી ઠારેલું ચૂરમું

બરબાદ વિ૦ [फा.] રદ; નકામું (૨) પાયમાલ

બરબાદી સ્ત્રી૦ [फा.] ખરાબી; પાયમાલી

બરમ વિ૦ [સર૦हिं.(सं. वर्म=કવચ)] કઠણ; મોંઘું. ઉદા૦ 'સામે ચાલીને વાત કરવા જશો તો ઊલટો બરમ થશે.'

બરમો પું૦ [સર૦ हिं., म.] છેદ પાડવાનું એક સુતારી ઓજાર

બરલવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. बरळ] ઊંઘમાં [બડબડવું

બરવા પું૦ [हिं., म.] એક રાગ

બરહક, -ક્ક વિ૦ [फा.] સાચું

બરહટ વિ૦ (ચ.) જુઓ બરછટ

બરાક સ્ત્રી૦ [इं. बॅरॅक] સિપાઈઓને રહેવાની ઓરડીઓની લાંબી હાર (૨) [લા.] માણસોને -કેદીઓને ગોંધવાનું મકાન

બરાગળ સ્ત્રી૦ [सं. ज्वर+अग्र? કે ભરાવું-ભરાટ?] ઝીણો તાવ [**-ભરાવી**]

બરાડ સ્ત્રી૦ [सं. वि+रट् (प्रा. राडि)] રાડ; ત્રાડ; બૂમ. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ બરાડ પાડવી. **-ડો** પું૦ બરાડ. [**બરાડા પાડવા**=બૂમો પાડવી.]

બરાત સ્ત્રી૦ [हिं. (सं. वर + यात्रा)] વરની જાન (૨) વરઘોડો. **-તી** પું૦ જાનૈયો

બરા(-રો)બર વિ૦ (૨) અ૦ [फा. बराबर] સમાન; સરખું (૩) ખરું; વાજબી (૪) જોઈએ તેવું; ભૂલચૂક વિનાનું. **-રિયું** વિ૦ સમોવડિયું; સરખેસરખું. **-રિયો** પું૦ સમોવડિયો. **-રી** સ્ત્રી૦ સમાનતા. [**-કરવી** = સ્પર્ધા કરવી; હરીફાઈમાં ઊતરવું.]

બરાસ ન૦ [हिं.] કપૂરમાં મસાલો નાખી બનાવેલો એક સુગંધીદાર પદાર્થ (૨) [પો.; સર૦ म.]સો ઘનફૂટ [જેવી સળગતી વસ્તુ

બરિયાન સ્ત્રી૦; ન૦ [फा. विर्यान ?] જામગરી

બરી સ્ત્રી૦[फा. बर=છાતી પરથી] અંગરખાનો એક ભાગ (૨) [?] ખરેટું

બરુ પું૦; ન૦ [दे. बरुअ] નેતરની જાતનું ઘાસ

બરો પું૦ [सं. ज्वर ?] તોર; મગરૂરી (૨) ચામોદી; પતરાજી (૩) ઘણા તાવને લીધે ઓઠના ખૂણા આગળ થતી ઝીણી ફોલ્લીઓ. [**-ઊઠવો, ઊડવો; મૂતરવો**=હોઠના ખૂણા ઉપર ઝીણી ફોલ્લીઓ થઈ આવવી (માંદગીના અંત ભાગમાં). **-ઉતારવો**=મગરૂરી ઉતારવી. **બરા ભાગવા**=મદ ઉતારવો.]

બરોડું ન૦ જુઓ બરુ (૨) જુવારબાજરીનું સરોડું ['બરાબર'માં

બરોબર [फा.]. **-રિયું**, **-રિયો**, **-રી** જુઓ

બરોળ સ્ત્રી૦ પેટને ડાબે પડખે આવેલો એક અવયવ; પ્લીહા [વ~ચેનો ગાળો

બર્જક,-ખ [अ.] ન૦ મરણ અને ક્યામત

બર્બજ ન૦ એ નામનું એક ઘાસ

બર્બત ન૦ [फा.] એક તંતુવાદ્ય

બર્બર ન૦ [सं.] મૂર્ખ; અસંસ્કારી (૨) પું૦ અનાર્યોની એક જાતનો માણસ

બર્મી વિ૦ [सं. ब्रह्मा, इं. बर्मा] બ્રહ્મદેશનું (૨) સ્ત્રી૦ ત્યાંની ભાષા (૩) પું૦ બર્માનો વતની

બર્હી પું૦ [सं.] મોર

બલ(-ળ) ન૦ [सं.] જોર; શક્તિ (૨) લશ્કર. **૦દાયી, ૦પ્રદ** વિ૦ બળ આપનારું. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ બળવાળી. **૦વંત, ૦વાન** વિ૦ બળવાળું. **૦હીન** વિ૦ બળ વગરનું

બલકે અ૦ [फा.] બલ્કે; એટલું જ નહિ પણ

બલગમ પું૦; ન૦ [अ.] ગળફો; કફ

બલગરી સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું ગળાનું ઘરેણું

બલ જાવું અ૦ ક્રિ૦ [हिं.] વારી જવું

બલદાણા પું૦ એક વનસ્પતિ અને તેનાં બીજ

બલમ સ્ત્રી૦ બાફેલી ડાંગર

બલવણ ન૦ જુઓ બિડલવણ

બલવવું સ૦ક્રિ૦ ['બલ' ઉપરથી] બળવાળું કરવું; પોષવું; વધારવું [ઓલવું

બલવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ બરલવું](ઊંઘમાં)બબડવું;

બલા સ્ત્રી૦[अ.] પીડા કરતું વળગણ-ભૂત (૨) [લા.] તેવું માણસ (૩) દુઃખ; મુસીબત. [**-જવી, ટળવી**=આફત કે પીડા દૂર થવી (૨) આફત કે પીડારૂપ માણસ દૂર થવું. **-લેવી**=દુઃખ દૂર કરવું; દુઃખડાં લેવાં. **-વહોરવી**=આફત કે સંકટરૂપ કામ કે માણસ સ્વીકારવું-નોતરવું. **-જાણે!, -રાત જાણે!**=કોણ જાણે; હું જાણતો નથી!]

બલાઈ સ્ત્રી૦ ['બલા' ઉપરથી] ગાંઠનો એક રોગ (૨) [જુઓ બરી] એક વાની

બલાક પું૦ [सं.] બગલો. **-કા** સ્ત્રી૦ બગલી

બલા(-ળા)ત્કાર પું૦[सं.] બળજોરી;જોરજુલમ (૨) સ્ત્રી પર અત્યાચાર

બલા(-ળા)બલ(-ળ) ન૦ [सं.] શક્તિ અને અશક્તિ કે તેનું માપ કે પ્રમાણ

બલારાત સ્ત્રી૦ [बला (अ.)+अराति (सं.)] દઈરાત (શ૦ પ્ર૦ માં વપરાય છે. ઉદા૦ મારે દઈરાત-બલારાત ત્યાં જાય છે.)

બલાદ વિ૦ [अ.] હલકું; નીચ

બલાસ સ્ત્રી૦ [सं.] એક રોગ, જેમાં ગળામાં તથા ફેફસાંમાં સોજા આવી પીડા થાય છે

બલાહક પું૦ [सं.] મેઘ; વાદળ

બલિ(-ળિ) પું૦ [सं.] ભોગ; દેવને માટે કાઢેલો ભાગ (૨) [सं.] પ્રહ્લાદનો પૌત્ર-દાનવોનો રાજા. [**બલિરાજાનો ગોર**=કાણો માણસ (શુક્રાચાર્ય).]**૦દાન** ન૦ બલિ-ભોગ આપવો તે; ત્યાગ; કુરબાની

બલિયો પું૦ [दे. बलय] (સુ.) બળદ

બલિ(-લી)વર્દ પું૦ [सं.] બળદ

બલિષ્ઠ વિ૦ [सं.] સૌથી બળવાન

બલિહારી સ્ત્રી૦ [हिं.] ખૂબી (૨) વાહવાહ

બલીયસી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] વધારે બળવાન

બલીવર્દ પું૦ [सं.] બલિવર્દ; બળદ

બલૂચ(−ચી) વિ૦ [तू. बलूच] બલૂચિસ્તાનનું (૨) પું૦ ત્યાંનો રહેવાસી

બલૂચિસ્તાન ન૦ [फा.] (સં.) સિંધ અને અફઘાનિસ્તાન પાસેનો એક મુલક

બલૂન ન૦ [इं.] વાયુથી આકાશમાં ઊડતી એક બનાવટ (૨) વિમાન [જોરાવર

બલૂકું વિ૦ ['બલ' ઉપરથી] (પ.) બળવાળું;

બલેસ(−સા)ન ન૦[अ. बलसान] એક જાતનો છોડ કે તેનું ફળ

બલૈ(−લો,−લ્લૈ)યું ન૦ [सं. वलयकं] ચૂડી. [**બલૈયાં ખેંચવાં** = ફારગતી આપવી (૨) હિસાબ માંડી વાળવો. **બલૈયાં −પહેરવાં** = સ્ત્રીએ પરણવું કે નાતરું કરવું (૨) બાયલું બનવું.]

બલ્કે અ૦ [फा.] જુઓ બલકે

બલ્ય વિ૦ [सं.] બળવાન; વીર્યવાન (૨) બળપ્રદ

બલ્લૈયાં ન૦ બ૦ વ૦ બલાઓ. [**−લેવાં** = દુઃખડાં લેવાં.]

બલ્લૈયું ન૦ જુઓ બલૈયું; ચૂડી

બવાડું ન૦ ['બે' ઉપરથી] નવી ખેડાયેલી જમીનનું બીજું વરસ

બવારું વિ૦ ['બે' ઉપરથી] (કા.) બેવડું

બવાસીર ન૦ [अ.] મસાને લગતો રોગ; હરસ

બવો પું૦ (ચ.) બાવો; લાડવો (બાળભાષા)

બશરા ન૦ એક પક્ષી

બશીન ન૦ એક પક્ષી

બશેર વિ૦ [બે + શેર] બે શેર જેટલા માપનું. **−રિયો** પું૦, **−રી** સ્ત્રી૦ બશેર વજનનું કાટલું

બસ અ૦ [फा.] થયું; પૂરતું (૨) ભાર − નિશ્ચય જણાવતો શબ્દ. [**−કરવું** = બંધ કરવું. **−થવું** = પૂરતું થવું.]

બસ સ્ત્રી૦ [इं.] એક વાહન − મોટરનો ખટારો

બસળાં ન૦બ૦વ૦[सं. वत्स કે वत्सल ઉપરથી?] નાનાં છોકરાં

બસી સ્ત્રી૦ [पो.; સર૦ म.] રકાબી

બસૂરું વિ૦ જુઓ બેસુરું (ખોટો શબ્દપ્રયોગ)

બસેં(−સો) (સે૦) પું૦ [બે + સો] '૨૦૦'

બસ્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] નાભિની નીચેનો ભાગ; પેડુ (૨) મૂત્રાશય (૩) ગુદા વાટે પાણી ચડાવવાની ક્રિયા કે તેની પિચકારી. [**−કરવી** = તે ક્રિયા કરવી.] **૦પ્રદેશ** પું૦ બસ્તિવાળો શરીરનો ભાગ

બસ્તો પું૦ [फा.] ગાંસડી [બેવડું

બહરું વિ૦ [બે + સળ અથવા બે + સર] (ચ.)

બહલાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बहरा(−ला)ना] મજબૂત કરવું; ખીલવવું (૨) ફેલાવવું (૩) [લા.] આનંદિત કરવું [વહેવડાવવું

બહવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વહવવું] બહાવવું;

બહાઉ પું૦ [प्रा. बिह (सं. भी) ઉપરથી કે રવ૦] (સુ.) બાઉ; હાઉ

બહાદુર વિ૦ [फा.] શૂરવીર; હિંમતવાન. **−રી** સ્ત્રી૦ પરાક્રમ. [**−દેખાડવી, બતાવવી** = બહાદુરીનું કામ કરી બતાવવું (૨) ખાલી બહાદુરીનો દેખાવ કરવો. **−મારવી** = ભારે બહાદુરી કર્યાની બેડશી હાંકવી.]

બહાનું ન૦ [फा. बहानह] મિષ; ખોટું કારણ. [**−આપવું** = બહાનું કાઢી શકાય એવું કારણ આપવું. **−કાઢવું** = મિષ − ખોટું કારણ બતાવવું. **−ખોળવું, −શોધવું, −જડવું**]

બહાર પું૦; સ્ત્રી૦ [फा.] ભભકો; રંગ; શોભા (૨) આનંદ; મજા (૩) વસંતઋતુ; તેનો રંગભર્યો ઉન્માદક સમય (૪) પું૦ એક રાગ. [**−આવવી** = મજા આવવી; આનંદ અનુભવવો.]

બહાર અ૦ [सं. बहिर्, સર૦ हिं. बाहर, म. बाहेर] અંદર નહિ. [**−આવવું** = પ્રગટ થવું. **−એટલું અંદર** = બહુ પહોંચેલું; બહારથી ભોળું દેખાય પરંતુ અંદરથી પાકું. **−કાઢવું** = અંદરથી બહાર હાંકી કાઢવું. **−જવું** = બહાર ફરવા જવું (૨) ઝાડાપેશાબની હાજતે જવું. **−નીકળવું** = પ્રગટ થવું. **−પડવું** = જાહેર થવું (૨) પ્રસિદ્ધ થવું (પુસ્તક)]. **૦કોટ** પું૦ કોટ બહારનો ભાગ. **૦ચલી** સ્ત્રી૦ [+ ચાલવું] વ્યભિચારિણી. **૦વટિયો** પું૦ [+ प्रा. वट्ट (सं. वृत्) = વર્તવું; આચરણ કરવું] રાજાથી નારાજ થઈ તેને સતાવવા કાયદા તોડનારો કે

પ્રજાને રંજાડવા નીકળેલો માણસ (૨) બહાર રહી લૂંટફાટ કરનારો; લૂંટારો. **૦વટું** ન૦, **૦વટો** પું૦ બહારવટિયાનું કામ. **૦વાસ** પું૦ ગામ કે ઘર વિનાનું રહેઠાણ કે જગા. **૦વાસિયો** પું૦ ગામ બહાર રહેનારો–ભંગી

બહારણ ન૦ ['બહારવું' ઉપરથી] સોનીની દુકાનનો કચરો. **–ણિયો** પું૦ ધૂળધોયો

બહા(–હો)રવું સ૦ક્રિ૦ [दे. वउहारी, वहुआरी = સાવરણી; સર૦ हिं. बहारना] ઝાડુ કાઢવું

બહાલ વિ૦[फा.] મંજૂર; કાયમ (૨) પ્રસન્ન; સ્વસ્થ. [**–રાખવું** = મંજૂર રાખવું.] **–લી** સ્ત્રી૦ મંજૂરી; કાયમ રાખવું તે [**–આપવી, –મળવી, –હોવી**] (૨) વિ૦ કાયમી

બહાવવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. वहाव (सं. वाहय्)] ફેલાવવું; પસારવું

બહિર્ અ૦ [सं.] બહાર [પ્રાયઃ સમાસમાં]. **–રંગ** વિ૦ બહારનું; અંતરંગ નહિ તેવું(૨) ન૦ કોઈ પણ વિધિનો પ્રારંભનો ભાગ (૩) બહારનો અવયવ; બહારનું સ્વરૂપ. **–રિન્દ્રિય** સ્ત્રી૦ બહારની (પાંચ) ઇંદ્રિય. **–ર્ગોળ** વિ૦ બહાર પડતી ગોળ સપાટીવાળું; 'કૉન્વેક્સ.' **–ર્દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ બાહ્યદૃષ્ટિ (અંતરદૃષ્ટિથી ઊલટું). **–ર્ભૂત** વિ૦ બહાર થયેલું; બહિષ્કૃત. **–ર્મુખ** વિ૦ વિમુખ; પરાઙ્મુખ (૨) બાહ્ય વિષયોમાં આસક્ત. **–ર્લાપિકા** સ્ત્રી૦ એક જાતનો ઉખાણો, જેના જવાબનો શબ્દ તેની પોતાની અંદર સમાયેલો ન હોય (અંતર્લાપિકાથી ઊલટું). **–ર્વૃત્ત** ન૦ 'એસ્ક્રાઇબ્ડ સર્કલ' (ગ.). **–ષ્કાર** પું૦ અસ્વીકાર; ત્યાગ (૨) નાત કે મહાજન કે કોઈ સંઘની બહાર મૂકવું તે (૩) આવિષ્કાર. **–ષ્કૃત** વિ૦ બહિષ્કાર પામેલું. **–ષ્કેંદ્ર** ન૦ 'એક્સસેન્ટર' (ગ.). **–ષ્કોણ** પું૦ 'એક્સ્ટર્નલ ઍન્ગલ' (ગ.)

બહિશ્ત(–સ્ત) ન૦ [फा.] જન્નત; સ્વર્ગ

બહિષ્કાર, બહિષ્કૃત, બહિષ્કેન્દ્ર, બહિષ્કોણ જુઓ 'બહિર્'માં

બહિઃસ્થિત વિ૦ [सं.] બહાર ઊભેલું

બહિઃસ્વરૂપ ન૦ [सं.] બાહ્ય સ્વરૂપ

બહુ વિ૦ (૨) અ૦ [सं.] ખૂબ (સંખ્યા કે માપમાં). [**–કરી!** = કમાલ કરી! **–થયું!** = હવે બસ (૨) હદ થઈ. **–સારું** = ઠીક; ભલે.] **૦કો(–ખૂ)ણ** વિ૦ (ગ.) અનેક કોણવાળું (૨) પું૦ તેવી આકૃતિ; 'પૉલિગૉન.' **૦ખૂણિયું** વિ૦ બહુકોણ. **૦ગંધા** સ્ત્રી૦ પીળી જૂઈ (૨) ચંપાની કળી (૩) જાહજીરું. **૦ત્વ** ન૦. **૦ધા** અ૦ અનેક રીતે (૨) ઘણું કરીને. **૦નામી** વિ૦ અનેક નામોવાળું (૨) પું૦ (સં.) ઈશ્વર. **૦પગી** સ્ત્રી૦ અફવા. **૦પત્નીત્વ** ન૦ અનેક પત્નીઓ હોવી તે. **૦પત્રી** વિ૦(૨)ન૦ ઘણા પાનવાળું. **૦પદ** વિ૦ ઘણા પગવાળું. **૦ફળી** વિ૦ બહુ વાર ફળનારું (૨) સ્ત્રી૦ એક છોડ. **૦બોલું** વિ૦ વાચાળ (૨) દોઢડાહ્યું. **૦મત** પું૦; ન૦ મોટા ભાગનો મત. **૦મતી** સ્ત્રી૦ [બહુ+મત+ઈ] બહુમત (૨) એક પક્ષ કરતાં બીજાના મતની સંખ્યાની વિશેષતા. **૦માન** ન૦ આદર; સંમાન. **૦માન્ય** વિ૦ ઘણા લોકોએ કબૂલ કરેલું. **૦મૂલું, ૦મૂલ્ય** વિ૦ ભારે કિંમતનું. **૦રત્ના** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘણાં રત્નોવાળી. **૦રંગી** વિ૦ ઘણા રંગવાળું. **૦રૂપી** વિ૦ ઘણાં રૂપવાળું (૨) પું૦ અનેક વેશ ધારણ કરનારો. **૦લ** વિ૦ ઘણું; અધિક. **૦લતા** સ્ત્રી૦. **૦વચન** ન૦ એકથી વધારેને માટે વપરાતું વચન (વ્યા.). **૦વિધ** વિ૦ અનેક પ્રકારનું. **૦વ્રીહિ** પું૦ જેમાં પૂર્વપદ વિશેષણ હોય અને ઉત્તરપદ વિશેષ્ય હોય તેમ જ આખું સમસ્ત પદ પાછું અન્ય પદનું વિશેષણ હોય તેવો સમાસ(વ્યા.). **૦શાસન** ન૦ ઘણા જણની સત્તાથી ચાલતું રાજતંત્ર. **૦શ્રુત** વિ૦ વિદ્વાન. **૦સૂત્રી** વિ૦ સુતર નહિ એવું; ગૂંચવાયેલું; 'કૉમ્પ્લેક્સ'

બહુચર(–રા, –રાજી, –રી) [સ્ત્રી૦ सं. बर्हिन् (પીંછાંવાળો – કૂકડો?) + चर કૂકડાના વાહનથી ફરનારી?] (સં.) એક દેવી

બહેક સ્ત્રી૦ [सं. वह् ઉપરથી?] સુગંધ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ મઘમઘવું; મહેકવું(૨) [हिं. बहकना (सं. वह्); સર૦ 'વહી જવું'] ફાટવું; છકી જવું; વંઠી જવું. **–કાટ** પું૦ બહેકવું તે. **–કાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'બહેકવું'નું પ્રેરક

બહેડું ન૦[सं. विमीतक, प्रा. बहेडय; સર૦ हिं. बहेडा, म. बेह(–हे)डा] એક ફળ. **–ડો** પું૦ બહેડાનું ઝાડ

બહેડો પું૦ જુઓ 'બહેડું'માં (૨) [दे. बहल અથવા दे. महेड्डु=કાદવ] (ચ.) કાદવકીચડ

બહેતર વિ૦ [फा. बिहतर] ઠીક; સારું; વધારે સારું

બહેન સ્ત્રી૦ [सं. भगिनी, प्रा. बहिणिआ, સર૦ हिं. बह(–हि)न] એક માતા પિતાની કે કાકા, મામા, માસી વગેરેની દીકરી (૨) કોઈ પણ સ્ત્રી (૩) સ્ત્રીના નામ અંતેનો આદરવાચક અનુગ. **૦જી** સ્ત્રી૦ [માનાર્થે] બહેન. **૦પણાં** ન૦બ૦વ૦ (સ્ત્રીઓની) મિત્રાચારી. **૦પણી** સ્ત્રી૦ સાહેલી; સ્ત્રીમિત્ર. **–નાં(–ની)** સ્ત્રી૦ બહેન (પ્યારદર્શક)

બહેર સ્ત્રી૦ બહેરાટ (૨) ચેતન ન હોવું તે. [**–મારવી**=બહેરું કે જડ થવું.]

બહેરાટ પું૦, **–શ** સ્ત્રી૦ 'બહેરું' પરથી] બહેરાપણું.[**–દાખવવો, મારવો**=બહેરાપણાની અસર હોવી કે લાગવી.]

બહેરું વિ૦ [सं. बधिर, प्रा. वहिर] ન સાંભળી શકે તેવું; ઓછું સાંભળનારું (૨) ખખડવામાં કસરવાળું (જેમ કે રૂપિયો)(૩)વેદના ન થાય તેવું. ઉદા૦ ચામડી બહેરી થઈ જવી(૪)[સુ.] ધમધમાટની કસરવાળી (વાની)

બહોત, –તાળ વિ૦ [सं. प्रभूत, प्रा. वहुत्त; સર૦ हिं., म. बहुत] પુષ્કળ; વધારે

બહોરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ બહારવું; ઝાડુ કાઢવું

બહોળું વિ૦ [सं. बहुल] મોટું; વિસ્તારવાળું. [**બહોળે હાથે**=છૂટે હાથે; ઉદારતાથી.]

બળ ન૦ [જુઓ બલ] જોર (૨) લશ્કર. [**–આવવું, પકડવું**=બળ મળવું; બળવાળું થવું. **–પૂરવું**=બળ ઉમેરવું; મદદ આપવી. **–ભાગવું**=જોર ચાલ્યું જવું.] **૦કટ** વિ૦ બળવાન. **૦જબરાઈ, ૦જબરી, ૦જોરી** સ્ત્રી૦ જબરદસ્તી. **૦તુલા** સ્ત્રી૦ બળની સમતોલ ગોઠવણી. **૦દાયી** વિ૦ બલદાયી. **૦ભંગ** પું૦ બળનો ભંગ (૨) વિ૦ બળનું ભાંગલું. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ બળવાળી. **૦વંત, ૦વાન** વિ૦ બળવાળું; સબળ. **૦હીણ(–ન)** વિ૦ બળ વગરનું; નિર્બળ

બળકણું વિ૦ ['બળવું' પરથી] બળવાના–બળી ઊઠવાના ગુણવાળું (૨) (લાગણી કે દાઝથી) મનમાં બળ્યા કરતા સ્વભાવનું

બળખો પું૦ [જુઓ બલગમ; સર૦ म. बडका] ગળફો. [**–પડવો**=ગળફો નીકળવો.]

બળજબરી, –રાઈ, બળજોરી જુઓ 'બળ'માં

બળણ ન૦ [જુઓ બળવું] બળવું તે. **–તણ** ન૦ બાળવાનાં લાકડાં. **–તર** સ્ત્રી૦ + બળતરા. **–તરા** સ્ત્રી૦ દાઝવાથી થતી પીડા (૨) મનમાં થતી તેવી લાગણી. [**–કરવી**=ચિંતા કરવી (૨) અદેખાઈ કરવી.] **–તું** વિ૦ સળગતું (૨) ન૦ સળગતી વસ્તુ (૩) બળતરા (૪) તાપણી કે તાપણું

બળતુલા જુઓ 'બળ'માં

બળદ, –દિયો પું૦ [दे. बलद्द; સર૦ म. बळद, –त, हिं. बलद] એક ચોપગું (૨) [લા.] મૂર્ખ; ગમાર. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ બેલગાડી

બળદાયી જુઓ 'બળ'માં

બળદિયો પું૦ જુઓ બળદ

બળપારી વિ૦ [બળ+અપાર] ઘણું મજબૂત

બળબળ સ્ત્રી૦ ['બળવું' ઉપરથી] ચિંતા (૨) દાઝ (૩) ઈર્ષા. **૦તું** વિ૦ બાળે-દઝાડે એવું (૨) પીડાતું

બળબિંબ ન૦ એક જાતનું ફળ

બળબીજ ન૦ એક ઔષધિ

બળભંગ પું૦ જુઓ 'બળ'માં

બળવતી, બળવંત, બળવાન જુઓ 'બળ'માં

બળવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वल (सं. ज्वल्)] સળગવું (૨)બળતરા થવી(૩)[લા.] ઈર્ષા કરવી. [**બળી એ વાત**=એ વાત પડતી મૂકો. **બળ્યું**=મૂઉં; ઉપેક્ષા કરો, એ અર્થનો ઉદ્ગાર.]

બળવો પું૦ [अ. बल्वा] બંડ. [**–ઊઠવો, જાગવો**=બંડ થવું.] **–વાખોર** વિ૦બંડખોર

બળહીણ(–ન) જુઓ 'બળ'માં

બળાત્કાર જુઓ બલાત્કાર

બળાબળ જુઓ બલાબલ

બળાપો પું૦ ['બળવું' ઉપરથી] કઢાપો; સંતાપ.

[-કાઢવો=પોતાના દિલની બળતરા બીજા આગળ કહેવી કે તેની ઉપર કાઢવી – તેને તેનો ભોગ બનાવવો.]

બળિ પું૦ જુઓ બલિ

બળિયા, ૦કાકા ૦બાપજી પું૦ બ૦ વ૦ [બળિયું+કાકા] સૈયડ (૨) એના દેવ (૩) [લા.] જરા જરામાં વાંકું પાડે કે ગુસ્સો કરે એવું માણસ. [-આવવા, નીકળવા, પધારવા=સૈયડ નીકળવા. -કાઢવા, ટાંકવા=શીતળાની રસી મૂકવી.]

બળિયું વિ૦['બળ' ઉપરથી; दे. वलिअ]જોરાવર

બળિયેલ વિ૦ ['બળવું' ઉપરથી] અદેખું

બળી સ્ત્રી૦ કરાંટાની કરાતી એક વાની

બળૂકું વિ૦ ['બળ' ઉપરથી] બળવાળું

બળેવ સ્ત્રી૦['બલિ' ઉપરથી] શ્રાવણી પૂર્ણિમા

બળોતિયું ન૦ જુઓ બાળોતિયું

બળ્યુંજળ્યું વિ૦ [બળવું+જળવું] ગુસ્સે થયેલું (૨) સંતાપ પામેલું (૩) અદેખું

બંકું વિ૦ [सं. वंक ઉપરથી; સર૦ हिं. वंका] વાંકું; અટપટું

બંકેરાવ પું૦ [બંકું+રાવ], બંકો વિ૦ પું૦ ['બંકું' ઉપરથી] છેલબટાઉ

બંખારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બંખારો] બૂમ પાડવી

બંખારો પું૦ [જુઓ બખારો] ઘાંટો; બુમાટો (૨) [બંગ+ખારો] એક જાતનો ખાર

બંગ સ્ત્રી૦ [सं. वङ्ग] કલાઈ (૨) બંગભસ્મ (૩) પું૦ સીસાનો એક ક્ષાર. ૦ભસ્મ સ્ત્રી૦ કલાઈની ભસ્મ

બંગ પું૦ [सं. वङ्ग, प्रा. बङ्ग] (સં.) બંગાળ પ્રાંત. ૦ભંગ પું૦ ઈ. સ. ૧૯૦૫ બાદ સરકારે બંગાળાના ભાગલા કરેલા તે. -ગીય વિ૦ બંગાળનું

બંગ પું૦ રીત; તરેહ (૨) તર્ક; બુટ્ટો(૩)નમૂનો; ભાત (૪) વિ૦ નાગું; નિર્લજ્જ

બંગડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बँगली; म. बांगडी] સ્ત્રીઓનું કાંડે પહેરવાનું કાચનું કે ધાતુનું ઘરેણું. [-પહેરવી=નામર્દ બનવું.] ૦ખાર પું૦ એક જાતનો ક્ષાર

બંગલી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. बंगला; 'बंगाल़' પરથી?] નાનો બંગલો. -લો પું૦એક વિશિષ્ટ જાતનું મકાન

બંગાળ, -ળા પું૦[प्रा. बंगाल] (સં.)એ નામનો પૂર્વ હિંદનો પ્રાંત. -ળી વિ૦ બંગાળનું (૨) સ્ત્રી૦બંગાળની ભાષા(૩)પું૦બંગાળનો વતની. [ખાખી બંગાળી=છેક ખાલીખમ; તદ્દન ગરીબ. બંગાળી ઠગ=પાકો ઠગ. -તોલં=૮૦ રૂપિયાભારના શેર પ્રમાણેનું તોલ.]

બંગાળું ન૦ ['બંગી' ઉપરથી?] એક જાતનો ઘાઘરાપાટ

બંગી સ્ત્રી૦ નાની ટીલડી; ટપકી

બંગીડો પું૦ ['બંગી' પરથી?] એક જાતનો સાલ્લો

બંટ(-ટિયો) પું૦ ડાંગર સાથે ઊગતું એક [હલકું અનાજ

બંટી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક જાતનું અનાજ

બંઠ વિ૦ [સર૦ म. वठ्ठ, प्रा. वठर] બૂઠું (૨) અક્કલ વગરનું

બંઠસ વિ૦ [જુઓ બમઠસ] દાબી દાબીને [ભરેલું (૨) કર્કશ

બંડ ન૦ [સર૦ म.] હુલ્લડ; બળવો [-ઊઠવું, જાગવું]. ૦ખોર વિ૦ બંડ કરનારું

બંડિયું ન૦ ['બંડી' ઉપરથી] બદન; પહેરણ

બંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.; જુઓ બાંડું] એક જાતનું બદન

બંડિયો પું૦ ['બંડ' ઉપરથી; સર૦ म. बंड्या] [બંડ કરનાર

બંદગી સ્ત્રી૦[फा.]પ્રાર્થના; ઇબાદત.[-ઉઠાવવી=હુકમનું પાલન કરવું. -કરવી=પ્રાર્થના કરવી (૨) સલામ ભરવી. -ગુજારવી=વિનંતિ કરવી; અરજ કરવી.]

બંદર ન૦ [फा.; दे. वंदिर] દરિયા કે નદીને કિનારે આવેલું વહાણોની આવજા થઈ શકે તેવું સ્થાન(૨)તેવા સ્થાનવાળું ગામ. [-કરવું બંદર આગળ (વહાણે) થોડા વખત માટે લાંગરવું કે થોભવું.] -રી વિ૦ બંદરને લગતું (૨) ન૦ એક જાતનું ઝીણું કાપડ

બંદલો પું૦ જુઓ બનડો

બંદવો પું૦ [फा. बंद ઉપરથી] કેદી

બંદિ(-દી) પું૦[सं.] કેદી(૨)જુઓ બંધી;મના

બંદી, ૦જન પું૦[सं.] વખાણ કરનાર; ચારણ

બંદી સ્ત્રી૦ [सं.] બાંદી; ગુલામડી; બળાત્કારે

પકડી આણેલી સ્ત્રી(૨)સ્ત્રી૦ જુઓ બંધી;મના

બંદી પું૦ [सं., फा.] કેદી. **૦ખાનું** ન૦ કેદખાનું; તુરંગ. **૦વાન** પું૦ કેદી

બંદૂ(-ધૂ)ક સ્ત્રી૦[अ.] દારૂથી ગોળી મારવાનું એક શસ્ત્ર. [**-છોડવી, ફોડવી** =બંદૂકનો બાર કરવો. **-તાકવી**=બંદૂક વડે નિશાન કરવું. **-ફૂટવી**=બંદૂક છોડવાનો ભડાકો થવો. **-બતાવવી** =બંદૂકથી મારી નાખવાની ધમકી આપવી. **-મારવી** =બંદૂકનો ગોળીબાર કરવો. **-ભરવી**=બંદૂકમાં દારૂ, ગોળી કે કારતૂસ વગેરે ભરી ફોડવા માટે તૈયાર કરવી.] **૦ચી** પું૦ બંદૂકવાળો. **-કિયું** વિ૦ બંદૂકના જેવું. **-કિયો** પું૦ બંદૂકવાળો; સિપાઈ

બંદેગાર પું૦ [फा. वंदह + गार] સેવક; ચાકર; ગુલામ [(એક સંબોધન)

બંદેનવાજ વિ૦ [फा.] સેવક ઉપર કૃપા કરનાર

બંદો પું૦ [फा.] સેવક; દાસ (૨) પોતે (બડાઈ બતાવવા વપરાય છે) [જાપતો

બંદોબસ્ત પું૦ [फा.] વ્યવસ્થા; તજવીજ (૨)

બંધ વિ૦[સર૦ हिं. बंद]વાસેલું; ઉઘાડું નહિ તેવું (૨) અટકેલું; ચાલુ નહિ તેવું(૩) નામને અંતે સમાસમાં 'સાથે', 'સહિત', 'વાળું', '-પ્રમાણે, ક્રમથી' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ શોકબંધ; ઝપાટાબંધ; હથિયારબંધ. [**-પડવું** =બંધ થવું; અટકવું.]

બંધ પું૦ [सं.] બાંધવું તે કે તેનું સાધન (૨) તેની ગાંઠ–પકડ (૩) બંધન; કેદ (૪) રચના; ગૂંથણી(૫) પાળ(૬)મુદ્રા (યોગ) (૭)પ્રતિબંધ; અટકાવ. [**-નાખવો, બાંધવો, મારવો**= બાંધણ વડે જકડવું. **-બાંધવો** =(નદી ઇ૦માં પાણીના રોક માટે) પાળ બાંધવી.]

બંધક વિ૦ [सं.] બંધનકારક

બંધકી સ્ત્રી૦ [सं.] વેશ્યા [કબજિયાત

બંધકોશ(-ષ) પું૦ [બંધ + કોશ (કોષ)]

બંધણી સ્ત્રી૦ [सं. बंध् ઉપરથી]કરાર(૨)પાટો

બંધન ન૦ [सं.] અટકાવ; પ્રતિબંધ (૨) કેદ (૩) બાંધનારી વસ્તુ; તેની પકડ–ગાંઠ. **૦કારક, ૦કારી** વિ૦ બંધનકારક. **૦મુક્ત** વિ૦ બંધનમાંથી છૂટેલું

બંધપેશાબ પું૦ પેશાબ બંધ થઈ જવાનો રોગ

બંધબેસતું વિ૦ [બંધ + બેસવું] બેસતું; ગોઠતું (૨) માફક; અનુકૂળ. **-તું** અ૦ક્રિ૦ બંધબેસતું થવું(૨)કામમાં આવવું;ઠેકાણે પડવું

બંધવ,-વો પું૦ [सं. बांधव] ભાઈ

બંધાણ ન૦ [બાંધવું પરથી] બંધારણ (પેટે બાંધવાનું) (૨) બાંધવાની વસ્તુ; તેની ગાંઠ–પકડ (૩) પ્રતિબંધ; અટકાવ (૪) વ્યસન. **-ણી** વિ૦ વ્યસની

બંધામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ [બાંધવું પરથી] બાંધવાની મજૂરી(૨) બાંધવાની રીત(૩)કરાર

બંધારણ ન૦ [બાંધવું પરથી] બાંધણી; રચના (૨) વ્યસન; આદત (૩) પેટે બાંધવાની ઔષધની થેપ(૪)ધારાધોરણ; 'કૉન્સ્ટીટ્યૂશન'. **૦સભા** સ્ત્રી૦ દેશનું બંધારણ ઘડવા માટેની ખાસ પ્રજાકીય સભા; 'કૉન્સ્ટિટ્યુઅન્ટ એસેમ્બલી'. **-ણીય** વિ૦ બંધારણનું કે તેને લગતું કે તેની રીત પ્રમાણેનું

બંધારો પું૦ [બાંધવું પરથી] રંગવાનો ભાગ જુદો બાંધી જુદા જુદા રંગ કરનાર; બાંધણીગર (૨)રેશમી કપડાં ધોઈ કુંદી કરી આપનાર (૩) તમાકુના પડા બાંધનાર(૪)[સુ.] પાણીનો બાંધ

બંધાવવું સ૦ક્રિ૦ 'બાંધવું'નું પ્રેરક (૨) સાથે લઈ જવા કાંઈક આપવું. ઉદા૦ રસ્તા માટે નાસ્તો બંધાવ્યો છે. (૩) [લા.] કદર કરી બક્ષિસ આપવી. ઉદા. તેમણે તને શું બંધાવ્યું ?

બંધાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બાંધવું] 'બાંધવું'નું કર્મણિ

બંધિયાર વિ૦ [બાંધવું પરથી] હવા અજવાળા વગરનું (સ્થાન) (૨) વહેતું નહિ તેવું (પાણી). [**-થઈ જવું**=હાથપગ બંધાઈ ગયા હોય તેવું થવું, હરતુંફરતું બંધ થવું (૨) અવાવરુ કે સ્થગિત થઈ જવું.**-પડવું, રહેવું** = અવાવરુ કે અણવહેતું રહેવું.] **૦ખાનું** ન૦ બંદીખાનું; કેદ જેવી જગા

બંધિયો પું૦ [બાંધવું પરથી] બાંધવાનું દોરડું

બંધી સ્ત્રી૦ [सं. बंध] મના (૨) પરેજી (૩) પાકી (૪) કરાર (૫) [ચ.] દામણી

બંધુ પું૦ [सं.] ભાઈ (૨) સગો. **૦કૃત્ય** ન૦

ભાઈચારાનું કામ; મિત્રકાર્ય. ૦જન પું૦સગો; કુટુંબી. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ બંધુપણું (૨) ભાઈચારો; મિત્રતા. ૦ભાવ પું૦ભાઈના જેટલી પ્રીતિ. ૦વર્ગ પું૦ સગાંસંબંધી. ૦હીન વિ૦ સગાંસંબંધી વિનાનું

બંધુર વિ૦ [સં.] રમ્ય; મનોહર

બંધૂક સ્ત્રી૦, ૦ચી પું૦, -કિયું વિ૦, -કિયો પું૦ જુઓ 'બંદૂક'માં

બંધે વિ૦+ જુઓ બંને; બેઉ

બંને વિ૦ જુઓ બન્ને; બેઉ

બંબ વિ૦ [સર૦ म.] મોટું; કદાવર (૨) પું૦ [સર૦ हिं.; રવ૦] બાંયું; મૃદંગનો તે ભાગ (૩) ડંકો (૪) [?] બાવળ. [**-બજાવવો** = માર મારવો. **-બાજરી આપવી** = માર મારવો. **-વાગવો** = ખાલીખમ થઈ જવું; ધનદોલત ન રહેવાં.]

બંબેબંબ વિ૦ ['બંબ' ઉપરથી] જૂઠેજૂઠું; અંધેર. [**-ચલાવવું, ઠોકવું** = ડિંગ માર્યા કરવી; ગપ ચલાવવી.]

બંબો પું૦ [સર૦ हिं. बंबा; म. बंब; अ. मंबा; पो. पोंपा] પાણી કાઢવાનું યંત્ર (૨) આગ ઓલવવા માટે પાણી ફેંકવાનું યંત્ર (૩) પાણી ગરમ કરવાનું એક પ્રકારનું વાસણ (૪) પાણીનો મોટો નળ. **-બાખાનું** ન૦ આગનો બંબો રાખવાનું સ્થળ. **-બાવાળો** પું૦ બંબો લઈ આગ ઓલવનાર માણસ

બંસરી સ્ત્રી૦ [બંસી ઉપરથી] વાંસળી; વેણુ

બંસી સ્ત્રી૦ [सं. वंशी, प्रा. वंसी] બંસરી; વાંસળી. ૦ધર પું૦ (સં.)શ્રીકૃષ્ણ. ૦બ(-વ)ટ પું૦ (સં.) ગોકુળનો એક પ્રખ્યાત વડ

બા સ્ત્રી૦ [સર૦ म., दे. बाइया] મા (૨) વડીલ સ્ત્રીના નામ પાછળ લગાડાતો શબ્દ; જેમ કે કસ્તૂરબા. (૩) અ૦[સર૦ दे. बाअ] વહાલનો એક ઉદ્ગાર. ૦ઘેલું વિ૦ માઘેલું

બાઇબલ ન૦ [इं.] ખ્રિસ્તી લોકોનો ધર્મગ્રંથ

બાઇસ પું૦ [अ.] કારણ; બાયસ (૨) [સુ.] ખોટું બહાનું • [પાયગાડી

બાઇસિકલ સ્ત્રી૦ [इं.] બે પૈડાંની સાઇકલ;

બાઈ સ્ત્રી૦[दे. बाइया] કોઈ પણ સ્ત્રી; બાઈડી (૨) સ્ત્રીનાં નામ પાછળ લગાડાતો માનસૂચક શબ્દ (૩) સાસુ (૪) નોકરડી. [**બાઈ બાઈ ઓબલે ધાણી** = ભીખ માગવી: એક જાતની રમત.] ૦કલ્યાણી વિ૦ બાયલું; નમાલું(૨)સ્ત્રી૦ભીખ (૩) આજીજી; કાલાવાલા. [**-કરવી** = ભીખ માગવી.]૦જી સ્ત્રી૦ સાસુ. ૦(-ય)ડી સ્ત્રી૦ કોઈ પણ સ્ત્રી (૨) પત્ની. [**-કરવી.** = પરણવું. **-રાખવી** = રખાત રાખવી. **બાયડીઓ બેસવી** = મોંકાણ મંડાવી; દુર્દશા થવી.] ૦બાઈ ચાલ(-ળ)ણી સ્ત્રી૦ એક રમત; ચલકચલાણું. ૦માણસ ન૦બૈરું

બાઉ, ૦વો પું૦ [રવ૦] લાડવો (બાળભાષા)

બાઉ (બાʼ) પું૦ [સર૦ म.] (સુ.) બહાઉ; હાઉ

બાઉ(-વ)લું ન૦ પશુનો આંચળવાળો અવયવ

બાકરવડી સ્ત્રી૦[સર૦ म.] એક પકવાન

બાકરી સ્ત્રી૦ હઠથી સામે ઝઘડવું તે; મમતભર્યું વેર. [**-બાંધવી** = મમત પર ચડી સામું થવું, વેર કરવું.] [(દીવાસળી કે સાબુની)

બાકસ ન૦ [इं. बॉक्स; સર૦ हिं., म.] પેટી

બાકળા પું૦ બ૦ વ૦ [अ. बाकला] આખું બાફેલું કઠોળ. [**-આપવા, નાખવા** = બાકળાનો બલિ આપવો (૨) લાંચ આપવી.]

બાકાત વિ૦ જુઓ બકાત

બાકી વિ૦ [अ.] ખૂટતું(૨)વધેલું(૩)ગણતરીમાં લેવામાં રહેલું (જેમ કે સરવાળા ઇ૦ ગણતાં); શેષ (૪) સ્ત્રી૦ સિલક; ગણતાં છેવટે રહેતું જમા તે (૫) પત્યા વગર રહેલી કે ચૂકતે કરવામાં ચડેલી રકમ (૬) અ૦ નહિ તો. [**-કાઢવી** = છેવટે રહેતી સિલક ગણી કાઢવી -તે નક્કી કરવી (૨) ચડેલી બાકી શોધી કાઢીને કહેવી કે માગવી. **-ખેંચવી, તાણવી** = હિસાબે નીકળતી બાકી કે સિલક રકમ આગળ ખાતામાં લઈ જવી.] ૦તાકી વિ૦ બાકી રહેલું (૨) સ્ત્રી૦ માગતું; લહેણું

બાકું(-ખું,-કોરું) ન૦ [જુઓ બખું] કાણું. [**-પાડવું** = કાણું કરવું.]

બાખડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બખેડો] આખડવું; વઢવું; કજિયો કરવો

બાખડું વિ૦ [सं. बष्कयिनि; સર૦ म. माकड,

हिं. बाकरी] વિયાયાને જેને ઘણો વખત થઈ ગયો હોય તેવું (ઢોર)

બાખાબોલું વિ૦ આખાબોલું; તડ ને ફડ કહી દેનારું; નિખાલસ [જુઓ બાકું

બાખું વિ૦ [જુઓ બાંકું] રંગીલું (૨) ન૦

બાગ પું૦ [फा.] બગીચો. **૦વાન** પું૦ [+ फा. बान] માળી. **–આયત** સ્ત્રી૦ [फा. बागात] બગીચામાં થતી ખેતી; શાકભાજી (૨) વિ૦ કૂવાના પાણીથી થતી (ખેતી). **–ગાયતી** વિ૦ ફળફૂલનાં ઝાડ ઉછેરવા લાયક (જમીન)

બાગડોર સ્ત્રી૦ [हिं.; વાગ = લગામ + દોર] લગામ [વાગેશ્રી રાગ કે તેનું ગીત

બાગેસરી પું૦ [જુઓ વાગેશ્રી; સર૦ हिं., म.]

બાઘડ(–ડું) વિ૦ જુઓ બાઘું(૨) બિહામણું. **–ડો** પું૦ તેવો માણસ

બાઘું વિ૦ [सं. व्यग्र, प्रा. वग्ग? સર૦ म. बाग्या] મૂઢ; ગતાગમ વિનાનું. **–ઘાઈ** સ્ત્રી૦ બાઘાપણું. **–ઘાં** ન૦બ૦વ૦ [સર૦ म. वघणें = જોવું] બાલાં; ફાંફાં [**–મારવાં**]

બાચકો પું૦ [બચકો પરથી? સર૦ म. बाचकें] મૂઠી કે કલ્લો યા તેમાં આવે તેટલું તે (૨) પાંચે આંગળાં વડે ભરેલો ચીમટો–વલૂરો. [**બાચકા ભરવા** = મૂઠે ને મૂઠે લેવું (૨) પંજાના ચીમટા–વલૂરા ભરવા.]

બાજ પું૦ [फा.] એક શિકારી પક્ષી; શકરો (૨) [લા.] ઘોડો (૩) વિ૦ [फा. बाज (बाख्तन)] નામને લાગતાં ‘વાળુ”, ‘અનુરક્ત’ વગેરે અર્થો બતાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ દગલબાજ; રંડીબાજ

બાજ પું૦ [सं. वाज; સર૦ म.] સતારનો પહેલો તાર, જેના પર આંગળીઓ રાખી વગાડવામાં આવે છે

બાજ સ્ત્રી૦; ન૦, **૦ડું**, **૦ણું** ન૦ [सं. व्यजन, प्रा. वीजण = પંખો] પતરાળું. [**–માંડવી** = પીરસવા પતરાળું મૂકવું.]

બાજખેડાવાળ પું૦ [सं. वाज + ખેડાવાળ] ખેડાવાળ બ્રાહ્મણનો એક ભેદ

બાજઠ પું૦ [सं. पादपृष्ठ, प्रा. पायपीढ; સર૦ म. वाजट] ચાર પાયાવાળું એક જાતનું આસન

બાજડું, –ણું ન૦ જુઓ ‘બાજ’માં

બાજરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बाजरा] એક અનાજ. **–રિયું** ન૦ બાજરીનું ડૂંડું (૨) એક ઘરેણું. [**–વધવું** = હજામત વધવી.] **–રિયો** પું૦ બાજરીના લોટનો કંસાર (૨) બાજરીને છાશમાં રાંધી બનાવેલી એક વાની. **–રો** પું૦ મોટા દાણાની બાજરી

બાજંદ પું૦ (સં.) બલખ બુખારાનો એક ખાન (તેનું વહાલું ઊંટ મરી જતાં તે ફકીર થઈ ગયેલો)

બાજંદું વિ૦ [फा. बाजंदह] ધૂર્ત; ઢોંગું; પહોંચેલું. **–દાઈ** સ્ત્રી૦ બાજંદાપણું. **–દાવેડા** પું૦બ૦વ૦ ધૂર્તતા; ઢોંગાઈ

બાજિયાકાર પું૦ ભવાડો; ફજેતો. [**–ગવાવા** = ભવાડા થવા (સ્ત્રીઓમાં).]

બાજી સ્ત્રી૦ [फा.] જે પાટિયા કે કપડા ઉપર રમત મંડાય તે (૨) સોગટાં કે ગંજીફાની રમત (૩) હાથ (ગંજીફામાં) (૪) યુક્તિ; પ્રપંચ. [**–ખેલવી** = જુઓ બાજી રમવી. **–ગોઠવવી** = જુઓ બાજી રચવી. **–જવી** = જુઓ બાજી બગડવી. **–જીતવી** = ફાવવું; યશસ્વી રીતે કામ પાર પાડવું. **–બગડવી** = યોજના નિષ્ફળ જવી. **–માંડવી** = સોગટાંબાજી ઢાળવી–ખેલવી (૨) કાર્યસાધક યોજના યોજવી. **–રચવી** = બાજીનો સરંજામ ગોઠવવો (૨) યુક્તિ કરવી. **–રમવી** = બાજીની રમત રમવી (૨) દાવપેચ રમવા. **–હાથથી જવી** = યોજના ધૂળ મળવી; યોજનાનો દોર હાથમાંથી ચાલ્યો જવો. **–હારવી** = બાજીમાં હાર ખાવી (૨) યુક્તિ કે દાવપેચ નિષ્ફળ જવાં.] **૦ગર** પું૦ મદારી; જાદુગર. [**બાજીગરનું રમકડું** = સ્વતંત્ર વ્યક્તિત્વ વિનાનું–બીજાનું નચવ્યું નાચે તેવું માણસ.] **૦ગરી** બાજીગરપણું (૨) ખેલ; તમાસો (૩) યુક્તિપ્રયુક્તિ; પ્રપંચ

બાજુ, –જૂ [फा.] સ્ત્રી૦ છેડો; અંત (૨) દિશા; પાસું; પડખું (૩) પક્ષ; તરફેણ. [**બાજુએ બેસવું** = સ્ત્રીને અડકાવ આવવો (૨) કામમાંથી ખસી જવું; તટસ્થ રહેવું. **બાજુ લેવી** = પક્ષ લેવો.] **૦(–જૂ)બંધ** પું૦ હાથનું એક ઘરેણું

બાજે વિ૦ [अ. बअज, સર૦ म.] એકાદું; ગમે તે કોઈ એક

બાજોઠ પું० [સર० म. बाजोट] જુઓ બાજઠ. **-ઠી** સ્ત્રી० નાનો બાજઠ

બાજોઠિયું ન० એક વનસ્પતિ; ગંગેટી

બાઝવું સ०ક્રિ० [सं. बद्ध, प्रा. बज्झ ઉપરથી] વળગવું (૨) અ०ક્રિ० લડવું; ટંટો કરવો

બાઝંબાઝા(-ઝી), બાઝાબાઝ(-ઝી) સ્ત્રી० [જુઓ બાઝવું] લડાઈ; ટંટો

બાટ પું० [सं. पिष्ट?] બાફેલો લોટ; કંસાર (૨) ન० [हिं. बांट, म. वाट] કાટલાનો સટ; બાંટ

બાટકવું અ०ક્રિ० ['બટકું' ઉપરથી] વળગવું (૨) ઝઘડવું

બાટલી સ્ત્રી० [इं. बॉटल; સર० हिं., म.] શીશી. [**-પીવી** = દારૂ પીવો. **-ભગત** = દારૂનો વ્યસની.] **-લો** પું० શીશો. [**બાટલા ભરવા** = શીશામાં ભરવું (૨) રોજ દવા લાવવી – તેવી જરૂર પડવી; હમેશના દર્દી હોવું.]

બાટાચૂર અ० ખૂબ

બાટી સ્ત્રી० [સર० हिं., म.] છાણાંની આંચથી શેકેલો કણકનો ગોળો કે જાડી ભાખરી

બાઠું ન० [જુઓ બાંઠું; સર० म. बाटुक] નીઘલ્યા વિનાનો જારબાજરીનો સાંઠો

બાઠું વિ० [सं. वंठ] (સુ.) બાંઠ; ઠીંગણું; વામન

બાડું વિ० ત્રાંસા ડોળાવાળું કે નજરવાળું. [**બાડી આંખે (નજરે) જોવું** = પોતે જોતા નથી એવો દેખાવ રહે તેમ આંખ ત્રાંસી કરીને છાનુંમાનું જોવું (૨) ઉપેક્ષાની નજર રાખવી. **બાડું જોવું** = બાડી આંખ હોવી; બાડું હોવું.]

બાડુ(-ડુ)ઘું વિ० [सं. बटुक, प्रा. बडुअ] + બાપડું; રાંક; દયામણું

બાઢમ્ અ०[सं.] ભલે; ઠીક(૨) + બંધ. **-મ** ન० [લા.] મીડું; શૂન્યતા (વ્યંગમાં)

બાઢવું વિ० જુઓ બાડુવું

બાણ ન०[सं.] તીર (૨) એક આતશબાજી (૩) લંબગોળ પથ્થર (શિવલિંગ)(૪) જ્યાં ભરતીનું પાણી આવતું હોય તે ખાડીની જમીન (૫) ખેતરની હદ બતાવવા દાટેલો પથ્થર કે બીજી વસ્તુ (૬) પગલું (૭) [સં.] બાણાસુર. [**-કાઢવું** = પગલું ખોળી કાઢવું. **-ચઢાવવું, તાણવું** = પણછ ઉપર બાણ ગોઠવી છોડવાની તૈયારી કરવી. **-છોડવું, મારવું, મૂકવું** = ધનુષથી બાણને જવા દેવું.] **-ણાકાર** વિ० બાણના ફળના આકારનું. **-ણાસુર** પું० (સં.) એક રાક્ષસ; ઓખાનો પિતા. **-ણાવળી** પું० બાણ મારવામાં હોશિયાર યોદ્ધો

બાણવું અ०ક્રિ० ['બાણી' ઉપરથી] સાટું કે કબાલો કરવો ['બાણ'માં

બાણાકાર, બાણાસુર, બાણાવળી જુઓ

બાણી સ્ત્રી० [सं. वाणी] ઠરાવેલી મુદત (૨) શરત; કબૂલાત (૩) [જુઓ બોણી] શુકનમાં અપાતી ભેટ(૪) [સર० हिं. बाना = કાપડ; सं. वयन?] એક જાતનું કાપડ. [**-કરવી** = શરત – કબૂલાત કરવી. **-કરાવવી** = માલ ખરીદી શુકન કરાવવા. **-આપવી** = શુકનની ભેટ આપવી.] ['૯૨'

બાણુ(-ણું) વિ० [सं. द्वानवति, प्रा. वाणउइ]

બાતમી સ્ત્રી० [अ. वातिनी, સર० म.] સમાચાર (૨) ભાળ. **०દાર** વિ०(૩) પું० ખબર લાવનાર. **०ખાતું** ન० બાતમી મેળવનારું ખાતું

બાતલ વિ० [अ. वातिल] રદ; નકામું (૨) કાઢી મૂકેલું

બાતી સ્ત્રી० [हिं.] બત્તી

બાતેન વિ० [फा. बातिन] ગુપ્ત; છાનું

બાથ સ્ત્રી० [બે + હાથ ?] બે હાથ પહોળા કરી દીધેલી પકડ (૨) ટક્કર. [**-ભરવી, ભીડવી, લેવી** = બાથમાં લેવું; ભેટવું (૨) મોટું કામ હિંમતભેર ઉપાડવું (૩) ટક્કર ઝીલવી. **બાથમાં ઘાલવું, લેવું** = બે હાથ પહોળા કરી, વચમાં ભીડવું – પકડવું (૨) આશ્રયમાં લેવું.] [ગુસલખાનું

બાથરૂમ સ્ત્રી० [ઇં.] નાહવાની ઓરડી;

બાથંબાથા(-થી) સ્ત્રી० ['બાથ' ઉપરથી] સામાસામી બાઝવું તે

બાથોડિયું ન० ['બાથ' ઉપરથી] વલખાં (૨) પ્રયત્ન [**બાથોડિયાં ભરવાં, મારવાં**]

બાદ વિ० [अ.] બાતલ; કમ [**-કરવું**] (૨) અ० પછી **०બાકી** સ્ત્રી० બાદ કરવાની રીત (ગ.) (૨) બાદ કરતાં રહેલી રકમ

બાદરાયણ પું० [सं.] (સં.) વેદવ્યાસ

૦સંબંધ પું૦ બે વસ્તુમાં મેળ કે સંબંધ ન હોવા છતાં, તાણીતૂશીને બેસાડેલો કે બતાવેલો તે

બાદલું વિ૦ [‘બોદું’ ઉપરથી; अ. बातिल ?] નકલી; ઢોળ ચડાવેલું (૨) તકલાદી (૩) ન૦ [हिं.] કસબનું ગૂંછળું (૪) કસબ ભરેલી સાડી. [**–પડવું**=તકલાદી જણાવું.]

બાદશાહ પું૦[फा.] રાજાધિરાજ; સમ્રાટ. **૦ત** સ્ત્રી૦ [फा.] બાદશાહનું રાજ્ય – હકૂમત. **–હી** વિ૦ બાદશાહનું, –ને લગતું (૨) બાદશાહને શોભે એવું; તેના જેવા ઠાઠમાઠવાળું (૩) સ્ત્રી૦ બાદશાહત; સામ્રાજ્ય (૪) ભારે ઠાઠમાઠ ને સમૃદ્ધિ

બાદિયાન ન૦[फा. बादयान] એક બી–વસાણું

બાદી સ્ત્રી૦ [फा.] અપચો; બદહજમી (૨) પેટમાં થતો વાયુ. **૦બવાસિર**, **૦હરસ** પું૦ આંધળા હરસ

બાધ પું૦[सं.] અડચણ; પ્રતિબંધ (૨) વિરોધ; વાંધો (૩) દોષ; પાપ (૪) પીડા; ઉપદ્રવ. [**–આવવો**=વાંધો નડવો; બાધ થવો.] **૦ક**, **૦કર્તા**, **૦કારક** વિ૦ બાધ કરનારું

બાધવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બાઝવું] લડવું

બાધા સ્ત્રી૦ [सं.] માનતા; આખડી (૨) પીડા; દુઃખ (૩) વિઘ્ન. [**–આપવી**=બાધા લેવરાવવી –લેવાનું કહેવું. **–આવવી**, **પડવી**=બાધ આવવો; વિઘ્ન નડવું. **–કરવી**, **છોડવી**, **મૂકવી**=લીધેલા વ્રતની કે માનતાની સમાપ્તિ કરવી. **–રાખવી**, **લેવી**=માનતા રાખવી; વ્રત લેવું.] **–ધિત** વિ૦ પીડિત (૨) અસંગત ઠરેલું; રદ કરાયેલું

બાધું વિ૦ (પ.) [જુઓ બધું] આખું

બાધે ભારે અ૦ [બાંધેલું + ભાર] મોઘમ; નામનિર્દેશ વગર

બાન વિ૦[अ. बैआनह] જામીન તરીકેનું; સાટાનું (૨) ન૦ બાનું (૩) જામીન [**–આપવું**, **–રાખવું**, **–રહેવું**, **–લેવું**]

-બાન [फा.] નામને લાગતાં ‘વાન, વાળું’ અર્થ બતાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ મહેરબાન

બાનક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] રચના; ઇમારત

બાનડી સ્ત્રી૦ [‘બાંદી’ ઉપરથી] લૂંડી

બાનાખત ન૦ [બાનું + ખત]બાનામાં આપેલા પૈસાનું ખત [**–કરવું**, **–કરી આપવું**]

બાની સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; म. बाणी, सं. वाणी] બોલવા–લખવાની છટા (૨) વાણી (૩) જુઓ બાનડી

બાનુ(–નૂ) સ્ત્રી૦ [फा. बानू] સારા ઘરની સ્ત્રી; સન્નારી

બાનું ન૦ [જુઓ બાન] સોદાના સાટા પેટે અગાઉથી અપાયેલું નાણું [**–આપવું**, **–લેવું**]

બાનૂ સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ બાનુ

બાપ પું૦ [दे. बप्प(सं. वप्ता); हिं., म.] પિતા. (૨) લાડ-વહાલ કે સન્માનસૂચક એક સંબોધન. [**બાપ દીકરાનું**=બાપદીકરા વચ્ચે હોય તેવું; ઘણું નિકટ. **બાપના કૂવામાં બૂડી મરવું**=બાપદાદાથી ચાલતા આવેલા ખરાબ રિવાજ કે ખરાબ સ્થાનને, નુકસાન જોતાં છતાં, વળગી રહેવું. **બાપના બાપ પાસે**=સ્વર્ગમાં (૨) ઘણે દૂર. **બાપના બાપ બોલાવવા**=દુઃખને વખતે મદદ માટે દાદાના નામની બૂમ પડાવવી –પાડવી. **બાપની બોચી ખંજવાળીને**=ગમે તેમ કરીને. **બાપની મોંકાણ**, **બાપનું કરમ**, **કપાળ**, **તોલડું**, **બારમું**=કાંઈ જ નહીં. **બાપનું**=વારસામાં મળેલું; હકથી પોતાનું. **બાપનો કક્કો**, **બાપનો બુધવાર**=કંઈ જ નહીં. **બાપનો માલ**=બાપે આપેલ કે કાયદેસર મિલકત. **બાપનો લાડવો**=બાપે મેળવેલો લાભ કે ફાયદો.] **૦કર્મી** વિ૦ બાપની કમાઈ ઉપર આધાર રાખનારું. **૦જન્મારે (–રામાં)** અ૦ [લા.] આખી જિંદગી દરમિયાન; કદી પણ. **૦જી** પું૦ જુઓ બાપુ અર્થ (૨). [**–બોલાવવા**=ત્રાહ્ય પોકારાવવા.] **૦ડું** વિ૦ [दे. बप्पुड] ગરીબ; રાંકડું; દયામણું. **૦દાદા** પું૦ બ૦ વ૦ પૂર્વજો. **૦રે**, **૦લા(–લિયા)** અ૦ ‘ઓ રે! બાપરે!’ અર્થનો ઉદ્ગાર. **૦લિયો** પું૦ બાપો (પાટીદાર પટેલ માટે વપરાય છે.) **૦વખું** વિ૦ બાપનો પક્ષ લેનારું (૨) બાપને જ વળગનારું.

–પા પું૦ (માનાર્થે બ૦ વ૦) જુઓ બાપુ. [**–કહું**=ભાઈસાહેબ કહું! (કરગરવાનો

ભાવ). **–બચોળાં કરવાં** = ભાઈબાપા કરવા; આજીજી કરવી.] **–પા ભાયડા** પું૰ બ૰ વ૰ પટેલ; પાટીદાર. **–પી(–પૂ)કું** વિ૰ બાપનું; વારસામાં મળેલું. **–પુ** પું૰ બાપ (૨) વડીલ પ્રત્યે માનવાચક કે નાના પ્રત્યે વહાલસૂચક ઉદ્ગાર. **–પૂડિયું, –પૂડું** વિ૰ જુઓ બાપડું (૨) વહાલું. **–પો** પું૰ જુઓ બાપ

બાફ પું૰; સ્ત્રી૰ [सं. बाष्प; प्रा. बप्फ] બફારો (૨) પરસેવો (૩) વરાળ. [**–આપવો** = વરાળથી શેકવું. **–થવો** = બફારો થવો; પરસેવો થવો. **–દેવો** = બાફ આપવો. **–મારવો** = બાફ થવો. **–લાગવો** = બફારો લાગવો. **–લેવો** = વરાળનો શેક કે નાસ લેવો.] **૦ણું** ન૰ બાફવું તે (૨) બાફેલી વસ્તુ (૩) ગોતું (૪) કેરીનું શાક (૫) [લા.] સ્વાદ વગરનો ખોરાક (૬) ગોટાળો; બાફવું તે. **૦લો** પું૰ બાફેલી કેરીનો રસ. **૦વું** સ૰ ક્રિ૰ પાણીમાં ઉકાળીને રાંધવું (૨) [લા.] ચૂંથી નાખવું; બગાડી મૂકવું; ગોટો વાળવો

બાફલી સ્ત્રી૰ [સર૰ म. बाफळी] જંગલી ગાજર

બાબ પું૰ [अ.] પ્રકરણ; ભાગ (૨) વિષય; મુદ્દો; બાબત

બાબચુંબૂબલું વિ૰ (કા.) નમાલું

બાબત સ્ત્રી૰ [फा.] વિષય; મુદ્દો; કામ (૨) વિગત (૩) અ૰ વિષે; બાબતમાં; બાબે. **–તી** સ્ત્રી૰ દલાલી; વટાવ (૨) ખળીમાં વસવાયાંને લાગા તરીકે અપાય છે તે

બાબરાં ન૰ બ૰ વ૰ [दे. बब्बरी] માથાના વીંખાયેલા વાળ. **–રિયું** વિ૰ બાબરાંવાળું. **–રી** સ્ત્રી૰ માથા ઉપર વાળનો ગુચ્છો (૨) ટોપીની કોરની ઝૂલ. [**–ઉતરાવવી, –લેવરાવવી** = બાધા પૂરી થતાં કેશ કપાવી નાખવા. **–રાખવી** = વાળ વધારવા (૨) માથાના કેશ ન કપાવવાની બાધા રાખવી.] **–રું** વિ૰ બાબરિયું; બાબરાંવાળું

બાબરિયાવાડ ન૰ (સં.) સૌરાષ્ટ્રનો એક ભાગ

બાબરિયું, બાબરી, –રું જુઓ 'બાબરાં'માં

બાબવારી સ્ત્રી૰ [फा.] વર્ગીકરણ

બાબસ્તા વિ૰ [જુઓ વાબસ્તું] સંબંધી; સગું

બાબા પું૰ એક જાતનો ભીલ

બાબા પું૰ [फा.] સંત સાધુ કે વૃદ્ધ માટે વપરાતો આદરસૂચક શબ્દ

બાબાગાડી સ્ત્રી૰ [બાબો + ગાડી] નાનાં છોકરાંની ગાડી

બાબાવાક્ય ન૰ [બાબા + વાક્ય] બાબાનું–આપ્ત પુરુષનું વાક્ય કે કથન; વેદવાક્ય જેવું સ્વતઃસિદ્ધ વાક્ય

બાબાશાહી વિ૰ [म. बावा + શાહી] હલકું; નકામું (૨) વિ૰ પું૰ વડોદરા રાજ્યમાં પહેલાં ચાલતો (સિક્કો)

બાબાશી વિ૰ જુઓ બાબાશાહી

બાબિલોન પું૰ (સં.) એક પ્રાચીન પ્રદેશ

બાબુ પું૰[સર૰ हिं., म., बं.; फा. बाबा પરથી?] બંગાળી માટે કે ઉપરી અમલદાર માટે વપરાતો શબ્દ (૨) (સં.) પુરુષનું એક નામ. **૦ગીરી** સ્ત્રી૰ બાબુ–મોટા માણસ જેવું વર્તન

બાબે અ૰ [फा.] બાબતમાં; વિષે

બાબો પું૰ તાતા; રોટલો (બાળભાષા) (૨) [સર૰ हिं.; म.] નાનો છોકરો; બાળક (૩) ધાવણો છોકરો (સ્ત્રી૰ બેબી)

બામ ન૰ [બ્રાહ્મી?] એક જાતનો વેલો (૨) [हिं.] વામ (૩) સર્પાકાર માછલી (૪) પું૰[इं.] દુખાવો મટાડવા ચોપડાતો મલમ

બામણ (મ') પું૰ [સર૰ म.; प्रा. बाम्हण; हिं. बामन] જુઓ બ્રાહ્મણ (ગ્રામ્ય રૂપ). **–ણિયું** વિ૰ બ્રાહ્મણને ખપે એવું; ચોખડિયું. **–ણી** સ્ત્રી૰ બ્રાહ્મણી (બહુધા તિરસ્કારમાં). **–ણો** પું૰ બામણ (બહુધા તિરસ્કારમાં)

બામણિયું (મ') ન૰ [सं. ब्रह्मन् = મોટું] જે શેરડીના બીના કકડાની આંખો મોટી હોય તે (૨) વિ૰ જુઓ 'બામણ'માં [સાપ

બામણી (મ') સ્ત્રી૰ એક જીવડું (૨) એક જાતનો

બામણી (મ') સ્ત્રી૰, **–ણો** પું૰ જુઓ 'બામણ'માં

બામદાદ ન૰ [फा.] સવાર

બામલાઈ, બામલી સ્ત્રી૰ બગલમાં થતી ગાંઠ

બામશી સ્ત્રી૰ [જુઓ બામાશી] ડાકણ

બામાશી(–સી) સ્ત્રી૰ [બા + માસી] માસી

(માનવાચક) (૨) [કૃષ્ણની માસી પૂતના પરથી?] ડાકણ. [**–વળગવી**=ડાકણ વળગવી.]

બામ્બુ પું૦ [इं.] વાંસ; બાંબુ

બાયડ વિ૦ [सं. बाह्य] જુઓ બહિષ્કૃત

બાયડી સ્ત્રી૦ [दे. बाइया] બાઈડી; સ્ત્રી (૨) પત્ની

બાયલું વિ૦ [બાઈ + લું] નામર્દ; બીકણ (૨) બૈરીને વશ. **–લાઈ** સ્ત્રી૦. **–લાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ બાયલા જેવું વર્તન

બાયસ પું૦ [જુઓ બાઇસ] સબબ

બાસું ન૦ [સર૦ हिं. बार्यां, म. बाया] નરઘાંની જોડમાંનું નાનું [વગેરેનો અવાજ

બાર પું૦ [સર૦ म. वार = જખમ] બંદૂક

બાર ન૦ [सं. द्वार, वार; प्रा.] બારણું (૨) આંગણું (૩) ડેલી. [**–ઉઘાડવાં**=બારણાં ખોલવાં. **–દેવું**=બારણું બંધ કરવું. **–ભિડાવવાં**=બારણાં વાસી દેવાં.]

બાર વિ૦ [सं. द्वादशन्; प्रा. बार] '૧૨'. [**–કોળાં ને તેર લાગા**=માલની કિંમત કરતાં લાગા–જકાતવેરા વધારે હોવા તે. **બારનું ચોથ કરવું**=અણઘડપણાથી કામ ઊંધું મારવું. **–નું ચોથ (કરતાં) આવડવું**=કાંઈ પણ આવડવું. **–પાદશાહી**=બાર બાદશાહી. **–બંદરનાં પાણી પીધાં હોવાં**=ઘણી મુસાફરી કરીને ચતુર તથા પાવરધા થયા હોવું. **–બાદશાહી**=સંપૂર્ણ સુખચેન. **–બાપની વેજા**=એક એકથી જુદા મતના – પરસ્પર મેળ ન ખાય એવા માણસોનો સમૂહ; જેમાં બધા હક કરનારા હોય પણ કામ કરનાર કોઈ ન હોય. **–ભૈયા ને તેર ચોકા**=વર્ણભેદ – આભડછેટની અતિશયતા. **–મણની બાજરી** = પૂરતું હોવું તે; સુખચેન; નિશ્ચિંતપણું. **–મણની સંભળાવવી**=મોટી ખરાબ ગાળ ભાંડવી. **–વરસનું**=જુવાન ને જોમભર્યું (ઉદા૦ બાર વરસનો બેઠો છે). **–વરસે**=ઘણે લાંબે વખતે–ગાળે. **–વાગવા**=આવી બનવું; આફત આવી પડવી. **બારે દરવાજા ખુલ્લા**=ઘરમાં ગમે ત્યાં જઈ શકાવું; ગમે ત્યાં જવાની છૂટ હોવી. **બારે દહાડા ને બત્રીસે ઘડી**=હરહંમેશ. **બારે ને ચારે**=સદાકાળ. **બારે બાગોળો મોકળી**=પૂરી છૂટ; પૂરી સ્વતંત્રતા. **બારે મહિના ને તેરે કાળ**=હંમેશાં; આખું વર્ષ. **બારે મેહ ઊલટવા**=ભારે વરસાદ થવો. **બારે મેહ વરસવા**=ભારે વરસાદ થવો (૨) સર્વ પ્રકારે રિદ્ધિસિદ્ધિ પ્રાપ્ત થવી. **બારે વાટ ખુલ્લી**=જુઓ બારે દરવાજા ખુલ્લા.] **૦પેજી** વિ૦ [બાર + પેજ (इं.)] બાર પૃષ્ઠવાળું. **૦માસી** વિ૦ બાર માસનું (૨) સ્ત્રી૦ બારે માસ ફૂલ આપતો એક છોડ. **૦મું** વિ૦ ક્રમમાં અગિયાર પછીનું (૨) ન૦ મરનારનો બારમો દિવસ કે તે દિવસે કરાતી ક્રિયા–વરો. [**–કરવું.**=કાંઈ નહિ. ઉદા૦ એ શું બાપનું બારમું કરવાનો છે?)] **–મો ચંદ્રમા** પું૦ [લા.] અણબનાવ; વિરોધ. [**–હોવો**]. **૦શ(–સ)** સ્ત્રી૦ [सं. द्वादश; प्रा. बारस=૧૨મું] બારમી તિથિ; દ્વાદશી. [**–નાખવી**=સરવણીને દહાડે સંબંધીઓ તરફથી રકમ આપવી. **–બેસવી**=દુર્દશા થવી. **–વહેંચવી**=સગાંસંબંધીને સરવણીને દહાડે નાણાં વહેંચવાં. **–હોવી**=કામ કરવાનો કંટાળો હોવો..] [વહાણ

બારકસ ન૦ [फा. बारकश] માલ લઈ જનાર

બારખલી(–ળી) વિ૦ ઓછી આંકણીનું–મહેસૂલનું (૨) સ્ત્રી૦ માફી જમીન [હજૂર

બારગાહ સ્ત્રી૦ [फा.] દરબાર; મોટા માણસની

બારગીર પું૦ [फा.] ઘોડેસવાર સૈનિક (શિલેદારથી ઊલટો – જેનો ઘોડો, સામાન વગેરે માલિક પૂરાં પાડે છે)

બારડ પું૦, **–ડી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] નેતરું

બારણું ન૦ [सं. वार; प्रा. बार] દ્વાર; દરવાજો. [**બારણાં ઉઘાડાં ને ખાળે ડૂચા**=ખોટી કસર કરવી; પૈસાનું નુકસાન વેઠવું, અને પાઈને બચાવવી. **બારણાં ઉઘાડાં રહેવાં**=ઘર ચાલુ રહેવું; વંશવેલો ચાલતો રહેવો **બારણાં(–ણું) ઠોકતા આવવું**=ઘર પૂછીને આવવું; વગર નોતર્યે આપમેળે આવવું. **બારણાં ઠોકવાં, બારણાં તોડી**

પાડવાં =તકાદો કરવો; ચાંપતી – વારંવાર ઉઘરાણી કરવી. (એનું) **બારણું કાળું કરવું**=(એના) ઘરમાં જવું (ગુસ્સામાં ને નકાર બતાવવા). **બારણે જવું**=ઘર બહાર જવું (૨) ટટ્ટી પેસાબની હાજતે જવું. **બારણે તાળાં દેવાવાં**=નસંતાન જવું; સત્યાનાશ જવું. **બારણે દીવો રહેવો** =વંશ રહેવો (૨) ઘરની કીર્તિ વગેરે રહેવી. **બારણે પહોર દહાડો ચડવો, બારણે બપોર ચડવા**=બહાર દિવસ ક્યારનો શરૂ થઈ જવો ને ઘરમાં હજુ સૂઈ રહેવું. **બારણે બેસવું**=ચાંપીને ઉઘરાણી કરવી;તકાદો કરવો. **બારણે હાથી ઝૂલવા** = ઘણા શ્રીમંત હોવું.]

બારદાન ન૦ [फा.] જેમાં માલ ભર્યો હોય તે ખાલી બાંધણ કે પાત્ર, અથવા તેનું તોલ. [**–ભારે થવું**=મિજાજ વધવો.]

બારનીશ(–સ) પું૦[સર૦ म.]બારનીશીનું કામ કરનારો કારકુન. **–શી(–સી)** [સર૦ म.] સ્ત્રી૦કાગળોની આવકજાવક નોંધવાની ચોપડી (૨) તે નોંધવાનું કામ

બારપેજી, બારમાસી, બારમું, બારશ (–સ) જુઓ બાર વિ૦ માં

બારશીં(–સીં)ગું ન૦ [બાર+शृंग; સર૦ हिं. बारहसिंगा] એક જાતનું હરણ

બારસાખ સ્ત્રી૦ [બાર (બારણું) + સાખ] બારણાનું ચોકઠું

બારસીંગું ન૦ જુઓ બારશીંગું

બારાક્ષરી, બારાખડી સ્ત્રી૦ [બાર+अक्षर; સર૦ हिं. बारहखडी] દરેક વ્યંજનમાં બાર સ્વર ઉમેરી બનાવેલાં પદ

બારિયો પું૦ એક જાતનો ભીલ

બારિસ્ટર પું૦ [इं. बॅरिस्टर] વિલાયતની પદવીવાળો વકીલ. **–રી** સ્ત્રી૦ બારિસ્ટરનો ધંધો કે કામકાજ

બારી સ્ત્રી૦ [દ્વાર, બાર] નાનું બારણું (૨) [લા.] છટકવાનું બારું; બહાનું

બારીક વિ૦ [फा.] ઝીણું; સૂક્ષ્મ (૨) પાતળું (જેમ કે સૂતર, કપડું)(૩)કદમાં નાનું (જેમ કે સોપારી, દાણો ઇ૦) (૪) [લા.] કટોકટીનું; અગત્યનું. [**–કામ** = ઝીણું કારીગરીનું કામ. **–નજર** = ઊંડી ને ચારે તરફ ફરતી દૃષ્ટિ. **–વખત,સમય** = કટોકટીનો સમય;અણીનો પ્રસંગ.] **–કાઈ, –કી** સ્ત્રી૦ બારીકપણું

બારીગર વિ૦ લુચ્ચું; ખટપટી; ઉઠાવગીર

બારું ન૦ [દ્વાર, બાર] બંદરમાં પેસવાનો માર્ગ (૨) બારણું; રસ્તો (૩) છટકવાની બારી; બહાનું [દારૂ રાખવાનું શિંગડું

બારૂત પું૦ [फा.] ફોડવાનો દારૂ. **૦દાન** ન૦

બારે વફાત પું૦ [બાર+अ. वफात] મહમદ પેગંબરની પુણ્યતિથિ — એક તહેવાર

બારેવાટ અ૦ [બાર + વાટ] અસ્તવ્યસ્ત; ઠેકાણા કે ઢંગધડા વગર(૨)બારે રસ્તે; બધી રીતે

બારૈયો પું૦ [બાર વિ૦ પરથી] બાર હાથનો સાકટો

બારૈયો (રૈ') પું૦ [બહાર+ રહેવું ?] બહાર રખડતો રહી ચોરી કે લૂંટ કરનાર (૨) ઠાકરડાની એક જાત (૩) [જુઓ બહારવું] ઝાડુ દેનાર તથા સંડાસ વાળનાર – ભંગી

બારોટ (રો') પું૦ એ નામની એક જાત કે તેમની અટક (૨) પું૦ ભાટચારણ માટે વપરાતો એક માનવાચક શબ્દ

બારોત(–તે)રસો વિ૦ [प्रा. बारसुत्तरसय (सं. द्वादशोत्तरशत)] ૧૧૨

બારોત્રા ન૦ [બાર+उत्तर (सं.)] બાર ટકા કરતાં વધારે વ્યાજ; ઘણું ભારે વ્યાજ

બારોબાર અ૦ [બાર= બારણું પરથી ?] પરભારું; લાગલું જ; વગર પૂછ્યે કે કહ્યે કર્યે. **–રિયું** વિ૦ બારોબાર –પૂછ્યા વિનાનું

બાલ પું૦ [सं.] વાળ. **૦તોડ(–ડો)** પું૦ વાળ તૂટવાથી થયેલો ફોલ્લો

બાલ(–ળ) વિ૦ [सं.] ઉંમરમાં નાનું(૨)નાદાન; છોકરવાદ (૩) પું૦ છોકરો (૪) ન૦ બાળક. **૦ક** ન૦ નાનું છોકરું (૨) પું૦ છોકરો. **૦કબુદ્ધિ** વિ૦ બાળકબુદ્ધિ. **૦ગોપાલ** પું૦ ગોવાળનો છોકરો (૨) [સં.] શ્રીકૃષ્ણ. **૦બુદ્ધિ** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ છોકરમત (૩) બાળકની કાચી બુદ્ધિ. **૦ભાવ** પું૦ બાલપણું. **૦મંદિર** જુઓ બાળમંદિર. **૦માનસ** ન૦ બાળકનું માનસ-

મનોવ્યાપાર વગેરે; 'ચાઇલ્ડ-સાઇકૉલૉજી.' **૦માસિક** ન૦ બાલોપયોગી માસિક. **૦વાર્તા** સ્ત્રી૦ બાળકો માટેની વાર્તા. **૦વ્યાકરણ** ન૦ બાલોપયોગી વ્યાકરણ. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ બાળકો માટેની – પ્રાથમિક શાળા; બાળમંદિર. **૦શિક્ષણ** ન૦ બાળકોનું – બાળબુદ્ધિને અનુરૂપ શિક્ષણ. **૦સખા** પું૦ બાલસ્નેહી (૨) બાળકોનો મિત્ર. **૦સાહિત્ય** ન૦ બાળકને યોગ્ય – બાલોપયોગી સાહિત્ય

બાલગીર પું૦ [જુઓ બારગીર] (ઘોડેસ્વાર સૈનિક જેવો) ઉત્સાહી બહાદુર બાળક (પ્રશંસા માટે વપરાય છે. ઉદા૦ 'ખરો બાલગીર છે' ઇ૦)

બાલછડ ન૦ [हिं.] જુઓ જટામાંસી

બાલટી(-દી) સ્ત્રી૦ [पो. Balde; हिं., म.] ડોલ

બાલમ પું૦ [हिं.] વહાલમ; આશક (૨) પતિ. **૦પેચ** પું૦ ફાંકડા દેખાવા પાઘડી ઉપર રાખેલો વાંકો પેચ – આંટો [અંદરની સ્ત્રી

બાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] છોકરી (૨) ૧૬ વર્ષની

બાલાગોલું વિ૦ [બાલ પરથી?] રાંક; દયામણું (મોં)

બાલાજી પું૦ [सं. बाल] કૃષ્ણના બાળસ્વરૂપની – બાળગોપાળની મૂર્તિ

બાલાતપ પું૦ [सं.] સવારનો તાપ [પટો

બાલાતંગ પું૦ [फा.] જીનને ખેંચી બાંધવાનો

બાલાબર ન૦ [फा.] એક જાતનું અંગરખું

બાલાર્ક પું૦ [सं.] બાલસૂર્ય; ઊગતો સૂર્ય

બાલાશ(-શી) સ્ત્રી૦ [फा. बालाइश = વધવું; મોટા થવું તે] સંભાળ; બરદાસ્ત [**-કરવી, રાખવી, લેવી**] [માટેનો આશ્રમ

બાલા(-ળા)શ્રમ પું૦; ન૦ [सं.] બાળકો

બાલાસ સ્ત્રી૦ [इं. बॅलास्ट; સર૦ हिं. बालिस-ट्रेन] રેલની સડક સમારવા સામાન લઈ જતી ખાસ ગાડી — ભારખાનું

બાલાં ન૦બ૦વ૦ ડાફરિયાં; ફાંફાં (૨) આલાં-બાલાં; બહાનાં. [**-કાઢવાં, બતાવવાં** = બહાનાં બનાવવાં — કાઢવાં. [**-મારવાં** = આમ તેમ નકામું જોવું; ફાંફાં મારવાં.]

બાલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] બાળા; છોકરી

બાલિશ વિ૦ [सं.] બાળકના જેવું; છોકરવાદ; નાદાન; બેસમજ. **૦તા** સ્ત્રી૦

બાલેશરી સ્ત્રી૦ જુઓ બોરસલ્લી

બાલેંદુ પું૦ [सं.] બાળ-ચંદ્ર; બીજનો ચંદ્રમા

બાલોદ્યાન પું૦ [सं.; સર૦ म.] બાળકોને ખેલવાનું ઉદ્યાન–બગીચો ('કિન્ડરગાર્ટન' ?)

બાલ્ય ન૦, **-લ્યાવસ્થા** સ્ત્રી૦ [सं.] બાળપણ

બાલ્લું ન૦ [જુઓ બાદલું] ખોટા કસબનું ગૂંચળું

બાવચણ સ્ત્રી૦ જુઓ 'બાવચો'માં

બાવચી સ્ત્રી૦ [सं. बाकुची; સર૦ म.] એક વનસ્પતિ

બાવચો પું૦ એ નામની જાતનો પુરુષ. **-ચણ** સ્ત્રી૦ તેની સ્ત્રી

બાવટો પું૦ એક અનાજ

બાવડું ન૦ [सं. बाहु; સર૦ म. बावटा] ખભા અને કોણી વચ્ચેનો ભાગ

બાવણ સ્ત્રી૦ બાવી ('બાવો'નું સ્ત્રી૦)

બાવન વિ૦ [प्रा. बावन्न (सं. द्वापञ्चाशत्)] '૫૨'. **૦વીર** વિ૦ બહાદુર; બળવાન. **-ની** સ્ત્રી૦ બાવનનો સમુદાય (૨) ગુજરાતી મૂળાક્ષરો (૩) શરૂઆતમાં ક્રમસર ગુજરાતી મૂળાક્ષરોવાળા બાવન શ્લોકનો સમૂહ

બાવનાચંદન [पावन (सं.) + चंदन (सं.)] ન૦ એક જાતની સુખડ

બાવની સ્ત્રી૦ જુઓ 'બાવન'માં

બાવરું (બા') વિ૦ [प्रा. बाउल (सं. व्याकुल); સર૦ हिं., म. बावरा] બેબાકળું

બાવલું (બા') ન૦ [दे. बाउल्लिआ] પૂતળું (૨) [?] બાઉલું; અડણ. [**-ખોલવું** = પૂતળાને ઉઘાડવાની ક્રિયા કરવી. **-મૂકવું** = સ્મારક તરીકે પૂતળું સ્થાપવું.]

બાવળ, -ળિયો પું૦ [सं. बब्बुल; बर्बुर] એક કાંટાવાળું વૃક્ષ. [**-બોવો, વાવવો** = કજિયાનાં બી વાવવાં.] **૦કાંટ** સ્ત્રી૦ બાવળી. **-ળી** સ્ત્રી૦ અનેક બાવળોવાળી જગા કે બાવળનું જંગલ

બાવળો વિ૦ (કા.) કાળા અને ધોળા અથવા લાલ અને ધોળા રંગનો ઘોડો

બાવી સ્ત્રી૦ [જુઓ બાવો] સાધુડી; બાવાની સ્ત્રી

બાવીશ(-સ) વિ૦ [प्रा. बावीस, सं. द्वाविंशति] '૨૨'

બાવું ન૦ કરોળિયાનું જાળું. [**-પાડવું** = બાવું બાઝ્યું હોય તે સાફ કરવું. **-બાઝવું** = મકાનમાં બાવું થવું.]

બાવો પું૦ [જુઓ બાપો] સાધુ (૨) બાપ. [**બાવા આદમ** = ઘણો વૃદ્ધ પુરુષ (૨) મૂળ પુરુષ (ખ્રિસ્તી માન્યતા પ્રમાણે). **બાવા આદમનો વખત** = ઘણો જૂનો જમાનો. બાવા-ટોપી = બાવાઓ પહેરે છે તેવી કાન ને કપાળ ઢંકાય તેવી ટોપી. **બાવા કે બાવો થવું** = સંન્યાસી થવું (૨) જંજાળ છોડી નિશ્ચિંત થવું. **બાવો ઊઠ્યો બગલમાં હાથ** = બાવાને ચિંતા શી? **-નાચ્યો એટલે બોદલી નાચી** = એકે કર્યું એટલે બીજાએ કર્યું; મોટાએ કર્યું એટલે નાનાએ કર્યું; દેખાદેખી કરવું તે.]

બાવો બકરો પું૦ સુકાન ફેરવવાનો દાંડો; વીણો

બાષ્કલ(-ળ) વિ૦ [सं.] ફરંદું; વંઠેલ (૨) ખાઉધરું

બાષ્પ ન૦ [सं.] બાફ; વરાળ (૨) ધુમ્મસ (૩) આંસુ

બાષ્પીભવન ન૦ [सं.] વરાળ થવી તે

બાસ સ્ત્રી૦ [हिं.] વાસ; ગંધ (૨) દુર્ગંધ. [**-આવવી, મારવી** = સોઢવું; ગંધાવું.]

બાસટી,૦લ સ્ત્રી૦ [इं. वेस्टियन?] બેસવાની લાંબી પાટલી

બાસઠ વિ૦ [प्रा. बासट्ठि (सं. द्वाषष्टि)] ૬૨

બાસમતી પું૦બ૦વ૦ ચોખા કે ડાંગરની એક સારી ગણાતી જાત

બાસા પું૦ સાર; તત્ત્વ

બાસું(-સૂ)દી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं. बसौंधी] ઉકાળીને કરાતી દૂધની એક વાની

બાસ્તો પું૦ [इं. बटिस्ट] એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ. [**બાસ્તા જેવું** = ખૂબ ધોળું-સ્વચ્છ.]

બાહિ(-હી,-હે)ર અ૦ + [प्रा. बाहिर (सं. बहिस्); સર૦ म., हिं.] બહાર

બાહુ પું૦ [सं.] બાવડું (૨) હાથ (૩) [ગ.] આકૃતિની બાજૂ. ૦**બલ(-ળ)** ન૦ હાથનું જોર

બાહુક પું૦ [सं.] વાંદરો (૨) ગટિયો-વરવો-બિહામણો માણસ (૩) (સં.) કર્કોટકે કરડ્યા પછી નળે ધારણ કરેલું નામ (૪) (લા.) બાહુક જેવું-બાધું માણસ

બાહુલ્ય ન૦ [सं.] બહુપણું; બહુલતા

બાહેર અ૦ + [જુઓ બાહિર] બહાર

બાહોશ વિ૦ [फा.] ચાલાક; હોશિયાર. **-શી** સ્ત્રી૦ ચાલાકી; હોશિયારી

બાહ્ય વિ૦ [सं.] બહારનું. ૦**ગોળ** વિ૦ જુઓ બહિર્ગોળ. ૦**ત્વ** ન૦. **-હ્યાચાર** પું૦ [+ आचार] બહારનો આચાર. **-હ્યાંતર** અ૦ [+ अंतर] બહાર અને અંદર. **-હ્યાંતર્લાપિકા** સ્ત્રી૦ [+ अंतर्लापिका] બહિર્લાપિકા અને અંતર્લાપિકા બંને હોય તેવો ઉખાણો (જુઓ બહિર્લાપિકા). **-હ્યોપચાર** પું૦ [+ उपचार] બહારનો ઉપચાર

બાળ વિ૦ (૨) પું૦; ન૦ જુઓ બાલ(-ળ). ૦**ઉછેર** પું૦ બાળકોને ઉછેરવાં તે. ૦**ક** પું૦; ન૦ બાલક. ૦**કબુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અપરિપક્વ બુદ્ધિ; અણસમજુપણું. ૦**કી** સ્ત્રી૦ નાની છોકરી. ૦**કુંવારું** વિ૦ નાનપણથી કુંવારું. ૦**કેળવણી** સ્ત્રી૦ બાળકોની કેળવણી. ૦**ક્રીડા** સ્ત્રી૦, ૦**ખેલ** પું૦ બાળકની રમત. ૦**ગોપાળ** ન૦ બ૦ વ૦ છોકરાંછૈયાં. ૦**નિશાળ** સ્ત્રી૦ બાળમંદિર. ૦**પ** સ્ત્રી૦ બાળક પર અમીદૃષ્ટિ. [**-લેવી** = (કા.) છ એક માસ સુધી બાળકે હૃષ્ટપુષ્ટ ઊછરવું.] ૦**પણ(-ણું)** ન૦ બચપણ; નાનપણ. ૦**પિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ (કા.) બાળકને કલાઈ કે એવી ધાતુનાં હાથે પહેરાવાતાં કડાં. ૦**પોથી** સ્ત્રી૦ બાળકને વાંચતાં શીખવવા માટેનું પ્રથમ પુસ્તક (૨) [લા.] કોઈ પણ વિષયનું પ્રાથમિક જ્ઞાન આપનાર પુસ્તક. ૦**બચ્ચાં** ન૦ બ૦વ૦ છોકરાંછૈયાં. ૦**બુદ્ધિ** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ બાલબુદ્ધિ. ૦**બોધ** વિ૦ બાળકોને બોધ આપવા જેવું (૨) ઝટ સમજાય તેવું (૩) સ્ત્રી૦ દેવનાગરી લિપિ. ૦**બોધી** વિ૦ ઝટ સમજાય તેવું; સહેલું (૨) દેવનાગરીમાં લખેલું. ૦**બ્રહ્મચારી** પું૦ બાળપણથી બ્રહ્મચર્ય પાળનારો. ૦**ભાવ** પું૦ બાળપણું. ૦**ભાષા** સ્ત્રી૦ બાળકની ભાષા. ૦**ભોગ** પું૦ સવારની પૂજા પછી ઠાકોરજીને ધરાવાતી પ્રસાદી. ૦**મરણ** ન૦ બાળક-અવસ્થામાં મરણ. ૦**મંદિર** ન૦ બાળકોને તાલીમ આપવાની શાળા. ૦**માસિક** ન૦ બાલમાસિક. ૦**મિત્ર** પું૦ બાળકોનો મિત્ર

(૨)બાળપણથી થયેલો કે બાળપણમાંનો મિત્ર. **૦રંડ(-ડા)** વિ૦સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ બાલવિધવા. **૦રંડાપો** પું૦ નાનપણમાં પ્રાપ્ત થયેલું વિધવાપણું. **૦રાજા** પું૦ રાજપદને પામેલો બાળક. **૦લગ્ન** ન૦ બાળપણમાં થતું લગ્ન. **૦લીલા** સ્ત્રી૦ નાનપણની રમતગમત. **૦વધૂ** સ્ત્રી૦બાળક ઉંમરની વહુ. **૦વર્ગ** પું૦ બાળકોને શીખવવાનો વર્ગ. **૦વાર્તા** સ્ત્રી૦ બાલવાર્તા. **૦વિધવા** સ્ત્રી૦ બાળપણમાં થયેલી વિધવા. **૦વિવાહ** પું૦ બાળલગ્ન. **૦વૈદ(-દ્ય)** પું૦ નાનાં છોકરાંનો વૈદ. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ બાલમંદિર. **૦શિક્ષક** પું૦ બાળકનો શિક્ષક. **૦સખા** પું૦ જુઓ બાલસખા. **૦સહિયર** સ્ત્રી૦ બાળપણની અથવા બાળપણથી થયેલી સહિયર. **૦સંગાથી, ૦સંઘાતી** વિ૦ (૨) પું૦ બાળપણથી સાથે હોય એવું; બાળસખા. **૦સ્નેહ** પું૦ નાનપણમાં બંધાયેલો પરસ્પર સ્નેહ. **૦સ્નેહી** પું૦ બાળપણનો સ્નેહી. **૦હઠ** સ્ત્રી૦ બાળકની કે બાળકના જેવી હઠ

બાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બળવું; તેનું પ્રેરક] બળે એમ કરવું; લગાડવું

બાળા સ્ત્રી૦ જુઓ બાલા

બાળાપણુ ન૦ [બાળ + પણું] બાળકપણું; અજ્ઞાનતા (૨) બાળા – કુમારી હોવાપણું

બાળાબંધ પું૦ [બાળ + બંધ] બાળકનો ફેંટો

બાળારાજા પું૦ [બાળ + રાજા] બાળક માટે વપરાય છે

[વર

બાળાવર પું૦ [બાળ + વર] બાળક ઉંમરનો

બાળી સ્ત્રી૦ બાળા (પ્રેમવાચક)

બાળુંભોળું વિ૦ [બાળ+ભોળું; म. बाळेभोळे] બાળક જેવું અણસમજુ ને ભોળું. [**બાળાં-ભોળાં જમાડવાં**=નાના બાળકના શ્રાદ્ધ દિવસે બાળકોને જમાડવાં (ભાદરવા વદ ૧૩).]

બાળોરું વિ૦ ['બાળ' ઉપરથી] જુવાન; નાની ઉંમરનું

બાળોતિયું ન૦ [બાળ + उत्तरीय?] બળોતિયું; બાળક નીચે રખાતું કપડું (ઝાડો પેશાબ કરે તે માટે) (૨) [લા.] સાવ ગંદું કપડું

બાંક, ૦ડો (૦) પું૦ [સર૦ म.; पो. Banco પરથી] બેસવાની પાટલી

બાંકણું (૦) સ૦ક્રિ૦ + જુઓ બકવું

બાંકું (૦) વિ૦ [हिं.] છેલ; ફાંકડું (૨) [प्रा. वंक (सं. वक्र)] ટેડું; વિચિત્ર મિજાજનું (૩) સાહસિક (૪) નાજુક (કામ). **–કાઈ** સ્ત્રી૦ બાંકાપણું. **–કેરાવ, –કેલાલ** પું૦ છેલબટાઉ

બાંગ સ્ત્રી૦ [फा.] નમાજનો સમય સૂચવવા મુલ્લાંએ કરેલો પોકાર [–પોકારવી]

બાંગડ (૦)વિ૦ [જુઓ બાંકું] લુચ્ચું; ખંધું (૨) સાહસિક

[બાળવાનું તલસરું

બાંગરું (૦) ન૦ (ચ.) તલના છોડનું સૂકું રાડું;

બાંગી પું૦ [फा.] બાંગ પોકારનાર મુલ્લાં

બાંગું (૦) વિ૦ [सं. व्यंगक?] (સુ.) જૂઠા પડી ગયેલા હાથવાળું; ટૂંટલું

બાંગો (૦) પું૦ પાણી વહેવાની કાવડ (૨) મોઈદંડાનો છઠ્ઠો દાવ

[આરડવું

બાંઘ(-ઘે)ડવું, બાંઘાટવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [રવ૦]

બાંટ (૦) ન૦ સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું રેશમી વસ્ત્ર (૨) [हिं.] બાટ; કાટલાંનો સટ (૩) [प्रा. वंट (सं. वृन्त)] કાંટા; ખૂંપરા (૪) પું૦ [જુઓ બાટ] એક મીઠી વાની; બાટ

બાંટવું (૦) ન૦['બાંઠું' ઉપરથી] એક ઝાડવું (૨) સ૦ક્રિ૦ [सं. वंट्; સર૦ हिं. बाँटना] વહેંચવું

બાંઠું (૦) વિ૦ [જુઓ બાંઠ; સર૦ म. बांड] બરાબર ન વધેલું; કણસલાં બંધાયેલ નહિ તેવું (૨) ન૦ થોડા વરસાદને લીધે તેવો રહેલો જુવારબાજરીનો છોડ

બાંઠ (૦) વિ૦ [सं., प्रा. वंठ] ઠીંગણું; ગઠું; બાઠું

બાંહિયું (૦) વિ૦ જુઓ બાંડું (૨) ન૦ ટૂંકી બાંયનું પહેરણ. **–યો** પું૦ જુઓ બાંડો

બાંડું (૦) વિ૦ [સર૦ हिं. बाँडा] પૂંછડી વગરનું (૨) વરવું (કાંઈક અપૂર્ણતાને લીધે) (૩) ખુલ્લું; ઉઘાડું (તરવાર). **–ડો** પું૦[સર૦ म. बांडा] મુસલમાન (તુચ્છકારવાચક)

બાંદડી, બાંદી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. (सं., प्रा. बंदी; फा. बंदह)] ગુલામડી

બાંધ (૦) પું૦ [જુઓ બાંધવું] પુસ્તો; પાળ (૨) બંધ. **૦કામ** ન૦ બાંધવા–ચણવાનું કામ.

૦છોડ સ્ત્રી૦ બાંધવું ને છોડવું તે (૨) [લા.] તોડ; છૂટ મૂકવી તે; માંડવાળ. [**-ની વાત** =એકએકના પેચમાં રમવાની વાત (૨) ડાહ્યા અને અનુભવીની સલાહ લેવી પડે એવી વિકટ વાત (૩) માંડવાળ કરવા યોગ્ય બાબત.] **૦ણુ** ન૦ બાંધવાનું કપડું (૨) બંધન; ગાંઠ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ બાંધવાની રીત (૨) બંધામણી (૩) રચના; ઇમારત (૪) વચ્ચે વચ્ચે બાંધીને જુદા રંગ રંગવાની રીત (૫) તેવી રીતે રંગેલું કપડું; બાંધણું. **૦ણીગર** પું૦બાંધણી રંગનાર. **૦ણું** ન૦ બાંધીને રંગેલું કપડું (૨) વેર; અંટસ. [**બાંધણાં છોડવાં**=નમતું આપવું; હારી-થાકીને છોડી દેવું.]

બાંધલું (૦) ન૦ કબ્રસ્તાન; સ્મશાન

બાંધવ પું૦ [સં.] ભાઈ (૨) સગો

બાંધવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સં. बन्ध्] બંધ વડે કોઈ વસ્તુને જકડવી, જેમ કે હાથપગ બાંધવા (૨) કોઈ વસ્તુ પર (તેને લપેટીને કે અંદર લઈ લઈ ને) બંધ લગાવવો. જેમ કે, પડીકા પર દોરી બાંધો; પોટલી બાંધવી (૩) કાયદા, નિયમ, વચન ઇ૦ની મર્યાદામાં-બંધનમાં મૂકવું; તેની હદમાં રાખવું — આંતરવું; અંકુશમાં લેવું (૪) બનાવવું; રચવું (જેમ કે, ઘર, દીવાલ, પુલ, પાઘડી, ફેંટો ઇ૦) (૫) કોઈ પાયા કે આધાર ઉપર કલ્પના, તર્ક કે આશા રચવી. જેમ કે, તર્ક બાંધવો, આશા બાંધવી (૬) નક્કી કરવું; ઠરાવવું. જેમ કે, એમને ત્યાં મહિનાનું કામ બાંધ્યું છે; વાર બાંધવા. (૭) સાથે લઈ જવા એકઠું કરવું. જેમ કે સૌ પોતપોતાનાં પાપપુણ્ય બાંધશે. [**બાંધી આબરૂ**=ઉઘાડી ન પડેલી આબરૂ. **બાંધી કમરનું**=કટિબદ્ધ; તૈયાર. **બાંધી જવું**=બંધ વડે જકડીને ચાલ્યા જવું (૨) બાંધીને લઈ જવું. **બાંધી મૂઠી** =સચવાઈ રહેલો ભાર-વક્કર. **બાંધી લેવું** =જવાબ આપતાં ગૂંચવાઈ જાય અથવા પોતાના જવાબોથી પોતે બંધાઈ જાય તેમ કરવું (૨) કબૂલત અથવા ઠરાવને વળગી રહે તેમ કરવું (૩) તાબે કરવું; વશીકરણ કરવું. **બાંધી વાત**=ઉઘાડી ન પાડેલી-ન પાડવાની વાત. **બાંધ્યું મોં**=(બૈરાંઓમાં) એક વાર જમવાનું વ્રત. **બાંધ્યો પગ**=એક જગાએ લાંબો વખત સ્થિર રહેવું તે. **બાંધ્યો રૂપિયો**=આખો રૂપિયો (પરચૂરણ નહીં).]

બાંધી હડીનું (૦) વિ૦ બેવડા કાઠાનું; જાડા મજબૂત બાંધાનું [(૨) બંધન

બાંધો (૦) પું૦ ['બાંધવું' પરથી] બંધારણ; કાઠું

બાંબલાઈ, બાંબલી (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ બામલાઈ

બાંબુ પું૦ [ઇં.] પોલો વાંસ; બામ્બુ

બાંભ(-ભો)રો (૦) પું૦ પોચો પથ્થર

બાંય (બાʼ૦) સ્ત્રી૦ [સં. बाहु ઉપરથી; સર૦ હિં. बाँह] હાથને ઢાંકતો અંગરખા, ચોળી વગેરેનો ભાગ (૨) હાથ (૩) [લા.] મદદ. [**-ઝાલવી, પકડવી**=મદદ કરવી; સહાય થવું.] **૦ધર** પું૦ જામીન; જમાન. **૦ધરી** સ્ત્રી૦ જામીનગીરી

બાંયું ન૦ ['બાંય' ઉપરથી] કમાડને જડવામાં આવતો આડો લાટો (૨) [હિં. बायाँ] નરઘાનું બાયું [જુઓ બગડવું

બિગડવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. बिगडना; म. बिघडणें]+

બિગાડ પું૦ [हिं.; સર૦ म. बिघाड] જુઓ બગાડ

બિચારું વિ૦ [फा. बेचारह] બીચારું; દુઃખી; રાંક; બાપડું

બિછા(૦ય)ત સ્ત્રી૦ ['બિછાવવું' ઉપરથી; સર૦ म. बिछायत] પાથરણું; જાજમ

બિછાનું ન૦ ['બિછાવવું' પરથી; સર૦ हिं. बिछावन, बिछौना; म. बिछा(-छो)ना] પાથરણું; બિછાવવાનું કાંઈક વસ્ત્ર (૨) પથારી [**-પાથરવું, બિછાવવું**]

બિછાવટ ન૦ ['બિછાવવું' પરથી] બિછાવવું તે

બિછાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वि+छादय्; સર૦ हिं. बिछाना, म. बिछवणें] પાથરવું

બિજોરી સ્ત્રી૦ બિજોરાનું ઝાડ. **-રું** ન૦ [सं. बीजपूर; प्रा. विज्जउर; સર૦ हिं. बिजौरा] એક ફળ

બિઝીક સ્ત્રી૦ [ઇં.] પત્તાંની એક રમત

બિડ, ૦લવણ ન૦ [સં.] એક જાતનું બનાવટી મીઠું

બિડાલ પું૦ [સં.] બિલાડો

બિડાર સ્ત્રી૦ અવરોહની મીંડ (સંગીત)

બિડાવવું સ૰ક્રિ૰, **બિડાવું** અ૰ક્રિ૰ 'બીડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

બિન પું૰ [फा.] દીકરો (કોનો દીકરો એ કહેવા માટે પ્રાયઃ આ વપરાય છે. જેમ કે, હરિલાલ છગનલાલ બિન કૃષ્ણદાસ; મહમદ બિન કાસિમ)

બિન અ૰ [સર૰ हिं., म.; सं. विना, प्रा. विणा] વિણ; વિના (૨) સમાસમાં પૂર્વપદ તરીકે નિષેધ કે અભાવ સૂચવે છે. **૰અટકાવ** વિ૰ પ્રતિબંધ કે રોકાણ વિનાનું. **૰અનુભવી** વિ૰ અનુભવરહિત. **૰આવડત** સ્ત્રી૰ આવડતનો અભાવ; અનાવડત. **૰ઉપજાઉ** વિ૰ ઉપજાઉ નહિ એવું. **૰કાયદેસર** વિ૰ (૨) અ૰ કાયદેસર નહિ એવું. **૰ખબરદારી** સ્ત્રી૰ અસાવધતા. **૰ચૂક** અ૰ અચૂક. **૰જકાતી** વિ૰ જકાત વિનાનું. **૰જરૂરિયાત** સ્ત્રી૰ જરૂરિયાતનો અભાવ. **૰જરૂરી** વિ૰ જરૂર વગરનું; નકામું. **૰તકરાર** વિ૰ (૨) અ૰ તકરાર વગર. **૰તૈયારી** સ્ત્રી૰ તૈયારીનો અભાવ. **૰પાય(-યે)દાર** વિ૰ અધ્ધર; પાયા વિનાનું. **૰લશ્કરી** વિ૰ લશ્કરી નહિ એવું. **૰વાકેફ** વિ૰ અણવાકેફ. **૰શરતી** વિ૰ શરત વિનાનું. **૰સલામત** વિ૰ સલામતી વગરનું. **૰હથિયારી** વિ૰ અશસ્ત્ર; હથિયાર વગરનું

બિના સ્ત્રી૰ [अ.] બીના; હકીકત (૨) બનાવ

બિબ્બોક પું૰ [सं.] એક કામચેષ્ટા—ગમતાં છતાં અગમો કે અનાદર યા છણકો બતાવવો તે

બિભાસ પું૰ [સર૰ म.] એક રાગ

બિભીષિકા સ્ત્રી૰ [सं.] ધમકી

બિમોઈ સ્ત્રી૰ [બે + મોં પરથી?] આંધળી ચાકણ

બિયાબાન ન૰ [फा.] બિયાબાં; પાણી વગરનો પ્રદેશ; જંગલ

બિયાબારું ન૰ [प्रा. वा (सं. द्वा, द्वि) + प्रा. वार (सं. द्वादशन्)] જ્યોતિષમાં સાચી પ્રીત દાખવતો બે અને બારનો જોગ (૨) સામી પ્રીત; અણબનાવ. [**બિયાબારાની પ્રીત** = અણબનાવ; સામી પ્રીત.]

બિયાબાં ન૰ જુઓ બિયાબાન

બિયારું(-ણું) ન૰ [प्रा. बीअ; सं. बीज] અનેક બીજનો સમૂહ; વાવવા માટેનાં બી

બિયું ન૰ [प्रा. वीअ; सं. बीज] બી; બીજ. **-યો** પું૰ ઠળિયો (૨) એક ઝાડ

બિરદ ન૰ [જુઓ બિરુદ] પ્રતિજ્ઞા; ટેક (૨) યશ; ખ્યાતિ (૩) ગદ્યપદ્યમય રાજસ્તુતિ. **૰દાર** વિ૰ બિરદ રાખનાર—પાળનાર. **-દાઈ** સ્ત્રી૰ ટેકીલાપણું (?) (૨) પું૰ બિરદ ગાનારો; બારોટ. **-દાલ (-ળ)** વિ૰ પોતાનો ટેક સાચવે તેવું. **-દાવલિ (-લી, -ળિ, -ળી)** સ્ત્રી૰ યશની કથા; પ્રશંસાનાં ગીત

બિરમંડી સ્ત્રી૰ ઉટકંટાનું મૂળ

બિરમોલા સ્ત્રી૰ [સર૰ म. बिरंबोळा] એક જંગલી વનસ્પતિ

બિરયાની સ્ત્રી૰ [फा.] એક મુસલમાની વાની

બિરંજ પું૰ [फा.? સર૰ हिं.] કેસરી ભાત (૨) [વ્યંગમાં] ખીચડી

બિરાજવું અ૰ક્રિ૰ [सं. विराज्; સર૰ हिं. विराजना] બેસવું (માનવાચક) (૨) શોભવું

બિરાજમાન વિ૰ [सं. विराजमान] બિરાજતું; બિરાજેલું

બિરાદર પું૰ [फा.] ભાઈ (૨) સાથી; ભાઈબંધ. **-રી** સ્ત્રી૰ ભાઈચારો (૨) ન્યાત (૩) ભાઈચારાવાળો સમાજ

બિરાનું વિ૰ [સર૰ हिं., म. बिराना] પારકું

બિરુદ ન૰ [सं. विरुद; प्रा.] બિરદ; ટેક

બિલ ન૰ [सं.] ગુફા; કોતર (૨) દર

બિલ ન૰ [इं.] ભરતિયું; આપેલા માલની કે કરેલી સેવાની કિંમતનો આંકડો (૨) નવા કાયદાનો ખરડો. [**-આવવું** = ખરીદીનો કે ખર્ચનો આંકડો નક્કી થવો (૨) બિલનાં નાણાં ભરવાની માગણી આવવી (૩) નવા કાયદાનો ખરડો ધારાસભામાં દાખલ થવો. **-ફાડવું** = બિલનો આંકડો કાગળ પર મૂકીને તે બિલબુકમાંથી ફાડી આપવો.] **-બનાવવું** = બિલ લખવું.] **૰બુક** સ્ત્રી૰ [इं.] બિલનો કાગળ કરી આપવાની તેની બાંધેલી થોકડી કે ચોપડી

બિલકુલ અ૰ [अ.] જરા પણ (નકારાત્મક વાક્યમાં) (૨) સંપૂર્ણતઃ; સાવ

બિલંદી પું૰ [સર૰ म.; फा. बुलंदी પરથી?] દીપચંદી તાલ

બિલંબી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક ફળ

બિલાડી સ્ત્રી૦ [प्रा. विलाड (सं. विडाल)] બિલાડાની માદા કે કોઈ બિલાડું (૨) કૂવામાં પડેલું વાસણ કાઢવાનું આંકડાવાળું એક સાધન (૩) વહાણનું લંગર. [**–આડી ઊતરવી** = અપશુકન થવા. **–જેવી આંખ** = માંજરી આંખ. **–ના પેટમાં ખીર ન ટકવી** = ખાનગી વાત મનમાં રાખવાની સ્વાભાવિક અશક્તિ હોવી. **–નું બચોળિયું** = સાથે ને સાથે રાખી, સાચવવી પડતી વસ્તુ. **–ને દૂધ ભળાવવું** = હાથે કરીને ખોવું; ચોરને ઘેર ગાડાં છોડવાં. **–મૂકવી** = કૂવામાં તે નામનું સાધન મૂકી શોધવું (૨) તે પ્રમાણે ભારે જહેમતથી કોઈ માણસને શોધવું. **કાળી બિલાડી** = દુષ્ટ અપશુકનિયાળ સ્ત્રી. **બીકણ બિલાડી** = છેક જ બીકણ.] **૦નો ટોપ** પું૦ વરસાદમાં ઊગતી ધોળાશપડતી છત્રી જેવી વસ્તુ. [**બિલાડીના ટોપની જેમ** (ઊગી નીકળવું) = મોટી સંખ્યામાં પણ ક્ષણજીવી હોય એ રીતે (ઉદ્ભવવું).] **–ડું** ન૦ એક ચોપગું; બિડાલ. [**બિલાડાં આવવાં** = આંખે મેશના લપરડા થવા. **બિલાડાં ખેંચવાં, ચીતરવાં, તાણવાં** = ગમે તેમ લખવું કે લીટા તાણવા. **બિલાડાં થવાં** = જુઓ બિલાડાં આવવાં. **બિલાડાં બોલવાં** (પેટમાં) = કકડીને ભૂખ લાગવી. (કોથળામાંથી) **બિલાડું કાઢવું** = કાંઈક અણધારી વાત કાઢવી કે જેથી રંગમાં ભંગ જેવું થાય.] **–ડો** પું૦ નરજાતિનું બિલાડું

બિલાવલ પું૦ [सं.] એક રાગ

બિલિયર્ડ ન૦ [इं.] એક વિલાયતી રમત

બિલિયાન ન૦ પાસા પાડેલો હીરો

બિલોર પું૦ [अ. विल्लूर; સર૦ हिं. विलौ(–ल्लौ)र; म.] એક જાતનો પાસાદાર જાડો કાચ. **–રી** વિ૦ બિલોરનું બનેલું. **–રી કાચ** પું૦ બિલોર

બિલ્લસ ન૦ [સર૦ हिं. विलस्त (फा. बालिश्त); म. विल्ल(–ल्ला)स] વેંત

બિલ્લી સ્ત્રી૦ [हिं.] બિલાડી

બિલ્લું વિ૦ [જુઓ બિલ્લી] ચાલાક; લુચ્ચું (૨) ન૦ [सं. विल् = જુદું પાડવું] એક ઈંટના ઓસારની ભીંત. [**–ભરી લેવું** = વચમાં પાતળી દીવાલ ચણી લેવી.]

બિલ્લો પું૦ [સર૦ हिं., म. विल्ला] ચાંદ (૨) [લા.] ઉપાધિ; પદવી [પાન

બિલ્વ ન૦ [सं.] બીલીનું ઝાડ. **૦પત્ર** ન૦ તેનું

બિવડા(–રા)વવું (બિ') સ૦ક્રિ૦ 'બીવું'નું પ્રેરક

બિશપ પુ૦ [इं.] એક ખ્રિસ્તી ધર્માધિકારી

બિસ ન૦ [सं.] કમળનો રેસો કે રેસાવાળો દાંડો

બિસમાર વિ૦ [સર૦ हिं बिसँभार; विसमरना; (सं. विस्मृ)] વિસ્મૃત; વિસારી મૂકેલું

બિસાત સ્ત્રી૦ [अ.] વિસાત; પૂંજી

બિસ્કિ(–સ્કુ)ટ સ્ત્રી૦ [इं.] એક નાસ્તાની વાની

બિસ્તરો, બિસ્ત્રો પું૦ [फा. विस्तर] બિછાનું; પથારી. [**–બાંધવો** = જવા-ઊપડવા તૈયાર થવું.]

બિસ્મિલ વિ૦ [अ.] ઘાયલ; તરફડતું

બિસ્મિલ્લા શ૦પ્ર૦ [अ.] અલ્લાના નામથી. [**–કરવું** = બિસ્મિલ્લાનો મંત્ર બોલી ઝબે કરવું (૨) આરોગવું.]

બિહાગ પું૦ [સર૦ हिं., म.] એક રાગ. **૦ડો** પું૦ [સર૦ हिं. विहागडा, म. विहागरा] એક રાગ [ભયંકર

બિહામણું વિ૦ [प्रा. बीह् (सं. भी) ઉપરથી]

બિહારી વિ૦ જુઓ વિહારી (૨) બિહાર પ્રાંતનું (૩) સ્ત્રી૦ બિહારની બોલી

બિહાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. बीह् (सं. भी) ઉપરથી] + બિવડાવવું

બિંદી સ્ત્રી૦ [सं. बिंदु ઉપરથી] બીનકી; ચાંઈ (૨) અનુસ્વારનું ટપકું; બિંદુ

બિંદુ ન૦ [सं.] ટીપું: ટપકું (૨) મીંડું (૩) નાટકમાં અવાંતર કથાનું બીજ (૪) પું૦ સંગીતનો એક અલંકાર. [**–નો સિંધુ** = રજનું ગજ.] **૦પથ** પું૦ 'લોકસ' (ગ.)

બિંબ ન૦ [सं.] જેનું પ્રતિબિંબ પડ્યું હોય તે (૨) સૂર્યચંદ્રનું મંડળ (૩) બિલોડું (૪) છાયા; પ્રતિમા. **–બા** પું૦ એક છંદ. **–બાકાર** વિ૦ [+ आकार] ગોળ (૨) પું૦ ગોળ આકાર. **–બાકૃતિ** સ્ત્રી૦ [+ आकृति] બિંબાકાર.

–બિત વિ૦ જેનું બિંબ પડ્યું હોય તેવું. **–બો(–બૌ)ષ્ઠા(–ષ્ઠી)** વિ૦ સ્ત્રી૦ બિંબ–ઘિલોડા જેવા હોઠવાળી

બી ન૦ [प्रा. बीअ (सं. बीज)] બિયું; બીજ (૨) [લા.] મૂળ; મૂળ કારણ (૩) અ૦ [સર૦ हिं. भी] પણ; વળી. [**–ઊગી નીકળવું** = ફળવું; ફાયદાકારક નીવડવું. **–નાખવું** = જુઓ બી રોપવું. **–મોડવું** = પાયો ઉખેડી નાખવો (૨) નાશ કરવો; અંત આણવો. **–રોપવું, વાવવું** = મૂળ ઘાલવું, પાયો નાખવો.]

બીક (બી') સ્ત્રી૦ ['બીવું' ઉપરથી; સર૦ म. बिहीक] ભય; દહેશત [**–બતાવવી, રાખવી.**] **૦ણ(–ણું)** વિ૦ બી જાય તેવું; ડરપોક. [**બીકણ બિલ્લાડી** = સાવ બીકણ.]

બીચ અ૦ [दे. विच्च; સર૦ हिं., म.] વચ્ચે

બીચવો પું૦ [સર૦ हिं. बिछुआ, म. बिचवा (सं. वृश्चिक)] એક જાતનું ખંજર

બીચારું વિ૦ [फा.] જુઓ બિચારું

બીછ(–છુ)વા પું૦ બ૦ વ૦ [જુઓ વીછુવા; સર૦ हिं. बिछुआ(–वा)] સ્ત્રીઓનું પગના અંગૂઠાનું ઘરેણું

બીજ ન૦[सं.] જુઓ બી (૨) મનુષ્યદેહનું બીજ –વીર્યનું બિંદુ (૩) [લા.] ઓલાદ (૪) વર્ણ; અક્ષર(૫) બીજમંત્ર(૬) સમીકરણનું બીજ – 'રૂટ' [ગ.](૭)નાટકના કે કથાના વસ્તુનું મૂળ. **૦ક** ન૦ બિલ; ભરતિયું (૨) (સં.) કબીરનો એક ભજનસંગ્રહ. **૦કોશ(–ષ)** પું૦ બીજનો અણુ (૨) બીજની કોથળી. **૦ગણિત** ન૦ અક્ષરગણિત; 'એલ્જીબ્રા'. **૦ડું** ન૦ નાની થેલી(૨)તેના આકારનો પ્રાણી કે વનસ્પતિના શરીરનો કોશ. **૦પત્ર** ન૦ બીજ ઉપરનું પાંદડું. **૦ભૂમિતિ** સ્ત્રી૦ 'ઍનૅલિટિકલ જ્યૉમેટ્રી' (ગ.). **૦મંત્ર** પું૦ ગૂઢ મંત્ર, જેમાં કોઈ દેવને પ્રસન્ન કરવાની શક્તિ માનેલી હોય છે. **૦માર્ગ** પું૦ વામમાર્ગનો એક ભેદ. **૦માર્ગી** વિ૦ બીજમાર્ગનું અનુયાયી. **૦રૂપ** વિ૦ બીજ જેવું. **૦લ** વિ૦ બીવાળું(૨)સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] તલવાર (ઠાકરડાઓમાં વિશેષનામમાં આવે છે.)

બીજ સ્ત્રી૦[प्रा. बिइआ; बिइज्जा (सं. द्वितीया)] પડવા પછીની – બીજી તિથિ (૨) [લા.] સુદ બીજનો ચંદ્ર. [**–જોવી** = સુદ બીજનો ચંદ્ર જોવો (૨) મંગળ શુકન થવા. **–નો ચંદ્ર** = મંગળ શુકન; ચડતીનું પ્રથમ પદ.] **૦વર** પું૦ [સર૦ म. बिजवर] બીજી વાર પરણનાર વર [તિ (ગ.)

બીજાનયન ન૦[सं.] સમીકરણનું બીજ ખોળવું

બીજાંકુર પું૦ [सं.] બીમાંથી ફૂટેલો ફણગો

બીજું વિ૦ [प्रा. विइज्ज (सं. द्वितीय)] દ્વિતીય (૨) જુદી જાતનું (૩) અ૦ વળી; વધારામાં. [**બીજે બેસાડવું** = નાતરે દેવું (બૈરાને).] **–જૂડું** વિ૦ જોડિયું

બીટ ન૦ [સર૦ हिं. (सं. विष्ठा; प्रा. विट्ठा)] છાણ (૨) પક્ષીની અઘાર (૩) [इं.] એક કંદ

બીડ ન૦ [સર૦ म.] ઘાસની જમીન; ચરો(૨) કાચું ભરતનું લોઢું

બીડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ બીડી; हिं. भीडना ?] બંધ કરવું (૨) પરબીડિયામાં મૂકી તે બંધ કરવું

બીડી સ્ત્રી૦ [प्रा. बीडी (सं. वीटी)] પાનબીડી (૨) તમાકુની બીડી. [**–આપવી** = રજા આપવી. **–ખાવી** = પાનબીડી ખાવી. **–પીવી** = તમાકુની બીડી ફૂંકવી. **–વાળવી** = પાન બીડી બનાવવી(૨)તમાકુની બીડી બનાવવી.] **–ડું** ન૦ મોટી પાનબીડી. [**–ઉપાડવું, ઝડપવું** = ભારે કામ કરવાનું માથે લેવું. **–ફેરવવું** = અમુક કામ કરવાનું આહ્વાન કરવા બધાની સામે બીડું ધરવું; જે તે કામ કરવાનું માથે લે તે એ બીડું ઉપાડે.] **–ડો** પું૦ ['બીડું" ઉપરથી] કાગળો ઘાલેલું મોટું પરબીડિયું

બીધું [सं. भीत, प्रा. बीहिअ] 'બીવું'નું ભૂતકાળ; બીન્યું(૨)વિ૦ બીધેલું [ડરેલું; બીનેલ

બીધેલ(–લું) (બી') વિ૦ ['બીધું" ઉપરથી]

બીન ન૦; સ્ત્રી૦ [सं. वीणा; સર૦ हिं., म.] એક વાદ્ય; વીણા. **૦કાર** પું૦ બીન વગાડનાર ઉસ્તાદ

બીનકી સ્ત્રી૦['બિંદુ' ઉપરથી] બિંદી; ટપકી; ચાંઈ

બીનગો પું૦[સર૦ म. विनगा] ધાતુનું નાનું પ્યાલું

બીનવું (બી') અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બીવું; સર૦ दे. बुण्ण = બીનેલું] બીવું

બીના સ્ત્રી૦ જુઓ બિના

બીની સ્ત્રી૦ [फा.] લશ્કરનો મોખરાનો ભાગ. **૦વાળો** પું૦ બીનીનો ઉપરી અમલદાર

બીનેલ(-લું) (બી') વિ૦ ડરેલું; બીધેલ

બીન્યું 'બીનવું'નું ભૂ૦ કા૦

બીબડીસ્ત્રી૦એક ફૂલવેલ(૨)બીબી(તુચ્છકારમાં)

બીબી સ્ત્રી૦ [फा.] મુસલમાનની સ્ત્રી (૨) ખાનદાન મુસલમાન સ્ત્રી. **૦જાયું** વિ૦ બીબીના પેટનું; ખાનદાન ઘરનું

બીબું ન૦ [सं. बिंब] કોઈ આકૃતિ ઢાળવાનું ચોકઠું (૨) કોઈ આકૃતિ છાપવાનું કોતરેલું સાધન (૩) છાપવાનો સીસાનો અક્ષર; 'ટાઇપ' (૪) [લા.] નમૂનો; પ્રતિકૃતિ. [**બીબાં ગોઠવવાં** = છાપવા માટેના સીસાના અક્ષર (ટાઈપ) ગોઠવવા; 'કંપોઝ કરવું'. **-છોડવાં** = ગોઠવેલાં બીબાંને તેમના ખાનામાં પાછાં મૂકી દેવાં. **બીબું પડવું** = બીબા પ્રમાણે આકૃતિ છપાવી કે ઊઠવી.] **-બાછાપ** સ્ત્રી૦ બીબાં ઢાળવાં તે. **-બાપાડ** પું૦ બીબાં પાડનાર. **-બાંશાળા** સ્ત્રી૦ છાપખાનાનાં બીબાં ઢાળવાનું કારખાનું

બીભત્સ વિ૦ [सं.] ચીતરી ચડે તેવું (૨) બિહામણું; ઘોર (૩) ભૂંડું; શરમભરેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

બીમાર વિ૦[फा.] માંદું. [**-પડવું** = માંદું થવું.] **૦ખાનું** ન૦ ઇસ્પિતાલ. **-રી** સ્ત્રી૦ માંદગી. [**-આવવી** = માંદું થવું. **-વળગવી** = રોગ વળગવો (૨) બલા-પીડા વળગવી.]

બીર સ્ત્રી૦ [इं.] એક વિલાયતી (પીવાનો) દારૂ

બીલ ન૦ જુઓ 'બિલ' [इं.]

બીલી સ્ત્રી૦ [प्रा. बिल्ल (सं. बिल्व)] એક ઝાડ કે એનાં પાદડાં. **૦પત્ર** ન૦ બીલીનું પાન. **-લું** ન૦ બીલીનું ફળ

બીવું (બી') અ૦ક્રિ૦ [प्रा. बीह (सं. भी)] ડરવું; બીનવું (૨) ચોંકવું; ગભરાવું

બુક સ્ત્રી૦ [इं.] પુસ્તક; ચોપડી. **૦બાઇન્ડર** પું૦ ચોપડીઓ બાંધવાનું કામ કરનારો. **૦બાઇન્ડિંગ** ન૦ ચોપડીઓ બાંધવાનું કામ. **૦સેલર** પું૦ ચોપડીઓ વેચનાર

બુકાટવું સ૦ ક્રિ૦ ['બૂકો' ઉપરથી] બૂક બૂક ખાવું કે ફાકવું

બુકાની સ્ત્રી૦ દાઢી અને ગાલ ઉપર આવી રહે તેમ માથે કપડું બાંધવું તે [**-બાંધવી**]

બુકાવું અ૦ ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ 'બૂકવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [ધમાલ

બુકાવેક ન૦[સર૦ प्रा. बुक्क = ગર્જવું]તૈયારીની

બુકિંગ ન૦ [इं.] રેલવેમાં ટિકિટ આપવી કે રવાના કરવાનો માલ લેવો તે

બુક્કો પું૦ [दे. बुक्का; સર૦ हिं., म. बुक्का] ફાકો; કોળિયો. [**-ભરવો, મારવો** = ફાકો મારવો.]

બુખાર પું૦ [अ.] તાવ; જ્વર

બુજદિલ વિ૦ [फा.] બીકણ

બુજરગ વિ૦ [જુઓ બુઝુર્ગ] ઘરડું; વયોવૃદ્ધ (૨) અનુભવી. **-ગી** સ્ત્રી૦ બુઝુર્ગ હોવું તે

બુઝારું ન૦ [दे. वुज्झण = ઢાંકણ] પાણીના માટલા ઉપર ઢાંકવાનું પાત્ર

બુઝાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ दे. वुज्झण = ઢાંકવું તે; हिं. बुझाना, म. बुझविणें] બૂઝવવું; ઓલવવું

બુઝાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ બુઝાવવું] ઓલાવું

બુઝુર્ગ વિ૦,**-ર્ગી** સ્ત્રી૦[फा.] જુઓ 'બુજરગ'માં

બુટલેલ પું૦ [इं. बटलर ?] બટલર; ગોરાનો રંધવારો (૨)['બૂટ' ઉપરથી] બૂટ વગેરે ચડાવી જાંગલા જેવો થઈને ફરતો માણસ

બુટ્ટાદાર વિ૦ બુટ્ટીદાર; નકશી-ભાતવાળું

બુટ્ટી સ્ત્રી૦ [જુઓ બૂટ] (કાનની) બૂટ (૨) [हिं. बूटी, म. बुटी] નાનો બુટ્ટો-ભાત (૩) [સર૦ हिं. बूटी, म. बुटी, -ट्टी] વિચિત્ર-ચમત્કારિક ગુણવાળી વનસ્પતિ (૪) [લા.] અકસીર ઉપાય (૫) મહાચતુર અને પહોંચેલ માણસ. [**-સૂંઘાડવી** = સમજાવી દેવું; યુક્તિથી પોતાના મતનું કરી લેવું (૨) પલીતો ચાંપવો; ઉશ્કેરવું.] **૦દાર** વિ૦ બુટ્ટા-ભરતવાળું

બુટ્ટો પું૦ [સર૦ हिं. बूटा, म. बुंट,-टा] ભરત કે વણાટમાં ફૂલના જેવો આકાર (૨) [લા.] મનનો તરંગ. [**-ઊઠવો, સૂઝવો** = મનમાં તરંગ થવો; કલ્પના જાગવી.]

બુઠ્ઠું વિ૦ [સર૦ म. बुंठा (सं. वंठ = ગઠ્ઠું ઉપરથી ?)] ધાર વગરનું (૨) [લા.] જાડી બુદ્ધિનું (૩) લાગણી વગરનું

બુઠ્ઠો પું૦[સર૦ हिं., म. मुट्ठा] ભુઠ્ઠો; મકાઈ ડોડો (૨) ['બુઠ્ઠુ" ઉપરથી] બુઠ્ઠો માણસ

બુડથલ વિ૦ [સર૦ म. बथ्थड] બેવકૂફ; મૂર્ખ

બુડાવું અ૦ક્રિ૦, -ડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'બૂડવું'નું ભાવે ને પ્રેરક

બુડિયાળ વિ૦ [दे. बुड्डिर=પાડો પરથી?] બુડથલ

બુઢ્ઢું વિ૦ [सं. वृद्ध, प्रा. बुड्ढ] બૂઢું; ઘરડું. **-ઢાપો** પું૦ ઘડપણ

બુત ન૦ [फा.] મૂર્તિ; પ્રતિમા. **૦કું** ન૦ કાળી ને લઠ્ઠ સ્ત્રી; હબસણ. **૦ખાનું** ન૦ મંદિર; દેવાલય. **૦પરસ્ત** વિ૦ મૂર્તિપૂજક. **૦પરસ્તી** સ્ત્રી૦ મૂર્તિપૂજા. **૦શકની** સ્ત્રી૦ [फा. शिकनी] મૂર્તિખંડન [[બટન પરથી ?] બોરિયું

બુતાન ન૦ [अ. बुहतान] બોતાન; આળ (૨)

બુતાનું ન૦ [अ. बतानह] બુતાનો (૨) [લા.] મેલી ફાટેલી પાઘડી(૩)[अ. बुहतान] બુતાન; આળ. [પાઘડીનો ટુકડો; બોતાનું

બુતાનો પું૦ [अ. बतानह] ઝીણી ફાટેલી

બુતારો પું૦ [સર૦ म.] સાવરણો

બુદબુદ પું૦ [सं. बुद्बुद] પરપોટો

બુદ્ધ વિ૦ [सं.] જ્ઞાતા; સમજુ (૨) જાગેલું (૩) જ્ઞાન પામેલું(૪)પું૦(સં.)ગૌતમબુદ્ધ;બુદ્ધાવતાર (૫) સ્ત્રી૦ (પ.) બુદ્ધિ. **૦ત્વ** ન૦. **૦શાસન** ન૦ બુદ્ધનો ઉપદેશ-શિક્ષણ; બુદ્ધધર્મ. **-દ્ધાવતાર** પું૦[+अवतार] વિષ્ણુનો નવમો અવતાર. [**-ધરવો**=ચૂપ રહેવું; બોલ્યા ચાલ્યા વિના જોયા કરવું.]

બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] વસ્તુને જાણવાની ચિત્તની આકલન- કે સમજ- શક્તિ; અક્કલ; ચિત્તની એક વિભૂતિ(૨)સમજ; જ્ઞાન; વિવેક; ડહાપણ (૩) વિચાર. [**-ખીલવી**=બુદ્ધિનો વિકાસ થવો. **-ચલાવવી**=સમજવા પ્રયત્ન કરવો; અટકળ-અનુમાન કે તર્કશક્તિનો ઉપયોગ કરવો. **-ચાલવી**=સમજ પડવી; પહોંચ જવી. **-દોડાવવી**=જુઓ બુદ્ધિ ચલાવવી. **-ની ખાઈ, -નો આગળો**=બેવકૂફ. **-નો ભંડાર, સાગર**=ઘણો બુદ્ધિશાળી માણસ (૨) મૂર્ખશિરોમણિ (કટાક્ષમાં). **-ફરવી, ફરી જવી**=અવળી બુદ્ધિ થવી. **-બતાવવી**=સલાહ આપવી (૨) ચાલાકી દેખાડવી.] **૦ઉજાગર** વિ૦ બુદ્ધિશાળી; કુશાગ્ર બુદ્ધિનું. **૦ગમ્ય, ૦ગ્રાહ્ય** વિ૦ બુદ્ધિથી સમજી શકાય તેવું. **૦જીવી** વિ૦ બુદ્ધિ ઉપર ગુજારો કરનાર (શ્રમજીવીથી ઊલટું). **૦તત્ત્વ** ન૦ પ્રકૃતિનું પ્રથમ પરિણામ(સાંખ્ય). **૦પુરઃસર, ૦પૂર્વક** અ૦ બુદ્ધિથી; જાણીજોઈને. **૦પ્રયોગ** પું૦ બુદ્ધિનો ઉપયોગ. **૦પ્રામાણ્ય** ન૦ બુદ્ધિને જ પ્રમાણ માનવી તે; બુદ્ધિગ્રાહ્ય તેટલું જ સત્ય એમ માનવું તે. **૦પ્રામાણ્યવાદ** પું૦ બુદ્ધિપ્રામાણ્યનો વાદ; 'રૅશનલિઝમ'. **૦પ્રામાણ્યવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ બુદ્ધિપ્રામાણ્યવાદમાં માનનાર. **૦બલ(-ળ)** ન૦ સમજશક્તિ (૨) શેતરંજની રમત. **૦ભેદ** પું૦ બુદ્ધિનું ડામાડોળપણું. **૦ભ્રમ** પું૦ બુદ્ધિ ભ્રમિત-વિપરીત થઈ જવી તે. **૦ભ્રંશ** પું૦ બુદ્ધિનો નાશ. **૦મત્તા** સ્ત્રી૦, **૦મત્ત્વ** ન૦ બુદ્ધિમાન હોવાપણું. **૦માન** વિ૦ બુદ્ધિશાળી; અક્કલમંદ. **૦લક્ષણ** ન૦ બુદ્ધિની નિશાની. **૦વાદ** પું૦ 'રૅશનલિઝમ'. **૦વ્યાપાર** પું૦ બુદ્ધિનો ઉપયોગ. **૦શાળી** વિ૦ બુદ્ધિવાળું. **૦સંપન્ન** વિ૦ બુદ્ધિવાળું. **૦હીન** વિ૦ બુદ્ધિ વગરનું

બુદ્બુદ પું૦ [सं.] બુદબુદ; પરપોટો

બુધ વિ૦[सं.]ડાહ્યું; વિદ્વાન (૨) પું૦ એ નામનો ગ્રહ (૩) બુધવાર (૪) વિદ્વાન; ડાહ્યો માણસ. **૦વાર** પું૦ અઠવાડિયાનો ચોથો દિવસ. [**બાપનો બુધવાર**=કશું નહિ, કાંઈ જ નહિ!] **૦વારિયું** વિ૦ બુધવારું; બુધવારનું (૨) ન૦ બુધવારે નીકળતું છાપું. **૦વારું** વિ૦ બુધવારે આવતું કે શરૂ થતું

બુનિયાદ વિ૦ [फा.] કુલીન; ખાનદાન.(૨)સ્ત્રી૦ પાયો; મૂળ. **-દી** સ્ત્રી૦ કુલીનતા; ખાનદાની (૨) વિ૦ પાયાનું; મૂળનું

બુનસ ન૦ [अ. बुर्नुस] જુઓ બનૂસ

બુભુક્ષા સ્ત્રી૦[सं.]ભૂખ (૨)ભોગવવાની ઇચ્છા. **-ક્ષિત** વિ૦ ભૂખ્યું. **-ક્ષુ** વિ૦ [सं.] ભૂખ્યું (૨) ભોગની ઇચ્છાવાળું [ઘાંટ; પોકાર

બુમરાણ ન૦ ['બૂમ' ઉપરથી] બૂમાબૂમ; ઘાંટા-

બુમાટ સ્ત્રી૦; ન૦ ['બૂમ' ઉપરથી] વાયકા;

અફવા (૨) પોકાર; બૂમ. **−ટો** પું૦ બુમાટ

બુરખેપોશ વિ૦ [બુરખો + फा. पोश] બુરખો પહેરનાર

બુરખો પું૦ [अ. बुर्क़अ़] ચહેરો ઢાંકવાનું જાળીવાળું કપડું (૨) આખું શરીર ઢંકાય તેવું પડદો કરવાનું સીવેલું વસ્ત્ર. [**−નાખવો, પહેરવો** = બુરખો ઓઢવો.]

બુરજ પું૦ [अ. बुर्ज] કિલ્લાના મથાળા પર તોપ ગોઠવવા કાઢેલી અગાશી જેવી રાવઠી (૨) પુસ્તો; હાથણી

બુરજી સ્ત્રી૦ ['બુરજ' ઉપરથી] શેતરંજની રમતમાં એક પ્રકારની જીત

બુરાક સ્ત્રી૦ જુઓ બરાક (૨) [अ.] તાબૂતના દિવસોમાં કઢાતી પરી [બુલાખ

બુરાખ સ્ત્રી૦ જુઓ બુરાક [अ.] (૨) જુઓ

બુરાનકોટ પું૦ [इं. ब्राउनकोट] એક જાતનો મોટો ડગલો − ઓવરકોટ

બુરાવવું સ૦ક્રિ૦, **બુરાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'બૂરવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

બુરાસ ન૦ [इं. ब्रश; સર૦ हिं. बुरुश] બ્રશ

બુરીચુરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

બુલડોગ પું૦ [इं.] એક જાતનો મોટો જબરો ગણાતો કૂતરો [બુલબુલના જેવો રવ

બુલબુલ ન૦ [फा.] એક પક્ષી. **−લાટ** પું૦

બુલંદ વિ૦ [फा.] ભવ્ય (૨) ઊંચી યોગ્યતાવાળું (૩) મોટો, ઊંચો (અવાજ)

બુલાખ સ્ત્રી૦ [तु. बुलाक] બે નસકોરાં વચ્ચેનો પડદો (૨) તેનો વેહ (૩) તેમાં ઘાલેલી વાળી

બુસટિયો પું૦ ['બૂસટ' ઉપરથી] બૂસટ મારનાર; ઢિયેર

બુહારવું સ૦ક્રિ૦ ['બુહારી' ઉપરથી] બહોરવું

બુહારી સ્ત્રી૦ [दे. बउहारी, बोहारी] સાવરણી

બુંદ પું૦ [सं. बिंदु] એક બી, જેની કોફી બને છે (૨) ન૦ ટીપું. **૦દાણો** પું૦બ૦વ૦ જુઓ બુંદ પું૦ [બુંદેલખંડની બોલી

બુંદેલી સ્ત્રી૦ પશ્ચિમ હિંદની એક બોલી;

બુંબ સ્ત્રી૦ [दे. बुंबा] + બૂમ. **−બાણ** ન૦, **−બાપાત, −બારવ** પું૦ શોરબકોર. **−બિયો** પું૦ મોટા અવાજવાળું ઢોલ

બૂ સ્ત્રી૦ [फा.] બો; ગંધ (૨) મુસલમાન સ્ત્રીના નામ પાછળ લગાડાય છે. ઉદા૦ મરિયમબૂ

બૂક પું૦ [दे. बुक्का] કોળિયો; બૂકડો

બૂક(−ગ)ડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. बुगडी ઉપરથી] સ્ત્રીઓના કાનનું એક ઝૂલતું ઘરેણું

બૂકડો પું૦ ['બૂકો' ઉપરથી] કોળિયો

બૂકણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बुकनी, म. बुकणी, बोकणी] ભૂકી

બૂકવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. बुकणें; हिं. बूकणें = ભૂકો કરવો] ફાકવું (૨) ઝટ ઝટ ખાવું

બૂકો પું૦ [दे. बुक्का = મૂઠી ? કે ભૂકો પરથી ?] બૂક; મોટો કોળિયો; ફાકો

બૂમડી સ્ત્રી૦ જુઓ બૂકડી

બૂગણુ ન૦ [જુઓ બૂંગણ] અનાજના ગાડામાં પાથરવાની મોઢ'

બૂઘલી સ્ત્રી૦ [જુઓ બોઘરણું] બરણી

બૂચ પું૦ [સર૦ म.; हिं.] ડાટો (૨) [સર૦ म. बूज] પાનાંની એક રમત. [**−મારવો** = ડાટો ઘાલવો; બૂચ વડે બંધ કરવું. **−ઉઘાડવો, કાઢવો, ખોલવો** = બૂચ દૂર કરી મોં ઉઘાડવું.]

બૂચગ ન૦ એક પક્ષી

બૂચટ વિ૦ મૂર્ખ (૨) છોકરવાદ

બૂચિયું વિ૦ જુઓ બૂચું (૨) કાન વગરનું

બૂચી સ્ત્રી૦ ['બચ્ચુ'' ઉપરથી ?] છોકરી. **−ચો** પું૦ છોકરો (લાડમાં)

બૂચું વિ૦ [જુઓ ચીબું (सं. चिपिट); સર૦ हिं. बूचा, म. बुचा] બેઠેલા કે ટેરવા વિનાના નાકનું (૨) કાન વગરનું (૩) [લા.] ઘરેણાં વગરનું (કાન કે નાક). [**બૂચો કારભાર** = સત્તા કે દબદબા વગરનો કારભાર (૨) કમાઈ ઝાઝી ન થાય તેવો બેઠો રોજગાર.]

બૂજ સ્ત્રી૦ [प्रा. बुज्झ (सं. बुध्)] સમજ કે કદર. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ સમજવું; કદર કરવી

બૂઝવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બુઝાવવું] ઓલવવું

બૂટ પું૦ [इं.] વિલાયતી જોડો

બૂટ સ્ત્રી૦ બુટ્ટી; કાનની નીચેની ચામડી; લાળી. [**−પકડવી** = કબૂલ કરવું; ગુનો કે ભૂલ સ્વીકારવાં.] **−ટિયું** ન૦ લાકડાનું લોળિયું (બૂટનો વેહ પહોળો કરવાનું) (૨) બૂટે પહેરવાનું ઘરે

બૂઠું વિ૦ જુઓ બુઠું

બૂડકી સ્ત્રી૦['બૂડવું' ઉપરથી] ડૂબકી. [**-ખાવી** =ડૂબકી મારવી; પાણીમાં પેસી જવું. **-મારવી** =પાણીમાં પેસી જવું (૨) નાસી જવું;છટકી જવું; દેખા ન દેવી.] **-વું** અ૦ક્રિ૦ [प्रा. बुड्ड (सं. ब्रुड्, बुड्); સર૦ हिं. बुडना, म. बुडणें] ડૂબવું (૨) ખુવાર થવું; દેવાળું કાઢવું; નુકસાનમાં ઊતરવું [ગોળ ભાગ

બૂડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] (કા.) ભાલાના છેડાનો

બૂઢ(-ઢિયો) પું૦ [प्रा. वुड्ढ, बुड्ढ (सं. वृद्ध) =મોટું ઉપરથી] મોટો વાંદરો

બૂઢું (-ઢિયું) વિ૦ [જુઓ બુડ્ઢું] ઘરડું

બૂધ સ્ત્રી૦ [सं. बुद्धि] બુદ્ધિ; સમજ (પ.)

બૂધું ન૦ ['ધીબવું' ઉપરથી ?] જાડો ડંગોરો (૨) [सं. बुध्न; प्रा. बुंध] તળિયું (વાસણને આંચથી પડે છે તે કે તેની બેઠક) (૩) (ચ.) મહુડાનો મોર

બૂબક વિ૦ [સર૦ म. बंबू] બુદ્ધિ વિનાનું; જડ

બૂમ સ્ત્રી૦ [दे. बुंबा; સર૦ म. बोंब, बोम] ધાંટો; બરાડો; પોકાર(૨)અફવા. [**-ઊઠવી** =બુમાટો થવો; પોકાર થવો(૨)અફવા ફેલાવી. **-પડવી** =પોકાર થવો (૨) ધા નાખતો અવાજ થવો. **-પાડવી, મારવી** =ધાંટો પાડવો; બોલાવવું. (૨) ફરિયાદ કરવી.] **-બૂમ** સ્ત્રી૦ ધાંટાધાંટ; બુમરાણ. **-શોર** પું૦ બુમરાણ

બૂમલું ન૦ સુકવેલી માછલી

બૂરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मृ ઉપરથી] પૂરવું

બૂરી સ્ત્રી૦ (ચ.) બાવટાને છડવાથી નીકળતો છોડાનો ભૂકો

બૂરું વિ૦ [સર૦ हिं., म. बुरा] ખરાબ. **-રાઈ (-શ)** સ્ત્રી૦ દુષ્ટતા (૨) અણબનાવ

બૂરું ન૦ [સર૦ हिं. बूरा] ધોયેલી ઝીણી ખાંડ

બૂલું (બૂ') ન૦ [સર૦ हिं. बुरा; सं. उल्व] ગુદા (૨) ફૂલો; ધગડો (અશિષ્ટ પ્રયોગ). [**-છટકી જવું, વછૂટી જવું** = ઝાડા થઈ જવા (૨) ભારે પડી જવું; ધારતી લાગી જવી. **-તોડી, વછોડી નાખવું**=સખત માર મારવો.]

બૂસકું ન૦ [सं. मृश्] વરસાદનું ઝાપટું

બૂસટ સ્ત્રી૦ ધણને ગાલે દિયર તમાચો મારે તે; સીમંતને અંગેનો એક વિધિ

બૂહલું ન૦ [જુઓ બૂહો] (ચ.) ધોકણું (૨) [प्रा. पोस, फोस=ગુદા] જુઓ બૂલું

બૂહું વિ૦ [प्रा. बूह (सं. बृंह्)=જાડું કરવું; વધારવું ઉપરથી] જડ; જાડું; અરસિક

બૂહો પું૦[જુઓ બૂહું] આડો જડેલો લાકડાનો કકડો (૨) મૂખ [મોદ; બૂગણ

બૂંગણુ ન૦ [જુઓ બૂંગવું] ગાડામાં પાથરવાની

બૂંગવું સ૦ક્રિ૦ [दे. वुज्जण = ઢાંકવું] આવરણ કરવું (૨) વધારેપડતું બોલવું

બૂંગિયો પું૦ [રવ૦ ?] શૂરાતન ચઢાવવા વગાડવામાં આવતો ઢોલ

બૂંઠ વિ૦ [જુઓ બૂઠું] મૂર્ખ; જડ

બૂંદ ન૦ (બાજીમાં) ફૂટી પાકવાનું છેલ્લું ઘર. **-દિયાળ** વિ૦ બેસે ત્યાંથી ઊઠે નહિ એવું; બૂંદમાં પડેલ સોગઠી જેવું

બૂંધો વિ૦ [सं. बुध्न=તળિયું ઉપરથી ? સર૦ म. बुंधेला; हिं. बुध्धू] મૂર્ખ; કમ અક્કલનું

બૃહત વિ૦[सं.] મોટું; વિશાળ. **-દ ગુ(-ગૂ). જરાત** પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ ગૂજરાત તેમ જ બહાર જ્યાં ગૂજરાતીઓ રહેતા હોય એવા વસાહતી પ્રદેશોનો એક સમૂહ

બૃહસ્પતિ પું૦ [सं.] (સં.) દેવોના ગુરુ (૨) એક ગ્રહ. **-ત(-તિ)વાર** પું૦ ગુરુવાર

બે (બે) વિ૦[प्रा. वि(सं. द्वि)] '૨'.[**-આંખની શરમ** =રૂબરૂ હાજરીની અસર. **-આંગળ ચડે તેવું** =ચડિયાતું;સવાયું. **-આંગળ સ્વર્ગ બાકી રહેવું** =ગર્વ ને મગરૂરીનો પાર ન હોવો. **-કાન વચ્ચે માથું કરવું** =(નાના બાળકને અપાતી) ખાલી ધમકી. **-ગોળીનો ચડવો** =અડૂકદડૂકિયો; બે બાજુ ઢોલકી બજાવનાર. **-ઘોડે ચડવું** =એકસાથે ન થઈ શકે એવાં બે કામ સાથે ઉપાડવાં. **-છાંટા નાખી લેવા** =ઝટ ઝટ નાહી લેવું (૨) ઝટ ઝટ સંધ્યાપૂજા કે શ્રાદ્ધક્રિયા કરી લેવાં. **-છીપનું મોતી** =મોટું, ગોળ અને નમૂનેદાર મોતી (૨) આદર્શ-નિષ્કલંક માણસ. **-ઘડીનો પરોણો** =મરવાને બે ઘડીની જ વાર હોય એવું માણસ. **-તરફની (બાજુની) ઢોલકી વગાડવી** =

દૂધમાં ને દહીંમાં પગ રાખવો; બંને બાજુનું ગાવું. **-દાણા**=જરા પણ (અક્કલ ન હોવી). **-ધારની (બેધારી) તલવારે રમવું**=બે બાજુ ઢોલકી વગાડવી; બંને પક્ષ તરફ ઢળવું. (એકનું)**બે ન થવું**=પોતાની વાતને આગ્રહથી વળગી રહેવું. **-પેટ કરવાં**=હઠ ઉપરાંત જમવું. **-પૈસા છાંટવા**=લાંચ આપવી. **-બાપનું**=છિનાળના પેટનું (સંતાન). **-બોલ**=થોડાંક વચન; થોડીક પ્રસ્તાવના કે થોડુંક વ્યાખ્યાન. **-ભાગ** = વધારેપડતો-બમણા જેટલો ભાગ (જેમ કે, બળિયાના બે ભાગ). **-માથાં હોવાં**=મગજનું ફાટેલું હોવું; ગર્વિષ્ઠ ને તુમાખી હોવું. **-મોઢાની ચાકળણ**=આંધળી ચાકળણ (૨) અબી બોલ્યા, અબી ફેરફ કરનાર માણસ. **-મોઢાં હોવાં**=બે-વચની હોવું. **-હાથ જોડવા**=વીનવવું. **-હાથ વચ્ચે પેટ**=સમદૃષ્ટિ ને નિષ્પક્ષ. **-હાથે જમવું**=સારી પેઠે ખાવું(૨)સારી પેઠે કમાવું. **-હાથે પાઘડી ઝાલીને હીંડવું**=વિચારી વિચારી-સાવધ રહી વર્તવું. **-હાથે પેટ બતાવવું**=ભૂખ લાગી છે-એવી સંજ્ઞા કરવી.] **૦આની** સ્ત્રી૦ બે આનાનો સિક્કો. **૦ઉ** (બે) વિ૦ બંને. **૦ઉથા** અ૦ + બેઉ સાથે

બે (બે) અ૦ [फा.] નિષેધ કે અભાવ અર્થનો ઉપસર્ગ. **૦અક્કલ** વિ૦ અક્કલ વગરનું. **૦અખત્યાર** વિ૦ સત્તાહીન. **૦અખત્યારી** સ્ત્રી૦ અખત્યારીનો અભાવ. **૦અદબ** વિ૦ અવિવેકી; અસભ્ય. **૦અદબી** સ્ત્રી૦ અવિવેક; અસભ્યતા. **૦આબરૂ, ૦ઇજ્જત** વિ૦ આબરૂ વગરનું (૨) સ્ત્રી૦ અપકીર્તિ. **૦આરામ** વિ૦ માંદું; નાદુરસ્ત. **૦ઇજ્જતી** સ્ત્રી૦ બેઆબરૂ. **૦ઇન્સાફ** વિ૦ અન્યાયી, ગેરકાયદેસર. **૦ઇન્સાફી** સ્ત્રી૦. **૦ઇલાજ** વિ૦ ઉપાય વગરનું; લાચાર. **૦ઈમાન** વિ૦ વિશ્વાસઘાતી; અપ્રમાણિક (૨) કૃતઘ્ન; નિમકહરામ (૩) આસ્થા વગરનું. **૦ઈમાની** સ્ત્રી૦ બેઈમાનપણું. **૦ઉમેદ** વિ૦ નાઉમેદ; નિરાશ. **૦ઉમેદી** સ્ત્રી૦ નિરાશા. **૦કદર** વિ૦ કદર વિનાનું. **૦કરાર** વિ૦ બેચેન. **૦કરારી** સ્ત્રી૦ અસુખ; બેચેની. **૦કસૂર** વિ૦ વાંક વિનાનું. **૦કાયદે** અ૦ ગેરકાયદે. **૦કાર** વિ૦ નવરું (૨)નકામું. **૦કારી** સ્ત્રી૦ કામધંધાનો અભાવ. **૦કાળજી** સ્ત્રી૦ બેદરકારી. **૦કેદ** વિ૦ બંધનરહિત; સ્વતંત્ર; નિરંકુશ; અમર્યાદ. **૦કેદી** સ્ત્રી૦ બેકેદપણું. **૦કોલ(-લી)** વિ૦ કોલ ન પાળનારું. **૦ખબર** વિ૦ અજાણ્યું. **૦ખુદા** વિ૦ ઈશ્વરવિમુખ

બેક (બે) વિ૦ [બે+એક ?] થોડુંક; કેટલુંક(ચ.)

બેકી સ્ત્રી૦ ['બે' ઉપરથી] બેની જોડી(૨)બેથી ભાગી શકાય એવી સંખ્યા (૩) આંગળીની સંજ્ઞાથી (બતાવાતી) ટટ્ટીની હાજત.[**-કરવા જવું, -જવું**=ઝાડે ફરવા-દિશાએ જવું. **-થવું, લાગવી**=ટટ્ટીની હાજત થવી.]

બેગ સ્ત્રી૦ [इं.] થેલી(૨) ટૂંકઘાટની પેટી (પ્રાયઃ ચામડાની) [પતરું

બેગડ ન૦ [म.; (का. वेगडे)] કલાઈનું રંગેલું

બેગણિયું ન૦ એક જાતનું સુતરાઉ લૂગડું

બેગમ સ્ત્રી૦ [तुर्की] મોટા દરજ્જાની મુસલમાન સ્ત્રી [વિનાનું. **-જી** સ્ત્રી૦

બેગરજ(-જાઉ, -જુ) (બે) વિ૦ [फा.] ગરજ

બેગાના વિ૦ [फा.] ત્રાહિત [(૨) મજૂર

બેગાર પું૦; સ્ત્રી૦ [हिं.] વેઠ. **-રી** પું૦ વેઠિયો

બેગુના(૦હ) (બે) વિ૦ [फा.] નિર્દોષ

બેઘાઘંડુ વિ૦[ભેગું + સં. घट् ?]મિશ્ર; ભેળસેળ; ન સમજાય તેવું

બેચાર, -રેક (બે) વિ૦ [બે+ચાર] આશરે બેથી ચાર (૨) (સંખ્યામાં) થોડુંક

બેચેન (બેચે) વિ૦ [फा. वे + ચેન] અસ્વસ્થ; અજંપાવાળું **-ની** સ્ત્રી૦ બેચેનપણું.

બેજફા (બે) વિ૦ [फा.] જુલમી નહિ એવું; રહેમવાળું

બેજા (બે) વિ૦ [फा.] અસ્થાને એવું; અઘટિત; અયોગ્ય [કંટાળેલું

બેજાજ(-ર) (બે) વિ૦[फा. वेजार] અકળાયેલું;

બેજાન (બે) વિ૦ [फा] જીવ વિનાનું; મૂર્છિત

બેજાર (બે) વિ૦[फा.]જુઓ બેજાજ. **-રી** સ્ત્રી૦

બેજીવવાંળી, બેજીવસોતી (બે) (સો) વિ૦ સ્ત્રી૦ [બે+જીવ+સોતી(સહિત)] ગર્ભવંતી

બેટ પું૦ [સર૦ हिं. वेठ; का. व्यट्ट, सिं. वेटु (सं. वेष्टित, प्रा. वेट्ठिअ?)] ચારે બાજુએ પાણીથી વીંટળાયેલી જમીન; દ્વીપ

બેટરી સ્ત્રી૦ [इं.] જુઓ ટૉર્ચ (૨) વીજળી રાખવાનું એક સાધન (જેમ કે મોટરની, રેડિયોની)

બેટી સ્ત્રી૦ [दे. विट्टी] દીકરી. **૦જી** સ્ત્રી૦ (સં.) ગોસાંઇજીની પુત્રી. **૦વહેવાર** પું૦ કન્યા આપવા લેવાનો સંબંધ. **-ટો** પું૦ [दे. विट्ट] દીકરો **-ટમજી** પું૦ (વ્યંગમાં) બેટો

બેઠક (બે) સ્ત્રી૦ [બેસવું ઉપરથી; अप. बइट्ठ, दे. विट्ठ (બેઠેલું)(सं. उपविष्ट; प्रा. उवइट्ठ)] બેસવું તે (૨) બેસવાની જગા; આસન (૩) બેસવા ઊઠવાનો ઓરડો (૪) ઘણા જણનું એકઠા થઈ બેસવું તે (૫) બેસણી (૬) એક કસરત (૭) વ્યવસ્થિત સભા કે મંડળનું અધિવેશન ભરાવું તે; 'સેશન.' [**-કરવી** = ઊભા થઈ બેસવાની કસરત કરવી (શિક્ષા તરીકે પણ). (૨) બેસી પડવું (૩) રોજ બેસવા જવું. **-થવી** = ભેગા મળી બેસવું. ઉદા૦ પહેલાં તે બત્રાની ત્યાં ચાર કલાકની બેઠક થતી. **-ભરવી** = અધિવેશન – સભા ભરવી. **-ભરાવી** = સભા મંડળી જામવી. **-હોવી** = ·ને ત્યાં રોજ બેસવા જતું હોવું. ઉદા૦ તેની ત્યાં રોજની બેઠક છે.]

બેઠમલિયું (બે) વિ૦ [બેઠ (બેસવું) + મલિયું (મલ્લ?)] (કા.) બેઠાડુ રહી નાજુક થઈ ગયેલું

બેઠાખાઉ (બૅ) વિ૦ [બેઠું + ખાવું પરથી)] શ્રમ કર્યા વિના ખાનાર; નિરુદ્યમી; આળસુ

બેઠાગરું, બેઠાડુ (બે) વિ૦ ['બેઠું'' ઉપરથી] ઘણું બેસી રહેનાર; બેઠાબેઠ થઈ ગયેલું

બેઠાબેઠ (બે) સ્ત્રી૦ ['બેઠું'' ઉપરથી] રોજગાર વિના બેસી રહેવું તે (૨) નફાખોટ વગરનું હોવું તે (૩) અ૦ બેઠેલું ને બેઠેલું હોય તેમ. **-ઠી** સ્ત્રી૦ જુઓ બેઠાબેઠ

બેઠી (બે) સ્ત્રી૦ ['બેઠું'' ઉપરથી] બેઠી મશ્કરી કે મજાક. [**-ચલાવવી, હાંકવી** = ઠંડે પેટે અથવા સામાને ખબર ન પડે તેવી મજાક ઉડાવવી (૨) ઠંડા પહોરની ગપ–ડિંગ મારવી.] **૦રમત** સ્ત્રી૦ બેઠા બેઠા રમવાની રમત. **-ઠું** 'બેસવું'નું ભૂતકાળ (૨) વિ૦ બેઠેલું (૩) નીચું (ઘાટમાં) (૪) [લા.] ધાંધલિયા દેખાવ વિના શાંતિથી – સ્થિર ગતિથી કે ઠંડે પેટે થતું. ઉદા૦ બેઠું કામ; બેઠો બળવો. [**બેઠા થવું** = આડા પડયા હોઈએ તેમાંથી ટટાર થવું, બેસવું (૨) માંદગીમાંથી છૂટી જવું; સાજા થવું (૩) ફરી સતેજ થવું. **બેઠાની ડાળ કાપવી** = પોતાનું જ આધારસ્થાન તોડવા મથવું; પોતાનો જ પગ કાપવો. **બેઠી દડીનું** = ઊંચું – દમામદાર નહિ, પણ મજબૂત ઘાટીલું, શાંત. **બેઠું કરવું** = (પથારીવશ હોય ત્યાંથી) સાજું કરવું; મદદ આપી બેસાડવું. **બેઠું ચડવું** = પાણીની કાઢવાલ કર્યા વિના તેમ જ હલાવ્યા વગર રંધાવું (ખોરાકનું). **બેઠું પાણી ચલાવવું** = પાયા – આધાર વિનાની ડંફાસ મારવી. **બેઠું પાણી પડવું** = ધીમે ધીમે પણ સતત પાણી પડયા કરવું. **બેઠે ખામણે હોવું** = કદમાં બેઠેલું – ગઠ્ઠું હોવું. **બેઠેલો પોપડો ઉખાડવો** = શાંત થયેલો ઝઘડો કે વાત ફરી ઉપાડવાં. **બેઠો બળવો** = શાંત, અહિંસક બળવો. **બેઠો ભાત** = પહેલેથી જ જોઈતું પાણી મૂકી, ઓસાવ્યા વિના રાંધેલો ભાત. **બેઠો ભાવ** = વધઘટ ન થાય તેવો ભાવ; ટકી રહેલો ભાવ (૨) ઘેર બેઠાં મળતો – આવતો ભાવ. **બેઠો હાથી** = નવી કમાણી વિના ઘરમાં હોય તે જ પૂરું કરનારું માણસ.] **-ઠેલ(-લું)** વિ૦ બેઠાગરું (૨) બેઠું; નીચું (૩) દબાયેલું (૪) પડી રહ્યાથી બગડેલું. **-ઠો પગાર** પું૦ કામ કર્યા વગર મળતો પગાર (**-ખાવો**)

બેડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. वेढन (सं. वेष्टन)] જુઓ બેળ; ચૂલાનો ઉપરનો છૂટો ભાગ

'બેડકું ન૦ [સર૦ म. वेडकी; સર૦ બરડવું; રવ૦? કે 'વેઢો' ઉપરથી?] આંગળીનો સાંધો (૨) આંબલીનો કચૂકાવાળો ભાગ (૩) (બૅ'?) [જુઓ બહેડો] વરસાદથી થયેલો કીચડ

બેડલી સ્ત્રી૦ [दे. वेड, वेडा] હોડી; નાનો બેડો

બેડશી(-સી), બેડસાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ બડાશ] હુંપદ; ગર્વ (**-મારવી, હાંકવી**)

બેડાચડ(-ઢ), બેડાફોડ વિ૦ ['બેડું'' ઉપરથી]

ઉપર નાનું અને નીચે મોટું એવું; બેડાના ઘાટનું; શંકુ જેવું (૨) કપાળમાં એવી બે ભમરીઓવાળું (ઘોડું)

બેડિયાત પું૦ ['બેડો' ઉપરથી] ખલાસી

બેડિયું ન૦ ['વેડવું' ઉપરથી] આંબેથી કેરીઓ અધ્ધર વેડવાની જાળીદાર ઝોળી (૨) [બે (સં. द्वि.) + सं. अनड्वाह ?] બે બળદનું ગાડું (૩) (બે બળદ ખેંચી શકે - બેડિયામાં માય એટલું) બત્રીસ મણનું માપ (૪) ['બે' ઉપરથી] શેરડીના બીનો બે આંખોવાળો કકડો. [**બેડિયે હાંકવું** = બદલ્યા સિવાય બંને બળદને પોતપોતાની બાજુએ આખો વખત હાંકવા.]

બેડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. (हिं. बेढना = વીંટળાવું; ઘેરવું; सं. वेष्टन)] જંજીર; કેદીને બાંધવાની સાંકળ (૨) [લા.] બંધન; જંજાળ; પ્રતિબંધ (૩) પગનું રૂપાનું ઘરેણું (૪) બે આંગળીએ પહેરવાની જોડેલી વીંટી (**-નાખવી, ઘાલવી, પહેરાવવી.**)

બેડું (બે') ન૦ ઘડો ને દેગડો; ઉતરડ

બેડો પું૦ [दे. वेड, वेडा] વહાણ (૨) [સર૦ हिं., म. बेडा] ટોળી; ટુકડી (૩) [સર૦ हिं. बेडा = આડું; ટેડું] છેડો ખોસવો તે. [**-પાર કરવો, થવો** = વિજય મળવો; સિદ્ધિ થવી. **-વાળવો** = છેડો ખોસવો.] [વાળું(વહાણ)

બેડોલી (બે) વિ૦ [બે + ડોલ] બે ડોલ - કૂવા-

બેડોળ (બે) વિ૦ [બે (फा.) + ડોળ] કદરૂપું

બેઢબ (બે) વિ૦ [બે (फा.) + ઢબ] બેડોળ (૨) બેઅદબ (૩) ઘોરણ - પદ્ધતિ વિનાનું (૪) ફાયદા વગરનું

બેઢંગ(-ગું) (બે) વિ૦ [બે (फा.) + ઢંગ] ઢંગ વગરનું; કઢંગું [છાપરું

બેઢાળિયું (બે) ન૦ [બે + ઢાળ] બે ઢાળવાળું

બેણું (બે') ન૦ [सं. वहन ?] નદીનો પટ

બેત (બે) પું૦ [જુઓ વેત] મનસૂબો (૨) વેત; યુક્તિ; તજવીજ (૩) [सं. वेतस्; प्रा. वेत्त] નેતર. [**-ઉતારવો** = તજવીજ કરવી (૨) યોજના પાર પાડવી. **-કરવો, ઘડવો, રચવો, લગાડવો** = યુક્તિ - યોજના કે તજવીજ કરવાં.]

બેત સ્ત્રી૦ [अ.] બે ટૂંકની ફારસી કવિતા

બેતકસીર (બે) વિ૦ [फा.] નિર્દોષ

બેતબાજી સ્ત્રી૦ [फा.] બેત - કવિતાઓ કરવી અને ગાવી તે

બેતમા (બે) વિ૦ [फा.] બેદરકાર

બેતમીજ (બે) વિ૦ [फा.] અવિવેકી; અસભ્ય

બેતરફી (બે) વિ૦ [બે + તરફ] બે બાજુનું

બેતલબ (બે) વિ૦ [फा.] માગી શકે નહિ એવું

બેતાલ(-લું) (બે) વિ૦ [બે (फा.) + તાલ] તાલ વગરનું (૨) [લા.] જોગ કે ગોઠવણ વગરનું (૩) વહી ગયેલું; હાથથી ગયેલું

બેતાળાં (બે) ન૦બ૦વ૦ ['બેતાળીસ' ઉપરથી] બેતાળીસ વર્ષની ઉમ્મરે આંખે આવતી ઝાંખ કે ત્યારે પહેરાતાં ચશ્માં. [**-આવવાં** = તે ઉંમરની ઝાંખ કે ચશ્માં આવવાં.] **-ળીસ** વિ૦ [सं. द्विचत्वारिंशत्; प्रा. बायालीस] '૪૨'. -ળું વિ૦ બેતાળીસ શેરના મણનું (તોલ)

બેદ સ્ત્રી૦ જુઓ બેત (अ.)

બેદરકાર (બે) વિ૦ [फा.] કાળજી વગરનું. **-રી** સ્ત્રી૦ બેદરકારપણું [-દી સ્ત્રી૦

બેદર્દ (બે) વિ૦ [फा.] લાગણી વિનાનું; નિષ્ઠુર.

બેદસ્તૂર (બે) વિ૦ [फा.] શિરસ્તાથી ઊલટું

બેદાણા (બે) પું૦બ૦વ૦ [हिं.] એક ઔષધિ

બેદાદ (બે) વિ૦ [फा.] ગેરવાજબી (૨) દાદ-ફરિયાદ ન સંભળાતી હોય તેવું. **-દી** સ્ત્રી૦ અન્યાય

બેદિલ (બે) વિ૦ [फा.] મન ઊઠી ગયું હોય તેવું; નાખુશ. **-લી** સ્ત્રી૦ નાખુશી (૨) અણબનાવ

બેદું (બે) ન૦ [अ. बैज़ह] ઈંડું

બેધડક (બે) અ૦ [બે (फा.) + ધડક] ડર વગર; હિંમતભેર

બેધારું (બે) વિ૦ [બે + ધાર] બે ધારવાળું (૨) ગોળ ગોળ; દ્વિઅર્થી. [**બેધારી તરવાર** = સામાને તેમ જ વાપરનારને - બંનેને નુકસાન કરનારી વસ્તુ.]

બેનમૂન (બે) વિ૦ [फा.] અજોડ; સર્વોત્તમ

બેધ્યાન (બે) વિ૦ ધ્યાન વગરનું; વ્યગ્ર

બેનવા (બે) વિ૦ [फा.] નિર્ધન; ગરીબ (૨) પું૦ ફકીરનો એક વર્ગ [સ્ત્રી૦ દુર્ભાગ્ય

બેનસીબ (બે) વિ૦ [फा.] અભાગિયું. **-બી**

બૅન્ક સ્ત્રી૦ [ઇં.] જુઓ બેંક

બૅન્ડ વિ૦ [ઇં.] સમૂહમાં અનેક વડે વગાડાતું. ઉદા૦ બૅન્ડ વાજાં મંગાવ્યાં છે (૨) ન૦ વાજાં-વાળાનો સમૂહ. ૦વાજાં ન૦ બ૦ વ૦

બેપગું,-ગાળું (બે) વિ૦ [બે+પગ]બે પગવાળું

બેપડિયું (બે) વિ૦ [બે+પડ] બે પડવાળું

બેપરવા (બે) વિ૦ [फा.] કોઈની પરવા ન રાખે તેવું; સ્વતંત્ર. ૦ઈ સ્ત્રી૦ પરવા ન રાખવી તે (-કરવી, રાખવી)

બેફાક(-ગ,-ટ) (બે) વિ૦ ['ફાટવું' ઉપરથી] ખુલ્લું; અમર્યાદ (૨) અ૦ ઉઘાડે છોગે (૩) પુરપાટ. ઉદા૦ 'ઘોડો બેફાટ મારી મૂકયો'

બેફામ (બે) વિ૦ [फा. वेफहम] ધ્યાન-લક્ષ વિનાનું(૨) ગાફેલ (-થઈ જવું, બની જવું)

બેફિકર(-રું) (બે) વિ૦ [फा.] ફિકર વગરનું. -રાઈ સ્ત્રી૦ બેફિકરાપણું

બેબંધ (બે) વિ૦ [બે (फा.)+બંધ] બંધ વિનાનું; બેફાક; નિરંકુશ. ૦શાહી સ્ત્રી૦ નિરંકુશ રાજ્યવહીવટ [તેવું (૨) નીડર

બેબાક (બે) વિ૦[फा.] કાંઈ બાકી ન રહ્યું હોય

બેબાકળું (બે) વિ૦ [બે (सं. भय)+બાકળું (सं. व्याकुल)] બાવરું; ગભરું

બેબી સ્ત્રી૦ [ઇં.] નાની બાળકી (૨) નાની બાળકી માટે લાડનું નામ

બેબુનિયાદ (બે) વિ૦ [फा.] કમજાત; નીચ (૨) પાયા-આધાર વિનાનું

બેબોલ (બે) પું૦બ૦વ૦ [બે+બોલ] થોડુંક બોલવું કે કહેવું-નિવેદન કરવું તે.[**-કહેવા**=થોડુંક કહેવું (૨) શિખામણરૂપે કંઈક કહેવું.]

બેબોલું (બે) વિ૦ [બે+બોલવાળું] જૂઠું; બોલીને ફરી જાય એવું; બેવચની

બેભાતું(-ત્યું) (બે) વિ૦ [બે+ભાત] બે જાતનું (૨) સેળભેળવાળું

બેભરમું (બે) વિ૦ [બે+ભ્રમવાળું] બેસ્વાદ

બેભાન (બે) વિ૦ [બે (फा.)+ભાન] બેશુદ્ધ. -ની સ્ત્રી૦ બેશુદ્ધિ

બેમના (બે) સ્ત્રી૦ [બે+મન] બે બાજુની મનોદશા; સંકલ્પવિકલ્પ(૨)નારાજી; દિલગીરી

બેમરજાદ (બે) વિ૦ [બે (फा.)+મરજાદા (મર્યાદા)] અમર્યાદ; લાજ વિનાનું

બેમિસલ (બે) વિ૦ [બે (फा.)+अ. मिस्ल] અણસરખું; નિરાળું; ભિન્ન

બેમાલૂમ (બે) વિ૦ [फा.] ગુપ્ત; અજ્ઞાત (૨) અ૦ ગુપ્તપણે

બેમુનાસબ, બેમુનાસિબ [फा.] (બે) વિ૦ જુઓ નામુનાસિબ

બેમુરવત (બે) વિ૦ [બે (फा.)+अ. मुरव्वत] નિમકહરામ; નિગુંણિયું

બેરખ ['બે'માં હશ્રુતિ] સ્ત્રી૦ [फा. वैरक़] નગારું, વાવટો અને ડંકાવાળી ટુકડી

બેરખ (બે) અ૦[हिं. वेरोक?] વારંવાર;હમેશ

બેરખી (બે') સ્ત્રી૦ [सं. वाहु+रक्षा ? हिं. वैराखी] સ્ત્રીઓનું કોણીનું એક ઘરેણું

બેરખો (બે) પું૦ [જુઓ બેરખી] રુદ્રાક્ષના મોટા મણકાની માળા

બેરજો પું૦ [સર૦ हिं. बिरोजा; म. वेरोजा] પર્વતમાં થતા એક ઝાડનો ગુંદર

બેરડું વિ૦ [સર૦ म. वेरड; का. वड्डुर] હઠીલું (૨) ખંધું. -ડાઈ સ્ત્રી૦

બેરત વિ૦ [સર૦ म. बेरका (का.)=લુચ્ચું; ચાલાક, તથા म. वेरसा=દાંડ, અવિચારી] લુચ્ચું (૨) ચડાઉ; ઉદ્ધત (૩) [બે (फा.)+રત (ઋતુ)] કવખતનું (૪) સ્ત્રી૦ કવખત

બેરહમ (બે) વિ૦ [બે (फा.)+अ. रह्म] રહેમ વગરનું; નિર્દય;

બેરંગ(-ગી) (બે) વિ૦ [फा.] ઊડી કે બગડી ગયેલા રંગવાળું (૨) [લા.] અનિશ્ચિત મનનું

બેરાગી (બે) વિ૦ [બે+રાગ] બેરંગી; બે રાગવાળું; અનિશ્ચિત મનનું (૨) પું૦ [हिं.] વેરાગી; બાવો [બારિસ્ટરી

બૅરિસ્ટર પું૦ [ઇં.] બારિસ્ટર. -રી સ્ત્રી૦

બેરિયું ન૦ એક પક્ષી

બેરી સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડીની એક જાત

બેરીજ સ્ત્રી૦ [સર૦ म; हिं. वेरिज] સરવાળો; સરવાળાની રકમ

બેરોજગાર (બે) વિ૦ [फा.] રોજગાર વગરનું. -રી સ્ત્રી૦ રોજગારનો અભાવ; બેકારી

બેરોનક (બે) વિ૦ [फा.] નિસ્તેજ

બૅરોનેટ પું૦ [ઇં.] 'સર'નો વંશપરંપરાગત ઇલકાબ ધરાવનાર [બળદગાડી

બેલ (બે) પું૦ [દે. वइल्ल] બળદ. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦

બેલ,૦ડી સ્ત્રી૦ ['બે' ઉપરથી ?] બે જણની જોડી કે તેમાંનો એક – જોડીદાર; સાથી

બેલગામ (બે) વિ૦ [फा.] નિરંકુશ

બેલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ બેલ] જોડી

બેલડું વિ૦ ['લડવું' ઉપરથી ?] લડવાડિયું

બેલતેલ ન૦ [બેલ (ઇં. बॉइल्ड) + તેલ] લાકડાં ઉપર લગાવવાનું એક તેલ

બેલદાર પું૦ [फा.] કડિયાને મદદ કરનાર મજૂર. (૨) ચાંચવાથી જમીન ખોદનારો

બેલપ સ્ત્રી૦ [જુઓ બેલી] બેલીપણું; સહાય

બેલાખું ન૦ [સર૦ મ. वेला] બે પાંખિયાંવાળું લાકડું (મોભ કે એવું ઊંચું કરવા – ટેકવવાનું)

બેલાશક (બે) અ૦ [अ. विलाशक] સંકોચ રાખ્યા વિના [સિપાઈ

બેલિફ પું૦ [ઇં.] અદાલતના હુકમ બજાવનાર

બેલિયું ન૦ ['બેલું'– બેવડું થવું ?] આંગળાંનું અકડાઈ જવું તે (૨) [म. वेलिया; हिं. वेला (सं. मल्लिका ?)] એક ફૂલ અને તેનું અત્તર

બેલી પું૦ [દે. वेलि = સ્તંભ કે 'વાલી' પરથી ?] ધણી; મુરબ્બી; સહાયતા કરનાર (૨) સ્ત્રી૦ [?] સોનીનું એક ઓજાર

બેલું ['બે' ઉપરથી ?] ન૦ પૂણીનું જોડકું (૨) જોડકું (૩) ધોળો રેતાળ પથ્થર

બેવક(-ક્ક)ર (બે) વિ૦ [બે (फा.) + अ. वक्र] ભાર – બોજ વિનાનું

બેવકૂફ વિ૦ [फा.] મૂર્ખ. **-ફી** સ્ત્રી૦ મૂર્ખાઈ

બેવખત (બે) અ૦ [બે (फा.) + વખત] અયોગ્ય વખતે; કવખતે [જનાર. **૦પણું** ન૦

બેવચની (બ) વિ૦ [બે + વચન] બોલીને ફરી

બેવડ વિ૦ [બે + પડ] બેવડેલું હોય તેવું (૨) સ્ત્રી૦ બેવડું પડ. [**-વળી જવું, -વળવું** = બેવડું થઈ જાય તેમ વળી જવું.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ બેવડું કરવું. **-ડાવું** અ૦ ક્રિ૦ બેવડું કે બમણું થવું. **-ડિયું** વિ૦ બે પડવાળું (૨) બેવડા બાંધાનું. **-ડું** વિ૦ બે પડવાળું (૨) બમણું. [**બેવડિયા કોઠાનું, બેવડા કોઠાનું, બેવડી પાંસળીનું** = મજબૂત બાંધાનું.] [બહાર કાઢેલું

બેવતન (બે) વિ૦ [फा.] વતન વગરનું (૨) વતન

બેવફા (બે) વિ૦ [फा.] નિમકહરામ; બેઈમાન. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ બેવફાપણું

બેવારસ (બે) વિ૦ [બે (फा.) + वारिस (अ.)] નવારસુ; વારસ વગરનું

બેશ (બે) વિ૦ [फा.] સારું; ખાસું; મજેનું

બેશક (બે) અ૦ [फा.] શક વગર

બેશરમ(-મું) (બે) વિ૦ [फा. वेशर्म] નિર્લજ્જ. **-મી** સ્ત્રી૦ નિર્લજ્જતા

બેશુદ્ધ (બે) વિ૦ [બે (फा.) + શુદ્ધ] બેભાન. **-દ્ધિ** સ્ત્રી૦ મૂર્છા [વગરનું; બેહદ

બેશુ(-સુ)માર (બે) વિ૦ [फा.] સુમાર

બેસઊઠ (બે) સ્ત્રી૦ [બેસવું + ઊઠવું] બેસવું-ઊઠવું તે (૨) [લા.] મૈત્રી; સંબંધ

બેસડા(-રા)મણ (બે) ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['બેસવું' ઉપરથી] બેસાડવાની – જડાવવાની કિંમત

બેસણી (બે) સ્ત્રી૦ ['બેસવું' ઉપરથી] જેના ઉપર વસ્તુ ચપટ બેસીને સ્થિર રહે છે તે ભાગ (૨) બેઠક; આસન

બેસણું (બે) ન૦ ['બેસવું' ઉપરથી] બેસણી; બેઠક (૨) બેસવાની રીત (૩) ઉઠમણું

બેસતમ (બે) વિ૦ [फा. बेशतम] પુષ્કળ

બેસતી (બે) સ્ત્રી૦ ['બેસવું' ઉપરથી] ગાઢ મૈત્રી. **-તું** વિ૦ 'બેસવું'નું વ. કૃ. (૨) ગોઠતું આવતું (૩) નવું શરૂ થતું (૪) બરોબર હોય એવું; માફકસરનું. [**-આવવું** = (પહેરવામાં) બરોબર આવવું (૨) કામમાં–વપરાશમાં આવી જવું; નકામું ન રહેવું. **-ઊઠતું** = હળતું મળતું; પ્રીતિને લીધે આવતું જતું. **-થવું** = ઉપયોગમાં આવી જવું (૨) જરાય વધવું કે ઘટવું નહીં; જોઈએ તેટલું થઈ રહેવું. **-પડવું** = (પહેરવામાં) ચુસાતું — ભીડાતું રહેવું. **-વર્ષ** = નવું વર્ષ. **બેસતો પાયો** = મેળ; બનતી રાશ. **બેસતાં શીખવું** = લપસી પડવું (મજાકમાં).]

બેસબૂર (બે) વિ૦ [फा. बेसब्र] અધીરું. **-રી** સ્ત્રી૦ અધીરાઈ [વગરનું

બેસમજ (બે) વિ૦ [બે (फा.) + સમજ] સમજ

બેસર (બે) વિ૦ [બે + સર] અડધી કાળી અને અડધી રેતાળ (જમીન)

બેસરણ (બે) ન૦ ['બેસવું' ઉપરથી] કડિયા-સુતારોને ભેગા થવાનું ઠેકાણું (૨) ખર્ચ; કિંમત બેસવી તે

બેસરામણ,-ણી જુઓ 'બેસડામણ'માં

બેસવું (બે) અ૦ક્રિ૦[अप. बइस, बईस; प्रा. वेस] આસન માંડવું (ઊભા હોય કે સૂતા હોય તેમાંથી)(૨)નીચે આવવું;ઊતરવું(ભાવ;કચરો) (૩) બંધબેસતું આવવું (ઢગલો) (૪) શરૂ થવું (ઋતુ; વર્ષ) (૫) [ફળફૂલનું] આવવું (૬) કિંમત લાગવી; મૂલ પડવું(૭) લાગવું; ચોટવું; (પાસ, ડાઘ, રંગ, વાસ) (૮) પેસી જવું; વાગવું; લાગવું. ઉદા૦ હાથમાં ચપ્પુ બેઠો (૯) સ્થાપિત થવું; જારી થવું. ઉદા૦ જપ્તી બેઠી; કોર્ટ બેઠી; દશા બેઠી (૧૦) અર્થ સમજાવો; રીત પ્રમાણે ગોઠવાવું (હિસાબ; કોયડો; વાક્ય) (૧૧) વળવું; સ્થિર થવું. ઉદા૦ ચીતરવામાં તેનો હાથ બેઠો છે (૧૨) કામકાજ વિના પડી રહેવું ઉદા૦ ભાઈ શું કરે છે? – બેઠા છે (૧૩) જાડું – ખોખરું થવું. ઉદા૦ ગળું બેસી ગયું (૧૪) રાહ જોવી; ખોટી થવું. ઉદા૦ બેસીને હું તો થાકયો (૧૫) કસ કે તીક્ષ્ણતા દૂર થવાં (કપડું; ધાર)(૧૬) આધાર વિનાનું – તેજ વિનાનું થઈ જવું; ભાગી પડવું. ઉદા૦ઘર બેઠું=પતિ, પત્ની, કે છોકરાં વિનાનું, ટેકા કે માલ વિનાનું થયું.(૧૭) વ્યાપવું; જામવું. ઉદા૦ કરપ બેસવો (૧૮)બીજા ક્રિયાપદ સાથે આવતાં તે ક્રિયા શરૂ કરવી,વળગવું – મંડવું એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ રડવા – ખાવા – ગાવા – ભાગવા બેઠો. અથવા અચાનક કે ભૂલથી તે કરી નાખવું એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ લખી બેઠો; બોલી બેઠો. [**બેસ બેસ!** = રહેવા દે! જોયું તારું ડહાપણ! **બેસવા ઊઠવાની જગા** = દીવાનખાનું (૨) વાતચીત કરવાનું પાત્ર; મેળાપી માણસ. **બેસવા જવું** = નાત જમતી હોય ત્યારે પાટે બેસવા જવું(૨)ખરખરો કરવા જવું; ઉઠમણે જવું (૩) મળવા જવું. **બેસવાની ડાળ** = આધારસ્થાન. **બેસી જવું** = પડતી દશા આવવી (૨) ચપટ થઈ જવું (જેમ કે ભૂખથી પેટ કે ગાલ બેસી જાય) (૩) પડી ભાગવું (જેમ કે ઘર, સંસ્થા) (૪) (દુકાનમાં) કમાણી ન થવી (૫) દેવાળું કાઢવું (૬) નખોદ જવું (૭) કસ ઊતરી જવો (જેમ કે સૂતર, કપડું.) (૮) થાકી કે હારી જવું (જેમકે છાતી). **બેસી પડવું** = ચાલવામાંથી એકદમ થાકીને બેસી જવું (૨) ધંધામાંથી કે માથે લીધેલ કામમાંથી (થાકીને) અધવચ ખસી જવું. **ખૂણે બેસવું** = (સ્ત્રીએ પતિના મૃત્યુને કારણે)શોક પાળવો. **ગાદીએ બેસવું** = રાજ્યાભિષેક થવો. **ઘેર બેસવું** = નોકરીમાંથી કાઢી મુકાવું. **બેસી રહેવું** = કાંઈ ઉદ્યમ–પ્રવૃત્તિ ન કરવાં. **દૂર, વેગળું બેસવું** = (સ્ત્રીએ)રજસ્વલા થવું. **નિશાળે બેસવું** = ભણવા નિશાળે જવું. **બારણે બેસવું** = ઉઘરાણી વગેરેનો તગાદો કરવો. **રોજે બેસવું** = રોજની મજૂરીથી કામે લાગવું

બેસાડ(-ર)વું (બે) સ૦ક્રિ૦ ('બેસવું'નું પ્રેરક) બેસે તેમ કરવું (જુઓ બેસવું) (૨) બેસતું આવે તેમ કરવું; જડવું. ઉદા૦ નંગ વીંટીમાં બેસાડવું (૩) પૂરી દેવું. ઉદા૦ જેલમાં બેસાડી દીધો (૪) નાંખવું; ઠરાવવું. ઉદા૦ લાગો બેસાડી દીધો (૫) વ્યાપી–જામી જાય તેમ કરવું. ઉદા૦ કરપ બેસાડવો; રોફ બેસાડવો. [**ઘેર બેસાડવું** = નોકરીમાંથી કાઢી મૂકવું. **ઠામ બેસાડવું** (બૈરીને) = નાતરું કરાવવું.]

બેસામણ (બે) ન૦['બેસવું' ઉપરથી] બેસવાનું ભાડું (૨) રોગને લીધે ઢોરથી ઊભું ન થવાવું, બેહક બેસવું તે. [**–પડવું** = જુઓ બેહક પડવું.] **–ણી** સ્ત્રી૦ મૂલ બેસવું તે. **–ણું** ન૦ ઉઠમણું (૨) મૂલ્ય

બેસારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ બેસાડવું

બેસારુ (બે) પું૦ ['બેસવું' પરથી] ઉતારુ (વાહનનો); 'પેસેન્જર'

બેસાવું (બે) અ૦ક્રિ૦ બેસવાની ક્રિયા થવી ('બેસવું'નું ભાવે); બેસી શકાવું

બેસરું (બે) વિ૦[બે (જુદા જુદા) + સૂર અથવા બે (फा.) + સૂર] ખોટા કે ખરાબ સૂરનું; બસૂરું

બેસ્વાદ (બૅ) વિ૦ [બે (फ़ा.) + સ્વાદ; અથવા બે (મૂળ કરતાં જુદા) + સ્વાદ] સ્વાદ વગરનું કે ખરાબ યા બગડેલા સ્વાદનું

બેહક, -ક્ક (બૅ) વિ૦ [फ़ा.] હક વગરનું (૨) અ૦ હક વગર; અકારણ

બેહુક (બૅ) અ૦ ['બેસવું' ઉપરથી] ફરી ન ઉઠાય તેમ (બેસવું, ઢોરનું) (–પડવું, બેસવું)

બેહજૂર (બૅ) અ૦ [બે + હજૂર(હાજર)] બંને (પક્ષ)ની હાજરીમાં (૨) [બે (फ़ा.) + હજૂર] ગેરહાજરીમાં

બેહદ (બૅ) વિ૦ [फा.] હદ વગરનું

બેહયા (બૅ) વિ૦ [फ़ा.] બેશરમ. ૦ઈ સ્ત્રી૦ બેહયાપણું

બેહાલ (બૅ) વિ૦ [फ़ा.] ભૂંડી હાલતમાં આવી પડેલું (૨) પું૦ બ૦ વ૦ દુર્દશા. –લી સ્ત્રી૦ ખરાબ સ્થિતિ; દુર્દશા

બેહુરમત (બૅ) વિ૦ [फा.] બેઆબરૂ. –તી સ્ત્રી૦ આબરૂ જવી તે

બેહૂદગી [फ़ा.], **બેહૂદી** (બૅ) સ્ત્રી૦ બેહૂદાપણું

બેહૂદું (બૅ) વિ૦ [फ़ा.] બેવકૂફીભરેલું; નકામું; અઘટિત

બેહેસ્ત (બૅ) ન૦ [फ़ा. विहिश्त] સ્વર્ગ. ૦નશીન, –સ્તી વિ૦ સ્વર્ગવાસી [સ્ત્રી૦

બેહોશ (બૅ) વિ૦ [फ़ा.] બેભાન; બેશુદ્ધ. –શી

બેળ (ળ,) સ્ત્રી૦ બેડ; ચૂલાનો ઉપરનો છૂટો ભાગ

બેળબેળે (બૅળે,) અ૦ [સં. बलात्?] મહા મુશ્કેલીએ; પરાણે

બૅં, ૦બૅં (બૅં૦) અ૦ [રવ૦] (બકરાંઘેટાંનો)

બૅંક સ્ત્રી૦ [ઇં.] બૅન્ક; શરાફી કામ કરતી પેઢી કે મંડળ. ૦ર પું૦ બૅંકનું કામકાજ કરનારો કે સંભાળનારો માણસ; શરાફ (૨) એક અટક. –કિંગ ન૦ [ઇં.] બૅન્કનું કામકાજ; શરાફી

બૅંગી (બૅ?) સ્ત્રી૦ [સં. व्यंग्य = ઢાંકવા લાયક પરથી?] સીવેલી નાની પોટલી (ટપાલમાં મોકલવાની)

બૈજિક વિ૦ [સં.] બીજ સંબંધી (૨) મૂળભૂત (૩) 'ઍલ્જિબ્રેકલ' (ગ.) (૪) ન૦ મૂળ; કારણ

બૈડકબોલું વિ૦ જુઓ બટકબોલું

બૈડૂકી સ્ત્રી૦ એક વેલો (તેનું ફળ ઢોરને ખવરાવાય છે)

બૈયર સ્ત્રી૦ જુઓ બૈરી

બૈરક વિ૦ ['બૈરું' ઉપરથી] બૈરા જેવું. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ બૈરાના જેવી બુદ્ધિ (૨) બૈરીની સલાહ. ૦શાસ્ત્ર ન૦ બૈરાંમાં ચાલતા કે તેઓ સમજે કે રસ લે એવા રીતરિવાજ ને ધારાધોરણ

બૈરી સ્ત્રી૦ [દે. बाइया (સં. भार्या?)] સ્ત્રી (૨) પત્ની; વહુ. [–કરવી = પરણવું કે નાતરે લાવવું.] ૦વખો વિ૦ પું૦ વહુનો પક્ષ લેનાર; વહુઘેલો. –રું ન૦ બૈરી (–કરવું)

બો સ્ત્રી૦ [फ़ा.] બૂ; ગંધ; વાસ (૨) [લા.] અભિમાન. [–આવવી = દુર્ગંધ આવવી. –રાખવી = ઘમંડ રાખવું.]

બો [ઇં.], ૦દોરી સ્ત્રી૦ બીડો ઇ૦ બાંધવામાં વપરાતી એક જાતની દોરી; 'ટ્વાઇન'

બોઈ સ્ત્રી૦ એક માછલી

બૉઇલર ન૦ [ઇં.] જેમાં પાણીની વરાળ થાય છે તે (એંજિનનો) ભાગ

બોકડી સ્ત્રી૦ [દે.] બકરી. –ડું ન૦ બકરું. –ડો પું૦ બકરો. [**બોકડાને મોતે મરવું** = હલકી રીતે તરત માર્યા જવું. **બોકડો બનાવવો** = (વધેરાવા – માર વેઠવા) આગળ કરવો (૨) મશ્કરીનો ભોગ બનાવવો.]

બોકાસું ન૦, –સો પું૦ [प्रा. बोक्कार; दे. बुक्कार] (કા.) બૂમ; ચીસ; રાડ

બોકી સ્ત્રી૦ [फा. बोसी? કે સર૦ બૂકડો] બચ્ચી. [–ભરવી = બોકી કરવી.] ૦લું ન૦ [प्रा. बुक्क = ભસવું] ભોટીલું

બોખ સ્ત્રી૦ ['અખું', 'બખોલ' ઉપરથી] પાણી કાઢવાની ચામડાની ડોલ (૨) ભગદાળું; મોટો ખાડો. ઉદા૦ ઊંડો કૂવો ને ફાટી બોખ (અખો). ૦લું વિ૦ દાંત પડી ગયા હોય તેવું (૨) ન૦ [લા.] ચાટ પડી જવું – બનવું તે. [–પડવું = ચાટ પડવું – બનવું.] –ખું વિ૦ બોખલું

બોગદું ન૦ [म. बोगदा; पोर्तु. आगोगदा] ભગદાળું (૨) ભોંયરું; 'ટનલ' (રેલવેનું)

બોઘરણું ન૦ [સર૦ म. बोघणी] પહોળા મોંની વટલોઈ

બોઘરો પું૦ [दे. बोहारी] મોટો સાવરણો

બોઘલું, બોઘું વિ૦ [‘બાઘું’ ઉપરથી ? કે प्रा. वुग्गह(सं. व्युद्ग्रह) = ભ્રાંતચિત્તતા ઉપરથી ?] ઓલિયું; મૂર્ખ

બોચ વિ૦ [સર૦ म. बोचा] સાદું (૨) મૂર્ખ (૩) પું૦ [फा. चोब ?] જુવારનો રસદાર સાંઠો

બોચલો પું૦ [‘બોચી’ ઉપરથી] વાળની કિનારીવાળી બાળકોની ટોપી (૨) પીઠ સુધી પહોંચે તેવી છોકરીઓની ટોપી (૩) અંબોડો

બોચિયું ન૦ [સર૦ બોચલો] વાંસની હલકી ટોપલી (૨) [લા.] ઢીલો માણસ

બોચી સ્ત્રી૦ ગરદન. [–પર કાંકરો મૂકવો = કડક નિયમન રાખવું; સતત એકધારો પરિશ્રમ કરાવવો. –પર ચડી બેસવું = ઉપર હાજર રહીને ચાંપીને કામ લેવું.] –ચું ન૦ બોચી (તુચ્છકારમાં)

બોજ (બૉ) સ્ત્રી૦ ટેવ; આદત (ચ.) (–પડવી)

બોજ પું૦ [दे. वोज्झ (सं. वह्); हिं. बोझ; म. बोजा] ભાર (૨) [બોજ = ભાર પરથી કે બૂજ = કદર ઉપરથી ? સર૦ म. बोज] મોભો (૩) પોત; કુમાશ. [–પડવો = ભાર–તકલીફ પડવાં (૨) વકર પડવો.] ૦દાર વિ૦ બોજવાળું. ૦વું અ૦ક્રિ૦ પાલવવું; પરવડવું. –જો પું૦ ભાર (૨) જવાબદારી; જોખમ

બોટ સ્ત્રી૦ [इं.] હોડી; મછવો (૨) સ્ટીમર (૩) ન૦ જુઓ અબોટ

બોટણ ન૦ [‘બોટવું’ ઉપરથી] બાળકને પહેલવહેલું અન્ન ખવરાવવું તે

બોટણી સ્ત્રી૦ [दे. वोंटण] સ્તનની ડીંટડી (૨) ડીંટડીના આકારની ચૂસણી

બોટવું સ૦ક્રિ૦ [दे. वोट्ट] ખાઈને કે પીને કે સ્પર્શ વગેરેથી એઠું કરવું, હીન કરવું, અભડાવવું (૨) રોકવું; પહેલેથી કબજો કરવો. [બોટી રાખવું, લેવું (જગા) = પહેલેથી રોકી લેવું; કબજો કરી રાખવો.]

બોટિયું ન૦ જુઓ અબોટિયું; મુગટો

બોટી સ્ત્રી૦ (કા.) માંસનો નાનો ટુકડો (૨) રૂવું (?)

બોટું ન૦ બોટિયું (?)

બોડ (બૉડ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. वुड (सं. पुट) = આચ્છાદન, ઢાંકણ] બખોલ; ગુફા (પશુ રહેવા કરે છે તે) (–કરવી)

બોડકું વિ૦ જુઓ બોડું. –કી સ્ત્રી૦ બોડી; વિધવા (તુચ્છકારમાં કે ગાળ તરીકે)

બોડર ન૦ એક પક્ષી

બોડવું સ૦ક્રિ૦ [दे. बोड्डिय = બોડેલું] મૂંડવું

બોડિયું વિ૦ જુઓ બોડું [બોડિયા અક્ષર = કાનોમાત્રા વગર કે મથાળું બાંધ્યા વગર લખાતા અક્ષર.] ૦તકોડિયું વિ૦ સાવ બોડું

બોડિયો કલાર પું૦ એક વનસ્પતિ; કલાર

બોડી સ્ત્રી૦ જુઓ બોડકી

બોડી અજમો પું૦ એક વનસ્પતિ

બોડી બામણી સ્ત્રી૦ જુઓ બામણી

બોડું વિ૦ [दे. बोड्ड] માથે વાળ વિનાનું (૨) [લા.] ઉઘાડું; ખુલ્લું; સાફ (માથું, ખેતર, મથાળા વગરનો અક્ષર; લૂંટી લીધેલો માણસ વગેરે). [બોડા અક્ષર = જુઓ બોડિયા અક્ષર. બોડું કરવું = (વાળ, પાન વગેરે વિનાનું) ખુલ્લું–સાફ કરવું (૨) લૂંટીને સાફ કરવું. બોડો ભાત = ઘી વગરનો લૂખો ભાત.] ૦તકોડું (જુઓ ટકો), ૦રણક = છેક જ બોડું. ૦રોડું વિ૦ તદ્દન બોડું

બોણવું (બૉ) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ બોણી] બોણી કરાવવી; કમાણી કરાવવી (૨) ગાળ દેવી

બોણાટ(–વ)વું (બૉ) સ૦ક્રિ૦ [બોણવું પરથી] ગાળો ભાંડવી

બોણી (બૉ) સ્ત્રી૦ [प्रा. वोहण (सं. बोधन) ઉપરથી; સર૦ हिं. बोहनी; म.] પહેલો વકરો (૨) બેસતા વર્ષની બક્ષિશ (૩) [લા.] ઠપકો; ગાળ. [–કરાવવી = પહેલો સોદો કરીને શુકન કરાવવા.]

બોત (બૉ) પું૦ [फा. बुत = જડ મૂર્તિ] બાઘો; મૂર્ખ. [–જેવું = જડ; સ્તબ્ધ.]

બોતડો પું૦ [हिं. बोता (सं. पोत)] નાનું ઊંટ

બોતાન(–નું) ન૦ [જુઓ બુતાનું] પાઘડીની અંદરનો ગાભો (૨) કલંક; આળ (–મૂકવું)

બોતે(–ત્તે)ર (બૉ') વિ૦ [अप. बाहत्तर; प्रा. बावत्तरि, बाहत्तरि (सं. द्वासप्तति)] ‘૭૨’

બોથડ વિ૦ [સર૦ म. बोंथट] જડ; ઠોઠ (૨) સુસ્ત

બોથું ન૦ [જુઓ બોતાનું] પાઘડું (તિરસ્કારમાં)

બોદલી સ્ત્રી૦ (કા.) ઘોડીની એક જાત

બોદલું વિ૦ જુઓ બોદું

બોદલો પું૦ લખોટાની રમતની સમાપ્તિ

બોદારકાંકરો પું૦, **બોદારશિં**(શીં,–સિં, –સીં)ગ સ્ત્રી૦ એક દવા

બોદાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ બોદું] પાણી પીને તર થવું (૨) પાણીથી કોવાઈ બગડી જવું

બોદું વિ૦ [सं. वोद्रकं; સર૦ हिं. बोदा] બોદાઈ ગયેલું (૨) બોખરું (૩) ઢીલું; કાચું (૪) ન૦ તડવાળું કે બરાબર નહિ પકવેલું માટીનું વાસણ

બોધ પું૦ [સં.] ઉપદેશ (૨) જ્ઞાન (૩) [લા.] ગાંજો. [**–થવો** = જ્ઞાન થવું; સમજાવું. **–લેવો** =ધડો લેવો; શીખવું.] ૦ક વિ૦ બોધ આપનારું. ૦કતા સ્ત્રી૦. ૦દાયક, ૦દાયી વિ૦ બોધ આપનારું; જેમાંથી બોધ મળે એવું. ૦ન ન૦ બોધ થવો કે આપવો તે (૨) જણાવવું તે.૦ પત્ર ન૦ માહિતી આપનારી ચોપડી (વિદ્યાપીઠ કે તેવી સંસ્થાઓની). ૦પરાયણ વિ૦ બોધથી ભરેલું. ૦પાઠ પું૦ પદાર્થપાઠ (૨) નમૂના તરીકેનો પાઠ (૩) શિખામણ; ધડો. ૦વચન ન૦ શિખામણનું વચન. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ઉપદેશ આપવો; સમજાવવું

બોધલું વિ૦ [જુઓ બોદલું] બોઘલું; ભોળું; અણસમજુ ['ડિડૅક્ટિક'

બોધાત્મક વિ૦ [સં.] બોધના લક્ષણવાળું;

બોધિ સ્ત્રી૦ [સં.] સંપૂર્ણ જ્ઞાન (બૌદ્ધ). ૦વૃક્ષ ન૦(સં.)ગયામાં આવેલું પીપળાનું ઝાડ, જેની જગાએ પૂર્વે બુદ્ધદેવને જ્ઞાન થયું હતું. ૦સત્ત્વ પું૦ જે પૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાના માર્ગ ઉપર છે અને થોડા જન્મમાં એ સ્થાને પહોંચનાર છે એવો (બૌદ્ધ) સાધક

બોધિત વિ૦ [સં.] બોધ પામેલું

બોપાગાળું વિ૦ પોપલું. –ળા પું૦ બ૦ વ૦ જાણે બહુ દુઃખ પડી જતું હોય એવો ઢોંગ

બોબડી સ્ત્રી૦ ['બોબડું" પરથી] બોલતી; જીભ. [**–વધવી**=બહુ બોલવું; અમર્યાદ બોલવું.].

બોબડું વિ૦ [બ-બ-બ રવ૦] તોતડું

બોબાટ પું૦ [સર૦ म. बोभाट-टा (सं. ह्व)] વિરોધનો પોકાર [તારની ભૂંગળી

બોબિન ન૦ [ઇં.] સાળમાં વપરાતી વાણાના

બોબું વિ૦ [જુઓ બોબડું] બોબડું (૨) ન૦ બોખું; ફોકું

બોબો પું૦ [સર૦ हिं. बोबा] સ્તન

બૉમ્બ(૦ગોળો),૦ર [ઇં.] જુઓ 'બૉંબ'માં

બૉયકૉટ પું૦ [ઇં.] બહિષ્કાર

બોયું (બો') ન૦ [સર૦ म. बोरू=बरू. (प्रा. बरुअ)] જેમાંથી ભીંડી થાય છે તે છોડનો (ભીંડી ઉતારી લીધેલો) સાંઠો

બોયું ન૦ [इं. 'बोई'] પાણીમાંના ખરાબાની ચેતવણી આપવા માટે દરિયામાં તરતો રાખેલો લોઢાનો ગોળો

બોર ન૦ [प्रा.; (सं. बदर)] બોરડીનું ફળ (૨) સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું. [–નું ડીંટ (ન જાણવું) =કશું નહીં.–જેવડાં (આંસુ)= મોટાં મોટાં.] ૦કૂટો પું૦ [+ કૂટવું] કચ્ચરઘાણ; પાયમાલી. [**–કરવો, વાળવો**=મારી મારીને બોખરું કરી નાખવું (૨) પાયમાલ કરવું.] ૦ડી સ્ત્રી૦ [प्रा. बोरी; बदरी] બોરનું ઝાડ. [**–ખંખેરવી, ઝંઝેડવી, ઝૂડવી**=સારી પેઠે માર મારવો (૨) મારીને પરાણે બધું પડાવી લેવું.] ૦માળા સ્ત્રી૦ બોર જેવા મણકાની માળા – એક ઘરેણું

બોરદુ સ્ત્રી૦ [म. बोरद (इं. बोर्ड)] બાજુ; કોર

બોરસલ્લી(–ળી) સ્ત્રી૦ [प्रा. बउलसिरी (सं. बकुलश्री)] એક ફૂલઝાડ

બોરિયું ન૦ ['બોર' ઉપરથી] બટન (૨) એક છોડ; તેનું ફૂલ (૩) એક ઘરેણું

બોરી સ્ત્રી૦ જુવાર, બાજરી ઇ૦નાં કણસલાંની રજ (૨) ['બોરો' ઉપરથી] ગાંસડી; ગૂણ

બોરું ન૦ [સર૦ म. बोरा] જેમાં એકેકો કણ રહે છે તે કણસલાનું ખોખું

બોરો પું૦ [સર૦ म., हिं. बोरा (फा. बुर्दह; बूरिया)] ધાબળો; બનૂસ

બોર્ડ ન૦ [ઇં.] પાટિયું (૨) મંડળ. ઉદા૦ સ્કૂલ બોર્ડ, લોકલ બોર્ડ

બોર્ડિંગ સ્ત્રી૦ [ઇં.] છાત્રાલય

બૉલ પું૦ [ઇં.] દડો. ૦બૅટ ન૦ ક્રિકેટની રમત. –લિંગ સ્ત્રી૦ ક્રિકેટની રમતમાં બૉલ નાખવા તે

બોલ પું૦ ['બોલવું' ઉપરથી] શબ્દ; વચન (૨) કડી; ટૂક (૩) [લા.] મહેણું. [**–આપવો**=

કોલ આપવો; વચન આપવું (૨) મોઢે કરવા માટે (બીજાને) ચરણ કે પદ કહી સંભળાવવું. **–કાઢવો** = હરફ કાઢવો; જરા પણ બોલવું. **–દે એવું** = જરૂરને પ્રસંગે કામમાં આવે તેવું. **–દેવો** = જવાબ દેવો; હોંકારો પૂરવો (૨) કામમાં આવવું. **–બોલવા** = શબ્દો કહેવા (૨) ગુસ્સાનાં વેણ કહેવાં. **–મારવો** = ટાણો મારવો. **–માં બોલ ન હોવો** = બોલવામાં ઢંગધડો ન હોવો (૨) બોલવામાં સચ્ચાઈ ન હોવી. **–લેવા** = મોઢે કરવા અમુક પદ કે ચરણ બીજા પાસેથી સાંભળી લાવવું. **બોલે બંધ ન હોવા** = એકવચની ન હોવું; વારે ઘડીએ બોલેલું ફેરવી નાખવું. **બોલે બોલે મોતી ખરવાં** = બોલવામાં અદ્ભુત માધુર્ય અને હિતકારિતા હોવાં.] **૦કણું, ૦કું** વિ૦ વાચાળ; વાતોડિયું (૨) લડકણું. **૦ચાલ** સ્ત્રી૦ બોલવું ચાલવું તે; વાતચીતનો વહેવાર; મેળાપ (૨) તકરાર (૩) સાટું; કરાર. **૦છા** સ્ત્રી૦ બોલવાની ઢબ. **૦તી** સ્ત્રી૦ જીભ. [**–બંધ કરાવવી** = ચૂપ કરી દેવું.] **૦પટ** ન૦ બોલતું ચિત્રપટ–સિનેમા. **૦બંધ** પું૦ કરાર. **૦બાલા** સ્ત્રી૦ ચલણ કે ચડતી કળા હોવી તે; ફતેહ.

બોલવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. बुल्ल, बोल्ल] વાચા કાઢવી; ઓચરવું (૨) કહેવું; વાત કરવી (૩) [લા.] વઢવું; ગુસ્સો કે અણગમો બતાવવા કહેવું (૪) કજિયો કરવો; વઢવાડ કરતા બોલવું. [**બોલતું ચાલતું** = જીવતું; સાજુંસમું. **બોલવું ચાલવું** = વાતચીત કરવી; સંબંધ હોવો. **–થવું** = બોલાબોલી–તકરાર થવી. **સામું બોલવું** = વિરુદ્ધ બોલવું (૨) સામા થવું; ઉદ્ધતાઈ કરવી. (**–ને મારી વતી) બોલાવજો!** = –ની મારી વતી ખબર પૂછજો; મારું સ્નેહસ્મરણ કહેજો. **બોલાવ્યું બોલ દે એવું** = જવાબ આપે એવું; અણીને વખતે કામ દે એવું. **બોલી ઊઠવું** = વચમાં કે ઉતાવળે બોલવા માંડવું. **બોલી જવું** = મોંઢે કરેલું સંભળાવી જવું (૨) ઉતાવળમાં કે વગર વિચાર્યે બોલી નાખવું કે બોલાઈ જવું. **બોલી નાખવું** = સંકોચ રાખ્યા વિના કે છુપાવ્યા વિના કહી દેવું (૨) કબૂલ કરી દેવું; જણાવી દેવું. **બોલી બગાડવું** = ન બોલવાનું બોલીને કે બોલવામાત્રે કામ કે સંબંધ બગાડવો. **બોલી બતાવવું** = કહી બતાવવું. **બોલી બેસવું** = ઉતાવળમાં કે વગર વિચાર્યે બોલી નાખવું. **બોલી રહેવું** = બોલવાનું પૂરું કરવું. **બોલ્યા સામું ન જોવું** = અણુગતું બોલાયું હોય તેને મનમાં ન લાવવું, તેનું દુઃખ ન લગાડવું.]

બોલંબોલા, બોલાબોલ સ્ત્રી૦ સામસામે બોલવું તે; તકરાર.

બોલાચાલી સ્ત્રી૦ તકરાર (૨) બોલવા ચાલવાનો સંબંધ–દોરતી. [**–થવી** = તકરાર થવી. **–હોવી** = બોલવા ચાલવાનો સંબંધ હોવો.]

બોલી સ્ત્રી૦ ભાષા કે ગૌણ ભાષા જે બોલવામાં જ ચાલતી હોય (૨) મહેણું (૩) કબૂલાત. [**–કરવી** = શરત કરવી; કરાર કરવો.] **૦ચાલી** સ્ત્રી૦ બોલવા ચાલવાની રીતભાત

બોલબૅટ, બૉલિંગ જુઓ ‘બોલ’માં

બોલ્ટ પું૦ [इं.] એક બાજુ ચાકી ચઢાવવાનો માથાદાર ખીલો (**–મારવો, લગાવવો**)

બોલ્શેવિક વિ૦ [इं.] રશિયાના એ નામના એક સામ્યવાદી મંડળનું. **–ઝમ** ન૦ તે મંડળની ફિલસૂફી [(૨) ગુમાવવું

બોવું સ૦ ક્રિ૦ [हिं. बोना (सं. वप्)] વાવવું

બોસ (બો.) સ્ત્રી૦ [अ. बह्स] ચર્ચા; વાદવિવાદ (૨) હઠ (૩) બળાત્કાર (૪) પતરાજી

બોસડું વિ૦ ગંધાતું; વાસ મારતું

બોસવું સ૦ક્રિ૦ [फा. बासीदन] બચ્ચી કરવી

બોસો પું૦ [फा.] બચ્ચી

બોળ પું૦ [सं. वोल] એક જાતનો ગુંદર (૨) [સર૦ म.] દાણાનો કચરો (૩) [?] સ્ત્રી૦ એક છોડ (જેના સાવરણા થાય છે). [**–ઘાલવો** = બોલી બોલીને પેટમાં દુઃખાડવું. **–ફેરવવો** = બગાડી મૂકવું; નકામું કરી મૂકવું.]

બોળકેરી પું૦ [બોળ(બોળવું?) + કેરી] મીઠામાં આથેલી આખી કેરી–એક અથાણું

બોળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. बुल्; प्रा. बोल] પ્રવાહીમાં ડુબાવવું (૨) [લા.] ડૂલ કરવું; ગુમાવવું; વણસાડવું. [**બોળી કાઢવું** = ઝટપટ ગમેતેમ

ધોવું; બોળીને જ કાઢવું, બરોબર ન ધોવું.]

બોળંબોળ અ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] છલોછલ

બોળાવાડો પું૦ ભ્રષ્ટતા; વટાળ; અડાઅડ

બોળિયા વિ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] મીઠાના પાણીમાં રાખી મૂકેલ (કેરી લીંબુ ઇ૦)

બોળુ વિ૦ ['બોળવું' ઉપરથી] બોળનાર (સમાસને અંતે). ઉદા૦ ઘરબોળુ

બોળો પું૦ ['બોળવું' ઉપરથી] પલાળી રાખેલો લોટ (૨) મીઠામાં આથેલાં લીલાં ફળ (૩) [કા.] ભરડકા જેવી એક સાદી વાની

બૉંબ(**૦ગોળો**) પું૦ [इं.] દારૂગોળાનું એક હિંસક અસ્ત્ર. **૦મારો** પું૦ બૉબથી મારો ચલાવવો તે; બૉબ મારવા તે. **૦ર** ન૦ બૉંબ નાખવા વપરાતું લડાયક વિમાન

બોંબક પું૦ [दे. बुंबा + પોકાર;ચીસ] વાયુદોષથી ઊપજતો જાડો કઠોર સ્વર (સંગીત)

બૉંબગોળો, બૉંબમારો, બૉંબર જુઓ 'બૉંબ'માં

બોંશ (બો૦) સ્ત્રી૦ જુઓ બોસ (-ચઢાવવી, બાંધવી)

બૌદ્ધ વિ૦ [सं.] બુદ્ધને લગતું (૨) બુદ્ધનું અનુયાયી. **૦ધર્મ, ૦માર્ગ** પું૦ બુદ્ધે ચલાવેલો ધર્મ-માર્ગ. **૦ધર્મી, ૦માર્ગી** વિ૦ (૨) પું૦ બૌદ્ધમાર્ગનું કે તેનું અનુયાયી

બ્યાન ન૦ [જુઓ બયાન] વર્ણન

બ્યૂગલ ન૦ [इं.] એક વિલાયતી રણવાદ્ય [-ફૂંકવું, મારવું, વગાડવું]

બ્યાશી(-સી) વિ૦ [प्रा. बासी (सं. द्व्यशीति)] '૮૨'

બ્રશ ન૦ [इं.] વાળ, તંતુ કે વાળાની, કશાને ઘસીને સાફ કરવા માટેની એક બનાવટ

બ્રહ્મ ન૦ [सं.] સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ જગતનું મૂળતત્ત્વ (૨) વેદ (૩) પરમાત્મા (૪) પું૦ બ્રહ્મા (૫) બ્રાહ્મણ. **૦કુમાર** પું૦ (સં.) નારદ. **૦ક્ષત્રિય** પું૦ (સં.) એ નામની નાતનો માણસ. **૦ગાંઠ** સ્ત્રી૦ જનોઈમાં વળાતી ગાંઠ. **૦ગિરા** સ્ત્રી૦ આકાશવાણી. **૦ચર્ય** ન૦ બ્રહ્મના સાક્ષાત્કારની સાધના (૨) ઇંદ્રિયનો નિગ્રહ. **૦ચર્યાશ્રમ** પું૦ ચારમાંનો પ્રથમ આશ્રમ – જેમાં બ્રહ્મચર્ય સેવીને માણસ વિદ્યાભ્યાસ કરે છે. **૦ચારિણી** સ્ત્રી૦ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર સ્ત્રી. **૦ચારી** પું૦ બ્રહ્મચર્ય પાળનાર માણસ (૨) વિદ્યાર્થી. **૦જિજ્ઞાસા** સ્ત્રી૦ બ્રહ્મજ્ઞાનની ઇચ્છા – ઉત્કંઠા (૨) બ્રહ્મવિષયક વિચારણા; તે કરતું શાસ્ત્ર. **૦જ્ઞ** વિ૦ બ્રહ્મને જાણનારું. **૦જ્ઞાન** ન૦ બ્રહ્મનું જ્ઞાન. **૦જ્ઞાની** વિ૦ બ્રહ્મજ્ઞ. **૦ઠગ** પું૦ મોટો ઠગ. **૦ણ્ય** વિ૦ બ્રહ્મ સંબંધી (૨) બ્રાહ્મણો પર આસ્થા રાખનારું. **૦તાલ** પું૦ એક જાતનો તાલ (સંગીત). **૦તેજ** ન૦ બ્રહ્મચર્યનું કે બ્રહ્મજ્ઞાનનું તેજ. **૦ત્વ** ન૦ બ્રહ્મપણું; બ્રહ્મ સાથે અભેદ (૨) બ્રાહ્મણપણું. **૦દંડી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦દીક્ષા** સ્ત્રી૦ બ્રહ્મને પામવા માટે લેવાતી દીક્ષા. **૦દેવ** પું૦ બ્રહ્મા (૨) પૂજ્ય બ્રાહ્મણ. **૦નિર્વાણ** ન૦ મોક્ષપદ. **૦નિષ્ઠ** વિ૦ બ્રહ્મના ધ્યાનમાં લીન; બ્રહ્મજ્ઞ. **૦બંધુ** પું૦ નામનો જ બ્રાહ્મણ. **૦ભટ્ટ** વિ૦ (૨) પું૦ એ નામની જાતિનું. **૦ભાષી** વિ૦ બ્રહ્મની વાતો જ કરનાર. **૦ભોજન** ન૦ બ્રાહ્મણને જમાડવા તે. **૦યજ્ઞ** પું૦ પાંચ મહાયજ્ઞોમાંનો એક – વેદનું અધ્યયન અને અધ્યાપન. **૦રંધ્ર** ન૦ મનુષ્યના મસ્તકમાં માનેલું એક છિદ્ર, જ્યાંથી બ્રહ્મલોકમાં જનારના પ્રાણ નીકળે છે એમ કહેવાય છે. **૦રાક્ષસ** પું૦ ભૂત થયેલો બ્રાહ્મણ. **૦ર્ષિ** પું૦ બ્રાહ્મણ ઋષિ. **૦લોક** પું૦ બ્રહ્માનો – ઊંચામાં ઊંચો લોક. **૦વર્ચસ** ન૦ બ્રહ્મચર્યથી કે બ્રહ્મના જ્ઞાનથી પ્રગટતી તેજસ્વિતા (૨) બ્રહ્મતેજ. **૦વાદ** પું૦ વેદાંતવાદ; અદ્વૈતવાદ (૨) વેદનું પઠનપાઠન. **૦વાદિની** સ્ત્રી૦ ગાયત્રી (૨) અવિવાહિત રહી વેદાભ્યાસ કરનારી સ્ત્રી. **૦વાદી** વિ૦ બ્રહ્મવાદનું અનુયાયી (૨) વેદનું પઠનપાઠન કરનારું. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ બ્રહ્મ સંબંધી વિદ્યા. **૦વેદી** સ્ત્રી૦ બ્રહ્મયજ્ઞની વેદી. **૦વેત્તા** પું૦ બ્રહ્મને જાણનાર. **૦સમર્પણ** ન૦ એક વૈષ્ણવ વિધિ; બ્રહ્મસંબંધ. **૦સંબંધ** પું૦ બ્રહ્મની સાથે સંબંધ (૨) પુષ્ટિમાર્ગીઓનો એક વિધિ. **૦સૂત્ર** ન૦ જનોઈ (૨) (સં.) બાદરાયણે રચેલાં વેદાંતનાં સૂત્ર. [-ની ગાંઠ = લગ્ને કે

નસીએ બાંધેલી મજબૂત ગાંઠ.] **૦સ્વ** ન૦ બ્રાહ્મણની માલમિલકત-ધન. **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણની હત્યા. **૦હૃદય** ન૦(સં.)એક તારો.

બ્રહ્મા પું૦ [સં. ब्रह्मन्] સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરનાર વેદધર્મની ત્રિમૂર્તિમાંના એક દેવ. [**-ના લેખ** =ટાળ્યા ન ટળે તેવા લેખ. **-નો દહાડો** =ઘણો લાંબો ને કંટાળાભરેલો દિવસ.] **-હ્માક્ષર** પું૦ [+अक्षर] ઓમકાર; પ્રણવ. [**-પણ ન આવડવો** = કશું ન આવડવું.] **-હ્માણી** સ્ત્રી૦ બ્રહ્માનાં પત્ની (૨) દુર્ગા. **-હ્માનંદ** પું૦[ब्रह्म+आनंद] બ્રહ્મ સાથે અભેદનો આનંદ. **-હ્માર્પણ** ન૦ [ब्रह्म+अर्पण] બ્રહ્મને -ઈશ્વરને અર્પણ. **-હ્માસ્ત્ર** ન૦ [+अस्त्र] બ્રહ્માનું અસ્ત્ર (૨) બ્રાહ્મણનો શાપ. **-હ્માંડ** ન૦ [ब्रह्म+अंड] વિશ્વ. [**-ની આશા**=મોટી અને કદી પાર ન પડી શકે તેવી આશા. **-માં ચઢી જવું**=પાણી વગેરેનું પીતાં અંતરિક્ષમાં ચડી જવું.] **-હ્મિષ્ઠ** વિ૦ સંપૂર્ણ વેદ જાણનાર (૨) બ્રહ્મમાં તદ્દન લીન. **-હ્મોદકિયું** વિ૦ [+उदक] બ્રાહ્મણિયા પાણીથી રંધાયેલું; ન અભડાયેલું

બ્રાહ્મ વિ૦ [સં.] બ્રહ્મનું,-ને લગતું. **૦મુહૂર્ત** ન૦, **૦વેળા** સ્ત્રી૦ સૂર્યોદય પહેલાંની બે ઘડીનો સમય. **૦(-હ્મો)સમાજ** પું૦; સ્ત્રી૦ (સં.) અંગાળાનો એક અર્વાચીન ધર્મસમાજ. **૦(-હ્મો)સમાજી** વિ૦ એ સમાજનું,-ને લગતું (૨) પું૦ એનો સભ્ય. **૦(-હ્મો)ધર્મ** પું૦. **૦(-હ્મો)મત** પું૦; ન૦ બ્રાહ્મસમાજી ધર્મ કે પંથ. **૦વિવાહ** પું૦ વિવાહના આઠ પ્રકારોમાંનો એક, જેમાં કન્યાને શણગારી વરને કશું લીધા વિના આપવામાં આવે છે

બ્રાહ્મણ પું૦ [સં.] હિંદુઓની ચાર વર્ણોમાંની પહેલી વર્ણનો માણસ (૨) (સં.) મંત્રોનો જુદાં જુદાં કર્મોમાં વિનિયોગ જણાવનારો વેદનો ભાગ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ બ્રાહ્મણપણું; બ્રાહ્મણના સદ્ગુણ. **૦ધર્મ** પું૦ હિંદુ વેદધર્મ. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણોની સત્તા કે જેમાં તે હોય તેવું સમાજતંત્રઃ **-ણિયું** વિ૦ બ્રાહ્મણ સંબંધી (૨) બ્રાહ્મણના હાથનું કે તેને ખપે તેવું. **-ણી** સ્ત્રી૦ બ્રાહ્મણ સ્ત્રી (૨) વિ૦ બ્રાહ્મણનું,-ને લગતું

બ્રાહ્મ મુહૂર્ત, ૦(-હ્મો)સમાજ, ૦(-હ્મો)સમાજી, ૦(-હ્મો)ધર્મ, ૦વિવાહ જુઓ 'બ્રાહ્મ'માં

બ્રાહ્મી સ્ત્રી૦ [સં.] એક વનસ્પતિ (૨) સરસ્વતી(૩) વાણી (૪) વિ૦ બ્રહ્મને લગતું

બ્રિટન પું૦; ન૦ [ઇં.] ઇંગ્લંડ દેશ

બ્રિટિશ વિ૦[ઇં.] બ્રિટન દેશનું કે તેને લગતું

બ્રિજ સ્ત્રી૦ [ઇં.] પાનાંની એક રમત (૨) પું૦ પુલ

બ્રિજ+, **૦ભાષા**, **૦વાસી** (પ.) [સર૦ हिं.] જુઓ 'વ્રજ'માં. **૦વર** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

બ્રીફ સ્ત્રી૦ [ઇં.] અસીલની વકીલાત કરવાને અંગેનું સંક્ષિપ્ત ટાંચણ કે તેના કાગળ. [**-લેવી** = નો વકીલ થવું (૨) બ્રીફનું ટાંચણ કરવું.]

બ્રેઇલપદ્ધતિ સ્ત્રી૦આંધળા માટે બ્રેઇલ નામના માણસે શોધેલી લખવા વાંચવાની પદ્ધતિ. **બ્રેઇલપાટી** સ્ત્રી૦ તે પદ્ધતિ પ્રમાણે લખવા માટેની એક ખાસ પાટી

બ્રેક સ્ત્રી૦ [ઇં.] ગતિમાન ચક્રને થોભાવવાની ચાંપ (૨) રેલવેમાં ગાર્ડનો ડબો, કે જેમાં લગેજ સામાન ભરવામાં આવે છે. [**-મારવી, લગાવવી** = ગતિમાન ચક્રને રોકવાની ચાંપ લાગુ કરવી; ચાલુ હોય તે રોકવું. **-વાગવી** = બ્રેક લાગવી.]

બ્રેડ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ડબલરોટી; પાઉં

બ્રૉડકાસ્ટ વિ૦ [ઇં.] વાયરલેસ ધ્વનિવર્ધક યંત્ર દ્વારા પ્રસારિત કરેલું; રેડિયો પર કહેલું. [**-કરવું** = રેડિયો સ્ટેશનેથી બોલવું-પ્રસારિત કરવું.]

બ્લાઉઝ ન૦ [ઇં.] વિલાયતી ફૅશનનો કમખો

બ્લૉક પું૦. [ઇં.] ચિત્ર કે છબી છાપવાનું તૈયાર કરેલું બીબું(૨)ચાલ જેવા એક મોટા મકાનમાં, એક કુટુંબ સ્વતંત્ર રહી શકે એવી અલગ બધી સવડવાળો તેનો ભાગ; મોટા મકાનનો સ્વતંત્ર ઘર થાય એવો નાનો ભાગ

ભ

ભ પું૦ [સં.] ઓષ્ઠ્ય ચોથો વ્યંજન (૨) નક્ષત્ર (૩) તેજ. **૦કાર** પું૦ ભ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ભકારવાળું

ભકભક અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. भक] ભગભગ (૨) ભભકતું હોય એમ

ભક્કાબોલું વિ૦ ['ભખ' (લઈને બોલનાર) અથવા સર૦ म. भक्कम (अ. मुह्कम) = દૃઢ + બોલવું] આખાબોલું

ભક્ત વિ૦ [સં.] જુદું પડેલું કે પાડેલું (૨) ભાગેલું (૩) -ના પર આશક; -ની ભક્તિવાળું (૪) ભક્તિ કરનારું; ભજનારું (૫) પું૦ તેવો આદમી; ભગત. **૦વત્સલ** વિ૦ ભક્ત પર પ્રેમ રાખનાર. **૦વત્સલતા** સ્ત્રી૦. **-ક્તા(-ગતા)-ણી** સ્ત્રી૦ ભક્ત સ્ત્રી (૨) ભક્તની સ્ત્રી **-ક્તાધીન** વિ૦ [+ अधीन] ભક્તને વશ (પ્રભુ)

ભક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ભજવું તે; ભજન (૨) પ્રેમ; આદર (૩) નવની સંજ્ઞા (ભક્તિના નવ પ્રકાર પરથી: શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, પાદસેવન, અર્ચન, વંદન, દાસ્ય, સખ્ય, આત્મનિવેદન). **૦કાવ્ય** ન૦ ભક્તિરસનું કાવ્ય; ભજન; 'સામ'. **૦પૂર્વક** અ૦ ભક્તિથી. **૦ભાવ** પું૦ ભક્તિનો ભાવ; આદર; પ્રેમ. **૦ભીનું** વિ૦ ખૂબ ભક્તિવાળું. **૦માન** વિ૦ ભક્તિવાળું. **૦માર્ગ** પું૦ ભક્તિ દ્વારા સાધનાનો માર્ગ. **૦માર્ગી** વિ૦ ભક્તિમાર્ગને લગતું કે તે અનુસરનારું. **૦યોગ** પું૦ ભક્તિ જેમાં પ્રધાન છે એવો યોગ

ભક્ષ પું૦ [સં.] ભખ; ખોરાક (૨) શિકાર. **૦ક** વિ૦ ભક્ષ કરનાર; ખાનાર. **૦ણ** ન૦ ખાવું તે. **૦ણીય** વિ૦ ખાવાને યોગ્ય

ભક્ષ(-ખ)વું સ૦ ક્રિ૦ [સં. भक्ष्] ખાવું

ભક્ષિત વિ૦ [સં.] ખાધેલું

ભક્ષી વિ૦ [સં.] ભક્ષનારું (સમાસને અંતે. ઉદા૦ માંસભક્ષી) [ખાવાનું

ભક્ષ્ય વિ૦ [સં.] ખાવા યોગ્ય (૨) ન૦ ભક્ષ;

ભખ પું૦ ભક્ષ (૨) અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. भक] એવા અવાજથી (૩) તરત [-દઈને]

ભખવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. भक्ष्, प्रा. भक्ख; हिं. भखना] ભક્ષવું; ખાવું (૨) [જુઓ ભાખવું] કહેવું (૩) બકવું

ભખળ,-ળેલ વિ૦ જુઓ ભખળેલ

ભખળવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. वि + स्खल्, प्रा. खल ઉપરથી?] આચારભ્રષ્ટ થવું (૨) [સં. भक्ष्] ખાઉં ખાઉં કરવું; ભભડવું

ભખળેલ વિ૦ [જુઓ ભખળવું] આચારવિચારમાં અડધુંપડધું ભ્રષ્ટ

ભખ્ખડ વિ૦ [સર૦ म. भक्कम (अ. मुह्कम) = દૃઢ; મજબૂત] જાડું (૨) નીડર (૩) ગામડિયું (૪) [જુઓ ભખળ] ભખળેલ

ભગ ન૦ [સં.] નસીબ; સદ્ભાગ્ય (૨) ઐશ્વર્ય, વીર્ય, યશ, શ્રી, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ છનો સમૂહ (૩) છિદ્ર; કાણું (૪) સ્ત્રીની ગુહ્યેંદ્રિય (૫) ક્ષત; વ્રણ (૬) પું૦ સૂર્યનાં બાર રૂપોમાંનું એક; સૂર્ય. **૦ભજુ** વિ૦ [+ ભજવું] વિષયી; કામી [બે હ્રસ્વ માત્રાવાળો ગણ

ભગણ પું૦ [સં.] પહેલી દીર્ઘ અને પછીની

ભગત વિ૦ (૨) પું૦ ['ભક્ત' પરથી] ભજન કરનાર. **૦માણસ** પું૦ સીધો સાદો અને ઈશ્વરથી ડરીને ચાલનારો માણસ. [(રૂપિયો) **ભગત હોવો** = રૂપિયો બોદલો-ખોટો હોવો.] **૦ડું** વિ૦ (૨) ન૦ ભગત (તિરસ્કારમાં). **-તાઈ** સ્ત્રી૦ ભક્તિ (૨) ભગત હોવાપણું. **-તાણી** સ્ત્રી૦ જુઓ ભક્તાણી. **-તું** ન૦ પૂજાપાઠ વગેરે આચારની અતિ કાળજી

ભગદળ ન૦ [સર૦ म.; જુઓ ભગ] (કા.). **ભગદાળું** ન૦ [સર૦ म. भगदाड] મોટું બાકોરું

ભગદંડી પું૦ [સર૦ ભાગેડુ] ઠેકાણા વિનાનો- ઊખડેલ માણસ (સુ.)

ભગભગ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (૨) જોરથી. **-ગાવું** સ૦ક્રિ૦ ભગભગ થાય એમ-મોટી ધારે કે જોરથી રેડવું

ભગભજુ વિ૦ જુઓ 'ભગ'માં

ભગરું વિ૦ [प्रा. भग्ग, मुग्ग (सं. भग्न, मुग्न); સર૦ हिं. भगरना = સડવું; म. भगरा, मुगा] ભભરું (૨) છૂટું; ચીકાશ-વાક વગરનું

(૩) ખરડ (૪) ઊડી ગયેલા રંગનું. **-રો** પું૦ છૂરો ભૂરો; ઘસિયો

ભગલ(-ળ) ન૦ [સર૦ હિં.] ઢોંગ; ઠગાઈ. ૦**ભાવાર્થી** = કપટી; બગભગત

ભગવતી વિ૦ [સં. भगवत् ઉપરથી] ભગવાનનું; ભક્ત; ઓલિયું (૨) સ્ત્રી૦ [સં.] દેવી. **-ત્પરાયણ** વિ૦ ઈશ્વરભક્તિમાં પરોવાયેલું. **-દ્ગીતા** સ્ત્રી૦ (સં.) હિંદુઓનું એક મુખ્ય ધર્મપુસ્તક -ગીતા. **-દ્ભક્તિ** સ્ત્રી૦ ભગવાનની ભક્તિ

ભગ(-ગા)વવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ભગાવવું

ભગવંત વિ૦ [સં. भगवत्] શ્રીમંત; ભગવાળું (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) ઈશ્વર

ભગવાન વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ ભગવંત [**-કરે ને . . . થાય** = ભગવાનની મરજીથી - એવો જોગ બેસે ને થાય. **-જુએ! પૂછે!** = જેવાં કર્મ તેવી ભગવાન શિક્ષા કરે! **-ના ઘરનું, -નું માણસ** = ભલું ઓલિયું માણસ. **-મળ્યા!** = જોઈતું બધું - પૂરો આશરો મળ્યાં.]

ભગવું વિ૦ ['ભગવાન' ઉપરથી ? કે સર૦ હિં., म. भगवा (सं. भृगु)] ગેરુવા રંગનું. [**ભગવાં કરવાં, પહેરવાં, લેવાં** = સાધુ થવું; ભગવાં વસ્ત્ર પહેરી સંન્યાસી થવું.]

ભગળ ન૦ [જુઓ ભગલ] ભોપાળું. ૦**ભાવાર્થી** વિ૦ બગભગત

ભગંદર ન૦ [સં.] ગુદાની પાસે છિદ્ર-વ્રણ થવાનો એક રોગ (૨) બાકું

ભગાડવું સ૦ક્રિ૦ નસાડવું (૨) છેતરી ભોળવીને લઈ જવું કે મૂળ સ્થળ તજાવવું

ભગાવવું સ૦ક્રિ૦, **ભગાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ભાગવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ભગિની સ્ત્રી૦ [સં.] બહેન. ૦**સમાજ** પું૦; સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું મંડળ

ભગીરથ પું૦ [સં.] (સં.) આકાશમાંથી ગંગાને પૃથ્વી પર લાવનાર રાજા (૨) વિ૦ [લા.] મહામુશ્કેલ. [**-પ્રયત્ન** = (આકાશમાંથી ગંગા ઉતારવા જેવો) ભારે મોટો ઉદ્યમ.]

ભગુવો વિ૦ પું૦ [જુઓ ભગવું; સર૦ હિં., म. भगवा] (પ.) સંન્યાસી

ભગોટું ન૦ રેશમનો દોરો. [**ભગોટાં પાડવાં** = વણવા માટે રેશમના તાર તૈયાર કરવા.]

ભગ્ન વિ૦ [સં.] ભાગેલું; નાશ પામેલું (૨) હારેલું; હતાશ. **-ગ્નાશ** વિ૦ [+आशा] નિરાશ; હતાશ. **-ગ્નોત્સાહ** વિ૦ [+उत्साह] જેનો ઉત્સાહ ઊડી ગયો હોય તેવું

ભચ, ૦**ભચ** અ૦ [રવ૦] ભોંકવા - ભોંકાવાનો કે અથડાવાનો રવ [**-દઈને**]

ભચકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] પછડાવું

ભચકાવવું સ૦ક્રિ૦ [ભચ રવ૦] ભચ દઈને ખોસી દેવું (૨) અથડાવવું. [**ભચકાવી દેવું** = ખોસી દેવું.]

ભચકાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભચકવું'નું ભાવે (૨) ભટકવું; રખડવું; અથડાવું; ટલ્લા ખાવા

ભચડ, ૦**ભચડ** અ૦ [રવ૦] ચાવવાના કે કચડાવાના અવાજથી. [**ભચડ ભચડ ચાવી જવું** = એવો અવાજ કરતાં કરતાં ચાવી જવું.] ૦**(-રડ)વું** સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] દાબવું; કચડવું (૨) ભરડવું. **-ડંભચડા, -ડાભચડી** સ્ત્રી૦ ખૂબ ભચડાવું તે; સખત ભીડ

ભચાં અ૦ [प्रा. भुज्ज (सं. भूयस्) = ખૂબ; પૂરતું] બસ; પૂરતું [ઉપરાઉપરી

ભચોભચ(-ચ્ચ) અ૦ [રવ૦] ભચ ભચ (૨)

ભચ્ચ અ૦ [રવ૦] જુઓ ભચ [**-દઈને**]

ભજન ન૦ [સં.] નામસ્મરણ; ભક્તિ (૨) ભક્તિનું ગીત. [**-કરવું** = ઈશ્વરસ્મરણ કે સ્તવન કરવું (૨) કામકાજમાંથી નિવૃત્ત થવું (૩) એક ને એક વાતનું રટણ કર્યા કરવું.] ૦**મંડળી** સ્ત્રી૦ ભજન ગાનારાઓની મંડળી. **-નિક** વિ૦ ભજન કરનાર કે ગાનાર. **-નિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ ભજનો (૨) કરતાલ (૩) [લા.] ગાળો. [**-સંભળાવવાં** = ગાળો દેવી.] **-નિયો** પું૦ ભજનિક; ભજન કરનારો માણસ

ભજવવું સ૦ક્રિ૦ [सं भज्] નાટક કરવું; તેનો ખેલ કરી દેખાડવો; વેશ કાઢી બતાવવો

ભજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. भज्] ભજન કરવું (૨) જપવું (૩) સેવવું (૪) લાંચ આપવી; ઉદા૦ તેને કંઈક ભજ્યું કે શું ? (૫) પહેરવું; ધારણ કરવું (વસ્ત્રાભૂષણ); ઉદા૦ 'મણિ મુકુટ ભજે ભગવાન' (૬) અ૦ક્રિ૦ [प्रा. भाज (सं. भ्राज्) =

ચમકવું] શોભવું. ઉદા૦ વર્ણથી ચંપક ભજ્યું

ભજિયું ન૦ [प्रा. भज्जिअ (सं भर्जित)] તળીને કરેલી એક વાની [છેડે કે પદ્યમાં)

ભજુ વિ૦[सं. भज् ઉપરથી] ભજનાર(સમાસમાં

ભટ પું૦ [सं.] યોદ્ધો

ભટ પું૦ [જુઓ ભટ્ટ] પંડિત (૨) ભિક્ષુક બ્રાહ્મણ(૩)રસોઇયો(૪)બ્રાહ્મણની એક અટક. ૦જી પું૦(માનાર્થે કે વ્યંગમાં) ભટ્ટ. ૦મેવાડો પું૦ એ નામની જાતનો બ્રાહ્મણ

ભટ અ૦ [રવ૦] તરત જ (૨) અથડાય તેમ (૩) [સર૦ ભઠ, ફટ] ધિક્કાર છે! ઉદા૦ ભટ પડો તારા જીવતરમાં! [ભટકનારું; રખડેલ

ભટકણ(-ણું) વિ૦ [‘ભટકવું’ ઉપરથી]

ભટકબોલું વિ૦ જુઓ બટકબોલું

ભટકભવાની સ્ત્રી૦ [ભટકવું + ભવાની] વગર-કામે રખડનારી સ્ત્રી [માણસ

ભટકભાલો પું૦ [જુઓ બટકબોલો] વાચાળ

ભટકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. अट् ઉપરથી? કે भ्रष्ट (प्रा.भट्ठ) = રખડતું; ભૂલું પડેલું ઉપરથી? સર૦ हिं. भटकना, म. भटकणें] રખડવું (૨) [જુઓ ભટકાં] કંઈ તાક્યા કરવું

ભટકાટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભટકો, ભતકું] મારવું; ઝૂડવું (૨) [સુ.] કણસલાંમાંથી દાણા કાઢવા ઝૂડવું

ભટકારો પું૦ [‘ભટકવું’ ઉપરથી] ભટકવું-રખડવું તે [**-કરવો, -થવો**]

ભટકાવું અ૦ક્રિ૦ [ભટ (રવ૦)] અથડાવું (૨) આડે આવવું (૩) ભટકવું; રખડવું (૪) [લા.] અણધાર્યું મળવું (૫) લડાઈ કે કજિયો થવો

ભટકાં(-કિયાં) ન૦ બ૦ વ૦ [ભટકવું ઉપરથી] વલખાં (૨) ફેરાઆંટા. [**-મારવાં** = લલુતાથી ફાંફાં મારવાં (૨) રખડવું.]

ભટકુ વિ૦ [‘ભટકવું’ ઉપરથી] (સુ.) ભટકેલ

ભટકો પું૦ જુઓ ભટકારો (૨) [જુઓ ભતકું] લાકડીનો પ્રહાર. [**ભટકા ભાગવા** = લાકડી ભાગે કે બરડો ભાગે તેટલો માર પડવો-મારવો.]

ભટાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ ભાટાઈ

ભટાણી સ્ત્રી૦ જુઓ ભટ્ટિની

ભટિયો પું૦ [‘ભટ્ટ’ ઉપરથી] ગોસાંઈજીના મંદિરમાં રહેતો, તેમની નાતનો આશ્રિત

ભટૂરિયું ન૦ દૂઝણા ઢોરનું એક ખાણ

ભટૂરિયું, ભટોળિયું ન૦ [सं. बटु?] કૂતરાનું બચ્ચું [બ્રાહ્મણની એક અટક

ભટ્ટ પું૦ [सं.] વિદ્વાન બ્રાહ્મણ; ભટ (૨)

ભટ્ટાર(૦ક) વિ૦ [सं.] માનનીય; નામવર

ભટ્ટિની સ્ત્રી૦ [सं.] રાણી (૨) શેઠાણી (૩) ભટ્ટની સ્ત્રી

ભટ્ટો પું૦ [हिं. भंटा (दे. भंड)] ગોળ દડા જેવી જાતનું વેંગણ (૨) પું૦ [सं. भट्टक] બ્રાહ્મણ (તિરસ્કારમાં)

ભઠ(-ઠ્ઠ) અ૦ [प्रा. भट्ठ (सं. भ्रष्ट)] ધિક્ (૨) [જુઓ ભટ (રવ૦)] ઝટ

ભઠવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. भट्ठ = ભઠ્ઠી ઉપર શેકવાનું પાત્ર (તેની પેઠે તપવું)] ધમકાવવું; ઠપકો આપવો (૨) અ૦ ક્રિ૦ ચિડાવું; મનમાં ને મનમાં ધખવું

ભઠિયારખાનું ન૦ [‘ભઠ્ઠી’ ઉપરથી] રસોડું (૨) [લા.] રસોડાનું કામકાજ.

ભઠિયારી (-રણ) [જુઓ ભઠિયારો; हिं. भठियारी, भठियारिन] ભઠિયારું કરનાર સ્ત્રી (૨) ભઠિયારાની સ્ત્રી. **-રું** ન૦ ભઠિયારાનું - રાંધવાનું કામ (૨) [લા.] રસોડું. **-રો** પું૦ [ભઠ્ઠી પરથી; સર૦ हिं. भठियारा] ભઠ્ઠી પર શેકનારો (૨) રાંધનારો

ભઠોરું ન૦ [સર૦ ભાઠું; ખાંડું. સર૦ म. भडोळ] જમીનમાં પડતી ફાટ - ચીરો

ભઠ્ઠી સ્ત્રી૦ [प्रा. भट्ठ (सं. भ्रस्ज्); સર૦ हिं. भट्ठी; म. भट्टी] નીચેથી આંચ કે પવન દઈ શકાય એવો થાપી કરી કરેલો ચૂલો (જેમ કે ભાડભૂંજાની, હલવાઈની, લુહારની, ધોબીની) (૨) ચૂનો, ઈંટ જેવું પકવવાની રચના (૩) દારૂ ગાળવાનું ફ્રંડ (૪) [લા.] ભઠ્ઠી પર રાખેલું વાસણ ને તેમાંની વસ્તુ (જેમ કે વૈદની, ધાતુ વગેરે મારવા માટે) [**-કરવી, ચડાવવી, -ઉતારવી, -માં નાખવું.**] [**૦માળવી** = દારૂ ગાળવો.] **-ઠ્ઠો** પું૦ મોટી ભઠ્ઠી

ભડ વિ૦ [प्रा. भड, सं. भट] બળવાન (૨) સમૃદ્ધિમાન (૩) પું૦ યોદ્ધો (૪) શ્રીમંત (૫)

સ્ત્રી૦ ['ભીડવું' પરથી ?] ભેડ (૬) કોશની વરતની ખીલી (૭) ન૦ કૂવામાંથી પાણી ખેંચવાની સવડનું ચણતર કે લાકડું (૮) [લા.] ભોપાળું (૯)[સર૦ म. भडवळ] સુકાઈ ગયેલી જમીનની ફાટ; ભેઠારું (૧૦) અ૦ (રવ૦) [-કાઢી નાખવી = ભોપાળું બહાર પાડી દેવું. -નીકળી જવી, વેરાઈ જવી = ભોપાળું બહાર પડી જવું. -બાંધવું = મથાળું -મોઢું બાંધવું (કૂવાનું, વાતનું વગેરે).]

ભડક સ્ત્રી૦ [ભડકવું ઉપરથી] ચમક; બીક; ડર.[-કાઢવી=ડર દૂર કરવો.-પેસવી = ડરવા લાગવું; બીવું.-ભાગવી = ડર જવો કે કાઢવો.] ૦ણ(-ણું) વિ૦ બીકણ; ચમકનારું

ભડકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. भडकणें; हिं. भड़कना; ભડ રવ૦ ઉપરથી] ચમકવું; ઓચિંતું ડરવું

ભડકિયું વિ૦ ['ભડકો' ઉપરથી] ભડકે બળે તેવું (૨) ['ભડક' પરથી] ભડકે એવું; ભડકણ (૩) ન૦ [ભડકો ઉપરથી; સર૦ म. भडकी] ગંધક ને ઘીનો ચૂવો (૪) [જુઓ ભળકિયું] દર્શનિયું

ભડકી સ્ત્રી૦ [જુઓ ભરડકી] રાબડી કે કાંજી જેવી એક વાની -કું ન૦ ઘટ રાબ જેવી એક વાની; ભરડકું

ભડકું ન૦, -કો પું૦ [ભડ (રવ૦) ઉપરથી] અગ્નિનો ભભૂકો (૨) ઝાળ; લાય. [ભડકે બળવું = ખૂબ જોરથી – ભડ ભડ બળવું. ભડકો ઊઠવો = ભારે દુઃખ થવું; દિલમાં બળી ઊઠવું (૨) વ્યર્થ જવું. -થવો = અગ્નિનો ભભૂકો થવો; મોટી ઝાળે બળવું (૨) કજિયો થવો.]

ભડત ન૦ [ભડથાવું ઉપરથી] ભડથાવીને તૈયાર કરેલું શાક (રીંગણ)

ભડથાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભડથું] ભડસાળમાં ચડવું – બફાવું – સીઝવું

ભડથિયું, **ભડથું** ન૦[प्रा. भड्डित्त = શૂળ ઉપર સેકેલું માંસ] ભડથાયેલો પદાર્થ [કેરી

ભડદું ન૦ [સર૦ ભડથું] જાળી પડી ગયેલી કાચી

ભડભડ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજથી (૨) જોરથી; ઝટ. ૦વું અ૦ ક્રિ૦ વગર વિચાર્યું બોલવું (૨) ભડભડ સળગવું; ઓચિંતું સળગવું (૩) ભભડવું; ખાવાનું મન થવું. [ભડભડી ઊઠવું = ધૂંધવાઈને એકદમ સળગી ઊઠવું (૨) મનમાં ભરાયેલો ગુસ્સો એકદમ કાઢવો.] -ડાટ પું૦ ભડભડવું તે (૨) ભડભડ એવો અવાજ (૩) અ૦ એવા અવાજથી. -ડિયું વિ૦ મનમાં જે હોય તે કહી દેનારું; ગુપ્ત ન રાખી શકે એવું

ભડભાગણું વિ૦ [ભડ (दे. बड्डु) + ભાગણું सं. भागिन्] બડભાગી; ભારે ભાગ્યશાળી

ભડભાદર વિ૦ [ભડ (दे. बड्डु)+ ભાદર (सं. भद्रकं)] મોટું; ભર્યુંભાદર્યું (૨) આબરૂદાર

ભડલી-(ળી) સ્ત્રી૦ (સં.) ઋતુ, વરસાદ વગેરે ભાખનારી એક વ્યક્તિ. ૦વાક્ય ન૦ ભડલીનું ભાખેલું વાક્ય – એવી લોકોક્તિ

ભડવાઈ જુઓ 'ભડવો'માં [બહાદુર; જબરું

ભડવાઉ વિ૦ [જુઓ ભડવું] + ભડ; લડાયક;

ભડવીર પું૦ [(दे. बड्डु? કે सं. भट) + વીર] બહાદુર યોદ્ધો [ઝૂઝવું; લડવું

ભડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ભીડવું (લડવું)]

ભડવો પું૦[સર૦ हिं.; म. भडवा (सं. भंड, કે भट् = ભાડે આપવું પરથી કે 'ભડ'+વા(નિંદાત્મક)] પોતાની સ્ત્રીના વ્યભિચાર ઉપર જીવનાર (૨) વેશ્યાનો સાથી (૩) સ્ત્રીવશ પતિ. -વાઈ સ્ત્રી૦ ભડવાનું કામ કે કમાઈ (૨) બાયલાપણું. [-કૂટવી = વેશ્યાઓ મેળવી આપવાનો ધંધો કરવો.]

ભડસાળ સ્ત્રી૦ [ભડ (दे. भाड = ભઠ્ઠી) + સાળ (शाला કે છાર ?); સર૦ म. भडस = ભાડ માટેનું કુટકળ બળતણ] ચૂલા કે સગડીનો ઊની રાખવાળો ભાગ

ભડળી જુઓ ભડલી

ભડંગ અ૦ [રવ૦] (કાંઈ પડવાનો અવાજ)

ભડાક અ૦[રવ૦] ભડાકા સાથે (૨) તરત

ભડાકો પું૦ [જુઓ ભડાક] ધડાકો (૨) બંદૂક ફૂટવાનો અવાજ (૩) ગપગોળો. [-કરવો, થવો = બંદૂક ફૂટવાનો અવાજ કરવો – થવો; બાર કરવો – થવો (૨) ચોંકી ઉઠાય તેવું કંઈ કામ કે તકરાર કરવાં –

થવાં. -મારવો=જુસ્સાથી કામ કરી નાખવું (૨) નિઃસંકોચ બોલવું (૩) ગપગોળો છોડવો.]

ભડાભડ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (૨) એકદમ. **-ડ(-ડી)** સ્ત્રી૦ ભડાભડ અવાજ (૨) ધાંધલ; ધમપછાડા

ભડાભૂટ સ્ત્રી૦;ન૦[રવ૦] ધાંધલ(૨)વેરણછેરણ

ભડું ન૦ [प्रा. भित्तग (सं. भित्तक)] ઘરની આગલી દીવાલ(૨)પડદા તરીકે કરાતી પાતળી દીવાલ. [ભડે બેસવું=પડી ભાગવું; વણસવું (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) નસંતાન જવું (૪) કમાણી ન ચાલવી.]

ભડોભડ અ૦ [રવ૦] જુઓ ભડાભડ

ભણકાર(-રો), ભણકો પું૦ [सं. भण् ઉપરથી? (રવ૦)]કશાના અવાજની આગાહી કે ગુંજારવ.[(-ના)**ભણકારા થવા,વાગવા**= આવવાની કે બનવાની આગાહી થવી.]

ભણતર ન૦['ભણવું' ઉપરથી]ભણેલું તે;શિક્ષણ

ભણભણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ભણભણ એવો અવાજ થવો

ભણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. भण्] શીખવું(૨)બોલવું; કહેવું. ઉદા૦ ભણે નરસૈંયો. (૩) વાંચવું. [**ભણવું ગણવું**=અભ્યાસ કરવો તેમ જ તેનો ઉપયોગ-અમલ કરી જાણવો. **ભણીગણીને**= અભ્યાસ કરીને તેમજ પાવરધા-હોશિયાર થઈને. **(અગિયારા) ભણી જવા**=પોબારા ગણી જવા; (લઈને) નાસી જવું.]

ભણામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['ભણવું' ઉપરથી] ભણવાની ફી કે તેનું ખરચ

ભણાવવું સ૦ક્રિ૦(ભણવું'નું પ્રેરક)શીખવવું(૨) પાઠ કરાવવો; ઉચ્ચારાવવું. [**ભણાવી મૂકવું** =શીખવી-સમજાવી રાખવું.]

ભણી અ૦ [प्रा. पेहण (सं. प्रेक्षण) ઉપરથી ? સર૦ म. पाहणें] તરફ; બાજુએ

ભતકું ન૦, **ભતકો** પું૦ [સર૦ म.; (રવ૦)] (સુ.) લાકડીનો સપાટો-પ્રહાર (૨) [લા.] ફાંસ; આડખીલી. [**ભતકું મૂકવું, મેલવું, ભતકો મારવો**=ધબ્બો મારવો;પ્રહાર કરવો (૨) [લા.] ફાંસ મારવી; આડખીલી કરવી.]

ભત્તું(-થ્થું) ન૦[સર૦हिं., म. भत्ता (सं. भक्त, प्रा. भत्त)] ભાતું કે તે બદલ અપાતા પૈસા (૨) ખાસ કામ માટે પગાર ઉપરાંત અપાતું મહેનતાણું કે ખરચી

ભત્રીજો પું૦ [प्रा. भत्तिज्ज (सं. भ्रातृव्य); हिं. भतीजा] ભાઈનો કે પતિપત્નીના ભાઈનો દીકરો. **-જાવહુ** સ્ત્રી૦ ભત્રીજાની વહુ. **-જાજમાઈ** પું૦ ભત્રીજીનો વર. **-જી** સ્ત્રી૦ ભાઈની કે પતિપત્નીના ભાઈની દીકરી

ભથ સ્ત્રી૦ [સર૦ ભઠારું] (કા.) જમીનની, પાણી ભરેલી કે પાણી ભરાઈ ગયેલી ફાટ

ભથવારું વિ૦ ['ભાથું' ઉપરથી] (ખેતરમાં) ભાતું લઈ જનારું (માણસ). **-રી** સ્ત્રી૦

ભથવું અ૦ક્રિ૦ મોઈદાંડિયામાં બીજાની આગળ જવું [જવાનું વાસણ કે કપડું

ભથાયણું ન૦ ['ભાથું' ઉપરથી] ભાથું લઈ

ભદલ ન૦ [જુઓ ભદ્દર] મુંડન; ભદ્ર

ભદલું ન૦ નાનો માટીનો ઘડો; ઢોચકું

ભદંત પું૦ [सं.] માનવાચક સંબોધન (બૌદ્ધ) (૨) બૌદ્ધ સાધુ

ભદ્દર, ભદ્ર ન૦ [सं. भद्र] મોટા કોટની અંદરનો નાનો કોટ (૨) [સર૦ ભદ્રાકરણ] ભદલ. [**ભદ્દર કરાવવું**=ટાલું કરાવવું.]

ભદ્ર વિ૦[सं.] કલ્યાણકારી (૨) માંગલિક (૩) ભાગ્યશાળી (૪) ન૦ કલ્યાણ (૫) સોનું (૬) સંગીતમાં એક અલંકાર. (૭) જુઓ ભદ્દર. **૦ક** વિ૦ શુભ (૨) પું૦ એક છંદ (૩) ન૦ કલ્યાણ. **૦કંટ** પું૦ મોટો ગોખરુ. **૦કાલી (-ળી)** સ્ત્રી૦ (સં.) એક દેવી

ભદ્રા સ્ત્રી૦ [सं.] ગાય (૨) (સં.) દુર્ગા (૩) કૃષ્ણની એક પટરાણી (૪) બીજ, સાતમ કે બારશ (૫) ગળી (૬) ગોકર્ણી

ભદ્રાકરણ ન૦ [सं.] હજામત; મુંડન

ભદ્રાક્ષ પું૦[सं.] એક ઝાડ જેનાં બીના માળાના મણકા બને છે

ભપ(-ભ)કાદાર, ભપ(-ભ)કાબંધ જુઓ 'ભપ(-ભ)કો' માં

ભપ(-ભ)કાવવું સ૦ક્રિ૦ જોરથી કે ખૂબ રેડવું. ઉદા૦ દૂધમાં પાણી ભપકાવી દેવું

ભપ(-ભ)કી સ્ત્રી૦ ['ભપ' રવ૦] (પતંગના

પેચમાં) એકદમ દોરની છૂટ મૂકવી. [**–દેવી, –મૂકવી**] (૨) [જુઓ ભપકો] રોફ; દમ; ધમકી (સુ.)

ભપ(–ભ)કો, –કાદાર, –કાબંધ જુઓ ભભકો, –કાદાર, –કાબંધ. [**–મારવો**=ઝળકવું (૨) રોફ મારવો; શેખી કરવી.]

ભપૂડો પું૦ જુઓ ભપકો

ભપ્પ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજથી (૨) ઝપાટાબંધ (૩) ઊંધું ઘાલીને

ભપ્પલ વિ૦ [રવ૦] સ્થૂલ; જાડું

ભભક સ્ત્રી૦ [જુઓ ભભકવું] ચળકાટ; ઝળક. [**–મારવી**=ચળકાટ મારવો; ઝળકવું (૨) ભભકવું; શોભવું.]

ભભકવું અ૦ક્રિ૦ ['ભપ્પ' (રવ૦) સળગવું; સર૦ हिं. भभकना, म. भबकणें (सं. बर्ह् ?)] ભભૂકા મારવા (૨) શોભવું (૩) [લા.] ગુસ્સે થવું. [**ભભકી ઊઠવું**=શોભી ઊઠવું (૨) ગુસ્સે થઈ જવું.]

ભભકાદાર.' ભભકાબંધ જુઓ 'ભભકો'માં

ભભકી સ્ત્રી૦ જુઓ ભપકી

ભભકો પું૦[જુઓ ભભકવું]ભપકો; રોફ; આડંબર (૨) ધમકી. [**–કરવો**=ઠાઠ–આડંબર, શોભા કરવાં. **–મારવો, લગાવવો**=ભભકો કરવો (૨) રોફ મારવો; શેખી કરવી.] **–કાદાર** વિ૦ ભભકાવાળું. **–કાબંધ** વિ૦ ભભકાવાળું (૨) અ૦ ભભકાથી

ભભડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભડભડવું] ખાઉં ખઉં થવું (૨) મોટો સાદ કાઢવો

ભભડાટ પું૦ ભભડવું તે

ભભડો પું૦ જુઓ ભભડાટ (૨) ઉકાળો (મરી, હીંગ, સંચળ વગેરેનો)

ભભરાવવું સ૦ક્રિ૦ ['ભભરું'' પરથી]ભૂકો છૂટો છૂટો નાંખવો

ભભરી દાળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ભભરું] ભભરી રહે તેવી રીતે રાંધેલી દાળ

ભભરું વિ૦ [જુઓ ભગરું; म. भरभरीत] વેરાઈ જાય એવું; ભૂગરું

ભભુકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ભભૂકવું'નું પ્રેરક

ભભૂકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભભક] ભભૂકો થવો. [**ભભૂકી ઊઠવું**=સળગી ઊઠવું (૨) ચળકાટ મારવો; પ્રકાશી ઊઠવું.]

ભભૂકો પું૦[જુઓ ભભૂકવું] ભડકો (૨) પ્રકાશ (૩) [લા.] ભારે તીખાટ

ભભૂત(–તી) સ્ત્રી૦ [सं. विभूति; हिं. भभूत] ભસ્મ. [**–ચોળવી, લગાવવી**=(રાખ ચોપડી) બાવા થવું; સંન્યાસ લેવો.]

ભભ્ભ અ૦ [રવ૦] ભપ્પ

ભભ્ભો પું૦ ભ અક્ષર; ભકાર

ભમ (રવ૦)જાડાપણાનું કે પોલાપણાનું વધારાપણું બતાવવા શબ્દની આગળ કે પાછળ વપરાતો શબ્દ. ઉદા૦ 'જાડુંભમ'; 'ભમપોલ'.

ભમગરો પું૦ [प्रा. भम्म (सं. भ्रम्)+ગરો (सं. कृ) ?] સરાણિયો; ખરાદી

ભમતારામ પું૦ [ભમવું+રામ] ભમતો ફરનાર–રખડેલ માણસ

ભમર સ્ત્રી૦ [प्रा. भमया (सं. भ्रू); म. भंवई] ભૃકુટિ; ભવું (૨) [सं. भ्रमि, प्रा. भमि] વમળ (૩) અ૦ ગોળ ગોળ–ચક્કર ફરે તેમ (૪) પું૦ [सं. भ्रमर] ભમરો. ૦ડી સ્ત્રી૦ [सं. भ्रमर ઉપરથી]નાનો ભમરડો(૨)ચકરડી. ૦ડો પું૦ એક રમકડું–ગરિયો (૨) એક ફળ (૩) [લા.] કાંઈ નહીં! ઉદા૦ ભમરડો આવડે છે! [**ભમરડા જેવું**=મૂર્ખ (૨) અસ્થિર. **–ફેરવવો**=ગમે તેમ સહી કરવી.] **–રાળી** સ્ત્રી૦ એક માખી. **–રાળું** વિ૦ સુંદર ભમ્મરવાળું (૨) દુર્ભાગી; અમંગળ (૩) [જુઓ ભમર અ૦] ભમર ભમર ફરતાં ચક્રોવાળું–ભીષણ. **–રિયું** વિ૦ ગોળ ગોળ ફરતું (૨) ભમરીનું, –ને લગતું (૩) ન૦ ભમરી ભાતનું સ્ત્રીઓનું એક વસ્ત્ર (૪) ચકરીનો રોગ

ભમરી સ્ત્રી૦ [सं. भ्रमरी] ભમરાની માદા; કરડે એવી એક માખી (૨) [જુઓ 'ભમર' (૨)] ઘૂમરી; ચકરી (૩) માથાનું એક ઘરેણું. [**–ખાવી**=ચકરી ખાવી. **–રો** પું૦ ભ્રમર (૨) વમળ (૩) વાળનું ફૂંડાળું. [**–ભૂંસાઈ જવો**=નસીબ ફૂટી જવું (ઘણુંખરું સ્ત્રીનું રાંડવું). **પૂંછડે ભમરો હોવો**=એક ઠેકાણે બેઠા વિના ફર્યા કરવું.]

ભમરછાલ સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

ભમ(-મ્મ)રભોળું વિ૦ [ભમર(ચિત્તભ્રમ ? કે सं. भ्रमर?) + ભોળું] નિખાલસ (૨) પ્રેમાળ; સ્નેહાળ

ભમવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. भम (सं. भ्रम्)]ચક્રાકારે ફરવું(૨)રખડવું (૩) તમ્મર આવવાં. [**ભમતું ભૂત** = આખો વખત રખડયા કરતું માણસ.]

ભમાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦[प्रा. भमाड (सं. भ्रमय्)] 'ભમવું'નું પ્રેરક(૨) ભુલાવામાં નાખવું; છેતરવું

ભમ્મ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજથી.[**-પાંચ શેરી કરવી** = ગુપ્ત માર મારવો.]

ભમ્મર સ્ત્રી૦[જુઓ ભમર] ભવું. [**-ચઢાવવી** = ગુસ્સો કરવો; ગુસ્સાથી જોવું.]

ભય પું૦; ન૦[सं.] બીક. [**-દેખાડવો** = બીક દેખાડવી; ડરાવવું. **-પામવું, લાગવો** = ડરવું. **-પેસવો** = ડર લાગવો. **-પેસી જવો** = (અમુક બાબતનો ડર) મનમાં સ્થિર થવો. **-રાખવો** = મનમાં ડર સેવવો.] **૦કારી** વિ૦ ભયંકર. **૦દર્શી** વિ૦ ભયસ્થાન જોનાર -સમજનાર. **૦ભીત** વિ૦ [सं.] બીધેલું. **-યંકર** વિ૦ [सं.] ભય ઉપજાવે એવું. **-યાનક** વિ૦ [सं.] ભયંકર (૨) પું૦ કાવ્યના આઠ રસમાંનો એક. **-યાવહ** વિ૦ [सं.] ભયંકર

ભયા પું૦ [प्रा. भाइअ (सं. भ्रातृ); સર૦ म., हिं. भय्या)]ભાઈ; ભિયા(પુરુષ માટે સંબોધન) (૨) કેટલીક નાતોમાં જમાઈ માટે સંબોધન

ભયું [हिं.; सं. भूत, प्रा. भूअ] (પ.) થયું; બન્યું [ભૂ૦ કા૦નું રૂપ]

ભયો પું૦ [જુઓ ભયું] માનતા પૂરી કર્યા પછી પૂજારીની આશિષ મેળવવી તે (૨)અ૦ કૃતાર્થતાનો સંતોષ થયો હોય એમ; સંતુષ્ટ. [**-કરવો** = ભયો કરાવવા જેવું મોટું બહાદુરીનું કામ કરવું. **-કરાવવો** = માનતા પૂરી કર્યા પછી પૂજારીની આશિષ મેળવવા પોતા પર કંકુના થાપા મરાવવા(૨) બહાદુરી મારવી.] **૦ભયો** અ૦ સારી પેઠે ભયો. [**-થવું** = પૂરતું થવું; સંતુષ્ટ થવાય તેટલું બધું થવું.]

ભર [सं. भृ; प्रा. भर ઉપરથી] નામને અંતે લાગતાં 'તેના જેટલું, તે બધું-આખું' એવો અર્થ થાય છે. ઉદા૦ ક્ષણભર, દિવસભર (૨) વિ૦ બરોબર જામેલું; ભરપૂર; પરિપૂર્ણ. ઉદા૦ ભર જુવાની; ભર ઊંઘ. [**-દોરીએ કપાવું, જવું** = કનકવાનું બીજી દોરી સાથે કપાવું-જવું. **-દોરીએ જવું** = ગર્ભાવસ્થાના છેલ્લા દિવસોમાં સ્થળાંતર કરવું કે બહાર જવું (૨) આબરૂભેર મરી જવું.]

ભરકૂચ(-શ,-સ) સ્ત્રી૦ [ભર + सं. कूर्च તથા कुश] પરચૂરણ નકામી વસ્તુઓ કે છોકરાં ને માણસોનો સમૂહ

ભરખ પું૦ [सं. भक्ष; प्रा. भक्ख] ભક્ષ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ખાવું (૨) કરડવું

ભરગચ્છી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. भरगच्छी (सं. भृगुकच्छ ઉપરથી?)] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું એક જાતનું કપડું [(૨)ભાર; વજન

ભરગત ન૦ [म.] ભરી કાઢેલી સ્થિતિ; પૂર્ણતા

ભરચક(-ટ) વિ૦ [ભર + ચક (सं. खच्; કે चक्र?); સર૦ म. भरचक्क] પુષ્કળ (૨) ખીચોખીચ [પાણીની પુષ્કળતા

ભરચંદી સ્ત્રી૦ [ભર + ચંદી] ચંદી-ઘાસ-

ભરડકી સ્ત્રી૦, **-કું** ન૦ ['ભરડવું' ઉપરથી; સર૦ म. भरडी] જુઓ 'ભરડી'માં

ભરડ ભરડ અ૦[રવ૦] એ અવાજથી(૨)સતત

ભરડવું સ૦ ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ म. भरडणें (सं. अभिम्रद्?)] અનાજને જાડું જાડું દળવું; બે ફાડ પડે એમ દળવું (૨) [લા.] ગમે તેમ બકવું [અનાજની એક વાની

ભરડિયું ન૦ ['ભરડવું' ઉપરથી] ભરડેલા

ભરડો પું૦ ['ભરડવું' ઉપરથી] ભરડેલું તે (૨) ભરડાઈ જાય એમ આજુબાજુ જોરથી વીંટવું -વીંટાવું તે (અજગરનું) (૩) છાપરાની વળીઓ કબજામાં લેવાનો બંધ (૪) શેરડીમાં થતો એક રોગ [**-દેવો** = (અજગરે) પોતાના શિકારની આસપાસ જોરથી વીંટાવું.]

ભરડો પું૦ [सं. भरट] તપોધન (તુચ્છકારમાં)

ભરઢોળ ન૦ [ભરવું + ઢોળવું] નફોતોટો (૨) આવકજાવક

ભરણ ન૦ [सं.] ગુજરાન (૨) આંખમાં

ખાપરિયું ભરવું તે (૩) જાદુગરનો ટુચકો [**-ભરવું** (આંખમાં)]. ૦**પોષણ** ન૦ ગુજરાન

ભરણી સ્ત્રી૦ [સં.] બીજું નક્ષત્ર; ગાલ્લી

ભરણી સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી] ભરવું તે (૨) ઉમેરો (૩) [શાક] રાંધવાનું વાસણ. **-ણું** ન૦ભરણી; ઉમેરો; ભરવું તે (૨) ભરેલું નાણું (૩) સંગ્રહ (૪) [સર૦ મ. भरण] થાંભલા અને ભાલ વચ્ચેનું લાકડું. [**-કરવું, ભરવું** =તિજોરીમાં નાણાં ભરવાં-આપવાં; પોતું મોકલી આપવું.]

ભરત ન૦ ['ભરવું' ઉપરથી] માપ; પ્રમાણ (૨) લૂગડા ઉપર વેલ, બુટ્ટી વગેરે ભરવી તે (૩) બીબાંમાં રસ રેડી ઘાટ બનાવવો તે (૪) [સર૦ મ. भरीत; हिं. भरता] મસાલો ભરી કરેલું શાક [**-ભરવું.**] ૦**કામ** ન૦ ભરત ભરવું તે. ૦**ગૂંથણ** ન૦ ભરતકામ અને ગૂંથણકામ. ૦**ર(-લ)** વિ૦ ઢાળેલું; ભરતનું (૨) ન૦ ભરત (૩) માપ

ભરત પું૦ [સં.] (સં.) રામનો ભાઈ (૨) દુષ્યંતનો પુત્ર-જેના પરથી ભારતદેશ કહેવાય છે (૩) જડભરત (૪) એક મુનિ; ભારતીય નાટ્યશાસ્ત્રના કર્તા. ૦**ખંડ**, ૦**ભૂમિ** પું૦ (સં.) હિંદુસ્તાન. ૦**વાક્ય** ન૦ સંસ્કૃત નાટકમાં અંતે મુકાતો આશીર્વાદનો શ્લોક

ભરતા(-થા)ર પું૦ [प्रा. भत्तार (सं. भर्तृ); સર૦ હિં. भरतार] પતિ; ભર્તા

ભરતિયું ન૦['ભરવું' ઉપરથી; સર૦ મ. भरतपत्र] માલની કિંમતની વિગતવાર યાદી; બિલ (૨) કોઈમાં માય તેટલું માપ (૩) એક વાસણ

ભરતિયો પું૦ ['ભરવું' ઉપરથી] ભરતરનું કામ કરનારો (૨) નાણાં ભરે ત્યારે કન્યા મળે એવા કુળનો માણસ

ભરતી સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] ભરવું કે ભરાવું તે; ઉમેરણ (૨) જુવાળ (૩) [લા.] પુષ્કળતા; આવરો. [**-આવવી**=જુવાળ ચડવો. **-કરવી**=ભરી દેવું (૨) [લશ્કરમાં] સામેલ કરવું, જોડવું. **-થવી**=પુષ્કળ આવરો થવો. **-થવું**=(લશ્કરમાં) જોડાવું.]

ભરથ પું૦ [સં.] દેવ (૨) રાજા

ભરથરી [સં. भर्तृहरि] એકતારો વગાડી માગનાર જોગીની એક જાત (૨) (સં.) ભર્તૃહરિ રાજા

ભરથાર પું૦ [જુઓ ભરતાર] પતિ

ભરનીંગળ ન૦ [ભરાવું+નીંગળવું (સં. नि+गल्)] ભરાવું ને ઠલવાવું તે (૨) ચડતીપડતી (૩) ગૂમડાનો એક રોગ [ખૂબ

ભરપટ્ટે અ૦ [સર૦ મ. भरपेट] જોઈએ તેટલું;

ભરપાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. (हिं. भरपाना; म. भरून पावलों)] સંપૂર્ણ પતાવટ (લેણું, ખાતું હૂંડી વગેરેની)

ભરપૂર વિ૦ [ભર+પૂરેલું; સર૦ हिं., म.] પુષ્કળ (૨) પૂરેપૂરું ભરેલું (૩) અ૦ પૂરેપૂરી રીતે

ભરભરું વિ૦ [જુઓ ભગરું; સર૦ हिं. भुरभुरा; म. भरभरीत] કોરું; ચીકટ વગરનું (૨) કરકરું; કણદાર

ભર(-ળ)ભાંખળું ન૦ [ભાળવું+ઝાંખું ? કે प्रा. भक्खर (सं. भास्कर=સૂર્ય) ઉપરથી ? સર૦ म. भल्या = પ્રભાત] મોંસૂઝણું; પરોઢિયું; મળસકું [**-થવું.**]

ભરમ પું૦ [સં. भ्रम] ભ્રમ; ભ્રાંતિ; વહેમ (૨) ભેદ; રહસ્ય (૩) કાંઈક રહસ્ય હોવાનો ખ્યાલ કે માન્યતા. ઉદા૦ભરમ ભારી, ખિસ્સાં ખાલી. [**-ખોલવો**=ભેદ પ્રગટ કરવો. **-બગડવો**=સ્વાદ બગડવો; મજા ચાલી જવી. **-ભાગવો**=રહસ્ય ખુલ્લું થવું કે કરવું.] **-માવું** અ૦ક્રિ૦ છેતરાવું (૨) વહેમાવું; ભ્રાંતિમાં પડવું

ભરમાર સ્ત્રી૦ [हिं.; સર૦ મ. भडमार (ભડ+માર)] ખૂબ હોવું તે; અતિશય

ભરમાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ 'ભરમ'માં

ભરમી સ્ત્રી૦ [જુઓ બ્રાહ્મી] એક વનસ્પતિ

ભરલ સ્ત્રી૦ ['ભરવું' (પેટ) ઉપરથી ?] (કા.) ભૂખ (૨) ભૂખનો આભાસ-ખોટી ભૂખ

ભરવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ ભેરવવું] ટંગાડવું; લટકાવવું (૨) જોડવું; સાથે કરવું (૩) [લા.] ભંભેરણી કરવી

ભરવાડ પું૦ [સર૦ મ. भरा(-रवा)ड (सं. भरटक)] ઢોર રાખી ગુજરાન ચલાવનારી એક જાતનો માણસ. ૦**ણ(-ણી)** સ્ત્રી૦

ભરવાડ જાતની કે ભરવાડની સ્ત્રી. **-ડી** સ્ત્રી૦ [લા.] ઘસઘસાટ ઊંઘ. [**-તાણવી**=નિરાંતે, ઘસઘસાટ ઊંઘવું.] **-ડું** ન૦ ભરવાડનો ધંધો(૨)કાને ઘાલવાનું મોતીનું એક ઘરેણું. **-ડો** પું૦ ભરવાડ (૨) ભરવાડવાડો (૩)[?] એક ઝાડ

ભરવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. भर (सं. भृ)]ખાલી હોય તેમાં મૂકવું, રેડવું, લખવું વગેરે (જેમ કે વાસણમાં પાણી, પાનામાં લખાણ, બંદૂકમાં દારૂ ઇ.) (૨) સંઘરવું (અનાજ) (૩) ભરપાઈ કરવું. ઉદા૦ નુકસાની ભરવી (૪) ફળરૂપે મળવું; લણવું. ઉદા૦ કરશો તેવું ભરશો. (૫) જમે કરાવવું કે માગતા પેટે આપવું (જેમ કે, ટોલ, વેરો, ભાડું, કર, નાણાં, વીમો ઇ૦)(૬) ટીપ કે ફાળામાં આપવું-લખાવવું. ઉદા૦ પાંચ રૂપિયા ભર્યા (૭) મેળવવું-એકઠું કરવું-ભેગું કરવું (સભા, મિજલસ, પ્રદર્શન, બજાર પરિષદ, ઠઠ ઇ૦) (૮) ગૂંથવું. ઉદા૦ માથા ઉપર વાડી ભરવી. ખાટલાની પાટી ભરવી (૯) ભરતકામ કરવું (૧૦) માપવું (માપિયા કે પટી વગેરેથી) (૧૧) પૂરવું; ચોપડવું. ઉદા૦ ચિત્રમાં રંગ ભર્યા (૧૨) પૂર્ણ-સમૃદ્ધ-છતવાળું કરવું. ઉદા૦ બાપનું ઘર ભરે છે. (૧૩) લાદવું; ગોઠવવું. ઉદા૦ ભાર ભરવો; સામાન ભરવો (૧૪) ખાલી પદ કે નોકરી ઉપર સ્થાપવું; નીમવું. ઉદા૦ જગાઓ ભરવી(૧૫) જુદા જુદા શબ્દો સાથે વપરાઈને જુદા જુદા અર્થ થાય છે; તે તે શબ્દોમાં જુઓ. જેમ કે, આંખ ભરવી=આંસુ આણવાં; ડગલું ભરવું=પગલું માંડવું; આગળ ચાલવું. દોરો ભરવો=સાંધવું; સીવવું. પાણી ભરવું=ઘરમાં વાપરવાનું પાણી લાવવું. પેટ ભરવું=આજીવિકા કરવી. બચકું ભરવું=કરડવું; દાંત બેસાડવા. મોં ભરવું=લાંચ આપવી. દિવસ ભરવા=રોજીએ કામ કરવું. [**ભરતામાં ભરવું**=જ્યાં પુષ્કળ હોય ત્યાં વધારો કરવો. **ભરી આપવું**=નુકસાની કે કિંમત ભરપાઈ કરવાં(૨)ટીપમાં લખી આપવું (૩)માપી આપવું. **ભરી કાઢવું**=ભરેલું કરી દેવું(૨) સ્થાપી દેવું; નીમી દેવું. **ભરી પીવું**=ન ગણવું; ન ગાંઠવું. **ભરી મૂકવું**=સંઘરી રાખવું. **ભરી લેવું**=નુકસાનીનો પૂરો બદલો લેવો (૨) માપી લેવું.]

ભરસાડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. भरसाई=ભાડ] જુઓ ભડસાળ

ભરાઈ સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી] ભરામણ (૨) ભરવાની રીત. -ઉ વિ૦ ભરેલું; પુષ્ટ

ભરાડી વિ૦ ['ભરાવવું' ઉપરથી] ઊંધાંચત્તાં કરનારું; બેપાની (૨) ચોર; ઉઠાઉગીર

ભરામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['ભરવું' ઉપરથી] ભરવાનું મહેનતાણું

ભરાવ, -વો પું૦ ['ભરાવું' ઉપરથી] ભરાવું — જમા જવું તે; જથો; જમાવ (૨) પૂર્ણતા; ભરપૂરતા. [**ભરાવો થવો**=(પેટમાં કચરાની) જમાવટ થવી (૨)(થાક, તાવ વગેરે ભરાવાથી શરીરની અકડાટભરી તંગ સ્થિતિ થવી.] ૦દાર વિ૦ ભરાવવાળું

ભરાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ભરવું' 'ભરવવું'નું પ્રેરક. [**ભરાવી મારવું**=ભંભેરવું.]

ભરાવું અ૦ ક્રિ૦ 'ભરવું'નું કર્મણિ (૨) સંતાવું (૩)તાવ દાખલ થવો;તપવું. ઉદા૦ આજે શરીર ભરાયું છે (૪) થાકથી અકડાવું. ઉદા૦ ચાલી ચાલીને પગ ભરાઈ ગયા (૫) પકડાવું; ઝલાવું. ઉદા૦ છેડો ક્યાં ભરાયો છે? (૬) સપડાવું; ફસાવું(૭)વ્યાપવું. ઉદા૦ મોં ફોલ્લાથી ભરાઈ ગયું(૮)પુરાવું; રૂઝ આવવી. ઉદા૦ ઘા ભરાતો જાય છે(૯)પુષ્ટ થવું. ઉદા૦ ગાલ ભરાતા જાય છે (૧૦) પૂરું થવું; અંત આવવો. ઉદા૦ તેના દિવસ ભરાઈ ચૂક્યા (૧૧) જામવું; એકઠું થવું. ઉદા૦ મેળો ભરાયો; બજાર ભરાયું. [**ભરાઈ આવવું**=(શરીર).તાવે ભરાવું (૨) (દિલ) ગળગળું થવું(૩)(આંખ) આંસુથી છલકાવું. **ભરાઈ જવું**=સપડાવું(૨)સંતાવું(૩)(અંગ) થાકથી અકડાઈ જવું(૪)પુરાઈ જવું; બાકી કે ખાલી ન રહેવું (જેમ કે, નોકરી, ફાળો, ટીપ, લોન ઇ૦). **ભરાઈ પડવું**=ફસાવું; સપડાવું. **ભરાઈ બેસવું**=સંતાવું; છુપાવું.]

ભરિત વિ૦ [સં.] -થી ભરેલું(સમાસમાં)

ભરિયું ન૦ ['ભરવું' કે 'ભરવવું' ઉપરથી?] કાંડાનું કીડિયાંનું (બાળકનું) ઘરેણું

ભરીપૂરી અ૦ [ભરવું+પૂરવું; સર૦ हिं., म. भरापूरा] પૂરેપૂરી રીતે

ભરૂચ ન૦ [सं. भृगुकच्छ] (સં.) નર્મદા નદીના મુખ આગળ આવેલું શહેર. **-ચા** પું૦ એક અટક. **-ચી** વિ૦ ભરૂચનું કે તેને લગતું (૨) ભરૂચ તરફનું (જેમ કે રૂ)

ભરૂં(-રો,-રોં)સો પું૦ [સર૦. हिं. भरोसा, म. भरंवसा, भरोसा (सं. विश्रंभ ?] વિશ્વાસ; ખાતરી. [**-આપવો** = સધિયારો કે આશ્વાસન આપવું (૨) વિશ્વાસ આપવો. **-કરવો** = વિશ્વાસ મૂકવો. **-થવો, પડવો** = વિશ્વાસ કે આશા બંધાવી. **-મૂકવો** = કોઈનો આધાર કે ખાતરી રાખવી.] **-સાદાર, -સાપાત્ર** વિ૦ ભરોસાવાળું; વિશ્વાસપાત્ર

ભરેડી સ્ત્રી૦ ['ભરવું' 'ભરાવું' ઉપરથી] વાન; કાંતિ. [**-વળવી** = વાન વળવાં.]

ભરોડ પું૦ ['ભરાવું' ઉપરથી] સંતોષ

ભરોળ સ્ત્રી૦ (કા.) સોટી કે બીજાથી પડતો સોળ

ભર્ગ ન૦ [सं.] તેજ

ભર્તા(-ર્ત્તા) પું૦ [सं.] સ્વામી (૨) પોષણ કરનાર

ભર્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] મા (૨) પોષણ કરનારી (૩) રાણી (૪) શેઠાણી

ભર્યુંપૂર્યું વિ૦ [ભરવું+પૂરવું] ભરેલું; પૂરેપૂરું; પુષ્કળ. [**ભર્યાપૂર્યા પહોંચવા** = માગતું પૂરેપૂરું મળવું.]

ભર્યુંભાદર્યું વિ૦ [ભરવું+ભદ્ર] ખૂબ ભરેલું; સમૃદ્ધ; આબાદ

ભલકારો પું૦ [ભલે+કાર] (કા.) ભલે ભલે-વાહ વાહ-શાબાશ કહેવું તે

ભલકી સ્ત્રી૦ [सं. भल्ल, भल्ली] તીર (૨) નાનો ભાલો (કા.). **-કું** ન૦ ભળકું; ભાલાનું પાનું-ફળ. **-કો** પું૦ ભાલો. [**ભલકા જેવું** = મોટું (૨) ભાલા જેવું મોટું અને તીક્ષ્ણ.]

ભલતું વિ૦ [સર૦ म.; 'ભળવું' ઉપરથી? કે ભલું ઉપરથી?] ગમે તેવું; ઠામઠેકાણા વગરનું (૨) ફાલતુ; અચોક્કસ; અપ્રસ્તુત

ભલપણ ન૦ ['ભલું' ઉપરથી] ભલાઈ

ભલ(-લું)ભલું વિ૦ [જુઓ ભલું] કંઈ કંઈ ભલાઈ કે મોટાઈવાળું કે મહત્ત્વનું; ભારે વજનવક્કરવાળું. ઉદા૦ ભલભલા કુંવારા ને ખોળાને બે બાયડી

ભલમનસાઈ સ્ત્રી૦ [ભલું+માણસાઈ; हिं. भलमनसाहत; म. भलमाणसाई] ભલાઈ [**-દાખવવી, બતાવવી**]

ભલા અ૦ [જુઓ ભલું] 'ભલા ભાઈ' કે 'ભાઈલા' એવો સંબોધનનો ઉદ્ગાર.

ભલાઈ, -શ [જુઓ ભલું] સ્ત્રી૦ સારાપણું; સુજનતા (૨) નેકી; સાલસાઈ. (૩) ભલા તરીકેની પ્રશંસા. [**ભલાશ લેવી** = ભલા તરીકેનો જશ લેવો. **ભાઈભલાશે, ભલીભલાશે** = ભાઈ કહીને અને ભલાશ આપીને; સારાસારી રાખીને.]

ભલાભલી સ્ત્રી૦ સારાસારી. **-લું** વિ૦ જુઓ ભલભલું. [**ભલાભલી પૃથ્વી છે** = બહુરત્ના વસુંધરા; આવડી મોટી પૃથ્વીમાં સારાં માણસોય ઘણાં હોય (૨) આવડી મોટી પૃથ્વી છે (ગમે ત્યાં જઈશ!).]

ભલામણ, -ણી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; જુઓ ભળામણ] સિફારસ (૨) સોંપણ; ભાળવણી. ૦**પત્ર** પું૦; ન૦ ભલામણનો કાગળ

ભલીભૂંડી સ્ત્રી૦ [ભલું+ભૂંડું] સારી અથવા ખરાબ વાત; ટીકા. [**-ઉકેલવી** = સારી યા નરસી બાબતની ચર્ચા કરવી; ટીકા કરવી. **-કહેવી** = સારી-નરસી વાતો સંભળાવવી (૨) ગાળ ભાંડવી.]

ભલીવાર પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म. भलीवरी] સત્ત્વ; સાર; બરકત (૨) આવડત; હોશિયારી. [**-આવવો** = (કામકાજમાં) સાર કે સારાપણું આવવું, સફળતા થવી.]

ભલું વિ૦ [प्रा. भल्ल (सं. भद्र)] સારું (૨) માયાળુ (૩) સભ્ય (૪) પ્રામાણિક. [**ભલા ભાઈની પ્રીત** = હું સારો તું સારો, એમ ઉપરછલી સારાશ. **ભલી પૃથ્વી** = જુઓ ભલાભલી પૃથ્વી. **ભલું હશે તો** = સંભવતઃ; ઘણુંખરું. **ભલો આવ્યો** = ઠીક આવ્યો; આવશો એમ નહોતું માન્યું. **ભલો ધનેતર, ભૂપ** = ગમે તેવો મોટો પૈસાદાર કે સત્તાધીશ

માણસ; મોટો માંધાતા. **ભલાની દુનિયા નથી** = દુનિયા એવી છે કે ભલાને દુઃખ પડે.] ૦**ભલું** વિ૦ જુઓ ભલભલું

ભલે અ૦ ['ભલું' ઉપરથી; સર૦ हिं.] ઠીક; સારું; અસ્તુ. [**ભલે પધાર્યા!** = ઠીક થયું, જે આવ્યા (સ્વાગત કરતાં વપરાય છે).] ૦**ભલે** અ૦ ઠીક ઠીક; બહુ સારું. ૦**રું** વિ૦ ભલું (૫.)

ભલ્લ પું૦; ન૦ [સં.] ભાલો (૨) રીંછ

ભલ્લુ(–લ્લૂ)ક પું૦; ન૦ [સં.] રીંછ

ભવ પું૦ [સં.] સંસાર (૨) જન્મ (૩) જન્મારો (૪) [સં.] મહાદેવ. [**–બગડવો, બળવો** = સંસાર બગડવો; જીવન ધૂળ મળવું; જન્મ એળે જવો. **ભવની ભાવટ ભાગવી** = જિંદગીભરની જંજાળ દૂર થવી. **એક ભવમાં બે ભવ કરવા** = પતિ પ્રત્યે બેવફાઈ કરવી (૨) ધર્માંતરથી કે અનીતિથી કુલાચાર તોડવો (૩) બીજું લગ્ન કરવું (સ્ત્રીએ). **–સુધારવો** = જિંદગી સુધરવી; જીવનમાં કંઈક ઉપયોગી કે મહત્ત્વનો અર્થ સરવો. **–હારી છૂટવું** = જિંદગીભરની પીડા વેઠવી.] ૦**ચક્ર** ન૦ સંસારરૂપી ચક્ર. ૦**તાણ** સ્ત્રી૦ પુનર્જન્મ માટેની તૈયારી (૨) ઐહિક વસ્તુઓની વાંછના. ૦**તારણ** વિ૦ સંસારમાંથી તારનાર. ૦**તૃષ્ણા** સ્ત્રી૦ સારા ભવની — સારા લોકમાં જન્મવાની તૃષ્ણા (૨) સંસારની વાસના

ભવતી સ્ત્રી૦ [સર૦ સં., म. भवति-न-भवति] વાદવિવાદ; તકરાર (૨) [સં.] ઝેર દીધેલું બાણ

ભવતી સ્ત્રી૦ [સં.] આપ; તમે

ભવદીય વિ૦ [સં.] આપનું

ભવન ન૦ [સં.] રહેઠાણ; મકાન (૨) અસ્તિત્વ. [**–ઠેકાણે હોવું** = મગજ કે યાદદાસ્ત દુરસ્ત હોવાં.]

ભવભૂતિ પું૦ [સં.] (સં.) એક સંસ્કૃત કવિ.

ભવસાગર, ભવસિંધુ પું૦ [સં.] સંસારરૂપી સમુદ્ર; સાગર જેવો આ સંસાર

ભવાઈ સ્ત્રી૦ [સં. भव = શંકર, भवा = પાર્વતી – ઉપરથી કે भाव = નટ ઉપરથી; સર૦ म.] હલકા પ્રકારનું એક જાતનું નાટક (૨) [લા.] ફજેતી. [**ભૂંગળ વિનાની ભવાઈ** = ખાલી ભવાડો, ફજેતી.]

ભવાટવિ(–વી) સ્ત્રી૦ [સં.] સંસારરૂપી વન

ભવાડો પું૦ [જુઓ ભવાઈ; સં. भटवाद ?] ફજેતો. [**નાગો ભવાડો** = નકામી ફજેતી.]

ભવાની સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) પાર્વતી

ભવાબ્ધિ (–ર્ણવ) પું૦ [સં.] સંસારરૂપી સમુદ્ર

ભવા(–વૈ)યો પું૦ [જુઓ ભવાઈ] ભવાઈનો નટ (૨) [લા.] નિર્લજ્જ કે ફજેતી કરે એવો માણસ

ભવિક વિ૦ [સં.] લાભદાયી; ઉપયોગી (૨) સુખી; આબાદ (૩) ન૦ આબાદી; કલ્યાણ

ભવિતવ્ય વિ૦ [સં.] ભવિષ્યમાં થનારું (૨) ન૦ ભવિષ્ય. ૦**તા** સ્ત્રી૦ નસીબ

ભવિષ્ય વિ૦ [સં.] આવતા કાળનું (૨) ન૦ નસીબ (૩) દોલત; વારસો (૪) ભવિષ્યકાળ. [**–આપી દેવું** = ભારે મોટી રકમ કે કીમતી વસ્તુ આપી દેવી (પ્રશ્નાર્થમાં નિષેધ બતાવે છે). **–કહેવું, વર્તવું** = નસીબની વાત કહી બતાવવી. **–ખાવું** = વારસો ભોગવવો. **–થવું** = (કા.) મરી જવું. **–બંધાવવું** = ભવિષ્ય આપી દેવું.] ૦**કાલ(–ળ)** પું૦ આવનાર સમય (૨) [વ્યા.] ક્રિ૦ નો એક કાળ. ૦**કૃદંત** ન૦ [વ્યા.] ભવિષ્યકાળસૂચક કૃદંત. ૦**વ્** વિ૦ બનનારું; ભવિષ્યનું. ૦**વાણી** સ્ત્રી૦ ભવિષ્ય ભાખતી વાણી. ૦**વાદી** પું૦ ભવિષ્ય કહેનાર. ૦**વેત્તા** પું૦ ભવિષ્ય જાણનાર

ભવી સ્ત્રી૦ + ભવિષ્ય (૨) ભવાઈ

ભવું ન૦ [अप. भउहा (સં. भ्रू)] ભમ્મર. [**ભવાં ચડાવવાં** = ગુસ્સે થવું.]

ભવૈયો પું૦ જુઓ ભવાયો [જન્મમાં

ભવોભવ અ૦ [જુઓ ભવ] ભવે ભવે; દરેક

ભવ્ય વિ૦ [સં.] પ્રૌઢ; ગૌરવશાળી; પ્રભાવશાળી (૨) મોક્ષનું અધિકારી (જૈન) (૩) ભવિષ્ય. ૦**તા** સ્ત્રી૦

ભશ(–સ)કો પું૦ [मागधी भुस्का; दे. भुक्खा (સં. बुभुक्षा); સર૦ म. भस = જમણ, हिं. भष = ભોજન] ઇચ્છા; ભારે આતુરતા

ભસ સ્ત્રી૦ [સં. भूयिष्ठ ?] લીલાલહેર (૨) ન૦ + [प्रा. भस्स (સં. भस्मन्)] રાખ; ભસ્મ

ભસકું ન૦ [જુઓ ભસ] વરસાદનું નાનું ઝાપટું

ભસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. भस (सं. भष्)] કૂતરાનું બોલવું (૨) [લા.] નકામો બકવાટ કરવો

ભસ્તું ન૦,**–સ્તો** પું૦[सं. भस्त्रा =ધમણ; સર૦ ભિસ્તી] પેટ (૨) ચામડાની થેલી (૩) [फा. बहिश्त; સર૦ हिं. भिश्त] દખસું

ભસ્મ સ્ત્રી૦ [सं.] રાખોડી (૨) યજ્ઞની કે મંત્રેલી રાખ (૩) ધાતુની વૈદકીય રાખ; માત્રા.[–**કરી દેવું, કરી નાખવું.**] ૦ક વિ૦ બાળીને ભસ્મ કરી દે એવું (૨) પું૦ ખાય તેટલું બળી જાય – ગુણ ન દે એવો પેટનો એક રોગ. ૦ગંધા સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ (૨) એક જાતનું અત્તર. **૦સાત્** અ૦ રાખોડીરૂપ. **–સ્માવશેષ** વિ૦ [+ अवशेष] રાખોડીના રૂપમાં બાકી રહેલું; નાશ પામેલું. **–સ્માસુર, –સ્માંગદ** પું૦ (સં.) [+ असुर, अंगद] એક રાક્ષસ. **–સ્મીભૂત** વિ૦ [सं.] ભસ્મ બનેલું

ભળ સ્ત્રી૦ [‘ભળવું’ ઉપરથી] ભળી જવું તે (૨) પ્રથમ ભળતાં થતો સંકોચ.[–**ભાગવી** = શરમ તૂટવી.]

ભળકડું ન૦ [સર૦ म. भल्या = પ્રભાત] (કા.) જુઓ ભરભાંખળું. **–ડિયો** પું૦(સં.)સવારે દેખાતો તેજસ્વી ગ્રહ; શુક્ર

ભળકિયું ન૦ [सं. भद्र; प्रा. भल्लय ? કે ‘ભાળવું’ ઉપરથી ?] બાળકના કાંડાનું દર્શનિયું; ભડકિયું

ભળકુ(–કૂ)ડું વિ૦ [‘ભળવું’ ઉપરથી; સર૦ म. भळू] ભોળું; નિખાલસ

ભળકું વિ૦ [‘ભળતું’ ઉપરથી] મળતાવડું (૨) ન૦ [सं. भल्लकं; प्रा. भल्लयं] ભાલો; ભલકું

ભળકૂડું વિ૦ જુઓ ભળકુડું

ભળતું વિ૦ [‘ભળવું’ ઉપરથી] ભળી જાય – મળતું આવે એવું (૨) જુઓ ભલતું

ભળભળિયું વિ૦ જુઓ ભડભડિયું

ભળભાંખળું ન૦ જુઓ ભરભાંખળું

ભળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભેળવવું (प्रा. मेल, सं. मेलय्)] ભેગું મળી જવું (૨) અમુકના જેવા હોવું; મળતું આવવું (૩) [?] છોળવું; ધાવણ ઓકવું (બાળકે)

ભળામણ(–ણી) સ્ત્રી૦ જુઓ ભલામણ (૨) [‘ભળાવવું’ ઉપરથી] ભળાવવું તે; સોંપણ

ભળાવવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. भलाविअ (सं. भल्)] ભલામણ કરવી (૨) સોંપવું (૩) ઢોરને ગોવારામાં હળતું કરવું

ભંગ પું૦ [सं.] તૂટવું કે ભાંગી પડવું તે (૨) તોડવું તે (૩) નાશ (૪) વિઘ્ન (૫) વાંક; વળાંક. [–**પડવો** = વિઘ્ન થવું; તૂટવું; બગડવું. –**પાડવો** = વિઘ્ન કરવું; અટકાવવું.]

ભંગ સ્ત્રી૦[सं.] ભાંગ. ૦ડ વિ૦ભાંગનો વ્યસની ૦ડખાનું ન૦ભાંગનું પીઠું. –ગી વિ૦ ભંગડ

ભંગડો પું૦ જુઓ ભંગિયો (તુચ્છકારમાં). –ડી સ્ત્રી૦ ભંગિયા કે ભંગિયાની સ્ત્રી

ભંગાણ ન૦ [ભાંગવું, ભંગાવું ઉપરથી] ભંગ (૨) તૂટ [–પડવું]

ભંગાર પું૦ [‘ભંગ’ પું૦ ઉપરથી] ભાગેલાં વાસણ કે બીજો સરસામાન. **–રો** પું૦ભંગાર ખરીદી લેનાર

ભંગાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ ‘ભાંગવું’નું [કર્મણિ અને પ્રેરક

ભંગિ(–ગી) સ્ત્રી૦ [सं.] વ્યંગ;વાચાની ચાતુરી (૨) રીત; ઢબ (૩) અંગોનો મરોડ (૪) પગથિયું

ભંગિયો પું૦ [ભંગી પરથી] બહોરવાનું કામ કરનાર જાતનો માણસ. [**ભંગિયાને જા !** =હલકામાં હલકા ઠેકાણે નાતરું કર ! (૨) ઢીસતી રહે !] **–યણ** સ્ત્રી૦ ભંગડી

ભંગી વિ૦ [सं.] ભંગડ (૨) પું૦ [સર૦ हिं.] ભંગિયો (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ભંગિ. ૦જંગી વિ૦ ભંગડ (૨) ઢંગધડા વગરનું

ભંગુર વિ૦[सं.] ભાગી જાય એવું(૨)નાશવંત; [અસ્થાયી

ભંગોરું ન૦ [સર૦ हिं. भंगुरा] એક જાતનું ઘાસ

ભંજક વિ૦ [सं.] ભાગનાર; ટાળનાર. **–ન** ન૦ ભાંગવું તે (૨) નાશ. (૩) વિ૦ ભંજક. જેમ કે, પરદુઃખભંજન. **–વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. भंज्] ભાંગવું (પ.)

ભંજાડ પું૦ [सं. भञ्ज् પરથી] ભાંગફોડ; વિનાશ

ભંટ(–ઠ) ન૦ ઘાસ પર થતું એક કાંટાળું બીજ (એ લૂગડે ચોંટી જાય છે)

ભંઠિયો પું૦ જુઓ ભંટ

ભંડક [प्रा. भंडग] ભોંયરું (૨) સ્ટીમરમાં ફાળકાની ફરતે આવેલી ત્રીજા વર્ગના

મુસાફરોની જગા. **-કિયું** ન૦ નાનું ભોંયરું

ભંડાર પું૦ [प्रा. (सं. भाण्डागार); સર૦ हिं.; म.] ધનધાન્ય વગેરે ભરી રાખવાની જગા (૨) ખજાનો; સંગ્રહ (૩) વહાણના તૂતકની નીચેનો ભાગ (૪) દુકાન. જેમ કે, ખાદી-ભંડાર, સ્વદેશી ભંડાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ભંડારમાં મૂકવું (૨) છુપાવવું. **-રિયું** ન૦ ભીંતમાં બારણાવાળો ગોખલો (૨) ગાડા નીચેની પેટી જેવી ગોઠવણ (૩) ઘરમાં ઓરડાની પાછળનો નાનો ખંડ. **-રી** પું૦ ખજાનચી (૨) કોઠારી (૩) એક અટક. (૪) [સર૦ म.] તાડી અને દારૂ ગાળવાનો ધંધો કરનારી એક જાતનો માણસ. **-રો** પું૦ [સર૦ हिं., म. भंडारा] ગામ કે નાતના તમામ માણસોને અપાતું જમણ (૨) સાધુઓનું જમણ

ભંડોળ ન૦ [प्रा. भंड (सं. भाण्डय्) = એકઠું કરવું; સર૦ म. भांडवल] ભેગી કરેલી કોઈ પણ મૂડી. **-ળિયું** વિ૦ ખજાનાને કે ભંડોળને લગતું (૨) સૌના વાપરનું; મિશ્ર. **-ળિયો** પું૦ ભંડોળવાળો માણસ

ભંપાડું વિ૦ [ભમ (જાડું) + પાડું ? સર૦ म. भंवाळ] પાડા જેવું જાડું

ભંપોલ(-ળ) વિ૦ [ભમ + પોલું; સર૦ પોલું-ભમ] અંદરથી પોલું; બોદું

ભંભલી સ્ત્રી૦ [दे. भंभा = ભેરી (તેના જેવા ઘાટ)] (કા.) સાંકડા મોંની બદામના ઘાટની બતક

ભંભારવ પું૦ [सं.] ગાય, બળદનો અવાજ (૨) મોટો પોલો લાગતો અવાજ

ભંભેરવું સ૦ક્રિ૦ ['ભેરવવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. भंभरना (हिं. भंभेरि = ડર)] ભંભેરણી કરવી. **-ણી** સ્ત્રી૦ સાચાંજૂઠાં; ખોટી ઉશ્કેરણી

ભંભો પું૦ [જુઓ ભંભલી] પાણી રાખવાનું માટીનું વાસણ

ભંભોળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ફંફોળવું] શોધવું; [ફાંફાં મારવાં

ભા સ્ત્રી૦ [सं.] કાંતિ; તેજ

ભા પું૦ ['ભાઈ' ઉપરથી] વડીલ માટે સંબોધન (૨) દાદા, બાપ કે મોટાભાઈ. [**-પાસે જવું** = મરી જવું.]

ભાઈ પું૦ [प्रा. भाइ (सं. भ्रातृ)] માજાયો; સહોદર (૨) કાકા, મામા, માસી વગેરેનો દીકરો (૩) કોઈ પણ માણસ માટે વિવેકયુક્ત સંબોધન. **૦બાપા** પું૦ બ૦વ૦ 'ભાઈ, બાપા' એવી નમ્ર વિનવણી ને આજીજી-સૂચક શબ્દો. [**-કરવા** = કાલાવાલા કરવા. (૨) નરમાશથી - સમજાવીને કામ લેવું.] **૦ચારો** પું૦ ભાઈ જેવું વર્તન; દોસ્તી. **૦જી** પું૦ જેઠ. **૦દાવો** પું૦ ભાઈ તરીકેનો હક કે સબંધ. **૦બીજ** સ્ત્રી૦ કારતક સુદ બીજ. **૦ભાંડુ** ન૦બ૦વ૦ એક માબાપનાં છોકરાં. **૦બંધ** પું૦ મિત્ર. **૦બંધી** સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી. **૦લો** પું૦ ભાઈ (લાડમાં) (૨) નાનો છોકરો. **૦શ્રી** પું૦બ૦વ૦ (લખાણમાં) વિવેકનું સંબોધન. **૦સલામ** સ્ત્રી૦ 'ભાઈ, સલામ' એમ કહીને નમ્ર વિનવણી અને આજીજી [**-કરવી.**] **૦સંગ** પું૦ બ૦વ૦ [+ સિંહ ?] અચ્ચાજી, બેટમજી (તુચ્છકારમાં). **૦સાહેબ** પું૦ બ૦વ૦ મોટા ભાઈ! સાહેબજી! [**-કહેવા, કહેવડાવવાં** = તોબા પોકારવી, પોકારાવવી; હાર્યા કહેવું કે કહેવરાવવું.]

ભાઉ પું૦ [प्रा., म. (सं. भ्रातृ)] ભાઈ. **૦સાહેબ** પું૦ [म.] પેશ્વાઈનો એક ઇલકાબ

ભાએ(-ય,-યે)ગ ન૦ + જુઓ ભાગ્ય (પ.)

ભાકડ વિ૦ [સર૦ म.; જુઓ બાખડું] વાંઝિયું (૨) દૂધ દેતું બંધ થયેલું; ઊચી ગયેલું. **૦કથા** સ્ત્રી૦ અશક્ય વાત

ભાખર(-રો) પું૦ [સર૦ म. भाकर; (सं. भ्रस्ज् = શેકવું ઉપરથી] મોટો જાડો રોટલો. **-રી** સ્ત્રી૦ જાડી કઠણ રોટલી

ભાખવું સ૦ક્રિ૦ [सं. भाष्] બોલવું (૨) ભવિષ્ય [કહેવું

ભાખા સ્ત્રી૦ + ભાષા

ભાગ પું૦ [सं.] અંશ; હિસ્સો (૨) પુસ્તકનો હિસ્સો. ઉદા૦ ભાગ પહેલો (૩) ભાગાકાર (ગ). [**-કાઢી નાખવો** = ભાગિયા મટવું. **-ચાલવો** = (ગ.) ભાગી શકાવું. ઉદા૦ ૨૦ની સંખ્યાનો પાંચ વડે ભાગ ચાલશે. **-પડવો** = વહેંચાવું; કશાનો હિસ્સો થવો. **-રાખવો** = કોઈ કામધંધામાં ભાગિયા તરીકે જોડાવું; ભાગિયા બનવું.] **૦ચિહ્ન** ન૦ ભાગાકારનું

(÷) ચિહ્ન (ગ.). **૦બટાઈ** સ્ત્રી૦ [हिं. बांटना (सं. वंट्)] મહેસૂલ તરીકે ખેતીની ઊપજનો ભાગ આપવો તે. **૦લું** વિ૦ ભાંગેલું; તૂટેલું (૨) ખોખરું; ફાટવાળું (માટીનું વાસણ). [**ભાગલા પગ** = નાઉમેદી; નિરાશા. **ભાગલાં હાડકાં** = હરામ હાડકાં; આળસુપણું. **હાથપગનું ભાગલું** = આળસુ; ઢીલું. **ભાગલે પગે** = ડરતાં ડરતાં (૨) નિરાશ થઈને.] **૦લો** પું૦ ભાગ; ટુકડો. [**ભાગલા પાડવા** = ભાગ કરવા.] (૨) માતાના નૈવેદ્યનો થાળ

ભાગવત વિ૦ [सं.] ભગવાનને લગતું (૨) ન૦ (સં.) અઢાર પુરાણોમાંનું એક

ભાગવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભાંગવું] તૂટવું; કકડા થવા; નાશ પામવું (૨) દૂર થવું (જેમ કે ભો ભાગવો) (૩) દેવાળું કાઢવું (જેમ કે પેઢી ભાગી) (૪) [સર૦ हिं. भागना] નાસવું. (૫) સ૦ ક્રિ૦ કકડા કરવા; તોડવું (૬) લૂંટીને પાયમાલ કરવું (જેમ કે ગામ) (૭) અદા ન કરવું; પાછું ન વાળવું (જેમ કે ઋણ, વ્યાજ) (૮) ભાગ કરવા; ભાગાકાર કરવો (ગ.) (૯) [सं. भञ्ज्] વાળવું (દોરડું). [**ભાગી જવું** = નાસી જવું (૨) તૂટી જવું. **ભાગી રાત** = પાછલી રાત; મધ્યરાત્રિ પછીનો સમય.]

ભાગળ સ્ત્રી૦ જુઓ ભાગોળ. **-ળિયો** પું૦ દુકાનદાર (૨) ભાગોળનો – શહેરના દરવાજાનો કારકુન [રકમ (ગ.)

ભાગાકાર પું૦ [सं.] ભાગવું તે કે તેથી આવતી

ભાગાડ પું૦ ઢોરનો હાડકાંવાળો ભાગ (પૂંઠનો?)

ભાગાનુબંધ ન૦ [सं.] પૂર્ણાંક સહિત અપૂર્ણાંક આંકડો (ગ.) [નાસાનાસ

ભાગાભાગ(-ગી) સ્ત્રી૦ ['ભાગવું' ઉપરથી]

ભાગિયું વિ૦ ['ભાગ' ઉપરથી] ભાગીદાર. **-યણ** સ્ત્રી૦ ભાગીદાર સ્ત્રી. **-યો** પું૦ ભાગીદાર

ભાગીદાર પું૦ [ભાગ + फा. दार] ભાગવાળો; હિસ્સેદાર (૨) ગોઠિયો; સાથી. **-રી** સ્ત્રી૦ ભાગીદારપણું; પંતિયાળું

ભાગીરથી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) ગંગા નદી

ભાગુ વિ૦ ['ભાગવું' ઉપરથી] મહેનતથી કંટાળનારું; આળસુ (૨) મુશ્કેલ; મહેનતનું

ભાગું વિ૦ ['ભાગ' ઉપરથી] -ને કારણે; લીધે. ઉદા૦ દુઃખ ભાગા ડરો નહિ

ભાગેડુ પું૦ [ભાગવું ઉપરથી] નાસી જનાર

ભાગોવડ વિ૦ ['ભાગ' ઉપરથી] વચલા વાંધાનું

ભાગોળ સ્ત્રી૦ [સર૦ सं. आ-भोग; म. भांगणी = વાવ્યા વિના રાખેલો ભાગ] શહેરના કોટનો દરવાજો (૨) ગામનું પાદર (૩) બજાર; ચકલું. [**ભાગોળ જેવું** = પહોળું, વકાસેલું (મોં). **ભાગોળે જવું** = ઝાડે ફરવા જવું. **ભાગોળે દીવા કરવા** = બધે જાહેર કરવું.]

ભાગ્ય ન૦ [सं.] નસીબ. [**-ઊઘડવું, ફળવું** = ભાગ્યવાન – સુખી થવું. **-ફરવું** = દુર્ભાગ્યની દશા બદલાઈને સારી દશા શરૂ થવી; સુખપ્રાપ્તિ થવા લાગવી. **-ફરી વળવું, -ફૂટવું** = અવદશા થવી.] **૦વશાત્** અ૦ નસીબજોગે. **૦વંત, ૦વાન, ૦શાળી** વિ૦ નસીબદાર. **૦હીન** વિ૦ કમનસીબ

ભાગ્યુંતૂટ્યું વિ૦ [ભાગવું + તૂટવું] ભાંગેલુંતૂટેલું (૨) સળંગ કે અટકયા વગર નહિ એવું; તૂટક

ભાગ્યે અ૦ [सं.] કદાચ; કવચિત્

ભાચરો પું૦ [સર૦ म. भाचर = ભઠ્ઠી] એક માટીનું વાસણ. [**ભાચરા જેવું** = મોઢું, પહોળું ને બેડોળ.]

ભાજક પું૦ [सं.] ભાગનાર સંખ્યા (ગ.)

ભાજન ન૦ [सं.] વાસણ; પાત્ર (૨) (સમાસને અંતે) આધારસ્થાન, અધિકારી, એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ દયાભાજન

ભાજવું અ૦ક્રિ૦ (૨) સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ભાંજવું

ભાજી સ્ત્રી૦ [प्रा. भज्जिआ; સર૦ हिं., म.] શાક લાયક કુમળા છોડ કે તેનું શાક. **૦ખાઉ** વિ૦ ભાજી ખાનારું (૨) [લા.] તાકાત વગરનું. **૦પાલો** પું૦ ભાજી પાલો વગેરે. **૦મૂળા** પું૦ બ૦વ૦ મૂળો અને તેવી ભાજી (૨) [લા.] તુચ્છ-લેખામાં ન લેવા જેવી વસ્તુ [ભાગવાની રકમ

ભાજ્ય વિ૦ [सं.] ભાગી શકાય તેવું (૨) ન૦

ભાટ પું૦ [सं., प्रा. भट्ट; સર૦ हिं., म.] રાજાઓના ગુણગાન ગાનાર એક જ્ઞાતિનો માણસ.

(૨) [લા.] ખુશામતિયો. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ભાટણ (તિરસ્કારમાં). **૦ણુ** સ્ત્રી૦ ભાટ કે ભાટની સ્ત્રી. **૦વેડા** પું૦ બ૦ વ૦ ભાટની પેઠે અતિશયોક્તિથી વખાણ કરવાં તે. **–ટાઈ** સ્ત્રી૦ ભાટનું કામ–પદ (૨) ભાટવેડા

ભાટિયો પું૦ [सं. भट्ट પરથી; हिं. भाटिया, म. भाटया] એ નામની એક જ્ઞાતિનો માણસ (૨) [सं. भाट = ભાડું; અથવા ભાઠું ઉપરથી ?] દૂધ વેચનાર; ઘાંચી (૩) કાછિયો (ગામડામાં). **–યણ** સ્ત્રી૦ ભાટિયાની કે ભાટિયા જ્ઞાતિની સ્ત્રી

ભાઠ સ્ત્રી૦, **–ઠું** ન૦ [प्रा. भट्ठ (सं. भृष्ट)] ચામડી છોલાઈ પડેલું ચાંદું

ભાઠું ન૦ [સર૦ हिं. भाठ; हिं., म. भाट; સર૦ दे. भट्ठी = ધૂળ વિનાની સપાટ જમીન] નદીકાંઠાની રેતાળ જમીન (૨) છીછરા પાણીવાળી જગા (૩) શેરડીનો મૂળવાળો કકડો (૪) જુઓ ‘ભાઠ’માં (૫) કપડા પર પડેલો ચીકટો કે સહેલાઈથી ન ધોવાય તેવો ડાઘ

ભાઠેલો પું૦ અનાવિલ બ્રાહ્મણનો એક પેટા ભાગ

ભાડ સ્ત્રી૦ [दे.] અનાજ શેકવાની ભઠ્ઠી (૨) ભાડભૂંજાનું કલેડું (૩) મોટો કૂવો (૪) [सं. भाटि] વેશ્યાઓની દલાલી કે ભડવાઈની કમાઈ. **૦ભૂંજણ** સ્ત્રી૦ [+ ભૂંજવું પરથી] ભાડભૂંજાની સ્ત્રી. **૦ભૂંજો** પું૦ ભઠ્ઠીથી ધાણીચણા ઇ૦ શેકવાનો ધંધો કરનાર

ભાડવાત પું૦ [‘ભાડું” ઉપરથી] જુઓ ભાડૂત

ભાડાખત ન૦; **ભાડાચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ [ભાડું + ખત, ચિઠ્ઠી] ભાડા સંબંધી દસ્તાવેજ

ભાડિયો પું૦ [‘ભાડ’ ઉપરથી] અનાજ શેકવાનું કાણાવાળું હાંલ્લું

ભાડું ન૦ [सं. भाटक, प्रा. भाडय, हिं. भाड़ा, म. भाडें] કોઈ પણ વસ્તુ વાપર્યા બદલ આપવાનું નાણું. [**ભાડાની વહેલ** = [લા.] ગમે ત્યારે ઉલાળી મેલાય — તજી દેવાય તેવી વસ્તુ. **ભાડાનું ઘર** = [લા.] પોતાની ન હોવાથી ગમે ત્યારે પાછી સોંપવી પડે તેવી વસ્તુ. **ભાડું ભરવું** = ભાડા તરીકે આપવું. **ભાડે આપવું** = ભાડાની રકમ લઈ વાપરવા આપવું. **ભાડે રાખવું, લેવું** = ભાડું આપી વાપરવા રાખવું.] **–ડૂત** પું૦ ભાડે રહેનાર. **–ડૂતી** વિ૦ ભાડે રાખેલું (૨) પૈસા ખાતર કામ કરતું; ‘મર્સિનરી’

ભાણ પું૦ [प्रा. (सं. भानु)] સૂર્ય (૨) [सं.] નાટકનો એક પ્રકાર, જેમાં એક પાત્ર જ રંગભૂમિ પર આવે છે

ભાણાવહેવાર પું૦ [ભાણું + વહેવાર] સાથે બેસી જમવાનો સંબંધ; રોટીવહેવાર

ભાણાભેદ પું૦, **ભાણાંતર** ન૦ ભાણું પીરસવામાં ફરક – પક્ષપાત. [**ભાણાભેદ કરવો, રાખવો. ભાણાંતર કરવું.**]

ભાણિયો પું૦ જુઓ ભાણેજ (૨) [લા.] વીંઢાળવી પડે એવી વસ્તુ – સોગાત

ભાણી સ્ત્રી૦ જુઓ ભાણેજી

ભાણું ન૦ [प्रा. भाण, भायण (सं. भाजन); म. भाणें] પીરસેલી થાળી. [**ભાણા ઉપરથી ઉઠાડવું** = જમતાં જમતાં ઉઠાડવું (૨) ગુજરાનનાં સાધન ઝંટી લેવાં. **ભાણામાં ધૂળ નાખવી** = ખાણું ખરાબ કરવું; ચાલતા ગુજરાનને નુકસાન કરવું. **ભાણાં ખડખડ** = જમતી વખતે કંકાસ (૨) ઠાલાં ભાણાં ખખડવાં – ગરીબાઈને લીધે ભૂખમરો. **ભાણું માંડવું** = ખાવાનું પીરસવું (૨) ખાવા બેસવું.]

ભાણેજ પું૦ [प्रा. भाइणेज्ज (सं. भागिनेय); हिं. भानजा; म. भाचा] ભાણો; બહેનનો દીકરો. **૦વહુ** સ્ત્રી૦ ભાણેજની વહુ. **–જાં** ન૦ બ૦ વ૦ બહેનનાં છોકરાં. **–જી** સ્ત્રી૦ બહેનની છોકરી; ભાણી

ભાણો પું૦ [જુઓ ભાણેજ] ભાણિયો

ભાત પું૦ [प्रा. भत्त (सं. भक्त); हिं., म.] રાંધેલા ચોખા (૨) ભાતું (કામગીરીની જગા ઉપર લઈ જવાનું) (૩) પું૦; ન૦ ડાંગર. **૦ખાઉ** વિ૦ વધારે પ્રમાણમાં ભાત ખાનારું (૨) [લા.] ઢીલું; પોચું. **૦લું** ન૦ (કા.) ગરમ રોટલો, દૂધ, ઘી વગેરેનું સવારનું ભોજન. **–તિયું** ન૦ ભાત કાઢવાનો તાવેથો કે ઝારો (૨) ભાત ઓસાવવાનો કાણાંવાળો ટોપલો (૩) એક પક્ષી. **–તું(–થું)** ન૦ મુસાફરીમાં સાથે લીધેલું ખાવાનું (૨) ભથ્થું. [**બાંધવું, બંધાવવું**]

ભાત (ત,) સ્ત્રી૦ [प्रा. भत्ति (सं. भक्ति) हिं. भाँति]

વેલ બુટ્ટીવાળી છાપ(૫) રીત;પ્રકાર.[**-ઊઠવી, પડવી** = છાપ ઊઠવી; આકૃતિ છપાવી. **-પાડવી** = આકૃતિ પાડવી (૨) નોખું તરી આવવું (૩) ઠાક દઈ-નિંદા કરી હલકું પાડવું.] **૦ભાતનું, -તીગર(-ળ), -તીલું** વિ૦ રંગબેરંગી; તરેહવાર

ભાથી,-થિયો પું૦ ['ભાથો' પરથી] બહાદુર લડવૈયો. **-થિયા દાદા** પું૦ બ૦ વ૦, **૦ખતરી** પું૦(સં.) સાપ, વીંછી વગેરેનું ઝેર ઉતારવા જેની આણ દેવાય છે તે દેવપુરુષ

ભાથું ન૦ જુઓ ભાતું (૨) [જુઓ ભાથો] બાણ રાખવાની કોથળી

ભાથો પું૦ [दे. भत्थ, भत्था (सं. भस्त्रा); हिं. भाथा; म. भाता] બાણ રાખવાની કોથળી(૨) ધમણ (૩) રાંધવાનો સામાન રાખવાની થેલી

ભાદરવો પું૦ [सं. भाद्रपद, प्रा. भाद्दवअ; हिं. भादों; म. भादवा, भादवड] પું૦ વિક્રમ સંવતનો અગિયારમો માસ. [**ભાદરવાની ભેંસ** = સારી પેઠે ખાઈ પી મસ્ત થયેલી વ્યક્તિ. **ભાદરવાનો ભીંડો** = થોડા વખતની મોટાઈથી છકી ગયેલી વ્યક્તિ.]

ભાદ્રપદ પું૦[સં.] ભાદરવો. **-દા** સ્ત્રી૦પચીસમું અને છવ્વીસમું નક્ષત્ર (પૂર્વા અને ઉત્તરા)

ભાન ન૦ [સં.] શુદ્ધિ; હોશ (૨) સ્મરણ (૩) સમજ; અક્કલ (૪) કલ્પના; ભાસ (૫) સાવચેતી; કાળજી. [**-આવવું, થવું** = શુદ્ધિમાં આવવું (૨) યાદ આવવું (૩) સમજ પડવી. **-કરાવવું** = ભાન થાય એમ કરવું.] **૦ભૂલું** વિ૦ ભાન ભૂલેલું

ભાબાપાપણું ન૦ [ભા (ભાઈ) + બાપા + પણું] (કા.) ભાઈબાપા કરવા તે

ભાનુ પું૦ [સં.] સૂર્ય. **૦મતી** સ્ત્રી૦ (સં.) [એક નામ

ભાભી સ્ત્રી૦ [प्रा.भाउज्जाइया(सं.भ्रातृ+जाया); સર૦ हिं.; म. भावी] ભાઈની સ્ત્રી. **૦જી** સ્ત્રી૦ ભાઈજીની પત્ની; જેઠાણી(૨)ભાભી (માનાર્થે)

ભાભુ સ્ત્રી૦ [સર૦ ભાભી] બાપની મા (૨) ભાભી (૩) મોટા કાકાની વહુ

ભાભો પું૦ ['ભા' ઉપરથી; સર૦ म. भावडा, भांब्या] કણબી (૨)જડસો. [**ભાભા પાડળી** [સર૦ મ.] = અશક્ત ને બાયલો પુરુષ. **ભાભા ભૂત** = જડસું; મૂર્ખ.]

ભામ પું૦ ચામડાં ઉપરનો વેરો (૨) [જુઓ ભ્રમ; સર૦ म. भांव] + ભ્રમ [પ.] (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ ભામા

ભામટો પું૦ ['ભમવું' ઉપરથી; સ૦ म. भामटा, हिं. भामतीय] રખડેલ; ઉઠાવગીર; ભમતો ચોર

ભામણાં ન૦બ૦વ૦ [प्रा. भांमण (सं. भ्रमण) = (હાથ) ફેરવવા તે પરથી] ઓવારણાં [**-લેવાં**]

ભામા સ્ત્રી૦ [સં.] ભામિની

ભામાં ન૦ બ૦ વ૦ ['ભમવું' ઉપરથી] ફાંફાં(૨) [प्रा. भाम, भमाड (सं. भ्रमय्)] પાખંડ (૩) ભ્રમણા; વહેમ

ભામિની સ્ત્રી૦ [સં.] સ્ત્રી (૨) રૂપાળી જુવાન સ્ત્રી (૩) કામાતુર કે ક્રોધે ભરાયેલી સ્ત્રી

ભામું ન૦ ['ભ્રમ' ઉપરથી; સર૦ म. भांव] ખોટો વહેમ; ગાંડપણ. **-મો** પું૦ભ્રમણા; મોહ

ભાય(-યે)ગ ન૦ [प्रा. भाअ (सं. भाग)] + ભાએગ; ભાગ્ય (પ.)

ભાયડો પું૦ ['ભાઈ' પરથી; સર૦ हिं. भाय] પુરુષ (૨) પતિ. [**ઊભે, છતે ભાયડે** = ભાયડો જીવતો હોવા છતાં (સ્ત્રીએ નાતરે જવું.)]

ભાયાત પું૦ ['ભાઈ' ઉપરથી] પિત્રાઈ (૨) રાજાનો પિત્રાઈ. **-તી** વિ૦ ભાયાતને લગતું

ભાયો પું૦ ['ભાઈ' ઉપરથી] ભાઈ (લાડમાં)

ભાર પું૦ [સં.] વજન (૨) ચોવીસ મણનું વજન (૩) ૨૦૨૧૭૪૦૦૦ની સંખ્યા (૪) વીસ તોલાનું કે એક તોલાનું વજન(૫) અપચો; અજીર્ણ (૬) [લા.] જવાબદારી (૭) વિસ્તાર (૮) વજન; વક્કર; વટ (૯) આભાર; પાડ (૧૦) અમુક તોલ જેટલું તે. ઉદા૦ પૈસાભાર રતિભાર (૧૧) (ઘણુંખરું પું૦ બ૦વ૦) ગજું; ગુંજાશ. ઉદા૦ તારા તે બોલવાના શા ભાર? (૧૨) ગ્રહ, દશા કે મંતરજંતરની અસર (૧૩) જથો; સમૂહ. [**-આવવો** = બોજો લાગવો (૨) તકલીફ પડવી. **-ઉપાડવો** = બોજો કે જવાબદારી ઉઠાવવાં. **-કરવો** = વજન - બોજ નાખવાં. **-ખોવો, ગુમાવવો** = વટ, વક્કર ખોવાં; હલકા પડી જવું. **-ચડવો**

=અસર પડવી (૨) પાડ ચડવો; અહેશાન ચડવું. **-છાંડવો**=માન ઊતરી જવું. **-જવો**=ભાર ખોવો; હલકા પડવું. **-તાણવો**=બોજો કે જવાબદારી ઉપાડવાં. **-પડવો**=જુઓ ભાર આવવો. **-ભરવો**=જુઓ ભાર લાદવો. **-ભાગવો**=નિઃસંકોચ બોલાય એવો સંબંધ થવો (૨) પ્રતિષ્ઠા ઓછી થવી; માન ગુમાવવું. **-માં રહેવું**=પોતાનું માન-વટ સાચવીને વર્તવું; તેને આંચ ન આવે.તેની પેરવીમાં રહેવું. **-મૂકવો**=વજન કે બોજ મૂકવાં (૨) જવાબદારી નાખવી-સોંપવી (૩) ઉપકાર ચડાવવો (૪) મહત્ત્વ આપવું (૫) આગ્રહ કરવો. **-રહેવો**=બાદી કે અપચાથી પેટ ભારે થવું (૨) માન-વક્કર સચવાવાં. **-રાખવો**=માન સાચવવું. **ભારે મારવું**=મોટો ભાર વહેવરાવવો (૨) નાહક ભાર વહોરાવવો; હેરાન કરવું.] **૦ખમું** વિ૦ ભાર ખમી શકે તેવું. **૦ખાનું** ન૦ ભાર ભરવાનું વાહન (૨) માલગાડી. **૦ગોળી** સ્ત્રી૦ બાળકોને પેટમાં રહેતા ભાર માટે એક ઔષધિ. **૦વાહક, ૦વાહી** વિ૦ ભાર વહન કરનારું (૨) જવાબદારી ઉઠાવનારું

ભારજા સ્ત્રી૦ જુઓ ભાર્યા [પીઠ

ભારઝલું વિ૦ [ભાર+ઝીલવું] ભારેખમ; પુખ્ત;

ભાર(-રો)ટિયું ન૦, **-યો** પું૦ જુઓ ભારવટિયો; મોભ; પાટડો

ભારણ ન૦ ['ભારવું' ઉપરથી] દબાણ; વજન (૨) ભારવું-રાખમાં દાબવું તે (૩) વશીકરણ; જાદુ

ભારત પું૦; ન૦ [સં.] હિંદુસ્તાન (૨) ન૦ (૩) વિ૦ જુઓ મહાભારત. [**-ચલાવવું**=લંબાણ કરવું (૨) લાંબું લાંબું ટાયલું કરવું.] **૦બળિયા** પું૦ બ૦ વ૦ ખૂબ જોરથી નીકળેલા બળિયા. **૦વર્ષ** પું૦; ન૦ હિંદ; ભારત દેશ

ભારતી સ્ત્રી૦ [સં.] વાણી; સરસ્વતી (૨) સંન્યાસીઓના દસ વર્ગોમાંનો એક (૩) (સં.) ભારત માતા

ભારતીય વિ૦ [સં.] ભારતવર્ષનું કે તેને લગતું

ભારથી વિ૦ ['ભારત' ઉપરથી; સર૦ हिं. भारथी =યોદ્ધો] બહાદુર (૨) ['ભારતી' પરથી; જુઓ ભારતી (૨)] ગોસાંઈની એક અટક

ભારદોરી સ્ત્રી૦ [ભાર (म. भारणें=મંતરવું) + દોરી; સર૦ म.] ગર્ભસ્રાવ ન થાય તે માટે ગર્ભિણીની કેડે બંધાતી મંતરેલી નાડાછડી

ભારદ્વાજ પું૦ [સં.] (સં.) અગસ્ત્ય ઋષિ (૨) દ્રોણાચાર્ય (૩) સપ્તર્ષિમાંના એક (૪) ભરદ્વાજના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો (૫) એક પક્ષી

ભારબરદારી વિ૦ [फा. बारबरदारी; म.] ભાર વહેનારું (૨) સ્ત્રી૦ ભાર વહેવો તે

ભારબોજ પું૦ [ભાર+બોજો] ભાર; વજન (૨) [લા.] જવાબદારી (૩) વક્કર

ભારવક્કર પું૦ [ભાર+વક્કર] ભારબોજ; વજન; વક્કર; મોભો

ભારવટ(-ટિયો) પું૦ [सं. भारवत् કે भारवह्; સર૦ म. भारवट, भारोट] જુઓ ભારટિયો

ભારવું સ૦ક્રિ૦ ['ભાર' પરથી; સર૦ हिं. भारना] રાખમાં દાબી રાખવું (દેવતા) (૨) વશીકરણ કરવું; મોહિત કરવું

ભારંડ ન૦ [સં.] એક પક્ષી

ભારી વિ૦ [સં.] ભારે (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ ભારો; म.] મોટી ઝૂડી કે નાનો ભારો

ભારે વિ૦ [प्रा. भारिअ (सं. भारिक)] વજનદાર (૨) મુશ્કેલ (૩) કીમતી (૪) પચવામાં મુશ્કેલ એવું (ખોરાક પાણી ઇ૦) (૫) અ૦ અતિ; ખૂબ. [**-કરી!**=કમાલ કરી! **-કરવું**=કોઈ વાતને અતિશયોક્તિથી મોટી-મોંઘી કરવી. **-છેડે**=ગર્ભાવસ્થાના અંતિમ દિવસો ચાલતા હોય એવી સ્થિતિએ. **-થઈ !**=કમાલ થઈ! **-થવું**=માન માગવું; મોટાઈ ધારણ કરવી (૨) વજનમાં વધવું (૩) મુશ્કેલ થવું. **-દિલે**=ખિન્ન હૃદયે. **-પગે હોવું**=સગર્ભા હોવું. **-પડવું**=બોજા જેવું લાગવું; ન સહેવાવું (૨) મોંઘું પડવું. **-મિજાજ**=ઉગ્ર મિજાજ. **-લાગવું**=(શરીર) સુસ્ત જણાવું; બીમારીની બેચેની લાગવી.] **૦ખમ** વિ૦ [सं. भारक्षम; કે ભાર+ખંભ(સ્તંભ)] આબરૂદાર; મોભાવાળું (૨) ગંભીર (૩) મોટાઈના ડોળવાળું. **૦વાઈ** સ્ત્રી૦ [सं. भारवाहिका] સગર્ભા

ભારો પું૦ [सं. भारक; हिं., म. भारा] ઘાસ લાકડાં વગેરેને એકત્રિત બાંધતાં થતો બોજ; ઝૂડો; મોટું વજન (૨) [?] ખુલ્લા સઢનો છેડો. **૦ટિયું** ન૦, **૦ટિયો** પું૦ જુઓ ભારટિયો. **૦ટી** સ્ત્રી૦ લાકડાની ભારી. **૦ભાર** અ૦ ['ભાર' ઉપરથી] સરખે વજને (૨) પૂરેપૂરું; ભરપૂર

ભાર્ગવ પું૦[सं.] (સં.) પરશુરામ(૨)શુક્રાચાર્ય (૩) વિ૦ પું૦ ભૃગુના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો

ભાર્યા સ્ત્રી૦ [सं.] પત્ની

ભાલ ન૦ [प्रा. भल्ल, भल्लय(सं. भद्र)? કે सं. भाल=લલાટ(જેવું સપાટ)?] ભાઠાની જમીન (૨) [सं.] કપાળ (૩) પું૦ [સર૦ म.] પાટડો (૪) સંગીતમાં એક અલંકાર (૫) પું૦; ન૦ (સં.) ધોળકાની આજુબાજુનો પ્રદેશ. **–લિયા** પું૦ બ૦વ૦ (ભાલના) ઘઉંની એક જાત

ભાલદાર પું૦ [સર૦ म.; ભાલો+દાર (फा.)] મોટા માણસની આગળ ચાલનારો ચોપદાર

ભાલિયા પું૦ બ૦ વ૦ જુઓ 'ભાલ'માં

ભાલિ(–ળિ)યો પું૦ ગાગર

ભાલુ ન૦ [सं.] રીંછ (૨) ફાલુ

ભાલું, –લો પું૦ [सं., प्रा. भल्ल; हिं., म. भाला] એક હથિયાર. **–લોડું** ન૦ [સર૦ दे. भल्लोड] તીર કે તેનું પાનું

ભાવ પું૦ [सं.] અસ્તિત્વ; હોવાપણું (૨)પ્રકૃતિ; સ્વભાવ (૩) ઇરાદો; મતલબ(૪)વૃત્તિ; લાગણી (૫) તાત્પર્ય; અભિપ્રાય (૬) ચેષ્ટા; અભિનય (૭) હેત; પ્રીતિ; ગમો(૮) આસ્થા (૯) કિંમત; દર (૧૦) આર્ય ! પૂજ્ય ! (નાટકમાં સંબોધન) (૧૧) સ્થિતિ; સ્વરૂપ: ઉદા૦ શિષ્યભાવ, પુરુષભાવ.) [**–આવવો, ઊપજવો**=સારી કિંમત મળવી (૨) હેત આવવું. **–ઊછળવા**=ભાવ વધી–ચડી જવા. **–કરવો**=દર ઠરાવવો; કિંમત નક્કી કરવી (૨) વેષ ભજવવો (૩) હેત બતાવવું –કરવું. **–ખાવો**=માન માગવું (૨) નફો ખાઈને વેચવું. **–ચડવો**=ભાવમાં– કિંમતમાં વધારો થવો. **–છોડવો**=મરણ પામવું. **–થવો** =ઇચ્છા થવી (૨) લાગણી થવી; હેત આવવું. **–નું ભૂખ્યું**=પ્રીતિ–હેત માટે આતુર. **–પડવો**=ભાવ–કિંમત નક્કી થવી; ભાવ આકારાવો (૨) ભાવ નીચે જવો. **–પડાવવો** =ભાવ–કિંમત નક્કી કરાવવી (૨) બરોબર કિંમત લેવી; ભાવ ખાવો. **–પૂછવો**= લેખવવું; પત કરવી (૨) દર વિષે પૂછપરછ કરવી. **–ભજવવો**=પોત પ્રકાશવું; સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવું. **–માં ચીરો નાખવું**= ખૂબ કિંમત લેવી. **–રાખવો**=ચાહવું; હેતપ્રીતિ રાખવાં. **–લેવો**=કિંમત લેવી (૨) કિંમત પૂછવી (૩) મન પારખવું. **ભાવે કભાવે**=મનથી કે ના-મનથી.] **૦ગંભીર** વિ૦ ગંભીર ભાવોવાળું. **૦ગ્રાહી** વિ૦ તાત્પર્યને ગ્રહણ કરનારું. **૦ગીત** ન૦ ભાવ વ્યક્ત કરતું –ભાવપ્રધાન ગીત. **૦જ** સ્ત્રી૦ ભાવ; હેત. **૦પ્રધાન** વિ૦ ભાવ જેમાં પ્રધાન છે એવું. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ ભક્તિભાવ; પ્રેમશ્રદ્ધા. **૦ભીનું** વિ૦ ભાવથી ગળગળું; ભાવમય. **૦રૂપ** વિ૦ અસ્તિવાચક; 'પૉઝિટિવ'. **૦વાચક** (વ્યા.) ભાવ બતાવનારું (નામ). **૦શૂન્ય** વિ૦ ભાવ વગરનું; શુષ્ક

ભાવટ(–ઠ) સ્ત્રી૦ [सं. भवाटवी] ઉપાધિ; જંજાળ (૨)['ભાવ' પરથી] વિચાર. [**–જવી, ટળવી, ભાંગવી**=જંજાળમાંથી છૂટવું.]

ભાવત(–ન)બીજ સ્ત્રી૦ + જુઓ ભાઈબીજ

ભાવન ન૦ ભાવના; ધ્યાન [सं.](૨)મહેણું (૩) વિ૦ [સર૦ हिं.; 'ભાવવું' પરથી]ભાવતું; ગમતું. [**–પાડવાં**=મહેણાં મારવાં; ઉતારી પાડવું.]

ભાવના સ્ત્રી૦ [सं.] કલ્પના; ધારણા(૨)આસ્થા (૩) અભિલાષા; કામના; લાગણી(૪)પટ;પુટ (૫) અનુશીલન; ધ્યાન; ચિંતન. [**–આપવી, દેવી**=પુટ આપવો; પાસ આપવો.] **૦પ્રધાન** વિ૦ સ્વભાવે વિશેષ લાગણીવાળું કે લાગણી ભરેલું. **૦વાદી** પુ૦ ભાવનાનું જીવનદૃષ્ટિમાં મહત્ત્વ માનનાર; 'આઇડિયલિસ્ટ'

ભાવર પું૦ [સર૦ हिं. भाँवर–વિવાહઅગ્નિની આસપાસ ફેરા]ગૃહસ્થાશ્રમ [(૨)પસંદ પડવું

ભાવવું અ૦ક્રિ૦ [सं. भाव પરથી]ગમવું (જીભને)

ભાવસાર પું૦ ['ભાવના'='પાસ' ઉપરથી?] (લૂગડાં છાપવાનો ધંધો કરનાર) એક જ્ઞાતિનો

માણસ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ ભાવસારની કે તે જ્ઞાતિની સ્ત્રી

ભાવાત્મક વિ૦[સં.] સત્ય (૨) અસ્તિવાચક

ભાવાનુવાદ પું૦ [સં.] શબ્દશઃ નહિ પરંતુ તાત્પર્યસૂચક અનુવાદ

ભાવાભાસ પું૦[સં.]લાગણી, વૃત્તિનો આભાસ – અસ્થાને ભાવ આરોપવો તે [ભાસ

ભાવારોપણ ન૦[સં.]ભાવનું આરોપણ; ભાવા-

ભાવાવેશ પું૦ [સં.] ભાવનો આવેશ–ઉમળકો

ભાવાર્થ પું૦ [સં.] મતલબ; તાત્પર્ય

ભાવિ(–વી) વિ૦[સં.] ભવિષ્યનું કે ભવિષ્યમાં થનારું (૨) ન૦ ભવિષ્ય; નસીબ

ભાવિક વિ૦[સં.]આસ્થાવાળું (૨)મર્મજ્ઞ; ભાવુક

ભાવિત વિ૦[સં.]ચિંતવેલું (૨) પાસ દીધેલું(૩) ભાવિક; ભાવનાવાળું(૪)શુદ્ધ નિર્દોષ. **–તાત્મા** પું૦ [+आत्मा] સ્થિર પ્રજ્ઞાવાળો; સ્થિતપ્રજ્ઞ

ભાવી [સં.] જુઓ ભાવિ

ભાવુક વિ૦ [સં.] થવાની તૈયારીમાં હોય તેવું (૨) વિચારશીલ (૩) રસજ્ઞ; સહૃદય(૪) પું૦ બનેવી (નાટકમાં)

ભાવેપ્રયોગ પું૦ [સં.] જેમાં ક્રિયાપદનો ભાવ એ જ કર્તા હોય તેવો પ્રયોગ (વ્યા.)

ભાષક પું૦ [સં.] બોલનાર; વક્તા. **–ણ** ન૦ બોલવું તે(૨)વ્યાખ્યાન. **–ણિયું** વિ૦(ભાષણના ગુનાથી)સત્યાગ્રહમાં પકડાયેલું (જેલશબ્દ)

ભાષા સ્ત્રી૦ [સં.] બોલી; વાણી; જબાન (૨) વ્રજભાષા. **૦કવિ** પું૦વ્રજભાષાનો કવિ. **૦દોષ** પું૦ભાષાના પ્રયોગમાં કે તેની અર્થવાહિતામાં દોષ. **૦પ્રયોગ** પું૦ભાષાનો પ્રયોગ–ઉપયોગ. **૦ફેર** પું૦ ભાષાનો ફેરફાર (૨) વિ૦ ભાષાના ફેરકવાળું. **૦રૂઢિ** સ્ત્રી૦ ભાષામાં રૂઢ થયેલો શબ્દપ્રયોગ. **૦લક્ષી** વિ૦ અર્થના નહિ પણ ભાષાના લક્ષવાળું. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ભાષાનું શાસ્ત્ર; 'ફાઇલોલોજી'. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ભાષાશાસ્ત્ર જાણનાર. **૦શાસ્ત્રીય** વિ૦ભાષાશાસ્ત્ર સંબંધી. **–ષાંતર** ન૦[+अंतर] અનુવાદ; તરજુમો. **–ષાંતરકાર** પું૦ અનુવાદક. **–ષિત** વિ૦ બોલેલું. **–ષી** વિ૦ બોલનાર (સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે). ઉદા૦ 'પરભાષા–ભાષી'

ભાષ્ય ન૦ [સં.] વિસ્તૃત વિવરણ. **૦કાર** પું૦ ભાષ્ય કરનાર – રચનાર

ભાસ પું૦ [સં.] ખ્યાલ; છાપ (૨) આભાસ; ભ્રાંતિ (૩) સરખાપણું; –ના જેવું દેખાવું તે. (૪) ઝાંખો પ્રકાશ (૫) [સં.] એક સંસ્કૃત નાટકકાર. **૦માન** વિ૦ ભાસતું

ભાસવું અ૦ક્રિ૦ [સં. भास्] દેખાવું (૨) સમજાવું; લાગવું (૩) પ્રકાશવું

ભાસુર વિ૦ [સં.] દેદીપ્યમાન (૨) ભયંકર

ભાસુરી સ્ત્રી૦ એક જાતની માખ (જેના ડંખથી ઘોડાં કૂતરાં મરી જાય છે)

ભાસ્કર પું૦ [સં.] સૂર્ય. **–રાચાર્ય** પું૦ (સં.) પ્રસિદ્ધ ગણિતી અને ખગોળશાસ્ત્રી

ભાસ્વર વિ૦ [સં.] ઝળકતું, તેજસ્વી (૨) પું૦ સૂર્ય (૩). દિવસ

ભાળ સ્ત્રી૦ [જુઓ ભાળવું] પત્તો; ખબર (૨) સંભાળ. [**–આપવી, દેવી** = પત્તો બતાવવો. **–કાઢવી** = શોધ કરવી; ખોળવું (૨) સંભાળ લેવી. **–દેવી** = ભાળ આપવી. **–પડવી, મળવી** = ખબર કે પત્તો મળવો. **–રાખવી, લેવી** = સંભાળ લેવી.] **૦વણ(–ણી)** સ્ત્રી૦ સુપરત. **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ ['ભાળ' પરથી] ભાળ રાખવા સોંપવું (૨) સિફારસ કરવી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. मल्] જોવું; અવલોકવું

ભાળિયો પું૦ જુઓ ભાલિયો; ગાગર

ભાળું અ૦ ભલે; ઠીક; વારુ

ભાં અ૦[રવ૦]ગાયનો કે મોટરના જેવો અવાજ

ભાંખવું (૦) સ૦ક્રિ૦ + જુઓ ભાખવું

ભાંખોડ(૦) સ્ત્રી૦, **–ડિયું** ન૦ ઘૂંટણિયું; ઢીંચણ

ભાંગ(૦ગ,) સ્ત્રી૦ [સં. भङ्गा] ગાંજાની કળી તથા પાંદડાં (૨) તેનું બનાવેલું પીણું. [**–ચડવી** = ભાંગના કેફની અસર વ્યાપવી (૨) મદ, અહંકાર થવો. **–પીવી** = ભાંગનું પીણું પીવું (૨) વગર વિચારે – જાણે કે કેફમાં – બોલવું. **–વાટવી** = ભાંગને લસોટી તેનું પીણું બનાવવું.]

ભાંગણું(–રું)(૦) વિ૦ ['ભાંગવું' ઉપરથી] ખાંડતાં ભૂકો થઈ જાય તેવું (ચોખા)

ભાંગતોડ, ભાંગફોડ સ્ત્રી૦(૦)[ભાંગવું + તોડવું, ફોડવું] ભાંગવું અને તોડવું ફોડવું તે

ભાંગરું (૦) વિ૦ જુઓ ભાંગણું

ભાંગરો (૦) પું૦ [सं. भृङ्गरज, प्रा. भंगरय; हिं. भंगरा] એક વનસ્પતિ (૨) [ભાંગરું કે ભાંગ ઉપરથી] ગાંજાનાં પાકટ પાન, કળીઓ અને બિયાંનો ભૂકો. [**–વાટવો** = છૂપી વાત ખુલ્લી કરી દેવી; વાતચીતમાં બાફવું. (ભાંગરો જેમ વટાય તેમ ગંધ મારે છે તે ઉપરથી).]

ભાંગવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [सं.भञ्ज પરથી] કકડા થવા (૨) સ૦ક્રિ૦ કકડા કરવા; તોડવું (૩) [ગામને] લૂંટી–બાળી પાયમાલ કરવું (કા.) [**ભાંગતું તોલ** = ઓછું વજન. **ભાંગ્યાનો ભીરુ** = અણીને વખતે મદદ કરનાર. **ભાંગ્યું ભાંગ્યું તોયે ભરૂચ** = પડતી અવસ્થામાં પણ પોતાની મૂળ શાન કંઈ કે કાયમ હોવી કે રાખવી. **ભાંગી પડવું** = તૂટી જવું.] ભાંગ્યુંતૂટ્યું વિ૦ જુઓ ભાગ્યુંતૂટ્યું

ભાંજગ(–ઘ)ડ (૦) સ્ત્રી૦ [ભાંગવું+ઘડવું] તકરાર (૨) પંચાત. [**–કરવી, –થવી, –ચાલવી.**] –ડિયું વિ૦ ગૂંચવણભરેલું; ગોટાળાભરેલું (૨) ભાંજગડ કરનારું

ભાંજણી (૦) સ્ત્રી૦ [‘ભાંજવું’ ઉપરથી] વહેંચણી (૨) ભાગ; હિસ્સો (૩) મોટામાંથી નાના અને નાનામાંથી મોટા પરિમાણમાં રકમને ફેરવવાની રીત (ગ.) (૪) દોરડું ભાગવાની ક્રિયા

ભાંજવું (૦) [सं. भञ्ज्] જુઓ ભાગવું ૧, ૪, ૫

ભાંડ [सं.] પું૦ મસ્કરો (૨) બીભત્સ બોલ, ચાળા વગેરેથી હસાવી ખેલ કરનારી જાતનો માણસ (૩) ન૦ વાસણ. (૪) (૦) વિ૦ [सं. भण्ड] અસભ્ય; નિર્લજ્જ. [**–બોલવું** = ગાળો કાઢવી; અપશબ્દ બોલવા.]

ભાંડણ (૦) ન૦ [‘ભાંડવું’ ઉપરથી] ગાળાગાળ; ભાંડવું તે (૨) વિ૦ ભાંડણવાળું; ભાંડતું. **–ણું** ન૦ ભાંડણ

ભાંડરાં (૦) ન૦બ૦વ૦ [જુઓ ભાંડુ] ભાંડુઓ

ભાંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. भण्ड्] ગાળ દેવી (૨) બદગોઈ કરવી (૩) ઠપકો આપવો

ભાંડંભાંડા, ભાંડાભાંડ(–ડી) (૦) સ્ત્રી૦ [‘ભાંડવું’ ઉપરથી] સામાસામી ભાંડવું તે

ભાંડુ ન૦ [दे. भाइहंड (सं. भ्रातृभाण्ड); સર૦ म. भावंड,–हें] ભાઈ બહેન વગેરે સ્વજન

ભાંડું ન૦ [सं. भाण्ड; સર૦ म. भांडी] વાસણ. **–ડો** પું૦ બોઘરણું; પહોળા મોઢાની તાંબડી

ભાંભ(–ભો)ર (૦) સ્ત્રી૦ કપાળના ઉપલા બંને ખૂણાના ઝીણા વાળ. [**–કઢાવવી** = તે વાળ ખૂંટી કઢાવવા.]

ભાંભરભોળું વિ૦ [(दे. भंभल = પાગલ; બેવકૂફ; म. भाबडा = સરળ; સીધું) + ભોળું] સાવ ભોળું

ભાંભરવું (૦) અ૦ ક્રિ ગાયનું બરાડવું

ભાંભરું(–ળું) (૦) વિ૦ [दे. भंभल = અપ્રિય; અનિષ્ટ ?] ખરસૂરું; ખારું (૨) સ્વાદ વગરનું (૩) [રવ૦] ભારે–ખોખરા સાદવાળું

ભાંભેર (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ ભાંભર

ભિક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] ભીખ (૨) ભિક્ષામાં મળેલી વસ્તુ. [**–આપવી, મળવી, માગવી, લેવી.**] **૦ટન** ન૦ [+ अटन] ભિક્ષાને માટે ફરવું તે. **૦ન્ન** ન૦ [+अन्न] ભીખી આણેલું અન્ન. **૦પાત્ર** ન૦ ભીખ માગવાનું વાસણ. **૦ર્થી** વિ૦ [+अर्थी] ભિક્ષા માગનારું. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ ભિક્ષાથી ચલાવેલું ગુજરાન; ભિક્ષાનો ધંધો

ભિક્ષુ, ૦ક પું૦ [सं.] માગણ (૨) ભિક્ષા ઉપર નભનાર (૩) બૌદ્ધ સાધુ. **૦કી, ૦ણી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી ભિક્ષુ. **૦ત્વ** ન૦

ભિખાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ ‘ભીખવું’નું પ્રેરક

ભિખારચોટ વિ૦ [જુઓ ભિખારી] ભિખારી જેવું (૨) ભૂખડું

ભિખારણ સ્ત્રી૦ [જુઓ ભિખારી] માગણ સ્ત્રી. –ડું વિ૦ (૨) ન૦ ભિખારી (તુચ્છકારમાં).

ભિખાર(–રી)વેડા પું૦ બ૦ વ૦ ભિખારીના જેવું વર્તન.

ભિખારી વિ૦ (૨) પું૦ [अप०; (सं. भिक्षाकारिन्); हिं.] ભીખ માગનાર. **–રું** વિ૦ (૨) ન૦ ભિખારી (તુચ્છકારમાં).

ભિખાવવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ભિખાડવું

ભિખાવું અ૦ક્રિ૦ ‘ભીખવું’નું કર્મણિ

ભિખ્ખુ પું૦ [પાલી] બૌદ્ધ સાધુ-ભિક્ષુક

ભિજાવવું સ૦ક્રિ૦, **ભિજાવું** અ૦ક્રિ૦ ‘ભીજવું’નું અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ

ભિડાવવું સ૦ક્રિ૦ ‘ભીડવું’નું પ્રેરક (૨) કસવું;

બાંધવું. ઉદા૦ બટન ભિડાવ્યાં નથી(૩)દબાવવું; ભેટવું (૪) ગૂંચવાડામાં નાખવું; ગભરાવવું (૫) અંટસ પડાવવો (૬) ધમકાવવું

ભિડાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભીડવું'નું કર્મણિ(૨)ભીડમાં આવવું (૩) સંકડાવું; દબાવું

ભિતરિયો પું૦['ભીતર' ઉપરથી; हिं. भीतरिया] મંદિરમાં છેક મૂર્તિ પાસે રહેનારો સેવક

ભિત્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] ભીંત. **૦ચિત્ર** ન૦ ભીંત પરનું ચિત્ર; 'ફ્રેસ્કો'

ભિનાવું અ૦ ક્રિ૦ ['ભીનું' પરથી સર૦ म. भिनणें] (સુ.) પલળવું; ભીંજાવું. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક) ભીનવવું.

ભિન્ન વિ૦ [सं.]જુદું; ફેરવાળું (૨) ભાંગેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦ જુદાપણું. **૦ભાવ** પું૦ જુદાઈ. **૦રુચિ** વિ૦ જુદી રુચિવાળું. **–ન્નાંગ** ન૦ [+ अंग] 'મૅન્ટિસા' (ગ.)

ભિયા પું૦ જુઓ ભયા

ભિલામું ન૦,**–મો** પું૦ [सं. भल्लातक; સર૦ हिं. भिलावाँ, म. भिलावा] એક બી. [**ભિલામો ઉરાડવો** = દુશ્મનાવટ વહોરવી; ઠેર ઠેર કજિયાનાં મૂળ રોપવાં. **–મારવો** = ભિલામાનું તેલ કાઢવું (૨) ભિલામાનું તેલ ચોપડવું.]

ભિલ્લુ પું૦ [જુઓ ભીરુ પું૦] રમતનો સાથી

ભિષક(–ગ, –જ) પું૦ [सं.] વૈદ્ય

ભિસ્તી પું૦ [સર૦ हिं. भिश्ती; म. भिस्त; फा. बहिश्त = વિશ્વાસ ઉપરથી ?] પખાલી

ભિંગડું ન૦ [प्रा. भिंग = બળેલો ભાગ] છાલ કે ચામડીનું કઠણ છોડું; ભીંગડું

ભિંગારો પું૦ [सं. भृङ्ग; प्रा. भिंग] ભમરો. **–રી** સ્ત્રી૦ ભમરી

ભિંડ(–ડિ)માળ સ્ત્રી૦ [सं. भिंदिपाल; प्रा. भिंडिमाल, भिंडिवाल; સર૦ हिं. भिंडिपाल, म. भिंडी, भिंडीपा (–मा) ल], **ભિંદિપાલ** પું૦ [सं.] ગોફણ

ભીખ સ્ત્રી૦[प्रा.भिक्ख(सं. भैक्ष); સર૦ हिं.; म. भीक] ભીખવું તે (૨) ભીખીને મેળવેલી વસ્તુ. [**–માગવી.**] **૦નું છોકરું** = ભીખીને મેળવેલાં કપડાં વગેરે પહેરાવીને જ ઉછેરવાની માનતાવાળું – ન જીવતાંનું જીવતું છોકરું.

ભીખવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. भिक्ष्, प्रा. भिक्ख] ખેરાત માગવી (૨) અ૦ ક્રિ૦ ભિખારી થવું

ભીછરું વિ૦ [જુઓ ભીંછાં] ભૂંડના જેવા બરડ અને ઊભા (વાળ) (૨)ન૦જુઓ ભીંછાં

ભીજવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભીજવું] ભીંજવવું; ભીનું કરવું; પલાળવું

ભીજવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. भिजाना (सं. अभ्यंज्) સર૦ दे. भिंजा = અભ્યંગ; માલિશ] ભીંજવું; ભીનું થવું; પલળવું

ભીડ સ્ત્રી૦ [दे. भिड = ભીડવું; સર૦ हिं.; म. भिड] ગિરદી (૨) તંગી (૩) પું૦ ભીડો. [**–ટાળવી, ભાંગવી** = મુશ્કેલીમાં મદદ કરવી. **–પડવી** = જરૂર પડવી; તંગી જણાવી (૨) મુશ્કેલીમાં આવવું.] **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [दे. भिड] વાસવું; બંધ કરવું (૨) કસવું; બાંધવું (૩) દબાવવું; ભેટવું (૪) અ૦ક્રિ૦ + ભડવું; ઝૂઝવું. **–ડંભીડા,–ડાભીડ** સ્ત્રી૦ કચડાકચડી; ખૂબ ગિરદી (૨) લડાઈ. **–ડો** પું૦ લાકડું ભીડવા માટેનું સુથારનું એક ઓજાર. [**–ઘાલવો** = ફાંસ મારવી; વચ્ચે અડચણ નાખવી.]

ભીત વિ૦ [सं.] ભય પામેલું

ભીતર ન૦ [दे. भित्तर; સર૦ म. भितर; हिं.] અંદરનો ભાગ (૨) દિલ; હૈયું (૩) અ૦ અંદર. [**–દાઝવું** = મનમાં દુઃખ થવું; કાળજું બળવું.]

ભીતરા વિ૦ ખેડાવાળ બ્રાહ્મણનો એક ભેદ

ભીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] બીક

ભીતો પું૦ ['ભીંત' ઉપરથી] ભીંતમાં કે તેને અડીને ગોઠવેલો થાંભલો

ભીનવવું સ૦ક્રિ૦['ભીનું' ઉપરથી]ભીંજવવું(સુ.)

ભીનાશ સ્ત્રી૦ ['ભીનું' ઉપરથી] ભીનાપણું. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ ભીનાશવાળી ભૂમિ; 'માર્શ'

ભીનું વિ૦ [सं. भिन्न = ભીનું થયેલું; ખરડાયેલું; સર૦ म. भिनणें, भिदणें] પલળેલું (૨) [સર૦ दे. भिंग = કાળું]શ્યામ. ઉદા૦ ભીનેવાન. [**ભીના ઘઉં દળવા** = બદલાના પ્રમાણમાં સખત વૈતરું કરવું. **ભીનું સંકેલવું** = કોઈ પણ કામ કે તપાસને આગળ વધતાં અટકાવવા અધવચથી અટકાવી દેવાં - છુપાવવાં.] **૦ભદ-**

ઠક વિ૦ સાવ ભીનું [એવું; શ્યામ

ભીનેવાન વિ૦ [ભીનું + વાન] પાકે રંગે હોય

ભીમ વિ૦ [सं.] ભયંકર; વિકરાળ (૨) પું૦ (સં.) પાંચ પાંડવોમાંનો બીજો. **૦અગિયારશ(-સ)** સ્ત્રી૦ જેઠ સુદ અગિયારસ; નિર્જલા એકાદશી [ફફડાવી થૂંક ઉડાડે છે તે

ભીમડાં ન૦ બ૦ વ૦ બાળક મોં બીડી હોઠ

ભીમપલાસ(-સી) પું૦ [हिं.; म.] એક રાગ

ભીમા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) દુર્ગા

ભીરયા સ્ત્રી૦ [सं. भीरुता] બીક; ભય

ભીરિરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

ભીરુ વિ૦ [सं.] બીકણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

ભીરુ પું૦ [સર૦ म. भिडू; प्रा. भिल्लिअ = આખામાંથી પાડેલો ટુકડો] ભિલ્લુ; ભેરુ

ભીલ પું૦ [सं. भिल्ल] એક રાની પ્રજાનો માણસ. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ભીલ જાતિની કે ભીલની સ્ત્રી. **-લી** વિ૦ ભીલનું કે ભીલ સંબંધી [+ ધૂળધાણી

ભીલું ન૦ [प्रा. भिल्लिअ = ભાંગેલું; તોડેલું] [લા.]

ભીષણ વિ૦ [सं.] ભયંકર

ભીષ્મ વિ૦ [सं.] ભયંકર (૨) પું૦ (સં.) શાંતનુ અને ગંગાના પુત્ર

ભીંગડું ન૦ ભિંગડું; છોડું

ભીંછાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ म. भीस, भींस (सं. पिच्छ કે वृषी; प्रा. भिसिआ ?] (કા.) [કપાવવાના થયેલા] મોટા વાળ

ભીંજ(-જા)વું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ભીજવું] પલળવું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

ભીંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. भिंडी] એક છોડ (૨) એની છાલના કઢાતા રેસા

ભીંડો પું૦ [सं. भिण्ड, भेण्डा] એક શાક કે તેનો છોડ (૨) [ભીડો કે ભીંડી પરથી] ફેલું; હરકત (૨) [ભીંડી કે ભિંડમાળ પરથી ?] ગપ; તોપ (લા.). [**-ઘાલવો, મારવો, મેલવો** = મમરો મૂકવો; ગપ મારવી (૨) હરકત ઊભી કરવી.]

ભીંત સ્ત્રી૦ [सं. भित्ति; हिं. भीत; म. भिंत, भित] દીવાલ. [**ભીંતને કાન હોવા** = ભીંત પાછળ છુપાઈને સાંભળનારનો સંભવ હોવો. **-ભૂલવી** = છેક જ માર્ગ ચૂકવો; તદ્દન અવળે રસ્તે ચડી જવું. **ભીંતે ચડવું** = નામ – કામ ભીંત ઉપર લખાઈ જાહેર થવું; ચારે બાજુ ફજેત થવું.] **૦પત્ર** ન૦ સમાચાર વગેરેની જાહેરાત માટે ભીંત પર કરાતું લખાણ. **૦રડી** સ્ત્રી૦ ભીંત (પ.માં લાલિત્યવાચક). **-તિયું** ન૦ નાની પાતળી ભીંત

ભીંતરારિયો પું૦ એક વનસ્પતિ

ભીંભર સ્ત્રી૦ [સર૦ ભાંભર] (કા.) ચોટલાની આજુબાજુના ઝીણા કોમળ વાળ

ભીંસ સ્ત્રી૦ [सं. पिष् ઉપરથી] ભીંસાવું તે; દબાણ; ધક્કો. [**ભીંસમાં આવવું** = ભીંસાવું. **ભીંસમાં લેવું** = ભીંસવું.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ દાબવું; પીલવું (૨) ભેટવું; ચાંપવું. **-સાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **-સાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ભુક્ત વિ૦ [सं.] ખાધેલું; ભોગવેલું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ખાવું; જમવું; ભોગવવું (પ.). **-ક્તાવવું** સ૦ક્રિ૦ તેનું પ્રેરક

ભુક્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] ભોગ; સંસારસુખ (૨) ભોજન

ભુખાળવું વિ૦ ['ભૂખ' ઉપરથી] ખાઉધરું

ભુજ પું૦ [सं.] ખભાથી કોણી સુધીનો ભાગ (૨) હાથ (૩) બાજુ (ગ.) (૪) 'ઑર્ડિનેટ' (ગ.) (૫) કાટખૂણ ત્રિકોણના કર્ણ સિવાયની એક બાજુ (ગ.) (૬) એની સંજ્ઞા. **૦દંડ** પું૦ દંડ જેવો હાથ. **૦બલ(-ળ)** ન૦ બાહુબળ

ભુજંગ,૦મ પું૦ [सं.] સાપ (૨) સ્ત્રીનો યાર. **-ગી(૦પ્રયાત)** પું૦ એક છંદ

ભુજા સ્ત્રી૦ [सं.] ભુજ; હાથ. **૦ક્ષ** પું૦ આલેખનો એક અક્ષ; 'એક્સિસ ઑફ વાય'-(ગ.)

ભુટ્ટો(-ઠ્ઠો) પું૦ [सं. भृष्ट ઉપરથી; સર૦ हिं., म. भुट्टा] મકાઈ દોડો (૨) ગોળ વંતાક. **-ટ્ટા(-ઠ્ઠા)ચોર** પું૦ હલકી ચોરીઓ કરનાર

ભુઠ(-ર)કસ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. भुरकुस = ચૂરો, म. भुरकूट = જલદી સળગે તેવાં ઝાખરાં-લાકડાં વગેરે] જુઓ ભરકૂચ

ભુડકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ભૂડકવું'નું પ્રેરક

ભુપાલી પું૦ [સર૦ हिं. भूपाली; म. भु(-भू)-पाळी] એક રાગ; ભૂપાલી

ભુયંગ પું૦ + જુઓ ભુજંગ

ભુરકસ સ્ત્રી૦ જુઓ ભુઠકસ

ભુરકાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'ભૂરકવું'નું પ્રેરક

ભુરૂત ન૦ એક પક્ષી

ભુલકણું વિ૦['ભૂલવું' પરથી; સર૦ हिं. भूलक] ભૂલી જવાની ટેવવાળું

ભુલવણ(-ણી) સ્ત્રી૦ ['ભૂલવું' પરથી; સર૦ म. भुलवण] ભુલાવવું – ભૂલવું તે; ભ્રમ

ભુલભુલામણી સ્ત્રી૦ ['ભૂલવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. भूलभुलैयाँ] ભૂલા પડી જવાય તેવી અટપટી રચના [ભુલાવે તેવું

ભુલામણું વિ૦['ભૂલવું' ઉપરથી] ભુલકણું(૨)

ભુલાવવું સ૦ક્રિ૦, **ભુલાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ભૂલવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ

ભુલાવો પું૦ ['ભૂલવું' પરથી; સર૦ हिं. भुलावा] ભુલવણી; ભ્રમ.[**ભુલાવામાં પડવું, ભુલાવો ખાવો** = ભૂલ ખાવી; ભ્રમમાં પડવું.]

ભુવ સ્ત્રી૦ [सं.] ભૂમિ (પ.)

ભુવન ન૦ [सं.] જગત; લોક. **૦ત્રય** ન૦ ત્રણ લોક (સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ)

ભુવર,-લોક પું૦ [सं.]ભૂલોક અને સૂર્ય વચ્ચેનો લોક

ભુશંડી સ્ત્રી૦ [सं. भुशुंडी] એક અસ્ત્ર

ભુસાડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ ભૂંસાડવું

ભુસાવું,-વવું 'ભૂસવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

ભુસ્કો પું૦ [રવ૦] કૂદકો; ભૂસકો. [**–મારવો** કૂદીને નીચે પડવું(૨)સાહસ કરવું; ઝંપલાવવું.]

ભુંગળ,-ળી,-ળું [दे. भुंगल]જુઓ 'ભૂંગળ'માં

ભુંડ ન૦ [दे.] જુઓ ભૂંડ

ભૂ સ્ત્રી૦ [सं.]પૃથ્વી (૨) એકની સંજ્ઞા. **૦કંપ** પું૦ પૃથ્વીનું હાલવું તે; ધરતીકંપ

ભૂ ન૦(બાળભાષામાં) પાણી. [**–કરવું** = પેશાબ કરવો (બાળભાષા). **–પીતું જવું** = મરી જવું (૨)અર્થસિદ્ધિ થયા વિના પાછા જવું. **–પીતું કરવું** = તરતના જન્મેલા બાળકને પાણીમાં ડુબાડીને મારી નાખવું. **–પીતો કરવો** = શક્તિહીન કરવો.]

ભૂકરી સ્ત્રી૦, **–રો** પું૦ ['ભૂકો' ઉપરથી; સર૦ [म. भुकटी-णी] જેરો; ભૂકો

ભૂકી સ્ત્રી૦ [सं. बुक्क; प्रा. भुग्ग; સર૦ म. भुकी] બારીક ભૂકો. **–કેભૂકા** પું૦ બ૦ વ૦ ચૂરેચૂરા. [**–ઊડી જવા** = છિન્નભિન્ન કે ખતમ થઈ જવું (૨) ખવાઈને સાફ થઈ જવું.] **–કો** પું૦ ચૂરો; ચૂર્ણ. [**ભૂકા કાઢી નાખવા** = સંપૂર્ણ નાશ કરવો (૨) ખાઈને સાફ કરી દેવું.]

ભૂખ સ્ત્રી૦ [दे. भुक्खा (सं. बुभुक्षा)] ક્ષુધા (૨) [લા.] ઇચ્છા. [**–ઊડી જવી** = ભૂખ ન રહેવી–મરી જવી. **–કાઢવી** = ચાંપીને ખાવું (૨) ઘણા દિવસની તીવ્ર ઇચ્છા પૂરી કરવી. **–ટળવી** = માતબર થવું. **–ભાગવી** = લાંબા વખતની ઇચ્છા પૂરી પાડવી (૨) -ની તંગી કે અભાવ દૂર કરવાં. **–મટવી** = ધરાવું. **–મરી જવી** = (વખત પર ખાવાનું ન મળવાને કે અધુંપધું કાંઈક ખાઈ પી લેવાને કારણે) ભૂખ ન રહેવી, જતી રહેવી. **–લાગવી** = ખાવાની ઇચ્છા થવી (૨) તીવ્ર ઇચ્છા થવી. **ભૂખે મરવું** = ખાવાનું ન મળવું (૨) ભૂખમરો વેઠવો; પૂરતું ન ખાવું.]

૦ડીબારશ(-સ) વિ૦ [ભૂખડી (જુઓ 'ભૂખડું') + બારશ(અગિયારસ પછીને દિવસે હોય તેવું)] ખાઉં ખાઉંની દાનતવાળું (૨) કંગાલ. **૦ડું** વિ૦ [સર૦ म. भुक्कड; हिं. भुक्खड] ભૂખ્યું(૨)કંગાલ; તંગીમાં આવેલું. **૦મરો** પું૦ ભૂખથી મરો થવો તે; ભૂખથી ચીમળાવું કે મરવું પડે તે કે તેવી દશા

ભૂખર વિ૦[સર૦ઊખર-ભૂખર; सं. ऊषर]ઊખર; વેરાન; ઉજ્જડ (૨)પું૦ [?] ઉત્તર તરફનો વાયુ

ભૂખરું વિ૦ ['ભૂખર' ઉપરથી] રાખોડિયું; ફીકું (૨) ભૂખરને લગતું

ભૂખી વિ૦ સ્ત્રી૦ જુઓ ભૂખ્યું

ભૂખ્યું વિ૦ ['ભૂખ' ઉપરથી] જેને ભૂખ લાગી હોય તેવું (૨) [લા.] લાલચુ (૩) ગરીબ. [**–હાંસ, બંગાળી** = અત્યંત ભૂખ્યું.]

૦પાખ્યું વિ૦ ભૂખ્યું; સાવ ભૂખ્યું

ભૂગર્ભવિદ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ભૂસ્તરવિદ્યા

ભૂગોળ પું૦ [सं.] પૃથ્વીનો ગોળો (૨) સ્ત્રી૦ ભૂગોળવિદ્યા. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ પૃથ્વીનાં તળ, ઊપજ, પ્રાણી, લોક, કુદરતી કે રાજકીય વિભાગ, આબોહવા, વસ્તી વગેરે હકીકતનું શાસ્ત્ર. **૦વેત્તા** પું૦ ભૂગોળનો ખાસ વિદ્વાન

ભૂચર વિ૦ [सं.] પૃથ્વી ઉપર ફરનાર (૨) ન૦

પૃથ્વી પરનું પ્રાણી [ચંપાની એક જાત

ભૂચંપો પું૦ [સર૦ म. भुइ-चांपा; हिं. भुईंचंपा]

ભૂચિયું વિ૦ બરડ

ભૂડ(-ર)કવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ ભડકવું(૨)સ૦ક્રિ૦ [‘ભૂરકી’ ઉપરથી] છેતરવું(૩)મંત્રમુગ્ધ કરવું. ભૂડ(-ર)કાવું અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ભૂત વિ૦ [सं.] થઈ ગયેલું; વીતેલું (૨) ‘થયેલું; બનેલું’ એ અર્થમાં સમાસને અંતે (ઉદા૦ અંગભૂત; પ્રાણભૂત) (૩) ન૦ પંચમહાભૂતોમાંનું એક (૪) પ્રાણી (૫) પ્રેત; પિશાચ (૬) ભૂતની જેમ પાછળ ફરનાર માણસ (બાતમીદાર ઇ૦) (૭) વહેમ; ધૂન. [**-આવવું**=ભૂત વળગવું (૨) ભૂત વળગ્યું હોય તેવી ધૂન કે જકવાળું થવું. **-કાઢવું**= ભૂતનો વળગાડ દૂર કરવો (૨) વળગેલાં જક, ધૂન કે વહેમ દૂર કરવાં. **-ગયું ને પલિત જાગ્યું**=ઓલામાંથી ચૂલામાં પડવા જેવું થયું; (ઉપાય કરવા જતાં) તેવી જ કે તેથી પણ ખરાબ સ્થિતિ થવી. **ભૂતનું ઠેકાણું** (આમલી), **ભૂતનો વાસ** (પીપળો)=હંમેશનું રહેઠાણ; જ્યાં વારંવાર જતો કે રહેતો હોવાથી માણસ ત્યાંથી ઘણુંખરું મળી આવે તે. **-પર ચિઠ્ઠી**= જુઠ્ઠો વાયદો. **-ભમવાં**=બાતમીદારોનું પાછળ પાછળ ભમ્યા કરવું (૨) ઇચ્છા રાખતા ઘણા ઉમેદવારો પાછળ પાછળ ફરતા હોવા (૩) દુઃખ આવી પડવાનો ભય હોવો. **-ભરાવું**= ધૂંધવાટ, ધૂન, કે વહેમ વળગવાં. ભૂત(-તા) **ભાઈ જાણે**=કોણ જાણે? **-ભૂસકા મારે** (એવું ઘર)=શૂન્ય-ખાલી કે સરસામાન વિનાનું (ગરીબ ઘર). **-વળગવું**= ભૂતની ઝપટ લાગવી; ભૂત શરીરમાં દાખલ થવું (૨) ધૂન ભરાવી. **-વળગાડવું**-લપ કે ધૂન વળગાડવી.] ૦**કાલ(-ળ)** પું૦ ગયેલો વખત. (૨) [व्या.] ક્રિ૦ નો ભૂતકાળ. ૦**કાલીન** વિ૦ ભૂતકાળનું, -ને લગતું. ૦**કૃદંત** ન૦ [व्या.] ભૂતકાળના અર્થનું કૃદંત. ૦**ખાનું** ન૦ પિશાચોનું સ્થાન. ૦**ગ્રસ્ત** વિ૦ જેને ભૂત વળગ્યું હોય તેવું. ૦**દયા** સ્ત્રી૦ સર્વ જીવો પ્રત્યેની દયા; જીવદયા. ૦**પતિ** પું૦ (સં.) શિવ; મહાદેવ. ૦**પલીત** ન૦ પ્રેત (૨) બેડોળ માણસ. ૦**પૂર્વ** વિ૦ પહેલાં થયેલું (૨) માજી. ૦**પ્રેત** ન૦ ભૂત; પિશાચ. ૦**ભાવન** વિ૦ પ્રાણીઓને સર્જનાર; પાળનાર. ૦**બલિ(-ળિ)** પું૦ પ્રાણીઓને નિત્ય આપવાનો બલિ. ૦**ભાઈ** પું૦ બલારાત. ઉદા૦ ભૂતભાઈ જાણે. ૦**યજ્ઞ** પું૦ પાંચ યજ્ઞોમાંનો એક; ભૂતબલિ. ૦**યોનિ** સ્ત્રી૦ ભૂતપ્રેતની જાતિ(૨) ભતમાત્રનું ઉત્પત્તિસ્થાન. ૦**વિદ્યા** સ્ત્રી૦ પ્રેત વિષેની વિદ્યા

ભૂતલ(-ળ) ન૦ [सं.] પૃથ્વીની સપાટી. ૦**વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ભૂતળની ભૌતિક સ્થિતિ સંબંધી વિદ્યા. ૦**વેત્તા** પું૦ તે વિદ્યા જાણનાર

ભૂતાર્થ પું૦ [सं.] સત્ય; સાચી બીના

ભૂતાવળ(-ળી) સ્ત્રી૦[सं. भूतावलि]ભૂતોનું ટોળું

ભૂતાળું વિ૦ [‘ભૂત’ ઉપરથી] ભૂતવાળું

ભૂતિ સ્ત્રી૦ [सं.] અસ્તિત્વ (૨) ઉત્પત્તિ (૩) આબાદી; સમૃદ્ધિ (૪) ભલું; કલ્યાણ (૫) ઐશ્વર્ય (૬) ભસ્મ. [**-નાખવી** = વશીકરણ કરવું; ભરમાવી નાખવું.]

ભૂદેવ પું૦ [सं.] બ્રાહ્મણ; ભૂસુર

ભૂધર પું૦ [सं.] પર્વત (૨) રાજા (૩) નાગ (૪) (સં.) કૃષ્ણ (૫) [સં.] શિવ [ફળ

ભૂનું ન૦[प्रा. भुण्ण; (सं. भ्रूण) ગર્ભ ?] પીપળાનું

ભૂપ પું૦ [सं.] રાજા (૨) એક રાગ. ૦**કલ્યાણ** પું૦ કલ્યાણ રાગનો એક પ્રકાર. ૦**તિ**, **-પાલ(-ળ)** પું૦ રાજા

ભૂપાલી પું૦ [જુઓ ભુપાલી] એક રાગ

ભૂપૃષ્ઠ ન૦ [सं.] જુઓ ભૂતલ. ૦**વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ભૂતલવિદ્યા

ભૂમધ્યરેખા(-ષા) સ્ત્રી૦ [सं.] વિષુવવૃત્ત

ભૂમધ્યસમુદ્ર પું૦ [सं.] (સં.) યુરોપ આફ્રિકા વચ્ચેનો સમુદ્ર

ભૂમંડલ(-ળ) ન૦ [सं.] આખી પૃથ્વી

ભૂમઃ પું૦ [सं.] અનંતતા; વિશાળતા

ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦[सं.] પૃથ્વી (૨) જમીન (૩) દેશ; પ્રદેશ (૪) + માળ; મેડો. **-મિકા** સ્ત્રી૦ જમીન (૨) સ્થળ (૩) પાયરી (૪) મૂળ; ઊગમ (૫) નાટકનું પાત્ર કે તેનો ભાગ કે શણગાર (૬) પ્રસ્તાવના. ૦**ગત** વિ૦ ભૂમિમાં

રહેલું-દાટેલું. **૦જા** સ્ત્રી૦ (સં.) સીતાજી. **૦તલ(-ળ)** ન૦ ભૂતલ. **૦દાહ** પું૦ દફન; દાટવું તે. **૦શય્યા** સ્ત્રી૦ જમીન ઉપર (કશું પાથર્યા વિના) સૂવું તે. **-મિયું** વિ૦ ભૂમિનું, -ને લગતું (૨) [જુઓ ભોમિયો] પરિચિત; જાણકાર

ભૂમિતિ સ્ત્રી૦ [सं.] રેખાગણિત. **૦ક્ષેત્ર** ન૦ ભૂમિતિની આકૃતિ. **૦રચના** સ્ત્રી૦ ભૂમિતિની રચના. **૦શ્રેઢી** સ્ત્રી૦ જુઓ ઉત્તરશ્રેઢી

ભૂમિયું વિ૦ જુઓ 'ભૂમિ'માં

ભૂમિષ્ઠ વિ૦ [सं.] ભૂમિ પર પડેલું

ભૂયોદર્શન ન૦ [सं.] અનેક વાર દેખાવું તે

ભૂર વિ૦ મૂર્ખ (૨) લુચ્ચું (૩) (સુ.) નામશેષ

ભૂર(-રિ) વિ૦[જુઓ ભૂરિ; हिं. भूर]ઘણું;વધારે

ભૂરકવું, ભૂરકાવું જુઓ 'ભૂડકવું'માં

ભૂરકી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. भुरका, भुरकी; भुरकाना =ભભરાવવું (૨) ભુલાવવું; બહેકાવવું; म. भुरका =ચૂર્ણ; સર૦ ભૂકરી; ભૂકી] મંતરેલી ભસ્મ (૨) જાદુમંત્ર (૩) મોહિની.[**-નાખવી, ભભરાવવી**=ભોળવવું (૨) વશીકરણ કરવું.]

ભૂરચના સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વીની રચના

ભૂરશી(-સી) સ્ત્રી૦[सं. भूयसी; સર૦ हिं. भूरसी दक्षिणा, म. भुरसी] બાંધી રકમની દક્ષિણા (૨) [લા.] લાંચ

ભૂરાટ,-શ સ્ત્રી૦ ['ભૂરુ' ઉપરથી] ભૂરાપણું. **૦ણ** ન૦ (ભીંત લીંપવાની) ધોળી રતાશપડતી માટી. **-ડું(-શું)** ન૦ ભૂરી માટી

ભૂરિ વિ૦ [सं.] ભર; ખૂબ; પુષ્કળ

ભૂરું(-રિયું) વિ૦ [સર૦ हिं., (सं. बभ्रु ?) म. भुरा] આસમાની રંગનું (૨) ગોરું. **-રા(-રું) કોળું** ન૦ કંટાળું; કોળાના જેવું ધોળું ફળ. **૦ભટ(-ટાક)** વિ૦ એકદમ ભૂરું

ભૂર્જ ન૦ [सं.] એક વૃક્ષ. **૦પત્ર** ન૦ કાગળ તરીકે વપરાતી ભૂર્જની છાલ

ભૂર્લોક પું૦ [सं.] ભૂલોક

ભૂલ સ્ત્રી૦ [प्रा. भुल्ल (सं. भ्रंश्); हिं., म.]ચૂક; ખામી; ગફલત (૨) છેતરાવું તે (૩) વિસ્મૃતિ (૪) ગેરસમજ. [**-આવવી**, = ખામી કે ચૂક થવી. **-ખાવી**=ભૂલ કરવી; ચૂકવું. **-પડવી**=ચૂક થવી; ભૂલવું. **-માં નાખવું**= ભુલાવવું; ભોળવવું. **-માં રહેવું**=ગફલતમાં રહેવું.] **૦ચૂક** સ્ત્રી૦ ભૂલ. [**-લેવી દેવી**= ભૂલચૂક જ્યારે નજરે પડે ત્યારે એકબીજાને મજરે આપવી.] **૦ણ** ન૦ ભૂલવું તે. **૦થાપ** સ્ત્રી૦ ભૂલ; ગફલત (૨) છેતરામણ. [**-ખાઈ જવી**=ગફલતમાં રહી છેતરાઈ જવું.] **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ ભૂલમાં નાખવું; ભૂલ પાડવી; ભુલાવવું.

ભૂલવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ ભૂલ; સર૦ हिं. भूलना, म. भुलणें] ભૂલ કરવી. [**ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરી ગણવું**=પાછલી ભૂલનો શોક જતો કરી, ફરી ભૂલ ન થાય તે રીતે નવે નામે શરૂઆત કરવી.] **ભૂલું** વિ૦ ભૂલેલું(૨)આડે રસ્તે ચડેલું (૩) ભુલકણું. [**-પડવું**=માર્ગ ચૂકી જવો. **ભૂલાં ભમવાં**=ખરો રસ્તો ન જડવાથી અથડાયા કરવું; ફાંફાં મારવાં.]

ભૂલોક પું૦ [सं.] મૃત્યુલોક; પૃથ્વી

ભૂવિદ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી સંબંધી વિદ્યા

ભૂવો પું૦[सं. भू + कूप ? કે सं. भ्रमर; हिं. भँवर =પાણીનું વમળ, તેથી પડેલો ખાડો ?] પાણીથી પડેલો ઊંડો ખાડો [**-પડવો.**] (૨) [प्रा. भूअवाइ (सं. भूतवादिन्)]ભૂત કાઢનાર (૩) [प्रा. भूअ (सं. भूत) =જંતુ] એક જીવડો [**ભૂવાના ભૂવા ને જાગરિયાના જાગરિયા** =શેઠના શેઠ ને નોકરના નોકર.]

ભૂશલાકા, ભૂશિર સ્ત્રી૦[सं.] દરિયામાં ગયેલી જમીનની લાંબી પટી

ભૂષણ ન૦ [सं.] શોભા (૨) ઘરેણું

ભૂષા સ્ત્રી૦ [सं.] ભૂષણ. **-ષિત** વિ૦ શણગારેલું

ભૂસકો પું૦ [જુઓ ભુસ્કો] કૂદકો; ઊંચેથી નીચે પડવું તે. [**-મારવો, ખાવો**]

ભૂસડવું, ભૂસવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. पुंछ (सं. प्रोञ्छ्)] ભૂંસાડવું; ભૂંસવું

ભૂસુર પું૦ [सं.] બ્રાહ્મણ

ભૂસું ન૦ [सं., प्रा. बुस; हिं. भूसा, म. भुसा] થૂલું(૨)ચવાણાનું એક મિશ્રણ. [**-ભરવું (મગજમાં)**=નકામી માહિતી ભરવી. **-ભરાવું** (મગજમાં)=તોર ચડવો; અભિમાન ભરાવું (૨) ખોટો વહેમ ભરાવો. **માથામાં ભૂસું ભર્યું છે!**=જરાય સમજણ કે યાદશક્તિ નથી.]

ભૂસ્તરવિદ્યા સ્ત્રી૦, **ભૂસ્તરશાસ્ત્ર** ન૦ પૃથ્વીના પડ સંબંધી વિદ્યા. **ભૂસ્તરવેત્તા, ભૂસ્તરશાસ્ત્રી** પું૦ તે જાણનાર

ભૂંઆં ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ ભૂ] પાણી

ભૂંક સ્ત્રી૦ ભૂંકવું તે

ભૂંકવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. मुक्क (सं. बुक्क्); સર૦ हिं. भूंकना; म. भुंकणे] ગધેડાનું ભોં ભોં કરવું.

ભૂંકાવું અ૦ક્રિ૦, **ભૂંકાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'ભૂંકવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

ભૂંગરા પું૦ બ૦વ૦ ['ભૂંજવું' ઉપરથી] શેકેલા ઘઉં ચણા વગેરે

ભૂંગરેટ સ્ત્રી૦ ['ભૂંજવું' પરથી; સર૦ म. भुगा, -गी = રાખ] ગરમ રાખ

ભૂંગળ સ્ત્રી૦; ન૦ [ભુંગળી પરથી ?] ગજ; બારણું બંધ રાખવાનો લાંબો આડો દંડો (૨) [दे. मुगल; સર૦ हिं. भुंगाल; म. भोंगळ] એક વાજિંત્ર. [**-ભિડાવી** = નિર્વંશ થવું. **-વગરની ભવાઈ** = ખાલી ફજેતો.] ૦**ભટિયું** ન૦ [ભૂંગળું + ભટ] ટીપણું (૨) લાંબું લખાણ. [**-મળવું** = રજા મળવી; ઘેર બેસવું.] ૦**ભટિયો** પું૦ [ભૂંગળું (ટીપણું) + ભટ] હાથ જોનાર બ્રાહ્મણ. **-ળિયો** પું૦ ભૂંગળ વગાડનાર (૨) એક ઔષધિ. **-ળી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म. भोंगळी (सं. मूक)] પોલી નળી (૨) ફૂંકણી (૩) ખોળી (૪) કાનમાં ઘાલી તપાસવાની દાક્તરની નળી. [**-મૂકવી** = તે નળી લગાવવી.] **-ળું** ન૦ નળાકાર કોઈ પણ ઘાટ (૨) નળાકાર ધુમાડિયું. [**-ફૂંકવું** = બણગાં ફૂંકવાં; વખાણ કરવાં (૨) દેવાળું કાઢ

ભૂંજર સ્ત્રી૦ ભૂંડણ ને તેનાં બચ્ચાં (૨) નાનાં છોકરાંનું ધાડું. ૦**વાડ** સ્ત્રી૦, ૦**વાડો** પું૦ જુઓ ભૂંજર (૨) [લા.] ગંદવાડ

ભૂંજવું સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ दे. मुज्जिय = ભૂંજેલું ધાન; हिं. भूंजना; म. भुंजीजणें (सं. भ्रस्ज्)] શેકવું. [**ભૂંજ્યો પાપડ પણ ન ભાગવો** = સહેલું કામ પણ ન થવું; અતિ નાજુક કે હરામ હાડકાંનું હોવું.] **ભૂંજાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **ભૂંજાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

ભૂંડ, ૦**ડું** ન૦ [दे. भुंड] ડુક્કર; સૂવર. ૦**ણ** (**-ણી**) સ્ત્રી૦ ભૂંડની માદા. [**-ણી ભૂંજર** = એક સ્ત્રીનાં ઘણાં (નાનાં નાનાં) છોકરાં.]

ભૂંડઅશેળિયું વિ૦ ['ભૂંડું' ઉપરથી ?] ઝેરીલું (૨) કપટી; લુચ્ચું

ભૂંડું વિ૦ [સર૦ म., हिं. भुंडा] ખરાબ (૨) દ્વેષી (૩) બીભત્સ. [**-તાકવું** = ભૂંડું થાય એમ ઇચ્છવું. **-બોલવું** = નિંદા કરવી (૨) ગાળ બોલવી.] **-ડાઈ** (**-શ**) સ્ત્રી૦ ભૂંડાપણું (૨) અણબનાવ. **-ડાપો** પું૦ ભૂંડાપણું (૨) ભૂંડાપણાનું કલંક. **-ડાબોલું** વિ૦ ભૂંડું બોલનાર. **-ડાળું** ન૦ ગાળ (૨) ગંદી ચેષ્ટા કે વ્યભિચાર. [**-કરવું** ગંદી ચેષ્ટા કે વ્યભિચાર કરવાં.]

ભૂંભવવું સ૦ ક્રિ૦ ['ભૂંભૂં' ઉપરથી] ભૂંભૂં અવાજ કરવો

ભૂંભૂં અ૦ [રવ૦] એવો અવાજ

ભૂંય સ્ત્રી૦ [सं. भूमि, अप० भुंहडि, म. भुई-ईं; हिं. भुँइ, भुइँ] જમીન; ભૂમિ (ગ્રામ્ય)

ભૂંસવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ભૂસવું] ભૂસવું; કાઢી નાખવું. [**ભૂંસી વાળવું** = રદ કરવું; માંડી વાળવું (૨) દરગુજર કરવું; જાણે થયું ન હોય એમ માનવું.] **ભૂંસાડવું** સ૦ ક્રિ૦ ભૂંસવું. **ભૂંસાવવું** સ૦ક્રિ૦, **ભૂંસાવું** અ૦ક્રિ૦ 'ભૂંસવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

ભૃકુટિ (**-ટી**) સ્ત્રી૦ [सं.] ભમ્મર

ભૃગુ પું૦ [सं.] એક ઋષિ (૨) શુક્ર (૩) જમદગ્નિ. ૦**પાત** પું૦ ઊંચેથી પડતું મૂકી આપઘાત કરવો. ૦**લાંછન** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ. ૦**વાર** પું૦ શુક્રવાર

ભૃત્ય પું૦ [सं.] નોકર

ભૃંગ પું૦ [सं.] ભમરો (૨) એક પક્ષી (૩) [ભૃંગાર

ભૃંગાર પું૦; ન૦ [सं.] સોનાનું ઝારી કે લોટા જેવું વાસણ

ભૃંગી સ્ત્રી૦ [सं.] ભમરી (૨) ભૃંગ પક્ષીની માદા (૩) એક ઝેરી વનસ્પતિ; અતિવિષા (૪) પું૦ (સં.) શિવનો એક ગણ

ભે (ભૅ) પું૦ [सं. भय; સર૦ म. भें] જુઓ ભય (૨) જોખમ. [**-ભાગવો** = ભય દૂર કરવો કે થવો.] ૦**ઊથલ** વિ૦ ઊથલભે; ભયથી ઊથલેલું-વ્યગ્ર. ૦**કાર** વિ૦ ભયંકર; ભેંકાર (પ.)

ભેખ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] જુઓ વેષ (૨) સંન્યાસનો વેષ; સંન્યાસની દીક્ષા (૩) જુઓ ભેખડ; કરાડ. [**–ઉતારવો** = જોગીવેશ કાઢી નાખવો – ફરી સંસારી થવું. **–ધરવો** = સર્વસ્વ છોડી સંન્યાસી થવું; સંન્યાસીનો વેષ ધારણ કરવો. **–લેવો** = જુઓ ભેખ ધરવો (૨) કોઈ ધ્યેયની પાછળ સર્વસ્વ છોડીને પડવું.] ૦ધારી વિ૦ ભેખ ધારણ કરનાર. ૦વટો પું૦ ભેખ; સંન્યાસ

ભેખડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. भेकड] ઢેફું (૨) ઝઝૂમતો ટેકરાનો ખૂણો; કરાડ (૩)[લા.]નાણાંનો ઢગલો. [**–પડવી** = (ભેખડ પડવાથી નીચેનું દટાયેલું ગુપ્ત ધન મળે તેમ) અચાનક નાણાંનો ઢગલો મળવો.] –ડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'ભેખડાવું'નું પ્રેરક. –ડાવું અ૦ક્રિ૦ ભેખડનું ઢસડાઈ પડવું (૨) ભટકાવું; અથડાવું

ભેખધારી, ભેખવટો જુઓ 'ભેખ'માં

ભેગ પું૦ [प्रा. भेअ (सं. भेद) ભિન્ન = મિશ્રિત ?] મિશ્રણ. ૦વડું વિ૦ ભેગું. –ગાભેગું અ૦ સાથે સાથે. –ગું વિ૦ એકઠું; સાથે (૨) મિશ્ર

ભેચક વિ૦ [सं. भयचकित] + ગાભરું; આભું

ભેચો પું૦ જુઓ ભેંચો

ભેજ પું૦ ['ભીજવું' ઉપરથી] ભીનાશ. [**–આવવો, લાગવો** = જમીન કે હવાની અંદરની ભીનાશ પસરવી – લાગવી.]

ભેજવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. भेजना] મોકલવું

ભેજાગેબ (ગૅ) વિ૦ [ભેજું + ગેબ] જુઓ 'ભેજું'માં

ભેજું ન૦[हिं. भेजा] મગજ. [**ભેજાનું દહીં થવું** = સખત શ્રમથી મગજ થાકી જવું. **ભેજાનો ભૂંજેલો** = કાળજી વગરનો; બેદરકાર. **ભેજામાં ઊતરવું** = સમજવું. **ભેજામાં વહેર ભરવો** = મગરૂર – પતરાજીવાળા થવું. **–ખસવું** = ગાંડપણ આવવું (૨) વિચારશક્તિ જતી રહેવી. **–ખવાઈ જવું** = મગજ કામ કરતું બંધ થવું. **–ખાઈ જવું** = કંટાળો આપવો; કાયર કરવું. **–ઠેકાણે ન હોવું** = ચસકેલ થવું; વિવેકમર્યાદાનું ભાન ન હોવું (૨) મિજાજ ઠેકાણે ન હોવો. **–ફાટી જવું** = ઘેલું થવું; અવિવેકી થવું.] **–જાગેબ** વિ૦ ગેબ થયેલા ભેજાવાળું; ચસકેલું

ભેટ સ્ત્રી૦ [दे. भिट्ट, भिट्टा; સર૦ हिं.; म.] મેળાપ; મુલાકાત (૨) બક્ષિસ (૩) [કા.] કમ્મરે તાણી બાંધેલું કપડું. [**–આપવી** = બક્ષિસ આપવી. **–થવી** = ભેટો થવો; મળવું. **–બાંધવી** = કમર બાંધવી. **–લેવી** = બક્ષિસ લેવી (૨) મુલાકાત લેવી. **ભેટે જવું** = મળવા જવું (૨) બક્ષિસ તરીકે મોકલાવું.] ૦વું સ૦ક્રિ૦ [ભેટ પરથી] આલિંગન આપવું (૨) મુલાકાત થવી (૩) લડવા માટે ભેગા થવું. **–ટંભેટા, –ટાભેટી** સ્ત્રી૦ ઉપરાછાપરી કે સામસામા ભેટવું તે. –ટાડ(–વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'ભેટવું'નું પ્રેરક. **–ટામણુ** ન૦, **–ટામણી** સ્ત્રી૦ ભેટો; મેળાપ (૨) તે પ્રસંગે આપેલી ભેટ. –ટાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભેટવું'નું કર્મણિ. –ટિયો પું૦ ભેટ કરાવનારો (૨) મંદિરનો ભટિયો. –ટો પું૦ મેળાપ (૨) આલિંગન

ભેડ ન૦ [सं.] ઘેટું

ભેડ (ભે) અ૦ [રવ૦] મારવાનો અવાજ. [**–દઈને** = ભેડ અવાજ થાય તેમ (મારવું).]

ભેડવવું સ૦ક્રિ૦ [दे. भिड; સર૦ हिं. भिडाना] (કા.) શરતમાં ઉતારવું [વરુ; ભેડનો કાળ

ભેડિયો પું૦ ['ભેડ' પરથી; સર૦ हिं. भेडिया]

ભેડો પું૦ (કા.) ભેખડ

ભેણું (ભે) ન૦ [प्रा. भायण (सं. भाजन)] ઘી તાવવાનું માટીનું વાસણ

ભેદ પું૦ [सं.] તફાવત; જુદાપણું (૨) વર્ગ; વિભાગ; પ્રકાર (૩) છાની વાત (૪) છળભેદ (૫) ફૂટ પાડવી તે (૬) ચીરો; બારું. [**–આપવો** = રહસ્ય જણાવવું. **–ઉઘાડો પાડવો, ખોલવો** = રહસ્ય પ્રગટ કરવું. **–જાણવો, પામવો** = છૂપી વાત જાણી લેવી. **–ફોડવો** = છૂપી વાત ઉઘાડી પાડવી. **–લેવો** = છૂપી વાત જાણી લેવી. **–રાખવો** = વહેરોઆંતરો કરવો (૨) છાની વાત કે રહસ્ય સાચવવું.] ૦ક વિ૦ ભેદનારું (૨) રેચક. ૦દષ્ટિ સ્ત્રી૦ ભેદભાવ; જુદાપણું. ૦ન ન૦ ભેદવું તે. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ જુઓ ભેદદષ્ટિ.

૦ભાવ પું૦ જુદાપણું; અંતર (૨) કપટ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ છેદ પાડવો; તોડવું. –દિયો પું૦ ભેદ–રહસ્ય જાણનાર માણસ. –દી વિ૦ રહસ્યમય; ફૂટ. –દુ પું૦ ભેદ–રહસ્ય જાણનાર (૨) જાસૂસ (૩) ફૂટ પડાવનાર. –દ્ય વિ૦ ભેદી શકાય તેવું (૨) ભેદવા યોગ્ય

ભેભટ સ્ત્રી૦[प्रा. भट्ठ, 'ભઠ્ઠી' ઉપરથી] ઊની રાખ; ભડસાળ

ભેર સ્ત્રી૦[જુઓ ભેરુ]મદદ; વહાર(૨)[सं.]ભેરી

ભેર (ભે)[प्रा. भरिअ (सं. भृत, भरित)] શબ્દને લાગતાં '–તે સાથે, સહિત' એ અર્થનું અ૦ બનાવે. ઉદા૦ હોંસભેર. કેટલીક જગાએ 'માત્ર તે સાથે' એવો અર્થ પણ થાય છે. ઉદા૦ પોતિયાભેર

ભેરવ (ભે) વિ૦ [प्रा. भेरव (सं. भैरव)] ભેરવ સંબંધી (૨) ભયંકર (૩) પું૦ શિવનું એક સ્વરૂપ (૪) ચીબડી (૫) એક રાગ. ૦જપ પું૦ [सं. झंपा = કૂદકો] મોક્ષ માટે જપ કરતાં કરતાં પર્વત ઉપરથી પડતું મૂકવું તે (૨) [લા.] જોખમના કે વિકટ કામમાં આંધળિયાં કરી પડવું તે. [–ખાવો]. –વી સ્ત્રી૦ એક રાગિણી

ભેરવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. भिडाना]ભરવવું; વળગાડવું (૨) ભંભેરવું; ભમાવવું

ભેરવાવું અ૦ક્રિ૦ 'ભેરવવું'નું કર્મણિ (૨) ગૂંચવાઈ જવું; સંડોવાવું

ભેરિ(–રી) સ્ત્રી૦ [सं.] નોબત; નગારું; ભેર

ભેરુ પું૦ [જુઓ ભીરુ; સર૦ म. भिडू] સાથી; ભિલ્લુ

ભેલા(–ળા)ડ પું૦ [सं. भेलय्; प्रा. भेल ઉપરથી; સર૦ म. भेलण] બગાડ; નુકસાન. ૦વું સ૦ક્રિ૦ બગાડવું; વણસાડવું

ભેવ પું૦ +[જુઓ ભેદ] મર્મ

ભેષજ ન૦ [सं.] ઓસડ

ભેળ પું૦ [सं. भेलय्, प्रा. भेल; म.] ભેગ; મિશ્રણ (૨) ભેલાડ; બગાડ (૩) ભંગાણ; તૂટ (૪) સ્ત્રી૦ એક ચવાણું (મુંબઈ). ૦વણ ન૦, ૦વણી સ્ત્રી૦ મેળવણી; મિશ્રણ. ૦વવું સ૦ક્રિ૦ મેળવવું; મિશ્ર કરવું (૨) સામેલ કરવું. ૦વું સ૦ક્રિ૦ સામેલ રાખવું (૨) મેળવવું; મિશ્રિત કરવું (૩) ભેળવવું. ૦સેળ વિ૦ એકઠું; મિશ્રિત (૨) સ્ત્રી૦ મિશ્રણ. ૦સેળિયું વિ૦ ભેળસેળવાળું. –ળાડ, –ળાડવું જુઓ 'ભેલાડ'માં. –ળામણ ન૦, –ળામણી સ્ત્રી૦ ભેળવવાની વસ્તુ (૨) ભેળવવું તે (૩) ભેળવવાનું મહેનતાણું. –ળી સ્ત્રી૦ ખીચડી (પુષ્ટિમાર્ગીય). –ળીસાંડો પું૦ (કા.) ભેળો વસવાટ (૨) સમાગમ; પરસ્પર સારો સંબંધ. –ળું વિ૦ (૨) અ૦ ભેગું; સાથે

ભેં (ભેં૦) ન૦ (૨) અ૦ [રવ૦] રડવાનો અવાજ. ૦કડો, ૦કાર પું૦ લાંબે સાદે રડવું તે કે તેનો સાદ. [ભેંકડો મૂકવો, મેલવો, તાણવો = ભેંકવું.] ૦કવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ म. भेंकणे] ભેંકડો મૂકવો; ભેં ભેં કરવું. ૦ભેં અ૦ ભેં [(૨) જુઓ 'ભે'માં

ભેંકાર (ભેં૦) વિ૦ +[જુઓ ભેકાર] ભયંકર

ભેંચો (ભેં૦) પુ૦ ['ભચ્ચ' રવ૦ ઉપરથી?] છૂંદાયેલો લોચો; માંસનો લોચો(૨) છૂંદાયેલી વસ્તુ (૩) [લા.] કસ; દમ. [–કાઢવો = જુઓ ભેંચો ઉડાડવો (૨) દમ કાઢવો. –ઉડાડવો = છૂંદો કરી નાખવો; કચરી–પીલી નાખવું. –ઊડવો, ઊડી જવો, નીકળી જવો = કચરાઈ–પિલાઈ જવું; કચરાઈને લોંદો થઈ જવું (૨) દમ નીકળી જવો.]

ભેંશ(–સ) (ભેં૦) સ્ત્રી૦ [सं. महिषी, प्रा. महिसी; हिं. भैंस.] દૂધ દેનારું એક ઢોર; ડોબું. [–આગળ ભાગવત = નકામી શિખામણ; મૂરખને શિખામણ. –પહેલાં ખૂંટા, –ભાગોળે ને ઘેર ઝેડકા, –ભાગોળે ને છાશ છાગોળે = શેખસલ્લીવેડા જેવી ખોટી ધમાલ.] ૦મૂડું વિ૦ [+મૂડવું] ડોબામૂડ; મંદબુદ્ધિ. –સર પું૦ પાડો. –સલું વિ૦ (કા.) નમાલું. પાડા જેવું ઠંડું. –સલો પું૦ બે ચીલાની વચમાંનો ઊંચો ભાગ. –સાસણ પું૦ [+અસુર?] મોટો પાડો. –સાસુર પું૦ ભયંકર માણસ (૨) (સં.) પાડાના આકારનો એક રાક્ષસ; મહિષાસુર. –સાસૂર પું૦ ભેંસ જેવો જાડો સૂર. –સું ન૦ [સર૦ हिं. भैंसोरी] ભેંસનું આખું ચામડું

ભેંસો ((ભેં૦) પું૦ [જુઓ ભીંસ] દબાણ; પડખાથી જોર દેવું તે

ભેંસોગૂગળ (ભેં૦) પું૦ [સં. महिषाक्षगुग्गुलु] એક જાતનો ગૂગળ

ભૈડ સ્ત્રી૦ ['ભીડવું' ઉપરથી] (ચ.) કોસની વરત અને ઝૂંસરાના દોરડાને સાંધવાની લાકડાની મેખ. [**–કાઢી નાખવી, નીકળી જવી, વેરાઈ જવી** = જુઓ ભડ સ્ત્રી૦. **–ઘાલવી** આફત વળગાડવી; તેવી સ્થિતિમાં મૂકી દેવું.]

ભૈયો પું૦ [प्रा. भाइअ (सं. भ्रातृ); हिं. भैया; म. भैय्या] ભાઈ (૨) ઉત્તર હિંદનો વતની. **–યાશાઈ** વિ૦ ભૈયાની ઢબનું

ભૈરવ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ ભેરવ. **૦ઘાટી** સ્ત્રી૦ ઊંચા શિખરની ભયંકર કરાડનું સ્થાન. **૦જપ** પું૦ જુઓ ભેરવજપ. **–વી** સ્ત્રી૦ ભેરવી રાગિણી (૨) (સં.) દુર્ગાનું એક સ્વરૂપ

ભો (ભો) પું૦ ['ભય' ઉપરથી] ભય

ભો અ૦ [સં.] ઓ! એ! (સંબોધનનો ઉદ્‌ગાર)

ભોઈ પું૦ [दे. भोइ = મુખી, નાયક; સર૦ हिं., म.] પાલખી ઉપાડવાનો ધંધો કરનાર

ભોક પું૦ ['ભોકવું' ઉપરથી] જુઓ ભોંક

ભોકવું સ૦ક્રિ૦ [सं. भूक (म. भोक) = છિદ્ર, કાણું; म. भोकणें हिं. भोंकना] ઘોંચવું; ભોંકવું

ભોકારું ન૦ [सं. भूक, म. भोक = પોલ; છિદ્ર] ભોપાળું; પોગળ

ભોક્તા પું૦ [સં.] ભોગવનાર. **–ક્તૃત્વ** ન૦ ભોક્તાપણું

ભોગ પું૦ [સં.] ભોગવવું તે (૨) ભોગવવાની સામગ્રી (૩) દેવને ધરાવવાનો પ્રસાદ (૪) [લા.] માઠી દશા (૫) બલિદાન. [**–આપવો** = બલિદાન આપવું; ત્યાગ કરવું. **–આવવું** = ઉપભોગમાં આવવું (૨) રુચતું – અનુકૂળ આવવું. **–ચડાવવો, ધરાવવો** = નૈવેદ્ય અર્પણ કરવું; બલિદાન આપવું. **–થવું, થઈ પડવું** = હોમાઈ જવું; બલિ થવું (૨) -નો શિકાર બનવું; સોસવું પડવાની હાલતમાં આવવું. **–ના જોગ** = માઠી દશાનો યોગ. **–પડવું** = ની માલકી – ભોગવટા હેઠળ જવું. **–ફરી વળવા, મળવા, લાગવા** = આવી બનવું; કમનસીબ હોવું (૨) આફત આવવી. **–લેવો** = બલિ લેવો (૨) જાન લેવો.] **૦જોગે** અ૦ દૈવયોગે; સંજોગવશાત્; કદાચ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ + ભોગ કરનારી કે લેનારી સ્ત્રી. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ (કર્મભૂમિથી ઊલટી) જ્યાં નવો પુરુષાર્થ નથી થઈ શકતો, પણ જૂના પુરુષાર્થનાં ફળ જ ભોગવવાનાં હોય છે, તેવી સ્વર્ગ વગેરે જગા. **૦વટો** પું૦ ઉપયોગ; માલિકી. **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ ઉપભોગ કરવો (૨) સહન કરવું. **૦વિલાસ** પું૦ અમનચમન

ભોગળ સ્ત્રી૦ જુઓ ભૂંગળ(૧)

ભોગિયો પું૦ ['ભોગી' ઉપરથી] ભોગી પુરુષ; ભોગવનાર

ભોગી વિ૦ [સં.] ભોગવનાર (૨) પું૦ ભોગિયો (૩) આશક; પ્રીતમ (૪) ભમરો (૫) સાપ. **–ગીંદ્ર** પું૦ [+ इंद्र] (સં.) શેષનાગ

ભોગ્ય વિ૦ [સં.] ભોગવવા લાયક (૨) ન૦ ધન; પૂંજી

ભોજ પું૦ [સં.] યાદવોની એક જાતનો માણસ (૨) (સં.) એક દાનવીર પ્રાચીન રાજા. **૦પતિ** પું૦ (સં.) કંસ

ભોજક પું૦ [સં.] ભોગવનાર (૨) જૈન મંદિરનો ગવૈયો

ભોજન ન૦ [સં.] જમણ. [**–આપવું, કરાવવું** = જમાડવું. **–કરવું, લેવું** = જમવું.] **૦ગૃહ, –નાલય** ન૦, **૦શાલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ જમવાનું સ્થાન (૨) વીશી. **૦દક્ષિણા** સ્ત્રી૦ જમાડયા પછી આપવામાં આવતી દક્ષિણા

ભોજનીય વિ૦ [સં.] ખાવા કે ભોગવવા યોગ્ય

ભોજપત્ર [સર૦ हिं.; म.] જુઓ ભૂર્જપત્ર

ભોજપરું ન૦ (કા.) અસલ ભોજપરા ગામની બનાવટનો ફેંટો

ભોજપુરી સ્ત્રી૦ [हिं.] બિહારના એક ભાગની બોલી

ભોજલું ન૦ [फा. बूझनह] માંકડું

ભોજાઈ સ્ત્રી૦ [दे. भाउज्जा] ભાભી

-ભોજી વિ૦ [સં.] ખાનાર (સમાસમાં છેડે). ઉદા૦ 'માંસભોજી'. **–જ્ય** વિ૦ ભોજનીય (૨) ન૦ ખાવા કે ભોગવવાની વસ્તુ

ભોટ વિ૦ (૨) પું૦ [સર૦ म.] મૂઢ; બેવકૂફ

ભોટવો પું૦ માટીનો ચંબુ

ભોટંગડી સ્ત્રી૦ [सं. भण्टाकी] એક વનસ્પતિ

ભોટી સ્ત્રી૦ કૂતરી (કા.)

ભોટીલું ન૦ [सं. भूत=બચ્ચું ?] કુરકુરિયું

ભોઠું (ભો) વિ૦ જુઓ ભોંઠું. **-ઠપ** સ્ત્રી૦, **-ઠામણ** ન૦ જુઓ ભોંઠપ

ભોડ વિ૦ [प्रा. पोढ (सं. प्रौढ)] (ચ.) પાકવા પર આવેલી – સાખ જેવી (આમલી)

ભોડું ન૦ [दे. बोड = મૂંડેલું માથું (सं. मुंड)] માથું [શેરડી વગેરેનાં)

ભોથું ન૦ [सं. बृंहित ?] મૂળિયાંનો ઝૂડો (દાભ,

ભોદો પું૦ [સર૦ ફાંદ; રવ૦ ?] પેટ (તિરસ્કારમાં)

ભોપાળું ન૦ [સર૦ म. भोंपळा = તુંબડું] પોલ; પોકળ (૨) ઢોંગ. [**-ફાડવું** = એવું કરવું જેથી પોલ કે ઢોંગ પકડાઈ જાય. **-નીકળવું** = પોલ પ્રગટ થવું.]

ભોપી પું૦ [સર૦ का. बोप्पी; म. भोपी – प्या] ભરડો; શિવનો પૂજારી

ભોપો વિ૦ પું૦ [સર૦ हिं. भोपा = ફૂંકીને વગાડાતી તુરઈ (૨) મૂર્ખ] બેવકૂફ; મૂર્ખ

ભોમ પું૦ [प्रा. (सं. भौम)] જુઓ ભૌમ ૩, ૪. ૦વા(૦સ)ર પું૦ મંગળવાર

ભોમ, ૦કા સ્ત્રી૦ ['ભૂમિ' ઉપરથી] ભૂમિ

ભોમિયું વિ૦ ['ભૂમિ' ઉપરથી ? म. भोयाळ અથવા સર૦ म. भोंवणें (सं. भ्रमण)] જાણકાર. **-યણ** સ્ત્રી૦ જાણકાર સ્ત્રી. **-યો** પું૦ જાણકાર માણસ (૨) વાટ બતાવનાર

ભોર પું૦; સ્ત્રી૦ [प्रा. परोह (सं. प्ररोह) ? हिं.] પરોઢિયું (૨) પું૦ જુઓ ભોળ (૩) અ૦ ભોરંભોર. **-રંભોર** અ૦ સમાપ્ત; ખલાસ. [**-કરવું, કરી મૂકવું** = પૈસા ઉડાવી દેવા; વાપરી દેવું.]

ભોર [ભો] પું૦ [सं. भृ ઉપરથી ?] ઘાસના પૂળાથી ભરેલું ગાડું (૨) ગાડું ભરાય તેટલો જથ્થો. ઉદા૦ ભોર લાકડાં

ભોરા ન૦ [हिं.] એક પક્ષી

ભોરિંગ પું૦ [સર૦ ભોગીન્દ્ર] મોટો નાગ

ભોરિંગડી સ્ત્રી૦ [જુઓ ભોટંગડી] એક વનસ્પતિ

ભોરો (ભો ?) પું૦ [प्रा. भवर; हिं. भौंरा, म. भोरा (सं. भ्रमर)] + ભમરો [ભોલ

ભોલ વિ૦ [दे. पोल्ल] પોલું; ફૂલેલું. ઉદા૦ જાડું

ભોલુ પું૦ વાંદરો

ભોહ ન૦ ઈંઢોણી (વેલાની)

ભોળ (ભો ?) પું૦ [સર૦ म. भोंवळ (सं. भ्रमण)] તમ્મર (૨) તમ્મરથી આવતી ઊલટી

ભોળું, -ળિયું વિ૦ [दे. भोल; हिं. भोला] કપટમાં ન સમજે તેવું; સાલસ. **૦ભટ, ૦ભટાક, ૦ભાળું** વિ૦ સાવ ભોળું. **-ળપ** સ્ત્રી૦, **-ળપણ** ન૦, **-ળાઈ** સ્ત્રી૦ ભોળાપણું. **-ળવણી** સ્ત્રી૦ ભોળવવું તે. **-ળવવું** સ૦ક્રિ૦ ભરમાવવું. **-ળાનાથ** પું૦ (સં.) મહાદેવ. **-ળા રાજા, શંકર** પું૦ બ૦ વ૦, **-ળું બ્રહ્મા, ભાળું** વિ૦ [+ ભલું ?] ભોળું અને ભલું; નિખાલસ ને ખુલ્લા દિલનો માણસ (૨) છેતરાઈ જાય એવું મૂરખ માણસ. **-ળિયો** પું૦ એક જાતનો ભિખારી

ભોં (ભોં૦) સ્ત્રી૦ [सं. भूमि] ભોંય. **૦પાથરી** [ભોંય + પથરાવું] ગળજીભી

ભોં (ભોં૦) ન૦ (૨) અ૦ [રવ૦] ભૂંગળ કે ગાયના બરાડવાનો અવાજ

ભોંક (ભોં૦) ન૦ [જુઓ ભોક] છિદ્ર; કાણું (૨) ભોંકાવાની અસર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ભોકવું

ભોંકોળું (ભોં૦) ન૦ જુઓ ભોંયકોળું

ભોંઠું (ભોં૦) વિ૦ [प्रा. भट्ठ (सं. भ्रष्ट)] ભોંઠપવાળું. [**-પડવું** = શરમાવા જેવું થવું; ઝાંખું પડવું.] **-ઠપ** સ્ત્રી૦, **-ઠામણ** ન૦ શરમ; શરમિંદાપણું; નીચાજોણું

ભોંણ (ભોં૦) ન૦ [ભોં ઉપરથી ?] (કા.) દર

ભોંણિયું (ભોં૦) ન૦ [રવ૦] બાંયું

ભોંય (ભોં૦) સ્ત્રી૦ [सं. भूमि] જમીન. [**-આવવી** = નવી ચામડી આવવી; રૂઝ આવવી. **-કરવી** = માટીથી સપાટી કરવી. **-કૂંડાળી લખવી** = મરણસ્થાનનું નિર્માણ કરવું. **-ખણવી, ખોતરવી** = શરમની એવી ચેષ્ટા કરવી; શરમાવું; નીચું જોવું. (૨) આળસુપણાની એવી ચેષ્ટા કરવી. **-ઘાલ્યા!** = ભોંય નાખ્યા! 'મૂઆ' એ અર્થની છોકરાને વડીલ સ્ત્રીની ગાળ. **-નંખાવું** = મરવા પડવું (૨) બહુ ભૂખ લાગવી. **-નાખવું** = મરનારને ચોકે ઉતારવો. **-નાખ્યા!** = જુઓ ભોંય ઘાલ્યા! **-પર પગ ન મૂકવો** = ગર્વ કે મિજાજનો પાર ન હોવો.

-ભરવી=ફોગટ ફેરો ખાવો. **-બરાબર કરવું, ભેગું કરવું**=મારી મારીને સુવાડી દેવું (૨) જમીનદોસ્ત કરવું. **-ભારે પડવી (નાસતાં)**=નાસી પણ ન જઈ શકાય એવી રીતે ઘેરાઈ જવું. **-ભાગવી**=ચામડી કોવાવાથી સડી જવી **-માં ઊગવું, હોવું**=ઊગતી ઉમ્મર હોવી (નાની ઉમ્મર છતાં યુક્તિબાજ કે તરકટી હોય તેને માટે બોલાય છે.) **-માંથી ભભૂકો નીકળવો**=અણધારી જગાએથી હુમલો થવો (૨) એકાએક લડાઈ જાગવી (૩) એકાએક સળગી ઊઠવું; એકદમ ક્રોધાવેશ પ્રગટવો. **-માં પગ હોવા**=જુઓ ભોંયમાં ઊગવું. (૨) ખૂબ કપટી ને રહસ્યવાળા હોવું. **-માં પેસતું જવું**=ઠીંગણું રહેવું; ઉંમર વધવા છતાં ઊંચું ન વધવું. **-માં પેસવું**=ખબ શરમાવું; લાજવું. **-માં મૂળિયાં હોવાં**=બહાર ન દેખાય પણ અંદરખાનેથી ખૂબ પાકું હોવું. **-સૂંઘવી**=મરવાની અણી પર આવવું. **ભોંયે ઉતારવું, નાખવું, લેવું**=ચોકે ઉતારવું; મરવાની તૈયારી હોવી. **ભોંયે પડવું**=મરવાની તૈયારી પર હોવું; થાકને લીધે જમીન ઉપર લાંબા થઈ સૂઈ રહેવું.] **૦આમલી, ૦આંબલી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦આવળ** પું૦; સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦ઈંકડ** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦કંદ** પું૦ એક વનસ્પતિ અને એનો કંદ. **૦કાંસકી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦કોળું** ન૦ ભોંકોળું; એક જાતનું કોળું. **૦ચંપો** પું૦ એક જાતનો ચંપો. **૦તરવડ** સ્ત્રી૦ સોનામુખી. **૦તળિયું** ન૦ ઘરનો છેક નીચેનો ભાગ. **૦ભાઠું** ન૦ ભોંય કે ભાઠું; જમીન. **૦ભાડું** ન૦ જમીનનું ભાડું કે મહેસૂલ. (૨) સ્મશાનમાં બાળવાની જગાનું ભાડું. **૦રસો** પું૦ લીંપણના પોપડાનો રસ. **૦રીંગણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦રું** ન૦ જમીનની અંદર કરેલું ઘર (૨) ભોંયની અંદર કરેલો રસ્તો. [**ભોંયરામાં રાખવું**=અત્યન્ત ગુપ્ત રાખવું – સંતાડી રાખવું.] **૦શિં(-શીં,-સિં, -સીં)ગ** સ્ત્રી૦ મગફળી

ભૌગોલિક વિ૦ [સં.] ભૂગોળ-સંબંધી

ભૌઠું ન૦ [સર૦ हिं. भौंडी] આબુનો ભીલ

ભૌતિક વિ૦ [સં.] પંચમહાભૂત સંબંધી–તેમનું બનેલું; સ્થૂળ; જડ (૨) ભૂતયોનિ સંબંધી. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ભૂતપ્રેત સંબંધી વિદ્યા (૨) ભૌતિકશાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ભૌતિક પદાર્થોને લગતું શાસ્ત્ર; 'ફીઝિક્સ'. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ ભૌતિકશાસ્ત્ર જાણનાર

ભૌમ વિ૦ [સં.] પૃથ્વી સંબંધી (૨) મંગળનું (૩) પું૦ મંગળગ્રહ (૪) મંગળવાર (૫) સાટોડીનો છોડ. **૦વા(૦સ)ર** પું૦ મંગળવાર

ભૌમિતિક વિ૦ [સં.] ભૂમિતિનું; ભૂમિતિને અંગેનું

ભ્રમ પું૦ [સં.] સંદેહ (૨) ભ્રાન્તિ (૩) ગોળ ફરવું તે. [**-ભાગવો**=સંદેહ કે ભ્રમ દૂર કરવો કે થવો.] **૦ણ** ન૦ ફરવું-રખડવું તે. (૨) જુઓ ભ્રમ (૩). **૦ણા** સ્ત્રી૦ ભ્રમ; ભ્રાંતિ

ભ્રમર પું૦ [સં.] ભમરો

ભ્રમિત વિ૦ [સં.] ભ્રમ પામેલું; ભ્રમમાં પડેલું

ભ્રષ્ટ વિ૦ [સં.] ઊંચેથી પડેલું (૨) પાપી; દુરાચારી (૩) અપવિત્ર થયેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦ **-ષ્ટાચાર** પું૦ [+आचार] દુરાચાર; પાપ

ભ્રંશ(-સ) પું૦ [સં.] નીચે પડવું તે; અધઃપાત

ભ્રાત,-તા [સં.] પું૦ ભાઈ. **-તૃજાયા** સ્ત્રી૦ ભાભી. **-તૃતા** સ્ત્રી૦, **-તૃત્વ** ન૦, **-તૃભાવ** પું૦ ભાઈચારો

ભ્રામક વિ૦ [સં.] ભ્રમમાં નાખે એવું

ભ્રામરી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) પાર્વતી

ભ્રાંત વિ૦[સં.] ભ્રમિત; ભ્રાંતિવાળું. **-ત(-તિ)** સ્ત્રી૦ ભ્રમ; મોહ; ખોટો ખ્યાલ; ખોટું જ્ઞાન (૨) શક; અંદેશો. **-તિકર,-તિકારક** વિ૦ ભ્રાંતિ ઉપજાવનારું. **-તિમત** પું૦ એક અલંકાર, જેમાં બે વસ્તુ વચ્ચેના સામ્યને લીધે એકબીજામાં ભ્રાંતિ થાય છે

ભ્રૂ સ્ત્રી૦; ન૦, **૦કુટિ(-ટી)** સ્ત્રી૦ [સં.] ભવું; ભમ્મર

ભ્રૂણ પું૦ [સં.] કાચો ગર્ભ. **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ ગર્ભની હત્યા; ગર્ભપાત કે ગર્ભનાશ કરવો તે (એક મહાપાપ)

ભ્રૂભંગ, ભ્રૂવિકાર પું૦ [સં.] ભવાં ચડાવવાં તે

મ

મ પું૦[सं.] પ વર્ગનો અનુનાસિક. ૦કાર પું૦ મ અક્ષર કે ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ છેડે મકારવાળું

મ પું૦ સંગીતના મધ્યમ સ્વરનો સંકેત (૨) અ૦ [प्रा. (सं. मा)] મા; નહિ

મઉ વિ૦ [दे. मउअ] ઘણા દિવસનું ભૂખ્યું; ભૂખથી ટળવળતું (૨) [प्रा. (सं. मृदु); म.] પોચું (૩) કંજૂસ (૪) પું૦ ભૂખ્યા અને દુઃખી લોકોનું ટોળું. [–થવું = દબાવું; નમવું (૨) કંગાળ થવું (૩) કંજૂસ થવું (૪) દોરાવું; આગળ જવું.] ૦ડાવેડા પું૦બ૦વ૦ ભિખારીવેડા. ૦ડું વિ૦ મઉ; ભૂખ્યું

મકતબ સ્ત્રી૦ [अ.] નિશાળ

મકતો પું૦ [अ.] ગઝલની છેલ્લી ટૂંક

મક(-ગ)દૂર સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ મગદૂર

મકનું વિ૦ [સર૦ हिं. मकुना; सं. मनाक्का = હાથણી]મસ્ત;મનસ્વી.[**મકનો હાથી** = મદમસ્ત હાથી (૨) કહ્યામાં ન રહે તેવો છકી ગયેલો આદમી (૩) ઠીંગણો ને ભરાવદાર આદમી.]

મકબરો પું૦ [अ.] કબરસ્તાન (૨) રોજો

મકર પું૦ [अ. मक्र] મક્કર; છળકપટ; ફેલ. ૦જના સ્ત્રી૦ [फा. ज़नान] સ્ત્રી૦ સ્ત્રીચરિત્ર; સ્ત્રીઓનો પ્રપંચ. ૦બાજ વિ૦ કાવતરાખોર; દગાબાજ; કપટી

મકર પું૦ [सं.] મગરમચ્છ (૨) જુઓ મગર (૩) દશમી રાશિ. ૦કી સ્ત્રી૦ એક જાતની માછલી. ૦કેતન, ૦કેતુ, ૦ધ્વજ, પું૦ (સં.) કામદેવ. ૦રાશિ સ્ત્રી૦ મકર; દશમી રાશિ. ૦સંક્રમણ ન૦, ૦સંક્રાંતિ સ્ત્રી૦ સૂર્યનું મકર રાશિમાં જવું તે; ઉત્તરાયણ

મકરકૂદી સ્ત્રી૦[મકર (सं. मर्क = વાંદરું) + કૂદવું ? કે अ. मक्र ઉપરથી ?] ચરખી; તોફાન

મકરજના, મકરબાજ જુઓ 'મકર'માં

મકરબો પું૦ જુઓ મકબરો

મકરવો પું૦ શેરડીનો ટુકડો; બડવો (પ્રાયઃ બ૦વ૦માં વપરાય છે)

મકર-સંક્રમણ, મકરસંક્રાંતિ જુઓ 'મકર'માં

મકરંદ પું૦ [सं.] ફૂલનું મધ (૨) ફૂલની રજ (૩) ભમરો (૪) કોકિલ

મકરાકર પું૦ [सं.] સમુદ્ર

મકરાકૃત વિ૦ [सं.] માછલીના આકારનું

મકરાણી પું૦ સિંધની વાયવ્યે આવેલા મકરાણ દેશનો રહેવાસી

મકરાર્ક પું૦ [सं.] મકર રાશિનો સૂર્ય

મકરી સ્ત્રી૦ [सं.] મગરની માદા; મગરી

મકલાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मुकुलय् પરથી ?] મલકાવું; સ્મિત કરવું (૨) ખૂબ હરખાવું

મકવાણો પું૦ એ જાત કે અટકનો માણસ

મકસદ સ્ત્રી૦ [अ.] મુરાદ; ધારણા

મકસૂદ અ૦ [अ.] જાણી જોઈને; હેતુપુરઃસર

મકાઈ સ્ત્રી૦; પું૦[સર૦ हिं. मक्का; म. मका, मकई] એક અનાજ. ૦ડોડો, ૦દોડો પું૦ મકાઈનો ડોડો

મકાત સ્ત્રી૦ [अ. मुकातिअ] દાણ; જકાત (૨) ઇજારો. –તી પું૦ દાણી (૨) ઇજારદાર

મકાન ન૦ [अ.; સર૦ म. मकाण; हिं.] ઘર; ઇમારત

મકાર પું૦ [सं] મણની સંજ્ઞા (વેપારીઓમાં) [(૨) જુઓ ['મ'માં]

મકાયતું વિ૦ મલકાતું

મકોડી,–ડો પું૦ [दे. मक्कोड; हिं. मकोडा; म. माकोडा] જુઓ 'મંકોડી'માં

મક્કમ વિ૦ [अ. मुहकम] દૃઢ. ૦તા સ્ત્રી૦, [૦પણું ન૦

મક્કર પું૦ [જુઓ મકર; સર૦ हिं.] છળ

મક્કલ ન૦ [सं.] પ્રસૂતાનો એક રોગ

મક્કા ન૦ [अ.] (સં.) એક નગર – મહંમદ પેગંબરનું જન્મસ્થાન (અરબસ્તાનમાં)

મક્તો પું૦ [अ. मक्तअ] ઇજારો; ઠેકો

મક્ષિ(-ક્ષી)કા સ્ત્રી૦ [सं.] માખ

મખ પું૦ [सं.] યજ્ઞ

મખમલ ન૦; સ્ત્રી૦ [अ.] એક જાતનું રેશમી કાપડ. –લી વિ૦ મખમલનું(૨)મખમલ જેવું

મખમૂર પું૦ [अ.] દારૂ પી ગાંડો બનેલો

મખાંતર ન૦ [सं. मिषांतर] નિમિત્ત; બહાનું

મખિયરડું, મખિયારું ન૦ [प्रा. मक्खिआ

(सं. मक्षिका)] ઘોડાની આંખ પર માખીઓ બેસતી અટકાવવાની લટકતી દોરીઓવાળી પટી

મખ્ખીચૂસ વિ૦ [हिं.] કંજૂસ

મગ પું૦ [प्रा. मुग (सं. मुद्ग)] એક કઠોળ. [**મગ કંસાર બાફણાં** = જુઓ મગબાફણાં (૨). **મગનું નામ મરી** (ન દેવું, પાડવું) = બોલવું નહીં (યુક્તિ ખાતર કે કંઈ રહસ્યથી). **–ને અડદ ભેગા ભરડવા** = ખીચડો કરવો; જેમ આવ્યું તેમ ખરુંખોટું – સેળભેળ બોલવું. (અમુક પાણીએ) **મગ ચડવા** = કામ પાર પડવું. (મોમાં) **મગ ઓરવા, ભરવા** = (બોલવું ઘટે છતાં) ન બોલવું; મૌન ધારણ કરવું. (–ના) **મગ વેરાઈ જવા** = મોતિયા મરી જવા (૨) ખિલખિલ હસી પડવું.] **૦બાફણાં** ન૦બ૦વ૦ અનમાં ને મનમાં મૂંઝાવું કે બળવું તે (૨) રિસાવું કે અણમના રહેવું તે (૩) લાકડાં છાણાં કરાંઠી વગેરે બળતણ

મગ પું૦ [प्रा. मग्ग (सं. मार्ग)] માર્ગ [પ.] (૨) સ્ત્રી૦ [दे. मगा, मग्ग] બાજુ; તરફ (૩) અ૦ ભણી; તરફ

મગજ પું૦ [સર૦ हिं. मगद (सं. मुद्ग = મગ)] ચણાના લોટની એક મીઠાઈ

મગજ ન૦ [फा. मग्ज; સર૦ म.; हिं.] ખોપરીની અંદરનો નરમ ભાગ; ભેજું (૨) પું૦ ફળની મીજ. [**–ઉપર છારી વળવી** = મગજ બહેર મારી જવું. **–ઊંધુંચતું થઈ જવું** = બુદ્ધિ ઠેકાણે ન રહેવી. **–કહ્યું કરતું નથી** = બુદ્ધિ ચાલતી નથી (૨) મગજ ભમે છે (૩) મિજાજ જાય છે. **–ખસી જવું** = ગાંડા થઈ જવું. **–ખાવું, ખાઈ જવું** = માથાફોડ કરાવવી; કંટાળો આપવો. **–ચસકી જવું** = ગાંડા થવું. **–ઠેકાણે ન હોવું** = વ્યગ્ર કે ગુસ્સે હોવું (૨) ગાંડપણ હોવું; ભાન ખસી જવું. **મગજનાં બારણાં ઊઘડવાં** = અક્કલ આવવી; ગમ પડવી. **મગજનું ખસેલું, ચસકેલું** = ગાંડું. **મગજનું ફરેલું, ફાટેલું** = ઉચ્છંખલ; ભારે મિજાજી. **મગજનો ખીમો કરવો** = મગજને ખૂબ ત્રાસ આપવો. **–પાકી જવું** = માથાફોડથી કંટાળવું; માથામાં દુઃખાવો થવા આવવો. **–ફરવું, ફરી જવું** = ક્રોધ, તાપ કે ગુસ્સાથી માથું ભમી જવું. **–ફોડવું** = મગજને કંટાળો–શ્રમ આપવાં. **–બહેર મારી જવું** = મગજ શૂન્યવત્ – જડ થઈ જવું; વિચારશક્તિ હણાઈ જવી. **–ભમી જવું** = વ્યગ્રચિત્ત થઈ જવું; બુદ્ધિ ઠેકાણે ન રહેવી. **–માં આવવું, ઊતરવું** = ધ્યાનમાં આવવું; સમજાવું. **–માં ઠસવું, બેસવું** = બરાબર ધ્યાનમાં આવવું–વસી જવું. **–માંથી ખસવું** = ભૂલવું કે ભુલાવું. **–માં પવન ભરાવો** = મિજાજ વધી જવો. **–માં રાઈ હોવી** = મિજાજ કે અભિમાન હોવાં.] **૦તરી** સ્ત્રી૦ [फा. मग्ज + तरी (તર કરનાર)] વસાણામાં નંખાતાં અમુક મીંજવાળાં બીજ. **૦મારી** સ્ત્રી૦ માથાફોડ. **–જિયું** ન૦ મગજને પુષ્ટિ આપનાર એક વસાણું

મગજી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] જુઓ મુગજી. **૦દાર** વિ૦ મગજીવાળું

મગડો પું૦ ['મગ' ઉપરથી ?] ગુલબાસનું બી

મગણ પું૦ [सं.] ત્રણ ગુરુ અક્ષરનો ગણ

મગતરું ન૦ [प्रा. मसग (सं. मशक) ?] મચ્છર; ડાંસ. [**મગતરા જેવું** = તુચ્છ.]

મગતું વિ૦ [सं. मुक्त કે प्रा. मग्ग (सं. मार्ग) ?] મોકળું; પહોળું; છૂટાશવાળું

મગદળ પું૦ [મગ + દળ; हिं. मगदल] મગના લોટનો લાડુ (૨) ન૦ [सं. मुद्गर] મગદળિયો. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ કચડી નાખવું. **–ળિયું** વિ૦ મગદળવાળું (૨) મગદળ ભાવતો હોય તેવું (૩) ન૦ મગદળિયો. **–ળિયો** પું૦ કસરત માટે હાથથી ફેરવવાની લાકડાની બનાવટ

મગદૂર સ્ત્રી૦ [જુઓ મકદૂર; સર૦ हिं.; म.] તાકાત (૨) હિંમત

મગન વિ૦ [જુઓ મગ્ન] રાજી (૨) (ચ.) [प्रा. मग्ग (सं. मार्ग)] માગ; મગા

મગફળી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. मूँगफली; म. मुंगफल्ली] તેલી બીની એક શીંગ; ભોંયશીંગ

મગમાળા સ્ત્રી૦ [મગ + માળા] મગ જેવડા સોનાના મણકાની માળા

મગર અ૦ [फा.] પરંતુ

મગર પું૦ [प्रा. (सं. मकर)] એક જળચર

પ્રાણી. **૦મચ્છ** પું૦ એક જાતનો મોટો મચ્છ – માછલું. **૦મસ્ત** વિ૦ [+મત્સ્ય કે મસ્ત ?] હૃષ્ટપુષ્ટ; જોરાવર

મગરિબ સ્ત્રી૦ [અ.] સંધ્યાકાળ (૨) સાંજની નમાજ (૩) પશ્ચિમ દશા

મગરિયું નં૦ ['મગર' ઉપરથી] છાપરા ઉપર [જવાનું બાકું

મગરી સ્ત્રી૦ મગરની માદા

મગરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] ડુંગરી. **–રો** પું૦ ડુંગરો

મગરૂબ,–ર [अ.] વિ૦ અભિમાની. **–બી,–રી** [સ્ત્રી૦ અભિમાન

મગા સ્ત્રી૦ [प्रा. मग्ग (सं. मार्ग)] જગા

મગાવવું સ૦ક્રિ૦, 'માગવું'નું પ્રેરક (૨) મંગાવવું

મગાવું અ૦ક્રિ૦ 'માગવું'નું કર્મણિ

મગિયું વિ૦ ['મગ' ઉપરથી] મગ જેવડું (૨) નં૦ સ્ત્રીઓનું એક જાતનું સુતરાઉ લૂગડું

મગિયો પું૦ ['મગ' ઉપરથી ?] એક જાતનો પથ્થર; મજિયો

મગી સ્ત્રી૦ ['મગ' ઉપરથી] એક વનસ્પતિ (૨) [ઝીણા દાણાના મગ

મગોડું નં૦ ['મગ' ઉપરથી] મગનું ગોતર

મગ્ન વિ૦ [सं.] તલ્લીન; ગરક થયેલું (૨) મગન; રાજી

મઘમઘવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. मघमघ] ખુશબો ફેલાવવી; મહેકવું

મઘમઘાટ પું૦ મઘમઘવું તે

મઘવા પું૦ [सं.] ઈંદ્ર

મઘા સ્ત્રી૦ [सं] દસમું નક્ષત્ર. [**–ની ઓરણી** = મઘા નક્ષત્રમાં કરેલી ઓરણી.]

મચક સ્ત્રી૦ [प्रा. मज्ज् (सं. मस्ज्) ? સર૦ हिं.] પાછું હઠવું – ડગવું તે. [**–આપવી** = નમતું આપવું; પાછું હઠવું.]

મચકણિયું નં૦ [જુઓ મચકો] કોકરવું (૨) વિ૦ તે નામની વાણિયાની નાતનું

મચકારવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ મીંચકારવું

મચકારો પું૦ ['મચકારવું' ઉપરથી] આંખ મીંચવી (ઉઘાડવી) તે [**–મારવો**]

મચકો પું૦ [प्रा. मच्च् (सं. मद्) = ગર્વ કરવો કે જુઓ 'મચક'] લટકો; લહેકો. **–કાળું** વિ૦ લટકાળું

મચકોડ પું૦ [જુઓ મચકો] ઠેસો; હડસેલો (૨) તિરસ્કાર (૩) સ્ત્રી૦ મચડાવું. અમળાવું કે ઊતરી જવું તે. [**–ખાવી** = મચકોડાવું.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ મરડવું; આંબળવું. **–ડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

મચડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. चड्ड (सं. मृद्) મસળવું કે दे. चमढ (ચીંબોળવું)] મરડવું; આમળવું (૨) મસળવું. **મચડાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

મચમચાવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ મચકારવું] મટમટાવવું (૨) [રવ૦] છબછબાવવું

મચવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मस्ज्, प्रा. मज्ज् = ડૂબવું; લીન થવું. हिं. मचना; म. मचणें] સમાઈ જવું (૨) તલ્લીન થઈ જવું; મંડવું (૩) જામવું; જોસમાં આવવું (જેમ કે તોફાન)

મચાણ પું૦ એક રોગ

મચિયેર સ્ત્રી૦ દરિયાકિનારે ઊગતો એક છોડ

મચે(–ચૈ)ડવું સ૦ક્રિ૦ (ચ.). **મચોડવું** સ૦ક્રિ૦ (સુ.) [જુઓ મચડવું] મચકોડવું; મરડવું

મચ્છ પું૦; નં૦ [सं.] માછલું (૨) મેઘધનુષ. [**–તાણવો** = મેઘધનુષ્ય રચાવું, દેખાવું.] (૩) જુઓ મત્સ્યાવતાર

મચ્છર પું૦ [सं. मत्सर] ડાંસ (૨) મત્સર; ગુમાન. [**–ધરવો, રાખવો** = ગુમાન હોવું.] **૦દાની** સ્ત્રી૦ મચ્છરને અટકાવવા કરાતી જાળીદાર કપડાની બનાવટ. [**–બાંધવી, લગાવવી** = પથારી પર મચ્છરદાની ગોઠવવી.]

મચ્છરિયો પું૦ એક પક્ષી

મચ્છા મિ દોકડો શ૦પ્ર૦ [જૈન] જુઓ મિચ્છા [મિ દુક્કડમ્

મચ્છી સ્ત્રી૦ [જુઓ મચ્છ] માછલી. **૦ખાનું** નં૦ મચ્છીબજાર (૨) મચ્છીમારનું રહેઠાણ. **૦બજાર** નં૦ માછલીઓનું બજાર (૨) [લા.] ખૂબ કોલાહલનું સ્થાન. **૦માર** પું૦ માછી. **૦વાઘ** પું૦ એક પક્ષી

મજ્જણ(–ન) નં૦ [सं. मृश्, કે मृज्] જમ્યા પછી મોં સાફ કરવું તે – આચમન કરવું તે. [**–દેવું** = જમ્યા પછી મોં સાફ કરવું–આચમન કરવું તે.]

મછરાળ વિ૦ ['મચ્છર' ઉપરથી] મચ્છરવાળું; ગુમાની (૨) મચ્છરોથી ભરપૂર

મછરું નં૦ [જુઓ મચ્છર] મગતરું; ડાંસ

મછવો પું૦ [सं. मत्स्यवाह; સર૦ म. मचवा; हिं. मछवा] હોડી

મજ સ૦ [જુઓ મુજ] મારું

મજકૂર વિ૦ [अ.] સદર; આગળ જણાવેલું (૨) પું૦ હેવાલ; બીના; હકીકત

મજદૂર પું૦ [फा.] જુઓ મજૂર

મજનૂ વિ૦ [अ. मजनून] પ્રેમઘેલું (૨) પું૦ (સં.) ફારસી સાહિત્યમાં આવતો એક પ્રખ્યાત પ્રેમઘેલો માણસ

મજબૂત વિ૦ [अ.] દૃઢ; હાલે નહીં તેવું (૨) સબળું; શક્તિવાળું (૩) સંજજડ; સકસ (૪) નક્કર; સહેજે તૂટે નહીં તેવું. -તી સ્ત્રી૦ મજબૂતપણું. [-આપવી = મજબૂત કરવું.]

મજબૂર વિ૦ [अ.] નિરુપાય; લાચાર

મજમલે અ૦ [अ. मिन्जुम्लह] એકંદરે

મજમુ(-મૂ) વિ૦ [अ. मज्मूअ] મજિયારું. ૦દાર પું૦ [સર૦ म. मजमू = જમીન ઉપર કર વસૂલ કરવાનો અધિકાર] પરગણાનો હિસાબ રાખનારો અમલદાર; હિસાબ તપાસનાર (૨) ભાગીદાર (૩) એક અટક. ૦દારી સ્ત્રી૦ મજમુદારનું કામ અને હોદ્દો

મજમૂન પું૦ [अ.] વિષય; બીના

મજરે અ૦ [अ. मुज्रा] પેટે; સાટે. [-આપવું = હિસાબમાં ચૂકતે ગણી આપવું. -લેવું = હિસાબમાં ચૂકતે વાળી લેવું.]

મજરો પું૦ [अ. मुज्रा] મુજરો; સલામ. [-કરવો = સલામ કરવી.] (૨) બદલો. [-આપવો = બદલો આપવો.]

મજલ સ્ત્રી૦ [अ. मंज़िल; સર૦ हिं.; म.] એક દિવસની મુસાફરી જેટલું અંતર (૨) મજલ પૂરી થાય તે ઠેકાણું; મુકામ (૩) મુસાફરી; ટપ્પો. [-કરવી, કાપવી, ખેડવી, ખેંચવી, મારવી = મુસાફરી કરવી.]

મજલિસ સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ म. मजलस] મિજલસ (૨) સભા; મંડળી

મજલૂમ પું૦ [अ.] જુલમથી પીડિત-તેનું ભોગ બનેલ

મજલો પું૦ [अ. मंज़िल; म. मजला] માળ; મેડો

મજહબ પું૦ [अ.] ધર્મ; પંથ. -બી વિ૦ મજહબનું કે તેને લગતું

મજા(-ઝા) સ્ત્રી૦ [फ़ा. मज़ा; સર૦ म. मजा] આનંદ; લહેર. [-ઉડાવવી, કરવી, માણવી, મારવી = આનંદ કરવો - ભોગવવો. -પડવી = આનંદ થવો. -માં રહેવું મસ્ત - આનંદમાં હોવું. -માં હોવું = બધી વાતે કુશળ હોવું; આનંદમાં હોવું.] ૦દારી વિ૦ મજેદારી. ૦નું વિ૦ આનંદ પડે એવું; મનોહર; ખાસું

મજાક સ્ત્રી૦ [अ.] મશ્કરી. -કી વિ૦ મશ્કરીખોર

મજાગરું ન૦ [જુઓ મિજાગરું] બરડવું

મજાત અ૦ (સુ.) સુધ્ધાં; પણ

મજારવાડો પું૦ [अ. मज़ार + વાડો] કબરસ્તાન

મજાલ સ્ત્રી૦ [अ.] મગદૂર

મજિયારું વિ૦ [दे. मज्झआर (सं. मध्य) = વચ; મધ્ય] સહિયારું; પંતિયાળું (૨) ન૦ ભાગિયાભાગ; ભાગીદારી. -રો પું૦ સંયુક્ત વહીવટ

મજિયો પું૦ [જુઓ મગિયો] એક જાતનો પથ્થર

મજીઠ સ્ત્રી૦ [सं. मंजिष्ठा, प्रा. मंजिट्ठा] એક વનસ્પતિનું મૂળિયું. -ઠિયું વિ૦ મજીઠના રંગનું; પાકા લાલ રંગનું

મજૂર પું૦ [फा. मज़दूर; સર૦ म.; हिं.] રોજિંદા દામ લઈ મહેનત કરનાર; શ્રમજીવી. **૦મહાજન** ન૦, **૦સંઘ** પું૦ મજૂરોનું મંડળ; 'ટ્રેડ યુનિયન'. ૦ણ સ્ત્રી૦ મજૂરી કરનાર સ્ત્રી. -રી સ્ત્રી૦ વૈતરું; મહેનત (૨) તેના બદલામાં મળતું નાણું

મજૂસ સ્ત્રી૦ [सं. मन्जूषा, प्रा. मंजूसा] મોટી પેટી; પટારો

મજે,-ઝે સ્ત્રી૦ જુઓ મઝા. ૦દાર વિ૦ મજેનું. ૦દારી સ્ત્રી૦ મજા. ૦નું વિ૦ મજાનું. -જો(-ઝો) સ્ત્રી૦ મજા

મજ્જન ન૦ [सं.] ડૂબકી (૨) સ્નાન.

મજ્જા સ્ત્રી૦ [सं.] હાડકામાંનો માવો

મઝધાર સ્ત્રી૦ [हिं.; (सं. मध्य, प्रा. मज्झ) + धारा (सं.)] પ્રવાહની મધ્ય ધારા - ભરધારા.

મઝલું વિ૦ [प्रा. मज्झिल्ल (सं. माध्यिक)] વચલું; મધ્યનું

મઝા સ્ત્રી૦, ૦દારી, ૦નું જુઓ 'મજા'માં

મઝે, ૦દાર, ૦દારી, ૦નું, -ઝો જુઓ 'મજે'માં

મટ સ્ત્રી૦ [જુઓ મટવું] જંપ; નિરાંત (૨) [સર૦

हि. मटक (सं. मट)] મટકો; ચાળો (૩) [हिं.] મટકું; માટલું. ૦કે સ્ત્રી૦ મટકો; ચાળો. ૦કાવવું સ૦ક્રિ૦ આંખ મટકાવી વાત કરવી.

મટકું ન૦ [સર૦ हिं. मटका] આંખનો પલકારો (૨) જુઓ 'મટકી'માં. –કો પું૦ ચાળો; હાવભાવ; ચેષ્ટા

મટકી સ્ત્રી૦, –કું ન૦ [हिं. (માટી ઉપરથી); સર૦ दे. मडक्क; म. मडकें] માટલી; હાંલ્લી

મટન ન૦ [इं.] માંસ (ઘેટાંબકરાંનું)

મટમટાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. मटकाना] આંખના પલકારા મારવા

મટર ન૦ [हिं.; સર૦ म. मटार] એક કઠોળ – વટાણા

મટવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ दे. मिट = મિટાવવું] દૂર થવું; ટળવું (૨) રોગમુક્ત થવું; સાજું થવું

મટુકી સ્ત્રી૦ જુઓ મટકી (લાલિત્યવાચક)

મટોડી સ્ત્રી૦ [प्रा. मट्टी (सं. मृत्तिका)] માટી. –ડું ન૦ માટી, કચરો વગેરે રદ્દી – કચરું. [**–ફરી વળવું** = દબાઈ જવું; નિરર્થક જવું.]

મઠ પું૦ [સર૦ म.; हिं. मोठ] એક કઠોળ. [**–નો છાંયડો** = નહિ જેવો આધાર કે આશરો.] –ઠિયું ન૦ તેના લોટની વાની. –ઠિયો પું૦ કપાસની એક જાત

મઠ પું૦ [सं.] સાધુનો આશ્રમ (૨) વિદ્યાનું મથક. –ઠાધિકારી, –ઠાધિપતિ, –ઠાધ્યક્ષ પું૦ મઠનો વડો

મઠતાલ પું૦ [સર૦ म. मठ] એક તાલ (સંગીત)

મઠા(–ઠે)રવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. मट्ठ, (सं. मृष्ट); સર૦ हिं. मठोरना, म. मठारणें] ગૂંદવું (૨) ટીપીને કે રંદો ફેરવીને ઘાટદાર બનાવવું (૩) ટાપટીપ કરવી (૪) મારવું; ટીપવું (૫) તૃપ્તિથી સ્વાદપૂર્વક ખાવું

મઠાણો પું૦ ['મઠારવું' ઉપરથી] મઠારવાનું સોનીનું ઓજાર (સુ.)

મઠિયું ન૦, –યો પું૦ જુઓ 'મઠ'માં

મઠેરવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ મઠારવું. –ણી સ્ત્રી૦ મઠેરવું તે (૨) રંદો (૩) સોનીનું એક ઓજાર. –ણું ન૦ કંસારાનું એક ઓજાર (વાસણના ગોબા ઉપાડવા વગેરે માટે)

મઠો પું૦ [प्रा. मट्ठ (सं. मृष्ट); સર૦ हिं., मठा, –ट्ठा] દહીં ભાગીને બનાવેલી જાડી છાશ (૨) તેની એક વાની

મડદાલ વિ૦ [મડદું પરથી] જુઓ મુડદાલ

મડદું ન૦ [दे. मड, प्रा. मडय (सं. मृतक); फा. मुर्दह] મુડદું; શબ. [**મડદાના તાળવામાંથી લોહી ખાનારો** = ઘણો કંજૂસ ને લોભી. **મડદાની પેઠે વળગવું** = મજબૂતીથી – મડાગાંઠની રીતે વળગી રહેવું. **મડદાને મીંઢળ બાંધવાં** = વૃદ્ધ સાથે કન્યાનું લગ્ન કરવું. **મડદું ચીરવું** = મડદું ચીરીને મરણના કારણની શોધ કરવી; 'પોસ્ટ-મૉર્ટેમ'.]

મડધો પું૦ [फा. मीरदेह] કાસદનો ઉપરી (૨) મોટો મલ્લ; જાડો હૃષ્ટપુષ્ટ માણસ

મડપ પું૦ એક ભાજી

મડમ સ્ત્રી૦ [इं. मॅडम] યુરોપિયન – ગોરી સ્ત્રી

મડાગાંઠ સ્ત્રી૦ [મડું + ગાંઠ] છોડી છૂટે નહીં તેવી ગાંઠ [–પડવી]

મડિયાં ન૦બ૦ વ૦ ['મરડવું' ઉપરથી] મરડીને ઘાલવાનાં પોલાં કલ્લાં (૨) ઘૂંટણ (સુ.) [**–ભાગી જવાં** = (માર કે આઘાતથી) ટાંટિયા ઢીલા થઈ જવા; ચાલવાને અશક્ત થઈ જવું.]

મડું ન૦ [दे. मड, प्रा. मडय (सं. मृतक)] મડદું. [**મડાની પેઠે** = સજ્જડ રીતે (વળગવું).]

મઢ પું૦ [प्रा. मढ (सं. मठ)] દરબારગઢનો આગલો ઊંચો મેડાદાર ભાગ (૨) ડેલું (૩) પોળ (૪) માતાનું સ્થાન

મઢવું સ૦ ક્રિ૦ [दे. मढिअ = મઢેલું; સર૦ हिं. मढना; म. मढणें] લપેટી કે આવરીને જડી દેવું (૨) [લા.] છેતરવું; બનાવવું

મઢી, –ઢૂડી(–લી) સ્ત્રી૦ [प्रा. मढी (सं. मठिका); સર૦ म., हिं.] કુટિર; છાપરી

મણ પું૦ [अ. मन्न: हिं.; म.] ચાળીસ સેરનું તોલ. [**મણનું પાંચશેર કરવું** = ખૂબ મારવું.]

મણકો પું૦ [सं मणि; સર૦ म. मणका] વેહવાળા ગોળ દાણા (૨) અંકોડો. [**મણકા મૂકવા** = માળાના દાણા ફેરવવા.]

મણમણિયું વિ૦ ['મણ' ઉપરથી] એક એક મણના વજનવાળું

મણા સ્ત્રી૦ [प्रा. मणा (सं. मनाक्) = થોડું] ઊણપ; ખામી; ખોટ [**–રહેવી, –રાખવી**]

મણારાજ પું૦ (કા.) જુઓ માણારાજ

મણિ પું૦ [સં.] કીમતી પથરો; રત્ન. **૦કર્ણિકા,** **૦કર્ણી** સ્ત્રી૦ (સં.) કાશીનો એક ગંગાઘાટ. **૦કાર** પું૦ ઝવેરી. **૦ધર** પું૦ નાગ. **૦બંધ** પું૦ કાંડું (૨) એક છંદ. **૦મહોત્સવ** પું૦ ૬૦ વર્ષે ઊજવાતો–હીરક મહોત્સવ. **૦મંડપ** પું૦ શેષનાગને રહેવાનું સ્થાન (૨) મણિ જડેલો મંડપ; અતિ સુશોભિત સ્થાન

મણિયાર પું૦ [प्रा. मणिआर (सं. मणिकार) સર૦ म. मण्यार] મનિયાર; બંગડીનો બનાવનાર એક જાતનો માણસ. **–રું** ન૦ મણિયારનો ધંધો

મણિયું વિ૦ [‘મણ’ ઉપરથી] મણ વજનનું. **–યો** પું૦ મણ વજનનું કાટલું. [**–ઢીલો કરવો** = સખત મહેનત કરાવી; નસો ઢીલી કરી નાખવી.]

મણીકું ન૦ [‘મણ’ ઉપરથી] નાનો મણીકો. **–કો** પું૦ મણનું કાટલું કે માપ

–મત્ વિ૦[સં.] નામને લગતાં ‘વાળું’ એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ‘નીતિમત્’ (સ્ત્રી૦ મતી)

મત સ્ત્રી૦+ [જુઓ મતિ] બુદ્ધિ(૨)અ૦[हिं.] મા; નહિ

મત પું૦; ન૦ [સં.] અભિપ્રાય; (૨) સંપ્રદાય (૩) હઠ; મમત (૪) પું૦ ચૂંટણી અંગે બતાવવામાં આવતો અભિપ્રાય; ‘વોટ’. [**–આપવો** = અભિપ્રાય આપવો (૨) ‘વોટ’ આપવો. **–ઉચ્ચારવો** = અભિપ્રાય કહેવો. **–પર આવવું, –બાંધવો** = અભિપ્રાય નક્કી કરવો. **–માં માર્યા જવું** = મમતમાં ખોવું. **–લેવો** = અભિપ્રાય પૂછવો. **–લેવા** = ‘વોટ’ની ગણતરીથી અભિપ્રાય જાણવો.] **૦દાર** પું૦ મત આપવાના અધિકારવાળો. **૦દારમંડળ** ન૦ મતદારોનું મંડળ; ચૂંટણી માટે મતદારોનો નક્કી કરાતો તક્કો – સમૂહ. **૦પત્ર** પું૦; ન૦ મત લખવાનો કાગળ. **૦પેટી** સ્ત્રી૦ ચૂંટણીમાં મતપત્ર નાંખવાની પેટી. **૦ફેર, ૦ભેદ** પું૦ મત ભિન્ન હોવા તે. **૦મતાંતર** પું૦; ન૦ મતોની ભિન્નતા; મતભેદ. **૦મતાંતરક્ષમા** સ્ત્રી૦ જુઓ મતાંતરક્ષમા. **૦વાદ** પું૦ પોતાના જ મત વિષેનો આગ્રહ. **૦વાદી** વિ૦ પોતાના મતનું આગ્રહી

મતલબ સ્ત્રી૦ [अ.] હેતુ; આશય (૨) ભાવ; તાત્પર્ય. **–બિયું, –બી** સ્વાર્થી; પોતાની મતલબ સાધનારું

મતવાલું વિ૦ [दे. मत्तवाल; સર૦ हिं., म. मतवाला (सं. मत्त ઉપરથી)] માતેલું; મદમસ્ત (૨) નશામાં ચકચૂર; છાકટું

મતસરવણી સ્ત્રી૦[મત (મત્ત) + श्रावणी(सं.)] અષાડ વદ અગિયારશથી શ્રાવણ સુદ ત્રીજ સુધીનું છોકરીઓનું એક વ્રત; મસવણી

મતંગ, ૦જ પું૦ [સં.] માતંગ; હાથી

મતા સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ हिं., म. मत्ता] માલમિલકત; દોલત. **૦દાર** પું૦ [फा.] ગામમાંથી સરકારને ભરણું ભરાય તેની સહીસાખ કરનારો. **૦દારી** સ્ત્રી૦ મતાદારપણું

મતાગ્રહ પું૦[સં.] મતની જીદ – આગ્રહ. **–હી** વિ૦ પોતાના મતનો આગ્રહ રાખનાર

મતાધિકાર પું૦[સં.] ચૂંટણીમાં મત આપવાનો અધિકાર. **–રી** વિ૦ મતાધિકારવાળું

મતાભિમાન ન૦ [સં.] પોતાના મત માટેનું અભિમાન. **–ની** વિ૦ મતાભિમાનવાળું

મતારો (મ’?) પું૦ [सं. महत्तर; સર૦ म. म्हातारा] ડોસો કે ખાધેલપીધેલ ડોસો

મતાલો પું૦[‘મત્ત’ ઉપરથી] આળસના કસમોડા

મતાંતર ન૦; પું૦ [સં.] અન્ય મત – પંથ. **૦ક્ષમા** સ્ત્રી૦ અન્ય મતો માટે સહિષ્ણુતા; ‘ટૉલરેશન’. **૦સહિષ્ણુ** વિ૦ મતાંતર સહન કરનાર. **૦સહિષ્ણુતા** સ્ત્રી૦ મતાંતરક્ષમા

મતાંધ વિ૦ [સં.] પોતાના મત પાછળ અંધ બનેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦

મતિ સ્ત્રી૦ [સં.] બુદ્ધિ. [**–ફરવી** = બુદ્ધિ ફરવી; વિચાર ફરવો. **–બગડવી** = બુદ્ધિ ભ્રષ્ટ થવી. **–સૂઝવી** = વિચાર સૂઝવો.] **૦ભ્રમ** પું૦ જુઓ બુદ્ધિભ્રમ. **૦મંદ** વિ૦ મંદ મતિનું. **૦માન** વિ૦ બુદ્ધિમાન

મતિયું વિ૦ [‘મત’ ઉપરથી] પોતાના મતને છોડે નહિ તેવું; હઠીલું

–મતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] ‘મત્’નું સ્ત્રી૦રૂપ (જુઓ ‘મત્’)

મતી સ્ત્રી૦ [म.] વણાટમાં કપડાનો પનો સરખો.

તણાઈને રહેવા માટે આરવાળી લાકડીની રખાતી યોજના

મતીરું ન૦ [સર૦ हिं. मतीरा] ચીભડું

મતીલું વિ૦['મત' ઉપરથી] મતિયું; હઠીલું

મતું ન૦ ['મત' ઉપરથી] શાખ કે કબૂલાતની સહી. [**–કરવું, મારવું**=સહી કરવી. '**અત્ર મતુ તત્ર સાખ**'=દસ્તાવેજમાં દસ્તાવેજ કરનારે ને સાક્ષી રહેનારે સહીઓ કરવાનું સ્થાન જણાવતો પ્રયોગ.]

મત્કુણ પું૦ [सं.] માકણ.

મત્ત વિ૦ [सं.] મદ ચડ્યો હોય તેવું; ઉન્મત્ત; ગાંડું; મસ્ત. **૦ગયંદ** પું૦ એક છંદ. **૦મયૂર** પું૦ એક છંદ

મત્વર્થક વિ૦[सं.](વ્યા.) 'મત્–વાળું'ના અર્થનું

મત્સર પું૦ [सं.] ઈર્ષા; અદેખાઈ (૨) મચ્છર; ગુમાન. **–રી** વિ૦મત્સરવાળું. **–રીકૃતા** સ્ત્રી૦ ષડ્જગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)

મત્સ્ય ન૦ [सं.] માછલું. **૦ગંધા** સ્ત્રી૦ (સં.) સત્યવતી; શાંતનુની પત્ની. **૦રંગ** સ્ત્રી૦ એક પક્ષી. **–ત્સ્યાવતાર** પું૦ વિષ્ણુનો પહેલો અવતાર [મુખ્ય સ્થાન

મથક ન૦ [प्रा. मत्थग (सं. मस्तक); સર૦ म.]

મથન ન૦ [सं.] વલોવવું તે (૨) માથાકૂટ; ગડમથલ; મહેનત. **–નાચલ(–ળ)** પું૦ [+ सं. अचल] (સં.) મંદર પર્વત (સમુદ્રમંથનનો રવૈયો). **–ની** સ્ત્રી૦ વલોણાની ગોળી. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. मथ्; સર૦ म. मथणें; हिं. मथना] વલોવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ મહેનત કરવી

મથામણ સ્ત્રી૦['મથવું' પરથી] મથન; મથવું તે (૨) મહેનત. **–થ** સ્ત્રી૦ વારંવાર કે અનેક મથામણ કરવી તે [પાઘડી

મથાસરું ન૦ ['માથું' ઉપરથી] શિરોવેષ્ટન;

મથાસરો પું૦ ['મથાસરું' ઉપરથી] તોડ્યો તોડાય નહીં તેવો સંબંધ (**–જડાવો.**)

મથાળી સ્ત્રી૦ ['માથું' ઉપરથી] પાઘડી. **–ળું** ન૦ [સર૦ म. मथळा] ટોચ (૨) લખાણનું માથું– શીર્ષક(૩)પાઘડી(૪)અંદાજ; આશરો. [**–આપવું, કરવું**=લેખાણનું મથાળું બાંધવું. **–ઘાલવું, પહેરવું**=પાઘડી માથે મૂકવી. **–બાંધવું**=માથા દીઠ લેણદેણ ઠરાવવું (૨) લખાણનું શીર્ષક લખવું કે ઠરાવવું (૩) અંદાજ કરવો (૪) મહત્ત્વનો ભાગ લખી નાખવો.]

મથિત વિ૦[सं.] વલોવેલું. **–તાર્થ** પું૦નવનીત; નિચોડ; સાર [એક તીર્થ

મથુ(–થૂ)રા સ્ત્રી૦; ન૦ [सं.] (સં.)હિન્દુઓનું

મથૂરિયું ન૦ ['મથૂરા' ઉપરથી] (ચ.) [પ્રૌઢ સધવાની] એક જાતની સાડી

મથોટી સ્ત્રી૦['માથું' ઉપરથી] ઢોરના શિંગડાનો મૂળમાંનો ભાગ (૨)સાલ્લાના માથા આગળના ભાગ ઉપર ચીકટનો કે વપરાશનો ડાઘ પડે તે; માથાવટી (**–પડવી**). **–ડું** ન૦ માણસની ઊંચાઈ જેટલું (ઊંડાણ) (૨) તેટલું માપ. **–મથ** અ૦ માથા સુધી પૂરું ભરેલું

મદ પું૦ [सं.] કેફ; કેફની ખુમારી (૨) ગર્વ; તોર (૩) હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતો રસ. [**–ઊતરવો**=કેફ કે ગર્વ દૂર થવાં. **–ચડવો**=ગર્વ કરવો. **–માં આવવું**=ગર્વિષ્ઠ થવું(૨) તોફાને ચડવું (૩) (હાથીનું) એવી અવસ્થામાં આવવું કે જ્યારે તેના ગંડસ્થળમાંથી મદ નામનો રસ ઝરે.] **૦કલ** વિ૦ મદથી ઉન્મત્ત બનેલું. **૦ગળ** પું૦ હાથી. **૦ગળતો** વિ૦ પું૦ ગંડસ્થળમાંથી મદ ઝરતો હોય તેવો (હાથી). **૦ઘેંઘટ** (ઘેં૦) પું૦ મદોન્મત્ત. **૦ઝર** વિ૦ મદગળતો. **૦મત્ત, ૦માતું** વિ૦ મદથી મસ્ત બનેલું. **૦મસ્ત** વિ૦ મદમાં મસ્ત; મદમત્ત. **૦લેખા** પું૦ એક છંદ. **૦લોલ** વિ૦ મદમાતું. **૦વિકાર** પું૦ કેફની ખુમારી; ઉન્મત્તતા (૨) મદ ઝરવો તે

મદઈ પું૦ [अ. मुद्दइ] દુશ્મન; મૂદઈ

મદદ સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ हिं.; म. मदत] સહાયતા. **૦ગાર, ૦નીશ, –દિયું** વિ૦ મદદ કરનાર

મદન પું૦[सं.] કામ; કામદેવ. **૦ગ્રહા** પું૦એક છંદ. **૦ચોર** પું૦એક પક્ષી. **૦ફળ** ન૦ મીંઢળ. **૦બાણ** ન૦ કામદેવનું બાણ (૨) એક સુગંધીદાર ફૂલ. **૦ભેર** ન૦, **૦ભેરિ(–રી)** સ્ત્રી૦ એક લાંબું રણશિંગું

મદનિયું ન૦ (કા.) હાથીનું બચ્ચું

મદમત્ત, મદમસ્ત, મદમાતું જુઓ 'મદ'માં

મદરેસા સ્ત્રી૦ [अ. मद्रसा; हिं. मदरसा] નિશાળ (મુસલમાની)

મદલેખા, મદલોલ, મદવિકાર જુઓ 'મદ'માં

મદવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मद्] મદ-અહંકાર કરવો

મદંતી સ્ત્રી૦ [सं.] કરુણા શ્રુતિનો એક અવાંતરભેદ

મદાર પું૦; સ્ત્રી૦ [अ.] આધાર; ભરોસો (-બાંધવી, રાખવી)

મદારમુખ પું૦ [सं.] (સં.) ડુક્કરમુખા—નારદ

મદારત સ્ત્રી૦ [अ. मुदारात] પરોણાચાકરી

મદારી પું૦ [સર૦ हिं., म. (सं. मंत्रकार? કે अ. मुदारी = ढोंगी)] રીંછ, માંકડાં કે સાપ કેળવી ખેલ કરી બતાવનાર

મદાંધ વિ૦ [सं.] મદથી અંધ બનેલું

મદિયો પું૦ ['મદ' કે 'મધ' ઉપરથી] (ચ.) આંબા કે કપાસને મધ જેવો પદાર્થ લાગવાનો રોગ

મદિરા સ્ત્રી૦ [सं.] દારૂ. **૦ક્ષી** વિ૦ સ્ત્રી૦ મોહક [આંખવાળી

મદી વિ૦ ['મદ' ઉપરથી] મદવાળું; મત્ત

મદીના ન૦ [अ.] (સં.) અરબસ્તાનનું એક શહેર, જ્યાં મહંમદ પેગંબરની કબર છે

મદોન્મત્ત વિ૦ [सं.] મદથી ઉન્મત્ત બનેલું

મદ્ગુ ન૦ [सं.] એક દરિયાઈ પક્ષી

મદ્દેનજર સ્ત્રી૦ [अ.] નજરમાં કે ધ્યાનમાં લેવા જેવું તે (૨) જાહેરખબર

મદ્ય ન૦ [सं.] મદિરા; દારૂ. **૦નિષેધ** પું૦ દારૂનિષેધ. **૦નિષેધક** વિ૦ મદ્યનિષેધ કરનારું. **૦પ(-પી)** પું૦[सं.] દારૂડિયો. **૦પા** વિ૦સ્ત્રી૦ [सं.] દારૂ પીનારી. **૦પાન** ન૦ દારૂ પીવો તે. **૦પાની** વિ૦ મદ્યપાન કરનાર. **-દ્યાર્ક** પું૦ [+अर्क] મદ્યનો અર્ક; 'આલ્કોહોલ'

મદ્રાસી વિ૦ મદ્રાસનું (૨) પું૦ મદ્રાસ તરફના પ્રદેશનો રહેવાસી (૩) ન૦ એક જાતનું લાલ કાપડ

મધ અ૦['મધ્ય' પરથી; સર૦ म., हिं.] મધ્યમાં; વચ્ચે (પ.) **૦રાત** સ્ત્રી૦ અરધી રાત

મધ ન૦ [सं. मधु; સર૦ म.] મધમાખીઓએ એકઠો કરેલો ફૂલનો રસ (૨) મધ જેવી મીઠાશ. ઉદા૦ મધવાળી જીભ. [**-ઉપર માખ** = સ્વાર્થમાં કે લાલચમાં કોઈની પાછળ ભમ્યા કરવું તે. **-માં હાથ મુકાવવો** = લાલચમાં લલચાય તેમ કરવું. **-મૂકીને ચાટવું** = નિરર્થક સંઘરવું—રાખી મૂકવું.] **૦પૂડો** પું૦ મધમાખીઓનું ઘર. **૦માખ(-ખી)** સ્ત્રી૦ મધ બનાવનારી માખી. **૦લાળ** સ્ત્રી૦ લાલચ

મધવો વિ૦ પું૦ ['મધ' ઉપરથી] હૃષ્ટપુષ્ટ; જાડો (૨) પું૦ એક પક્ષી

મધિયો પું૦ (સુ.) જુઓ મદિયો

મધુ વિ૦ [सं.] મીઠું; ગળ્યું (૨) ન૦ મધ (૩) પું૦ દારૂ (૪) વસંત (૫) અશોક વૃક્ષ (૬) એક છંદ (૭) ચૈત્રમાસ. **૦કર** પું૦ ભમરો (૨) મધમાખ. **૦કરશાસ્ત્રી** પું૦ મધમાખનું શાસ્ત્ર જાણનાર; 'એપિયરિસ્ટ'. **૦કરવૃત્તિ** સ્ત્રી૦ મધુકરના જેવી સારું સારું વીણી સંગ્રહ કરવાની વૃત્તિ. **૦કરી** સ્ત્રી૦ ભમરી; મધમાખ (૨) જુઓ માધુકરી. **૦ગંધિ (-ધી)** વિ૦ મધની ગંધવાળું; સુગંધીદાર. **૦પ** પું૦ ભમરો (૨) મધમાખ (૩) દારૂડિયો. **૦પર્ક** પું૦ દહીં, ઘી, પાણી, મધ અને ખાંડ એ પાંચનું મિશ્રણ (સત્કાર, પૂજનમાં વપરાતું). **૦પાન** ન૦ મદ્યપાન. **૦પુર** ન૦ (સં.) મથુરા નગરી. **૦પ્રમેહ** પું૦ પેશાબમાં સાકર જવાનો રોગ. **૦ભાર** પું૦ એક છંદ. **૦મક્ષિકા** સ્ત્રી૦ મધમાખી **૦માધ** સ્ત્રી૦ મેઘરાગની એક રાગણી **૦માલતી** સ્ત્રી૦ [सं.; સર૦ हिं., म.] એક ફૂલવેલ. **૦માસ** પું૦ ચૈત્ર મહિનો. **૦મેહ** પું૦ જુઓ મધુપ્રમેહ. **૦રવું** વિ૦ મધુર રવવાળું. **૦લિહ** પું૦ [सं.] મધમાખ. **૦વન** ન૦ (સં.) વૃંદાવન. **૦સૂદન** પું૦ [सं.] (સં.) મધુ દૈત્યને મારનાર – કૃષ્ણ

મધુયા ન૦ એક પક્ષી

મધુર વિ૦ વિ૦ [सं.] મધુરું; ગળ્યું (૨) મીઠું; પ્રિય (૩) સુંદર; મનોરંજક (૪) શાંત; સૌમ્ય. **૦ગંધી** વિ૦ મધુરગંધવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-રી** સ્ત્રી૦ સાકર (૨) જેઠીમધ (૩) મીઠી કાકડી (૪) સુવા. **-રું** વિ૦ જુઓ મધુર

મધુલિહ, મધુવન, મધુસૂદન જુઓ 'મધુ'માં

મધે અ૦ + મધ્યે. **-ધોમધ** સ૦ વચ્ચોવચ; વચ્ચે

મધ્ય વિ૦ [સં.] વચ્ચેનું (૨) ન૦ વચલો ભાગ (૩) પું૦ મધ્યમસર અવાજ કે સ્વર (સંગીત. જુઓ મંદ્ર). **૦કાલ(-ળ)** પું૦ મધ્યયુગ. **૦કાલીન** વિ૦ મધ્યયુગનું. **૦ગા** સ્ત્રી૦ 'મીડિયન' (ગ.). **૦ગુણક** પું૦ ઘાતક; 'મોડ્યુલસ' (ગ). **૦ઘન** ન૦ ચયશ્રેઢીના પહેલા અને છેલ્લા પદની સરેરાશ (ગ.). **૦બિંદુ** ન૦ કેન્દ્ર. **૦મ** વિ૦ વચલું (૨) મધ્યમસરનું (૩) પું૦ સંગીતના સ્વરસપ્તકમાંનો ચોથો સૂર–મ (૪) ન૦ 'મીન' (ગ.). **૦મપદ** ન૦ વચલું પદ. **૦મપદલોપી** પું૦ જેનું મધ્યમ પદ લોપાય છે એ સમાસ. ઉદા૦ પર્ણ(નિર્મિત)શાલા. **૦મમાર્ગ** પું૦ બુદ્ધે બતાવેલો સાધનાનો મધ્યમ માર્ગ (૨) કોઈ બાજુના અતિપણા વગરનો–વચલો, સોનેરી માર્ગ. **૦મમાર્ગી** વિ૦ મધ્યમમાર્ગનું કે તે પસંદ કરનાર (૨) મવાલપક્ષનું;'લિબરલ–મૉડરેટ'. **૦મસર** અ૦ મધ્યમ રીતે; મર્યાદિત પ્રમાણમાં. **૦મા** સ્ત્રી૦ વચલી આંગળી (૨) મધ્યમિકા (૩) વાણીની ત્રીજી સ્થિતિ (જુઓ પરા) (૪) નાયિકાનો એક પ્રકાર. **૦માન** ન૦ સરાસરી; સરેરાશ; સમમિતિ; 'ઍવરેજ'(ગ). **૦મિકા** વિ૦ સ્ત્રી૦ રજસ્વલા થવા લાગેલી કન્યા. **૦રાત્ર(-ત્રિ, -ત્રી)** સ્ત્રી૦ મધરાત. **૦રેખા(-ષા)** સ્ત્રી૦ વિષુવવૃત્ત. **૦લય** સ્ત્રી૦ સંગીતનો એક લય. **૦વર્તી** વિ૦ મધ્યસ્થ. **૦સ્થ** વિ૦ વચમાં આવેલું (૨) તટસ્થ (૩) બે પક્ષનું સમાધાન કરનાર કે ન્યાય તોળનાર. **૦સ્થતા, ૦સ્થી** સ્ત્રી૦ મધ્યસ્થ હોવું તે. **–ધ્યા** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ શ્રુતિના પાંચ પ્રકારમાંનો એક(દીપ્તા, આયતા, મૃદુ,કરુણા, મધ્યા) (૩) વચલી આંગળી (૪) જુઓ મધ્યમિકા (૫) મુગ્ધા અને પ્રૌઢાની વચ્ચેની સ્ત્રી કે નાયિકા. **–ધ્યાન(-હ્ન)** [સં.] પું૦ બપોર. **–ધ્યે** અ૦ વચ્ચે;મધ્યમાં(૨)માં;અંદર

મધ્વાચાર્ય પું૦ [સં.] (સં.) વેદાંતસૂત્રના એક ભાષ્યકાર – એક આચાર્ય

મન ન૦ [સં.] સંકલ્પવિકલ્પ વગેરે કરનારી ઇંદ્રિય(૨)દિલ (૩) ઇચ્છા.[**–આપવું** = મનનો ભેદ બતાવવો (૨) જીવ આપવો. **–આંધળું થવું** = કશું ન સૂઝવું. **–ઉપરથી કાઢી નાખવું** = મનમાંથી દૂર કરવું. **–ઉપર લેવું** =ધ્યાનમાં લેવું.**–ઊઠવું, ઊતરવું, ઓસરવું** =(ની ઉપર)અપ્રીતિ થવી; રુચિ ન રહેવી. **–કરવું** = ઇચ્છા કરવી. **–કહ્યું કરતું નથી**= મન માનતું નથી–સંતુષ્ટ થતું નથી (૨) આશ્ચર્યમુગ્ધ થવું. **કાચું, ઢચુપચુ મન** = નિશ્ચય વિનાનું મન. **ખરા મનથી** = સાચા દિલથી; અંતઃકરણપૂર્વક. **–ખાટું કરવું** = દિલ નારાજ કરવું. **ખુલ્લું મન** = નિખાલસ –કશા કપટ કે પૂર્વગ્રહ વિનાનું મન. **–ખોલવું** =મનમાં જે હોય તે ખુલ્લું કરવું– કહી દેવું. **–ગળવું**= મન પીગળવું. **–ઘાલવું** = ધ્યાન આપવું; કાળજીપૂર્વક સંભાળવું. **–ચકડોળે ચડવું** = મન અસ્થિર થવું; કોઈ નિશ્ચય ન થાય તેવી સ્થિતિમાં મન મુકાવું. **–ચોખ્ખું રાખવું**= મનમાં કપટ કે પાપ ન પેસવા દેવું. **–ચોરવું**=મનની વાત ન કહેવી (૨) ધ્યાન ન આપવું (૩) સામાનું મન મુગ્ધ કરવું. **–ચોળવું** = આનાકાની કરવી. **–ચોંટવું** = ધ્યાન લાગવું(૨) ગમવું. **–જોડે વાત કરવી**= દિલમાં વિચારવું;એકલા વિચાર કરવો. **–જોવું** = મરજી જાણવી(૨)મનમાં શું છે તે તપાસવું. **–ટાઢું કરવું** =મનને તૃપ્ત કરવું.**–થવું** =ઇચ્છા થવી. **–થી ઊતરી જવું** = પ્રેમ ઓછો થવો કે ન રહેવો. **–થી મૂંઝાવું** = મનમાં મૂંઝાવું. **–દેવું** =ધ્યાન આપવું; કાળજી રાખવી. **–દોડવું**=તીવ્ર ઇચ્છા થવી(૨)મન કલ્પનાએ ચડવું. **–નીચું થવું** =નીચ વૃત્તિ થવી. **–નું પોચું**=આઘાત ન સહી શકે તેવા નરમ દિલવાળું(૨)બીકણ. **–નું મનમાં રહી જવું** =અંતરેચ્છા પૂર્ણ ન થવી (૨) મનની વાત બહાર ન કાઢી શકાવી. **–નું મેલું** = પોતાના મનની ખરી વાત ન જાણવા દે એવું (૨) કપટી. **–નું સૂઝયું** = મનમાં આવ્યું તે.**–નો આંબળો, હાઘ** = અંટસ; ડંખ. **–નો પાર પામવો** = મનની અંદરની ગુપ્ત વાત જાણવી. **–નો ભરમ** = વહેમ; શંકા. **–નો મેલ**

= અંતરની ગુપ્ત વાત (૨) કપટ. **-નો મોજી** =સ્વેચ્છાચારી. **-પર લેવું**= જુઓ મન ઘાલવું. **-પરોવવું** = એકધ્યાન થવું. **-પીગળવું**=દિલમાં દયા આવવી. **-બળવું** = સંતાપ થવો; જીવ બળવો. **-બેસવું** = ગમવું; પ્રીતિ થવી. **-ભમવું** = મન અસ્થિર થવું. **-ભરવું** = સંતોષવું; તૃપ્ત કરવું. **મનોમન સાક્ષી** = એકબીજાના મનમાં સરખા વિચાર આવવા તે. **-માનવું** = દિલને ગમવું; પસંદ પડવું. **-માન્યું** = પુષ્કળ; મન ધરાય તેટલું. **-મારવું** = મનમાં આવેગને કે વૃત્તિને રોકવાં-દબાવવાં. **-માં આણવું** = લેખામાં લેવું; દરકાર કરવી (૨) લાગણી થવા દેવી. **-માં આવવું** = ઇચ્છા થવી. **-માં ઊગવું** = આપોઆપ સ્ફુરણા થવી; મનને સૂઝવું. **-માં ઊતરવું**= સમજાવું. **-માં ગાંઠ વાળવી** = યાદ રાખવું (૨) નિશ્ચય કરવો. **-માં ઘોળાવું** = મનમાં આવ્યા કરવું -ગૂંચવાયા કરવું. **-માંથી કાઢી નાખવું** = મનમાંથી દૂર કરવું; ભૂલી જવું. **-માં ધારવું** = અંતરમાં વિચારવું - નિશ્ચય કરવો. **-માં પેસી નીકળવું** =સામાના મનની તમામ વાત જાણી લેવી. (-'કાંઈ પેસી નીકળાય છે' એમ નિષેધાર્થક ઉત્તરની અપેક્ષાએ પૂછવામાં વપરાય છે.) **-માં ફૂલવું, ફૂલાવું** = હરખાવું; ખોટો હરખ આવવો; મનમાં ને મનમાં હરખાવું. **-માં બળવું** = દિલમાં બળતરા થવી; અદેખાઈ થવી. **-માં મૂંઝાવું** = દિલમાં ગૂંચવાયા કરવું, નિશ્ચય ન થવો. **-માં લાવવું**=લાગણી થવા દેવી; દરકાર કરવી. **-મૂકીને, મેલીને** = પૂરા મનથી; મનમાં કંઈ કપટ કે ભેદ રાખ્યા વિના. **મેલા મનનું** = અપ્રામાણિક - કપટી મનવાળું. **-મોકળું રાખવું, મોટું રાખવું** =ઉદાર થવું. **મોટા મનનું** = ઉદાર. **-લગાડવું** = ધ્યાન આપવું. **-વર્તવું** = મનમાં શું છે તે જાણવું - પારખવું. **-વળવું** = સંતોષ થવો; શાંતિ થવી. **-વાળવું** = સંતોષ માનવો; શાંત થવું. **-સાંકડું કરવું** = કંજૂસપણું - સંકુચિતપણું દાખવવું. **-સાથે વાત કરવી** = વિચારી જોવું. -અંતરમાં પૂછવું.] **૦ઉકાળો** પું૦ ઉદ્વેગ, જીવઉકાળો. **૦કામના** સ્ત્રી૦ મનની ઇચ્છા. **૦ગમતું** વિ૦ મનને ગમતું. **૦ગમાડો** પું૦ મનોરંજન; મનરમાડો. **૦ગમો** પું૦ મનની રુચિ. **૦દુરસ્ત** વિ૦ આરોગ્યપૂર્ણ મનવાળું; સ્વસ્થચિત્ત. **૦ન** ન૦ ચિંતન (૨) તર્કવિતર્ક. **૦નશીલ** વિ૦ ચિંતન કરવાના સ્વભાવવાળું. **૦નીય** વિ૦ મનન કરવા જેવું. **૦પતીજ** વિ૦ સંતોષકારક. **૦પસંદ** વિ૦ મનને ગમતું. **૦ફેર** વિ૦ જરાક ફેરવાળું (૨) પું૦ અકળાયેલું, થાકેલું મન બીજે ફેરવવું તે. **૦ભર** વિ૦ સાચા મનનું. **૦ભંગ** વિ૦ નિરાશ (૨) પું૦ નિરાશા. **૦ભાવતું, ૦ભાવિત** વિ૦ મનપસંદ. **૦માનતું, ૦માન્યું** વિ૦ મન માને તેવું કે તેટલું; યથેચ્છ. **૦મુખ** વિ૦ મનસ્વી; ગુરુમુખથી ઊલટું. **૦મેળાપી** વિ૦ મળતાવડું. **૦મોજી** વિ૦ મનસ્વી; તરંગી. **૦મોદ** પું૦ આનંદ. **૦મોહન** વિ૦ મોહ પમાડે તેવું. **૦રમાડો** પું૦ મનનો આનંદ. **૦રંજન** વિ૦ મનને આનંદ આપનાર (૨) ન૦ મનોરંજન. **૦વાંછિત** વિ૦ જુઓ મનોવાંછિત. **૦વેગી** વિ૦ મનના જેટલા વેગવાળું; ખૂબ ત્વરિત

મનખો પું૦ [મનુષ્ય + આયખું?] મનુષ્ય તરીકેની જિંદગી. [**-બગાડવો** = જીવતર એળે ગુમાવવું. **-લેવો** = જીવ લેવો; ત્રાસ આપવો (૨) પ્રતિષ્ઠા ધૂળ મેળવવી.] **-ખાદેહ** પું૦; સ્ત્રી૦ [મનુષ્ય + દેહ] મનુષ્યનું શરીર

મન-ગમતું, મન-ગમાડો, મન-ગમો, મન-દુરસ્ત જુઓ 'મન'માં

મનન, ૦શીલ, -નીય જુઓ 'મન'માં

મન, -પતીજ, -પસંદ, -ફેર, -ભર, -ભંગ, -ભાવતું, -ભાવિત, -માનતું, -માન્યું, -મુખ, -મેળાપી, -મોજી, -મોદ, -મોહન, -રમાડો, -રંજન જુઓ 'મન'માં

મનવણિયું વિ૦ ['મનાવવું' ઉપરથી] મનને મનાવવા જેવું

મનવર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. मनुहार = સત્કાર] પરોણાચાકરી

મન(-ના)વવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. मन्] માને તેમ કરવું

મનવાર સ્ત્રી૦ [ઇં. 'मॅन ऑफ् वॉर'; સર૦ म. मनावर] લશ્કરી વહાણ

મન-વાંછિત, મન-વેગી જુઓ 'મન'માં

મનવો પું૦ [प्रा. मणुअ (सं. मनुज)] (પ.) મનુષ્ય (૨) ['મન' ઉપરથી] મન

મનસબ પું૦ [अ. मन्सिब] પદવી; દરજ્જો. **૦દાર** પું૦ લશ્કરની ટુકડીનો અમલદાર. **૦દારી, -બી** સ્ત્રી૦ મનસબદારનું કામ કે હોદ્દો

મનસા સ્ત્રી૦ [જુઓ મનીષા] + ઇચ્છા

મનસા અ૦ [सं.] મનથી. [**-વાચા કર્મણા** = મન, વચન ને કર્મથી.]

મનસિજ પું૦ [सं.] કામદેવ

મનસૂબો પું૦ [अ.] વિચાર; ધારણા; ઇરાદો

મનસૂર પું૦ [अ.] (સં.) 'અનલહક' બોલવા માટે દેહાંતદંડ પામનાર મુસલમાન સંત

મનસ્વી વિ૦,**-સ્વિની** વિ૦સ્ત્રી૦[सं.]સ્વચ્છંદી; તરંગી (૨) ઉદાર-શ્રેષ્ઠ ચિત્તવાળું (૩) ધીર-સ્થિર ચિત્તવાળું (૪) માની. **-સ્વિતા** સ્ત્રી૦ મનસ્વીપણું [પું૦ એક છંદ

મનહર વિ૦ [મન+હર (હરવું)] મનોહર (૨)

મનઃપૂત વિ૦ [सं.] મન વડે વિચારી જોયેલું; અંતઃકરણે કબૂલ રાખેલું

મનઃશિલ પું૦ [सं.] એક ખનિજ પદાર્થ

મનઃસ્વાસ્થ્ય ન૦ [सं.] મનની સ્વસ્થતા

મના [अ.], **૦ઈ** સ્ત્રી૦ બંધી; નિષેધ(**-કરવી**). **૦ઈ-હુકમ** પું૦ મનાઈ કરતો કે જણાવનારો હુકમ (**-કાઢવો, -નીકળવો**)

મનાતીત વિ૦ [મન+અતીત] મનથી પર એવું (૨) ન૦ મનથી પર રહેલું તત્વ

મનામ(-વ)ણું ન૦['મનાવવું'ઉપરથી]મનાવવું તે

મનાવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. मनाविणें; हिं. मनाना], **મનાવું** અ૦ક્રિ૦ 'માનવું'નું પ્રેરક અને કર્મણિ

મનિયાર,-રું જુઓ 'મણિયાર'માં

મની સ્ત્રી૦ [રવ૦] મીની; બિલાડી

મનીઑર્ડર પું૦ [ઇં.] ટપાલઑફિસ મારફતે મોકલાતાં નાણાંની હૂંડી (**-કરવો**)

મનીષા સ્ત્રી૦ [सं.] ઇચ્છા(૨)બુદ્ધિ; જ્ઞાન. **-ષી** વિ૦ બુદ્ધિમાન (૨) પું૦ ડાહ્યો પુરુષ; વિદ્વાન

મનુ પું૦ [सं.] (સં.) વિવસ્વતના પુત્ર આદિ-માનવ; માનવકુળના ઉત્પાદક (૨) બ્રહ્માના ૧૪ પુત્રમાંના દરેક, જેમનાથી મન્વંતર ગણાય છે. **૦કુલ** ન૦ માનવકુટુંબ; મનુષ્ય-જાતિ. **૦જ** પું૦ મનુષ્ય. **૦સંહિતા, ૦સ્મૃતિ** સ્ત્રી૦ મનુએ રચેલી સ્મૃતિ

મનુષ્ય પું૦; ન૦ [सं.] માણસ. **૦જાતિ** સ્ત્રી૦ માણસજાત. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ માણસાઈ. **૦યજ્ઞ** પું૦ અતિથિ-સત્કાર; નૃયજ્ઞ. **૦લોક** પું૦ મૃત્યુલોક; પૃથ્વી. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ મનુષ્ય વિષેનું વિજ્ઞાન; 'ઍન્થ્રોપોલૉજી'. **-ષ્યાહારી** વિ૦ [+आहारी] મનુષ્યનો આહાર કરનારું. **-ષ્યેતર** વિ૦ [+इतर] મનુષ્યથી જુદું

મનુ-સંહિતા, મનુ-સ્મૃતિ જુઓ 'મનુ'માં

મનુહાર પું૦ [हिं.] મનામણી; વિનંતી. **-રી** મનામણી કરનારું [એક વચન

મને [મ'] સ૦ 'હું'નું બીજી કે ચોથી વિભક્તિ,

મનો- [सं.] સમાસમાં ઘોષ વ્યંજન પૂર્વેનું સંસ્કૃત રૂપ. **૦ગત** વિ૦ મનમાં રહેલું (૨) ન૦ વિચાર; અભિપ્રાય. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ મનની ઇચ્છા (૨) ગતિ-વેગ. **૦ગમ** વિ૦ મનપસંદ. **૦ગમતા** સ્ત્રી૦. **૦ગ્રહ** પું૦ મનનું બંધાઈ ગયેલું વલણ. **૦ગ્રાહ્ય** વિ૦ મનને ગમે તેવું (૨) બુદ્ધિગ્રાહ્ય. **૦જ** વિ૦ મનમાં ઉત્પન્ન થયેલું(૨)પું૦ કામદેવ. **૦જ્ઞ** વિ૦ મનપસંદ; સુંદર. **૦દ્વાર** ન૦ મનનું બારણું; સુપ્ત ચિત્તમાંથી સંસ્કારોને જાગ્રત થવાનો થવાનો દરવાજો; 'મૉનિટર'. **૦ધર્મ** પું૦ મનનો ધર્મ. **૦ધર્મવિદ્યા** સ્ત્રી૦ માનસશાસ્ત્ર. **૦નાશ** પું૦ મનનો -તર્કવિતર્કાદિનો નાશ; ચિત્તવૃત્તિનિરોધ. **૦નિગ્રહ** પું૦ મનનો સંયમ. **૦બળ** ન૦ માનસિક બળ; મનનું બળ. **૦ભવ** પું૦ મનોજ; કામદેવ. **૦ભંગ** પું૦ નિરાશા. **૦ભાવ** પું૦ મનની વૃત્તિ. **૦ભૂ** પું૦ મનોભવ; કામદેવ. **૦મય** વિ૦ માનસિક; મન સંબંધી. **૦મયકોશ(-ષ)** પું૦ પાંચ કોશ પૈકી ત્રીજો (જુઓ આનંદમયકોશ). **૦મયી** વિ૦ સ્ત્રી૦ 'મનોમય'નું સ્ત્રીલિંગ. **૦મંથન** ન૦ મનમાં ચાલતું મંથન. **૦મૂર્ત્તિ(ર્ત્તિ)** સ્ત્રી૦ ધ્યાનમૂર્તિ. **૦યત્ન** પું૦; ન૦ મનની મહેનત

(૨) અભ્યાસપાઠ (ખાસ કરીને ગણિતમાં). **૦યોગ** પું૦ [सं.] મનની એકાગ્રતા; લક્ષ. **૦રચના** સ્ત્રી૦ માનસિક બંધારણ. **૦રથ** પું૦ મનની ધારણા; મુરાદ. **૦રમ** વિ૦ મનોરંજક. **૦રમા** સ્ત્રી૦ સુન્દર સ્ત્રી (૨) પીળી જૂઈ (૩) ગોરોચન. **૦રંજક** વિ૦ મનને આનંદ આપનાર. **૦રંજન** ન૦ મજા; આનંદ. **૦રાગ** પું૦ મનનો આનંદ. **૦રાજ્ય** ન૦ કલ્પનાવિહાર; શેખચલ્લીના તરંગ. **૦વાંછા** સ્ત્રી૦ મનની ઇચ્છા. **૦વાંછિત** વિ૦ મનથી ઇચ્છેલું. **૦વિકાર** પું૦ ભાવ; લાગણી. **૦વિજ્ઞાન** પું૦ મનની ક્રિયા-પ્રક્રિયા નિરૂપતું શાસ્ત્ર; 'સાઇકૉલૉજી'. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ મનની વૃત્તિ. **૦વેગ** પું૦ મનનો આવેશ. **૦વેધક** વિ૦ મનને વીંધનારું; મન પર ભારે અસર કરનારું. **૦વ્યથા** સ્ત્રી૦ માનસિક વેદના. **૦વ્યાપાર** પું૦ મનની ક્રિયા; સંકલ્પવિકલ્પ. **૦હર(-રું)** વિ૦ મોહક; સુન્દર (૨) ન૦ [સર૦ 'મથાસરું'] માથાનો પહેરવેશ; શણગારરૂપ શિરોવેષ્ટન. ઉદા૦ માથા કરતાં મનોહર મોટું. **૦હારી** વિ૦ મનોહર (૨) સ્ત્રી૦ મનુહાર

મનોરદા પું૦[हिं. मनोरा (सं. मनोहर)]દિવાળી બાદ દીવાલ ઉપર છાણથી કરાતું ચિત્ર, જેને સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓ રંગબેરંગી ફૂલપાનથી શણગારી રોજ સાંજે દીવો સળગાવી પૂજે છે અને ગીત ગાય છે. [**-પૂરવા** = ઢંગધડા વિનાનું ભીડ કરે તેવું ફેલાવવું - ચીતરવું.]

મન્મથ પું૦ [सं.] કામદેવ

-મન્ય વિ૦[सं.] સમાસને અંતે, 'આભાસવાળું' 'માનતું' 'એવા અર્થમાં. દા૦ત૦ 'પંડિતંમન્ય'

મન્યુ પું૦ [सं.] ગુસ્સો

મન્વંતર પું૦ [सं.] એક મનુની કારકિર્દીનો સમય; ૩૦૬,૭૨૦,૦૦૦ વર્ષ (જુઓ મનુ)

મપારો પું૦ ['માપવું' ઉપરથી] જોખો (૨) ફડિયો (૩) એ નામની નાતનો બ્રાહ્મણ

મપાવવું સ૦ક્રિ૦, **મપાવું** અ૦ક્રિ૦ 'માપવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

મફત અ૦ [अ. मुफ्त] વગરપૈસે; કાંઈ ખર્ચ કે મળતર વિના; ફોગટ. **૦નું, -તિયું** વિ૦ ફોગટિયું (૨) મફત લેનાર-વાપરનાર

મફલર ન૦[इं.]ગલપટા જેવું વિલાયતી ઢબનું વસ્ત્ર

મફર સ્ત્રી૦[अ. मुफर्रिह]મનને ખુશ કરનાર દવા

મબલક (-ખ) વિ૦ [अ.; સર૦ म. मुबलक] અતિશય; પુષ્કળ

મબારખી સ્ત્રી૦ નાનાં છોકરાં તથા ઢોરને થતો [એક રોગ

મભમ વિ૦ [अ. मुब्हम] મોઘમ; અસ્પષ્ટ

મમ પું૦બ૦વ૦ ચાવણું (બાળભાષામાં). **૦મમ** પું૦ [સર૦ म. मंमं] ખાવાનું; ખોરાક. ઉદા૦ મમમમની પડી છે; ટપટપની નહીં

મમ સ૦ [सं.] મારું. **૦ત** પું૦; ન૦[प्रा. ममत्त (सं. ममत्व)] હઠ; દુરાગ્રહ (૨) ચડસ. [**-પર આવવું, જવું, ચઢવું, -માંડવો** = મમત કરવી. **-મૂકવો** = હઠ છોડવી. **મમતે ચડવું** = હઠ કરવી.] **૦તા** સ્ત્રી૦ જુઓ મમત્વ (**-રાખવી**). **૦તામમતી** સ્ત્રી૦ ચડસાચડસી (સુ.). **૦તાળુ** વિ૦ હેતાળ; માયાળુ. **૦તી(૦લું)** વિ૦ હઠીલું; આગ્રહી. **૦ત્વ** ન૦ મારાપણું; હુંપદ (૨) હેત; સ્નેહ (૩) જુઓ મમત

મમઈ સ્ત્રી૦ [प्रा. मायामही (सं. मातामही)] [માની મા (સુ.)

મમરી સ્ત્રી૦ [જુઓ મમરો] મમરા જેવા નાના કણ. [**-મૂકવી** = જુઓ મમરો મૂકવો.]

મમરો પું૦ [प्रा. मम्मर (सं. मर्मर); સર૦ म. मुरमुरा] ચોખાની ધાણીનો દાણો (૨) તેના જેવા આકારની ઈંડાળ (જેમ કે આમલી વગેરેમાં). (૩) [सं. मुर्मुर = ભસ્મમિશ્રિત અગ્નિકણ] ઉશ્કેરણી; ફડદું. [**-મૂકવો** = ઉશ્કેરવું; ભંભેરવું.]

મમળાવવું સ૦ ક્રિ૦ ઓગાળવા માટે મોંમાં [આમ તેમ ફેરવવું

મમાવો પું૦ [सं. मातामह] (સુ.) માનો બાપ

મમી સ્ત્રી૦; ન૦[इं.]સંઘરી રાખેલું મડદું (મિસર)

મમૂલા ન૦ એક પક્ષી

મમ્મો પું૦ મ અક્ષર. **૦ચચ્ચો** પું૦ મ અને ચથી શરૂ થતી (મા બહેન સમાણી) ગાળ

મય પું૦ [सं.] (સં.) દાનવોનો શિલ્પી (૨) નામને લાગતાં '-થી ભરપૂર', '-નું બનેલું', 'તે-રૂપ' એવા અર્થનું વિ૦ બનાવે. ઉદા૦ સુખમય

મય પું૦ [फा.] શરાબ. **૦ખાનું** ન૦ શરાબની [દુકાન

મયગલ પું૦ [प्रा. (सं. मदकल)] જુઓ મેગલ

મયણ પું૦ + [જુઓ મદન] કામદેવ

મયણું ન૦ + [જુઓ મરણું] મૃત્યુ

મયંક પું૦ [प्रा. (सं. मृगाङ्क)] મૃગ; ચંદ્ર

મયા સ્ત્રી૦ ['માયા' ઉપરથી કે प्रा. ममया (सं. ममता) ઉપરથી ?] દયા; કૃપા(૨) માયા; સ્નેહ

મયાળ પું૦ [સર૦ दे. मयाली = નિદ્રાકરી લતા] એક વેલો

મયૂખ ન૦ [सं.] કિરણ

મયૂર પું૦ [सं.] મોર. **૦દંડ** પું૦ દંડની કસરતનો એક પ્રકાર. **૦ધ્વજ** પું૦ (सं.) એક પૌરાણિક રાજા.**-રાસન** ન૦ યોગનું એક આસન. **-રી** સ્ત્રી૦ ઢેલ

મર(૦ને) અ૦ ['મરવું' ઉપરથી]હશે;છોને;ભલે

મરકટ વિ૦['મરવું' ઉપરથી] સુકલકડી; દુર્બળ

મરકડો પું૦ [જુઓ મરકવું] મરકવું તે; સ્મિત

મરકત ન૦ [सं.] લીલમ

મરક મરક અ૦ [જુઓ મરકવું] મંદ મંદ હસતું હોય એમ. [**-થવું(મોં), -હસવું** = મંદ મંદ હસવું.] [મંદ હાસ્ય

મરકલડું, મરકલું ન૦ ['મરકવું' ઉપરથી]

મરકવું અ૦ક્રિ૦ (કા.) જુઓ મલકવું

મરકી સ્ત્રી૦['મરવું' ઉપરથી;સર૦ म.]મહામારી; ઘણા લોક મરે તેવો રોગ; કાગળિયું, પ્લેગ વગેરે (**-ચાલવી, ફાટી નીકળવી.**) (૨) [?] એક મીઠાઈ

મરખ સ્ત્રી૦ પરખાણ ખેંચવાની નાની દોરી

મરગ પું૦ [सं. मृग] + મૃગ. **-ાનેણી** વિ૦ + મૃગનયની [**-ઘો** પું૦ કૂકડો

મરઘી સ્ત્રી૦ [फा. मुर्ग़ी] કૂકડી. **-ઘું** ન૦ કૂકડું.

મરચી સ્ત્રી૦ [सं. मरीच] મરચાંનો છોડ (૨) કાનનું એક ઘરેણું(૩) એક દારૂખાનું. **-ચું** ન૦ મરચીની તીખી શિંગ (૨) [લા.] મરચા જેવું નાનું પણ તીખું માણસ. [**મરચું મીઠું ભભરાવવું** = વધારીને અતિશયોક્તિ કરવી. **મરચાં ઊઠવાં, લાગવાં** = ખોટું લાગવું; રીસ ચડવી.]

મરજ પું૦ [अ.] રોગ; વાવડ

મરજાદ સ્ત્રી૦ [જુઓ મર્યાદા] અદબ;સભ્યતા (૨) જુઓ મરજાદી. **૦વેલ** સ્ત્રી૦ દરિયાકિનારે થતી એક વેલ. **-દા** સ્ત્રી૦ મર્યાદા; સભ્યતા (**-જાળવવી,રાખવી,સાચવવી.**)**-દી** વિ૦ પુષ્ટિમાર્ગના ખાસ આચાર પ્રમાણે ચાલનારું (૨) સ્ત્રી૦ પુષ્ટિમાર્ગની આચાર-પ્રણાલી

મરજિયાત વિ૦ ['મરજી' ઉપરથી] મરજી પર આધાર રાખતું; મરજી હોય તો કરવાનું; 'ફરજિયાત'થી ઊલટું

મરજી સ્ત્રી૦ [अ.] ઇચ્છા; ખુશી. [**-રાખવી, સાચવવી** = ઇચ્છાને અનુકૂળ રહીને વર્તવું.]

મરજીવો પું૦ [दे. मरजीवय; સર૦ हिं.] દરિયામાંથી મોતી કાઢનાર (૨)[લા.] મરણિયો

મરડ પું૦; સ્ત્રી૦ જુઓ મરડાટ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. मरोडना; म. मुरडणें(का० मुरि= વાળવું)] વાંકું વાળવું; આમળવું. **-ડાટ** પું૦ ['મરડાવું' ઉપરથી] મરડાવું તે (૨) વક્રતા; રીસ (૩) ગર્વ (૪) લટકો; ચાળો. **-ડાવું** અ૦ક્રિ૦ 'મરડવું'નું કર્મણિ (૨) વંકાવું; રિસાવું (૩) લટકા કરવા. **-ડાશિ(-શીં,-સિં,-સીં)ગ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म. मुरडशेंग; हिं. मरोडफली] આમળાવાળી એક શીંગ

મરડ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म. (का० मलर)] મરડિયો (૨) મરડિયા (પદાર્થવાચક નામ). **-ડિયો** પું૦ એક જાતનો કાંકરો, જેને પકવ્યાથી ચૂનો બને છે.

મરડો પું૦ ['મરડાવું' ઉપરથી; સર૦ म. मुरडा, हिं. मरोडा] એક રોગ જેમાં ઝાડા વાટે આમ તથા લોહી પડે છે.

મરણ ન૦[सं.] મોત; મૃત્યુ (૨) નાશ; ખુવારી; અંત. [**-આવવું, થવું, નીપજવું** = મોત આવવું. **-બગડવું** = મરતી વેળા સુખ ન પડવું; દુ:ખી થઈને મરવું (૨) ઉત્તરક્રિયા બરાબર ન થવી. **-સાચવવું** = મરતાંની સારવાર કે ઉત્તરક્રિયા બરાબર કરવાં. **-સુધરવું** = મરતી વેળા સુખ કે પુણ્ય થવાં(૨) ઉત્તરક્રિયા બરાબર થવી.] **૦કાલ(-ળ)** પું૦ મરવાનો સમય. **૦ઘાત** સ્ત્રી૦ મરણ થાય એવો પ્રસંગ. **૦તોલ** વિ૦ મરી જાય તેવું-તેટલું. **૦ધર્મી** વિ૦ મર્ત્ય;નાશવંત. **૦પથારી** સ્ત્રી૦ મરણની

દહેશતવાળો મંદવાડ કે તેવી દશા. ૦**પોક** સ્ત્રી૦ મરણ થતાં સગો તરત મૂકે છે તે પોક. ૦**લાકડાં** ન૦બ૦વ૦ શબને બાળવાનાં લાકડાં. ૦**શીલ** વિ૦ મરણ પામે તેવું; મર્ત્ય. −**ણાગત** સ્ત્રી૦ [+ आगत] મરણકાળ (૨) અ૦ જીવને જોખમે. −**ણાભિમુખ**, −**ણોન્મુખ** વિ૦ [+ अभिमुख, उन्मुख] દેહ છોડવાની તૈયારીમાં હોય તેવું. −**ણાંત** વિ૦ (૨) અ૦ [+ अंत] મરણ સુધીનું. −**ણિયું** વિ૦ જીવ પર આવ્યું હોય એવું; મોતની પરવા વિનાનું. −**ણીય** વિ૦ મર્ત્ય. −**ણું** ન૦ મરણ

મરત ન૦ + જુઓ મૃત્યુ. ૦**ક** ન૦ + [જુઓ મૃતક] મડદું

મરતબો પું૦[अ.] દરજ્જો; મોભો.[−**રાખવો, સાચવવો**=સામાના દરજ્જાને આંચ ન આવે તે રીતે વર્તવું.]

મરદ પું૦ [જુઓ મર્દ] પુરુષ (૨) વીર પુરુષ (૩) વિ૦ બહાદુર; વીર. −**દાઈ**, −**દાનગી** સ્ત્રી૦ પુરુષાતન (૨) વીરતા. −**દાના**, −**દાની** વિ૦ મરદને લગતું; મરદ માટેનું; મરદને છાજે એવું. −**દા(−દુ)મી**, −**દી** સ્ત્રી૦ મરદાઈ (−**દાખવવી**, −**બતાવવી**.)

મરદવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ મર્દવું [જાણનાર

મરમ પું૦ જુઓ મર્મ (પ.). −**મી** વિ૦ મર્મ

મરમ્મત સ્ત્રી૦ [अ.] મરામત; જીર્ણોદ્ધાર; સમારકામ [જાતનું વાજું

મરફો પું૦ [अ. मुरफ्फह; સર૦ म.] એક

મરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. मर; सं. मृ] મરણ પામવું; નાશ પામવું (૨) ખુવાર થવું; હાનિ ભોગવવી (૩)[ધાતુની]ભસ્મ થવી(૪) (પ્રવાહી કે ફળનું દૂધ) અંદર ઊતરી કે શોષાઈ કે સમાઈ જવું (૫) ટળવું; દૂર ખસવું કે જવું (તુચ્છકારમાં) (૬) ઠેકાણેથી ઊડી જવું. ઉદા૦ સોગટી મરી ગઈ (૭) અન્ય ક્રિયાપદ સાથે 'થાકી જવું' એવા અર્થમાં વપરાય છે. ઉદા૦ આખો દહાડો નાહક ચાલી મર્યા. અથવા ગુસ્સામાં 'કરી છૂટવું' એવા અર્થમાં વપરાય છે. ઉદા૦ બોલી મર ! ભસી મર !. [**મરતાને મર કહેવું**=તિરસ્કાર કરવો કે કડવું વેણ કહેવું. (સામાન્ય રીતે નકારમાં વપરાય છે. ઉદા૦ મરતાને મર કહે તેવો નથી) **મરતાં જીવતાં**=(ભવિષ્યમાં) કોઈ દહાડો પણ. **મરતાં મરતાં ઊઠવું**=ગંભીર માંદગીમાંથી સાજું થવું. **મરવા?**=નાહક; શા માટે ? ઉદા૦ ત્યાં મરવા ગયો હતો ?. **મરી જવું**=શાંત પડવું; બંધ પડવું.(ગુસ્સો, ભૂખ)(૨)કરમાવું; રસકસ જતો રહેવો ઉદા૦ અહીંથી છાલ મરી ગઈ છે (૩) સ્થાનેથી ઊડી જવું (રમતમાં ઉદા૦ તેની સોગટી મરી ગઈ (૪) મરવા જેવું દુઃખ કે સ્થિતિ થયેલી બતાવતા ઉદ્‌ગાર તરીકે વપરાય છે. ઉદા૦ મરી ગયો બાપલા !(૪)બીજી ક્રિયા સાથે 'થાક્યો, કંટાળ્યો' એવા અર્થમાં વપરાય છે. ઉદા૦ ના કહી કહીને મરી ગયો. **મરી પડવું**=પોતાનું સઘળું જોર વાપરવું (૨) વારી જવું. **મરી પરવારવું**=(બધાય) મરીને ખલાસ થવું. **મરીફીટવું**=જુઓ મરી પડવું. **મરી મથીને**=જેમ તેમ કરીને; મહામુશ્કેલીએ

મરવો પું૦ [સર૦ म. मुरवा=કૂમળા ભાજીપાલાનો સમુદાય] નાની કાચી કેરી (૨)[જુઓ મરૂવો] એક છોડ; ડમરો (કા.)

મરસિયો પું૦ [अ.] રાજિયો

મરહઠા પું૦ [प्रा. मरहट्ट (सं. महाराष्ट्र)=એક છંદ] એક છંદ.

મરહબા અ૦ [अ.] ભલે પધાર્યા

મરહમ પું૦ [अ.] મલમ; લેપ

મરહૂમ વિ૦ [अ.] મરણ પામેલું; સ્વર્ગસ્થ

મરા(−રે)ઠણ સ્ત્રી૦[જુઓ મરાઠી] મરાઠા સ્ત્રી

મરા(−રે)ઠી વિ૦[प्रा. मरहट्ठी (सं. महाराष्ट्री)] મહારાષ્ટ્રનું (૨) સ્ત્રી૦ મહારાષ્ટ્રની ભાષા. −**ઠો** પું૦ મહારાષ્ટ્રનો રહેવાસી

મરામત સ્ત્રી૦ જુઓ મરમ્મત. −**તી** વિ૦ મરામત કરાવવી પડે તેવું (૨) પું૦ મરામત કરનાર માણસ [સ્ત્રી૦ હંસી

મરાલ(−ળ) પું૦[सं.]હંસ. −**લા**, −**લી(−ળી)**

મરિયું ન૦ ['મરી' ઉપરથી] મરી (૨) [લા.] મરી જેવું તીખું − ક્રોધી માણસ

મરી ન૦ [सं. मरिच, मरीच] એક તેજાનો. [−**ફાકવાં**=ચડ્યું ચડ્યું બોલવું; મગરૂરીમાં

બકયા કરવું.] **૦મસાલો** પું૦ગરમ મસાલો (૨) [ला.] અતિશયોક્તિ **(-ભભરાવવો)**

મરીચકંકોલ ન૦ એક છોડ

મરીચિ પું૦ [सं.] (સં.) દશ પ્રજાપતિમાંના એક (૨) સ્ત્રી૦ કિરણ

મરીચિકા સ્ત્રી૦ [सं.] મૃગજળ

મરીચી પું૦ [सं.] સૂર્ય

મરીનો પું૦ [स्पॅ० मॅरिनो] એક જાતના ઊનનું કાપડ (૨) એ ઊન પેદા કરનાર ઘેટાની જાત

મરુ, ૦દેશ પું૦, **૦ભૂમિ(-મી), ૦સ્થલી** સ્ત્રી૦ [सं.] રણ (૨) મારવાડ

મરુડી સ્ત્રી૦ [સર૦ મઢુલી] ઝાડની બખોલમાં બનાવેલો ગોખલો (૨) નાની ઝૂંપડી

મરુત પું૦ [सं.] પવન

મરૂડિયો પું૦ ['મરોડવું' ઉપરથી?] જુઓ મનિયાર

મરૂઠ ન૦ એક છોડ

મરૂદ સ્ત્રી૦ દરિયામાં પાણીની ઊંડાઈ તથા તળિયાની જમીન પારખવાનું સીસાનું દોરી બાંધેલું સાધન

મરૂવો પું૦[सं. मरुवक; प्रा. मरुअ; हिं. मरुआ, मरुवा; म. मरवा] એક છોડ; મરવો

મરે અ૦['મરવું' ઉપરથી] (પ.) મર; ભલે; છોને

મરેઠણ સ્ત્રી૦ જુઓ મરાઠણ

મરેઠી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

મરેઠી;-ઠણ,-ઠો જુઓ 'મરાઠી'માં

મરો પું૦ ['મરવું' ઉપરથી] મોત (૨) મોતના જેવું દુઃખ; હેરાનગતિ

મરોડ પું૦ ['મરડવું' ઉપરથી] વાંક; વળણ; (અક્ષરનો) આકાર (૨) જુઓ મરડાટ. **૦દાર** વિ૦ મરોડવાળો (અક્ષર). **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ જુઓ મરડવું. **-ડી** સ્ત્રી૦બૂચ ઉઘાડવાનો સ્ક્રૂ

મર્કટ પું૦ [सं.] વાંદરો

મર્ત્ય વિ૦[सं.] નાશવંત; મરવાના નસીબવાળું (૨)પું૦માણસ.**૦ત્વ** ન૦.**૦લોક** પું૦મૃત્યુલોક

મર્દ પું૦ [फा.] જુઓ મરદ

મર્દન ન૦ [सं.] ચોળવું તે (૨) દમન; નાશ.

મર્દવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मृद् – मर्दय्] મર્દન કરવું

મર્દાઈ, -નગી, -ના, -ની, -મી, મર્દી, મર્દૂમી [फा.] જુઓ 'મરદ'માં

મર્મ પું૦ [सं.] છૂપી વાત; ભેદ (૨) રહસ્ય; તાત્પર્ય (૩) મર્મસ્થાન. **૦ખાર** પું૦ એક ક્ષાર (?). **૦ગ્રાહી** વિ૦ રહસ્યનું ગ્રહણ કરનારું. **૦જ્ઞ** વિ૦ મર્મ જાણનાર; ચતુર, **૦ભેદ** પું૦, **૦ભેદન** ન૦ બીજાની છૂપી વાતો બહાર પાડવી તે. **૦ભેદી** વિ૦ મર્મસ્થાનને ભેદનાર. **૦વચન** ન૦ મહેણું. **૦વિદ** પું૦ મર્મજ્ઞ. **૦વેધક, ૦વેધી** વિ૦ મર્મભેદી. **૦વેધકતા, ૦વેધિતા** સ્ત્રી૦. **૦સ્થલ(-ળ), ૦સ્થાન** ન૦ જ્યાં ઇજા થવાથી મૃત્યુ થાય તેવો શરીરનો કોમળ ભાગ

મર્મર વિ૦ [રવ૦] મર્મર અવાજ કરતું (૨) પું૦ [सं.] અવાજ (પાંદડાં વગેરેનો). **-રંત** વિ૦ મર્મર કરતું. **-રાટ** પું૦મર્મર અવાજ

મર્માળ(-ળું) વિ૦ ['મર્મ' ઉપરથી] મર્મવાળું

મર્યાદ,-દા [सं.] સ્ત્રી૦ હદ (૨) અદબ; વિવેક. [**મર્યાદા આંકવી, દોરવી** = હદ ઠરાવવી. **-ઉલ્લંઘવી, છોડવી, મૂકવી** = અદબ કે સભ્યતા તજવી. **-રાખવી, સાચવવી** = અદબ જાળવવી.] **૦વેલ** સ્ત્રી૦ મરજાદવેલ. **૦(-દા)શીલ** વિ૦ વિનયી; અદબવાળું. **-દિત** વિ૦ [सं.] મર્યાદાવાળું

મલ(-લ્લ) પું૦[सं. मल्ल] કુસ્તીબાજ; પહેલવાન. **૦કુસ્તી** સ્ત્રી૦ મલ્લયુદ્ધ

મલ(-ળ) પું૦ [सं.] મેલ (૨) વિષ્ટા

મલકટ પું૦ [મલ, મેલ + કટકો] કાંચળીનો છાતી ઉપરનો ભાગ

મલક મલક અ૦[सं. मुकुल પરથી?] મંદ મંદ હસતું હોય એમ. ઉદા૦ મોં મલક મલક થાય છે

મલક(-કા)વું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ મલક મલક] મલક મલક થવું; મલકાવું; મંદ મંદ હસવું

મલકાટ પું૦['મલકવું' ઉપરથી]મંદ સ્મિત (૨) હર્ષ; આનંદ. **-વું** અ૦ ક્રિ૦ મલકવું

મલકૂડું વિ૦ ['મલકવું' ઉપરથી] સહેજમાં મલકાઈ જાય તેવું(૨)[સર૦ મોળું] મળગૂગળું (૩) ન૦ [સર૦ મટકું; સર૦ दे. मल्लिअ = કુંડ] દોણી

મલકૂત પું૦ [अ.] દેવલોક

મલખમ, મલખંભ પું૦[મલ્લ + સ્તમ્ભ; સર૦

हिं., म. मलखांव] કસરત માટેનો લાકડાનો લીસો એક ખાસ થાંભલો [ચક્ર

મલચક્ર ન૦ [सं.] મલ - પાપરૂપ શરીરનું કલ્પિત

મલત્યાગ પું૦ [सं.] ઝાડે ફરવું તે

મલપતું વિ૦ [दे. मलंपिअ = ગર્વમાં આવેલું; સર૦ म. मलपणें] ઉમંગમાં ઠાઠથી ધીમે ધીમે ચાલતું

મલબારી વિ૦ [द्राविडी मलइ = પર્વત + બાર (અ. बार्र = ખંડ; सं. वार = પ્રદેશ) = ડુંગરાળ પ્રદેશ] મલબાર પ્રાંતનું

મલમ પું૦ [अ. मर्हम; સર૦ म.] ગડગૂમડ ઉપર ચોપડવાનું ઔષધ. ૦**પટી(-ટ્ટી)** સ્ત્રી૦, ૦**પટો(-ટ્ટો)** પું૦ મલમવાળી લૂગડાની પટી કે પટો [(-**કરવી(-વો)**, **મારવી(-વો)**, **લગાવવી(-વો)**]

મલમલ ન૦;સ્ત્રી૦[हिं.(सं.मलमल्लक = લંગોટીનું પાતળું વસ્ત્ર)]એક જાતનું બારીક કાપડ.-**લી** વિ૦ મલમલના પોતનું; ઘણું બારીક

મલ(-ળ)માસ પું૦ [सं.] અધિક માસ

મલય, ૦ગિરિ, ૦પર્વત પું૦ [सं.] (સં.) દક્ષિણમાં આવેલો ચંદનનાં જંગલવાળો પર્વત. -**યાગરુ** ન૦ [+ अगरु] સારામાં સારી સુખડ. -**યાચલ(-ળ)**, -**યાદ્રિ** પું૦ [+ अचल, अद्रि] (સં.) મલયગિરિ. -**યાનિલ** પું૦ [+ अनिल] મલય પર્વતમાંથી આવતો પવન

મલવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मिल्] મળવું (૨) [प्रा. मल (सं. मृद्); સર૦ हिं. मलना] મસળવું; દબાવવું

મલ(-ળ)શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] ઝાડે ફરવા જવું કે ઝાડો સાફ આવવો તે

મલયાલમ સ્ત્રી૦ કેરળ પ્રાંતની ભાષા

મલંગ વિ૦ [हिं.] મસ્ત (ફકીર)

મલાઈ સ્ત્રી૦ [फा. बालाइ; સર૦ हिं., म.] દૂધની તર (૨) વધારે ઘી - તત્ત્વવાળો, દૂધનો જુદો કરાતો ભાગ; 'ક્રીમ'. [-**નો ઉતારો** = મલાઈનું ઉત્પન્ન - દૂધમાંથી ઊતરતો જથો.]

મલાખું વિ૦ [सं. मल (?) + अक्षि] બાડું

મલાજો પું૦ [જુઓ મુલાજો] મર્યાદા; અદબ (૨) એ ખાતર પળાતી લાજ કાઢવાની કે પડદો રાખવાની ક્રિયા (-**પાળવો, રાખવો**)

મલામણી (લા') સ્ત્રી૦ મલાવવું તે (?)

મલાર (લા') પું૦ [સર૦ हिं., म. मल्हार] એક રાગ. -**રી** સ્ત્રી૦ મેઘરાગની એક રાગણી

મલાવડાં (લા') ન૦ બ૦વ૦ [જુઓ મલાવવું] મીઠું મીઠું બોલી સારું લગાડવું તે. -**ડો** પું૦ મલાવો

મલા(-ળા)વરોધ પું૦ [सं.] બંધકોષ

મલાવવું (લા') સ૦ક્રિ૦ [જુઓ મહાલવું. તેનું પ્રેરક] બહલાવવું, દીપાવવું (૨) લંબાવવું; અતિશયોક્તિ કરવી.

મલાવો (લા') પું૦ મલાવવું તે

મલા(-ળા)શય ન૦ [सं.] શરીરમાં મળને રહેવાનું સ્થાન [રાજકર્ત્રી

મલિક પું૦ [अ.] રાજા. -**કા** સ્ત્રી૦ રાણી;

મલિન વિ૦ [सं.] મેલું. ૦**તા** સ્ત્રી૦

મલીદો પું૦ [फा. मालीदह; સર૦ म. मलिदा; हिं. मलीदा] ચૂરમું (૨) સત્ત્વવાળો ખોરાક (૩) [લા.] માર

મલીર ન૦ (કા.) ઝીણા પોતનું અને કાળા રંગનું કાઠિયાણીનું એક જાતનું ઓઢણું

મલૂક વિ૦ [अ.] ઉત્તમ

મલેક પું૦ [अ. मलिक] મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ [ટાઢિયો તાવ

મલેરિયા પું૦ [इं.] મચ્છર કરડી આવતો-

મલોખું ન૦ [માલ + રખું] રેંટિયાની માળ ન ખસી જાય માટે બે ઢીંગલીની વચ્ચે ઘલાતી સળીઓમાંની દરેક. [**મલોખાં મીઠાં કરવાં** = મલોખામાંથી સ્વાદ શોધવા જેવો મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો.]

મલો(-ળો)ત્સર્ગ પું૦ [सं.] મળત્યાગ

મલ્લ વિ૦[सं.] મજબૂત અને કસરતી (૨) પું૦ પહેલવાન (૩) બૌદ્ધકાલીન એક પ્રજા. ૦**યુદ્ધ** ન૦ કુસ્તી. ૦**રંગ** પું૦ અખાડો. ૦**વિદ્યા** સ્ત્રી૦ કુસ્તીની કળા અને શાસ્ત્ર

મલ્લિકા સ્ત્રી૦[सं.] એક વેલ અને તેનું ફૂલ (૨) એક છંદ. ૦**ક્ષ** પું૦ હંસની એક જાત

મવડાવવું, મવાડવું સ૦ક્રિ૦ ['માવું' ઉપરથી] માય તેમ કરવું; સમાવવું

મવાલ(-ળ) વિ૦ [म. मवाळ (सं. मृदुल)]

(જહાલથી ઊલટું) મોળું; નરમ; 'મૉડરેટ'. **૦પક્ષ** પું૦ નરમ 'મૉડરેટ' લોકનો પક્ષ

મવાલી પું૦ [फा.] કંગાળ; ભિખારી (૨) [સર૦ म.] ગુંડો

મશ(-સ) ન૦ [જુઓ મિષ] બહાનું

મશક સ્ત્રી૦ [सं., फा.; સર૦ म. मसक]પાણી ભરવાની ચામડાની કોથળી (૨) મચ્છર

મશ(-સ)કલો પું૦ જુઓ મસકલો

મશગૂલ વિ૦ [अ.] નિમગ્ન; લીન

મશર(-રિ)ક સ્ત્રી૦ [अ.] પૂર્વ દિશા

મશરૂ પું૦ [अ. मश्रू; સર૦ हिं. मशरू; म. मश्रु] રેશમ તથા સૂતરનું ઘણા રંગના પટાવાળું કપડું

મશહૂર વિ૦ [अ.] પ્રખ્યાત; જાણીતું

મશાગત સ્ત્રી૦ [अ. मशक्क़त; સર૦ म.] મહેનત (૨) રોજ; મજૂરી

મશાલ સ્ત્રી૦[अ.] લાકડી ઉપર ચીંથરાં વીંટેલો સળગાવવાનો કાકડો. **૦ચી, -લી** પું૦ મશાલ ધરનારો

મશિ(-સિ)યાઈ વિ૦ ['માશી' ઉપરથી] માસીનું કે માસી તરફનું

મશી પું૦ [सं. मशी કે मशक ઉપરથી; સર૦ म.] (ચ.) ગવારમાં પડતો રોગ

મશી(-સી) સ્ત્રી૦ [सं.] કાજળ; મેશ (૨) દાંત ઘસવાનો કે કાળા કરવાનો ભૂકો (૩) [सं. मशक, मश] મચ્છર જેવું કરડતું નાનું જંતુ

મશીન-ગન સ્ત્રી૦ [इं.] યંત્રથી ઝપાટાભેર ગોળીઓ વરસાવતી એક ખાસ બંદૂક

મશ્કરી સ્ત્રી૦ [फा. मस्खर्गी; સર૦ म. मस्करी; हिं. मसखरी] મજાક; ઠઠ્ઠો; ટોળ. **૦ખોર** વિ૦ મશ્કરીમાં રાચનારું. **-રો** પું૦ મશ્કરી કરનારો (૨) વિદૂષક; રંગલો

મસ વિ૦ [સર૦ म. (फा. मस्त)] પુષ્કળ (૨) ન૦ [જુઓ મશ] મિષ (૩) પું૦ જુઓ મસો

મસકલો પું૦ [अ. मिस्क़लह; સર૦ हिं.] (સુ.) ઓપવાનું લોઢાનું ઓજાર

મસકો પું૦ [फा.] માખણ (૨) શિખંડ માટે દહીંનું પાણી કાઢી નાખી તૈયાર કરેલો લોંદો (૩)[લા.] ખુશામત. [**-મારવો, લગાડવો** = ખુશામત કરવી.]

મસનદ સ્ત્રી૦ [अ.] ગાદી; તખ્ત. **૦નશીન** વિ૦ [ગાદીએ બેઠેલું

મસનવી સ્ત્રી૦ [अ.] કાવ્યનો એક પ્રકાર

મસમસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. मघमघ] મઘમઘવું

મસરકો પું૦ [दे. मसरक्क = સમેટવું; સંકોચવું? કે अ. मसर्रत = આનંદ] કરડાકીનો બોલ; મર્મવચન

મસલત સ્ત્રી૦ [अ. मस्लहत] સાથે મળીને થતી વિચારણા; સંતલસ; સલાહ. **૦સમિતિ** વિષય વિચારિણી સમિતિ. **-તિયો** પું૦ સલાહ આપનાર

મસવણી સ્ત્રી૦[જુઓ મતસરવણી]ગૌરીપૂજન

મસવાડી સ્ત્રી૦ [अ. मवाश = ઢોર ઉપરથી] ભરવાડ પાસેથી ઢોર ચરાવવા બદલ લેવાતો કર

મસવાડું ન૦ [अ. मवाश = ઢોર + વાડો] ઘરની પાછળનો વાડાનો ભાગ

મસવાડો પું૦[જુઓ મસવાડું]ગામનું પછવાડું; ભાગોળ (૨) ['માસ' ઉપરથી] મહિનો. **-ડા** પું૦બ૦વ૦ ગર્ભાવસ્થાના મહિના

મસળવું સ૦ક્રિ૦[दे. मसार=સુંવાળું કરવાનો પથ્થર; કે प्रा. मसिणिअ (सं.म्रसृणित)=સુંવાળું કરેલું; સર૦हिं. मसलना, म. मसंडणें] ઘસીને ચોળવું; ગદડવું; મર્દન કરવું

મસાણ ન૦ [प्रा. (सं. श्मशान)] શ્મશાન. [**-જગાડવું** = અચંબો પમાડે તેવું કામ કરવા પિશાચ વગેરેને બોલાવવાં. **-માં જવું** = મરી જવું (ઉદા૦ મસાણમાં જા! = મરી જા! – ગુસ્સાનો ઉદ્ગાર.) (૨)મરી ગયેલાને બાળવા કે દાટવા શ્મશાનમાં જવું. **-માંથી ખેંચી કાઢેલું** = તદ્દન અશક્ત ને નિર્વીર્ય.] **-ણિયું** વિ૦ મસાણનું(૨)શ્મશાનમાં જઈ આવેલું(૩) [લા.] કંગાળ; અપશુકનિયું. [**મસાણિયા લાડુ** = થોડા ઘીના લાડુ (૨) દિલગીરીનું મિષ્ટાન્ન; પ્રેતાન્ન.] **-ણિયો** પું૦ મડદા સાથે શ્મશાનમાં ગયેલો માણસ(૨)મસાણનો ભંગી. **-ણી** વિ૦ મસાણિયું;કંગાળ(૨) પું૦ બાળતી કે દાટતી વખતે ધાર્મિક ક્રિયા કરાવનાર (૩) મરણક્રિયા માટેનો સામાન વેચનાર (૪)

એક પારસી અડક (૫) [सं. महासाधनिक] મોટો સાધક

મસાત સ્ત્રી૦ [अ. मिसाहृत; સર૦ म. मसाद] ખેડવાની જમીનની માપણી (૨) મહેસૂલ

મસાલો પું૦ [अ. मसालह] રસોઈ ધમધમાટવાળી કે સ્વાદિષ્ટ કરવા નાખવાનો તેજાનો (૨) કોઈ ચીજ બનાવવા જોઈતી સામગ્રી (૩) ચણવા માટે રેતી ચૂનો વગેરેનો કાલવેલો માલ. [**-કાઢવો**=અડદાળો કાઢવો; ખૂબ મારવું, કૂટવું, કે થકવવું. **-ચડવો, થવો**=મસાલાની અસર થવી. **-પૂરવો**=ઉશ્કેરવું (૨) અતિશયોક્તિ કરવી; રસિક કરવું. **-ભભરાવવો**=વધારવું; બહલાવવું; રસિક કરવું.] **-લા(-લે)દાર** વિ૦ મસાલાવાળું

મસિ(-સી) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ મશી

મસિયાઈ, મસિયેણ વિ૦ જુઓ મશિયાઈ

મસી સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ મશી (૨) શેરડીનો એક રોગ (૩) પું૦ જુઓ મસીહ

મસી(-સ્જિ)દ સ્ત્રી૦ [अ. मस्जिद; સર૦ म. मशीद] મુસલમાનોનું બંદગી કરવાનું જાહેર મકાન; નિમાજ પઢવાનું સ્થાન. [(નિમાજ પઢતાં) **મસીદ કોટે વળગવી**=ભલું કરવા જતાં પંચાતમાં ફસાવાનું થવું – બલા વળગવી.]

મસીહ(-હા) પું૦ [अ.] ઈસા મસીહ

મસુ(-સૂ)ર સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતની દાળ

મસૂદો પું૦ [સર૦ म. मसुदा; જુઓ મુસદ્દો] ખરડો; 'ડ્રાફ્ટ' (-ઘડવો)

મસૂર સ્ત્રી૦ જુઓ મસુર

મસૂરિયું ન૦ [प्रा. मसूरय (सं. मसूरक)] ગોળ ઓશિકું. ઉદા૦ ગાલમસૂરિયું

મસો પું૦ [हिं. मसा; प्रा. मस (सं. मश)] ચામડી ઉપર બાઝેલી ગોળ ગાંઠ (૨) અર્શ; હરસ [મહિના (ચ. ગ્રામ્ય)

મસોદા પું૦બ૦વ૦ [જુઓ મંસવાડા] ગર્ભના

મસોડું ન૦[हिं. मसूड़ा] દાંતનું પેઢું; અવાળું

મસોતું ન૦ [सं. मशी + પોતું] ચૂલા ઉપરનાં ગરમ વાસણ પકડવા વપરાતું ચીંથરું

મસ્કતી વિ૦ [फा.] મસ્કત બંદરનું

મસ્જિદ સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ મસીદ

મસ્ત, -સ્તાન વિ૦ [फा.] મદમાતું; ઉન્મત્ત; ચકચૂર. **-સ્તાઈ** સ્ત્રી૦ મસ્તપણું; મસ્તી

મસ્તક ન૦ [सं.] માથું. [**મસ્તકપૂજા કરવી**=કમળપૂજા કરવી (૨) માથાફોડ કરવી.]

મસ્તાઈ, -ન(-નું) [फा.] જુઓ 'મસ્ત'માં

મસ્તિક(-ષ્ક) ન૦ [सं.] માથું (૨) મગજ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ માથાના ઘાટ પરથી માનસિક શક્તિઓ પારખવાની વિદ્યા; 'ફ્રેનોલૉજી'

મસ્તી સ્ત્રી૦ [फा.] તોફાન (૨) મસ્ત હાલત. **૦ખોર** વિ૦ તોફાની

મસ્તૂલ સ્ત્રી૦; ન૦ સાળમાં વપરાતી રેશમની કોકડી (૨) પું૦ [पो.] વહાણનો કૂવાસ્તંભ

મસ્નદ સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ म., हिं. मसनद] મસનદ; પાટ; ગાદી; સિંહાસન

મસ્લહત સ્ત્રી૦ [अ.] મસલત; સલાહ આપવી-લેવી તે [-ની સ્ત્રી૦ મહફૂબપણું

મહફૂબ વિ૦ [म.; જુઓ મોકૂફ] મુલતવી.

મહત વિ૦ [सं.] મોટું. **-તી** વિ૦ સ્ત્રી૦ મોટી (૨) સ્ત્રી૦ મહત્તા (૩) એક જાતની વીણા. **-ત્તા** સ્ત્રી૦, **-ત્ત્વ** ન૦ મોટાપણું; મહિમા (૨) અગત્ય; પ્રતિષ્ઠા. **-ત્ત્વાકાંક્ષા** સ્ત્રી૦ [+ आकांक्षा] મહાકાંક્ષા; મોટાઈ મેળવવાની ઇચ્છા. **-ત્ત્વાકાંક્ષી** વિ૦ મહત્ત્વાકાંક્ષાવાળું. **-ત્ત્વૈષણા** સ્ત્રી૦ [+ एषणा] મહત્ત્વાકાંક્ષા

મહ(-હે)તાબ પું૦ [फा.] ચંદ્ર (૨) સ્ત્રી૦ ચાંદની (૩) એક દારૂખાનું

મહ(-હે)બૂબ વિ૦ [अ.] પ્રિય

મહ(-હં)મદ પું૦ [જુઓ મહંમદ] (સં.) ઇસ્લામના પેગંબર. **-દી** વિ૦ મહંમદનું; તેમનું અનુયાયી

મહમદિયાન વિ૦ [જુઓ મહમદી] મુસલમાન

મહર્લોક પું૦ [सं.] (પૌરાણિક ભૂગોળના) ઉપરના સાત લોકમાંનો ચોથો લોક

મહર્ષિ પું૦ [सं.] મોટો ઋષિ

મહંત પું૦[सं. महत् પરથી; સર૦ हिं., म.] મોટો સાધુ; મઠાધિકારી. **-તાઈ** સ્ત્રી૦ મહંતપણું

મહંમદ, મહંમદી પું૦[अ.] જુઓ 'મહમદ'માં

મહા પું૦ [प्रा. माह (सं. माघ)] માઘ-માહ મહિનો

મહા વિ૦ [સં.] (સમાસમાં) મોટું (કર્મધારય અને બહુવ્રીહિ સમાસ તથા કેટલાક અનિયમિત શબ્દોના આદિમાં આવતું 'મહત્'નું રૂપ). **૦કવિ** પું૦ મોટો કવિ. **૦કાય** વિ૦ મોટા શરીરવાળું. **૦કાલ(-ળ)** પું૦(સં.)મહાદેવ. **૦કાલી(-ળી)** સ્ત્રી૦(સં.)ભયંકર સ્વરૂપવાળી દુર્ગા. **૦કાલે(-ળે)શ્વર** પું૦ (સં.) બાર જ્યોતિર્લિંગમાંનું એક. **૦કાવ્ય** ન૦ મોટું કે મહાન કાવ્ય. **૦કાંક્ષી** વિ૦ મહત્ત્વાકાંક્ષી. **૦જન** ન૦ મોટો પ્રતિષ્ઠિત માણસ કે ગામના તેવાઓનું મંડળ (૨) સરખા ધંધાદારીઓનું મંડળ કે સંઘ. **૦જનિયું** વિ૦ મહાજનને લગતું (૨) ધણી વગરનું; રખડાઉ. **૦જની** સ્ત્રી૦ નાગરી લિપિનો રજપૂતાનામાં વપરાતો એક પ્રકાર. **૦તલ(-ળ)** ન૦ સાતમાંનું પાંચમું પાતાળ. **૦ત્મતા** સ્ત્રી૦ મહાત્માપણું. **૦ત્મા** વિ૦મહાન આત્માવાળું (૨) પું૦ તેવો પુરુષ; સંત. **૦દશા** સ્ત્રી૦. મુખ્ય ગ્રહની અસર. **૦દેવ** પું૦ (સં.) શિવ. **૦દ્વાર** ન૦ મુખ્ય દરવાજો. **૦ન** વિ૦ મોટું; મહત. **૦નુભાવ** વિ૦ મોટા મનનું; ઉદાર; મહાશય (૨) પું૦ તેવો પુરુષ (૩) (સં.) તે નામનો એક ધર્મ-સંપ્રદાય. **૦નુભાવિતા** સ્ત્રી૦. **૦પદ્મ** ન૦ સો અબજ(૨)ધોળું કમળ. **૦પાતક** ન૦ મોટું પાપ (બ્રહ્મહત્યા, સુરાપાન, ચોરી, ગુરુપત્નીની સાથે વ્યભિચાર, અને એ ચાર સાથે સંગ, એ પાંચ). **૦પાતકી** વિ૦ મહાપાતક કરનાર. **૦પુરુષ** પું૦સજ્જન;સત્પુરુષ. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ ખાસ પ્રસંગે કરાતી મોટી પૂજા. **૦પ્રજ્ઞ** વિ૦ મહાનુભાવ; મહાપુરુષ. **૦પ્રભુ(૦જી)** પું૦ (સં.) વલ્લભાચાર્ય. **૦પ્રલય** પું૦ ચારસો બત્રીસ કરોડ વર્ષોને અંતે થતો મનાતો સૃષ્ટિનો સમૂળગો નાશ. **૦પ્રસાદ** પું૦ દેવનું નૈવેદ્ય (૨)જગન્નાથજીને ચઢેલો ભાત. **૦પ્રસ્થાન** ન૦ મૃત્યુ. **૦પ્રાજ્ઞ** વિ૦ મહાન પ્રજ્ઞાવાળું; 'માસ્ટરમાઇન્ડ.' **૦પ્રાણ** વિ૦ (વ્યા.) જેનો ઉચ્ચાર કરતાં વધારે પ્રાણ વપરાય છે તે – કવર્ગ વગેરે દરેક વર્ગનો બીજો અને ચોથો વ્યંજન, તથા શ, ષ, સ અને હ. **૦પ્રાણત્વ** ન૦. **૦બલા** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. **૦બાહુ** વિ૦ મોટી ભુજાવાળું (૨) શૂરવીર; બળવાન. **૦બોધિ** પું૦ [સં.] ભગવાન બુદ્ધ (૨) શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન. **૦ભાગ** વિ૦ ભાગ્યશાળી (૨) સદાચારી. **૦ભારત** વિ૦ બહુ મોટું અને મુશ્કેલ (૨) ન૦ (સં.) તે નામનું પ્રસિદ્ધ મહાકાવ્ય. **૦ભાવ** વિ૦ મોટા ભાવ કે ભાવનાવાળું. **૦ભિનિષ્ક્રમણ** ન૦ [+ अभिनिष्क्रमण] મહાન ત્યાગ કે સંન્યાસ (બુદ્ધનો). **૦ભૂત** ન૦ મૂળતત્ત્વ; પંચમહાભૂતમાંનું દરેક. **૦મતિ** વિ૦ બુદ્ધિશાળી (૨) ઉદાર ચિત્તવાળું. **૦મન** વિ૦ મોટા-ઉદાર મનવાળું. **૦મહોપાધ્યાય** પું૦ બહુ મોટા ઉપાધ્યાય (૨) અંગ્રેજી રાજ્ય તરફથી સંસ્કૃતના પંડિતને મળતો એક ઇલકાબ. **૦મંત્રી** પું૦ પ્રધાન મંત્રી. **૦માત્ર** પું૦ વડો અમાત્ય (૨) વિદ્યાપીઠનો મંત્રી; 'રજિસ્ટ્રાર' (૩) મહાવત. **૦માયા** સ્ત્રી૦ (સં.) જગતની કારણભૂત અવિદ્યાની અધિષ્ઠાત્રી; દુર્ગા (૨) બુદ્ધ ભગવાનની માતાનું નામ (૩) લક્ષ્મી (૪) જેનાથી ભૌતિક જગત સત્ય જણાય છે તે માયા. **૦મારી** સ્ત્રી૦ મરકી; કૉલેરા. **૦યજ્ઞ** પું૦ નિત્ય કરવાના પાંચ યજ્ઞ (બ્રહ્મ-દેવ-પિતૃ-ભૂત-નૃ૦)માંનો દરેક. **૦યાન** પું૦ (સં.)એક બૌદ્ધ સંપ્રદાય. **૦રજત** ન૦ સોનું. **૦રથી** પું૦ એકલો દશ હજાર યોદ્ધાઓ સામે લડી શકે તેવો પરાક્રમી લડવૈયો. **૦રાજ** પું૦ મોટો રાજા; સમ્રાટ (૨) વૈષ્ણવોના આચાર્ય (૩) બ્રાહ્મણ, સંત, રાજા વગેરેના સંબોધન તરીકે વપરાય છે(૪)બ્રાહ્મણ રસોઇયો. **૦રાજા(-યા)** પું૦સમ્રાટ. **૦રાજાધિરાજ** પું૦સર્વોપરી સમ્રાટ. **૦રાણી** સ્ત્રી૦ વડી રાણી. **૦રાત્રિ(-ત્રી)** સ્ત્રી૦ શિવરાત્રી; મહા વદ ૧૪ની રાત્રી (૨) મહાપ્રલયની રાત્રી; કાળરાત્રી (૩) મધરાત પછી બે મુહૂર્તનો સમય. **૦રાષ્ટ્ર** પું૦; ન૦ (સં.) ગુજરાતની દક્ષિણ અને કર્ણાટકની ઉત્તરે આવેલો અરબી સમુદ્રના કિનારા પરનો પ્રદેશ. **૦રાષ્ટ્રી** વિ૦ મહારાષ્ટ્રનું, -ને લગતું (૨) પું૦ મહારાષ્ટ્રનો રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૦ મહારાષ્ટ્રની પ્રાકૃત

ભાષા. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ (—)આવું વિરામચિહ્ન (વ્યા.). **૦રૂપક** ન૦ 'એલેગરી'. **૦રૌરવ** ન૦ એક નરકનું નામ; રૌરવથીય ભયંકર નરક. **૦લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ નારાયણની શક્તિ (૨) અપાર સંપત્તિ (૩) એક છંદ. **૦લય** ન૦ મહેલ (૨) પવિત્ર ધામ; મંદિર (૩) ભાદરવા વદમાં કરવાનું મોટું શ્રાદ્ધ (૪) મોટો વિનાશ. **૦વજ્ર** પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર. **૦વાક્ય** ન૦ 'તત્ત્વમસિ' વગેરે જેવું બ્રહ્મપ્રતિપાદક ઉપનિષદનું વાક્ય. **૦વિદ્યાલય** ન૦ ઊંચો અભ્યાસ કરવાની વડી શાળા; કૉલેજ. **૦વિરામ** ન૦ (:) આવું મહાવિરામનું ચિહ્ન (વ્યા.); 'કોલન'. **૦વીર** પું૦ મોટો પરાક્રમી પુરુષ (૨) [સં.] ચોવીસમા જૈન તીર્થંકર (૩) હનુમાન (૪) ગરુડ. **૦વ્યથા** સ્ત્રી૦ ભારે વેદના. **૦વ્રત** ન૦ મોટું–ખૂબ કઠણ વ્રત (૨) પાંચ મોટાં વ્રત (અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ) તેમાંનું દરેક (૩) જીવનની અનિવાર્ય ફરજ. **૦શય** વિ૦ [+ आशय] ઉચ્ચ આશયવાળું; સજ્જન (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) જી જેવું એક માનવાચક. ઉદા૦ માસ્તર મહાશય. **૦શયી** વિ૦ મહાશય. **૦શંકુ** ન૦ દસ મહાપદ્મ (સંખ્યા.). **૦શાળા** સ્ત્રી૦ 'કૉલેજ'. **૦સભા** સ્ત્રી૦ મોટી વિશાળ સભા (૨) (સં.) 'કૉંગ્રેસ.' **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ મોટી સમિતિ (૨) (સં.) 'ઑલ ઇંડિયા કૉંગ્રેસ કમિટી'. **૦સંસ્કૃત** ન૦ વેદનું સંસ્કૃત. **૦સાગર** પું૦ મોટો સમુદ્ર. **૦સ્થવિર** પું૦ ૨૦ વર્ષ જૂનો બૌદ્ધ ભિક્ષુ

મહાજરીન વિ૦ પું૦ [फा. मुहाजरीन] હિજરત કરનારો; હિજરતી

મહાન વિ૦ જુઓ 'મહા'માં. મોટું; ભવ્ય; મહત્તાવાળું

મહાબો પું૦ [फा. महाबा] ભાર; વક્કર

મહાર પું૦ [म.] એક અંત્યજ જાતનો માણસ–ભંગી

મહારત પું૦ [अ.] માહેરપણું; ઉસ્તાદી; આવડત

મહાલ પું૦ [अ.] તાલુકો; પરગણાનો એક ભાગ. **૦ક(–કા)રી** પું૦ મહાલનો વહીવટદાર

મહાલવું અ૦ક્રિ૦ [दे. मल्ह] ઠાઠમાઠથી ને આનંદમાં અહીં તહીં ફરવું (૨) મોજ કરવી; લહેર કરવી

મહાવત પું૦ [सं. महामात्र; सर० म. महात, माहूत; हिं.] હાથીનો હાંકનાર

મહાવરો પું૦ [अ.] અભ્યાસ; ટેવ (૨) શિરસ્તો; ચાલુ વહીવટ. [**–કરવો, –પાડવો** = અભ્યાસ – ટેવ પાડવાં.]

મહાસબો પું૦ [अ. मुहास्बह] હિસાબ

મહાસરટી સ્ત્રી૦ [सं. महा + सं. सरट = ગરોળી] પૃથ્વી પરથી નાબૂદ થયેલું એક મોટું પ્રાણી

મહાંત વિ૦ [सं. महत्] + મોટું; મહાન

મહિ(–હી) સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી. **૦તલ(–ળ)** ન૦ પૃથ્વીની સપાટી. **૦ધર** પું૦ પર્વત. **૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ(–ળ)** પું૦ રાજા

મહિના, ૦દાર જુઓ 'મહિનો'માં

મહિનો પું૦ [सर० हिं महीना; फा. माह; सं. मास] માસ; વરસના બાર ભાગમાંનો એક કે તેટલો સમય (૨) [લા.] માસિક પગાર. [**–આવવો, થવો** = (સ્ત્રીને) અભડાવું; ઋતુ આવવાની મુદત પૂરી થવી (૨) માસિક પગાર આવવો. **–કરવો, ઠરાવવો, બાંધવો** = માસિક પગાર ઠરાવવો. **–ચડવો** = મહિના જેટલી મુદત વીતી જવી (૨) અટકાવનો વખત થઈ જવો; ગર્ભ રહેવો.] **–ના** પું૦ બ૦વ૦ [લા.] ગર્ભ રહેવો તે (**–રહેવા, –હોવા**) (૨) કાવ્યનો એક પ્રકાર, જેમાં બારે મહિનાને અનુલક્ષતો વિષય હોય છે. **–નાદાર** પું૦ માસિક પગારે નોકરી કરનાર. **૦માસ** પું૦ લગભગ એક માસ જેટલો સમય

મહિમા પું૦ [सं.] પ્રતાપ; યશ (**–કહેવો, –આવો, –ઓલાવો**) (૨) સ્ત્રી૦ મોટું સ્વરૂપ લેવાની યોગની એક સિદ્ધિ. **૦વાન** વિ૦ મહિમાવાળું

મહિયર ન૦ [सं. मातृ + गृह; प्रा. माइ + हर; सर० म. माहेर] પિયર

મહિયારી સ્ત્રી૦ ['મહી' ઉપરથી] ભરવાડણ; ગોપી (૨) ગોત્રજની પૂજા કરનાર સ્ત્રી

મહિલા સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી (૨) રાણી. **૦શ્રમ** પું૦; ન૦ [+ आश्रम] સ્ત્રીઓ માટેની આશ્રમ સંસ્થા.

૦પાઠશાળા, ૦વિદ્યાલય ન૦ સ્ત્રીઓની પાઠશાળા

મહિષ પું૦ [सं.] પાડો. **-ષાસુર** પું૦ (સં.) એક રાક્ષસ; ભેંસાસુર. **-ષી** સ્ત્રી૦ ભેંસ (૨) પટરાણી; રાણી

મહી સ્ત્રી૦[सं. मह् = પૂજવું ઉપરથી.प्रा. महिआ = પૂજિતા] ગાય (૨) [सं.] (સં.) ગુજરાતની એક મોટી નદી (૩) જુઓ મહિ (૪) ન૦ [प्रा. महिअ (सं. मथित) = વલોવેલું; સર૦ म. मही, हिं.] દહીં; મહીડું. **૦ડું** ન૦ દહીં

મહી,૦તલ(-ળ), ૦ધર, ૦નાથ, ૦પતિ, ૦પાલ જુઓ 'મહિ'માં. **૦દીપ** પું૦ એક છંદ. **૦સાગર** પું૦ (સં.) મહી નદી. [**-પીવો** = સત્યની કસોટી તરીકે મહી નદીનું પાણી સોગંદ પર પીવું.] **૦સુર** પું૦ ભૂસુર; બ્રાહ્મણ

મહીમાટલું ન૦ [મહિયર + માટલું ?] જુઓ માહ્યામાટલું (**-પૂરવું**)

મહીરું ન૦ જુઓ મહિયર

મહીં અ૦ [प्रा. मिह, मिहुं, मिहो (सं. मिथस्) = અંદર અંદર ?] અંદર. **૦મહીં** અ૦ વચ્ચે વચ્ચે; ક્યાંક ક્યાંક (૨) કોક કોક વાર

મહુડી સ્ત્રી૦ [प्रा. महुअ (सं. मधूक)] નાનો મહુડો (૨) દારૂ. [**-ચડવી** = દારૂના નશામાં આવવું.] (૩) [લા.] પીધેલ માણસ (તુચ્છકારમાં). મહુડાનું ફૂલ. **-ડો** પું૦ એક ઝાડ

મહુરત ન૦ જુઓ મુહૂર્ત. [**-જોવું** = જ્યોતિષની દૃષ્ટિએ યોગ્ય સમયનો નિર્ણય કરવો.]

મહુવર સ્ત્રી૦ [सं. मधुकर; प्रा. महुअर] મદારીની વાંસળી

મહેક (હે) સ્ત્રી૦ [सं. महक्क] ફોરમ; સુગંધ. (**-આવવી, મારવી**). **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ફોરવું. **-કાટ** પું૦ મહેક

મહેચ્છ વિ૦ [सं.] મહેચ્છાવાળું; મહાકાંક્ષી. **-ચ્છા** સ્ત્રી૦ મોટી ઇચ્છા; મહાકાંક્ષા

મહેણું (હે) ન૦ [दे. मइअ = તિરસ્કૃત ? કે प्रा. महण (सं. मथन) = વ્યાકુળ કરનારું; મારી નાખનારું ?] ટોણો; મર્મવચન. [**-મારવું** = મર્મવચન કહેવું; ટોણો મારવો.] **-ણાંટૂ(-ટો)ણાં** ન૦ બ૦ વ૦ મહેણાં; મર્મવચન

મહેતર (હે) પું૦ [हिं.; સર૦ म. मेहतर (फा. मिहतर; सं. महत्तर)] ઢેડનો મુખી (૨) ઝાડુ મારનાર ભંગી. **૦ણ** સ્ત્રી૦ મહેતરાણી. **-રાઈ** સ્ત્રી૦ મહેતરનું કામ કે હોદ્દો. **-રાણી** સ્ત્રી૦ મહેતરની કે તે જાતની સ્ત્રી

મહેતલ (હે) સ્ત્રી૦ [अ. मुहलत] મુદત; સમય (**-આપવી, માગવી**)

મહેતો (હે) પું૦ [सं. महत्तर; સર૦ हिं. महता] શિક્ષક (૨) કારકુન; ગુમાસ્તો; વાણોતર. **-તાગીરી** સ્ત્રી૦ મહેતાનું કામ. **-તાજી** પું૦ મહેતો (માનાર્થે). **-તી** સ્ત્રી૦ શિક્ષિકા (૨) મહેતાજીની સ્ત્રી. **-તીજી** સ્ત્રી૦ મહેતી (માનાર્થે)

મહેતાબ (હે) પું૦ [फा. महताब] ચંદ્ર

મહેનત (હે) સ્ત્રી૦ [अ. मिहनत, मेहनत] શ્રમ (**-પડવી**). **-તાણું** ન૦ મહેનતનો બદલો; રોજી; પગાર. **-તુ** વિ૦ ઉદ્યમી; ઉદ્યોગી

મહેફિલ (હે) સ્ત્રી૦ [अ. महफिल] મિજલસ (૨) ઉજાણી

મહેબૂબ (હે) વિ૦ જુઓ મહબૂબ

મહેમાન (હે) પું૦ [फा. मिहमान] પરોણો (૨) જમાઈ (સુ.). **૦ગત(-તિ), ૦ગીરી, ૦દારી, -ની** સ્ત્રી૦ પરોણાચાકરી

મહેર (હે) સ્ત્રી૦ [फा. मिह्र] કૃપા; દયા. **૦બાન** વિ૦ કૃપાળુ; માયાળુ. **૦બાની** સ્ત્રી૦

મહેરમ (હે) વિ૦ [अ. महरम] વહાલું; મનથી માનેલું

મહેરાબ (હે) પું૦ [अ. महराब] કમાનના આકારનું ચણતર. **૦દાર, -બી(-વી)** વિ૦ મહેરાબવાળું

મહેરાણ, મહેરામણ (હે) પું૦ [સર૦ डिंगल महराण (सं. महार्णव)] સમુદ્ર

મહેરો (હે) પું૦ [સર૦ हिं. महरा] પાલખી ઊંચકનાર; ભોઈ

મહે(-હો)લ (હે) પું૦ [अ. महल], **-લાત** [સ્ત્રી૦ [अ.] રાજમહેલ

મહે(-હો)લ્લો (હે) પું૦ [अ. महल्लह] ફળિયું; શેરી. **-લ્લાદાર** પું૦ મહેલ્લાવાળો; મહેલ્લાનો ઇજારદાર

મહેશ(-શ્વર) પું૦ [सं.] મહાદેવ

મહેષ્વાસ પું૦ [सं.] મોટો બાણાવળી - યોદ્ધો

મહેસૂલ (હે) સ્ત્રી૦[अ. मह्सूल] જમીન ઉપરનો કર (૨) જકાત; દાણ (૩) રાજ્યની કુલ આવક. **-લી** વિ૦ મહેસૂલને લગતું

મહેંદ્ર પું૦ [सं.] (સં.) ઇંદ્ર

મહોકા ન૦ [સર૦ हिं. महोक, महोखा (सं. मधूक)] એક પક્ષી

મહોચ્છવ, મહોત્સવ [सं.] પું૦ મોટો ઉત્સવ

મહોદધિ પું૦ [सं.] મહાસાગર

મહોદય વિ૦(૨)પું૦ [सं.] મહાનુભાવ; મહાશય

મહોબત (હો) સ્ત્રી૦[अ. महब्बत] પિછાન; દોસ્તી (૨) પ્રેમ; પ્યાર. **-તી** વિ૦ મહોબતવાળું

મહોર (હો) સ્ત્રી૦ [फा. मुह्र] ગીની (૨) છાપ; સિક્કો (૩) ચલણી સિક્કો (ઉદા૦ રૂપામહોર). [**-મારવી, લગાવવી**=છાપ મારવી (૨) ખાસ કદર કરવી કે વિશિષ્ટતા આપવી.] **૦દાર** સ્ત્રી૦ બેગમ; સ્ત્રી

મહોરવું (હો) સ૦ક્રિ૦ (ખળામાં ઊપણતાં દાણા જોડે ઢૂણસાં પડે તેને) વાળીને દૂર કરવું

મહોરું (હો) ન૦ [फा. मुहह; સર૦ म. मोहरा] શેતરંજનું સોગઠું. **-રો** પું૦ સાપના તાળવામાં થતો ગોળ ચપટો પદાર્થ (૨) ઘસીને ચળકાટ આપવો તે (૩) જેથી ચળકાટ અપાય તે (૪) અસ્તાઈની કડી (૫) નગારું વગાડવાની એક રીત (૬) [સર૦ हिं. मुहरा (प्रा. मुह, सं. मुख ઉપરથી)] કુસ્તીની શરૂઆતમાં આમ તેમ ફરવું તે (૭) તરવારનો ઘા

મહોલ, -લાત (હો) જુઓ 'મહેલ'માં

મહોલ્લો, -લ્લાદાર (હો) જુઓ 'મહેલ્લો'માં

મળ પું૦ [सं. मल] મેલ; કચરો; વિષ્ટા. [**-કરવો**=મલોત્સર્ગ કરવો.]

મળકું વિ૦ ['મોળું' ઉપરથી] જરા મોળું

મળગૂગળું વિ૦ [જુઓ મળકું] જરા મોળું (૨) [सं. मल ઉપરથી] ગંદું; મેલું

મળણ ન૦ ['મળવું' ઉપરથી] મળવું તે; મેળાપ; સ્નેહ. **-તર** ન૦ નફો; કમાણી. **-તાવડું** વિ૦ મિલનસાર. **-તાવશેક** પું૦ ગ્રહ મળતા આવવા તે; મેળ (પતિપત્ની માટે). **-તિયું** વિ૦ સાથે મળી કામ કરનાર; સાથી (૨) અમુક પક્ષમાં મળી ગયેલું; પક્ષકાર. **-તિયણ, -તી** સ્ત્રી૦ મળતિયા સ્ત્રી

મળમાસ પું૦ જુઓ મલમાસ

મળવિકાર પું૦ બંધકોશથી થયેલો રોગ

મળવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मिल्] જોડાવું; ભેગું થવું; ભળવું (૨) એકરૂપ બનવું; સંપ કરવો (૩) મુલાકાત થવી; એકઠા થવું (૪) સમાન હોવું (૫) મેળ હોવો (૬) પ્રાપ્ત થવું (૭) જડવું; હાથ લાગવું. [**મળતાવશેક**=જુઓ મળતી પાંતી. **મળતી પાંતી**=બનતી રાશ; મેળ. **મળતું આવવું**=સરખું હોવું (૨) બંધબેસતું આવવું. **મળતું કરવું**=સમાધાન કરવું (૨) બંધબેસાડવું. **મળી જવું**=એક થઈ જવું; ભળી જવું. **મળ્યા ભાઈની પ્રીત**=નામની પ્રીત; માત્ર ભેગા થવાય ત્યારે બતાવાતી પ્રીત.]

મળશુદ્ધિ સ્ત્રી૦ જુઓ મલશુદ્ધિ

મળસકું ન૦ પરોઢિયું

મળાવડો પું૦ મલોવવું તે; મલાવડો

મળાવરોધ પું૦ જુઓ મલાવરોધ

મળાશય ન૦ જુઓ મલાશય

મળિયાગર(-રુ) પું૦ જુઓ મલયાગર

મળોત્સર્ગ પું૦ જુઓ મલોત્સર્ગ

મળી સ્ત્રી૦[प्रा. मलिअ(सं. मृदित=પિલાયેલું)] પૈડામાં ઊંજેલા દિવેલ તથા ચીંથરાનો થતો મેલ (૨) હનુમાનની મૂર્તિ ઉપરનો તેલ અને સિંદૂરનો મેલ

મંકોડા પું૦ બ૦વ૦ [सं. मणि, मणिक] કેડના અંકોડા - મણકા

મંકોડો પું૦ [दे. मक्कोड] એક જંતુ. **-ડી** સ્ત્રી૦ [નાનો મંકોડો

મંગ(૦રો) પું૦ [સર૦ सं. मङ्ग=વહાણનો કૂવાસ્તંભ; જુઓ મગરી] ડુંગરો; ટેકરો

મંગણ(-ન) પું૦[प्रा. मग्गण (सं. मार्गण); સર૦ हिं. मंगन] જુઓ માગણ

મંગરો પું૦ [જુઓ મંગ] ડુંગરો; ટેકરો

મંગલ(-ળ) વિ૦ [सं.] શુભ; કલ્યાણકારક (૨) પું૦ એ નામનો ગ્રહ (૩) મંગળવાર (૪) ન૦ કલ્યાણ; સુખ (૫) ખુશાલીનો અવસર (૬) આશીર્વાદ કે ખુશાલીનું ગીત (૭) ગ્રંથને આરંભે કરાતી સ્તુતિ. [**-આવાં**=ધોળમંગળ

ગાવાં.] **૦કારક,૦કારી** વિ૦ મંગળ કરનારું; શુભ. **-લા(-ળા)ચરણ** ન૦ ગ્રંથ કે કોઈ કામને આરંભે કરાતી ઈશ્વરસ્તુતિ (૨) [લા.] શરૂઆત. **-લા(-ળા)ષ્ટક** ન૦ લગ્ન વગેરે પ્રસંગે અંતે બોલાતા આશીર્વાદના આઠ શ્લોક. **-ળફેરા** પું૦ બ૦ વ૦ પરણી ઊઠી વરવહુ ચોરીની આસપાસ ચાર વાર ફરે છે તે. [**-ફેરવા**=પરણવું.] **-ળમય** વિ૦ મંગળકારી; કલ્યાણકારી. **-ળમૂર્તિ(-ર્ત્તિ)** સ્ત્રી૦ જેનું દર્શનસ્મરણાદિ મંગળકારી છે તે (૨) [સં.] ગણપતિ. **-ળવાર** પું૦ અઠવાડિયાનો ત્રીજો વાર. **-ળવારું** વિ૦ મંગળવારે આવતું કે શરૂ થતું. **-ળસૂત્ર** ન૦ લગ્ન વખતે વર તરફથી કન્યાના ગળામાં દોરો પહેરાવાય છે તે, જેને કન્યા ધણીની હયાતી સુધી પહેરી રાખે છે (૨) સ્ત્રીના ગળાનું એક ઘરેણું. **-ળા** સ્ત્રી૦ વૈષ્ણવ મંદિરમાં ઠાકોરજીનાં પ્રભાતનાં પહેલાં દર્શન (૨) [સં.] દુર્ગા (૩) હળદર (૪) દુર્વા

મંગાવવું સ૦ ક્રિ૦ ['માગવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. मंगवाना] લાવવાને કહેવું, લખવું ઇ૦

મંગાળો પું૦ [જુઓ મંગ] પથ્થર ગોઠવીને કરેલો કામચલાઉ ચૂલો

મંચ,૦ક પું૦ [सं.] પલંગ (૨) માંચડો; વ્યાસપીઠ; 'ડાયસ' (૩) ખેતરમાં બાંધેલો માળો

મંછા સ્ત્રી૦ [सं. मनीषा; अ. मंशा, मनशा] ઇચ્છા; ઉમેદ; વિચાર. [**-ભૂત ને શંકા ડાકણ**=ભૂત અને ડાકણ એ આપણી જ મનીષાઓ અને શંકાઓ છે.]

મંજન ન૦ [सं.] માંજવું તે (૨) દાંત ઘસવાની ભૂકી (૩) દાંતે પીડ-રંગની લૂગદી મૂકવી તે

મંજરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [सं.] મોર; ફૂલની કળીઓનું ઝૂમખું-ડાળખી (૨) કૂંપળ. **-રિત,-રિયાળું** વિ૦ મંજરીવાળું

મંજાર પું૦ [प्रा. (सं. मार्जार)] માંજાર; બિલાડો. **-રી** સ્ત્રી૦ બિલાડી; માંજારી

મંજિલ સ્ત્રી૦ [अ.] મકાન. **૦ગાહ** સ્ત્રી૦ ઉતારો; ધર્મશાળા

મંજિષ્ઠ સ્ત્રી૦ [सं.] મજીઠ

મંજીર ન૦ [सं.] ઝાંઝર; નૂપુર. **-રા** પું૦ બ૦ વ૦ [સર૦ म. मंजिरी] કાંસીજોડાં; કરતાલ

મંજુ વિ૦ [सं.] કોમળ; મધુર. **૦કેશ(-શી)** વિ૦ સુંદર વાળવાળું. **૦ભાષિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ મધુર બોલનારી (૨) સ્ત્રી૦ એક છંદ. **૦ભાષી, ૦વાદી** વિ૦ મધુર બોલનારું. **૦લ** વિ૦ મંજુ

મંજૂર વિ૦ [अ.] કબૂલ; માન્ય; સંમત; બહાલ. [**-રાખવું**=માન્ય કરવું.] **-રી** સ્ત્રી૦ બહાલી; હા પાડવી તે; સંમતિ

મંજૂષા સ્ત્રી૦ [सं.] પેટી; મજૂસ

મંજો પું૦ [સર૦ म. मंज्या] રમવાનો લખોટો. [**મંજે રમવું, મંજા ટીચવા**=લખોટાની રમત રમવી.]

મંટોડું ન૦ મટોડું (સુ.)

મંઠતાલ પું૦ [જુઓ મઠતાલ] એક તાલ (સંગીત)

મંડ પું૦; ન૦ [सं.] ભાતનું જાડું ઓસામણ

મંડન ન૦ [सं.] શણગાર (૨) [મતનું] સ્થાપન

મંડપ પું૦ [सं.] માંડવો

મંડલ(-ળ) ન૦ [सं.] ગોળ ઘેરાવ; કૂંડાળું (૨) ટોળું; સંઘ (૩) પ્રદેશ; પ્રાંત (૪) બાર રાજ્યોનો સમૂહ (૫) ઋગ્વેદના દશ ખંડમાંનો દરેક. **-લા(-ળા)કાર** વિ૦ ચક્રાકાર; ગોળ. **-લિ(-લી, -ળિ, -ળી)ક** પું૦ સામંત; ખંડિયો રાજા. **-લી(-ળી)** સ્ત્રી૦ ટોળી; મંડળ. **-લે(-ળે)શ(-શ્વર)** પું૦ એક મંડળ-૧૨ રાજ્યોનો અધિપતિ

મંડવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. मंड्ड] ખંતથી વળગવું, લાગવું; મચવું. [**મંડયા રહેવું**=મચ્યા રહેવું; વળગ્યા રહેવું. **મંડાઈ ચૂકવું**=નાદાર થવું (૨) નિર્વંશ થવું.]

મંડળ, -ળાકાર, -ળિ(-ળી)ક, -ળી, -ળેશ (-શ્વર) જુઓ 'મંડલ'માં

મંડાઈ,-મણી સ્ત્રી૦, **-મણ** ન૦ ['માંડવું' ઉપરથી] નાણું ધીરનાર વ્યાજ ઉપરાંત ચોપડામાં ખાતું પાડવા બદલ બક્ષિસ લે છે તે. **-ણ** ન૦ આરંભ; પાયો (૨) કૂવા પરનાં જે લાકડાં સાથે ચાક હોય છે તે. [**-કરવું, માંડવું**=આરંભ કરવો.]

મંડાવવું, સ૦ ક્રિ૦, **મંડાવું** અ૦ ક્રિ૦ 'માંડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ. [**ઘર મંડાવું**=પરણીને

ગૃહસંસાર શરૂ થવો. (તેથી ઊલટું – ઘર ભંગાવું.)]

મંડિત વિ૰ [સં.] શણગારેલું

મંડીલ ન૰ જુઓ મંદીલ

મંડૂક પું૰ [સં.] કૂદકો. ૰પ્લુતિ સ્ત્રી૰ દેડકાનો કૂદકો (૨) વ્યાકરણમાં કેટલાંક સૂત્ર વચ્ચે મૂકી દઈ ત્યાર પછીના સૂત્રમાંથી પદ લેવું તે

મંડૂર ન૰ [સં.] લોઢાનો કાટ (૨) તેનું રસાયણ

મંતર પું૰ જુઓ મંત્ર. [**–મારવો** = મંતરવું; જાદુ કરવું. **–મૂકવો, મેલવો** = છૂપી સલાહ આપવી.] ૰વું સ૰ક્રિ૰ મંત્રથી કાબૂમાં લેવું કે અસર કરવી (૨) ભરમાવવું; શીખવી રાખવું. [**મંતરી જવું** = ભરમાવીને લઈ જવું. ઉદા૰ મારા રૂપિયા મંતરી ગયો.]

મંતવ્ય વિ૰ [સં.] મનન કરવા યોગ્ય (૨) ન૰ મત; માન્યતા

મંત્ર પું૰[સં.] દેવ કે કોઈ શક્તિ સાધ્ય કરવાનો ગૂઢ શબ્દ કે શબ્દો (૨) મંત્રણા. [**–આપવો** = દીક્ષા આપવી(૨)સમજાવી દેવું. **–પુષ્પાંજલી કરવી** = ખૂબ ઠપકો આપવો, તથા ઠોકવું (૨) ગાળો દેવી(૩)શાપ આપવો. **–ફૂંકવો(કાનમાં)** = સમજાવવું; ચેતવવું (૨) મંત્રપ્રયોગ કરી શક્તિ પૂરવી. **–મૂકવો, મેલવો** = છૂપી સલાહ આપવી. **–મારવો** = મંતરવું.] ૰**ણા** સ્ત્રી૰ ખાનગી મસલત. ૰**મુગ્ધ** વિ૰ મંત્રથી મોહ પામેલું કે બીજા કશાથી તેના જેવી અસર પામેલું. ૰**શાસ્ત્ર** ન૰ મંત્રો તથા તેમના વિધિનું શાસ્ત્ર. ૰**શાળા** સ્ત્રી૰ મંત્રણા કરવાનો ખંડ. ૰**સાધન** ન૰ મંત્ર સાધવો તે. ૰**સિદ્ધિ** સ્ત્રી૰ મંત્ર સિદ્ધ થવો – મંત્રની કાર્યસાધક શક્તિ પ્રાપ્ત કરવી તે. **–ત્રિત્વ** ન૰ મંત્રીપણું. **–ત્રી** પું૰ સલાહકાર; પ્રધાન (૨) પ્રધાન કાર્યકર્તા; સંસ્થાનું તંત્ર સંભાળનાર; 'સેક્રેટરી'. **–ત્રીપદ** ન૰ મંત્રીનો હોદ્દો. **–ત્રીવટ** સ્ત્રી૰ [+ प्रा. वट्ट (सं. वृत्त)] મંત્રીનું કામ. **–ત્રીશ (–શ્વર)** પું૰ [+ ईश(–श्वर)] પ્રધાન મંત્રી

મંથન ન૰ [સં.] વલોવવું કે વલોવાવું તે (૨) [લા.] ઊથલપાથલ; ગડમથલ. ૰**કાલ(–ળ)** પું૰ મંથનનો સમય. ૰**શાલા(–ળા)** સ્ત્રી૰ વલોણું કરવાની જગા. **–ની** સ્ત્રી૰ મથની; ગોળી

મંથર વિ૰ [સં.] મંદ; સુસ્ત; જડ

મંથાચલ(–ળ) પું૰ [સં.] (સં.) મંદરાચળ

–મંદ [फा.] પ્રત્યય. નામને લાગતાં 'વાળું' એવો અર્થ બતાવે. ઉદા૰ અક્કલમંદ; ફતેહમંદ

મંદ વિ૰ [સં.] ધીમું; ધીરું; થોડું. [**–પડવું** = ધીરું થવું; વેગ ઓછો થવો.] ૰**ગતિ** વિ૰ ધીમી ગતિવાળું (૨) સ્ત્રી૰ ધીમી ગતિ. ૰**ગામી** વિ૰ મંદગતિથી જનારું. ૰**તા** સ્ત્રી૰. ૰**બુદ્ધિ** વિ૰ કમઅક્કલ; મૂર્ખ (૨) સ્ત્રી૰ જડતા; મૂર્ખતા. ૰**ભાગી** વિ૰ કમનસીબ. ૰**ભાગ્ય** વિ૰ મંદભાગી (૨) ન૰ દુર્ભાગ્ય. ૰**મતિ** વિ૰ (૨) સ્ત્રી૰ જુઓ મંદબુદ્ધિ. ૰**હાસ્ય** ન૰ સ્મિત; જરાક મલકાઈને હસવું તે

મંદરાચલ(–ળ) પું૰ [સં.] એક પૌરાણિક પર્વત (સમુદ્રમંથનનો રવૈયો)

મંદવાડ પું૰ ['માંદું' ઉપરથી] બીમારી; રોગ. **–ડિયું** વિ૰ રોગી; માંદું ને માંદું રહેતું. **–ર** પું૰ મંદવાડિયો વાર–શનિવાર

મંદા વિ૰ સ્ત્રી૰ [સં.] મૃદુ શ્રુતિનો એક પ્રકાર

મંદાકિની સ્ત્રી૰ [સં.] (સં.) ગંગા (૨) આકાશગંગા

મંદાક્રાંતા પું૰[સં.]એક છંદ [શરમ; લાજ

મંદાક્ષ વિ૰[સં.] નબળી આંખોવાળું (૨) ન૰

મંદાગ્નિ પું૰ [સં.] પાચનશક્તિની મંદતા કે તેવો રોગ [(૨) તેનું ફૂલ

મંદાર ન૰ [સં.] સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષોમાંનું એક

મંદિર ન૰[સં.] દેવાલય(૨)ઘર(૩)વિદ્યાનું ધામ. ૰**પ્રવેશ** પું૰ મંદિરમાં પ્રવેશવાની છૂટ. **–રિયું** ન૰ મંદિર (પ.) (૨) વિ૰ મંદિરનું (ઉદા૰ મંદિરિયું ખેતર = મંદિરની માલકીનું ખેતર.)

મંદી સ્ત્રી૰ ['મંદ' ઉપરથી] મંદતા; કમીપણું (૨) ભાવની પડતી [કે ફેંટો

મંદીલ ન૰[અ.]કસબી બારીક વણાટની પાઘડી

મંદું વિ૰ જુઓ મંદ

મંદ્ર વિ૰[સં.] ધીમો; ગંભીર(સૂર)(૨)સંગીતના ત્રણ પ્રકારના સ્વરોમાંનો એક. ૰**તા** સ્ત્રી૰. ૰**મધ્ય** પું૰ સ્વરોની અમુક જાતની ગૂંથણી – એક વર્ણાલંકાર (સંગીત). **–દ્રાદિ** પું૰

[+ आद्रि] એક વર્ણાલંકાર (સંગીત)

મંમાયા સ્ત્રી૦ [सं. महामाया] માતા; દેવી

મા અ૦ [सं.] ના; નહિ

મા સ્ત્રી૦ [सं.] માતા; બા. [**-નું જણ્યું**=સહોદર; એક માનું સંતાન.] **૦ઈ** સ્ત્રી૦ મા. **૦ઈકાંગલું** વિ૦ માવડિયું(૨)બાયલું; નબળું. **૦ઘેલું** વિ૦ મા પાછળ ઘેલું ઘેલું થાય એવું. **૦જી** સ્ત્રી૦ દાદી(૨) અંબા માતા કે કોઈ દેવી (૩) વૃદ્ધ સ્ત્રીનું માનવાચક સંબોધન

માઆઝમા વિ૦ [अ. मुअज्जम] મોટું; મહાન

માઈક, -ક્રોફોન ન૦; પું૦ [इं.] ધ્વનિવર્ધક યંત્ર [અંતર

માઈલ પું૦ [इं.] બાવનસો એંશી ફૂટ જેટલું

માકડ(-ણ) પું૦ [प्रा. मंकण (सं. मत्कुण)] એક જીવડું; માંકડ. **-ડિ(-ણિ)યું** વિ૦ માકણવાળું(૨)ન૦ માકણ ભરાઈ રહે તેવું કાણાંવાળું પાટિયું (૩) માકણ જેવી ગંધવાળું એક જીવડું

માકૂલ વિ૦ [अ.] યોગ્ય

માકો પું૦ [सं. मार्कव; सर० म. माका] ભાંગરો

માક્ષિ(-ક્ષી)ક ન૦[सं.] મધ(૨) એક ઉપધાતુ – ઔષધિમાં વપરાય છે

માખ(-ખી) સ્ત્રી૦[प्रा. मक्खिअ (सं. मक्षिका)] એક ઊડતું જીવડું. [**-છીંકવી**=અપશુકન થવા. **-ડૂબી જવી** (તેલમાં)=ઢીલું થઈ ચૂપ ઊભું રહેવું; વીલું પડી જવું. **-મારીને નિચોવવી** = ભારે કંજૂસાઈ દાખવવી. **માખો મારવી**=આળસમાં વખત વિતાવવો; બેકાર હોવું.] **૦બેસણું** ન૦ કંગાલિયત (૨) લાંછન.

માખણ ન૦[प्रा. मक्खण (सं. म्रक्षण);सर० हिं.; माखन; म.] દહીં વલોવવાથી નીકળતું સત્ત્વ; નવનીત. (૨) [લા.] ખુશામત. [**-ચોપડવું, લગાવવું**=ખુશામત કરવી.] **૦ચોર** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **-ણિયું** વિ૦ માખણ ભેળવેલું (ચૂનો) (૨) માખણ જેવું નરમ (૩) [લા.] ખુશામતિયું. [**માખણિયો ભગત**=ખુશામતિયો.]

માખળ પું૦ [सं. मा (માપવું, નક્કી કરવું)+ખળું ?] ખળીમાં આણેલા પાકનો સરકારી ભાગ માટે કાઢવામાં આવતો અંદાજ

માખી સ્ત્રી૦ જુઓ માખ. **૦ઘોચું** ન૦ ભમરડાની એક રમત. **૦વાઘ** પું૦ માખી પકડનારો જીવડો. **-ખો** પું૦ મોટી લીલી માખ

માગ પું૦ [सं. मार्ग; प्रा. मग्ग] રસ્તો (૨) જગા; આસન (૩) અંતર; મોકળાશ. [**-આપવો, દેવો**=જગા કરી આપવી (૨) સત્કારવું. **-કરવો**=રસ્તો કરવો (૨) અવકાશ કરવો. **-મૂકવો** (-ની આગળ)=-થી ઊતરતું હોવું. **-મુકાવવો** (-ની પાસે)=ચડિયાતાપણું કબૂલ કરાવવું; પ્રતિષ્ઠાનું પદ પ્રાપ્ત કરવું.]

માગ (ગ.) સ્ત્રી૦ ['માગવું' ઉપરથી] માંગ; માગણી; ખપત (૨) ઉઘરાણી. **૦ણ** પું૦ માગનાર; ભિખારી(૨)ન૦ માગવું તે. **૦ણિયાત** વિ૦ [प्रा. मग्गण (सं. मार्गण)] ભિખારી. **૦ણી** સ્ત્રી૦ માગવું તે (૨) માગ; ખપત. [**-આવવી**=-ની માગ થવી; માગવું. **-કરવી**=માગવું. **-માં ચડવું**=વધારે કિંમતે માગણી કરવી.] **૦ણું** ન૦ માગણી; માગવું તે (૨) લેણું (૩) પર હદમાંથી આરોપી કે ગુનેગારને કોર્ટમાં હાજર કરવાની માગણી; 'એક્સ્ટ્રેડિશન'. [**-કરવું**=માગવું.] **૦તું** વિ૦ માગણી કરતું (૨) ન૦ લેણું

માગધ પું૦[सं.]વંશની કીર્તિ ગાનાર; વહીવંચો

માગધી વિ૦[सं.] મગધ દેશનું (૨) સ્ત્રી૦ એની ભાષા (ચારમાંની એક પ્રાકૃત)

માગરણું ન૦ વરને પીઠી ચોળવી તે

માગવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मार्गय्, प्रा. मग्ग; सर० म. मागणें; हिं; माँगना] આપવા માટે કહેવું (૨) પાછું આપવા કહેવું. [**માગી ખાવું**=ભીખ વડે જીવવું. **માગી લેવું**=માગીને લેવું. **માગ્યા મેહ**=માગ કે જરૂર પ્રમાણે મેઘ (વરસવા).] [બીજો મહિનો

માગશર પું૦ [सं. मार्गशिर] વિક્રમ સંવતનો

માગી તાગી(૦ને) અ૦ [માગવું + તાગવું] આમથી તેમથી – ગમે તેમ કરીને મેળવીને

માગું ન૦ ['માગવું' ઉપરથી] માગણી (બહુધા લગ્નવિષયક). [**-આવવું** = સગાઈ માટે માગણી કે કહેણ આવવું. **-કરવું, મોકલવું**

=સગાઈ માટે કહેણ મોકલવું. **-ઝીલવુ** =સગાઈનું કહેણ સ્વીકારવું.]

માઘ પું૦ [सं.] માહ; વિક્રમ સંવતનો ચોથો મહિનો. **૦મેળો** પું૦ પ્રયાગમાં માઘમાં ભરાતો એક મોટો મેળો. **૦વટો** પું૦ [+प्रा.वट्ट (सं. वृत्त)], **૦સ્નાન** ન૦ પોષ સુદ પૂનમથી મહા સુદ પૂનમ સુધી સૂર્યોદય પહેલાં સ્નાન કરવાનું એક વ્રત

માછણ સ્ત્રી૦ ['માછી' ઉપરથી] માછીની સ્ત્રી

માછલી સ્ત્રી૦, **-લું** ન૦ [सं. मत्स्य, प्रा. मच्छ; मागधी-मश्चली] એક જળચર પ્રાણી

માછલો પું૦ જુઓ માસલો

માછી પું૦ [प्रा. मच्छिअ (सं. मात्स्यिक)] માછીમાર (૨) ખલાસી. **૦માર** પું૦ [प्रा. मच्छ (सं. मत्स्य) + માર (મારવું)] માછલાં પકડવાનો ધંધો કરનાર [માજાયું

માજણ્યું વિ૦ [મા + જણવું] એક માનું; સહોદર;

માજન ન૦ ['માઝા' (प्रा. मज्झ = મધ્ય) ઉપરથી? અથવા फा. मिज़ान? સર૦ म. माज; दे. मज्जा = મર્યાદા] હદ; અંકુશ. [**માજને રહેવું** = મર્યાદામાં રહેવું.]

માજમ સ્ત્રી૦ [आ. मअजून; સર૦ हिं. माजून; म. माजूम] ભાંગના સત્ત્વમાં બીજાં વસાણાં નાખી બનાવેલો કેફી પદાર્થ

માજરવેલ સ્ત્રી૦ એક જાતની ડાંગર

માજરો પું૦ [अ.माजरा] હકીકત; વર્ણન

માજલ ન૦ એક પંખી [માંજવું

માજવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. मज्ज (मृज्)] જુઓ

માજાયું વિ૦ [મા + જાયું] માજણ્યું. **-ઈ** સ્ત્રી૦ બહેન. **-યો** પું૦ ભાઈ

માજિસ્ટ્રેટ પું૦ જુઓ મેજિસ્ટ્રેટ

માજી વિ૦ [अ.] પૂર્વનું; અગાઉ થઈ ગયેલું (૨) મરહૂમ (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ 'મા'માં

માજુફળ ન૦ [सं. मायाफल; સર૦ हिं., म.] માયું. **-ળી** સ્ત્રી૦ માજુફળનો છોડ

માજુમી વિ૦ [જુઓ માજમ; સર૦ म.] માજમનું બંધાણી

માજૂર વિ૦ [अ.] આંધળું (૨) ઉન્મત્ત; ગર્વિષ્ઠ

માઝમ વિ૦ [प्रा. मज्झिम (सं. मध्यम)] મધ્યમ

માઝર સ્ત્રી૦ [प्रा. मंजीर = નૂપુર (અવાજ કરે તે) ઉપરથી? કે प्रा. मज्झ = વચ્ચેનું ઉપરથી?] (સુ.) સખતળી; માંજર

માઝા સ્ત્રી૦ [दे. मज्जा; प्रा. मज्जाया (सं. मर्यादा)] મર્યાદા. [**-છોડવી**, **-મૂકવી** = મર્યાદા તજવી; હદ ઓળંગવી. **-રાખવી** = મર્યાદા સાચવવી.]

માટ અ૦ [सं. मात्रा के निमित्ते ઉપરથી?] (પ.) માટે. **-ટે, -ટે કરી(૦ને)** અ૦ વાસ્તે; સારુ (૨) તેથી; તે કારણે

માટ ન૦ [प्रा. मट्टिआ (सं. मृत्तिका) ઉપરથી] માટલું (૨) [જુઓ માટી (માંસ)] ખોરાકમાં વપરાયેલું માંસ. **૦રિયો** વિ૦ પું૦ ['માટી' ઉપરથી?] થાળું બાંધ્યા વિનાનો (કૂવો)

માટલી સ્ત્રી૦ [જુઓ માટ (માટલું); સર૦ म. माथुली] નાનું માટલું. [**-આવવી** = ખાવું ભરેલી માટલી વર કે કન્યા પક્ષ તરફથી આવવી.] **-લું** ન૦ માટીનું એક વાસણ. [**-પૂરવું** = પાપડ વગેરેથી ભરીને લગ્ન-પ્રસંગે માટલું આપવું.]

માટી વિ૦ [सं. माठित = બખ્તરિયો પરથી?] જોરાવર (૨) પું૦ માટી; ધણી (૩) મરદ (૪) સ્ત્રી૦ [प्रा. मट्टिआ (सं. मृत्तिका)] મટોડી (૫) માંસ. [**-ખોદવી** = જમીન ખોદી માટી કાઢવી. **-ઢાંકવી** = છુપાવવું; દોષની ચર્ચા ન થાય તેમ કરવું. **-થવું** = બગડી જવું; ધૂળધાણી થવું. **-માં મળી જવું** = ધૂળભેગું થવું; ફના થવું; મટી જવું.] **૦ડો** પું૦ પુરુષ (૨) ધણી

માટે, ૦કરી(૦ને) અ૦ જુઓ 'માટ' અ૦ માં

માઠ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. (सं. मारिश)] એક ભાજી

માઠી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] હાથનું એક ઘરેણું

માઠું વિ૦ [सं. मृष्ट?] ખરાબ; ભૂંડું; અશુભ (૨) [લા.] કંઈક ઓછું. [**-કરવું** = ભૂંડું કરવું. **-તોળવું** = કંઈક ઓછું તોળવું. **-થવું** = ભૂંડું-અશુભ થવું. **-લાગવું** = ખોટું લાગવું; લાગણી દુખાવી.] **-ઠેરું** વિ૦ થોડું; લગાર

માડ ન૦ [સર૦ म.] નાળિયેરી

માડ (મા') ન૦ [જુઓ માઢ] બાજઠ ઉપર કેળ બાંધી બનાવેલું રન્નાદેવનું સ્થાન; કેળોનો મંડપ

(૨) પું૦ જુઓ માઢ

માડણ ન૦ [सं. मण्ड्=શણગારવું; સર૦ हिं. माडना] તારા ટપકીની પિયળ (૨) [?] ગામને પાદરે પાણી ભરાયેલો ખાડો (જેમાં ભેંસો પડી રહે છે)

માડા પું૦ [જુઓ માડો] જુવાર અને ઘઉંની મિશ્રિત, હાથે ઘડેલી રોટલી

માડી સ્ત્રી૦ [प्रा. माइ (सं. मातृ); સર૦ म.] મા (૨) માતા; દેવી (ભક્તિમાં). **૦જાયો** પું૦ માનો બેટો; બચ્ચો; બહાદુર માણસ

માડું પું૦ [જુઓ માઢું] (ક.) માણસ

માડો પું૦ [हिं. माँडा (सं. मंड्)] રોટલાનો પોપડો; રોટલીનું પડ (૨) પૂડો (૩) ઘણી મોટી અને પાતળી રોટલી (૪) ફૂલકો

માઢ પું૦[सं. माडि; दे. माडिअ; સર૦ हिं. माढा, माढी; म. माडा] મહેલ; મેડીવાળું સુંદર મકાન (૨) વાસ; મહોલ્લો (૩) માડ; એક રાગ. **૦મેડી** સ્ત્રી૦ દરવાજા પર બાંધેલી મેડી

માઢુઆં(-ઢાં) ન૦ બ૦ વ૦ [सं. माधव्य (मधु ઉપરથી)?] લાડકાં બાળક

માઢું ન૦ [સર૦ માઢુઆં] (ક.) માડું; માણસ

માણ સ્ત્રી૦ [सं. मणि=પાણી ભરવાનું વાસણ; સર૦ म.] (ણ,) ગાગર (૨) [જુઓ માંડણી] ઉતરડ (૩) [सं. मंड] ખમીર; ખટાશ (૪) ન૦ ['મોવું' ઉપરથી] મોવણ (૫) [प्रा. (सं. मान)] હદ; સીમા (૬) ['મીણો' ઉપરથી] કેફ (૭) ['માણવું' ઉપરથી] માણવું તે; મોજ (૮) અ૦ જુઓ માણ માણ

માણકમાઉ વિ૦ [માણ+કમાઉ] કંઈ કમાતું ન હોય તેવું (૨) આળસુ; સુસ્ત

માણકી સ્ત્રી૦['માણેક'ઉપરથી]એક જાતની ઘોડી

માણભટ(-ટ્ટ) પું૦[માણ+ભટ્ટ]માણ ખખડાવી કથા કહેનાર વ્યાસ

માણ માણ(-ણે) અ૦ [प्रा. मणा मणा (सं. मनाक् मनाक्)]+માંડ માંડ; જેમ તેમ કરીને; પરાણે (૨) મંદ મંદ; ધીરે ધીરે

માણવક પું૦ [सं.] મશ્કરો; વિદૂષક (૨)એક [છંદ

માણવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. माण (सं. मानय्)= અનુભવવું] અનુભવવું; ભોગવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ રાજી થવું; મજા કરવી

માણસ પું૦; ન૦ [प्रा. माणुस (सं. मानुष)] મનુષ્ય. [**–ની ઓળમાં હોવું** = માણસાઈ ધરાવવી. **–ની વર્ણમાંથી ઊઠી જવું, નીકળી જવું, માણસમાંથી નીકળી જવું** = માણસાઈ ગુમાવવી (૨) મરદાઈ ગુમાવવી.] **–સાઈ** સ્ત્રી૦ માણસને યોગ્ય ગુણ કે વર્તન

માણારાજ પું૦ મોટું માણસ; વહાલું માણસ (લોકગીતમાં)

માણિક્ય ન૦ [सं.] માણેક

માણિયો પું૦ ['માણ' ઉપરથી] ગાડવો; ઘડો (૨) ['મણ' ઉપરથી] એક મણ પ્રવાહી માય એવું પાત્ર (૩) મણનું કાટલું; મણીકો

માણી સ્ત્રી૦[સર૦ सं. माणिका]બાર મણનું તોલ

માણીગર પું૦ ['માણવું' ઉપરથી]રસિક;ભોગી

માણીતલ ન૦ ['માણવું' ઉપરથી]વિશ્રાંતિસ્થાન

માણું ન૦ [दे. माण] અનાજની નવ શેરના માપની પાલી (૨) વિ૦ તેટલા માપનું (અનાજ)

માણેક ન૦ [सं. माणिक्य] રાતો મણિ. **૦ચોક** પું૦ [म. माणीकचौक (सं. माणिक्य ઉપરથી)] દરબારી લોકોનાં મકાનો વચ્ચેનું મેદાન (૨) (સં.)અમદાવાદમાં માણેકનાથના સ્થાનક પાસેનું બજારનું સ્થાન. **૦જમાની** સ્ત્રી૦ ધણી આપે તો આપું એવી શરતે કરેલી જમાની. **૦ઠારી** સ્ત્રી૦ શરદપૂનમ. **૦થંભ** પું૦ વિજયસ્તંભ (૨) લગ્ન વખતે મંડપ માટે રોપાતો થંભ. **૦નોતરું** ન૦ માનને ખાતર આપેલું નામનું નોતરું

માણો પું૦ ['માણવું' ઉપરથી] આનંદ; ભોગ (૨) [सं. मान; સર૦ માણું] એક માપ

માત સ્ત્રી૦ [सं. मातृ] (પ.) માતા. **૦કી જય** માતાની જય, એવો પોકાર. ઉદા૦ અંબે માતકી જય. **૦પિતા** ન૦બ૦ વ૦ માબાપ

માત (મા') વિ૦ [अ.; સર૦ म., हिं.] હારી ગયેલું; જોર વિનાનું થયેલું.

માતબર વિ૦ [अ. मुअतबर:] સમૃદ્ધ; તાલેવાન; શ્રીમંત. **–રી** સ્ત્રી૦ ધનાઢ્યતા

માતમ ન૦ [फ़ा.] શોક; રડાકૂટ

માતરિશ્વા પું૦ [सं.] પવન

માતરું ન૦ [सं. अमत्र, मात्र (પાત્ર) = પેશાબનું વાસણ; दे. मत्तग = પેશાબ] પેશાબ (જૈન)

માતલિ પું૦ [सं.] (સં.) ઇંદ્રનો સારથિ

માતવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मत्त પરથી; સર૦ हिं. मातना; म. मातणें] ફાલવું; હૃષ્ટપુષ્ટ થવું (૨) મસ્તીમાં આવવું; ચરબી વધવી

માતહત વિ૦ [अ.] તાબેદાર

માતંગ પું૦ [सं.] હાથી. **–ગી** સ્ત્રી૦ હાથણી (૨) હાથીના વાહનવાળી દેવી

માતા સ્ત્રી૦ [सं.] જનની (૨) દેવી (૩) શીતળામાતા. [**–આવવાં** = શરીરમાં દેવીનો પ્રવેશ–આવેશ થવો. **–ખાય, શોધે** = મર, મુઓ એ ભાવનો ઉદ્ગાર. **–નો કૂકડો** = બહુ બોલકણો માણસ. **–નો ભગત** = હીજડો. **પધારવાં** = ઓરી નીકળવાં. **–વળાવવાં** = બાજઠ ઉપર વસ્ત્રથી દેરા જેવો આકાર કરી, તેમાં જવારા લઈ તેને વાજતે ગાજતે માતાને દેરે લઈ જવું. **–વાવવાં** = જવારા વાવી માતાનું સ્થાપન કરવું.] **૦જી** સ્ત્રી૦ માતા (માનવાચક). **૦પિતા** ન૦બ૦વ૦ માતપિતા. **૦મહ** પું૦ [सं.] માનો બાપ. **૦મહી** સ્ત્રી૦ માની મા

માતુ સ્ત્રી૦ [सं. मातृ] મા. **૦લ** પું૦ [सं.] મામો. **૦લી** વિ૦ માતાનું (૨) સ્ત્રી૦ મામી. **૦શ્રી** સ્ત્રી૦ મા (માનસૂચક)

માતું, ૦તાતું વિ૦ ['માતવું' ઉપરથી] માતેલું

માતૃ સ્ત્રી૦ [सं.] માતા. **૦ક** વિ૦ મા-સંબંધી. **૦કા** સ્ત્રી૦ મા (૨) દાઈ (૩) વર્ણમાળા; બારાખડી (૪) માંગળિક કૃત્યો વખતે બ્રાહ્મી, માહેશ્વરી, વૈષ્ણવી, વગેરે (સાત કે આઠ) દેવીઓનું પૂજન થાય છે તેમાંની દરેક. **૦ઘાત** પું૦ માનો વધ. **૦ઘાતી** વિ૦ માનો વધ કરનારું. **૦ત્વ** ન૦ માતા તરીકેનો ધર્મ; માતાપણું. **૦દેવ** વિ૦ માતાને દેવ તરીકે પૂજનાર. **૦દેશ** પું૦ જન્મભૂમિ. **૦દ્રોહી** વિ૦ માતાનો દ્રોહ કરનારું. **૦પક્ષ** પું૦ મા તરફનાં સગાંવહાલાં. **૦પદ** ન૦ માતા થવું તે (૨) માતા તરીકેનું સ્થાન –ગૌરવ (૩) માતા તરીકેનો ધર્મ; માતાપણું. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ સ્વભાષા. **૦ભૂમિ (–મી)** સ્ત્રી૦ જન્મભૂમિ. **૦વધ** પું૦, **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ માનો વધ; માની હત્યા

માત્ર [सं.] નામને લાગતાં 'તે બધું; સઘળું" એવો સમગ્રતા વાચક અર્થ બનાવે છે. ઉદા૦ માણસમાત્ર (૨) અ૦ ફક્ત; કેવળ (૩) વિ૦ [सं.] બહુવ્રીહિ સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે '–માપ કે પ્રમાણનું' એ અર્થમાં. ઉદા૦ અંગુલીમાત્ર; રજમાત્ર

માત્રા સ્ત્રી૦ [सं.] બારાખડીમાં ઉપર મુકાતું (ˋ) આવું ચિહ્ન (૨) કાવ્ય કે સંગીતમાં સમયની ગણનાનો એકમ (૩) ધાતુની ભસ્મ; રસાયણ (૪) માપ; પ્રમાણ. **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ માત્રામેળવાળી કવિતા. **૦છંદ, ૦બંધ** પું૦ માત્રામેળ છંદ. **૦મેળ** વિ૦ જેમાં ઓછી વધારે માત્રા ઉપર પદબંધનો આધાર હોય તેવું. **૦વૃત્ત** ન૦ માત્રાછંદ. **૦સમક** પું૦ સરખી માત્રાના છંદોનો વર્ગ. **–ત્રિક** વિ૦ [सं.] માત્રાને લગતું (૨) માત્રામેળવાળું

માત્સર્ય ન૦ [सं.] બીજાનું સુખ દેખી બળવું તે; ઈર્ષા [ખાય એ ન્યાય

માત્સ્યન્યાય પું૦ [सं.] મોટું માછલું નાનાને

માથાતોડ વિ૦ [માથું + તોડવું] માથું તૂટી જાય કે તોડી નાંખે એવું – ખૂબ; સખત (મહેનત મજૂરી ઇ૦.)

માથું ન૦ શરીરનો ખોપરીવાળો ભાગ (૨) ઘડની ઉપરનો ભાગ; ડોકું (૩) કોઈ પણ વસ્તુના મથાળાનો ભાગ; ટોચ (૪) [લા.] મગજ; બુદ્ધિ. [**માથા ઉપર (હોવું)** = મુરબ્બી હોવું (૨) એકદમ નજીક – લગભગ માથા ઉપર હોવું (૩) સંમાન્ય — આવકારવા યોગ્ય હોવું. ઉદા. 'આવ્યા તો માથા ઉપર.' **માથા ઊતરતું કામ** = માથાઉતાર કરેલું કામ; બેકાળજીથી કરેલું કામ. **માથાથી જવું** = કાબૂ બહાર જવું (૨) વંઠી જવું. **માથાના કકડા થવા** = સખત માથું દુઃખવું. **માથાના કપાસિયા કાઢી નાખવા** = ખોપરી તોડી નાંખવી; માથાનાં કાછલાં જુદાં કરવાં (૨) ખૂબ મારવું–ધમકાવવું. **માથાના વાળ ખરે તેવું** = ઘણું જ ભૂંડું; અસહ્ય. **માથાના વાળ ઘસાઈ જવા** = ઘણું દુઃખ સહન કરવું પડવું (૨) બહુ કામ કરવું પડવું. **માથાની તુંબડી**

રહી જવી=મનમાં બહુ ચિંતા રહેવી (૨) બહુ ભાર વહેવો. **માથાની પાઘડી**=અગ્રેસર; આગેવાન પુરુષ. **માથાનું**=પહોંચી વળે તેવું; સવાયું. **માથાનું છત્ર**=આશ્રય આપનાર વડીલ; ગુરુજન. **માથાનું ફરેલ, ફાટેલ**=કોઈનું કહ્યું ન માને તેવું; મિજાજી ને હઠીલું. **માથાનો ઘા**=વસમું ને અસહ્ય (કટુ વચન, ફટકો ઇ૦). **માથાનો મણિ, મુગટ**=શોભા આપનાર વડીલ (૨) પતિ. **માથા પર**=જુઓ માથા ઉપર. **માથા પર કલેડું ઊંધું પાડ્યું હોવું**=હજામત બહુ વધી હોવી. **માથા પર થન થન નાચવું, માથા પર નાચવું**=બહેકી જઈ દુઃખ દેવું; ન ગાંઠવું; શિરજોરી કરવી. **માથા ઉપર ભમવું, લટકવું**=નિરંતર ધાક કે ભય રહેવાં. **માથામાં ગજ ચાલ્યા હોવા**=માથામાર હોવું. **માથામાં ટપલા વાગવા**=ઠોકરો ખાવી; દુઃખ-મુસ્કેલીનો અનુભવ થવો. **માથામાં તેલ ઘાલવું**=માથામાં તેલ માલીસ કરવું (૨) [સ્ત્રીઓએ] શોક મૂકવો. **માથામાં ધુમાડો ભરાવો**=અણસમજ કે ગેરસમજ હોવાં. **માથામાં ધુમાડો રાખવો**=મિજાજ કે ગુમાન રાખવાં. **માથામાં ધૂળ ઘાલવી**=આબરૂ ઉપર પાણી ફેરવવું. **માથામાં પવન ભરાવો**=ગર્વ કે મિજાજથી ફાટ્યા ફાટ્યા ફરવું (૨) માથું ભમી જવું; ફેર આવવા. **માથામાં ભૂસું ભરાવું**=ગેરસમજ કે હઠ વ્યાપવી. **માથામાં મારવું**=ક્રોધ, ગર્વ કે તુચ્છકારથી આપવું કે પરત કરવું. **માથામાં વહેર ભરાવો**=મગરૂરી આવવી; પતરાજખોર થવું. **માથા વગરનું**=નીડર; જીવનની દરકાર વિનાનું. **માથા હરા(સરતા, સરસા) જડ્યા હોવા**=પાનું પડ્યું હોવું; મરતા લગીનો સંબંધ બંધાયો હોવો. **માથા સાટે માથું**=પૂરેપૂરો બદલો. **માથું આપવું**=જીવ જતાં લગી (તે માટે) ઝૂઝવું. **-ઉઘાડું રાખવું**=માથે સાલ્લો ન રાખવો; લાજ-મર્યાદા ન જાળવવાં. **-ઉડાવવું**=જુઓ માથું ઊંચકવું. **-ઊતરવું**=માથું દુઃખવું મટી જવું. **-ઊંચકવું**=સામે થવું. **-ઊંચું કરવું**=સામે થવું (૨) કામમાંથી, ફારગત થવું. **-ઊંચું રાખવું**=સ્વાભિમાન, વડાઈ કે મગરૂરી રાખવાં. **-ઓળવું**=જુઓ માથું હોળવું. **-કાપવું**=ઘણું જ નુકસાન પહોંચાડવું (૨) દગો કરવો. **-કૂટવું**=નકામી મગજમારી કરવી (૨) શોક કે ગુસ્સામાં માથું અફાળવું કે તેના પર આઘાત કરવા. **-કોરાણે મૂકવું**=જીવની પરવા ન કરવી; જાનનું જોખમ ખેડવા તૈયાર થવું. **-ખજવાળવું, ખણવું**=વિચારમાં પડી જવું (૨) શરમથી કે કાંઈ કારણ ન હોવાને લીધે આળસની નિશાની તરીકે એમ કરવું. **-ખાઈ જવું, ખાવું**=બડબડાટ કે ગડબડથી હેરાન કરવું. **-ગૂંથવું**=માથાના વાળ ગૂંથવા. **-ઘરાણે મૂકવું**=મોતનો ભય ન રાખવો; ભારે સાહસ કરવું. **-ઘાલવું**=જુઓ માથું મારવું. **-ઘૂમ થવું, -ચડવું**=માથું દુઃખવું. **-ચડાવવું**=નકામી માથાફોડ કરી હેરાન કરવું. **-ચાકે ચડવું**=માથું ભમવું; ચક્કર આવવાં. **-ચોળવું**=માથાના વાળ ધોવા. **-જોવું**=માથામાં જૂ વગેરેની તપાસ કરવી. **-ઝીકવું**=માથાઝીક કરવી. **-ધુણાવવું**=માથું હલાવી હા કે ના -ની નિશાની કરવી. **-ઢાંકવું**=સ્ત્રીએ અદબથી સાડીનો છેડો માથે ઓઢવો. **-નમવું**=આદર કે ભક્તિ થવાં; પ્રણામ કરવા. **-નમાવવું**=તાબે થવું. **-નીકળી પડવું**=સખત માથું દુઃખવું. **-નીચું કરવું**=માથું નમાવવું; શરણે જવું. **-પકાવવું**=માથાઝીક કરીને હેરાન કરવું. **-પટકવું**=માથાઝીક કરવી. **-પાકવું, પાકી જવું**=માથાફોડથી અકળાઈ જવું (૨) મગજ થાકી જવું; માથું દુઃખવા આવવું. **-ફરવું**=ચક્કર આવવાં (૨) મિજાજ જવો; ગુસ્સો ચડવો. **-ફાટી જવું**=તાપ, દરદ કે બદબોથી માથું દુઃખી આવવું (૨) ગુસ્સો ચડવો. **-ફેરવવું**=ગુસ્સામાં કે જોશમાં આવવું. **-ફોડવું**=માથાફોડ કરવી. **-બોડવું**=ધંધા વિનાના હોવું કે રહેવું (૨) કાંઈ જ ન

આવડવું. **–ઓડાવવું**=માથાના વાળ અસ્ત્રાથી મૂંડાવી નાખવા (૨) અભણ રહેવું; કાંઈ પણ ન આવડવું. **–ભાંગવું**=નાદ–ગર્વ ઉતારવો (૨) નુકસાન કરવું. **–ભાંગે એવું**=પહોંચી વળે એવું; માથાનું. **–ભારે થવું**=ગર્વ કે મિજાજ વધી જવો (૨) માથું દુઃખવા આવવું (૩)માર માગવો.**–ભોંયમાં ઘાલવું**=ગુનામાં આવવાથી શરમાવું – લજવાઈને નીચું જોવું. **–મારવું**=કોઈબાબતમાં મન ઘાલવું; મહેનત માંડવી (૨) વચમાં પડવું; વચમાં ડહાપણ કરવું. **–રંગવું**=માથામાં મારી લોહી કાઢવું. **–વેગળું મૂકવું**=મરવાથી ડર્યા વિના ઝંપલાવવું. **–શાનું છે?**=માથાઝીક કરતાં ન થાકે એવું માથું છે (એમ સૂચવે છે). **–સોંપવું**=શરણે જવું (૨) જીવ આપવો. **–હોળવું**=કાંસકી વડે કેશને વ્યવસ્થિત કરવા. **તારું માથું?**=કાંઈ જ નહીં. **(બે કાન વચ્ચે) માથું કરવું**=બાળકને અપાતી (પોલી) ધમકી. **બે માથાં હોવાં**=ગાંઠે નહીં તેવું હોવું. **બે માથાંનો ખર્ચ**=બે માણસનું ખર્ચ (૨) દાવામાં બેઉ પક્ષકારોનો ખર્ચ.] **–થાઉતાર** વિ૰ દરકાર કે લક્ષ વિનાનું (૨) અ૰ બેદરકારીથી. **–થાઓળ** સ્ત્રી૰ [માથું + ઓળવું કે ઓઢવું] સંયુક્ત કુટુંબમાં જેઠ દિયેર વગેરે પાસેથી ખોરાકી પોશાકી માગવાનો વિધવાનો હક. **–થાકૂટ** સ્ત્રી૰ ભાંજગડ; પંચાત (૨) નકામી મહેનત; પીડા. **–થાકૂટિયું** વિ૰ માથાકૂટ કરાવે એવું. **–થાઝીક** સ્ત્રી૰ માથાકૂટ. **–થાઝીકિયું** વિ૰ માથાકૂટિયું. **–થાતૂટ** વિ૰ માથું તૂટે એટલો સખત (પ્રયત્ન). **–થાતોડ** સ્ત્રી૰ માથાકૂટ. **–થાતોડિયું** વિ૰ માથાકૂટિયું. **–થા દીઠ** અ૰ જણ દીઠ; દરેક માણસે. **–થાફરેલ(–લું)** વિ૰ મિજાજી; ક્રોધી; માથાનું ફરેલું. **–થાફોડ** સ્ત્રી૰ માથાકૂટ. **–થાફોડિયું** વિ૰માથાકૂટિયું. **–થાબંધણું**, **–થાબાંધણું(–ણું)** ન૰ માથે બાંધવાનું કપડું. **–થાબૂડ** વિ૰માથા સુધી બૂડી જવાય એટલું ઊંડું. **–થાબોળ** અ૰ માથું અને શરીર પલાળીને. **–થાભારે** વિ૰ મોટી નામના કે હોદ્દાવાળું; પ્રતિષ્ઠિત(૨)મિજાજી; તુંમાખીવાળું. **–થામાર** વિ૰ માથામાં મારે એવું; ગાંજ્યું ન જાય એવું; વસમું. **–થામેલી** વિ૰ સ્ત્રી૰ અભડાયેલી; અટકાવવાળી. **–થાવટી** સ્ત્રી૰ [માથું + વૃત્તિ(સં.)ગોળ ભાગ] સાલ્લો ન બગડે માટે તેના માથા ઉપરના ભાગ નીચે સીવેલો અસ્તરનો કકડો (૨) માથાના કપડા પર પડેલા તેલના ડાઘા (૩) માથાનો ભાગ (૪) આબરૂ. [**–પડવી**=સાલ્લાના માથા ઉપર રહેતા ભાગને તેલના ડાઘા પડવા. **–હલકી પડવી**=આબરૂ હલકી પડવી.] **–થા વહોણું** વિ૰ ઢંગધડાવગરનું. **–થાવાઢ** વિ૰[માથું + વાઢવું] માથું વાઢે એવું; કારમું. **–થાવેરો** પું૰ માથા દીઠ લેવાતો કર.

માથે અ૰ (કા.) ઉપર. ઉદા૰ ઘા માથે પાટો બાંધ્યો. (૨) 'માથું'નું સપ્તમીનું રૂપ. [**માથે અંકુશ હોવો**=ઉપરનો દાબ કે રોક હોવાં. **– આવવું**=અડકાવ આવવો (૨) જવાબદારી તળે આવવું (૩) માથા ઉપર ઊંચે આવવું (કનકવાનું, સૂર્યનું ઇ૰). **–ઓઢવું**=સાલ્લો બરાબર માથે રાખવો (લાજ–આમન્યા સારુ) (૨) જોખમ લેવું (૩) દેવાળું કાઢવું. **–ઓરાઢવું**=અન્યાયપૂર્વક બીજા ઉપર જવાબદારી – જોખમ નાખવાં (૨) ભોળવીને માલ ચોંટાડવો – વેચી દેવો. **–ખેંચી લેવું**=(પોતા ઉપર) જવાબદારી વહોરી લેવી. **–ગાળ ચડવી**=આળ ચડવું. **–ગાળ મૂકવી**=આળ મૂકવું; કલંક ચઢાવવું. **–ઘંટીનું પડ હોવું**=ભારે ને મુશ્કેલ જવાબદારીનું કામ સોંપાવું. **–ઘાલવું**=માથે નાખવું. **–ઘૂઘરી મૂકી ઘૂમવું**=મોટાભા થઈ ઘાલમેલ કરવી. **–ચઢાવવું**=માન્ય કરવું; સ્વીકારવું (આજ્ઞા કે સલાહને) (૨) હક ઉપરાંત બહેકાવવું (લાડ લડાવીને); બહે નહીં એવું કરવું. **–ચડી બેસવું, ચડી વાગવું**=હુકમ ન માનવો; અતિ લાડથી નફટ થઈ જવું (૨) કોઈની સત્તા ખૂંચવી લેવી (૩) ચઢિયાતું થવું. **–ચપટી ભભરાવવી**=મમત કે મદ કરવામાં કોઈનાથી

વધી જવું. -**ચમ્મર ઢોળાવાં**=રાજવંશી વૈભવ હોવો. -**ચોટવું**=માથે પડવું. -**છાણાં થાપવાં**=ન બદવું. -**છાંપરું વધવું**=માથે હજામત વધી જવી. -**છીણી સૂકવી**=બગાડી નાખવું (૨) ગેરફાયદો કરવો. -**છેડો નાખવો**=માથું ઢાંકવું(૨)નિર્લજ્જવેડા કરવા. -**છોગાં સૂકે એવું**=મમત કે સરસાઈમાં વધી જાય એવું (૨) સુંદર. -**ઝાડ ઊગવાં, ઝાડ ઊગવાં બાકી હોવાં**=ઘણાં જ દુ:ખ પડવાં. -**ટાલ પડવી**=જોખમ-ભાર ઊંચકી ઊંચકીને કે અનુભવના ખૂબ ટપલા ખાઈ ખાઈને માથાના વાળ ઘસાઈ જવા. -**ઢોળવું**=માથે પાડવું. -**તાણી લેવું**=પોતા પર જવાબદારી-ભાર લઈ લેવાં. -**તેલ ઘાલવું**=જુઓ માથામાં તેલ ઘાલવું. -**થવું**=અડકાવ આવવો (૨) સૌની આગળ જવું. -**થી ઉતારી નાખવું**=જવાબદારી કાઢી નાખવી. -**થી ટપલો ઉતારવો**=મહેણું-કહેતી દૂર કરવાં. -**થી ટોપલો ઉતારવો**=જવાબદારી કાઢી નાખવી. -**દુશ્મન ગાજવા**=દુશ્મનનો ભય ઝઝૂમવો. -**ધૂળ ઘાલવી**=કજિયો ઊભો કરવો (૨) પોતાને માથે ઠપકો લેવો (૩) પોતાની જાતને કલંકિત કરવી; ફજેત થવું. -**નાખવું**=જવાબદારી ઓરાઢવી (૨) જવાબદારી પર છોડવું. -**પડવું**=જવાબદારી આવી પડવી (૨) -ને કારણે નુકસાન વેઠવું પડે એવી હાલતમાં આવવું (જેમ કે અમુક માલ માથે પડવો.) -**પાડવું**=જવાબદારી ઓરાઢવી. -**પાણી ઘાલવું**=માંદગીમાં નાહ્યા ધોયા વિના ખાધું હોય તે માટે સાજા થયા પછી પ્રાયશ્ચિત્ત કરી બ્રાહ્મણ જમાડવા (૨) માંદગી પછી ઘણે દહાડે નાહવું; મંદવાડમાંથી ઊઠવું. -**પાણી ફેરી વળવું**=ડૂબી જવું. (૨) એળે જવું (૩) કંગાલ સ્થિતિમાં આવી પડવું. -**પાણી ફેરવવું**=નિષ્ફળ કરવું; ધૂળમાં મેળવવું (૨) પાછું પાડવું; ચડી જવું; ટપી જવું. -**ભાગવું**=નુકસાની કે ખોડખાંપણવાળું કે પ્રતિકૂળ એવું કાંઈ પણ કોઈ માણસને વળગાડવું; ભોગવવું પડે એવું કરવું. -**મારવું**=માથે લાગવું (૨) અધૂરો ન રહેવા દેતાં મોભ સુધી (કરો) ચણી લેવો. -**મોડ હોવો**=આગેવાની-જવાબદારી હોવાં. -**મોત ભમવું**=મરણકાળ આવી પહોંચવો; આવી બનવું. -**રાખવું**=જવાબદારી લેવી; જુમ્મો રાખવો. -**લેવું**=જવાબદારી લેવી (૨) પોતા પર વહોરી લેવું (લડાઈ, નુકસાની વગેરે). -**લોહી ચડવું**=માથામાં લોહી ભરાવું (૨) ત્રિદોષ થવો (૩) બેભાન થવું. -**વહોરવું**=જુઓ માથે લેવું. -**શીંગડાં**=દેખીતું નિશાન. -**હાથ**=આશ્રય, કૃપા. -**હાથ ફેરવવો, મૂકવો**=પોતાનો ગુણ-સ્વભાવ બીજાને આપવો (૨) આશીર્વાદ આપવો. -**હાથ દેવો**=નિરાશા કે ખેદનો અભિનય (૨) આશ્વાસન આપવું. -**હોવું**=અડકાવમાં હોવું (૨) જવાબદારી હોવી (૩) માથા પર હોય એમ આવકારપાત્ર થવું; ભલે પધારો એમ હોવું.] [ઊંડાણ

માથોડું ન૦ [માથું+ઊંડું?] માથું ડૂબે તેટલું

માદ પું૦ [સં.] કેફ (૨) મદ; અહંકાર. ૦ક વિ૦ કેફી [માતૃભાષા

માદર સ્ત્રી૦[फा.] મા. ૦જબાન, ૦જબાં સ્ત્રી૦

માદરપાટ પું૦ [સર૦ म.: (मद्रीपोलम् સ્થાને તૈયાર થતું)] એક જાતનું સુતરાઉ કાપડ

માદરી વિ૦ [फा.] માનું, -ને લગતું

માદરે વતન ન૦ [फा.] માતૃભૂમિ

માદલ(-ળ) ન૦ [सं. मर्दल?] + એક વાદ્ય

માદળિયું ન૦ [સર૦ म. मादळ=મૃદંગ ઉપરથી (તેવા ઘાટનું)] દોરો, ચિઠ્ઠી કે તાવીજવાળો ધાતુનો નળી જેવો કે ચપટો ઘાટ

માદળું ન૦ ભેંસનું પાણીના ખાડામાં પડી આળોટવું તે

માંદા સ્ત્રી૦ [फा.; म. मादी] પશુ કે પંખીમાં સ્ત્રીજાત (૨) બરડવાંની જોડમાં ખાડાવાળું બરડવું

માધવ પું૦ [सं.] (સં.) વિષ્ણુ; શ્રીકૃષ્ણ (૨) વૈશાખ માસ. -**વિકા** સ્ત્રી૦ માધવી વેલ. -**વી** સ્ત્રી૦ એક ફૂલવેલ (૨) પૃથ્વીમાતા (૩) વિ૦ વૈશાખ માસનું; વસંતઋતુનું [તિ

માધુકરી સ્ત્રી૦[सं.] ઘેર ઘેર ફરી ભિક્ષા માગવી

માધુરી સ્ત્રી૦ મહેસૂલ ભરાઈ ન શકાતું હોવાથી જમીન સરકારને પાછી સોંપવી તે

માધુરી સ્ત્રી૦[સં.] માધુર્ય; મીઠાશ (૨) ભલાઈ

માધુર્ય ન૦ [સં.] મધુરતા

માધ્યમ વિ૦ [સં.] વચલું (૨) ન૦ સંચાર કે વિનિમય વગેરે માટે વચ્ચે વાપરવાનું સાધન કે વાહન; 'મીડિયમ'. **-મિક** વિ૦ વચલું; મધ્યમાં આવેલું (૨) પ્રાથમિકથી આગળનું; 'સેકંડરી'. **-મિક શાળા** સ્ત્રી૦ પ્રાથમિક પછીની શાળા; વિનયમંદિર; 'હાઈસ્કૂલ'

માધ્યસ્થ વિ૦ [સં.] તટસ્થ; પક્ષપાત વિનાનું (૨) ન૦ માધ્યસ્થ્ય. **-સ્થી** સ્ત્રી૦, **-સ્થ્ય** ન૦ માધ્યસ્થપણું

માધ્વ પું૦ [સં.] મધ્વાચાર્યનો અનુયાયી

માન ન૦ [સં.] આબરૂ; પ્રતિષ્ઠા (૨) સદ્ભાવ; આદર (૩) અભિમાન (૪) તોલ; માપ (૫) 'લોગેરીધમ'(ગ.).[**-આપવું, દેવું**=સત્કારવું. **-ઊતરવું** (બહુધા બ૦વ૦માં)=માનપ્રતિષ્ઠા ઓછાં થવાં. **-મળવું**=સત્કાર થવો(૨)વિદાય વખતે સમારંભથી સત્કાર કરવો. **-માગવું**= વિશેષ આજીજીની અપેક્ષા રાખવી; અંદરથી ગમતું હોવા છતાં, બહારથી ના ના કરીને કાલાવાલા કરાવવા.**-માં રહેવું**=અભિમાનમાં રહેવું; મોટાઈમાં રહેવું. **-મૂકવું**=અભિમાન છોડવું; નમતું જવું. **-મોડવું**=અભિમાન ઉતારવું. **-રાખવું**=પ્રતિષ્ઠા જાળવવી (૨) સામાનું માન રહે તે ખાતર તે કહે તે કરવું.] **૦અકરામ** ન૦ ખિતાબ વગેરેથી ગૌરવ આપવું તે. **૦ક(-કા)રી** પું૦ માનને લાયક પુરુષ. **૦ચિત્ર** ન૦ પ્રદેશના માપસર ઉપસાવીને કરેલો નકશો; 'રિલીફ-મૅપ'. **૦દ** વિ૦ માનપ્રદ; માન આપતું (૨) વેતન લીધા વગર કામ કરનારું; 'ઑનરરી'. **૦ની** સ્ત્રી૦ + જુઓ માનિની. **૦નીય** વિ૦ માનને યોગ્ય; માન્ય. **૦પત્ર** ન૦ વખાણ કે ધન્યવાદનો જાહેર રીતે અર્પણ થતો લેખ. **૦પાન** ન૦ માન; આદર (૨) આબરૂ; પ્રતિષ્ઠા. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ માન-આબરૂની લાગણી-ભાવના. **૦ભંગ** પું૦ અપમાન (૨) વિ૦ અપમાનિત. **૦ભોગ** પું૦ શીરો (પુષ્ટિમાર્ગીય). **૦મરતબો** પું૦ મોભો; પ્રતિષ્ઠા. **૦મર્યાદા** સ્ત્રી૦ અદબ; વિવેક. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ માનવાળી (૨) સ્ત્રી૦ પ્રિય ઉપર રિસાયેલી પ્રિયા. **૦વંતું** વિ૦ માનયુક્ત; માનભર્યું. **૦હાનિ** સ્ત્રી૦ અપમાન

માનણહાર વિ૦ માનનારું (પ.)

માનત(-તા) સ્ત્રી૦ ['માનવું' પરથી; સર૦ हिं., म.]બાધા;આખડી.[**-કરવી**=બાધા આખડી રાખ્યાં હોય તે પૂરાં કરવાં. **-માનવી, રાખવી**=બાધા રાખવી. **-મૂકવી**=પ્રતિજ્ઞાથી મુક્ત થવું; માનતા પૂરી કરવી.]

માનભાવ પું૦[म.] મહારાષ્ટ્રનો એક સંપ્રદાય; મહાનુભાવ. **-વી** વિ૦ માનભાવનું, **-ને** અનુસરતું કે લગતું

માનવ વિ૦[સં.] મનુ સંબંધી(૨) પું૦ માણસ. **૦જાતિ** સ્ત્રી૦ મનુષ્યજાતિ. **૦તા** સ્ત્રી૦ મનુષ્ય ઉપર પ્રેમ, હિતબુદ્ધિ(૨) માણસાઈ. **૦તાવાદ** પું૦ માનવકલ્યાણ એ શ્રેષ્ઠ કર્તવ્ય છે તેવો વાદ; 'હ્યૂમૅનિઝમ'. **૦દોષદર્શી** વિ૦ માનવી દોષ-અપૂર્ણતા જ જોવાની ટેવવાળું કે તેનું ટીકાશીલ;'સિનિકલ'. **૦ધર્મશાસ્ત્ર** ન૦(સં.) મનુસ્મૃતિ. **૦પતિ** પું૦ રાજા. **૦બંધુ** પું૦ માનવ સંબંધથી ભાઈ; મનુષ્ય. **૦બંધુત્વ** ન૦ સૌ માણસ ભાઈ છીએ એવી ભાવના. **૦શાસ્ત્ર** પું૦ 'ઍન્થ્રોપૉલૉજી'. **૦હિતવાદ** પું૦ 'હ્યુમૅનિઝમ'. **-વી** વિ૦ મનુષ્ય સંબંધી (૨) પું૦ માણસ. **-વેંદ્ર** પું૦ [+इंद्र] માનવપતિ; રાજા

માનવું સ૦ક્રિ૦ [સં. मन्; સર૦ म. मानणें; हिं. मानना] કબૂલ કરવું; સ્વીકારવું (૨) [સં. मानय्]માન આપવું; ગણવું; લેખવું (૩) માનતા રાખવી

માનવ્ય ન૦ [સં.] માનવજાતિ (૨) માનવતા

માનશુકન પું૦બ૦વ૦[શુકન ઉપરથી]શુભાશુભ ચિહ્ન; લક્ષણ

માનસ વિ૦[સં.] મન સંબંધી (૨) ન૦ મન (૩)[સં.] જુઓ માનસસર. **૦પુત્ર** પું૦(સં.) બ્રહ્માએ મનથી ઉત્પન્ન કરેલો પુત્ર. જેમ કે, નારદ. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ બાહ્ય પૂજાપા વગર મનની

કલ્પનાથી – કલ્પિત સામગ્રીથી કરાતી દેવપૂજા. **૦પૃથક્કરણશાસ્ત્ર** ન૦ ગુપ્ત માનસ–ચિત્તનું શાસ્ત્ર; 'સાઇકોઍનેલિસિસ'. **૦પૃથક્કરણશાસ્ત્રી** પું૦ તેનો જાણકાર. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ મનની વૃત્તિઓ, ગુણધર્મ, ક્રિયાઓ તથા સ્વરૂપનું શાસ્ત્ર; 'સાઇકોલૉજી'. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ માનસશાસ્ત્ર જાણનાર

માનસર(–રોવર), માનસસર ન૦ [સં.] (સં.) કૈલાસ શિખર પાસેનું પ્રસિદ્ધ સરોવર

માનસિક વિ૦ [સં.] મન સંબંધી

માનસી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] મન વડે કરેલી (૨) વિ૦ કલ્પિત (માનસી રાજ્ય)

માનહાનિ સ્ત્રી૦ જુઓ 'માન'માં

માનાર્થક વિ૦[સં.] માનના અર્થવાળું; માનવાચક (વ્યા.)

માનિત વિ૦ [સં.] માન પામેલું; માન્ય. **–તા** સ્ત્રી૦, **–ત્વ** ન૦ ગર્વ; અભિમાન (૨) સંમાન; આદર. **–ની** વિ૦સ્ત્રી૦(૨)સ્ત્રી૦ માન માગતી કે અભિમાની સ્ત્રી

માની વિ૦ [સં.] અહંકારી (૨) ગૌરવયુક્ત

માનીતું વિ૦ [સં. मानित] ઘણું વહાલું; ખાસ પ્રેમપાત્ર

માનીપાત પું૦ માનવા જેવો જવાબ

માનુની સ્ત્રી૦ + જુઓ માનિની

માનુભાવ (મા') વિ૦ + જુઓ મહાનુભાવ

માનુષ વિ૦ [સં.] મનુષ્ય સંબંધી (૨) પું૦ માણસ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **–ષી** વિ૦ માણસ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ મનુષ્ય સ્ત્રી

માન્ય વિ૦ [સં.] માનનીય; શિષ્ટ (૨) કબૂલ કરવા યોગ્ય (૩) સ્વીકારેલું (–કરવું, રાખવું). **૦તા** સ્ત્રી૦ માન્ય હોવું તે (૨) માનવું તે

માપ ન૦ [દે. मप्प (સં. मा = માપવું)] લંબાઈ, પહોળાઈ, વજન વગેરેનું પ્રમાણ (૨) [લા.] પ્રતિષ્ઠા; ભાર (૩) હદ; ગજું. [**–કાઢવું, જોવું** = માપવું (૨) અંદાજ કાઢવો (૩) તાકાત જોવી. **–ખોવું** = આબરૂ ખોવી; વકર ગુમાવવો. **–ભરવું** = માપવું. **–રાખવું** = માન–મર્યાદા જાળવવાં (૨) હદ કે ધોરણ રાખવું. **–લેવું** = માપ ભરવું; માપવું.] **૦ક** વિ૦ માપનારું. **૦કરણ** ન૦ ક્ષેત્ર માપવાનું ગણિત; 'મેન્સ્યુરેશન'. **૦ણહાર** વિ૦ માપનાર. **૦ણી** સ્ત્રી૦ માપવું તે; માપવાનું કામ. **૦ણીકામદાર** પું૦ મોજણીદાર; જમીન માપનાર. **૦ણી ખાતું** ન૦ જમીનની માપણી કરનાર સરકારી ખાતું. **૦ન** ન૦ માપવું તે. **૦પટી(–ટ્ટી)** સ્ત્રી૦ માપવાની પટ્ટી; ફૂટપટ્ટી. **૦લું** ન૦ ઓરવાનું કામ કરતા ખેડૂતને ઘેરથી જતું ભાતું (૨) માપવાનું પાત્ર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ માપ કાઢવું; ભરીને ગણતરી કરવી (૨) [લા.] પગે ચાલતા જવું

માપિયું, માપું ન૦ ['માપ', 'માપવું' ઉપરથી] માપવાનું વાસણ કે સાધન. [**–ભરવું** = માપિયા વડે માપવું (૨) માપ લેવું.]

માફ વિ૦ [अ. मुआफ़] ક્ષમા કરેલું; જવા દીધેલું (દોષ, માગતું, ફી ઇ૦). [**–કરો!** = જવા દો; મારાથી નહિ થાય, મને ન સોંપશો (એવો સભ્ય ઇનકાર બતાવવાના અર્થમાં વપરાય છે).]

માફક વિ૦ [अ. मुवाफ़िक] અનુકૂળ; રુચતું (૨) અ૦ પેઠે; પ્રમાણે. [**–આવવું** = અનુકૂળ – રુચતું થવું.] **૦સર** અ૦ પ્રમાણસર; યથાસ્થિત

માફી સ્ત્રી૦ [अ. मुआफ़ी] ક્ષમા (૨) જતું કરવું તે; મુક્તિ. [**–આપવી, બક્ષવી** = ક્ષમા આપવી (૨) મહેરબાનીની રાહે જવા દેવું. **–મળવી** = ક્ષમા મળવી (૨) [ફી, લાગો ઇ૦માંથી] મુક્તિ મળવી. **–માં ભણવું** = ભણવાની ફી માફ કરવામાં આવી હોય એ રીતે ભણવું. **–માગવી** = ક્ષમા માગવી (૨) મુક્તિ કે રાહત માગવી.] **૦જમીન** સ્ત્રી૦ જેના ઉપર સરકારનો લાગો ન હોય તેવી જમીન. **૦પત્ર** પું૦; ન૦ માફી માગતો કે આપતો પત્ર

માફો પું૦ [फा. मुअ:फ़ह; म. माफ़ा] રથ

માબર ન૦ બંદૂકનો દારૂ રાખવાનો ડબો

માબાપ ન૦બ૦વ૦ મા ને બાપ કે તેમના જેવું પદ ધરાવનાર (૨) [લા.] આધારભૂત કે મૂળ વિગત. ઉદા૦ એ ખર્ચનાં માબાપ બતાવો!

મામ સ્ત્રી૦ [સર૦ સં. मामक = મારું (૨) મમતાવાળું; સર૦ हिं.] માયા; મમતા (૨) નવાઈ; તાજુબી (૩) ધૈર્ય; દૃઢતા (૪) મમત; ટેક (–છોડવી, મૂકવી)

મામ ન૦ મમ; ખાવાનું. [**–ના વાંધા** = અત્યંત ગરીબાઈ.]

મામણમૂંડો પું૦ એક ધોળો જીવડો [છોડ

મામફળ ન૦ મામફળીનું ફળ. **–ળી** સ્ત્રી૦ એક

મામલત સ્ત્રી૦ [अ. मुआमलात; म.] માલમત્તા; પૂંજી; વિસાત (૨) મામલતદારનું કામ. **૦દાર** પું૦ તાલુકાની વસૂલાત સંબંધી કામ કરનાર અમલદાર; વહીવટદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦ મામલતદારનું કામ કે હોદ્દો

મામલો પું૦ [अ. मुआमलह] પરિસ્થિતિ(૨) કટોકટીનો સમય. [**–કાબૂમાં આવવો** = પરિસ્થિતિ પર અંકુશ આવવો. **–બગડવો, વીફરવો** = પરિસ્થિતિ બગડવી – હાથથી જવી. **–લૂંટાવો** = ભારે નુકસાન થવું.]

મામા પું૦ બ૦વ૦ [दे. माम] મામો (માનાર્થે) (૨) [લા.] શત્રુ; ચોર. [**–જમના** = દોઢડાહ્યું. **–મળવા** = ચોર મળવા. **–માસીનું કરવું** = સગાંસાગવાંનો પક્ષ કરવો. **–લગનિયા** = ઠઠારો કરનાર પુરુષ.] **૦જી** પું૦ મામા (૨) મામોજી (માનવાચક)

મામી સ્ત્રી૦ [दे.] મામાની વહુ. **૦જી**-મામી (માનાર્થે)(૨)મામીસાસુ. **૦સાસુ** સ્ત્રી૦ પતિ કે પત્નીની મામી [સાધારણ

મામૂલ ન૦ [अ.] રિવાજ. **–લી** વિ૦ સામાન્ય;

મામેજવો પું૦ [सं. मामेजक] એક છોડ

મામેરું (મા'?) ન૦ [**મામા + ફેરું ?**] મોસાળું

મામો પું૦ [दे. माम, मामग] માનો ભાઈ (૨) [લા.] શત્રુ; ચોર. **૦જી(–સસરો)** પું૦ પતિ કે પત્નીનો મામો

માયકાંક(–ગ)લું વિ૦ [માયા (मातृ કે माया) + કાંગલું] નમાલું; બાયલું

માયનો પું૦ [अ. मअ़नी] અર્થ; હેતુ; ઇરાદો

માયફળ ન૦ જુઓ માજુફળ. **–ળી** સ્ત્રી૦ માજુફળી

માયલું વિ૦ + મારું [ભાંગનું પાણી

માયા સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] ભાંગ. **૦પાણી** ન૦

માયા સ્ત્રી૦ [सं.] જેનાથી બ્રહ્માંડ રચાયું છે કે ભાસમાન થાય છે તે આદિશક્તિ – અવિદ્યા (૨) છળ; પ્રપંચ; ઈંદ્રજાળ (૩) [લા.] મમતા; સ્નેહ (૪) મમતાનો કોઈ પણ વિષય (૫) ધન; દોલત (૬) [સં.] લક્ષ્મી (૭) બુદ્ધની માતા. [**કાચી માયા** = છેતરાય તેવું માણસ. **પહોંચેલી માયા** = હોશિયાર – કોઈથી ન છેતરાય તેવું માણસ. **–કરવી** = સ્નેહ કરવો; પ્રીત કરવી. **–થવી** = સ્નેહ થવો. **–માં રહેવું** = સંસાર સબંધમાં ખૂંચી રહેવું. **–માં લપટાવું** = સંસાર વહેવારમાં મૂઢ થઈ જવું (૨) પ્રપંચમાં ફસાવું. **–મૂકવી** = સ્નેહ–મમતા છોડવાં. **–રાખવી** = મમતા – પ્રીત રાખવાં.] **૦મમતા** સ્ત્રી૦ દયા; માયા; સ્નેહ; પ્રીતિ. **૦મય** વિ૦ માયાથી ભરેલું. **૦મૃગ** પું૦;ન૦ બનાવટી મૃગ. **૦મોસો** પું૦ [सं. मृषा] (જૈન) કપટથી જૂઠું બોલવું તે. **૦વલું** વિ૦(કા.) માયાળુ. **૦વાદ** પું૦ બ્રહ્મથી ભિન્ન જગતનો અનુભવ માયા–ભ્રમ છે એવો વાદ (વેદાંત). **૦વિની** વિ૦સ્ત્રી૦ માયાવાળી; ઠગનારી. **૦વી** વિ૦ જુઓ માયિક. **૦ળુ** વિ૦ સ્નેહાળ; હેતાળ

માયિક વિ૦ [सं.] માયાથી ઊપજેલું; મિથ્યા (૨) માયાવી; પ્રપંચથી ભરેલું .[માજુફળ

માયું ન૦ [સર૦ म. मायफल; हिं. मायाफल]

માયો પું૦ [फा.] પૂંજી; ધનનો જમાવ

માર પું૦ [सं.] મારવું તે; તાડન (૨) મરણ; મૃત્યુ (૩) [લા.] મારો; વિપુલતા(૪)કામદેવ (૫) [બૌદ્ધ] આસુરી સંપત્તિઓની અધ્યક્ષ કલ્પેલી શક્તિ; સેતાન. [**–ખાવો** = માર સહન કરવો (૨) નુકસાન વેઠવું. **–પડવો** = માર ખાવાનું થવું (૨) ફટકો લાગવો; નુકસાન થવું. **–માર કરવું** = વારંવાર મારવું (૨) તાકીદ કરવી; ઉતાવળ કરવી. **–મારવો** = મારવું; પ્રહાર કરવો (૨) નુકસાન પહોંચાડવું. **કામનો માર ચાલવો** = કામ પર કામ આવવું; બહુ કામ હોવું. **મૂઢ માર, મૂંગો માર** = બહાર દેખાય નહીં પણ અંદરથી બહુ દુઃખે એવો માર. **હસતો માર** = હસવામાં મારવું તે.] **૦ક** વિ૦ મારનારું; નાશ કરનારું **૦કણું, ૦કું** + વિ૦ મારવાની ટેવવાળું. [**મારકણી આંખ** = હૃદયભેદક નજર (૨) ભય પ્રેરતી નજર.] **૦કૂટ** સ્ત્રી૦ મારપીટ. **૦કો** પું૦ મારો;

વિપુલતા. **૦ખાઉ** વિ૦ માર ખાયા કરે તેવું. **૦ઝપાટ, ૦ઝૂડ** સ્ત્રી૦ મારવું અને ઝૂડવું તે. **૦ણ** ન૦ મારવાનો તાંત્રિક પ્રયોગ (૨) મારવું તે. **૦દડી** સ્ત્રી૦ દડીથી રમવાની એક રમત. **૦પછાડ, ૦પીટ** સ્ત્રી૦ મારવું અને પછાડવું કે પીટવું તે

મારકો પું૦ [इं. मार्क] નિશાન (૨)વેચાઉ માલ પર હોતી છાપ(૩)જુઓ'માર'માં.[**મારકાનો માલ**=ઊંચો ને એકધારો પ્રમાણિત માલ. **મારકો કરવો** = નિશાન કરવું. **–ચોઢવો** = છાપ ચોઢવી.]

મારગ પું૦જુઓ માર્ગ. **–ગી** વિ૦જુઓ માર્ગી

મારફત અ૦ [अ. मअरिफत] દ્વારા; વચમાં રાખીને(૨)સ્ત્રી૦આડતિયા કે દલાલની મારફત કામ કરવાની રીત (૩) દલાલી; હકસાઈ. [**–આપવી, લેવી**=દલાલી–હકસાઈ આપવી –લેવી. **–કરવી** = વચમાં રહેવું (૨) દલાલીનો ધંધો કરવો.] **–તિયણ** સ્ત્રી૦ મારફત કરનાર સ્ત્રી (૨) મારફતિયાની વહુ. **–તિયું** વિ૦ મારફતથી થયેલું – કરવાનું. **–તિયો** પું૦ વચમાં રહીને સોદા ગોઠવી આપનારો; દલાલ

મારફાડ સ્ત્રી૦ [મારવું + ફાડવું] મારપીટ

મારફો પું૦એક સુતારી ઓજાર–લાકડાની કાનસ

મારમાર ન૦ ['મારવું' ઉપરથી] વારે વારે મારવું તે(૨)અ૦ પુષ્કળ જોરથી(૩)મુશ્કેલીથી. [**–કરવું** = ઉપરાઉપરી માર મારવો (૨) ઘણી જ તાકીદ કરવી. **–નો તડાકો** = ભારે તડાકો; ગભરાવી નાખે – ન પહોંચી શકાય એવો તડાકો.]

મારવણ ન૦ ['મારવું' ઉપરથી] ધાતુ વગેરે મારવી તે

મારવા પું૦ [हिं.] એક રાગ; માલવ

મારવાડ પું૦ [सं. मरु; સર૦ हिं., म.] (સં.) રજપૂતાનામાં આવેલો એક પ્રદેશ. [**–ની મઉ**=કંગાળ ને દીન માણસ.] **૦ણ** સ્ત્રી૦ મારવાડી સ્ત્રી. **–ડી** વિ૦ મારવાડનું (૨) [લા.] કંજૂસ (૩) પું૦ મારવાડનો રહેવાસી (૪) સ્ત્રી૦ મારવાડની ભાષા

મારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मारय्; સર૦ हिं. मारना; म. मारणें] પ્રહાર કરવો; ઠોકવું (૨) ઠાર કરવું (૩) પાછું હઠાવવું; જેર કરવું (ધાડ)(૪) ગુણ-ધર્મનો નાશ કરવો (ચામડી, સાક્ષી)(૫)લૂંટવું; હુમલો કરીને લઈ લેવું (ગામ, નફો, ખજાનો) (૬) વીંઝવું; અફાળવું; નાખવું; ભરવું (હાથ, ફાકો, બાથોડિયાં) (૭) અસર થાય તેમ પ્રયોગ કરવો (બોલ, ટોણો, આંખ, મૂઠ, ગપ્પું, તડાકો) (૮) [પ્રહાર કરવા માટે] છોડવું; વાપરવું; ચલાવવું (તીર, તરવાર, ભાલો) (૯) ઝડપ ને જોરથી કોઈ ક્રિયા કરવી (ફાકો, વલખાં, ઝપાટો, હાથ) (૧૦) રોકવું; દબાવવું; રોધવું (ભૂખ, મન) (૧૧) [લા.]ધાતુની ભસ્મ કરવી (૧૨) તફડાવવું; ચોરવું (૧૩) લગાડવું; ચોડવું; ખોસવું (ડૂચો, ખીલો, થીંગડું, બૂચ, તાળું, લચકો) (૧૪) જોરથી નાખવું; ફેંકવું; આપવું. ઉદા૦ માથામાં મારવું (૧૫) –ની અસર –ભાસ –વેદના દેખાવાં (જેમ કે, ફીકાશ, ચળકાટ, ઝાંખ, બાફ મારવાં) (૧૬) પરાણે કે ઠગીને વળગાડવું. ઉદા૦ માથે મારવું. (૧૭) અન્ય ક્રિયાપદ સાથે આવતાં ઉતાવળ કે બેદરકારીનો ભાવ બતાવે. ઉદા૦ લખી મારવું.[**મારી ખાવું** = ઓળવવું; તફડાવી જવું. **મારી નાખવું** = જાનથી મારવું (૨) લાંચ રુશવતથી પોતાનું કરવું. **માથામાં મારીને** = પરાણે; બળાત્કારે. ઉદા૦ માથામાં મારીને લઈશ. **મારીને હાથ ન ધોવા** = અત્યંત ક્રૂર અને નિર્દય હોવું. **મારી પાડવું** = મારી નાખવું (૨) એકીસપાટે મેળવવું કે તફડાવવું. **મારી મૂકવું** = પૂરપાટ દોડાવી મૂકવું. **માર્યું જવું** = યુદ્ધમાં હણાવું (૨) નુકસાની કે હાનિમાં આવી પડવું. **માર્યું માર્યું ફરવું** = ગાભરુ કે કાયર થઈને અહીં તહીં રખડવું. **માર્યું ફરવું** = –ની ખોટ હોવી; ન મળવું (૨) –ની ખોટ ન હોવી; પુષ્કળ મળવું; જ્યાં ત્યાં સામું મળવું. **મારેલું ઘી** = રસોઈ ચડતાં નાખેલું ઘી. **મારેલું માણસ** = વશ – કબજે કરેલું માણસ.] [મારવું તે; લડાઈ

મારંમારા સ્ત્રી૦ ['મારવું' ઉપરથી] સામાસામી

મારા પું૦ બ૦ વ૦ ['મારવું' ઉપરથી] નિશાન મારવા કિલ્લાની દીવાલમાં રખાતાં બાકાં;ગોખા

મારામાર(-રી) સ્ત્રી૦ ['મારવું' ઉપરથી]લડાઈ; ધિંગાણું (૨) તંગી; તાણ

મારિફત સ્ત્રી૦ [अ.] પરમેશ્વરને ઓળખવો તે

મારીચ પું૦ [सं.] એક રાક્ષસ (એણે સીતાહરણમાં મદદ કરવા કનકમૃગનું રૂપ લીધું હતું)

મારીતારી (મા'તા') સ્ત્રી૦ [મારું + તારું] ગાળાગાળી (૨) નિંદા

મારુ વિ૦ ['મારવું' ઉપરથી; हिं. मारू] [સમાસમાં અંતે] મારી નાખે – વીંધી નાખે તેવું. ઉદા૦ વાઘમારુ (૨) પું૦ (સં.) મરુ; મારવાડ (૩) એક રાગ

મારુ, ૦જી પું૦ [સર૦ हिं.] પ્રીતમ; પતિ

મારુત પું૦[सं.] પવન. **-તિ** પું૦ [सं.]હનુમાન

મારું (મા') સ૦ [अप० महारिय, (सं. मदीय)] 'હું'ની છઠ્ઠી વિ૦નું એ૦ વ૦.[**-તારું કરવું**=ભેદભાવ રાખવો. **-સારું કરવું**=મિથ્યા અહંબુદ્ધિ તથા મમત્વ બુદ્ધિ રાખવી. **મારે જાણે મેઘજીભાઈ, બલારાત**=હું શું કરવા જાણું? કોણ જાણે! **મારો રડજી!** [સ્ત્રીઓમાં] મૂઓ! (તે મરે ને હું તેને રડું!)

મારો પું૦[મારવું]મારી નાખનારો; જલ્લાદ(૨) [સર૦ म. मारा] ઉપરાઉપરી પ્રહાર(૩)[લા.] રમઝટ;વિપુલતા. [**-ચલાવવો**=ઉપરાઉપરી પ્રહાર કરવો(૨)[લા.]સારી પેઠે હાથ ચલાવવો (જેમ કે, જમણ ઉપર) (૩) મોટા પ્રમાણમાં રમઝટ ચલાવવી(ઉદા૦ આગ ઉપર પાણીની).]

માર્ક પું૦ [इं.] ચિહ્ન; (ટ્રેડમાર્ક) મારકો (૨) ગુણ; પરીક્ષામાં પરિણામરૂપે અપાતો ગુણાંક

માર્કંડ(-ડેય) પું૦ [सं.] (સં.) એક ઋષિ. **-ડેયપુરાણ** ન૦ એક પુરાણ

માર્ગ પું૦[सं.] રસ્તો(૨)રૂઢિ (૩)મત; સંપ્રદાય (૪)સંગીતનો એક પ્રકાર;જૂનું ને શિષ્ટ સંગીત. [**-કરવો**=જગા કરવી (૨) ઉપાય કરવો; અંતરાય દૂર કરવો(૩)રસ્તો બનાવવો.**-કાઢવો**=તોડ કાઢવો; ગૂંચવણીમાંથી રસ્તો – ઉપાય કાઢવો. **-દેખાડવો, બતાવવો**=રસ્તો – ઉપાય – ઉકેલ બતાવવો (૨) ખરો રસ્તો બતાવવો.**-પાડવો**=નવો રસ્તો કાઢવો – બનાવવો. **-લેવો**=રસ્તો પકડવો (૨)રીત ગ્રહણ કરવી (૩)ઉપાય લેવો.]**૦દર્શક** વિ૦રસ્તો બતાવનાર. **૦દર્શન** ન૦ માર્ગ બતાવવો તે. **૦દર્શિકા** સ્ત્રી૦ માર્ગ દર્શાવનાર – પ્રવેશ કરાવનાર પુસ્તક. **૦દ્રષ્ટા** પું૦ માર્ગ જોયો હોય તેવો માણસ. **૦શિર, ૦શીર્ષ** પું૦ માગસર. **૦સ્તંભ** પું૦ માર્ગદર્શક સ્તંભ કે ચિહ્ન કે વસ્તુ; 'માઈલ-સ્ટોન'. **૦સ્થ** વિ૦ માર્ગમાં ઊભેલું (૨) પું૦ વટેમાર્ગુ. **-ર્ગી** વિ૦ માર્ગનું –પંથનું અનુયાયી (સમાસમાં અંતે). ઉદા૦ 'શિવમાર્ગી'(૨)એ નામના કાઠિયાવાડના એક પંથનું(૩)માર્ગ નામના સંગીત પ્રકારને લગતું (૪)પું૦ મુસાફર(૫) માર્ગી પંથનો અનુયાયી (૬) સ્ત્રી૦ મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના. **-ર્ગોપદેશક** પું૦ [+ उपदेशक] માર્ગ બતાવનાર.**-ર્ગોપદેશિકા** સ્ત્રી૦જુઓ માર્ગદર્શિકા

માર્ચ પું૦[इं.] ખ્રિસ્તી સંવતનો ત્રીજો મહિનો

માર્જન ન૦[सं.] સાફ કરવું તે (૨) શુદ્ધ કરવા મંત્ર ભણી પાણી છાંટવું તે.**-ની** સ્ત્રી૦ સાવરણી (૨) એક શ્રુતિ

માર્જાર પું૦[सं.] બિલાડો. **-રી** સ્ત્રી૦ બિલાડી

માર્જિત વિ૦ [सं.] માર્જન કરેલું

માર્તંડ પું૦ [सं.] સૂર્ય

માર્દવ ન૦ [सं.] મૃદુતા [સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦

માર્મિક વિ૦[सं.]મર્મજ્ઞ (૨) મર્મભેદી. ૦તા

માર્યું વિ૦ [જુઓ 'મારવું'નું કૃ૦] ઘવાયેલું; ત્રાસેલું. ઉદા૦ વખાનો માર્યો; દુઃખનું માર્યું

માલ પું૦[अ.] સામાન(૨) વિસાત; પૂંજી (૩) [લા.] સત્ત્વ; દમ (૪) ગાંજો. [**-મારવો**=(ખોટી રીતે) ભારે લાભ કરી,વિસાત ભેગી કરવી.] **માલામાલ** વિ૦ [अ.] ભર્યુંપૂર્યું; ન્યાલ. [**-થઈ જવું**=ન્યાલ થઈ જવું (૨) [લા.] પાયમાલ –ખાખાવીખી થઈ જવું.]

માલ પું૦ [सं.] ઊંચાણનો પ્રદેશ

માલકા સ્ત્રી૦ [अ. मलिकह; સર૦ म, हिं. मलिका] રાણી

માલકાલેરો પું૦ એક રાગ

માલકાંક(-ગ)ણી સ્ત્રી૦[સર૦ सं. कुङ्गनी; हिं. मालकगुनी; म. मालकंगुणी] એક બી

માલ(-લિ)કી સ્ત્રી૦ [જુઓ માલિકી] માલિક-

પણું; સત્તા. **૦હક(-ક્ક)** પું૦ માલકીનો હક

માલકું વિ૦ બાડું; ત્રાંસું; માલું(-ભેલું, ભાળવું)

માલકોશ પું૦ [सं. मालकौश; સર૦ हिं., म. मालकंस] એક રાગ

માલ(-ળ)ખું ન૦ [सं. मालकं (હારડો); સર૦ हिं. मालका] સળિયા કે દોરામાં પરોવી રાખેલો કાગળો તથા ચિઠ્ઠીઓનો સમૂહ (૨) હારડો (૩) ['માળો', કે 'માળખું' ઉપરથી] (લા.) ખાલી માળો કે પાંજરા જેવું ખોખું (જેમ કે, શરીર હાડકાંનું માળખું બની ગયું) (૪) [?] બાવટાનું ઘાસ. [**માળખામાં, માળખે નાખવું**= કાગળ માળખામાં પરોવી-ભરવી દેવો (૨) કાગળની હકીકત ઉપર ધ્યાન ન આપવું (તે માટે તેને સામેથી દૂર કરી, માળખામાં ભરવી દેવો).]

માલગાડી સ્ત્રી૦ [માલ + ગાડી; સર૦ हिं.] ભારખાનું; માલ લાવતી લઈ જતી આગગાડી

માલગુજારી સ્ત્રી૦ [फा.; સર૦ हिं.] જમીનમહેસૂલ (૨) જમીનદારે ઉઘરાવી આપેલી મહેસૂલ

માલજાદી સ્ત્રી૦ [फा.; સર૦ म.] દલાલણ; વેશ્યા

માલજામિ(-મી)ન પું૦ [अ.] સારાખોટા માલ માટેનો જામીન

માલડો પું૦ ['માલ' ઉપરથી] (કા.) ગોદડાં ભરી રાખવાનો મોટો કોથળો

માલ(-ળ)ણ સ્ત્રી૦ ['માલી' પરથી; सं. मालिनी; સર૦ हिं. मालन] માળીની સ્ત્રી; માળીનો ધંધો કરનાર સ્ત્રી (૨) [?] નાકમાં થતી ફોલ્લી

માલતિ(-તી) સ્ત્રી૦ [सं.] એક વેલ (૨) એક છંદ

માલદાર [फा.] ધનવાન; તવંગર

માલધણી, માલધારી પું૦ [માલ+ધણી, ધારવું; સર૦ म. मालधनी] માલિક

માલપાણી ન૦બ૦વ૦ [માલ + પાણી] મિષ્ટાન્ન; ભારે જમણ. [**-કરવાં**= મિષ્ટાન્ન જમવું (૨) પારકી મિલકત ઓળવી ન્યાલ થઈ જવું. **-ઉડાવવાં**= મિષ્ટાન્ન જમવું; મોજ ઉડાવવી.]

માલપૂઓ(-ડો) પું૦ [માલ (दे. मल्लय = પૂડો) + પૂઓ (सं. अपूप); સર૦ हिं. मालपूआ; म. मालपुवा] ગળ્યો પૂડો; એક મિષ્ટાન્ન

માલમ(-મી) પું૦ [अ. मुअल्लिम; સર૦ म. मालीम] વહાણમાંના માલનો હિસાબ રાખનાર (૨) વહાણનો દોરનાર; 'પાઈલટ'

માલમતા સ્ત્રી૦ [માલ + મતા; સર૦ म. मालमत्ता] સ્થાવર અને જંગમ મિલકત

માલમલીદો પું૦ [માલ + મલીદો] ભારે મિષ્ટાન્ન [સાધનસામગ્રી

માલમસાલો પું૦ મિષ્ટાન્ન (૨) ઉપયોગની

માલમસ્ત વિ૦ [માલ + મસ્ત; સર૦ म.] ધનદોલતના મદમાં છકી ગયેલું કે તેમાં જ સુખ માનનાર [માલમતા

માલમિલકત સ્ત્રી૦ [માલ + મિલકત] જુઓ

માલમી પું૦ જુઓ માલમ. **૦હોકો** પું૦ [સર૦ म. मालमी = હોકાયંત્ર] હોકાયંત્ર

માલવ પું૦ [सं.] એક રાગ (૨) માળવા દેશ. **૦શ્રી, -વી** સ્ત્રી૦ શ્રીરાગની એક રાગણી

માલવણ સ્ત્રી૦ ખાવાની જુવારની એક જાત

માલવું ન૦ [दे. मल्लय ઉપરથી ?] છાશ ભરવાની દોણી

માલશ્રી પું૦ [सं.] એક રાગ

માલા સ્ત્રી૦ [सं.] માળા; મણકા વગેરે પરોવી કરેલો હાર (૨) જપમાળા (૩) કોઈ પણ વસ્તુની એને મળતી એકત્રિત સંકલના. ઉદા૦ ગ્રંથમાલા. **૦કાર** પું૦ માળી. **૦નુમાન** ન૦ એક અનુમાનનું સાધ્ય તે બીજા અનુમાનનું સાધન બની એક જ પક્ષ વિષેની અનુમાનપરંપરા (ન્યા.) [શેખી

માલાફૂલ સ્ત્રી૦ [માલા + ફૂલ] (કા.) આપવડાઈ;

માલાળું વિ૦ ['માલ' ઉપરથી] માલ-સત્ત્વવાળું; માલદાર

માલિક પું૦ [अ.; सं. मलिक = રાજા (सं. मलि = ભોગવટો; કબજો); સર૦ हिं.] માલેક સ્વામી; શેઠ (૨) પરમેશ્વર. **-કી** સ્ત્રી૦ માલકી

માલિકા સ્ત્રી૦ [सं.] માળા

માલિની સ્ત્રી૦ [सं.] એક છંદ

માલિન્ય ન૦ [सं.] મલિનતા

માલિય(-યા)ત ન૦ [अ.] ઊંચી જાતનો બાગાયત તૂલ [ચાંપવું તે

માલિશ(-સ) સ્ત્રી૦ [फा.] ચોળવું, રગડવું,

માલી પું૦ [सं.] જુઓ માળી

માલુકાર પું૦ વણકર; ઢેઢ [એક વેલ

માલુવા સ્ત્રી૦ [प्रा. मालुया; (सं. मालुका)]

માલું વિ૦ માલકું, બાડું

માલૂમ વિ૦ [अ. मअ़लूम; સર૦ हिं.; म] ખબર પડેલું; જાણેલું. [–કરવું = જણાવવું. –થવું, પડવું = જણાવું.]

માલેક પું૦ જુઓ માલિક

માલેતુજા(–જ્જા)ર ન૦[अ. मलिकु–तुज्जार] વેપારીઓનો વડો; મોટો વેપારી (૨) વિ૦ ખૂબ પૈસાદાર [એક ઓજાર

માલો પું૦ પ્લાસ્ટર લીસું કરવાનું કડિયાનું

માલોપમા સ્ત્રી૦ [सं.] ઉપમાનો એક પ્રકાર, જેમાં એક ઉપમેયને અનેક ઉપમાનો સાથે સરખાવાય છે (કા. શા.)

માલ્યભારા, -રિણી સ્ત્રી૦ [सं.] એક વૃત્ત

માવ (મા') પું૦ [सं. माधव, प्रा. माहव] પતિ; વહાલમ. ૦જી, –વો પું૦(સં.)માધવ; શ્રીકૃષ્ણ

માવજત (મા') સ્ત્રી૦[अ. मुहाफिजत; સર૦ म. माफ(–ब)जत] બરદાસ્ત; સંભાળ; સારવાર

માવઠું ન૦[सं. माघ+वृष्टि] કઋતુનો વરસાદ

માવડી સ્ત્રી૦[सं. मातृ, प्रा. माई; સર૦म. मावली] મા. –ડિયું વિ૦ જુઓ માવડીમુખું. –ડિયો પું૦ માના જ કહ્યામાં રહેનાર છોકરો. ૦મુખું વિ૦ માની સોડમાં કે માના કહ્યામાં જ રહેનારું (૨) બીકણ; બાયલું [માબાપ

માવ(–વી)તર ન૦બ૦વ૦ [सं. मातृ+पितृ]

માવાદાર વિ૦ ['માવો' ઉપરથી] માવાવાળું

માવાલ વિ૦['મા' પરથી] (કા.) જુઓ માવડિયું

માવીતર ન૦બ૦વ૦ જુઓ માવતર; માબાપ (૨)[કા.] પિયર?

માવું અ૦ક્રિ૦ [सं. मा, प्रा. माअ; સર૦ म. मावणें; हिं. माना] સમાવું; બરાબર આવી રહેવું – ગોઠવાઈ જવું

માવો પું૦ [સર૦ हिं., म. मावा] દૂધ ઉકાળી કરાતો ઘટ્ટ પદાર્થ (૨) ગર (જેમ કે ફળનો), કે તેના જેવું કાંઈ પણ (૩) સત્ત્વ (૪) [सं. माधव, प्रा. माहव] જુઓ 'માવ'માં

માશી(–સી) સ્ત્રી૦ [प्रा. माउसी, माउच्छिआ (सं. मातृ+स्वसृ); સર૦ हिं. मासी, मौसी; म. मावशी] માની બહેન. ૦જી સ્ત્રી૦ માસી (માનાર્થક) (૨) માશીસાસુ. ૦સાસુ સ્ત્રી૦ પતિ કે પત્નીની માસી

માશૂક સ્ત્રી૦ પ્રિયા

માષ પું૦[सं.]અડદ. –**ષાન્ન** ન૦ અડદનું ભોજન

માસ પું૦[सं.] મહિનો [નમૂનો (૨) ઘાટ

માસલો પું૦ [સર૦ म. मासला (अ. मसल)]

માસાજી પું૦['માસી' ઉપરથી]માસો કે માસોસસરો (માનાર્થક)

માસિક વિ૦[सं.]માસને લગતું (૨) ન૦ માસિકપત્ર. (૩) અ૦ દર માસે. ઉદા૦ માસિક શું મળે છે? ૦**માંદગી** સ્ત્રી૦ રજોદર્શનનો સમય; અડકાવ આવવો તે. ૦**પત્ર** ન૦ દર મહિને પ્રગટ થતું પત્ર – સામયિક

માસિયો પું૦ ['માસ' ઉપરથી]મરણ પામેલાનું એક વરસ સુધી દર માસે કરવામાં આવતું શ્રાદ્ધ (૨) એક પ્રેતભોજન

માસી, ૦જી, ૦સાસુ સ્ત્રી૦ જુઓ 'માશી'માં

માસીસો પું૦ જુઓ માસિયો

માસો પું૦ ['માસી' ઉપરથી] માસીનો પતિ (૨) [સર૦ हिं. मासा] તોલાનો બારમો ભાગ. ૦**સસરો, ૦જી** પું૦ વર કે વહુનો માસો

માસ્તર પું૦ [इं. मास्टर; સર૦ म.] મહેતાજી; શિક્ષક (૨) અમલદાર (પોસ્ટ, રેલવે, મિલ ઇ૦ માં)

માહ પું૦ [प्रा. (सं. माघ); સર૦ हिं.] માઘ માસ (૨) [फा.; સર૦ हिं., म.] માસ. ૦**વારી** વિ૦ [સર૦ हिं.; म.] મહિનાનું; મહિનાવાર

માહાત્મિક વિ૦ [सं.] મહાત્માનું; મહાત્મા સંબંધી, – જેવું

માહાત્મ્ય ન૦ [सं.] મહિમા; મહત્ત્વ

માહિત વિ૦ [अ. माहिय्यत] વાકેફ. ૦**ગાર** વિ૦ વાકેફગાર; જાણીતું; પરિચયવાળું. ૦**ગારી** સ્ત્રી૦ વાકેફગારી. –**તી** સ્ત્રી૦ વાકેફગારી; જાણ (૨) ખબર; હકીકત

માહી સ્ત્રી૦[फा.] માછલી. ૦**ગીર** પું૦ માછી. ૦**મરાતબ** વિ૦ બાદશાહી વખતમાં અમીરોની એક પદવી

માહે અ૦ ['માહ' [फा.] ઉપરથી; સર૦ म.]

અમુક 'મહિનો' એ અર્થમાં. ઉદા૦ માહે ફાગણ

માહેર વિ૦ [अ. माहिर] માહિતગાર

માહેશ્વર વિ૦ [सं.] મહેશ્વરનું, -ને લગતું (૨) મહેશ્વરનું પૂજક. **-રી** સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી

માહ્યરું ન૦ [सं. मातृगृह; प्रा. माइहर; सर० म. माहेर] લગ્નવિધિ કરવાનો મંડપ

માહ્યામાટલું ન૦ [માહ્યરું + માટલું ?] કન્યાને વળાવતાં રીત પ્રમાણે અપાતું ખાવાનું માટલું [-પૂરવું]

માળ પું૦ [दे. माल; सर० म.] મેડો; મજલો (૨) [सं. माल] નિર્જન વેરાન બીડનો પ્રદેશ (૩) (સં.) ઉત્તર ગુજરાતનો એક પ્રદેશ (૪) સ્ત્રી૦ [सं. माल] માળા (૫) રેંટિયાના ચક્કર અને ત્રાક ઉપર ફરતી દોરી. [**-ભાગવો** = વેરાન બીડ જેવા પ્રદેશને ખેડી, ખેતીના ઉપયોગમાં લાવવો.]

માળખું ન૦ જુઓ માલખું

માળણ સ્ત્રી૦ જુઓ માલણ (૨) ['માળવું' ઉપરથી] છાજ; સૈડણ

માળવા પું૦ [सं. मालव] (સં.) મધ્ય હિંદુસ્તાનમાં આવેલો એક પ્રદેશ. **-વી** વિ૦ માળવાનું (૨) સ્ત્રી૦ માળવાની પ્રાંતિક બોલી

માળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ માળ] છાજવું; સૈડવું (છાપરું)

માળા સ્ત્રી૦ જુઓ માલા. [**-જપવી** = હરિભજન કરવું (૨) [-ના નામની] વાટ જોવી; વારંવાર યાદ કરવું; રટણ કરવું; (૩) ખાખી બાવા થવું; કામધંધા કે પૈસાટકા વગરના થવું. **-ઝાલવી** = વિરક્ત થવું; સાધુ થવું (૨) દેવાળું કાઢવું. **-ના મૂળગા જવા** = એક લેવા જતાં હોય તેય ગુમાવવું. **-નો મણકો** = પ્રિય પુત્ર. **-નો મેર** = ટોળી કે મંડળીનો આગેવાન. **-ફેરવવી** = જુઓ માળા જપવી. **-લેવી** = જુઓ માળા ઝાલવી.]

માળિયું ન૦ ['માળ' ઉપરથી] મેડો (૨) સરસામાન નાખવા છાપરા નજીક કરેલો નાનો માળ

માળિંગું ન૦ ['માળ' ઉપરથી] વાડો કે ભીંતો વિનાનું છાપરું

માળી પું૦ [सं. मालिन्; प्रा. मालि; सर० हिं. माली; म.] ફૂલઝાડ ઉછેરનાર (૨) ફૂલ વેચનાર

માળું વિ૦ ['મારું વહાલું' ?] (કા.) વહાલમાં કે નિરર્થક, નામ સાથે વપરાય છે

માળો પું૦ [જુઓ માળ; सर० म. माळा] પંખીનું ઘર (૨) ઘણાં કુટુંબો રહી શકે એવું ઘણા માળવાળું મકાન (૩) ખેતરનો માંચડો

માં (૦) [सं. स्मिन्, प्रा. म्मि; सर० हिं. में] સાતમી વિભક્તિનો પ્રત્યય

માંકડ(-ણ) (૦) પું૦ [सं. मत्कुण; प्रा. मंकुण] માકણ; માકડ. **૦મારી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

માંકડમુખું (૦) વિ૦ [માંકડું + મુખ] માંકડાના જેવા લાલ મોંનું

માંકડમૂછું (૦) વિ૦ [માંકડું + મૂછ] ભૂરી મૂછોવાળું

માંકડિ(-ણિ)યું (૦) ન૦ જુઓ માકડિયું

માંકડી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. मक्कडी (सं. मर्कटी)] માંકડાની માદા (૨) ઘંટીના ઉપલા પડમાં બેસાડેલો લાકડાનો કકડો (૩) રવૈયાનો તે ભાગ, જે વડે ગોળી ઉપર તે ચપસીને બંધાય છે (૪) ઢોર બાંધવાના દોરડાના ગાળામાંની મોઈ (૫) હળ ઉપર ચોડેલું મોઈના આકારનું લાકડું, જેના પર ખેડૂત ખેડતી વખતે ભાર મૂકે છે (૬) ભૂરી ભેંસ (૭) માંકડીકૂકડી (૮) ચામડીનો એક રોગ (૯) ઘોડીની એક જાત. **૦કૂકડી** સ્ત્રી૦ એક જીવડું; જેનું મૂતર અડ્યેથી ફોલ્લા થાય છે. **-ડું** ન૦ [प्रा. मक्कड (सं. मर्कट)] લાલ મોંનું વાંદરું. **-ડો** પું૦ લાલ મોંનો વાંદરો

માંકણ, ૦મારી જુઓ 'માંકડ'માં. **-ણિયું** ન૦ જુઓ માંકડિયું

માંખ (૦ખ,) સ્ત્રી૦ જુઓ માખી

માંગ (૦) વિ૦ આઠ (વેપારી સંકેત) [सर० म. मांजी] (૨) (ગ,) સ્ત્રી૦ [हिं.; જુઓ માગવું] માગ; માગણી (૩) [प्रा. मग्ग (सं. मार्ग) ?] સેંથો (૪) ચોટલાની લમણા તરફની લટો; લમણા આગળ પાડેલાં પટિયાં. [**-લખાવવા** = (વડનગરા નાગરોમાં રૂડે અવસરે કાંસાની થાળીમાં) ઢેડ તથા તેનાં બે છોકરાંનું ચિત્ર પાડવું.]

માંગ પું૦ [सर० म.; प्रा. मायंग (सं. मातंग) ચાંડાળ, ડોમ] મધ્ય પ્રાંતની એક હરિજન જાતનો માણસ.

માંગપડી (૦) વિ૦ '૧૮' (વેપારી સંકેત)

માંગલિ(-ળિ)ક વિ૦ [સં.] શુભ. **માંગલ્ય** ન૦ [સં.] શુભ; કલ્યાણ

માંગવું (૦) સ૦ક્રિ૦ જુઓ માગવું

માંચડો (૦) પું૦[सं. मञ्च; સર૦ हिं., म. माच] માંચો; ઊંચી બેઠક; તખ્ત; પાટ (૨) ગાડાની ધરી ઉપરનો પાટલો (૩) સોકટાંની બાજીમાંનું ફૂલ. **-ડી** સ્ત્રી૦ નાનો માંચડો

માંચી (૦) સ્ત્રી૦[सं. मञ्च; સર૦ म., हिं. माची] ખાટલી (૨) નાનો માંચો; આસન જેવી બેઠક. **-ચો** પું૦ જુઓ માંચડો (૨) ખાટલો (વાણ કે કાથીનો). [**-મૂકવો**=સાજું-તંદુરસ્ત થવું.]

માંજર (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ મંજરી] તુલસી, ડમરા ઇ૦ની બિયાંવાળી ડાંખળી (૨) જોડાની સખતળી (૩) ચંપલની સીવણીમાં પગ તળે રહેતું પાતળું પડ (૪) મરઘાના માથા ઉપરની કલગી [ભૂરી કીકીવાળું

માંજરું (૦) વિ૦ [प्रा. मंजर (सं. मार्जार) પરથી]

માંજવું (૦) સ૦ક્રિ૦[सं. मृज्, मञ्ज्; સર૦ म. मांजणें; हिं. माँजना] ઘસીને સાફ કરવું (વાસણ)

માંજાર પું૦ [सं. मार्जार; સર૦ म. मांजर] બિલાડો. **-રી** સ્ત્રી૦ બિલાડી. **-રીનો ટોપ** પું૦ બિલાડીનો ટોપ; એક વનસ્પતિ

માંઝી (૦) પું૦ [સર૦ हिं. माँझी (सं. मध्य, प्रा. मज्झ,)] કાશ્મીરનો હોડીવાળો

માંઝો (૦) પું૦[જુઓ માંજવું; સર૦ हिं. माँझा, म. मांजा] કાચ પાયેલો દોર (પતંગનો)

માંઝલ (૦ ?) ન૦ એક ઘાસ

માંટી (૦) પું૦ [જુઓ માટી] ધણી (૨) મરદ

માંડ (૦) અ૦ [प्रा. मणयं (सं. मनाक्); સર૦ માણમાણ] માંડ માંડ (૨) પું૦ [?] એક રાગ (૩) ['માંડવું' ઉપરથી; સર૦ म.; हिं.] શોભા માટે ગોઠવેલી ઉતરડો

માંડણ (૦) ન૦ જુઓ માડણ

માંડણી (૦) સ્ત્રી૦ ['માંડવું' ઉપરથી] માળની ઊંચાઈ; ઊભણી (૨) મંડાણ કરવું તે; ગોઠવણી

માંડછાંડ (૦,૦) સ્ત્રી૦[માંડવું + છાંડવું](કા.) ઘરના રાચરચીલાની શોભે તેવી ગોઠવણી (૨)[સર૦ म. मांडपूस] નાસુંઠાસું નક્કી કરી લખી લેવું તે

માંડ માંડ (૦) અ૦ [જુઓ માંડ] માણ માણ; જેમ તેમ કરીને; મહા મુશ્કેલીએ

માંડલિ(-ળિ)ક વિ૦[સં.] મંડળનું (૨) મંડળમાંનું; ખંડિયું (૩) પું૦ ખંડિયો રાજા; સામંત

માંડલિયું ન૦ ગુસ્સાવાળી નજર

માંડવ (૦) પું૦[प्रा. मंडव (सं. मंडप); સર૦ हिं., म.] વરપક્ષને પહેરામણી આપવાનો છેલ્લો વિધિ (૨) સ્ત્રી૦ નવરાત્રીની માંડવી

માંડવાળ (૦) સ્ત્રી૦ [માંડવું + વાળવું] માંડી વાળવું તે; તોડ; સમાધાન [માણસ

માંડવિયો (૦)પું૦['માંડવો' પરથી] કન્યાપક્ષનો

માંડવી સ્ત્રી૦[प्रा. मंडव (सं. मंडप); સર૦ म.] ઘર આગળની ઊંચી બેઠક (૨) રવેશી (૩) નવરાત્રીમાં દીવા મૂકવા માટે બનાવેલી મંડપ જેવી રચના (૪) જકાત લેવાની જગ્યા (૫) ચકલું; બજાર (૬) [?] ભોંયશિંગ

માંડવું (૦) સ૦ક્રિ૦ શરૂ કરવું (૨) લખવું; નોંધવું (૩) [सं. मंड्; સર૦ हिं. मांडना; म. मांडणें] ગોઠવવું-મૂકવું (૪) યોજવું; સ્થાપવું. (૫) બીજી ક્રિયાની સહાયથી તે ક્રિયા કરવાનું શરૂ કરવું, તેમાં લાગવું, વળગવું એવો ભાવ બતાવે છે. ઉદા૦ લખવા માંડો. [**માંડી વાળવું**=પતાવટ કરવી (૨) ખાતામાં ચાલતું લેણું લખી વાળવું-પતવી દેવું; જતું કરવું (૩) બંધ રાખવું; મોકૂફ રાખવું.]

માંડવો (૦) પું૦ [सं. मंडप; સર૦ हिं. मांडव, म. मांडव] મંડપ; ચંદરવો બાંધી બનાવેલી બેઠક કે સ્થાન (૨) [લા.] છોકરી; કન્યા. [**-આવવો**=છોકરી જન્મવી. **-ઊભો થવો**=છોકરી પરણાવવા જોગ થવી. **-ચૂકવવો**=વરપક્ષ વિદાય થતા પહેલાં કન્યાપક્ષના માંડવે આવે ત્યારે રીતનાં નાણાંની લેણ-દેણ ચૂકવવી. **-બાંધવો**=મંડપ રચવો (૨)[લા.] ફજેત કરવું. **માંડવે બેસવું**=વરપક્ષનું માંડવો ચૂકવવા કન્યાપક્ષને માંડવે આવવું.] **-વા-ખર્ચ(-રચ)** પું૦ લગ્નની એક બાબત; કન્યાપક્ષનું માંડવો બાંધવાને અંગેનું ખર્ચ. **-વામહુરત, -વામુરત** ન૦ કન્યાને ત્યાં લગ્નમંડપ બાંધતાં શરૂમાં કરાતો વિધિ કે તેનું મુહૂર્ત

માંડળિક વિ૦ (૨) પું૦ જુઓ માંડલિક

માંડા (૦) પું૦બ૦વ૦ [सं. मण्डक; સર૦ हिं. माँड] કણકીકોરમાંની એક વાની

માંત્રિક (૦) પું૦ [सं.] મંત્રવિદ્યા જાણનાર

માંદગી સ્ત્રી૦ [फा.] બીમારી

માંદલું (૦) વિ૦ ['માંદું' ઉપરથી] માંદું ને માંદું રહેતું; (તેથી) નિર્બળ; અશક્ત; ઢીલું પોચું

માંદું વિ૦ (૦) [फा.] બીમાર; રોગી. **૦સાજું** વિ૦ (૨) ન૦ નરમ ગરમ તબિયતવાળું (માણસ). [**માંદેસાજે જવું**=કોઈ માંદું-સાજું હોય તેને જોવા માટે જવું.]

માંદ્ય ન૦ [सं.] મંદતા (૨) બીમારી

માંધાતા પું૦ [सं.] (સં.) એક મહાપ્રતાપી સૂર્યવંશી રાજા (૨) [લા.] મોટો પ્રતાપી માણસ

માંસ ન૦ [सं.] શરીરની સાત ધાતુમાંની એક. **૦જ** ન૦ મેદ; ચરબી. **૦પેશી** સ્ત્રી૦ માંસનો લોચો; 'ટિશ્યૂ'. **૦માટી** (૦) ન૦બ૦વ૦ માંસ (-ખાવાં). **૦લ** વિ૦ માંસવાળું; જાડું; ભરાવદાર. **-સાહાર** પું૦ [+ आहार] માંસનો ખોરાક. **-સાહારી** વિ૦ માંસ ખાનારું

માંહી(-હે,-હ્ય) અ૦ [સર૦ સાતમી વિભક્તિના પ્રત્યય: सं. स्मिन्, प्रा. म्मि; अप०, पाली. म्हि; સર૦ हिं. मांह. मांहि, माहीं; म. माहे] અંદર. [**-નું માંહે ને બહારનું બહાર** = બંને બાજુ ઢોલકી વગાડનાર; બંને પક્ષનું સાચવનાર.] **-હેલું** વિ૦ અંદરનું. **-હે(-હ્ય)-માંહે(-હ્ય)** અ૦ અંદર અંદર. **-હ્યલી કોર, -હ્યલી પા** અ૦ અંદરની બાજુ

મિકાડો પું૦ (સં.) જાપાનનો શાહેનશાહ

મિકેનિક પું૦ [इं.] યંત્રવિદ્યાનો કારીગર. **૦લ** વિ૦ યંત્રવિદ્યાને લગતું (૨) યાંત્રિક રીતે કરાતું

મિચકારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ મીંચવું; સર૦ हिं. मिचकाना; म. मिचकावणें] મિચકારો કરવો; મીંચવું. **મિચકારો** પું૦ ['મિચકારવું' ઉપરથી] મીંચવું -મીંચાવું તે.

મિચામણાં ન૦ બ૦ વ૦ ['મીંચવું' ઉપરથી] મીંચામણાં; આંખો વારેવારે ઉઘાડવી અને બંધ કરવી તે (૨) તેના વડે ઇશારો કરવો તે

મિચાવવું સ૦ક્રિ૦, **મિચાવું** અ૦ક્રિ૦ 'મીંચવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

મિચ્છા મિ દુક્કડમ શ૦ પ્ર૦ [सं. मिथ्या मे दुष्कृतम्] 'મારું દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ' (દુષ્કૃતને મિથ્યા કરવા જૈનોમાં વપરાય છે.)

મિજબા(-મા)ન પું૦ [फा. मेज़बान] મહેમાનગીરી કરનાર. **-ની** સ્ત્રી૦ ઉજાણી (૨) મહેમાની. [**-કરવી, ઉડાવવી**=ઉજાણી કરવી, માણવી.]

મિજરાફ ન૦ [अ. मिज़्राव; સર૦ हिं. मिजराब; म.] તંતુવાદ્ય વગાડવાની નખી

મિજલસ સ્ત્રી૦ [अ. मज्लिस] ગમ્મતનો મેળાવડો (૨) મજલિસ; સભા. **-સિયો** પું૦ મિજલસમાં ભાગ લેનાર. **-સી** પું૦ મિજલસિયો (૨) વિ૦ મિજલસનું

મિજાગરું ન૦ [સર૦ म. मिजागरें -री, विजागरी -रें (सं. बीजार्गला ?)] જેને આધારે બારણું વસાય છે તથા ઊઘડે છે તે; બરડવું

મિજાજ પું૦ [अ.] ગુસ્સો (૨) અભિમાન (૩) તબિયત; પ્રકૃતિ. [**-કરવો**=તપી જવું; ગુસ્સે થવું (૨) મગરૂરી કરવી. **-ખસવો, ખોવો, જવો**=ક્રોધે ભરાવું. **-ઠેકાણે ન હોવો**=ગુસ્સામાં હોવું. **-નું ઝાડકણું**=ઘણું મગરૂર ને તામસી માણસ. **-ફાટવો**=મિજાજ કાબૂમાં ન રહેવો; ગુસ્સો ઊકળી આવવો.] **-જી** વિ૦ મિજાજવાળું [પ્રેરક ને ભાવે

મિટાવવું સ૦ક્રિ૦, **મિટાવું** અ૦ક્રિ૦ 'મીટવું'નું

મિટ્ટી સ્ત્રી૦ [हिं. (सं. मृत्तिका, प्रा. मित्तिआ)] માટી. [**-દાણાદાણ થવી**=હાલહવાલ થઈ જવું. **-પલીત કરવી**=કમોતે મારીશ! અવગતિ પમાડીશ! એ અર્થમાં ધમકી બતાવવા વપરાય છે. **-માં મળી જવું**=મરણ પામવું.]

મિણાવું અ૦ક્રિ૦ ['મીણો' ઉપરથી] મીણો ચડવો (૨) પાનો ખેંચી લેવો; (ઢોરે) દૂધ ન મૂકવું

મિત વિ૦ [सं.] પરિમિત; પ્રમાણસર. **૦વાદી, ૦ભાષી** વિ૦ પ્રમાણસર બોલનારું. **૦વ્યય** પું૦ યોગ્ય ખર્ચ; કરકસર. **-તાક્ષર** વિ૦ [+अक्षर] સંક્ષિપ્ત; ટૂંકું (૨) પદ્યમાં લખેલું. **-તાક્ષરતા** સ્ત્રી૦. **-તાક્ષરી** વિ૦ મિતાક્ષર

(૨) સ્ત્રી૦ પ્રસ્તાવનારૂપે બે બોલ. **-તાહાર** પું૦ [+आहार] પ્રમાણસર-પોષણ માટે જોઈએ તેટલો ખોરાક. **-તાહારી** વિ૦ મિતાહાર કરનારું

મિતિ સ્ત્રી૦ [सं.] તિથિ; તારીખ (૨) માપ

મિત્ર પું૦ [सं.] પું૦ ભાઈબંધ (૨) સૂર્ય. **૦કાર્ય, ૦કૃત્ય** ન૦ મિત્ર તરીકે કરેલું કામ. **૦જન** ન૦ મિત્ર. **૦જા, ૦તનયા** સ્ત્રી૦ (સં.) યમુના નદી. **૦તા** સ્ત્રી૦ દોસ્તી; ભાઈબંધી. **૦દ્રોહ** પું૦ મિત્રનો દ્રોહ. **૦દ્રોહી** વિ૦ મિત્રદ્રોહ કરનારું. **૦ભાવ** પું૦ મિત્રાચારી. **૦મંડળ** ન૦ મિત્રોનું મંડળ. **૦રાજ્ય** ન૦ મિત્રનું કે મિત્રાચારી રાખનાર રાજ્ય. **૦વિંદા** સ્ત્રી૦ (સં.) કૃષ્ણની આઠ પટરાણીઓમાંની એક. **-ત્રાઈ** સ્ત્રી૦ મિત્રતા. **-ત્રાચાર** પું૦ મિત્રાચારી. **-ત્રાચારી** સ્ત્રી૦ ભાઈબંધી, દોસ્તી

મિથઃશિષ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ગુપ્ત શિષ્યા-પત્ની

મિથુન ન૦ [सं.] જોડું; જોડ (૨) મૈથુન (૩) સ્ત્રી૦ ત્રીજી રાશિ. **-ની** વિ૦ જુઓ મૈથુની

મિથ્યા વિ૦(૨)અ૦[सं.] અસત્ય; અવાસ્તવિક (૩) ફોગટ. [**-દુક્કડં(-ડું)** = દુષ્કૃત મિથ્યા થાઓ, એમ દુષ્કૃત્યની માફી-પશ્ચાત્તાપ સૂચવતું વાક્ય (જૈન).] **૦ત્વ** ન૦ મિથ્યાપણું. **૦ચાર** પું૦ [+आचार] મિથ્યા આચાર (૨) દંભ. **૦ચારી** વિ૦ મિથ્યા આચરણવાળું (૨) દંભી. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ ખોટી સમજ. **૦પવાદ** પું૦ [+अपवाद] ખોટું તહોમત. **૦પવાદી** વિ૦ ખોટું તહોમત મૂકનાર. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ભ્રાંતિ. **૦ભાષી** વિ૦ જૂઠું બોલનારું. **૦ભિમાન** ન૦ [+अभिमान] ખોટું અભિમાન. **૦ભિમાની** વિ૦ મિથ્યાભિમાન કરનારું. **૦રોપ** પું૦ [+आरोप] ખોટો આરોપ. **૦વાદ** પું૦ જૂઠાણું. **૦વાદી** વિ૦ જૂઠું બોલનારું

મિનહૂન વિ૦ [अ. मिन्हु; સર૦ म. मिनहु] ચાલુ ('માહે મિનહૂન' એટલે ચાલુ માસ, એમ ખતમાં વપરાય છે)

મિનાકસો પું૦[अ. मुनाकशाह] ખાર; દ્વેષ; કીનો

મિનાર(-રો) પું૦[अ. मनार; સર૦ म. मनोरा, हिं. मिनारा, मीनार] થાંભલાના આકારનું એક જાતનું બાંધકામ

મિનિટ સ્ત્રી૦ [इं.] કલાકનો સાઠમો ભાગ

મિનિસ્ટર પું૦ [इं.] વજીર; પ્રધાન

મિનોઈ વિ૦ [જુઓ મીનોઈ] પરલોક સંબંધી

મિન્નતજારી સ્ત્રી૦ [फा. मिन्नतोज़ारी; સર૦ म. मिनतवारी, हिं. मिन्नत] આજીજી; કાલાવાલા

મિયાઉં ન૦ [રવ૦] બિલાડીનો અવાજ; મ્યાઉં. [તને પણ મિયાઉં = જેણે પ્રપંચ શીખવ્યો હોય તેની ઉપર જ તેનો પ્રયોગ કરાતો બતાવવાના અર્થમાં વપરાય છે.]

મિયાણો પું૦ [फा. मियानह; સર૦ म. मिआना] એ નામની એક જાતનો માણસ

મિયાન ન૦ [फा. नियाम; સર૦ हिं.; म. [illegible]न] તલવાર વગેરેનું ઘર

મિયાં પું૦ [हिं.] મુસલમાન ગૃહસ્થ (૨) તેનું સંબોધન. [**-ની મીનડી** = બીકણ માણસ. **-મહાદેવનો જોગ** = બે વિરોધી બાબતોનો સંબંધ (કદી ન ઘટે, એ અર્થમાં).]

મિરજાન ન૦ [अ. मर्जान; સર૦ हिं. मिरजान = પ્રવાસ] માળાનો એક ભાગ

મિરાત સ્ત્રી૦ [જુઓ અમીરાત; अ. मिरास = વારસો] પૂંજી; દોલત

મિલ સ્ત્રી૦ [इं.] યંત્રથી ચાલતું કારખાનું (બહુધા મોટું ને વસ્ત્રનું). **૦એજંટ** પું૦ મિલના શેરહોલ્ડરો (ભાગીદારો) તરફથી મિલનો સમગ્ર વહીવટ સંભાળવા નિમાતો વડો ભાગીદાર. **૦કામદાર, ૦મજૂર** પું૦ મિલમાં કામ કરતો મજૂર. **૦માલિ(-લે)ક** પું૦ મિલનો વહીવટદાર એજંટ (જેને સામાન્ય રીતે માલિક કહેવામાં આવે છે). **૦માલિ(-લે)ક મંડળ** ન૦ મિલએજંટોનું મહાજન-મંડળ

મિલકત સ્ત્રી૦ [अ.] ધનમાલ વગેરે; પૂંજી

મિલન ન૦ [सं.] મુલાકાત; મિલાપ; મળવું તે. **૦સાર** વિ૦ મળતાવડું. **૦સારી** સ્ત્રી૦ મળતાવડાપણું

મિલમાલિ(-લે)ક પું૦; **૦મંડળ** ન૦ જુઓ 'મિલ'માં [મેલ

મિલાપ પું૦[સર૦ हिं., म. (सं. मिल्)] મેલાપ;

મિલાવટ સ્ત્રી૦ [हिं. •(सं. मिल्)] મેળવણી;

મિશ્રણ. –ણું સ૦ક્રિ૦ મેળવવું; ભેગું–મિશ્ર કરવું

મિલિત વિ૦[सं.] મળેલું; એકઠું થયેલું

મિલિંદ પું૦[सं.]ભમરો. **–દાયમાન** વિ૦[सं.] આસક્ત; લીન; મગ્ન [આંની પ્રત્યેક

મિલ્લું ન૦[જુઓ મીડલી] બે પાસિયા વેણી-

મિશ્ર વિ૦ [सं.] ભેળસેળવાળું; મિશ્રિત; એકઠું (૨) પું૦ માન આપવા યોગ્ય પુરુષના નામને અંતે લાગે છે. ઉદા૦ મંડનમિશ્ર. ૦જાતિ સ્ત્રી૦ સાત કે સપ્તમાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાતિ. ૦ણ ન૦ મેળવણી; ઉમેરો (૨) મેળવણીથી થયેલી વસ્તુ (૩) 'ઍલિગેશન' (ગ.). ૦ધાતુ સ્ત્રી૦ મિશ્રણવાળી ધાતુ (૨) બે ધાતુઓના મિશ્રણથી બનેલી ધાતુ. ૦પદી પું૦ 'કૉમ્પાઉંડ એક્સ્પ્રેશન' (ગ.). ૦રાશિ પું૦ 'કૉમ્પાઉંડ ક્વૉન્ટિટી' (ગ.). ૦વાક્ય ન૦ (વ્યા.) એક મુખ્ય ને બીજાં એક કે અનેક ગૌણ વાક્યોવાળું મોટું વાક્ય. –શ્રિત વિ૦ મિશ્ર [બહાનું કાઢીને.]

મિષ ન૦ [सं.] બહાનું; મશ. [(–ને) **મિષે** = –નું

મિષ્ટ વિ૦ [सं.] મીઠું; મધુર. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦પણું ન૦. **–ષ્ટાન્ન** ન૦[+ अन्न] ગળી ને પૌષ્ટિક વાની

મિશન ન૦ [इं.] પ્રચારનું, જીવનધ્યેય જેવી મહત્તાવાળું લક્ષ્ય (૨) ખ્રિસ્તી ધર્મપ્રચારકનું તેવું કામ કે તેનું ધામ. ૦રી વિ૦ મિશનને લગતું (૨) પું૦ મિશનનો કે મિશનવાળો માણસ

મિસર ન૦ [अ. मिस्र; સર૦ हिं., म.] (સં.) આફ્રિકાનો એક પ્રસિદ્ધ દેશ; ઇજિપ્ત. –રી વિ૦ મિસરનું

મિસરી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं., म. (अ. मिस्र ઉપરથી)] સાકર (૨) વિ૦ જુઓ 'મિસર'માં

મિસરો પું૦ [अ.] કવિતાની ટૂક

મિસલ સ્ત્રી૦ [अ. मसल; સર૦ म.] રીત; તરેહ. ૦સર અ૦ રીતસર

મિસાલ સ્ત્રી૦ [अ.] ઉદાહરણ; દૃષ્ટાંત (–આપવી). (૨) અ૦ પેઠે, –ની જેમ

મિસી(–સ્સી) સ્ત્રી૦ [सं. मसि (–सी); સર૦ म., हिं.] દાંત કાળા રંગવાની ભૂકી. [–**લગાડવી** = ઉંમર લાયક છોકરીને પહેલી વારકી વેશ્યાના ધંધામાં વાળવી.]

મિસ્કાલ પું૦[अ.] હીરામોતીનો એક તોલ–વજન

મિસ્કીન વિ૦ [अ.; સર૦ हिं., म. मिसकीन] મુફલિસ; ગરીબ

મિસ્ટર પું૦ [इं.] પુરુષના નામ આગળ અંગ્રેજી ભાષામાં વપરાતો 'શ્રી' એવો સન્માનસૂચક શબ્દ. (૨) 'ભાઈ' અર્થનું સંબોધન

મિસ્તર ન૦ છોની સપાટી સરખી કરવાનું ઓજાર (૨) પું૦ જુઓ મિસ્ટર

મિસ્ત્રી પું૦ [સર૦ म., हिं. मिस्तरी (इं. मास्टर; पो. मेस्तर)] હોશિયાર કારીગર (ખાસ કરીને સુતાર, કડિયો) (૨) એક અટક

મિહમેજ સ્ત્રી૦ [अ. महमेज़] ઘોડેસવારના બૂટની એડીએ લગાડાતું ઘોડાને ગોદાવવાનું એક સાધન; 'સ્પર'

મિહિર પું૦ [सं.] સૂર્ય

મિહિરામણ પું૦ [જુઓ મહેરામણ] + સમુદ્ર

મિહીણું ન૦ + જુઓ મહેણું

મીચવું સ૦ક્રિ૦[જુઓ મીંચવું] બીડવું; બંધ કરવું

મીજ સ્ત્રી૦ [प्रा मिंज (सं. मज्जा)] મીંજ; બિયાંનો ગર

મીજાન ન૦[अ.; સર૦ म. मिजान; हिं.] અંદાજ; માપ. ૦સર અ૦ માપસર; મીજાનમાં

મીટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. मीटना; म. मीट] નજર; અનિમેષ દૃષ્ટિ. [–**મારવી** = આંખ બંધ કરવી. –**મારીને સૂઈ જવું** = શાંતિથી સૂઈ જવું. –**માંડવી** = અનિમેષ દૃષ્ટિથી જોવું (૨) [લા.] (–ની પાસે) તીવ્રપણે ઇચ્છવું; આશા રાખવી. –**મેળાપો** = આંખે આંખ મળવી; દૃષ્ટિમિલન.] **–ટામીટ** સ્ત્રી૦ સામસામી મંડાયેલી નજર

મીટર ન૦ [इं.] (વીજળી, ગરમી, પાણીનો વાપર વગેરે) માપવા માટેનું યંત્ર (૨) પું૦ લંબાઈનું એક માપ (ફ્રેન્ચ)

મીટવું અ૦ક્રિ૦ [दे. मिट; સર૦ हिं. मिटना; म. मिटणें] ભૂંસાઈ જવું; નાબૂદ થવું (૨) મટવું

મીઠું વિ૦[प्रा. मिट्ठ (सं. मिष्ट); સર૦ हिं. मीठा; म. मिठा] મધુર (૨) ગળ્યું (૩) ન૦ [સર૦ म. मीठ] લવણ; નિમક. [**મીઠા ઝાડનાં મૂળ કાપવાં** = ભલાઈ બતાવ્યા કરનાર–હિત

કરનારને જ નુકસાન થાય તેટલો બધો તેનો લાભ લેવો. **મીઠા વિનાનું**=દમ વિનાનું; બીકણ. **મીઠી જમીન**=ઊખર નહીં એવી ખેતીને લાયક જમીન. **મીઠી જીભ**=ખુશામતિયા–સારું લગાડે તેવી વાણી (૨) તેવું માણસ. **મીઠું મરચું ભભરાવવું**=વધારીને વાત કહેવી. **મીઠું લાગવું**=ચચરવું; રીસ ચડવી. **(આંખમાં) મીઠું પડવું**=અદેખાઈ આવવી.] **–ઠડાં** ન૰બ૰વ૰ વહાલનાં આલિંગન(૨)દુખણાં; ઓવારણાં. [**–કરવાં**=મીઠડાં લેવાં. **–ઢાળવાં**=બહારથી હેત બતાવવું પણ અંદરથી ઇર્ષ્યા કરવી. **–લેવાં**=ઓવારણાં લેવાં.] **–ઠડું** વિ૰ (પ.) મીઠું(૨) મીઠું મીઠું બોલનારું(૩)ન૰ જુઓ મીઠડાં. **–ઠાઈ** સ્ત્રી૰ સુખડિયાને ત્યાં વેચાતી કે એવી કોઈ પણ ગળી વાની (૨) મીઠાશ; મધુરતા. **–ઠાઈવાળો** પું૰ મીઠાઈ વેચનાર; સુખડિયો. **–ઠાચરું** વિ૰ ગળી વસ્તુઓ ખાનારું. **–ઠાણ** ન૰ જુઓ ગળપણ. **–ઠાબોલું** વિ૰ મીઠું બોલનારું. **–ઠાશ** સ્ત્રી૰ મીઠાપણું. **–ઠી** સ્ત્રી૰ બચ્ચી (૨) સ્નેહાલિંગન. [**–મારવી**=હૈયા સરસું ચાંપવું(૨) હોઠે ચુંબન લેવું (ગ્રામ્ય). **–લેવી**=બચી કરવી.] **૰દરાખ** વિ૰ દ્રાક્ષ જેવું મીઠું. **૰કૂતરું** ન૰ હડકાયેલું નહીં તેવું સારું કૂતરું **૰લીંબુ** ન૰ મોસંબી જેવું એક ફળ. **–ઠો ભાત** પું૰ એક જાતનો બિરંજ. **–ઠો લીમડો, –ઠો લીંબડો** પું૰ એક વનસ્પતિ, જેનાં પાન કઢીમાં નાખે છે

મીડઘો પું૰ [જુઓ મડઘો; સર૰ म. मिरधा] હૃષ્ટપુષ્ટ માણસ (૨) કાસદ; ખેપિયો (૩) મુખી અગ્રેસર

મીડલી સ્ત્રી૰ [જુઓ મીંડલી] સ્ત્રીના કેશની [ગૂંથેલી લટ(–લેવી)

મીડિયો વિ૰ પું૰ ['મીડું" ઉપરથી ?] વળેલાં શિંગડાંવાળો (બળદ, બકરો)

મીડું ન૰ [सं. बिंदु ઉપરથી ?] શૂન્ય; બિંદુ; ટપકું. [**–ફેરવવું, મૂકવું, વાળવું**=રદ કરવું; છોડી દેવું. **–વળવું**=રદ થવું(૨)ખલાસ થવું(૩) નિર્વંશ જવું. **એકડા વગરનાં મીડાં**=(મુખ્યને અભાવે) કશી કિંમત વગરની કે તાકાત વગરની વસ્તુઓ કે માણસો. **મીડે મૂકવું**=કાઢી નાખવું;રદ કરવું(માણસમાંથી).]

મીઢળ ન૰ [सं. मदन फल; हिं. मैनफल, मैंढल] મીંઢળ; એક ફળ (લગ્ન જેવી ક્રિયાઓ વખતે કાંડે બાંધે છે). [**–બાંધવાં, છોડવાં.** (હાથે) **મીંઢળ બાંધ્યાં હોવાં**=કામ ન કરી શકાવું (ઠપકામાં).]

મીઢી, ૰આવળ સ્ત્રી૰ [સર૰ म. मेंधीअवळी] [સોનામુખી

મીણ ન૰ [प्रा. मयण (सं. मदन); हिं. मैन; म. मेण (फा. मोम ?)] મધપૂડો જેનો બનેલો હોય છે તે ચીકણો પદાર્થ (૨) અ૰ [?] જુઓ મીનાં (**–કહેવી, –કહેવરાવવી**). [**–કાઢવું**=મારી મારીને નરમ કરી નાખવું (૨) મહેનત કરાવી અડદાળો કાઢવો. **–નું કરી નાખવું**=નરમઘેંશ અથવા ગરીબ સ્વભાવનું બનાવી દેવું (માણસને). **–મીણ થઈ જવું**=મીણ જેવું નરમ થઈ જવું.] **૰કપ્પડ, ૰કાપડ** ન૰ પાણી ન શોષે તે સારુ મીણ કે એવો પદાર્થ ચડાવીને બનાવેલું એક જાતનું કાપડ; મીણિયું. **૰બત્તી** સ્ત્રી૰ જેમાં વાટ ઘાલેલી હોય એવી મીણ જેવા પદાર્થની બનાવટ

મીણાકારી વિ૰ (૨) સ્ત્રી૰ + જુઓ મીનાકારી

મીણિયું વિ૰ ['મીણ' ઉપરથી] મીણવાળું(૨) જુઓ 'મીણ"માં (૩) ન૰ મીણકપ્પડ

મીણું, -ણિયું વિ૰['મીણો' ઉપરથી] નશામાં પડેલું. **–ણો** પું૰ [प्रा. मयण (सं. मदन)=માદક] કેફ; નશો (૨) કેફ ચડે તેવો ઝેરી પદાર્થ (**–ચડવો**)

મીન સ્ત્રી૰ [सं.] બારમી રાશિ (૨) ન૰ માછલું. **૰કેતન** પું૰ (સં.) મકરકેતુ; કામદેવ. **૰મેખ(–ષ)** સ્ત્રી૰ વાંધો; હરકત; શંકા કરવાપણું (૨) વધારોઘટાડો કરવાપણું (૩) અ૰ ઓછુંવત્તું હોય તેમ (**–ન હોવાં, ન કરાવાં**)

મીનડી સ્ત્રી૰ [જુઓ મીની] મીંદડી; બિલાડી. **–ડું** ન૰ બિલાડું

મીનાકારી વિ૰[फा.; સર૰ हिं., म. मिनाकारी] ભાતવાળું (૨) સ્ત્રી૰ સોનાચાંદી પર રંગીન કામ – કારીગરી

મીનાં અ૰ [સર૰મીણ(૨)] હાર્યાની કબૂલાતનો

સંકેતશબ્દ. [–કહેવું = હાર કબૂલ કરવી.]

મીની સ્ત્રી૦ [રવ૦] મીનડી; બિલાડી

મીનો પું૦[फा. मीना] સોનાચાંદી પરનું રંગિત ચિત્રકામ; મીનાકારી

મીનોઈ વિ૦ [फा.] સ્વર્ગીય

મીમાંસા સ્ત્રી૦ [सं.] વિચારણા; તપાસ; સમાલોચના (૨) જૈમિનિપ્રણીત પૂર્વમીમાંસાદર્શન. (–કરવી). – સક પું૦ મીમાંસા કરનાર (૨) મીમાંસાદર્શન જાણનાર કે માનનાર

મીર પું૦ [फा.] અમીર (૨) એ નામની એક જાતિનો માણસ. ૦અદલ પું૦ ન્યાયાધીશ. ૦જા(–ઝા)દ વિ૦[+ ज़ाद(फा.) = જન્મેલું] મીરના કુળનું

મીરજા પું૦ [फा.] મુસલમાનોનો એક ખિતાબ; અમીર; ઉમરાવ (૨) મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ

મીરાસ સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ हिं.; म. मिरास] વારસો. –સી સ્ત્રી૦ વારસામાં મળેલી દોલત (૨) એક મુસલમાની માગણ જાતનો માણસ

મીલ સ્ત્રી૦ [सं. मिल् ઉપરથી? સર૦ म. मीळ] પ્રતિપક્ષ; વિરોધી જમાવટ (તકરાર કે ટંટામાં). [–બાંધવી = વિરોધી ટોળી જમાવવી.]

મીલન ન૦ [सं.] બંધ કરવું – બીડવું તે

મીલિત વિ૦ [सं.] બંધ કરેલું – બીડેલું

મીં સ૦ [સર૦ म.] મેં (ઉત્તર ગુજરાત)

મીંચવું સ૦ક્રિ૦[दे. मिंचण; સર૦ हिं. मीचना; म. मिचकणें] જુઓ મીચવું. **મીંચાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **મીંચાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

મીંચામણાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ મિચામણાં

મીંજ સ્ત્રી૦ જુઓ મીજ

મીંડ સ્ત્રી૦ [सं. मीडम् = ધીમે અવાજે; સર૦ हिं.; म. मींड] (સંગીત) એક શ્રુતિ યા સ્વર ઉપરથી બીજી શ્રુતિ યા સ્વર જવાનો એક મધુર પ્રકાર; ઘસીટ

મીંડલી(–ળી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म मेंडणें = બે સેરને એકઠો વળ આપી ભેગી કરવી; हिं. मींडना = હાથ વડે મસળવું; અથવા मेढी = ત્રણ સરમાં ગૂંથેલી વેણી.] કપાળ ઉપર ગોઠવેલી ચોટલાની લટ. [–લેવી, **મીંડલો** લેવી (કા.) = કપાળ ઉપર ચોટલાની લટ ગૂંથવી.]

મીંઢું ન૦ જુઓ મીઢું

મીંઢળ ન૦ જુઓ મીઢળ

મીંઢું વિ૦ [સર૦ म. मेंढा = વાંકું] મનમાં સમજે પણ બહાર દેખાવા ન દે તેવું (૨) ખંધું; ધૂર્ત. –ઢાઈ સ્ત્રી૦. –ઢાપણું ન૦ મીંઢું હોવું તે

મીંઢી, ૦આવળ સ્ત્રી૦ જુઓ મીઢી

મીંદડી સ્ત્રી૦ [જુઓ મીની] મીનડી; બિલાડી. –ડું ન૦ મીનડું; બિલાડું. –ડો પું૦ બિલાડો

મુક(–ગ)ટો પું૦ જુઓ મુગટો [મુકાદમી

મુકદમ પું૦ [अ.] જુઓ મુકાદમ. –મી સ્ત્રી૦

મુકદ્દમો પું૦ [अ.; સર૦ हिं., म. मुकदमा] દાવો

મુકદ્દર ન૦ [अ.] નસીબ

મુકનો પું૦ [अ. मिक्नअ़ह] બુરખો

મુકમ્મલ વિ૦[अ.] પૂરેપૂરું; સંપૂર્ણ. ૦આઝાદી સ્ત્રી૦ પૂર્ણ સ્વાતંત્ર્ય

મુકરદમ પું૦ જુઓ મુકાદમ

મુકરદમો પું૦ જુઓ મુકદ્દમો

મુકરર વિ૦ [अ. मुकर्रर] નિયત; નક્કી કરેલું

મુકરવું, મુકરી જવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. मुकरना; म. मुकरणें; अ. मुक्रिर ઉપરથી?] નામુક્કર જવું; કહીને ફરી જવું

મુકરી સ્ત્રી૦ [हिं.] પ્રાયઃ ચાર ચરણની કવિતાનો એક પ્રકાર, જેમાં ત્રણ ચરણનો અર્થ છેલ્લા ચરણથી મુકરી જાય છે

મુકાણ ન૦ ['મૂકવું' ઉપરથી] મૂકવું તે

મુકાદમ પું૦ [अ. मुकद्दम; સર૦ म. मुकादम] નાયક; જમાદાર. –મી સ્ત્રી૦ મુકાદમનું કામ

મુકાબલ, મુકાબિલ [अ.] વિ૦ મુકાબલામાં આવતું. –લો પું૦ [अ.] સરખામણી (૨) સામસામી ભેટ

મુકામ પું૦ [अ.] રહેઠાણ (૨) પડાવ; ઉતારો. [–ઉઠાવવો = બીજી જગાએ જવા મુકામની જગા હોય તે ખાલી કરવી. –ઉપાડવો = મુકામ એક જગાએથી બીજે લઈ જવો. –કરવો, નાખવો = પડાવ નાખવો; ઉતારો કરવો.] [કર્મણિ ને પ્રેરક

મુકાવું અ૦ ક્રિ૦, –વવું સ૦ ક્રિ૦ 'મૂકવું'નું

મુકુટ પું૦ [સં.] જુઓ મુગટ

મુકુર પું૦ [સં.] આયનો

મુકુલ ન૦ [સં.] ખીલતી કળી. **–લિત** વિ૦ [સં.] કળીઓવાળું (૨) અડધું ઊઘડેલું, અડધું બંધ

મુકુંદ પું૦ [સં.] (સં.) વિષ્ણુ

મુક્કર વિ૦ [જુઓ મુકરર] ઠરાવેલું (૨) અ૦ જરૂર; ખચીત

મુક્કી સ્ત્રી૦ [दे. बुक्का = मुष्टि; સર૦ प्रा. मुट्ठि (सं. मुष्टि); સર૦ हिं., म.] ઠોંસો. (–ઠોકવી, –મારવી, –લગાવવી). **–ક્કાટવું** સ૦ક્રિ૦ મુક્કે મુક્કે મારવું. **–ક્કો** પું૦ ઠોંસો; ગડદો

મુક્ત વિ૦ [સં.] બંધનરહિત; છૂટું (૨) મુક્તિ પામેલું. **૦ક** ન૦ એક અસ્ત્ર (૨) પૂર્ણ અર્થવાળો સ્વતંત્ર શ્લોક. **૦કંઠ** વિ૦ જોરથી કે બેધડક બોલનારું કે ગાનારું. **૦વ્યાપાર** પું૦ અબાધિત વ્યાપાર; 'ફ્રી ટ્રેડ'. **૦હસ્ત** વિ૦ છૂટે હાથે દાન કરનારું

મુક્તાદ ન૦ [જુઓ મુખતાદ] વાર્ષિક શ્રાદ્ધ

મુક્તા,૦ફલ(–ળ) ન૦[સં.]મોતી. **૦વલિ(–લી, –ળિ,–ળી)** સ્ત્રી૦, **૦હાર** પું૦મોતીનો હાર

મુક્તિ સ્ત્રી૦[સં.]મોક્ષ(૨)છુટકારો (–આપવી, મળવી). **૦પદ** ન૦ મુક્તાવસ્થા; મોક્ષ. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ જ્યાં જવાથી મુક્તિ મળે તેવી નગરી (દ્વારકા, અયોધ્યા, મથુરા વગેરે). **૦ફોજ** સ્ત્રી૦ લશ્કરી ઢબે સંગઠિત કરવામાં આવેલું એક ખ્રિસ્તી મિશન. **૦માર્ગ** પું૦ મુક્તિનો માર્ગ

મુખ ન૦ [સં.] મોં (૨) ચહેરો (૩) આગલો કે ઉપરનો ભાગ (૪) નદી જ્યાં દરિયાને મળે તે સ્થાન (૫) નાટકનું મૂળ કારણ કે બીજ;એક સંધિ (કા. શા.). [**–નાં મલોખાં કરવાં** = ઉપર ઉપરથી મીઠું મીઠું બોલી ખુશ કરવું.] **૦કમલ(–ળ)** ન૦ મુખરૂપી કમળ. **૦કળા** સ્ત્રી૦ મોંની શિક્લ, શોભા, છટા ઇ૦. **૦ચંદ્ર** પું૦ મુખરૂપી ચંદ્ર. **૦ચિત્ર** ન૦ ગ્રંથ સામયિક વગેરેનું પ્રારંભમાં મુકાતું ચિત્ર. **૦જ(–જુ)બાની** સ્ત્રી૦ મોઢાની સાક્ષી. **૦પટ** ન૦;પું૦ ઘૂમટો. **૦પત્ર** ન૦ અમુક મંડળનું છાપું. **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૦ લેખિત નહિ પણ મૌખિક પરીક્ષા. **૦પાક** પું૦ મોંનો એક રોગ. **૦પાઠ** પું૦ ગોખવું –યાદ કરવું તે; મોઢે બોલવાનું તે. **૦પૃષ્ઠ** ન૦ ગ્રંથ કે સામયિકના પૂઠાનું પાનું. **૦બંધ** પું૦ પ્રસ્તાવના. **૦ભંગ** વિ૦પડી ગયેલા – નૂર વગરના, હતાશ મોંવાળું. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ચહેરો;મોંનો દેખાવ. **૦ર(–રિત)** વિ૦ ખખડતું; અવાજ કરતું (૨) વાચાળ. **૦રતા** સ્ત્રી. **૦વાચન** ન૦ ઉચ્ચાર કરીને વાંચવું તે. **૦વાદ્ય** ન૦ ફૂંકીને વગાડવાનુ વાદ્ય. **૦વાસ** પું૦ જમ્યા પછી મોં સુવાસિત કરવા ખાવાની વસ્તુ. **૦સંધિ** પું૦ જેમાં બીજનું ફલિત થવા તરફ વલણ વર્ણવાય છે(નાટકનો એક સંધિ). **૦સામુદ્રિક** પું૦ ચહેરા પરથી ચારિત્ર્ય જોવાની વિદ્યા; 'ફિજિયોગ્નોમી'

મુખતાદ ન૦ વાર્ષિક શ્રાદ્ધ (પારસીઓમાં)

મુખતેસર વિ૦ [अ. मुख्तसर] ટૂંકું; સંક્ષિપ્ત

મુખત્યાર વિ૦ [अ. मुख्तार]પોતાની મરજીમાં આવે તેમ કરવાને સત્તા અપાયેલું (૨) પું૦ એલચી; વકીલ; પ્રતિનિધિ. **૦નામું** ન૦ પોતા તરફથી કામ કરવાની સત્તા આપનારું લખાણ (**–આપવું, કરી આપવું, લખી આપવું**). **૦વારસ**. પું૦ મુખત્યારીથી નીમેલો વારસ. **–રી** સ્ત્રી૦ સદર પરવાનગી; કુલ સત્તા (**–આપવી, લખી આપવી**)

મુખારવિંદ ન૦ [સં.] મુખકમળ; કમળ જેવું સુંદર મોં

મુખિયું ન૦ ['મુખ' ઉપરથી] છાલકાંનાં મોં સીવવાની સૂતળી (૨) વિ૦ મુખ્ય. **–યો** પું૦ ['મુખ્ય' ઉપરથી]મુખ્ય માણસ(૨)ઠાકોરજીની સેવાપૂજા કરનારાઓનો મુખી

મુખી પું૦ ['મુખ' ઉપરથી; સર૦ हिं. मुखिया] અગ્રેસર; નાયક (૨) ગામનો વડો (એક સરકારી અધિકારી). **–પદું** ન૦ મુખીનું પદ–કામ

મુખોમુખ અ૦ ['મુખ' ઉપરથી] મોઢામોઢ

મુખ્ય વિ૦[સં.] પ્રધાન;પહેલું. **૦તઃ** અ૦ ખાસ કરીને. **૦ત્વે, ૦ત્વે કરીને** અ૦ વિશેષે કરીને; ઘણું કરીને. **–ખ્યાર્થ** પું૦ પ્રધાન અર્થ

મુગજી સ્ત્રી૦ [જુઓ મગજી] (કોઈ વસ્ત્રને લગાડાતી બીજા રંગની ઝીણી પાતળી કિનાર

મુગટ પું૦ [सं. मुकुट; સર૦ म. मुगुट] પાઘડી પર સજવાનો એક શણગાર (૨) રાજાનો તાજ

મુગટી સ્ત્રી૦ [જુઓ મુગટો] નાનો મુગટો. **-ટો** પું૦ [सं. मुक्तक (કીડો નીકળી ગયા પછીના રેશમમાંથી વણેલું); સર૦ म. मुकटा, मुगटा] અબોટિયું-એક રેશમી વસ્ત્ર; મુકટો

મુગલ વિ૦ (૨) પું૦ [तुर्की] જુઓ મોગલ. **-લાઈ** વિ૦ મુગલ સંબંધી(૨)સ્ત્રી૦ મુગલનો અમલ-રાજ્ય (૩) [લા.] ઠાઠમાઠ; ભપકો (૪)સ્વેચ્છાચારી રાજ્ય; અંધાધૂંધી કે જુલમ. [**-ચલાવવી**=આપખુદ અમલ ચલાવવો (૨)અંધેર ને અવ્યવસ્થા ચલાવવાં]**-લાણી** સ્ત્રી૦ મુગલ સ્ત્રી; મોગલાણી

મુગાસાડી સ્ત્રી૦[મુગટો પરથી ? સર૦ म. मुगा =લૂગડાનો એક પ્રકાર] સ્ત્રીઓનું અબોટમાં પહેરવાનું એક રેશમી વસ્ત્ર

મુગ્ધ વિ૦[सं.] મોહ પામેલું (૨) અણસમજુ; અજ્ઞ (૩) સાલસ; નિષ્પાપ(૪) સુંદર; મોહક. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **-ગ્ધા** સ્ત્રી૦ જેને જુવાની તરતની ફૂટી હોય તેવી સ્ત્રી(૨)કાવ્યમાં ત્રણ પ્રકારની નાયિકામાંની એક (મુગ્ધા,મધ્યા અને પ્રૌઢા). **-ગ્ધાપણું** ન૦

મુચ(-ચુ)કુંદ પું૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ (૨) [સં.] એક પ્રાચીન રાજા

મુચરકો પું૦ [तुर्की मुचल्कह; સર૦ हिं., म. मुचलका]જામીનખત (ગુનેગારનું)[**-આપવો**]

મુચુકુંદ પું૦ [सं.] જુઓ મુચકુંદ

મુછાળો વિ૦પું૦['મૂછ' ઉપરથી]મૂછવાળો મરદ

મુજ સ૦ [સર૦ हिं. मुझ] (પ.) મારું (૨) 'હું'ના અર્થમાં વિભક્તિના પ્રત્યય સાથે પણ વપરાય છે. ઉદા૦ મુજને, મુજથી, મુજમાં

મુજબ અ૦ [अ. मूजिब] પ્રમાણે; પેઠે

મુજરે અ૦ [अ. मुज्रा] મજરે; વળતરમાં

મુજરો પું૦ [સર૦ हिं., म. (अ. मुज्रा?)] સલામ; મજરો.

મુજહામત સ્ત્રી૦ [अ. मुज़ाहमत] અટકાવ; પ્રતિબંધ (૨) ચર્ચા;વિવેચન (૩) ખોતરણાં

મુજાખો પું૦[अ. मुज़ायकह; સર૦ म. मुजाखा] હિસાબ; ગણના; મહત્વ

મુજાફત વિ૦ [अ. मुजाअ़फत; સર૦ म.]બમણું

મુજાવર પું૦ [अ. मुजाविर; સર૦ म., हिं.] પૂજારી જેવો કબરનો રખેવાળ

મુઝવણ સ્ત્રી૦ ['મુઝાવું' ઉપરથી] મૂંઝવણી; અકળામણ; બેચેની

મુઝાર અ૦ + જુઓ મોઝાર

મુઝારી સ્ત્રી૦, **-રો** પું૦ ['મુઝાવું' ઉપરથી] ત્રિદોષ(૨) ગભરામણ; અકળામણ(૩)કોઢિયા જેવો એક ઘાટ

મુઝાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. मुज्झ् (सं. मुह्)] ગૂંગળાવું; ગૂંચવાવું (૨) ગભરાવું; અકળાવું

મુઠ્ઠી સ્ત્રી૦ [प्रा. मुट्ठि (सं. मुष्टि); સર૦ हिं. मुट्ठी, म. मूठ-मुठी]આંગળાં હથેળી સાથે વાળવાથી થતો ઘાટ (૨) ધર્માદા લેખે અપાતો મૂઠીભર લોટ કે અનાજ. [**-આપવી**=પુણ્યાર્થે મૂઠી ભરીને લોટ કે અનાજ આપવાં. **-ચાંપવી, દાબવી**=હાથ દાબવો; સંકેત કરવો (૨)લાંચ આપવી. **-ફાટે એવું**=મોટું અને નક્કર; ઠળદાર. **-બંધ થઈ જવી**=આપવાનું બંધ કરવું (૨) ધર્માદાની મૂઠી અપાતી કે મળતી બંધ થવી. **-ભરાય એટલું**=પુષ્કળ; ખૂબ. **-માં રાખવું**=હાથમાં-કબજામાં રાખવું. **-માં માય એટલું**=થોડું; જૂજ. **-વાળવી**=આંગળીઓ હથેળી સાથે ભીડવી (૨) આપવાની ના પાડવી. **-વાળીને બેસી જવું**=હાથ મારીને અળગા થવું.] **૦ભર** વિ૦ મુઠ્ઠીમાં માય તેટલું (૨) થોડું. **-ઠ્ઠો** પું૦ મોટી મુઠ્ઠી; બાચકો

મુડદારશિં(-શીં,-સિં,-સીં)ગ સ્ત્રી૦[સર૦ म.; हिं. मुरदासिंघी] જુઓ મરડાશીંગ

મુડદાલ વિ૦ [फा. मुर्दार; સર૦ हिं. मुरदार, म. मुडदार]મુડદા જેવું (૨) નિર્બળ; નિર્માલ્ય (૩) મડદાનું (માંસ)

મુડદું ન૦ [फा. मुर्दह; સર૦ हिं. मुरदा; म. मुडदा] મડદું; શબ

મુતરડી સ્ત્રી૦ ['મૂતરવું' ઉપરથી; સર૦ म. मुतरी, मुतारी]મૂતરવાની જગ્યા;પેશાબખાનું. **-ણું** ન૦ મૂત્રેન્દ્રિય. **મુતરાણું** વિ૦ [સર૦ म. मुतरा]મૂતરવાની હાજતવાળું. **મુતરાવવું**

સ૦ક્રિ૦ 'મૂતરવું'નું પ્રેરકરૂપ. **મુતરાણું** વિ૦ મૂતરવાળું. **મુતરિયું** ન૦ મૂતરવાનું વાસણ (૨) બળદનો મૂતરવાવાળો ભાગ

મુતલક(-ગ) અ૦ [अ.] બિલકુલ; તદ્દન

મુતવલ્લી પું૦ [अ.; સર૦ म. मुतवली; हिं.] નિયામક; વ્યવસ્થાપક [પ્રમાણે

મુતાબિક વિ૦[अ] અનુકૂળ(૨)અ૦ અનુસાર;

મુતારો પું૦ + ડંગોરો

મુતાલિક પું૦ [अ. मुतअ़ल्लिक़; સર૦ म. मुतालीक] નાયબ દીવાન

મુત્સદ્દી પું૦ [अ.; સર૦ म.; हिं. मुतसद्दी] હિસાબ રાખનાર; મુનીમ(૨) રાજદ્વારી પુરુષ; રાજનીતિમાં પ્રવીણ (૩) [લા.] ખટપટિયો; દાવપેચ જાણનાર. **૦પણું** ન૦

મુદ(-દા) સ્ત્રી૦ [सं.] આનંદ

મુદત સ્ત્રી૦ [જુઓ મુદ્દત] સમય (૨) મુકરર કરેલો સમય. [**-થવી** = સમય થવો (૨) મુદત પાકવી. **-બાંધવી** = મુદત ઠરાવવી. **-પાકવી** =ઠરાવેલો સમય થવો. **-પડવી** = (અદાલતમાં) ફરિયાદની સુનાવણી માટે બીજો દિવસ ઠરાવવો. **-મારવી** = મુદત ઠરાવવી.] **-તિયું**, **-તી** વિ૦ મુદત ઠરાવી હોય તેવું. **-તિયો તાવ** પું૦ અમુક મુદતે ઊતરતો એવો એક તાવ; 'ટાઇફૉઈડ' [આનંદિત

મુદમાતું [सं. मुद्+ માતું], **મુદિત** [सं.] વિ૦

મુદિતા સ્ત્રી૦ [सं.] મુદા; આનંદ (૨) એક પ્રકારની નાયિકા [હથિયાર

મુદ્ગર પું૦ [सं.] મગદળ (૨) એક પ્રાચીન

મુદ્દત સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ हिं., म.] જુઓ મુદત

મુદ્દલ ન૦ [સર૦ सं. मूलद; कानडी मैदलु; तेलुगु मौंदल्लु; કે अ. मुदल्लल ઉપરથી ? સર૦ म.] મૂળ થાપણ; મૂડી (૨) અ૦ બિલકુલ; તદ્દન. [**-પર આવવું** = પોત પ્રકાશવું; જાતિ-સ્વભાવ ઉપર આવવું.]

મુદામ વિ૦ [अ. मुदाम; સર૦ हिं., म. मुदाम] ઘણા વખતનું; ચાલુ (૨) અ૦ [સર૦ म. (अ. अम्दन)] વિશેષે કરીને; ખાસ (૩) નિઃસંદેહ; નક્કી (૪) સાફ; ખુલ્લું

મુદ્દામાલ પું૦ [મુદ્દો + માલ] મુદ્દાનો ખાસ મહત્ત્વનો માલ; (૨) ગુનાની સાબિતી રૂપ – પુરાવા તરીકેનો માલ; મૂળ માલ

મુદ્દો પું૦ [अ. मद्दआ; સર૦ म. मुद्दा, हिं. मुदा] પુરાવો; પ્રમાણ(૨) મહત્ત્વની બાબત(૩)મૂળ; પાયો; તાત્પર્ય

મુદ્રક પું૦ [सं.] છાપનાર. **-ણ** ન૦ છાપવું તે. **-ણયંત્ર** ન૦ છાપવાનું યંત્ર. **-ણાલય** ન૦ [+ आलय] છાપખાનું

મુદ્રા સ્ત્રી૦[सं.] છાપ; મહોર (૨) વીંટી (૩) સિક્કો (નાણું) (૪) ગોસાંઈઓની કાનની કડી (૫) છાતીએ કે હાથે મારેલો ડામ કે છાપ (૬) મુખાકૃતિ; ચહેરાનો દેખાવ(૭) અમુક પ્રકારનો અંગવિન્યાસ(હઠયોગ) (૮)સંધ્યા વખતે હાથ કે આંગળાંનો બનાવાતો આકાર. **૦ક્ષર** પું૦ [+ अक्षर] અક્ષરનું બીબું. **૦યંત્ર** ન૦ જુઓ મુદ્રણયંત્ર. **૦રાક્ષસ** પું૦ (સં.) [મુદ્રા વડે હાથ આવેલો રાક્ષસ–એ વસ્તુવાળું] એક સંસ્કૃત નાટક(૨)છાપભૂલ;'પ્રિન્ટર્સ ડેવિલ'. **૦લેખ** પું૦ અગ્રલેખ (૨) આદર્શસૂચક વાક્ય; 'મોટો'. **૦લેખન** ન૦ ટાઈપરાઈટરથી લખવું તે. **-દ્રાંકિત** વિ૦[+ अंकित] છાપેલું. **-દ્રાંકન** ન૦ [+ अंकन] મુદ્રાંકિત થવું તે; છાપકામ. **-દ્રિકા** સ્ત્રી૦ મુદ્રા; વીંટી (૨) સિક્કો. **-દ્રિત** વિ૦ છાપેલું

મુધા અ૦ [सं.] વ્યર્થ; ફોગટ

મુનક્કા સ્ત્રી૦ [अ. मुनक्क़िह; સર૦ हिं.] એક પ્રકારની મોટી સૂકી દ્રાક્ષ

મુનશી પું૦ [अ.]લેખક; ગ્રંથકાર(૨) લહિયો; લખવાનું કામ કરનાર (૩) ફારસી, અરબી કે ઉર્દૂનો શિક્ષક (૪) એક અટક

મુનસફ પું૦ [अ. मुन्सिफ] દીવાની કજિયા સાંભળી ન્યાય આપનાર. **-ફી** સ્ત્રી૦ મુનસફનું કામ (૨) અધિકાર; સત્તા

મુનાસબ, મુનાસિબ [अ.] વિ૦ [સર૦हिं., म. मुनासब] યોગ્ય; વાજબી

મુનિ પું૦ [सं.] ઋષિ; તપસ્વી (૨) મુનિવ્રત ધારણ કરનાર સાધુ (૩) સાતની સંજ્ઞા. **૦વર** પું૦ મોટો મુનિ. **૦વ્રત** ન૦ મૌન વ્રત. [**-ધારણ કરવું, લેવું** = ચૂપ રહેવું; ન બોલવું.]

૦શેખર પું૦ એક છંદ

મુનીમ પું૦ [अ. मुनीब; સર૦ हिं., म.] પેઢીનો મુખ્ય ગુમાસ્તો. **૦ગીરી, –મી** સ્ત્રી૦ મુનીમનું કામ કે હોદ્દો

મુનીશ્વર, મુનીંદ્ર પું૦ [सं.] શ્રેષ્ઠ મુનિ

મુને સ૦ (પ.) મને

મુફતી પું૦[अ.; સર૦ म., हिं. मुफ्ती] મુસલમાન પંચાતિયો [ગરીબી

મુફલિસ વિ૦ [अ.] ગરીબ; બેહાલ. **–સી** સ્ત્રી૦

મુફસિલ ન૦[अ. मुफस्सल; સર૦ म. मुफ़शील] પાટનગર સિવાયનો પ્રદેશ; મોફસલ

મુફાસલો પું૦ [अ. मुफासलह; સર૦ म. मुफासला] અંતર; છેટું; ફાસલો

મુફ્ત વિ૦ [फा.] મફત

મુબારક વિ૦[अ.] આબાદ; ભાગ્યશાળી; શુભ; ધન્ય. [(–ને) **મુબારક હો, રહો**=ની પાસે ભલે રહો; અમારે એ ન જોઈએ!] **૦બાદી** સ્ત્રી૦ અભિનંદન; ધન્યવાદ

મુમકિન વિ૦ [अ.] શક્ય; સંભવિત

મુમનો પું૦ [જુઓ મોમનો] મુસલમાન થયેલી એક મૂળ હિંદુ જાતનો માણસ

મુમાનિયત સ્ત્રી૦[अ. मुमानअत] મના; પ્રતિબંધ

મુમુક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] મોક્ષની ઇચ્છા. **–ક્ષુ** વિ૦ મોક્ષની ઇચ્છાવાળું

મુમૂર્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] મરવાની ઇચ્છા. **–ર્ષુ** વિ૦ મરવાની તૈયારીમાં હોય એવું

મુરઘાબી સ્ત્રી૦ [फा. मुरगाबी] જળકૂકડી

મુરઘી સ્ત્રી૦ [फा. मुर्ग़ ઉપરથી; સર૦ म. मुर्गी; हिं. मुरगी] મરઘી. **–ઘો** પું૦ મરઘો

મુરજ પું૦ [सं.] એક જાતનું ઢોલ

મુરત ન૦ [જુઓ મુહૂર્ત] શુભ સમય

મુરતિયો પું૦ ['મુરત' ઉપરથી] વરરાજા; કન્યા માટે શોધાતો કે શોધેલો વર (૨) હળના તુંગામાં કોશને સજ્જડ રાખનારી મેખ

મુરબ્બી વિ૦ (૨) પું૦ [अ.] વડીલ (૨) કદરદાન; આશ્રય આપનારું; 'પેટ્રન'

મુરબ્બો પું૦ [अ.] ચાસણીમાં રાખેલો કેરી વગેરે ફળનો પાક [(સં.) શ્રીકૃષ્ણ

મુરલી સ્ત્રી૦ [सं.] વાંસળી; મોરલી. **૦ધર** પું૦

મુરલી સ્ત્રી૦ [म. मुरळी (सं. मैराल=દેવ; ઈશ્વર. તેમને પરણાવેલી તે मैराली)] દેવદાસી

મુરવત, મુરવ્વત [अ.] સ્ત્રી૦ સંકોચ; લાજ; અદબ (૨) ભલમનસાઈ

મુરશિદ પું૦ [अ.] ગુરુ; ધર્મોપદેશક

મુરાતબ સ્ત્રી૦[अ. मरातब] આબરૂ; પ્રતિષ્ઠા; માન

મુરાદ સ્ત્રી૦ [अ.] ઇચ્છા; ઉમેદ

મુરારિ પું૦[सं.](સં.) મુર રાક્ષસના શત્રુ–વિષ્ણુ

મુરીદ પું૦ [अ.] શિષ્ય. **–દી** સ્ત્રી૦ શિષ્યપણું. **–દે શયતાન** પું૦ [फा.] સેતાનનો શિષ્ય; બદમાશ

મુલક પું૦ [अ. मुल्क] દેશ; પ્રદેશ. **૦ગીર** પું૦ દેશને જીતનાર; (૨) દેશનો વડો. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. मुल्कगीरी; म. मुलूकगीरी] દેશ જીતવો તે (૨) દેશના વડાએ વસૂલાત તેમ જ બંદોબસ્ત માટે મુલકમાં ફરવું તે (૩) દેશાટન; મુસાફરી. **–કી** વિ૦ [फा.] મુલકને લગતું; દીવાની; વસૂલાતી

મુલતવી વિ૦ [अ. मुल्तवी] મોકૂફ [**–રહેવું, –રાખવું**]

મુલતાની વિ૦ [સર૦ हिं., म.] મુલતાનનું (૨) સ્ત્રી૦ એક રાગિણી (૩) એક બોલી. **૦માટી** સ્ત્રી૦ એક જાતની માટી (સ્ત્રીઓમાં માથુ ધોવા ઇ૦માં વપરાય છે)

મુલવણી સ્ત્રી૦ ['મૂલવવું' ઉપરથી] મૂલવવું તે

મુલવાવવું સ૦ક્રિ૦ 'મૂલવવું'નું પ્રેરક

મુલાકાત સ્ત્રી૦ [अ.] મેળાપ [**–આપવી, ગોઠવવી, યોજવી, લેવી**]. **–તી** વિ૦ મુલાકાતને અંગેનું (૨) પું૦ મુલાકાત લેનાર

મુલાખું વિ૦ [જુઓ મલોખું] બાડું

મુલાજો (લા') પું૦ [अ. मुलाहजह; સર૦ म. मुलाजा; हिं मुलाहजा] જુઓ મલાજો

મુલામ વિ૦ [જુઓ મુલામો; સર૦ म. मुलामी; हिं. मुलम्मा] સરસ; સુંદર

મુલામ(–મો) પું૦ [अ. मुलम्मअ; સર૦ हिं. मुलम्मा; म. मुलामा] ઢોળ

મુલાયમ વિ૦ [अ. मुलाइम] નરમ; સુંવાળું

મુલ્કમશહૂર વિ૦ [अ. मुल्क + मशहूर] જગવિખ્યાત; આખા દેશમાં મશહૂર

મુલ્લા(-લ્લાં) પું૦[अ.] મુસલમાનોનો આચાર્ય કે પુરોહિત

મુલ્લો પું૦ [सं. मूल ઉપરથી; प्रा. मुल्लिय (सं. मौलिक) = મૂળ ધન, પૂંજી; જુઓ મુદ્દલ] પૂંજી

મુવાજેબ પું૦[अ. मवाजिब]બદલો; મહેનતાણું

મુવાડું ન૦ [दे. मउअ (સર૦ म. मोव) = દીન; મૃદુ + વાડો] નાનું ગામડું; પરું

મુવાળો પું૦ [સર૦ म. मोवळा] વાળ; મોવાળો

મુશ(-સ)ળ ન૦ [सं. मुसल] સાંબેલું. ૦**ધાર** વિ૦ જાડી ધારમાં જોરથી પડતો (વરસાદ)

મુશાયરો પું૦ [अ. मुशाइरह] કવિઓની પરિષદ, જ્યાં દરેક કવિ પોતપોતાની કવિતાઓ બોલી બતાવે છે

મુશ્ક સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. मुश्क = ખભો અને કોણીની વચલો ભાગ (फा. मुश्त)] મુક્કી. [-**બાંધવું** = મુશ્કેટાટ કરવું.](૨)[फा.]કસ્તૂરી

મુશ્કિલ વિ૦ [अ.] જુઓ મુશ્કેલ

મુશ્કેટાટ વિ૦ [જુઓ મુશ્ક + ટાટ (इं. टाईट)] વાંસા પાછળ હાથ બાંધેલા હોય એવું [-**કરવું**, **બાંધવું**]

મુશ્કેલ વિ૦[જુઓ મુશ્કિલ] અઘરું; કઠણ; દુષ્કર [-**પડવું**]. -**લી** સ્ત્રી૦ મુસીબત [-**આવવી**, **પડવી**]

મુશ્ફિક વિ૦ [अ.] દોસ્ત; મિત્ર

મુષક પું૦ [सं.] ઉંદર

મુષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] મૂઠી. ૦**ક** પું૦ (सं.) કંસનો એક મલ્લ. ૦**પાત** પું૦ મૂઠીની મારામારી. ૦**યુદ્ધ** ન૦ મૂઠીથી લડવું તે

મુસદ્દી વિ૦(૨)પું૦ જુઓ મુત્સદ્દી.૦**પણું** ન૦

મુસદ્દો પું૦ [अ. मुसव्वसदह; સર૦ हिं. मसविदा. मसौदा; म. मसुदा, मसोदा] ખરડો; કાચું લખાણ (૨) ઊંડા અર્થવાળી શૈલીનું લખાણ [-**ઘડવો**, **તૈયાર કરવો**]

મુસરીચી સ્ત્રી૦; ન૦ એક પંખી

મુસલ(-ળ) ન૦[सं.] મુશળ; સાંબેલું. ૦**સ્નાન** ન૦ જુઓ મુસળસ્નાન

મુસલમાન પું૦ [फा.] ઇસ્લામનો અનુયાયી. -**ની** વિ૦ તેનું કે તેને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ મુસલમાન સ્ત્રી

મુસલ્લો પું૦ [अ. मुसल्ला] નમાજ પઢવાની ચટાઈ (૨) [તુચ્છકારમાં; સર૦ म. मुसल्या; हिं.] મુસલમાન

મુસળ ન૦[सं. मुसल] મુશળ; સાંબેલું. ૦**ખંડી** પું૦ ચોખા (૨) ખાંડવું તે. ૦**ધાર** વિ૦ જુઓ મુશળધાર. ૦**સ્નાન** ન૦ જેવું તેવું નાહી લેવું તે. -**ળું** ન૦ મુસળ

મુસાફર પું૦ [अ. मुसाफिर] વટેમાર્ગુ. ૦**ખાનું** ન૦ પ્રવાસીઓને પડાવ નાખવાનું સ્થાન; ધર્મશાળા. -**રી** સ્ત્રી૦ પ્રવાસ; પર્યટન. -**રી બંગલો** પું૦ સવારીમાં ફરતા અમલદારો માટે રખાતો સરકારી બંગલો; ડાકબંગલો

મુસારા(-રો) પું૦ [अ. मुशाहिरह; સર૦ म. मुशारा] પગાર. -**રિયું** વિ૦ પગારદાર; ભાડૂતી

મુસાહિ(-હે)બ પું૦ [अ.] સાથે રહેનાર; સાથી

મુસીબત સ્ત્રી૦ [अ.] અડચણ; તકલીફ (૨) વિપત્તિ; સંકટ [-**આવવી**, **પડવી**]

મુસ્કાવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. स्मि ઉપરથી; हिं. मुसकाना; मुसकराना] મલકાવું; મંદહાસ્ય-સ્મિત કરવું (૨) રાચવું; રાજી થવું

મુસ્તકીન વિ૦ [अ. मुस्तकीम] મક્કમ; મજબૂત; મુસ્તાક

મુસ્તનદ વિ૦[अ.] આધારભૂત; માનવા લાયક

મુસ્તાક વિ૦ [अ. मुश्ताक] આતુર (૨) દૃઢ; મક્કમ. [-**રહેવું** = મક્કમ રહેવું.]

મુસ્લિમ વિ૦ [अ.] ઇસ્લામનું કે તેનું અનુયાયી (૨) પું૦ મુસલમાન

મુહતમિમ પું૦ [अ.] બંદોબસ્ત કરનાર; વ્યવસ્થાપક

મુહાજિર પું૦ [अ.] હિજરત કરનાર; બીજે દેશ જઈ રહેનાર

મુહૂર્ત ન૦ [सं.] બે ઘડી જેટલો સમય; ૪૮ મિનિટ (૨) કોઈ કામ શરૂ કરવાનો શુભ સમય; મુરત. [-**જોવું** = કાર્યસમારંભ માટેનો મંગળ સમય પંચાંગ વગેરેથી નક્કી કરવો. -**જવું**, **વીતવું**, -**જાળવવું**, **સાચવવું**.]

મુંજ ન૦ [सं.] દાભ જેવું એક ઘાસ (૨) [सं.] એક પ્રસિદ્ધ પ્રાચીન રાજા. ૦**બંધ** પું૦ મુંજનો કંદોરો (જનોઈ દેતી વખતે પહેરાવે છે). ૦**બંધન** ન૦જનોઈ દેવાનો વિધિ. -**જિયો**

પું૦ તરતમાં જનોઈ દીધેલો બ્રહ્મચારી. [**-કરવો** = જનોઈ દેવી. **-દોડાવવો, મનાવવો** = જનોઈ દેતી વખતે બટુકને અમુક અંતર સુધી દોડવા દઈ, તેને વાજતે ગાજતે ઘેર લાવવો; સમાવર્તન વિધિ કરવો. **-રાખવો** = જનોઈ ને સમાવર્તન વચ્ચે બટુકને જે વિધિએ રાખવામાં આવે છે તે કરવો.]

મુંડ ન૦ [सं.] માથું (૨) પું૦ સાધુ. **૦ક** પું૦ મૂંડેલા માથાવાળો સાધુ (૨) સ્ત્રી૦; ન૦ (સં.) એ નામનું ઉપનિષદ. **૦ન** ન૦ માથું મૂંડાવવું તે. **૦માળા** સ્ત્રી૦ માથાંની કે ખોપરીઓની માળા. **-ડી** વિ૦ બોડાવેલા માથાવાળું (૨) પું૦ હજામ (૩) સંન્યાસી. **-ડો** પું૦ મદારી જેવો ભિખારી

મુંબઈ સ્ત્રી૦; ન૦ (સં.) એ નામની નગરી. **૦ગરું** વિ૦ મુંબઈનું (૨) કલદાર (રૂપિયો)

મુંબ(-મા)ઈ સ્ત્રી૦ [अ. मूमियाइ? સર૦ म. मुंबई (इजिप्त-ममी ઉપરથી?)] કચ્ચર વાગેલા માટેની એક ઔષધિ

મૂઉં વિ૦ [प्रा. मुअ, मूअ (सं. मृत)] મૂએલું; મરેલું (૨) ક્રોધ કે વહાલમાં અપાતું વિશેષણ -ઉદ્ગાર. **-ઈ** વિ૦સ્ત્રી૦. **-એલું** વિ૦ મરેલું. **-આ** વિ૦પું૦. [**મૂઆ નહીં ને પાછા થયા, મૂઆ નહીં ને માંદા પડ્યા** = કાંઈ ખાસ ફેરક ન પડવો; ઠેરના ઠેર રહ્યા; એકનું એક જ. **મૂઆ પડ્યા છો** = માર્યા જશો (૨) [પ્રશ્નાર્થે] શક્તિ મારી ગઈ છે? મરી ગયા છો? **મૂઆ પહેલાં ઘોર, મૂઆ પહેલાં મોકાણ** = શરૂઆતનું ઠેકાણું નહિ ને અંતની તૈયારી કરવી. **મૂઈ માને ધાવવું** = નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરવો; અશક્ય આશા રાખવી. **મૂએલા માણસ પર બેસીને ખાય તેવું** = ઘણું ક્રૂર ને લાગણી વિનાનું. **મૂઓ વર ને બળી જાન** = બળી એ વાત! મારે શી પીડા?]

મૂક વિ૦ [सं.] મૂગું. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦, **૦ભાવ** પું૦ મૂંગાપણું. **૦વાચન** ન૦ મનમાં વાંચવું તે (૨) ચિઠ્ઠી કે પાટિયા પરની આજ્ઞા વાંચી બાળકે તે પ્રમાણે કરવું તે

મૂકવવું સ૦ક્રિ૦ ['મૂકવું' ઉપરથી] મૂકે એમ કરવું; મેલાવવું; છોડાવવું

મૂકવું સ૦ ક્રિ૦ [अप० मुक्क (सं. मुच्)] છોડવું; તજવું; મુક્ત કરવું (૨) [અમુક સ્થાને] નીમવું, સ્થાપવું કે ગોઠવવું; મેલવું (૩) પહેરવું; ઘાલવું (ટોપી, પાઘડી) (૪) રંધાવા -ચડવા માટે ચૂલા ઉપર મેલવું (ખીચડી, શાક, ભાત) (૫) [વ્યાજે કે ગીરો] રાખવા અથવા સાચવવા સોંપવું. ઉદા૦ તેને ત્યાં સો રૂપિયા મૂક્યા છે (૬) શીખવા મોકલવા માંડવું. ઉદા૦ શરાફની દુકાને-નિશાળે-મૂક્યો (૭) બાકી રાખવું, છોડવું. ઉદા૦ ચાર લીટી મૂકી દીધી (૮) -ને જુમ્મે નાખવું-રાખવું (૯) જોરથી-મોટે સાદે કાઢવું (પોક, રાડ ઇ૦) અન્ય ક્રિયા સાથે આવતાં તે ક્રિયાની પૂર્ણતા સૂચવે છે. ઉદા૦ ભગાડી મૂકવું. [**ઊંચું મૂકવું** = પૂરું કરવું (૨) રહેવા દેવું. **પાણી મૂકવું** = નીમ લેવો; સંકલ્પ કરવો (કરવાનો અથવા ન કરવાનો) (૨) ગરમ થવા પાણી ચૂલે મૂકવું. **વાત મૂકવી** = ચર્ચા કે ઉલ્લેખ છોડવાં (૨) વાત રજૂ કરવી. **મૂકી દેવું** = છોડી દેવું; જવા દેવું (૨) મૂકવાની ક્રિયા પૂરી કરવી. **મૂકી છાંડવું, રાખવું** = રાખી મૂકવું.]

મૂગડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. मुगडी (सं. मुकुट)] સ્ત્રીઓનું કાનનું એક ઘરેણું

મૂગડું વિ૦ મૂગું (કાંઈક તુચ્છકારમાં)

મૂગણી સ્ત્રી૦ ભાતની બનાવેલી પૂરી જેવી વાની

મૂગું વિ૦ [सं. मूक] બોલી ન શકે તેવું; અવાચક (૨) શાંત. [**મૂગો માર** = ગુપ્ત માર; કચ્ચર માર.]

મૂછ સ્ત્રી૦ [प्रा. मंसु (सं. श्मश्रु); સર૦ म. मुच्छी; हिं. मूँछ] ઉપલા હોઠ ઉપર ઊગતા વાળ. [**-આવવી, ઊગવી** = છોકરાના ઉપલા હોઠ ઉપર મૂછના વાળ ઊગવા (૨) છોકરાએ જુવાનીમાં આવવું. **-ઊંચી રહેવી** = ટેક આબરૂ સચવાવાં. **-ઊંચી રાખવી** = ટેક આબરૂ સાચવવાં; નીચાજોણું ન થાય તેવું વર્તન રાખવું. **-ના આંકડા વાળવા** = ફાંકડાપણું કે મર્દાઈ બતાવવા મૂછના બે છેડા ઊભા રહે તેમ આમળવા. **-નીચી થઈ જવી** = નીચાજોણું થવું; ટેક આબરૂ જવાં. **-નો આંકડો**

નમવા ન દેવો = ગર્વ રાખવો; મૂંછ ઊંચી ને ઊંચી રાખવી. **–નો દોરો દેખાવો** = જુઓ મૂછ આવવી. **–નો વાળ** = મરદને મૂછના વાળ જેવું પ્રિય હોય તે. **–પર તા (૦વ, ૦લ) દેવો** = મગરૂરીમાં મૂછના વાળ ઊંચા ચડાવવા. **–પર લીંબુ ઠરાવવાં, નચાવવાં, રાખવાં** = મૂછનો આંકડો નમવા ન દેવો. **–પર હાથ દેવો** = મૂછે હાથ દેવો. **–પહેલો આંડવો** = પુરુષનું નાની ઉંમરમાં કન્યાના બાપ થવું. **–ફૂટવી** = મૂછના વાળ ઊગવા. **–મરડવી** = મૂછના આંકડા વાળવા. **–માં હસવું** = મોં મલકાવવું; સ્મિત કરવું. **મૂછે હાથ દેવો, ફેરવવો** = ફાંકડાઈ કે મર્દાઈ દેખાડવા મૂછના વાળ પર આંગળીઓ ફેરવવી.] [વગરનું; જડ

મૂજી વિ૦ [अ.] કંજૂસ (૨) અક્કલ કે હોંસ

મૂઠ સ્ત્રી૦ [सं. मुष्टि; प्रा. मुट्ठि; સર૦ हिं., म.] મૂઠી (૨) જ્યાંથી તરવાર વગેરે પકડાય છે તે હાથો (૩) પીડા કરવાનો કે મારી નાખવાનો એક તાંત્રિક પ્રયોગ (૪) [સર૦ म. मुंड = ત્રણ (तेलुगु मुड्डू)] ગિલ્લીદંડાની રમતમાં એક દાવ. [**–ઉતારવી** = મારણ મંત્રનું નિવારણ કરવું. **–ઉપર હાથ મૂકવો** = તરવાર ખેંચવાની તૈયારી કરવી. **–મારવી** = મારણ મંત્રનો પ્રયોગ કરવો; મંત્રપ્રયોગ અજમાવવો. **–મોઅરો લઈને મંડવું** = કેડે પડવું; ખંતથી પીછો પકડવો. **–વારવી** = મૂઠ ઉતારવી.] **–ઠિયું** ન૦ કણકને મૂઠી વડે વાળી બનાવેલી એક વાની

મૂઠી સ્ત્રી૦ જુઓ મુઠ્ઠી (**–ઉઘાડવી, ખોલવી, બંધ કરવી, વાળવી**). [**–ભરવી** = મૂઠીમાં માય તેટલું લેવું. **(પાણીમાં) મૂઠીઓ ભરાવવી** = નિષ્ફળ પ્રયત્ન કે માથાકૂટ કરાવવાં; જેમાંથી કાંઈ ન નીપજે એવી મહેનત કે કામમાં જોડવું. **–વાળવી** = કંજૂસાઈ કરવી (૨) છાનો સંગ્રહ કરવો (૩) છાનું રાખવું. **–વાળીને** (નાસવું, દોડવું) = બનતા બધા જોશથી, ઉતાવળે, પાછું જોયા વિના દોડવું. **બાંધી મૂઠી** = જેનો ભેદ બહાર ન પડી ગયો હોય એવું જે તે; મોઘમ રાખેલું (૨) જળવાઈ રહેલો વકર – પ્રતિષ્ઠા.] **–ઠો** પું૦ મોટી મૂઠી. [**–ભરવો** = મૂઠામાં માય તેટલું લેવું.]

મૂડકું ન૦ [सं. मुंड] માથું. **–કાવેરો** પું૦ માથા દીઠ લેવાનો વેરો

મૂડી સ્ત્રી૦ [प्रा. मूलिय (सं. मौलिक)] પૂંજી; ધન (૨) વેપાર ઉદ્યોગમાં રોકાતી થાપણ–દ્રવ્ય. [**–મંતરવી** = છેતરીને કાઢી લેવું. **–હાથમાં હોવી** = દાવ કે કબજામાં હોવું.] **૦દાર** વિ૦ (૨) પું૦ મૂડીવાળો; પૈસાદાર. **૦વાદ** પું૦, **૦શાહી** સ્ત્રી૦ મૂડીદારોની સત્તા; 'કૅપિટૅલિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ મૂડીવાદને લગતું કે તેમાં માનતું

મૂડી સ્ત્રી૦ [प्रा. मुह (सं. मुख) + ડી; કે सं. मुंड = માથું] મોં અથવા માથાનો ભાગ. [**–નીચી કરવી** = ટેક આબરૂ જતાં કરવાં. **–નીચી થવી** = ટેક આબરૂ જવાં. **નીચી મૂડીએ** = માન–શરમ ગળી જઈને. **મૂડીમોચન કરવું** = નીચું જોવરાવવું; માનભંગ કરવું.]

મૂડો પું૦ [दे. मूड] સો મણનું વજન (૨) [सं. मुंड; म. मुंडा] ઘાણીનું ભારવાળું ગોળ ખાનું (૩) [સર૦ हिं. मोढा, मोंढा] સરકટ કે નેતરની એક જાતની ગોળ ખુરસી કે માંચી જેવું આસન

મૂઢ વિ૦ [सं.] મૂર્ખ; ઠોઠ (૨) સ્તબ્ધ; નિશ્ચેષ્ટ (૩) મોહવશ; વિવેકરહિત; મોહમાં પડેલું. **૦ગર્ભ** પું૦ બગડેલો ગર્ભ, જેથી ગર્ભસ્રાવ થાય કે પ્રસવમાં વિઘ્ન આવે. **૦ગ્રાહ** પું૦ મૂઢતામાં પકડી રાખેલી માન્યતા. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦મતિ** વિ૦ બેવકૂફ; મૂર્ખ. **–ઢાગ્રહ** પું૦ [+ आग्रह] મૂઢતાભેર રખાતો આગ્રહ; મૂઢગ્રાહ; 'ડૉગ્મૅટિઝમ'. **–ઢાત્મા** પું૦ મૂઢ પુરુષ

મતર ન૦ [જુઓ મૂત્ર] પેશાબ. [**–કરવું** = (ઢોરે) પેશાબ કરવો.] **૦ગદો** પું૦ મૂતરના ભેજની ગંદકી. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ પેશાબ કરવો. [**મૂતરી પડવું** = બી જવું–ગભરાઈ જવું.] **–રાવું** અ૦ક્રિ૦ 'મૂતરવું'નું ભાવે

મૂત્ર ન૦ [सं.] મૂતર; પેશાબ. **૦કૃચ્છ્ર** ન૦ પીડા સાથે પેશાબ થવાનો રોગ. **૦પરીક્ષા** સ્ત્રી૦

મૂત્રની પરીક્ષા. **૦પિંડ** પું૦ શુદ્ધ લોહી તથા મૂત્રને જુદાં પાડનાર અવયવ; 'કિડની'. **૦રોગ** પું૦ પેશાબનો રોગ. **૦લ, ૦વર્ધક** વિ૦ વધારે મૂત્ર કરાવે તેવું. **-ત્રાશય** પું૦; ન૦ [+ आशय] મૂત્રને એકઠું થવા માટેનું અવયવ; ફુક્કો; 'બ્લેડર'. **-ત્રોત્સર્ગ** પું૦ [+ उत्सर्ग] પેશાબ કરવો તે

મૂદઈ ન૦ [જુઓ મદઈ] શત્રુ; પ્રતિપક્ષી

મૂનિયું ન૦ જુઓ મોનિયું

મૂમતી સ્ત્રી૦ [प्रा. मुहपत्ती (सं. मुखपत्री)] જૈન યતિઓ મોં ઉપર બાંધે છે તે લૂગડાનો કકડો

મૂરકી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. मुरकी] સ્વરોને જલદી જલદી ગાતાં ઊપજતો એક અલંકાર (સંગીત)

મૂરખ વિ૦ (૨) પું૦ મૂર્ખ. [**-સાથે શીંગડાં** = મૂર્ખતાની બાહ્ય નિશાની (ન હોય એવા અર્થમાં).] **-ખાઈ(-મી)** સ્ત્રી૦ મૂર્ખાઈ. **-ખું** વિ૦ મૂરખ

મૂરછી સ્ત્રી૦ [જુઓ મૂર્ચ્છા] બેહોશી (૨)એક રોગ; 'કોલેરા'

મૂરઝાવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. मुरझाना (सं. मूर्च्छन)] કરમાવું; ચીમળાવું

મૂરત સ્ત્રી૦ [सं. मूर्ति; સર૦ हिं.] મૂર્તિ (પ.)

મૂરમ પું૦ [સર૦ म. मुरूम] રડથડમાં વપરાતાં રોડાં કે પથ્થરના ટુકડા

મૂર્ખ વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] અભણ; બેવકૂફ; અક્કલહીન. **૦તા, -ર્ખાઈ** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦

મૂર્ચ્છ(-ર્છ)ક વિ૦ [सं.] મૂર્ચ્છા પમાડનાર

મૂર્ચ્છ(-ર્છ)ના સ્ત્રી૦ [सं.] મૂર્ચ્છા (૨) સાત સ્વરોનો ક્રમસર આરોહઅવરોહ-થાટ (૩) રાગપ્રતિપાદક-વાદી સ્વરને તેની જોડેના સ્વર સુધી લઈ જવો તે; તેને કંપાવવો તે (સંગીત)

મૂર્ચ્છા(-ર્છા) સ્ત્રી૦[सं.] બેશુદ્ધિ (**-આવવી, વળવી**). **૦ઈ** સ્ત્રી૦ બડાઈ; મૂર્છામાં આવી છાંટવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ મૂર્ચ્છામાં પડવું. **-ર્ચ્છા(-ર્છા)ગત, -ર્ચ્છિ(-ર્છિ)ત** વિ૦ મૂર્ચ્છા પામેલું

મૂર્ત વિ૦[सं.] મૂર્તિમાન; સાકાર. **૦ત્વ** ન૦

મૂર્તિ(-ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રતિમા; આકૃતિ (દેવ-દેવીની) (૨) સાધુ (વ્યક્તિ). **૦કાર** પું૦ ઘડનાર; શિલ્પી. **૦પૂજક** વિ૦ મૂર્તિને પૂજનાર. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ મૂર્તિની પૂજા. **૦ભંજક** વિ૦ મૂર્તિને ભાંગનાર. **૦મતી** વિ૦ સ્ત્રી૦, **૦મંત, ૦માન** વિ૦ શરીરવાળું; સાક્ષાત્ મૂર્ત. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ મૂર્તિઓ બનાવવાનું શાસ્ત્ર; શિલ્પ

મૂર્ધન્ય વિ૦[सं.] મૂર્ધસ્થાનથી ઉચ્ચારાતું (૨) માથાને લગતું (૩) [લા.] મુખ્ય (૪) પું૦ મૂર્ધસ્થાની વર્ણ. **૦તર** વિ૦ વધારે મૂર્ધન્ય

મૂર્ધસ્થાન ન૦ [सं.] તાળવાની વચ્ચેનો ભાગ. **-ની** વિ૦ મૂર્ધસ્થાનનું.

મૂર્ધા પું૦ [सं.] માથું (૨) દાંતના મૂળ અને તાળવાની વચ્ચેનો ભાગ (વ્યા.)

મૂલ(-લ્ય) ન૦[सं. मूल्य; સર૦ म., हिं. मोल] કિંમત. [**-બેસવું** = કિંમત પડવી; ભાવ-દામ આપવાનું હોવું.]

મૂલ(-ળ) ન૦ [सं.] વનસ્પતિની જડ (૨) પાયો; મંડાણ (૩) નદીનું ઉત્પત્તિસ્થાન (૪) [લા.] મૂળ કારણ (૫) ૧૯મું નક્ષત્ર (૬) 'રૂટ' (મૂલવિધિમાં) [ગ.]. **-લક** વિ૦[सं.] (બહુવ્રીહિ સમાસને અંતે) મૂળવાળું. ઉદા૦ દંતકથામૂલક. **-લકારણ** ન૦ મુખ્ય કારણ. **-લકેન્દ્ર** ન૦ 'રૅડિકલ સેન્ટર' (ગ.). **-લકોણ** પું૦ કાટખૂણો (ગ.). **૦ગત** વિ૦ મૂળમાં રહેલું. **૦ગું** વિ૦ (૨) અ૦ જુઓ મૂળગું. **૦ગ્રંથ** પું૦ અસલ ગ્રંથ (જેનાં ભાષાંતર, ટીકા વગેરે થયાં હોય). **૦ચિહ્ન** ન૦ (√) આવું સંખ્યાનું મૂળ સૂચવતું ચિહ્ન; 'રૅડિકલ સાઈન' (ગ.) **-લજ** વિ૦ મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મેલું. **૦તત્ત્વ** ન૦ પાંચ મહાભૂતોમાંનું એક (૨) કોઈ ચીજનું મૂળ-પ્રાથમિક ઘટક તત્ત્વ (૩) ન૦ વ૦ બ૦ શાસ્ત્ર કે કળાના પ્રાથમિક સિદ્ધાંતો. **૦તાલ** પું૦ ત્રિતાલ. **-લદ** વિ૦ જેનું મૂળ બરાબર નીકળે એવી (રકમ); 'રૅશનલ' (ગ.). **૦પુરુષ** પું૦ વંશનો આદિપુરુષ (૨) કુટુંબનો મુખ્ય માણસ. **૦પ્રકૃતિ** સ્ત્રી૦ પ્રકૃતિ; જગતનું આદિ કારણ (સાંખ્ય). **૦પ્રત** સ્ત્રી૦ છાપવાનું મૂળ લખાણ; 'પ્રેસકૉપી'. **૦ભૂત** વિ૦ મૂળરૂપ; મૂળનું. **-લવિધિ** પું૦ 'ઇવોલ્યુશન' [ગ.]. (૨) મૂળ નક્ષત્રમાં જન્મેલા બાળક તથા તેના માબાપ ઉપર કરવામાં આવતો વિધિ

મૂલદાર વિ૦ [મૂલ્ય + દાર] મૂલ્યવાન; કીમતી

મૂલપડી વિ૦ પંદર (વેપારી સંકેત)

મૂલવવું સ૦ક્રિ૦ ['મૂલ્ય' ઉપરથી] મૂલ્ય નક્કી કરવું (૨) ખરીદવું (૩) આંકવું; કદર કરવી. **મૂલવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

મૂલાક્ષ પું૦ [સં.] 'રેડિકલ ઍક્સિસ' (ગ.)

મૂલા(-ળા)ક્ષર પું૦ [સં.] જુઓ મૂળાક્ષર

મૂલાજ્ઞાન ન૦[સં.] મળ-દેહના કારણરૂપ અજ્ઞાન

મૂલા(-ળા)ધાર પું૦[સં.] મૂળ આધાર(૨)ન૦ ગુદા ને ઉપસ્થની વચમાં આવેલું ચક્ર

મૂલ્ય ન૦[સં.]મૂલ; કિંમત. ૦વાન વિ૦ કીમતી

મૂષક, મૂષિક પું૦ [સં.] ઉંદર. **મૂષિકા** સ્ત્રી૦ ઉંદરડી

મૂસ સ્ત્રી૦ [સં. मुषा, मुषी; प्रा. मूसा; સર૦ म.; हिं. मूषी] ધાતુ ગાળવાની કુલડી (૨) બીબું

મૂસળી સ્ત્રી૦ [સં. मुसल?, સર૦ म. मुसळी; हिं. मूसली] ઔષધિ-વસાણાના કામનું એક મૂળ (૨) પરાઈ

મૂસા પું૦ [अ.] (સં.) યહૂદી ધર્મનો પ્રવર્તક. [**મૂસાભાઈ ને વા પાણી** = પોતાને ભાગ કશું ખરચ નહીં કે કશી મિલકત નહીં.]

મૂળ વિ૦ [જુઓ મૂલ] અસલ; પહેલાંનું; મૂળભૂત (૨) ન૦ જુઓ મૂલ [સં.] [**-ઊખડી જવાં** = (વૃક્ષ) નિર્મૂળ થવું (૨) અસર કે અવશેષ ન રહે તેમ ખતમ થવું. **-ઊંડાં હોવાં** = મૂળ મજબૂત હોવાં (૨) મૂળ કારણ લાંબી મુદતનાં કે કળી ન શકાય તેવાં ગહન હોવાં (૩) પારખી ન શકાય તેવું યુક્તિબાજ કે ગૂઢ હોવું. **-કાપવું** = જડ કાઢવી; સમૂળો નાશ કરવો. **-ઘાલવું, નાખવું** = મૂળ ફૂટવાં અને જમીનમાં ચોંટવાં(૨)કાયમ થવું; અચળ થવું. **મૂળમાં, મૂળે** = પહેલું, અસલ (૨) મંડાણમાં, શરૂઆતમાં. **-શોધવું** = ઉત્પત્તિસ્થાન કે આદિકારણ શોધવું.] **૦કારણ, ૦ગત** જુઓ 'મૂલ'માં. **૦ગું** વિ૦ (૨) અ૦ મૂળ; અસલ (૩) તમામ; બધું. **૦ગેથું** અ૦+મૂળથી. **૦ગ્રંથ, ૦તત્ત્વ, ૦તાલ, ૦પુરુષ, ૦પ્રકૃતિ, ૦પ્રત, ૦ભૂત** જુઓ 'મૂલ'માં. **-ળાક્ષર** પું૦ [+અક્ષર] વર્ણમાળાના મૂળ અક્ષરો. **-ળાડિયું, -ળાડું** ન૦ મૂળ. **-ળાધાર** જુઓ મૂલાધાર. **-ળિયું** ન૦ મૂળ; જડ. **-ળી** સ્ત્રી૦ મૂળના ઝીણા ઝીણા ફણગા (૨) [પ.] મૂળ. [**-સૂંઘાડવી** = જડીબુટ્ટી સૂંઘાડવી; જાદુ કરવું (૨) વશ કરવું; ભમાવીને પોતા તરફી કરવું.] **-ળીદંડા** પું૦બ૦વ૦ ગિલ્લીદંડાની રમત. **-ળો** પું૦ શાકમાં વપરાતું એક મૂળ. [**મૂળાના ચોરને મુશકાનો માર** = ગુનાના પ્રમાણમાં વધારે-પડતી સજા. **મૂળાના પતીકા જેવા** = નગદ; કલદાર (રૂપિયા). **મૂળાનાં પાણી હોવું** = દમ-શૌર્ય કે જુસ્સા વિનાનું હોવું. **મૂળામાં મીઠું ને કેળામાં ખાંડ** = દરેક વસ્તુ પોતપોતાને સ્થાને શોભે. **ધોયેલા મૂળા જેવું** = ફારૂંકટ-જેવું હતું તેવું (ખાલી કે સિદ્ધિ વિનાનું) (૨) શરમથી ફીકું પડી ગયેલું.]

મૂંગાસાડી સ્ત્રી૦ જુઓ મુગાસાડી

મૂંગું વિ૦ જુઓ મૂગું

મૂંજી વિ૦ જુઓ મૂજી

મૂંઝડો પું૦ [સર૦ म. मुंजी] મોઢે કાળા અને શરીરે ધોળા વાળવાળો વાછડો

મૂંઝવણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [જુઓ મુઝાવું] અકળામણ; ગભરામણ; વ્યગ્રતા; ઉચાટ. **-વું** સ૦ક્રિ૦ મૂંઝવણ કરવી; મૂંઝાવવું

મૂંઝારી, -રો જુઓ 'મુઝારી'માં

મૂંઝાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ મુઝાવું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

મૂંડકા(-કી) સ્ત્રી૦ ['મૂંડવું' ઉપરથી]બોડી સ્ત્રી

મૂંડકી સ્ત્રી૦ [સં. मुंडकं] (કા.) ઘોડા કે ઊંટના પલાણના કાઠાના આગલા ભાગનું માથું (૨) જુઓ મૂંડકા

મૂંડણ ન૦ જુઓ મુંડન

મૂંડવું સ૦ક્રિ૦ [સં. मुंड्] મુંડન કરવું; બોડવું (૨) [લા.] છેતરવું; ધૂતવું (૩) ચેલો બનાવવો. **મૂંડામણ** ન૦મૂંડવાનું મહેનતાણું. **મૂંડાવવું** સ૦ક્રિ૦(પ્રેરક). **મૂંડાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ).

મૂંડિયો પું૦ મુંડી; સંન્યાસી

મૂંડી સ્ત્રી૦ ['મૂંડવું' ઉપરથી] મૂંડકી; બોડી સ્ત્રી (૨) [સં. मुंड ઉપરથી] માથું; જણ. [**-હલાવવી** = ના કહેવું. **નીચી મૂંડીએ**

=નીચું મોં કરીને(૨)શરમાઈને.] --ડું વિ૦ ['મૂંડવું' ઉપરથી] બોડાવેલું. **-ડો** પું૦ બોડું માથું (૨) બોડા માથાવાળો માણસ; મૂંડિયો

મૂંદર પું૦ (કા.) ભેંસના આગલા બે પગ વચ્ચે લબડતો ભાગ

મૃગ પું૦ [સં.] પશુ (૨) હરણ(૩) ન૦ મૃગશીર્ષ; પાંચમું નક્ષત્ર. **૦ચર્મ** ન૦ હરણનું ચામડું. **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ મૃગની પેઠે નિષ્પાપ જીવન ગાળવું તે (ભક્ત માટે). **૦જલ(-ળ)** ન૦ રેતાળ જમીન ઉપર સૂર્યનાં કિરણ પડવાથી દૂરથી દેખાતો પાણી જેવો આભાસ. **૦તૃષ્ણા** સ્ત્રી૦ મૃગજળ. **૦નયની** વિ૦ સ્ત્રી૦ મૃગ જેવાં નયનોવાળી. **૦નાભિ** સ્ત્રી૦ કસ્તૂરી. **૦પતિ** પું૦ સિંહ. **૦મદ** પું૦ કસ્તૂરી. **૦યા** સ્ત્રી૦ શિકાર. **૦રાજ** પું૦ મૃગપતિ; સિંહ. **૦લાંછન** પું૦ (સં.) ચંદ્ર (૨) મૃગનું ચિહ્ન. **૦લિયું** ન૦ (પ.) નાનું મૃગ (૨) હરણનું બચ્ચું. **૦લી** સ્ત્રી૦ હરણી. **૦લું** ન૦ હરણું. **૦લો** પું૦ હરણ. **૦લોચના(-ની)** વિ૦ સ્ત્રી૦ જુઓ મૃગનયની. **૦શિર, ૦શીર્ષ** ન૦ જુઓ મૃગ ૩. **-ગાજિન** ન૦ (+ अजिन) મૃગચર્મ. **-ગાનેણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ + મૃગનયની. **-ગાંક** પું૦ (+ अंक) (સં.) ચંદ્ર. **-ગી** સ્ત્રી૦ હરણી. **-ગેંદ્ર** પું૦ (+ इंद्र) સિંહ

મૃણાલ પું૦; ન૦ [સં.] કમળનો તંતુ. **-લિની, -લી** સ્ત્રી૦ કમળનો છોડ

મૃણ્મ(-ન્મ)ય વિ૦ [સં.] માટીનું

મૃત વિ૦ [સં.] મરણ પામેલું (૨) ન૦ મૃત્યુ; મરણ. **૦ક** વિ૦ મરનાર સંબંધી (૨) ન૦ શબ (૩) મરણનું સૂતક. **૦કસેજા** સ્ત્રી૦ + તેરમાને દિવસે અપાતું ખાટલા પથારી ઇ૦નું દાન; સજ્જા. **૦પ્રાય** વિ૦ મરવાની અણી ઉપર આવેલું; લગભગ મૃત. **૦સંજીવની** વિ૦ સ્ત્રી૦ મૂએલાંને જીવતાં કરનારી (૨) સ્ત્રી૦ તેવી વિદ્યા

મૃત્તિકા સ્ત્રી૦ [સં.] માટી

મૃત્યુ ન૦ [સં.] મરણ. **૦દંડ** પું૦ મોતની શિક્ષા; દેહદંડ. **૦પત્ર** ન૦ વસિયતનામું. **૦મય** વિ૦ મૃત્યુથી ભરપૂર. **૦લેખ** પું૦ વસિયતનામું. **૦લોક** પું૦ પૃથ્વી. **૦વેરો** = મરનારની મિલકત વારસદારને મળે તે ઉપર લેવાતો વેરો. **૦શય્યા** સ્ત્રી૦ મરણપથારી. **-ત્યુંજય** વિ૦ મૃત્યુને જીતનારું; અમર(૨)પું૦(સં.) મહાદેવ

મૃદંગ ન૦ [સં.] બંને બાજુ વગાડાય તેવું તબલા જેવું એક વાદ્ય

મૃદુ વિ૦ [સં.] કોમળ; સુંવાળું (૨) મધુર (૩) વિ૦સ્ત્રી૦ શ્રુતિના પાંચ પ્રકારોમાંનો એક. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦લ** વિ૦ મૃદુ

મૃધ ન૦ [સં.] યુદ્ધ

મૃન્મય વિ૦ [જુઓ મૃણ્મય] માટીનું બનાવેલું

મૃષા અ૦ [સં.] ખોટી રીતે (૨) નકામું; વ્યર્થ. **૦વાદ** પું૦ જૂઠું; અસત્ય. **૦વાદી** પું૦ જૂઠું બોલનાર

મે પું૦ [ઇં.] ઈસ્વી સનનો પાંચમો મહિનો

મેકર ન૦ (કા.) કસબી શેલું (૨) પું૦ [ઇં.] બનાવનાર. ઉદા૦ સારા મેકરનો માલ

મેક્ષણ ન૦ [સં.] લાંબો ચાટવો

મેખ સ્ત્રી૦ + મેષ રાશિ

મેખ સ્ત્રી૦ [फा.] ખીલી (૨) ફાચર. [**-મારવી** = ખીલી મારવા (૨) ફાંસ મારવી; અડચણ ઊભી કરવી (૩) અટળ કરવું; ફેરફાર ન થઈ શકે તેવું કરવું. [**સોનાની થાળીમાં લોઢાની મેખ** = ન છાજે તેવું, અઘટિત કલંક.] **૦ચું** ન૦, **૦દીવી** સ્ત્રી૦ બે બાજુએ ચાડાંવાળી ભોંયમાં દાટવાની દીવી

મેખલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [સં.] કંદોરો; કટીમેખલા (ખાસ કરીને સ્ત્રીની)(૨) ફરતી વર્તુલાકાર રેખા કે મર્યાદા. **-ળ** ન૦['મેખલા' ઉપરથી] કંદોરો (૨) [સં. मुसल? કે મેખ ઉપરથી?] લડાઈનું એક હથિયાર (સરખાવો હળમેખળ)

મેખા સ્ત્રી૦ + જુઓ મેખલા (૨)

મેખિયું વિ૦ અફીણી (૨) ન૦ અફીણ.

મેખી વિ૦(૨) પું૦ અફીણી. **-ખું** ન૦ અફીણ

મેગની સ્ત્રી૦ [हिं. मैंगनी] ઘેટાંની લીંડીઓ

મેગળ પું૦ [प्रा. मयगल(सं. मदकल)] હાથી

મેઘ પું૦ [સં.] વરસાદ (૨) વાદળ(૩)એક રાગ (૪) એક છંદ. **૦ગર્જના** સ્ત્રી૦ વાદળાનો ગડગડાટ. **૦ચાપ, ૦ધનુ(૦ષ,૦ષ્ય)**ન૦ ઈંદ્રધનુષ.

૦નાદ પું૦ મેઘગર્જના (૨) [સં.] રાવણનો પુત્ર ઇન્દ્રજિત. **૦મલાર** પું૦ એક રાગ. **૦રવો** પું૦ આંબા વગેરેના મોરમાંથી ઝીણી મધુની છાંટ વરસે છે તે (૨) ઝીણું ઝાકળ જેવું પડતું વાદળ (?). **૦રાજા** પું૦ ઇંદ્ર (૨) વરસાદ **૦લ(-લી)** વિ૦સ્ત્રી૦ વાદળવાળી. **-ઘાડંબર** પું૦; ન૦ [+आडंबर] ઘોરંભો; વાદળાંની જમાવટ (૨) ગર્જના; ગડગડાટ(૩)છત્રીવાળી અંબાડી. **-ઘાધિપ** પું૦ [+अधिप] પુષ્કરાવર્તક વગેરે મેઘના અધિપતિઓમાંનો એક

મેચકું ન૦ [સર૦ म. मेचकू, मेखसूं ('મેખ' ઉપરથી)] નાનું પૂતળા જેવું છોકરું (તિરસ્કારમાં) (૨) જુઓ મેખચું

મેજ સ્ત્રી૦; ન૦ [फा.] ટેબલ. **૦બાન** પું૦, **૦બાની** સ્ત્રી૦ જુઓ મિજબાન, -ની

મેજર પું૦ [સર૦ हिं. महझरनामा; म. मेज(झ)र; (अ. महजर = કાજીના ફેંસલાનો કાગળ)] ઘણી સહીઓવાળી અરજી (૨) પુરાવો (૩) [इं.] ફોજનો એક અમલદાર. **૦નામું** ન૦ મેજર (૧) જુઓ

મૅજિસ્ટ્રેટ પું૦ [इं.] ન્યાયાધીશ

મેટવું સ૦ક્રિ૦ [हिं. मेटना; સર૦ મીટવું પણ] + મટાડવું; નાબૂદ કરવું [-કી સ્ત્રી૦ દેડકી

મેડક પું૦ [सं. मंडुक; સર૦ हिं.]મેંડક; દેડકો.

મૅટ્રિક વિ૦ [इं.] મહાવિદ્યાલયમાં દાખલ થવા જેટલું ભણેલ; વિનીત (૨) ન૦; સ્ત્રી૦ તે કક્ષાનું ભણતર.

મૅટ્રિક સિસ્ટમ સ્ત્રી૦[इं.] વિવિધ પરિમાણોનાં દશાંશ માપનાં કોષ્ટકની પદ્ધતિ

મેડી સ્ત્રી૦ [दे. मेडय; સર૦ म. माडी; मेडिया] નાનો માળ. **-ડો** પું૦ માળ

મેઢ પું૦ લાકડામાં પડતો એક જીવ (૨) [दे. मेढक = દંડો, દાંડો, ખીલો] ખળાની વચ્ચે રોપેલી થાંભલી (ઈડર) (૩)[સર૦ दे. मेढ = વણિક - વેપારીને મદદ કરનાર] એક અટક

મેઢી, ૦આવળ (મે) સ્ત્રી૦ જુઓ મીઢી

મેતે (મે) અ૦ [प्रा. मेत्त (सं मात्र) = નર્યા, એકલા ?] મેળે; જાતે (પ) [એક અથાણું

મેથંબો પું૦ [મેથી + આંબો ?] (સુ.) કેરીનું

મેથિયા પું૦બ૦વ૦ ['મેથી' ઉપરથી] ડાંગરમાં મેથી જેવા એક જાતના દાણા હોય છે તે

મેથિયું ન૦ ['મેથી' ઉપરથી] મેથીનો મસાલો ભરી બનાવેલું અથાણું (૨) વિ૦ મેથી ભરેલું

મેથી સ્ત્રી૦ [सं.] એક બી કે તેની ભાજી. [-ના = મેથીના લાડુ (૨) [લા.] મિષ્ટાન્ન; ભારે મોટો લાભ. (ઉદા૦ મેથીના કરી મૂક્યા છે, મેથીના ખાલી મૂક્યા છે.)] **૦પાક** પું૦ મેથીના લાડુ (૨) [લા.] માર. [**-આપવો, જમાડવો** = માર મારવો.]

મેદ પું૦ [सं.] ચરબી. **૦ચ્છેદ** પું૦ મેદ ઊતરવો તે. **૦સ્વી** વિ૦ ચરબીવાળું (૨) મજબૂત; જાડું [જમાવ; ટોળું

મેદની સ્ત્રી૦ [જુઓ મેદિની] દુનિયા(૨)ભીડ;

મેદાન (મે) ન૦ [फा.] ખુલ્લી સપાટ જમીન. [**-કરવું** = મેદાન જેવું કરવું; પાધર કરવું; જમીનદોસ્ત કરવું. **મેદાને પડવું, મેદાનમાં આવવું (-ઊતરવું)** = જાહેરમાં આવવું; બહાર પડવું(૨)લડવાની બાથ ભીડવી.] **-ની** વિ૦ મેદાનમાં રમાતી કે રમાય એવી (રમત)

મેદિની સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી; દુનિયા

મેદી (મેં) સ્ત્રી૦ [सं. मेंधी; સર૦ म मेंदी; हिं. महँदी]એક વનસ્પતિ; મેંદી. [**-ચોપડવી, મૂકવી** = હાથે પગે (રંગવા માટે) મેંદીની લૂગદી મૂકવી (૨) [લા.] કાંઈ કામ ન કરતાં હાથ પગ ઝાલીને બેસી રહેવું.]

મેદુર વિ૦ [सं.] મેદવાળું; ભરાવદાર; ભરચક

મેદો (મેં) પું૦ [फा; સર૦ हिं., म. मैदा]ધોયેલા ઘઉંનો બારીક લોટ; મેંદો. [**-કાઢવો, દળવો** = કાળજી ને મહેનત લેવી પડે એવા કામમાં રોકાવું.]

મેધ પું૦ [सं.] યજ્ઞ (૨) બલિ; ભોગ

મેધા સ્ત્રી૦[सं.] બુદ્ધિ (૨) યાદશક્તિ. **૦વિની** વિ૦ સ્ત્રી૦, **૦વી** વિ૦ બુદ્ધિમાન; પંડિત

મેધ્ય વિ૦ [सं.] યજ્ઞનું; યજ્ઞમાં હોમવાનું (૨) પવિત્ર (૩) પું૦ બકરો

મેના (મે) સ્ત્રી૦ [सं. मदना; दे. मयणा; म., हिं. मैना] એક પક્ષી; સારિકા [સંચાલક

મૅનેજર પું૦ [इं.] વહીવટ કરનાર; વ્યવસ્થાપક;

મેનો (મે) પું૦ જુઓ મ્યાનો

મેન્ડેટ પું૦ [ઇં.] હકૂમત ચલાવવાના કે અમુક કાર્ય કરવાના અધિકારની સોંપણ

મેમણ (મે) પું૦ [अ. मोमिन?] એક મુસલમાન જાતનો માણસ

મેમનો પું૦ નાકનું એક ઘરેણું

મેમોરિયલ ન૦[ઇં.] યાદગીરી માટેનું તે માટે ઊભું કરેલું બાવલું વગેરે; સ્મારક (૩) સરકારને કારણો વગેરે સાથે કરેલી અરજી

મેમ્બર પું૦ [ઇં.] સભાસદ; સભ્ય

મેયર પું૦ [ઇં.] મોટા નગરની ખાસ અલગ કાયદાથી રચાતી (કૉર્પોરેશન) સુધરાઈનો પ્રમુખ

મેર પું૦ [सं. मेरु; સર૦ हिं., म. मेरु]માળાનો શરૂઆતનો મોટો મણકો(૨) શિરોમણિ; મુગટ (૩) જેના ઉપર ચલમ રહે છે તે હુક્કાનો ડોયો (૪) [સં.] (પ.) મેરુ પર્વત (૫) તાંબાનું એક મોટું વાસણ (૬) [?] એક જીવડું (૭) સોરઠમાં વસતી એક જાતિ

મેર સ્ત્રી૦ બાજુ; દિશા (૨)(મે)['મરવું ઉપરથી] (ચ.) મર!

મેરમેરા(-રૈ)યું ન૦['મેરુ' ઉપરથી] દિવાળીમાં છોકરાં ઊંબાડિયા જેવો, હાથમાં ઝાલવાના ડોયાવાળો દીવો કરે છે તે

મેરાઈ પું૦ દરજી

મેરા(-રિ,-રૈ)યું ન૦ જુઓ મેરમેરાયું

મેરી સ્ત્રી૦[हिं. मेहरी; સર૦ दे. मेहरी =ગાનારી સ્ત્રી] નારી; સ્ત્રી

મેરુ પું૦[सं.] (સં.) એક પર્વત (સોનાનો), જેને આધારે પૃથ્વી રહે છે તથા ગ્રહો વગેરે જેની આસપાસ ફરે છે એમ મનાય છે (૨) મિત્ર; સોબતી (૩) તાંબાનું એક મોટું વાસણ (૪) હુક્કાનો મેર (૫) માળાનો મેર. **૦દંડ** પું૦ કરોડ

મેરૈયું ન૦ જુઓ મેરાયું

મેલ(-ળ) પું૦[सं.]મિલન; મેળાપ (૨)[સર૦ म.] જુઓ ઘાટ (સંગીત)

મેલ પું૦; સ્ત્રી૦ [ઇં.]. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ ડાકગાડી; ટપાલ લઈને જતી ઝડપી ટ્રેન

મેલ (મે) પું૦ ['મેલું' ઉપરથી] કચરો; ગંદકી; મેલું તે. [**-કાઢવો**=શુદ્ધ કરવું. **-કાપવો** =મેલ દૂર કરવો-ઉખેડી નાખવો. **-મૂકવો** (અંતરનો, મનનો) કપટ ન રાખવું (કપટ રાખ્યા વિના ખુલ્લું કહેવું).] **૦ખાઉ** વિ૦ મેલ ઢાંકી શકે એવી જાતનું. **૦ડી** સ્ત્રી૦ ચંડાળ ભૂતડી (૨) એક દેવી. [**-મૂકવી** = મારવા કે હેરાન કરવા મંત્રથી મેલડી દેવતા શત્રુને વળગાડવી.] **૦પણ** ન૦ મેલાપણું

મેલન ન૦ [सं.] મિલન; એકત્ર થવું તે

મેલવું (મે')સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. मिल्ल (सं. मुच्)] મૂકવું. **-ણ** ન૦ મેલવું તે

મેલાણ (મે')ન૦['મેલવું' ઉપરથી]મુકામ; પડાવ (૨) છુટકારો; મુક્તિ (૩) ડગલું; કદમ. [**-થવું** =(ગ્રહણમાંથી) છુટકારો થવો; છૂટવું.]

મેલાવું (મે')અ૦ક્રિ૦;, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'મેલવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

મેલી (મે) સ્ત્રી૦ ['મેલું' ઉપરથી] ઓર; જરાયુ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ મારણજારણ કે ભૂતપલીત વશ કરવાની વિદ્યા

મેલું (મે) વિ૦ [प्रा. मइल (सं. मलिन)] ગંદું (૨) કપટી (૩) ન૦ મળમૂત્રાદિ (૪) ભૂતપ્રેત વગેરે. [**-ઉપાડવું, વાળવું** = મળમૂત્રાદિ ઉપાડી લઈ જવું-નાખી આવવું. **-વળગવું** =ભૂતપ્રેતાદિ વળગવું.]

મેલો(-ળો) પું૦ [सं. मेल] મેલાપ

મેવલો,-લિયો પું૦ [જુઓ મેહુલો] વરસાદ (૨) મેઘસ્તુતિનું ગીત

મેવાડી સ્ત્રી૦[प्रा. मेवाड; मेअवाडय (सं. मेदपाटक) = મેવાડ દેશ ઉપરથી] રાજસ્થાનની એક પ્રાંતિક બોલી (૨) વિ૦ મેવાડનું, -તે સંબંધી. **-ડો** પું૦ મેવાડથી આવીને વસેલો (બ્રાહ્મણ, વાણિયો કે સુતાર) (૨) એક રાગ

મેવાત(-સ) પું૦ [सं. महीवास]ચોરલૂંટારાના વસવાટવાળો જંગલી પ્રદેશ (૨) મહીકાંઠાનો પ્રદેશ. **-તી(-સી)** વિ૦ મેવાસનું

મેવાળો પું૦ ['મેળાવો' ઉપરથી] સાથે મળવું કે મેળવવું; એકઠું થવું – કરવું તે

મેવો પું૦ [फा.] લીલાં કે સૂકાં ફળ

મેશ(-સ) (મે) સ્ત્રી૦ [सं. मशी(-सि)] કાજળ. [**-આંજવી, ઘાલવી, ચોપડવી, સારવી**

= (આંખમાં) કાજળ ચોપડવું–ભરવું. **–ઘસવી** (મોઢે) = અપજશ લેવો; ભૂંડું કરવું. **–નો ચાંલ્લો** = અપકીર્તિ.] [જાતનું

મેશરી વિ૦ [हिं. माहेश्वरी] વાણિયાની એક

મેશી વિ૦ [સર૦ म. मेशी = આળસુ] કંજૂસ

મેષ પું૦ [सं.] ઘેટો (૨) પહેલી રાશિ. **૦પાલ (-ળ)** પું૦ ભરવાડ [પલકારો

મેષોન્મેષ પું૦ [सं.] આંખ પટપટાવવી તે;

મેસ (મે) સ્ત્રી૦ જુઓ મેશ

મેસૂર (મે) પું૦ [प्रा. मिस्साकूर ?] એક મીઠાઈ

મેસ્મેરિઝમ ન૦ [इं.] પોતાના સંકલ્પબળથી સામાનામાં ઊભી કરાતી નિદ્રા જેવી સ્થિતિ (૨) એ સ્થિતિ ઊભી કરવાની શક્તિ (૩) એ સ્થિતિ, તેના કાયદા વગેરેનું વિજ્ઞાન

મેહ પું૦ [प्रा. (सं. मेघ); સર૦ हिं.] વરસાદ. [**આવ્યા મેહ વરસ્યા** = જોઈએ તે પ્રમાણે વરસાદ પડવો; રામરાજ્ય પ્રવર્તવું.]

મેહ(-હુ)લો પું૦ [જુઓ મેહ] વરસાદ; મેવલો

મેળ પું૦ [सं. मेल; સર૦ म.] રોજનો આવક ખરચનો હિસાબ (૨) હિસાબ; લેખું. ઉદા૦ અત્યારે ત્યાં જવાનો શો મેળ છે? (૩) મળતાપણું; બંધબેસતું હોવું તે (૪) બનાવ; સંપ (૫) એકઠા થવું તે (૬) મેલ; થાટ (૭) સગવડ; સંજોગ. ઉદા૦ હમણાં મને ત્યાં આવવાનો મેળ નથી. [**–આવવો** = એકમન થવું; સંપ થવો (૨) બંધબેસતું આવવું (૩) જોગ મળવો. **–કરવો** = સંપ કરવો; સમાધાન કરવું. **–કાઢવો, મેળવવો, બેસાડવો** = હિસાબના ટાંકિયા મેળવવા; જમે ઉધાર સરખું કરવું (૨) સિલક કાઢવી (૩) બંધબેસતું કરવું. **–ખાવો, બેસવો** = એકરસ થવું; મળતે મળતું આવવું; ભળી જવું (૨) જોગ ખાવો; મળવું (૩) બંધબેસતું આવવું. **–થવો** = સંપ થવો; બનાવ થવો; બનતી રાશ આવવી. **–બેસવો, મળવો** = હિસાબ મળવો; સિલક મળવી (૨) બનતી રાશ આવવી. **–રાખવો** = બનાવ – સંપ – સદ્ભાવ રાખવો. **–રહેવો** = બનાવ રહેવો; બનતી રાશ રહેવી. **–લાવવો** = જોગ ખવરાવવો; બંધબેસતું કરવું (૨) સમાધાન કરાવવું.]

મેળવણ ન૦ ['મેળવવું'' પરથી] મિશ્રણ (૨) અખરામણ. [**–કરવું** = મિશ્રણ કરવું. **–નાખવું** = અખરામણ ઉમેરવું.] **–ણી** સ્ત્રી૦ મેળવવું – ઉમેરવું તે (૨) મેળવવાની ચીજ; ઉમેરણ (૩) તુલના; મુકાબલો. **–ણું** ન૦ મેળવણી માટે નાખવાની ચીજ (જેમ કે, દાળમાં અમુક શાક). **–વું** સ૦ક્રિ૦ ['મેળ' પરથી] એકઠું કરવું; મિશ્ર કરવું (૨) પ્રાપ્ત કરવું (૩) સરખાવી જોવું (૪) આખરવું (૫) વાદ્યને સૂરમાં આણવું – તેના તાર વગેરે બરોબર ગોઠવવા

મેળા સ્ત્રી૦ [જુઓ મહિલા] સ્ત્રી

મેળાપ પું૦ [प्रा. मेलाव (सं. मेल); સર૦ म.] મળવું – એકઠા થવું તે; **સમાગમ** (૨) [લા.] સદ્ભાવ; બનાવ (**–થવો**). **–પી** પું૦ બેઠક-ઊઠકવાળો માણસ; મિત્ર. **–વડો** પું૦ જમાવ; ટોળું (૨) સભા; મિજલસ; પરિષદ. (**–કરવો, ભરવો**). **–વો** પું૦ [સર૦ म.] મેળાવડો (૨) મેળાપ; મુલાકાત [રાજીખુશીથી

મેળે (મે) અ૦ [સર૦ મેતે] જાતે; પોતે (૨) પોતાની

મેળો પું૦ [सं. मेलक, प्रा. मेलय; दे. मेली; हिं. मेला, म. मेळा] મેળાપ; ભેટો (૨) ઘણાં માણસનું એકઠા થવું તે (ઉત્સવ, યાત્રા વગેરે નિમિત્તે). [**–ભરવો** = (લા.) ઘણાં માણસ એકઠાં કરવાં. **–ભરાવો** = ઘણાં માણસો ઉત્સવ – યાત્રા નિમિત્તે એકઠાં થવાં. **–માગવો** = વધ્યું ઘટ્યું ખાવાનું ઉઘરાવવું (ગામડાંમાં ભંગીઓ મેળો માગે છે).]

મેં (મેં) સ૦ [सं. मया; प्रा. मि, मे (બ૦વ૦ अम्हे)] 'હું'નું ત્રીજી વિભક્તિનું એકવચન (૨) [सं. स्मिन्, प्रा. सि, म्मि; સર૦ हिं. में]+માં

મેંડક (મેં૦) પું૦ [જુઓ મેડક] દેડકો. **–કી** સ્ત્રી૦ દેડકી

મેંઢી (મેં૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. मेंढ = ઘેટો); સર૦ म.] ઘેટી. **–ઢું** ન૦ ઘેટું. **–ઢો** પું૦ ઘેટો

મેંદાલકડી (મેં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. मैदालकडी] એક ઔષધિ

મેંદી (મેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ મેદી] એક વનસ્પતિ

મેંદો (મેં૦) પું૦ જુઓ મેદો

મૈત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] ભાઈબંધી. [**–જામવી** = સારી પેઠે દોસ્તી થવી.]

મૈથડ ન૦ ઊંટનું ટોળું

મૈથિલી સ્ત્રી૦[सं.] (સં.) સીતા (૨) બિહારના (દરભંગા પાસેના) એક ભાગની બોલી

મૈથુન ન૦[सं.] નરમાદાનો સંભોગ. **–ની** વિ૦ મૈથુનથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) મૈથુન સંબંધી

મૈનાક પું૦[सं.] (સં.) એક પૌરાણિક પર્વત

મૈયત સ્ત્રી૦ [अ.] મરણ (૨) મોકાણ (૩) વિ૦ મરણ પામેલું. **૦ખર્ચ(–ર્ચ)** પું૦; ન૦ મરનાર પાછળ કરાતું ખર્ચ

મૈયા સ્ત્રી૦ [हिं.] માતા

મોઆજિમ પું૦ [अ. मुअज्ज़म] પ્રતિષ્ઠિત; [આબરૂદાર

મોઈ સ્ત્રી૦ મોઈદંડાની રમતમાં નાનો લાકડાનો કકડો. **૦દંડા** પું૦બ૦વ૦ મોઈ અને દંડા વડે રમવાની રમત. **૦લું** ન૦ એ આકારનો કોઈ પણ કકડો

મોઈ વિ૦સ્ત્રી૦ જુઓ મૂઈ (૨) ભલે ફિકર નહીં એવા અર્થમાં સ્ત્રીલિંગી શબ્દો સાથે. ઉદા૦ મોઈ, પડી ગઈ તો!

મોકમ (મો) વિ૦ [अ. मुहकम; સર૦ म. मोहकम; हिं. मुहकम] + મોહકમ; સખત

મોકલવું સ૦ક્રિ૦ [दे. मोकल्ल] રવાના કરવું; જવા કહેવું (૨) પહોંચાડવું

મોકલામણી સ્ત્રી૦ ['મોકલાવવું' ઉપરથી] મોકલવાની ક્રિયા કે મહેનતાણું

મોકલાવવું સ૦ક્રિ૦ 'મોકલવું'નું પ્રેરક

મોકળું (મો) વિ૦[दे. मुक्कल (प्रा. मुक्क, सं. मुक्त); સર૦ हिं. मोकला; म. मोकळा] મોકળાશવાળું (૨) ખુલ્લું (૩) [લા.] નિખાલસ (૪) ઉદાર. [**–મહાલવું** = છૂટથી હરવું ફરવું (૨) સગાંસંબંધીથી છૂટા પડી સ્વચ્છંદે ફરવું. **–મૂકવું** = મોટેથી રડવું.] **–ળાણ(–શ)** સ્ત્રી૦ જગાની છૂટ; ખુલ્લું હોવું તે

મોકાણ (મોણ,) સ્ત્રી૦ [दे. मुह + विक्कोणो = મોં મરડવું તે; અથવા મૂઉં + કાણ] મરણના સમાચાર (૨) મરનાર પાછળ શોક કરવા ભેગું થવું તે (૩) [લા.] પીડા; આફત. [**–ના સમાચાર** = માઠા સમાચાર. **–માંડવી** = મરણ પાછળ શોક કરવા બૈરાંએ ભેગા થવું (૨) ભારે નુકસાન થયું કે થતું હોય એવી હાલત કરવી (૩) એક ક્રોધોદ્ગાર.]

મોકાસદાર પું૦ [फा. मुकास्दार; સર૦ म.] રસ્તે જનારા પાસેથી લેવાનો કર વસૂલ કરનાર

મોકૂફ વિ૦ [अ.] બંધ પાડેલું; રહેવા દીધેલું; મુલતવી (–રહેવું, રાખવું). **–ફી** સ્ત્રી૦ મોકૂફ રાખવું તે

મોકો પું૦ [अ.] પ્રસંગ; લાગ (–આવવો, જોવો, મળવો, સાધવો)

મોક્ષ પું૦ [सं.] મુક્તિ; છુટકારો. [**–આપવો** = મુક્તિ આપવી (૨) જિંદગી બચાવવી (૩) મારી નાખવું. **–થવો, –મળવો** = મુક્તિ મળવી (૨) મરી જવું; સ્વધામ પહોંચવું. **–દેવો** = જુઓ મોક્ષ આપવો. **–પામવું** = મુક્તિ મળવી (૨) મરી જવું. **મોક્ષે જવું** = મરી જવું.] **૦કાલ(–ળ)** પું૦ (ગ્રહણ) છૂટવાનો સમય. **૦દા એકાદશી** સ્ત્રી૦ માગસર સુદ ૧૧. **૦દ્વાર** ન૦ મોક્ષનું દ્વાર. **૦પદ** ન૦ મુક્તિ; મોક્ષ. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ મોક્ષ આપનારી નગરી. **–ક્ષાર્થી** પું૦ (૨) વિ૦ [+ अर्थी] મુમુક્ષુ

મોખ પું૦[જુઓ મોકો] પ્રસંગ; લાગ (૨) સારો મોખરો; વિશિષ્ટ સ્થાન. ઉદા૦ ઘરના પૈસા નથી, મોખના પૈસા છે. ઘર સારા મોખમાં આવેલું છે (૩) વેંત; અનુકૂળતા; ગોઠવણ. ઉદા૦ હમણાં મોખ નથી; મોખ આવશે ત્યારે પૈસા આપીશ. [**–આવવો** = અનુકૂળતા મળવી; લાગ હોવો; પ્રસંગ મેળવવો. **–ધારવો** = કામે વળગાડવું; ઠેકાણે પાડવું (૨) સગવડ કરવી. **–માં ફરવું** = લાગમાં કે વેંતમાં ફરવું. **–સાધવો** = તકનો લાભ ઉઠાવવો (૨) લાગ શોધવો.]

મોખ પું૦ [સર૦ म. मोखा] તંબૂનો વાસ

મોખરો (મો) પું૦[सं. मुख ઉપરથી] આગળનો ભાગ; બહાર પડતો ભાગ. [**મોખરે કરવું** = આગળ કરવું – ધરવું (૨) આગેવાન કરવું. **મોખરે ધરવું** = આગળ કરવું. **મોખરે જવું** = આગળ જવું –ચાલવું (૨) આગેવાની લેવી. **મોખરે બેસવું** = આગળની જગાએ બેસવું

(૨) માનયોગ્ય ગણાવું. **મોખરો તોડવો, ભાગવો**=સફળતાપૂર્વક પહેલ કરવી; બહાદુરીપૂર્વક સામનો કરવો. **–સાચવવો** બહાદુરીપૂર્વક મોખરે લડવાનું કામ સંભાળવું.]

મોખા પું૦ બ૦વ૦ [सं. मुख; સર૦ हिं. मोखा =બાકું; જાળી] જુઓ મારા

મોગ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म. मोग=ફણગો, અંકુર] બન્ને લમણા ઉપરની લટો (૨) પું૦ [सं. मुद्ग] મગ

મોગર વિ૦ ['મોગરી' (ખાંડવાની) ઉપરથી ?] છોડાં કાઢી નાખેલી (દાળ)

મોગરી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. मोग=ફણગો] એક જાતનું શાક (૨) [सं. मुद्गर; प्रा. मोग्गर] હથોડી જેવું લાકડાનું ખાંડવાનું કે ઘંટ વગાડવાનું ઓજાર [મોગરાનું તેલ

મોગરેલ ન૦ [મોગરો+તેલ પરથી; સર૦ म.]

મોગરો પું૦ [प्रा. मोग्गर (सं. मुद्गर) સર૦ हिं., म. मोगरा] એક ફૂલઝાડ (૨) મોટી મોગરી –હથોડી (૩) નાના ઘૂમટ કે શિખર જેવો આકાર; કાંગરો (૪) એક ઘરેણું (૫) દીવાની વાટનો ઉપરનો બળી ગયેલો છેડો (૬) [જુઓ મોગરી] એક શાક

મોગ(–ઘ)લ વિ૦ (૨) પું૦ [જુઓ મુગલ; दे. मुग्गल] મોંગોલિયાના મુસલમાનની એક જાત; મુગલ. **–લાઈ, –લાણી** જુઓ મુગલાઈ, –ણી

મોઘ વિ૦ [सं.] નકામું; વ્યર્થ; નિષ્ફળ

મોઘમ (મો) વિ૦ (૨) અ૦ [अ. मुब्हम ? સર૦ हिं. मुग्घम; म.] સામાન્ય; અસ્પષ્ટ; અનિશ્ચિત

મોઘલ, –લાઈ, –લાણી જુઓ 'મોગલ'માં'

મોઘું (મો) વિ૦ [सं. महार्घ; प्रा. महग्घ; સર૦ हिं. महँगा] મોંઘું; કીમતી; વધારે કિંમત પડે તેવું (૨) [લા.] અતિપ્રિય (૩) દુર્લભ (૪) આદરમાનને પાત્ર (૫) ખાસ માન કે લાડ યા પ્રેમ ચાહતું; મનાવવું પડે એવું. [**–સોંઘું કરવું**=માન આપવું; મનાવવું. **–સોંઘું થવું**=માન માગવું.] **–ઘવારી** સ્ત્રી૦ જુઓ મોંઘાઈ (૨) મોંઘવારીને કારણે પગાર કે રોજીમાં મળતું વિશેષ ભથ્થું. **–ઘાઈ, –ઘારત** સ્ત્રી૦ મોંઘું હોવું કે મળવું તે. [**મોંઘાઈ કરવી**=જુઓ મોંઘુંસોંઘું કરવું. **મોંઘાઈમાં રહેવું**=માન માગવું.] ૦દા(–દા)ટ વિ૦ અતિશય મોંઘું. **–ઘેરું** વિ૦ (લાલિત્યવાચક) મોંઘું

મોચક વિ૦ [सं.] મુક્ત કરનાર. **–ન** ન૦ મુક્ત કરવું તે (૨) પતરાજી; ખાલી ભપકો; દંભ (૩) વિ૦ મોચક (પ્રાય: સમાસમાં અંતે આવતાં)

મોચણ સ્ત્રી૦ [જુઓ મોચી] મોચીની સ્ત્રી

મોચમ પું૦ [सं. मुच् ઉપરથી] ખેતરમાં ખેડ્યા વગર બાકી રહેલી જગ્યા

મોચરસ પું૦ [सं.] એક ઝાડનો ગુંદર

મોચવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. मोच (सं. मोचय्) =છોડાવવું] કરમોડાય કે અંબળાઈ જાય તેમ કરવું [(૨) ટાળવું; દૂર કરવું

મોચવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मुच्] છોડવું; મુક્ત કરવું

મોચી પું૦ [दे. मोच्च=એક પ્રકારનું પગરખું; સર૦ सं. मोचन=ચામડું ઉતારવું] પગરખાં સીવવાનો ધંધો કરનાર

મોજ (મો) સ્ત્રી૦ [अ.] આનંદ (૨) મરજી. [**–માણવી, મારવી**=લહેર કરવી. **–પડવી**=મજા પડવી (૨) મરજી થવી. **–માં આવે તેમ**=મરજી પડે તેમ.]

મોજડી સ્ત્રી૦ [दे. मोच्च=એક પ્રકારનું પગરખું] નાજુક કે કસબી પગરખું. **–ડું** ન૦ પગરખું

મોજણી સ્ત્રી૦ [म.] માપણી (જમીનની). ૦દાર પું૦ તે કરનાર [સુખચેન

મોજમજા (મો) સ્ત્રી૦ [મોજ+મજા] આનંદ;

મોજવું સ૦ક્રિ૦ [म. मोजणें] માપવું (૨) જાણવું; સમજવું [વિલાસ

મોજશોખ (મો) પું૦ [મોજ+શોખ] ભોગ-

મોજાબંધ પું૦ [મોજું+બાંધવું] મોજાંને બાંધવાનું સાધન

મોજી (મો) [फा.], ૦લું વિ૦ આનંદી; લહેરી (૨) વિલાસી (૩) મનસ્વી

મોજું ન૦ [अ. मौज] પાણીનો તરંગ (૨) [फा.] હાથપગનું ગૂંથેલું ઢાંકણ

મોજૂદ વિ૦ [अ.] હયાત; હાજર; તૈયાર

મોજે (મો) અ૦ [अ. मौज़] (અમુક) મુકામે, સ્થાને; ગામે. ઉદા૦ મોજે કડોદ [બનાવ

મોજેજો પું૦ [अ. मुअ़जिज़ह] ચમત્કાર; અદ્ભુત

મોજો પું૦ [फा.] જુઓ મોજું

મોજો પું૦ [‘મોજું’’ ઉપરથી ?] રેલમાં તણાઈ આવેલો કાંપ (૨) [જુઓ મોજે] વાંટો; જમીનનો ટુકડો

મોઝાર અ૦ [दे. मज्झआर] (પ.) માં; મધ્યે

મોઝિન (મો) પું૦ [अ. मुवज्जिन] મસીદમાં બાંગ પોકારનાર

મોટ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] પોટલું; ગાંસડી

મોટપ,–મ સ્ત્રી૦ [दे. मुट्टिम; સર૦ हिं. मोटापा] મોટાપણું; પ્રતિષ્ઠા; આબરૂ. **–પણું** ન૦ મોટાઈ (૨) મોટી ઉમ્મર. –મોટું વિ૦ મોટું મોટું

મોટર સ્ત્રી૦ [इं.] વીજળી વગેરેના બળથી જાતે ફરનારું યંત્ર, જે પછી બીજા સંચાકામને ચલાવે છે (૨) મોટરગાડી. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ પેટ્રોલ વગેરેથી ચાલતી ગાડી–એક યાંત્રિક વાહન. **૦બસ** સ્ત્રી૦ [इं.] જુઓ બસ. **૦સાઇકલ** સ્ત્રી૦ [इं.] પેટ્રોલથી ચાલતી સાઇકલ; ફટફટી

મોટલિયો પું૦ [‘મોટલી’ ઉપરથી; સર૦ म. मोटगार; हिं. मोटिया] વેતરો; મોટિયો

મોટલી સ્ત્રી૦, **–લું** ન૦ [‘મોટ’ ઉપરથી] + અનાજ ભરવાનો કોથળો (૨) પોટલું

મોટવડાઈ (મો’) સ્ત્રી૦ [મોટું + વડાઈ] + મોટાઓ પ્રત્યેનું માન

મોટવવું (મો’) સ૦ક૦ [‘મોટું’’ પરથી] મોટું કરવું. **–ણી** સ્ત્રી૦ મોટું કરવું તે

મોટાઈ,–શ (મો’) સ્ત્રી૦ [‘મોટું’’ પરથી; સર૦ हिं., म. मोटाई] જુઓ મોટપ. **૦ખોર** વિ૦ મોટાઈ મેળવવા કે દાખવવાની આદતવાળું

મોટાભા (મો’) પું૦ બ૦ વ૦ [મોટું + ભાઈ] આગળપડતી માનપાત્ર વ્યક્તિ. [**–કરવું** = પંચાતિયાનું કે આગળપડતો ભાગ ભજવવાનું માન કે સ્થાન આપવું. **–થવું** = પંચાતિયા થવું (૨) શાબાશી મેળવવા આગળ પડીને કામ કરવું.]

મોટિયું ન૦ [‘મોટ’ ઉપરથી] અનાજનો થેલો; મોટલું

મોટિયાર (મો’) પું૦ [‘મોટું’’ પરથી] મોટો કે જુવાન છોકરો

મોટિયો પું૦ [‘મોટ’ પરથી] ભાર ઊંચકનારો; વેતરો; મોટલિયો

મોટું (મો’) વિ૦ [सं. महत्; સર૦ हिं., म. मोटा] નાનાથી ઊલટું (૨) [લા.] ઉદાર; સખી (૩) પ્રતિષ્ઠિત; આબરૂદાર (૪) મુખ્ય; અગત્યનું. ઉદા૦ મોટી મોટી બાબત. [**મોટા લોક** = ધનવાન–આબરૂદાર માણસ. **મોટાં જેટાં** = ઉંમર લાયક; વયે પહોંચેલ. **મોટી ખાટનો માંકડ** = મોટાને આશરે રહેનારો–તે કારણે મગરૂરી દાખવતો માણસ. **મોટું કપાળ** = ભાગ્યશાળીનું કપાળ. **–કરવું** = ઉછેરવું (૨) મહત્તા આપવી; માન આપવું. **–પેટ** = ક્ષમાશીલ કે સહનશીલ સ્વભાવ (૨) ગુપ્ત વાત સાચવી જાણે તેવો સ્વભાવ (૩) લાલચુ સ્વભાવ. **–મન** = ઉદારતા; દરગુજર કરે એવું કે પરોપકારી મન. **–માથું** = કરતુંકારવતું કે વડીલ માણસ. **–મોં** = લાલચુ કે ખાઉધરો સ્વભાવ (૨) રિસાઈને ચડેલું મોં. **મોટે પાટલે બેસાડવું** = વધારે માન આપવું; વખાણ કરવાં; ફુલાવવું. **મોટે પાટલે બેસવું** = માન માગવું; કાલાવાલા કરાવવા.] **–ટેથી** અ૦ મોટે અવાજે. **–ટેરું** વિ૦ મોટું; વડીલ. **–ટો પૈસો** પું૦ ઢોઢ પૈસો

મોઠી (મો) સ્ત્રી૦ ભોજન (૨) [લા.] નિર્વાહ (સુ.). [**–મારવી** = ખાવું; જમવું.] **૦પાણી** = ખાણીપીણી. **૦દાસ** પું૦ ખાવાપીવાનો શોખી

મોડ (મો) પું૦ [प्रा. मउड (सं. मुकुट)] લગ્ન વગેરે શુભ પ્રસંગે સ્ત્રીને માથે મુકાતો સુથાડિયાની સળીઓ વગેરેનો એક ઘાટ (૨) [લા.] જોખમદારી; ભાર (૩) [‘મોડું’ ઉપરથી] વિલંબ. [**–મૂકવો** = જવાબદારીનો ભાર ઉઠાવવો.]

મોડ પું૦ [જુઓ મોડવું] વળાંક (રસ્તા ઇ૦નો) (૨) મરડાટ; ગર્વ (૩) જીદ; ટેક (૪) હાવભાવ; નખરાં (૫) ઢબ; મરોડ; ઇમારત (૬) ખેતરમાં ભાગી પડેલાં કણસલાં

મોડછી સ્ત્રી૦ [જુઓ મૂરછી] કોલેરા

મોડબંધો (મો) વિ૦ [મોડ + બાંધવું] મોડ બાંધનાર; બહાદુર (૨) પું૦ વરરાજા

મોડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. मोड (सं. मोटय्); સર૦ हिं. मोडना; म. मोडणें] મરડવું; મરડી–તોડી નાખવું

મોડામોડ અ૦ [જુઓ મોડ] વરણાગીમાં-મરડાતું હોય એમ

મોડી સ્ત્રી૦ ['મોડવું' ઉપરથી] મરાઠી ભાષાની હાથે લખવામાં વપરાતી લિપિ

મોડું (મો) વિ૦ ['મોડવું' પરથી ? સર૦ મ. मोडा] મુકરર વખત પછીનું; અસૂરું (૨) ન૦ વેળા વટી જવી તે (૩) ઢીલ; કાળક્ષેપ

મોઢ પું૦ [प्रा.] (મોઢેરાનો રહીશ) બ્રાહ્મણ, વાણિયા,સુતાર તથા ઘાંચીમાં એ નામની પેટા ન્યાતનો માણસ

મોઢલું ન૦ છાણાં કે ઘાસનો ઢગલો

મોઢામોઢ (મો) અ૦ ['મોઢું' ઉપરથી] રૂબરૂ; સમક્ષ (૨) એક મોઢેથી બીજે મોઢે એમ

મોઢિયું (મો) ન૦ ['મોઢું' ઉપરથી] મોઢાનો-સૌથી ઉપરનો ભાગ (૨) ફાનસમાં બત્તી જેમાં રહે છે તે ભાગ (૩) રેંટિયામાં ત્રાક તથા ચમરખાં જેમાં રહે છે તે ચોકઠું (૪) પશુના મોં ઉપર બાંધવામાં આવતી જાળી

મોઢું (મો) ન૦ [सं. मुख; प्रा. मुह] મોં; મુખ. [**મોઢઃ ઉપર (પર) મૂતરવું**=અપમાન કરવું; ન ગાંઠવું. **મોઢા ઉપર (પર) મૂતરે એવું**=-ના કરતાં વધારે ખરાબ; સવાયું ખરાબ. **મોઢા જેવું**=ખરાબ; ઠીક નહિ એવું. **મોઢાની મીઠાશ**=અંતરની નહીં, પણ ઉપર ઉપરથી-સારું કે મીઠું બોલવા જેટલી મીઠાશ. **મોઢાની વાત**=લેખિત નહીં, પણ માત્ર મોઢે મોઢે કરેલી વાત. **મોઢાની વાતો**=માત્ર કહેવાનું, કરવાનું નહિ; ખાલી ડંફાસ. **મોઢાનું જૂઠું**=જેના બોલવા ઉપર વિશ્વાસ ન રખાય એવું-જૂઠું બોલનારું. **મોઢાનું છૂટું**=વાચાળ; બહુબોલું (૨) નિખાલસપણે મોં ઉપર જ સ્પષ્ટ વાત સંભળાવી દે તેવું. **મોઢાનું સાચું**=એકવચની; પ્રમાણિક. **મોઢા પર આવવું**=યાદ આવવું(૨)બોલું બોલું થવું. **મોઢા પર કહેવું**=શરમ રાખ્યા વિના મોં સામે જ કહેવું. **મોઢા પર થૂંકવું**=તુચ્છ ગણવું; ધિક્કારવું. **મોઢા પર થૂંકું પણ નહિ**=સામે પણ ન જોઉં; કેવળ અવગણના કરું. **મોઢા પરથી માખ પણ ન ઊડવી**=જેનાથી કંઈ પણ બને નહીં એવું હોવું; નિર્બળ દમ વિનાનું હોવું. **મોઢા પર મારવું**=સાફ સાફ સામું સંભળાવવું; રોકડું પરખાવવું. **મોઢા પર શાહી ઢોળાવી-રેડાવી**=ભોંઠા પડી જવું (૨) આબરૂને કલંક લાગવું. **મોઢા ભણી હાથ કરવા**=ખાવું; જમવું. **મોઢામાં આવે તેમ**=વગર વિચાર્યે; જેમ બોલાય તેમ. **મોઢામાં આંગળી ઘાલવી**=આશ્ચર્યમૂઢ થવું(૨)બોલવાની ફરજ પાડવી. **મોઢામાં ખીલો ઠોકયો હોવો**=ન બોલવું; ચૂપ રહેવું. **મોઢામાં જીભ ઘાલવી**=બોલ બોલ કરતા બંધ થવું; શાંત થવું. **મોઢામાં જીભ ન હોવી**=મૂંગું બેસી રહેવું. **મોઢામાં ડૂચો દેવો કે ભરવો**=બોલતું અટકાવવું (૨) બહુ મોટો બૂકડો ભરવો. **મોઢામાં થૂંકે એવું**=પરવા ન કરે એવું(૨)ટપી જાય એવું; સવાયું. **મોઢામાં દાંત નથી?**=શૌર્ય-દમ-ગુસ્સો નથી? **મોઢામાં ધૂળ નાખવી**=હરાવી કે ભોંઠું પાડીને બોલતું બંધ કરી દેવું. **મોઢામાં પાણી આવવું, છૂટવું**=સ્વાદ કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા થવી. **મોઢામાં મગ ઓરવા**=જવાબ આપ્યા વિના ચૂપ રહેવું (કટાક્ષમાં પ્રશ્ન તરીકે). **મોઢામાં માખણેય ન ઓગળવું**=દમ વગરનું કે નિર્દોષ હોવું. **મોઢામાં માય એવું**=વિવેક મર્યાદા જણાય એવું; શોભે એવું. **મોઢામાં મારવું**=જુઓ મોઢા પર મારવું. **મોઢામાં લીલું તરણું ઘાલવું**=લાચારી;હીનતા કે અશક્તિ બતાવવી. **મોઢામાં લીલું તરણું લેવરાવવું**=જીભે કહેવરાવવું; હારેલા કે શરણે આવેલા કહેવરાવવું. **મોઢામાં સાકર!**=તમારું કહેવું ફળો, તમારી અમારા પ્રત્યેની શુભેચ્છા ફળો, જેથી તમને સાકર ખાવાની થાય-એવા અર્થનો ઉદ્ગાર. **મોઢામાંથી દાંત પાડી નાખવા**=હરાવવું; બોલતું બંધ થાય તેમ કરવું. **મોઢાં લાલ થવાં**=જશ મળવો; સફળતાનો આનંદ થવો. **મોઢું અજળું કરી નાખવું**=ઘણો સખત માર મારવો (ધમકી બતાવવા ભવિષ્યકાળમાં વપરાય છે).**-આપવું**

=સામો જવાબ આપવો; વાતચીતમાં ઊતરવું. **-આવડું થઈ જવું**=મોં ઊતરી જવું; ખસિયાણું પડી જવું. **-આવવું**=મોં સૂજવું ને તેમાંથી લાળ પડવી; મોંમાં ચાંદી પડવી. **-ઉઘાડવું**=મોં પહોળું કે ખુલ્લું કરવું (૨) બોલવું (૩) બોલે એમ કરવું. **-ઉપાડવું**=હદ છોડીને બોલવું; ગાળ દેવી. **-ઊઘડવું**=બોલવાની શક્તિ કે હિંમત આવવી (૨) સામે બોલવું. (૩) ખાવાની રુચિ થવી. **-ઊતરી જવું**=ખસિયાણા પડી જવું; દિલગીર થવું. **-ઊપડવું**=બડબડ કર્યા કરવું (૨) બોલવાની શક્તિ કે હિંમત આવવી. **-કરવું**=છિદ્ર પાડવું; બહાર નીકળવાનો માર્ગ કરવો. **-કાઢવું**=જાહેરમાં આબરૂભેર ફરી શકાવું. **-કાળું કરવું**=દીસતું રહેવું (તુચ્છકારમાં–સામાને આજ્ઞાર્થમાં) (૨) કીર્તિને લાંછન લગાડવું. **-કાળું મેશ(કાળું ધબ કે કાળું શાહી જેવું) થઈ જવું**=અપજશ કે અપકૃત્યથી ઝાંખું પડી જવું. **-ખાય ને આંખ લાજે**=વિવેકથી કામ કરવું. **-ગંધાવું**=ખરાબ દેખાવું; નિંદાવું. **-ચટાડવું**=અતિશય લાડ લડાવવાં. **-ચડવું**=રિસાવું. **-ચલાવવું**=સામું બોલવું (૨) ગાળો દેવી (૩) ખાવું. **-ચાલવું**=વારે વારે ખા ખા કરવું (૨) બોલ બોલ કરવું; બોલવામાં હદ ન સાચવવી. **-ચળવળવું**=ખાવાની ઇચ્છા થવી. **-ચુકાવવું**=નજર ટાળવી; મળવાનું ટાળવું. **-છુપાવવું**=શરમાવવું (૨) ન મળવું. **-છાંડવું**=મોટાનું વેણ ન રાખવું — કહ્યું ન માનવું (૨) જુઓ મોઢું ચુકાવવું. **-જોઈને લપડાક મારવી**=ઘટે એવો વ્યવહાર રાખવો. **-જોવા**=અંતિમ મુલાકાત લેવા. **-ઠેકાણે રાખવું**=અંદરનો ભાવ પરખાઈ ન જાય તેમ ગંભીર ચહેરો રાખવો. **-ઢાંકવું**=શરમાવું; લાજ કાઢવી (૨) રોવું (મરણ પાછળ, બૈરાંનું, રિવાજ મુજબ.) **-તપાસીને બોલ!**=મર્યાદા સંભાળીને બોલ! **-તોડી લેવું**=વઢી કે ધમકાવી ચૂપ કરી દેવું (૨) બોલવા ન દેવું. **-ધોઈને આવ !**=લાયક થઈને આવ ! **-ધોઈ જવું**=હઠી જવું; ફરી જવું (૨) રડી ઊઠવું; અવસર આવ્યે ખર્ચ ન કરવો. **-નીચું ઘાલવું**=શરમથી નીચું જોવું; મોં સંતાડવું. **-પડવું, પડી જવું**=મોં ફીકું પડી જવું; ઝંખવાણું થવું. **-પહોળું કરવું**=આશ્ચર્યચકિત થવું (૨) આતુરતાથી રાહ જોવી. **-પહોળું થઈ જવું**=આશ્ચર્યચકિત થઈ જવું (૨) મરી જવું. **-પૂરવું, ભરવું**=કાંઈ આપીને સમજાવવું; લાંચ આપવી. **-ફફડાવવું**=ગુસ્સામાં બોલવું –બબડવું. **-ફિક્કું પડી જવું**=ચહેરાનો રંગ ઊડી જવો(રોગ, શરમ કે ખેદથી). **-ફેરવવું**=રીસ કે કંટાળો બતાવવાં. **-ફેરવી નાખીશ**=સખત તમાચો કે માર મારીશ (ધમકીમાં). **-ફેરવીને**=ગુસ્સે થઈ જઈને; સામાની પરવા કર્યા વિના. **-બગાડવું**=મોં ઉપર અણગમો લાવવો (૨) મોઢું બેસ્વાદ કરવું. **-બતાવવું**=રૂબરૂ થવું; મળવું. **-બતાવાય એવું**=મોઢું બહાર કઢાય એવું. **-બહાર કાઢવું**=જાહેરમાં આવવું – દેખા દેવી. **-બંધ કરવું**=બોલવા ન દેવું(૨)લાંચ આપી પોતાના પક્ષમાં લેવું. **-બાળવું**=તિરસ્કારમાં આપવું; ઝોંસવું (૨) દીસતા રહેવું; મોઢું કાળું કરવું (બહુધા આજ્ઞાર્થમાં). **-ભડભડવું, ભસભડવું**=ખાવાની તીવ્ર ઇચ્છા થવી. **-ભરવું**=કોળિયા જેટલું લેવું(ખાવું) (૨) લાંચ આપવી. **-ભરાઈ જવું**=ધરાવું;સંતુષ્ટ થવું. **-ભાગવું** કાંઈ આપીને સમજાવવું; દાબવું. **-ભાગી જવું**=(વધારેપડતા ગળપણથી) ગળપણની રુચિ મરી જવી. **-ભોંયમાં ઘાલવું**=શરમથી નીચું જોવું. **-મલકાવવું**=હસવું; સ્મિત કરવું. **-રહી જવું**=મોઢું થાકી જવું. **-રાખવું**=માન રાખવું. **-લઈને આવવું**=લાયકાત લઈને–તેને આધારે આવવું (પ્રશ્નાર્થમાં : શું મોઢું લઈને આવ્યો છે ?). **-લેવડાવવું**=દવા આપી મોં ગળતું રખાવવું. **-લેવાઈ જવું**=મોઢું ઊતરી જવું; ખસિયાણું પડી જવું. **-વકાસીને રહેવું**

=આશ્ચર્ય કે નિરાધારીમાં મોં પહોળું કરીને બેસવું. **-જટાળવું**=કંઈક ખાવું. **-વશ રાખવું**=સ્વાદ કે બોલવા ઉપર અંકુશ રાખવો. **-વાઘનું હોવું**=દેખાવે બહાદુર હોવું. **-વાળવું**=મોં ઢાકવું; કાણમાં બૈરાંએ બેસીને રડવું. **-સંતાડવું**=શરમાવું (૨) ન મળવું; સંતાતું ફરવું. **-સિવાઈ જવું**=ન બોલવું. **-સીવી લેવું**=મોં બંધ કરવું; બોલવા નહિ દેવું (૨) છિદ્ર-કાણું પૂરી લેવું. **-હુલાવવું**=ખાવું(૨) ચાવવું(૩) બોલવું(૪) ડોકું ધુણાવી હા કે ના કહેવી. **મોઢે કરવું**=ગોખવું; પાઠ કરવું. **મોઢે કહેવું**=રૂબરૂમાં ને ખુલ્લી રીતે કહેવું (૨) લેખિત આધારે નહીં-એમ સ્મરણમાંથી કહેવું. **મોઢે ચડવું**=યાદ થઈ જવું; પાઠે થઈ જવું. **મોઢે ચડાવવું**=અતિશય લાડથી બહેકાવવું કે સામું બોલતું કરવું. **મોઢે ચડીને**=રૂબરૂ; સામે આવીને-જાતે જ. **મોઢે તાળું દેવું**=બોલવાનો પ્રતિબંધ કરવો. **મોઢે થવું, થઈ જવું**=યાદ થઈ જવું. **મોઢે થવું, થઈ આવવું**=(કા.) મળવું; મળી આવવું. **મોઢે દૂધ ગંધાવું, દૂધ સુકાયું ન હોવું**=છેક બાળક કે નાદાન હોવું. **મોઢે બપોર રમવા**=મોઢા પર મોહક ચકચકાટ હોવો. **મોઢે બોલવું**=માત્ર કહેવું; કાંઈ કરવું નહીં (૨)(બીક વિના) રૂબરૂમાં કહેવું. **મોઢે બોલી જવું**=ગોખેલું કહી જવું. **મોઢે માગવું**=રૂબરૂમાં જાતે માગવું. **મોઢે માથે ઓઢવું**=દેવાળું કાઢવું(૨)માથું ઢાંકી શોક કરવો (૩) નિરાશ થવું; હારવું. **મોઢે માથે હાથ દઈને**=ચુમાઈને; નાછૂટકે. **મોઢે લાગવું**=સ્વાદ પડવો; ભાવવું. **મોઢે સાકર પીરસવી**=મીઠી વાણીથી પિગળાવી દેવું-ખુશ કરી નાખવું. **અવળું મોઢું કરીને બેસવું**=પીઠ ફેરવવી; ધ્યાન ન દેવું. **શું મોઢું લઈને બોલે? કયે મોઢે બોલે?**=શું બોલી શકે? બોલતાં લજવાય. **કાળું મોઢું**=કલંક; શરમ. **જરા જેટલું મોઢું થઈ જવું**=લાજીને ધૂળ થઈ જવું (૨) મોઢું સાવ સુકાઈ જવું. **બાળ તારું મોઢું!**=જતું રહે, દીસતું રહે. **લોહિયાળું કે લોહીભર્યું મોઢું હોવું**=વહાલા સગાનું મૃત્યુ થયું હોવું.]

મોઢો (મો) પું૦ ['મોઢું" ઉપરથી] મોઢિયું

મો(૦વ)ણ ન૦ [જુઓ મોવણ] મોવું તે કે તે માટે વપરાતું ચીકટ

મોણવેલ સ્ત્રી૦ એક ઘરેણું

મોત (મો) ન૦ [अ.] મૃત્યુ.[**-આવવું**=મરણ પામવું. **-ને બારણે હોવું**=મરણપથારીએ હોવું; મરવાની તૈયારીમાં હોવું. **-ફરી વળવું**=અકસ્માત આવી બનવું; મરણ થવું. **-માથે આવવું**=ઘણું થાકી જઈ મરવા જેવું થવું. **-માથે ભમવું**=માથે મોત ઝઝૂમી રહેવું.]

મોતાળો પું૦ એ નામની જાતનો બ્રાહ્મણ (સુ.)

મોતિયું (મો) ન૦ છાપરાંનાં નેવ તરફ સાકટાંના છેડાઓમાં ઘાલેલું પાટિયું

મોતિયો પું૦ ['મોતી' ઉપરથી] એક જાતનો મોગરો (૨) આંખની કીકી ઉપર થતું પડ (૩) હોંસ; હિંમત. [**-આવવો**=કીકી પર છારી આવવી; પડળ આવવાં. **-કાઢવો**=પડળ ઉતારવાં; કીકી ઉપરનું છારીનું પડ દૂર કરવું. **મોતિયા છૂટવા**=અતિ શ્રમ કે ભયથી પરસેવો છૂટવો (૨) અંતકાળે ખૂબ પરસેવો વળી શીત વ્યાપવી. **મોતિયા મરી જવા, લેવાવા**=ટાંટિયા ભાગી જવા; નાહિંમત થઈ જવું.]

મોતી ન૦ [सं. मौक्तिक; प्रा. मुत्तिअ]છીપમાંથી નીકળતી એક દરિયાઈ પેદાશ. [**-એ ચોક પૂરવા**=ચોકમાં મોતી વડે શણગાર કરવા; સ્વાગત માટે ચોક અને આંગણું શણગારવાં (૨) હવાઈ કિલ્લા બાંધવા; સફળતાની ભારે આશાઓ બાંધવી. **-એ વધાવવું**=ઉમળકાથી આવકાર આપવો; પ્રિયજનના આગમનથી અત્યાનંદ થવો. **-ના ચોક પૂરવા**=મોટા મોટા મનોરથ ઘડવા; હવામાં કિલ્લા બાંધવા. **-ના દાણા જેવા**=ગોળ મરોડદાર ને દેખાવડા અક્ષર. **-ના મેહ વરસવા**=આનંદવૃષ્ટિ થવી; આનંદ આનંદ થઈ રહેવો. **-નાં પાણી ઉતારવાં**=માન ઉતારવું; ભાર ભાગી નાખવો. **-પરોવવાં**=મોતી પરોવવા જેવું

ઝીણું - બારીક કામ કરવું.] ૦ચૂર પું૦કળીના લાડુ. ૦ચૂરસું ન૦ મોતીચૂર બનાવવાનું ચૂરસું. ૦જ(-ઝ)રો પું૦ [+ ઝરો (सं. ज्वर? કે 'ઝળેળો' = ફોલ્લો) સર૦ हिं. मोतीझिरा] બળિયા જેવો એક રોગ, જેમાં શરીરે મોતી જેવા ફોલ્લા થઈ આવે છે

મોતીદામ પું૦ [सं. मौक्तिकदामन्] એક છંદ

મોથ (થ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. मुत्थ (सं. मुस्त) સર૦ हिं. मोथा; म.] ચીડ નામના ઘાસનો કંદ. [**-મારવી** = ભારે પરાક્રમ કરવું.]

મોદ પું૦ [सं.] આનંદ. ૦ક પું૦ લાડુ (૨) એક છંદ. [**-જમવા** = લાભ ખાટવો (લા.).] ૦ન ન૦ આનંદ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખુશી થવું; રાચવું; આનંદવું

મોદ (દ,) સ્ત્રી૦, **-દિયું** ન૦ જાડી મોટી ચાદર

મોદી પું૦ [સર૦ हिं., म.; (अ. मुवद्दी?)] અનાજ ઘી, મસાલો વગેરેનો વેપારી; નેસ્તી (૨) કોઠારી; ભંડારી. (૩) એક અટક. ૦ખાનું ન૦ મોદીની દુકાન (૨) દાણાનો કોઠાર (૩) લશ્કરને ખોરાકી પોશાકી પૂરી પાડનાર ખાતું

મોનલ ન૦ [સર૦ हिं. मोनाल] એક પક્ષી

મૉનિટર પું૦ [इं.] વડો વિદ્યાર્થી

મોનિયું ન૦ મોઢાનું - ઉપરચોટિયું આમંત્રણ

મૉન્ટેસોરી સ્ત્રી૦ (સં.) બાળકેળવણીની એક પદ્ધતિનાં યોજક ઇટાલિયન બાઈ. ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ તેમણે યોજેલી બાળકેળવણીની પદ્ધતિ. ૦શાળા સ્ત્રી૦ તે પદ્ધતિ પ્રમાણે ચલાવાતી શાળા. ૦શિક્ષક પું૦ તે પદ્ધતિનો શિક્ષક

મોપલો પું૦ [महापिलाइ (पिलाइ = બહાદુર तेलुगु?)] મલબારમાં વસતી મુસલમાનોની એક જાતનો આદમી

મોફસલ ન૦ જુઓ મુફસીલ

મોબદલો (મો) પું૦ [अ. मुबादला; સર૦ म. मोब(-बा)दला] જુઓ મોંબદલો

મોબેદ પું૦ [अ. मुअब्बिद] પારસીઓનો ધર્મક્રિયા કરાવનાર ગોર (૨) ભક્તિ કરનાર (૩) સ્ત્રી૦ [अ. मुअब्बद] ભક્તિ કરવાનું સ્થાન

મોભ પું૦ [दे. मुब्भ, मोब्भ] છાપરાના ટેકારૂપ મુખ્ય આડું લાકડું

મોભણ સ્ત્રી૦ ['મોભ' ઉપરથી] કુટુંબની મુખ્ય સ્ત્રી

મોભાગ્ર ન૦ [મોભ + અગ્ર] મોભનો છેડો. ૦બુદ્ધિ વિ૦ તેના જેવી - બૂઠી બુદ્ધિવાળું (૨) સ્ત્રી૦ તેવી જાડી બુદ્ધિ [પ્રતિષ્ઠિત

મોભાદાર વિ૦ [મોભો + દાર] વજનદાર;

મોભારિયું ન૦ ['મોભ' ઉપરથી] મોભ ઉપર ઢાંકવાનું મોટું નળિયું [મોભવાળો ભાગ

મોભારો પું૦ ['મોભ' ઉપરથી] છાપરાનો

મોભિયું ન૦ મોભ

મોભી પું૦ ['મોભ' ઉપરથી] ઘરનો વડો માણસ

મોભો પું૦ [अ. मुहाबा] દરજ્જો; આબરૂ; પ્રતિષ્ઠા; ઇજ્જત

મોમ ન૦ [फा.] મીણ. ૦બત્તી સ્ત્રી૦ મીણબત્તી

મોમનો (મો) પું૦ [જુઓ મુમનો] મુસલમાનોની એક જાતનો માણસ

મોયરું (મો') ન૦ જુઓ માહ્યરું

મોયલું (મો') વિ૦ [सं. मुख ઉપરથી] (કા.) આગલા ભાગનું

-મોયું (મો') વિ૦ [सं. मुख ઉપરથી] નામને અંતે '-ની તરફ મોંવાળું" '-ની ચાહનાવાળું" એમ અર્થ બતાવતો અનુગ. ઉદા૦ ઘરમોયું

મોર પું૦ [प्रा. (सं. मयूर); સર૦ हिं, म.] એક પક્ષી; મયૂર (૨) [?] બરડાના બે ભાગમાંનો કોઈ એક (૩) [(ડિંગળ)] સૈન્યની આગલી હરોળ. [**-મારવો** = પરાક્રમ કરવું; યશસ્વી કામ કરવું. **મોર મોરનું કહેવું કે સંભળાવવું** = કાળજું કાપી નાખે તેવાં વેણ કહેવાં.]

મોર [મો] પું૦ [प्रा. मउर (सं. मुकुर)]; સર૦ म. मोह(-हो)र] આંબા, આંબલી વગેરેનાં ફૂલ-મંજરી. [**-આવવો** = ફૂલ-મંજરી થવી.] (૨) ઘોડાના માથાનો એક શણગાર

મોર (મો'ર,) અ૦ [સર૦ म. मोहर (सं. मुख, प्रा. मुह)] આગળ; પૂર્વે; મોખરે

મોર, ૦છા (મો'?) સ્ત્રી૦ [જુઓ મોર અ૦] મુખમુદ્રા; ચહેરાનો દેખાવ

મોરખાઈ (મો') સ્ત્રી૦ [મોર + ખાવું] ચોરેલો માલ (ઢોર વગેરે) પાછો અપાવવા પહેલાં ખવાતી દલાલી. **-યો** પું૦ તે ખાનાર માણસ

મોરચંગ પું૦ [સર૦ हिं., म.] એક વાજું

મોરચી સ્ત્રી૦ [જુઓ મૂરછી] મોડછી

મોરચો પું૦ [फा.] લશ્કરની મોખરાની વ્યૂહરચના (૨) બુરજ ઉપર જ્યાં તોપ ગોઠવવામાં આવે છે તે ભાગ. [–તોડવો = જુઓ મોરચો ભાગવો. –પકડવો, માંડવો = મોરચા પર કાયમ રહેવું; ખંત અને અડગતાથી કોઈ કામ પાછળ લાગુ રહેવું. –બાંધવો = યુદ્ધની તૈયારી કરવી. –ભાગવો, મારવો = વિજયી થવું; પહેલી હરોળમાં ભંગાણ પાડવું.] –ચાબંધ વિ૦ મોરચા બાંધેલું (૨) મોરચા સાથે

મોરડ ન૦ દૂધી વગેરેનું ભજિયું

મોરડી સ્ત્રી૦ [જુઓ મોર] ઢેલ

મોરડી સ્ત્રી૦ –ડો (મો') [મોં પરથી; સર૦ म. मोहरकी, मोहळा] પશુને મોઢે બાંધવાનું દોરડાનું ગાળિયું

મોરથૂથુ ન૦ [सं. मयूरतुत्थ; સર૦ म. मोरचूत; हिं. मोरथुथिया] એક ઝેરી ઔષધ

મોરધ્વજ પું૦ (સં.) જુઓ મયૂરધ્વજ

મોરપંખી પું૦ એક શોભાનો છોડ

મોરબુટ્ટી સ્ત્રી૦ [મોર+બુટ્ટો] મોરના બુટ્ટાવાળી રેશમી સાડી

મોરબ્બો પું૦ [સર૦ म. मोरं(–रां)बा] જુઓ મુરબ્બો

મોરમોર (મો) અ૦ [दे. मुरिअ = તૂટેલું, ભાગેલું] (ખાદ્ય) મોંમાં ઘાલતાં છૂટેછૂટું થઈ જાય એમ

મોરલી સ્ત્રી૦ [જુઓ મુરલી] વાંસળી

મોરલો પું૦ મોર (લાલિત્યવાચક)

મોરવણ ન૦ [प्रा. मूर; दे. मुरिअ] છાણાંનો ગોર (૨) [જુઓ મોરવવું] અખરામણ

મોરવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. मोरण = ખાટી છાશ; સર૦ म. मुरवणें] આખરવું (૨) [જુઓ મોરવું] ટોચ પરથી છોલી નાખવું

મોરવાયો પું૦ [સર૦ म. मोहर (सं. मुख, प्रा. मुह)] ટોચનો ભાગ

મોરવાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. मुर; दे. मुरिअ] ઉપર ઉપરથી તૂટી જવું; કપાવું

મોરવી સ્ત્રી૦ એક જાતનું કાપડ

મોરવું (મો) અ૦ક્રિ૦ ['મોર' ઉપરથી] (ઝાડને) મોર આવવો (૨) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. मुर्] કાપવું; સમારવું (શાક ઇ૦ને)

મોરવેલ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક વનસ્પતિ

મોરશિખા સ્ત્રી૦ [प्रा. मोरसिहा (+ सं. शिखा); સર૦ म.; हिं.)] એક વનસ્પતિ

મોરસ સ્ત્રી૦ [इं. मोरिशियस ટાપુના નામ ઉપરથી] દાણાદાર ખાંડ (૨) [સર૦ म.] એક જાતની ભાજી

મોરસો પું૦ ખેડાણમાં ઢાળપડતી ટેકરી

મોરંઘી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

મોરાખી વિ૦ [મોં + રાખવું ?] શરમ રાખીને કહેલી વાત (૨) પું૦ જુઓ મોરાપી

મોરાણી વિ૦ [જુઓ મોર અ૦] મુખ્ય; મોરનું

મોરાપી પું૦ [સર૦ મોરખાઈ] બાતમીદાર (૨) ગુનેગારને શોધી કાઢનાર

મોરાર પું૦ [જુઓ મુરારિ] શ્રીકૃષ્ણ

મોરિયું ન૦ [સર૦ મોળિયું] એક પ્રકારની પાઘડી

મોરિયો પું૦ [સર૦ म. मोरवा] ઘડો (૨) [?] સામા જેવું એક અણખેડ્યું ધાન્ય

મોરી સ્ત્રી૦ [फा. मूरी] ખાળ; ગંદા પાણીની નીક; ગટર

મોરી (મો') સ્ત્રી૦ જુઓ મોરડી–મોરડો

મોરું (મો') વિ૦ [જુઓ મોર અ૦; સર૦ म. मोहरा] આગળ પડતું; મોર–મોખરેનું (૨) ન૦ (રૂપ ગુણ વગેરેમાં) મોરું માણસ (૩) મહોરું (શેતરંજનું)

મોરું સ૦ [સર૦ हिं. मोर] મારું (પ.)

મોરે (મો') અ૦ [જુઓ મોર અ૦] આગળ

મોરો પું૦ ['મો' ઉપરથી ?]+દંતૂસળ વડે હુમલો (૨) [दे. मुरवि] આભરણ-વિશેષ (૩) સંમુખ થવું તે (–માંડવો). ૦વંદાર અ૦ મોંથી છેડા સુધી

મોલ (મો) પું૦ [सं. मुकुल; प्रा. मउल = કળી)] પાક

મોલડી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ

મોલડું (મો) ન૦ [प्रा. मउलि (सं. मौलि) = એક પ્રકારની પાઘડી] માથાનો એક પોશાક

મોલદ (મો) વિ૦ [अ.] બીજા દેશનું પણ અરબસ્તાનમાં ઊછરેલું (૨) આરબ બાપથી હિંદની સ્ત્રીને થયેલી (પ્રજા)

મોલવી (મો) પું૦ [અ.] મુસલમાન વિદ્વાન (૨) મુસલમાની કાયદા પ્રમાણે ન્યાય આપનાર

મોલિંગ (મો) સ્ત્રી૦ [ઈં. मोल्डिंग ઉપરથી] સાખ ઇત્યાદિની ધાર પર ઊભી બે લીટીઓની કઢાતી ભાત

મોલેરી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ

મોલેસલામ (મો) પું૦ [अ. मवला-इ-इस्लाम] એક જાતનો મુસલમાન

મોલો (મો) પું૦ ['મોલ' ઉપરથી ?] વનસ્પતિ પર પડતો એક જીવ; એક રોગ

મોલ્લું ન૦ ભૂતને બોલાવતી વખતે વગાડાતું નગારું [ફટાકડો

મોલ્લો પું૦ [જુઓ મોઈ] શંકુના આકારનો

મોવડ પું૦ ['મોં' ઉપરથી] મોખરો; અગ્ર ભાગ (૨) [કા.] ઘોડાને મોઢા ઉપર પહેરાવવાનું ઘરેણું (૩) અ૦ (કા.) આગળ

મોવડી વિ૦ [જુઓ મોવડ] આગળનું; મોખરાનું (૨) પુ૦ અગ્રેસર; આગેવાન

મોવણ (મો) ન૦ ['મોવું' ઉપરથી; हिं. मोयन; म. मोवाण, मोंवण] જુઓ મોણ

મોવાસો (મો) પું૦ ['મોં' ઉપરથી] ઢોરના મોંમાં થતો એક રોગ [ઢોરતી

મોવાળ પું૦ [મોં + વળવું ?] ઘરવટ; ઘરોબો;

મોવાળો પું૦ [જુઓ મુવાળો] વાળ

મોવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. मोना; म. मोव = મૃદુ – ते ઉપરથી मोवान = મૃદુતા લાવનારો પદાર્થ] કરમોવવું; ચીકટવાળું કરવું

મોસમ (મોં) સ્ત્રી૦ [अ. मौसिम] ઋતુ. **–મી** વિ૦ મોસમનું [ફૂટતી મૂછ

મોસર સ્ત્રી૦ [दे. मासुरी (सं. श्मश्रु)] (કા.)

મોસરિયું ન૦ [જુઓ મોસર] (કા.) બુકાની

મોસલ પું૦ [अ. मुहस्सिल; સર૦ म. मोहसली] સરકારના હુકમથી તેડવા આવેલો ને તાકીદ કરનાર બેલિફ (?)

મોસંબી સ્ત્રી૦ [पो. मोझांबिक માંથી પ્રથમ આવેલું માટે] એક ફળ

મોસાળ (મો) ન૦ [सं. मातृशाला] માનું પિયેર. **૰સાસરી** સ્ત્રી૦, **૰સાસરું** ન૦ પતિ કે પત્નીનું મોસાળ. **–ળિયું** ન૦ મોસાળપક્ષનું માણસ. **–ળું** ન૦ માબાપ તરફથી છોકરીને સીમંત વખતે અને તેનાં છોકરાંને જનોઈ કે લગ્ન વખતે જે રીત આપવામાં આવે છે તે (૨) મોસાળામાં ગાવાનું ગીત. (૩) મોસાળાની રીત કરવા જતું સરઘસ (૪) [લા.] નાની મોટી વસ્તુઓનો અસ્તવ્યસ્ત સમૂહ. ઉદા૦ હવે આ બધું મોસાળું લઈ જા! [–કરવું, ભરવું = સીમંત વખતે દીકરીને રીત આપવી, તેનો વિધિ કરવો. –નીકળવું = મોસાળાનું સરઘસ નીકળવું.]

મોસિયાત (મો) વિ૦ [प्रा. माउसी (मातृष्वसा) ઉપરથી] (સુ.) જુઓ મસિયાઈ

મોહ પું૦ [સં.] અજ્ઞાન; ભ્રમ (૨) મૂર્છા; બેહોશી (૩) આસક્તિ; પ્યાર. [–ઉપજવો, થવો, પામવું, મોહમાં પડવું = આસક્ત થવું.] **૰ક** વિ૦ મોહ પમાડનારું. **૰કતા** સ્ત્રી૦ મોહકપણું. **૰કૂપ** પું૦ મોહરૂપી કૂપ. **૰જાળ** સ્ત્રી૦ મોહની જાળ. **૰ન** વિ૦ મોહક (૨) ન૦ મોહવું તે (૩) વશીકરણ; કામણ; એક અભિચાર (૪) [સં.] કૃષ્ણ. **૰નમાળા** સ્ત્રી૦ અમુક કદના સોનાના મણકાની ગળે પહેરવાની માળા. **૰નાસ્ત્ર** ન૦ [मोहन + अस्त्र] બેહોશ કરી નાખે એવું અસ્ત્ર. **૰નિદ્રા** સ્ત્રી૦ મોહરૂપી નિદ્રા. **૰નિયું** ન૦ એક પ્રકારની સાડી. **૰ની** સ્ત્રી૦ મોહ; ભૂરકી (૨) [સં.] મોહિની; એક અપ્સરા. **૰નીય** ન૦ કર્મ (જૈન). **૰ફંદ** પું૦ મોહરૂપી ફંદ. **૰બાણ** ન૦ મોહનું બાણ. **૰મંત્ર** પું૦ મોહ પમાડે એવો મંત્ર

મોહકમ (મો) વિ૦ [अ. मुह्कम; સર૦ म.] મોકમ; દૃઢ; સખત (૨) ઘણું; પુષ્કળ

મોહતાજ (મો) વિ૦ [अ मुह्ताज] ગરીબ; ગરજુ

મોહનઠાર, મોહનથાળ પું૦ એક પ્રકારનું મિષ્ટાન્ન

મોહરમ (મો) પું૦ [अ. मुहर्रम] હિજરી સનનો પહેલો મહિનો (જેમાં તાજિયા નીકળે છે)

મોહવું અ૦ક્રિ૦ [સં. मुह् ઉપરથી; સર૦ हिं. मोहना; म. मोहणें] મોહ પામવું (૨) સ૦ક્રિ૦ મોહ પમાડવું. **મોહાવું** અ૦ક્રિ૦ મોહ પામવું

મોહાંધ વિ૦ [સં.] મોહથી અંધ બનેલું

મોહિત વિ૦ [સં.] મોહ પામેલું

મોહિની સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ મોહની (૨) મોહ પમાડે તેવી સ્ત્રી (૩) વૈશાખ સુદ અગિયારસ

મોળ (મોળ,) સ્ત્રી૦ ['મોળુ'' ઉપરથી] શરીરમાં વાયુનું જોર થવાથી મોઢામાં લાળ છૂટે તે (૨) મંદી. [**–આવવી, છૂટવી, વછૂટવી** = મોઢામાં લાળ છૂટવી.]

મોળ સ્ત્રી૦ [સર૦ મોડ] ઊઢણ (૨) [?] કીડિયારું (૩) ચણતરનું ઈંટપથ્થરનું પડ

મોળપ (મો) સ્ત્રી૦ ['મોળુ'' ઉપરથી] મોળાપણું

મોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ મોરવું] સમારવું (શાક)

મોળાઈ(–ત) (મો) વિ૦ ['મોસાળ' ઉપરથી] મોસાળનું; મામાનું [મોળાપણું

મોળાશ (મો) સ્ત્રી૦ ['મોળુ'' પરથી] મોળપ;

મોળિયું (મો') ન૦ [સર૦ મહોર, મહોરો] કાપડાની બાંયે ચોડાતો (કસબી) પટો (૨) કસબી ફેંટો (૩) (મો) ['મોળુ'' પરથી] મીઠા વગરનો રોટલો (૪) શોકમાં પહેરવાનો સાલ્લો

મોળી (મો) સ્ત્રી૦ ['મોળુ'' ઉપરથી] સળી જેવી મીઠા વિનાની લાંબી સેવ

મોળું (મો) વિ૦ [સં. मृदु કે सं. म्लान?] ફિક્કું; સ્વાદ વગરનું (૨) [લા.] ઢીલું; પોચું. **૦મચ** વિ૦ સાવ મોળું

મોં (મો') ન૦ [प्रा. मुह (सं. मुख)] મુખ; મોઢું (૨) [લા.] આબરૂ; લાજશરમ (પ્રયોગો મોઢું શબ્દ જેવા જ લગભગ છે.) [**–ઉપર દેવતા મૂકનાર** = મરનારનો નજીકનો સંબંધી. **–ઢાંકવું** = બોલતું બંધ થવું (૨) રડવું; છાનું છાનું રડવું (૩) મરણ પાછળ સ્ત્રીએ લૌકિક કરવું. **–નું પાન** = ઘણું જ પ્યારું (૨) જેના વડે શોભા રહે તેવું. **–ને ચોકઠું નથી** = મોં ઉપર અંકુશ નથી; ગમે તેમ બોલે છે. **–નો ટાળો કરવો** = સામું ન જોવું; ઉડાવ્યા કરવું. **–પડી જવું** = શરમિંદું થઈ જવું (૨) દિલગીર થઈ જવું. **(–નું) મોં બાળવું** = –ને સંતોષીને ઠીસતું કરવું. **–માં આંગળાં ઘાલવાં** = દંગ થઈ જવું. **–માં ડૂચો દેવો, મારવો** = બોલતું અટકાવવું (૨) ગૂંગળાવવું. **–માં થૂંકવું** = દાંમાઈ વગેરેમાં ચડી જવું. **–માં થૂંક એવું** = ટપી જાય તેવું. **–મુકાવવું** = રડતું અટકાવવું; શોક કરનારને આશ્વાસન આપવું. **–મૂકીને** = માન, આબરૂ કે શરમ છોડીને (૨) છૂટે મોંએ; મુક્ત કંઠે. **–વાળવું** = મરણ પછી છેડો વાળવો. **–સંતાડવું** = શરમાવું; સંકોચ કરવો. **ઊજળું મોં** = માનપૂર્વક છુટકારો. **ઊંચું મોં કરવું, રાખવું** = આબરૂ વટ જાળવવાં. **ગળ્યું મોં કરવું, કરાવવું** = શુભ સમાચારની વધાઈ બદલ ગળ્યું ગળ્યું ખાવું-ખવરાવવું. **રોજ ઊઠીને મોં જોવાનું** = રોજ કામ પડવાનું; રોજનો સંબંધ હોવો. **શું મોં લઈને આવે!** = અતિશય શરમાવું પડે તેવું થવાથી કેવી રીતે આવે?] **૦કળા** સ્ત્રી૦ ચહેરાનો ઘાટ. **૦જો(૦ય)ણું** સ્ત્રી૦ પહેલી વાર વર કે કન્યાને મોં જોઈને ભેટ આપવી તે. **૦જોયું** વિ૦ એકનું એક; લાડકું. **૦જોરી** સ્ત્રી૦ બોલાચાલી; તકરાર. **૦પાઠ** પું૦ મોઢેથી બોલીને ગોખવું તે. **૦પાઠિયું** વિ૦ મોંપાઠ કરનારું. **૦ફાડ** સ્ત્રી૦ બે હોઠને લીધે ચીરા જેવો દેખાતો મોંનો બાહ્ય ભાગ. **૦બળ્યું** વિ૦ બળ્યા મોંનું; મૂઉં. **૦માગ્યું** વિ૦ માગે એટલું; ખૂબ. **૦માથું** ન૦ [લા.] મોં કે માથું; કશાના ઢંગ કે રૂપરંગ વિષે કાંઈ સાધારણ જાણ કે પતો. **૦માર** વિ૦ બોલવે નીડર અને પ્રભાવશાળી. **૦રખું** વિ૦ વિનયી; શરમાળ (૨) પક્ષપાતી; એકતરફી

મોંઘું,–વવારી,–ઘાઈ,–ઘારત જુઓ 'મોઘું'માં

મોંબદલો (મો૦) પું૦ [જુઓ મોબદલો] કંઈ કર્યા કે આપ્યાના અવેજમાં મળે તે; વળતર (૨) જમીન ખરીદનારને વેચનારે સરકારમાં તેની નોંધ કરાવી આપવી તે

મોંવાસો પું૦ જુઓ મોવાસો **(–આવવો)**

મોંસૂઝણું ન૦ [મોં + સૂઝવું] પરોઢિયું

મૌખિક વિ૦ [સં.] મુખનું; મુખને લગતું

મૌક્તિક ન૦ [સં.] મોતી

મૌગ્ધ્ય ન૦ [સં.] મુગ્ધતા

મૌન ન૦ [સં.] ન બોલવું તે. (૨) વિ૦ મૂક; ચૂપ. **૦ધારી** વિ૦ મૌન ધારણ કરનારું. **૦વ્રત** ન૦ મૌન રહેવાનું વ્રત. **–ની** વિ૦ મૌનધારી

મૌર્ખ્ય ન૦ [सं.] મૂર્ખતા

મૌર્ય પું૦ [सं.] એક પ્રાચીન હિન્દુ રાજવંશ

મૌર્વી સ્ત્રી૦ [सं.] પણછ

મૌલવી પું૦ જુઓ મોલવી

મૌલા પું૦ [अ.] ધણી; માલિક

મૌલાના પું૦ [फा.] મોટો મોલવી

મૌલિ ન૦ [सं.] માથું (૨) ટોચ (૩) છોગું; કલગી

મૌલિક વિ૦ [सं.] મૂળ; મુખ્ય; 'ઓરિજિનલ'. **૦તા** સ્ત્રી૦

મૌલી વિ૦ [सं.] મૌલિ – મુગટવાળું

મૌલ્ય ન૦ [सं.] મૂલ્ય

મૌંજી સ્ત્રી૦ [सं.] મુંજનો કંદોરો

મ્યાઉં ન૦ [રવ૦] મિયાંઉ; બિલાડીનો અવાજ

મ્યાન ન૦ [જુઓ મિયાન; સર૦ हिं., म.] ધારવાળા હથિયારનું ઘર. [**–કરવું** = મ્યાનમાં ઘાલવું (૨) [લા.] કબજામાં રાખવું. **–માં રાખવું** = અંકુશમાં રાખવું.]

મ્યાનો પું૦ [फा. मियानह; સર૦ हिं. म्याना] એક જાતની પાલખી; મેનો

મ્યુનિસિપલ વિ૦ [इं] મ્યુનિસિપાલિટીનું કે તેને લગતું

મ્યુનિસિપાલિટી સ્ત્રી૦ [इं.] શહેર કે કસબાનું સુધરાઈખાતું

મ્લાન સ્ત્રી૦ [सं.] કરમાયેલું; ખિન્ન. **–નિ** સ્ત્રી૦ નિસ્તેજતા; ગ્લાનિ

મ્લેચ્છ પું૦ [सं.] આર્યોની સંસ્કૃતિથી ભિન્ન સંસ્કૃતિનો માણસ. **–ચ્છાઈ** સ્ત્રી૦

ય

ય પું૦ [सं.] ચાર અર્ધસ્વરોમાં પહેલો (૨) (વ્યા.) વિ૦ પરથી ભાવવાચક (ન૦) નામ બનાવતો પ્રત્યય. જેમ કે દૈન્ય. **૦કાર** પું૦ ય અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારશ્રુતિ, ૦શ્રુતિ** સ્ત્રી૦ ઉચ્ચારણમાં યકાર સંભળાવો તે. જેમ કે, 'આંખ' ના 'ખ' માં. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે યવાળું

ય પદને અંતે લાગતાં 'પણ, અપિ; વળી'નો અર્થ બતાવે. ઉદા૦ તમેય; મકાનેય (૨) પ્રશ્નાર્થક સ૦ને લગતાં અનિશ્ચિતાર્થક ઘણાપણાનો ભાવ બતાવે. ઉદા૦ કેવુંય, કેટલુંય. યે 'ય' જેમ જ અર્થ સૂચવે, કાંઈક વિશેષ માત્રાથી

યકીન ન૦ [अ.] વિશ્વાસ

યકૃત ન૦ [सं.] કાળજું; 'લીવર'

યક્ષ પું૦ [सं.] એક દેવયોનિ; કુબેરનો અનુચર. **૦કર્દમ** પું૦ કેસર, સુખડ, કસ્તૂરી અને કપૂર મેળવીને બનાવેલો સુગંધીદાર અંગલેપ. **૦(–ક્ષિ)ણી** સ્ત્રી૦ યક્ષ સ્ત્રી; યક્ષની સ્ત્રી. **૦રાજ** પું૦ (સં.) કુબેર. **૦રાત્રિ(–ત્રી)** સ્ત્રી૦ દિવાળી

યક્ષ્મ(–ક્ષ્મા) પું૦ [सं.] ક્ષયરોગ. **–ક્ષ્મી** વિ૦ ક્ષયવાળું

યખ પું૦ [फा.] બરફ

યગણ પું૦ [सं.] પહેલો લઘુ અને બીજો તથા ત્રીજો ગુરુ અક્ષર હોય એવો ગણ (પિંગળ)

યજદાં પું૦ [फा.] પરમેશ્વર (પારસી)

યજન ન૦ [सं.] યજ્ઞ કરવો તે (૨) પૂજન. **૦યાજન** ન૦ જાતે યજ્ઞ કરવા તથા બીજા પાસે કરાવવા રૂપી (બ્રાહ્મણનું) કર્મ

યજમાન પું૦ [सं.] યજ્ઞ કરનાર (૨) ગોર કે બ્રાહ્મણને દક્ષિણા આપી ધાર્મિક ક્રિયા કરાવનાર (૩) આશ્રય આપનાર; દાતા. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ યજમાનનાં દાનદક્ષિણા વડે આજીવિકા કરવી તે. **–નિયું** વિ૦ યજમાનવૃત્તિવાળું. **–નિયો** પું૦ જેને પેઢી દર પેઢીથી યજમાનવૃત્તિ ચાલતી આવી હોય તેવો બ્રાહ્મણ

યજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. यज्] પૂજા કરવી (૨) યજ્ઞ કરવો

યજુર, –ર્વેદ પું૦ [सं.] (સં.) ચાર વેદમાંનો એક. **–ર્વેદી** વિ૦ યજુર્વેદનું (૨) પું૦ યજુર્વેદ ભણેલો કે યજુર્વેદ પ્રમાણે ક્રિયાઓ કરનારો બ્રાહ્મણ

યજ્ઞ પું૦ [सं.] એક વેદોક્ત કર્મ; યાગ (૨) લોકસંગ્રહ કે સેવા અર્થે કરેલું કર્મ. **૦કુંડ** પું૦ યજ્ઞની વેદી. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ યજ્ઞનો વિધિ. **૦દ્રવ્ય** ન૦ યજ્ઞમાં વપરાતો પદાર્થ. **૦પશુ** પું૦; ન૦ યજ્ઞમાં હોમવાનું પશુ. **૦પુરુષ** પું૦

(સં.) વિષ્ણુ. **૦ભાગ** પું૦ યજ્ઞના બળિદાનનો ભાગ. **૦ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ યજ્ઞ કરવાનું સ્થાન. **૦યાગ** પું૦ હોમહવન. **૦વાટ** પું૦; સ્ત્રી૦ યજ્ઞ માટે તૈયાર કરેલી કે આંતરેલી જમીન. **૦વૃક્ષ** ન૦ જેનું લાકડું યજ્ઞમાં વપરાય છે તે ઝાડ. **૦વેદિ(-દી)** સ્ત્રી૦ યજ્ઞની વેદી. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ યજ્ઞ કરવાનો ઓરડો. **૦શિષ્ટાશી** વિ૦ યજ્ઞ કરતાં શેષ રહેલું ખાનાર. **-જ્ઞોપવીત** ન૦ ઉપવીત; જનોઈ

યઙન્ત વિ૦ [सं.] ક્રિયાની આવૃત્તિ કે તીવ્રતા બતાવનારું (રૂપ) [વ્યા.]. ઉદા૦ લાતાટવું

યતમાન વિ૦[सं.] યત્ન કરતું;મથતું: પ્રયત્નશીલ

યતિ પું૦[सं.] જિતેંદ્રિય પુરુષ; સંન્યાસી (૨) જૈન સાધુ (૩) સ્ત્રી૦ છંદમાં આવતો વિરામ (૪)વાક્યમાં આવતી ટાંપ. **૦ભંગ** પું૦ યોગ્ય સ્થાને યતિ ન હોવી તે. **૦લગ્ન** પું૦ સંગીતમાં એક તાલ

યતી પું૦ [सं.] યતિ;સંયમી [અનાથાશ્રમ

યતીમ ન૦ [अ.] અનાથ બાળ. **૦ખાનું** ન૦

યત્કિંચિત્ અ૦[सं.] જરા પણ

યત્ન પું૦ [सं.] પ્રયત્ન; મહેનત; ઉદ્યોગ. **૦પૂર્વક** અ૦ મહેનત લઈને. **૦શીલ** વિ૦ યત્ન કરતું રહેનારું [ઠેકઠેકાણે

યત્ર અ૦ [सं.] જ્યાં. **૦તત્ર** અ૦ જ્યાં ત્યાં;

યથા અ૦ [सं.] જેવી રીતે; જે પ્રમાણે (૨) અવ્યયીભાવ સમાસમાં '-ની પ્રમાણે', 'અનુસાર' એવા અર્થમાં. **૦ઋતુ** અ૦ ઋતુ પ્રમાણે. **૦કામ** અ૦ ઇચ્છા પ્રમાણે. **૦ક્રમ** અ૦ ક્રમ પ્રમાણે. **૦કાલ(-ળ)** અ૦ સમય અનુસાર; યોગ્ય વખતે. **૦જ્ઞાન** અ૦ જુઓ યથામતિ. **૦તથ** અ૦ જેમ હોય તેમ; સાચેસાચું. **૦દર્શન** ન૦ 'પરસ્પેક્ટિવ' (ચિત્રકળા). **૦નુરૂપ** અ૦ યોગ્ય રીતે. **૦ન્યાય્ય** અ૦ ન્યાય પ્રમાણે; યથાયોગ્ય. **૦પૂર્વ** અ૦ પહેલાંની પેઠે. **૦પૂર્વવાદી** વિ૦ પહેલાં જેમ હતું એમ હોવું જોઈએ એવા મતનું. **૦પ્રસંગ** અ૦ પ્રસંગ પ્રમાણે. **૦બુદ્ધિ, ૦મતિ** અ૦ બુદ્ધિ અનુસાર. **૦યુક્ત, ૦યોગ્ય** અ૦ યોગ્ય હોય તેમ. **૦રીતિ** અ૦ રીત પ્રમાણે: રૂઢિ પ્રમાણે. **૦રુચિ** અ૦ રુચિ પ્રમાણે. **૦ર્થ** વિ૦ [+ अर्थ] સાચું; ખરું; વાસ્તવિક (૨) અ૦ વાસ્તવિક રીતે. **૦ર્થતા** સ્ત્રી૦ સાચાપણું; ખરાપણું. **૦ર્થદર્શન** ન૦ પ્રત્યક્ષ-ઇંદ્રિયોથી દેખાય તે; 'રિયાલિઝમ'. **૦ર્થદર્શી** વિ૦ યથાર્થ દર્શનવાળું; 'રિયાલિસ્ટિક'. **૦ર્થબુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ રાગદ્વેષ વિના, વસ્તુને તત્ત્વતઃ સમજી શકે તેવી બુદ્ધિ. **૦ર્થવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ ખરું બોલનાર; સત્યવાદી. **૦વકાશ** અ૦ [+ अवकाश] ફુરસદ હોય તે પ્રમાણે. **૦વત્** અ૦ જેમ હોય તેમ. **૦વસર** અ૦ પ્રસંગાનુસાર. **૦વિધિ** અ૦ વિધિ પ્રમાણે. **૦શક્ય** અ૦ શક્યતા પ્રમાણે; બનતા સુધી. **૦શક્તિ** અ૦ શક્તિ પ્રમાણે. **૦શાસ્ત્ર** અ૦ શાસ્ત્ર પ્રમાણે. **૦શ્રુત** અ૦ સાંભળ્યા પ્રમાણે. **૦સમય** અ૦ યોગ્ય સમયે; સમય મુજબ. **૦સંભવ** અ૦ શક્યતા મુજબ. **૦સામર્થ્ય** અ૦ શક્તિ મુજબ. **૦સાંગ** અ૦ યથાર્થ રીતે. **૦સ્થાન** અ૦ યોગ્ય સ્થાને; સ્થાન પ્રમાણે. **૦સ્થિત** વિ૦ (૨) અ૦ તાદૃશ; હોય એવું; બરાબર; યોગ્ય. **-થેચ્છ(-ષ્ટ)** વિ૦ [सं.] મરજી મુજબનું (૨) અ૦ ઇચ્છા પ્રમાણે. **-થોક્ત** વિ૦ [+ उक्त (सं.)] કહ્યા પ્રમાણેનું. **-થોચિત** વિ૦ [+ उचित (सं.)] યોગ્ય

યદપિ અ૦ [सं.] જોકે; યદ્યપિ

યદા અ૦ [सं.] જ્યારે

યદિ અ૦ [सं.] જો

યદુ પું૦ [सं.] (સં.) યયાતિ અને દેવયાનીનો પુત્ર અને યાદવોનો પૂર્વજ. **૦નંદન, ૦વર** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

યદૃચ્છા સ્ત્રી૦ [सं.] સ્વેચ્છા (૨) અકસ્માત

યદ્યપિ અ૦ [सं.] જોકે; યદપિ

યદ્વાતદ્વા અ૦ [सं.] ગમે તેમ; એલફેલ

યમ પું૦ [सं.] નિગ્રહ; સંયમ (૨) અહિંસા, સત્ય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ અને અસ્તેય એ પાંચ (૩) [સં.] મૃત્યુનો દેવ. [**-નો દૂત**=જમના દૂત જેવો નિર્દય કે કઠોર માણસ.] **૦ક** પું૦ ભિન્ન અર્થના સમાન

શબ્દોની પુનરાવૃત્તિ–એક શબ્દાલંકાર (કા.શા.) (૨) પ્રાસ; 'રાઈમ'. **૦કિત** વિ૦ યમકવાળું. **૦કિંકર** પું૦ યમનો દૂત. **૦દંડ** પું૦ યમે કરેલી શિક્ષા. **૦દૂત** પું૦ યમનો નોકર. **૦દ્વિતીયા** સ્ત્રી૦ ભાઈબીજ. **૦ન** પું૦ કલ્યાણ રાગનો એક ભેદ (૨) ન૦ સંયમ; નિગ્રહ. **૦નકલ્યાણ** પું૦ કલ્યાણ રાગનો એક પ્રકાર. **૦નિયમ** પું૦બ૦વ૦ અષ્ટાંગ યોગનાં પહેલાં બે અંગ (પાંચ મહાવ્રતરૂપી યમ; તથા શૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય, ઈશ્વરપ્રણિધાન એ પાંચ નિયમ). **૦પાશ** પું૦ યમનો ફાંસો. **૦પુરી** સ્ત્રી૦ યમરાજાની નગરી (૨) નરક. **૦પુરુષ** પું૦ યમનો માણસ – દૂત. **૦રાત્રિ(–ત્રી)** સ્ત્રી૦ મૃત્યુરૂપી રાત્રી. **૦લ** ન૦ જોડકું. **૦સદન** ન૦ યમલોક; યમનું સ્થાન. [**–પહોંચાડવું** = ઠાર મારવું.] [(સં.) યમુના નદી

યમી વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] સંયમી (૩) સ્ત્રી૦

યયાતિ પું૦ [સં.] (સં.) એક ચંદ્રવંશી રાજા

યવ પું૦ [સં.] જવ. **૦ક્ષાર, ૦જ** પું૦ જવખાર

યવન પું૦ [સં.] (પ્રાચીન) યુનાન દેશનો રહેવાસી (૨) આર્યસંસ્કૃતિ બહારનો માણસ; મ્લેચ્છ. **–નિકા** સ્ત્રી૦ જવનિકા; પડદો (૨) યવની. **–ની** સ્ત્રી૦ યવનની કે યવન સ્ત્રી

યવાગૂ સ્ત્રી૦ [સં.] ઓસામણ (૨) રાબ; કાંજી

યશ પું૦ [સં.] કીર્તિ (૨) [લા.] ફતેહ; સિદ્ધિ. **૦સ્વિની** વિ૦ સ્ત્રી૦; **૦સ્વી** વિ૦ નામાંકિત (૨) ફતેહમંદ. **–શઃશરીર** ન૦ યશરૂપી શરીર. **–શાળું** વિ૦ યશવાળું. **–શોગાન** ન૦ યશનું ગાન; યશ ગાવો તે. **–શોદા** સ્ત્રી૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણને ઉછેરનાર નંદની પત્ની. **–શોધન** ન૦ યશરૂપી ધન; કીર્તિરૂપી સંપત્તિ (૨) વિ૦ યશસ્વી. **–શોલાભ** પું૦ યશનો લાભ

યશદ ન૦ [સં.] એક ખનિજ ધાતુ

યશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'ય'માં

યષ્ટિ, ૦કા, –ષ્ટી સ્ત્રી૦ [સં.] લાકડી

યહૂદી વિ૦ (૨) પું૦ [फा.] પૅલેસ્ટાઈનનો મૂળ વતની; મૂસા પેગંબરનો અનુયાયી

યંત્ર ન૦ [સં.] સંચો (૨) જુઓ જંતર. **૦ક** ન૦ ઘા વગેરે પર બંધાતો પાટો (૨) સંઘાડો (૩) પું૦ જુઓ યંત્રજ્ઞ. **૦જ્ઞ** પું૦ યંત્રવિદ્યા જાણનાર; 'મિકૅનિક'. **૦ગતિ** સ્ત્રી૦ યંત્રની ગતિ (૨) યંત્રવત્ સતત ગતિ. **૦ણા** સ્ત્રી૦ કલેશ; વેદના (૨) નિયંત્રણ. **૦બળ** ન૦ યાંત્રિક બળ. **૦રચના** સ્ત્રી૦ યંત્રની રચના; યંત્રની ગોઠવણી. **૦વત્** અ૦ યંત્રની પેઠે; એકધારું. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ યંત્રોની વિદ્યા. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ યંત્રોનું શાસ્ત્ર; 'મિકૅનિક્સ' **૦શાસ્ત્રી** પું૦ યંત્રજ્ઞ. **–ત્રિત** વિ૦ નિયંત્રિત. **–ત્રોદ્યોગ** પું૦ [+ उद्योग] યંત્રો દ્વારા થતો કારખાનાનો ધંધોરોજગાર. **–ત્રોદ્યોગવાદ** પું૦ યંત્રોદ્યોગો વધવાથી દેશની આબાદી છે એવો વાદ; 'ઇન્ડસ્ટ્રૂયલિઝમ' [= હે પ્રભુ!]

યા અ૦ [फा.] હે! (૨) અથવા; યાને. [**–અલ્લા!**

યાકૂત ન૦ [अ.] માણેક; એક રત્ન. **–તી** સ્ત્રી૦ ભાંગના ઘીમાં મસાલા ભેળવી બનાવેલો એક માદક પાક

યાગ પું૦ [સં.] યજ્ઞ

યાચક પું૦ [સં.] માગણ. **–ના** સ્ત્રી૦ વિનંતિ; પ્રાર્થના (૨) માગણી; ભીખ

યાચવું સ૦ક્રિ૦ [સં. याच्] યાચના કરવી; જાચવું

યાચિત વિ૦ [સં.] માગેલું [ઋત્વિજ

યાજક પું૦ [સં.] યજ્ઞ કરનાર; યજ્ઞકર્મ ચલાવનાર

યાજન ન૦ [સં.] યજ્ઞ કરાવવો તે; પુરોહિતપણું

યાજ્ઞવલ્કય પું૦ [સં.] (સં.) એક પ્રાચીન ઋષિ – સ્મૃતિકાર

યાજ્ઞસેની સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) દ્રૌપદી

યાજ્ઞિક વિ૦ [સં.] યજ્ઞ સંબંધી (૨) પું૦ યજ્ઞ કરનાર કે કરાવનાર (૩) એક અટક

યાજ્ય વિ૦ [સં.] યજ્ઞમાં હોમવાનું; યજ્ઞ સંબંધી

યાતના સ્ત્રી૦ [સં.] દુઃખ; કષ્ટ; પીડા

યાતાયાત સ્ત્રી૦ [સં.] જવું ને આવવું તે; હેરોફેરો (૨) જન્મમરણનું દુઃખ

યાતુધાન પું૦ [સં.] રાક્ષસ

યાત્રા સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ જાત્રા. **૦ળુ** પું૦ યાત્રા કરનારો. **–ત્રિક, –ત્રી** વિ૦ યાત્રા કરનારું (૨) પું૦ યાત્રાળુ

યાતૃ સ્ત્રી૦ [सं.] દેરાણી

યાથાતથ્ય ન૦ [सं.] સત્ય

યાથાત્મ્ય ન૦ [सं.] તત્ત્વ; સ્વરૂપ

યાથાર્થ્ય ન૦ [सं.] યથાર્થપણું

યાદ સ્ત્રી૦ [फा.] સ્મરણ (૨) યાદી; ટાંચણ. [**-આવવું, કરવું, કરાવવું, રહેવું, રાખવું, લાવવું.**] **૦ગાર** વિ૦ યાદ કરાવે તેવું (સ્મારક) (૨) યાદ રહી જાય તેવું. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ યાદદાસ્ત; સ્મરણ (૨) સંભારણું; સ્મારક. **૦દાસ્ત (-સ્તી)** સ્ત્રી૦ [फा. दाश्तन] સ્મરણશક્તિ

યાદવ પું૦ [सं.] યદુનો વંશજ (૨) [सं.] કૃષ્ણ. **-વાસ્થળી, -વી** સ્ત્રી૦ યાદવોની અંદર અંદરની લડાઈ અને કતલ (૨) [લા.] અંદર અંદરની લડાઈ

યાદી સ્ત્રી૦ [फा.] ટીપ; વિગતવાર ટાંચણ (૨) તે નોંધવાની ચોપડી (૩) યાદ; સ્મરણ

યાદચ્છિક વિ૦[सं] મરજિયાત; ઐચ્છિક (૨) અણચિંતવ્યું; આકસ્મિક

યાદૃશ વિ૦ [सं.] જેવું; જેના જેવું

યાદોગણ પું૦ [सं.] દરિયાઈ કે જળચર પ્રાણીઓનો સમુદાય

યાન ન૦ [सं.] વાહન (૨) શત્રુ સામે આક્રમણ

યાને અ૦ [अ. यानी] અથવા; યા

યાબૂ પું૦ [तुर्की] એક જાતનો ઘોડો

યામ પું૦ [सं.] ત્રણ કલાક; પહોર

યામમત્સ્ય ન૦[सं.] દક્ષિણનો એક તારાસમૂહ

યામિની સ્ત્રી૦ [सं.] રાત્રી

યામ્ય વિ૦[सं.] યમ સંબંધી (૨) દક્ષિણ દિશાનું. **-મ્યોત્તર** વિ૦ દક્ષિણમાંથી ઉત્તરમાં જતું

યાર પું૦[फा.] દોસ્ત (૨) આશક; જાર. **૦બાજ** વિ૦ કામુક; વિષયી. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ મિત્રાચારી; દોસ્તી (૨) જારકર્મ. **-રી** સ્ત્રી૦ દોસ્તી; પ્યાર (૨) સ્ત્રીપુરુષનો અનુચિત પ્રેમ કે સંબંધ (૩) સઢ છૂટો મૂકવાનો દોર (૪) મદદ. [**-આપવી, દેવી** (નસીબે) = નસીબ પાંસરું ઊતરવું; પ્રયત્ન સફળ થવો.] **-રું** ન૦ યારકર્મ (?)

યાર્ડ પું૦ [इं.] વાર; ત્રણ ફૂટનું માપ (૨) વાડો; વાડા જેવી જગા. ઉદા૦ રેલવે યાર્ડ.

યાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [तुर्की] સિંહની ગરદન પરના વાળ

યાવક પું૦; ન૦ [सं.] અળતો

યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ અ૦ [सं.] સૂર્ય અને ચંદ્ર હોય ત્યાં સુધી; હમેશને માટે

યાવજ્જીવન અ૦ [सं.] આખી જિંદગી સુધી

યાવત્ અ૦ [सं.] જ્યાં સુધી

યાવની વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] યવનની

યાહોમ અ૦ [अवस्ता : ओहाम] કુરબાનીનો પોકાર. [**-કરવું, -કરીને ઝુકાવવું** = મરણિયા થઈને પડવું.]

યાળ સ્ત્રી૦ જુઓ યાલ

યાંત્રિક વિ૦ [सं.] યંત્રનું; યંત્ર સંબંધી; યંત્ર જેવું (૨) પું૦ યંત્રશાસ્ત્રી

યુક્ત વિ૦[सं.] જોડાયેલું (૨) યોગ્ય; ઘટતું (૩) [સમાસને અંતે] 'વાળું' અર્થમાં. ઉદા૦ અપમાનયુક્ત. **-ક્તાક્ષર** પું૦ [+ अक्षर] જોડાક્ષર. **-ક્તાત્મા** પું૦ [+ आत्मा] યુક્ત આત્માવાળો – યોગી. **-ક્તાયુક્ત** વિ૦ [+ अयुक्त] સારુંનરસું; યોગ્યાયોગ્ય

યુક્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] તદબીર; કરામત (૨) ન્યાય; તર્ક (૩) હેતુનું યુક્તિપૂર્વક સાંકેતિક કે ગર્ભિત સૂચન (કા. શા.). **૦પ્રયુક્તિ** સ્ત્રી૦ સારાનરસા ઉપાય કરવા તે; વિવિધ યુક્તિઓ અજમાવવી તે. **૦પ્રામાણ્યવાદ** પું૦ તર્કથી જે સૂઝે તે જ ખરું માનવાનો વાદ; બુદ્ધિવાદ; 'રૅશનલિઝમ'. **૦પ્રામાણ્યવાદી** પું૦ યુક્તિપ્રામાણ્યવાદમાં માનનાર. **૦બાજ, ૦માન** વિ૦ ચતુર; હોશિયાર (૨) શોધક; કરામતી

યુગ પું૦ [सं.] પૌરાણિક રીતે પાડેલા કાળના લાંબા ચાર વિભાગોમાંનો દરેક (સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિ) (૨) [લા.] જમાનો (૩) યુગલ; યુગ્મ. **૦ધર્મ** પું૦ યુગનો પ્રધાન ધર્મ. **૦પદ્** અ૦ એકીસાથે. **૦પ્રવર્તક** વિ૦ યુગ પ્રવર્તાવનાર; યુગ બદલનાર (૨) પું૦ જેના મહાન પુરુષાર્થથી જગતમાં યુગાંતર થાય તે (પુરુષ). **૦લ** ન૦ જોડું. **-ગંધર** પું૦ યુગપ્રવર્તક. **-ગાચાર** પું૦ [+ आचार] યુગનો ખાસ આચાર; યુગધર્મ. **-ગાંત** પું૦ [+ अंत]

યુગનો છેડો (૨) પ્રલયકાળ. **-ગાંતર** ન૦ [+ अंतर] બીજો યુગ; બીજો જમાનો

યુગ્મ ન૦ [सं.] જોડું. **૦ક** ન૦ યુગ્મ; જોડું. **૦કોણ** પું૦ 'ઑલ્ટર્નેટ ઍન્ગલ' (ગ.)

યુટોપિયા પું૦ [इं.] આદર્શ સમાજવ્યવસ્થા અને સુખ સંપત્તિવાળો કાલ્પનિક બેટ કે તેવો પ્રદેશ યા સ્થિતિ

યુત વિ૦ [सं.] યુક્ત; સહિત. **-તિ** સ્ત્રી૦ યોગ; મિલન; મેળાપ

યુધિષ્ઠિર પું૦ [सं.] (સં.) પાંચ પાંડવોમાં [સૌથી મોટો

યુદ્ધ ન૦ [सं.] લડાઈ; સંગ્રામ. **૦નિષેધ** પું૦ યુદ્ધનો સર્વથા નિષેધ. **૦વાદ** પું૦ યુદ્ધ સારી કે આવશ્યક વસ્તુ છે અને માન્ય છે એવો વાદ; 'મિલિટેરિઝમ'. **૦વાંછુ** વિ૦ યુદ્ધની ઇચ્છા રાખનાર. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ લડવાની કળા અને શાસ્ત્ર. **૦વિશ્રાંતિ** સ્ત્રી૦ થોડા સમય માટે યુદ્ધની મોકૂફી. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ યુદ્ધનું શાસ્ત્ર. **-દ્ધોત્તર** વિ૦ [+ उत्तर] યુદ્ધ પછીનું; યુદ્ધ પત્યા પછીના શાંતિના કાળમાં કરવાનું– હાથ ધરવાનું; જેમ કે યુદ્ધોત્તર યોજનાઓ

યુનાન પું૦ [फा.] (સં.) ગ્રીસ. **-ની** વિ૦ યુનાનનું કે તેને લગતું

યુનિટ પું૦ [इं.] એકમ; મૂળ ઘટક (૨) એક [જાતનો જથો

યુનિવર્સિટી સ્ત્રી૦ [इं.] વિદ્યાપીઠ; વિશ્વવિદ્યાલય

યુરોપ [इं.] (સં.) પૃથ્વીના પાંચ ખંડમાંનો એક. **-પિયન** વિ૦ યુરોપીય (૨) પું૦ યુરોપનો રહેવાસી. **-પીય** વિ૦ યુરોપનું

યુવક પું૦ [सं.] યુવાન. **૦મંડળ** ન૦, **૦સંઘ** પું૦ યુવકોનો સંગઠિત સમૂહ કે સંસ્થા

યુવતી સ્ત્રી૦ [सं.] જુવાન સ્ત્રી

યુવરાજ પું૦ [सं.] પાટવી કુંવર. **-જ્ઞી** સ્ત્રી૦ પાટવી કુંવરની સ્ત્રી

યુવા પું૦ [सं.] યુવાન. **૦ન** વિ૦ યુવાવસ્થામાં આવેલું; જુવાન (૨) પું૦ તેવો પુરુષ. **૦વસ્થા** સ્ત્રી૦ [+ अवस्था] જુવાની

યૂકા સ્ત્રી૦ [सं.] જૂ

યૂથ ન૦ [सं.] ટોળું

યૂપ પું૦ [सं.] યજ્ઞના પશુને બાંધવાનો થાંભલો

યે જુઓ 'ય'માં

યેન કેન પ્રકારેણ શ૦પ્ર૦ [सं.] ગમે તે પ્રકારે; ગમે તેમ કરીને

યોગ પું૦ [सं.] મેળાપ; સંગમ (૨) ઉપાય; ઇલાજ (૩) પરમાત્મા સાથે સંબંધ કરવાનો ઉપાય (૪) ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ (૫) યોગદર્શન (૬) અવસર; પ્રસંગ; લાગ (૭) સૂર્ય કે ચંદ્રના અમુક સ્થાનમાં આવવાથી થતા ૨૭ વિશિષ્ટ અવસરમાંનો દરેક (જ્યો.) (૮) વ્યુત્પત્તિ (વ્યા.) (૯) મન, વાણી અને કાયાની પ્રવૃત્તિ (જૈન). [**-આવવો, ખાવો, બનવો, બેસવો** = જોગ ખાવો; તાકડો મળવો. **-સાધવો** = તકનો ઉપયોગ કરવો (૨) યોગવિદ્યા પ્રમાણે ચિત્તવૃત્તિનો નિરોધ કરવાનો અભ્યાસ કરવો. (-ને) યોગે, (-ના) **યોગથી** = ને લીધે (૨) ની સાથેના સંબંધથી.] **૦ક્ષેમ** પું૦; ન૦ જે વસ્તુ ન હોય તે મેળવવી અને હોય તેનું રક્ષણ કરવું તે (૨) કુશળતા; આબાદી. **૦ચિહ્ન** ન૦ વત્તાની (+) આવી નિશાની (ગ.) **૦દર્શન** ન૦ પતંજલિપ્રણીત યોગશાસ્ત્ર. **૦દશા** સ્ત્રી૦ ધ્યાનાવસ્થા. **૦નિદ્રા** સ્ત્રી૦ અર્ધી નિદ્રા અને અર્ધી સમાધિની સ્થિતિ (૨) બે યુગના અંતમાં વિષ્ણુની નિદ્રા (૩) હિપ્નોટિઝમ વગેરેના પ્રયોગથી આણેલી નિદ્રા જેવી સ્થિતિ (૪) [સં.] દુર્ગા. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ યોગપરાયણતા. **૦પ્રમાણુ** ન૦ 'કૉમ્પોનેન્ડો' (ગ.). **૦બલ(-ળ)** ન૦ યોગથી પ્રાપ્ત થતી શક્તિ. **૦બૂડ** વિ૦ યોગમાં બૂડેલું – મગ્ન. **૦ભૂમિકા** સ્ત્રી૦ યોગની વિશિષ્ટ અવસ્થા – સ્થિતિ. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ યોગમાંથી ચળેલું. **૦માયા** સ્ત્રી૦ યોગની જાદુઈ શક્તિ (૨) સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ કરનારી ઈશ્વરની શક્તિ (૩) [સં.] દુર્ગા. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ ખેચરી વગેરે પાંચ મુદ્રાઓમાંની દરેક; યોગની વિશિષ્ટ ક્રિયા. **૦રાજ ગૂગળ** પું૦ વિવિધ ઔષધિઓના યોગથી તૈયાર કરેલો ગૂગળ; એક ઔષધ. **૦રૂઢ** વિ૦ [વ્યા.] યોગ રૂઢિથી પ્રાપ્ત થયેલા અર્થવાળો શબ્દ (ઉદા૦ પંકજ). **૦રૂઢિ** સ્ત્રી૦ શબ્દની ત્રણ પ્રકારની અર્થબોધક વૃત્તિ – શક્તિમાંની એક, (યોગ, રૂઢિ અને

યોગરૂઢિ), જેમાં યોગ – વ્યુત્પત્તિ – તેમ જ રૂઢિ બંનેથી શબ્દનો અર્થ નક્કી થાય છે (વ્યા.) **૦વિયોગચિહ્ન** ન૦ વત્તાઓછાનું (±) આવું ચિહ્ન (ગ.). **૦વિયોગપ્રમાણુ** ન૦ 'કૉમ્પોનેન્ડો' અને 'ડિવિડેન્ડો' (ગ.). **૦શાસ્ત્ર** ન૦ યોગનું નિરૂપણ કરનારું શાસ્ત્ર. **૦સમાધિ** સ્ત્રી૦ પૂર્ણ ધ્યાનમાં જીવનું લીન થઈ જવું તે. **૦સાધના** સ્ત્રી૦ યોગની સાધના. **૦સિદ્ધ** પું૦ યોગની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનારો; યોગી. **૦સૂત્ર** ન૦ (સં.) પતંજલિએ રચેલો યોગશાસ્ત્રનો પ્રસિદ્ધ ગ્રંથ. **૦સ્થ** વિ૦ યોગમાં સ્થિર થયેલું. **૦હઠ** સ્ત્રી૦ યોગીની હઠ. **–ગાનંદ** પું૦ [+आनंद] યોગાભ્યાસથી મળતો પરમ આનંદ. **–ગાનુયોગે** અ૦ [+अनुयोग] જુઓ જોગાનજોગ. **–ગાભ્યાસ** પું૦ [+अभ्यास] યોગનો અભ્યાસ. **–ગાયોગ** પું૦ [+अयोग] અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ સંજોગ. **–ગારૂઢ** વિ૦ [+आरूढ] યોગમાં સ્થિર થયેલું. **–ગાર્થ** પું૦ [+अर्थ] (વ્યા.) શબ્દનો યોગ અથવા વ્યુત્પત્તિ પરથી થતો અર્થ. **–આસન** ન૦ [+आसन] યોગાભ્યાસને અનુકૂળ આસન – શરીરની બેઠક (૨) તેવાં યોગનાં ૮૪ આસનોમાંનું દરેક. **–ગિની** સ્ત્રી૦ યોગાભ્યાસ કરનારી સ્ત્રી; તાપસી (૨) દુર્ગા અને શિવની તહેનાતમાં રહેતી આઠ ઉપદેવીઓમાંની દરેક. **–ગી** પું૦ યોગસાધના કરનાર; તપસ્વી. **–ગીરાજ, –ગીશ્વર, –ગીંદ્ર, –ગેશ્વર, –ગેન્દ્ર** પું૦ [योगी + ईश्वर, इन्द्र; योग + ईश्वर, इन्द्र] યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ (૨) [સં.] મહાદેવ

યોગ્ય વિ૦ [सं.] છાજતું; ઘટતું; લાયક. **૦તા** સ્ત્રી૦ યોગ્ય હોવું તે (૨) ધારેલો અર્થ કહેવાનું સામર્થ્ય (ન્યાય). **–ગ્યાયોગ્ય** વિ૦ [+अयोग्य] યોગ્ય અને અયોગ્ય

યોજક વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] યોજના કરનાર. **૦તા** સ્ત્રી૦ યોજવાની શક્તિ

યોજન પું૦ [सं.] ચાર ગાઉ. **૦ગંધા** સ્ત્રી૦ કસ્તૂરી (૨) (સં.) મત્સ્યગંધા

યોજના સ્ત્રી૦ [सं.] ગોઠવણ; વ્યવસ્થા (૨) કાર્ય પરત્વે રીત, વસ્તુ, ઉદ્દેશ વગેરેનો પહેલેથી કરેલો વિચાર સંકલના વગેરે તે [**–કરવી, રચવી**]. **–નીય** વિ૦ યોજવા યોગ્ય કે યોજી શકાય એવું

યોજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. युज्] જોડે સાંધવું; જોડવું (૨) યોજના કરવી; રચવું; ગોઠવવું (૩) નીમવું; મૂકવું; –માં પ્રવૃત્ત કરવું; લગાડવું

યોદ્ધો, યોધ પું૦ [सं.] લડવૈયો

યોનિ(–ની) સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રીની જનનેંદ્રિય (૨) ઉત્પત્તિસ્થાન; આદિ કારણ (૩) દેવ, મનુષ્ય, પશુ વગેરે જેવી જીવની જાત

યોષિત, –તા સ્ત્રી૦ [सं.] જુવાન સ્ત્રી

યૌગિક વિ૦ [सं.] યોગ સંબંધી; (૨) [વ્યા.] વ્યુત્પત્તિસિદ્ધ; યોગાર્થવાળું

યૌન વિ૦ [सं.] યોનિ સંબંધી; યોનિમાંથી જન્મેલું (૨) લોહીના સંબંધવાળું; લગ્નસંબંધમાંથી થતું

યૌવન ન૦ [सं.] જુવાની. **૦વેશ(–ષ)** વિ૦ જુવાન. **–ના** સ્ત્રી૦ યુવતી (અશુદ્ધ શબ્દરચના)

યૌવરાજ્ય ન૦ [सं.] યુવરાજની પદવી કે સ્થાન. **–જ્યાભિષેક** પું૦ [+अभिषेक] યુવરાજને પદે વિધિસર સ્થાપવું તે

ર

ર પું૦ [सं.] ચાર અર્ધસ્વરોમાંનો બીજો. **૦કાર** પું૦ ર અક્ષર કે ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે રકારવાળું

રકઝક સ્ત્રી૦ ['જક'નો દ્વિર્ભાવ] ખેંચાખેંચી; તકરાર

રકબો પું૦ [अ.] ખેતરની આસપાસની ખેડયા વિનાની જમા (૨) ક્ષેત્રફળ (૩) ગામ, ખેતર, પરગણું વગેરેની હદ અથવા પ્રદેશ

રકમ સ્ત્રી૦ [अ.] ચીજ (૨) દાગીનો; ઘરેણું (૩) મોટી સંખ્યામાં નાણું (૪) સંખ્યા (ગ.) (૫) ગણિતનો હિસાબ મંડાવે છે તે લખાણ. [**–ઉપાડવી** = નાણાં ઉછીનાં લેવાં (૨) કોઈ ચીજ કે દાગીનો ચોરવાં. **–માંડવી, લખવી** = ગણિતના દાખલાનું લખાણ લખવું.] **૦બંધ**

વિ૦ જથાબંધ (૨) અ૦ એકજુમલે; સામટું (૩) રકમવાર; એક પછી એક

રકાન પું૦ [अ. रुक्न] ધારો; કાનૂન

રકાબ પું૦ [अ. रिकाब] પેંગડું. **૦દાર** પું૦ ખિજમતગાર

રકા(-કે)બી સ્ત્રી૦ [फा.] નાનું, છીછરું એક વાસણ

રકીબ વિ૦ [अ.] પોતાની જ માશૂકને ચાહનાર બીજો (આશક)

રકેબી સ્ત્રી૦ જુઓ રકાબી

રક્ત વિ૦[सं.] રાતું; લાલ (૨) રાગવાળું (૩) ન૦ લોહી. **૦કણ** પું૦ લોહીમાં હોતો (રાતો ને ધોળો) સૂક્ષ્મ અણુ; 'કૉર્પસલ'. **૦કોઢ** પું૦ લોહીવાળી રસી ઝર્યા કરે તેવો એક કોઢ. **૦ક્ષય** પું૦ લોહી સુકાતું જાય એવો રોગ. **૦ચંદન** ન૦ રાતા રંગની સુખડ. **૦પાત** પું૦ લોહીનું પડવું–વહેવું તે. **૦પાતી** વિ૦ રક્તપાતવાળું. **૦પિત્ત** ન૦ [સર૦ म. रक्तपीति] જુઓ રક્તકોઢ (૨)[सं.]જેમાં નાક–મોં ઇત્યાદિમાંથી લોહી પડે છે અથવા લોહીમિશ્રિત કાંઈ પડે છે એવો એક રોગ. **૦પ્રમેહ** પું૦ પેશાબમાં લોહી આવે એવો એક રોગ. **૦બીજ** પું૦ (સં.) [પોતાનું] લોહી જ્યાં પડે ત્યાંથી ફરી ફરીને ઉત્પન્ન થાય એવો એક રાક્ષસ(૨)પું૦ માકણ. **૦મેહ** પું૦ રક્તપ્રમેહ. **૦વાહિની** સ્ત્રી૦ રક્ત વહેનારી નસ. **૦વિકાર** પું૦ લોહીનો બગાડ. **૦સ્રાવ** પું૦ લોહીનું વહેવું તે(૨)ઝાડા વાટે લોહીનું જવું તે–એક રોગ. **–ક્તા** સ્ત્રી૦ મધ્યા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ (સંગીત)

રક્તાતિસાર પું૦[रक्त(सं.)+ अतिसार (सं.)] લોહીના ઝાડા થાય એવો એક રોગ

રક્તાશય ન૦[रक्त (सं.)+ आशय(सं.)]ફેફસાં, હૃદય, કાળજું વગેરે લોહીનાં આશયોમાંનું દરેક

રક્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] રાગ; આસક્તિ. **૦મા** પું૦; સ્ત્રી૦ લાલાશ. **૦માન** વિ૦ સાંભળનાર ખુશ થાય તેવો (કંઠ)

રક્ષક વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] રક્ષણ કરનાર. **–ણ** ન૦ રખવાળી; બચાવ; પાલન. **–ણાત્મક** વિ૦ રક્ષણ પર ધ્યાનવાળું; 'ડિફેન્સિવ; પ્રોટેક્ટિવ'

રક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रक्ष्] રક્ષણ કરવું

રક્ષા સ્ત્રી૦[सं.] રક્ષણ(૨) રાખડી (૩) રાખોડી. **૦બંધન** ન૦ રાખડી બાંધવાની ક્રિયા (શ્રાવણી પૂર્ણિમાને દિવસે)

રક્ષિત વિ૦[सं.]રક્ષાયેલું. **–ણી** સ્ત્રી૦ રક્ષક સ્ત્રી

રખ વિ૦ ત્રણ (વેપારી સંકેત (૨) પું૦ [प्रा. रक्ख (सं. रक्ष)] જૈન યતિ

રખડ, ૦પટ્ટી, ૦પાટ સ્ત્રી૦, **૦પાટો** પું૦[જુઓ રખડવું] રખડવું તે; ફેરા; ધક્કા.

રખડવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. रख्+अट्? સર૦ म. रखडणें] રઝળવું; નકામા ફેરા ખાવા (૨) [લા.] ઠેકાણે ન પડવું (૩) અધવચથી વણસી જવું

રખડાઉ વિ૦ ['રખડવું' પરથી] ભટકતું; રખડતું (૨) હરાયું. **–ટ** પું૦ રખડપટ્ટી

રખડામણ ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ અથડામણ; નકામી રખડપટ્ટી

રખડુ, –ડેલ વિ૦ જુઓ રખડાઉ

રખતી સ્ત્રી૦ ['રાખવું' ઉપરથી] માન; શરમ

રખ(–ખા)પત સ્ત્રી૦ ['રાખવું' + પત] પત–આબરૂ સાચવવી તે

રખરખ ન૦ [રવ૦; સર૦ म.] તલપવું–તલસવું તે (૨) [માંદગીથી] ચેન ન પડવું તે (–કરવું)

રખરખડી સ્ત્રી૦ [રક્ષા + રાખ ?] અશુભ ટાળવા ખાતર બાળકના કપાળમાં ચોપડવા ગામની સીમા ઉપરથી લીધેલી રાખ કે ધૂળ

રખરખવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રખરખ] રખરખ કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ (કા.) બીકવું

રખ(–ખે)વાળ પું૦ [दे. रक्खवाल (सं. रक्ष्, प्रा. रक्ख ઉપરથી); સર૦ हिं. रखवाला] રક્ષક; ચોકીદાર. **૦ણ** સ્ત્રી૦ રખેવાળની કે રખેવાળ સ્ત્રી. **–ળી** સ્ત્રી૦, **–ળું** ન૦ રક્ષણ; ચોકી (૨) તે બદલ અપાતું મહેનતાણું

રખાત સ્ત્રી૦ ['રાખવું' ઉપરથી; સર૦ दे. रक्खणिया = રખાત; हिं. रखनी; म. रखेली] વગર પરણ્યે રાખેલી સ્ત્રી

રખાપત સ્ત્રી૦ જુઓ રખપત

રખાયતું વિ૦ [सं. रक्ष् ઉપરથી] વાડ વાવેતર ભેળાયાં ન હોય એવું (ખેતર)

રખાવટ સ્ત્રી૦ [‘રાખવું’ + વટ] રખપત; કોઈનું માન સાચવવું તે (૨) તરફદારી

રખાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ ‘રાખવું’ નું કર્મણિ ને પ્રેરક

રખી,૦(–ખે)સર પું૦ [સં. ऋषि?] ભંગી (કા.)

-રખું વિ૦ [સં. रक्ष्, प्रा. रक्ख ઉપરથી] રાખનાર રક્ષનાર, સાચવનાર; સંભાળનાર’ એવા અર્થમાં નામને અંતે. ઉદા૦ ઘરરખું; દેહરખું

રખે,૦ને અ૦ [સં. रक्षे (रक्ष् નું કર્મણિ આજ્ઞાર્થ)?] કદાચ; કદાપિ

રખેવાળ, –ળી, –ળું ન૦ જુઓ ‘રખવાળ’માં

રખેસર પું૦ જુઓ રખીસર; ભંગી

રખેળવું સ૦ક્રિ૦ [‘રખ્યા’ પરથી] રાખવાળું કરવું; રાખ ભેળવવી

રખો, ૦પિયો પું૦ [સં. रक्ष् ઉપરથી] ગામ કે ખેતરની ચોકી કરનાર. ૦પું, ૦લું ન૦ જુઓ રખવાળું

રખોટવું સ૦ ક્રિ૦ [‘રાખ’ ઉપરથી] રખેળવું (૨) આંકો – નિશાન દોરવું

રખોપિયો, રખોપું(–લું) જુઓ ‘રખો’માં

રખ્યા સ્ત્રી૦[प्रा. रक्खा (सं. रक्षा); સર૦ म. रखा] રાખ; ભસ્મ. [**–પાડવી** = ભસ્મ કરી રાખ બનાવવી. **–વળવી** = બળતા કોલસા ઉપર રાખનું પડ બાઝવું.]

રગ સ્ત્રી૦[फा.] નસ (૨) [લા.] મનોવૃત્તિ; વલણ (૩) હઠ (૪) પું૦; ન૦ [इं.] બનૂસ. [**–ઓળખવી, જાણવી, તપાસવી, પારખવી** = મનોવૃત્તિ પારખવી. **–ઝાલવી, પકડવી** = મનોવૃત્તિ સમજી લઈ તે દ્વારા કામ લેવું. **રગે આવવું** = આવેશમાં આવવું (ક્રોધના). **રગેરગનો ભોમિયો** = પૂરો જાણકાર. **રગે રગે રાઈ ચોપડવી** = નખશિખ દુઃખ થાય – માઠું લાગે તેમ કરવું. **રગે રગે** = આખા શરીરમાં.]

રગડ પું૦ [જુઓ રગડવું, રગડો] બટાકાના કકડા, ચણા, દાળ વગેરેની એક વાની (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] માલિસ; રગડવું તે (૩) સખત મહેનત. **૦દગડ** અ૦ જેમ તેમ કરીને; જેમ તેમ. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] ખૂબ રગડવું તે. **૦બુઝારું** ન૦ જાડી બુદ્ધિનું કે ભલીવાર વિનાનું માણસ કે વસ્તુ. **૦મલ(–લ્લ)** પું૦ [સર૦ म.] કસરતી જુવાન

રગડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. रगड़ना; म. रगडणें (सं. घृष्)] ઘૂંટવું (૨) ચોળવું (૩) [લા.] ખૂબ મહેનત કરાવવી; હેરાન કરવું

રગડાટ પું૦ [‘રગડવું’ પરથી] વૈતરું; સખત મજૂરી

રગડો પું૦ [‘રગડવું’ પરથી] જાડો પ્રવાહી પદાર્થ (૨) પ્રવાહી નીચે ઠરતો કચરો; કાંપ (૩) [हिं.] ખટપટ; ઝઘડો; પંચાત. **–ડાઝઘડા** પું૦ બ૦વ૦ [સર૦ म.] ઝઘડાટંટા

રગણ પું૦ [સં.] વચલો લઘુ અને પહેલો ત્રીજો ગુરુ એવા ત્રણ અક્ષરનો ગણ (પિંગળ)

રગત ન૦ [સર૦ हिं.; म.; જુઓ રક્ત] લોહી. **૦પીતિયું** વિ૦ પતનું રોગી. **૦રોટી** સ્ત્રી૦ લશ્કરી નોકરી. **૦રોયડો** પું૦ [सं. रक्त-रोहितक] એક વનસ્પતિ

રગદોળવું સ૦ક્રિ૦[‘રગડો’ કે ‘ગરદો’ (= ધૂળ) ઉપરથી? કે રજ + રોળવું?] ધૂળમાં રગડવું; ખરડાય એમ કરવું

રગરગ સ્ત્રી૦ [સર૦ રખરખ] કાલાવાલા. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ કરગરવું; કાલાવાલા કરવા. **–ગાવવું** સ૦ક્રિ૦ ‘રગરગવું’નું પ્રેરક (૨) આશા આપી દુઃખી કરવું (૩) ટેંકાવવું; વલખાં મરાવવાં

રગવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ રગરગવું

રગશિયું વિ૦ [સં. घर्ष् (ઘસડાવું) ઉપરથી?] ધીરું; ધીમું; સુસ્ત. **૦ગાડું** ન૦ [લા.] અત્યંત ધીમે ને મુશ્કેલીથી ચાલતું કામ

રગિયું, રગીલું વિ૦ [‘રગ’ ઉપરથી; સર૦ म. रगेल; हिं. रगी, रगीला] હઠીલું (૨) અમુક રગ – મનના વલણવાળું

રઘલાં ન૦ બ૦ વ૦ લગ્નને આગલે દિવસે અપાતું જમણ (સુ.) (**–જમાડવાં**)

રઘવાટ પું૦ [सं. गृहीत + वत्?] ઉતાવળનો ગભરાટ; બાવરાપણું. **–ટિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ રઘવાટ કરનારી. **–ટિયાપણું, –યાપણું** ન૦. **–ટિયાવેડા, –યાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ રઘવાટ કરવો તે. **–ટિયું, –યું** વિ૦ રઘવાટ કરનારું. [**–કૂતરું, ઢોર** = રઘવાયા કૂતરા

કે ઢોર જેવું માણસ. **-ભૂત** = અસ્વસ્થ - ગભરાયેલું માણસ.]

રઘુ પું૦ [सं.] (સ્ર.) એક સૂર્યવંશી રાજા - રામના પ્રપિતામહ. **૦નંદન, ૦નાથ, ૦પતિ, ૦વીર** પું૦ (સં.) રામચંદ્ર

રચન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं.] રચવું - બનાવવું તે (૨) ગોઠવણ; વ્યવસ્થા. **-નાકાર્ય** ન૦ રચનાત્મક કામ. **-નાત્મક** વિ૦ [+ आत्मक] જેમાં કાંઈક નવું રચવાનું હોય તેવું. [**-કાર્યક્રમ** પું૦ રચનાત્મક કામોની યોજના. જેમ કે ગાંધીજીએ બતાવેલી.] **-યિતા** પું૦ રચનાર

રચવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रच्] રચના કરવી; બનાવવું (૨) અ૦ક્રિ૦ [दे. रच्च] (પ્રવાહીનું) જમીનમાં ઊતરવું - પચવું (૩) રાચવું; આસક્ત થવું

રચામણી સ્ત્રી૦ [‘રચવું’ પરથી] રચવાનું મહેનતાણું

રચપચ અ૦ [રચવું + પચવું] તરબોળ

રચિત વિ૦ [सं.] રચેલું

રચેલુંપચેલું, રચ્યુંપચ્યું વિ૦ [રચવું + પચવું] રત; તલ્લીન; મશગૂલ

રજ વિ૦ [રજ = ધૂળનો કણ, તેના જેટલું ? કે ‘જરા’નો વ્યત્યય ?] થોડું; જરાક (૨) સ્ત્રી૦ [सं.] અણુ; ધૂળનો કણ (૩) ધૂળ; કસ્તર (૪) ન૦ સ્ત્રીનો માસિક અટકાવ. [**-નાખવી, ભભરાવવી** = લખેલું સૂકવવા લખેલા પર ધૂળ કે રેતી ભભરાવવી. **-નું ગજ કરવું** = નજીવી બાબતને મોટું સ્વરૂપ આપવું. **માથે રજ ભભરાવે તેવું** = લુચ્ચાઈમાં ચડિયાતું.] **૦કણ** સ્ત્રી૦; પું૦ ધૂળનો કણ. **૦માત્ર** વિ૦ રજ જેટલું; જરાક જ

રજક ન૦ [अ. रिज़्क़; सर० हिं. रिजक] દાણોપાણી; અન્નજળ. [**-ઊઠવું** = દાણોપાણી વણસી જવાં. **-લખ્યું હોવું** = દાણોપાણી નસીબમાં દર્શાવ્યું હોવું.]

રજક પું૦ [सं.] ધોબી

રજકો પું૦ મેથીની જાતનું ઘાસ

રજત વિ૦ [सं.] રૂપાનું (૨) ધોળાશપડતું (૩) ન૦ રૂપું. **૦મહોત્સવ** પું૦ પચીસ વર્ષ પૂરાં થતાં ઊજવાતો ઉત્સવ; ‘સિલ્વર જ્યુબિલી’

રજનિ(-ની) સ્ત્રી૦ [सं.] રાત્રી. **૦કર** પું૦ ચંદ્ર. **૦ચર** પું૦ નિશાચર. **૦નાથ, ૦પતિ** પું૦ ચંદ્ર

રજની સ્ત્રી૦ મૂર્છાનાનો એક પ્રકાર (૨) જુઓ રજનિ

રજપૂત વિ૦(૨)પું૦ [सं. राजपुत्र] રજપૂતાનાના ક્ષત્રિય રાજવંશનો આદમી કે તેને લગતું. **૦વટ** સ્ત્રી૦ રજપૂતનો ધર્મ - ટેક. **-તાઈ** સ્ત્રી૦ રજપૂતપણું. [**-રંડાવી** = રજપૂતાઈ ન રહેવી - નિસ્તેજ થઈ જવી.] **-તાણી** સ્ત્રી૦ રજપૂત સ્ત્રી. **-તાના** પું૦ (સં.) હિંદનો એ નામનો પ્રદેશ; રાજસ્થાન. **-તી** સ્ત્રી૦ રજપૂતપણું

રજબ પું૦[अ.] હિજરી સનનો સાતમો મહિનો

રજવાડી વિ૦ [જુઓ રજવાડું] રજવાડાનું

રજવાડું ન૦ [રાજ + વાડો; सर० हिं. रजवाडा] દેશી રાજ્ય. **-ડો** પું૦ દેશી રાજ્ય (૨) રજપૂતો રહેતા હોય તે પ્રાંત - સંસ્થાન (૩) [सर० म. राजवाडा] રાજાનો મહેલ

રજસ પું૦[सं.] જુઓ રજોગુણ (૨) જુઓ રજ. **-સ્વલા(-ળા)** સ્ત્રી૦[सं.] અટકાવવાળી સ્ત્રી

રજા સ્ત્રી૦ [अ. रिज़ा] પરવાનગી; સંમતિ (૨) છૂટી (૩) રુખસદ. [**-ઉપર ઊતરવું, જવું** = (કામકાજ કે નોકરીમાંથી) છૂટી લઈને જવું. **-પડવી** = છૂટીનો સમય મળવો; છૂટી થવી. (**-મળવી, માગવી, આપવી, લેવી**).] **૦અરજી** સ્ત્રી૦ રજાની અરજી. **૦ચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ રજા આપતી કે માગતી ચિઠ્ઠી. **૦મંદી** સ્ત્રી૦ [फा. रिज़ामंदी] રજા; અનુજ્ઞા; અવિરોધ

રજાઈ સ્ત્રી૦[सर० हिं ; म.] થોડા રૂની ઓઢવાની અમુક પ્રકારની ગોદડી

રજાકજા સ્ત્રી૦ [अ. रिज़ाकज़ा] માંદગી (૨) અણધારી આફત (૩) મૃત્યુ

રજાળ સ્ત્રી૦ [सं. राज् ઉપરથી] (સુ.) પ્રકાશ; અજવાળું. **-ળિયું** ન૦ છાપરામાંથી રજાળ આવે તે માટે મુકાતું ખાસ નળિયું કે બાકું

રજીલ વિ૦ [अ. रिज़ालह, रज़ील] નીચ; હલકટ; બેશરમ (૨) હલકી જાતનું, ઝટ કજળાઈ જાય તેવું (લાકડું કે કોયલો)

રજિયું ન૦ [‘રજ’ ઉપરથી] રેતદાની

રજિસ્ટર ન૦ [ઇં.] પત્રક; નોંધપત્રક (૨) [ઇં. રજિસ્ટર્ડ ઉપરથી] પોસ્ટ ઑફિસમાં નોંધાવી પાવતી લઈને વિશેષ સુરક્ષિતપણે મોકલાતો કાગળપત્ર (૩) સરકારમાં નોંધવું નોંધાવવું તે (-કરવું -કરાવવું)

રજી સ્ત્રી૦ ['રજ' ઉપરથી; સર૦ म.] રેતી

રજૂ વિ૦ [अ. रुजूअ़] નજર સામે રાખેલું; હાજર કરેલું. ૦આત સ્ત્રી૦ રજૂ કરવું કે થવું તે

રજોગુણ પું૦ [સં.] પ્રકૃતિના ત્રણ ગુણોમાંનો બીજો (પ્રવૃત્તિનો હેતુભૂત ગુણ) (૨) [લા.] ક્રોધ; તામસ. **-ણી** વિ૦ રજોગુણવાળું કે તેને લગતું (૨) તામસી

રજોટી સ્ત્રી૦ ['રજ' ઉપરથી] ઝીણી ધૂળ. **-ટાવું** અ૦ક્રિ૦ (કપડું) રોળાવું ને ધૂળ ખાવી

રજોઠિયું ન૦ માળિયું; કાતરિયું

રજો(૦ય)ણો પું૦ [સં. रजस् + हरण] જૈન સાધુની પૂંજણી – ઓઘો

રજોદર્શન ન૦[સં.] પહેલી વાર રજસ્વલા થવું તે

રજોયણો પું૦ જુઓ રજોણો

રજ્જુ સ્ત્રી૦ [સં.] દોરી; દોરડું

રઝળપટ્ટી, રઝળપાટ સ્ત્રી૦ રઝળ્યા કરવું તે (૨) રઝળવાની ધમાલ કે મહેનત

રઝળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. रंझ़ळणें] નકામું કે કામધંધા વગર રખડવું – ભટકવું. [(કામ) **રઝળી જવું**=ગેરવલ્લે કે ખોરંભે પડી જવું.]

રઝળાટ પું૦ રઝળવું તે

રટણ, -ન [સં.] ન૦, **-ણા, -ના** [સં.] સ્ત્રી૦ રટવું તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. रट्] વારે વારે યાદ કરવું – બોલવું

રદ્દણ(-લ) વિ૦ ['રદ્દ' ઉપરથી ? કે ઇં. રૉટન ઉપરથી ? સર૦ म. रटाला, रटेल] તદ્દન નકામું

રઠૂસ વિ૦ [રદ્દ+ઠૂસ ?] રદ્દી; સાવ હલકી જાતનું

રડકણ(-ણું), રડકું (કા.) વિ૦ ['રડવું' ઉપરથી] જરાકમાં કે વારંવાર રડ્યા કરતું; રોતલ

રડજી વિ૦ પું૦ રડધો

રડતા લાડુ પું૦બ૦વ૦ ઘણા ઘીના લચપચ થતા લાડુ

રડતી રાધા સ્ત્રી૦ જુઓ 'રડવું'માં

રડતી સૂરત વિ૦ [રડવું + સૂરત] રડતા – ઉદાસી ચહેરાનું

રડથડ પું૦ જુઓ રથ્થડ

રડબ(-વ)ડવું અ૦ક્રિ૦ [રડ (દે. रड्डु=ખસી પડેલું) + ગબડવું] રખડવું; રઝળવું; રવડવું

રડવડ સ્ત્રી૦ રડવડવું તે. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રડબડવું] રખડવું; કુટાવું. [**રડવડી મરવું**=રખડી રખડીને અધું થઈ જવું.]

રડવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. रड (सं. रट्)] રુદન કરવું. [**રડી ઊઠવું**=ઊંઘમાંથી ઝબકીને રોવું (૨) ખોટમાં આવી જવું (૩) હારી – થાકી જવું. **રડી જવું, રડી દેવું, રડી પડવું**=એકાએક રડવું. **રડી મરવું**=રડી રડીને મરવા જેવા થવું; ખૂબ રડવું.] (૨) [દે. रड्डु=ગબડેલું] (કા.) ગબડી જવું (૩) સ૦ક્રિ૦ -ને ઉદ્દેશીને દુઃખી થવું. -નું દુઃખ રોયા કરવું (પૈસાને) (૪) દયા આવે તે રીતે વર્ણવવું – કહી બતાવવું. [**રડતા લાડુ**=ઘણા ઘીવાળા – લચપચતા લાડુ (તેથી ઊલટા તે થોડા ઘીવાળા – હાથ લાગતાં વીખરાઈ જાય તેવા 'હસતા' લાડુ). **રડતી રાધા**=રાધા જેવી રડતી સ્ત્રીને માટે મજાકમાં કહેવાય છે. **રડતું ગોત્ર હોવું**=શોકાતુર ચહેરાનું – હંમેશ નિસાસા નાખતું હોવું.]

રડાકૂટ સ્ત્રી૦, **-ટો** પું૦ [રડવું + કૂટવું] રોવું કૂટવું – શોક કરવો તે (૨) બળાપો; કંકાસ (૩) [લા.] નિષ્ફળ મહેનત

રડાપીટ સ્ત્રી૦ [રડવું + પીટવું] રડાકૂટ; રોકકળ

રડારડ સ્ત્રી૦ ['રડવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી વા અનેક જણ એકીસાથે રડે તે

રડારોળ સ્ત્રી૦ [રડવું + રોળ (દે. रोल=કોલાહલ)] પોકપોક મૂકીને રડવું તે

રડ્યું વિ૦ ['રડવું' ઉપરથી] રડજી; અણગમો બતાવતાં (કદીક લાડમાં) સ્ત્રીઓ વાપરે છે

રડ્યુંખડ્યું વિ૦ [રડવું (દે. रड्डु) + ખડવું] વિખૂટું – ભૂલું પડેલું (૨) ભાગ્યે કોઈક (૩) વેરાયેલું; વીખરાયેલું

રઢ સ્ત્રી૦ [प्रा. रड (सं. रट्); સર૦ हिं. रढना, म. रड] લગની (૨) હઠ; આગ્રહ [**-લાગવી**=લગની લાગવી. **-લેવી**=હઠ કરવી.]

રઢિયાર વિ૦ [જુઓ રેઢિયાળ. દે. रड्डु=ખસી પડેલું] નધણિયાતું; રખડાઉ (ઢોર)

રઢિયાળું વિ૦ [सं. राढा ઉપરથી]સુંદર;મોહક

રણ ન૦ [प्रा. रण्ण (सं. अरण्य)] રેતીનું મેદાન કે પ્રદેશ (૨) રાન; વગડો (૩) [લા.] સખત તાપ. **૦વખત, ૦વેળા** = સખત તાપની વેળા; ઉનાળાના બપોરની વેળા. **૦વગડો** પું૦ વેરાન નિર્જન જેવો પ્રદેશ. [**રણ વગડે મૂકવું** = રણવગડામાં–નિરાધાર સ્થિતિમાં તજી દેવું.] **૦વાસો** પું૦ રણવગડામાં રહેઠાણ; વનવાસ

રણ ન૦ [सं. ऋण] દેવું

રણ ન૦ [सं.] યુદ્ધ (૨) લડાઈનું મેદાન. [**રણે રાખવું** = લડાઈમાં રક્ષણ કરવું; સંકટવેળા અણીને વખતે રક્ષણ કરવું કે બચાવી લેવું.] **૦ક્ષેત્ર** ન૦ રણભૂમિ. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ લોઢાના બખ્તર વગેરેથી સુસજ્જ, તથા ખાડાખૈયા વટાવી શકે તેવાં પૈડાંની રચનાવાળી તોપ વગેરેવાળી યાંત્રિક ગાડી; 'ટૅન્ક'. **૦ગીત** ન૦ લડાઈનું ગીત. **૦ગોટીલો, ૦ગોળીટો** (કા.) પું૦ મુસ્ટેટાટ બાંધી શત્રુને દડા પેઠે ગબડાવવો કે બાંધવો તે. **૦છોડ** પું૦ [सं. रण + हिं. छोडना; સર૦ हिं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણનું એક નામ (જરાસંધ સાથેના યુદ્ધમાંથી રણભૂમિ છોડીને દ્વારકા નાસી ગયા હોવાથી). **૦છોડરાય** પું૦ બ૦વ૦(સં.) ડાકોરના પ્રસિદ્ધ મંદિરમાં સ્થાપિત (ભગવત્–) સ્વરૂપનું નામ. **૦જંગ** પું૦ મોટું યુદ્ધ; સખત ઝપાઝપી. **૦જિત** વિ૦ યુદ્ધમાં જીતનાર. **૦ઝીક** સ્ત્રી૦ યુદ્ધનો ઝપાટો કે શસ્ત્રાસ્ત્રની ઝડી. **૦તૂર** ન૦ લડાઈનું વાજું; તુરાઈ. **૦થં(–સ્તં)ભ** પું૦ યુદ્ધમાં મેળવેલી જીતનો સ્મરણસ્તંભ. **૦ધીર(–રું)** પું૦ યુદ્ધમાં ધીર–અડગ. **૦ધ્વજ** પું૦ યુદ્ધનો વાવટો. **૦બંકો** પું૦ રણશૂરો. **૦ભૂમિ(–મી)** સ્ત્રી૦ લડાઈનું મેદાન. **૦ભેરી** સ્ત્રી૦ રણશિંગા જેવું રણવાદ્ય. **૦રંગ** પું૦ લડાઈનો રસ–ઉત્સાહ (૨) યુદ્ધ કે તેનું મેદાન. **૦લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ (સં.) યુદ્ધની દેવી, જે વિજય અપાવે છે; વિજયલક્ષ્મી. **૦વટ** સ્ત્રી૦ રણક્ષેત્રમાં યોદ્ધાનો ધર્મ–ટેક. **૦વાટ** સ્ત્રી૦ રણક્ષેત્રનો રસ્તો (૨) બહારવટું. **૦વાદ્ય** ન૦ લડાઈનું વાજું. **૦શિંગડું, ૦શિંગું** ન૦ યુદ્ધમાં વગાડવાનું તતૂડું. **૦શૂર(–રું)** વિ૦ યુદ્ધમાં બહાદુર. **૦સંગ્રામ** પું૦ મોટું યુદ્ધ (૨) રણભૂમિ. **૦સ્તંભ** પું૦ રણસ્તંભ. **૦સ્થલ** ન૦ લડાઈનું મેદાન; રણભૂમિ. **૦હાક** સ્ત્રી૦ લડાઈની કિકિયારી-હાકલ કે ગર્જના(–થવી, વાગવી)

રણકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; प्रा. रणक्कार (सं. रणत्कार)] રણકારો થવો – કરવો (૨) [કા.] પાદાનું બોલવું

રણકાર(–રો), રણકો પું૦ [જુઓ રણકવું] ધાતુની વસ્તુ ખખડવાનો અવાજ (૨) તે અવાજ થઈ ગયા બાદ નીકળ્યા કરતો કંપતો–ધ્રૂજતો સૂર

રણકું વિ૦ ['રણકો' ઉપરથી? કે 'રણ' ઉપરથી?] ધૂળ વગરનું; ચોખ્ખી કઠણ સપાટીવાળું

રણઝણ અ૦[રવ૦ प्रा. रणझण(सं.रणझणाय्)] (૨) સ્ત્રી૦ રણઝણાટ; ખણખણાટ (–કરવું, –થવું). **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ (નૂપુર વગેરેનું) ઝણઝણવું –ખણખણવું. **–ણાટ** પું૦ રણઝણવાનો અવાજ

રણત્કાર પું૦ [सं.] રણકો

રણરણવું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦; प्रा. रणरण (सं. रणरणाय्)] હવા વીંધી જોરથી થતી ગતિનો અવાજ. **રણરણાટ** પું૦ રણરણવું તે

રણવાસ પું૦[રાણી + વાસ; સર૦ हिं. रनवास] રાણીઓને રહેવાનું સ્થાન; અંતઃપુર

રણવાસો પું૦ જુઓ 'રણ' (રેતીનું મેદાન)માં

રણાંગણ ન૦ [सं.] રણભૂમિ

રણિત વિ૦ [सं.] રણકાર કરતું

રણી, –ણિયું વિ૦[રણ(सं. ऋण)પરથી]દેવાદાર; રણવાળું (૨) [सं॰ रण પરથી] રણશૂરું

રણી સ્ત્રી૦ સોનાનો કકડો(ઘરેણું કરવા આપેલો). [**–પાડવી** = સોનું રૂપું ગાળી તેના કણ પાડવા.]

રણો પું૦ એ નામની એક જાતનો માણસ (૨) [રાણો? કે 'રણ' = યુદ્ધ પરથી?] એક અડક

રત (ત,) સ્ત્રી૦ ['ઋતુ' ઉપરથી] (પ.) ઋતુ

રત વિ૦ [सं.] લીન (૨) આસક્ત

રતન ન૦ જુઓ રત્ન (૨) આંખની કીકી. [**–પાકવું** = રત્ન નીપજવું (૨) રતન જેવું ગુણવંતું નીવડવું (માણસ માટે); એવા

ગુણવંતાનો જન્મ થવો (૩) [કટાક્ષમાં] બદમાસ પાકવું.] **૦જોત** સ્ત્રી૦ [सं. ज्योति; સર૦ म., हिं.] એક વનસ્પતિ. **-નાગર** પું૦ જુઓ રત્નાકર, **-નાળું** વિ૦ તેજસ્વી; રત્નાળું

રતનકાષ્ઠ ન૦ એક છોડ

રતબાવળિયો પું૦ [રત (सं. रक्त) + બાવળ] બાવળની એક જાત

રતલ પું૦ [अ. रत्ल] લગભગ સાડી આડત્રીસ રૂપિયાભાર જેટલું એક અંગ્રેજી વજન. **-લી** વિ૦ રતલનું;(સંખ્યાવાચક જોડે)અમુક રતલનું

રતવા પું૦ [सं. रक्तवात] ચામડીનો એક રોગ

રતાશ સ્ત્રી૦['રાતું' ઉપરથી] લાલાશ

રતાળુ ન૦ [सं. रक्ताल] એક કંદ

રતાંજ(-દ)લી (-ળી) સ્ત્રી૦ [सं. रक्तचंदन; સર૦ म.] રાતી સુખડ

રતાંધળું વિ૦ [રાત + આંધળું; प्रा. रत्तिंध (सं. रात्र्यन्ध); સર૦ हिं. रतौंधी] રાતે ન દેખે તેવું

રતિ સ્ત્રી૦ [सं.] આસક્તિ; અનુરાગ (૨) પ્રીતિ; આનંદ (૩) કામક્રીડા; સંભોગ (૪) (સં.) કામદેવની સ્ત્રી. **૦નાથ, ૦પતિ** પું૦ (સં.) કામદેવ

રતિકા સ્ત્રી૦ [सं.] મૃદુ શ્રુતિનો એક પ્રકાર

રતી સ્ત્રી૦ [सं. रक्तिका] ચણોઠી જેટલું કદ કે વજન (૨) વાલ, તોલાથી નાનું એક વજન. **૦પૂર, ૦ભાર** વિ૦ રતી જેટલું (૨) જરાક

રતુંબડું, રતૂમડું વિ૦ ['રાતું' ઉપરથી] લાલાશપડતું

રતોવ(-વા)ઈ અ૦['રાત' ઉપરથી]રાતે ને રાતે

રત્ન ન૦ [सं.] કીમતી પથ્થર (મણિ વગેરે) (૨) દરેક જાતિમાં ઉત્કૃષ્ટ વસ્તુ (૩) સમુદ્ર વલોવતાં નીકળેલી ૧૪ વસ્તુઓમાંની દરેક (લક્ષ્મી; કૌસ્તુભ; પારિજાતક; સુરા; ધન્વંતરી; ચંદ્રમા; કામદુધા; ઐરાવત; રંભા વગેરે દેવાંગનાઓ; ઉચ્ચૈઃશ્રવા; અમૃત; સારંગધનુષ; પાંચજન્ય શંખ અને હલાહલ). **૦કરા** પું૦ એક છંદ. **૦ગર્ભા** સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **૦ચિંતામણિ** પું૦ચિંતામણિ. **૦જડિત** વિ૦રત્નોથી જડેલું. **૦માલા** સ્ત્રી૦ [सं.] મણિઓની માળા કે હાર. **-ત્નાકર** પું૦[+आकर]રત્નોની ખાણ; સમુદ્ર. **-ત્નાવલી** સ્ત્રી૦ [+ आवली] રત્નમાલા. **-ત્નાળું** વિ૦ રત્નવાળું

રથ પું૦ [सं.] ઉપર ઘુમ્મટ જેવા છત્રવાળું એક વાહન (૨) લડાઈની ગાડી. [**-જોડવો** = બળદ કે ઘોડા જોડીને રથને સવારી માટે તૈયાર કરવો.] **૦કાર, ૦ઘડો** પું૦ રથ બનાવનાર; સુતાર. **૦જા(-યા)ત્રા** સ્ત્રી૦ અષાડ સુદ બીજનો તહેવાર, જ્યારે દેવને રથમાં બેસાડી ફેરવે છે. **-થાંગ** ન૦ [सं.] રથનું પૈડું-ચક્ર. **-થાંગપાણિ** પું૦ [सं.] (સં.) હાથમાં ચક્ર ધારણ કરનાર - વિષ્ણુ. **-થી** પું૦ રથમાં બેસી લડનાર યોદ્ધો (૨) એક હજાર યોદ્ધાઓ સાથે એકલો લડનાર યોદ્ધો

રથોદ્ધતા સ્ત્રી૦ [सं.] એક છંદ

રથ્થડ પું૦ [सं. स्तर ઉપરથી] માટી અને છાણનું જાડું લીંપણ (૨) રેયળ

રથ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ધોરી રસ્તો; રાજમાર્ગ

રદ(૦ન) પું૦ [सं.] દાંત

રદ વિ૦ [अ. रद्द] નકામું; બાતલ કરેલું [**-કરવું, જવું, થવું**]. **૦બદલ(-લી)** સ્ત્રી૦ એક રદ કરી બીજું પસંદ કરવું કે બદલવું તે. **૦બાતલ** વિ૦ નકામું

રદિયો પું૦ ['રદ' ઉપરથી] કહેલી વાતને રદ કરે તેવો સામો જવાબ (**-આપવો**)

રદીફ સ્ત્રી૦[अ.] ગઝલમાં દરેક બેતની પાછળ વારંવાર આવતો શબ્દ

રદ્દી વિ૦ [જુઓ રદ; સર૦ हिं.; म.] નકામું

રનવન વિ૦ [રન ('રાન', 'વેરાન') + વન] અસ્તવ્યસ્ત; છૂટું છવાયું. [**-થવું** = અસ્તવ્યસ્ત થવું; બેહાનમેહાન થવું (૨) હિંમત છૂટી જવી.]

રનોડી વિ૦ ['રાન' ઉપરથી] રાની; જંગલી

રન્નાદે સ્ત્રી૦ [सं. रन्दला] (સં.) સૂર્યની પત્ની (૨) ટોપલીમાં જવારા વાવીને દેવી બેસાડે છે તે (જનોઈ કે લગ્ન વખતે)

રપા(-પે)ટી સ્ત્રી૦, **-ટો** પું૦ [જુઓ રપેટવું; સર૦ म. रपाटा, हिं. रपट्टा] આંટો; ફેરો (૨) લાંબી દોડ; ગબરડી (૩) રપેટવું - થકવવું તે. [**-મારવી, દેવી, લગાવવી** = દોડી જવું (૨) આંટો ખાવો; ફેરો મારવો. **-માં લેવું** = બરાબર કામમાં લેવું - રગડવું.]

રપેટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. रप्प (सं. आक्रम्); સર૦ हिं. रपटना; म. रपटणें] ખૂબ જોસથી દોડાવવું (૨) ખૂબ મહેનત કરાવી થકવવું

રપેટી સ્ત્રી૦, **–ટો** પું૦ જુઓ રપાટી (**રપેટો મારવો, દેવો, લગાવવો**)

રફત સ્ત્રી૦ [अ. रफ़्त; સર૦ म. रफ्त] પ્રીતિ; સ્નેહ (૨) મહાવરો

રફતે રફતે અ૦ [फ़ा.] ધીરે ધીરે; થોડે થોડે

રફાઈ સ્ત્રી૦ [अ. रफ़अ] ઉન્નતિ; ઉત્કર્ષ (૨) [જ્ઞાનોન્મુખ થવા] આત્મબલિદાન (૩) મુસલમાન ફકીર ચપ્પુ, સોયો વગેરે શરીરમાં ભોંકે છે તે

રફીક પું૦ [अ.] ભાઈબંધ

રફુ વિ૦ [अ. रफ़अ] નાઠેલું; પલાયન કરી ગયેલું [**–થઈ જવું**]. **૦ચક્કર** વિ૦ [સર૦ म., हिं. रफूचक्कर] પલાયન કરી ગયેલું (૨) ન૦ શત્રુએ કરેલું નુકસાન (૩) પ્રપંચ; કાવતરું. [**–કરી જવું, થઈ જવું**=નાસી જવું.]

રફૂ પું૦ [अ.] તૂણવાનું કામ. **૦ગર** પું૦ તૂણનાર; તૂણિયો. **૦ગરી** સ્ત્રી૦ તૂણવાનો ધંધો

રફેદફે અ૦ [अ. रफ़अदफ़अ; સર૦ हिं. रफादफा; म.] ખરાબખસ્ત; ફનાફાતિયા; અસ્તવ્યસ્ત

રબ પું૦ [अ. रब्ब] પરમેશ્વર; પરવરદિગાર

રબડી સ્ત્રી૦ [हिं.] બાસુદી

રબર ન૦ [इं.] એક ઝાડના રસનો બનતો પદાર્થ

રબાબ ન૦ [अ.] એક તંતુવાદ્ય; રવાબ

રબારી પું૦ [સર૦ दे. रव्वारी=दूत; સંદેશાવાહક; સર૦ फा. राहबर] ભરવાડ જેવી એક નાતનો માણસ. **–રણ** સ્ત્રી૦ રબારી નાતની સ્ત્રી

રબી(–વી) પું૦ [अ.] વસંતઋતુ કે ત્યારનો રવીપાક. **૦પાક** પું૦ શિયાળુ પાક. **૦ઉલઅવલ** પું૦ [+उलअव्वल (अ.)] હિજરી સનનો ત્રીજો મહિનો. **૦ઉલઆખર** પું૦ [+ उलआखिर (अ.)] હિજરી સનનો ચોથો મહિનો

રબ્બડ(–ર) ન૦ જુઓ રબર

રભસ પું૦ [सं.] ઉતાવળ; વેગ

રમકઝમક સ્ત્રી૦ [રમક (हिं. रमकना=ઝૂલતું ઝૂલતું ચાલવું)+ઝમક] ઝાંઝર રૂમઝૂમ ઠમકે તેમ લટકાથી ચાલવું તે

રમકડું ન૦ [‘રમવું’ ઉપરથી; (सं. रमक)] નાનાં છોકરાંને રમવાની વસ્તુ. [**–થઈ રહેવું, બની જવું**=રમકડા જેવું પરવશ - નચાવે તેમ નાચનાર થવું.]

રમકાવવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] જોરથી મારવું– [લગાવવું

રમખાણ ન૦ મારફાડ; તોફાન; ધિંગાણું. [**–મચાવવું, માંડવું, વાળવું**=મોટું તોફાન – કોલાહલ કે કેર કરવાં.] **–ણિયું** વિ૦ રમખાણ મચાવે તેવું

રમચિ(–જિ)યું ન૦ [‘રમચી’ ઉપરથી] રમચી પલાળવાનું લાકડાનું ખામણું (સુતારનું)

રમચી(–જી) સ્ત્રી૦ [सं. रंज्=લાલ રંગ થવો ઉપરથી ?] સોનાગેરુ; એક જાતની લાલ માટી

રમજાન પું૦ [अ.] હિજરી સનનો નવમો માસ. **–નિયું** વિ૦ રમજાન માસમાં ઉપવાસ કરનારું

રમજિયું, રમજી જુઓ રમચિયું, રમચી

રમજોડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. रमझोला=ઝાંઝર] સ્ત્રીના પગનું એક ઘરેણું

રમઝટ સ્ત્રી૦ [‘રમ’ રવ૦ ઉપરથી ?] તડામાર; ઝડી

રમઝમ સ્ત્રી૦ [રવ૦] નૂપુરનો અવાજ (૨) અ૦ રૂમઝૂમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ રમઝમ અવાજ થવો. **–માટ** પું૦ (ઉતાવળી ચાલથી થતો) ઝાંઝરનો રમઝમ અવાજ

રમણ પું૦ [सं.] કાંત; પતિ (૨) ન૦ રમવું તે; વિલાસ; ક્રીડા. [**રમણે ચડવું**=રમતમાં ઘેલું થવું (૨) (ઘેલછા જેવું લાગે ત્યાં સુધી) જોશમાં આવવું; ઊડેલ કે વાયેલ તબિયતનું થવું.]

રમણબુઝારું ન૦ [સર૦ म. रगडमंल्ल=જાડું – મોટું, ઢંગવડા વિનાનું પાત્ર] માટીનું જાડું ઢાંકણ (૨) [લા.] તેના જેવું બેડોળ, ઢંગધડા વિનાનું કાંઈ પણ

રમણભમણ અ૦ [રમવું+ભમવું] અસ્તવ્યસ્ત; [વેરણખેરણ

રમણા, –ણી સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી

રમણીક, –ય [सं.] વિ૦ મનોહર. **–યતા** સ્ત્રી૦

રમણું ન૦ [सं. रम् ઉપરથી; સર૦ म. रमणा] ખુલ્લી જગા; ચોગાન (૨) દાદર બે કડકે હોય ત્યારે વચ્ચે મુકાતું પહોળું પગથિયું (૩)

બારસાખનો એક ભાગ (૪) ક્રીડા

રમત સ્ત્રી૦ ['રમવું' ઉપરથી] ખેલ; ક્રીડા; ગમ્મત (૨) રમવાની રીત (ગિલ્લીદંડો, શેતરંજ વગેરે). [**-રમવા બોલાવવું** = (જમાઈને) પરણ્યા પછી પહેલી વાર જમવા બોલાવવું (એક રીત). **-કરવી** = કામની રીતે કામ ન કરતાં તેની સાથે ખાલી ખેલવું–વખત બગાડવો. **-રમવી** = રમવું; ખેલવું (૨) ખેલ ખેલવો; દાવ નાખવા (૩) યુક્તિ કરીને છેતરવું.] **૦ગમત** સ્ત્રી૦ જુદી જુદી જાતની રમતો; ખેલ; ક્રીડા. **૦રોળિયું, ૦રોળું** ન૦ નકામી રખડપટ્ટી. **૦વાત** સ્ત્રી૦ સાવ સહેલી, રમત જેવી વસ્તુ કે કામ; રમતાં રમતાં સધાય એવું તે. **-તારામ** પું૦ [સર૦ म.] એક ઠેકાણે ટકીને ન રહેનાર; બધે રખડયા કરનાર. **-તિયાળ, -તીલું** વિ૦ રમતમાં જ ચિત્તવાળું. **-તું** વિ૦ 'રમવું'નું વ૦કૃ૦ (૨) છૂટું; બંધનરહિત (૩) મોકળું; ખુલ્લું (૪) ઢીલું; તંગ નહિ એવું. [**-કરવું** = તંગ નહીં એવું બનાવવું (૨) કાણું મોટું બનાવવું (૩) મારવું. **-પડવું** = જોઈએ તેથી વધુ મોટું થવું. **-મૂકવું, મેલવું** = છૂટું મૂકવું (૨) બાધામાં વધ કરવાને બદલે પ્રાણીને દેવીના સ્થાનકે છૂટું મૂકવું. **-રહેવું** = તંગ નહીં એવું રહેવું. **-રાખવું** = તંગ નહીં એવું રાખવું.]

રમમાણ વિ૦[सं.] રમી રહેલું; આનંદ માનતું; [લીન

રમરમ પું૦ [રવ૦] એવો અવાજ (૨) જીભ ઉપર થતો રવરવાટ (૩) અ૦ એવો અવાજ થાય તેમ (૪) જીભ ઉપર રવરવે તેમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ રમરમ અવાજ કરવો (૨) જીભ ઉપર રવરવાટ કરવો. **-માટ** પું૦ રમરમવું તે. **-માવવું** સ૦ક્રિ૦ 'રમરમવું'નું પ્રેરક (૨) જોરથી મારવું

રમલ(-ળ) પું૦ [अ. रम्ल; सं. रमल] પાસા ફેંકી ભવિષ્ય જોવાની વિદ્યા (૨) તેના પાંચ ધાતુના પાસા. **-લી(-ળી)** પું૦ રમળ ફેંકી ભવિષ્ય કહેનાર.

રમવું અ૦ક્રિ૦ [सं. रम्] ખેલવું (૨) આનંદ માનવો (૩) મનમાં કે યાદદાસ્ત પર સતત હોવું;–ત્યાંથી ન ખસવું કે ભુલાવું. જેમ કે, વાત રમ્યા કરવી, રમી રહેવી (૪) કામક્રીડા કરવી (૫) તમાશો–ખેલ કરવો (ભવૈયા) (૬) દાવ ખેલવો (પાસા, પત્તાં) (૭) લાડ કરવું (૮) નકામું રખડવું; રસળવું. [**રંગે રમવું** = ક્રીડા કરવી (૨) કામક્રીડા કરવી. **દાવ રમવો** = યુક્તિ કરવી; પેંતરો રચવો. **રામ રમી જવા** = મરણ સુધીનું સંકટ આવવું; આવી બનવું. **રમી રહેવું, રમ્યા કરવું** = (મનમાં-દિલમાં) હંમેશ વ્યાપી રહેવું; ન ભુલાવું.]

રમસ્તળ, રમસ્તાન ન૦ રમખાણ; તોફાન (**-કરી મૂકવું, મચાવવું**)

રમા સ્ત્રી૦ [सं.] સુંદર સ્ત્રી (૨) [सं.] લક્ષ્મી. **૦કાંત, ૦નાથ, ૦પતિ** પું૦ (सं.) વિષ્ણુ; પ્રભુ

રમાડવું સ૦ક્રિ૦ 'રમવું'નું પ્રેરક (૨) [લા.] પટાવવું; ફોસલાવવું; છેતરવું. [**રમાડી જવું** = છેતરી જવું. **રમાડી દેવું** = મારી નાખવું.]

રમાડો પું૦ ['રમાડવું' ઉપરથી] ગમ્મત; વિનોદ; આનંદ

રમૂજ સ્ત્રી૦ [अ. रमूज] મન ખુશ થાય તેવી ગમ્મત (૨) મશ્કરી; વિનોદ. [**-આવવી, પડવી**]. **૦દાર** વિ૦ રમૂજવાળું. **-જી** વિ૦ ગમતી; વિનોદી

રમેશ પું૦ [सं.] જુઓ રમાપતિ

રમ્ય વિ૦[सं.] રમણીય. **-મ્યા** સ્ત્રી૦ રાત્રિ (૨) મધ્યાશ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ

રયણ(-ણી-ની) સ્ત્રી૦[प्रा. रयणी(सं. रजनी)] + રાત્રી

રવ પું૦ [फा.] તાન; ઉમંગ (૨) સ્ત્રી૦ (फा.) ગરમી; [ગરમીની અસર

રવ પું૦ [सं.] અવાજ

રવઈ સ્ત્રી૦ [दे. रवय; સર૦ म. रवी] નાનો [રવૈયો

રવડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રડવડવું] આથડવું; રખડવું. [**રવડી જવું, રવડી પડવું** = રખડતા રહી જવું; નિષ્ફળતા મળવી; ઠેકાણું ન પડવું (નોકરી ઇ૦). **રવડી મરવું** = (નિરર્થક) રખડી રખડીને થાકી જવું.]

રવ(-વા)દ સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ हिं. रवकना = જલદીથી આગળ નીકળવું] (ફા.) હોડ; શરત

રવરવ અ૦[સર૦ म.] રવરવે તેમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦

ચચરવું (૨) અવાજ સાથે (જવાળાની જેમ) ગતિમાન દેખાવું. **-વાટ** પું૦ રવરવવું તે

રવલીચંપક વિ૦ [રવલી (રેવતી નક્ષત્ર)+પંચક (તે નક્ષત્રમાં જન્મેલું)] દાધારંગું; ઘેલું (૨) ઉધમાતિયું; વતીપાતિયું

રવવું અ૦ક્રિ૦ [સં. रव ઉપરથી] અવાજ કરવો

રવંડા પું૦ બ૦ વ૦ [फा. रवंदह] ('પકડવું' જોડે શ૦ પ્ર૦માં) ચાલ્યું જવું, અગિયારા ગણવા તે

રવા વિ૦ [फा.] યોગ્ય; ઘટિત (૨) [फा. रवाँ] ચાલુ; પ્રચલિત

રવાજ પું૦ [જુઓ રબાબ] રવાબ; એક તંતુવાદ્ય

રવાડો પું૦ [फा. रवाँ ઉપરથી] ખોટી આદત; છંદ (૨) એક છંદ (?)

રવાદાર વિ૦ [રવો +દાર] દાણાદાર

રવાદાર વિ૦ [फा.] યોગ્ય તરીકે સ્વીકારનાર -કબૂલ રાખનાર (૨) સંબંધી; હિતૈષી. **૦ગી, -રી** સ્ત્રી૦ તરફદારી (૨) સોંપેલી ચીજમાંથી થોડું કાઢી લેવું તે; છૂપી દલાલી

રવાનગી સ્ત્રી૦ [फा.] જવું-રવાના થવું તે; વિદાયગીરી (૨) તે વખતે આપેલી ભેટ (૩) પરગામ રવાના કરવું - મોકલવું તે

રવાના(-ને) અ૦[अ.] મોકલેલું; વિદાય કરેલું. [**-કરવું** = મોકલવું (૨) વિદાય કરવું. **-થવું** = મોકલાવું (૨) જવું.] **-નાચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ માલ બહાર લઈ જવાની પાવતી

રવાનુકારી વિ૦ [સં.] અવાજના અનુકરણથી થતો (શબ્દ)

રવાને અ૦ જુઓ રવાના

રવાબ પું૦ [સર૦ फा. रवाँ = ચાલુ; પ્રચલિત] શિરસ્તો; ધારો (૨) જુઓ રબાબ

રવાલ સ્ત્રી૦ [फा. रहवार; સર૦ हिं. रहवाल] ઘોડા તથા બળદની (અમુક એકધારા વેગવાળી) એક પ્રકારની ચાલ (૨) [જુઓ રવો] ઢાળકી પાડયા પછી રેજીમાં રહેલો ભૂકો. **૦દાર** વિ૦ રવાલમાં ચાલનાર

રવાશ સ્ત્રી૦['રવ' ઉપરથી ?](કા.)કારમી ચીસ

રવિ પું૦ [સં.] સૂર્ય (૨) રવિવાર. **૦કાંત** પું૦ સૂર્યકાંત મણિ (તેના ઉપર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં કેંદ્રિત થઈ નીચેની વસ્તુમાં આગ લાગે છે). **૦વાર** પું૦ (સં.) અઠવાડિયાનો એક દિવસ. **૦વારુ** વિ૦ રવિવારે આવતું કે શરૂ થતું

રવી વિ૦ જુઓ રબી

રવેશ પું૦ [फा. रविश] માળનો બહાર પડતો ભાગ; ઝરૂખો (૨) રિવાજ; ધારો. **-શી** સ્ત્રી૦ મકાનનો રવેશ નીચેનો પરસાળ પહેલાંનો અડાળી જેવો ભાગ (ચ.)

રવેળા વિ૦ સ્ત્રી૦ ['રવડવું' ઉપરથી ?] નવરી અને ઘેર ઘેર ભટકતી (સ્ત્રી)

રવૈયું ન૦ ઘણું નાનું વેંગણ (૨) ઉપરથી થોડું ચીરી, મસાલો ભરી કરાતું - ભરતનું શાક

રવૈયો પું૦ [જુઓ રવઈ] દહીં વલોવવાનો વાંસ (૨) [फा. रविय्यह] શિરસ્તો

રવો પું૦[સર૦हिं.,म. रवा (सं. लव ?)] દાણાદાર લોટ (૨) ધાતુનો રસ જામી જઈ બનેલો દાણો (૩) ગોળની ચાકી

ર૦વદ સ્ત્રી૦; ન૦ (કા.) જુઓ રવદ

રશ(-સ)ના સ્ત્રી૦ [સં.] જીભ (૨) દોરડું (૩) લગામ; રાશ (૪) મેખળા; કંદોરો

રશિયા પું૦(સં.) યુરોપની પૂર્વે અને એશિયાની ઉત્તરે સળંગ પથરાયેલો દેશ. **-યન** વિ૦ [ઇં.] રશિયાનું કે તેને લગતું (૨) પું૦ તેનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ તેની ભાષા

રશ્મિ પું૦; ન૦ [સં.] કિરણ (૨) લગામ; રાશ

રસ પું૦ [સં.] જીભથી માલૂમ પડતો સ્વાદ (ખાટો, ખારો, ગળ્યો તીખો; કડવો, તૂરો, એ ૭) (૨) શરીરની સાત ધાતુઓમાંની પ્રથમ; અન્નનું પ્રથમ રૂપાંતર (જેમાંથી પછી માંસ, મેદ; વીર્ય વગેરે સાત બને છે.) (૩) કાવ્ય જોવા સાંભળવાથી સ્થાયી ભાવોનો ઉદ્રેક થતાં થતો અલૌકિક આનંદ (શૃંગાર, હાસ્ય, કરુણ, વીર, રૌદ્ર, ભયાનક, અદ્ભુત, બીભત્સ, અને શાંત એ નવ પ્રકારનો) (૪) પ્રીતિ; આનંદ (૫) મમત; સરસાઈ (૬) દ્રવ; પ્રવાહી (૭) વનસ્પતિ કે ફળનું પ્રવાહી (૮) સાર; સત્વ (૯) લાભ; નફો (૧૦) સોનું રૂપું વગેરે ધાતુને ઓગાળીને કરેલું પ્રવાહી (૧૧) પારો (૧૨) પારા, ધાતુઓ વગેરેની ભસ્મ. [**-આવવો** = જુઓ રસ પડવો. **-ઉતારવો** = (હાથનો) માર મારી ઠંડા પડવું; મારની ચળ ભાગવી (૨)

[પગનો] ફોગટ ધક્કો ખાઈ પાછું આવવું (૩) ઘણા વખત સુધી ઊભું રહેવું (૪) [જીભનો] હદથી જ્યાદે બોલવું; જેમ તેમ બકયા કરવું (૫) બદદુવા દેવી. **-ઊતરવો** = અતિશયોક્તિ કરવી (૨) સોજો ચડવો [પગે] (૩) વૃષણમાં પાણી ભરાવું કે તેનો સોજો આવવો (૪) બહુ ચાલવાથી કે ઊભા રહેવાથી થાકી જવું(૫)'રસ ઉતારવો'નું કર્મણિ.**-કાઢવો** = વનસ્પતિ કે ફળનું પ્રવાહી નિચોવી લેવું(૨)તત્ત્વ જાણી લેવું. **-ચઢવો** = મમતે ચડવું; જકે ચડવું.**-જામવો** = કાવ્યરસની જમાવટ થવી(૨) મજા પડવી(૩) રસ ઠરી જવો. **-પડવો** = સ્વાદ લાગવો (૨) મજા પડવી (૩) પ્રવાહીનું પડવું. **-મૂકવો** = રસિક બનાવવું. **રસે ચડવું, રસે ભરાવું** = મમતે ચડવું; કસે ભરાવું.] **૦કપૂર** ન૦ સફેદ રંગની એક ઉપધાતુ (વૈદક) (૨) પારો મારીને કરેલું એક રસાયન. **૦કસ** પું૦ સાર; સત્ત્વ; કસ. **૦કેલિ** સ્ત્રી૦ વિહાર; ક્રીડા. **૦ક્ષતિ** સ્ત્રી૦ રસની ક્ષતિ-ભંગ. **૦ગુલ્લું** ન૦,**૦ગુલ્લો** પું૦ એક બંગાળી મીઠાઈ(૨)[લા.]તેના જેવે: ગોળમટોળ માણસ. **૦ઘેલું** વિ૦ ભાવ કે આનંદથી કે તે માટે ઘેલું બનેલું. **૦જ** ન૦ આથો, દહીં ઇ૦માં જન્મતો જીવનો પ્રકાર. **૦જ્ઞ** વિ૦ રસ ઓળખનાર – સમજનાર (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩)રસાયની વૈદ્ય. **૦જ્ઞતા** સ્ત્રી૦ **૦જ્ઞત્વ** ન૦, **૦જ્ઞાન** ન૦ રસનું જ્ઞાન–સમજ. **૦ણિયો** પું૦ ઢોળ ચઢાવનાર; રસનાર. **૦દાર** વિ૦ રસવાળું. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ રસની–કાવ્યાનંદની દૃષ્ટિ. **૦ધર** પું૦ મેઘ **૦ના** સ્ત્રી૦ જુઓ રશના. **૦નિષ્પત્તિ** સ્ત્રી૦ રસની ઉત્પત્તિ. **૦નેંદ્રિય** સ્ત્રી૦ [रसना + इंद्रिय] જીભ. **૦પોચણી** સ્ત્રી૦ બાળકોને થતું એક જાતના ઝાડાનું દર્દ. **૦બસ** વિ૦ રસથી પરિપૂર્ણ. **૦બસવું** અ૦ ક્રિ૦ રસબસ થવું. **૦બીજ** ન૦ રસનિષ્પત્તિનું બીજ. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ રસ સમજવાની શક્તિ – ભાવના; રસજ્ઞતા; 'એસ્થેટિક સેન્સ'. **૦બોળ** વિ૦ રસબસ. **૦ભર્યું** વિ૦ રસથી ભરેલું. **૦ભંગ** પું૦ રસમાં ભંગ પડવો તે; રસક્ષતિ. **૦ભેર** અ૦ રસપૂર્વક; હોંશભેર. **૦મય** વિ૦ રસરૂપ;રસથી પરિપૂર્ણ. **૦મીમાંસા** સ્ત્રી૦ રસનાં અંગો લક્ષણાદિનું નિરૂપણ. **૦રાજ** પું૦ શૃંગાર રસ (૨) પારો (૨) (સં.) કામદેવ. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ રસપૂર્ણ; રસભરી (૨) સ્ત્રી૦ જીભ. **૦વંતી** સ્ત્રી૦ એક ઔષધિ. **૦વાદ** પું૦ ઈર્ષા; સરસાઈ. **૦વાહિની** સ્ત્રી૦ અન્નના રસને લઈ જનારી નાડી. **૦વાહિની** વિ૦ સ્ત્રી૦, **૦વાહી** વિ૦ રસનું વહન કરતું; રસિક. **૦વિકાર** પું૦ એક રોગ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ જુઓ રસબુદ્ધિ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ રસાયનશાસ્ત્ર (૨) કાવ્યાદિ કલાના રસનું શાસ્ત્ર; રસમીમાંસા. **૦શાલા(ળા)** સ્ત્રી૦ રસાયની પ્રયોગશાળા; 'કેમિકલ લૅબોરેટરી'. **૦સિંદૂર** ન૦ પારાનું એક રસાયન

રસદ સ્ત્રી૦ [फा.] પાકનો હિસ્સો (૨) લશ્કરની ખોરાકી કે તેની સામગ્રી

રસના, -નેંદ્રિય જુઓ 'રસ'માં

રસમ સ્ત્રી૦ [अ. रस्म] રીત; રિવાજ

રસવટ સ્ત્રી૦[રસ(= મમત) + વટું]વેર; અદાવત

રસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रस्] ઢોળ – ઓપ ચડાવવો (૨) સુશોભિત કરવું

રસસિંદૂર ન૦ જુઓ 'રસ'માં

રસળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રઝળવું] ઢીલ કરવા નકામા આમ તેમ ફર્યા કરવું

રસળાગી(-જી) સ્ત્રી૦, **-ટ** પું૦ રસળવું તે; નકામો વખત કાઢવો તે

રસા સ્ત્રી૦ [सं.] પૃથ્વી

રસાકશી(-સી) સ્ત્રી૦ [રસો (દોરડું) + કસવું (ખેંચવું)] ચડસપૂર્વક ખેંચાખેંચી; ગજગ્રાહ જેવી સ્પર્ધા

રસાતલ(-ળ) ન૦ [सं.] પાંચમું પાતાળ. [**-ઘાલવું** = ખરાબખસ્ત કરવું; પૂરી પાયમાલી કરવી. **-જવું, વળી જવું** = વિનાશ થવો (૨) નિર્વંશ જવો. **પૃથ્વી રસાતળ જવી** = ગજબ થવો; દુનિયા ઊંધીચત્તી થવી.]

રસાત્મક વિ૦ [सं.] રસવાળું (૨) પ્રવાહી

રસાત્મા પું૦ [सं.] રસસ્વરૂપ ઈશ્વર

રસાદાર વિ૦ [રસો + દાર] રસાવાળું

રસાખોળ સ્ત્રી૦ પૃથ્વી ડૂબે – રસાતળ જાય તેમ [–**ઘાલવું** = ખરાબખસ્ત કરવું.]

રસાભાસ પું૦ [सं.] કાવ્યમાં અનુચિત વિષય કે સ્થાનને લક્ષીને ઉપજાવેલો રસ (જેમ કે, ગુરુપત્ની સાથેના વ્યભિચારનો)

રસાયણ,-ન ન૦ [सं.] ધાતુ, પારા વગેરેની ભસ્મવાળી ઔષધિ (૨) જરા અને વ્યાધિ દૂર કરનાર ઔષધ (૩) રસાયનવિદ્યા. ૦**(-ન)વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ધાતુ, પારો વગેરે મારવાની કે તાંબુ વગેરે હલકી ધાતુઓનું સોનું બનાવવાની વિદ્યા (૨) રસાયણશાસ્ત્ર. ૦**(-ન)શાસ્ત્ર** ન૦ ભૌતિક પદાર્થોનાં તત્ત્વો તથા તેમનાં પરિવર્તનનાં પરિણામોની ચર્ચા કરતું શાસ્ત્ર; 'કેમિસ્ટ્રી' (૨) રસાયનવિદ્યા. **–ણી(-ની)** વિ૦ રસાયણ સંબંધી (૨) પું૦ રસાયનશાસ્ત્રી

રસાલ પું૦ [सं.] આંબો (૨) સ્વાદવર્ધક ચીજ કે મસાલો (૩) વિ૦ જુઓ રસાળ

રસાલદાર પું૦ [જુઓ રિસાલદાર] ઘોડેસવાર ટુકડીનો નાયક

રસાલો પું૦ [अ. रिसालह] ઘોડેસવાર પલટન (૨) અમલદાર કે શ્રીમંતનાં પરિજન, પરિવાર વગેરે (૩) નિબંધ; પુસ્તક

રસાવહ વિ૦ [सं.] રસ ઉત્પન્ન કરે એવું

રસાસ્વાદ પું૦ [सं.] રસ ચાખવો તે

રસાળ સ્ત્રી૦ ['રસ' ઉપરથી?] કૂવાના પાણીના માપનો આંક (૨) પું૦ જુઓ રસાલ

રસાળ(-ળું) વિ૦ ['રસ' ઉપરથી] રસવાળું (૨) ફળદ્રુપ

રસિક વિ૦ [सं.] રસવાળું; રસપૂર્ણ (૨) રસિયું; ભાવુક; રસજ્ઞ (૩) પું૦ તેવો માણસ. ૦**તા** સ્ત્રી૦. **–કા** સ્ત્રી૦ રસજ્ઞ સ્ત્રી (૨) રસીલી સ્ત્રી (૩) જીભ

રસિત વિ૦ [सं.] ચાખેલું (૨) રસયુક્ત (૩) અવાજ કરતું; ગાજતું (૪) રસેલું; ઢોળવાળું

રસિયું વિ૦ [प्रा. रसिअ (सं. रसिक)] રસે ઊભરાતું; રસ માણવાને ઉત્સુક (૨) રસ અનુભવનારું (૩) રસે ચડનારું; ચડસીલું. **–યણ** વિ૦ સ્ત્રી૦. **–યોજી** પું૦ (સં.) કૃષ્ણ

રસી સ્ત્રી૦ [दे. रसिआ] પરુ; તેના જેવું પાણી (૨) રોગના જંતુઓની બનાવેલી દવા (જેને સોયવાળી પિચકારી વડે શરીરમાં દાખલ કરે છે) [–**મૂકવી**]. (૩) [प्रा. रस्सि] દોરડી

રસીદ સ્ત્રી૦[फा.] પહોંચ; પાવતી. [–**આપવી, ફાડવી** = પહોંચ લખી આપવી. **–બનાવવી** = રસીદ લખીને તૈયાર કરવી. **–લખવી** = પહોંચ્યાની લેખિત ખબર આપવી.]

રસીલું વિ૦ ['રસ' ઉપરથી; સર૦ हिं. रसीला] રસ ભોગવવા ઉત્સુક; રસિયું (૨) છબીલું; સુંદર (૩) રસથી ભરેલું; સ્વાદિષ્ટ

રસૂલ પું૦ [अ.] પેગંબર. **–લેખુદા** પું૦ ખુદાનો પેગંબર

રસેંદ્રિય સ્ત્રી૦ [सं.] જીભ

રસેશ(-શ્વર) પું૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ

રસો પું૦ ['રસ' ઉપરથી; સર૦ हिं. रसा] અથાણું, શાક, મુરબ્બા વગેરેનો મસાલાવાળો જાડો રસ (૨) [प्रा. रस्सि] જાડું દોરડું

રસોઇયો પું૦ ['રસોઈ' ઉપરથી; સર૦ हिं. रसोइया] રસોઈનો ધંધો કરનારો પુરુષ. **–યણ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી રસોઇયો

રસોઈ સ્ત્રી૦ [अप० रसोइ; प्रा. रसवई (सं. रसवती)] રાંધણું (૨) રાંધેલું અન્ન; ભોજન. ૦**પાણી** ન૦ ભોજન કે તેને લગતું કામ. **–ડું** ન૦ રસોઈ કરવાની જગા

રસોળી સ્ત્રી૦['રસ' ઉપરથી; સર૦ हिं. रसौली] શરીરની સપાટી ઉપર ઊપસી આવેલી ગાંઠ. (**–થવી, –નીકળવી**)

રસ્તો પું૦ [फा. रास्तह; સર૦ हिं., म. रस्ता] માર્ગ; રાહ (૨) [લા.] ઉપાય; ઇલાજ. [**રસ્તામાંની ધૂળ** = કાંઈ નહીં; ફાંફાં. **રસ્તામાં પડવું** = ઝટ મળી જાય તેવી દશામાં કે નકામું યા અરક્ષિત હોવું. **રસ્તે ચડવું** = માર્ગ પર આવવું; માર્ગે પડવું (૨) રાગે પડવું; બરાબર ચાલુ થવું. **રસ્તે પડવું** = ચાલવા માંડવું; જતા રહેવું (૨) રીતમાં આવવું; નોકરીધંધે લાગી જવું (૩) સરાડે ચડવું; રાગે પડવું. **રસ્તે પાડવું, લગાડવું** = દિશા બતાવવી (૨) ઉદ્યમે વળગાડવું. **રસ્તો કાઢવો** = ઉપાય કરવો; માર્ગ કાઢવો. **–કાપવો** = અંતર વટાવવું; મજલ કરવી.

-**ખુલ્લો હોવો**=ચાલી જવાની સરળતા હોવી; જવામાં અંતરાય ન હોવો. -**ચીરવો** =રસ્તો ઓળંગવો; રસ્તાની આરપાર જવું. -**ચૂકવો**=આડે રસ્તે ચડી જવું. -**પકડવો** =ચાલ્યા જવું (૨) માર્ગ સ્વીકારવો. -**પાડવો** =માર્ગ બનાવવો (૨) રિવાજ પાડવો. -**લેવો** =જવું; -ને માર્ગે જવું.]

રસ્સી સ્ત્રી૦[प्रा. रस्सि (सं. रश्मि); સર૦ हिं., म.] રસી; દોરડી. -**સ્સો** પું૦ રસો; જાડું દોરડું

રહસ ન૦ [सं.] એકાંત; નિર્જન સ્થાન. -**સ્ય** ન૦ છૂપો ભેદ (૨) મર્મ; તત્ત્વ

રહાણુ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं. रश्मि પરથી ?] (ચ.) સવારનો હળવો તાપ [માંડીને રહેવું તે

રહાવટ સ્ત્રી૦ ['રહેવું' પરથી] પતિપત્નીએ ઘર

રહિત વિ૦ [सं.] વગરનું

રહીમ વિ૦ [अ.] કૃપાળુ (૨) પું૦ પરમેશ્વર

રહીશ વિ૦ ['રહેવું' ઉપરથી] રહેવાસી

રહેઠાણ (ર્હે) ન૦ [રહેવું + સ્થાન] રહેવાનું સ્થાન; વાસ; મુકામ

રહેણાક (ર્હે) પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ ['રહેવું' ઉપરથી] જુઓ રહેઠાણ (૨) વિ૦ રહેવામાં વપરાતું–મુખ્ય ઘર. ઉદા૦ રહેણાક ઘર

રહેણી (ર્હે) સ્ત્રી૦ ['રહેવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. रहँनी] રહેવાની રીત. ૦**કરણી** સ્ત્રી૦ [રહેણી + કરણી] વર્તન; રીતભાત

રહેમ (ર્હે)[अ. रह्म], ૦**ત** સ્ત્રી૦[अ. रह्मत] દયા; કૃપા; મહેરબાની. ૦**દિલ** વિ૦ કૃપાળુ. ૦**દિલી** સ્ત્રી૦ કૃપાળુતા. ૦**નજર**, -**મિયત** સ્ત્રી૦ કૃપાદૃષ્ટિ. -**માન** પું૦ પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર [રાહબર

રહેવર (ર્હે) પું૦ [फा. रहवर] ભોમિયો;

રહેવાશી(-સી) (ર્હે) વિ૦ [રહેવું + વસવું; સર૦ म. रहिवासी] રહીશ; રહેનારું. -**સ** પું૦ [સર૦ म. रहिवास] રહેઠાણ (૨) રહેવું–વસવું તે

રહેવું (ર્હે) અ૦ક્રિ૦ [दे. रह; સર૦ हिं. रहना; म. राहणें] વસવું (૨) ટકવું; ઠરવું (૩) માવું; સમાવું (૪) અટકવું; થોભવું (૫) બાકી હોવું (૬) જીવવું; જીવતા રહેવું (૭) શાંત પડવું; સ્વસ્થ થવું (૮) નોકરીએ લાગવું (૯) ગર્ભ રહેવો (૧૦) હોવું (બીજા શબ્દો સાથે. ઉદા૦ ઢીલા રહેવું) (૧૧) બીજા ક્રિયાપદના ભૂ૦ કૃદંત સાથે 'તે ક્રિયા પૂરી કરવી' એ અર્થમાં. ઉદા૦ તે બોલી રહ્યો (૧૨) [हिं.] ભૂત કૃદંત સાથે 'તે ક્રિયા ચાલુ હોવી' એ અર્થમાં. ઉદા૦ હું વિચારી રહ્યો છું કે હવે મારે શું કરવું (૧૩) વર્તમાન કૃદંત સાથે 'તે ક્રિયા ચાલતી રહે છે' એ અર્થમાં. ઉદા૦ તે ઘેર કાગળ લખતો રહે છે. [**રહી જવું**=(અંગનું) જૂઠું પડી જવું; વાના રોગથી ઝલાઈ જવું (૨) મરી જવું (૩) ચૂકી જવું; બચી જવું (૪) અટકી પડવું (૫) મુકામ કરી પાડવો (૬) બાકી રહી જવું (૭) [ગ્રામ્ય] ગર્ભાધાન થઈ જવું. **રહી રહીને** =અટકતાં–અટકતાં; સતત ચાલુ નહીં એમ. **ક્યાં રહે?**=ક્યાં જાય? શી રીતે બચે? (ઉદા૦ ગાળ ભાંડીને ક્યાં રહે?). **રહેવા દેવું**=અટકાવવું; બંધ પાડવું (૨) તજવું; છોડવું (૩) રહેવાની પરવાનગી આપવી.] -**વાવું** અ૦ક્રિ૦ રહી શકાવું (૨) ચેન પડવું. ઉદા૦ દુઃખે રહેવાતું નથી

રહેંટ (ર્હેં૦) પું૦[सं. अरघट्ट; प्रा. अरहट्ट, रहट्ट] જુઓ રેંટ [નાખવું; કતલ કરવું

રહેંસવું (ર્હેં૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ રેંસવું] ચીરી

રહ્યું વિ૦(૨) અ૦ ('રહેવું'નું ભૂ૦ કૃ૦) નકારવાચક વાક્ય પછી, 'તો ભલે એટલે થોભતું', 'ભલે એટલે વાત અટકે', 'ભલે એમ ન કરે' એવા ભાવનો ઉદ્ગાર. ઉદા૦ ના આવો તો રહ્યું. ન આવે તો રહ્યો,-હી. ૦**સહ્યું** વિ૦ બાકી બચેલું

રળતર ન૦ [રળવું પરથી] કમાણી

રળવું સ૦ક્રિ૦ કમાવું. [**રળી ખપીને ઊતરવું** =મેળવીને ખોવું (૨) નફાનુકસાનમાં શક્તિ ખરચાઈ જવી; સંસારવહેવારમાં ધોવાઈ જવું (૩) નિવૃત્તિનો વખત આવવો.]

રળાઉ વિ૦ ['રળવું' ઉપરથી] રળતું; કમાતું (૨) નફો થાય તેવું

રળિયાત વિ૦ [જુઓ રળી] ખુશી; પ્રસન્ન

રળિયામણું વિ૦ ['રળી' ઉપરથી] સુંદર

રળી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं. रली (सं. ललित); प्रा-

ळलिअ] ખુશી; હરખ (૨) હોંસ; કોડ. ૦**રાશે** અ૦ વગર તકરારે; સીધી રીતે; ખુશીથી

રળો પું૦ ['રળવું' ઉપરથી] કમાણી

રંક વિ૦ [सं.] ગરીબ

રંગ પું૦ [सं;फा.] લાલ, પીળો વગેરે વર્ણ કે તેની ભૂકી કે પ્રવાહી (૨) [ला.] પટ; અસર (૩) આનંદ; મસ્તી; તાન (૪) કેફ; નશો (૫) પ્રીતિ; સ્નેહ (૬) આબરૂ; વટ (૭) રંગભૂમિ (૮) રણાંગણ. [**–આવવો**=તાલ, આનંદ કે મજા જામવી; જામવું. **–ઊઘડવો**=બરોબર-રંગ લાગેલો દેખાવો. **–ઊડી જવો**=રંગ જતો રહેવો; ઝાંખું પડી જવું. **–ઊતરવો**=રંગ ધોવાઈ જવો; રંગ ઝાંખો પડી જવો (૨) ધોતાં રંગ નીકળવાથી તેના સ્પર્શથી બીજા કપડાને રંગ ચોટવો. **–કરવો**=રંગ લગાવવો; રંગવું (૨) વિજયી થવું (૩) જશ કે ખ્યાતિ મેળવવાં. **–ચડાવવો**=રંગવું; રોગાન કરવો. **–જમાવવો**=રંગ જામે એમ કરવું (૨) સફળ કરવું. **–જામવો**=મજા આવવી; મજા આવે એવી કક્ષાએ પહોંચવું (૨) રંગનું એક જથામાં ચોટી જવું. **–દેવો**=રંગ ચડાવવો (૨) શાબાશી આપવી. **–નાંખવો**=કોઈ ઉપર (જેમ કે હોળીમાં) રંગ ફેંકવો (૨) કોઈ પદાર્થને રંગવા માટે તેને પટ દેવો, તેને રંગવો. **–ની રોળ**=અતિ આનંદ. **–પૂરવો**=ચિત્રમાં રંગ કરવો (૨) અતિશયોક્તિ કરવી (૩) આનંદ કે રસનો ઉમેરો કરવો. **–ફરવો, બદલાવો**=મૂળ રંગ ન રહેવો (૨) (ભય કે સંકડામણને લઈને) ચહેરાનો રંગ ફીકો પડી જવો. **–બેસવો**=રંગ લાગવો. **–મચાવવો**=આનંદ જમાવવો – કરવો. **–મારવો, લગાડ(–વ)વો**=રંગવું. **–માં આવવું**=ઉત્કટ આનંદની સ્થિતિમાં આવવું; તાનમાં આવવું. **–રાખવો**=આબરૂ રાખવી; વટ સાચવવો. **–લાગવો**=રંગ અડી જવો; રંગનો ડાઘ પડવો કે પાસ બેસવો (૨) –ની અસર થવી (૩) –ની લત લાગવી. **રંગે રમવું**=આનંદમાં રમવું; આનંદક્રીડા કરવી.] ૦**કામ** ન૦ રંગવાનું કામ. ૦**ડ** વિ૦ વિષયી; કામાસક્ત (૨) વ્યસની (૩) પું૦ + તરુણ, બાંકો અને સાહસિક રજપૂત. ૦**ડખાનું** ન૦ વ્યસની લોકોને એકઠા થવાની જગ્યા. ૦**ઢંગ** પું૦ (પ્રાયઃ બ૦વ૦) બાહ્ય દેખાવ; રીતભાત; ચાળા. ૦**ણું** ન૦ રંગવાનું કામ (૨) રંગવાની પીંછી. ૦**ત** વિ૦ રંગેલું (૨) સુશોભિત (૩) સ્ત્રી૦ રંગની છટા. ઉદા૦ આ કપડાની રંગત સારી નથી (૪) મજા; આનંદ. ૦**તાળી** સ્ત્રી૦ હરખના ઊભરાની તાળી (**–દેવી,–લેવી**). ૦**દા** સ્ત્રી૦ ફટકડી. ૦**દાર** વિ૦ [फा.] રંગવાળું; રંગિત. ૦**દ્વેષ** પું૦ જુદા રંગના લોકો પ્રત્યેનો દ્વેષ. ૦**દ્વેષી** વિ૦ રંગદ્વેષવાળું. ૦**નાશક** વિ૦ રંગ દૂર કરનારું. ૦**પંચમી** સ્ત્રી૦ વસંતપંચમી. ૦**પાણી** ન૦ કેફી પીણું [**–ઉડાવવાં**=કસૂંબો પીવો (૨) નશાબાજી કરવી (૩) મજા કરવી.] ૦**બહાર** સ્ત્રી૦ આનંદની રેલારેલ. ૦**બાજી** સ્ત્રી૦ [फा.] મોજમઝા (૨) ગંજીફાની એક રમત. ૦**બેરંગી** વિ૦ વિવિધ રંગનું. ૦**ભંગ** પું૦ આનંદમાં ભંગ પડવો). ૦**ભૂમિ(–મી)** સ્ત્રી૦ જેના ઉપર નાટક થાય છે તે ઊંચી જગા (૨) નાટકશાળા. ૦**ભેદ** પું૦ જુદા વર્ણના લોકો પ્રત્યે ભેદભાવ. ૦**ભેર** અ૦ હરખભેર; ઉલ્લાસથી. ૦**ભોગ** પું૦ વિષયભોગ. ૦**મહેલ** પું૦ ભોગવિલાસ માટે બાંધેલું સુંદર મકાન (૨) મહેલનો મુખ્ય – બેઠકનો ખંડ; દીવાનખાનું. ૦**મંડપ** પું૦ ઉત્સવ નિમિત્તે શણગારેલો મંડપ (૨) રંગભૂમિ (૩) દેવમંદિરનો ખુલ્લો ચોક; ચાચર. ૦**રસ** પું૦ ભોગવિલાસ; પ્રેમરસ (૨) કંકુનો રંગ. ૦**રસિયું** વિ૦ ભોગવિલાસ કરનારું; વિલાસી. ૦**રાગ** પું૦ ગાનતાન; મોજમઝા. ૦**રાતું** વિ૦ રંગીલું. ૦**રૂપ** ન૦ ઘાટ; દેખાવ; સુન્દરતા. ૦**રેજ** પું૦ [फा.] કપડાં રંગનાર. ૦**રોગાન** ન૦ (પ્રાયઃ બ૦વ૦) રંગ અને રોગાન (વગેરેની સુશોભિતતા). ૦**રોળ** પું૦ અતિ આનંદ (૨) વિ૦ રંગથી તરબોળ – રોળાયેલું. ૦**લો** પું૦ મશ્કરો; વિદૂષક; હસાવનારો (ભવાઈ કે નાટકમાં). ૦**શાલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ નાટકશાળા (૨) રંગવાનું કારખાનું

રંગરૂટ પું૦ [ઇં. रिक्रूट] લશ્કરમાં નવો ભરતી થનાર

રંગરેજ, રંગલો જુઓ 'રંગ'માં

રંગવું સ૦ક્રિ૦ રંગ ચડાવવો (ઉપર ચોપડીને કે તેમાં બોળીને). [**રંગી નાખવું** = રંગ રંગ કરી દેવું (૨) માર મારી લોહી નીંગળતું કરી દેવું.]

રંગાઈ સ્ત્રી૦ ['રંગવું' ઉપરથી] રંગામણી (૨) રંગવાની સફાઈ કે કળા

રંગાટ પું૦['રંગ' ઉપરથી] રંગવાનું કામ અને કળા. ૦કામ ન૦ રંગવાનું કામ. **-ટિયું** વિ૦ રંગાટ સંબંધી. **-ટી** સ્ત્રી૦ રંગાટ (૨) રંગરેજ (૩) રંગવાનું કારખાનું. **-ડું** ન૦ રંગ ઓગાળવાનું કૂંડું. **-મણ** ન૦, **-મણી** સ્ત્રી૦ રંગવાની મજૂરી. **-રો** પું૦[સર૦ म. रंगारी] રંગરેજ

રંગિત વિ૦['રંગ' ઉપરથી] રંગેલું; રંગત

રંગી વિ૦ [सं. रंगिन्] રંગનું શોખીન (૨) [સમાસમાં છેડે] રંગવાળું. ઉદા૦ 'બહુરંગી' (૩) સ્ત્રી૦ એક જાતની લાલ માટી

રંગીતિયું ન૦ સુથારનું રંગીનું ચોરસ ખાનું

રંગીન વિ૦ [फा.] રંગેલું; રંગિત

રંગીભંગી વિ૦[રંગ + ભાંગ; સર૦ म. रंगीढंगी, चंगीभंगी] વ્યસની (૨) રંગરસિયું; વિલાસી

રંગીલું વિ૦ [प्रा. रंगिल्ल; સર૦ हिं., म. रंगीला] આનંદી; મોજી; રસિયું (૨) સુંદર; ખૂબસૂરત

રંગેચંગે અ૦ [રંગ + ચંગ] વિના તકરારે; હસતે મને; ખુશીથી

રંગેડું ન૦ જુઓ રંગાડું

રંગોળી સ્ત્રી૦ [રંગ + ઓળ] જમીન પર રંગ પૂરી પાડેલી ભાત કે તે પાડવાનું એક ઓજાર. **-ળિયું** ન૦ રંગોળી પૂરવાનું સાધન (૨) રમચી પલાળવાનું ખામણું (૩) કંકાવટી

રંચ વિ૦ [સર૦ हिं. रंच, रंचक] રજ; જરા; થોડું (૨) તુચ્છ; હલકું. ૦ક વિ૦ થોડું; લગાર

રંજ સ્ત્રી૦[फा.] દુઃખ; ખેદ; દિલગીરી. [**-ખેંચવી** = મહેનત કરવી. **-થવી** = દિલગીરી થવી.]

રંજક વિ૦ [સર૦ રંચ] રંચક; રજ (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] બંદૂક ફોડવા માટે તેના કાન પર મૂકેલો જરા જેટલો દારૂ (૩) [લા.] પલીતો; ઉશ્કેરણી. [**-ઊડવી** = લડાઈ થવી. **-ખાઈ જવી** = ન ઉશ્કેરાવું; ફૂસ થઈ જવું. **-મૂકવી** = પલીતો મૂકવો (૨) ઉશ્કેરણી કરવી.]

રંજક વિ૦[सं.] ખુશ કરે તેવું [સમાસને છેડે.] ઉદા૦ મનોરંજક (૨) પું૦ રંગનાર; રંગરેજ (૩) ન૦ હિંગળોક. ૦ત્વ ન૦. **-ન** ન૦ ખુશ કરવું તે (૨) રંગવું તે (૩) વિ૦ મનોરંજક. **-ની** સ્ત્રી૦ મધ્યાશ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ

રંજવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ રંજ] રંજ થવી; દુઃખ પામવું (૨) સ૦ક્રિ૦ પીડવું; કનડવું (૩) [सं. रंज्] ખુશ કરવું (૪) રંગવું

રંજાડ પું૦;સ્ત્રી૦ [રંજ फा. ઉપરથી] બગાડ; નુકસાન (૨) તોફાન; મસ્તી (૩) કનડગત; સંતાપ; કલેશ. ૦વું સ૦ક્રિ૦ રંજાડ કરવી; રંજવું

રંજિત વિ૦[सं.] રંગિત (૨) પ્રસન્ન; આનંદિત (૩) આસક્ત; અનુરક્ત (૪) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

રંજીદા વિ૦[फा.] રંજ પામેલું; દુઃખિત; ખિન્ન

રંડ વિ૦ [सं.] વાંઝિયું; વિફળ. ૦વો પું૦ રાંડેલો; વિધુર (૨) બાયલો; નામરદ; રાંડવો

રંડા સ્ત્રી૦[सं.] રાંડ; રંડી (એક ગાળ). ૦પો પું૦ વિધવાપણું. ૦વવું સ૦ક્રિ૦, ૦વું અ૦ક્રિ૦ 'રાંડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

રંડી સ્ત્રી૦ [सं. रंडा; સર૦ हिं., म.] નાચવા ગાવાનો ધંધો કરતી સ્ત્રી (૨) વેશ્યા (૩) ગંજીફાનું રાણીનું પત્તું. ૦બાજ વિ૦ વેશ્યાના છંદમાં પડેલું; વ્યભિચારી. ૦બાજી સ્ત્રી૦ રંડીબાજપણું

રંતિદેવ પું૦[सं.] (સં.) પ્રસિદ્ધ દાની ચંદ્રવંશી [રાજા

રંદવું સ૦ક્રિ૦ ['રંદો' ઉપરથી] રંદો મારી સાફ કરવું. **રંદામણ** ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ રંદો ફેરવવાની મજૂરી (૨) રંદો ફેરવવાની રીત-સફાઈ

રંદો(-ધો) પું૦[फा.; સર૦ प्रा. रम्ह् = છોલવું, પાતળું કરવું; सं. रद् = કાપવું; म. रंधा; हिं. रंदा] લાકડું છોલી લીસું કરવાનું એક સુતારી ઓજાર. [**-દેવો, ફેરવવો, મારવો, લગાવવો** = રંદાથી સીધું ને લીસું કરવું.]

રંધવારી સ્ત્રી૦ ['રાંધવું' ઉપરથી] રસોઇયણ. **-રો** પું૦ રસોઇયો

રંધામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['રાંધવું' ઉપરથી] રાંધવાની મજૂરી (૨) રાંધવાની રીત

રંધાવવું સ૦ક્રિ૦ 'રાંધવું'નું પ્રેરક. **રંધાવું** અ૦ક્રિ૦ 'રાંધવું'નું કર્મણિ (૨) [લા.] કામ સિદ્ધ થવું; ફાવવું; લાભવું

રંધો પું૦ જુઓ રંદો

રંધ્ર ન૦ [સં.] છિદ્ર; કાણું (૨) [લા.] દોષ

રંભણ(-ન) ન૦[સં. रम्]ચુંબન(૨)આલિંગન

રંભા સ્ત્રી૦[સં.] એક અપ્સરા (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) કેળ. **૦ફળ** ન૦ કેળું. **-ભોરુ** વિ૦સ્ત્રી૦ [+ऊरु] કેળ જેવા સાથળવાળી સુંદર (સ્ત્રી)

રંભો પું૦ હાથાવાળું ખોદવાનું (કોશ જેવું) ઓજાર (ચ.)

રા પું૦ [સં. राजन्] રાજા (૨) ઈશ્વર (૩) સ્ત્રી૦ [સં. रै] ધન; લક્ષ્મી(૪) [જુઓ રાવ] ફરિયાદ

રા છઠ્ઠી વિભક્તિનો (મારવાડી) પ્રત્યય. ઉદા૦ 'નડિયાદરા', 'સાઠોદરા'

રાઇફલ સ્ત્રી૦ [ઇં.] એક જાતની બંદૂક

રાઈ સ્ત્રી૦[प्रा. राइआ (सं. राजिका);સર૦ हिं., म.] એક જાતનાં મસાલાનાં બી. (૨) [સર૦ म. राई (सं. रक्त=તાંબું ઉપરથી)] જુઓ રાવતી (૩) [प्रा. राइ (सं. राजि) (સમાસમાં) શ્રેણી; પંક્તિ. ઉદા૦ વનરાઈ. [**-ચડવી, -લાગવી** = રાઈની બરાબર અસર થવી (૨) ગુસ્સે થવું; ઉશ્કેરાવું. **-હોવી** (મગજ કે માથામાં) = ગુમાન હોવું; ફાંકો હોવો. **-મરચાં પડવાં**(આંખમાં) = દેખી ન શકાવું; અદેખાઈ થવી; ઈર્ષા આવવી. **-મરચાં લાગવાં** = માઠું લાગવું; ગુસ્સો આવવો.] **૦(-ય)તી કેરી** સ્ત્રી૦ રાઈ ચડાવેલી કેરી. **૦(-ય)તું** ન૦ રાઈ ચડાવેલા દહીમાં ફળની બારીક કચુંબર નાખી બનાવેલી વાની. [**-કરવું** = [લા.] છૂંદી નાખવું (૨) પોતાની પાસે નિરર્થક સાચવી રાખવું (વઘાર કરજો ! -એ અર્થમાં વપરાય છે.)] **૦મીઠું** ન૦ નજર ઉતારવા રાઈમીઠું ઉતારી અગ્નિમાં નાંખવાં તે. [**-ઉતારવું** = નજર ઉતારવી. **-પડવું** = (આંખમાં) ઈર્ષા આવવી.]

રાઈરોગ પું૦બ૦વ૦ જુઓ રોગરાઈ

રાઉત પું૦ [प्रा. राउत्त (सं. राजपुत्र); સર૦ म., हिं.] વીર પુરુષ; બહાદુર

રાઉસ વિ૦ વાજબી; યોગ્ય (૨) [સુ.] શાંત; કહ્યાગરું

રાકા સ્ત્રી૦ [સં.] પૂનમની રાત. **૦પતિ** પું૦ [પૂર્ણિમાનો ચન્દ્ર

રાકિમ પું૦ [अ.] લખનારો

રાક્ષસ પું૦ [સં.] દાનવ; દૈત્ય; અસુર (૨) [લા.] રાક્ષસ જેવા લક્ષણવાળો માણસ. **૦ગણ** પું૦ રાક્ષસના સ્વભાવવાળાં-કૃત્તિકા, અશ્લેષા, મઘા, ચિત્રા, વિશાખા, જ્યેષ્ઠા, મૂળ, ધનિષ્ઠા અને શતતારા-નક્ષત્રોનો સમૂહ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ રાક્ષસી. **-સી** વિ૦ રાક્ષસનું (૨) રાક્ષસના જેવું; ગંજાવર; વિકરાળ; ક્રૂર (૩) સ્ત્રી૦ રાક્ષસ સ્ત્રી; રાક્ષસની સ્ત્રી (૪) ફૂતરિયો દાંત

રાખ સ્ત્રી૦ [प्रा. रक्खा(सं. रक्षा); સર૦ हिं., म.]રાખોડી(૨)['રાખવું'પરથી;સર૦ म.]રખાત (૩) રાખવું તે. [**-ખાવી** = નમ્ર થવું;તાબેદાર થવું. **-ચાળવી** = જોગી થઈ જવું(૨)દેવાળિયા થવું (૩) ભીખ માગવી (૪) પાયમાલ થવું. **-ચોળાવવી** = પૈસાટકા ધૂતી લેવા; નિર્ધન કરવું (૨) દેવાળું કઢાવવું. **-ધૂળ** = નકામું એવું જે કાંઈ તે. **-ધૂળ થઈ જવું** = નકામું થઈ જવું. **-માથે ઘાલવી** = માથામાં રાખ ભરવી (૨) દુષ્ટ કે નિંદ્ય કામમાં આગેવાની કરવી.]

રાખડી સ્ત્રી૦ [सं. रक्षा; સર૦ हिं., म. राखी] અનિષ્ટથી બચવા કાંડે બાંધવામાં આવતો દોરો (બળેવને દિવસે) (૨) ગર્ભિણીને પાંચમે કે સાતમે મહિને નણંદ બાંધે છે તે દોરો

રાખણહાર(-રું) વિ૦ ['રાખવું' ઉપરથી] રાખનારું; રક્ષણ કરનારું

રાખપત સ્ત્રી૦ [રાખવું + પત] કોઈની જતી આબરૂ સાચવવી તે; રખપત

રાખરખાવટ સ્ત્રી૦[રાખવું + રખાવવું]પક્ષપાત; રખાવટ (૨) અન્યોન્ય મદદ કરવાનો વ્યવહાર

રાખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. रक्ख(सं. रक्ष्); સર૦ म. राखणें; हिं. राखना] રક્ષવું; પાળવું; બચાવવું; સંભાળવું (બોલ, વચન, મોં, માન) (૨) સંઘરવું(૩)સેવવું; પોષવું(ઉમેદ, ચિંતા,આશા) (૪) ધારણ કરવું; બતાવવું (દયા, મહેરબાની

ભાવ, જોર) (૫) બરાબર રહે તેમ કરવું; તેવી ચીવટ બતાવવી (અંકુશ, કાબૂ, દાબ, ધ્યાન, ચોકસાઈ, પગ, કબજો, હક) (૬) હોવા દેવું; રહેવા દેવું (ઉદા૦ કાયમ રાખવું; બહાલ રાખવું; છૂટ રાખવી, ઢીલું રાખવું) (૭) સ્વીકારવું; લેવું (ઉદા૦ ગીરો રાખવું; જમે રાખવું) (૮) સંઘરવું (૯) ખરીદવું; કબજે લેવું (૧૦) ઉપયોગ માટે પાસે રહે એમ કરવું (૧૧) આડા સંબંધ માટે પોતાનું કરવું (પર સ્ત્રી કે પર પુરુષને) (૧૨) અન્ય ક્રિયાપદના (ભૂતકાળના) રૂપ સાથે સાતત્યનો અર્થ બતાવે (ઉદા૦ ઝાલી રાખવું; લખ્યે રાખવું) (૧૩) [सं. राख्= અટકાવવું ?] પડ્યું મૂકવું; છોડવું (૧૪) ઊભું રાખવું; અટકાવવું (૧૫) જવા ન દેવું; જેમનું તેમ રહે એમ કરવું. [**રાખ રાખ**=હવે રહેવા દે (જોયું તારું કામ શક્તિ, ડહાપણ ઇ૦ એ અર્થમાં). **રાખી જોવું** = અખતરા ખાતર રાખવું. **રાખી મૂકવું** = સંઘરી મૂકવું (૨) બાકી રાખવું. **રાખી રહેવું** = કબજે રાખી મૂકવું (૨) જાળવી રહેવું; ચાલુ રાખ્યા કરવું. **રાખી લેવું** = ખરીદી લેવું (૨) રોકી લેવું.]

રાખેલી વિ૦ સ્ત્રી૦(૨) સ્ત્રી૦ ['રાખવું' ઉપરથી સર૦ दे. रक्खणिआ] રખાત; આડા વહેવાર માટે રાખેલી સ્ત્રી. **–લો** વિ૦ પું૦ (૨) પું૦ આડા વહેવાર માટે રાખેલો પુરુષ

રાખોડી સ્ત્રી૦, **–ડો** પું૦ [સર૦ म. राखाडी, राखुंडी, राखोंडी; જુઓ રાખ] ભસ્મ. **–ડિયું** વિ૦ રાખોડીના રંગનું

રાગ પું૦ [सं.] મોહ; મમતા; આસક્તિ (૨) ગમો; મેળ; બનતી (૩) ક્રોધ; ગુસ્સો (૪) લાલ રંગ (૫) મનોરંજન થાય તેવી ગાવાની રીત. સંગીતમાં મુખ્ય છ ગણાય છે (જુઓ ખટરાગ) (૬) અવાજ; સૂર. [**–આવવો** = બનવું; મેળ મળવો. **–કાઢવો** = ગાવું; મોટેથી ગાવું. (૨) મોઢેથી કે લાંબા વખત સુધી રડવું [કટાક્ષમાં]. ૦**ખાવો** = ઠીક ગોઠવાવું; મેળ થવો. **–ગાવો** = સંગીતના રાગ મુજબ ગાવું (૨) –ના કહ્યા મુજબ ચાલવું; –ની વાત પ્રમાણવી. **–ઘૂંટવો** = રાગ બેસાડવા અવાજને લંબાવવો (૨) એકનો એક રાગ સુરની જુદી જુદી જમાવટથી ગાવો (૩) એક રાગ વારંવાર ગાવો (પાકો કરવા માટે). **–થવો** = મેળ થવો; સંપ થવો. **–નું ઘર** = રાગના સુર. **–લાવવો** = મેળ કરવો કે કરાવવો (૨) જોગ ખવરાવવો. **રાગે પડવું** = બરાબર ચાલુ થવું; સરાડે ચડવું (૨) ઠેકાણે પડવું; કામધંધે લાગુ થઈ જવું.] ૦**કવિતા** સ્ત્રી૦ જુઓ ગીતકવિતા. ૦**ડો** પું૦ લાંબો સાદ (ગાવાનો કે રડવાનો). [**–ખેંચવો, તાણવો** = મોટેથી ગાવું (૨) ભેંકડો તાણવો.] ૦(**–ગિ**)**ણી** સ્ત્રી૦ રાગની સ્ત્રી (દરેક રાગની છ મનાય છે). ૦**દારી** સ્ત્રી૦ રાગયુક્ત હોવું તે; ગેયતા. ૦**મય, –આત્મક** વિ૦ [+आत्मक] રાગવાળું. **–ગિણી** સ્ત્રી૦ જુઓ રાગણી. **–ગી** વિ૦ રંગેલું (૨) લાલ (૩) સંસારસુખમાં આસક્તિવાળું (૪) પ્રેમી; અનુરક્ત (૫) ક્રોધી. **–ગોટવું** અ૦ક્રિ૦ રાગડો તાણ્યા કરવો (૨) ફરી ફરી ગાયા કરવું. **–ગોટો** પું૦ રાગડો

રાઘવ પું૦ [सं.] રઘુનો વંશજ (૨) (સં.) રામ

રાઘુ પું૦ [म. राघू-घो] પોપટ (કાંઠલો ફૂટ્યો હોય તેવો)

રાઘો વિ૦ પું૦ દાધારંગો

રાચ ન૦ ['રચવું' ઉપરથી? સર૦ हिं. राछ] ઓજાર (૨) રાચરચીલું (૩) વાસણ (૪) પું૦ સાળમાં જેના વતી તાણો ઊંચોનીચો થાય છે તે, દોરીથી ગૂંથેલી બનાવટ. ૦**રચીલું** ન૦ ['રચવું' ઉપરથી] ઘરનો સરસામાન

રાચવું અ૦ ક્રિ૦ [दे. रच्च; सं. रञ्ज्; સર૦ हिं. राचना] રાજી થવું (૨) શોભવું

રાજ અ૦ [જુઓ રાણું, રાણો] ઓલવાઈ જાય તેમ. [**–કરવો** (દીવો) = ઓલવી નાખવો. **–થવો** (દીવો) ઓલવાઈ જવો.]

રાજ઼ પું૦ [फ़ा.] ભેદ; રહસ્ય

રાજ પું૦ રાજા (૨) ન૦ રાજ્ય (૩) [सं.] સમાસમાં પૂર્વપદનું સંસ્કૃત રૂપ. [**–આવવું** = રાજાની પેઠે બેઠા બેઠા ખાવાનું મળવું; કામકાજમાંથી ફારગત મળવી (૨) કુલ સત્તા

મળવી. **–કરવું** = રાજા તરીકે સત્તા ચલાવવી (૨) રાજાના જેવો અમલ ચલાવવો; નિયમન કરવું; શાસન કરવું. **–ચાલવું** = અમલ ચાલવો; સત્તા ચાલવી. **–બેસવું** = રાજ્ય શરૂ થવું; અમલ શરૂ થવો.] **૦કદૈવક** ન૦ રાજ્યનો તથા ઈશ્વરી કોપ; આસમાની સુલતાની. **૦કન્યા** સ્ત્રી૦ રાજકુંવરી. **૦કર્તા** પું૦ રાજ્ય કરનાર; રાજા. **૦કવિ** પું૦ રાજાનો માનીતો અને આશ્રિત કવિ. **૦કાજ** પું૦ રાજ્યને લગતું કામકાજ (૨) રાજનીતિ. **૦કારણ** ન૦ રાજવહીવટ; 'પૉલિટિક્સ'. **૦કારણી** વિ૦ રાજકારણને લગતું (૨) પું૦ રાજકારણમાં ભાગ લેનાર માણસ. **૦કારભાર** પું૦ રાજકાજ. **૦કારભારી** પું૦ પ્રધાન; વજીર (૨) મુત્સદ્દી. **૦કીય** વિ૦ રાજા કે રાજ્ય સંબંધી. **૦કીય કેદી** પું૦ રાજદ્રોહને કારણે કેદમાં પૂરવામાં આવેલો રાજકારણી પુરુષ. **૦કુમાર** પું૦ રાજાનો દીકરો. **૦કુમારી** સ્ત્રી૦ રાજાની દીકરી. **૦કુલ(-ળ)** ન૦ રાજાનું કુટુંબ. **૦કુંવર** પું૦ રાજકુમાર. **૦કુંવરી** સ્ત્રી૦ રાજકુમારી. **૦કેદી** પું૦ જુઓ રાજકીય કેદી (૨) રાજા કે રાજાના જેવા વિધિથી પૂરવામાં આવેલો કેદી. **–ક્રાંતિ** સ્ત્રી૦ રાજસત્તાની ઊથલપાથલ–ફેરબદલી. **૦ગઢ** પું૦ રાજાના મહેલની આસપાસનો કિલ્લો. **૦ગર** પું૦ એક જાતનો બ્રાહ્મણ. **૦ગાદી** સ્ત્રી૦ રાજાનું સિંહાસન. **૦ગુરુ** પું૦ રાજાનો ગોર. **૦ગુહ્ય** ન૦ શ્રેષ્ઠમાં શ્રેષ્ઠ ગુહ્ય (૨) રાજ્યની ગુપ્ત વાત. **૦ગોર** પું૦ જુઓ રાજગુરુ (૨) રાજગર. **૦ચિહ્ન** ન૦ મુગટ, છત્ર, ચામર, દંડ વગેરે રાજાનાં ચિહ્ન (૨) ભવિષ્યમાં રાજા થશે એવું સૂચવતાં કેટલાંક સામુદ્રિક ચિહ્ન (૩) રાજાના સિક્કાની છાપ. **૦તિલક** ન૦ રાજ્યાભિષેક વખતે રાજાને કરવામાં આવતું ટીલું. **૦તેજ** ન૦ રાજાનું તેજ –પ્રભાવ–ઐશ્વર્ય. **૦ત્વ** ન૦ રાજાપણું. **૦દરબાર** પું૦ રાજાને રહેવાનું અને દરબાર ભરવાનું મોટું મકાન. **૦દરબારી** વિ૦ રાજા કે રાજ્ય સંબંધી. **૦દંડ** પું૦ રાજાનો દંડ; એક રાજચિહ્ન (૨) રાજાએ કરેલી શિક્ષા(૩) રાજાની સત્તા. **૦દૂત** પું૦ રાજાનો એલચી. **૦દ્રોહ** પું૦ રાજા કે રાજ્યનો દ્રોહ. **૦દ્રોહી** વિ૦ (૨) પું૦ રાજદ્રોહ કરનાર. **૦દ્વાર** ન૦ રાજાના મહેલનો દરવાજો (૨) રાજદરબાર. **૦દ્વારી** વિ૦ રાજા કે રાજ્ય સંબંધી; રાજકીય. **૦ધર્મ** પું૦ રાજાનો ધર્મ. **૦ધાની** સ્ત્રી૦ રાજા રહેતો હોય તે મુખ્ય શહેર; પાટનગર. **૦ન** પું૦ રાજા (સંબોધન) (૨) [પ.] રાજા. **૦નગર** ન૦ રાજધાની; મુખ્ય શહેર. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ રાજા કે રાજ્ય પ્રત્યે નિષ્ઠા. **૦નીતિ** સ્ત્રી૦ રાજશાસનની નીતિ કે વિદ્યા. **૦નૈતિક** વિ૦ રાજનીતિને લગતું. **૦ન્ય** પું૦ ક્ષત્રિય; રાજકુટુંબનો માણસ. **૦ન્યા** સ્ત્રી૦ ક્ષત્રિયાણી; રાજકુટુંબની સ્ત્રી. **૦પખું** ન૦ રાજાનું રક્ષણ. **૦પદ** ન૦ રાજાની પદવી. **૦(-જ્ય)પ્રકરણ** ન૦ રાજકારણ. **૦(-જ્ય)પ્રકરણી** વિ૦ રાજપ્રકરણને લગતું; રાજકારણી. **૦પાટ** ન૦ રાજગાદી. **૦પુત્ર** પું૦ રાજકુમાર. **૦પુત્રી** સ્ત્રી૦ રાજકુમારી. **૦પુરુષ** પું૦ રાજાનો નોકર કે અમલદાર. **૦(-જ્ય)બંધારણ** ન૦ રાજ્યનું બંધારણ. **૦બીજ** વિ૦ રાજાના વંશમાં જન્મેલું (૨) ન૦ તેવું માણસ. **૦ભક્ત** વિ૦ (૨) પું૦ રાજાનો ભક્ત. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ રાજા પ્રત્યેની ભક્તિ. **૦ભવન** ન૦ રાજાનો મહેલ. **૦ભંડાર** પું૦ રાજા કે રાજ્યનો ખજાનો–ભંડાર. **૦ભાગ** પું૦ રાજા કે તાલુકદારે ખેડૂત પાસેથી લેવાનો ખેતીની ઊપજનો ભાગ. **૦ભોગ** પું૦ વૈષ્ણવ મંદિરમાં બપોરનો એક ભોગ તથા દર્શન. **૦મહેલ,** પું૦ રાજાનો મહેલ. **૦મંડળ** ન૦ રાજાઓનો સમુદાય (૨) રાજાના અમીર ઉમરાવો – કારભારીઓ વગેરેનો સમુદાય (૩) કોઈ રાજ્યની આસપાસ આવેલાં રાજ્ય. **૦મંત્રી** પું૦ રાજાનો મંત્રી. **૦મંદિર** ન૦ રાજમહેલ. **૦માર્ગ** પું૦ ધોરી રસ્તો (૨) સાર્વજનિક રસ્તો. **૦માતા** સ્ત્રી૦ રાજાની મા. **૦માન્ય** વિ૦ રાજાએ માનેલું; પ્રતિષ્ઠિત (૨) રાજ્યબંધારણથી માન્ય; 'કૉન્સ્ટિટ્યુશનલ'. **૦માર્ગ** પું૦ ધોરી રસ્તો. **૦મુદ્રા** સ્ત્રી૦ રાજાની મહોર. **૦મેધ** પું૦

રાજાનો વધ. **૦યક્ષ્મા** પું૦ રાજરોગ; ક્ષય. **૦યોગ** પું૦ પતંજલિએ વર્ણવેલો અષ્ટાંગયોગ (૨) રાજા થાય તેવો ગ્રહોનો યોગ (જન્મકુંડળીમાં). **૦રક્ષક** પું૦ રાજાની સગીર અવસ્થામાં તેના તરફથી રાજ ચલાવનાર અધિકારી; 'રીજન્ટ'. **૦રજ** સ્ત્રી૦ રાજાની રજ. **૦રત્ન** પું૦ રાજ્યના રત્ન જેવો પુરુષ – એક ઈલકાબ. **૦રમત** સ્ત્રી૦ રાજકારણી દાવપેચ, યુક્તિપ્રયુક્તિ. **૦રાજેશ્વર** પું૦ (સં.) રાજાઓનો રાજા; મહારાજાધિરાજ. **૦રાણી** સ્ત્રી૦ રાજાની સ્ત્રી; પટ્ટરાણી. **૦રીત(–તિ)** સ્ત્રી૦ રાજાના દરબારની રીતભાત. **૦રેખ** સ્ત્રી૦ રાજાના હાથપગ ઉપરની રેખા; રાજચિહ્ન. **૦રોગ** પું૦ ક્ષય. **૦ર્ષિ** પું૦ ક્ષત્રિય વંશનો ઋષિ (૨) ઋષિના જેવા આચારવાળો રાજા. **૦લક્ષણ** ન૦ રાજચિહ્ન. **૦લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ રાજાની સમૃદ્ધિ. **૦લેખ** પું૦ રાજાનો લેખ – ઢંઢેરો – આજ્ઞાપત્ર. **૦વટ** સ્ત્રી૦ રાજાપણાની વટ – ટેક (૨) રાજદરબારી રીતભાત. **૦વટું** ન૦ જુઓ રાજવટ (૨) રાજાનું કામકાજ – રાજાપણું. **૦વણ** સ્ત્રી૦ રાણી (૨) રાણી જેવી ભાગ્યશાળી સ્ત્રી. **૦વણું** ન૦ રાજા પાસેના દરબારી હજૂરિયા વગેરે; રાજાની કચેરી. **૦વંશ** પું૦ રાજાનું કુળ. **૦વંશી** વિ૦ રાજવંશનું; ખાનદાન. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ રાજનીતિ (૨) સર્વ વિદ્યાઓમાં ઉત્તમ વિદ્યા. **૦વી** પું૦ [સં. राजस्व પરથી ?] રાજા (૨) રાજા જેવો ભાગ્યશાળી માણસ (૩) વિ૦ રાજાને છાજે તેવું; રાજસી. **૦વૈદ(–દ્ય)** પું૦ રાજાનો વૈદ્ય. **૦વૈભવ** પું૦ રાજાનો વૈભવ. **૦શાસન** ન૦ રાજાની આજ્ઞા (૨) રાજ્ય ચલાવવું તે (૩) રાજા મારફતે ચાલતો રાજવહીવટ; 'મૉનર્કી'. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ રાજાની મરજી પ્રમાણે ચાલતું રાજ્ય. **૦સત્તા** સ્ત્રી૦ રાજાની સત્તા (૨) રાજ્ય ચલાવનાર સત્તા. **૦સત્તાક** વિ૦ જેમાં રાજાની સત્તા ચાલતી હોય તે. **૦સભા** સ્ત્રી૦ રાજાની સભા (૨) રાજાઓનો દરબાર (૩) ખાસ વર્ગના લોકોના પ્રતિનિધિઓની ધારાસભા; 'કાઉન્સિલ ઑફ સ્ટેટ'. **૦સી** વિ૦ [સર૦ हिं.] રાજાને યોગ્ય. ઉદા૦ રાજસી ઠાઠ (૨) જુઓ રાજસ. **૦સૂય** પું૦ સર્વોપરી રાજા વડે પોતાના રાજ્યાભિષેક વખતે કરાતો એક યજ્ઞ. **૦સ્થાન** ન૦ દેશીરાજ્ય (૨) [સં.] રજપૂતાના. **૦સ્થાની** વિ૦ રાજસ્થાનનું (૨) સ્ત્રી૦ રાજસ્થાનની ભાષા. **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ રાજાનો વધ કે તેથી લાગતું પાપ. **૦હંસ** પું૦ લાલ ચાંચ અને પગવાળો એક જાતનો હંસ

રાજગરી સ્ત્રી૦ [सं. राजगिरी ?] ડુંગળી

રાજગરો પું૦ [म. राजगीरा (सं. राजगिरी ?)] એક જાતનું ફરાળનું અનાજ

રાજત ન૦ [सं.] રૂપું

રાજન ન૦ [સર૦ इं. रेझीन] એક ઝાડમાંથી નીકળતો રસ; બેરજો (૨) [सं.] રાજા

રાજમાન, ૦રાજેશ્રી વિ૦ [રાજમાન્ય, રાજશ્રી ? કે રાજમાન (વિરાજમાન), રાજ્યશ્રી ? સર૦ म. राजमान्य, राजश्री] (સંક્ષેપમાં રા. રા.) જે પુરુષને કાગળ લખાતો હોય તેને ઉદ્દેશીને વપરાતું વિશેષણ

રાજવું અ૦ક્રિ૦ [सं. राज्] પ્રકાશવું; શોભવું

રાજસ(–સી) વિ૦[सं.] રજોગુણવાળું કે તેને લગતું (૨) જુઓ રાજમાં

રાજા અ૦ [જુઓ 'રાજ' અ૦] ઓલવાઈ જાય તેમ. [–કરવો (દીવો) = ઓલવી નાખવો.]

રાજા પું૦ [सं.] રાજ્ય કરનાર આદમી (૨) રાજાની સંજ્ઞાનું પત્તું (ગંજીફામાં). (૩) ભોળો ને ઉદાર સ્વભાવનો માણસ. [**–કરણનો વખત** = પું૦ પરોઢિયું. **–કરવો** = રાજાના પદ ઉપર સ્થાપવું. **–ભોજ** = ભોજ નામનો રાજા (૨) [લા.] ઉદાર ને દાનેશરી માણસ. **–માણસ** = રાજાના જેવા વૈભવ અને આચારવાળો માણસ (૨) ભોળો – દ્વાલા દિલનો માણસ (૩) જેનો વિશ્વાસ ન રખાય તેવો નિરુદ્યમી વા કામ ન કરે એવો માણસ. **–લોક** (પું૦બ૦વ૦) બધી સત્તા પોતાને હાથ ધરાવનાર માણસ (૨) ઉદાર અને દ્વાલા દિલનો માણસ (૩) જેને કામ કરવાની જરૂર નથી અને જે ગમે તેમ ખર્ચ કરી શકે છે, તેવો માણસ.] **૦જ્ઞા** સ્ત્રી૦ [+ आज्ञा] રાજાનો હુકમ. **૦ધિરાજ** પું૦ [अधिराज]

રાજાઓનો રાજા; મહારાજા

રાજિ(-જી) સ્ત્રી૦ [सं.] હાર; ઓળ; પંક્તિ

રાજિત વિ૦ [सं.] ચકચકતું; શોભતું

રાજિયો પું૦ રાજા (પ.) (૨) મરેલાને ઉદ્દેશી કૂટતી વખતે ગાવાનું ગીત; મરસિયો

રાજી સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ રાજિ

રાજી વિ૦[अ.] ખુશ (૨) સંમત. [**-કરવું**=(ભેટ કે ઇનામ યા ઇચ્છિત આપીને) ખુશ કરવું.] ૦**ખુશી** સ્ત્રી૦ કુશળતા; સહીસલામતી (૨) સ્વેચ્છા; હોંસ. ૦**નામું** ન૦ નોકરીમાંથી છૂટા થવાની અથવા દાવા વગેરેમાં કોઈ પણ બાબતમાંથી હઠી જવાની રાજીખુશી દર્શાવતું લખાણ (**-આપવું**). ૦**પો** પું૦ રાજીપણું; ખુશી. ૦**રજામં(-વં)દી** સ્ત્રી૦ પૂરેપૂરી રાજીખુશી (દસ્તાવેજમાં). ૦**રમ** વિ૦ ખૂબ રાજી

રાજીવ ન૦ [सं.] કમળ. ૦**લોચન** વિ૦ કમળ જેવી આંખોવાળું

રાજેશ્વર, રાજેંદ્ર પું૦ [सं.] રાજાધિરાજ

રાજ્ય ન૦ [सं.] રાજાની હકૂમતનો પ્રદેશ (૨) સત્તા; ચલણ. ૦**કર્તા(-ર્ત્તા)** પું૦ રાજ્ય કરનાર; રાજા. ૦**કર્ત્રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ રાજ્ય કરનારી; રાણી. ૦**કૌશલ(-લ્ય)** ન૦ રાજ્ય ચલાવવાની કુશળતા. ૦**ક્રાંતિ** સ્ત્રી૦ રાજ્ય કે રાજસત્તાની ઊથલપાથલ. ૦**તંત્ર** ન૦ રાજ્યનું તંત્ર. ૦**તંત્રી** પું૦ રાજ્યતંત્ર ચલાવનાર. ૦**ધુરા** સ્ત્રી૦ રાજ્યની જવાબદારી. ૦**નીતિ** સ્ત્રી૦ રાજ્ય ચલાવવાની વિદ્યા; દંડનીતિ. ૦**પ્રકરણ** ન૦ રાજકારણ. ૦**પ્રકરણી** વિ૦ રાજ્યપ્રકરણ સંબંધી. ૦**બંધારણ** ન૦ રાજતંત્રનું બંધારણ – તે ચલાવવાનાં ધારાધોરણ કે તેનો કાયદો. ૦**ભ્રષ્ટ** વિ૦ રાજગાદી ઉપરથી ઉઠાડી મૂકેલું. ૦**લક્ષ્મી** સ્ત્રી૦ રાજાની શોભા-વૈભવ-ઐશ્વર્ય (૨) વિજયની કીર્તિ-ગૌરવ. ૦**વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ જુઓ રાજ્યબંધારણ (૨) રાજકારભાર. ૦**વ્યવહાર** પું૦ રાજ્યનું કામકાજ. ૦**શાસ્ત્ર** ન૦ રાજ્ય સંબંધી શાસ્ત્ર; 'પોલિટિક્સ'. ૦**સભા** સ્ત્રી૦ જુઓ રાજસભા. ૦**શ્રી** વિ૦ રાજલક્ષ્મીવાળું; રાજાના જેવા વૈભવવાળું. **-જ્યાધિકાર** પું૦ [+अधिकार] રાજ્ય પરનો અધિકાર. **-જ્યાભિષેક** પું૦ [+अभिषेक] રાજગાદી ઉપર બેસાડવું તે કે તેનો વિધિ. **-જ્યારોહણ** ન૦ [+आरोहण] રાજ્ય ઉપર બેસવું તે. **-જ્યાસન** ન૦ [+आसन] રાજગાદી

રાજ્ઞી સ્ત્રી૦ [सं.] રાણી

રાઠોડ પું૦ [प्रा. रट्ठउड (सं. राष्ट्रकूट?); સર૦ हिं. राठौर] રજપૂતોની એક જાતનો આદમી

રાડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. राडि (सं. राटि); हिं. राढ; म.] ચીસ; બૂમ (૨) કજિયો (૩) ફરિયાદ (૪) [प्रा. रड(सं. रट्)] આસક્તિ; રઢ. [**-ઊઠવી**=બૂમ કે ફરિયાદ થવી. **-કરવી**=ફરિયાદ કરવી (૨) કજિયો કરવો (૩) હઠ કરવી. **-નાખવી, પાડવી**=ચીસ પાડવી (૨) ફરિયાદ કરવી. **-લાગવી**=લગની લાગવી.]

રાડારૂડી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

રાડું ન૦ [સર૦ हिं. राढी] જુવાર, બાજરી કે સરકટનો સાંઠો (૨) તીર (૩) બરુ (૪) કડિયાનું એક ઓજાર

રાડો પું૦ [જુઓ રાડું] જુવારબાજરીનો સાંઠો

રાઢ સ્ત્રી૦ શેરડીનાં સૂકાં પાન (સુ.)

રાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ (ચ.) રાયણનું ઝાડ. ૦**માળા** સ્ત્રી૦ રાયણ માળા

રાણી સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. राज्ञी)] રાજાની સ્ત્રી (૨) રાણીની સંજ્ઞાનું ગંજીફાનું પાનું. [**રાણીનો સાળો**=અંધેર કારભારમાં જૂઠો સત્તાસંબંધ બતાવી દમામ કરનાર માણસ.] ૦**જાઈ** સ્ત્રી૦ ['જાવું' -જન્મવું ઉપરથી] રાણીની દીકરી. ૦**જાયું** ન૦ રાણીનું છોકરું. ૦**જાયો** પું૦ રાણીનો દીકરો. ૦**વાસ** પું૦ જુઓ રણવાસ [સલાહ; સંપ

રાણીપ સ્ત્રી૦ [જુઓ રાજીપો] રાજીખુશી (૨)

રાણું વિ૦[सं. निर्वाण] બુઝાયેલું (દીવા માટે). [(દીવો) **રાણો કરવો**=દીવો ઓલવવો.] ૦**ધબ** વિ૦ સાવ રાણું; તદ્દન અંધારું

રાણો પું૦[प्रा. राण, राणय(सं. राजन्, राजक)] રજપૂત રાજા (૨) [ला.] ગોલો (૩) એક અટક

રાત પું૦ [दे. रत्तीअ] હજામ; વાળંદ (વાળંદનું માનવાચક સંબોધન)

રાત(ત,) સ્ત્રી૦ જુઓ રાત્રિ. [**–આપણા બાપની છે** = રાતનો વખત આપણા હાથમાં છે. (તે વખતે કામ પૂરું કરીશું). **–કાઢવી** = રાતનો સમય પસાર કરવો. **–થવી** = જુઓ રાત પડવી. **–દહાડાની ખબર ન હોવી** = સંસારવહેવારની સમજ ન હોવી–ભાન ન હોવું. **–નો રાજા** = ચોર (૨) ઘુવડ (૩) દિવસે સૂઈ રાતે કામ કરનાર માણસ. **–નો પહોર** = રાત્રિનો સમય. **–માથે લેવી** = રાતના જાગીને કામ કરવું; ઉજાગરો કરવો. **–પડવી** = રાતનો સમય શરૂ થવો.] **૦દહાડો, ૦દિવસ** અ૦ રાત્રે ને દિવસે; હંમેશાં. **૦પાળી** સ્ત્રી૦ રાતની પાળી; રાતે પણ કામ ચાલવું તે. **૦રાજા** પું૦ ઘુવડ. **૦રેઢા** અ૦ [રાત + રેઢું] રાતે વહેલામોડા. **૦લડી** સ્ત્રી૦ રાત (લાલિત્યવાચક). **૦વરત** અ૦ [+ 'વરતવું'–હોવું] રાતે ગમે તે વખતે. **૦વાસો** પું૦ રાતે ક્યાંક મુકામ કરવો કે ખેતરમાં ચોકી માટે રહેવું તે

રાતડ સ્ત્રી૦ ['રાતું' ઉપરથી] લાલાશ (૨) [સર૦ म. रातडी] રાતડિયો (૩) ગાજર (૪) ન૦ સુંવાળી; ખડખડિયાં. **–ડિયું** ન૦ ગાજર (૨) એક જાતનો તાવ; 'સ્કારલેટ ફીવર' (૩) અનાજના છોડનો એક રોગ; 'રસ્ટિંગ.' **–ડિયો** પું૦ રાતી જુવાર; રાતડ

રાતડું ન૦ એક ઘાસ

રાતબ સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ म. रतबा, हिं. रातिब] રોજ નિયમિત પૂરું પાડવાનું કે લેવાનું સીધું (૨) જુઓ રાતમ

રાતમ સ્ત્રી૦ [જુઓ રાતબ] (સુ.) વિદ્યાર્થીને ઘર માટે અપાતું લેસન

રાતવું સ૦ ક્રિ૦ ['રાત' પરથી? અથવા સર૦ हिं. रातना; म. रातणें (सं. रत, रक्त ઉપરથી)] સાથે રાતવાસો રહેવું (સ્ત્રી પુરુષે)

રાતું વિ૦ [प्रा. रत्त (सं. रक्त); हिं. राता; म. रात–ता] લાલ રંગનું (૨) આસક્ત; રત (સમાસને છેડે. ઉદા૦ રંગરાતું). [**રાતી રાયણ જેવું** = મજબૂત ને તંદુરસ્ત.] **૦ચટક, ૦ચોળ** [सं. चोल] વિ૦ ખૂબ રાતું. **૦પીળું** વિ૦ (લા.) ઉશ્કેરાયેલું; આકળું; છંછેડાયેલું. **૦માતું** વિ૦ [सं. मत्त] હૃષ્ટપુષ્ટ ને આનંદતું

રાતોડિયું ન૦ જુઓ રાતડિયું (૨), (૩)

રાતોરાત અ૦ ['રાત' ઉપરથી; સર૦ म.] રાત્રે ને રાત્રે; રતોવઈ

રાત્રિ(–ત્રી) સ્ત્રી૦ [सं.] સૂર્ય આથમે ને ઊગે તેની વચ્ચેનો સમય; રાત. **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ રાત્રે ફરવું તે (૨) રાતે કરવાની ક્રિયા. **૦શાલા** (–ળા) સ્ત્રી૦ રાતે કામ કરતી નિશાળ (ધંધાદારી મોટા માટે)

રાત્રે અ૦ રાતે; રાત્રિએ

રાધા(–ધિકા) સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) એક ગોપકન્યા (શ્રીકૃષ્ણની પરમ અનુરાગિણી). **૦કાંત, ૦વલ્લભ** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **૦માંડું** વિ૦ રાધા જેવું ગાંડું; પ્રેમવિહ્વળ; વેવલું; પ્રેમાળ

રાધેય પું૦ [सं.] (સં.) કર્ણ (ધૃતરાષ્ટ્રના સારથિ અધિરથની પત્ની રાધા દ્વારા પાલિત)

રાન સ્ત્રી૦ [फा.] જાંઘ

રાન ન૦ [प्रा. रण्ण (सं. अरण्य)] જંગલ (૨) ઉજ્જડ પ્રદેશ. [**–રાન ને પાન પાન થઈ જવું** = પાયમાલ ને હેરાન થઈ જવું; ખરાબખસ્ત થઈ જવું.] **૦ટી(–વી,–વું)** વિ૦ જંગલી (૨) અસભ્ય (૩) ગમાર (૪) વનેરું. **–ની** વિ૦ [સર૦ म. रान्या] જંગલી. **–ની પરજ** સ્ત્રી૦ [+ सं. प्रजा] રાન પ્રદેશમાં વસતી આદિવાસી જાત

રાપતો પું૦ + [જુઓ રાબેતો] રિવાજ

રાફ, ૦ડો પું૦ [दे. रप्फ] સાપ કે ઉંદરનું દર (૨) કીડી, ઊધઈ વગેરેનું ઉપર પોચી માટીના ઢગલાવાળું દર. [**રાફડો ફાટવો** = ઘણી મોટી સંખ્યામાં બહાર આવવું.]

રાબ સ્ત્રી૦ [दे. रब्बा; સર૦ हिं.] ભરડકું; કાંજી; ઘેંસ (૨) ઉકાળીને જાડો રાબ જેવો કરાતો શેરડીનો રસ. **૦ડ** સ્ત્રી૦ રાબ જેવો કાદવ (૨) વિ૦ [સર૦ રાભો] જાડી બુદ્ધિનું; ગમાર. **૦ડિયું** વિ૦ રાબ જેવું; ઢીલું. **૦ડી** સ્ત્રી૦ રાબ. **૦ડું** ન૦ રાબ (૨) વિ૦ રાબડિયું

રાબેતો પું૦ [अ. राबितह] ધારો; રિવાજ

રાભું વિ૦ [सं. रासभ પરથી; સર૦ म. रावस, राभस] ગામડિયું; અણઘડ

રામ પું० [સં.] (સં.) દશરથ રાજાના પુત્ર; વિષ્ણુનો એક અવતાર (૨) પરશુરામ (૩) બળરામ (૪) પરમેશ્વરનું એક નામ (૫) [સર૦ म. राम = तथ्य; જીવ] જીવ; દમ; હોશ (૬) વ० કૃ० ને અંતે લાગતાં 'તે ક્રિયા કરવાની ટેવવાળું - મસ્ત માણસ' એવો અર્થ સૂચવે છે. ઉદા० ભમતારામ (૭) [સર૦ म. राम = રૂપિયો; સીતા = અધેલી] આનો (વ્યાજ) (૮) 'તે વર્ગમાં મોટું' એ અર્થ બતાવવા નામની પહેલાં મુકાય છે. ઉદા० રામકુંડાળું ઇ०. [**–ઊડી જવા** = ઉચ્ચ તત્ત્વ, સારપણ કે હિંમત જતાં રહેવાં. **–કૃષ્ણના વારાનું** = ઘણું પ્રાચીન. **–જાણે!** = ભગવાન જાણે (કંઈ ખબર નથી એવા ભાવમાં). **–નામ જપો** = છાનામાના બેસી રહો; બેઠા બેઠા ચૂપચાપ જોયા કરો. **–નામની આપવી** = મરણતોલ માર મારવો. **–નું નામ દો** = ભગવાનનું ભજન કરો; કંઈ સારું કામ કરો (૨) જુઓ રામ રામ કરો. **–નું બાણ** = જુઓ રામબાણ. **–નું રાજ** = જુઓ રામરાજ્ય. **–નું રામાયણ** = નહીં સરખી વાતનું મોટું પીંજણ; વાતનું વતેસર. **–બોલવા** = મરી જવું. **–બોલો થવું** = મરી જવું (૨) પડી ભાગવું. **–બોલો ભાઈ રામ!** = મડદાને સ્મશાને લઈ જતી વખતે બોલાતો બોલ (૨) [લા.] થઈ રહ્યું! સત્યાનાશની પાટી! **–રમી જવા** = મરી જવું (૨) ભાગીને ચૂરેચૂરા થઈ જવું (૩) પાયમાલ થવું (૪) ટાઢું પડી જવું; સત્ત્વહીન થઈ જવું (૫) [પાલનપુર – ઈડર તરફ] ઊંઘી જવું. **–રામ!** = જે જે; નમસ્કારનો એક બોલ (મેળાપ કે વિદાય વખતનો પુરુષોમાં) (**–કરવા**) (૨) [લા.] છેલ્લા પ્રણામ. **–રામ કરો** = એ વાત જવા દો; હવે કંઈ વળવાનું નથી. **–રોટલો થવો** = ભાંગી જવું; ચૂરા થઈ જવા (૨) [કનકવાનો] પેચ થવો. **–લક્ષ્મણની જોડ** = રામલક્ષ્મણના જેવી સરખેસરખાની કે અરસપરસ હેત-પ્રીતિવાળાની જોડી. **–શરણ થવું** = મરી જવું. **–શરણ પહોંચાડવું** = મારી નાખવું. **અરે રામ!, હે રામ!** = અરેરે; હે ભગવાન!] ०**કલી(–ળી)** સ્ત્રી० એક રાગણી. ०**કહાણી** સ્ત્રી० વીતકકથા; દુઃખની કહાણી. [**–થવી** = આફત આવવી; વીતવું.] ०**કી** સ્ત્રી० [हिं.] બાવી; સાધુની બાયડી. ०**કૂંડાળું** ન० મોટું કુંડાળું. ०**ગલોલો** પું० હૃષ્ટપુષ્ટ ચિંતા વગરનો માણસ. ०**ગાંડિયું** વિ० ઢંગધડા વિનાનું; ગાંડિયું. ०**ગોટીલો** પું० મોટો દડો. [**–કરવો** = ગોળ દડાને આકારે બાંધવું.] ०**ગોવાળિયો** પું० નાગો નાગો ફરતો નાનો છોકરો. ०**ચક્કર**, ०**ચક** ન० મોટું કૂંડાળું (૨) મોટો રોટલો. ०**ચંદ્ર** પું० (સં.) દશરથના પુત્ર રામ. ०**ઠાઠિયું** ન० ભાંગી તૂટી જૂની વસ્તુ. ०**ડોળી** સ્ત્રી० ઠાઠડી. ०**ઢોલ** પું० મોટું નગારું. ०**તુલસી** સ્ત્રી० (કૃષ્ણ = કાળીથી જુદી એવી) એક તુલસી. ०**દુવારો** પું० [સં. द्वार] રામનું મંદિર (૨) ધર્મશાળા. ०**દાસ** પું० (સં.) મહારાષ્ટ્રના સુપ્રસિદ્ધ સંત. ०**દાસી** વિ० રામદાસના સંપ્રદાયનું. ०**દાસિયું** વિ० ગરીબ; કંગાલ; દીન; દુઃખી. ०**દુવાઈ** સ્ત્રી० રામની આણ. ०**દૂત** પું० વાનર (૨) [સં.] હનુમાન. ०**ધૂન** સ્ત્રી० રામનામની ધૂન – જોરથી જપ કે લહે. ०**નવમી** સ્ત્રી० ચૈત્ર સુદ નોમ; રામચંદ્રજીનો જન્મદિવસ. ०**નામ** ન० રામનું – પ્રભુનું નામ. ०**નામિયું** ન० રામનામવાળું ગળાનું એક ઘરેણું. ०**નામી** જેના ઉપર રામનામ છાપ્યાં હોય તેવી પિછોડી. ०**નોમ** (નોં) સ્ત્રી० [+સં. नवमी] જુઓ રામનવમી. ०**પગલું** ન० રામનાં પગલાંવાળું મીનાકારી ઘરેણું. ०**પાત્ર(–તર)** ન० બટેરું; શકોરું. ०**ફળ** ન० એક ફળ. ०**બાણ** ન० કદી નિષ્ફળ ન જાય તેવું રામનું બાણ (૨) વિ० નિષ્ફળ ન નીવડે તેવું; અમોઘ. ०**ભરોંસો** પું० રામનો ભરોંસો; ઈશ્વરાધાર. ०**રસ** પું० મીઠું (૨) રામની ભક્તિનો રસ. ०**રાજ(–જ્ય)** ન० રામચંદ્રજીનું રાજ્ય (૨) તેના જેવું ન્યાયથી ચલાવાતું સુખી રાજ્ય. ०**રામિયું** વિ० (કા.) 'રામ રામ' નમસ્કાર. ०**રોટી**

સ્ત્રી૦ રાંધેલા અન્નની ભિક્ષા (૨) માલપૂઓ. **૦લીલા** સ્ત્રી૦ રામની કથાનું ભવાઈ જેવું નાટક

રામગંઆ સ્ત્રી૦ એક પક્ષી

રામજણી(-ની) સ્ત્રી૦ [हिं.; सं. रामा + जनी] નાચનારી; ગણિકા

રામશ્રી પું૦ એક રાગ

રામણ સ્ત્રી૦ ['રામાયણ' ઉપરથી] પીડા; આપદા. [**-થવી** = પીડા થવી; આપદા આવવી. **-વેરી નાખવી** = નુકસાન કરવું; અતિશય દુઃખ પમાડવું.]

રામણદીવો(-ઘડો) પું૦ [જુઓ લામણદીવો] વરઘોડામાં વરની મા મંગળનો દીવો લે છે તે

રામણભુઝારું ન૦ જુઓ રમણભુઝારું

રામા સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી (૨) સુંદર સ્ત્રી

રામાનંદ પું૦ [सं.] (સં.) રામાવત સંપ્રદાયના સ્થાપક, પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ આચાર્ય (વિ. સં. ૧૩૫૬-૧૪૬૭). **-દી** વિ૦ રામાનંદનું અનુયાયી

રામાનુજ, -જાચાર્ય પું૦ [सं.] (સં.) વિશિષ્ટાદ્વૈતના પ્રવર્તક પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ આચાર્ય (વિ. સં. ૧૦૭૩-૧૧૯૪). **-જી** વિ૦ એમના સંપ્રદાયનું, -ને લગતું

રામાયણ ન૦ [सं.] રામની જીવનકથા (૨) [લા.] વીતકકથા (૩) લાંબી વાત; ટાયલું (૪) સ્ત્રી૦ મુશ્કેલ કામ; રામણ. [**-ઉકેલવું** = વાત વધારીને કહેવી. **-થવી** = રામણ થવી.]

રામાંટામાં ન૦ બ૦વ૦ વામાંટામાં. [**-કરવાં** = નિરર્થક કાળક્ષેપ કરવો.]

રામિશગર પું૦ [फा.] ગાનાર; વગાડનાર. **-રી** સ્ત્રી૦ તેનો ધંધો

રામી પું૦ [सं. आराम = બગીચો પરથી] માળી (૨) [सं. राम ઉપરથી] વિધવાઓને પહેરવાનું એક વસ્ત્ર (૩) સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓનું એક નામ

રામૈયું ન૦ [सं. राम ઉપરથી] રામપાત્ર; શકોરું

રામૈયો વિ૦ પું૦ (૨) પું૦ [સર૦ રામૈયું] સૂંઢ વિનાનો કોસ

રામો પું૦ [सं. राम ઉપરથી] ઘરકામ કરનાર નોકર; 'ઘાટી' (મુંબઈ)

રામોશી(-સી) પું૦ [म.] પહેરેગીર; ચોકિયાત (૨) સિપાઈ; પટાવાળો (૩) એક જંગલી જાતનો માણસ (પશ્ચિમ સહ્યાદ્રિમાં)

રાય સ્ત્રી૦ [फा.] ધારણા; અભિપ્રાય; મત

રાય પું૦ [प्रा. (सं. राजन्)] રાજા (૨) ધનવાન માણસ (૩) કેટલાંક વિશેષનામોના અંતમાં આવે છે. ઉદા૦ કલ્યાણરાય. **૦આમળું, ૦આંબળું** ન૦ [સર૦ म. रायआवळा] મોટું આમળું. **૦કો** પું૦ રબારી. **૦ચંપો** પું૦ એક જાતનો ચંપો અને એનું ફૂલ. **૦જમ** પું૦ રાજસૂય યજ્ઞ (૨) [લા.] મોટો કોઈ પણ સમારંભ. **૦જાદી** સ્ત્રી૦ રાજકુંવરી. **૦જાદું** વિ૦ રાયજાદા જેવું (૨) ઉત્તમ પ્રકારનું. **૦જાદો** પું૦ રાજકુંવર. **૦બહાદુર, ૦સાહેબ** પું૦ અંગ્રેજી રાજ્યમાં તાલુકદારો, સરદારો, શ્રીમંતો અને અમલદાર વગેરેને અપાતો ઇલકાબ

રાયકવાળ પું૦ બ્રાહ્મણોની એક જાતનો આદમી

રાયકો પું૦ જુઓ 'રાય'માં

રાયચંપો, રાયજંમ, રાયજાદી, -દું -દો, જુઓ 'રાય'માં

રાયણ સ્ત્રી૦ [प्रा. रायणी (सं. राजादनी); સર૦ म. रायणी] એક ઝાડ અને તેનું ફળ. **૦કોકડી** સ્ત્રી૦ સૂકવેલું રાયણું. **૦માળા** સ્ત્રી૦ રાયણ જેવા સોનાના મણકાની માળા. **-ણું** ન૦ રાયણનું ફળ

રાયત સ્ત્રી૦ [अ. रिआयत; સર૦ म. रायत] રાહત; આસાએશ (૨) પક્ષપાત; વગ

રાયત ન૦ [अ.] લશ્કરનો વાવટો

રાયતું, -તીકેરી જુઓ 'રાઈતું'માં

રાયવર પું૦ [રાય + વર] વરરાજા (લગ્નગીતમાં)

રાય(-વ)લું વિ૦ ['રાય' ઉપરથી; સર૦ हिं. रावर] આપ નામદારનું (૨) ન૦ ગોદડું

રાયુંરૂતું વિ૦ સારી હાલતમાં હોય એવું (દસ્તાવેજમાં). ઉદા૦ રાયુંરૂતું ઘર ભાડે આપ્યું છે

રાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ રાળ

રાવ પું૦ [प्रा. राव = રંજન કરવું] જુઓ રાગ (૨) [સર૦ રાય] મહારાષ્ટ્રમાં નામને લગાડાતો સન્માનસૂચક શબ્દ કે પદવી (૩) જુઓ રાવજી; બારોટ (૪) સ્ત્રી૦ [सं. राव] ફરિયાદ (૫) સહાયતા માટેની આજીજી (૬) ચાડી. [**-કરવી, ખાવી** = ફરિયાદ કરવી.] **૦બહાદુર, ૦સાહેબ** = અંગ્રેજી રાજ્યનો એક ઇલકાબ.

રાવજી પું૦ [જુઓ રાય, રાજા; સર૦ प्रा. राव =રંજન કરવું] બારોટ (માનાર્થ સંબોધન)

રાવજી પું૦ [अ. राफ़िज़ी] મુસલમાની ધર્મનો એક ફાંટો; તેનો અનુયાયી

રાવટી(-ઠી) સ્ત્રી૦ ગોળ છજું; અગાશી (૨) [हिं.] નાનો તંબૂ. [**–ઊભી કરવી, નાખવી** =નાનો તંબૂ તાણવો.]

રાવણ પું૦[सं.] (સં.) દશ માથાંવાળો લંકાનો રાજા (૨) વિ૦ ચીસો પાડતું. [**–જેવું મોઢું** = ચડેલું–રિસાયેલું મોં (૨) સૂજીને મોટું થયેલું મોં. **–જેવું રૂપ થવું** =તોબરો ચડાવવો; મોં ચડાવવું.] **૦ચિતા** સ્ત્રી૦ સતત બળતી ચિતા. **૦રાજ(–જ્ય)** ન૦ રાવણનું રાજ્ય (૨) [લા.] અધર્મ અને અન્યાયપૂર્ણ–રાક્ષસી રાજ્ય (રામરાજ્યથી ઊલટું)

રાવણહથ્થો પું૦ [રાવણ (प्रा. राव=રોવું; કકળવું; અવાજ કરવો)+હથ્થો (હાથ)] ભરથરીનું તંતુવાદ્ય

રાવણિ પું૦ [सं.] (સં.) ઇંદ્રજિત

રાવણિયો પું૦ ['રાવણું'' ઉપરથી] ગામનો ચોકીદાર; ગામના ચોરાનો હવાલદાર

રાવણું ન૦[प्रा. राउल(सं. राजकुल)=રાજગૃહ; દરબાર] રજપૂત ઠાકોરની મિજલસ (૨) ગામની નાત કે પંચ ભેગું થવું તે (૩) સિપાઈઓને રહેવાનું ઠેકાણું. [**–કરવું** = કસુંબાપાણી નિમિત્તે મિજલસ ભરવી (૨) પંચ બોલાવવું. **–ભરાવું** = ડાંકાર – દરબારને ત્યાં મિજલસ ભેગી થવી (૨) તેવું ખટપટી કે તડાકિયા ટોળું ભેગું થવું.]

રાવત વિ૦ [प्रा. राउत्त(सं. राजपुत्र)=રજપૂત; ક્ષત્રિય] બાહોશ; ચાલાક (૨) શૂરવીર (૩) પું૦ ઘોડાવાળો (૪) ઘોડેસવાર યોદ્ધો

રાવતા સ્ત્રી૦ ['રાવ' ઉપરથી] રાજાની રીત; રાવ–રાજાપણું

રાવતી સ્ત્રી૦ [જુઓ રાઈ] ઘરેણામાં વપરાતું રેણ. [**–કાઢવી** =ઘરેણાં બનાવતાં ધાતુકણો ચોરવાં (૨) ચોરીછૂપીથી કાંઈ ઓળવી લેવું.]

રાવલ પું૦ [જુઓ રાવ] રજપૂતાનાના કેટલાક રાજાઓને માટે વપરાતો માનસૂચક શબ્દ (૨) નાનો રજપૂત જાગીરદાર (૩) બદરીનારાયણનો પૂજારી (૪) એક માગણની જાતનો માણસ [રાજદરબાર; રજવાડો

રાવલું વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ રાયલું (૩) રાવળું;

રાવળ પું૦ [प्रा. राउल्ल = રાજકીય; રાજ સંબંધી] (કા.) કુળની વંશાવળીના ચોપડા લખી રાખવાનો ધંધો કરનાર (૨) બ્રાહ્મણોમાં એક અટક. [**૦જીનાં પસ્તાનાં**=ઠેકાણા કે સાન વિનાનું માણસ.]

રાવળકાહી ન૦ એક પક્ષી

રાવળિયો પું૦[प्रा. राउल(सं. राजकुल ઉપરથી)] એ નામની જાતનો આદમી

રાવળું ન૦ [જુઓ રાવણું] રાવણું (૨) રાજદરબાર; રજવાડો (૩) [સર૦ हिं. रावरा] જનાનખાનું (૪) વિ૦ રાયલું; રાવલું

રાશ (શ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. रस्सि (सं. रश्मि)] દોરડું (૧૬ હાથનું) (૨) લગામ, અછોડો (૩) [सं. राशि] ભાગીદારી (૪) [સર૦ म. रास] વ્યાજમુદ્દલ (૫) સરાસરી (૬) [सं. राशि] રાશિથી મળતી જાતિ, ગુણ, સ્વભાવ વગેરે (૭) પું૦ હમલો. [**–પડવું** = (કામ) રાગે પડવું – વ્યવસ્થિત થવું. **–ભાગવી**=વળ આપીને દોરડું બનાવવું. **બનતી રાશ આવવી**=મેળ થાય એવા સંજોગો હોવા; મેળ ખાવો.] **૦વા** વિ૦ રાશ જેટલું (સોળ હાથ)

રાશિ પું૦[सं.] ઢગલો (૨) ગણિતનો આંકડો (૩) સ્ત્રી૦ નક્ષત્રનાં બાર ઝૂમખાંમાંનું પ્રત્યેક (મેષ, વૃષભ, મિથુન, કર્ક, સિંહ, કન્યા, તુલા, વૃશ્ચિક, ધન, મકર, કુંભ અને મીન). **૦ચક** ન૦ રાશિમંડળ. **૦નામ** ન૦ રાશિ પ્રમાણે પડેલું નામ

રાશી વિ૦ [अ.; સર૦ हिं., म.] ખરાબ

રાષ્ટ્ર ન૦ [सं.] દેશ; રાજ્ય. **૦ગીત** ન૦ રાષ્ટ્રનું ગીત. **૦ધર્મ** પું૦ પ્રજાનો રાષ્ટ્ર પ્રત્યેનો ધર્મ. **૦ધ્વજ** પું૦ રાષ્ટ્રનો વાવટો. **૦પતિ** પું૦ સમગ્ર રાષ્ટ્રની મહાસભાનો પ્રમુખ. **૦પિતા** પું૦ રાષ્ટ્રની આઝાદી ને ઉન્નતિનો પિતા – ઘડવૈયો (૨) (સં.) મહાત્મા ગાંધીને લગાડવામાં

આવેલો સન્માનસૂચક શબ્દ. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ રાષ્ટ્રવાદ; રાષ્ટ્રની એકાંતિક પૂજા. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ આખા રાષ્ટ્રમાં ચાલે એવી ભાષા. **૦માન્ય** વિ૦ રાષ્ટ્રે માન્ય કરેલું. **૦વાદ** પું૦ રાષ્ટ્ર એક સ્વતંત્ર ઘટક છે માટે તેનું હિત સાધવું એવો વાદ; રાષ્ટ્રપૂજા; 'નૅશનલિઝમ'. **૦સંઘ** પું૦ રાષ્ટ્રોનો સંઘ; 'લીગ ઑફ નેશન્સ.' **–ષ્ટ્રિ(–ષ્ટ્રી)ય** વિ૦ રાષ્ટ્રનું, –ને લગતું. **–ષ્ટ્રિ(–ષ્ટ્રી)યકરણ** ન૦ રાષ્ટ્રની માલકીનું કરવું તે; 'નેશનલાઇઝેશન'. [**–શાળા** સ્ત્રી૦ પરદેશી સરકારથી સ્વતંત્ર રીતે અને રાષ્ટ્રીયતાની દૃષ્ટિએ ચલાવાતી શાળા. **–શિક્ષણ** ન૦ રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિએ અપાતું કે પરદેશી સરકારથી સ્વતંત્રપણે યોજેલું શિક્ષણ.] **–ષ્ટ્રોપયોગી** વિ૦ રાષ્ટ્રને ઉપયોગી; રાષ્ટ્રનું હિતકર

રાસ પું૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ રાશ (૩) સ્ત્રી૦ [अ.] ભૂશિર (૪) પું૦ [सं.] ગાતાં ગાતાં ગોળાકારે ફરતાં કરાતો નાચ કે તેમાં ગવાય એવું ગીત. (**–રમવા**). **૦ક્રીડા** સ્ત્રી૦ જુઓ રાસલીલા. **૦ડી** સ્ત્રી૦ દોરી (૨) ગળે પહેરવાની રૂપાની સાંકળી કે દોરો. **૦ડો** પું૦ એક જાતનો ગરબો (બનેલો બનાવ વર્ણવતો). **૦પૂર્ણિમા** સ્ત્રી૦ (સં.) માગશર મહિનાની પૂનમ (જ્યારે શ્રીકૃષ્ણે રાસક્રીડા આરંભી હતી.) **૦મંડલ(–ળ)** ન૦; **૦મંડલી(–ળી)** સ્ત્રી૦ રાસ રમનારાઓનું મંડળ. **૦લીલા** સ્ત્રી૦ શ્રીકૃષ્ણે ગોપીઓ સાથે કરેલી રાસની ક્રીડા

રાસભ પું૦ [सं.] ગધેડો. **–ભી** સ્ત્રી૦ ગધેડી

રાસાયણિક, રાસાયનિક [सं.] વિ૦ રસાયણને લગતું; રસાયણી

રાસંહું વિ૦ સંધ્યાકાળે નહિ પણ રાત્રિના પાછલા ભાગમાં દેખી શકે એવું (૨) આંધળું

રાસેશ્વર પું૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **–રી** સ્ત્રી૦ (સં.) રાધા

રાસો પું૦ [हिं.] એક પ્રકારનું વીરરસનું કાવ્ય

રાસ્ત વિ૦ [फा.] વાજબી; યોગ્ય; સાચું (૨) સરખું; સપાટ. **–સ્તી** વિ૦ રાસ્ત (૨) સ્ત્રી૦ રાસ્તપણું; ઇમાનદારી

રાસ્ના સ્ત્રી૦ [सं.] એક વનસ્પતિ – ઔષધિ

રાહ પું૦ [फा.] રસ્તો (૨) સ્ત્રી૦ રીત; તરેહ; ચાલ (૩) વાટ; પ્રતીક્ષા. [**–જોવી** = વાટ જોવી. **–મારવો** = વણસાડવું.] **૦દાર** વિ૦ રસ્તે ચાલતું (૨) પું૦ દોરનાર; રાહબર. **૦દારી** પું૦ વટેમાર્ગુ (૨) સ્ત્રી૦ રસ્તા ઉપરથી લઈ જવાતા માલ ઉપર લેવાતો કર; તેની રજાચિઠ્ઠી (૩) રાહબરી. **૦બર** પું૦ ભોમિયો. **૦બરી** સ્ત્રી૦ ભોમિયા થવું – હોવું તે. **૦રસમ** સ્ત્રી૦ રિવાજ; દસ્તૂર [દુઃખમાં દિલસોજી – મદદ

રાહત સ્ત્રી૦ [अ.] સુખ; આરામ; વિસામો;

રાહુ પું૦ [सं.](સં.) પુરાણાનુસાર નવ ગ્રહમાંનો એક; સૂર્યચંદ્રને ગ્રહણ વખતે ગ્રસનાર પીડાકારી ગ્રહ. **૦હું** વિ૦ મેલા રંગનું (કાચ)

રાહુડો પું૦ એક ઘાસ

રાળ પું૦ [स्पे० रियल] એક સિક્કો; 'ડૉલર' (૨) સ્ત્રી૦ [सं. राल] ઝટ સળગી ઊઠે તેવો એક વૃક્ષમાંથી મળતો પદાર્થ

રાળવું સ૦ક્રિ૦ ['રાળ' (सं. राल) ઉપરથી] લીસું કરવું (૨) અંદર અંદર પતાવવું (૩) રાળવાળું કરવું; રાળ ભરવી. [**રાળી ભૂંસી વાળવું** = રોળી મારવું; ખાનગી રાહે પતાવી દેવું.]

રાળવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. रार (प्रा. राडि) = ટંટો; ઝઘડો] (કા.) બકવાદ કરવો

રાંક(–કું) (૦) વિ૦ [सं. रंक; दे. रोंकण; સર૦ हिं., म. रांक] ગરીબ; આલસ. **૦દાવો** પું૦ રાંક માણસની માગણી

રાંગ સ્ત્રી૦ (૦) [સર૦ म. रांग = પંક્તિ; ઓળ; (सं. राजि)] કોટની દીવાલની બાજુ (૨) સવારી

રાંગડું(–ણું), રાંગું (૦) વિ૦ [सं. रिंग्; સર૦ म. रांगणें] ધીરે ચાલતું; નબળું

રાંઝણ(–ણી) (૦ણ,) સ્ત્રી૦ [दे. रंजण; म. रांजण, रांझण = કુંભ ઉપરથી] પગનો એક રોગ

રાંટ સ્ત્રી૦ (૦) [સર૦ म. रांठ] વાંક; વલણ (૨) અણબનાવ; વિરોધ. **–ટું** વિ૦ રાંટવાળું

રાંડ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. रंडा] રાંડેલી; વિધવા (૨) વેશ્યા. **૦બાજ** વિ૦ રંડીબાજ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ વિધુર કે વિધવા થવું. [**રાંડીને બેસવું** = રાંડેલીની પેઠે હતાશ કે લાચાર થઈને બેસવું.]

(૨) વિ૦ બાયલું. ૦વો પું૦ બાયલો; નામર્દ. **-ડીફૂંડી** સ્ત્રી૦ રાંડીરાંડ. **-ડીછાંડી** સ્ત્રી૦ રાંડેલી અથવા પતિએ તજેલી સ્ત્રી. **-ડીરાંડ** સ્ત્રી૦ વિધવા (૨) નિરાશ્રિત વિધવા. **-ડેલી** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિધવા

રાંઢવું (૦) ન૦ [दे. रंढुअ] દોરડું

રાંદેર(-લ) (૦) સ્ત્રી૦ [सं. रंदला] (સં.) રન્નાદે

રાંધણ (૦) ન૦ ['રાંધવું' પરથી; સર૦ म.] રાંધવાનું કામ. ૦છઠ સ્ત્રી૦ શ્રાવણ સુદ કે વદ છઠ. **-ણિયું** ન૦ રસોડું. **-ણિયો** પું૦ રસોઇયો. **-ણી** સ્ત્રી૦ રસોડું (૨) રાંધવાની રીત. **-ણું** ન૦ રાંધવાની ક્રિયા (૨) રાંધેલી રસોઈ (૩) રાંધવાની રીત.

રાંધવું (૦) સ૦ ક્રિ૦ [सं. रन्ध्; સર૦ हिं. रांधना; म. रांधणें] ખોરાક પકાવવો (૨) [લા.] સાધવું; ફળ મેળવવું. [**-સીધવું**=રાંધવું.]

રાંપ (૦) પું૦ [જુઓ રાંપી] મોટી રાંપડી. ૦ડી સ્ત્રી૦ કરસાણમાં ઊગેલું નકામું ઘાસ કાઢી નાંખવાનું ખેતીનું ઓજાર.

રાંપ(૦લ)વું (૦) [प्रा. रंप] સ૦ક્રિ૦ રાંપડી ફેરવવી [મોચીનું એક ઓજાર

રાંપી સ્ત્રી૦ [प्रा रंप પરથી; સર૦ हिं., म. रांपा].

રાંભો (૦) પું૦ [प्रा. रंभ; સર૦ म. रांबा] ખોદવાનું એક ઓજાર (૨) રાભો

રિકાબ [अ.], ૦દાર પું૦ જુઓ રકાબ, રકાબદાર

રિકાબી સ્ત્રી૦ [જુઓ રકાબી; સર૦ हिं., म.] છીબા જેવું એક પાત્ર

રિક્ત વિ૦ [सं.] ખાલી; શૂન્ય. **-ક્તા(૦તિથિ)** સ્ત્રી૦ ચોથ, નોમ ને ચૌદશમાંની દરેક તિથિ

રિક્થ ન૦ [सं.] વારસો

રિક્ષા(૦ગાડી) સ્ત્રી૦ [इं.] માણસથી ખેંચાતી નાની, બે પૈડાંની ગાડી

રિખબ પું૦ [हिं.(सं. ऋषभ)] ઋષભસ્વર

રિખવદેવ પું૦ [सं. ऋषभदेव] (સં.) ઋષભદેવ – આદિ જૈન તીર્થંકર

રિઝવટ(-ણ) સ્ત્રી૦ ['રીઝવું' ઉપરથી] રીઝવું તે; રીઝવવાની કળા [રાખેલું

રિઝર્વ વિ૦ [इं.] ખાસ અલાયદું રાખેલું; ઓગ્રી

રિઝામણું ન૦ ['રીઝવવું' ઉપરથી] રીઝવવું તે કે તે માટે અપાતી વસ્તુ

રિઝાવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ રીઝવવું

રિઝાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ રીઝવું

રિટાયર્ડ વિ૦ [इं.] નિવૃત્ત થયેલું (નોકરી પરથી)

રિણાવટ,-ર પું૦ [सं. अर्णव ઉપરથી ?] + દરિયો

રિદ્ધિ સ્ત્રી૦ [જુઓ ઋદ્ધિ] સમૃદ્ધિ. ૦સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ રિદ્ધિ અને સિદ્ધિ

રિપુ પું૦ [सं.] શત્રુ

રિપોર્ટ પું૦ [इं.] સવિસ્તર હેવાલ. [(**-ની સામે**) **રિપોર્ટ કરવો**=સવિસ્તર લેખિત ફરિયાદ કરવી.] [રિબાવાની પીડા

રિબામણ(-ણી) સ્ત્રી૦ ['રિબાવું' ઉપરથી]

રિબાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'રીબવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

રિયાસત સ્ત્રી૦ [अ.] રાજ્ય, હકૂમત (૨) જાગીર (૩) દેશી રાજ્ય. **-તી** વિ૦

રિવાજ પું૦ [अ. रवाज] ચાલ; ધારો. [**-પડવો**= ચાલ કે ધારો થવો.] [પુનરાવર્તન

રિવિઝન ન૦ [इं.] ફરી જોઈ – તપાસી જવું તે;

રિવેટ પું૦ [इं.] એક બાજુ માથાવાળો અને બીજી બાજુ જોડવાની વસ્તુમાં પરોવ્યા પછી ટીપીને જોડી દેવાય તેવો ખીલો. [**-કરવું**= રિવેટથી જોડવું.]

રિવૉલ્વર સ્ત્રી૦ [इं.] એક વખત ભર્યે અનેક બાર કરી શકાય એવી કળવાળી પિસ્તોલ

રિશ્તેદાર વિ૦ [फा.] સગું; સંબંધી. **-રી** સ્ત્રી૦ સગપણ [વિ૦ લાંચિયું

રિશ્વત સ્ત્રી૦ [अ.] લાંચ; રુશવત. ૦ખોર,**-તી**

રિષ્ટ વિ૦ [सं.] નષ્ટ; બરબાદ (૨) પાપજનક (૩) અમંગળ કરનારું (૪) ન૦ અશુભ; અમંગળ (૫) નાશ (૬) પાપ

રિસામણી સ્ત્રી૦ ['રિસાવું' ઉપરથી] એક જાતનો છોડ (૨) રિસાવું તે. **-ણું** વિ૦ જરાકમાં રિસાઈ જાય એવું (૨) ન૦ રીસ. [**રિસામણાં મનામણાં કરવાં**=સહેજમાં રિસાવું ને સહેજમાં મનાવું.]

રિસાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. रूस (सं. रुष्] ક્રોધથી નારાજ થવું; ક્રોધે ભરાવું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક]. **-ળ(૦વું)** વિ૦ રિસામણું

રિસીવર પું૦ [इं.] સગીરની કે કજિયાની

મિલકતની વ્યવસ્થા માટે નિમાતો સરકારી અમલદાર (૨) સંદેશો ઝીલવાનું યાંત્રિક સાધન (ટેલિફોન, વાયરલેસ ઇ૦નું)

રિહર્સલ સ્ત્રી૦[ઇં] નાટ્ય–સંવાદ વગેરે અગાઉથી અભ્યાસ માટે ભજવવાં તે; પૂર્વાવર્તન

રિંગ સ્ત્રી૦ [ઇં] વીંટી (૨) રમતગમત કે અખાડાની યા શેરબજારની અંદરની જમા

રી પું૦ ઋષભ સ્વરની સંજ્ઞા [તે (બાળકનું)

રીખણું ન૦ [રીખવું પરથી] ઘૂંટણિયે ચાલવું

રીખવું અ૦ક્રિ૦ [सं. रिंख्, प्रा. रिक्ख]રખડવું; ભટકવું (૨) ઘૂંટણિયે ચાલવું (બાળકનું)

રીઝ સ્ત્રી૦ [રીઝવું ઉપરથી] ખુશી; આનંદ

રીઝવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. रिज्झ (सं. ऋध्) = ખુશી થવું; સર૦ हिं. रीझना] ખુશ થવું; સંતુષ્ટ થવું; **–વવું** સ૦ક્રિ૦ રીઝે એમ કરવું

રીડ સ્ત્રી૦ [प्रा. राड्डि] રાડ; બૂમ; પોકાર. **–ડિયારમણ** સ્ત્રી૦ (કા.) બૂમાબૂમ; હોકારા

રીઢું વિ૦ [दे. रिड्ढ = પાકું] વપરાઈને મજબૂત થયેલું (૨) દુઃખ વેઠી કઠણ થયેલું (૩) નઘરોળ; સુધરે નહિ એવું (ગુનેગાર)

રીત (ત,) સ્ત્રી૦ જુઓ રીતિ (૨) કરકરિયાવર. [**–કરવી** = વિધિ કે રિવાજ પ્રમાણે કરવું (૨) માત્ર વિધિ દાખલ કરવું (૩) કરિયાવર કરવો. **–પડવી** = રિવાજ બનવો. **–માં આવવું** = ઠરેલ કે ઠાવકું થવું. **–માં રહેવું** = રૂઢિ પ્રમાણે વર્તવું; વ્યવહાર સાચવવો. **–રાખવી** = રિવાજ પ્રમાણે વર્તવું (૨) વ્યવહાર સાચવવો; લેવડદેવડમાં સાચું રહેવું.] **૦ભાત** સ્ત્રી૦ ચાલચલણ; વર્તણૂક (૨) કરકરિયાવર. **૦રિવાજ** પું૦ બ૦ વ૦ રીત અને રિવાજ. **૦સર** અ૦ રીત પ્રમાણે. **–તે** અ૦ પ્રમાણે; પેઠે (૨) + તરીકે. (૩) રિવાજ –પદ્ધતિ પ્રમાણે

રીતિ સ્ત્રી૦[सं.] પ્રકાર; તરેહ (૨) પદ્ધતિ; રૂઢિ; ધારો (૩) શૈલી (કા.શા.). **–ત્યા** અ૦ [सं.] રીતથી

રીધ સ્ત્રી૦ + રિદ્ધિ. **૦સીધ** સ્ત્રી૦ રિદ્ધિસિદ્ધિ

રીબવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रिप्] કનડવું; ખૂબ દુઃખ આપવું

રીમ ન૦ [इं.] વીસ ઘા (કાગળ)

રીર સ્ત્રી૦ [सं. री ઉપરથી] + રાડ; બૂમ

રીલ સ્ત્રી૦; ન૦ [इं.] દોરો વીંટેલી ગરગડી કે ભૂંગળી (૨) સિનેમાનાં દૃશ્યોની લાંબી પટ્ટી

રીસ સ્ત્રી૦ [प्रा. रूसा; જુઓ રિસાવું] રિસાવું તે; રોષ; ગુસ્સો. [**–કરવી** = ગુસ્સો કરવો (૨) માઠું લાગવું. **–ચડવી, રીસે ભરાવું** = ખોટું લાગવું; ગુસ્સે થવું. **–નું ભાણું** = કજિયા કંકાસથી કોઈને કામ સૂઝવા દે નહીં એવું; વાતવાતમાં રિસાઈ જતું.] [રિસાવું

રીસવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. रीसना] જુઓ

રીંગણ, –ણું ન૦ રીંગણીનું ફળ–એક શાક

રીંગણી સ્ત્રી૦ [दे. रिंगणी] રીંગણાનો છોડ

રીંગવું અ૦ક્રિ૦ [सं. रिंग्; प्रा. रिंग; સર૦ हिं. रिंगना; म. रिंगणें] (સુ.) પસાર થવું; નીકળવું. **રીંગાડવું** અ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

રીંછ ન૦ [अप० रिछ, प्रा. रिच्छ (सं. ऋक्ष)] એક રાની હિંસ્ર પ્રાણી. **૦સુતા** સ્ત્રી૦ (સં.) જાંબુવતી (કૃષ્ણની એક રાણી). **૦ડી** સ્ત્રી૦ રીંછની માદા. **૦ડું** ન૦ રીંછનું બચ્ચું

રુઆબ પું૦ [अ. रुअ़ब] જુઓ રોફ. [**–કરવો** = રોફ કરવો. **–પડવો** = રોફ પડવો; સામા ઉપર રોહ કે રોફની અસર થવી. **–રાખવો** = રોફથી રહેવું કે વર્તવું.] **૦દાર** વિ૦ રુઆબવાળું

રુકાર પું૦[म. (फा. रु + सं. कार)] હા; સ્વીકાર

રુકાવટ સ્ત્રી૦ [हिं.; સર૦ म.] રોકાણ

રુક્કો પું૦[अ. रुक्अह;] ટૂંકી ચિઠ્ઠી. [**–કરવો, કરી આપવો** = કોઈ કામસર ચિઠ્ઠી લખી આપવી.]

રુકમાંગદ પું૦ [सं.] (સં.) એક વિષ્ણુભક્ત

રુકિમણી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણનાં પટરાણી

રુકમી [सं.], **રુકમૈયો** પું૦ (સં.) રુકિમણીનો ભાઈ

રુક્ષ વિ૦ [सं.] રૂક્ષ; લૂખું; શુષ્ક (૨) કઠોર. **૦તા** સ્ત્રી૦ [પક્ષપાત; વલણ

રુખ પું૦ [फा.] ગાલ (૨) ચહેરો; શિકલ (૩)

રુખસત(–દ) સ્ત્રી૦ [अ.] બરતરફી; રજા. [**–આપવી** = નોકરી કે કામ ઉપરથી કાઢી મૂકવું. **–લેવી** = રજા લેવી; છૂટા થવું.]

રુગેલ ન૦ એક પંખી

રુગ્ણ વિ૦ [सं.] માંદું. **–ગ્ણાલય** ન૦ [+ आलय] દવાખાનું

રુચવું અ૦ક્રિ૦ [सं. रुच्] ગમવું

રુચિ સ્ત્રી૦ [सं.] ઇચ્છા; ભાવ (૨) ભૂખ. **૦કર**

વિ૦ રુચિ ઉત્પન્ન કરે તેવું (૨) ગમે એવું; સુંદર. **૦કરતા** સ્ત્રી૦. **૦ભંગ** પું૦ રસબુદ્ધિને ન ગમવું તે. **૦ર** વિ૦ તેજસ્વી; સુંદર; મનોહર (૨) રુચિ થાય એવું. **૦રા** સ્ત્રી૦ એક છંદ

રુજ(-જા) સ્ત્રી૦ [સં.] પીડા; રોગ

રુઝાવવું સ૦ક્રિ૦ 'રૂઝવું'નું પ્રેરક

રુઝાવું અ૦ક્રિ૦ 'રૂઝવું'નું ભાવે; ઘા પુરાઈ ઉપર નવી ચામડી – રૂઝ આવવી

રુદન ન૦ [સં.] રડવું તે; રોદણું

રુદિત ન૦ [સં.] રુદન (૨) વિ૦ રડેલું

રુદ્ધ વિ૦ [સં.] રોકાયેલું; રૂંધાયેલું

રુદ્ર વિ૦[સં.] ભયંકર; ભયાનક (૨) પું૦(સં.) મહાદેવ (૩) એ નામના અગિયાર દેવોમાંનો દરેક. **૦તાલ** પું૦ સંગીતનો એક તાલ. **-દ્રાક્ષ** પું૦; સ્ત્રી૦ એક વૃક્ષ અને તેનું બી. **-દ્રાણી** સ્ત્રી૦(સં.)પાર્વતી. **-દ્રાવતાર** પું૦ (+अवतार) રુદ્રનો અવતાર; રુદ્ર જેવું ક્રોધી રૂપ. [**-ધરવો, ધારણ કરવો**=ગુસ્સે થવું.] **-દ્રી** સ્ત્રી૦ શિવની સ્તુતિનું એક વૈદિક સૂક્ત કે તેનો અગિયાર વાર પાઠ. [**-કરાવવી**= (માનતા તરીકે) રુદ્રીનો પાઠ કરવા બ્રાહ્મણને બેસાડવો.]

રુધિર ન૦ [સં.] લોહી. **૦વાહિની** સ્ત્રી૦ લોહીની નસ. **-રાભિસરણ** ન૦ [+अभिसरण] શરીરમાં રુધિરનું ફરવું તે

રુબાબ ન૦ [જુઓ રબાબ] એક જાતની સારંગી

રુબાયત સ્ત્રી૦ [अ. रुबाइ; સર૦ म. रुबाइयात] ચોપાઈ (અરબી, ફારસી કે ઉર્દૂ)

રુમલાવવું (રુ') સ૦ક્રિ૦ 'રૂમલાવું'નું પ્રેરક

રુમાડો (રુ') પું૦ ['રૂમવું' પરથી] બૂમાબૂમ; શોરબકોર ['રૂમવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

રુમાવવું (રુ') સ૦ક્રિ૦, **રુમાવું** અ૦ક્રિ૦

રુવાન ન૦ [फा. रवान] શબ

રુવાંટી સ્ત્રી૦ ['રૂંવું' ઉપરથી] કુમળા અને ઝીણા વાળ. **-ડું** ન૦ રૂંવું. [**-ફરકવું**= જરા પણ અસર થવી (બહુધા નકાર સાથે). **-બદલાવું**=સ્વભાવ કે વિચારમાં ફેરફાર થવો.]

રુવેલ(-લું) વિ૦ ['રૂ' ઉપરથી] રૂથી ભરેલું

રુરુદિષા સ્ત્રી૦[સં.] રડવાની ઇચ્છા; રોતલપણું

રુશનાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ રોશનાઈ] શાહી

રુશવત, ૦ખોર જુઓ રિશ્વત, ૦ખોર

રુષ્ટ વિ૦ [સં.] ગુસ્સે થયેલું

રુસવા વિ૦ [फा.; સર૦ हिं.] ફજેત; બદનામ. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ ફજેતી; બદનામી

રુંડ ન૦ [સં.] માથું; ડોકું (૨) વિ૦ બોડું; અપંગ. **૦મુંડ** વિ૦ ગોળમટોળ. **૦માળ** સ્ત્રી૦ માણસના માથાની ખોપરીઓનો હાર

રુંધન ન૦ [સં.] રોકવું, રોકાવું કે ગૂંગળાવું તે

રૂ ન૦ [दे. रूअ; સર૦ म., हिं. रूई] બી કાઢી લીધેલો કપાસ. **૦ઇયો** પું૦ [સર૦ हिं. रूईया =રૂનો વેપારી] પીંજારો

રૂએ અ૦[फा. रू, रूए સ્ત્રી૦=કારણ] પ્રમાણે; -ને આધારે કે ક્રમે યા કારણે

રૂકવું સ૦ક્રિ૦ +·જુઓ રોકવું

રૂક્ષ વિ૦ [સં.] જુઓ રુક્ષ. **૦તા** સ્ત્રી૦

રૂખ સ્ત્રી૦ જુઓ રુખ (૨) અટકળ (૩) વિચાર; અભિપ્રાય (૪) બજારનું વલણ; ભાવતાલ (૫) યોગ્ય પ્રસંગ; મોખ. [**-જોવી**=મોખ કે તક છે કે કેમ તે તપાસવું. **-બાંધવી**=વલણ તપાસવી (૨) અટકળ કરવી.]

રૂખ,૦ડું ન૦ [सं. वृक्ष, प्रा. रुक्ख; સર૦ हिं. रूखना] એક નાનું ઝાડ – છોડ

રૂખડો પું૦ [જુઓ રૂખડું] એક છોડ

રૂચકું ન૦ જુઓ રૂંછું

રૂઝ સ્ત્રી૦ [જુઓ રૂઝવું] રુઝાવું તે. [**-આવવી**= રુઝાવું.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [प्रा. रुज्झ (सं. रुह्); સર૦ हिं. रुझना; म. रुजणें] રુઝાવું

રૂઠવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. रुट्ठ (सं. रुष्ट) પરથી] કોપવું

રૂડપ સ્ત્રી૦ ['રૂડું" પરથી] રૂપાળાપણું; સુંદરતા (૨) સારાપણું (૩) ભલાપણું

રૂડું વિ૦ [સર૦ हिं. रूरा (प्रा. रूव सं. रूप ઉપરથી)] સારું; ઉત્તમ; સુંદર. [**રૂડાં વાનાં થવાં**=સારું-શુભ થવું.] **-ડેરું** વિ૦ રૂડું (લાલિત્યવાચક)

રૂઢ વિ૦ [સં.] ઘણા કાળથી પ્રચાર કે વપરાશમાં હોવાથી દૃઢ થયેલું. **-ઢાચાર** પું૦ [+आचार] રૂઢ બની ગયેલો આચાર. **-ઢાર્થ** પું૦ [+अर्थ] શબ્દનો રૂઢ અર્થ (યોગાર્થથી ઊલટો)

રૂઢિ સ્ત્રી૦ [સં.] રૂઢ થયેલી રીતિ કે રિવાજ (૨) તે કારણથી શબ્દનો અમુક અર્થબોધ કરાવવાની શક્તિ (જુઓ યોગરૂઢિ). **૦પ્રયોગ** પું૦ ભાષામાં રૂઢ – રૂઢિથી જેનો વિશેષ અર્થ થતો હોય એવો શબ્દપ્રયોગ. **૦સ્થ** વિ૦ રૂઢ (૨) મૂળ રૂપમાં ચાલતો આવતો – સાધિત નહિ એવો (શબ્દ)

રૂત ન૦ [સં. ?] (કા.) રૂ [અડપવું

રૂતવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. रुतणें] (કા.) મંડવું;

રૂપ ન૦ [સં.] આકાર; દેખાવ; સ્વરૂપ (૨) સૌંદર્ય (૩) વેશ (૪) રૂપક; નાટક (૫) વાક્યમાં વાપરવા પ્રત્યય વગેરે લગાડીને તૈયાર કરેલો શબ્દ – પદ (વ્યા.) (૬) વિ૦ (સમાસને અંતે) સરખું; સમાન (ઉદા૦ દુઃખરૂપ). [**–જરસી જવું** = અતિશય રૂપાળું હોવું (બહુધા પ્રશ્નાર્થ સાથે નકાર બતાવવા.) **–રૂપનો અવતાર, અંબાર** = ખૂબ સુંદર હોવું તે. **–રૂપની મણિ** = અતિ સુંદર સ્ત્રી] **૦ક** ન૦ એક પ્રકારનું નાટક (૨) એક અર્થાલંકાર, જેમાં ઉપમેયને ઉપમાન સાથે તદ્રૂપ કે અભિન્ન બતાવી વર્ણન કરેલું હોય છે (કા. શા.) (૩) સંગીતનો એક તાલ (૪) ગાયન (સંગીત) (૫) પું૦ રૂપ – નાટક કરનાર; નટ. **૦કભંજની** સ્ત્રી૦ રૂપકના અવયવોને છૂટા પાડનારો આલાપ. **૦ચોકી** સ્ત્રી૦ દેવળ ઉપર નાના ઘૂમટથી કરાતો ચોરસ. **૦જીવા, ૦જીવિની** સ્ત્રી૦ વેશ્યા. **૦ણ** ન૦ રૂપ ભજવવું તે; અભિનય. **૦બંધ** પું૦ લઘુગુરુના આધારે જે છંદ રચાય તે. **૦માળી** પું૦ એક છંદ. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ માત્ર રૂપ બતાવનારી રેખા (૨) આછો ખ્યાલ; ટૂંકું બયાન. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ રૂપાળી. **૦વાન** વિ૦ રૂપવાળું; સુંદર. **–પાખ્યાન** ન૦ (વ્યા.) ધાતુનાં રૂપો બનાવવાં તે. **–પામહોર** સ્ત્રી૦ રૂપિયો. **–પાળું** વિ૦ સુંદર. **–પાંખુરી** સ્ત્રી૦ (૦) (ગાયના) પગની રૂપાની ઝાંઝરી. **–પાંતર** ન૦ રૂપમાં ફેરફાર; અન્ય રૂપ. **–પાંદે** (૦) સ્ત્રી૦ રૂપાળા દેહવાળી સ્ત્રી

રૂપિયો પું૦ ['રૂપું' ઉપરથી; सं. रूप्यक; સર૦ हिं., म. रुपया] સોળ આનાની કિંમતનો રૂપાનો સિક્કો. [**–રોકડો** = લગભગ રૂપિયો. **રૂપિયા ખાવા** = રૂપિયાનો ખર્ચ થવો. ઉદા. આ મકાને બહુ રૂપિયા ખાધા (૨) લાંચરુશ્વત લેવી; નાણાં ઓળવવાં.] **–યાભાર** વિ૦ (૨) પું૦ એક રૂપિયાના વજન જેટલું; તોલા જેટલું

-રૂપી વિ૦ રૂપનું; રૂપવાળું (સમાસને અંતે)

રૂપું ન૦ [सं. रूप्यकं; સર૦ म. रूप्य; हिं. रूपा] એક ધાતુ. **–પેરી** વિ૦ રૂપાનું; રૂપા જેવું. [**–બંધ છૂટવા** = મરણની તૈયારી ઉપર આવવું.] **–પૈડી** સ્ત્રી૦ રૂપિયો (તિરસ્કારમાં)

રૂબરૂ અ૦ [फा.] સમક્ષ. [**–થવું** = સમક્ષ જાતે હાજર થવું.] **૦માં** અ૦ સમક્ષ; મોઢામોઢ

રૂબલ પું૦ [इं.] રશિયાનો રૂપિયા જેવો સિક્કો

રૂમ ન૦ [अ.] (સં.) યુરોપી તુર્કસ્તાન; પ્રાચીન રોમનો પ્રદેશ (૨) સ્ત્રી૦ [इं.] ઓરડી

રૂમઝૂમ અ૦ [રવ૦] ઝાંઝર કે વરસાદનો અવાજ

રૂમકી સ્ત્રી૦ ['રોમ' ઉપરથી ?] શરીરમાંથી લોહી ખેંચી કાઢવાની નળી. [**–રૂમવી** = દુઃખ દેવું.]

રૂમઝાણું (રૂ') અ૦ ક્રિ૦ ['રૂમવું' પરથી] રૂમવા પર ચડવું; ગાંડપણથી રૂમવું (ઢોરનું)

રૂમવું (રૂ') અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. रुम्ह, सं. म्लापय्) = મલિન કરવું; સર૦ हिं. रूमना] જોરથી ઘૂમવું (યુદ્ધમાં) (૨) ભટકવું; ફરવું (૩) સ૦ ક્રિ૦ [सं. लुंब् = રિબાવવું] હેરાન કરવું [તુર્કસ્તાન

રૂમશામ ન૦ [फा. रूम + फा. शाम] (સં.)

રૂમાલ પું૦ [फा.] (હાથમોં લૂછવાનો) લૂગડાનો કકડો. **–લી** સ્ત્રી૦ નાનો રૂમાલ કે લૂગડાનો કકડો (૨) મુસલમાન સ્ત્રીઓનું ઘરમાં માથે ઓઢવાનું નાનું ઓઢણું (૩) એક પ્રકારનો લંગોટ

રૂમાલી સ્ત્રી૦ [हिं. (फा. रू ઉપરથી)] મગદળ-જોડીની એક કસરત (૨) જુઓ 'રૂમાલ'માં

રૂમી વિ૦ રૂમ, રોમનું – ને લગતું

રૂમેમસ્તકી સ્ત્રી૦ [अ. रूमीमुस्तकी; સર૦ हिं. रूमीमस्तगी] એક ઔષધિ એક – જાતનો ગુંદર

રૂવું ન૦ [सं. रोमकं; સર૦ हिं. रूआं] રૂંવું; શરીર ઉપરનો નાનો વાળ; રોમ; રુંવાડું. [**રૂવાં ઊભાં થવાં** = રોમાંચ થવો (ભયથી, આશ્ચર્યથી, આનંદથી). **રૂવું ન ફરકવું** = જરા

પણ અસર ન થવી. રૂવે રૂવે જીવ રાખવો =અત્યંત કાળજી રાખવી.]

રૂવો પું૦ ચણિયારાની અણી જેમાં ફરતી રહે છે તે ખાડાવાળો લોઢાનો ડટ્ટો (૨) ઘંટીનું ઉપલું પડ જેની પર ફરે છે તે ખીલો

રૂસ પું૦; ન૦ [फा.] (સં.) યુરોપએશિયામાં સળંગ ફેલાયેલો એક દેશ; 'રશિયા'

રૂસણું ન૦ ['રૂસવું' પરથી] રિસાવું તે

રૂસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. रुष्; प्रा. रूस; સર૦ म. रुसणें; हिं. रूसना] + રિસાવું

રૂસી વિ૦ [फा.] રશિયાનું – ને લગતું

રૂહ પું૦; ન૦ [अ.] આત્મા; જીવાત્મા. **–હાની** વિ૦ [फा.] જીવાત્મા કે આત્મા સંબંધી

રૂંગું ન૦ [રવ૦] રુદન

રૂંછડું, રૂંછું ન૦ [જુઓ રૂંવું; સર૦ हिं. रोंगटा] ટૂંકા વાળ કે તાંતણો

રૂંઢો પું૦ જુઓ રોઢો; રોંઢો

રૂંધ સ્ત્રી૦, **૦ણ(–ન)** ન૦ [રૂંધવું પરથી] રૂંધાવું તે; રોકાણ; પ્રતિબંધ (૨) આંટી; અકળામણ

રૂંધવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. रुंध (सं. रुध्)] રોકવું (૨) ગૂંગળાવવું

રૂંધામણ સ્ત્રી૦ રૂંધાવું તે; ગૂંગળામણ

રૂંધાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'રૂંધવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [આતુરતાથી દોડવું તે

રૂંબ સ્ત્રી૦, **રૂંબાડો** પું૦ (કા.) કોઈની પાછળ

રૂંવાડું, રૂંવું ન૦ [જુઓ રૂવું] રુવાંટું

રૂંહણું ન૦ [જુઓ રૂસણું] + રોસ

રે અ૦ [सं.] એ! ઓ! [સંબોધનનો ઉદ્ગાર] (૨) કવિતામાં પાદપૂર્તિ માટે નિરર્થક મુકાય છે

રેકર્ડ ન૦ [इं.] નોંધ (૨) દફતર; ફાઈલ (૩) સ્ત્રી૦ ગ્રામોફોન વાજાની થાળી – ચૂડી (૪) પું૦; ન૦ પરાકાષ્ઠા; આંક; છેલ્લી હદ. [**–ઉતારવી, લેવી** =ગાયન વગેરેના અવાજને રેકર્ડ ઉપર યંત્ર વડે ઉતારવો (જેથી તેને વગાડતાં ફરી સંભળાય). **–કરવો** =શક્તિના કોઈ પ્રયોગમાં ટોચની હદે પહોંચવું. **–તોડવો** =જે છેવટની હદ અંકાઈ હોય તેથી આગળ વધવું. **–મૂકવી** =ગ્રામોફોન પર રેકર્ડ ગોઠવવી; તેમ કરીને તે વગાડવી. **–વાગવી** =ગ્રામોફોન વાજું વાગવું.

રેકેટ ન૦ [इं.] ટેનિસનું બૅટ

રેખ સ્ત્રી૦ [सं. रेखा; સર૦ हिं.; म.,] રેખા (૨) દાંતે જડાવેલી સોનાની ટપકી (૩) નાની ખીલી (૪) અ૦ (પ.) જરાયે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ રેખા દોરવી [એક ઢાળ

રેખતો પું૦ [फा.] ફારસી અને ઉર્દૂ કવિતાનો

રેખમાલ પું૦ ધાતુ વગેરેનો કઠણ ભૂકો (પૉલિશ કરવા માટે); 'એમરી'. [**–નો કાગળ** =એ ભૂકો ચોંટાડેલો કાગળ.]

રેખવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ 'રેખ'માં

રેખા સ્ત્રી૦ [सं.] લીટી; આંકો. [**–જોવી** =ભાગ્યરેખા – નસીબ જોવું – વાંચવું. **–પડવી** =આંક – લીટી દોરાવાં – અંકાવાં.] **૦કંસ** પું૦ ઉપર રેખા દોરી કરાતો કંસ (ગ.). **૦ગણિત** ન૦ ભૂમિતિ. **૦ચિત્ર** ન૦ રેખાઓથી દોરેલું ચિત્ર (૨) કોઈના જીવનનું ટૂંકું નિરૂપણ; 'સ્કેચ'. **૦ચિત્રણ** ન૦ રેખાથી જ ચિત્ર દોરવું તે

રેખાંશ પું૦ [सं.] ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવમાંથી પસાર થતી પૃથ્વીના ગોળા ઉપરની લીટી; 'લૉન્જિટયૂડ'. **૦વૃત્ત** ન૦ રેખાંશનું વર્તુળ

રેખિક વિ૦ [सं.] રેખાગણિત સંબંધી; 'જ્યૉમેટ્રિકલ' (ગ.). **૦ઉપપત્તિ** સ્ત્રી૦ રેખાગણિતની રીતે સાબિતી; 'જ્યૉમેટ્રિકલ પ્રૂફ' (ગ.)

રેખીલું વિ૦ ['રેખ' ઉપરથી] સુરેખ; સ્પષ્ટ

રેગિસ્તાન પું૦; ન૦ [फा.] રેતાળ પ્રદેશ; રણ; મરુભૂમિ

રેગી સ્ત્રી૦ એક પંખી

રેચ પું૦ [सं.] જુલાબ. [**–આપવો** =જુલાબની દવા આપવી (૨) ધમકી આપવી. **–થવો** = જુલાબની દવાની અસર થવી. **–લાગવો** = રેચ થવો (૨) ધમકીની અસર થવી. **–લેવો** = જુલાબનું ઔષધ લેવું.] **૦ક** વિ૦ જુલાબ કરે એવું [ત્રીજાની ઉશ્કેરણી

રેચકું ન૦ ['રેચક' ઉપરથી ?] બેની લડવાડમાં

રેજ અ૦ [જુઓ જેર] તાબે

રેજગી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. (फा ?)] છૂટું – પરચૂરણ; મોટા નાણાનું નાનું નાણું

રેજી વિ૦ ['રેજુ' ઉપરથી] રેજાંવાળું (પાસાની રમતમાં) (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેજો] નાનો રેજો

રેજું ન૦[फा. रेजह] પાસાની રમતમાં એક એક દાણાનું જોડકું (૨) ફેંટાનું છોગું (૩) ભાલા ઉપરનો વાવટો. [**રેજાં ઉડાવવાં**=મોજ ઉડાવવી; ગમ્મત કરવી.]

રેજો પું૦ [फा.;સર૦ हिं., म. रेजा] કાંચળીમાં વપરાતો સુતરાઉ કે રેશમી કાપડનો કકડો (૨) [સર૦ हिं., म. रेजा] ધાતુ ગાળવાની કુલડી

રેટો પું૦ [જુઓ: રેંટો] નાની પાઘડી

રેડ (રે) વિ૦ [જુઓ રોડ] જાડું રગડા જેવું (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ રઢ] પૂઠ; કેડો

રેડએડ અ૦ ['રેડ' ઉપરથી] (કા.) રગડાની જેમ

રેડવવું સ૦ક્રિ૦ [दे. रड्ड=ગબડેલું] રોડવવું; નિભાવી લેવું (૨) ગબડાવવું

રેડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ રેલવું (सं प्रेर्); म. रेडणें] પ્રવાહીની ધાર કરવી (૨) ધારા ચલાવીને ભરવું, અંદર નાંખવું

રેડવો પું૦[दे. रड्ड ?; સર૦ हिं. रेहडू रहडू] એક જાતનું ગાડું

રેડિયમ ન૦ [इं.] વિદ્યુત્શક્તિવાળી એક વિરલ [ધાતુ

રેડિયો પું૦ [इं.] તાર વગર, અવાજ દૂર સંભળાવવાનું કે સાંભળવાનું યંત્ર કે તે ક્રિયા. [**–માં આવવું**=રેડિયો ઉપરથી કહેવાવું **–માં, પર બોલવું**=યંત્ર દ્વારા ચારે તરફ જાય તે રીતે તેના મુખ્ય મથક યંત્રમાં બોલવું. **–મૂકવો**=રેડિયો ઉપરથી કાર્યક્રમ સંભળાય તે રીતે તેને શરૂ કરવો. **–લેવો**=રેડિયો મૂકી તેનો કાર્યક્રમ સાંભળવો.]

રેડી સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતની ઘોડી

રેડો પું૦ [સર૦ म. रेडा] વાછડો; રેંડલો

રેઢિયાળ (રે) વિ૦ [दे. रीढ=અવગણના; અનાદર ?] રઢિયાર; રવડતું; ધણી વિનાનું (૨) નકામું; નમાલું. [**–આડું**=જોઈતી ઝડપે ન થતું કામ.]

રેઢિયું (રે) વિ૦ ['રેડ' ઉપરથી] જાડું; ઘટ્ટ

રેઢું (રે) વિ૦[જુઓ રેઢિયાળ] રખડતું; સંભાળ વિનાનું (૨) [જુઓ રેડ] ગાઢું; રેઢિયું. [**–પડવું**=વીલું – રખડતું હોવું કે થવું.]

રેણ (રે) સ્ત્રી૦ [प्रा. रयणी(सं. रजनी); સર૦ हिं. रैन] + રાત્રિ (૨) [જુઓ रेणु] રજ

રેણ (રે') ન૦ [સર૦ हिं. रैना; म. रेवण, रेवणें] ધાતુની સાંધ કરવાનું ઝારણ [–કરવું, દેવું]. ૦વું સ૦ ક્રિ૦ રેણ દેવું

રેણી (રે) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેણ] + રાત્રિ

રેણુ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] ધૂળ; રજ

રેણુક સ્ત્રી૦[सं. रेणुका; સર૦ हिं.] એક વનસ્પતિ–ઔષધિ. **૦બીજ** ન૦ એક ઔષધ

રેણુકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પરશુરામની માતા

રેત ન૦ [सं.] વીર્ય

રેત સ્ત્રી૦ [सं. रेतजा ? જુઓ રેતડી; સર૦ हिं., म.] ઝીણી રેતી. **૦દાની** સ્ત્રી૦ લખાણની શાહી સૂકવવા ભભરાવવાની રેત રાખવાનું પાત્ર

રેતડી સ્ત્રી૦ [हिं. रेती (सं. री)] નાની કાનસ. **–ડો** પું૦ મોટી કાનસ

રેતલ પું૦ [સર૦ हिं.] એક પક્ષી

રેતવી વિ૦ ['રેત' ઉપરથી] રેતાળ

રેતરો પું૦ ['રેતી' ઉપરથી] (કા.) ઝીણી રેતી જેવી ધૂળ (૨) ખોદતાં બહુ રેતી નીકળે એવો કૂવો

રેતાળ વિ૦ ['રેત' ઉપરથી; સર૦ म. रेताड] રેતીવાળું

રેતિયું ન૦ ['રેત' ઉપરથી] રેતદાની (૨) વિ૦ [રેતીનું

રેતી સ્ત્રી૦ [જુઓ રેત] પથ્થરનો ઝીણો ભૂકો; વાલુકા. [**–માં નાવ ચલાવવું**=પોલંપોલ ચલાવવું (૨) મિથ્યા પ્રયત્ન કરવો (૩) અશક્ય કામ સિદ્ધ કરવું; મહાપરાક્રમ કરવું.] **૦કાગળ** પું૦ રેતી કે કાચની ભૂકી ચોટાડેલો કાગળ

રેથળ પું૦ [જુઓ રથ્થડ] કાંકરેટનો રથ્થડ

રેન (રે) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેણ=રજની] રાત (૨) [इं. रेइन ?] લગામ

રેપ સ્ત્રી૦ આરોહની મીંડ (સંગીત)

રેફ પું૦[सं.]અક્ષર ઉપર કરાતું ર્નું (ʿ) આવું [ચિહ્ન

રેફુ પું૦ બાતમીદાર; જાસૂસ

રેફું સ્ત્રી૦ (કા.) રેતવાનો ઢગલો

રેફ્રિજરેટર પું૦ [इं.] જેની અંદર મૂકેલી વસ્તુઓ ઠંડી થઈ સારી રહે અથવા ઠરી જાય તેવું એક યંત્ર–સાધન

રેબચો (રે') પું૦ [જુઓ ચહેબચો; સર૦ म. रेब, रेबट] પાણીની અત્યંત ઢોળાઢોળ; તેથી થયેલો કીચડ

રેબઝેબ અ૦[સર૦ ઝેબઝેબાં]પરસેવાથી નીતરતું

રેલ સ્ત્રી૦[दे. रेल्लि; જુઓ રેલવું] પૂર (૨) [લા.] પુષ્કળતા. [**–આવવી, ચડવી**=પૂર આવવું–ચડવું.] ૦(૦મ)**છેલ** સ્ત્રી૦ રેલીને છલકાઈ જવું તે (૨) [લા.] પુષ્કળતા

રેલ સ્ત્રી૦[ઇં.]રેલવેનો પાટો. ૦**ગાડી** સ્ત્રી૦ આગગાડી. ૦**ભાડું** ન૦ રેલવેની ટિકિટનું ખર્ચ. ૦**વે** (૦**લાઈન**) સ્ત્રી૦ આગગાડીનો માર્ગ

રેલવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. रेलना; प्रा. रेल्ल (सं. प्रेर् के प्लावय्?)] રેલ આવવી; જોસથી વહેવું (૨) જવું; પરવરવું (૩) સ૦ક્રિ૦ જોરથી રેડવું (૪) ઢોળવું (૫) રેલમાં તાણી જવું; દૂર કરવું

રેલણું ન૦ ['રેલો' ઉપરથી?] એક જાતનો પાણીનો સાપ

રેલવે, ૦લાઈન સ્ત્રી૦ જુઓ 'રેલ' [ઇં.] માં. ૦**સ્ટેશન** ન૦ [ઇં.] આગગાડીનો થોભો; ત્યાં કરાતું તેનું મકાન વગેરે

રેલસંકટ ન૦ [રેલ + સંકટ] પાણીની રેલથી ઊપજેલું સંકટ

રેલારેલ સ્ત્રી૦ ['રેલ' ઉપરથી] રેલમછેલ

રેલાવું અ૦ક્રિ૦ ['રેલવું'નું ભાવે] ઢોળાવું; રેલો ચાલવો

રેલિયું વિ૦ ['રેલ' ઉપરથી] રેલા નીકળતા હોય તેવું (૨) પૂરમાં તણાઈ આવેલું; રેલનું (૩) ન૦ પૂરમાં તણાયેલું લાકડું

રેલો પું૦ ['રેલ' ઉપરથી] નાનો પ્રવાહ

રેલ્લું ન૦ જુઓ રેંલ્લું

રેવડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. (हिं. रेव=રેતી; દાણો; કણ); म.] ખાંડની ચાસણી અને તલની એક બનાવટ (૨) [म.] (લા.)બેહાલ; ફજેતી. [**–ઉડાવવી, કરવી**=ફજેતી કરવી. **–થવી** =ફજેતી થવી. **–દાણાદાણ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.]=પૂરી ફજેતી. **–દાણાદાણ કરવી**= ગભરાવી નાખવું; ખરાબખસ્ત કરવું(૨)પૂરી ફજેતી કરવી.]

રેવણ ન૦ રેવવું તે; રેણ; ઝારણ

રેવ(–વં)ત પું૦ [सं. रेव्=કૂદવું] ઘોડો

રેવતાચળ પું૦ [सं. रैवताचल] (**સં.**) રૈવત; ગિરનાર

રેવતી સ્ત્રી૦ તુવેરની દાળ(૨)[सं.] સત્તાવીસમું [નક્ષત્ર

રેવવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. रेवना; म. रेवणें] ઝારવું; રેણવું

રેવંચી સ્ત્રી૦[फा. रीवंदचीनी; સર૦ हिं. रेवंद; म. रेवाचिनी] એક વનસ્પતિનો ગુંદર–એક ઔષધિ. ૦**નો ગોળ** પું૦ [સર૦ म. रेवाचिनीचा शिरा] જુલાબ માટે તેમ જ રંગ વગેરે માટે વપરાતો રેવંચીનો ગુંદર

રેવંત પું૦ [જુઓ રેવત] ઘોડો

રેવા(૦જી) સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) નર્મદા નદી

રેવાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ રવાલ] (કા.) ઊછળે નહિ છતાં વેગવાળી એવી ઘોડાની ચાલ

રેશ વિ૦ (૨) અ૦ [सं. लेश] જરા; લગાર (૩) ન૦ રજ

રેશન ન૦[ઇં.] ફાળવણી પ્રમાણે નિયત પ્રમાણ –માપ (૨) ફાળવણી પ્રમાણેનું સીધું. ૦**કાર્ડ** ન૦ રેશન માટેની સીધાચિઠ્ઠી. **–નિંગ** ન૦ [ઇં.] જરૂરની વસ્તુઓની નિયત ફાળવણી કરવી તે; માપબંધી

રેશમ ન૦ [फा. अब्रेशम] એક જાતના કીડાની લાળના તંતુ કે તેનું બનાવેલું કાપડ (૨) સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતની ઘોડી. [**–જેવું**=ખૂબ નરમ અને સુંવાળું. **–ની ગાંઠ**=ન છૂટે એવી ગાંઠ; એવો દૃઢ સંબંધ.] ૦**ડી** સ્ત્રી૦ એક ઘાસ. **–મી** વિ૦ રેશમનું (૨) રેશમ જેવું સુંવાળું

રેષા સ્ત્રી૦ [सं.] રેખા; લીટી

રેસ વિ૦ [જુઓ રેશ] જરા (૨)સ્ત્રી૦ [पोर्टुगीझ –रीस ઉપરથી. (તાંબાનો તે સિક્કો આનાના પચીસમા ભાગ જેટલી કિંમતનો હોય છે)] આનાનો પચીસમો ભાગ (માત્ર ગણવામાં) (૩) [ઇં.] ઘોડદોડની શરત; તેને લગતો જુગાર. ૦**કોર્સ** પું૦ ઘોડદોડનું મેદાન

રેસાદાર વિ૦ [રેસો + દાર] રેસાવાળું

રેસિડેન્ટ પું૦ [ઇં.] દેશી રાજ્યોમાં રખાતો અંગ્રેજી સત્તાનો પ્રતિનિધિ

રેસો પું૦ [सं. रेषा ઉપરથી] તંતુ (વનસ્પતિ, ફળ વગેરેનો)

રેળ સ્ત્રી૦ [अ. रहल ઉપરથી; સર૦ हिं. रेहल] વાંચવા માટે પુસ્તક મૂકવાની ઘોડી

રેળવું સ૦ક્રિ૦ (લડવામાંથી) છૂટું પાડવું; સમાધાન કરવું

રેંકડી(–ળી) (રેં'૦) સ્ત્રી૦ [म. रेंकला; हिं. रहकला] નાની બળદગાડી (૨) ભારની નાની લારી. [–ફેરવવી = ભારની નાની લારી વડે માલ વહેવાનો ધંધો કરવો.]

રેંકડો (રેં'૦) પું૦ જુઓ રેંકડી (૨) [જુઓ રેંકવું] ભેંકડો; બાંઘડવું તે

રેંકવું (રેં૦) અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. रेंकना; म. रेंकणें प्रा. रेक्क (सं. रेषृ+कृ)] ગાયભેંસનું બાંઘડવું

રેંકળી (રેં'૦) સ્ત્રી૦, –ળો પું૦ જુઓ રેંકડી

રેંચકો (રેં'૦) પું૦ [જુઓ રેબચો] કાદવ. –બો પું૦ (ચ.) કાદવકીચડ

રેંચિયુંપેંચિયું, રેંજીપેંજી (રેં૦પેં૦) વિ૦ [જુઓ રંજ] નમાલું (૨) ઉત્સાહ વગરનું

રેંટ (રેં'૦) પું૦ [सं. अरघट्ट; સર૦ हिं. रहँट; म. रहाट] કૂવામાંથી પાણી કાઢવાની ઢોચકાંવાળા ચક્કરની યોજના (૨) [ते. रोंडू (म. लेंड=બે)] ગિલ્લીદંડાનો બીજો દાવ. ૦માળ સ્ત્રી૦ રેંટનાં ઢોચકાંની ફરતી હાર; ઘટમાળ

રેંટિયાબારશ(–સ) (રેં'૦) સ્ત્રી૦ [રેંટિયો+બારશ] ભાદરવા વદ બારશ (ગાંધીજીની જન્મતિથિ)

રેંટિયો (રેં'૦) પું૦ [જુઓ રેંટ] હાથે સૂતર કાંતવાનું ચક્રનું એક સાધન. [–કાંતવો, ચલાવવો, ફેરવવો = કાંતવું.]

રેંટુડો (રેં'૦) પું૦ રેંટ

રેંટો (રેં૦) પું૦ [સર૦ ફેંટો] ઉપવસ્ત્ર; પછેડી (૨) કસબી ફેંટો

રેંડ (રેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ રેડો] વાછડી (?) ૦લી,–લ્લી સ્ત્રી૦ વાછરડી. ૦લો,–લ્લો પું૦ રેડો; વાછરડો. –લ્લું ન૦ રેંડલો; વાછડું

રેંસવું (રેં'૦) સ૦ક્રિ૦ [दे. रेसिअ] જુઓ રહેંસવું

રૈયત સ્ત્રી૦ [अ.] પ્રજા. ૦વારી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ બારોબાર ખેડૂત પાસેથી મહેસૂલ ઉઘરાવવી તે (જમીનદારીથી ઊલટું) કે તેને લગતું

રૈવત, ૦ક, ૦ગિરિ પું૦ [सं.] (સં.) ગિરનાર પર્વત

રો પું૦ [સર૦ म. रोळ] હદ; શુમાર

રોક વિ૦ [सं. रोक; સર૦ हिं.; म. रोख] રોકડું (૨) સ્ત્રી૦ ['રોકવું' ઉપરથી] રોકણી

રોકકળ સ્ત્રી૦, –ળાટ પું૦ [રોવું+કકળવું] રોવું ને કકળવું તે; રોકૂટ; રડારોળ

રોકટોક સ્ત્રી૦ [રોકવું+ટોકવું; સર૦ हिं.] રોકવું કે ટોકવું તે; કશો પણ વાંધો કે વિરોધ

રોકડ વિ૦ [જુઓ રોક; સર૦ हिं., म.] રોકડું (૨) સ્ત્રી૦ રોકડા પૈસા. ૦મેળ પું૦ રોકડેથી આપ્યા લીધાના હિસાબની ચોપડી. –ડિયું વિ૦ રોકડ વહેવાર કરનારું (૨) હાજરજવાબી. –ડી સ્ત્રી૦ દિવસના સાધારણ સમય ઉપરાંત સવારમાં જે વધુ કામે રોકાય તે કે તેની રોકડી મજૂરી. [રોકડીએ જવું = રોકડીનું વધુ કામ કરવા જવું.] –ડું વિ૦ ઉધાર ન રાખેલું પણ તરત આપેલું (નાણું) (૨) નગદ નાણું (નોટ નહિ) (૩) કાંઈ પણ છુપાવ્યા વિના તરત કહેલું (કથન) (૪) [લા.] તેવો જવાબ. [રોકડો જવાબ = ચોખ્ખી ના. રોકડો હિસાબ = તરત ને રોકડેથી કરેલો હિસાબ (૨) ચોખ્ખો કશા ગોટાળા વિનાનો હિસાબ.]

રોકણી(–ત) સ્ત્રી૦ [રોકવું ઉપરથી] રોકવું તે; રોકાણ (૨) રોકેલી મૂડી

રોકવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. रुक्क (सं. रुध्; કે रुत्+कृ); સર૦ हिं. रोकना; म. रोंखणें] અટકાવવું; જવા ચાલવા કે થવા ન દેવું; આંતરવું (૨) કામે વળગાડવું; નોકરીમાં રાખવું (૩) વેપારધંધામાં નાખવું (નાણું)

રોકાણ ન૦ [જુઓ રોકવું; સર૦ म.] રોકવું કે રોકાવું તે (૨) અટકાયત. –ત સ્ત્રી૦ (કા.) રોકડું નાણું. –રોક વિ૦ જુઓ રોક. –વટ સ્ત્રી૦ રોકાણ; રુકાવટ

રોકું વિ૦ [જુઓ રુખ] અમુકના જેવું; એટલી જ કિંમતનું

રોકૂટ સ્ત્રી૦ [રોવું + કૂટવું] રોવું અને કૂટવું તે; રડારોડ

રોખ પું૦ [સર૦ म. रोख] ઇચ્છા; આકાંક્ષા (૨) [सं. रोष ઉપરથી? સર૦ म.] દમામ; રોફ

રોખડી સ્ત્રી૦ રોંખણી; સુતારનું એક ઓજાર–રંદો

રોખણું ન૦ [सं. रोष] અખેડો; ફિસાદ

રોખું વિ૦ જુઓ રોકું (૨) ન૦ [સર૦ हिं. रूख = वृक्ष] બળતણ; લાકડાં

રોગ પું૦ [સં.] બગાડ; વિકાર; તંદુરસ્તીમાં બગાડો; વ્યાધિ. [**–ઊપડવો** = રોગ થવો; રોગચાળો થવો. **–ઊડવો** = રોગનો ચેપ લાગવો; રોગ લાગવો. **–કાઢવો** = વ્યાધિ દૂર કરવો. **–કાઢી નાખવો** = રીસ કે ધૂંધવાટ કાઢી નાખવો (૨) ઠેકાણે આણવું; પાંશરું કરવું. **–ચડવો** = રોગનો ચેપ લાગવો. **–ચાલવો** = રોગચાળો થવો. **–થવો** = વ્યાધિ લાગુ પડવો (૨) બગડવું. **–થવો, ભરાવો** = માઠું લાગવું. **–નો ચાળો** = રોગચાળો; રોગ ફાટી નીકળવો તે. **રોગમાં બોલવું** = રીસમાં બોલવું.] ૦**ચાળો** પું૦ રોગનો ફેલાવો. ૦**દોગ** પું૦, ૦**રાઈ** સ્ત્રી૦ ન૦ રોગ, વળગાડ વગેરેની પીડા. ૦**શય્યા** સ્ત્રી૦ રોગીની પથારી (૨) [લા.] મંદવાડ; ખાટલો

રોગાન પું૦; ન૦ [फा. रौग़न] તેલ, મીણ, લાખ વગેરેનું એક જાતનું મિશ્રણ (લાકડાં, લૂગડાં વગેરે ઉપર ચડાવે છે). [**–કરવો, ચડાવવો** = રોગાનનો લેપ કરવો (૨) ટાપટીપ કરવી (૩) ઉશ્કેરવું. **–ફરવો** = બગડવું; નુકસાન થવું.] **–ની** વિ૦ રોગાન ચડાવેલું (૨) પું૦ રોગાન ચડાવનાર

રોગિષ્ઠું, રોગિષ્ઠ, રોગી [સં.], **રોગીલું** વિ૦ માંદું; રોગવાળું [માત્ર; નર્યું

રોગું વિ૦ [સર૦ રોકડું] (કા.) નકરું; કેવળ;

રોગો પું૦ ચૂનો

રોચક વિ૦ [સં.] રુચિ કરાવે તેવું; ગમતું

રોચ(–ત)ડી સ્ત્રી૦ [જુઓ રોતડ] અણચી; અંચઈ

રોચન ન૦ [સં.] રુચવું તે (૨) ભપકો; મનોહર દેખાવ (૩) રોચના. **–ના** સ્ત્રી૦ લાલસા; ઇચ્છા (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) ગોરોચન

રોચિ ન૦; સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રભા; તેજ

રોચું વિ૦ [प्रा. रौंच, रोच्च = પીસવું પરથી ?] કરચલીઓ પડી ગઈ હોય એવું (૨) (રો) [સર૦ म. रौंचणें = ભોંકાવું] રોંચું

રોજ પું૦ [फा.] દિવસ (૨) એક દિવસની મજૂરી (૩) અ૦ હમેશ. [**–ઊઠીને** અ૦ દરરોજ. **–પડવો** = રોજ ન ભરાવો; એક દિવસનું મહેનતાણું જવું. **–ભરવો** = રોજિંદા મહેનતાણે કામ કરવું; દહાડિયા તરીકે કામે જવું. **રોજે જવું** = જુઓ રોજ ભરવો. **રોજે રાખવું** = દહાડિયા તરીકે રાખવું.] ૦**ગાર** પું૦ ગુજરાન માટે કરવાનો ધંધો, નોકરી કે ઉદ્યમ. [**–ચાલવો** = ધંધા કે ઉદ્યમમાં ફાયદો રહેવો; ગુજરાન પૂરતો ઉદ્યમધંધો ચાલવો–મળવો.] ૦**ગારી** સ્ત્રી૦ રોજગાર; કામધંધો. ૦**દાર** પું૦ દહાડિયો. ૦**નામું** ન૦ જુઓ રોજમેળ. ૦**નીશી** સ્ત્રી૦ દરરોજના કામની નોંધપોથી; ડાયરી. ૦**બરોજ** અ૦ [फा.] રોજ રોજ; દરરોજ. ૦**મેળ** પું૦ દરરોજનો હિસાબ (૨) રોજનો હિસાબ (૩) રોજનો હિસાબ લખવાનો ચોપડો. ૦**રોજ, –જંદા** અ૦ હંમેશ. **–જિંદાર** વિ૦ (૨) પું૦ રોજથી કામ કરનાર. **–જિંદારી** સ્ત્રી૦ રોજગાર (૨) રોજની મજૂરી (૩) કમાણી. **–જિંદું** વિ૦ રોજનું. **–જી** સ્ત્રી૦ રોજગાર (૨) ગુજરાન (૩) રોજની આવક; પેદાશ

રોજડી સ્ત્રી૦ ફજેતી (સુ.) (**–થવી, કુટાવી**)

રોજો પું૦ [अ.] મોટા અને ધાર્મિક મુસલમાનની કબર (૨) મુસલમાનનો દિવસનો ઉપવાસ (**–કરવો, રાખવો**)

રોઝ ન૦ [दे. रोज्झ] ઘોડાને મળતું એક જંગલી પશુ. ૦**ડી** સ્ત્રી૦ રોઝની માદા. ૦**ડું** ન૦ રોઝ. **–ઝી** સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતની ઘોડી

રોઝી, –ઝિયો વિ૦ [इं. रोझी ઉપરથી ?] એક જાતનો (કપાસ)

રોટલી સ્ત્રી૦ [सं. रोट; दे. रुट्टिया, रोट्टग] ઘઉંના લોટની પાતળી ગોળ વાની. **–લો** પું૦ હાથે થાપીને બનાવેલી જાડી ભાખરી (૨) [લા.] આજીવિકા. [**રોટલા થવા** = (બે કનકવા) પેચમાં એકઠા થઈ જવા. **રોટલાનું ભૂખ્યું** = આજીવિકા વિનાનું; કંગાળ. **રોટલા ભેગું થવું** = ભોજન મળવું (૨) આજીવિકા મળવી. **રોટલા-વેળા** = રોટલા ખાવાનો–ભોજનનો સમય (૨) બપોરના ભોજનનો સમય. **રોટલા-સ્નાન કરવું** = ભાણા પર બેસવાના સમયે જ નાહવું. **રોટલે**

રડતું = રોટલા વિના ટળવળતું; કંગાળ. **રોટલો કરવો** = રોટલો બનાવવો (૨) મારી મારીને બેવડ વાળી દેવું (૩) કચડી નાખવું. **-ખોવરાવવો, ટાળવો, પડાવવો** = આજીવિકા ખોવરાવવી; ચાલુ ગુજરાન બંધ કરાવવું. **-ઘડવો** = જુઓ રોટલો કરવો (૨) કોઈનું નામ દઈને રડવું; છેડો વાળવો. **-જવો, તૂટવો** = આજીવિકા જવી; રોજી બંધ થવી. **-થઈ જવું** = ચગદાઈને ચપટ થઈ જવું. **-બગાડવો** = રોજી કે ગુજરાનને ખલેલ પહોંચાડવું. **-બાળવો** = (કામ) બગાડી નાખવું; ચૂંથી નાખવું. **અડધો, આછો પાતળો, જાડો કે સૂકો રોટલો** = હલકું પાતળું ખાવાનું; ગુજારા જોગ અન્ન. **રળીને રોટલો ખાવો** = મહેનત કરીને પ્રામાણિક રોજી મેળવીને ખાવું (૨) પૈસાદાર નહીં છતાં દેવાદાર ન હોવું.]

રોટી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] જુઓ રોટલી (૨) પાંઉરોટી. **૦વહેવાર** પું૦ સાથે જમવા જમાડવાનો સંબંધ

રોઠું (રો) ન૦ [म.] બરાબર પાકતા પહેલાં સુકાઈને ચીમળાઈ ગયેલું બેસ્વાદ સોપારી (૨) [લા.] [સર૦ म. रोठ्या] રાભું જડ માણસ

રોઠો પું૦ [सं. रूढ ?] રૂઝ

રોડ વિ૦ (રો) રેડ; ગાઢું (જાડું સાથે વપરાય છે)

રોડ પું૦ [इं.] રસ્તો; માર્ગ (૨) [?] (સુ.) ચડાવ; ઊંચાણવાળો રસ્તો [(કા.) ગબડાવવું

રોડવવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. रुल (सं. लुठ् કે लुल्)]

રોડા(-લા) પું૦ [જુઓ રોલા] એક છંદ

રોડા પું૦ બ૦વ૦ [જુઓ રોડવવું] દોટ; ગબરડી. **-ડી** સ્ત્રી૦ દોટ; રોડા **(-કાઢવી)** [કકડો

રોડું ન૦ [सं. लोष्ठ; સર૦ हिं., म. रोडा] ઈંટનો

રોઢવાળ વિ૦ બ્રાહ્મણની એક જાતનું

રોઢું ન૦ [જુઓ રોડું] મોટું છાણું (૨) રોડું

રોઢો પું૦ [જુઓ રોઢું] મોટું છાણું (૨) [જુઓ રોંઢો] [કા.] ત્રીજા પહોરનું ભોજન

રોણ ન૦ [સર૦ રૂસણું કે 'રોવું' ઉપરથી ?] બખેડો; ફિસાદ; તોફાન. [**-માંડવું, લેવું** = હઠપૂર્વક રડવું; રડીને કજિયો કરવો.]

રોણ સ્ત્રી૦ [જુઓ રોન] રાતની ચોકી. [**-ફરવી, મારવી** = રાતે ચોકી માટે ફરવું.]

રોણ (રો') સ્ત્રી૦ [सं. रोहिणी] રોહિણી નક્ષત્ર. [**-દાઝવી** = રોહિણી નક્ષત્ર વરસાદ વગરનું જવું. **-રેલવી** = રોહિણી નક્ષત્રમાં ખૂબ વરસાદ થવો.]

રોણું ન૦ [प्रा. रोवण (सं. रोदन)] રુદન

રોતડ, -ડું, -લ વિ૦ ['રોવું' ઉપરથી] ઝટ રોઈ પડે એવું

રોતડી સ્ત્રી૦ જુઓ રોચડી

રોતું વિ૦ ['રોવું'નું વ૦ કૃ૦] રડતું; રડયા કરતું. [**રોતી સૂરત** [સર૦ म. रोती सुरत], **શિકલ** = રોતલ, ઉદાસી કે શોકાર્ત ચહેરો.]

રોદડું(-ણું) ન૦ [જુઓ રોદન] વીતકની કથની (૨) રુદન. [**રોદણાં રડવાં** = હતાશ થઈ દુઃખની વાત કહ્યા કરવી.]

રોદન ન૦ [सं.] રુદન [પડેલો)

રોદો પું૦ [सं. रोध ઉપરથી] ખાડો (ચીલામાં

રોધ પું૦ [सं.] અટકાવ. **૦ક** વિ૦ રોધ કરનાર. **૦ન** ન૦ રોધવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ રોકવું; અટકાવવું

રોન સ્ત્રી૦ [इं. राउन्ड] રાતની ચોકી માટે ફરવું તે [**-ફરવી, મારવી**] [રોનકવાળું

રોનક સ્ત્રી૦ [अ.] તેજ; ભપકો. **૦દાર** વિ૦

રોપ પું૦ [રોપવું પરથી] રોપો; છોડ. **૦ણ** ન૦ [सं.] રોપવું તે. **૦ણહાર** વિ૦ રોપનાર. **૦ણી** સ્ત્રી૦ રોપણ; વાવણી

રોપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. रोप्] વાવવું (૨) ખોડવું

રોપાણ ન૦ [રોપવું પરથી] જુઓ રોપણ

રોપિત વિ૦ [सं.] રોપેલું

રોપીટ સ્ત્રી૦ [રોવું + પીટવું] રોકૂટ; રોવું ને છાતી પીટવી તે

રોપો પું૦ જુઓ રોપ

રોફ(-બ) (રો) પું૦ [જુઓ રુઆબ; સર૦ हिं., म. रोब] ભપકો; દબદબો (૨) પ્રતાપ; તેજ; દાબ. [**-કરવો, મારવો** = ડોળદમામથી રહેવું. (૨) ઉપરીપણું દાખવવું; દાબ પાડવા જેવું વર્તન કરવું. **-ચલાવવો, પાડવો, રાખવો** દાબ પાડવો; શેહમાં રાખવું. **-બેસાડવો** = ધાક બેસાડવી; શેહ પાડવી.] **૦દાર** વિ૦ રોફવાળું. **-ફી(-બી)** વિ૦ રોફવાળું

રોબડ વિ૦ [જુઓ ધોબું; ડોબું] જડ; મૂર્ખ; અરસિક [ઘરેણું

રોબડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. डोबर] સ્ત્રીઓનું એક

રોબ, ૦દાર, -બી જુઓ 'રોફ'માં

રોમ પું૦; ન૦ [सं.] રુવાંટું; રૂવું; શરીર ઉપરના વાળ. **૦કૂપ, ૦ગર્ત** પું૦ રોમવાળું ચામડીનું છિદ્ર. **૦શત્રુ** પું૦ હજામ. **૦હર્ષ** પું૦ રોમાંચ (૨) વિ૦ રોમાંચ કરે એવું

રોમ ન૦ [इं.] (સં.) ઇટાલીનું જાણીતું શહેર. **૦ન** વિ૦ રોમનું કે તેને લગતું કે તેનું રહેવાસી

રોમંથ પું૦ [सं.] વાગોળવું તે

રોમાવલિ (-લી, -ળિ, -ળી) સ્ત્રી૦ [सं.] રુવાંટીની હાર

રોમાંચ પું૦[सं.] (લાગણીથી) શરીર ઉપરનાં રૂંવાં ઊભાં થવાં તે. **૦ક** રોમાંચ કરે એવું; રોમહર્ષ. **-ચિત** વિ૦ રોમાંચ થયો હોય તેવું

રોયણ (રો') સ્ત્રી૦ (સં.) રોહિણી

રોયણ ન૦ [सं. रुदन, प्रा. रोअण] + રુદન

રૉયલ વિ૦ [इं.] એક ખાસ કદનો (છાપવાનો કાગળ) (૨) શાહી; દરબારી

રોયલી સ્ત્રી૦ [म.] નાનું લંગર (મછવાનું)

રૉયલ્ટી સ્ત્રી૦ [इं.] લેખક વગેરેને તેમની કૃતિના વેચાણ ઉપર જે મહેનતાણું ઠરાવી આપવામાં આવે તે [(સ્ત્રીઓની ગાળ)

રોયું વિ૦ ['રોવું' ઉપરથી] પીટયું; રડયું

રોલ પું૦ [इं. रोल] (વહાણમાં બેસતાં આવતાં) ચક્કર; તમ્મર (૨) એક જાતનું રેશમી કાપડ

રોલ પું૦[इं.]આંકણી, **૦ર** પું૦ગબડે તેવો ગોળ ઘાટ (જેમ કે, છાપખાનાનો; જમીન દાબવાનો)

રોલા (-ળા) પું૦ [सं.] એક છંદ

રોલું (રો?) વિ૦ બાઘું; મૂર્ખ; મૂઢ

રોવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. रोव (सं. रुद्)] રડવું (૨) સ૦ક્રિ૦ -ને રડવું; -નું દુઃખ કરવું, ગાવું (૩) ન૦ રડવું તે; રોણું. **-વડાવવું** સ૦ક્રિ૦ [પ્રેરક]. **-વાવું** અ૦ ક્રિ૦ [ભાવે]

રોશન વિ૦ [फा.] ચળકતું (૨) જાહેર. [**-થવું** = જાણ થવી. **-વાળવું** = નુકસાન કરવું; ધૂળધાણી કરવી.] **-નાઈ, -ની** સ્ત્રી૦ (ઘણા દીવાઓનો) સામટો પ્રકાશ (૨) રુશનાઈ

રોષ પું૦ [सं.] ગુસ્સો. [**-કરવો, રાખવો, રોષે ભરાવું** = ગુસ્સે થવું.] **૦વવું** સ૦ ક્રિ૦ રોષ ચડાવવો; ગુસ્સે કરવું. **-ષાવું** અ૦ ક્રિ૦ રોષ ચડવો; ગુસ્સે થવું. **-ષિત** વિ૦ રોષવાળું

રોહ પું૦ [सं.] કળી (૨) અંકુર

રોહ ન૦ [सं. रोहिष] એક ઘાસ. **૦ડો** પું૦ એક ઘાસ (૨) [सं. रोहितक?] એક ઝાડ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

રોહિણી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) ચોથું નક્ષત્ર (૨) વીજળી (૩) [સં.] બળરામની માતા (૪) [સં.] ચંદ્રની પટરાણી (૫) આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર

રોહિત વિ૦[सं.] રાતું (૨) પું૦ (સં.) હરિશ્ચંદ્ર રાજાનો પુત્ર. **-તાશ્વ** પું૦ અગ્નિ

રોહિલા પું૦ [સર૦ हिं. रुहेला; म.] પઠાણોની એક જાતિ. **-લખંડ** પું૦ (સં.) યુ. પ્રાન્તનો એક પ્રદેશ જ્યાં રોહિલાની વસ્તી છે

રોળ પું૦ [રોળવું પરથી? प्रा. रुल (सं. लुठ्) આળોટવું] અઘઓક; મરકી (૨) ગજબ; દાટ; પાયમાલી (૩) [સર૦ म. रोळा] મોટો જથો (૪) [दे. रोल] ગભરાટ; શોરબકોર (૫) ઝઘડો; કલહ. [**-ચાલવો** = મરકી ફેલાવી. **-વળવો** = ઘાણ નીકળી જવો; ખૂબ નુકસાન થવું; ખૂબ વપરાઈ જવું. **-વાળવો** = ભય ફેલાવવો (૨) અતિશય નુકસાન કરવું (૩) ઘાણ કાઢી નાખવો (૪) ખૂબ ખરચી નાખવું.]

રોળવવું સ૦ક્રિ૦ ['રોળવું' ઉપરથી] રોળે એમ કરવું

રોળાવું અ૦ક્રિ૦ ચિડાવું; ખિજાવું

રોળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. रुल (सं. लुठ्) ઉપરથી] ચોળવું; મસળવું (૨) રગદોળવું; મેલું કરવું (૩) [લા.] કચરી મારી નાખવું

રોળા પું૦ [જુઓ રોલા] એક છંદ

રોળીકોળી (રોં કો?) વિ૦ સ્ત્રી૦ સાંજની (વેળા)

રોળું (રો?) વિ૦ [જુઓ રોળવું] અંધારાવાળું (૨) મેલું; રોળાયેલું (૩) જુઓ રોલું (૪) ન૦ જુઓ રોળો; કજિયો; તોફાન; ધિંગાણું

રોળો (રો?) પું૦ [दे. रोल] ભાંજગડ (૨) ઘોંઘાટ; બૂમ (૩) ['રળવું' ઉપરથી] કમાઈ

રોંક(-ખ)ણી (રોં૦) સ્ત્રી૦ [म.] રોખડી; રંધો. **-ણું** સ૦ક્રિ૦ રંધો ફેરવવો; સાફ કરવું

રોંખણું (રોં૦) ન૦[સર૦ म. रोंचणें]પથ્થર લાકડા વગેરે પર આંકા પાડવાનું ઓજાર; ટાંકણું

રોંખવું (રોં૦) સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'રોંકણી'માં; રોંકવું

રોંચું (રોં૦) વિ૦ [જુઓ રોચું] ગામડિયું; જંગલી; અસભ્ય. **-ચો** પું૦ રાભો; જડસો

રોંઢું (રોં૦) ન૦ [જુઓ રોંઢો] ત્રીજો પહોર; સમીસાંજનો વખત. **-ઢો** પું૦ [सं. रोमंथ ઉપરથી?] ત્રીજા પહોરનું જમણ (૨) વાળુ (૩) રોંઢું

રૌદ્ર વિ૦ [सं.] રુદ્ર સંબંધી (૨) ભયંકર; ઉગ્ર (૩)પું૦ રૌદ્રપણું; રુદ્રતા (૪) કાવ્યના નવ રસમાંનો એક. **-દ્રી** સ્ત્રી૦ દીપ્તા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ

રૌપ્ય વિ૦ [सं.] રૂપાનું (૨) રૂપા જેવું

રૌરવ ન૦ [सं.] એક નરક

લ

લ પું૦ [सं.] ચાર અર્ધસ્વરોમાંનો ત્રીજો. **૦કાર** પું૦ લ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે લકારવાળું

લઈ 'લેવું'નું કૃ૦ રૂપ. જેમ કે લઈ આવવું; લઈ જવું ઇ૦ [લઈને.'

લઈને અ૦['લેવું'નું અ૦ કૃ૦]. ઉદા૦ 'એને

લઉઓ પું૦[प्रा. लव (सं. लप्) ઉપરથી] રાજાની પાસે રહેતો મશ્કરો; લૌવો

લકડધકડ અ૦ [લક્કડ + ધક્કો કે ધોકો? કે રગડવું + ધકેલવું?] લક્કડધક્કડ; ધમધોકાર; ઝપાટાબંધ

લક(-ક્ક)ડિયું વિ૦ [જુઓ લક્કડ] લાકડાનું (૨) કઠણ (૩) ઝાડને પણ બાળી દે એવું (હિમ) (૪) ન૦ જુઓ કઠોડું (૫) ગડાકુ બનાવવાનું લાકડાનું ખામણાવાળું ગચિયું. **-યો દાન** પું૦ એક રમત

લકવો પું૦ [अ. लक्वह] શરીરનું એકાદ અંગ રહી જવાનો રોગ; પક્ષાઘાત

લકીર સ્ત્રી૦ [हिं.; म.] લીટી; રેખા

લકું(-કૂં)મો [अ. लुकमह] કોળિયો; લાડવો; ફાયદો (કટાક્ષમાં) (-લેવો)

લકુટી સ્ત્રી૦ [सं. लकुट; સર૦ हिं.] લાકડી

લકૂંદરું વિ૦ [સર૦ म. लक्क = ઉઘાડું; નાગું. અથવા लतकुटा-लतकोडगा = નિર્લજ્જ.] રંડીબાજ; વંઠેલ

લક્કડ ન૦ [सं. लकुट; प्रा. लक्कुड; સર૦ हिं., म.] લાકડું (બહુધા સમાસમાં વપરાય છે). **૦કામ** ન૦ લાકડાનું કામ; સુતારીકામ. **૦કોટ** પું૦ લાકડાનો કોટ કે આંતરો (૨) વહાણમાંથી જ્યાં લાકડાં ઊતરે છે તે ડક્કો. **૦ખોદ** પું૦ એક પક્ષી. **૦ધક્કડ** અ૦ જુઓ લકડધકડ. **૦ધક્કે** અ૦ સખત રીતે; જોરથી. [**-લેવું** = સખત ઠપકો આપવો.] **૦પીઠ** સ્ત્રી૦ લાઠી; લાકડાનું પીઠું. **૦ફોડો** પું૦ લાકડાં ફાડનારો. **૦શી(-સી)** વિ૦ લાકડા જેવું કઠણ (૨) પું૦ બ૦વ૦ જુઓ લક્કડશી લાડુ. **૦શી લાડુ** પું૦ એક મીઠાઈ. **-ડિયું** વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ લકડિયું

લક્કી કબૂતર ન૦ [अ. लक्का; સર૦ हिं. लक्का, ०कबूतर] એક જાતનું કબૂતર

લક્ષ પું૦ [सं.] લાખની સંખ્યા (૨) ધ્યાન (૩) ઉદ્દેશ (૪) [તાકવાનું] નિશાન. [**-આપવું, દેવું** = ધ્યાન આપવું. **-ખેંચવું, દોરવું** = ધ્યાન પર આણવું. **-પર, -માં આવવું, -માં ઊતરવું** = લક્ષ જવું. **-પર, -માં લેવું** = ધ્યાન આપવું. **-માં રાખવું** = ધ્યાનમાં રાખવું. **-રાખવું** = સરત રાખવી. **-સાધવું** = ઉદ્દેશ સિદ્ધ કરવો (૨) નિશાન બરાબર તોડવું.] **૦ક** વિ૦ સૂચક; લક્ષ ખેંચે એવું. **૦ચોરાશી** સ્ત્રી૦ જુઓ લખચોરાશી

લક્ષણ ન૦ [सं.] ચિહ્ન; નિશાની (૨) ગુણ; બીજી વસ્તુથી જુદો પાડનાર ખાસ ધર્મ (૩) તેવા ધર્મનું કથન; વ્યાખ્યા [ન્યા.] (૪) ઢંગ; આચરણ. **૦વંતું** વિ૦ સુલક્ષણું (૨) [કટાક્ષમાં] નઠારાં લક્ષણવાળું

લક્ષણા સ્ત્રી૦ [सं.] લક્ષ્યાર્થનો બોધ કરાવનાર શબ્દની શક્તિ (વ્યા.)

લક્ષણીય વિ૦ [सं.] લક્ષમાં લેવા જોગ

લક્ષધા અ૦ [સં.] લાખ રીતે

લક્ષ વસા અ૦ અવશ્ય; જરૂર

લક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लक्ष्] તાકવું (૨) તાકીને બેસવું (૩) અટકળ કરવી (૪) શોધી કાઢવું; જોઈ જવું

લક્ષ(-ક્ષ્ય)વેધી વિ૦ ધારેલું નિશાન પાડનાર

લક્ષાધિપતિ પું૦ [સં.] લાખ રૂપિયાની પૂંજીવાળો; લખપતિ

લક્ષાલક્ષ ન૦+લક્ષ્ય

લક્ષાવધિ અ૦ [સં.] લાખે લેખાં હોય તેમ

લક્ષિત વિ૦ [સં.] દેખાડેલું (૨) દેખેલું (૩) લક્ષણાથી જાણેલું (વ્યા.).

લક્ષી વિ૦ [સં.] લક્ષવાળું; લક્ષતું (સામાન્ય રીતે સમાસને અંતે. ઉદા૦ 'એકલક્ષી')

લક્ષ્મણ પું૦ [સં.] (સં.) રામનો નાનો ભાઈ; સુમિત્રાનો પુત્ર [પટરાણીઓમાંની એક

લક્ષ્મણા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) કૃષ્ણની આઠ

લક્ષ્મી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) વિષ્ણુની પત્ની; ધનની અધિષ્ઠાત્રી દેવી; ચૌદ રત્નમાંનું એક (૨) ધન; દોલત. **૦કાંત**, **૦નાથ**, **૦પતિ**, **૦વર** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. **૦તાલ** પું૦ એક જાતનો તાલ (સંગીત). **૦ધર** પું૦ એક છંદ. **૦પૂજન** ન૦; **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ આસો વદ તેરસને દિવસે કરાતી લક્ષ્મીની પૂજા. **૦વંત(-તું)**, **૦વાન** વિ૦ પૈસાદાર

લક્ષ્ય વિ૦ [સં.] લક્ષ આપવા જેવું (૨) તાકવાનું; તાકી શકાય તેવું (૩) જોઈ શકાય–જાણી શકાય તેવું; દૃશ્ય (૪) ન૦ ધ્યેય (૫) લક્ષ; હેતુ (૬) નિશાન (તાકવાનું) (૭) લક્ષ્યાર્થ (૮) જેનું લક્ષણ બાંધવાનું હોય તે (ન્યા.). **૦બિંદુ** ન૦ લક્ષ્ય; ધ્યેય. **૦વેધ** પું૦ ધારેલા નિશાનને તોડી પાડવું તે. **૦વેધિત્વ** ન૦ લક્ષવેધીપણું. **૦વેધી** વિ૦ જુઓ લક્ષવેધી. **–ક્ષ્યાર્થ** પું૦ [+અર્થ] મુખ્યાર્થનો બાધ થયે તેનો સંબંધી એવો જે બીજો અર્થ લેવો પડે છે તે (વ્યા.)

લખ વિ૦ [જુઓ લક્ષ] લાખ (પ.)(૨) [જુઓ લક્ષ્ય] દૃશ્ય (જગત માટે) (૩) સ્ત્રી [જુઓ લખલખવું અર્થ ૫] લત; છંદ (૪) જુઓ લક્ષ્મી. **૦ચોરાશી** સ્ત્રી૦ ચોરાસી લાખ જન્મનું ચક્ર. **૦પતિ** પું૦ લક્ષાધિપતિ

લખ(-ખ્ખ)ણ ન૦ [સં. लक्षण]+લક્ષણ; ચિહ્ન

લખણી ન૦ ['લખવું' પરથી] ટીપ; યાદી (દાન કે ઉઘરાણાની). [**–કરવી**=ઉઘરાણું કરવું.] **–ણું** ન૦ લખવાનું વતરણું; લેખણ (૨) લખણી. **–ત** ન૦ કરાર; સહી સાથેનું લખાણ (૨) નસીબના લેખ. **–ત પત્તર** ન૦ કાગળિયા ઉપરનું લખાણ (૨) ગમે તેવું (કાચું કે અચોક્કસ) લખાણ

લખપતિ જુઓ 'લખ'માં

લખલખ વિ૦ [સં. लक्ष् ઉપરથી; અથવા રવ૦] ચળકતું; સ્વચ્છ (૨) અ૦ [રવ૦] લખલખે એમ. [**–થવું**=લખલખવું.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ફાટવું; પીડા થવી (૨) ચકચકવું; ઝળકવું (૩) લખલખ એવો અવાજ થવો (પાણી ઊછળવાથી; કૂતરું પાણી પીએ ત્યારે) (૪) લવલવવું (૫) [સં. लष्; સર૦ મ. लखलखणें] તીવ્ર ભૂખ લાગવી; તીવ્ર અભિલાષા થવી. **–ખાટ** પું૦ ઝગઝગાટ (૨) લવારો (૩) સણકો; પીડા (૪) ધાસ્તી; ડર (૫) ઘોંઘાટ; ધમાલ (૬) ધખણા; ભૂખ. **–ખાટો** પું૦ લખલખાટ; ઝગઝગાટ

લખલૂટ વિ૦ [લખ (લક્ષ)+લૂટ (લૂંટવું, કે લોટવું); સર૦ મ.] પુષ્કળ; બેશુમાર

લખવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लिख्; સર૦ हिं. लिखना, म. लिखणें] લખાણ કરવું (૨) આલેખવું (૩) [સં. लक्ष्, प्रा. लक्ख] અવલોકવું; જોવું. [**લખી આપવું**=લખત કરી આપવું; લેખિત કબૂલાત આપવી. **લખી કાઢવું**=જલદી લખી નાખવું. (નામ) **લખી જવું**=ગુનો કર્યા બદલ નામ નોંધી જવું (૨) આવીને લખી લેવું. **લખી દેવું**=લખી આપવું (૨) લખી કાઢવું. **લખી નાખવું**=જલદી લખી કાઢવું. **લખી પાડવું**=જલદી લખી નાખવું. **લખી મારવું**=હોય તેનાથી જુદું (ઉતાવળમાં કે ભૂલથી) લખી નાખવું. **લખી મૂકવું**, **રાખવું**=લખાણ કરી રાખવું. **લખી લેવું**=(યાદ રહે તે માટે) ઉતારી લેવું–લખવું.

લખી વાળવું = હિસાબમાં માંડી વાળવું.]

લખંલખા સ્ત્રી૦ ['લખવું' ઉપરથી] ઉપરાઉપરી કે સામસામી લખવું તે

લખાઈ સ્ત્રી૦ ['લખવું' ઉપરથી] લખવાનું મહેનતાણું. -ણ ન૦ લખવું તે (૨) લખેલું તે. -ણપઢાણ ન૦ [લખવું + પઢવું] લેખિત પુરાવો. -પટ્ટી(-ડી) સ્ત્રી૦[સર૦ म. लखापढी; લખવું + પઢવું; हिं. लिखापढी; લખવું + પટ્ટી (સં. पत् = વારંવાર પડવું-વળગવું)] લખલખા કરવું-વારંવાર લખવું તે. -મણ ન૦, -મણી સ્ત્રી૦ લખવાનું મહેનતાણું; લખાઈ

લખારો પું૦ [લખલખ; રવ૦] લવારો; નકામી ટકટક (૨) ['લાખ' ઉપરથી; સર૦ हिं., म. लखेरा] લાખની ચૂડી વગેરે બનાવનારો (૨) લાખ ચડાવવાનું કામ કરનારો

લખાલખ સ્ત્રી૦['લખવું'પરથી]જુઓ લખંલખા

લખાવટ સ્ત્રી૦ ['લખવું' ઉપરથી] સર૦ हिं., म. लिखावट] લખાણ (૨) લખવાની ઢબ (૩) [લખલખ, રવ૦] ધાસ્તી (૪) લવારો

લખિતંગ વિ૦ [સં. लिखितम् (ત્રીજી વિભક્તિમાં કર્તા સાથે)] (પત્ર) લખનાર; લિખિતંગ

લખિયારો પું૦ [લાખ પરથી; સર૦ हिं. लखेरा] લાખનું કામ કરનાર એક જાતનો માણસ (૨) એક અટક

લખી સ્ત્રી૦ [સં. लक्ष्मी ?] (કા.) ઘોડીની એક જાત [પું૦ લખપતિ

લખેશરી વિ૦ [સં. लक्षेश्वर] તાલેવંત (૨)

લખોટવું સ૦ક્રિ૦ [લાખ પરથી; સર૦ म. लाखटणें] લાખ ચડાવવી (માટીના વાસણને)

લખોટી સ્ત્રી૦ [સં. लाक्षा + वृत्तकः] કાચ કે પથ્થરની (રમવાની) નાની ગોળી

લખોટો પું૦ [સં. लाक्षा ઉપરથી; સર૦ हिं. लखौटा; म. लाखोटा, लखोटा] અગત્યના કે સરકારી કાગળોનો સીલબંધ બીડો (૨) [જુઓ લખોટી] મોટી લખોટી

લખ્ખણ ન૦ જુઓ લખણ; લક્ષણ

લખ્યા લેખ પું૦ બ૦ વ૦ [લખ્યું + લેખ] વિધિએ લખેલો લેખ; નસીબ; વિધિ

લખ્યાં, ['લખવું' ઉપરથી] **૦પતરાં** [સં. पत्र] ન૦બ૦વ૦ લખત; દસ્તાવેજ [-કરવાં, કરી આપવાં]

લગ્ન સ્ત્રી૦ [સં. लग्; સર૦ લાગ, સર૦ म.] ટેકણ; ટેકો (મોભનો) (૨) સૂતરની આંટી (૩) અ૦ + લગી [માથાફોડ

લગઝૂડ સ્ત્રી૦ [લાગવું + ઝૂડવું] મગજમારી;

લગટ વિ૦ (૨) અ૦ [સર૦ લગી; म.] સળંગ; એકધારું

લગડ સ્ત્રી૦ [म.] એક પક્ષી [કે ચાંદીની પાટ

લગડી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. लगड; सं. लगुड ?] સોના

લગડું ન૦ [સર૦ म. लगट; सं. लग् ઉપરથી] ગધેડાનું છાલકું કે ચોકઠું (૨) બોજો. [-લાગવું = ભાર, બોજો કે જવાબદારી ચોટવાં.]

લગણ પું૦ [સં. लग् ઉપરથી] બોજો (૨) અ૦ લગી; સુધી

લગત વિ૦ [સં. लग्; સર૦ म.] લગતું; નજીકનું (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. लगता] સંબંધ; ઘરોબો (૩) અ૦ પાસે; જોડે; લાગીને. **-તી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] વગ; શરમ. **-તું** વિ૦ સંબંધી; લાગુ પડતું; નજીકનું

લગદી સ્ત્રી૦ [સં. लग् ઉપરથી; સર૦ म. लगदा] જુઓ લૂગદી. **-દો** પું૦ લચકો; લોંદો

લગન ન૦ [સં. लग्न] જુઓ લગ્ન (૨) સ્ત્રી૦ [हिं.] લગની. [-ઉકેલવું = લગ્નની જવાબદારી કે બોજામાંથી પરવારવું. -લખાવવું = લગ્નમિતિ નકકી કર્યાની લેખિત ખબર આપવી. -લાગવી = લગની લાગવી.] **૦ગાળો** પું૦ લગનની મોસમ. **૦ઘડી** સ્ત્રી૦ લગનની મુખ્ય ક્રિયા કરવાની ઘડી-મુરત તે. **૦પડો** પું૦ વરના તરફથી કન્યાને ત્યાં લગ્નનો શુભ દિવસ લખી, મોકલાતું કંકુનું પડીકું. **૦સરા** સ્ત્રી૦ લગનગાળો. **-નિયો** પું૦ વરને તેડવા જનારો કન્યા તરફનો સગો. [મામો લગ્નનિયો = ઠઠારો કરનાર માણસ.] **-ની** સ્ત્રી૦ રઢ; લહે; લત (-લાગવી)

લગભગ અ૦ [दे. लग (દ્વિર્ભાવ); हिं., म.] પાસે; અડોઅડ (૨) આશરે

લગરીક વિ૦(૨)અ૦ [જુઓ લગીર] + લગીરેક

લગલગ ન૦ [સર૦ हिं.; अ. लक़्लक़] એક પંખી

લગવાડ સ્ત્રી૦ [सं. लग् ઉપરથી] સંબંધ; પ્રીતિ

લગવું ન૦ [सं. लग्] નક્કી કરેલા ભાવે દરરોજ અમુક વસ્તુ લેવી તે (૨) સ૦ક્રિ૦ (પ.) લાગવું; વળગવું (૩) પહોંચવું

લગાડવું સ૦ ક્રિ૦ [‘લાગવું’નું પ્રેરક] અડકાડવું (૨) ચોપડવું (૩) વળગાડવું; લાગુ કરવું (૪) સળગાવવું [લાગલાગટ

લગાતાર અ૦ [हिं.; સર૦ म. लगेतार] સતત;

લગામ સ્ત્રી૦ [फा.] ઘોડાના મોંનું લોઢાનું ચોકઠું (૨) તેને બાંધેલી હાંકનારના હાથમાં રહેતી દોરી (૩) [લા.] અંકુશ. [**–આપવી** = લગામ ઢીલી મૂકવી (૨) છૂટ આપવી; દાબ, અંકુશ કે બંધન વિનાનું રાખવું. **–ખેંચવી, ઝાલવી, પકડવી** = જતું અટકાવવું; કાબૂમાં લેવું. **–છૂટી મૂકવી** = સ્વતંત્રતા આપવી (૨) બહેકી જવા દેવું. **–તંગ કરવી** = અંકુશ મૂકવો; ખેંચી પકડવું.]

લગાર, –રેક વિ૦ [જુઓ લગીર] થોડું (૨) અ૦ થોડા વખત માટે

લગાવ પું૦ [सं. लग् ઉપરથી ?] મીણ

લગાવવું સ૦ ક્રિ૦ [‘લાગવું’નું પ્રેરક; સર૦ हिं. लगावना; म. लगावणें] જુઓ લગાડવું ૧, ૨, ૩ (૨) મારવું; ઠોકવું [લગણ; સુધી

લગી અ૦ [જુઓ લગ: સર૦ हिं. लगी; म. लगू]

લગીર, –રેક વિ૦ [हिं. लकीर = પાતળી લીટી ઉપરથી ?] જુઓ લગાર

લગે અ૦ [सं. लग्; સર૦ म., हिं.] લાગ્યા! ફાવ્યા! હં! (એક ઉત્તેજનનો ઉદ્ગાર) (૨) + લગી. **૦લગે** અ૦ લગે ૧ જુઓ

લગેજ ન૦ [ઇં.] (રેલવે) ઉતારુનો સામાન. [**–કરવું** સ૦ક્રિ૦ ઉતારુનો સામાન લગેજના ખાસ ડબામાં મોકલવો (૨) સરસામાન જોખાવી રસીદ કઢાવવી.] **૦ઑફિસ** સ્ત્રી૦ જ્યાં ઉતારુનો સામાન લગેજ કરવામાં આવે તે ઑફિસ. **૦પાર્સલ** ન૦ લગેજના ખાસ જુદા ડબામાં મોકલાતું પાર્સલ

લગોલગ અ૦ [दे. लग = નજીક; સર૦ म.] છેક પાસે; અડીને (૨) લગભગ; પાસે

લગ્ગુ અ૦ જુઓ લગોલગ (૨) વિ૦ [सं. लग् ઉપરથી] છિનાળવું; પરસ્ત્રી પાછળ ફર્યા કરનાર

લગ્ન વિ૦ [सं.] લાગેલું; વળગેલું (૨) લીન; આસક્ત (૩) ન૦ જેટલો સમય પૃથ્વી એક રાશિમાં રહે તેટલો વખત (૪) કોઈ શુભ કાર્ય કરવાનું મુહૂર્ત (૫) પરણવાનું મુહૂર્ત (૬) લગન; પરણવું તે; વિવાહ. [**–કરવું** = પરણવું. **–જોવું** = લગ્નનું મુહૂર્ત જોવું. **–માંડવું** = લગ્નની તૈયારી કરવી. **–લેવું (–વાં)** = લગ્નનું મુહૂર્ત ઠરાવવું (૨) લગ્નનો તયારી કરવી. **લગ્ને લગ્ને કુંવારા** = હમેશાં અતૃપ્ત; હર વખતે તૈયાર.] **૦કાર્ય** ન૦ લગ્નનું કામકાજ. **૦કાલ(–ળ)** પું૦ લગ્ન કે બીજા શુભ કાર્યનું મુહૂર્ત. **૦કું(–કૂં)ડળી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. लग्नकुंडली] જન્મ સમયે કયો ગ્રહ કઈ રાશિમાં હતો તે બતાવનાર કુંડળી; જન્મકુંડળી. **૦તિથિ** સ્ત્રી૦ લગ્નનો દિવસ. **૦નક્ષત્ર** ન૦ લગ્ન માટે શુભ નક્ષત્ર. **૦મંડપ** પું૦ લગ્ન માટે તયાર કરેલો મંડપ. **૦મુહૂર્ત** ન૦ લગ્નકાળ. **૦વેળા** સ્ત્રી૦ લગ્નકાળ. **–ગ્નોત્સવ** પું૦ [+ उत्सव] લગ્નનો ઉત્સવ – ઉજવણી

લઘરવઘર વિ૦ [જુઓ લઘરા] (કા.) ચીંથરેહાલ

લઘરા પું૦બ૦વ૦ [‘લકીર’ ઉપરથી ?] લૂગડાના ડૂચા; ચીંથરાં. **લઘરિયું** વિ૦ લઘરવઘર

લઘિમા સ્ત્રી૦ [सं.] લઘુપણું (૨) આઠ સિદ્ધિઓમાંની એક – અતિ લઘુ થઈ જવું તે

લઘુ વિ૦ [सं.] નાનું (૨) હલકું (૩) સહેલું (૪) હ્રસ્વ; એક માત્રાનું (૫) પું૦ હસ્ત, પુષ્પ અને આશ્વિની નક્ષત્રોનું નામ. **૦કથા** સ્ત્રી૦ નાની વાર્તા; સાહિત્યકૃતિનો એક પ્રકાર. **૦કંસ** પું૦ ( ) આવો કૌંસ. **૦કોણ** પું૦ ૯૦° થી નાનો કોણ; ‘ઍક્યૂટ ઍન્ગલ’ (ગ.). **૦જન** પું૦ (ગુરુજનનો વિપર્યાય) નાનો કે હલકો માણસ. **૦તમ** વિ૦ સૌથી નાનું (૨) પું૦ અમુક રકમોમાંની દરેકથી જેને શેષ વિના ભાગી શકાય એવી નાનામાં નાની રકમ (ગ.). **૦તમ સમચ્છેદ** પું૦ અમુક અપૂર્ણાંક રકમોના દરેકના છેદથી બરાબર ભાગી શકાય એવી નાનામાં નાની સંખ્યા (ગ.). **૦તમ સાધારણ અવયવી, ૦તમ સાધારણ ભાજ્ય** પું૦

[સર૦ મ.] જુઓ લઘુતમ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦તાવાચક** વિ૦ લઘુતા બતાવનાર. **૦તાઈ** સ્ત્રી૦+લઘુતા. **૦ત્વ** ન૦. **૦પ્રયત્ન** વિ૦ થોડા પ્રયત્નથી ઉચ્ચારાય તેવો (વર્ણ) (૨) આળસુ. **૦મતી** સ્ત્રી૦ થોડા મત ધરાવતો પક્ષ કે એવા લોકો (૨) થોડા મત હોવા કે ધરાવવા તે. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ (—) આવું એક વિરામચિહ્ન. **૦લાઘવતા, ૦લાઘવી** સ્ત્રી૦ ચાલાકી; પેચ; યુક્તિ. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ બોલેલું જલદી લખી શકાય તેવી ટૂંકા સંકેતોવાળી લિપિ; 'શૉર્ટહૅન્ડ'. **૦લેખન** ન૦ લઘુલિપિમાં લખવું તે. **૦વયી** વિ૦ નાની-ઓછી ઉમ્મરનું. **૦વાર્તા** સ્ત્રી૦ લઘુકથા. **૦શંકા** સ્ત્રી૦ પેશાબની હાજત. **૦શેખર** પું૦ સંગીતનો એક તાલ

લઘૂકરણ ન૦ [સં.] લઘુ-ઓછું કે ટૂંકું કરવું તે (૨) હલકું પાડવું કે તિરસ્કાર કરવો તે

લચક સ્ત્રી૦ [જુઓ લચકવું; સર૦ હિં.; મ.] મચકોડ (૨) લચકાતી ચાલ. [**-આવવી, -ખાવી** = મચકોડાવું.]

લચક લચક અ૦ ['લચકો' ઉપરથી] લચકે ને લચકે; મોટે મોટે કોળિયે; ઉતાવળથી (-ખાવું)

લચકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સં. लस्ज् ઉપરથી? સર૦ હિં. लचकना; म. लचकणें] લચી જવું (૨) કરમોડાવું; સાંધામાંથી ઊતરી જવું (૩) મદથી ચાલતાં કમ્મરેથી જરા મરડાવું

લચકો પું૦ ['લચકવું' ઉપરથી; સર૦ હિં., મ.] લોચો (૨) લચકો દાળ. **૦દાળ** સ્ત્રી૦ ઢીલી દાળ (પ્રવાહી અને ભભરી વચ્ચેની)

લચડવું સ૦ક્રિ૦ ['લોચો', 'લચકો' ઉપરથી] ચોપડવું; લપેડવું

લચપચ અ૦ [રવ૦] પ્રવાહીથી તરબોળ અને લોંદા જેવું હોય તેમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ લચપચ થવું

લચલચવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લચકવું

લચવું અ૦ક્રિ૦ [સં. लस्ज्? हिं. लंचना; म. लचणें] ભારથી નમી જવું. [**લચી જવું, પડવું** = નમી જવું (૨) કાલાવાલા કરવા.]

લચં(-ચાં)ડ વિ૦ [સર૦ મ. लचाड] માથાફોડિયું (૨) ન૦ [મ.] પીડા; લપ; બલા

લચ્છ પું૦ લચ્છો ૧ જુઓ (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ હિં.] + લાછ; લક્ષ્મી

લચ્છન ન૦ [સર૦ હિં.] + લક્ષણ

લચ્છો પું૦ [સર૦ હિં. लच्छा] માંજો; પાયેલા દોરની આંટી (૨) પગનાં આંગળાંનું એક ઘરેણું

લછ સ્ત્રી૦ [જુઓ લચ્છ] + લક્ષ્મી (૨) ન૦ [સર૦ હિં. लच्छ (સં. लक्ष्य)] લક્ષ; ધ્યાન

લજવવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लज्; સર૦ હિં. लजाना] લાજે તેમ કરવું; લજાવવું

લજાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'લાજવું'નું પ્રેરક

લજામણી સ્ત્રી૦ ['લાજ' ઉપરથી; સર૦ दे. लज्जालुइणी; સર૦ म. लाजाळू; म. लज्जावती; हिं. लजारू(-लू)] એક છોડ (અડવાથી તેનાં પાન સંકોચાઈ જાય છે). **-ણું** વિ૦ લાજ પમાડે તેવું; લાજ આવે તેવું; શરમજનક

લજાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લજાડવું

લજ્જત સ્ત્રી૦ [अ.] મજા; લિજ્જત (**-આવવી, પડવી**)

લજ્જા સ્ત્રી૦ [સં.] લાજ; શરમ (૨) અપકીર્તિ. [**-આવવી, પામવું** = શરમાવું.] **૦ન્વિત** વિ૦ [+अन्वित] શરમિંદું. **૦યમાન** વિ૦ લાજતું; શરમાતું. **૦ળુ(-ળુ)** વિ૦ લજ્જાશીલ; શરમાળ. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ શરમવાળી. **૦વાન, ૦શીલ** વિ૦ શરમવાળું. **૦શૂન્ય, ૦હીન** વિ૦ શરમ વિનાનું; બેશરમ. **-જ્જિત** વિ૦ લજ્જા પામેલું; શરમાયેલું

લટ સ્ત્રી૦ [સં. लट्वा; સર૦ हिं., म.] થોડા વાળની સેર (૨) વડની મૂળી (૩) અમુક (સૂતરના) તાર કે દોરાની આંટી (૪) મોતીની સેર. [**-ગૂંથવી, બાંધવી, સમારવી** = વાળની છૂટી સેરને ગૂંથી-બાંધીને ઠીક કરવી. **-પાડવી** = આંટીના અમુક તારની લટ અલગ બાંધવી.]

લટક સ્ત્રી૦ ['લટકવું' ઉપરથી; સર૦ म., हिं.] લચકાવું તે; મચકોડ (૨) લટકો (૩) છટા; ખૂબી; શૈલી. **૦છટક** સ્ત્રી૦ છટા; ખૂબી. **૦ણુ(-ણિયું)** વિ૦ ['લટકવું' ઉપરથી] લટકતું; ઝૂલતું (૨) ન૦ કાનનું એક લટકતું રહેતું ઘરેણું (૩) [લા.] (વગર બોલાવ્યે સાથે આવેલું) છોકરું. **૦ણિયાળું** વિ૦ લચકાતું; લચકવાળું

લટકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. लटकना; म. लटकणें (सं. लट्, लड्)] ઝૂલવું; લબડવું; ટંગાવું (૨) [લા.] આધારરહિત થવું; વચ્ચે રખડી જવું

લટક-સલામ સ્ત્રી૦ [લટકવું + સલામ] ખરા દિલથી ન કરેલી, ખાલી સલામ

લટકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'લટકવું'નું પ્રેરક

લટકાળું વિ૦ [સર૦ हिं. लटकीला] લટકાવાળું (૨) લટકા કરનારું

લટકિત વિ૦ [લટકા પરથી] લટકાળું; લટકાવાળું

લટકું ન૦ લટકો; નખરું

લટકો પું૦ ['લટકવું' ઉપરથી; સર૦ दे. लडह = સુંદર હાવભાવ] શરીરનો મોહક હાવભાવ-ચાળો; નખરું. ૦ઝટકો પું૦ સહેજસાજ નવરાશનો સમય (૨) અ૦ દૈવયોગે; અણધાર્યું. ૦મટકો પું૦ આંખ અને શરીરનો ચાળો; નખરું

લટપટ વિ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. लटपटा, म. लटपटया] ચંચળ; ચપળ (૨) [सं. लिप्त?] પ્રેમાસક્ત; એકબીજાને વળગેલું-ચોટેલું (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] ચંચળતા; ચપળતા (૪) મેળ; સંબંધ (૫) પ્રેમાસક્તિ (૬) ઘાલમેલ; ખટપટ (૭) અ૦ ઝટપટ; જલદી. [**-કરવી** = સામાને ભોળવવા ચાલાકી, ખટપટ, ધમાલ કરવી. **-બનવું** = પ્રેમાસક્ત થવું.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ સ્નેહમાં અડોઅડ થવું; એકબીજાને વળગવું-ચોટવું. **-ટિયું** વિ૦ ચપળ; ચંચળ (૨) ન૦ હજામની અસ્ત્રો ઘસવાની ચામડાની પટી. [**લટપટિયાં લેવાં** = હજામનો ધંધો કરવો (૨) કામધંધા વિના રખડવું કે પડ્યા રહેવું.]

લટર સ્ત્રી૦ [જુઓ લટ] (ફૂલમાંની) રેખા (૨) [જુઓ લટાર] આંટો [**-મારવી**]

લટવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. लटना] નમી પડવું. [**લટી પડવું** = નમી પડવું (૨) કાલાવાલા કરવા]

લટાક સ્ત્રી૦ લટક (?)

લટાકો પું૦ (કા.) પંચાત

લટાર સ્ત્રી૦ [सं. अट् ઉપરથી? કે 'લટકવું' ઉપરથી?] આંટો; ફેરો; ચક્કર [**-મારવી**]

લટિયર વિ૦ ['લટ' કે 'લટકો' ઉપરથી] (કા.) શોખીન; ભભકાદાર

લટિયું ન૦ [જુઓ લટ] વાળ (જરા તુચ્છકારદર્શક). [**લટિયાં ઊડવાં, ફગફગવાં** = અવ્યવસ્થિતપણે વાળ ઊડવાથી કઢંગા દેખાવું. **-ગૂંથાવાં** = (લા.) નિકટ સંબંધમાં આવવું. **-પીંખવાં** = મારી નાખવું (૨) ફજેતી કરવી. **-ફસાવવાં** = મારી નાખવું.]

લટી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. (सं. लट = દોષ; लटक = દુષ્ટ; બદમાસ] વેશ્યા; રંડી (૨) ગપ; જૂઠી વાત

લટૂરી સ્ત્રી૦ ['લટ' ઉપરથી] વાળનું એક ઘરેણું (૨) કેશની લટ

લટોઝટો અ૦ ['ઝટ' દ્વિર્ભાવ] ઉતાવળે (૨) ['લટ' ઉપરથી] સહેજસાજ

લટોરો પું૦ [જુઓ લટ] લટર; લટ (૨) ડાળોનું ઝુંડ (૩) [સર૦ हिं. लटोरा] એક પંખી

લટ્ટુ વિ૦ [સર૦ हिं. (सं लुट् ઉપરથી?)] નરમઘેંશ (૨) પરવશ (૩) સ્તબ્ધ (૪) પું૦ ભમરડો. [**-થઈ જવું** = ખૂબ આસક્ત થઈ જવું (૨) પરવશ-નરમઘેંશ થઈ જવું.]

લઠ(-ઠ્ઠ) વિ૦ [प्रा. लट्ठि(सं. यष्टि) = લાઠી; સર૦ हिं., म.] જાડું ને મજબૂત (૨) પું૦ ડંગોરો. [**-નિરંજન, ભારતી** = મજબૂત બાંધાનો ને રખડેલ માણસ.] **-ઠિયું** વિ૦ લઠ્ઠ (૨) ન૦ ગાડાનો નીચલો ભાગ જેમાં લઠ્ઠો રહે છે. **-ઠિં(-ઠીં)ગું** વિ૦ [સર૦ म. लटिंगा] લઠ; મજબૂત (૨) લુચ્ચું. **-ઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ નાનો લઠ્ઠો. **-ઠ્ઠું** વિ૦ [સર૦ हिं. लट्ठा] લઠ્ઠ. **-ઠ્ઠો** પું૦ ગાડી કે ગાડાનાં પૈડાંની લોઢાની ધરી-લઠ્ઠ દાંડો હોય છે તે (૨) જાડો માદરપાટ (૩) લઠ્ઠ માણસ (૪) (સુ.) ડંગોરો

લડકણુ(-ણું) (લ') વિ૦ ['લડવું' ઉપરથી] ટંટાખોર; લડવાના સ્વભાવનું

લડત (લ') સ્ત્રી૦ ['લડવું' ઉપરથી] લડાઈ

લડથડવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. ल्हस (सं. स्रंस्) = લપસી પડવું + આથડવું, અથડાવું?] લથડવું

લડથડિયું ન૦ [લડથડવું પરથી] લથડિયું; અડબંડિયું [**-આવવું, ખાવું**]

લડધું વિ૦ [સર૦ हिं. लठैत; म. लडधू] લઠ્ઠ; અલમસ્ત (૨) ન૦ [સર૦ हिं. लड़ैता; 'લાડ' ઉપરથી] લાડકું તે-છોકરું

લડબડવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. लड़बड़ाना; म. लडबडणें] લડબડિયું ખાવું. **લડબડિયું** ન૦ ઠોકર ખાઈ લથડી પડવું તે [–આવવું, ખાવું]

લડવા(–વે)ડ (લ') સ્ત્રી૦ ['લડવું' પરથી] ઝઘડો; કજિયો; વઢવાડ [કરવાના સ્વભાવવાળું

લડવાડિયું (લ') વિ૦ ['લડવું' પરથી] લડવા

લડવું (લ') સ૦ક્રિ૦[सं. लड्; સર૦ हिं. लड़ना, म. लडणें] વઢવું; ઠપકો દેવો (૨) અ૦ક્રિ૦ સામસામે વાદવિવાદ, ટંટો, બોલાબોલી, મારામારી કે યુદ્ધ–લડાઈ કરવી (૩) કોર્ટે ચડવું (૪) [લા.] અણબનાવ થવો (૫) [?] સ૦ક્રિ૦ લસોટવું. **–વૈયો** પું૦ યોદ્ધો

લડસડ અ૦ [લટક સટક (દ્વિર્ભાવ) ઉપરથી] લહેરમાં કે મદમાં અડબડિયાંવાળી ગતિએ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ લડસડ ચાલવું

લડંલડા(–ડી) (લ') સ્ત્રી૦['લડવું' પરથી]લડાલડ

લડાઈ (લ') સ્ત્રી૦ ['લડવું' પરથી; સર૦ हिं., म.] યુદ્ધ; જંગ (૨) ટંટો; ઝઘડો. [**–વેચાતી લેવી** = પારકો કજિયો વહોરી લેવો. **–માં ઊતરવું** = લડાઈમાં સામેલ થવું.] **૦ખોર, –ક(–કુ)** વિ૦ લડકણું

લડાક(–કુ) વિ૦ [सं. लड्] લાડકું (૨) (લ') [સર૦ हिं. लड़ाका, लड़ाकू] જુઓ 'લડાઈ'માં. **–મણી** સ્ત્રી૦ [લડાવવું પરથી] લડાવવું તે

લડાયક (લ')વિ૦[લડવું પરથી;સર૦हिं.लड़ाका] લડી શકે તેવું(૨) લડાઈના ખપનું (૩) લડકણું

લડાલડ(–ડી) (લ') સ્ત્રી૦ ['લડવું' ઉપરથી] લડાઈ; ટંટો; લડંલડા

લડાવવું ['લાડ' ઉપરથી; સર૦ हिं. लड़ाना] લાડ કરવાં (૨) (લ') સ૦ક્રિ૦ 'લડવું'નું પ્રેરક

લડાવું (લ') અ૦ક્રિ૦ 'લડવું'નું કર્મણિ ને ભાવે

લડી સ્ત્રી૦ ['લટ' ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] એક જાતની વસ્તુઓની પંક્તિ કે માળા (૨) દોરાની લટ [ઓજાર (૨) દોરાની આંટી

લડું ન૦ ['લડી' ઉપરથી] તાર વીંટવાનું સોનીનું

લડ્ડુ પું૦ [सं.] લાડુ

લઢણ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. लढण, प्रा. लढ्(सं. स्मृ) = યાદ કરવું] લત; ટેવ (૨) પદ્ધતિ [–પડવી]

લણણી સ્ત્રી૦ ['લણવું' ઉપરથી] લણવાની ક્રિયા કે તેની મોસમ

લણવું સ૦ક્રિ૦ [सं. लू] કણસલાં કાપી લેવાં; પાક ઊતરવો (૨) [લા.] ફળ મેળવવું

લત(ત,) સ્ત્રી૦ [सं. रति કે प्रा. लित्ता (सं. लिप्) ઉપરથી? સર૦ हिं., म.] લગની (૨) ટેવ; વ્યસન [–પડવી, લાગવી]

લતા સ્ત્રી૦ [सं.] વેલ. **૦કુંજ** વેલનો માંડવો. **૦ગૃહ** ન૦, **૦મંડપ** પું૦ લતાઓનો માંડવો

લતાડ સ્ત્રી૦; પું૦ [લતાડવું ઉપરથી] લાત; પાટુ (૨) [જુઓ લથડવું] ફેરવી તોળવું તે; ફરી જવું તે (૩) ગોથ; ગોથું (૪) પું૦ ઉપવાસ કે થાકથી લોથ થવું તે – સુસ્તી. [**–ખવરાવવી, મારવી** = લાત મારવી; ભૂલ ખવરાવવી (૨) નુકસાન કરવું. **–ખાવી** = લાત ખાવી(૨)ખોટે રસ્તે દોરવાવું (૩) નુકસાન વેઠવું (૪) ગોથ ખાવી. **–ખાઈ જવું** = યુક્તિથી ફરી જવું (૨) ગુલાટ ખાઈ જવી. **–વાગવી,લાગવી** = લાત વાગવી(૨)નુકસાની આવવી(૩)માંદગી પછીની પીડાથી પીડાવું.]

લતાડવું અ૦ક્રિ૦ [दे. लत्ता = લાત પરથી; સર૦ हिं. लताड़ना; म. लथाडणें] ખરાબ કરવું; માઠી હાલતમાં આણવું; નુકસાન કરવું

લતિકા સ્ત્રી૦ [सं.] લતા

લતીફ વિ૦ [अ.] સદ્ગુણી; સારું; સરસ. **–ફો** પું૦ [સર૦ हिं. लतीफ़ा] હસવું આવે એવી વાતચીત; ટોળટપ્પો [લાતો મારવી તે

લત્તા સ્ત્રી૦ [दे.] લાત. **૦પ્રહાર** પું૦ લાત કે

લત્તાં ન૦બ૦વ૦ [सं. लत्तक કે फा. लत्तह] લૂગડાં.[**–લેવાઈ જવાં, લેવાવાં** = લૂંટાવું(૨) નુકસાનમાં આવી જવું (૩) હિંમત ખોઈ બેસવું.. **–લેવાં** = ખામી કે નબળાઈ ઉઘાડી પાડવી.]

લત્તો પું૦[फा.] શહેરનો ભાગ; મહોલ્લો; ફળિયું

લથડપથડ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं. लथरपथर, लथपथ,लतपत] પાણીથી ભીંજાઈને તરબોળ હોય તેમ (૨) જુઓ લથરપથર

લથડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લડથડવું; સર૦ हिं. लथाड़ना] ઠોકરથી ગોથું ખાવું (૨) બોલતાં અચકાવું (૩) દૂબળું પડી જવું (માંદગીથી)

લથડિયું ન૦ [જુઓ લથડવું] ગોથું; અડબડિયું [-ખાવું]

લથબથ અ૦ [સં. શ્લિષ્ + બાધ] એકબીજાને જોરથી વળગ્યાં હોય તેમ

લથરપથર અ૦ [જુઓ લથડપથડ] ઢીલું લબડતું હોય એમ; અસ્તવ્યસ્ત

લદબદ અ૦ [રવ૦ કે સં. लस् ઉપરથી; સર૦ હિં. लदलद] પ્રવાહીથી ભરપૂર લચકા જેવું હોય તેમ (૨) ઢીલા પદાર્થમાં પડી ખરડાયેલું હોય એમ (૩) લીન; ચકચૂર

લદાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'લાદવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

લપ સ્ત્રી૦ [સં लिप् ઉપરથી] પીડા; ઉપાધિ; લફરું (૨) અ૦ [રવ૦] જલદી; ચટ [-દઈ ને]

લપક લપક અ૦ [રવ૦] લપલપ; લપકે લપકે (૨) લપકારા મારતું હોય એમ; લબકલબક; રહી રહીને વેદના થાય એમ (જેમ કે, ગૂમડામાં)

લપકવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ હિં. लपकना; म. लपकणें] લપકારા થવા-મારવા

લપ(-બ)કારો પું૦ ['લપકવું' ઉપરથી] જીભને લબૂક લબૂક બહાર કાઢવી તે (૨) વેદનાથી કે ભયથી કોઈ પણ અવયવનું લબૂક લબૂક થવું તે (૩) [સં. लप्] તોછડાઈથી વધારેપડતું બોલવું તે; લપકો

લપ(-બ)કાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लप् કે રવ૦] ખવરાવવું (૨) લપક લપક ખાવું; ચટ કરી જવું

લપ(-બ)કો પું૦ [સં. लिप्; સર૦ म. लपका] ગંદા પદાર્થનો લચકો (૨) ડામ (૩) લપકારો ૨, ૩ જુઓ. [**-કરવો** = તોછડાઈથી વધારેપડતું બોલવું. **લપકા કરવા** = મહેણાં મારવાં. **લપકા ખાવા** = મહેણાં ટૂણાં સહેવાં. **લપકા ચોંટાડવા, દેવા** = ડામ દેવા. **લપકા તોડવા** = બોલચાલમાં ને કામકાજમાં દોષ કાઢયા કરવા (૨) ટોણાં મારવાં. **લપકા લેવા** = ફાળ પડવી (?) બહુ કળતર થવું.]

લપકોઝબકો પું૦ [લપકવું + ઝબૂકવું? સર૦ હિં. लपझप = ચપલ] ઝટોઝટ; સહેજસાજમાં બનવું તે

લપછપ સ્ત્રી૦ [લપાવું + છુપાવું] ઘાલમેલ; કાવતરું

લપટ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ હિં. (સં. लिप्)] ઝડપ; ઝપટ (૨) ['લપટાવું' ઉપરથી] અડફટ (૩) ['લપટાવવું' ઉપરથી] પેચ; ફાંદો (૪) [સં. लिप्] ગંધ; મહેક (૫) વિ૦ તલ્લીન; મશગૂલ; લપટાયેલું. [**-મારવી** = ઝૂંટવી લેવું.] ૦**ઝાપટ** સ્ત્રી૦ ઓચિંતી ઝૂંટ મારવી તે

લપટવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લપસવું] સરકવું (કા.)

લપટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'લપટવું', 'લપટાવું'નું પ્રેરક

લપટાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હિં. लपटाना, लिपटाना; સં. लिप्] ચીકટમાં ખરડાવું (૨) લલચાવું; ફસાવું

લપડું વિ૦ [જુઓ લપટવું] સજ્જડ નહિ તેવું; ઢીલું (૨) લાલચુ. [**-પડવું** = ઢીલું હોવું કે થવું.]

લપડાક સ્ત્રી૦ [રવ૦; જુઓ લપ્પડ; સર૦ म.] લપ્પડ; તમાચો. (૨) [લા.] ઠપકો કે ખત્તા ખાવી તે. [**-ખાવી** = તમાચો ખાવો (૨) ઠગાવું; છેતરાવું (૩) ઠોકર ખાવી; નુકસાનમાં આવવું. **-ચોડવી, ઠોકવી, દેવી** = તમાચો મારવો. **-પડવી, મળવી** = લપડાક વાગવી (૨) ઠપકો મળવો; પાછું પડવાનું થવું. **-મારવી** = તમાચો મારવો (૨) ધુતવું; નુકસાનમાં ઉતારવું (૩) મહેણું મારવું.]

લપડં(-ડિં)ગ વિ૦ ખૂબ ઊંચું

લપડાવવું સ૦ક્રિ૦ લપડાકે લપડાકે મારવું

લપરડવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लिप्] લપેડવું; લપરડો કરવો. **લપરડો** પું૦ જાડો લેપ; લપેડો

લપલપ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સં. लप्] બકબક; લવારો (૨) અ૦ [રવ૦] ચપચપ; ઝડપથી (૩) લબૂક લબૂક. **-પાટ** પું૦; સ્ત્રી૦ લવારો; બકવાટ (૨) ઉતાવળ; ધાંધલ. **-પિયું** વિ૦ લપલપાટ કરનારું

લપ(-પા)વું અ૦ક્રિ૦ [સં. लिप्, लुप्; સર૦ म. लपणें] સંતાવું

લપસણી સ્ત્રી૦ [લપસવું પરથી] ઉપર ચડી નીચે લપસવાની એક બાળરમત કે તેનું સાધન

લપસણું વિ૦ [લપસવું પરથી] લપસી પડાય એવું (૨) ન૦ લપસી પડાય એવી જગ્યા.

લપસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. ल्हस (સં. स्रंस्) પરથી?] ખસી પડવું; સરી જવું (૨) પતન થવું

લપસિંદર ન૦ ['લપસવું' ઉપરથી ?] નકામી લાંબી વાત

લપાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ सं. चपेट] થપાટ; લપડાક. **-ટિયો** પું૦ લપડાક મારનાર – ખુસટિયો

લપાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લપવું] સંતાવું (૨) સોડમાં ભરાવું; અડોઅડ દબીને ગોઠવાવું

લપિયું વિ૦ [सं. लप्] વાતોડિયું (૨) માથાઝીકિયું

લપુ લપુ, લપૂક લપૂક અ૦ જુઓ લબલબ

લપૂકો પું૦, **લપૂકિયું** ન૦ જુઓ લબૂકિયું

લપૂડું વિ૦ [सं. लप्] લપલપિયું; વાતોડિયું (૨) પેટમાં વાત ન રહે તેવું

લપેટ સ્ત્રી૦ [જુઓ લપેટવું] મગદળ જોડીની એક કસરત

લપેટવું સ૦ક્રિ૦ [सं. लिप्; हिं. लपैटना; म. लपेटणें. अ. लफ = વીંટાળેલું ?)] વીંટવું (૨) [લા.] સંડોવવું

લપેટો પું૦ [લપેટવું પરથી; સર૦ हिं., म. लपेटा] ઢાંકણ; આવરણ (૨) [જુઓ લપ્પો] ખૂબ કસબવાળું રેશમી વણાટનું કપડું

લપેડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લપરડવું

લપેડો પું૦ [सं. लिप्] લપરડો; જાડો લેપ

લપોડશંખ વિ૦ પું૦ [સર૦ म. लपो(-बो)डशंख] ખોટાં વચન આપનાર; ખોટી ડંફાસ મારનાર; લબાડી

લપ્પટ વિ૦ [सं. लिप्] બરોબર સજ્જડ ચોટેલું

લપ્પડ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] લપડાક

લપ્પનછપ્પન સ્ત્રી૦ ન૦ [સર૦ म. लपंछपं, लप्पंछप्पं (લપવું + છપવું)] પંચાત; છૂપી ઘાલમેલ (૨) દોઢડહાપણ; તીનપાંચ. [(-ની સાથે) લપ્પનછપ્પન રાખવી = -ની સાથે ખાનગી કે ઘાલમેલનો સંબંધ રાખવો.] **-નિયું** વિ૦ લપ્પનછપ્પન કરનારું

લપ્પાદાર વિ૦ [લપ્પો + દાર] લપ્પાની કોરવાળું (૨) ખૂબ જરીવાળું

લપ્પી વિ૦ [सं लप्] જુઓ લપિયું

લપ્પો પું૦ [अ. लफ = વીંટાળેલું; ગડી કરેલું; સર૦ हिं. लप्पा, म. लफ्फा] ભરચક કસબવાળો લપેટો (૨) [લા.] મોટું ઢંગધડા વગરનું થીંગડું [-મારવો, લગાડવો]

લપ્પો(-ફ્ફો) પું૦ [જુઓ લપ, લફ] મોટો ફાકો કે કોળિયો

લફ અ૦ [સર૦ લપ, લબ] [-લઈને = જલદીથી.]

લફડખંધું વિ૦ [લફડ (રવ૦) + ખંધું] લેંઘું – ઢાઘારંગું પણ સ્વભાવે ધૂર્ત

લફડ(-ર)ફફડ(-ર) અ૦ [રવ૦] લબડતું, આમ તેમ ઊડયા કરતું તથા પગે અટવાતું હોય તેમ; અવ્યવસ્થિત

લફડ(-ર)વું અ૦ ક્રિ૦ [રવ૦] લફડફફડ થવું

લફરું ન૦ [રવ૦; સર૦ म. लफडा] લીંટનો લબકો (૨) [લા.] (વસ્તુ કે કામ કે માણસ વળગવાથી થતું) નડતર; પીડા; ઉપાધિ. [-લેવું = નાકની લીંટ સાફ કરવી. -વળગવું = પીડા લાગુ થવી.]

લફંગું વિ૦ [तुर्की लपं(-फं)ग; સર૦ हिं., म. लफंगा] કપટી; દગલબાજ (૨) લંપટ; વ્યભિચારી (૩) નફટ; નિર્લજ્જ. **-ગાઈ** સ્ત્રી૦, **-ગાવેડા** પું૦ અ૦વ૦ લફંગાપણું

લફાફો પું૦ [अ. लिफ़ाफ़ा] પરબિડીયું, કવર

લફ(-વ્)જ પું૦ [फ़ा.] શબ્દ

લફ્ફો પું૦ [જુઓ લપ્પો] મોટો ફાકડો કે કોળિયો

લબ પું૦ [फ़ा.] હોઠ (૨) સ્ત્રી૦ લાળ

લબ અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (મોંમાં મૂકવું) (૨) લપ; જલદી. **૦ક લબક** અ૦ [સર૦ म. लबकणें] જુઓ લપક લપક. **૦કારો** પું૦ જુઓ લપકારો. **૦કાવવું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ લપકાવવું. **૦કો** પું૦ [સર૦ म. लबका] જુઓ લપકો

લબડધક્કે અ૦ [સર૦ લક્કડધક્કે; લપડાક + ધક્કો; हिं. लबडधोंधों] દમથી; ધમકાવીને; બળાત્કારે. [-લેવું = લપડાકો અને ધક્કા મારતા લઈ જવું (૨) દમદાટીથી કામ લેવું; દમથી કામમાં ઝપાટો કરાવવો.]

લબડવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. लंब्] જુઓ લટકવું. [**લબડતું મૂકવું** = લટકતું મૂકવું (૨) ધ્યાન ન આપવું. **લબડી જવું** = માંદા – નબળા થઈ જવું; લેવાઈ જવું (૨) રહી જવું; પાસ ન થવું.]

લબઢબ સ્ત્રી૦ [રવ૦] બીક કે મૂંઝવણથી લબ લબ થવું તે. [-થવી = ગભરાવું; ગૂંચવાવું.]

લબ(-બો)તરું વિ૦ ['લબડવું' ઉપરથી] નબળું; ક્ષીણ (૨) નરમ; પોચું

લબદાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ લદબદ; સર૦ म. लबदा] પ્રવાહીથી તરબોળ થવું કે ખરડાવું (૨) [લા.] સંડોવાવું; ફસાવું

લબરકો પું૦ [સં. लप्] તોછડાઈથી વધારેપડતું બોલવું તે; લપકારો (**લબરકા કરવા**)

લબલબ અ૦ [રવ૦; સર૦ म.] એવો અવાજ થાય તેમ (જેમ કે, કૂતરાના ચાટવાનો) (૨) ઉતાવળે (૩) લબુલબુ. **–બાટ** પું૦ લબલબ અવાજ

લબાચિયું વિ૦ ['લબાચો' ઉપરથી]ચીંથરેહાલ; ચીંથરિયું

લબાચો પું૦ [लबाद (फा.)+चो (चेह फा.); સર૦ हिं. लबादा] મેલાં ફાટેલાં લૂગડાંનો જથો (૨) ભાંગ્યાતૂટયા સરસામાનનો જથો (૩) (બહુ કીમતી નહિ એવો) ઘરવાખરો (તિરસ્કારમાં ને બહુધા બ૦વ૦માં). [**લબાચા ઉઠાવવા**=મુકામ ઉઠાવવો;બીજે ઠેકાણે જવું.]

લબાડ(–ડી) વિ૦ [સં. लप्; સર૦ हिं.,म.] જૂઠું બોલવાની ટેવવાળું. **–ડાઈ,–ડી** સ્ત્રી૦ જૂઠાણું

લબુકબુ, લબુલબુ, લબૂકલબૂક અ૦ [રવ૦] બીકથી લપંલપ થાય તેમ [**–થવું**]

લબૂકિયું ન૦, **લબૂકો** પું૦ [રવ૦] બીકથી લબુલબુ થવું તે. [**લબૂકિયાં લેવાં, લબૂકા લેવા** = ગભરાવું.]

લબોચું ન૦ [લબ (હોઠ) + ડાચું કે બોચું] મોં; ડાચું (તુચ્છકારદર્શક). [**–તોડી નાખવું, ભાગી નાખવું** (ધમકી બતાવતાં)= મોં પર સખત મારવું.] **–ચો** પું૦ તમાચો [**–ઠોકવો, –મારવો, –લગાવવો**]

લબોતરું વિ૦ જુઓ લબતરું

લબ્ધ વિ૦ [સં.] મળેલું. ૦**પ્રતિષ્ઠ** [સં.; સર૦ हिं., म.] જેની પ્રતિષ્ઠા જામેલી છે તેવું; પ્રતિષ્ઠિત. **–બ્ધા** સ્ત્રી૦ જુઓ વિપ્રલબ્ધા (૨) દુગ્ધા; પીડા; બૈરીછોકરાંની જંજાળ. **–બ્ધિ** સ્ત્રી૦ પ્રાપ્તિ; સિદ્ધિ (૨) 'રિઝલ્ટ' (ગ.)

લબ્બેક અ૦ [अ. लब्बैक] 'સેવામાં હાજર છું', 'જી સાહેબ' એવા અર્થનો ઉદ્ગાર

લભ્ય વિ૦ [સં.] મળી શકે એવું

લમણું ન૦, **–ણો** પું૦ [સર૦ म. लवणा, –णॅ; हिं. नौना] ગાલની ઉપરનો કાન આગળનો માથાનો ભાગ. [**લમણા ઝીકવા, લેવા** = લમણાઝીક કરવી. **લમણા શેકાઈ જવા** = બહુ તાપથી માથું – લમણા તપી જવા. **લમણું ફૂટી જવું** = લમણાનો ભાગ તૂટી જવો (૨) તેવી વેદના થવી. **લમણે હાથ દેવા, લમણે હાથ દઈને બેસવું** = હતાશ થઈ જવું.] **–ણા(–ણાં)ઝીક** સ્ત્રી૦ જુઓ માથાઝીક. **–ણા(–ણાં)તોડ** વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ માથાફોડ

લય પું૦[સં.] નાશ પ્રલય(૨)લીનતા; એકતાર થઈ જવું તે (૩) વિરામ; વિશ્રામ (સંગીતમાં) (૪) નૃત્ય, ગીત અને વાદ્યની સમતા (સંગીતમાં) (૫) કોઈ સ્વર કાઢવામાં લાગતો સમય (દ્રુત, મધ્ય અને વિલંબિત) (૬) ગાવાનો ઢંગ; સ્વર કાઢવાનો ઢંગ. [**–પામવું** = લીન થઈ જવું (૨) ભળી જવું (૩) નાશ પામવું.] ૦**વાદ્ય** ન૦ લય પ્રકટ કરતું વાદ્ય. જેમ કે, તબલું

લયલા સ્ત્રી૦ [अ.] (સં.) ફારસી સાહિત્યની એક પ્રસિદ્ધ માશૂક. ૦**મજનૂન** ન૦બ૦વ૦ લયલા અને તેનો આશક મજનૂન: ફારસી સાહિત્યમાં આશકમાશૂકની એક પ્રસિદ્ધ જોડી

લયાકત સ્ત્રી૦ [अ. लियाकत] લાયકી; યોગ્યતા

લયાનત સ્ત્રી૦ [જુઓ લાનત] લ્યાનત; શરમ; નામોશી (૨) ધિક્કાર; ફિટકાર; કડુવા

લલક સ્ત્રી૦ [સં. लल्; સર૦ हिं.] લાલસા (૨) લાડ; લાલન. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ લાલસા કરવી (૨) ઝૂલવું; લટકવું (૩) + જુઓ લળકવું. **–કાયમાન** વિ૦ લલકતું

લલકાર પું૦ [રવ૦; સં. लल्+कृ] લલકારવું તે (૨) લલકારેલું ગાન. ૦**વું** સ૦ક્રિ૦ લાંબે સ્વરે ગાવું (૨) બૂમ પાડવી (૩) હાંકવા – જલદી ચલાવવા ઉશ્કેરવું – ઉત્તેજિત કરવું (૪) [दे. लल्लक्क; સર૦ हिं ललकारना] લડાઈનું આહ્વાન કરવું; પડકારવું

લલચાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લાલચ; સર૦ हिं. ललचाना] લાલચમાં ફસાવું (૨) મોહિત થવું (૩) લાલસા કરવી. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

લલના સ્ત્રી૦ [સં.] સુંદર સ્ત્રી

લલંતિકા સ્ત્રી૦ [સં.] નાભિ સુધી પહોંચે

એવી લાંબી માળા-હાર

લલાટ ન૦[સં.]કપાળ. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ વિધાતાએ લલાટે લખેલા નસીબના લેખ. **-ટિકા** સ્ત્રી૦ કપાળનું એક ઘરેણું

લલામ વિ૦ [સં.] સુંદર; રમણીય (૨) ન૦ કપાળનું એક ઘરેણું

લલિત વિ૦ [સં.] મનોહર; સુંદર (૨) પ્રિય; ગમે એવું (૩) નાજુક; કોમળ (૪) પું૦ એક છંદ (૫) એક રાગ. **૦કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ 'ફાઈન આર્ટ'; મન અને કલ્પનાના શ્રમ પર મુખ્ય આધાર રાખનાર કલા-ચિત્રકળા, સંગીત જેવી. **૦તિલકા** પું૦ એક છંદ. **૦સ્વર** પું૦ એક અલંકાર (સંગીત). **-તા, -તાંગી** સ્ત્રી૦ જુવાન સુંદર સ્ત્રી

લલુતા સ્ત્રી૦ [સં. लल्] જુઓ લોલુપતા

લલેડું ન૦ [રવ૦] એક પંખી

લલોપતાં ન૦બ૦વ૦ [સં. लल्; સર૦ दे. लल्लि =ખુશામત; म. ललोपता] સવાસલાં; ખુશામત [-કરવાં]

લલ્લો પું૦ લકાર. **૦પચ્ચો** સ્ત્રી૦ [दे. लल्लि; सं. लल्; સર૦ म. लल्लुपत्तु; हिं. लल्लोचप्पो, लल्लोपत्तो] ખુશામત; સવાસલાં (-કરવી)

લવ વિ૦[સં.] થોડું (૨) પું૦ અંશ (૩) નિમેષનો છઠ્ઠો ભાગ (૪) ચાંટ તથા થાપની વચ્ચેનો તબલાનો ભાગ (૫) [સં.] રામનો પુત્ર

લવ સ્ત્રી૦ [સં. लप्, प्रा. लव] લવારો [નરમ

લવચીક વિ૦ [મ.] ભાગે નહિ પણ વળે એવું

લવણ ન૦[સં.] મીઠું. **૦સમુદ્ર** પું૦ (સં.) ખારા પાણીનો — પુરાણોક્ત સાત સમુદ્રમાંનો એક

લવથવ સ્ત્રી૦ [સં. लप् + સં. स्तव्, प्रा. लव + थव ? સર૦ म. लवथवणें = મૃદુ - નરમ થવું] (કા.) મીઠાશ કે વિવેકભરી વાણી

લવરી સ્ત્રી૦ [જુઓ લવવું] લવારો. [-એ ચઢવું=ગમે તેમ વગર વિચાર્યે બોલ્યા કરવું; બકવું; લવારો કર્યા કરવો.]

લવલવ સ્ત્રી૦ [જુઓ લવવું] લવારો; બકબકાટ (૨) અ૦ લવલવ કરે તેમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ લવલવ કરવું. **-વાટ(-ટો)** પું૦ લવારો

લવલી સ્ત્રી૦ [સં.] એક વેલી

લવલેશ વિ૦ [સં.] થોડું (૨) અ૦ જરા પણ; તલમાત્ર (૩) પું૦ બહુ જ થોડો અંશ

લવવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. लव (सं. लप्)] લવારો કરવો. [**લવી જવું**=બેદરકારીમાં રહસ્ય કહી દેવું (૨) ગમે તેમ બોલી નાખવું.]

લવંગ ન૦ [સં.] લવિંગ; એક તેજાનો. **-ગિયું** વિ૦ લવંગ જેવું કે જેવડું (૨) ન૦ કાનનું એક ઘરેણું. [**-મરચું, -ચો ટેટો** =(લવંગ જેવું નાનું, પણ તીખું - જોરદાર.)]

લવં(-વિં)ત્રી સ્ત્રી૦ [જુઓ લવવું] લવરી

લવાજણ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. लवणें = નમવું]વિવેક અને મીઠાશ (વાણીમાં)

લવાજમ ન૦ [अ. लवाज़िम; સર૦ हिं., म. लवाजमा] અમુક મુદતે આપવાની રકમ (જેમ કે, પગારની, વર્તમાનપત્રની). [**-ભરવું**= છાપા માસિક ઇ૦નું લવાજમ આપવું; તેના ઘરાક થવું.] [લુહાણો

લવાણો (વા') પું૦ [સર૦ म. लव्हाणा] જુઓ

લવાદ પું૦ [अ. लिवाज़; સર૦ म.] પંચ (૨) પંચાતિયો. **૦નામું** ન૦ જુઓ પંચાતનામું. **-દી** વિ૦લવાદ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦લવાદનું કામ

લવાર (વા') પું૦ [જુઓ લુહાર; સર૦ म. लव्हार] (ગ્રામ્ય) લુહાર. **-રિયાં** ન૦બ૦વ૦ લુહારનું કામ કરતી જિપ્સી જેવી એક જાત

લવારું ન૦[सं. लव કે 'લવવું' પરથી ? સર૦ हिं लवारा]બકરીનું બચ્ચું (૨) ધાવણું બાળક

લવારો પું૦ [જુઓ લવવું] લવરી; બકવાટ

લવિંગ ન૦ જુઓ લવંગ (૨) એ આકારનો (બંદૂક, સ્ટવ વગેરેનો) નાનો ભાગ. **૦લતા** પું૦ એક છંદ. **-ગિયું** વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ લવંગિયું. **-ગી** સ્ત્રી૦ લવિંગનો છોડ

લવિંત્રી સ્ત્રી૦ [જુઓ લવંત્રી] લવરી

લવૂરો (વૂ') પું૦, **-રિયું** ન૦ [સર૦ प्रा. लूर = કાપવું કે નોર કે લોહી (हिं. लहु) કે म. लव्हा =તરવાર કે દાભ જેવું તૃણ ઉપરથી ?] નખ કે નોરથી ભરેલો ઉઝરડો [**-મારવો, ભરવો**]

લવ્જ(-ઝ) પું૦ [જુઓ લફ્જ] શબ્દ

લવ્વો પું૦ [લવવું પરથી ?] જીભનો લોળો. [**-વળવો**=સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણ થવું.]

લશ્કર ન૦ [फा.] સૈન્ય (૨) [લા.] ટોળું; ધાડિયું. ઉદા૦ આખું લશ્કર લઈને ના જતા. [**-નાં વાજાં**=ઢંગધડા કે ભલીવાર વિનાનું જે કાંઈ તે.] **-રી** વિ૦ લશ્કરનું, -ને લગતું

લસણ ન૦ [सं. लशुन; સર૦ हिं. लसुन; म. लसूण] એક કંદ. **-ણિયું** વિ૦ લસણવાળું (૨) લસણ જેવું (જેમ કે મૂળો) (૩) [લા.] માલ વિનાનું. **-ણિયો** પું૦ લસણની નાની કળી જેટલો તપખીરિયા રંગનો એક મણિ

લસત વિ૦ [सं.] લસતું હોય એવું

લસબસ અ૦[રવ૦](રસમાં)તરબોળ હોય તેમ

લસરક લસરક અ૦ [રવ૦] ઝપાટાબંધ; લસરકાભેર.[**-ચાટવું**=જીભના લસરકા કરીને ચાટવું. **-ચાલવું**=લાંબે પગલે ને જોડાના લસરકા કરતા ઉતાવળે ચાલવું.]

લસરકો પું૦ [રવ૦] ઝપાટાથી ખેંચવું કે ઘસડવું તે; ઘસરકો; ઉઝરડો [**-મારવો**]

લસલસ અ૦ [सं. लस्] લસલસતું હોય એમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ચળકવું; તેજ મારવું (૨) ઘી તેલથી તરબોળ હોવું(૩) આનંદમાં ખેલવું કે નાચવું. **-સાટ** અ૦ ઘસઘસાટ

લસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. लस्] ચળકવું; શોભવું (૨) રમવું; નાચવું (૩) લપસવું

લસંતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] શોભતી; ચળકતી

લસોટવું સ૦ક્રિ૦ લસરકે ઘૂંટવું–વાટવું

લસ્સી સ્ત્રી૦ [सं. लस् ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] દૂધ અને પાણીનું શરબત

લહકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લહેકવું (પ.)

લહર(-રા)વું અ૦ ક્રિ૦ ['લહરી' ઉપરથી] લહરીઓ ઊઠવી

લહરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [सं.] તરંગ; મોજું

લહાણ (લ્) ન૦ [प्रा. लह् (सं. लभ्); સર૦ हिं. लहनी] લાભ; નફો. [**-કાઢવું, નીકળવું**=લાભ-નફો કરવાં; ફાયદો મળવો.] **-ણી** સ્ત્રી૦ [જુઓ લહાવું; સર૦ दे. लाहण=ખાદ્ય વસ્તુની ભેટ] ખુશાલીને પ્રસંગે ભેટની વહેંચણી. **-ણું** ન૦ શુભાશુભ પ્રસંગે નાતીલા વગેરેમાં કરાતી વહેંચણી

લહાવ(-વો) (લ્) પું૦ [प्रा लह्(सं. लभ्)] જુઓ લહાવો

લહાવું સ૦ક્રિ૦[સર૦प्रा. लहाविअ(सं. लम्भित)] લહાણી કરવી(૨)અ૦ક્રિ૦[જુઓ લાય]દાઝવું

લહાવો (લ્) પું૦ [જુઓ લહાવ] આનંદનો ઉપભોગ (૨) ઓરતો; ઓરિયો

લહિયો પું૦ [प्रा लिह (सं. लिख्)] લખવાનું કામ કરનારો માણસ

લહે (લ્હે) સ્ત્રી૦ ['લહેવું' કે 'લહેકવું'] લગની; તાન (૨) લહેજત; આનંદ

લહેકવું (લ્હે) અ૦ક્રિ૦ [सं. लस्; સર૦ हिं. लहकना] લેંકવું; ઝૂલવું (૨) લહેકાથી ચાલવું, બોલવું વગેરે જેવી ક્રિયા કરવી (૩) ફરફરવું

લહેકો (લ્હે) પું૦ [જુઓ લહેકવું] શરીરનો મોહક ચાળો કે મરોડ (૨) [अ. लह्न्ह् = બોલવાનો લહેકો] વર્ણ લંબાવીને કે રાગડો તાણીને બોલવું તે (**-કરવો, કાઢવો**)

લહેજત (લ્હે) સ્ત્રી૦ [જુઓ લજ્જત] મજા (૨) રસ; સ્વાદ. **૦દાર** વિ૦ લહેજતવાળું

લહેજો (લ્હે) પું૦ [अ.] પળ; ક્ષણ

લહેર (લ્હે) સ્ત્રી૦ [सं. लहरि ઉપરથી] તરંગ; મોજું (પાણી, પવન કે વિચારનું) (૨) ઊંઘ કે કેફની અસર (૩) લીલાલહેર (૪) મજા; ચમન. [**-આવવી**=મજા પડવી (૨) મોજાની માફક આવવું (૩) તાણ કે વાઈ આવવી (૪) કેફ કે વિષની અસરથી ઘેન આવવું. **-ઉડાવવી, કરવી, મારવી**=મજા કરવી. **-પડવી**=મજા લાગવી. **-માં હોવું**=ખુશ હોવું. **લહેરે ચડવું**=તરંગમાં ઊડવું (૨) ગમ્મતમાં ઉત્સાહથી ઊભરાવું (૩) સ્વચ્છંદે બોલવું, ચાલવું કે વિહરવું. **રત્નાકર સાગરની લહેરે છે**=બધી શુભ સંપત છે.] **૦વું** અ૦ક્રિ૦ તરંગ ઊઠવા; મોજાંની લહરી ચાલવી. **-રિયું** ન૦ મોજાંની ભાતનો સાલ્લો (૨) સ્ત્રીઓનું કોટનું એક ઘરેણું (૩) ઝોકું. **-રી** વિ૦ આનંદી (૨) તરંગી (૩) ઈશ્કી (૪) ઉડાઉ (૫) સ્ત્રી૦ લહેર; મોજું

લહેવું (લ્હે) સ૦ક્રિ૦[प्रा लह (सं लभ्)]ધ્યાનપૂર્વક સાંભળવું (૨) ગણવું; માનવું; સમજવું; પિછાનવું (૩) ભાળવું (૪) પ્રાપ્ત કરવું; મેળવવું

લળકવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. लल्] ચમકારા મારવા; ચળકવું (૨) ઉમંગથી ડોલતાં ડોલતાં આવવું (૩) લાલસા કરવી

લળવું અ૦ક્રિ૦ [सं. लुल्; लल्; સર૦ म. लळणें] નમવું (૨) [सं. लल्] પ્રેમથી ઉમળકામાં આવવું (૩) જુઓ લળકવું. [**લળી પડવું** = નમી જવું. **લળી લળીને** = નીચા નમી નમીને.]

લંક વિ૦ [सं. लक् = મેળવવું; સર૦ हिं. लाँक] પૈસાદાર (૨) પું૦ ઢગલો (૩) [સર૦ हिं. लंक = કમર; કટિ] પાતળી કમ્મરનો લાંક; મરોડ. [**-લાગવો** = શ્રીમંત થવું (૨) સફળ થવું; પાર પડી જવું.]

લંક, **૦પુરી** સ્ત્રી૦ [જુઓ લંકા; સર૦ हिं.] (સં.) લંકા નગરી

લંકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) રાવણની નગરી (૨) સિલોન. [**-કરવી** = સળગાવી મૂકવું; મોટી આગ લગાડવી. (૨) ટેટાનાં સડસૂડિયાં ભાગીને ગોળાકારે ગોઠવી સળગાવવાં. **-જીતવી** = મોટો વિજય મેળવવો. **-ની લાડી** = ઘણે દૂરની કન્યા. **-બાળવી** = ગુપ્ત વાત બહાર પાડી દેવી. **-લૂંટવી** = ઘણો મોટો ખજાનો હાથ કરવો.] **૦લીલા** સ્ત્રી૦ (લંકાની પેઠે) બાળી મૂકવું તે. **-કેશ** પું૦ [+ ईश] (સં.) રાવણ

લંગડ, -ડું વિ૦ [सं. लंग्; फा. लंग] લૂલું; ખોડું; પાંગળું. **૦ખાં** પું૦ લંગડો માણસ (જરાક મજાકમાં). **-ડાવું** અ૦ક્રિ૦ લંગડું ચાલવું. **-ડી** (**૦ઘોડી**) સ્ત્રી૦ એક રમત

લંગડો પું૦ [સર૦ हिं. लँगडा] એ નામની જાતની કેરી કે આંબો. **-ડા કેરી** સ્ત્રી૦ એ જાતની કેરી

લંગર ન૦ [फा.; दे. णंगर] વહાણ થોભાવી રાખવા જમીનમાં ભરાય તેમ નાખવાનું વાંકા અંકોડાવાળું એક સાધન (૨) સદાવ્રત; લંગરખાનું (૩) સ્ત્રીઓનું પગનું એક ઘરેણું (૪) એક છેડે વજન બાંધેલી દોરી; લંગીસ (૫) [લા.] લાંબી હાર; લંગાર. [**-ઉપાડવું, ઊંચકવું** = વહાણનું લંગર જમીનમાંથી ખેંચી લેવું જેથી વહાણ મુસાફરી કરી શકે. **-નાખવું, ફાંસવું** = નાંગરવું. **-લડાવવાં** = લંગીસ લડાવવું (૨) માંહોમાંહે કજિયો કરાવવો.] **૦ખાનું** ન૦ લંગર(૨) જુઓ. **૦વા** ન૦ એક છેડે વજન બાંધેલી દોરી (૨) અ૦ લંગર જાય તેટલું. **૦વાર** વિ૦ લંગરેલું. [**-કરવું** = હારબંધ ગોઠવવું.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ લંગારવું; લંગર નાખી વહાણ થોભાવવું (૨) એકને બીજું વળગાડી સાંકળ કે હાર કરવી (૩) [લા.] ફંદામાં નાખવું. **-રિયું** ન૦ ઝાંઝર. **-રી** સ્ત્રી૦ નાનું ઝાંઝર

લંગાર સ્ત્રી૦ [જુઓ લંગર] લાંબી હાર; પંક્તિ (૨) સાંકળ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ લંગરવું

લંગાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. लंग्] લંગડાવું

લંગીસ ન૦ પતંગના દિવસોમાં રમાતું લંગર (**-લડાવવું**)

લંગૂર ન૦ [જુઓ લંગૂલ] પૂંછડું. **-ર** (**-રિયો**) પું૦ વાંદરો. **૦વા** પું૦ કેડો; પીછો

લંગૂલ ન૦ [सं.] લાંગૂલ; પૂંછડી

લંગોટ પું૦ [सं. लिंग + पट्ट; प्रा. लिंगवट्टो? સર૦ कानडी लगुटी; हिं., म.] લંગોટી જેવી લાંબી પટીવાળું તથા લંગોટીની પેઠે પહેરાતું શરૂઆતમાં ત્રિકોણ કકડાવાળું એક વસ્ત્ર. [**-પહેરવો** = કચ્છ ભીડવો. **-મારવો** = લંગોટ પહેરવો (૨) સાધુ કે જોગી થવું (૩) પાસે હોય તે ઉડાવી દઈ કંગાલ થવું.] **૦બંધ** વિ૦ લંગોટ પહેરેલું (૨) બ્રહ્મચારી. [**-રહેવું** = બ્રહ્મચર્ય પાળવું.] **-ટિયું** વિ૦ લંગોટી પહેરતું; નાની ઉંમરનું. **-ટિયો** પું૦ બાળપણનો મિત્ર (૨) બાવો. **-ટી** સ્ત્રી૦ માત્ર ઇદ્રી ઢંકાય તેમ કમ્મરે બાંધેલી પટી કે દોરી સાથે ખેંચીને બાંધવાની લૂગડાની પટી. [**-મારવી, વાળવી** = લંગોટીથી અંગ ઢાંકવું (૨) પાસેની માલમતા ઉડાવી દઈ ભિખારી થવું (૩) વેરાગી થવું.] **-ટો** પું૦ મોટો લંગોટ (૨) જુઓ લંગોટિયો. [**-મારવો** = કચ્છ ભીડવો.]

લંઘન ન૦ [सं.] જુઓ ઉલ્લંઘન (૨) લાંઘણ. **-નીય** વિ૦ ઓળંગી કે ઉથાપી શકાય એવું. **-વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ ઉલ્લંઘવું (૨) લાંઘવું

લંઘાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ લંગાવું; લેંઘાવું (૨) ઓસવાઈ જવું. ઉદા૦ શાક લંઘાઈ ગયું

લંઘી સ્ત્રી૦ રાજિયા ગાઈ કુટાવનારી સ્ત્રી (૨) જુઓ વડારણ

લંઘો પું૦ શરણાઈ વગાડવાનો ધંધો કરનાર

લંઘોરુ સ્ત્રી૦ [સર૦ રંભોરુ] + સુંદર જાંઘવાળી -રૂપાળી સ્ત્રી

લંઘ્ય વિ૦ [સં.] જુઓ લંઘનીય

લંચાવું અ૦ક્રિ૦ [સં. लुंच्] ઓસવાવું

લંઠ(-ઢ) વિ૦ [प्रा. लट्ठि (सं. यष्टि)=ડાંગ; લાઠી ઉપરથી; સર૦ म. लंड] + લાંઠ; બદમાશ

લંપ ન૦ જુઓ લાંપડું

લંપટ વિ૦ [સં.] લપટાઈ લટ્ટુ બની ગયેલું (૨) વ્યભિચારી; વિષયી. **૦તા, -ટાઈ** સ્ત્રી૦

લંબ વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] 'પર્પેન્ડિક્યુલર' [ગ.] (૩) વિ૦ લાંબું (૪) પું૦ ઓળંબો (૫) દરિયાનું પાણી માપવાની દોરી. **૦ક** પું૦ લંબ (ગ.) (૨) પરિચ્છેદ; અધ્યાય. **૦કર્ણ** વિ૦ લાંબા કાનવાળું (૨) પું૦ ગધેડો. **૦ગોળ** વિ૦(૨) પું૦ અંડાકાર; 'ઇલિપ્સોઇડ' (ગ.). **૦ચોરસ** વિ૦ (૨) પું૦ 'રેક્ટેન્ગલ' (ગ.). **૦ન** ન૦ લટકવું તે (૨) આલંબન; આશ્રય. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ લંબ લીટી (ગ.) (૨) ઓળંબાની લીટી. **૦વર્તુલ(-ળ)** ન૦ જુઓ લંબવૃત્ત. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ લટકવું; વળગવું. **૦વૃત્ત** ન૦ 'ઇલિપ્સ' (ગ.). **૦સંગમ** પું૦ 'ઑર્થોસેન્ટર' (ગ.). **૦સ્તની** વિ૦ સ્ત્રી૦ લાંબાં સ્તનવાળી. **-બાઈ** સ્ત્રી૦ લાંબાપણું કે તેનું માપ. **-બાણ** ન૦ લાંબાપણું; દૂરતા (૨) લંબાવવું તે. **-બાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'લંબાવું'નું પ્રેરક. **-બાવું** અ૦ક્રિ૦ લાંબું થવું (૨) ઘણો વખત ચાલવું

લંબૂશ(-સ) વિ૦ [લંબ, લાંબું ઉપરથી] સાધારણથી વધારે લાંબું કે ઊંચું (૨) પું૦ તેવું માણસ

લંબોચાઈ સ્ત્રી૦ [લંબ+ઊંચાઈ] સીધી-લંબ પ્રમાણે ઊંચાઈ

લંબોદર વિ૦ [સં.] દુંદાળું (૨) પું૦ (સં.) [ગણપતિ

લાં (') સ્ત્રી૦ + [જુઓ લાય] જવાળા

લા [अ.] નકારદર્શક પૂર્વગ. ઉદા૦ લાઇલાજ

લાઇલાજ વિ૦ [अ.] નિરુપાય; લાચાર. **-જી** સ્ત્રી૦ નિરુપાયપણું; લાચારી

લાઇલાહ ઇલ્લલ્લાહ મુહંમદર્રસૂલુલ્લાહ શ૦પ્ર૦ [अ.] 'અલ્લા સિવાય કોઈ અલ્લા નથી ને મહંમદ એના રસૂલ છે' એ કલમો-ઇસ્લામનો મુખ્ય સિદ્ધાંત

લાઇસન્સ ન૦[इ.] પરવાનો [**-આપવું, લેવું**]

લાઓલાદ (ઑ) વિ૦ [अ.] વાંઝિયું

લાકડ ન૦ [સર૦ म.] જુઓ લક્કડ. **૦કામ** ન૦ લક્કડકામ. **૦કૂકડ** ન૦ લાકડાના ટુકડા વગેરે પરચૂરણ સામાન. **૦શી(-સી)** વિ૦ જુઓ લક્કડશી. **૦શી લાડુ** પું૦ એક મીઠાઈ. **-ડિયું** વિ૦ લાકડાનું, -ના જેવું (૨) ડંડાબાજ; લાકડીથી કામ લેતું (૩) ન૦ જુઓ લક્કડિયું **-ડી** સ્ત્રી૦ સોટી; લાઠી. [**-ઉગામવી** = મારવા માટે લાકડી ઊંચી કરવી. **-એ પાણી સીંચવું** = પોતાને કરવાનું કામ બીજાને સોંપવું (જેથી તે બરાબર થાય નહીં.) **લાકડીઓ ઊડવી** = લાકડીઓ વડે મારામારી થવી. **-કરવી** = આંગળી કરવી; ઉશ્કેરવું (૨) લાકડી વડે મારવું; દુઃખ દેવું. **-ઝાલવી** = મારવા માટે હાથમાં લાકડી લેવી (૨) પ્રહાર કરે તે પહેલાં લાકડી પકડી લેવી (૩) હારવું (૪) વૃદ્ધાવસ્થા આવવી. **લાકડીથી પૂજા કરવી** = લાકડી લઈને મારવું; દુઃખ દેવું. **-બતાવવી** = લાકડી મારવાની બીક બતાવવી. **-મારવી** લાકડી વડે પ્રહાર કરવો. **-રાખવી** = લાકડી પાસે રાખવી (૨) માર મારવાની તૈયારી રાખવી. **-લેવી** = મારવા માટે હાથમાં લાકડી લેવી (૨) ગુસ્સે થવું (૩) ઘડપણ કે અશક્તિને કારણે લાકડીનો ટેકો રાખવો. **એક લાકડીએ હાંકવું** = બધાં પર એકસરખો દોર રાખવો.]

લાકડું ન૦ [सं. लक्कुट; प्रा. लक्कुड; સર૦ म. लांकूड; हिं. लकडी] ઝાડનાં સૂકાં થડ ડાળ વગેરે (૨)[લા.] આડખીલી; નડતર; ગોદ (૩) બળતણ. [**લાકડાની તલવારે લડવું** = પૂરતાં સાધન વિના લડવું (૨) એવી રીતે ખોટો આડંબર કરી વ્યવહાર ચલાવ્યે રાખવો. **લાકડાની તરવારે મહિનો ખાવો** = ખોટો આડંબર કરી ચલાવ્યે રાખવું. **લાકડાં કાપવાં** = લક્ષમાં ન લેવા જેવું કામ કરવું. **લાકડાં જોવાં** = ઘર કે કુળ જોવું. **લાકડાં પહોંચવાં** = ચિતા માટે લાકડાં સ્મશાનમાં જવાં (એટલા

વૃદ્ધ કે મરવાની તૈયારીમાં હોવું) (૨) 'મરી જા' (એમ કહેવાને બદલે તારાં લાકડાં પહોંચે એમ કહેવાય છે.) **લાકડાંમાંય પૈસા મળવાના નથી** = મરશે તોય મળવાના નથી. **લાકડાં લડાવવાં** = સાચાંજૂઠાં કરી ટંટો કરાવવો. **લાકડાં સંકોરવાં** = ખોટી ઉશ્કેરણી કરવી; શાંત પડેલી લડાઈને પાછી જગાવવી. **લાકડું ઘાલવું, ઘાલી દેવું, ઘુસાડવું, ઘુસાડી દેવું** = લાગો, કર કે હંમેશા નડે એવો રિવાજ ઘુસાડી દેવો (૨) સ્વાર્થની વાત વચ્ચમાં અડાવી દેવી (૩) આડખીલી ઊભી કરવી (૪) (–કેડમાં) કેડ અક્કડ થઈ જવી. **–પેસવું, પેસી જવું** = જુઓ લાકડું ઘાલવું ૧, ૩. **લાકડે માંકડું વળગાડવું** = યોગ્યતા જોયા વિના સંબંધ જોડી દેવો (૨) બે જણ વચ્ચે તકરાર થાય એવું કરવું.]

લાક્ષણિક વિ૦ [સં.] લક્ષણા સંબંધી; લક્ષણાથી સૂચિત થતું (૨) લક્ષણ સંબંધી (૩) ખાસ લક્ષણ સૂચવનારું; આખા વર્ગનું સૂચક. **૦તા** સ્ત્રી૦

લાક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] લાખ. **૦(–ખા)ગૃહ** ન૦ લાખનું બનાવેલું ઘર. **૦રસ** પું૦ લાખનો રસ; અળતો

લાખ પું૦ [સં. लक्ष] સો હજાર (૨) સ્ત્રી૦ [સં. लाक्षा] ખાખરો પીપળો બોરડી વગેરે પર થતા કીડાઓએ બનાવેલો એક પદાર્થ. [**–ટકાનું** = ભારે કીમતી કે અગત્યનું. **–નો પાલનહાર** = મોટો અમીર કે આશ્રયદાતા. **–રૂપિયાનું** = લાખ ટકાનું (૨) ઘણુંજ પ્રમાણિક અને ભલું (માણસ). **–વાતની એક વાત** = ટૂંકમાં, સારાંશ કે. **–સેં વાનાં કરવાં** = બહુ બહુ રીતે ઠોક દેવા; શરબિંદું કરી ઘણી રીતે સમજાવવું. **લાખે લેખાં લેવાવાં** = લાખોની લેવડદેવડ કરવી (૨) મોટી મોટી વાત થવી (કટાક્ષમાં).] **૦લાખેણું** વિ૦ ખૂબ લાખેણું. **૦પસાય** પું૦ (૨) સ્ત્રી૦ [પ્રા. (સં. प्रसाद)] એક ગામ, એક હાથી ને લાખ રૂપિયા કે બીજી કોઈ લાખ વસ્તુઓનો રાજાએ આપેલો સરપાવ (૨) [લા.] મોટામાં મોટો સરપાવ. **૦પંચોતરી** વિ૦ [પંચોતેર અથવ: પંચ + ઉત્તર] વધારીને વાત કહેનાર; લબાડી (૨) સ્ત્રી૦ હિંગ (૩) ખોટો ડોળ

લાખવું સ૦ક્રિ૦ ['લાખ' ઉપરથી] લાખવાળું કરવું; લાખ ચડાવવી

લાખાગૃહ ન૦ જુઓ લાક્ષાગૃહ

લાખિયું વિ૦ ['લાખ' ઉપરથી] લાખનું બનાવેલું કે લાખેલું (૨) ન૦ લાખનું કંકણ

લાખી વિ૦ ['લાખ' ઉપરથી] લાખ જેવા રંગવાળું (૨) લાખનું બનાવેલું (૩) ધનવાન; ઉદાર (૪) અસંખ્ય

લાખું ન૦ [સં. लक्ष्मन्; સર૦ म. लाखा] શરીર ઉપરનું જન્મથી પડેલું ચાઠું

લાખેણું વિ૦ [प्रा. लक्खणिय (सं. लाक्षण्य) લક્ષણવંતું] પ્રતિષ્ઠિત; આબરૂદાર; સુલક્ષણું (૨) ['લાખ' ઉપરથી] લાખ રૂપિયાનું; કીમતી

લાખો પું૦ [જુઓ લાખેણું] (પ.) સુલક્ષણવંતો લાખેણો માણસ. [**–ફુલાણી** = પોતાની શક્તિ વિષે મોટી ડંફાસ મારનારો માણસ. **–વણજારો** = લાખ પોઠ રાખનારો – મોટી વણજારનો ધણી.]

લાખોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ લાખવું. **લાખોટું** વિ૦ લાખેલું

લાગ પું૦ [સં. लग्न; સર૦ हिं., म.] તાકડો; દાવ; પ્રસંગ (૨) આધાર; ટેકણ (૩) યુક્તિ (૪) વચાળ. [**–આવવો, ખોવો, ગુમાવવો, જવો.**] [**–ખાવો** = તક મળવી (૨) બરાબર કબજામાં આવવું. **–તાકવો** = દાવ સાધવો. (અમુક) **લાગનું હોવું** = અમુકને યોગ્ય હોવું; અમુક દાવનું હોવું.]

લાગટ અ૦ [સં. लग्] સતત; ચાલુ; લગાતાર

લાગડું ન૦ [સં. लग्] ગાઢો સંબંધ (૨) પરાયાં સ્ત્રીપુરુષનો સંબંધ

લાગણી સ્ત્રી૦ ['લાગવું' ઉપરથી] મનની વૃત્તિ કે ભાવ (૨) દયા; સમભાવ. **૦પ્રધાન** વિ૦ વિચાર કે તર્ક નહિ પણ લાગણી જેમાં મુખ્ય હોય તેવું; ભાવપ્રધાન

લાગત સ્ત્રી૦ ['લાગવું' પરથી; સર૦ हिं., म.] થયેલું ખર્ચ; મૂળ કિંમત (૨) દાણ; જકાત

લાગતું વળગતું વિ૦ [લાગવું + વળગવું] કુટુંબી

કે કોઈ બીજી રીતે સંબંધી

લાગભાગ પું૦ [લાગવું + ભાગ] સંબંધી તરીકેનો હિસ્સો [લાગટ

લાગલાગટ અ૦ [જુઓ લાગટ] સતત; ચાલુ;

લાગલું અ૦ [સં. लग्] તરત જ

લાગવગ સ્ત્રી૦ લાગ અને વગ; વગવસીલો

લાગવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लग्; સર૦ હિં. लगना; म. लागणें] સંબંધ કે સ્પર્શ થવો (૨) સંબંધ કે સગાઈ હોવી (૩) લાગણી કે અસર થવી (૪) જણાવું; સમજાવું; અનુભવ થવો (૫) દેખાવું; ભાસવું (૬) ઇચ્છા–હાજત થવી (ભૂખ–તરસ) (૭) મંડવું; વળગવું; બાઝવું; મચ્યા રહેવું (૮) લાગુ થવું; શરૂ કરી દેવું. ઉદા૦ નોકરીએ–ધંધે–કામે લાગ્યો છે (૯) લાગુ પડવું; બેસતું આવવું; અનુકૂળ નીવડવું (કૂંચી, કાયદાની કલમ, દવા) (૧૦) લાગુ પડીને નડવું. ઉદા૦ ઉજાગરો લાગવો; પાણી લાગવું (૧૧) અથડાવું; ઝપટાવું; વાગવું (૧૨) મીંચાવું. ઉદા૦ હમણાં જ આંખ લાગી છે (૧૩) કિંમત પડવી; ખર્ચ થવું (૧૪) શરૂ કરીને જારી રહેવું. ઉદા૦ રડવા લાગ્યું (૧૫) સ્ત્રી કે પુરુષનો ખરાબ સંબંધ બાંધવો (૧૬) બીજા ક્રિયાપદ સાથે આવતાં તે ક્રિયા કરવામાં હાથ કે મદદ દેવાં અથવા તેમાં મંડવું એવો અર્થ બતાવે. ઉદા૦ કરવા લાગ; નાખવા લાગ (૧૭) અ૦ક્રિ૦ સળગવું. [**કાને લાગવું** = કાનમાં ગુસપુસ કરવું. **કામે લાગવું** = નોકરીધંધે ચડી જવું (૨) ઉપયોગમાં આવવું. **પૂઠે લાગવું** = –ની પાછળ પડવું (હેરાન કરવા) (૨) ને વળગવું. **હાથ લાગવું** = જડવું. **લાગ્યું ફોડી લેવું, ભોગવવું** = માથે પડેલું ભોગવવું. **લાગ્યો-ભાગ્યો દિવાળી** = નફો થાઓ કે નુકસાન, કામ તો કરવું જ.]

લાગુ વિ૦ [જુઓ લાગવું] સંબંધ હોય તેવું; વળગેલું; લાગેલું (૨) બંધબેસતું; અનુકૂલ આવતું (૩) અ૦ ચાલુ; જારી. [**–કરવું** = બંધબેસતું કરવું (૨) જોડવું. **–થવું, પડવું** = પાછળ પાછળ જવું (૨) બંધબેસતું આવવું (૩) આડો સંબંધ બાંધવો (સ્ત્રી–પુરુષ) (૪) [રોગ] વળગવો; ચોંટવો (૫) [દવાની] અસર થવી. **–રહેવું** = વળગ્યા રહેવું (૨) પાછળ પાછળ જવું. **–રાખવું** = પાછળ પાછળ જતું–વળગેલું રાખવું. **–હોવું** = વળગેલું હોવું; પાછળ પાછળ જતું હોવું (૨) આડો સંબંધ ધરાવવો (સ્ત્રી–પુરુષે).]

લાગો પું૦ [दे. लाग; સર૦ હિં. लगान] દાપું; હકસાઈ (૨) કર; વેરો (૩) ['લાગવું' ઉપરથી સર૦ म. लगा, लग्गा] સંબંધ; સગપણ (૪) પીછો; કેડો. [**–ઘાલવો, નાખવો** = વેરો દાખલ કરવો; હકસાઈ લેવાનો રિવાજ દાખલ કરવો.]

લાઘવ ન૦ [સં.] લઘુતા (૨) ચપળતા; કુશળતા (૩) નાનમ (૪) ક્ષુલ્લકપણું (૫) તર્કનો એક ગુણ–થોડાથી ઘણાનો ખુલાસો થવો તે (તેથી ઊલટો ગૌરવદોષ છે) [ન્યા.]

લાચાર વિ૦ [फा.] નિરુપાય; વિવશ (૨) ગરીબ; દીન. **–રી** સ્ત્રી૦ લાચારપણું; વિવશતા

લાછ સ્ત્રી૦ + [જુઓ લક્ષ્મી] લચ્છ. **૦વર** પું૦ પૈસાદાર પતિ (૨) [સં.] શ્રીકૃષ્ણ. **–છાકુંવર** પું૦ ધનવાનનો પુત્ર (૨) લાછવર

લાછાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ લાંછન] પગને તળિયે તેમ જ હથેળીમાં લીમડાનાં પાનથી છાશ છાંટી, તાવેથાથી ઝડપથી વારંવાર ડામવું તે. [**–લેવડાવવાં** = ડામ વડે ચિકિત્સા કરાવવી (૨) [લા.] ત્રાસ આપવો (૩) ગરમ રેતી ઉપર ચલાવવું. **–લેવાવાં** = ચાલતાં પગ શેકાઈ જવા. **–લેવાં** = ડામ વડે ચિકિત્સા કરવી કે કરાવવી (૨) ત્રાસ આપવો.]

લાછો પું૦ [જુઓ લચ્છો] હીરની મોટી આંટી

લાજ સ્ત્રી૦ [જુઓ લજ્જા] શરમ (૨) મર્યાદા; મલાજો (૩) આબરૂ; પત. [**–આવવી** = શરમાવું. **–કાઢવી** = ઘૂંઘટો તાણવો; સ્ત્રીએ અદબ દાખલ મોં ઢાંકવું. **–મૂકવી** = લાજનો રિવાજ તજવો (૨) નફ્ફટ થવું. **–રાખવી** = આબરૂ જાળવવી (મદદ કરીને).] **૦લજામણી** સ્ત્રી૦ શરમ; સંકોચ (૨) લજામણી. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ શરમાવું

લાજમ વિ૦ જુઓ લાજિમ

લાજવું અ૦ક્રિ૦[सं. लस्ज्, प्रा. लज्ज] શરમાવું

લાજા સ્ત્રી૦[सं.] ડાંગરની ધાણી. **૦હોમ** પું૦ લગ્નના વિધિ દરમ્યાન વરકન્યા વેદીમાં ડાંગર હોમે છે તે

લાજાળી સ્ત્રી૦ [सं. लज्जालु] જુઓ લજામણી. **-ળું** વિ૦ શરમાળ

લાજિમ વિ૦ [अ.] લાજમ; ઘટિત; છાજે એવું

લાજુ લાડી વિ૦ [प्रा. लज्जु + લાડી] શરમાળ (૨) સ્ત્રી૦ શરમાળ છોકરી

લાટ પું૦ [सं.] (સં.) ભરૂચ આસપાસના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ

લાટ પું૦ [સર૦મ.] લાટો; મોજો; તરંગ (૨) (ટ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. लट्ठि (सं. यष्टि); સર૦ हिं., म.] ઘાણીનું ઊભું લાકડું (૩) ધરી (જેમ કે, ગાડાની, રેંટિયા કે ચરખાની)

લાટ પું૦ [સર૦ हिं., म.; इं. लॉट] જથો (૨) [इं. लॉर्ड] મોટો સાહેબ – સત્તાધીશ. **૦બંધ** અ૦ જથાબંધ. **૦સાહેબ** પું૦ મોટો સાહેબ; 'લૉર્ડ'

લાટાનુપ્રાસ પું૦ [सं.] ભિન્ન અન્વયવાળા સમાન અર્થના સમાન શબ્દોની આવૃત્તિ; એક શબ્દાલંકાર (કા. શા.)

લાટી સ્ત્રી૦ [प्रा. लट्ठि (सं. यष्टि) ઉપરથી કે લાટ=જથો પરથી ? સર૦ म.] લાકડાંનું પીઠું

લાટો પું૦ [જુઓ લાટ = મોજો] મોજો; તરંગ (૨) [प्रा.लट्ठि(सं.यष्टि)] સાબુ કે કોઈ ધાતુનો લાંબો ટુકડો. [**લાટા કાઢવા** = ફાયદો મેળવવો.]

લાઠી સ્ત્રી૦ [प्रा. लट्ठि (सं. यष्टि)] જાડી લાકડી; ડાંગ. [**-ચલાવવી** = લાઠી વીંઝી મારવા માંડવું.] **૦બાજ** વિ૦ લાઠી ચલાવવામાં કુશળ. **૦બાજી** સ્ત્રી૦. **૦રાજ્ય** ન૦ લાઠીના જોરથી રાજ્ય કરવું તે

લાડ ન૦ [दे. लड्डिय; સર૦ हिं., म.] હસાવી ખેલાવી રાજી રાખવું તે (૨) તેવું વર્તન કે ચેષ્ટા. (**-કરવાં, લડાવવાં.**)[**-પહોંચવાં** = લાડ બહુ થયાં – હવે બસ કરો (એ અર્થમાં). **-પહોંચાડવાં, ભુલાવી દેવાં** = ખબર લઈ નાખવી; ખૂબ ધમકાવવું કે મારવું.] **૦કણું** વિ૦ લાડકું. **૦કવાયું** વિ૦ જુઓ લાડવાયું. **૦કાલાડુ** પું૦બ૦વ૦ જનોઈ કે લગ્ન વખતે સગાં તરફથી જે મીઠાઈ કે નાણું ભેટ આપવામાં આવે છે તે. **૦કું** વિ૦ [સર૦ म. लाडका] જુઓ લાડવાયું. **૦ઘેલું** વિ૦ ઘણા લાડથી વહી ગયેલું. **૦ણું(-લું)** વિ૦ જુઓ લાડવાયું. **૦લાડુ** પું૦બ૦વ૦ જુઓ લાડકાલાડુ. **૦લું** વિ૦[સર૦ हिं., म. लाडला] લાડણું; લાડકવાયું. **૦વણ** સ્ત્રી૦ માનીતી સ્ત્રી. **૦વાયું** વિ૦ લાડમાં ઊછરેલું; વહાલું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ લાડ કરવાં (૨) લાડમાં રિસાવું

લાડવો પું૦ જુઓ લાડુ. [**-ખાવાનું કામ નથી** = સહેલું ને સુતરું કામ નથી. **-ખાવો, જમવો** = ફાયદો કાઢવો – મેળવવો. **-દાટચો હોવો** = ફાયદો મળે તેમ હોવું.]

લાડસઘેલું વિ૦ જુઓ લાડઘેલું

લાડાલાડ સ્ત્રી૦ ['લાડ' ઉપરથી?]લાડમાં રિસાવું તે

લાડિયું વિ૦ ['લાડ' ઉપરથી] લાડવાયું (૨) ન૦ લાડવાયું છોકરું

લાડી સ્ત્રી૦ ['લાડ' કે दे. लडह = રમ્ય ઉપરથી] કોમળ કન્યા (૨) નવી પરણેલી વહુ

લાડીલું વિ૦ (૨) જુઓ લાડિયું

લાડુ પું૦ [सं. लड्डु; સર૦ हिं., म. लाडू] મોદક; એક મીઠી વાની (૨) પિંડો; ગોળો. [**-ખાવાનું કામ** = સહેલું સટ કામ. **-ભટ્ટ** = લાડુપ્રિય કે આહારપ્રિય નાલાયક કે જાડો બ્રાહ્મણ. **-રજા માગે છે** = લાડુ પીરસવાનું હવે બંધ થાય છે.]

લાડો પું૦ [જુઓ લાડી] વર (૨) લાડવાયો છોકરો

લાણી સ્ત્રી૦ [જુઓ લણણી; સર૦ म.] કાપણી ('લહાણી' અર્થમાં આ જોડણી નહિ)

લાત સ્ત્રી૦ [दे. लत्ता] પગથી મારવું તે – કરેલો આઘાત; પાટુ. [**-ખાવી, વાગવી** = લાતનો પ્રહાર સહન કરવો (૨) નુકસાન થવું. **-મારવી, લગાવવી** = લાત વડે પ્રહાર કરવો (૨) નુકસાન કરવું.] **-તંલાતા** સ્ત્રી૦ સામસામી લાત મારવી તે. **-તાટવું** સ૦ક્રિ૦ લાતે લાતે મારવું

લાતરવું અ૦ક્રિ૦ નિચોવાવું (ઈડર, પાલનપુર તરફ)

લાતી સ્ત્રી૦ [સર૦ લાટી] બંદર ઉપરની વખાર; કોઠી

લાદ (દ,) સ્ત્રી૦ [दे. लद्दी; સર૦ हिं., म. लीद] ઘોડા ગધેડાનું છાણ

લાદવું સ૦ક્રિ૦ [दे. लद्द; સર૦ हिं. लादना] (ઊંટ, ગધેડા વગેરેની પીઠ પર) સામાન ભરવો; ખડકવું. [**શું લાદવું પલાણવું છે?** = શી વાર છે?]

લાદી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] પથ્થરની પાતળી અને નાની તખતી (૨) ફરસબંધી [**-જડાવવી, -નાખવી, -બેસાડવી**]

લાદે(-દો)ડો પું૦ ['લાદવું' ઉપરથી] ધોબીના પોઠિયા પર લાદેલો ગાંસડો (૨) મોટો ભાર

લાધવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. लध्ध (सं. लब्ध); સર૦ म. लाधणें; हिं. लाधना] પ્રાપ્ત થવું, મળવું (૨) અ૦ક્રિ૦ જમીન સાથે વહાણનું ચોંટી જવું

લાનત સ્ત્રી૦ [अ.] લયાનત; લ્યાનત; શરમ

લાપ(-પો)ટ સ્ત્રી૦ [રવ૦] તમાચો [**-ખાવી, ચોડવી, મારવી, લગાવવી**]. **૦ઝાપ(-પો)ટ** સ્ત્રી૦ જુઓ ધોલધાપટ [**-કરવી**]. **-ટિયું** ન૦ લાપોટિયું; ગાલ સૂજી આવી થતું ગૂમડું. **-ટિયો** પું૦ લાપોટિયો; બુસટિયો

લાપન ન૦ [सं.] અન્વય પાડી અર્થ કહેવો તે

લાપરવા વિ૦ [फा.] બેપરવા. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ બેપરવાઈ

લાપશી(-સી) સ્ત્રી૦ [दे. लप्पसिया] ઘઉંની એક મીઠી વાની

લાપી(-બી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. लांबी] સફેદો અને બેલતેલની બનાવેલી લુગદી; લાંપી

લાપોટ, ૦ઝાપોટ, -ટિયું, -ટિયો જુઓ 'લાપટ'માં

લાફો પું૦ [फा. लाफ] તમાચો (૨) [सं. लंफ = કૂદકો ઉપરથી?] ઉડાઉ માણસ (૩) [સર૦ લપ્પો] બારીબારણાં બંધ કરવાનો લાકડાનો આડો કકડો; ભૂંગળ (૪) નોંધ ૪ જુઓ. **-ફાલાફ(-ફી)** સ્ત્રી૦, **-ફાવેડા** પું૦ બ૦ વ૦ ઉડાઉપણું

લાબડી સ્ત્રી૦ [જુઓ લાવરી] એક પંખી

લાબરું વિ૦ [સર૦ લબતરું] સુકોમળ; નાજુક

લાબી સ્ત્રી૦ જુઓ લાપી; લાંબી

લાબું ન૦ [સર૦ લાબરું] કુંવારનું પાન

લાભ પું૦ [सं.] ફાયદો. [**-ખાટવો** = લાભ કરવો; ફાયદો લેવો. **લાભ તે સવાયાં** = 'સવાયો નફો થજો' એવા ભાવની વેપારીઓની શુભેચ્છાદર્શક ઉક્તિ.] **૦કર(-ર્તા), ૦કારક, ૦કારી** વિ૦ લાભ કરે તેવું. **૦દાયી, ૦પ્રદ** વિ૦ લાભ આપનારું. **૦પાંચમ** સ્ત્રી૦ કાર્તક સુદ ૫. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ મળવું; પ્રાપ્ત થવું; ખાટવું. **-ભાલાભ** પું૦ [+अलाभ] નફો અને નુકસાન. **-ભોજી** પું૦ તોલતાં તોલાટ 'એક'ને બદલે બોલે છે. **-ભોજીલાભ** પું૦ તોલતાં પ્રથમ ધારણ વખતે બોલાતો શબ્દ (૨) ઉડાઉપણું. [**-ન કરવા** = પહેલી ધારણની જેમ બધી ધારણો મોટે મને ભરી ઉડાવી ન દેવું.]

લામણદીવો પું૦ [લામણ (सं. अवलंबमान) + દીવો; સર૦ म. लामणदिवा] જુઓ રામણદીવો

લામા પું૦ [इं.; टिबेटी ब्लाम)] તિબેટનો વડો બૌદ્ધ આચાર્ય

લાય(-હ) (લા'હ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. अलाय (सं. अलात) के सं. दाह? સર૦ हिं. लाय; म. लाही, लाह्य] આગ (૨) બળતરા (૩) [?] એક જાતનું રેશમી કપડું. [**-થવી, લાગવી** = આગ સળગવી. **પેટમાં લાય લાગવી** = સખત ભૂખ લાગવી (૨) બળતરા થવી.]

લાયક વિ૦ [अ. लाइक] યોગ્ય; ઉચિત (૨) લાયકાતવાળું; પાત્ર (૩) બંધબેસતું; છાજતું; અનુકૂળ. **-કાત, -કી** સ્ત્રી૦ યોગ્યતા; પાત્રતા

લાયરી (લા') સ્ત્રી૦ [सं. लप्] બહુ બોલવું તે (૨) પતરાજી; શેખી; ડંફાસ. **૦ખોર** વિ૦ લાયરી કરનારું

લાયલેપા (લા') સ્ત્રી૦ [લાય + વલેપાત?] મુશ્કેલી; ત્રાસ [**-થવી**]

લાર (લા') સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. (सं. लहरी ?)] લાંબી હાર. [**-લાગવી** = લાંબી હાર થવી.] **-રોલાર** અ૦ હારબંધ

લારણી સ્ત્રી૦ ['લાર' ઉપરથી?] (સુ.) રોજ લેવાના દૂધની બાંધણી - ઠરાવ

લારી (લા') સ્ત્રી૦ [इं. लॉरी] રેલના પાટા પર ઠેલીને ચલાવવાની ગાડી (૨) માલ વહી જવાની ગાડી (હાથની કે મોટર)

લારું (લા') ન૦ [જુઓ લાર] ઝાંખરું; લફરું (૨) ધાડું; ટોળું (૩) [લા.] આડો સંબંધ

લાલ વિ૦ [फा. लाल ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] રાતા રંગનું (૨) પું૦ [सं. लल् ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] છેલ; રંગીલો; બાંકો (૩) છોકરો; પુત્ર (૪) + લાલસા (૫) સ્ત્રી૦ [फा.] માણેક (૬) ન૦ [हिं.] એક પક્ષી [-ઘોડીએ ચડવું = દારૂ કે અફીણના કેફમાં હોવું. -થઈ જવું = ક્રોધથી તપી જવું. -મોઢાં કરવાં = પાન ખાવું (૨) યશ મળવો. -સાહેબ = ઈશ્કી માણસ; છેલ.] ૦કસ્તૂરી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી. ૦ઘૂમ [सं. घूर्ण], ૦ચટક, ૦ચબક, ૦ચોળ [सं. चोल] વિ૦ ખૂબ લાલ. ૦જી પું૦ (સં.) કૃષ્ણના બાળસ્વરૂપની મૂર્તિ (૨) ગોસાંઈજીનો પુત્ર. ૦પાણી સ્ત્રી૦ [લા.] દારૂ. ૦બમ વિ૦ લાલચોળ. ૦બાઈ સ્ત્રી૦ આગ; લાય. [-ની ચોકી ફરવી = ચોમેર લાય લાગવી. -મેલવી, લગાડવી = આગ સળગાવવી.] ૦મતિયા ન૦ એક પંખી. ૦મલાલ વિ૦ ખૂબ લાલ (૨) [લા.] ફાંકડું; મનોરંજક. ૦શિર ન૦ એક પંખી

લાલચ સ્ત્રી૦ [सं. लष्; लालसा; સર૦ हिं., म.] લલચાવું તે; લાલસા; લોભ (૨) લલચાવે તે; લાલચમાં નાખે તેવી વસ્તુ; લાંચ. -ચુ વિ૦ [સર૦ हिं., म. लालची] લાલચવાળું; લોભી

લાલન ન૦ [सं.] લાડ લડાવવાં તે. ૦પાલન ન૦, -પાલ સ્ત્રી૦ લાડમાં ઊછરવું તે

લાલપાણી, લાલબાઈ, લાલમતિયા, લાલમલાલ, લાલશિર જુઓ 'લાલ'માં

લાલસા સ્ત્રી૦ [सं.] ઉત્કટ ઇચ્છા; તૃષ્ણા. -સી વિ૦ લાલચુ

લાલા ન૦ [फा. लालह्] એક ફૂલ; ગુલાલા

લાલા પું૦ [सं. लल्; સર૦ हिं.] લહેરી; છેલ; ફક્કડ (૨) ઉત્તરમાં અમુક જાતિના લોકના નામ પૂર્વે આદરનો શબ્દ. જેમ કે, લાલા લજપતરાય (૩) બાપને માટે સંબોધન શબ્દ (કોઈ ઠેકાણે). ૦ઈ સ્ત્રી૦ છેલાઈ; રંગીલાપણું. ૦જી પું૦ છેલ; ફક્કડ. [-કરવું = માર મારવો (૨) રડાવવું.] ૦તાણ સ્ત્રી૦ (હે લાલા! તું તાણીને ઉપર લે તો બચાય! એવા વાર્તા પ્રસંગ ઉપરથી) નાલેશીભરી મુશ્કેલ સ્થિતિ. [-થવી = એવી સ્થિતિમાં મુકાવું.]

લાલા સ્ત્રી૦ [सं.] લાળ. ૦મેહ પું૦ એક પ્રકારનો પ્રમેહ. ૦યિત વિ૦ સ્વાદથી મોંમાં પાણીવાળું (૨) આતુર; ઉત્કટ

લાલાશ સ્ત્રી૦ [લાલ=રાતું ઉપરથી] લાલી; રતાશ

લાલિત્ય ન૦ [सं.] લલિતપણું

લાલિમા સ્ત્રી૦ [લાલ=રાતું ઉપરથી] લાલાશ

લાલિયો પું૦ [જુઓ લાલો] બબરચી-ઢેડ [સુ.] (૨) લાલ કૂતરો કે બળદ. -યા ઇંગ્લિશ (સુ.) ન૦ બબરચીનું ભાંગ્યુંતૂટ્યું અંગ્રેજી. -યા પડાપડ સ્ત્રી૦ (સુ.) ફડફડ બોલવું તે

લાલી સ્ત્રી૦ [લાલ = રાતું ઉપરથી] રતાશ (૨) [सं. लोला = જીભ] ઘંટની જીભ-લોલક

લાલો પું૦ [લાલ = છેલ ઉપરથી] લાલ; ફાંકડો (૨) પઠાણ

લાવણી સ્ત્રી૦ [सं. लापन ઉપરથી; સર૦ म.; हिं. लावनी] એક રાગ કે ઢાળ; લલકારાય એવી કવિતા (૨) સંગીતનો એક તાલ

લાવણીપત્રક ન૦ [म.] સરકારી લેણાનું આસામીવાર પત્રક

લાવણ્ય ન૦ [सं.] સૌંદર્ય. ૦મય વિ૦, ૦મયી વિ૦ સ્ત્રી૦ સુંદર

લાવરી સ્ત્રી૦ [प्रा., सं.] એક પંખી

લાવરું (લા') ન૦ [प्रा. लाविर (सं. लवितृ) કાપનાર ઉપરથી; સર૦ म. लावा = માંસનો ટુકડો] કૂતરાનું કરડવું તે (૨) કૂતરાનું ભસવું તે. [-નાખવું, ભરવું = ડાકું મારવું; કૂતરાએ કરડવું (૨) ગુસ્સામાં બોલવું-તડવું.]

લાવલદ વિ૦ [अ.] નિર્વંશ

લાવલશ્કર ન૦ [સર૦ म.] સરંજામ સાથેનું મોટું લશ્કર. [-લઈને, સાથે = (લા.) બધા પરિવાર તથા સરંજામ સાથે.]

લાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. ला; अप० लाविय = લાવેલું; સર૦ हिं. लावना; लाना] લઈ આવવું; આણવું. [લાવી નાખવું = (સામટું) આણી દેવું. લાવી મૂકવું, રાખવું = પહેલેથી લાવી રાખવું.]

લાવા પું૦ [इं.] જ્વાળામુખીમાંથી નીકળતો [ગરમ રસ

લાવું (લા') ન૦ [सं. ला] કૂતરાનું ડાકું; લવારું

લાશ(-સ) વિ૦ [तुर्की] બરબાદ; પાયમાલ (૨) સ્ત્રી૦ [फा.] મડદું. [-જવું = પાયમાલ થવું.]

લાસર સ્ત્રી૦ [सं. लासक] ઢીલ; રસળાજી. -રિયું વિ૦ રસળાજીવાળું; કહે પણ કરે નહીં એવું. -રિયાપણું ન૦, -રિયાવેડા પું૦ બ૦ વ૦ રસળાજી

લાસાની વિ૦ [अ.] અજોડ; અદ્વિતીય

લાસું વિ૦ [प्रा. लूह (सं. रुक्ष)] લૂખું; ઘી કે ચીકટ વિનાનું (૨) ન૦ કઠોળ સિવાયનું અનાજ

લાસ્ય ન૦ [सं.] સંગીત સાથેનું નૃત્ય

લાહ (હ,) સ્ત્રી૦ જુઓ લાય [લોટની ખેળ

લાહી સ્ત્રી૦ [सं. लिह् ઉપરથી? लेह्य?] ઘઉંના

લાળ સ્ત્રી૦ [सं. लाला; સર૦ म.; हिं. लार] મોઢાનો ચીકણો પ્રવાહી [-પડવી]. -ળિયું વિ૦ઘણી લાળ પડતી હોય તેવું (છોકરું) (૨) લાળથી બદન પલળે નહિ તે માટે બાળકને ગળે બંધાતું કપડું (૩) કણ ભરાતું કણસલું (૪) રાંધેલા વાસી અન્નમાં થતા લાળ જેવા જંતુ. -ળિયો પું૦ કપાસની એક જાત. -ળી સ્ત્રી૦ રજસ્રાવ (પશુનો).[-કરવી = પશુનું ઋતુમાં આવવું.]

લાળી સ્ત્રી૦ [सं. लोला] કાનની નીચે લબડતી ચામડી (૨) લાલી; બંટની જીભ (૩) બૂમ (પશુપંખી-ખાસ કરીને શિયાળની).[-કરવી =(શિયાળે) હૂકા હૂકા એવી બૂમ પાડવી.]

લાળો (લા') પું૦ [सं. अलात] અંગારો. [**લાળા ઊઠવા** (અંતરમાં) = અતિશય બળતરા-ચિંતા થવી. **તને શું આપે? લાળા?** = તને કશુંય ન અપાય.]

લાંક (૦)પું૦[સર૦हिं. लंक, लाँक = કમર; કટિ] લંક; કમરનો વાંક-મરોડ

લાંગ પું૦ [सं. लंका] વટાણા જેવું એક કઠોળ

લાંગર (૦)ન૦જુઓ લંગર. ૦વું સ૦ક્રિ૦જુઓ લંગારવું; લંગર નાંખી થોભવું

લાંગુ(-ગૂ)લ ન૦ [सं.] પૂંછડું

લાંઘ,૦ણ (૦)ન૦,સ્ત્રી૦[प्रा. लंघण (सं. लंघन)] લાંઘો; ઉપવાસ. ૦ણું ન૦ હેતુ સાધવા લાંઘણ લઈ બેસવું તે (કોઈની સામે). ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं. लंघ्] લાંઘો કરવો. -ઘો પું૦ લાંઘણ; ઉપવાસ (૨) લાંઘણું (૩) લાંબી મોટી ફાળ; મોટું ડગલું [મૂકવાની ઘોડી

લાંઘણી સ્ત્રી૦ [सं. लंघ्] ગાડીના ધૂંસરા નીચે

લાંચ (૦) સ્ત્રી૦[सं. लंचा] અમલદાર કે સત્તાધારીને છૂપી રીતે અપાતી કે લેવાતી અઘટિત રકમ (-આપવી, ખાવી, લેવી). ૦ખાઉ, ૦ખોર વિ૦ લાંચિયું

લાંચવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લચવું] લચી, નમી જવું (૨) સ૦ ક્રિ૦ ['લાંચ' ઉપરથી] લાંચ આપવી [લાંચખાઉ

લાંચિયું વિ૦ ['લાંચ' ઉપરથી] લાંચ લેનારું;

લાંચું (૦) વિ૦ ['લચવું' ઉપરથી] કમી; ઓછું

લાંછન ન૦ [सं.] ડાઘ; કલંક (૨) ચિહ્ન. -ના સ્ત્રી૦ લાંછન લાગવું કે લગાડવું તે

લાંછિત વિ૦ [सं.] લાંછનવાળું

લાંછું (૦) ન૦ જુઓ લાંછન

લાંઝો (૦) પું૦[સર૦ म.] વાંધો; હરકત

લાંઠ, -ઠિયું (૦)વિ૦['લઠ્ઠ' ઉપરથી; સર૦ म.] લોંઠ; ખંધું; શઠ (૨) ગાંઠે નહિ તેવું; તોફાની. -ઠાઈ સ્ત્રી૦ લુચ્ચાઈ; શઠતા. ૦ડી સ્ત્રી૦ [सं. लांठनी] કુલટા સ્ત્રી

લાંપ,૦ડું (૦) ન૦ [સર૦ म. लांपट] સૂકું કે ચિમળાયેલું નાનું ઘાસ [લાપી

લાંપી(-બી) (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. लांबी] જુઓ

લાંબ(-બી) (૦)સ્ત્રી૦ ['લાંબું' પરથી] યાદદાસ્ત (૨) સ્મૃતિ; ફામ

લાંબટ(-ટાં)ગિયું (૦) વિ૦[લાંબું + ટાંગો;સર૦ म. लांबटांग्या]શરીરના પ્રમાણમાં વધારે લાંબા ટાંગાવાળું

લાંબડી (૦)સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

લાંબભાત (૦) પું૦ [म. लांबा] (સુ.) આગલા વર્ષની ડાંગરના કણ પડવાથી આપોઆપ ઊગેલા છોડ [લાંબી

લાંબી (૦)સ્ત્રી૦જુઓ લાંબ(૨)[સર૦ म.]લાંપી;

લાંબીટૂંકી (૦) સ્ત્રી૦ [લાંબું + ટૂંકું] એલફેલ (૨) તકરાર; પંચાત

લાંબું (૦)વિ૦[सं. लंब] લંબાઈ, સમય વગેરેમાં ઘણું. [**લાંબી ઊંઘ, નિદ્રા** = મૃત્યુ. **લાંબી**

ખેંચવી = સોડ તાણીને સૂઈ જવું; ઘસઘસાટ ઊંઘવું (૨) મરી જવું. **લાંબી ફાળ ભરવી** = ભારે હામ ભીડવી; સાહસ કરવું (૨) ગજા ઉપરાંતનું કામ કરવું. **લાંબી લેખણે લખવું** = મોટો વેપાર ખેડવો (૨) પરોણો લઈ બળદ હાંકવો. **લાંબી સોડે સૂવું** = મરી જવું. **લાંબું કરવું** = લંબાવવું; પીંજણ કરવું. **-કાઢવું** = ઘણું જીવવું. **-ખેંચવું** = ઘણું જીવવું (૨) વખત વિતાવવો; ઢીલ કરવી. **-ચાલવું** = લંબાવું; લાંબો વખત ચાલુ રહેવું (૨) ઘણા દિવસ નભવું. **-થવું, થઈ જવું** = લંબાવું (૨) અંગો લંબાવીને સૂવું; આરામ કરવા સૂવું (૩) ઘણી ખોટ આવવી (૪) મરી જવું. **-પિંગળ કરવું** = વધારી વધારીને કહેવું. **લાંબે પાટે સૂવું** = દેવાળું કાઢવું; ઘણા નુકસાનમાં આવી પડવું (૨) મરણતોલ થવું (૩) નિરાંતે સૂવું; બેદરકારીથી પડયા રહેવું. **લાંબે સાથરે સૂવું** = દીર્ઘદૃષ્ટિ રાખીને કામ કરવું (૨) નિરાંત ધરવી (૩) મરણ પામવું. **લાંબો હાથ કરવો** = મદદ કરવી કે માગવી (૨) ભીખ માગવી (૩) લાંચ લેવી (૪) અડચણ નાખવી.] **૦છટ** વિ૦ છતુંપાટ. **૦લચ(૦ક), ૦લસરક** વિ૦ [સર૦ म. लांबलचक] ઘણું લાંબું

લાંભ (૦) વિ૦ [જુઓ લાંઅભાત] અડાઉ

લાંભવું(૦), લાંભું ન૦[सं. लभ्] વિભાગ; હિસ્સો (૨) ભાગિયાઓના ભાગ વહેંચવા નાખવામાં આવતી ચિઠ્ઠી [-નાખવું]

લિખિત વિ૦ [सं.] લખેલું (૨) ન૦ લખ્યા લેખ. **-તંગ** વિ૦ 'લખનાર' એ અર્થમાં કાગળ લખવામાં વાપરે છે; લખિતંગ (સંક્ષેપ-લિ૦)

લિચ્છવી પું૦(સં.) એક બૌદ્ધકાલીન લોક પ્રજા

લિજ્જત, ૦દાર જુઓ 'લહેજત'માં [રીત

લિપિ(-પી) સ્ત્રી૦[सं.]ભાષાના વર્ણો લખવાની

લિપ્ત વિ૦ [सं.] લીંપાયેલું; ખરડાયેલું (૨) આસક્ત; ફસેલું [કામના

લિપ્સા સ્ત્રી૦[सं.] મેળવવાની ઇચ્છા(૨)લાલસા;

લિફાફો પું૦ [अ.] પરબીડિયું

લિફ્ટ ન૦ [इं.] ઉપર ચઢવા માટેનું એક યાંત્રિક સાધન

લિબરલ વિ૦ (૨) પું૦ [इं.] ઉદારમતવાદી

લિબાસ પું૦ [अ.] લેબાસ; પોશાક

લિમિટેડ વિ૦ [इं.] કાયદાથી સહિયારું (જેમ કે, કંપની)

લિલવટ ન૦ [सं. ललाटपट्ट] નિલવટ; કપાળ

લિલાઉં, -મ ન૦ [पो. लेइलॉंव, निलामु; સર૦ म. लिलाम. लिलांव] હરાજી

લિસોટી સ્ત્રી૦ [सं. रेषा] નાની લીટી કે ઉઝરડો. **-ટો** પું૦ મોટી લિસોટી [-પડવો]

લિસ્ટ ન૦ [इं.] યાદી

લિહાજ પું૦[अ.] વિવેક; અદબ

લિંગ ન૦ [सं.] ચિહ્ન (૨) જાતિ [વ્યા.] (૩) સાધન; હેતુ (ન્યા.) (૪) મહાદેવની મૂર્તિ (૫) પુરુષની ઇંદ્રી (૬) લિંગદેહ. **૦દેહ** પું૦, **૦શરીર** ન૦ જીવાત્માનું સૂક્ષ્મ શરીર. **-ાનુશાસન** ન૦ [+ अनुशासन] વ્યાકરણમાં જાતિના નિયમો. **-ાયત** પું૦ એ નામના શૈવ સંપ્રદાયનો આદમી. **-ી** વિ૦ લિંગવાળું

લિંબણ સ્ત્રી૦[જુઓ લિંબુ]લિંબુનું ઝાડ; લિંબોઈ

લિંબુ ન૦ [सं. निंबू; સર૦ म. लिंबू] લીંબુ; એક ખાટું ફળ. **૦ડી, -બોઈ** સ્ત્રી૦ લીંબોઈ

લિંબોળી સ્ત્રી૦ [?] લીંબોળી; પહોળા મોંનું એક મોટું વાસણ (૨) [प्रा. णिम्बोलिया; दे. लिंबोहली] લીંબડાનું ફળ

લીક સ્ત્રી૦ [हिं.] લીટી (૨) હદ

લીખ સ્ત્રી૦[प्रा. लिक्खा(सं. लिक्षा)] જૂ નામના જંતુનાં ઈંડાં.[-પડવી માથામાં લીખ થવી.] **-ખિયું** ન૦ લીખ કાઢવાની ઝીણા દાંતાની કાંસકી

લીચી સ્ત્રી૦ [चीनी लिचू; સર૦ हिं.] પૂર્વ હિંદમાં થતું એ નામનું એક ફળઝાડ કે તેનું ફળ

લીજે,-જીએ (પ.) 'લેવું'નું વિધ્યર્થ રૂપ

લીટી સ્ત્રી૦ [प्रा. लिहा (सं. लेखा)] પહોળાઈ વગરની રેખા (૨) હાર; ઓળ(૩) પદ; કડી (૪) લીક; હદ. [**-કરવી** = પંક્તિઓ રચવી (૨) પંક્તિઓ મોઢે કરવી. **-ખેંચવી, દોરવી, પાડવી** = રેખા કરવી. **-દોરતાંય ન**

આવડવું=તદ્દન અભણ હોવું. **-આરવી**= લીટીદોરી છેકી કાઢવું.] **-ટો** પું૦ જાડી લીટી (૨) છેકો. [**લીટા તાણવા**=ગમે તેમ લીટીઓ ખેંચવી-દોરવી; લીટા કરવા (૨) ગમે તેમ ચીતરવું-લખવું. (**લીટો કરવો, ખેંચવો, દોરવો.**) **-મારવો**=છેકી નાંખવું.]

લીદ સ્ત્રી૦ [दे. लद्दी] લાદ

લીધરું વિ૦ લઆચિયું; ચીંથરિયું

લીધું સ૦ ક્રિ૦ 'લેવું'નું ભૂ૦કા૦ (૨) લીધેલું. **-ધેલ(-લું)** ભૂ૦ કૃ૦ [કારણે

લીધે અ૦[જુઓ લીધું] લઈને; તેથી; તેટલા માટે;

લીન વિ૦[सं.] લય પામેલું (૨) ગરક; તલ્લીન

લીપણ ન૦ [લીપવું પરથી; સર૦ म. लिंपण] લીંપણ; જમીન ઉપર કરેલો છાણ-માટીનો લેપ [**-કરવું**]

લીપવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. लिप्; સર૦ हिं. लीपना] લીંપવું; છાણમાટીની ગારનો લેપ કરવો

લીમડી સ્ત્રી૦ [अप० लिंबड; प्रा. लिंब (सं. निम्ब)] નાનો લીમડો (૨) લીમડાની જાતનું કોઈ પણ નાનું ઝાડ (જેમ કે મીઠી લીમડી). **-ડો** પું૦ એક ઝાડ. [**લીમડે લટકવું**= અવગતિયું થવું.]

લીરો પું૦ (કા.) લૂગડાનો લાંબો કકડો; ચીરો

લીલ સ્ત્રી૦ [જુઓ લીલું] બંધિયાર પાણીમાં કે તેવી જગામાં થતી લીલી ચીકણી વનસ્પતિ (૨) ઊલ (૩)[सं. नील] આખલો (પ્રયોગમાં લીલ પરણાવવી૰ કહેવાય છે.) [**-ઉતારવી** =ઊલ ઉતારવી. **-પરણવી**=પત્ની ગુજરી ગયે વરસ દહાડો ન થયો હોય ત્યાર પહેલાં બીજી પત્ની કરવી. **-પરણાવવી**=વરસ પૂરું થતાં પહેલાં મરનારનું છેલ્લું માસિક શ્રાદ્ધ કરવું (૨) અગિયારમાને દિવસે વાછરડો ને વાછરડી પરણાવવાં. **-વળવી**=શેવાળ થવો (૨) બગડી જવું. **-વાળવી**=પાયમાલ કરવું.] **૦છોયું** વિ૦ લીલું (૨) લીલી છાલનું. **૦ઝામું** ન૦ [दे. झाम (दग्ध)] વાગવાથી થયેલું લીલું ચાઠું

લીલમ ન૦ [જુઓ નીલમ] લીલા રંગનું એક રત્ન. **૦લીલું** વિ૦ એકદમ લીલું; લીલમના જેવું લીલું [લીલું શાક; લીલોતરી

લીલવણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ ['લીલું' ઉપરથી]

લીલવય ન૦; સ્ત્રી૦ [લીલું + વય] બાળપણ; કાચી ઉંમર [(૨) લીંપવું

લીલવવું સ૦ક્રિ૦ ['લીલું' ઉપરથી] લીલું કરવું

લીલવો પું૦ [લીલું+વાલ?] કઠોળનો લીલો દાણો (જેમ કે પાપડી તુવેરનો)

લીલા સ્ત્રી૦[सं.] ક્રીડા; ખેલ (૨) અદ્ભુત ખેલ (૩) અવતારે કરેલાં કામ (૪) તેનું નાટક. [**-વિસ્તારવી**=પરલોક જવું; મરી જવું (સંમાનસૂચક).] **૦પુરુષોત્તમ** પું૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ (તેથી ઊલટું-મર્યાદાપુરુષોત્તમ =શ્રીરામ). **૦વતાર** પું૦ [+ अवतार] લીલા ખાતર વિષ્ણુએ લીધેલો અવતાર. **૦વિગ્રહ** પું૦ લીલાથી ભક્તોની ઇચ્છા પૂરી કરવા ધરેલો દેહ (જેમ કે શ્રીકૃષ્ણનો)

લીલાગર સ્ત્રી૦ ભાંગ [અંજેરા

લીલાણુ ન૦ ['લીલું' ઉપરથી] લીલોતરીવાળો

લીલાપુરુષોત્તમ જુઓ 'લીલા'માં

લીલામું ન૦ જુઓ લીલઝામું

લીલાલહેર સ્ત્રી૦ [લીલા કે લીલું + લહેર] આનંદ; સુખ (૨) આબાદી

લીલાવતાર પું૦ જુઓ 'લીલા'માં

લીલાવતી સ્ત્રી૦ [सं.] એક છંદ (૨) એક રાગિણી (૩) [સં.] પ્રસિદ્ધ ગણિતી ભાસ્કરાચાર્યની પુત્રી કે તેનું ગણિત

લીલાવિગ્રહ પું૦ જુઓ 'લીલા'માં

લીલાશ સ્ત્રી૦ ['લીલું' ઉપરથી] લીલાપણું. [**-મારવી**=લીલાશ દેખાવી.]

લીલાંપાણી ન૦ બ૦ વ૦ [લીલું + પાણી] ઘૂંટેલી ભાંગનું પેય

લીલી ઘોડી સ્ત્રી૦ [લીલું + ઘોડી] ભાંગ (૨) ભાંગનો કેફ. [**-એ ચડવું**=ભાંગના કેફની અસર તળે આવવું; ભાંગ પીવી.]

લીલી ચા સ્ત્રી૦ [લીલું + ચા] એક ઘાસ કે તેને ઉકાળીને ચા પેઠે પિવાતું પેય

લીલીપીઠ સ્ત્રી૦ [લીલું + પીઠ] શાકબજાર

લીલીપોપો પું૦ બીજાની નાસીપાસીથી ખુશ થઈ અંગૂઠો ઊંચો કરી તેને ચીડવવું તે

લીલીસૂકી સ્ત્રી૦ [લીલું + સૂકું] સુખ અને દુઃખ; ચડતીપડતી

લીલું વિ૦ [दे. लिल्हिर] કાચી કેરીના રંગનું (૨) ભીનું (૩) રસવાળું; તાજું (૪) ખૂબ પૈસાદાર. [**લીલા ઝાડ તળે ભૂખે મરવું** = અતિશય શરમાળ હોવું (૨) હરામ હાડકાંનું; અતિ આળસુ. **લીલા ઝાડા** = લીલા રંગનો દસ્ત વારંવાર થવો તે (બાળકોનો એક રોગ). **લીલાસૂકાનો વિચાર** = યોગ્યાયોગ્યનો વિચાર. **લીલી લેખણ** = તાજું લખાણ (૨) તાજો કારભાર (૩) ધમધોકાર ચાલતો વેપાર ધંધો. **લીલી વાડી** = ખીલતી તરુણ અવસ્થા (૨) છૈયાંછોકરાંનો વસ્તાર. **લીલું કરવું** = ફાયદો કરવો; સંપત્તિ મેળવવી. **-ઘડપણ ભોગવવું** = ઘડપણ છતાં જુવાન જેવો આનંદ કરવો – હોવો. **-વાળવું** = લીલું કરવું. **લીલે તોરણે** = કશુંય મેળવ્યા વગર (પરણવા આવ્યા હોય પણ પરણ્યા વગર પાછા જાય તેમ.) **લીલો દુકાળ** = અતિવૃષ્ટિને લીધે પડેલો દુકાળ (૨) કશી વાતની ખોટ ન હોવા છતાં ઘટતું ખર્ચ ન કરાવું.] **૦કચ, ૦કસ** વિ૦ એકદમ લીલું ને રસથી ભરેલું. **૦છમ** વિ૦ [+ श्याम] ખૂબ લીલું. **૦છરક** વિ૦ એકદમ લીલા રંગનું. **૦પીળું** વિ૦ ખૂબ ક્રોધાયમાન (-થઈ જવું). **-લેરું** વિ૦ લીલું (લાલિત્યવાચક). **-લોતરી** સ્ત્રી૦ તાજી લીલી વનસ્પતિ (૨) ભાજીપાલો; તાજું શાક

લીવર ન૦ [इं.] કલેજું; કાળજું

લીશરા ન૦ એક પક્ષી

લીસું વિ૦ [दे. लिसय = પાતળું – નાનું કરેલું; સર૦ म. लिसा, लिसाळ] ખરબચડું નહિ તેવું; સુંવાળું (૨) સરકણું (૩) લાસરિયું. [**લીસી પાટલીનું ઘરાક** = ઠોઠ વિદ્યાર્થી.] **૦લસ** વિ૦ સાવ લીસું

લીહ(-હી) સ્ત્રી૦ [प्रा. लीहा (सं. लेखा)] લીટી (૨) હઠ

લીંટ ન૦; સ્ત્રી૦ [सं. श्लिष्ट ? સર૦ हिं. नेटा] નાકનો ચીકણો મળ. [**-આવવી** = નાકમાંથી લીંટ બહાર આવવી, નીકળવી.] **-ટિયું** વિ૦ વારે વારે જેને લીંટ આવ્યા કરતું હોય તેવું

લીંડી સ્ત્રી૦ [सं. लेंड; दे. लिंड, -डिया] ગોળીના આકારની અઘાર (ઉંદર-બકરી વગેરેની). [**-કરવી** = લીંડી જેવું અઘવું.] **૦પીપર** સ્ત્રી૦ લાંબી પીપર. **-ડું** ન૦ ગરગોલા જેવો કઠણ મળ (ઊંટ, ગધેડાં વગેરેનો). [**-મૂકવું** = લીંડા જેવું અઘવું.]

લીંપણ, ૦ગૂંપણ ન૦ જુઓ લીપણ. **-વું** (**૦ગૂંપવું**) સ૦ક્રિ૦ જુઓ લીપવું

લીંબડી, -ડો જુઓ 'લીમડી'માં

લીંબણ સ્ત્રી૦ જુઓ લિંબણ

લીંબુ, ૦ડી, -બોઈ જુઓ 'લિંબુ'માં

લીંબોળી સ્ત્રી૦ જુઓ લિંબોળી

લુકમાન પું૦ [अ.] (સં.) કુરાનમાં વર્ણવેલો એક વિદ્વાન ડાહ્યો પુરુષ

લુગ(-ગા)ત ન૦ [अ.] શબ્દકોશ

લુગાઈ સ્ત્રી૦ [हिं.] સ્ત્રી; બૈરી

લુગાત સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ લુગત

લુચ્ચું વિ૦ [સર૦ म., हिं. लुच्चा (सं. लुंचक के फा. लुचा ?)] કપટી; દોંગું (૨) ખંધું; પક્કું; પહોંચેલું (૩) વ્યભિચારી. **-ચ્ચાઈ** સ્ત્રી૦ લુચ્ચાપણું

લુછણિયું ન૦ [જુઓ લૂછવું] લૂછવાનું કપડું ઇત્યાદિ જે હોય તે (૨) અંગૂછો

લુછાવવું સ૦ક્રિ૦, **લુછાવું** અ૦ક્રિ૦ 'લૂછવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

લુટણિયું વિ૦ [જુઓ લૂટવું] લૂંટ પાડનારું; લૂંટી જાય તેવું

લુટાઉ વિ૦ [લૂટવું ઉપરથી] લૂંટનું (૨) નધણિયાતું. **-રુ(-રો)** પું૦ લૂંટનારો; ધાડપાડુ.

લુટાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'લૂટવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

લુઠવું અ૦ક્રિ૦ [सं. लुठ्] જુઓ 'લૂઠવું'. **લુઠાવવું** સ૦ક્રિ 'લુઠવું', 'લૂઠવું'નું પ્રેરક

લુણારી સ્ત્રી૦ [લૂણ ઉપરથી] વરને માથે લૂણ ઉતારનારી – તેની બહેન

લુપ્ત વિ૦ [सं.] લોપાયેલું; નાશ પામેલું. **-પ્તોપમા** સ્ત્રી૦ [+ उपमा] (ઉપમાન, ઉપમેય, સામાન્ય ધર્મ અને વાચક શબ્દ એ ચાર અંગમાંથી) ખૂટતા અંગવાળી ઉપમા

લુબ્ધ વિ૦ [सं.] લોભિયું; લાલચુ (૨)

લોભાયેલું; મોહિત. **૦ક** પું૦ શિકારી. **-બ્ધા** સ્ત્રી૦ લોભ; આતુરતા. **-બ્ધાઈ** સ્ત્રી૦ લુબ્ધતા. **-બ્ધાવું** અ૦ક્રિ૦ લોભાવું; લલચાવું

લુભવું અ૦ક્રિ૦ [सं. लुभ्]+ લોભાવું; લુબ્ધાવું

લુશ(-સ)લુશ(-સ) અ૦ [રવ; સર૦ म.] વગર ચાવ્યે; ઝટ ઝટ (ખાવું તે)

લુહાણો પું૦ તે નામની જ્ઞાતિનો માણસ; લવાણો

લુહાર પું૦ [प्रा. लोहार (सं. लोहकार)] લોઢું ઘડવાનો ધંધો કરનાર જ્ઞાતિનો આદમી. **-રિયાં** ન૦બ૦વ૦ જુઓ લવારિયાં

લુંગી સ્ત્રી૦ [हिं.] હજામત કરાવતી વખતે ખોળામાં પાથરવાનો કકડો (૨) કાછડી વાળ્યા વગર કેડે વીંટવાનું વસ્ત્ર

લુંચન ન૦ [सं.] વાળ ટૂંપી નાખવા તે

લુંચિત વિ૦ [सं.] લુંચન કરેલું

લુંચી સ્ત્રી૦ [सं. लुंच् ઉપરથી ?] દોડતાં દોડતાં એકદમ પાછું ફરવું તે

લૂ સ્ત્રી૦ [सं. प्लुष् કે उल्का? સર૦ हिं., म.] ઉનાળાના ગરમ પવનનો ઝપાટો (૨) તેનાથી થતો રોગ. [**-લાગવી** = ગરમ પવનથી થતી બીમારી થવી. **-વાવી** = ગરમ પવન વાવો.]

લૂઈ સ્ત્રી૦ સેવાળ

લૂઓ પું૦ [सं. लव ઉપરથી] વણવા માટે લીધેલો કણકનો નાનો ગોળો [**-કરવો, વાળવો**]

લૂક(-ખ) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. लूक; म.] જુઓ લૂ

લૂખરી સ્ત્રી૦ [જુઓ લૂખસ] ખૂજલી

લૂખસ સ્ત્રી૦ ['લૂખ' ઉપરથી] ચામડીનો એક રોગ; ખૂજલી [**-થવી**]

લૂખિયું ન૦ ['લૂખું" ઉપરથી ?] માટીની ચુંગી

લૂખું વિ૦ [प्रा. लुक्ख (सं. रूक्ष)] ચીકટ વિનાનું (૨) રસ વિનાનું (૩) નિર્ધન; ખાલી. [**-પડવું** = લૂખું હોવું કે લાગવું. **-હસવું** = કૃત્રિમ રીતે હસવું] **૦પા(-પૂ)ખું** વિ૦ લૂખું

લૂગડું ન૦ [प्रा. दुगूल, दुगुल्ल (सं. दुकूल); સર૦ हिं. लूगड़; म. लूगडें] કપડું; વસ્ત્ર (૨) સાલ્લો. [**લૂગડામાં પાંચશેરી ઘાલીને મારવું** = સખત પણ ગુપ્ત માર મારવો. **લૂગડાં ઉતારવાં** = કોઈનું મૃત્યુ થતાં તેના સંબંધી હોવાને લીધે સ્નાન કરવા કપડાં કાઢીને દૂર મૂકવાં (૨) સંબંધ છોડી દેવો (૩) લૂંટાવું. **લૂગડાં ઉતારીને વાંચજો** = અશુભ-મરણના સમાચારનું સૂચન (પત્રની શરૂઆતમાં.) **લૂગડાં ઉતારી લેવાં** = લૂગડાં સુધ્ધાં લૂટી લેવાં. **લૂગડાં કરવાં** = બહેનદીકરીને કપડાં લઈ આપવાં. **લૂગડાં ખંખેરવાં** = પોતાની પાસે કાંઈ નથી કે પોતાને કાંઈ લેવાદેવા નથી એમ દર્શાવવા લૂગડાં ખંખેરવાં. **લૂગડાં તપાસવાં** = ઝડતી લેવી. **લૂગડાં લેવાવાં** = લૂંટાવું. **લૂગડાં લેવાં** = લૂંટવું (૨) જુઓ લૂગડાં કરવાં. **લૂગડાં સસ્તાં કરવાં** = લૂંટાવું (૨) આબરૂની નાસ્તિ કરવી. **લૂગડું પહેરવું.**] **-ડાંબોળ** અ૦ [લૂગડાં+બોળવું] પહેરેલાં લૂગડાં સાથે - તે પણ પલાળીને (૨) ન૦ તેવું સ્નાન. **-ડાંલત્તાં** ન૦બ૦વ૦ [+फा. लत्तह] લૂગડાં ને તેવી બીજી વસ્તુઓ

લૂગદી સ્ત્રી૦ ['રગડવું' પરથી ? સર૦ म., हिं. लुगदी] પ્રવાહી સાથે ઘૂંટીને બનાવેલો લોંદો (૨) દોર પાવાનો લોંદો

લૂછણું ન૦ ['લૂછવું' ઉપરથી] લુછણિયું

લૂછવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. लुच्छ, लुंछ (सं. प्र + उञ्छ्)] લૂગડાથી ઘસી સાફ કરવું; લોહવું (૨) કોઈને ઘસવું, લગાડવું કે ચોટાડવું

લૂટ સ્ત્રી૦ [લૂટવું પરથી] લૂટવું તે (૨) લૂંટેલો માલ. **૦ફાટ** સ્ત્રી૦ લૂંટવું તે

લૂટવું સ૦ક્રિ૦ [सं. लुट्, प्रा लुट्ट, लुंट] બળાત્કારે હરી લેવું; ઝૂંટવી લેવું

લૂટાલૂટ સ્ત્રી૦ [લૂટવું પરથી] ઉપરાઉપરી કે અનેક સ્થળે લૂટફાટ મચી રહેવી તે

લૂઠવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ લુઠવું] ગબડવું; આળોટવું

લૂણ ન૦ [प्रा.; सं. लवण; સર૦ हिं. लोन, म. लोण] મીઠું; નિમક. [**-ઉતારવું** = બલા દૂર કરવા પાત્રમાં મીઠું ઘાલી માથા ઉપર ફેરવવું (૨) કાકડીને ડીંટા આગળથી જરા કાપી, તેમાં મીઠું ભરી, કાપેલો ભાગ વાસી દઈ. તેની કડવાશ કાઢવી. **-ખાવું** = -નો રોટલો ખાવો (૨) -નો રોટલો ખાધો હોવાથી તેના ઓશિંગણ કે વફાદાર રહેવું. **-હરામ કરવું**

=જેનો રોટલો ખાધો હોય તેને બેવફા નીવડવું. -હલાલ કરવું=વફાદાર રહેવું.] **૦ચાં** ન૦ બ૦ વ૦ [સર૦ म. लोणचें] મીઠું ચડાવેલાં ચીરિયાં. **૦પાણી** ન૦ મીઠાવાળું પાણી (રોટલા ઘડવાનું). **૦હરામ** વિ૦ નિમકહરામ. **૦હરામી** સ્ત્રી૦ નિમકહરામી. **૦હલાલ** વિ૦ નિમકહલાલ. **૦હલાલી** સ્ત્રી૦ નિમકહલાલી

લૂણી સ્ત્રી૦[प्रा. लूण(सं. लवण)પરથી; સર૦ हिं. लोनी; म. लोण] એક ભાજી (૨) આટાપાટાની રમતમાં જીતના ચિહ્નરૂપે પાટ બહાર આવતાં લવાતી ધૂળની ચપટી (૩) આટાપાટામાંની આડી કરાતી પાટડી [-**લાવવી**]. **૦પાટ** પું૦ [સર૦ म. लोणपाट] જુઓ આટાપાટા

લૂણો પું૦ ['લૂણ' પરથી; સર૦ हिं. लोना] ભીનાશથી ઈંટ, છો વગેરે ખવાઈને ઉપર વળતી છારી [-**લાગવો**]

લૂમ સ્ત્રી૦ [જુઓ 'લૂંબ'] ફળનું ઝૂમખું. **૦ખું** ન૦, **૦ખો** પું૦ ઝૂમખું; મોટી લૂમ. [-**લેવો**=મોટો ફાયદો મેળવવો.-**લૂંટાવો, લૂંટાઈ જવો**=લાભ જતો રહેવો; નુકસાન થવું.] **૦ઝૂમ** સ્ત્રી૦ લૂમખું(૨)અ૦ભપકાબંધ. **૦ઝૂમવું** અ૦ ક્રિ૦ લૂમખાસેર લટકવું. **૦વું** અ૦ ક્રિ૦ લટકવું (૨) નમી જવું (૩) ખૂબ પ્રયત્ન કરવો

લૂલરી સ્ત્રી૦ + દાસી

લૂલવવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) લૂલે એમ કરવું

લૂલવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ લૂ] (કા.) ગરમી લાગવી; સુકાવું

લૂલી, ૦બાઈ સ્ત્રી૦ [सं. लूल् ઉપરથી] જીભ; લોલા. [-**હલાવવી, હલા૦યા કરવી**=માત્ર મોઢેથી કહેવું-બોલવું (કશું કરવું પડયા વિના) (૨) હા-હાં કહ્યા કરવું.]

લૂલું વિ૦ [सं. लू, लून; સર૦ हिं. लूला, म. लुला] લંગડું; ખોડું (૨) અપંગ; અશક્ત; નિર્બળ (૩) પાયા કે આધાર વગરનું

લૂંટ સ્ત્રી૦ [सं. लुंट्] જુઓ લૂટ. -**પાડવી**= લૂંટવું.] **૦ણિયું** વિ૦જુઓ લુટણિયું. **૦ફાટ** સ્ત્રી૦ જુઓ લૂટફાટ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ જુઓ લૂટવું. **-ટાઉ** વિ૦ જુઓ લુટાઉ. **-ટારુ—(-રો)** પું૦ જુઓ લુટારુ. **-ટાલૂંટ** સ્ત્રી૦ જુઓ લૂટાલૂટ. **-ટાવું, -ટાવવું** જુઓ લુટાવું,-વવું

લૂંઠ વિ૦ [प्रा. लुंठग (सं. लुंठक)] જબરું; લાંઠ (૨) પું૦ લોંઠો [સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક)

લૂંઠવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ લૂઠવું. **લૂંઠાવવું**

લૂંડાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ લૂંડી] લૂંડાપણું

લૂંડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. लौंडी] દાસી; ગુલામડી. **-ડો** પું૦ દાસ; ગુલામ

લૂંબ સ્ત્રી૦ [दे. लुंबी; સર૦ म. लुंबी, लोंबी] જુઓ લૂમ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ લૂમવું

લે (લે,) 'લેવું'નું આજ્ઞાર્થ બીજો પુરુષ એક વચન (૨) [प्रा. लइ] અ૦ વાહ, ઠીક એ અર્થનો ઉદ્ગાર

લેઉવો પું૦ એક જાતનો પાટીદાર

લેકિન અ૦ [फा. लैकिन] પણ; પરંતુ; તથાપિ

લેખ પું૦ [सं.] લખેલું તે; લખાણ (જેમ કે શિલાલેખ; વિધિના લેખ) (૨) ખત; કરારનું લખાણ (૩) ટૂંકો નિબંધ. [-**કરવો**=લખત કરવું. -**કોતરાવવો, લખાવવો**=શિલા, પતરું ઇ૦ ઉપર લખત કરાવવું. -**લખવો**= લખાણ કરવું;નિબંધ લખવો(૨)ખતનો મુસદ્દો લખવો.] **૦ક** પું૦ લહિયો (૨) ગ્રંથ કે લેખ લખનાર. **૦ણ(-ણી,-ની)** સ્ત્રી૦ [सं. लेखनी] કલમ. [-**ચલાવવી**=લખાપટી કરવી (૨) ઉતાવળે લખવું.] **૦ણવઢ** વિ૦ કલમના કાપ જેમ વાઢતો (ઘા). **૦ન** ન૦[सं.] લખવું તે. **૦નકલા (-ળા)** સ્ત્રી૦ લખવાની કળા. **૦નપદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ લખવાની રીત; ઇબારત. **૦નપીઠ** સ્ત્રી૦ લખવાનું ટેબલ. **૦નસામગ્રી** સ્ત્રી૦ લખવાનો સામાન. **૦ની** સ્ત્રી૦ જુઓ લેખણ. **૦પત્ર** પું૦; ન૦ [सं.] કરાર; દસ્તાવેજ. **૦વવું, ૦વું** સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લેખું] હિસાબમાં લેવું; ગણકારવું. **-ખા** સ્ત્રી૦ [सं.] લીટી; રેખા. **-ખાવટિયો** પું૦ ['લેખું" ઉપરથી] જોશી; ગણક (૨) ['લેખ' ઉપરથી] ચોપડા લખનારો.**-ખિકા** સ્ત્રી૦[सं.]સ્ત્રી લેખક. **-ખિત** વિ૦ લખેલું; લેખી. **-ખિની** સ્ત્રી૦

[સં.] લેખણ. **-ખિતવાર, -ખી** વિ૦ લેખિત; લખાણના રૂપમાં હોય એવું (૨) અ૦ લખીને. **-ખું** ન૦ [प्रा. लेक्ख (सं. लेख्य) = હિસાબ; સર૦ हिं., म. लेखा] મોંએ ગણાય એવો ટૂંકો સહેલો હિસાબ (૨) ગણતરી; હિસાબ (૩) [લા.] ગજું. **-ખે** અ૦ ['લેખું' ઉપરથી] હિસાબે; પ્રમાણે (૨) પ્રીત્યર્થે; વાસ્તે; ખાતે. [**-લાગવું** = ઉપયોગમાં આવવું; મજરે આવવું.] **-ખ્ય** વિ૦ [સં.] લખવા યોગ્ય કે લખી શકાય એવું

લેજીમ સ્ત્રી૦ [फा. लेज़म; સર૦ म.] કસરતનું એક સાધન કે તેની કસરત

લેટ વિ૦ [इं.] મોડું

લેટવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. लेटना; म. लेटणें (सं. लुट्)] લોટવું; આળોટવું (૨) આડા પડવું; સૂવું

લૅટિન સ્ત્રી૦ [इं.] પ્રાચીન રોમની ભાષા

લેડી સ્ત્રી૦ [इं.] બાનુ; માનવંત સ્ત્રી (૨) 'સર'ની પત્નીનો તેવો ઇલકાબ

લેણ (લે) વિ૦ [લેવું પરથી; સર૦ हिं. लेन] 'લેનાર' એ અર્થમાં શબ્દને છેડે (ઉદા૦ જીવલેણ (૨) (લે') ન૦ [સર૦ अप० लेह = લાભવું] લેણું; લેવાનું તે (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ લેંડ. **૦દાર** પું૦ લેણાવાળો. **૦દેણ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म., हिं. लेनदेन] લેવડદેવડનો સંબંધ (૨) લેણાદેણી. **-ણાદેણી** સ્ત્રી૦ પૂર્વજન્મનું માગતું આપવાનું કે લેવાનું હોય તેવો સંબંધ; ઋણાનુબંધ (૨) લેવડદેવડનો સંબંધ. **-ણિયાટ** પું૦ લેણદાર; લેણાવાળો. **-ણું** (લે') ન૦ આપેલું પાછું લેવાનું તે (૨) ઋણાનુબંધ જેવો સારો સંબંધ [ગભરામણ

લેતાણ સ્ત્રી૦ [લેવું + તાણવું] લેમેલ; હાયવોય;

લેથ સ્ત્રી૦ [इं.] સંઘાડો (લોઢાનો ઘાટ ઉતારવાનો)

લેપ પું૦ [સં.] ઢીલા પદાર્થનો પાતળો થર; ખરડ (૨) ખરડ કરવાનો ઢીલો પદાર્થ (૩) લેપાવું તે; આસક્તિ [**લગાડ(-વ)વો**]. **૦ક** પું૦ લેપ કરનારો. **૦ડી** સ્ત્રી૦ દરદ ઉપર લગાડવાની કે મૂકવાની લૂગડી

લેપડુ વિ૦ [લેવું + પડવું] લઈ પડે એવું; ગળેપડુ

લેપડું ન૦ ['લેપ' પરથી?] મોઈ ન ઊડવાથી તેને મોંય સરસો ડંડો મારવો તે; ખાપટ

લેપડો પું૦ ['લેપ' ઉપરથી] પોપડો; થર

લેપન ન૦ [સં.] લેપ કરવો તે (૨) જુઓ લેપ ૩

લેપવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લેપ] ચોપડવું; ચથેડવું (૨) વળગવું; ચોટવું (૩) ઢાંકવું

લેપાવું અ૦ક્રિ૦ 'લેપવું'નું કર્મણિ (૨) આસક્ત થવું; રાગમાં પડવું

લેફ્ટનન્ટ પું૦ [इं] મદદનીશ કર્મચારી. (ઉદા૦ લે૦ ગવર્નર, કર્નલ, જનરલ ઇ૦)

લેફો પું૦ ['લેપ' ઉપરથી; સર૦ म. लेफडा] વળગેલો કાદવનો લોંદો (પગ, જોડા વગેરેને)

લેબલ ન૦ [इं.] નામઠામવાળું પત્તું

લેબાસ પું૦ [જુઓ લિબાસ] પોશાક; પહેરવેશ

લૅબોરેટરી સ્ત્રી૦ [इं.] પ્રયોગશાળા

લેભાગુ (લે) વિ૦ [લેવું + ભાગવું; સર૦ म. लेभागू] લઈને નાસી જનારું (૨) અહીંતહીંથી પારકું લઈને પોતાનું બતાવનારું

લેમન, -નેડ પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [इं.] લીંબુના શરબત જેવું એક વિલાયતી પીણું

લેમૂક (લે) સ્ત્રી૦ [લેવું + મૂકવું] લેવું ને મૂકવું - છોડવું તે; બાંધછોડ (૨) લેમેલ; મૂંઝવણ

લેમેલ (લે) સ્ત્રી૦ [લેવું + મેલવું] વારંવાર લેવું અને મૂકવું તે (ઉતાવળના ગભરાટમાં) (૨) મરવાની તૈયારી; ભોંયે લેવાનો વખત (૩) તેવો ગભરાટ કે મૂંઝવણ

લેમ્પ પું૦; ન૦ [इं.] દીવો

લેરખડું (લે') વિ૦ ['લહેરી' ઉપરથી] આનંદી (૨) ન૦ લેરખું (લાલિત્યવાચક)

લેરખું (લે') ન૦ ['લહેરવું' પરથી] જુઓ લૂમખું

લેલતુલકાદર સ્ત્રી૦ [अ. लैलतुलक़द्र] એક પવિત્ર રાત્રિ, જ્યારે ભક્તિ કરવામાં આવે તો તેનું પુણ્ય ૧૦૦૦ મહિનાની ભક્તિ જેટલું ગણાય છે

લેલાર વિ૦ [સર૦ લાર] ઘણું; અતિશય; લેલૂર

લેલી (લે) સ્ત્રી૦ [प्रा. लावग (सं. लावक)] લેલું નામક પંખીની માદા (૨) [લા.] બહુ બોલ બોલ કરનારી છોડી કે સ્ત્રી

લેલીન (લે) વિ૦ + જુઓ લવલીન

લેલીમજનું (લે) વિ૦ [अ. लयला-मजनून]

બેહાલ; દુર્બળ (૨) જુઓ લયલામજનૂન

લેલું (લે) ન૦ કોલ પાથરવાનું કડિયાનું ઓજાર (૨) [જુઓ લેલી] એક પંખી

લેલૂ(-લૂં)ટ (લે) વિ૦ [લેવું + લૂંટવું] લેવા લૂંટવાની છૂટ હોય એવું; નધણિયાતું (૨) લખલૂટ; અતિશય [જુઓ લેલાર

લેલૂર (લે) વિ૦ [સર૦ ઘેઘૂર] ઊંચે ઘેરાયેલું (૨)

લેલૂશ (લે) સ્ત્રી૦ [સર૦ લુશલુશ] ઉતાવળ

લેલૂંટ (લે) વિ૦ જુઓ લેલૂટ

લેલો (લે) પું૦ લેલું (૨) [જુઓ લેલી] લેલીનો નર

લેવટા(-ટી) સ્ત્રી૦ એક જાતની નાની માછલી. **-ટાં** ન૦બ૦વ૦ નાનાં માછલાં

લેવડ સ્ત્રી૦ [લેવું + વટ (સં. વૃત્તિ)] ઉધાર લેવાનો વ્યવહાર. **૦દેવડ** સ્ત્રી૦ ઉછીનું લેવાઆપવાનો સંબંધ. **૦ચાલું** વિ૦ લેવડાવવાની – તેડાવવાની ટેવવાળું (બાળક). **-ડાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'લેવું'નું પ્રેરક (૨) ધમકાવવું; ઠપકારવું

લેવલ ન૦ [ઇં.] સપાટી; સમતલતા (૨) (સપાટીથી ગણતાં) ઊંચાઈ. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૦ લેવલ જોવાની પટ્ટી

લેવાણ ન૦ ['લેવું' ઉપરથી] લેવું તે; લેણું

લેવાદેવા પું૦; સ્ત્રી૦ [લેવું + દેવું] આપવાલેવાનો કે બીજી કોઈ પણ જાતનો સંબંધ

લેવાલ ન૦ [સર૦ હિં.] ખરીદનારું (શેર બજારમાં વપરાય છે). **-લી** સ્ત્રી૦ ખરીદી

લેવાવું અ૦ક્રિ૦ 'લેવું'નું કર્મણિ (૨) [શરીરનું] સુકાવું; ફિક્કું પડવું (૩) ખસિયાણા પડવું; શરમાવું. [**લેવાઈ જવું** = ખસિયાણાં પડી જવું (૨) સુકાઈ જવું.]

લેવી સ્ત્રી૦ [ઇં.] ફરજિયાત ઉઘરાણું; લાગો (૨) રાજા કે ગવર્નરનો લોકને મળવાનો દરબાર

લેવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા. લે (સં. લા)] સ્વીકારવું (૨) પકડવું; ઝાલવું (૩) મેળવવું; દાખલ કરવું. ઉદા૦ એ કામમાં એને ન લેશો (૪) ખાવું અથવા પીવું. ઉદા૦ અત્યારે દૂધ લેશો કે ચા? (૫) માન્ય રાખવું; ટેકો આપવો (પક્ષ, ઉપરાણું) (૬) ખરીદ કરવું. ઉદા૦ ઘોડો ક્યારે લીધો? (૭) કિંમત લેવી. ઉદા૦ આ શાલનું શું લીધું? (૮) ધારણ કરવું. ઉદા૦ વેશ લેવો (૯) દાખવવું. ઉદા૦ શક લેવો (૧૦) દોરવું; તેડી જવું; લઈ જવું. ઉદા૦ છોકરાને સાથે લીધાં (૧૧) ઝૂટવવું; પડાવવું; વિનાનું કરવું (આબરૂ, વખત, જીવ, લાંચ) (૧૨) ધમકાવવું; ઠપકો આપવો. ઉદા૦ તે આવ્યો કે તેને લીધો (૧૩) ઉપાડવું; સ્થળાંતર કરવું. ઉદા૦ ટેબલ પાસે લો (૧૪) બોલવું; ઉચ્ચારવું. ઉદા૦ તેનું નામ ન લેશો (૧૫) વહોરવું. ઉદા૦ નિસાસા લેવા; હાય લેવી (૧૬) નોંધવું; ઉતારી લેવું. તેમનું ઠેકાણું લઈ લો (૧૭) કાપવું; ઉતારવું (નખ, વાળ) (૧૮) આપે કે કરે તેમ કરવું. ઉદા૦ કામ લેવું (૧૯) તપાસ કરી સમજવું (માપ, તાગ, શુધ; ખબર) (૨૦) માગવું; પૂછવું (આજ્ઞા, પરવાનગી) (૨૧) ઉપાડવું; રજૂ કરવું. ઉદા૦ વાંધો લેવો; તકરાર લેવી (૨૨) પૂર્વ શબ્દથી સૂચિત થતી ક્રિયા બતાવે. ઉદા૦ ઊંઘ લેવી; શ્વાસ લેવો (૨૩) બીજા ક્રિ૦ની સાથે આવતાં તે ક્રિયા પૂરી કરવી અથવા વહેલી પતાવવી એવો અર્થ બતાવે. ઉદા૦ ખાઈ લેવું. [**લઈ આવવું** = લાવવું. **લઈ જવું** = દોરવું (૨) ઊંચકી જવું; તેડી જવું (૩) ચોરી જવું. **લઈ નાખવું** = ધમકાવી કાઢવું (૨) ઠપકો આપવો (૩) અણગમા કે જબરદસ્તીથી ગ્રહણ કરવું. **લઈ પડવું** = માની લેવું; વહોરી લેવું (૨) ગળે પડવું; સંડોવવું. **લઈ બેસવું** = આરંભ કરવું; માંડવું (૨) વહોરી લેવું; માની લેવું (૩) પચાવી પડવું. **લઈ મૂકવું** = આગળથી લઈ રાખવું. **લઈ રાખવું** = આગળથી લાવી મૂકવું. **લઈ લેવું** = પકડી લેવું (૨) ઝૂંટવી લેવું (૩) બથાવી પડવું (૪) પોતાની પાસે રાખી લેવું; સંગ્રહ કરવો (૫) પાછું લેવું (૬) ઊંચકી લેવું. **અંદર, માં લેવું** = દાખલ કરવું. **ખબર લેવી** = સંભાળ રાખવી (૨) વેર લેવું. **ખોળે લેવું** = દત્તક લેવું. **જીવ લેવો** = પજવીને કાયર કરવું (૨) મારી નાખવું. **નામ લેવું** = ચીડવવું; સતાવવું. **મનમાં**

લેવું=ઓઠું લગાડવું; અસર થવા દેવી (૨) લક્ષમાં લેવું. **માથે લેવું**=જોખમ કે જવાબદારી સ્વીકારવી. **હાથમાં લેવું**=પકડવું; મારવું (૨) વશમાં–તાબામાં લેવું (૩) કાબૂ–નિયંત્રણમાં લેવું. **લેતા પડવું**=જુઓ લઈ પડવું. **લેતો જા!**=ખાતો જા!] **૦દેવું** ન૦ જુઓ લેણદેણ

લેશ વિ૦ [સં.] જરાક (૨) પું૦ અણુ; બહુ થોડો ભાગ (૩) એક અર્થાલંકાર, જેમાં ગુણને દોષરૂપ અને દોષને ગુણરૂપ વર્ણવ્યો હોય છે (કા. શા.). **૦માત્ર** વિ૦ બહુ જ થોડું (૨) અ૦ જરાક પણ

લેસ સ્ત્રી૦ [ઇં.] જરીની કિનાર

લેસન ન૦ [ઇં.] વિદ્યાર્થીએ ઘેરથી તૈયાર કરી લાવવાનું કામ કે ભણતર

લેહુ ન૦ એક પંખી [ન૦ ચાટણ

લેહ્ય વિ૦ [સં.] ચાટવા યોગ્ય; ચટાય એવું (૨)

લેંકવું (લેં૦,) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લહેકવું] ઝૂલવું

લેંઘાવું (લેં૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ લંગાવું] જરાક ખોડાવું

લેંઘી (લેં૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ લેંઘો] બાળકની સૂંથણી

લેંઘું (લેં૦) વિ૦ જરાક ગાંડા જેવું; દાધારંગું

લેંઘો (લેં૦) પું૦ [हिं लँगा, लहँगा] મોટું સૂથણું; ચોરણો [रुचि?)] પાતળી મોટી રોટલી

લેંચી (લેં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. लूची, लुचुई (सं.

લેંડ (લેં૦) સ્ત્રી૦ [म. (तेलुगु रोंडू = બે)] લેણ; ભિલ્લીદંડાની રમતમાં વકટ પછીનો દાવ; રેંટ

લોઈ સ્ત્રી૦ + [સર૦ हिं.; જુઓ લૂઓ] લૂઓ; પિંડ (?) (૨) [सं. लोम ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] કામળ; ઊનનું કાપડ

લોક પું૦ [સં.] જનતા; જનસમૂહ (૨) વર્ગ; જાતિ (૩) કર્મફળ ભોગવવાનાં માનેલાં જુદાં જુદાં સ્થાન કે જગત (ઉદા૦ સ્વર્ગલોક; બ્રહ્મલોક). **૦કથા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં પ્રચલિત વાત (૨) દંતકથા. **૦કલ્યાણ** ન૦ લોકોનું ભલું. **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં પ્રચલિત કવિતા. **૦ચર્ચા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી વાત. **૦જીવન** ન૦ લોકનું–સમાજનું જીવન. **૦જ્ઞ** વિ૦ લોકને જાણનારું; લોકમાન્ય, પ્રજાકીય (પ્રધાન–વડોદરા રાજ્યમાં). **૦ડિયાં** ન૦બ૦વ૦ લોકો (પ.). **૦ત્રય** ન૦ ત્રિભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ). **૦ધર્મ** પું૦ લોકોમાં પ્રચલિત ધાર્મિક માન્યતા અને આચાર. **૦નાયક** પું૦ લોકોનો નાયક; આગેવાન. **૦નિયુક્ત** વિ૦ લોકોએ નીમેલું. **૦પાલ(–ળ)** પું૦ જુઓ દિક્પાલ. **૦પ્રસિદ્ધ** વિ૦ જગમશહૂર. **૦પ્રિય** વિ૦ લોકોને પ્રિય. **૦પ્રિયતા** સ્ત્રી૦. **૦બાહ્ય** વિ૦ અસાધારણ; ચમત્કારિક (૨) લોકમાન્ય નહીં એવું. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ સામાન્ય જનતાની બોલી. **૦ભોગ્ય** વિ૦ આમ લોકોને રસ પડે એવું. **૦મત** પું૦ લોકોનો મત. **૦મર્યાદા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં પ્રચલિત રૂઢિ (૨) લોકલજ્જા. **૦માતા** સ્ત્રી૦ સમગ્ર જનસમુદાયને પોષનારી લક્ષ્મી (૨) નદી. **૦માનસ** ન૦ લોકનું સમૂહગત માનસ; 'માસમાઇન્ડ'. **૦માન્ય** વિ૦ લોકોમાં માન પામેલું; લોકોએ સ્વીકારેલું (૨) પું૦ (સં.) તિલક મહારાજ. **૦લજ્જા** સ્ત્રી૦ લોકલાજ. **૦લાગણી** સ્ત્રી૦ લોકોની લાગણી. **૦લાજ** સ્ત્રી૦ લોકોમાં નઠારું કહેવાવાનો ડર. **૦વંદ્ય** વિ૦ લોકોને વંદનીય. **૦વાયકા** સ્ત્રી૦ લોકોમાં ચાલતી વાત; અફવા. **૦વાર્તા** સ્ત્રી૦ જુઓ લોકકથા. **૦વૃત્ત** ન૦ લોકજીવન; સમગ્ર સમાજજીવન. **૦શાસન**, ન૦, **૦શાહી** સ્ત્રી૦ લોકો દ્વારા ચાલતું રાજ્ય; 'ડેમોક્રસી'. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ સામાન્ય જનતા માટેનું શિક્ષણ આપતી અમુક જાતની એક શાળા. **૦શિક્ષણ** ન૦ જનસમૂહની કેળવણી. **૦સત્તા** સ્ત્રી૦ લોકોની સત્તા. **૦સત્તાક** વિ૦ લોકસત્તાવાળું; પ્રજાસત્તાક. **૦સત્તાવાદ** પું૦ લોકશાસનનો વાદ; 'ડેમોક્રસી'. **૦સત્તાવાદી** વિ૦ (૨) પું૦ લોકસત્તાવાદમાં માનનાર. **૦સંગીત** ન૦ (શાસ્ત્રથી અનિયંત્રિત એવું) આમ પ્રજાનું સંગીત. **૦સંગ્રહ** પું૦ લોકહિત; લોકકલ્યાણ. **૦સાક્ષર** પું૦ સામાન્ય જનસમૂહને માટે લખનારો સાક્ષર. **૦સાહિત્ય** ન૦ લોકોમાં પ્રચલિત કથાવાર્તા કે કવિતારૂપી સાહિત્ય. **૦સુલભ** વિ૦ લોકોને સુલભ.

૦સેવક પું૦ પ્રજાસેવક; લોકસેવા કરનાર. **૦સેવા** સ્ત્રી૦ લોકોની, જાહેર જનતાની સેવા (૨) આમવર્ગના લોકોની સેવા. **૦હિત** ન૦ લોકોનું હિત

લોકલ સ્ત્રી૦ [ઇં.] ધીમી ગતિએ દોડતી ને ઘણાં સ્થાનોએ ઊભી રહેતી ટ્રેન (૨) મોટા શહેરના ભાગો ને પરાંમાં દોડતી ટ્રેન (૩) વિ૦ સ્થાનિક; તળનું. **૦બોર્ડ** ન૦ જિલ્લા કે તાલુકામાં જ્યાં સુધરાઈ નથી હોતી ત્યાંની સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા

લોકાઈ સ્ત્રી૦ ['લોક' ઉપરથી] પરાયાપણું; પારકા માણસ જેવો વ્યવહાર

લોકાચાર પું૦ [સં.] લોકમાં ચાલતો વ્યવહાર કે રૂઢિ

લોકાપવાદ પું૦ [સં.] લોકમાં નઠારું કહેવાતું [તે - વગોણું

લોકાયત વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] નાસ્તિક (૩) ન૦ ચાર્વાક દર્શન. **૦વાદ** પું૦ નાસ્તિકવાદ

લોકાલોક વિ૦ ['લોક' ઉપરથી] સામાન્ય લોક જેવું; ખાસ સંબંધ વગરનું (૨) પું૦ (સં.) એક પુરાણપ્રસિદ્ધ પર્વત

લોકાંતર ન૦ [સં.] પરલોક. **-રિત** વિ૦ લોકાંતરને [લગતું

લોકિ(-કી)ક પું૦; ન૦ [જુઓ લૌકિક] ખરખરો

લોકિટ ન૦ જુઓ લૉકેટ

લોકિયું વિ૦ [લોક પરથી] પ્રાકૃત; સામાન્ય [લોકનું

લોકેટ ન૦ [ઇં.] સ્ત્રીઓનું ગળાનું એક ઘરેણું

લોકૈષણા સ્ત્રી૦ [સં.] લોકોમાં પ્રતિષ્ઠા કે યશની કામના (૨) સ્વર્ગ વગેરે લોકના સુખની કામના

લોકોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] કહેવત

લોકોત્તર વિ૦ [સં.] અલૌકિક; અસાધારણ

લોકોપકાર પું૦ [સં.] લોકોનું ભલું; સાર્વજનિક કલ્યાણ

લોખંડ ન૦ [લોહ + ખંડ; સર૦ મ.] લોઢું. **-ડી** વિ૦ લોખંડનું બનાવેલું (૨) ઘણું મજબૂત (૩) દૃઢનિશ્ચયી; અણનમ

લોચ પું૦ [સં. लुंच्] માથાના વાળ પોતાને હાથે ટૂંપી કાઢવા તે (જૈન). **૦ન** ન૦ લુંચન; ટૂંપી નાખવું તે (૨) છીનવી લેવું તે

લોચ ન૦ [સં.] આંસુ

લોચક ન૦ [સં.] લોચો; ગોળો; પિંડ (૨) સુતારનું એક ઓજાર (૩) કાજળ (૪) સાપની કાંચળી

લોચન ન૦ [સં.] આંખ (૨) જુઓ 'લોચ'માં. **-નિયું** ન૦ (પ.) લોચન

લોચના સ્ત્રી૦ [જુઓ લોચવું] લોચવું તે; ઝંખના; તલસાટ. **-વું** અ૦ ક્રિ૦ [સં. लोच् (रुच्)] તલસવું (૨) લોથવું; બેચેનીથી આમતેમ આળોટવું

લોચવાવું અ૦ક્રિ૦ ['લોચો' ઉપરથી] લોચામાં પડવું; ગૂંચવાવું; સંડોવાવું. [**લોચવાઈ જવું, પડવું** = ગૂંચવાઈ પડવું (૨) લોચામાં – નુકસાનમાં ફસાઈ જવું.]

લોચાવું અ૦ક્રિ૦ ['લોચો' ઉપરથી] એકસરખું નહીં રહેતાં એક બાજુ તરફ એકઠું થઈ જવું (૨) લોચવાવું; ગૂંચવાવું (૩) ગભરાવું (૪) [આંખનું] ભારે થવું

લોચો પું૦ [સં. लोचक] લોંદો; લચકો (૨) ડૂચો; ડબૂચો (૩) [લા.] ગરબડ; ગોટાળો (૪) વાંધો; તકરાર. [**લોચા પડતી વાત** = ચોખવટ વગરની વાત. **લોચા વાળવા** = બરાબર ન બોલવું; બોલતાં ગૂંચવાવું કે અચકાવું (૨) ખરું કારણ ન બતાવતાં બીજાં ઓઠાં ધરવાં. **લોચો કરવો** = ગોળ પિંડો કે ડૂચો કરવો (૨) બગાડવું. **-કાઢવો** = ગરબડ ગોટાળો દૂર કરવો (૨) દેવું પતાવી દેવું. **-પડવો** = તકરાર કે વાંધો આવવો. **-પાડવો** = તકરાર કે વાંધો નાખવાં. **-પોચો** = લોંદો; લચકો (૨) ડૂચો; ડબૂચો. **-દેવો, મારવો** = લોચાથી પૂરવું-સીડવું. **-લાપશી** = ગરબડગોટો (૨) થોડું-ઘણું. **-વાળવો** = જુઓ લોચો કરવો.]

લોટ પું૦ [દે. रोट्ट] બારીક ભૂકો; આટો. [**-ઊડવો** = સડી જવું; ખવાઈ જવું (૨) ભિખારી થઈ જવું. **-ચાટતું કરવું** = કંગાળ કે પાયમાલ કરવું. **-ફાકવો** - ગાંડાની જેમ બકવું (૨) વિકળતા કે કાયરતા બતાવવી (૩) સાધન રહિત સ્થિતિ બતાવવી. **-ફાકે છે** = જખ મારે છે (૨) પાસે ખાવાનું નથી. **-માગવો** = ભીખ માગવી.]

લોટકું ન૦ [જુઓ લોઢું] ચડવો

લોટણ વિ૦ [લોટવું પરથી] લોટતી - ગુલાંટ

ખાતી (પતંગ). **-ણ(-ન)** ન૦ લોટવું-આળોટવું તે. (૨) એક જાતનું કબૂતર. **-ણિયું** વિ૦ લોટયા કરે તેવું

લોટપોટ વિ૦ [જુઓ લોટવું; સર૦ म.] લોથપોથ (૨) ગોટપોટ

લોટરી સ્ત્રી૦ [इं.] ટિકિટો વેચી ખરીદનારાઓમાંથી જેને નસીબ આવે તેને ઇનામો આપવાની શરતે કરાતી એક પ્રકારની દ્યૂતવ્યવસ્થા (૨) [લા.] નસીબનો ખેલ

લોટવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. लोट्ट (सं. लुठ्)] લેટવું; આળોટવું (૨) સૂવું (૩) ગબડવું; ગુલાંટ ખાવી

લોટાવવું સ૦ક્રિ૦ 'લોટવું'નું પ્રેરક (૨) + લસોટાવવું

લોટિયું વિ૦ [જુઓ લોઢું] લોટાના તળિયા જેવું; બોડું રોડું (૨) ન૦ ['લોટ' ઉપરથી] ઘંટીમાંથી લોટ વાળવાનું લૂગડું. [**-કરાવવું** = માથાના વાળ કઢાવી નંખાવી માથું લોટા જેવું કરાવવું.] **-યો** પું૦ જુઓ વહોરો ૧

લોટી સ્ત્રી૦ ['લોટવું' ઉપરથી; સર૦ हिं., म.] નાનો લોટો. **-ડું** ન૦ નાનો માટીનો ઘડો; માટીનું લોટા જેવું વાસણ (૨) [લા.] માથું. **-ટો** પું૦ ધાતુનું એક પાત્ર-કળશિયો (૨) (લા.) દસ્ત. [**લોટા ભરવા** = (જમવાની તૈયારીમાં) લોટા પાણીથી ભરવા (૨) વારંવાર ઝાડો થવો. **લોટા લઈ લેવા** = ઝૂંટવી લેવું (૨) છેતરી લેવું. **લોટે જવું, લોટો લઈને જવું** = ટટ્ટી જવું; ઝાડે ફરવા જવું. **લોટો ઊતરવો** = ઝાડો થવો; દસ્ત ઊતરવો. **-થવો** = ઝાડા થવા.]

લોડાવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. लुड्] ઘુમાવવું; ડોલાવવું

લોઢ પું૦ [સર૦ म. लोंढा; हिं. लोढा; दे. लोढ = વાટવાનો પથ્થર (सं. लोष्ठ)] પાણીનું લાટ જેવું મોજું; પૂરનો ઘોડો (૨) [सं. लुड्] હિંડોળો (૩) [सं. लोष्ठ] તાપથી ઓગળીને બાઝેલો માટીનો ગઠ્ઠો; લોઢાનો લઠ્ઠો (૪) [લા.] વાંધો; તકરાર. [**-નાખવો, પડવો** = વાંધો કે તકરાર ઊભી કરવી કે થવી.]

લોઢવું સ૦ક્રિ૦ [दे. लोढ] ચરખાથી પીલવું (કપાસ).

લોઢાં ન૦વ૦બ૦ ['લોઢું' ઉપરથી] લોઢાનાં ઓજારો. **-ઢી** સ્ત્રી૦ લોઢાની તવી (૨) વિ૦ લોઢાનું, -ના જેવું (ઉદા૦ લોઢી પનોતી)

લોઢિયો પું૦ ['લોઢું' પરથી] (ચ.) કરબડીના દાઢા જેમાં ઘાલે છે તે લાકડું. **લોઢી** જુઓ 'લોઢાં'માં

લોઢું ન૦ [सं. लोह ઉપરથી] એક ધાતુ; લોખંડ

લોથ (થ,) સ્ત્રી૦ [सं. लुठ्, लोष्ठ કે लोठ? સર૦ हिं., लोथ, -थि; म.] લાશ; મડદું (૨) [લા.] ઉપાધિ; પીડા (૩) વિ૦ તદ્દન થાકી ગયેલું (૪) [सं. लोट् = ગાંડપણ કરવું] મૂર્ખ; ઠોઠ (૫) નરસું; નકામું. [**-થવું** (થાકીને) = અતિશય થાકી જવું. **-પડવી** = લાશ પડવી. **-વહોરવી** = પીડા નોતરવી. **-વળવી** = પાયમાલ થવું. **-વાળવી** = પાયમાલ કરવું (૨) પંચાત-બલા દૂર કરવી (૩) લાશ પાડવી. ૦**પોથ** વિ૦ [સર૦ हिं.] થાકી ગયેલું.

લોથવું અ૦ક્રિ૦ [લોથ પરથી ?] બેચેનીમાં આમ તેમ આળોટવું; લોચવું

લોથડી સ્ત્રી૦ ભૂંગરેટમાં શેકેલી ભાખરી

લોથારવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. लुंथ् = મારવું] (કા.) મારવું; ધોકાવવું

લોથિયું વિ૦ [જુઓ લોથ] માલ વગરનું; નકામું (૨) (લો) ન૦ [सं. लुंथ्] કૂતરાનું બચકું (-લેવું)

લોથો પું૦ (કા.) જુવારનું કણસલું

લોદરિયું મરચું ન૦ એક જાતનું મરચું

લોદવું સ૦ક્રિ૦ ['લોંદો' ઉપરથી] ગૂંદીને લોંદા જેવું બનાવવું

લોદી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જુઓ લોધી

લોધ(૦ર) પું૦; ન૦ [सं.] એક જાતનું ઝાડ

લોધર પું૦ [જુઓ લોઢવું] બાટ; પુષ્કળ તેલ નાંખીને બાફેલો લોટ (૨) પું૦; ન૦ [सं. लोध्र] જુઓ લોધ [બેચેની થવી

લોધવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. लोधणें] લોથવું;

લોધી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] પઠાણોની એક જાતિ

લોધો પું૦ [સર૦ म. लोधा] લાંબો અને મજબૂત બાંધાનો માણસ (૨) ઘાસ વેચતી એ નામની એક જાતનો માણસ

લોધ્ર પું૦; ન૦ [सं.] લોધ ઝાડ

લોન સ્ત્રી૦ [इं.] અમુક શરતે લેવાતી ઉછીતી કે વ્યાજુકી રકમ. [**-કાઢવી** = લોન લેવાનું

કામ ઉપાડવું.-લેવી=લોન તરીકે નાણાં લેવાં.]

લોપ પું૦ [સં.] લુપ્ત થવું તે; નાશ પામવું તે. દેખાતું બંધ થવું તે. [-થવું=અદૃશ્ય -અલોપ થવું.] ૦ક વિ૦ લોપ કરનારું

લોપડચોપડ વિ૦ [લેપવું + ચોપડવું] ખૂબ ઘી કે તેલવાળું (૨) [લા.] અતિશયોક્તિવાળું (૩) ન૦ ચીકટ; ઘી, તેલ વગેરે (૪) [લા.] અતિશયોક્તિ (૫) ખુશામત

લોપવું સ૦ક્રિ૦ [સં. लुप्] ઉલ્લંઘવું; ન માનવું

લોપરી સ્ત્રી૦ [જુઓ લેપડી] થપોલી

લોપા, ૦મુદ્રા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) અગસ્ત્ય ઋષિની પત્ની

લોફર વિ૦ પું૦ [ઇં.] ભટકેલ; બદમાશ

લોબ સ્ત્રી૦ [જુઓ લાંબ; સર૦ म. लोब=પ્રેમ; આકર્ષણ] યાદદાસ્તી (૨) આદત

લોબડી(-રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ अप० लोअडी; सं. लोमपटी] બારીક ઊનની કામળી કે ઓઢણી

લોબાન પું૦ [फा. लूबान, સર૦ हिं., म.] એક વૃક્ષનો ગુંદર (ધૂપ કે ઔષધિ)

લોભ પું૦ [સં.] લાલચ; તૃષ્ણા. ૦ક વિ૦ લોભાવનારું. ૦ન વિ૦ જુઓ લોભામણું (૨) ન૦ પ્રલોભન. **-ભામણું** વિ૦ લલચાવે તેવું. **-ભાવનહાર(-રી)** વિ૦ લોભાવનારું. **-ભાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'લોભાવુંનું' પ્રેરક. **-ભાવું** અ૦ક્રિ૦ લોભમાં પડવું; લલચાવું. **-ભિત** વિ૦ લોભાયેલું. **-ભિયું**, **-ભી** વિ૦ લોભવાળું

લોમ પું૦; ન૦ [સં.] વાળ; રૂંવું; રોમ. ૦ડી સ્ત્રી૦ જુઓ લોબડી. ૦વિલોમ વિ૦ [સં.] ઊલટુંસૂલટું (૨) અનિશ્ચિત. ૦શ વિ૦ [સં.] ખૂબ તેમ જ મોટાં લોમવાળું (૨) [સં.] એક ઋષિ

લોરવું સ૦ક્રિ૦ ['લવરું' ઉપરથી] નખ મારીને [ઘાયલ કરવું

લોલ વિ૦ [સં.] ચંચળ (૨) સુંદર (૩) આતુર (૪) ન૦ ગરબાની લીટીને છેડે આવતો શબ્દ. [તબિયત લોલ મારી જવી=તબિયત કથળવી.] ૦ક ન૦ લટકતી અને ઝૂલતી વસ્તુ (જેમ કે ઘંટ કે ઘડિયાળમાં) (૨) કાનનું એક ઘરેણું. ૦ણી સ્ત્રી૦ લટકાળી ચાલવાળી સ્ત્રી. [-લૂંટાવી=ફજેતી થવી.] ૦વું અ૦ક્રિ૦ [સં. लुल्] લોલ થવું; હાલવું (૨) શોભવું

લોલા સ્ત્રી૦ [સં.] જીભ (૨) વીજળી. ૦ક્ષી વિ૦ સ્ત્રી૦ ચંચળ આંખવાળી (સ્ત્રી)

લોલિત વિ૦ [સં.] હાલતું; ઝૂલતું

લોલીન વિ૦ [જુઓ લવલીન] + તલ્લીન

લોલુપ વિ૦ [સં.] લલુતાવાળું; તૃષ્ણાતુર. ૦તા સ્ત્રી૦

લોલો અ૦ [સં. लुल्] હાલરડાનો એક અવાજ (૨) પું૦ (જીભનો) લોલતો સ્નાયુ; લોળો

લોવડા(-રા)વવું (લો') સ૦ક્રિ૦ 'લોહવું'નું પ્રેરક

લોવણિયું (લો') ન૦ ['લોહવું' ઉપરથી] લોહવાનું સાધન

લોવા ન૦ [સર૦ हिं.] એક પંખી

લોવાવું (લો') અ૦ક્રિ૦ 'લોહવું'નું કર્મણિ

લોષ્ટ ન૦ [સં.] માટીનું ઢેકું

લોહ ન૦ [સં.] લોઢું. ૦કાટ પું૦ લોઢાનો કાટ. ૦ચુંબક ન૦ લોઢાને આકર્ષવાના ગુણવાળું એક દ્રવ્ય. ૦ચુંબકત્વ ન૦ લોઢાને આકર્ષવાનો ગુણ; 'મૅગ્નેટિઝમ'

લોહર પું૦ જડસો; મૂર્ખ (૨) [સર૦ લોફર] રખડેલ યા તોફાની જુવાનડો. **-રિયું** વિ૦ લોહર જેવું

લોહવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. लुह (सं. मृज्)] લૂછવું

લોહાણો પું૦ જુઓ લવાણો

લોહિત વિ૦ [સં.] લાલ; રાતું

લોહિયાળ(-ળું) વિ૦ ['લોહી' ઉપરથી] લોહીવાળું

લોહિયું ન૦ [લોહ પરથી; प्रा. लोहिअ] (સુ.) [તાવડી; કડાઈ

લોહી ન૦ [प्रा. लोहिअ (सं. लोहित)] રુધિર; ખૂન (૨) [લા.] કુળ. [-આપવું=બીજાનું લોહી માંદાના શરીરમાં નાખવું (૨) તે માટે પોતાનું લોહી કોઈએ કાઢી આપવું. -આવવું=શરીરમાં લોહીનો ભરાવો થવો (૨) લોહી નીકળવું. -ઉકાળો=બળાપો; ક્રોધ; કંકાસ. -ઊકળવું=ગુસ્સો આવવો (૨) બળાપો થવો. -ઊડી જવું=લોહી ન રહેવાથી ફિક્કું પડવું (૨) શરમિંદું થઈ જવું (૩) બીકથી-ખેદથી મોંનો રંગ ફિક્કો પડી જવો. -ઊતરવું=શરીર સુકાવું-નિર્બળ

થવું. **-કાઢવું** = લોહી નીકળે એમ મારવું; ઘા કરવો. **-ખાવું** = દિલગીરીનું (બારમા જેવું) ખાવું. **-ગરમ થવું** = ગુસ્સે થવું. **-ચડવું** = શરીરમાં લોહીનો વધારો થવો; તન્દુરસ્તી આવવી (૨) આનંદ થવો. **-ચૂસવું** = સતાવવું; જુલમ કરવો. **-ટાઢું પડવું** = નિરાંત વાળવી (૨) ક્રોધ શાંત થવો. **-તપી જવું** = ગુસ્સે થવું. **-ના લાડુ** = પ્રેતભોજન. **-નું પાણી કરવું** = કાળજાતૂટ મહેનત કરવી. **-નું પાણી થવું** = લોહીવિકાર થવો; શરીર ફિક્કું પડી જવું (૨) ખૂબ મહેનત પડવી. **-ને માંસ એક થવાં** = અતિશય મહેનતથી શરીર રગદોળાઈ જવું. **-નો કોળિયો** = દિલગીરીનું ખાવું. **-પડવું** = લોહી બહાર આવવું (ઊલટી, ઝાડા ઇ૦માં); લોહી દદડવું. **-પીવું** = ખૂબ દુઃખ દેવું; જંપવા ન દેવું. (૨) ચૂસી ખાવું. **-ફરવું** લોહીનું નસોમાં વહેવું. **-બળવું** = લાગણી થવી (૨) ચિંતા થવી. **-મુતરાવવું** = ત્રાસ ગુજારવો (૨) અતિશય માર મારવો. **-રેડવું** = (પોતાનું કે બીજાનું) લોહી નીકળે એમ કરવું; સામાને મારવું કે પોતાનું બલિદાન આપવું. **-લેવું** = શરીરમાં લોહીનો ભરાવો થવો. **ટાઢા લોહીનું** = નિરાંતવાળું; ઠંડી પ્રકૃતિનું. **મીઠા લોહીનું** = જેને ચાંચડ, માંકડ વધારે કરડે તેવું (૨) મળતાવડું (૩) સાલસ; વહાલ આવે એવું. **શેર લોહી ચડવું** = ખૂબ આનંદિત થવું.] **૦ચૂતું** વિ૦ લોહી ચૂતું હોય એવું; લોહીલુહાણ. **૦તરસ્યું** વિ૦ સામાનું લોહી રેડીને તેની દાઝ શમે એવું. **૦નૂઉં** વિ૦ લોહી વગરનું; સુકલકડી. **૦લુ(-લો)હાણ** વિ૦ લોહીના રેલાથી ખરડાઈ ગયેલું. **૦વા** પું૦ એક રોગ. **૦શીકણું** ન૦ [+શીકવું] ભારે સંતાપ; બળાપો

લોળિયું ન૦ [सं. लोल; સર૦ म. लोळणें] સ્ત્રીઓનું કાનની બૂટનું એક ઘરેણું (૨) [લા.] ડાંગરની ડૂંડી

લોળો પું૦ [सं. लुल् ઉપરથી; સર૦ म. लोळा = પડજીભ] જીભ; જીભનું ટેરવું; લોલો

લોંકડી (લોં૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. लुक्क = છુપાયેલું] એક નાનું ચોપગું પ્રાણી

લોંઠ (લોં૦) વિ૦ [प्रा. लुंठग; सं. लुंठक] જુઓ લાંઠ. **૦કું** વિ૦ પૈસાદાર; માતબર (૨) લાંઠ. **-ઠાઈ** સ્ત્રી૦ લાંઠપણું. **-ઠિયું** વિ૦ જુઓ લાંઠિયું. **-ઠું** વિ૦ જુઓ લોંઠકું (૨) ન૦ (સુ.) છોકરું. **-ઠો** પું૦ લાંઠ માણસ; (૨) યાર; રાખેલો

લોંડી સ્ત્રી૦ [हिं.; સર૦ म. लौंडी] લૂંડી. **-ડો** પું૦ લૂંડો [પદાર્થનો લોચો

લોંદો (લોં૦) પું૦ [સર૦ हिं., म.] ચીકણા નરમ

લોંબડી(-રી) (લોં૦) સ્ત્રી૦ જુઓ લોબરી

લૌકિક વિ૦ [सं.] લોકોમાં ચાલતું. (૨) આ લોકનું; દુન્યવી (૩) ન૦ લોકાચાર (૪) ખરખરો; લોકીક. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-કી** વિ૦સ્ત્રી૦

લૌલ્ય ન૦ [सं.] લોલુપતા [મશ્કરો

લૌવો પું૦ [सं. लप्] લઉઓ; વિદૂષક; રાજાનો

લ્યાનત સ્ત્રી૦ [જુઓ લાનત] લયાનત; શરમ; ફિટકાર

વ

વ પું૦ [सं.] ચાર અર્ધસ્વરોમાંનો ચોથો. **૦કાર** પું૦ વ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે વકારવાળું

વ અ૦ [फा.] અને

વકટ પું૦ [સર૦ म.; તેલગુ वकट्टु = એક] ગિલ્લીદંડાની રમતમાં પહેલો દાવ

વકફ વિ૦ [अ. वक्फ] સાર્વજનિક; ધર્માદા

વકરવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. विकरणें (सं. वि + कृ)] બગડવું; વીફરવું (૨) બહેકવું; ફાટવું (૩) ફરી જવું; વાંકું બોલવું

વકરી સ્ત્રી૦, **-રો** પું૦ [સર૦ म. विकरा-री (सं. वि + क्री)] વેચાણ (૨) વેચાણનું નાણું (૩) વેચાયેલો માલ

વકરું વિ૦ [જુઓ વકરવું] લાંઠ; તોફાની

વકરો પું૦ જુઓ 'વકરી'માં

વકારવું અ૦ક્રિ૦ (પ.) [જુઓ વકરવું] વીફરવું

(૨) સ૦ક્રિ૦ વકરે એમ કરવું; વિફરાવવું

વકાલત સ્ત્રી૦ [अ.] વકીલાત; વકીલનું કામ. **૦નામું** ન૦ અસીલ તરફથી વકીલાત કરવાની સત્તાનો લેખ. [**–આપવું** = વકીલ રોકવો.]

વકાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वि+कस्] (મોં) પહોળું કરવું–ફાડવું [ઉમેદ

વકી સ્ત્રી૦ [अ. वाकीअ] સંભવ (૨) આશા;

વકીલ પું૦ [अ.] સનંદી કાયદાશાસ્ત્રી (૨) એલચી; પ્રતિનિધિ (૩) કોઈના પક્ષની વાત રજૂ કરનાર—તે માટે મથનાર. [**–કરવો, –રોકવો** = અસીલે વકીલને કામ સોંપવું.] **–લાત** સ્ત્રી૦. **–લાતનામું** ન૦ જુઓ વકાલત, ૦નામું

વકુલાભરણ પું૦ સંગીતમાં એક થાટ

વકૂફ સ્ત્રી૦ [अ.; સર૦ हिं., म.] સમજ; અક્કલ; ડહાપણ [વિશેષ કોપવું

વકોપવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि+कुप्] (કા.)

વક્કર પું૦ [अ. वकर; સર૦ म.] મોભો; વજન (૨) ઢંગ; લાયકી (૩) વિ૦ [જુઓ વકરું] લાંઠ; તોફાની. [**–ખોવો, ગુમાવવો** = હલકા પડવું; પ્રતિષ્ઠા ગુમાવવી. **–નો પિંડ** = હરામનું બાળક (૨) તોફાની જોરાવર છોકરું.]

વક્તવ્ય વિ૦ [सं.] બોલવા જેવું (૨) ન૦ કથન; ભાષણ

વક્તા પું૦ [सं.] બોલનાર; ભાષણ કે કથા કરનાર. **–ક્તૃતા** સ્ત્રી૦, **–ક્તૃત્વ** ન૦ બોલવાની છટા. **–ક્તૃત્વશક્તિ** સ્ત્રી૦ છટાદાર બોલવાની કે ભાષણ કરવાની શક્તિ

વક્ત્ર ન૦ [सं.] મુખ (૨) એક છંદ

વક્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] 'વક્તા'નું સ્ત્રીલિંગ

વક્ર વિ૦ [सं.] વાંકું. **૦જડ** પું૦ કુટીલ તેમ જ મૂર્ખ–હાલના બગડેલા સમયનો સાધુ (મહાવીર તીર્થંકરના સાધુઓના લક્ષણ તરીકે, પહેલાંના તીર્થંકરના સાધુઓની સરખામણીમાં કહેવાય છે.) **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦તુંડ** પું૦ (સં.) ગણપતિ (૨) પોપટ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ બાડી નજર (૨) વાંકું જ જોનારી – ક્રોધની કે દ્વેષની નજર (૩) વિ૦ તેવી નજરવાળું. **૦ભાવ** પું૦ વાંકાપણું (૨) છળકપટ. **–ક્રી** વિ૦ વાંકી ડોકે ગાનારું. **–ક્રીભવન** ન૦ (કિરણોનું) વાંકા થવું તે. **–ક્રીભાવ** પું૦ વાંક (૨) અપ્રમાણિકતા; આડાપણું. **–ક્રીય** વિ૦ 'કર્વિલીનિયર' (ગ.). **–ક્રોક્તિ** સ્ત્રી૦ કટાક્ષનું વચન (૨) વાંકો બોલ (૩) એક કાવ્યાલંકાર, જેમાં કાકુ કે શ્લેષથી વાક્યનો જુદો જ અર્થ કરવામાં આવે છે (કા. શા.)

વક્ષ, ૦સ્થલ(–ળ), –ક્ષઃસ્થલ(–ળ) ન૦ [सं.] છાતી [આવનારું

વક્ષ્યમાણ વિ૦ [सं.] કહેવાતું; તરત જ કહેવામાં

વખ ન૦ + જુઓ વિષ. **–ખિયું** વિ૦ ઝેરવાળું

વખત પું૦ [अ. वक़्त; સર૦ म.; हिं. वक्त] કાળ; સમય (૨) તક (૩) માઠી હાલત (૪) નવરાશ (૫) સ્ત્રી૦ (ચ.) વાર; ફેરો. જેમ કે, એને કેટલી વખત કહું? [**–કાઢવો, ગાળવો, ગુજારવો** = સમય વિતાવવો. **–જોવો** = કેટલા વાગ્યા છે એવી ખબર કાઢવી (૨) સમય કે સંજોગો જોવા. **–તપાસવો** = સંજોગો જોવા. **–થવો** = કોઈ કામને માટેનો નિયત સમય આવવો કે થવો. **–ની છાંયડી** = સુખ-દુઃખના વારાફેરા. **–સાચવવો** = વખતસર કામ કરવું.] **૦બેવખત** અ૦ [+ फा. बेवक़्त] ગમે ત્યારે; અવારનવાર. **૦સર** અ૦ યોગ્ય વખતે. **–તે** અ૦ કદાચ; સંભવતઃ. **–તોવખત** અ૦ વારંવાર

વખલ્લો પું૦ વાણાના દોષથી થતો કપડાનો નુકસાનીવાળો ભાગ

વખવખ સ્ત્રી૦ [જુઓ વખો; સર૦ म.] વખવખવું તે. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. वखवखणें] વલખાં મારવાં (૨) ખાઉં ખાઉં કરવું; તલપવું. **–ખાટ, –ખો** પું૦ વખવખ [ટંટો; કજિયો

વખવાદ પું૦ [જુઓ વિખવાદ] + દ્વેષ; ઝેર (૨)

વખાણ ન૦ [प्रा. वक्खाण (सं. व्याख्यान); अप.; સર૦ हिं. बखान] પ્રશંસા. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ પ્રશંસા કરવી (૨) + વિગતથી કહેવું; વર્ણવવું

વખાર (૨,) સ્ત્રી૦ [दे. वक्खार; સર૦ म.; हिं. बखार] કોઠાર. [**–કરવી** = જથાબંધ માલ ભરવા-વેચવાની દુકાન કાઢવી. **વખારે નાખવું** = તરત લક્ષ ન આપવું; ફરી ઝટ લક્ષ ઉપર ન

આવે તેમ દૂર મુકેલી કાઢવું (લા).] **–રિયો, –રી** પું૦ વખારવાળો (૨) વખારનો નોકર

વખું ન૦ [प्रा. वक्ख (सं. पक्ष)] પક્ષ (૨) ઓથ (૩) વગ (૪) વિ૦ નામને લાગતાં–'ના વલણ, લગની કે પક્ષનું.' ઉદા૦ બાપવખું

વખુંભર અ૦ (કા.) બહુ જોરથી (વાવું–ફૂંકાવું)

વખૂટું વિ૦ ['ખૂંટો' (ખૂંટેથી છૂટું થયેલું) કે વિ + છૂટું ?] જુઓ વછૂટું; વિખૂટું

વખો પું૦ [अ. वाक्अिह] ભૂખમરાનું સંકટ (૨) સંકટ. [**વખાનું માર્યું** = ભૂખમરો કે સંકટથી હણાયેલું–ધક્કેલાયેલું; દુખી થયેલું. **વખો પડવો** = ખાવાનું ખૂટવું. **ખાવાના વખા પડવા, હોવા** = ખાવાનું ન હોવું.]

વખોડણું ન૦ [વખોડવું પરથી] ખોડ; દોષ (૨) વખોડવું તે; નિંદા

વખોડવું સ૦ક્રિ૦ [दे. विक्खोड; સર૦ हिं. बखोरना] વગોવવું; ખોડ કાઢવી; નિંદા કરવી

વખોરો પું૦ [સર૦ વખાર] ટેબલ કે કબાટનું ખાનું (૨) પાનપેટી

વગ પું૦; સ્ત્રી૦ [प्रा. वग्ग (सं. वर्ग); સર૦ म. (अ. वकअ ?)] જુઓ વગવસીલો (૨) પક્ષ; તરફેણ (૩) જગા; સવડ (૪) તક; અવસર. [**–કરવો (–વી)** = તરફેણ કરવી; પક્ષ કરવો (૨) સગવડ–ગોઠવણ કરવી. **–ચાલવી, પહોંચવી, લાગવી** = વગની અસર થવી. **વગે કરવું, પાડવું** = ઠેકાણે પાડવું; યોગ્ય ઠેકાણે ગોઠવવું. **વગે પડતું** = અનુકૂળતા પ્રમાણે (૨) યુક્તિસર ગોઠવેલું. **વગે લગાડવું** = કોઈ પણ કામમાં લેવું; કામમાં લગાડવું.]

વગડવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાગવું] અવાજ કરવો

વગડાઉ વિ૦ ['વગડો' ઉપરથી] જંગલી

વગડો પું૦ [प्रा. विगड (सं. विकट); સર૦ म. वगळ] જંગલ; વેરાન કે ઉજ્જડ પ્રદેશ; રાન

વગદાપણું ન૦ વગદાં વીણવાં તે

વગદાં ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં. [**–કરવાં, વીણવાં** = ફાંફાં મારવાં; નકામું મથવું.]

વગર અ૦ [अ. बिगैर; સર૦ म.; हिं. वगैर] વિના. [**–આડાની કોટડી** = કેદખાનું; જેલની કોટડી.] ૦**મફતનું**, ૦**ફાંસુ** અ૦ ફાંસુ; નકામું; મફતનું

વગવસીલો પું૦ [વગ + વસીલો] વગ ને વસીલો. મોટાની સાથેનો સંબંધ, તેની ઓથ ને કુમક

વગવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वग्ग (सं. वल्ग्)] ગતિ કરવી (૨) કૂદવું (૩) બહુ બોલવું; બકવું

વગસગ સ્ત્રી૦ [વગ દ્વિર્ભાવ ?] વગવસીલો (૨) સમાવેશ થાય તેવી જગા; સગવડ

વગળ પું૦; ન૦ [प्रा. विगल (सं. विकल); સર૦ म. वगळ] ભેગ (૨) ભ્રષ્ટતા; વર્ણસંકરતા (૩) કપટ. ૦**વંશી** વિ૦ વર્ણસંકર

વગડાવું અ૦ ક્રિ૦ 'વગાડવું'નું કર્મણિ. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'વગાડવું' 'વગડવું'નું પ્રેરક

વગાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાગવું] વગડે એમ કરવું; બજાવવું (૨) વાગે – લાગે એમ કરવું

વગિયું, વગીલું વિ૦ ['વગ' ઉપરથી] ઓળખીતું; વગવાળું (૨) પક્ષપાત કરનારું (૩) ન૦ તરફદારી; પક્ષપાત

વગુ અ૦ [જુઓ વગ] જથે; બાજુ

વગૂતવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि + प्रा. गुत्थ (सं. ग्रथित); સર૦ म. विगुतणें] ભરાવું; ગૂંચાવું. **વગુતાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

વગૂતું વિ૦ [वि + प्रा. गुत्त (सं. गोत्र)] રખડેલ

વગેરે અ૦ [अ. वग़ैरह; સર૦ म. वगैरे–रा; हिं. वग़ैरह] અને બીજા; ઇત્યાદિ

વગો પું૦ [જુઓ વગ] લત્તો; ભાગ

વગોણું, –વણું ન૦, **–વણી** સ્ત્રી૦ ['વગોવવું' ઉપરથી] નિંદા; ફજેતી

વગોવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विगोव (सं. विगोपय्) = ફજેત કરવું; કે सं. वि + गा; સર૦ हिं. बिगोना] નિંદા કરવી; ફજેતી કરવી

વઘરડું ન૦ [સર૦ म. वगड,–र] રાતી સાઠી જેવી ડાંગર (૨) [સર૦ म. वगळ (सं. विगल) કે वघळ] ચળામણ; બગદો

વઘરણું ન૦ [જુઓ વઘરો] હરકત; વિઘ્ન

વઘરો પું૦ [सं. विग्रह] ટંટો; અણબનાવ (૨) વિઘ્ન (૩) બગડવું કે સળવા માંડવું તે. [**–ઘાલવો** = કજિયો કરાવવો. **–નાખવો** = વિઘ્ન કરવું.]

વઘળવું અ૦ક્રિ૦[सं. विगल्; સર૦ म. वघळणें] ઝરવું

વઘાર પું૦ [સર૦ प्रा. वग्घारिअ=વઘારેલું; સર૦ हिं. बघारना; म. बघारणी] ઘી કે તેલમાં મરચાં, રાઈ, હિંગ વગેરે કકડાવી દાળ કઢી વગેરેમાં છમકારવું તે (૨) [લા.] મમરો; ટુચકો; ઉશ્કેરણી. [**–કરવો** = વઘારવું. **–મૂકવો**=ઉશ્કેરણી કરવી. **વઘારી ખાવું** =નકામું રાખી મૂકવું.] **૦ણી** સ્ત્રી૦ હિંગ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ વઘાર કરવો. **–રિયું** વિ૦ વઘાર દીધેલું (૨) ન૦ એક અથાણું

વચ ન૦ [सं.] વચન; બોલવું તે

વચ સ્ત્રી૦ [दे. विच्च=મધ્ય; સર૦ हिं. बिच्च] વચ્ચે હોવું તે; મધ્યસ્થતા (૨) અ૦ + વચ્ચે

વચકલું ન૦ [જુઓ વચકાવું] વાંધો; વાંકું

વચક(–કા)વું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बिचकाना; म. वचकणें, विचकणें (सं. व्यत्यय, प्रा. वच्चय અથવા सं. वि + चक्)] માઠું લાગવું; રિસાવું; છેડાવું (૨) વચ્ચેથી છટકી જવું

વચકળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વચકાવું] નરમ કે ઓછું થવું (૨) ખસી કે સરી જવું

વચકાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ વચકવું

વચકું ન૦ [જુઓ વચકાવું; સર૦ म. वचका, विचका] વિઘ્ન; વચકલું. [**વચકાં પડવાં**= વાંકાં પડવાં; વાંધા પડવા.] **–કો** પું૦ માઠું લાગવું તે (૨) વાંધો (૩) વહેમ

વચગાળો પું૦ [વચ + ગાળો] વચ્ચેનો ભાગ

વચડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. विचच्चिया, सं. विचर्चिका] વલૂરવું

વચન ન૦ [सं.] વેણ; કથન; વાક્ય (૨) પ્રતિજ્ઞા; કોલ (૩) સંખ્યા (વ્યા.). [**–આપવું**= કબૂલત આપવી; વિશ્વાસ આપવો. **–કાઢવું** = બોલવું (૨) પ્રતિજ્ઞા કરવી. **–તોડવું**= બોલીને ફરી જવું; વચનનો ભંગ કરવો. **–પાળવું**=બોલ્યા પ્રમાણે વર્તવું; પ્રતિજ્ઞા પાળવી. **–મારવું**=મહેણું મારવું; કડવો બોલ કહેવો. **–લેવું**=કબૂલાત લેવી; પ્રતિજ્ઞા કરાવવી.] **–નિકા** સ્ત્રી૦ અવતરણ; પ્રમાણ કે સૂક્તિ તરીકે ટાંકેલું તે. **–ની** વિ૦ વચન પાળનારું; સત્યવાદી. **–નીય** વિ૦ કહેવા કે બોલવા જેવું (૨) નિંદ્ય (૩) ન૦ લોકાપવાદ; લાંછન. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ વચન ન પાળતું

વચમાં અ૦ ['વચ' પરથી] વચ્ચે

વચરમાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ ચીમળાવું; કરમાવું] કરમાવું; ચીમળાવું

વચલું વિ૦ [જુઓ વચમાં; સર૦ म. वचवच] વચમાંનું; મધ્યેનું

વચવચ સ્ત્રી૦, **–ચાટ** પું૦ [सं. वच्] વચમાં ઉદ્ધતાઈથી બડબડવું તે. **–ચિયું** વિ૦ [સર૦ म. वचवच्या] વચવચાટ કરનારું

વચળકવું અ૦ક્રિ૦ વચળવું; પકડમાંથી સરકી જવું

વચળવું અ૦ક્રિ૦ [सं. विचल्; સર૦ म. विचळणें; हिं. विचलना] હરકત નડવી; ભંગાણ પડવું; કથળવું (૨) ચસકી જવું; ખસવું (૩) વ્યભિચારી થવું (૪) બગડી જવું (દૂધ ઇ૦નું)

વચાળ સ્ત્રી૦, **–ળું** ન૦ [જુઓ વચ] વચ્ચેની ખાલી જગા (૨) બાકું

વચાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વચડવું] ખંજવાળવું

વચાળો પું૦ ['વચ' ઉપરથી] જુઓ વંચાલો

વચેટ વિ૦ [જુઓ વચ] વચલું

વચ્ચે અ૦ [જુઓ વચ] વચમાં. **–ચોવચ** અ૦ બરાબર વચ્ચે

વચ્છ(–છ) પું૦; ન૦ [प्रा. वच्छ (सं. वत्स); સર૦ म. वछ,–च्छ] વાછરડું

વચ્છ(–છ)નાગ પું૦ [सं. वत्सनाभ; સર૦ म. बचनाग; हिं. बछनाग] એક ઝેરી કંદ

વછ સ્ત્રી૦ ['વસ્તુ' ઉપરથી; સર૦ हिं., म. वस्त] વસ્તુ; ચીજ; જણસ (ચ.) (૨) જુઓ વચ્છ

વછનાગ પું૦ જુઓ વચ્છનાગ

વછિયાત પું૦ [વછ કે વચ પરથી ? સર૦ म. वच्छात, विछायत (अ. बिसात ?)] મોટા વેપારી તરફથી પરદેશ માલ ખરીદનાર કે વેચનાર આડતિયો. **–તી** વિ૦ વછિયાતને લગતું

વછૂટવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ છૂટવું] છૂટવું (૨) છૂટીને ઊડવું (૩) [સુ.] જણવું; છૂટકો થવો. **વછુટાવું** અ૦ક્રિ૦ (ભાવે)

વછૂટું વિ૦ [જુઓ છૂટું] વિખૂટું; જુદું પડેલું

વછેરી સ્ત્રી૦ [જુઓ વચ્છ; સર૦ हिं. बछेडा] નાની ઘોડી. **–રું** ન૦ ઘોડીનું બચ્ચું. **–રો**

પું૦ નાનો ઘોડો (૨) વાછડો (તરતમાં ખસી કરેલો) [ફાટફૂટ

વછો પું૦ [दे. विच्छोह] વિયોગ (૨) ભેદ;

વછોડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ છોડવું] વળગેલું છૂટું કરવું; વછૂટે એમ કરવું

વછોયું વિ૦ [दे. विच्छोइय] વિખૂટું પડેલું

વજ સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. वचा; સર૦ म. वज, हिं. बच] એક વનસ્પતિ

વજદ પું૦ [अ. वज्द] આનંદની મસ્તી

વજન ન૦ [अ. वज़न; સર૦ हिं., म.] ભાર (૨) તોલ (૩) [લા.] દબાણ; વગ (૪) મોભો; માન (૫) વિધેય વિ૦ (સુ.) ઓછું; થોડું. [-કરવું=જોખવું. -પડવું=શેહ પડવી. -ભરવું=વજન લાદવું (૨) વજન સમાવવું.] ૦દાર વિ૦ વજનવાળું

વજરકઠા વિ૦ જરા ધોળા – એવી જાતના (ઘઉં)

વજરબટું (-ટ્ટું) ન૦ [જુઓ બજરબટ્ટું; સર૦ हिं. बजरबट्टू; म. बजरबट्टू (सिंहल–मचरबट्टू)] સિલોન, મલબાર તરફ થતું એક ઝાડ અને તેનું બી (નજર ન લાગે તે માટે તેનાં બીની માળા છોકરાંને કોટે બાંધે છે)

વજા સ્ત્રી૦ [प्रा. विज्जा (सं. विद्या)? કે अ. वजअ; સર૦ म. वज=કાળજી; વ્યવસ્થા (सं. वाज=બળ કે ओजस्)] સમજ; બુદ્ધિ (૨) વૃત્તિ; વલણ (૩) [જુઓ વેજા] ફાંફાં

વજાડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वज्जाव (सं. वादय्); સર૦ हिं. बजाना; म. बजावणें] વગાડવું. વજાવણહાર પું૦ + બજાવનાર

વજીફેદાર વિ૦ (૨) પું૦ [વજીફો + દાર] વજીફાવાળો; જાગીરદાર

વજીફો પું૦ [अ.] ઇનામમાં મળેલી જમીન

વજીર પું૦ [अ.] પ્રધાન (૨) શેતરંજનું એક મહોરું. -રાઈ (-ત), -રી સ્ત્રી૦, -રું ન૦ વજીરનો ઓધ્ધો, કારકિર્દી કે અમલ

વજીરી સ્ત્રી૦ [हिं. वजरी] કોટનો કાંગરો

વજૂ ન૦ [अ.] (નિમાજ પઢતા પહેલાં) હાથ, પગ, મોં વગેરે ધોવાં તે (-કરવું)

વજૂદ ન૦ [अ.] ખરાપણું; વાસ્તવિકતા

વજે સ્ત્રી૦ [अ. वज्अ] પાકેલા અનાજમાં હિસ્સો પાડીને લેવાતી મહેસૂલ; ગણોત. ૦વળતિયું ન૦ ભાડું જમે થાય અને વ્યાજ ખાતે મંડાય તેવી શરતવાળું ખાતું. ૦વેરા પું૦બ૦વ૦ મહેસૂલ, ગણોત ને બીજા વેરા

વજેદાર સ્ત્રી૦ [फ़ा. वज्हदार] મગદળ જોડીની એક કસરત [ખૂબ કઠણ; અભેદ્ય.]

વજ્જર ન૦ + ઇંદ્રનું આયુધ – વજ્ર. [-જેવું=

વજ્ર ન૦ [सं.] દધીચિ ઋષિનાં હાડકાંનું બનેલું ઇંદ્રનું આયુધ (૨) વીજળી (૩) ફૂલની દાંડી. [-તૂટી પડવું, પડવું=મોટો ફટકો લાગવો; ભયંકર આઘાત થવો. -ની છાતી, -નું કાળજું=બીકની કે દયાની કશી લાગણી ન હોય એવી છાતી. -નું માથું=કઠણ; અસર ન થાય એવું.] ૦કાય વિ૦ વજ્ર જેવી કઠણ કાયાવાળું. ૦દંતી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ. ૦પાત પું૦ વીજળીનું પડવું. ૦બાહુ વિ૦ વજ્ર જેવા બાહુવાળું. ૦મય વિ૦ કઠણ; કઠોર; દુર્ભેદ્ય. ૦લેપ પું૦ કદી ઊખડે નહિ તેવો લેપ; મસાલા ભેળવેલો તેવો ચૂનો કે તેનો લેપ (૨) વિ૦ તેના જેવું સજ્જડ. -જ્રાઘાત પું૦ [+ आघात] વજ્ર કે વીજળીનો આઘાત (૨) તેના જેવી અણધારી આફત. -જ્રાસન ન૦ [+ आसन] એક યોગાસન. -જ્રાંગ પું૦ [+ अंग] (સં.) હનુમાન. -જ્રિકા સ્ત્રી૦ દીપ્તા શ્રુતિનો એક અવાંતર ભેદ. -જ્રી પું૦ (સં.) ઇંદ્ર

વટ પું૦ [सं.] વડ

વટ વિ૦ [दे. वड्ड; અથવા સર૦ म. वट-ट्ट (कानडी-ओट्टु)] મુખ્ય; બધા માટેનું (૨) સ્ત્રી૦ [सं. वृत्ति, प्रावट्ट] ટેક; પણ (૩) આબરૂ (૪) ધીરધાર કરવી તે (૫) ધીરધાર થતી હોય તે બજાર. ઉદા૦ નાણાવટ (૬) હોવાપણું એવો ભાવ બતાવતો પ્રત્યય. ઉદા૦ ઘરવટ (૭) પું૦ રોફ. [-પડવો=રોફ પડવો. -માં રહેવું, -રાખવો=રોફ રાખવો.]

વટક સ્ત્રી૦; પું૦ [दे. वट्ट, ०य=નુકસાન] ઉપરામણી; વધારાની રકમ (૨) નુકસાની; વળતર (૩) બદલો; વેર. [-વાળવી=વેર વાળવું]

વટકવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. वट्टिअ (सं. वर्तित;)

અથવા સર૦ म. विटणें, विटकळणें(सं. विट्)] રીસમાં ખસી જવું; હઠી જવું; વંકાવું

વટ-પૂર્ણિમા સ્ત્રી૦ [सं.] જેઠીપૂનમ

વટલ(-લા)વું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વટાળવું] હલકી મનાતી જાતિ કે ધર્મમાં જવું

વટલું વિ૦ [જુઓ વટકવું અથવા સર૦ म. बटली (बट्टा ઉપરથી)] નરસું; પાજી

વટલોઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बटलोई (प्रा. वट्टुल, सं. वर्तुल=પરથી ?) કે वर्त+लोह+इका કે સર૦ म. बटलोई] તાંબડી

વટવટવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म० वटवटणें=ટકટક કરવી] (કા.) ખાઉં ખાઉં કરવું

વટવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. वट्ट (सं. वृत्त કે वर्तमन्); સર૦ म. वटवणें] ઓળંગવું; પસાર કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ (વેળાનું) પસાર થઈ જવું (૩) (પાણીનું) પાછું હઠવું; ઓસરવું (૪) નાસી જવું

વટસાવિત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] જેઠ પૂર્ણિમાએ વડની નીચે જેની પૂજા કરાય છે તે દેવતા; તેનું પર્વ

વટહુકમ પું૦[વટ (दे. वट्टु) + હુકમ; સર૦ म. वटहुकूम] મુખ્ય કે સર્વને લાગુ પડતો હુકમ (૨) ખાસ સત્તાથી કાઢેલો તાત્કાલિક હુકમ; 'ઑર્ડિનન્સ' [ન૦ વટાવ

વટંતર વિ૦ [સર૦ વટાવવું] ઘરેણિયાત (૨)

વટા(-ટે)ણું ન૦ [જુઓ વતરણું] ધૂળિયા પાટી ઉપર લખવાની લાકડાની કલમ

વટાણો પું૦ [प्रा. वट्ट (सं. वृत्त) + દાણો ? સર૦ म. वाटाणा] એ નામનો કઠોળનો દાણો. [**વટાણા માપવા, વાવવા**=નાસી જવું.]

વટાવ પું૦ [વટાવવું પરથી; સર૦ म.] છૂટ; મુદ્દલમાંથી કાંઈ કારણથી જે ઓછું લેવાય અથવા કાપી અપાય તે(૨)મોટા સિક્કાનું પરચૂરણ લેતાં જે ઓછું આવે તે (૩) વેચાણ ઉપરનું વળતર

વટાવવું સ૦ક્રિ૦[सं. वट्; સર૦ म. वटावणें] મોટા સિક્કાનું પરચૂરણ નાણું લેવું (૨) હૂંડી, નોટ વગેરેનાં નાણાં કરવાં (૩) [જુઓ વટવું] પસાર કરવું; ઓળંગવું (૪) 'વટવું' તથા 'વાટવું'નું પ્રેરક. [(-ને) **વટાવે એવું**=-થી ચઢિયાતું. **વટાવી ખાવું**=છેતરી જવું.]

વટાવું અ૦ક્રિ૦ 'વટવું' તથા 'વાટવું'નું કર્મણિ

વટાળ, -ળો પું૦ [दे. विट्टाल; સર૦ म. विटाळ] વટલાવાપણું; ભ્રષ્ટતા

વટાળવું સ૦ક્રિ૦ [दे. विट्टाल; સર૦ म. बिटारणें, विटाळणें; हिं. विटारना] વટલાવવું. [**વટાળે એવું**=મોંમાં થૂંકે એવું; સરસાઈમાં ચડે તેવું.]

વટાંતર અ૦ વટંતર; ગીરો (ભાલ)

વટિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ગોળી; વટી

વટિયું, વટી વિ૦ [જુઓ વટ] વટ-ટેકવાળું

વટીક અ૦ [સર૦ प्रा. वडिअ (सं. पतित=સમાવિષ્ટ)] પણ; સુધ્ધાં

વટુક પું૦ [सं.] બટુક; છોકરો

વટું ન૦ [प्रा. वट्ट (सं. वृत्त)] 'તેનો ધંધો કે કામકાજ' એ અર્થમાં નામને અંતે લાગે છે. ઉદા૦ પ્રધાનવટું

વટ્ટકાર, વટ્ટકો પું૦ [વટું (વૃત્તિ) પરથી ?] ઢંગ; આવડ; અક્કલ (૨) વગે પાડવું તે

વટેણું ન૦ જુઓ વટાણું

વટેમાર્ગુ પું૦ [सं. वाट+मार्ग; સર૦ म. वाटमार्गी] મુસાફર

વટેશરી સ્ત્રી૦ ['વાટ' પરથી; સર૦ म. वाटसारू =મુસાફર] વાટખર્ચ (૨) ભાથું

વડ પું૦ [प्रा. (सं. वट); સર૦ म., हिं.] એક ઝાડ (૨) વિ૦ [दे. वड्डु] વડું (સમાસમાં વપરાતું રૂપ)

વડગૂંદો પું૦ એક ઝાડ

વડચકું ન૦ [સર૦ અચકું, ડચકું] (કા.) બચકું

વડચિતરાઈ સ્ત્રી૦ [વડ+ચીતરવું ?] શેખી

વડનગરા પું૦ બ૦વ૦ ['વડનગર' એ ગામના નામ ઉપરથી] નાગરોની એ નામની જાતિના

વડપણ(-ણું) ન૦ ['વડું' ઉપરથી; अप. वड्डुप्पण] મોટાપણું [આગેવાન

વડભેરુ પું૦ [વડો + ભેરુ] રમનારાની ટોળીનો

વડવા સ્ત્રી૦ [सं.] ઘોડી [ફૂટીને લબડતું મૂળ

વડવાઈ સ્ત્રી૦ ['વડ' ઉપરથી]વડની ડાળમાંથી

વડવાગ(-ગો)ળ સ્ત્રી૦, **વડવાગળું** ન૦[સર૦ વાગોળ; સર૦ म. वडवाघूळ] રાત્રે ઊડતું એક પક્ષી [રહેલો અગ્નિ

વડવાગ્નિ, વડવાનલ(-ળ) પું૦ [सं.] સમુદ્રમાં

વડવીર પું૦ [વડો+વીર] વડો-મોટો ભાઈ

વડવો પું૦ [दे. वड्डु ઉપરથી] પૂર્વજ (૨) બાપ અથવા માનો બાપ [બાપ

વડસસરો પું૦ [વડું+સસરો] સાસુ કે સસરાનો

વડસાસુ સ્ત્રી૦ [વડું+સાસુ] સાસુ કે સસરાની મા

વડહથ્થ વિ૦ [વડું + હાથ] બળવાન; મજબૂત (૨) મોટા હાથવાળો; આજાનબાહુ

વડાઈ સ્ત્રી૦ ['વડું' પરથી; સર૦ हिं., म. बड़ाई] મોટાઈ; કીર્તિ (૨) અભિમાન; પતરાજ

વડાગરું વિ૦[प्रा. वड (सं. पट) + અગર; સર૦ म. वडागरमीठ] દરિયાકિનારે ખાડાઓમાં પાણી સૂકવીને બનાવેલું ગાંગડાદાર (મીઠું)

વડારણ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. वढर; म. वडार,-री] ગોલી; ખવાસણ; રાણીની દાસી (૨) વિ૦ [જુઓ વિદારવું] વિ૦ + વિદારનાર; મારનાર

વડાદરા પું૦બ૦વ૦ એ નામથી ઓળખાતી બ્રાહ્મણની જાતિના

વડારો પું૦ [જુઓ વડું] વડાઈ–વડપણની વાત; શેખી. [**વડારા કરવા** = વડાઈની વાતો કરવી; શેખી મારવી.]

વડિયાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ વડવો; વડી + આઈ] બાપ અથવા માની મા [પ્રતિપક્ષી

વડિયું વિ૦ ['વડાઈ' ઉપરથી] પ્રતિસ્પર્ધી;

વડી સ્ત્રી૦ [दे.; સર૦ हिं. बड़ी] ચોળાની દાળની એક બનાવટ. [**–પાપડ વંઠી જવાં** = કામ બગડી જવું. **(હાથે) વડીઓ મૂકી છે?** = હાથ કેમ હલાવાતો નથી?]

વડીલ વિ૦ [दे. वड्डिल; वड; સર૦ म. (सं. वृद्ध)] (કુટુંબમાં) પૂજ્ય; મોટું; મુરબ્બી (૨) પું૦ તેવો માણસ (૩) પૂર્વજ. **–લોપાર્જિત** વિ૦ [+ उपार्जित] બાપદાદાએ રળેલું

વડું વિ૦ [दे. वड्डु; અથવા प्रा. वड्ढ (सं. वृद्ध); સર૦ म. वडा; हिं. बड़ा] મોટું (સમાસમાં 'વડ' રૂપ, જેમ કે વડસાસુ) (૨) ન૦ [प्रा. वडग (सं. वटक)] અડદની દાળની એક વાની (૩) [प्रा. वड, पड (सं. पट)] પડના અર્થમાં સંખ્યાવાચક શબ્દને લાગે છે. ઉદા૦ એકવડું, બેવડું, તેવડું ઇ૦ (૪) કદ (પડ) બતાવવાના અર્થમાં આ, જે, કે, તે વગેરે સર્વનામોને લાગે છે. ઉદા૦ આવડું, એવડું, જેવડું, કેવડું ઇ૦

વડે અ૦ [જુઓ વતે] વતી; થી

વડેરું વિ૦ [दे. वड्डु] વડીલ; મોટું

વઢકણુ(-ણું), વઢકારું વિ૦['વઢવું' ઉપરથી] કજિયાખોર

વઢવાડ સ્ત્રી૦ ['વઢવું' ઉપરથી] કજિયો; તકરાર; લડાઈ. –ડિયું વિ૦ વઢકણું

વઢવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विहड (सं. विघटय्) પરથી?] તકરાર કરવી (૨) મારામારી કરવી (૩) સ૦ક્રિ૦ ઠપકો આપવો. [**વઢી પડવું** = તકરાર કે ટંટો થઈ જવો; લડવું.]

વઢવેડ સ્ત્રી૦ જુઓ વઢવાડ [વઢવું તે

વઢાવઢ(-ઢી) સ્ત્રી૦ ['વઢવું' ઉપરથી] સામસામું

વઢાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'વઢવું' 'વાઢવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [એક જાતની (ભેંસ)

વઢિયારી વિ૦ સ્ત્રી૦ વઢિયાર તરફની –સરસ

વણ (ણ,) ન૦ [दे. बउणी; સર૦ प्रा. वणी, हिं. बन = કપાસનો છોડ] કપાસ, કપાસનો છોડ કે કપાસનું ખેતર (૨) અ૦ [सं. विना] (પ.) વિના

વણકર પું૦ ['વણવું' ઉપરથી] વણવાનો ધંધો કરનાર. **–રી** સ્ત્રી૦ વણવાની મજૂરી

વણછો પું૦ [सं. पर्णछाया; સર૦ પડછો] ઝાડની છાયા (નીચેના રોપ પરની)

વણજ પું૦ [प्रा. वणिज (सं. वाणिज्य)] વેપાર; ધંધો (૨) સ્ત્રી૦ વેપારની વસ્તુ; 'કૉમોડિટી'

વણજાર સ્ત્રી૦ ['વણજ' + હાર કે કાર; સર૦ हिं. बनजारा; म. वणजारा] વણજારાની પોઠ કે કાફલો. **–રી** સ્ત્રી૦ વણજારાની સ્ત્રી. **–રું** ન૦ વણજારાનો ધંધો. **–રો** પું૦ બળદોની પીઠ ઉપર માલ ભરી દેશપરદેશ લઈ જનાર વેપારી

વણતર ન૦ ['વણવું' ઉપરથી] વણવું તે (૨) વણાટ; પોત; કુમાશ

વણપરો પું૦ (કા.) વાપર; ઉપયોગ

વણલોભી વિ૦ [વણ(વિના) + લોભ] લોભરહિત

વણવું સ૦ક્રિ૦ [दे. वुणण; हिं. बुनना; म. विणणें (सं. वे)] આમળવું; ભાગવું (દોરડું)

(૨) સાળ વડે કપડું બનાવવું (૩) વેલણ વડે રોટલી વગેરે કરવું (૪) પાટિયા ઉપર લોટ મસળીને (સેવો) પાડવી (૫) [લા.] કામમાં કેળવવું; પલોટવું (૬) [સુ.] વીણવું. [**વણી નાખવું** = નાશ કરવું; પાયમાલ કરવું. **વણીને કહેવું, મૂકવું** = અતિશયોક્તિ કરવી (૨) અટકળે કહેવું.]

વણસવું અ૦ક્રિ૦ [સં. विनश्; સર૦ हिं. विनशना] બગડવું; ખરાબ થવું (૨) નાશ પામવું

વણસાડ પું૦ ['વણસવું' ઉપરથી] બગાડ; નાશ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ 'વણસવું'નું પ્રેરક

વણસિયું ન૦ વરખડાનું તેલ

વણાઈ સ્ત્રી૦ ['વણવું' ઉપરથી] વણવાનું મહેનતાણું (૨) વણવાની રીત

વણાટ પું૦ ['વણવું' ઉપરથી] વણતર; કુમાશ; પોત. **૦કામ** ન૦ વણવાનું કામ

વણારસી વિ૦ [प्रा. वाणारसी (अप. वणरसि), સં. वाराणसी] બનારસી (સાડી) [સુ.]

વણિક પું૦ [સં.] વાણિયો (૨) વેપારી. **૦પુત્ર** પું૦ વાણિયાનો દીકરો; વાણિયો. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ જુઓ વાણિયાવિદ્યા (૨) વેપાર વડે આજીવિકા ચલાવવી તે

વણિય(-યે)ર (વ') ન૦[प्रा. वणयर ?]એક નાનું [ચોપગું પ્રાણી

વત(૦ર)ડવું સ૦ક્રિ૦ [વિ + તોડવું (સં. वि + तुड्)] નખથી ખણવું કે ફાડી નાખવું

-વત્ [સં.] નામને લાગતાં '-ની પેઠ, -ની જેમ' અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ આત્મવત્ (૨) ['વાન'નું મૂળ સં. રૂપ. સ્ત્રી૦ વતી] નામને લાગતાં 'વાળું'' અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ ફલવત્

વતન ન૦ [अ.] મૂળ ગામ કે દેશ (૨) ઇનામ દાખલ સરકાર તરફથી મળેલી જાગીર (૩) જમીનજાગીરની ઊપજ. **૦દાર** વિ૦ (૨) પું૦ જાગીરદાર. **૦દારી** સ્ત્રી૦ જાગીરદારી. **૦પરસ્તી** સ્ત્રી૦ [फा.] સ્વદેશાભિમાન; સ્વદેશપૂજા. **૦વાડી** સ્ત્રી૦ સ્થાવર મિલકત (સુ.). **-ની** વિ૦ (૨) પું૦ મૂળ રહીશ

વતરડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ વતડવું

વતરણું ન૦ [સં. वेत्र = બરુ - નેતર ઉપરથી ? કે વતડવું ઉપરથી ?] કલમ; વટાણું

વતરેક અ૦ + [સં. व्यतिरेक] વતરોગ જુઓ (૨) પું૦ વ્યતિરેક; ભેદ; અભાવ

વતરોગ(-ગો) અ૦ [જુઓ વતરેક] વિના; વગર

વતાગરો પું૦ [જુઓ વેતરું] વેતરો; મજૂર

વતાડવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિતાડવું

વતાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વિતાડવું] પજવવું (૨) છેડવું (૩) [ઉ. ગુ.] બતાવવું

વતી અ૦ [જુઓ વતે] વડે (૨) [સર૦ म. वती, वतीनें] માટે; બદલે (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] (જુઓ 'વત્'માં) ઉદા૦ 'લાવણ્યવતી'

વતીમણ ન૦ જુઓ વતેસર

વતીપાત પું૦, **-તિયું** વિ૦ જુઓ વ્યતીપાત, [-તિયું

વતું ન૦ [સં. वप् ઉપરથી] હજામત

વતે અ૦ [સં. वृत्ते] વડે; થી

વતેસર વિ૦['વિસ્તાર' પરથી; સર૦ हिं. वतंगड] વિસ્તારવાળું (૨) ન૦ નકામું લંબાણ; ટાયલું

વત્તું વિ૦ [વધતું] વધારે

વત્રેક વિ૦ [સં. व्यतिरेक] + શ્રેષ્ઠ (૨) અ૦ [વિના; વતરેક

વત્સ પું૦; ન૦ [સં.] બાળક (૨) ન૦ વાછરડું

વત્સર પું૦ [સં.] વર્ષ

વત્સરાજ પું૦[સં.](સં.) અર્જુનથી પચીસમો [રાજા; ઉદયન

વત્સલ વિ૦ [સં.] માયાળુ; સ્નેહાળ. **૦તા** સ્ત્રી૦ વાત્સલ્ય

વત્સા સ્ત્રી૦ [સં.] પુત્રી

વદ(-ધ) (દ,)અ૦ [જુઓ વદિ; સર૦ म. वद्य] કૃષ્ણપક્ષમાં (૨) સ્ત્રી૦ કૃષ્ણપક્ષ

વદતોવ્યાઘાત પું૦ [સં.] પોતે બોલેલી વાતથી વિરુદ્ધ બોલવું તે; એક તર્કદોષ

વદન ન૦ [સં.] મુખ

વદવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वद्] બોલવું (૨) અ૦ક્રિ૦ [મંજૂર થવું

વદા સ્ત્રી૦ જુઓ વિદાય (સુ.)

વદાડ(-ર) પું૦ જુઓ વાયદો

વદાય વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [अ. वदाअ] જુઓ વિદાય. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ જુઓ વિદાયગીરી

વદિ અ૦ [સં.] કૃષ્ણપક્ષમાં; વદ

વદિતા સ્ત્રી૦ [સં. वद्] + સૂર; અવાજ

વદી(-ધા) સ્ત્રી૦ [સં. वृद्धि] વધ; સરવાળા કે ગુણાકારમાં, એકમ દશક વ૦ કોઈ એક સ્થાનના સરવાળા કે ગુણાકારની આવેલી

રકમમાંથી એકમનો આંકડો રાખી બાકીના સ્થાનના અંક આગળના સ્થાનની રકમમાં ઉત્તરોત્તર ઉમેરવામાં આવે છે તે (ગ.)

વદ્ય અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વદ

વદ્યા સ્ત્રી૦ જુઓ વદ્દી [પાખંડ; કપટ

વધાન ન૦ [सं. वदान्य=વાક્પટુ પરથી?]

વધ પું૦ [सं.] કાપીને મારી નાખવું તે (૨) 'મલ્ટિપલ' (ગ.) [વત્તુંઓછું થવું તે

વધ (ધ,) સ્ત્રી૦ [सं. वृद्धि] વધારો. **૦ઘટ** સ્ત્રી૦

વધરાવળ સ્ત્રી૦ [सं. वध्रि કે वध्र ઉપરથી] વૃષણનો એક રોગ

વધવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. वृध् (प्रा. वड्ढ); हिं. बढना; म. वधणें] સંખ્યા, કદ, માપ, ગુણ, કશામાં પણ વધારો થવો; મોટા થવું (૨) બચવું; બાકી રહેવું (૩) આગળ જવું; ટપવું; પ્રગતિ કરવી. [(**વાત વધી જવી, પડવી**=કજિયો કે મારામારી ઉપર આવવું.]

વધાઈ(-મણી) સ્ત્રી૦ [प्रा. वद्धावण (सं. वर्धापन); સર૦ हिं. बधाई; म. वरधावा] ખુશીના સમાચાર (૨) ખુશખબર લાવનારને અપાતી ભેટ

વધામણું ન૦ [જુઓ વધાઈ] મંગળકાર્ય નિમિત્તે માતાનું પૂજન (૨) વધામણી

વધારણ વિ૦ ['વધારવું' ઉપરથી] વધારનારું (પ.)

વધારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वद्धार(सं. वर्धय्); સર૦ म. वधारणें] વધારો કરવો; ઉમેરવું (૨) વિસ્તારવું (૩) બચત કરવી; બાકી રાખવું

વધારે વિ૦ [જુઓ વધારવું] અધિક; વિશેષ. **૦પડતું** વિ૦ જોઈએ કે ઘટે તેથી વધારે (માત્રા, કદ, મર્યાદા વગેરેથી)

વધારો પું૦ [જુઓ વધારવું, વધવું; સર૦ म. वधारा] ઉમેરો; વૃદ્ધિ (૨) નફો (૩) બાકી; સિલક (૪) સાંધણ; પુરવણી (૫) વર્તમાનપત્રનો વધારા તરીકે કાઢેલો અંક. [**વધારાનું**=વિશેષ-વધુ એવું (૨) નકામું ફાજલ.]

વધાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ 'વધાઈ] ભક્તિથી અથવા આશીર્વાદ દેતાં ફૂલ ચોખા નાખવા (૨) હર્ષભેર આવકાર આપવો

વધાવો પું૦ ['વધાવવું' ઉપરથી] વધાવવાની સામગ્રી (૨) એકી (દાણા જોતાં) (૩) વર કે કન્યાને મોકલવાની ભેટ

વધુ વિ૦ [सं. वृद्ध પરથી] વધારે. **૦પડતું** વિ૦ વધારેપડતું. **-ધૂકું** વિ૦ વધારેપડતું; વધારાનું

વધૂ સ્ત્રી૦[सं.]વહુ;જુવાન પત્ની(૨)છોકરાની વહુ

વધેરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वर्ध्] બલિદાન આપવું (૨) ફોડવું (૩) કાપવું [માણસ

વધૈયો પું૦['વધાવવું' ઉપરથી]વધામણી ખાનારો

વધ્ય વિ૦ [सं.] વધ કરવા યોગ્ય

વન ન૦ [सं.] જંગલ. [**-કરવું**=રખડતું-ઘરબાર વિનાનું કરવું. **-થવું**=રખડતું-ઘરબાર વિનાના થવું.] **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ વન્ય અને ગ્રામ્ય જીવન વિષેની કવિતા; ગોપકાવ્ય; 'પેસ્ટોરલ'. **૦કૂળ** ન૦ વલ્કલ. **૦કોકિલ** પું૦ એક પંખી. **૦ચર** વિ૦ વનમાં રહેનારું; જંગલી (૨) પું૦ તેવું માણસ કે પ્રાણી (૩) વાંદરો. **૦જ્યોત્સ્ના, ૦જ્યોત્સ્ની** સ્ત્રી૦ જૂઈ જેવી એક વેલ. **૦દેવતા** પું૦ બ૦વ૦; સ્ત્રી૦; **૦દેવી** સ્ત્રી૦ વનની અધિષ્ઠાતા દેવ કે દેવી. **૦પક** વિ૦ વનમાં પાકેલું. **૦પુષ્પ** ન૦ વનમાં થતું-રાની પુષ્પ. **૦પ્રિયા** સ્ત્રી૦ કોયલ. **૦ભોજન** ન૦ ગામ બહાર રમ્ય જગાએ કરેલી ઉજાણી. **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ વનના ફૂલની માળા (૨) ઘૂંટણ લગી પહોંચે તેવો ફૂલનો હાર (શ્રીકૃષ્ણનો). **૦માલી(-ળી)** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **૦રાઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ વનરાજી. **૦રાજ** પું૦ સિંહ. **૦રાજિ(-જી)** સ્ત્રી૦ ઝાડોની લાંબી હાર (૨) લાંબો જંગલનો પ્રદેશ (૩) જંગલમાંનો પગરસ્તો. **૦લતા** સ્ત્રી૦ એક જંગલી વેલ. **૦વાસ** પું૦ વનમાં વસવું તે (-કરવો). **૦વાસી** વિ૦ વનમાં વસનારું. **૦વેલી** સ્ત્રી૦ જંગલી વેલ (૨) અપદ્યાગદ્યની એક નવી રચના. **૦શ્રી** સ્ત્રી૦ જંગલની શોભા. **૦સ્થલી(-ળી)** સ્ત્રી૦ અરણ્યનો પ્રદેશ

વનરડો પું૦ [જુઓ વનારવું] (કા.) દુઃખ; વિટંબણા (૨) બગાડો (૩) ઝઘડો; વાદ; વાંધો (૪) ફજેતો [વડવાગળું

વનવાગળું ન૦, **વનવાગોળ** સ્ત્રી૦ જુઓ

વનસરાહ ન૦ એક પંખી

વનસ્પતિ સ્ત્રી૦ [सं.] ઝાડ, છોડ વગેરે. **૦ઘી** ન૦ વનસ્પતિ (તેલીબિયાં)ના તેલનો રાસાયણિક પ્રક્રિયાથી ધોઈ–ઠારીને બનાવાતો ઘી જેવો પદાર્થ. **૦નાથ** પું૦ ચંદ્ર. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ 'બૉટની'

વનળા સ્ત્રી૦ [सं. व्यंडला કે वृहन्नला] ભાયડા કે હીજડા જેવી સ્ત્રી (ઉ. ગુ.)

વના સ્ત્રી૦ જુઓ વનિતા (૨) અ૦ [જુઓ વિના] સિવાય

વનારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वन्= કાપવું](કા.) કાપવું; [સમારવું

વનિકા સ્ત્રી૦ [सं.] ઉપવન; નાનકડું વન

વનિતા સ્ત્રી૦[सं.]સ્ત્રી. **૦વિશ્રામ** પું૦ સ્ત્રીઓને શિક્ષણ આપવાની સંસ્થાનું એક નામ

વનું વિ૦ [વિના + નું] 'વિનાનું' એવા અર્થમાં નામને લાગે છે (ઉદા૦ ભાનવનું)

વનેખા પું૦ બ૦ વ૦ [सं. वन् ઉપરથી] પીડા; મુશ્કેલી; વખા

વનેચર વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] વનચર; જંગલી

વનેરુ વિ૦ [સર૦ म. वानर्या (म. वान्येरूं= વાંદર)] રખડેલ; જંગલી

વનૈડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ વનારવું] બગાડી નાખવું

વનૈડો પું૦ કાર્ય બગડે એવી મુશ્કેલી; વનરડો

વનો પું૦ [सं. विनय] + વિવેક (૨) [જુઓ બનો] + વર કે અણવર

વન્ય વિ૦ [सं.] જંગલનું

વન્સ મોર પું૦ [इं.] 'એક વાર ફરીથી' એવા અર્થનો નાટકી હર્ષોદ્‌ગાર

વપત સ્ત્રી૦ જુઓ વિપત્તિ

વપન ન૦ [सं.] વાળ કપાવવા કે હજામત [કરાવવી તે

વપરાટ પું૦ ['વપરાવું' ઉપરથી] વપરાશ

વપરાવું અ૦ક્રિ૦,–**વવું** સ૦ક્રિ૦ [सं. व्यापृ] 'વાપરવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

વપરાશ સ્ત્રી૦ [વપરાવું પરથી] વાપર; ઉપયોગ

વપલો પું૦ [સર૦ વેપલો] કૌતુક

વપા સ્ત્રી૦ [सं.] ચરબી; મેદ

વપુ ન૦ [सं.] શરીર

વફા સ્ત્રી૦ [अ.] વચનને વળગી રહેવું તે; પ્રમાણિકપણું (૨) ભક્તિ; શ્રદ્ધા; વિશ્વાસ. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ વફાદારી. **૦દાર** વિ૦ વચનને વળગી રહેનારું (૨) વિશ્વાસુ (૩) સ્વામીભક્ત. **૦દારી** સ્ત્રી૦ વચનને વળગી રહેવું તે (૨) સ્વામીભક્તિ (૩) નિષ્ઠા (૪) રાજભક્તિ

વફાત સ્ત્રી૦ [अ.] મૃત્યુ (જુઓ બારે વફાત)

વબાલ સ્ત્રી૦ [अ.] મુસીબત; આફત

વભૂટ(–ઠ)ણ ન૦ [प्रा. वूढ(सं. व्यूढ)= વહન કરેલું ઉપરથી ? કે सं. वि + बुध्= વેઠવું– અનુભવવું ઉપરથી ?] પીડા; આપદા

વભો પું૦ [જુઓ વૈભવ] સાહેબી (૨) મર્યાદા; અદબ (૩) પ્રતિષ્ઠા; વજન

વમન ન૦ [सं.] ઊલટી [ઓકી કાઢવું

વમવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वम्; સર૦ म. वमणें]

વમળ ન૦ [सं. विभ्रम? સર૦ हिं. भँवर] વહેતા પાણીમાં થતું કૂંડાળું – ભમરો

વમાસણ જુઓ વિમાસણ. –**વું** જુઓ વિમાસવું

વમિ(–મી) સ્ત્રી૦ [सं.] વમન; ઊલટી

વમેલ(–લું) વિ૦ ['વમવું' ઉપરથી] ઓકી કાઢેલું (૨) સન્માર્ગથી ભ્રષ્ટ થયેલું

વય ન૦; સ્ત્રી૦ [सं.] ઉમ્મર. [–**થવી**= ઉમર થવી; વૃદ્ધાવસ્થા આવવી. –**માં આવવું**= ઉમર લાયક થવું; જુવાનીમાં આવવું.]

વયણ ન૦ [प्रा.; જુઓ વચન] + બોલ

વયસ્ક વિ૦ [સર૦ म.] વયમાં આવેલું

વયસ્ય પું૦ [सं.] મિત્ર. –**સ્યા** સ્ત્રી૦ સખી

વયાતીત વિ૦ [વય + અતીત] ઘરડું; વૃદ્ધ

વયોવૃદ્ધ વિ૦ [सं.] ઘરડું; વડીલ

વર વિ૦ [सं.] ઉત્તમ (૨) પું૦ વરરાજા (૩) પતિ (૪) વરદાન (૫) નામને લાગતાં 'શ્રેષ્ઠ, ઉત્તમ' એવો અર્થ થાય. ઉદા૦ પંડિતવર. [–**તોરણે આવવો**=વર ચોરી આંગળ આવી પહોંચવો (૨) [ला.] બહુ ઉતાવળ હોવી.] **૦કન્યા** ન૦બ૦વ૦ પરણનાર પુરુષ ને સ્ત્રી

વરક(–ખ) પું૦ [अ.; સર૦ म. वरख; हिं.] સોનાચાંદીનું છેક પાતળું પતરું

વરખ પું૦ જુઓ વરક (૨) [सं. वर्ष] વર્ષ (૩) સ્ત્રી૦ [सं. वृषभ] વૃષભ રાશિ

વરખડી સ્ત્રી૦, –**ડો** પું૦ એક ઝાડ

વરખવું અ૦ક્રિ૦ + જુઓ વરસવું

વરખાસન ન૦ + જુઓ વર્ષાસન

વરખી હરતાળ સ્ત્રી૦ [વરખી (प्रा. वरक्ख, वरक्खा; हिं. वरकी)+ હરતાળ] પીળી હરતાલ

વરઘોડિ(-રિ)યો પું૦ [જુઓ વરઘેર] વરને ઘેરવા જતી ટોળીમાંનો માણસ

વરઘેર સ્ત્રી૦ [વર + ઘેરવું] કન્યાપક્ષ તરફથી વરને સામે તેડવા જતા થોડા લોક (જે દાપું પડાવવા જાનને રોકી રાખે છે)

વરઘેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ [વર + ઘેલું] પતિપ્રેમમાં ઘેલી બનેલી

વરઘોડો પું૦ [વર + ઘોડો; સર૦ म.] પરણવા જતા વરની સવારી (૨) [લા.] ફજેતી. [**વરઘોડાની વાડી** = ક્ષણિક; ખોટા દમામવાળું. **વરઘોડો કરવો** = ફજેતી કરવી. **-કાઢવો** = વરચડાવો કરવો (૨) ફજેતી કરવી. **-ચડવો** = વરને લઈ જતું સાજ નીકળવું. **-નીકળવો** = વરઘોડો ચડવો (૨) ફજેતી થવી. **વરઘોડે ચડવું** = ફજેત થવું.] **-ડિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ નવદંપતી [ચ.] (૨) લગ્નના વરઘોડામાં જતાં બાળકો (૩) નાસ્તો કરવા વર જોડે જતાં જાનનાં છોકરાં

વરચડાવો પું૦ [વર + ચડવું] વરનું પરણવા નીકળવું

વરચવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. वि + रुच्] કંટાળવું

વરચસ પું૦ [सं. वर्चस्] ઠપકો આપનારને ઓશિયાળું કરવા રીસમાં અને જુસ્સામાં કંઈ કરવું તે

વરજવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વર્જવું] તજવું

વરજંગ પું૦ [दे. वड्ड કે सं. वर + જંગ] + મોટી લડાઈ-જંગ

વરજોગ વિ૦સ્ત્રી૦ [વર + યોગ્ય] પરણવા લાયક

વરજોડ સ્ત્રી૦ જુઓ વરઘેર (સુ.)

વરજોળો પું૦ [સર૦ हिं. बरजोरन (वर + जोरना જોડવું) = વરકન્યાના પાલવ બાંધવા; વિવાહ] ઉચાટ; ફિકર (૨) ફજેતી

વરટ પું૦ [सं.] હંસ. ૦પતિ પું૦ હંસોનો નાયક. **-ટા** સ્ત્રી૦ હંસણી. **-ટાપતિ** પું૦ હંસણીઓનો સ્વામી

વરડ (વ') પું૦ વેઢ; ચીરો (સુ.)

વરડવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ વતડવું] ઉઝરડવું (૨) [જુઓ વરાડ] વર્ગ પાડવા

વરડુ (વ') ન૦ [प्रा. वरह्वाड (सं. निःसृ) ફણગો નીકળવો] વ્યંજન સાથે જોડાતું ઉ-ઊકારનું (ુ , ૂ) આવું ચિહ્ન

વરડું (વ') ન૦ [જુઓ વરડુ] વેઢું; ફૂટેલો-ઊગેલો કઠોળનો દાણો

વરણ પું૦ [જુઓ વર્ણ] અક્ષર (૨) રંગ (૩) સ્ત્રી૦ જાતિ; નાત (૪) [લા.] ગણતી; લેખું (૫) ન૦ [सं.] વરવું તે (૬) [सं. वारुण] પાણી

વરણાઈ, વરણી સ્ત્રી૦ પાકળ બાંધેલી ઈંટ-ચૂનાની દીવાલ

વરણાગત, વરણી સ્ત્રી૦ જુઓ વરણાગી

વરણાગી સ્ત્રી૦ [જુઓ વરણ] ટાપટીપ; છેલાઈ; ભપકો. **-ગિયું** વિ૦ વરણાગી કરનારું

વરણાગું વિ૦ મોહિત; છંદવાળું

વરણાવરણી સ્ત્રી૦ ['વરણ' ઉપરથી] ન્યાત-જાતના ભેદ; પાર વગરની વરણો-નાતો પેટાનાતો હોવી તે

વરણાવું અ૦ક્રિ૦ ['વરણ'= રંગ] પીળું થવું; પાકવા ઉપર આવવું. ઉદા૦ કેરીઓ વરણાઈ છે

વરણી સ્ત્રી૦ જુઓ વરણાઈ; વરણાગત

વર(-રે)ણી સ્ત્રી૦ [सं. वरण = વરવું તે ઉપરથી] ક્રિયાકર્મ કરાવવા બ્રાહ્મણને પસંદ કરી તેનું પૂજન કરવું તે (૨) પસંદગી (૩) [લા.] ગણતી; લેખું (૪) ન૦ [सं. वारुण] પાણી

વરણો પું૦ [सं. वरुण] એક વનસ્પતિ; વાયવરણો (૨) ન૦ [सं. वरण = વરવું તે-ઉપરથી ?] + વ્રત; બાધા; નિયમ

વરત પું૦;સ્ત્રી૦ [प्रा. वरत्ता (सं. वरत्रा); સર૦ हिं. वरत] કોસ ખેંચવાનો દોર (૨) સ્ત્રી૦ [सं. वृत्ति?] ઢોરની ચરાઈ

વરતણિયો પું૦ [प्रा. वत्तण(सं. वर्तन) = વેતન; આજીવિકા] રાવણિયો; ગામનો રખવાળ (૨) ચોરી શોધી આપનાર; પગી (૩) ભોમિયો; વળાવો

વરતલો પું૦ [सं. वर्तित = બદલેલું] કાપલો; બળોતિયું

વરતવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વર્તવું] ચાલવું (૨) બનવું; થવું (૩) સ૦ક્રિ૦ પારખવું; ઓળખવું (૪) પ્રાપ્ત થવું (૫) [સર૦ हिं. बरतना] રીત આપવી. ઉદા૦ બહેનને કંઈ વરત્યા નહીં

વરતારો પું૦['વરતવું' ઉપરથી]ભવિષ્યકથન(૨) જોષી. [**–કાઢવો, જોવો**=ભવિષ્ય ભાખવું; જોશ જોવા.]

વરતિક(–ચો) પું૦[વરત=વ્રત પરથી]શ્રાવકોનો જતિ

વરતુ વિ૦ [જુઓ વર]+શ્રેષ્ઠ

વરદ વિ૦, **–દા** વિ૦સ્ત્રી૦ [સં.] વરદાન દેનાર; કૃપાળુ

વરદાન ન૦ [સં.] દેવદેવી કે સંતે પ્રસન્ન થઈ આશા પૂરી પાડવા આપેલું વચન

વરદાયી –યક, વિ૦ [સં.] જુઓ વરદ

વરદી સ્ત્રી૦[अ. वरदी ઉપરથી;સર૦ म.]ખબર; કહેણ (૨) હુકમ. [**–આપવી**=સૂચના કે હુકમ આપવો (૨) હુકમ પાળ્યાની જાણ કરવી. **–કરવી, પહોંચાડવી**=જાણ કરવી. **–માગવી**=રજા માગવી; હુકમ માગવો.]

વરધ સ્ત્રી૦ [सं. वृद्धि] (પ્રાયઃ લગ્નના) મુહૂર્તની આડે રહેલા દિવસોમાંનો દરેક (૨) લગ્નપૂર્વની એક મંગળ વિધિ. [**–ભરવી**=લગ્નને દિવસે ગોત્રજ પૂજા માટે બેડામાં પાણી લાવવું]

વરધસાંકળી સ્ત્રી૦ [વૃદ્ધિ+સાંકળી] જેનાં છોકરાં જીવતાં ન હોય તે સ્ત્રી પોતાના નવા અવતરેલા બાળકના ગળામાં, જેનું એક પણ બાળક ન મરી ગયું હોય તેવી સ્ત્રી પાસેથી લઈને ઘાલે છે તે સાંકળી

વરધસુંવાળું ન૦ જુઓ વૃદ્ધિસતક

વરપક્ષ પું૦ [વર+પક્ષ] વરનાં સગાંવહાલાં

વરમ પું૦ [अ.] સોજો

વરમાળ(–ળા) સ્ત્રી૦[વર+માળા]સ્વયંવરમાં કન્યા પસંદ કરેલા વરને પહેરાવે છે તે માળા (૨) પરણતી વખતે વરકન્યાના કંઠમાં નંખાતી સૂતરની માળા

વરરાજા પું૦ [વર+રાજા] પરણવા જતો વર

વરવધૂ(–હુ) ન૦ બ૦વ૦ [સં.] વર અને વહુ; પતિપત્ની

વરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वर (सं. वृ)] વરણી કરવી [જુઓ વરણી ૧] (૨) વર તરીકે પસંદ કરવું; પરણવું (૩) પસંદ કરવું (૪) અ૦ક્રિ૦ [सं. व्याप्] ખપવું; વપરાવું; ખર્ચાવું

વરવું વિ૦ [प्रा. विरूव (सं. विरूप)] બેડોળ (૨) નરસું; નઠારું. **૦વરાક, ૦વચાક** (ચ.) વિ૦ ખૂબ વરવું

વરવેશ વિ૦[સં.] કીમતી પોશાકવાળું; ધનાઢ્ય

વરશી(–સી) સ્ત્રી૦ [सं. वर्ष; સર૦ हिं वरसी] મરનારની પહેલી વાર્ષિક તિથિએ કરવામાં આવતી ક્રિયા. [**–વાળવી**=વરસી કરવી. (વિવાહની) **વરશી થવી**=શુભને બદલે અશુભ થવું.]

વરષાશન ન૦[સર૦ म. वर्षाशन]જુઓ વર્ષાસન

વરસ ન૦ [સર૦ दे. विरस; प्रा. वरिस] જુઓ વર્ષ. [**–કૂતરાને નાખવાં**=વરસો–આયુષ વેડફવું; મૂરખ રહેવું; જીવન એળે જવું. **–થવાં**=ઘડપણ આવવું.] **૦ગાંઠ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं. बरसगांठ] જન્મદિવસ. **૦દહાડો** પું૦ વરસ જેટલો સમય. [**વરસ દહાડાનો દહાડો**=વરસમાં એક વાર આવતો દુર્લભ દિવસ.] **૦વળોટ** (કા.), **૦વંટોળ** (ચ.) ન૦ આશરે એક વર્ષ જેટલી મુદત

વરસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वरिस (सं. वृष्); સર૦ म. वरसणें, हिं. बरसना] વરસાદ પડવો (૨) વરસાદ જેમ પડવું કે રેડાવું (૩) સ૦ક્રિ૦ વરસાદની જેમ છૂટથી આપવું કે વેરવું

વરસાણુ ન૦ જુઓ વર્ષાશન

વરસાડોડી સ્ત્રી૦ [વર્ષા+ડોડી] એક જાતની ડોડી (તેનાં ફૂલનું શાક થાય છે)

વરસાદ પું૦['વરસવું' ઉપરથી; સર૦ म. बरसात] વાદળમાંથી પાણીનું પડવું તે(૨)ઉપરથી મોટા જથામાં પડવું તે. [**–ચડવો**=વાદળ ઘેરાવાં; વરસાદ પડે તેવું થવું. **–ની પેઠે વાટ જોવી**=ખૂબ આતુરતાથી રાહ જોવી. **–થવો, પડવો, વરસવો**=વરસવું. **વરસી જવું**=આપી દેવું; ખુશી થઈને ઘણું આપવું.] **–દી** વિ૦ [સર૦ म.] વરસાદમાં ઉપયોગી (કોટ, ડગલો) 'રેઇનકોટ'

વરસી સ્ત્રી૦ જુઓ વરશી

વરસું(–સૂં)ડી સ્ત્રી૦[રસોળી કે સૂણવું ઉપરથી] બળદની ગરદનનો એક રોગ (૨) કંઠમાળ

વરસૂંદ સ્ત્રી૦ [વરસ+દસૂંદ? સર૦ हिं. बरसौंडी, –ढी, बरसोदिया] વર્ષે વર્ષે મળતી

બાંધી રકમ; વર્ષાસન

વરસોવરસ અ૦ ['વર્ષ' ઉપરથી] દર વર્ષે

વરસોળી સ્ત્રી૦ જુઓ રસોળી

વરહૂપ ન૦ પેટનું એક દર્દ (ગોળો)

વરંગો પું૦ ઢોરને થતો એક રોગ

વરંડ(-ડો) પું૦ [સં.; સર૦ दे. वरंडिया; इं. वरंडा; हिं. बरामदा; पो. वरंदा] ઓસરી; પડાળી

વરાક વિ૦ [સં.] કંગાલ; બિચારું (૨) અધમ (૩) પું૦ (સં.) શિવ

વરાગડું વિ૦ જુઓ વડાગરું

વરાટી સ્ત્રી૦ [સં वराटिका] કોડી

વરાડ પું૦; સ્ત્રી૦ [જુઓ વરાડું (દોરડાથી મપાતું માપ)] ભાગ; હિસ્સો. [**વરાડે પડવું** = ભાગે પડવું; ભાગે આવવું.]

વરાડ પું૦; ન૦ [प्रा. वराड, वराडग (-य); (सं. विदर्भ)] (સં.) મધ્ય પ્રાંત જોડેનો એક પ્રાંત

વરા(-રે)ડું (વ') ન૦ [સર૦ सं. वराट = દોરડું] એક દોરડું

વરાંણિયે અ૦ વડે; થી

વરાત સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बरात (सं. वर + यात्रा અથવા व्रात)] લગ્નની જાન (૨) [फा. बरात] રૂપિયા આપવા ખજાનચીને લખેલો રુક્કો

વરાધ (વ,) સ્ત્રી૦ નાનાં છોકરાંને થતો એક રોગ (૨) એક વનસ્પતિ

વરાધવાવળી સ્ત્રી૦ વરાધ અને વાવળી (બાળકોને થતા રોગ)

વરાધે અ૦ બહાને; મિષે

વરાપ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. वरपड, वरिपडा = આતુર-લુબ્ધ થવું. સર૦ વરવું; અથવા સર૦ म. वळाण = વરસાદ પછી જમીનનું સુકાવું; म. वाळणें (सं. ज्वल्) સુકાવું] તલપ; આતુરતા (૨) વરસાદ આવી ગયા બાદ થોડા દિવસ ઉઘાડ નીકળતાં પાણી ચુસાઈ જાય છે તેવી જમીનની સ્થિતિ (૩) ફુરસદ; નવરાશ. [**–આવવી** = જમીનની વરાપની સ્થિતિ થવી.] **–પિયું** ન૦ કોરી ડાંગેર વાવીને કરેલું ધરુ

વરામ ન૦ [સં. मर्म; સર૦ म. वर्म] (કા.) મર્મસ્થાન

વરારોહા સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ નિતંબવતી

વરાવાજન ન૦ બ૦વ૦ [વરો+વાજન] વરો અને વાજિંત્રોની ધામધૂમ (૨) મોટું જમણ (સુ.)

વરાસન ન૦ [સં.] ઉત્તમ આસન-બેઠક

વરાહ પું૦ [સં.] ડુક્કર; સૂવર (૨) વિષ્ણુનો ત્રીજો અવતાર. **૦કલ્પ** પું૦ જેમાં વરાહ અવતાર થયો હતો તે કલ્પ

વરાહમિહિર પું૦ [સં.] (સં.) પ્રાચીન ગણિતી ને ખગોળશાસ્ત્રી

વરાળ સ્ત્રી૦ પાણી ગરમ થતાં તેનું વાયુરૂપે થતું રૂપાંતર (૨) [લા.] બળતરા; દાઝ; ગુસ્સો. [**ઊની વરાળો ન કાઢવી** = જરાય સામું ન બોલવું (૨) મનની બળતરા કે વાત જરાય બહાર ન કાઢવી.] **૦યંત્ર** ન૦ વરાળથી ચાલતો સંચો. **–ળિયું** વિ૦ વરાળવાળું (૨) જેમાંથી વરાળ નીકળતી હોય તેવું (૩) વરાળથી કરેલું (૪) ન૦ વરાળ છટકવાનું બારું

વરાં અ૦ [જુઓ વાર; સર૦ म. वरि = પર્યંત (कानडी वरम)] + વેળા; વખત. ઉદા૦ લાખવરાં

વરાંગ વિ૦ [સં.] સુંદર અવયવોવાળું (૨) ન૦ માથું. **૦ના, –ગી** સ્ત્રી૦ સુંદર અંગવાળી સ્ત્રી

વરાંસવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વરાંસો] ભરોંસે ભૂલવું (૨) પસ્તાવું; અફસોસ કરવો

વરાંસો (૦) પું૦ [સર૦ हिं. भरोसा (सं. भड + आशा) ભરોંસો (૨) પસ્તાવો; અફસોસ

વરિયાળી (વ') સ્ત્રી૦ [સં. वृहयाली; સર૦ म. वराळी; वरिआळी] મુખવાસ તરીકે વપરાતું એક બી

વરિષ્ઠ વિ૦ [સં.] સર્વોત્તમ

વરી સ્ત્રી૦ [दे. वरइअ; સર૦ म.; हिं. वरी] કાંગ જેવું એક ધાન્ય

વરીડો પું૦ [दे. विअर] જુઓ વીરડો

વરુ પું૦; ન૦ [સં. वृक] એક ચોપગું હિંસ્ર પ્રાણી

વરુણ પું૦ [સં.] પાણીનો અધિષ્ઠાતા દેવ; પશ્ચિમ દિશાનો દિક્પાલ (૨) સૂર્યમાળાનો એક ગ્રહ; 'નેપ્ચૂન'. **–ણાસ્ત્ર** ન૦ એક દિવ્ય અસ્ત્ર

વરુડ ન૦ [સં. वि + रुह्] પલાળીને ફણગાવેલી ડાંગર. **–ડિયું** વિ૦ તેનું બનાવેલું

વરુણી સ્ત્રી૦ જુઓ વરણી. [**–માં આવવું** = પૂજનકર્મમાં સામેલ કરાવું (બ્રાહ્મણનું) (૨) ફસાવું; રોકાવું; સપડાવું.]

વરે અ૦ [જુઓ વેરે] સાથે

વરે(-રો,-રોં)ઠી (૦) સ્ત્રી૦ [સં. वर + इष्टि કે वर

+ ગોષ્ઠી]વર તરફથી અપાતું લગ્નની ખુશાલીનું જમણ (૨) જનોઈ દીધા બાદ અપાતું જમણ

વરેડું (રે') ન૦ [જુઓ વરાડું] રાંઢવું; દોરડું

વરેણ્ય વિ૦ [सं.] પસંદ કરવા યોગ્ય (૨) પ્રધાન; શ્રેષ્ઠ

વરેરો પું૦ (કા.) તીક્ષ્ણ હથિયારનો ઊંડો ઘા

વરો પું૦[જુઓ વરવું = વપરાવું; સર૦ म. वरा = સીધું; वरो = પુષ્કળ] નાત જમાડવી તે (૨) વપરાશ; ખરચ

વરોટો પું૦[सं. वर + वृत्त; સર૦ म. वरोटा]રસ્તા બનાવવામાં વપરાતો મોટો ગોળ પથ્થર; રોલર

વરો(-રોં)ઠી સ્ત્રી૦ જુઓ વરેઠી

વરોલ પું૦ [सं.] ભમરો. **-લા** સ્ત્રી૦ ભમરી

વરોલ(-ળ) ન૦ વાંઝિયાપણું

વરોળવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विलोड्] + વલોવવું (૨) [प्रा. वि + लुल] રોળવું; પાડી દેવું

વરોંઠી (રોં૦) સ્ત્રી૦ જુઓ વરેઠી

વર્ગ પું૦ [सं.] મોટા સમુદાયનો એક ભાગ (૨) જાત પ્રમાણે પાડેલા જથામાંનો દરેક (૩) શ્રેણી; કોટિ; કક્ષા (૪) શાળામાં શ્રેણીવાર વિદ્યાર્થીઓને ભણવા બેસવાનો ઓરડો (૫) 'સ્કવેર' (ગ.). [**-કરવો** = બે સમાન સંખ્યાનો ગુણાકાર કરવો (૨) વર્ગ પાડવો. **-પાડવો** = વર્ગ પ્રમાણે જુદું પાડવું.] **૦પદી** પું૦ 'કવૉડ્રૅટિક ઇકવેશન' (ગ.). **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ કક્ષાવાર વિદ્યાર્થીઓના વર્ગ પાડી ભણાવવાની પદ્ધતિ. **૦ફેર** પું૦ વર્ગ બદલવો તે. **૦મૂલ(-ળ)** ન૦ 'સ્કવેર રૂટ' (ગ.). **૦વારી** સ્ત્રી૦ વર્ગવાર ગોઠવણી; વર્ગીકરણ. **૦વિગ્રહ** પું૦ સમાજના વર્ગો વર્ગો વચ્ચે હિતવિરોધને કારણે વિગ્રહ; 'કલાસ-વૉર'. **૦વિગ્રહવાદ** પું૦ વર્ગવિગ્રહમાં માન્યતાનો વાદ. **૦વ્યવસ્થા** સ્ત્રી૦ શાળાના વર્ગની વ્યવસ્થા. **૦શિક્ષક** પું૦ નિશાળના વર્ગનો શિક્ષક. **૦શિક્ષણ** ન૦ વર્ગમાં (શાળામાં) મળતું કે અપાતું શિક્ષણ. **૦સત્તાક** વિ૦ અમુક વર્ગ કે સમૂહની જ સત્તાવાળું 'ઑલિગાર્કિક'. **-ર્ગાત્મક** વિ૦ [+ आत्मक] 'કવૉડ્રૅટિક' (ગ.). **-ર્ગાભિમાન** ન૦ [+ अभिमान] પોતાના વર્ગનું અભિમાન – તેનાં હિતાહિત વિષેની અસ્મિતા. **-ર્ગાભિમાની** વિ૦ વર્ગાભિમાનવાળું; 'ક્લાસ-કૉન્શિયસ'. **-ર્ગાવર્ગી** સ્ત્રી૦ ઉપલા વર્ગનો અધિકારી રજા ઉપર જતાં નીચેના વર્ગમાંથી કામચલાઉ નિમણૂક કરવી તે. **-ર્ગી(૦ય)** વિ૦ વર્ગનું; વર્ગ સંબંધી (૨) એક જ વર્ગનું. **-ર્ગીકરણ** ન૦[सं.]વર્ગ પાડવા તે. **-ર્ગોદય** પું૦ [+ उदय] એક અમુક વર્ગ – આખો સમાજ નહિ – તેનો ખાસ ઉદય ('સર્વોદય'થી ઊલટો)

વર્ચસ ન૦ [सं.] દીપ્તિ; તેજ (૨) બળ; પરાક્રમ (૩) વીર્ય. **-સ્વ** ન૦ [સર૦ म.] વર્ચસ. **-સ્વિની** વિ૦ સ્ત્રી૦, **-સ્વી** વિ૦ તેજસ્વી; વીર્યવાન

વર્જ પું૦, **૦ન** ન૦ [सं.] વર્જવું તે. **૦નીય** વિ૦[सं.]તજવા યોગ્ય. **૦વું** સ૦ક્રિ૦[सं. वृज्] તજવું; છોડી દેવું **-ર્જિત** વિ૦ [सं.] તજેલું; છોડી દીધેલું. **-ર્જ્ય** વિ૦ [सं.] વર્જનીય

વર્ણ પું૦ [सं.] રંગ (૨) અક્ષર (૩) રૂપ (૪) પ્રકાર (૫) પું૦; સ્ત્રી૦ હિંદુ સમાજના ચાર વિભાગમાંનો દરેક (બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર) (૬) જ્ઞાતિ. ઉદા૦ અઢાર વર્ણ. [**-માંથી જતું રહેવું, નીકળી જવું** = જ્ઞાતિભ્રષ્ટ થવું (૨) માણસાઈમાંથી જવું. -વિનાનું = ઠેકાણા વગરનું; કઢંગું; ખરાબ.] **૦ધર્મ** પું૦ દરેક વર્ણનો ધર્મ.

વર્ણન ન૦ [सं.] વર્ણવવું કે વર્ણવેલું તે; બયાન (૨) પ્રશંસા. **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ વર્ણનપ્રધાન કવિતા. **-નાત્મક** વિ૦ વર્ણનરૂપ

વર્ણનીય વિ૦ [सं.] વર્ણવવા યોગ્ય

વર્ણભેદ પું૦ [सं.] વર્ણો વચ્ચેનો ભેદ

વર્ણમંડળ ન૦ સૂર્યની આસપાસનું લાલ રંગનું બાષ્પીય કૂંડાળું; 'ક્રોમોસ્ફિયર'.

વર્ણમાલા(-ળા) સ્ત્રી૦[सं.]ભાષાના મૂળાક્ષરો

વર્ણયતિ પું૦ [सं.] ચોતાલ

વર્ણવવું સ૦ક્રિ૦[सं. वर्ण्] વર્ણન કરવું; વિગતે કહેવું (૨) વખાણવું

વર્ણવાઘેશ્વરી પું૦ એક છંદ

વર્ણવિચાર પું૦ [સં.] જુઓ શબ્દવિચાર

વર્ણવિપર્યય પું૦ [સં.] શબ્દોમાં વર્ણો ઊલટસૂલટ થઈ જવા તે (નિરુક્ત)

વર્ણવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ વર્ણવવું

વર્ણવૃત્ત ન૦ [સં.] (માત્રાવૃત્તથી ઊલટું) વર્ણોની સંખ્યા ઉપરથી નિયત થયેલો છંદ

વર્ણવ્યત્યાસ પું૦ [સં.] અક્ષર બદલાઈ જવા – ઊલટસૂલટ થઈ જવા તે

વર્ણવ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં.] વર્ણોની વ્યવસ્થા; ચાર વર્ણો દ્વારા થતી સમાજવ્યવસ્થા

વર્ણશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] વર્ણી; 'સિલેબલ'

વર્ણસગાઈ સ્ત્રી૦ સજાતીય વર્ણોનું આવર્તન; વર્ણાનુપ્રાસ (૨) પ્રાસ બેસવો કે બેસાડવો તે

વર્ણસંકર વિ૦ [સં.] ભિન્ન વર્ણનાં સ્ત્રીપુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલું (૨) વ્યભિચારથી ઉત્પન્ન થયેલું (૩) પું૦ તેવો માણસ. [તે(માંનું) સ્થાન

વર્ણસ્થાન ન૦ [સં.] વર્ણો જ્યાંથી બોલાય છે

વર્ણાચાર પું૦ [સં.] ભિન્ન ભિન્ન વર્ણના આચાર કે ધર્મ [(૨) વર્ણાનુક્રમણિકા

વર્ણાનુક્રમ પું૦ [સં.] મૂળાક્ષર પ્રમાણેનો ક્રમ

વર્ણાનુક્રમણી,-ણિકા સ્ત્રી૦ કક્કાવાર કે મૂળાક્ષર પ્રમાણે ગોઠવેલું સાંકળિયું

વર્ણાનુપ્રાસ પું૦ [સં.] સજાતીય વર્ણોનું આવર્તન; એક શબ્દાલંકાર (કા. શા.)

વર્ણાલંકાર પું૦ [સં.] જુઓ શબ્દાલંકાર.

વર્ણાવર્ણ પું૦, **-ર્ણી** સ્ત્રી૦ અનેક વર્ણના લોકોનો શંભુમેળો

વર્ણાશ્રમ પું૦ [સં.] (સમાજ તથા વ્યક્તિના) વર્ણવાર અને આશ્રમવાર વિભાગ અને તેમનાં કર્તવ્યોની વ્યવસ્થા [ભિન્ન વર્ણ

વર્ણાંતર વિ૦ [સં.] ભિન્ન વર્ણનું (૨) ન૦

વર્ણિત વિ૦ [સં.] વર્ણવેલું

વર્ણી પું૦ ઉચ્ચારક્રિયાનું એકમ; 'સિલેબલ' (૨) વિ૦ વર્ણી કે વર્ણને લગતું

-વર્ણું વિ૦ [સં. वर्ण પરથી] (સમાસને અંતે લાગતાં) '-ના વર્ણ-રંગવાળું' ઉદા૦ ઘઉંવર્ણું

વર્ણોચ્ચાર પું૦ [સં.] વર્ણોનું ઉચ્ચારણ

વર્ણ્ય વિ૦ [સં.] વર્ણનીય (૨) જેનું વર્ણન કરવાનું છે તેવું

વર્તણૂક સ્ત્રી૦ [સર૦ મ.; વર્તવું પરથી] વર્તવાની રીત; ચાલચલગત; રીતભાત

વર્તન ન૦ [સં.] આચરણ; રીતભાત. **૦જામી** સ્ત્રી૦ સારી ચાલચલગત માટે જામીન

વર્તમાન વિ૦ [સં.] ચાલુ (૨) આધુનિક (૩) પું૦ બ૦ વ૦ સમાચાર; ખબર (૪) પું૦ વર્તમાનકાળ. **૦કાળ** પું૦ ચાલુ સમય (૨) [વ્યા.] ક્રિ૦નો એક કાળ. **૦કૃદંત** ન૦ (વ્યા.) ક્રિ૦નું એક કૃદંત. **૦પત્ર** ન૦ છાપું

વર્તવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. वृत्] આચરણ કરવું; ચાલવું (૨) થવું; હોવું (૩) ગુજરાન ચલાવવું (૪) સ૦ક્રિ૦ પારખવું; જોવું (૫) [સર૦ હિં. बरतना] રીત પ્રમાણે આપવું

વર્તાવ પું૦ ['વર્તવું' ઉપરથી] વર્તણૂક; રીતભાત

-વર્તી વિ૦ [સં.] (સમાસને અંતે) હોતું. ઉદા૦ મધ્યવર્તી

વર્તુલ(-ળ) ન૦ [સં.] ગોળાકાર; કૂંડાળું (૨) 'સર્કલ' (ગ.). **૦પાદ** પું૦ 'ક્વૉડ્રન્ટ' (ગ.). **-લા(-ળા)કાર** વિ૦ [+ आकार] ગોળ આકારનું; 'સરક્યુલર' (ગ.) (૨) પું૦ ગોળ આકૃતિ

વર્ધક વિ૦ [સં.] વધારનારું (પ્રાયઃ સમાસને અંતે). **-ન** ન૦ વધવું તે (૨) આબાદી (૩) કાપવું તે. **-માન** વિ૦ વધતું જતું; આબાદ થતું (૨) પું૦ (સં.) વિષ્ણુ (૩) (સં.) ૨૪મા તીર્થંકર – મહાવીર [સમૃદ્ધ થતું

વર્ધિત વિ૦ [સં.] વધેલું. **-ષ્ણુ** વિ૦ વધતું;

વર્મ ન૦ [સં.] કવચ

વર્ય વિ૦ [સં.] પ્રધાન; શ્રેષ્ઠ (સમાસને અંતે)

વર્ષ ન૦ [સં.] બાર માસનો સમય (૨) (પ્રાચીન ભૂગોળ મુજબ) પૃથ્વીનો અમુક ખંડ જેમ કે ભારતવર્ષ. [**-બેસવું** = નવું વર્ષ શરૂ થવું. **-વળવું** = દુકાળ પછીના વર્ષમાં સારું પાકવું.] **૦ફળ** ન૦ વર્ષ દરમ્યાન બનનાર બનાવોનો વરતારો. [**-કાઢવું** = (જોશીએ) એવો વરતારો તૈયાર કરવો.]

વર્ષણ ન૦ [સં.] વરસવું તે

વર્ષવું અ૦ક્રિ૦ (૨) સ૦ક્રિ૦ [સં. वर्ष्] જુઓ વરસવું [ભાદરવો

વર્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] વરસાદની ઋતુ – શ્રાવણ અને

વર્ષાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વર્ષવું'નું પ્રેરક

વર્ષાસન ન૦ [सं. वर्ष+अशन; સર૦ म.; हिं. बरषासन] (રાજ્ય તરફથી) ગુજરાન માટે મળતી વાર્ષિક રકમ

વર્ષોવર્ષ અ૦ [સર૦ म.] દર વર્ષે; પ્રતિવર્ષ

વલ પું૦ [સર૦ म., हिं.; सं. ओल] ઝાકળ

વલકૂડું વિ૦ [સર૦ हिं. बलकना=ઉમંગમાં આવવું] બહુ જ લાલચુ

વલખવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि+लक्ष्] વલખાં મારવાં. **વલખાં** ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં (**-મારવાં, વીણવાં**)

વલ(-ળ)ણ ન૦ [सं. वल्; સર૦ म. वळण] વૃત્તિ; મનનું વળવું તે (૨) [રસ્તા કે નદીનો] વાંક (૩) કવિતામાં આવતો ઊથલો (૪) જુવારના ગીચ ચાસમાંથી ઉખેડી લીધેલા છોડ (૫) નફાતોટાની ઉપરામણી (૬) મરોડ. [**-અખત્યાર કરવું, પકડવું, લેવું** = અભિપ્રાય કે વૃત્તિ ધારણ કરવાં. **-ચૂકવવું, પતવવું, વહેંચવું** = નફાનુકસાનની રકમ ચૂકતે કરવી-આપવી લેવી.] **૦દાર** વિ૦ [સર૦ म. वळणदार] મરોડદાર

વલદદાણિયાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ વળતદાણિયાં

વલદે અ૦ [फा; अ. वल्द = पुत्र] 'નો દીકરો' 'બિન' એ અર્થ બતાવે છે. (પ્રાયઃ ખત દસ્તાવેજમાં)

વલન ન૦ [सं.] વળવું તે; વલણ

વલભી, ૦પુર ન૦ [सं.] (સં.) સૌરાષ્ટ્રનું એક પ્રાચીન ગામ. (આજનું વળા)

વલય ન૦ [सं.] કંકણ; કડું

વલવલ સ્ત્રી૦ [જુઓ વલવલવું; સર૦ अ. वलवलः] વધારેપડતી ચંચળતા (બોલવા, બેસવા, ઊઠવામાં); ઘડી સખણું ન રહેવું તે (૨) વગર પૂછ્યે બોલબોલ કરવું તે; ચિબાવલાવેડા

વલવલવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि+लप्: प्रा वडवड] બોલબોલ કરવું (૨) રોતાં રોતાં બોલવું; વિલાપ કરવો (૩) વલખાં મારવાં

વલવલાટ પું૦ [વલવલવું પરથી] વલોપાત; હાયવોય (૨) સળવળાટ

વલવલિયું વિ૦ [વલવલ પરથી] વલોપાત કરતું (૨) વલવલ કર્યા કરતું; બહુબોલું

વલંદો પું૦ [इं. हॉलॅंड ઉપરથી; સર૦ म. वलंदेज] હોલંડનો રહેવાસી; ડચ

વલંબાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. अवलम्ब्, वलंब] રોકાવું; ગૂંથાવું [(સુ.) જુઓ પારવવું

વલારવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. लूरइ = કાપવું]

વલારો પું૦ ['વલવલવું' ઉપરથી] એકની એક વાતની ચૂંથાચૂંથ (સુ.)

વલિત વિ૦ [सं.] વળેલું; વાંકું (૨) કરચલી પડેલું (શરીર). **૦પલિત** વિ૦ ઘરડું; વળિયાંપળિયાંવાળું

વલી પું૦ [अ.] પીર; ઓલિયો

વલુરાવું અ૦ક્રિ૦,**-વવું** (વ') સ૦ક્રિ૦ વલૂરવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

વલૂર (વ') સ્ત્રી૦ [વલૂરવું પરથી] ચળ; ખણજ. [**-આવવી** = વલૂરવું પડે એવું થવું.]

વલૂરો પું૦ **-રિયું** ન૦ (વ') [વલૂરવું પરથી] નહોર કે નખનો ઉઝરડો; લવૂરો

વલૂરવું (વ') સ૦ક્રિ૦ [प्रा. लूर् (सं. छिद्)] ખણવું; ઉતરડવું

વલૂં(-ળૂં)દ(-ધ)વું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि+प्रा. रुंध् (सं. रुध्)] મંડવું (૨) પેંધવું; પળકવું (૩) સ૦ક્રિ૦ વળગવું. **વલૂં(-ળૂં)દું(ધું)** વિ૦ પેંધેલું

વલે (લૅ) સ્ત્રી૦ [अ. वलह] હાલ; દશા (૨) ભૂંડા હાલ (૩) ઉપાય [**-કરવી, થવી**]

વલો પું૦ [જુઓ વલવલવું] ઝંખના

વલોણું (વ')ન૦ [જુઓ વલોવવું] વલોવવું તે (૨) વલોવવાની ગોળી (૩) રવૈયો. [**-કરવું** = છાશ કરવી. **વલોણામાં મૂતરવું** = સારા કામમાં અડચણ નાખવી.] **-ણાવાર** પું૦ વલોવવાનો દિવસ. **-ણાવારે** અ૦ [લા.] આખોબડીએ; વારે વારે. **-ણી** સ્ત્રી૦ રવાઈ; નાનું વલોણું

વલોપાત પું૦ [જુઓ વલો] અધીરાઈનું આકળાપણું (૨) આક્રંદ; કલ્પાંત [**-કરવો**]. **-તિયું** વિ૦ વલોપાત કરનારું, તેવા સ્વભાવનું

વલોવવું (વ') સ૦ક્રિ૦ [सं. वि.+लुड्; કે प्रा. विरोल (सं. मन्थ्); સર૦ हिं. बिलोना] માખણ

કાઢવા દહીંને વાંસ વડે ઘૂમડવું (૨) [લા.] ચર્ચવું; ચૂંથવું. **-ણું** ન૦ વલોવવાનું સાધન. **-ડા(-રા)વવું** [પ્રેરક]. **વલોવાવું** [કર્મણિ]

વલ્ક ન૦ [સં.] ઝાડની છાલ

વલ્કલ ન૦ [સં.] વલ્ક કે તેનું વસ્ત્ર

વલ્મિ(-લ્મી)ક પું૦; ન૦ [સં.] રાફડો

વલ્લભ વિ૦ [સં.] વહાલું (૨) પું૦ પ્રિય; પતિ (૩) [સં.] વલ્લભાચાર્ય – પ્રસિદ્ધ વૈષ્ણવ આચાર્ય. **૦પંથ, ૦મત, ૦સંપ્રદાય** પું૦ પુષ્ટિમાર્ગ. **-ભા** સ્ત્રી૦ પ્રિયા; પત્ની. **-ભી** વિ૦ વલ્લભ સંપ્રદાયનું

વલ્લરિ(-રી) સ્ત્રી૦ [સં.] વેલ

વલ્લવ પું૦ [સં.] ગોવાળિયો (૨) રસોઇયો (૩) [સં.] ગુપ્તવાસનું ભીમનું નામ

વલ્લંખખ્ખા (-લ્લા) અ૦ [સર૦ વલ્લાવવું] કોઈનું માગતું લહેણું રહ્યું નહિ એમ; ચૂકતે

વલ્લા(કરવું)થવું [अ. वल्लाह = અલ્લાના સમ; ખરેખર પરથી ?] = ચૂકતે કરવું કે થવું

વલ્લાવવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वल्; प्रा. वल्ल; જુઓ વલ્લા] પતાવવું; વાળી દેવું; વલ્લંખલ્લા કરવું

વલ્લિ(-લ્લી) સ્ત્રી૦ [સં.] વેલ

વલ્લું વિ૦ [प्रा. वल्ल ઉપરથી] રાંઢું; ફંટાતું (૨) પહોળું; ચોડું (૩) [કા.] હેતવાળું; મમતાવાળું; વખું (ઉદા૦ માવલ્લું; ઘરવલ્લું)

વવટા(-ઠા)વું અ૦ક્રિ૦ ['વા'. (વાયુ) ઉપરથી] પવનમાં ઝૂલીને સુકાવું

વવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'વાવવું'નું પ્રેરક

વવરજવું સ૦ક્રિ૦ [સં. विवर्ज्] તજવું; છોડવું (૨) કામ લાગવું; ખપ આવવું (૩) રૂઢિથી કે પરંપરાથી નક્કી થવું [કર્મણિ ને પ્રેરક

વવરાવું અ૦ક્રિ૦ **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'વાવરવું'નું

વવાવું અ૦ક્રિ૦ 'વાવવું'નું કર્મણિ

વવળવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. वि + वल्] ખરજ આવવી. **વવળાટ** પું૦ ચળ; ખણજ (૨) સળવળાટ

વ૦વો પું૦ [સં. व] વકાર (૨) વિવેક

વશ વિ૦ [સં.] તાબે; શરણે (૨) મુગ્ધ (૩) પું૦ કાબૂ; નિયમન. **૦કરણું** વિ૦ વશ કરનારું. **૦વર્તિની** વિ૦સ્ત્રી૦, **૦વર્તી** વિ૦ તાબે રહેનારું

વશા સ્ત્રી૦ [સં.] વાંઝણી સ્ત્રી (૨) હાથણી (૩) સ્ત્રી૦ પત્ની (૪) નણંદ

વશાત્ અ૦ [સં.] (સમાસમાં, નામને અંતે) 'ને લીધે' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ દૈવવશાત્

વશિત્વ ન૦ [સં.] તાબેદારી (૨) યોગની આઠ સિદ્ધિઓમાંની એક–સર્વને વશ કરવાની શક્તિ

વશિયર પું૦ [સં. विषधर; प्रा. विसहर] નાગ

વશિ(-સિ)ષ્ઠ પું૦ [સં.] એક પ્રસિદ્ધ વૈદિક ઋષિ; રઘુવંશના કુલગુરુ

વશીકરણ ન૦ [સં.] વશ કરવું તે (૨) વશ કરવાનો મંત્ર; જાદુ; એક અભિચાર [સંયમ

વશીકાર વિ૦ [સં.] વશ કરનારું (૨) પું૦ કાબૂ;

વશેક વિ૦ + જુઓ વિશેષ (૨) પું૦ સારો મેળ

વશ્ય વિ૦ [સં.] વશ કરાય તેવું (૨) તાબે; અધીન

વષટ્કાર પું૦ [સં.] દેવને આહુતિ આપતી વખતે 'વષટ્' એમ બોલવું તે [પુરુષ

વષ્ટા(-સ્ટા)ળિયો પું૦ વિષ્ટિનું કામ કરનાર

વષ્ટિ સ્ત્રી૦ જુઓ વિષ્ટિ. **૦દાર** વિ૦ વિષ્ટિ કરનાર

વસટાળી સ્ત્રી૦ જુઓ વસટાળું. **-ળિયો** પું૦ જુઓ વષ્ટાળિયો. **-ળું** ન૦ ['વિષ્ટિ ઉપરથી] વિષ્ટિનું કામ; રિસાયેલાને મનાવવાનું કામ (૨) ફૂટણીપણું (૩) માગું (કન્યાનું). **-ળો** પું૦ વસટાળું કરનારો (૨) ભડવો

વસતિ(-તી) સ્ત્રી૦ [સં.] વસવું તે; વસ્તી (૨) વાસ; રહેઠાણ (૩) લોકસંખ્યા (૪) બાળબચ્ચાંનો ભરાવો (૫) વસેલી જગા. **૦ગણતરી** સ્ત્રી૦ વસતિની ગણતરી. **૦ગૃહ** ન૦ શાળામાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને રહેવાનું સ્થાન; છાત્રાલય. **૦પત્રક** ન૦ માણસોની સંખ્યાની ગણતરીની નોંધ. **૦વાડી** સ્ત્રી૦ બાળબચ્ચાં; કુટુંબકબીલો [(સુ.) અગ્નિ

વસતેવ પું૦ [સર૦ म. विस्तव (સં. विवस्वत्)]

વસન ન૦ [સં.] વસ્ત્ર [માઠું

વસમું વિ૦ [સં. विषम] મુશ્કેલ (૨) કપરું (૩)

વસલો પું૦ [अ.] ભાગ; જમીનનો ટુકડો

વસલ્લો પું૦ [સં. वस् = બાંધવું, પહેરવું; અથવા સર૦ म. वसला (अ. वसाली) = સારા વસ્ત્રનો ટુકડો] બારદાન (૨) જુઓ વખલ્લો

વસવસો પું૦ [अ.] અંદેશો; વહેમ

વસવાટ પું૰ વસવું તે. **-સુ** નં૰, **-યો** પું૰ ['વસાવવું' ઉપરથી] ગામ તરફથી પસાયતાં આપી વસાવેલા હજામ, ધોબી, વગેરે કારીગર

વસવાસ સ્ત્રી૰ [अ. वस्वास] ચડસાચડસી

વસવું અ૰ક્રિ૰ [सं. वस्] રહેવું. મુકામ કરવો (૨) મનમાં ઠસવું; દિલમાં ઊતરવું. [**દુકાન વસતી કરવી**=દુકાને ઘરાક આવે તેમ કરવું (૨) [વ્યંગ] દુકાન બંધ કરવી.]

વસળકું ન૰ [સર૰ વસવાસ] વાંધો

વસંત પું૰; સ્ત્રી૰ [सं.] ફાગણચૈત્ર માસની ઋતુ: ઋતુરાજ (૨) એક રાગ. **૰ક** પું૰ વિદૂષક. **૰તિલક** પું૰; ન૰ એક ફૂલ (૨) વસંતતિલકા. **૰તિલકા** સ્ત્રી૰ એક છંદ. **૰પંચમી** સ્ત્રી૰ માઘ સુદિ પંચમી. **૰પૂજા** સ્ત્રી૰ વસંતઋતુ બેસતાં થતું પૂજન કે ઉત્સવ. **૰સખા** પું૰ કામદેવ. **-તિયું** ન૰ વસંતઋતુમાં સ્ત્રીઓ પહેરે છે તે કસૂંબાની છાંટવાળું ધોળું વસ્ત્ર. [**-વળગવું**=મોહની લાગવી.] **-તી** વિ૰ વસંત સબંધી (૨) પીળું. **-તોત્સવ** પું૰ [+उत्सव] વસંતઋતુનો ઉત્સવ

વસંત સ્ત્રી૰; ન૰ [सं. वसन] વર તરફથી કન્યાને અપાતી (વસ્ત્રાદિની) ભેટ

વસા સ્ત્રી૰ [सं.] મેદ (૨) ચરબી

વસાઈ સ્ત્રી૰ ખેતરની મીઠી જમીન

વસાડ(-વ)વું સ૰ક્રિ૰ 'વસવું'નું પ્રેરક

વસાણું ન૰ [सं. वसा+अन्न] ઔષધિઓ નાખી બનાવેલો પાક (૨) ગાંધિયાટાની ચીજ

વસાત સ્ત્રી૰ [જુઓ વિસાત] માલ; પૂંજી (૨) હિસાબ; ગણતરી

વસામેહ પું૰ [सं.] એક પ્રકારનો મૂત્રરોગ

વસાવવું સ૰ક્રિ૰ 'વસવું' તથા 'વાસવું'નુ પ્રેરક

વસાવું અ૰ક્રિ૰ [सं. वस्] 'વસવું'નું ભાવે (૨) 'વાસવું'નું કર્મણિ (૩) ન૰ રખેવાળું કે તેનું મહેનતાણું. **-વો** પું૰ રખો; રખેવાળ

વસાહત સ્ત્રી૰ [म. (सं. वस्)] મૂળસ્થાનેથી બીજે કરાતો વાસ કે તેનું સ્થાન (૨) સંસ્થાન; 'કૉલોની'. **-તી** વિ૰ વસાહતને લગતું (૨) વસાહત કરી રહેનાર

વસિયત સ્ત્રી૰ [अ. वसिय्यत] વારસો (૨) વસિયતનામું. **૰નામું** ન૰ વીલ; વારસા વિષેનું લખાણ [વસવાનું સ્થાન

વસિયાણુ ન૰ ['વસવું' ઉપરથી] વસવાટ;

વસિષ્ઠ પું૰ [सं.] (સં.) જુઓ વશિષ્ઠ

વસી પું૰ [अ.] વહીવટ કરનાર; ગામનો બંદોબસ્ત કરનાર

વસીલો પું૰[अ.] મોટા સાથે સંબંધ; તેમની લાગવગ કે મદદ. **-લાદાર** વિ૰ લાગવગ કે સંબંધવાળું

વસુ ન૰ [सं.] સોનું (૨) પું૰; સ્ત્રી૰ ધન; દોલત (૩) પું૰ સૂર્ય (૪) આઠ દેવોના એક મંડળમાંનો દરેક (૫) વિ૰ આઠ (સંકેત). **૰દેવ** પું૰ (સં.) શ્રીકૃષ્ણના પિતા. **૰ધા** સ્ત્રી૰ પૃથ્વી. **૰ધાધિપતિ**, **૰ધેશ** પું૰ રાજા. **૰મતી**, **-સુંધરા** સ્ત્રી૰ પૃથ્વી

વસૂકવું અ૰ક્રિ૰ [सं. विशुष्क] (ગાયભેંસ) દૂધ દેતી બંધ થવી

વસૂલ ન૰[अ.] માગતા પેટે ચૂકતે થયેલી રકમ (૨) આમદાની (૩) મહેસૂલ (૪) અ૰ ચૂકતે થાય કે થયેલું હોય તેમ. [**-આંપવું**=મજરે આપવું; અગાઉ આપ્યું હોય તે કુલમાં કાપી આપવું. **-કરવું, થવું, લેવું**=માગતું ચૂકતે લેવું, થવું.] **૰દાર** વિ૰ (૨) પું૰ આવક અથવા મહેસૂલ ઉઘરાવનાર. **૰બાકી** સ્ત્રી૰ વસૂલ કરવાની બાકી રહેલી મહેસૂલ (૨) મંજૂર કરેલા ખર્ચમાંથી ખર્ચાયેલી, ખર્ચવાની અને બાકી રહેલી રકમની વિગત. **-લાત** સ્ત્રી૰ વસૂલ કરવાની સાંથ; મહેસૂલ (૨) વસૂલ કરવું કે લેવું તે. **-લાતી** વિ૰ વસૂલાત સંબંધી

વસો પું૰ ['વીસ' ઉપરથી] વીઘાનો વીસમો ભાગ (૨) સવાપાંચ હાથ (૩) સો કે વીસનો અનુક્રમે સોમો કે વીસમો અંશ (૪) આબરૂ

વસ્ત(-સ્તા) સ્ત્રી૰ + વસ્તુ

વસ્તાર પું૰ જુઓ વિસ્તાર(૨)બહોળું કુટુંબ. **૰ળુ** વિ૰સ્ત્રી૰, **-રી** વિ૰બહોળા કુટુંબવાળું

વસ્તિ પું૰[सं.] પેડુ; મૂત્રાશય. બસ્તિ. **૰પ્રદેશ** પું૰ શરીરનો વસ્તિવાળો ભાગ

વસ્તી સ્ત્રી૰ જુઓ વસતી. **૰ગણતરી**, **૰ગૃહ**, **૰પત્રક** જુઓ 'વસતિ(-તી)'માં

વસ્તુ સ્ત્રી૦ [सं.] પદાર્થ; ચીજ (૨) સત્ય; સાર (૩) ન૦ નાટક કે કથાનો વિષય; 'પ્લૉટ.' [–ગૂંથવું = નાટક કે કથાના વિષયની રચના કરવી – ગૂંથણી કરવી.] **૦ચિત્રલિપિ** સ્ત્રી૦ કહેવાની વસ્તુનું આખું ચિત્ર દોરાને લખવાની પ્રાચીન પદ્ધતિ. **૦તા** સ્ત્રી૦ ખરાપણું; સાચ. **૦તઃ** અ૦ ખરી રીતે, સાચું જોતાં. **૦નિર્દેશ** પું૦ ગ્રંથના વિષયનું કે વાર્તાનું સૂચન (૨) લક્ષણમાં આવી જતા ધર્મો ઉપરાંત જેમાં વસ્તુ વિષે નવા ધર્મનું કથન હોય તેવો નિર્દેશ કે કથન (ન્યા.). **૦પણું** ન૦ વસ્તુતા; સત્યતા. **૦પાઠ** પું૦ પદાર્થપાઠ. **૦સંકલના** સ્ત્રી૦ કથા કે નાટકના વસ્તુની યોજના – ગૂંથણી

વસ્ત્ર ન૦ [सं.] કપડું. [**પાંચે વસ્ત્ર** = ધોતિયું, અંગરખો, ખેસ, પાઘડી, ને પગરખા.] **૦ગાળ** વિ૦ જુઓ કપડછાણ (વૈદકમાં). **૦પરિધાન** ન૦ કપડાં પહેરવા તે. **૦લોચન** ન૦ લૂગડાં વગેરે સર્વ ચોરાઈ કે લૂંટાઈ જવું તે. **૦સ્વાવલંબન** ન૦ વસ્ત્રની બાબતમાં સ્વાવલંબન – જાતે કાંતી પીંજી પોતાની કપડાંની જરૂર પૂરી કરી લેવી તે. **–સ્ત્રાલંકાર** પું૦બ૦વ૦ [+अलंकार] વસ્ત્રો અને આભૂષણો

વસ્લ પું૦ [अ.] મેળાપ; સમાગમ (૨) સંબંધ

વહદત સ્ત્રી૦ [अ.] ઐક્ય; પરમેશ્વરનું એકપણું

વહદેવ પું૦ [म. विस्तव (सं. विवस्वत); કે विश्वदेव ?] અગ્નિ. [**–મૂકવો** = દેવતા મૂકવો.]

વહન ન૦ [सं.] વાહન (૨) ઉપાડવું – ઊંચકવું તે; ઊંચકીને લઈ જવું તે (૩) વહેવું તે (પાણીનું)

વહવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वह्] વહન કરવું; વહેવું (૨) અ૦ક્રિ૦ પ્રવાહરૂપે વહેવું (૩) જવું. [**વહી જવું** = વંઠી જવું.]

વહવાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. वेहव (सं. वञ्च्) = ઠગવું] છેતરાવું; 'વાહવું'નું કર્મણિ

વહાણ ન૦ [प्रा. वाहण] નાવ; મોટો મછવો. [**–કમાવું** = પુષ્કળ કમાવું; સારી કમાણી કરવી. **વહાણે ચઢવું** = વહાણની સફર કરવી; પરદેશમાં વેપાર કરવા જવું.] **૦વટી** પું૦ ખારવો; નાવિક (૨) દરિયાઈ વેપારી (૩) વહાણનો માલિક; ઉપરી. **૦વટું** ન૦ દરિયામાં વહાણ ફેરવવાં તે (૨) વહાણો વડે વેપાર કરવો તે (૩) દરિયાની મુસાફરી. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ નાવ ચલાવવાની કળા. **–ણિયું** ન૦ વહાણને તળિયે બાઝતી છીપ

વહાણઈ સ્ત્રી૦ [प्रा. वाहणा (सं. उपानह्); સર૦ म. वहाण = ચંપલ] + પાવડી

વહાણું ન૦ [दे. विहाण] પ્રભાત. [**–વાવું** = સવાર થવી. **વહાણાં વહી જવાં** = ઘણા દિવસ થઈ જવા.] **–ણેલું** ન૦ (પ.) વહાણું

વહાબી પું૦ [अ. वह्हाबी; સર૦ हिं.] શેખ અબ્દુલ વહાબનો અનુયાયી (મુસલમાની ધર્મના એક ફાંટાનો)

વહાર (વ્) સ્ત્રી૦ [प्रा. वाहर (सं. व्याहृ) = મદદ માટે બોલાવવું] સહાયતા; મદદ. [**વહારે ચડવું, ધાવું** = મદદે દોડવું.]

વહારું (વ્) ન૦ [જુઓ વહી = વેળ] (સુ.) હઠ; રઢ (૨) મનનુ વળુ; વેળ. [**–આવવું** = વળું આવવું. રઢ પકડવી. **વહારે ચડવું** = હઠે ચડવું; રઢ કરવી.] **–રાંખોર** વિ૦ વારે વારે વહારું આવે એવું

વહાલ (વ્) ન૦ [સર૦ दे. वाहलार (सं. वात्सल्य-कार) = સ્નેહી; વહાલેશરી; કે सं. वल्लभ – प्रा. वल्लह ઉપરથી ?] પ્રીત. [**–આવવું** = પ્રેમ ઊભરાવો. **–કરવું** = પ્રેમ કરવો.] **૦પ** સ્ત્રી૦, **૦પણ** (–ણું) ન૦ પ્રેમ. **૦મ** પું૦ પ્રિયતમ; પાંત. **૦સોયું** વિ૦ વહાલમાં ઊછરેલું; લાડકવાયું. **–લું** વિ૦ પ્રિય. **–લેશરી** વિ૦ હિતેચ્છુ. **–લી** સ્ત્રી૦ પ્રિયા. **–લો** પું૦ પ્રિયતમ. **–લોવહાલી** ન૦બ૦વ૦ આશક ને માશૂક

વહાવું (વ્) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વહવાવું] + છેતરાવું (૨) ખેંચાવું

વહી સ્ત્રી૦ [दे. वहिया; સર૦ म.; हिं. बही] નામાનો ચોપડો (૨) વંશાવળીના ચોપડા (૩) ચોપડી (કોરી કે લખેલી). [**–વાંચવી** = વંશાવળીની ચોપડી વાંચવી (૨) જૂના બનાવો વર્ણવવા (૩) નિંદા કરવી; જૂના દોષ કાઢી કાઢીને કહેવા.] **૦પૂજન** ન૦, **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ દિવાળીને દિવસે કરાતું ચોપડાઓનું પૂજન

વહી સ્ત્રી૦[अ. वह्य] ખુદાનો સંદેશો (૨) [લા.] વેળ; ધૂન. [**-આવવી** = મૂર્છા કે તાણ આવવી (૨) [લા.] ધૂન ચડવી; વેળ આવવી.]

વહીવટ પું૦ [સર૦ म. वहिवट; सं. वह् + वृत् प्रा. वहवट्ट ?] કારભાર; બંદોબસ્ત (૨) પદ્ધતિ; શિરસ્તો (૩) લેવડદેવડ; પ્રસંગ; સંબંધ. [**-ચલાવવો** = કારભાર કરવો. **-લંબાવવો** = વેપાર રોજગાર ખીલવવો.] **૦દાર** પું૦ કારભારી (૨) આમલતદાર (ગાયકવાડીમાં). **૦દારી** સ્ત્રી૦ વહીવટદારનું કામ કે ઓધ્ધો. **-ટી** [સર૦ म.] વહીવટને લગતું

વહીવંચો પું૦ [વહી + વાંચવું] પેઢીનામું રાખનાર ભાટ

વહુ સ્ત્રી૦ [प्रा. वहू (सं. वधू); સર૦ म.; हिं. वहू] પત્ની (૨) છોકરાની સ્ત્રી. [**-કરવી** = બૈરી કરવી; પરણવું. **-તેડવી** = છોકરાની સ્ત્રીને સાસરે લાવવી - બોલાવવી.] **૦ઘેલું** વિ૦ વહુ પાછળ ગાંડું; વહુવખું. **૦વર** સ્ત્રી૦ નવોઢા સ્ત્રી (૨)ન૦ લગ્નને વરઘોડો (૩)ન૦બ૦વ૦ ધણી-ધણિયાણી; નવું પરણેલું જોડું. **૦વારૂ** સ્ત્રી૦ જુવાન માનીતી વહુ

વહુર સ્ત્રી૦ જુઓ વહુવર; જુવાન વહુ

વહેણ(-ન) (વ઼)ન૦[प्रा वहण(सं वहन)]પ્રવાહ

વહેમ (વ઼) પું૦ [अ. वहम; સર૦ हिं. वहम; म. वहिमा, वहमा] શક; સંદેહ (૨) ભ્રમ; ખોટી માન્યતા. (**-આવવો, ખાવો, રાખવો, રહેવો, લાવવો.**) [**વહેમમાં પડવું** = વહેમાવું. **વહેમનું જાળું, ઝાડ** = ઘણું જ વહેમી માણસ.] **-માવું** અ૦ક્રિ૦ વહેમ લાવવો; વહેમમાં પડવું **-મી(૦લું)** વિ૦ વહેમવાળું; વહેમથી ભરેલું

વહેર (વ઼) પું૦ [જુઓ વહેરવું] વહેરતાં પડેલો ભૂકો (૨) ફાટ; ચીરો. **૦ણ** ન૦ કરવત(૨) વહેરવાનું તે (૩) વહેરવાની મજૂરી. **૦ણિયું** વિ૦ ચાબખા દઈને બોલવાની ટેવવાળું (૨) ન૦ કરવત. **૦ણિયો** પું૦ વહેરનારો

વહેરવું (વ઼) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ प्रा. विहुर (सं. विधुर) = વિયુક્ત – છૂટું પાડેલું: અથવા સર૦ म. वेरणें = ચીરવું] કરવત વડે કાપવું

વહેરાઈ(-મણી) સ્ત્રી૦, **-રામણ** ન૦ (વ઼) વહેરવાની મજૂરી

વહેરો,૦ આંતરો, ૦વંચો (વ઼) પું૦ [જુઓ વહેરવું] ભેદ; આંતરો; તફાવત

વહેરી(-રાઈ) (વ઼) સ્ત્રી૦(સં) એક માતા–દેવી

વહેલ (વ઼હેલ.) સ્ત્રી૦ [दे. वेल्लग = ઉપરથી ઢંકાયેલી ગાડી] રથ; વાહન. [**-કાઢવી** = કૂતરાને સારુ એક ગામથી બીજે ગામ લાડવા, રોટલા વગેરે મોકલવાં.]

વહેલ (વ઼) સ્ત્રી૦ [इं.] એક મોટું જળચર પ્રાણી

વહેલું (વ઼હે) વિ૦ [दे. वहिल्ल] ઉતાવળું; જલદી. [**વહેલા થવું** = ઉતાવળ કરવી.] **૦મોડું** વિ૦ વખતસર નહિ તેવું; વહેલું કે મોડું (૨) અ૦ વહેલુ કે મોડું એમ (૨) ગમે ત્યારે; સગવડે

વહેવડા(-રા)મણ (વ઼)ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦['વહેવું' સ૦ક્રિ૦ પરથી] ઊંચકી જવાની મજૂરી

વહેવડા(-રા વવું (વ઼) સ૦ક્રિ૦ ['વહેવું' સ૦ક્રિ૦ ઉપરથી] 'વહેવું'નું પ્રેરક

વહેવાર (વ) પું૦ [प्रा ववहार (सं. व्यवहार)] સંબંધ; ઘરવટ (૨) ધીરધાર કે લેવડદેવડનું કામ (૩) વર્તણૂક; વર્તન (૪) આચાર; આચરણ (૫) દુનિયાદારીના સંબંધ કે કામકાજ (૬) રૂઢિ; વહીવટ. [**-જાળવવો, રાખવો** = સંબંધ–વ્યવહાર ચાલુ રહે એમ કરવું.] **-રિયું** વિ૦ વહેવારને લગતું (૨) વહેવારીકું. **-રિયો** પું૦ લેવડદેવડમાં ચોખવટવાળો (૨) વહેવારે ચાલનારો (૩) શાહુકાર. **-રીકું** વિ૦ મધ્યમ; કામ સરે તેવું. **-રુ** વિ૦ મધ્યમ; સાધારણ (૨) વહેવારમાં ચાલી શકે તેવું; આચારમાં ઉતારી શકાય તેવું; વ્યવહારુ

વહેવું (વ઼હે) સ૦ક્રિ૦ [सं. वह्] ઊંચકવું (૨) ખમવું; વેઠવું (૩) અ૦ક્રિ૦ પ્રવાહરૂપે સરવું (૪) ઘસડાવું (૫) જતું રહેવું વીતવું (૬) વંઠી જવું ('જવું' ક્રિ૦ સાથે). [**વહેતી નીકે પગ દેવો** = ચાલતા કામમાં હરકત કરવી. **વહેતી સેર, ગગા** = ચાલતી આમદાની. **વહેતું મૂકવું** = દૂર ખસેડી દેવું (૨) ધ્યાન પર ન લેવું; રખડાવ્યા કરવું (૩) રખડતું મૂકવું; વંઠી જવા દેવું. **વહ્યો જા!** =

(કા) ચાલ્યો જા! જતો રહે!]

વહેળિયું (વ્હે) ન૦ નાનો વહેળો

વહેળો (વ્હે) પું૦ [દે. वहोल, वाहली] નાનો પ્રવાહ (૨) વહેણનો ખાડો

વહેંચણ(-ણી) (વ્હે૦) સ્ત્રી૦ ['વહેંચવું' ઉપરથી; સર૦ म. वहेंचणी] વહેંચવું કે ભાગ કરવા તે (૨) હિસ્સો (૩) નાનો હિસ્સો; 'ડિવિડંડ'.

વહેંચવું (વ્હેં૦) સ૦ક્રિ૦ [स. विभंज्, प्रा. विहंज] હિસ્સા પાડવા (૨) દરેકને ભાગ પ્રમાણે આપવું

વહોણું (વ્) વિ૦ [सं. विहीन] વનું; વિહોણું

વહોરત (વ્હો) સ્ત્રી૦ ['વહોરવું' ઉપરથી] વહોરેલું તે; ખરીદ (૨) જોખમ (૩) ભિક્ષા; ભિક્ષામાં મળેલું તે. **-તિયો** પું૦ ખરીદનાર (૨) યતિ; શ્રમણ

વહોરવું (વ્હો) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विहार (सं. विधारय्)] ખરીદ કરવું (૨) સંઘરવું (૩) માગી લાવવું (૪) માથે લેવું (જોખમ)

વહોરો (વ્હો) પું૦ ['વહોરવું' પરથી; સર૦ हिं. बोहरा = ગુજરાતમાથી આવેલો મુસલમાન શાહુકાર (सं. व्यवहारकः)] લોટિયો; શિયા મુસલમાનની એક જાતનો આદમી (૨) મુસલમાનોની એક જમાત (૩) એક અટક. **-રવાડ** સ્ત્રી૦ વહોરાઓનો લત્તો. **-રાશાઈ** વિ૦ વહોરાનું; વહોરાની પદ્ધતિનું

વહોલિ(-ળિ)યું (વ્હો) ન૦ [दे. वहोल] વહેળિયું

વહ્નિ પું૦ [सं.] અગ્નિ

વહ્યુંવહ્યું વિ૦ ['વહેવું' ઉપરથી]. અહીંતહીં નિષ્ફળ પ્રયત્ન કરતું (૨) બાવરું; ગાભરું

વળ પું૦ [प्रा. वल (सं. वल्)] આમળો; આંટો (૨) સંબંધ; વગ (૩) યુક્તિ; કરામત (૪) દાવ; લાગ (૫) અંટસ; કીનો (૬) મમતા; આગ્રહ (૭) [કા.] છાણાના થર ઉપર થર ગોઠવી ખડકેલી લાંબી હાર (૮) [જુઓ વેળ] ગાંઠ. [**-આપવો** = જુઓ વળ દેવો. **-આવવો, બેસવો** = લાગ આવવો (૨) વળ ચડવો કે ધાગામાં બરાબર કાયમ થવો. **-ઉતારવો** = ઉકેલવું (૨) અવેજ વાળવો (૩) ઘાટ ઉતારવો. **-ચડાવવો** આમળો દેવો (૨) ઉશ્કેરવું. **-જોવો** = લાગ જોવો. **-દેવો** = આમળો આપવો; આમળવું. **-નું માણસ** = લાગવગ હેઠળનું માણસ; સમાન અભિપ્રાયનું માણસ. **-ભાગવો** = ઉશ્કેરવું. **-માં આવવું** = દાવમાં કે લાગમાં આવવું. **-માં લાવવું** = દાવમાં કે લાગમાં લાવવું. **-રાખવો** = અંટસ રાખવો (૨) પૂર્વગ્રહોને વળગી રહેવું. **-શીખવો** = વળગી રહેવું (ધોરણને); નમતું ન આપવું (૨) અંટસ રાખવો. **વળે કવળે** - લાગે લાગે. **વળે વળ ઉતારવો, બેસાડવો** = બંધબેસતી ગોઠવણ કરવી.] ૦**કવળ** પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ અનુકૂળતા અને પ્રતિકૂળતા (૨) ઘાટ અને દાવપેચ

વળકો પું૦ ['વળવું' ઉપરથી] બફાવા પર આવવું તે (૨) શાંત પડવું તે. [**-વળવો** = સીજવા આવવું.]

વળગણ ન૦ ['વળગવું' પરથી] નિસબત; સંબંધ (૨) [ભૂતપ્રેતનું] વળગવું તે (૩) ભૂતપ્રેત (૪) વળગેલું કામ કે માણસ (૫) આડો સંબંધ. **-ણી** સ્ત્રી૦ કપડાં નાખવાનો આડો વાંસ. **-ણું** વિ૦ વળગે તેવું (૨) ન૦ વળગણી

વળગવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वलग्ग, विलग्ग; सं. वि + लग्; સર૦ म. वळगणें] બાઝવું; લપેટાવું (૨) આગ્રહથી મંડવું (૩) ટંટો કરવો

વળગાઝૂમ(-મી) સ્ત્રી૦ [વળગવું + ઝઝૂમવું] ખેંચાખેંચી

વળગાટ(-ડ) પું૦ ['વળગવું' ઉપરથી] ભૂત કે કાંઈ વળગવું તે (૨) ભૂતપ્રેત. **-ડવું** સ૦ક્રિ૦ 'વળગવું'નું પ્રેરક (૨) માથે નાખવું

વળણ, ૦દાર વિ૦ જુઓ 'વલણ'માં

વળણુ ન૦ [सं. वल्] જાંઘનું મૂળ

વળતદાણિયાં ન૦બ૦વ૦ [વળત (વાળી લેવું) + દાણ કે દાણા પરથી] લેણા પેટે. દાણા કે ગણોતમાંથી વાળી લેવાની શરતે, કબજે રાખેલી જમીન કે તેનું લખત

વળતભાવ પું૦ ['વળવું' ઉપરથી] તબિયત સુધારા પર આવવા લાગવી તે

વળતર ન૦ [વળવું ઉપરથી: સર૦ म.] બદલા તરીકે જે કંઈ મજરે આપવાનું હોય તે

વળતા(-તાં) અ૦ (પ.), **વળતી** અ૦ ['વળવું' ઉપરથી] પછી (૨) વધારામાં; વળી

વળતું વિ૦ ['વળવું' ઉપરથી] સામું (૨) પાછું ફરતું ઉદા૦ વળતો જવાબ; વળતી ટપાલ

વળદાર વિ૦ [વળ+દાર] વળવાળું

વળવળ સ્ત્રી૦ [સર૦ સળવળવું] ખણજ; ચળ; સળવળાટ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ ખણજ આવવી; સળવળવું

વળવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वल्; સર૦ प्रा. वल] વાંકું થવું; મરડાવું (૨) પાછા ફરવું (૩) મનનું વલણ થવું (૪) કસાવું (૫) સુધરવું (૬) બંધાવું (અંબોડો; લાડુ) (૭) માં લાગવું; વળગવું. ઉદા૦ વાતે વળ્યા (૮) [સર૦ प्रा. वल=પેદા થવું] થવું; બનવું. ઉદા૦ શેવાળ વળવી, ટોળે વળવું (૯) [સર૦ प्रा. वल=જવું] પલટાવું; જવું. ઉદા૦ વળતો દહાડો, વળતી વેળા (૧૦) [સર૦ प्रा. वल=સાધવું] ફાયદો થવો; સરવું. [**વળતાં પાણી થવાં**=ઓટ શરૂ થવી (૨) જોર ઓછું થવું (જુવાનીનું, રોગનું ઇ૦). **વળતો દહાડો**==સારી સ્થિતિનો દહાડો; ભાગ્યોદય. **પાછું વળવું**=પાછા ફરવું (૨) ઊલટી થવી (૩) ઊતરી જવું; સ્વાદ બગડવો. **ઢગલો વળી જવું**=ઢગલા જેવા થઈ (થાકથી, નિરાશાથી) બેસી પડવું (૨) ખૂબ પ્રમાણમાં ભેગું થવું-આવવું.]

વળાકો પું૦ ['વળવું' ઉપરથી] વલણ

વળામણ ન૦ ['વળવું' ઉપરથી] વાળવાની મજૂરી (૨) વાળતાં નીકળેલો કચરો. **-ણી** સ્ત્રી૦ વાળવાની મજૂરી

વળામણું ન૦ ['વળાવવું' ઉપરથી] વળાવવું તે; વિદાય (૨) વિ૦ વળતું, ઓસરતું; પાછું ફરતું. ઉદા૦ પાણી વળામણાં થઈ ગયાં

વળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વળવું', 'વાળવું'નું પ્રેરક (૨) વિદાય કરવું; માર્ગે પાડી આવવું

વળાવિયો પું૦ ['વળાવવું' ઉપરથી] ભોમિયો (૨) વાટમાં સંભાળ રાખનાર

વળાવું ન૦ [જુઓ વળાવિયો] ભોમિયાનું કામ (૨) તેનું મહેનતાણું (૩) અ૦ક્રિ૦ વાળવું'નું કર્મણિ. **-વો** પું૦ જુઓ વળાવિયો

વળાંક (૦) પું૦ ['વળવું' ઉપરથી] (રસ્તાનું) વળવું તે; મરડાટ (૨) વળોક; મરોડ

વળિયાચંપુ વિ૦(૨)પું૦ કપાળ ઉપર શિંગડાંના મૂળની સીધી લીટીમાં ભમરો હોય તેવો (બળદ)

વળિયાંપળિયાં ન૦બ૦વ૦ [વળિયું+પળિયાં] વળેલાં અંગ ને પળિયાં; ઘડપણ

વળિયું ન૦ [સર૦ म. वळी (सं. प्रा. वलि, -ली] આંટણ; ચાઠું; આંકો (૨) પરસેવાનો ડાઘ; વળું (૩) [સર૦ म. वळी 'વળવું' ઉપરથી] ઘોડા વગેરેની પીઠ ઉપર મુકાતી ગાદી (૪) થર; પોપડો. [**વળિયાં પડવાં**=(કપડાંને) પરસેવાના ડાઘ પડવા (૨) કરચલી-વળ પડવા.]

વળી સ્ત્રી૦ [प्रा वलहि (सं. वलभि)] પાતળો લાંબો સોટો જેવો કે ઘર બાંધવામાં વપરાય છે (૨) [सं. वलय] લાકડીને છેડે જડાતી ખોળી (૩) અ૦ ['વળવું ઉપરથી] વધારામાં; ઉપરાંત

વળું ન૦ ['વળવું' ઉપરથી] મંડળ; સમુદાય પક્ષ (૨) ખોળી (૩) જમીનનું પડ (૪) પરસેવાનો ડાઘ; વળિયું (૫) વલણ (૬) શરીરનો બાંધો (૭) અસ્તર (૮) પાણીનાં જમીનમાં વહેતાં વહેણ ૯) મનનો તરંગ; વેળ. [**-આવવું**=મનમાં તરંગ આવવો.] [તાલીમ

વળૂંકો પું૦ ['વળવું' ઉપરથી] શિક્ષણ; કેળવણી;

વળૂંદ -ધ) સ૦ક્રિ૦ જુઓ વલૂંદવું

વળૂંદું(-ધું) વિ૦ જુઓ વલૂંદું

વળૂંભવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વલૂંદવું] વીંટાવું

વળો પું૦ [જુઓ વળી] જાડી મોટી વળી

વળોક પું૦ ['વળવું' ઉપરથી] ઘાટ; મરોડ (૨) રીતભાત; વિવેક [મરોડ

વળોટ પું૦ જુઓ વળૂંકો (૨) [જુઓ વળોક]

વળોટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा वल (सं. आरोपय्) ઉપર ચઢવું] ઉલ્લંઘવું; ઓળંગવું (૨) ચડિયાતું થવું

વંક વિ૦ [सं.] વાંકું (૨) પું૦ આડું વલણ. **૦વોળામણું** વિ૦ વાંકુંચૂંકું. **-કાઈ** સ્ત્રી૦ વાંકાઈ (૨) આડાઈ. **-કાવું** અ૦ક્રિ૦ રિસાવું; આડા થવું (૨) વાંકું થવું; વળાંક કે વાંક

વંગ સ્ત્રી૦ [सं.] કલાઈ (૨) (સં.) બંગ-બંગાળ દેશ

વંચક વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] ધૂર્ત; ઠગ

વંચન ન૦ [સં.] ઠગવું તે (૨) ઠગાવુ તે. **–ના** સ્રી૦ ઠગાઈ (૨) ભ્રમ

વંચવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वंच्] બચવું

વંચાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાંચવું] + વંચાવવું

વંચાર ન૦ કમર [વપરાતો ખૂણો

વંચાલો(–ળો) પું૦ [જુઓ વચાળો] ન

વંચાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વંચવું' 'વાચવું'નુ પ્રેરક

વંચાવું અ૦ક્રિ૦ 'વાંચવું'નું કર્મણિ (૨) [સં. वच् ઉપરથી?] નિંદા થવી

વંચાળો પું૦ જુઓ વંચાલો

વંચિત વિ૦ [સં.] છેતરાયેલું (૨) વિમુખ; હીન

વંછેરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. विच्छर्द्] (ચ.) વીંખવું; ઊંધુંછતું કે આઘુંપાછું કે આડુંઅવળું કરવું

વંજી સ્રી૦ [સર૦ મ. वंजीमारा (સં. वंजुल = નેતર] ખપાટિયાંની ભારી

વંઝા સ્રી૦ [પ્રા. (સં. वन्ध्या)] વંધ્યા; વાંઝણી સ્રી. **૦પો** પું૦ વાંઝિયાપણું

વંઝી સ્રી૦ [જુઓ વંજી] વાંસની ખપાટ

વંટોળ(–ળિયો) પું૦ [પ્રા. वट्टुल (સં. वर्तुल) = ગોળાકાર ઉપરથી; સર૦ મ. वा–वटळ] ફૂંડાળાં કરતો જોરમાં વાતો પવન. [**વંટોળે ચડવું** = વંટોળિયામાં સપડાવું (૨) લહેરમાં આવવું; વાયલ થવું (૩) [કનકવાનું] ઊંચે ને ઊંચે ઊડયા કરવું] [આવવા તે

વંઠ પું૦ ['વંઠવું' પરથી] શરીરમાં વાયુના ગોળા

વંઠવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वंठ्; સર૦ દે. वंठ] હાથથી જવું; હદ બહાર જવું (૨) ફાટવું; વહી જવું. [**વંઠી જવું** = હાથથી જવું; બગડવું (૨) વીતી જવું. ઉદા૦ શી વેળા વંઠી ગઈ છે.]

વંડી સ્રી૦ [દે. वरंड; સર૦ મ.] ખુલ્લી જમીનની આસપાસની નાની ભીંત. [**–છાવી** = નાનું ક્ષુલ્લક કામ કરવું. **–પરનું ખસલું** = તુચ્છ વસ્તુ.] **–ડો** પું૦ મોટી વંડી (૨) તેના વડે આંતરેલું મોટું સ્થાન (૩) પોળ

વંઢી સ્રી૦, **–ઢો** પું૦ (ચ.) [સર૦ દે. वंढ = બંધ] જુઓ વંડી, –ડો

-વંત(–તું) વિ૦ [સં. वत] 'વાળું' અર્થમાં નામને છેડે. ઉદા૦ માનવંત

વંતર ન૦ [પ્રા. (સં. व्यन्तर)] ભૂત. **–રી** સ્રી૦ ભૂતડી [રીંગણી

વંતાક ન૦ [સં. वृन्ताक] રીંગણું. **૦ડી** સ્રી૦

-વંતું વિ૦ જુઓ વંત

વંતાશ વિ૦ [સં. वांत + સં. आशा] આશાઓનું જેણે વમન કર્યું છે એવો; આશારહિત

વંદન ન૦, **–ના** સ્રી૦ [સં.] નમસ્કાર; પ્રણામ. **–નીય** વિ૦ વંદન કરવા યોગ્ય

વંદવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वंद्] પ્રણામ કરવો

વંદિત વિ૦, **–તા** વિ૦ સ્રી૦ [સં.] પૂજ્ય; આદરણીય

વંદે માતરમ્ શ૦પ્ર૦ [સં.] ભારત માતાને વંદું છું (એક જયઘોષણા) (૨) નમસ્કાર કહેવાનો કે પત્રમાં અંતે લખવાનો એક પ્રયોગ

વંદો પું૦ એક જીવડું

વંદ્ય વિ૦ [સં.] જુઓ વંદનીય

વંધ્ય વિ૦ [સં.] વાંઝિયું; નિષ્ફળ. **૦ત્વ** ન૦ વાંઝિયાપણું. **–ધ્યા** સ્રી૦ વાંઝણી

વંશ પું૦ [સં.] પુત્રપૌત્રાદિકનો ક્રમ; કુળ (૨) ઓલાદ (૩) વાસ (૪) વાંસળી; પાવો. [**–કાઢવો** = કુળનો ઉચ્છેદ કરવો. **–નો વેલો, –વેલો** = કુળપરંપરા; કુળવેલ. **–જવો** = નિઃસંતાન થવું; કુળનો ઉચ્છેદ થવો. **–રહેવો** = કુળપરંપરા ચાલુ રહેવી (૨) પુત્રપ્રાપ્તિ થવી.] **૦કર, ૦કારી** વિ૦ વંશ રાખનાર; વંશપરંપરા આગળ ચલાવનાર (પુત્ર). **૦ચરિત્ર** ન૦ વંશાવળી; પેઢીનામું. **૦ચ્છેદ** પું૦ કુળનો નાશ; પ્રજાક્ષય. **૦જ** વિ૦ વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પું૦ સંતાન; વારસદાર. **૦ધર** વિ૦ પું૦ વંશ ચાલુ રાખનાર પુત્ર. **૦પત** પું૦ વંશનો એકનો એક બાળક (૨) સ્રી૦ + વંશની પ્રતિષ્ઠા. **૦પરંપરા** સ્રી૦ પેઢીનો ક્રમ (૨) અ૦ પેઢીના ક્રમથી. **૦લોચન** ન૦ જુઓ વાંસકપૂર. **૦વિસ્તાર** પું૦ વંશ વધારવો કે આગળ ચલાવવો તે. **૦વૃક્ષ** ન૦ વંશવિસ્તારનું ઝાડ; પેઢીનામું. **૦સ્થ** પું૦ એક છંદ. **–શાવળિ(–ળી)** સ્રી૦ પેઢીનામું; વંશવૃક્ષ. **–શી** વિ૦ વંશનું (૨) સ્રી૦ બંસી. **–શ્ય** વિ૦ વંશનું; વંશી

વા અ૦ [सं.] અથવા; કે; યા

વા પું૦ [सं. वात, वायु] પવન; વાયુ (૨) તરંગ; ફાંટો (૩) શરીર પર ગડગૂમડ નીકળવાનો, માથામાં કે કાનમાં ચસકા નાંખવાનો, કે સાંધા રહી જવાનો રોગ (૪) જીવ; પ્રાણ (૫) [લા.] રોગ કે વિચારનું મોજું (૬) અ૦ [સર૦ प्रा. वाय (सं. व्याप)] 'જેટલે અંતરે કે જેટલું' એ અર્થમાં નામને લાગે છે (ઉદા૦ ખેતરવા; રાશવા). [**-આવવો** = પવન ફરકવો (૨) સાંધા રહી જવા; શરીરમાં વાનું દર્દ થવું (૩) વિચારોનો જોશ આવવો. **-આવે એમ કરવું** = મનમાં આવે તેમ કરવું; તરંગવશ વર્તવું. **-ઉપર જવું** = મગજ ચસકવું; ઘેલછા લાગવી. **-એ ઊડવું** = પવનની ઝડપે જાહેર થવું-ફેલાવું. **-એ ચઢવું** = જાહેર થવું (૨) તરગવશ થવું (૩) આનંદે ઘૂમવું. **-એ જવું** = અધૂરે જવું; કસુવાવડ થવી (૨) રજ ચડી જવું (૩) અસંખ્ય લોકોની જમાવટ થવી. **-એ રહી જવું** = વાથી સાંધા અકડાઈ જવા. **-એ વાત જવી** = જાહેર થઈ જવું; કશું છાનું ન રહેવું. **-કાઢવો, કાઢી નાખવો** = સાવ થકવી નાખવું (૨) રોફ કાઢી નાખવો; ઢીલુઢસ કરી દેવું (૩) ધમકાવવું (૪) મારવું. **-ખાવો** = કામધંધા વિનાનું રહેવું (૨) કામનો પાર ન આવતાં વાર લાગવી-અથડાયા કરવું (૩) નિરર્થક પડી રહેવું. **-ખાતું કરવું** = અવગણવું; રખડાવવું (૨) નહિ ફાવવા દેવું (૩) પવન લાગે એવું કરવું. **-ખાતું રહેવું** = રખડી પડવું; રખડતું રહેવું (૨) નિષ્ફળ જવું. **-છૂટવો, સરવો** = પાદવું (૨) [લા.] ગભરાવું. **-ના ઘોડા જેવું** = તરંગી; ઘડીઘડીમાં વિચાર ફેરવતું. **-ના ફોફા જેવું** = તદ્દન સુકલકડી ને નિર્બળ. **-ની સાથે વઢે એવું** = સહેજસહેજમાં લડે એવું; કજિયાખોર. **-ની કળી જવો** = થાકી જવું (૨) મરી જવું. **-નું ફોકું** = દેખાવમાં જાડું પણ તાકાત વગરનું માણસ. **-માં આવવું** = તરંગે ચડવું. **-લખાવવો** = વાના ફોલ્લા મટાડવા મંત્ર લખાવવો. **-વાવો** = અસર થવી; વિચાર કે ભાવનાઓનો જોરથી ફેલાવો થવો.]

વાઈસ [इं.] 'ઉપ', '-ની નીચેના દરજ્જાનું' એ અર્થનો ઉપસર્ગ (જેમકે, ૦ચાન્સેલર, ૦પ્રેસીડેન્ટ). **૦રૉય** પું૦ [इं.] રાજાનો પ્રતિનિધિ – દેશનો હાકેમ

વાઈ સ્ત્રી૦ ['વા' ઉપરથી; સર૦ म.] મૂગી; ફેફરું; 'હિસ્ટીરિયા' (**-આવવી**)

વાઈસર પું૦ [इं. वॉशर] બે ભાગ ઘટ્ટ જોડવા વચ્ચે મુકાતી ચકતી [**-નાખવો, મૂકવો**]

વાઉ સ્ત્રી૦ ['વા' ઉપરથી] પગમાં પડતી ફાટ; વેઢ (૨) વિ૦ [प्रा. वाउल (सं. वातूल)] વાયલ. **૦લું** વિ૦ + વાયલ; ગાંડું

વાએ(-ચે)ક ન૦ [જુઓ વાકય] (પ.) + વાયક; [વાકય

વાએ(-ય,-ચે)જ પું૦ [अ. वअज़] ઉપદેશક (૨) સ્ત્રી૦ [अ. वाइज़] ઉપદેશ

વાક પું૦ [दे. वक्कस કે वक्क] કસ; સત્વ (૨) લોટ બંધાય એવી તેની ચીકાશ

વાક(-ચ) સ્ત્રી૦ [सं.] વાચા; વાણી

વાકડું વિ૦ [વા (सं. अव ?) + કડવું] સહેજ કડવું (૨) [સર૦ म. वाकड (વાંકું)] હઠીલું

વાકળ પું૦ મહી અને ઢાઢર નદી વચ્ચેનો પ્રદેશ

વાકુંબો પું૦ છોડને ફૂટતો નકામો ફણગો

વાકેફ, ૦ગાર વિ૦ [अ. वाकिफ] જાણતું માહિતગાર (૨) પ્રવીણ. **૦ગારી** સ્ત્રી૦ જાણ; માહિતી

વાક્ચાતુરી સ્ત્રી૦, **વાક્ચાતુર્ય** ન૦ [सं.] બોલવાની ચતુરતા-હોશિયારી કે ચાલાકી

વાક્છલ(-ળ) ન૦ [सं.] બીજાની વાતને શબ્દનો અભિપ્રેતથી જુદો અર્થ કરી ઉડાવી દેવી તે

વાક્પટુ વિ૦ [सं.] બોલવામાં ચતુર. **૦તા** સ્ત્રી૦

વાક્પ્રચાર પું૦ [सं.] ભાષામાં રૂઢ બનેલો શબ્દપ્રયોગ; 'ઈડિયમ'

વાકય ન૦ [सं.] પૂર્ણ અર્થ બતાવતો શબ્દસમૂહ (૨) વચન; કથન. **૦પૂર્તિ** સ્ત્રી૦ અધૂરું વાકય પૂરું કરવું તે કે તેમ કરનાર શબ્દો. **૦રચના** સ્ત્રી૦ વાકયની રચના; 'સિન્ટેકસ'. **૦વિચાર, ૦વિન્યાસ** પું૦ વાકયની રચનાનું વિવેચન (વ્યા.) [એમાં વાકયપૃથક્કરણ ને પદવિન્યાસ બંને આવે છે.]. **-ક્યાર્થ** પું૦ વાકયનો અર્થ

વાક્સંયમ પું૦ [सं.] વાણીનો સંયમ

વાખ પું૦ [સર૦ म.] તાડછાંના દોરા જેવા

રેસા (૨) [સુ.] શીંગની બાજુની નસો

વાખદ ન૦ આંખનો એક રોગ

વાખરો પું૦ [प्रा. उवक्खर (सं. उपस्कर)] ઘરગતુ સરસામાન(પ્રાયઃ 'ઘર' સાથે આવે છે)

વાખો પું૦ [अ. वाक़िअह; સર૦ म. वाखा] જુઓ વખો (૨) મરકી

વાગ સ્ત્રી૦ [सं.] વાક; વાણી

વાગ સ્ત્રી૦ [प्रा. वग्गु (सं. वल्गु)=સુંદર] લૂગડાં ઘરેણાંથી સજાયેલી સીમંતિની (નાગરોમાં) (૨) [सं वल्गा प्रा. वग्गा] + લગામ

વાગડ પું૦ [प्रा.; सं. वागड] ગુજરાતનો એક પ્રદેશ (૨) કપાસની એક જાત

વાગડિયું વિ૦ ['વાગડ' ઉપરથી] વાગડ દેશનું (૨) ન૦ સ્ત્રીઓનું એક વસ્ત્ર

વાગલાં ન૦બ૦વ૦ [सं. वल्गन] વાંગલાં; વલખાં

વાગલું(-ળું) ન૦ જુઓ વાગોળ

વાગવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાજવું] અવાજ નીકળવો (વાદ્યનો) (૨) ઈજા થવી; જખમાવું (૩) (અમુક કલાકનો) સમય થવો. [**વાગતો ઘંટ** =વાતોડિયો કે પતરાજીખોર માણસ. **વાગતે ઢોલે જવું**=જાહેર રીતે જવું (૨) વરઘોડે ચડવું; ફજેતી થવી. **પગલાં વાગવાં**=નજીક આવતા હોવું. **શબ્દો વાગવા**=(સામાના) કઠોર–કર્કશ શબ્દોની અસર થવી.]

વાગળું ન૦[सं., प्रा. वल्गुलि; म. वाग(-गू)ळ] વાગલું; વાગોળ [નકામો પ્રલાપ

વાગાડંબર પું૦[सं.] શબ્દોનો આડંબર (૨)

વાગિંદ્રિય સ્ત્રી૦ [सं.] બોલવાની ઇંદ્રિય; જીભ

વાગીશ પું૦ [सं.] (સં.) બૃહસ્પતિ

વાગીશ્વરી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) સરસ્વતી

વાગેશ્રી પું૦[सं व्याघ्रेश्वरी કે वागीश्वरी પરથી? સર૦ हिं., म. बागेसरी] એક રાગ – માલકોશની રાગણી

વાગોલ(-ળ) સ્ત્રી૦;ન૦[જુઓ વાગળ]વડવાગોળ (૨) [વાગોલવું પરથી] ઓગાળ

વાગોલ(-ળ)વું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वग्गोल (सं. रोमन्थय्); સર૦ म. वागूळ, वाघूळ] ખાધેલું મોમાં લાવી ફરી ચાવવું (ઢોરે) (૨) [લા.] ધીમે ધીમે ચાવી ખાતાં વાર લગાડવો

વાગ્ગેયકાર પું૦ [सं.] ગવૈયો [આડંબર

વાગ્જાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [सं.] ખાલી શબ્દોનો

વાગ્દંડ પું૦ [सं.] મોઢેથી ધમકાવવું તે; એ રૂપી દંડ (૨) વાચાની પ્રવૃત્તિથી થતું કર્મબંધન (જૈન) [તે; સગાઈ (૨) વચન

વાગ્દાન ન૦ [सं.] 'કન્યા આપીશ' એમ કહેવું

વાગ્દેવતા, વાગ્દેવી સ્ત્રી૦ [सं.] સરસ્વતી

વાગ્દોષ પું૦[सं.] વાણીનો દોષ (૨) નિંદા; ગાળ

વાગ્બાણ ન૦ [सं.] મહેણું

વાગ્યજ્ઞ પું૦ [सं.] વાણીથી ચલાવેલો યજ્ઞ; વાણીનો સેવાર્થે ઉપયોગ

વાગ્યુદ્ધ ન૦ [सं.] માત્ર શાબ્દિક યુદ્ધ (૨) ગરમાગરમ ચર્ચા

વાગ્વિદગ્ધ વિ૦[सं.] બોલવામાં ચતુર; વાક્પટુ

વાગ્વિલાસ પું૦ [सं.] આનંદપૂર્વક પરસ્પર સંભાષણ (૨) કંઈ તથ્ય કે તત્ત્વપ્રાપ્તિ વિનાનો વાગ્વ્યાપાર – ખાલી ડાચાકૂટ

વાગ્વ્યાપાર પું૦[सं.] બોલવાની ઢબ(૨)વાણી વિસ્તારવી તે

વાગ્યે અ૦ ['વાગવું'નું કૃ૦] વાગતાં; વાગે ત્યારે

વાઘ પું૦ [प्रा. वग्घ (सं. व्याघ्र)] એક હિંસ્ર પ્રાણી; શેર. [**–કરવો**=શરીરે રંગના પટા કરી વાઘનો વેશ કરવો. **–કરવો** (વહુનો) [प्रा. वग्गु (सं. वल्गु)]=સુંદર ઉપરથી?]=અઘરણી વખતે વહુને શણગારવી. **–જેટલી આળસ**=ઘણી જ આળસ. **–જેવું**=સમર્થ; જીવતું જાગતું. ઉદા૦ મારા ભાઈ વાઘ જેવા બેઠા છે. **–ની બોડમાં હાથ ઘાલવો**=જોખમભર્યું સાહસ કરવું. **–ની માશી**=બિલાડી. **–નું માથું લાવવું**=મોટું પરાક્રમ કરવું (નિષેધ બતાવવા બહુધા પ્રશ્નાર્થમાં કે વ્યંગમાં) **–ને કૂલે મધ**=દુર્લભ કે મુશ્કેલ વસ્તુ. **–ભગત**=ઠગભગત. **–મારવો**=મોટું પરાક્રમ કરવું. (ખેતર) **–માંડવું**=[दे. वग्घाअ =મદદ; સહાય?] ઘરેણે મૂકવું.] **૦ણ** સ્ત્રી૦ વાઘની માદા. (૨) [સર૦ म.; इं. वॅगन] ભારખાનાનો ડબો.] **૦ણદાવ** પું૦. **૦ણદોરી** સ્ત્રી૦ વાઘબકરી; એક બાજી. **૦નખ** પું૦ વાઘના નખનું બાળકનું ઘરેણું (૨) એક પોલાદી

હથિયાર (૩) એક ગંધદ્રવ્ય. **૦પટોળી, ૦બકરી** [સર૦ म.] સ્ત્રી૦ એક બાજી. **૦બારશ (-સ)** સ્ત્રી૦ આસો વદિ બારશ. **૦મારુ** વિ૦ [સર૦ म. वाघमार्या] વાઘનો મારનાર; બહાદુર (૨) ખોટી બડાશ હાંકનાર

વાઘરી પું૦ [प्रा. वागुरिय (सं. वागुरिक); સર૦ म.] એ નામની જાતનો આદમી (૨) [લા.] મેલો, ગંદો કે અસભ્ય નીચ માણસ. **-રણ** સ્ત્રી૦ વાઘરીની કે વાઘરી સ્ત્રી (૨) [લા.] ગંદી ફૂઅડ સ્ત્રી. **-રાં** ન૦બ૦ વ૦ વાઘરીઓ (તુચ્છકારમાં)

વાઘલો પું૦ જુઓ વાઘ

વાઘાંબર ન૦ [सं. व्याघ्राम्बर] વસ્ત્ર કે આસન માટે તૈયાર કરેલું વાઘનું ચામડું

વાંઘિયો પું૦ [જુઓ 'વાગ'=લગામ] ઘોડાની લગામના બે છેડામાંનો દરેક

વાઘેડું ન૦ સુતાર જે લાકડા ઉપર મૂકીને લાકડું ઘડે છે તે લાકડું [આદમી

વાઘેર પું૦ [સર૦ म.] કાઠી લોકની એક જાતનો

વાઘેલો પું૦ [दे वाघेल; સર૦ म. वाघेला] રજપૂતોની એક જાતનો આદમી

વાઘેશ્વરી સ્ત્રી૦ [सं. व्याघ्रेश्वरी; સર૦ म.] (સં.) વાઘ ઉપર સવારી કરનાર દેવી; કાલિકા

વાઘો પું૦ [સર૦ हिं. बागा (सं. वास-युग्मं)] ડગલો; પોષાક (૨) ગાંસડી. [**વાઘા કરવા** (ઠાકોરજીને) = ઠાકોરજી માટે પોશાક તૈયાર કરાવવો કે ભેટ ધરવો. (હનુમાનને) **વાઘો ચડાવવો** = (હનુમાનને) તેલ સિંદૂર લગાડવું.]

વાઙ્મય ન૦ [सं.] સાહિત્ય

વાચ(-ચા) સ્ત્રી૦ [सं.] વાણી; ભાષા; બોલી (૨) બોલવાની શક્તિ. [**-ફૂટવી** = બોલવાની શક્તિ કે હિંમત આવવાં.]

વાચક વિ૦ [सं.] બોલતું (૨) [સમાસને છેડે] દર્શક; બોધક (૩) પું૦ વાંચનાર (૪) (અર્થ દર્શાવનાર) શબ્દ. **૦તા** સ્ત્રી૦ અર્થવાહિતા; શબ્દની વાચક શક્તિ. **૦વર્ગ** પું૦ વાંચનારાઓનો વર્ગ; વાચક જનતા

વાચન ન૦ [सं.] વાંચવું તે (૨) વાંચવાની ઢબ (૩) ધારાસભામાં ચર્ચા માટે બિલ આવવું તે; 'રીડિંગ'. **૦માળા** સ્ત્રી૦ વર્ગોમાં ચલાવવા તૈયાર કરેલી ચોપડીઓની શ્રેણી. **-ના** સ્ત્રી૦ પુસ્તકનું મૂળ લખાણ; પાઠ; 'ટેક્સ્ટ' (૨) તેનું પઠન કરવું કે કરાવવુ તે. **-નાલય** [+आलय] ન૦ છાપાં વગેરે વાંચવા માટે રખાતાં હોય તે સ્થાન

વાચસિક વિ૦ [सं.] જુઓ વાચિક

વાચસ્પતિ પું૦ [सं.] બૃહસ્પતિ; દેવોના ગુરુ

વાચા સ્ત્રી૦ [सं.] વાણી; બોલી. **૦બંધન** ન૦ [सं.] પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થવું તે. **૦લ(-ળ)** વિ૦ બહુબોલું. **-ચિક** વિ૦ વાચા સંબંધી; વાચાનું

વાચો પું૦ બે હોઠથી થયેલો ખૂણો

વાચ્ય વિ૦ [सं.] બોલવા જેવું (૨) કહેવા ધારેલું. **-ચ્યાર્થ** પું૦ [+अर्थ] શબ્દની અભિધાશક્તિથી નીકળતો મૂળ અર્થ

વાછ(-છં)ટ સ્ત્રી૦ [વાયુ+છાંટ] પવનથી ઊડેલા વરસાદના છાંટા. **-ટિયું** ન૦ વાછંટ અટકાવવા બારી-બારણાં પર કરેલું છજું

વાછ(૦ર)ડી સ્ત્રી૦ [प्रा. वच्छदरी (सं. वत्सतरी); સર૦ हिं. बाछडा] ગાયનું માદા બચ્ચું. **-ડું** ન૦ વાછરુ. **-ડો** પું૦ ગાયનું નર બચ્ચું

વાછરું ન૦ [જુઓ વાછડી] ગાયનું બચ્ચું

વાછલ વિ૦ [प्रा. वच्छल (सं. वत्सल)] વત્સલ; વહાલું; લાડકું (૨) ન૦ વહાલ; વાત્સલ્ય

વાછંટ સ્ત્રી૦, **-ટિયું** ન૦ જુઓ 'વાછટ'માં

વાછૂટ સ્ત્રી૦ [વા+છૂટવું] ગુદા વાટે પવન નીકળવો-પાદવું તે

વાજ વિ૦ [प्रा. वज्ज (सं.त्रस्) ત્રાસવું પરથી; સર૦ म. (अ. वजअ = કાળ)] કંટાળેલું (૨) હારેલું (૩) સ્ત્રી૦ તોબા; પીડા; કંટાળો (૪) [જુઓ વાએજ] ઉપદેશ. [**-આવવું** = કાયર થવું; થાકવું (૨) દુઃખમાં-પીડામાં આવવું.]

વાજ પું૦ [सं.] યજ્ઞ (૨) સંગ્રામ (૩) બાણનું પીછું (૪) વેગ; તાન (૫) ન૦ બળ (૬) ઘી (૭) અન્ન [ઘોડી

વાજણ સ્ત્રી૦ ['વાજી' ઉપરથી] ઉમદા જાતની

વાજન ન૦ ['વાજવું' ઉપરથી] વાજિંત્રો અને એની ધામધૂમ. ઉદા૦ વિવાહવાજન

વાજબી વિ૦ [अ. वाजिब; સર૦ म., हिं.] ઘટિત; યોગ્ય. **૦પણું** ન૦

વાજવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वज्ज = વાદ્યનું વાગવું

(સં. वद्); સર૦ મ. वाजणें. हिं. बाजना] (પ.) વાગવું (વાદ્યનું). [વાજતું ગાજતું, વાજતેગાજતે=ધામધૂમથી (૨) જાહેર રીતે.]

વાજાપેટી સ્ત્રી૦ [વાજું+પેટી] હાર્મોનિયમ; પેટી

વાજિ(-જિં)ત્ર ન૦ [સં. वादित्र; સર૦ મ. वाजंतर] વાજું; વાદ્ય. **૦શાળા** સ્ત્રી૦ વાજું વગાડતાં શીખવનારી શાળા

વાજિબુલ્વજૂદ વિ૦ [અ.] સ્વયંભૂ; પોતાની મેળે હયાતીમાં આવેલું (૨) પું૦ ખુદા

વાજિયા વિ૦ (૨) પું૦બ૦વ૦ [વાજ=વેગ; ઝડપ પરથી?] પાણી પાઈને પકવેલા (ઘઉં)

વાજિંત્ર, ૦શાળા જુઓ 'વાજિત્ર'માં

વાજી પું૦ [સં.] ઘોડો (૨) બાણ (૩) અરડૂસાનું ઝાડ. **૦કરણ** ન૦ વીર્યવર્ધક ઔષધપ્રયોગ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ જાદુ; કામણ

વાજું ન૦ [જુઓ વાદ્ય; સર૦ हिं., મ. बाजा] વા, ઘા ને ઘસરકો કે એ ત્રણ પૈકી કોઈથી ધ્વનિ નીકળે તેવું સાધન (૨) (એકસરખા લક્ષણવાળા લોકનું) મંડળ

વાજેવાજ અ૦[સં. वाज=વેગ](કા.)ઝપાટાબંધ

વા(૦વા)ઝોડું ન૦ [વા+ઝોડું (સર૦ प्रा. झोडण)] પવનનું તોફાન

વાટ (ટ,) સ્ત્રી [સં.; प्रा. वट्ट (સં. वर्त्मन्)] રસ્તો (૨) પ્રતીક્ષા; રાહ (૩) [प्रा. वट्टि (સં. वर्ति)] દિવેટ (૪) [प्रा. वट्ट (સં. वृत्त)] પૈડા ઉપર ચડાવવામાં આવતો લોઢાનો પાટો. [**-ઊઠવી** =વણસવું; વ્યર્થ જવું (૨) કંટાળીને પડતું મૂકવું. **-ઓસરવી**=વાટ ખૂટવી; રસ્તો ઓછો થવો. **-ચડવી**=દિવેટ એની મેળે ઊંચી આવવી. **-ચડાવવી**=(પૈડાને) લોઢાનો પાટો બેસાડવો (૨) દિવેટ મોટી કરવી. **-જોવી**=રાહ જોવી. **-નો વાટસરુ** =માત્ર રસ્તે જનાર; કેવળ અજાણ્યું - સંબંધ વિનાનું માણસ. **-પડવી**=રસ્તો થઈ જવો; છિદ્ર પડવું (૨) (દીવે) દીવાવખત થવી; સાંજ પડવી. **-પાડવી**=લૂંટવું (૨) રસ્તો પાડવો; છીંડું પાડવું. **-મારવી**= પોતાને રસ્તે જવું; પોતાની મુસાફરીએ ચાલ્યા કરવું. **-માં વહેવું**=બરબાદ જવું (૨) ભાગી જવું. **-મુકાવવી**=હરાવવું કે પાછું હઠાડવું (૨) અમુક રસ્તે અવરજવર બંધ કરવો. **વાટે જવું**=રસ્તે જવું. **વાટે ને ઘાટે**=જ્યાં ત્યાં; સર્વસ્થળે. **વાટેથી લઢવાડ લેવી**=રસ્તે ચાલતાં વગર કારણે લડવાડ વહોરવી.] **૦કૂટિયો** પું૦ (કા.) મુસાફરોને લૂંટનાર. **૦ખર્ચ(-રચ)** પું૦;ન૦, **૦ખર્ચી(-રચી)** સ્ત્રી૦ મુસાફરીનો ખર્ચ (૨) મુસાફરી દરમિયાન ખરચવાની રકમ. **૦પાડુ** પું૦ [+પાડવું; સર૦ મ. वाटपाडू] વાટકૂટિયો (૨) નવો રસ્તો કાઢનાર; પહેલ કરનાર. **૦માર(-રુ)** વિ૦(૨) પું૦ વાટકૂટિયો

વાટ(-ડ)કી સ્ત્રી૦ [दे. वट्ट; સર૦ મ. वाट, वाटी; हिं. बाटी] છાલી. **-કું** ન૦ નાનું છાલું. **-કો** પું૦ મોટું છાલું

વાટણિયો પું૦ ['વાટવું' ઉપરથી) વાટવાનો ગોળ પથરો [वांटना] વહેંચણી

વાટણી સ્ત્રી૦ [સં. वंट्; સર૦ म वांटणी, हिं.

વાટણો પું૦ જુઓ વાટણિયો

વાટપાડુ, વાટમાર(-રુ) જુઓ 'વાટ'માં

વાટલા પું૦બ૦વ૦ ['વાટવું'પરથી] ભાગેલ ચોખા

વાટવું સ૦ક્રિ૦ [दे. वट्ट; સર૦ મ. वाटणें; हिं. बांटना] ભૂકો કરવો; કચરવું; લસોટવું (૨) વહેંચવું

વાટવો પું૦ [સર૦ हिं. बटुवा (प्रा. वट्ट; સં. वृत्त=ગોળાકાર); મ. वाटवा] પાનસોપારી કે પૈસા વગેરે રાખવાની ઘણાં પડવાળી એક પ્રકારની કોથળી

વાટસરુ વિ૦ (૨) પું૦ [વાટ + સરવું; સર૦ મ. वाटसरू] વટેમાર્ગુ; મુસાફર.

વાટાઘાટ સ્ત્રી૦ [સં. वट् (તોડવું) + સં. घट् (જોડવું); સર૦ મ.] ભાંજગડ; પંચાત

વાટિકા સ્ત્રી૦ [સં.] બગીચો; વાડી

વાટી સ્ત્રી૦ [दे. वट्ट; સર૦ મ.; हिं बाटी] કાચલી (૨) વાડકી (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ ['વાટવું' ઉપરથી] વાટેલી; વાટીને તૈયાર કરેલી. ઉદા૦ 'વાટી દાળનાં વડાં'

વાટું ન૦ [दे. वट्टु] બોઘરણાના ઘાટનું વાસણ

વાટેરુ પું૦ [જુઓ વાટસરુ] મુસાફર

વાટો પું૦[प्रा वट्ट(सं वृत्त)] ગોળ લાંબો વીંટો(૨) (પેટ પર વળતી મોટી) કરચલી(૩) ચૂનાની ગોળ કિનાર. [**વાટા પડવા** = પેટ પર મોટી કરચલી થવી. **–મૂકવા** = ઉડાઉપણે ખરચી નાખવું.]

વાડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [दे. वाडी] જમીનની આજુબાજુ કાંટા વગેરેથી કરેલી આડ (૨) [प्रा. वाड (सं. वाट)] મહોલ્લો; લત્તો. [**–કરવી, –બાંધવી** = આસપાસ રક્ષણની જમાવટ કે યોજના કરવી (૨) સારાનરસા કામ માટે સાથ જમાવવો. **–બંધાવી** = ઘેરાઈ જવું (૨) આસપાસ જમાવ થવો. **–સાંભળે વાડનો કાંટો સાંભળે** = અણધાર્યે કાને વાત જાય અને જાહેર થઈ જાય. **વાડે ચીભડાં ગળવાં** = રક્ષક જ ભક્ષક બનવું. **વાડે જઈને ઝાંખરું લઈ આવવું** = વધારે લેવા જતાં સમૂળગું ખોવું.] ૦**કારેલું** ન૦ એક વનસ્પતિ. ૦**વળગણી** સ્ત્રી૦ [दे. वलग्गंगणी = વાડ] વાડ.

વાડકી, –કું, –કો પું૦ જુઓ 'વાટકી'માં. [**–કરવી** = પ્રસંગે રાંધેલું મિષ્ટાન્ન વાડકી ભરી સગાવહાલાં કે કુટુંબમાં વહેંચવું. **વાડકીનો વહેવાર** = રાંધેલું ખાવા લેવાનો વહેવાર.]

વાડચકલી સ્ત્રી૦ એક પંખી

વાડવ પું૦ [सं.] બ્રાહ્મણ

વાડાબંધી સ્ત્રી૦ [વાડો + બાંધવું] અલગ અલગ વાડામાં બંધાવું તે – જુદાઈ; પક્ષાપક્ષી (૨) વિ૦ વાડામાં બંધાયેલું એવું

વાડિ(-ઢિયું (વા') ન૦ [સર૦ म. वाडें वाढें] ખજૂર ભરવાનો કે તે ભરેલો સાદડીનો થેલો

વાડિયો પું૦ [જુઓ વાઢો; સર૦ म. वाढी] વહાણ વગેરેનુ સુતારી કામ કરનાર પારસી ગજ્જર. **–યા** પું૦ એક અટક (પારસીમાં)

વાડી સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. वाटी); સર૦ म.] બાગ; બગીચો (૨) ફૂલ ગૂંથીને કરેલો શણગાર (૩) નાતવરા ઇ૦ માટે બાંધેલી વચ્ચે ચોકવાળી જગા (૪) નાનો વાડો કે મહોલ્લો; પોળ જેવી જગા. [**–એ ફૂલવી, ફૂલવી** = સારી આવક થવી. **–ના વરઘોડા** = તકલાદી પણ મોહક ચીજો. **–ભરવી** = ફૂલનો શણગાર કરવો. **–લૂંટાઈ જવી** = ધૂળમાં મળી જવું– વણસવું.] ૦**પડું** ન૦ કૂવાની આજુબાજુની જમીન. ૦**વજીફો** પું૦ જાગીર, ખેતર વગેરે (૨) [લા.] સમૃદ્ધિ. ૦**વસ્તાર** પું૦ કુટુંબકબીલો

વાડો પું૦[प्रा. वाड(सं. वाट); સર૦ म. वाडा] ઘર પછવાડે આંતરેલી ખુલ્લી જગા (૨) બકરાંઘેટાં પૂરવાની જગા (૩) મહોલ્લો (૪) સંડાસ (૫) [લા.] તડ; પક્ષ. [**વાડામાં જવું, વાડે જવું** = ઝાડે ફરવા જવુ. **વાડો બાંધવો, વાળવો** = વાડો કરવો (૨) જૂથ, પક્ષ, તડ કે સંપ્રદાય રચવો.] ૦**લિયું** ન૦ ઝાડની આસપાસ કરેલી નાની વાડ

વાઢ પું૦ ['વાઢવું' પરથી; સર૦ हिं. वाढ, म. वाड = છરી વગેરેની ધાર] કાપ; જખમ (૨) ધાર (૩) ચૂંક (૪) કાપણી (૫) શેરડીનું ખેતર કે વાવેતર (૬) શેરડી પીલવાનો સંચો. ૦**કાપ** સ્ત્રી૦ ચીરવું કે કાપવું તે (દાક્તરે શરીરને). ૦**કૂટિયો** પું૦ વાઢકાપ કરનારો (દાક્તર) (૨) ભાંજગડિયો. ૦**ણી** સ્ત્રી૦ કાપણી (સુ.)

વાઢવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वड्ढ (सं. वर्ध्)] કાપવું

વાઢાળો પું૦ ['વાઢ' પરથી; સર૦ हिं. बाढीवान] (કા.) સરાણિયો

વાઢિયું ન૦ જુઓ વાડિયું

વાઢિયો પું૦ [प्रा. वड्ढ (सं. वृध्) ઉપરથી] ઉત્કટ ઇચ્છા; ગળમો (૨) ચડસ

વાઢી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. वाढणें = પીરસવું] ઘી પીરસવાનું પ્રાય: નાળચાવાળું માટીનું વાસણ

વાઢો પું૦ [प्रा. वड्ढइ (सं. वर्धकि); સર૦ म. वाढी; हिं बढई] સુતાર

વાણ સ્ત્રી૦ [જુઓ વાણી] બોલી (પ.) (૨) [સર૦ म. (सं. ऊन)] તંગી કસર (૩) (વા') ન૦ [प्रा. वाहण (सं वाहन) ઉપરથી ? કે दे. वुणण (सं. वे) વણવું ઉપરથી ?] કાથી, ભીંડી, ખજૂરીનાં પાંદડાં ઇ૦ના (ખાટલો ભરવામાં પ્રાય: વપરાતી) દોરી. [**–ભરવું** = (ખાટલો) વાણથી ભરવું.]

વાણિજ્ય ન૦ [सं.] વેપાર

વાણિયો પું૦ [प्रा. वाणिअ (सं वाणिज); સર૦ हिं बनिया; म. वाणिया] એ નામની નાતનો આદમી (૨) [प्रा. वाणिअ (पाणिअ–पानीय) પાણી સાથે સંબંધ ધરાવનાર ? કે

प्रा. वाण् (સં. विनम्) નીચે આવવું (વરસાદ આવવાની નિશાની રૂપે ?] એક જીવડું. [**વાણિયા થઈ જવું**=વખત વરતી ઢીલા પડી જવું–ગરીબ થઈ જવું. **વાણિયાના કાળજા જેવો (અગ્નિ)**=ધગધગતો (અગ્નિ).] **–યણ** સ્ત્રી૦ વાણિયા કોમની કે વાણિયાની સ્ત્રી. **–યાઈ** સ્ત્રી૦ વાણિયાપણું (૨) [લા.] શૂરાતનનો અભાવ; વાણિયાવિદ્યા (૩) વિ૦ વાણિયાશાઈ **–યામત** સ્ત્રી૦ વાણિયાવેડા. [**–કરવી** = જુઓ વાણિયાવિદ્યા કરવી.] **–યાવિદ્યા** સ્ત્રી૦ વાણિયાની રીત કે વર્તન (લુચ્ચાઈ, કરકસર, વખત વરતીને કામ લેવું, લાભહાનિ પ્રથમ વિચારવાં વગેરે). [**–કરવી** =આડું અવળું સમજાવી કામ સાધી લેવું(૨) સમયસૂચકતા વાપરવી; સમય પ્રમાણે વર્તવું.] **–યાવેડા** પું૦બ૦વ૦ વાણિયાની રીત (જુઓ વાણિયાવિદ્યા). **–યાશાઈ** વિ૦ [સર૦ म. वाणीशाई] વાણિયાનું,–ને લગતું; વાણિયા જેવું

વાણી સ્ત્રી૦ [સં.] સરસ્વતી (૨) વચન; બોલી (૩) વાચા (૪) વાગિંદ્રિય; જીભ (૫) સ્વર; સૂર. ૦**વિવેક** પું૦ વાણીનો વિવેક; વિચારપૂર્વક બોલવું તે. ૦**શૂરું** વિ૦ બોલવે શૂરું

વાણો પું૦ ['વણવું' ઉપરથી સર૦ हिं. बाना; म. वाणा (સં. वान, वे)] વણતાં નંખાતા આડા દોરા. [**–તાણવો** =વણવાને માટે તાર ગોઠવવા.] ૦**તાણો** પું૦ વાણો અને તાણો

વાણોતર પું૦ [प्रा. वाणिअ (સં. वाणिज्) કે प्रा. वणिज (સં. वाणिज्य) + उत्तर ?] ગુમાસ્તો

વાત પું૦ [સં.] પવન (૨) શરીરની ત્રણ ધાતુઓમાંની એક (જુઓ પિત્ત). ૦**ગુલ્મ** ન૦ ગડ–પાઠાનો રોગ. ૦**જ્વર** પું૦ વાતપ્રકોપથી થયેલો જ્વર. ૦**પ્રકોપ** પું૦ વાયુવિકાર. ૦**હર** વિ૦ વાતવિકાર દૂર કરે તેવું

વાત સ્ત્રી૦ [સં. वार्ता; સર૦ हिं., म. बात] વાર્તા; કથા (૨) હકીકત; બીના; વૃત્તાંત (૩) લોકમાં ચાલતી ખરી ખોટી વાત; ગામગપાટો (૪) કહેલું કે કહેવાનું તે. ઉદા૦ 'તમારી વાત હું સમજ્યો' (૫) વાતચીત; સંભાષણ (૬) મોટી–અગત્યની કે અઘરી બાબત: વિસાત. ઉદા૦ 'એમાં તે શી મોટી વાત છે?' ૭) વિષય; બાબત. ઉદા૦ 'પારકી વાતમાં માથું ન મારો'; 'મારા હાથની વાત નથી' (૮) રીત; વર્તન; વહેવાર. ઉદા૦ 'પૈસાદારની વાત જુદી છે' (૯) વર્ણન; ગુણગાન. ઉદા૦ 'એની તે વાત થાય?' (૧૦) સરસાઈ; વાદ. ઉદા૦ 'એની શી વાત કરવી?' (૧૧) કહેવાનું કે કરવાનું તે. ઉદા૦ વખત આવે ત્યારે વાત' (૧૨) યોજના; ગોઠવણ. ઉદા૦ 'મારી બધી વાત મારી ગઈ'. (૧૩) ગુપ્ત ભેદ: રહસ્ય. ઉદા૦ 'તેની વાત બહાર પડી ગઈ.' [**–આપવી** = અંદરનો ભેદ ખુલ્લો કરવો – જણાવવો. **–આવવી** = સમાચાર – ખબર મળવા. **–ઉકેલવી** = જુઓ વાત કાઢવી. **–ઉકેલ્યા કરવી** = એકની એક વાતનું પીંજણ કર્યા કરવું. **–ઉડાડવી** = વાત ફેલાવવી; ગપ ચલાવવી (૨) મુદ્દો કે પ્રસ્તુત બાબત છોડી તદ્દન જુદી વાત કાઢવી. **–ઉપાડવી** = વાતની ચર્ચા શરૂ કરવી (૨) વાત ઊભી કરવી. **–ઉપાડી લેવી** = કોઈ બોલતું હોય તેમાંથી બીજાએ આગળ શરૂ કરવું (૨) કહ્યા પ્રમાણે અમલ શરૂ કરવો. **–ઊકલવી** = મૂંઝવણમાંથી માર્ગ નીકળવો. **–ઊડવી** = વાત ફેલાવી. **–ઊડી જવી** = વાત કપાઈ જવી; મુદ્દો નકામો ગણાઈ બીજી જ વાત નીકળવી. **–ઊભી કરવી** = વાતની ખોટી બનાવટ કરવી (૨) વાત શરૂ કરવી – ઉપાડવી. **–કરવાનું ઠેકાણું** =જેની આગળ દિલ ખોલીને સુખદુઃખની વાત થાય એવું પોતાનું પ્રિય કે ખાસ માણસ. **–કરવી** = ચર્ચા કરવી (૨) બીના કહેવી (૩) નિંદા કરવી; ભૂંડું બોલવું. **–કરાવવી** = વાતે વળગાડવું (૨) નિંદાનું કારણ આપવું. **–કહું** = કાંઈ કહેવાને બહાને ખાનગીમાં બોલાવવું કે ઊભું રાખવું. **–કહેવી** = હકીકત કે બીના રજૂ કરવી (૨) વાર્તા કહેવી. **–કાઢવી** = કહેવાનો મુદ્દો રજૂ કરવો – ઉપાડવો (૨) વાતચાત કે ચર્ચાનો વિષય બનાવવું. **–કાપવી** = કહેવામાં

આવતી વાતને નકારીને ઉડાડી દેવી. **-ખાઈ જવી, ગળી જવી** = વાતનો જવાબ ન આપવો; મુદ્દો દબાવી દેવો. **-ચાલવી** = ગપ ચાલવી (૨) ચર્ચા ચાલવી (૩) નિંદા થવી. **-ચૂંથાવી** = વાત ચોળાવી. **-ચોળવી** = વાત લંબાવવી; વાત છણવી; એક જ વાતનું પીજણ કરવું. **-છણવી** = વાતની ઝીણવટપૂર્વક ચર્ચા કરવી. **-જોડવી** = વાર્તા રચી કાઢવી (૨) વાત ઊભી કરવી. **-થવી** = હકીકત કે બીના રજૂ થવી - કહેવાવી (૨) ચર્ચા ચાલવી (૩) નિંદા થવી. **-નહીં, વાતનો પાયો નહીં** = આધાર વિનાની વાત. **-ના તડાકા, ફડાકા** = ગપ્પાં; ટાઢા પહોરની વાતો (૨) લડાઈની વાતો. **-નું વતેસર કે વતીગણુ કરવું** = કાગનો વાઘ કરવો; જૂજ વાતને વધારીને મોટી કરવી. **-પામવી** = ગુપ્ત વાત પામવી; ભેદ જાણવો. **-ફાટવી** = ફેલાવી (૨) રહસ્ય ખુલ્લું થઈ જવું (૩) હાડ જવું; બહેકવું. **-ફૂટવી** = ગુપ્ત વાત જાહેર થઈ જવી. **-ફોડવી** = ખાનગી બાબત જાહેર કરવી; રહસ્ય ખુલ્લું કરી દેવું. **-બગડવી** = યોજના કે ગોઠવણ કથળવી (૨) વાત ગૂંચાવી કે કાબૂ બહાર જવી. **-બનવી** = બીના બનવી. **-બનાવવી** = જૂઠી વાત ઊભી કરવી. **-ભારે કરવી** = વાતને મોટી - મોંઘી કરી દેવી. **-ભારે થવી** = ટેક - મમત વધવાં; ગર્વ થવો (૨) અગાઉના કરતાં ગુણ કિંમત ઇત્યાદિમાં વધારો થવો (૩) ધાર્યા કરતાં ઊલટું-કપરું પરિણામ વેઠવું પડે તેમ થવું. **-ભારે પડી જવી** = કરેલા કામનું પરિણામ સહન ન કરી શકાય તેવું થવું. **-મળવી** = હકીકત મળતી આવવી (૨) હકીકતની જાણ થવી (કોઈ દ્વારા). **-માનવી** = કથન કે કથાની સત્યતા સ્વીકારવી (૨) સલાહ માનવી. **-મારી જવી** = મુદ્દો કે મુદ્દાની બાબત ઊડી જવી (૨) ખેલ કથળી જવો; ધાર્યું ન થવું. **-માં નાખવું** = વાતે વળગાડવું (૨) બાબતમાં સંડોવવું. **-માં પડવું** = વાતે વળગવું (૨) -ની બાબતમાં માથું મારવું - સંડોવાવું. **-વધવી, વઠવી** = કાબૂ બહાર જવું: અમર્યાદ થવું. **-વાતમાં** = નજીવી વાતમાં; સહેજમાં **એક જ વાત** = ચોક્કસ નિર્ણય. **કાંઈ વાત છે?** = શી મજાલ છે? શું સમજે છે? (૨) આવું તે થાય? **(-ની) શી વાત!** = એના શા ગુણ વર્ણવવા! **(-ની) શી વાત કરવી** = -ના શા વાદ કરવા? -ની શી સરસાઈ કરવી? **ઠીક છે, વાત છે તારી** = પછી તારી શી વલે કરું છું તે જોજે. **વખત આવે ત્યારે વાત** = વખત આવશે ત્યારે કહેવા યોગ્ય થશે. **વાએ વાત ચાલવી** = ચારે બાજુ હકીકત જાણીતી થવી. **વાતે લાગવું, વાતે વળગવું** = વાતો કરવામાં ગુલતાન થઈ જવું. **વાતે વળગાડવું** = વાતો કરવામાં ગુલતાન કરી દેવું જેથી ચાલુ પ્રસંગ ભુલાઈ જાય. **વાતો કરાવવી** = વાતે વળગાડવું (૨) નિંદા કરાવવી. **વાતોનાં વડાં કરવાં** = નકામી લાંબી વાત કર્યા કરવી; ખાલી વાતો જ હાંકવી.] **૦ગરું** વિ૦ વાતોનું રસિયું; વાતોડું. **૦ચીત** સ્ત્રી૦ સંભાષણ (૨) ગપ્પાં. **૦ડી** સ્ત્રી૦ વાત

વાતડ સ્ત્રી૦ ['વાત' ઉપરથી] લાંબી લાંબી વાત; ટાયલું (૨) [વા+તડ] વા પેસી શકે એવી તરડ

વાતડી સ્ત્રી૦ જુઓ 'વાત'માં

વાતાયન ન૦ [સં.] બારી

વાતાવરણ ન૦ [સં.] પૃથ્વીને વીંટળાઈને રહેલું વાયુનું આવરણ (૨) [લા] પરિસ્થિતિ; આજુબાજુના નૈતિક કે માનસિક સંજોગો

વાતાવર્ત પું૦ [સં.] વંટોળિયો

વાતી સ્ત્રી૦ [प्रा. वत्तिआ (सं. वर्ति); સર૦ हिं. बाती] વાટ; દિવેટ (૨) અગરબત્તી

વાતુ(-તૂ)લ વિ૦ [સં.] વાયુવાળું; વાયડું (શરીર) (૨) વાના રોગવાળું (૩) પું૦ વાયુનો ગોટો; વંટોળિયો

વાતૂ'-તો)ડું(-ડિયું) વિ૦ ('વાત' ઉપરથી) ઘણી વાતો કરવાની ટેવવાળું [પ્રત્યે)

વાત્સલ્ય ન૦ [સં.] મમતા; પ્રેમ (મોટાનો નાના

વાત્સ્યાયન પું૦ [સં.] (સં.) ન્યાયભાષ્ય તથા કામસૂત્રના લેખકોનું નામ

વાદ પું૦ [સં.] ચર્ચા; શાસ્ત્રાર્થ (૨) ભાંજગડ; તકરાર (૩) ચડસાચડસો (૪) જ્ઞાન વિજ્ઞાનના કોઈ વિષયમાં કાઢેલું અનુમાન કે તારણ; 'થિયરી'. દા૦ ત૦ વિકાસવાદ. [**-કરવો** = શાસ્ત્રાર્થ કરવો (૨) ચડસાચડસી કરવી. **-પડવો** = તકરાર થવી. **-માં પડવું. વાદે ચડવું** = ચડસાચડસી કરવી.] ૦**ગ્રસ્ત** વિ૦ સંશયયુક્ત; ચર્ચાસ્પદ

વાદણ સ્ત્રી૦ 'વાદી'નું સ્ત્રીલિંગ

વાદન ન૦ [સં.] વગાડવું તે. ૦**કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ વાજિંત્ર વગાડવાની કળા [જવાબ

વાદવિવાદ પું૦ [સં.] ચર્ચા; સામસામા સવાલ-

વાદળ ન૦ [દે૦ वद्दल (સં. वार्दल સર૦ હિં., बादल] આકાશમાં એકઠો થયેલો વરાળનો ગોટા જેવો સમૂહ, જે વરસાદરૂપે નીચે પડે છે. [**વાદળાં આવવાં, થવાં, વાદળ આવવું, ચડવું, ચડી આવવું** = આકાશમાં વાદળ ભેગાં થવાં. **-ઘેરાવું** = આકાશ વાદળોથી છવાઈ જવું (૨) ભય કે સંકટ ઝઝૂમવું. **-તૂટી પડવું** = ભારે વરસાદ થવો (૨) [લા.] એક સામટું તૂટી પડવું (દુઃખનું વાદળ). **-વીખરાવું, વેરાવું** = ઉઘાડ નીકળવો; વાદળ ખસી જવું.] **-ળિયું** વિ૦ ચસકેલું; ગાંડું (૨) વાદળી ૨ જુઓ. **-ળી** વિ૦ વાદળી રંગનું (૨) વાદળામાં થઈને આવતો (સખત તાપ) (૩) સ્ત્રી૦ નાનું વાદળ (૪) પાણી ચૂસી રાખે તેવી એક દરિયાઈ જાનવરની કે તેવી કૃત્રિમ પેદાશ. **-ળું** ન૦ વાદળ [ખેંચાખેંચી

વાદાવાદી સ્ત્રી૦ ['વાદ' ઉપરથી] વાદવિવાદની

વાદિત વિ૦ [સં.] વગાડાયેલું

વાદિત્ર ન૦ [સં.] વાજિંત્ર; વાજું

વાદી વિ૦ [સં.] વદનાર; બોલનાર (સમાસને અંતે). ઉદા૦ સત્યવાદી (૨) [સમાસને છેડે] વાદમાં માનનારું. ઉદા૦ વેદાંતવાદી (૩) ગાવા વગાડવામાં જે સ્વરથી સપ્તક બાંધવામાં આવે છે તે (સ્વર) [સંગીત] (૪) પું૦ રાગનો પ્રધાન સ્વર (૫) વાદ કરનાર (૬) ફરિયાદી (૭) મુરલી વગેરે વગાડીને (સાપ વગેરેનો) ખેલ કરનાર; મદારી

વાદીગર પું૦ [જુઓ વાદી] મદારી; ખેલાડી

વાદીલું વિ૦ ['વાદ' ઉપરથી] અમતી; વાદે ચઢી જાય તેવું [વાદે વાદે

વાદોવાદ અ૦ ['વાદ' ઉપરથી] સ્પર્ધામાં;

વાદ્ય ન૦ [સં.] વાજું. ૦**કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ વાજું વગાડવાની કળા

વાધણ(-ણી) સ્ત્રી૦ ['વાધવું' ઉપરથી] હેડકી; અટકડી [પટી કે દોરી

વાધર(-રી) સ્ત્રી૦ [સં. वर्ध्री] ચામડાની સાંકડી

વાધવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वृध्] વધવું (પ.)

વાધૂકું વિ૦ [સર૦ વધૂકું] (કા.) કારણ વિના વચ્ચે આવતું; નકામું, ફાલતુ

વાન પું૦ [સં. वर्ण; સર૦ म., हिं. बान] વર્ણ; રંગ (૨) સ્ત્રી૦ ટાઢથી ફાટેલી ચામડી (૩) ન૦ શરીરનો બાંધો

-વાન વિ૦ [સં. वत्‌નું પું૦] શબ્દને છેડે 'વાળું'ના અર્થમાં લાગે છે. ઉદા૦ વેગવાન

વાનગી સ્ત્રી૦ [સં. वर्णिका; प्रा. वन्निआ; म. वानगी; हिं. बानगी] નમૂનો (૨) નવાઈની ચીજ

વાનપ્રસ્થ વિ૦ [સં.] વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં ગયેલું (૨) વૃદ્ધાવસ્થાને કારણે પેન્શન લઈ નોકરીમાંથી છૂટું થયેલું (૩) પું૦ વાનપ્રસ્થાશ્રમ. **-સ્થાશ્રમ** પું૦, **-સ્થ્ય** ન૦ ગૃહસ્થાશ્રમ પછીનો ત્રીજો આશ્રમ, જેમાં માણસ વનમાં રહી સંન્યાસની તૈયારી કરે છે

વાનર પું૦ [સં.] વાંદરો; કપિ. ૦**ચેષ્ટા** સ્ત્રી૦ [લા.] અડપલાં ૦**સેના** સ્ત્રી૦ ૦**સૈન્ય** ન૦ (રામની) વાંદરાંની સેના (૨) [લા.] છોકરાઓની સેના કે સંઘ

વાનવું વિ૦ [સં. वन्य] જંગલી; રાનવું

વાની સ્ત્રી૦ એક જાતની મીઠી જુવાર

વાની સ્ત્રી૦ [प्रा. वन्निआ (સં. वर्णिका); સર૦ म. वान, वाना] જણસ; ચીજ; પ્રકાર (જમણની) (૩) ['વાન' = શરીર ઉપરથી ?] મડદાની રાખ. [**-વાળવી** = ટાઢી વાળવી.]

વાનીર ન૦ [સં.] પાણીમાં થતું બરુ જેવું ઘાસ

વાનું ન૦ [જુઓ વાની] વસ્તુ; ચીજ; જણસ. [**ઘણાં વાનાં કરવાં** = બહુ રીતે સમજાવવું (૨) ઠપકો આપવો. **સૌ સારાં વાનાં થવાં** = બધું હેમખેમ પાર ઊતરવું.]

વાનો પું૦ [प्रा. वण्णय (सं. वर्णक)] એક સુગંધીદાર પદાર્થ (૨) લેપ; પીઠી. [**વાનાનાં વડાં** = પીઠીને દિવસે વરપક્ષ તરફથી અપાતી વટેશરી. **વાને ઘાલવું, વાનો ઘાલવો, દેવો** = પીઠી ચોળવી (વિવાહના વિધિમાં). **વાનો વાળવો** = વાનો લગાવવો – ચોપડવો.]

વાન્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] વાંતિ; ઊલટી

વાપર પું૦ [વાપરવું પરથી] વપરાશ

વાપરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. व्यापृ; સર૦ म. वापरणें] ઉપયોગમાં લેવું (૨) ખર્ચવું

વાપસ અ૦ [फा.] પાછું

વાપિ(-પી) સ્ત્રી૦ [सं.] વાવ

વાફો પું૦ [दे. वप्पिअ = ક્યારો; સર૦ म. वाफा] વાડીમાં ધરુ કરવા તૈયાર કરેલો ક્યારો;

વાબસ્તું વિ૦ [फा.] સગું; સંબંધી; ઓળખીતું

વાબારું ન૦ [વા + બારું] જાળિયું; બાકું

વામ સ્ત્રી૦ (પ.) જુઓ વામા

વામ પું૦; સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. व्याम); સર૦ म. वांव; हिं. बाम] બે હાથ પહોળા કરતાં છાતી સાથે થતી લંબાઈનું માપ. [**-ભરવી** = વામથી માપવું.] **-મિયાં** ન૦ બ૦ વ૦ (સુ.) તરવામાં વામ ભરવી તે. **-મિયો તારો** પું૦ વામ ભરીને તરવાની રીત

વામ વિ૦ [सं.] સુંદર (૨) ડાબું (૩) ઊલટું; પ્રતિકૂળ (૪) અધમ; નીચ. **૦કુક્ષિ** સ્ત્રી૦ [सं.] જમ્યા બાદ ડાબે પડખે સૂવું તે (**-કરવી**). **૦તા** સ્ત્રી૦ અધમતા (૨) હઠ; આડાઈ. **૦દેવ** પું૦ (સં.) એક ઋષિ. **૦માર્ગ** પું૦ તંત્રમાર્ગ; શાક્ત સંપ્રદાય. **૦માર્ગી** વિ૦ વામમાર્ગનું કે તેને લગતું; દેવીભક્ત

વામણું વિ૦ [જુઓ વામન] ઠીંગણું; નીચું

વામન વિ૦ [सं.] ઠીંગણું (૨) પું૦ (સં.) બલિને છળવા થયેલો વિષ્ણુનો પાંચમો અવતાર (૩) પું૦ ઠીંગણો (૪) [લા.] લુચ્ચો. **૦દ્વાદશી** સ્ત્રી૦ ભાદરવા સુદિ બારશ. **-નાવતાર** પું૦ વામનરૂપે વિષ્ણુનો પાંચમો અવતાર

વામવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वम्] (ભાર ઓછો કરવા) ફેંકી દેવું; કમી કરવું (૨) ઓછું કરવું; મટાડવું (૩) મનની વાત કહી દેવી (૪) ઊલટી કરવી (૫) તજવું (૬) અ૦ક્રિ૦ ઓછું થવું; ઘટવું

વામા સ્ત્રી૦ [सं.] નારી (૨) સુંદર સ્ત્રી (૩) [सं.] લક્ષ્મી (૪) સરસ્વતી

વામાચાર પું૦ [सं.] વામમાર્ગ. **-રી** વિ૦ [વામમાર્ગી

વામાટામા પું૦ બ૦ વ૦ અનિશ્ચયમાં વખત ગાળવો તે; આનાકાની; ગલ્લાંતલ્લાં. [**-મારવા** = ગલ્લાંતલ્લાં કરવાં.]

વામાંટામાં ન૦બ૦વ૦ જુઓ વામાટામા

વામાંગ ન૦ [सं.] ડાબું અંગ – પડખું

વામિયાં, વામિયો તારો જુઓ 'વામ પું૦; સ્ત્રી૦'માં

વામોરુ(-રૂ) સ્ત્રી૦ [सं.] સુંદર સાથળવાળી – [રૂપાળી સ્ત્રી

વાય પું૦ [प्रा. (सं. वात)] (પ.) વાયુ

વાય ('વા' ?) સ્ત્રી૦ જીત; ફતેહ

વાયક ન૦ [જુઓ વાક્ય] (પ.) વેણ; વાક્ય. **-કા** સ્ત્રી૦ [प्रा. वाया (सं. वाच्) ઉપરથી] વાત; ગપ; અફવા

વાય(-યે)જ પું૦ (૨) સ્ત્રી૦ જુઓ વાએજ

વાયજ(-જી) સ્ત્રી૦ [જુઓ વાએજ] ઉપદેશ; વ્યાખ્યાન

વાયડાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ વાયડું] વાયડાપણું

વાયડું વિ૦ [प्रा वाउल (सं वातूल)] પેટમાં વાયુ ઉત્પન્ન કરે તેવું (૨) ફડાકા કે ફૂલારા મારવાની ટેવવાળું (૩) [લા.] વિચિત્ર સ્વભાવનું; હઠીલું. [**-થવું** = સમજાવ્યું ન સમજતાં આડું જ કર્યા કરવું, જક્કી થવું. **-પડવું** = ભારે પડવું; ધાર્યા કરતાં અવળું પરિણામ આવવું.] **-ડાવેડા** પું૦બ૦વ૦ વાયડા જેવું વર્તન

વાયડેલ વિ૦ [જુઓ વાયડું] ગાંડા જેવું (સુ.)

વાયણું ન૦ [सं. वाज + अन्न] (સીમંતિનીને અપાતું) ખુશાલીનું જમણ. [**-જમાડવું** = ઘેબ જમાડવી.]

વાયદો પું૦ [अ. वअदह; સર૦ हिं. वाईदा, वादा; म. वायदा, वाईदा] મુદત; અવધિ (૨)

મુદ્દત પર કરવાનું કામ. [**વાયદે ચડવું** = મુલતવી રહ્યાં કરવું; ટલ્લે ચડવું. **વાયદાનો સોદો** = અમુક મુદ્દતે અમુક ભાવે માલ લેવાનો સટ્ટાનો વેપાર. **વાયદામાં પડવું** = વાયદાના સોદાનો ધંધો કરવો. **-કરવો, બાંધવો** = ભવિષ્યમાં અમુક સમય ઠરાવવો; મુદ્દત ઠરાવવી. **-ગાળવો** = મુદ્દત વિતાવવી. **અગસ્ત્ય ઋષિના વાયદા** = અશકય મુદ્દત; ન પાળવા માટે બતાવેલી મુદ્દત.] **-દાચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ અમુક મુદ્દતે પૈસા આપવાની કબૂલાતનું લખાણ. **-દાસર** અ૦ વાયદા પ્રમાણે-મુદતસર

વાયન ન૦ [સં.] સૂપડામાં ફળ, કંકુ અને કાંસકી મૂકી બ્રાહ્મણને દાનમાં આપવું તે. **૦દાન** ન૦ વાયનનું દાન. **૦દિન** ન૦ વાયન આપવાનો દિવસ; શ્રાવણી અમાસ

વાયરું ન૦ ['વાયરો' ઉપરથી ?] વરસાદ વિનાનું (૨) ન૦ ખરડિયું; કોરું ચોમાસું

વાયરો પું૦ [દે. वायार (सं. वात, प्रा. वाय)] પવન. [**વાયરા વાઈ ચૂકવા** = સુખદુઃખના અનુભવ થઈ જવા. **વાયરે ચડવું** = લહેરમાં આવવું (૨) ફુલાવું (૩) ઉશ્કેરાવું (૪) હવાઈ કિલ્લા બાંધવા (૫) ખોરંભે પડવું. **-કાઢવો, કાઢી નાખવો** = ખૂબ ધમકાવવું (૨) થકવી નાખવું (૩) અધમૂઉં કરી નાખવું. **-ખાવો** = પવન વાય તેનો ઉપભોગ કરવો. **-નીકળવો, નીકળી જવો** = થાકીને લોથ થઈ જવું; હૂશ નીકળી જવી (૨) મરણતોલ થઈ જવું. **-વાવો** = પવન ફૂંકાવો (૨) હુક્કો ચાલવો.]

વાયલ ન૦ [इं. वॉइल] એક જાતનું સ્ત્રીઓનું વસ્ત્ર

વાયલ(-લી) વિ૦ [प्रा. वाउल (सं. वातूल)] તરંગી; દ્રઢતા વિનાનું

વાયવડિંગ સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. विडंग, हिं. बायबिडंग; म. वावडिंग] વાવડિંગ; મરી જેવા ઔષધિનાં બી

વાયવરણો પું૦ [સર૦ म. वायवरणा (सं. वायु + वरुण)] જુઓ વરણો

વાયવી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] વાયુ સંબંધી (૨) [प्रा. वायव्य] વાયવ્ય (ખૂણો)

વાયવ્ય વિ૦ [સં.] વાયુ સંબંધી (૨) ઉત્તર-પશ્ચિમ ખૂણાને લગતું (૩) સ્ત્રી૦ ઉત્તર અને પશ્ચિમ વચ્ચેનો ખૂણો. **-વ્યાસ્ત્ર** ન૦ [+ अस्त्र] પવનાસ્ત્ર; વાય્વસ્ત્ર

વાયસ પું૦ [સં.] કાગડો

વાયુ પું૦ [સં.] પવન (૨) પું૦; ન૦ બાદી (૩) ન૦ વાઈ; મૃગી. [**-આવવું** = વાઈ આવવી. **-થવો** = બાદી થવી (૨) [લા.] રીસ ચઢવી; કંટાળો આવવો.] **૦કોણ** પું૦ વાયવ્ય ખૂણો. **૦ગોળો** પું૦ વાયુનો એક રોગ. **૦ચક્ર** ન૦ પૃથ્વી આસપાસનું વાયુમંડલ; વાતાવરણ. **૦ચક્રશાસ્ત્ર** ન૦ વાતાવરણમાં થનારા ફેરફારો જાણવાનું શાસ્ત્ર. **૦ચક્રશાસ્ત્રી** પું૦ વાયુચક્રશાસ્ત્ર જાણનાર. **૦ચર** ન૦ પક્ષી. **૦પુત્ર** પું૦ (સં.) હનુમાન (૨) ભીમ. **૦પુરાણ** ન૦ (સં.) અઢારમાંનું એક પુરાણ. **૦ભક્ષી** વિ૦ વાયુનું ભક્ષણ કરી જીવનારું. **૦મંડળ** ન૦ વાતાવરણ. **૦વેગ** પું૦ પવનનો વેગ. **૦વેગી** વિ૦ પવનવેગી. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ જુઓ વાયુચક્રશાસ્ત્રી. **૦સંચાર** પું૦ અપાન વાયુનો સંચાર; વાછૂટ. **૦સુત** પું૦ (સં.) જુઓ વાયુપુત્ર

વાયું ન૦ ['વા' પરથી] વાથી દીવો હોલવાઈ ન જાય એ માટે અંદર મૂકવા ઢોચકા જેવો કૂણે બાકાંવાળો બનાવેલો માટીનો ઘાટ

વાયોલિન ન૦ [इं.] ફીડલ; એક તંતુવાદ્ય

વાય્વસ્ત્ર ન૦ [સં.] વાયુનું અસ્ત્ર; પવનાસ્ત્ર

વાર (વા') પું૦ [इं. यार्ड; સર૦ म.] ત્રણ ફૂટ જેટલું માપ

વાર અ૦ [सं. वार પરથી ? સર૦ फा.] નામને અંતે પ્રમાણે, અનુસાર એવા અર્થમાં. ઉદા૦ ક્રમવાર; ગોત્રવાર (૨) [फा.] 'વાળું' અર્થમાં નામને લાગતો પ્રત્યય. ઉદા૦ ઉમેદવાર

વાર પું૦ [સં.] અઠવાડિયાનો દરેક દિવસ (૨) સ્ત્રી૦ (પું૦ સુરત તરફ) વખત; સમય (૩) વખત; ફેરો. ઉદા૦ પાંચ વાર (૪) [લા.] ઢીલ; વિલંબ (૫) ન૦ (પ.) વારિ; પાણી. [**-લગાડવી, લાગવી** = વિલંબ કરવો, થવો; મોડું કરવું, થવું. **-થવો** = અમુક વાર-દિવસ હોવો. **-ના પાર થવા** = ઘણો જ વિલંબ થવો.] **૦કુવાર** પું૦ [+ કુ - વાર] સારો નરસો દહાડો. **૦તહેવાર** પું૦, **૦પરવ**

(-બ) ન૦ અવસર; સારો-ઉત્સવનો દિવસ; સારો વાર કે પર્વ

વારકરી પું૦ [म.] (સં.) મહારાષ્ટ્રનો એક ભક્તિસંપ્રદાય કે તેનો અનુયાયી

વારણ પું૦ [सं.] હાથી (૨) ન૦ વારવું-અટકાવવું તે (૩) નિવારવું-દૂર કરવું તે **-ણી** સ્ત્રી૦ હાથણી

વારણું ન૦ [सं. वारणकं] ઓવારણું (૨) ['વારવું' પરથી વારણ; વારવું તે. [**-વાળવું** = ને માથે આવનો દોષ વગેરેમાંથી બચાવી લેવું-બચાવ કરવો.] [[सं.] માં

વારતહેવાર, વારપરવ(-બ) જુઓ 'વાર'

વારવધૂ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વારાંગના

વારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वार (सं. वारय्)] અટકાવવું; મના કરવી (૨) + ઓવારવું (૩) [આરતી] ઉતારવી. [**વારી જવું** = ઓવારણાં લેવાં (૨) ફીદા થઈ જવું. **વારી નાખવું** = માથે ઓવારી ઉતારી ફેંકી દેવું; કદરદાનીમાં ફેંકવું. **વાર્યું કરવું** = સલાહ માનવી.]

વારસ પું૦ [फा. वारिस] મરનારની મિલકત, જવાબદારી, હકદાવો વગેરેનો હકદાર. ૦**નામું** ન૦ વસિયતનામું. **-સાઈ** સ્ત્રી૦ વારસો. **-સાગત** વિ૦ [વારસો + ગત] વારસામાં ઊતરેલું. **-સાહક(-ક્ક)** પું૦ [વારસો + હક] વારસાનો હક. **-સું** ન૦ (સુ.), **-સો** પું૦ વારસને મળેલી મરનારની મિલકત ઇ૦

વારસ્ત્રી સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વારાંગના

વારંટ ન૦ [જુઓ વૉરંટ] ગુનેગારને પકડવાનો સરકારી હુકમ [વારે વારે

વારંવાર અ૦ [सं.] વારેઘડીએ; ફરી ફરીને;

વારાણસી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) કાશી

વારાફરતી અ૦ [વારો + ફરવું] વારા પ્રમાણે એક પછી એક [આવવુંજવું તે

વારાફેરા પું૦ બ૦વ૦ [વારો + ફેરો] વારંવાર

વારાંગના સ્ત્રી૦ [सं.] ગણિકા; વેશ્યા

વારિ ન૦ [सं.] પાણી; નીર. ૦**જ** વિ૦ પાણીમાં ઉત્પન્ન થયેલું (૨) ન૦ કમળ. ૦**જા** સ્ત્રી૦ (સં.) લક્ષ્મી. ૦**દ** પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર (૨) ન૦ વાદળું; મેઘ. ૦**ધિ** પું૦ સમુદ્ર

વારી પું૦ [सं. वारकिन्; સર૦ म. वारू] ઘોડો (૨) સ્ત્રી૦ [सं. वार; સર૦ म.; हिं.] વારો; ક્રમ; પાળી (૩) બદલો લેવાનો અવસર

વારુ અ૦ [सं. वरम्] ઠીક (૨) વિ૦ સારું; સુંદર

વારુણ વિ૦ [सं.] વરુણને લગતું (૨) ન૦ પાણી. **-ણી** સ્ત્રી૦ મદિરા (૨) પશ્ચિમ દિશા

વારેઘડીએ અ૦ [વારો + ઘડી] વારંવાર

વારેદાર વિ૦ [વારો + फा. दार] વારાવાળું (૨) કર ઉઘરાવનારું

વારો પું૦ [सं. वार; સર૦ हिं. वारा; म. वारी] વારી; ક્રમ; પાળી (૨) અણોજો; પાકી (૩) [सं. वार] ઘડો; કુંભ. [**વારો મૂકવો** = ગરમ પાણી ભરીને ઘડો પેટ પર મૂકી શેકવું.]

વારોવાર અ૦ ['વાર' પરથી] બીજે અઠવાડિયે તે જ દિવસે (૨) + જુઓ વારંવાર

વારોવારિયું વિ૦ [જુઓ વારોવાર] વાર પ્રમાણે દિવસો ગણીને કાઢવામાં આવતું (વ્યાજ)

વાર્તા(-ર્ત્તા) સ્ત્રી૦ [सं.] વાત; કથા (૨) બીના; હકીકત; સમાચાર. ૦**કાર** પું૦ વાર્તા-કથા રચનાર કે કહેનાર

વાર્તિ(-ર્ત્તિ)ક ન૦ [सं. वार्त्तिक] વિવેચનવાળી ટીકા (૨) પું૦ ખાતમીદાર; દૂત. ૦**કાર** પું૦ વાર્તિક રચનાર

વાર્ત્તા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વાર્તા

વાર્ત્તિક ન૦ ૦**કાર** પું૦ [सं.] જુઓ 'વાર્તિક'માં

વાર્દ્ધ(-ર્ધ)ક(-ક્ય) ન૦ [सं.] વૃદ્ધાવસ્થા

વાર્નિશ પું૦ [इं.] લાકડાને પાલીસ કરવાનું દ્રવ્ય-એક પ્રવાહી બનાવટ. [**-કરવું** = વાર્નિશ ચડાવવો-ચોપડવો.]

વાર્ય વિ૦ [सं.] વારી શકાય તેવું; નિવાર્ય

વાર્ષિક વિ૦ [सं.] વરસે વરસે આવતું કે થતું (૨) વરસ સંબંધી (૩) ન૦ દર વરસે પ્રકટ થતું પત્ર

વાર્ષ્ણેય પું૦ [सं.] (સં.) વૃષ્ણિકુળના-શ્રીકૃષ્ણ

વાલ પું૦ [सं. वल्ल; સર૦ म.] ત્રણ રતી જેટલું તોલ (૨) પું૦બ૦વ૦ [प्रा. वल्ल] એક કઠોળ. [**-છોલવા** = વાલનાં ફોતરાં કાઢી નાખવાં.] ૦**પાપડી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] વાલની સીંગ

વાલ પું૦ [इं. वाल्व] નળી વગેરેની અંદર

રાખેલો એક બાજુ ઊંચો થઈ શકે તેવો પડદો

વાલમ પું૦બ૦વ૦ બ્રાહ્મણોની એક જાત

વાલરા સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. वल्लर ખેતર] જે જમીન ઉપર વાવણી કર્યા અગાઉ આગલા પાકનાં ઠૂંઠાં બાળે છે તે

વાલિ(-લી) પું૦ [सं.] (સં.) સુગ્રીવનો મોટો ભાઈ. **૦સુત** પું૦ (સં.) (અંગદ)

વાલિયા પું૦બ૦વ૦ [दे. वलिआ = ધનુષ્યની દોરી; સર૦ म. वाला,-ळो (कानडी वळे = દોરડું)] પાર કે ત્રાજવાં જે દોરીઓને આધારે લટકે છે તે

વાલી,૦સુત જુઓ 'વાલિ'માં

વાલી પું૦ [अ.] મુરબ્બી; રક્ષક; પાલક. **૦ઘોડો** પું૦ ઘોડી ઉપર દોરવા રાખેલો મજબૂત, ખાનદાન ઘોડો. **૦વારસ** પું૦ વાલી કે વારસ

વાલી સ્ત્રી૦ ['વાલ' ઉપરથી] નાના દાણાના વાલ

વાલુકા સ્ત્રી૦ [सं.] રેતી. **૦યંત્ર** ન૦ કલાક જાણવાની રેતી ભરેલી શીશી (૨) વૈદકમાં ઔષધ બનાવવાનું (તેના ઘાટનું) એક યંત્ર

વાલોળ (લો') સ્ત્રી૦ ['વાલ' પરથી] એક શીંગ –શાક. **-ળિયો** પું૦ વાલોળનો વેલો

વાલ્મીકિ પું૦[सं.] (સં.) રામાયણ રચનાર ઋષિ

વાવ સ્ત્રી૦ [प्रा. वावी (सं. वापी); સર૦ म.; हिं. बावड़ी] અંદર ઊતરવાનાં પગથિયાંવાળો કૂવો

વાવટા-કાઠી સ્ત્રી૦ [વાવટો+કાઠી] વાવટાનો દંડ

વાવટો પું૦ [વા (વાયુ)+प्रा. वट्ट (सं. वृत्) ? સર૦ म. बावटा] ધજા; ફરકાવવાનું નિશાન. [–ઊડવો = ધજા ફરકવી, ફરફર થવી. –ચડવો = ધજા તેની કાઠી પર ચડવી.]

વાવઠવું અ૦ક્રિ૦ ['વા' ઉપરથી] પવનથી સુકાવું (કપડાં માટે)

વાવડ, -ર પું૦ [વા (सं. वि.+आ = व्या)+ वड (सं. पत्)] ભાળ; પત્તો; સમાચાર (૨) રોગનું ફેલાવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ (કા.) વાવડ –ખબર મગાવા

વાવડિંગ ન૦ [સર૦ म०] જુઓ વાયવડિંગ

વાવણી સ્ત્રી૦ ['વાવવું' પરથી] વાવવું તે. **-ણિયો** પું૦ બીજ ઓરવાનું સાધન

વાવર પું૦ ['વાવરવું' પરથી; સર૦ म.] વાપર–વપરાશ (૨) જુઓ વાવડ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वावर (सं. व्यापृ); સર૦ म. वावरणें] વાપરવું; ખર્ચવું

વાવલવું સ૦ક્રિ૦ [વા+વલવું(सं. वल्)] ઊપણવું

વાવલાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ વેવલાં] વલખાં (૨) [જુઓ વાવલું] (સુ.) નોકરીના બદલામાં આપેલી જમીન; પસાયતું

વાવલિયો પું૦[સર૦ વાવલવું] વાયરો (લાલિત્ય-વાચક)

વાવલું ન૦ ['વાવવું' ઉપરથી ?] પસાયતું (૨) [दे. वावणी = છિદ્ર ઉપરથી ?] આંખમાં પડેલું ઝીણું ફૂલ

વાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वाव (सं. वप्); સર૦ हिं. बोना ઉપરથી] ઉગાડવા માટે જમીનમાં બી કે રોપા નાખવા–રોપવું

વાવળી સ્ત્રી૦ [प्रा. वाउल (सं. वातूल) = વાતરોગી ?] બાળકોને થતો પેટનો એક રોગ

વાવંટોળ પું૦ [વા+વંટોળ; સર૦.म. वावटळ] વંટોળિયાનું તોફાન

વાવા અ૦ ['વાહવાહ' ઉપરથી] (બાળભાષામાં) સારું; મજેનું (૨) સ્ત્રી૦ ઝભલું

વાવાઝોડું ન૦ [વા (વાયુ) + ઝોડું (प्रा. झोड = ઝૂડી પાડવું); સર૦ म. वावझड] વાવંટોળ

વાવાદળ ન૦ [વા + વાદળ] જોસથી વાતો પવન અને વાદળ; તોફાની વાદળી (૨) [લા.] સંકટ

વાવાશ અ૦ (ચ.) ખુલ્લામાં; પવન લાગે તેવા જગામાં

વાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वा; સર૦ म. वाणें] (પવનનું) ફૂંકાવું (૨) [શરીરને ટાઢની] અસર થવી (૩) સ૦ક્રિ૦ (પ્રાય: ફૂંકીને) વગાડવું; બજાવવું (૪) [सं. वी; સર૦ म वाणें] વિયાવું

વાવેતર ન૦ ['વાવવું' ઉપરથી] વાવવું તે (૨) વાવેલું તે (૩) વાવેલી જમીન

વાશ (શ,) સ્ત્રી૦ [सं. वाश्, प्रा. वास] કાગવાશ. [–નાખવી = શ્રાદ્ધને દિવસે રાંધેલું અન્ન કાગડા વગેરે માટે નાખવું.]

વાસ પું૦[सं.] વસવાટ (૨) મુકામ; ઘર; સ્થાન (૩) પોળ; મહોલ્લો (૪) સ્ત્રી૦ ગંધ (૫) દુર્ગન્ધ

(૬) ન૦ [प्रा. (सं. वासस्)] વસ્ત્ર; લૂગડું. [–આવવી = ગંધાવું. –આરવી = દુર્ગંધ છૂટવી. –લેવી = સૂંઘવું. –પૂરવો = વસવાનું શરૂ કરવું – વસવું. –ભરાવવો = ઉચાળા ભરાવવા; ઘરવખરી સાથે જવાની ફરજ પાડવી.]

વાસકસજ્જા સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રેમીના આગમનની રાહ જોઈ વસ્ત્રાભૂષણ (તથા ઘર વગેરે) સજાવી તૈયાર થયેલી નાયિકા [કબજો

વાસકૂ(–કો)ટ પું૦; ન૦ [इं. वेस्टकोट] બાંડિયો

વાસણ ન૦ [दे.] પાત્ર; ઠામ. [–ખખડવાં = ઘરમાં (ઘણુંખરું પતિપત્ની વચ્ચે) તકરાર થવી. –ઘસવાં, માંજવાં = વાસણ ઊટકીને સાફ કરવાં. –છોલવાં = વાસણને લાગેલો કાટ કે મેલ ઉતારવો. –થવાં = ઊટકવા માટે એઠવાડનાં વાસણ તૈયાર થવાં.]

૦કૂસણ ન૦ રાંધવા વગેરેનાં વાસણ

વાસના સ્ત્રી૦ [सं.] પૂર્વના સંસ્કારોથી દૃઢ થયેલી કામના (૨) વાસ; ગંધ

વાસર પું૦ [सं.] દિવસ; વાર. **૦મણિ** પું૦ સૂર્ય

વાસરશય્યા સ્ત્રી૦ જુઓ વાસકસજ્જા

વાસરવું અ૦ [વા + સરવું] ખુલ્લા પવનમાં ફડફડે એમ. ઉદા૦ કપડાં વાસરવાં મૂકો

વાસરી સ્ત્રી૦ [सं. वासर] ડાયરી; રોજનીશી

વાસલ વિ૦ જુઓ વાસેલ

વાસવ પું૦ [सं.] ઇંદ્ર. **–વી** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રાણી

વાસવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वस् = આચ્છાદન કરવું] બંધ કરવું (૨) [प्रा. वास (सं. वाश्) અવાજ કરવો] વગાડવું; વાવું (૩) ['વસવું' ઉપરથી] વસે એમ કરવું; વસાવવું (૪) અ૦ક્રિ૦ [सं. वास = ગંધ ઉપરથી] વાસવાળું થવું; મહેકવું

વાસંતિક વિ૦ [सं.] વસંત ઋતુનું, –ને લગતું (૨) પું૦ વિદૂષક (૩) નટ

વાસંતી વિ૦ [सं.] વસંત ઋતુનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ એક વેલ

વાસિત વિ૦ [सं.] સુવાસિત કરેલું (૨) વસ્ત્રો વડે આચ્છાદિત થયેલું (૩) વાસ પુરાયેલું

વાસિની વિ૦સ્ત્રી૦, **વાસી** વિ૦ [सं.] (બહુધા સમાસને છેડે) રહેનારું (ઉદા૦ નગરવાસી)

વાસી વિ૦ [प्रा. वासिय (सं. वासित); સર૦ हिं. बासी; म. वाशी, बासा] આગલા દિવસનું; વધારે વખત રહેવાથી બગડી ગયેલું

વાસીદું ન૦ [प्रा. वासिद (सं. वासित) = વાસી રાખેલું] ઢોરનું છાણ, મૂતર વગેરે કચરો; પૂંજો. [–કાઢવું, વાળવું = છાણ પૂંજો વગેરે વાળી, નાખી આવવાં. **વાસીદામાં સાંબેલું જવું** = 'અશક્ય વાત' એવો અર્થ બતાવવા વપરાય છે.] [સવારે થતી) ઊલટી

વાસીવિકાર પું૦ [વાસી + વિકાર] (સગર્ભાને

વાસુ, ૦પિયો, ૦પી પું૦ ['વાસો' ઉપરથી] ખેતરમાં રાતવાસો રહી ચોકી કરનાર

વાસુકિ પું૦ [सं.] (સં.) નાગોનો રાજા

વાસુદેવ પું૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ

વાસુપિયો, વાસુપી પું૦ જુઓ વાસુ

વાસેલ વિ૦ [વાસી રાખેલ] પડતર રાખેલું (ખેતર)

વાસો પું૦ [सं. वास] વાસ કરવો તે (૨) મુકામ (૩) [જુઓ વાસર] દહાડો (ખાસ કરીને પ્રસવ થયાનો)

વાસોતી(–પી) પું૦ ['વાસો' ઉપરથી] વાસુ; ચોકી કરવા ખેતરમાં રાતવાસો રહેનાર

વાસ્તવ ન૦ [सं.] જુઓ વાસ્તવિકતા. **૦દર્શી** વિ૦ યથાર્થદર્શી; વસ્તુતાએ હોય તે જોનારું – કલ્પના કે ભાવનાથી દોરાઈને નહિ; 'રિયલિસ્ટ'. **–વ(–વિક)** વિ૦ ખરેખરું (૨) વાજબી. **–વિકતા** સ્ત્રી૦ સાચી હકીકત (૨) વાજબીપણું

વાસ્તવ્ય વિ૦ [सं.] વસવા યોગ્ય (૨) પું૦ રહેવાસી (૩) ન૦ મુકામ. રહેઠાણ

વાસ્તુ ન૦ [सं.] ઘર બાંધવાની જગા (૨) ઘર (૩) વાસ્તુપૂજન. **૦દેવતા** સ્ત્રી૦; પું૦બ૦વ૦ વાસ્તુક્રિયાના અધિષ્ઠાતા દેવ. **૦પૂજન** ન૦, **૦પૂજા**, **૦શાંતિ** સ્ત્રી૦ નવા ઘરમાં રહેવા જતાં કરાતી શાંતિક્રિયા. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ મકાન બાંધવાની વિદ્યા; સ્થાપત્ય [અર્થે

વાસ્તે અ૦ [अ. वासितह्; સર૦ हिं., म.] કાજે;

વાહ અ૦ [फा.] 'કેવું સારું; શાબાશ!' એવો પ્રસંશાનો ઉદ્ગાર

વાહક વિ૦ [सं.] વહેનારું; ઊંચકનારું, ખેંચનારું; લઈ જનારું

વાહન ન૦ [सं.] જમીન પર આવજા માટે વપરાતું સાધન (ગાડી, પશુ ઇ૦) (૨) વિચાર, લાગણી કે કાર્ય પ્રગટ કરવા માટે વપરાતું સાધન; માધ્યમ. [**–કરવું** = ગાડી ઇ૦ ભાડે લેવું. **–રાખવું** = વાહન પોતાને ઘેર વસાવવું.] **૦ખરચ, ૦ખર્ચ** ન૦ વાહનનું ખર્ચ. **૦ભથ્થું** ન૦ વાહન પેટે અપાતું ભથ્થું

વાહવાહ સ્ત્રી૦ [फा. वाह] કીર્તિ (૨) અ૦ જુઓ વાહ. [**–કરવી, કહેવી** = વખાણવું; શાબાશ ! શાબાશ ! કહેવું. **–થવી** = વખાણ થવાં.]. **–હિયું** વિ૦ વાહવાહ કરાવે એવું

વાહવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वेहव (सं. वञ्च्); सं. वह् ?] સમજાવવું પટાવવું; છેતરવું (૨) ['વહવું', सं. वाहय् ઉપરથી] વ્યતીત કરવું; ગાળવું; વહે એમ કરવું [(૩) સેના (૪) નસ

વાહિની વિ૦સ્ત્રી૦ [सं.] વહેનારી (૨) સ્ત્રી૦ નદી

વાહિયાત વિ૦ [अ.] વ્યર્થ; નકામું (૨) ખરાબ; હલકું

વાહી વિ૦ [सं.] વહેનારું; ઊંચકનારું (પ્રાયઃ સમાસને અંતે) ઉદા૦ ભારવાહી, સ્વરવાહી

વાહેલ(–લું) વિ૦ [જુઓ વાહવું] ભ્રમિત થયેલું; ગૂંચવાયેલું

વાહ્ય વિ૦ [सं.] વહી શકાય એવું; હલકું

વાળ પું૦ [सं. वाल; સર૦ म ; हिं. बाल] કેશ. [**–ઉતારવા** = વાળ લેવા(વિધવાના). **–ઊભા થવા** = રોમાંચ થવો. **–ઊતરવા** = વાળ ખરી પડવા. **–ન તૂટવો, –વાંકો ન થવો** = જરા પણ ઇજા ન થવી. **–લેવા** = ખાસ અમુક જગાના વાળ કાઢી નાખવા (૨) વિધવાના વાળ બોડી નાખવા.] **૦છો** પું૦ [+फा. चेह] વાળ (તુચ્છકારમાં)

વાળઘોળ સ્ત્રી૦ [વાળવું+ઘોળવું (અંઘોળવું)] [કા.] રીતભાત (૨) આવડત (૩) સાચવણી

વાળણ ન૦ ['વાળવું' = પાછું ફેરવવું] ઉતાર; અસર ધોઈ નાખવાની શક્તિવાળું તે

વાળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वाल (सं. वालय्); સર૦ म. वाळणें] વાંકું કરવું, નમાવવું (૨) વાળીને આકાર કરવો કે ગોઠવવું (જેમ કે, લાડુ, બીડી, ગેડ, અંબોડો, ઢગલો, પલાંઠી) (૩) પાછું ફેરવવું (ઢેકું, ગાડું, મૂઠ ઝેર, મન, જવાબ, ઉપકાર, બદલો) (૪) કચરો કાઢવો. ઉદા૦ પૂંજો વાળવો; ઘર વાળવું (૫) ઉપર છાવરવું; ઢાંકવું. ઉદા૦ તેના ઉપર ધૂળ વાળ. છેડો વાળવો. (૬) પાણી જવાનો રસ્તો કરવો, જેથી અમુક ઠેકાણે ન જતાં અમુક ઠેકાણે પહોંચે. ઉદા૦ ખેતરમાં પાણી વાળે છે. (૭) આવેલી ક્રિયા કે પ્રસંગ પૂરાં કરવાં. ઉદા૦ વરસી વાળવી. [**કલમ વાળવી** = એક છોડ ઉપર બીજા છોડની કલમ લગાવવી. **કેડ વાળવી** = ખૂબ કામ કરવું. **છેડો વાળવો** = મોં ઢાંકી રડવું. **પગ વાળવા** = થાક ખાવો. **મન વાળવું** = મન મનાવવું. **વાળી લાવવું** = વાળી આણવું; વાળીને ભેગું કરવું (૨) પાછું ફેરવી લાવવું. **વાળી લેવું** = વાળીને એકઠું કરવું; સાંભળી લેવું (૨) માગતા પેટે કાપી લેવું.]

વાળંદ પું૦ [વાળ+सं. दा = કાપવું] હજામ; નાવી. **૦ણ, ૦દાણી** સ્ત્રી૦ વાળંદની સ્ત્રી

વાળાકૂંચી સ્ત્રી૦ [વાળો+કૂચડો] દાગીના ધોવાની પીંછી

વાળાગરણું વિ૦ સેળભેળ કરેલું (૨) બાદલું

વાળિયો પું૦ ['વાળવું' ઉપરથી] અનાજ ઊપણતાં રહેલો કચરો

વાળિયું ન૦ કાનની નાની વાળી (સુ.)

વાળી સ્ત્રી૦ [सं. वाली] (સ્ત્રીઓનું) નાકનું ઘરેણું – નથ (૨) કડી

વાળુ સ્ત્રી૦ [प्रा वालुआ (सं वालुका)] વેળુ; રેતી; કાંકરી (૨) ન૦; સ્ત્રી૦ [दे. विआलिउ; સર૦ हिं. ब्यालू: म. ब्याळू] રાત્રિભોજન

-વાળું વિ૦ [प्रा. वालओ-पालओ (सं पालकः); સર૦ हिं. म. वाला] '–ના સંબંધનું'. '–ની માલિકીનું', '–ના ધંધાનું' વગેરે અર્થોમાં નામને અંતે. ઉદા૦ ઘરવાળો, ગાડીવાળો, માટીવાળો, દૂધવાળો **–ળા** પું૦ કેટલીક અટકોમાં અંતે આવતું 'વાળું'નું રૂપ જેમ કે લોટવાળા.

વાળો પું૦ ['વાળ ઉપરથી] ધાતુનો લાંબો તાર (૨) એક રોગ. [**–ખેંચવો** = તાર

કાઢવો. -નીકળવો = વાળાનો રોગ થવો.]

વાંક (૦) પું૦ [જુઓ વાંકું; સર૦ મ.] અપરાધ; ખામી; દોષ (૨) વક્રતા; રાંટ (૩) સ્ત્રીઓનું હાથનું એક ઘરેણું. [**-કાઢવો** = દોષ દેખાડવો કે જોવો. **-નીકળવો, -પડવો, -માં આવવું** = દોષપાત્ર કે ઠપકાપાત્ર થવું.]

વાંકડવેલું (૦) વિ૦ વેલા જેવું વાંકું (૨) ન૦ કાલ્લાંનું એક ઘરેણું

વાંકડિયું (૦) વિ૦ વાંકું (લાલિત્યવાચક)

વાંકડી (૦) સ્ત્રી૦ એક જાતની સોપારી

વાંકડું (૦) વિ૦ જુઓ વાંકું (૨) ન૦ વાંક; સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું (૩) વાંકું; વક્રતા

વાંકસાથિયો પું૦ વાંકાં પાખાંવાળો સાથિયો

વાંકડો પું૦ (૦) સર૦ આંકડો; કે મ. वांकडा = છોકરાના હાથનું અને કન્યાના પગનું એક ઘરેણું તે ઉપરથી ?] (સુ.) વરને આપવાની પરઠણ

વાંકાઈ(-શ) (૦) સ્ત્રી૦ ['વાંકુ'' પરથી] વાંકાપણું (૨) આડાઈ. **-બોલું** વિ૦ બોલીને ફરી જનારું

વાંકિયું (૦) ન૦ ['વાંકુ'' ઉપરથી] સળિયા, નળ વગેરેના જોડાણ માટેનો વાંકી આકૃતિનો ટુકડો

વાંકું (૦) વિ૦ [प्रा. वंक (सं. वक्र); સર૦ મ. वांकडा हिं. बांका] વક્ર; સીધું નહિ એવું; ટેડું (૨) [લા.] સરળ નહિ એવું; કુટિલ (૩) અવળું; ખોટું; ઊંધું (૪) વિરુદ્ધ; સામે થયેલું (૫) ન૦ વાંધો; ગેરસમજ; અણબનાવ (૬) વાંકું તે; વક્રતા [**વાંકી દોરી** = અવળું ભાગ્ય. **વાંકી પાઘડી મૂકવી** = છેલાઈ કરવી (૨) દેવાળું કાઢવું. **વાંકી નજર** = કટાક્ષ (૨) ગુસ્સાભરી નજર; અવકૃપા. **વાંકી નજરે જોવું** = છાનામાના જોવું (૨) ગુસ્સે થવું (૩) કામભરી નજરથી જોવું (૪) કુદૃષ્ટિ કરવી. **વાંકું ચાલવું** = અનીતિને રસ્તે ચાલવું (૨) આડું ચાલવું; ઊલટું ચાલવું **-થવું** = માઠું થવું; ઊલટી અસર થવી (૨) ગુસ્સે થવું. **-પડવું** ઊલટું લાગવું (૨) માઠું લાગવું; ગુસ્સે થવું. **-બોલવું** = આડું કે જૂઠું બોલવું; કબૂલેલા કરતાં કે કહ્યા કરતાં જુદું કહેવું (૨) નિંદા કરવી (૩) રીસમાં બોલવું. **-મોં કરવું** = મોં મરડવું; અવળું જોવું (૨) ગુસ્સે થવું. **-વળવું** = વક્ર થવું (૨) નીચા નમવું; મહેનત લેવી (૩) ફંટાવું. **-વળી જવું** = નમી જવું; ઝૂકી જવું. **-વાળવું** = નમાવવું; મરડવું (૨) ઊંધું વાળવું. **વાંકો દહાડો** = બગડવા કાળ. **વાંકો વાળ થવો** = જરા પણ અડચણ કે હરકત આવવી, નડવી.] **૦ચૂકું** વિ૦ વાંકું; આડું અવળું. **૦ટેડ** વિ૦ સાવ વાંકું. **૦વરણાગિયું** વિ૦ ફાંકડું; છેલ. **૦વસમું** વિ૦ આડુંતેડું; રીસ ચડે તેવું

વાંઝલાં (૦) ન૦ બ૦ વ૦ [જુઓ વાઝલાં] વલખાં [**-મારવાં**] [ઘોડીની એક જાત

વાંગળી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. वल्ग् પરથી] (કા.)

વાંગીભાત પું૦ [म.] રીંગણ ને ભાતની એક વાની

વાંઘું (૦) ન૦ [સર૦ મ. वांगा = તીરછું] કોતર

વાંઘો (૦) પું૦ [प्रा. वग्गु (सं. वर्ग)] વર્ગ; જાત

વાંચન (૦) ન૦ [જુઓ વાચન] વાંચવું તે (૨) વાંચવાની ઢબ (૩) અભ્યાસ. **૦માળા** સ્ત્રી૦ જુઓ વાચનમાળા. **-નાલય** ન૦ જુઓ વાચનાલય

વાંચવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. वच् પરથી] લખેલું મનમાં કે મોટેથી ઉકેલવું (૨) [લા.] ભાખવું (૩) ઇચ્છવું. [**વાંચી કાઢવું, વાંચી જવું** = પૂરું વાંચવું (૨) ઉતાવળે વાંચી નાખવું. **વાંચી જોવું** = ધ્યાનપૂર્વક વાંચવું (૨) વાંચવાનો પ્રયત્ન કરવો.]

વાંછના, વાંછા સ્ત્રી૦ [सं.] ઇચ્છા

વાંછવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वांछ्] ઇચ્છવું

વાંછિત વિ૦ [सं.] ઇચ્છેલું

વાંઝ, ૦ણી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. वंझा (सं. वन्ध्या); સર૦ મ. वांझ; हिं. बांझ] સંતતિ ન થતી હોય તેવી સ્ત્રી; વંધ્યા. [**વાંઝણી વિયાવી, -ને છોકરાં આવવાં** = હદબહાર વિલંબ થવો.] **૦ણું** વિ૦ જુઓ વાંઝિયું. **-ઝિયાબારું** વિ૦ વાંઝિયાનું; બિનવારસી (૨) ન૦ એકનો એક છોકરો. **-ઝિયામહેણું** ન૦ વાંઝિયા હોવાનું મહેણું; વાંઝિયાપણાની ખોડ. [**-ભાગવું** = સંતતિ થવી.] **-ઝિયું** વિ૦ સંતતિ ન થતી હોય તેવું (૨) ફળ કે લાભ ન થતો હોય તેવું. [**વાંઝિયાના પાડનું, વાંઝિયાબારાનું,**

વાંઝિયાબાનું=એકનું એક, ઘણું વહાલું. **વાંઝિયાબાર ઊઘડવું**=પુત્રપ્રાપ્તિ થવા]

વાંઝરું (૦) ન૦ (સુ.) રાની જાતનું જાંબુ

વાંઝો (૦) પું૦ વણકર

વાંટ (૦) પું૦ [વાંટવું પરથી] હિસ્સો; ભાગ. **૦ણી** સ્ત્રી૦ વહેંચણી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સં. वण्ट्; સર૦ हिं. बाँटना, म. वांटणें] વાટવું; વહેંચવું. **–ટો** પું૦ વાંટ (૨) ગરાસ કે નરવાની જમીનનો ટુકડો

વાંઢ (૦) સ્ત્રી૦ (કા.) ચારાને માટે ઘાસપાણી-વાળી જગા (૨) દુકાળને કારણે પરમુલક જતાં દુઝાળાં પશુનું ધણ

વાંઢી (૦) વિ૦સ્ત્રી૦ [दे. वंठ (सं. वण्ट= અપરિણીત) સર૦ हिं. बांडा] વરના અભાવે પરણ્યા વિનાની. **–ઢો** વિ૦ પું૦ કન્યા ન મળવાથી કુંવારો રહેલો

વાંત વિ૦ [સં.] ઓકેલું [આવતાંવાંત

વાંત (૦) અ૦ (સુ.) જુઓ વેંત. ઉદા૦

વાંતરવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વાંતરી] ઝીણું ઝીણું કાતરવું કે કરડીને કાપી નાખવું

વાંતરી (૦) સ્ત્રી૦ [આંતરામાં થતી ?] જુઓ આંતરી અર્થ ૩. [**–નો કીડો**=એક ને એક બાબત પર ધ્યાન આપનાર. **–ખાવી, પડવી, લાગવી.**]

વાંતિ સ્ત્રી૦ [સં.] ઊલટી

વાંદર (૦) સ્ત્રી૦ ઘોડીની એક જાત (કા.)

વાંદર (૦) પું૦ [सं. वानर; સર૦ हिं. बांदर; म.] वांदरं. [**વાંદરાંનાં મૂતર પીવાં**=મહાદુઃખ વેઠવું. **વાંદરાને નિસરણી આપવી**=અટક-ચાળાને વળી વધુ લાગ આપવો; મૂર્ખને વળી ઉશ્કેરવું; ગાંડાને ભાંગ પાવી. **વાંદરાને સળી કરે એવું**=બહુ અટકચાળું. **વાંદરાનો ઘા**=નાહક ચોળીને ચીકણું કરવું તે; ચૂંથીને બગાડવું તે. **વડનાં વાંદરાં ઉતારવાં**=ભારે મુશ્કેલ કામ કરવું.] **૦ચૂંચી** સ્ત્રી૦ ચાકી વગેરે ફેરવવાનું ઓજાર. **૦ચેષ્ટા** સ્ત્રી૦ વાંદરા જેવી ચેષ્ટા; અડપલાં **૦નકલ** સ્ત્રી૦ વાંદરાની પેઠે નકલ કરવી તે. **૦(–રા)વેડા** પું૦બ૦વ૦ વાંદરા જેવી ચેષ્ટાઓ કરવી તે. **–રી** સ્ત્રી૦ વાંદરાની માદા. **–રું** ન૦ વાનર–એક ચોપગું પ્રાણી. **–રો** પું૦ નર વાનર (૨) ચાંપ, ઘોડો (૩) તાળાનો ખીલો; ઉલાળો (૪) એક પ્રકારનું દારૂખાનું (૫) ભાર ઉપાડવાનું એક યંત્ર

વાંદવું (૦) સ૦ક્રિ૦ + જુઓ વંદવું

વાંદો (૦) પું૦ વંદો, એક જીવડો (૨) [સર૦ हिं. बांदा (सं. वंदाक)] અમુક ઝાડના થડ કે ડાળમાંથી નીકળતો બીજી જાતનો નકામો ફણગો

વાંધર (૦) વિ૦ પું૦ [સર૦ दे. वद्धिअ=ખસી કરેલું] સારી રીતે ખસી ન થવાથી વધી ગયેલા વૃષણવાળો (આખલો)

વાંધાખોરિયું (૦) વિ૦ [વાંધો + ખોર] વાંધા-વચકા કાઢયા કરનારું; ચામડું

વાંધો (૦) પું૦ [सं. बाधक; સર૦ म. वांधा] હરકત: અડચણ (૨) વિરોધ; ઝઘડો; તકરાર. [**–આવવો, ઊઠવો, નીકળવો**=હરકત કે ઝઘડો પેદા થવો. **–ઉઠાવવો કાઢવો, લેવો**=વિરોધ કરવો; તકરાર કરવી. **–પડવો**=હરકત કે ઝઘડો થવો (૨) ખોટું લાગવું; વિરોધનું કારણ મળવું.] **૦વચકો** પું૦ ભૂલચૂક; ખોડખાંપણ; કંઈ ને કંઈ છિદ્ર કે વિરોધનું કારણ

વાંફળ (૦) વિ૦ વાયલ (૨) ફોગટ; માલ વગરનું (૩) વિવેક વિના બોલે કે વાવરે તેવું. **–ળાઈ** સ્ત્રી૦ વાંફળપણું (૨) ઉડાઉપણું

વાંભ (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ અંભાં] વાછરડાં કે ઢોરને વાળીને એકઠાં કરવા કરાતો અવાજ (૨) [કા.] જુઓ વામ

વાંસ (૦) પું૦ [सं. वंस; સર૦ म. वांसा; हिं. बांस] એક ઝાડ (૨) તેનો સોટો (૩) સાત આઠ હાથ જેટલું માપ (૪) [જુઓ વાંસલો] કડિયાનું ઈંટો છોલવાનું ઓજાર. [**–ફરવો** (ઘરમાં) = નિર્ધનતા હોવી. **–બંધાય!**= (તારી) ઠાઠડી બંધાય – તું મરે ! (એવી બદ-દુઆ – ગાળ). **સૂકો વાંસ મારવો** = ચોખ્ખી ના પાડવી.] **૦કપૂર** ન૦ વંશલોચન; વાંસનો કપૂર જેવો રસ **૦જાળ, ૦પૂર** અ૦ વાંસ જેટલુ (ઊંડું). **૦ડો** પું૦ વાંસનો સોટો. **૦ફોડણ, ૦ફોડી** સ્ત્રી૦ વાંસફોડાની કે તે કામ કરનારી સ્ત્રી. **૦ફોડો** પું૦ વાંસનાં

છાબડાં વગેરે બનાવનારો

વાંસણી(-ળી) (૦) સ્ત્રી૦ ['વાંસ' પરથી? સર૦ हिं. बसना] રૂપિયા ભરવાની સાંકડી લાંબી કોથળી

વાંસલડી સ્ત્રી૦ [જુઓ વાંસળી] વાંસળી; બંસી (લાલિત્યવાચક)

વાંસલો (૦) પું૦ [सं., प्रा. वासि; સર૦ हिं. बसूला; म. वासला] લાકડાં છોલવાનું સુતારી ઓજાર

વાંસળી (૦) સ્ત્રી૦ ['વાંસ' પરથી; સર૦ प्रा. वंस; हिं. बांसली; म. बांसरी] બંસી; ફૂંકીને વગાડવાનું નળી જેવું એક વાદ્ય (૨) જુઓ વાંસણી [પાછળ એક

વાંસામોર (૦મોં') અ૦ [વાંસે+મોર] એકની

વાંસિયું (૦) વિ૦ ['વાંસ' પરથી] વાંસ સંબંધી (૨) વાંસ જેટલું લાંબું. **-યા ચોખા** પું૦ બ૦વ૦ સાબુદાણા

વાંસી (૦) સ્ત્રી૦ ['વાંસ' પરથી] દાતરડા જેવું ફળ બેસાડેલો લાંબો વાંસ (૨) [સર૦ हिं. बांसी] ચોખાની એક જાત

વાંસે (૦) અ૦ ['વાંસો' પરથી] પૂંઠે; પછવાડે

વાંસો (૦) પું૦ [सं. वंश = કરોડ પરથી; સર૦ हिं. बांसा; म. वांसा] બરડો; પીઠ. [**-થાબડવો** = ઉત્તેજન કે શાબાશી આપવાં. **-ભારે થવો** = માર ખાવા યોગ્ય થવું; મિજાજ -પતરાજી વધવાં. **-હલકો કરવો** = માર મારવો.] [વાંસનું પીઠું

વાંસોદ (૦) ન૦ ['વાંસ' પરથી] વાંસનું વન (૨)

વિ [सं.] એક ઉપસર્ગ. જુદાઈ, વિરોધ કે ઊલટાપણું બતાવે. ઉદા૦ વિયોગ, વિરોધ. પુષ્કળપણું કે વિશેષતા બતાવે. ઉદા૦ વિવેક, વિનાશ (૨) બહુવ્રીહિસમાસમાં 'વગરનું' 'વિગત' એવા અર્થમાં આવે. ઉદા૦ વિધવા [ભીષણ

વિકટ વિ૦ [सं.] મુશ્કેલ (૨) દુર્ગમ (૩) વિકરાળ;

વિકરણ ન૦ [सं.] જુદું પાડવું તે (૨) સંસ્કૃતના એક ગણના ધાતુને બીજા ગણના ધાતુથી જુદો પાડનાર પ્રત્યય

વિકરાલ(-ળ) વિ૦ [सं.] ડરામણું; ભયાનક

વિકર્ણ પું૦ [सं.] (સં.) કર્ણનો પુત્ર (૨) (સં.) દુર્યોધનનો ભાઈ (૩) 'ડાયેગોનલ' (ગ.)

વિકર્મ ન૦ [सं.] નિષિદ્ધ કે ખરાબ કર્મ

વિકલ(-ળ) વિ૦ [सं.] વિહ્વળ; વ્યાકુળ (૨) ખંડિત; અપૂર્ણ (૩) અસમર્થ (૪) પું૦ વિકળા; કળાનો સાઠમો ભાગ. **૦તા** સ્ત્રી૦ આતુરતા; બાવરાપણું

વિકલન ન૦ [सं.] (સંકલનથી ઊલટું) છૂટું પાડી નાખવું તે (૨) 'ડિસ્ટ્રિબ્યૂશન' (ગ.). **૦નિયમ** પું૦ 'લૉ ઑફ ડિસ્ટ્રિબ્યૂશન' (ગ.)

વિકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] કળાનો સાઠમો ભાગ; ક્ષણથી પણ થોડો વખત (૨) રજસ્વળા (૩) એક અંશનો ૩૬૦૦ મો ભાગ (ગ.)

વિકલ્પ પું૦ [सं.] તર્કવિતર્ક (૨) અનિશ્ચય; સંદેહ (૩) ચાલી શકે તેવી ઘણી વસ્તુઓમાંથી ગમે તે એક લેવાની છૂટ હોવી તે; તેવી વસ્તુ (વ્યા.) (૪) વિપરીત કે વિરુદ્ધ કલ્પના કે વિચાર

વિકસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. विकस्] ખીલવું

વિકસાવું અ૦ક્રિ૦ **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'વિકસવું'નું અનુક્રમે ભાવે અને પ્રેરક

વિકસિત વિ૦ [सं.] ખીલેલું; વિકાસ પામેલું

વિકળ, ૦તા જુઓ 'વિકલ'માં

વિકળા સ્ત્રી૦ જુઓ વિકલા

વિકંસીકરણ ન૦ [વિ+કૌંસ પરથી] કૌંસ છોડી નાખવા તે (ગ.)

વિકાર પું૦ [सं.] ફેરફાર; પરિવર્તન (૨) શારીરિક કે માનસિક બગાડ (૩) 'વૅરિયેશન' (ગ.). **૦ક** વિ૦ વિકાર કે ફેરફાર કરનારું. **૦વશ** વિ૦ વિકારને વશ થયેલું

વિકારવું સ૦ક્રિ૦ [दे बुक्कार = ગર્જના?] અવાજ કરવો; બોલાવવું [ફેરફાર થઈ શકે એવું

વિકારી વિ૦ [सं.] વિકારવાળું (૨) વિકાર કે

વિકારોત્તેજક વિ૦ [सं.] વિકારને ઉત્તેજિત કરનારું [(૨) સ૦ક્રિ૦ પહોળું કરવું

વિકાશ(-સ)વું અં૦ક્રિ૦ [सं. विकाश्] ખીલવું

વિકાસ પું૦ [सं.] ખીલવું તે (૨) ઉત્ક્રાંતિ. **૦ન** ન૦ ખીલવું તે; વધવું તે. **૦વાદ** પું૦ જુઓ ઉત્ક્રાંતિવાદ. **૦વાદી** પું૦ વિકાસવાદમાં માનનાર

વિકાસવું અ૦ક્રિ૦ (૨) સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિકાશવું

વિકાસી વિ૦ [સં.] ખીલતું; વિકસતું (૨) ખૂલતું; પહોળું

વિકીર્ણ વિ૦ વિખરાયેલું; ઘેરાયેલું

વિકૃત વિ૦ [સં.] વિકાર પામેલું.

વિકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] વિકાર. **૦કાવ્ય** ન૦ મૂળ કાવ્યની વિકૃતિરૂપ કાવ્ય; 'પૅરડી'. **૦ચિત્ર** ન૦ નર્મચિત્ર; હાસ્યચિત્ર; 'કાર્ટૂન; કૅરિકેચર'

વિકૃષ્ટ વિ૦ [સં.] ખેંચાયેલું: આકૃષ્ટ

વિક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] વિવેક; સારાસારનો ભેદ

વિક્રમ પું૦ [સં.] પરાક્રમ (૨) (સં.) ઉજ્જનનો એક પ્રસિદ્ધ રાજા; વિક્રમ સંવત પ્રવર્તાવનાર (૩) ન૦ પગલું. **૦સંવત** પું૦ વિક્રમ રાજાથી ચાલેલો સંવત્સર (ટૂંકમાં વિ૦સં૦). **–માદિત્ય** પું૦ (સં.) જુઓ વિક્રમ

વિક્રય પું૦ [સં.] વેચાણ

વિક્રાંત વિ૦ [સં.] પરાક્રમી (૨) વિકરાળ; ડરામણું

વિક્રિયા સ્ત્રી૦ [સં.] વિકાર

વિક્લવ વિ૦ [સં.] દુઃખી; ખિન્ન (૨) ગભરાયેલું

વિક્ષિપ્ત વિ૦ [સં.] વિક્ષેપ પામેલું (૨) વેરાયેલું

વિક્ષુબ્ધ વિ૦ [સં.] વિક્ષોભ પામેલું

વિક્ષેપ પું૦ [સં.] અડચણ (૨) વાર; વિલંબ (૩) અસ્થિરતા; મૂંઝવણ (૪) વેરવું તે. [–પડવો = અડચણ થવી

વિક્ષોભ પું૦ [સં.] ખળભળાટ; ક્ષોભ

વિખ ન૦ [જુઓ વિષ; સર૦ हिं., म] ઝેર. [–વાવવું = ઝેરવેરનું મૂળ રોપવું.] **૦ણું** ન૦ + શત્રુતા [તું પ્રેરક

વિખરાવવું સ૦ક્રિ૦ વિખેરાવવું: 'વીખર(–રા)વું'

વિખવાણ સ્ત્રી૦ [વિષ+વાણી] ઝેરી બોલ; મહેણું

વિખવાદ પું૦ [વિષ+વાદ] ઝેર પેદા થાય તેવી બોલચાલ; તકરાર; કજિયો

વિખાણ સ્ત્રી૦; ન૦ + જુઓ વખાણ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ + વખાણવું

વિખિયા સ્ત્રી૦ [વિખ કે વિષય ઉપરથી]+ વૈરી; રાંડ; કુલટા (તિરસ્કારમાં)

વિખૂટું વિ૦ [જુઓ વખૂટું] જુદું; સાથમાંથી છૂટું પડી ગયેલું [–પડવું]

વિખે અ૦ + જુઓ વિષે

વિખેરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विक्खिर (सं. वि + कृ); સર૦ हिं. बिखेरना; म. विखरणें] વેરવું; છૂટું કરી નાખવું. **વિખેરાવવું** (પ્રેરક), **વિખેરાવું** (કર્મણિ)

વિખ્યાત વિ૦ [સં.] જાણીતું; પ્રસિદ્ધ (૨) સ્પષ્ટ કહેલું–જણાવેલું. **–તિ** સ્ત્રી૦ પ્રસિદ્ધિ

વિખ્યાપન ન૦ [સં.] જાહેરાત

વિગઠન ન૦ [સં.] સંગઠનથી ઊલટું તે; વિઘટ્ટન

વિગત વિ૦ [સં.] ગત; અતીત (૨) મૃત

વિગત સ્ત્રી૦ [वि (વિશેષ)+गति (સમજ); સર૦ म.] બીના; બાબત (૨) ગમ; સૂજ. [–પડવી = ઓળખાવું; સમજાવું.] **૦વાર, –તે** અ૦ દરેક વિગત સાથે; વિસ્તારપૂર્વક

વિગતિ સ્ત્રી૦ [સં.] અધોગતિ; અવગતિ

વિગતેચ્છ વિ૦ [સં.] ઇચ્છારહિત; નિષ્કામ

વિગલિત વિ૦ [સં.] પડી ગયેલું (૨) ગળી ગયેલું (૩) ટપકી ગયેલું [ગુણવાળું

વિગુણ વિ૦ [સં.] ગુણરહિત (૨) વિરુદ્ધ

વિગ્રહ પું૦ [સં.] યુદ્ધ; સંગ્રામ (૨) શરીર (૩) સમાસના અવયવો છૂટા પાડવા તે (વ્યા.). **૦ખોરી, ૦પરસ્તી** = યુદ્ધ શોધવાની વૃત્તિ; યુદ્ધમાં રાચવું તે; 'વૉર મૉંગરિંગ'. **૦રેખા** સ્ત્રી૦ લઘુરેખા; (–) આવું વિરામચિહ્ન (વ્યા.). **૦વાન** વિ૦ શરીરધારી

વિઘટન ન૦ [સં.] છૂટું પાડવું તે (૨) તોડીફોડી નાખવું તે [નાંખેલું

વિઘટિત વિ૦ [સં.] જુદું પડેલું (૨) તોડીફોડી

વિઘટ્ટન ન૦, **–ના** સ્ત્રી૦ [સં.] વિઘટન (૨) અથડાવું કે પછડાવું તે

વિઘરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વીઘરવું'નું પ્રેરક

વિઘાત પું૦ [સં.] આઘાત; પ્રહાર (૨) નાશ; સંહાર (૩) વિઘ્ન; બાધા. **૦ક** વિ૦ વિઘાત કરનારું. **૦કત્વ** ન૦

વિઘોટી સ્ત્રી૦ ['વીઘું' પરથી; સર૦ म विघोटाई; बिघोटी; हिं बीगहाटी] દર વીઘે આકારાતું કે ભરવાનું મહેસૂલ [–ભરવી]

વિઘ્ન ન૦ [સં.] હરકત; સંકટ; મુશ્કેલી. [–આવવું, પડવું = હરકત પેદા થવી.] **૦કર્તા –(ર્તા)** પું૦, **૦કારી** વિ૦ (૨) પું૦ વિઘ્ન કરનાર.

૦નાશક(-ન) વિ૦ (૨) પું૦ વિઘ્ન દૂર કરનાર (ગણપતિ). **૦સંતોષી** વિ૦ વિઘ્ન કરવામાં રાજી થનારું. **૦હર(-ર્તા,-ર્ત્રી)** વિ૦ વિઘ્ન દૂર કરનારું. **-ઘ્નિત** વિ૦ [સં.] વિઘ્નમાં આવી પડેલું; અંતરાયેલું; અટકાયેલું

વિગ્ર વિ૦ [જુઓ વ્યગ્ર]+ બાવરું [૦તા સ્ત્રી૦

વિચક્ષણ વિ૦ [સં.] ચતુર; બુદ્ધિમાન; વિદ્વાન.

વિચરવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वि+चर्] જવું; આમ તેમ ફરવું; પ્રવાસ કરવો

વિચલ(-ળ), -લિત વિ૦[સં.] અસ્થિર; હાલતું

વિચાર પું૦ [સં.] મનથી ચિંતવવું તે; મનન કરવું તે (૨) અભિપ્રાય (૩) ઉદ્દેશ; આશય (૪) કલ્પના; મનસૂબો (૫) નિશ્ચય (૬) વિવેક, મર્યાદા (૭) પરિણામનો ખ્યાલ (૮) ચિંતા. [**-આપવો**=અભિપ્રાય આપવો; સલાહ આપવી. **-આવવો**=કલ્પના સૂઝવી (૨) ચિંતન કરવું. **-ઊઠવો**=તર્ક થવો. **-કરવો**=ચિંતવવું (૨) મનસૂબો કરવો (૩) મસલત કરવી. **-ચલાવવો**=વિચારવું; ચિંતવવું (૨) મસલત કરવી. **-છુપાવવો**= અભિપ્રાય કે હેતુ ગુપ્ત રાખવો. **-દબાવવો**= મનોભાવ પ્રકટ ન કરવો (૨) મન મારવું. **-દર્શાવવો**=વિચાર પ્રગટ કરવો, જણાવવો. **-દોડાવવો** = કલ્પના કરવી. **-ધરાવવો**= અભિપ્રાય કે ઉદ્દેશ હોવો. **-પરખવો**= મનોભાવ કળવો. **-પહોંચાડવો**=વિચારવું. **-પૂછવો** = અભિપ્રાય જાણવા માગવો. **-ભમવો**=મન અસ્થિર હોવું. **-રાખવો**= વિચાર ધરાવવો (૨) વિવેક રાખવો; મર્યાદા સાચવવી. **લાંબો વિચાર** = દૂરનાં પરિણામોનો ખ્યાલ.] **૦ક** પું૦ વિચાર કરનાર; ચિંતનશીલ પુરુષ. **૦ણા** સ્ત્રી૦ વિચાર કરવો તે. **૦ણીય** વિ૦ વિચારવા માટેનું કે વિચારવા યોગ્ય. **૦દોષ** પું૦ વિચારપદ્ધતિ કે તેની સરણીનો દોષ; વિચાર કરવામાં થતી ભૂલ. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ વિચાર કરવાની રીત. **૦પૂર્વક** અ૦ વિચાર કરીને. **૦વંત, ૦વાન** વિ૦ વિચાર કરનારું; વિચારવાળું. **૦વિનિમય** પું૦ વિચારોની આપલે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ વિચાર કરવો. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ વિચાર કરવાની શક્તિ. **૦શીલ** વિ૦ વિચાર કરે તેવું; વિચારવાન. **૦શ્રેણિ(-ણી)** સ્ત્રી૦ વિચારની પરંપરા. **૦સરણિ(-ણી)** સ્ત્રી૦ વિચારની સરણી-તેની પદ્ધતિ, ક્રમબદ્ધતા વગેરે. **૦સૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ વ્યક્તિના સમગ્ર વિચારોનો સમૂહ. **-રિત** વિ૦ વિચારેલું. **-રી** વિ૦ વિચારયુક્ત; વિચારવાન

વિચિ(-ચી) સ્ત્રી૦ [સં.] મોજું; તરંગ

વિચિત્ર વિ૦ [સં.] તરેહવાર; વિલક્ષણ (૨) અદ્ભુત; નવાઈ પમાડતું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વીર્ય** પું૦ (સં.) ધૃતરાષ્ટ્ર અને પાંડુનો પિતા. **-ત્રિત** વિ૦ [સં.] વિચિત્ર; નવાઈ ભરેલું

વિચી સ્ત્રી૦ [સં.] વિચિ; મોજું

વિચેતન વિ૦ [સં.] અચેતન; બેહોશ

વિચેષ્ટા સ્ત્રી૦ [સં.] ચેષ્ટા

વિચોવિચ અ૦ [સર૦ हिं. बीचोबीच; જુઓ વચ્ચે] બરાબર વચ્ચે; વચ્ચોવચ

વિચ્છિત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] સ્ત્રીનો એક વિલાસ; (અંગત સૌંદર્યની મગરૂરીથી) શણગાર ઇ૦ માં અમુક લાપરવાઈ દેખાડવી તે

વિચ્છિન્ન વિ૦ [સં.] વિચ્છેદ પામેલું

વિચ્છેદ પું૦[સં.] કાપ; છેદ (૨) વિભાગ (૩) વિયોગ (૪) નાશ. [**-જવું** = નાશ પામવું.] **૦ન** ન૦ વિચ્છેદ કરવો કે થવો તે

વિચ્યુત વિ૦ [સં.] ચ્યુત થયેલું

વિછળામણ ન૦[વીછળવું પરથી] વીછળેલું પાણી

વિછળાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વીછળવું'નું પ્રેરક

વિછોહ પું૦ [दे विच्छोह; સર૦ हिं.] (પ.) વિયોગ; જુદાઈ. **-હી** વિ૦ વિયોગી

વિજન વિ૦ [સં.] માણસના અવરજવર વિનાનું; એકાંત; વેરાન (૨) ન૦ તેવી જગા. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિજય પું૦ [સં.] ફતેહ. **૦ડંકો** પું૦ વિજય સૂચવતો ડંકો. **૦ધ્વજ, ૦વાવટો** પું૦ વિજયસૂચક વાવટો. **૦યાત્રા** સ્ત્રી૦ વિજયની ઉજવણીની યાત્રા **૦સ્તંભ** પું૦ વિજયની યાદગીરી માટે ઊભો કરેલો સ્તંભ. **-યા** સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી (૨) ભાંગ. **-યાદશમી** સ્ત્રી૦ દશેરા; આસો સુદ ૧૦. **-યિની** વિ૦ સ્ત્રી૦,

-ચી વિ૰ ફતેહમંદ

વિજયંત વિ૰ (પ) વિજયવંત [બીજી જાતનું

વિજાતિ સ્ત્રી૰ [સં.] ભિન્ન જાતિ. -તીય વિ૰

વિજાપરો પું૰ [સર૰ म. विजावळी = વેગળાપણું; ભિન્નતા] છૂટકો; નિકાલ

વિજારી સ્ત્રી૰ [સં. जार ઉપરથી] વ્યભિચાર (૨) લુચ્ચાઈ (૩) હાથચાલાકી

વિજાવું અ૰ક્રિ૰, -જવું સ૰ક્રિ૰ 'વીજવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [વિ૰ જીતવા ઇચ્છનાર

વિજિગીષા સ્ત્રી૰ [સં.] જીતવાની ઇચ્છા. -ષુ

વિજીત વિ૰ [સં.] જિતાયેલું; હારેલું

વિજૃંભણ ન૰ [સં.] બગાસું (૨) ખીલવું તે (૩) રમત; ક્રીડા

વિજેતા પું૰ [સં.] વિજય મેળવનાર

વિજોગ પું૰ જુઓ વિયોગ; છૂટું પડવું તે. ૰ણ(-ણી) વિ૰ સ્ત્રી૰ વિયોગી સ્ત્રી; વિરહિણી. -ગિયું, -ગી વિ૰ વિયોગી; વિરહી

વિજ્ઞપ્તિ સ્ત્રી૰ [સં.] વિનંતી

વિજ્ઞાત વિ૰ [સં.] સારી રીતે જાણેલું. -તા પું૰ [સં.] જાણનાર; સારી રીતે જાણનાર

વિજ્ઞાન ન૰ [સં.] સવિશેષ જ્ઞાન: શાસ્ત્રીય જ્ઞાન (૨) અનુભવજ્ઞાન (૩) બ્રહ્મજ્ઞાન; તત્ત્વજ્ઞાન. ૰મય વિ૰ વિજ્ઞાનથી ભરેલું; વિજ્ઞાનનું બનેલું. ૰મય કોશ(-ષ) પું૰ જીવના પાંચ કોશોમાંનો એક (જુઓ આનંદમય કોશ). ૰વાદ પું૰ પદાર્થમાત્ર મનોમય છે, એટલે વિજ્ઞાન એ જ તત્ત્વ છે એવો બૌદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાનનો એક સિદ્ધાંત. ૰વાદી વિ૰ (૨) પું૰ વિજ્ઞાનવાદ માનનાર. ૰શાસ્ત્રી પું૰ વૈજ્ઞાનિક; 'સાયન્ટિસ્ટ'. -નિક, -ની વિ૰ (૨) પું૰ જુઓ વૈજ્ઞાનિક

વિજ્ઞાપક વિ૰ [સં.] જાહેર કરનારું (૨) ન૰ જાહેરખબર (૩) માહિતી આપનાર પુસ્તક કે ચોપાનિયું. -ન ન૰, -ના સ્ત્રી૰ નિવેદન; વિનંતિ

વિજ્ઞાપિત વિ૰ [સં.] નિવેદિત કરેલું

વિટ(-શ) પું૰ [સં.] વૈશ્ય

વિટ પું૰ [સં.] કામુક; લંપટ (૨) યાર (૩) વેશ્યાનો અનુચર; ભડવો (૪) નાટકમાં નાયક નાયિકાનો વિદૂષક જેવો સાથી

વિટપ પું૰ [સં.] ડાળી

વિટમણા સ્ત્રી૰ + જુઓ વિટંબણા

વિટલ વિ૰ + મૂર્ખ; અણસમજુ

વિટલાંગી સ્ત્રી૰ [दे विंटल, विंटलिअ] વશીકરણ વિદ્યા. ઉદા૰ 'માંડી માયાએ વિટલાગી'

વિટંગા સ્ત્રી૰ + [સં. વિટ્ + અંગના] + છિનાળ; કુલટા (૨) કાબેલ સ્ત્રી

વિટંબ પું૰ +, ૰ણા સ્ત્રી૰ [સં. विडम्बना; સર૰ म.] દુઃખ; સંતાપ; મુશ્કેલી. [-થવી, પડવી = સંતાપ થવો; મુશ્કેલી આવવી.]

વિટામિન ન૰ [ઇં.] ખોરાકમાં હોતું એક પ્રાણદાયી તત્ત્વ [મૂડીદારોની સત્તા

વિટ્પ્રકોપ પું૰ [સં.] વૈશ્યવૃત્તિની પ્રબળતા;

વિટ્વરાહ પું૰ [સં.] ડુક્કર

વિઠ્ઠલ પું૰ [સં] (સં.) કૃષ્ણ; વિષ્ણુ

વિડંગ પું૰; સ્ત્રી૰; ન૰ [સં.] વાવડિંગ

વિડંબક વિ૰ (૨) પું૰ [સં.] વિડંબના કરનાર.

વિડંબન ન૰, -ના સ્ત્રી૰ [સં.] અનુકરણ (૨) ઉપહાસ; મશ્કરી (૩) છળ (૪) મુશ્કેલી; પીડા. [-પડવી = મુશ્કેલી પડવી; પીડા થવી.]

વિડારણ ન૰ [વિડારવું પરથી] વિડારવું તે

વિડારવું સ૰ક્રિ૰ [જુઓ વિદારવું] મારી નાખવું (૨) ચીરવું (૩) શરમાવવું

વિણ અ૰ [प्रा. विणा (सं. विना); વિના (પ.)

વિણામણ ન૰, -ણી સ્ત્રી૰ ['વીણવું' ઉપરથી] વીણવું તે (૨) અનાજમાંથી વીણી કાઢેલો નકામો ભાગ (૩) વીણવાની મજૂરી

વિણાવું અ૰ક્રિ૰, -વવું સ૰ક્રિ૰ 'વીણવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

વિત ન૰ [સં. वित्त] (પ.) વિત્ત; ધન

વિતથ વિ૰ [સં.] અસત્ય; મિથ્યા

વિતરણ ન૰ [સં.] અર્પણ; દાન

વિતરવું સ૰ક્રિ૰ [સં. वितॄ] આપવું

વિતર્ક પું૰ [સં.] એક તર્ક પછીનો બીજો તર્ક (૨) સંદેહ; શક (૩) તર્કવિતર્ક; વિચાર

વિતલ(-ળ) ન૰ [સં.] સાત પાતાળમાંનું બીજું

વિતંડા સ્ત્રી૰; ૰વાદ પું૰ [સં.] ખોટો બકવાદ; નકામી માથાઝીક (૨) પોતાનો પક્ષ જ ન હોય અને માત્ર સામા પક્ષનું ખંડન જ કર્યા કરવું તે (ન્યા.). -ડી વિ૰ વિતંડાવાળું

વિતાડવું સ૦ ક્રિ૦ ['વીતવું'નું પ્રેરક] દુઃખ દેવું; પજવવું; વતાડવું

વિતાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ ['વીતવું'નું પ્રેરક] પસાર કરવું

વિતાન પું૦; ન૦ [સં.] ચંદરવો; છત

વિતાલ વિ૦ [સં.] બેતાલું

વિતાવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિતાડવું; પસાર કરવું

વિત્ત ન૦ [સં.] દ્રવ્ય (૨) શક્તિ (૩) સાર

-વિદ્ વિ૦ [સં.] સમાસમાં ઉત્તરપદ તરીકે આવતાં 'જાણનાર' અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ 'યજુર્વિદ'

વિદગ્ધ વિ૦ [સં.] બળીને ભસ્મ થયેલું (૨) પરિપકવ (૩) વિદ્વાન (૪) ચતુર; પક્કું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-ગ્ધા** સ્ત્રી૦ ચતુર સ્ત્રી

વિદર્ભ પું૦ [સં.] (સં.) એક દેશ; આધુનિક વરાડ

વિદલ(-ળ) વિ૦ [સં.] વિકસિત; ખીલેલું (૨) દળ વિનાનું (૩) ન૦ કઠોળ અને દહીં અથવા દહીંની વાની

વિદાય વિ૦ [જુઓ વદાય] વળાવેલું; મોકલેલું (૨) સ્ત્રી૦ રજા; છૂટા પડવું તે. [**-આપવી, -લેવી**]. **૦બોલ** પું૦ વિદાય લેતાં કે આપતાં બોલાતો શબ્દ. **૦ગીરી** સ્ત્રી૦ રજા આપવી તે; વળાવવું તે

વિદારક પું૦ [સં.] વિદારણ કરનાર. **-ણ** ન૦

વિદારવું સ૦ક્રિ૦ [સં. विदृ] ચીરવું કકડા કરી નાખવા (૨) મારી નાખવું

વિદારિત વિ૦ [સં.] ચીરેલું

વિદારી સ્ત્રી૦ એક વેલો (૨) [સં.] એક રોગ **૦કંદ** પું૦ વિદારીનું કંદ

વિદીર્ણ વિ૦ [સં.] વિદારિત; ચિરાયેલું

વિદિત વિ૦ [સં.] જાણમાં આવેલું; જણાયેલું

વિદુર પું૦ [સં.] (સં.) ધૃતરાષ્ટ્ર તથા પાંડુનો નાનો ભાઈ. **૦વેડા** પું૦બ૦વ૦ દીનતા દેખાડયા કરવી તે

વિદુષી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] પંડિતા

વિદૂર વિ૦ [સં.] ખૂબ દૂર (૨) [સં.] એ નામનો પર્વત કે શહેર જ્યાંથી પૂર્વે વૈદૂર્ય મળતો. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦મણિ** પું૦ વૈદૂર્ય; એક મણિ

વિદૂષક પું૦ [સં.] મસ્કરો; રંગલો (૨) નાટકમાં નાયકનો મિત્ર. **૦પણું** ન૦

વિદેશ પું૦ [સં.] પરદેશ. **-શી** વિ૦ (૨) પું૦ પરદેશી. **-શીય** વિ૦ પરદેશી (૨) પરદેશથી આવેલું; 'એક્સોટિક'

વિદેહ વિ૦ [સં.] અશરીરી (૨) વિગત; મૃત (૩) કૈવલ્ય પામેલું; માયાપાશથી મુક્ત થયેલું. **૦મુક્ત** વિ૦ મુક્તિ પામેલું. **૦મુક્તિ** સ્ત્રી૦ મરણ બાદ પ્રાપ્ત થતી મુક્તિ (જીવનમુક્તિથી ઊલટું). **-હી** વિ૦ જુઓ વિદેહ

વિદ્યમાન વિ૦ [સં.] હયાત (૨) હાજર. (નામમાં પિતાના નામ પૂર્વે 'વિ૦' લખી તે હયાત છે એમ સૂચવાય છે.) **-ને** અ૦ + મારફતે. ઉદા૦ જેની વિદ્યમાને કાગળ પહોંચાડયો

વિદ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] જ્ઞાન (૨) તેનું શાસ્ત્ર કે કળા. ઉદા૦ 'સમાજવિદ્યા' (૩) વિજ્ઞાન; 'સાયન્સ (૪) જુઓ વદ્યા. [**ચૌદે વિદ્યા** = બધી વિદ્યા; સમગ્ર જ્ઞાન. **મેલી વિદ્યા** = જારણ, મારણ, વશીકરણની કે ભૂતપ્રેત સાધવાની વિદ્યા.] **૦ગુરુ** પું૦ વિદ્યા શીખવનાર ગુરુ. **૦દાન** ન૦ વિદ્યાનું દાન. **૦ધર** પું૦ એક દેવયોનિનો દેવ. **૦ધરી** સ્ત્રી૦ વિદ્યાધર વર્ગની સ્ત્રી. **૦ધિકારી** પું૦ [+ अधिकारी] કેળવણી ખાતાનો ઉપરી; 'ડી પી. આઈ.' **૦નંદ** પું૦ [+ आनंद] વિદ્યા પ્રાપ્તિનો આનંદ. **૦નિધિ** પું૦ વિદ્યાનો ભંડાર (૨) વિદ્યાસમિતિનો પ્રમુખ. **૦પીઠ** સ્ત્રી૦; ન૦ વિદ્યાનું ધામ; 'યુનિવર્સિટી' (૨) (સં.) ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ; ગાંધીજીએ ગુજરાતમાં સ્થાપેલ રાષ્ટ્રીય યુનિવર્સિટી. **૦નુરાગી** વિ૦ [+ अनुरागी] વિદ્યામાં પ્રેમ-અનુરાગવાળું; અભ્યાસપ્રેમી. **૦ભ્યાસ** પું૦ [+ अभ्यास] ભણતર; કેળવણી. **૦મંદિર** ન૦ શાળા. **૦મૃત** ન૦ [+ अमृत] વિદ્યારૂપી અમૃત. **૦ર્થિની** સ્ત્રી૦, **૦ર્થી** પું૦ [સં.] ભણનાર; અભ્યાસી. **૦લય** ન૦ [+ आलय] શાળા. **૦વંત** વિ૦ વિદ્વાન. **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ વિદ્યાપીઠમાં કોઈ પણ વિદ્યાના અભ્યાસ સંબંધી વિચાર કરવા નીમેલું મંડળ. **૦વિહીન** વિ૦ કેળવણી વિનાનું. **૦વ્યાસંગી** વિ૦ (૨) પું૦ વિદ્યાના વ્યાસંગવાળો

વિદ્યુત સ્ત્રી૦ [સં.] વીજળી. -ત્પાત પું૦ વીજળી પડવી તે. -દણુ પું૦ [+ अणु] 'ઇલેક્ટ્રૉન'. -દ્યંત્ર ન૦ [+ यंत्र] વીજળીને બળે ચાલતું યંત્ર. -દ્વેગી વિ૦ [+ वेगी] વીજળીના વેગવાળું; અતિ ત્વરિત. -ન્મય વિ૦ [+ मय] વિદ્યુતથી પરિપૂર્ણ (૨) [લા.] ઉત્તેજિત; તેજ થયેલું. -ન્માલા(-ળા) પું૦ [+ माला] એક છંદ. -લ્લતા, -લ્લેખા સ્ત્રી૦ [+ लता, लेखा] વીજળીની વાંકીચૂકી રેખા

વિદ્યોત્તેજક વિ૦ [સં.] વિદ્યાને ઉત્તેજન આપનારું

વિદ્રાવણ ન૦ [સં.] ઓગાળવું – પ્રવાહી કરવું તે

વિદ્રુમ ન૦ [સં.] પરવાળું (૨) કૂંપળ

વિદ્વજ્જન પું૦ [સં.] વિદ્વાન માણસ

વિદ્વત્તા સ્ત્રી૦ [સં.] પંડિતાઈ; જ્ઞાન

વિદ્વત્સંન્યાસ સ્ત્રી૦ [સં.] પૂર્ણજ્ઞાનીનો સંન્યાસ

વિદ્વદ્ભોગ્ય વિ૦ [સં.] વિદ્વાનોને જ રસ પડે એવું

વિદ્વાન વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જ્ઞાનવાન; પંડિત; જ્ઞાની

વિદ્વેષ પું૦ [સં.] દ્વેષ; શત્રુતા. ૦ણ ન૦ શત્રુતા કરાવવી તે; એક અભિચાર

વિદ્વેષી વિ૦ [સં.] વિદ્વેષવાળું. -ષિતા સ્ત્રી૦

વિદ્વેષ્ટા પું૦ [સં.] વિદ્વેષ કરનાર [ધર્મવાળું

વિધર્મ(-ર્મી) વિ૦ [સં.] વિરોધી કે ભિન્ન

-વિધ વિ૦ [સં.] (સમાસને અંતે) રીતનું. ઉદા૦ બહુવિધ (૨) અ૦ + પ્રમાણે; રીતે

વિધ સ્ત્રી૦ (પ.) વિધિ; રીત; પ્રકાર

વિધવા સ્ત્રી૦ [સં.] જેનો પતિ મરી ગયો હોય તેવી સ્ત્રી. ૦વિવાહ પું૦ તેનું પુનર્લગ્ન

વિધવિધ વિ૦ [જુઓ વિધ, વિવિધ] બહુ પ્રકારનું; વિવિધ

વિધા સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રકાર

વિધાતા પું૦ [સં.] બ્રહ્મા (૨) સ્ત્રી૦ વિધાત્રી. -ત્રી સ્ત્રી૦ પ્રારબ્ધની અધિષ્ઠાત્રી દેવી

વિધાન ન૦ [સં.] વિધિ; રીત (૨) શાસ્ત્રાજ્ઞા (૩) ક્રિયા (૪) સેવા (૫) ઉપાય (૬) હાથીને માટે કરેલો લાડુ

વિધાયક વિ૦ [સં.] રચનાત્મક (૨) પું૦ વ્યવસ્થા કરનાર (૩) રચનાર (૪) આજ્ઞા કરનાર (૫) [પ્રાણવિનિમયનો] પ્રયોગ કરનાર

વિધાયી વિ૦ પું૦ [સં.] સ્થાપના કરનારો (૨) વ્યવસ્થા કરનારો (૩) રચના કરનારો

વિધિ પું૦ [સં.] (સં.) બ્રહ્મા (૨) ભાગ્યદેવતા (૩) આજ્ઞા; શાસ્ત્રાજ્ઞા (૪) સંસ્કાર (૫) પું૦; સ્ત્રી૦ ક્રિયા (૬) ક્રિયાનો ક્રમ કે પદ્ધતિ. ૦નિષેધ પું૦ અમુક કરવા ન કરવા માટેની શાસ્ત્રાજ્ઞા. ૦પદ ન૦ વિધેય; 'પ્રેડિકેટ' (ન્યા.). ૦પૂરક વિ૦ ક્રિયાપૂરક (વ્યા.). ૦રૂપ વિ૦ અમુક કરવાની આજ્ઞાવાળું; આજ્ઞારૂપ

વિધુ પું૦ [સં.] ચંદ્રમા. ૦વાર પું૦ સોમવાર

વિધુર પું૦ [સં.] જેની પત્ની મરી ગઈ હોય એવો પુરુષ (૨) વિ૦ વ્યાકુળ (૩) વિયોગી. ૦વિવાહ પું૦ વિધુરનું પુનર્લગ્ન. -રા વિ૦ સ્ત્રી૦ પ્રિયના વિયોગથી પીડિત. -રું વિ૦ વિધુર

વિધેય વિ૦ [સં.] કરવા યોગ્ય (૨) અધીન; આજ્ઞાધારક (૩) ન૦ વાક્યમાં ઉદ્દેશને વિષે જે કંઈ કહ્યું હોય તે (વ્યા.) (૪) પું૦ (પ્રાણવિનિમયનો) જેના પર પ્રયોગ કરાય છે તે. ૦પૂરણ, ૦વર્ધક વિ૦ વિધેયના અર્થમાં વધારો કરનાર (૨) ન૦ તેવું પદ (વ્યા.).

વિદ્ધ વિ૦ [સં.] વીંધાયેલું

વિધ્યર્થ પું૦ [સં.] શાસ્ત્રાજ્ઞા, પ્રેરણા, ઉપદેશ, ફરજનો અર્થ બતાવતું ક્રિયાપદનું રૂપ (વ્યા.) ૦ક વિ૦ વિધ્યર્થનું; વિધ્યર્થવાળું

વિધ્વસ્ત વિ૦ [સં.] નાશ પામેલું

વિધ્વંસ પું૦ [સં.] નાશ

વિન અ૦ [સં. विना] + વિણ; વિના (પ.)

વિનત વિ૦ [સં.] નમ્ર (૨) નમી ગયેલું [માતા

વિનતા સ્ત્રી૦ + વનિતા (૨) [સં.] (સં.) ગરુડની

વિનતિ સ્ત્રી૦ [સં.] વિનંતી (૨) નમ્રતા

વિનમ્ર વિ૦ [સં.] વિશેષ નમ્ર

વિનય પું૦ [સં.] નમ્રતા (૨) સભ્યતા. ૦મંદિર ન૦ માધ્યમિક કેળવણી આપનારી શાળા

વિનવણી સ્ત્રી૦ [જુઓ વીનવવું; સર૦ म.] વીનવવું તે. **વિનવાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'વીનવવું'નું પ્રેરક [નાશ પામવું

વિનશન ન૦ [સં.] નાશ. -વું અ૦ ક્રિ૦ (પ.)

વિનશ્વર વિ૦ [સં.] નશ્વર; ક્ષણભંગુર

વિનષ્ટ સ્ત્રી૦ [સં.] નાશ પામેલું

વિનષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] વિનાશ; પાયમાલી

વિનંતિ(-તી) સ્ત્રી૰ [प्रा. विन्नत्ति (सं. विज्ञप्ति)] અરજી; આજીજી. **૰પત્ર** ન૰ વિનંતી કરતો પત્ર કે લખાણ [રહિત; વિહોણું

વિના અ૰[सं.]સિવાય; વગર. **૰નું** વિ૰વગરનું;

વિનાણ ન૰ [प्रा. विन्नाण (सं. विज्ञान)]+ વિજ્ઞાન (૨) જાદુ

વિનાયક પું૰[सं.](સં.)ગણપતિ. **૰ચતુર્દશી** સ્ત્રી૰ (સં.) કારતક સુદ ૪

વિનાશ પું૰ [सं.] નાશ. **૰ક** વિ૰ નાશ કરનાર. **૰ન** ન૰ નાશ કરવો તે. **-શિકા** સ્ત્રી૰ લોઢાના બખ્તરવાળું એક લડાયક જહાજ; 'ડિસ્ટ્રોયર'. **-શિની** વિ૰સ્ત્રી૰, **-શી** વિ૰ નાશ કરનારું (૨) નાશ પામે તેવું

વિનિપાત પું૰ [सं.] અવનતિ; પડતી; વિનાશ

વિનિમય પું૰ [सं.] અદલોબદલો; આપલે

વિનિયોગ પું૰ [सं.] ઉપયોગ; પ્રયોગ (૨) નિમણૂક (૩) વિઘ્ન

વિનિર્મિત વિ૰ [सं.] નિર્માણ થયેલું

વિનિંદક વિ૰[सं.]નિંદા કરનારું(૨) અવગણતું; તુચ્છકારતું

વિનીત વિ૰ [सं.] સૌમ્ય; વિવેકી (૨) સુશિક્ષિત (૨) નરમ પક્ષનું; 'લિબરલ' (૪) હાઈસ્કૂલ કે વિનયમંદિરનો અભ્યાસક્રમ પાર કરી ગયેલું; 'મૅટ્રિક'. **૰તા** સ્ત્રી૰ સૌમ્યતા; નમ્રતા (૨) સુશિક્ષિતતા. **૰પક્ષ** પું૰ બંધારણીય માર્ગે રાજકીય સુધારાઓ માટે પ્રવૃત્તિ ચલવવામાં માનતો — 'લિબરલ' કે 'મૉડરેટ'— પક્ષ

વિને પું૰+ વિનય

વિનોક્તિ સ્ત્રી૰ [सं.] 'વિના'નો જેમાં રસિક પ્રયોગ કરાય છે એવો એક અલંકાર(કા.શા.)

વિનોદ પું૰ [सं.] મોજ; આનંદ (૨) મશ્કરી; મજાક [-કરવો]. **-દિની** વિ૰ સ્ત્રી૰, **-દી** વિ૰ વિનોદ કરનારું કે કરી શકે એવું

વિન્યસ્ત વિ૰ [सं.] ગોઠવાયેલું (૨) મુકાયેલું

વિન્યાસ પું૰ [सं.] ગોઠવણ (૨) મૂકવું તે

વિપક્ષ વિ૰[सं.]સામા પક્ષનું; વિરોધી (૨) પું૰ સામાવાળિયો; દુશ્મન [(૨) મુશ્કેલી

વિપત(-ત્તિ-દ,-દા) સ્ત્રી૰ [सं.] દુઃખ; આફત

વિપથ પું૰ [सं.] કુમાર્ગ. **૰ગામી** વિ૰ (૨) પું૰ કુમાર્ગે જનાર

વિપદ(-દા) સ્ત્રી૰ [सं.] વિપત્તિ

વિપરિણામ પું૰; ન૰ [सं.] ફેરફાર; પલટો (૨) ખોટું કે ખરાબ પરિણામ

વિપરીત વિ૰ [सं.] ઊલટું; વિરોધી; અવળું. **૰કરણ** ન૰ ઊલટું કરવું તે. **૰કોણ** પું૰ 'રિફ્લેક્સ ઍન્ગલ' (ગ). **૰તા** સ્ત્રી૰. **૰લક્ષણા** સ્ત્રી૰ જહલ્લક્ષણાનો એક પ્રકાર; આમાં વાચ્યાર્થને છોડી તેના સાથે સંબંધ રાખતો તેનાથી બિલકુલ વિપરીત અર્થ સમજવાનો હોય છે (કા. શા.)

વિપર્યય, વિપર્યાસ પું૰ [सं.] ઊલટપૂલટ થઈ જવું તે (૨) મિથ્યાજ્ઞાન; હોય તેનાથી ઊલટું જ સમજવું તે (૩) ગરબડ; અવ્યવસ્થા (૪) નાશ

વિપલ(-ળ) સ્ત્રી૰ [सं.] પળનો ૬૦ મો ભાગ

વિપશ્ચિત વિ૰ [सं.] વિદ્વાન; જાણકાર

વિપાક પું૰[सं.]પરિપકવતા (૨) પરિણામ; ફળ

વિપાશા સ્ત્રી૰ [सं.] (સં.) પંજાબની બિયાસ નદીનું પ્રાચીન નામ

વિપિન ન૰ [सं.] જંગલ

વિપુલ વિ૰ [सं.] વિશાળ (૨) પુષ્કળ (૩) ગાઢ. **૰તા** સ્ત્રી૰. **૰નું** અ૰ક્રિ૰ વિપુલ થવું

વિપ્ર પું૰ [सं.] બ્રાહ્મણ. **૰કર્મ** ન૰ બ્રાહ્મણનું નિત્યકર્મ

વિપ્રતિપત્તિ સ્ત્રી૰ [सं.] ઝઘડો; મતભેદ

વિપ્રયોગ પું૰ [सं.] વિયોગ

વિપ્રલબ્ધ વિ૰ [सं.] છેતરાયેલું (૨) નાસીપાસ થયેલું. **-બ્ધા** સ્ત્રી૰ નાયકે સંકેત ન સાચવ્યાથી નાસીપાસ થયેલી નાયિકા

વિપ્રલંભ પું૰ [सं.] વિરહ; વિયોગ (૨) છળ; ઠગાઈ. **-ભી** વિ૰ ધૂર્ત; કપટી; ઠગારું

વિપ્રિય વિ૰ (૨) ન૰ [सं.] જુઓ અપ્રિય

વિપ્લવ પું૰ [सं.] બળવો; અંધાધૂંધી (૨) વિપત્તિ (૩) વિનાશ (૪) ડૂબી જઈ નાશ પામવું તે. **૰કારી** વિ૰ વિપ્લવ કરનારું. **૰વાદી** વિ૰ બળવો જરૂરી છે એમ માનનારું; 'રેવૉલ્યુશનિસ્ટ'

વિપ્લાવક વિ૰ [सं.] વિપ્લવકારી

વિફરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'વીફરવું'નું પ્રેરક

વિફલ(-ળ) વિ૦ [સં.] નિષ્ફળ. ૦તા સ્ત્રી૦

વિબુધ પું૦ [સં.] જ્ઞાની; પંડિત (૨) દેવ

વિબુદ્ધ વિ૦ જાગેલું; જગાડેલું (૨) પ્રવીણ; ચતુર (૩) ભાનમાં આવેલું

વિબોધ પું૦ [સં.] જાગવું તે (૨) ભાનમાં આવવું તે (૩) જ્ઞાન. ૦ન ન૦ જગાડવું તે (૨) જ્ઞાન આપવું તે

વિભક્ત વિ૦ [સં.] વિભાગ કરેલું (૨) જુદું પડેલું કે પાડેલું. ૦તા સ્ત્રી૦ જુદાપણું

વિભક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] નામનો ક્રિયા સાથે સંબંધ દેખાડનાર પ્રત્યય (વ્યા.)

વિભવ પું૦ [સં.] વૈભવ (૨) નિર્વાણ; વિનાશ. ૦તૃષ્ણા સ્ત્રી૦ ત્રણ તૃષ્ણાઓમાંની એક: વિનાશની તૃષ્ણા (બૌદ્ધ)

વિભળ વિ૦ [પ્રા. विब्भल (सं. विह्वल)] + વિહ્વળ; વ્યાકુળ [૦કર પુ૦ સૂર્ય

વિભા સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રકાશ (૨) શોભા (૩) કિરણ.

વિભાગ પું૦ [સં.] ભાગ (૨) હિસ્સો. ૦ણી સ્ત્રી૦ વિભાગ કરવા તે. ૦વું સ૦ક્રિ૦ ભાગવું; ભાગ કરવા. -ગી(૦ય) વિ૦ વિભાગનું, -ને લગતું

વિભાજક વિ૦ [સં.] જુદું પાડનાર. -ન ન૦ ભાગ પાડવા તે; હિસ્સા પાડવા તે

વિભાજ્ય વિ૦ [સં.] ભાગી શકાય કે ભાગવા જેવું

વિભાવ પું૦ [સં.] સ્થાયી ભાવોને ઉત્પન્ન કરનાર કે ઉદ્દીપ્ત કરનાર વસ્તુ (કા. શા.) (૨) બાહ્ય ઉપાધિથી નીપજતો વિપરીત ભાવ (જૈન). ૦ન ન૦ અવધારણ (૨) ચિંતન (૩) કલ્પના. ૦ના સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ વિભાવન (૨) એક અર્થાલંકાર. જેમાં કારણ વિના કાર્યની ઉત્પત્તિ વર્ણવવામાં આવી હોય છે (કા. શા.)

વિભાવરી સ્ત્રી૦ [સં.] રાત્રિ

વિભાવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वि + भा] પ્રકાશવું; શોભવું. -વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

વિભાષા સ્ત્રી૦ [સં.] આ કે તે; વિકલ્પ

વિભિન્ન વિ૦ [સં.] ભિન્ન; પૃથક; જુદું. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦જાતિ વિ૦ જુદી જુદી જાતનું

વિભીષિકા સ્ત્રી૦ [સં.] ભય ડર

વિભુ વિ૦ [સં.] સર્વવ્યાપી; નિત્ય; અચલ (૨) શક્તિમાન; સમર્થ (૩) મહાન; શ્રેષ્ઠ (૪) પું૦ પ્રભુ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦

વિભૂતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સંપત્તિ; ઐશ્વર્ય (૨) દિવ્ય કે અલૌકિક શક્તિ (૩) ભસ્મ (૪) મહત્તા (૫) સામર્થ્ય. ૦પૂજા સ્ત્રી૦ વિભૂતિમાનની પૂજા. ૦માન વિ૦ વિભૂતિવાળું

વિભૂષણ ન૦ [સં.] આભૂષણ

વિભૂષા સ્ત્રી૦ [સં.] શણગારની સજાવટ; શોભા

વિભૂષિત વિ૦ [સં.] શણગારેલું

વિભેદ પું૦ [સં.] જુદું પાડવું તે (૨) ભેદ; ફરક (૩) શત્રુવટ (૪) જુદા જુદા અનેક ભેદમાંનો દરેક. ૦ક વિ૦ વિભેદ કરનારું

વિભ્રમ પું૦ [સં.] વિલાસયુક્ત હાવભાવ (૨) સંશય (૩) ભ્રાંતિ (૪) ભમવું-ઘૂમવું તે (૫) ગભરાટ (ઉતાવળનો)

વિભ્રાંત વિ૦ [સં.] ભ્રમિત થયેલું (૨) ભમતું-ઘૂમતું (૩) ગભરાયેલું. -તિ સ્ત્રી૦ ભ્રાંતિ; ગભરાટ; ગૂંચવણ

વિમત્સર વિ૦ [સં.] મત્સર - ઈર્ષા વગરનું; અદેખું નહિ એવું [વ્યગ્ર અસ્થિર

વિમનસ(સ્ક) વિ૦ [સં.] ઉદાસ; ખિન્ન (૨)

વિમર્દવું સ૦ક્રિ૦ [સં. वि + मर्दय्] દબાવવું, પીલવું; દળવું (૨) મર્દન કરવું; ઘસવું (૩) નાશ કરવો (૪) મારી નાખવું

વિમર્શ(-ર્ષ) [સં.] પું૦ વિચાર; આલોચન; સમીક્ષા (૨) અસંતોષ; અધીરતા (૩) સંશય (૪) અણધાર્યા બનાવ કે આપત્તિથી નાટકના વસ્તુના ફલિત થતા જતા વિકાસમાં થતો ફેરફાર; નાટકના પાંચ સંધિઓમાંનો એક

વિમર્શન ન૦ [સં.] જુઓ વિમર્શ અર્થ ૧ થી ૩

વિમલ(-ળ) વિ૦ [સં.] નિર્મળ. ૦તા સ્ત્રી૦

વિમાર્ગ પું૦ [સં.] અવળો રસ્તો

વિમાતા સ્ત્રી૦ [સં.] સાવકી મા

વિમાન ન૦ [સં.] આકાશમાં ફરી શકે તેવું વાહન (૨) (જૈન) દેવનું નિવાસ-ભવન. -ની વિ૦ વિમાનવાળું કે તે સંબંધી (૨) [वि + मान] પું૦ અભિમાન વિનાનું (૩) [વિમાન પરથી] વિમાનવાળો: વિમાન ચલાવવાનું જાણતો માણસ. ૦ઘર, ૦(-ની) મથક ન૦ વિમાનના

અવરજવરની ખાસ જગા; તેને ઊડવા ઊતરવાનું મથક કે સ્ટેશન; 'એરોડ્રોમ'

વિમાસણ સ્ત્રી૦ [વિમાસવું પરથી] વિમાસવું તે; પસ્તાવો (૨) ઊંડો વિચાર; ચિંતન

વિમાસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वीमंस (सं. विमृश् તથા मीमांस्)] પસ્તાવું; પાછળથી ચિંતા કરવી (૨) વિચારવું; વિચારમાં પડવું

વિમુક્ત વિ૦ [સં.] સ્વતંત્ર; મુક્ત (૨) તજેલું; છોડેલું. **–ક્તિ** સ્ત્રી૦ છુટકારો; મુક્તિ

વિમુખ વિ૦ [સં.] મોં ફેરવી લીધું હોય તેવું; પરાઙ્મુખ; નિવૃત્ત (૨) પ્રતિકૂળ; વિરુદ્ધ. **૦તા** સ્ત્રી૦ [(૩) ગભરાયેલું

વિમુગ્ધ વિ૦ [સં.] મોહિત; આસક્ત (૨) ભ્રાંત

વિમૂઢ વિ૦ [સં.] મૂઢ બની ગયેલું

વિમોક્ષ પું૦ [સં.] મોક્ષ; મુક્તિ

વિમોચન ન૦ [સં.] મુક્તિ; છૂટકો

વિમોહા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] મોહ પામેલી (૨) પું૦ એક છંદ

વિયત ન૦ [સં.] આકાશ. **–તિ** ન૦ [સં.] પક્ષી

વિયાજણ ન૦ (કા.) વિયાવું તે; પ્રસૂતિ

વિયાણ વિ૦ [વિયાવું પરથી] (સમાસને છેડે) વિયાતું; જન્મ આપતું. ઉદા૦ વરસવિયાણ (વરસે વરસે વિયાતું) (૨) ન૦ વેતર

વિયાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विआय (सं. विजनय्)] પ્રસવ થવો (સામાન્યત: પશુને)

વિયુક્ત વિ૦ [સં.] જુદું પડેલું

વિયોગ પું૦ [સં.] જુદા પડવું તે (૨) વિરહ. **૦ચિહ્ન** ન૦ બાદબાકીનું (–) આવું ચિહ્ન (ગ.). **૦પ્રમાણ** ન૦ 'ડિવિડેન્ડો' (ગ.). **–ગિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિરહિણી (૨) સ્ત્રી૦ એક છંદ; વૈતાલીય. **–ગી** વિ૦ વિરહી

વિયોજક વિ૦ [સં.] છૂટું પાડનાર (૨) બાદ કરવાની રકમ (ગ.). **–ન** ન૦ છૂટું પાડવું તે (૨) બાદબાકી (ગ.)

વિયોજિત વિ૦ [સં.] છૂટું પાડેલું

વિયોજ્ય વિ૦ [સં.] છૂટું પાડવા યોગ્ય (૨) જેમાંથી બાદ કરવાનું હોય તે (ગ.) [–ક્તિ સ્ત્રી૦

વિરક્ત વિ૦ [સં.] અનુરાગ કે સ્પૃહા વિનાનું.

વિરચન ન૦ [સં.] રચના. **–વું** સ૦ક્રિ૦ રચવું

વિરચિત વિ૦ [સં.] રચેલું

વિરજ વિ૦ [સં.] રજ વિનાનું; સ્વચ્છ

વિરજાહોમ પું૦ [સં.] સંન્યાસ લેતી વખતે કરાતો હોમ [મૂળ; વીરણ

વિરણ(૦વાળો) પું૦ [સં.] એક સુગંધીદાર

વિરત વિ૦ [સં.] વિરામ પામેલું; નિવૃત્ત થયેલું

વિરતિ સ્ત્રી૦ [સં.] વૈરાગ્ય; વિરક્તિ (૨) વિરામ; નિવૃત્તિ

વિરથ વિ૦ [સં.] રથ વિનાનું

વિરમવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वि + रम्] અટકવું; થોભવું

વિરલ [સં.], **–લું** વિ૦ દુર્લભ (૨) આછું આછું (૩) અલ્પ (૪) નિર્જન. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિરવણ ન૦ જુઓ વિરણ

વિરસ વિ૦ [સં.] સ્વાદ વિનાનું (૨) રસ વિનાનું (૩) વિષણ્ણ (૪) પું૦ રસભંગ. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિરહ પું૦ [સં.] પ્રિયજનનો વિયોગ. **૦કાવ્ય** ન૦ વિરહ ઉપર લખેલું કાવ્ય. **૦જ્વર** પું૦ વિરહથી થયેલો જ્વર કે દુ:ખ. **–હાગ્નિ** પું૦ [+अग्नि] વિરહરૂપી અગ્નિ. **–હાતુર** વિ૦ [+आतुर] વિરહથી વ્યાકુળ બનેલું. **–હાનલ (–ળ)** [+अनल] પું૦ જુઓ વિરહાગ્નિ. **–હિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ પ્રિયના વિરહવાળી. **–હિત** વિ૦ વિહોણું; વિનાનું. **–હી** વિ૦ (૨) પું૦ વિરહવાળો

વિરંચિ પું૦ [સં.] બ્રહ્મા

વિરાગ પું૦ [સં.] વૈરાગ્ય. **–ગી** વિ૦ વૈરાગ્યયુક્ત (૨) પું૦ સાધુ; સંન્યાસી

વિરાજમાન વિ૦ [સં.] પ્રકાશમાન (બેઠેલું કે હાજર એ અર્થમાં માન બતાવવા વપરાય છે)

વિરાજવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वि + राज्] પ્રકાશવું; શોભવું (જુઓ વિરાજમાન) [વિરાજમાન)

વિરાજિત વિ૦ [સં.] સુશોભિત; પ્રકાશિત (જુઓ

વિરાટ વિ૦ [સં.] મોટું; ભવ્ય; અતિ વિશાળ (૨) પું૦ (સં.) જેને ત્યાં પાંડવો અજ્ઞાતવાસ રહ્યા હતા તે મત્સ્ય દેશનો રાજા (૩) વિશ્વસ્વરૂપ ઈશ્વર (૪) ન૦ બ્રહ્માંડ. **૦પુરુષ** પું૦ સર્વવ્યાપી આત્મા; વિશ્વપુરુષ. **૦શરીર** વિ૦ સૃષ્ટિસ્વરૂપી; વિશ્વરૂપે પ્રગટ થયેલ (૨) ન૦ બ્રહ્માંડરૂપી શરીર–સ્વરૂપ

વિરાધના સ્ત્રી૦ [સં.] ખંડન; ભંગ (૨) (જૈન) અપરાધ કરવો તે (આરાધનાથી ઊલટું)

વિરામ પું૦ [સં.] વિરામવું તે (૨) આરામ; વિસામો (૩) અંત; અવસાન. [કોઠાવિરામ, જમીનવિરામ, દેહવિરામ=કોઠો, જમીન, દેહ–એ બધાને અનુકૂળ હોય એવું.] **૦ચિહ્ન** ન૦ થોભવાની નિશાની (વાંચતાં). **૦વું** અ૦ક્રિ૦ અટકવું; થોભવું; બંધ પડવું; અંત આવવો

વિરાવ પું૦ [સં.] ધ્વનિ

વિરુદ્ધ વિ૦ [સં.] ઊલટું; પ્રતિકૂલ. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિરૂપ વિ૦ [સં.] કદરૂપું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-પાક્ષ** પું૦ [સં.] (સં.) શિવ

વિરેચન ન૦ [સં.] જુલાબ દસ્ત; દવાથી પેટ સાફ કરવું તે. **૦ચૂર્ણ** ન૦ જુલાબ માટેની એક ફાકી [ને બલિનો બાપ

વિરોચન પું૦ [સં.] (સં.) પ્રહ્લાદનો પુત્ર

વિરોધ પું૦ [સં.] વિરુદ્ધતા; દ્વેષ; શત્રુવટ (૨) કજિયો; તકરાર. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ વિરોધભાવથી થતી ભક્તિ (દા. ત. રાવણની રામ માટે). **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. विरुध्] વિરોધ કરવો; સામા થવું; ઘેરી લેવું. **-ધાભાસ** પું૦ [+ आभास] માત્ર દેખીતો વિરોધ (૨) તેવા વર્ણનવાળો એક અર્થાલંકાર (કા. શા.). **-ધાભાસી** વિ૦ વિરોધાભાસવાળું. **-ધિની** વિ૦સ્ત્રી૦, **-ધી** વિ૦ વિરોધ કરનારું; વેરી; શત્રુ (૨) વિરુદ્ધ; ઊલટું (૩) પું૦ દુશ્મન; સામાવાળિયો

વિરોપણ ન૦ [સં.] રોપવું તે (૨) લાવીને મૂકવું-ગોઠવવું તે [રણ. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિલક્ષણ વિ૦ [સં.] વિચિત્ર; અદ્‌ભુત; અસાધા-

વિલપન ન૦ [સં.] વિલાપ. **-વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. विलप्] વિલાપ કરવો [લય; નાશ

વિલય પું૦; **૦ન** ન૦ [સં.] ઓગળી જવું તે (૨)

વિલસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. विलस्] ઝળકવું (૨) ક્રીડા કરવી; આનંદ કરવો (૩) સ૦ક્રિ૦ માણવું

વિલસિત વિ૦ [સં.] ઝળકતું; ચમકતું (૨) ન૦ વિલાસ; ચેષ્ટા; નખરું

વિલંબ પું૦ [સં.] ઢીલ; વાર. **૦ત્રિતાલ** પું૦ એક તાલ (સંગીત.). **૦દ્રુતલય** સ્ત્રી૦ સંગીતમાં લયનો એક પ્રકાર. **૦ન** ન૦ લટકવું તે (૨) ઢીલ; વાર. **૦મધ્યલય** સ્ત્રી૦ સંગીતમાં લયનો એક પ્રકાર. **૦લય** સ્ત્રી૦ સંગીતમાં લયનો એક પ્રકાર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. विलंब्] વિલંબ કરવો. **-બિત** વિ૦ લટકતું (૨) વિલંબ થયો હોય એવું (૩) ધીમું. **-બી** વિ૦ લટકતું (૨) ધીમું

વિલાગવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विलग्ग (सं. विलग्)] +વળગવું [ન૦ વિલાપ કરવો તે

વિલાપ પું૦ [સં.] રોવું તે; રુદન; આક્રંદ. **૦ન**

વિલાયત સ્ત્રી૦; ન૦ [अ.] વતન (૨) તુર્કોનો અસલ દેશ (૩) ગોરા લોકોનો દેશ (૪) ઇગ્લંડ. **-તી** વિ૦ વિલાયતનું કે ત્યાં બનેલું (૨) સ્વદેશનું નહીં એવું; પરદેશી (૩) [લા.] અસાધારણ; વિચિત્ર

વિલાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि+ली; સર૦ हिं. विलाना] કરમાવું (૨) પીગળવું (૩) વિલય થવો; નાશ પામવું. **-વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

વિલાસ પું૦ [સં.] ખેલ; ક્રીડા (૨) ચેનબાજી; મોજ (૩) શૃંગારચેષ્ટા; મોહક હાવભાવ (૪) શૃંગારક્રીડા. **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિલાસવાળી. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. विलस्] વિલાસ કરવો (૨) ચળકવું. **-સિકા** સ્ત્રી૦ એક પ્રકારનું એકઅંકી નાટક. **-સિની** સ્ત્રી૦ વિલાસવતી સ્ત્રી (૨) વેશ્યા. **-સી** વિ૦ (૨) પું૦ કામાસક્ત; વિષયી (૩) ચેનબાજી ઉડાવનાર; લહેરી

વિલીન વિ૦ [સં.] લીન થઈ ગયેલું (૨) લય પામેલું (૩) ઓગળી ગયેલું [લીધેલું

વિલુપ્ત વિ૦ [સં.] લુપ્ત થઈ ગયેલું (૨) ઝૂંટવી

વિલુબ્ધ વિ૦ [સં.] લોભાયેલું (૨) આસક્ત

વિલેપ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] લેપ કરવો – ચોપડવું તે (૨) લેપ કરવાનો પદાર્થ

વિલોકણી સ્ત્રી૦+જોવાની ઢબ (૨) તપાસણી

વિલોકન ન૦ [સં.] જોવું તે (૨) નજર

વિલોકવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विलोक्] જોવું (૨) તપાસવું

વિલોચન ન૦ [સં.] આંખ (૨) જોવું તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ જુઓ વિલોકવું

વિલોપન ન૦ [સં.] લોપવું કે લોપાવું તે

વિલોમ વિ૦ [સં.] વિપરીત; ઊલટું. **૦ક્રિયા**

સ્ત્રી૦ 'મેથડ ઑફ ઇન્વર્ઝન' (ગ.). ૦જ(-જાત) વિ૦ ઉચ્ચ જાતિની સ્ત્રીને ઊતરતી જાતિના પુરુષથી ઉત્પન્ન થયેલું

વિલોલ વિ૦ [સં.] ચંચળ (૨) સુંદર. ૦તા સ્ત્રી૦

વિલોણું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विलोवण (सं.विलोपन)] આંઉને સંકોચી દૂધ ખેંચી લેવું – ઉડાડી દેવું

વિવક્ષા સ્ત્રી૦ [સં.] કહેવાની ઇચ્છા (૨) તાત્પર્ય; ઇરાદો. -ક્ષિત વિ૦ કહેવા ધારેલું

વિવર ન૦[સં.] દર; છિદ્ર (૨) ગુફા (૩) પું૦ (સુ.) ઉપાય; ઇલાજ; માર્ગ

વિવરણ ન૦ [સં.] સ્પષ્ટીકરણ; વિવેચન

વિવર્જિત વિ૦ [સં.] ત્યજાયેલું; વરજાયેલું

વિવર્ણ વિ૦ [સં.] ફીકું; રંગ વિનાનું (૨) કદરૂપું (૩) નીચ જાતિનું

વિવર્ત પું૦[સં.] રૂપાંતર (૨) ભ્રમ; મિથ્યાભાસ (૩) ચક્રાકાર ફરવું તે. ૦ન ન૦ પરિવર્તન (૨) પરિભ્રમણ (૩) ચક્રાકાર ફરવું તે. ૦વાદ પું૦ જગત એ બ્રહ્મનું પરિણામ નથી, પરંતુ મિથ્યાભાસ છે એવો વેદાંતનો સિદ્ધાંત. ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं. विवृत्] ગોળ ફરવું. -ર્તિત વિ૦ [સં.] વિવર્તન પામેલું (૨) મચકોડાઈ ગયેલું

વિવર્ધમાન વિ૦ [સં.] વધતું જતું; વર્ધમાન

વિવર્ધિત વિ૦ [સં.] વધેલું; વિસ્તાર પામેલું

વિવશ વિ૦[સં.] પરાધીન (૨) વ્યાકુળ. ૦તા સ્ત્રી૦

વિવસ્વાન પું૦ [સં.] સૂર્ય

વિવા (વા') પું૦ વિવાહ (પ.) [લગનસરા

વિવાડો (વા') પું૦ ['વિવાહ' પરથી] (કા.)

વિવાતું (વા') વિ૦ ['વિવાહ' પરથી] વિવાહવાળું; વિવાહની ધામધૂમમાં મચેલું કે રાચતું; વેવાતું

વિવાદ પું૦ [સં.] ચર્ચા (૨) ઝઘડો (૩) મતભેદ (૪) અદાલતમાં ચાલતો ઝઘડો કે દાવો. ૦ગ્રસ્ત. વિ૦ ઝઘડામાં પડેલું; જેને વિષે વિવાદ ચાલે છે તેવું. -દાત્મક વિ૦ [+आत्मक] વિવાદવાળું. -દાસ્પદ વિ૦ [+आस्पद] વિવાદને જેમાં સ્થાન છે તેવું. -દિત વિ૦ વિવાદયુક્ત; ચર્ચાસ્પદ; તકરારી. -દી વિ૦ (૨) પું૦ વિવાદ, ઝઘડો કે દાવો કરનાર (૩) વિ૦ વાદી સંવાદી સાથે નહિ ભળતો (સ્વર)

વિવાર પું૦ [સં.] અક્ષરોના ઉચ્ચારણમાં ગળાનું પહોળું થવું તે; વર્ણનો એક બાહ્ય પ્રયત્ન (વ્યા.)

વિવાસન ન૦ [સં.] દેશનિકાલ કરવું તે: દેશવટો

વિવાહ પું૦[સં.] વેવિશાળ (૨) લગ્ન. [–તોડવો, ફોક કરવો = સગપણ રદ કરવું. –માંડવો = લગ્નની ગોઠવણ તથા ઉજવણી કરવી.] ૦પત્રી સ્ત્રી૦ કંકોત્રી. ૦વાજન ન૦ વિવાહ કે તેવો ધામધૂમવાળો અવસર. -હિત વિ૦, -હિતા વિ૦ સ્ત્રી૦ પરણેલું [(૩) નિર્મલ

વિવિક્ત વિ૦ [સં.] અલગ; જુદું (૨) એકાંત

વિવિદિષા સ્ત્રી૦ [સં.] જાણવાની ઇચ્છા; જિજ્ઞાસા. ૦સંન્યાસ પું૦ જિજ્ઞાસુએ જ્ઞાનપ્રાપ્તિ માટે લીધેલો સંન્યાસ

વિવિધ વિ૦ [સં.] અનેક પ્રકારનું. ૦તા સ્ત્રી૦ વિવિધ હોવાપણું (૨) વૈચિત્ર્ય. ૦રંગી વિ૦ વિવિધ રંગવાળું

વિવૃત વિ૦ [સં.] ઉઘાડું; ખુલ્લું (૨) વિસ્તૃત (૩) આભ્યંતર પ્રયત્નના ચાર પ્રકારમાંનો એક (વ્યા.) (સ્પૃષ્ટ, ઈષત્સ્પૃષ્ટ, સંવૃત્ત ને વિવૃત્ત). -તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ટીકા; ભાષ્ય

વિવેક પું૦ [સં.] જુઓ વિવેકબુદ્ધિ (૨) સભ્યતા; વિનય (૩) કરકસર. ૦ખ્યાતિ સ્ત્રી૦ જુઓ પ્રસંખ્યાન. ૦બુદ્ધિ સ્ત્રી૦ સારાસાર છૂટો પાડવાની – સમજવાની બુદ્ધિ. -કી વિ૦ વિવેકવાળું; સમજુ; સભ્ય (૨) વિચારવાન; જ્ઞાની

વિવેચક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] વિવેચન, ટીકા કે સમીક્ષા કરનાર. ૦ત્વ ન૦

વિવેચન ન૦ [સં.] સ્પષ્ટીકરણ (૨) ટીકા; ગુણદોષ જુદા પાડી બતાવવા તે. ૦કાર પું૦ વિવેચક. ૦શાસ્ત્ર ન૦ ગુણદોષની ચર્ચાનું શાસ્ત્ર. -ના સ્ત્રી૦ વિવેચન

વિવેચવું સ૦ક્રિ૦ [सं० विविच्] વિવેચન – સમાલોચના કરવી

વિવેચિત વિ૦ [સં.] વિવેચન કરાયેલું

વિશદ વિ૦ [સં.] નિર્મળ (૨) સ્પષ્ટ; સરળ (૩) શ્વેત. ૦તા સ્ત્રી૦ [લય પામવું

વિશમવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विशम्] વિરામવું; શમવું;

વિશલ્ય વિ૦ [સં.] શલ્યરહિત; સાજું. ૦કરણી સ્ત્રી૦ મૃતસંજીવની જેવી એક ઔષધિ

વિશસન ન૦ [સં.] મારી નાખવું તે (૨) ખ્ગ (૩) (સં.) એક નરકનું નામ

વિશાખા સ્ત્રી૦ [સં.] નાની ડાળી (૨) ન૦ સોળમું [નક્ષત્ર

વિશારણ ન૦ [સં.] મારી નાખવું – વિશીર્ણ કરવું તે

વિશારદ [સં.] નિપુણ; ચતુર (૨) પંડિત; વિદ્વાન [૦તા સ્ત્રી૦

વિશાલ(-ળ -ળું) વિ૦ [સં.] મોટું વિસ્તીર્ણ. ૦(-ળ)તા સ્ત્રી૦. -લા સ્ત્રી૦ ગાંધારગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)

વિશાંપતિ પું૦ [સં.] રાજા

વિશિખ વિ૦ [સં.] શિખા – ટોચ વિનાનું (૨) [ન૦ બાણ

વિશિષ્ટ વિ૦ [સં.] વિશેષતાવાળું; અસાધારણ; વિલક્ષણ. ૦તા સ્ત્રી૦. **-ષ્ટાદ્વૈત** ન૦ [+ अद्वैत] રામાનુજે પ્રવર્તાવેલો વેદાન્તનો સિદ્ધાંત

વિશીર્ણ વિ૦ [સં.] ભાંગીતૂટી ગયેલું; જીર્ણ

વિશુદ્ધ વિ૦ [સં.] પવિત્ર (૨) નિર્મળ. ૦તા સ્ત્રી૦. **૦મૂલ્ય** ન૦ 'ઍબ્સોલ્યૂટ વૅલ્યુ' (ગ.). **-દ્ધિ** સ્ત્રી૦ વિશુદ્ધતા

વિશૃંખલ(-ળ) વિ૦ [સં.] બંધન વિનાનું; [સ્વચ્છંદી

વિશે(-ષે) અ૦ [જુઓ વિષે] સંબંધી

વિશેક વિ૦ + જુઓ વિશેષ

વિશેષ વિ૦ [સં.] વધારે (૨) ખાસ; અસાધારણ (૩) પું૦ તફાવત (૪) અસાધારણ ધર્મ (૫) સંગીતમાં એક અલંકાર. [**-વિનંતી** કે (ટૂંકમાં **વિ૦ વિ૦**) = વિશેષમાં કહેવાનું કે (એ અર્થમાં પત્રમાં લખાય છે). **વિશેષે કરીને** = ખાસ કરીને]. **૦ક** વિ૦ વિશેષતા કરતું (૨) પું૦ એક છંદ

વિશેષણ ન૦ [સં.] નામનો ગુણ કે સંખ્યા બતાવનાર શબ્દ (વ્યા). **૦વાક્ય** ન૦ વિશેષણરૂપ ગૌણ વાક્ય. **૦વિભક્તિ** સ્ત્રી૦ છઠ્ઠી વિભક્તિ. **૦સમાસ** પું૦ કર્મધારય સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૦ 'સ્નાતાનુલિપ્ત'

વિશેષતઃ અ૦ [સં.] મુખ્યત્વે કરીને; ખાસ કરીને. **-તા** સ્ત્રી૦, **-ત્વ** ન૦ વધારેપણું (૨) તફાવત (૩) ઉત્કૃષ્ટતા; અસાધારણતા

વિશેષનામ ન૦ [સં.] (વ્યા.) વસ્તુ, માણસ આદિનું ખાસ નામ તે; નામનો એક પ્રકાર

વિશેષોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક અલંકાર જેમાં સામાન્ય આવશ્યક કારણો મોજૂદ હોવા છતાં કાર્ય પરિણમતું નથી

વિશેષ્ય ન૦ [સં.] વિશેષણથી જેનો ગુણ કે વધારો બતાવાયો હોય તેવો શબ્દ (વ્યા.)

વિશોધન ન૦ [સં.] સાફ કરવું તે; ધોઈ નાખવું તે

વિશોધિત વિ૦ [સં.] વિશુદ્ધ થયેલું

વિશ્ર(-સ્ર)બ્ધ વિ૦ [સં.] વિશ્વાસુ (૨) સ્થિર

વિશ્રમવું અ૦ક્રિ૦ [સં. वि + श्रम्] વિશ્રામ કે વિસામો કરવો (૨) અટકવું

વિશ્રંભ પું૦ [સં.] વિશ્વાસ (૨) રહસ્ય; ખાનગી વાત. **૦કથા** સ્ત્રી૦ ખાનગી વાત. **-ભિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશ્રંભ રાખતી

વિશ્રામ પું૦ [સં.] વિસામો; આરામ (૨) આરામ લેવાનું સ્થાન [**-કરવો, -મળવો, -લેવો.**] **૦વાર** પું૦ આરામદિન; 'સેબાથ'

વિશ્રાંત વિ૦ [સં.] થાકી ગયેલું. **-તિ** સ્ત્રી૦ વિશ્રામ [**-કરવી, -મળવી, -લેવી**]

વિશ્રી વિ૦ [સં.] શોભાહીન; કુરૂપ; બેહૂદું (૨) સ્ત્રી૦ કુરૂપતા; શોભાહીનતા

વિશ્રુત વિ૦ [સં.] પ્રખ્યાત (૨) જાણેલું; [સાંભળેલું

વિશ્લિષ્ટ વિ૦ [સં.] છૂટું પડેલું-પાડેલું

વિશ્લેષ પું૦, **૦ણ** ન૦ [સં.] છૂટું પડવું કે પાડવું તે (૨) વિયોગ. **૦ક** વિ૦ (૨) પું૦ જુદું પાડનાર

વિશ્વ ન૦ [સં.] જગત; સૃષ્ટિ (૨) વિ૦ સમગ્ર; વિરાટ. **૦કર્મા** પું૦ [સં.] દેવોનો શિલ્પશાસ્ત્રી (૨) ઈશ્વર (૩) સુતાર. **૦જનીન** વિ૦ સમસ્ત વિશ્વનું, -ને લગતું (૨) ભૂતમાત્ર પ્રત્યેનું. **૦જિત** વિ૦ વિશ્વને જીતનારું. **૦તંત્ર** ન૦ જગતનું તંત્ર – વ્યવસ્થા. **૦નાથ** પું૦ જગતનો સ્વામી; પરમેશ્વર (૨) (સં.) કાશીમાં આવેલું શિવનું જ્યોતિર્લિંગ (૩) (સં.) મહાદેવ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ વિશાળ – વ્યાપક દૃષ્ટિ. **૦મૂર્તિ** પું૦ પરમાત્મા. **૦રૂપ** વિ૦ સર્વવ્યાપી (૨) પું૦ [સં.] વિષ્ણુ. **૦વિદ્યાલય** ન૦ યુનિવર્સિટી; વિદ્યાપીઠ. **૦વ્યાપી** વિ૦ આખા જગતમાં વ્યાપી રહેલું. **૦શાંતિ** સ્ત્રી૦ સકલ જગતની શાંતિ

વિશ્વસનીય વિ૦ [સં.] વિશ્વાસ કરવા લાયક; વિશ્વાસપાત્ર. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિશ્વસ્ત વિ૦ [સં.] વિશ્વાસુ; વિશ્વસનીય

વિશ્વંભર વિ૦ [સં.] આખા જગતનું પોષણ કરનાર (૨) સર્વવ્યાપી (૩) પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. **–રા** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશ્વનું પોષણ કરનારી (૨) સ્ત્રી૦ પૃથ્વી. **–રી** વિ૦ સ્ત્રી૦ વિશ્વંભરા

વિશ્વાત્મા પું૦[સં.] વિશ્વનો આત્મા–પરમેશ્વર

વિશ્વાધાર પું૦ [સં.] વિશ્વનો આધાર–ઈશ્વર

વિશ્વામિત્ર પું૦ [સં.] (સં.) એક પ્રસિદ્ધ ઋષિ

વિશ્વાસ પું૦[સં.] ભરોંસો; ખાતરી (૨) શ્રદ્ધા; પ્રતીતિ. [**–આપવો. દેવો; –કરવો, મૂકવો, રાખવો; –પડવો, બેસવો. વિશ્વાસે રહેવું** =ભરોંસો રાખી બેસી રહેવું.] **૦ઘાત** પું૦ કોઈએ મૂકેલો વિશ્વાસ તોડવો તે; વિશ્વાસ આપીને અવળું કરવું તે; દગલબાજી. **૦ઘાતી** વિ૦ (૨) પું૦ વિશ્વાસઘાત કરનાર. **૦પાત્ર** વિ૦ વિશ્વસનીય

વિશ્વાસવું સ૦ક્રિ૦ [સં. विश्वस्] + વિશ્વાસ કરવો. ઉદા૦ કયમ વિશ્વાસ્યા હરિ

વિશ્વાસી વિ૦ [સં. विश्वास પરથી] જુઓ વિશ્વાસુ (૨) પું૦ ઈસુ ખ્રિસ્ત વિષે વિશ્વાસ–શ્રદ્ધા રાખનાર; ખ્રિસ્તી. **–સુ** વિ૦ વિશ્વાસ રાખનાર(૨)વિશ્વાસપાત્ર; વિશ્વાસ રાખવા યોગ્ય

વિશ્વેદેવ પું૦બ૦વ૦[સં.]વસુ, ક્રતુ ઇ૦ દશ દેવો

વિશ્વેશ પું૦[સં.] વિશ્વનો ઈશ; પરમેશ્વર

વિશ્વેશ્વર પુ૦ [સં.] વિશ્વેશ (૨) [સં.]વિશ્વનાથ; કાશીના મહાદેવ. **–રી** સ્ત્રી૦ જગદંબા

વિષ ન૦ [સં.] ઝેર. [**–આપવું, દેવું**=ઝેર ખવડાવવું. **–ઊતરવું**=ઝેરની અસરમાંથી મુક્ત થવું. **–ચડવું**=ઝેરની અસર થવી. **–મારવું** =ઝેરની ઝેરી અસર નાબૂદ કરવી. **–લેવું**= ઝેર ખાવું.] **૦ખાપરો** પું૦ એક વનસ્પતિ. **૦ઘ્ન** વિ૦ વિષહર; ઝેર દૂર કરનાર. **૦ધર** પું૦ સાપ; નાગ. **૦ધારી** પું૦ (સં.) શિવ. **૦પ્રયોગ** પું૦ વિષ આપવું કે દવામાં વાપરવું તે. **૦વાદ** પું૦ જુઓ વિખવાદ. **૦વૃક્ષ** ન૦ ઝેરી ઝાડ. **૦હર** વિ૦ વિષઘ્ન (ઔષધિ કે મંત્ર)

વિષણ્ણ વિ૦ [સં.] ઉદાસ; ખિન્ન (૨) ફીકું; નિસ્તેજ. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિષધર, વિષધારી, વિષપ્રયોગ જુઓ 'વિષ'માં

વિષમ વિ૦ [સં.] અસમાન; ખાડાટેકરાવાળું (૨) મુશ્કેલ (૩) પ્રતિકૂળ(૪) દારુણ (૫) એકી (સંખ્યા) (૬) ન૦ એક અલંકાર, જેમાં કાર્યકારણ વચ્ચે અસાધારણ યા મેળ ન ખાય એવો સંબંધ હોય છે. **૦અપૂર્ણાંક** પું૦ (ગ.). છેદ જેટલા કે તેથી મોટા અંશવાળો અપૂર્ણાંક. **૦ઘાત** વિ૦ વિષમ ઘાતવાળો (પદી) [ગ.]. **૦ત્રિકોણ** પું૦ ત્રણે અસમાન બાજુવાળો ત્રિકોણ (ગ.). **૦જ્વર** પું૦ રહી રહીને આવતો તાવ. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિષય પું૦[સં.] ઇંદ્રિયગ્રાહ્ય પદાર્થ (૨) ભોગ્ય પદાર્થ; ભોગનું સાધન (૩) કામભોગ(૪)વિચાર માટે કે ભણવા માટેનું વસ્તુ(૫)પ્રકરણ; મજકૂર; મુદ્દો (૬) ઉદ્દેશ; હેતુ (૭) દેશ; જનપદ. [**–ઉપાડવો**=કોઈ વાત કે મુદ્દો કાઢવો. **–કરવો** =સંભોગ કરવો. **–કાઢવો છેડવો**=વાતચીતનો મુદ્દો રજૂ કરવો કે ઉપાડવો. **–લેવો**= અભ્યાસનો વિષય પસંદ કરવો (૨) વિષય કાઢવો.] **૦ભોગ** પું૦ વિષયો ભોગવવા તે; કામભોગ. **૦લંપટ** વિ૦ વિષયભોગમાં લંપટ. **૦લંપટતા** સ્ત્રી૦. **૦વાસના** સ્ત્રી૦ વિષયભોગની વાસના. **૦વિકાર** પું૦ વિષયને લીધે થતો વિકાર(૨)કામરૂપી વિકાર. **૦વિચારિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સભામાં રજૂ કરવાના ઠરાવ વિચારી કાઢનારી (સમિતિ). **૦સુખ** ન૦ વિષયભોગનું સુખ. **૦સેવન** ન૦ વિષયભોગનું સેવન. **–યા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી(૨) વિષયમાં રાચનારી સ્ત્રી; વિખિયા. **–યાતીત** વિ૦ [+ अतीत] વિષયવાસનાને તરી ગયેલું; ઇંદ્રિયાતીત. **–યાત્મક** વિ૦ [+ आत्मक] વિષયોને લગતું. **–યાસક્ત** વિ૦ [+ आसक्त] જુઓ વિષયલંપટ. **–યાસક્તિ** સ્ત્રી૦ વિષયસુખમાં આસક્તિ. **–યાંતર** ન૦ [+ अंतर] વિષયનો ફેરફાર; પ્રસ્તુત વિષયમાંથી અન્ય વિષયમાં ઊતરી જવું તે. **–યાંધ** વિ૦ [+ अंध] વિષયભોગમાં અંધ બનેલું. **–યી** વિ૦ વિષયાસક્ત; કામી. ૨ વિષયનું, –ને લગતું

વિષવાદ પું૦ જુઓ 'વિષ'માં

વિષવૃક્ષ, વિષહર [સં.] જુઓ 'વિષ'માં

વિષાણ ન૦ [સં.] શિંગડું

વિષાદ પું૦ [सं.] ખેદ; દિલગીરી (૨) નિરાશા; અનુત્સાહ. **-દી** વિ૦ વિષાદયુક્ત

વિષાલુ વિ૦ [सं] ઝેરી (૨) [લા.] ઝેરીલું; ખાર કે ઈર્ષ્યા કે અંટસવાળું

વિષુવ ન૦ [सं.] ક્રાંતિવૃત્ત ને વિષુવવૃત્ત જે બે બિંદુઓમાં મળે છે તે દરેક; મેષ અને તુલામાં સંક્રાંતિ, જ્યારે દિવસરાત સરખાં હોય છે. **૦રેખા** સ્ત્રી૦, **૦વૃત્ત** ન૦ પૃથ્વીની ધરીની મધ્યમાં કાટખૂણે કલ્પેલું વર્તુળ; 'ઇક્વેટર'. **-વાંશ** પું૦ [+अंश] ભૂગોળના રેખાંશ જેવું ખગોળનું એક માપ; 'રાઈટ એસેન્શન'(ગ.)

વિષૂ(-સૂ)ચિકા સ્ત્રી૦ [सं.] કોગળિયું; કૉલેરા

વિષે અ૦ [सं. विषये] વિશે; માં (૨) બાબત

વિષ્કંભક પું૦ [सं.] આગલી કથાનો સાર તથા આવનાર વસ્તુનું સૂચન કરતો નાટકનો ઉપોદ્ઘાત – અવતરણ

વિષ્ટર પું૦ [सं.] દર્ભાસન

વિષ્ટા સ્ત્રી૦ [सं.] મળ; નરક

વિષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] સમાધાનીની વાટાઘાટ

વિષ્ણુ પું૦ [सं.] (સં.) વિભૂતિમા સૃષ્ટિનું પાલન કરનાર સ્વરૂપ (૨) વિ૦ વિભુ; સર્વ-વ્યાપી. **૦તેજ** ન૦ વિષ્ણુનું ઐશ્વર્ય (૨) ઘી. **૦દૈવત** ન૦ ઘી. **૦પદ** ન૦ આકાશ (૨) વૈકુંઠ. **૦પુરાણ** ન૦ (સં.) અઢારમાંનું એક પુરાણ. **૦માર્ગ** પું૦ વૈષ્ણવ સંપ્રદાય. **૦માર્ગી** વિ૦ વિષ્ણુમાર્ગનું કે તેને લગતું

વિસરાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'વીસરવું'નું પ્રેરક

વિસરાળ વિ૦ [સર૦ म.] ભુલકણું

વિસદૃશ વિ૦ [सं.] સદૃશ નહિ એવું; અસમાન

વિસર્ગ પું૦ [सं.] દાન (૨) ત્યાગ (૩) હકાર જેવો ઉચ્ચાર કરવાનું (:) આવું ચિહ્ન (વ્યા.)

વિસર્જન ન૦ [सं.] છોડી દેવું તે (૨) વિદાય થવું કે કરવું તે (૩) સમાપ્તિ. **-નીય** વિ૦ વિસર્જન કરી શકાય કે કરવા જેવું

વિસર્જવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विसृज्] વિસર્જન કરવું

વિસર્જિત વિ૦ [सं.] વિસર્જન કરાયેલું

વિસર્પી વિ૦ [सं.] સરતું; ખસતું

વિસવાસી સ્ત્રી૦ [વીસ + વસો] વસાનો વીસમો ભાગ; વીઘાનો ચારસોમો ભાગ (૨) લાકડાનું એક માપ

[સ્ત્રી૦ અસંગતિ; વિસંવાદ

વિસંગત વિ૦ [सं.] અસંગત; વિસંવાદી. **-તિ**

વિસંભો પું૦ [જુઓ વિશ્રંભ] વિશ્વાસ

વિસંવાદ પું૦ [सं.] અસંગતિ (૨) વિરોધ. **-દી** વિ૦ વિસંવાદયુક્ત (૨) વિવાદી (સ્વર)

વિસાત સ્ત્રી૦ [अ. बिसात] વસાત; કિંમત; મહત્ત્વ (૨) [લા.] ગજું; દમ (૩) ગણતરી; લેખું; હિસાબ

વિસામવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विस्सम(सं. वि +श्रम्)] વિસામો કરાવવો – આપવો (૨) વિસામો ખવડાવવો

વિસામો પું૦ [प्रा. विस्साम (सं. विश्राम)] થાક ખાવો તે; વિશ્રાંતિ (૨) વિસામો લેવાની જગા

[જવું તે; વિસ્મરણ

વિસાર, -રો પું૦ [વિસારવું પરથી] વીસરી

વિસારવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. विस्सार, वीसार (सं. वि + स्मृ)] ભૂલી જવું

વિસારો પું૦ જુઓ વિસાર

વિસૂચિકા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વિષૂચિકા

વિસૃત વિ૦ [सं.] વિસ્તૃત

વિસૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] સૃષ્ટિ (૨) તજી દેવું તે; છોડવું તે (૩) આપવું તે; ન્યાસ

વિસ્ખલન ન૦ [सं.] ભૂલ

વિસ્ખલિત વિ૦ [सं.] ભૂલભરેલું. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિસ્તરણ ન૦ [सं.] વિસ્તરવું તે; વિસ્તાર

વિસ્તરવું અ૦ક્રિ૦ [सं विस्तृ] વિસ્તાર પામવું

વિસ્તાર પું૦ [सं.] ફેલાવો (૨) વધારો (૩) વિશાળતા (૪) [લા.] બહોળો પરિવાર કે કુટુંબ. **૦પૂર્વક** અ૦ વિસ્તારથી; લંબાણથી

વિસ્તારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विस्तृ] વિસ્તાર કરવો; લંબાવવું

વિસ્તીર્ણ વિ૦ [सं.] વિસ્તારવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિસ્તૃત વિ૦ [सं.] વિસ્તારવાળું

વિસ્તૃતિ સ્ત્રી૦ [सं.] વિસ્તાર

વિસ્ફોટક પું૦ [सं.] ચામડીનો એક રોગ. **-ક્રિયું** વિ૦ વિસ્ફોટકના રોગવાળું

વિસ્મય પું૦ [सं.] આશ્ચર્ય; અચંબો. [**-પામવું = આશ્ચર્ય થવું.**] **૦કારક, ૦કારી** વિ૦ વિસ્મય પમાડે તેવું

વિસ્મરણ ન૦ [सं.] ભૂલી જવું તે

વિસ્મરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विस्मृ] ભૂલવું

વિસ્મિત વિ૦ [सं.] વિસ્મય પામેલું

વિસ્મૃત વિ૦ [सं.] ભૂલી જવાયેલું

વિસ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [सं.] વિસ્મરણ

વિસ્રજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विसृज्] ત્યાગવું (૨) મોકલવું; વિદાય કરવું (૩) અર્પવું

વિસ્રબ્ધ વિ૦ [सं.] જુઓ વિશ્રબ્ધ

વિસ્રંભ પું૦ [सं.] જુઓ વિશ્રંભ

વિહગ ન૦ [सं.] પક્ષી; વિહંગ

વિહરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विहर (सं. वि + हृ)] ફરવું (૨) વિહાર કરવો

વિહંગ ન૦ [सं.] પક્ષી; વિહંગ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ પક્ષીની પેઠે બધી પરિસ્થિતિને એકીસાથે ઉપરથી જોઈ લેવી તે. **૦મ** ન૦ વિહંગ. **–ગાવલોકન** ન૦ [+ अवलोकन] વિહંગદૃષ્ટિથી કરેલું નિરીક્ષણ

વિહાણવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. बिहाना (सं. वि + हा)] વીતવું; ગુજરવું

વિહાર પું૦ [सं.] ક્રીડા (૨) આનંદમાં હરવું ફરવું તે (૩) ભ્રમણ (૪) [બૌદ્ધ] મઠ. [**–કરવો** = ક્રીડા કરવી (૨) જૈન સાધુનું પ્રવાસે નીકળવું (૩) જૈન સાધુનું ગુજરી જવું.] **–રિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦, **–રી** વિ૦ વિહાર કરનાર

વિહાસવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. विहस्] સ્મિત કરવું; મંદ મંદ હસવું

વિહિત વિ૦ [सं.] મુકાયેલું (૨) [શાસ્ત્રે] ફરમાવેલું

વિહીન વિ૦ [सं.] વિનાનું

વિહોણું વિ૦ [प्रा. विहीण (सं. विहीन)] વિનાનું

વિહ્વલ(–ળ) વિ૦ [सं.] બાવરું; આતુર. **૦તા** સ્ત્રી૦

વિળાલો પું૦ [प्रा. विहल (सं. विह्वल)] બાવરો કે બેવકૂફ માણસ

વિંધ્ય પું૦ [सं.] (सं.) દક્ષિણાપથ ને ઉત્તરાપથ વચ્ચેની પર્વતમાળા. **–ધ્યાચલ(–ળ)** પું૦ [+ अचल] વિંધ્ય પર્વત. **–ધ્યાટવી** સ્ત્રી૦ [+ अटवी] વિંધ્યપર્વતનું મોટું જંગલ

વીખર(–રા)વું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि + क्षर्; સર૦ हिं. बिखरना; म. विखरणें] વેરાવું; છૂટા પડી જવું

વીગત સ્ત્રી૦, **૦વાર** અ૦ જુઓ 'વિગત'માં

વીઘર(–રા)વું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વઘળવું] ઓગળી જવું (૨) [જુઓ વીખરવું] વેરાઈ જવું (૩) [विकल પરથી ?] ગાભરું બની જવું; મૂંઝાવું (૪) હતાશ થવું

વીઘું ન૦, **–ઘો** પું૦ [સર૦ हिं. बीघा; म. बिघा; प्रा. विग्गह (सं. विग्रह) = વિભાગ] જમીનનું એક માપ (પચીસેક ગુંઠાનું)

વીચ(–ચે) અ૦ [दे. विच्च] + વચ્ચે

વીચિ(–ચી) પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] તરંગ; મોજું. **૦માલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ તરંગોની હાર

વીચે અ૦ + જુઓ વીચ

વીછડ(–ર)વું અ૦ક્રિ૦ [प्रा विच्छड्डु (सं. वि + छर्दय्); સર૦ हिं. विछुडना] + જુદા પડવું; વિયોગ થવો

વીછળવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विच्छोलिअ] પાણી રેડી હલાવી સાફ કરવું

વીછળાવું અ૦ક્રિ૦ 'વીછળવું'નું કર્મણિ

વીછી(–છુ), પું૦ [सं. वृश्चिक; प्रा. विच्छिअ, विच्छु; સર૦ हिं. बिच्छू; म. विंचू] એક ઝેરી પ્રાણી; વીંછી

વીછુવા પું૦બ૦વ૦ ['વીછી' ઉપરથી] (સ્ત્રીઓનું) પગને અંગૂઠે પહેરવાનું ઘરેણું

વીજ, ૦ળી સ્ત્રી૦ [प्रा विज्ज (सं विद्युत्); સર૦ म. वीज; हिं. बीज] વિદ્યુત. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ શક્તિ. **–જાણુ** પું૦ [+ अणु] વીજળીનો અણુ; 'ઇલેક્ટ્રૉન'

વીજણવારા પું૦બ૦વ૦ [म. विंजणवारा (प्रा. वीजण; सं. वीजन)] પંખો નાખવો તે

વીજણો પું૦ [प्रा. वीजण (सं. वीजन); સર૦ म. विंजणा; हिं. वीजना] વીંજણો; પંખો

વીજન ન૦ [सं.] પંખાથી પવન નાખવો તે (૨) પંખો. **–વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. वीज्] પંખો નાખવો

વીજળી સ્ત્રી૦ [प्रा विज्जलिया (सं. विद्युत्); સર૦ हिं., म. बिजली] એક ભૌતિક શક્તિ; વીજ; વિદ્યુત. **૦કોઠો** પું૦ (કા.) એક રમત. **૦ઘર** ન૦ વીજળી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય કે જ્યાંથી બધે મોકલાય તે સ્થાન; 'પાવર-સ્ટેશન'

વીજાણુ ન૦ જુઓ 'વીજ'માં

વીણ સ્ત્રી૦ [प्रा. विअणा (सं. वेदना); સર૦

म. वेण,-णा] પ્રસવની પીડા; વેણ

વીણવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विणी (सं. वि + नी); સર૦ हिं. बिनना] ચૂંટવું (૨) પસંદ કરવું (૩) (અનાજમાંથી કાંકરા વગેરે) ઉપાડી લેવું, દૂર કરવું

વીણા સ્ત્રી૦ [सं.] બીન; એક તંતુવાદ્ય. **૦કાવ્ય** ન૦ 'લિરિક'. **૦ધર**, **૦પાણિ** પું૦ (સં.) નારદ

વીણો પું૦ [सं. वि + नी ઉપરથી ?] સુકાન ફેરવવાનો દાંડો

વીત વિ૦ [सं.] જતું રહેલું (૨) છોડી દીધેલું. **૦ક** ન૦; સ્ત્રી૦ વીતેલું તે (૨) સંકટ. **૦તૃષ્ણ** વિ૦ [सं.] તૃષ્ણા વિનાનું. **૦રાગ(-ગી)** વિ૦ રાગ – આસક્તિ વિનાનું. **૦લોભ** વિ૦ લોભરહિત. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ગુજરવું; પસાર થઈ જવું (૨) દુઃખ પડવું

વીથિ(-થી) સ્ત્રી૦ [सं.] માર્ગ; રસ્તો

વીનવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विन्नव (सं. विज्ञपय्); સર૦ म. विनवणें; हिं बिनवना] વિનંતિ, અનુરોધ કે આજીજી કરવી. **વીનવાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

વીફરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विप्फुर (सं. वि + स्फुर्); સર૦ म. बिफरणें; हिं. बिफरना] વકરવું; ગુસ્સે થવું; ઉશ્કેરાવું

વી.પી. ન૦ [इं.] આંકેલ દામ આપ્યે મળે એવું ટપાલમાં આવતું પાર્સલ, બુકપોસ્ટ ઇ૦

વીમો પું૦ [फा. बीमह्; સર૦ म. विमा; हिं. बीमा] વસ્તુ કે જિંદગીને નુકસાન પહોંચતાં તે બદલ પૈસાથી થતી ભરપાઈ (૨) તેનો કરાર (૩) તે પેટે ભરવાનો હપતો. (૪) (લા.) જોખમભર્યું સાહસ. [**–ઉતારવો** = વીમાનો કરાર કરવો. **–ઊતરાઈ** કે **ઊતરી જવો**, **–ખલાસ થવો** = મરી જવું; નાશ પામવું. **–કરવો**, **ખેડવો** = જોખમમાં ઊતરવું; સાહસ કરવું. **–ભરવો** = વીમાનો હપતો આપવો. **–લેવો** = વીમો ઉતરાવવો (૨) જોખમ માથે લેવું.] **–માકંપની** સ્ત્રી૦ વીમો ઉતારનાર મંડળી. **–માખત** ન૦, **–માચિઠ્ઠી** સ્ત્રી૦ વીમાનું ખત. **–માદલાલ** પું૦ વીમાનો દલાલ

વીર વિ૦ [सं.] શૂર; પરાક્રમી (૨) પું૦ તેવો પુરુષ (૩) વીરો; ભાઈ (૪) એક ભૂત [**–મૂકવો**] (૫) વીરરસ (૬) [સં.] મહાવીર. **૦કવિતા** સ્ત્રી૦ વીરરસપ્રધાન કવિતા. **૦કાવ્ય** ન૦ વીરરસથી ભરેલું કાવ્ય. **૦ગર્જના** સ્ત્રી૦ વીરની ગર્જના (આહ્વાન કે ઉત્તેજના કરનારી). **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ શૂરવીરતા; પરાક્રમ. **૦પત્ની** સ્ત્રી૦ વીર કે વીરની પત્ની. **૦પસલી** સ્ત્રી૦ શ્રાવણી પુર્ણિમાને દિવસે ભાઈ તરફથી બહેનને અપાતી ભેટ. **૦પ્રભુ** પું૦ (સં.) મહાવીર સ્વામી. **૦ભદ્ર** પું૦ (સં.) શિવનો એક ગણ. **૦ભૂમિ** સ્ત્રી૦ વીરોની જન્મદાતા ભૂમિ. **૦રસ** પું૦ કાવ્યના નવ રસોમાંનો એક (જુઓ રસ). **૦વૃત્ત** ન૦ એક છંદ (નર્મદકૃત). **૦શૈવ** પું૦ જુઓ લિંગાયત. **૦શ્રી** સ્ત્રી૦ શૂરવીરની કીર્તિ અથવા તેજ. **૦સાજ** પું૦ શૂરવીરનો પોશાક અથવા સામગ્રી. **૦હાક** સ્ત્રી૦ યુદ્ધપ્રસંગે યોદ્ધાની ભયંકર ચીસ

વીરડો પું૦ [दे. विअर] નદી કે તળાવના સૂકા ભાગમાં પાણી માટે ખોદેલો ખાડો

વીરજ ન૦ + વીર્ય

વીરણ(૦વાળો) પું૦ [सं.] જુઓ વિરણ

વીરા સ્ત્રી૦ [सं.] એક સુગંધી પદાર્થ

વીરાધિવીર વિ૦ [सं.] વીરોમાં શ્રેષ્ઠ; વીરતમ

વીરાસન ન૦ [सं.] (યોગનું) એક આસન

વીરાંગના સ્ત્રી૦ [सं.] વીર – બહાદુર સ્ત્રી

વીરી સ્ત્રી૦ [જુઓ વીરો] બહેન

વીરુધ(-ધા) સ્ત્રી૦ [सं.] એક વેલ

વીરો પું૦ [सं. वीर] ભાઈ

વીર્ય ન૦ [सं.] શુક્ર; ધાતુ (૨) વીરતા; બળ; પરાક્રમ. **૦રક્ષા** સ્ત્રી૦ વીર્ય ચળતું સાચવવું તે. **૦પાત** પું૦ વીર્યસ્રાવ. **૦વંત**, **૦વાન** વિ૦ પરાક્રમી; બળવાન. **૦સંગ્રહ** પું૦ વીર્યનો સંગ્રહ; વીર્યરક્ષા. **૦સ્રાવ** પું૦ વીર્ય ઝરી જવું–ખરવું તે. **૦હીન** વિ૦ નામર્દ; નિર્બળ

વીલ ન૦ [इं.] વસિયતનામું (–કરવું)

વીલ સ્ત્રી૦ [જુઓ વીળ] ભરતી (૨) ન૦ [?] એક પક્ષી. **–લાં** ન૦બ૦વ૦ વીલ પક્ષીઓ (ટોળામાં જ ફરવાથી બ૦વ૦માં બોલાય છે)

વીલ(-લિયું) ન૦ અડધો રૂપિયો (સંકેતની [ભાષામાં)

વીલું (વી') વિ૦ [प्रा. विल (सं. व्रीड्) = શરમાવું

પરથી ? કે સર૦ म. विल्हाळ (सं. विह्वल)] શરમિંદું; ભોંઠું (૨) [प्रा. विह्वल (सं. विघट्)] રઝળતું; છૂટું. [**–પડવું** = શરમિંદું થવું (૨) સાથ વિનાનું થવું. **–મૂકવું** = સાથ વિનાનું –રખડતું રાખવું. **–મોં કરવું** = શરમ, કલંક કે ખેદથી મોં ઊતરી જવું.]

['વીસ'માં

વીશ(-સ), -શા -શી -(સી) સ્ત્રી૦ જુઓ

વીશી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. विशी] પૈસા આપવાથી તૈયાર રસોઈ મળે તે જગા. [**–જમવી** = કોઈને ત્યાં વીશીની જેમ ખર્ચ આપીને જમવું.] **૦વાળો** પું૦ વીશીનો માલિક

વીસ વિ૦ [प्रा. वीस (सं. विंशति)] '૨૦'; વીશ. [**–વસા** = સો ટકા; સંપૂર્ણ (૨) ઘણુંખરું.] **૦નખી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી; પત્ની. **–સા** પું૦બ૦વ૦ વાણિયાઓની એક નાત. **–સી** સ્ત્રી૦ વીશી; વીસનો સમૂહ (૨) વણાટમાં તાણાના તારની એક ગણતરી. [**વીસી માણસ** = પ્રમાણિક માણસ. **વીસી બાવીસી** = સુખદુઃખ; ચડતીપડતીનો સમય. **પોણી વીસી** = અપ્રમાણિક]

વીસનગરા પું૦બ૦વ૦ નાગરની એક જાત

વીસમવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. विसम (सं. वि + श्रम्)] ઠંડું થવું; વિશમવું (ગરમી, ગુસ્સો, થાક, ઉભરણ વગેરે)

[ભુલકણું

વીસરભોળું વિ૦ [વીસરવું + ભોળું] વિસરાળ;

વીસરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वीसर (सं. वि + स्मृ)] ભૂલી જવું. **વીસરાવું** અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

વીસા પું૦બ૦વ૦ શ્રીમાળી, ખડાયતા, લાડ ઇ૦ વાણિયાનો એક પેટા ભાગ

વીળ સ્ત્રી૦ [म., दे. वीळी (सं वेला)] ભરતી

વીંખવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विक्खिव (सं. वि + क्षिप्)] જુઓ પીંખવું

[ભીંચવું

વીંચવું સ૦ક્રિ૦ [दे. विच्च = પાસે આવવું] (કા.)

વીંછિયો પું૦ ['વીંછી' ઉપરથી] એક ઘરેણું

વીંછી(-છુ) પું૦ [प्रा. विंछिअ, विंछुअ (सं. वृश्चिक)] એક ઝેરી જંતુ; વીંછી. **૦(-છુ)ડો** પું૦ વીંછી (૨) વૃશ્ચિક રાશિ

વીંછુવા પું૦બ૦વ૦ જુઓ વીછુવા

વીંજ(-ઝ,-ધ)ણું ન૦ [સર૦ म. विझणें, विंधणें; જુઓ વીંઝવું] એક સુતારી ઓજાર

વીંજણો પું૦ [જુઓ વીજણો] પંખો

વીંઝવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वीइज्जमाण (सं. वीजय्); સર૦ म. विंजणें] હવામાં જોરથી ઘુમાવવું (૨) [प्रा. विज्झ् (सं. व्यध्) વેધ કરવો] + વીંધવું

વીંટણિયો પું૦ [વીંટવું પરથી] દોરાની ગરગડી

વીંટલી સ્ત્રી૦ ['વીંટી' ઉપરથી] સ્ત્રીઓનું નાકનું એક ઘરેણું

[જુઓ વીંટલી

વીંટલો પું૦ [दे. विंटलिआ] જુઓ વીંટો (૨)

વીંટવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विंट् (सं. वेष्टय्)] લપેટવું

વીંટાવું, –વવું 'વીંટવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

વીંટાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વીંટવું] લપેટવું; ગોળ વીંટવું. **વીંટાળાવું, –વવું** તેનું કર્મણિ અને પ્રેરક. **વીંટાળો** પું૦ વીંટો

વીંટી સ્ત્રી૦ [दे. विंटिया] આંગળી ઉપર પહેરવાનું ગોળ ઘરેણું [**–કાઢવી, –ઘાલવી, –પહેરવી**]

[(૨) પયારીનો વીંટો

વીંટો પું૦ [જુઓ વીંટવું] વીંટાળેલો ગોળ આકાર

વીંઢારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वीढ (सं. पीठ)] પાલવવું (૨) અગવડ વેઠીને સાથે રાખવું. **વીંઢારાવું, –વવું** તેનું કર્મણિ અને પ્રેરક

વીંધ ન૦ ['વીંધવું' ઉપરથી] વેહ; કાણું; નાકું. **૦ણહાર** વિ૦ વીંધનાર. **૦ણી** સ્ત્રી૦ છિદ્ર પાડવાનું ઓજાર. **૦ણું** ન૦ જુઓ વીંજણું. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विंध (सं. व्यध्)] વીંધ પાડવું (૨) કોચવું; ભોંકવું. **–ધારો** પું૦ વીંધનારો (મોતી કે કાન)

[કર્મણિ ને પ્રેરક

વીંધાવું અ૦ક્રિ૦, **–વવું** સ૦ક્રિ૦ 'વીંધવું'નું

વૂઠવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वुट्ठ (सं वृष्ट)] (પ.) વરસવું

વૂઢવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. वुड्ढ (सं वृध्) વધવું] + જવું

વૃક ન૦ [सं.] વરુ. **–કોદર** પું૦ [+ उदर] (સં.) ભીમ

વૃક્ષ ન૦ [सं.] ઝાડ. **૦પ્રબંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય. **૦વાટિકા** સ્ત્રી૦ બગીચો. **–ક્ષારોપણ** ન૦ [+ आरोपण] ઝાડ રોપવું તે

વૃજિન ન૦ [सं.] પીડા; દુઃખ (૨) પાપ

વૃત્ત ન૦ [सं.] વર્તન (૨) અક્ષરમેળ છંદ (૩) વર્તુળ (૪) સમાચાર (૫) વૃત્તાંત; હકીકત. **૦ખંડ** પું૦ વર્તુળનો ભાગ; 'સેગ્મેન્ટ' (ગ.).

૦પત્ર ન૦ છાપું; વર્તમાનપત્ર. **૦વિવેચક** પું૦ પત્રકાર. **૦વિવેચન** ન૦ બનેલા બનાવોનું વિવેચન; 'જર્નાલિઝમ'. **–ત્તાકાર** વિ૦ [+आकार] ગોળ આકારનું. **–ત્તાર્ધ** પું૦ [+अर्ध] અર્ધગોળ; 'સેમિસર્કલ' (ગ.)

વૃત્તાંત પું૦;ન૦[सं.] હકીકત; વર્ણન (૨) ખબર

વૃત્તિ સ્ત્રી૦[सं.] ચિત્તમાં ઊઠતો વિચાર; ચિત્તનો વ્યાપાર (૨) મનનું વલણ (૩) સ્વભાવ; પ્રકૃતિ (૪) વર્તન (૫) વ્યાખ્યા; ટીકા (૬) ભિન્ન રસોમાં ઉપયોગી માનેલી વર્ણન કરવાની શૈલી (કૈશિકી, સાત્વતી, આરભટી અને ભારતી) (૭) ધંધો (૮) આજીવિકા (૯) ટીકા; સમજૂતી (૧૦) શબ્દની અર્થ બતાવવાની શક્તિ (વ્યા.). **૦ચ્છેદ** પું૦[सं.] નોકરીધંધાનું છૂટી જવું તે. **૦ત્યનુપ્રાસ** પું૦ [+अनुप्रास] એક શબ્દાલંકાર; સમાન વર્ણ કે વર્ણોની આવૃત્તિ (કા. શા.)

વૃત્ર પું૦[सं.](સં.)એક રાક્ષસ, જેને ઇંદ્રે મારેલો

વૃથા અ૦ [सं.] ફોગટ; નિષ્ફળ

વૃદ્ધ વિ૦ [सं.] ઘરડું (૨) વડીલ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ત્વ** ન૦. **૦બાલિકાવિવાહ** પું૦, **૦બાળલગ્ન** ન૦ મોટી ઉંમરના જોડે નાની બાળાનું લગ્ન. **૦વાક્ય** ન૦ વૃદ્ધનું વાક્ય; વડીલનું અનુભવપૂર્ણ બોધવાક્ય. **–દ્ધા** વિ૦ સ્ત્રી૦ ઘરડી થયેલી (૨) સ્ત્રી૦ ડોસી. **–દ્ધાઈ** સ્ત્રી૦ વૃદ્ધત્વ. **–દ્ધાચાર** પું૦ [+आचार] રૂઢિ (૨) વડીલોનો આચાર કે રીતિ. **–દ્ધાવસ્થા** સ્ત્રી૦ [+अवस्था] ઘડપણ

વૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] વધારો (૨) આબાદી (૩) [व्या.] સંસ્કૃતમાં થતો એક ફેરફાર (૪) જુઓ વૃદ્ધિસૂતક. **૦શ્રાદ્ધ** ન૦ જુઓ નાંદીમુખ. **૦શીલ** વિ૦ વૃદ્ધિ પામવાના સ્વભાવવાળું. **૦સૂતક** ન૦ બાળકના જન્મથી લાગેલું સૂતક

વૃદ્ધિંગત વિ૦ [सं.] વધી ગયેલું; વિસ્તાર પામેલું

વૃશ્ચિક પું૦[सं.] વીંછી (૨) વીછીડો – આઠમી રાશિ. **–કી** સ્ત્રી૦ વીંછણ

વૃષ પું૦[सं.] આખલો. **૦કેતુ** પું૦ (સં.) શિવ

વૃષણ પું૦; ન૦ [सं.] અંડ; ગોળી

વૃષભ પું૦ [सं.] આખલો; પોઠિયો. **૦ધ્વજ** પું૦ (સં.) વૃષકેતુ; શિવ

વૃષલ પું૦[सं.] શૂદ્ર (૨) નીચ, પાપી માણસ. **–લી** સ્ત્રી૦ કુલટા (૨) શૂદ્રા

વૃષોત્સર્ગ પું૦ [सं.] કોઈ ધાર્મિક ક્રિયા વખતે આખલો છૂટો મૂકવો તે

વૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं] વરસાદ

વૃષ્ણિ પું૦ [सं.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણનો એક પૂર્વજ. **૦કુલ(–ળ)** ન૦ વૃષ્ણિનું કુળ

વૃંત ન૦ [सं.] દીંટું

વૃંદ ન૦ [सं.] ટોળું. **૦ચારી** વિ૦ ટોળામાં ફરનારું. **૦સંગીત** ન૦ બધાએ સાથે કરવાનું સંગીત. **૦વાદન** ન૦ એકસાથે અનેક વાદ્યોના વાદનનું સંગીત

વૃંદા સ્ત્રી૦ [सं.] તુલસી (૨) [સં.] રાધિકા

વૃંદારક પું૦ [सं.] કોઈ પણ વર્ગનો મુખ્ય

વૃંદાવન ન૦ [सं.] (સં.) ગોકુળ નજીક આવેલું વન. **–નીય** વિ૦ વૃંદાવનનું, –ને અંગેનું

વેઇટિંગ રૂમ સ્ત્રી૦ [इं.] રેલવે સ્ટેશન ઉપર ઉપલા વર્ગના મુસાફરોને બેસવા – ઊઠવાનો ઓરડો (૨) દાક્તરને ત્યાં દરદીઓને વારો આવતાં સુધી બેસવાનો ઓરડો

વેઉ(–વ) પું૦ એક વેલ. [–નું દહીં = એ વેલનો પાણીમાં ચોળીને કાઢેલો ખડબાં જેવો રસ.]

વેકરો પું૦ [सं. वालुका ?] (કા.) કાંકરાવાળી જાડી રેતી

વેકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ વેગવું] (સુ.) ઉતાવળ કરવી (૨) સ૦ક્રિ૦ [सं. वि+क्री] વેચવું (ઉત્તર ગુજરાતમાં)

વેકળો પું૦ [વહેવું + કલ્લોલવું ? કે वोक्क= અવાજ કરવો પરથી ?] નાનો વહેળો; વોકળો

વેકૂર સ્ત્રી૦ [સર૦ વેકરો] (કા.) ઝીણી કાંકરીઓવાળી મોટી રેતી

વેખલ(–ળ) વિ૦ ['ખલ–ળ' ઉપરથી] સ્વમાન વિનાનું; ખડખડ હસી પડે તેવું (૨) અસભ્ય; નિર્લજ્જ

વેખવું અ૦ક્રિ૦ [सं. वि+ईक्ष् (प्रा. इक्ख)] ચકિત થવું (૨) સ૦ક્રિ૦ જોવું; તપાસવું

વેખળ વિ૦ જુઓ વેખલ

વેખંડ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. (सं. वच+खंड ?)] [એક ઔષધિ

વેગ પું૦ [सं] ગતિ; ઝડપ (૨) ગુસ્સો; જોસ (૩) ચસકો; સણકો (૪) ત્રાસ; તાપ. [**–મારવા** = સણકા નાખવા.] **૦વતી** વિ૦ સ્ત્રી૦, **૦વાન** વિ૦ વેગવાળું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ (સુ.) વેકવું; ઉતાવળ કરવી

વેગન ન૦ [इं.] માલ ભરવાનો–ભારખાનાનો ડબો

વેગરવું સ૦ક્રિ૦ વેઠવું (૨) નિભાવવું

વેગળું વિ૦ [दे. वेग्गल; સર૦ म. वेगळा] દૂર (૨) જુદું; અલગ. [**–બેસવું** = (સ્ત્રીએ) રજસ્વલા થવું.] **–ળાઈ** સ્ત્રી૦ વેગળાપણું. **–ળે** અ૦ આઘે

વેગી(૦લું) વિ૦ [सं.] વેગવાળું

વેગુ પું૦ [સર૦ म. वेंग (सं. व्यङ्ग)] મૂર્ખ; ઠોઠ

વેચવાલ વિ૦ [‘વેચવું’ ઉપરથી] વેચવાવાળું; વેચનાર. **–લી** સ્ત્રી૦ વેચવાની માગણી (શેર ઇત્યાદિની)

વેચવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ વેકવું (सं. विक्री); સર૦ म. वेचणें; हिं वेचना] કિંમત લઈને આપવું. [**વેચી ખાય એવું** = ગાંજ્યું ન જાય – પત ન કરે એવું **વેચીને ચણા ખાવા** = પત ન કરવી (૨) વેચી વટાવીને, ખાઈ–પી ઉડાવી દેવું.]

વેચાઉ વિ૦ [‘વેચવું’ ઉપરથી] વેચવાનું હોય એવું

વેચાણ ન૦ [‘વેચવું’ ઉપરથી] વેચવું તે (૨) વેચાવું તે. **૦ખત** ન૦ વેચાતું આપ્યાનું લખાણ. **૦નકરી** વિ૦ સ્ત્રી૦ કરથી મુક્ત (જમીન). **૦સલામતી** વિ૦ સ્ત્રી૦ જાગીરદારે સલામી દાખલ ભરવાનું મહેસૂલ જ આપવું પડતું હોય તેવી (જમીન). **–ણિયું** વિ૦ ખરીદેલું (૨) વેચી શકાય તેવું

વેચાવું અ૦ક્રિ૦ ‘વેચવું’નું કર્મણિ. **–તું** વિ૦ કિંમત આપીને લીધેલું કે આપેલું. [**કજિયો વેચાતો લેવો, લડાઈ વેચાતી લેવી** = કોઈનું ઉપરાણું લઈ લડવું (૨) વગર કારણે કજિયો વહોરવો.]

વેજા સ્ત્રી૦ [સર૦ નેજા; વૈજયંતી; प्रा. वेज्ज (सं. विद् ઉપરથી)] નિશાન (૨) [સર૦ म. वेजें = છિદ્ર; ભોંક (सं. वेध; प्रा. वेज्झ)] વિપત્તિ (૩) [સર૦ हिं. वजा (सं. विजा ? अ.) = જણવું તે] પ્રજા

વેજાળું પું૦ પાણી અટકાવવાનો બંધ

વેજાં ન૦બ૦વ૦ [વેજા (૨) પરથી] વલખાં; ફાંફાં

વેજું ન૦ [સર૦ हिं. बिज्जू] વણિયર (૨) [सं. वे = વણવું ઉપરથી ?] [કા.] ખાદીનો તાકો

વેઠ સ્ત્રી૦ [प्रा. विट्ठि (सं. विष्टि)] વગર દામનું વૈતરું (૨) ફરજિયાત વૈતરું (૩) [લા.] ભાર; પીડા; ઉપાધિ. [**–ઉતારવી** = જુઓ વેઠ કાઢવી. **–કરવી** = વગર દામે કે મરજી વિરુદ્ધ, ફરજિયાત વૈતરું કરવું. **–કાઢવી, વાળવી** = કમને જેમ તેમ કામ કરવું. **વેઠે કાઢવું, પકડવું** = વગર પૈસે ને વગર મરજીએ કામ કરાવવું. **વેઠે જવું** = વેઠ કરવા જવું **દૈવના ઘરની વેઠ** = દુઃખી કંગાલ જિંદગી.]

વેઠવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वेट्ठण (सं. वेष्टन)] સહન કરવું; ખમવું (૨) નિભાવવું

વેઠિયાવાડ સ્ત્રી૦ [વેઠિયો + વાડ] ગમે તેમ કરી નાંખવું તે; કમને કરેલું કામ

વેઠિયો પું૦ [વેઠ પરથી] વેઠ કરનારો (૨) વેઠે પકડેલો વગર પૈસાનો નોકર

વેડફવું સ૦ક્રિ૦ [વિ + ફેડવું પરથી ?] નકામું ખરચી નાખવું; ઉડાવી દેવું. બગાડવું

વેડફાવું અ૦ક્રિ૦ ‘વેડફવું’ નું કર્મણિ

વેઢમી (વે’) સ્ત્રી૦ [सं. वेढमिका; સર૦ प्रा. वेढिम] પૂરણપોળી

વેડલો પું૦ [સર૦ વેઢ] વેલ્લો

વેડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. विर (सं वीर्)] વેડીથી તોડવું –ઉતારવું (ફળ) (૨) [प्रा. विउड] વિનાશ કરવો

વેડવો પું૦ [જુઓ વીરડો] તળાવ કે નદીમાં પાણી માટે ખોદેલો ખાડો

-વેડા પું૦બ૦વ૦ [प्रा विडंब (सं. विडंबय्) = નકલ કરવી] ‘–ના જેવું વર્તન’ એ અર્થમાં શબ્દને અંતે (ઉદા૦ બાયલાવેડા)

વેડાંગ પું૦ અશ્વ; ઘોડો

વેડી સ્ત્રી૦ [જુઓ વેડવું] છેડે જાળીદાર ઝોળીવાળી લાંબી લાકડી (આંબો વેડવાની)

વેડૂર વિ૦ [सं. वैदूर्य ઉપરથી ?] સુંદર; ફાંકડું

વેડો પું૦ [‘વેડવું’ ઉપરથી] વેડનારો

વેઢ પું૦ [प्रा वेढ (सं. वेष्ट)] આંગળી ઉપરનો સાંધા આગળનો કાપો (૨) બેથી વધારે

આંટાવાળી વાળાની વીંટી

વેઢવવું સ૦ક્રિ૦ મુકાબલો કરવો

વેઢમી સ્ત્રી૦ જુઓ વેડમી

વેઢીઆળો પું૦ એક વનસ્પતિ

વેઢો પું૦ [જુઓ વેઢ] આંગળી ઉપરનો સાંધા આગળનો કાપો (૨) લાકડાની ગાંઠ. [**વેઢા ગણવા**=વેઢા ગણી હિસાબ ગણવો (૨) આતુરતાથી રાહ જોવી. **વેઢે ગણાય એટલું**=બહુ જૂજ સંખ્યામાં.]

વેણ(-ન) પું૦ [सं.] (સં.) જુઓ વેન રાજા

વેણ (વેણ,) સ્ત્રી૦ [प्रा. वणी (सं. वनी); સર૦ दे. वउणी] કપાસનો છોડ; વણ (૨) [प्रा. वेअणा (सं वेदना); સર૦ म. वेण, -णा] પ્રસવની પીડા; વાણ (૩) (વે) ન૦ [अप० वेण (सं. वचन) જુઓ વચન (૪) સ્ત્રી૦ જુઓ વેણી (૫.). [**-કાઢવું**=બોલવું. **-મારવું**=વાગે એવું કડવું વચન કહેવું; મહેણું મારવું. **-રાખવું**=કોઈનું કહ્યું માન્ય રાખવું. **-સંભળાવવું**=વેણ મારવું. **-સાંભળવું**=ઠપકો કે મહેણું સાંભળવું.]

વેણાચૂંટા (વે) પું૦બ૦વ૦ [વેણ+ચૂંટાવું] ભૂખથી થતું દુઃખ (૨) ગભરામણ

વેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं.] ચોટલો (૨) અંબોડે બાધવાનો ફૂલનો ગજરો (૩) [સંગમસ્થાન અર્થ ઉપરથી] કમાડમાં જડેલી લાંબી ચીપ. **૦કમાડ** ન૦ વેણીબંધ કમાડ. **૦બંધ** વિ૦ વેણી જડેલી હોય એવું (કમાડ). **૦સંગમ** પું૦ ત્રિવેણીસંગમ

વેણુ પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

વેણુ,૦કા સ્ત્રી૦ [सं.] વાંસળી. **૦નાદ** પું૦ વાંસળીનો અવાજ

વેણું (વે) ન૦ ['વહેવું' ઉપરથી] પાણીની ગાડી

વેત (વે) અ૦ +વેંત

વેત (વે?) પું૦ [જુઓ બેત] ઘાટ; મોખ (૨) તજવીજ; ત્રેવડ [**-ઉતારવો**]

વેતન ન૦ [सं.] પગાર. **-નિયો** પું૦ પગારદાર

વેતર ન૦ [સર૦ म. वेत=જાનવરની પ્રસૂતિ (सं. वी ઉપરથી)] એક એક વારનું જણતર (પ્રાયઃ ઢોરનું.) [**-આવવું, વેતરે આવવું**=પશુ-માદાને ગર્ભધાનનો સમય થવો. **-જંઠવું**=સુવાવડ બગડવી (૨) છોકરાછૈયાં વંઠવાં.]

વેતરણ સ્ત્રી૦ [જુઓ વેતરવું] વેતરવું તે (૨) જોઈતી ગોઠવણ; તજવીજ (૩) [લા.] શિક્ષા

વેતરવું સ૦ક્રિ૦ ['વેત' ઉપરથી; સર૦ म. वेतर्णे=કપડાનું માપ લઈ કાપવું] શરીરને બેસતું આવે તેમ લૂગડું કાતરવું (૨) (કોઈ કામની) જોઈતી ગોઠવણ કે તજવીજ કરવી; ઘાટ બેસાડવો (૩) [લા.] બગાડવું; ઊંધું મારવું. [**વેતરી આપવું** = ગમે તેમ કરી આપવું; બગાડવું. **ઓડનું ચોડ વેતરવું**= ઊંધું મારવું; બગાડવું.]

વેતસ પું૦; ન૦ [सं.] નેતર. **૦(-સી)વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ નેતરની જેમ (બળિયા આગળ) નમી જવા છતાં સ્થિતિસ્થાપક રહેવાની વૃત્તિ

વેતા પું૦ બ૦વ૦ [सं. वित्ति સમજ કે 'વેત' પરથી ?] ભલીવાર; ડહાપણ; આવડ

વેતાલ(-ળ) પું૦ [सं.] એક જાતનો ભૂત (૨) મૃત શરીરમાં પેઠેલો ભૂત (૩) ભૂતનો રાજા (૪) દ્વારપાળ. **૦ગ્રહ** ન૦ તાર વિના સંદેશા મોકલવાના – 'વાયરલેસ' યંત્રનું મથક

વેત્તા પું૦ [सं.] જાણનાર

વેત્ર ન૦[सं.] નેતર (૨) છડી. **૦ધર** પું૦ છડીદાર; દ્વારપાળ. **૦ધારક** પું૦ જુઓ વેત્રધર. **-ત્રાસન** ન૦ [+आसन] નેતરની ખુરસી

વેદ પું૦ [सं.] જ્ઞાન (૨) શાસ્ત્રીય જ્ઞાન (૩) આર્યોનું સૌથી પ્રાચીન ધર્મપુસ્તક (ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ) (૪) ચારની સંજ્ઞા. [**વેદનો છેડો આવવો**=હદ થઈ જવી. **-ભણવા**=વેદ ભણવા જેવું ભારે કામ કરવું.] **૦ત્રયી** સ્ત્રી૦ ઋગ્-યજુર્-સામ એ ત્રણ વેદનો સમૂહ. **૦ન** ન૦ જાણવું તે; જ્ઞાન (૨) અનુભવવું તે; લાગણી. **૦ના** સ્ત્રી૦ જુઓ વેદન (૨) પીડા. **૦પાઠી** પું૦ વેદનો પાઠ કરનાર–વેદ ભણેલો બ્રાહ્મણ. **૦પુરુષ** પું૦ વેદશાસ્ત્ર જાણનાર બ્રાહ્મણ (૨) ગોરપદું કરવાનો અધિકારી (નાગરોમાં). **૦મંત્ર** પું૦ વેદનો મંત્ર. **૦માર્ગી** વિ૦ વેદોના સિદ્ધાંતને અનુસરનાર; વેદને પ્રમાણભૂત

માનનાર. ૦મૂર્તિ(-ર્ત્તિ) પું૦ વેદમાં પારંગત બ્રાહ્મણ. ૦વચન, ૦વાક્ય ન૦ વેદનું વચન (૨) તેના જેટલું પ્રમાણભૂત વચન. ૦વિદ પું૦ વેદ જાણનાર. ૦વિહિત વિ૦ વેદે ફરમાવેલું; વેદમાં કહેલું. ૦વ્યાસ પું૦ (સં.) જુઓ વ્યાસ. **-દાધ્યયન** ન૦ [+ अध्ययन] વેદાભ્યાસ. **-દાભ્યાસ** પું૦ [+ अभ्यास] વેદનો અભ્યાસ (૨) ૐકારનો જપ

વેદવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विद्] જાણવું

વેદાધ્યયન, વેદાભ્યાસ જુઓ 'વેદ'માં

વેદાંગ ન૦ [सं.] વેદનાં છ અંગો (શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, છંદ, જ્યોતિષ)

વેદાંત પું૦, ન૦ [सं.] વેદોનો અંતિમ ભાગ - ઉપનિષદ (૨) ન૦ વેદાંતદર્શન. ૦દર્શન ન૦ બાદરાયણ વ્યાસે રચેલાં બ્રહ્મસૂત્ર; છ વૈદિક દર્શનોમાંનું એક - ઉત્તર મીમાંસા. **-તી** વિ૦ વેદાંતનું; વેદાંત સંબંધી (૨) પું૦ વેદાંતમતને માનનાર

વેદિ, ૦કા સ્ત્રી૦ [सं.] હોમ વગેરે માટે તૈયાર કરેલી ઓટલી કે કુંડ; વેદી

વેદિયું વિ૦ ['વેદ' ઉપરથી] વેદ ભણેલું (૨) [લા.] ભણેલું પણ ગણેલું નહિ. [-ઢોર = પુસ્તકપંડિત; ભણેલું પણ ગણેલું નહિ.]

વેદી સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વેદિ

વેદોક્ત વિ૦ [सं.] વેદોમાં કહેલું; વેદવિહિત

વેદ્ય વિ૦ [सं.] જાણવાનું; જાણવા યોગ્ય

વેધ પું૦ [सं.] છિદ્ર. વેહ (૨) દોષ; બાધ (૩) જખમ (૪) વેધન (૫) ગ્રહો વગેરે આકાશીય પદાર્થોની ગતિ, સમય વગેરેનું નિરીક્ષણ (૬) સુતાર કે કડિયાના કામમાં શાસ્ત્રીય દોષ (૭) સૂર્યગ્રહણ પૂર્વે ચાર પ્રહર અને ચંદ્રગ્રહણ પૂર્વે ત્રણ પ્રહરનો સૂતકનો સમય (૮) [લા.] ખાર દ્વેષ (૯) 'કોઑર્ડિનેટ ઑફ ઝેડ' (ગ.)

વેધણ ન૦ [વેધવું પરથી] વેધન; વાંધવું તે

વેધન ન૦ [सं.] વીંધવું તે (૨) વીંધવાનું ઓજાર. **-ની** સ્ત્રી૦ રત્ન, મોતી વગેરેને છેદ પાડવાનું ઓજાર (૨) અંકુશ [ઘરેણું

વેધલો પું૦ [વેધવું પરથી] કાનના ઉપલા વેહનું

વેધવું સ૦ક્રિ૦ [सं. विध्] વેધ પાડવો (૨) વીંધવું

વેધશાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] ગ્રહાદિકની ગતિ વગેરે નીરખવાનું સ્થાન; 'ઑબ્ઝર્વેટરી'

વેધા પું૦ [सं.] (સં.) બ્રહ્મા

વેધાક્ષ પું૦ [सं.] 'ઍક્સિસ ઑફ ઝેડ' (ગ.)

વેધી વિ૦ [सं.] વીંધનારું; વીંધી નાખે તેવું (૨) વેધવાળું [દુશ્મન થઈ પાછળ પડેલું

વેધુ વિ૦ ['વેધવું' ઉપરથી] વીંધનારું (૨) [કા.]

વેન (વૅ') ન૦ [જુઓ વહન] વહેવું તે (૨) (વૅ) જુઓ વાહન - બળદગાડી કે ડમણિયું (૩) [?] લંગાર; હાર (૪) [?] વણો [પૌત્ર

વેન પું૦ [सं.] (સં.) વેણ; એક પ્રાચીન રાજા; મનુનો

વેપથુ પું૦ [सं.] કંપ; થરથરાટ

વેપમાન વિ૦ [सं.] કંપાયમાન; ડોલતું

વેપલો (વૅ') પું૦ ['વેપાર' ઉપરથી] વેપાર; કામધંધો (તિરસ્કારમાં)

વેપાર (વૅ') પું૦ [सं. व्यापार; સર૦ हिं., म. वेपार] માલ વેચવાસાટવાનો ધંધો [-કરવો. -ચાલવો = ધંધો શરૂ થવો (૨) ધંધામાં ફાયદો રહેવો. -માંડવો = સંસાર વહેવાર ચલાવવો.] ૦ધંધો, ૦રોજગાર, ૦વણજ [सं. वाणिज्य] પું૦ વેપારનું કામકાજ; કામધંધો. ૦શાઈ વિ૦ વેપારની પદ્ધતિને લગતું; વેપારી જેવું. ૦શાહી સ્ત્રી૦ વેપારને માટે જમાવેલું કે વેપારની દૃષ્ટિવાળું રાજ્ય કે હકૂમત. **-રી** પું૦ વેપાર કરનાર

વેભાઈ (વૅ) પું૦ દ્રવ્ય; નાણું (ગ્રામ્ય)

વેર અ૦ [સર૦ प्रा. वेर (सं. द्वार); અથવા સર૦ म. वेरीं = પર્યંત] (સુ.) લગી; સુધી

વેર (વૅ) ન૦ [જુઓ વૈર] શત્રુવટ (૨) દ્વેષ; ઝેર. [-રાખવું = દુશ્મનાવટ સેવવી. -લેવું, વાળવું = અદાવતનો બદલો લેવો.] ૦ણ વિ૦ સ્ત્રી૦ વેરી - વેરભાવ રાખનારી. ૦ભાવ પું૦ શત્રુવટ; દ્વેષ. ૦વાયું વિ૦ (કા.) વેરી. ૦વી પું૦ વેરી; શત્રુ

વેરણ ન૦ [વેરવું પરથી] વેરવું તે. ૦છે (-છે)-રણ વિ૦ અસ્તવ્યસ્ત

વેરણ (વૅ) સ્ત્રી૦ જુઓ 'વેર' ન૦ માં

વેરભાવ, વેરવાયું, વેરવી (વૅ') જુઓ 'વેર'માં

વેરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. वि + ईर्] છૂટું છૂટું કે

વીખરાતું પડે એમ કરવું (૨) પાથરવું (૩) [લા.] ખૂબ ખર્ચવું

વેરાગ (વૅ) પું૦[प्रा. वइराग] વૈરાગ્ય. ૦ણ સ્ત્રી૦ સાધુડી; બાવી. -ગી પું૦ બાવો; સાધુ

વેરાડી (વૅ?) પું૦ [प्रा वे(-वइ)राड (सं. वैराट) ઉપરથી?] એક રાગ [ઉજ્જડ

વેરાન (વૅ) વિ૦ [फा. बिरान; સર૦ म. वैरान]

વેરાવું અ૦ક્રિ૦ 'વેરવું'નું કર્મણિ (૨) વીખરાઈ જવું; છૂટું પડી જવું

વેરી (વૅ) વિ૦ [प्रा. वेरि (सं. वैरिन्)] વેર રાખનારું (૨) પું૦ દુશ્મન; શત્રુ

વેરે (વૅ) અ૦ [पा. वेर (सं. द्वार); અથવા સર૦ म. वेरीं] જોડે; સાથે (લગ્ન) (૨) + પેઠે

વેરો પું૦ [प्रा. वेर (सं. द्वार) ઉપરથી કે सं. व्यवहार ઉપરથી?] કર; જકાત [-આવવો, પડવો, -નાખવો, -લેવો]

વેલ(-લી)(લ,)સ્ત્રી૦[प्रा. वेल्लि(सं. वल्ली); સર૦ મ.] લતા; લાંબી ને પથરાતી કે ઊંચે ચડતી ઊગતી વનસ્પતિ. ૦બુટ્ટી સ્ત્રી૦, ૦બુટ્ટો પું૦ ભરતકામ કે ચિત્રકામમાં વેલ વગેરેની નકશી

વેલડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. बेलडी] એક છોડ (?) (૨) વેલ (પ.)

વેલણ ન૦ [सं. वेल्लनं] રોટલી વગેરે વણવાનો દંડીકો. ૦ની સ્ત્રી૦ પપડ (પુષ્ટિમાર્ગીય). -ણિયું વિ૦ વેલણ જેવું (૨) ન૦ નાનું વેલણ

વેલંતરો પું૦ [सं. वेल्लंतरु] એક ઝાડ

વેલા સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ વેળા (૨) મર્યાદા (૩) સમુદ્રનો કિનારો (૪) વાણી. ૦વલિ(-લી) સ્ત્રી૦ સમુદ્રનો રેતાળ પટ

વેલાંટી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ મ.; 'વેલ' પરથી] હ્રસ્વ ઇ કે દીર્ઘ ઈનાં ચિહ્નો (િ, ી) કે તેના માથાનો ચંદ્રાકાર ભાગ

વેલિયું વિ૦ [दे. वेल्ल=मूर्ख] વેવલું; ઢંગ વગરનું (૨) ન૦ [જુઓ વેલ્લો] કાનમાં ઘાલવાની કડી (૩) [જુઓ વીલિયું] અર્ધો રૂપિયો

વેલિયો પું૦ જુઓ વેલ્લો

વેલી સ્ત્રી૦ [જુઓ વેલ] લતા

વેલો પું૦ [જુઓ વેલ] મોટી વેલ (૨) વંશપરંપરા. [-ચાલવો, વધવો = વંશવૃદ્ધિ થવી.] ૦વિસ્તાર પું૦ વંશવૃદ્ધિ

વેલુ(-ળુ) સ્ત્રી૦ [सं. वालुका] રેતી

વેલ્લો પું૦ [જુઓ વેડલો] સ્ત્રીના કાનનું એક ઘરેણું

વેવ સ્ત્રી૦ [જુઓ વેઉ] એક વેલ

વેવલું વિ૦ [प्रा. वेअल्ल (सं. वैकल्य) કે प्रा. वेव = કાંપવું પરથી?] ઢંગ વગરનું; હાધારંગું (૨) વાત બોલી નાખે તેવું: લપૂડું (૩) વિહ્વળ. -લાઈ સ્ત્રી૦ વેવલાપણું. -લાં ન૦બ૦વ૦ ફાંફાં; વલખાં. [-વીણવાં = ફાંફાં મારવાં.]

વેવાઈ (વા') પું૦ [प्रा. वेवाहिअ (सं. वैवाहिक)] પુત્ર કે પુત્રીનો સસરો. ૦વળોટ ન૦ વેવાઈ પક્ષનું સગુંસંબંધી. -ણ (ણ,) સ્ત્રી૦ વેવાઈની સ્ત્રી [કામમાં આનંદથી મચેલું

વેવાતું (વાં') વિ૦ [જુઓ વિવાતું] વિવાહના

વેવિશાળ (વૅ') ન૦ [વિવાહ + શાલી (ડાંગર-ચોખા)?] વિવાહ; સગપણ. -ળિયો પું૦ વિવાહ ગોઠવનારો

વેશ(-ષ) પું૦ [सं.] પોશાક; પહેરવેશ (૨) રૂપ; સોંગ (૩) સોહાગણના ચિહ્નરૂપ શણગાર. [-ઉતારવો, કાઢવો = પોશાક બદલવો (૨) વિધવાએ માથાના કેશ ઇ૦ શણગાર કાઢી નાખવો (૩) વચનભંગ કરવો; વાંકું બોલવું. -કરવો, કાઢવો, ધરવો, લેવો = સ્વાંગ લેવો: -નો સોંગ ધરવો. -કાઢવો, કાઢીને ઊભા રહેવું, કાઢીને બેસવું = અણધાર્યા વંકાઈને ઊભા રહેવું; અણધારી મુશ્કેલી ઊભી કરવી. -બદલવો = જુદા પક્ષમાં જવું. -માં આવવું = (સ્ત્રીનું) અભડાવું. -રાખવો = વિધવાએ સોહાગણનો પહેરવેશ ન તજવો.] ૦કરું વિ૦ [+सं. कृ] વેશ કરનારું; ઢોંગી. ૦ધર પું૦ વેશ ધરનાર; નટ (૨) ઠગ; વેશધારી. ૦ધારી વિ૦ વેષ લેનાર (૨) ઢોંગી; લુચ્ચું (૩) પું૦ ઠગ; લુચ્ચો. -શાં(-ષાં)તર ન૦ બીજો વેશ; વેશબદલો; રૂપાંતર

વેશવાળ ન૦ જુઓ વેવિશાળ

વેશાં(-ષાં)તર ન૦ [सं.] જુઓ 'વેશ'માં

વેશ્મ ન૦ [सं.] ઘર; મહેલ

વેશ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] ગણિકા; પાતર. ૦વાડ

સ્ત્રી૦, ૦વાડો પું૦ વેશ્યાઓનો લત્તો કે ધામ

વેષ,૦**ધર**,૦**ધારી**,–**ષાંતર**[સં.] જુઓ 'વેશ'માં

વેષ્ટન ન૦ [સં.] વીંટાળવું તે (૨) વીંટેલું તે; ઢાંકણ; બાંધણ

વેષ્ટિત વિ૦ [સં.] વીંટેલું; ઢાંકેલું

વેસણ ન૦ [प्रा. वेसण (सं. वेसन) સર૦ म., हिं बेसन] ચણાનો લોટ (૨) તેનું ખીરું

વેસર પું૦ન૦ [સં.] ખચ્ચર

વેસર(–રી) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. बेसर] નથ; વાળી

વેહ પું૦ [प्रा. (सं. वेध); સર૦ हिं. बेह] વીંધ; શાર (૨) નાકું (૩) દર [–પાડવો.]

વેળ (વેળ,) સ્ત્રી૦ [सं. वेल्ल् પરથી?] તાણ; આંકડી (૨) [સર૦ વળું; म. वेल] ગડગૂમડ કે ઘાના દર્દને લીધે સાંધાના મૂળમાં બાઝતી ગાંઠ (૩) [?] મનનો તરંગ; વળું. [–**આવવી** = તાણ આવવી (૨) વળું આવવું; ધૂન લાગવો. –**ઘાલવી** = ગડગૂમડ કે ઘાના દર્દને લીધે સાંધાના મૂળમાં ગાંઠ બાઝવી.]

વેળ સ્ત્રી૦ [सं. वेला] વેળા; વખત (૨) વીળ; ભરતી. [–**આવવી** = સમય આવવો; પ્રસંગ આવવો. –**વટવી** = વખત વહી જવો. –**વળવી** = દશા સુધરવી. –**વીતવી** = સમય વહી જવો.]

વેળા સ્ત્રી૦ [सं. वेला; સર૦ हिं. बेला; म.] સમય; વખત (૨) વિલંબ; વાર (૩) [લા.] ખાસ ટાણું; પ્રસંગ (૪) મુશ્કેલી કે આપદાનો પ્રસંગ. [–**આવવી, વટવી, વીતવી** = જુઓ 'વેળ'માં. **વેળા વેળાની છાંયડી** = ચડતીપડતી.]

વેળિયું ન૦ [જુઓ વેલિયું] એક ઘરેણું

વેળુ સ્ત્રી૦ [જુઓ વેલુ] રેતી

વેળું ન૦ [જુઓ વેળા] (કા.) સમય; વખત (૨) ફુરસદ; નવરાશ

વેળાવેળ અ૦ ['વેળા' ઉપરથી] બરાબર વેળાએ; તે જ વખતે (૨) વખતસર

વેંગણ(–ણું) (વેં૦) ન૦ [दे. वंग, वइंगण; સર૦ हिं., म. बैंगन] વંતાક; રીંગણું. –**ણી** સ્ત્રી૦ વંતાકનો છોડ

વેંઢવું, વેંઢારવું (વેં૦) સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. वेढाळणें (सं. वेष्ट, प्रा. वेढ)] જુઓ વીંઢારવું

વેંત (વેં૦) સ્ત્રી૦ [सं. वितस्ति; સર૦ म. वेत; हिं. बित्ता; फा. बालिश्त] હથેળાના અંગૂઠાના ટેરવાથી તે ટચલી આંગળીના ટેરવા સુધીનું લાંબામાં લાંબું અંતર (૨) અ૦ ક્રિયાના વ૦કૃ૦ના રૂપને લાગતાં, 'તે ક્રિયા થવાની સાથોસાથ, તરતોતરત' એવો અર્થ બતાવે છે. ઉદા૦ જતાવેંત (૩) પું૦ [જુઓ વેત] બેત, ગોઠવણ; લાગ; પેચ. ઉદા૦ શા વેંતમાં ફરો છો? [–**ખાવો, બેસવો** = લાગ ફાવવો. –**ભરવી** = વેંત વડે અંતર માપવું. –**ભોંય ન સૂઝવી** = જરાય ગમ ન પડવી; મૂંઝવણમાંથી રસ્તો ન દેખાવો. –**માં ફરવું** = કાંઈ દાવ કે યુક્તિ ગોઠવવા અથવા કશા પ્રયોજનસર પ્રવૃત્તિ કરવી.] –**તિયું** વિ૦ વેંત જેવડું (૨) ન૦ પાતાળમાં હોવું મનાતું વેંતિયું માણસ

વૈકલ વિ૦ [सं. विकल; સર૦ हिं. वैकल; म. वैकळ] વાયલ; ઘેલું; મૂર્ખ [શંકાસ્પદ

વૈકલ્પિક વિ૦[સં.] વિકલ્પવાળું (૨) અનિશ્ચિત;

વૈકલ્ય ન૦ [સં.] વ્યાકુળતા; ગભરાટ (૨) વિકળતા; અંગહીનતા (૩) અપૂર્ણતા; ખામી

વૈકુંઠ ન૦ [સં.] વિષ્ણુનું ધામ. ૦**ધામો** પું૦ એક છંદ. ૦**નાથ**, ૦**પતિ**, ૦**રાય** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. ૦**વાસ** પું૦ વૈકુંઠમાં વાસ (૨) મૃત્યુ (–થવો). ૦**વાસી** વિ૦ વૈકુંઠમાં વસતું (૨) મરી ગયેલું

વૈખરી સ્ત્રી૦ [સં.] વાણીની ચોથી કોટિ; સ્પષ્ટ ઉચ્ચારાયેલી વાણી (પરા, પશ્યંતી, મધ્યમા અને વૈખરી) (૨) ધડધડાટ ધાણી ફૂટે તેમ બોલાતી વાણી

વૈખાનસ વિ૦ [સં.] વાનપ્રસ્થને લગતું (૨) પું૦ વાનપ્રસ્થ. ૦**વ્રત** ન૦ વાનપ્રસ્થને ઘટતું વ્રત (૨) વાનપ્રસ્થ્ય

વૈચિત્ર્ય ન૦ [સં.] વિચિત્રતા

વૈજયંત પું૦ [સં.] ઈંદ્રનો મહેલ (૨) ઈંદ્રની ધ્વજા (૩) ધજા. –**તિક** પું૦ ધ્વજા પકડનારો. –**તી** સ્ત્રી૦ ધ્વજા (૨) કાળી તુલસી (૩) પાંચ રંગની ઘૂંટણ સુધી પહોંચે તેવી માળા

(શ્રીકૃષ્ણની) (૪) માળા

વૈજ્ઞાનિક વિ૦ [સં.] વિજ્ઞાન સંબંધી (૨) પું૦ [વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી

વૈઢ પું૦ [જુઓ વેઢો] (ચ.) હાથપગની ચામડી ફાટવાથી પડતો ચીરો. [**-ફાટવા** =હાથપગની ચામડીમાં ચીરા પડવા.]

વૈઢું ન૦ (ચ.) જુઓ વરડું

વૈણવ ન૦ [સં.] વાંસડો

વૈતનિક વિ૦ [સં.] વેતનથી કામ કરનારું (૨) [પું૦ મજાર

વૈતરણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] યમપુરીમાં જતાં આવતી કલ્પિત પૌરાણિક નદી. [**-ચાલવી** =ગંદા પાણીની નીક વહેવી.]

વૈતરું ન૦ [જુઓ વૈતરો] થાક લાગે કે કંટાળો ઊપજે તેવું કામ (૨) વેઠ (૩) મહેનતાણું

વૈતરો પું૦ [સં. वहितृ =(ભાર) વહેનાર] વતરું કરનાર; મજૂર (૨) ખૂબ વૈતરું કરી શકનાર

વૈતાન વિ૦ [સં.] યજ્ઞનું; યજ્ઞ સંબંધી

વૈતાલ(-ળ) પું૦ જુઓ વેતાલ

વૈતાલિક પું૦ [સં.] સવારમાં સ્તુતિનાં ગાન કરી રાજાને ઉઠાડનાર; માગધ; ચારણ (૨) વેતાલ સાધ્યો હોય તેઓ જાદુગર

વૈતાલી(-ળી)ય પું૦ [સં.] એક છંદ

વૈતાળ પું૦ જુઓ વેતાળ; વેતાલ

વૈતાળીય પું૦ જુઓ વૈતાલીય

વૈતૃષ્ણ્ય ન૦ [સં.] તૃષ્ણાનો ત્યાગ; તૃષ્ણારહિત [હોવું તે

વૈદ(-દ્ય) પું૦ [સં. वैद्य] રોગ જાણી દવા કરનાર. **૦ક** ન૦ વૈદું; રોગનાં નિદાન, ચિકિત્સા વગેરેનું શાસ્ત્ર. **૦કીય** વિ૦ વૈદક સંબંધી. **૦રાજ** પું૦ વૈદ (માનાર્થે). **-દણ** સ્ત્રી૦ વૈદાણી

વૈદગ્ધ(-ગ્ધ્ય) ન૦ [સં.] વિદગ્ધતા; ચતુરતા

વૈદર્ભ પું૦ [સં.] (સં.) વિદર્ભ દેશનો રાજા. **-ર્ભી** સ્ત્રી૦ (સં.) તેની પુત્રી–દમયંતી

વૈદવારું ન૦ ['વૈદ્ય' ઉપરથી] ઔષધોપચાર કરવા તે

વૈદાણી સ્ત્રી૦ ['વૈદ્ય' ઉપરથી] વૈદની કે વૈદું [કરતી સ્ત્રી

વૈદિક વિ૦ [સં.] વેદોને લગતું (૨) વેદોમાં કહેલું (૩) વેદ જાણતું (૪) પું૦ વેદનો પંડિત

વૈદુષ્ય ન૦ [સં.] પંડિતાઈ

વૈદું ન૦ [સં. वैद्यक] વૈદનો ધંધો. [**-કરવું** = કોઈને મારીને સીધું કરવું – ઇલાજ કરવો.]

વૈદૂર્ય ન૦ [સં.] એક નીલ રંગનો મણિ

વૈદેહી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) સીતા

વૈદ્ય, ૦ક, ૦કીય [સં.] જુઓ 'વૈદ'માં

વૈદ્યુત વિ૦ [સં.] વિદ્યુતને લગતું

વૈધ વિ૦ [સં] ધારાધોરણ અનુસારનું (૨) વિધિ પ્રમાણે શુદ્ધ કે બરોબર

વૈધરત ન૦ [જુઓ વૈધૃત] સત્તાવીસમો યોગ (જ્યોતિષમાં)

વૈધર્મ્ય ન૦ [સં.] ભિન્ન કે વિરુદ્ધ ધર્મવાળા [હોવાપણું (૨) નાસ્તિકતા

વૈધવ્ય ન૦ [સં.] વિધવાપણું; રંડાપો

વૈધૃત ન૦, **-તિ** સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ વૈધરત

વૈનતેય પું૦ [સં.] (સં.) ગરુડ (૨) અરુણ

વૈનીતક ન૦ [સં.] પાલખી

વૈપરીત્ય ન૦ [સં.] વિપરીતતા

વૈપુલ્ય ન૦ [સં.] વિપુલતા

વૈફલ્ય ન૦ [સં.] વિફળતા

વૈભવ પું૦ [સં.] વિભવ. **૦શાલી(-ળી)** વિ૦ પું૦ વૈભવવાળું. **-વી** વિ૦ વૈભવવાળું

વૈભોગ પું૦ [સં.] વૈભવ; સાહેબી; ઠાઠ

વૈમત્ય ન૦ [સં.] ભિન્ન મત થવો તે

વૈમનસ્ય ન૦ [સં.] વેર, દ્વેષ (૨) નિરુત્સાહ; ખિન્નતા

વૈમાન ન૦ + જુઓ વિમાન

વૈમાનિક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] જુઓ વિમાની

વૈમુખ્ય ન૦ [સં.] વિમુખતા

વૈયક્તિક વિ૦ [સં.] વ્યક્તિને લગતું કે તેને [અંગેનું

વૈયર્થ્ય ન૦ [સં.] વ્યર્થતા

વૈયાકરણ(-ણી) વિ૦ [સં.] વ્યાકરણ સંબંધી (૨) પું૦ વ્યાકરણશાસ્ત્રી

વૈયાવૃત્ત્ય ન૦ [સં.] સેવાચાકરી (જૈન)

વૈર ન૦ [સં.] વેર. **૦ભાવ** પું૦ વેરભાવ

વૈરલ્ય ન૦ [સં.] વિરલતા (૨) ખોટ; ઊણપ

વૈરસ્ય ન૦ [સં.] વિરસતા; નીરસતા (૨) ઇચ્છાનો અભાવ

વૈરાગ પું૦, **-ગ્ય** પું૦; ન૦ [સં.] સંસાર ઉપરની આસક્તિનો અભાવ; વિરક્તિ [**-આવવો, ઊપજવો**]. **-ગી** વિ૦ વેરાગી; વૈરાગ્યયુક્ત (૨) પું૦ બાવો; સાધુ

વૈરાટ વિ૦ [સં.] વિરાટ સંબંધી (૨) વિશાળ; વિસ્તૃત

વૈરી વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] વેરી

વૈરૂપ્ય ન૦ [સં.] વિરૂપતા

વૈલક્ષણ્ય ન૦ [સં.] વિલક્ષણતા

વૈલક્ષ્ય ન૦ [સં.] ગભરાટ; ગૂંચવણનો ભાવ (૨) અસ્વાભાવિકતા; કૃત્રિમતા

વૈવર્ણ્ય ન૦ [સં.] વિવર્ણ થવું કે હોવું તે; ફીકાશ

વૈવર્ત ન૦ [સં.] ફેર; રૂપાન્તર

વૈવસ્વત પું૦ [સં.] જુઓ મનુ (૨) યમ

વૈવાહિક વિ૦ [સં.] વિવાહ સબંધી

વૈવિધ્ય ન૦ [સં.] વિવિધતા

વૈશદ્ય ન૦ [સં.] વિશદતા; સ્વચ્છતા; સ્પષ્ટતા

વૈશંપાયન પું૦ [સં.] જનમેજયને મહાભારતની કથા સંભળાવનાર

વૈશાખ પું૦ [સં.] વિક્રમ સંવતનો સાતમો મહિનો. **૦નંદન** પું૦ ગધેડો. **-ખી** વિ૦ વૈશાખ માસમાં આવતું કે થતું (૨) સ્ત્રી૦ એક માખ

વૈશાલ્ય ન૦ [સં.] વિશાળતા

વૈશિક પું૦ [સં.] વેશ્યા સાથે સંબંધ રાખનાર [નાયક

વૈશિષ્ટ્ય ન૦ [સં.] વિશિષ્ટતા

વૈશેષિક વિ૦ [સં.] વૈશેષિક મતનું (૨) પું૦ વૈશેષિક મતનું અનુયાયી (૩) ન૦ વૈશેષિક દર્શન. **૦દર્શન** ન૦ ૭ વૈદિક દર્શનોમાંનું કણાદ મુનિએ પ્રવર્તાવેલું દર્શન

વૈશ્ય પું૦ [સં.] ચાર વર્ણોમાંનો ત્રીજો – ખેતી, ગોરક્ષા અને વેપાર કરનારો વર્ણ. **૦કર્મ** ન૦ વૈશ્યનું કર્મ કે ધંધો. **૦પ્રકોપ** પું૦ જુઓ વિટ્પ્રકોપ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ વૈશ્યનો ધંધો (૨) વૈશ્યનો સ્વભાવ; દરેક કામમાં હાનિલાભ જોવાની વૃત્તિ. **-શ્યાણી** સ્ત્રી૦ વૈશ્ય સ્ત્રી

વૈશ્રવણ પું૦ [સં.] (સં.) કુબેર

વૈશ્વદેવ પું૦ [સં.] રોજ જમતા પહેલાં દેવોને અપાતો બલિ. **-વિયું** ન૦ વૈશ્વદેવ જેમાં કરવામાં આવે તે વેદી

વૈશ્વાનર પું૦ [સં.] જઠરાગ્નિ (૨) અગ્નિ (૩) [પરમેશ્વર

વૈશ્વાસિક વિ૦ [સં.] વિશ્વાસુ; ભરોસાદાર

વૈષમ્ય ન૦ [સં.] વિષમતા; અસમાનતા

વૈષયિક વિ૦ [સં.] વિષય સંબંધી

વૈષ્ણવ વિ૦ [સં.] વિષ્ણુ સંબંધી (૨) વિષ્ણુની ઉપાસના કરનારું (૩) પું૦ તેવો માણસ. **-વી** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ વૈષ્ણવ સ્ત્રી (૩) [સં.] લક્ષ્મી

વૈસ્વર્ય ન૦ [સં.] ઘાંટા કે સાદનું વિસ્વર થવું – બગડવું તે

વૈહાસિક પું૦ [સં.] મસ્કરો; ભાંડ

વોકળો (વૉ?) પું૦ [જુઓ વેકળો] નાનો વહેળો; વોંકળો; નાળુ

વૉકાઉટ પું૦ [ઇં.] વિરોધ દર્શાવવા સભામાંથી ચાલ્યા જવું તે (**-કરવો**)

વોકાબ ન૦ એક પક્ષી

વોટ પું૦ [ઇં.] ચૂંટણીનો મત. [**-નંખાવો, -પડવો** = મતપેટીમાં મતપત્ર પડવો; મત અપાવો. **-નાંખવો** = મતપેટીમાં મતપત્ર નાંખવો; મત આપવો. **૦ર** પું૦ [ઇં.] મત આપનાર

વૉટરપ્રૂફ વિ૦ પાણી જેમાં ન પેસી શકે તેવું

વૉટરવર્ક્સ ન૦ શહેર વગેરેની વસ્તીને પાણી પૂરું પાડનારું મથક કે કારખાનું; ટાંકી

વૉડકા પું૦ [ઇં.] એક જાતનો રશિયન દારૂ

વોડકી સ્ત્રી૦, **-કું** ન૦ [दे वोडही = तरुणी; युवती] જુવાન ભેંસ અથવા ગાય; જોટડું

વોણ (વૉ?) ન૦ [સં. वहन પરથી; સર૦ म. वोणा] સીમમાં પાણીથી ભરાતો લાંબો ખાડો

વોય વોય, ૦રે (વૉ) અ૦ [સર૦ दे. वेव्व = વિષાદ તથા ભયસૂચક અવ્યય] ભય કે દુઃખનો પોકાર કરે તેમ

વૉરંટ ન૦ [ઇં.] વારંટ; ધરપકડ કરવાનો સરકારી પરવાનો [**-કાઢવું, નીકળવું, -બજવું, બજાવવું**]

વૉર્ડ પું૦ [ઇં.] (કોઈ વહીવટ માટે પડાતો [ગામનો) વિભાગ

વૉર્ડર પું૦ [ઇં.] કેદીઓનો મુકાદમ (જેલભાષા)

વોલામણું વિ૦ જુઓ વોળામણું

વૉશિંગ કંપની સ્ત્રી૦ [ઇં.] (વિલાયતી ઢબની) ધોબીની દુકાન

વોસરાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वोसर (सं. व्युत् + सृज्); સર૦ म वोसरणें] તજવું; છોડી દેવું

વોહ પું૦ [સં. वह् ઉપરથી? સર૦ दे. वोहार = પાણીનું વહેણ] જોરથી વહેતો પ્રવહ

વોળામણું(-ણું) (વૉ) વિ૦ ['વળવું' પરથી] વાંકું; વળાંકવાળું (૨) ન૦ વાંક; વળાંક

વોળાવવું (વૉ) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. वोल (सं. गम्); वोलाविअ] વળાવવું; વિદાય કરવું

વોળાવિયો (વો) પું૦ [વોળાવવું પરથી] વળાવનારો; વળાવવા સાથે જનાર. ભોમિયો

વોંકળો (વોં૦) પું૦ જુઓ વોકળો

વૌષટ્ અ૦[સં.] પિતૃઓને બલિ આપતાં કરાતો ઉદ્ગાર. ૦કાર પું૦ તેનો ઉચ્ચાર કે અવાજ

વ્યક્ત વિ૦[સં.] સ્પષ્ટ; ખુલ્લું (૨) સાકાર બનેલું

વ્યક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] કોઈ પણ વર્ગમાંનું એક (૨) માણસ (૩) વ્યક્ત થવું તે. ૦ગત વિ૦ વ્યક્તિને લગતું; અંગત; વૈયક્તિક. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ વ્યક્તિનો વિશેષ ગુણ. ૦વાદ પું૦ સામાજિક વિચારમાં વ્યક્તિ ને તેનું વ્યક્તિત્વ મહત્ત્વનું છે એવો વાદ

વ્યગ્ર વિ૦ [સં.] વ્યાકુળ; અસ્થિર; ગભરાયેલું. ૦તા સ્ત્રી૦

વ્યજન પું૦ [સં.] પંખો

વ્યતિકર પું૦[સં.] મિશ્રણ (૨) સમુદાય (૩) સંબંધ

વ્યતિક્રમ પું૦ [સં.] ઉલ્લંઘન કરવું તે (૨) વિપર્યાસ (૩) બાધા; વિઘ્ન

વ્યતિરિક્ત વિ૦[સં.] અતિરિક્ત; સિવાય; ભિન્ન

વ્યતિરેક પું૦ [સં.] અભાવ (૨) ભિન્નતા (૩) ઉત્તમતા; શ્રેષ્ઠતા (૪) એક અર્થાલંકાર, જેમાં ઉપમેયને ઉપમાન કરતાં શ્રેષ્ઠ બતાવવામાં આવ્યું હોય છે (કા. શા.) (૫) અમુક એક વસ્તુ ન હોય તો બીજી અમુક વસ્તુ પણ ન હોય એવો સંબંધ કે નિયમ (ન્યા.). ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ કારણ ન હોય ત્યારે કાર્ય ન હોય એવા વ્યતિરેકના નિયમને આધારે બંધાયેલી કાર્યકારણ નક્કી કરવાની અન્વેષણ-પદ્ધતિ. 'મેથડ ઑફ ડિફરન્સ' (ન્યા.). ૦વ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ સાધ્યસાધનના વ્યતિરેક-સંબંધની વ્યાપ્તિ (ન્યા.)

વ્યતિ(-તી)હાર પું૦ [સં.] અદલોબદલો; વિનિમય

વ્યતીત વિ૦ [સં.] વીતી ગયેલું; પસાર થઈ ગયેલું

વ્યતીપાત પું૦ [સં.] જ્યોતિષમાં અશુભ મનાતો ૧૭મો યોગ (૨) ઉત્પાત કે ઉપદ્રવ. -તિયું વિ૦ ઉપદ્રવ કરનારું; તોફાની

વ્યતીહાર પું૦ [સં.] જુઓ વ્યતિહાર

વ્યત્યય,વ્યત્યાસ પું૦ [સં.] વ્યતિક્રમ

વ્યથા સ્ત્રી૦ [સં.] દુઃખ; પીડા

વ્યથિત વિ૦ [સં.] વ્યથા પામેલું: દુઃખી

વ્યધિકરણ ન૦ [સં.] (વ્યા.) ભિન્ન અધિકરણમાં રહેવું તે (૨) ભિન્ન વિભક્તિમાં હોવું તે. ૦બહુવ્રીહિ પું૦ (વ્યા.) વિશેષણ વિશેષ્યભાવના સંબંધ વિનાનાં પદોનો બહુવ્રીહિ સમાસ. ઉદા૦ ચક્રપાણિ

વ્યપોહ પું૦ [સં.] કાઢી મૂકવું તે

વ્યભિચાર પું૦ [સં.] પોતાના ગુણધર્મને વફાદાર ન રહેવું તે (૨) પરસ્ત્રીપુરુષનો આડો વ્યવહાર (૩) કર્તવ્યભ્રષ્ટતા (૪) નિયત સાહચર્ય ન હોવું તે (ન્યા.). -રિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ વ્યભિચારી (૨) સ્ત્રી૦ વ્યભિચારી સ્ત્રી. -રી વિ૦ વ્યભિચાર કરનારું (૨) વ્યભિચારદોષવાળું (૩) પું૦ વ્યભિચારી માણસ. -રીભાવ પું૦ જુઓ સંચારીભાવ

વ્યય પું૦[સં.]ખરચ; વાપર.-યી વિ૦ વ્યયવાળું

વ્યર્થ અ૦ [સં.] ફોગટ; મિથ્યા (૨) વિ૦ નકામું; નિરર્થક. ૦તા સ્ત્રી૦

વ્યલીક વિ૦[સં.] ખોટું; અસત્ય; બનાવટી (૨) અયોગ્ય; અકાર્ય (૩) ન૦ જૂઠાણું ખોટી વાત

વ્યવચ્છેદ પું૦ [સં.] કાપી નાખવું તે (૨) જુદું પાડવું તે. ૦વિદ્યા સ્ત્રી૦ શરીરપૃથક્કરણશાસ્ત્ર; 'ઍનૅટૉમી'

વ્યવધાન ન૦ [સં] આડ; પડદો (૨) વિઘ્ન; એકાગ્રતામાં ભંગ (૩) અવકાશ

વ્યવસાય પું૦.[સં.] કામકાજ કે તેની ખટપટ; ઉદ્યમ (૨) નિશ્ચય. -યિની વિ૦ સ્ત્રી૦, -યી વિ૦ વ્યવસાયવાળું

વ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં.] બંદોબસ્ત; ગોઠવણ

વ્યવસ્થાપક પું૦[સં.] વ્યવસ્થા કરનાર; મૅનેજર

વ્યવસ્થિત વિ૦ વ્યવસ્થાયુક્ત; બરાબર ગોઠવેલું. -તિ સ્ત્રી૦ વ્યવસ્થા (૨) નિયમન

વ્યવહરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. व्यवहृ] વ્યવહાર કરવો; સંબોધવું

વ્યવહાર પું૦ [સં.] વ્યાપાર; કામકાજ: ધંધો (૨) વર્તન (૩) લોકરીતિ (૪) પરસ્પર આપવા-લેવાનો સંબંધ. ૦કુશળ, ૦દક્ષ વિ૦ વ્યવહારની બાબતોમાં કુશળ. ૦ગણિત ન૦ વ્યવહારમાં ખપ આવે તેવું ગણિત (૨) પાંતી; 'પ્રૅક્ટિસ'

(ગ.) (૩) લેખાં (ગ.). ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ વ્યવહારોપયોગી કે વ્યવહારની દૃષ્ટિ. ૦સિદ્ધ વિ૦ વ્યવહારમાં સફળ થઈ રૂઢ થયેલુ; વહેવારુ. -રી વિ૦ વ્યવહારને લગતું. -રુ વિ૦ વહેવારુ; વ્યવહાર્ય. -ર્ય વિ૦ [સં.] વહેવારમાં મુકાય કે ઉતારાય તેવું

વ્યવહિત વિ૦ [સં.] વચ્ચે પડદાવાળું; ઢંકાયેલું

વ્યષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] સમષ્ટિનો પ્રત્યેક અંશ કે વ્યક્તિ

વ્યસન ન૦ [સં.] ટેવ; લત (૨) માદક પદાર્થ લેવાની ટેવ (૩) દુઃખ (૪) આફત; જોખમ (૫) નાશ; ખુવારી. [-પડવું = ટેવ પડવી; લત લાગવી (૨) માદક પદાર્થની ટેવ પડવી.] -ની વિ૦ વ્યસનવાળું

વ્યસ્ત વિ૦ [સં.] વેરાયેલું (૨) ઊલટું (૩) વહેંચી નાખેલું; છૂટું પાડેલું. ૦વિધિ પું૦ 'મેથડ ઑફ ઇન્વર્ઝન' (ગ.)

વ્યંગ વિ૦ [સં.] એકાદ અંગ વિનાનું; અપંગ (૨) જુઓ વ્યંગ્ય. -ગાર્થ પું૦ જુઓ વ્યંગ્યાર્થ

વ્યંગ્ય વિ૦ [સં.] આડકતરી રીતે સૂચિત (૨) કટાક્ષથી કહેલું (૩) ન૦ વક્રોક્તિ; કટાક્ષ. -ગ્યાર્થ પું૦ શબ્દની વ્યંજના વૃત્તિથી સૂચિત થતો ગૂઢ અર્થ; વાચ્યાર્થ અને લક્ષ્યાર્થથી ભિન્ન એવો - વ્યંગ્ય અર્થ

વ્યંજક વિ૦ [સં.] સ્પષ્ટ કરનારું; બતાવનારું

વ્યંજન પું૦; ન૦ [સં.] સ્વરની મદદ વિના જેનો ઉચ્ચાર ન થઈ શકે તે વર્ણ (૨) ડાઘ; નિશાની (૩) અવયવ; અંગ (૪) ગુહ્યભાગ (૫) શાક. -નાદિ વિ૦ [+ आदि] શરૂમાં વ્યંજનવાળું. -નાંત વિ૦ [+ अंत] છેડે વ્યંજનવાળું

વ્યંજના સ્ત્રી૦ [સં.] વ્યંગ્યાર્થનો બોધ કરવાની શબ્દની શક્તિ (વ્યા.).

વ્યંજિત વિ૦ [સં.] સૂચિત (૨) વ્યક્ત-સ્પષ્ટ [કરાયેલું

વ્યંડલ(-ળ) પું૦ [સં. वंडर; वि + अंड] નપુંસક

વ્યાકરણ ન૦ [સં.] ભાષાના શુદ્ધ પ્રયોગો, નિયમો વગેરેનું શાસ્ત્ર. ૦કાર પું૦ વ્યાકરણ રચનાર; વૈયાકરણ. ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ વ્યાકરણ દ્વારા ભાષા શીખવવાની પદ્ધતિ. ૦શુદ્ધ વિ૦ વ્યાકરણના દોષ વિનાનું. -ણી પું૦ વ્યાકરણશાસ્ત્રી

વ્યાકુલ(-ળ) વિ૦ [સં.] ગભરું; બાવરું; ગભરાયેલું. ૦તા સ્ત્રી૦

વ્યાકૃત વિ૦ [સં.] પૃથક્કરણ કરી સમજાવેલું- [સ્પષ્ટ કરેલું

વ્યાકોપ પું૦ [સં.] પ્રકોપ; વકરવું તે

વ્યાખ્યા સ્ત્રી૦ [સં.] વસ્તુનું પૂરતું અને આવશ્યક વર્ણન (૨) વિસ્તૃત કે સ્પષ્ટ અર્થ; ટીકા

વ્યાખ્યાતા પું૦ [સં.] વ્યાખ્યાન કરનાર.

વ્યાખ્યાન ન૦ [સં.] ભાષણ; કોઈ વિષયનું વિસ્તારથી પ્રતિપાદન. ૦પીઠ સ્ત્રી૦; ન૦ જે આસનેથી વ્યાખ્યાન આપવાનુ હોય તે

વ્યાખ્યેય વિ૦ [સં.] વ્યાખ્યા થઈ શકે એવું

વ્યાઘાત પું૦ [સં.] વિઘ્ન; પ્રતિબંધ (૨) વિરોધ

વ્યાઘ્ર પું૦ [સં] વાઘ. ૦ચર્મ, -ઘ્રાંબર ન૦ [+ अंबर] વાઘનું ચામડું

વ્યાજ ન૦ [સં. वि + आजन् = નવું જન્માવવું -વધારવું; સર૦ हिं., म.] નાણાં વાપરવા બદલ મૂળ રકમ ઉપર આપવો પડતો વધારો (૨) [સં.] બહાનું, મિષ (૩) ઠગાઈ. [-કાઢવું = વ્યાજનો હિસાબ કરવો - ગણતરી કરવી. -કાપવું = વ્યાજ બાદ કરવુ. -ખાવું, લેવું = વ્યાજની કમાણી કરવી. -ભરવું = વ્યાજ આપવું. કાપેલું વ્યાજ = વટાવવાળું વ્યાજ. ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ = વ્યાજનુ વ્યાજ. વારોવારિયું વ્યાજ = રોજ દહાડે વધતું વ્યાજનું વ્યાજ. વ્યાજનું વ્યાજ = (લ) સંતાનનું સંતાન.] ૦ખાઉ વિ૦ મોટે વ્યાજે નાણાં ધીરનારું; વ્યાજ પર કમાઈ કરનારું. ૦ખાદ(-ધ) સ્ત્રી૦ નાણાં નકામાં પડી રહેવાથી કે મુદત પહેલાં પરત થવાથી આવતી વ્યાજની ખોટ. ૦ખોર વિ૦ જુઓ વ્યાજખાઉ. ૦નિંદા સ્ત્રી૦ બીજા બહાના હેઠળ નિંદા કરવી તે; એક શબ્દાલંકાર (કા શા.). ૦મુદ્દલ ન૦ વ્યાજ અને મુદ્દલનો ભેગો આંકડો; રાશ. ૦વટંતર ન૦ વ્યાજ ને વટાવ વગેરેની ઊપજ. ૦વટું ન૦ વ્યાજ અને વટાવનો ધંધો. ૦વહી સ્ત્રી૦ વ્યાજ કાઢવાનો ચોપડો. ૦વેરો પું૦ વ્યાજની કમાઈથી જ ગુજરાન ચલાવનાર. ૦સ્તુતિ સ્ત્રી૦ દેખીતી સ્તુતિ મારફતે નિંદા કરવી અથવા દેખાતી નિંદા મારફત સ્તુતિ કરવી

તે; એક શબ્દાલંકાર (કા. શા.). -જુ(૦કું) વિ૦ વ્યાજે ધીરેલું અથવા લીધેલું. -જુચિઠ્ઠી સ્ત્રી૦ વ્યાજ લેવાની શરતે ધીરેલી રકમનું લખત

વ્યાધ પું૦ [સં.] પારધી

વ્યાધિ પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] રોગ; મરજ. **૦કારણ** ન૦ વ્યાધિનું કારણ. **૦ગ્રસ્ત, ૦ત** વિ૦. **૦તા** વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] વ્યાધિમાં સપડાયેલું; રોગી

વ્યાન પું૦ [સં.] પંચપ્રાણમાંનો એક

વ્યાપ પું૦ [સં.] વ્યાપ્તિ; વિસ્તાર; પસારો

વ્યાપક વિ૦ [સં.] સર્વ ઠેકાણે વ્યાપી રહેનારું (૨) વિશાળ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦પદ** ન૦ 'જનરલ ટર્મ' (ગ.).

વ્યાપવું સ૦ક્રિ૦; અ૦ક્રિ૦ [સં. व्याप्] કોઈ ચીજની અંદર ફેલાવું (૨) પ્રસરવું; ફેલાવું

વ્યાપાર પું૦ [સં.] પ્રાણી કે પદાર્થની ક્રિયા (૨) ઉદ્યોગ; ધંધો (૩) વેપાર. **-રી** પું૦ વેપારી

વ્યાપી વિ૦[સં વ્યાપક (પ્રાયઃ સમાસને અંતે)

વ્યાપૃત વિ૦[સં.] રોકાયેલું; મગ્ન. **-તિ** સ્ત્રી૦ વ્યાપૃત હોવું તે [વ્યાપક

વ્યાપ્ત વિ૦ [સં.] વ્યાપેલું. **૦માન** વિ૦ વ્યાપ્ત;

વ્યાપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] વ્યાપવું તે (૨) નિત્યસાહચર્ય (ન્યા.) (૩) સાધન અને સાધ્યનો સાહચર્યનિયમ. **૦દોષ** પું૦ ન્યાયની વ્યાપ્તિને અંગેનો દોષ. **૦ગ્રહ** પું૦, **૦ગ્રહણ** ન૦ વ્યાપ્તિ ગ્રહણ કરવી – નિશ્ચિત કરવી તે. **૦વ્યાપાર** પું૦ વ્યાપ્તિગ્રહણનો વ્યાપાર. **-પ્ય** વિ૦ [સં.] વ્યાપવા યોગ્ય

વ્યામોહ પું૦ [સં.] મોહ; અજ્ઞાન; ભ્રાંતિ

વ્યાયામ પું૦ [સં.] કસરત. **૦મંદિર** ન૦, **૦શાળા** સ્ત્રી૦ કસરતશાળા

વ્યાયોગ પું૦ [સં.] એક પ્રકારનું એકાંકી નાટક

વ્યાલ(-ળ) પું૦ [સં.] સાપ (૨) ચિત્તો; વાઘ

વ્યાવર્તક વિ૦ [સં.] વ્યાવૃત્ત કરનારું; જુદું પાડનારું [વહેવારુ

વ્યાવહારિક વિ૦ [સં.] વહેવાર સંબંધી (૨)

વ્યાવૃત્ત વિ૦ [સં.] પાછું ફરેલું કે ફેરવેલું (૨) અલગ કરેલું કે થયેલું (૩) નિષિદ્ધ (૪) આચ્છાદિત; ઘેરાયેલું (૫) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર. **-ત્તિ** સ્ત્રી૦ વ્યાવૃત્ત થવું કે કરવું તે (૨) અભાવ

વ્યાસ પું૦[સં.](સં.)મહાભારત અને પુરાણોના કર્તા – એક ઋષિ (૨) બ્રાહ્મણની એક અટક (૩) જાડાઈ; વિસ્તાર (૪) વર્તુળના મધ્યબિંદુમાંથી પસાર થઈ તેના પરીઘને બે બાજુ અડતી લીટી; 'ડાયેમીટર' (ગ.) **૦જી** પું૦ (સં.) વ્યાસ ઋષિ (માનાર્થે) (૨) [લા.] (મહાભારતના)કથા કરનાર. **૦નંદન** પું૦(સં.) શુકદેવ. **૦પીઠ** સ્ત્રી૦; ન૦ વક્તા કે કથાકારને ઊભા રહેવાનું કે બેસવાનું ઊંચું સ્થાન

વ્યાસંગ પું૦ [સં] મહાવરો; અભ્યાસ (૨) આસક્તિ; ભક્તિ **-ગી** વિ૦ વ્યાસંગવાળું

વ્યાસાર્ધ પું૦ [સં.] વ્યાસનું અર્ધ; 'સેમી-ડાયેમીટર' (ગ.) [નિષ્ફળ નીવડેલું

વ્યાહત વિ૦ [સં.] પાછું ઠેલાયેલું; કુંઠિત થયેલું;

વ્યાહૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] કથન; ઉક્તિ (૨) મૂઃ, મુવઃ, સ્વઃ એ ત્રણ પવિત્ર શબ્દ

વ્યાળ પું૦ જુઓ વ્યાલ [(૩) અવ્યવસ્થા

વ્યુત્ક્રમ પું૦ [સં.] ઊલટો ક્રમ (૨) ઉલ્લઘન

વ્યુત્ક્રાંત વિ૦ [સં] ઉલ્લંઘેલું; ઓળંગાયેલું. **-તિ** સ્ત્રી૦ બહાર નીકળવું – જતા રહેવું તે (૨) ઉલ્લંઘન (૩) મોટી ક્રાંતિ; ઊથલપાથલ

વ્યુત્થાન ન૦ [સં.] જોરથી ઊઠવું તે (૨) અભ્યુન્નતિ (૩) સમાધિમાંથી ઊઠવું તે

વ્યુત્પત્તિ સ્ત્રી૦ [સં] શબ્દની મૂળ ઉત્પત્તિ [વ્યા.] (૨) વિદ્વત્તા; પ્રાવીણ્ય. **૦કાર** પું૦ શબ્દની મૂળ ઉત્પત્તિ બતાવનાર

વ્યુત્પન્ન વિ૦ [સં.] વિદ્વાન; પ્રવીણ (૨) સાધિત (શબ્દ) [વ્યા.]

વ્યુપહાસ પું૦ [સં.] ઉપહાસ; ઠેકડી. **૦ક** વિ૦ ઉપહાસ કરનાર

વ્યૂહ પું૦ [સં.] સૈન્યની ગોઠવણી. **૦રચના** સ્ત્રી૦ તેની રચના

વ્યોમ ન૦ [સં.] આકાશ. **૦ગંગા** સ્ત્રી૦ આકાશગંગા. **૦ચર** વિ૦ આકાશમાં ફરનારું (૨) ન૦ પંખી. **૦યાન** ન૦ વિમાન

વ્રજ ન૦ [સં.] (સં.) વૃંદાવન (ગોકુળ પાસે) (૨) ગોવાળોનું ગામ (૩) પું૦ સમૂહ. **૦ભાષા** સ્ત્રી૦ એક બોલી – વ્રજ દેશની

ભાષા. **૦મંડળ** ન૦ વ્રજ તેમ જ તેની આસપાસનો પ્રદેશ. **૦વનિતા** સ્ત્રી૦ વ્રજની સ્ત્રી; ગોપી. **૦વાસી** વિ૦ (૨) પું૦ વ્રજમાં રહેનાર. **૦વિહારી** વિ૦ (૨) પું૦ વ્રજમાં વિહાર કરનાર (શ્રીકૃષ્ણ). **–જાંગના** સ્ત્રી૦ [+ अंगना] ગોપી

વ્રજવું અ૦ક્રિ૦ [સં. व्रज्] જવું

વ્રણ પું૦ ન૦ [સં.] ઘા; નારું

વ્રત ન૦ [સં.] નિયમપૂર્વક આચરવાનું પુણ્યકર્મ (૨) અમુક કરવા ન કરવાનો ધાર્મિક નિશ્ચય. [**–ઊજવવું** = વ્રતની પૂર્ણાહુતિની ક્રિયા કરવી. (**–કરવું, પાળવું, –તોડવું, –મૂકવું.**) **–લેવું** = નિયમ પાળવાની પ્રતિજ્ઞા કરવી.] **૦ચર્યા** સ્ત્રી૦ વ્રત કરવું કે પાળવું તે. **૦ધારી** વિ૦ વ્રત લેનારું. **૦ભંગ** પું૦ વ્રતનો ભંગ; વ્રત તોડવું તે. **૦સ્થ** વિ૦ વ્રત લીધું હોય તેવું. **–તાળ(–ળુ)** વિ૦ વ્રત કરવાની ટેવવાળું. **–તિની** વિ૦ સ્ત્રી૦ વ્રતવાળી. **–તી** વિ૦ વ્રતવાળું

વ્રળકારો પું૦ (કા.) ઝબકારો; ચમકારો

વ્રાચડ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] અપભ્રંશ ભાષાનો એક પ્રકાર

વ્રાત પું૦ [સં.] સંઘ; સમૂહ

વ્રાત્ય પું૦ [સં.] જેને સંસ્કાર કરવામાં ન આવેલા હોય તેવું (૨) વર્ણસંકર

વ્રીડા સ્ત્રી૦ [સં.] લાજ; શરમ

વ્રીહિ પું૦ [સં.] ચોખા

વ્રેહ પુ૦ (પ.) જુઓ વિરહ

શ

શ પું૦ [સં.] ચાર ઊષ્માક્ષરો (શ, ષ, સ, હ) માનો પ્રથમ

શઈ પું૦; ન૦ [प्रा. सइ (सं. शत)?] અનાજનું [એક માપ

શક પું૦ [अ.] વહેમ; શંકા. [**–આવવો, જવો, પડવો** = વહેમ પેદા થવો. **–રહેવો** = શંકા હોવી. **–રાખવો, લેવો** = વહેમાવું.] **૦દાર, ૦મંદ** વિ૦ જુઓ તેમના ક્રમમાં

શક પું૦ [સં.] એક પ્રાચીન જાતના લોક (૨) સંવત (૩) શાલિવાહને ચલાવેલો સંવત (ઈ. સ. ૭૮થી). [**–ચલાવવો** = કોઈ નામાંકિત વ્યક્તિ કે યુગપ્રવર્તક ઘટનાની યાદગીરીમાં સંવત્સરની ગણના શરૂ કરવી. **–બેસાડવો** = (સુ) છાપ–દાબ–ધાક બેસાડવાં.] **૦કારી ૦પ્રવર્તક, ૦વર્તી** વિ૦ શક પ્રવર્તાવનારું; જેના સ્મરણમાં સંવત શરૂ થાય તેવું; યાદગાર

શકટ ન૦ [સં.] ગાડું **૦વ્યૂહ** પું૦ શકટાકારે સૈન્યની રચના **–ટાસુર** પું૦ (સં.) [+ असुर] કંસે કૃષ્ણને મારવા મોકલેલો એક રાક્ષસ. **–ટી** સ્ત્રી૦ ગાલ્લી

શકતું ન૦ [प्रा. सक्क (सं. शल्क) = छाल] ફેલું; [થૂથા

શકદાર વિ૦ [फा.] જેના પર શક જતો હોય તેવું

શકન, –નિયાળ જુઓ 'શુકન'માં

શકપ્રવર્તક વિ૦ [સં.] જુઓ શક [સં.]માં

શકમંદ વિ૦ [फा.] સંશયગ્રસ્ત; શકવાળું

શકરખોર(–રો) પું૦ [फा.] એક પક્ષી (૨) મીઠી વાનીઓનો શોખીન

શક(–ક્ક)રટેટી સ્ત્રી૦ – शर्करा, फा. शकर + [ટેટી] એક ફળ

શક(–ક્ક)રપારો પું૦ [फा. शकरपारा] ઘઉંની એક મીઠી તળેલી વાની

શકરાબાજી સ્ત્રી૦ [શકરો+બાજી] (શકરાબાજ દ્વારા) પક્ષી ઇ૦ નો શિકાર કરવો તે

શક(–ક્ક)રિયું ન૦ એક કંદ

શકરી સ્ત્રી૦ [જુઓ શકરો] શકરાબાજની માદા

શકરીમનિયા ન૦ એક પક્ષી

શકરો [फा. शिक्रह; સર૦ हिं. शिकरा; म. शिकर], **૦બાજ** પું૦ બાજ પક્ષી (૨) [લા.] પાકો ઉઠાવગીર

શકલ પું૦ [સં.] ભાગ; ખંડ

શકવર્તી વિ૦ [સં.] જુઓ 'શક' [સં.] માં

શકવું અ૦ક્રિ૦ [સં. शक्; સર૦ म. शकणें, हिं. सकना] શક્તિમાન થવું (૨) સંભવવું (મુખ્ય ક્રિ ને સહાયક રૂપે જ વપરાય છે. જેમ કે, બોલી શકશે.)

શકાર પું૦ [સં.] શ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **–રાંત** વિ૦ [+ अंत] છેડે શકારવાળું

શકાર પું૦ [प्रा. स (सं. सत्) + प्रा. कार

(ક્રિયા, આકૃતિ)] સકાર; બરકત; સાસ

શકુન ન૦ [સં.] ભાવિ શુભાશુભસૂચક ચિહ્ન; શુકન (૨) પક્ષી. [**-જોવા** = શુકનની રાહ જોવી: કયા શુકન છે તે તપાસવું. **-થવા.** **-લેવા**=શુભ શુકન તરીકે માન્ય કરવું.]

શકુનિ ન૦ [સં.] પંખી (૨) ગીધ (૩) પું૦ (સં.) દુર્યોધનનો મામો. [**-ચતુષ્ટય** = ચંડાળ-ચોકડી. **-મામો** = મહા તરકટી માણસ.]

શકુંત ન૦ [સં.] મોર (૨) શકુનઃ પક્ષી. **૦લા** સ્ત્રી૦ (સં.) મેનકા અને વિશ્વામિત્રની પુત્રી; દુષ્યંતની પત્ની

શકે અ૦ [શકવું પરથી] જાણે કે (પ)

શકોરું ન૦ [સર૦ हिं सकोरा, म. शिकोरा (प्रा. सिक्करा–सं. शर्करा; फा. शकर, शिक्र ઉપરથી ?)] બટેરું; માટીનું કોડિયું

શક્કર સ્ત્રી૦[फा. शकर;प्रा. सक्करा]સક્કર; ખાંડ. **૦ટેટી** સ્ત્રી૦ જુઓ શકરટેટી. **૦પારો** પું૦ જુઓ શકરપારો. **-રિયું** ન૦ શકરિયું

શક્કલ સ્ત્રી૦ [જુઓ શિકલ; સર૦ म.] ચહેરો; સ્વરૂપ. [**-ફરી જવી, બદલાઈ જવી** = સ્વરૂપ-દેખાવ-ગુણધર્મ બદલાઈ જવાં.]

શક્કો પું૦ જુઓ શિક્કો (૨) [अ. सिक्कह = છાપ કે शक्ल = ચહેરો ઉપરથી] ચહેરો; સુંદર ભવ્ય ચહેરો (૩) ઘરેણાં વગેરેની ભભક. [**-પડવો** = છાપ પડવી; અમલ બેસવો.] **-ક્કાદાર** વિ૦ ઘાટીલા સુંદર ચહેરાવાળું (૨) મોહક; ભભકાદાર

શક્ત વિ૦ [સં.] શક્તિમાન

શક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] સામર્થ્ય; બળ (૨) દેવી (૩) એક અસ્ત્ર. **૦પૂજક** વિ૦ (૨) પું૦ દેવીનો ઉપાસક. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ દેવીપૂજા. **૦મત્તા** સ્ત્રી૦ શક્તિ હોવી તે; સામર્થ્ય. **૦માન, ૦સંપન્ન** વિ૦ બળવાન; સમર્થ

શક્ય વિ૦ [સં.] બના શકે કે કરી શકાય એવું. **૦તા** સ્ત્રી૦ સંભવ; શક્ય હોવું તે. **૦ભેદ** પું૦ [વ્યા] ક્રિ૦નો શક્યાર્થસૂચક ભેદ. **-ક્યાર્થ** પું૦ [+अर्थ] શક્યતા બતાવનાર ક્રિ૦નુ રૂપ (વ્યા.)

શક્ર પું૦ [સં.] ઇંદ્ર **-ક્રાણી** સ્ત્રી૦ ઇંદ્રાણી; શચી

શખસ પું૦ [अ. शख्स] માણસ

શખ્ખો પું૦ [જુઓ શક્કો] લખોટી (તેની રમતમાં બોલાય છે)(૨)જુઓ શક્કો અર્થ ૨,૩

શગ સ્ત્રી૦ [‘શિખા’ ઉપરથી ? સર૦ म. शेगडी (शिगडी = ટોચ; અંકુર)] દીવાની જ્યોત (૨) તેના જેવા (શંકુ) આકારની વસ્તુ (૩) શંકુ આકારનો ઢગલો (૪) જાનવરના આંચળ

શગડી સ્ત્રી૦ [‘શગ’ ઉપરથી] કોલસા બાળવાનું એક સાધન; ચૂલાનું કામ દેતી એક બનાવટ; સગડી. [**-કરવી** = સગડી સળગાવવી. **-બળી જવી** = સગડીનો અગ્નિ નકામો જવો. **-માથે લેવી, વહોરવી** = પારકી પંચાત વહોરી લેવી. **-લગાડવી, -સળગાવવી** = સગડીમાં દેવતા સળગાવવો.]

શગરામ ન૦ જુઓ શિગરામ [પું૦ ઇંદ્ર

શચિ(-ચી) સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) ઇંદ્રાણી. **૦પતિ**

શઠ વિ૦ [સં] ધૂર્ત; લુચ્ચું (૨) તેવો માણસ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ [તેના રેસા

શણ ન૦ [સં.] ભીંડીની જાતનો એક છોડ (૨)

શણગ સ્ત્રી૦ [‘સનન’ રવ૦ ઉપરથી; સર૦ हिं. सनकना] + સુરંગ; સણંગ

શણગટ પું૦ [प्रा छण्ण (सं. छन्न) + ગટ (सं. कृत); કે દે. छाण (વસ્ત્ર-કપડું) + ગટ (सं. कृत)] સણગટ; ઘૂંઘટ ઘૂમટો. [**-તાણવો, વાળવો** = સાલ્લો મોઢા પર લઈ લાજ કાઢવી.]

શણગાર પું૦ [सं शृंगार; प्रा. सिंगार] શરીરને શોભાવનાર વસ્ત્ર, આભૂષણ વગેરે [(**-કરવા, ધરવા, પહેરવા, સજવા**). **-નાં દર્શન** = ઠાકોરજીના મંદિરમાં તેમનું એક દર્શન.]

શણગારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सिंगार (सं. शृंगारय्)] સુશોભિત કરવું (૨) ઘરેણાં પહેરવાં

શણગો પું૦ [प्रा. सण्ह = નાનું, બારીક કે सं. शृंग ઉપરથી ?] સણગો; અંકુર; ફણગો. **-ગાવું** સ૦ક્રિ૦ સણગાવું: શણગો ફૂટવો

શણભીંડી સ્ત્રી૦ [શણ+ભીંડી] શણનો છોડ

શણવી પું૦ [म. शेणवी] મહારાષ્ટ્રની એક બ્રાહ્મણ જાત કે તેનો માણસ (૨) શુકન કહેનારો-જાણનારો માણસ

શણવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સુણવું]+ સાંભળવું

શણિયું ન૦ [‘શણ’ ઉપરથી] શણનું કપડું

શત પું૦ [સં.] સો. ૦ક ન૦ સોનો સમુદાય (૨) સૈકું ૦કોટિ વિ૦ સો કરોડ. ૦ક્રતુ પું૦ સો યજ્ઞ કરનાર(૨) [સં.] ઇંદ્ર. ૦ગુણ વિ૦ સો ગણું. ૦ઘ્ની સ્ત્રી૦ એક પ્રાચીન અસ્ત્ર ૦તારકા સ્ત્રી૦ ૨૪મું નક્ષત્ર. ૦ધા અ૦ સો રીતે. ૦દ્રુ સ્ત્રી૦ (સં.) સતલજ નદી. ૦પદ(-દી) વિ૦ સો પગવાળું (૨) ન૦ કાનખજૂરો. ૦ભિષા સ્ત્રી૦ જુઓ શતતારકા. ૦મુખ વિ૦ સો મુખવાળું (૨) સો રીતે થતું. ૦રૂપા સ્ત્રી૦ (સં.) બ્રહ્માની પુત્રી તેમ જ સ્ત્રી; મનુની માતા. ૦વર્ષી સ્ત્રી૦ સો વર્ષ પૂરાં થતાં કરાતો ઉત્સવ. ૦શઃ અ૦ સો વાર

શતમી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. शतमी = પરવાનો; પત્રક] વહાણમાં ચડાવેલા માલની રસીદ

શતસાઈ સ્ત્રી૦ [સં. शत ઉપરથી સર૦ हिं. सतसई] સો શ્લોકવાળો ગ્રંથ

શતાબ્દી સ્ત્રી૦ [સં.] સૈકું (૨) સો વર્ષનો ઉત્સવ

શતાવધાન ન૦ [સં.] એકીસાથે સો વાતો પર ધ્યાન આપવું કે સાંભળી યાદ રાખવી તે કે તેવી શક્તિ. **-ની** વિ૦ શતાવધાનવાળું

શતાવરી સ્ત્રી૦ [સં.] એક વનસ્પતિ

શતાંશ પું૦ [સં.] સોમો ભાગ

શત્રુ પું૦ [સં.] વેરી; દુશ્મન. ૦ઘ્ન પું૦ (સં.) લક્ષ્મણનો ભાઈ. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦ શત્રુવટ, દુશ્મનાઈ. ૦પક્ષ પું૦ સામો પક્ષ; શત્રુનો પક્ષ. ૦વટ સ્ત્રી૦ દુશ્મનાવટ; વેર

શત્રુંજય [સં.] પું૦ (સં.) એક પર્વત; કાઠિયાવાડમાં આવેલું જાણીતું જૈન તીર્થ

શનિ પું૦ [સં.] એ નામનો ગ્રહ (જુઓ ગ્રહ) (૨) શનિવાર (૩) નીલમ. [**-ની દશા** = દુર્ભાગ્ય; ભારે વિપત્તિનો સમય (સાડાસાત દિવસ, -માસ કે, -વર્ષ રહેતો મનાય છે). **-નો ફેરો** = શનિ ગ્રહ અશુભ રાશિમાં આવવો - શનિની દશા બેસવી. **બારમો શનિ હોવો** = હાડવેર - અણબનાવ હોવાં.] ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [લા.] દ્વેષની નજર. ૦પ્રદોષ પું૦ શનિવારે આવતી સુદ તેરસે સંધ્યાકાળે કરાતી શિવપૂજા. ૦વાર પું૦ અઠવાડિયાનો સાતમો દિવસ. ૦વારું વિ૦ શનિવારે આવતું - શરૂ થતું. ૦(-નૈ)શ્ચર પું૦ શનિ (૨) [લા.] ઝેરવેર; ઈર્ષ્યા (૩) ઝેરીલો આદમી

શનૈઃ અ૦ [સં.] ધીમે ધીમે

શનૈશ્ચર પું૦ [સં.] જુઓ શનિશ્ચર. [**આંખમાં શનૈશ્ચર હોવો** = દ્વેષીલું હોવું.]

શપથ પું૦ [સં.] સોગંદ; કસમ

શફર પું૦ [સં.] એક જાતનું નાનું ચળકતું માછલું. **-રી** સ્ત્રી૦ નાની માછલી

શફા સ્ત્રી૦ [अ. शिफा. સર૦ म., हिं.] આરોગ્ય. ૦ખાનું ન૦ દવાખાનું; ઇસ્પિતાલ

શબ(-વ) ન૦ [સં.] મડદું. ૦યાન ન૦ ઠાઠડી

શબનમ ન૦ [फा.] ઝાકળ (૨) એવું પાતળું, ઝીણું ને મૃદુ મલમલનું કાપડ

શબરી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) રામની પરમભક્ત એક ભીલડી

શબ(-વ)લ વિ૦ [સં.] કાબરચીતરું. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦

શબ્દ પું૦ [સં.] અવાજ (૨) બોલ; વચન (૩) અર્થયુક્ત એક કે વધારે અક્ષરોનો સમુચ્ચય (વ્યા.). [**-કરવો** = અવાજ કરવો. **-કાઢવો** = બોલવું; હરફ કાઢવો. **-બોલવો** = બોલવું (૨) બે શબ્દ કહેવા. **બે શબ્દ કહેવા** = ભલામણ કરવી (૨) શિખામણ કે ઠપકો આપવાં. **બે શબ્દ કહેવા, બોલવા** = ટૂંક વિવેચન - પ્રવચન કરવું.] ૦કોશ(-ષ) પું૦ ભાષાના શબ્દોના સંગ્રહનો ગ્રંથ ૦ચિત્ર ન૦ શબ્દો દ્વારા આપેલો ચિતાર - દોરેલું ચિત્ર. ૦ચિત્રણ ન૦ શબ્દચિત્ર આપવું તે. ૦ચિત્રલિપિ સ્ત્રી૦ શબ્દનાં સૂચક ચિત્ર દ્વારા લખવાની લિપિ; 'હાયરોગ્લિફિક'. ૦જાળ સ્ત્રી૦ જુઓ વાગ્જાળ. ૦નિર્દેશ પું૦ વસ્તુના લક્ષણમાં જ આવી જતા ધર્મો કહી બતાવવામાં આવતા હોય તેવો નિર્દેશ કે કથન (ન્યા.). ૦પ્રમાણ ન૦ શબ્દજ્ઞાનનું સાધન(૨) શાબ્દિક પુરાવો. ૦પ્રયોગ પું૦ શબ્દનો પ્રયોગ - ઉપયોગ કે વાપર (૨) રૂઢિપ્રયોગ. ૦બ્રહ્મ ન૦ શબ્દરૂપી બ્રહ્મ વેદ. ૦યોગી વિ૦(વ્યા.) નામ સાથે સંબંધમાં વપરાતું: નામયોગી (અવ્યય). ૦રચના સ્ત્રી૦ શબ્દોની ગોઠવણી; બોલવા લખવાની શૈલી. ૦લક્ષી વિ૦ શબ્દ-

રચના તરફ લક્ષવાળું; 'અર્થલક્ષી'થી ઊલટું. **૦લાલિત્ય** ન૦ શબ્દોની લલિતતા – મધુર રચના કે યોજના. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ શબ્દે શબ્દે (વર્ણે નહિ) જુદી સંજ્ઞાવાળી લિપિ, 'હાયરિટિક'. **૦લેખન** ન૦ શ્રુતલેખન તરીકે શબ્દો લખાવવા તે. **૦વાદ** પું૦ અર્થ નહિ પણ શબ્દને પકડીને વાદ કરવો તે. **૦વિચાર** પું૦ વર્ણો વિષે વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ વિચાર. **૦વેધી** વિ૦ માત્ર શબ્દ – અવાજને આધારે ધાર્યું બાણ મારનારું. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ શબ્દની અર્થબોધક શક્તિ(અભિધા, લક્ષણા અને વ્યંજના) **૦શાસ્ત્ર** ન૦ શબ્દનું શાસ્ત્ર; 'ઇટિમૉલૉજી'. **૦શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ શબ્દની શુદ્ધિ; શબ્દનો શુદ્ધ પ્રયોગ. **૦શ્લેષ** પું૦ શાબ્દિક શ્લેષ. **–બ્દાડંબર** પું૦ [+ आडंबर] જેમાં અર્થ કે ભાવની ન્યૂનતા હોય તેવો ભારે ભારે શબ્દનો પ્રયોગ. **–બ્દાતીત** વિ૦ [+ अतीत] શબ્દથી ન વર્ણવી શકાય તેવું. **–બ્દાનુશાસન** ન૦ [+ अनुशामन] વ્યાકરણ. **–બ્દાર્થ** પું૦ [+ अर्थ] શબ્દનો અર્થ (૨) શાબ્દિક અર્થ. **–બ્દાલંકાર** પું૦ [+ अलंकार] શબ્દરચનાની ચમત્કૃતિવાળો અલંકાર (કા. શા.). **–બ્દાળુ** વિ૦ નકામા – વધારે પડતા શબ્દોવાળું કે તેવી શૈલીનું. **–બ્દાળુતા** સ્ત્રી૦ અર્થ થોડો પણ શબ્દોની ભરમાર હોવી તે; 'વર્બોસિટી'

શમ પું૦ [सं.] શાંતિ (૨) ક્ષમા (૩) ઇંદ્રિયો અને વાસનાઓનું શાંત થવું તે. **૦તા** સ્ત્રી૦ શાંતિ(૨) ક્ષમા; ધીરજ. **૦ન** ન૦ શાંત પડવું કે પાડવું તે. **૦ન લાડુ** પું૦ જુઓ સમનલાડુ. **૦પ્રધાન** વિ૦ શમ જેમાં પ્રધાન છે તેવું. **૦મય** વિ૦ શમથી ભરેલું; શાંત. **૦વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ.) શાંત કરવું; શમાવવું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं. शम्] શાંત પડવું; ટાઢું પડવું (૨) નાશ પામવું

શમશમવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. शम्] શમશમાકાર થઈ જવું (૨) શાંત થવું

શમશમાકાર વિ૦ ['શમશમવું' ઉપરથી] હાલતુંચાલતું બંધ થયેલું, સંજ્ઞારહિત; કાંઈ પણ અવાજ કે હિલચાલ વિનાનું શાંત

શમશેર સ્ત્રી૦ [फा.] તરવાર. [**–ચલાવવી** = તરવાર કામમાં લેવી; તરવારથી ઘા કરવો. **–ફેરવવી** = તરવાર વાપરવી – વીંઝવી.] **–બાંધવી, લટકાવવી** = તરવાર કેડે બાંધવી. **૦બહાદુર** વિ૦ તરવાર ચલાવવામાં બહાદુર (એક ખિતાબ)

શમળી સ્ત્રી૦ એક પક્ષી; સમડી

શમા સ્ત્રી૦ [अ.] મીણબત્તી (૨) [લા.] દીવો. **૦દાન** ન૦ [फा.] મીણબત્તીની દીવી; 'વૉલ્સીટ'

શમિત વિ૦ [सं.] શાંત કરેલું કે થયેલું

શમિયાનો પું૦ [જુઓ શામિયાનો] તંબૂ

શમી સ્ત્રી૦ [सं.] એક ઝાડ; સમડો. **૦પૂજન** સમડીના વૃક્ષનું પૂજન (દશરા પર થાય છે)

શમ્સુલ્ઉલમા પું૦ [अ.] વિદ્વાનોમાં સૂર્ય જેવો (એક મુસલમાની ખિતાબ)

શયતાન પું૦ [अ.] ઈશ્વર સામે બળવો કરનાર એક ફિરસ્તો (સં) (૨) બદમાશ; સેતાન. **–નિયત** સ્ત્રી૦ બદમાસી

શયદા વિ૦ [फा.] ઘેલું; ગાંડું (૨) પ્રેમઘેલું

શયન ન૦ [सं.] સૂવું તે (૨) પથારી. **૦ગૃહ** ન૦ સૂવાનો ઓરડો. **૦ભોગ** પું૦ ઠાકોરજીને શયન વેળા ધરાવાતો ભોગ

શયિત વિ૦ [सं.] સૂતેલું (૨) ઊંઘતું

શય્યા સ્ત્રી૦ [सं.] પથારી (૨) [કા. શા.] પદોનો પરસ્પર સુમેળ – સંગતતા

શર સ્ત્રી૦ [अ. शरअ] નિયમ; કાયદો

શર પું૦; ન૦ [सं.] બાણ (૨) પાંચની સંજ્ઞા

શરચ્ચંદ્ર પું૦ [सं.] શરદઋતુનો ચંદ્ર

શરટ ન૦ [सं.] કાચિંડો

શરણ ન૦ [सं.] આશ્રય; રક્ષણ; ઓથ. [**શરણે આવવું, જવું, થવું** = તાબે થવું.]

શરણાઈ સ્ત્રી૦ [फा. सहनाई] ફૂંકીને વગાડવાનું એક વાજું

શરણાગત વિ૦ [सं.] શરણે આવેલું

શરણાર્થી વિ૦ [सं.] શરણ ઇચ્છનારું

શરણું ન૦ શરણ; આશ્રય

શરણ્ય વિ૦ (૨) ન૦ [सं.] શરણ દઈ શકે એવું; [શરણદાતા

શરત સ્ત્રી૦ [अ. शर्त હોડ; કરાર; બોલી. [**–કરવી** = બોલી કરવી (૨) હોડ બકવી. **–નું કૂંડાળું, ચક્કર** = જે ચક્રાકાર મેદાનમાં

દોડવા-દોડાવવાની હરીફાઈ ખેલવામાં આવે તે. **-નો ઘોડો**=ઘોડદોડની હરીફાઈમાં ઉતારવાનો ઘોડો. **-બકવી, મારવી, લગાવવી, -માં ઊતરવું, -રમવી** = હારજીતની હોડનો કરાર કરવો. **શરતે પડવું**=શરતમાં ઊતરવું] **૦બંદી(-ધી)** સ્ત્રી૦ શરત કરવી તે. **-તી** વિ૦ [फा.] શરતને લગતું; શરતવાળું (૨) શરત કરી હોય તેવું

શરત્પૂર્ણિમા સ્ત્રી૦ [सं.] આશ્વિન પૂર્ણિમા; માણેકઠારી પૂનમ

શરદ સ્ત્રી૦ [सं.] આસોથી કાર્તિક માસ સુધી રહેતી ઋતુ (૨) [લા.] વર્ષ. **૦પૂનમ** સ્ત્રી૦ શરત્પૂર્ણિમા. **-દિં(-દેં)દુ** પું૦ [+ इंदु] શરદઋતુનો ચંદ્ર

શરદી સ્ત્રી૦ [फा. शर्दी] ઠંડી; ભેજ (૨) સળેખમ

શરદુ(-દો)ત્સવ પું૦ [सं.]આશ્વિન પૂર્ણિમાનો -શરદ પૂનમનો ઉત્સવ

શરદેંદુ પું૦ [सं.] જુઓ શરદિંદુ

શરદોત્સવ પું૦ [सं.] જુઓ શરદુત્સવ

શરધરણી સ્ત્રી૦ [શર+ધરવું] કામઠી; ધનુષ

શરધિ પું૦ [सं.] બાણનો ભાથો

શરન્મેઘ પું૦ [सं.] શરદ્ઋતુનું વાદળું

શરપંખો પું૦ [सं. शरपुंखा] એક વનસ્પતિ

શરપુંખ પું૦ [सं.] બાણનો પીંછાવાળો છેડો; બાણનું પીછું

શરપ્રભવ પું૦ [सं.] (સં.) શરભૂ; કાર્તિકેય

શરબત પું૦; ન૦ [अ.] ફળના રસનું બનાવેલું પીણું. **-તી** વિ૦ આછા રંગનું (૨) સ્ત્રી૦ એક જાતનું બારીક કાપડ. [**-ઘઉં**=ઘઉંની એક જાત. **-લીંબુ**=લીંબુની એક જાત.]

શરભ પું૦ [सं.] હાથીનું બચ્ચું (૨) આઠ પગવાળું બળવાન કાલ્પનિક પ્રાણી

શરભૂ પું૦ [सं.] (સં.) કાર્તિકેય (૨) પું૦ સાપ

શરમ સ્ત્રી૦ [फा. शर्म; સર૦ हिं., म.] લજ્જા (૨) પ્રતિષ્ઠા; ઇજ્જત (૩) લયાનત.[**-અડવી** = જુઓ શરમ પહોંચવી. **-આવવી**= લજ્જા આવવી; સંકોચ થવો. **-ની વાત**= શરમાવું પડે તેવી વાત. **-પડવી, પહોંચવી** =ભાર પડવો; શેહ પડવી. **-માં નાખવું**= શરમાવવું. **-માં રહેવું**=શરમાવું; શરમ રાખીને - તેથી દબાઈને વર્તવું; માનથી ચૂપ રહેવું. **-રહેવી**=ઇજ્જત કે માન આબરૂ સચવાવાં. **-રાખવી**=માનઆબરૂ કે અદબનો ખ્યાલ રાખીને વર્તવું. **-લાગવી**= શરમાવું (૨) કલંક લાગવું; નીચાજોણું થવું.] **-માવવું** સ૦ક્રિ૦ 'શરમાવું'નું પ્રેરક (૨) શરમ કે માન રાખી સમજે-માને એમ કરવું; શરમથી મનાવવું. **-માવું** અ૦ક્રિ૦ શરમ આવવી (૨) ઝંખવાણું પડવું. **-માળ** વિ૦ શરમાય એવું; શરમવાળું **-મિંદગી** સ્ત્રી૦ [फा.] શરમ. **-મિંદું** વિ૦ [फा. शरमिंदह] શરમથી ઝંખવાણું પડી ગયેલું

શરમો પું૦ શેરડીનો કકડો

શરયુ(-યૂ) સ્ત્રી૦ [सं] જુઓ સરયુ

શરવાટ પું૦ [જુઓ શરવું] શરવાપણું

શરવું વિ૦ [જુઓ સરવું] તીક્ષ્ણ કાનનું (૨) [સર૦ म. सरवा=તૈયાર જમીન; વરસાદની ધાર] તૈયાર જમીન ઉપર વરસાદની ધાર પડવાથી જે સુવાસ નીકળે છે તેવું. ઉદા૦ નવી માટલીનું પાણી શરવું શરવું લાગે છે

શરવૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [सं.] બાણનો વરસાદ

શરસડો પું૦ જુઓ શિરીષ

શરસંધાન ન૦ [सं.] બાણ તાકવું તે

શરાદ્ધ ન૦ જુઓ શ્રાદ્ધ. **-દ્દિ(-ધિ)યાં** ન૦ બ૦વ૦ શ્રાદ્ધ પક્ષ; ભાદરવા વદના દિવસો

શરાપ પું૦ [જુઓ શાપ] બદદુવા (પ., ગ્રામ્ય) [**-આપવો, દેવો, નડવો. લાગવો**]

શરાફ પું૦ [अ. सर्राफ़; સર૦ हिं.] ધીરધારનો ધંધો કરનાર; નાણાવટી. **-ફી** વિ૦ શરાફને લગતું (૨) ચોક્કસ (૩) સ્ત્રી૦ નાણાવટું

શરાફત સ્ત્રી૦ [अ.] માણસાઈ; લાયકી

શરાફી સ્ત્રી૦ જુઓ 'શરાફ'માં

શરાબ પું૦ [अ.] દારૂ. **૦ખાનું, ૦ઘર** ન૦ દારૂનું પીઠું. **૦ખોર** વિ૦ દારૂનું વ્યસની. **૦ખોરી** સ્ત્રી૦ દારૂની લત. **૦દાર** વિ૦ દારૂ રાખનાર; દારૂવાળો. **૦બાજ** વિ૦ શરાબખોર. **૦બાજી** સ્ત્રી૦ શરાબનું વ્યસન. શરાબખોરી. **-બી** વિ૦ દારૂ પીનાર (૨) સ્ત્રી૦ નશો; મસ્તી

શરારત સ્ત્રી૦ [अ.] દુષ્ટતા

શરાવ [सं.], **૦લું** ન૦ શકોરું; ચપણિયું

શરાસન ન૦ [सं.] ધનુષ્ય [ધાર્મિક નિયમો

શરિયત સ્ત્રી૦ [अ.] કુરાનનું અનુશાસન–

શરીક વિ૦ [अ.] ભાગીદાર; સાથી; સામેલ

શરીગત વિ૦ [अ शिर्कत] ભાગ રાખનાર (૨) સહાયક; સાથી (૩) બેલી

શરીફ વિ૦ [अ.] ઊંચા કુળનું (૨) પ્રતિષ્ઠિત; આબરૂદાર (૩) પું૦ [સર૦ इं.] મોટા શહેરનો સરકારનિયુક્ત એક નાગરિક અધિકારી. **–ફાના** સ્ત્રી૦ [फा.] મોટાઈને છાજે તેવું કૃત્ય

શરીર ન૦ [सं.] દેહ. [**–અકડાવું**=એકની એક સ્થિતિમાં બહુ રહેવાથી કે સંધિવા વગેરેથી શરીરના સાંધા અક્કડ થઈ જવા. **–અમળાવું, તૂટવું**=તાવ આવે એવું લાગવું. **–કટાવું**=શરીર કામકાજ વગર નકામું થવું. **–કસવું**=મહેનત વગેરેથી શરીરને ખડતલ બનાવવું. **–ગાળવું**=તપ વગેરેથી શરીર સૂકવી નાખવું. **–ઘસાવું**=કામથી શરીરને ઘસારો પડવો. **–છોડવું, તજવું**= મરણ પામવું. **–જોવું, તપાસવું**=શરીરની દાક્તરી તપાસ કરવી. **–ટકવું**=શ્રમ અથવા રોગના મારા સામે શરીર ટકી રહેવું–શરીરે કામ દેવું. **–ઢાંકવું**=પહેરવું, ઓઢવું (૨) ગુપ્ત અંગો ઢાંકવાં. **–દેખાડવું**=શરીરની દાક્તરી તપાસ કરાવવી (૨) કાયા દેખાડવી; ગુપ્ત અંગો દેખાડવાં. **–ધરવું, ધારણ કરવું**=શરીરી તરીકે અવતરવું (૨) રૂપ લેવું. **–ધીકવું**= સખત તાવ આવવો **–નભવું**=જુઓ શરીર ટકવું. **–બગડવું**=તબિયત બગડવી; રોગ પેસવો. **–માં ઊભી વાટ પડવી**=અંગેઅંગ લકવો થવો; મરણની છેલ્લી સ્થિતિએ પહોંચવું. **–માં ઘણુ પેસવો**=શરીરમાં રોગરૂપી કીડાએ ઘર કરવું. **–ભરાઈ જવું**=શરીર અકડાઈ જવું. **–ભરાવું**=શરીરમાં લોહી વધવું; શરીર જાડું થવું (૨) તાવ આવવો. **–ભારે થવું**=શરીરમાં આળસ ભરાવું (૨) તાવ આવે એવું થવું (૩) જાડું થવું. **–ભારે લાગવું**=આળસ કે તાવ ભરાયા જેવું લાગવું. **–લેવું**=નું શરીર ભરાવું–પુષ્ટ થવું. **–લેવાવું**=શરીર સુકાવું **–વળવું**=શરીર સુધરવું–તેમાં લોહી વધવું **–વાળવું**=શરીર સુધારવું (૨) શરીરનાં અંગોને વ્યાયામથી વળતાં કરવાં; કસરત કરવી. **–શોધવું** =શરીરનું તત્ત્વ તપાસવું. ઉદા૦ 'શરીર શોધ્યા વિના સાર નવ સાંપડે'. **–સુધરવું**= =શરીરની સંભાળ રાખવી; તબિયત સારી થવી. **શરીરે ઘટવું** - શરીરે સુકાવું.] **૦ધારી** વિ૦ શરીરી. **૦યાત્રા** સ્ત્રી૦ શરીરનો નિર્વાહ (૨) શરીરનો વ્યાપાર. **૦રચના** સ્ત્રી૦ શરીરની રચના. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ શરીરની રચના વગેરેનું વિજ્ઞાન શરીરવિદ્યા. **૦સંપત્તિ** સ્ત્રી૦ આરોગ્ય; શારીરિક શક્તિ. **૦સંબંધ** પું૦ શરીર સાથેનો સંબંધ (૨) સંભોગ સંબંધ. **–રી** વિ૦ શરીરવાળું (૨) પું૦ આત્મા

શરુ ન૦ [फा. सर्व] એક જાતનું ઝાડ; સરુ

શરૂ વિ૦ [अ. शुरूअ] આરંભાયેલું; ચાલુ. **૦આત** સ્ત્રી૦ આરંભ; પહેલ. **૦થી** અ૦ પહેલેથી. **૦માં** અ૦ આરંભમાં [મુસલમાની કાયદો

શરેહ (રે') પું૦ [अ शरअ; સર૦ म., हिं. शरा]

શર્કરા સ્ત્રી૦ [सं.] સાકર; ખાંડ

શર્મ ન૦ [सं.] આનંદ; શાતિ

શર્મા પું૦ [सं.] નામને અંતે માનદ ઉપસર્ગ (ઉદા૦ વિષ્ણુશર્મા), (૨) એક અટક

શર્મિષ્ઠા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) યયાતિની એક રાણી

શર્વ પું૦ [सं.] (સં.) શિવ [પું૦ ચંદ્ર

શર્વરી સ્ત્રી૦ [सं.] રાત્રી. **૦પતિ, ૦શ** [+ईश]

શર્વાણી સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) પાર્વતી

શલભ ન૦ [सं.] તીડ

શલાકા સ્ત્રી૦ [सं.] સળી (૨) પીંછી

શલાવડું ન૦ જુઓ શરાવલું (ચ.)

શલ્ય ન૦ [सं.] તીર (૨) કાંટો (૩) પું૦ (સં.) માદ્રીનો ભાઈ

શલ્યા સ્ત્રી૦ [જુઓ શિલા] પથ્થરની છાટ

શલ્લકી સ્ત્રી૦ [सं.] એક જાતનું ઝાડ (એની ડાળી હાથીને બહુ ભાવે છે)

શવ,૦યાન [सं.] જુઓ 'શબ'માં

શવર પું૦ [सं.] પહાડી કે જંગલી માણસ

શવલ વિ૦ [सं.] જુઓ શબલ [મહિનો

શવ્વાલ પું૦ [अ.] હિજરી સનનો દસમો

શશ, ૦ક પું૦; ન૦ [सं.] સસલું. **૦ધર** પું૦ ચંદ્ર **૦વિષાણ** ન૦ સસલાનું શિંગડું (તેની પેઠે અસંભવિત વસ્તુ)

શશાંક પું૦ [सं.] ચંદ્ર

શશિકલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] ચંદ્રની કળા

શશિકાંત પું૦ [सं.] જુઓ ચંદ્રકાંત

શશિયર પું૦ [प्रा. ससहर (सं. शशधर)] ચંદ્ર

શશિલેખા સ્ત્રી૦ [सं.] શશિકળા [વાળી

શશિવદની વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] ચંદ્ર જેવા મુખ-

શશિશેખર પું૦ [सं.] શિવ

શશી પું૦ [सं.] ચંદ્ર (૨) એકની સંજ્ઞા

શશો પું૦ શશક; સસલો

શશ્શુ ન૦, **-શ્શો** પું૦ શકાર

શષ્પ(-સ્પ) ન૦ [सं.] નાનું-કુમળું ઘાસ

શસ્ત્ર ન૦ [सं.] (મારવાનું) હથિયાર [-ધરવું, ધારણ કરવું, સજવું]. **૦ધારી** વિ૦ શસ્ત્ર ધારણ કરનાર (૨) પું૦ યોદ્ધો. **૦પ્રયોગ** પું૦ વાઢકાપ; 'ઑપરેશન'. **૦યુદ્ધ** ન૦ શસ્ત્રાસ્ત્રથી-હિંસક યુદ્ધ. **૦યુદ્ધનિષેધક** પું૦ 'વૉર રેઝિસ્ટર'. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ શસ્ત્ર વાપરવાની વિદ્યા. **૦વૈદું** ન૦ વાઢકાપનું વૈદું. **૦વૈદ્ય** પું૦ વાઢકાપ કરનાર વૈદ્ય. **૦સેવી** વિ૦ શસ્ત્રથી સજ્જ રહેનાર. **-સ્ત્રાગાર** ન૦ [+आगार] શસ્ત્રો રાખવાનું મકાન. **-સ્ત્રાસ્ત્ર** ન૦ બ૦ વ૦ [+अस्त्र] શસ્ત્ર અને અસ્ત્ર; મારવાનાં તેમ જ ફેંકવાના હથિયાર

શસ્પ ન૦ [सं.] જુઓ શષ્પ

શસ્ય ન૦ [सं.] અનાજ

શહ સ્ત્રી૦ [फा.] શેહ. સામર્થ્ય

શહાદત સ્ત્રી૦ [अ.] શાહેદી; સાક્ષી (૨) શહીદ થવું તે [એક ફૂલઝાડ

શહાળી સ્ત્રી૦ [सं. शेफालिका; प्रा. सेहालिआ]

શહીદ વિ૦ (૨) પું૦ [अ.] ધર્મયુદ્ધમાં પ્રાણ આપનાર. **-દી** સ્ત્રી૦ શહીદપણું

શહૂર ન૦ [अ. शुऊर] હોશ; આવડત

શહેનશાહ (શ્હે) પું૦ [फा. शहनशाह] રાજાઓના રાજા; સમ્રાટ. **૦ત** સ્ત્રી૦ સામ્રાજ્ય. **-હી** વિ૦ શહેનશાહ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ શહેનશાહત

શહેર ન૦ (શ્હે) [फा. शह्र] નગર; મોટું ગામ. **૦પનાહ** પું૦ કોટ; કિલ્લો. **-રી** વિ૦ શહેરનું કે તે સંબંધી (૨) પું૦ શહેરમાં વસનાર (૩) નાગરિક; 'સિટિઝન' [ઇચ્છા હવસ

શહેવત (શ્હે) સ્ત્રી૦ [अ. शह्वत] વિષયસુખની

શળ પું૦ [સર૦ म. सळ (सं. शलाका)] ગડીથી પડેલો આંકો; સળ (૨) સોળ (૩) શિલા. [**-ઊઠવો, પડવો**=સોળનું નિશાન ચામડી પર પડવું કે થવું. **-પાડવો**=વાળીને સળ કે ગડીનો આંકો કરવો.]

શળી સ્ત્રી૦ [સર૦ म. सळई, हिं. सलाई (सं. शलाका)] સળી (૨) પા રૂપિયાનો વેપારી સંકેત (૩) [જુઓ સલ્લી] હજામની પથરી

-શઃ અ૦ [सं.] શબ્દને લાગતાં 'તે ક્રમે-હિસાબે' એવો ભાવ બતાવે છે. ઉદા૦ ખંડશઃ; શબ્દશઃ

શંકર પું૦ [सं.] (સં.) શિવ. **-રાચાર્ય** પું૦ (સં.) કેવલ દ્વૈતના પ્રવર્તક આચાર્ય કે તેમણે સ્થાપેલ પીઠનો અધિપતિ

શંકરા, ૦ભરણ [सं.], **-રો** પું૦ એક રાગ

શંકવું અ૦ક્રિ૦ [सं शंक्] શંકા આણવી. શંકાવું

શંકા સ્ત્રી૦ [सं.] શક; સંદેહ; વહેમ (૨) કલ્પિત ભય (૩) ઝાડા પેશાબની હાજત. [**-આણવી, -લાવવી**=શંકા કરવી; મનમાં વહેમ લાવવો; વહેમાવું **-આવવી, ઊઠવી, જવી, પડવી** = સંશય પેદા થવો. **-કાઢી આવવું** = ઝાડા-પેશાબની હાજતે જઈ આવવું. **-રહેવી**= મનમા શંકા હોવી. **-રાખવી** = વહેમાવું.] **૦કાર** પું૦ શંકા કરનાર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ સંદેહમાં પડવું; વહેમાવું (૨) સંકોચાવું; શરમાવું (૩) હાજત થવી. **૦શીલ** વિ૦ વહેમી. **૦સ્પદ** વિ૦ [+आस्पद] જેને વિષે શંકા હોય તેવું. **-કિત** વિ૦ [सं.] શંકાવાળું

શંકુ ન૦ [सं.] ઉપર જતાં અણિયાળી થતી જતી ગોળ બેઠકની ઘન આકૃતિ (૨) હજાર અબજ (૩) સૂર્યયંત્ર (૪) સોયની અણી (૫) ટોચ; શિખર. **૦ચ્છેદ** પું૦ શંકુને છેદતાં થતી આકૃતિ; 'કૉનિક સેકશન'

(સં.). **૦દંતી** વિ૦ શંકુ જેવા દાંતવાળું (૨) સ્ત્રી૦ એક માછલી

શંખ પું૦ [સં.] એક જાતના દરિયાઈ પ્રાણીનું કોટલું. જેને ફૂંકવાથી અવાજ થાય છે (૨) આંગળી ઉપરનું તેના આકારનું ચિહ્ન (૩) [લા.] મૂર્ખ. [**-ફૂંકવો, વગાડવો** = શંખ બજાવવો (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) લડાઈની તૈયારી બતાવવા શંખ વગાડવો. **-વાગવો (ઘરમાં)** = ઘરમાં ખાવા પીવાનું ખૂટી જવું.]

શંખજીરું ન૦ [સર૦ फा. संगेजराहत; हिं. शंखजीरा. म. संगजिरें; शंखजिरें] એક સફેદ ચીકણો પથ્થર કે તેનો ભૂકો

શંખણી સ્ત્રી૦ [જુઓ શંખિની] કર્કશા, કંકાસિયણ સ્ત્રી

શંખધારી પું૦ [સં.] એક છંદ

શંખભારથી પું૦ મૂર્ખશિરોમણિ [શંખ

શંખલી સ્ત્રી૦ નાનો શંખલો. **-લો** પું૦ નાનો

શંખવેલ સ્ત્રી૦ એક વેલ

શંખાવળી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

શંખિની સ્ત્રી૦ [સં.] કામશાસ્ત્ર પ્રમાણેના ચાર વર્ગોમાંના એક વર્ગની સ્ત્રી (પદ્મિની, ચિત્રિણી, હસ્તિની અને શંખિની)

શંઢણી સ્ત્રી૦ ['શણ' ઉપરથી?] સાડી

શંઢ પું૦ [સં.] ષંઢ; નપુંસક (૨) કંચુકી. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ [હણ્યો હતો

શંબર પું૦ [સં.] (સં.) એક રાક્ષસ, જેને પ્રદ્યુમ્ને

શંભા પું૦ જમવા ઇ૦ના વહેવારવાળો સમૂહ

શંભુ પું૦ [સં.] (સં.) શિવ

શંભુમેળો પું૦ [સં. संभूयमेलः કે संभोगमेलः પરથી?] જુદી જુદી જાતો કે વસ્તુઓનો અવ્યવસ્થિત સમૂહ; ખીચડો (૨) અઢારે વર્ણનું સેળભેળ થવું તે

શંસનીય વિ૦ [સં.] પ્રશંસનીય

શંસિત વિ૦ [સં.] પ્રશંસિત (૨) કહેવાયેલું

-શાઈ વિ૦ [फा. शाही; સર૦ म.] નામને અંતે લાગતાં 'તેને લગતું, તે રીતનું. તેના જેવું' એવો અર્થ સૂચવે છે. ઉદા૦ વાણિયાશાઈ

શાક ન૦ [સં.] ખાઈ શકાય તેવાં કંદ, ફળ, ભાજી (૨) શક; સંવત. [**-કરવું** = શાક રાંધવું (૨) પાસે રાખી નિરર્થક બગડવા દેવું.] **૦પાંદડું** ન૦ શાકભાજી. [**શાકપાંદડે જવું** = વરા વખતે સૌની સાથે શાક સમારવા જવું.] **૦પીઠ** સ્ત્રી૦, **૦બજાર** સ્ત્રી૦; ન૦. શાકનું બજાર. **૦ભાજી** સ્ત્રી૦ શાક ને ભાજી (૨) [લા.] સામાન્ય કે નજીવું ગણી કઢાય એવું – મહત્ત્વ વિનાનું તે

શાકટ પું૦ [સં.] બળદ [ચુડેલ

શાકણ(-ણી) સ્ત્રી૦ જુઓ શાકિની (૨) પિશાચી;

શાકંભરી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) દુર્ગા

શાકાહાર પું૦ [સં.] વનસ્પતિનો જ આહાર; અન્નાહાર. **-રી** વિ૦ (૨) પું૦ અન્નાહારી; 'વેજિટેરિયન' [પિશાચી કે દેવી

શાકિની સ્ત્રી૦ [સં.] દુર્ગાના ગણમાંની એક

શાકે અ૦ [સં. शक ઉપરથી; સર૦ म. शकें] શક સંવત પ્રમાણે

શાક્ત વિ૦ [સં.] શક્તિ સંબંધી (૨) શક્તિ કે દેવીનું પૂજક (૩) પું૦ તેવો માણસ

શાક્ય, ૦નંદન, ૦મુનિ, ૦સિંહ પું૦ [સં.] (સં.) ગૌતમબુદ્ધ

શાખ સ્ત્રી૦ [સં. साक्ष्य? સર૦ म. साख] આબરૂ; વટ (૨) અટક (૩) જુઓ સાક્ષી. [**-પડવી** = આબરૂની છાપ પડવી (૨) અટક બનવી. **-પૂરવી** = સાક્ષી આપવી.]

શાખા સ્ત્રી૦ [સં.] ડાળી (૨) વિભાગ (૩) જુદાં જુદાં ગોત્રો કે મંડળોમાં પ્રચલિત વેદની સંહિતાનો પાઠ કે ક્રમનો ભેદ. **૦મૃગ** પું૦ વાંદરો

શાગરીત(-દ), શાગિર્દ [फा.] પું૦ શિષ્ય; ચેલો (૨) સહાયક; મદદગાર

શાઠ્ય ન૦ [સં.] શઠતા

શાણ પું૦ [સં.] કસોટીનો પથરો (૨) ન૦ પા તોલો; ચાર માસાનું વજન

શાણકું ન૦ [જુઓ સાણકું, સાનક] શકોરું (૨) ભીખ માગવાનું પાત્ર. [**-ઝલાવવું** = ભીખ માગતું કરવું.]

શાણપ સ્ત્રી૦, **૦ણ** ન૦ [શાણું પરથી] ડહાપણ; ચતુરાઈ

શાણું વિ૦ [प्रा. सयाण (સં. सज्ञान); સર૦ हिं. सयाना, म. शहाणा] ચતુર; ડાહ્યું.

[**શાણી શિયાળ**=બહારથી ડાહ્યું અને અંદરથી કપટી **શાણી સીતા**=સીતા જેવી ડાહી અને ઠાવકી સ્ત્રી કે છોડી. **શાણું બગલું** =જૂઠો ડોળ કરી સ્વાર્થ સાધનાર.]

શાતન ન૦ [सं.] નિકંદન; નાશ; અવનતિ

શાતા સ્ત્રી૦ [सं. शात; प्रा. सात, साता] શાંતિ; ટાઢક; નિરાંત. [**-માં રહેજો**=સુખમાં રહેજો (છૂટા પડતી વખતે શુભેચ્છા). **-વળવી**= શાંતિ મળવી કે થવી; સુખ થવું.]

શાદી સ્ત્રી૦ [फा.] લગ્ન [તેવું મેદાન

શાદ્વલ વિ૦ [सं.] ઘાસવાળું; લીલું (૨) ન૦

શાન સ્ત્રી૦ [अ.] ભભકો (૨) દેખાવ; છટા; ઠમછમ. ૦**દાર** વિ૦ છટાદાર; ઘાટીલું (૨) જાજરમાન. ૦**સોગાત** સ્ત્રી૦ છેલાઈ (૨) દમ; માલ (૩) બાહોશી [-લામવો]

શાપ પું૦ [सं.] બદદુવા [**-આપવો, દેવો,**

શાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. शाप्] શાપ દેવો

શાપાગ્નિ પું૦ [सं.] શાપરૂપી અગ્નિ

શાપિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ શાપ પામેલી

શાપિત વિ૦ [सं.] શાપ પામેલું

શાબાન પું૦ [अ. शअबान] હિજરી સનનો આઠમો મહિનો

શાબાશ અ૦ [फा.] સાબાશ; ધન્ય! 'વાહ! **-શી** સ્ત્રી૦ ધન્યવાદ; તારીફ [**-આપવી, -મેળવવી, -લેવી**]

શાબ્દ વિ૦ [सं.] શબ્દ સંબંધી (૨) મૌખિક. ૦**જ્ઞાન** ન૦ પ્રમાણભૂત માણસના કે શાસ્ત્રના કથનથી થતું જ્ઞાન. **-બ્દિક** વિ૦ શબ્દનું કે તેને લગતું (૨) મૌખિક

શામ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. (सं. शम्य=સાંબેલું)] સાંબેલાની લોઢાની બંગડી

શામક વિ૦ [सं.] શમાવે એવું; શાન્તિકારક

શામવું અ૦ક્રિ૦ [सं शम्] શાન્ત થવું

શામળ, -ળિયો, -ળો પું૦ [सं. श्यामल] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **-ળું** વિ૦ કાળું

શામા સ્ત્રી૦ એક પક્ષી (૨) (પ.) જુઓ શ્યામા

શામિયાનો પું૦ [फा.] જુઓ શમિયાનો

શામિલ વિ૦ [अ.] સામેલ ભળેલું; જોડાયેલું. ૦**ગીરી** સ્ત્રી૦ શામિલ હોવાપણું

શાયક વિ૦ [अ. शाइक;] ઇચ્છાવાળો; શોખીન

શાય(-હે)ર પું૦ [अ शाइर; સર૦ हिं. शायर] કવિ; વિદ્વાન. **-રી** સ્ત્રી૦ શાયરપણું (૨) કાવ્યકળા; કવિતા

-શાયી વિ૦ [सं.] (સમાસને અંતે) 'સૂનાર, પોઢનાર' એવા અર્થમાં. ઉદા૦ શેષશાયી

શાર (શા') પું૦ [સર૦ म. शार, सार] કાણું; છિદ્ર. ૦**ડી** સ્ત્રી૦ શાર પાડવાનું અણીદાર ઓજાર. [**-થી શારવું**=મહેણાં મારીને કે દુઃખ દઈને સંતાપવું.] ૦**ડો** પું૦ મોટી શારડી (૨) કૂવામાં વધારે પાણી લાવવા શાર પાડવો કે નળ જમીનમાં ઉતારી કૂવો બનાવવો તે; 'બોરિંગ'. [**-મૂકવો**=બોરિંગ કરવું.]

શારદ(-દીય) વિ૦[सं.] શરદઋતુનું, -ને લગતું

શારદા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) સરસ્વતી. ૦**પીઠ** સ્ત્રી૦ વિદ્યાપીઠ (૨) શંકરાચાર્યની પશ્ચિમ ભારતની ગાદી કે મઠ (દ્વારકાનો)

શારવું (શા') સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શાર] શાર પાડવો (૨) [લા.] મહેણાંથી. બાળવું

શારંગ ન૦ [सं. शार्ङ्ग; સર૦ हिं., म.] જુઓ સારંગ. ૦**ધર**, ૦**પાણિ** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ

શારિ પું૦ [सं.] પાસો કે શેતરંજનું મહોરું

શારીર વિ૦ [सं.] શરીર સંબંધી (૨) પું૦ દેહી; જીવાત્મા (૩) ન૦ શારીરવિદ્યા. ૦**ક** વિ૦ શરીર સંબંધી (૨) શરીર (૩) ન૦ (સં.) શંકરાચાર્યનું બ્રહ્મસૂત્ર ઉપરનું ભાષ્ય. ૦**વિદ્યા** સ્ત્રી૦, ૦**શાસ્ત્ર** ન૦ શરીરનાં અંગોનાં કાર્ય તથા ધર્મો વિષેનું શાસ્ત્ર; 'ફિઝિયોલોજી'. ૦**શાસ્ત્રી** પું૦ શરીરશાસ્ત્રી. **-રિક** વિ૦ શરીર સંબંધી [એક છંદ

શાર્દૂલ પું૦ [सं.] વાઘ ૦**વિક્રીડિત** પું૦ [सं.]

શાલ સ્ત્રી૦ [फा.] ઊનનું ભરેલી કિનારનું ઓઢવાનું એક કીમતી વસ્ત્ર [**-ઓઢાડવી**= માનાર્થે શાલપોશાક આપવાં; ઇનામ બક્ષિસ આપવાં.] ૦**દુશાલા** પું૦બ૦વ૦ માનાર્થે અપાતાં શેલાપાઘડી વગેરે

શાલ પું૦ [सं.] સાગનું ઝાડ. ૦**ભંજિકા** સ્ત્રી૦ પૂતળી; બાવલું (૨) વેશ્યા

શાલા(-ળા) સ્ત્રી૦ [सं.] મકાન; ઘર (૨) પાઠ-

શાળા; નિશાળ (૩) સમાન નીતિરીતિ, વિચાર વગેરે વાળો સમૂહ; સંપ્રદાય; 'સ્કૂલ'

શાલિ સ્ત્રી૦ [સં.] ડાંગર; શાળ

શાલિગ્રામ પું૦ [સં.] વિષ્ણુના પ્રતીક તરીકે પૂજાતો કાળો લીસો ગોળ પથ્થર

શાલિની પું૦ [સં.] એક છંદ (૨) સ્ત્રી૦ ગૃહિણી (૩) વિ૦સ્ત્રી૦ 'શાલી'નું સ્ત્રી૦ રૂપ

શાલિવાહન પું૦ [સં.] (સં.) શક જાતિનો એક પ્રસિદ્ધ રાજા, જેનાથી શકસંવત ગણાય છે

શાલિહોત્ર પું૦ [સં.] ઘોડો (૨) ઘોડા વગેરે જાનવરોનું વદું. -ત્રી પું૦ અશ્વવૈદ્ય જાનવરોનો વૈદ્ય; સાલોત્રી

-શાલી(-ળી) વિ૦ [સં.] નામને અંતે લાગતાં, 'વાળું' અર્થ બતાવે છે: પ્રભાવશાલી (-ળી)

શાલીન સ્ત્રી૦ [સં.] શાલાને લગતું(૨)વિનીત; નમ્ર; ખાનદાન(૩) લજ્જાળુ(૪)સમાન; સદશ. ૦તા સ્ત્રી૦

શાલો(-ળો)પયોગી વિ૦ [સં.] વિદ્યાર્થીઓને [ઉપયોગી

શાલ્મલિ પું૦, ન૦ [સં.] એક ઝાડ. શીમળો

શાવ,૦ક પું૦; ન૦ [સં.] બાળ; બચ્ચું

શાશ્વત વિ૦ [સં.] નિત્ય. ૦તા સ્ત્રી૦

શાસક પું૦ [સં.] શિક્ષા કરનાર(૨)રાજા; હાકેમ

શાસન ન૦ [સં.] શિક્ષા (૨) અમલ; રાજ્ય (૩) આજ્ઞા(૪) ઉપદેશ. ૦કાર પું૦ શાસન કરનાર. ૦તંત્ર ન૦ રાજ્યતંત્ર. ૦પત્ર ન૦ રાજાએ કરેલી બાક્ષસ કે આજ્ઞાનો તામ્રપટ કે લેખ. ૦પદ્ધતિ સ્ત્રી૦ રાજ્ય ચલાવવાની પદ્ધતિ

શાસિત વિ૦ [સં.] શાસન પામેલું

શાસ્તા પું૦[સં.] શાસનકરનાર; રાજા(૨`શિક્ષક

શાસ્ત્ર ન૦ [સં.] ધર્મગ્રંથ(૨)કોઈ પણ વિષયનું તાત્ત્વિક તેમ જ વ્યવસ્થિત જ્ઞાન. ૦કાર પું૦ શાસ્ત્ર રચનાર. ૦જ્ઞ વિ૦ (૨) પું૦ શાસ્ત્ર જાણનાર. ૦તા સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રપણું; શાસ્ત્રીયતા. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રશુદ્ધ દૃષ્ટિ. ૦પ્રામાણ્ય ન૦ શાસ્ત્રાનું પ્રમાણપણું. ૦વિધિ પું૦; સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રનો વિધિ ૦વિરુદ્ધ વિ૦ શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ; અશાસ્ત્રીય. ૦વિશારદ પું૦ શાસ્ત્રજ્ઞ ૦શુદ્ધ વિ૦ શાસ્ત્રના નિયમોને અનુસરતુ. -સ્ત્રાર્થ પું૦ [+ अर्थ] શાસ્ત્રવિષયક ચર્ચા (૨) શાસ્ત્રના અર્થની ચર્ચા. -સ્ત્રી પું૦ શાસ્ત્ર જાણનાર (૨) એક બ્રાહ્મણ અટક. -સ્ત્રીય વિ૦ શાસ્ત્ર સંબંધી: શાસ્ત્રનું (૨) શાસ્ત્રશુદ્ધ. -સ્ત્રીયતા સ્ત્રી૦ શાસ્ત્રશુદ્ધ હોવું તે; શાસ્ત્રતા. -સ્ત્રોક્ત વિ૦ [+उक्त] શાસ્ત્રમાં કહેલું

શાહ પું૦ [फा.] મુસલમાન રાજા; બાદશાહ (૨) શરાફ (૩) પ્રમાણિક-વટવાળો પુરુષ (૪) (કટાક્ષમાં) ચોર (૫) વાણિયાઓમાં એક અટક. ૦જાદી સ્ત્રી૦ પાદશાહની પુત્રી. ૦જાદો પું૦ પાદશાહનો પુત્ર. ૦જોગ વિ૦, ૦જોગી વિ૦સ્ત્રી૦ પ્રમાણિક (૨) સ્વીકારવા જોગ; કાયદેસર; લાવનારને નાણાં આપવાં પડે તેવી (હૂંડી). ૦બાજ ન૦ એક પક્ષી. ૦મૃગ ન૦ આફ્રિકાનું એક મોટું પક્ષી. ૦વટ સ્ત્રી૦ પ્રમાણિકપણું; ચોખ્ખો વહેવાર

શાહજીરું ન૦ [फा. स्याह = કાળું + जीरह] એક વનસ્પતિ-ઔષધિ

શાહી વિ૦ [फा.] શાહ સંબંધી (૨) સામ્રાજ્યનું, [-ને લગતું

શાહી સ્ત્રી૦ [फा. सियाही; સર૦ म. शाई; हिं. सियाही, स्याही] લખવામાં વપરાતો પ્રવાહી રંગીન પદાર્થ; શાહી. ૦ચૂસ પું૦; ન૦ શાહીને ચૂસી લે તેવો એક જાતનો કાગળ

શાહુકાર પું૦ [સં. साधु (प्रा. साहु) + कार; સર૦ हिं. साहूकार, म. साहुकार] શરાફ; નાણાવટી (૨) વટવાળો; પ્રમાણિક (૩) [કટાક્ષમાં] ચોર; લુચ્ચો. -રી સ્ત્રી૦ શાહુકારપણું; પ્રમાણિકતા

શાહુડી સ્ત્રી૦ [સં. शल्यकी; સર૦ हिं. साही] જમીનમાં બોડ કરીને રહેતું એક અણીદાર પીંછાંવાળું પ્રાણી; સાહુડી

શાહેદ પું૦ [अ. श हिद] સાક્ષી પૂરનાર. -દી સ્ત્રી૦ સાક્ષી; પુરાવો (૨) પું૦ જુઓ શાહેદ; સાક્ષી. [-આપવી, પૂરવી = સાક્ષી તરીકે કહેવું. -ઊભો કરવો = સાક્ષી રજૂ કરવો (૨) ખોટી સાક્ષી પૂરનાર તૈયાર કરવો. -મૂકવો = અદાલતમાં સાક્ષી તરીકે નામ આપવું. -રાખવો = સાક્ષી તરીકે હાજર રાખવું. -લેવી = અપાતી જુબાની લખી લેવી.]

શાહેર, -રી જુઓ 'શાયર'માં

શાળ સ્ત્રી૦ [सं. शालि; સર૦ म. साळ] ડાંગર

શાળા સ્ત્રી૦ જુઓ શાલા. **૦મિત્ર** પું૦ સહાધ્યાયી મિત્ર [ડાંગર

શાળિયું ન૦ ['શાળી' ઉપરથી] હલકી જાતની

શાળી વિ૦ જુઓ શાલી(૨)સ્ત્રી૦ ડાંગર શાલિ

શાળોપયોગી વિ૦ જુઓ શાલોપયોગી

શાંકર(-રી) વિ૦ [सं.] શંકર સંબંધી (૨) શંકરાચાર્યનું [સૂત્રના કર્તા – ઋષિ

શાંડિલ્ય પું૦[सं.] (સં.) સ્મૃતિ તેમ જ ભક્તિ-

શાંત વિ૦ [सं.] શાંતિયુક્ત. [-પડવું=શાંત થવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦ શાંતિ. **૦નુ** પું૦ (સં.) ભીષ્મના પિતા. **૦રસ** પું૦ નવ રસોમાંનો એક

શાંતિ સ્ત્રી૦ [सं.] વેગ, ક્ષોભ કે ક્રિયાનો અભાવ (૨) કલેશકંકાસ કે યુદ્ધનો અભાવ (૩) નીરવતા (૪) માનસિક કે શારીરિક ઉપદ્રવ કે વિકારનું મટી જવું તે (૫ ધીરજ; ખામોશ (૬) વિશ્રામ; નિવૃત્તિ. [(**-કરવી. ધારણ કરવી, પકડવી, રાખવી**). **-થવી**=તૃપ્તિ થવી (૨) નિરાંત થવી. **-વળવી**=નિરાંત થવી.] **૦પાઠ** પું૦ શાંતિ થાય એ માટે થતો મંત્રનો પાઠ. **૦મય** વિ૦ શાંતિથી ભરેલું

શાર્ઙ્ગ પું૦; ન૦ [सं.] ધનુષ્ય (૨) વિષ્ણુનું ધનુષ્ય. **૦ધર, ૦પાણિ** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ

શિકરામણ ન૦ ['શિકારવું' ઉપરથી] (હૂંડી) સ્વીકારવી તે (૨) હૂંડી સ્વીકારવાનો વટાવ

શિકરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'શિકારવું'નું પ્રેરક

શિકરાવું અ૦ક્રિ૦ 'શિકારવું'નું કર્મણિ

શિક(-ક્ક)લ સ્ત્રી૦ [अ. शक्ल; સર૦ म., हिं. शकल] શિક્કલ; મુખાકૃતિ: ચહેરો. [**-તો જો!, -ના જોઈ હોય તો!**=જોયું જોયું તારું મોં! બળ, લાયકાત કે માલ નથી, એમ બતાવે છે.]

શિકસ્ત સ્ત્રી૦[फा.] પરાજય; હાર[**-આપવી**]. **૦દિલ** વિ૦ હારેલા, ભાગેલા દિલનું; હતાશ

શિકાકઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. शिकेकई (कानडी शिगी (નામની વનસ્પતિ) + काई = શીંગ)] મેલ કાપનારી એક વનસ્પતિ: ચિકાખાઈ

શિકાયત સ્ત્રી૦ [अ.] ફરિયાદ; ભૂલ કાઢવી તે

શિકાર પું૦ [फा.] ગમ્મત: ખોરાક કે કસરત માટે પશુપંખીને મારવાં તે; મૃગયા (૨) એ રીતે મારેલું કે મારવા યોગ્ય પ્રાણી (૩) [લા.] ભોગ; ભક્ષ. [(**-કરવો, ખેલવો, રમવો**). **-થવું**=-ના ભોગ – ભક્ષ બનવું (૨) -થી માત થવું. ઉદા૦ વાસનાનો શિકાર બન્યો. (**-મળવો, શોધવો.**) **શિકારે જવું, નીકળવું** = શિકાર કરવા કે શોધવા નીકળવું.]

શિકારવું સ૦ક્રિ૦ સ્વીકારવું (હૂંડી માટે પ્રાય:)

શિકારી(-રુ) વિ૦ [फा.] શિકાર સંબંધી (૨) શિકાર કરનારું (૩) પું૦ શિકાર કરનાર: પારધી

શિકોતર(-રી) સ્ત્રી૦ [दे. सीकोत्तरी = સ્ત્રી] શિકોતરા જેવી ભૂતડી. **-રું** ન૦ વળગેલું છૂટે નહિ તેવું ભૂત

શિક્કલ સ્ત્રી૦ જુઓ શિકલ

શિક્કે અ૦ [सं सत्क?] સિક્કે; સુધ્ધાં; સહિત

શિક્ષક પું૦ [सं.] શિક્ષણ આપનાર

શિક્ષણ ન૦ [सं] કેળવણી (૨) બોધ: ઉપદેશ [**-આપવું, મળવું, લેવું**]. **૦કળા** સ્ત્રી૦ શિક્ષણની કળા. **૦પદ્ધતિ** સ્ત્રી૦ શિક્ષણ આપવાની પદ્ધતિ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ શિક્ષણનું શાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ શિક્ષણશાસ્ત્ર જાણનાર. **૦સાહિત્ય** ન૦ ભણાવવામાં જરૂરી સાધન-સામગ્રી (૨) શિક્ષણશાસ્ત્રનું સાહિત્ય

શિક્ષણીય વિ૦ [सं.] શિક્ષણ આપવા યોગ્ય

શિક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] જ્ઞાન; બોધ; શિખામણ (૨) સજા (૩) એક વેદાંગ; ઉચ્ચારશાસ્ત્ર. **૦ગુરુ** પું૦ બોધ આપનાર આદમી. **૦પત્રી** સ્ત્રી૦ શિક્ષા – બોધ આપતું લખાણ કે ગ્રંથ (૨) (સં.) સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો એક મુખ્ય બોધગ્રંથ. **-ક્ષિકા** સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી શિક્ષક. **-ક્ષિત** વિ૦ [सं.] શિક્ષણ પામેલું

શિખર ન૦ [सं.] પર્વતની ટોચ (૨) મથાળું; ટોચ. [**-ચડાવવું**=દેરા ઉપર એનો ટોચનો ભાગ બેસાડવો (૨) કામ ઠેઠ પહોંચાડવું. **શિખરે ચડાવવું**=હદથી વધારે વખાણ કરવાં; ફુલાવવું. **શિખરે જવું, પહોંચવું**= છેક ટોચ પર જવું (૨) પોતાની શક્તિ પ્રમાણે મોટામાં મોટું કામ કરવું. **શિખરે**

બેસવું=માથે ચડવું; માન માગવું.] ૦બંધ(-ધી) વિ૦ શિખરવાળું. -રિણી પું૦ [સં.] એક છંદ. -રી પું૦ [સં.] પર્વત

શિખવણ ન૦ [प्रा. सिक्खावण (सं. शिक्षण)]+ શીખવવું તે. -ણી સ્ત્રી૦ ભંભેરણી; છાની શિખામણ

[લા.] ભંભેરવું; ઉશ્કેરવું

શિખવાડવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ શીખવવું (૨)

શિખંડ પું૦ [दे. छिहंडअ] દહીં ખાંડની બનાવાતી એક મીઠી વાની; શ્રીખંડ

શિખંડી પું૦ [સં.] મોર (૨) (સં.) દ્રુપદ રાજાનો પુત્ર

શિખા સ્ત્રી૦ [સં.] ચોટલી (૨) છોગું (૩) જ્યોત. [-બાંધવી=ચોટલીને ગાંઠ મારવી (૨) પ્રતિજ્ઞાપાલન કરવું.]

શિખાઉ વિ૦ ['શીખવું' ઉપરથી] શીખતું (૨) બિનઅનુભવી

શિખાડવું સ૦ક્રિ૦ (કા.) શિખવાડવું; શીખવવું

શિખામણ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. सिक्खावण (सं. शिक्षण)] બોધ; શિક્ષા; સલાહ. [(-આપવી, દેવી, લેવી.) -માથે ચડાવવી=સલાહ માન્ય રાખવી-તે મુજબ વર્તવું.]

શિખાવવું સ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ શીખવવું

શિખાવું અ૦ક્રિ૦ 'શીખવું'નું કર્મણિ

શિખી પું૦ [સં.] મોર

શિગરામ ન૦ [સર૦ म. शि(-स)ग्राम,] સિગરામ; એક વાહન

શિડાવવું સ૦ક્રિ૦, **શિડાવું** અ૦ક્રિ૦ 'શીડવું'નું પ્રેરક ને કર્મણિ

શિતાબ પું૦ એક વનસ્પતિ

શિતાબ વિ૦ [फा.] સિતાબ; ઉતાવળું. -બી સ્ત્રી૦ ઉતાવળ; સિતાબી

શિથિલ વિ૦ [સં.] નરમ; ઢીલું પડી ગયેલું (૨) નિર્બળ (૩) થાકેલું. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦વિથિલ વિ૦ સાવ નરમ; નરમઘેંસ

શિફારસ સ્ત્રી૦ જુઓ સિફારસ

શિબિ પું૦ [સં.] (સં.) હોલાને માટે બાજને શરીર આપનાર પુરાણપ્રસિદ્ધ રાજા

શિબિકા સ્ત્રી૦ [સં.] પાલખી

શિબિર પું૦ [સં.] તંબૂ (૨) છાવણી

શિયળ ન૦ [જુઓ શીલ] સતીત્વ; સ્ત્રીનું પાવિત્ર્ય

શિયા વિ૦ [અ.] એ નામના મુસલમાની સંપ્રદાયનું

શિયાવિયા વિ૦ [प्रा. सीआव (सं. सादय्)= શિથિલ કરી નાખવું કે फा. सियाह= કાળું+ વિયા (દ્વિર્ભાવ કે सं. व्याकुल પરથી?] ગભરાયેલું; બાવરું (૨) ભોંઠું પડી ગયેલું

શિયાળ પું૦; સ્ત્રી૦, ૦વું, -ળિયું ન૦ [सं. शृगाल; प्रा. सिआल; સર૦ हिं. स्याल, सियार; म. सियालुं] કૂતરાના વર્ગનું એક પ્રાણી. [**સિંહ કે શિયાળ?**=હા કે ના? સમાચાર સારા કે માઠા?]

શિયાળુ વિ૦ ['શિયાળો' ઉપરથી] શિયાળામાં થતું

શિયાળો પું૦ [सं. शीतकाल; दे. सीअल्लि; સર૦ म. सीयाळी; हिं. सियाला] (કાર્તિકથી માઘ મહિના સુધીની) ટાઢની ઋતુ

શિર ન૦ [सं.; સર૦ फा. सर] માથું (૨) ટોચ; મથાળું (૩) લશ્કરની આગલી હાર. [-આપવું=જીવનો ભોગ આપવો. -ઉપર લેવું=માથે લેવું; જવાબદારી સ્વીકારવી. -કાપવું=નિમકહરામ થવું; લુચ્ચાઈ કરવી.] ૦છ(-છ)ત્ર વિ૦ [સં.] માથાના છત્રરૂપ; પાલક; વડીલ. ૦ચ્છેદ પું૦ [સં.] માથું કાપી નાખવું તે ૦બંધ પું૦ પાઘડી પર બાંધવાનું શોભીતું માથાબાંધણું. ૦બંધી સ્ત્રી૦ કિલ્લા અને શહેરના રક્ષણ માટે રાખેલું લશ્કર. ૦મોર પું૦ [જુઓ મોડ; (सं. मुकुट) प्रा. मउड, સર૦ हिं. शिरमौर)] માથાનો મુગટ (૨) [લા.] સર્વશ્રેષ્ઠ તે.

શિરગંગ ન૦ એક પક્ષી

શિરજોર વિ૦ [फा. सर+જોર] માથાફરેલ (૨) જબરું; શિરજોરીવાળું. -રી સ્ત્રી૦ જોરાવરી; જબરદસ્તી

શિરતાજ પું૦ [फा. सर+ તાજ] માથાનો મુગટ (૨) વડીલ; ઉપરી

શિરપેચ પું૦ [સર૦ फा. सरपेच] પાઘડી કે ફેંટા પરનું છોગું, કલગી, તોરો

શિરબંધ, -ધી, જુઓ 'શિર'માં

શિરસા અ૦ [સં.] શિર વડે. ૦વંદ્ય વિ૦ [સં.] માથું નમાવવા જેવું; માન્ય

શિરસ્તેદાર પું૦ [શિરસ્તો + દાર; સર૦ म., हिं. सिरिश्तेदार] અમલદારનો મુખ્ય કારકુન. -રી સ્ત્રી૦ શિરસ્તેદારનું કામ કે પદ

શિરસ્તો પું૰[फा. सर्रिश्तह; સર૰म. शिरस्ता] ધારો; પ્રથા; રિવાજ

શિરા સ્ત્રી૰ [सं.] રક્તવાહિની; નસ

શિરા(-રો)ઈ (રા') સ્ત્રી૰ [अ. सुराही; म. सुरई] ઊભા મોંનું પાણીનું એક વાસણ

શિરાણું (રા'?) ન૰ [સર૰ हिं. सिरहाना (सं. शिरस् + आधान?) કે फा. सर + निहान (निहादन)] ઓશીકું

શિરામણ (રા') ન૰, **-ણી** સ્ત્રી૰ નાસ્તો

શિરાવવું (રા') સ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं. सिराना = શાંત કરવું; ઠંડું કરવું (हिं. सीरा = શીતલ); કે "શીરો' ઉપરથી?] નાસ્તો કરવો

શિરીષ ન૰ [सं.] એક ઝાડ કે તેનું ફૂલ

શિરોઈ (રો') સ્ત્રી૰ જુઓ શિરાઈ [યોગ્ય

શિરોધાર્ય વિ૰ [सं.] માથે ચડાવવા-સ્વીકારવા

શિરોબિંદુ ન૰ [सं.] ઊંચામાં ઊંચું બિંદુ કે સ્થાન; ટોચ (૨) 'વર્ટેક્સ' (ગ.)

શિરોભાગ પું૰ [सं.] ટોચનો કે માથાનો ભાગ

શિરોમણિ પું૰ [सं.] ચૂડામણિ (૨) [લા.] મુખ્ય; શ્રેષ્ઠ; નાયક [લાયક

શિરોમાન્ય વિ૰[सं.] માથે ચડાવવા-સ્વીકારવા

શિરોવેદના સ્ત્રી૰ [सं.] માથાનો દુખાવો

શિરોવેષ્ટન ન૰ [सं.] માથાનો પહેરવેશ

શિલા સ્ત્રી૰ [सं.] પથ્થરની છાટ. **૦છાપ** સ્ત્રી૰ શિલા ઉપર કોતરીને કરેલું છાપકામ. **૦જિત** ન૰ ડુંગરનો રસ મનાતી એક પૌષ્ટિક ઔષધિ. **૦રસ** પું૰ લેપધૂપ વગેરેના કામમાં આવતો એક જાતનો ગુંદર. **૦રોપણ** ન૰ [+ आरोपण] મકાન બાંધવામાં પ્રથમ તેના પાયાનો પથ્થર મૂકવો તે-તેનો વિધિ. **૦લેખ** પું૰ પથ્થર ઉપર કોતરેલો લેખ

શિલિમુખ પું૰ [सं.] ભમરો (૨) ન૰ બાણ

શિલિંગ પું૰ [इं] એક અંગ્રેજી સિક્કો (બારેક આના જેટલો)

શિલીંધ્ર ન૰ [सं.] ટોપ; કૂતરાનો કાન

શિલેખાનું ન૰ [अ. सिल्ह + फा. खानह; સર૰ म. शिलेखाना] તોપખાનું (૨) શસ્ત્રાગાર

શિલેદાર પું૰[फा. सिल्हदार; સર૰ म.] શસ્ત્રસજ્જ યોદ્ધો. **-રી** સ્ત્રી૰ શિલેદારનું કામ કે પદ

શિલોંછ ન૰ [सं.] ખળી કે ખેતરમાં પડેલા કણ વીણી લેવા તે. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૰ શિલોંછ વડે આજીવિકા ચલાવવી તે

શિલ્પ ન૰ [सं.] કારીગરી; કળા (૨) બાંધકામની કળા. **૦કાર** પું૰ કારીગર (૨) બાંધકામમાં પ્રવીણ માણસ. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૰ શિલ્પશાસ્ત્ર. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૰ શિલ્પ શીખવાની શાળા; કળાભવન. **૦શાસ્ત્ર** ન૰ શિલ્પનું શાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૰ શિલ્પશાસ્ત્ર જાણનાર. **-લ્પી** વિ૰ શિલ્પને લગતું (૨) પું૰ શિલ્પશાસ્ત્રી (૩) કારીગર

શિવ વિ૰ [सं.] શુભ; કલ્યાણકારી (૨) પું૰ (સં.) શંકર; મહાદેવ (૩) ન૰ કલ્યાણ. **૦જટા** સ્ત્રી૰ શિવની જટા. **૦જી** પું૰ (માનાર્થક) શિવ; મહાદેવ. **૦નિર્માલ્ય** ન૰ શિવને અર્પણ થયેલું તે (૨) તેની પેઠે ઉપયોગમાં ન લેવા જેવું તે. **૦પુરી** સ્ત્રી૰ [सं.] કાશી વારાણસી. **૦માર્ગ** પું૰ શૈવ સંપ્રદાય. **૦માર્ગી** વિ૰ શિવમાર્ગનું, -ને લગતું. **૦રાત (-ત્રિ,-ત્રી)** સ્ત્રી૰ માઘ વદિ ૧૪ની રાત. **૦લિંગ** ન૰ શિવનું લિંગસ્વરૂપી પ્રતીક. **૦લિંગી** સ્ત્રી૰ એક વનસ્પતિ [સિક્કો

શિવરાઈ પું૰ [म.] શિવાજી મહારાજે ચલાવેલો

શિવરાત (-ત્રિ, ત્રી), શિવલિંગ, -ગી જુઓ 'શિવ'માં [(૩) એક ઝાડ

શિવા સ્ત્રી૰ [सं.] (સં.) પાર્વતી (૨) શિયાળ

શિવાલય ન૰ [सं.] શિવનું મંદિર [ઋતુ

શિશિર સ્ત્રી૰ [सं.] પોષ ને માઘ માસની ઠંડી

શિશુ પું૰; ન૰ [सं.] બાળક; બચ્ચું

શિશુપાલ(-ળ) પું૰ [सं.] (સં.) ચેદિ દેશનો પ્રસિદ્ધ રાજા, જેનો શ્રીકૃષ્ણે વધ કર્યો હતો

શિશુમાર સ્ત્રી૰ [सं.] એક મોટું જળચર પ્રાણી [પીસવો; સિસોટી

શિશૂડી સ્ત્રી૰ [રવ૰] નાનો શિશૂડો. **-ડો** પું૰

શિશ્ન(-સ્ન) ન૰ [सं.] પુરુષની ગુહ્યેન્દ્રિય

શિષ્ટ વિ૰ [सं.] વિદ્વાન; સુશિક્ષિત (૨) સંભવિત. **૦તા** સ્ત્રી૰. **૦માન્ય** વિ૰ શિષ્ટોએ માન્ય રાખેલું. **-ષ્ટાઈ** સ્ત્રી૰ શિષ્ટપણું (૨) વિષ્ટિ. **-ષ્ટાચાર** પું૰[+आचार] શિષ્ટોમાં ચાલતો આવેલો વ્યવહાર; શિષ્ટોનો આચાર (૨) સભ્ય

રીતભાત (૩) આદરસત્કાર (૪) સભ્યતા દેખાડવા ખાતર કરવાનો આચાર

શિષ્ય પું૦[સં.] ચેલો; વિદ્યાર્થી. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ શિષ્યને તેના ખર્ચ પેટે મળતી (નાણાંની) મદદ. **૦ણી, -ષ્યા, -ષ્યાણી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી શિષ્ય

શિસ્ત વિ૦ [સર૦ फा. शुस्त = નાહેલું ધોયેલું; સં. शिष्ट; म.] લાયક (૨) સ્ત્રી૦ [म.; સર૦ फा. शस्त = નેમ] નિયમબદ્ધ વર્તન; 'ડિસિપ્લીન'. **૦પાલન** ન૦ શિસ્ત પાળવી-શિસ્તમાં રહેવું તે. **૦બદ્ધ** વિ૦ શિસ્તવાળું; શિસ્તપૂર્વક

શિસ્ન ન૦ [સં.] જુઓ શિશ્ન

શિહાઈ સ્ત્રી૦+[फा. स्याही] શાહી (૨) કાળાપણું

શિંગ સ્ત્રી૦ [दे. सिंगा; સર૦ म. शेंग (सं. शिंबा ?)] કઠોળની કે તેના જેવી બીવાળી પાપડી

શિંગ ન૦[प्रा. सिंग (सं. शृंग)] જુઓ શિંગડું

શિંગડાટવું સ૦ક્રિ૦ [શિંગડું પરથી] શિંગડા વડે ઉપરાઉપરી મારવું

શિંગડી સ્ત્રી૦ [શિંગ + ડી] નાનું શિંગડું (૨) બંદૂકનો દારૂ ભરવાની શિંગડાઘાટની નળી

શિંગડું ન૦ [શિંગ + ડું] પશુના માથા ઉપરનો અવયવ (૨) એવા આકારનું એક વાદ્ય; રણશિંગડું. [**શિંગડાં ઊગવાં બાકી હોવાં** = પૂરી મૂર્ખતા હોવી **શિંગડાં ભરાવવાં, માંડવાં** = સામે થવું; લડવા તૈયાર થવું. **શિંગડું થઈ જવું** = (શરીર) શિંગડાના આકારે ખેંચાઈ જવું (૨) અકડાઈ જવું (ટાઢથી). **-મારવું** = શિંગડા વડે મારવું. **શિંગડે ચડાવવું** - શિંગડાથી મારવું. **શિંગડે લેવું** = શિંગડું થઈ જવું ? (૨) સામે થવું (૩) બહાદુરીથી લડવું.]

શિંગાળ(-ળું) વિ૦ [શિંગ + आलु] શિંગડાંવાળું. **-ળી** વિ૦ સ્ત્રી૦ શિંગડાંવાળી (૨) એ નામની એક જાતની (ઘોડી)

શિંગી વિ૦ [શિંગ પરથી] શિંગડાંવાળું (૨) સ્ત્રી૦ રણશિંગડું

શિંગોટી સ્ત્રી૦ [શિંગ પરથી] શિંગડાંનો વાંક (૨) નાનું શિંગડું (૩) જે ઠેકાણેથી શિંગડાં ફૂટે છે તે ભાગ (૪) એક ઓપવાનું ઓજાર (૫) એક ઘરેણું (૬) શિંગડા પર લેવાતો એક કર

શિંગોડી સ્ત્રી૦ [सं. शृंगाटक = શિંગોડું; प्रा. सिंघाडग,-य; સર૦ म. शिंगाडा; हिं. सिंघाडा] જેને શિંગોડાં થાય છે તે વેલો. [**શિંગોડીનો વેલો** = ઘણો વિસ્તાર ને પરિવાર.] **-ડું** ન૦ પાણીમાં થતી એક વેલનું ફળ (૨) એના આકારનું એક દારૂખાનું. [**-તાણવું** = ટીલું તાણવું (મજાકમાં). **-શણગારવું** કપાળ ઉપર તિલકાદિ કરવાં - શણગાર કરવા.]

શીકર પું૦;ન૦ [સં.] સીકર; પાણીની છાંટ; ફરફર

શીકલી, શીકી સ્ત્રી૦ ['શીકું' ઉપરથી] શીંકલી; બળદને મોઢે બંધાતી જાળી

શીકું ન૦ [सं. शिक्य, प्रा. सिक्कय; સર૦ म. शिकें, शिंकें; हिं. सीका, छींका] (ખાદ્ય મૂકવાનો) અધ્ધર લટકાવાય એવો ઝોળી જેવો ઘાટ; શીંકું. [**શીકે મૂકવું** = શીકામાં મૂકવું (૨) ઊંચે મૂકવું; હાલ તુરત હાથમાં ન લેવું; પડતું મૂકવું (૩) ગુપ્ત રાખવું.]

શીકે(-ખે) અ૦ [જુઓ શિક્કે] સુધ્ધાં

શીખ સ્ત્રી૦ [सं. शिक्षा; સર૦ म. शीक; हिं. सीख] શિખામણ (૨) વિદાયગીરી કે તે વેળા અપાતી ભેટ (૩) [फा. सीख; સર૦ हिं. सीख] અણીદાર પોલો લોઢાનો સળિયો (થેલામાંથી અનાજ કાઢવા માટેનો) (૪) પું૦ [सं. शिष्य; સર૦ म., हिं. सिख] ગુરુ નાનકના સંપ્રદાયનો અનુયાયી. [**-આપવી** = વિદાય આપવી.]

શીખવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सिक्खव (सं. शिक्षय्)] ભણાવવું (૨) [લા.] ભંભેરવું, ઉશ્કેરવું. **શીખવાવું** અ૦ક્રિ૦ 'શીખવવું'નું કર્મણિ

શીખવું સ૦ક્રિ૦[सं. शिक्ष्] ભણવું; જ્ઞાન મેળવવું

શીખે અ૦ [જુઓ શીકે] સુધ્ધાં

શીઘ્ર વિ૦[સં.] સત્વર (૨) અ૦ જલદી. **૦કવિ** પું૦ શીઘ્રકવિતા બનાવે તેવો કવિ. **૦કવિતા** સ્ત્રી૦, **૦કાવ્ય** ન૦ કશી પણ પૂર્વતૈયારી વિના તરત જ બનાવેલી કવિતા. **૦કવિત્વ** ન૦ શીઘ્રકવિતા કરવાની શક્તિ. **૦કોપી** વિ૦ જલદી ગુસ્સે થઈ જાય તેવું. **૦તા** સ્ત્રી૦ ઝડપ; ઉતાવળ. **૦પાઠશક્તિ** સ્ત્રી૦ જલદી મોઢે કરી લેવાની શક્તિ. **૦બોધ** પું૦ વસ્તુ એકદમ સમજાવી કે સમજી લેવી તે (૨) ગાંજો. **૦બોધી**

પું૦ ગંજેરી. ૦સાધક વિ૦ શીઘ્ર સાધે કે ફળે એવું; શીઘ્ર ફલદાયી

શીડવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. छिड्ड (सं. छिद्र) ઉપરથી?] સીડવું; (કાણું, ફાટ વગેરે) પૂરવું; પૂરીને બંધ કરવું (૨) બીડવું (૩) (દેવું) વાળવું

શીત ન૦ [प्रा. सित्थ (सं. सिक्थ); સર૦ म. शीत] ભોંય પર પડેલા ભાતના દાણા

શીત વિ૦ [सं.] ટાઢું; ઠંડું (૨) ન૦ શરીર ઠંડું પડી જવું તે. [–આવવાં, વળવું, ૦વ્યાપવું = મરણ પૂર્વે પુષ્કળ પરસેવો થઈ શરીરનું ટાઢું પડી જવું.] ૦કટિબંધ પું૦ (બેઉ) ધ્રુવ આસપાસનો શીતળ કટિબંધ–પ્રદેશ. ૦કાલ(–ળ) પું૦ શિયાળો. ૦જ્વર પું૦ ટાઢિયો તાવ. ૦પિત્ત ન૦ ચામડીનો એક રોગ. ૦રશ્મિ પું૦ ચંદ્ર

શીતલ(–ળ) વિ૦ [सं.] ઠંડું. ૦(–ળ)તા સ્ત્રી૦

શીતલા(–ળા) સ્ત્રી૦ [सं. शीतला; સર૦ हिं., म.] બળિયા (૨) બળિયાના રોગની દેવી (૩) વિ૦ સ્ત્રી૦ શીતલ. [–કાઢવા, ટાંકવા = શીતળાની રસી મૂકવી. –ના વાહને ચડવું = ગધેડે ચડવું – ફજેત થવું.] ૦મા સ્ત્રી૦ શીતળા–(૨) જુઓ. –ળાસાતમ સ્ત્રી૦ શ્રાવણ સુદ કે વદ સાતમ; એક તહેવાર

શીતાંશુ પું૦ [सं.] ચંદ્ર

શીતોષ્ણ વિ૦ [सं.] અતિ ગરમ કે ઠંડું નહિ [એવું; મધ્યમ

શીથળું વિ૦ [सं. शिथिल કે शीतल] શાંત; ઠાવકું

શીથળો પું૦ [જુઓ છીંટલો; સર૦ हिं. सैंतना = સમેટવું] કાંટા, થોર વગેરે સમેટીને લાવવાનું લાકડાનું એક ઓજાર કે સાધન

શીદ, ૦ને અ૦ શા માટે; શું કામ?

શીદી(–ધી) પું૦ [फा.] સીદી; હબસી; આફ્રિકાનો મૂળ વતની. –દણ સ્ત્રી૦ શીદી સ્ત્રી

શીધું ન૦ [સર૦ म. शिधा, हिं. सीधा (सं. सिद्ध કે असिद्ध)] રસોઈની કાચી સામગ્રી; સીધું

શીન સ્ત્રી૦ એક માછલી

શીમળ(–ળો) પું૦ [सं. शाल्मलि] એક ઝાડ

શીરગર પું૦ [फा.] સૂતરને પાંજણ પાનાર

શીરી સ્ત્રી૦ મગદળની એક કસરત

શીરીન વિ૦ [फा.] મીઠું; મધુર

શીરું ન૦ [‘શીરો’ પરથી? સર૦ ખીરું] શીરા જેવો રગડો; ખીરું

શીરો (શી') પું૦ [फा.] એક મીઠી વાની (૨) [જુઓ શીરું

શીર્ણ વિ૦ [सं.] તૂટીફૂટી ગયેલું (૨) જીર્ણ (૩) ચીમળાઈ કે સુકાઈ ગયેલું (૪) ક્ષીણ; કૃશ

શીર્ષ ન૦ [सं.] શીશ; માથું. ૦ક ન૦ માથું (૨) ખોપરી (૩) માથાનો ટોપ (૪) મથાળું (લખાણનું) (૫) વિ૦ (અંતે સમાસમાં) ‘મથાળાવાળું’ એ અર્થમાં. ૦ચ્છેદ પું૦ [सं.] મસ્તક કાપી નાખવું તે. –ર્ષા પું૦ એક છંદ. –ર્ષાસન ન૦ [+ आसन] માથા ઉપર ઊભા રહેવાનું એક યોગાસન

શીલ(–ળ) ન૦ [सं.] સ્વભાવ (૨) વર્તણૂક (૩) ચારિત્ર્ય (૪) શિયળ (૫) વિ૦ (સમાસને અંતે) ‘–ના સ્વભાવવાળું; –ની ટેવવાળું’ એવા અર્થમાં ઉદા૦ ‘દાનશીલ’. ૦વંત(–તું), ૦વાન વિ૦ શીલવાળું. –લાર્થક વિ૦ [+अर्थक] (વ્યા.) શીલનો અર્થ સૂચવનાર (પ્રત્યય)

શીશ ન૦ [प्रा. सीस (सं. शीर्ष); સર૦ म. शीस, हिं.] માથું. ૦ફૂલ ન૦ માથામાં પહેરવાનું એક ઘરેણું

શીશગર પું૦ [फा.] કાચ બનાવનાર કારીગર

શીશમ ન૦ [સર૦ हिं.; म शिशी.–सव] સીસમ

શીશમહેલ પું૦ [फा. शीशह + महल] દિવાલો પર કાચ જડયા હોય એવો ઓરડો કે મકાન

શીશી સ્ત્રી૦ કાચનું (દવા ઇ૦ ભરવા વપરાતું) એક પાત્ર. બાટલી. [–સૂંઘાડવી = વાઢકાપ કરવા ક્લોરોફૉર્મની દવા સૂંઘાડી મૂર્છા આણવી. –ને ફટાક = તરત નિકાલ.]

શીશો પું૦ [फा. शीशह; સર૦ म. शिसा; हिं. शीशा] મોટી શીશી. [શીશામાં ઉતારવું = છેતરીને કાબૂમાં લેવું – વશ કરવું.]

શીળ, ૦વંતું, ૦વાન જુઓ ‘શીલ’માં

શીળવા પું૦ જુઓ શીળસ (–ધાવો)

શીળસ ન૦ જુઓ શીળી. [–ધાવું = શીળસનો રોગ થઈ આવવો.]

શીળિયું વિ૦ [‘શીલ’ ઉપરથી] શીલવાન

શીળી સ્ત્રી૦ [प्रा. सीअलिया (सं. शीतलिका)] ઓચિંતાં ઢીમણાં થઈ આવવાનો એક રોગ. ૦સાતમ સ્ત્રી૦ [સર૦ म. सीळासप्तमी]

જુઓ શીતલાસાતમ

શીળું વિ૦ [प्रा. सीअल (सं. शीतल)] ઠંડું. **-ળો** પું૦ છાંયો

શીંકલી સ્ત્રી૦ જુઓ શીકલી

શીંકી સ્ત્રી૦ પડિયાપતરાળાંની બાંધેલી થોકડી (૨) શીંકલી

શીંકું ન૦ જુઓ શીકું

શીંગ, ૦ડી, ૦ડું, -ગાળી, -ગાળું, -ગી, -ગોટી, -ગોડું જુઓ 'શિંગ'માં

શીંગિયોવચ્છ(-છ)નાગ પું૦ [सं. श्रृंगिक वत्सनाभ] એક જાતનો વછનાગ

શુક પું૦ [सं.] પોપટ (૨) (સં.) શુકદેવ. **૦દેવ, ૦સ્વામી** પું૦(સં.) વ્યાસના પુત્ર - ભાગવતના કથાકાર. **કી** સ્ત્રી૦ પોપટની માદા; મેના

શુકન ન૦ જુઓ શકુન (૨) સારા-શુભ શકુન. **-નિયાળ** વિ૦ શકુનવાળું. **-નાવળી** સ્ત્રી૦ [+આવળી] શુકન અપશુકન જોવાની પોથી

શુકર પું૦ [જુઓ अ. शुक्र] આભાર; ઉપકાર (૨) સુભાગ્ય (૩) ફતેહ [**-ગુજારવો, (-વા)** = ઉપકાર માનવો. **-ભલા બચ્યા** = સદ્ભાગ્ય કે બચ્યા!]. **-રાના** પું૦બ૦વ૦ ઉપકાર માનવો તે (૨) જેજેકાર (૩) ફતેહ

શુક્લ પું૦ જુઓ શુકલ

શુક્કરવાર પું૦ જુઓ શુક્રવાર. **-રિયું** વિ૦ શુક્કરવારીમાંથી ખરીદેલું (૨) હલકી જાતનું. **-રી** સ્ત્રી૦ શુક્રવારે ભરાતું બજાર-ગુજરી

શુક્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] છીપ

શુક્ર પું૦ [सं.] એ નામનો ગ્રહ (૨) શુક્રવાર (૩) ન૦ વીર્ય. **૦વાર** પું૦ અઠવાડિયાનો એક દિવસ (૨) [લા.] ભલીવાર; ઢંગ; રામ. [**-કરવો** = હિત કરવું; કાર્યસિદ્ધિ કરવી; નસીબ ફેરવવું. **-થવો, વળવો** = ભલીવાર આવવો; લાભ થવો; દહાડો વળવો.] **૦વારું** વિ૦ શુક્રવારે આવતું વા શરૂ થતું. **-ક્રાચાર્ય** પું૦ (સં.) દૈત્યોના ગુરુ (૨) [લા.] કાણો માણસ

શુક્ર પું૦ [अ.], **-ક્રાના** પું૦બ૦વ૦ [फा.] જુઓ શુકર, -રાના. **૦ગુજારી** સ્ત્રી૦ [फा.] આભાર માનવો તે

શુક્લ વિ૦ [सं.] સફેદ; ધોળું (૨) પું૦ બ્રાહ્મણોનો પુરોહિત (૩) એક બ્રાહ્મણ અટક. **૦પક્ષ** પું૦; ન૦ સુદ પક્ષ; અજવાળિયું

શુચિ વિ૦ [सं.] શુદ્ધ; પવિત્ર. (૨) સ્ત્રી૦ શુદ્ધતા; શુચિતા. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ત્વ** ન૦. **-ચીભૂત** વિ૦ [सं.] પવિત્ર થયેલું

શુદ્ધ વિ૦ [सं.] ચોખ્ખું સ્વચ્છ (૨) પવિત્ર (૩) દોષરહિત (૪) ભેળસેળ વિનાનું (૫) [પ.] સ્ત્રી૦ શુદ્ધિ; સૂધ; ભાન; ખબર. [**-ઠેકાણે આવવી** = ભાન આવવું (૨) ડાહ્યું - સમજુ થવું. **-ઠેકાણે લાવવી** = બુદ્ધિ ઠેકાણે લાવવી; પાંશરું કરવું.] **૦મધ્યા** સ્ત્રી૦ મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્ચ્છના (સંગીત). **૦ષડ્જા** સ્ત્રી૦ મૂર્ચ્છનાનો એક પ્રકાર. **-દ્ધાદ્વૈત** ન૦ [+ अद्वैत] શ્રીવલ્લભાચાર્યે સ્થાપેલો મત. **-દ્ધાપહ્નુતિ** સ્ત્રી૦ [+अपह्नुति] એક અલંકાર

શુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] પવિત્રતા; શુદ્ધતા; સ્વચ્છતા (૨) પ્રાયશ્ચિત્ત કરી પવિત્ર થવું તે (૩) ધર્માંતર કરેલાને ધાર્મિક ક્રિયા કરી મૂળ ધર્મમાં પાછું આણવું કે તેણે આવવું તે (૪) ભાન; જાગૃતિ. [**-આવવી, ઉપર આવવું** = ભાન આવવું. **-કરવી** = ધર્મભ્રષ્ટ થયું હોય તેને વિધિપૂર્વક અસલ ધર્મમાં લાવવું (૨) પુનઃ હિન્દુધર્મમા લાવવું.] **૦પત્ર(૦ક)** ન૦ છાપની ભૂલોના સુધારાની યાદી

શુદ્ધોદન પું૦ [सं.] (સં.) બુદ્ધના પિતા

શુનઃશેપ પું૦[सं.](સં.) એક વૈદિક ઋષિનું નામ

શુની સ્ત્રી૦ [सं.] કૂતરી

શુબરાત સ્ત્રી૦ [फा. शब्बिरात] શાબાન મહિનાની ૧૮મી તારીખે આવતો મુસલમાની તહેવાર

શુબા, -બ્હા પું૦, સ્ત્રી૦ [अ. शुब्हा] શંકા; અંદેશો (૨) વહેમ; ભ્રમ

શુભ વિ૦ [सं.] મંગળપ્રદ; કલ્યાણકારી (૨) ન૦ ભલું; કલ્યાણ. **૦ચિંતક** વિ૦ શુભેચ્છક. **૦મસ્તુ** શ૦ પ્ર૦ [सं.] 'ભલું થાઓ' એવું આશીર્વચન. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-ભાવહ** વિ૦ सं. [+ आवह] શુભ આણનારું. **-ભાશયી** વિ૦ [+ आशय +ई] શુભ આશય-હેતુવાળું. **-ભેચ્છક, -ભેચ્છુ** વિ૦ [+सं. इच्छक, इच्छु] શુભ

ઇચ્છનારું; હિતેચ્છુ. **-ભેચ્છા** સ્ત્રી૦ [+ इच्छा] શુભ થાઓ એવી ઇચ્છા. **-ભોપમાલાયક** વિ૦ [+ઉપમા+ લાયક] શુભ ઉપમાઓને લાયક (પત્રલેખનમાં વિશેષણ)

શુભ્ર વિ૦ [સં.] ઉજ્જ્વળ (૨) સફેદ

શુમાર પું૦ [फा.] સુમાર; આશરો; અડસટ્ટો (૨) હિસાબ; ગણતરી. [-કાઢવો, જોવો= અડસટ્ટો ગણી કાઢવો.] -રે અ૦ આશરે; અંદાજથી; અડસટ્ટે

શુલ્ક ન૦ [સં.] દાયજો; સ્ત્રીધન (૨) કન્યાની કિંમત તરીકે વર પાસેથી લેવાતું ધન (૩) મૂલ્ય; કિંમત (૪) ભાડું (૫) જકાત; દાણ

શુશ્રૂષા સ્ત્રી૦ [સં.] સેવાચાકરી

શુશ્રૂષુ વિ૦ [સં.] શુશ્રૂષા કરવાની વૃત્તિવાળું

શુષ્ક વિ૦ [સં.] સૂકું; રસ વગરનું; લૂખું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વાદ** પું૦ કોઈ પણ સૂક્ષ્મ કે શુભ તત્ત્વને વિષે નાસ્તિકતાવાળો વાદ; 'નિહિલિઝમ' (?)

શુષ્ણ પું૦ [સં.] સૂર્ય

શું સ૦ [सं. कीदृस, प्रा. कइस – કશું પરથી?] વસ્તુવાચક પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ. ઉદા૦ શું કહો છો? શું ખાધું? શું જોયું? (૨) બેપરવાઈ કે તુચ્છકાર બતાવવા પ્રશ્નાર્થમાં વપરાય છે. ઉદા૦ એ મારું શું ધોળવાનો હતો? તારાથી શું થાય તેમ છે? (૩) વિ૦ કયું, કઈ જાતનું એ અર્થમાં સવાલ પૂછતાં વપરાય છે. ઉદા૦ તે શો પદાર્થ છે? (૪) આશ્ચર્યસૂચક. ઉદા૦ શો રોફ! (૫) પ્રશ્નાર્થસૂચક. ઉદા૦ 'શો વિચાર છે?', શીવાત છે?' (૬) કેટલાક પ્રયોગોમાં 'કંઈ' 'શુંય' જેવો અર્થ થાય છે. જેમ કે, શું નું શું થઈ ગયું (જુઓ 'શુંય' પણ) (૭) બંને અથવા બધા સરખા એવો ભાવ બતાવવા બે શું વપરાય છે. ઉદા૦ શું મોટા, શું નાના. (૮) [प्रा. सिउं (सं. समं)] સરખું; જેવું (નામને છેડે). ઉદા૦ તોબરાશું મોં. (૯) અ૦ પ્રશ્નવાચક. ઉદા૦ 'તમે આવવાના છો શું?' (૧૦) [अप० सहुं(सं. सह)] (પ.) સાથે; સહિત. ઉદા૦ 'રામનામશું તાળી લાગી'. **૦ય** વિ૦ શું; કંઈ (અનિશ્ચિતાર્થક). ઉદા૦ શુંય કહ્યું હશે ને શું સમજ્યો.

શુંડ પું૦, **-ડા** સ્ત્રી૦ [સં.] હાથીનો લાંબો નાક જેવો અવયવ; સૂંઢ. **-ડી** પું૦ [સં.] હાથી

શુંભ પું૦ [સં.] (સં.) દુર્ગાએ મારેલો એક રાક્ષસ

શૂકર પું૦ [સં.] ભૂંડ; સૂકર. **-રી** સ્ત્રી૦ ભૂંડણ

શૂઢમૂઢ વિ૦ ['મૂઢ'નો દ્વિર્ભાવ; કે શૂન્ય + મૂઢ] સાવ મૂઢ જેવું; ગભરાટથી શૂનમૂન જેવું

શૂદ્ર પું૦ [સં.] ચોથી વર્ણનો માણસ (જુઓ વર્ણ). **-દ્રાણી, -દ્રી** સ્ત્રી૦ શૂદ્ર સ્ત્રી

શૂધ સ્ત્રી૦ [શુદ્ધિ પરથી] જુઓ શુદ્ધ. **૦બૂધ** સ્ત્રી૦ [શુદ્ધિ+બુદ્ધિ] સૂધબૂધ; ભાન; સંજ્ઞા (૨) અક્કલ; સમજ (-આવવી)

શૂનં (ન,) સ્ત્રી૦ [જુઓ શૂન્ય] મીંડું. [-મૂકવી= રદ કરવું.] **૦કાર** પું૦ ઉજ્જડપણું; નીરવતા (૨) [ચિત્તની] શૂન્ય સ્થિતિ. **૦મૂન** વિ૦ ['શૂન'નો દ્વિર્ભાવ, કે શૂન્ય + મુનિ?] સાવ મૂક જેવું; સૂનમૂન

શૂન્ય વિ૦ [સં.] ખાલી (૨) અસત (૩) ભાન કે સંજ્ઞા વિનાનું (૪) (સમાસને છેડે) રહિત; વિનાનું. ઉદા૦ જ્ઞાનશૂન્ય. (૫) ન૦ મીંડું (૬) અભાવ. [-મારી જવું=ખાલી કે ભાન વિનાનું જડ થઈ જવું. -મૂકવું=રદબાતલ કરવું.] **૦કાર** પું૦ જુઓ શૂનકાર. **૦તાલ** પું૦ તાલમાં તાળી નથી મરાતી તે સ્થાન; ખાલી. **૦ભાગ્ય** વિ૦ ભાગ્યહીન. **૦મનસ્ક** વિ૦ શૂન્ય મનવાળું. **૦યુતિ** સ્ત્રી૦ 'ઇન્ટીગ્રલ કેલ્કયૂલસ' (ગ.). **૦લબ્ધિ** સ્ત્રી૦ ડિફરેન્શિયલ કેલ્કયૂલસ' (ગ.). **૦વત્** અ૦ શૂન્યના પેઠે; હસ્તી વગર. **૦વાદ** પું૦ બૌદ્ધ તત્ત્વજ્ઞાનનો એક વાદ. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ શૂન્યવાદ માનનાર. **૦શિખર** ન૦ નિર્વિકલ્પ દશા; સમાધિદશા. [શૂન્ય-શિખરે ચડવું=સમાધિદશા પ્રાપ્ત કરવી.] **૦સમીકરણ** ન૦ 'ડિફરેન્શિયલ ઇક્વેશન' (ગ.). **૦હૃદય** વિ૦ લાગણી વિનાનું; ક્રૂર; હૈયાસૂનું (૨) ધ્યાન વિનાનું

શૂર વિ૦ [સં.] બહાદુર; પરાક્રમી (૨) પું૦ શૂરવીર (૩) ન૦ શૌર્ય; જુસ્સો. [-આવવું, ચડવું, છૂટવું=શૌર્યનો જુસ્સો આવવો (૨) જુસ્સો આવવો. -પર આવવું, પર ચડવું=શૂરાતન આવવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વીર** વિ૦ (૨) પું૦

બહાદુર; હિંમતવાન. **૦સેન** પું૦ (સં.) મથુરા આસપાસના પ્રદેશનું પ્રાચીન નામ. **-રાતન** ન૦ શૌર્ય **-રું** વિ૦ શૂરવાળું; શૂરવીર. **-રુંપૂરું** વિ૦ પૂરેપૂરું શૂરું

શૂર્પ ન૦ [સં.] સૂપડું. **૦ણખા** સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) રાવણની બહેન

શૂલ ન૦ [સં.] ભાલા જેવું એક પ્રાચીન અસ્ત્ર (૨) શૂળી (૩) ત્રિશૂલ (૪) કાંટો (૫) શૂળ ભોંકાયા જેવું દરદ. **૦પાણિ** પું૦ [સં.] (સં.) શંકર

શૂળ ન૦ જુઓ શૂલ (૨) સ્ત્રી૦ (સીધો, લાંબો) કાંટો. [**-ઊપડવું, ફૂટવું** = શૂળનું દર્દ થવું. **-વાગવી** = કાંટો શરીરમાં ભોંકાવો.] **-ળિયો દાંત** ન૦ લાંબા શૂળના જેવા દાંતનો પ્રકાર

શૂળી સ્ત્રી૦ [સં. शूलिका] જમીનમાં રોપેલો અણીવાળો મોટો જાડો સળિયો, જેના પર પરોવી મોતની શિક્ષા કરવામાં આવે છે તે કે તેની શિક્ષા. [**-આપવી, શૂળીએ ચઢાવવું, -દેવી** = શૂળીની શિક્ષા કરવી.] **૦ગમન** ન૦ શૂળીએ ચડવું તે, 'ક્રૂસિફિક્શન'

શૃગાલ ન૦ [સં.] શિયાળ

શૃંખલા સ્ત્રી૦ [સં.] સાંકળ (૨) બેડી. **૦બદ્ધ** વિ૦ શૃંખલાથી બંધાયેલું (૨) ક્રમબદ્ધ; શૃંખલિત. **-લિત** વિ૦ સંકળાયેલું; ક્રમબદ્ધ. **-લિતતા** સ્ત્રી૦

શૃંગ ન૦ [સં.] શિખર; ટોચ (૨) શિંગડું

શૃંગાર પું૦ [સં.] વિલાસ; રતિ (૨) તે માટેની સ્ત્રીપુરુષની એકબીજા પ્રત્યેની સ્પૃહા (૩) શૃંગારરસ (૪) શણગાર. **૦રસ** પું૦ નવ રસમાંનો એક (જુઓ રસ)

શૃંગારવું સ૦ક્રિ૦ [શૃંગાર પરથી, સર૦; हिं. शृंगारना, म. शृंगारणें] શણગારવું.

શૃંગારી વિ૦ [સં.] શૃંગાર સંબંધી (૨) કામી

શૃંગી વિ૦ [સં.] શિંગડાવાળું (૨) શિખરવાળું (પર્વત) (૩) સ્ત્રી૦ એક રણવાદ્ય

શેક પું૦ ['શેકવું' ઉપરથી] શેકવું તે

શેકવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. शेकणें, हिं. सेंकना] દેવતા ઉપર નાખી ચડાવવું કે ખરું કરવું (૨) ગરમ લૂગડા કે પાણી વગેરે દ્વારા ગરમી આપવી (શરીરના કોઈ ભાગને) (૩) [લા.] બાળવું; દુઃખી કરવું

[એક જાતનું હરણ

શેકારું ન૦ [જુઓ છીંકારું; સર૦ म. शेकरू]

શેખ પું૦ [अ.] આરબોની ટોળીનો ઉપરી (૨) મુસલમાનોની એક જાતનો આદમી (૩) એક મુસલમાન અટક. **૦ચ(-સ)લ્લી** પું૦ [સર૦ म., हिं. शेखचिल्ली] હવાઈ કિલ્લા બાંધનાર (૨) આળસુ અને તરંગી આદમી. **૦ડો** પું૦ એ નામની જાતનો મુસલમાન. **૦દાર** પું૦ [સર૦ म.] કુમાવિસદારનો કારકુન

શેખર પું૦ [સં.] મુગટ; કિરિટ (૨) માથા પર પહેરવાની માળા (૩) શિખર (૪) [નામને અંતે] '-માં શ્રેષ્ઠ' (ઉદા૦ મુનિશેખર)

શેખસલ્લી પું૦ જુઓ શેખચલ્લી

શેખાઈ, શેખી [फा.] સ્ત્રી૦ પતરાજી; બડાઈ. [**-કરવી, મારવી**]. **૦ખોર** વિ૦ બડાઈ હાંકનાર

શેઠ પું૦ [प्रा. सेट्ठि (सं. श्रेष्ठिन्); સર૦ म., हिं. सेठ] મોટો આબરૂદાર વેપારી; શાહુકાર (૨) વાણિયો (૩) ધણી; માલિક (નોકરનો) (૪) વેપારી વગેરેને સંબોધતાં વપરાતો શબ્દ (૫) એક અટક. **-ઠાઈ** સ્ત્રી૦ શેઠપણું. **-ઠાણી** સ્ત્રી૦ શેઠ કે શેઠની સ્ત્રી. **-ઠિયો** પું૦ શાહુકાર (૨) માથે ગોરો એવો બળદ

શેડ (શે') સ્ત્રી૦ [प्रा. सेढि, -ढी (सं. श्रेढी); સર૦ म. शेड, शेडा] ધારા; ધાર (૨) [લા.] એના જેવો અણીદાર ભાગ; શગ. [**-ફોડવી, મારવી** = શેડ નીકળે એમ કરવું. **-વાગવી** = જોરથી શેડ નીકળવી.] **૦કઢું** વિ૦ તરતનું જ દોહેલું (દૂધ)

શેડા પું૦બ૦વ૦ [સર૦ हिं. सेढ़ा, म. शेंब, -बूड] લીંટના લબકા

શેઢી સ્ત્રી૦ નાનો શેઢો (૨) (સં.) એક નદી

શેઢો પું૦ [જુઓ છેડો; સર૦ म. शेड (सं. च्छेद)] ખેતરની ચોમેર ખેડયા વિનાની છોડાતી પટ્ટી, જ્યાં ચાર ઊગે છે

શેણ પું૦ [प्रा. सयण (सं. स्वजन)] + સ્વજન

શેણવી પું૦ [म. (सं. सेनापति, प्रा. सेणवइ)]

સારસ્વત બ્રાહ્મણની એક જાત

શેણવો પું૦ [સર૦ म. शेण = વિષ્ટા; છાણ (सं शकृत्)] એક હરિજન જાતનો માણસ

શેણાઈ સ્ત્રી૦ [फा. शहनाई] (ચ.) શરણાઈ

શેતરંજ પું૦[अ. शतरंज; સર૦ सं. चतुरंग]એક રમત;ચતુરંગ. **-જી** સ્ત્રી૦[फा. शतरंजी] એક જાતનું રંગીન ભાતીગળ પાથરણું. [**-રંગી નાખવી**=બરડામાં મારી લોહી કાઢવું.]

શેતાન પું૦ જુઓ શયતાન. [**-નું ખોળિયું**= તોફાની; તરકટી. (૨) વિ૦ ખંધું; લુચ્ચું.] **-નિયત** સ્ત્રી૦ શેતાનપણું. **-ની** વિ૦ તોફાની (૨) સ્ત્રી૦ શેતાનિયત

શેતૂર ન૦ [फा. शहतूत] એક ઝાડ (જેનાં પાદડાં પર રેશમના કીડા ઊછરે છે) (૨) તેનું ફળ

શેદરડી સ્ત્રી૦ એક ઘાસ

શેપટ અ૦ [સર૦ म.] (ચ.) સીધું; સોપટ; પાધરું. **-ટી** વિ૦ સ્ત્રી૦ [म. લાંબી સોટી] સૂકલી ને લાંબી (કૂતરી)

શેફાલિ(૦કા) [सं] **-લી** સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

શેર પું૦ [दे. सेर; સર૦ हिं. सेर; म.] એક તોલ–મણનો ચાળીસમો ભાગ. (૨) [फा.] વાઘ; સિંહ (૩) ચિત્તો. [**-થવું**=ઉપરીપણું કરવું; સરજોરી કરવી. **-લોહી ચડવું**=સંતોષ–આનંદ થવો. **-સૂંઠ ખાવી**=તાકાત હોવી.]

શેર (શૅ) સ્ત્રી૦ [अ. शिअर; સર૦ हिं. शेर] કવિતા; કવિતાની કડી (ફારસી, ઉર્દૂ વગેરે)

શૅર પું૦ [इं.] ધંધા માટેની પંત્યાળી મૂડી કે ભાગીદારીનો નિયત ભાગ (૨) તેનું ખત. [**-ભરવો, રાખવો, લેવો**=શૅર ખરીદવો.] **૦દલાલ** પું૦ શૅરનો (તે લેવા વેચવા માટે) દલાલ. **૦બજાર** ન૦ શૅરની લેવડદેવડનું બજાર. **૦સટ્ટો** પું૦ શૅરમાં કરેલો સટ્ટો

શેરડી સ્ત્રી૦ [दे. सेरी=લાંબી આકૃતિ (૨) શેરી ઉપરથી ? સર૦ म.] એક વનસ્પતિ-જેના સાંઠામાંથી ગોળ ને ખાંડ બને છે; શેલડી (૨) નાનો સાંકડો શેરડો–રસ્તો

શેરડો પું૦ [જુઓ શેરડી] પગવાટ (૨) લોહી તરી આવવાથી મોં પર પડતો લિસોટો (૩) સુકાઈ ગયેલા આંસુના રેલાના ડાઘ (૪) ધ્રાસકો (૫) ઠંડું પાણી પીતાં અંદર પેટ સુધી થતી ઠંડકની લિસોટા જેવી અસર

શેરદિલ વિ૦[फा.]બહાદુર; હિંમતવાન;નિર્ભય. **-લી** સ્ત્રી૦ બહાદુરી; હિંમત

શેરવાણી(-ની) સ્ત્રી૦ [हिं.; સર૦ म.] એક પ્રકારનો લાંબો (ઉત્તર હિંદુસ્તાની) કોટ

શેરવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ છેરવું

શેરા ન૦ એક પંખી

શેરાટો પું૦ જુઓ છેરાટો

શેરામણ ન૦ જુઓ છેરામણ

શેરિયું ન૦ [શેર પરથી] શેર વજનનું માપ (૨) (શૅ') [?] શણનું બી

શેરિયો પું૦ શેર વજનનું કાટલું; શેરીકો

શેરી સ્ત્રી૦ [दे. सेरी; સર૦ म.] સાંકડી ગલી (૨) ફળિયું; પોળ

શેરીકો પું૦ [શેર પરથી] સેરનું કાટલું; શેરિયો

શેરો (શૅરો') પું૦ [अ. शरआ ? સર૦ म. शेरा] અરજી વગેરે પર અધિકારીએ ટૂંકમાં કરેલું ટિપ્પણ. [**-કરવો, -મારવો**=ટિપ્પણ કરવું, તે તરીકે કાંઈ લખવું.]

શેલડી સ્ત્રી૦ જુઓ શેરડી

શેલ(-લો)ત પું૦ ['શેલું' ઉપરથી ? કે दे. सेल्लि =રજ્જુ–દોરડું ઉપરથી (ખેતર ભરનાર) ?] જમીનદારનો મહેતો; તલાટી (૨) બ્રાહ્મણોની એક અડક [ફરવું; વિચરવું

શેલવું (શૅ'?) અ૦ક્રિ૦[જુઓ સહેલ (अ. सैर)]

શેલવો પું૦ 'શેલત'ન લઘુતાવાચક રૂપ

શેલાણું ન૦ [दे. सेल्लि=દોરડું; સર૦ हिं. सेल; म. सेली] (કા.) નોંજણું: નોંઝણું; શેલો (?) [એક કીમતી વસ્ત્ર

શેલારી સ્ત્રી૦ ['શેલું' ઉપરથી; સર૦ म.]સ્ત્રીઓનું

શેલારો પું૦ [જુઓ હેલારો] (કા.) પાણીમાં આગળ ધપવા શરીરનો હેલારો મારવો તે

શેલાસાડી સ્ત્રી૦ [શેલું+સાડી]જુઓ સેલાસાડી

શેલી સ્ત્રી૦ [दे. सेल्लि=દોરડું; સર૦ म. शेल; हिं. सेल=દોર–દોરડું] ચકમકથી દેવતા પાડવાની દોરડી (૨) ભસ્મ: રાખ

શેલું ન૦[સર૦ हिं. सेला; म. शेला (सं चैल ?)] કસબી ઉપરણો–ખેસ (૨) [અમુક કોમની]

વિધવાએ પહેરવાનો ખાસ એક સાલ્લો (૩) સ્ત્રીઓનું કસબી પાલવવાળું એક કીમતી વસ્ત્ર

શેલો પું૦ [જુઓ શેલી] દોહતી વખતે ગાયને પગે બાંધવાનું દોરડું [**–બાંધવો, વાળવો**]

શેલોત પું૦ [જુઓ શેલત] શેલત. તલાટી

શેવ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सेव; म. शेव] સેવ; ચણાના લોટની લાંબી સળી જેવી એક તળેલી વાની (૨) ઘઉંની કરાતી એ જ આકારની એક વાની. [**–વણવી**=ઘઉંની કણકમાંથી સેવ બનાવવી.] **૦ગાંઠિયા** પું૦બ૦વ૦ [સર૦ म. शेव-गांठी] શેવ ને ગાંઠિયાનું ભેગું ચવાણું. **૦મમરા** પું૦ બ૦વ૦ શેવ ને મમરાનું ભેગું ચવાણું

શેવટ ન૦ [સર૦ म. (सं. सीमान्त ?)] + છેવટ; અંત; પરિણામ. **–ટે** અ૦ + છેવટે

શેવડી સ્ત્રી૦ [सं. सेवक, प्रा. सेवय પરથી; સર૦ म. शेवडा] જૈન સાધુડી. **–ડો** પું૦ જૈન સાધુ

શેવાલ(–ળ) સ્ત્રી૦[सं.] લીલ; સેવાળ. (૨) [सं. स्वेद] બાફ; વરાળ (૩) [સર૦ म. शेवळ= ડીંટાનો ભાગ] શિંગની નસ. [**–વળવી**= લીલ થવી – બાઝવી.]

શેવાળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શેવાલ; સર૦ म. शेवारणें=पुष्ट थवुं] રળવું; કમાવું (૨) સફળતાપૂર્વક પાર પાડવું (કામ)

શેવાળિયું વિ૦ ['શેવાળ' પરથી] શેવાળવાળું (૨) આછી વરાળ નીકળતી હોય તેવું

શેવું વિ૦ [સર૦ म. शेव = ઊભી લાંબી લીટીમાં] ઢાળપડતું (૨) ન૦ આડો ચાસ. [**–ને ચરાળ જાણતો નથી** = પ્રાથમિક – નજીવી બાબતની પણ માહિતી નથી.]

શેશવા પું૦ બ૦ વ૦ વઘારેલા ચણાં

શેષ વિ૦ [सं.] બાકી રહેલું (૨) પું૦ (સં.) શેષનાગ (૩) શેષ ભાગ (૪) સ્ત્રી૦ પ્રસાદ (૫) [ગ] ભાગાકારમાં વધતી રકમ. **૦શાયી** પું૦ [सं.](સં.) વિષ્ણુ. **૦સિદ્ધાંત** પું૦'રિમેઇન્ડર થિયરમ' (ગ.). **–ષા** પું૦ એક છંદ (૨) સ્ત્રી૦ દેવને ચડાવેલા ફૂલ વગેરેનો પ્રસાદ

શેહ (શૅ) સ્ત્રી૦ [જુઓ શહ] હરાવવું તે; દબાવવું તે (૨) દાબ; છાપ (૩) શેતરંજની રમતમાં સામાના રાજાને નાસવું પડે તેવી રીતે પોતાનું મહોરું ગોઠવવું તે (૪) પતંગના પેચ થાય ત્યારે એકદમ દોરી જવા દેવી તે. [**–આપવી, દેવી** = શેહની અસર કરવી. **–આવવી, પડવી, લાગવી**= દબાવું; શેહની અસર થવી. **–ખાઈ જવું** = સાવ ડરી જવું. **–છોડવી, મૂકવી** = પતંગની શેહ માટે દોરી જવા દેવી.] **૦જોર, ૦માર** વિ૦ બળવાન; બહાદુર. **૦જોરી** સ્ત્રી૦ વીરતા; બહાદુરી (૨) જબરદસ્તી. **૦માત** વિ૦ શેહથી માત

શેહુ પું૦ ['શેહ' કે 'છેહ' પરથી ?] છાની ગોઠવણ કરનાર

શેળો પું૦ એક જાતનું પ્રાણી

શેં (શૅ૦) અ૦ (પ.) શા કારણે; શાથી (૨) શા માટે (પ્રશ્નાર્થક)

શેંટલો (શૅ૦)પું૦[सं.शट् ?] જુઓ છેંટલો, સેંતલો

શૈક્ષ વિ૦ [सं.] શિક્ષણને યોગ્ય; શિખાઉ

શૈક્ષ્ય ન૦ [सं.] શિક્ષણ

શૈત્ય ન૦ [सं.] ઠંડક

શૈથિલ્ય ન૦ [सं.] શિથિલતા; મંદતા; ઢીલાશ

શૈલ પું૦[सं.] પર્વત. **૦કન્યા, ૦જા, ૦તનયા, ૦સુતા** સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી. **૦રાજ, –લેશ** પું૦ [+ ईश] (સં.) હિમાલય

શૈલી સ્ત્રી૦ [सं.] ઢબ; રીત (૨) લખાણની રીત; ઇબારત

શૈવ વિ૦ [सं.] શિવ સંબંધી (૨) પું૦ શિવભક્ત

શૈવલિની સ્ત્રી૦ [सं.] નદી

શૈશવ ન૦ [सं.] બાળપણ

શોક (શૉ) પું૦ [अ.] જુઓ શોખ

શોક (શૉક,) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. साक, –त (सं. सपत्नी)] પતિની બીજી સ્ત્રી. **૦ડો** પું૦ બીજો પતિ. **૦પગલું** ન૦ મરેલી શોક નડે નહિ એમ માની ગળામાં પહેરાતું માદળિયું કે ઘરેણું. **૦ફેલ, ૦લટ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીને કપાળે આગળ પડતી આવતી વાળની લટ (એ જેને હોય તેને શોક ન આવે, કે એ પતિ પહેલાં ગુજરી જાય, એવી માન્યતા છે.)

શોક પું૦ [सं.] ખેદ; દિલગીરી; સંતાપ (૨) મરણ પછી શોક વ્યક્ત કરવાનો લોકાચાર. [**–કરવો, ધરવો** = ખેદ કરવો. **–પાળવો** = મરણ પાછળ શોકનો લોકાચાર પાળવો (જેમ કે ઉત્સવપ્રસંગમાં કે એમ ને એમ બહાર ન નીકળવું, કાળું વસ્ત્ર પહેરવું

વગેરે.) **-મૂકવો**=મરણ પાછળ શોકનો જે લોકાચાર ધારણ કર્યો હોય તે મૂકી, ચાલુ વ્યવહાર શરૂ કરવો.] **૦કારક**, **૦કારી**, **૦જનક** વિ૦ શોક ઉત્પન્ન કરનારું. **-કાગ્નિ** પું૦ [+अग्नि] શોકરૂપી અગ્નિ. **-કાતુર**, **-કાર્ત(-ર્ત્ત)** વિ૦ [+आतुर, आर्त] શોકથી પીડિત. **-કાવિષ્ટ** વિ૦ [+आविष्ट] શોકથી ઘેરાયેલું. **-કિ(-ગિ)યું** ન૦ જુઓ સોગિયું

શોકી(-ખી), **૦ન** (શૉ)[अ.] વિ૦ શોખીન

શોખ (શૉ) પું૦ [જુઓ શોક अ.] હોંસ; ઇચ્છા; કોડ (૨) મોજમજા; રંગબાજી [**-કરવો**, **મારવો**]. **-ખી(૦ન)**, **-ખીલું** વિ૦ શોખ કરનારું; શોખ મારનારું

શોગ પું૦ [જુઓ શોક सं.] સોગ; શોક. **-ગિયું** વિ૦ શોકવાળું; શોક કરનારું (૨) શોકદર્શક (૩) ન૦ શોકદર્શક વસ્ત્ર-સાલ્લો; સોગિયું

શોગટાબાજી સ્ત્રી૦ [શોગટું+બાજી] એક રમત

શોગટી સ્ત્રી૦, **-ટું** ન૦ [सं. सारी+काष्ठ? સર૦ म. सोक(-ग)टी] શોગટાબાજીનું મહોરું

શોગુનાઈ સ્ત્રી૦ શોગૂનનું પદ કે કારભારું

શોગૂન પું૦ [इं.] મરાઠા રાજ્યના પેશ્વા જેવો જાપાનનો (પૂર્વે હોતો) મુખ્ય પ્રધાન

શોચ પું૦ [सं. शुच्] શોક (૨) ફિકર (૩) પસ્તાવો

શોચક વિ૦ [सं.] શોચ કરાવનારું

શોચન ન૦ [सं.] શોચ કરવો તે. **-ના** સ્ત્રી૦ શોચ

શોચનીય વિ૦ [सं.] શોચ કરવા યોગ્ય

શોચવું સ૦ક્રિ૦ [सं. शुच; સર૦ हिं. शोचना, म. शोचणें] શોચ કરવો (૨) વિચારવું

શોચ્ય વિ૦ [सं.] શોચનીય

શોણ વિ૦ [सं.] રાતું (૨) ન૦ લોહી

શોણિત ન૦ [सं.] લોહી

શોથ પું૦ [सं.] સોજો

શોધ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] શોધવું તે; ખોળ; તપાસ (૨) શોધેલી વસ્તુ. **૦ક** વિ૦ (૨) પું૦ શોધ કરનાર. **૦કો** પું૦ દૂત; જાસૂસ. **૦ખોળ** સ્ત્રી૦ શોધવું તે; તપાસ કરવી તે

શોધન ન૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ [सं.] શોધવું તે (૨) સ્વચ્છ કરવું તે; શુદ્ધિ (૩) પરીક્ષા. **૦પદ્ધતિ** પું૦ શોધખોળ કરવાની પદ્ધતિ

શોધવું સ૦ક્રિ૦ [सं. शुध्] ખોળવું; તપાસ કરવી (૨) પરીક્ષા કરવી (૩) દોષ દૂર કરવા; શુદ્ધ કરવું (૪) ન જાણેલી વસ્તુ નવી ખોળી કાઢવી

શોધંશોધા સ્ત્રી૦ [શોધવું પરથી] ઉપરાઉપરી શોધ; ખોળંખોળા; શોધાશોધ

શોધાઈ સ્ત્રી૦ [શોધવું પરથી] શોધવાનું મહેનતાણું. **-શોધ** સ્ત્રી૦ ખોળાખોળ

શોધિત વિ૦ [सं.] શોધેલું; ખોળેલું (૨) તપાસેલું (૩) શુદ્ધ કરેલું

શોફર પું૦ [इं.] મોટર હાંકવાનો ધંધો કરનાર

શોભન વિ૦ [सं.] સુશોભિત; સુંદર (૨) મંગળ

શોભવું અ૦ક્રિ૦ [सं. शुभ्] સુંદર દેખાવું (૨) છાજવું; લાયક હોવું કે દેખાવું

શોભા સ્ત્રી૦ [सं.] સુંદર દેખાવ; સૌંદર્ય (૨) [લા.] પ્રતિષ્ઠા; આબરૂ [**-આપવી**=શોભાવવું. **-લેવી**=લહાવો લેવો (૨) માન ખાટવું.] **૦યમાન** વિ૦ [सं.] શોભીતું; શોભાવાળું. **૦ળ(-ળું)** વિ૦ શોભીતું. **૦સ્પદ** વિ૦ [+आस्पद] શોભાવે તેવું. **-ભિત** વિ૦ [सं.] સુંદર; શોભતું (૨) શણગારાયેલું. **-ભીતું** ન૦ શોભતું, સારું દેખાતું

શોર પું૦ [फा.] કોલાહલ; ઘોંઘાટ. **૦ગુલ** [फा.], **૦બકોર** પું૦ કોલાહલ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ (પ.) શોર કરવો

શોલો પું૦ [अ. शुअलह; સર૦ हिं. शोला] ભડકો

શોષ પું૦ [सं.] શોસાવું તે; પ્યાસ; સોસ. [**-પડવો**=તરસથી ગળું સુકાવું] **૦ક** વિ૦ શોષી લેનારું. **૦ણ** ન૦ શોષવું તે; શોષાવું તે

શોષવું સ૦ક્રિ [सं. शुष्] ચૂસી લેવું; ચૂસી સૂકું કરી નાખવું

શોષાવું અ૦ક્રિ૦ [શોષવુંનું કર્મણિ] ચુસાવું; સુકાઈ જવું

શોષિત વિ૦ [सं.] શોષાઈ ગયેલું

શોંઢવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ સોંઢવું

શૌચ ન૦[सं.] સ્વચ્છતા; પવિત્રતા (૨) મલોત્સર્ગ. [**-જવું**=મળોત્સર્ગ કરવા જવું; ઝાડે ફરવા જવું.] **૦કૂપ** પું૦ પાયખાનું; સંડાસ. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ શૌચનું-સ્વચ્છતાનું શાસ્ત્ર; 'સેનિટેશન'. **૦સુધાર** પું૦ શૌચની ટેવો, પદ્ધતિ ઇ૦માં સુધારો. **-ચાચાર** પું૦ [+आचार] શુદ્ધ

કરવાનો વિધિ (૨) શૌચ જાળવવાનો આચાર

શૌરકથા સ્ત્રી૦ [સં.] શૌર્યની કે શૂરની કથા

શૌરસેની સ્ત્રી૦ [સં.] એક પ્રાકૃત ભાષા

શૌર્ય ન૦ [સં.] શૂરતા; પરાક્રમ; બહાદુરી. ૦**ગીત** ન૦ વીરરસનું ગીત; શૌર્યનું વર્ણનાત્મક કે પ્રેરણાત્મક ગીત

શૌહર પું૦ [फा.] સ્વામી; પતિ

શ્મશાન ન૦ [સં.] મડદાં બાળવાનું સ્થાન. ૦**ભૂમિ(-મી)** સ્ત્રી૦ મસાણ. ૦**વૈરાગ્ય** પું૦ [લા.] ક્ષણિક વૈરાગ્ય. **-નિયો** પું૦ ડાઘુ; મસાણિયો. **-ની** વિ૦ શ્મશાનનું, -ને લગતું

શ્મશ્રુ સ્ત્રી૦ [સં.] દાઢી (૨) મૂછ

શ્યામ વિ૦ [સં.] કાળું (૨) પું૦ કાળો રંગ (૩) (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. ૦**કર્ણ** પું૦ કાળા કાન અને કાળા પૂછડાવાળો ધોળો ઘોડો. ૦**કલ્યાણ** પું૦ એક રાગ. ૦**લ** વિ૦ લીલું (૨) કાળું; શામળું. ૦**સુંદર** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ. **-મા** સ્ત્રી૦ સોળ વર્ષની જુવાન સ્ત્રી. **-મિકા** સ્ત્રી૦ [સં.] કાળાશ (૨) હલકી ધાતુનું મિશ્રણ

શ્યાલ, ૦ક પું૦ [સં.] સાળો

શ્યેન પું૦ [સં.] બાજ (૨) સંગીતમાં એક અલંકાર. **-ની** સ્ત્રી૦ બાજની માદા

શ્રદ્ધા સ્ત્રી૦ [સં.] આસ્થા; વિશ્વાસ. ૦**ધન** વિ૦ શ્રદ્ધારૂપી ધનવાળું; શ્રદ્ધાપ્રધાન; શ્રદ્ધાળુ. ૦**ભક્તિ** સ્ત્રી૦ શ્રદ્ધાજનિત કે શ્રદ્ધાપૂર્ણ ભક્તિ. ૦**લુ(-ળુ)** વિ૦ શ્રદ્ધાવાળું. **-દ્ધાંજલિ** સ્ત્રી૦ [+ अंजलि] શ્રદ્ધાપૂર્વક આપેલી અંજલિ (શ્રાદ્ધ તરીકે). **-દ્ધેય** વિ૦ [સં.] શ્રદ્ધા રાખવા યોગ્ય

શ્રમ પું૦ [સં.] થાક (૨) મહેનત; તકલીફ. [**-પડવો, પહોંચવો, લાગવો**=થાકવું; મહેનત પડવી. **-ઉઠાવવો, લેવો**=મહેનત કરવી ૦**જીવન** ન૦ શ્રમજીવી જીવન. ૦**(-મોપ)જીવી** વિ૦ [+(उप)जीवी] શારીરિક શ્રમ કરીને ગુજરાન મેળવનાર ('બુદ્ધિજીવી થી ઊલટું'. ૦**વિભાગ** પું૦ કામ કરવાની મહેનતના ભાગ પાડવા તે, તેની વહેંચણી. ૦**સાધ્ય** વિ૦ શ્રમ કરવાથી જ મળી શકે એવું

શ્રમણ પું૦ [સં.] બૌદ્ધ કે જૈન સાધુ. ૦**સંસ્કૃતિ** સ્ત્રી૦ બૌદ્ધ અને જૈન કાળમાં પ્રવર્તેલી સંન્યાસપ્રધાન સંસ્કૃતિ. **-ણી** સ્ત્રી૦ સાધ્વી

શ્રમિત વિ૦ [સં.] મહેનત કરીને થાકેલું

શ્રમોપજીવી [સં.] જુઓ શ્રમજીવી

શ્રવણ ન૦ [સં.] સાંભળવું તે (૨) વેદાધ્યયન (૩) બાવીસમું નક્ષત્ર (૪) પું૦ કાન (૫) (સં.) અંધ માબાપને કાવડમાં બેસાડી તીર્થયાત્રા કરાવનાર-અંધક મુનિનો પુત્ર. ૦**ગોચર** વિ૦ કાનથી સાંભળી શકાય તેવું. **-ણેંદ્રિય** સ્ત્રી૦ [+ इन्द्रिय] કાન [કરવું

શ્રવવું સ૦ક્રિ૦ [< श्रु] (પ.) સાંભળવું; શ્રવણ

શ્રાદ્ધ ન૦ [સં.] પિતૃઓની તૃપ્તિ માટે શ્રદ્ધાથી કરાતી તર્પણક્રિયા. ૦**કર્મ** ન૦, ૦**ક્રિયા** સ્ત્રી૦ શ્રાદ્ધ કરવું તે (૨) શ્રાદ્ધની ક્રિયા. ૦**દિન** પું૦ શ્રાદ્ધનો દિવસ

શ્રાપ પું૦ [જુઓ શાપ] શરાપ [ભિખ્ખુ

શ્રામણેર પું૦ [સં.] વીસ વર્ષ નીચેનો બૌદ્ધ

શ્રામણ્ય ન૦ [સં.] શ્રમણપણું; સંન્યાસ

શ્રાવક વિ૦ સં.] સાંભળનાર (૨) પું૦ જૈન કે બૌદ્ધ ગૃહસ્થ

શ્રાવણ પું૦ [સં.] વિક્રમસંવતનો દશમો મહિનો (૨) (સં.) શ્રવણ ૫ (૩) શ્રવણ કરાવવું તે. ૦**કીટ** પું૦ શ્રાવણમાં નીપજતો કીડો. [**-ભાદરવો વહેવો**=ચોધાર આંસુ ચાલવાં.] ૦**વર્ગ** પું૦ મુખ્યત્વે શ્રવણથી ભણવાનો કે ભણાવવાનો વર્ગ (અમુક મર્યાદિત સમયનો વર્ગ કહાય છે તેવો). **-ણી** સ્ત્રી૦ શ્રાવણ મહિનાની પૂનમ; બળેવ

શ્રાવિકા સ્ત્રી૦ [સં.] શ્રાવક-જૈન કે બૌદ્ધ-સ્ત્રી

શ્રાવ્ય વિ૦ [સં.] સાંભળવા યોગ્ય (૨) સાંભળીને માણવાનું નાટક ('દૃશ્ય'થી ઊલટું)

શ્રાંત વિ૦ [સં.] થાકેલું. **-તિ** સ્ત્રી૦ [સં.] થાક

શ્રી પું૦ [સં.] લખાણના આરંભમા વપરાતો મંગળ શબ્દ (૨) 'શ્રીમાન, શ્રીમતી'નો સંક્ષેપ (નામની આગળ લગાડાતો આદર બતાવનારો શબ્દ) (૩) એક રાગ (૪) સ્ત્રી૦ (સં.) લક્ષ્મી (૫) સૌંદર્ય; શોભા (૬) ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણ પુરુષાર્થ. ૦**કંઠ** પું૦ (સં.) શિવ; મહાદેવ. ૦**કાર** વિ૦ સુંદર; મજેનું; ઉત્તમ (૨) પું૦ શ્રી શબ્દ. ૦**કાંત** પું૦ (સં.) વિષ્ણુ.

૦ખંડ પું૦ મોર; શિખંડી (૨) શિખંડ (૩) ન૦[સં.]ચંદન. ૦જી પું૦(માનાર્થે બ૦ વ૦) પ્રભુ: વિષ્ણુ (૨) (સં.) સહજાનંદ સ્વામી. ૦ગણેશાય નમઃ શ૦પ્ર૦ (મંગળ તરીકે) ગણેશને નમસ્કાર (૨) પું૦ બ૦ વ૦ [લા.] પ્રારંભ. ૦ધર પું૦ (સં.) લક્ષ્મીનાથ; વિષ્ણુ. ૦પતિ પું૦ ધનવાન માણસ. ૦પાત પું૦ સંન્યાસી;ત્યાગી. ૦પાંચ વિ૦નામ પૂર્વે માનવાચક પૂર્વંગ (ધન, ધાન્ય, પશુ, પુત્ર અને દીર્ઘાયુષ એ પાંચ શોભા). ૦ફળ ન૦ નાળિયેર. [-આપવું=રજા આપવી; બરતરફ કરવું.] ૦ફળી સ્ત્રી૦ નાળિયેરી. ૦મત(-દ) વિ૦ શ્રીમાન. ૦મતી વિ૦ સ્ત્રી૦ 'શ્રીમાન'નું સ્ત્રીલિંગ. ૦મત્તા સ્ત્રી૦[સં.] શ્રીમંતાઈ. ૦મદ વિ૦ જુઓ શ્રીમત(૨)ધનના મદવાળું(૩)પું૦ ધનનો મદ. ૦મંત વિ૦ તવંગર (૨) રાજાઓના નામ આગળ મુકાતો શબ્દ. ૦મંતાઈ સ્ત્રી૦ શ્રીમંતપણું. ૦માન વિ૦ ધનવાન (૨) શોભાવાન (૩) નામની આગળ મુકાતો આદરસૂચક શબ્દ. ૦મુખ ન૦ ભવ્ય અને સુંદર મુખ; પૂજ્ય અને પવિત્ર પુરુષનું મુખ ('આપ પોતે, સ્વમુખે' એમ માનાર્થે વપરાય છે). ૦યુત વિ૦ શ્રીમાન; પુરુષના નામ આગળ મુકાતો આદરસૂચક શબ્દ. ૦રંગ,૦શ |+ઈશ પું૦ (સં.) વિષ્ણુ

શ્રુત વિ૦ [સં.] સાંભળેલું. **૦લેખન** ન૦ સાંભળીને લખવું તે; 'ડિક્ટેશન'

શ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સાંભળવું તે (૨) કાન (૩) સાંભળેલી વાત; કિંવદંતી (૪) વેદ (૫) ધ્વનિ; અવાજ (૬) નાદનો એક ભેદ (સંગીતમાં તેવી ૨૨ શ્રુતિ છે). **૦કટુ** વિ૦ કાનને અપ્રિય લાગે તેવું; કર્ણકઠોર. **-ત્યનુપ્રાસ** પું૦ [+अनुप्रास] સજાતીય વ્યંજનોની આવૃત્તિ -એક શબ્દાલંકાર (કા. શા.)

શ્રેઢી સ્ત્રી૦ [સં.] (ગ.) 'પ્રોગ્રેશન'. **૦ફલ(-ળ)** શ્રેઢીનો સરવાળો

શ્રેણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] પંક્તિ; હાર

શ્રેય ન૦ [સં.] મોક્ષ (૨) કલ્યાણ; હિત; શુભ. **૦સ્કર** વિ૦[સં.]શ્રેય કરે એવું. **૦સ્કામ** વિ૦ [સં.] શ્રેય ઇચ્છનાર. **૦સ્કારિતા** સ્ત્રી૦. [સં.] **૦સ્કારી** વિ૦[સં.] શ્રેયસ્કર [૦ત્વ ન૦

શ્રેષ્ઠ વિ૦ [સં.] સર્વોત્તમ; ઉત્કૃષ્ટ. **૦તા** સ્ત્રી૦,

શ્રેષ્ઠી પું૦ [સં.] શેઠ; મહાજનનો આગેવાન

શ્રોણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [સં.] થાપો; નિતંબ

શ્રોતા પું૦ [સં.] સાંભળનાર. **૦જન** પું૦;ન૦, **૦(-તૃ)વર્ગ** પું૦ સાંભળનારો સમુદાય

શ્રોત્ર પું૦;ન૦ [સં.] કાન. **-ત્રિય** વિ૦[સં.]વેદ ભણેલો(૨)પું૦વેદાભ્યાસી બ્રાહ્મણ. **-ત્રિયત્વ** ન૦. **-ત્રી** વિ૦(૨)પું૦ [સં.] જુઓ શ્રોત્રિય (૩) સ્ત્રી૦ શ્રોતાનું સ્ત્રીલિંગ

શ્રૌત વિ૦ [સં.] શ્રુતિ કે કાનને લગતું (૨) શ્રુતિ કે વેદ સંબંધી; વેદે ફરમાવેલું

શ્લથ વિ૦ [સં.] ઢીલું; પોચું; નરમ (૨) શ્રુતિ કે વેદ લબડી પડેલું (૩)છૂટું;વીખરાયેલું

શ્લાઘા સ્ત્રી૦ [સં.] વખાણ; સ્તુતિ; પ્રશંસા

શ્લાઘ્ય વિ૦[સં.] વખાણવા યોગ્ય; પ્રશંસાપાત્ર

શ્લિષ્ટ વિ૦[સં.] જોડેલું; ભેટેલું; મળેલું (૨) શ્લેષવાળું **૦તા** સ્ત્રી૦

શ્લીપદ ન૦ [સં.] હાથીપગાનો રોગ

શ્લેષ પું૦ [સં.] બે અર્થવાળા શબ્દોનો પ્રયોગ (૨) આલિંગન. **-ષાલંકાર** પું૦ [+अलंकार] શ્લેષવાળો અલંકાર (કા. શા.)

શ્લેષ્મ ન૦ [સં.] કફ

શ્લોક પું૦ [સં.] ચાર ચરણનું પદ (૨) અનુષ્ટુભ છંદનું પદ (૩) [સમાસને અંતે] કીર્તિ; યશ (ઉદા૦ પુણ્યશ્લોક). **૦બદ્ધ** વિ૦ શ્લોકમાં ગોઠવેલું કે રચેલું. **-કાર્ધ** પું૦ [+अर्ध] અર્ધો શ્લોક

શ્વપચ,શ્વપાક પું૦ [સં.] ચંડાળ

શ્વશુર પું૦ [સં.] સસરો

શ્વશ્રૂ સ્ત્રી૦ [સં.] સાસુ

શ્વસન ન૦ [સં.] શ્વાસ લેવો તે (૨) પવન

શ્વસવું સ૦ક્રિ૦ [સં. श्वस्] શ્વાસ લેવો; જીવવું

શ્વસિત વિ૦ [સં.] શ્વાસ દ્વારા લીધેલું કે મૂકેલું (૨) હારી ગયેલું (૩) ન૦ શ્વાસ

શ્વાન પું૦ [સં.] કૂતરો. **૦નિદ્રા** સ્ત્રી૦ કૂતરાની ઊંઘ; અર્ધજાગ્રત અવસ્થા. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ હડે થવા છતાં ટુકડો મળતાં દોડવાની વૃત્તિ.

-ની સ્ત્રી૦ + કૂતરી

શ્વાપદ ન૦ [સં.] શિકારી પ્રાણી

શ્વાસ પું૦ [સં.] નાકથી વાયુ લેવો મૂકવો તે (૨) દમ; હાંફ (૩) વર્ણનો એક બાહ્ય પ્રયત્ન (વ્યા.) (અઘોષ વર્ણને શ્વાસ પણ કહે છે). [**-ઊપડવો** = જોરથી શ્વાસોચ્છ્વાસ ચાલવો (૨) મરણ પહેલાં પ્રાણવાયુનું જોરથી ચાલવું. **-કાઢવો** = શ્વાસ બહાર કાઢવો. **-કાઢી નાખવો** = દમ કાઢવો; થકવવું (૨) મરણતોલ કરવું. **-ખાવો** = આરામ લેવો. **-ઘૂટવો** = શ્વાસોચ્છ્વાસ રોકવો-રૂંધવો અથવા અમુક ધીમી ગતિએ ચાલવા દેવો. **-ઘેરાવો** = કંઠે પ્રાણ આવવા (૨) જીવ મળવો; વિશ્વાસ સંપાદિત થવો. **-ચડવો** = શ્વાસ ભરાવો (૨) દમ ઊપડવો. **-ચાલવો** = જુઓ શ્વાસ ઊપડવો. **-દાબવો** = શ્વાસ ઘૂંટવો. **-બહાર કાઢતાં લગી** = જિંદગીની છેલ્લી ઘડી સુધી. **-ભરાવો** = શ્વાસોચ્છ્વાસ જોરથી ચાલવો. **-મારવો** = શ્વાસ ઘૂટવો. **-મૂકવો** = આરામ લેવો (૨) ગુજરી જવું. **-લઈ નાખવો** = જીવ ખાવો; સંતાપવું. **-લેવો** = અંદર શ્વાસ લેવો (૨) વિસામો ખાવો.] **૦નળી** સ્ત્રી૦ જે દ્વારા શ્વાસ ફેફસાંમાં જાય છે તે નળી. **૦પ્રશ્વાસ**, **-સોચ્છ્વાસ** [+ उच्छ्वास], **-સોશ્વાસ** [+ ઉશ્વાસ] પું૦ શ્વાસ લેવો અને મૂકવો તે

શ્વેત વિ૦ [સં.] સફેદ. **૦કેતુ** પું૦ (સં.) ઉદ્દાલક મુનિનો પુત્ર. **૦દ્વીપ** પું૦ પુરાણો પ્રમાણે ભૂમંડળના અઢાર ભાગોમાંનો એક. **૦પત્ર** પું૦ અમુક હકીકત વિષે બયાન આપતો સરકારી ખરીતો. **૦પિંડ** પું૦ 'પિટ્યુટરી ગ્લૅન્ડ'. **-તાંબર** પું૦[+अंबर]સફેદ વસ્ત્રવાળો (૨) જૈન ધર્મનો એ નામનો એક સંપ્રદાય કે તેનો અનુયાયી. **-તાંબરી** વિ૦ શ્વેતાંબરનું, -ને લગતું

ષ

ષ પું૦ [સં.] ચાર ઊષ્માક્ષરોમાંનો (ટ વર્ગનો) બીજો. **૦કાર** પું૦ ષ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર. **૦કારાંત** વિ૦ છેડે ષકારવાળું

ષટ વિ૦ [સં. षट्,-ड्,-ष्] ૭

ષટ્ક ન૦ [સં.] છનો સમૂહ; છક્કું

ષટ્કર્ણ વિ૦ [સં.] ૭ કાન વડે સંભળાયેલું

ષટ્કર્મ ન૦ [સં.] બ૦ વ૦ બ્રાહ્મણનાં ૭ કર્મ; અધ્યયન, અધ્યાપન, દાન, પ્રતિગ્રહ, યજન અને યાજન (૨) તાંત્રિક છ કર્મ: જારણ, મારણ, ઉચ્ચાટન, મોહન, સ્તંભન અને વિધ્વંસન (૩) યોગનાં: ધૌતિ, બસ્તી, નેતી, નૌલી, ત્રાટક અને કપાલભાતી

ષટ્કોણ પું૦, **-કોણાકૃતિ** સ્ત્રી૦ [સં.] ૭ ખૂણાવાળી આકૃતિ: 'હૅગ્ઝેગૉન' (ગ.).

ષટ્ચક્ર ન૦બ૦વ૦ શરીરમાં ગુદાથી બ્રહ્મરંધ્ર સુધીનાં મનાતાં છ ચક્રો: મૂળાધાર, લિંગ, નાભિ, હૃત, કંઠ, મૂર્ધ (યોગ). **-ક્રી** વિ૦ ષટ્ચક્રવાળું

ષટ્પદ વિ૦ ૭ પગવાળું (૨) ૭ પદવાળું (કાવ્ય) (૩) પું૦ ભમરો **-દી** વિ૦ છ પદવાળું (૨) સ્ત્રી૦ ભમરી (૩) છ પદવાળું કાવ્ય

ષટ્શાસ્ત્ર ન૦ બ૦ વ૦ [સં.] જુઓ ષડ્દર્શન

ષટ્સંપત્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] વેદાંતના અધિકારીમાં હોવા જોઈતા છ ગુણ: શમ, દમ, ઉપરતિ, તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા, સમાધાન

ષડરિ પું૦ [સં.] ષડ્રિપુ

ષડંગ ન૦ બ૦ વ૦ [સં.] વેદનાં છ અંગ (શિક્ષા, કલ્પ, વ્યાકરણ, નિરુક્ત, છંદ, જ્યોતિષ)

ષડાનન પું૦ [સં.] (સં.) કાર્ત્તિકેય

ષડૃતુ સ્ત્રી૦ ૭ ઋતુઓ (વસંત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા, શરદ, હેમંત અને શિશિર)

ષડ્ગુણ પું૦બ૦વ૦[સં.]છ ગુણ(રાજ્યનીતિના: સંધિ, વિગ્રહ, યાન, આસન, દ્વૈધીભાવ અને સમાશ્રય. ઈશ્વરના: ધર્મ, યશ, વીર્ય, શ્રી, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય) [પહેલો (સા)

ષડ્જ પું૦ [સં.] સંગીતના સપ્તસ્વરોમાંનો

ષડ્દર્શન ન૦ બ૦વ૦[સં.]વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાનનાં છ દર્શનો (સાંખ્ય, યોગ, ન્યાય, વૈશેષિક,

મીમાંસા અને વેદાંત)

ષડ્ભાગ પું૦[સં.]છઠ્ઠો ભાગ(૨)પહેલાંના વખતમાં મહેસૂલ તરીકે લેવાતો ઊપજનો છઠ્ઠો ભાગ

ષડ્ભાવ પું૦ બ૦ વ૦ [સં.] શરીરના છ વિકાર કે અવસ્થાઓ: જન્મવું, હોવું, વધવું, વિપરિણામ પામવું, અપક્ષય થવો, અને નાશ

ષડ્ભુજ વિ૦ [સં.] છ ભુજાવાળો (૨) પું૦ ષ્કોણ. -જા વિ૦ સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગા

ષડ્યંત્ર ન૦ [સં.] કાવતરું

ષડ્રસ પું૦બ૦વ૦ [સં.] છ રસ (મીઠો, ખારો, ખાટો, તીખો, કડવો અને તૂરો)

ષડ્રાગ પું૦બ૦વ૦ [સં.] છ મુખ્ય રાગ (જુઓ ખટરાગ) [સંગીત]

ષડ્રિપુ પું૦બ૦વ૦ [સં.] ષડરિ; મનુષ્યના છ આંતર શત્રુઓ(કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને મત્સર)

ષડ્રેખા અ૦ [સં.] તડબૂચ

ષડ્વર્ગ પું૦ જુઓ ષડ્રિપુ

ષણ્માસ પું૦ [સં.] છ માસનો ગાળો

ષણ્મુખ પું૦ [સં.] (સં.) કાર્તિકેય; ષડાનન

ષષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] સાઠ. ૦પૂર્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] સાઠ વર્ષ પૂરાં થવાં તે કે તેનું પર્વ

ષષ્ઠ વિ૦ [સં.] છઠ્ઠો. **-ષ્ઠાંશ** પું૦ [+ अंश] છઠ્ઠો ભાગ. **-ષ્ઠી** સ્ત્રી૦ છઠ (૨) છઠ્ઠી વિભક્તિ (૩) બાળકના જન્મનો છઠ્ઠો દિવસ

ષણ્ણુ ન૦, **-ણ્ણો** પું૦ ષકાર

ષંઢ પું૦ [સં.] નપુંસક

ષાડવ વિ૦ [સં.] છ સ્વરનો (રાગ કે તાન)

ષોડશ વિ૦ [સં.] સોળ. ૦કલા(-ળા) સ્ત્રી૦ બ૦વ૦ (ચંદ્રની) સોળ કળાઓ. **-શી** સ્ત્રી૦ સોળનો સમૂહ (૨) સોળ વર્ષની નવયૌવના (૩) દશ મહાવિદ્યાઓમાંની એક (૪) મરેલા પાછળ કરાતું એક કર્મ, જે મૃત્યુ બાદ દશમે કે અગિયારમે દિવસે કરાય છે. **-શોપચાર** પું૦બ૦વ૦ [+ उपचार] પૂજનના ૧૬ ઉપચાર (આવાહન, આસન, અર્ઘ્યપાદ્ય, આચમન, મધુપર્ક, સ્નાન, વસ્ત્રાભરણ યજ્ઞોપવીત, ગંધ, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, તાંબૂલ, પરિક્રમા, વંદન)

સ

સ પું૦[સં.]ચાર ઉષ્માક્ષરોમાંનો (ત વર્ગનો)ત્રીજો (૨) નામ પૂર્વે લાગતાં પ્રાય: 'સાથે, સહિત' કે ક્યાંક 'સમાન' અર્થમાં બહુવ્રીહિ સમાસ બનાવે છે. ઉદા૦ સકુટુંબ; સપિંડ. ૦કાર પું૦ [સં.] સ અક્ષર કે એનો ઉચ્ચાર. ૦કારાંત વિ૦ [+ अंत] અંતે સકારવાળું

સ [સં. सु] એક પૂર્વગ. 'સુ, સારું' એ અર્થમાં. ઉદા૦ સજાત; સપૂત

સઈ પું૦ [સં. सूच्चिक; प्रा. सूइअ] સોઈ; દરજી

સઈસ પું૦ [જુઓ સાઈસ] ઘોડાવાળો; રાવત

સકટમ વિ૦ જુઓ સાકટમ

સકડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संकड, संकुड (सं. संकट, संकुट) ઉપરથી; સર૦ हिं. सकुडना] તાણીને બાંધવું

સકન સ્ત્રી૦ જુઓ સગન

સકરકંદ ન૦ [प्रा. सक्करा (सं. शर्करा) કે फा. शकर + કંદ; સર૦ हिं. सकरकंद] મીઠા સ્વાદવાળું એક કંદ; શક્કરિયું

સકરકોળું ન૦ [સકર (જુઓ 'સકરકંદ'માં) + કોળું] મીઠું કોળું (ભૂરું કોળું નહિ)

સક(-ક્ક)રટેટી સ્ત્રી૦ જુઓ શકરટેટી

સક(-ક્ક)રપારો પું૦ જુઓ શકરપારો

સકર્મક વિ૦ [સં.] જેને કર્મ હોય તેવું (ક્રિયાપદ)

સકર્મી વિ૦ [સ (સં. सु) + कर्मन्; સર૦ हिं. सुकर्मी] ભાગ્યશાળી; નસીબવાન

સકલ(-ળ) વિ૦ [સં.] સર્વ; તમામ

સકલાત સ્ત્રી૦ [अ. सिक्लात; સર૦ म., हिं.] એક જાતનું ઊનનું કાપડ; બનાત

સકળ વિ૦ જુઓ સકલ

સકંચો(-જો) પું૦ [फा. शिकंजह; સર૦ हिं., म. सिकंजा] અપરાધીઓને શિક્ષા કરવાનો એક સંચો; હેડ (૨) સખત પકડવાનું યંત્ર (૩) [લા.] કાબૂ; કબજો

સકંટક વિ૦ [સં.] કાંટાવાળું; વિઘ્નવાળું

સકંપ વિ૦ [સં.] કંપયુક્ત; ધ્રૂજતું

સકામ વિ૦ [સં.] કામનાવાળું; કામનાથી કરેલું

(૨) ફળની ઇચ્છાવાળું (૩) સ્વાર્થબુદ્ધિવાળું

સકાર પું૦[સં. सु + કાર કે श्री + કાર ?] ઢંગ; આવડ (૨) સ્વાદ; સત્વ: સારાપણું (૩) [સં.] જુઓ 'સ'માં. [**−આવવો** = સારું થવું; ઢંગમાં આવે એવું થવું.]

સકારણ વિ૦[સં.] કારણવાળું

સકારવું સ૦ક્રિ૦ [સં स्वीकृ; સર૦ म. सकारणें] શિકારવું; સ્વીકારવું

સકારાંત વિ૦ [સં.] છેડે સવાળું

સકારો પું૦ [જુઓ સકાર] તારને સરખા રાખવા તાણામાં નાખેલી લાકડી કે ચીપ

સકાશ પું૦ [સં.] નજીકનું સ્થળ; પડોશ

સકુટુંબ વિ૦ [સં.] કુટુંબ સહિત

સકોપ વિ૦(૨)અ૦ [સં.] ગુસ્સાથી; ક્રોધભેર

સક્ક(−ક્કા)ઈ વિ૦ ['સક્કો' પરથી] સિક્કાદાર; પ્રમાણભૂતતાની છાપવાળું; ઊંચી જાતનું; બનાવટી નહિ તેવું (૨) સુંદર; મજેનું

સક્કર સ્ત્રી૦[प्रा.(સં. शर्करा);फा. शकर] સાકર; ખાંડ. **૦ખોર** પું૦ સાકર ખાનારો જીવડો (૨) મીઠી વસ્તુઓ બહુ ભાવતી હોય તેવો માણસ. **૦ટેટી** સ્ત્રી૦ જુઓ સકરટેટી. **૦પારો** પું૦ જુઓ સકરપારો

સક્કસ વિ૦ [જુઓ કસવું; સર૦ म.] સારી રાતે કસેલું; ખૂબ ખેંચેલું (૨) સખત; મજબૂત

સક્કાઈ વિ૦ જુઓ સક્કઈ

સક્કાદાર વિ૦ જુઓ શક્કાદાર

સક્કો પું૦ જુઓ સિક્કો (૨) શાખ; છાપ (૩) ચહેરો (૪) રોફ; ભપકો (૫)[જુઓ શખ્ખો] પથ્થરની લખોટી

સક્ત વિ૦ [સં.] આસક્ત; લાગેલું; વળગેલું

સક્તુ પું૦ [સં.] સત્તુ

સક્રિય વિ૦ [સં.] ક્રિયાયુક્ત; અમલી

સખ સ્ત્રી૦; ન૦ [જુઓ સુખ] જંપ; સુખ. [**−પડવું** = સુખ થવું; નિરાંત લાગવી. **−વળવું** જંપવું; શાંતિ થવી.]

સખડી સ્ત્રી૦ [प्रा. संखडि; સર૦ हिं. सखरी = કાચી રસોઈ] ભાત (પુષ્ટીમાર્ગીય). **૦ભોગ** પું૦ ઠાકોરજીને ધરાવાતો એક ભોગ

સખણું વિ૦ ['સુલક્ષણું' ઉપરથી ? કે 'સુખ' ઉપરથી ?] અડપલું નહિ તેવું; સાલસ (૨) જંપવાળું; ઉધમાત વિનાનું

સખત વિ૦ [જુઓ સખ્ત] કઠણ (૨) દૃઢ; મજબૂત (૩) કઠોર; નિર્દય (૪) આકરું; થકવી નાખે તેવું (૫) ખૂબ; હદથી જ્યાદે. ઉદા૦ સખત ભીડ. (૬) કડક; ઉગ્ર (૭) આગ્રહભર્યું; જોરદાર. ઉદા૦ સખત ભલામણ. (૮) મુશ્કેલ. [**−સજા** = સખત મજૂરી સાથેની કેદ. **−હાથે** = સખતાઈથી.] **−તાઈ, −તી** સ્ત્રી૦ કડકાઈ; કઠોરતા (૨) જુલમ (૩) બંધી; પ્રતિબંધ [**−ગુજારવી, વાપરવી**]

સખતળી સ્ત્રી૦ [સં. सुख + તળી (સં. तल) ? સર૦ म. सुकतळ] જોડાની અંદર નાખવામાં આવતું નરમ છૂટું પડ; સુખતળી. [**−નાખવી** = જોડામાં સખતળી મૂકવી.]

સખળડખળ વિ૦[સં. स्खल् + ડખોળવું] ઢીલું પડી ગયેલું; હાલતું

સખા પું૦ [સં.] મિત્ર. **૦ત** સ્ત્રી૦ (કા) ભાઈબંધી; દોસ્તીદાવો

સખાવત સ્ત્રી૦[अ.] દાન; ખેરાત (૨) ઉદારતા. **−તી** વિ૦ દાની; ઉદાર (૨) સખાવતનું

સખી વિ૦[अ.] દાની. ઉદાર. [**−નો લાલ** = ઘણા ઉદાર સ્વભાવનો માણસ.]

સખી સ્ત્રી૦ [સં.] સાહેલી. **૦ભાવ** પું૦ સખી કે પત્નીનો ભાવ (ઇષ્ટની ભક્તિ કરવાનો એક પ્રકાર). **૦રી** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. री = રે, હે] (પ.) હે સખી!

સખુન પું૦ જુઓ સુખન

સખેદ વિ૦ [સં.] ખેદયુક્ત (૨) અ૦ ખેદ સાથે

સખૈયો પું૦ [જુઓ સખા] (પ.) મિત્ર; સાથી

સખ્ત [फा.], **−ખ્તાઈ, −ખ્તી** [फा.] સ્ત્રી૦ જુઓ 'સખત'માં

સખ્ય ન૦ [સં.] મિત્રતા; પ્રીતિ

સગ સ્ત્રી૦ [જુઓ શગ] (કા.) દીવાની જ્યોત

સગટો પું૦[प्रा सग्ग (સં. साग्र) ? સર૦ म. सगर = વસ્ત્રને છેડે વણવામા જુદા રંગનો તાર નાખે છે તે] સાલ્લો પહેરતાં કૂખે ખોસવાનો છેડો

સગડ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ मं. सगर = પગદંડી] ખબર; બાતમી; પત્તો (૨) પગેરું (૩) સગણ; કેડો

સગડગ વિ૦ [સર૦ સખળડખળ; 'ડગ'(ડગવું)નો દ્વિર્ભાવ ?] ડગુમગુ; અસ્થિર [સંદેહ

સગડગો પું૦ [જુઓ સગડગ] અસ્થિરતા (૨)

સગડી સ્ત્રી૦ જુઓ શગડી

સગડો પુ૦ ચાળેલો ઘઉંનો લોટ

સગણ પું૦ [જુઓ સગડ] કેડો, પૂંઠ

સગણ પું૦ [સં.] પહેલા બે અક્ષર લઘુ અને ત્રીજો ગુરુ આવે તેવો ગણ (છંદશાસ્ત્ર)

સગતરો પું૦ (ચ.) એક જંગલી છોડ

સગદીદ ન૦ [फा.] કૂતરાનાં દર્શન કરવાં તે (એક પારસી રિવાજ) [ખીલો

સગન પું૦ હળના દાંડાને ધૂંસરું બાંધવા આરેલો

સગપણ ન૦ [સગું + પણ; સર૦ म.; हिं. सगपन] સગાઈ; લોહીનો સંબંધ (૨) વિવાહ; વાગ્દાન. [-રાખવું = સગાઈનો સંબંધ સાચવવો.] [રાજા

સગર પું૦ [સં.] (સં.) એક પ્રખ્યાત સૂર્યવંશી

સગરણ સ્ત્રી૦ પ્રસંગ; સંજોગ; તક

સગરામ પું૦; ન૦ [સર૦ म. शि(-स)ग्राम; उर्दू शिक्रमः (सं. शीघ्र + गम् ?)] જુઓ શિગરામ; શગરામ

સગરિયો પું૦ કાછિયો (અંકલેશ્વર તરફ)

સગર્ભ પું૦ [સં.] સહોદર; ભાઈ. **-ર્ભા** વિ૦સ્ત્રી૦ ગર્ભવંતી; ભારેવાઈ [ગર્વભેર

સગર્વ વિ૦ [સં.] ગર્વયુક્ત (૨) અ૦ ગર્વથી;

સગવડ સ્ત્રી૦ [दे. सुग्ग (निर्विघ्न) + વડ (सं. वृत्ति) ?] જોગવાઈ; અનુકૂળતા. [-જોવી = સગવડ થાય કે મળે તેનો ખ્યાલ કરવો. -પડતું = જેમાં સગવડ લાગે એવું; ફાવતું; સગવડિયું. **-ડિયું** વિ૦ સગવડવાળું; ફાવતું; અનુકૂળ પડતું

સગવણ સ્ત્રી૦ [सं. सं + गवेषणा ?] સંભાળ

સગવાડ,સગાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ સગપણ

સગાંસાંઈ ન૦બ૦વ૦ [સર૦ म. सगासोइरा] સગાંવહાલાં; સગાંસંબંધી

સગીર વિ૦ [अ.] (કાયદા પ્રમાણે) કાચી ઉંમરનું

સગુણ વિ૦ [સં.] ગુણયુક્ત (૨) આકાર વગેરે ગુણવાળું [ઊલટું)

સગુરું વિ૦ [સ + ગુરુ] ગુરુવાળું ('નગરું'થી

સગું વિ૦ [प्रा. सग (सं. स्वक)] એક લોહીનું કે લગ્નસંબંધથી જોડાયેલું (૨) ન૦ તેવું માણસ. [-લાગવું = સગુંસંબંધી હોવું.] ૦વહાલું ન૦ સગું; સંબંધી. ૦સહોદર ન૦ એક કુટુંબનું માણસ. ૦સંબંધી ન૦ સગું અને સંબંધી; સગું કે સંબંધી. ૦સાગવું ન૦ [સર૦ म. साग्या = મિત્ર] સગુંવહાલું; સગુંસંબંધી. [સગેસાગવે જવું = સગપણ સંબંધને કારણે કોઈને ત્યાં પ્રસગ પર જવું.]

સગોત્ર(-ત્રી) વિ૦ [સં.] એક ગોત્રનું

સઘન વિ૦[સં.] ગાઢ; ઘન (૨) નક્કર. ૦તા સ્ત્રી૦

સઘળું વિ૦ [प्रा. सगल (सं. सकल); સર૦ म. सगळा; हिं. सगरा.] સકળ; બધું; તમામ

સચકિત વિ૦ [સં.] ચકિત; આશ્ચર્ય પામેલું

સચરાચર વિ૦ [સં.] સ્થાવર, જંગમ, બધું (૨) અ૦ સર્વત્ર; ચર અચર બધામાં

સચિ(-ચી) સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) શચી; ઈંદ્રાણી

સચિત્ત વિ૦ [સં.] ચિત્તવાળું - જેને ચિત્ત છે એવું (પ્રાણી)

સચિત્ર વિ૦ [સં.] ચિત્રવાળું

સચિવ પું૦ [સં.] પ્રધાન; વજીર [સાથે

સચિંત વિ૦ [સં.] ચિંતાયુક્ત (૨) અ૦ ચિંતા

સચી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) સચિ; ઈંદ્રાણી

સચીકણ વિ૦ [સ + ચીકણું; સર૦ हिं. सचिक्कण, न] ચીકટવાળું; તેલી (૨) સુંવાળું

સચૂકું વિ૦ સમૂળગું; સચોડું; તદ્દન (સુ.)

સચેત,૦ન વિ૦ [સં.] ચેતનવાળું (૨) સાવધ

સચેષ્ટ વિ૦ [સં.] ચેષ્ટાયુક્ત

સચૈલ વિ૦ [સં.] કપડાં સહિત

સચોટ વિ૦ [સ + ચોટ] અચૂક; નિષ્ફળ ન જાય એવું (૨) અ૦ ચૂકે નહિ તેવી રીતે

સચોડું વિ૦ [सं. स+चैल કે सं. स+चूडा પરથી] બધું, સમૂળગું; સંચોડું (૨) અ૦ તદ્દન; બિલકુલ

સચ્ચરિત(-ત્ર) વિ૦ [સં.] સદાચારી (૨) ન૦ સદ્વર્તન; સદાચાર [માણિકતા

સચ્ચાઈ સ્ત્રી૦ [સચ્ચું પરથી] સાચાપણું; પ્ર-

સચ્ચિદ ન૦ [સં.] સત અને ચિત સ્વરૂપ.

-દાનંદ પું૦ [+आनन्द] સત, ચિત અને આનંદરૂપ બ્રહ્મ; પરમાત્મા

સચ્ચું વિ૦ [प्रा. सच्च (सं. सत्य) સાચું; સત્ય

સજ(-જ્જ) વિ૦ જુઓ સજ્જ [સાવધાન

સજગ વિ૦ [સ+જગ (જાગવું);સર૦ हिं.] જાગ્રત;

સજ(-જ્જ)ડ વિ૦ [સ+જડ ?; સર૦ म. सज्जड] મજબૂત; દૃઢ; સખ્ત (૨) ભારે; આકરું (૩) સખત ચોંટેલું (૪) અકડાયેલું; જડાયેલું. [**-થઈ જવું** = મરી જવું (૨) હેબતાઈ જવું; જડવત્ થઈ જવું. **-ધાપ** = ભારે મોટી ધાપ કે ચોરી. **-માર** = સખત-આકરો માર. **-લેવું** = ખૂબ ધમકાવવું.] **૦બંબ, ૦બાણુ** વિ૦ એકદમ સજ્જડ [-નાઈ સ્ત્રી૦

સજન પું૦ [સર૦ हिं.] + સુજન. **૦તા,**

સજની સ્ત્રી૦ [प्रा. सजण (सं. स्वजन) ઉપરથી] સખી (૨) પ્રિયા [ભરેલું

સજલ(-ળ) વિ૦ [सं.] જળવાળું (૨) આંસુથી

સજવું સ૦ક્રિ૦ [सं. सज्ज्] ધારણ કરવું (૨) શણગારવું (૩) સજ-તૈયાર કરવું

સજળ વિ૦ જુઓ સજલ

સજા સ્ત્રી૦ [फा.] શિક્ષા; દંડ; નસિયત

સજાઈ સ્ત્રી૦ ['સજવું' ઉપરથી; સર૦ हिं.] સામગ્રી (૨) સજવું તે; તૈયારી

સજાત વિ૦ [જુઓ સુજાત] કુલીન; ખાનદાન

સજાતિ,-તીય વિ૦ [सं.] એક જાતિ કે વર્ગનું

સજાત્ય ન૦ [सं.] સગપણ (૨) 'સિમિલિટયૂડ' (ગ.) **૦કેંદ્ર** ન૦ 'સેન્ટર ઑફ સિમિલિટયૂડ' (ગ.). **૦રેખા** સ્ત્રી૦ 'લાઈન ઑફ સિમિલિટયૂડ' (ગ.)

સજાપો પું૦ ['સાજું' ઉપરથી] તંદુરસ્તી; આરોગ્ય

સજાય સ્ત્રી૦ [प्रा. सज्झाय (सं. स्वाध्याय)] શિખામણ; સમજણ [છર

સજાયો પું૦ [સર૦ दे. सज्जिअ = હજામ] અસ્રો;

સજાવટ સ્ત્રી૦ ['સજવું' પરથી] સજવું તે કે તેની ઢબછબ, રીત: શણગાર શોભા કરવાં તે

સજાવર વિ૦ [फा. सज़ावार] યોગ્ય; લાયક

સજાવાર વિ૦ [સજા+વાર; સર૦ हिं.] સજા કરવા યોગ્ય; સજાને પાત્ર (૨) [फा.] જુઓ સજાવર

સજીવ વિ૦ [सं.] જીવવાળું; જીવતું. **૦તા** સ્ત્રી૦.

સજીવન વિ૦ [सं.] જીવતું. [**-ઔષધિ** = હંમેશાં વધતું રહેતું અને કાપ્યા છતાં જીવતું રહેતું વૃક્ષ. **-પાણી** = સતત વહેતું પાણી; અખૂટ પાણી.]

સજીવારોપણ ન૦ [सं.] નિર્જીવમાં સજીવપણાનો આરોપ કરવો તે (એક અલંકાર)

સજીવું વિ૦ જુઓ સજીવ

સજોડ વિ૦ [સ+જોડ] જોડીદાર સહિત (સ્ત્રી પુરુષ બંને). **-ડે** અ૦ પતિ કે પત્નીની સાથે

સજોદરો પું૦ એ જાતનો બ્રાહ્મણ

સજોર વિ૦ [સ+ જોર] જોરવાળું: બળવાન

સજ્જ વિ૦ [सं.] (સજીને) તૈયાર થયેલું

સજ્જડ વિ૦ જુઓ સજડ

સજ્જન પું૦ [सं.] સભ્ય; ખાનદાન કે સદાચારી માણસ (૨) ન૦ સજ્જ કરવું તે. **૦તા,-નાઈ** સ્ત્રી૦ ખાનદાની

સજ્જા સ્ત્રી૦ [प्रा (सं. शय्या)] શય્યા (૨) તેરમાને દિવસે અપાતું ખાટલા અને પથારીનું દાન (૩) [सं.] બખતર (૪) પોશાક

સજ્જિત વિ૦ [सं.] સજ્જ થયેલું કે કરેલું

સટ પું૦ [इं. सेट] સમાન વસ્તુઓનો સમૂહ

સટ,૦ક અ૦ [રવ૦; સર૦ म., हिं.] ઝટ; એકદમ. [**-દઈને, લઈને** = તરત જ.]

સટકણિયું વિ૦ જુઓ સટકણું

સટકણું, વિ૦ ['સટકવું' ઉપરથી] સટકી જાય તેવું (૨) ન૦ નાસવું તે

સટકવું અ૦ક્રિ૦ ['સટક' અ૦ ઉપરથી; સર૦ म. सटकणें; हिं. सटकना] નાસી જવું (૨) સરી જવું; ખસી પડવું

સટકિયું વિ૦ [સટકવું પરથી] સટકે તેવું (૨) ન૦ ઝટ સરે એવી ગાંઠ (૩) ઉંદરડી

સટકાવવું સ૦ક્રિ૦ ['સટકો' ઉપરથી; સર૦ हिं. सटकाना; म. सटकावणें] મારવું; ઝાપટવું (૨) 'સટકવું'નું પ્રેરક [सटका] લાકડી; સોટી

સટકો પું૦ ['સટ' અ૦ ઉપરથી; સર૦ म., हिं.

સટરપટર વિ૦ [રવ૦; સર૦ म. सटरफटर; हिं.] અવ્યવસ્થિત; વેરણછેરણ (૨) આમ તેમ; આઘુંપાછું (૩) પરચૂરણ (૪) અ૦ અવ્યવસ્થિતપણે. **-રિયું** વિ૦ ગડબડિયું; સટરપટર

સટવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ સટકવું

સટા સ્ત્રી० [સં.] જટા (૨) કેશવાળી (સિંહની)

સટાક અ० [રવ०; જુઓ સટ; સર० हिं.] તેવો અવાજ થાય તેમ (૨) ઝટ; ત્વરાથી (૩) સ્ત્રી०[જુઓ સટકો] કોરડો(૪) તેનો અવાજ. [**–દઈને, લઈને** = ઝપાટાબંધ (૨) સટાક એવા અવાજ સાથે.] **–કાબંધ** અ० સપાટાબંધ. **–કો** પું० કોરડાનો અવાજ (૨) કોરડો

સટીક વિ० [સં.] ટીકાવાળું; ટીકા સહિત(પુસ્તક)

સટોડિ(–રિ)યો પું० [‘સટ્ટો’ ઉપરથી] સટ્ટો કરનારો

સટોસટ અ० [‘સટ’ ઉપરથી] ઉપરાઉપરી

સટ્ટક ન०[સં.] એક જાતનું પ્રાકૃત ભાષાનું નાનું નાટક (દા. ત. કર્પૂરમંજરી)

સટ્ટાખોર, –રી, સટાબાજ, –જી જુઓ‘સટ્ટો’માં

સટ્ટો પું० [दे. सट्ट = વિનિમય; સર० हिं., म.] લાભનું લેખું માંડીને કરેલું સોદાનું સાહસ. [**–ખેલવો, રમવો** = સટ્ટો કરવો. **–મારી જવું** = ઉઠાવી જવું.] **–ટ્ટાખોર, –ટ્ટાબાજ** વિ० સટ્ટાની લતવાળું; સટોરિયું. **–ટ્ટાખોરી, –ટ્ટાબાજી** સ્ત્રી०

સઠલ વિ० [જુઓ શિથિલ; સર० प्रा. सढिल] નરમ [ઠેકાણું–જગા

સઠેકાણું ન० [સ. (सु) + ઠેકાણું] સારું

સડ વિ० ભરાવાથી તંગ; કઠણ; જડ (૨) સ્તબ્ધ; દિઙ્મૂઢ (૩) અ० [સર० સટ રવ०] ઝડપથી. **०ક** વિ० (૨) અ० [સર० म.] જુઓ સડ ૨, ૩. [**–થઈ જવું** = સ્તબ્ધ થઈ જવું.]

સડક સ્ત્રી० [अ. शरक; સર० हिं., म.] પાકો રસ્તો (૨) જુઓ ‘સડ’માં. **०લાકડું** વિ० લાકડા જેવું સ્તબ્ધ ને જડ

સડકો પું० [રવ०; સર० म. सडका] આંગળાંથી પ્રવાહી પદાર્થ મોંમાં લેતાં થતો અવાજ; સબડકો (૨) જોરથી વાયુ ખેંચતાં નાકમાં થતો અવાજ. [**–ભરવો** = સડકાની સાથે પ્રવાહી વાની ખાવી.] [અઢી (સંકેત)

સડજોડ વિ० [સડ (प्रा. सड्ढ–सं. सार्ध)+જોડ]

સડઝોડ વિ० [સડ + ઝોડ] દુરાગ્રહી; પોતાના મતને ઝોડની પેઠે વળગી રહેનાર

સડવડ અ० સડસડાટ; સડસડ

સડવું અ०क्रि० [प्रा. सड (सं. शट् કે सद्)] કોહી જવું (૨) [લા.] સાવ બગડવું; ભ્રષ્ટ થવું

સડસઠ (ઠ,) વિ० [સડ (सं. सप्तन्) + સાઠ (प्रा. सट्ठि; सं. षष्टि); સર० हिं.] ‘૬૭’

સડસડ અ० [રવ०; સર० म.] કડકડતા પ્રવાહીનો કે સડકાનો અવાજ. **०વું** અ०क्रि० સડસડ અવાજથી ઊકળવું કે બળવું. **–ડાટ** પું० સ સડ અવાજ (૨) સપાટાબંધ; રેલાની પેઠે; સડેડાટ [લઈને]

સડાક અ० [રવ०; સર० हिं.] જલદી. [**–દઈને,**

સડાકો પું० [રવ०] ચાબુકનો અવાજ; સટાકો (૨) જુઓ સડકો (૩) બીડી, ચલમનો દમ ખેંચવો તે. [**–તાણવો, મારવો, લેવો** = બીડી, ચલમ, હીંકણી વગેરેનો દમ ખેંચવો.]

સડાસડ અ० [રવ०; સર० म.] સડ સડ; ઉપરાઉપરી સડાકા થાય એમ

સડિયો (ડિ’) પું० [‘સઢ’ (જેવો આકાર) ઉપરથી ?] અળવીનો છોડ, તેનું પાન કે દાંડો. **–યાનાં પાન** ન०બ०વ० અળવીનાં પાન; પાતરાં. **–યાની ગાંઠ** સ્ત્રી० તેનું કંદની ગાંઠ જેવું બી.

સડેડાટ અ० [રવ०] સડડડ કરીને (ગતિ માટે); વગર વિઘ્ને; સડસડાટ

સડો પું० [‘સડવું’ ઉપરથી] કોહવાટ; બગાડો (૨) [લા.] ભ્રષ્ટાચાર; ખરાબી [**–પડવો, પેસવો, લાગવો**]

સઢ પું० [दे.] પવન ભરાઈને વહાણને ગતિ મળે તે માટે વહાણના થાંભલાને બાંધવામાં આવતું કપડું [**–ચડાવવો**] [ઢીલું

સઢીલ વિ० [प्रा. सढिल (सं. शिथिल)] શિથિલ;

સણકો પું० [સર० म. सणका; રવ० ?] શૂળ ભોંકાતી હોય એવું દરદ (૨) [લા.] મનનો તરંગ. [**સણકા આવવા, નાખવા, મારવા** = સણકાની વેદના થવી. **સણકો થવો, લાગવો** = એકાએક વેદના થવી (૨) માઠું લાગવું (૩) માઠું લાગવાથી એકાએક અચકી પડવું.]

સણગટ પું० શણગટ; સેલિયું; ઘૂંઘટ

સણગો પું०, **–ગાવું** અ०क्रि० જુઓ શણગો, શણગાવું

સણસણ અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] ઊકળતા પાણીનો અવાજ. ૦વું અ૦ક્રિ૦ સણસણ અવાજ થવો. -ણાટ પું૦ પાણી બળતાં કે હવા ચિરાતાં થતો અવાજ

સણસાર,-રો પું૦ જુઓ અણસારો. ૦વું સ૦ક્રિ૦[સણ(प्रा.सणिअ, सं. शनैः)+સારવું ?] અણસારો કરવો (૨) બળદ, ઘોડા વગેરેને જોરથી ચલાવવા(૩)રાશ, લગામ વગેરે હલાવવાં

સણંગ સ્ત્રી૦ [प्रा. सण्ह (सं. सूक्ष्म) ઉપરથી ?] સુરંગ; જમીન તળેનો લાંબો સાંકડો રસ્તો (૨) વિ૦[જુઓ સણગાવું] (સુ.) સણગાયેલી – અંકુર ફૂટેલી (વાલની દાળ)

સણિયું વિ૦ [‘શાણું” ઉપરથી ? કે प्रा. सण्ह (सं. सूक्ष्म)?] ચતુર

સણીજી સ્ત્રી૦ [જુઓ સણીજું] મા. **-જું** વિ૦ [प्रा. सिणिज्झ (सं. स्निह्) ઉપરથી] સગપણના સંબંધવાળું. **-જો** પું૦ બાપ

સત વિ૦ [सं.] (સમાસની શરૂઆતમાં) સાચું (૨) સારું (૩) અસ્તિત્વવાળું (૪) યથાર્થ (૫) ન૦ અસ્તિત્વ (૬) સાચાપણું (૭) સાર (૮) સતીત્વનો જુસ્સો. [**-આવવું, ચડવું** = સચ્ચાઈનું શૂરાતન ચડવું(૨)સતીત્વનો જુસ્સો પ્રગટવો; પતિની પાછળ બળી મરવા તૈયાર થવું. **-નું બાંધ્યું** = સત્યથી બંધાયેલું – નિયંત્રિત થતું. **-બતાવવું** = પોતાના સત્યનો પરચો આપવો.] **૦જુગ** પું૦ જુઓ સત્યયુગ. **૦જુગિયું** વિ૦ સતજુગનું (૨) સત્યવાદી; ધર્માત્મા [અ૦ હમેશાં; નિરંતર

સતત વિ૦ [सं.] હમેશ ચાલુ (૨) કાયમી (૩)

સતપત સ્ત્રી૦, **-તાટ** પું૦ [सं. स + ઉત્પાત] જંપીને ન બેસાય તે; ચંચળતા. **-તિયું** વિ૦ સતપત કર્યા કરનારું; ચંચળ; હાલ હાલ કર્યા કરનારું

સતમ પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જુઓ સિતમ

સતમી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] માલનું ભરતિયું (૨) રજાચિઠ્ઠી

સતયુગ પું૦ જુઓ સત્યયુગ [હાર

સતર સ્ત્રી૦ [अ सत्त; સર૦ हिं.] લીટી; ઓળ;

સતસાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ શતસાઈ

સતાણું વિ૦ [સ+તાણ] ખેંચીને પકડેલું; તંગ

સતાપ(-બ) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सिताव; म. सताप] એક વનસ્પતિ

સતામ(-વ)ણી સ્ત્રી૦ [‘સતાવવું’ ઉપરથી] સતાવવું તે; પજવણી [એક તંતુવાદ્ય

સતાર પું૦; સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જુઓ સિતાર;

સતારો પું૦ જુઓ સિતારો. [**-ચડતો હોવો** = ચડતી કળા હોવી. **-પાંશરો હોવો** = ભાગ્ય અનુકૂળ હોવું.]

સતાવણી સ્ત્રી૦ જુઓ સતામણી

સતાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संताव (सं. संतापय्); સર૦ म. सतावणें; हिं. सतावना] પજવવું

સતાવું અ૦ ક્રિ૦ (ચ.) સમાવું. **-શ** પું૦ સમાવેશ; સતાવું તે [+ હોતાં; છતે

સતાં અ૦ [सं. सत्] + છતાં; તોપણ. **-તે** અ૦

સતાં અ૦ [प्रा. सत्त (सं. सप्तन्) = સાત] સાતે ગુણેલું. ઉદા૦ ૭ સતાં બેંતાલીસ

સતિસપ્તમી સ્ત્રી૦ [सं.] ક્રિયાપદે બતાવેલી ક્રિયા કઈ પરિસ્થિતિમાં થઈ હતી તે બતાવવા સંસ્કૃતમાં કરાતો કૃદંતનો અને તેના વિશેષ્યનો એક પ્રયોગ (વ્યા.) [પ્રામાણિક; સતું

સતિયું વિ૦ [‘સત’ ઉપરથી] સત્યવાદી;

સતિયું અ૦ [प्रा. सत्त (सं. सप्तन्) = સાત ઉપરથી] સાતે ગુણેલું; જુઓ સતાં. [**સતિયું સતિયું ઓગણપચાસ** = બારોબારિયું; કોઈને માથે નહીં એમ.]

સતી સ્ત્રી૦ [सं.] પતિવ્રતા (૨) મૃત પતિ સાથે ચિતામાં બળનારી સ્ત્રી (૩) [सं.] પાર્વતી (૪) ગાયત્રી. ૦ત્વ, ૦પણું ન૦

સતું વિ૦ [प्रा. सत्त (सं. सत्य) ઉપરથી] સાચું; સત્યમાર્ગે ચાલનારું (૨) સતવાળું (૩) હયાત; ચાલતું

સતે અ૦ + જુઓ ‘સતાં’માં

સતેજ વિ૦ [सं.] (વધારે) પ્રકાશયુક્ત કે સળગતું (૨) ઉત્સાહયુક્ત (૩) જાગ્રત

સતો પું૦ [જુઓ સતી] સતી પેઠે પત્ની પાછળ સહગમન કરનારો (૨) વિ૦ પું૦ જુઓ સતું

સતોરું વિ૦ [સ + તોર] તોરવાળું (દહીં)

સતોસતિયું વિ૦[‘સતિયું’ના દ્વિર્ભાવ પરથી ?]

ભલીવાર વગરનું; ઠામઠેકાણા વગરનું (૨) બારોબારિયું; કોઈને માથે નહિ એવું; જુઓ સતિયું સતયુ ઓગણપચાસ

સત્કર્મ ન૦ [સં.] સારું કામ

સત્કાર પું૦ [સં.] સ્વાગત. **૦ક** વિ૦ સત્કાર કરનારું. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ સત્કાર કરવો. **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ સ્વાગતસમિતિ

સત્કાર્ય ન૦ [સં.] સારું કાર્ય. **૦વાદ** પું૦ ઉત્પત્તિ પૂર્વે કારણસ્વરૂપે કાર્ય વિદ્યમાન છે એવો સાંખ્ય ને વેદાંતી મત. **૦વાદી** પું૦ સત્કાર્યવાદમાં માનનાર

સત્તમ વિ૦ [સં.] ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ

સત્તર વિ૦ [प्रा. (सं सप्तदशन्); સર૦ हिं. सत्तरह; म. सतरा] '૧૭'. [**-આના ને બે પાઈ**=જોઈએ એના કરતાં પણ સારું; સર્વોત્તમ. **-જગાએ**=ઘણે ઠેકાણે. **-જણ** ઘણા માણસો. **-વખત, -વાર**=ઘણી વાર; વારંવાર (૨) અવશ્ય; ખસૂસ.] **-રા** પું૦ બ૦ વ૦ સત્તરનો ઘડિયો. [**-ભણવા, ભણી જવા**=નાસી જવું.]

સત્તા સ્ત્રી૦[સં.] સ્વામિત્વ; માલકી (૨) અધિકાર; હક (૩) અમલ (૪) બળ; જોર (૫) અસ્તિત્વ. [**-આવવી**=અધિકાર કે અમલ મળવો (૨) કૌવત આવવું; ધવા વળવી. **-ચાલવી**=દોર-અધિકાર ચાલવો. **-ઉપર આવવું, -માં આવવું**=સત્તાધારી થવું; રાજસત્તા હાથ આવવી.] **૦ધારી** વિ૦ સત્તાવાન. **૦ધિકારી, ૦ધીશ** વિ૦ [+ अधिकारी, अधीश] સત્તા અને અધિકારવાળું (૨) પું૦ અધિકારી; અમલદાર. **૦બળ** ન૦ અધિકારનું બળ (૨) બળ; શક્તિ. **૦વાચક** વિ૦ અસ્તિત્વ જણાવનારું (વ્યા.). **૦વાદ** પું૦ સત્તાની કલ્યાણકારિતામાં માન્યતા. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ સત્તાવાદમાં માનનાર. **૦વાન** વિ૦ સત્તાવાળું. **૦વાર** વિ૦ [+फा. वार] સત્તાયુક્ત; પ્રમાણિત. **૦વાહી** વિ૦ સત્તાવાળું; સત્તા સૂચવતું; સત્તાની અસર પહોંચાડે એવું

સત્તાણુ(-ણું) વિ૦ [प्रा. सत्ताणउइ (सं. सप्तनवति), સર૦ म. सत्याण्णव; हिं. सत्तानबे] '૯૭' (૨) ત્રણનો સંકેત. [**-પાયા**=ઢંગધડા વિનાનું; સાડા ત્રણ પાયાનું.]

સત્તાવન વિ૦ [प्रा. सत्तावण्ण,-न्न (सं. सप्त-पन्चाशत्); સર૦ म.; हिं.] '૫૭'

સત્તાવાદ, -દી, સત્તાવાન, સત્તાવાર, સત્તાવાહી જુઓ 'સત્તા'માં

સત્તાવીસ વિ૦ [प्रा. (सं. सप्त-विंशति)] '૨૭'

સત્તુ પું૦ [प्रा. (सं सक्तु)] સક્તુ; સાથવો

સત્તો પું૦[सं. सप्तक; प्रा. सत्तग; સર૦ हिं., म.] સાતના આંકવાળું પત્તું કે પાસો

સત્ત્ર(-ત્ર) ન૦ [સં.] જુઓ સત્ર

સત્ત્વ ન૦ [સં.] અસ્તિત્વ (૨) અંતઃકરણ (૩) સાર; તત્ત્વ (૪) સદ્ગુણ (૫) બળ; પરાક્રમ (૬) પ્રાણી. **૦ગુણ** પું૦ પ્રકૃતિના ત્રણ ગુણમાંનો પ્રથમ (જુઓ ત્રિગુણ). **૦ગુણી** વિ૦ સત્ત્વગુણવાળું. **૦(૦સં)શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ અંતઃકરણની શુદ્ધિ. **૦હીન** વિ૦ બળ કે તત્ત્વ વગરનું

સત્પથ પું૦ [સં.] સન્માર્ગ

સત્પાત્ર વિ૦ [સં.] બરાબર યોગ્યતાવાળું

સત્પુરુષ પું૦ [સં.] સારો પુરુષ; સજ્જન

સત્પ્રતિપક્ષ પું૦ [સં.] એક હેત્વાભાસ; પોતે જે સાધ્ય સિદ્ધ કરે છે તેનો જ અભાવ સિદ્ધ કરનાર બીજો સબળ વિરોધી હેતુ જેને હોય તે હેતુ (વ્યા.)

સત્ય વિ૦ [સં.] સાચું; વાસ્તવિક; ખરું (૨) ન૦ ખરાપણું; તથ્ય; સાચી વાત. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦. **૦દર્શી** વિ૦ સત્ય જાણનારું. **૦નારાયણ** - સત્યરૂપી નારાયણ; વિષ્ણુ ભગવાનનું એક નામ. [**-ની કથા**=સત્યનારાયણની પૂજા ને તેમની કથાનો પાઠ પ્રસાદ વગેરે.] **૦નિષ્ઠ** વિ૦ સત્યને વળગી રહેનારું. **૦નિષ્ઠા** સ્ત્રી૦ સત્ય જ પરમ છે એવી શ્રદ્ધા કે ભક્તિ—અચળ વિશ્વાસ; સત્યપરાયણતા. **૦પર, ૦પરાયણ** વિ૦ સત્યને જ વળગી રહેનારું. **૦પૂત** વિ૦ સત્ય વડે પવિત્ર થયેલું; સાચું. **૦પ્રિય** વિ૦ જેને સત્ય પ્રિય છે એવું. **૦પ્રિયતા**

સ્ત્રી. **૦ભામા** સ્ત્રી૦ (સં.) સત્રાજિત રાજાની પુત્રી અને શ્રીકૃષ્ણની પટરાણીઓમાંની એક. **૦યુગ** પું૦ ચાર યુગમાંનો પ્રથમ; સતજુગ. **૦યુગીન** વિ૦ સતયુગનું કે તેને અંગેનું **૦લોક** પું૦ સાત લોકમાંનો સૌથી ઉપલો લોક. **૦વક્તા** પું૦ સત્ય બોલનાર. **૦વાદી** વિ૦ સત્ય બોલનાર. **૦વાન** પું૦ (સં.) સાવિત્રીનો પતિ. **૦વ્રત** વિ૦ સત્ય બોલવાના વ્રતવાળું; સત્યનિષ્ઠ (૨) પું૦ (સં.) ભીષ્મ. **૦સંકલ્પ** વિ૦ જેનો સંકલ્પ સાચો છે – જેનો સંકલ્પ તરત સિદ્ધ થાય છે એવું. **૦સંધ** વિ૦[सं.] જેની પ્રતિજ્ઞા સાચી છે એવું; વચન પાળનાર. **–ત્યા** સ્ત્રી૦ (સં.) કૃષ્ણની આઠ પટરાણીઓમાંની એક

સત્યાગ્રહ પું૦[सं.] સત્યપાલનનો આગ્રહ (૨) તે દ્વારા લડાતું અહિંસક યુદ્ધ (૩) તે અર્થે કરેલો સવિનય કાનૂનભંગ. **૦છાવણી** સ્ત્રી૦ સત્યાગ્રહના સૈનિકોની છાવણી. **–હી** વિ૦ સત્યાગ્રહને અંગેનું (૨) સત્યાગ્રહ કરનારું (૩) પું૦ સત્યાગ્રહ કરનાર

સત્યાનૃત ન૦ [सं. सत्य+अनृत] સાચું અને [ખોટું

સત્યાનાશ ન૦ [सं. सत्ता (અસ્તિત્વ)+નાશ; સર૦ हिं. सत्यानास; म. सत्यानाश,-स] નખ્ખોદ; પાયમાલી. [–જવું, વળવું = નખ્ખોદ જવું. –ની પાટી = પૂરી પાયમાલી.]

સત્યાભાસી વિ૦[सं.] સત્યના માત્ર આભાસવાળું

સત્યાર્થપ્રકાશ પું૦ [सं.] (સં.) સ્વામી દયાનંદકૃત આર્યસમાજનો મૂળ ગ્રંથ

સત્યાશી(–સી) વિ૦ [प्रा. सत्तासीइ (सं. सप्ताशीति) સર૦ म. सत्यायशी, हिं. सत्तासी] '૮૭'. **–શિ(–સિ)યું** વિ૦ સત્યાશીની સાલને લગતું

સત્યાંશ પું૦ [सं. सत्य+अंश] સત્યનો અંશ

સત્ર ન૦ [सं.] યજ્ઞ શરૂ થઈ પૂરો થાય ત્યાં સુધીનો (૧૩ થી ૧૦૦ દિવસનો) સમય (૨) યજ્ઞ (૩) લાંબી રજાઓ વચ્ચેનો શાળાનો અભ્યાસનો સમય-ગાળો; 'ટર્મ' (૪) સદાવ્રત

સત્રપ પું૦ [સર૦ सं. क्षत्रप, म.; इं. सेट्रप] સૂબો; હાકેમ

સત્રાંત વિ૦[सं.] સત્રને અંતે આવતું કે બનતું (૨) પું૦ સત્રનો અંત

સત્વર વિ૦ [सं.] ત્વરાયુક્ત (૨) અ૦ જલદી. **૦તા** સ્ત્રી૦

સત્સમાગમ પું૦ [सं.] સત્સંગ; સાધુસંત કે [સજ્જનનો સમાગમ

સત્સંગ પું૦[सं.] સંત કે સજ્જનની સોબત. **–ગી** વિ૦ સત્સંગ કરનારું (૨) પું૦ સત્સંગ કરનાર (૩) (સં.) સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો અનુયાયી

સથરપ(–વ)થર [‘પથર’ (‘પથરાવું’ ઉપરથી) કે વથર (वि+स्थल ઉપરથી)નો દ્વિર્ભાવ ?] અવ્યવસ્થિત; વીખરાયેલું

સથરાણ ન૦ વિખેરી નાખવું તે(૨)લશ્કરની કતલ

સથરામણ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. संथावण; म. संथावणें] મનની શાંતિ

સથવારો પું૦ [प्रा. सत्थ (सं. सार्थ); કે दे. सत्थर = સમૂહ] સાથ (૨) કાફલો (૩) કાડિયાની એક જાતનો આદમી

સથો પું૦ [प्रा. सत्थर (सं. स्रस्तर) = શય્યા; બિછાનું ઉપરથી? અથવા સર૦ म. संथळ (सं. सम+तल) = સપાટ જમીન – મેદાન] તૂતક

સદગરવું સ૦ક્રિ૦ માનવું; પત કરવું

સદડું વિ૦[જુઓ સદળું] પ્રવાહી અને જાડું–ઘટ્ટ

સદન ન૦ [सं.] ઘર; રહેઠાણ

સદય વિ૦ [सं.] દયાયુક્ત; દયાવાળું

સદર વિ૦ [अ. सद्र; સર૦ हिं., म.] મુખ્ય; વડું; શ્રેષ્ઠ (૨) સદરહુ (૩) કુલ (સત્તા, પરવાનગી) (૪) ન૦ મોટી કચેરીવાળું કે હાકેમ રહેતો હોય તે સ્થળ (૫) પું૦ પ્રમુખ; સભાપતિ. **૦અદાલત** સ્ત્રી૦ વડી કચેરી. **૦અમીન** પું૦ જડજથી ઊતરતો વડો દેશી અમલદાર. **૦પરવાનગી** સ્ત્રી૦ જેમ ફાવે તેમ કરવાની કુલમુખત્યારી. **૦બજાર** પું૦ સ્ત્રી૦; ન૦ મુખ્ય બજાર

સદરહુ વિ૦ [अ. सद्रहु; સર૦ म.] આગળ [જણાવેલું; પૂર્વોક્ત

સદરો પું૦ [अ.; સર૦ म. सदरा, हिं. सदरी] ટૂંકી બાંયનું ખૂલતું પહેરણ

સદર્થ પું૦ [सं.] સારો કે સાચો અર્થ – હેતુ કે વસ્તુ (૨) વિ૦ સારા અર્થવાળું (૩) શુભ

પ્રયોજનવાળું. –ર્થે અ૰ સારા માટે

સદવું અ૰ક્રિ૰[सं. सत् ઉપરથી ?] માફક આવવું

સદસદ્વિવેક પું૰ [सं.] સારાનરસાનો ભેદ સમજવાની શક્તિ [સ્ત્રી-સભાસદ

સદસ્ય પું૰[सं.]સભાસદ. –સ્યા સ્ત્રી૰ સભ્યા;

સદળ વિ૰ [सं. स+दल; સર૰ म.] દળવાળું; જાડું. –ળું વિ૰ જુઓ સદળ (૨) ભારે

સદંતર અ૰ સદાને માટે (૨) પૂર્ણતઃ; સર્વથા

સદંશ પું૰ [सं.] જુઓ સત્યાંશ

સદા(૰કાળ) અ૰ [सं.] હમેશાં

સદાગ્રહ પું૰ [सं.] સાચો કે સારી બાબત વિષેનો આગ્રહ; સત્યાગ્રહ

સદાચરણ ન૰ [सं.] સારું આચરણ; સદ્વર્તન. –ણી વિ૰ સદાચરણવાળું

સદાચાર પું૰[सं.] સારો આચાર; સદાચરણ; શિષ્ટ પુરુષોનો આચાર. –રી વિ૰ સદાચારવાળો

સદાનંદ વિ૰ [सं.] સદા આનંદમાં રહેનારું (૨)પું૰ પરમાત્મા(૩)સંગીતનો એક અલંકાર

સદારદા અ૰ કારણ વિના; સહેજસાજમા

સદાવડું વિ૰ [સર૰ म. सदावीळ] સમૂળગું; સાથે લાગું; બધું (૨) હંમેશનું

સદાવ્રત ન૰ [सं. सदा+व्रत કે वृत्ति; સર૰ म., हिं. सदावर्त] દીન ભૂખ્યાંને રોજ અન્ન આપવાનું વ્રત કે જ્યાં તેમ રોજ અન્ન અપાય છે તે સ્થળ; અન્નક્ષેત્ર

સદાશિવ વિ૰[सं.] હંમેશાં કલ્યાણકારી (૨) પું૰ (સં.) મહાદેવ

સદાસર્વદા અ૰ [सं.] હમેશાં; સતત

સદી સ્ત્રી૰ [फा.] સૈકો

સદીકું અ૰[સ+દી=દિવસ ?] વેળાસર(સુ.)

સદીસા અ૰ [સ+દિવસ ?] વેળાસર; સવેળા

સદૃશ વિ૰[सं.] સમાન. ૰તા સ્ત્રી૰. –શીકરણ ન૰ [सं.] સદૃશ કરવું તે [(પરલોક જવું)

સદેહ વિ૰[सं.] દેહ સહિત. –હે અ૰ દેહ સાથે

સદૈવ અ૰ [सं.] હમેશાં

સદોદિત વિ૰[सं.] નિત્ય પ્રકાશમય; નાશરહિત (૨) અ૰ સદા; સર્વદા

સદોષ વિ૰ [सं.] દોષવાળું

સદ્ગત વિ૰[सं.] સારી ગતિ પામેલું; મૃત

સદ્ગતિ સ્ત્રી૰[सं.]સારી ગતિ; ઉત્તમ લોકની પ્રાપ્તિ

સદ્ગુણ પું૰ [सं.] સારો ગુણ. –ણી વિ૰ સદ્ગુણવાળું [સજ્જન

સદ્ગૃહસ્થ પું૰ [सं.] પ્રતિષ્ઠિત માણસ (૨)

સદ્ધર્મ વિ૰[सं.]સાચો કે શ્રેષ્ઠ ધર્મ (૨)બૌદ્ધધર્મ

સદ્બુદ્ધિ સ્ત્રી૰ [सं.] સારી બુદ્ધિ; સન્મતિ

સદ્ભાગણ, –ગિની [सं.] વિ૰ સ્ત્રી૰ ભાગ્યશાળી સ્ત્રી

સદ્ભાગી વિ૰[सं.] ભાગ્યશાળી

સદ્ભાગ્ય ન૰ [सं.] સારું ભાગ્ય; સુભાગ્ય

સદ્ભાવ પું૰[सं.] હોવાપણાનો કે સારાપણાનો ભાવ (૨) બીજા પર ભાવ કે સ્નેહની લાગણી

સદ્મ ન૰ [सं.] ઘર; મંદિર

સદ્ય અ૰ [सं.] તરત જ. –દ્યઃસ્થિતિ સ્ત્રી૰ વર્તમાન પરિસ્થિતિ. –દ્યોવધૂ સ્ત્રી૰ લગ્નની ઉમરે પરણી લેનારી સ્ત્રી (જુઓ બ્રહ્મવાદિની)

સદ્વર્તન ન૰ [सं.] સારું વર્તન; સદાચરણ

સદ્વાસના સ્ત્રી૰ [सं.] સારી વાસના

સદ્વૃત્તિ સ્ત્રી૰ [सं.] સારી વૃત્તિ (૨) સદ્વર્તન

સધન વિ૰ [सं.] ધનવાન [સહધર્મિણી

સધર્મચારિણી, સધર્મિણી સ્ત્રી૰ [सं.] જુઓ

સધર્મી વિ૰ [सं.] સમાન ધર્મવાળું; સહધર્મી

સધવા વિ૰સ્ત્રી૰(૨)સ્ત્રી૰ [सं.]સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી

સધાવું અ૰ ક્રિ૰, –વવું સ૰ ક્રિ૰ 'સાધવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક [ઊલટું]

સધુર વિ૰[सं.] પત્નીવાળો (પતિ) ['વિધુર'થી

સધ્ધર વિ૰ [સર૰ म.] શક્તિમાન; સબધુ (૨) પૈસાદાર. [–આસામી = લેણું ખોટું ન કરે એવું માણસ (૨) પૈસાદાર આસામી.]

સન [अ.] શક; સંવત (ખ્રિસ્તી કે હિજરી). –ને અ૰ સન પ્રમાણે

સનકારવું અ૰ક્રિ૰[प्रा. संना(सं. संज्ञा) + કરવું; સર૰ हिं. सनकारना] આંખનો ઇશારો કરવો

સનકારો પું૰ ['સનકારવું' પરથી] (આંખ વડે કરેલો) ઇશારો (૨) [?] અખત્યારપત્ર (૩) [સન (सं. शून्य) + કાર] બહેરાટ

સન(–નં)દ સ્ત્રી૰ [अ.] પરવાનગી; પરવાનો. –દી વિ૰ સનંદવાળું [છૂટતાં થતો અવાજ

સનનન અ૰ [રવ૰] બાણ કે બંદૂકની ગોળી

સનમ સ્ત્રી૦ [अ.] માશૂક

સનમના સ્ત્રી૦ [सं. शून्यमनस्; અથવા सं. सन्न + मनस्] (પ.) ઉદાસીનતા; દિલગીરી

સનસ સ્ત્રી૦ માનમરતબાની શેહ – શરમ (૨) ગરજ; પરવા

સનસનાટી સ્ત્રી૦ [રવ૦ ? हिं., म. सन्नाटा; हिं. सनसनाहट] આશ્ચર્ય કે હબકની સ્તબ્ધતાની વ્યાપક અસર; તરખાટ [–ફેલાઈ જવી]

સનંત વિ૦[सं.] સંસ્કૃતમાં ક્રિયાપદનું ઇચ્છાવાચક (રૂપ) [વ્યા.]

સનંદ,–દી જુઓ 'સનદ'માં

સનાતન વિ૦ [सं.] શાશ્વત (૨) પરાપૂર્વથી ચાલ્યું આવતું. **૦ધર્મ** પું૦ પ્રાચીન કાળથી ચાલ્યો આવતો (હિંદુ) વેદધર્મ. **–ની** વિ૦ (૨) પું૦ સનાતન ધર્મનો અનુયાયી

સનાથ વિ૦ [सं.] નાથ, સ્વામી કે ઓથવાળું. **૦તા** સ્ત્રી૦

સનાદે અ૦ [सं. सान्निध्य] (પ.) + સાંનિધ્યમાં; [પાસે (?)

સનાન ન૦ [सं. स्नान] સગાંસંબંધીના મરણથી કરવાનું સ્નાન. [**–કાઢવું** = મરનારનાં સગાંને ત્યાં શોક કરવા એકઠું થવું. **–ના સમાચાર** = માઠા – અશુભ સમાચાર (૨) આફત; કમભાગ્ય. **–પાણી આવવું** = કોઈ મરી ગયું હોય એવા ભારે નુકસાનમાં આવવું. **–માંડવું** = જુઓ સનાન કાઢવું. (**તારું સનાન મંડાય!** = તું મરે! એક ગાળ.) **–લાગવું** = મરણને કારણે નાહવાનું આવવું (૨) મરનાર જોડે સનાન લાગે એવો સંબંધ હોવો.] **૦સૂતક** ન૦ સનાન અને સૂતક (૨) [લા.] લેવાદેવા; સંબંધ. [**–આવવું, હોવું** = સનાન સૂતક લાગે એવો સંબંધ હોવો. (સંબંધ નથી એમ બતાવવા તુચ્છકારમાં વપરાય છે.)] **–નિયું** વિ૦ સનાનની ખબર લાવનારું (૨) જેને સનાન આવતું હોય તે (૩) એવાને અડી અભડાયેલું

સનૂબર ન૦ [अ. सनौबर] એક ઝાડ – ચીડનું ઝાડ

સનેડો પું૦ [सं. स्नेह ઉપરથી; સર૦ **નેડો**] [+ સ્નેહબંધન; હેડો

સનેપાત, સન્નિપાત [सं.] પું૦ ત્રિદોષ; મુઝારો

સન્નીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સુનીતિ

સન્માતા સ્ત્રી૦ [सं.] સારી માતા

સન્માન ન૦[सं.] સત્કાર (૨) પ્રતિષ્ઠા. **૦કારી** વિ૦, **૦કારિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સન્માન કરનારું

સન્માનવું સ૦ક્રિ૦[सं. सन्मान પરથી] સન્માન કરવું

સન્માનિત વિ૦ સત્કારાયેલું; સન્માનેલું

સન્માર્ગ પું૦ [सं.] સારો – નીતિનો માર્ગ

સન્મિત્ર પું૦ [सं.] સારો મિત્ર

સપક્ષ [सं.] વિ૦ પાંખવાળું (૨) જેની પાછળ પક્ષ હોય એવું (૩) એકસમાન પક્ષનું (૪) સમાન (૫) જેના ઉપર સાધ્યનો નિશ્ચય થયો છે તેવું (ઉદાહરણ) [ન્યા.]. **–ક્ષી** વિ૦ સપક્ષ – એકસમાન પક્ષનું

સપટાવું અ૦ક્રિ૦ સપડાવું; ફસાવું; જકડાવું. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

સપડાવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ સપાટો] ફસાવું; પકડાવું. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

સપત્ની સ્ત્રી૦ [सं.] શોક; પતિની બીજી પત્ની

સપનું ન૦ જુઓ સ્વપ્ન (**–આવવું**)

સપરમું વિ૦ [सं. सु+पर्व ઉપરથી] શુભ પર્વનું; માંગલિક; ખુશાલીનું

સપરાણું વિ૦ [सं. संपूर्ण ઉપરથી; સર૦ हिं. सपरना = પૂરું – સમાપ્ત થવું] (પ.) સઘળું (૨) [सं. स + प्राण ઉપરથી] જબરું (૩) ધન્ય; સફળ

સપરિવાર વિ૦ (૨) અ૦ [सं.] પરિવાર સહિત

સપસપ અ૦[રવ૦; સર૦ म.] ચપચપ; ઝડપથી

સપાટ વિ૦ [सं. स (सम) + पाट, पट्ट; સર૦ हिं., म.] ખાડાટેકરા વિનાનું; એકસરખું (૨) તમામ; તળિયાઝાટક (૩) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. सपातजोडा] એક પ્રકારના (એડી વગરના) જોડા; ખાસડી. [**–કરવું** = ખાડા-ટેકરા વિનાનું કરવું (૨) પાધર કરવું; ઉડાડી દેવું.]

સપાટાબંધ અ૦ જુઓ 'સપાટો'માં

સપાટિયું ન૦['સપાટ' ઉપરથી ? સર૦ ચીપટ] ખપાટિયું; વાંસ અથવા બરૂની ચીપ

સપાટી સ્ત્રી૦ ['સપાટ' ઉપરથી] કોઈ પણ વસ્તુનો છેક ઉપરનો સપાટ ભાગ

સપાટો પું૦ [સર૦ हिं., म.] ઝપાટો; ઝડપ (૨) તમાચો (૩) ચાબુકનો પ્રહાર (૪) ગપાટો. [**સપાટામાં આવવું** = જોર ને ઝડપના ઝપાટામાં આવવું – સપડાવું. **સપાટો કરવો, મારવો, લગાવવો** = જોર અને તાકીદથી કામ કરવું. **–કાઢી નાખવો**=ખો ભુલાવી દેવી; ધમકાવવું; મારવું.] **–ટાબંધ** અ૦ તરત; તાબડતોબ

સપાડું ન૦[સ + પાડ] આભાર; પાડ (૨) વશ; ભલામણ. [**–ચડવું** = આભાર થવો; ઉપકાર કે પાડ કર્યાનો બોજો લાગવો. **–લાગવું** = આભાર તળે આવ્યાની લાગણી થવી.]

સપાદ વિ૦ [सं.] સવાયું; સવા

સપારે અ૦ [સર૦ સપેર] બરોબર; ઠીક

સપાસપ અ૦ [જુઓ સપસપ] સપાટાબંધ

સપિંડ વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] એક જ લોહીનું; સાત પેઢી સુધીના પિતૃઓને પિંડ આપનાર; સંબંધી. **–ડીકરણ** ન૦ [सं.] મરેલા સગાને બારમે દિવસે પિંડદાન કરવું તે

સપૂચું વિ૦ [सं. स+पुच्छ કે समुच्चय ?] સમૂળગુ; આખું; તમામ

સપૂત પું૦ [स+पूत; સર૦ हिं., म.] કુટુંબની આબરૂ વધારે તેવો દીકરો (૨) સારો પુત્ર

સપૂરત સ્ત્રી૦ [फा. सिपुर्द] સુપરત; સોંપણી

સપેર (પે) અ૦ [સુ+પેર] ઠીક; બરાબર

સપ્ટેંબર પું૦ [इं.] ઈસવી સનનો નવમો માસ

સપ્ત વિ૦ [सं.] સાત. **૦ક** ન૦ સાતનો સમૂહ. **૦કોણ** વિ૦ સાત ખૂણાવાળું (૨) પું૦ (ગ) સાત ખૂણાવાળી આકૃતિ. **૦દ્વીપ** પું૦ બ૦વ૦ પુરાણાનુસાર પૃથ્વીના સાત મોટા વિભાગ; જમ્બુ, કુશ, પ્લક્ષ, શાલ્મલિ, ક્રૌંચ, શાક અને પુષ્કર. **૦ધાતુ** સ્ત્રી૦ બ૦વ૦ આયુર્વેદ પ્રમાણે શરીરની સાત ધાતુઓ (જુઓ ધાતુ). **૦પદી** સ્ત્રી૦ વિવાહ-વિધિમાં વરકન્યાએ સાત પગલાં સાથે ફરવું તે (૨) તે વખતે બોલવાનો મંત્ર. **૦પર્ણ** પું૦ એક ઝાડ. **૦પાતાલ(–ળ)** ન૦બ૦વ૦ અતલ, વિતલ, સુતલ, રસાતલ, તલાતલ, મહાતલ ને પાતાલ એ સાત. **૦ભંગી** સ્ત્રી૦ જૈન સ્યાદ્વાદના સાત અવયવ (હોય પણ ખરું – –स्यादस्ति, ન પણ હોય – स्यान्नास्ति, વર્ણવી ન શકાય તેવું હોય – स्यादवक्तव्य એ ત્રણના મિશ્રણથી થતા). **૦ભુજ** પું૦ (ગ.) સપ્તકોણ. **૦મ** વિ૦ સાતમું. **૦મી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સાતમી (૨) સ્ત્રી૦ સાતમ. **૦રાશિ** સ્ત્રી૦ 'રૂલ ઑફ સેવન' (ગ.). **૦ર્ષિ** પું૦બ૦વ૦ [+ऋषि] મરીચિ, અત્રિ, અંગિરસ, પુલસ્ત્ય, પુલહ, ક્રતુ, અને વસિષ્ઠ એ સાત ઋષિઓ કે સાત તારાઓનું એક જૂથ. **૦લોક** પું૦ બ૦વ૦ ભૂ, ભુવર્, સ્વર્, મહર્, તપ, જન, સત્ય એ સાત લોક. **૦શતી** સ્ત્રી૦ ૭૦૦ શ્લોકનો સમૂહ. **૦સમુદ્ર,૦સાગર** પું૦બ૦વ૦ લવણ, ઇક્ષુરસ, સુરા, ઘૃત ક્ષીર. દધિ અને શુદ્ધોદક એ નામના સાત પૌરાણિક સમુદ્ર. **૦સૂર, ૦સ્વર** પું૦બ૦વ૦ ષડ્જ, ઋષભ, ગાંધાર, મધ્યમ, પંચમ, ધૈવત અને નિષાદ એ સંગીતના સાત સૂર (સા, રી. ગ. મ, પ, ધ, ની). **–પ્તાહ** ન૦ (सं.) અઠવાડિયું (૨) સ્ત્રી૦ સાત દિવસ ચાલતું (ભાગવતનું) પારાયણ કે કથા

સપ્પટ વિ૦[જુઓ ચપ્પટ] બેસતું; તંગ; વળગેલું

સપ્રકાશ વિ૦ [सं.] પ્રકાશવાળું

સપ્રત્યય વિ૦[सं] પ્રત્યયવાળું (૨) વિશ્વાસવાળું

સપ્રમાણ વિ૦ [सं.] સાધાર; સાબિતીવાળું (૨) યોગ્ય પ્રમાણવાળું; માપસર (૨) સયુક્તિક (૪) અ૦ પ્રમાણ ટાંકીને. **૦તા** સ્ત્રી૦

સપ્રયોજન વિ૦[सं.] પ્રયોજનવાળું; હેતુપુરઃસર

સપ્રયોગ વિ૦[सं.] પ્રયોગસહિત (૨) પ્રયોગસિદ્ધ

સપ્રાણ વિ૦[सं.] પ્રાણવાળું

સપ્રેમ અ૦ [सं.] પ્રેમસહિત; પ્રેમપૂર્વક

સફ સ્ત્રી૦ [अ.] બાજુ; કોર (૨) હાર; ઓળ

સફર પું૦ [अ.] હિજરી સનનો બીજો માસ (૨) સ્ત્રી૦ [दे.; अ.] પ્રવાસ; મુસાફરી (૩) [સર૦ अ.] વહાણની મુસાફરી. **૦નામું** ન૦ પ્રવાસના વર્ણનનું પુસ્તક

સફરજન ન૦ [अ. सफरजल; સર૦ म. सफरचंद, सफरजंग] એક ફળ

સફરા(–ળા)ણું વિ૦ ['સફળ' ઉપરથી] + (પ.) સફળ; ધન્ય; સપરાણું

સફરી વિ० [फा.] મુસાફરીનું; સફર કરનારું (૨) લહેરી; ખર્ચાળ (૩) પું० ખલાસી

સફલ(-ળ) વિ० [સં.] ફળવાળું (૨) જેનો હેતુ પાર પડ્યો છે તેવું. સિદ્ધ; સાર્થક. ०**તા** સ્ત્રી०

સફા વિ० [अ.] સાફ; સ્વચ્છ (૨) ખલાસ; પૂરું; કાંઈ પણ બાકી ન હોય તેવું

સફાઈ સ્ત્રી० [फा.] સાફસૂફી; સ્વચ્છતા (૨) નિષ્કપટતા (૩) [લા.] બડાઈ (૪) ટાપટીપ. [**–મારવી, હાંકવી** = ખોટું અભિમાન કરવું. **–માંથી હાથ ન કાઢવો** = ખોટી બડાઈ કર્યા કરવી (૨) પોતાની નિર્દોષતા રજૂ કર્યા કરવી.] ०**દાર** વિ० સફાઈવાળું; સાફ; સ્વચ્છ

સફાચટ અ० [સફા + ચટ; સર० हिं., म.] તદ્દન સફા – ખલાસ

સફાલગોટો પું० (કા.) કરવાનું તમામ કામ (૨) કામના જથાનો સામટો નિકાલ

સફાળું વિ० [સં. स + ફાળ (સં. स्फाल)] ફાળ પડી હોય એવું. બેબાકળું (૨) ઓચિંતું

સફીત સ્ત્રી० છોકરાની એક રમત

સફીલ વિ० [अ. फसील; સર० हिं., म.] લગોલગ અડેલું (૨) સ્ત્રી० રક્ષણ માટે કરેલું બાંધકામ; કોટ. ०**હક(-ક્ક)** પું० પડોશહક. ०**દાર** પું० હદે હદ જોડાયલી હોય તેવો; પડોશી. ०**દારી** સ્ત્રી०

સફું ન० [अ. सफहह; સર० हिं. सफहा; म. सफा] સફો; પૃષ્ઠ; બાજુ

સફેદ વિ०[फा.] ધોળું. **–દી** સ્ત્રી० ધોળી ભૂકી (૨) ધોળાશ (૩) ચૂના વડે ધોળવું તે (૪) ઈંડાનો ધોળો ગર. **–દો** પું० ધોળો ભૂકો (૨) તેલવાળો ધોળો રંગ

સફો પું० [જુઓ સફું] પૃષ્ઠ; બાજુ

સબક પું०; ન० [अ.] પાઠ; ધડો

સબજી સ્ત્રી० [फा.] ભાંગ (૨) શાકભાજી; ભાજીપાલો. ०**મંડી** સ્ત્રી० [સર० हिं., म.] શાકબજાર. **–જો** પું० ડમરો

સબડકો પું० [રવ०] પ્રવાહી પદાર્થ ચૂસતાં થતો અવાજ (**–મારવો**)

સબડવું અ०ક્રિ० [सं शबल, प्रा. सवल = કાબરચીતરું; દૂષિત ઉપરથી] વાસી પડ્યું રહેવાથી બગડી જવું (૨) [લા.] રઝળવું; સડવું; નકામું થઈ પડ્યું રહેવું

સબડાક અ० [રવ०] સબડકાનો રવ

સબધું વિ०[सं. सुवद्ध] સારા બાંધાનું; મજબૂત; ખમે તેવું. **–ધાઈ** સ્ત્રી०

સબનીસ પું० [फा. सफनवीस; સર० म.] દફતરદાર (૨) એક મરાઠી અટક

સબબ પું० [अ.] કારણ; હેતુ (૨) અ० કારણ કે. [**–કાઢવો** = કારણ કે બહાનું શોધવું. **–જોવો** = સબબની સત્યાસત્યતા તપાસવી.]

સબમરીન સ્ત્રી० [इं.] પાણીની સપાટી નીચે ચાલતી બોટ [हिं.; म.] જુઓ સબૂર

સબ(-બૂ)ર સ્ત્રી० (૨) અ० [अ. सब्र; સર०

સબરસ ન० [हिं. सब (सं. सर्व) + રસ] મીઠું

સબલ(-ળ,-ળું) વિ० [सं.] બળવાન (૨) [સર० म.] અતિશય; ખૂબ

સબી સ્ત્રી० ['છબી' ઉપરથી] + છબી; તસવીર (૨) શોભા; કાન્તિ [(સમાધિ)

સબીજ વિ० [सं.] બીજવાળું (૨) સવિકલ્પ

સબીલ સ્ત્રી० [अ.] મહોરમ પહેલાં દશ દિવસથી પવાતું ધર્માદા પાણી કે શરબત (૨) પરબ

સબૂર સ્ત્રી० [જુઓ સબર] ધીરજ; સહનશક્તિ (૨) અ० 'થોભો; રહો' એ અર્થનો ઉદ્‌ગાર. **–રાઈ, –રી** સ્ત્રી० ધીરજ; સહનશક્તિ [**–પકડવી, રાખવી**] [સબોસબ મારવું

સબોડવું સ०ક્રિ०['સબોસબ' ઉપરથી] સોટીથી

સબોસબ અ० [રવ०] ઝપાટાબંધ; ત્વરાથી

સભય વિ० [सं.] ભયયુક્ત

સભર વિ० [सं. सु + भृ; સર० म. सुभर] ભરપૂર; પૂરેપૂરું ભરેલું. [**–ભરવું, સભરે ભરવું** = પરિપૂર્ણ ભરવું.]

સભા સ્ત્રી० [सं.] મેળાવડો; પરિષદ (૨) સમાજ; મંડળી. [**–બોલાવવી** = સભા મેળવવી; સભા થવાનું કહેણ મોકલવું કે કાઢવું. **–ભરવી** = સભા કરવી. **–મળવી** = સભા થવી.] ०**ક્ષોભ** પું० સભામાં ઊઠીને બોલતાં થતો ગભરાટ. ०**પતિ** પું० સભાનો અધ્યક્ષ; પ્રમુખ; સદર. ०**મંડપ** પું० સભાનો મંડપ. ०**રંજની** વિ० સભાને ખુશ કરનારું. ०**શાસન** ન० સભાનું વ્યવસ્થા-

સર કામ ચલાવવું તે. **૦સદ** પું૦ [સં.] સભાનો સભ્ય; 'મેમ્બર'. **૦સ્થાન** ન૦ સભા ભરાવાની જગા

સભાગી વિ૦ [સ + ભાગ] ભાગીદાર; હિસ્સેદાર

સભાપતિ, સભામંડપ, સભારંજની, સભાશાસન, સભાસદ, સભાસ્થાન જુઓ 'સભા'માં

સભર વિ૦ [જુઓ સભર] ભરપૂર; સભર(૨) માતબર; પૈસેટકે ભરપૂર(૩)વિ૦સ્ત્રી૦ગર્ભવંતી

સભ્ય વિ૦ [સં.] વિવેકી; સંભાવિત; શિષ્ટ (૨) પું૦ સભાસદ. **૦તા** સ્ત્રી૦ સભ્યપણું (૨) સંસ્કૃતિ; સુધારો. **-ભ્યા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી સભ્ય

સમ પું૦બ૦વ૦ [સર૦ अ. कसम हिं सौं (प्रा. सव, सं. शप्)] સોગન. [**-આપવા, ખવડાવવા, ઘાલવા, દેવા** = સોગન કે પ્રતિજ્ઞાથી બાંધવું. **-ખાવા, લેવા** = સોગનથી બંધાવું.]

સમ વિ૦ [સં.] સરખું; સમાન (૨) પું૦ તાલનું આરંભસ્થાન (સંગીત) (૩) સંગીતનો એક અલંકાર. **૦અપૂર્ણાંક** ન૦ છેદથી નાના અંશનું અપૂર્ણાંક; 'પ્રૉપર ફ્રૅક્શન'. **૦કર્ણ** પું૦ આયત; રેક્ટૅન્ગલ' (ગ.). **૦કાલીન** વિ૦ એક જ કાળમાં સાથે વિદ્યમાન. **૦કેન્દ્ર** વિ૦ (ગ.) સમાન કેન્દ્રવાળું; 'કૉન્સેન્ટ્રિક'. **૦કોણ(-ણિક)** વિ૦ (ગ.) સમાન કોણવાળી (આકૃતિ). **૦ક્ષેત્ર** વિ૦ (ગ.) સમાન ક્ષેત્રફળવાળું (૨) ન૦ 'હૉરિઝૉન્ટલ પ્લેઇન'

સમઈ સ્ત્રી૦ [अ. शमअ (દીવો) પરથી; સર૦ म.] પિત્તળની દીવી. **૦દાની** સ્ત્રી૦ દીવી; શમાદાન

સમકિત ન૦ [સં. सम्यकृत्व] સાચી તત્ત્વજિજ્ઞાસા (જૈન)

સમક્ષ વિ૦(૨) અ૦[સં.](–ની) પ્રત્યક્ષ; રૂબરૂ; નજર સામે

સમગ્ર વિ૦ [સં.] સઘળું; તમામ

સમઘાત વિ૦[સં.] (ગ.) સમાન ઘાતવાળો (પદી)

સમચતુર્ભુજ પું૦ [સં.] ચારે સમાન બાજૂવાળો ચતુર્ભુજ – ચતુષ્કોણ; 'રૉમ્બસ'

સમચ(-છ)રી સ્ત્રી૦ [જુઓ સંવત્સરી; प्रा. संवच्छरिय] દર વર્ષે આવતી મરણતિથિ (૨) તે દિવસે કરાતી ક્રિયા

સમચિત્ત વિ૦ [સં.] સર્વ પ્રત્યે કે સર્વ અવસ્થાઓમાં સમાન ચિત્તવાળું (૨) ન૦ ચિત્તની સમાનતા

સમચોરસ વિ૦ (૨) પું૦ [સમ + ચોરસ] ચારે બાજુ ને ખૂણા સરખા હોય તેવી આકૃતિ

સમચ્છેદ પું૦ [સં.] (ગ.) અનેક અપૂર્ણાંકનો સમાન છેદ (૨) વિ૦ સમચ્છેદી. **-દી** વિ૦ સમચ્છેદવાળું

સમછરી સ્ત્રી૦ જુઓ સમચરી; છમછરી

સમજ,૦ણ સ્ત્રી૦ ['સમજવું' પરથી] અક્કલ; જ્ઞાન; ડહાપણ (૨) પરસ્પર સમજી રાખેલી વાત; કરાર. [**-પડવી** = સમજાવું. **સમજના ઘરમાં આવવું** = ઉંમર લાયક થવું.] **૦ણું** વિ૦ સમજે તેવું; સમજણવાળું. **૦દાર** વિ૦ સમજણું. **૦દારી** સ્ત્રી૦

સમજવું સ૦ક્રિ૦ [સં. सम् + ध्यै (प्रा. झा) કે संबुध् (प्रा. संबुज्झ) પરથી ? સ૦ म समजणें, हिं. समझणें] જાણવું (૨) અર્થ ગ્રહણ કરવો (૩) ખરાખોટાની તુલના કરવી; વિચાર કરવો (૪) અ૦ક્રિ૦ આગ્રહ છોડવો; માની જવું. [**સમજી લેવું** = અંદરોઅંદર સમાધાન કરી લેવું.]

સમજાવવું સ૦ક્રિ૦ સમજે તેમ કરવું (૨) મનાવવું; નરમ પાડવું; શાંત કરવું (૩) ફોસલાવવું; છેતરવું. **-ટ** સ્ત્રી૦ સમજાવવું તે

સમજુ વિ૦['સમજવું' પરથી] સમજણું; શાણું

સમજૂક વિ૦ + જુઓ સમજુ

સમજૂત(-તી) સ્ત્રી૦ [જુઓ સમજુ] સમજવું તે; માની લેવું તે (૨) સમજાવવું તે; ભ્રમ કે વિરોધ દૂર કરી સમાધાન કરાવવું તે (૩) શિખામણ; સલાહ (૪) ખુલાસો; વિવેચન. [**-ઉપર આવવું** = સમાધાન કરવું.]

સમડી(-ળી) સ્ત્રી૦ એક પક્ષી (૨) [સં. शमी; સર૦ म.] એક ઝાડ. **-ડો(-ળો)** પું૦ શમી વૃક્ષ (૨) કામણ-ટૂમણ કરના[illegible] બાવો

સમણ ન૦ ['સમાવું' ઉપરથી; સર૦ સમાણ] અંદાજસર ઉમેરવાની વસ્તુ. સમોવણ

સમણવું સ૦ક્રિ૦ [સં. समन = અથડામણ] ફેરવવું; વીંઝવું (૨) વેગવાળો અવરજવર

સમણાસમણ સ્ત્રી૦[જુઓ સમણવું] વીંઝાવીંઝ

સમ(-મા)ણી સ્ત્રી૦ [सं. सम्+आ+नी પરથી ?] ઝીણી વસ્તુ માટેનો નાજુક ચીપિયો

સમણું ન૦ જુઓ સ્વપ્નું. [**-આવવું** સ્વપ્ન આવવું (૨) ઉત્કટ કામના હોવી. ઉદા૦ તને તો પૈસાનાં જ સમણાં આવે છે (૩) એકદમ તુક્કો સૂઝવો.]

સમતલ વિ૦ [सं.] સરખી સપાટીનું (૨) ન૦ સરખી સપાટી(૩)'પ્લેઇન' (ગ.). **૦ત્રિકોણમિતિ** સ્ત્રી૦ 'પ્લેઇન' ટ્રિગોનોમેટ્રી' (ગ.). **૦ભૂમિતિ** સ્ત્રી૦ 'પ્લેઇન જ્યૉમેટ્રી' (ગ.)

સમતા સ્ત્રી૦ [सं.] સમત્વ; સરખાપણું

સમતુલા સ્ત્રી૦ [सं.] સમતોલપણું

સમતોલ વિ૦ [સમ + તોલ] સરખા વજનનું (૨) સરખું; સમાન (૩) પું૦; ન૦ બરાબર સરખું વજન. [**-ઊતરવું** = સરખેસરખું થવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ન, ૦પણું** ન૦ સમતોલ હોવું કે થવું તે [ત્રિકોણ (ગ.)

સમત્રિકોણ પું૦[सं.] ત્રણે સરખી બાજુવાળો

સમત્વ ન૦ [सं.] સમતા. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સમતાવાળી બુદ્ધિ

સમથળ વિ૦ [સમ + સ્થળ] સમાન સપાટીવાળું

સમદર પું૦ [સર૦ हिं. समं(-मुं)दर] સમુદ્ર(પ.)

સમદર્શિતા સ્ત્રી૦ [सं.] સમદર્શીપણું

સમદર્શી વિ૦[सं.] સૌની તરફ સરખી નજરે જોનારું; નિષ્પક્ષપાતી

સમદુઃખ(ખી) વિ૦[सं.] સરખા દુઃખવાળું; બીજાનું દુઃખ જોઈ તેટલું જ દુઃખી થનારું

સમદૃષ્ટિ વિ૦[सं.]સમદર્શી (૨) સ્ત્રી૦ સમાનદૃષ્ટિ; નિષ્પક્ષપાત [ચામડું

સમંદો પું૦ કમાવ્યા કે રંગ દીધા વિનાનું તાજું

સમદ્વિભુજ વિ૦ [सं.] બે સરખી ભુજાવાળું (ગ.). **૦ત્રિકોણ** પું૦ જેની બે બાજુ સરખી હોય એવો ત્રિકોણ (ગ.)

સમધારણ વિ૦ [સમ + ધારણ] સરખું; નહીં ઊંચું કે નીચું (૨) મધ્યમ પ્રકારનું

સમધોરણ ન૦ સરખું ધોરણ ('મોડરેશન')

સમન સ્ત્રી૦ [फा.] ચંપેલીનું ફૂલ

સમનલાડુ પું૦[सं. श्रमण કે स्वशान કે शमन ? + લાડુ] મરનારનો હાથ અડકાડી, દક્ષિણા સાથે બ્રાહ્મણને કે મંદિરમાં અપાય છે તે લાડુ

સમનાભિક વિ૦[सं.] 'કૉન્સેન્ટ્રિક' (ગ.)

સમન્વય પું૦ [सं.] એકસરખો વ્યવસ્થિત ક્રમ (૨) પરસ્પર સંબંધ (૩) તાત્પર્ય

સમન્વિત વિ૦ [सं.] સમન્વય કરેલું; યુક્ત; સંબદ્ધ [[-કાઢવો, નીકળવો]

સમન્સ પું૦ [इं.] અદાલતી તેડું કે તેનો પત્ર

સમપાણિ પું૦ [सं.] ગાયનના તાલના કાલની સાથે જ તાળી પડવી તે [(આકૃતિ) [ગ.]

સમબાજુ(-જૂ) વિ૦ સરખી બાજુઓવાળી

સમબુદ્ધિ વિ૦ [सं.] સર્વને સરખા સમજનારું (૨) સ્ત્રી૦ સમતાની બુદ્ધિ; સમત્વબુદ્ધિ

સમભાગ પું૦ [सं.] સરખો ભાગ

સમભાવ પું૦ [सं] સમતાની બુદ્ધિ-ભાવ (૨) પોતીકાપણું. **-વી** વિ૦ સમભાવવાળું

સમભુજ(-જીય) વિ૦ [सं.] જુઓ સમબાજુ

સમમિતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સરેરાશ (ગ.)

સમય પું૦ [सं.] વખત; કાળ (૨) મોસમ (૩) લાગ; અવસર; સંજોગ (૪) પ્રતિજ્ઞા; નિયમ (૫) સંકેત; વદાડ (૬) સિદ્ધાંત (૭) શાળામાં શિક્ષણ માટે નિયત કરેલો સમયવિભાગ; 'પીરિયડ.' [**-ઓળખવો, જોવો, વર્તવો** = પ્રસંગ કે સંજોગ બરોબર સમજવો-જાણવો. **-થવો** = (કોઈ કામ કરવા માટેનો) નિયત કે યોગ્ય વખત થવો. **-ભરાઈ જવો** = વખત પૂરો થઈ જવો (૨) અવકાશ ન રહેવો (૩) આખરકાળ આવી લાગવો.] **૦જ્ઞ** વિ૦ સિદ્ધાંત સમજનાર. **૦પત્રક** ન૦ સમયના ફાળવણીની નોંધ. **૦મૂર્તિ** સ્ત્રી૦ સમય કે જમાનાનો પ્રતિનિધિરૂપ મનુષ્ય. **૦વિરોધી** વિ૦ જમાનાનાં બળોથી વિરુદ્ધ વર્તનાર. **૦સાધુ** વિ૦ સમય જોઈ પોતાનું કામ કાઢી લેનાર. **૦સૂચક** વિ૦ સમયસૂચકતાવાળું. **૦સૂચકતા** સ્ત્રી૦ સમયને યોગ્ય તત્કાળ કાર્ય કરવાની બુદ્ધિ. **-યાચાર** પું૦ [+आचार] સમયનો આચાર; સ્થાપિત રિવાજ. **-યાનુવર્તિત્વ** વિ૦ સમયાનુવર્તીપણું. **-યાનુવર્તી** વિ૦ [+अनुवर्ती] જુઓ સમયાનુસારી. **-યાનુસાર** અ૦[+अनुसार] સમયને અનુસરીને; સમય પ્રમાણે. **-યાનુ-**

સારી વિ૦ સમયને અનુસરીને વર્તનારું. **-યોચિત** વિ૦ [+ઉચિત] સમયને અનુકૂળ

સમયુદ્ધ ન૦ [सं.] બરોબરિયા વચ્ચેનું યુદ્ધ

સમર વિ૦ સાત(સંકેતની ભાષામાં)

સમર પું૦; ન૦[सं.] યુદ્ધ. ૦ભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ રણક્ષેત્ર

સમરણ [प्रा.] ન૦ (પ.) જુઓ સ્મરણ. **-ણી** સ્ત્રી૦ સ્મરણી; જપમાળા

સમરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. स्मृ, प्रा. समर] સ્મરણ કરવું

સમરસ વિ૦ [सं.] એકસરખા રસવાળું

સમરામણ ન૦ [સમરાવવું પરથી] સમરાવવાનું મહેનતાણું

સમરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સમારવું'નું પ્રેરક

સમરાંગણ ન૦ [सं.] રણક્ષેત્ર

સમરૂપ વિ૦[सं.]સમાન રૂપવાળું (૨) 'સિમિલર' (ગ.)

સમરેખ વિ૦[सं.] સમાન રેખા ઉપર આવેલું (ગ.). ૦તા સ્ત્રી૦. **-ખા** સ્ત્રી૦ સુરેખા

સમર્થ વિ૦ [सं.] બળવાન; શક્તિમાન. ૦ક વિ૦ (૨) પું૦ સમર્થન કરનાર. ૦તા સ્ત્રી૦ સામર્થ્ય; શક્તિ. ૦ન ન૦ દલીલોથી પુરવાર કરવું તે (૨) ટેકો (૩) સાબિતી

સમર્થિત વિ૦ [सं.] સમર્થન કરાયેલું

સમર્પક વિ૦ [सं.] સમર્પણ કરનાર (૨) [સર૦ म.] યોગ્ય; ઉચિત; બરોબર બંધબેસતું. **-ણ** ન૦ [सं.] અર્પણ કરવું તે. **-ણી** વિ૦ (૨) પું૦ જેણે સર્વસ્વ અર્પણ કરી દીધું હોય તેવું (પુષ્ટિમાર્ગમાં)

સમર્પવું સ૦ક્રિ૦ [सं. समर्प्] સમર્પણ કરવું

સમર્પિત વિ૦[सं.] સમર્પણ કરેલું; સમર્પાયેલું

સમલ વિ૦ [सं.] મલિન; મલ કે મેલવાળું

સમલક્ષી વિ૦[સમ+લક્ષ]એકસરખા લક્ષવાળું

સમલંબ વિ૦[सं.] સરખા લંબવાળું (ગ.). ૦ક, ૦ચતુષ્કોણ પું૦ 'ટ્રૅપેઝિયમ' (ગ.)

સમલો પું૦ [फा. शम्लह; સર૦ म. समला] કસબથી ભરેલી એક જાતની ટોપી

સમવયસ્ક [सं.], **સમવયી** વિ૦ સરખી ઉંમરનું; સમોવડિયું

સમવસરણ ન૦ [सं.] (જૈન) આચાર્ય કે મહાન વ્યક્તિની પધરામણી વેળા એકઠો થતો સમુદાય-પરિષદ

સમવાય પું૦ [सं.] સમૂહ (૨) સંબંધ (૩) એવો નિત્ય સંબંધ કે જેમાં એક સંબંધીનો નાશ થતાં બીજો સંબંધી પણ નાશ પામે (જેમ કે, દૂધ અને તેના સફેદ રંગનો) [ન્યા.]. ૦તંત્ર ન૦ અનેક સ્વાયત્ત સમૂહોનું એકત્ર રાજ્યતંત્ર; સમૂહતંત્ર; 'ફેડરેશન'. **-યી** વિ૦ સમવાય-સંબંધવાળું (૨) સમવાયતંત્રને લગતું; 'ફિડરલ'. **-યી કારણ** ન૦ કાર્યમાં સમવાય-સંબંધથી રહેતું કારણ; ઉપાદાનકારણ (જેમ કે, માટી એ ઘડાનું)

સમવિચારી વિ૦(૨) પું૦[સમ+વિચાર]સરખો વિચાર ધરાવનાર; વિચારમાં મળતું

સમવેદી વિ૦ [सं. सम+विद्] સમાન વેદનાવાળું; સહાનુભૂતિવાળું. **-દિત્વ** ન૦

સમવૃત્ત ન૦ [सं.] ચારે ચરણ સરખાં હોય તેવો છંદ (૨) મુખ્ય રેખાંશનું વૃત્ત (૩) વિ૦ સરખા છંદવાળું

સમશાન ન૦ [જુઓ સ્મશાન; સર૦ म. समशान] મસાણ. **-નિયું** વિ૦ સ્મશાન જેવું-નિર્જન (૨) અમંગળ (૩) ડાઘુ તરીકે આવેલું

સમશીતોષ્ણ વિ૦ [सं.] સરખી ગરમી અને ઠંડીવાળું

સમશેર, ૦**બહાદુર** જુઓ 'શમશેર'માં

સમશ્લોકી વિ૦ [सं. सम+श्लोक] એકસરખા શ્લોકવાળું; મૂળ શ્લોક પ્રમાણે શ્લોકવાળું (ભાષાંતર)

સમષ્ટિ સ્ત્રી૦[सं.] સમગ્રતા; સમુદાય ('વ્યષ્ટિ'થી ઊલટું)

સમસમ અ૦ [રવ૦] (જોરથી ફૂંકાતા કે વીંધાતા પવનનો અવાજ). ૦વું અ૦ક્રિ૦ [सं. सिमिसिमायते] એવો અવાજ થવો (૨) ધૂંધવાઈ રહેવું (મનમાં). **-માટ** અ૦ સમસમતું હોય તેમ (૨) પું૦ લાગણીથી સમસમવું તે

સમસામયિક વિ૦ [सं.] સમકાલીન

સમસૂત્ર વિ૦[सं.] એકસરખું-સપાટ; 'લેવલ'

સમસ્ત વિ૦ [सं.] સઘળું; તમામ; બધું ભેગું (૨) ન૦ સમગ્ર સમુદાય

સમસ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] પ્રશ્ન; કોયડો (૨) સાન; સંકેત (૩) ઉખાણું. [-પૂરવી = સમસ્યાપૂર્તિ કરવી.] ૦પૂર્તિ સ્ત્રી૦ સમસ્યાનો જવાબ

આપવો કે અધૂરો ભાગ પૂરો કરી આપવો તે; એવી રમત

સમળી,–ળો જુઓ 'સમડી'માં

સમંજસ વિ૦ [સં.] ઉચિત; વાજબી (૨) હોશિયાર; સુજ્ઞ (૩) સ્પષ્ટ; સમજી શકાય તેવું

સમા સ્ત્રી૦ [સર૦ म. (સં. सम)] પૂરી ભરતી આવ્યે ૧૨ મિનિટ પાણી થોભે છે તે

સમાગમ પું૦ [સં.] સંયોગ; મેળાપ (૨) સોબત; સંગત

સમાચાર પું૦[સં.] ખબર (બહુધા બ૦વ૦માં). [(–ના) **સમાચાર જોવા, લેવા**=સંભાળ રાખવી; તપાસ રાખવી.] **૦પત્ર** ન૦ વર્તમાનપત્ર

સમાજ પું૦ [સં.] સમુદાય (૨) મંડળી; સભા (૩) એક ધર્મ કે આચારવાળો જનસમુદાય (૪) વ્યવસ્થિત જનસમુદાય; જનતા. **૦કારણ** ન૦ સમાજતંત્રની રચના–વ્યવસ્થિતિ. **૦જીવી** વિ૦ સમાજમાં જ જીવી શકે એવું (૨) સમાજ ઉપર જીવનાર. **૦વાદ** પું૦ વ્યક્તિ કે વર્ગની નહિ, પણ સમાજની સત્તાનો વાદ; 'સોશિયેલિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ સમાજવાદમાં માનનાર. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦, **૦શાસ્ત્ર** ન૦ સમાજવ્યવસ્થાનું શાસ્ત્ર. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ સમાજમાં રહેવાની કે તે વસાવવાની માણસની સહજવૃત્તિ. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ સમાજશાસ્ત્રનો વેત્તા. **૦શાસ્ત્રીય** વિ૦ સમાજશાસ્ત્ર સંબંધી. **–જિક** પું૦ [સં.] સમાજનો સભાસદ (૨) પ્રેક્ષક. **–જી** વિ૦ સમાજનું; સમાજ સંબંધી (૨) કોઈ અમુક સમાજમાં જોડાયેલું (૩) પું૦ તેવો પુરુષ. વિશિષ્ટ સમાજનો સભ્ય

સમાણ સ્ત્રી૦ [સમાવું પરથી] સમાવું તે; સમાવેશ (૨) ન૦ સમોવણ

સમાણી સ્ત્રી૦ જુઓ સમણી

સમાણું વિ૦[प्रा. समाण (સં समान)] સમાન; સરખું (૨) –ને લાગુ પડતી [ગાળ] (૩) અ૦ [अप. समाणु; प्रा. समम्] –ની સાથોસાથ; જુઓ સમું ૩

સમાણો પું૦ મોટી સમાણી

સમાદર પું૦ [સં.] આદર; સંમાન

સમાદાન ન૦ [સં.] જૈનોનું નિત્યકર્મ (૨) ભેટ કે દાનનો સ્વીકાર

સમાદો પું૦ (કા.) અસ્બાની પથરી (૨) સરસામાન; રાચરચીલું

સમાધ સ્ત્રી૦ જુઓ સમાધિ (૫.)

સમાધાન ન૦ [સં.] વિરોધ, શંકા કે ગૂંચવણનો નિવેડો અને શાંતિ (૨) તૃપ્તિ; સંતોષ (૩) ધ્યાન; સમાધિ (૪) પતવું કે પતાવવું તે (૫) કજિયાની પતાવટ (૬) નાટકમાં મુખ્ય બનાવ, જે અણધારી રીતે આખા વસ્તુને ઉત્પન્ન કરે છે. [**–ઉપર આવવું**=સમાધાન કરવું.] **–ની** સ્ત્રી૦ સમાધાન; નિવેડો (૨) ચિત્તની શાંતિ; નિરાંત (૩) સુલેહસંપ (૪) પું૦ મંદિરની જરૂરિયાતો વૈષ્ણવોને સમજાવી તેમની પાસેથી માગણી કરનાર મંદિરનો અધિકારી; મંદિરની આંતરિક વ્યવસ્થા કરનાર

સમાધિ પું૦; સ્ત્રી૦ [સં.] જેમાં ધ્યાતા અને ધ્યાનનો ખ્યાલ લુપ્ત થઈ ધ્યેયનું સ્વરૂપ જ ચિત્તમાં રહે છે તેવું ઊંડું ધ્યાન (યોગ) (૨) સાધુસંન્યાસીનું મરણ (૩) સાધુસંતને દાટયા હોય તે જગા પર કરેલી દેરી. [**–ચડવી, થવી, –માં બેસવું, લાગવી**= પરમાત્મચિંતનમાં તદ્રૂપ થવું. **–ચડાવવી**= સમાધિસ્થ થવું. **–ચણવી, –બાંધવી**= સાધુસંતને દાટયા હોય ત્યાં દેરી ચણવી. **–લેવી**=મરણ પામવું (યોગી કે સાધુસંતનું).] **૦સ્થ** વિ૦ સમાધિમાં પડેલું

સમાન વિ૦ [સં.] સરખું (૨) પું૦ પાંચ પ્રાણવાયુમાંનો એક (જુઓ પંચપ્રાણ). **૦કક્ષ** વિ૦ સમાનકક્ષાનું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ધર્મા(–ર્મી)** વિ૦ [સં.] સમાન ગુણધર્મવાળું. **૦રૂપ** વિ૦ સમરૂપ જુઓ. **૦રૂપતા** સ્ત્રી૦. **૦ભાષા** પું૦ ભિન્ન ભાષાઓવાળાના વ્યવહારમાં ચાલે એવી એક–સર્વસાધારણ ભાષા. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ સમબુદ્ધિ. સમભાવ. **૦શીલ** વિ૦ સમાન ગુણ, ધર્મ કે સ્વભાવનું. **–નાધિકરણ** વિ૦ [+अधिकरण] એક જ અધિકરણ, આશ્રય કે વિભક્તિવાળું (૨) ન૦ સમાન અધિકરણ, આશ્રય કે વિભક્તિ. **–નાધિકરણ બહુવ્રીહિ** પું૦ સમાસ છોડવામાં આવે ત્યારે જેનાં

બંને પદો સમાન વિભક્તિમાં હોય તેવો બહુવ્રીહિ સમાસ (વ્યા.). **-નાર્થ** વિ૦ [+ अर्थ] સમાન અર્થવાળું. **-નિકા** પું૦ એક છંદ. **-નોદક** વિ૦(૨) પું૦ [+उदक] સાતથી ચૌદ પેઢી સુધીના સમાન પિતૃઓને અંજલિ આપનાર સગો. **-નોપમા** સ્ત્રી૦ [+उपमा] ઉપમાનો એક પ્રકાર (કા. શા.)

સમાપન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [सं.] સમાપવું - સમાપ્ત કે પૂરું કરવું તે; સમાપ્તિ

સમાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. समाप्] સમાપ્ત કરવું

સમાપ્ત વિ૦ [सं.] પૂરું; પૂર્ણ. **-પ્તિ** સ્ત્રી૦ પૂરું થવું કે કરવું તે; છેવટ; અંત

સમાયક સ્ત્રી૦ [प्रा. समाय (सं. समाज)] પૂજન સ્તવન માટે બધાએ સાથે બેસવું તે (જૈન)

સમાયતિ સ્ત્રી૦ [सं.] તાલના લયનું એકત્વ

સમાયુક્ત વિ૦ [सं.] યુક્ત; જોડાયેલું (૨) તૈયાર કે તત્પર થયેલું

સમાર પું૦ [સમારવું પરથી; સર૦ म.] સમારવું તે; સમારકામ (૨) ચાસમાં બી નાંખી તે ઢાંકવા ઉપર ફેરવવામાં આવતું લાંબું પાટિયું. [**-દેવો** = સમાર વડે સરખું કરવું. **સમારે આવવું** = કણસલું દોઢ બિલ્લસ જેવડું થવું.] **૦કામ** ન૦ સમારવું - દુરસ્ત કરવું તે

સમારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. समार (सं. सम्+आ+रचय्)] દુરસ્ત કરવું; સુધારવું (૨) કાપવું (શાક) (૩) ઓળી કરીને વ્યવસ્થિત કરવું (વાળ)

સમારંભ પું૦ [सं.] ઠાઠમાઠથી કરેલો આરંભ (૨) ધામધૂમવાળો ઉત્સવ

સમારાધન ન૦ [सं.] પ્રસન્ન કરવું - રંજન કરવું તે

સમારોપ પું૦, **૦ણ** ન૦ [सं.] આરોપવું તે. **-પિત** વિ૦ [सं.] આરોપેલું; ચડાવેલું

સમાલવું સ૦ક્રિ૦ [सं. सम्+माल्; સર૦ हिं. समालना] સંભાળવું

સમાલોકન ન૦ [सं.] બરાબર જોવું તે

સમાલોચક વિ૦ [सं.] અવલોકન કરનાર. **-ના** સ્ત્રી૦ અવલોકન

સમાવ પું૦ [સમાવવું પરથી] સમાવેશ; સમાવું કે સમાવવું તે

સમાવડાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'સમાવવું'નું પ્રેરક

સમાવર્તન ન૦ [सं.] વિદ્યાભ્યાસ પૂરો કરી બ્રહ્મચારીનું ઘેર આવવું તે

સમાવવું સ૦ ક્રિ૦ 'સમાવું'નું પ્રેરક

સમાવિષ્ટ વિ૦ [सं.] સમાયેલું; સમાવેશ પામેલું

સમાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा समाव (सं. सम्+आप्); સર૦ म. समावणें] માવું; અંદર આવી જવું (૨) સતાવું; ચાલતા તંત્રમાં ગોઠવાવું - અનુકૂળ થઈને સ્થાન પામવું. [**સમાઈ જવું** = અંદર પેસી કે મળી કે ભળી જવું; લોપ કે અદૃશ્ય થઈ જવું.]

સમાવેશ પું૦ [सं.] સમાવું તે; સમાસ

સમાસ પું૦ [सं.] સમાવું તે; સમાવેશ (૨) બે કે વધારે શબ્દોના સંયોગથી થયેલો શબ્દ (વ્યા.) (૩) સંક્ષેપ. [**-થવો** = સમાઈને રહેવું; ચાલુ તંત્રમાં ગોઠવાઈ જવું (જેમ કે, વહુનો સાસરામાં.)

સમાસક્ત વિ૦ [सं.] ખૂબ આસક્ત (૨) અભિનિવિષ્ટ

સમાસંગ પું૦ [सं.] ખૂબ આસક્તિ (૨) મિલન; સંયોગ (૩) અભિનિવેશ

સમાસાત્મિક વિ૦ [सं.] સમાસરૂપ

સમાસોક્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] એક અર્થાલંકાર, જેમાં સમાન કાર્ય, લિંગ કે વિશેષણ દ્વારા પ્રસ્તુતમાં અપ્રસ્તુતનો વ્યવહાર સમારોપિત થાય છે (કા.શા.)

સમાહાર પું૦ [सं.] સંગ્રહ; સમૂહ (૨) સંક્ષેપ. **૦દ્વંદ્વ** પું૦ દ્વંદ્વ સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૦ 'ચક્રાતક્રા', 'જાઆવ'

સમાહિત વિ૦ [सं.] શાંત; સ્થિતપ્રજ્ઞ (૨) એકાગ્ર

સમાહૃત વિ૦ [सं.] ભેગું કરેલું (૨) સંક્ષિપ્ત

સમાંતર વિ૦ [सं.] સમાન અંતરે આવેલું; સમાન અંતરવાળું; 'પૅરેલલ'. **૦ચતુર્ભુજ**, **૦ચતુષ્કોણ** પું૦ 'પૅરેલલોગ્રામ' (ગ.). **૦ખાત** ન૦ 'પૅરેલલોપાઇપ્ડ' (ગ.)

સમિતિ સ્ત્રી૦ [सं.] મંડળી; (નાની) સભા

સમિત્પાણિ વિ૦ [सं.] હાથમાં સમિધવાળો (બ્રહ્મચારી - વિદ્યાર્થી)

સમિધ સ્ત્રી૦ [सं.] યજ્ઞોપયોગી લાકડું

સમીકરણ ન૦ [सं.] સરખું કરવું તે (૨) 'ઇક્વેશન' (ગ.) (-છોડવું, બાંધવું)

સમીક્ષણ ન૦ [सं.] સમીક્ષા કરવી તે

સમીક્ષા સ્ત્રી૦[સં.]બારીકાઈથી જોવું કે તપાસવું તે (૨) આલોચના; સમાલોચના

સમીચીન વિ૦[સં.] યથાર્થ (૨) યોગ્ય

સમીપ વિ૦ [સં.] નજીક; નિકટ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વર્તી,૦સ્થ** વિ૦ નજીકનું; પાસે પડેલું

સમીર,૦ણ પું૦ [સં.] પવન

સમીસંધ્યા, સમીસાંજ સ્ત્રી૦ [સમી (प्रा. समिअ; सं. संमित કે सम्यग्)+સંધ્યા,સાંજ] સંધ્યાકાળ; સાંજની વેળા

સમુચિત વિ૦ [સં.] યોગ્ય

સમુચ્ચય પું૦ [સં.] સંગ્રહ; સમૂહ (૨) એક અલંકાર (કા.શા.)

સમુચ્ચિત વિ૦ [સં.] એકત્રિત; એકઠું કરાયેલું

સમુત્ક્રમ પું૦ [સં.] વિકાસ; 'એવોલ્યૂશન'

સમુત્ક્રાંતક વિ૦[સં.] સમુત્ક્રાંતિ કરનાર

સમુત્ક્રાંતિ સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ઉત્ક્રાંતિ

સમુત્થાન ન૦[સં.] ઉત્થાન (૨) ઉદય (૩) ઉદ્યોગ (૪) રોગમુક્તિ; આરોગ્ય

સમુદય પું૦ [સં.] ઉદય; ઊગમ

સમુદાય પું૦ [સં.] ટોળું; જથો

સમુદ્ધરણ ન૦ [સં.] ઉદ્ધાર

સમુદ્‌ભવ પું૦ [સં.] ઉદ્‌ભવ; ઉત્પત્તિ; ઊગમ

સમુદ્ર પું૦ [સં.] દરિયો. [**-ખેડવો** = સમુદ્ર પર મુસાફરી કરવી. **-ડહોળવો, વલોવવો** = સમુદ્રમંથન કરવું (૨) કાંઈ મુશ્કેલ બાબત ચર્ચવી.]. **૦કાંઠો, કિનારો** = પું૦ દરિયાનો કાંઠો. **૦પ્રબંધ** પું૦ એક ચિત્રકાવ્ય. **૦ફળ** ન૦ એક વૃક્ષ (૨) તેનું ફળ. **૦ફીણ, ફેણ(-ન)** [સર૦ म.] ન૦ સુકાઈ ગયેલું દરિયાનું ફીણ; એક ઓષધિ. **૦મંથન** ન૦ દાનવો અને દેવોએ અમૃત માટે કરેલું સમુદ્રનું મંથન. **૦યાન** ન૦ દરિયાઈ મુસાફરી. **૦લતા** સ્ત્રી૦ સમુદ્રમાં થતી લતા; 'વીડ'. **૦શોષ** પું૦ એક વનસ્પતિ

સમુન્નતિ સ્ત્રી૦ [સં.] ઉન્નતિ; આબાદી

સમુરત ન૦ [सं. सु + मुरत] શુભ મુહૂર્ત

સમુલ્લાસ પું૦[સં.] ઉલ્લાસ, આનંદ; પ્રસન્નતા

સમું વિ૦ [सं. सम] ઠીક; સરખું; દુરસ્ત; વ્યવસ્થિત (૨) [अप. समउ; प्रा. समं (सं. समम्)] જુઓ સમાણું (૩) અ૦ સાથોસાથ; સહિત. ઉદા૦ ધડાકા સમું તે નીચે પડ્યું. [**-કરવું** = સમારવું (૨) ગોઠવવું; વ્યવસ્થિત કરવું.]. **૦નમું** વિ૦ સમું; સરખું

સમૂલ(-ળ) વિ૦[સં.] મૂલસહિત. **-લાગ્ર** વિ૦ [+ अग्र] મૂળ તથા ટોચ સાથે

સમૂહ પું૦[સં.] ટોળું. **૦કાર્ય** ન૦ આખા સમૂહનું એકત્રિત, એક બનીને થતું - સંગઠિત કાર્ય. **૦તંત્ર** ન૦ જુઓ સમવાયતંત્ર. **૦પ્રાર્થના** સ્ત્રી૦ સામુદાયિક પ્રાર્થના. **૦વાચક** વિ૦ સમૂહ બતાવનારું. **૦સમભાવ** પું૦ આખો સમૂહ સાથે એક ક્રિયામાં લાગતાં અનુભવે તેવો સમભાવ. **૦શિક્ષણ** ન૦ સમૂહને - અનેકને એક સાથે શીખવવું તે. **-હી** પું૦ એક છંદ

સમૂળ, -ળું વિ૦ જુઓ સમૂલ. **૦ગું** વિ૦ [सं. समूलक] સમૂગ; તમામ; પૂરેપૂરું

સમૃદ્ધ વિ૦ [સં.] સમૃદ્ધિવાળું; સંપન્ન

સમૃદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં.]. આબાદી, ઐશ્વર્ય; સંપત્તિ. **૦માન** વિ૦ સમૃદ્ધિવાળું

સમે પું૦ [જુઓ **સમો**]+સમય

સમેટવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સમેત; સર૦ हिं. समेटना, म. समेटणें] આટોપવું; એકઠું કરવું

સમેત વિ૦ [સં.] સંયુક્ત; સાથે હોય તેવું (૨) અ૦ સુધ્ધાં; સહિત

સમેસમું વિ૦ ['સમું'નો દ્વિર્ભાવ] બરોબર સમું (૨) સીધેસીધું હોય તેવું; યથાર્થ

સમેરવો પું૦ એક વનસ્પતિ

સમૈયો પું૦[प्रा. समेअ (सं. समेत)] સામૈયું(૨) અમુક એક ધર્મના માણસોનો મેળાવડો

સમો પું૦ [જુઓ સમય] વખત (૨) પ્રસંગ; અવસર. [**-કઠણ કે બારીક હોવો** = મુશ્કેલીભર્યો વખત હોવો. **-જોવો** = સંજોગો તપાસવા (૨) લાગ ખોળવો. **-વળવો** = પહેલાં જેવું સારું થઈ જવું; પહેલાંની સ્થિતિમાં આવી રહેવું.]

સમોતી સ્ત્રી૦ [જુઓ સમોતું] સંપમાં રહેવાથી મળતી સુખશાંતિ

સમોતું વિ૦ [सं. समवेत] સામટું; એકસાથે સઘળું

સમોત્સાર પું૦ [સં.] 'પેરેઓલા' (ગ.)

સમોરવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. समोअर(सं. समव+तृ)] (કા.) ફરીથી પાંગરવું

સમોલ (લ,) સ્ત્રી૦ [प्रा.समिला (सं. शमिला, शम्या)] જોતરું ભરાવવાની ધૂંસરાની ખીલી

સમોવડ(-ડું) વિ૦ [प्रा समोवअ (सं. समव +पत्) = સામે આવવું પરથી] સમાન; બરાબરિયું (૨) પ્રતિસ્પર્ધી. **-ડાઈ** સ્ત્રી૦ સમોવડિયાપણાનો ભાવ (૨) સ્પર્ધા; હરીફાઈ. **-ડિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦, **-ડિયું** વિ૦ સરખી ઉંમરનું; સરખું (૨) પ્રતિસ્પર્ધી; હરીફ. **-ડી** સ્ત્રી૦ સમોવડાઈ [તેને માટેનું પાણી

સમોવણ ન૦[સમોવવું પરથી]સમોવવું તે કે

સમોવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. समोवअ ? (सं. समव + पत्)] વધારે ગરમ પાણીને નવાય એવું કરવા તેમાં ઠંડું પાણી ઉમેરવું

સમ્યક વિ૦[सं.] યોગ્ય (૨) અ૦ ઠીક; બરાબર. **-ક્ત્વ** ન૦. **-દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ યોગ્ય – સાચી દૃષ્ટિ

સમ્રાજ્ઞી સ્ત્રી૦ [सं.] મહારાણી; સમ્રાટની સ્ત્રી

સમ્રાટ પું૦ [सं.] રાજાધિરાજ; શહેનશાહ

સયુક્તિક વિ૦[सं.] યુક્તિ કે પ્રમાણ સાથેનું. **૦તા** સ્ત્રી૦

સર ન૦ [सं.] સરોવર

સર સ્ત્રી૦ [सं.; दे. सरिआ, सरी = માળા, હાર; સર૦ म.] ગળામાં પહેરવાની સેર: સાંકળી

સર પું૦ [इं.] અંગ્રેજી રાજ્યમાં અપાતો એક ઇલકાબ (૨) સાહેબ (હાઈસ્કૂલમાં માસ્તરને માટે સંબોધન) (૩) [इं शॅर] લિમિટેડ કંપનીની થાપણનો હિસ્સો – ભાગ

સર- વિ૦ [फा.] 'વડું'ના અર્થમાં શબ્દની આગળ (ઉદા૦ સરસૂબો)

સર પું૦[સર૦ फा., म.] (ઘણુંખરું બ૦વ૦માં) પત્તાંની રમતમાં અમુકનું પ્રાધાન્ય તે; હુકમ. [**-પાડવા, બોલવા** = રમતમાં કઈ ભાતનું પત્તું સર ગણાશે તે કહેવું.]

સર વિ૦ [સર૦ हिं., म.] તાબે; આધીન; જિતાયેલું (**-કરવું, થવું**)

સર પું૦બ૦વ૦ (વ્યાજ ગણવામાં) મુદ્દલ અને મુદતના મહિનાનો ગુણાકાર

સર અ૦ [સર૦ म.] 'પ્રમાણે; રૂએ' એ અર્થમાં નામની કે વિશેષણની સાથે (ઉદા૦ કાયદેસર; માફકસર) (૨) 'માટે, અર્થે' એ અર્થમાં નામની સાથે. ઉદા૦ ધંધાસર (૩) નિરર્થક પૂર્વપદ તરીકે. ઉદા૦ સરસમાચાર

સરઅવસરે અ૦ વખતોવખત (સુ.)

સરક,૦જ-ખ, સ્ત્રી૦ [સર૦ म. सरक = પાશ] લગામ; અછોડો; રાશ [એક છોડ

સરકટ ન૦ [सं. शर+कट] નેતર કે બરુ જેવો

સરકણું વિ૦ ['સરકવું' ઉપરથી] સરકી જાય – જવાય એવું (૨) ન૦ સરકણી જગા

સરકત સ્ત્રી૦[अ. शिरकत सर० म.]પંતિયાળો ધંધો. **-તી** વિ૦ ભાગીદારી; પંતિયાળું

સરકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. सृ के सरक परथी; સર૦ म. सरकणें; हिं. सरकना] લપસવું; ખસવું (૨) છટકવું; ધીમે રહીને જતા રહેવું

સરકસ ન૦ [इं.] જનાવર, કસરત વગેરેના ખેલનો તમાસો

સરકાર પું૦; સ્ત્રી૦[फा.] પ્રજાનું શાસન કરનારી સત્તા. (૨) રાજાસાહેબ, સત્તાધીશ એ અર્થના ઉદ્બોધનમાં વપરાય છે. [**-દરબારે ચઢવું, -માં જવું** = કોરટમાં દાવો કરવો; ઇનસાફ કે હક માટે કોરટે જવું.] **૦ધારો** પું૦, **૦ભરણું**, **૦ભરત** ન૦ મહેસૂલ. **-રી** વિ૦ સરકારનું; સરકાર સંબંધી. [**-રસ્તો** = જાહેર રસ્તો.]

સરકિયું ન૦ ['સરકવું' ઉપરથી] સરકી શકે તેવી ગાંઠ

સરકું ન૦ (સુ.) સળકું; શેંટલો

સરકો પું૦ [फा. सिरकह: सं. सरक] ઘણો જ ખાટો રસ; તાડી, શેરડી, દ્રાક્ષ વગેરેનો ખટાશ ચડેલો રસ

સરખ સ્ત્રી૦ જુઓ સરક

સરખાઈ સ્ત્રી૦, **-પણું** ન૦ [જુઓ સરખું] સરખું હોવું તે. **-મણી, -વટ** સ્ત્રી૦ તુલના; મુકાબલો (૨) બરાબરી

સરખાવવું સ૦ક્રિ૦ ['સરખું' પરથી] મુકાબલો કરવો; મેળવી જોવું; તુલના કરવી

સરખી સ્ત્રી૦['સરખું' ઉપરથી] જુઓ ચતસ્રજાતિ

સરખું વિ૦[प्रा. सरिक्ख (सं. सदृक्ष)] બરોબર; સમાન (૨) સપાટ; ખાડાટેકરા વિનાનું (૩)

બરેબર રીતનું; વ્યવસ્થિત (૪) છાજતું; ઘટિત. ઉદા૦ મારા સરખું કામ (૫) વાક્યમાં નામ પછી વપરાતાં, 'ય' કે 'યે' જેવો ભાવ સૂચવે છે. ઉદા૦ આંગળી સરખી ન ઉપાડી. [**સરખી નજર** = નિષ્પક્ષપાત દૃષ્ટિ. **નહિ સરખું** = નહિ જેવું (૨) નજીવું.] **-ખેસરખું** વિ૦ બરાબરિયું; સમોવડ

સરગરમી સ્ત્રી૦ [फा.] ચપળતા; હોશિયારી

સરગવો પું૦ [सं. शिग्रु] એક ઝાડ

સરગી સ્ત્રી૦ [अ. सहरी; हिं. सहरगही (अ. सहर + फा. गह)] રોજાના દિવસોમાં મળસકે વહેલો કરાતો નાસ્તો

સરઘસ ન૦ [फा. शाहगश्त; સર૦ म. सरगश्त] વરઘોડાની પેઠે, પ્રસંગ પર ગામમાં ફરે છે તે કે તેમ નીકળેલ સમુદાય (**-કાઢવું, -નીકળવું**)

સરથાસ ન૦ એક ઘાસ

સરજત સ્ત્રી૦ [सं. सृज् પરથી] સરજેલી વસ્તુ [(૨) સૃષ્ટિ

સરજનહાર પું૦ જુઓ સર્જનહાર

સરજવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સર્જવું

સરજુ સ્ત્રી૦ (કા.) એક જાતનું ભરવાડી ગીત

સરજોરી સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ સિરજોરી

સરડ અ૦ [રવ૦] શ્વાસ લેતાં થતો અવાજ

સરડકો પું૦[રવ૦]સરડ એવો અવાજ; સૈડકો (૨) સબડકો (**-ભરવો**)

સરડી સ્ત્રી૦ [જુઓ સરડો] (સુ.) કાચિંડો (૨) સરડાની માદા. [**-પેસી જવી** = મનમાં ખોટો ખ્યાલ કે ભ્રમ વસી જવો.]

સરડો પું૦ [प्रा. सरड (सं. सरट); સર૦ म. सरडा] કાચિંડો

સરણ ન૦ [सं.] સરવું તે

સરણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं.] પગરસ્તો; માર્ગ (૨) ગોઠવણી; વ્યવસ્થિતતા (૩) પદ્ધતિ; રીત

સરત સ્ત્રી૦[સર૦ સુરતા (सं. स्मृति)]નજર(૨) યાદદાસ્ત; સ્મૃતિ (૩) ધ્યાન. [**-પહોંચવી** = નજર જવી. **-રહેવી** = ખ્યાલ - લક્ષ - સ્મૃતિ રહેવી. **-રહેવું** યાદ રહેવું. **-રાખવી** = લક્ષ - ધ્યાન રાખવું.]**૦ચૂક** સ્ત્રી૦નજરચૂક; ભૂલી જવું તે

સરતું વિ૦ [સર૦ સરસું] નજીક; પાસે

સરદાર પું૦[फा.]નાયક; આગેવાન(૨)અમીર; ઉમરાવ. **-રી** સ્ત્રી૦ સરદારની સત્તા કે પદ (૨)આગેવાની(૩)વિ૦ સરદારનું; -ને લગતું

સરદેશમુખી સ્ત્રી૦ [म. (સર + દેશમુખ ઉપરથી)] મરાઠી રાજ્યનો એક મહેસૂલી લાગો

સરનશીન પું૦ [फा.] સભાપતિ; પ્રમુખ; સદર

સરનામું ન૦ [फा.] નામઠામ વગેરે. [**-કરવું** = કાગળ પર સરનામું લખવું.]

સરપટ પું૦ [सं. शरपत्र; સર૦ हिं. सरपत] [એક વનસ્પતિ

સરપણ ન૦ [सं. श्रपण = રાંધવા માટેનો અગ્નિ; સર૦ म.] બાળવાનાં લાકડાં

સરપંચ પું૦ [સર + (सं.) पंच] પંચનો વડો

સરપાવ પું૦ [फा. सरोपा: સર૦ म. शिरोपाव, शिर्पाव; हिं. सिर(-रो)पाव] શાબાશી બદલ આપવામાં આવતો પોશાક; ઇનામ. [**-આપવો** = ઇનામ આપવું (૨) શાબાશી આપવી.]

સરપેચ પું૦ [फा.] જુઓ શિરપેચ

સરપોશ ન૦ [फा.] ઢાંકણ (૨) ગલેફ

સરફરાજ વિ૦ [फा.] પ્રખ્યાત; નામાંકિત(૨) ઉચ્ચ પદે ચડેલું. **-જી** સ્ત્રી૦ વખાણ; સ્તુતિ (૨) ઉચ્ચ પદે ચઢાવવું તે

સરફરોશી સ્ત્રી૦[फा.] માથું ડૂલ કરવું-આપવું તે

સરબસર વિ૦[फा.] તમામ (૨) સમગ્ર (૩) અ૦ એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી; પૂર્ણતઃ

સરબંદી સ્ત્રી૦[फा.]તહેનાતનું લશ્કર; રજવાડાના રક્ષણ માટેની કિલ્લા ઉપરની પલટણ

સરબાજી સ્ત્રી૦ [फा. સર + બાજી] ગંજીફાની એક રમત

સરબોડું ન૦ જુઓ સરોડું

સરભર વિ૦[दे. सरिभरी (प्रा. सरि–सं. सदृश + भृ) સર૦ म. सरबरीत] ઓછુંવત્તું નહિ – સરખેસરખું (૨) નફાતોટા વિનાનું. [**-ખાતું** = જમે ઉધાર સરખું હોય તેવું ખાતું.]

સરભરા સ્ત્રી૦ [फा. सरबराह; સર૦ म.] આદરસત્કાર; સેવાચાકરી

સરમિયું ન૦, **-યો** પું૦ [સરવું' ઉપરથી? સર૦ प्रा. सरिस्सव (सं. सरीसृप)] જુઓ કરમિયો

સરમુખત્યાર વિ૦ [સર+મુખત્યાર] કુલ સત્તાવાળું (૨) પું૦ કુલ સત્તાવાળો અધિકારી. **-રી** સ્ત્રી૦ સરમુખત્યારપણું; કુલ સત્તા

સરયુ(-યૂ) સ્ત્રી૦ [સં.](સં.) ઉત્તર હિંદુસ્તાનની નદી, જેને કાંઠે પ્રાચીન અયોધ્યા હતી

સરરર અ૦ [રવ૦] ઝટ સરકી જવાનો અવાજ

સરર અ૦ [રવ૦] તીર, ગોળી વગેરે વેગથી જાય તેનો રવ [-કરતું]

સરલ -ળ) વિ૦ [સં.] સીધું (૨) મુશ્કેલ નહિ એવું (૩) નિષ્કપટી; નિખાલસ. **૦તા** સ્ત્રી૦

સરવ પું૦ [फा. सर्व; સર૦ म. सरू; हिं. सरो] એક ઝાડ; સરુ

સરવડું, -ડિયું ન૦, **-ડો** પું૦ ['સરવું' ઉપરથી; સર૦ दे. सरिवाय; म. सरवा, सरवट] રહી રહીને પડતું વરસાદનું ઝાપટું

સરવણ પું૦ [સં. श्रवण, श्रमण] ટહેલિયો (૨) કાવડ લઈ ભીખ માગનારો (૩) ભિક્ષુ; શ્રમણ (૪) સ્ત્રી૦ ['સરવું' ઉપરથી]+ જળાશયમાં થતો એક જીવ

સરવણી સ્ત્રી૦ ['સરાવવું' ઉપરથી] તેરમાને દિવસે કરાતી સજ્જાદાન ઇ૦ની ક્રિયા

સરવણું વિ૦ [જુઓ સરવણ] ભટકતું; રખડતું

સરવર વિ૦ [फ़ा.] પ્રતિષ્ઠિત; આગેવાન

સર(-રો)વર [સં.], **-રિયું** ન૦ જુઓ સરોવર

સરવાટ પું૦ [જુઓ સરવું] સરવાપણું

સરવાણી સ્ત્રી૦ ['સરવું' ઉપરથી] ઝરણું

સરવા(-વૈ)યું ન૦ [फा. सरमायह=પૂંજી ઉપરથી ?] આખા વર્ષના હિસાબનું તારણ (-કાઢવું) [(૨) પરિણામે; અંતે

સરવાળે અ૦ [જુઓ સરવાળો] એકંદર

સરવાળો પું૦ [સર૦ म. सरवळा, सारोळा] સંખ્યાઓને ભેગી ઉમેરવી તે (૨) તેથી થતી કુલ રકમ (-કરવો)

સરવું વિ૦ [प्रा. सर (सं. स्वर) ઉપરથી] શરવું; ઝટ સાંભળે તેવું (૨) મોટેથી બોલાયેલું (૩) [જુઓ સરાટ] અમુક જાતના સ્વાદ અને ફોરમવાળું (૪) [સં. सृ ઉપરથી] ચપળ. ઉદા૦ સરવા પગ. (૫) અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सर (सं. सृ)] જુઓ સરકવું (૬) પાર પડવું; વળવું (જેમ કે ગરજ, અર્થ, કામ)

સરવે (ર') સ્ત્રી૦ [इं.] આંકણી; મોજણી; (જમીનના માપ ઇ૦ની) તપાસ. **૦યર** પું૦ [इं.] તે કરનાર ઇજનેર

સરવૈયું ન૦ જુઓ સરવાયું

સરવો પું૦ [સં. स्रुव; સર૦ हिं. सुरवा] જુઓ સ્રુચ; સ્રુવ (૨) [સં. सृ? કે शूर ઉપરથી?] ઉદાર પુરુષ (૩) [સં. सराव ઉપરથી] શકોરું

સરશિ(-સિ)ફારસ સ્ત્રી૦ [સર+સિફારસ] લાગવગ; વગસગ

સરશિ(-સિ)યું ન૦ ['સરસવ' ઉપરથી] સરસવનું તેલ (૨) [प्रा. सरीसिव (सं. सरीसृप)] અળસિયું

સરસ પું૦ જુઓ સરેશ

સરસ વિ૦ [સં. श्रेयस् ઉપરથી; સર૦ म.] સારું; ઉત્તમ (૨) [સં. स+रस] રસવાળું (૩) સુંદર. [-તોલવું=વધતું-નમતું તોલવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦ [ખબરઅંતર; પત્તો

સરસમાચાર પું૦બ૦વ૦ [સર+સમાચાર]

સરસર સ્ત્રી૦ ['સરવું' ઉપરથી] છોકરાંની એક રમત; ખારોપાટ (૨) અ૦ [રવ૦] ઝડપથી સરવાનો કે ચાલવાનો અવાજ

સરસવ પું૦ [प्रा. सरिसव (सं. सर्षप); સર૦ हिं. सरसों; म.] એક જાતનું તેલી બી

સરસવું અ૦ક્રિ૦ ['સરસ' ઉપરથી] (કા.) ચડી જવું; -થી વધી જવું

સરસંદેશો પું૦ [સર+સંદેશો] ખબરઅંતર

સરસાઈ સ્ત્રી૦ ['સરસ' ઉપરથી; સર૦ हिं.; म. सरशी] સ્પર્ધા; ચડસાચડસી [-કરવી, -મેળવવી, -ભોગવવી]

સરસામ પું૦ [फ़ा.] મૂંઝારો; સનેપાત

સરસામાન પું૦ [સર+સામાન] રાચરચીલું; ઘરગથુ સામાન

સરસાસરસી સ્ત્રી૦ ['સરસાઈ' ઉપરથી] ચડસાચડસી (૨) અ૦ જોડાજોડ; સાથોસાથ

સરસિજ ન૦ [સં.] કમળ

સરસિફારસ સ્ત્રી૦ જુઓ સરશિફારસ

સરસિયું ન૦ જુઓ સરશિયું

સરસીધું ન૦ [સર+સીધું; સર૦ म. सरसिधा] રસોઈનો સામાન

સરસું વિ૦ [सं. श्रेयस्; સર૦ સરસ: म. सरस,–सा] સરસ; સારું (૨) અ૦ [दे. सरिस; સર૦ म. सरसा, सरिसा] અડીને. પાસે; નજીક. [**સરસું રહેવું** = લિપ્ત – નજીક રહેવું.]

સરસૂબો પું૦ [फा.] વડો સૂબો; પ્રાંત કે વિભાગનો ઉપરી

સરસ્વતી સ્ત્રી૦ [सं] (સં.) વિદ્યાની દેવી; શારદા (૨) ઉત્તર ગુજરાતની એક નદી (૩) ત્રિવેણીસંગમની ગુપ્ત નદી **૦પૂજન** ન૦ સરસ્વતીની પૂજાનો ઉત્સવ (કોઈ ઠેકાણે વસંતપંચમીએ તો કોઈ ઠેકાણે આસો માસમાં) (૨) દીવાળીમાં ચોપડાનું પૂજન

સરહદ સ્ત્રી૦ [फा. सरहद्द] સીમા; સીમાડો. **૦પ્રાંત** પું૦ હિંદના વાયવ્ય ખૂણાનો, તે સરહદ પરનો પ્રાંત (હવે પાકિસ્તાનમાં). **–દી** વિ૦ સરહદને લગતું; સરહદ સંબંધી (૨) પું૦ સરહદ પ્રાંતનો માણસ

સરળ, ૦તા સ્ત્રી૦ જુઓ 'સરલ'માં [સારંગ

સરંગ પું૦ [फा. सरहंग] વહાણનો મુખ્ય ટંડેલ;

સરંજામ પું૦ [फा.] જોઈતી સામગ્રી (૨) લડાઈ કે લશ્કરની સામગ્રી. [**–ઊતરવું** = પૂરું થવું.] **–મી** વિ૦ સરંજામને લગતું (૨) શિલેદારી પદ્ધતિનું

સરઠ ન૦ એક પક્ષી

સરા સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ સરાઈ (૨) [सं. सृ ઉપરથી] પ્રવાહ. ધારા (૩) [સર૦ म.; प्रा. सर, ०य (सं. शरद्)] ઋતુ; મોસમ (ઉદા૦ લગનસરા) [(૨) શેરી; પોળ

સરાઈ સ્ત્રી૦ [फा.] ધર્મશાળા; મુસાફરખાનું

સરાક પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. शलाका] અણીદાર સળી; ફાંસ; શૂળ

સરાકડો પું૦ જુઓ સરોખડો

સરાકતી વિ૦ સ્ત્રી૦ [अ. शिराकत] ઇનામી જમીન ઉપરનો વેરો

સરાગ વિ૦ [सं.] રંગવાળું (૨) રાગયુક્ત

સરાટ પું૦ [સર૦ સીરી, સીરાટ] સરવી વાસ કે સ્વાદ

સરા(-રે)ડે અ૦ [જુઓ સરાણ] સવે; સીધે માર્ગે. [**–ચડવું** = રસ્તે ચડવું; રાગે પડવું. **–ચડાવવું, –પાડવું** = રસ્તે ચડાવવું.]

સરાણ સ્ત્રી૦ [प्रा. साण (सं. शाण); સર૦ म. सहाण, माण] ધાર કાઢવાનું યંત્ર. [**સરાણે ચડાવવું** = ધાર કાઢવી (૨) આરંભ કરી આપવો; રસ્તે પાડી આપવું (૩) ઉશ્કેરી આપવું.] **–ણિયો** પું૦ સરાણ ઉપર ધાર કાઢી આપનાર

સરાધરા અ૦ [સરાર + ધર (મૂળ)થી] પહેલેથી છેવટ લગી

સરાપરદો પું૦ [फा.] સરદારને રહેવાનો તંબૂ

સરાફ, –ફી જુઓ 'શરાફ'માં. [**સરાફી ધંધો** = ખુલ્લો – પ્રમાણિક વેપાર (૨) નાણાની ધીરધારનો ધંધો.] [સરાવવાની દક્ષિણા

સરામણ ન૦, **–ણી** સ્ત્રી૦ ['સરાવવું' ઉપરથી]

સરામણું ન૦ બચાવ

સરાર અ૦ [फा. सरासर = આ છેડાથી પેલા છેડા સુધી] હરાર; ઠેઠ સુધી

સરાવ [सं.], **૦લું** ન૦ શરાવ; શકોરું

સરાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સારવું] 'સારવું'નું પ્રેરક (૨) સારવું – શ્રાદ્ધ કરવું

સરાવિકા સ્ત્રી૦ એક છંદ

સરાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સારવું] ખુશ થવું; કૃતાર્થ થવું (૨) અંજાવું

સરાસર અ૦, **–રી** અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [फा; સર૦ दे. सरिसरी] જુઓ સરેરાશ

સરાહ, ૦ના સ્ત્રી૦ [अप० सरह (सं. श्लाघ्य); સર૦ हिं.] શ્લાઘા; વખાણ; પ્રશંસા

સરાહવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સરાહ; સર૦ हिं. सराहना] વખાણવું; મહિમા વધારવો

સરાહી વિ૦ ['સરાહ' પરથી] વખાણવા લાયક; મનોહર

સરાંઠી (૦) સ્ત્રી૦ [सं. शर કે शण + કાઠી (सं. काष्ठ); સર૦ म. सराटी,–ठी] કરાંઠી; સાંઠી

સરાંઢવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સ (સમાન) + રાંઢવું (दे. रंढुअ)] એક રાંઢવે બે ઢોરને બાંધવાં; સરોડવું

સરિત(-તા) સ્ત્રી૦ [सं.] નદી

સરિયામ વિ૦ [फा. शाहिआम કે सरे·आम ?] મુખ્ય; ધોરી (રસ્તો) (૨) જાહેર (૩) સીધું; સળંગ

સરિયો પું० [सं. शर કે सृ ઉપરથી; સર० हिं. सरिया, म. सरी] જારબાજરીના છોડનો દાંડો (૨) બરુની લાકડી

સરીખું વિ० [प्रा. सरिक्ख (सं. सदृक्ष); સર० म. सरिखा, हिं. सरीखा] સરખું

સરીગત વિ० જુઓ શરીગત

સરીસું વિ० [प्रा. सरिस (सं. सदृश); સર० म. सरीसा, हिं. सरिस] સરખું (૨) અ० સરસું; નજીક (પ.)

સરુ ન० [જુઓ સરવ] એક ઝાડ; શરુ

સરું ન० [સર० हिं. सिरा (सं. शिरस्) અથવા म. सरू सं. (त्सरु)=મૂ] પાર; છેડો

સરૂપ વિ० [सं.] સરખું; સમાન (૨) રૂપાળું; સુંદર. ०તા સ્ત્રી०

સરેડે અ० જુઓ સરાડે

સરેતારે અ० [સર० अ. सरीह] વાજતે ગાજતે; ખુલ્લેખુલ્લું; છડેચોક

સરેરાશ સ્ત્રી० [જુઓ સરાસર; સર० म. सरिरास] નાનીમોટી રકમોનો જુમલો કરીને કઢાતું માન (ગ.) (૨) અ० સરેરાશ ગણતાં (૩) શુમારે; અંદાજથી

સરેશ(-સ) પું०[फा.] ચામડાં કે હાડકામાંથી મળતો ચીકણો પદાર્થ

સરૈયો ('રૈ') પું०[प्रा. सुरहि(सं. सुरभि પરથી)] સુગંધીદાર વસ્તુઓ વેચનાર [માટી

સરોખડો પું० [સર० प्रा. सरक्ख] ચૂનાવાળી

સરોગત અ० (ચ. ?) સાધારણ રીતે [વેલ

સરોજ ન० [सं.] કમળ. **-જિની** સ્ત્રી० કમળની

સરોડવું સ०ક્રિ० ['સરોડું' કે 'રાંઢવું' (છોડી નાખવું) ઉપરથી ?] ઘાસ છૂટું કરી પહોળું કરવું (૨) [જુઓ સરાંઢવું] જાનવર નાસી ન જાય માટે બેને સાથે એક દોરડે બાંધવાં

સરોડું ન० [सं. शर ઉપરથી] જુવારબાજરીનો સાંઠો; રાડું [ન્યાયપુરઃસર

સરોતરી વિ० [સર० म. सरोत्तरी] વાજબી;

સરોતો(-દો) પું० [સર० हिं. सरौता] સૂડી

સરોદ(-દો) પું० [फा. सुरोद] એક તંતુવાદ્ય; સારંગી

સરોદો પું० જુઓ સરોતો (૨) જુઓ સરોદ (૩) [सं. स्वरोदय; સર० म. सरोदा, हिं. सरोधा] નાકમાંથી ચાલતા શ્વાસ ઉપરથી ભવિષ્ય કહેવાની વિદ્યા; સ્વરોદય

સરોરુહ ન० [सं.] સરોજ; કમળ

સરોવર ન० [सं.] મોટું તળાવ

સરોષ વિ० [सं.] ગુસ્સાવાળું; ગુસ્સા સહિત

સર્કલ, ०ઇન્સ્પેક્ટર પું० અમુક સર્કલ કે વિભાગનો મહેસૂલી એક અધિકારી

સર્ગ પું० [सं] સૃષ્ટિ (૨) ઉત્પત્તિ (૩) ત્યાગ (૪) અધ્યાય (કાવ્યનો). **०મીમાંસા** સ્ત્રી० સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિનો ક્રમ ચર્ચતું શાસ્ત્ર; 'કૉસ્મોગની.' **०શક્તિ** સ્ત્રી० સર્જનશક્તિ

સર્ચલાઇટ સ્ત્રી०; ન० [इं.] ખૂબ દૂર સુધી પહોંચે એવો વીજળીનો જોરદાર પ્રકાશ. [**-નાંખવું** = એવો પ્રકાશ પાડવો કે કરવો.]

સર્જક વિ० (૨) પું० [सं.] સર્જનાર

સર્જન પું० [इं.] શસ્ત્રવૈદ્ય; વાઢકાપનું કામ ખાસ જાણતો દાક્તર

સર્જન ન० [सं.] સર્જવું તે (૨) સર્જેલું તે; કૃતિ (૩) સૃષ્ટિ. **०જૂનું** વિ० આદિ; સૃષ્ટિની શરૂઆતથી ચાલતું આવેલું. **०શક્તિ** સ્ત્રી० નવું રચવાની શક્તિ. **०હાર** પું० સરજનહાર; પેદા કરનાર; ઈશ્વર. **-ના** સ્ત્રી० સર્જવું તે

સર્જવું સ०ક્રિ० [सं. सृज्] પેદા કરવું; ઉત્પન્ન કરવું; રચવું

સર્જિત વિ० [सं.] સર્જેલું(૨)નસીબમાં લખેલું

સર્ટિફિકેટ ન० [इं.] પ્રમાણપત્ર

સર્પ પું० [सं.] સાપ. **०દંશ** પું०સાપનો દંશ **-ર્પાકાર** વિ० [+आकार] સર્પના આકારવાળું. **-ર્પાસ્ત્ર** ન० [+अस्त्र] સર્પનું અસ્ત્ર. **-ર્પિણી** સ્ત્રી० સાપની માદા

સર્પવું અ०ક્રિ० [सं. सृप्] દોડી જવું

સર્પાકાર, સર્પાસ્ત્ર, સર્પિણી જુઓ 'સર્પ'માં

સર્વ વિ०[सं.] બધું; સઘળું. [**-હક સ્વાધીન** = માલકીના તમામ હક પોતાના કબજામા છે.] **०કાલીન** વિ०નિત્ય; બધો વખત ટકી રહેનાર. **०ગત** વિ० સર્વત્ર રહેલું. **०ગામિત્વ** ન० સર્વગામીપણું. **०ગામી** વિ० સર્વવ્યાપક. **०ગુણસંપન્ન** વિ० સર્વ ગુણોવાળું (૨) [લા.]

દુર્ગુણે પૂરું; બધા દુર્ગુણવાળું. **૦ગ્રાહિત્વ** ન૦ સર્વગ્રાહીપણું. **૦ગ્રાહી** વિ૦ બધું ગ્રહણ કરતું. **૦જનીન** વિ૦ સાર્વજનિક; સવ લોક સંબધી. **૦જિત્** વિ૦ સર્વને જીતનાર–તાબે કરનાર. **૦જ્ઞ** વિ૦ બધું જાણનારું. **૦જ્ઞતા** સ્ત્રી૦. **૦તઃ** અ૦[સં.] ચોતરફ (૨) બધી બાજુએથી (૩) સર્વ પ્રકારે **૦તોભદ્ર** વિ૦ [સં.] બધી રીતે સુંદર (૨) પું૦ ચારે બાજુ દરવાજાવાળું મંદિર કે મહેલ (૩) એક વ્યૂહરચના (૪) ન૦ દરેક બાજુથી સરખી રીતે વંચાય તેવી કાવ્યરચના. **૦તોભદ્રચક્ર** ન૦ જુઓ સર્વતોભદ્ર ૪. **૦તોમુખ(–ખી)** બધી બાજુ મુખવાળું (૨) દરેક પ્રકારનું; પૂર્ણ; વ્યાપક. **૦ત્ર** અ૦ દરેક સ્થળે **૦થા** અ૦ [સં.] સર્વ પ્રકારે; બધી રીતે. **૦દમન** વિ૦ [સં.] બધાનું દમન કરનારું (૨) પું૦ (સં.) દુષ્યંત અને શકુંતલાનો પુત્ર ભરત. **૦દર્શી** વિ૦ બધું જોનારું કે જાણનારું (૨) [સં.] બુદ્ધ. **૦દા** અ૦ [સં.] હંમેશાં; નિરંતર. **૦દિક(–ગ)** વિ૦ બધી દિશાનું,–ને લગતું. **૦દેશી(૦ય)** વિ૦ બધા દેશ; અંગ કે વિભાગને લગતું. **૦દેશિતા, ૦દેશીયતા** સ્ત્રી૦. **૦ધર્મસમભાવ** પું૦ બધા ધર્મો પ્રત્યે સમાનતાનો ભાવ. **૦નામ** ન૦ નામને બદલે આવતો શબ્દ (વ્યા). **૦નાશ** પું૦ બધાનો નાશ. **૦નાશી** વિ૦ સર્વનો નાશ કરનાર. **૦પક્ષી** વિ૦ બધા પક્ષનું; બધા પક્ષને લગતું (૨) સર્વનો યોગ્ય પક્ષ કરતું. **૦પ્રિય** વિ૦ બધાને ગમતું; બધાનું વહાલું. **૦ભક્ષી** વિ૦ બધું ભક્ષણ કરતું. **૦મતે** અ૦ સર્વાનુમતે. **૦મય** વિ૦ સર્વવ્યાપી; સર્વગત. **૦માન્ય** વિ૦ બધાંને માન્ય. **૦વિધ** વિ૦ સર્વ પ્રકારનું. **૦વેત્તા** વિ૦ બધું જાણનાર. **૦વ્યાપક, ૦વ્યાપી** વિ૦ સર્વત્ર વ્યાપી રહેલું. **૦વ્યાપકતા** સ્ત્રી૦. **૦શક, ૦શક્તિ(૦માન)** વિ૦ સર્વ પ્રકારની શક્તિવાળું; સર્વસમર્થ. **૦શક્તિમત્તા** સ્ત્રી૦ સર્વશક્તિમાન હોવું તે. **૦શ્રેષ્ઠ** વિ૦ સર્વમાં શ્રેષ્ઠ. **૦સત્તાધીશ** પું૦ સર્વસત્તા જેના હાથમાં છે તેવું; સરમુખત્યાર; **૦સંગ્રહ** પું૦ બધી જાતની માહિતીનો સંગ્રહ; 'સાઇક્લોપીડિયા'. **૦સંપન્ન** વિ૦ કાંઈ પણ ઊણપ વિનાનું. **૦સંમત** વિ૦ સર્વમાન્ય. **૦સાધારણ, ૦સામાન્ય** વિ૦ સૌને લાગુ પડતું. **૦સ્પર્શી** વિ૦ વ્યાપક: બધાને લાગુ પડતું. **૦સ્વ** ન૦ પોતાનું બધું; બધી માલમત્તા કે શક્તિસંપત્તિ. **–ર્વંકષ** વિ૦ સર્વશક્તિમાન. **–ર્વંસહ** વિ૦ બધું સહન કરનારું–ઉદાર. **–ર્વંસહા** વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) પૃથ્વી. **–ર્વાગ્ર** વિ૦ [+अग्र] એકાગ્રથી ઊલટું. **–ર્વાતિશાયિત્વ** ન૦ [+अतिशायित्व] સર્વાતિશાયીપણું; 'ટ્રાન્સેન્ડન્સ'. **–ર્વાતિશાયી** વિ૦ સર્વની પાર રહેલું: 'સર્વાનુશાયી'થી ઊલટું. **–ર્વાતીત** વિ૦ [+अतीत] સર્વથી પર. **–ર્વાત્મત્વ, –ર્વાત્મભાવ** પું૦[+आत्मत्व, -आत्मभाव] પોતે બધાનો આત્મા છે અથવા એક જ આત્મા બધામાં છે તેવો ભાવ. **–ર્વાત્મવાદ** પું૦ સર્વાત્મભાવનો વાદ. **–ર્વાત્મા** પું૦ બધાનો આત્મા–પરમેશ્વર. **–ર્વાધિકાર** પું૦ [+अधिकार] સર્વ અધિકાર. **–ર્વાધિકારી** પું૦ કુલ સત્તાવાળો; સરમુખત્યાર. **–ર્વાનુભવરસિક** વિ૦ [+अनुभवरसिक] જુઓ સર્વાનુભવી. **–ર્વાનુભવી** વિ૦ સર્વના અનુભવનું (૨) સર્વને અનુભવે સાચું કે સિદ્ધ એવું; 'ઑબ્જેક્ટિવ'. **–ર્વાનુમત** વિ૦ [+अनुमत] બધાને અનુમત–કબૂલ (૨) પું૦; ન૦ બધાંનો મત. **–ર્વાનુમતિ** સ્ત્રી૦ બધાની અનુમતિ. **–ર્વાનુશાયિત્વ** ન૦ [+अनुशायित्व] સર્વાનુશાયીપણું; 'ઇમેનન્સ'. **–ર્વાનુશાયી** વિ૦ સર્વમાં વ્યાપીને–સમાઈને રહેનાર. **–ર્વાર્પણ** ન૦ [+अर्पण] સર્વસ્વનું અર્પણ. **–ર્વાંગ** ન૦ [+अंग] બધાં અંગ; આખું શરીર (૨) વેદનાં બધાં અંગો. **–ર્વાંગસંપૂર્ણ** વિ૦ સર્વાંગે સંપૂર્ણ. **–ર્વાંગસુંદર** વિ૦ સંપૂર્ણ સુંદર. **–ર્વાંગી(૦ણ)** વિ૦ સર્વ અંગોને લગતું આખા શરીરમાં વ્યાપી કે ફરકી રહેતું. **–ર્વે** સ૦ સર્વ; બધું. **–ર્વેશ(–શ્વર)** પું૦ [+ईश, ईश्वर]

સર્વનો ઈશ્વર–પરમેશ્વર. **–ર્વોચ્ચ** વિ૦ [+उच्च] સૌથી ઉચ્ચ. **–ર્વોત્કૃષ્ટ, –ર્વોત્તમ** વિ૦ [+उत्कृष्ट, उत्तम] સૌમાં ઉત્તમ; શ્રેષ્ઠ. **–ર્વોદય** પું૦ [+उदय] સર્વનો ઉદય; બધાનું હિત. **–ર્વોદયવાદી** વિ૦ સર્વોદયમાં માન્યતાવાળું. **–ર્વોપભોગ્ય** વિ૦ [+उपभोग्य] સૌને રસ પડે એવું. **–ર્વોપયોગી** વિ૦ સર્વને ઉપયોગી. **–ર્વોપરી** વિ૦ [+ઉપરી] સૌથી ચડિયાતું (૨) શ્રેષ્ઠ. **–ર્વોપરીત્વ, –ર્વોપરીપણું** ન૦ સૌનું ઉપરીપણું; શ્રેષ્ઠત્વ. **–ર્વોપમાલાયક** વિ૦ [+ઉપમા+લાયક] બધી શુભ ઉપમાઓને યોગ્ય; શ્રેષ્ઠ (વડીલ માટે પત્રોમાં વપરાતું વિ૦). **–ર્વોપાસક** પું૦ [+उपासक] સર્વનો–સમગ્ર એવા પ્રભુનો ઉપાસક

સર્વરી સ્ત્રી૦ [सं.] શર્વરી; રાત

સર્વે સ૦ જુઓ સર્વ

સલ ન૦ જારબાજરીનાં કણસલાંવાળા પૂળા (૨) [सं.] સલિલ; પાણી

સલક્ષ(–ખ)ણું વિ૦ [સ+લક્ષણ] સારાં લક્ષણવાળું (૨) [સુ.] સખણું; તોફાની નહિ તેવું

સલગમ ન૦ [फा. शलजम; સર૦ हिं., म.] ગાજર જેવું એક કંદ

સલજ્જ વિ૦ [सं.] લાજવાળું (૨) અ૦ [લજ્જાપૂર્વક

સલપી ન૦ એક માછલી

સલપો(–ફો) પું૦ [हिं. सुलफा] સપાટો; દમ (ચલમનો) (૨) જથો

સલમો પું૦ [સર૦ हिं., म. सलमा] ઝીકચળકમાં વપરાતો ગોળ લપેટેલો ચળકતો તાર

સલવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સાલવવું

સલવામણ સ્ત્રી૦ ['સલવાવું' ઉપરથી] સલવાવું તે (૨) ન૦ સાલવવાનું મહેનતાણું

સલવાવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સાલ (सं. शल्य)] ઉકેલ ન સૂઝવાથી ગભરાવું; ગૂંચાવું (૨) 'સાલવવું'. 'સલવવું'નું કર્મણિ

સલાટ પું૦ [प्रा. सिल्लार (सं. शिलाकार); સર૦ हिं. सिलावट] પથ્થર ઘડનારો

સલાટી(–ડી) સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. सिलिया (सं. शिलिका)] ધાર કાઢવાનો પથ્થર

સલાડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સાલ (सं. शल्य)] (કા.) જોડવું; એકને બીજા સાથે બાંધવું

સલાડી સ્ત્રી૦ જુઓ સલાટી

સલાડું ન૦ જુઓ સલાટી (૨) [સલાડવું પરથી] ભંભેરણી; સલાડો

સલાડો પું૦ [સલાડવું પરથી] એક ઊંટને બીજાને પૂંછડે બાંધવું તે (૨) [લા.] કોઈને મરજી વિરુદ્ધ કામે લગાડવું તે (૩) [ચ.] સલાડું; અહીંની તહીં ને તહીંની અહીં વાત કરવી તે

સલાબત સ્ત્રી૦ [अ.] મોટાઈ; ભારેપણું; પ્રૌઢતા

સલામ સ્ત્રી૦ [अ.] નમસ્કારનો એક પ્રકાર. [**–અલૈકુમ** [अ.], **આલેકમ** = મળતી વખત વંદન કરવા બોલવાનો મુસલમાની ઉદ્ગાર ('તમને શાંતિ મળો!'). **–કરવી** = નમન કરવું. **–કહેવી** = નમસ્કાર કહેવા. **–ભરવી** = ખાસ નીચા નમીને સલામ કરવી (૨) આજીજી કે ખુશામત કરવી. **–ઝીલવી, –લેવી** = સલામના જવાબમાં સલામ કરવી કે માથું નમાવવું]. **–મિયા** વિ૦ સલામી દાખલ જ થોડું મહેસૂલ ભરવું પડે તેવી જમીન. **–મી** સ્ત્રી૦ સલામ દાખલ અપાતું માન, ભેટ કે મહેસૂલ (૨) વ્યાયામમાં કે કવાયતમાં સલામ કરવાની રીત (**–આપવી, –લેવી**)

સલામત વિ૦ [अ.] સહીસલામત; સુરક્ષિત (૨) હયાત અને તંદુરસ્ત. **–તી** તંદુરસ્તી; ક્ષેમ (૨) હયાતી; જિંદગી (૩) સુરક્ષિતતા

સલામિયા, સલામી જુઓ 'સલામ'માં

સલાવડું ન૦ [જુઓ શરાવલું] માટીનું ભિક્ષાપાત્ર; શકોરું

સલાહ સ્ત્રી૦ [अ.] શિખામણ (૨) અભિપ્રાય (૩) [अ. सिलाह] સુલેહ (**–કરવી**). **૦કાર** વિ૦ (૨) પું૦ સલાહ આપનાર (૨) સુલેહ કરનાર કે કરાવનાર

સલિલ ન૦ [सं.] પાણી **–લેન્દ્ર** પું૦ [+इन्द्र] [(સં.) વરુણદેવ

સલીલ વિ૦ [सं.] લીલા, ક્રીડા કે વિલાસવાળું (૨) અ૦ રમતમાં; હાવપૂર્વક

સલૂક સ્ત્રી૦ [अ.] વર્તણૂક; રીતભાત; વર્તાવ

(૨) સદ્‌ભાવ; મેળ (૩) ભલાઈ; નેકી; ઉપકાર. **-કાઈ** સ્ત્રી૦ સભ્યતા; વિનયી વર્તણૂક (૨) સદ્‌ભાવ; મેળ

સલૂજવું સ૦ક્રિ૦ + સમજવું

સલૂડું વિ૦ [જુઓ સલાડું] સવાસલાં કે સલાડાં કર્યા કરનારું

સલૂણું વિ૦ [प्रा. सलूण (सं. स + लवण); સર૦ हिं. सलोना] મનોહર; સુંદર

સલૂન ન૦ [इं.] ઘરના જેવી સગવડોવાળો રેલગાડીનો ખાસ ડબ્બો (૨) સ્ટીમરમાં ઉતારુઓનો મોટો ઓરડો (૩) હજામની દુકાન

સલેપાટ પું૦ [इं. स्लीपर; સર૦ म. शिलेपाट; हिं. सलीपर] રેલના પાટા નીચે ગોઠવાતો પાટડો

સલો પું૦ [प्रा. सील (सं. शीलय्) = દુરસ્ત કરવું પરથી ?] પાતળું લીંપણ; અબોટ

સલોકતા સ્ત્રી૦ [सं.] ઇષ્ટદેવ સાથે એક લોકમાં રહેવું તે; એક પ્રકારની મુક્તિ; સાલોક્ય

સલોકા પું૦ બ૦ વ૦ [सं. श्लोक] સમસ્યા કે મહેણાંવાળી પ્રશ્નોત્તરરૂપ કવિતા (૨) વરકન્યાએ પરણતી વખતે સામસામે બોલવાની લીટીઓ

સલ્તનત સ્ત્રી૦ [अ.] પાદશાહત; રાજ્ય

સલ્લી સ્ત્રી૦ [प्रा. सिल्लिया (सं. शिल्लिका); સર૦ हिं. सिल्ली] અસ્ત્રો ઘસવાની પથરી

સલ્લો પું૦ [જુઓ સલો] સાગોળ

સવચ્છી સ્ત્રી૦ વિ૦ જુઓ સવત્સી

સવડ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं. सु + વડ (सं. वृत्ति): સર૦ म. सवड, संवड] જુઓ સગવડ

સવત્સ વિ૦ **-ત્સા**, [सं.], **-ત્સી** વિ૦ સ્ત્રી૦ વાછડાવાળી

સવર્ણ વિ૦ [सं.] એક જ વર્ણનું; સમાન વર્ણનું (૨) ચાતુર્વર્ણ્યમાં સમાતો-વર્ણવાળો (હિંદુ). **૦કરણી** સ્ત્રી૦ એક ઓષધિનું નામ

સવલવું સ૦ક્રિ૦ ચાસને આળે ગાળેથી સજ્જડ ઊગેલા છોડ ઉખેડી આછા કરવા

સવળવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ સળવળવું

સવળ(-ળું) વિ૦ [સ (सं. सम् કે सु) + વળ ? કે સર૦ दे. सवडहुत्त = અભિમુખ; સંમુખ] સૂલટું; અવળાથી ઊલટું. [**સવળા પાસા પડવા** = ધાર્યું પાર પડવું; ફતેહ થવી. **સવળું પડવું** = ખરું પડવું (૨) સફળ થવું. **સવળે હાથે પૂજ્યા હશે** = વિધિપૂર્વક - બરોબર કે ફળે એમ આરાધના કરી હશે.]

સવા પું૦ [સ (सं. सु) + વા] અનુકૂળ વા-પવન (૨) વિ૦ પાધરું સવે; પાંસરું; અનુકૂળ

સવા પું૦ (બ૦વ૦) [સર૦ हिं. सोआ; सं. शताह्वा] એક વનસ્પતિનાં બીજ; સુવા (૨) [?] પાપડ કે અથાણામાં પડતો એક જીવ

સવા વિ૦ [प्रा. सवाय (सं. सपाद)] એક અને પા; ૧। (૨) [બીજી સંખ્યા આગળ લાગતાં] તેથી ૦। વધારે. જેમ કે, સવા છ (૩) સો, હજાર જેવી સંખ્યા પૂર્વે 'તેથી સવા ગણું' અર્થ બતાવે. ઉદા૦ સવા સો; સવા હજાર. [**-આઠ** = મન માને એવું; સારું. **-વીસ** = સાચું, યોગ્ય. **-શેર** = ઘણું - ખૂબ (૨) ચડિયાતું. (ઉદા૦ સવા શેર લોહી ચડવું = અતિ આનંદ થવો. શેરને માથે સવા શેર)] **૦ઈ** વિ૦ સ્ત્રી૦ સવાયું (૨) સ્ત્રી૦ સવા ગણું તે (૩) ચડિયાતાપણું; વડાઈ (૪) સિપાઈનો ફેંટો કે પાઘડી (૫) વધારાના વખતમાં કરેલું કામ કે તેની મજૂરી (૬) એક ધીરીને સવા લેવા તે. [**-ચિઠ્ઠી** = એકના સવા એ પ્રમાણે લખી આપેલી ચિઠ્ઠી કે પાડેલું ખાતું. **-નો ધંધો** = એક ને બદલે સવા લખાવી લઈ નાણું વ્યાજે ધીરવાનો ધંધો.]

સવાકવા પું૦ [સ (सं. सु) + વા, ક (सं. कु) + વા] અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પવન (૨) અકસ્માત

સવાકો પું૦ ['સવા' ઉપરથી] પસો; દોઢિયું

સવાણ સ્ત્રી૦ [જુઓ સુહાણ] સોબતનો આનંદ; સોબતની હૂંફ (૨) આરામ; કરાર (૩) ન૦ પશુ માદાના ગર્ભાધાનનો કાળ. [**સવાણે આવવું** = પશુ માદાનો તે સમય આવવો.]

સવાદિયું વિ૦ ['સ્વાદ' ઉપરથી] સ્વાદિષ્ટ (૨) સ્વાદિષ્ટ ચીજોના ચટકાવાળું

સવાબ ન૦ [अ.] ધર્મકૃત્ય; પુણ્ય

સવાયા પું૦ બ૦વ૦, **-યાં** ન૦ બ૦વ૦ [જુઓ સવા] સવાના આંક. **-યું** વિ૦ સવાગણું (૨) ચડિયાતું. **-યો** પું૦ સવાકો; પસો

સવાર (સ') સ્ત્રી૦; ન૦ [दे.] પ્રાત:કાળ; વહાણું. [**-થવી, પડવી. -નું નામ** = સવારે ઊઠતાં જે નામ દીધાથી આખો દહાડો સારો જાય

તેવું શુભ નામ (૨) [વ્યંગમાં] ચંડાળ.]

સવાર વિ૦ [फा.] ઘોડા, હાથી કે વાહન ઉપર બેઠેલું (૨) પું૦ તેવો માણસ; અસવાર (૩) ઘોડેસવાર સિપાઈ. [**–થવું** = ઘોડે બેસવું (૨) ચઢી બેસવું; સરજોરી કરવી.]

સવારથ પું૦, **–થિયું** જુઓ સ્વાર્થ, –ર્થી

સવારાં, –રું અ૦ [સ + વાર] + વહેલું; ઉતાવળું (૨) સવેળા; વખતસર

સવારી સ્ત્રી૦ [फा.] સવાર થવું તે (૨) ગાડી વગેરેમાં બેસનાર ઉતારુ (૩) વાહને ચડી ઠાઠમાઠથી વરઘોડા રૂપે ફરવું તે; તેવો વરઘોડો (૪) અમલદારીને અંગે મુસાફરી (૫) કૂચ; હુમલો; ચડાઈ (૬) [લા.] ઠાઠવાળો માણસ (૭) સંગીતનો એક તાલ. [**–કરવી, –ચડવી, –નીકળવી. –નું ગાડું** = એક જાતનું મુસાફરી માટેનું બળદગાડું.]

સવારું અ૦ જુઓ સવારાં

સવાલ પું૦ [अ.] પ્રશ્ન (૨) પૂછવાનું તે; માગણી; અરજ (૩) બોલ. [**–કરવો, નાખવો** = માગણી કરવી.]

સવાલાખી(–ખું) વિ૦ [સવા + લાખ] સવા લાખ- [ની કિંમતનું; મૂલ્યવાન

સવાલજવાબ પું૦બ૦વ૦ [સવાલ + જવાબ] પ્રશ્નોત્તર (૨) બોલાબોલી (૩) પડપૂછ-તપાસ

સવા વીસ વિ૦ [સવા + વીસ] [લા.] સાચું; પ્રમાણરૂપ; શિરોધાર્ય

સવાવું (સ') અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સવાણ] (પશુની માદાએ) ગર્ભ ધારણ કરવો (૨) 'સાહવું'નું કર્મણિ (૩) ગમવું; ગોઠવું

સવાસણ સ્ત્રી૦ [सं. सुवासिनी; સર૦ म. सवाशीण] સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી

સવાસલું ન૦ [सं. सु + वाश?] સારું લગાડવા મીઠું મીઠું બોલવું તે (૨) કાલાવાલા

સવાસૂરિયું વિ૦ [સવા + વરસ?] સવા સવા વર્ષને આંતરે જન્મેલું

સવાસો (સો) પું૦ [સવા + સો] '૧૨૫'

સવિકલ્પ, ૦ક વિ૦ [सं.] વિકલ્પવાળું

સવિકાર વિ૦ [सं.] પરિણામ-વિકારયુક્ત

સવિતા પું૦ [सं.] સૂર્ય (૨) સરજનહાર; પ્રભુ. **૦ઈ** સ્ત્રી૦ + પ્રકાશ; તેજ (૨) બહાદુરી

સવિનય વિ૦ [सं.] વિનયયુક્ત (૨) અ૦ વિનયપૂર્વક. **૦ભંગ** પું૦ વિનયપૂર્વક-અહિંસાયુક્ત ભંગ (અન્યાયી કે અધર્મી કાયદા કે હુકમનો)

સવિશેષ વિ૦ [सं.] વિશિષ્ટતાવાળું; અસાધારણ (૨) ઉત્તમ, મુખ્ય (૩) અ૦ ખાસ કરીને (૪) ખૂબ જ

સવિસ્તર વિ૦ [सं.] વિસ્તારયુક્ત (૨) અ૦ [વિસ્તારપૂર્વક

સવે (વૅ,) અ૦ ઠેકાણે; રસ્તે; વ્યવસ્થિત (૨) વિ૦ સારું; રૂડું. [**–કરવું** = ઠેકાણે કરવું (૨) મારી નાખવું. **–પડવું** = અનુકૂળ થવું (૨) બરોબર જોગવાવું; ઠેકાણે પડવું. **–લાવવું** = બંધ બેસાડવું; ઠેકાણે લાવવું.]

સવેલી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સ + વેલો?] છોકરાં સાથે નાતરે આવેલી (૨) સગાઈ થઈ હોય છતાં બારોબાર બીજે પરણાવી દીધેલી

સવેળા અ૦ [સ + વેળા] વખતસર; આગળથી

સવૈયો પું૦ [સર૦ हिं.] એક છંદ

સવ્ય વિ૦ [सं.] ડાબું (૨) ડાબે ખભે રહેલું (જનોઈ). **૦સાચી** પું૦ (સં.) (ડાબે હાથે પણ બાણ છોડી શકનાર) અર્જુન

સવ્યાપસવ્ય વિ૦ [सं.] ડાબું જમણું (૨) [લા.] ખરું ખોટું. [**–કરવું** = સંતાડવું (૨) પચાવી પાડવું.]

સશક્ત વિ૦ [सं + शक्त; સર૦ म.] શક્તિવાળું; [સબળું

સશસ્ત્ર વિ૦ [सं.] શસ્ત્રસજ્જ; શસ્ત્ર સાથે

સશેષ વિ૦ [सं.] શેષ રહે તેવું. **૦ભાગાકાર** પું૦ જેમાં શેષ રહ્યા કરે તેવો ભાગાકાર

સસડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] સડ સડ અવાજ સાથે ખૂબ ઊકળવું

સસડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સસડવું'નું પ્રેરક; ખૂબ ગરમ કરવું (૨) (સુ.) સડસડ પી જવું

સસણવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] સણસણવું

સસણાટ પું૦ [રવ૦] સણસણાટ; સસણવું તે

સસણી સ્ત્રી૦ [રવ૦] સસણવાનો અવાજ (૨) બાળકનો એક રોગ. [**–બોલવી** = શ્વાસનો (તે રોગથી) અવાજ થવો.]

સસરો પું૦ [सं श्वसुर, प्रा. ससुर; સર૦ म. ससरा, हिं. ससुर] વર કે વહુનો બાપ

સસલી સ્ત્રી૦ [સં. शश, प्रा. सस; સર૦ म., हिं. ससा] સસલાની માદા. **-લું** ન૦ એક નાનું ચોપગું પ્રાણી. **-લો** પું૦ સસલાનો નર

સસવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सस (સં. श्वस्) કે प्रा. सूस (સં. शुष्)] ફૂલેલી વસ્તુનું બેસી જવું

સસાર વિ૦[સં.] સાર કે સત્ત્વવાળું. ૦**તા** સ્ત્રી૦

સસુમારું ન૦ [प्रा. सुसुमार (સં. शुंशुमार)] એક જળચર પ્રાણી

સસ્તું વિ૦ [સર૦ हिं., म. सस्ता; म. सस्त, स्वस्त] સોંઘું (૨) (લા.) ભાર કે વકર વિનાનું. [**સસ્તામાં મળવું**=સસ્તું મળવું. **સસ્તું પડવું**=કિંમતમાં સસ્તું લાગવું કે આવવું. **-મૂકવું** =સસ્તે ભાવે વેચવા તત્પર થવું.]

સસ્નેહ વિ૦ [સં.] સ્નેહસહિત; સ્નેહપૂર્વક

સસ્મિત વિ૦ [સં.] સ્મિતવાળું (૨) અ૦ સ્મિત સાથે

સસ્ય ન૦[સં.] ધાન્ય; અનાજ. ૦**વતી** વિ૦સ્ત્રી૦ અન્નપૂર્ણા; ધાન્યથી ભરપૂર

સસ્સો પું૦ સ અક્ષર (૨) [प्रा. सस (સં. शश)] સસલો

સહ અ૦ [સં.] સાથે

સહકાર પું૦ [સં.] સાથે મળીને કામ કરવું તે; એકબીજાને મદદગાર થવું તે (૨) આંબો. **-રિતા** સ્ત્રી૦, **-રિત્વ** ન૦ સહકારીપણું. **-રી** વિ૦ સહકારવાળું; સહકાર કરતું કે તેનાથી ચાલતું (૨) પું૦ સહકાર કરનાર. **-રી ભંડાર** પું૦ સહકારથી ચાલતી દુકાન. **-રી મંડળ** ન૦, **-રી મંડળી** સ્ત્રી૦ સહકારથી ચાલતું મંડળ

સહગમન ન૦ [સં.] સાથે જવું તે (૨) સતી થવું તે

સહગામી વિ૦ [સં.] સહગમન કરનારું (૨) [ગ.] 'કોંકરંટ'

સહચર વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] સાથે ફરનાર; સોબતી. **-રી** સ્ત્રી૦

સહચાર પું૦[સં.] સાથ; સંગ; સોબત; સંબંધ (૨) સુસંગતપણું (૩) સાહચર્ય. **-રિણી** વિ૦સ્ત્રી૦ સાથે રહેનારી કે ફરનારી (૨) સ્ત્રી૦ સહચરી. **-રિતા** સ્ત્રી૦. **-રી** વિ૦ સાથે જનારું કે રહેનારું (૨) પું૦ પતિ

સહજ વિ૦ [સં] સાથે જન્મેલું (૨) કુદરતી; સ્વાભાવિક (૩) સહેજ; સહેલું (૪) અ૦ ખાસ કારણ વિના (૫) સ્વાભાવિક રીતે (૬) સહેલાઈથી. ૦**પ્રાપ્ત** વિ૦ સહેજે મળેલું. ૦**બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ કુદરતી બુદ્ધિ કે પ્રેરણા; 'ઇન્સ્ટિંક્ટ'. ૦**સ્ફુરણ** ન૦, ૦**સ્ફૂર્તિ** સ્ત્રી૦ સહજબુદ્ધિ; સહેજે સ્ફુરવું તે

સહજન્ય વિ૦ [સં. सह + जन्] સાથે જન્મેલું

સહધર્મચાર પું૦ [સં.] સાથે રહી જીવનની ફરજો બજાવવી તે. **-રિણી** સ્ત્રી૦ પત્ની. **-રી** પું૦ પતિ

સહધર્મી વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] સમાન ધર્મવાળું (૨) એકસમાન ધર્મનું અનુયાયી. **-ર્મિણી** સ્ત્રી૦ જુઓ સહધર્મચારિણી

સહન ન૦ [સં.] સહેવું –ખમવું તે. ૦**તા** સ્ત્રી૦ સહનશીલતા. ૦**શક્તિ** સ્ત્રી૦ સહન કરવાની શક્તિ. ૦**શીલ** વિ૦ સહન કરે તેવા સ્વભાવનું; શાંત; ધીર; સહિષ્ણુ. ૦**શીલતા** સ્ત્રી૦

સહપાઠી પું૦ [સં.] સાથે ભણનાર; સહાધ્યાયી

સહભાગિની સ્ત્રી૦ [સં.] પત્ની

સહભોજન ન૦ [સં.] સાથે બેસી કરેલું ભોજન (૨) ભિન્ન વર્ણના લોકોનું એક પંગતે ભોજન

સહમત વિ૦ [સં.] એકમત; સમાન–સરખા મતવાળું. **-તી** સ્ત્રી૦ એકમતી

સહમરણ ન૦ [સં.] જુઓ સહગમન

સહયોગ, -ગી [સં.] જુઓ સહકાર, -રી

સહરાવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. सहरना] + ખુશ થવું

સહર્ષ વિ૦ [સં.] હર્ષયુક્ત (૨) અ૦ હરખભેર

સહવર્તમાન, સહવર્તી વિ૦ [સં.] સાથે રહેનારું કે હોય તેવું

સહવાસ પું૦ [સં.] સાથે વસવું તે (૨) સોબત; સંબંધ (૩) અભ્યાસ; મહાવરો. **-સી** વિ૦ સાથે વસનારું (૨) પરિચિત (૩) ટેવાયેલું

સહશિક્ષણ ન૦ [સં.] છોકરાછોકરીઓને સાથે શિક્ષણ આપવું તે

સહસા અ૦ [સં.] ઉતાવળે (૨) ઓચિંતું (૩) વિચાર કર્યા વિના

સહસ્ર પું૦ [સં.] હજાર. ૦**બાહુ**, ૦**હાથ** પું૦ (સં.) સહસ્ર હાથવાળો–બાણાસુર ૦**મુખી** વિ૦ સહસ્ર મુખવાળું (૨) સહસ્ર મુખે થતું. ૦**રશ્મિ** પું૦ સૂર્ય. **-સ્રાક્ષ** પું૦ [+ अक्ष]

(સં.) ઈંદ્ર [સહપાઠી

સહાધ્યાયી પું૦ [સં.] સાથે ભણનારો વિદ્યાર્થી;

સહાનુભાવ પું૦, **સહાનુભૂતિ** સ્ત્રી૦ [સં.] સમભાવ; દિલસોજી

સહાય સ્ત્રી૦ [જુઓ સાહ્ય] મદદ

સહાય પું૦ [સં.] મિત્ર; મદદગાર. **૦ક** વિ૦ મદદગાર. **૦કવૃત્ત** ન૦ 'ઑક્ઝિલિયરી સર્કલ' (ગ.). **૦કારક**, **૦કારી** વિ૦ સહાય કરનારું (૨) [વ્યા.] સહાયમાં વપરાતું ક્રિયાપદ. **૦તા** સ્ત્રી૦ સાહ્ય; મદદ. **૦ભૂત** વિ૦ મદદગાર થયેલું. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ પરસ્પર સહાય કરવાની (પ્રાણીની) સહજવૃત્તિ; સહાયશીલતા. **૦શીલ** વિ૦ સહાયવૃત્તિવાળું. **૦શીલતા** સ્ત્રી૦

સહારો પું૦ [हिं.] આશ્રય; હૂંફ

સહિત અ૦ [સં.] સાથે (૨) સુધ્ધાં

સહિયર સ્ત્રી૦ [प्रा. सही (सं. सखी)] સહી; સખી

સહિયારું વિ૦ [प्रा. साहार,०ण (सं. साधारण)] ભાગિયાભાગવાળું (૨) ભેગું; ભાગ વહેંચ્યા ન હોય તેવું (૩) ન૦ પંતિયાળું; ભાગિયાપણું

સહિષ્ણુ વિ૦ [સં.] જુઓ સહનશીલ. **૦તા** સ્ત્રી૦

સહી સ્ત્રી૦ [अ. सहीह] (ખત, કાગળમાં) નીચે પોતાનું નામ લખવું તે; મતું (૨) વિ૦ ખરું; સાચું (૩) અ૦ કબૂલ; મંજૂર; નક્કી. [**–કરવી** = દસ્કત કરવા (૨) કબૂલ કરવું. **–કરવું** = છેવટની મંજૂરી આપવી; નક્કી કરવું. **–થવું** = સિદ્ધ થવું; સફળ થવું. **–હોવું** = કબૂલ મંજૂર હોવું (૨) ખરું હોવું.] **૦સલામત** વિ૦ સુરક્ષિત; કાંઈ પણ ઈજા કે નુકસાન વિનાનું (૨) અ૦ તેવી રીતે. **૦સલામતી** સ્ત્રી૦ સહીસલામતપણું; સુરક્ષિતતા. **૦સાટું** ન૦ સહી આપીને નક્કી કરેલું સાટું કે કરાર

સહી સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. सखी)] સખી; સહિયર. **૦પણું** ન૦ સખીપણું; સહિયર તરીકેનો સંબંધ

સહીડું ન૦ [सं. सह्य?] (ચ.) અભ્યાસથી મહાવરો પડી જવો–ટેવાવું તે (**–પડવું**)

સહુ વિ૦ [સર૦ સૌ; म. सऊ] સર્વ

સહૂલિયત સ્ત્રી૦ [अ. सहूलत; સર૦ म. सोहलत; हिं.] સુગમતા; સહેલાઈ

સહૃદય વિ૦ [સં.] સામાનો ભાવ કે લાગણી સમજી શકે તેવું (૨) દયાળુ (૩) રસિક; રસજ્ઞ. **૦તા** સ્ત્રી૦

સહેજ (સ્હે) વિ૦ [सं. सहज ઉપરથી] થોડું; અલ્પ (૨) અ૦ જુઓ સહજ. **૦સાજ** વિ૦ (૨) અ૦ થોડુંઘણું; જરાક. **–જારત** અ૦ સહેજ. અમસ્તું; મજાક દાખલ. **–જે** અ૦ સહેલાઈથી [સહન

સહેણી (સ્હે) સ્ત્રી૦ ['સહેવું' પરથી] સહેવું તે;

સહેતુક વિ૦ [સં.] હેતુવાળું; સપ્રયોજન. ૦તા સ્ત્રી૦

સહેરો પું૦ [प्रा. सेहर (सं. शेखर), સર૦ हिं. सेहरा] જરીનો પટકો; મંદીલ

સહેલ (સ્હે) વિ૦ [अ. सह्ल; સર૦ हिं., म. सहल] સહેલું (૨) સ્ત્રી૦ [अ. सैर; સર૦ म. सहल, हिं. सैर, –ल] આનંદથી આમ તેમ ફરવું તે (૩) મોજમજા; લહેર (**–કરવી, મારવી**). **૦ગાહ** સ્ત્રી૦ [+ फा. गाह = જગા] હરવું ફરવું કે મોજમજા માણવી તે કે તેની જગા. **૦સપાટા** પું૦ બ૦ વ૦ મોજમજા (**–મારવા**). **–લાઈ** સ્ત્રી૦ સરળતા. **–લાણી** વિ૦ (૨) પું૦ [સર૦ हिं. सैलानी] મોજી; આનંદી (માણસ)

સહેલું (સ્હે) વિ૦ [જુઓ સહેલ] મુશ્કેલ નહિ તેવું; સરળ. **૦સટ** વિ૦ એકદમ સહેલું

સહેવું (સ્હે) સ૦ક્રિ૦ [सं. सह्] સહન કરવું; વેઠવું; ખમવું. **સહેવડાવવું** (પ્રેરક). **સહેવાવું** (કર્મણિ)

સહોક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક અલંકાર, જેમાં 'સહ' વગેરે શબ્દોના બળથી એક જ વસ્તુ બેની વાચક બતાવવામાં આવે છે (કા. શા.)

સહોઢ પું૦ [સં.] માતાના લગ્ન વખતે જ ગર્ભમાં હોય તેવો પુત્ર

સહોત્થાયી વિ૦ [સં.] બળવો ઉઠાવવામાં મળતિયું

સહોદર વિ૦ [સં.] એક માને પેટે જન્મેલું (૨) પું૦ ભાઈ. **–રા** વિ૦ સ્ત્રી૦. **–રી** સ્ત્રી૦ બહેન

સહ્ય વિ૦ [સં.] સહી શકાય એવું. **૦ભેદ** પું૦ જુઓ કર્મણિપ્રયોગ (વ્યા.)

સહ્ય, **–હ્યાદ્રિ** પું૦ [સં.] (સં.) પશ્ચિમ ઘાટનો એક ભાગ–એક પર્વત

સળ પું૦ [સર૦ म. (सं. सलाका?)] ગેડ કે

દબાણનો આંકો–કાપો (૨) સોળ

સળક સ્ત્રી૦ [જુઓ સળકવું; સર૦ म. सळका] સળકવું તે; સણકો

સળકડી સ્ત્રી૦ [सं शलाका] નાની સળી; સળેકડી (૨) [લા.] ઉશ્કેરણી. [**–કરવી** = ઉશ્કેરવું.] **–ડું** ન૦ સળેકડું; સળી

સળકવું અ૦ક્રિ૦ [सं. शलाका ઉપરથી] સહેજ હાલવું; સળવળવું (૨) [દાઢ સાથે] ખાવાનો ભાવ થવો (૩) ભોંકાતું હોય તેમ સણકા નાખવા

સળકું ન૦ જુઓ સરકું; શેંટલો

સળકો પું૦ જુઓ સળક (૨) તીવ્ર ઈચ્છા

સળગવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं सि (-सु) लगना; म. शिलक (-ग)णें (अ. शल्क ?)] બળવું; લાગવું

સળવળ સ્ત્રી૦ સળવળવું તે

સળવળવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ સળકવું + વળવું] જરા જરા હાલવું; મરડાવું (૨) શરીર પર જીવડું ચાલતું હોય તેવી લાગણી થવી (૩) [લા.] કશું કરવા તત્પર થઈ રહેવું

સળવળાટ પું૦ સળવળવું તે

સળવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સડવું] જીવડાં પડવાથી અંદરથી ખવાઈ જવું: અંદરથી બગડી જવું

સળંગ વિ૦[सं. संलग्न; સર૦ म. सलंग] સાંધ વિનાનું; આખું: તૂટક નહિ તેવું; ઠેઠ સુધીનું (૨) અ૦ અટક્યા વિના; ઠેઠ સુધી. **૦સૂત્ર** વિ૦ સળંગ: ક્રમબદ્ધ; બરોબર સંકળાયેલું

સળાવો પું૦ (કા.) વીજળીનો ચમકારો

સળિયો પું૦[જુઓ સળી] ધાતુનો લાંબો કકડો

સળી સ્ત્રી૦ [सं. शलाका; સર૦ हिं. सली; म.] ઘાસનો, લાકડાનો કે ધાતુનો લાંબો, પાતળો, ગોળ નાનો કકડો. [**–આપવી** = ઉશ્કેરવું. **–કરવી** = અટકચાળું કરવું] **૦સંચો** પું૦ [લા] યુક્તિપ્રયુક્તિ (૨) ઉશ્કેરણી **૦સોપારી** સ્ત્રી૦ સળીના જેવી કાતરેલી હોય તેવી સોપારી

સળેક(–ખ)ડી સ્ત્રી૦, **સળેક(–ખ)ડું** ન૦ જુઓ 'સળકડી'માં. [**સળેકડું** **કરવું** = ઉશ્કેરણી કરવી (૨) ખીજવવું (૩) અટકચાળું કરવું.]

સળેખમ ન૦ [सं. श्लेष्मन्, प्रा॰ सिलिम्ह] એક રોગ: શરદી

સળો પું૦ સડો; સળવું તે

સંકટ ન૦ [सं.] દુઃખ: આફત. [**–પડવું** = આફત આવવી.] **૦ચતુર્થી** સ્ત્રી૦ ગણેશ-ચતુર્થી (?). **૦નિવારણ** ન૦ મદદ આપી સંકટ દૂર કરવું તે. **૦મોઢું (મોં')** વિ૦ [+ મોં પરથી] પેસતાં સાંકડા મોંવાળું (ઘર)

સંકડામણ(–ણી) સ્ત્રી૦ [સંકડાવું ઉપરથી] જગાની તંગાશ (૨) ભીડ; મુશ્કેલી

સંકડાવું અ૦ ક્રિ૦ [સાંકડું ઉપરથી] દબાવું; ભચડાવું (૨) જગાની તંગાશ વેઠવી (૩) [લા.] મુશ્કેલીમાં આવવું. **–વવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક). **–શ** સ્ત્રી૦ જગાની તંગાશ (૨) મુશ્કેલી

સંકર પું૦[सं.] ભેળસેળ; મિશ્રણ (૨) બે ભિન્ન અલંકારોનો એકરૂપ સમવાય (કા. શા.). **૦તા** સ્ત્રી૦

સંકર્ષણ ન૦ [सं.] ખેંચવું તે (૨) ખેડવું તે (૩) પું૦ (સં.) બળરામ (૪) શેષનાગ

સંકલન ન૦, **–ના** સ્ત્રી૦ [सं.] એકઠું કરવું તે; સંગ્રહ (૨) સરવાળો. **૦નિયમ** પું૦ 'લૉ ઑફ ઍસોસિયેશન' (ગ.).

સંકલયિતા પું૦ [सं.] સંકલના કરનાર

સંકલિત વિ૦ [सं.] એકઠું કરેલું

સંકલ્પ પું૦[सं.] તરંગ; ઇરાદો; ઇચ્છા (૨) નિશ્ચય; મનસૂબો (૩) ધર્મકર્મ વગેરે કરવા માટે લેવામા આવતો નિયમ (૪) કલ્પના કરવી તે; તર્ક. [**–ઊઠવો** = તુક્કો જાગવો. **–કરવો** = નિર્ધાર કરવો (૨) નિયમ કરવો. **–ભણવો** = વ્રતની શરૂઆતમાં વિધાનનો મંત્ર બોલવો. **–મૂકવો** = નિયમ લેવો (૨) નિશ્ચય કરવો (૩) આશા મૂકવી. **–લેવો** = વ્રત નિયમની શરૂઆતનું વિધાન કરવું; પ્રતિજ્ઞા કરવી.] **૦વિકલ્પ** પું૦બ૦વ૦ તર્કવિતર્ક. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ સંકલ્પની શક્તિ; ઇચ્છાશક્તિ. **–લ્પિત** વિ૦ [सं.] કલ્પેલું (૨) ઇચ્છેલું; ધારેલું (૩) નિશ્ચય કરેલું

સંકષ્ટ ન૦ [सं.] સંકટ (૨) કષ્ટ; મહેનત

સંકળાવું અ૦ક્રિ૦ 'સાંકળવું'નું કર્મણિ. સંલગ્ન થવું; સાંકળના આંકડા પેઠે જોડાયેલ હોવું

સંકાશ વિ૦[सं. ના જેવું; સરખું; સમાન

સંકીર્ણ વિ૦ [सं.] મિશ્રિત; સેળભેળ થયેલું (૨)

વેરાયેલું; ફેલાયેલું: વ્યાપ્ત; ભરચક(૩)અસ્પષ્ટ (૪) સંકુચિત. **૦જાતિ** સ્ત્રી૦ નવ કે નવમાંશ માત્રાના ખંડવાળા તાલની જાત

સંકીર્ત(-ર્ત્ત)ન ન૦ [सं.] સ્તુતિ

સંકુચિત વિ૦ [सं.] સંકોચ પામેલું(૨)સાંકડું; ઉદાર કે વિશાળ નહિ તેવું (૩) બિડાયેલું

સંકુલ વિ૦[सं.] વ્યાપ્ત; પરિપૂર્ણ; ભીડવાળું (૨) અવ્યવસ્થિત (૩) અસંગત. **૦તા** સ્ત્રી૦

સંકેત પું૦ [सं.] અગાઉથી કરેલી છૂપી ગોઠવણ (૨) જુઓ સંકેતસ્થાન (૩) ઇશારો; નિશાની (૪) કરાર; શરત (૫) અમુક શબ્દથી અમુક અર્થનો બોધ થવો જોઈએ એવી ભાષાની પરંપરાગત રૂઢિ (વ્યા.). **૦રૂપ** ન૦ જુઓ સંકેતાર્થ. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ લઘુલિપિ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [સંકેત પરથી] સંકેત કરવો. **૦સ્થાન** ન૦ સંકેત પ્રમાણે મળવાની જગા. **-તાર્થ** પું૦ [+अर्थ] ક્રિયાપદનું શરત બતાવનાર રૂપ. (વ્યા.).. **-તિત** વિ૦ [सं.] સંકેતથી જણાવેલું; સંકેતવાળું; સંકેતાયેલું

સંકેલવું સ૦ક્રિ૦[दे. संकेल्लिअ;સર૦ हिं. सकेलना] આટોપવું; એકઠું કરવું; પાછું વાળી લેવું

સંકોચ પું૦ [सं.] તંગી, અછત; સંકડાશ (૨) આંચકો, ખચકાવું તે (૩) લજ્જા; શરમ (૪) બિડાવું તે (૫) ભય. **૦ક** વિ૦ સંકોચ કરનારું. **૦ન** ન૦ સંકોચવું તે. **૦શીલ** વિ૦ સંકોચવાળું

સંકોચવું સ૦ક્રિ૦ [सं. सकुच्] બીડી દેવું (૨) મર્યાદિત કરવું; સંકોચ કરવો.

સંકોચાવું અ૦ક્રિ૦ 'સંકોચવું'નું કર્મણિ (૨) સંકોચ પામવો

સંકોડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संकोड] સાંકડું કરવું; ફેલાયેલું એકઠું કરવું; સંકોચવું

સંકોરણી સ્ત્રી૦ [સંકોરવું ઉપરથી] સંકોરવું તે

સંકોરવું સ૦ક્રિ૦ વધારે અંદર ઠેલવું (૨) પ્રજ્વલિત કરવું (૩) ઉસ્કેરવું (૪) જુઓ સંકેલવું

સંક્રમ પું૦, **૦ણ** ન૦ [सं.] એક જગા કે સ્થિતિમાંથી બીજી જગા કે સ્થિતિમાં જવું તે; સંચાર (૨) ઓળંગવું તે (૩) પ્રવેશ કરવો તે (૪) ઓળંગવાનો કે જવાનો માર્ગ (સેતુ, સીડી, વગેરે) (૫) એક રાશિમાંથી બીજી રાશિમાં જવું તે (સૂર્યનું). **૦ણાવસ્થા** સ્ત્રી૦ [+अवस्था] સંધિકાળ

સંક્રામિત વિ૦[सं.] સંક્રમ-સંચાર કરાયેલું; પહોંચાડેલું; સંક્રાંત

સંક્રાંત વિ૦ [फा.] એક જગાએથી બીજી જગાએ ગયેલું (૨) પહોંચતું કરેલું; સંચારિત (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ મકરસંક્રાંતિ

સંક્રાંતિ સ્ત્રી૦ [सं.] જુઓ સંક્રમ (૨) મકરસંક્રાતિ. **૦કાલ(-ળ)** પું૦ સંક્રાંતિનો સમય; વચગાળો; એક જગા કે સ્થિતિમાંથી બીજી જગા કે સ્થિતિમાં જવા સુધીનો વચલો સમય

સંક્રીડવું અ૦ક્રિ૦[सं. सं. + क्रीड्] ક્રીડવું; ખેલવું

સંક્ષિપ્ત વિ૦ [सं.] ટૂંકું

સંક્ષુબ્ધ વિ૦[सं.] ખળભળી ઊઠેલું; ક્ષોભ પામેલું

સંક્ષેપ પું૦ [सं.] ટૂંકાણ; સાર (૨) ટૂંકાવેલું કે સારરૂપ તે. **૦ક** વિ૦ સંક્ષેપ કરનારું

સંક્ષોભ પું૦ [सं.] ગરબડ; ખળભળાટ; ગભરાટ. **૦ક** વિ૦ સંક્ષોભ કરનારું

સંખારો પું૦ [ખારો (ક્ષાર) ઉપરથી] પાણી ગાળતાં ગળણામાં રહેલો કચરો

સંખાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. शंका ઉપરથી] સંખાવો થવો (૨) 'સાંખવું'નું કર્મણિ

સંખાવો પું૦ [જુઓ સંખાવું] શંકા; હાજત (૨) શરમ (૩) કમકમાટી; કંટાળો

સંખ્યા સ્ત્રી૦[सं.] રકમ; આંકડો (૨) ગણના; ગણતરી. [**-માંડવી,** = આંકડો લખવો] **૦ક્રમવાચક** વિ૦એક,બે,ત્રણ એમ સંખ્યાનો ક્રમ બતાવનાર[વ્યા.]. **૦તીત** વિ૦ [+अतीत] અસંખ્ય. **૦ત્મક** વિ૦ [+आत्मक] સંખ્યાને લગતું. **૦પૂરક** વિ૦ પહેલું, બીજું એમ સંખ્યા બતાવનાર(વિ૦)[વ્યા.]. **૦બલ(-ળ)** ન૦ નાની મોટી સંખ્યા હોવાને કારણે મળતું કે નીપજતું એવું બળ. **૦લેખન** ન૦ સંખ્યા લખવાની રીત (ગ.). **૦વાચક** વિ૦ [વ્યા.] સંખ્યા જણાવનારું(વિ૦). **૦વૃત્તિવાચક** વિ૦ [+आवृत्ति+वाचक] સંખ્યાની આવૃત્તિનું વાચક (ઉદા૦ બેવડું)[વ્યા.]. **૦સમૂહવાચક** વિ૦સંખ્યાના સમૂહનું વાચક ઉદા૦ પંચક; સૈકું [વ્યા.]. **૦સંકેત** પું૦ ૧, ૨, વગેરે

સંખ્યાનો સંકેત (ગ.). -ખ્યાંશવાચક વિ૦ [+ अंश + वाचक] અપૂર્ણાંકનુ વાચક (વ્યા). ઉદા૦ અર્ધું

સંગ પું૦ [सं.]. સંયોગ (૨) સંબંધ (૩) સોબત; સહવાસ (૪) આસક્તિ (૫) મૈથુન. **૦દોષ** પું૦ જુઓ સંગતિદોષ

સંગ પું૦ [फा.] પથ્થર. **૦તરાશ** પું૦ [फा.] સલાટ. **૦દિલ** વિ૦ પથ્થર જેવા દિલનું; કઠોર; નિર્દય. **૦દિલી** સ્ત્રી૦

સંગટો પું૦ ['રાગ' ઉપરથી; સર૦ म. संगटणें] મિશ્રણ; સેળભેળ. [**-થવો** = શ્રાવકોમાં સ્ત્રી-પુરુષ વ્રત લઈ બેઠાં હોય ત્યારે સ્પર્શાસ્પર્શ થવો.]

સંગઠન ન૦ [हिं.] વીખરાયેલાં બળ, લોકો કે અંગોને એકત્રિત કરી વ્યવસ્થિત કરવાં તે. **-ના** સ્ત્રી૦ સંગઠન કરવું તે

સંગઠિત વિ૦ [हिं.] સંગઠનવાળું

સંગત વિ૦ [सं.] સંબદ્ધ (૨) સુસંગત (૩) 'સિમેટ્રિકલ' (ગ.)

સંગતરાશ જુઓ 'સંગ' फा. માં

સંગતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સંયોગ (૨) મેળ (૩) સહવાસ (૪) પૂર્વાપર સંબંધ (૫) 'સિમેટ્રી' (ગ.). **૦કા** પું૦ એક છંદ. **૦દોષ** પું૦ સોબતની માઠી અસર

સંગદિલ, -લી [फा.] જુઓ 'સંગ'[फा.]માં

સંગના સ્ત્રી૦['સંગ' પરથી] સખી; સોબતણ (પ.)

સંગમ પું૦ [सं.] સંયોગ; મેળાપ; સમાગમ (૨) બે નદીઓનું મિલન; તે સ્થાન. **૦નીય** પું૦ (સં.) એક મણિ, જે મળ્યાથી પ્રિયના વિયોગનો અંત આવે છે એમ મનાય છે

સંગસારી સ્ત્રી૦ [फा.] પથ્થર મારી મારીને જીવ લેવાની સજા; પચ-ઈંટાળી

સંગાથ પું૦ [सं. संघात? સર૦ हिं. संगत, म. संगत, सांगात] સંગાત. સાથ; સોબત (વાટમાં). [**-જોવો** = સાથ-સોબત બરાબર છે કે નહીં તે તપસવું.] **થી** વિ૦ (૨) પું૦ [સર૦ हिं. संगाती, म. सांगाती] સંગાથ કરનાર

સંગાન ન૦ [सं.] ગાન; સંગીત

સંગી વિ૦ [सं.] સંગ કરનાર (૨) પું૦ સોબતી

સંગીત ન૦ [सं.] ગાયન, વાદન અને નૃત્યનો સમાહાર (૨) ગાયન કે વાદન. **૦કલ્પ** વિ૦ ગેય; ગાઈ શકાય એવું. **૦કાવ્ય** ન૦ 'લિરિક'. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ સંગીતલેખન માટેની લિપિ. **૦લેખન** ન૦ ગાયન કે ગતના તાલસ્વરને સાંકેતિક ચિહ્નો દ્વારા લખવાં તે; 'નોટેશન'. **૦વિદ્યાલય** ન૦, **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ સંગીત શીખવવા માટેની શાળા. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ સંગીતનું શાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ સંગીતશાસ્ત્ર જાણનાર

સંગીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સ્વરોની સંવાદિતા - એકરૂપ સુરેલતા; 'હાર્મની' (૨) બૌદ્ધ પરિષદ; સંગીથિ

સંગીથિ સ્ત્રી૦ [જુઓ સંગીતિ] પરિષદ

સંગીન વિ૦ [फा.] પથ્થરનું બનેલું (૨) ટકાઉ; મજબૂત (૩) સ્ત્રી૦ બંદૂકની નળીને છેડે ઘાલવામાં આવતું ભાલા જેવું અણીદાર પાનું; 'બેયોનેટ'. **૦તા** સ્ત્રી૦ સંગીન હોવું તે

સંગૃહીત વિ૦ [सं.] સંઘરેલું

સંગેમરમર પું૦ [फा.] ચકમકની છાંટવાળો આરસપહાણ

સંગેયાહૂદ પું૦ [फा. संगेयहूद?] એક જાતનો [કીમતી પથ્થર

સંગો પું૦ [सं. संग] આસક્તિ; હેડો

સંગોપન ન૦ [सं.] ગોપન; પાલનપોષણ

સંગ્રહ પું૦ [सं.] એકઠું કરવું તે (૨) સંઘરી રાખેલો જથો (૩) સારી સારી વસ્તુઓનો એક સ્થળે કરેલો જમાવ. **૦કર્તા(-ર્તા)** પું૦ સંગ્રહ કરનાર.

સંગ્રહણી સ્ત્રી૦ [सं.] સંઘરણીનો - ઝાડાનો [એક રોગ

સંગ્રહવું સ૦ક્રિ૦ [सं. संग्रह्] સંગ્રહ કરવો

સંગ્રહસ્થાન, સંગ્રહાલય ન૦ [सं.] જ્યાં દેશપરદેશની જાણવા અને જોવા જોગ વસ્તુઓ એકઠી કરી હોય તે સ્થળ; 'મ્યૂઝિયમ'

સંગ્રામ પું૦ [सं.] યુદ્ધ. **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ યુદ્ધની વ્યવસ્થાપક સમિતિ

સંગ્રાહ પું૦ [सं.] પકડ; ચૂડ. **૦ક** વિ૦(૨) પું૦ સંગ્રહ કરનાર. **-હી** વિ૦ સંગ્રહ કરનારું

સંઘ પું૦[सं.] ટોળું (૨) યાત્રાળુઓનો સમૂહ (૩) સંગઠિત અને વ્યવસ્થિત સમુદાય (જેમ કે, બૌદ્ધ ભિક્ષુઓનો, યુવકોનો વગેરે.) [**-કાઢવો** = યાત્રાળુઓનો કાફલો લઈને

નીકળવું (૨) [વ્યંગમાં] પાસે કાંઈ નથી એમ જણાવવું; ભોપાળુ કાઢવું (૩) ધતિંગ ઊભું કરવું. **-કાશીએ જવો, પહોંચવો**= ધારેલો અર્થ સિદ્ધ થવો.] **૦બળ** ન૦ સંઘનું કે સંઘ બનવાથી નીપજતું બળ. **૦વી** પું૦[+प्रा. वइ (सं पति)] સંઘ કાઢનાર: સંઘનો નેતા (૨) એક અટક. **૦વ્યાયામ** પું૦ સમૂહનો સાથે થતો વ્યાયામ. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ સંઘબળ. **૦સત્તાક** વિ૦ સત્તા સંઘના હાથમાં હોય એવું (તંત્ર ઇ૦) [સંગઠન કરવું તે

સંઘટન ન૦ [सं.] જુઓ સંગઠન. **-ના** સ્ત્રી૦

સંઘટિત વિ૦ [सं.] એકત્રિત: સંગઠિત

સંઘટ્ટ વિ૦ [प्रा. (सं. संघट्टित)] ભિડાયેલું; સજ્જડ થયેલું (૨) પું૦ [सं.] સંઘર્ષણ (૩) અથડાવું તે (૪) મિલન; સંયોગ. **૦ન** ન૦ [सं.] મિલન; સંયોગ (૨) રચના; બનાવટ (૩) સંઘર્ષણ (૪) સંગઠન

સંઘબળ ન૦ જુઓ 'સંઘ'માં

સંઘરણી સ્ત્રી૦ જુઓ સંગ્રહણી

સંઘરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. संग्रह्] એકઠું કરવું; જમા કરવું (૨) જતન કરીને રાખી મૂકવું (૩) સમાસ કરવો; પોતાની અંદર લેવું

સંઘરા સ્ત્રી૦ [अप० संघार (सं. संहृ)] ફસ ખોલાવવી તે

સંઘરો પું૦[सं.संग्रह]સંઘરેલી વસ્તુઓનો જથો. **-રાખોર** વિ૦ જરૂરથી વધારે પડતું સંઘરી રાખવાની વૃત્તિવાળું. **-રાખોરી** સ્ત્રી૦ સંઘરાખોર વૃત્તિ; 'હોર્ડિંગ'

સંઘર્ષ પું૦, **૦ણ** ન૦ [सं.] બે વસ્તુઓનું ઘસાવું કે અથડાવું તે (૨) સ્પર્ધા (૩) કલહ

સંઘવી પું૦ જુઓ 'સંઘ'માં ['સંઘ'માં

સંઘવ્યાયામ, સંઘશક્તિ.સંઘસત્તાક જુઓ

સંઘાટી સ્ત્રી૦ [सं.; दे. संघाडी] બૌદ્ધ ભિક્ષુનું ઉપવસ્ત્ર [ઘાટ ઉતારનારો

સંઘાડિયો પું૦ [જુઓ સંઘાડો] સંઘાડાથી

સંઘાડો પું૦ [सं संघट्ट ઉપરથી] હાથીદાંત, લાકડાં વગેરેનો ઘાટ ઉતારવાનું યંત્ર (૨) [सं संघाटिका=યુગ્મ; दे. संघाड, ૦ग. -ડી યુગલ, જોડી (જૈન) (૩) જૈન સાધુ -સાધ્વીઓનો સમુદાય. [**સંઘાડે ચઢાવવું, ઉતારવું**=સંઘાડા વડે તૈયાર કે ચમકતું કરવું.]

સંઘાત પું૦ [જુઓ સંગાથ] સાથ; સંગાથ (૨) [सं.] જમાવ; જથો (૩) ઘાત; મારવું તે (૪) અ૦ સાથે (કોની સંઘાત ગયો ?). **૦ક** વિ૦ [सं.] ઘાત કરનારું; નાશ કરનારું. **-તી** વિ૦(૨)પું૦ સંગાથ કરનાર. **-તે** અ૦ સંઘાત

સંઘાર પું૦ [प्रा. (सं. संहार)] + સંહાર. **૦ણ** વિ૦ + સંહારનાર [+ સંહારવું

સંઘારવું સ૦ક્રિ૦ [अप० संघार (सं. संहृ)]

સંઘારામ પું૦[सं.] ધર્મશાળા(૨)મઠ; વિહાર

સંઘેડિયું વિ૦ [જુઓ સંઘાડો] સંઘાડાથી ઉતારીને બનાવેલું

સંઘેડો પું૦ જુઓ સંઘાડો

સંચ પું૦ [જુઓ સંચો] ગુપ્ત કરામત કે ગોઠવણ (૨) ભીંત કે પટારા વગેરેમાં રાખેલું ગુપ્ત ખાનું [અ૦ક્રિ૦ (કર્મણિ)

સંચકવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સંચવું. **સંચકાવું**

સંચય પું૦ [सं] સંગ્રહ: જમાવ

સંચર પું૦ [सं] + સંચાર; વિકાસ

સંચરવું અ૦ક્રિ૦ [सं. संचर्] જવું; ચાલતા થવું (૨) દાખલ થવું; વ્યાપી જવું (૩) સ૦ક્રિ૦ સંચય કરવો (૪) સંચારવું

સંચરામણ ન૦, **-ણી** સ્ત્રી૦ સંચારવાની મજૂરી [સંચારાવવું

સંચરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સંચરવું'નું પ્રેરક (૨)

સંચલન ન૦ [सं.] ડોલવું તે: હાલવું તે (૨) કંપ; ખળભળાટ (૩) આંદોલન; હિલચાલ

સંચલિત વિ૦ [सं.] ચાલતું: ચાલુ

સંચવું સ૦ક્રિ૦ [अप० संच (सं. सं+चि); સર૦ हिं. संचना, म. संचणें] એકઠું કરવું; ભેગું કરવું (૨) સીંચવું; ઢગલો કરવો

સંચળ પું૦ [प्रा. सोवच्चल(सं. सौवर्चल);સર૦ दे सुंचल; हिं. सोंचर; म.] એક ક્ષાર (૨) [सं. संचर्] [કા.] સંચાર; હલનચલન

સંચાર પું૦ [सं.] ફેલાવું તે; પ્રસાર (૨) ચલાવવું તે; પ્રેરવું તે (૩) જવું તે; -માં થઈને જવું તે (૪) સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજીમાં જવું તે. **૦ક** વિ૦ સંચાર કરનારું;

લઈ જનારું; ચલાવનારું; દોરનારું (૨) પું૦ આગેવાન; નેતા; પ્રેરક. **૦ણ** ન૦ સંચાર કરવો તે; પસાર કરવું કે લઈ જવું તે

સંચારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. संचार्] નળિયાં ફેરવીને છાપરું ઠીક કરવું (૨) રેડવું; નાંખવું; સીંચવું. **સંચારાવવું** સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

સંચારિત વિ૦ [सं.] સંચાર કરાયેલું

સંચારી વિ૦ [सं.] ફરનાર; ભમનાર (૨) અસ્થિર (૩) ક્ષણિક (૪) આગંતુક (૫) પું૦ સંચારીભાવ. **૦ભાવ** પું૦ વ્યભિચારીભાવ; રસના ઉત્પત્તિમાં જે સ્થાયી ભાવને પુષ્ટ કરી ચાલ્યો જાય છે તે ક્ષણિક ભાવ

સંચારો પું૦ છાપરું સંચારનાર

સંચાલક પું૦ [सं.] ચલાવનાર–વ્યવસ્થા કરનાર. **૦ન** ન૦ ચલાવવું–વ્યવસ્થા કરવી તે

સંચાલિત વિ૦ [सं.] સંચાલન કરાયેલું

સંચિત વિ૦ [सं.] એકઠું કરેલું; સંઘરેલું (૨) ન૦ પૂર્વજન્મનાં બાકી રહેલાં કર્મ

સંચે પું૦ + જુઓ સંચય

સંચો પું૦ [सं. सं + चि કે फा. शकंचह પરથી? સર૦ म] યંત્ર (૨) સંચ (૩) (સુ.) સ્ટવ

સંચોડું વિ૦ (૨) અ૦ [જુઓ સચોડું] સમૂળગું

સંચોરો પું૦ [સર૦ સચળ] પાપડિયો ખારો

સંજમ પું૦ [प्रा.] + જુઓ સંયમ

સંજવારી સ્ત્રી૦ (કા.) કચરો; પૂંજો

સંજાત વિ૦ [सं.] ઉત્પન્ન થયેલું

સંજાપ(-બ) પું૦ [अ. सिजाफ़, फा. संजाफ़; સર૦ हिं. संजाब] ઝૂલ; કોર

સંજમી વિ૦ [प्रा. संजम પરથી] + સંયમી (૨) પું૦ એ નામના સાધુઓના વર્ગમાંનો માણસ

સંજીવન ન૦ [सं.] મરેલું જીવતું કરવું તે. **–ની** સ્ત્રી૦ મરેલાને જીવન આપે તેવી વિદ્યા કે ઔષધિ

સંજુક્ત વિ૦ (પ.) જુઓ સંયુક્ત

સંજુત વિ૦ [प्रा. (પ.) જુઓ સંયુક્ત

સંજોગ પું૦ [प्रा. (सं. संयोग)] સંયોગ; ભેટો (૨ દૈવયોગ (૩) પરિસ્થિતિ. **૦વશાત્** અ૦ દૈવયોગે; સંજોગોને લીધે. **–ગી** પું૦ સંસારી સાધુ કે બાવો [એક મીઠાઈ; ઘૂઘરો

સંજોરી સ્ત્રી૦ [सं. संयाव; સર૦ म. सांजोरी]

સંજ્ઞા સ્ત્રી૦ [सं.] ભાન; ચેતના (૨) જ્ઞાન; સમજ (૩) સાન; નિશાની (૪) નામ. **૦વાચક** વિ૦ સંજ્ઞા બતાવનારું (વ્યા.)

સંડાસ પું૦; ન૦ [सं. स्थंडिल, प्रा. थंडिल्ल = શૌચ જવા યોગ્ય ભૂમિ, કે प्रा. संडास = જાંઘ ને ઊરુ વચ્ચેનો ભાગ એ પરથી? સર૦ हिं.] જાજરૂ. [–જવું = ઝાડે ફરવા જવું.]

સંડોવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संढोइय (सं. संढौकित)] સામેલ કરવું; સપડાવવું. **સંડોવડાવવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક). **સંડોવાવું** અ૦ ક્રિ૦ (કર્મણિ)

સંત વિ૦ [प्रा. (सं. शान्त કે सत्); સર૦ हिं.; म.] સાધુ પવિત્ર (૨) પું૦ સાધુપુરુષ

સંતત વિ૦ (૨) અ૦ [सं.] સતત

સંતતિ સ્ત્રી૦ [सं.] બાળબચ્ચાં; સંતાન; ઓલાદ (૨) વિસ્તાર (૩) પરંપરા. **૦નિયમન** ન૦ સંતતિ વધતી કે થતી અટકાવવી તે. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ ઉત્તમ સંતતિ પ્રાપ્ત કરવાના નિયમોનું શાસ્ત્ર; પ્રજનનવિદ્યા; 'યુજેનિકસ'

સંતપ્ત વિ૦ [सं.] ખૂબ તપી ગયેલું (૨) દુઃખી; પીડિત (૩) ખૂબ ગુસ્સે થયેલું

સંતમસ ન૦ [सं.] વિશ્વવ્યાપી અંધકાર (૨) મહામાયા

સંતરું ન૦ [સર૦ हिं. संतरा, म. संत्रा (पो. सिन्तरा, सिंहली – संगितरो)] એક ફળ; જાડા છોડાની એક જાતની નારંગી

સંતર્પણ ન૦ [सं.] તૃપ્ત કરવું તે

સંતર્પિત વિ૦ [सं.] તૃપ્ત કરાયેલું

સંતલસ સ્ત્રી૦ [સંગ + તલાશ ?] ખાનગી મસલત

સંતાકૂકડી સ્ત્રી૦ [સંતાવું + કૂક (રવ૦)] એક રમત

સંતાઘો પું૦ [સંતાવું + ઘો] એક રમત

સંતાડવું સ૦ક્રિ૦; છુપાવવું

સંતાન ન૦ [सं.] સંતતિ (૨) સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષોમાંનું એક (જુઓ હરિચંદન). **૦પતિ** પું૦ (સં.) બ્રહ્મા

સંતાપ પું૦ [सं.] ક્લેશ; દુઃખ; ઉદ્વેગ; પશ્ચાત્તાપ

સંતાપવું સ૦ક્રિ૦ [सं. संताप्] સંતાપ આપવો; પીડવું. **સંતાપિત** વિ૦ [सं.] સંતાપ પામેલું

સંતાવું અ૰ક્રિ૰ [प्रा. सन्त (सं. शान्त) ઉપરથી; સર૰ म. संतावणें] છુપાવું; ગુપ્ત રહેવું

સંતુષ્ટ વિ૰ [सं.] સંતોષ પામેલું

સંતૃપ્તિ સ્ત્રી૰ [सं.] તૃપ્તિ

સંતોક(-ખ) પું૰ જુઓ સંતોષ; તૃપ્તિ

સંતોખવું સ૰ક્રિ૰ [सं. सतोषय्] સંતોષ આપવો; રાજી કરવું

સંતોરવું સ૰ક્રિ૰ [સં + તોરવું (दे. तोरविअ = ઉત્તેજિત કરેલું) (સુ.) હેરાન કરવું; સંતાપવું; પજવવું

સંતોરો પું૰[જુઓ સંતોરવું] (સુ.) ઝંઝટ; લપ

સંતોલો પું૰ [સમ+તોલ] બારદાન સહિત કુલ વજન

સંતોષ પું૰ [सं.] તૃપ્તિ; સમાધાન; સુખ (૨) હોય તેટલાથી રાજી રહેવું તે. [**-ધરવો, માનવો, રાખવો, વાળવો.**]. **૦કારક** વિ૰ સંતોષ આપે તેવું. **-ષી** વિ૰ સંતોષ રાખનારું

સંત્રાસ પું૰ [सं.] ત્રાસ

સંત્રી પું૰ [इं. सेन्ट्री] પહેરેગીર

સંથાગાર પું૰[पालि] વિચાર કરવા ભેગા મળવાનું જાહેર મકાન; 'ટાઉનહોલ'

સંથારો પું૰ [प्रा. संथारग, -य (सं. संस्तारक)] મરણ નજીક આવતાં મમતા છોડી મરણપથારી પર સૂવું તે. [**-કરવો** = માયા મમતા, ખાન-પાન તજી મરણપથારી કરવી. (જૈન)]

સંથાવું અ૰ક્રિ૰ ગૂંથાવું; રોકાવું (૨) વિવાહ થવો

સંથો પું૰ [सं. सम + स्थल?] સપાટ જગા

સંદર્ભ પું૰ [सं.] ગૂંથવું તે; ગોઠવવું તે (૨) એકઠું કરવું તે (૩) આગળપાછળના અર્થનો સંબંધ (૪) રચના (૫) પ્રબંધ; ગ્રંથ. **૦ગ્રંથ** પું૰ અર્થ, આંકડા કે એવી માહિતી મેળવવા માટે ખપનો સંગ્રહગ્રંથ; આકરગ્રંથ; 'બુક ઑફ રેફરન્સ' [(સંગીતમાં)

સંદષ્ટ વિ૰[सं.] દાંત પીસીને અક્ષરો ઉચ્ચારનાર

સંદિગ્ધ વિ૰[सं.] સંદેહયુક્ત; અસ્પષ્ટ. **૦તા** સ્ત્રી૰

સંદીપન ન૰[सं.] ઉદ્દીપન. **-ની** સ્ત્રી૰ આયતા શ્રુતિનો એક પ્રકાર. **સંદીપ્ત** વિ૰[सं.] ઉદ્દીપ્ત

સંદૂક સ્ત્રી૰ [अ.] પેટી; તિજોરી

સંદેશ(-શો) પું૰[सं.] કહેણ; ખબર; સમાચાર. [**સંદેશા ચાલવા** = વાટાઘાટની સામસામી વાતો થવી; સંદેશાની લેવડદેવડ થવી.]

સંદેશરો પું૰ એક ઝાડ

સંદેશો પું૰ જુઓ સંદેશ

સંદેહ પું૰ [सं.] શંકા; વહેમ (૨) બે વસ્તુના સરખાપણાને લીધે એકમાં બીજી હોવાનો સંદેહ ઊપજે છે એ અલંકાર. [**-આણવો, લાવવો** = શંકા કરવી. **-પડવો, -માં પડવું** = શંકા થવી.] [કરવો તે

સંદોહન ન૰ [सं.] દોહન; સાર (૨) સાર એકઠો

સંધ પું૰ [सं.] + સાંધો

સંધાડવું સ૰ક્રિ૰[સાંધવું પરથી] સાંધવું; જોડવું

સંધાણ, -ન [सं.] ન૰ જોડાણ; સાંધણ (૨) જોમ; લાગ (૩) લક્ષ નિશાન (૪) ધનુષ્ય પર બાણ ચડાવી નિશાન લેવું તે. [**-લગાડવું** = લાગવગ વાપરી પોતાનો હેતુ સિદ્ધ કરવો.] **-ની** વિ૰ લાગ શોધનાર; વખત જોનાર; ધૂર્ત (૨) નિશાનબાજ (૩) સ્ત્રી૰ એક ઔષધિનું નામ

સંધાનું ન૰ [प्रा. संधाण म. संधान) સર૰ हिं. संधाना] અથાણું (પુષ્ટિમાર્ગીય)

સંધારો પું૰ ['સંધ' ઉપરથી] વાસણ સાંધનારો; કંસારો [કર્મણિ ને પ્રેરક

સંધાવું અ૰ ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ ક્રિ૰ 'સાંધવું'નું

સંધિ પું૰; સ્ત્રી૰ [सं.] જોડાવું તે; સંયોગ (૨) સાંધો; સાંધાની જગા (૩) સુલેહ; તહ (૪) અણીનો વખત (૫) બે યુગ કે વિશિષ્ટ સમયો વચ્ચેનો સમય (૬) બે વર્ણો સાથે આવવાથી થતો ફેરફાર કે જોડાણ (વ્યા.) (૭) નાટકનો સાંધો-વિભાગ (૮) ચોરે ભીંતમાં પાડેલું બાકું. **૦કા** સ્ત્રી૰ [सं.] ક્ષિતિજ (૨) દિવસ અને રાતના સંધિકાળનો સમય. **૦છેદક** પું૰ ચોર. **૦પ્રચ્છાદન** પું૰ એક અલંકાર (સંગીત) **૦વા** પું૰ શરીરના સાંધા રહી જાય તેવો રોગ. **૦વિગ્રહિક** પું૰ સંધિ કે વિગ્રહ કરાવનાર રાજકારણી અધિકારી. **૦સ્વર** પું૰ બે સ્વરોની સંધિ થવાથી બનેલો સ્વર (ઉદા૰ ઐ, ઔ)

સંધી પું૰ (ફા.) સિંધી

સંધુકાવું અ૰ક્રિ૰, **-વવું** સ૰ક્રિ૰ 'સંધૂકવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ અને પ્રેરક

સંધું વિ૦ [प्रा. संधिअ (सं. संहित)] સઘળું તમામ. **-ધે** અ૦ બધે; સર્વત્ર

સંધૂકણ ન૦ [प्रा. संधुक्कण (सं. संधुक्षण)] સળાડાં કરવાં તે; ભંભેરણી; ઉશ્કેરણી. **-ણું** વિ૦ સંધૂકણ કરનારું. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संधुक्क (सं. संधुक्ष्)] સંધૂકણ કરવું

સંધૂકો પું૦ (સામાન્ય કે સવડભર્યા કદ કરતાં મોટું કે અગવડકર્તા કદ હોય એવું સૂચવવા વપરાય છે.) મોટું કઢંગું તોસ્તાન જેવું તે

સંધે પું૦ [सं. संदेह; સર૦ म. संधेव] + સંદેહ (૨) અ૦ જુઓ 'સંધું'માં

સંધ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] બે સમયને જોડનારો-વચગાળાનો ટૂંકો વખત (૨) સાંજ (૩) સંધ્યા વખતે કરાતું નિત્યકર્મ. [**-કરવી** = સંધ્યાનું નિત્યકર્મ કરવું.] **૦કાલ(-ળ)** પું૦ સાંજ. **૦વંદન** ન૦ સંધ્યા વખતનું નિત્યકર્મ. **૦સમય** પું૦ સંધ્યાકાળ. **-ધ્યોપાસના** સ્ત્રી૦[+ उपासना]સંધ્યાકાળે કરાતું નિત્યકર્મ

સંનાહ પું૦;ન૦ [सं.] બખતર; કવચ

સંનિકર્ષ પું૦ [सं.] સામીપ્ય (૨) સંબંધ

સંનિધ(-ધિ) અ૦ પાસે; નજીક

સંનિધાન ન૦ [सं.] સામીપ્ય [જુઓ સંનિધ

સંનિધિ પું૦;સ્ત્રી૦ [सं.] સમીપતા (૨) અ૦

સંનિપાત પું૦ [सं.] જુઓ સનેપાત (૨) ઢગલો (૩) સાથે મળવું તે (૪) સંબંધ

સંનિવૃત્ત પું૦ [सं.] (સંગીત) એક અલંકાર

સંનિવેશ પું૦ [सं.] (સંગીત) તલ્લીનતા (૨) સમુદાય (૩) ગોઠવણી; રચના (૪) સંનિધિ (૫) નગર પાસેનું લોકોને એકઠા મળવાનું કે વિહાર કરવાનું સ્થળ (૬) પડાવ; પરું (જૈન)

સંન્યસ્ત વિ૦ [सं.] તજી દીધેલું (૨) ન૦ સંન્યાસ. **-સ્તાશ્રમ** પું૦ [+ आश्रम] વાનપ્રસ્થ પછીનો ચોથો – સંન્યાસીનો આશ્રમ

સંન્યાસ પું૦ [सं.] ત્યાગ કરવો તે (૨) સંસારવ્યવહારનો ત્યાગ (૩) સંન્યાસાશ્રમ [**-લેવો** = સંન્યાસી થવું.] **૦યોગ** પું૦ સંન્યાસ જેમાં પ્રધાન છે તેવો યોગ. **-સાશ્રમ** પું૦ [+ आश्रम] જુઓ સંન્યસ્તાશ્રમ. **-સિની** સ્ત્રી૦ સંન્યાસી સ્ત્રી. **-સી** પું૦ જેણે સંન્યાસ લીધો હોય તે

સંપ પું૦ [प्रा. संपाय (सं. संपात)] ઐક્ય; મેળ. **૦તોડુ** વિ૦ સંપ તોડનાર

સંપ(-પુ)ટિયું ન૦ (પ.) સંપુટ

સંપત સ્ત્રી૦[सं.] સંપદ; સંપત્તિ (૨) [લા.] શક્તિ; સાધનબળ

સંપત્તિ સ્ત્રી૦[सं.] ધન; દોલત (૨) ઐશ્વર્ય; આબાદી (૩) અધિકતા; સંપૂર્ણતા. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ અર્થશાસ્ત્ર; સંપત્તિની ઉત્પત્તિ અને વહેંચણીના નિયમોની ચર્ચા કરતું શાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ સંપત્તિશાસ્ત્રનો વિદ્વાન; અર્થશાસ્ત્રી

સંપદ(-દા) સ્ત્રી૦ [सं.] સંપત; સંપત્તિ

સંપન્ન વિ૦ [सं.] યુક્ત; સહિત (૨) શ્રીમાન; વૈભવશાળી

સંપર્ક પું૦ [सं.] સંબંધ; સંગ. **૦જીવા** સ્ત્રી૦ 'કૉર્ડ ઑફ કૉન્ટૅક્ટ' (ગ.)

સંપવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સંપ] સંપ કરવો; એકઠા થઈ મેળ કરવો

સંપાડવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संपाड (सं. संपादय्)] પ્રાપ્ત કરવું; મેળવવું ('સાંપડવું'નું પ્રેરક)

સંપાત પું૦ [सं.] એક સાથે પડવું તે (૨) સંગમ; સમાગમ (૩) પ્રહાર

સંપાદક પું૦ [सं.] સંપાદન કરનાર. **-ન** ન૦ મેળવવું તે (૨) તૈયાર કરવું તે (૩) કોઈ પુસ્તક કે પત્ર પ્રસિદ્ધ કરવા તૈયાર કરવું તે. **-વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. संपाद्] મેળવવું

સંપાદિત વિ૦ [सं.] સંપાદન કરેલું

સંપી,૦લું વિ૦ ['સંપ' ઉપરથી] સંપવાળું

સંપુટ પું૦; ન૦ [सं.], **-ટિયું** ન૦ બે શકોરાં કે તેવી પોલી વસ્તુઓનાં મો એક ઉપર એક મૂકી કરેલો ઘાટ (૨) હાથના પંજા તે પ્રમાણે જોડવા તે

સંપૂજન ન૦ [सं.] પૂજન [મેન્ટરી' (ગ.)

સંપૂરક વિ૦ [सं.] પૂર્ણ કરનારું; કૉમ્પ્લી-

સંપૂરિત વિ૦ [सं.] ખૂબ ભરેલું; ભરપૂર

સંપૂર્ણ વિ૦ [सं.] બધું; તમામ (૨) પરિપૂર્ણ (૩) સમાપ્ત. **૦તા** સ્ત્રી૦ પરિપૂર્ણતા; ન્યૂનતા ન હોવી તે

સંપેટવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ સમેટવું] (કા.) સમેટવું

સંપેતરું [सं. संप्रेत ?] કોઈને પહોંચાડવા માટે સોંપાયેલી વસ્તુ; ભેટસોગાતની ચીજ

સંપૃક્ત વિ૦ [સં.] ભેળવેલું; મિશ્રિત (૨) જોડેલું; ગાઢ સંબંધવાળું

સંપ્રજન્ય ન૦ [સં.] (બૌદ્ધ) કાયા ને ચિત્તની અવસ્થાનું વારંવાર નિરીક્ષણ; અપ્રમાદ

સંપ્રજ્ઞાત વિ૦ [સં.] પરિપૂર્ણ રીતે જાણેલું (૨) જેમાંથી વિચાર વિતર્ક લુપ્ત થયા નથી તેવી (સમાધિ). -ન ન૦ પરિપૂર્ણ જ્ઞાન

સંપ્રદાન ન૦ [સં.] આપવું તે (૨) ચોથી વિભક્તિનો અર્થ (વ્યા.)

સંપ્રદાય પું૦ [સં.] રિવાજ; ચાલુ વહીવટ (૨) ધર્મનો ફાંટો; પંથ (૩) ગુરુપરંપરાગત ઉપદેશ. ૦દૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સંપ્રદાય પૂરતી – સંકુચિત દૃષ્ટિ. -યી વિ૦ (૨) પું૦ સંપ્રદાયનું અનુયાયી

સંપ્રસન્ન વિ૦ [સં.] પૂર્ણ પ્રસન્ન

સંપ્રસાદ પું૦ [સં.] ચિત્તની નિર્મળતા ને પ્રસન્નતા (યોગ)

સંપ્રસારણ ન૦ [સં.] ય્, વ્, ર્, લ નાં અનુક્રમે ઇ, ઉ, ઋ, લૃ થવાં તે [વ્યા.] (૨) પ્રસારવું તે

સંપ્રીતિ સ્ત્રી૦ [સં.] પ્રીતિ (૨) આનંદ; હર્ષ

સંપ્રોક્ષણ ન૦ [સં.] પાણી છાંટવું તે; પાણી છાંટી પવિત્ર કરવું તે

સંફ સ્ત્રી૦ [જુઓ સફ] હાર; ઓળ (૨) બાજુ; [પક્ષ

સંફેટ પું૦ [સં.] ઝઘડો; બોલાબોલી (૨) રોષપૂર્વક બોલવું તે (નાટકમાં)

સંબદ્ધ વિ૦ [સં.] જોડાયેલું; યુક્ત

સંબંધ પું૦ [સં.] સંયોગ; સંપર્ક; જોડાણ (૨) વિવાહ; સગાઈ (૩) મિત્રતા; પરિચય (૪) છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ (વ્યા.). [-જોડવો, બાંધવો, = સંબંધ કરવો.] ૦ક વિ૦ સંબંધ કરનારું (૨) સંબંધવાચક. ૦વાચક વિ૦ છઠ્ઠી વિભક્તિનો અર્થ બતાવતું (વ્યા.). -ધાર્થક વિ૦ સંબંધવાચક (વ્યા.). -ધિત વિ૦ [સં.] સંબંધવાળું; સંબદ્ધ. -ધી વિ૦ સંબંધવાળું (૨) સગું (૩) અ૦ વિષે; બાબતે; સંબંધમાં

સંબુદ્ધ વિ૦ [સં.] જાગેલું (૨) સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળું

સંબેલ સ્ત્રી૦ [જુઓ સમોલ] સાંબેલ

સંબો પું૦ [सं. समवाय] સમૂહ; જથો; સંવા

સંબોધ પું૦ [સં.] બોધ. જ્ઞાન. ૦ન ન૦ જગાડવું તે (૨) જણાવવું તે; સમજાવવું તે (૩) બોલાવવું તે (૪) બોલાવવા વપરાતો શબ્દ

સંબોધવું સ૦ક્રિ૦ [सं संबोधय्] ઉદ્દેશીને બોલવું (૨) સમજાવવું

સંબોધિ સ્ત્રી૦ [સં., प्रा.] બોધિ; પૂર્ણ જ્ઞાન

સંબોધિત વિ૦ [સં.] સંબોધાયેલું

સંબોધ્ય ન૦ [સં.] જેને સંબોધાયું હોય વા સંબોધાય તે

સંભર વિ૦ [सं. सं + भृ] જુઓ સભર

સંભરવું સ૦ક્રિ૦ [सं. संभृ] સારી રીતે ભરવું

સંભવ પું૦ [સં.] શક્યતા (૨) મૂળ (૩) ઉત્પત્તિ. [-થવો = ઉત્પન્ન થવું. -હોવો = શક્ય હોવું.] ૦નીય વિ૦ [સં.] સંભવે એવું; શક્ય

સંભવવું અ૦ક્રિ૦ [सं संभू] ઉત્પન્ન થવું; બનવું (૨) સંભવ હોવો; બની શકવું

સંભવિત વિ૦ [સં.] સંભવ હોય તેવું; શક્ય

સંભળામણી સ્ત્રી૦ ['સંભળાવવું' ઉપરથી] સંભળાવેલું (મહેણું કે ઠપકો) સાંભળવાની દશા; સાંભળવાપણું

સંભળાવું અ૦ક્રિ૦ 'સાંભળવું'નું કર્મણિ. -વવું સ૦ક્રિ૦ 'સાંભળવું'નું પ્રેરક (૨) વળતો ઉત્તર કે કડક વેણ કે ગાળ કહેવી

સંભા પું૦ [જુઓ સંવા] સમવાય; સંઘ; સંબો

સંભાર પું૦ [સં.] જોઈતી સામગ્રી (૨) શાક કે અથાણામાં ભરવાનો મસાલો. [-ભરવો = શાક કે અથાણામાં મસાલો ભરવો (૨) અતિશયોક્તિ કરવી; રસ પૂરવો (૩) ઉશ્કેરવું.]

સંભારણ ન૦ ['સંભારવું' પરથી] સંભારવું તે; સ્મૃતિ. -ણું ન૦ યાદગીરી; યાદગીરીની વસ્તુ કે નિશાની

સંભારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संभर (सं. संस्मृ)] યાદ [કરવું

સંભારિયું વિ૦ સંભારવાળું; મસાલો પૂરેલું (૨) ન૦ તેવું શાક

સંભાવના સ્ત્રી૦ [સં.] સંભવ; શક્યતા (૨) કલ્પના; તર્ક (૩) આદરસત્કાર (૪) પ્રતિષ્ઠા; ઇજ્જત

સંભાવિત વિ૦ [સં.] પ્રતિષ્ઠિત

સંભાવ્ય વિ૦ [સં.] શકય (૨) સત્કાર કરવા યોગ્ય (૩) કલ્પી શકાય તેવું

સંભાષણ ન૦ [સં.] વાતચીત; પ્રશ્નોત્તરી

સંભાળ સ્ત્રી૦ [સંભાળવું પરથી] તપાસ; દરકાર; કાળજી (૨) રક્ષણ; જતન. [–નીચે = દેખરેખ નીચે (૨) આશ્રયમાં. –રાખવી, લેવી = સંભાળવું.]

સંભાળવું સ૦ક્રિ૦ [પ્રા. संभाल; सं. संभालय्] સંભાળ રાખવી; જતન કરવું; સાચવવું; જાળવવું (૨) (કામ, જવાબદારી ઇ૦) માથે લેવું – ચલાવવું; નિભાવવું (૩) અ૦ક્રિ૦ [પ્રા. संभल] સાવચેત કે હોશિયાર રહેવું; ગફલતમાં ન પડી જવું

સંભૃત વિ૦ [સં.] એકઠું કરેલું; સાંભરેલું

સંભોગ પું૦ [સં.] ઉપભોગ (૨) મૈથુન (૩) વિષયભોગ. –ગી વિ૦ (૨) પું૦ સંભોગ કરનાર (૩) કામી

સંભ્રમ પું૦ [સં.] ઘૂમવું તે; ચક્કર ફરવું તે (૨) ત્વરા; ધાંધળ (૩) ગભરાટ; વ્યાકુળતા (૪) ઉત્કંઠા (૫) ભ્રાંતિ (૬) ભૂલ (૭) ભય

સંભ્રાંત વિ૦ [સં.] ઘુમાવેલું (૨) ગભરાયેલું; વ્યાકુળ થયેલું (૩) ભ્રાંતિમાં પડેલું

સંમત વિ૦ [સં.] સંમતિવાળું; સરખો કે અનુરૂપ મત-ધરાવતું (૨) માન્ય; પસંદ

સંમતિ સ્ત્રી૦ [સં.] અનુમતિ; કબૂલાત; સમાન મતવાળું હોવું તે. ૦વય સ્ત્રી૦;ન૦ સંભોગની સંમતિ આપી શકે તે માટેનું સ્ત્રીનું યોગ્ય વય. – તેની કાયદેસર મર્યાદા [(૩) કજિયો

સંમર્દ પું૦ [સં.] ભીડ; ગરદી(૨)યુદ્ધ; લડાઈ

સંમાન ન૦ [સં.] સન્માન; આદરસત્કાર (૨) ગૌરવ; પ્રતિષ્ઠા. ૦કારિણી વિ૦ સ્ત્રી૦, ૦કારી વિ૦ આદરસત્કાર કરનારું

સંમાનિત વિ૦ [સં.] સંમત (૨) સંમાનવાળું

સંમાન્ય વિ૦ [સં.] સંમાનને યોગ્ય

સંમાર્જક વિ૦ [સં.] ઝાડુ કાઢનારું
વાળઝૂડ; સાફસૂફ. –ની સ્ત્રી૦ સાવરણી

સંમિશ્ર, –શ્રિત વિ૦ [સં.] મિશ્રિત

સંમિશ્રણ ન૦ [સં.] જુઓ મિશ્રણ

સંમિશ્રિત વિ૦ [સં.] જુઓ સંમિશ્ર

સંમીલન ન૦ [સં.] બીડી દેવું – મીચી દેવું તે

સંમુખ વિ૦ [સં.] સામે મુખવાળું; સામે હોય તેવું (૨) –ની પ્રત્યે લાગણીવાળું (૩) અ૦ રૂબરૂ; સામે [વિના થતું પ્રાણી

સંમૂર્છિમ વિ૦(૨)ન૦[સં.] નરમાદાના સંયોગ

સંમેલન ન૦ [સં.] એકઠા થવું તે (૨) મેળાવડો

સંમોહ પું૦; ૦ન ન૦ [સં.] મૂર્છા (૨) ભ્રાંતિ (૩) અજ્ઞાન (૪) મોહ

સંયત વિ૦ [સં.] દાબમાં કે કાબૂમાં રાખેલું (૨) બાંધેલું; જકડેલું (૩) સંયમવાળું

સંયમ પું૦ [સં.] નિગ્રહ; નિરોધ (૨) ઇન્દ્રિયનિગ્રહ. ૦ન ન૦ નિયંત્રણ. દમન; નિગ્રહ (૨) ખેંચી રાખવું તે. ૦ની સ્ત્રી૦ (સં.) યમ રાજાની નગરી. ૦શાળી વિ૦ સંયમી. –મી વિ૦ (૨) પું૦ સંયમવાળું

સંયુક્ત વિ૦ [સં.] જોડાયેલું; યુક્ત (૨) અનેક મળીને કરેલું. ૦ક્રિયાપદ ન૦ બે ક્રિયાપદ ભેગાં વપરાતાં જુદો જ અર્થ નીકળે તેવું ક્રિયાપદ (વ્યા.). ૦વાક્ય ન૦ બે કે વધારે પ્રધાન વાકયો એકઠાં થવાથી બનતું મોટું વાક્ય

સંયુત વિ૦[સં.] સંયુક્ત; સમન્વિત

સંયોગ પું૦[સં.] જોડાવું કે ભેગા થવું તે (૨) સંબંધ (૩) સમાગમ (૪) મિશ્રણ; મેળવણી (૫) સંજોગ; પરિસ્થિતિ. –ગી વિ૦ જોડનારું (૨) સંયોગવાળું. –ગીકરણ ન૦[સં.]સંયુક્ત કરવું તે. –ગીભૂમિ(–મી) સ્ત્રી૦ જમીનના બે મોટા પ્રદેશને જોડનારી સાકડી જમીનની પટી

સંયોજક વિ૦(૨) પું૦[સં.]જોડનાર. –ન ન૦ જોડવું તે (૨) જોડાણ; સંબંધ (૩) આયોજન; વ્યવસ્થા (૪) બંધન (તે દશ છે) (બૌદ્ધ)

સંયોજિત વિ૦ [સં.] જોડેલું

સંરક્ષણ ન૦ [સં.] રક્ષણ

સંરક્ષવું સ૦ક્રિ૦ [સં. संरक्ष्] સંરક્ષણ કરવું

સંરક્ષિત વિ૦ [સં.] સંરક્ષણ પામેલું

સંરોહણી સ્ત્રી૦ ઘા રૂઝવનારી ઔષધિ [સ્ત્રી૦

સંલગ્ન વિ૦[સં.] લાગેલું; વળગેલું; ચોટેલું. ૦તા

સંલાપ પું૦[સં.]પરસ્પર વાર્તાલાપ(૨)નાટકમાં એક પ્રકારનો સંવાદ. ૦ક વિ૦ સંલાપ કરનારું

પું૦ (૨) એક પ્રકારનું નાટક–ઉપરૂપક (૩) નાટકમાં એક પ્રકારનો સંલાપ

સંવત પું૦ [સં.] વિક્રમ સંવત (૨) તેનું કોઈ પણ વર્ષ [વાર્ષિક મરણતિથિ

સંવત્સર પું૦[સં.] વર્ષ. **–રી** સ્ત્રી૦ છમછરી;

સંવનન ન૦ [સં.] વશ કરવાની ક્રિયા (૨) પ્રેમ કરવો તે; પ્રેમથી જીતી લેવાનો પ્રયત્ન

સંવર પું૦ [સં.] બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાંથી પરાવૃત્ત થઈ આત્માભિમુખ થવું તે (જૈન). **૦ણ** ન૦ ઢાંકણ; રક્ષણ

સંવરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संवर (सं सं + वृ)] આવરી લેવું(૨) સમેટવું(૩)રોકવું; નિગ્રહ કરવો

સંવર્ત પું૦[સં.]પ્રલયકાળના સાત મેઘોમાંનો એક

સંવર્ધન ન૦ [સં.] વધવું તે (૨) ઉછેરવું તે (૩) વધારવું તે

સંવર્ધમાન વિ૦ [સં.] વધતું; સંવર્ધિત થતું

સંવર્ધવું સ૦ક્રિ૦ [सं. संवृध्] સંવર્ધન કરવું

સંવર્ધિત વિ૦[સં.] સંવૃદ્ધ થયેલું (૨) ઉછેરેલું; ઊછરેલું (૩) વધારેલું; વધેલું

સંવહન ન૦[સં.] વહન કરવું–લઈ જવું તે

સંવા પું૦ [सं. समवाय] સંઘ; સમુદાય

સંવાદ પું૦ [સં.] વાતચીત; સવાલજવાબ (૨) ચર્ચા (૩) એકરાગ હોવો તે (૪) એકમત થવું તે. **–દિતા** સ્ત્રી૦ સંવાદીપણું; 'હાર્મની'. **–દી** વિ૦ સંવાદ કરનારું (૨) સહમત; અનુકૂલ; એકરાગવાળું (૩) પું૦ વાદી સ્વરથી પાંચમો અને ચોથો સ્વર(સંગીત)

સંવાર પું૦[સં.] ઉચ્ચારણના બાહ્ય પ્રયત્નોમાંનો એક, જેમાં કંઠનું આકુંચન થાય છે(વ્યા.)

સંવાસ પું૦ [સં.] સહવાસ

સંવાહક વિ૦ [સં.] સંવાહન કરનારું. **–ન** ન૦ વહન કરવું તે; લઈ જવુ તે (૨) ચંપી કરવી તે

સંવિદ સ્ત્રી૦ [સં.] ચૈતન્ય; જ્ઞાન; સમજશક્તિ (૨) કરાર; સંકેત

સંવિધાન ન૦ [સં.] વ્યવસ્થા; આયોજન (૨) નાટકના વસ્તુની સંકલના; ગોઠવણી. **૦ક** ન૦ નાટકનું વસ્તુ–તેની સંકલના

સંવિભાગ પું૦[સં.] ભાગ પાડવા તે (૨) હિસ્સો

સંવૃત વિ૦[સં.] આચ્છાદિત; ઢાંકેલું; ઢંકાયેલું (૨)[વ્યા.]સંકુચિત; સાંકડું('વિવૃત'થી ઊલટું)

સંવૃદ્ધ વિ૦[સં.] વધેલું (૨) ઉન્નત; સમૃદ્ધ

સંવૃદ્ધિ સ્ત્રી૦[સં.]વધવું તે(૨) આબાદી સમૃદ્ધિ

સંવેગ પું૦ [સં.] વેગ; જુસ્સો (૨) આવેગ; ગભરાટ. **–ગી** વિ૦ વેગથી વર્તનાર; સંવેગવાળું

સંવેદ પું૦ [સં.] અનુભવ; જ્ઞાન. **૦ન** પું૦, **૦ના** સ્ત્રી૦ ભાન; પ્રતીતિ; સ્ફુરણ

સંવેશ પું૦[સં.] સૂઈ જવું તે (૨) આસન

સંવ્યગ્ર વિ૦ [સં.] ખૂબ વ્યગ્ર

સંશય પું૦ [સં.] સંદેહ; શક (૨) દહેશત; ભય [–આણવો, –આવવો, –ઊઠવો, –ઊપજવો, –જવો, –માં પડવું.]. **૦ખોર** વિ૦ વહેમીલું; શંકાશીલ. **૦ગ્રસ્ત** વિ૦ સંશયમાં પડેલું; સંશયવાળું. **૦વાદ** પું૦ કોઈ પણ તત્વમાં શંકાથી નિહાળવાની વૃત્તિનો વાદ; 'સ્કેપ્ટીસિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ 'સ્કેપ્ટિક'. **૦વાન** વિ૦ સંશયવાળું; સંશયી. **–યાત્મક** વિ૦ સંશયવાળું; સંશય જાય એવું (૨) જેને કશી બાબતમાં વિશ્વાસ ન હોય એવું; શ્રદ્ધાહીન (૨) પું૦ તેવો માણસ. **–યાત્મા, –યી** વિ૦ શંકાશીલ; વહેમી

સંશુદ્ધ વિ૦ [સં.] બરાબર શુદ્ધ થયેલું; વિશુદ્ધ

સંશુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [સં.] પવિત્રતા; શુદ્ધિ

સંશોધક વિ૦[સં.] શોધ કરનારું(૨) શુદ્ધ કરનારું

સંશોધન ન૦ [સં.] શુદ્ધિ (૨) શોધખોળ; 'રિસર્ચ'. **૦કાર** પું૦ સંશોધન કરનાર. **–ની** વિ૦ સંશોધનને લગતું

સંશોધવું સ૦ક્રિ૦[सं. संशोधय्] સંશોધન કરવું

સંશોધિત વિ૦ [સં.] શુદ્ધ કરેલું (૨) શોધેલું

સંશોષણી સ્ત્રી૦ [सं. संशोषण પરથી] ખરાબ લોહી ચૂસી લે તેવો લેપ

સંશ્રય પું૦ [સં.] આશ્રય; શરણ

સંશ્રિત વિ૦ [સં.] શરણે આવેલું; આશ્રિત

સંશ્લેષ પું૦[સં.] ગાઢ આલિંગન (૨) સંયોગ

સંસક્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] આસક્તિ; નાદ; વ્યસન

સંસદ સ્ત્રી૦ [સં.] સભા; મંડળ

સંસર્ગ પું૦[સં.] સંબંધ; સોબત; સંગતિ (૨) આસક્તિ; લંપટતા. **૦દોષ** પું૦ જુઓ સંગતિદોષ. **–ર્ગી** વિ૦ સંસર્ગ રાખનારું (૨)

પું૦ સંબધી; સાથી

સંસર્પણ ન૦[સં.]સરકવું, ધીમે ધીમે ખસવું તે

સંસાર પું૦ [સં.] સૃષ્ટિ; જગત (૨) માયાનો પ્રપંચ (૩) જન્મમરણની ઘટમાળ (૪)ગૃહસંસાર [(**–ચલાવવો, –ચાલવો.**) **–તરવો** = દુનિયાદારીના વ્યવહારમા પાર ઊતરવું (૨) મોક્ષ મેળવવો **–નો વા વાવો** = માયા-મમતા વળગવા; નિખાલસપણું જતું રહેવું. **–પૂઠે લાગવો** = સંસારની કપરી ફરજો માથે પડવી. **–માંડવો, –માં પડવું** = પરણવું (૨) ગૃહસંસાર શરૂ કરવો. **–માં ડૂબવું** = માયાનાં બંધનોમાં જકડાવું; કર્મબંધન બાંધવાં.] **૦માર્ગ** પું૦ સંસારમાં રહી ગાળેલું જીવન. **૦વ્યવહાર** પું૦ દુનિયાદારીનો વ્યવહાર. **૦શાસ્ત્ર** ન૦ સમાજશાસ્ત્ર. **૦શાસ્ત્રી** પું૦ સમાજશાસ્ત્રી. **૦સાગર** પું૦ સંસારરૂપી સાગર. **૦સુખ** ન૦ કુટુંબપરિવારનું કે સંસારના ભોગોનું સુખ. **૦સુધારો** પું૦ સામાજિક અને કૌટુંબિક બાબતોમાં સુધારો. **–રિણી** વિ૦સ્ત્રી૦સંસારી (૨)સંચાર કે પ્રચાર કરનારી. **–રી** વિ૦ સંસારવ્યવહાર સંબંધી (૨) સંસારમાં રચ્યુંપચ્યું (૩) સંસાર માંડી બેઠેલું

સંસિદ્ધ વિ૦[સં.] સિદ્ધ થયેલું; પૂર્ણ થયેલું (૨) સફળ થયેલું; પ્રાપ્ત થયેલું. **–દ્ધિ** સ્ત્રી૦ સિદ્ધિ; પૂર્ણતા (૨) સફળતા; પ્રાપ્તિ

સંસૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સંસાર (૨) જન્મમરણનું ચક્ર (૩) પ્રવાહ; ગતિ; સરવું તે

સંસૃષ્ટ વિ૦[સં.] સંયુક્ત; જોડાયેલું

સંસૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ સહવાસ (૨) સંબંધ; સંપર્ક (૩) સંયોગ; મિલન (૪) એકત્ર કરવું તે; સંગ્રહ (૫) બે નિરપેક્ષ અલંકારોનું એક જ સ્થાને હોવું તે (કા. શા.)

સંસેક વિ૦ ['સેકવું' ઉપરથી] સેકેલું (પ.)

સંસ્કરણ ન૦ [સં.] શુદ્ધ કરવું, દુરસ્ત કરવું કે સમરાવવું તે (૨) સંસ્કાર કરવા તે (૩) [ગ્રંથની] આવૃત્તિ

સંસ્કાર પું૦ [સં.] શુદ્ધ કરવું તે (૨) સુધારવું તે (૩) શણગારવું તે (૪) વાસનાઓ કે કર્મોની મન ઉપર પડતી છાપ (૫) શિક્ષણ, ઉપદેશ, સંગતિ વગેરેનો મન ઉપર પડેલો પ્રભાવ (૬) પૂર્વકર્મોનું ફળ; સંજોગ (૭) મરણ પાછળ કરવાની ક્રિયા (૮) દ્વિજોને જન્મથી મરણ સુધી કરવા પડતા આવશ્યક ૧૬ વિધિમાંનો દરેક (ગર્ભાધાન, પુંસવન, અનવલોભન, વિષ્ણુબલિ, સીમંતોન્નયન, જાતકર્મ, નામકરણ, નિષ્ક્રમણ, સૂર્યાવલોકન, અન્નપ્રાશન, ચૂડાકર્મ, ઉપનયન, ગાયત્ર્યુપદેશ, સમાવર્તન, વિવાહ, સ્વર્ગારોહણ) (૯) શિક્ષણ; કેળવણી. [**–કરવો** = શુદ્ધ કરવું (૨) મઠારવું; શણગારવું. **માથે સંસ્કાર વીતવા** = દુઃખ પડવું; સંકટો આવવાં.] **૦ક** વિ૦ સંસ્કાર કરનારું; શુદ્ધ કરનારું. **૦ગ્રાહી** વિ૦ સંસ્કાર ગ્રહણ કરી લેતું. **૦વાહી** વિ૦ સંસ્કારનું વહન કરનારું

સંસ્કારવું સ૦ ક્રિ૦ [સં. संस्कारय्] સંસ્કારી કરવું (૨) સંસ્કરણ કરવું

સંસ્કારિતા સ્ત્રી૦ [સં.] સંસ્કારીપણું; 'કલ્ચર'

સંસ્કારી [સં.] વિ૦ મૂળથી સારા સંસ્કારવાળું (૨) સારી કેળવણીવાળું (૩) પુણ્યશાળી

સંસ્કારોત્થ વિ૦ [સં.] સંસ્કારોને લઈને ઊઠતું – જાગ્રત થતું

સંસ્કૃત વિ૦ [સં.] સંસ્કાર પામેલું (૨) શુદ્ધ કરેલું (૩) શણગારેલું (૪) સ્ત્રી૦; ન૦ ગીર્વાણભાષા. **૦જ્ઞ** વિ૦ સંસ્કૃત જાણનાર **૦મય** વિ૦, **૦મયી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સંસ્કૃતથી પરિપૂર્ણ

સંસ્કૃતિ સ્ત્રી૦[સં.]સભ્યતા; સુધારો; સામાજિક પ્રગતિ; 'સિવિલિઝેશન'

સંસ્કૃતી પું૦[સં संस्कृत + ई]સંસ્કૃતનો પંડિત

સંસ્કૃતોત્થ વિ૦ [સં.] સંસ્કૃતમાંથી આવેલું

સંસ્તરણ ન૦ [સં.] પથાર; બિછાવટ (૨) ફેલાવવું તે; પ્રસારણ

સંસ્થા સ્ત્રી૦[સં.] રચના; વ્યવસ્થા (૨) સ્થાપિત વ્યવસ્થા કે રૂઢિ (ઉદા૦ લગ્નસંસ્થા) (૩) મંડળ; તંત્ર; 'ઇન્સ્ટિટ્યૂશન'

સંસ્થાન ન૦ [સં.] નાનું રાજ્ય; રજવાડો (૨) પરમુલકમાં વસાહત; તેવું રાજ્ય; 'કૉલોની'. **૦વાસી** વિ૦ (૨) પું૦ વસાહતમાં રહેનાર. **–ની** વિ૦ સંસ્થાનનું, –ને લગતું (૨) પું૦ સંસ્થાનનું વતની

સંસ્થાપક વિ૦(૨)પું૦ [सं.] સંસ્થાપન કરનાર

સંસ્થાપન ન૦, **-ના** ૦સ્ત્રી [सं.] સારી રીતે સ્થાપવું તે; પ્રતિષ્ઠા કરવી તે

સંસ્થાપવું સ૦ક્રિ૦[सं. संस्थापय्] સ્થાપન કરવું

સંસ્થાપિત વિ૦ [सं.] સંસ્થાપન કરેલું

સંસ્થિતિ સ્ત્રી૦[सं.] સાથે રહેવું તે (૨) કાયમનું સ્થાન (૩) ટકવું તે; કાયમ રહેવું તે (૪) વિશ્રાંતિ (૫) સ્થિતિ; સ્થિરતા

સંસ્પર્શ પું૦[सं.] સ્પર્શ; સંબંધ [સ્મરણ

સંસ્મરણ ન૦ [सं.] પૂર્ણ સ્મરણ; વારંવાર

સંસ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [सं.] પૂર્ણ સ્મૃતિ; યાદ

સંસ્વેદજ વિ૦(૨)ન૦[सं.] જુઓ સ્વેદજ

સંહતિ સ્ત્રી૦[सं.] સમુદાય (૨) સંપ; સંગઠન

સંહરવું સ૦ક્રિ૦[प्रा. संहर (सं. सं + हृ)] એકઠું કરી લેવું; પાછું ખેંચી લેવું (૨) સંહાર કરવો

સંહર્તા(-ર્ત્તા) પું૦ [सं.] સંહાર કરનાર

સંહાર પું૦[सं.] નાશ; કતલ; ઉચ્છેદ (૨) એકઠું કરવું તે (૩) સંક્ષેપ. **૦ક** વિ૦ (૨) પું૦ સંહાર કરનાર. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ [सं. संहारय्] સંહાર કરવો. **-રિણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સંહાર કરનારી

સંહિતા સ્ત્રી૦[सं.] સંયોગ (૨) સમુચ્ચય (૩) પદ કે લખાણનો વ્યવસ્થિત સંગ્રહ. ઉદા૦ મનુસંહિતા (૪) વેદોનો દેવોની સ્તુતિવાળો મંત્રભાગ (૫) [વ્યા.] સંધિ

સંહૃત વિ૦ [सं.] સંહરેલું

સા પું૦ સંગીતના સ્વરસપ્તકમાંનો પ્રથમ સ્વર

સાઇકલ સ્ત્રી૦ [इं.] બેસનારે પોતે ચલાવવાનું બે ચક્રવાળું એક વિલાયતી વાહન

સાઇકલોપીડિયા સ્ત્રી૦ [इं.] જ્ઞાનકોશ

સાઇકલોસ્ટાઇલ ન૦ [इं.] મૂળ લખાણ લખી તે પરથી નકલો કાઢવાની એક યુક્તિ કે સાધન. [**-કરવું** = તે સાધનથી નકલો કરવી.]

સાઈસ [अ.] ઘોડાવાળો; રાવત; સઈસ

સાક(-કે)ટમ વિ૦ [सं. सह + कुटुंब] (**ચ.**) જુઓ સાગમટું (નોતરું)

સાકટી(-ઠી) સ્ત્રી૦, **-ટું** ન૦, **-ટો** પું૦ [જુઓ સાગ] સાગની લાંબી જાડી વળી [કાપેલું

સાકણસાણું વિ૦[સ+કણ] ડૂંડાં કે દાણા સાથે

સાકર સ્ત્રી૦ [प्रा. सक्करा (सं. शर्करा); સર૦ हिं., म.] ખાંડના પાસાદાર ગાંગડા. [**-ના રવા પીરસવા, -પીરસવી, વાટવી, -વાળી જીભ કરવી** = મીઠું મીઠું બોલવું; ખુશામત કરવી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ગળપણ ચડાવવું; સાકરથી પાસવું. **-રિયું** વિ૦ સાકર ચડાવેલું (૨) સાકર જેવું (સ્વાદ કે આકારમાં). **-રિયો** પું૦ ફૂલમાંના મધની ઝરમર (૨) સાકરિયો ચણો. **-રિયો ચણો** પું૦ (બહુધા બ૦વ૦માં) સાકર - ખાંડ ચડાવેલો ચણાનો દાણો

સાકરવું સ૦ક્રિ૦ [હાક + કરવું? સર૦ હાકલવું] બોલાવવું; સાદ દેવો (૨) જુઓ 'સાકર'માં

સાકરિયું, -યો જુઓ 'સાકર'માં

સાકાર વિ૦ [सं.] આકારવાળું; મૂર્ત રૂપવાળું

સાકાંક્ષ વિ૦ [सं.] આકાંક્ષાવાળું

સાકી પું૦[अ.] મદ્ય પાનાર (૨) માશૂકનું સંબોધન

સાક્ષર વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] વાંચવા લખવાની આવડતવાળું; ભણેલું (૨) શિક્ષિત. વિદ્વાન (૩) લેખક; સાહિત્યકાર. **૦ત્વ** ન૦, **૦તા** સ્ત્રી૦. **-રી** વિ૦ સાક્ષર સંબંધી (૨) ભારે ભારે શબ્દોવાળું (લખાણ).

સાક્ષાત્ અ૦ [सं.] નજરોનજર; સંમુખ

સાક્ષાત્કાર પું૦[सं.] નજરોનજર જોવું તે; પ્રત્યક્ષ દર્શન (૨) પરમ તત્ત્વ કે ઈશ્વરનો સાક્ષાત્ અનુભવ

સાક્ષી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म. साक्ष] સાખ; શાહેદી. [**-આપવી, પૂરવી** = જુબાનીમાં કહેવું (૨) ટેકો આપવો.] **૦દાર** પું૦ શાહેદ; સાક્ષી

સાક્ષી પું૦[सं.] નજરોનજર જોનાર (૨) સાક્ષી પૂરનાર; શાહેદ. **૦ભૂત** વિ૦ સાક્ષીરૂપ. સાક્ષી

સાખ સ્ત્રી૦ [सं. साक्ष्य? સર૦ म. साक हिं.] સાક્ષી; શાહેદી (૨) [सं. शाखा પરથી ?] ઝાડ ઉપર જ પાકેલું ફળ (૩) [?] બારણાના ચોકઠાના ઊભા ટેકા (૪) [લા.] બારણું; આંગણું. [**-કરવી** = સાખ તરીકે સહી કરવી. **-ગરવી, પડવી** = આંબા પર કેરી પાકવી (૨) આંબાને વેડી લેવાનો સમય થવો.] **૦પ(-પા)ડોશી** પું૦ જોડમાં જ જેનું ઘર હોય એવો પાડોશી. **-ખિયું** ન૦ ઝાડ પર જ પાકેલું ફળ; સાખ. **-ખિયો** પું૦ સાક્ષી

સાખી સ્ત્રી० [સર० म. साकी; हिं.] બે ચરણનો એક પ્રકારનો દોહરો કે પદ (૨) ગઝલ, લાવણી, કે ગરબીમાં આવતી, લંબાવીને ગાવાની ટૂંકી પંક્તિઓ (૩) પું० [જુઓ સાક્ષી; સર० हिं.] (પ.) + સાખ પૂરનાર

સાખો પું० [જુઓ શાખ; સર० हिं., म. साख] લોકનો અભિપ્રાય કે છાપ (૨) [લા.] કંકાસ; કજિયો (૩) ગજબ [જોડાજોડ, લગોલગ

સાખોસાખ અ० [સાખ (બારણાની) પરથી]

સાગ પું० [प्रा. (सं. शाक)] જેનાં ઇમારતી લાકડાં બને છે તે એક જાતનું ઝાડ

સાગમટું વિ० [જુઓ સાકટમ] (કા.) કુટુંબ સાથે–બધાંને દીધેલું (નોતરું)

સાગર પું० [अ. साग़िर] પ્યાલો; જામ

સાગર પું० [सं.] દરિયો (૨) દશ પદ્મ જેટલી સંખ્યા. ०જા સ્ત્રી० (સં.) લક્ષ્મી. ०પેટું વિ० સાગર જેવા મોટા પેટવાળું; ઉદાર

સાગરીત(–દ) પું० [જુઓ શાગરીત] સાથી (પ્રાયઃ બૂરા કામમાં) [લાકડું

સાગવાન ન० [સર० हिं. सागवन; म.] સાગનું

સાગુ(–ગૂ)ચોખા, સાગુ(–ગૂ)દાણા પું० બ०વ० [सागू (मलाया) + ચોખા કે દાણા] તાડ જેવા સાગૂ નામના ઝાડના થડના ગરના બનાવેલા દૂધિયા કણ [ચૂનો; સલ્લો

સાગોળ પુ० [फा. शाह्गिल] ચાળેલો બારીક

સાગ્નિક વિ० [सं.] અગ્નિ રાખનાર; અગ્નિહોત્રી

સાગ્ર વિ० [सं.] સમગ્ર. તમામ. ०તા સ્ત્રી० સમગ્રતા (૨) અણિયાળાપણું–વેધક સ્પષ્ટતા; 'પૉઇન્ટેડનેસ'

સાચ ન० [प्रा सच्च (सं. सत्य)] સત્ય. ०ક(०લું) વિ० સાચુ બોલનાર; પ્રમાણિક; નિષ્કપટી. ०દિલી સ્ત્રી० સચ્ચાઈ. ०માચ વિ० ['સાચ' દ્વિર્ભાવ] ખરેખરું; જેવું છે તેવું (૨) અ० ખરેખર. ०વટ સ્ત્રી० સચ્ચાઈ (૨) સાચવણી

સાચવણ(–ણી) સ્ત્રી०, –ણું ન० ['સાચવવું' ઉપરથી] જતન; સંભાળ [કરવું

સાચવવું સ०ક્રિ० [प्रा. सच्चव] સંભાળવું; જતન

સાચાઈ સ્ત્રી० ['સાચું' ઉપરથી] સચ્ચાઈ; સાચવટ

સાચાબોલું વિ० [સાચું + બોલવું] સાચું બોલનારું

સાચું વિ० [જુઓ સાચ] ખરું; સત્ય; હોય તેવું (૨) અસલ; બનાવટી નહિ એવું. જેમ કે, સાચું મોતી (૩) સત્ય બોલનારું (૪) એકવચની. ०જૂઠું વિ० ખરુંખોટું (૨) ન० ભંભેરણી. [સાચાંજૂઠાં કરવાં = ભંભેરણી કરવી.] –ચે અ० ખરે; નક્કી (૨) વાજબી રીતે. –ચેસાચું વિ० ખરેખરું; સાવ સાચું; સાચમાચ

સાચો પું० ['સાચું' ઉપરથી] રેશમનો પાકો દોરો (મોતી ગાંઠવાનો)

સાચોરો પું० ['સાચવવું' ઉપરથી ? સર० प्रा. सच्छर = જોવું] (વૈષ્ણવમંદિરનો) નોકર (૨) તે નામની બ્રાહ્મણની જાતનો માણસ

સાજ પું० [फा.] ઉપયોગી સરસામાન (૨) શણગાર; વસ્ત્રાભૂષણ (૩) ઘોડા પર નાખવાનો સામાન (૪) ન० સારંગી જેવું એક વાદ્ય. [**–માંડવો** = ઘોડા ઉપર સામાન નાખવો.] ०ક સ્ત્રી० નાની સારંગી (ભરથરી લોકોની)

સાજન [सं. सज्जन], ०**મહાજન** ન०, –**નિયા** પું० બ०વ० વરના વરઘોડા સાથે રહેલું પ્રતિષ્ઠિત લોકોનું મંડળ. –**ની** સ્ત્રી० સજારી. –**નું** ન० નાતનું પંચ

સાજરું વિ० ['સાજ' ઉપરથી] શણગારવાળું; શોભીતું (૨) સૌભાગ્યના શણગારવાળું

સાજવારી સ્ત્રી० [फा.] + સજાઈ; સજાવટ કે તેને માટેની સામગ્રી

સાજવું સ०ક્રિ० [સાજ કે सं. सज्ज પરથી ? સર० हिं. साजना] માંજવું; સાફ કરવું (૨) અ०ક્રિ० [સર० म. साजणें] બેસતું આવવું; છાજવું (૩) સાજ સજી તૈયાર થવું (૪) પરવારવું

સાજસરજામ સાજસામાન પું० [સાજ + સરંજામ, સામાન] સાધનસામગ્રી

સાજાત્ય ન० [सं.] 'સિમિલિટયૂડ' (ગ.). ०કેંદ્ર ન० 'સેન્ટર ઑફ 'સિમિલિટયૂડ' (ગ.). ०રેખા સ્ત્રી० 'લાઇન ઑફ 'સિમિલિટયૂડ' (ગ.)

સાજિંદો પું० [फा. साज़िंदह. સર० हिं., म. साजिंदा] ગાનાર કે નાચનારની સાથેનો સારંગીવાળો કે તબલચી

સાજીખાર પું૦[सं. सर्जिका (प्रा. सज्जिआ)+ખાર; (क्षार); સર૦ हिं. सज्जीखार; म.] એક ખાર

સાજું વિ૦ [प्रा. सज्ज (सं. सज्ज, सद्यस्क) સર૦ म. साजा, दे. सज्जोक्क] તંદુરસ્ત (૨) ભાંગેલું નહિ એવું; આખું. **૦તાજું** વિ૦ તાજું અને નીરોગી. **૦સમ, ૦સમું** વિ૦ તંદુરસ્ત; નીરોગી (૨) સાવ સાજું; આખેઆખું; અક્ષત

સાટ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] ચામડાની લાંબી ને પાતળી પટ્ટી (૨) [સર૦ म. साटा,-ठ (सं. सं+स्था, प्रा. संठा)] કરોડ; બરડાનું હાડકું. **૦કો** પું૦ સાટ બાંધી બનાવેલો ચાબુક કે કોરડો (૨) જુઓ સાટ. **૦કાટવું** સ૦ક્રિ૦ સાટકે સાટકે મારવું

સાટ(–ઠ)માર પું૦ [સાટ+મારવું; સર૦ म. साटमार्या; हिं] સાઠમારીમાં હાથીને સાટ કે સોટા મારી ચીડવનાર. **–રી** સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જંગલી પ્રાણીઓને ખીજવીને લડાવવાનો તમાસો (૨) [લા.] લડાલડી

સાટવવું સ૦ક્રિ૦ ['સાટું' ઉપરથી] સાટું કરવું (૨) ખરીદવું [(૨) વેચાતું લેવું

સાટવું સ૦ક્રિ૦ ['સાટું' ઉપરથી] મૂલ ઠેરવવું

સાટાખત ન૦ સાટા વિષેનું લખત

સાટાંતેખડાં ન૦બ૦વ૦ [સાટું+તેખડું] કન્યાનાં સાટાં ને તેખડાં કરવાનો વ્યવહાર

સાટી સ્ત્રી૦[સર૦ म. (सं. संस्था, प्रा. संठा ?)] માણસો જેમાં બેસે છે તે ગાડીનું ખોખું –ચોકઠું (૨) [જુઓ સાટું] કરાર. ઉદા૦ (રમતમાં) દાન આપવાની સાટી

સાટીઝાંખરાં ન૦ બ૦ વ૦ [સાંઠી+ઝાંખરાં] કાન ભંભેરવા તે; સાચુંજૂઠું કહી ટંટો કરાવવો તે; સાંઠીઝાંખરાં [–કરવાં]

સાટીન સ્ત્રી૦ [इं. सॅटिन; સર૦ म. साटीण; हिं. साटन (सं शाटी)] એક જાતનું રેશમી કાપડ

સાટું ન૦ [दे. सट्ट; સર૦ म. साटा] કરાર; બોલી; કબાલો (૨) મૂલ ઠેરવવું તે (૩) બહાનાની રકમ (૪) માલને બદલે માલ કે કન્યાને બદલે કન્યા આપવી તે (૫) બદલો; અવેજ [–કરવું]. **૦તેખડું** ન૦ (કન્યાનું) સાટું કે તેખડું

સાટ્ટક પું૦ [प्रा. सट्ठ (सं. शाठ्य) ઉપરથી] ઠગ; લુચ્ચો [અવેજમાં

સાટે અ૦ [સર૦ हिं.; જુઓ સાટું] બદલે;

સાટો પું૦ [सं प्रा. सट्ट, व्य; સર૦ म. साटा = मेवण] ઘીથી મોયેલો ચોખાનો લોટ (૨) [સર૦म. साटा (प्रा. संठा?)] માલ ભરાય છે તે ગાડાનો ભાગ (૩) [સર૦सं. सट्टक] ધોયેલું ઘી

સાટોડી સ્ત્રી૦ [हिं. साटी (सं. श्वेता)] એક વનસ્પતિ. **૦મૂળ** ન૦ સાટોડીનું મૂળ. **–ડો** પું૦ એક વનસ્પતિ

સાટોપ વિ૦ [सं.] આડંબરવાળું; ભપકાવાળું (૨) અભિમાની (૩) અ૦ ઘમંડથી; તુમાખીથી

સાઠ (ઠ,) વિ૦ [प्रा. सट्ठि (सं. षष्टि); સર૦ म., हिं] '૬૦'

સાઠમાર, –રી જુઓ 'સાટમાર'માં

સાઠી સ્ત્રી૦ ['સાઠ' ઉપરથી; સર૦ म.] સાઠ વર્ષની વય; ઘડપણ (૨) સાઠ વર્ષનો ગાળો. [**–વાયદા થવા**=લગભગ સાઠ વર્ષની ઉંમર થવા આવવી. **સાઠે હાથ ઘાલવા**= ખૂબ ઘરડું થઈ જવું.]

સાઠી સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. सट्ठीअ; हिं., म.] સાઠ દિવસે પાકતી એક જુવાર કે ડાંગર

સાઠો પું૦ ['સાઠ' ઉપરથી] વિ૦સં૦ ૧૮૬૦ નો દુકાળ [નાગરની જાતનો માણસ

સાઠોદરો પું૦ [સાઠોદ (ગામ) પરથી] તે નામની

સાડત્રીશ(–સ) વિ૦ [सं. सप्त–त्रिंशत्] '૩૭'. **–સું** વિ૦ ૩૭ જેને છેડે હોય તે સાલનું

સાડલો પું૦ [प्रा. साड; साडिल्ल (सं. शाटक)] સાલ્લો; સાડી

સાડસાતી (ડ') વિ૦ જુઓ સાડીસાતી

સાડા(–ડી) (ડ') વિ૦ [प्रा. सड्ढ (सं. सार्ध); સર૦ म. साडे; हिं. साढ़े] (સંખ્યા પૂર્વે આવતાં) સાર્ધ; ઉપર અડધું. ઉદા૦ સાડા પાંચ; સાડી સડસઠ. [**–ત્રણ** =અદક પાંસળિયું (૨) અણ્યાંમાંઠયાં; જૂજ. **–ત્રણ ઘડીનું રાજ**=ક્ષણિક સુખ કે અમલ. **–ત્રણ પાયા હોવા**=ઘેલું કે અસ્થિર મગજનું હોવું (૨) ઉછાંછળું. **–ત્રણ પાંસળીનું** =ચસકેલ. **–ત્રણમાંનું ડાહ્યું**=દોઢ ડાહ્યું.

-સાતનો ફેરો=મોટી આફત. **-સાત વાર પરવડવું**=ખાસ કે બરાબર પરવડવું કે પાલવવું. **-સાત મણનું સંભળાવવું**=ઘણી ભૂંડીગાળ દેવી. **સાડી અડતાળીસ**=અનિશ્ચિત સંખ્યા. **સાડી ચુમોતેરનો અંક**='અંગત' કે 'ખાનગી' એવું સૂચન કરતો આંકડો (કાગળને માથે લખાય છે). **સાડે સાત થવું**=પૂરી નિષ્ફળતા મળવી; ધૂળધાણી થવી.] ૦બાર સ્ત્રી૦ [લા.] પરવા

સાડી સ્ત્રી૦[प्रा. साडी(सं. शाटी);સર૦ हिं., म.] કીમતી સાલ્લો (૨) સાડલો

સાડીસાતી(ડી') વિ૦[સર૦ हिं. साठ(-ढे)साती, म. साडेसाती] સાડા સાત હાથની (પનોતી)

સાઢુ(-ઢુ), ૦ભાઈ (ઢુ') પું૦ [સર૦ हिं. साढू, म. साडू, साडभाऊ (सं. श्याली, प्रा. साली + सं. वोढ, प्रा. वोढु)] સાળીનો વર

સાઢૂડું વિ૦ [સર૦ સ્વાદુ] સારું સારું ખાવાની ટેવવાળું

સાણકું ન૦ [જુઓ સાનક] શાણકું; મોટું શકોરું (૨) ભિક્ષાપાત્ર

સાણશી(-સી) સ્ત્રી૦ [प्रा. संडास(सं. संदंश); સર૦ हिं. संड़सी, म. सांडस] પકડ જેવું એક સાધન; સાંડશી. **-સો** પું૦ મોટી સાણસી (૨) [લા.] પકડ; સંકડામણ; મુશ્કેલી

સાણું ન૦ [સર૦ म. सार्णे] કોઠાર કે કોઠીની બાજુએ રાખેલું કાણું (૨) [લા.] ગળુ (૩) [સર૦ म. साण=નાનું સૂક્ષ્મ [લા.] સંકડામણ; મુશ્કેલી (૪) + [જુઓ સોણું] સ્વપ્ન

સાત વિ૦ [प्रा. सत्त(सं. सप्तन्), સર૦ हिं., म.] '૭'. [**-ઉતાવળ**=ગમે તેટલી ઉતાવળ; ઘણી ઉતાવળ. **-ગળણે ગાળવું**=સારી પેઠે, બધી બાજુથી જોવું-વિચારવું. **-ગળણે ગાળીને પાણી પીવું**=ખૂબ જોઈ વિચારીને પગલું ભરવું. **-ગાઉથી નમસ્કાર**=ખૂબ દૂર રહેવું: જરા પણ સંબંધ ન રાખવો. **-ઘર ગણવાં**=નિરર્થક લોકોને ઘેર ફર્યા કરવું. **-તાડ ઊંચું**=ઘણુ ઊંચું. **-નાગાનું નાગું**=છેક દાંડ; ઘણું જ લુચ્ચું. **-પાસની ચિંતા**=ઘણી બાજુની ચિંતા. **-પાંચ પાલવવાનાં હોવાં**=મોટા કુટુંબનું પોષણ કરવાનું હોવું. **-પાંચ થવી, વીતવી**=મહા મુશ્કેલી થવી; ભારે ગભરામણ થવી. **-પેઢી ઉથલાવવી, -પેઢીના ચોપડા ઉકેલવા**=જૂની નવી બાબતો વિષે સખત ગાળો દેવી: ખૂબ નિંદા કરવી. **-ફેરા ગરજ હોવી**=છૂટકો ન હોવો; અત્યંત જરૂર હોવી. **-મણ ને સવાશેરનું (કાળજું)**=ખૂબ કઠણ; જલદી હરબડે નહીં તેવું (૨) ખૂબ સાવધ. **-વીશે સો ગણે તેવું**=છેક બેવકૂફ. **-માં શરૂ ને પાંચમાં પૂરું**=જતાની સાથે જાય અને આવતાની સાથે આવે તેવું; ગમે તેમ ગબડે એવું. **સાતે અવતાર**=જન્મજન્માંતરમાં. **સાતે ઘોડે સાથે ચડવું**=અનેક ફરજો એક સાથે બજાવવા નીકળવું. **સાતે પાડે વસજો**=છોકરાંછૈયાં ઘણાં થજો; લીલી વાડી થજો.] ૦ડો પું૦ સાતનો આંકડો. ૦તાળી સ્ત્રી૦ [+તાળી] દોડીને રમવાની એક રમત

સાતત્ય ન૦ [સં.] સતતપણું

સાતપડી સ્ત્રી૦ [સાત+પડ] સાત પડવાળી રોટલી

સાતપડું વિ૦ [સાત+પડ] સાત પડવાળું

સાતપડો પું૦ [સર૦ म. सातपुडी (गलांड)] પાનીએ કે હથેળીમાં થતું એક જાતનું ગૂમડું

સાતભાઈ પું૦ [સર૦ हिं., म.] એક પક્ષી

સાતમ (મ,) સ્ત્રી૦ [सं. सप्तमी] પખવાડિયાની સાતમી તિથિ

સાતમું વિ૦ [सं. सप्तम; સાત પરથી] ક્રમમાં ૭ પછી આવતું (૨) ન૦ મરણ પછીનો સાતમો દિવસ. [**સાતમે આસમાને જવું, ચડવું, પહોંચવું**=અતિશય મગરૂર થવું. **-ચોકે, પડદે પાતાળે**=સાવ ખૂણે ખાંચરે.]

સાતર અ૦ [फा. खातिर?] (ચ.) સારુ; વાસ્તે; ખાતર (૨) સ્ત્રી૦ ખાતર-બરદાસ્ત (**-ભરવી**)

સાતરું વિ૦ [જુઓ સાંતરું] સજ્જ; શણગારી તૈયાર કરેલું

સાતરો પું૦[सं. स+आ+स्तृ; સર૦ म. सातरणें] (પતંગની દોરીને) ભોંય પર છૂટી છૂટી પાથરવી તે [**સાતરા પાડવા**]

સાતવારિયું ન૦ [સાત+વાર] અઠવાડિક પત્ર

સાત(-થ)વો પું૦ [प्रा. सत्तु (सं. सक्तु)] શેકેલા અનાજનો લોટ; સત્તુ

સાતળો પું૦ [प्रा. सत्तला?] એક ઝાડ

સાતુ પું૦ [સર૦ म. साथू] જુઓ સાતવો

સાતોડિયું ન૦ [સાત ઉપરથી] એક રમત

સાત્ત્વિક વિ૦ [सं.] સત્ત્વગુણવાળું; શાંત (૨) સત્ત્વગુણમાંથી ઉત્પન્ન થયેલું (૩) સત્ય (૪) પ્રામાણિક (૫) સદ્‌ગુણી (૬) બળવાન; સત્ત્વવાળું (૭) પું૦ જુઓ સાત્ત્વિક ભાવ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ભાવ** પું૦ અંદરની લાગણી કે ભાવથી થતા બાહ્ય વિકારો [સ્તંભ, સ્વેદ, રોમાંચ, સ્વરભંગ, વેપથુ, વૈવર્ણ્ય, અશ્રુ, પ્રલય (મૂર્છા)]. **-કી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સત્ત્વગુણ સંબંધી; સત્ત્વગુણનું

સાત્મ્ય વિ૦ [सं.] એકરૂપ; એકાત્મ

સાત્યકિ પું૦ [सं.] (સં.) એક યાદવ યોદ્ધો; શ્રીકૃષ્ણનો સારથિ

સાત્વત પું૦ [सं.] યાદવ (૨) શ્રીકૃષ્ણ કે વિષ્ણુનો ભક્ત. **૦પતિ** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણ

સાત્વતી સ્ત્રી૦ [सं.] નાટકની ચાર વૃત્તિઓમાંની એક, જેનો વ્યવહાર વીર, રૌદ્ર, અદ્‌ભુત ને શાંત રસમાં થાય છે (જુઓ કૈશિકીવૃત્તિ)

સાથ પું૦ [प्रा. सत्थव (सं संस्तव): અથવા प्रा. सत्थ (सं. सार्थ)] સંઘાત; સોબત (૨) સહકાર (૩) અ૦ (પ.) સાથે

સાથરિયો પું૦ [સાથરો પરથી] ગમે ત્યારે ગમે ત્યાં બેસી પરચૂરણ સામાન વેચનાર (૨) નદીનવાણ ઉપર સાથરી રાખનાર બ્રાહ્મણ

સાથરી સ્ત્રી૦ [જુઓ સાથરો] નદીએ નાહવા આવેલાઓને માટે પૂજાનો સામાન રાખવા બ્રાહ્મણોએ પાથરેલી સાથરાની ચટાઈ

સાથરો પું૦ [प्रा सत्थर (सं. स्रस्तर); સર૦ हिं. साथरा] ઘાસનું બિછાનું; પરાળની શય્યા (૨) દર્ભની સાદડી; સાથરી (૩) ચોકો; મરનારને સુવાડવા લીંપી તૈયાર કરેલી જમીન. [**-કાઢવો, સાથરે સુવાડવું** = મરણપથારીએ નાખવું.]

સાથવો પું૦ જુઓ સાતવો

સાથળ સ્ત્રી૦ [प्रा. सत्थिअ (सं. सक्थिक)] જાંઘ

સાથિયો પું૦ [प्रा. सत्थिअ (सं. स्वस्तिक)] 卐 આવી મંગળસૂચક આકૃતિ (૨) અભણ સ્ત્રીઓ દસ્તાવેજ કે ખતમાં સહીની જગાએ જે ચિહ્ન કરે છે તે (વિધવા મીડુ કરે છે). [**સાથિયા પૂરવા** = ઘરને આંગણે મંગળસૂચક ચિત્ર કે આકૃતિ કાઢવી; રંગોળી કરવી.]

સાથી પું૦ ['સાથ' પરથી] સોબતી; મદદગાર; જોડીદાર (૨) ખેડ માટે રાખેલો નોકર; હારી

સાથે અ૦ ['સાથ' પરથી] જોડે, ભેગું; સંગાથે. **૦લાગું** અ૦ [+લાગવું] સાથે સાથે; ભેગાભેગી; એકીફેરે (૨) સામટું; એકદમ

સાદ પું૦ [प्रा. सद्द (सं. शब्द); સર૦ म.] અવાજ; ઘાંટો; સૂર (૨) બૂમ. [**-ઊઘડવો** = ગળું કે અવાજ બેસી ગયાં હોય તે સુધરવાં; અવાજ બરોબર નીકળવો. **-કરવો** = બૂમ પાડી બોલાવવું. **-કાઢવો** = અવાજ બરાબર ગળા બહાર કાઢવો. **-દેવો** = જવાબ આપવો. **-નીકળવો** = અવાજ ગળા બહાર આવવો. **-પાડવો** = દાંડી પીટવી. બૂમ પાડી લોકોને જાહેર કરવું. **-બેસવો** = અવાજ ખોખરો કે કમજોર થઈ જવો.]

સાદગી સ્ત્રી૦ [फा.] સાદાઈ

સાદડ વિ૦ [अ साईर] પરચૂરણ

સાદડ વિ૦(૨) [જુઓ સાદર] જાહેર. **૦ખર્ચ(-રચ)** પું૦; ન૦ સાદડ નાણામાંથી જાહેર લાભના કે ધર્માદાના કામમાં થતું ખર્ચ. **૦નાણું** ન૦ સરકારના હવાલામાં રાખેલું જાહેર ઉઘરાણાનું નાણું

સાદડ સ્ત્રી૦ **-ડિયો, -ડો** પું૦ એક જાતનું ઝાડ. **-ડિયું** વિ૦ તે ઝાડનું

સાદડી સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. सारी] દર્ભ, તાડછાં વગેરેની બનાવેલી ચટાઈ (૨) [જુઓ સાદ] [પ.] સાદ (લાલિત્યવાચક). **-ડું** ન૦ ફાટેલી ચટાઈનો કકડો (૨) ખજૂરીનાં પાનના રેસા

સાદડો પું૦ જુઓ 'સાદડ'માં

સાદર વિ૦ [अ. सादिर] જાહેર; જાણીતું; સાદડ (૨) આવી પહોંચેલું (૩) સ્ત્રી૦ [सं. स+उदर?] દોહદ (૪) લહાવો

સાદર વિ૦(૨) અ૦ [सं.] આદરપૂર્વક; માનસહિત

સાદાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ સાદું] સાદાપણું; સાદગી

સાદું વિ૦ [फा. सादह] ભપકો, આડંબર, ખર્ચાળપણું, જટિલતા, મિશ્રણ, દંભ કે કૃત્રિમતા વિનાનું; સરળ; સીધું (૨) રંગ, ભાત કે લખાણ વિનાનું; કોરું (૩) મહેનત–મજૂરી કરવાની ન હોય તેવું; આસાન (કેદ)

સાદૃશ્ય ન૦ [સં.] સરખાપણું; સમાનતા

સાદ્યંત વિ૦ (૨) અ૦ [સં.] સંપૂર્ણ; આદિથી અંત સુધીનું

સાધક વિ૦ [સં.] કાર્યસિદ્ધિમાં ઉપયોગી (૨) સિદ્ધ કરનારું (૩) સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરનારું (૪) ભૂત, દેવ વગેરે સાધનારું (૫) પું૦ સાધનાર; સાધના કરનાર (મોક્ષની). [–બાધક કારણો = તરફેણની અને વિરુદ્ધની દલીલો.]

સાધણ સ્ત્રી૦ જુઓ સાધની

સાધન ન૦ [સં.] સાધવું તે (૨) ઉપકરણ; ઓજાર; સામગ્રી (૩) ઉપાય; યુક્તિ (૪) ઈશ્વરપ્રાપ્તિ માટે જરૂરી તપ, સંયમ, ઉપાસના વગેરે (૫) હેતુ (ન્યા.). **૦ચતુષ્ટય** ન૦ મોક્ષ મેળવવામાં જરૂરી ચાર સાધનો:–નિત્યાનિત્યવસ્તુવિવેક, વૈરાગ્ય, શમાદિ ષટ્સાધનસંપત્તિ [શમ, દમ, ઉપરતિ, તિતિક્ષા, સમાધાન, શ્રદ્ધા], અને મુમુક્ષા. **૦તા** સ્ત્રી૦ સાધનવાળા હોવાપણું. **૦ભૂત** વિ૦ સાધનરૂપ બનેલું. **૦વાદ** પું૦ અમુક સાધન સાચું કે કાર્યકર છે એ માન્યતા. **૦સમૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સાધનની વિપુલતા; સાધનસામગ્રીની છત

સાધના સ્ત્રી૦ [સં.] સાધવા કે સિદ્ધ કરવા આવશ્યક પ્રયત્ન કે ક્રિયા કરવાં તે

સાધની સ્ત્રી૦ [સર૦ म. साधणी, –नी; हिं. ('સાધન' ઉપરથી ?)] સપાટી જોવાનું કડિયા-સુતારનું ઓજાર; 'લેવલ'

સાધર્મ્ય ન૦ [સં.] સમાન ગુણધર્મવાળા [હોવાપણું

સાધવું સ૦ક્રિ૦ [સં. साध्] સિદ્ધ કરવું; પાર પાડવું (૨) સાબિત કરવું. (૩) દેવ, મંત્ર વગેરે વશ થાય કે સિદ્ધ થાય તે માટે] સાધના કરવી (૪) પોતાને અનુકૂલ કે વશ કરવું (૫) શબ્દનું સિદ્ધ રૂપ કયા ફેરફારોથી બન્યું તે બતાવવું (૬) [તક કે સંજોગોનો] લાભ ઉઠાવી લેવો; ઉપયોગ કરી લેવો

સાધારણ વિ૦ [સં.] સામાન્ય; ખાસ નહિ તેવું (૨) મધ્યમ; નહિ અતિ ઘણું કે નહિ અતિ ઓછું (૩) સમાન; બધાને લાગુ પડે તેવું. **૦અવયવ** પું૦ 'કૉમન' ફૅક્ટર' (ગ.). **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦ધર્મ** પું૦ સામાન્ય ગુણ કે ધર્મ

સાધિત વિ૦ [સં.] સાધેલું (જુઓ 'સાધવું)

સાધીમંડી સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ

સાધુ વિ૦ [સં.] સારું; ઉત્તમ (૨) ધાર્મિક; ઈશ્વરભક્તિપરાયણ; સદાચરણી (૩) [વ્યા.] શિષ્ટ; શુદ્ધ (શબ્દ, ભાષા) (૪) [સમ સને અંતે] સાધનારું. ઉદા૦ સ્વાર્થસાધુ: લાગસાધુ (૫) પું૦ સાધુ પુરુષ (૬) ત્યાગી; બાવો; વેરાગી (૭) અ૦ શાબાશ ! ધન્ય ! **૦કાર** પું૦ શાબાશ, ધન્ય એવો ઉચ્ચાર. **૦ચરિત** વિ૦ સાધુતાવાળા જીવનવાળું; સાધુ (પુરુષ). **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ પવિત્રતા; સદાચાર. **૦સંત** પું૦ સાધુ કે સંત (સમૂહવાચક)

સાધ્ય વિ૦ [સં.] સિદ્ધ કરવાનું (૨) સાધી શકાય તેવું (૩) ન૦ સિદ્ધ કરવાનું તે. **૦તા** સ્ત્રી૦ સાધ્ય હોવાપણું

સાધ્વસ ન૦ [સં.] ભય; બીક (૨) ગભરાટ; ક્ષોભ

સાધ્વી વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] શીલવતી; પતિવ્રતા (૨) સ્ત્રી૦ બાવી; સાધુડી

સાન સ્ત્રી૦ [જુઓ શાન; સર૦ हिं.] છટા

સાન સ્ત્રી૦ [प्रा. संणा (सं. संज्ञा)] ઇશારો; સંકેત; આંખમચકારો (૨) સમજણ; અક્કલ (૩) સ્વમાન (૪) ન૦ ગીરો મૂકવું તે; અવેજ. [–કરવી = સંકેત કરવો; આંખથી અણસારો કરવો. **–માં કહેવું** = સંકેતથી કહેવું. **–માં મૂકવું** = ગીરો મૂકવું. **–માં સમજાવવું** = ઇશારાથી, થોડાકમાં સમજૂતી આપવી. **–વળવી** = અક્કલ આવવી.] **૦ખત** ન૦ ગીરો મૂકયા બાબતનું લખાણ. **૦ગીરો** વિ૦ સાનમાં કે ગીરો મૂકેલું. ૦સૂધ, **૦શુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ ભાન

સાનક સ્ત્રી૦ [अ सिह्नक; સર૦ म.] સાણકું; ઠીબ (૨) રકાબી; તાસક

સાનંદ વિ૦ [સં.] આનંદયુક્ત (૨) અ૦ આનંદપૂર્વક. **–દાશ્ચર્ય** ન૦ [+ आश्चर्य] આનંદયુક્ત

આશ્ચર્ય (૨) અ૰ આનંદ ને આશ્ચર્ય સાથે

સાન્ની સ્ત્રી૦ [‘છાંદવું’ ઉપરથી; સર૦ म. सान्यें] પેણીમાં ખાજાં વગેરે તળતાં ખરી પડેલો ભૂકો (૨) તેલભર્યો કચરેલા તલનો ભૂકો (૩) રાખ. [**-વાળવી** = ટાઢી વાળવી; ચિતાની ભસ્મ ભેગી કરી પાણી છાંટી ઠંડી પાડવી કે નદી નવાણમાં પધરાવવી.]

સાનુકંપ વિ૰ [सं.] અનુકંપા-દયાવાળું

સાનુકૂલ(-ળ) વિ૰ [सं.] અનુકૂળ; મદદગાર

સાનુભવ વિ૰ [सं.] અનુભવયુક્ત (૨) અ૰ અનુભવપૂર્વક

સાનુસ્વાર વિ૰ [सं.] અનુસ્વારવાળું

સાન્ત વિ૰ [सं.] અંતવાળું; મર્યાદિત; નશ્વર. ૦તા સ્ત્રી૦ [તે સંબંધી

સાન્નિપાતિક વિ૰ [सं.] સન્નિપાતને લગતું, કે

સાન્વય વિ૰ [सं.] અન્વયવાળું

સાપ પું૰ [प्रा. सप्प (सं. सर्प)] સર્પ; ભુજંગ. [**-ઉતારવો** = સાપના ઝેરની અસર દૂર કરવી (મંત્ર-તંત્રથી). **-કાઢવો** = (મદારીએ) તેની ટોપલીમાંથી સાપનો ખેલ કરવા તે બહાર કાઢવો.) (૨) કામને વખતે વચ્ચે મુશ્કેલી કે આડી વાત ખડી કરવી (ગ્રહણ વખતે સાપ કાઢવો). **-છે કે ઘો છે** = શું છે તે નક્કી કરી શકાતું નથી. **-ના ઘોના ભણાવવા** = બહુ બહુ રીતે સમજાવવું. **-નો ભારો** = ઘણી જોખમકારક કે સંભાળવાની વસ્તુ (જેમ કે કન્યા, વિધવા ઇ૦) (૨) ઘણું ઝેરીલું-અદેખું માણસ. **સાપે છછુંદર ગળવું** = ન ગળાય કે ન છોડાય એવી બેઉ બાજુની મુશ્કેલ પરિસ્થિતિમાં મુકાઈ જવું.] **૦ણ(-ણી)** સ્ત્રી૦ સાપની માદા. **૦બામણી** સ્ત્રી૦ એક જાતનો નાનો સાપ

સાપમાર પું૰ [સાપ+મારવું] એક પક્ષી

સાપરાધ વિ૰ [सं.] અપરાધી

સાપિંડ્ય ન૰ [सं.] સપિંડ હોવાપણું

સાપેક્ષ વિ૰ [सं.] અપેક્ષાવાળું (૨) સ્વતંત્ર હસ્તી ન ધરાવનારું પણ બીજા કશા પર આધાર રાખનારું; ‘રિલેટિવ’ [સાપનું બચ્ચું

સાપોલિયું ન૰ [સાપ ઉપરથી] નાનો સાપ (૨)

સાપ્તાહિક વિ૰ [सं.] સાત દિવસનું (૨) સપ્તાહને લગતું (૩) ન૰ સાત સાત દિવસે બહાર પડતું છાપું

સાફ વિ૰ [अ.] સફા; સ્વચ્છ (૨) કચરા-કાંટા વગરનું (૩) સપાટ (૪) નિષ્કપટી (૫) સ્પષ્ટ (૬) અ૰ બિલકુલ ઘસીને. [**-કરવું, કરી દેવું** = ઉડાવી દેવું; પૂરું કરવું (૨) પાયમાલ કરી નાખવું (૩) મારી નાખવું. **-સાફ** વિ૰ તદ્દન સાફ (૨) અ૰ ચોખ્ખેચોખ્ખુ; સ્પષ્ટ રીતે (૩) ખુલ્લા દિલથી]. ૦સૂફ વિ૰ ચોખ્ખું; કચરા વિનાનું (૨) સ્ત્રી૦ સફાઈ; વાળઝૂડ (૩) કામકાજની સુઘડતા (૪) પું૰ દંડની કસરતનો એક પ્રકાર. ૦સૂફી સ્ત્રી૦ સાફસૂફ

સાફલ્ય ન૰ [सं.] સફળતા

સાફી સ્ત્રી૦ [अ.] ચલમ પીવાનો કપડાનો કકડો

સાફી સ્ત્રી૦ [अ. साफ ઉપરથી] પતરાજી; બડાઈ (**-મારવી.**) (૨) વિ૰ [अ.] વળતર વગરનું

સાફો પું૰ [સર૦ हिं., म. साफा] ફેંટો (**-બાંધવો, પહેરવો**)

સાબડબોથું અ૰ [સર૦ म. सावडामावढा] (કા.) ભેળસેળવાળું (૨) (ચ.) ભોળું; નિષ્કપટી

સાબદું વિ૰ [સ+બધું ?] બધુંયે; તમામ (૨) [સાવધ ?] સજ્જ; તૈયાર (૩) [સર૦ સબધું] ટટાર; સાજું

સાબર ન૰ [सं. शंबर; સર૦ म. सांबर; हिं.] શિંગડાવાળું હરણ જેવું એક પ્રાણી. **૦શિં(-શીં)ગડું, ૦શિં(-શીં)ગું** ન૰ સાબરનું શિંગડું

સાબર, ૦મતી સ્ત્રી૦ (સં.) અમદાવાદ પાસેની નદી. **૦કાંઠો** પું૰ તેના કાંઠા પર આવેલો પ્રદેશ

સાબરિ(-જિ)યો પું૰ દૂધદહીંનો વેપાર કરનારો

સાબરી સ્ત્રી૦ સાબરની માદા

સાબાશ,-શી જુઓ શાબાશ,-શી

સાબિત વિ૰ [अ.] સિદ્ધ; પુરવાર. **-તી** સ્ત્રી૦ પુરાવો; ખાતરી

સાબુ(-બૂ) પું૰ [अ. साबून] ક્ષાર અને તેલની મેળવણીથી બનાવેલો મેલ કાપે તેવો પદાર્થ. [**-ઘાલવો. લગાવવો** = કપડાને સાબુ ઘસવો-સાબુવાળું કરવું.]

સાબુચોખા, સાબુદાણા પું૦બ૦વ૦ જુઓ સાગુચોખા

સાબૂ પું૦ જુઓ સાબુ

સાબૂત વિ૦ [अ. सुबूत; સર૦ हिं. साबुत; म.] આખું; જેવું ને તેવું; સાજુ સમું; પૂરેપૂરું હયાત (૨) સંગીન; નક્કર; મજબૂત. **–તી** સ્ત્રી૦ મજબૂતી; સંગીનતા (૨) સુરક્ષિતતા

સાબેલો પું૦ [फा. शहबाला?] વરઘોડામાં વરની આગળ આરઠ કે ઘોડા ઇ૦ ઉપર શણગાર પહેરી બેઠેલું છોકરું; વરઘોડિયું (૨) વરઘોડામાં કે વરની સાથે આવનાર માણસ

સાભાગોતરું વિ૦ [सं. सर्व+गोत्र] 'બ્રહ્મોડકિયું'-થી ઊલટું–બ્રાહ્મણને ન ખપે તેવું

સાભાર વિ૦ [सं.] આભારસહિત (૨) અ૦ આભારપૂર્વક [અર્થ કે હેતુવાળું

સાભિપ્રાય વિ૦ [सं.] અભિપ્રાયવાળું; કંઈ

સાભિમાન વિ૦ [सं.] અભિમાનયુક્ત

સામ પું૦ [प्रा. सामि (सं. स्वामिन्)] સ્વામી; પતિ (પ.) (૨) સ્ત્રી૦ [सं शम्ब] સાંબેલાની નીચેનો લોખંડનો ગોળ ભાગ

સામ પું૦ [सं.] જુઓ સામવેદ (૨) રાજનીતિના ચાર ઉપાયોમાંનો એક, મીઠી વાતોથી સમજાવીને મેળવી લેવું તે (સામ, દામ, દંડ, અને ભેદ). **૦ગ** વિ૦ (૨) પું૦ [सं.] સામવેદ ગાનાર. **૦ગાન** ન૦ સામવેદના મંત્રો ગાવા તે

સામગ્રી સ્ત્રી૦ [सं.] કોઈ કાર્યમાં ઉપયોગી કે સાધન તરીકે કામનો સામાન (૨) ઠાકોરજીના પ્રસાદની વિવિધ વાનીઓ

સામગ્ર્ય ન૦ [सं.] સમગ્રતા

સામટું વિ૦ [प्रा. समट्ठ (सं संमृष्ट)?] ભેગું; એકઠું (૨) અ૦ સાથેલાગું; એકીવારે

સામદ પું૦ + સામંત [સામાનસુમાન

સામનસૂમન પું૦ [જુઓ સામાન] સરસામાન;

સામનો (સા') પું૦ [સર૦ हिं., म. सामना; સામું] સામે થવું તે; વિરોધ; બાકરી

સામયિક વિ૦ [सं.] સમયસંબંધી (૨) સમયોચિત (૩) નિયતકાલિક (૪) ન૦ નિયત સમયે પ્રકટ થતું છાપું [ઝાડ; શીમળો

સામર ન૦ [दि. सामरि (सं. शाल्मलि)] એક

સામર્થ્ય ન૦ [सं.] બળ; શક્તિ; તાકાત

સામવેદ પું૦ [सं.] (સં) ચારમાંનો ત્રીજો વેદ. **–દી** વિ૦ સામવેદ ભણેલું કે સામવેદનું અનુયાયી (૨) પું૦ તેવો માણસ

સામષ્ટિક વિ૦ [सं.] સમષ્ટિને લગતું

સામસામું (સા') વિ૦ [સામું પરથી] બરાબર સામું (૨) વિરુદ્ધ (૩) સ્પર્ધાવાળું (૪) અ૦ એકબીજાની સામે (૫) હરીફાઈમાં. **–મે** અ૦ સામસામું; સામાસામી. [**–આવી જવું**= (લડવા માટે) એકબીજાની સામે થઈ જવું.]

સામળ(-ળિયો, –ળો) પું૦ [प्रा. सामल (सं. श्यामल)] (સં.) શામળ; શ્રીકૃષ્ણ. **–ળું** વિ૦ શામળું; કાળું

સામંજસ્ય ન૦ [सं.] ઔચિત્ય; યોગ્યતા

સામંત પું૦ [सं.] વીર યોદ્ધો (૨) ખંડિયો રાજા (૩) રાજાનો મોટો જાગીરદાર કે સરદાર. **૦ચક્ર** ન૦ એક સમ્રાટના સામંતોનો રાજપ્રદેશ કે તેવા સામંતોનો સમૂહ. **૦શાહી** સ્ત્રી૦ સામંતોના કે અમીર ઉમરાવોના આધાર કે વર્ચસવાળી રાજ્યપ્રથા; ફ્યુડલિઝમ'

સામાજિક વિ૦ [सं.] સમાજ સંબંધી (૨) સમાજનું (૩) પું૦ સભાજિક; સભાસદ; પ્રેક્ષક. **૦તા** સ્ત્રી૦

સામાન પું૦ [फा.] સામગ્રી; રાચરચીલું; ઉપયોગી ચીજો; સાહિત્ય; સરંજામ (૨) સાજ; પલાણ. [**–નાખવો, ભીડવો**=ઘોડા પર સાજ બાંધવો.] **૦સુમાન** પું૦ [સર૦ म.] જુઓ સામનસૂમન [હોવું તે (વ્યા.)

સામાનાધિકરણ્ય ન૦ [सं.] સમાન અધિકરણ

સામાન્ય વિ૦ [सं.] સાધારણ; ખાસ નહિ તેવું (૨) બધામાં સમાન (૩) ન૦ અમુક વર્ગની વ્યક્તિઓમાં રહેલો સમાન ગુણ કે ધર્મ; જાતિ (ન્યા.). **૦કૃદંત** ન૦ ક્રિયાપદનું મૂળ કૃદંત. ઉદા૦ જવું. **૦જ્ઞાન** ન૦ ખાસ અમુક વિષયનું નહિ પણ સાધારણ જરૂરી એવા અનેક વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન. **૦તઃ** અ૦ [सं.] સાધારણ રીતે. **૦નામ** ન૦ કોઈ એક આખા વર્ગને લાગુ પડતું નામ (વ્યા.). **–ન્યા** સ્ત્રી૦ [सं.] વેશ્યા

સામાપાંચમ સ્ત્રી૦ [સામો + પાંચમ] ભાદરવા સુદ પાંચમ – એક હિંદુ પર્વ

સામાયિક ન૦ [सं.] (જૈન) . સમતાપૂર્વક એકાગ્ર બેસવાનું નિત્યકર્મ

સામાવાળું(-ળિયું) (સા') વિ૦ ['સામું'પરથી] સામા પક્ષનું; શત્રુ પક્ષનું. **-ળિયો** પું૦ સામા પક્ષનું માણસ; શત્રુ. **-ળિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦

સામાસામી (સા'સા') અ૦ ['સામું' ઉપરથી] સામસામે; એકબીજાની સામે (૨) સ્પર્ધામાં. [**-આવવું** = મારામારી થવી (૨) સ્પર્ધા થવી.]

સામાસિક વિ૦ [सं.] સમાસ સંબંધી (૨) સમાસયુક્ત

સામિયાનો પું૦ જુઓ શામિયાનો

સામીપિક વિ૦ [सं.] સમીપનું; પાસેનું

સામીપ્ય ન૦ [सं.] સમીપતા; નજીકપણું

સામુદાયિક વિ૦ [सं.] સમુદાયનું, -ને લગતું (૨) સમુદાય વડે કરાતું

સામુદ્ર વિ૦ [सं.] સમુદ્રનું, -ને લગતું. **૦ધુની** સ્ત્રી૦ [+ सं. धुनी = નદી] બે મોટા સમુદ્રને જોડનારી ખાડી. **-દ્રિક** વિ૦ [सं.] સમુદ્ર સંબંધી (૨) ન૦ શરીરનાં ચિહ્ન ઉપરથી ભવિષ્ય કે શુભાશુભ ફળ જાણવાનું શાસ્ત્ર (૩) પું૦ તે શાસ્ત્ર જાણનાર

સામું (સા') વિ૦ [प्रा. संमुह (सं.संमुख)] સામે આવેલું (૨) વિરુદ્ધ. [**સામાં શિંગડાં માંડવાં** = લડવા તૈયાર થવું; સામા થવું. **સામી પાઘડી મૂકવી** = શત્રુવટ ધરાવવી. **સામું આવવું** = તેડવા, લેવા કે સ્વાગત કરવા જવું **-જવું** = તેડવા, લેવા કે સ્વાગત કરવા જવું. **-જોવું** = સંભાળ લેવી (૨) **-ની** દરકાર કે ખ્યાલ કરવો. ઉદા૦ મારા ધોળા વાળ સામું તો જો ! (૩) નજર કે ઇચ્છા કરવી. ઉદા૦ તેની સામું તો જોઈ જો ! **-થવું** = અવિનય કરી સામા જવાબ આપવો (૨) મારવા તડવું. **-પડવું** = વિરુદ્ધ પક્ષમાં જવું. **-બોલવું** = ઉદ્ધતાઇથી જવાબ આપવો – વિરુદ્ધ બોલવું.]

સામે (સા') અ૦ [જુઓ સામું] રૂબરૂ (૨) નજર તરફની દિશામાં (૩) વિરુદ્ધમાં. [**-આંગળી કરવી** = નિંદા કરવી. **-આંગળી થવી** = નિંદાપાત્ર થવું. **-બારણે** = નજીકમાં. **-મોઢે** = સામું મોં રાખીને; સામે આવીને.]

સામેરી પું૦ એક રાગ

સામેલ, ૦ગીરી જુઓ શામિલ, ૦ગીરી

સામૈયું ન૦ [સામું + આવવું] (વાજતે ગાજતે) સામે લેવા જતું સરઘસ કે અતિથિને તેમ જઈને રામ રામ કરવા તે (-કરવું)

સામો પું૦ [प्रा. सामय (सं. श्यामाक); સર૦ हिं. साँवाँ, म. सांवा] એક ખડધાન્ય

સામોપચાર, સામોપાય પું૦ [सं.] સામનો ઉપયોગ કે પ્રયોગ; મીઠા વચનથી મેળવી લેવું તે

સામોરું (સા') ન૦ [સર૦ સામું] સામનો; વિરોધ

સામ્ય ન૦ [सं.] સમાનતા. **૦ચિહ્ન** ન૦ બરાબરી દર્શાવતું (=) આવું ચિહ્ન (ગ.). **૦વાદ** પું૦ માલમતા વગેરે સામાજિક માલકીનાં ગણી, દરેકનું સામ્ય સ્થાપનારો એક રાજકીય વાદ; 'કોમ્યુનિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ સામ્યવાદમાં માનનાર કે તેને લગતું

સામ્રાજ્ય ન૦ [सं.] એક સમ્રાટની હકૂમત નીચે આવેલાં અનેક રાષ્ટ્રોનો સમૂહ (૨) તેની હકૂમત. **૦વાદ** પું૦ 'ઇમ્પીરિયલિઝમ'. **૦વાદી** વિ૦ (૨) પું૦ સામ્રાજ્યવાદમાં માનતુ કે તે સંબંધી

સાયક ન૦ [सं.] બાણ (૨) ખડ્ગ; હથિયાર

સાયણ, -ણાચાર્ય પું૦ [सं.] (સં.) વેદોના પ્રસિદ્ધ ભાષ્યકાર

સાયત સ્ત્રી૦ [अ. साअत; સર૦ हिं., म. साईत] કલાક; અઢી ઘડી

સાયન વિ૦ [सं.] અયનચલન પ્રમાણે ગણાતું

સાયબાન ન૦ [फा.] મકાનમાં તડકો આવતો અટકાવવા બંધાતો પડદો

સાયર પું૦ [प्रा. (सं. सागर)] સાગર (૨) ન૦ [अ. साइर; સર૦ हिं., म.] દારૂતાડી ઇત્યાદિ ફેરી ચાલે ઉપરની જકાત. **૦કોઠો** પું૦ દાણ; જતા આવતા માલ પર લેવાતો વેરો

સાયંકાલ(-ળ) પું૦ [सं.] સંધ્યાકાળ; સાંજ

સાયગેય વિ૦ [सं.] સાંજે ગાવાનો (રાગ)

સાયંપ્રાતર અ૦ [सं.] સવારે અને સાંજે

સાયપ્રાર્થના સ્ત્રી૦ [सं.] સાંજની પ્રાર્થના

સાયંસંધ્યા સ્ત્રી૦ [सं.] સૂર્યાસ્ત સમયની સંધ્યા

સાયાહ્ન પું૦[सं.] સાંજ; સાંજનો સમય

સાયુજ્ય ન૦[सं.] એક થઈ જવું તે; મળી જવું તે. ૦મુક્તિ સ્ત્રી૦ જેમાં ઇષ્ટદેવ સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવાય એવી મુક્તિ (મુક્તિના ચાર પ્રકારમાંનો એક)

સાયો પું૦ [फा.] છાંયો (૨) (લા.) મદદ; આશરો (૩) ફકીરનો ઝભ્ભો

સાર વિ૦ [सं.] સારું; ઉત્તમ (પ.) (૨) પું૦;ન૦ કસ; સત્ત્વ (૩) તાત્પર્ય; સારાંશ (૪) [લા.] લાભ (૫) [કા.] ખુશાલી; ઉમંગ (૬) સારો ભાવ (૭) સારપ. ૦ગર્ભ વિ૦ સારયુક્ત; સારપૂર્ણ. ૦ગ્રાહિતા સ્ત્રી૦. ૦ગ્રાહી વિ૦ અસાર છોડી સાર ગ્રહણ કરનારું. ૦ધી વિ૦ સારી–ઉત્તમ બુદ્ધિવાળું; ચતુર; કુશળ. ૦ભાગ પું૦ સારો ભાગ (૨) સારાંશ. ૦ભૂત વિ૦ સારરૂપ (૨) સર્વોત્તમ; શ્રેષ્ઠ

સાર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.; 'સારવું' ઉપરથી]+ (૫) સહાય; મદદ [હોળનાર

સારક વિ૦[सं.] રેચક (૨) પું૦ (પ.) (વાળ)

સારગ્રાહી,-હિતા [सं.] જુઓ 'સાર'માં

સારજન્ટ પું૦ [इं.] ગોરો પોલીસ જમાદાર

સારણ વિ૦ [सं.] સારનાર; નિભાવનાર (૨) પું૦ [જુઓ સારણિ] વાવકૂવામાંથી કાઢેલી નહેર (૩) ન૦ સારણગાંઠ. ૦ગાંઠ સ્ત્રી૦ પેઢામાં થતી એક જાતની ગાંઠ [કોઠો; કોષ્ટક

સારણિ(-ણી) સ્ત્રી૦ [सं.] નહેર; નીક (૨)

સારણી સ્ત્રી૦ [જુઓ સારવું] વણાટ માટે ફણીમાથી તાણો પરોવવો તે. ૦કામદાર પું૦ ફણીમાં તાણો સારવાનું કામ કરનાર

સારથિ પું૦ [सं.] રથ હાંકનાર

સારથ્ય ન૦ [सं.] સારથિપણું

સારધી વિ૦ [सं.] જુઓ 'સાર'માં

સારપ સ્ત્રી૦[સારું પરથી]સારાપણું; સજ્જનતા

સારપવું સ૦ક્રિ૦[સર૦ म. सारपणें(सं सृप्?)] ક્યારામાંના નકામા છોડ તાણી નાખી(ડાંગરને) પાછી અંદર કાદવ કે માટીમાં દબાવવી

સારભાગ, સારભૂત [सं.] જુઓ 'સાર'માં

સારમંડળ ન૦ [સર૦ म.] એક જાતનું ૩૨ તારનું વાજું

સારમાણુસાઈ સ્ત્રી૦[સારું+માણસ]સજ્જનતા

સારમેય પું૦ [सं.] કૂતરો

સારવવું સ૦ક્રિ૦[સાર પરથી? સર૦ प्रा. सारव =સાફ કરવું] સાર કાઢવો [જમીન

સારવા સ્ત્રી૦ [સર૦ સારવવું] સારી ફળદ્રુપ

સારવાન પું૦ [फा. सारबान, ઊંટવાળો, રાયકો

સારવાર સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सारना=દેખરેખ રાખવી; प्रा. सारविअ (सं. समारचित)= સંભાળેલું; દુરસ્ત કરેલું] બરદાસ્ત;સેવાચાકરી

સારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सारव (सं. समारच्)] શ્રાદ્ધ કરવું; સરાવવું (૨) [प्रा. सार (सं. सारय्); સર૦ हिं. सारना; म. सारणें] પરોવવું (૩) ખેરવવું; ટપકાવવું (૪) આંજવું; લગાડવું (૫) પાર પાડવું; કરવું (૬) પહેરવું; શણગારવું (૭) સરકાવવું

સારસ પું૦; ન૦ [सं.] એક પંખી. **–સી** સ્ત્રી૦ સારસની માદા [મૂળ)

સારસાપરીલા સ્ત્રી૦ [इं.] એક ઔષધિ (તેનાં

સારસ્ય ન૦ [सं.] સરસતા

સારસ્વત વિ૦ [सं.] સરસ્વતી સંબંધી (૨) સારસ્વત દેશનું (૩) પું૦ સરસ્વતી નદીના તટ ઉપરનો દિલ્લીથી વાયવ્યનો આર્યોનો પવિત્ર પ્રદેશ (૪) તે દેશનો નિવાસી બ્રાહ્મણ

સારહી પું૦ [प्रा. सारहि (सं. सारथि?] (પ.) ધનુર્ધર; બાણાવળી (?)

સારંગ પું૦ [જુઓ સરંગ] સરંગનો–વહાણના કપ્તાનનો મદદનીશ (૨) સરંગ

સારંગ પું૦; ન૦ [सं.] એક રાગ (૨) મૃગ (૩) ધનુષ્ય (૪) [सं.] વિષ્ણુનું ધનુષ્ય; શાર્ઙ્ગ (૫) હાથી (૬) કોકિલ (૭) ભમરો. ૦ધર, ૦ધારી, ૦પાણિ પું૦ (સં.) વિષ્ણુ. ૦નયના વિ૦ સ્ત્રી૦ મૃગનયની. **–ગી** સ્ત્રી૦ એક તંતુવાદ્ય (૨) મૃગલી

સારાઈ(-શ) સ્ત્રી૦ ['સારું' ઉપરથી]સારાપણું

સારાનુવાદ પું૦ [सं.] સાર પૂરતો અનુવાદ– ભાષાંતર [ઇષ્ટ પરિણામ

સારાવાટ સ્ત્રી૦ [સારું + वृत्त (सं.)?] (કા.)

સારાશ સ્ત્રી૦ ['સારું' ઉપરથી] સારાઈ; સારાપણું

સારાસાર પું૦ [સં.] સારું અને ખોટું. ૰વિચાર પું૦ સારાસારનો વિચાર. ૰વિવેક પું૦ સાર અને અસારનો વિવેક કરવો – જુદાં પાડવાં તે [કે સંબંધ

સારાસારી સ્ત્રી૦ ['સારું' ઉપરથી] સારો મેળ

સારાં ન૦બ૦વ૦ [જુઓ છારાં (દે. छार = રીંછ પરથી?)] + ચોરી કરતા, હલકી જાતના રખડતા એક વર્ગના લોક; છારાં

સારાંશ પું૦ [સં.] ભાવાર્થ; મતલબ; તાત્પર્ય

સારિકા સ્ત્રી૦ [સં.] મેના

સારીગમ સ્ત્રી૦ [સા-રી-ગ-મ ઇ૦] સંગીતના સાત સ્વર કે તેની સ્વરલિપિ (૨) કોઈ રાગ કે ગીતના સ્વર

સારી પેઠ(-ઠે) અ૦[સારું + પેઠે] ખૂબ; પુષ્કળ

સારુ અ૦ [સં. सारकं?] -ને માટે; વાસ્તે

સારું વિ૦ (૨) ન૦ [સં. सारकं, प्रा. सारअं; સર૦ म., हिं. सार] શુભ; ભલું (૨) સુંદર; મજાનું (૩) [સર૦ हिं., म. (सं. सर्व?)] સમસ્ત; આખું (૪) અ૦ (જવાબમાં) ઠીક; ભલે. [(સ્ત્રીને) સારા દહાડા હોવા = ગર્ભ રહેવો; બેજીવી થવું. સારા પગલાનું = શુકનિયાળ; જેને આવ્યે સારાં વાનાં થાય એવું. સારું કૂતરું = હડકાયું નહિ એવું — મીઠું કૂતરું. સારો દહાડો = સુખસંપત્તિ કે બીજી રીતે સારો એવો શુભ મંગળ દિવસ.] ૰નરસું, ૰માઠું વિ૦ સારું અને ખોટું. [-કરવું = આ સારું છે – આ ખોટું છે, એની ખણખોદ કરવી; ઝટ પસંદ ન કરવું. -કહેવું = ઠપકો આપવો (૨) નિંદા કરવી]

સારૂપ્ય ન૦ [સં.] સમાનરૂપવાળા હોવું તે મુક્તિના ચાર પ્રકારમાંનો એક

સારેવડું ન૦ ચોખાના લોટનો પાપડ

સારો પું૦ [प्रा. सारअ (सं. सारक)?] બેસતા વર્ષને દિવસે વંચાતી, વર્ષ દરમ્યાન બનવાના બનાવોની આગાહી

સારોદ્ધાર પું૦ [સં.] સાર કે રહસ્ય તારવવું તે

સાર્થ વિ૦ [સ.] અર્થયુક્ત (૨) પું૦ કાફલો

સાર્થક વિ૦ [સં.] સફળ; કૃતાર્થ (૨) ન૦ સફળતા; સિદ્ધિ. -ક્ય ન૦ સાર્થકતા

સાર્થવાહ પું૦ [સં.] વણજારો (૨) સંઘવી; કાફલાનો આગેવાન

સાર્દ્ર વિ૦ [સં.] ભીનું

સાર્ધ વિ૦ [સં.] અર્ધ સહિત

સાર્વકાલિક વિ૦ [સં.] સર્વકાળ રહેનારું (૨) સર્વ સમયને લગતું

સાર્વજનિક, સાર્વજનીન વિ૦ [સં.] સર્વ લોકોનું; સર્વે લોકો સંબંધી (૨) સર્વ લોકોને ઉપયોગી [સર્વવ્યાપી

સાર્વત્રિક વિ૦ [સં.] સર્વ જગાએ થતું (૨)

સાર્વનામિક વિ૦ [સં.] સર્વનામનું,-ને લગતું

સાર્વભૌતિક વિ૦[સં.] બધાં ભૂત-પ્રાણીને લગતું

સાર્વભૌમ વિ૦ [સં.] આખી પૃથ્વીનું; આખી પૃથ્વી સંબંધી (૨) પું૦ ચક્રવર્તી રાજા

સાર્વલૌકિક વિ૦[સં.] સર્વ લોકો સંબંધી

સાર્વવર્ણિક વિ૦ [સં.] સર્વ વર્ણો અંગેનું, -સંબંધી [આવે એવું

સાર્વવિભક્તિક વિ૦ [સં.] સર્વ વિભક્તિમાં

સાર્ષ્ટ્ય ન૦ [સં.] સરખી શક્તિ કે ઐશ્વર્યવાળા હોવું તે; મુક્તિના ચારમાંનો એક પ્રકાર

સાલ પું૦; ન૦ [સં.] એક વૃક્ષ

સાલ ન૦ [સં. शल्य; प्रा. सल्ल; સર૦ हिं.] વીંધમાં બેસે તેવો છેડો; બંધબેસતો સાંધો (૨) નડતર; આડખીલી (૩) ગિલ્લીદંડાની એક રમત. [-કાઢવું = બંધબેસતો સાંધો બનાવવો (૨) આડખીલી દૂર કરવી. (૩) કાસળ કાઢવું. -ઘાલવું = નડતર પેદા કરવું; નડે એમ કરવું. -ચડવું = ગિલ્લીદંડામાં સામા પક્ષને દાવ આપવાનું રહેવું. -ટાળવું = જુઓ સાલ કાઢવું ૨.૩. -બેસાડવું = બરાબર સાંધો ગોઠવવો.]

સાલ સ્ત્રી૦ [फा.] વર્ષ (૨) પાકની મોસમ (૩) વર્ષાસન. ૰ગરેહ, ૰ગીરી સ્ત્રી૦ [+फा. गिरह] વરસગાઠ. ૰ગુદસ્ત સ્ત્રી૦ [+फा. गुदास्तन] ગયું વર્ષ. ૰ભર અ૦ આખું વર્ષ. ૰વાર અ૦ વરસવાર; વરસના અનુક્રમે. ૰વારી સ્ત્રી૦ વર્ષ પ્રમાણે અનુક્રમ (૨) બનાવોની સાલવાર ગોઠવણી, તેની યાદી કે નોંધ

સાલગ વિ૦ [हिं. सालंक] જુઓ છાયાલગ

સાલગરેહ, સાલગીરી, સાલગુદસ્ત જુઓ 'સાલ' સ્ત્રી૦ માં

સાલપોલ(-લિયું) વિ૦[સાલ+પોલું]સાલમાંથી ઢીલું પડી ગયેલું (૨) સાલ બરાબર બેઠાં ન હોય તેવું (૩) [લા.] ઢીલું; બોદલું

સાલમ પું૦ [अ.] એક કંદ. **૦પાક** પું૦ સાલમ નાખીને બનાવાતો એક પાક (૨) [લા.] માર. [**-આપવો** = મારવું.]

સાલવણું ન૦ ['સાલવવું ઉપરથી] સલવાઈ રહેવું તે; એકે બાજુ ખસી શકાય નહિ તેવી સ્થિતિ (૨) સાચવવું તે

સાલવવું સ૦ક્રિ૦ ['સાલવું' પરથી] સાલ બેસાડવાં (૨) [લા.] પંચાત ઊભી કરવી

સાલવાર, -રી જુઓ 'સાલ' [फा.] માં

સાલવી પું૦ ['સાલ' ઉપરથી] સુતાર

સાલવું અ૦ક્રિ૦ ['સાલ' ઉપરથી; સર૦ हिं. सालना] શલ્ય પેઠે દુખ્યા કરવું; ખટકવું; ભોંકાવું (૨) દિલમાં દુઃખ થવું

સાલસ વિ૦ [अ] નરમ સ્વભાવનું; ભલું; સરળ. **-સાઈ** સ્ત્રી૦ [છૂપી ગોઠવણ

સાલસકંચો પું૦ [સાલ+સકંચો] તરકટ;

સાલંકાર વિ૦ [सं.] અલંકારયુક્ત

સાલાતાલા પું૦બ૦વ૦ કાલાવાલા; આજીજી

સાલાતૂલું વિ૦ [સર૦ म. सालाथाला] અણસમજુ; ઢંગધડા વિનાનું (૨) ભલું; ભોળું

સાલાર વિ૦ [फा.] આગેવાન; મુખ્ય

સાલિયાણું ન૦ [फा. सालाना; સર૦ हिं. सालियाना] વર્ષાસનઃ વાર્ષિક વેતન

સાલિયું વિ૦ ['સાલ' ઉપરથી] વાર્ષિક (૨) ન૦ વર્ષાસન; સાલિયાણું

સાલું વિ૦ જુઓ સાળું

સાલો પું૦ [સર૦ प्रा. साल = કિલ્લો] પૂળાનો મોટો ઓઘલો (૨) [જુઓ સાળો] સાળાના અર્થની ગાળ

સાલોક્ય ન૦ [सं.] જુઓ સલોકતા

સાલોત્રી પું૦ [જુઓ શાલિહોત્રી) ઢોરનો દાક્તર

સાલ્લો પું૦ [प्रा सालिआ–साडिआ સર૦ (सं शाटिका); दे. साउली] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું વસ્ત્ર; સાડલો

સાવ (સા') અ૦ [अ. साफ़ के सं. सर्व (अप० साव) પરથી ?] તદ્દન

સાવકાશ વિ૦ [सं.] અવકાશવાળું (૨) અ૦ [સર૦ म.] સગવડે; અનુકૂળતાએ

સાવકું વિ૦ [प्रा. सावक्क (सं. सापत्न)] ઓરમાયું; અપરમાનું

સાવચેત વિ૦ [સર૦ म. सावचित्त; हिं.] સાવધાન; જાગ્રત; સચેત. **-તી** સ્ત્રી૦ સાવધાની (૨) ચેતવણી

સાવજ પું૦ [સર૦ વાજું] વાઘ (૨) (કા.) [सं. श्वापद प्रा. सावय; સર૦ म.] સિંહ

સાવજું ન૦ [सं. श्वापद ?] પંખી (લાડમાં)

સાવધ, -ધાન વિ૦ [सं.] સાવધ; હોશિયાર; જાગ્રત. **-ધાનતા, -ધાની** સ્ત્રી૦

સાવન પું૦ [सं] એક સૂર્યોદયથી બીજા સૂર્યોદય સુધીનો એક દિવસ (૨) વિ૦ એ ગણતરી પ્રમાણે ૩૦ દિવસનો (માસ), કે ૩૬૦ દિવસનું (વર્ષ)

સાવયવ વિ૦ [सं.] અવયવવાળું

સાવરણી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] પૂંજો વાળવાનું સાધન. [**-ફેરવવી** = પૂંજો વાળવો.] **-ણો** પું૦ મોટી સાવરણી

સાવરિયું ન૦ જુઓ સાસરું

સાવર્ણ્ય ન૦ [सं.] સવર્ણપણું

સાવલિયું ન૦ [दे. साउली; સર૦ म. सावलॅं] એક જાતનું આછા વણાટનું પાતળું ધોતિયું

સાવલું ન૦ [જુઓ સરાવલું] શકોરું

સાવિત્રી સ્ત્રી૦[सं.] સૂર્યનું કિરણ (૨) ગાયત્રી (૩) [सं.] સત્યવાનની પત્ની. **૦વ્રત** ન૦ જેઠ માસના શુકલ પક્ષના છેલ્લા ત્રણ દિવસોમાં સૌભાગ્યની રક્ષા માટે કરાતું સ્ત્રીઓનું (વટસાવિત્રીનું) એક વ્રત

સાશંક વિ૦ [सं.] શંકાયુક્ત

સાશ્ચર્ય વિ૦[सं.] આશ્ચર્યવાળું; નવાઈ ભરેલું (૨) અ૦ અચંબા સાથે

સાષ્ટાંગ વિ૦ [सं.] આઠે અંગ સહિત (માથું, આંખ હાથ છાતી, પગ, જાંઘ, મન અને વાણી). **૦પ્રણામ** પું૦ બ૦વ૦ નીચા સૂઈ (આઠે અંગથી) કરેલા પ્રણામ. [**-કરવા** =

[લા.] લપસી પડવું; ગબડી પડવું.]

સાસ પું૦ [प्रा. (सं. श्वास)] શ્વાસ; દમ (૨) [લા.] જીવ; પ્રાણ (૩) શકાર.[**-આવવો** = ઠીક થવું; સુધરવું. **-ઊપડવો, થવો** = મરણ પૂર્વે ખૂબ જોરથી શ્વાસ ચાલવો. **-કાઢી નાખવો** = ખૂબ થકવવું (૨) મરણતોલ કરી નાંખવું. **-ચાલવો** = જીવતું હોવું.]

સાસરવાસ પું૦ [સાસરું + વાસ] સાસરામાં વસવું - સ્ત્રીએ સાસરે જવું તે. **૦ણી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સાસરામાં વસતી સ્ત્રી. **-સો** પું૦ સાસરે જતાં દીકરીને અપાતો લૂગડાં, ઘરેણાં, ઘરવાખરો વગેરે સામાન [માણસો

સાસરવેલ સ્ત્રી૦[સાસરું+વેલ]સસરાના કુટુંબનાં

સાસરી સ્ત્રી૦, **-રું** ન૦ [प्रा. सासुरअं (सं. श्वाशुरकम्)] સસરાનું ઘર. **-રિયું** ન૦ સાસરીનું સગું (૨) (પ.) સાસરું

સાસુ સ્ત્રી૦ [प्रा. सासू (सं. श्वश्रू)] વર કે વહુની મા. **૦જાયો** પું૦ પતિ. **૦જી** સ્ત્રી૦ (માનાર્થે) સાસુ [હાંફતે હાંફતે

સાસોટ અ૦ ['સાસ' ઉપરથી] શ્વાસભેર;

સાસ્ના સ્ત્રી૦ [सं.] ગાયને ગળે જે ગોદડી જેવી ચામડી લબડે છે તે

સાહચર્ય ન૦ [सं.] સાથે રહેવું કે ફરવું તે (૨) સંગ; સાથ (૩) હમેશાં સાથે હોવું તે

સાહજિક વિ૦ [सं.] સહજ; સ્વાભાવિક; કુદરતી

સાહવું સ૦ ક્રિ૦ [प्रा. साह (सं. साध्)] ઝાલવું; પકડવું

સાહસ ન૦ [सं.] જોખમભરેલું કામ (૨) અવિચારી કામ (૩) જોખમ હોવા છતાં હામ ભીડી ઝંપલાવવું તે. [**-ખેડવું** = સાહસ આદરવું, કરવું.] **૦કથા** સ્ત્રી૦ સાહસપૂર્ણ કે સાહસ વર્ણવતી કથા. **૦વીર** પું૦ સાહસી - પરાક્રમી પુરુષ

સાહસિક વિ૦[सं.] સાહસ કરનારું. **૦તા** સ્ત્રી૦

સાહસી વિ૦ [सं.] સાહસિક; સાહસવાળું

સાહાય્ય સ્ત્રી૦ [सं.] મદદ. **૦કારક** વિ૦ સહાય કરે એવું

સાહિત્ય ન૦ [सं.] સાધન; સામગ્રી (૨) પ્રજાનાં વિચાર, ભાવના, જ્ઞાન વગેરેની ભાષામાં સંગ્રહાયેલી મૂડી; વાઙ્‌મય. **૦કાર** પું૦ સાહિત્ય રચનાર. **૦કૃતિ** સ્ત્રી૦ સાહિત્યની ચીજ. **૦ચર્ચા** સ્ત્રી૦ સાહિત્યના વિષયોની ચર્ચા. **૦પરિષદ, ૦સભા** સ્ત્રી૦ સાહિત્યચર્ચા કરનારી પરિષદ કે સભા. **-ત્યિક** વિ૦ સાહિત્યને લગતું

સાહી, ૦ચૂસ જુઓ શાહી, ૦ચૂસ

સાહુકાર, -રી જુઓ શાહુકાર, -રી

સાહુડી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. साही] જુઓ શાહુડી

સાહેબ પું૦ [अ. साहिब] માલિક; ધણી (૨) મોટો માણસ (૩) ટોપીવાળો; યુરોપિયન (૪) ઈશ્વર. **૦ખાની** વિ૦ ખાનદાન માણસોના ઉપયોગનું; અમદાવાદી ઊંચી બનાવટના (કાગળ). **૦જાદી** સ્ત્રી૦ બાદશાહ કે ઉમરાવની દીકરી. **૦જાદો** પું૦ બાદશાહ કે ઉમરાવનો દીકરો. **૦ટોપી** સ્ત્રી૦ 'હૅટ': ગોરા પહેરે છે એવું ટોપચું કે ટોપી. **૦લોક** પું૦ ગોરાલોક, - ખાસ કરીને અંગ્રેજ. **-બા** સ્ત્રી૦ શેઠાણી; પ્રતિષ્ઠિત સ્ત્રી. **-બી** સ્ત્રી૦ જાહોજલાલી; વૈભવ (૨) શેઠાઈ (**-કરવી, ભોગવવી**). **-બીદાર** વિ૦ સાહેબીવાળું. **-બો** પું૦ સ્વામી; વર

સાહેલી સ્ત્રી૦ [दे. साहुली; સર૦ प्रा. सही (सं. सखी)] સખી [સહાયતા કરનાર

સાહ્ય સ્ત્રી૦ [सं.] સહાયતા. **૦કારક** વિ૦

સાળ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. सालिय (सं. शालिक) = વણકર] કપડાં વણવાનું ઓજાર. **૦ખાતું** ન૦ મિલનો સાળોનો વિભાગ. **૦વણ** સ્ત્રી૦ સાળવી કે તેની સ્ત્રી. **૦વી** પું૦ કપડાં વણનાર; વણકર

સાળાવેલી સ્ત્રી૦ ['સાળો' ઉપરથી] સાળાની વહુ; સાળેલી [બહેન

સાળી સ્ત્રી૦ [प्रा. साली (सं. श्याली)] વહુની

સાળુ પું૦ [दे. साउली; સર૦ हिं. सालू, म. सालु] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું ઝીણું રંગીન વસ્ત્ર

સાળું વિ૦ ['સાળો' ઉપરથી ?] વાક્યમાં વપરાતાં તેની વિવક્ષામાં જરા વધારે સચોટતા ને મમતાનો ભાવ ઉમેરે છે. ('મારું સાળું" પણ બોલાય છે). ઉદા૦ સાળી વાત તો

ખરી (૨) [સુ.] 'આળુ' પેઠે વહાલમાં કે નિરર્થક બોલાય છે

સાળેલી સ્ત્રી૦ (સુ.) જુઓ સાળાવેલી

સાળો પું૦ [प्रा. सालअ (सं. श्यालक); સર૦ म. साळा] વહુનો ભાઈ

સાંઈ, ૦ડું (૦) ન૦ [सं. स्वंज् પરથી ? કે प्रा. साइज्ज (सं. सात्मीकृ) કે प्रा. साइय (सं. स्वागत) પરથી ?] આલિંગન (-લેવું)

સાંઈ, ૦મોલા (૦) પું૦ [સર૦ हिं. साईं, म. साई (सं. स्वामी)] પરમેશ્વર; ખુદા (૨) ફકીર. **૦બાવા** પું૦ સાધુ; બાવો (આદરાર્થે બ૦વ૦)

સાંકડ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ સાંકડું] સંકડામણ; ભીડ (૨) મુશ્કેલી (-પડવી, લાગવી)

સાંકડું (૦) વિ૦ [प्रा. संकुड (सं. संकुट); સર૦ म. सांकडा] પહોળાઈમાં ઓછું (૨) ભિડાતું; છૂટ વગરનું (૩) સંકુચિત; અનુદાર. [**-પડવું** =ભીડ લાગવી. **-સાંકડું, સાંકડો સંબંધ** =ગાઢ સંબંધ. **સાંકડે આવવું**=હરકતમાં -મુશ્કેલીમાં આવી પડવું.] **-ડે માંકડે(-ણે)** અ૦ ગમે એમ સંકડાઈને

સાંકર્ય ન૦ [सं.] સંકરતા

સાંકળ (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. संकल (सं. शृंखल); સર૦ हिं. साँकड, र; म.] કડીઓ કે આંકડા જોડીને બનાવેલી લાંબી હાર (૨) બારીબારણાંને બંધ કરવાની એવી હારનું સાધન (૩) જમીન ભરવાનું ૧૦૦ ફૂટનું માપ. [**-ઘાલવી** =હરકત કરવી; વચમાં અડચણ નાખવી. **-ચડાવવી, ભીડવી, મારવી, લગાવવી, વાસવી** = સાંકળ વડે બંધ કરવું.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ સાંકળની પેઠે જોડવું; વળગાડવું (૨) અ૦ક્રિ૦ (પ.) સાંકળની પેઠે બંધાવું; સંકળાવું. **-ળિયું** ન૦ પુસ્તકનાં પ્રકરણ વગેરેનો પાનના નંબર સાથે અનુક્રમ. **-ળી** સ્ત્રી૦ નાની કડીઓ જોડી બનાવેલી સેર (૨) કોટે ઘાલવાની કંઠી. **-ળું** ન૦ પગનું એક ઘરેણું [(૨) પારિભાષિક

સાંકેતિક વિ૦ [सं.] સંકેત સંબંધી; સંકેતવાળું

સાંકો (૦) પું૦ [જુઓ સાંખુ] માપનો અડસટ્ટો

સાંખલો (૦) પું૦ ગળું (સુ.)

સાંખવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. सं+क्षम्] ખમવું; સહન કરવું (૨) ક્ષમા કરવી (૩) [प्रा. संखा (सं. संख्या)=ગણતરી કરવી] માપવું; ભરી જોવું (૪) સરખાવવું; તુલના કરવી

સાંખું (૦) ન૦ [જુઓ સાંખવું] માપ (૨) ખડીને પડતર રાખેલું ખેતર [(વેપારી)

સાંખો (૦) [प्रा. संखा (सं. संख्या)] એકનો સંકેત

સાંખ્ય, ૦દર્શન ન૦ [सं.] કપિલ મુનિએ રચેલું દર્શન; છ વૈદિક દર્શનોમાંનું એક

સાંગ વિ૦ [सं.] અંગો સહિત (૨) આખું; તમામ (૩) [સર૦ हिं., म.] પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ બરછી જેવું એક હથિયાર

સાંગડો (૦) પું૦ ['સાંગ' ઉપરથી] ડોળી ઉપાડતાં ટેકણ તરીકે લેવાતો લાકડાનો દાંડો

સાંગર(-રી) (૦) સ્ત્રી૦ [दे. संगरिगा; સર૦ म. सागरी] સમડીની શિંગ

સાંગલું (૦) ન૦ [सं. शृंग (શિંગડું) ઉપરથી ?] બાળકની કોટમાં ઘાલવાનું હાલરું

સાંગામા(-માં)ચી (૦) [सं. सांगमंचिका; કે સાંગી + માંચી ?] અઢેલીને બેસાય તેવી પાટી ભરેલી ખુરસી-ઘાટની માંચી

સાંગી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] રથની ધરી અને સાગી એ બે વચ્ચેનો કઠેરાવાળો ભાગ

સાંગોપાંગ વિ૦ (૨) અ૦ [सं.] અંગઉપાંગ સહિત; સમસ્ત; પૂર્ણ

સાંગ્રામિક વિ૦ [सं.] સંગ્રામને લગતું (૨) પું૦ સેનાપતિ (૩) યોદ્ધો

સાંઘિક વિ૦ [सं.] સંઘનું, -ને લગતું

સાંચરવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સંચરવું] ચાલવું (૨) જવું; વિદાય થવું (૩) સાંચવું

સાંચવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. संचि] સંઘરવું; એકઠું કરવું; વહોરી રાખવું. [**સાંચ્યું સંઘર્યું** =પેદા કરી ભેગું કરી મૂકેલું.]

સાંચો (૦) પું૦ [જુઓ સંચો] સંચો (૨) [સર૦ हिं., म. सांचा] બીબું. **-ચાકામ** ન૦ યંત્ર (૨) યંત્રકામ (૩) યંત્રની રચના વગેરે

સાંજ(-ઝ) (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. संझा (सं. संध्या); સર૦ हिं. सांझ; म.] સંધ્યાકાળ. [**-કરવી** = સાંજ પડે ત્યાં સુધી કામ કે કાંઈ ચલાવવું

કે લંબાવવું; સાંજ પાડવી. **-થવી, પડવી** = સંધ્યાકાળ થવો (૨)[લા.] બહુ મોડું થવું. **-પાડવી** = મોડું કરવું; કામ ઢીલમાં નાખવું. **-સવાર** = રોજ, નિરંતર.] **૦રે,-જે(-ઝે)** અ૦ સંધ્યાકાળને સમયે; દિવસ આથમતાં

સાંજી(-ઝી) (૦) સ્ત્રી૦ ['સાંજ' ઉપરથી] સાંજે ગાવાનું લગ્નગીત (૨) આરતી

સાંજે(-ઝે) અ૦ જુઓ 'સાંજ'માં

સાંજો (૦) પું૦ [સર૦ म. सांजा; જુઓ સંજોરી] સંજોરીમાં ભરવાનો માવો ૨) રેલમાં તણાઈ આવેલો ઘાસ વગેરેનો કચરો

સાંઝ, ૦રે,-ઝે (૦) જુઓ 'સાંજ'માં

સાંઠી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. साँटी, म. साटी] સરાંઠી. **૦ઝાંખરાં** ન૦બ૦વ૦ જુઓ સાઠી-ઝાંખરાં. **-ઠો** પું૦ [સર૦ हिं. साँटा]જુવાર શેરડી વગેરેનો પેરાઈવાળો દાંડો

સાંડશી(-સી),-સો (૦) જુઓ સાણસી,-સો

સાંઢ(-ઢિયો) (૦) પું૦ [प्रा. संड (सं. षण्ड); સર૦ म. सांड; हिं., साँड़] ગોધો; આખલો (૨) [લા.] માતેલો-નિરંકુશ માણસ (૩) [જુઓ સાંઢ સ્ત્રી૦; સર૦ हिं. साँडिया] નર ઊંટ

સાંઢ (૦ઢ,) **૦ણી,** (૦) સ્ત્રી૦ [दे. संढी; સર૦ म. सांड, ०णी, हिं. साँडनी] ઊંટડી; ઉતાવળી ચાલતી સવારીની ઊંટડી

સાંઢવું (૦) અ૦ ક્રિ૦ [सं. सं-ढौक्?] ઉતાવળે જવું (૨) સૂંઢવું (૩) [લા.] લડવું

સાંઢિયો (૦) પું૦ જુઓ સાંઢ પું૦. **-વાશોર** પું૦ ભારે ગરબડ ને તોફાન

સાંઢો (૦) પું૦ [સર૦ हिं. साँडा] ઘોની જાતનું પ્રાણી (એની ચરબી એક દવા છે) (૨) કીડીઓ ખાનારું એક પ્રાણી (?)

સાંત વિ૦, **૦તા** સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ 'સાન્ત'માં

સાંતરું (૦) વિ૦ [सं. सांतर?] સાતરું; તૈયાર (૨) શરીરે નાનું; ગડારે નાજુક (૩) ન૦ [सं. सत्र-સદાવ્રત ઉપરથી?] રસોઈનું સીધું

સાંતવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સંતવું] સંતાડવું (૨) અ૦ક્રિ૦ ['શાંત' પરથી] +(પ.) શમવું; પૂરું થવું; વિરમવું

સાંતળવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. सम् + તળવું; સર૦ म. सांतळणें] ઘી કે તેલમાં શેકવું કે તળવું

સાંતી (૦) સ્ત્રી૦ એક હળથી વવાય તેટલી જમીન (૨) ન૦ જુઓ સાંતીડું. **૦ડું** ન૦ હળ. **૦વેરો** પું૦ હળ ઉપરનો કર

સાંતેલી (૦) સ્ત્રી૦ છોકરાંની એક રમત

સાંતેલું (૦) ન૦ બળદને જોતરવામાં વપરાતું લાકડાનું ચોકઠું

સાંત્વન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦[સં.] આશ્વાસન; શાંતિ

સાંથ (૦થ,) સ્ત્રી૦ ગણોત; જમીન ખેડવા આપ્યા બદલ લેવાનું ભાડું. [**સાંથે આપવું, મૂકવું** = સાંથ લેવાની કરીને ખેડવા માટે જમીન આપવી; સાંથવું.]

સાંથવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [સાંથ પરથી] સાંથે આપવું

સાંથી, -થિયો,૦ડો પું૦ સાંથે જમીન ખેડનાર ખેડૂત; ગણોતિયો

સાંદીપનિ પું૦ સં.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણ અને [સુદામાના ગુરુ

સાંદ્ર વિ૦ [સં.] ઘન; ગાઢ (૨) ઘોર (૩) સ્નિગ્ધ; ચીકણું (૪) જોરદાર; સચોટ (૫) રમ્ય; મનોહર. **૦તા** સ્ત્રી૦

સાંધ(૦ધ,) સ્ત્રી૦ [સાંધવું પરથી; સર૦ हिं. साँधा, म. सांध,-धा] જુઓ સાંધો (૨) કાંતણ, વણાટમાં તાર સાંધવા તે (જેમ કે, નવી તાણી સાળ પર લેતાં)

સાંધણુ (૦) ન૦સાંધવું તે; સાંધો (૨) અનુસંધાન (૩) વધારાનો ભાગ; પુરવણી. **-ણી** સ્ત્રી૦ સાંધવું તે (૨) સાંધવાની ઢબ-કુશળતા

સાંધવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [सं. संधा प्रा. संध; સર૦ हिं. साँधना, म. सांधणें] સીવવું (૨) જોડવું (૩) સાંધો કરવો (૪) [વાસણને] રેણવું-થીંગડું દેવું

સાંધિક પું૦ [સં.] સંધિ કરનાર

સાંધિવિગ્રહિક પું૦ [સં.] પરરાજ્યો સાથે સંધિ કે વિગ્રહ કરવાના અધિકારવાળો પ્રધાન કે મંત્રી

સાંધો (૦) પું૦ [જુઓ સાંધ] જ્યાં બે વસ્તુઓ સાથે જોડાઈ કે સિવાઈ હોય તે ભાગ (૨) ફાટેલું કે તૂટેલું દુરસ્ત કરવા દીધેલું થીંગડું. [**સાંધે સાંધે જૂઠું** = હાડોહાડ જૂઠું. **સાંધો દેવો, મારવો** = સાંધો કરવો. **-ખાવો** = સફળતા મળવી (૨) મેળ બેસવો. **-બેસવો,**

મળવો = સાંધો બરાબર જોડાવો; બરાબર જોડાવું; સંધાવું. **-મારવો** = સાંધવું; જોડવું.]

સાંધ્ય વિ૦ [સં.] સંધ્યા સંબંધી

સાંનિધ્ય ન૦ [સં.] સમીપતા

સાંનિપાતિક વિ૦ [સં.] સનેપાત સંબંધી

સાંપટ(-ડ) (૦) સ્ત્રી૦ જુઓ સંપુટ (૨) [જુઓ સાંપડવું; સર૦ म.] પકડ

સાંપડવું (૦) અ૦ક્રિ૦ [प्रा. संपड (सं. सं+पद्); સર૦ म. सांपडणें] મળવું; પ્રાપ્ત થવું (૨) જન્મવું; અવતરવું

સાંપત્તિક વિ૦ [સં.] આર્થિક

સાંપરાય પું૦ [સં.] પરલોક (૨) મરણોત્તર જીવન કે તે વિષે વિચાર

સાંપ્રત વિ૦ [સં.] સજ્જ (૨) હમણાંનું; હાલનું (૩) અ૦ તરત; અબઘડી. **-તિક** વિ૦ [સં.] વર્તમાન સમયનું; હમણાંનું

સાંપ્રદાયિક વિ૦ [સં.] સંપ્રદાય સંબંધી કે સંપ્રદાયનું

સાંબ પું૦ [સં.] (સં.) શિવ (૨) [સં.] જાંબુવતીના પુત્ર

સાંબ (૦) સ્ત્રી૦ [सं. शम्ब] સાંબેલાની નીચલી લોખંડની ખોળી

સાંબેલ (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ સમોલ] ધૂંસરીની ખીલી

સાંબેલી (૦) સ્ત્રી૦ ['સાંબ' ઉપરથી] નાનું સાંબેલું. **-લું** ન૦ [જુઓ સાંબ સ્ત્રી૦] જે વડે ખાંડવાનું તે એક સાધન

સાંભર (૦) સ્ત્રી૦, ૦ણ ન૦ સ્મરણ; યાદ

સાંભરવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संभर (सं. संस्मृ)] એકઠું કરવું (૨) અ૦ક્રિ૦ યાદ આવવું

સાંભળવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [प्रा. संभल] શ્રવણ કરવું (૨) [લા.] ધ્યાન ઉપર લેવું

સાંવત્સરિક વિ૦ [સં.] વાર્ષિક (૨) પું૦ જોશી

સાંસણી (૦) સ્ત્રી૦ [प्रा. संसण (सं. शंसन)] છૂપી ઉશ્કેરણી

સાંસતા (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. साँसत (हिं. साँस, सं. श्वास ઉપરથી)] ધીરજ; સબૂરી (૨) સત્તા; શક્તિ (૩) તંગી; સાંસા

સાંસતું (૦) વિ૦ [સર૦ हिं. साँसत] ધીમું; જુસ્સો નરમ પડ્યો હોય એવું

સાંસા (૦) પું૦બ૦વ૦ [प्रा. सास (सं. श्वास); સર૦ हिं. साँस, -सा] સાંસતા; તંગી; મુશ્કેલી (-પડવા)

સાંસો (૦) પું૦ [सं. संशय, प्रा. संसय; हिं. साँसा] સંકલ્પવિકલ્પ; સંશય

સાંસારિક વિ૦ [સં.] સંસાર સંબંધી

સાંસોટ (૦) અ૦ [શ્વાસ-प्रा. सास પરથી?] સોંસરું; સીધું

સાંસ્કારિક વિ૦ [સં.] સંસ્કાર સંબંધી

સાંસ્કૃતિક વિ૦ [સં.] સંસ્કૃતિને લગતું (૨) સંસ્કૃત ભાષાને લગતું

સાંસ્થાનિક વિ૦ [સં.] સંસ્થાન સંબંધી (૨) પું૦ સંસ્થાનમાં સાથે વસતો દેશભાઈ. **૦સ્વરાજ** પું૦ બ્રિટિશ સંસ્થાનોને મળતું સ્વરાજ; 'ડોમિનિયન સ્ટેટસ'

સિક(-ક્ક)લ સ્ત્રી૦ [अ. शक्ल] મુખવટો; ચહેરો

સિકલીગર પું૦ [फा. सैकलगर] (હથિયાર વગેરે) ઘસીને સાફ કરનારો; સરાણિયો

સિકંદર પું૦ [फा.] (સં.) ગ્રીસનો બાદશાહ અલેકઝાન્ડર (૨) [લા.] ઉન્નતિનો સિતારો (૩) વિ૦ વિજયી; ફતેહમંદ. [(ચડતો)**-હોવો**, (દહાડો)**-હોવો**, **-પાંશરો હોવો** = નસીબની અનુકૂળતા હોવી.]

સિક્કલ સ્ત્રી૦ જુઓ સિકલ

સિક્કાઈ વિ૦ જુઓ સક્કઈ

સિક્કે અ૦ [જુઓ શિક્કે] સુધ્ધાં

સિક્કેકટાર સ્ત્રી૦ [સિક્કો + કટાર] કટારની આકૃતિવાળી મહોર કે છાપ

સિક્કો પું૦ [अ.] છાપ; મહોર (૨) ચલણી નાણું (૩) મોટી લખોટી. [**-કરવો, ઠોકવો, મારવો, લગાવવો** = મહોર કે છાપ પાડવી (૨) કામ સફળપણે પાર પાડવું.] **-ક્કાદાર** વિ૦ છાપવાળું (૨) સુંદર દેખાવનું. **-ક્કાબંધ** વિ૦ મહોર-છાપવાળું (૨) બીડેલું; અનામત. **-ક્કાશાસ્ત્ર** ન૦ પ્રાચીન સિક્કાઓ પરથી કરાતી પુરાતત્ત્વ શોધનું શાસ્ત્ર; 'ન્યુમિસ્મૅટિક્સ'

સિક્ત વિ૦ [સં.] છાંટેલું

સિગાર(-રેટ) સ્ત્રી૦ [इं.] વિલાયતી બીડી

સિગરામ પું૦; ન૦ જુઓ શિગરામ, સગરામ

સિગ્નલ ન૦; પું૦ [इं.] દૂરથી ખબર આપવાની

નિશાની કે તે માટેની યોજના (૨) રેલવેનો હાથ. [-આપવું = રેલવેના હાથની નિશાની (ગાડીને) બતાવવી. -પાડવું=તે આપવા હાથને કળ વડે નમાવવો.]

સિજદો પું૦ [अ.] માથું જમીનને અડકાડીને કરાતું નમન ['સીઝવું'નું પ્રેરક

સિઝાવું અ૦ ક્રિ૦ 'સીઝવું'નું ભાવે. -વવું સ૦ક્રિ૦

સિડાવું અ૦ક્રિ૦, -ડવું સ૦ક્રિ૦ 'સીડવું'નું કર્મણિ ને પ્રેરક

સિત વિ૦[सं.] શ્વેત; સફેદ (૨) પું૦ ધોળો રંગ

સિતમ પું૦ [फा.] જુલમ. ૦ગ(-ગા)ર વિ૦ જુલમગાર. ૦ગુજારી સ્ત્રી૦ સિતમ ગુજારવો તે

સિતાબ સ્ત્રી૦ જુઓ સતાપ; શિતાબ

સિતાબ,-બી જુઓ શિતાબ,-બી

સિતાર પું૦ સ્ત્રી૦ [फा.] એક તંતુવાદ્ય. -રિયો પું૦ સિતાર બજાવનારો. -રી સ્ત્રી૦ નાની સિતાર

સિતારો પું૦ [फा.] તારો; ગ્રહ (૨) [લા.] દશા; નસીબ. [-ચડતો હોવો = ચડતી કળા હોવી. -પાંશરો હોવો=ભાગ્ય અનુકૂળ હોવું.]

સિતોપલાદિચૂર્ણ ન૦[सं.] કફની એક દેશી દવા

સિત્તેર વિ૦ [प्रा. सत्तरि (सं. सप्तति); સર૦ हिं. सत्तर] '૭૦'

સિત્તો(-ત્યો)તરું વિ૦ સિત્યોતેરના અંકવાળું

સિત્તો(-ત્યો)તેર[प्रा. सत्तहत्तरि(सं. सप्तसप्तति); સર૦ हिं. सतहतर] વિ૦ '૭૭'

સિત્યાશિયું વિ૦ સત્યાશીની સાલ કે તે વર્ષના દુકાળને લગતું (૨) [લા.] ભુખાળવું

સિત્યાશી(-સી) વિ૦ [प्रा सत्तासीइ (सं सप्ताशीति); સર૦ हिं. सतासी] સત્યાશી; '૮૭'.

સિત્યોતરું, -રો, સિત્યોતેર જુઓ સિત્તોતરું, સિત્તોતેર [-વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

સિદાવું અ૦ક્રિ૦ [सं. सीद्] દુઃખી થવું; રિબાવું.

સિદ્ધ વિ૦[सं.] તૈયાર; સફળ; પ્રાપ્ત (૨) નિશ્ચિત; સાબિત (૩) નિષ્ણાત (૪) સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી હોય તેવું (૫) મુક્ત (૬) પું૦ સિદ્ધિઓ મેળવી હોય તેવો યોગી કે દૈવી પુરુષ (૭) મુક્ત પુરુષ. ૦તા સ્ત્રી૦ સિદ્ધપણું (૨) સિદ્ધિ; સફળતા (૩) સાબિતી. ૦લોક પું૦ સિદ્ધોને વસવાનો લોક. ૦સંકલ્પ વિ૦ જેના સંકલ્પમાત્રથી કાર્ય સિદ્ધ થાય એવું. ૦હસ્ત વિ૦ જેનો હાથ બેસી ગયો છે એવું; હથોટીવાળું. -દ્ધાઈ સ્ત્રી૦ સિદ્ધપણું. -દ્ધાર્થ પું૦ [+अर्थ] (સં.) ગૌતમબુદ્ધ. -દ્ધાલય ન૦ [+आलय] સિદ્ધનું આલય; સિદ્ધલોક. -દ્ધાસન ન૦ [+आसन] યોગનું એક આસન. -દ્ધાંગના સ્ત્રી૦ [+अंगना] સિદ્ધ સ્ત્રી

સિદ્ધાંત પું૦ [सं.] પૂરી તપાસ કે વિચારણા પછી સાચો સાબિત થયેલો એવો નિશ્ચિત મત કે નિર્ણય (૨) ઉપપત્તિયુક્ત ગ્રંથ. ૦વાદી વિ૦ સિદ્ધાંતમાં માન્યતાવાળું; કોઈ પણ બાબતમાં તે અંગેના સિદ્ધાંત પ્રમાણે (બીજા કોઈ ભળતા આધારે નહિ) ચાલવામાં માનનારું. ૦સૂત્ર ન૦ શંકાનો નિર્ણય આપનારું અને શાસ્ત્રકારના મતનું પ્રતિપાદન કરનારું સૂત્ર. -તી વિ૦ (૨) પું૦ સિદ્ધાંત રજૂ કે સમર્થન કરનારું; સિદ્ધાંતવાદી (૩) શાસ્ત્રના તત્ત્વને માનનારું

સિદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] પરિપૂર્ણ, સફળ કે સાબિત થવું તે (૨) સાબિતી (૩) ફલપ્રાપ્તિ (૪) છેવટની મુક્તિ (૫) યોગથી મળતી આઠ શક્તિઓમાંની દરેક (જુઓ અષ્ટમહાસિદ્ધિ). ૦દા સ્ત્રી૦ (સં.) દુર્ગા. ૦દાયક વિ૦ સિદ્ધિ આપનારું. ૦યોગ પું૦ જ્યોતિષમાં એક શુભ યોગ. [ચાલતી પકડવી; વિદાય થવું

સિધાર(-વ)વું અ૦ક્રિ૦ [सं. सिध्=જવું?]

સિનાઈ પું૦ [ઇં.] બાઇબલમાં આવતો એક પર્વત (જ્યાં મૂસાએ ઈશ્વરવાણી સાંભળેલી)

સિનેમા પું૦ [ઇં.] ચિત્રોની પરંપરાને ચાલતી ઘટના તરીકે પટ ઉપર બતાવવાની યુક્તિ (૨) તે યુક્તિથી બતાવાતું ચિત્ર કે નાટક; ચલચિત્ર. ૦ઘર ન૦ ચલચિત્ર દેખાડવા માટેનું નાટકઘર; થિયેટર. -મૅટોગ્રાફ પું૦; ન૦ સિનેમા બતાવવાની યુક્તિ કે તેનું યંત્ર (૨) સિનેમા

સિપાઈ પું૦ [જુઓ સિપાહી] સૈનિક; ફોજનો માણસ (૨) ચપરાસી; પટાવાળો (૩) પોલીસ. ૦ગીરી સ્ત્રી૦ સિપાઈનું કામ કે નોકરી. ૦સપરાં ન૦બ૦વ૦ પોલીસ-સિપાઈ વગેરે ફૂટકળ માણસો

સિપાહસાલાર પું૦ [फा.] લશ્કરનો ઉપરી; સેનાપતિ

સિપાહી પું૦ [फा.] સિપાઈ. ૦રાજ(–જ્ય) ન૦ સિપાઈ પર નભતો – લશ્કરી અમલ

સિપુર્દ વિ૦ [फा.] સોંપેલું

સિફત સ્ત્રી૦ [अ.] ગુણ; વિશેષતા; ખાસિયત (૨) તારીફ (૩) ચાલાકી; હોશિયારી

સિફલું વિ૦ [अ.] ભલીવાર વગરનું; ઢંગધડા વગરનું [હિંમતવાન; બહાદુર

સિફાંબહાદુર વિ૦ [फा. सिपाहि-बहादुर]

સિફારસ સ્ત્રી૦ [फा. सिफारिश] ભલામણ; લાગવગવાળા આગળ કોઈને માટે કરેલી પ્રશંસા કે આગ્રહ [સિરબંદી

સિબંદી વિ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] જુઓ

સિમેંટ પું૦; સ્ત્રી૦ [इ.] ચણતરમાં ચૂના પેઠે વપરાતી એક વસ્તુ [ઊતરતી પંક્તિનું

સિયમ વિ૦ [फा. सियूम] ત્રીજા દરજ્જાનું;

સિયાહ વિ૦ [फा.] કાળું

સિર ન૦ [प्रा. (सं. शिरस्); फा. सर] શિર; માથું. ૦જોરી સ્ત્રી૦ શિરજોરી; જબરદસ્તી (૨) ધુમાખી. ૦તાજ પું૦ મુગટ (૨) [લા.] મુરબ્બી (૩) સરદાર; અગ્રણી. ૦નામું ન૦ જુઓ સરનામું. ૦પાવ પું૦ જુઓ સરપાવ. ૦પેચ પું૦ ફેંટા કે પાઘડી પર બંધાતો હીરા-મોતી જડિત પટકો. ૦પોશ ન૦ જુઓ સરપોશ

સિરફ અ૦ જુઓ સિર્ફ

સિરબંદી વિ૦ [फा. सरबंदी] સિબંદી; સમ્રાટને માટે સામંત રાજાએ પોતાને ખર્ચે રાખેલું (લશ્કર) (૨) સ્ત્રી૦ એ પ્રમાણે રાખેલી ફોજ

સિરસ્તેદાર,-રી જુઓ 'શિરસ્તેદાર ,–રી

સિરસ્તો પું૦ જુઓ શિરસ્તો; ચાલુ વહીવટ

સિરીખ સ્ત્રી૦(કા.)કાઠિયાણીનું રેશમી પાનેતર

સિરોઈ સ્ત્રી૦ જુઓ શિરોઈ

સિર્ફ અ૦ [अ.] સિરફ; ફક્ત; માત્ર; કેવળ

સિલક સ્ત્રી૦ [જુઓ શિલક] ખર્ચ જતાં બાકી વધેલી રકમ (૨) હાથ પરની રોકડ રકમ (૩) વિ૦ હાથમાં બચત રહેલું; બચત. [**–કાઢવી** = ખર્ચ જતાં બાકી રકમનો હિસાબ કરવો. **–મેળવવી** = હાથ પરની રોકડ હિસાબ પ્રમાણે છે કે કેમ તે તપાસવું. **–રહેવું** = બચત થવી; ખર્ચ જતાં જમા રહેવું.]

સિલસિલો પું૦ [अ.] સાંકળ (૨) ક્રમ; પ્રથા; પરંપરા (૩) કુલપરંપરા; વંશાનુક્રમ. –લાબંધ વિ૦ અનુક્રમ પ્રમાણેનું (૨) સળંગ (૩) અ૦ અનુક્રમ પ્રમાણે; એક પછી એક

સિલાઈ સ્ત્રી૦ ['સીવવું' ઉપરથી; સર૦ म. शिलाई, हिं.] સીવવાની રીત (૨) સિવડામણ

સિલેદાર પું૦ [फा. सिलाहदार; સર૦ म.] ઘોડેસવાર સિપાઈ. –રી સ્ત્રી૦ સિલેદારપણું

સિવડામણ ન૦, –ણી સ્ત્રી૦ ['સીવવું' ઉપરથી] સીવવાનું મહેનતાણું

સિવડાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સીવવું'નું પ્રેરક

સિવાઈ સ્ત્રી૦ જુઓ શિવડામણી

સિવાય અ૦ [अ.] (અમુક) વિના, વગર. ૦નું વિ૦ (અમુક) વગરનું કે રહિત

સિવાવું અ૦ક્રિ૦ 'સીવવું'નું કર્મણિ

સિવિલ વિ૦ [इं.] મુલકી. **૦સરજન** પું૦ જિલ્લા માટેનો સરકારી દાક્તર. **૦સર્વિસ** સ્ત્રી૦ આઈ. સી. એસ. કહેવાતી ઊંચા અમલદારોની નોકરી. **૦હૉસ્પિટલ** સ્ત્રી૦ જિલ્લાની વડી સરકારી ઇસ્પિતાલ.]

સિવિલિયન પું૦ [इं.] 'આઈ. સી. એસ.'ની પરીક્ષામાં પાસ સરકારી અમલદાર (૨) [લા.] બધાં કામો કે ખાતામાં સરખું કામ દઈ શકે એવું કાંઈ (માણસ કે વસ્તુ)

સિસકારવું સ૦ક્રિ૦ સિસકારો કરવો; ઉશ્કેરવું

સિસકારો પું૦ [રવ૦; સર૦ हिं. सिसकारी] દાંતમાંથી પવન પસાર થતાં થતો અવાજ. [**–કરવો** = પ્રેરવું; ઉશ્કેરવું. **–ભરવો, મારવો, લેવો** = સિસકારાનો અવાજ કરવો (જેમ કે તીખું ખાતાં).]

સિસૃક્ષા સ્ત્રી૦ [सं.] સર્જન કરવાની ઇચ્છા

સિસોટી સ્ત્રી૦ [રવ૦] જુઓ સીટી (૨) એક ઝાડ. [**–આપવી** = ચેતવવું; ઇશારો કરવો. **–મારવી, વગાડવી.**]

સિસોળિયું ન૦ [સર૦ दे. साहुलिआ = મોરનું પીંછું] સાહુડીનું સળયા જેવું પીંછું

સિસ્ટર સ્ત્રી૦ [इं.] નર્સ, સ્ત્રી બરદાસી

સિંગ સ્ત્રી૦ [दे. सिंगा] સીંગ

સિંગારા સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सिंगरी] જુઓ સીંગારા [સિંહાસન

સિંઘાસણ ન૦ [प्रा. (सं. सिंहासन)] + (પ.)

સિંચન ન૦ [सं.] સિંચવું તે

સિંચવું સ૦ક્રિ૦ [सं सिंच्] સીંચવું; છાંટવું; રેડવું (૨) પાણી પાવું (ઝાડને) (૩) ઉપરાઉપરી ગોઠવવું (૪) સાહવું (૫) (પાણી કાઢવા માટે) કૂવામાં મૂકવું (ઘડો કે દોરડું)

સિંજારવ પું૦ [सं.] ધાતુનાં ઘરેણાંનો અવાજ

સિંદૂર ન૦ [सं.] પારો, સીસું તથા ગંધકની મેળવણીનો લાલ ભૂકો. [–ફેરવવું = ધૂળમાં મેળવવું: નકામું કરી દેવું.] –રિયું વિ૦ સિંદૂરના રંગનું. –રી સ્ત્રી૦ વિધવાઓને પહેરવાનું સિંદૂરિયા રંગનું એક જાતનું લૂગડું

સિંધ પું૦; ન૦ [सं. सिंधु; સર૦ हिं., म.] (સં.) હિંદનો એક પ્રાંત (હાલ પાકિસ્તાનમાં)

સિંધભૈરવી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક રાગિણી

સિંધવ પું૦; ન૦ [प्रा. (सं सैन्धव)] એક ખનિજ ક્ષાર (૨) પું૦ ઘોડો; અશ્વ

સિંધાલૂણ ન૦ [સિંધવ + લૂણ] જુઓ સિંધવ

સિંધી વિ૦ [‘સિંધ’ ઉપરથી] સિંધનું, –ને લગતું (૨) પું૦ સિંધનો રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૦ સિંધી ભાષા

સિંધુ પું૦ [सं.] સમુદ્ર (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) એ નામની હિંદુસ્તાનની પ્રસિદ્ધ નદી. ૦જા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) લક્ષ્મી

સિંધુડો પું૦ [સર૦ हिं., म. सिंधूरा] શૂર ચડે એવા સૂરનો એક રાગ

સિંહ પું૦ [सं.] એક રાની હિંસક પ્રાણી; પશુઓનો રાજા (૨) પાંચમી રાશિ. [–કે શિયાળ? = ફતેહના સમાચાર કે મોકાણના? –નું બચ્ચું = બહાદુર – મર્દ] ૦ણ સ્ત્રી૦ સિંહની માદા. ૦દંતી સ્ત્રી૦ સિંહના દાંત જેવા પાનવાળી એક વનસ્પતિ. ૦દ્વાર ન૦ મુખ્ય દ્વાર. ૦નાદ પું૦ સિંહનો કે સિંહ જેવો નાદ. ૦લંકી વિ૦ સ્ત્રી૦ [+ લંક] સિંહના જેવી પાતળી કટિવાળી. ૦વાહિની વિ૦સ્ત્રી૦ સિંહના વાહનવાળી. ૦સ્થ ન૦ બૃહસ્પતિ સિંહરાશિમાં હોય તે સમય. ૦સ્થ વર્ષ ન૦ જે વર્ષમાં બૃહસ્પતિ સિંહરાશિમાં હોય તે વર્ષ

સિંહલ, ૦દ્વીપ પું૦ [सं.] (સં.) લંકા; સિલોન. –લી વિ૦ સિંહલ દ્વીપનું (૨) સ્ત્રી૦ સિંહલ દ્વીપની ભાષા

સિંહાવલોકન ન૦ [सं.] સિંહની પેઠે આગળ વધતા પહેલાં પાછળનું ફરીથી જોઈ લેવું તે (૨) સમાલોચન; આગળ કહેતા પહેલાં પૂર્વેનું સારાંશે કહેવું તે. **સિંહાવલોકી** વિ૦ [सं.] ચરણોના છેલ્લા ને પહેલા શબ્દો યમકરૂપ હોય એવું (કાવ્ય)

સિંહાસન ન૦ [सं] સિંહની આકૃતિવાળું ઊંચું આસન; રાજા, દેવ કે આચાર્યનું આસન. –નારૂઢ વિ૦ [+ आरूढ] સિંહાસન ઉપર બેઠેલું. [–થવું = રાજગાદીએ બેસવું: રાજા થવું.]

સિંહિકા સ્ત્રી૦ [सं.] (સં.) એક રાક્ષસી; રાહુની માતા. ૦સુત પું૦ (સં.) સિંહિકાનો પુત્ર – રાહુ

સિંહી સ્ત્રી૦ [सं.] સિંહણ (૨) [સં.] સિંહિકા

સીક(–ખ) સ્ત્રી૦ [फा. सीख; સર૦ हिं. सीकचा] શીખ; લોઢાનો સળિયો કે ગજ. [–મારવી = ગૂણ કે થેલામાં શું છે તે તપાસવા તેમાં સીક ખોસવી; સીક વડે તપાસવું.]

સીકર પું૦; ન૦ [सं.] શીકર; ફરફર; છાંટ

સીખ સ્ત્રી૦ [फा.] જુઓ સીક [ઓજાર

સીગરો પું૦ [સર૦ म. शेगरा] સુતારનું એક

સીઝવવું સ૦ક્રિ૦ ‘સીઝવું’નું પ્રેરક

સીઝવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सिज्झ (सं. सिध्)] ધીમે તાપે બરાબર બફાઈ કે ચડીને તૈયાર થવું – રંધાઈ રહેવું (૨) પાર પડવું; સીધવું (૩) [લા.] શાંત પડવું (૪) દુઃખી થવું

સીટી સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ म. शिटी; हिं.] ઓઠ કે ભૂંગળી જેવા સાધનથી પવન ફૂંકીને કરાતો તીણો અવાજ કે તેનું સાધન, સિસોટી

સીડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શીડવું] પૂરવું; છાંદી લેવું (૨) અદા કરવું [शिडी] નિસરણી

સીઢી સ્ત્રી૦ [दे. सिड्ढी: સર૦ हिं. सीढी म.

સીડોસીડ અ૦ [‘સીડવું’ ઉપરથી?] અડોઅડ ભીંસાઈને

સીત સ્ત્રી૦ [સં.] હળપૂણી; કોશ

સીતા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) જનકની પુત્રી; એક સતી. [**-નાં વીતવાં**=(સ્ત્રીને માથે) ઉપરાઉપરી સંકટ આવવાં.]

સીતાફલ(-ળ) ન૦ [સર૦ हिं., म.] એક ફળ. **-ળી** સ્ત્રી૦ સીતાફળનું ઝાડ

સીત્કાર [સં.], **-રો** પું૦ શ્વાસ અંદર ખેંચતાં કરાતો કે થતો સીત એવો અવાજ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [સર૦ म. सीत्कारणें] સીત્કાર કરવો

સીદી(-ધી) પું૦, **-દણ** સ્ત્રી૦ [સર૦ म. सिद्दी,-द्दी; हिं. सीदी] જુઓ શીદી, -દણ

સીધ સ્ત્રી૦ [સં. सिद्ध ઉપરથી?] ખબર; સમાચાર (૨) [જુઓ સીધું] સીધાપણું

સીધવું અ૦ક્રિ૦ [સં. सिध्] સિદ્ધ થવું; પાર પડવું; સીઝવું

સીધવો પું૦ ['સીધુ" ઉપરથી કે 'सिद्ध' ઉપરથી] ગાડું ઊલળે નહિ માટે પાછળ મૂકવાનો ટેકો (૨) ઊંચો વધેલો છોકરો-ભાયડો. ઉદા૦ મોટો સીધવો થયો તોપણ ભાન નથી

સીધાઈ સ્ત્રી૦ ['સીધુ" ઉપરથી] સીધાપણું

સીધુ પું૦ [સં.] ગોળ કે શેરડીના રસનો દારૂ

સીધું વિ૦ [સં. सिद्ध ઉપરથી; સર૦ म., हिं. सीधा] વાંકું નહિ તેવું; એક લીટીમાં હોય એવું (૨) પાંશરું; પાધરુ (૩) સરળ; ઝટ સમજાય એવું (૪) નિષ્કપટી. [**સીધી રીતે**=આડાઈ કર્યા વિના (૨) સીધા વ્યવહારથી-નરમાશથી. **સીધું કરવું**=[લા.] માર મારીને ઠેકાણે લાવવું. **-સંભળાવી દેવું**=મોઢામોઢ અથવા સાફસાફ હોય તે કહી દેવું. **સીધે સેરડે ચડવું**=રીતસર સીધે રસ્તે ચાલવું કે વર્તવું. **સીધો જવાબ**=ઉડાઉ નહિ તેવો નિષ્કપટ જવાબ. **સીધો સવાલ**=આડીતેડી વાત કર્યા વિના કે ગોળ ગોળ નહિ એવી રીતે પુછાતો પ્રશ્ન.] **૦દોર** વિ૦ દોર જેવું સીધુંસટ. **૦સટ** વિ૦ એકદમ સીધું; સાવ સીધું. **૦સાદું** વિ૦ સીધું ને સાદું. **-ધેસીધું** વિ૦ તદ્દન સીધુ

સીધું ન૦ [સર૦ हिं. म. सिधा (सं आसिद्ध ?)] રાંધી રાખવા જેટલું કાચું અનાજ વગેરે સામગ્રી. [**-જોખવું**=[લા.] માર મારવો]. **૦પાણી** ન૦ ('સીધાંપાણી' ન૦બ૦વ૦માં પણ વપરાય છે), **૦સામગ્રી** સ્ત્રી૦, **૦સામાન** ન૦બ૦વ૦ સીધાંની સામગ્રી કે તેનો સામાન; ખાવાપીવાનું. [**સીધાંપાણી આપવાં**=માર મારવો. **-ખૂટવાં**=પૈસાટકા ખૂટી જવા.]

સીધે પું૦ દંડની કસરતનો એક પ્રકાર

સીન પું૦ [ઇં.] નાટકનું દૃશ્ય (૨) દેખાવ. **૦સીનરી** જુઓ સીનરી

સીનરી સ્ત્રી૦ [ઇં.] રંગભૂમિ પર દેખાવમાં સાધનોની ગોઠવણી

સીનાકસી પું૦ [फा. सीनाकशी] એક પ્રકારનો દંડ (કસરત)

સીનો પું૦ [फा.] છાતીનો ફેલાવ

સીપ સ્ત્રી૦ [प्रा. सिप्पि (सं. शुक्ति); સર૦ हिं.] છીપ. **૦માછલી** સ્ત્રી૦ છીપમાં રહેતી મોતી બનાવનાર માછલી

સીપણી સ્ત્રી૦ સીપવું તે

સીપવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सिप्प (सं. सिंच्)] છાંટવું; રેડવું

સીમ સ્ત્રી૦ [प्रा. सिम (सं. सीमा); સર૦ हिं., म.] ખેતર કે ગામની હદ; તે ભાગની જમીન

સીમઠોક અ૦ કોઈ રહી ન જાય એમ; એકેએક

સીમળો પું૦ [જુઓ શીમળો] એક જાતનું ઝાડ

સીમંત ન૦ [સં.] સ્ત્રીઓનો સેંથો (૨) અઘરણી. **-તિની** સ્ત્રી૦ સૌભાગ્યવતી સ્ત્રી (૨) જેને અઘરણી આવી હોય એવી સ્ત્રી. **-તોન્નયન** ન૦ [+ उन्नयन] સગર્ભાવસ્થામાં સ્ત્રીને ચોથા, છઠ્ઠા કે આઠમા માસમાં કરવાનો એક સંસ્કાર

સીમા સ્ત્રી૦ [સં.] હદ; મર્યાદા. **૦ચિહ્ન** ન૦ સીમા બતાવનારી નિશાની. **૦ડો** પું૦ ગામની હદ; તે ભાગ. **-માંત** પું૦ [+ अंत] સીમાનો છેડો. **-મોલ્લંઘન** ન૦ [+ उल्लंघन] સીમા ઓળંગવી તે (૨) દશેરાને દિવસે પોતાના રાજ્યની સીમા ઓળંગી પારકી હદમાં પ્રવેશ કરવાની એક ક્રિયા

સીર પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર

સીરમું વિ૦ [सं सीर=હળ પરથી?] પાણી પાયા વિના નીપજતું. ઉદા૦ સીરમા ઘઉં

સીરાટ પું૦ [જુઓ સીરી] સરાટ

સીરી વિ૦ [फा. शीरीन] મીઠું; મધુર; સ્વાદ પેદા કરે તેવું (૨) સ્ત્રી૦ તેવી વાસ

સીલ સ્ત્રી૦ [ઇં.] મહોર; મુદ્રા; છાપ (૨) મહોર લગાડી ચોટાડેલું લાખ કે એવા બીજા પદાર્થનું ચકતું. [–કરવું, મારવું = સીલ લગાવીને બંધ કરવું. –મારવી, લગાવવી = સીલની છાપ પાડવી.] ૦બંધ વિ૦ સીલ મારેલું (૨) સીલ તૂટ્યા વિનાનું; અકબંધ –વગર ખોલેલું

સીવણ ન૦ ['સીવવું' ઉપરથી] જુઓ સીવણી (૨) જ્યાં સીવ્યું હોય તે જગા. ૦કામ ન૦ સીવવાનું કામ કે કારીગરી. –ણી સ્ત્રી૦ સીવવું તે કે તેની ઢબ

સીવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सीव (सं. सिव्)] ટાંકા મારી જોડવું; સાંધવું

સીસકો પું૦ [રવ૦] જુઓ સિસકારો

સીસ(–સા)પેન સ્ત્રી૦ [સીસું + પેન; સર૦ म. शिसपेन] પેનસિલ

સીસમ સ્ત્રી૦; ન૦ [दे.; સર૦ हिं.; सं. शिंशपा; જુઓ શીશમ] એક ઝાડ કે એનું લાકડું

સીસી સ્ત્રી૦ [જુઓ શીશી; સર૦ हिं.; म. शिसा] શીશી, બાટલી

સીસું ન૦ [प्रा., सं. सीस] એક ધાતુ

સીસો પું૦ [જુઓ સીસી] શીશો; બાટલો

સીંગ સ્ત્રી૦ જુઓ શિંગ [માછલી

સીંગારા સ્ત્રી૦ [જુઓ સિંગારા] એક જાતની

સીંચણિયું ન૦ ['સીંચવું' ઉપરથી] પાણી સીંચવાનું પાત્ર કે સાધન (૨) કૂવામાં સીંચવાનું દોરડું

સીંચવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ સિંચવું

સીંચાણો પું૦ [दे. सिंचाण] બાજપક્ષી; શકરો

સીંચારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સિંચવું] રેડવું

સીંદરી સ્ત્રી૦ [दे. सिंदु, सिंदुरय (दे. सिंदी = ખજૂરીનું ઝાડ)] (કાથીની) દોરડી

સુ અ૦ [सं.] નીચેના અર્થમાં વપરાતો ઉપસર્ગ (૧) સુંદર; સારું (ઉદા૦ સુકેશી સુવાસ) (૨) સારી રીતે; ખૂબ (ઉદા૦ સુરક્ષિત) (૩) સહેલાઈથી (ઉદા૦ સુકર; સુલભ)

સુકટાક્ષ ન૦ [सं.] સુંદર કટાક્ષ

સુક(–કે)ડ સ્ત્રી૦ + જુઓ સુખડ

સુકતાન ન૦ [फा. सुख्त ઉપરથી] જુઓ સૂકગળું

સુકર વિ૦ [सं.] સહેલું (૨) હાથનું પ્રવીણ

સુકર્મી વિ૦ [सं.] સારાં કામ કરનારું; સદાચારી (૨) પુણ્યશાળી; સદ્ભાગી

સુકલકડી વિ૦ [સૂકું + લાકડું] લાકડી જેવું સૂકું; દુર્બળ શરીરનું

સુકવણી સ્ત્રી૦ ['સૂકવવું' ઉપરથી] સૂકવેલી વસ્તુ (૨) સુકવણું. –ણું ન૦ પૂરતો વરસાદ ન આવવાથી વાવેતર વગેરેનું સુકાઈ જવું તે; ખરડિયું [સારી કવિતા

સુકવિ પું૦ [सं.] સારો–ઉત્તમ કવિ. ૦તા સ્ત્રી૦

સુકંઠ પું૦ [सं.] સારો કંઠ – અવાજ

સુકાન ન૦ [दे. सुक्काणय; अ. सुक्कान; સર૦ म. सुकाण (सं. सु–कर्ण)] જેને મરડવાથી વહાણ દિશા બદલે છે તે કળ કે તેની જગાનો વહાણનો ભાગ. ૦ચી, –ની પું૦ [સર૦ दे. सुंकाणिअ] સુકાન ફેરવનાર ખલાસી

સુકાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सुक्क (सं. शुष्); સર૦ हिं. सूकना, म. सुकणें] ભેજ કે પ્રવાહી ઊડી જઈ શુષ્ક થવું (૨) (શરીર) દૂબળું પડવું; કૃશ થવું. –વવું સ૦ક્રિ૦ (પ્રેરક)

સુકાળ પું૦ [सं. सु + काल] સારા પાકનો વખત (દુકાળથી ઊલટું) (૨) [લા.] છત; પુષ્કળપણું

સુકીર્તિ(–ર્ત્તિ) સ્ત્રી૦ [सं.] સારી કીર્તિ

સુકુમાર વિ૦ [सं.] ઘણું કોમળ; નાજુક. ૦તા સ્ત્રી૦ [પુણ્ય

સુકૃત(–ત્ય) ન૦, –તિ સ્ત્રી૦ [सं.] સારું કામ;

સુકે(–એ)ડ સ્ત્રી૦ + જુઓ સુકડ

સુકેશી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] સુંદર કેશવાળી

સુકોમળ વિ૦ [सं. सु + कोमल] ઘણું કોમળ

સુક્ષમ્ય વિ૦ [सं.] અતિ ક્ષમ્ય

સુખ ન૦ [सं.] તનમનને ગમે એવો અનુભવ (આરામ, ચેન, શાંતિ, સંતોષ, તૃપ્તિ, ઉપભોગ); કામનાની સિદ્ધિનો આનંદ (૨) ૮ની સંજ્ઞા (૫). [–નો રોટલો = ભારે દુઃખ–કષ્ટ કે અજંપા વિના નિરાતે મળતો રોટલો કે કમાણી.] ૦કર, ૦કારક, ૦કારી, ૦દાઈ

વિ૦ સુખ કરનારું; સુખદાયી. ૦ચેન ન૦ સુખશાંતિ; આરામ. ૦ડું ન૦ સુખ

સુખડ સ્ત્રી૦ [प्रा. सिरिखंड (सं. श्रीखंड)] ચંદનના ઝાડનું સુગંધીદાર લાકડું કે તે ઘસી કરાતો લેપ [બનાવનારો; કંદોઈ

સુખડિયો પું૦ ['સુખડી' પરથી] મીઠાઈ

સુખડી સ્ત્રી૦ [प्रा. सक्कुलि (सं. शष्कुलि)] ઘીગોળમાં ઘઉંનો લોટ શેકીને બનાવેલી એક વાની (૨) મીઠાઈ (૩) હકસાઈ; દસ્તૂરી; બક્ષિસ. [–આપવી = બક્ષિસ કે દસ્તૂરી આપવી. –કાપવી = વેચેલા માલની કિંમતમાંથી દસ્તૂરી પેઠે થોડી રકમ કાપવી – ઓછી આપવી. –જમાડવી = માર મારવો. –બંધાવવી = મુસાફરી માટે કોરું ખાવાનું આપવું.]

સુખણું વિ૦ [सं. सुखिन्] સુખી; સુખમાં મગ્ન

સુખતળી સ્ત્રી૦ [જુઓ સખતળી] જોડાની અંદર નખાતું નરમ છૂટું ચામડું

સુખદ(-દાયક, -દાયી, -દેણ) વિ૦ [सं.] જુઓ સુખકર [સુખશય્યા

સુખધાની સ્ત્રી૦ [सं. सुख + सं. धा] જુઓ

સુખધામ વિ૦ [सं.] સુખના ધામરૂપ (૨) સ્વર્ગ સુખમય એવું (૩) ન૦ સુખનું ધામ

સુખન પું૦ [फा.] બોલ; વેણ; શબ્દ. [**બે સુખન કહેવા** = બે બોલ કહેવા; ભલામણ કરવી (૨) સલાહ શિખામણ આપવી (૨) ઠપકો આપવો.] [(નાટક)

સુખપરિણામક વિ૦ [सं.] સુખમાં પરિણમતું

સુખપાલ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. (સુખ + પાલખી)] એક જાતની પાલખી [સહેલાઈથી

સુખપૂર્વક અ૦ [सं] સુખથી; આરામથી;

સુખમણા સ્ત્રી૦ (પ.) જુઓ સુષુમ્ણા

સુખમા સ્ત્રી૦ [सं. सुषमा] શોભા; ભપકો

સુખરૂપ વિ૦ (૨) અ૦ [सं.] ક્ષેમકુશળપૂર્વક; સાજુંસમું; સહીસલામત

સુખરેચ પું૦ [સુખ + રેચ] હલકો રેચ

સુખલા પું૦બ૦વ૦ ઘઉંનો જાડો લોટ

સુખવસ્તુ વિ૦ [સર૦ म. सुखवस्ती (સુખ + વસ્તુ)] પહેલાંની કમાણી ઉપર બેઠે બેઠે ખાનાર; ખાધેપીધે સુખી

સુખવાદ પું૦ [सं.] ઇંદ્રિયોના ભોગવિલાસને જ જીવનનું મુખ્ય ધ્યેય સમજનારો વાદ

સુખવાન વિ૦ [सं.] સુખી

સુખવાસી વિ૦ [सं.] સુખમાં રહેનારું

સુખવેલ સ્ત્રી૦ એક જાતની કમોદ

સુખશય્યા સ્ત્રી૦ [सं.] સુખે સુવાય તેવું બિછાનું કે પલંગ [શાંતિ; નિરાંત

સુખશાતા, સુખશાંતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સુખ અને

સુખશૂરું વિ૦ [સુખ + શૂરું] સુખ ભોગવે શૂર

સુખસગવડ સ્ત્રી૦; ન૦ બ૦ વ૦ સુખ અને સગવડ; આરામ અને અનુકૂળતા

સુખસજ્જા સ્ત્રી૦ સુખશય્યા [અને શાંતિ

સુખસમાધાન ન૦ સુખ અને સમાધાન; આનંદ

સુખસંગી વિ૦ [सं.] સુખમાં આસક્તિવાળું

સુખસંતોષ પું૦ [સુખ + સંતોષ] સુખ અને સંતોષ [છે એવો (હજામ)

સુખહસ્ત વિ૦ [सं.] સારો – હળવો જેનો હાથ

સુખા સ્ત્રી૦ ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્છના

સુખાકારી સ્ત્રી૦ સુખી હાલત; તંદુરસ્તી

સુખાવહ વિ૦ [सं] સુખકારક

સુખાસન ન૦ [सं.] સુખદાયક બનાવટવાળું આસન (૨) પાલખી; મ્યાનો

સુખાળું વિ૦ સુખિયું (૨) સુખમાં સૂતેલું. [**સુખાળા થવું** = આરામથી પડવું – સૂવું.]

સુખિયારું, સુખિયું વિ૦ જુઓ સુખી

સુખી વિ૦ [सं.] સુખવાળું; દુઃખ વિનાનું

સુખેડ સ્ત્રી૦ + જુઓ સુખડ

સુગત પું૦ [सं.] (સં.) બુદ્ધ ભગવાન

સુગતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સદ્ગતિ; મોક્ષ

સુગમ વિ૦ [सं.] સહેલું. ૦તા સ્ત્રી૦

સુગ(-ઘ)રી સ્ત્રી૦ [प्रा. सुघरा (सं. सुगृहा); સર૦ म. सुगरीण] એક પક્ષી (એ સુંદર માળો બનાવે છે). [**–નો માળો** = માથાના ગૂંચવાયેલા, જૂવાળા ને બરછટ વાળનો જથો.]

સુગંધ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.]. **–ધી** સ્ત્રી૦ સારી ગંધ; ખુશબો. **–ધીદાર** વિ૦ સુગંધીવાળું

સુગાવું અ૦ક્રિ૦ ['સૂગ' ઉપ૰થી] સૂગ ચડવી

સુગાળ વિ૦ ['સુકાલ' પરથી ?] પુષ્કળ; સોંઘું

સુગાળ, ૦વું, ૦ળું વિ૦ [સૂગ પરથી] જેને

ઝટ સૂગ ચડે એવું; ઝટ સુગાય એવું

સુગ્રાહ્ય વિ૦ [सं.] સહેલાઈથી ગ્રહણ કરી શકાય એવું (૨) સહેલાઈથી સમજાય એવું

સુગ્રીવ પું૦ [सं.] (સં.) (રામાયણમાં) વાનરોનો રાજા; વાલીનો ભાઈ

સુગૃહી સ્ત્રી૦ [सं.] એક પક્ષી; સુઘરી

સુઘટિત [सं.] વિ૦ સારી રીતે રચેલું (૨) સુવ્યવસ્થિત (૩) ઘટિત; યોગ્ય

સુઘડ વિ૦ [सं. सु + घट; સર૦ हिं.] સ્વચ્છ; ચોખ્ખું (૨) ચતુર; વિવેકી. ૦તા,-ડાઈ સ્ત્રી૦

સુઘરી સ્ત્રી૦ જુઓ સુગરી [ન૦ સારું ચરિત્ર

સુચરિત(-ત્ર) વિ૦ [सं.] જુઓ સચ્ચરિત (૨)

સુચંગ વિ૦ [सं.] + સુંદર [લક્ષણ

સુચિહ્ન ન૦ [सं. सु + चिह्न] શુભ ચિહ્ન; સારું

સુજન પું૦ [सं.] સારો સદાચારી માણસ; સજ્જન. ૦તા સ્ત્રી૦ [નામના; કીર્તિ

સુજશ પું૦ [सु + यश; સર૦ हिं. सुजस] યશ;

સુજાણ વિ૦ [प्रा. (सं. सुज्ञ); સર૦ हिं. सुजान, म.] હોશિયાર; જ્ઞાની; સમજુ

સુજાત વિ૦ [सं.] કુલીન; ઊંચા કુળનું (૨) સુંદર; ઘાટીલું

સુજાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સૂજવું'નું પ્રેરક

સુજ્ઞ વિ૦ [सं.] ડાહ્યું ચતુર; વિદ્વાન. ૦તા સ્ત્રી૦

સુઝાડવું સ૦ક્રિ૦ 'સૂઝવું'નું પ્રેરક

સુઝુલ્લન પું૦ એક છંદ

સુડતાળીસ વિ૦ [प्रा. सत्त-चत्तालीस (सं. सप्तचत्वारिंशत्)] '૪૭'

સુડતાળો વિ૦ પું૦ ['સુડતાળીસ' ઉપરથી] સંવત ૧૯૪૭ની સાલનો (દુષ્કાળ)

સુડોળ વિ૦ [सु + ડોળ; સર૦ हिं. सुडौल] ઘાટીલું; રૂપાળું

સુણ સ્ત્રી૦ (પ.) સુણવું તે; શ્રવણ

સુણવું [प्रा. सुण (सं. श्रु)] સ૦ક્રિ૦ સાંભળવું

સુણાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સુણવું'નું પ્રેરક

સુણાવું અ૦ક્રિ૦ 'સુણવું'નું કર્મણિ

સુત પું૦ [सं.] પુત્ર **૦મેધ** પું૦ જેમાં દીકરાનો ભોગ આપ્યો હોય એવો યજ્ઞ

સુતનુ વિ૦ [सं.] સુંદર નાજુક શરીરવાળું

સુતમેધ પું૦ [सं.] જુઓ 'સુત'માં

સુતર(-રું) વિ૦(૨)અ૦[सं. सु + तर; સર૦ हिं.] સહેલું; સુગમ; સરળ. **-રાઈ** સ્ત્રી૦ સરળતા

સુતરાઉ વિ૦ ['સૂતર' ઉપરથી] સૂતરનું બનેલું

સુતરિયો પું૦ [સૂતર પરથી] સૂતરનો વેપારી. **-યા** પું૦ એક અટક

સુતરામ્ અ૦ [सं.] ઘણું; ખૂબ; વધારે

સુતરું વિ૦(૨)અ૦ જુઓ સુતર

સુતરેલ વિ૦ ['સૂતર' ઉપરથી] જુઓ સુતરાઉ

સુતલ(-ળ) ન૦ [सं.] ત્રીજું પાતાળ

સુતા સ્ત્રી૦ [सं.] પુત્રી

સુતા(-થા)ર પું૦ [सं. सूत्रधार; प्रा. सुत्तहार; સર૦ हिं., म.] લાકડાં ઘડનાર કારીગર. **૦કામ** ન૦ લાકડાં ઘડવાનું કામ. **૦ણ** સ્ત્રી૦ સુતા-ની સ્ત્રી. **-રી** વિ૦ સુથારનું, -ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ સુથારકામ

સુતારિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] બરોબર તરીને પાર ઉતારે એવી (નૌકા)

સુથાહિયો પું૦ એક જાતનું જાડી સળીનું ઘાસ

સુથાર, ૦કામ, ૦ણ, -રી જુઓ 'સુતાર'માં

સુદ અ૦ [જુઓ સુદિ] શુકલ પક્ષમાં (૨) સ્ત્રી૦ શુકલ પક્ષ

સુદર્શન વિ૦ [सं.] સારા દેખાવવાળું (૨) ન૦ (સં.) વિષ્ણુનું ચક્ર. (૩), **૦ચૂર્ણ** તાવમાટે એક ચૂર્ણ-દવા. **-ના** વિ૦સ્ત્રી૦ સુંદર સ્ત્રી

સુદાન્ત વિ૦ [सं.] બરોબર દાન્ત

સુદામા [सं.], **-મો** પું૦ (સં.) શ્રીકૃષ્ણનો એક ગરીબ સહાધ્યાયી ને મિત્ર (૨) [લા.] કંગાળ માણસ. [**-ના તાંદુલ**=ગરીબની ભેટ.] **૦પુરી** સ્ત્રી૦ (સં.) પોરબંદર (૨) (લા.) કંગાળનું નિવાસસ્થાન

સુદિ અ૦ [सं.] જુઓ સુદ

સુદિન પું૦[सं.] શુભ દિવસ

સુદીન વિ૦ [सं.] ખૂબ દીન-નમ્ર

સુદીર્ઘ વિ૦ [सं.] ખૂબ દીર્ઘ

સુદૂર વિ૦ [सं.] ઘણું દૂર

સુદૃઢ વિ૦ [सं.] ઘણું દૃઢ

સુધન્વા પું૦[सं.](સં.) એક પ્રસિદ્ધ વિષ્ણુભક્ત

સુધરવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. सुधरना, म. सुधरणें (सं. शुद्ध, प्रा. सुद्ध ઉપરથી ?)] સારું થવું

સુધરાઈ સ્ત્રી૦ ['સુધરવું', 'સુધારવું' ઉપરથી] સુધારો; સુધરેલી સ્થિતિ (૨) મ્યુનિસિપાલિટી. [-આવવી = મ્યુનિસિપાલિટીનો વહીવટ સ્થપાવો]. -વટ સ્ત્રી૦ સુધારણા

સુધરાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સુધરવું'નું પ્રેરક; સુધારે એમ કરવું; સુધારાવવું

સુધર્મા, ૦સભા સ્ત્રી૦ [सं.] દેવોની–ઇંદ્રની સભા

સુધા સ્ત્રી૦ [सं.] અમૃત (૨) ચૂનો. **૦કર** પું૦ ચંદ્ર. **૦ધવલ** વિ૦ અમૃત જેવું ધોળું (૨) ચૂનાથી ધોળેલું. **૦રસ** પું૦ અમૃત

સુધાર પું૦ [સુધારવું પરથી] સુધારો. **૦ક** વિ૦ સુધારનારું; સુધારો કરનારું (૨) પું૦ તેવો આદમી. **૦ણ** ન૦, **૦ણા** સ્ત્રી૦ સુધારવું તે; સુધારો

સુધારવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સુધરવું] બગડેલું, કથળેલું સુધરે એમ કરવું; સારું કરવું (૨) દુરસ્ત કરવું; સમારવું (શાક, મકાન ઇ૦) (૩) ભૂલ દૂર કરી ખરું કહેવું કે લખવું

સુધારો પું૦ સુધરવું તે; સારી સ્થિતિ; સારો ફેરફાર (૨) સંસ્કૃતિ; સભ્યતા (૩) નવો ચાલ કે રીતભાત (૪) ઠરાવને સુધારવા માટેનો ઠરાવ. [**-મૂકવો** = સુધારાનો ઠરાવ રજૂ કરવો.]

સુધારસ પું૦ [सं.] જુઓ 'સુધા'માં

સુધાંશુ પું૦ [सं.] ચંદ્રમા

સુધી વિ૦(૨) પું૦ [सं.] બુદ્ધિમાન; પંડિત

સુધી અ૦ [सं. सावधि] લગી; પર્યંત

સુધીર વિ૦ [सं.] ખૂબ ધીર

સુધ્ધાં(૦ત) અ૦ [सं. सार्धम्? સર૦ म., हिं.] સાથે; મળીને; પણ(બાકી રહ્યા કે છોડ્યા વિના)

સુનંદિત વિ૦ [सं.] સારી રીતે ખુશ થયેલું. **-તા** વિ૦ સ્ત્રી૦

સુનાવણી સ્ત્રી૦ ['સુણવું' 'સુણાવવું' ઉપરથી; સર૦ हिं. सुनावनी, म.] ન્યાયાધીશે ફરિયાદ સાંભળવી તે કે તેને સંભળાવવી તે [**-થવી. -નીકળવી** = સુનાવણી માટે કેસ નીકળવો.]

સુનીતિ સ્ત્રી૦ [सं.] સારી નીતિ

સુનું ન૦ [सं. स्वर्ण; સર૦ प्रा. सुण्णआर, सुन्नआर = સોની] સોનું. **-નેરી** વિ૦ [સર૦ हिं. सुनहरी] જુઓ સોનેરી

સુન્નત સ્ત્રી૦ [अ.] એક મુસલમાની સંસ્કાર, જેમાં લિંગની પોપચાની ચામડી કાપી નાંખવામાં આવે છે (૨) [લા.] મુસલમાન કરવું તે, ધર્માંતર

સુન્ની વિ૦ [अ.] એ નામના મુસલમાની પંથનું (૨) પું૦ એક મુસલમાની સંપ્રદાય

સુપક્વ વિ૦ [सं] સારી રીતે પાકેલું

સુપચ્ય વિ૦ [सं.] સહેલાઈથી પચી જાય એવું

સુપથ પું૦ [सं.] સારો, નીતિનો માર્ગ. **૦ગામી** વિ૦ સારે–નીતિને માર્ગે જનારું

સુપન ન૦ [સર૦ हिं.] (પ.) જુઓ સ્વપ્ન

સુપરત સ્ત્રી૦ [फा. सिपुर्द] સોંપણ (૨) વિ૦ સોંપેલું. [**-કરવું** = સોંપવું.]

સુપરિણામ ન૦ [सं.] સારું પરિણામ

સુપરિન્ટેન્ડેન્ટ પું૦ [इं.] નિરીક્ષણ કરનાર ઉપરી; મુખ્ય અધિકારી

સુપાત્ર વિ૦ [सं.] યોગ્ય; લાયક. **૦તા** સ્ત્રી૦

સુપારી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं., म.] (પ.) જુઓ સોપારી

સુપુત્ર પું૦ [सं.] સપૂત

સુપ્ત વિ૦ [सं.] સૂતેલું; ઊંઘેલું

સુપ્તિ સ્ત્રી૦ [सं.] ઘોર નિદ્રા (૨) ઘેન

સુપ્રકાશિત વિ૦ [सं.] સારી પેઠે પ્રકાશવાળું

સુપ્રતિષ્ઠિત વિ૦ [सं.] સારી પ્રતિષ્ઠાવાળું; આબરૂદાર (૨) સારી પેઠે જામી ગયેલું. સુસ્થિર

સુપ્રભ વિ૦ [सं.] સુંદર પ્રભાવાળું

સુપ્રસન્ન વિ૦ [सं.] ઘણું પ્રસન્ન

સુપ્રસંગ પું૦ [सं.] શુભ પ્રસંગ

સુપ્સુપ્સમાસ પું૦ [सं.] સમાસનો એક પ્રકાર. ઉદા૦ 'ભૂતપૂર્વ'

સુફરો પું૦ [अ.] ભાણું મૂકવાનું પાથરણું; દસ્તરખાન

સુફલ, -ળ વિ૦ [सं. सु+फल] સારા ફળ–પરિણામવાળું (૨) ન૦ સારું પરિણામ–ફળ. **-લા(-ળા)** વિ૦ સ્ત્રી૦

સુફિયાણું વિ૦ [फा. सूफीआनह] ઉપરથી સુંદર; ખાલી સફાઈદાર

સુબળ વિ૦ [सं. सु+बल] સારા બળવાળું; દૃઢ; જોરાવર

સુબાહુ વિ૦ [सं.] સુંદર કે મજબૂત હાથવાળું

સુબુદ્ધિ સ્ત્રી૦ [सं.] સદ્બુદ્ધિ

સુબોધ પું૦ [सं.] સારું જ્ઞાન કે શિખામણ.

૦ક, ૦કારી વિ૦ સુબોધ દેનારું

સુભગ વિ૦ [સં.] સુંદર; રમણીય (૨) સુભાગી. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦. **–ગા** વિ૦ સ્ત્રી૦ ખૂબસૂરત કે સૌભાગ્યવતી (સ્ત્રી)

સુભટ પું૦ [સં.] બહાદુર લડવૈયો

સુભદ્રા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) શ્રીકૃષ્ણની બહેન; અર્જુનની પત્ની

સુભર વિ૦ [સં. सु+भृ; સર૦ મ.] સારી રીતે ભરાયેલું; સભર

સુભાગી વિ૦ [સં.] ભાગ્યશાળી. **–ગ્ય** ન૦ સદ્ભાગ્ય

સુભાષિત વિ૦ [સં.] સુંદર રીતે કહેલું (૨) ન૦ તેવું વાકય કે પદ

સુમતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સદ્બુદ્ધિ

સુમન ન૦ [સં.] ફૂલ

સુમાર પું૦ [જુઓ શુમાર; સર૦ મ.] અડસટ્ટો. [**–કાઢવો** = અડસટ્ટો કાઢવો. **–જોવો** = હદ કે શક્તિ જોવાં. **–માં બોલવું** = નશામાં બોલવું.] **–રે** અ૦ આશરે; લગભગ

સુમિત્રા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) લક્ષ્મણની માતા

સુમુખી સ્ત્રી૦ [સં.] ગાંધાર ગ્રામની એક મૂર્ચ્છના (૨) વિ૦ સ્ત્રી૦ સુંદર મુખવાળી

સુમેધ વિ૦ [સં.] સારી મેધા–બુદ્ધિવાળું

સુમેય વિ૦ [સં.] બરોબર માપી શકાય એવું (૨) 'કૉમેન્સ્યુરેબલ' (ગ.)

સુમેરુ પું૦ [સં.] (સં.) મેરુ; સોનાનો પર્વત

સુમેળ પું૦ [સુ+મેળ] સારો મેળ–બનાવ (૨) સારું સુભગ મિશ્રણ

સુયાણી સ્ત્રી૦ [प्रा. सूइया (सं. सूतिका)] પ્રસવ કરાવનારી સ્ત્રી; દાઈ

સુયુત વિ૦ [સં.] બરાબર–સારી રીતે જોડાયેલું

સુયોગ પું૦ [સં.] શુભ–સારો કે યોગ્ય અવસર

સુર પું૦ [સં.] દેવ

સુરક્ષિત વિ૦ [સં.] સારી રીતે રક્ષાયેલું

સુરખ વિ૦ [फा. सुर्ख़; સર૦ हिं.] લાલ; રાતું. **–ખી** સ્ત્રી૦ [फा.] લાલી (૨) [લા.] અસર

સુરગંગા સ્ત્રી૦ [સં.] આકાશગંગા

સુરગુરુ પું૦ [સં.] (સં.) દેવોના ગુરુ; બૃહસ્પતિ

સુરણિયું વિ૦ ['સૂરણ' ઉપરથી ?] ચળવાળું (૨) લોલુપ; અત્યાસક્ત (સુ.)

સુરત ન૦ [સં.] કામક્રીડા; સંભોગ

સુરત ન૦ (સં.) તે નામનું શહેર

સુરતરુ ન૦ [સં.] સ્વર્ગનું એક ઝાડ (૨) કલ્પદ્રુમ

સુરતા સ્ત્રી૦ [सं. सुरति ?; સર૦ हि.] લગની (૨) ધ્યાન (૩) યાદ; સૂધ

સુરતિ સ્ત્રી૦ [સં.] ખૂબ આનંદ અને સુખ

સુરતી વિ૦ ['સુરત' ઉપરથી] સુરત શહેરનું કે તે તરફનું (૨) સ્ત્રી૦ સુરત તરફના બોલી (૩) પું૦ સુરતનો કે તે તરફનો વતની. [**–ભાઈ** = કહેવાતા ભાઈ. **–લાલા** = લહેરી લાલા; ફાંકડેરાવ. **–સગાઈ** = ઉપર ઉપરની પ્રીત.]

સુરદાસ પું૦ [સુર+દાસ] (સં.) પ્રસિદ્ધ અંધ ભક્ત કવિ (૨) [લા.] આંધળો સાધુ કે માણસ

સુરદ્રુમ ન૦ [સં.] કલ્પવૃક્ષ

સુરધનુ ન૦ [સં.] મેઘધનુષ્ય

સુરધેનુ સ્ત્રી૦ [सं. सुर+धेनु] કામધેનુ

સુરનદી સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) ગંગા

સુરપડિમા સ્ત્રી૦ [સુર + प्रा. पडिमा (सं. प्रतिमा)] + દેવની પ્રતિમા

સુરપતિ પું૦ [સં.] (સં.) ઇંદ્રરાજા

સુર(–લ)ફાક પું૦ [हिं. सुरफाँक; म. सुरफाक] સંગીતનો એક તાલ

સુરભિ(–ભી) વિ૦ [સં.] સુવાસિત (૨) સ્ત્રી૦ કામધેનુ ગાય (૩) ગાય

સુરમણિ પું૦ [સં.] કલ્પવૃક્ષ જેવો સ્વર્ગનો એક મણિ

સુરમો પું૦ [फा.] એક ખનિજ પદાર્થ કે તેનું આંખનું અંજન (**–આંજવો**)

સુરમ્ય વિ૦ [સં.] અત્યંત રમણીય

સુરયુવતી સ્ત્રી૦ [સં.] અપ્સરા

સુ·રાજ [સં.], **–ય** પું૦ ઇંદ્ર

સુરરિપુ પું૦ [સં.] દેવોનો શત્રુ અસુર; રાક્ષસ

સુરલોક પું૦ [સં.] સ્વર્ગ

સુરવાલ(–ળ) પું૦; સ્ત્રી૦ [फा. शुल्वार; સર૦ म. सुरवार; हिं.] પાયજામો; ચોરણો

સુરસ વિ૦ [સં.] સારા–સુંદર રસવાળું. ૦તા સ્ત્રી૦

સુરસદન ન૦ [સં.] સ્વર્ગ; દેવલોક

સુરસરિ(૦ત, ૦તા) સ્ત્રી૦ [સં.] ગંગા

સુરંગ વિ૦ [સં.] સુંદર રંગનું (૨) સુંદર (૩) પું૦ સુંદર રંગ (૪) (રંગ અનુસાર) એ નામની જાતનો ઘોડો (૫) સ્ત્રી૦ જમીનમાં કરેલું

ભોંયરું (૬) (જમીનમાં ખાડો ખોદી ખડક તોડવા કે શત્રુનો નાશ કરવા વપરાતી) દારૂગોળાની એક યુક્તિ કે તે માટેની બનાવટ. [–કાઢવી = ડુંગર ફોડીને નીચેથી રસ્તો કરવો. –ફોડવી]. –ગી વિ૦ સારા–સુશોભિત રંગનું (૨) લહેરી, રંગીલું (૩) નારંગી [પીવો તે

સુરા સ્ત્રી૦ [સં.] મદિરા; દારૂ. ૦પાન ન૦ દારૂ

સુરાઈ(-હી) સ્ત્રી૦ [જુઓ સુરાહી] કૂજાના ઘાટનું સાંકડા ગળાનું વાસણ [રાજ્ય

સુરાજ્ય ન૦ [સં.] સારું–સારી રીતે ચાલતું

સુરાધીશ પું૦ [સં.] સુરપતિ; ઇંદ્ર

સુરા(-લા)ખ સ્ત્રી૦ [फा.] કાણું; બાકોરું

સુરારિ પું૦ [સં.] દેવોનો દુશ્મન; રાક્ષસ

સુરાવટ સ્ત્રી૦ સૂર મિલાવવા તે(૨)સુરેલ ધ્વનિ

સુરાહી સ્ત્રી૦ [अ.] જુઓ સુરાઈ

સુરાંગના સ્ત્રી૦[સં.] દેવાંગના; અપ્સરા

સુરીલું વિ૦ ['સૂર' ઉપરથી] મધુર કે બરોબર મળેલા સૂરવાળું

સુરુચિ સ્ત્રી૦ [સં.] સારી રુચિ. ૦ભંગ પું૦ સુરુચિનો–શિષ્ટ રસજ્ઞતાનો ભંગ. ૦ર વિ૦ સારી પેઠે રુચિર [સૂરત. ૦તા સ્ત્રી૦

સુરૂપ [સં.], –પી વિ૦ સુંદર રૂપવાળું; ખૂબ-

સુરેખ વિ૦[સં.] પ્રમાણસર; ઘાટીલું; સુંદર (૨) 'રેક્ટિલીનિયર' (ગ.). ૦કંસ પું૦ જુઓ રેખાકંસ. ૦તા સ્ત્રી૦. ૦પદી પું૦ 'લીનિયર એક્સ્પ્રેશન' (ગ.). ૦સમીકરણ ન૦ 'લિનિયર ઇક્વેશન' (ગ,). –ખા સ્ત્રી૦ સીધી લીટી (ગ.)

સુરેલ વિ૦ ['સૂર' ઉપરથી] સુરીલું; સુમધુર

સુરેશ સુરેંદ્ર પું૦ [સં.] (સં.) ઇંદ્ર

સુલક્ષણ(-ણું) વિ૦ [સં.] સારાં લક્ષણવાળું

સુલટાવવું સ૦ક્રિ૦ ['સૂલટું' ઉપરથી] સૂલટું કરવું ('સૂલટાવું'નું પ્રેરક)

સુલતાન પું૦ [अ.] બાદશાહ; મુસલમાની રાજા. –ના સ્ત્રી૦ બેગમ; રાણી. –ની વિ૦ સુલતાનનું, –ને લગતું (૨) સ્ત્રી૦ સુલતાનનો અમલ (૩) [લા.] રાજાની આપખુદી કે જુલમ

સુલફાક પું૦ જુઓ સુરફાક [સ્ત્રી૦

સુલભ વિ૦ [સં.] સહેલાઈથી મળે એવું. ૦તા

સુલલિત વિ૦ [સં.] અત્યંત સુંદર (૨) સુકુમાર

સુલાખ સ્ત્રી૦ જુઓ સુરાખ

સુલેખન ન૦ [सं.] સારા અક્ષર લખવા તે

સુલેહ સ્ત્રી૦ [अ. सुल्ह; સર૦ हिं., म. सुलह] સલાહશાંતિ; ઝઘડા કે લડાઈનો અભાવ (૨) સમાધાની; સંધિ. ૦શાંતિ સ્ત્રી૦ સુલેહ અને શાંતિ [તમાકુ ભરેલી ચલમ

સુલ્ફો પું૦ [फा. सुल्फा] + વગર તવે કે કોરી

સુવડા(-રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'સૂવું'નું પ્રેરક

સુવર્ણ વિ૦ [સં.] સુંદર રંગનું (૨) ન૦ સોનું. ૦કાર પું૦ સોની. ૦તક સ્ત્રી૦ ઉત્તમોત્તમ તક. ૦તા સ્ત્રી૦ સુંદર રંગવાળું હોવું તે (૨) સુવર્ણ–સોનાનો ગુણ કે ભાવ (૩) સરસ અક્ષરવાળું હોવું તે. ૦નિયમ પું૦ સુવર્ણ જેવો ઉત્તમ કીમતી નિયમ. ૦મહોત્સવ પું૦ પચાસ વર્ષે ઊજવાતી જયંતી. ૦મંદિર ન૦ (સં.) અમૃતસરનું સુવર્ણથી મઢેલું શીખ મંદિર. ૦માક્ષિક સ્ત્રી૦ એક ધાતુ; આપીત. ૦માર્ગ પું૦ શ્રેષ્ઠ માર્ગ. ૦યુગ પું૦ સારામાં સારો યુગ; સત્યયુગ. –ર્ણા વિ૦ સ્ત્રી૦ (૨) સ્ત્રી૦ સુંદર વર્ણવાળી સ્ત્રી. –ર્ણિયું વિ૦ + સોનીનો ધંધો કરનારું. –ર્ણું વિ૦ સુંદર વર્ણવાળું

સુવર્ધમાન વિ૦ [સં.] સારી રીતે વર્ધમાન

સુવા પું૦ [જુઓ સવા] એક વનસ્પતિ; તેનાં બીજ. [–નું પાણી ન૦સુવાનો અર્ક; 'ડીલ']

સુવાડવું સ૦ક્રિ૦ 'સૂવું'નું પ્રેરક; સુવડાવવું

સુવાણ સ્ત્રી૦ જુઓ સવાણ

સુવારોગ પું૦ [प्रा. सूआ (सं. सूति) + રોગ] સુવાવડમાંથી થતો એક રોગ

સુવાર્તા સ્ત્રી૦ [सं. सु + वार्ता] સારી–પવિત્ર વાર્તા; 'ગૉસ્પેલ'. ઉદા૦ ઈશુની સુવાર્તા

સુવાવડ સ્ત્રી૦ [प्रा. सूआ (सं. सूति) + प्रा. वड्डिया (सं. वृत्तिता) ?] બાળકને જન્મ આપવાનો અને તે પછીની માંદગીનો સમય; ખાટલો. [–આવવી = પ્રસૂતિનો સમય થવો. –કરવી = સુવાવડ દરમિયાન સેવાચાકરી કરવી] ૦ખાનું ન૦ સુવાવડ કરવાનું દવાખાનું; પ્રસૂતિગૃહ. –ડી સ્ત્રી૦ સુવાવડમાં હોય એવી સ્ત્રી

સુવાવું અ૦ક્રિ૦ 'સૂવું'નું ભાવે રૂપ

સુવાસ સ્ત્રી૦ [સં.] સારી વાસ; સુગંધી

સુવાસણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [જુઓ સુવાસિની; સર૦ म. सुवाशीण] સૌભાગ્યવંતી સ્ત્રી

સુવાસિત વિ૦ [સં.] ખુશબોદાર

સુવાસિણી, -ની [સં.] સ્ત્રી૦ જુઓ સુવાસણ

સુવાંગ વિ૦ [સં. सर्वांग?] આખું ને આખું (૨) નિરપેક્ષ; 'ઍબ્સોલ્યૂટ' [જાણેલું

સુવિજ્ઞાત, સુવિદિત વિ૦ [સં.] સારી રીતે

સુવેખે અ૦ [સુ + વેષે ?] + સારી રીતે

સુવ્યવસ્થા સ્ત્રી૦ [સં.] સારી વ્યવસ્થા. -સ્થિત વિ૦ [સં.] સારી પેઠે વ્યવસ્થિત

સુવ્રત વિ૦ [સં.] સારાં વ્રતવાળું; સદ્ગુણી

સુશિક્ષણ પું૦ [સં.] સારું શિક્ષણ

સુશિક્ષિત વિ૦ [સં.] સારી રીતે શિક્ષિત. -તા વિ૦ સ્ત્રી૦

સુશીલ વિ૦ [સં.] ઉત્તમ શીલવાળું; સચ્ચરિત (૨) વિવેકી; વિનયી (૩) સરળ; સીધું. ૦તા સ્ત્રી૦

સુશોભિત વિ૦ [સં.] ઘણું શોભીતું

સુશ્રુત વિ૦ [સં.] બહુશ્રુત; વિદ્વાન (૨) પું૦ (સં.) પ્રાચીન પ્રસિદ્ધ વૈદ્ય

સુશ્લિષ્ટ વિ૦ [સં.] સારી રીતે જોડેલું કે બેસાડેલું. ૦તા સ્ત્રી૦ [(કાણાંવાળું) વાદ્ય

સુષિરવાદ્ય ન૦ [સં.] પવન ભરીને વગાડવાનું

સુષુપ્ત વિ૦ [સં] સૂતેલું; ઊંઘતું (૨) અપ્રગટ; અંદર રહેલું; 'લેટન્ટ'

સુષુપ્તિ સ્ત્રી૦ [સં.] ગાઢ નિદ્રા

સુષુમણા, સુષુમ્ણા [સં.] સ્ત્રી૦ યોગશાસ્ત્ર પ્રમાણે ત્રણ પ્રધાન નાડીઓમાંની વચલી (જુઓ ઈડા)

સુષ્ઠુ અ૦ [સં.] સારી રીતે; ઉત્તમ રીતે

સુસવાટ(-ટો) પું૦ [રવ૦; સર૦ म. सुसाट,-टा] જોરથી વહેતા કે વીંધાતા પવનનો કે તેને મળતો અવાજ (-મારવો)

સુસવાટ (-ડ,-ળ) સ્ત્રી૦ [प्रा. सुसुमार (सं. शिशुमार)?] એક જાતનો મગર

સુસંગત વિ૦ [સં.] બરાબર સંગત – બંધબેસતું. ૦બહુકોણ, ૦બહુભુજ પું૦ 'રેગ્યુલર પૉલિગૉન' (ગ.). -તિ સ્ત્રી૦ સુસંગતતા

સુસંપી વિ૦ [સુ+સંપ] સારા સંપવાળું

સુસંબદ્ધ વિ૦ [સં.] આગળપાછળ બરાબર સંબંધવાળું; સુસંગત

સુસ્ત વિ૦ [फा.] આળસુ (૨) મંદ; ધીમું. -સ્તી સ્ત્રી૦ આળસ; ઊંઘનું ઘેન (૨) મંદતા. [-ઉડાડી દેવી, કાઢી નાખવી = શિક્ષાથી પાંસરું કરવું. -ઊડવી = સુસ્તી જતી રહેવી; જાગ્રત થવું. -કરવી, રાખવી = આળસુ થવું.]

સુસ્થ વિ૦ [સં.] સુસ્થિત (૨) સ્વસ્થ; સાજુંતાજું

સુસ્થિત વિ૦ [સં.] સારી રીતે સ્થિત; દૃઢ (૨) સારી સ્થિતિવાળું (૩) બરાબર ગોઠવાયેલું

સુસ્પષ્ટ વિ૦ [સં.] ખૂબ સ્પષ્ટ [સ્વર

સુસ્વર વિ૦ [સં.] ઉત્તમ સ્વરવાળું (૨) પું૦ ઉત્તમ

સુસ્વાપ પું૦ [સં.] સારી ઊંઘ

સુહાગ પું૦ [प्रा. सोहग्ग (सं. सौभाग्य); સર૦ हिं.] સૌભાગ્ય. ૦ણ વિ૦ સ્ત્રી૦ સૌભાગ્યવંતી (૨) પતિની માનીતી. -ગિયું, -ગી વિ૦ સુભાગી; સુખી [શાંતિ: સમાધાન

સુહાણ સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. सुहावण (सं. सुखायन)]

સુહાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સુહાવું'નું પ્રેરક; શોભાવવું

સુહાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सुह (सं. शुभ्); અથવા प्रा सुहा (सं. सु + भा); સર૦ हिं. सुहाना] શોભવું; સોહાવું

સુહાસિની વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] સુંદર હાસ્યવાળી

સુહૃદ પું૦ [સં.] મિત્ર [સથે; શું

સું અ૦ [સર૦ हिं. (प्रा. सुंनो प्रत्यय)] . (પ.)

સુંદર વિ૦ [સં.] રૂપાળું; સુશોભિત; મજેનું. ૦તા સ્ત્રી૦. -રી સ્ત્રી૦ સુંદર સ્ત્રી (૨) એક છંદ; વૈતાલીય (૩) શરણાઈ જેવું એક વાદ્ય

સુંવાળા (૦) પું૦બ૦વ૦ ['સુંવાળું' ન૦] હજામની ક્રિયા [વાની

સુંવાળી (૦) સ્ત્રી૦ પૂરી જેવી નાસ્તાની એક

સુંવાળું (૦) વિ૦ [प्रा. सुउमारअं (सं. सुकुमारकम्)] લીસું અને નરમ (૨) સ્વભાવનું નરમ; મૃદુ (૩) ન૦ [જુઓ વરધસુંવાળું] બાળકના જન્મનું સૂતક [સૂકાપણું

સૂક સ્ત્રી૦ ['સૂકું' ઉપરથી] ભીનાશનો અભાવ;

સૂકગળું ન૦ [સૂક + ગળું ?] બાળકને થતો એક રોગ; સુકતાન; રિકેટ્સ

સૂકલ વિ૰ સુકાયેલું; કૃશ

સૂકવવું સ૰ક્રિ૰ જુઓ સુકાવવું

સૂકવું અ૰ક્રિ૰ (પ.) જુઓ સુકાવું

સૂકું વિ૰ [प्रा. सुक्क; सं शुष्क] શુષ્ક; ભીનાશ વિનાનું (૨) કૃશ; દૂબળું. [**–પાપડ જેવું**=સુકલકડી. **–રહી જવું**=કશી અસર ન થવી; કોરું રહેવું. **સૂકો કાળ**=વરસાદને અભાવે પડેલો દુકાળ. **સૂકો દમ**=ખાલી દમદાટી; ધમકી. **સૂકો પ્રદેશ**=જે ભાગમાં દારૂ વગેરે નશાની બંધી હોય તે]. **૰ભ(–સ)ઠ** વિ૰ સાવ સૂકું

સૂકર પું૰ ન૰ [સં.] શૂકર; ભૂંડ; સૂવર

સૂકો પું૰ [‘સૂકું” પરથી? સર૰ हिं. सूका, म. सुका] તમાકુનો ભૂકો; જરદો [**–પીવો, ભરવો**=ચલમમાં તમાકુ ભરવી (ફૂંકવા માટે)]

સૂક્ત વિ૰ [સં.] સારી રીતે કહેવાયેલું (૨) ન૰ વેદમંત્રો કે ઋચાઓનો સમૂહ

સૂક્તિ સ્ત્રી૰ [સં.] ઉત્તમ ઉક્તિ કે કથન

સૂક્ષ્મ વિ૰ [સં.] અણુ; ઝીણું; બારીક (૨) ન૰ બ્રહ્મ. **૰દર્શક** વિ૰ બારીક વસ્તુને મોટી દેખાડનારું (૩) ન૰ સૂક્ષ્મદર્શક યંત્ર. **૰દર્શક યંત્ર** ન૰ બારીક વસ્તુ મોટી દેખાડનારું એક સાધન. **૰દર્શી** વિ૰ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિવાળું. **૰દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૰ સૂક્ષ્મ વસ્તુઓ જાણી કે સમજી શકે એવી દૃષ્ટિ. **૰દેહ** પું૰ દેહથી છૂટો પડેલો જીવ જેનો આશ્રય કરી રહે છે તે શરીર (પાંચ પ્રાણ, પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિય, પાંચ સૂક્ષ્મભૂતો, મન અને બુદ્ધિ એ સત્તર વસ્તુનું બનેલું શરીર). **૰દેહી** વિ૰ સૂક્ષ્મદેહવાળું. **૰શરીર** ન૰ સૂક્ષ્મ દેહ

સૂગ સ્ત્રી૰ [सं सुग=વિષ્ટા ઉપરથી] અતિશય અણગમો; ઘૃણા; ચીતરી [**–આવવી, ચડવી**]

સૂચક વિ૰ [સં.] સૂચવે એવું; સૂચવનારું (૨) ગર્ભિત સૂચનોવાળું કે તે જગાડતું

સૂચન ન૰ [સં.] સૂચવવું તે કે જે સૂચવાય તે. **–ના** સ્ત્રી૰ સૂચવવું તે; ઇશારો; ચેતવણી

સૂચવવું સ૰ક્રિ૰ [सं सूच्] સૂચના કરવી; ધ્યાન ઉપર લાવવું; જણાવવું. **સૂચવાવવું** સ૰ક્રિ૰ (પ્રેરક). **સૂચવાવું** અ૰ક્રિ૰ (કર્મણિ)

સૂચિ(–ચી) સ્ત્રી૰ [સં.] યાદી; સાંકળિયું; ક્રમાનુસારી ટીપ (૨) સોય. **૰પત્ર(૰ક)** ન૰ સૂચિ યાદી

સૂચિત વિ૰ [સં.] સૂચવાયેલું કે સૂચવેલું

સૂચી સ્ત્રી૰ [સં.] જુઓ સૂચિ (૨) ‘પેનસિલ’ (ગ.). (૩) પિરામિડ જેવી આકૃતિ (ગ.). **૰ખંડ** પું૰ સૂચી આકૃતિનો ખંડ; ‘ફ્રુસ્ટ્રમ’ (ગ.). **૰પત્ર(૰ક)** ન૰ જુઓ સૂચિપત્રક

સૂચ્ય વિ૰ [સં.] સૂચવવા યોગ્ય

સૂજ સ્ત્રી૰ [સૂજવું પરથી; સર૰ हिं. सूजन; म.] સોજો

સૂજની સ્ત્રી૰ [फा.] રજાઈ

સૂજવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ म. सुजणें; हिं. सूजना] (દરદથી ચામડી વગેરેનું) ઊપસવું; ફૂલવું; સોજો ચડવો

સૂઝ સ્ત્રી૰ [‘સૂઝવું’ ઉપરથી; સર૰ हिं.] સૂઝવું તે; સમજ; ગમ; પહોંચ. **૰તું** ન૰ પોતાને ગમતું-સમજાતું. ઉદા૰ તમે તમારું સૂઝતું કરો છો એ ચાલે? **૰દાર** વિ૰ સૂઝવાળું

સૂઝવું અ૰ક્રિ૰ [સર૰ प्रा सुज्झंत (सं. दृश्यमान); સર૰ म. सुझणें; हिं. सूझना] દેખાવું; નજરે પડવું (૨) સમજાવું; ગમ પડવી; અક્કલ પહોંચવી

સૂટ ન૰ [इं.] કોટ પાટલૂન ઇ૰ લૂગડાંનો સટ. **૰કેસ** ન૰ [इं.] (સૂટ આવી જાય એવી) નાની બૅગ કે પેટી

સૂડ વિ૰ [જુઓ સૂડવું] સામટું અને સાદું (વ્યાજ) (૨) પું૰; ન૰ (કા.) મૂળ (૩) ન૰ આગલા વાવેતરનાં મૂળ ઠૂંઠાં વગેરે ખોદી-બાળી સફાઈ કરવી તે (કરવું)

સૂડવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा. सूड (सं मञ्ज् કે सूद्) = ભાગવું-વિનાશ કરવો (૨) મૂળમાંથી ખોદી નાખવું (૩) ઝૂડીને સાફ કરવું (૪) [સર૰ म. सूड; (सं. शुध् ?)] બદલો લેવો; વેર વાળવું

સૂડ૰વ્યાજ ન૰ [સૂડ+વ્યાજ] રૂપિયા રહ્યા હોય તેટલા વખતનું સામટું સાદું વ્યાજ

સૂડલો પું૰ [જુઓ સૂડો] એક જાતનો પોપટ

સૂડી સ્ત્રી૰ [प्रा. सूडू=ભાંગવું ઉપરથી? સર૰ म. सुडा] સોપારી કાતરવાનું સાધન (૨) [જુઓ સૂડો (૨)] સૂડા (પોપટ) ની માદા

સૂડો પું૰ [જુઓ સૂડી (૧)] મોટી સૂડી (૨)

[સર૦ हिं. सूडो; सं. शुक?] એક જાતનો પોપટ

સૂણવું અ૦ ક્રિ૦ [प्रा सूण (सं. शून)] સૂજવું

સૂત પું૦ [સં.] સારથિ; રથ હાંકનાર (૨) ક્ષત્રિયથી બ્રાહ્મણીને પેટે થયેલો પુત્ર. **૦પુત્ર** પું૦ (સં.) કર્ણ

સૂતક ન૦ [सं.] સગાંસંબંધીમાં જન્મ અને મરણ વગેરેથી પાળવામાં આવતી આભડછેટ. [**–આવવું, લાગવું** = સૂતકને યોગ્ય સગપણ હોવું. **–ઉતારવું** = વિધિપૂર્વક સૂતકની અશુદ્ધિ દૂર કરવી. **–પડવું** = સૂતકની આભડછેટ લાગવી. **–પાળવું** = સૂતકની આભડછેટ સાચવવી.] **–કી** વિ૦ સૂતકવાળું

સૂતપુત્ર પું૦ (સં.) જુઓ 'સૂત'માં

સૂતર ન૦ [सं सूत्र] રૂ કાંતીને કાઢેલો તાર. [**–ને તાંતણે બંધાયેલું** = પ્રેમના બળથી બંધાયેલું –વશ થયેલું. **–ને તાંતણે સ્વરાજ** = રેંટિયા અને ખાદીના રચનાત્મક કાર્યક્રમને બળે સ્વરાજ મળવું તે.]

સૂતરફેણી (ફે) સ્ત્રી૦ એક જાતની મીઠાઈ

સૂતરશાળ સ્ત્રી૦ [સૂતર+શાળ] એક જાતની ડાંગર [જોડવું; સાંકળવું

સૂતળવું સ૦ ક્રિ૦ [सं. सूत्र ઉપરથી] ગાંઠવું;

સૂતળી સ્ત્રી૦ [सं. सूत्र ઉપરથી] શણની પાતળી દોરી [સુવાવડખાનું

સૂતિકા સ્ત્રી૦ [सं.] સુવાવડી સ્ત્રી. **૦ગૃહ** ન૦

સૂત્કાર પું૦ [રવ૦; सं.] સૂ સૂ અવાજ. **–રી** વિ૦ ગાતી વખતે સૂત્કાર કરનાર

સૂત્ર ન૦ [सं.] દોરો; તાંતણો (૨) સૂતર (૩) નિયમ; વ્યવસ્થા (૪) પ્રાચીન શાસ્ત્રકારોએ રચેલાં મૂળ સંક્ષિપ્ત વાક્ય કે તેનો ગ્રંથ (૫) ધ્યેય તરીકે સ્વીકારેલું ટૂંકું વાક્ય (૬) 'ફોર્મ્યુલા' (ગ.) (૭) 'પ્રોપોઝિશન' (ગ.). **૦કાર** પું૦ મૂળ સૂત્ર રચનાર. **૦ગ્રંથ** પું૦ સૂત્રોમાં લખાયેલો ગ્રંથ (જેમ કે, કેટલાક હિંદુ ધર્મગ્રંથ). **૦તંતુ** પું૦ સૂતરનો તાંતણો. **૦ધાર** પું૦ નાટકમાં પ્રધાન નટ, જે નાંદી તેમ જ પ્રસ્તાવના ભજવે છે (૨) સુતાર. **૦પાત** પું૦ પ્રારંભ; શરૂઆત. **૦યંત્ર** ન૦ વણકરનો કાંઠલો; તૂરી (૨) સૂતર કાંતવાનું યા વણવાનું યંત્ર; મિલ **–ત્રિત** વિ૦ [सं.] એક સૂત્રમાં ગાંઠેલું (૨) સૂત્રરૂપે ગોઠવેલું (૩) વ્યવસ્થિત કરેલું

સૂધ સ્ત્રી૦ [જુઓ શુદ્ધિ; સર૦ हिं.] ભાન (૨) ભાળ; ખબર. [**–આવવી, –વળવી** = ભાન આવવું.] **૦બૂધ** સ્ત્રી૦ [+बुद्धि] ભાન; અક્કલ; હોશ. [**–ઊડી જવી** = ભાન ન રહેવું; હોશકોશ ઊડી જવા.] (૨) બ૦વ૦ (સં.) એ નામની ગણપતિની બે પત્નીઓ–શુદ્ધિ અને બુદ્ધિ

સૂધું વિ૦ [સર૦ हिं. सूधा (सं. शुद्ध)] પાધરું; સીધું (૨) સરળ; નિષ્કપટી

સૂન વિ૦ [प्रा. सुन्न (सं. शून्य); સર૦ हिं.] શૂન્ય. **૦કાર** પું૦ જુઓ શૂન્યકાર. **૦મૂન(–નું)** વિ૦ જુઓ શૂનમૂન; શૂઢમૂઢ

સૂનકું ન૦ (કા.) ધૂન; વણું

સૂનુ પું૦ [सं.] પુત્ર

સૂનું વિ૦ [જુઓ સૂન; प्रा सुन्नअं (सं. शून्यकम्); સર૦ हिं. सूना] નિર્જન; ઉજ્જડ; વસતી કે સહવાસ વિનાનું (૨) સંભાળ કે રક્ષણ વિનાનું. [**–પડવું** = ખાલી રહેવું (૨) સહવાસ વિનાનું રહેવું. **–મૂકવું** = એકલું–સહવાસ વિનાનું મૂકવું.] **૦સટ** વિ૦ સાવ સૂનું

સૂનૃત વિ૦ [सं.] સત્ય અને પ્રિય (૨) ન૦ તેવી વાણી [શાકનું ઓસામણ

સૂપ ન૦ [सं] ભડકી; રાબ (૨) એક પ્રકારનું

સૂપડી સ્ત્રી૦ [प्रा. सुप्प (सं सूर्प) + ડું] નાનું સૂપડું. **–ડું** ન૦ અનાજ ઝાટકવાનું સાધન. [**સૂપડે આવવું** = ઋતુમાં આવવું (૨) પહેલે આણે સાસરે આવવું; કરકરિયાવર લઈ સાસરે આવવું. **સૂપડે ને ટોપલે** = પુષ્કળ, અતિશય.]

સૂપતી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] સલાટની હથોડી

સૂપશાસ્ત્ર ન૦ [सं.] પાકશાસ્ત્ર [ઊનનું વસ્ત્ર

સૂફ ન૦ [अ.] બકરાંના વાળ (૨) તેનું વસ્ત્ર (૩)

સૂફી વિ૦ [फा. 'સૂફ' પરથી] બકરાંના વાળનું; ઊનનું (વસ્ત્ર) (૨) સૂફી મત સંબંધી (૩) પવિત્ર; નિર્દોષ (૪) પું૦ સૂફી મતનો અનુયાયી. **૦મત, ૦વાદ** પું૦ ઇસ્લામનો એક સંપ્રદાય

સૂબાગીરી સ્ત્રી૦ [फा.] સૂબાનું પદ

સૂબેદાર પું૦ [फा.] સિપાઈઓની નાની ટુકડીનો અમલદાર (૨) પ્રાંતનો વડો હાકેમ. **-રી** સ્ત્રી૦ સૂબેદારનું પદ

સૂબો પું૦ [अ.] ઇલાકો; પ્રાંત (૨) ઇલાકા કે પ્રાંતનો હાકેમ - સૂબેદાર [કંજૂસ: બખીલ

સૂમ વિ૦ (૨) પું૦ [अ शूम; सर० हिं., म.]

સૂમ [सं. शून्य] શૂન્ય (૨) મૂઢ; જડ. [**-મારી જવું** (માથું, મગજ) = ખાલી-અંધારાં આવી ગયાં હોય તેવું થવું. **-જેવું** = બોત જેવું; બાઘા જેવું.] **૦ઠું** સૂમ; મૂઢ; જડ

સૂમસામ વિ૦ [જુઓ સૂમ; सर० म. सुमसाम] અવાજ કે હિલચાલ વિનાનું (૨) ન૦ શૂન્યકાર

સૂયણ સ્ત્રી૦ જુઓ સુયાણી

સૂર પું૦ [सं.] (પ.) સૂર્ય

સૂર પું૦ [सं स्वर; सर० म.] અવાજ; કંઠ; સ્વર (સંગીત). [**-આપવો** = ગાયકને જોઈતો અવાજ વાદ્ય ઉપર ઉપજાવવો. **-કાઢવો** = સ્વર ગળામાંથી કાઢવો. **-પૂરવો** = મદદરૂપે સાથે ગાવા લાગવું કે વાદ્ય વગાડવું (૨) [લા.] ટેકો આપવો.]

સૂરજ પું૦ [प्रा. सुज्ज (सं. सूर्य); सर० हिं.] સૂર્ય. [**-ચડતી કળાએ હોવો, ચડતો હોવો** = ઉન્નતિનો સમય હોવો; આબાદીમાં હોવું. **-છાપરે આવવો** = ઘણો દિવસ ચડી જવો. **-તપતો હોવો** = ચડતી થતી હોવી. **-મધ્યાહ્નના હોવા** = પૂર્ણ આબાદી હોવી. **-માથે આવવો** = બપોર થવા (૨) પૂર્ણ આબાદી થવી.] **૦ફૂલ** ન૦ સૂર્યમુખી ફૂલ. **૦મુખી** ન૦ એક ફૂલઝાડ કે તેનું ફૂલ **૦મુખું** વિ૦ સૂરજ જેવા તેજસ્વી મુખવાળું

સૂરણ ન૦ [सं.] એક કંદ. [**-ના સ્વાદ થવા** = સારું સારું ખાવાનું મન થવું. (૨) મોટા મોટા ફાયદા તકાસવા.]

સૂરત સ્ત્રી૦ [अ.] ચહેરો; મુખાકૃતિ. **૦પરસ્તી** સ્ત્રી૦ (ચહેરાની) સૌંદર્યની પૂજા

સૂરત(-તી) સ્ત્રી૦ જુઓ સુરતા

સૂરપેટી સ્ત્રી૦ સૂર પૂરવાનું પેટી આકારનું વાદ્ય

સૂરા સ્ત્રી૦ [अ.] કુરાનનો અધ્યાય

સૂરિ(-રી) પું૦ [सं.] વિદ્વાન; પંડિત; આચાર્ય; કવિ (જૈન આચાર્યોના નામ પાછળ લગાડવામાં આવે છે). **-રીશ્વર** પું૦ [+ ईश्वर] જૈન સાધુઓનો વડો

સૂરોખાર પું૦ [फा. शूरह + सं. क्षार; सर० म. सुराखार] એક જાતનો ક્ષાર

સૂર્ય પું૦ [सं.] પૃથ્વીને પ્રકાશ ગરમી ઇ૦ આપતો આકાશીય ગોળો; સૂરજ. **૦કમલ(-ળ)** ન૦ એક ફૂલઝાડ. **૦કાંત** પું૦ એક કાલ્પનિક મણિ, જેના પર સૂર્યનાં કિરણ પડતાં અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે એમ મનાય છે. **૦કાંતિ** સ્ત્રી૦ સૂર્યનું તેજ. **૦ગ્રહણ** ન૦ ચંદ્ર આડે આવવાથી સૂર્યબિંબનુ ઢંકાવું - ગ્રહણ થવું તે. **૦નમસ્કાર** પું૦ સૂર્યને નમન (૨) (તે સાથે કરાતી) એક પ્રકારની કસરત. **૦નાડી** સ્ત્રી૦ પિંગલા. **૦નારાયણ** પું૦ સૂર્યદેવ. **૦બિંબ** ન૦ સૂર્યનું બિંબ **૦મંડલ(-ળ)** ન૦ સૂર્યમાળા (૨) સૂયબિંબ. **૦માલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ સૂર્ય અને તેની આસપાસ ફરનારા ગ્રહોનો સમૂહ. **૦મુખી** ન૦ એક ફૂલઝાડ કે તેનું ફૂલ. **૦યંત્ર** ન૦ ઉપાસના માટેનું સૂર્યનું યંત્ર (જુઓ યંત્ર) (૨) સૂર્યનું નિરીક્ષણ કરવામાં વપરાતું એક યંત્ર. **૦લોક** પું૦ સૂયનો લોક. **૦વંશ** પું૦ ક્ષત્રિયોના બે પ્રધાન વંશમાંનો એક (ચંદ્રવંશ અને સૂર્યવંશ). **૦વંશી** વિ૦ સૂર્યવંશમાં જન્મેલું (૨) [લા.] સૂર્ય ઊગ્યા પછી મોડું ઊઠતું. **૦સંક્રાંતિ** સ્ત્રી૦ સૂર્યનું એક રાશિમાંથી બીજીમાં જવું તે. **૦સ્નાન** ન૦ સૂર્યનો તાપ ખાવો - શરીર પર લેવો તે; એક નૈસર્ગિક ઉપચાર. **-ર્યાસ્ત** પું૦ [+ अस्त] સૂરજનું આથમવું તે. **-ર્યોદય** પું૦ [+ उदय] સૂર્યનું ઊગવું તે. **-ર્યોપસ્થાન** ન૦ [+ उपस्थान] સૂર્યની ઉપાસના - પૂજા. **-ર્યોપાસક** વિ૦ (૨) પું૦ [+ उपासक] સૂર્યનો ઉપાસક. **-ર્યોપાસના** સ્ત્રી૦ [+ उपासना] સૂર્યની ઉપાસના કે પૂજા

સૂલ ન૦ [अ. सुल्ह] હિસાબ અથવા ઝઘડાનો

નિકાલ; સમાધાન (૨) વિ૦ સીધું; પાંશરું

સૂલટાવું અ૦ક્રિ૦ [સૂલટું પરથી] સૂલટું થવું કે કરાવું

સૂલટું વિ૦ [સુ + ઊલટું ? સર૦ हिं., म. सुलटा] ચત્તું; સવળું (૨) અનુકૂળ

સૂઅર પું૦; ન૦ [प्रा सूअर (सं शूकर); સર૦ हिं., म. सुअर] ભૂંડ; ડુક્કર

સૂવું અ૦ક્રિ૦[प्रा. सुत्र (सं. स्वप्): अप. सुआ (सं. शी)] આડા પડવું; (૨) ઊંઘવું. [**સૂઈ જવું** = શાંત થવું; બંધ પડવું (૨) ખર્ચના માર્યા ખરાબ થઈ જવું (૩) હિંમત હારી જવું; નબળું પડવું (૪) ચગતા કનકવાનું નીચા નમી છાપરા વગેરે પર પડવું. **સૂતું જાગવું** = અણધારી અડચણ આવી પડવી. **સૂતું મૂકવું** = અવગણના કરવી. **સૂતું વેચવું** = છેતરી જવું. **સૂતેલો સાપ જગાડવો** = શાંત પડી ગયેલું વેર જગાડવું (૨) જાણી જોઈને જોખમ વહોરવું. **સૂતેલો સિંહ જગાડવો** = વિકરાળ કે પરાક્રમી પુરુષને ઉશ્કેરવો.] [જાતનું કાપડ

સૂશી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सूसी: म. सुशी] એક

સૂસવવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] સૂસૂ અવાજ કરવો

સૂહવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ સુહાવું] (પ.) સુહાવવું

સૂળ, -ળી જુઓ શૂળ, -ળી [જેવો રેસો

સૂંખળું ન૦ [दे. सुंकल] ઊંબી ઉપરનો સોય

સૂંઘણી સ્ત્રી૦ ['સૂંઘવું' ઉપરથી] છીંકણી; બજર

સૂંઘવું સ૦ક્રિ૦ [दे. सुंघ; સર૦ प्रा. सिंघ (सं. शिंघ्)] સોડવું; વાસ લેવી (૨) નાકના શ્વાસથી અંદર ખેંચવી (છીંકણી). **સૂંઘાડવું** (પ્રેરક). **સૂંઘાવું** (કર્મણિ)

સૂંઠ સ્ત્રી૦ [प्रा. सुंठी (सं. शुण्ठी); સર૦ म. सुंठ, हिं.] સૂકવેલું આદું. [**–નો સ્વાદ ચખાડવો** = માર મારવો; મારી મારીને ઢીલું કરી નાખવું. **–ફૂંકવી** = કાન ભંભેરવા (૨) ગાય ભેંસ દૂધ ન દેતાં હોય ત્યારે, અથવા ટીપેટીપું દૂધ કાઢી લેવા તેની યોનિમાં સૂંઠ ઉરાડવી. (–ની માએ શેર) **સૂંઠ ખાધી હોવી** = તાકાત ધરાવવી, મગદૂર હોવી. **સુંવાળી સૂંઠ કે સૂંઠવું** = નાજુક (૨) નરમ સ્વભાવનું.]

સૂંડલી સ્ત્રી૦ નાનો સૂંડલો. **–લો** પું૦ ટોપલો

સૂંડો પું૦ (કા.) સૂંડલો: ટોપલો [અવયવ

સૂંઢ સ્ત્રી૦ [सं. शुंड] હાથીનો લાંબો નાકવાળો

સૂંઢણુ ન૦ ['સૂંઢવું' ઉપરથી] સૂંઢવું તે; તૈયારી

સૂંઢલ (લ,) સ્ત્રી૦ (બળદ કે મજૂરીની) સામસામી મદદ. [**–રાખવી** = સૂંઢલનો સંબંધ બાંધવો.] **–લિયો** પું૦ સૂંઢલ રાખનાર માણસ

સૂંઢવું અ૦ ક્રિ૦ [सं. हुड् ?] સજ્જ થવું

સૂંઢાડવું સ૦ક્રિ૦ સજ્જ કરવું

સૂંઢાળું વિ૦ ['સૂંઢ' ઉપરથી] સૂંઢવાળું

સૂંઢિયું વિ૦['સૂંઢ' ઉપરથી] સૂંઢવાળું; સૂંઢના આકારનો (કોસ) (૨) ન૦ [સર૦ हिं. सुंधिया] એક જાતની હલકી જુવાર (૩) ['સૂંઢવું' પરથી ?] ઊંટ કે ઘોડાની પીઠ પર ઘસારો ન લાગે એ માટે પલાણ નીચે નખાતું કપડું

સૂંથણી સ્ત્રી૦[સર૦ हिं सूथनी] નાનું સૂંથણું; લેંઘી **–ણું** ન૦ પાયજામો; સુરવાળ. લેંઘો

સૂંથિયું ન૦ ['ચૂંથો' ઉપરથી ?] ચીંથરાં, દોરડી વગેરેની ઘાસની મોટી ઇંઢોણી (૨) [લા.] ઢંગધડા વિનાની કે જૂની પાઘડી કે ટોપી

સૂંદણુ સ્ત્રી૦;ન૦ ભાવસારની લૂગડાં ખારવાળાં કરવાની કૂંડીવાળી ચોખંડી જગા

સૃજન ન૦ (પ.) સૃષ્ટિ; સરજન (શુદ્ધ સર્જન)

સૃજવું સ૦ક્રિ૦ [सं सृज्] સરજવું

સૃણિ(–ણી) સ્ત્રી૦ [સં] હાથીનું અંકુશ

સૃષ્ટિ સ્ત્રી૦ [સં.] સર્જેલું તે; વિશ્વ, જગત. **૦કર્તા(–ર્ત્તા)** પું૦સૃષ્ટિનો બનાવનાર; પરમેશ્વર. **૦ક્રમ** પું૦ સૃષ્ટિનો ક્રમ–નિયમ. **૦જ્ઞાન** ન૦ સૃષ્ટિનુ જ્ઞાન; વિજ્ઞાન. **૦રચના** સ્ત્રી૦ સૃષ્ટિની રચના. **૦વિજ્ઞાન** ન૦ સૃષ્ટિની રચના વગેરેનું શાસ્ત્ર. **૦સૌંદર્ય** ન૦ કુદરતનું સૌંદર્ય

સે (સેં) સ્ત્રી૦ [दे. सह = સહાય કરનાર] મદદ. [**–પૂરવી** = ટેકો આપવો; મદદગાર નીવડવું.]

સેકટો પું૦ [प्रा. शिग्गु (सं. शिग्रु); म. शेगट] જુઓ સરગવો

સેકંડ સ્ત્રી૦ [ઇં.] મિનિટનો સાઠમો ભાગ

સેક્રેટરી પું૦ [ઇં.] મંત્રી

સેક્રેટરિયેટ [इं.] સરકારનાં મુખ્ય ખાતાંનું સૌથી મોટું કાર્યાલય કે કચેરી

સેગરો પું૦ [સર૦ म. शेगरा] જુઓ સીઘરો

સેચન ન૦ [सं.] જુઓ સિંચન

સેજ (સે) સ્ત્રી૦ [प्रा. सेज्ज (सं. शय्या); સર૦ हिं., म.] પથારી

સેજળ ન૦ [सं. सरित्जल] નદીનું પાણી (૨) વિ૦ વરસાદના પાણીથી થતું (ઘઉં)

સેજાર ન૦ [प्रा. सिज्ज (सं. स्विद्) ઉપરથી] વરાળ (૨) અંશ; થોડો ભાગ

સેજિયું (સેં) ન૦ ['સહેજ' ઉપરથી] ટૂંકું કોર વગરનું ધોતિયું; પંચિયું

સેજુ (સેં) ન૦ [सं. सहज ઉપરથી] સ્વભાવ કે ગુણનું મળતાપણું; સોજ (૨) બાંધો, હાડ

સેટ પું૦ [इं.] જુઓ સટ

સેટ્ડું વિ૦ ચોરટું

સેડ (ડ') સ્ત્રી૦ [प्रा. सेढी (सं. श्रेणी)] પક્ષ; વગ (૨) જોર; યુદ્ધ (૩) શેડ. ૦**કઢું** વિ૦ જુઓ શેડકઢું [તેમ કરવું

સેડવવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ સડવું] સડી જાય

સેતાન,-**નિયત**,-**ની** જુઓ શેતાન,-નિયત,-ની

સેતુ પું૦ [सं.] પુલ. ૦**બંધ** પું૦ પુલ બાંધવો તે (૨) [सं.] રામે લંકા જવા બાંધેલો પુલ

સેતૂર ન૦ જુઓ શેતૂર

સેન ન૦ [प्रा. सेन्न (सं. सैन्य)] સૈન્ય (૨) સ્ત્રી૦ [જુઓ સાન] આંખનો ચાળો; સાન (૩) પું૦ [प्रा. सेण (सं श्येन)] + શ્યેન; બાજ

સેનવો પું૦ [સર૦ म. शेणवी] એ નામની જાતનો માણસ (શેણવો ?)

સેના ન૦ [सं. संनाह] બખ્તર

સેના સ્ત્રી૦ [सं.] લશ્કર; ફોજ. ૦**ધિપત્ય** ન૦ [+ आधिपत्य] સેનાધિપતિપણું. ૦**ધિપતિ**, ૦**ની**, ૦**પતિ** પું૦ લશ્કરનો વડો

સેનિકા પું૦ [प्रा. सेणिआ, सं. श्येनिका; સર૦ हिं.] એક છંદ

સેનેટ સ્ત્રી૦ [इं.] યુનિવર્સિટીનું નિયામક મંડળ

સેનેટોરિયમ ન૦ [इं.] દરદીઓને માટેનું સારાં હવાપાણીવાળું ઉપચારનું મથક – આરોગ્યભવન

સેનો પું૦ [इं.] એક જાતનું કાપડ [અસ્તર

સેન્ટ પું૦ [इं.] એક અમેરિકન નાણું (૨) ન૦

સેન્સર પું૦ [इं.] ટપાલ, સિનેમા ઇ૦ તપાસી તેમાં ખરાબ કે વાંધાભર્યું રોકનાર કે ધ્યાન પર લેનાર સરકારી અધિકારી

સેન્સસ ન૦ [इं.] વસતીની ગણતરી કે વસતીપત્રક. [-**લેવું** = વસતીની ગણતરી કરવી.]

સેપ ન૦ [જુઓ સેબ] સફરજન

સેપટાં ન૦બ૦વ૦ [સર૦ म. सोपट = छाल; પટ્ટો; ફોડાં] ચામડાના સાટકાની પટીઓ–શકતાં. [-**કાઢી નાખવાં** (મારી મારીને) = છોડાં નીકળી જાય ત્યાં સુધી ખૂબ મારવું.]

સેપટી સ્ત્રી૦ [જુઓ સેપટાં] ચામડાના સાટકાની પાતળી પટી

સેપ્ટિક વિ૦ [इं.] જંતુનો ચેપ લાગેલું; સડવાથી થતા ઝેરવાળું. ૦**ટૅન્ક** ન૦ મળમૂત્ર વગેરેનું ગંદું પાણી ભેગું થઈ નીતરી સાફ થાય તે માટે કરેલો એક પ્રકારનો બાંધેલો ખાળકૂવો કે કુંડ જેવી રચના

સેબ ન૦ [फा.] સેપ; સફરજન

સેમિટિક વિ૦ [इं.] 'સેમાઈટ' નામની પ્રાચીન પ્રજાને લગતું; આસીરિયા, અરબસ્તાન ને તેની આસપાસના પ્રદેશનું કે તેને લગતું

સેર (સે) સ્ત્રી૦ [फा.] હવા ખાવી તે; સહેલ

સેર (સે) સ્ત્રી૦ [दे. सरी] જે દોરામાં મોતી, મણકા વગેરે પરોવ્યા હોય તે; તેવી માળા; સર (૨) [(સર૦ दे. सेरी; સર૦ प्रा. सर (सं. सृ)] ઘાસનું ચપટું પાન કે સળી (૩) ધાર; ધારા (૪) શિરા; નસ (૫) + પું૦ માર્ગ. [-**આવવી** = ધારા કે પ્રવાહ નીકળવો. -**છૂટવી** = ફુવારાબંધ ધારા ચાલવી. -**પરોવવી** = માળાનો દોરો પરોવવો; દોરો પરોવી માળા કે હાર બનાવવો. -**સાંધવી** = હુકમ માનવો. **સેરે આવવું** = ભૂતપ્રેત વળગવું (૨) દુઃખી કરવું.]

સેરડો પું૦ જુઓ શેરડો [માછલી

સેરમાઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सेर] એક જાતની

સેરવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. सृ ઉપરથી] સરકાવવું; ધીમે રહી ખસેડવું

સેરવો પું૦ [फा. शोर्बह; સર૦ म. शेरवा] માંસ ઉકાળીને બનાવેલો રસ

સેરિયું (સે) ન૦ ['સેર' ઉપરથી] એક ઘરેણું

સેરિયું (સે') ન૦ જુઓ શેરિયું; ભીંડીની જાતના એક છોડનું ખી

સેલડઘેલું વિ૦ [સર૦ અલ્લડ+ઘેલું] હલેતું; મુગ્ધાવસ્થાના આનંદમાં ઘેલા જેવું લાગતું

સેલડું(-રું) ન૦ કુંવારનું ફૂલ

સેલરું ન૦ [સર૦ म. सेल] એક ખાવાની વાની (૨) જુઓ સેલડું

સેલારી સ્ત્રી૦ [સેલું પરથી] કસબી કોર અને પાલવવાળી એક જાતની સાડી

સેલાસાડી સ્ત્રી૦ [સેલું+સાડી] સ્ત્રીઓને પહેરવાનું રાતીપીળી લીટીઓવાળું ગરભસુતરાઉ કપડું; શેલાસાડી

સેલી સ્ત્રી૦ શેલી; રાખોડી (૨) [दे. सेल्लि; સર૦ हिं., म.] ડોકમાં નંખાતી કાળા દોરાની આંટી (કબીરપંથી સાધુ તથા ફકીરો રાખે છે)

સેલું ન૦ [સર૦ हिं. सेला] જુઓ શેલું

સેલો પું૦ જુઓ શેલો

સેવ સ્ત્રી૦ [प.] સેવા; ચાકરી

સેવ સ્ત્રી૦, **૦ગાંઠિયા, ૦મમરા** [સર૦ हिं. सेवँई] જુઓ 'શેવ'માં

સેવક પું૦ [सं.] સેવા કરનારો; ચાકર (૨) ઉપાસક; ભક્ત. **-કાઈ** સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] સેવકપણું (૨) સેવકનું કાર્યક્ષેત્ર કે મહેનતાણું. **-કી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-સેવક; ભક્તાણી. **-કી જળ** ન૦ ઠાકોરજીના સેવકોના ઉપયોગનું જળ

સેવડી સ્ત્રી૦ [જુઓ શેવડી, સેવડો] જૈન સાધ્વી

સેવડો પું૦ [સર૦ हिं. सेवड़ा] માથે વાળ વધારનાર જૈન સાધુ; જતિ (૨) જાદુગર

સેવતી સ્ત્રી૦ [सं.] એક ફૂલઝાડ; સફેદ ગુલાબ

સેવન ન૦ [सं.] સેવવું તે. **-ના** સ્ત્રી૦ સેવા કરવી તે

સેવર્ધન(-ની) વિ૦ [સર૦ म. शिवर्धनी (શ્રીવર્ધન ગામમાં થતી)] એ નામની જાતની; સેવંત્રું (સોપારી)

સેવવું સ૦ક્રિ૦ [सं. सेव्] સેવા કરવી; ભજવું (૨) ખૂબ સંગ કરવો; ઉપયોગમાં લેવું (૩) (પંખીની માદાએ ઉપર બેસી) હૂંફ આપવી (ઈંડાને)

સેવંત્રું વિ૦ જુઓ સેવર્ધન

સેવા સ્ત્રી૦ [सं.] ચાકરી; નોકરી (૨) પૂજા; આરાધના (૩) સારવાર; બરદાસ્ત (૪) નિષ્કામ ભાવથી પારકાનું કામ કરવું તે. **૦ચાકરી** સ્ત્રી૦ સેવા; ચાકરી; સારવાર. **૦દાસી** સ્ત્રી૦ (બાવા કે સાધુએ) સેવા માટે રાખેલ દાસી (રખાત). **૦ધર્મ** પું૦ સેવારૂપી ધર્મ. **૦પૂજા** સ્ત્રી૦ સેવા ને પૂજા. **૦ભાવ** પું૦ સેવાનો ભાવ; સેવા કરવાના વૃત્તિ કે ભાવના. **૦ભાવી** વિ૦ સેવાભાવવાળું. **૦માર્ગ** પું૦ સેવાનો માર્ગ. **૦ર્થી** વિ૦ [+अर्थी] સેવાના ઉદ્દેશવાળું (૨) માનદ; 'ઓનરરી'. **૦ર્થે** અ૦ સેવાના હેતુથી; માનદ રીતે

સેવાળ, ૦ળું, -ળિયું જુઓ શેવાળ, ૦ળું, -ળિયું

સેવિકા સ્ત્રી૦ [सं.] સ્ત્રી સેવક

સેવિત વિ૦ [सं.] સેવેલું. સેવાયેલું

સેવિંગ્સ બૅન્ક સ્ત્રી૦ [इं.] બચતનાં નાણાં મૂકવાની પોસ્ટ ખાતામાં ચાલતી બૅન્ક

સેવો સ્ત્રી૦ બ૦વ૦ ખાવાની સેવ

સેવ્ય વિ૦ [सं.] સેવવા યોગ્ય (૨) પું૦ શેઠ; માલિક

સેશન સ્ત્રી૦ [इं.] ધારાસભા જેવા મંડળની બેઠકનો એકસાથે ચાલુ કામનો સમય કે ગાળો; સત્ર (૨) સેશન કોર્ટ. [**-ચાલવી**= તેની બેઠકનું કામ ચાલુ હોવું કે થવું.]

સેશન કોર્ટ, સેશન્સ સ્ત્રી૦ [इं.] જિલ્લાની વરિષ્ઠ ફોજદારી કોર્ટ. [**-માં જવું**=ફરિયાદ-ગુનાની તપાસ માટે કે છેલ્લી સજા માટે વરિષ્ઠ કોર્ટમાં કેસ જવો કે લઈ જવો.]

સેશન(-ન્સ) જજ પું૦ [इं.] સેશન કોર્ટનો જજ

સેશ્વર(-રી) વિ૦ [सं.] ઈશ્વરવાળું; આસ્તિક

સેસ પું૦ [इं.] અમુક જાતનો એક કર (જેમ કે મહેસૂલ સાથે ભરવાનો લોકલ બોર્ડ માટેનો)

સેસ સ્ત્રી૦ [प्रा. सेस (सं. शेष)] વરકન્યા અને અધરણિયાત સ્ત્રીના ખોબામાં અપાતાં નાળિયેર, પાન. સોપારી અને રૂપિયો (૨) વિવાહાદિક શુભ અવસરે અપાતી ભેટ. [**-ભરવી**=પોશ ભરવી.]

સેસફૂલ ન૦ [प्रा. सीस (सं. शीर्ष) + ફૂલ; સર૦ म. शींसफूल; हिं. सीसफूल] વેણીમાં કે સેંથા આગળ પહેરવાનું સ્ત્રીઓનું એક ઘરેણું

સેળભેળ વિ૦ (૨) ન૦ જુઓ ભેળસેળ. **–ળિયું** વિ૦ સેળભેળ થઈ ગયેલું; સેળભેળવાળું

સેં (સેં૦) પું૦ [प्रा. सइ (सं. शत); સર૦ हिं. सै, म. शें] 'એક' સિવાયના સંખ્યાવાચક વિ૦ સાથે વપરાતું 'સો'નું રૂપ. ઉદા૦ બસેં, ચારસેં

સેંકડો (સેં૦) પું૦ [જુઓ સેં; સર૦ म. सेंकडा, हिं. सैकडा] સોની સંખ્યા; સોનો સમૂહ (૨) સૈકા (૩) વિ૦ અનેક સો. જેમ કે સેંકડો માણસો

સેંતક, ૦નું (સેં૦) વિ૦ [सं. संहत्य?] પુષ્કળ; ઘણું

સેંત(–થ)લો (સેં૦) પું૦ [सं. संहति ઉપરથી?] ઝરડા ઉપાડવાનું બે પાંખિયાંવાળું લાકડું; શેંટલો

સેંથી (સેં૦) પું૦ [જુઓ સેંથો] માથાના વાળને બે ભાગમાં ઓળતાં વચ્ચે પડતી લીટી (–પાડવી). **–થો** પું૦ [सं. सीमंतक] જુઓ સેંથી (૨) માથાનું એક ઘરેણું (–પાડવો)

સેંદ્રિય વિ૦ [सं.] ઇંદ્રિયવાળું; સજીવ

સૈકું ન૦, **–કો** પું૦ [सं. शतकम्; સર૦ हिं सैका] સેંકડો; સોનો જથો (૨) સો વર્ષનો સમય

સૈડકું ન૦ [સર૦ સરકવું] સૈડકિયું (ગાંઠ) (૨) સૈડકો. **–કાગાંઠ** સ્ત્રી૦ એક છેડો ખેંચવાથી છૂટી જાય તેવી ગાંઠ. **–કિયું** ન૦ સૈડકાગાંઠ (૨) છોકરાંની એક રમત

સૈડકો પું૦ [રવ૦; સર૦ म. सडका] સરડકો; નાક દ્વારા કે પ્રવાહી ખાતાંપીતાં શ્વાસ પાછો ખેંચવાથી થતો અવાજ (૨) સાલ્લાના છાતી ઉપરના પાલવનો જે છેડો સામી બાજુની કૂખમા ખેંચીને ખોસાય છે તે

સૈડણ ન૦ ['સૈડવું' ઉપરથી] છાપરાની વળીઓ ઉપર નખાતાં કામઠાં, ચીપો વગેરે (૨) તેમને બાંધવાની દોરી. **૦માળણ** ન૦ છાપરું સૈડવામાં કે માળવામાં વપરાતી વસ્તુઓ

સૈડવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ શીડવું] સૈડણ પાથરીને તેને બાંધવું (૨) આટી દઈ બે ચીજોને ભેગી બાંધવી

સૈદર પું૦ [फा.] વેરો; માથાવેરો

સૈનિક વિ૦ [सं.] સૈન્યનું, –ને લગતું (૨) પું૦ લડવૈયો; લશ્કરનો માણસ

સૈન્ય ન૦ [सं.] લશ્કર; ફોજ. **૦સત્તાક** વિ૦ સૈન્યની સત્તાવાળું, લશ્કરશાહી (રાજ્યતંત્ર)

સૈયડ(–ઢ) પું૦ બ૦ વ૦ બળિયા; શીતળા

સૈયદ પું૦ [अ.] મહંમદ પયગબરનો વંશજ (૨) એક અટક (મુસલમાન ને નાગરમાં)

સૈરંધ્રી સ્ત્રી૦ [सं.] રણવાસની દાસી (૨) [सं.] વિરાટ રાજાને ત્યાં દાસી તરીકે રહેલી દ્રૌપદી

સૈંધવ વિ૦ [सं.] સિંધુનું, –ને લગતું (૨) પું૦ સિંધવ; એક ક્ષાર (૩) ઘોડો (૪) એક રાગ

સો (સો) પું૦ [સર૦ हिं. सौ (सं. शत)] '૧૦૦'. [**–ગળણે ગાળીને** = ઘણી જ સંભાળથી. **–ટચનું સોનું** = ઉત્તમોત્તમ સોનું. **–ના સાઠ કરવા** - ખોટ ખાવી ઊંધો ધંધો કરવો. **–મણ રૂની તળાઈએ સૂવું** = નિશ્ચિંતતા–સુખચેન હોવાં. **–યે વર્ષ પૂરાં થવાં** = આવી બનવું; મૃત્યુની તૈયારી થવી. **–મું ઓસડ, –મો ઉપાય** = મૃત્યુ સામે ઉપાય કે દવા (એ નથી એમ બતાવવા). **–સમાનું સગું** = બહોળા સગપણવાળું.]

સોઇયો (સો) પું૦ [प्रा. सूई (सं. सूची)] મોટી સોય; સોયો

સોઈ સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] સગવડ; વ્યવસ્થા

સોઈ પું૦ [प्रा. सूईअ, सं. सूचिक] સઈ; દરજી

સોક(–ગ)ટી(–ઠી) સ્ત્રી૦, **–ટું(–ઠું)** ન૦ [સર૦ म. (सं. सारी + काष्ठ?)] સોકટાબાજીનું મહોરું. [**–ઉડાવવી** = સોકટાબાજીની રમતમાં સામાની સોગટીને બાજીમાંથી રદ કરવી (૨) પ્રપંચ ઉઘાડો પાડી દેવો. **–ભરવી** = દાણા પડયા હોય તે પ્રમાણે ઘર ગણી સોગટી બાજીમાં બેસાડવી (૨) જય મેળવવો; ફાયદો લેવો. **–મારવી** = સામાના મહોરાને બાજીમાંથી ઉડાવવું (૨) ચોટ લગાવવી (૩) કામ સાધી લેવું; જય મેળવવો. **–લાગવી** = યુક્તિ ફળવી; હેતુ પાર પડવો. **સોગઠું ઉડાવી દેવું** = તાલકું તોડી નાખવું; માથું ઉડાવી દેવું.] **–ટા(–ઠા)બાજી** સ્ત્રી૦ સોકટાં વડે રમવાની એક રમત કે તેનું સાધન–સરંજામ

સોખમાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सोक्ख (सं. शुष्क)] (કા.) સંકોચાવું; સંકોચ લાગવો

સોગ પું૦ [प्रा. (सं शोक)] (પ.) શોક

સોગટી(-ઠી), **-ટું(-ઠું)**, **-ટા(-ઠા)બાજી** જુઓ 'સોકટી'માં

સોગન [સર૦ हिं.], **સોગંદ** [फा.] (સો) પું૦બ૦વ૦ સમ; કસમ; શપથ. [**-ઉપર**= સોગનપૂર્વક. **-આપવા, ખવડાવવા**= સોગન લેવડાવવા. **-ખાવા, લેવા**=સમ ખાવા; પ્રતિજ્ઞા કરવી. **-ઘાલવા**= અમુક ન કરો તો તમને ફલાણાના સમ છે એમ કહેવું.] **૦નામું** ન૦ સોગન પર કરેલો એકરાર; 'ઍફિડેવિટ'

સોગાત (સૌ) સ્ત્રી૦ [तुर्की] નજરાણાની ચીજ

સોગાયું વિ૦ ['સોગ' ઉપરથી] (કા.) શોકસૂચક (વસ્ત્ર; સોગિયું)

સોગિયું વિ૦ ['સોગ' ઉપરથી] શોકવાળું (૨) ન૦ શોકદર્શક વસ્ત્ર; શોકિયું

સોજ પું૦ [फा.] સોજો; દરદ (૨) [ला.] બળતરા; લાગણી

સોજ પું૦ [જુઓ સોજું] ઠાવકાપણું (૨) સૌજન્ય; સદ્વર્તન (૩) ચાલ; ઢબછબ (૪) વિ૦ (પ.) સોજું

સોજવણ (સોણ,) અ૦ વસ્તાર; પરિવાર

સોજી સ્ત્રી૦ [સર૦ म.; हिं. सूजी] મેંદો

સોજીલું વિ૦ [સર૦ સોજું] સારાં લક્ષણનું; મળતાવડા સ્વભાવનું

સોજું વિ૦ [प्रा. सुज्झ (सं शुध्) ઉપરથી; સર૦ हिं. सोझा] સારું; ઉત્તમ (૨) સ્વચ્છ

સોજો પું૦ [જુઓ સૂજવું] લોહીનો જમાવ થઈ ચામડી ઊપસી આવવી તે (**-આવવો, ઊતરવો, ચડવો, બેસવો**)

સોટી સ્ત્રી૦ ['સટ' રવ૦ ? સર૦ हिं. सोंटा: म. सोट] નેતર અથવા ઝાડની પાતળી લાકડી (**-ચલાવવી, મારવી, લગાવવી**). **-ટો** પું૦ મોટી જાડી સોટી; ડંગોરો (**-મારવો, લગાવવો**). [**-ચલાવવો**=માર મારવો (૨) સત્તા ચલાવવી.]

સોડ (સોડ,) સ્ત્રી૦ [स+प्रा. उवट्ट (सं. उद्+वृत्)=પડખું ફેરવવું] પાસું; બાજુ (૨) સ્ત્રી૦ લાજ કાઢવામાં કે સૂતેલું માણસ મોં ઢાંકવા કપડું મોઢા પર લે છે તે (૩) સોડવણ. [**-ઘાલવી**=સોડવણ રાખવું. **-તાણવી, તાણીને સૂવું**=પગથી માથા સુધી ઓઢવું (૨) નિરાંતે સૂવું (૩) આળસુ થઈ પડ્યા રહેવું (૪) રિસાઈને સૂવું (૫) મરી જવું. **-માં ભરાવું**=ને પડખે-આશ્રયે જવું.] **૦વણ** ન૦ ઓઢવાના વસ્ત્ર કે રજાઈ વગેરે સાથે નીચે રખાતું સુંવાળું વસ્ત્ર

સોડ (ડ') પું૦; સ્ત્રી૦ [સોડવું ઉપરથી] વાસ (૨) બો. **૦(-ર)મ** સ્ત્રી૦ [प्रा. सोरंस (सं. सौरस)] વાસ; પરિમળ; ગંધ

સોડવું (ડ') સ૦ક્રિ૦ સૂંઘવું (૨) અ૦ક્રિ૦ ગંધાવું; સોડાવું: ગંધ હોવી કે આવવી

સોડણ (સો) સ્ત્રી૦ જુઓ સોડવણ (સુ.)

સોડા પું૦ [इं.] એક ખાર. **૦વૉટર** ન૦ સોડાનું પીણું

સોડાવું (ડ') અ૦ક્રિ૦ [જુઓ સોડ] સોડવું; વાસ આવવી

સોડિયું (સો) ન૦ [જુઓ સોડ સ્ત્રી૦] સ્ત્રીએ પહેરેલા લૂગડાનો ડાબી બાજુનો માથાથી કમર સુધીનો ઝૂલતો ભાગ (**-વાળવું**)

સોડે (સોડે') અ૦ [જુઓ સોડ સ્ત્રી૦] પડખે; નજીક (૨) પ્રમાણે; રીતે

સોડો (સો) પું૦ જુઓ 'સોડ સ્ત્રી૦' ૨ અર્થ [**-તાણવો**] (૨) મદદગાર

સોણ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं सृणि=હાથીને ખોસવાનું અંકુશ] ફાચર; ખીલી

સોણું ન૦ [दे. सोवण] સ્વપ્નું. **-ણલું** ન૦ સોણું (લાલિત્યવાચક)

સોત(-તું) (સો) અ૦ [सं. सहित] સુધ્ધાં

સોત્કંઠ વિ૦ [सं.] ઉત્કંઠાવાળું (૨) અ૦ ઉત્કંઠા સાથે; ઉત્કંઠાપૂર્વક

સોત્સાહ અ૦ [सं.] ઉત્સાહપૂર્વક

સોથો પું૦ ડૂચો (વીંખાઈ, ચૂંથાઈ થયેલો)

સોદર પું૦ [सं.] સહોદર; સગો ભાઈ

સોદાગર પું૦ [फा.] મોટો વેપારી; કીમતી માલનો વેપારી

સોદાગ(-ગી)રી સ્ત્રી૦ [फा.] મોટી કિંમતના

માલનો વેપાર; મોટો વેપાર ૨)સોદાગરપણું

સોદું (સો) વિ૦ [फा. सौदा; સર૦ हिं. सौदा; म. सोदा] લુચ્ચું; વ્યભિચારી (૨) ઠગ; ધૂર્ત. **-દાઈ** સ્ત્રી૦

સોદો (સો) પું૦ [तुर्की] વેચવાનો ધંધો; વેપાર (૨) [લા.] ખરીદી કે તે કરવાનો સંકેત કે વાયદો. (૩) વેપારી સાહસ. [**-પાકવો** = સોદામાં સફળ થવું; બરોબર સોદો થવો (૨) વાયદો પૂરો થવો, તેનો સમય થવો.]

સોધરી સ્ત્રી૦ (સુ + ધરાવું ?] તૃપ્તિ; સંતોષ

સોનકાર પું૦ [સોનું + કાર] + સોની

સોનચંપો પું૦ [સોનું + ચંપો] પીળો ચંપો

સોનલ વિ૦ [સોનું પરથી] સોનેરી.

સોનાગેરું પું૦ [સોનું+ગેરુ] એક જાતની લાલ માટી

સોનાપાણી ન૦ [સોનું + પાણી] જેમાં સોનું બોળ્યું હોય તે પાણી

સોનામહોર સ્ત્રી૦ સોનાનો સિક્કો. [**-જેવું** = અત્યંત કીમતી - હિતકર કે સુંદર]

સોનામુખી સ્ત્રી૦ એક રેચક વનસ્પતિ

સોનાર પું૦ [प्रा. सुन्नार, सं. सुवर्णकार સર૦ हि., म.] સોની. **૦ણ** સ્ત્રી૦ સોનીની સ્ત્રી

સોની, ૦મહાજન પું૦ [સોનું પરથી] સોનારૂપાના ઘાટ ઘડવાનું કામ કરનાર

સોનું ન૦ [प्रा. सोण्ण (सं. सुवर्ण)] સુનું; પીળા રંગની એક કીમતી ધાતુ [**સોનાનાં નળિયાં કરવાં** = ખૂબ કમાવું; બહુ ધનવાન થવું. **સોનાની ગારથી લીંપવું** = ઘણું જ સુશોભિત કરવું. **સોનાની તક, પળ** = ફરી ફરી ન આવે તેવી સારી તક; અમૂલ્ય અવસર. **સોનાની લંકા લૂંટાવી** = ઘણી કીમતી વસ્તુનું ગૂમ થવું કે લૂંટાવું. **સોનાને ઘૂઘરે રમવું, પારણે ઝૂલવું** = ગર્ભશ્રીમંતાઈમાં ઊછરવું. **સોનાનો કોળિયો** = મોંઘામાં મોંઘો ખોરાક. **સોનાનો વરસાદ વરસવો** = પુષ્કળ કમાણી થવી. **સોનાનો સૂરજ ઊગવો** = ખૂબ સુખ ને આબાદીનો સમય આવવો. **સોનેથી દાંત ઘસવા**=ધનની મોજ માણવી (૨) ધનાઢ્ય હોવું.]

સોનેરી વિ૦ [સોનું પરથી] સોના જેવા પીળા રંગનું (૨) સોનાનું (૩) સોનાનો ઢોળ ચડાવેલું (૪) [લા.] ઉત્તમ, ધ્યાનમાં લેવા જેવું (નિયમ, કાયદો ઇ૦). [**-કેળું** = એક સારી જાતનું કેળું. **-ટોળી** = દગાબાજીનાં કામો ચાલાકીથી કરતી બદમાશોની ટોળી.]

સોનૈયો પું૦ [સોનું પરથી] સોનાનો સિક્કો. [**-કે રૂપૈયો** = એક બાળરમત.]

સોનેટ ન૦ [इं.] અંગ્રેજી કાવ્યનો એક પ્રકાર

સોપટ અ૦ [સર૦ શેપટ] સીધેસીધું; પાધરું

સોપપત્તિક વિ૦ [सं.] ઉપપત્તિ - પ્રમાણયુક્ત

સોપાધિ, ૦ક વિ૦ [सं.] ઉપાધિવાળું

સોપાન ન૦ [सं.] સીડી; દાદર (૨) પગથિયું

સોપારા પું૦ [अ. सिपारह] અધ્યાય. [**-ગણવા, ગણી જવા** = નાસી જવું.]

સોપારી સ્ત્રી૦; ન૦ [સર૦ हिं.; म. सुपारी] મુખવાસમાં વપરાતું એક ફળ; ફોફળ

સોપો પું૦ [प्रा. सुप्प (सं. स्वप्) ઉપરથી] રાત્રીના પહેલા પહોરમાં પ્રાણીઓ નિદ્રાવશ થતાં વળતો જંપ કે શાંતિ

સોફ સ્ત્રી૦ [सं. शोफ] સોજો (૨) ભયનો ધ્રાસકો

સોફવા પું૦ [सं. शोफ + વા] શરીર ફૂલી જાય તેવો વાયુનો રોગ

સોફા પું૦ [इं.] ગાદીવાળી ખુરશીઘાટની એક બેઠક (એકથી વધુ બેસે એવી)

સોબત (સો) સ્ત્રી૦ [अ. सुहबत; સર૦ हिं. सोहबत; म.] સાથ; મૈત્રી; સંગ. [**સોબતે ચડવું**=સંગ કરવો]. **-તી** પું૦ સાથી; મિત્ર

સોભ ન૦ [सं. शुभ] સૌભાગ્યનું ગીત (વરકન્યા પરણી ઊઠ્યા પછી ગવાતું)

સોભાગ પું૦ જુઓ સૌભાગ્ય (૨) સુવાસણનું ચિહ્ન; સોહાગ (સુ.). [**-ઉતરાવવો, લેવડાવવો** = (વિધવાએ) ચોટલો વગેરે કઢાવી નાખવાં. **-રાખવાં** = વૈધવ્ય હોવા છતાં હેવાતણનાં ચિહ્ન કાયમ રાખવાં.] **૦પાંચમ** સ્ત્રી૦ સૌભાગ્ય પંચમી. **૦વંતી** વિ૦ સૌભાગ્યવંતી

સોભાગવટું ન૦ [सं. सौभाग्यवत् ?] બારસાખ ઉપરનું આડું લાકડું

સોભાન અલ્લા, ૦હુ [अ. सुब्हानल्लाह्] 'ભલા ભગવાન !' જેવો એક આશ્ચર્યના ઉદ્ગાર

સોમ પું૦ [सं.] સોમવલ્લી; તેનો રસ (૨) ચંદ્રમા (૩) સોમવાર (૪) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર. [–**નાહ્યા**=સોમયાગમાં પૂર્ણાહુતિનું સ્નાન કરવું (૨) 'છૂટયા. નિરાંત થઈ' એવા અર્થનો ઉદ્ગાર]. **૦પ્રદોષ** સોમવારે એક ટંક ખાવાનું વ્રત. **૦પાન** ન૦ સોમરસ પીવો તે. **૦યજ્ઞ, ૦યાગ** પું૦ જેમાં સોમરસ પીવામાં આવતો તેવો એક યજ્ઞ. **૦રસ** પું૦ સોમવલ્લીનો માદક રસ. **૦વતી** વિ૦સ્ત્રી૦ સોમવારે આવતી(અમાસ). [–**અમાસ ને શુક્રવાર**=તદ્દન અશક્ય વાત.] **૦વદની** વિ૦સ્ત્રી૦ ચંદ્રવદની. **૦વલ્લી, ૦વેલી** સ્ત્રી૦ વેદકાળમાં પ્રસિદ્ધ એક લતા, જેનાં પાનના રસનો યજ્ઞોમાં ઉપયોગ થતો. **૦વાર** પું૦ (સં.) અઠવાડિયાનો એક દિવસ. **૦વારિયું** ન૦ (ચ.) કાણમોકાણ (સોમવારે સામાન્યપણે થતું હોવાથી). **૦વારું** વિ૦ સોમવારનું; સોમવારે આવતું કે શરૂ થતું

સોમલ પું૦;ન૦ [अ. सम्मुल्फार] એક ઉપધાતુ કે પથ્થર; એક અત્યંત ઝેરી પદાર્થ. **૦ખાર** પું૦ ધોળો સોમલ; શંખિયો સોમલ

સોમવતી. સોમવલ્લી, સોમવાર, –રિયું, –રું: સોમવેલી જુઓ 'સોમ'માં

સોમેશ્વર પું૦[सं.](સં.) એક પ્રસિદ્ધ શિવલિંગ

સોય (સો) સ્ત્રી૦ [प्रा. सूई (सं. सूची)] સીવવાનું નાકાવાળું, પાતળું અણીદાર સાધન

સોય સ૦ [सं. स+एव] (પ.) તે

સોયણી સ્ત્રી૦ ['સોહવું' ઉપરથી] મોચીનું ઓજાર (ચામડું સાફ કરવા માટેનું)

સોય(–હિ)ણી સ્ત્રી૦ [सर० हिं. सोहिनी (प्रा. सोहि, सं. शोभिन्)] એક રાગિણી

સોયાબીન સ્ત્રી૦[इं.] એ નામની ફળી કે દાણો (વટાણા જેવો) [સોય; સોઇયો

સોયો (સો) પું૦ [જુઓ સોય સ્ત્રી૦] મોટી

સોરટી સ્ત્રી૦ [इं. सोर्टिशन] ઘણા જણની રકમ ભેગી કરી અમુક હિસ્સો રાખી બાકીનામાંથી ચિઠ્ઠી નાખી જેનું નામ આવે તેને નિયત ઇનામ આપવું તે; 'લોટરી'

સોરઠ પું૦ [प्रा. सोरट्ठ (सं सौराष्ट्र)] (સં.) કાઠિયાવાડનો એક ભાગ; સોરાષ્ટ્ર (૨) એક રાગ. **–ઠિયાણી** સ્ત્રી૦ સોરઠી સ્ત્રી. **–ઠિયો** પું૦ સોરઠમાં થતો એક જાતનો ઘોડો. **–ઠી** વિ૦ સોરઠ દેશનું,–ને લગતું. **–ઠો** પું૦ એક છંદ

સોરણ (સો) સ્ત્રી૦; ન૦ ['સોરવું' ઉપરથી] વિયોગથી થતું ઝૂરણ; સોરવું તે

સોરમ સ્ત્રી૦ જુઓ સોડમ [ચેન પડવું

સોરવવું સ૦ક્રિ૦ [સુ + રમવું ?] ગમવું; ગોઠવું;

સોરવું (સો') સ૦ ક્રિ૦ [सं. क्षुर्] ઉઝરડી કે આછું છોલી કે ખાપાખૂંપી કાઢી સાફ કરવું (૨) [લા.] ખૂબ પૈસા પડાવવા (૩) ભાંડવું

સોરવું (સો) અ૦ ક્રિ૦ વિયોગથી ઝૂરવું

સોરંગ વિ૦ + જુઓ સુરંગ

સોરંગી સ્ત્રી૦ [સુ + રંગ] એક વનસ્પતિ (જેનો લાલ રંગ બને છે). **૦લાલ** પું૦ ફક્કડ પુરુષ

સોરંભ સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. सौरभ)] + સોરભ

સોરાટવું (સો') સ૦ક્રિ૦ ['સોરવું' પરથી] સોર સોર કરવું; ખૂબ છોલવું(૨)[લા.]ખૂબ ભાંડવું

સોરામણ (સો) સ્ત્રી૦ જુઓ સોરણ

સોરાવટ (સો) સ્ત્રી૦ ['સોરવું ઉપરથી] સોસ

સોરાસોર સ્ત્રી૦['સોરવું' ઉપરથી] છોલાછોલ; સોરંસોરા (૨) [फा. शोर પરથી] શોરબકોર (૩) [?] શોધાશોધ

સોરી સ્ત્રી૦ [જુઓ સોરવવું] સોરવવું–ગમવું તે (૨) કરસણના સાંઠાને સુકાવા ઊભા મૂકવા તે. [–**વળવી**=નિરાંત અનુભવવી.]

સોરું અ૦ [प्रा. सोअर (सं. सोदर) ઉપરથી ?] લગીમાં; સુધીમાં

સોલિસિટર પુ૦ [इं.] અસીલો સાથે સંબંધ રાખતો એક ધારાશાસ્ત્રી [તરંગ; તુક્કો

સોલો પું૦ [इं.] પત્તાંની એક રમત (૨)[લા.]

સોલ્જર પું૦ [इं.] સૈનિક (૨) ગોરો સૈનિક

સોલ્લાસ વિ૦ [सं.] ઉલ્લાસવાળું (૨) અ૦ ઉલ્લાસ સાથે; ઉલ્લાસપૂર્વક

સોવડા(–રા)વવું સ૦ક્રિ૦ 'સોવું,' 'સોવાવું'નું પ્રેરક [ખાતરીપૂર્વક

સો વસા અ૦ [સો + વસો] લગભગ નક્કી;

સોવાટ પું૦ સોવાવું તે

સોવાવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सोह (सं. शोधय्)] અહીં તહીં ફાંફાં મારવાં; મુશ્કેલીમાંથી છૂટવા આમ તેમ બેફામ જેમ દોડવું (૨) 'સોવું'નું કર્મણિ

સોવા(-હા)સણ(-ણી) સ્ત્રી૦[प्रा. सोवासिणी (सं. सुवासिनी)] સૌભાગ્યવતી [મંડળ

સોવિયેટ ન૦[ઇં] ગ્રામપંચાયત જેવું સ્વસત્તાક

સોવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. सोह (सं शोधय्)]સૂપડામાં નાખી આમ તેમ ફેરવીને ઝાટકવું

સોવણ ન૦ + જુઓ સુવર્ણ. ૦કાર પું૦ સોની

સોસ પું૦ [प्रा. (सं. शोष)] અતિશય તરસ; ગળે પડતી સૂક (૨) [લા.] તીવ્ર ઇચ્છા (૩) ફિકર; ચિંતા. [**-પડવો** = અત્યંત તરસ લાગવી; ગળું સુકાવું.] ૦ના સ્ત્રી૦ સોસ

સોસવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['સોસવું' પરથી] રસનું સુકાઈ જવું (૨) શરીર સુકાવું (ચિંતાથી)

સોસવું અ૦ક્રિ૦[प्रा. सोस (सं. शुष्, शोषय्)] સહન કરવું (૨) સ૦ક્રિ૦ શોષવું; ચૂસી લેવું

સોસણું વિ૦ ભુલકણું; વીસરભોળું (૨)સૂનું; સંભાળ વિનાનું. -ણાઈ સ્ત્રી૦ બેફામપણું

સોસાયટી સ્ત્રી૦ [ઇં.] મંડળી (૨) સમાજ (૩) ભેગા મળી બાંધેલાં મકાનોનો નવો વસવાટ; 'હાઉસિંગ સોસાયટી' [કર્મણિ

સોસાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ સોસવાવું(૨)'સોસવું'નું

સોહવું અ૦ક્રિ૦ [प्रा. सोह (सं. शुभ्)]શોભવું; સોહાવું. -ણી સ્ત્રી૦ + શોભા

સોહં શ૦ પ્ર૦ [સં.] 'તે (બ્રહ્મ) હું છું" એવું એક મહાવાક્ય

સોહા સ્ત્રી૦ [प्रा. (सं. शोभा)] (પ.) શોભા. ૦ગ વિ૦ (પ.) સોહાગી; શોભીતું

સોહાગ પું૦ [प्रा. सोहग्ग (सं. सौभाग्य)] હેવાતન (૨) રૂડું ભાગ્ય (૩) હેવાતનનું કોઈ પણ ચિહ્ન (જેમ કે ચૂડી, ચોટલો, ચાંલ્લો ઇ૦) (૪) વિ૦ જુઓ 'સોહા'માં. [**-ઉતરાવવો, લેવરાવવો** = હેવાતનનાં ચિહ્ન કઢાવી નાખવાં. **-રાખવો** = વિધવા થયા છતાં સૌભાગ્યવતીનાં ચિહ્ન કાયમ રાખવાં.] ૦ણ વિ૦ સ્ત્રી૦ સૌભાગ્યવંતી

સોહાગી વિ૦ [જુઓ સુહાગ] સુશોભિત(૨) સારા ભાગ્યવાળું; સુખી (૩) આનંદી

સોહામણું સોહાવનું + વિ૦ [જુઓ સોહાવું; સર૦ म. सुहावना, हिं. सोहावना] સુશોભિત

સોહાવવું સ૦ક્રિ૦ 'સોહ(-હા)વું'નું પ્રેરક

સોહાવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ સોહવું [સોહાગણ

સોહાસણ(-ણી) સ્ત્રી૦ [જુઓ સોવાસણ]

સોહિણી(-ની) સ્ત્રી૦ [જુઓ સોયણી] એક રાગિણી (૨) + સ્વરૂપવતી સ્ત્રી

સોહોર પું૦[જુઓ શોર] + ઘોંઘાટ; શોરબકોર

સોહ્ય વિ૦ [જુઓ સોહવું] + સુંદર; સોહતું

સોહ્યલું વિ૦ ['સોહવું' ઉપરથી] સોહામણું (૨) સહેલું (૩) સુખદાયક (૪) ન૦ મનગમતી શૃંગારચેષ્ટા કે રમત. -લો પું૦ ભભકો; રોફ (૨) આનંદનો ઉછાળો; ઉત્સવ (૩) સૌભાગ્યનું અભિમાન

સોળ વિ૦ [प्रा. सोलस (सं. षोडशन्)] '૧૬'. [**-મી ઘડી જવી** = ગભરાઈ જવું; આફત આવી પડવી. **-વાલ ને એક રતી** = બરાબર; સાચું; ન્યાયપુરઃસર. **સોળશ ને મક્કરવારે** = કદી જ નહીં. **સોળે કળા** = પૂરેપૂરું; પૂર્ણ (ચંદ્રની ૧૬ કળા ઉપરથી). **સોળે શણગાર સજીને** = પૂરેપૂરો ઠાઠ કરીને (સોળ શણગાર છે તે ઉપરથી). **સોળે સંસ્કાર થઈ ચૂકયા** = બધાં સુખદુઃખ વીતી ચૂકવાં (સંસ્કાર સોળ છે તે ઉપરથી). **સોળે સોકટી કાચી હોવી** = બધું જ કરવાનું બાકી હોવું. **સોળે સોપારા ભણવા** = બધી રીતે હોશિયાર થવું (સોળ અધ્યાય ઉપરથી). **સોળેસોળ આની** = જોઈએ તેવું; બરાબર.] ૦કૂકી(-ટી) સ્ત્રી૦ સોળ કૂકીથી રમાતી એક બાજી. ૦પેજી વિ૦ [+ ઇં. पेज = पृष्ठ] (છાપવામાં) સોળ પૃષ્ઠ થાય એવા કદનું. ૦ભત્તું ન૦ [प्रा. भत्तअं (सं. भक्तकम्)] સોળ ટંક ઉપવાસનું વ્રત (જૈન)

સોળ (સો) પું૦, -ળું ન૦ [જુઓ સળ] (સોટી વગેરેના) મારનો શરીર પર પડતો આંકો. [**-ઊઠવા, પડવા, સોળાં ઊઠવાં** = જુઓ 'સળ'માં.]

સોળું વિ૦ [प्रा. सोह (सं. शोधय्) ઉપરથી; સર૦ म. सोवळा] ધોઈને અલગ રાખેલું (૨) ન૦ [સર૦ म. सोवळें] અબોટિયું (૩) મરજાદ. [**સોળામાં હોવું** = અબોટિયું પહેર્યું હોવું; કોઈને ન અડાય તેવી શુદ્ધ સ્થિતિમાં હોવું.]

સોળિયો પું૦ ['સોળ' વિ૦ ઉપરથી] સોળ ફૂટનો લાંબો વળો

સોં (સોં૦) સ્ત્રી૦ [सं. संज्ञा] ભાન; શુદ્ધિ (૨) સમજણ; અક્કલ (૩) સ્ફૂર્તિ; તેજી

સોંગ (સોં૦ પું૦ [જુઓ સ્વાંગ] નાટકમાંનો વેશ; કૃત્રિમ દેખાવ (૨) ઢોંગ. [–ધરવો, લેવો = વેશ લેવો.]

સોંઘ, ૦વારી (સોં૦) સ્ત્રી૦, **–ઘારત(–થ)** સ્ત્રી૦; ન૦ [જુઓ સોંઘું] સસ્તાપણું; છત

સોંઘું (સોં૦) વિ૦ [सं. स्वर्धक] ઓછા ભાવનું; સસ્તું. [–મોંઘું થવું = માન માગવું.]

સોંઠવું (સોં૦) સ૦ક્રિ૦ ['ઠાંસવું'નો વ્યત્યય ?] આપવું (૨) ગરજ હોય ત્યારે ઇચ્છા ન હોય તોપણ આપવું

સોંઢવું (સોં૦) અ૦ક્રિ૦ જુઓ સૂંઢવું તૈયાર થવું (૨) સાંઢવું; જવું

સોંધો (સોં૦) પું૦ [प्रा. सोइंधिअ (सं. सौगन्धिक)] એક સુગંધીદાર પદાર્થ

સોંપણ (સોં૦) સ્ત્રી૦ ['સોંપવું' ઉપરથી] સુપરત; ભાળવણી; સોંપેલું તે

સોંપરત (સોં૦) સ્ત્રી૦ જુઓ સુપરત

સોંપવું (સોં૦) સ૦ક્રિ૦ [सं. समर्प्; સર૦ म. सोंपणें, हिं. सौंपना] કોઈના કબજામાં સાચવવા આપવું; ભાળવવું

સોંફ (સોં૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. सौंफ (सं. शतपुष्पा, प्रा. सअ + पुप्फा)] વરિયાળી

સોંસરવું, સોંસરું (સોં૦) વિ૦ (૨) અ૦ [सं. संसृ કે सु-सृ ?] આરપાર. [–નીકળવું, પડવું = સોંસરું જવું (૨) ન પચવું.]

સૌ વિ૦ [अप. सउ, प्रा. सव्व (सं. सर्व)] સઘળું; સર્વ; સહુ (૨) અ૦ પણ; સુધ્ધાં; વળી. ઉદા૦ તું સૌ (હો) આવજે.

સૌકર્ય ન૦ [सं.] સુકરતા; સહેલાઈ

સૌકુમાર્ય ન૦ [सं.] સુકુમારતા; નાજુકતા; મૃદુતા

સૌખ્ય ન૦ [सं.] સુખ; આરોગ્ય

સૌગત(–તિક) પું૦ [सं.] સુગત–બુદ્ધનો અનુયાયી

સૌજન્ય ન૦ [सं.] સુજનતા; ભલાઈ

સૌત્રામણ પું૦ એક કેફી પીણું (૨) [सं. सौत्रामणी] એક યજ્ઞ

સૌદામ(–મિ)ની સ્ત્રી૦ [सं.] વીજળી

સૌદાયક વિ૦ કન્યાને સગાં તરફથી ભેટ તરીકે અપાતી (વસ્તુ) (૨) ન૦ લગ્નની ભેટ

સૌભાગ્ય ન૦ [सं.] સારું ભાગ્ય (૨) સુખ; આનંદ; કલ્યાણ (૩) સધવાવસ્થા (૪) ઐશ્વર્ય (૫) સૌન્દર્ય (૬) જ્યોતિષમાં એક યોગ. **૦ચિહ્ન** ન૦ સૌભાગ્યાવસ્થા સૂચવનારાં સ્ત્રીનાં આભૂષણ (ચાંલ્લો, કેશ વગેરે). **૦દ્રવ્ય** ન૦ હળદર, કંકુ. અક્ષત વગેરે માંગલિક વસ્તુઓ. **૦પંચમી** સ્ત્રી૦ કાર્તિક સુદિ પાંચમ. **૦વ(–વં)તી** વિ૦ સ્ત્રી૦ સધવા; સુવાસિની. **૦વર્ધ(૦ક)** વિ૦ સૌભાગ્ય વધારનાર

સૌભ્રાત્ર ન૦ [सं.] સગાઈ કે પ્રેમનો સંબંધ

સૌમનસ્ય ન૦ [सं.] પ્રસન્નતા

સૌમિત્ર(–ત્રિ) પું૦ [सं.] (સં.) સુમિત્રાનો પુત્ર–લક્ષ્મણ

સૌમ્ય વિ૦ [सं.] સુશીલ; શાંત (૨) મનોહર સુંદર

સૌર વિ૦ [सं.] સૂર્ય સંબંધી. **૦માસ** પું૦ એક રાશિમાં જેટલો કાળ સૂર્ય રહે તેટલો કાળ. **૦વર્ષ** ન૦ એક મેષસંક્રાંતિથી માંડીને ૧૨ રાશિ ફરીને પાછા મેષ રાશિમાં આવતાં સૂર્યને જેટલો કાળ જાય તેટલો કાળ

સૌરભ ન૦ [सं.] સુગંધ

સૌરાષ્ટ્ર પું૦; ન૦ [सं.] (સં.) સોરઠ દેશ. **–ષ્ટ્રી** વિ૦ સૌરાષ્ટ્રનું (૨) પું૦ ત્યાંનો વતની (૩) સ્ત્રી૦ ઉત્તર ગુજરાતની જૂની પ્રાકૃત ભાષા

સૌવર્ણ વિ૦ [सं.] સુવર્ણનું; સોનેરી

સૌવીર પું૦ [सं.] (સં.) સિંધુ નદીની આસપાસનો એક પ્રાચીન દેશ

સૌવીરી સ્ત્રી૦ [सं.] મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના

સૌશીલ્ય ન૦ [सं.] સુશીલતા; સદ્વર્તન

સૌષ્ઠવ ન૦ [सं.] ઉત્કૃષ્ટપણું (૨) સુંદરતા (૩) ચપળતા; લાઘવ. **૦પ્રિય** વિ૦ સૌષ્ઠવ જેને પ્રિય છે તેવું

સૌહાર્દ(–ર્ધ) ન૦ [सं.] સુહૃદતા; મિત્રતા

સૌંદર્ય ન૦ [सं.] સુંદરતા

સ્કંદ પું૦ [सं.] (સં.) કાર્ત્તિકેય

સ્કંધ પું૦[सं.] ખભો (૨) ડાળી (૩) થડ (૪) સૈન્યનો વ્યૂહ (૫) સમુદાય (૬) વિભાગ; પ્રકરણ

સ્કાઉટ પું૦[इं.] મુખ્યત્વે છોકરાંઓની તાલીમ માટે રચાયેલા, એ નામના એક સંઘનું માણસ

સ્કૂલ સ્ત્રી૦ [इं.] શાળા; નિશાળ

સ્કૉલરશિપ સ્ત્રી૦ [इं.] શિષ્યવૃત્તિ

સ્ક્રૂ પું૦ [इं.] પેચવાળો ખીલો

સ્ખલન ન૦[सं.] ભૂલ; ચૂક (૨) સન્માર્ગથી ચ્યૂત થવું તે (૩) ટપકવું, ઝરવું કે પડવું તે (૪) ઠોકર (૫) તોતડાવું તે. **૦શીલ** વિ૦ વારંવાર સ્ખલન કર્યા કરનાર

સ્ખલિત વિ૦ [सं.] સ્ખલન પામેલું

સ્ટવ પું૦ [इं.] ઘાસતેલથી બળતો એક જાતનો ચૂલો

સ્ટાફ પું૦ [इं] કોઈ કાર્યાલય કે કચેરીમાં કામ કરતા બધા સેવકોનો સમૂહ

સ્ટાંપ (૦) પું૦ જુઓ સ્ટૅમ્પ. [**–પર લખી આપવું** =કાનૂની ચોકસાઈ કે જવાબદારીથી લખાણ કરવું: પાકું લખી૦આપવું.]

સ્ટીમર સ્ત્રી૦ [इं.] આગબોટ

સ્ટેનોગ્રાફર પું૦ [इं.] લઘુલિપિમાં લખી જાણનાર

સ્ટૅન્ડ પું૦ [इं.] (વાહનોનો) થોભો; ઊભા રહેવાની જગા (૨) મૂકવાની ઘોડી–ઘોડો ઇ૦

સ્ટૅન્સિલ પેપર પું૦ [इं.] જેના પર કાપાવાળી લોખંડી કલમથી લખીને, ઉપર શાહી ચોપડી ઘણી નકલો કાઢી શકાય તેવો એક કાગળ

સ્ટૅમ્પ પું૦ [इं.] સિક્કો કે તેની છાપ (૨) (ખતદસ્તાવેજની) ટિકિટ કે એનો સરકારી કાગળ (૩) [લા.] ખત, દાવા વગેરે અંગે આપવો પડતો સરકારી વેરો કે તેનો ખર્ચ; ઉદા૦ કેટલો સ્ટૅમ્પ આપવો પડ્યો?

સ્ટેશન ન૦ [इं.] આગગાડીને થોભવાનું મથક (૨) કોઈ મથક, જેમ કે પોલીસ સ્ટેશન. **૦માસ્તર** પું૦ સ્ટેશનનો વડો અમલદાર

સ્ટેશનરી સ્ત્રી૦[इं.] લેખનસાહિત્ય; લખવાના કામને માટે જરૂરી બધી સાધન-સામગ્રી

સ્ટોઇક વિ૦ (૨) પું૦[इं.] ઝીનો નામે એક ગ્રીક તત્ત્વજ્ઞાનીની ફિલસૂફીને લગતું કે તેને માનનારું

સ્ટૉક પું૦ વેપાર-વણજની વસ્તુ કે માલનો જથો. [**–લેવો** =સ્ટૉક હિસાબે બરોબર છે કે નહિ તે તપાસવું.]

સ્ટૉલ પું૦; સ્ત્રી૦ [इं.] દુકાન (સ્ટેશન પર છાપાં ઇ૦ ની)

સ્તન ન૦ [सं.] થાન; ધાઈ. **૦પાન** ન૦ ધાવવું તે. **–નંધય** વિ૦ (૨) ન૦ [सं.] ધાવણું (બાળક). **–ન્ય** ન૦ [सं.] દૂધ

સ્તબક પું૦ [सं.] ફૂલનો ગુચ્છો (૨) પરિચ્છેદ; અધ્યાય

સ્તબ્ધ વિ૦ [सं.] આશ્ચર્યચકિત; દિઙ્મૂઢ (૨) જડ; નિશ્ચેષ્ટ

સ્તર પું૦ [सं.] થર

સ્તવ પું૦, **૦ન** ન૦ [सं.] સ્તુતિ. **૦નીય** વિ૦ સ્તુત્ય; સ્તવ્ય. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [सं. स्तु] સ્તુતિ કરવી. **–વ્ય** વિ૦ સ્તુતિ કરવા યોગ્ય

સ્તંબ પું૦ [सं.] ઝૂમખું; ઝૂંડ

સ્તંભ પું૦ [सं.] થાંભલો; ટેકો (૨) જડતા; નિશ્ચેષ્ટતા (૩) પ્રતિબંધ; રુકાવટ; નિયમન (૪) કાવ્યના અષ્ટભાવમાંનો એક. **૦ન** ન૦ થોભાવવું, અટકાવવું કે રોકવું તે (૨) સહારો; ટેકો (૩) જડ કે નિશ્ચેષ્ટ કરી દેવું તે (મંત્ર કે પ્રયોગથી). **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [सं स्तंभ्] થોભવું. **–ભિત** વિ૦ [सं.] થોભાવેલું (૨) ટેકવેલું (૩) સ્તબ્ધ

સ્તાન ન૦ [फा.] 'સ્થાન' એ અર્થમાં નામને લાગે છે. ઉદા૦ હિંદુસ્તાન

સ્તુતિ સ્ત્રી૦[सं.] ગુણગાન; તારીફ; વખાણ (૨) દેવદેવીની સ્તુતિ–પ્રાર્થના. **૦પાઠ** પું૦ સ્તુતિ ગાવી તે. **૦પાઠક** પું૦ ભાટ; ચારણ. **૦પાત્ર** વિ૦ પ્રશંસા કરવા યોગ્ય

સ્તુત્ય વિ૦ [सं.] સ્તુતિપાત્ર; વખાણવા જેવું

સ્તુત્યર્થવાદ પું૦ [सं.] (વ્યા.) મૂળવાદમાં વધારો કરી વિશેષ કહેવું તે

સ્તૂપ પું૦ [सं.] રાશિ; ઢગલો (૨) ઘુમ્મટ જેવું બાંધકામ (બુદ્ધના અવશેષો ઉપર)

સ્તેન પું૦ [सं.] ચોર

સ્તેય ન૦ [सं.] ચોરી

સ્તોતા પું૦ [सं.] સ્તુતિ કરનાર

સ્તોત્ર ન૦ [सं.] કોઈ પણ દેવની છંદોબદ્ધ સ્તુતિ

સ્તોમ પું૦[सं.]સ્તુતિ; સ્તવન (૨) યજ્ઞ (૩) સમૂહ

સ્ત્યાન ન૦ [સં.] સ્થૂળતા; જાડપણ (૨)(યોગમાં) પ્રમાદ; ઇંદ્રિયોના જડતા કે અશક્તિ

સ્ત્રિયારાજ ન૦ જુઓ ત્રિયારાજ

સ્ત્રિયાળ(-ળું) વિ૦ સ્ત્રી જેવા સ્વભાવનું; પોચું અને વેવલું (૨) સ્ત્રીઘેલું

સ્ત્રી સ્ત્રી૦ [સં.] બૈરી (૨) પત્ની. [**-કરવી** =પરણવું; નાતરું કરવું. **-માં આવવું, -વેશમાં આવવું** = ઋતુમાં આવવું; ઉમ્મર લાયક થવું.] **૦કેસર** ન૦ ફૂલનો માદા બીજવાળો રેસો. **૦કેળવણી** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીઓની કેળવણી. **૦ચરિત(-ત્ર)** ન૦ સ્ત્રીની ચતુરાઈ. **૦જન** ન૦ બાઈ માણસ; બૈરું. **૦જાતિ** સ્ત્રી૦ આખો સ્ત્રીવર્ગ. **૦જિત** વિ૦ નારજિત; બૈરીને વશ; બૈરીના કહ્યામાં રહેનાર. **૦ત્વ** ન૦. **૦દાક્ષિણ્ય** ન૦ સ્ત્રી તરફ માનભરી વર્તણૂક; 'શિવલ્રી'. **૦ધન** ન૦ સ્ત્રીની પોતાની જ માલકીનું ધન. **૦ધર્મ** પું૦ સ્ત્રીનો ધર્મ – તેનાં ખાસ ગુણલક્ષણ વગેરે કે કર્તવ્યાદિ (૨) રજોદર્શન. **૦પાત્ર** ન૦ કથા નાટય વગેરેનું નારીપાત્ર. **૦પુરુષસંબંધ** પું૦ સ્ત્રી અને પુરુષ વચ્ચે સંસર્ગ, સંબંધ ઇ૦ વ્યવહાર. **૦બહુમાન** ન૦ સ્ત્રીઓ પ્રત્યેનું આદરમાન; સ્ત્રીદાક્ષિણ્ય. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીની બુદ્ધિ (૨) સ્ત્રીની સલાહ. **૦લિંગ** ન૦ નારી જાતિ (વ્યા.). **૦શિક્ષક** પું૦;સ્ત્રી૦ શિક્ષિકા. **૦શિક્ષણ** ન૦ સ્ત્રીકેળવણી. **૦સ્વભાવ** પું૦ સ્ત્રીનો સ્વભાવ. **૦સ્વાતંત્ર્ય** ન૦ સ્ત્રીઓની સ્વતંત્રતા. **૦હઠ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીની હઠ (૨) [લા.] ભારે, જબરી હઠ. **૦હત્યા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રીની હત્યા કે તેને માર્યાનું પાપ

સ્ત્રૈણ વિ૦ [સં.] સ્ત્રી જેવું (૨) બીકણ અને વેવલું; નામર્દ (૩) ન૦ સ્ત્રીત્વ (૪) નામર્દાઈ. **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

-સ્થ અ૦ [સં.] 'રહેનારું, રહેલું' એ અર્થમાં સમાસને અંતે. ઉદા૦ કંઠસ્થ; માર્ગસ્થ

સ્થગિત વિ૦ [સં.] થંભી ગયેલું; રોકાયેલું (૨) રોકી દીધેલું; ખસેડાય કે વપરાય નહીં તેમ ઠરાવેલું – કરેલું

સ્થપતિ પું૦ [સં.] શિલ્પી; સ્થાપત્ય જાણનાર

સ્થલ(-ળ) ન૦ [સં.] જગા; સ્થાન (૨) જમીન. **૦ચર** વિ૦ જમીન ઉપર ફરનારું કે રહેનારું. **૦દેવતા** પું૦ બ૦વ૦; સ્ત્રી૦ અમુક સ્થળની પાલક દેવી કે દેવ. **૦પદ્મ** ન૦ બિલાડીનો ટોપ(?). **૦માર્ગ** પું૦ જમીન પર થઈને જતો માર્ગ. **૦વાચક** વિ૦ સ્થળનો બોધ કરનારું (વ્યા.). **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ ભૂગોળવિદ્યાનો સ્થળો વિષેની વિગતવાર માહિતીનો ભાગ; 'ટોપોગ્રાફી.' **-લાં(-ળાં)તર** ન૦ [+અંતર] અન્ય સ્થળ (૨) ઠામબદલો; સ્થળની ફેરબદલી. **-લી(-ળી)** સ્ત્રી૦ [સં.] જગા; પ્રદેશ

સ્થવિકા સ્ત્રી૦ [સં.] થેલી

સ્થવિર વિ૦ [સં.] વૃદ્ધ (૨) પું૦ ડોસો (૩) દશ વર્ષ જૂનો બૌદ્ધ સાધુ. **-રા** સ્ત્રી૦ ડોસી

સ્થળ, ૦ચર, ૦દેવતા, ૦માર્ગ, ૦વાચક, ૦વિદ્યા, -ળાંતર, -ળી જુઓ 'સ્થલ'માં

સ્થંડિલ ન૦ [સં.] યજ્ઞ માટે તૈયાર કરેલી જમીન (૨) ઓટલી

સ્થાણુ વિ૦ [સં.] સ્થિર; અચલ (૨) પું૦ ડાળાંપાંખડાં વિનાનું થડ; ઠૂંઠું (૩) [સં.] મહાદેવ. **૦ખનનન્યાય** પું૦ થાંભલો રોપીને તેને તપાસી જોવા હલાવી જુએ છે તેમ, વસ્તુ કર્યા પછી તેને તપાસી જોવા તે

સ્થાન ન૦ [સં.] જગા; ઠેકાણું; સ્થળ (૨) રહેઠાણ (૩) પદ; પદવી. **૦ક** ન૦ સ્થાન; રહેઠાણ (૨) બેઠક; આસન (૩) પદવી; દરજ્જો. **૦કવાસી** પું૦ (૨) વિ૦ જૈનોનો એક સંપ્રદાય; તેનું કે તેને લગતું. **૦ભ્રષ્ટ** વિ૦ પોતાના સ્થાનથી ભ્રષ્ટ થયેલું (૨) પદભ્રષ્ટ; હોદ્દા ઉપરથી કાઢી મૂકેલું (૨) ગાવામાં ત્રણે સપ્તકમાં ન પહોંચી શકનાર. **-નાંતર** ન૦ [+અંતર] જુઓ સ્થલાંતર

સ્થાનિક વિ૦ [સં.] અમુક મર્યાદિત સ્થાનનું, કે તેને લગતું. **૦સ્વરાજ(-જ્ય)** ન૦ સુધરાઈ જેવાં જાહેર કામો સ્થાનિક લોકો ચલાવે તેવી વ્યવસ્થા; 'લોકલ સેલ્ફ-ગવર્નમેન્ટ'

સ્થાપક વિ૦ (૨) પું૦ [સં.] સ્થાપન કરનાર

સ્થાપત્ય ન૦ [સં.] સ્થપતિનું કામ કે વિદ્યા;

શિલ્પશાસ્ત્ર (૨) ઈમારત; બાંધકામ

સ્થાપન ન૦, **-ના** સ્ત્રી૦ [સં.] સ્થાપવું-સ્થાપિત કરવું તે

સ્થાપવું સ૦ક્રિ૦ [સં. स्थापय्] પ્રતિષ્ઠા કરવી; નિર્માણ કરવું (૨) જગા પર મુકરર કરવું (૩) પ્રમાણપૂર્વક સાબિત કરવું

સ્થાપિત વિ૦ [સં.] સ્થાપેલું

સ્થાય પું૦ [સં.] આધાર; પાત્ર (૨) સામર્થ્ય (૩) સ્થાન; મુકામ (૪) રાગનો એક અવયવ (સંગીત). ૦**ભંજની** સ્ત્રી૦ સ્થાયનું ભંજન કરતો આલાપ

સ્થાયી વિ૦ [સં.] ઘણી વાર ટકે તેવું; ટકાઉ (૨) સ્થિર. **-યિત્વ** ન૦ સ્થાયીપણું. ૦**ભાવ** પું૦ જે ભાવો ચિત્તમાં સંસ્કારરૂપે હમેશાં વર્તમાન હોય છે અને વિભાવ આદિથી અભિવ્યક્ત થઈ રસપણાને પામે છે તે (રતિ, હાસ્ય, શોક, ક્રોધ, ઉત્સાહ, ભય, નિંદા, વિસ્મય અને નિર્વેદ) [કા. શા.]. ૦**સમિતિ** સ્ત્રી૦ કોઈ મંડળનાં સામાન્ય બધાં કામો કરતી રહેનારી નાની તેની કાયમી સમિતિ; 'સ્ટૅન્ડિંગ કમિટી'

સ્થાલી સ્ત્રી૦ [સં.] થાળી; કથરોટ; ખૂમચો. ૦**પુલાકન્યાય** પું૦ વાસણમાંથી એક ચોખાનો દાણો દબાવી જોઈને બધા ચોખા ચડ્યા છે કે કાચા છે તે. નક્કી કરવામાં આવે છે તેમ, વસ્તુનો એક અંશ જાણી સમગ્રની કલ્પના કરવી તે (ન્યા.)

સ્થાવર વિ૦ [સં.] અચલ; સ્થિર (૨) ખસી શકે નહિ તેવું ('જંગમ'થી ઊલટું) (૩) પું૦ પર્વત. ૦**તા** સ્ત્રી૦

સ્થિત વિ૦ [સં.] રહેલું; નિવાસી (૨) અચલ; સ્થિર. ૦**પ્રજ્ઞ** વિ૦ [સં.] જેની બુદ્ધિ સ્થિર છે એવું; જ્ઞાની

સ્થિતિ સ્ત્રી૦ [સં.] એક સ્થાન કે અવસ્થામાં સ્થિર રહેવું તે (૨) નિવાસ (૩) અવસ્થા; દશા (૪) પદ; દરજ્જો (૫) મર્યાદા. ૦**ચુસ્ત** વિ૦ 'કૉન્ઝરવેટિવ'. ૦**શાસ્ત્ર** ન૦ 'સ્ટૅટિક્સ' (ગ.). ૦**સ્થાપક** વિ૦ અસલ સ્થિતિને વળગી રહેનારું (૨) રબર પેઠે, વાળીએ તો વળે પણ છોડી દઈએ કે તરત પોતાની મૂળ સ્થિતિએ ચાલ્યું જાય તેવું. ૦**સ્થાપકતા** સ્ત્રી૦, ૦**સ્થાપકત્વ** ન૦

સ્થિત્યંતર ન૦ [સં.] બીજી-નવી સ્થિતિ

સ્થિર વિ૦ [સં.] હાલતું ચાલતું ન હોય તેવું (૨) દૃઢ; અટલ (૩) સ્થાયી; નિત્ય (૪) નિશ્ચિત. ૦**તા** સ્ત્રી૦. ૦**ચિત્ત** વિ૦ સ્થિર ચિત્તવાળું. ૦**બુદ્ધિ** વિ૦ સ્થિતપ્રજ્ઞ. ૦**વીર્ય** વિ૦ જેનું વીર્ય અચલિત છે એવું; બ્રહ્મચારી

સ્થૂલ(-ળ) વિ૦ [સં.] જાડું; મોટું (૨) મૂર્ખ; જડ (૩) સૂક્ષ્મ નહિ તેવું; સામાન્ય ઇંદ્રિયો તેમ જ બુદ્ધિથી ગ્રહણ કરી શકાય તેવું. [-દૃષ્ટિ = ઉપર ઉપરની તપાસ, નજર, વિચાર.] ૦**તા** સ્ત્રી૦. ૦**દેહ** પું૦ પંચભૂતાત્મક શરીર

સ્થૈર્ય ન૦ [સં.] સ્થિરતા

સ્નાત વિ૦ [સં.] નાહેલું (૨) અભ્યાસ પૂરો કરીને આવેલું હોઈ સમાવર્તન સંસ્કાર કર્યો હોય તેવું (૩) પું૦ તેવો આદમી

સ્નાતક પું૦ [સં.] જુઓ સ્નાત (૨) વિદ્યાપીઠની પદવીવાળો; ગ્રેજ્યુએટ

સ્નાન ન૦ [સં.] નાહવું તે; નાવણ (૨) મરણ નિમિત્તે નાહવું તે; સનાન. [**-આવવું, લાગવું** = સગાના મરણ નિમિત્તે નાહવાનું થવું. **-કરવું** = નાહવું (૨) [લા.] મરેલુ ગણવું; સંબંધ તોડી નાખવો. **-માંડવું** = કાણ માંડવી.] ૦**ગૃહ** ન૦ નાહવાની ઓરડી

સ્નાયુ પું૦ [સં.] માંસના તંતુ, જેનાથી અવયવો હલાવી કરી શકાય છે. ૦**બદ્ધ** ન૦ બાંધાયેલા મજબૂત સ્નાયુઓવાળું [૦**તા** સ્ત્રી૦

સ્નિગ્ધ વિ૦ [સં.] લીસું કોમળ (૨) ચીકણું.

સ્નુષા સ્ત્રી૦ [સં.] દીકરાની વહુ

સ્નેહ પું૦ [સં.] પ્રેમ; પ્રીતિ; વહાલ (૨) ચીકણો પદાર્થ; તેલ. ૦**લગ્ન** ન૦ એકબીજાના સ્નેહથી ખેંચાઈને કરેલું લગ્ન. ૦**સંમેલન** ન૦ સ્નેહીઓનો મેળાવડો; 'સોશિયલ ગૅધરિંગ'. ૦**હત્યા** સ્ત્રી૦ પ્રેમની હત્યા; પ્રેમનો ભંગ કર્યાનો દોષ. **-હાકર્ષણ** ન૦ [+ आकर्षण] સ્નેહનું આકર્ષણ. **-હાધીન** વિ૦ [+ अधीन] સ્નેહને વશ; સ્નેહાંકિત

-હાળ વિ૦ હેતાળ; સ્નેહવાળું. **-હાંકિત** વિ૦ [+ अंकित] સ્નેહી; સ્નેહથી શોભા પામેલું (પત્રમાં અંતે પ્રાય: લખાય છે). **-હી** વિ૦ સ્નેહવાળું. પ્રેમી (૨) પું૦ મિત્ર; પ્રિયજન

સ્પર્ધવું અ૦ક્રિ૦ [સં. स्पर्ध्] સ્પર્ધા કરવી

સ્પર્ધા સ્ત્રી૦ [સં.] સરસાઈ; હરીફાઈ (૨) ઈર્ષા; દ્વેષ. **૦સ્પર્ધી** સ્ત્રી૦ હરીફાઈ; ચડસાચડસી

સ્પર્ધાળુ વિ૦ ચડસીલું (૨) અદેખું; દ્વેષીલું

સ્પર્શ પું૦ [સં.] સ્પર્શવું-અડવું તે (૨) સંસર્ગ (૩) સ્પર્શેન્દ્રિયથી થતું જ્ઞાન (૪) [લા.] લવ; લેશ (૫) અસર (સંસર્ગ કે સ્પર્શની) **૦ક** પું૦ 'ટૅન્જન્ટ'. (ગ.). **૦કાલ(-ળ)** પું૦ ગ્રહણ શરૂ થાય તે વખત. **૦કોણ** પું૦ 'ઇન્ટ્રિન્ઝિક ઍન્ગલ' (ગ.). **૦જન્ય** વિ૦ સ્પર્શથી થતું. **૦જીવા** સ્ત્રી૦ જુઓ સંપર્ક-જીવા. **૦તા** સ્ત્રી૦ સ્પર્શ હોવો તે; અસર કે સંસર્ગ. **૦ન** ન૦ સ્પર્શ; સ્પર્શવું તે. **૦બિંદુ** ન૦ 'પૉઇન્ટ ઑફ કૉન્ટૅક્ટ' (ગ.). **૦મણિ** ન૦ પારસમણિ

સ્પર્શવું સ૦ક્રિ૦ [સં. स्पृश्] અડવું; સ્પર્શ કરવો

સ્પર્શવ્યંજન પું૦ [સં.] (વ્યા.) ક થી મ પર્યંતના ૨૫ વ્યંજન; તે વ્યંજનમાંનો દરેક

સ્પર્શાસ્પર્શ પું૦ [સં.], **-ર્શી** સ્ત્રી૦ આભડછેટ

સ્પર્શેન્દ્રિય સ્ત્રી૦ [સં.] ત્વગિંદ્રિય; ચામડી

સ્પષ્ટ વિ૦ [સં.] સહેલાઈથી દેખી કે સમજી શકાય તેવું; ખુલ્લું; સ્ફુટ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વક્તા** પું૦ ખરાબોલો; ચોખ્ખેચોખ્ખું કહી દેનારો. **-ષ્ટીકરણ** ન૦ [સં.] સ્પષ્ટ કરવું તે; ખુલાસો. **-ષ્ટોક્તિ** સ્ત્રી૦ [+ उक्ति] સાફ-સ્પષ્ટ કહેવું તે [પલકારો;

સ્પંદ પું૦, **૦ન** ન૦ [સં.] થડકો; સ્ફુરણ; કંપ;

સ્પિરિટ પું૦ [ઇં.] દારૂ (૨) બાળવાનો દારૂ

સ્પૃશ્ય વિ૦ [સં.] અડકવા યોગ્ય

સ્પૃષ્ટ વિ૦ [સં.] સ્પર્શાયેલું (૨) [વ્યા.] સ્પર્શવ્યંજનને અંગેનો (વાણીનો પ્રયત્ન)

સ્પૃહણીય વિ૦ [સં.] સ્પૃહા કરવા યોગ્ય

સ્પૃહા સ્ત્રી૦ [સં.] ઇચ્છા; તૃષ્ણા (૨) દરકાર; પરવા

સ્પૅનિશ સ્ત્રી૦ [ઇં.] સ્પેન દેશની ભાષા

સ્પૅશિયલ વિ૦ [ઇં.] ખાસ (૨) પું૦ ખાસ બનાવેલી ચાનો પ્યાલો (૩) સ્ત્રી૦ ખાસ દોડાવાતી આગગાડી

સ્પ્રિંગ સ્ત્રી૦ [ઇં.] સ્થિતિસ્થાપકતાવાળી પોલાદી કમાન કે વાળાનું ગોળ ગૂંછળું

સ્ફટિક પું૦ [સં.] એક જાતનો સફેદ કીમતી પથ્થર કે રત્ન. **૦મણિ** પું૦ એક મણિ

સ્ફાટિક વિ૦ [સં.] સ્ફટિકનું (૨) પું૦ સ્ફટિક

સ્ફુટ વિ૦ [સં.] ઊઘડેલું; વિકસિત (૨) સ્પષ્ટ; ઉઘાડું. **૦તા** સ્ત્રી૦. **-ટિત** વિ૦ [સં.] ખીલેલું; ઊઘડેલું (૨) ખુલ્લું થયેલું [સ્ફૂર્તિ

સ્ફુરણ ન૦, **-ણા** સ્ત્રી૦ [સં.] સ્ફુરવું તે (૨)

સ્ફુરવું અ૦ક્રિ૦ [સં. स्फुर्] કંપવું; ફરકવું (૨) એકાએક દેખાવું કે સૂઝવું (જેમ કે, ચળકાટ, વિચાર) (૩) અંકુર ફૂટવો

સ્ફુરાયમાન વિ૦ [જુઓ સ્ફુરવું] સ્ફુરતું; ફૂર્તિલું

સ્ફુરિત વિ૦ [સં.] સ્ફુરેલું

સ્ફુલિંગ પું૦ [સં.] તણખો

સ્ફૂર્ત(-ર્તિ) સ્ત્રી૦ [સં.] જાગૃતિ; તેજી; ચંચળાઈ (૨) સ્ફુરણ. **૦દાયી** વિ૦ સ્ફૂર્તિ આપે એવું

સ્ફોટ પું૦ [સં.] (ઉપરનું આવરણ તોડીને) જોરથી ફૂટવું તે (૨) ખુલાસો; ચોખ્ખો નિવેડો (૩) ફોલ્લો; સોજો (૪) વર્ણ સાંભળતાંવેંત મનમાં ઊઠતો વિચાર - શબ્દાર્થનો બોધ (વ્યા.). **૦ન** ન૦ ફોડવું તે (૨) પ્રગટ કરવું તે (૩) શબ્દ; અવાજ

સ્ફોરણ ન૦ [સં.] સ્ફુરણ [(સં.) શિવ

સ્મર પું૦ [સં.] (સં.) કામદેવ. **૦હર** પું૦

સ્મરણ ન૦ [સં.] યાદ; સ્મૃતિ (૨) વારંવાર યાદ કરવું તે. **૦ચિહ્ન** ન૦ સ્મારક; યાદ આવે તે માટેનું ચિહ્ન. **૦તિથિ** પું૦ મહાન પુરુષનું સ્મરણ કરવાની તિથિ; જયંતી. **૦પોથી** સ્ત્રી૦ નોંધપોથી. **૦શક્તિ** સ્ત્રી૦ યાદદાસ્ત; યાદશક્તિ. **-ણા** સ્ત્રી૦ સ્મરણ; સ્મૃતિ. **-ણિકા** સ્ત્રી૦ (યાદ રાખવાનું ટપકાવી લેવા માટેની) નોંધપોથી; 'નોટ બુક.' **-ણી** સ્ત્રી૦ જપ કરવાની માળા

સ્મરણીય વિ૦ [સં.] યાદ કરવા યોગ્ય

સ્મરવું સ૦ક્રિ૦ [સં. स्मृ] યાદ કરવું; સમરવું

સ્મશાન, ૦ભૂમિ(-મી), ૦વૈરાગ્ય જુઓ 'શ્મશાન'માં

સ્મારક વિ૦ [સં] યાદ કરાવનારું (૨) ન૦ સંભારણ; યાદગીરી કે તે અર્થે કરેલું કાર્ય, ઇમારત વગેરે. **૦ભક્તિ** સ્ત્રી૦ સ્મારકરૂપ અવશેષની ભક્તિ

સ્માર્ત(-ર્ત્ત) વિ૦ [સં.] સ્મૃતિ સંબંધી (૨) સ્મૃતિ પ્રમાણે સર્વ કર્મો કરનારું (૩) સ્મૃતિશાસ્ત્રનું જાણનાર (૪) પું૦ સ્મૃતિનો પંડિત કે તેને અનુસરનાર

સ્મિત ન૦ [સં.] મંદ હાસ્ય

સ્મૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સ્મરણ; યાદ (૨) હિંદુઓનાં ધર્મશાસ્ત્રમાંનું દરેક (જેમ કે મનુસ્મૃતિ) (૩) [બૌદ્ધ] વિવેક ને જાગૃતિ. **૦કાર** પું૦ સ્મૃતિ રચનાર. **૦ચિત્ર** ન૦ અનુસ્મરણાલેખન; 'મેમરી ડ્રૉઇંગ.' **૦દોષ** પું૦ સ્મરણનો દોષ. **૦ભિન્ન** વિ૦ સ્મૃતિની આજ્ઞાથી ઊલટું; અધર્મ્ય. **૦ભ્રંશ** પું૦ સ્મૃતિનો ભ્રંશ; યાદશક્તિનો નાશ. **૦માન** વિ૦ અપ્રમાદી ને વિવેકયુક્ત [બૌદ્ધ]

સ્યંદન પું૦ [સં.] લડાઈનો રથ (૨) ન૦ ટપકવું તે (૩) વહેવું તે

સ્યાદ્વાદ ન૦ [સં.] અનેકાંતવાદ, દરેક વસ્તુને એકથી વધારે બાજુ હોય અને બધી તે તે દૃષ્ટિએ ખરી હોય તેવો (જૈન દર્શનનો) વાદ. **-દી** વિ૦ (૨) પું૦ સ્યાદ્વાદનું કે તેમાં માનનાર

સ્યૂત વિ૦ [સં.] સીવેલું; જોડી દીધેલું; જોડાયેલું

સ્રગ્ધરા વિ૦ સ્ત્રી૦ [સં.] માળા ધારણ કરનારી (૨) પું૦ એક છંદ

સ્રગ્વિણી પું૦ [સં.] એક છંદ

સ્રજ સ્ત્રી૦ [સં.] માળા; ફૂલનો હાર

સ્રવણ ન૦ [સં.] સ્રવવું તે

સ્રવવું અ૦ ક્રિ૦ [સં. સ્રુ] ઝરવું; નીતરવું

સ્રષ્ટા પું૦ [સં.] બનાવનાર; રચનાર. (૨) દુનિયાનો સ્રષ્ટા; ઈશ્વર. **-ષ્ટ્રી** સ્ત્રી૦ [સં.] સ્રષ્ટાનું સ્ત્રી૦

સ્રસ્ત વિ૦ [સં.] ઊતરી, ખસી કે પડી ગયેલું

સ્રાવ પું૦ [સં.] ઝરવું ચૂવું કે ટપકવું તે (૨) વહી જવું કે ઘસાઈ જવું તે; તેમ નીકળેલી કે વહી જતી વસ્તુ

સ્રુચ સ્ત્રી૦ [સં.] ઘી હોમવાનું લાકડાનું કડછી જેવું સાધન; સ્રુવ

સ્રુવ(-વા) પું૦ [સં.] ચાટવો; શરવો (યજ્ઞનો)

સ્રોત પું૦ [સં.] ઝરો; ઝરણ (૨) પ્રવાહ. **૦સ્વતી, ૦સ્વિની** સ્ત્રી૦ [સં.] નદી

સ્લીપર પું૦ [ઇં.] એક જાતના જોડા (૨) રેલવેના પાટા નીચે નંખાતો લાકડાનો પાટડો

સ્લેટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] પથ્થરપાટી

સ્વ સ૦ [સં.] પોતાનું; પોતીકું. **૦કર્મ** ન૦ પોતાનું કર્મ. **૦કલ્પિત** વિ૦ પોતે કલ્પેલું કે માનેલું. **૦કાર્ય** ન૦ પોતાનું કાર્ય. **૦કીય** વિ૦ પોતાનું (૨) પોતાના કુટુંબનું. **૦કીયા** સ્ત્રી૦ પોતાની સ્ત્રી (નાયિકાના બે પ્રકારમાંનો એક. બીજી પરકીયા). **૦ગત** વિ૦ જાતને જ લાગુ પડતું; મનમાં કહેલું (૨) અ૦ પોતાની સાથે જ; મનમાં (બોલાતું હોય તેમ)

સ્વચ્છ વિ૦ [સં.] ચોખ્ખું; સાફ. **૦તા** સ્ત્રી૦

સ્વચ્છંદ પું૦ [સં.] પોતાની જ મરજી પ્રમાણે વર્તવું તે. **૦તા, -દિતા** સ્ત્રી૦. **-દી** વિ૦ સ્વચ્છંદ કરનારું; સ્વેચ્છાચારી

સ્વજન પું૦; ન૦ [સં.] સગું; સંબંધી

સ્વજાતિ સ્ત્રી [સં.] પોતાની જાતિ કે વર્ગ. **-તીય** વિ૦ પોતાની જ જાતિ કે વર્ગનું. **-તીયતા** સ્ત્રી૦

સ્વતઃ અ૦ [સં.] આપોઆપ; પોતાની મેળે; બીજાની મદદ વિના. **૦પ્રમાણ, ૦સિદ્ધ** વિ૦ જાતે જ પ્રમાણરૂપ–આપોઆપ સિદ્ધ હોય એવું (જેને બીજાં પ્રમાણની જરૂર નથી). **૦સિદ્ધતા, ૦સિદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સ્વતઃસિદ્ધ હોવું તે

સ્વતંત્ર વિ૦ [સં.] સ્વાધીન; કોઈના તાબામાં નહિ તેવું. [**-પુસ્તક**=પોતાની અક્કલથી લખેલું પુસ્તક (૨) એક ખાસ વિષય ઉપર લખાયેલું અલાયદું પુસ્તક.] **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦પણું** ન૦

સ્વત્વ ન૦ [સં.] પોતાપણું; સ્વમાન (૨) પોતાની વિશિષ્ટતા (૩) પોતાનું હોવાનો ભાવ; માલિકી

સ્વદેશ પું૦ [સં.] પોતાનો દેશ; જન્મભૂમિ. **-શાભિમાન** ન૦ [+ अभिमान] સ્વદેશનું અભિમાન–ગૌરવ માનવું તે. **-શાભિમાની** વિ૦ સ્વદેશાભિમાનવાળું. **-શી** વિ૦ પોતાના દેશનું (૨) ન૦ દેશભાઈ (૩) સ્વદેશની ભાવના (૪) સ્વદેશનો માલ વાપરવાની વૃત્તિ.

-શી ધર્મ પું૦ સ્વદેશીનો ધર્મ; પોતાની પડોશની પરિસ્થિતિની સેવા કરવા મારફત જગતની સેવા થાય છે એવી ભાવના

સ્વધર્મ પું૦ [સં.] પોતાનો કે પોતાના સ્વભાવ કે વર્ણાશ્રમ પ્રમાણેનો ધર્મ. **-ર્મી** વિ૦ પોતાના ધર્મનું (૨) પું૦ પોતાના ધર્મનું માણસ

સ્વધા અ૦ [સં.] પિતૃઓને બલિ આપતાં કરાતો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ પિતૃઓનો બલિ. **૦કાર** પું૦ સ્વધાનો ઉચ્ચાર

સ્વધામ ન૦ [સં.] પોતાનું વતન (૨) સ્વર્ગ. [**-જવું, પહોંચવું** = ગુજરી જવું.]

સ્વન પું૦ [સં.] અવાજ

સ્વનિર્માણ ન૦[સં.] જાતે જ કરેલું નિર્માણ (૨) જાતે જ કરેલી નિમણૂક

સ્વપક્ષ પું૦ [સં.] પોતાનો પક્ષ. **-ક્ષી** વિ૦ પોતાના પક્ષનું (૨) પું૦ પોતાના પક્ષનો માણસ

સ્વપરભાવ સ્ત્રી૦ [સં.] પોતે અને બીજા એવી જુદાઈની લાગણી

સ્વપર્યાપ્ત વિ૦ [સં.] પોતામાં જ સમાપ્ત થતું; સંકુચિત; પોતા પૂરતું મર્યાદિત. **-પ્તિ** સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વપર્યાપ્ત હોવું તે

સ્વપ્ન ન૦ [સં.] ઊંઘમાં ભાસતો દેખાવ; સમણું. **૦દર્શન** ન૦ સ્વપ્ન દેખાવું તે. **૦દર્શી** વિ૦ સ્વપ્નાં જોયા કરનારું; કલ્પિત સૃષ્ટિમાં વિહરનારું. **૦દોષ** પું૦ સ્વપ્નમાં થતો વીર્યપાત. **૦દ્રષ્ટા** પું૦ સ્વપ્ન જોનાર; ભવિષ્યની કલ્પના કરનાર. **૦વત્** અ૦ સ્વપ્નની પેઠે; ક્ષણિક. **૦શીલ** વિ૦ સ્વપ્નાં સેવ્યા કરનારું. **૦સૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ સ્વપ્નમાં દેખાતી સૃષ્ટિ; કલ્પિત સૃષ્ટિ; મિથ્યા સૃષ્ટિ. **-પ્નાવસ્થા** સ્ત્રી૦ [+ अवस्था] સ્વપ્નની અવસ્થા; ચિત્તની ત્રણ (જાગ્રત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ)માંની એક અવસ્થા (૨) [લા.] સ્વપ્નદોષ. **-પ્નાંતર** ન૦ [+ अंतर] + સ્વપ્નદશા. **-પ્નું** ન૦ સપનું; સ્વપ્ન

સ્વપ્રકાશ વિ૦ [સં.] પોતાના તેજ કે જ્ઞાનથી પ્રકાશનાર

સ્વભાન ન૦ [સં.] સ્વત્વનું ભાન-અસ્મિતા; સ્વમાન

સ્વભાવ પું૦ [સં.] કુદરતથી જ મળેલો ગુણ (૨) પ્રકૃતિ; તાસીર (૩) ટેવ; આદત. [**-પડવો** = પ્રકૃતિ બનવી; ખાસ ગુણ થઈ જવો (૨) ટેવ પડવી.] **૦જ(૦ન્ય)** વિ૦ સ્વાભાવિક. **૦સિદ્ધ** વિ૦ સહજ; કુદરતી. **-વોક્તિ** સ્ત્રી૦ [+ उक्ति] જેમાં કોઈ વસ્તુના સ્વભાવનું યથાવત્ વર્ણન કર્યું હોય તેવો અલંકાર (કા. શા.)

સ્વભાષા સ્ત્રી૦ [સં.] પોતાની ભાષા; માતૃભાષા. **૦પ્રેમ** પું૦, **૦ભિમાન** ન૦ [+ अभिमान] સ્વભાષા માટે પ્રેમ કે તેનું અભિમાન; તે માટેની માનભરી લાગણી. **૦પ્રેમી**, **૦ભિમાની** વિ૦ સ્વભાષાભિમાનવાળું

સ્વભૂમિ(-મી) સ્ત્રી૦ [સં.] જન્મભૂમિ; સ્વદેશ

સ્વમાન ન૦[સં.] પોતાનું માન; પોતાની ઇજ્જત

સ્વયં અ૦ [સં.] પોતાની મેળે; આપોઆપ. **૦જાગૃતિ** સ્ત્રી૦ સ્વયં-જાતે જાગ્રત હોવું કે થવું તે. **૦દત્ત** વિ૦ પોતાની મેળે જ અર્પિત થયેલું (૨) પું૦ દત્તક લેનાર માતપિતાને દત્તક લેવાવા માટે પોતાની મેળે જ અર્પિત થયેલો પુત્ર. **૦પાક** પું૦ જાતે-હાથે રાંધવું તે. **૦પાકી** વિ૦ સ્વયંપાક કરી લેનારું. **૦પૂર્ણ** વિ૦ બીજાના આધારની અપેક્ષા ન રાખનાર. **૦પ્રકાશ** વિ૦ પોતાના તેજથી જ પ્રકાશિત. **૦ભૂ** વિ૦ પોતાની મેળે જ ઉત્પન્ન થયેલું (૨) પું૦(સં.) બ્રહ્મા (૩) ઈશ્વર. **૦વર** પું૦ કન્યાએ પોતે વર પસંદ કરવો તે (૨) તે માટેનો સમારંભ. **૦વિકાસ** પું૦ પોતાની મેળે-બહારની પ્રેરણા વિના થતો વિકાસ. **૦શિક્ષક** પું૦ પોતાની મેળે શીખનાર (૨) પોતાની મેળે પોતાના શિક્ષક થવાય એવું પુસ્તક. **૦શિક્ષિકા** સ્ત્રી૦ જુઓ સ્વયંશિક્ષક ૨. **૦શિક્ષણ** ન૦ પોતે પોતાને શિક્ષણ આપવું તે. **૦સત્તાક** વિ૦ બીજાને આધારે નહિ, પોતે પોતા થકી જ સત્તાવાળું; 'સૉવરેન'. **૦સિદ્ધ** વિ૦ બીજી સિદ્ધિની જરૂર વિનાનું-આપોઆપ સિદ્ધ. **૦સુધારક** વિ૦ આપમેળે સુધરી શકે એવું. **૦સેવક** પું૦ પોતાની મેળે સેવા કરવા તૈયાર થયેલો માણસ; 'વૉલંટિયર'. **૦સેવા** સ્ત્રી૦ પોતાની હોંશથી કરાતી સેવા. **૦સેવિકા** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-

સ્વયંસેવક. **૰સ્ફૂર્તિ(-ર્ત્તિ)** સ્ત્રી૰ સ્વાભાવિક સ્ફુરણ; પોતાની મેળે જ થયેલી સ્ફુરણા

સ્વર પું૰ [સં.] અવાજ; સૂર; ધ્વનિ (૨) [વ્યા.] જેનો પૂર્ણ ઉચ્ચાર કોઈની મદદ વિના થઈ શકે તેવો વર્ણ (૩) સંગીતના સાત સૂરમાંનો દરેક (સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, નિ). **૰ગ્રામ** પું૰ સંગીતનું સ્વરસપ્તક. **૰ગ્રાહક** પું૰ સંગીતમાં એક અલંકાર. **૰ચિહ્ન** ન૰ સ્વરસંજ્ઞા. **૰જ્ઞાન** ન૰, **૰પરીક્ષા** સ્ત્રી૰ સંગીતના સ્વરોની ઓળખ. **૰ભક્તિ** સ્ત્રી૰ અમુક શબ્દોમાં ર્ કે લ્ના ઉચ્ચારણમાં કરાતો વધારાનો સ્વરનો ઉચ્ચાર. **૰ભંગ** પું૰ રાગ બેસી જવો તે (૨) અષ્ટભાવમાંનો એક (કા. શા.). **૰ભાર** પું૰ (ઉચ્ચારણમાં) સ્વર ઉપર દેવાતો ભાર. **૰મંડલ(-ળ)** ન૰ સ્વરોનો સમૂહ. **૰મેળ** પું૰ (વાદ્યના) સ્વરોનો મેળ (સંગીત). **૰લિપિ** સ્ત્રી૰ જુઓ સંગીતલિપિ. **૰વાચન** ન૰ સ્વરલિપિ વાંચવી તે. **૰વાદ્ય** ન૰ સ્વર પ્રકટ કરી શકતું વાદ્ય. **૰વિરોધ** પું૰ સ્વરોની પરસ્પર વિરુદ્ધતા (સંગીત). **૰વ્યત્યય** પું૰ સ્વરનો વ્યત્યય (વ્યા.). **૰શૂન્ય** સ્ત્રી૰ સ્વરોના ઠેકાણા વિનાનું (સંગીત). **૰શ્રેણી** સ્ત્રી૰ 'હાર્મોનિકલ પ્રોગ્રેશન' (ગ.). **૰શ્રેણી** સ્ત્રી૰ 'હાર્મોનિકલ સીરીઝ' (ગ.). **૰સપ્તક** ન૰ સંગીતના સાત સ્વરોનો સમૂહ. **૰સંક્રમ** પું૰ સ્વરોનો સંક્રમ (સંગીત). **૰સંજ્ઞા** સ્ત્રી૰ સ્વર લખવાનું ચિહ્ન (ા, િ, ી, ઇ૰). **૰સંધિ** પું૰: સ્ત્રી૰ સ્વરોની સંધિ (વ્યા.). **૰સંયોગ** પું૰ સ્વરોનો સંયોગ. **૰સંવાદ** પું૰ સ્વરોનો પરસ્પર મેળ ખાવો તે (સંગીત)

સ્વરક્ષણ ન૰ [સં.] પોતાનું રક્ષણ; આત્મરક્ષણ

સ્વરાજ, -જ્ય ન૰ [સં.] પોતાનું સ્વતંત્ર–પ્રજાસત્તાક રાજ્ય (૨) પોતા ઉપર કાબૂ હોવો તે. **૰ક** ન૰ નાગરિકનો પોતા પર કાબૂ હોવાને લઈને રાજ્યસંસ્થાની ગરજ ન રહે એવી સુવ્યવસ્થા; 'ફિલોસોફિકલ એનાર્કી'

સ્વરાભિધાન ન૰ [સં.] સ્વરની પારખ (સંગીત)

સ્વરાંત વિ૰ [સં.] અંતે સ્વરવાળું

સ્વરિત વિ૰ [સં.] સ્વરયુક્ત (૨) સુરીલું (૩) પું૰ સ્વરના ત્રણ વિભાગમાંનો એક, જેમાં ઉદાત્ત અને અનુદાત્ત બન્નેનાં લક્ષણ હોય છે. **૰ત્વ** ન૰ સ્વરભાર. **૰બિંદુ** ન૰ 'હાર્મોનિક પૉઇન્ટ' (ગ.). **૰સૂચી** સ્ત્રી૰ 'હાર્મોનિક પેનસિલ' (ગ.)

સ્વરૂપ ન૰ [સં.] ઘાટ; આકાર (૨) દેખાવ; વર્ણ (૩) સુંદરતા (૪) લક્ષણ; સ્વભાવ. **૰તઃ** અ૰ વસ્તુતઃ; સ્વરૂપની દૃષ્ટિએ. **૰વતી** વિ૰સ્ત્રી૰ સુંદર (સ્ત્રી૰). **૰વાન** વિ૰ સુંદર; દેખાવડું

સ્વરૈક્ય ન૰ [સં.] સ્વરોની પરસ્પર એકતા (સંગીત)

સ્વરોદય પું૰ [સં.] ડાબા કે જમણા નાકમાંથી નીકળતા શ્વાસ ઉપરથી શુભ કે અશુભ ફળ કહેવાની એક વિદ્યા

સ્વર્ગ ન૰ [સં.] દેવોનો લોક. [**-માં જવું, સ્વર્ગે જવું**=મરી જવું. **સ્વર્ગનો રસ્તો લેવો**=સારી કીર્તિ મૂકી મરી જવું. **-એ આંગળ બાકી હોવું**=ખૂબ મગરૂરીમાં હોવું. **-માં ધજા રોપવી**=મોટું પરાક્રમ કરી યશ મેળવવો.] **૰ગતિ** સ્ત્રી૰ સ્વર્ગપ્રાપ્તિ; સ્વર્ગલોકને પામવું તે. **૰ગંગા** સ્ત્રી૰ આકાશગંગા. **૰લોક** પું૰ સ્વર્ગ. **૰વાસ** પું૰ સ્વર્ગમાં વાસ (૨) [લા.] મૃત્યુ. **૰વાસી** વિ૰ સ્વર્ગમાં વસનારું (૨) [લા.] મૃત; મરહૂમ (૩) પું૰ દેવ. **૰સુખ** ન૰ સ્વર્ગનું કે સ્વર્ગસમાન સુખ. **૰સ્થ** વિ૰ જુઓ સ્વર્ગવાસી

સ્વર્ગંગા સ્ત્રી૰ [સં.] આકાશગંગા

સ્વર્ગીય વિ૰ [સં.] સ્વર્ગનું (૨) અલૌકિક; દિવ્ય

સ્વર્ણ ન૰ [સં.] સુવર્ણ. **૰કાર** પું૰ સોની. **૰મય** વિ૰ સોનાથી પરિપૂર્ણ; સુવર્ણરૂપ

સ્વર્ધુની સ્ત્રી૰ [સં.] ગંગા નદી

સ્વર્લોક પું૰ [સં.] સ્વર્ગ

સ્વલ્પ વિ૰ [સં.] થોડું; કિંચિત્

સ્વવશ વિ૰ [સં.] સ્વાધીન. **૰તા** સ્ત્રી૰ સ્વાધીનતા

સ્વવાચક વિ૰ [સં.] (વ્યા.) પોતાનો બોધ કરતું (સર્વનામ)

સ્વસત્તાક વિ૰ [સં.] પોતાની જ સત્તાને [આધીન; સ્વાધીન

સ્વસંવિત સ્ત્રી૰ [સં.] આત્મભાન

સ્વસંવેદ્ય વિ૦ [સં.] પોતાની મેળે અનુભવી શકાય એવું

સ્વસા સ્ત્રી૦ [સં.] બહેન

સ્વસાધ્ય વિ૦[સં.] પોતાથી સાધી શકાય એવું

સ્વસિદ્ધ વિ૦ [સં.] સ્વતઃસિદ્ધ. **-દ્ધિ** સ્ત્રી૦ સ્વતઃસિદ્ધિ

સ્વસ્તિ અ૦ [સં.] 'કલ્યાણ થાઓ' એવો આશીર્વાદાત્મક ઉચ્ચાર. **૦ક** પું૦ સાથિયો. **૦વાચન** ન૦ મંગળ કાર્યોના આરંભમાં કરાતો એક ધાર્મિક વિધિ (૨) શુભેચ્છા કે આશીર્વાદ સહિત આપેલી ફૂલ વગેરેની ભેટ **૦શ્રી** શ૦પ્ર૦ કાગળ લખતાં શરૂઆતમાં લખાતું મંગળસૂચક પદ. **-સ્ત્યયન** ન૦ [+अयन] શાંતિ માટેનું એક અનુષ્ઠાન (લગ્ન, જનોઈ વગેરે પ્રસંગે કરાતું)

સ્વસ્થ વિ૦ [સં.] નીરોગી; તંદુરસ્ત(૨)ગભરાટ કે ઉદ્વેગ વિનાનું; શાંત; સાવધાન. **૦તા** સ્ત્રી૦

સ્વસ્થાન ન૦ [સં.] પોતાનું રહેઠાણ

સ્વહસ્ત પું૦ [સં.] પોતાનો હાથ

સ્વહિત ન૦ [સં.] પોતાનું હિત

સ્વાગત ન૦ [સં.] આવકાર; સત્કાર. **૦કારી** વિ૦ સ્વાગત કરનારું. **૦પ્રમુખ** પું૦ સ્વાગતસમિતિના પ્રમુખ. **૦મંત્રી** પું૦ સ્વાગતસમિતિના મંત્રી. **૦મંડળ** ન૦ સ્વાગતકારી મંડળ. **૦સમિતિ** સ્ત્રી૦ સ્વાગતનું કામ કરનારી સમિતિ. **-તા** સ્ત્રી૦ આવકાર; અભિનંદન (૨) પું૦ એક છંદ. **-તાધ્યક્ષ** પું૦ [+अध्यक्ष] સ્વાગત-પ્રમુખ

સ્વાતંત્ર્ય ન૦ [સં.] સ્વતંત્રતા. **૦નિષ્ઠ** વિ૦ સ્વતંત્રતામાં નિષ્ઠાવાળું. **૦પ્રિય, ૦પ્રેમી** વિ૦ સ્વાતંત્ર્ય જેને પ્રિય છે તેવું. **૦યુદ્ધ** ન૦ સ્વતંત્રતા મેળવવા માટેનું કે તેની રક્ષા માટેનું યુદ્ધ. **૦વાદી** પું૦ સ્વાતંત્ર્યમાં માનનાર

સ્વાતિ(-તી) સ્ત્રી૦ [સં.] પંદરમું નક્ષત્ર. **૦બિંદુ, ૦બુંદ** ન૦ સ્વાતિમાં પડતું વરસાદનું ટીપું (મોતીની માછલીના પેટમાં જઈ જે મોતી બને એમ કહેવાય છે)

સ્વાત્માનુભવ પું૦ [સં.] પોતાને થયેલો અનુભવ (૨) પોતાના આત્માને ઓળખવો તે

સ્વાદ પું૦ [સં.] રસનેંદ્રિયથી થતો અનુભવ (૨) રસ; આનંદ (૩) ચાખવું તે (૪) રસ; મજા (૫) મોહ; શોખ. [**-કરવો** = ચાખવું (૨) સ્વાદીલું થવું. **-ચખાડવો** = સ્વાદ કરાવવો (૨) અનુભવ કરાવવો (૩) મારવું. **-ચાખવો, જોવો** = ચાખવું; અનુભવ લેવો. **-પડવો** = રુચિકર થવું; ગમવું; રસ આવવો. **-લેવો** = જુઓ સ્વાદ ચાખવો.] **-દિયણ** વિ૦ સ્ત્રી૦, **-દિયું** વિ૦. **-દિષ્ટ(-ષ્ઠ)** વિ૦ રોચક સ્વાદવાળું. **-દિષ્ટ(-ષ્ઠ)તા**. **-દીલું** વિ૦ સ્વાદુ વસ્તુઓ ખાવાની ટેવવાળું. **-દુ** વિ૦ સ્વાદિષ્ઠ. **-દેંદ્રિય** સ્ત્રી૦ [+इंद्रिय] જીભ

સ્વાધિકાર પું૦ [સં.] પોતાનો અધિકાર (૨) પોતાની ફરજ

સ્વાધીન વિ૦ [સં.] પોતે પોતાને નિયમમાં રાખનાર (૨) પોતાના કાબૂ કે વશનું (૩) સ્વતંત્ર. [**-કરવું** = સોંપવું.] **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦પતિકા** સ્ત્રી૦ પતિને સ્વાધીન રાખનારી સ્ત્રી. **૦પતિપણું** ન૦ પતિ પત્નીને સ્વાધીન હોય તે

સ્વાધ્યાય વિ૦ [સં.] વેદ (૨) વેદનો નિયમિત પાઠ (૩) અધ્યયન

સ્વાનુભવ પું૦ [સં.] પોતાનો અનુભવ. **૦રસિક** વિ૦ આત્મલક્ષી; 'સબ્જેક્ટિવ'. **-વી** પોતાના અનુભવનું (૨) સ્વાનુભવરસિક

સ્વાનુભૂતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વાનુભવ

સ્વાભાવિક વિ૦ [સં.] કુદરતી; અકૃત્રિમ **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦

સ્વાભિમાન ન૦[સં.]પોતાને માટેનું અભિમાન; સ્વમાન. **-ની** વિ૦ સ્વાભિમાનવાળું

સ્વામ પું૦ (પ.) જુઓ સ્વામી

સ્વામિતા સ્ત્રી૦, **સ્વામિત્વ** ન૦ [સં.] ધણીપણું; માલિકી. **૦વાચક** વિ૦ (વ્યા.) સ્વામિત્વનો બોધ કરતો (પ્રત્યય)

સ્વામિની સ્ત્રી૦ [સં.] શેઠાણી; ધણિયાણી

સ્વામી પું૦ [સં.] પતિ (૨) માલિક (૩) રાજા (૪) સાધુસંતને બોલાવતાં વપરાતું સંબોધન. **૦દ્રોહ** પું૦ પોતાના માલિક કે રાજા પ્રત્યે બેવફાઈ. **૦દ્રોહી** વિ૦ (૨) પું૦ સ્વામીદ્રોહ કરનાર. **૦નારાયણ** પું૦ (સં.) એ નામથી

ચાલતા ધાર્મિક સંપ્રદાયના પ્રવર્તક. **૦નારાયણિયો** વિ૦ પું૦ સ્વામીનારાયણ સંપ્રદાયનો અનુયાયી (જરા તુચ્છકારમાં). **૦નારાયણી** વિ૦ સ્વામીનારાયણનું, -ને લગતું. **૦નિષ્ઠા** પું૦ પોતાના સ્વામી પ્રત્યે વફાદારી [હકૂમત

સ્વાયત્ત વિ૦[સં.]સ્વાધીન. **૦તા** સ્ત્રી૦ પોતાની

સ્વાયંભુવ વિ૦ [સં.] બ્રહ્મ સંબંધી બ્રહ્માનું (૨) પું૦ સ્વયંભૂ બ્રહ્માના પુત્ર–પ્રથમ મનુ

સ્વારસ્ય ન૦ [સં.] સ્વાભાવિક રસ કે ઉત્તમતા (૨) મર્મ; ખૂબી [સાથે અભેદ

સ્વારાજ્ય ન૦ [સં.] સ્વર્ગનું રાજ્ય (૨) બ્રહ્મ

સ્વાર્થ પું૦ [સં.] પોતાની મતલબ; પોતાનું હિત. **૦ત્યાગ** પું૦ સ્વાર્થનો ત્યાગ; આપભોગ. **૦દૃષ્ટિ** સ્ત્રી૦ સ્વાર્થની નજર. **૦પટુ** વિ૦ સ્વાર્થની બાબતમાં પાકું, ચાલાક; સ્વાર્થસાધુ. **૦પરાયણ** વિ૦ સ્વાર્થનો જ વિચાર કરનાર; સ્વાર્થી. **૦પરાયણતા** સ્ત્રી૦. **૦બુદ્ધિ** સ્ત્રી૦ સ્વાર્થદૃષ્ટિ. **૦વૃત્તિ** સ્ત્રી૦ સ્વાર્થની વૃત્તિ. **૦સાધક**, **૦સાધુ** વિ૦ પોતાનો સ્વાર્થ સાધનારું. **-ર્થાનુમાન** ન૦ [+अनुमान] પોતાને માટે, પંચાવયવ વાક્યના પ્રયોગ વિના કરેલું અનુમાન **-ર્થિક** વિ૦સ્વાર્થવાચક. **-ર્થી**, **-ર્થીલું** વિ૦ સ્વાર્થવાળું; આપમતલબી; એકલપેટું

સ્વાવલંબન ન૦ [સં.] સ્વાશ્રય. **સ્વાવલંબી** વિ૦ સ્વાશ્રયી

સ્વાશ્રય ન૦[સં.] પોતાની પર આધાર રાખવો તે **-યી** વિ૦ પોતા પર જ આધાર રાખનાર

સ્વાસ્થ્ય ન૦ [સં.] સ્વસ્થતા (૨) તંદુરસ્તી

સ્વાહા સ્ત્રી૦ [સં.] (સં.) અગ્નિની સ્ત્રી (૨) અ૦ અગ્નિમાં આહુતિ આપતાં બોલાતો શબ્દ. [**-કરવું** = ખાઈ જવું. **-થવું** = બળી જવું; પાયમાલ થઈ જવું (૨) ખવાઈ જવું.] **૦કાર** પું૦ 'સ્વાહા' એમ બોલવું તે. **૦પતિ** પું૦ (સ.) અગ્નિ [બનાવટી વેશ

સ્વાંગ પું૦ [સર૦ हिं. स्वाँग; म. सोंग] સોંગ;

સ્વાંત ન૦ [સં.] અંતઃકરણ

સ્વાંત(-તી) જુઓ સ્વાતિ. **૦બુંદ** ન૦ જુઓ સ્વાતિબુંદ

સ્વીકરણ ન૦ [સં.] સ્વીકારવું તે (૨) પચાવીને પોતાનું કરવું તે; 'ઍસિમિલેશન'

સ્વીકાર પું૦ [સં.] સ્વીકારવું તે. **૦ક** વિ૦ સ્વીકાર કરનારું [કરવો; કબૂલ કરવું

સ્વીકારવું સ૦ક્રિ૦ [सं. स्वीकारय्] અંગીકાર

સ્વીકાર્ય વિ૦ [સં.] સ્વીકારવા યોગ્ય

સ્વીકૃત વિ૦ [સં.] સ્વીકારેલું

સ્વીકૃતિ સ્ત્રી૦ [સં.] સ્વીકાર [સ્વકીયા

સ્વીય વિ૦[સં.] પોતાનું. **-યા** સ્ત્રી૦ પોતાની સ્ત્રી;

સ્વેચ્છા સ્ત્રી૦ [સં.] પોતાની ઇચ્છા. **૦ચાર** પું૦ [+आचार] પોતાની મરજી પ્રમાણે વર્તવું તે. **૦ચારિણી** વિ૦સ્ત્રી૦, **૦ચારી** વિ૦ સ્વેચ્છાચાર કરનારું. **૦સ્વીકાર** પું૦ સ્વેચ્છાથી સ્વીકારવું તે. **-ચ્છિત** વિ૦ પોતે ઇચ્છેલું; મનપસંદ

સ્વેદ પું૦ [સં.] પરસેવો (૨) [કા. શા.] અષ્ટભાવમાંનો એક. **૦જ** વિ૦ પરસેવામાથી થયેલું (૨) ન૦ સ્વેદજ જીવ કે જંતુ. **૦ન** ન૦ પરસેવો (૨) પરસેવો લાવવો તે (૩) તેવું ઔષધ

સ્વૈચ્છિક વિ૦ [સં.] સ્વેચ્છા પ્રમાણેનું; મરજિયાત

સ્વૈર વિ૦ [સં.] મરજીમાં આવે તેમ વર્તનારું; સ્વચ્છંદી; નિરંકુશ. **૦તા** સ્ત્રી૦. **૦વિહાર** પું૦ મરજી મુજબ વિહરવું તે. **-રાચાર** પું૦ [+आचार] મરજી મુજબનું આચરણ. **-રિણી** સ્ત્રી૦ સ્વચ્છંદી–વ્યભિચારિણી સ્ત્રી

સ્વોપાર્જિત વિ૦ [સં.] પોતે જાતે રળેલું–મેળવેલું; આપકમાઈનું

હ

હ પું૦ [सं.] ચોથો ઊષ્માક્ષર. **૦શ્રુતિ** સ્ત્રી૦ જુઓ હકારશ્રુતિ

હક(-ક્ક) પું૦ [જુઓ હક્ક] દાવો; અધિકાર (૨) દસ્તૂરી; લાગો (૩) કર્તવ્ય; ફરજ (૪) સત્ય; ન્યાય (૫) વિ૦ વાજબી; સાચું; સત્ય. [**–અદા કરવો** = ફરજ બજાવવી. **–કરવો** = અધિકાર – માલકી દાખવવાં. **–ચાલવો** = અધિકારનો અમલ થવો. **–થવું** = મરણ પામવું. **–થવો** = અધિકાર થવો. **–ડુબાવવો, મારવો** = રીત અનુસાર જે જેને મળવું જોઈએ તે તેનું પડાવી લેવું. **–પહોંચવો** = અધિકાર કે હકદારી હોવી. **–માં** = તરફેણમાં; પક્ષમાં; લાભમાં.] **૦તલફી** સ્ત્રી૦ [फा.] કોઈનો હક ડુબાવવો તે; અન્યાય. **૦તાલા** પું૦ [+अ. तआ़ला] પરમેશ્વર; ખુદાતાલા. **૦દાર** વિ૦ હક ધરાવનારું (૨) વાજબી. **૦દારણ** વિ૦ સ્ત્રી૦ જેનો હક પહોંચતો હોય એવી (સ્ત્રી). **૦દારી** સ્ત્રી૦ હકદારપણું. **૦ના(૦હ)ક** અ૦ વગર કારણે

હકડેઠઠ વિ૦ ખીચોખીચ. ચિકાર

હકતલફી, હકતાલા, હકદાર, –રી, હકના(૦હ)ક જુઓ 'હક'માં

હકબક અ૦ [સર૦ हिं.] અર્થ સમજ્યા વગર; બકતું હોય એમ

હકસાઈ સ્ત્રી૦ [अ. हक्क+शाही फा.] હકનું [લવાજમ; દસ્તૂરી

હકાર પું૦ [सं.] હ અક્ષર કે તેનો ઉચ્ચાર (૨) હા પાડવી તે. [**–ભણવો** = હા કહેવી; કબૂલવું.] **૦શ્રુતિ** સ્ત્રી૦ હશ્રુતિ; ઉચ્ચારણમાં હકાર સંભળાવો તે. **–રાંત** વિ૦ [+अंत] અંતે હકારવાળું

હકારવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. हक्कार; સર૦ म. हकारणें, हिं. हँकारना] હોંકારો કે હાકલ કરીને કહેવું

હકારું ન૦ [જુઓ હકારવું] હાક મારીને બોલાવવું તે; તેડું

હકારો પું૦ [જુઓ હકારવું] હાક મારીને બોલાવનારો; નોતરિયો (૨) હોંકારો [**–કરવો, મારવો** = હોંકારો કરીને બોલાવવું.]

હકાલવું સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હકારવું; સર૦ म. हकालणें] હાંકી કાઢવું (૨) હાંકવું. ચલાવવું (૩) હાંક મારીને બોલાવવું; હકારવું

હકીકત સ્ત્રી૦ [अ.] ખરો અહેવાલ કે બીના (૨) ખરી ખબર કે બાતમી (૩) બીના; ખબર (૪) સત્ય. **૦દોષ** પું૦ હકીકત–બીના કે બાતમીને અંગેનો દોષ–તેની ભૂલ

હકીમ પું૦ [अ.] યુનાની વૈદું કરનારો; મુસલમાન વૈદ. **–મી** સ્ત્રી૦ હકીમપણું. **–મું** ન૦ યુનાની વૈદું

હકૂમત સ્ત્રી૦ [अ. हुकूमत] સત્તા; અધિકાર (**–ચલાવવી, ભોગવવી**). **–તી** વિ૦ હકૂમત સંબંધી

હક્ક પું૦ [अ.] જુઓ હક

હક્કડ વિ૦ એક

હક્કાર પું૦ [प्रा. (सं. हाकार)] 'ચલ' એવો [ઉદ્ગાર (૨) આહ્વાન

હગબગ સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं. हक्काबक्का] એકીટસે; ટગર ટગર. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ એકીટસે જોઈ રહેવું (૨) ભયથી ડઘાઈ જવું

હગ મર ટપર ન૦ ['હિંગ, મરી, ટોપરાં' પરથી] કાનામાતરના ઠેકાણા વગરનું લેખન કે તે કરવા જેટલું ભણતર

હગવું અ૦ક્રિ૦ [सं. हद्; સર૦ हिं. हगना; म. हगणें] (કા.) જુઓ અઘવું

હચમચ સ્ત્રી૦ જુઓ હચમચાટ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ['હચ' (રવ૦)નો દ્વિર્ભાવ; સર૦ हिं. हचना] ડગમગવું; પાયામાંથી કે સાંધામાથી હાલી જવું. **–ચાટ** પું૦ હચમચાવવું તે. **–ચાવવું** સ૦ક્રિ૦ 'હચમચવું'નું પ્રેરક

હચાકો પું૦ જુઓ હિચાકો

હજ સ્ત્રી૦ [अ. हज्ज] જાત્રા (મક્કાની)

હજમ વિ૦ [अ. हज्म; સર૦ हिं.] પચેલું; જરેલું (૨) [લા.] ઉચાપત કરેલું. **–મિયત** સ્ત્રી૦ પાચનક્રિયા; પાચન

હજરત પું૦ [अ.] માલિક; સ્વામી; શ્રીમાન (૨) (મુસલમાનોમાં) મોટા કે પૂજ્ય માણસને લગાડાતો માનવાચક શબ્દ (૩) સ્ત્રી૦ મોટા

માણસોની સભા. [**-ભરવી** = મોટા માણસોની મંડળી બોલાવવી (૨) એક યોગ-પ્રયોગ કરવો જે વડે મોટા માણસોની સભા ભરેલી બતાવાય છે.]

હજરલઅસ્વદ પું૦ [अ.] કાબામાંનો કાળો પથ્થર

હજામ પું૦ [अ. हज्जाम] વાળંદ. [**-નું કરવું** = હજામનો ધંધો કરવો; માથું મૂડવું (૨) [લા.] ભણ્યાગણ્યા વિના અણકમાઉ ધંધો કરવો.] **૦ડી** સ્ત્રી૦ વાળંદણ; હજામની સ્ત્રી (તુચ્છકારમાં). **૦ત** સ્ત્રી૦ મુંડન; વાળ કાપવા કે બોડવા તે (૨) [લા.] નકામી નિરર્થક મહેનત (૩) કડક ટીકા કરવી: ઊધડું લઈ નાંખવું તે. **૦પટ્ટી** સ્ત્રી૦ હજામતનું કામ (તિરસ્કારમાં). [**-કરવી** = નવરા બેસી રહેવું; નકામા કામ પાછળ કાળ બગાડવો.]

હજાર વિ૦ [फा.] '૧૦૦૦.' [**-આડાં** = પુષ્કળ. **-ઘંટીનો લોટ ખાવો** = ઘણો અનુભવ હોવો; ઘણી મુસાફરી કરી હોવી. **-હાથનો ધણી** = પરમેશ્વર.]

હજારી વિ૦ [હજાર પરથી] હજારની ઊપજવાળું (૨) હજાર ભાગ કે અવયવવાળું (૩) પું૦ એક ફૂલઝાડ. **૦ગોટો** પું૦ હજારીનું ફૂલ

હજી(-જુ) અ૦ [सं. अद्यापि; સર૦ म. अजुन] અત્યાર લગી (૨) હવે પણ

હજીરો પું૦ [अ.] મિનારાઓવાળો સુંદર રોજો (૨) [લા.] મોટી નામનાનું કામ (કટાક્ષમાં)

હજુ સ્ત્રી૦ જુઓ હજી

હજૂર સ્ત્રી૦ [अ. हुजूर] 'આપ' અર્થનો દરબારી કે મુસલમાની વિવેકમાં વપરાતો ઉદ્ગાર (૨) હાજરી; તહેનાત. [**-ભરવી** = તહેનાતમાં રહેવું.] **-રાત** વિ૦ મોટા માણસની કે રાજાની તહેનાતમાં રહેનાર (અંગરક્ષક) (૨) સ્ત્રી૦ [સર૦ म. हुजरात] હજૂરની ખડી ફોજ; અંગરક્ષક સેના. **-રિયો** પું૦ તહેનાતમાં રહેનારો નોકર (૨) અંગૂછો; રૂમાલ. **-રી** પું૦ હજૂરિયો (૨) સ્ત્રી૦ તહેનાત સેવાચાકરી

હટ અ૦ [જુઓ હઠવું] દૂર ખસ' એ અર્થનો (છણકા કે તુચ્છકારનો) ઉદ્ગાર [ખટકવું તે

હટખટ સ્ત્રી૦ [હટ+ખટ(ખટકવું)] મનમાં

હટાણું ન૦ [सं., प्रा. हट्ट] બજારકામ; ખરીદકામ (૨) ખરીદવા વેચવાનો ધંધો. [**-કરવું** = ખરીદવાનો કે વેચવાનો ધંધો કરવો (૨) બજારકામ કરવું; ખરીદકામ કરવું.]

હટારિયું ન૦ [सं., प्रा. हट्ट ઉપરથી] હાટિયું

હઠ પું૦; સ્ત્રી૦ [सं.] જીદ; ખોટો આગ્રહ. [**-ઉપર આવવું, -પકડવી, -માં આવવું, -લેવી, હઠે ચડવું, ભરાવું** = હઠ કરવી.] **૦યોગ** પું૦ આસન, પ્રાણાયામ વગેરે ક્રિયાઓ દ્વારા સધાતો યોગનો એક પ્રકાર. **૦વિદ્યા** સ્ત્રી૦ હઠયોગની વિદ્યા. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ [સર૦ हिं. हठना] હઠ કરવી. **-ઠાગ્રહ** પું૦ [+આગ્રહ] હઠપૂર્વક આગ્રહ. **-ઠાળું, -ઠિયું** વિ૦ હઠીલું; જિદ્દી. **-ઠીલાઈ** સ્ત્રી૦ હઠીલાપણું. **-ઠીલું** વિ૦ હઠવાળું; જિદ્દી (૨) હઠે નહિ તેવું; મટે નહિ તેવું. [**હઠીલો હનુમાન** = હનુમાન જેવો હઠીલો – આગ્રહી માણસ.] **-ઠેઠ** સ્ત્રી૦ આગ્રહ; આજીજી. **-ઠ્ઠી** વિ૦ હઠીલું

હઠવું અ૦ક્રિ૦ [हिं. हटना; સર૦ म. हटणें] ખસવું (૨) પાછા પડવું (૩) જુઓ 'હઠ'માં

હઠાળું, હઠિયું, હઠીલું, (-લાઈ,) હઠેઠ, હઠ્ઠી જુઓ 'હઠ'માં

હડ(-ડે) અ૦ [રવ૦; સર૦ હટ] જુઓ હડે

હડકવા પું૦ [सं. अलर्क (હડકાયેલો કૂતરો) + વા (सं. वात)] કૂતરાં, શિયાળવાં વગેરેને થતો એક રોગ જેથી તે જેને તેને કરડવા ધાય છે (૨) [લા.] તેના જેવો ગાંડો આવેગ. [**-થવો, લાગવો** = હડકવાનો રોગ થવો; હડકાયું થવું (૨) તેના જેવા ગાંડા આવેગને વશ વર્તતા થવું. **-હાલવો** = ભારે હડકવા લાગવો.] **૦યું** વિ૦ હડકાયું [તે; હડકું

હડકાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ હડકવા] હડકાયું હોવું

હડકાયું, -યેલું વિ૦ [જુઓ હડકવા] જેને હડકવા થયો હોય એવું

હડકું(-ખું) ન૦ જુઓ હડકવા [હડે થવું તે

હડતગડ સ્ત્રી૦ [હડ+તગડ] જ્યાંત્યાંથી હડે

હડતાલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હરતાલ; સર૦ हिं.] એક ઉપધાતુ. [**-મારવી** લખેલું છેકી નાખવું; રદ કરવું (પહેલાં હડતાલ વડે શાહીનો રંગ

ઉડાવતા તે ઉપરથી.)]

હડતાલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [હડ (सं. हट्ट=દુકાન)+ તાલ (તાળું); સર૦ हिं.] કામધંધો બંધ કરવાં તે (શોક કે વિરોધ બતાવવા.) [**-પડવી** = કામધંધો બંધ થવો.] **-લિ(-ળિ)યો** પું૦ હડતાળમાં ભળેલો (૨) હડતાળ પડાવવામાં આગેવાની લેનાર [(કા.) હડસેલો

હડદો,૦લો પું૦ ['હડ' ઉપરથી; સર૦ म. हडदा]

હડધૂત સ્ત્રી૦ [હડે + ધુતકારવું] ચારે બાજુથી હડતગડ થવી તે (૨) વિ૦ ચારે બાજુથી તિરસ્કાર પામેલું

હડપ સ્ત્રી૦ જુઓ અડપ; આગ્રહ (૨) અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं.; म.] એકદમ ને ત્વરાથી; હડફ. [**-કરવું, કરી જવું** = એકદમ ગળે ઉતારી દેવું (૨) [લા.] અન્યાયી રીતે પચાવવું -હજમ કરવું. **-લઈ ને**=એકદમ ને ત્વરાથી.] **૦વું** સ૦ક્રિ૦ ગળી જવું; હડપ કરવું

હડફ અ૦ જુઓ હડપ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ (ચ.) ફેંકવું: છૂટું નાખવું; ફગાવવું (**હડફી દેવું**)

હડપચી સ્ત્રી૦ [सं. हनु + सं. पट्टी; સર૦ म. हणवटी] જ્યાં દાઢી ઊગે છે તે નીચલા જડબાનો ભાગ

હડપવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'હડપ'માં

હડફ(-ફે)ટ સ્ત્રી૦ જુઓ અડફટ

હડફવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ 'હડફ'માં

હડફો પું૦ [अ. आलुफ्तह =રખડેલ; અજાણ્યો] જડસો; મૂર્ખ (૨) ધપ્પો; હડસેલો (૩) [दे. हडप्फ; સર૦ म. हडपा, का. हडप] ઇસ્કોતરો

હડ(-ર)બડવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ हिं. हडबडना] નાહિંમત થઈ જવું (૨) ગભરાવું

હડ(-ર)બડાટ પું૦ [હડબડવું પરથી] ગભરાટ

હડસાંકળ સ્ત્રી૦ [दे हड्डि (હેડ)+ સાંકળ] સ્ત્રીઓના પગનું એક ઘરેણું (૨) પું૦ [જુઓ હાડસાંકળ] એક જાતનો વેલો, જેનું દૂધ ને પાન દવામાં વપરાય છે

હડસેલવું સ૦ક્રિ૦ ['હડસેલો' પરથી] હડસેલો મારવો; ધકેલવું [सारितम्] ધક્કો

હડસેલો પું૦ [સર૦ दे. हत्थल्लिअं. सं. हस्ताप-

હડહડ અ૦ [રવ૦; સર૦ दे. =એક રવ (૨) તાપ] સડસડ (ઊકળવાનો અવાજ) (૨) જુઓ હડે હડે. **૦તું** વિ૦ ઊકળતું (૨) [લા.] ચુસ્ત; પાકું; પૂરેપૂરું. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ હડહડ અવાજ સાથે ઊકળવું [મેળ (હિસાબનો)

હડાકો પું૦ [રવ૦] પડઘો (૨) ['હાડ' ઉપરથી ?]

હડી સ્ત્રી [જુઓ હડુડુ] દોટ. [**-કાઢવી, મેલવી** = દોડવું.] **-ડિયાદોટ, -ડિયાપાટી** સ્ત્રી૦ આમ તેમ દોડાદોડ

હડુ(-ડે)ડાટ, હડુડુ અ૦ [રવ૦] જોરથી હડી કાઢવાનો કે ધસવાનો અવાજ

હડૂડવું અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] હડુડુ કરવું

હડે અ૦ [જુઓ હડ] કૂતરાને હાંકવાનો ઉદ્‌ગાર

હડેડાટ અ૦ જુઓ હડુડાટ

હડે હડે સ્ત્રી૦ હડે હડે કરવું તે (૨) [લા.] આવકારનો અભાવ; અવગણના

હડો પું૦ [સર૦ म. हडया] જુઓ અડો

હણવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. हण (सं. हन्)] મારી નાખવું; જીવ લેવો; નાશ કરવો (૨) [प्रा. संणा (सं. संज्ञा)] + સમજવું (૩) (ચ.) સુણવું; સાંભળવું

હણહણ સ્ત્રી૦ [રવ૦] જુઓ હણહણાટ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ (ઘોડો નાકમાંથી કરે છે તે અવાજ). **-ણાટ** પું૦, **-ણાટી** સ્ત્રી૦ હણહણવું તે

હણિયું ન૦ [प्रा. हणु (सं. हनु)] ગાડી હાંકનારને બેસવાની પાટલી (૨) [હણવું પરથી] આડું

હત અ૦ [રવ૦] પશુ વગેરેને હાંકી કાઢતાં બોલાતો ઉદ્‌ગાર (૨) સ્ત્રી૦ (બાળભાષામાં) મારવું તે (**-કરવી**)

હત વિ૦ [सं.] હણાયેલું; મરાયેલું; ઘવાયેલું (૨) નિકૃષ્ટ; હલકું. **૦ભાગિની** વિ૦સ્ત્રી૦ **૦ભાગી** વિ૦ કમનસીબ; અભાગિયું. **૦ભાગ્ય** ન૦ કમનસીબ; દુર્ભાગ્ય. **૦વીર્ય** વિ૦ બળરહિત; શક્તિહીન. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ + હણવું. **-તાર્થ** વિ૦ [+ अर्थ] નિષ્ફળ; 'કૃતાર્થ'થી ઊલટું. **-તાશ** વિ૦ [+ आशा] નિરાશ; નાસીપાસ. **-તોત્સાહ** વિ૦ [+ उत्साह] જેનો ઉત્સાહ કે ઉમંગ નાશ પામ્યો હોય એવું

હતું (**-તી** સ્ત્રી૦, **-તો** પું૦,) [સર૦ प्रा. हुत्त (सं. भूत)] 'હોવું'નું ભૂ૦ કા૦. [**-નહોતું**

થઈ જવું=ધરમૂળથી નાશ પામવું; નામશેષ થઈ જવું. **હનો હતી**=ધણીધણિયાણી.]

હત્યા સ્ત્રી૦ [सं] ઘાત; વધ; જીવ લેવો તે (૨) પ્રાણીને મારવાથી લાગતો દોષ. [**–ચોટવી**=હિંસાથી થતો દોષ લાગવો. **–લેવી, વહોરવી**=વધ કરવો, તથા તે કારણે ચોટતા દોષના ભાગી થવું.] **૦કાંડ** પું૦ ભારે હત્યા કે સંહારનો બનાવ. **૦રું** વિ૦ [सं. हत्या+कारक; સર૦ म., हिं. हत्यारा] હત્યા કરનારું; ઘાતકી

હથરોટ(–ટો) પું૦ હાથનું એક ઘરેણું

હથવાર વિ૦સ્ત્રી૦ અમુક એક માણસને (હાથને) જ દોહવા દે એવી ટેવાયેલી (ગાયભેંસ)

હથિયાર ન૦ [दे. हत्थियार] શસ્ત્ર; આયુધ (૨) સાધન (૩) ઓજાર. [**–ઊંચકવાં, ઉગામવાં, પકડવાં, લેવાં, સજવાં**=યુદ્ધ માટે તત્પર થવું.] **૦બંધ** વિ૦ સશસ્ત્ર. **૦બંધી** સ્ત્રી૦ હથિયાર રાખવાની બંધી–મના

હથેલી(–ળી) સ્ત્રી૦ [सं. हस्त+तल કે स्थली ઉપરથી; સર૦ हिं.] છતા પંજાનો સપાટ ભાગ. [**–દેખાડવી**=કાંઈ મળશે નહીં એમ સૂચવવું; કાંઈ ન આપવું. **–માં નચાવવું**=તદ્દન પોતાને વશ–રમકડા જેવું બનાવી દેવું. **–માં પૃથ્વી આવી જવી**=ભારે સંકટ આવી પડવું. **–માં પૃથ્વી જોવી**=પૂર્ણ ચડતીમાં હોવું. **–માં સ્વર્ગ બતાવવું, હીરા બતાવવા**=મોટી મોટી આશાઓ આપી રમાડવું–ઠગવું.] [પાણિગ્રહણ

હથેવાળો પું૦ [दे. हथलेव] જુઓ હાથેવાળો;

હથેળી સ્ત્રી૦ જુઓ હથેલી

હથોટી સ્ત્રી૦ [હાથ ઉપરથી; સર૦ हिं. हथौटी] હાથનો કસબ; આવડત (૨) મહાવરો; ટેવ [**–પડવી**]

હથોડી સ્ત્રી૦ [હાથ ઉપરથી; સર૦ म. हातोडा, हिं. हथौडा] ટીપવાનું કે ઠોકવાનું મોગરી જેવું સાધન. [**–ને ચીપિયા લઈને મંડવું**=ખંતપૂર્વક કામમાં લાગવું.] **–ડો** પું૦ મોટી હથોડી; ઘણ

-હથ્થું વિ૦ [હાથ ઉપરથી] (સમાસમાં) હાથના માપનું. ઉદા૦ અઢીહથ્થું (૨) હસ્તક; હાથનું. ઉદા૦ એકહથ્થું

હદ સ્ત્રી૦ [अ. हद्द] મર્યાદા; સીમા; અવધ (૨) અંત; છેડો. [**–આવવી, થવી**=પરાકાષ્ઠાએ પહોંચવું; અતિશય થવું. **–ઓળંગવી, વટાવવી**=મર્યાદા બહાર જવું. **–કરવી, વાળવી**=આડો આંક વાળી દેવો; પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડવું **–મળવી**=બે સીમાઓ એકઠી થવી.] **૦નિશાન** ન૦ હદ બતાવનારું નિશાન. **૦પાર** અ૦ મર્યાદા વિના; અતિશય (૨) હદની બહાર. **૦પારી** સ્ત્રી૦ હદ બહાર થવું તે

હદિયો પું૦ [अ. हदिय्यह] નજરાણું; ભેટ; ઇનામ (૨) [કા.] બહારગામથી ઘેર આવતી વખતે બાળકો કે બીજાં માટે પ્રેમપૂર્વક આણેલી ચીજ

હદીસ સ્ત્રી૦ [अ.] પયગંબર સાહેબનાં પ્રસંગોપાત્ત કહેલાં વચનો કે ફરમાનોનો સંગ્રહ; મુસલમાનોનો સ્મૃતિગ્રંથ

હદૂદ સ્ત્રી૦ [अ.] ચતુઃસીમા [આનાકાની

હનકન સ્ત્રી૦ [હા+ના; સર૦ આનાકાની] હાના;

હનન ન૦ [सं.] હણવું–જીવ લેવો તે

હનરડવું સ૦ક્રિ૦ કનડવું

હનુ(–નૂ) સ્ત્રી૦ [सं.] હડપચી. **૦માન** પું૦ (સં.) મારુતિ; રામના પ્રખ્યાત વાનર ભક્ત. [**–હુડીઓ કાઢે છે (ઘરમાં)**=કશી માલમત્તા ન હોવી.] **૦માનકૂદકો** પું૦ હનુમાનના જેવો લાંબો કૂદકો; 'લોંગ જંપ'. **૦વટી** સ્ત્રી૦ જુઓ હડપચી

હનો પું૦ [સર૦ म. हणा] (કા.) ઘોડીના પલાણ ઉપર નાખવાનો ખડિયો (૨) [सं. संज्ञा; प्रा. संणा] [ચ.] સ્મૃતિ કે સંભારણું આપવું (**–આપવો, લાગવો, લગાડવો**)

હપ(–પ્પ) અ૦ [રવ૦] એવા અવાજ સાથે (ખાવું). [**–કરવું, કરી જવું**=ખાઈ જવું; હડપ કરી જવું.]

હપતો, હફતો [फा.; सं. सप्ताह] પું૦ સપ્તાહ; અઠવાડિયું (૨) થોડે થોડે પૈસા ભરવા ઠરાવેલી મુદત; તે તે મુદતે ભરવાની રકમ. [**–કરવો,**

બાંધવો = ભરણું ભરપાઈ કરવા માટે હપતા નક્કી કરવા. **-પડવો** = ઠરાવેલી મુદતે નક્કી કરેલી રકમ કે ભાગ ન ભરાવો. **-ભરવો** = ઠરાવેલ હપતા પ્રમાણે નાણાં કે ભાગ ભરપાઈ કરવો.] **-તાવાર** અ૰ હપતા પ્રમાણે

હબક સ્ત્રી૰ [જુઓ હબક; સર૰ म.] સખત બીક; ફાળ (-ખાવી, -લાગવી). **૦વું** અ૰ક્રિ૰ ફાળ પડવી; ચોંકવું

હબશી(-સી) પું૰ [अ.] આફ્રિકાનો વતની. **-સણ** સ્ત્રી૰ હબસીની કે હબસી સ્ત્રી

હબશી(-સી)મૂઠ સ્ત્રી૰ [સર૰ अ. हब्स = કેદ + મૂઠ] છોડી છૂટે નહિ એવી મૂઠ (૨) [લા.] ખોટો મતાગ્રહ કે હઠ

હબહબ અ૰ [રવ૰] (નળમાથી પાણી જોરથી નીકળવાનો અવાજ). **-બાટ** પું૰ હબહબ અવાજ (૨) ઘોંઘાટ

હબૂકપોળી સ્ત્રી૰ એક બાળરમત

હમચી, -ચડી સ્ત્રી૰ તાનમાં ઊછળીને લીધેલી કૂદડી-ઘુમરડી (જેમ કે, દેવી આગળ ધૂણતાં કે કૂદતાં) [-ખૂંદવી]

હમજાત વિ૰ [फा.] પોતાની જાતિનું

હમડી સ્ત્રી૰ [सं. अहम् પરથી] મગરૂરી; હુંપદ

હમ(-વા)ણાં અ૰ જુઓ હવણાં; હાલ

હમદર્દી સ્ત્રી૰ [फा.] સમભાવ; દિલસોજી

હમદીન વિ૰ [फा.] એક ધર્મનું

હમરાહી સ્ત્રી૰ [फा. हमराह; સર૰ म. हमराई] સોબત; સંગાત

હમવતની વિ૰ [फा. हमवतन] એક જ મૂળવતનવાળું

હમશેયો પું૰ [फा. हमसायह्? સર૰ म. हमशा] મોટા કાઠાનું - મોટું માણસ

હમાચો પું૰ [સર૰ म. हमिचा] (કા.) મુસાફરીની બચકી (?)

હમામ ન૰ [अ. हम्माम] નાહવાની જગા. **૦ખાનું** ન૰ સ્નાનગૃહ; ગુસલખાનું

હમામદસ્તો પું૰ [फा. हावनदस्तह; સર૰ म.] ખાંડણીપરાઈ (૨) ખાંડણીનો દસ્તો; પરાઈ

હમાલ પું૰ [अ. हम्माल] બોજો ઉપાડનારો; મજૂર. **-લી** સ્ત્રી૰ હમાલનું કામ; હમાલપણું

હમિયાણી સ્ત્રી૰ [फा. हम्यान; સર૰ म. हमाणी] (રૂપિયા ભરવાની) કોથળી (૨) (લા.) ધન; દોલત

હમી, ૦દાર ૦દારી જુઓ હામી, ૦દાર, ૦દારી

હમીર પું૰ [સર૰ हिं., म.] કલ્યાણ રાગનો એક પ્રકાર

હમેલ પું૰ [अ. हम्ल] ગર્ભ (૨) સ્ત્રી૰ [अ. हिमाइल] ચપરાસ; પટો; પટા પરની તખ્તી. [-રહેવો = સગર્ભા થવું.]

હમેશ અ૰ [अ.] રોજ. નિત્ય. **૦ગી** સ્ત્રી૰ [फा.] અવિચ્છિન્નતા; નિરંતરતા (૨) અનંતપણું. **-શાં** અ૰ હમેશ

હય પું૰ [सं.] ઘોડો; અશ્વ. **૦ગ્રીવ** પું૰ (સં.) વિષ્ણુ. **૦ગ્રીવા** સ્ત્રી૰ (સં.) દુર્ગા. **૦દળ** ન૰ ઘોડેસવાર લશ્કર. **૦મેધ** પું૰ અશ્વમેધ. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૰ અશ્વશાળા; ઘોડાર

હયબત સ્ત્રી૰ [अ.] જુઓ હેબત

હયમેધ, હયશાલા(-ળા) જુઓ 'હય'માં

હયાત વિ૰ [अ.] જીવતું; વિદ્યમાન. **-તી** સ્ત્રી૰ હયાતપણું; જિંદગી (૨) અસ્તિત્વ

હર પું૰ [सं.] શંકર; મહાદેવ (૨) વિ૰ હરનાર; લેનાર (સમાસને છેડે). ઉદા૰ મનોહર

હર વિ૰ [फा.] દરેક; પ્રત્યેક

હરકત સ્ત્રી૰ [अ.] અડચણ; નડતર (૨) વાંધો. [-આવવી, નડવી, પડવી = હરકત થવી.] **-તી** વિ૰ હરકત કરનારું

હરકોઈ વિ૰ [હર + કોઈ] દરેક; ગમે તે કોઈ

હરખ પું૰ [જુઓ હર્ષ; સર૰ हिं., म.]. આનંદ. **૦ઘેલું** વિ૰ અતિશય હર્ષથી ઘેલું બનેલું. **૦ચમક** સ્ત્રી૰ અતિ હરખથી મગજનું સમતોલપણું જતું રહેવું તે. **૦પદૂડું** વિ૰ અતિ ઉત્સાહી. **૦વા** પું૰ ઘણા જ આનંદથી થયેલી ઘેલછા. **૦ભેર** અ૰ હરખ સાથે. **૦(-ખા)વું** અ૰ક્રિ૰ [सं. हृष्; સર૰ हिं. हरखना] ખુશ થવું; આનંદમાં આવવું. **૦સનેપાત** પું૰ હરખનો સનેપાત - ગાંડપણ

હરગિજ(-સ) અ૰ [फा.] કદી પણ (નહિ); બિલકુલ

હરઘડી અ૰ [હર + ઘડી] દરેક ઘડીએ; વારંવાર

હરજી પું૰ [હરિ + જી] (સં.) પરમેશ્વર

હરડાં ન૰ બ૰વ૰ [જુઓ હરડી] હરડીનાં નાનાં અધકચરાં ફળ. **-ડી** સ્ત્રી૰ [प्रा. हरडई (सं. हरीतकी)] હરડાંનું ઝાડ. **-ડે** સ્ત્રી૰ હરડી

નામના ઝાડનું ફળ; હરીતકી

હરણ ન૦ [સં.] હરી જવું–ઉપાડી જવું તે

હરણ ન૦ [જુઓ હરિણ; સર૦ મ.] મૃગ. **–ણિયો** પું૦, **–ણિયું** ન૦ મૃગશીર્ષ. **–ણી** સ્ત્રી૦ હરણની માદા (૨) [પ.] મૃગશીર્ષ. **–ણું** ન૦ મૃગલું; હરણ

હરણપત્ર ન૦ એક વનસ્પતિ

હરણિયો(–યું), હરણી, હરણું જુઓ 'હરણ'માં [એક ઉપધાતુ

હર(–રિ)તાલ(–ળ) સ્ત્રી૦ [જુઓ હરિતાલ]

હરતુંફરતું વિ૦ [જુઓ હરવુંફરવું] હાલી ચાલી શકે એવું કે એટલું; સાજું થયેલું

હરદમ અ૦ [फा.] હરેક ક્ષણે; હમેશ

હર(–રિ)દાસ પું૦ [હરિ+દાસ; સર૦ म.] એક પ્રકારનો હરિકથા કરનાર

હર(–રિ)દ્વાર ન૦ [सं. हरिद्वार] (સં.) હિન્દુઓનું એક તીર્થસ્થળ

હરનિશ અ૦ જુઓ અહર્નિશ

હરફ પું૦ [अ. हर्फ] બોલ; શબ્દ (૨) અક્ષર

હરફર સ્ત્રી૦ [હરવું+ફરવું] વારંવાર આવવું જવું તે

હરબ(–ભ)ડવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ म. हरबडणें] જુઓ હડબડવું [ગભરાટ

હરબ(–ભ)ડાટ પું૦ [હરબડવું પરથી] હડબડાટ;

હરમ સ્ત્રી૦ [अ.] લોંડી; હુરમ

હરમડવું અ૦ ક્રિ૦ [જુઓ હરબડવું; સર૦ म. हरमळणें] ગભરાવું; રઘવાયું થવું

હરમડાટ પું૦ [હરમડવું પરથી] ગભરાટ; રઘવાટ

હરમર સ્ત્રી૦ એક વનસ્પતિ [સ્વાદનું

હરસું વિ૦ [સર૦ म. हिरवा (सं. हरित)] હળદરના

હરમો પું૦ એક જાતનું ઘાસ

હરરોજ અ૦ [फा.] દરરોજ

હરવખત અ૦ [હર + વખત] દરેક વખતે

હરવણ ન૦ (કાનમ) શાલચાદર જેવું ઓઢવાનું

હરવર સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. हरण = સ્મરણ] સ્મરણ; યાદ

હરવવું સ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ હરાવવું

હરવાયું વિ૦ [प्रा. हराविअ] સુસ્ત; કાયર; હારી ગયેલું [તાજું

હરવું વિ૦ [प्रा. हरिअ (सं. हरित)] લીલું (૨)

હરવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. हर (सं. हृ)] બળાત્કારથી ઉપાડી જવું (સ્ત્રીને) (૨) ઝૂંટવી લેવું (૩) લઈ લેવું. **૦ફરવું** અ૦ક્રિ૦ [વિહરવું + ફરવું] આમતેમ મોજથી ફરવું. [**હરીફરીને** = આમ કે તેમ પ્રયત્ન કર્યે કે જોતાં કરતાં છતાં; આઘાપાછા થઈને પણ; છેવટે (માત્ર આ છે એવો અર્થ બતાવવા)]

હ(૦ર)શેકું વિ૦ (ચ.) ડોકરવાયું

હરસ પું૦ [सं. अर्श] ગુદામાં થતો એક રોગ. [**–દૂઝવા** = હરસથી લોહી પડવું.] **૦મસા** પું૦ બ૦વ૦ હરસ અને મસા

હરસાલ વિ૦ [फा.] દરેક વર્ષે; વર્ષોવર્ષ

હરસિદ્ધ સ્ત્રી૦ [सं. हरिसिद्धि] (સં.) એક દેવી (વિક્રમ રાજા પર એ પ્રસન્ન હતી)

હરસી, ૦લા સ્ત્રી૦ [સર૦ प्रा. हरिसिअ (सं. हर्षित), प्रा. हरिसाल (सं. हर्षवत्)] પ્રેમી સ્ત્રી

હરહર મહાદેવ શ૦પ્ર૦ [સં; સર૦ प्रा. हरहराइय ='હર' 'હર' અવાજ] જમણના પ્રારંભનો મંગળ ઉદ્ગાર (૨) ક્ષત્રિયોની રણહાક

હરહુન્નર પું૦ [હર + હુન્નર; સર૦ म.] સર્વ કળાકૌશલ્ય. **–રી** વિ૦ બધા હુન્નર જાણનાર

હરાક(–ખ) સ્ત્રી૦ [સર૦ तुर्की हराक] ઘોડા બાંધવાનો દોર

હરાજ વિ૦ [अ. हर्ज] લિલામથી વેચેલું. **–જી** સ્ત્રી૦ લિલામ; જાહેરમાં કિંમત બોલાવરાવી વધારેમાં વધારે કિંમત આપનારને વેચવું તે. [**–બોલાવવી** = હરાજી કરવી; હરાજ કરવું.]

હરાડું(–યું) વિ૦ જુઓ હરાયું

હરામ વિ૦ [अ.] કુરાનમાં મના કરેલું હોય એવું; નિષિદ્ધ; અધર્મી (૨) વગર હકનું; અઘટિત (૩) સુસ્ત; બેઠાખાઉ. [**–ના પૈસા, –નો માલ** = પારકાનો અન્યાયથી મેળવેલો માલ કે પૈસા. **–ની ઓલાદ, –નું ખોળિયું** = હરામખોર શઠ માણસ (ગાળ). **–નું ખાવું** = પારકી મહેનત ઉપર જીવવું; વગરહકનું ખાવું (૨) આળસુ; પડી રહેવું. **–હાડકાંનું** = કામચોર; આળસુ.] **૦ખોર** વિ૦ હરામનું ખાવા ઇચ્છનારું (૨) કૃતઘ્ની (૩) બદમાસ. **૦ખોરી** સ્ત્રી૦ હરામખોરપણું. **૦ચસકો** પું૦ હરામનું લેવાખાવાનો

ચસકો. **૦જાદું** વિ૦ [+ फा. ज़ादा] વ્યભિચારથી જન્મેલું. **-મી** વિ૦ હરામખોર; કૃતઘ્ન; બદમાશ (૨) સ્ત્રી૦ હરામખોરી

હરામનિયા ન૦ એક પંખી

હરાયું વિ૦[સર૦ हिं. हरिआना = તાજું માજું] રખડતું; છૂટું ફરતું (૨) અંકુશ વગરનું; માતેલું. [-ઢોર = ન ધણિયાતું - રખડતું ઢોર (૨)[લા.] તેના જેવું અમર્યાદ માણસ.] **-યો** પું૦ નિયમ વિના ગમે તે બોલી હસાવનાર ભવૈયો [હંમેશાં; ઠેઠ સુધી

હરાર અ૦ (કા.) ધરાર; નક્કી; અવશ્ય(૨)(ચ.)

હરાવવું સ૦ક્રિ૦, **-હરાવું** અ૦ક્રિ૦ 'હરવું' 'હારવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને કર્મણિ

હરાવો પું૦ [હારવું પરથી] હારી જવાપણું; ગેરફાયદો; ખોટ

હરિ પું૦ [સં.](સ.) વિષ્ણુ; કૃષ્ણ (૨) ઘોડો (૩) સિંહ (૪) વાંદરો (૫) ચંદ્ર. [**-નો લાલ** = ભક્ત; ઈશ્વરપ્રેરણાથી ચાલતો પુરુષ (૨) સખી-દાતા ગૃહસ્થ.] **૦કથા** સ્ત્રી૦ ભગવાનની કથા. **૦કીર્ત(-ર્ત્ત)ન** ન૦ સંગીત સાથે પરમેશ્વરનાં ગુણગાન. **૦ગત** સ્ત્રી૦ [ગતિ] વીતક; આપવીતી. **૦ગીત** પું૦ એક છંદ. **૦ગીતિયું** વિ૦ હરિગીત જેવા સહેલા છંદ બનાવી શકનાર; લેભાગુ. **૦ચંદન** ન૦ કેસર (૨) એક જાતની સુખડ (૩) ચાંદની (૪) સ્વર્ગનાં પાંચ વૃક્ષમાનું એક (બાકીનાં - પારિજાત, મંદાર, સંતાન અને કલ્પ). **૦જન** પું૦ હરિનો - વિષ્ણુનો માણસ; દેવદૂત (૨) હરિનો ભક્ત (૩) અંત્યજ. **૦જનેતર** વિ૦ [+ इतर] અંત્યજ સિવાયનું બીજું (૨) પું૦ તેવો માણસ; સવર્ણ

હરિણ પું૦; ન૦[સં.] હરણ; મૃગ. **-ણાક્ષી** વિ૦સ્ત્રી૦ [સં.] હરિણ જેવાં સુંદર નયનવાળી. **-ણાજિન** ન૦ [+ अजिन] હરણનું ચામડું. **-ણી** સ્ત્રી૦ હરણી; મૃગલી (૨) પું૦ એક છંદ

હરિત વિ૦ [સં.] લીલું

હરિતાલ સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ હરતાલ

હરિતાલી સ્ત્રી૦ [સં.] દૂર્વા (૨) આકાશમાંની રેખા (મેઘ વગેરેની)

હરિદાસ પું૦ [સં.] જુઓ હરદાસ

હરિદ્રા સ્ત્રી૦ [સં.] હળદર

હરિદ્વાર ન૦ [સં.] (સં.) જુઓ હરદ્વાર

હરિભક્ત પું૦ [સં.] હરિનો ભક્ત

હરિયાળી સ્ત્રી૦ [दे. हरिआली (સં. हरित)] લીલોતરી કે તેની શોભા. **-ળું** વિ૦ લીલું

હરિવદની વિ૦સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ ચંદ્રવદની

હરિવાસર પું૦ [સં.] એકાદશી

હરિશ્ચંદ્ર પું૦ [સં.] (સં.) પ્રસિદ્ધ સત્યવાદી રાજા; ત્રિશંકુનો પુત્ર [શિવ

હરિહર પું૦ [સં.] હરિ અને હર: વિષ્ણુ ને

હરી વિ૦ [સં. हरित = લીલું ઉપરથી ?] કૂવાના પાણીથી પકવેલું (૨) સ્ત્રી૦ તેવો - કૂવાના પાણીથી કરેલો (ઉનાળાનો) પાક

હરીતકી સ્ત્રી૦ [સં.] હરડે

હરીફ પું૦ [अ.] પ્રતિસ્પર્ધી; સામાવાળિયો (૨) વિરોધી; દુશ્મન. **-ફાઈ, -ફી** સ્ત્રી૦ સરસાઈ; સ્પર્ધા (૨) શત્રુતા

હરીરો પું૦ [अ. हरीरह] જુઓ ગળસાણું

હરીશ્વર પું૦ [સં.] વાનરોનો રાજા

હરીસો પું૦ [प्रा. हरिस (સં. हर्ष) ઉપરથી ?] (કા.) એક પ્રકારનું મિષ્ટાન્ન

હરું વિ૦ [प्रा. हरिअ (સં. हरितं)] લીલું (૨) રુચિ પેદા કરે તેવા સ્વાદનું (૩) અ૦ અહીં

હરુભરુ અ૦ રૂબરૂ (ચ.)

હરેક વિ૦ [હર + એક] દરેક; પ્રત્યેક

હરેડ(-ડુ) વિ૦ .[જુઓ હરેડી] પું૦ બહુ ભારે; અઠંગ (વ્યસની)

હરેડી(-રી) સ્ત્રી૦ પૂંઠ પકડવી તે

હરેડુ વિ૦ પું૦ જુઓ હરેડ

હરેડું ન૦ જુઓ હરાયું [ખસવું તે

હરેરી સ્ત્રી૦ હરેડી; મરણિયા કિકિયારી કરીને

હરેરું ન૦ હરેરાનું ફળ. **-રો** પું૦ એક ઝાડ

હરેવા ન૦ એક પંખી

હરોલ(-ળ) સ્ત્રી૦ [तुर्की हरावुल. સર૦ हिं., म.] લશ્કરનો પાછલો ભાગ (૨) હાર; ઓળ (૩) બરાબરી; જોડ. [**-માં આવવું, ઊભું રહેવું, બેસવું** = સ્પર્ધા કરવા.]

હર્તા(-ર્ત્તા) વિ૦ [સં.] 'હરનાર' [પ્રાય: સમાસને

છેડે]. ઉદા૦ દુઃખહર્તા (૨) પું૦ ચોર; લૂંટારુ

હર્મ્ય ન૦ [सं.] મોટું સુંદર મકાન; મહેલ

હર્ષ પું૦ [सं.] હરખ; આનંદ. **૦ઘેલું** વિ૦ જુઓ હરખઘેલું. **૦દ** વિ૦ હર્ષ આપે તેવું. **૦નાદ** પું૦ હર્ષની બૂમ **–ર્ષાશ્રુ** ન૦ [+ अश्रु] હરખનું આસુ. **–ર્ષિત** વિ૦ [सं.] હર્ષ પામેલું

હલ પું૦ [अ.] નિર્ણય; ઉકેલ. [**–કરવું** = ઉકેલ લાવવો; ફેંસલો કરવો.]

હલ(–ળ) ન૦ [सं.] જમીન ખેડવાનું ઓજાર

હલક સ્ત્રી૦ [अ. हल्क] કંઠ; સૂર; સ્વર (૨) શોભા; રોનક (૩) પળ; ક્ષણ. **૦દાર** વિ૦ હલકવાળું [સ્વભાવનું

હલકટ વિ૦ [જુઓ હલકું] નીચ; આછકલા

હલકવું અ૦ક્રિ૦ [दे. हल्ल सर० हिं. हलकना] હેલારા મારવા (૨) ધમાલ મચાવવી (ભીડથી)

હલકાઈ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલકું] હલકટપણું; નીચતા. **–પણું** ન૦ હલકું હોવું તે

હલકાર પું૦ [प्रा. हक्कार] હલકારવું તે. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ મોટેથી બૂમ પાડવી (૨) બૂમ પાડી હાંકવું; ડચકારવું (૩) હાંકવું; ચલાવવું

હલકારો પું૦ [फा. हर्कारह] ખેપિયો; કાસદ (૨) જાસૂસ; દૂત

હલકાશ સ્ત્રી૦ ['હલકું' ઉપરથી] હલકાપણું

હલકાહોલ પું૦ [રવ૦; સર૦ दे. हलहलअ] કોલાહલ; ઘોઘાટ

હલકું વિ૦ [प्रा. हलुअ (सं. लघुक)] ઓછા વજનનું (૨) ઓછા મૂલનું (૩) ઝટ પચે તેવું (૪) ઘેરું, અસહ્ય કે મુશ્કેલ નહીં તેવું (૫) પ્રફુલ્લ; તાજું; ચિતા વગરનું; ઉલ્લાસભર્યું (૬) ઊતરતી કોટીનું (૭) ઓછી મહેનતનું (૮) નીચું; ખરાબ; અઘટિત (૯) હલકટ. [**હલકા પેટનું** = મનમાં રાખવા જેવી વાત કહી દે તેવું (૨) સાંકડા–અનુદાર મનવાળું (૩) નીચ કુળનું. **હલકું કરવું** = વજનમાં ઓછું કરવું (૨) માર મારીને અશક્ત કરવું; મદ ઉતારવો. **–થવું** = વજનમા ઓછું થવું (૨) જુઓ હલકું પડવું. **–પડવું** = અપમાનિત થવું; કલંકિત થવું. **–ફૂલ** = ફૂલ જેવું હલકું; ઘણું હલકું. **–લોહી** = ઊતરતો દરજ્જો કે જાત; અપ્રતિષ્ઠિતતા.]

હલચો પું૦ [दे. हल्ल = હાલવું; કંપવું] (કા.) ઘસારો; નુકસાન

હલફલ સ્ત્રી૦ [दे. हल्लप्फल; सर० हिं.] ધમાલ; હલમલ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ ખળભળવું; ઉશ્કેરાવું

હલ(–ળ)ધર પું૦ [सं.] (સં.) બળરામ

હલનચલન ન૦ [सं.] હાલવું ચાલવું તે

હલબલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલફલ; સર૦ हिं.] ગભરાટથી કરેલી હોહા; બૂમાબૂમ

હલમલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલફલ] ધાંધલ; ધમાલ; ખળભળાટ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ હાલવું; ડોલવું (૨) [લા.] ભાવમગ્ન થવું

હલવા સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] એક માછલી

હલવાઈ પું૦ [अ.] સુખડિયો; કંદોઈ

હલવાન ન૦ [જુઓ અલવાન; સર૦ म.] કાંબળ; કોર વિનાની શાલ (૨) [अ.] બકરીનું ધાવણું બચ્ચું

હલવું અ૦ક્રિ૦ [दे. हल्ल] હાલવું

હલવો પું૦ [अ.] એક મીઠાઈ

હલસો પું૦ [હલવું ઉપરથી?] જોરથી કદમ ચાલવો તે (૨) હલેસું

હલહલ સ્ત્રી૦ [दे.], **–લાટ** પું૦ ધાંધલ; કોલાહલ

હલંત વિ૦ [सं.] વ્યંજનાંત [સંબોધન

હલા અ૦ [सं.] સખીને બોલાવતાં વપરાતું

હલાક વિ૦ [अ.] હેરાન; અથડામણથી કંટાળેલું (૨) કંગાલ. **–કી** સ્ત્રી૦ હેરાનગતિ; અથડામણ; આપદા (૨) તંગી; કંગાલિયત

હલાણું ન૦ ['હલ' પરથી?] મોટા ખેતરને સળંગ ખેડતાં ન ફાવે તેથી ટુકડે ટુકડે ખેડવું તે

હલાફલ સ્ત્રી૦ [જુઓ હલફલ] (કા.) દોડાદોડી; આમથી તેમ અને તેમથી આમ ઘૂમવું તે (૨) પોતાની મોટાઈ બતાવવા આમ તેમ ફરાફર કરવી તે

હલામણ સ્ત્રી૦ [હાલવું કે સાલવું ઉપરથી] અથડામણ; હેરાનગતિ (૨) માથાફોડ; પંચાત

હલાયુધ પું૦ [सं.] (સં.) હળધર; બલરામ

હલાલ વિ૦ [अ.] (ઇસ્લામી) ધર્મમાં જેની રજા છે એવું; વિહિત કાયદેસર; વાજબી. [**–કરવું** = (ઇસ્લામી) વિધિ પ્રમાણે મારવું (૨)

(નિમકને) વફાદાર રહેવું.] **૦ખોર** પું૦ [સર૦ हिं.] ભંગિયો (૨) ખાટકી; કસાઈ(૩)બરાબર કામ કરીને બદલો મેળવનારો. **-ખી** સ્ત્રી૦ વફાદારી; એકનિષ્ઠા

હલાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હાલવું'નું પ્રેરક(૨)ઊંચું નીચું કરી (કોઈ કામ, વાત, વિચાર ઇ૦ને) ગતિ કે ચાલના આપવી; ચળવળ, ખળભળાટ, પ્રવૃત્તિ પ્રેરે એમ કરવું (૩) બીજા નામ સાથે વપરાતાં તે તે વસ્તુ દ્વારા કાંઈ કરવું, એવો અર્થ થાય છે. [જેમ કે, **જીભ હલાવવી** = બોલવું (૨) લાભમાં બોલવું; ભલામણ કરવી. **ડોયો હલાવવો** = વચમાં પથરો નાખવો; દખલ કરવી. **માથું હલાવવું** = હા કહેવું (૨) ના પાડવી. **લૂલી હલાવવી** = જુઓ જીભ હલાવવી. **હાથ હલાવવા** = મહેનત કરવી; કામ કરવું.]

હલાવું અ૦ ક્રિ૦ 'હાલવું'નું ભાવે. **૦ચલાવું** હાલી ચાલી શકાવું; કાંઈ ક્રિયા થઈ શકવી

હલા(-ળા હલ(-ળ) વિ૦ [सं.] અતિ તીવ્ર(૨) ન૦ કાળકૂટ વિષ (સમુદ્રમંથન કરતાં નીકળેલું)

હલેતું વિ૦ [જુઓ અલેતું] દુનિયાદારીથી અણવાકેફ (૨) ધીમું; ધીરું

હલેલ ન૦ [જુઓ હલામણ] (ચ.) લફરું

હલેસવું અ૦ક્રિ૦ (હલેસું પરથી) હલેસાં મારવાં (૨) સ૦ક્રિ૦ હલેસાં મારી ચલાવવું

હલેસું ન૦ [સર૦ हिं. हली(-ले)सा (सं. हलीषा હળનો દાંડો-હાથો?)] હોડી ચલાવવાનો ચાટવો. **હલેસાં મારવાં** = (હોડી ચલાવવા) હલેસાંથી મથવું.]

હલો પું૦ ઠાઠમાઠ; ભપકો

હલોલ વિ૦ [સર૦ હલેતું] (ચ.) મંદ બુદ્ધિનું; બાઘું

હલ્લું ન૦ + હલ્લો

હલ્લો પું૦ [दे. हल्ल = હાલવું કે अ. हम्लह (હુમલો) પરથી?] ધસારો; હુમલો (૨)[લા.] ધક્કો નુકસાન(૩)[લા.] કામધંધો; ઉદ્યોગ

હલ્સંધિ પું૦;સ્ત્રી૦[सं.]વ્યંજનોની સંધિ(વ્યા.)

હવકવ સ્ત્રી૦ જુઓ હવ્યકવ્ય (૨) દાવપેચ; યુક્તિપ્રયુક્તિ

હવડ વિ૦ [જુઓ અવડ] અવાવરુ

હવડાં(-ડે) અ૦ + જુઓ હવણાં

હવણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [જુઓ સવાણ] સાથ; સોબતની હૂંફ (૨) સહેલ

હવણાં અ૦ [प्रा. अहुणा (सं. अधुना)] હાલમાં; અત્યારે; હમણાં

હવન પું૦ [सं.] હોમ; યજ્ઞ (૨) ન૦ યજ્ઞમાં આહુતી હોમવી તે. [**-માં પડવું** = ખોટી મહેનત કે પંચાતમાં પડવું; વ્યર્થ ભોગ આપવો. **-માં હાડકું નાખવું** = શુભમાં અશુભ કરવું; સારા કામમાં દખલ કરવી.] **૦પડી** સ્ત્રી૦ હવનમાં વપરાતી સામાન્ય ચીજોનું પડીકું

હવસ પું૦ [अ.] વાસના (૨) કામવાસના (૩) લોભલલુતા. **૦ખોર** વિ૦ વિષયી; કામુક

હવા સ્ત્રી૦ [अ.] પવન; વાયુ(૨)વાતાવરણ (૩) ભેજ. [**(ગામમાં) હવા કેવી છે?** = ગામમાં શી વાતચીત-ચર્ચા ચાલે છે? (૨) ગામમાં વાતાવરણ કેવું છે? (૩) ગામમાં સુખાકારી કેવી છે? **-ખાવી** = હવાફેર કરવા સ્થળાંતર કરવું કે મન બહેલાવવા ખુલ્લામાં ફરવું (૨) કાંઈ ન મળવું; અંતરિયાળ વચ્ચે રહી જવું (૩) ગૂમ થવું. **-ખાવા જવું** = હવાફેર માટે આરોગ્યપ્રદ સ્થળે રહેવું અથવા ફરવું (૨) નકામું આથડ્યા કરવું કે પડી યા બેસી રહેવું. **-ખાવાનું સ્થળ** = સારી હવાવાળું-આરોગ્યપ્રદ સ્થળ. **-પકડવી** = (પતંગ કે નાવના સઢમાં) હવા ભરાઈને ખેંચ શરૂ થવી. **-થઈ જવું** = હવામાં ઊડી જવું(૨) (ઘોડાએ) પવનવેગે દોડવું. **-પૂરવી, ભરવી** = પંપ વગેરે સાધનથી (ટયૂબ વગેરેમાં) હવા ઠાંસવી. **-ભરાવી** = (મગજમાં) ઘમંડ વધવું; અભિમાન આવવું. **-માં ઊડી જવું** = અદૃશ્ય થવું (૨) વ્યર્થ જવું. **-માં કિલ્લા બાંધવા** = અસંભવિત મનોરથ કરવા. **-માં બાચકા ભરવા** = મિથ્યા પ્રયાસ કરવો. **-માં બાર કરવો** = ચેતવણી આપવા કે બિવડાવવા ઊંચે ગોળીબાર કરવો **-માં મારવું** = મારવાનો અમથો દેખાવ કરવો (૨) મિથ્યા પ્રયાસ કરવો. **-માં હીંચકા ખાવા** = અધ્ધર લટકવું (૨) કામધંધા વિનાનું રહેવું. **-લાગવી** = હવા કે

ભેજની અસર થવી (૨) વાતાવરણ વગેરેની અસર થવી. **–લેવી** = હવા ખાવી (૨) કાણાંને કારણે હવા ચુસાવી.] **૦ઈ** વિ૦ હવાનું, –ને લગતું (૨) હવામાં ઊડનારું (૩) [લા.] કાલ્પનિક, તરંગી (૪) સ્ત્રી૦ એક દારૂખાનું. [**–કિલ્લા બાંધવા** = જુઓ હવામાં કિલ્લા બાંધવા. **–છૂટવી** = હવાઈ ઊડવી (૨) ગપ ચાલવી.] **૦ઈ જહાજ** ન૦ [સર૦ हिं] વિમાન; 'ઍરોપ્લેન.' **૦ટ** પું૦ હવાયાની અસર; ભેજ. **૦દાર** વિ૦ હવા આવજા કરે એવી મોકળાશવાળું. **૦ફેર** પું૦ તબિયતને કારણે હવા – સ્થળ બદલવું તે. **૦માન** ન૦ હવાના દબાણ વગેરે સ્થિતિનું માપ

હવા(–વે)ડો પું૦ [સં. आहाव] ઢોરને પાણી પીવાનો (કૂવા પરનો) કુંડ

હવાણ સ્ત્રી૦ જુઓ હવણ; સવાણ

હવાતિયું ન૦ વલખું; મિથ્યા પ્રયત્ન; ફાંફાં. [**હવાતિયાં મારવાં** = ફાંફાં મારવા.]

હવાદાર, હવાફેર, હવામાન જુઓ 'હવા'માં

હવાલ પું૦ [अ. अह्‌वाल] અવસ્થા; હાલત (૨) અહેવાલ

હવાલદાર પું૦ [હવાલો + फा. दार] પટેલ-તલાટીનો સિપાઈ; પટાવાળો (૨) સિપાઈઓની કે પોલીસની નાની ટુકડીનો નાયક. **–રી** સ્ત્રી૦ હવાલદારનું કામ કે પદ

હવાલો પું૦ [अ.] કબજો; તાબો (૨) સુપરત; ભાળવણ (૩) અખત્યાર; સત્તા (૪) ઝીણી ચાળણી (૫) સામસામે ખાતે જમાઉધાર કરવું તે. [**હવાલે કરવું** = કબજામાં લેવું કે મૂકવું **હવાલો આપવો** = જામીન થવું (૨) સોંપવું **–નાખવો** = સામસામે રકમ ખાતામાં જમાઉધાર કરવી.]

હવાવું અ૦ક્રિ૦ ['હવા' ઉપરથી] ભેજ લાગવો

હવાં અ૦ [જુઓ હવડાં] (પ.) હવે; હમણાં

હવિ પું૦; ન૦ [સં.] બળિ; હોમવાનું તે

હવિષ્ય ન૦ [સં.] હોમવા યોગ્ય દ્રવ્ય. **–ષ્યાન્ન** ન૦ [+ अन्न] યજ્ઞ કે ઉપવાસના દિવસોમાં ખાઈ શકાય તેવું અન્ન

હવું (સ્ત્રી૦ **હવી**, પું૦ **હવો**) ['હોવું'નું અનિયમિત ભૂ૦ કા૦નું રૂપ] (પ.) થયું

હવે અ૦ [જુઓ હવાં] અમુક પછી; અત્યારે (૨) અત્યાર પછી; આગળ પર

હવેજ પું૦ હળદરનો લોટ

હવેડો પું૦ જુઓ હવાડો

હવેથી અ૦ [હવે + થી] અત્યાર પછીથી

હવેરું વિ૦ [જુઓ હાવરું] (સુ.) બાવરું; ગભરાયેલું

હવેલી સ્ત્રી૦ [फा.] મોટું ને સુંદર બાંધણીનું મકાન (૨) (સં.) પુષ્ટિમાર્ગીય મંદિર. **૦ધર્મ** પું૦ પુષ્ટિમાર્ગી વૈષ્ણવ ધર્મ

હવૈડું ન૦ જુઓ બગડિયું; એક જાતની રાંપડી

હવ્ય વિ૦ [સં.] હોમવા યોગ્ય (૨) ન૦ હોમવાની સામગ્રી (દેવોને માટે). **૦કવ્ય** ન૦ [સં.] દેવ અને પિતૃને આપવાનો બળિ

હશર સ્ત્રી૦ [अ. हश्र] કયામત

હશે [જુઓ હવું] 'હોવું'નું બીજા પુરુષ એ૦ વ૦નું તથા ત્રીજા પુરુષનું ભ૦કા૦નું રૂપ (૨) અ૦ [લા.] ખેર; કંઈ ચિંતા નહિ. **૦દષ્ટિ** સ્ત્રી૦ 'હશે'ના ભાવની દૃષ્ટિ. **–ઈશ** (બ૦ વ૦ હઈશું) 'હોવું'નું પહેલો પુરુષ ભ૦ કા૦નું એ૦ વ૦ રૂપ. **–શો** 'હશે' (બીજો પુરુષ એ૦વ૦)નું બ૦વ૦ રૂપ

હશેકું વિ૦ [સ + શેક] નવશેકું; સહેજસાજ ગરમ

હશ્રુતિ સ્ત્રી૦ [સં.] જુઓ હકારશ્રુતિ (જુઓ 'હ'માં)

હસકે તસકે અ૦ વારંવાર; રહી રહીને (૨) સહેજ સહેજમાં

હસણી સ્ત્રી૦ ['હસવું' ઉપરથી] હસવું તે (૨) હસવાની રીત (૩) હાંસી

હસણું વિ૦ ['હસવું' ઉપરથી] હસતું (૨) મશ્કરીખોર (૩) ન૦ હાંસી

હસતું વિ૦ 'હસવું'નું વ૦ કૃ૦. [**હસતા લાડુ** = થોડા ઘીવાળા, અને હાથ અડકતા ભાગી જાય તેવા લાડુ. **હસતાં હાડ ભાંગવાં** = વ્યંગમાં બોલ મારવા (૨) ખબર ન પડે તેવી રીતે નુકસાન કરવું. **હસતું પંખી, પક્ષી** = હસતા મોઢાવાળું માણસ (૨) કાંગારુ. **હસતો ભીલ** = મીઠું બોલી દગો દેનાર

માણસ **હસતો માર** = કચ્ચર માર; બહારથી નિશાન દેખાય નહીં તેવો માર.]

હસદ સ્ત્રી૦ [अ.] અદેખાઈ; ઈર્ષા; કીનો. **૦ખોર** વિ૦ અદેખો; કીનાખોર

હસન ન૦ [सं.] હસવું તે

હસનીય વિ૦ [सं.] હસવા યોગ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦

હસમુખું વિ૦ [હસવું + મુખ] હસતા મુખવાળું; આનંદી

હસરત સ્ત્રી૦ [अ.] દિલગીરી; શોક

હસવું અ૦ક્રિ૦ [सं. हस्] દાંત કાઢવા (૨) ગમત ખાતર બોલવું (૩) સ૦ક્રિ૦ હાંસી કરવી (૪) ન૦ હાસ્ય (૫) મશ્કરી; મજાક. [**હસવામાંથી ખસવું થવું** = મજાક કરવા જતાં ભૂંડું પરિણામ આવવું. **હસી કાઢવું** = મશ્કરીમાં ગણી કાઢવું; લેખામાં ન લેવું. **હસી નાખવું** = હસી પડવું (૨) હસી કાઢવું. **-પડવું** = એકદમ હસવું. **ખડખડ હસવું; દાંત કાઢીને, પેટ પકડીને હસવું** = ખૂબ હસવું. **હસીહસીને ઊંમડા (ઊંધા) થઈ જવું** = (ગબડી પડાય તેવું) ખૂબ હસવું.]

હસંતી સ્ત્રી૦ [सं.] સગડી

હસાગત પું૦ [હાસ્ય + ગલ્પ?] + હાસ્યવિનોદ

હસામણું વિ૦ [હસાવવું પરથી] હસાવે એવું

હસારત(-થ) સ્ત્રી૦; ન૦ [હસવું પરથી] હાંસી; મજાક (૨) મશ્કરીનું કારણ

હસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હસવું'નું પ્રેરક. [**લોક હસાવવા** = લોકોમા ફજેતી કરવી કે થવા દેવી.]

હસાવું અ૦ક્રિ૦ 'હસવું'નું ભાવે; હસવાની ક્રિયા થવી

હસિત વિ૦ [सं.] હસેલું (૨) હાસી પામેલું (૩) ન૦ હાસ્ય (૪) મશ્કરી (૫) પું૦ એક સંગીતાલંકાર

હસી સ્ત્રી૦, **સું** ન૦ [सं. हस् પરથી; સર૦ हिं. हँसी] હસવું તે (૨) હાંસી; મશ્કરી

હસ્ત પું૦ [सं.] હાથ (૨) તેરમું નક્ષત્ર. **૦ક** વિ૦ (૨) અ૦ હાથે; મારફતે (૩) હવાલે; તાબે. **૦કમલ(-ળ)** ન૦ કમળ જેવો હાથ. **૦કલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ હાથની કારીગરી. **૦કૌશલ(-લ્ય)** ન૦ (કાંઈ કરવામાં) હાથની કુશળતા. **૦ક્રિયા** સ્ત્રી૦ હાથની કારીગરી (૨) હસ્તદોષ ૨ જુઓ. **૦ક્ષેપ** પું૦ વચ્ચે હાથ નાખવો – દખલ કરવી તે. **૦ગત** વિ૦ હાથમાં આવેલું; પ્રાપ્ત. **૦તલ** ન૦ હથેળી. **૦દોષ** પું૦ હાથનો – લખાણનો દોષ (૨) હાથે કરેલો વીર્યપાત. **૦ધૂનન** ન૦ મળતી વેળા હાથ મિલાવીને હલાવવાનો અંગ્રેજી ચાલ. **૦પ્રક્ષાલન** ન૦ હાથ ધોવા તે. **૦મેળાપ, ૦મેળો** પું૦ હાથમાં હાથ મેળવવો તે (લગ્ન વખતે.). **૦રેખા** સ્ત્રી૦ હથેલીમાં હોતી લીટીઓ (જેના પરથી ભવિષ્ય ભાખે છે). **૦લાઘવ** ન૦ જુઓ હસ્તકૌશલ્ય. **૦લિપિ** સ્ત્રી૦ હસ્તાલેખન કરવા માટેની (અંધ માટે) લિપિ. **૦લેખ** પું૦ જુઓ હાથપ્રત. **૦લિખિત** વિ૦ હાથનું લખેલું (૨) ન૦ હાથપ્રત (૩) હાથે લખીને કઢાતું માસિક. **૦સ્થળી** સ્ત્રી૦ હથેળી. **-સ્તાક્ષર** પું૦ [+ अक्षर] હાથે લખેલા અક્ષર (૨) સહી. **-સ્તામલક** ન૦ [+ आमलक] હાથમાંનું આમળું. **-સ્તામલકવત્** અ૦ હાથમાંના આમળાની પેઠે (સહેલઈથી કે સ્પષ્ટ રીતે). **-સ્તાલેખન** ન૦ [+ आलेखन] (અંધ-બધિર માટે) હાથ પર સંજ્ઞાથી કહેવું તે (૨) 'ફ્રા હેન્ડ ડ્રાઇંગ.' **-સ્તે** અ૦ હાથે; મારફત; દ્વારા. [**-પોતે** = પોતે જાતે કર્યું છે એમ સૂચવે છે (પ્રાયઃ હિસાબ કે લેવડદેવડમાં વપરાય છે).]

હસ્તિનાપુર ન૦ [सं.] (સં.) પાંડવોની રાજધાની (અત્યારના દિલ્લીથી ૫૦ માઈલ ઈશાનકોણમાં)

હસ્તિની સ્ત્રી૦ [सं.] હાથણી (૨) કામશાસ્ત્રમાં વર્ણવેલી ચાર પ્રકારની સ્ત્રીઓમાંની એક (જુઓ 'શંખિની'માં)

હસ્તી સ્ત્રી૦ [फा.] હયાતી; અસ્તિત્વ

હસ્તી પું૦ [सं.] હાથી. **૦દંત** પું૦ હાથીદાંત. **૦નખ** પું૦ હાથીનો નખ. **૦મદ** પું૦ હાથીના ગંડસ્થળમાંથી ઝરતો એક પદાર્થ. **૦વિજ્ઞાન** ન૦, **૦વેદ** પું૦ હાથી વિષેનું શાસ્ત્ર. **૦શાલા(-ળા)** સ્ત્રી૦ હાથીખાનું

હસ્તે અ૦ જુઓ 'હસ્ત'માં

હસ્ત્યારોહ પું૦ [सं.] મહાવત

હળ ન૰ [જુઓ હલ] જમીન ખેડવાનું ઓજાર. [–ખેડવું, નાખવું, ફેરવવું =(ખેતરને) હળથી ખેડવું. હળે જોડાવું -હળ સાથે જોતરાવું (૨) સતત અને સખત કામમાં જોડાવું. હળેથી છૂટવું = ઝૂંસરીમાંથી છૂટવું (૨) સતત ને સખત કામમાંથી છૂટવું.] ૦ખેડુ વિ૰ હળ ખેડનાર. ૦ધર પું૰ (સં.) જુઓ હલધર. ૦પતિ પું૰ (સુરત બાજુ) દૂબળા કહેવાતી એક જાતિનો માણસ. ૦પૂણી સ્ત્રી૰ હળના ચવડામાં ઘાલવાની કોશ

હળકવું અ૰ ક્રિ૰ [दि हल्ल] ઝૂલવું; હાલવું

હળદ, ૦ર સ્ત્રી૰ [सं. हरिद्रा] એક ગાંઠાદાર મૂળ કે તેનો ભૂકો; એક મસાલો

હળદરવો પું૰ [सं. हरिद्रक] એક ઝાડ (૨) ['હળદર' ઉપરથી] [ચ.] ડાંગર બાવટાનો રોગ

હળફળવું અ૰ક્રિ૰ [જુઓ હલફલવું] + હાંફળું-થવું; ગભરાવું

હળભળિયું વિ૰ હળેભળે એવું; મળતાવડું

હળમળ સ્ત્રી૰ [હળવું + મળવું] હળવું મળવું તે; મેળ; સંબંધ (૨) અ૰ [જુઓ હલમલ] ખળભળી કે ઉશ્કેરાઇ ગયું હોય તેમ

હળવટ સ્ત્રી૰ [सं. हल + वृत्ति] ખેતી

હળવાશ સ્ત્રી૰ [હળવું ઉપરથી] હળવાપણું

હળવું વિ૰ [प्रा हलुअ (सं. लघुक)] હલકું; ધીમું; નરમ (૨) [ला.] અપ્રતિષ્ઠિત

હળવું અ૰ક્રિ૰ [सं. हिल्; સર૰ हिं. हिलना] જીવ મળવો; ગોઠવું; ગમી જવું (૩) અનુરક્ત થવું; આડો સંબંધ બંધાવો (પરસ્ત્રી સાથે) (૪) [प्रा. हल (सं. फल्)] ફળવું (૫) સ૰ક્રિ૰ [सं. हल] બબ્બે ચાસની વચ્ચે હળ ફેરવવું. ૦મળવું સ૰ક્રિ૰ [સર૰ हिं. हिलना मिलना] પરસ્પર મળવું–ગોઠડી કરવી (૨) સલાહસંપથી ચાલવું. [હળીમળીને = સલાહસંપથી.]

હળવે, ૦થી અ૰ [જુઓ હળવું વિ૰] ધીમેથી; આંસ્તે. [–રહીને, હળવે = ધીરેથી; કાળજીપૂર્વક.]

હળાહળ વિ૰ (૨) ન૰ જુઓ હલાહલ

હળિયું ન૰ [હળ પરથી] નાનું હળ

હળોતરું ન૰ [હળ ઉપરથી] જમીનને પ્રથમ વરસાદે ખેડવી તે

હં (૦) અ૰ [सं.; રવ૰] આશ્ચર્ય, તુચ્છકાર, ધમકી, હકાર, હાજિયો કે ઉત્સાહદર્શક ઉદ્ગાર

હંઆં (૦) અ૰ [રવ૰] જુઓ હં; હા

હંકરાવું અ૰ક્રિ૰ 'હંકારવું'નું કર્મણિ

હંકાઈ(–મણી) સ્ત્રી૰ [હાંકવું પરથી] હાંકવાનું મહેનતાણું [હાંકવું; ચલાવવું

હંકારવું સ૰ક્રિ૰ [प्रा हक्कार; સર૰ म. हकारणें]

હંખારવું સ૰ક્રિ૰ [सं. संक्षर्, प्रा. सं + खर પરથી] સ્વચ્છ કરવું; ગાળવું [કચરો

હંખારો પું૰ [જુઓ હંખારવું] ગાળતાં રહેલો

હંગામ પું૰ [फा.] અવસર; મોસમ (૨) હંગામો. –મી વિ૰ મોસમ પૂરતું; થોડા વખત માટેનું; કામચલાઉ [તોફાન; હુલ્લડ

હંગામો પું૰ [फा.] ધમાચકડી; ધમાલ (૨)

હંડરવેટ પું૰ [इं. हंड्रेडवेइट] ટનનો વીસમો ભાગ

હંતવ્ય વિ૰ [सं.] હણવા યોગ્ય

હંતા વિ૰ (૨) પું૰ [सं.] હણનાર; ખૂન કરનારો

હંફાવું અ૰ક્રિ૰, –વવું સ૰ક્રિ૰ 'હાંફવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

હંભા અ૰ [सं.] ગાયના બાંભડવાનો અવાજ. ૦રવ પું૰ હંભા એવો અવાજ

હંમેશ(–શાં) અ૰ [જુઓ હમેશ] રોજ

હંસ પું૰ [सं.] એક પક્ષી (૨) જીવ; આત્મા (૩) જુઓ એકદંડી. ૦ગતિ સ્ત્રી૰ હંસના જેવી ધીમી મોહક ચાલ. ૦ગામિની વિ૰ સ્ત્રી૰ હંસગતિથી ચાલનારી ૦ણી સ્ત્રી૰ હંસની માદા. ૦પદ ન૰ હંસનું પગલું (૨) લખાણમાં ઉમેરો દર્શાવવા માટે કરવામાં આવતું (‸) આવું ચિહ્ન (૩) બે કાકપદ જેટલો સમય (સંગીત). ૦રાજ પું૰ હંસોનો રાજા (૨) એક જાતની વનસ્પતિ. ૦વાહની સ્ત્રી૰ (સં.) સરસ્વતી દેવી. –સા પું૰ એક છંદ (૨) સ્ત્રી૰ હંસણી. –સી સ્ત્રી૰ હંસણી

હા અ૰ [सं.] અરે ! અહા !

હા અ૰ [सं. आम्; સર૰ म., हिं. हाँ] સંમતિસૂચક ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૰ હા કહેવી તે; સ્વીકાર. [–પાડવી = હા કહેવું; માનવું.]

હાઇડ્રોજન પું૰ [इं.] એક પ્રકારનો વાયુ

હાઈ કમિશનર પું૦ [इं.] પરદેશમાં પ્રતિનિધિ તરીકે રખાતો રાષ્ટ્રનો એક અધિકારી

હાઈકોર્ટ સ્ત્રી૦ [इं.] ઇલાકાની સૌથી વડી અદાલત

હાઈસ્કૂલ સ્ત્રી૦ [इं.] મૅટ્રિક સુધીની, માધ્યમિક શિક્ષણની નિશાળ; વિનયમંદિર

હાઉ પું૦ [રવ૦; સર૦ हिं., म.] બાળકને ભય ઉપજાવનારો કાલ્પનિક બિહામણો જીવ (૨) ન૦ જુઓ એરું ૧, ૨

હાઉહાઉ અ૦[રવ૦] કૂતરાના ભસવાનો અવાજ

હાક સ્ત્રી૦ [दे. हक्का] હોકારો; બૂમ (૨) દોર; પ્રતાપ; છાપ. [**–દેખાડવી, દેવી**=ધાક દેખાડવો; ડરાવવું. **–ધરાવવી, માનવી**= ડરતા રહેવું; આજ્ઞાધીન રહેવું. **–મારવી**= મોટેથી બોલાવવું; બૂમ મારવી. **–રાખવી** =ધાક રાખવી. **–વાગવી**=પ્રતાપની અસર પડવી; ધાક રહેવો.]

હાક(–કે,–કો)ટવું સ૦ક્રિ૦ ['હાક' ઉપરથી] મોટેથી બોલવું (૨) ધમકાવવું

હાકલ સ્ત્રી૦ [હાક ઉપરથી] હાંક; બોલાવવા માટે પાડેલી મોટી બૂમ [બોલાવવું

હાકલવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હાકલ] હાંક મારીને

હાકવું સ૦ક્રિ૦ [दे. हक्क; સર૦ म. हाकणं; हिं. हाँकना] હાંકવું; ચલાવવું (૨) હાક મારીને કાઢી મૂકવું

હાકાર પું૦ [હા+કાર] હકાર; હા કહેવું તે

હાકેટવું સ૦ક્રિ૦ [હાક ઉપરથી] જુઓ હાકટવું. **હાકે(–કો)ટો** પું૦ મોટો ઘાંટો; બૂમ

હાકેમ પું૦ [अ हाकिम] સૂબો; રાજ્યકર્તા અમલદાર. ૦**રસ** વિ૦[+फा. रसीदन] હાકેમ સાથે ઓળખાણવાળું. **–મી** વિ૦ હાકેમ સંબંધી (૨) સ્ત્રી૦ હકૂમત; અમલ; કારકિર્દી

હાકોટવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ હાકટવું

હાકોટો પું૦ જુઓ હાકટો

હાખાડેર, હાખાડોડી સ્ત્રી૦ (ચ.) એક જાતની (પીળી) ભમરી

હાજત સ્ત્રી૦ [अ.] જરૂરિયાત; આવશ્યકતા (૨) ઝાડા પેશાબની શંકા (૩) કાચી જેલ; 'લૉક-અપ'. [**–થવી, લાગવી** = ઝાડા-પેશાબની ઇચ્છા થવી. **–પડવી**=આદત પડવી. **હાજતે જવું**=ઝાડો કે પેશાબ કરવા જવું.]

હાજર વિ૦ [अ. हाज़िर] સમક્ષ; મોજૂદ હોય તેવું. ૦**જવાબ** પું૦ હાજરજવાબી. ૦**જવાબી** વિ૦ સમયાનુસાર યોગ્ય જવાબ તરત આપી શકે તેવું (૨) સ્ત્રી૦ તેની આવડ. ૦**જામિ(–મી)ન** પું૦ ગુનેગારને હાજર કરવા માટેનો જામીન. ૦**બાશી** સ્ત્રી૦ [फा.] હાજર હોવું તે

હાજરાત સ્ત્રી૦ [अ. हाज़िरात] જંતરમંતરની એક ક્રિયા

હાજરાહજૂર વિ૦ [હાજર+હજૂર] હજૂરમાં તૈયાર હોય એવું (૨) સાક્ષાત; પ્રત્યક્ષ

હાજરી સ્ત્રી૦ [હાજર પરથી] હાજર હોવું તે (૨) નાસ્તો. [**–ભરવી, પૂરવી**='હાજર છે' એવું (પત્રકમાં) નોંધવું. **–લેવી** = 'હાજર છે' એ તપાસવું (૨) ઝાટકણી કાઢવી; સપડાવવું; ખબર લેવી.] ૦**પત્રક** ન૦ હાજરી નોંધવાનું પત્રક

હાજવું અ૦ક્રિ૦ [સર૦ હાજત] અડયા રહેવું; મંડયા રહેવું. [**હાજવા દેવું**=કામ કરવા દેવું.]

હાજિબ પું૦ [अ.] દરવાન

હાજિયાણી સ્ત્રી૦ [હાજી ઉપરથી] હજ કરી આવેલી મુસલમાન સ્ત્રી

હાજિયો પું૦ ['હાજી' ઉપરથી] હાકાર (૨) ખુશામતિયો; સઘળી વાતની હા કહેનારો. [**–પૂરવો**=હા કહેવું.] [મક્કાનો જાત્રાળુ

હાજી પું૦ [अ.] હજ કરી આવેલો મુસલમાન;

હા જી અ૦ જી હા; હા સાહેબ. ૦**હા** સ્ત્રી૦ ખુશામત (૨) અ૦ ભારપૂર્વક હાકાર દર્શાવતો એક ખુશામતિયો ઉદ્ગાર

હાટ સ્ત્રી૦; ન૦ [सं. हट्ट] દુકાન (૨) ગુજરી; બજાર. [**–માંડવું** દુકાન ખોલવી. **હાટે બેસવું**=દુકાને બેસવું–ઉમેદવારી કરવી.]

હાટક વિ૦ [सं.] સોનાનું; સોનેરી (૨) ન૦ સોનું

હાટકવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦] ગર્જના કરવી; હોકારો કરવો (૨) ધમકાવવું [વાળું તાકું

હાટિયું ન૦ ['હાટ' પરથી] ભીંતમાંનું બારણા-

હાટુ અ૦ [જુઓ સાટું] (કા.) વાસ્તે; કાજે

હાટોડી સ્ત્રી૦ [હાટ ઉપરથી] (કા.) દુકાને દુકાને ફરીને બાવા ફકીર વગેરે માગે છે તે ભીખ

હાડ ન૦ [જુઓ હાટ] કપાસનાં ડોડવાં ભરી રાખવાનો વાડો

હાડ ન૦ [दे. हड्डु] હાડકું (૨) બાંધો; કાઠું (૩) અ૦ (શ૦પ્ર૦માં) છેલ્લી હદે; છેક જ (૪) ઘણું જ. [**-આવવું** = છેક કંટાળી - ત્રાસી જવું (૨) ખૂબ દુર્બળ થઈ જવું. **-ગળવું** = શરીર દૂબળું પડવું. **-ગળવું, દૂઝવું** = હાડકામાં સળો થવો. **-જવું** = ખરું રૂપ પ્રકાશવું (૨) વંઠી જવું; છેલ્લે પાટલે બેસવું (૩) પૈસેટકે છેક દુર્બળ થઈ જવું. **-નો તાવ** = જીર્ણ જ્વર. **-નો રાંક** = ગરીબ સ્વભાવનો. **-ભાંગવાં** = સખત માર મારવો (૨) શરીરે અશક્ત કરવું (૩) તન દઈને મહેનત કરવી. **-વળવું** = શરીર સુધરવું. **-હસે ને લોહી તપે** = સગું હોય તેને લાગણી થાય.] **૦ચર** સ્ત્રી૦ શરીરમાં રહેતો ઝીણો તાવ. **૦ચરિયું** વિ૦ હાડમાં રહેતો ઝીણો (તાવ). **૦જ્વર** પું૦, **૦ધગી** સ્ત્રી૦ ઝીણો તાવ; જીર્ણજ્વર. **૦પિંજર** ન૦ શરીરનું હાડકાંનું ખોખું. **૦મહેનત** સ્ત્રી૦ તનતોડ મહેનત; સખત શ્રમ. **૦માળા** સ્ત્રી૦ હાડકાંની માળા. **૦વેર** ન૦ પાકું વેર. **૦વેરી** પું૦ કટ્ટો વેરી. **૦વૈદ(-દ્ય)** પું૦ હાડકાં બેસાડનારો કે જોડનારો વૈદ્ય. **૦સાંકળ** સ્ત્રી૦ એક વેલ

હાડકી સ્ત્રી૦ નાનું અને પોચું હાડકું

હાડકું ન૦ [જુઓ હાડ] અસ્થિ. [**હાડકાં ખોખરાં કરવાં** = માર મારવો; અધમૂઉં કરવું. **હાડકાં ચાલવાં** = કામ કરવાની શક્તિ હોવી. **હાડકાંની હૂંડી કરવી** = સખત મહેનત મજૂરી કરવી. **હાડકાંનું આખું, ભાગલું, આખાં હાડકાંનું, હાડકાંનું હરામ** = કામ કરવે ચોર; આળસુ. **હાડકાંનો ખરો** = કામચોર નહીં એવો; મહેનતુ. **હાડકાંનો માળો** = હાડપિંજર. **હાડકાં પધરાવવાં** = મરી ગયેલા માણસનાં હાડકાંના અવશેષ-ફૂલ કોઈ તીર્થમાં નાખવાની વિધિ કરવી. **હાડકાં પાંસળાં ગણાવાં** = શરીર ખૂબ દુર્બળ - લોહીમાંસ વિનાનું હોવું. **હાડકાં ભારે થવાં** = માર ખાવા યોગ્ય થવું; આડા થવું. **હાડકાં ભાંગવાં** = તન દઈને મહેનત કરવી (૨) સખત માર મારવો. **હાડકાં રઝળાવવાં, રંગવાં** = ખૂબ માર મારવો (૨) અતિશય નુકસાન કરવું. **હાડકાં વળવાં** = શરીરનો બાંધો સારો થવો (૨) કસરતથી શરીર બંધાવું. **હાડકાં વાળવાં** = કસરત કરવી (૨) મહેનત કરવી. **હાડકાં શેકવાં** = દુઃખ દેવું; સંતાપ કરાવવો. **હાડકાં શેનાં છે?** = હરામ હાડકાંવાળાને કે મજબૂત બાંધાવાળાને તિરસ્કાર કે પ્રશંસા અર્થે પુછાય છે. **હાડકાં હરામ કરવાં** = આળસુ થઈ કામ ન કરવું. **હાડકાં હલાવવાં** = તન દઈને કામ કરવું. **હાડકું ઊતરવું, ઊતરી જવું** = સાંધામાંથી હાડકું ખસી જવું. **-ચડાવવું, બેસાડવું** = સાંધામાંથી ઊતરી ગયેલ હાડકાને તેને ઠેકાણે બરોબર ગોઠવવું. **-નમાવવું** = નીચા નમીને કે તન દઈને કામ કરવું.]

હાડછેડ સ્ત્રી૦ [હડ(-ડે) + છેડ] તિરસ્કાર; તરછોડવું તે

હાડજ્વર, હાડધગી, હાડપિંજર, હાડમહેનત જુઓ 'હાડ'માં

હાડમાર વિ૦ [હડ(-ડે) + માર] હડે હડે થયેલું; તુચ્છકારાયેલું (૨) સ્ત્રી૦ [હાડ + માર] હેરાનગતિ; મુશ્કેલી. **-રી** સ્ત્રી૦ તિરસ્કાર; ધુત્કાર (૨) જુઓ હાડમાર

હાડમાળા, હાડવેર, -રી, હાડવૈદ, હાડસાંકળ જુઓ 'હાડ'માં

હાડિયાકરસણ પું૦; ન૦ ચોમાસામાં થતો એક છોડ

હાડિયાડૂંડું ન૦ [હાડિયો + ડૂંડું] એક જાતની છોકરાંની રમત; ઘંટીખીલડો

હાડિયું વિ૦ ['હાડ' ઉપરથી] હાડ સંબંધી; હાડમાં પહોંચેલું કે રહેલું. [**હાડિયો તાવ** = ઝીણો તાવ; લાંબા વખતનો તાવ.]

હાડિયો પું૦ [જુઓ હાડો] કાગડો

હાડી વિ૦ [હાડ ઉપરથી] મજબૂત હાડનું; મહેનતુ; ખડતલ (૨) હઠીલું; મમતી (૩) હાડિયું (૪)

પું૦ મડદાંનાં હાડકાંની મદદથી ખેલો કરનાર જાદુગર [બાફ્યે જ નીકળે એવો મેલ

હાડીમેલ પું૦ [હાડ+મેલ] (કા.) લૂગડાનો

હાડે(-ડો)હાડ અ૦ ['હાડ' ઉપરથી] છેક હાડકાં સુધી; હાડકે હાડકે. [-૦વ્યાપી જવું, લાગી જવું = (ગુસ્સાની) ઊંડી - ભારે લાગણી થવી.]

હાડો પું૦ [સર૦ हिं. हाडि (सं. आडि, आडीविन्)] કાગડો; હાડિયો [હાનિ

હાણ (ણ,) સ્ત્રી૦ [सं. हानि, प्रा. हाणि] નુકસાન;

હાતિમ, ૦તાઈ પું૦ [अ.] એક પ્રખ્યાત સખાવતી આરબ

હાથ પું૦ [प्रा. हत्थ (सं. हस्त)] હસ્ત (૨) કોણીથી વચલી આંગળીના છેડા સુધીની લંબાઈનું માપ (૩) (પત્તાંની રમતમાં) એક ભાગે જિતાયેલો દાવ (૪) રેલવેનું સિગ્નલ (૫) [લા.] હાથનો કસબ (૬) સામેલગીરી; મદદ; પ્રેરણા. ઉદા૦ એ કામમાં મારો હાથ નથી. (૭) કૃપા; રહેમ. ઉદા૦ તેના ઉપર મારા બન્ને હાથ છે. (૮) (રંગવા વગેરેમાં) એકેક વારની એકેક ક્રિયા. ઉદા૦ રંગના બે હાથ દીધા. (૯) લગ્નસંબંધ; પાણિગ્રહણ. ઉદા૦ તેના હાથની માગણી કરી. (૧૦) સત્તા; તાબો; અખત્યાર; શક્તિ. ઉદા૦ મારા હાથની વાત નથી. (૧૧) હાથવાળી બાજુ-પાસું. ઉદા૦ ડાબે હાથે તેનું ઘર છે. [**-અડકાવવો, અડાડવો** = હાથથી સ્પર્શ કરવો (૨) મદદ કરવી; કામ કરવા લાગવું. **-આપવો** = મદદ કરવી; સાથે જોડાવું (૨) ગંજીફાની રમતમાં દાવ જવા દેવો. **-આવવું** = મળવું; જડવું (૨) કબજામાં આવવું. **-ઉગામવો** = હાથ વડે મારવા તૈયાર થવું. **-ઉઠાવવો** = હાથ ઉગામવો (૨) કબજો કે હક છોડવો. **-ઉપર લેવું** = વશ કરવું (૨) કરવાનું શરૂ કરવું. **-ઉપાડવો** = મારવું. **-ઊતરી જવો** = હાથનું સાંધાનું હાડકું એને સ્થાનેથી ખસી જવું. **-ઓપડવો** = હાથ વડે મારવું. **-ઊંચા રહેવા** = અંદર સંડોવાઈ દોષમાં ન લબદાઈ જવાય તેમ છૂટા રહેવું (૨) આજ્ઞા કરનારા રહેવું. **-કરવું** = કબજે કરવું. **-કરવો** = પત્તાંની રમતમાં દાવ જીતવો (૨) નિશાની કરવી. **-કલમ કરવા** = હાથ કાંડા આગળથી કાપી નાખવા. **-કાપી આપવા** = સહી, કબૂલત વગેરેથી બંધાઈ જવું; કાંડાં કાપી આપવાં. **-કાળા કરવા** = કલંકિત કામમાં સામેલ થવું; કલંક વહોરવું (૨) લાંચ લેવી. **-ખંખેરવા** = જોખમદારી કાઢી નાખવી; કામમાંથી ફારેગ થવું (૨) આશા છોડવી. **-ખેંચી ઝાલવો, ખેંચી પકડવો** = ખંચાવું (૨) ખર્ચ પર અંકુશ રાખવો; કરકસર કરવી. **-ઘસવા** = પસ્તાવો કરવો; બળાપો કરવો (૨) હારી જવું; થાકી જવું. **-ઘાલવો** = દરમિયાનગીરી કરવી; સામેલ થવું. **-ચડવું** = (કામ) આવડવું (૨) ભેટો થવો; સામનો થવો. **-ચલાવવો** = કામ કરવું; ઝપાટાબંધ કામ કરવું (૨) હાથ વડે મારવું (૩) ઝપાટાબંધ ખાવા મંડવું (૪) [લખાણમાં] સુધારોવધારો કરવો. **-ચળવળવા** = હાથ વડે મારવાની ચળ થવી. **-ચાટવો** = (ખાવામાં ખરડાતો) હાથ મોંમાં ઘાલી ચાટવો. (૨) [લા.] ફાંફાં મારવાં; વેવલાં વીણવાં. **-ચાલવો** = હાથ વડે મારવું (૨) (કામમાં) ઝપાટો થવો (૩) હાથ વડે કામ થવું. **-ચોખ્ખો ન હોવો** = સ્ત્રીને અડકાવ આવેલો હોવો. (૨) પ્રમાણિકતા ન હોવી. **-ચોખ્ખો હોવો** = પ્રમાણિક કે નિષ્કલંકિત હોવું (૨) (સ્ત્રીએ) અભડાયેલ ન હોવું. **-ચોળવા** = ગુમાવ્યા પછી બળાપો કરવો. **-છૂટી બલા** = પથરો કે એવી કોઈ હાથમાં લઈ છૂટી મરાતી વસ્તુ. **-છૂટો હોવો** = ઉદાર કે ખરચાળ હોવું (૨) માર મારવાની ટેવ હોવી. **-જવા** = ટેકો-આધાર જવો (૨) હિંમત હારવી (૩) હાથે કામ કરવાની શક્તિ જવી. **-જોડવા** - નમસ્કાર કરવા (૨) વિનંતિ કરવી; પ્રાર્થના કરવી (૩) થાકવું; કંટાળવું; હારવું (૪) તોબા પોકારવી; માફી માગવી **-જોવો** = સામર્થ્યનો પરચો જોવો (૫) હસ્તરેખા જોઈ ભવિષ્ય ભાખવું. **-ઝાલવો** = હાથ પકડવો (૨) રોકવું; અટકાવવું

(૩) મદદ કરવી (૪) પત્ની તરીકે સ્વીકારવું; પરણવું. **–ટાઢા કરવા** = કરવા જેવું કર્યાનો સંતોષ મેળવવો. **–ટાઢો કરવો** = દાન આપી સંતોષ મેળવવો. **–ઠરવો** = અનુભવથી આવડવું; ટેવાવું. **–ઠોકવો** = હાથ ઠોકીને ભાવ ઠરાવવો; સોદો કરવો. **–તાળી દેવી** = સફાઈથી છટકી જવું (૨) છેતરી જવું. **–થી જવું** = કાબૂમાંથી જવું (૨) વઠી જવું; બહેકી જવું. **–દેખાડવો** = તાકાતનો પરચો આપવો (૨) આવડત બતાવવી (૩) ભવિષ્ય જોવડાવવા હાથ ધરવો. **–દેવો** = ટેકો આપવો (૨) ચોપડવું; હાથ મારવો (૩) રોકવું; અટકાવવું. **–ધરવું** = આદરવું; હાથ ઉપર લેવું. **–ધરવો** = માગવું. **–ધોઈ નાખવા** = આશા મૂકવી (૨) દેવાળું કાઢવું (૩) જોખમદારીમાંથી કે કામમાંથી છૂટા થવું (૪) (તે કામને) પરાકાષ્ઠાએ પહોંચાડી, તેમાંથી હંમેશને માટે અલગ થવું. **–ધોઈને** = જુઓ હાથપગ ધોઈને. **–નાપાક હોવા** = અડકાવને લીધે (સ્ત્રીના) હાથ ચોખ્ખા ન હોવા. **–નાખવો** = હાથ મૂકવો (૨) ઝડપ મારવી; લૂંટવું (૩) હાથ વડે પકડવું. **–ની ચળ ઉતારવી** = મારવાની ઇચ્છા પૂરી કરવી; વગર કારણે મારવું. **–નીચે** = તાબામાં (૨) આશ્રયમાં (૩) દેખરેખમાં. **–નીચેનું** = તાબાનું. **–ની વાત** = શક્તિની વાત; અધિકારની વાત. **–નું કર્યું** = જાતે કરેલું. **–નું ચોખ્ખું** = પ્રમાણિક. **–નું ચોર** = અપ્રમાણિક. **–નું છૂટું** = ઉડાઉ; હાથમાં આવે તે ખરચી નાખનારું (૨) મારવાની ટેવવાળું. **–નું જૂઠું** = ચોર; અપ્રમાણિક. **–નું ટાઢું, ઠંડું, ધીમું** = કામ કરવામાં ધીમું કે આળસુ. **–નું મોકળું** = ઉદાર. **–નું પોલું** = ઉડાઉ. **–નું સાચું** = પ્રમાણિક. **–નો મેલ** = તુચ્છ વસ્તુ – જેને આપી દેતાં આંચકો ન લાગે. **–નો રસ ઉતારવો** = હાથની ચળ ભાંગવી. **–પકડવો** = જુઓ હાથ ઝાલવો. **–પગ** = હાથ અને પગ (૨) મુખ્ય આધાર (૩) મુદ્દો; આધાર. **–પગ ગળી જવા** = જુઓ હાથપગ ભાગી જવા. **–પગ જોડીને બેસી રહેવું** = કાંઈ પણ કામધંધો ન કરવાં; આળસુ થઈ પડી રહેવું. **–પગ ધોઈને** = ખાઈખપૂચીને. **–પગ ભાગી જવા** = સાવ અશક્ત બની જવું (૨) હોશકોશ ઊડી જવા; હિંમત હારી બેસવું. **–પગ હલાવવા** = કાંઈ પણ ઉદ્યોગ કરવો. **–પછાડવા** = ગુસ્સો કરવો (૨) કઢાપો કરવો; તીવ્ર શોક થવો. **–પડવો** = રેલગાડીનો હાથ નીચો નમવો. **–પીળા કરવા, પીળવા** = લગ્ન લઈ પીઠી ચોળવાનો લહાવો લેવો. **–ફરવો** = ચોરી થવી (૨) સુધારો વધારો થવો (લખાણ વગેરેમાં). **–ફેરવવો** = હાથ વડે ચોપડવું; રંગવું (૨) વલૂરવું (૩) સુધારો વધારો કરવો. **–ફેરવી જવું** = ચોરી જવું. **–ફેરો હોવો** = સપાટાબંધ કામ કરે એવું હોવું. **–બતાવવો** = જુઓ હાથ દેખાડવો (૨) સંજ્ઞા કરવી. **–બાળવા** = જાતે રાંધવું (૨) પોતાનું કામ પોતે જ કરી લેવું. (૩) આગળથી સહી કરી બંધાઈ જવું. **–બાંધવા** = કરતું અટકી જાય એવી વ્યવસ્થા કરવી. **–બેસવો** = અનુભવથી આવડવું; કુશળતા આવવી. **–ભરાવા** = પૈસા મળવા; લાંચ મળવી. **–મારવા** = (તરવામાં) વામિયાં ભરવાં. **–મારવો** = ચોરી કરવી; અપ્રમાણિકપણે મેળવવું (૨) રંગરોગાન ઇ૰ પ્રવાહી ચોપડવું (૩) વામિયાં ભરવાં (તરવામાં). **–ભીડમાં હોવો** = પૈસાની મુશ્કેલી કે તંગી હોવી. **–માં અધ્ધર રાખવું** = બહુ લાડ લડાવવાં. **–માં આવવું** = જુઓ હાથ આવવું. **–માં કાછડી ઝાલીને દોડવું** = હાંફળાફાંફળા દોડવું. **–માં ચાંપવું, દાબવું** = લાંચ આપવી. **–માં પડવું** = વશમાં જવું; કાબૂમાં આવવું. **–માં રહેવું** = કબજામાં રહેવું. **–માં લેવું** = જુઓ હાથ ઉપર લેવું. **–માં હાથ આપવો** = વચન આપવું (૨) પરણવું. **–માં હોવું** = કબજામાં હોવું; પોતાને આધીન હોવું. **–મિલાવવો** = હસ્તમેલાપ કરવો (૨) ભાઈબંધી કરવી (૩) સંપ કરવો. **–મૂકવો** = ગુરુ કે વડીલ તરીકે આશીર્વાદ આપવા; માથે હાથ

મૂકનારના ગુણધર્મ આવવા. ઉદા૦ મામાએ હાથ મૂક્યો છે. **-મેળવવા** = હસ્તમેળાપ થવો; લગ્ન થવું (૨) હાથોહાથની લડાઈ કરવી. **-રસ ઉતારવો, લેવો**=હાથની ચળ ભાંગવી. **-રાખવું** = કબજે રાખવું. **-રાખવો** = સામેલ રહેવું. **-રાખીને** = કરકસરથી. **-લગાડવો** = હાથ અડકાવવો (૨) મદદ કરવી. **-લંબાવવો** = મદદ માગવી (૨) ભીખ માગવી (૩) મદદ કરવી. **-લાગવું** = મળવું; જડવું. **-લાગવો** = પહોંચવું (૨) ફાવવું (મેળવવામાં) **-લાંબો કરવો** = જુઓ હાથ લંબાવવો. **-લેવો** = જુઓ હાથ કરવો. **-વળવો** = હાથ ઠરવો; ટેવાવું. **-વળાવો કરવો** = ફરી પરણાવવું; ઠામ બેસાડવું. **-વાવડું** = ચોરી જાય એવું. **-સાંકડમાં હોવો** = જુઓ હાથ ભીડમાં હોવો. **-સારો હોવો** = આવડત-કુશળતા હોવી (૨) જશ અપાવે તેવું હોવું (૩) પ્રમાણિક હોવું (૪) અભડાયેલું ન હોવું (સ્ત્રીએ). **-હલકો હોવો** = હાથથી કામ કરતાં ઈજા કે બગાડ ન થાય તેવી રીતે હાથ વાપરતાં આવડવું. **-હલાવતા આવવું** = ખાલી હાથે પાછું ફરવું; કાર્ય સિદ્ધ કર્યા વિના પાછું આવવું. **-હલાવવા** = ઉદ્યમ કરવો. **-હાંલ્લાં લેવાં** = ઉઠાંતરી કરવી; ચાલ્યા જવું. **-હેઠે પડવા** = કોઈ ઉપાય ન રહેવો; નિરાશા મળવી; હિંમત હારવી. **-હોવો** = સામેલગીરી હોવી. **હાથે** અ૦ હાથ વડે (૨) જાતે; પોતે. [**હાથે આંબલીના બંધ હોવા** = પૈસો ન છૂટવો. કંજૂસ હોવું **હાથે કરીને** = સ્વેચ્છાથી; ઈરાદાપૂર્વક. **હાથેથી જવું** = જુઓ હાથથી જવું. **હાથે પગે પડવું, -લાગવું** = કાલાવાલા કરવા. **હાથે ચડવું** = જુઓ હાથ ચડવું. **હાથે બેસવું** = આવડવું. **હાથે હાથ મેળવવો** = સોદો કરવો; કરાર કરવો (૨) પરણવું. **હાથે હાથ મિલાવવો** = જુઓ હાથ મિલાવવો. **આડે હાથે જમવું** = ભુખાળવાની જેમ જમવું. **આડે હાથે દેવું** = ખૂબ ધીબવું; મારવું.] **હાથોહાથ ઊપડી જવું** = ચપ ચપ વેચાઈ જવું. **આડો હાથ દેવો, ધરવો, રાખવો** = ખાળવું; અટકાવવું. **કેડે હાથ દેવા** = થાકી જવું. **ચારે હાથ હેઠા પડવા** = સંપૂર્ણપણે નિરુપાય બની જવું. **માથે હાથ દેવા** = હતાશ થવું. **માથે હાથ ફેરવવો** = મમતા કે વહાલ બતાવવું (૨) આશીર્વાદ આપવો; પોતાનો ખાસ સ્વભાવ બીજામાં ઊતરે એમ થવું. **માથે હાથ મૂકવો** = આશીર્વાદ આપવો (૨) પોતાનો ગુણસ્વભાવ બીજામાં ઊતરે એમ કરવું. **માથે હાથ હોવો** = ઓથ હોવી (૨) આશીર્વાદ હોવો. **મોઢે હાથ દેવો** = બોલવા ન દેવું. **હજાર હાથનો ધણી** = પરમેશ્વર. (**-ના) હાથનાં કોઈ બે બાર પણ ન લે** = નૂર વગરનું કંગાળ માણસ.] **૦ઉછીનું** વિ૦ ચોપડામાં ઉધાર્યા વિના થોડી વાર પછી આપી દેવાની શરતે લીધેલું કે આપેલું. **૦કડી** સ્ત્રી૦ હાથની બેડી. [**-કરવી** = બેડી પહેરાવવી.] **૦કંતામણ** ન૦ હાથે કંતાવવું તે. **૦કાગળ** પું૦ હાથે બનેલો (યંત્રથી નહિ) કાગળ. **૦કામ** ન૦ હાથનું કામ. **૦કારીગરી** સ્ત્રી૦ હાથની કારીગરી. **૦કાંતણ** ન૦ હાથે કાંતવું તે. **૦ગરણું** ન૦ લગ્ન વખતનો વધાવો - રૂપિયા આપે છે તે. **૦ગાડી** સ્ત્રી૦ હાથે ખેંચવાની કે ધકેલવાની ગાડી. **૦ચાલાકી** સ્ત્રી૦ હાથની ચાલાકી (જાદુના ખેલમાં). **૦છડ** સ્ત્રી૦ (યંત્રથી નહિ) હાથથી છડવું તે. જેમ કે, હાથછડના ચોખા. **૦તાળી** સ્ત્રી૦ હાથની તાળી. **૦ધોણું** ન૦ [‘ધોવું’ ઉપરથી] અતિસાર; ઝાડા. **૦પહોંચિયું** ન૦ હાથના પહોંચાનું એક ઘરેણું. **૦પાકીટ** ન૦ હાથમાં રાખવાનું પાકીટ. **૦પ્રત** સ્ત્રી૦ મૂલપ્રત; ‘મેન્યુસ્ક્રિપ્ટ’. **૦બેડી** સ્ત્રી૦ હાથકડી. **મહેનત૦** સ્ત્રી૦ હાથથી કરાતી મહેનત. **૦મુચરકા** પું૦બ૦ વ૦ જાતના જામીન [**-પર છોડવું**]. **૦મેળાવો** પું૦ હસ્તમેળાપ. **૦મોજું** ન૦ હાથે પહેરવાનું મોજું. **૦રસ** ન૦ હાથથી કરેલો વીર્યપાત. **૦રૂમાલ** પું૦ હાથનો રૂમાલ. **૦લાકડી** સ્ત્રી૦ હાથમાં ઝાલવાની

લાકડી (૨) (લા.) આધાર; ટેકો. **૦લો** વિ૦ પું૦ હાથના જેવા ફાફડાવાળો (થોર). **૦વેંત(૦માં)** અ૦ બહુ નજીક; સાવ પાસે; હાથ આવવાની તૈયારીમાં. **૦સર** વિ૦ આજ્ઞાંકિત. **૦સાળ** સ્ત્રી૦ હાથે ચલાવાતી સાળ

હાથણી સ્ત્રી૦ [सं. हस्तिनी प्रा. हत्थिणी] હાથીની માદા (૨) [લા.] પુસ્તો

હાથતાળી થી **હાથસાળ** જુઓ 'હાથ'માં

હાથાતોરણ ન૦ એક જાતનું તોરણ

હાથિણી સ્ત્રી૦ જુઓ હાથણી

હાથિયો પું૦ [प्रा. हत्थ (सं. हस्त)] ૧૩મું નક્ષત્ર (૨) [જુઓ હાથી] મલપતો મોટો હાથી (૩) [હાથ પરથી] ખરેરો

હાથી પું૦ [प्रा. हत्थि (सं हस्तिन्)] હસ્તી; .ગજ. [**–ઝૂલવા (આંગણે)** = ઘણા પૈસાદાર હોવું. **–નો અંકુશ** = તડામાર કામ લે એવો વડીલ કે ઉપરી. **ધોળો હાથી બાંધવો** = ગજા ઉપરાંતના ખર્ચમાં ઊતરી પડાય એવું કરવું.] **૦ખાનું**, **૦થાન** ન૦ હાથી રાખવાનો તબેલો. **૦દાંત** પું૦ હાથીનો દંતૂશળ. **૦પગું** વિ૦ રોગથી ફૂલેલા પગવાળું (૨) મોટા પગવાળું. **૦સૂંઢું** ન૦ એક વનસ્પતિ

હાથે અ૦ જુઓ 'હાથ'માં

હાથેવાળો પું૦ [दे. हथलेव] વરકન્યાનો હસ્તમેળાપ

હાથેળી સ્ત્રી૦ જુઓ હથેળી

હાથો પું૦ ['હાથ' ઉપરથી] હથિયાર કે ઓજાર જ્યાંથી પકડાય તે ભાગ; મૂઠ કે દસ્તો (૨) સહાય; મદદ (૩) પક્ષ (૪) કંકુવાળા હાથની છાપ (૫) વેપારીઓ આંગળીઓની નિશાનીથી ભાવ ઠરાવવા પોતાનો હાથ કપડા નીચે ઢાંકીને આપે છે તે. [**–ઠોકવો** = હાથ ઠોકવો; સાટું નક્કી કરવું (૨) કંકુવાળાં હાથનો થાપો મારવો. **કુહાડાના હાથા બનવું** = ખોટા કામમાં બીજાના હથિયારરૂપ બનવું. **માતાનો હાથો હોવો** = માતાની ખાસ કૃપા હોવી.]

હાથોહાથ અ૦ [હાથ + હાથ] જેને આપવાનું હોય તેના જ હાથમાં; જાતોજાત (૨) એકના હાથમાંથી બીજાના હાથમાં એમ; એકબીજાની મદદથી. [**–ઊપડી જવું, વેચાઈ જવું** = જલદી વેચાઈ જવું.]

હાન સ્ત્રી૦ [सं. संज्ञा ?] બાધા; માનતા (૨) [જુઓ હાનિ] હાણ

હા ના સ્ત્રી૦ હા ને ના કરવી તે; આનાકાની

હાનિ સ્ત્રી૦ [सं.] નુકસાન (૨) પાયમાલી; નાશ. **૦કર**, **૦કર્તા(–ર્ત્રી)**, **૦કારક** વિ૦ હાનિ કરનારું; નુકસાનકારક

હાપ્પા અ૦ [રવ૦] હપ. [**–કરવું, કરી જવું** = કોળિયો કરી જવું; ખાઈ જવું (બાળભાષા).]

હાફકોટ પું૦ [इं.] અડધે સુધી આવતો એક જાતનો કોટ

હાફિજ પું૦ [अ.] આખું કુરાન જેને મોઢે હોય એવો માણસ (૨) પું૦ (સં.) ઈરાનનો એક પ્રખ્યાત કવિ

હામ સ્ત્રી૦ હિંમત. [**–ભીડવી** = હિંમત કરવી.]

હાંમલવું અ૦ક્રિ૦ હિંમત હારી જવું

હામા ન૦ એક જાતનું પક્ષી

હામી પું૦ [अ.] હામીદાર (૨) સ્ત્રી૦ જામીન; બાંયધરી. [**–ભરવી** = જામીન થવું: બાંયધરી આપવી.] **૦દાર** પું૦ જામીન. **૦દારી** સ્ત્રી૦

હાય અ૦ દુઃખ, ત્રાસ કે અફસોસનો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ અંતરના ઊંડા દુઃખની બદદુવા; શાપ. [**–પોકારવી, –લેવી** = આંતરડી કકળાવવી: નિસાસો લેવો.] **૦પિટારો** પું૦, **૦પીટ** સ્ત્રી૦ હાયપીટ કરવી તે; રોકૂટ. **૦વરાળ** સ્ત્રી૦ શોક; અફસોસ. **૦વલાળા** પું૦બ૦વ૦ શોક કે અફસોસના ઉદ્ગારો. **૦વોય** સ્ત્રી૦ શોક; અફસોસ; ચિંતા (૨) અ૦ શોકનો એવો ઉદગાર. **૦હાય**, **૦હોય** સ્ત્રી૦; અ૦ જુઓ હાયવોય (૨) કૂટવું તે

હાર પું૦ [सं.] ફૂલની મોટી માળા (૨) ગળામાં પહેરવાનું એવું ઘરેણું

હાર (૨,) સ્ત્રી૦ [सं., प्रा. हारिं] પરાજય (૨) ઓળ; પંક્તિ. [**–ખાવી** = હારવું. **–માં રહેવું** = પંક્તિમાં રહેવું (૨) [લા.] સરસાઈ કરવી; હરીફાઈમાં કામ કરવું.]

–હાર(–રું) વિ૦ [प्रा. आरअ (सं. कारक)] 'કરનાર' એ અર્થનો કર્તૃત્વવાચક પ્રત્યય. ઉદા૦ સર્જનહાર; રાખણહારો

હારક વિ૦ પું૦ [सं.].હરનાર

હારકતાર અ૦ [હાર+કતાર] હારબંધ

હારજીત સ્ત્રી૦ હાર અને જીત

હારડો પું૦ [હાર ઉપરથી] મોટો હાર (૨) ખાંડનાં ચકતાંનો હાર

હારણ વિ૦ [હારવું ઉપરથી] હારેલા મન કે સ્વભાવનું (૨) અધીરું (૩) સ્ત્રી૦ હારણ હોવું તે. **-ણું** વિ૦ હારણ

હારતોરા પું૦બ૦વ૦ હાર ને તોરા (૨) [લા.] માન; આદર [હારબંધ

હાર(-રા)દોર અ૦ [હાર+દોર] એક હારમાં;

હારબંધ અ૦ [હાર+બાંધવું] હારદોર; ઓળબંધ

હારવું અ૦ક્રિ૦ [હાર પરથી] પરાજિત થવું (૨) કાયર થવું; થાકવું (૩) સ૦ક્રિ૦ રમતમાં શરત તરીકે મૂકેલી વસ્તુ ગુમાવવી

હારસિંગાર ન૦ [સર૦ हिं.] પારિજાતક

હારાદોર અ૦ [જુઓ હારદોર] હારબંધ

હારાહાર (૨,) સ્ત્રી૦ [હાર પરથી] હારંહારા; વારંવાર હારવું તે [મૂર્છના (સંગીત)

હારિણાશ્વા સ્ત્રી૦ [સં.] મધ્યમ ગ્રામની એક

હારિયલ ન૦ જુઓ હારીલ

હારિયું વિ૦ [હાર=પંક્તિ પરથી] સમોવડિયું; એક જ પંક્તિનું (૨) એક જ રાહનું (પદ) (૩) સમકાલીન [દુઃખહારી

-હારી વિ૦ [સં.] હરનારું (સમાસને છેડે). ઉદા૦

હારી પું૦ [प्रा. हारि; સર૦ हिं. हारी] એક છંદ ૨) [સર૦ હાળી] ખેતી માટે રાખેલો મદદનીશ માણસ; સાથી

હારીલ ન૦ [સર૦ हिं. हारिल] એક પંખી (જન્મતી વખતે તે જે એક લાકડું પકડી લે છે તે મરતા સુધી છોડતું નથી એમ મનાય છે)

હારું વિ૦ જુઓ 'હાર'

હારે અ૦ ['હાર'=પંક્તિ ઉપરથી; સર૦ म. हारी] જોડે; સાથે (૨) તુલનામાં

હારેડું વિ૦ [જુઓ આરેડું; સર૦ હરાયું] તોફાની; મસ્તાન

હારો પું૦ [સર૦ આરેડું] ૭ મણનું વજન

હારોડી સ્ત્રી૦ [જુઓ હાર] ઓળ

હારોહાર અ૦ [હાર ઉપરથી] જુઓ હારદોર

હાર્દ ન૦ [સં.] હૃદય (૨) મર્મ; રહસ્ય (૩) ભાવાર્થ. **-ર્દિક** વિ૦ [સં.] ખરા અંતરનું

હાર્મોનિયમ ન૦ [इं.] એક વિદેશી વાદ્ય; પેટી

હાલ પું૦ બ૦ વ૦ [अ.] દશા; સ્થિતિ (૨) અવદશા (૩) અ૦ હમણાં; અત્યારે. **૦નું** વિ૦ હમણાંનું. **૦માં** અ૦ હમણાં [રંગનો ઘોડો

હાલક પું૦ એક છંદ (૨) [સં.] પીળાશ પડતા

હાલકડોલક અ૦ [હાલવું+ડોલવું] ખળભળી ઊઠ્યું હોય એમ; ડગમગતું

હાલકહૂલક ન૦ [સર૦ दे. हलहलअ; हिं. हालहूल] અવ્યવસ્થા; તોફાન (૨) વિ૦ તોફાની

હાલચાલ સ્ત્રી૦ [હાલવું+ચાલવું] હાલવુંચાલવું તે; હરફર (૨) રીતભાત [સાલપેલિયું

હાલણડોલણ વિ૦ [હાલવું+ડોલવું] ડગમગતું;

હાલત સ્ત્રી૦ [अ.] અવસ્થા; સ્થિતિ (૨) ટેવ

હાલપોલ(-લિયું) વિ૦ જુઓ સલપોલિયું

હાલબકાલ સ્ત્રી૦ [दे. हलबोल] હલમલ

હાલરડું ન૦ [જુઓ હાલા] બાળકને ઝુલાવતાં ગવાતું ગીત (૨) [જુઓ હાલરું] ટોળું

હાલરું ન૦ ['હાર' ઉપરથી] બાળકને નજર ન લાગે એવી ચીજોની માળા (૨) જૂથ; ટોળું (૩) કણસલામાંના કણ છૂટા પાડવા ખળીમાં બળદ ફેરવે છે તે (૪) [સર૦ हिं. हालरा] હાલરડું

હાલવું અ૦ક્રિ૦ [दे. हल्ल (सं. हल्लन); સર૦ हिं. हालना, म. हालणें] ખસવું; ડોલવું; ચળવું (૨) [दे. हल्ल] (કા.) જવું; ચાલવું

હાલસો પું૦ [अ. हादिसह्] હરકત; હાનિ

હાલહવાલ પું૦ બ૦વ૦ [હાલ ઉપરથી; સર૦ म.] દુર્દશા; ખરાબી; પાયમાલી (૨) વિ૦ દુર્દશામાં પડેલું [અબઘડી

હાલહાલ અ૦ [હાલ ઉપરથી] હમણાં જ;

હાલંદું વિ૦ [હાલવું ઉપરથી] હાલતું

હાલંહાલા, હાલાહાલ સ્ત્રી૦ [હાલવું ઉપરથી] વારંવાર હાલવું તે

હાલા અ૦ (૨) સ્ત્રી૦ [રવ૦? 'હાલવું' પરથી?] જુઓ હાલો. [**-કરવી**=હાલામાં ઝુલાવીને સુવાડવું (૨) સૂઈ જવું (બાળભાષા). **-ગાવી**= હાલરડું ગાવું.]

હાલી સ્ત્રી૦ [હાલા ઉપરથી] બાળકને સુવાડ-

વાની ઝોળી; ખોયું. ૦**ગોરી** સ્ત્રી૦ હાલરડું

હાલીમવાલી પું૦ [अ. अहाली + मवाली ?] હલકા દરજ્જાનો—રેંજીપેંજી માણસ

હાલેડું ન૦, -**ડો** પું૦ + જુઓ હાલરડું

હાલો અ૦ [રવ૦] બાળકને હીંચતાં વપરાતો ઉદ્ગાર (૨) પું૦ ખોયું; પારણું (બાળભાષામાં) (૩) હાલરડું. [-**કરવો** = જુઓ હાલા કરવી (૨) હાલો સાંભળતાં સાંભળતાં સૂઈ જવું (બાળભાષા). -**ગાવો** = જુઓ હાલા ગાવા.]

હાલોચાલો પું૦ [હાલવું + ચાલવું] હરવું ફરવું તે; હાલોડોલો

હાલોડોલો પું૦ [હાલવું + ડોલવું] (કા.) હરવું ફરવું તે (૨) બને તેટલું, થોડુંઘણું કામકાજ કરવું તે (૩) શરીરની નબળાઈને લીધે થોડીઘણી હરફર થાય તે

હાવ પું૦ [सं.] શૃંગારયુક્ત ચેષ્ટા કે ચાળો (સ્ત્રીનો) (૨) [સર૦ म.] ઇચ્છા; હવસ. ૦**ભાવ** પું૦બ૦વ૦ શૃંગારયુક્ત ચેષ્ટા; નખરાં

હાવરું વિ૦ [હાવ = ઇચ્છા ઉપરથી; સર૦ म. हावरा] અતિલોભી; અસંતોષી (૨) બાવરું. ૦**બાવરું** વિ૦ [સર૦ हिं. हावलाबावला] વ્યાકુળ; ગભરાયેલું; ગાંડા જેવું

હાવરો પું૦ [फा. आवारह] જાવકની ખાતાવાર નોંધ (૨) [હાવ = ઇચ્છા ઉપરથી; સર૦ म. हावर] તાવ ગયા પછી ઊઘડતી ભૂખ

હાવસોઈ, ૦**ઝાવસોઈ** સ્ત્રી૦ જુઓ ઝાવસોઈ

હાવાં, -**વે** અ૦ [જુઓ હવે] (પ.) હમણાં

હાશ અ૦ [રવ૦] જંપ, સંતોષ કે નિવૃત્તિનો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ નિરાંત; જંપ; શાંતિ. [-**કરવી** = નિરાંત વાળવી.]

હાશીશ સ્ત્રી૦ [अ. हशीश] એક માદક વનસ્પતિ

હાસ પું૦ [सं.] હાસ્ય; હસવું તે

હાસ્તો અ૦ હા જ તો; જરૂર હા

હાસ્ય ન૦ [सं.] હસવું તે. ૦**ચિત્ર** ન૦ ટોળ કરવા દોરેલું હાસ્યજનક ચિત્ર; 'કૅરિકેચર'. ૦**જનક** વિ૦ હાસ્ય ઉપજાવે એવું. ૦**રસ** પું૦ નવ રસોમાંનો એક (જુઓ રસ). ૦**વિનોદ** પું૦ હાસ્ય અને વિનોદ. -**સ્યાસ્પદ** વિ૦ [+ आस्पद] હસવા યોગ્ય; હસવું આવે એવું

હાહાકાર પું૦ [सं.] હા! હા! એવો શોક કે ત્રાસનો ઉદ્ગાર; સર્વત્ર શોક અને ત્રાસની લાગણી ફેલાઈ જવી તે [-**થવો**, **વર્તવો**]

હાહાહીહી અ૦ [રવ૦] હાસ્યવિનોદનો એવો ઉદ્ગાર (૨) સ્ત્રી૦ હાસ્યવિનોદ; ઠઠ્ઠામશ્કરી

હાહો સ્ત્રી૦ [રવ૦] હોહા; હોકાર; બુમરાણ (૨) ધામધૂમ; ધમાલ

હાળી પું૦ [सं. हाली] હળ વડે ખેડનાર; ખેડૂત (૨) ખેતીકામમાં મદદગાર નોકર; સાથી

હાળો પું૦ [सं. हालिक. प्रा. हालिअ] હળ ખેડનારો (૨) પતિ (૩) મરદ

હાં (૦) અ૦ [રવ૦; સર૦ हिं हाँ; જુઓ હા] ભાર, અનુરોધ કે વિનવણીનો ઉદ્ગાર. ઉદા૦ તમે એમ કરજો, હાં (૨) ચાલુ વાતમાં વચ્ચે વચ્ચે હાંકારો દેવાનો ઉદ્ગાર (૩) સામો હોકારો—પડકાર કરવાનો ઉદ્ગાર (૪) + હા; હાકારસૂચક ઉદ્ગાર. ૦**ઉં** અ૦ હાં; બસ. ૦**કે** અ૦ હાં ૧ જુઓ (તે ભાવ સવિશેષ બતાવે છે.). ૦**રે** અ૦ કેટલાંક ગીતમાં હુલાવનારો પ્રારંભક ઉદ્ગાર. ૦**હાં** અ૦ ખમા કે અરેરાટી બતાવતો ઉદ્ગાર

હાંક (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ હાક] બોલાવવા માટેની બૂમ

હાંકણી (૦) સ્ત્રી૦ [હાંકવું ઉપરથી] હાંકવાની રીત

હાંકવું (૦) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હાકવું] પશુ, વાહન, વહાણ, ગાડી વગેરેને ઇચ્છિત માર્ગે ચલાવવું (૨) [લા.] ગપ મારવી. [**હાંક્યે રાખવું** = ગમે તેમ ચલાવ્યે જવું (૨) ગપ્પાં ઠોકયા કરવાં.]

હાંકારો (૦) પું૦ [હાં + કાર] 'હાં' એવો અવાજ

હાંકેડુ (૦) પું૦ [હાંકવું ઉપરથી] હાંકનારો; ગાડીત

હાંજા (૦) પું૦ બ૦વ૦ [સર૦ हिं हांगा; (दे. हंजय = સોગન ઉપરથી ?)] શરીરના સાંધા (?) (૨) [લા.] હિંમત; શક્તિ. [-**ગગડી જવા**, **છૂટી જવા** = નાહિંમત થઈ જવું; ઢીલા થઈ જવું.]

હાં જી (૦) અ૦ + હાજી; માન સાથે જવાબ દેવાનો એક ઉદ્ગાર. [-**કરવું** = હાંજી બોલવું; આજ્ઞા ઉઠાવવી.]

હાંડલી (૦) સ્ત્રી૦ [જુઓ હાંડી] નાનું હાંડલું; હાંલ્લી. -**લું** ન૦ પહોળા મોંનું માટીનું એક

વાસણ. -વો પું૦ એક વાની. [**-મૂકવો** =હાંડવો રાંધવા મૂકવો.]

હાંડી (૦)સ્ત્રી૦[सं. हंडिका, हाडिका] હાંલ્લી(૨) ધાતુનું તેવું વાસણ (૩) લટકતો દીવો મૂકવાનું કાચનું વાસણ. **૦ધોયો** પું૦ રાંધવાનાં વાસણ માંજનારો. **-ડો** પું૦ મોટો દેગડો (૨) હાંડવો; એક વાની (૩) [લા.] મૂર્ખ; ઠ

હાંફ (૦) પું૦;સ્ત્રી૦, **૦ણ** સ્ત્રી૦ [सं. हाफिका; સર૦ म. हांपा; हिं. हाँफा, हाँफी] ઉતાવળો શ્વાસ ચાલવો તે (૨) તેથી થતી છાતીની રૂંધામણ; અમૂંઝણ. [**-ઊતરવો** = હાંફ બેસવો. **-ચડવો** = ઉતાવળે અને તકલીફથી શ્વાસોશ્વાસ ચાલવો કે લેવો પડવો. **-બેસવો** =હાંફ મટીને શ્વાસોશ્વાસ જોઈએ તેવો થઈ જવો; હાંફ ઊતરવો.] **૦ણું** વિ૦ વ્યાકુળ; બાવરું. **૦ણુંફાંફણું** વિ૦ ગભરાયેલું; બેબાકળું; બાવરું

હાંફવું અ૦ક્રિ૦[સર૦ हिं. हाँफना] હાંફ ચડવી

હાંલ્લી (૦) સ્ત્રી૦, **-લ્લું** ન૦ જુઓ હાંડલી, -લું. [**હાંલ્લાં કુસ્તી કરે** (ઘરમાં)= અત્યંત ગરીબાઈ હોવી. **હાંલ્લાં ખખડવાં** = બોલાચાલી થવી. **હાંલ્લાં ખંખેરી કાઢવાં**= ઘર ખાલી કરાવવું. **હાંલ્લાં ફોડવાં**= કજિયો કરવો; ઘર બદલવું (૨) કોઈ એક કામને ન વળગી રહેવું. **હાંલ્લું ફોડવું**= પેટ ફોડવું (૨) આજીવિકાનાં સાધનનો નાશ કરવો. **-ફોડી નાખવું**=નુકસાન કરવું; પાયમાલ કરવું (૨) માથું ફોડવું (૩) મારવું. **-ફૂટવું**= આજીવિકાનો નાશ થવો (૨) રહસ્ય ખુલ્લું પડી જવું.]

હાંસડી (૦)સ્ત્રી૦[સર૦ म. हांसळी; हिं. हंसली (सं. अंस ઉપરથી)] ગળા આગળનું એક હાડકું (૨) ગળાનું એક ઘરેણું (૩) લોટાને કે તેવા વાસણને ઊંચકવા કરેલો ગાળો (૪) ઘોડાને ગળે પહેરાવવાના સામાનનો એક ભાગ (૫) કોસનું લોઢાનું ચકરડું (૬) પૈડાંના મોં પરનો લોઢાનો ગાળો

હાંસ(-સિ)લ (૦) વિ૦.[अ. हासिल] મળેલું; પ્રાપ્ત (૨) ન૦ દાણ; જકાત; કર (૩) ફાયદો; લાભ (૪) ઉત્પન્ન; પેદાશ (૫) પરિણામ

હાંસવો(૦) પું૦ કોદાળી; ખોદવાનું એક ઓજાર

હાંસિયું (૦) વિ૦ [સર૦ म. हांसेगहूं] ઊંચી જાતના સફેદ (ઘઉં)

હાંસિલ (૦) વિ૦ જુઓ હાંસલ

હાંસિયો (૦) પું૦[अ. हाशियह]કાગળની કોરી રખાતી, સામાન્યતઃ ડાબા હાથ પરની પટ્ટી [**-છોડવો, પાડવો, મૂકવો, રાખવો**]

હાંસી (૦) સ્ત્રી૦ [સર૦हिं. (सं. हास)] મજાક; મશ્કરી (૨) ફજેતી. **૦ખેલ** પું૦ મજાક માટે કરેલું કે ખેલ જેવું કામ; મશ્કરી

હિ અ૦ [सं.] (પ.) જ [હિકમતવાળું

હિકમત સ્ત્રી૦ [अ.] યુક્તિ; કરામત. **-તી** વિ૦

હિકરાણ ન૦ [સર૦ दे. हिक्किअ] કકલાણ; રોકકળ (૨) ઘોંઘાટ; બુમરાણ

હિકાયત સ્ત્રી૦ [अ.] વાર્તા; કહાણી; કિસ્સો

હિક્કલ વિ૦ [સર૦ सं. हिक्कल = બૌદ્ધ ભિક્ષુનો દંડ? કે सं. हिक्क् = ઈજા કરવી?] લાગણી વગરનું; કઠોર (૨) કોઈની જોડે ન ભળતું

હિક્કળ ન૦ [सं. हिक्क् = ઈજા કરવી ઉપરથી?] વરસાદથી થતી અતિશય ઠંડી

હિક્કા સ્ત્રી૦ [सं.] હેડકી. **૦નાદ** પું૦ હેડકી (૨) પડઘો (૩) અવ્યક્ત ધ્વનિ

હિચકારું વિ૦ [જુઓ હીચકારું] કાયર,બાયલું (૨) અધમ; નીચ; હીન

હિચકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હીચકવું'નું પ્રેરક

હિચાકો પું૦[હિચાવું ઉપરથી]ભીડ.ભીડનો ધક્કો

હિચાવવું સ૦ક્રિ૦, **હિચાવું** અ૦ક્રિ૦ 'હીચવું'નું અનુક્રમે પ્રેરક ને ભાવે

હિજરત સ્ત્રી૦ [अ.] વતનથી છૂટા પડવું કે છોડવું તે. **-તી** વિ૦ હિજરત કરનારું

હિજરાવું અ૦ક્રિ૦ [अ. हिज्र = જુદાઈ ઉપરથી] ઝૂરવું; બળ્યા કરવું. **-વવું** સ૦ ક્રિ૦ (પ્રેરક)

હિજરી વિ૦(૨) પું૦ [अ.] મહમદ પેગંબર મક્કા છોડી મદીને ગયા ત્યારથી ગણાતો સંવત

હિડિંબા સ્ત્રી૦ [सं.](સં.)ભીમની રાક્ષસ પત્ની

હિત ન૦ [सं.] કલ્યાણ; શ્રેય (૨)લાભ; ફાયદો. **૦કર, ૦કારક, ૦કારી** વિ૦ હિત કરે તેવું. **૦કારિતા** સ્ત્રી૦. **૦કર્તા(-ર્ત્તા)** વિ૦ (૨)

પું૦ હિત કરનાર. ૦ચિંતક વિ૦ (૨) પું૦ હિત ઇચ્છનાર. ૦વિરોધ પું૦ હિતમાં આડ; હિતમાં વિઘ્નરૂપ હોવું તે. ૦શત્રુ પું૦ મૂર્ખતાથી હિત કરવા જતાં પરિણામે હાનિ કરનાર મિત્ર (૨) હિતમાં આડે આવનાર. ૦સંબંધ પું૦ ભલું (૨) સ્વાર્થ. ૦સ્વી વિ૦ [હિતૈષી ઉપરથી] હિતેચ્છુ. -તાર્થ(-ર્થે) અ૦ [+ अर्थ] હિત માટે. -તાર્થી વિ૦ ભલું ઇચ્છનારું. -તાવહ વિ૦ [+ सं. आवह] હિતકારક; શ્રેયંકર. -તાહિત ન૦ [+ अहित] હિત અને અહિત. -તુ [સર૦ हिं.]. -તેચ્છુ [सं.] વિ૦ હિત ઇચ્છનાર. -તેશરી વિ૦ જુઓ હિતૈષી. -તૈષિણી વિ૦ સ્ત્રી૦ [सं.] હિતૈષી (સ્ત્રી). -તૈષિતા સ્ત્રી૦ હિતૈષીપણું. -તૈષી વિ૦ [सं.] હિતેચ્છુ. -તોપદેશ પું૦ [+ उपदेश] હિતની શિખામણ (૨) (સં.) એક જાણીતો સંસ્કૃત ગ્રંથ

હિદાયત સ્ત્રી૦ [अ.] રસ્તો દેખાડવો તે; શિખામણ

હિદેલા ન૦ એક પંખી [હિમ

હિના સ્ત્રી૦ [फा.] મેંદી. **-નો** પું૦ મેંદી (૨)

હિફાજત સ્ત્રી૦ [अ.] જાળવણી; સંભાળ

હિબકાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હીબકવું'નું પ્રેરક

હિબ્રૂ સ્ત્રી૦ [इं.] યહૂદીઓની મૂળ ભાષા

હિમ ન૦ [सं.] બરફ (૨) ઘણો સખત ઠાર (૩) અતિશય ઠંડી [-પડવું]. **૦કણ** પું૦ હિમનો કણ; 'ફ્લેક'. **૦ગિરિ** પું૦ હિમાલય. **૦પ્રદેશ** પું૦ શીતકટિબંધમાં આવેલો કે એના જેવી આબોહવાવાળો પ્રદેશ. **૦રશ્મિ** પું૦ (સં.) ચંદ્ર. **૦વર્ષા** સ્ત્રી૦ હિમનો -બરફનો વરસાદ. **-માચલ(-ળ)** પું૦ [+ अंचल] હિમાલય. **-માચલપ્રદેશ** પું૦ હિમાલયની તળેટીમાં આવેલાં રાજ્યોનો સમૂહ. **-માની** સ્ત્રી૦ [सं.] હિમનો સમૂહ; બરફનો ઢગલો

હિમાતી પું૦ [अ. हातिम] હાતિમતાઈ (?) (૨) [લા.] સખી, ધનવાન માણસ

હિમાચલ(-ળ), હિમાની જુઓ 'હિમ'માં

હિમાયત સ્ત્રી૦ [अ.] પક્ષ લેવો તે; તરફદારી (૨) સમર્થન કરવું તે (૩) [લા.] વિઘોટીના કરમાં કરેલો વધારો. **-તી** વિ૦ (૨) પું૦ હિમાયત કરનાર

હિમાલય પું૦ [सं.] (સં.) હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો પ્રસિદ્ધ પર્વત

હિમાવું અ૦ક્રિ૦ [હિમ ઉપરથી] હિમથી બળી જવું (૨) મનમાં બળ્યા કરવું (૩) સુકાવું; કૃશ થવું (શરીરે)

હિમાળું વિ૦ [હિમ ઉપરથી] હિમવાળું; હિમ જેવું ઠંડું. **-ળો** પું૦ [सं. हिमालय] (સં.) હિમાલય. [**-ગાળવો** = હિમાલય ઉપર ચડીને બરફમાં દેહ પાડવો.]

હિમાંશુ પું૦ [सं.] ચંદ્ર

હિરણ્મય વિ૦ [सं.] સુવર્ણમય; સોનાનું બનેલું

હિરણ્ય ન૦ [सं.] સોનું. **૦કશિપુ** પું૦ (સં.) પ્રહ્લાદનો પિતા. **૦ગર્ભ** પું૦ (સં.) બ્રહ્મા (૨) [સં.] વિષ્ણુ (૩) સૂક્ષ્મશરીરયુક્ત આત્મા. **૦મય** વિ૦ જુઓ હિરણ્મય. **-ણ્યાક્ષ** પું૦ [सं.] (સં.) હિરણ્યકશિપુનો ભાઈ

હિરવણી પું૦ [સર૦ म. हिरवा, हिरवंडा = લીલા રંગનું ?] કપાસની એક જાત

હિરામલ પું૦; ન૦ [સર૦ हिं. हीरामन = સોનેરી કલ્પિત પોપટ] એક જાતનું પંખી

હિલચાલ સ્ત્રી૦ [હાલવું + ચાલવું] હાલવું ચાલવું તે (૨) પ્રવૃત્તિ; ચળવળ

હિલાંમો પું૦ ['હાલવું' ઉપરથી] મજબૂત પ્રયત્ન (૨) બંડ [ભાવે ને પ્રેરક

હિલાવું અ૦ક્રિ૦, **-વવું** સ૦ક્રિ૦ 'હીલવું'નું

હિલોળવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હિલોળો; સર૦ हिं. हिलोरना] હિલોળે ચડાવવું; ખૂબ હીંચોળવું

હિલોળો પું૦ [જુઓ હિલ્લોલ; સર૦ हिं. हिलोर,-रा] તરંગનો ઉછાળો (૨) હીંચવામાં તેવો લાંબો ઝોલો (૩) ગમ્મત; ખુશાલી. [**-ખાવો** = ઝૂલવું; ઝોલે ચડવું. **-મારવો** = તરંગનો ઉછાળો આવવો; ઊછળવું (૨) ઝોલો ખાવો. **હિલોળે ચડવું** = હિલોળા ખાવા (૨) તોફાને - મસ્તીએ ચડવું.]

હિલ્લો પુ૦ [હીલવું ઉપરથી] જુઓ હીલો

હિલ્લોલ(-ળ) પું૦ [सं.] મોજું; તરંગ (૨) મનનો તરંગ. **૦વું** સ૦ક્રિ૦ હિલ્લોળે ચડાવવું

હિસ્શો અ૦ [રવ૦] ઊંચકીને જોરથી નીચે

ફેંકતી વખતે કરાતો ઉદ્‌ગાર. ૦બે હિસ્શો સ્ત્રી૦ હિસ્શો હિશ્શો કરવું તે (૨) ગમે તેમ લગાવ્યે રાખવું તે; ધમાચમી

હિસાબ પું૦ [અ.] ગણના; ગણતરી (૨) દાખલો (ગ.) (૩) લેણદેણ; આવકખર્ચ વગેરેની ગણતરી કે તેનું નામું (૪) લેખું; વિસાત (૫) રીત; ઢંગ; મર્યાદા; નિયમ. [**-આપવા જવું** (ખુદાને ઘેર) = મરી જવું. **-ગણવો** = ગણતરી કે દાખલો કરવો (૨) મહત્ત્વ માનવું; ગણતરીમાં લેવું. **-ચૂકવવો** = માગતું લેણું પતાવવું. **-જોવો** = આવકખર્ચનું નામું તપાસવું. **-રહેવો** = નામું લખાવું (૨) મર્યાદા-મહત્ત્વ જળવાવાં. **-રાખવો** = નામું લખવું (૨) મર્યાદા જાળવવી. **-લઈ નાખવો** = ઝડતી લેવી (૨) ધમકાવવું. **-લખવો** = નામું લખવું (૨) દાખલો લખવો. **-લેવો** = આવક ખર્ચ વગેરે માગીને જોવું-તપાસવું.] **૦કિતાબ** પું૦ લેવડદેવડના ચોપડા (૨) લેણદેણનો હિસાબ. **૦નીશ(-સ)** પું૦ હિસાબ રાખનાર. **-બી** વિ૦ હિસાબને લગતું (૨) હિસાબ રાખનારું; હિસાબ રાખવામાં કે કરવામાં કુશળ (૩) ગણીને નક્કી કરેલું; ચોક્કસ (૪) પું૦ હિસાબ રાખનારો, મહેતો. **-બે** અ૦ હિસાબથી જોતાં કે ગણતાં (૨) રીતે; ગણતરીથી

હિસારો, -રવ [સં.] પું૦ એવો અવાજ (ગાય કે ઘોડાનો)

હિસાવવું સ૦ક્રિ૦ 'હીસવું'નું પ્રેરક

હિસ્ટીરિયા પું૦ [ઇં.] મૂર્છા આણતો વાયુનો એક રોગ [**-આવવો**]

હિસ્સો પું૦ (અ.) ભાગ; ફાળો. **-સ્સેદાર** વિ૦ ભાગીદાર

હિંકાર પું૦ [સં.] 'હિં' એવો અવાજ

હિંગ સ્ત્રી૦ [જુઓ હિંગુ] એક ઝાડનો ઉગ્ર વાસવાળો રસ; વઘારણી. **૦ડો** પું૦ હલકી જાતની હિંગ. **૦તોળું** વિ૦ [+તોળવું] હિંગ વગેરે તોળી ખાય એટલી જ બુદ્ધિનું (તુચ્છકારમાં). **-ગાષ્ટક** ન૦ [+ अष्टक] હિંગ વગેરે આઠ વસ્તુઓનું એક ચૂર્ણ-એક ઔષધ

હિંગળો, ૦ક પું૦ [सं. हिंगूल; प्रा. हिंगुलु] ગંધક અને પારાની મેળવણીવાળો એક લાલ પદાર્થ. **૦કિયું** ન૦ હિંગળોક રાખવાની દાબડી (૨) વિ૦ હિંગળોકના રંગનું

હિંગુ પું૦; ન૦ [સં.] હિંગ

હિંગોરું ન૦, **-રો** પું૦ [सं. इंगुदी; સર૦ हिं. हिंगुपत्र, हिंगोट; म. हिंगणी] એક ફળ. **-રી** સ્ત્રી૦ તેનું ઝાડ

હિંડોલ(-ળ) પું૦ [प्रा. (सं. हिंदोल)] જુઓ હિંદોલ. **-ળાખાટ** સ્ત્રી૦ ખાટલાનો હિંડોળો

હિંડોળો પું૦ [प्रा. हिंडोलय] કઠેરાવાળો મોટો હીંચકો; ઝૂલો. [**હિંડોળે ચડાવવું** = નિકાલ ન થવા દેવો; ધક્કે ચડાવવું. **હિંડોળો ખાવો** = હીંચકો ખાવો (૨) [લા.] અધ્ધર લટકવું. **-ચડાવવો** = મોટા હીંચકા નાખવા.]

હિંદ પું૦; સ્ત્રી૦; ન૦ [फा. (सं. सिंधु; सप्तसिंधु)] (સં.) હિંદુસ્તાન. **૦વાણી** સ્ત્રી૦ હિંદુસ્તાનની કે હિંદુ સ્ત્રા. **૦વી** વિ૦ [फा.] હિંદનું, -ને લગતું. **-દી** વિ૦ હિંદનું (૨) સ્ત્રી૦ (સં.) ઉત્તર હિંદુસ્તાનમાં બોલાતી એક ભાષા (૩) હિંદની રાષ્ટ્રભાષા (૪) પું૦ હિંદનો વતની. **-દી-હિંદુસ્તાની** સ્ત્રી૦ હિંદની રાષ્ટ્રભાષા. **-દુ** વિ૦ (૨) પું૦ [હિંદ ઉપરથી; सं., दे.] હિંદુ ધર્મનો અનુયાયી. **-દુત્વ** ન૦. **-દુસ્તાન** [फा.], **-દુસ્થાન** પું૦; ન૦ [+સ્થાન] (સં.) ભારતવર્ષ. **-દુસ્તાની** વિ૦ હિંદુસ્તાનનું, -ને લગતું (૨) પું૦ ઉત્તર હિંદનો રહેવાસી (૩) સ્ત્રી૦ જુઓ હિંદી-હિંદુસ્તાની

હિંદોલ પું૦ [સં.] હીંચકો; હિંડોળો (૨) હિંડોળ; એક રાગ. **-ળવું** સ૦ક્રિ૦ [सं. हिंदोल] હિંદોળા કે પારણામાં ઝુલાવવું

હિંમત સ્ત્રી૦ [अ.] બહાદુરી. [**-આપવી** = નાહિંમત થતું અટકાવવું **-કરવી, ચલાવવી, દાખવવી, ધરવી, બતાવવી, બીડવી, રાખવી. -હારવી** = નાહિંમત થઈ જવું.] **૦બાજ, ૦વાન** વિ૦ બહાદુર

હિંસક વિ૦ [સં] હિંસા કરનારું. **-ન** ન૦ હિંસા

હિંસા સ્ત્રી૦ [સં.] કોઈ પણ જીવને હણવો કે પીડવો તે. **૦કર્મ** ન૦ હિંસાનું કર્મ. **૦ત્મક**

વિ૦ [+आत्मक] હિંસાયુક્ત; હિંસાવાળું. ૦રી વિ૦ [सं. हिंसीर ઉપરથી] હિંસ્ર; માંસાહારી. ૦સ્ર પું૦ [सं.] હિંસ્ર પશુ (૨) વાઘ. -સ્ત્ર વિ૦ [सं.] હિંસક: ઘાતક; ક્રૂર

હીક સ્ત્રી૦ [सं. हिक्का] હેડકી; વાઘણી (૨) સણકો; શૂળ (૩) તાકીદ; ઉતાવળ (૪) દમ

હીકળ ન૦ જુઓ હિક્કળ

હીકા સ્ત્રી૦ જુઓ હિક્કા (૨) તાણ; આંચકા (મરતી વેળાના) [હીંચકો

હીચ સ્ત્રી૦ [હીચવું પરથી] હીચવાની ક્રિયા;

હીચકવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ હીંચકવું

હીચકારું વિ૦ [फा.] જુઓ હિચકારું

હીચકાવું અ૦ક્રિ૦ 'હીચકવું'નું ભાવે (૨) ટિચાવું

હીચવું અ૦ક્રિ૦ જુઓ હીંચવું (૨) ગિલ્લીદંડામાં મોઈ ગબી પર ગોઠવી તેને દંડાને છેડેથી ઉડાડવી; હીલવું

હીજડો પું૦ [अ. हीज] નપુંસક; રાંડવો

હીડ(-ર) ન૦ જુઓ હીર

હીણ વિ૦ [प्रा. (सं. हीन)] અધમ; નીચ (૨) હલકું; ઊતરતું (૩) ભેગવાળું (૪) વગરનું: વિનાનું; ઓછું; કમ. ૦કચું વિ૦ [+કાચું] અધકચરું; કાચુંપાકું. ૦કમાઉ વિ૦ કમાણી વિનાનું; નિરુદ્યમી. ૦કર્મ ન૦ નીચ કર્મ. ૦કર્મી વિ૦(૨) પું૦ નીચ કર્મ કરનાર. ૦પત(-દ) સ્ત્રી૦; ન૦ હીણપણું; હલકાઈ; લાંછન. ૦ભાગી, ૦ભાગ્ય વિ૦ ભાગ્યહીન; કમનસીબ. ૦વર પું૦ કન્યાના મુકાબલામાં નાનો કે ઊતરતી કોટીનો વર. ૦વરું ન૦ [જુઓ હીણવર] કજોડું ૦વું સ૦ક્રિ૦ ધિક્કારવું; નિંદવું (૨) ઉતારી પાડવું; હલકું ગણવું. -ણું વિ૦ જુઓ હીણ

હીન વિ૦ [सं.] તજી દીધેલું (૨) વગરનું; વિનાનું (સમાસમાં). ઉદા૦ શક્તિહીન. (૩) જુઓ હીણું. ૦તા સ્ત્રી૦, ૦ત્વ ન૦. ૦યાન પું૦ (સં.) બૌદ્ધધર્મનો એક સંપ્રદાય (બીજો તે મહાયાન). ૦વાદી વિ૦ મૂગું

હીબકવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ હેબક] હબકવું (૨) [જુઓ હીબકું] ડૂસકાં ખાવાં

હીબકું ન૦[રવ૦ ? સર૦ હેબક] (કા.) ડૂસકું

હીમજ સ્ત્રી૦ નાની હરડે. -જી હરડે સ્ત્રી૦ નાની કાચી સૂકી હરડે

હીમરું ન૦ એક જાતનું રેશમી કાપડ

હીર પું૦[सं.] એક છંદ (૨) ન૦ [सं., प्रा. हीर =પાતળી નસ-રેસો ઉપરથી ?] રેશમ (૩) [सं. वीर्य, ईर ? સર૦ म., हिं.; કે सं. हीर= હીરો ઉપરથી ?] તેજ; કાંતિ (૪) સત્ત્વ; દૈવત (૫) પ્રેમ; પ્યાર (૬) હિંમત. [-ગુમાવવું =નૂર ગુમાવવું. -હારવું=શાખ જવી.] ૦કોરી વિ૦ રેશમી કિનારવાળું. ૦ચીર ન૦ કીમતી વસ્ત્ર. ૦નીર ન૦ હિંમત; પાણી

હીરક પું૦[सं.] હીરો. ૦મહોત્સવ,-કોત્સવ પું૦ [+ उत्सव] ૬૦ વર્ષ પૂરાં થયાની ખુશાલીમાં કરવામાં આવતો મહોત્સવ

હીરજી ગોપાળ પું૦ કોડીની કમાઈ નહીં, અને ઘડીની ફુરસદ નહીં એવો માણસ

હીરવા ન૦ એક પંખી [બેઠેલું

હીરહારી વિ૦ [હીર+હારવું] હીર ગુમાવી

હીરાકણી સ્ત્રી૦[હીરો+કણી]હીરાની કણી-કરચ

હીરાકશી(-સી) સ્ત્રી૦ [સર૦हिं. हीराकसीस; म. हिराकस] શાહી તથા રંગમાં વપરાતો એક પદાર્થ [મણકાની કંઠી

હીરાકંઠી સ્ત્રી૦ [હીરો+કંઠી] પાસાદાર

હીરાગળ વિ૦ [હીર ઉપરથી] રેશમી

હીરાદખ્ખણ સ્ત્રી૦ એક વસાણું

હીરાબોળ પું૦[હીર+બોળ ?]એક જાતનો ગુંદર

હીરાવેધ વિ૦ [હીરો+વેધવું] હીરો વીંધે એવું (૨) [લા.] હોશિયાર; ચાલાક

હીરાળું વિ૦ [હીરો ઉપરથી] હીરાનું

હીરો પું૦ [सं. हीर, ०क] એક કીમતી પથ્થર; ધોળા રંગનું રત્ન

હીલવવું સ૦ક્રિ૦ હીલે એમ કરવું: હિલાવવું

હીલવું અ૦ક્રિ૦[જુઓ હાલવું; સર૦ हिं. हिलना, म. हिलणें] ડોલવું (૨) જુઓ હીચવું ૨

હીલો પું૦[જુઓ હીલવું; सं. हिल्लोल] હેલો; ધક્કો (૨) હરકત; નુકસાન

હીસવું અ૦ ક્રિ૦ [હસવું ઉપરથી; सं. हर्ष] (પ.) હસવું (૨) આતુર થવું (૩) હર્ષ પામવું (૪) [જુઓ હિસારવ] હીંસારવું

હીહી અ૦ [સં.] [રવ૦] હસવાનો અવાજ

હીંચ સ્ત્રી૦ [જુઓ હીંચવું] એક તાલવાળો ઠેકો. ૦કવું અ૦ ક્રિ૦ હીંચકો ખાવો. ૦કો પું૦ [હીંચવું પરથી] હીંચવા માટે ટંગાવેલું સાધન (૨) તેનું કે તેવું આંદોલન – ઝોલો

હીંચવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ હીંચાવવું

હીંચવું અ૦ ક્રિ૦ [સર૦ દે. हिंचिअ = એક પગથી ઝૂલતા ચાલવું તે] ઝોલો ખાવો; હીચકા ખાવો

હીંચાવવું 'હીંચવું'નું પ્રેરક; હીંચોળવું

હીંચોળવું સ૦ ક્રિ૦ [હીંચવું ઉપરથી] ઝુલાવવું; હીંચકા નાંખવા

હીંચોળાખાટ સ્ત્રી૦ [હીંચોળવું + ખાટ] + હિંડોળાખાટ

હીંડછા સ્ત્રી૦ [હીંડવું ઉપરથી] હીંડવાની રીત; ચાલ

હીંડવું અ૦ક્રિ૦ [सं. हिण्ड्, प्रा. हिंड] ચાલવું

હીંડાડ(-વ)વું સ૦ક્રિ૦ 'હીંડવું'નું પ્રેરક

હીંડાવું અ૦ક્રિ૦ 'હીંડવું'નું ભાવે [ખાટ

હીંડોળ(-ળો),-ળાખાટ જુઓ હિંડોળ,-ળા·

હીંયાં અ૦ (પ.) જુઓ અહીંયાં; હ્યાં

હીંસ સ્ત્રી૦ [રવ૦] (કા.) અગ્નિની દૂરથી લાગતી આંચ [હિસારવ કરવો

હીંસારવ પું૦ જુઓ હિસારવ. -વું અ૦ક્રિ૦

હુઓ(-વો) [प्रा. हुअ (सं. भूत)] (પ.) હવો; થયો ('હોવું'નું ભૂ૦કા૦નું કાલગ્રસ્ત રૂપ)

હુકમ પું૦ [अ. हुक्म] આજ્ઞા; ફરમાન (૨) (પ્રાય: બ૦વ૦માં) ગંજીફાની એક રમતમાં અમુક ભાતનાં પાન ઊંચાં ગણવાં તે કે તે પાન; સર. [-આપવો કરવો, છોડવો = આજ્ઞા કરવી. -ઉઠાવવો = આજ્ઞા પાળવી. -કાઢવો = હુકમ જાહેર કરવો. -છૂટવો, નીકળવો = હુકમ જાહેર થવો. -પડવો = પત્તાંની રમતમાં સર શેના તે નક્કી થવું. -બહાર પડવો = હુકમ નીકળવો. ૦નામું ન૦ કોર્ટનો લેખી ચુકાદો. ૦સર પું૦ હુકમ ૨ જુઓ

હુક્કો પું૦ [अ. हुक्का] તમાકુ પીવાનું એક સાધન. [-ગગડાવવો, તાણવો, પીવો = હુક્કાથી તમાકુ પીવી. -ભરવો = ગડાકુ, દેવતા વગેરે મૂકીને હુક્કો પીવા માટે તૈયાર કરવો.] ૦(-ક્કા)પાણી ન૦બ૦વ૦ હુક્કો પાણી વગેરે પીવાં તે (૨) [લા.] બેઠકઊઠકનો કે સામાજિક સંબંધ. [-કરવાં. -બંધ કરવાં = સાથે બેસી હુક્કાપાણી કરવાનો કે સામાજિક સંબંધ તોડવો.]

હુજરો પું૦ [अ.] કોટડી (૨) મસીદમાંની મુલ્લાંને રહેવાની કોટડી

હુજ્જત સ્ત્રી૦ [अ.] હઠ; જીદ (૨) તકરાર. ૦ખોર, -તી વિ૦ હઠીલું (૨) તકરારી સ્વભાવનું

હુડકારવું સ૦ક્રિ૦ [રવ૦; સર૦ મ. हुडकावणें] હુડતાવવું; તુચ્છકારવું [ધમકાવવું

હુડતાવવું સ૦ક્રિ૦ તુચ્છકારવું; તરછોડવું (૨)

હુડુડુ અ૦ [રવ૦] ધસારો કે પડાપડીનો રવ

હુડુયુદ્ધ ન૦ [सं.] ઘેટાંની લડાઈ

હુણાવું અ૦ક્રિ૦, -વવું સ૦ક્રિ૦ 'હૂણવું'નું અનુક્રમે કર્મણિ ને પ્રેરક

હુત વિ૦ [सं.] હોમેલું; બલિરૂપ આપેલું (૨) ન૦ બલિ. ૦દ્રવ્ય ન૦ હોમવાની વસ્તુ; બલિ. ૦ભુજ, ૦વહ પું૦ (સં.) અગ્નિ. -તાત્મા પું૦ [+आत्मा] શહીદ; હુત થયેલો માણસ. -તાશ(૦ન) પું૦ [सं.] (સં.) અગ્નિ. -તાશની સ્ત્રી૦ હોળી

હુતુતુ ન૦ [રવ૦] એક રમત

હુનર પું૦ [अ. हुनर] કારીગરી; કસબ. ૦ઉદ્યોગ પું૦ હુન્નર અને ઉદ્યોગ. ૦શાળા સ્ત્રી૦ હુન્નર શીખવવાની શાળા; કળાભવન. -રી વિ૦ કસબી; કરામતી; નિપુણ

હુબ્બેવતન ન૦ [फा.] વતન પ્રત્યેનો પ્રેમ; દેશપ્રેમ

હુમલો પું૦ [अ. हम्लह] આક્રમણ; ધસારો; છાપો. -લાખોર વિ૦ હુમલો કરવાની આદતવાળું

હુમા ન૦ [फा.] એક પૌરાણિક પંખી. ૦યુ ન૦ જુઓ હુમા (૨) પું૦ (સં.) બીજો મોગલ બાદશાહ

હુરમ સ્ત્રી૦ [જુઓ હરમ] લોંડી; દાસી

હુરમત સ્ત્રી૦ [अ.] શાખ; આબરૂ. [-હારવી = શાખ ખોવી.]

હુરિયો પું૦; સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ ઇં. हुर्राह] ફજેતો; ભવાડો (૨) મજાક ઉડાવવી તે (૩)

અ૦ ઉશ્કેરણીનો, મજાક કે તુચ્છકારનો એવો ઉદ્ગાર. [–બોલાવવો = હુરિયો કરવું.]

હુલરાવવું સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હુલાવવું; અથવા સર૦ दे. हिल्लूरी=મોજું; તરંગ; હિલ્લોળવું; (બાળકને) ઉછાળીને રમાડવું; લડાવવું

હુલામણ ન૦ [હુલાવવું પરથી] હુલરાવવું તે. **–ણું** ન૦ હુલામણ (૨) વિ૦ લાડમાં પાડેલું (નામ) [[લા.] ધમાલ

હુલામો પું૦ [સર૦ હુલામણ] ઉછાળો (૨)

હુલાવવું સ૦ક્રિ૦ [प्रा. हुल्ल (सं. फुल्ल)] જુઓ હુલરાવવું (૨) ઉછાળવું (૩) હલાલવું; ચારે કોર ફેરવવું (૪) 'હુલવું', 'હૂલવું'નું પ્રેરક

હુલાવું અ૦ક્રિ૦ ['હૂલવું'નું ભાવે] મકલાવું (૨) સ૦ક્રિ૦ જુઓ હુલાવવું. ઉદા૦ 'હું તો હુલાવું મારા ભાઈને.'

હુલ્લડ ન૦ [સર૦ हिं.] હલ્લો; તોફાન; બખેડો; બંડ. **૦ખોર** વિ૦ (૨) પું૦ બંડખોર; તોફાની. **–ડાઈ** સ્ત્રી૦ હુલ્લોડખોર વર્તન; બંડખોરપણું. **–ડિયું**, **–ડી** વિ૦ જુઓ હુલ્લડખોર

હુવો (પ.) જુઓ હુઓ; હરો [ખૂબસૂરતી

હુસન ન૦ [જુઓ હુસ્ન] સૂરત; કાંતિ (૨)

હુસહુસ અ૦ [રવ૦] ઉતાવળમાં (૨) કરડવા, કૂતરાને ઉશ્કેરવાનો ઉદ્ગાર

હુસેન પું૦ [अ. हुसैन] (સં.) જેમને નિમિત્તે તાબૂત નીકળે છે તે ભાઈઓમાંનો એક (બીજો હસન)

હુસ્ન ન૦ [अ.] જુઓ હુસન

હું (૦) સ૦ [सं. अहम्] (પ્રથમ પુરુષ એ૦વ૦). **૦પણું** ન૦ અહંતા; અભિમાન. **૦પદ(–દું)** ન૦ અભિમાન; અહંકાર. **૦પદી** વિ૦ હુંપદવાળું; અહંકારી

હું અ૦ [प्रा. हुं (सं. हुम्)] ખોંખારો, ગુસ્સો, વિરોધ, ગર્જના ઇ૦નો ઉદ્ગાર. **૦કાર(–રો)** (૦) પું૦[सं.हुङ्कार]'હાં. સાંભળું છું" એવા અર્થનો ઉદ્ગાર; હાંકારો (૨) ખોંખારીને બોલવું તે; હોકારો (૩) 'હું" એવો અવાજ; સિંહનાદ. **૦કૃતિ** સ્ત્રી૦ [सं.] હુંકાર (૨) પું૦ સંગીતમાં એક અલંકાર.

હુંસાતુંશ(–શી, –સી) (૦,૦) સ્ત્રી૦ [સર૦ दे. हिसोहिसा = ચડસાચડસી] (હું અને તું વચ્ચે) સ્પર્ધા; ચડસાચડસી; રકઝક; ખેંચાખેંચી

હૂક પું૦ [इं.] આંકડો; છેડેથી વાળેલો ખીલો

હૂક પું૦ [રવ૦] વાદરો; હૂપ (બાળભાષામાં) (૨) સ્ત્રી૦ આંકડી; ચૂક. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ [રવ૦] વાંદરે બોલવું (૨) બરાડો પાડવો

હૂકલી સ્ત્રી૦ જુઓ 'હૂકો'માં

હૂકળ પું૦ [સર૦ હૂકવું] બોલાચાલી કે કજિયાનો કોલાહલ. **૦વું** અ૦ક્રિ૦ હૂકળ કરવો

હૂકાહૂક સ્ત્રી૦ [રવ૦] વાંદરાના હોકારા

હૂકો પું૦ જુઓ હુક્કો. **–કલી** સ્ત્રી૦ નાનો હૂકો

હૂડ અ૦ [રવ૦; સર૦ सं. हूड् = જવું; म.] તિરસ્કારનો એવો ઉદ્ગાર

હૂડદો પું૦ [જુઓ હૂડ] મશ્કરી; મજાક

હૂડહૂડ અ૦ [રવ૦; જુઓ હૂડ] ઉતાવળ કે ઝપાટાબંધ ગતિ સૂચવતો રવ [માણસ

હૂણ પું૦ [सं.] એક પ્રાચીન મોંગોલ જાતિનો

હૂણવું સ૦ક્રિ૦ કૂટવું (છાતી)

હૂન ન૦ [सं.] + એક સિક્કો; મહોર

હૂપ અ૦ [રવ૦] વાંદરાનો એવો અવાજ (૨) પું૦ બૂઢ; મોટો વાંદરો (બાળભાષામાં). **૦કાર** પું૦ હૂપ એવો અવાજ. **–પાહૂપ** અ૦ જુઓ હૂકાહૂક

હૂબહૂ વિ૦ [अ.] તાદૃશ; આબેહૂબ

હૂરી સ્ત્રી૦ [फा.] સ્વર્ગની સુંદરી; અપ્સરા

હૂલકવું અ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ હૂકવું

હૂલકું ન૦ [સર૦ હૂલકવું] ઓચિંતો ગભરાટ

હૂલવવું સ૦ક્રિ૦ જુઓ હુલરાવવું

હૂલવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ હુલાવવું] જુઓ ઊલવું (૨) આનંદમાં આવવું

હૂંક સ્ત્રી૦ (કા.) [સિંહની] ગર્જના

હૂંકવું અ૦ક્રિ૦ તલપી રહેવું; ટમટમવું (૨) જલદીથી પૂરું કરવું

હૂંછી વિ૦ [સર૦ हिं. हूंस = સ્પર્ધા] તોફાની (૨) અપશુકનિયાળ. **૦ઘોડો** પું૦ હૂંછી–તોફાની ઘોડો (૨) [લા.] અપશુકનિયાળ માણસ

હૂંછું ન૦ [સર૦ રૂંછું, છૂછું] ઘાસનું ફૂમતું;

છેડાનાં છૂંછાં (૨) છૂંછું; મોં [દર

હૂંડિયામણ ન૦ [હૂંડી પરથી] હૂંડીના વટાવનો

હૂંડી સ્ત્રી૦ [सं. हुंडी; સર૦ हिं., म.] દેશપરદેશમાં નાણાંની આપલે કરવા માટે ચલાવવામાં આવતી શાહુકારી ચિઠ્ઠી. [**–દેખાડવી, બતાવવી** = જેના ઉપર હૂંડી લખી હોય, તેને ત્યાં તે નોંધાવવી (પછીને દિવસે તેના પૈસા મળે). **–નું ખોખું** = હૂંડી સ્વીકાર્યા પછીનો કાગળ. **–પાકવી** = હૂંડીનાં નાણાં આપવા લેવાની મુદત થવી. **–ભરવી** = હૂંડીના પૈસા ભરવા. **–લખવી** = નાણાં આપવાની ચિઠ્ઠી કરવી. **–શિકારવી, સ્વીકારવી** = હૂંડીમાં જણાવ્યા પ્રમાણે નાણાં ચૂકવવાં] **૦પત્રી** સ્ત્રી૦ હૂંડી વગેરે કાગળ. **૦વહી** સ્ત્રી૦ હૂંડીની આપલે નોંધવાનો ચોપડો

હૂંડે અ૦ [જુઓ હૂંડો] એકજથ્થે

હૂંડો પું૦ કુલ કે આખો જથ્થો; સમૂહ

હૂંઢલ (લ,) સ્ત્રી૦ [જુઓ સૂઢલ] સહિયારું

હૂંફ સ્ત્રી૦ [सं. उष्मन्?] ગરમાવો (૨) [લા.] સહાયતા; આશ્રય. [**–વળવી** = ગરમાવો લાગવો.] **–ફાવું** અ૦ક્રિ૦ હૂંફ વળવી. **–ફાળ(–ળું)** વિ૦ હૂંફવાળું

હૂંશ સ્ત્રી૦ + [જુઓ હોંશ] ઉમંગ; ઉત્સાહ (૨) હોંશ; જોર. **–શી** વિ૦ હૂંશવાળું

હૂંશેટ અ૦ (ચ.) સોંસરું; વચ્ચે થઈને સીધું

હૃત વિ૦ [सं.] હરાયેલું; છીનવી લીધેલું

હૃદ ન૦ [सं] હૃદય

હૃદય ન૦ [सं.] જ્યાંથી લોહી શરીરમાં ધકેલાય છે તે અવયવ (૨) [લા.] છાતી (૩) દિલ; હૈયું; અંતઃકરણ (૪) કોમળ ભાવો કે લાગણી –પ્રેમ, દયા, સમભાવ વગેરે (૫) મર્મ; રહસ્ય. [**–પીગળવું** = દયા આવવી; લાગણી થવી. **–બંધ પડી જવું** = એકદમ હૃદય કામ કરતું બંધ થવાથી મૃત્યુ થવું. **–ભરાઈ આવવું** = શોકની લાગણીથી ડૂમો ભરાવો. **ભેદવું** = હૃદય પિગળાવી નાખવું (૨) મર્મમાં વાગવું–અસર કરવી.] **૦કંપ** પું૦ હૃદયનો કંપ. **૦કોણ** પું૦ હૃદયનું – ભાવનાનું વલણ કે દિશા. **૦ગત** વિ૦ હૃદયમાં રહેલું. **૦ગમ્ય** વિ૦ તર્કથી નહિ પણ લાગણીથી કે ભાવનાથી હૃદયમાં સમજાય તેવું. **૦ગ્રાહી** વિ૦ મનને વશ કરી લે એવું; મનને ગમતું. **૦દુર્બલ(–ળ)** વિ૦ દુર્બળ હૃદયનું. **૦દૌર્બલ્ય** ન૦ હૃદયની દુર્બળતા. **૦પલટો** પું૦ દિલનું – આંતરિક લાગણીઓનું કે હૃદયકોણનું બદલાવું તે. **૦બળ** ન૦ હૃદયનું બળ. **૦ભેદક, ૦ભેદી** વિ૦ હૃદયને ભેદી નાખે તેવું; હૃદય ઉપર ખૂબ અસર કરે તેવું. **૦મંથન** ન૦ હૃદયમાં થતું મંથન. **૦વર્તી** વિ૦ હૃદયમાં રહેલું. **૦વિહીન** વિ૦ હૃદયશૂન્ય; લાગણી વિનાનું. **૦વૃદ્ધિ** સ્ત્રી૦ એક હૃદયરોગ. **૦વેધક, ૦વેધી(–ધુ)** વિ૦ જુઓ હૃદયભેદક. **૦શૂન્ય** વિ૦ જુઓ હૃદયવિહીન. **૦શૂન્યતા** સ્ત્રી૦. **૦સ્થ** વિ૦ જુઓ હૃદયવર્તી. **૦સ્પર્શી** વિ૦ હૃદય ઉપર અસર કરે તેવું. **૦સ્વામી** પું૦ પ્રીતમ (૨) સ્વામી; પતિ. **૦હીન** વિ૦ હૃદયવિહીન. **–યંગમ** વિ૦ [सं.] હૃદયસ્પર્શી. **–યાફાટ** અ૦ જુઓ હૈયાફાટ. **–યેશ(–શ્વર)** પું૦ [+ईश,–श्वर] જુઓ હૃદયસ્વામી. **–યેશ્વરી** સ્ત્રી૦ પ્રિયા; વહાલી સ્ત્રી (૨) પત્ની. **–યોદ્ગાર** પું૦ [+उद्गार] હૃદયનો ઉદ્ગાર; અંતરનો અવાજ

હૃદિયું, હૃદે ન૦ + જુઓ હૃદય

હૃદ્ગત વિ૦ [सं.] હૃદયમાં રહેલું; આંતરિક (૨) ન૦ આંતરિક વિચાર કે ભાવ

હૃદ્દેશ પું૦ [सं.] હૃદયનો ભાગ

હૃદ્ય વિ૦ [सं.] પ્રિય; ગમે તેવું; ગમતું. **૦તા** સ્ત્રી૦

હૃદ્રોગ પું૦ [सं.] હૃદયનો રોગ

હૃષીકેશ પું૦ [सं.] (સ.) શ્રીકૃષ્ણ (૨) વિ૦

હૃષ્ટ વિ૦ [सं] ખુશ; પ્રસન્ન. **૦પુષ્ટ** વિ૦ (શરીરે) ખૂબ જાડું; માતેલું. **૦પુષ્ટતા** સ્ત્રી૦

હૃષ્યકા સ્ત્રી૦ [सं.] મધ્યમ ગ્રામની એક મૂર્છના (સંગીત)

હે (હે) સ્ત્રી૦ [જુઓ સે] ધીરજ; હિંમત. [**–પૂરવી** = સંતુષ્ટ થવું (૨) મદદ કરવી.]

હે અ૦ [सं] સંબોધન કરવાનો ઉદ્ગાર

હેજ પું૦ [ભેજ પરથી?] ભેજ; ભીનાશ (૨)

[હેત પરથી ?]+હેત; ઉમળકો (પ.)

હેટ સ્ત્રી૦ [ઇં.] વિલાયતી ટોપી

હેઠ અ૦ [प्रा. हेट्ठ] (પ.?) નીચે; હેઠે. **૦લાણુ** ન૦ હેઠલો ભાગ. **૦લું** વિ૦ હેઠળનું; તળેનું. **૦વાશ(-સ)** અ૦ (કા.) પવન કે પાણીના વહનની દિશામાં નીચલે ભાગે (૨) નીચલે માળે. **૦ળ** અ૦ નીચે; તળે. **-ઠાણુ(-ણું)** ન૦ નીચાણવાળી જગા (૨) વિ૦ હલકું; નીચું; હેઠું **-ઠું** વિ૦ જુઓ હેઠાણું (૨) અ૦ હેઠે; નીચે. **-ઠે** અ૦ જુઓ હેઠ. [**-બેસવું** = તળિયે જામવું (૨) કંટાળીને કે હારી થાકીને કોઈ પ્રવૃત્તિ કે કામ છોડી દેવું જંપવું. (૩) પાયમાલ થવું.]

હેડ (ડ,) સ્ત્રી૦ [सं. हडि] ગુનેગારનો પગ જકડી રાખવાને કરેલું મોટું ભારે લાકડું (૨) તોફાની ગાયભેંસના ગળામાં પગ વચ્ચે રહે એમ બંધાતું લાબું લાકડું; ડેરો (૩) સગર્ભા સ્ત્રીને નિયમિત થતી અમુક શારીરિક પીડા. જેમ કે, ઊલટીની હેડ (૪) [दे हेडा =સમૂહ; સર૦ म.] વેચવાના બળદનો કાફલો (૫) [લા.] જેલ; કેદ. [**-કોરડો વાગવો** = શિરજોરી કે સત્તા ચાલવાં.] **૦બેડી** સ્ત્રી૦ હેડ ને બેડી

હેડ વિ૦ [ઇં.] મુખ્ય; ઉપરી. **૦ઑફિસ** સ્ત્રી૦ મુખ્ય કે વડી કચેરી, કાર્યાલય. **૦કૉન્સ્ટેબલ** પું૦ પોલિસટુકડીનો વડો; જમાદાર. **૦કલાર્ક** પું૦ વડો કારકુન અવલકારકુન

હેડકી સ્ત્રી૦ [सं हिक्का] ભારે શ્વાસનું ડચકું (૨) વાધણી (-આરવી, ઊપડવી). **-કિયો લાડુ** પું૦ મૂએલા નિમિત્તે થયેલો લાડુ

હેડમાસ્તર પું૦ [इं. हेडमास्टर] વડો-મુખ્ય શિક્ષક

હેડંબા સ્ત્રી૦ (સં.) જુઓ હિડિંબા

હેડિયારો પું૦ [હડી ઉપરથી] ધમાલ

હેડિયો વિ૦ [જુઓ હેડ (૪)] બળદની હેડવાળો (૨) પું૦ હેડમાંનો વાછરડો

હેડી સ્ત્રી૦ [જુઓ હેડ (૪); સર૦ हिं.] વેચવાના બળદનો કાફલો (૨) સમાનતા; બરાબરી

હેડો પું૦ [प्रा. हिअड (सं. हृदय) ઉપરથી ? કે જુઓ એડો] અતિશય પ્યાર; આસક્તિ

હેણુ (હે ?) સ્ત્રી૦ [सं. शयन ?] તળાઈ; બિછાનું

હેત ન૦ [प्रा. हितअ (सं. हृदय) ઉપરથી] પ્રીતિ; ભાવ; સ્નેહ. [**-લાવવું** = ભાવ કે લાગણી પેદા કરવી. ચાહવું. **-વરસવું** = બહુ ભાવ થવો.] **૦પ્રીત** સ્ત્રી૦ વહાલ; કૃપા. **૦મહું** વિ૦ હેત-માયા વિનાનું. **૦સ્વી** વિ૦ [सं. हितैषी] હિતેચ્છુ; શુભેચ્છક. **-તારથ** પું૦ +હેતની લાગણી. **-તાળ (-ળુ)** વિ૦ હેતવાળું; માયાળુ

હેતકનું ન૦ (કા.) માલ ભરવાનું ગાડું

હેતુ પું૦ [सं.] ઉદ્દેશ; આશય (૨) સબબ; કારણ (૩) પંચાવયવ વાક્યમાં સબબ બતાવનારું કથન કે વાક્ય (ન્યા.). **૦કર્તા** પું૦ (વ્યા.) પ્રેરકરચનાનો કર્તા. **૦ગર્ભ** વિ૦ (અંદર) હેતુવાળું. **-ચિહ્ન** ન૦ હેતુ બતાવતું (∵) આવું ચિહ્ન (ગ.). **૦તા** સ્ત્રી૦, **૦ત્વ** ન૦ હેતુ હોવો તે; હેતુમત્તા. **૦મત્** વિ૦ હેતુ-પ્રયોજનવાળું; કાર્યકારણભાવવાળું (ન્યા.). **૦મત્તા** સ્ત્રી૦. **૦વાદ** પું૦ તર્કવિદ્યા; તર્કશાસ્ત્ર (૨) કુતર્ક; નાસ્તિકતા. **૦વાદી** વિ૦ તાર્કિક (૨) કુતર્કી; નાસ્તિક

હેત્વાભાસ પું૦ [सं.] દુષ્ટ-ખોટો હેતુ; હેતુનો આભાસ (ન્યા.)

હેદળ ન૦ +જુઓ હયદળ

હેન્ડલ પું૦ [ઇં.] હાથો; દસ્તો

હેબક,-ત (હે) સ્ત્રી૦ [अ. हैबत] હબક; ધાસ્તી. [**-ખાવી** = હેબકાવું.] **૦(-કા)વું, -તાવું** અ૦ક્રિ૦ જુઓ હબકવું

હેબિયેસ કૉર્પસ ન૦ [લૅટિન; ઇં.] કેદીને બરોબર કાયદેસર પકડ્યો છે કે કેમ, તેની તપાસ કરવાને માટે, અદાલત કેદીને પોતાની રૂબરૂ હાજર કરવા હુકમ કાઢે છે તે

હેમ ન૦ [सं.] સોનું. **૦કાર** પું૦ સોની. **૦ગિરિ** પું૦ (સં.) મેરુ

હેમક (હે) વિ૦ [अ. अह्‌मक] મૂર્ખ; બેવકૂફ (૨) બીકણ; ડરપોક

હેમક્ષે(-ખે)મ વિ૦ [ક્ષેમ દ્વિર્ભાવ] કુશળ; સહીસલામત

હેમચંદ્ર પું૦ [સં.] (સં.) એક પ્રસિદ્ધ જૈન આચાર્ય [માળાવાળું

હેમમાલી વિ૦ [સં.] હેમ-બકુલનાં ફૂલની

હેમલતા સ્ત્રી૦ [સં.] એક વેલ

હેમવતી સ્ત્રી૦ [સં.] સંગીતમાં એક થાટ

હેમંત સ્ત્રી૦ [સં.] માગશર ને પોષ મહિનાની ઋતુ. **-તી** વિ૦ હેમંત સંબંધી

હેમિયું, હેમી વિ૦ [હેમ ઉપરથી] સોનાનું

હેય વિ૦ [સં.] ત્યાજ્ય. **૦તા** સ્ત્રી૦

હેર, ૦ક પું૦ [જુઓ હેરવું] બાતમીદાર; જાસૂસ; હેરનાર. **૦ણું** ન૦ જુઓ હેરિયું ૧

હેરત (હે) સ્ત્રી૦ [अ.] નવાઈ; આશ્ચર્ય [**-પામવું, પમાડવું**]. **૦મંદ** વિ૦ આશ્ચર્યચકિત

હેરફેર વિ૦ [ફેરનો દ્વિર્ભાવ; અથવા હેરવું + ફેરવવું; સર૦ म., हिं.] બદલેલું; ફેરફારવાળું (૨) અદલાબદલી થયેલું (૨) પું૦ હેરફેર થવું તે (૩) તફાવત; ફેર; ફરક. **-રી** સ્ત્રી૦ હેરફેર કરવું તે

હેરવવું સ૦ક્રિ૦ [સેરવવું ? सं. हेल्=તિરસ્કારથી ધકેલી કાઢવું પરથી ?] રોજ મુલતવી રાખવું

હેરવું સ૦ક્રિ૦ [दे. हेर; સર૦ सं. हेरिक=જાસૂસ] ધારીને કે છૂપી રીતે જોવું; નિહાળવું (૨) [?] લલકારવું; ઉશ્કેરવું (૩) અ૦ક્રિ૦ [सं. हेल्=ક્રીડા કરવી] + હળવું; હથવાર થવું

હેરંબ પું૦ [सं.] (સં.) ગણપતિ

હેરાન (હે) વિ૦ [अ.] હેરાનગતિ પામેલું; કંટાળેલું. **૦ગત(-તિ)** સ્ત્રી૦ મુશ્કેલી; પીડા; પજવણી

હેરિયું ન૦ [હેરવું ઉપરથી] છાનુંમાનું જોવું તે (૨) બાકામાંથી પડતું સૂર્યનું કિરણ (૩) [જુઓ હેલો] ઝોકું; ઝોલું (૪) હોડીને પવન હોય તેમ ફેરવવી તે. [**હેરિયાં ખાવાં**=હોડીમાં બેસી પવનની લહેર માણવી. **હેરિયાં હેરવાં** = છાનુંમાનું જોવું (૨) બીજાનાં છિદ્ર જોવાં.]

હેરુ, -રો પું૦ [જુઓ હેરક] જાસૂસ; બાતમીદાર. **-રું** ન૦ જુઓ હેરિયું ૧, ૨

હેરોફેરો પું૦ [હેરવું + ફેરો] આંટોફેરો; જવું આવવું તે (૨) ફેરોફાંટો ખાવા જેવું થોડું કામકાજ

હેલ (લ,) સ્ત્રી૦ [સર૦ म.] બોજો; ભાર (૨) વેચવા સારુ ગાડામાં ભરેલાં લાકડાં છાણાં વગેરે કે તેવું ગાડું (૩) માથે લીધેલું કે લેવાનું બેડું (૪) ઊંચકવાની મજૂરી (૫) હેલકરીનું કામ. **૦કરણ** સ્ત્રી૦ સ્ત્રી-હેલકરી. **૦કરી** પું૦ [સર૦ म.; फा. हर्कारह] મજૂર; વૈતરો

હેલકારો પું૦ [હેલો પરથી] હેલારો; હેલો (**-મારવો**)

હેલણ, -ન [सं.] ન૦ હેલા; ગેલગમત; ખેલ

હેલના સ્ત્રી૦ [सं.] અવહેલના; તિરસ્કાર; તરછોડવું તે

હેલપટો પું૦ [હેલ + પટ્ટી] નકામો ફેરો; આંટો

હેલવવું સ૦ક્રિ૦ (પ.) જુઓ હેળવવું

હેલવું અ૦ક્રિ૦ [જુઓ હેલા] હેરવું; હળવું (૨) સ૦ક્રિ૦ [सं. हेल्] અવગણવું; હેલના કરવી

હેલા સ્ત્રી૦ [सं.] ખેલ, ક્રીડા (૨) રતિક્રીડા (૩) તીવ્ર સંભોગેચ્છા (૪) તે વ્યક્ત કરતી ચેષ્ટા (૫) ક્ષણ; સહેજ વાર

હેલારો પું૦ [જુઓ હેલો] ધક્કો

હેલાલી ન૦ [अ. हिलाल] મુસલમાની ૩૫૪ દિવસનું વર્ષ

હેલી સ્ત્રી૦ [दे. मयालि] સતત વરસાદ (૨) [अप० हेल्लि(सं. हले=સખીને સંબોધન)] અલી; સાહેલી (૩) [સર૦ प्रा. अलिल्ला] ગીતની એક દેશી (૪) [?] બગલ (૫) રાખ (મુડદાની) (૬) [જુઓ હેલા ૫] ક્ષણ

હેલો(-લ્લો) પું૦ [જુઓ હીલો. સર૦ दे. हल्ल] હેલારો; આંચકો; ધક્કો (૨) ઝપાટો (૩) હરકત; નુકસાન (૪) ખાડાટેકરાવાળી જમીન ઉપર વાહનનું ઊછળવું તે; તેથી બેસનારને લાગતો ધક્કો

હેવા (હે) પું૦બ૦વ૦ [જુઓ સહવાસ] પરિચય (૨) આદત; મહાવરો

હેવાતણ(-ન) (હે) ન૦ [प्रा. अविहवा (सं. अविधवा) ઉપરથી ?] સૌભાગ્યાવસ્થા

હેવાન (હે) વિ૦ [अ.] ઢોર જેવું (૨) ન૦ પશુ; ઢોર. **-નિયત** સ્ત્રી૦ પશુપણું; પાશવતા

હેવાયું (હે) વિ૦ [હેવા ઉપરથી] હેવાયેલું; હળેલું. (?)

હેવાલ (હે) પું૦ [જુઓ અહેવાલ] વૃત્તાંત

હેવાવું (હે) અ૦ક્રિ૦ [હેવા પરથી] હેવા થવા; હળવું

હેષવું અ૦ક્રિ૦ [सं. हेष्] હેષા કરવી; હણહણવું

હેષા સ્ત્રી૦, ૦**રવ** પું૦ [सं.] ઘોડાનો હણહણાટ

હૈસિયત (હૈ) સ્ત્રી૦ [अ. हैसियत] સામર્થ્ય; શક્તિ (૨) વક્કર; પ્રતિષ્ઠા. ૦**દાર** વિ૦ હૈસિયતવાળું

હેળ સ્ત્રી૦ [હળવું ઉપરથી] હેવા; મહાવરો (૨) જુઓ હેડ ૨. ૦**વણી** સ્ત્રી૦ હેળવવું તે. ૦**વવું** સ૦ક્રિ૦ [સર૦ હેરવું ૩] હળે એમ કરવું; મન મેળવવું (૨) કેળવવું; પાળવું (પશુને)

હેં (હેં૦) અ૦ [રવ૦] એં; વિસ્મય, ધમકી વગેરે બતાવનારો ઉદ્ગાર (૨) ફરીથી કે રહીને પ્રશ્ન કરતી વેળાનો ઉદ્ગાર. ઉદા૦ હેં, શાસ્ત્રની વાત સાચી? હેં, શું કહ્યું?

હેંકવું (હેં૦) અ૦ક્રિ૦ [હેં રવ] તંગીમાં હોવું

હેંસુ (હેં૦) સ્ત્રી૦ + સુવાસણ

હૈડફૈડ સ્ત્રી૦ [રવ૦; સર૦ હડફડ, હલફલ] આમતેમ જોરથી ઘૂમાઘૂમ કરવી તે (ચ.)

હૈડિયો પું૦ [दे. हड्ड = હાડકું ઉપરથી?] ગળાની ઘાંટી; ગળાનો બહાર તરતો દેખાતો ભાગ. –**યાવેરો** સ્ત્રી૦ મુસલમાની રાજનો એક કર

હૈડિંબેય પું૦ [सं.] (સં.) હિડિંબાનો પુત્ર–ઘટોત્કચ

હૈડું ન૦ જુઓ હૈયું

હૈડું ન૦ (ચ.) પેંધું; ટેવ [–**પડવું** = ટેવાવું; ફાવતું થવું.] [ઉદ્દેશથી કરેલું

હૈતુક વિ૦ [सं.] હેતુવાળું; કોઈ હેતુ કે

હૈદોસ સ્ત્રી૦ [હાય + દોસ્ત; સર૦ म.] દુઃખની અરેરાટી (–**કૂટવી**)

હૈમ વિ૦ [सं.] હિમ સંબંધી; બરફનું કે બરફ જેટલું ઠંડું (૨) સોનાનું કે સોના જેવા રંગનું. ૦**વત** વિ૦ હિમાલયનું; હિમાલય સંબંધી (૨) હિમાલયમાં રહેનારું કે હિમાલયમાં ઉત્પન્ન થયેલું. ૦**વતી** સ્ત્રી૦ (સં.) પાર્વતી

હૈયા-ફૂટ થી **હૈયાળું** સુધીના શબ્દો જુઓ 'હૈયું' શબ્દમાં છેવટે

હૈયું ન૦ [प्रा. हिअय (सं. हृदय)] હૃદય; દિલ; અંતઃકરણ. [**હૈયા ઉપર રાખવું** = ખૂબ સંભાળ લેવી; વહાલથી પાળવું. **હૈયાના લાળા** = અંતરની બળતરા. **હૈયાની હોળી** = અંતરનું દુઃખ. **હૈયાનું ફૂટ્યું. ફૂટેલું** = બુદ્ધિશૂન્ય; હૈયાફૂટ. **હૈયાનું મેલું, ચોર** = મનનો મર્મ કે ભેદ ન જાણવા દે એવું. **હૈયાનો હાર** = અતિપ્રિય. **હૈયાનું સૂનું** = જુઓ હૈયાસૂનું. **હૈયામાં અંગારા ઊઠવા** = અંતરમાં તીવ્ર વેદના થવી; કાળજું બળવું. **હૈયામાં કોતરી રાખવું** = જુઓ હૈયામાં લખી રાખવું. **હૈયામાં ગજની કાતી હોવી** = છૂપું વેર ધરાવવું; હૈયામાં ભારે કપટ હોવું. **હૈયામાં ગોખલો હોવો** = છૂપી વાત બહાર ન પડવા દેવાનો ગુણ હોવો. **હૈયામાં લખી રાખવું** = બરાબર યાદ રાખવું. **હૈયામાં હાથ મૂકે તો કોરો કટ નીકળે** = જાણે પેટમાં કશું કપટ જ નથી– છેક નિર્દોષ કે અજાણ છે! (વક્રોક્તિ). **હૈયામાં હોળી** = અંતરમાં બળાપો. **હૈયું કબૂલ કરતું નથી** = વિશ્વાસ બેસતો નથી (૨) હિંમત ચાલતી નથી. **હૈયું કહ્યું ના કરે એવું** = ન મનાય એવું; ખૂબ આશ્ચર્યકારક. –**ખાલી કરવું** = મનના ઊભરા કાઢવા; મનની બળતરા કોઈને કહી સંભળાવીને કે રડીને શાંત કરવી. –**ટાઢું હિમ હોવું** = નિરાંત હોવી. –**ઠાલવવું** = જુઓ હૈયું ખાલી કરવું; બળતરા બહાર કાઢવી. –**ફૂટી જવું** = અક્કલ બહેર મારી જવી; ગમ ન પડવી. –**ફાટવું** = દિલને સખત આઘાત લાગવો. –**બાળ્યા કરતાં હાથ બાળવા સારા** = બીજાને હાથે કરાવતાં નુકસાન થતું જોઈ દિલમાં બળવું, તેના કરતાં જાતે કરવા માંડવું સારું. –**ભરાઈ આવવું** = દુઃખ કે લાગણીથી રડું રડું થઈ જવાવું. –**હાથ રાખવું** = દિલની સ્વસ્થતા જાળવવી; ઉકળાટ ન કરવો. **હૈયે તેવું હોઠે** = જેવું મનમાં તેવું વાણીમાં. **હૈયે દાબવું** = છાતીએ ચાંપવું. **હૈયે ધરવું** = મનમાં ઉતારવું; બરાબર લક્ષમાં લેવું. **હૈયે હાથ રહેવો** = ધીરજ રહેવી. **હૈયે હાથ મુકાવવો, રખાવવો** = હિંમત રાખવાનું કહેવું. **હૈયે હાથ રાખવો** = ધીરજ

રાખવી. **આટલું તે હૈયે ઘાલશો કે કોટે?**=આટલું શું ઓછું છે? (૨) આટલા થોડાને શું કરશો? શી રીતે પૂરતું થશે?] **-યાઉકલત** સ્ત્રી૦ બુદ્ધિ. **-યાફૂટ** સ્ત્રી૦ અતિ શોકને લીધે છાતી ફૂટવી તે (૨) મોટી ચિંતા. **-યાચોળો** પું૦ ચિંતાથી હૈયામાં થતો ચૂંથારો. **-યાટવું** અ૦ક્રિ૦ નાહિંમત થવું. **-યાતોડ** વિ૦ છાતી તૂટી જાય એવી મહેનતવાળું (૨) સ્ત્રી૦ હૈયાફૂટ. **-યાદૂબળું** વિ૦ મનનું દૂબળું; પાણી વગરનું. **-યાધારણ** સ્ત્રી૦ સંતોષ; સમાધાન (૨) ખાતરી. **-યાફાટ** વિ૦ છાતી ફાટી જાય એવું (૨) અ૦ છાતી ફાટી જાય એમ (રડવું). **-યાફૂટું** વિ૦ મૂઢ; બેવકૂફ; સમ વિનાનું. **-યાબળાપો** પું૦, **-યાબાળ** સ્ત્રી૦ હૈયું બળવું તે; હૈયાનો ઉકળાટ. **-યામેલું** વિ૦ હૈયામાં મેલ રાખતું; મેલા હૈયાનું; હૈયારખું. **-યારખી** સ્ત્રી૦ છાતીપૂર ચણેલી ભીંત. **-યારખું** વિ૦ હૈયામેલું; મનનો મેલ કે ભેદ ન જાણવા દે તેવું. **-યાશ(-સ)ગડી** સ્ત્રી૦ હયા ઉપર મૂકેલી સગડીની પેઠે દુઃખ દેનારું. **-યાશોક** પું૦ ઊંડો શોક. **-યાસૂનું** વિ૦ હૈયાફૂટું; મૂઢ (૨) નિષ્ઠુર; નિર્દય. **-યાહેડો** પું૦ ખૂબ હેડો. **-યાહોળી** સ્ત્રી૦ દિલમાં ભારે સંતાપ કરાવનારું જે તે. **-યાળું** વિ૦ પ્રેમાળ

હો અ૦ [સં.] [રવ૦] ખાતરી અથવા સંમતિદર્શક ઉદ્ગાર; હાં (૨) કાવ્યના કેટલાક ઢાળોમાં હલકાર માટે વપરાતો ઉદ્ગાર (૩) ઓ; હે (સંબોધનનો ઉદ્ગાર)

હોઇયાં અ૦ [રવ૦] ઓડકાર કે તૃપ્તિનો ઉદ્ગાર; ઓહિયાં. [**-કરવું**=પચાવી પાડવું; ગળી જવું]

હોઈશ હો) 'હોવું''નુ ભ૦કા૦નું રૂપ (પહેલો પુરુષ એ૦ વ૦) [હોઈશ)

હોઈશું (હો) 'હોઈશ'નું બ૦વ૦નું રૂપ (જુઓ

હોકલી હો) સ્ત્રી૦ [જુઓ હુક્કો] હૂકલી; નાનો હોકો

હોકા, ૦યંત્ર ન૦ [अ. हुक्कह =દાબડો] દરિયામાં દિશા જાણવાનું સાધન [ભાંડવું

હોકાટવું (હો) સ૦ક્રિ૦ [જુઓ હોકાર] ઠપકો દેવો;

હોકાયંત્ર ન૦ જુઓ હોકા

હોકાર (હો) પું૦ [રવ૦] બુમાટો; બરાડો

હોકારો (હો) પું૦ 'હ'' 'હા' કહેવું તે; સંમતિસૂચક અવાજ (૨) [જુઓ હોકાર] બૂમ; બરાડો; ધમકામણીભરી બૂમ. [**-કરવો**=બરાડો પાડવો. **-દેવો**=હોકારો કરવો (૨) સામો હોકારો કરવો (૩) હોકારો પૂરવો. **-પૂરવો**='હાં', 'આગળ ચાલો' એવું સૂચવવું.] **૦બકારો, હોકીરો** (હો) પું૦ બુમાટો; બરાડો

હૉકી સ્ત્રી૦ [ઇં.] ગેડીદડાને મળતી એક વિલાયતી રમત [હોકાયંત્ર

હોકો (હો) પું૦ [જુઓ હુક્કો] હૂકો (૨) જુઓ

હોજ (હો) પું૦ [अ.] પાણીનો કુંડ

હોજટ (હો) સ્ત્રી૦ જુઓ ઓઝટ. [**-મારવી, લગાવવી**=તમાચો લગાવવો; ઝપટમાં લેવું. **-માં આવવું, ભરાવું**=ભૂતની ઝપટમાં સપડાવું.] (૨) [अ हुज्जत] જમીનદાર અને ખેડૂત વચ્ચેનો વાર્ષિક હિસાબ

હોજરી સ્ત્રી૦ [दे. ओज्झरी] ઓઝરી. જઠર; પેટ. **-રું** ન૦ ઓઝરું; પેટ (તિરસ્કારમાં)

હોટલ (હો), **હોટેલ** [ઇં.] સ્ત્રી૦ ચાપાણી ઇ૦ નાસ્તાની દુકાન (૨) યુરોપી ઢબની વીશી ને ઉતારો [વતની જાતનો આદમી

હૉટેન્ટૉટ પું૦ [ડચ; ઇં.] દક્ષિણ આફ્રિકાના મૂળ

હોઠ પું૦ જુઓ ઓઠ. [**-ફફડાવવો**=બબડવું. **-માં ને હોઠમાં**=કોઈ સાંભળે નહીં એમ; ધીમેથી. **-હલાવવા**=બોલવુ. **હોઠે આવી રહેવું**=બોલવાની તૈયારીમાં હેવુ.] **૦વાચન** હોઠનાં હલનચલનને જોઈ કે સ્પર્શીને સામાનું બોલવું જાણવું તે (અંધ-બહેરાનું)

હોડ સ્ત્રી૦ [दे. होड्ड] શરત [**-માં ઊતરવું, -બકવી, -મારવી**]

હોડકું ન૦ [सं. होड] નાની હોડી

હોડી સ્ત્રી૦ [सं. होड] મછવો; પનાઈ

હોડો પું૦ [જુઓ ઓદો] ઢાકણું (૨) [સર૦ ઘોડો] મોજું

હોત (હો) 'હોવું'નું ભૂ૦કા૦, વિધ્યર્થ. ('હોય'નું ભૂ૦કા૦.)

હોતા પું૦ [सं.] યજ્ઞમાં મંત્ર ભણી આહુતિ હોમનાર

હોતું (હો) 'હોવું'નું ભૂ૦ કા૦; 'હમેશ હોયા કરતું' એવો અર્થ બતાવવા માટે વપરાય છે

હોત્ર ન૦ [सं.] હવનનો કુંડ

હોદ્દો પું૦ [अ. हौदज; સર૦ हिं. हौदा] અંબાડી

હોદ્દો પું૦ [अ. उहदह] ઓધ્ધો; પદવી; અધિકાર. **–દ્દેદાર** વિ૦ હોદ્દો ધરાવનાર; અમલદાર. **–દ્દેદારી** સ્ત્રી૦ હોદ્દાવાળા હોવું તે; અમલદારી

હોન પું૦ [कानडी होन = સોનાનાણું; સર૦ म.] શિવાજીના વખતનો એક સોનાનો સિક્કો

હોનાર (હો) વિ૦ થનાર; બનનાર ('હોવું'નું ભ૦ કૃ૦)

હોનારત સ્ત્રી૦ [હોવું–હોનાર] બનનાર બનાવ; ભવિષ્ય (૨) અકસ્માત

હોબાળો પું૦ [જુઓ ઉબાળો = હોહા] લોકોમાં જાહેરાત, ચર્ચા કે ફજેતી (૨) [જુઓ ઓબાળો] ઊંધિયા પર મૂકેલું તાપનું ભડકું

હોમ પું૦ [सं.] હવન; યજ્ઞ. **૦કુંડ** પું૦ યજ્ઞનો કુંડ. **૦વું** સ૦ ક્રિ૦ યજ્ઞમાં આહુતિ આપવી. **૦શાલા(–ળા)** સ્ત્રી૦ હોમ કરવાનો ઓરડો

હોમ રૂલ ન૦ [इं.] સ્વરાજ

હોમાગ્નિ પું૦ [सं.] હોમ–હવનનો અગ્નિ

હોમિયોપથી સ્ત્રી૦ [इं.] રોગોપચારની એક પદ્ધતિ [ખેર!

હોય (હો) 'હોવું'નું વિધ્યર્થ (૨) અ૦ હશે!

હોરવું (હો) સ૦ ક્રિ૦ (ચ.) જુઓ વહોરવું

હોરા સ્ત્રી૦ [सं.] અઢી ઘડી; કલાક (૨) એક રાશિ કે લગ્નનો અર્ધો ભાગ (૩) જન્મકુંડળી કે તે પરથી ભવિષ્ય ભાખવાની વિદ્યા

હોરી સ્ત્રી૦ [સર૦ हिं.] એક તાલ (૨) હોળીના દિવસોમાં ગવાતું એક ગાયન [વહોરો

હોરી (ઓ') સ્ત્રી૦ (ચ.) વહોરી. **–રો** પું૦ જુઓ

હૉર્ન ન૦ [इं.] ભૂંગળું; મોટરનું ભૂંગળું. [**–મારવું** = હૉર્ન વગાડવું.]

હૉલ પું૦ [इं.] મોટો ઓરડો; ખંડ

હોલવવું સ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઓલવવું. **–ણ** ન૦ હોલાઈ જવું તે [ઓલાણ (કૂવાનું)

હોલાણ ન૦ જુઓ હોલવણ (૨) (ઓ') જુઓ

હોલાવું અ૦ ક્રિ૦ જુઓ ઓલાવું

હોલિકા, હોલી સ્ત્રી૦ [सं.] હોળી

હોલી સ્ત્રી૦ [જુઓ હોલો] હોલાની માદા

હોલેદિલ વિ૦ [अ.] અસ્થિર કે ચસકેલા ચિત્તવાળું (૨) ભોળું. **–લી** સ્ત્રી૦ હોલેદિલપણું

હોલો પું૦ [दे. होल] એક પંખી [કલમ

હોલ્ડર ન૦ [इं.] વિલાયતી ઢબની ટાંકવાળી

હોલ્ડૉલ ન૦ [इं.] મુસાફરીમાં બિસ્તરો ઇ૦ લપેટી લઈ જવાની એક ખોળ જેવી બનાવટ

હોવાટ પું૦ [જુઓ હોવાવું] ગભરાટની દોડાદોડ (ચ.)

હોવાપણું (હો) ન૦ [હોવું ઉપરથી] અસ્તિત્વ

હોવાવું અ૦ ક્રિ૦ ['હો', 'હો' રવ૦ ?] (કશા માટે) ગભરાટમાં આમ તેમ દોડવું; સોવાવું

હોવું (હોં) અ૦ ક્રિ૦ [प्रा. हु, हव (सं. भू)] થવું; બનવું; હયાતીમાં આવવું

હોવે અ૦ [રવ૦] હા

હોશ પું૦ [फा.] ભાન; શુદ્ધિ (૨) શક્તિ; રામ. [**–ઊડી જવા** = સાનસૂધ જતી રહેવી (બીક કે આફતથી). **–માં આવવું** = મૂર્છામાંથી જાગ્રત થવું; ભાન આવવું.] **૦કોશ** પું૦ બ૦ વ૦ ભાન; હિંમત; ચેતના

હોશિયાર વિ૦ [फा.] ચાલાક; કુશળ; નિપુણ (૨) સાવધ; સાવચેત; ખબરદાર (૩) સમજુ; બુદ્ધિશાળી. [**–રહેવું** = સાવધ રહેવું.] **–રી** સ્ત્રી૦ હોશિયારપણું. [**–કરવી, દાખવવી, બતાવવી, મારવી** = ડંફાશ મારવી. **–રાખવી** = સાવધ કે ખબરદાર રહેવું.]

હૉસ્પિટલ સ્ત્રી૦ [इं.] ઇસ્પિતાલ

હોહા, –હો સ્ત્રી૦ [રવ૦] ગડબડ; ઘોંઘાટ; ધમાલ (૨) જાહેરાત કે ચર્ચા (૩) ગભરાટ; ખળભળાટ (૪) અ૦ એવો અવાજ. **૦કાર** વિ૦ હોહા; ગભરાટ: ત્રાસ

હોળવું સ૦ ક્રિ૦ [જુઓ ઓળવું (ઓળ = પંક્તિ); અથવા प्रा. हुल् = સાફ કરવું; કે प्रा. होल्ल = ભીનું કરવું ?] કાંસકીથી વાળ ઠીક કરવા

હોળી સ્ત્રી૦ [प्रा. होलिया (सं. होलिका)] ફાગણ પૂર્ણિમાનો તહેવાર; તે દિવસે લાકડાં વગેરેનો ઢગલો સળગાવવામા આવે છે તે (૨) તેમ

કોઈ વસ્તુનો ઢગલો કરી સળગાવવું તે (જેમ કે, વિદેશી કાપડની હોળી). [**-કરવી** = હોળી પેઠે સળગાવવું; બાળવું (૨) હોળી નિમિત્તે ઉપવાસ કરવો (૩) હોળીનું પર્વ મનાવવું. **-દિવાળી વચ્ચે** = કદી નહીં; જ્યારે ગણો ત્યારે. **-નું નાળિયેર** = આફત કે જોખમના કામમાં ધસી જનાર. (**-બનાવવું** = આફત કે જોખમમાં ત્રાહિતને સંડોવવો – સપડાવવો.) **-ભૂખ્યા રહેવું** = હોળી પ્રગટે ત્યાં સુધી ઉપવાસ કરવો. **-રમવી** = હોળીના તહેવારની ખુશાલીમાં પરસ્પર રંગ-ગુલાલ છાંટવાં. **-વાળવી** = ખરાબી કરવી.] **-ળૈયું** ન૦ [હોળી ઉપરથી] હોળીમાં નાખવાનું નાનું છાણું (૨) હોળી ખેલનાર; ઘેરૈયો; ફાગ ગાનારો છોકરો

હોળૈયો પું૦ [જુઓ ઓળાયો (ઓળ ઉપરથી)] (રકમની) પૂર્ણતાસૂચક અર્ધચંદ્રાકાર ચિહ્ન. ઉદા૦ ૧૦).. (૨) ['જુઓ હોળીમાં']

હોંકાર (હોં૦) પું૦ જુઓ હોકાર

હોંચી, ૦હોંચી (હોં૦) અ૦ (રવ૦) ગધેડાના ભૂંકવાનો અવાજ

હોંશ(-સ) (હોં૦) સ્ત્રી૦ [अ. हौस; જુઓ હુંશ] ઉલટ; ઉમંગ. [**-માં આવવું. પૂરી થવી, ભાગી જવી.**] **-શી(૦લું), -સી(૦લું)** વિ૦ હોંશવાળું

હોંશા(-સા)તોંશી(-સી) (હોં૦ તોં૦) સ્ત્રી૦ હુંશાતુંશી

હ્યસ્તન વિ૦ [सं.] ગઈ કાલનું

હ્યાં અ૦+ [સર૦ म., हिं.] અહીંયાં

હ્રદ પું૦ [सं.] પાણીનો ઊંડો ખાડો; ધરો

હ્રસ્વ વિ૦ [सं.] લઘુ; ટૂંકા અવાજનું

હ્રાસ પું૦ [सं.] ક્ષય; ઘટાડો; નાશ

હ્રી સ્ત્રી૦ [सं.] લાજ; શરમ; મર્યાદા

હ્રીમ્ અ૦ [सं.] લક્ષ્મીનો બીજમંત્ર

હ્રીયમાણ વિ૦ [सं.] હરાતું; લઈ જવાતું

હ્લાદ પું૦ [सं.] આનંદ. **૦માન** પું૦ સંગીતનો એક અલંકાર

ળ

ળ પું૦ [સર૦ म.] છેલ્લો ગુજરાતી વ્યંજન (એનાથી શરૂ થતો એકે શબ્દ નથી. ઘણા શબ્દોમાં 'લ'ના વિકલ્પ તરીકે 'ળ' વપરાય છે.). **૦કાર** પું૦ ળ અક્ષર અને ઉચ્ચાર

पुस्तकालय
गुरुकुल कांगड़ी